

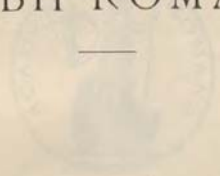

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

MAJESTĂȚII SAȘIE REGELOI

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

TOMUL I

EDITURA

ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

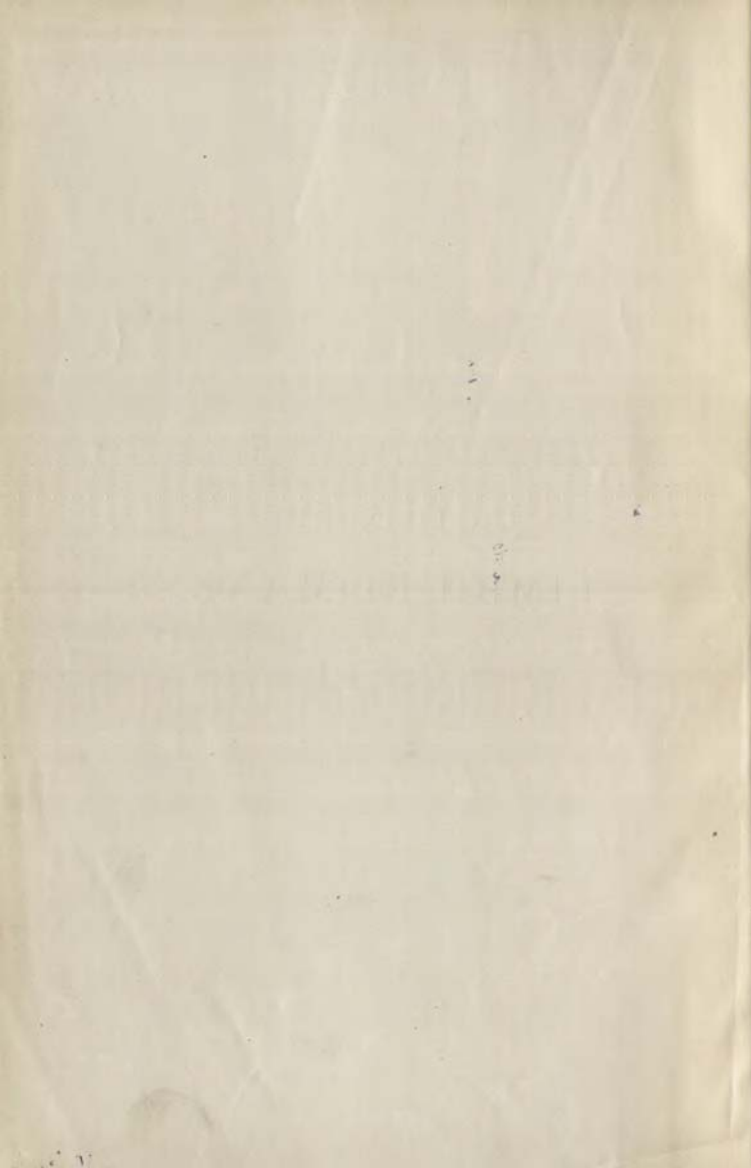
BUCUREȘTI

TRAC

1972

1000

1000

413
D 39

2009
2

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

ÎNTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDEMNUL ȘI CU CHELTUIALA

MAIESTĂȚII SALE REGELUI

CAROL I 46226 C

TOMUL I

FONDUL DOCUMENTAR

PARTEA I

A B

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
— CLUJ —

213148J

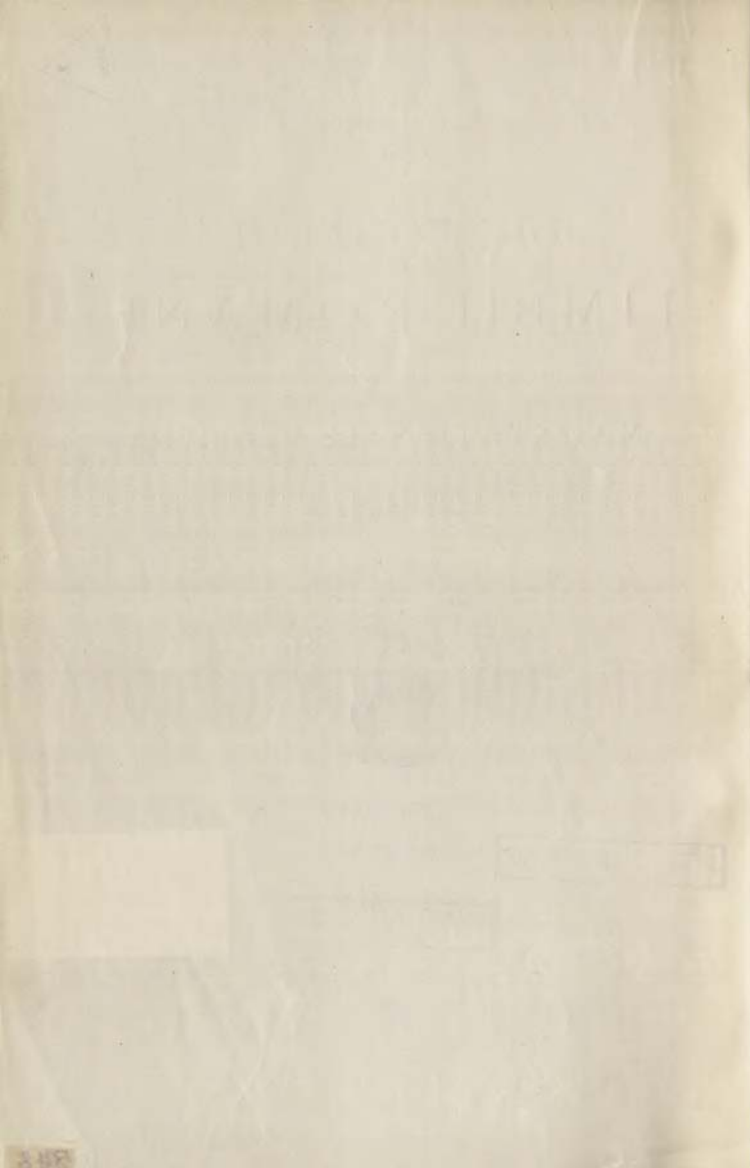
213148

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

1913

RIV-79

ACADEMIA ROMÂNĂ, chiar dela începutul ei, pe când se numia Societate Academică, a căutat să alcătuească un Dicționar al limbii române, și în anul 1869 a însărcinat pe membrii săi I. Eliade-Rădulescu, A. T. Laurian și I. C. Massim cu elaborarea unui asemenea proiect. Acești membri, ajutați mai târziu de colegii lor I. Hodoș și G. Bariț, au dat la lumină *Dicționarulu limbii romane și Glossariu, care coprinde vorbele d'in limba romana straine prin originea sau form'a lor, cumu și celle de origine indouiosa*. Meritoasa lucrare însă nu corespunde cerințelor științei, deși autorii au terminat-o cu cel mai mare zel.

În anul 1884, Protectorul Academiei Române, M. S. Regele Carol I, deschizând într'o ședință festivă sesiunea generală, a ridicat din nou chestiunea Dicționarului și a pus la dispoziția Academiei și mijloacele materiale trebuitoare.

În urma acestui generos indemn, Academia Română a încredințat lucrarea celui mai renumit lingvist ce-l aveau Români în acel timp, d-lui B. P. Hasdeu, care a început opera sa sub titlul „*Magnum Etymologicum Romanicæ*”; însă în decurs de 13 ani d-l Hasdeu a publicat trei volume, cuprinzând numai litera A și începutul literei B, și o viață de om nu ar fi fost în stare să ducă la capăt lucrarea sub forma aceasta.

În anul 1897 însărcinarea de a alcătui Dicționarul s'a dat d-lui profesor universitar Al. Philippide, căruia i s'au adăos colaboratori, pentru strângerea materialului, d-nii S. Fl. Marian, membru al Academiei Române, J. Urban Jarnik, profesor la Universitatea din Praga, și patru foști studenți ai d-lui Philippide aleși de d-sa. Extragerea materialului lexical a ținut 2 ani, după cari d-l Philippide a început redactarea. Dar și de astă dată planul lucrării a fost atât de vast, încât sfârșitul ei nu se putea prevedea decât într'un timp foarte îndepărtat. Comisiunea Dicționarului, aleasă de Academie încă din anul 1897 și care a rămas până astăzi compusă din d-nii I. Kalinderu, T. Maiorescu, N. Quintescu, D. Sturdza și Gr. Tocilescu, a propus — pentru o mai grabnică

înaintare — câteva prescurtări la planul de lucrare al d-lui Philippide. Însă d-l Philippide nu s'a învoit cu modificările propuse, și la 1 Ianuarie 1906 lucrarea a fost încredințată d-lui profesor Sextil Pușcariu, membru corespondent al Academiei Române, care a prezentat un program în conformitate cu dorințele Comisiunii. Programul se publică în fruntea acestui întâiu fascicul, rămânând ca introducerea pentru întreaga operă să apară la sfârșitul ei.

D-l Pușcariu lucrează după materialul lexical cules în cea mai mare parte de d-l Philippide și de colaboratorii săi, iar în lucrarea sa este ajutat de d-nii profesori C. Gălușcă și C. Lacea pentru prima redactare a materialului, de d-l profesor I. Rădulescu-Pogoneanu pentru revizuirea părții formale a lucrării, pentru controlarea traducerii franceze și pentru redactarea neologismelor, precum și de alți colaboratori pentru extragerea și rânduirea cuvintelor.

București, Martie 1907.

CUVÂNTĂRI
PRIVITOARE LA DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE
ROSTITE ÎN ACADEMIE
DE
MAIESTATEA SA REGELE

I.

Cuvântare rostită la 23 Martie 1884.

Având onorul de a fi membri ai acestei adunări, Regina și Eu venim totdeauna cu bucurie în mijlocul d-voastre, spre a ascultă discuțiile voastre științifice, pe cari le urmărim cu un interes neîncetat. Însă cum poate să fie altfel, când lucrările de căpetenie ale Academiei sunt istoria și limba, temeliiile existenței noastre naționale? Țara datorește astăzi Academiei un șir de documente istorice, ascunse până acum și cari au fost scoase din întunecet prin ostenelele neobosite ale membrilor ei, răspândind nouă lumină asupra trecutului neamului românesc. Nu mai puțin însă trebuie să ne ocupăm și de viitor. . . de limba noastră, care s'a păstrat neatinsă în câmpiile roditoare ale Dunărei, în plaiurile mărețe ale Carpaților, aceste ținuturi încântătoare, descrise cu măiestrie și în o limbă așa de curată de poetul nostru popular V. Alecsandri. Ce sarcină mai dulce poate avea Academia decât a luă sub paza sa această limbă veche, pe care poporul o înțelege și o iubește? Mântinim dar aceste frumoase expresiuni întrebunțate de străbuni, și nu ne temem de cuvinte cari au căpăt de veacuri împământenirea: *Superflua non nocent*.

Ce limbă are norocul de a dispune de patru cuvinte pentru o însușire, care trebuie să fie mândria fiecărui popor, care trebuie să fie scrisă pe steagul fiecărei armate: *voinicie, vitejie, bravură, eroism*? Să ne ferim însă de o îmbelșugare de expresiuni moderne, cari, nepunând o stavilă la timp, va străină poporului limba sa.

Am fost îndemnat a rosti aceste câteva cuvinte prin dragostea pe care o am

pentru frumoasa și bogata limbă română și fiind încredințat că dorința mea— îndrăznesc a zice și a Academiei — nu va rămâne un «*pium desiderium*».

Supun dar la chibzuirea d-voastre, dacă nu ar fi folositor de a face un fel de «*Etymologicum magnum Romaniae*», conținând toate cuvintele vechi, cari altmintrelea vor fi pierdute pentru generațiunile viitoare: *Verba volant, scripta manent*.

Spre a sprijini această întreprindere, pentru care patru, cinci, șase ani vor fi trebuincioși, pun în fiecare an modesta sumă de șase mii lei la dispoziția Academiei.

Într'adevăr, lucrarea aceasta este foarte întinsă, poate că nemărginită; să ne amintim însă cuvântul lui Horațiu: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines* și sunt convins că opera Academiei, care își va ridica șie-și un monument nepieritor, va fi încoronată de o izbândă fericită.

II.

Cuvântare rostită la 1 Aprilie 1891.

Privesc ca o coincidență fericită, că tocmai în anul suirii Mele pe Tronul României s'a pus temelia Academiei noastre, care serbează astfel al 25-lea an al constituirii sale împreună cu acela al Domniei Mele. Cu vii mulțumiri Mi-aduc aminte de ziua când am venit pentru întâia dată în mijlocul Societății Literare, cunoscând încă puțin limba română, și când bătrânul Heliade, salutându-Mă cu urări călduroase, exprimă nădejdea că Mă voiu îngriji de hrana sufletească a Românilor. Tot în acelaș an, la solemnitatea inaugurării, prezidată de d-l Ștefan Golescu, ministrul își sfârșia cuvântarea sa asigurând că națiunea întreagă, și Eu în deosebi, vom urmări cu inima și cu mintea lucrările d-voastre.

Aproape un pătrar de secol a trecut de atunci, și în acest lung șir de ani am avut neincetat cel mai viu interes pentru tânăra Societate Academică, care, sub ochii noștri, a crescut, s'a dezvoltat și a ajuns a fi o însemnată instituțiune de cultură, având înfrăuririle cele mai binefăcătoare asupra limbii și literaturii noastre. Fericită eră cugetarea d-lui N. Krețulescu și hotărîrea răposatului C. A. Rosetti, care ceruse, sunt tocmai 25 de ani, convocarea grabnică a unei societăți literare, având mai întâiu de toate scopul de a se ocupa de limba și literatura română. Cu drept cuvânt, zicea acest mare patriot, fiind Ministru al Instrucțiunii publice, în referatul său, că prin schimbarea literelor vechi, fără pregătire destulă, și prin transformarea repede a sistemului nostru politic, s'a adus în limba română o mare perturbație, care,

nepunându-i-se capăt la timp, ar putea chiar că aibă rele influențe asupra însuș spiritului național. Din norocire, această teamă a putut fi înlăturată prin silințele Societății Literare, cu toate că, la început, piedicile erau mari și luptele destul de arzătoare, mai ales din cauza neînțelegerii ivite asupra stabilirii ortografiei, neînțelegere provocată prin diferitele vederi între susținătorii etimologismului și acei ai fonetismului. Lupta aceasta, ale cărei faze ar trebui descrise de o pană ca aceea a președintelui actual al Academiei, d-l Ion Ghica, a răspândit însă lumină, și în sfârșit s'a stabilit o învoială care a dat roade bune; dovadă vădită sunt publicațiile Academiei dela 1881 până astăzi.

Rezultatele dobândite într'un pătrar de veac pot dar fi privite cu vie mulțumire. Frumoasa limbă română, în al cărei geniu M'am silit a pătrunde și pe care am îmbrățișat-o cu atâta căldură și dragoste, s'a întărit pe temelie trainică și a reinviat în vechea sa strălucire. Însă, cu toate perturbațiile, dânsa n'ar fi putut niciodată să fie primejduită, având rădăcini prea adânci și un razim prea puternic în cărțile bisericești, în cronici și în poezia populară.

Literatura bisericească, cu toate înrăuirile slavone și grecești, este un izvor bogat al limbii vechi, păstrând unitatea în scriere și vorbire, și a fost astfel adevărata legătură între toți Românii din diferitele țeri.

Cetirea acestor cărți vechi, cari înalță sufletul și cari sunt o mângâiere în ceasul de suferință, deschide scriitorilor noștrii un câmp întins și arată că limba strămoșească este limba noastră clasică, având pentru popor un sunet așa de atrăgător. Cronicarii noștri ne grăesc în această frumoasă limbă trecutul și zugrăvesc într'un mod cumpătat, însă în coloare așa de vie, furtunile și luptele crâncene infruntate de Români, încât fiecare trebue să fie cuprins de mirare, cum neamul românesc a putut să biruească atâtea greutăți și să stăpânească atâtea primejdii, cari îl aduceau adesea la marginea prăpastiei, fără a fi fost înghițit de valurile îngrozitoare ale vremurilor turburate și întunecoase de pe atunci.

D-l M. Kogălniceanu, în patriotica sa precuvântare a Letopisefelor, scrisă cu măiestrie, zice cu drept cuvânt: «... Provedința luă de mână pe națiunea noastră ca pe o fiică iubită între fiicele cele mai iubite, o scotea din toate pericolele și o realță mai tânără și mai zdravănă decât fusese înaintea orei pieirii»

Poezia populară răsfrânge într'un chip minunat aceste vremuri grele ale unui trecut plin de nesiguranță și de durere. Pe când munca intelectuală, dorința și trebuința de a învăța și de a-și ascuți mintea s'au deșteptat și au luat o desvoltare însemnată cu viața politică, poezia eră, de veacuri, adânc sădită în inima Românului, și orice popor s'ar putea fâli cu cugetările — unele mărețe, altele drăgălașe și atrăgătoare — adunate în această comoară bogată a limbii noastre. Simțimintele înalte, spiritul răsboinic, durerea și nădejdea, tânguirea și mângâierea, cari răsflă în acest frunziș poetic, sunt tocmai oglinda unui trecut plin de bărbăție, de încercare și de necazuri, un învățământ puternic pentru generațiile prezente și viitoare. Mândru poate fi dar poporul român de geniul său poetic, pe aripele căruia s'a ridicat la o înălțime care

l-a ferit de înrăuriri străine și nepriincioase, ocrotind chiar credința și naționalitatea sa. Poezia a devenit astfel cea dintâi temelie a limbii, un adevărat tezaur al istoriei, un izvor nesecat al literaturii române.

Poveștile și legendele, cântecele și doinele, rămase, de veacuri, ascunse în văile sălbatice ale Carpaților, sau rătăcind prin câmpiile roditoare ale Dunărei, trebuie să răsune adeseori în Academie, spre a însufla lucrările sale; ele trebuie să strălucească deapănarea ca o podoabă a neamului românesc, și ne vor aminti și pe iubitul nostru Vasile Alecsandri, care, trecând într-o viață mai fericită, a lăsat un gol așa de simțitor în mijlocul nostru, al cărui nume însă va rămâne neșters în inimile tuturor.

Nu se poate dar tăgădui că literatura bisericească, cronicarii și poezia populară cuprind un material prețios și că au avut o influență din cele mai fericite asupra limbii române, de care cunoscutul geograf Hoffmann zice, în opera sa delă 1840, că «este atât de bogată, încât dacă s'ar cultivă, ar merita să fie limba a tot genului uman».

Academia primind la întemeierea sa, ca un sfânt depozit, paza, îngrijirea și dezvoltarea limbii, trebuie să fie mândră de această însărcinare, care este și vrednică de o așa înaltă adunare literară.

Etymologicum magnum Romaniae ce am propus, sunt șapte ani, să fie alcătuit și a cărui încheiere sper încă a o vedea, va arăta lumii învățate ce comori însemnate de cuvinte felurite și de cugetări înalte și frumoase sunt ascunse în limba și literatura noastră. Această operă, odată sfârșită, va rămâne un monument nepieritor.

Urez din tot sufletul ca Academia să strălucească în totdeauna prin lucrările sale, să încălzească toate inimile românești și ca ușile sale să fie deschise pentru întâlniri pacifice și lupte științifice, un teren pe care toți Românii să poată întinde o mână frățescă.

Renumele Academiei noastre, încă tânără, deși serbează nunta sa de argint, trebuie să aibă un răsunset departe peste hotarele țerii, spre a atrage în capitala României pe bărbații însemnați, cari să se încredințeze că vechile Principate Dunărene s'au transformat într'un centru de civilizație și de propășire și au devenit, prin vitejia armatei — ce a uimit lumea prin avântul său și țaria sa — un Stat puternic și neatârnat, stabilit pe temelii așa de tari, încât nici o sguduire nu-l mai poate sdruncina.

Sunt adânc convins că iubitul Meu nepot, Moștenitorul Coroanei, care face deja parte din Academie ca membru onorar, va ști, în ziua când va fi chemat de Pronie a împlini înalta Sa misiune, să mențină tradițiunile noastre și să dea sprijinul Său pentru prosperarea acestui însemnat așezământ de cultură al patriei noastre.

III.

Cuvântare rostită la 18 Martie 1894.

Sînt totdeauna o vie mulțumire, cînd pot arăta Academiei marele interes ce am pentru activitatea sa. Viu dar astăzi cu deosebită plăcere în mijlocul d-voastre, spre a vă aduce urările Mele de bună venire și a lua parte la lucrările d-voastre.

Sunt tocmai zece ani, de cînd am întemeiat un premiu anual pentru o carte cuprinzătoare a tuturor cuvintelor limbii române, așa de bogată în felurite expresiuni. Un început, de o erudițiune vrednică de admirațiune, s'a făcut. Toți dorim să ne bucurăm într'un timp nu prea depărtat de această lucrare însemnată, și mai ales noi, cari am trecut pragul unei jumătăți de secol din viața noastră. Prin «Magnum Etymologicum Romaniae», distinsul său autor, ca și Academia, își vor ridică un monument nepieritor; iar Eu pururea voi fi mîndru că am îndemnat la o muncă, ce va deveni un izvor nesleit pentru limba noastră și filologie.

Mulțumindu-vă pentru simțimintele de dragoste și credință, ce Academia îmi mărturisește în toate împrejurările, și mai cu seamă în fericitele evenimente ce privesc familia Mea, declar ședința deschisă.

IV.

Cuvântare rostită la 1 Aprilie 1905.

Urările cu cari și de astă dată salutați venirea Mea printre domniile voastre și credincioasele mărturisiri ce Mi le roștiți din partea Academiei, îmi sunt deosebit de scumpe. Cu aceeaș căldură de inimă vă mulțumesc și vă reinnoesc statornicul Meu interes pentru lucrările voastre.

Mă bucur de câte ori am prilejul de a lua cuvîntul în acest locaș, unde am auzit atâtea conferințe atrăgătoare și disertațiuni iscusite, cari au răspândit lumini nouă asupra trecutului nostru și îndrumări înțelepte pentru propășirea științei, adunând astfel un material de mare preț pentru lărgirea templului care adăpostește sufletul neamului românesc.

La temelia acestui templu se află limba, această duioasă limbă românească, care Mi-a devenit indoit de scumpă din ziua cînd am auzit-o răsunînd pe buzele neuitatei Mele copile și de cînd, spre a mea mîngăiere, urmașii Mei o grăesc în jurul Meu.

Mînat de această simțire, am propus Academiei, acum 21 de ani, întoc-

mirea dicționarului «Etymologicum magnum Romaniae», având mai ales în vedere culegerea și păstrarea acestor cuvinte vechi, cari — deși obârșia lor este slavonă, grecească sau turcească — alcătuiesc originalitatea și bogăția limbii. Dorința Mea eră ca Academia să scape aceste odoare amenințate a cădea în uitare, redându-le locul la care au drept și să puie o stavilă la acest val de nepăsare pentru graiul bătrânesc, stărpind totodată buruienile neologismului care innăbușe limba strămoșească. Limbile își au într'adevăr vieța lor proprie, care se dezvoltă după niște reguli statornice; însă înrăurirea scriitorilor de frunte și a academiilor asupra acestei dezvoltări este de asemenea netăgăduită.

De ce să ne ferim de aceste locuțiuni vechi, cu obârșie așa de curată, ca aceea a liturגיעi și a letopisețelor țerii, și cari nici măcar arhaisme nu sunt, deoarece le întâlnim în limba bisericii și a poporului? Mult mai de temut sunt aceste neologisme sterpe, cu formă și înțeles pocite, cari nu aduc nici o idee nouă, ci izgonec numai cuvinte curat românești, spre a le înlocui cu altele străine cu înțeles absolut identic, ca spre pildă: «avansare» în loc de «înaintare», «voiaj» în loc de «călătorie».

Aceste parazite răutăcioase sunt mii: numărul lor crește pe zi ce merge și sfârșitul va fi schilodirea limbii. Strecurarea lor o datorim în mare parte vieții politice, obiceiurilor apusene și educațiunii copiilor în străinătate. Aceste înrăuriri n'au fost totdeauna norocite, nu numai asupra limbii, ci și asupra moravurilor, cari au pierdut poate mai mult decât au câștigat. Urmarea cea mai de plâns a acestei greșite îndrumări este șanțul ce se sapă între limba claselor culte și neprihănită limbă a poporului. Despărțenia aceasta trebuie dar cu orice preț preintâmpinată ca o primejdie pentru neamul românesc, a cărui unitate se întemează pe legea și limba sa. Știu că Academia și un mânăunchiu de scriitori vrednici luptă cu o patriotică osârdie spre a alungă această vătămătoare cotropire, însă râvna și silințele tuturor nu vor fi de prisos spre a duce la bun sfârșit această operă de însănătoșare.

Iată pricina pentru care o grabnică dare la lumină a dicționarului este atât de dorită de Mine. Îmi dau seama de greutatea lucrării, de timpul ce cere; totuș, cred că în acest lung șir de ani s'ar fi putut îndeplini în mare parte programul alcătuit. Dacă mai zăbovim, știrbirea și schimonosirea limbii se vor întinde tot mai mult; iar îndreptarea va fi cu atât mai anevoioasă. Aștept dar cu nerăbdare ca Etymologicum să fie cât mai curând pus în mâna tuturor, avându-se grija ca întocmirea lui să fie cât de întreagă, cu un număr de citațiuni bine alese, însă limitat, spre a nu se innămoli lucrarea într'o prea mare întindere. Perfecțiunea lui are mai puțină însemnătate decât ființa lui.

Sunt incredințat că domniile voastre veți întâmpina aceste mici îndrumări ce Mi-am permis a le așterne ca un semn al viei Mele dorințe de a vedea Etymologicum odată desăvârșit, spre cinstea Academiei și folosul generațiunilor viitoare.

RAPORT CĂTRE COMISIUNEA DICȚIONARULUI.

Aștept dar cu nerăbdare ca Etymologicum să fie cât mai curând pus în mâna tuturor, avându-se grija cu înlocuirea lui să fie cât de întregă, cu un număr de citațiuni bine alese, însă limitat, spre a nu se înămoli lucrarea într-o prea mare întindere. Perfecțiunea lui are mai puțină însemnătate decât ființa lui.

M. S. REGELE
către Academie, la 1 Aprilie 1905.

Am citat în fruntea acestui raport cuvintele Augustului Inițiator al Dicționarului, căci în ele se cuprinde programul după care voiu lucra. Dorința M. S. Regelui este și dorința Academiei și a întregii națiuni românești. Chiar cu lipsuri și cu greșeli, Dicționarul va aduce deocamdată mai bune servicii decât fângăduința unei lucrări desăvârșite. Să nu uităm, că este cu mult mai ușor a îndreptă greșelile și a completa lipsurile unei opere isprăvite, decât a ocoli ivirea lor în decursul lucrării, oricât de conștiincioasă și de îndelungată ar fi munca noastră.

Ținta mea nu poate fi a da un dicționar ideal și — cel puțin în împrejurările de astăzi — nerealizabil, ci numai a mă apropia de acest ideal, întru cât se poate într'un timp cât mai scurt. Dintre condițiile care mi se păreau că garantează buna reușită a unui dicționar, am primit numai pe cele indispensabile și am renunțat la acelea cari ar fi putut face lucrarea mai completă, dar ar fi întârziat-o prea mult.

În alcătuirea programului pe care îl voiu desfășura în cele următoare am fost ajutat și de prețioasele observațiuni și indicări publicate în *Analele Academiei Române* de Comisiunea Dicționarului și cuprinse mai cu seamă în rapoartele făcute de d-l I. Kalinderu.

Întreaga lucrare se imparte în trei părți distincte:

- I. *Materialul lexical,*
- II. *Redactarea și*
- III. *Tipărirea lui.*

I. MATERIALUL LEXICAL.

ADUNAREA MATERIALULUI.

Prin faptul că Academia mi-a pus la dispoziție cele vreo câteva sute de mii de extrase culese de d-l A. Philippide și de colaboratorii săi, am fost scutit de cea mai anevoioasă dintre lucrările pregătitoare, de munca grea și obositoare a adunării materialului. Acest material face abstracție de numirile de persoane și de localități și de lexicul dialectelor: aromân, meglenit și istro-român, dar e scos, în schimb, din opere literare daco-române din toate timpurile și de pretutindeni. Judecând după lista cărților extrase și după cuvintele redactate până acuma, d-l A. Philippide a dat o deosebită atențiune scriitorilor moldoveni din sec. XVII-lea, epocii dela sfârșitul secolului XVIII-lea până la Alecsandri și Odobescu, lui Eminescu și generației următoare, apoi literaturii populare, întru cât ea a fost publicată în volume și reviste speciale. La acest material sunt în fericita situațiune a mai adăoga vreo 55.000 de extrase adunate de mine, mai ales din scriitorii cei mai noi, cari prin stilul lor bogat în expresii populare contribuesc mult la dezvoltarea limbii noastre literare. Ori cât de bogat ar fi acest material, e natural că el poate fi îmbogățit prin extragerea de cărți nouă.

Sunt multe scrieri vechi de cea mai mare importanță, cari au rămas necercetate. Ca să nu pomenim altele, vom numi aici numai *Palia dela Orăștie*, *Pravila de Govora* și *Noul testament de Bălgrad*, care se distinge, mai mult chiar decât Biblia dela 1688, printr'o limbă frumoasă și îngrijită. Manuscripte n'au fost extrase de loc, iar dintre publicațiunile de documente vechi, în cari mai cu seamă se găsește limba populară a veacurilor trecute, neinfluențată de originale streine și un tezaur lexical cu mult mai bogat decât în traducerile de scrieri bisericești, a fost ales numai *Uricariul*, o lucrare cu multe greșeli. Și în privința scriitorilor mai noi se observă o preferință — poate neintenționată — pentru poezii și prozatorii moldoveni, ceea ce face ca din repertoriul cărților extrase să lipsească nu numai nume ca *Budai-Deleanu*, *Cârloca*, *Nicoleanu*, *Mureșianu*, ci chiar și *Bolintineanu* și *Eliade Rădulescu*. Cărți de terminologie științifică, în afară de câteva manuale de școală, n'au fost extrase aproape de loc, de asemenea n'a fost consultat, pentru termenii de drept, politică, armată, finanțe, învățământ, etc. *Monitorul Oficial*. Adevărata comoară lexicală nu se află însă în nici un fel de scrieri, ci ea zace în limba vorbită de popor. Un dicționar al limbii române va putea deci numai atunci să se apropie de desăvârșire, când va cuprinde și acest material, cules prin chestionare trimise în toate părțile locuite de Români.

Dar ar trebui ani de zile pentru a se culege acest material nou. Afară de aceea, dacă pe de o parte mulțimea extraselor facilitează redactarea dicționarului, — căci dintr'o sută de exemple mai ușor se găsește cel caracte-

ristic și mai bine se pot preciza cele mai amănunțite schimbări semantice,— pe de altă parte ea îngreunează lucrarea, căci examinarea lor cere un timp material și o cheltueală de puteri înzecit mai mare.

Acest dicționar e însă așteptat de atâția ani, încât azi trebuie să ocolim tot ce ar putea întârzi apariția lui și i-ar îngreuna redactarea. Strădania noastră va fi deci deocamdată mai ales gruparea și rânduirea exemplurilor, așa ca pe viitor, la o a doua ediție, să se poată adăoga cu ușurință materialul nou, să se implinească lesne lipsurile și să se îndrepteze aproape de sine greșelile cari au trebuit să se nască din aceste lipsuri. Câteva mii de cuvinte și etimologii nouă, câteva zeci de mii de subînțelesuri mai precise și de citațiuni mai bine alese vor apropiă ediția viitoare mai mult de idealul unui bun dicționar, — dar a ajunge acest ideal, a atinge desăvârșirea, nu va fi cu puțință niciodată, căci limba unui popor e un aparat atât de uriaș și întretesut de atâtea subtilități, e supusă la atâtea transformări zilnice, încât nu o pot încăpea scoarțele câtorva volume scrise de mână omenească.

Această conștiință ne face să renunțăm mai ușor la completarea materialului care ni s'a pus la dispoziție și să nu adăogăm decât ceea ce ni se pare absolut necesar, luând incolo de bază extrasele, de multe ori neegale ca valoare și exactitate, pe cari a le fi adunat rămâne, în cea mai mare parte, meritul d-lui A. Philippide și al colaboratorilor săi.

ALEGEREA MATERIALULUI.

Dacă acest dicționar s'ar scrie numai pentru filologi, ar trebui să înregistreze tot materialul adunat. Din punct de vedere lingvistic, orice cuvânt întrebuițat odată în scris sau în vorbire e de însemnătate; une-ori o formă sporadică, o formațiune efemeră, poate prezenta pentru lingvist mai mult interes decât cele mai uzuale cuvinte. Pe de altă parte, cu cât se vor da mai multe citațiuni pentru fiecare cuvânt, cu atât cercetările asupra lui vor putea fi mai întemeiate. Dar scopul dicționarului acestuia nu este și nu poate fi atât de unilateral; el nu se adresează numai acelor puțini cari se ocupă în mod științific de limba română, ci tuturor acelor care se interesează de ea, din orice punct de vedere. Iar ceea ce pentru cei dintâi poate fi de folos, e adesea stricăcios pentru cei din urmă. Filologul are critica necesară pentru a deosebi momentele esențiale de cele accesorii, el e obișnuit cu cercetări metodice, ochiul său este destul de ager ca să distingă cuvintele elementare de cele ce n'au avut niciodată sorți de a se încetățeni în limbă, să observe greșelile lexicografice și să-și scoată din sute de citațiuni pe cele ce sunt caracteristice. Dar publicul mare, căruia mai ales i se dă acest dicționar, nu va ști să spicuească dintr'un material prea vast, se va pierde în amănunte, fără să deosebească părțile esențiale, și cu drept cuvânt poate cere ca lucrarea de selecțiune să nu fie lăsată în sarcina lui, ci să fie făcută de filologul care redactează dicționarul.

O alegere bine chibzuită din materialul vast care-mi stă la dispoziție este deci una dintre grijile mele de căpetenie. Am redus numărul citațiilor la minimul posibil și, în loc să umblu după cuvinte rare, am căutat, cu rizicul de a nu fi complet, să omit toate acele vorbe, cari mi se păreau că se potrivesc mai bine într'o colecție de curiozități decât în dicționarul limbii române. Numai astfel se poate micșora volumul dicționarului și grăbi terminarea lui. Pentru ca să se vadă însă, că în acțiunea mea de spi-cuire n'am fost condus de considerațiuni neștiințifice, cum e o clasare subiectivă-estetică a cuvintelor în «frumoase» și «urite», nici de tendențe patriotice cari nu admit cuvinte de origine neromană, mă simt dator a arăta unele dintre principiile pe cari le-am urmat.

CRITICA DICȚIONARELOR.

Cel ce scrie azi un dicționar trebuie să ia de bază dicționarele existente. Din nefericire lucrul acesta se face adesea cu prea puțină critică, mai cu seamă când autorii de dicționare nu urmăresc decât scopuri mercantile. Ei introduc unele inovațiuni, mai mult formale, scurtează sau completează vreunul din dicționarele mai vechi, știind că vor primi dela editor bani grei pentru această muncă ușoară. Controlul le lipsește, căci nimenea nu cunoaște tot tezaurul lexical al limbii sale, ca să știe dacă cutare cuvânt înșirat în dicționare există sau nu în limbă, de fapt, și dacă traducerea care i se dă este sau nu cea adevărată. Pretutindeni, nu numai la noi, dicționarele se copiază unele pe altele, — atât doar că noi am mai avut nenorocul ca cei mai mulți autori de dicționare să fie streini, să nu cunoască bine limba noastră, așa încât, în loc să recunoască greșelile predecesorilor, de multe ori le-au îmmulțit numărul cu greșeli de ale lor.

Dacă ținem seamă de acest fapt, trebuie să recunoaștem, că un cuvânt suspect, pe care îl întâlnim în *toate* dicționarele, tot suspect rămâne, căci el a trecut din cel mai vechiu în toate celelalte, până la cel mai nou. Astfel se repetă une-ori simple greșeli de tipar, ca *ancres boueuse* pentru *ancres loueuse* în dicționarele franceze, sau mistificațiuni dintre cele mai curioase, precum e cazul faimosului *acudia* în dicționarele spaniole, relevat de d-l Cuervo (*Romania*, XXIX, 574—578). În istoria Indiei a lui Antonio Herrera se găsește următoarea descriere a insectei cocuyo: «*Tomabant de noche con lizonas porque acudia á la lumbré, y llamandole por su nombre, acudia, y es tan torpe que en cayendo non se podia levantar*», pe românește: «se prinde noaptea cu tăciuni, căci se apropie de lumină și dacă îl chemi pe nume, vine; și e atât de leneș, încât, dacă a căzut, nu se mai poate ridică». Francezul N. de la Coste, traducând pe Herrera în franțuzește (Paris, 1659 — 1671) a înțeles greșit cuvântul *acudia*, care e verb și însemnează «aleargă, vine, se apropie», și a tradus textul spaniol astfel: «aceste animale de noapte se prind cu tăciuni, căci ele vin și zboară în jurul focului;

și pe nume li se spune *acudia*, sânt atât de leneșe... etc.». De aici a pornit odiseea cuvântului *acudia* prin dicționare și vedem cum lexicografii se copiază unii pe alții și cum, pentru ca să pară totuși originali, fac unele schimbări cari, bine înțeles, sunt toate în detrimentul adevărului. Astfel, în dicționarul lui Furetière (La Haye și Rotterdam, 1690), *acudia* se definește astfel: «E un animal din India occidentală, de forma unui melc, mai mic decât o vrabie, cu ajutorul căruia vezi noaptea destul de bine ca să poți scrie și țese și ca să poți îndeplini și alte lucruri nocturne. Are două stele aproape de ochi și alte două subsuoară. Dacă-ți frece mâinile sau fața cu lichidul ce-l secretează aceste stele, cât timp lichidul nu se uscă, faci impresia că arzi. Indienii îl întrebuințează la luminat, căci, înainte de venirea Spaniolilor, ei nu cunoșteau lumânările de seu, nici pe cele de ceară (Herrera)». În alte dicționare găsim numele insectei sub forma masculină *acudio* și patria ei mutată în America (D. Nemesio Fernández Cuesta, Madrid, 1878) și alte minunății.

Dar și în dicționarele românești găsim astfel de exemple. Voiu cită cazul cuvântului *rână*. Iată câteva citațiuni, din cari i se poate preciză înțelesul:

Dar într'nsul [în caic] cine-mi șade,
Când *pe-o rână*, când pe-o coastă,
În covoare verzi culcați
Și de arme încărcați ?

G. Dem. Teodorescu : Poezii populare, 550.

Țăranul român nu mănâncă niciodată culcat, sau *într'o rână*, ci în capul oaselor.
A. Vlahuță : Dan, 89.

Acolo se lăsară jos : arendașul *într'o rână*, boierul lungit cu fața în sus.
C. Sandu-Aldea : Sămănătorul, IV, 910.

Unii își așezară coasele pe crâci, alții le rezimară de trunchiuri, apoi se lungiră pe jos, care *într'o rână*..., care pe jos.

T. Cercel : Sămănătorul, III, 443.

(*Șed, stau, zac*) *într'o rână* stă deci în opoziție cu: „în coate, în capul oaselor, pe foale, pe spate» etc., și însemnează totdeauna «pozițiunea pe o lature a trupului, cu capul răzimat în cot.» Cuvântul e prea cunoscut celor mai mulți dintre noi (în Mold. se găsește și forma *râlă*), ca să fie de lipsă a mai aduce și alte exemple. Nu tot atât de bine îl cunoșteă Cihac, care nu eră Român și care, găsimdu-l în Anton Pann (Povestea vorbeii, I, 154) în fraza: «*il gâsi culcat pe-o rână*», n'a știut cum să-l traducă. Știm că Cihac eră preocupat la alcătuirea dicționarului său înainte de toate de partea etimologică. Astfel se explică de ce, aducându-și aminte de cuvântul paleo-slav *runo*, «toison, peau de mouton avec la laine», nu mai stătū la îndoială că și românescul *rână* însemnează «peau de mouton avec la laine, pelisse de mouton» și-l derivă din cuvântul slav. De fapt *rână* e de origine latină, ceea ce cred că am dovedit în «Convorbiri literare» XXXVIII, 455 sqq; iar în fraza scoasă din Pann nu e vorba de nici un jococ.

După Cihac veniră alți doi streini, d-l Șăineanu, care traduse pe *rână* cu «Schaffell mit der Wolle», și d-l Alexi, care dă poetica traducere «Fliess», — poate și alții pe cari nu i-am mai controlat. E interesant însă cum vrea să iasă din încurcătură d-l Șăineanu, care, pe de o parte nu cutează să nu jure pe vorbele lui Cihac, iar pe de altă parte cunoaște sensul adevărat al lui *rână*. *Zac într'o rână* poate însemna, în anumite împrejurări, «trândăvesc», adecă nemțește: «ich liege auf der faulen Haut» sau «ich liege auf der Bärenhaut». Această locuțiune germană i-a dat d-lui Șăineanu soluțiunea și el admite, după Cihac, că *rână* derivă din slavul *runo* și că înseamnă «piele de oaie, cojoc», crezând însă că în *zac într'o rână* s'a întâmplat aceeași trecere de sens ca în germanul «ich liege auf der Bärenhaut», fiind natural ca vechii Germani să-și aștearnă sub ei «o piele de urs», când voiau să trândăvescă, iar vechilor Români să le fi fost mai la îndemână «cojocul de berbece».

Vedem din acest exemplu, cu câtă precauțiune trebuiesc întrebuințate dicționarele și că este bine a-ți da seama și despre felul cum au fost lucrate cele mai multe dintre ele. Astfel vom avea cea mai mare încredere în Lexiconul de Buda, care, fiind cel d'întăiu dicționar român, n'a putut primi greșeli de ale predecesorilor, dar nu vom uita că autorii lui, în tendența lor de latinizare, au făurit unele cuvinte fără drept de existență; vom considera că Barcianu avea cunoștințe temeinice pe terenul științelor naturale și vom pune mai mult preț pe numirile de flori cari se găsesc în dicționarul acestuia decât în altele. Ceea ce azi e necunoscut din Lexiconul de Buda poate să fi dispărut din graiu de 80 de ani încoace, așa încât vom primi verbul *aculmă*, citat numai acolo, care face impresie cu totul românească, vom fi însă mai rezervați față de verbul *acurge*, pe care nu-l mai întâlnim aiurea și care poate fi făurit după latinescul *accurrere*; o numire de plantă ca *abaginbă*, care se găsește mai întâiu la Barcianu, o vom considera ca un provincialism din jurul Sibiiului, dar când găsăm la d-l Damé o formă ca *abținență* în loc de *abstinență* ne vom sfii s'o primim. Tocmai în această privință se cere o critică severă. Autorii dicționarelor, chiar dacă facem abstracție de Laurianu și Massimu, de Costinescu și alții, cari voiau cu tot dinadinsul să introducă în limba comună cuvinte făurite de dânsii—sunt foarte des ispitiți să creeze ei înșiși cuvinte după modele existente. Nu este într'adevăr nimic mai natural decât a traduce într'un dicționar german-român pe «Nadelfabrikant» prin *acar*, format din elementele *ac* și sufixul *ar*, întocmai ca *blănar*, *argintar*, *căldărar*, etc. Dar, cât timp nu există în România fabrici de ace, e foarte puțin probabil ca vreun alt Român, decât autorii de dicționare, să ajungă în situațiunea de a întrebuința pe *acar* cu acest sens. Deși *abținență*, *acar*, se găsesc aproape în toate dicționarele, noi nu le vom înregistra, cât timp nu le putem documenta prin vreo citațiune. Materialul de care dispunem e destul de bogat, așa încât numai rare-ori se întâmplă ca

un cuvânt cu adevărat românesc să nu se găsească la nici unul din scriitorii extrași.

Între dicționarele române se află unele lucrute cu multă pricepere. De câte ori am găsit în acestea vreun exemplu mai potrivit decât cele cuprinse în extrase, le-am primit, indicând izvorul, când opera citată nu se cuprinde în «bibliografie». Tot astfel am primit acele explicații ale predecesorilor, care mi s'au părut bune, socotind că autorul unui dicționar nu trebuie să aibă tendința de a fi original, chiar și atunci când o compilație poate fi mai de folos pentru celitor.

CRITICA MATERIALULUI.

Materialul lexical cuprins în dicționarele apărute până acuma, la care se adaugă multe cuvinte necunoscute acestora, culese din limba veche și nouă, literară și dialectală, constituie un material vast, care, după cele spuse mai sus, nu poate încăpea întreg în Dicționar, ci trebuie supus unei spicuirii cu atât mai riguroase, cu cât suntem grăbiți a vedea cât mai curând opera aceasta terminată. Care e norma de care vom fi conduși în spicuirea materialului, care e criteriul după care se poate spune lămurit: acest cuvânt trebuie primit, acela nu? Un astfel de criteriu nu există. Dacă dicționarul care mi-a slujit în cea mai mare parte de model: *Dictionnaire général de la langue française*, par A. Hatzfeld, A. Darmesteter et A. Thomas (Paris, Delagrave) admite că: «L'usage est ici le suprême arbitre; c'est lui qui donne la vie aux mots de formation nouvelle, qui la retire à ceux qui tombent en désuétude, qui parfois rajeunit des mots viellies et surannés» (Introduction, p. IX), — acest principiu, foarte elastic, se poate aplica la alcătuirea unui dicționar al limbii franceze, e însă șubred cu privire la limba română. Noi nu avem o literatură veche ca cea franceză, nu putem număra sute de stilisti desăvârșiți și un public cetitor care să-și deie silința de a vorbi ca ei, nouă ne-au lipsit aproape toate condițiile cari au făcut la poporul francez să se hotărască un uz al limbii. Sântem încă într'o stare de tranziție. Dacă uzul limbii a îngropat pentru totdeauna multe cuvinte literare de origină slavă, grecească și turcească ale literaturii mai vechi și s'a pronunțat în potriiva școalei latiniste, limba noastră literară de azi, care urmează tradiția veche și se îmbogățește din comoara nesecată a graiului popular, încă nu a ajuns să cumpănească influența galomanilor și mai ales a presei rău scrise, care nu formează numai opinia, ci și limba de toate zilele ale publicului mare. Dacă am căutat dară să fixăm în dicționar limba uzuală de azi cu toate podoabele ei streine, am face o carte care peste puținii ani, după ce limba literară se va întări și va prinde rădăcini tot mai adânci, nu ar mai corespunde realității, ci ar avea numai o valoare istorică, ar fi o piesă de muzeu.

Dacă deci pe de o parte programul acestui dicționar este mai limitat decât

cel al limbii franceze, neadmițând toate cuvintele cari sunt astăzi în uz, pe de altă parte el este mai larg, căci noi vom da și cuvinte vechi, ieșite din limba comună și vorbe dialectale, neîntrate încă în ea. Multe din aceste cuvinte veci s'au uitat, numai pentru că nu sunt cunoscute, pentru că nu se citesc îndeajuns scrierile strămoșilor noștri, și ele pot fi improspătate cu folos, recucerindu-li-se locul uzurpat de venetici; iar între cele dialectale se vor găsi sute de cuvinte, cari merită a fi întrebuințate de toți Românii și cu cari literații vor putea legă o prietenie strânsă.

Deși nu se poate stabili un criteriu sigur, care să hotărască dacă, după cele spuse, un cuvânt trebuie sau nu primit în Dicționar, totuși se poate arăta prin câteva exemple, ce fel de considerațiuni ne-au condus în spicuirea materialului.

CUVINTE POPULARE ȘI VECHI.

Cuvintelor populare am căutat a le da un loc cât mai nerestrâns, căci ele sunt adevăratele elemente ale dicționarului limbii române, în ele se oglindesc geniul limbii noastre. Chiar când înțelesul acestor cuvinte nu se poate preciza din textul în care se găsește — acesta este, bunăoară, cazul cuvântului *acie* — le-am primit, punând în loc de traducere și definiție un semn de întrebare și căutând a da o citațiune cât mai exactă. Când același cuvânt are în deosebite dialecte forme deosebite, și deosebirile acestea nu se reduc numai la o pronunțare generală dialectală, cum ar fi bunăoară *chicior*, *ghine* în loc de *picior*, *bine*, ele se vor indica totdeauna, căci examinarea lor ne dă puțința de a trage une-ori concluziuni foarte importante asupra etimologiei (cfr. cuvântul *adiă*) și asupra istoriei limbii noastre. Am căutat însă totdeauna să dăm formei generalizate în literatură, când uzul nu eră șovăitor, locul de frunte, iar celelalte un loc secundar. Astfel uzul limbii încă nu a ales între *acum* și *acù* (deosebite ca etimologie, dar cu același sens), nici între *acină* și *aciolă* sau între *cobori* și *pogori* (sinonime de aceeași origine), nici între *acâu* și *acov* (cari sunt același cuvânt, împrumutat odată dela Unguri și altă dată dela Sârbi), așa încât fiecare dintre ele a trebuit să fie privit în parte. Dar când în Banat se spune *aclo* în loc de *acolo*, sau în Sălăgiu *abor* în loc de *obor*, am vorbit de amândouă formele la locul care se ocupă de cea literară. Același sistem a fost urmat și când un cuvânt are în diferite provincii diferite înțelesuri, bunăoară la *poamă*, cu înțelesul moldovean de «strugure», etc.

Firește, nici fiecare cuvânt întrebuințat de popor nu poate intra în acest dicționar. Astfel, dacă într'o glumă despre Țigani găsim cuvântul *acană*, luat deadreptul din limba țigănească, nu-l putem considera ca un element al limbii române. Nu vom înregistra nici pe *Abaroca*, pentru că în «Nașterea la Români» de d-l Marian cetim între credințele populare: «Acel duh necurat a răspuns că are 19 nume, precum: Aripa-Satanei, Abaroca, Ogarda, Nesuca, Muha, Aspra, etc.», vom lăsa la o parte și acele provincialisme cunoscute

numai în ținuturi restrânse, mai ales la hotarele câtră alte neamuri, și vom rece și peste acele împrumuturi efemere pe cari poporul le face din limba lasei culte, fără a le da însă dreptul de cetățenie.

Astfel d-l Weigand (Jahresbericht III, 313) notează între cuvintele dialectale din Banat pe *ainmocht*, *bachendl*. Nu ne îndoim că le va fi auzit ostite de vreun țăran din Banat, care a mâncat și prin birturi nemțești, iar dela a le auzi odată până la a le considera de elemente lexicale ale dialectului bănățean e încă mult. E aproape de sine înțeles că, dacă primim în acest dicționar cuvinte dialectale, vorbite și înțelese de Românii unei regiuni ntregi, nu le putem primi pe cele individuale și vom refuza pe *ainmocht* și pe *bachendl*, ca și pe *afiștat* (în loc de «atestat», prin contaminare cu «afiș»), pe care-l găsim în gura unui țăran în «Amintirile» lui Creangă (pag. 109).

Ar fi de dorit ca un dicționar, care primește pe lângă cuvinte literare și cunoscute de toți Românii și de cele dialectale, să le distingă prin vreun semn convențional. A trebuit să renunțăm însă la această distincție, ori cât ar fi fost ea de binevenită cetitorului, pentru două motive: La scriitorii moderni se vede azi o tendință puternică de a improspăta limba literară cu vorbe dialectale, care trec repede dela un scriitor la altul și dela ei la cetitori. Astfel ceea ce azi e dialectal, mâne poate fi literar. Afară de aceea dialectele noastre sunt atât de puțin studiate, mai ales cu privire la tezaurul lexical, încât nu e cu putință a spune care e extensiunea geografică a singuraticelor cuvinte. Tot ce am putut face a fost ca, de câte ori un cuvânt dialectal a fost primit și în literatură, să arătăm aceasta prin vreun exemplu; cetitorul, cunoscând originea scriitorilor, va putea face din citațiuni deducții asupra extensiunii cuvintelor, cel puțin în mod aproximativ.

Cevă mai puțin primitori am fost față cu cuvintele vechi, ne mai întrebuițate astăzi. Le-am primit, în general, numai atunci când ele erau într'adevăr înțelese și întrebuițate pe atunci, de popor sau de cărturari, iar dintre neologismele scriitorilor vechi am admis numai pe acelea cari au pătruns din scrierile lor în limba uzuală. Adese-ori a fost nevoie de o critică filologică, spre a distinge ce eră într'adevăr odinioară un element al limbii române și ce nu eră.

Ca un ἀπαξ λεγόμενον găsim în Psaltirea Scheiană 113/25 cuvântul *deștind* pentru «deșting», iar într'un glosar slavo-român din sec. XVII de două ori cuvântul *accept* pentru «aștept». Cel dintăiu corespunde, sunet de sunet, latinescului *descendo*, cel de al doilea lui *accepto*. Cu toate acestea numai cel dintăiu ni s'a părut că poate intra în Dicționar. Iată de ce. Forma *deșting*, cu înțelesul latinescului *descendo*, întrebuițată astăzi, nu poate fi originală. Trecerea finalului *d* în *g* nu se poate explica după regulile fonologiei noastre, ci este datorită aceleiași analogii care a prefăcut și pe *ucid*, *purced*, în *ucig*, *purceg*. Deoarece participiului *întins* îi corespunde prezentul *întind* și *înting*, lui *încins* prezentul *încind* și *încing*, s'a format și din participiile *deștins*, *ucis*, *purces* un prezent analog *deșting*, *ucig*, *purceg*. Dar aceste forme analogice trebuie să fie relativ recente, deoarece ele

nu sunt cunoscute dialectelor de miazăzi și apus; în vechime nu puteau exista decât prezentele regulate *deștind*, *ucid*, *purced*. Aceste considerațiuni ne silesc să vedem în forma *deștind*, păstrată în unul dintre cele mai vechi texte românești, în Psaltirea Scheiană, o rămășiță prețioasă a unui cuvânt care a existat de bună seamă odinioară în limba strămoșilor noștri. De aceea îl vom primi fără rezervă în dicționar.

La alt rezultat ne va duce examinarea filologică a cuvântului *accept* și avem motive puternice să credem că el n'a existat niciodată în limba română. Iată-le: 1) Latinescul *accepto* nu s'a păstrat în nici o limbă romanică, ca vorbă populară, iar noi l-am înlocuit din vechime prin *excepto*, care a dat *aștept*, acesta foarte răspândit în toate timpurile și în toate dialectele. 2) E foarte neprobabil ca acest cuvânt, dacă ar fi existat vreodată, să nu ni se păstreze decât într'un singur text, relativ recent. 3) În amândouă locurile el traduce pe slavul *чашо* și e mai mult ca verosimil că *ачентз* datorește pe al său *ч* cuvântului slav, deci că avem a face cu o greșală de scriere. Aceste considerațiuni ne îndeamnă să trecem cu conștiința curată peste el. Filologii îl vor găsi în glosarele edițiilor speciale, ceilalți ar putea fi induși în eroare, dacă l-am primi în dicționar, unde nu putem tipări și toate în-doiile noastre.

De multe ori scriitorii noștri vechi, traducând din limbi streine, nu găseau cuvinte românești, ca să redea idea exprimată în original, și erau nevoiți să creeze ei vorbe. Astfel, precum Slavii au format un *blago-sloviti* (= *bene-dicere*), tot așa l-au tradus Românii prin *bine-cuvântă*. Deși felul acesta de compozițiune e strein limbii noastre, cuvântul a prins rădăcini și s'a încetățenit în graiul tuturor.

A voastră-i jalea cea mai mare,
A voastră-i truda cea mai sfântă,
Stăpânul vitreg vă lovește,
Dar cerul *bine* vă *cuvântă*

zice poetul Goga (Poezii, 8) în versurile adresate plugarilor obidiți.

Dar nu toate aceste cuvinte literare vechi au pătruns în limba comună. Astfel Mitropolitul Dosofteiu (Viața sfinților ^{51/23}, ^{19/29}, ^{24^{ab}/14} etc.), negăsind un cuvânt românesc pentru «spectacol», formează din paleo-slavul *pozorište* (*pozorū* = «privire») de-a dreptul *priviriște*, sau nu-și dă seama că slavul *tīma* nu însemnează numai «întunerec», ci și «mulțime mare», și împrumută lui *întunerec* și înțelesul din urmă. Vom nota și aceste cuvinte, căci, deși nu au fost niciodată uzuale, ele sunt documente interesante pentru desvoltarea limbii noastre literare.

Când însă același Dosofteiu (Psaltire, ps. 26), fără să-și bată mult capul, formează de-a dreptul din grecescul *ἀποσκοραχίζω* un *aposcorachință*, ca să rimeze cu «socotință», când Zilot (Cron. 45), urmând modei aduse de Fanarioți, introduce de-a dreptul din grecește (*ἀκαταστασία*) un cuvânt ca *acatastasie*, sau când un scriitor ca Stolnicul Dumitrache (Istoria, 370), care și-a impe-

strițat limba de streinisme, în loc de a zice «nebun», dă preferență turcescului *abdal*, nu vom îngreună dicționarul cu acest balast de cuvinte, cari n'au fost niciodată românești.

NEOLOGISMELE.

Nu orișicine are darul, când vorbește, să aflu cea mai fericită expresie pentru gândul său și, când scrie, să-și îmbrace idea în cuvintele cele mai expresive. De multe ori ne lipsesc chiar terminii cei mai simpli și lipsa lor căutăm s'o acoperim cu împrumuturi. Mai ales omul cult, care cunoaște mai multe limbi, când nu-și aduce îndată aminte de cuvântul românesc, e ademenit să-l înlocuească, în graba căutării după expresia cea mai fericită, cu un cuvânt echivalent strein. Cu cât cineva va ținea mai puțin la limba sa și cu cât își va da mai puțină osteneală să vorbească bine, cu atât o va face mai des. Dar cel care, venind din Paris, va spune în București, că «la gară a fost o *busculadă* mare», neaducându-și aminte de vorba românească *îmbulzeală* — sau afectând a o fi uitat — nu îmbogățește întru nimic tezaurul lexical al limbii sale.

Dar de multe ori e nevoit să ceară ajutor strein chiar și acela care își dă cea mai mare silință să vorbească cu adevărat românește. Și nu mă gândesc la terminii tehnici, pe cari suntem siliți să-i primim, pe zi ce merge, în număr tot mai mare din limbi streine, căci știința e cosmopolită și Românul, în momentul când face matematică sau chimie, e mai înrudit sufleteste cu dascălul său francez, decât cu tatăl său dela țară. De multe ori nu găsim în limba noastră nici chiar expresii pentru cele mai uzuale noțiuni. De pildă, cuvântul *noțiune* lipsește în limba populară, deși el e mai mult decât un termen tehnic al filozofiei, e o valoare cu care omul cult operează zilnic. Dar chiar și pentru cuvinte ca *formă*, *a formă*, *coloare*, etc., ne lipsesc termeni în graiul poporului. Une-ori se poate să înlocuim pe *formă* prin *înfățișare* sau *făptură*, pe *a formă* prin *a alcătui*, *a întruchipă*, *a înjghebă*, *a plăzmuî*, iar pe *coloare* prin *văpșeă* sau prin *față*, — dar aceasta nu-i totdeauna cu puțință, căci noi lucrăm cu nuanțe mai fine decât țărănul și avem nevoie de cuvinte mai expresive. *Văpșeă* e echivalent cu *coloare* numai când cuvântul se ia în înțelesul material, deci: *cade coloarea de pe zid* sau *cade văpșeaua de pe zid*. În înțelesul abstract însă, de exemplu în: *coloarea părului oamenilor bătrâni e albă*, nu se mai poate înlocui prin *văpșeă*. Țărănul zice în cazul acesta *față*, și tot astfel zice: *fața lui e roșie*, *fața lacului e verde*. Cărturarul însă are une-ori nevoie de analiză și va trebui să zică *coloarea feții lui e roșie*, *coloarea feții lacului e verde*, făcând deosebire între «visage», «surface» și «couleur». Numai în fraze ca: *hoțul, prins, schimbă de frică fețe*, va putea adopta și omul cult expresia populară, fără să se teamă că va fi echivoc.

Din cele precedente rezultă că un cuvânt ca *busculadă* nu are loc în dicționarul limbii române, că *noțiune*, *formă*, *a formă*, *coloare* trebuie însă

cel al limbii franceze, neadmițând toate cuvintele cari sunt astăzi în uz, pe de altă parte el este mai larg, căci noi vom da și cuvinte vechi, ieșite din limba comună și vorbe dialectale, neîntrate încă în ea. Multe din aceste cuvinte veci s'au uitat, numai pentru că nu sunt cunoscute, pentru că nu se citesc îndeajuns scrierile strămoșilor noștri, și ele pot fi improspătate cu folos, recucerindu-li-se locul uzurpat de venetici; iar între cele dialectale se vor găsi sute de cuvinte, cari merită a fi întrebuințate de toți Românii și cu cari literații vor putea legă o prietenie strânsă.

Deși nu se poate stabili un criteriu sigur, care să hotărască dacă, după cele spuse, un cuvânt trebuie sau nu primit în Dicționar, totuși se poate arăta prin câteva exemple, ce fel de considerațiuni ne-au condus în spicuirea materialului.

CUVINTE POPULARE ȘI VECHI.

Cuvintelor populare am căutat a le da un loc cât mai nerestrâns, căci ele sunt adevăratele elemente ale dicționarului limbii române, în ele se oglindesc geniul limbii noastre. Chiar când înțelesul acestor cuvinte nu se poate preciza din textul în care se găsesc — acesta este, bunăoară, cazul cuvântului *acie* — le-am primit, punând în loc de traducere și definiție un semn de întrebare și căutând a da o citațiune cât mai exactă. Când același cuvânt are în deosebite dialecte forme deosebite, și deosebiriile acestea nu se reduc numai la o pronunțare generală dialectală, cum ar fi bunăoară *chicior*, *ghine* în loc de *picior*, *bine*, ele se vor indica totdeauna, căci examinarea lor ne dă puțința de a trage une-ori concluziuni foarte importante asupra etimologiei (cfr. cuvântul *adiu*) și asupra istoriei limbii noastre. Am căutat însă totdeauna să dăm formei generalizate în literatură, când uzul nu eră șovăitor, locul de frunte, iar celelalte un loc secundar. Astfel uzul limbii încă nu a ales între *acum* și *acù* (deosebite ca etimologie, dar cu același sens), nici între *aciuu* și *aciolă* sau între *cobori* și *pogori* (sinonime de aceeași origine), nici între *acdu* și *acor* (cari sunt același cuvânt, împrumutat odată dela Unguri și altă dată dela Sârbi), așa încât fiecare dintre ele a trebuit să fie privit în parte. Dar când în Banat se spune *aclo* în loc de *acolo*, sau în Sălagiu *abor* în loc de *obor*, am vorbit de amândouă formele la locul care se ocupă de cea literară. Același sistem a fost urmat și când un cuvânt are în diferite provincii diferite înțelesuri, bunăoară la *poamă*, cu înțelesul moldovean de «strugure», etc.

Firește, nici fiecare cuvânt întrebuințat de popor nu poate intra în acest dicționar. Astfel, dacă într'o glumă despre Țigani găsim cuvântul *acană*, luat deadreptul din limba țigănească, nu-l putem considera ca un element al limbii române. Nu vom înregistra nici pe *Abaroca*, pentru că în «Nașterea la Români» de d-l Marian cetim între credințele populare: «Acel duh necurat a răspuns că are 19 nume, precum: Aripa-Satanei, Abaroca, Ogarda, Nesuca, Muha, Aspra, etc.», vom lăsa la o parte și acele provincialisme cunoscute

numai în ținuturi restrânse, mai ales la hotarele câtră alte neamuri, și vom rece și peste acele împrumuturi efemere pe cari poporul le face din limba lasei culte, fără a le da însă dreptul de cetățenie.

Astfel d-l Weigand (Jahresbericht III, 313) notează între cuvintele dialectale din Banat pe *ainmoct*, *bachendl*. Nu ne îndoim că le va fi auzit ostite de vreun țăran din Banat, care a mâncat și prin birturi nemțești, iar dela a le auzi odată până la a le considera de elemente lexicale ale dialectului bănățean e încă mult. E aproape de sine înțeles că, dacă primim în acest dicționar cuvinte dialectale, vorbite și înțelese de Români unei regiuni întregi, nu le putem primi pe cele individuale și vom refuza pe *ainmoct* și pe *bachendl*, ca și pe *așiștat* (în loc de «atestat», prin contaminare cu «așiș»), pe care-l găsim în gura unui țăran în «Amintirile» lui Creangă (pag. 109).

Ar fi de dorit ca un dicționar, care primește pe lângă cuvinte literare și cunoscute de toți Români și de cele dialectale, să le distingă prin vreun semn convențional. A trebuit să renunțăm însă la această distincție, ori cât ar fi fost ea de binevenită cetitorului, pentru două motive: La scriitorii moderni se vede azi o tendință puternică de a improspăta limba literară cu vorbe dialectale, care trec repede dela un scriitor la altul și dela ei la cetitori. Astfel ceea ce azi e dialectal, mâne poate fi literar. Afară de aceea dialectele noastre sunt atât de puțin studiate, mai ales cu privire la tezaurul lexical, încât nu e cu puțină a spune care e extensiunea geografică a singuraticelor cuvinte. Tot ce am putut face a fost ca, de câte ori un cuvânt dialectal a fost primit și în literatură, să arătăm aceasta prin vreun exemplu; cetitorul, cunoscând originea scriitorilor, va putea face din citațiuni deducții asupra extensiunii cuvintelor, cel puțin în mod aproximativ.

Cevă mai puțin primitori am fost față cu cuvintele vechi, ne mai întrebuițate astăzi. Le-am primit, în general, numai atunci când ele erau într'adevăr înțelese și întrebuițate pe atunci, de popor sau de cărturari, iar dintre neologismele scriitorilor vechi am admis numai pe acelea cari au pătruns din scrierile lor în limba uzuală. Adese-ori a fost nevoie de o critică filologică, spre a distinge ce eră într'adevăr odinioară un element al limbii române și ce nu eră.

Ca un ἀπαξ λεγόμενον găsim în Psaltirea Scheiană 113/25 cuvântul *deștind* pentru «deșting», iar într'un glosar slavo-român din sec. XVII de două ori cuvântul *accept* pentru «aștept». Cel dintăiu corespunde, sunet de sunet, latinescului *descendo*, cel de al doilea lui *accepto*. Cu toate acestea numai cel dintăiu ni s'a părut că poate intra în Dicționar. Iată de ce. Forma *deșting*, cu înțelesul latinescului *descendo*, întrebuițată astăzi, nu poate fi originală. Trecerea finalului *d* în *g* nu se poate explica după regulile fonologiei noastre, ci este datorită aceleiași analogii care a prefăcut și pe *ucid*, *purced*, în *ucig*, *purceg*. Deoarece participiului *întins* îi corespunde prezentul *întind* și *înting*, lui *încins* prezentul *încind* și *încing*, s'a format și din participiile *deștins*, *ucis*, *purces* un prezent analog *deșting*, *ucig*, *purceg*. Dar aceste forme analogice trebuie să fie relativ recente, deoarece ele

nu sunt cunoscute dialectelor de miazăzi și apus; în vechime nu puteau exista decât prezentele regulate *deștind*, *ucid*, *purced*. Aceste considerațiuni ne silesc să vedem în forma *deștind*, păstrată în unul dintre cele mai vechi texte românești, în Psaltirea Scheiană, o rămășiță prețioasă a unui cuvânt care a existat de bună seamă odinioară în limba strămoșilor noștri. De aceea îl vom primi fără rezervă în dicționar.

La alt rezultat ne va duce examinarea filologică a cuvântului *accept* și avem motive puternice să credem că el n'a existat niciodată în limba română. Iată-le: 1) Latinescul *accepto* nu s'a păstrat în nici o limbă romanică, ca vorbă populară, iar noi l-am înlocuit din vechime prin *excepto*, care a dat *aștept*, acesta foarte răspândit în toate timpurile și în toate dialectele. 2) E foarte neprobabil ca acest cuvânt, dacă ar fi existat vreodată, să nu ni se păstreze decât într'un singur text, relativ recent. 3) În amândouă locurile el traduce pe slavul *чашо* și e mai mult ca verosimil că *чаша* datorește pe al său *ч* cuvântului slav, deci că avem a face cu o greșală de scriere. Aceste considerațiuni ne îndeamnă să trecem cu conștiința curată peste el. Filologii îl vor găsi în glosarele edițiilor speciale, ceilalți ar putea fi induși în eroare, dacă l-am primi în dicționar, unde nu putem tipări și toate indoiile noastre.

De multe ori scriitorii noștri vechi, traducând din limbi streine, nu găseau cuvinte românești, ca să redea idea exprimată în original, și erau nevoiți să creeze ei vorbe. Astfel, precum Slavii au format un *blago-sloviti* (= *bene-dicere*), tot așa l-au tradus Românii prin *bine-cuvântă*. Deși felul acesta de compozițiune e strein limbii noastre, cuvântul a prins rădăcini și s'a încetățenit în graiul tuturor.

A voastră-i jalea cea mai mare,
A voastră-i truda cea mai sfântă,
Stăpânul vitreg vă lovește,
Dar cerul *bine* vă *cuvântă*

zice poetul Goga (Poezii, 8) în versurile adresate plugarilor obidiți.

Dar nu toate aceste cuvinte literare vechi au pătruns în limba comună. Astfel Mitropolitul Dosofteiu (Viața svinților ^{21/22}, ^{19/29}, ^{24^{ab}/14} etc.), negăsind un cuvânt românesc pentru «spectacol», formează din paleo-slavul *pozorište* (*pozorŭ* = «privire») de-a dreptul *priviriste*, sau nu-și dă seama că slavul *tima* nu însemnează numai «întunec», ci și «mulțime mare», și împrumută lui *întunec* și înțelesul din urmă. Vom notă și aceste cuvinte, căci, deși nu au fost niciodată uzuale, ele sunt documente interesante pentru dezvoltarea limbii noastre literare.

Când însă același Dosofteiu (Psaltire, ps. 26), fără să-și bată mult capul, formează de-a dreptul din grecescul *ἀποσκοραχίζω* un *aposcorachință*, ca să rimeze cu «socoțință», când Zilot (Cron. 45), urmând modei aduse de Fanarioți, introduce de-a dreptul din grecește (*ἀκαταστάσια*) un cuvânt ca *acatastasie*, sau când un scriitor ca Stolnicul Dumitrache (Istoria, 370), care și-a împe

strișat limba de streinisme, în loc de a zice «nebun», dă preferență turcescului *abdâl*, nu vom îngreună dicționarul cu acest balast de cuvinte, cari n'au fost niciodată românești.

NEOLOGISMELE.

Nu orișicine are darul, când vorbește, să afle cea mai fericită expresie pentru gândul său și, când scrie, să-și îmbrace idea în cuvintele cele mai expresive. De multe ori ne lipsesc chiar terminii cei mai simpli și lipsa lor căutăm s'o acoperim cu imprumuturi. Mai ales omul cult, care cunoaște mai multe limbi, când nu-și aduce îndată aminte de cuvântul românesc, e ademenit să-l înlocuească, în graba căutării după expresia cea mai fericită, cu un cuvânt echivalent strein. Cu cât cineva va ținea mai puțin la limba sa și cu cât își va da mai puțină osteneală să vorbească bine, cu atât o va face mai des. Dar cel care, venind din Paris, va spune în București, că «la gară a fost o *busculadă* mare», neaducându-și aminte de vorba românească *îmbulzeală* — sau afectând a o fi uitat — nu îmbogățește întru nimic tezaurul lexical al limbii sale.

Dar de multe ori e nevoit să ceară ajutor strein chiar și acela care își dă cea mai mare silință să vorbească cu adevărat românește. Și nu mă gândesc la terminii tehnici, pe cari suntem siliți să-i primim, pe zi ce merge, în număr tot mai mare din limbi streine, căci știința e cosmopolită și Românul, în momentul când face matematică sau chimie, e mai înrudit sufletește cu dascălul său francez, decât cu tatăl său dela țară. De multe ori nu găsim în limba noastră nici chiar expresii pentru cele mai uzuale noțiuni. De pildă, cuvântul *noțiune* lipsește în limba populară, deși el e mai mult decât un termen tehnic al filozofiei, e o valoare cu care omul cult operează zilnic. Dar chiar și pentru cuvinte ca *formă*, *a formă*, *coloare*, etc., ne lipsesc termeni în graiul poporului. Une-ori se poate să înlocuim pe *formă* prin *înfățișare* sau *făptură*, pe *a formă* prin *a alcătui*, *a întruchipă*, *a înjghebă*, *a plăzmu*, iar pe *coloare* prin *văpseă* sau prin *față*, — dar aceasta nu-i totdeauna cu putință, căci noi lucrăm cu nuanțe mai fine decât țăranul și avem nevoie de cuvinte mai expresive. *Văpseă* e echivalent cu *coloare* numai când cuvântul se ia în înțelesul material, deci: *cade coloarea de pe zid* sau *cade văpseaua de pe zid*. În înțelesul abstract însă, de exemplu în: *coloarea părului oamenilor bătrâni e albă*, nu se mai poate înlocui prin *văpseă*. Țăranul zice în cazul acesta *față*, și tot astfel zice: *fața lui e roșie*, *fața lacului e verde*. Cărturarul însă are une-ori nevoie de analiză și va trebui să zică *coloarea feței lui e roșie*, *coloarea feței lacului e verde*, făcând deosebire între «visage», «surface» și «couleur». Numai în fraze ca: *hoțul prins*, *schimbă de frică fețe*, va putea adopta și omul cult expresia populară, fără să se teamă că va fi echivoc.

Din cele precedente rezultă că un cuvânt ca *busculadă* nu are loc în dicționarul limbii române, că *noțiune*, *formă*, *a formă*, *coloare* trebuie însă

primite. Vom primi deci — și în acest sens a vorbit și Înaltul fondator al acestei lucrări — dintre neologisme numai pe acelea cari exprimă o idee sau nuanța unei idei, pentru care limba noastră nu are un termen neechivoc, le vom înlătura pe celelalte. Criteriul cel mai sigur e de cele mai multe ori dat de scrierile autorilor noștri mari: Când un neologism e adoptat de ei, îl vom primi și noi, căci faptul că-l găsim la ei însemnează că s'a simțit lipsa lui în limba românească.

Dar ceea ce se potrivește în teorie, nu se potrivește une-ori în practică.

E evident, că limba științifică a fost nevoită să lase cea mai liberă intrare neologismelor. Aproape toată știința la noi e adusă din streini, cuprinde noțiuni în cea mai mare parte streine gândirii românești, deci și cuvinte cari n'au echivalente în limba noastră. În asemenea împrejurări neologismele trebuie primite fără rezervă, căci ele completează limba. Am putea totuși să ne întrebăm, în ce măsură încap acești termeni în dicționarul nostru, care nu vrea să fie o enciclopedie, ci înainte de toate Dicționarul limbii literare și comune. Stabilirea unei granițe e cât se poate de grea, precum se vede din următorul exemplu: O invenție a anilor din urmă este și *telefonul* și *odolul*, așa încât introducerea acestor două obiecte nouă la Români a avut drept urmare și introducerea numirilor lor în limbă. Dacă am voi să fim consecvenți principiului exprimat mai sus, ar trebui să le primim pe amândouă. Ce față ar face însă cuvântul *odol* în Dicționarul Academiei Române? Grija noastră nu trebuie deci să fie de a fi numai consecvenți, ci de a fi de folos, și vom pune mai mult preț pe bunul simț, decât pe aceea că avem sau nu motive indis-cutabile ca să justificăm alegerea noastră.

S'a făcut însă și se face și azi mare abuz cu introducerea terminilor științifici, căci învățații noștri de cele mai multe ori nu și-au dat osteneala să cerceteze mai întâiu, dacă vorba streină e într'adevăr necesară sau nu. Când avem cuvinte românești ca *picioar* sau *boală* și auzim totuși pe profesorii de medicină vorbind de *gambe* și de *maladii*, nu le putem da dreptate și vom închide ușile acestor termeni, pentru același cuvânt pentru care nu am primit pe *aposciorachință* sau pe *buculadă*. Dar și aici se impune o limită, pe care, după dorința Comisiunii Dicționarului, trebuie să o concep mai largă decât aș fi fost aplecat eu personal, și să primesc chiar și cuvinte ca *a sezisă* (*sezisă*), care într'o scriere literară ne-ar părea monstruoase, cari sunt însă termeni de toate zilele în gura advocaților români. Codul nostru e în cea mai mare parte tradus după cel franțuzesc, fără nici o grijă pentru terminii noștri vechi; cu vremea terminii neologice s'au încetățenit, și nu numai că se spune *a acționă* pentru «a da în judecată» sau *a acuză* pentru «a pări», ci unii din ei au trecut chiar hotarul de termeni tehnici și au devenit cuvinte ale limbii uzuale, așa încât *a acuză* se aude chiar și pentru «a învinovăți, a învinui» (când nu e vorba de tribunal și judecători).

Mai multă grijă decât învățații au avut pentru puritatea limbii române literații noștri. În scrierile critice și politice și în discursuri au intrat mai

multe neologisme decât în proza literară și în aceasta mai multe decât în poezie. Scrierile autorilor noștri recunoscuți ne pot da măsura, precum am spus mai sus, după care putem sau nu primi un neologism în dicționar. Dar acest principiu nu poate fi considerat totdeauna ca o normă. De multe ori întâmplarea a voit ca în operele acestor autori să nu se găsească astfel de cuvinte, pe cari ei de bună seamă le-ar fi întrebuințat. Astfel, în materialul bogat cules de d-l A. Philippide nu găsim atestat prin nici o citațiune cuvântul *abonà*, deși nu există un echivalent românesc cari să exprime aceeași idee. Derivatul *abonament* ni s'a păstrat din întâmplare într'o scriere de C. Negruzzi. Pe de altă parte, găsim la unul dintre poeții noștri care s'au ferit mai mult de neologisme, la d-l Coșbuc, următoarele versuri: «Mantaua cea grea de podoabe și de aur și haina cea cu 'nflorite figuri, tivită cu galben *acantus*» (Eneida, 26). Cuvântul *acantus* e luat de-a dreptul din originalul latin și așezat în versul românesc. Faptul că acest lucru a fost făcut de poetul Coșbuc nu ne îndreptățește a-l primi în dicționar (1). Cât de nepotrivit ar fi bunăoară a înregistra toate cuvintele schimonosite din comedii d-lui Caragiale, pe motivul că ele se găsesc în cartea unuia dintre cei mai însemnați scriitori ai noștri! Știm cu câtă înverșunare a luptat Alecsandri, ca să alunge pe *onoare* și să-l înlocuească prin *onor*; știm și că Bolintineanu, apucat de curentul italianizator, a introdus în poezia română cuvinte ca *bellă*, etc. Dar și *onor* și *bellă* au fost tot atât de puțin permise de limba românească ca și *aberăciunile* latiniștilor, ca și *absorviruesc* (= *absolve*) al lui Țichindeal sau *acompaniaman* (= *acompaniament*) al unui alt scriitor (Gorjan) dela începutul veacului trecut. Toate aceste cuvinte pot fi considerate ca niște încercări nereușite de încetățenire de streini și noi vom urmă de astădată uzul, care a refuzat a le primi, indiferent de numele autorului care le eră protector. Dacă acești autori ar trăi azi, poate le-ar osândi chiar ei, precum d-l Hasdeu, care în «Istoria Critică» (pag. 28) scrie încă *accentat*, azi nu mai întrebuințează decât *accentuat*. Prin direcția sănătoasă a literaturii de azi se îngroapă tot mai multe neologisme de prisos. Astfel I. Ghica scria încă: «Se află cu totul *abandonată*». (Scrișori, 134). Astăzi un Caragiale pune cuvintele: «*Abandonându-mă* curajul de a intra într'o stradă fără lampe gazoase, m'am întors îndărăt» în gura lui Rică Venturianu (Teatru, II, 47) (2).

De asemenea nu am primit în dicționar, decât doară acolo unde se putea vorbi de ele între paranteze, nici acele neologisme dialectale întrebuințate și pricepute numai în Ardeal sau Bucovina, precum: *ablegat* (=deputat

(1) Instructiv în această privință e următorul caz. În specimenul d-lui Philippide, în care a fost trecut tot materialul lexical cules în fișe, se găsește cuvântul *abimat*. D-l Maiorescu, ca membru al comisiunii, a protestat împotriva primirii lui în dicționar. Spre marea sa mirare vede însă că citațiunea e făcută după «Discursurile parlamentare» ale d-sale. Examinând însă citațiunea mai cu băgare de seamă, vedem că acest cuvânt nu este al d-sale, ci e citat între ghilemele dintr'o telegramă tradusă din franțuzește, în care «*abimé*» are o deosebită importanță. Acest exemplu arată cu câtă grijă trebuiesc făcute citațiunile.

(2) S'a dat însă termenul tehnic comercial: *abandon*.

în parlament) *acuză, anză, concede, plane, sistă* etc., cari sunt pe calea cea mai bună de a dispărea din graiu. Am primit pe *abdică*, căci e un neologism care nu se poate înlocui prin nici un cuvânt românesc și e cunoscut de toți cărturarii din România, am refuzat însă pe *abzice*, corespondentul lui ardelen și bucovinean, care la aparență are o înfățișare mai românească, de fapt însă e traducerea germanului «absagen», precum cele mai multe dintre aceste «ardelenisme» sunt latinisme primate dela Nemți și Unguri. Acei dintre Ardeleni și Bucovineni cari își dau silința să scape de ele, le vor ști prin faptul că nu le vor găsi în acest dicționar.

Dacă n'am primit însă «ardelenismul» *controlă*, ci numai forma *control*, acceptată în România, a trebuit să înregistrăm pe *programă* alături de *program*, pe *abolifiie* alături de *abolifiune*, întrebuițate de același autor (Ghica, Amintiri, 511 și Scrisori, 195), etc., căci uzul încă nu s'a pronunțat pentru nici una dintre aceste două forme. Mai mult decât atâta, a trebuit să primim, cel puțin între paranteze, chiar și astfel de cuvinte cari n'au nici o îndreptățire, dar cari au devenit atât de uzuale, încât le găsim până și în publicațiunile Academiei Române. Astfel, pe lângă *abundant* (din latinește) și *abondant* (din franțuzește) se întrebuițază și forma *abondent* printr'o reconstrucțiune greșită din franțuzescul «abondant» (cfr. *dantelă*, însă *dentist*, din fran. «dentelle», «dentiste»), ba chiar și *abudent*, în care o greșală explicabilă la un cuvânt luat din franțuzește e trecută și asupra unei forme imprumutate din latinește («abundans»). Tot astfel și *complect*, alături de forma corectă: *complet*.

În general, acest dicționar nu trebuie considerat ca un îndreptar al Academiei Române, prin care unele cuvinte se condamnă iar altele se aprobă. Nu avem acest drept. Numai timpul poate consacra sau îngropă o vorbă: limba nu se plăsmuește în Academii, ci se cristalizează din scrierile autorilor mari și din cuvântările și povestirile oamenilor cu darul vorbirii. Ceea ce poate face autorul unui dicționar de dimensiunile celui prezent, este de a recomanda numai în mod indirect unele îndreptări. Înaintea ochilor săi trece tot tezaurul limbii din toate vremile și din toate locurile, așa încât el ajunge să vadă comora aceea care nu i-e dată nimănui s'o aibă. El poate deci să aflu cum exprimă poporul român idea pe care cărturarul o spune cu vorbă streină. De câte ori mi-a fost cu putință să dau echivalentul românesc al neologismului, am făcut-o, și cu cât, înaintând în redactare, voi cunoaște tot mai mult bogăția limbii românești, cu atât o voi face tot mai des. În acest chip dicționarul acesta poate servi mai bine la stărpirea neologismelor nefolositoare și nu numai a celor literare, ci și a celor științifice. Medicii vor învăța cum numește poporul boalele, terminii geologici streini vor putea fi înlocuiți cu terminii românești, — chiar și mecanicul, care introduce bunăoară locomotiva cu numirile ei franțuzești, va putea înlocui o mare parte din acestea cu terminii românești, căci multe din părțile locomotivei se găsesc și la carul țaranului nostru ș. a. m. d.

Cel ce își dă seama de greutatea împreună cu o astfel de încercare, va înțelege cum trebuie să primească aceste echivalente românești. Un țăran are voie să spună, că fiul său e la «școala înaltă», un om cu carte va zice *universitate*; țăranul nu va face deosebire între valoarea estetică a cuvintelor *foale*, *burtă* sau *pântece*, între oameni culți *foale* și *burtă* trec de vulgare, iar învățatul s'a obișnuit să zică *abdomen*; un nuvelist va scrie mai bucuros «băgare de seamă» sau «luare aminte», într'o scriere filozofică va fi însă mai potrivit cuvântul *atențiune*; «înfrânat, cumpătat» nu pot redă niciodată întreagă noțiunea exprimată prin *abstinent*; în loc de *abil* putem spune totdeauna «îndemânic», dar pe *accident* nu-l putem înlocui totdeauna prin «întâmplare», căci avem și *accidente de teren*. Une-ori cuvintele băștinașe au sens diferențiat în deosebite provincii, așa încât neologismul devine inevitabil pentru a se ocoli echivocității. Astfel, bunăoară, pentru *necesar* se zice în Muntenia «de nevoie», iar în Ardeal «de lipsă.» Pentru Ardelean *nevoie* are însă mai ales sensul de «pacoste» sau «epilepsie», pentru Muntean *lipsă* este fran. «absence» sau «manque», așa încât neologismul devine „*necesar*.” Alt caz. Poporul în Muntenia zice «nu e voie», în Ardeal «nu e iertat», pentru «nu e permis». Dar expresia munteană «n'am voie» o traduce Ardeleanul, pe nemțește: «ich habe keine Lust», iar cea ardeleană însemnează în Muntenia «es ist unverziehen.» Pentru a ocoli echivocitatea și a redă idea «es ist unerlaubt» se poate zice pretutindenea «nu e slobod.» Dar chiar această expresie, mai potrivită, n'a putut deveni literară și a fost ales neologismul *permis*. De cele mai multe ori cuvântul neologic nu se acopere pe deplin cu cel băștinaș; dar să nu uităm că noi, scriind și vorbind, nu avem să traducem cuvinte, ci să exprimăm idei, iar în acest sens «incordare» «prisos» poate înlocui pe *acuitate*, *abundantă* în exemplele citate după d-l Maiorescu (cfr. s. v.).

În sfârșit trebuie să mai observăm, că am cercat să reducem la valoarea adevărată nu numai însemnătatea neologismelor față de cuvintele băștinașe, prin aceea că le-am ilustrat prin mai puține citațiuni, ci și prin aceea că nu am dat toate derivatele lor posibile (d. e. *acomodabil*, *acomodament*, *acomodant*, *acomodație*, *acomodațiune*, *acomodator*, etc.), ci numai pe cele mai întrebuițate (*acomodă*, *acomodare*) și pe cele cari au putut fi ilustrate prin citațiuni (*acomodat*).

CITAȚIUNILE.

Am arătat mai sus, de ce credem că numărul citațiunilor trebuie redus pe cât se poate. Va trebui să spunem acuma, după ce fel de principiu s'a făcut spicuirea lor.

Ceea ce s'ar putea cere dela un dicționar care se ocupă de limba română de pretutindeni și din toate timpurile, este să arate extensiunea geografică și vechimea fiecărui cuvânt. Ori-cât ar fi aceasta de dorit, dicționarul Aca-

demiei n'o poate face, deocamdată cel puțin, decât în măsură foarte mică. Cauza este evidentă: lipsește materialul și lipsesc datele necesare. Ar fi trebuit să se trimeată chestionare pretutindeni și să se extragă cuvânt de cuvânt toate scrierile și documentele noastre vechi, pentru ca să se poată face acest lucru. După puțință însă s'a ținut seamă și de această cerință. Un exemplu o va arăta. La cuvântul *abà* s'a spus, după comunicările culese de d-l Hasdeu, că într'o mare parte a Transilvaniei nu-i cunoscut, ci în locul lui se spune «pănură», iar în alte părți «dimie», totuși între citațiuni s'a dat și un exemplu din d-l Slavici, care, cel puțin în cele d'întăiu novele ale sale, scrie în limba vorbită prin jurul Aradului. Pentru ca să se vadă cât de vechiu e cuvântul, s'a dat cel mai vechiu exemplu găsit până acuma, din 1660, dintr'un document brașovean. Afară de aceea s'au mai dat încă două exemple, unul din Beldiman și altul dintr'un document moldovean dela 1761. Sunt acestea de prisos, când prin cele două citațiuni dintăiu s'a arătat, că vorba eră întrebuințată la 1660 și se mai întrebuințează și astăzi? De sigur că nu, căci amândouă citațiunile ne spun lucruri nouă. În documentul moldovean se arată că *abaua* se făcea și colorată și se arată prețul ei pe acele timpuri, iar din exemplul scos din Beldiman nu se vede numai că *abaua* are și sensul de «haină de abà», ci vedem din el și aceea că pluralul este: *abale*.

În acest sens s'a făcut alegerea exemplelor. Acolo unde am putut, am ținut seamă de extensiunea geografică și de vechimea cuvintelor, fără să o facem însă în dauna altor considerațiuni. Astfel prepoziția *pre*, înaintea acuzativelor cuvintelor cari însemnează ființe, se găsește numai în dialectul daco-român, deci e o inovațiune a acestuia. De fapt, textele cele mai vechi scriu încă *vădu tatălu, rogu dommulu*, etc. E deci important a se ști, când și în cari cazuri apare mai întâiu uzul de a pune prepoziția *pre* înaintea acuzativelor. Dar un adverb ca *acasă*, care se găsește și la Aromâni și la Istrieni și la Megleniți, chiar și la Italiani și la Spanioli, e atât de vechiu și atât de răspândit la noi, încât ar fi o muncă zadarnică de a căută care e scrierea cea mai veche în care se găsește; mâne, descoperindu-se un document și mai vechiu, îl vom afla probabil acolo. În cazuri de acestea altceva ni s'a părut mai important: să ilustrăm prin mai multe exemple trecerile sensului. Astfel cuvântul (*mă*) *abat* însemnează în primul rând: «ies din calea apucată». Din acest sens s'a dezvoltat apoi acela de: «rămân, în treacăt, acolo unde am ieșit din calea apucată». Pentru ca să se vadă aceasta, am ales următorul exemplu, care ni s'a părut foarte expresiv: *Îi ieși înainte o muiere și-i zise «abate-te la mine* (adică: «lasă calea apucată și vino la mine»), *odîhnește-te, nu te teme» . . . și s'au abătut la dânsa în cort*. (adică: «s'a dus la ea și a rămas în cortul ei»). Citațiunea e scoasă dintr'un calendar vechiu. Am preferit-o însă altor citațiuni din marii noștri autori, căci ni s'a părut mai caracteristică decât ele. În general am crezut că, dacă de regulă trebuie să alegem citațiunile din scriitori recunoscuți, în cazuri speciale ne putem abate dela acest principiu, căci de multe ori scriitorii de mai puțin talent găsesc

și eii expresii fericite. În același timp am căutat ca din citarea autorului să iasă și alte lucruri în evidență. Astfel bunăoară același verb *abat* se întrebuințează, de câtva timp incoace, sub influența francezului *abatre*, și într'un înțeles pe care nu-l avea cuvântul românesc, anume: «a dobori» (în sens propriu și figurat). Atât Alecsandri, cât și Eminescu l-au scris. Cu toate că două citațiuni, din acești doi poeți, ar fi fost de ajuns ca să illustreze influența franceză asupra unor cuvinte vechi, am mai adăogat una din Ispirescu, căci ni s'a părut prețios a ști, că l-a adoptat chiar și acest autor, care scria o limbă populară. Mai ales cu privire la neologisme vom căută prin citațiuni caracteristice să arătăm, întru cât ele au pătruns numai în scrierile științifice și în limba oratorică sau și în limba literară a prozatorilor și poezilor români. De asemenea ne vom sili să arătăm și întru cât cuvintele populare au pătruns în literatură și, deși vorbe ca *abă* (interjecțiune), *acioală*, sunt pe deplin lămurite prin comunicările luate din «Etimologicul» d-lui Hasdeu, am ținut să mai cităm și exemplele din scrierile d-lor Caragiale și Delavrancea. În sfârșit a trebuit să ținem seamă și de partea gramaticală și ni s'a părut vrednic de însemnat faptul, că același C. Negruzzi conjugă odată *el abordează* (I, 273), și altădată *el aboară* (I, 342), sau întrebuințează pluralele *accente* și *accenturi* (I, 347, 348) sau că, într'un vers frumos, d-l Coșbuc scrie *acápăr* (Aeneida, 27), în loc de obicnuitul *acaparéz*.

Printr'o astfel de alegere am crezut că putem corespunde mai bine dorinței M. S. Regelui: «intocmirea Dicționarului să fie cât de întreagă, cu un număr de citațiuni bine alese, însă limitat, spre a nu se innămoli lucrarea într'o prea mare întindere».

II. REDACTAREA.

LIMITELE EXTERNE ALE DICȚIONARULUI.

Înainte de a se începe redactarea unui dicționar, este necesar a se ști până unde ajung limitele lui. Cu cât ele vor fi lărgite în afară, cu atât lucrarea va deveni mai voluminoasă și alcătuirea ei va cere mai multă vreme; în același timp partea lingvistică va pierde din însemnătatea ce i se cuvine. Cel ce a pus temelie acestui dicționar n'a voit să aibă o operă enciclopedică, ci lingvistică; de aceea noi ne vom îngrădi din capul locului hotarele față de toate științele înrudite sau streine lingvisticei, lăsând la o parte tot ce nu intră în cadrele stricte ale acesteia din urmă.

Dar îngrădirea aceasta nu este totdeauna ușoară, când avem a face cu științe de aproape înrudite, cum sunt: istoria, istoria culturală și folclorul. Nu se poate bunăoară preciza înțelesul cuvântului *ban* și nu se poate afla originea lui, dacă nu se vor face unele mici digresiuni istorice. Aceste considerațiuni istorice vor putea fi însă exprimate în câteva cuvinte, căci, dacă am spus de când, până când și unde întâlnim instituția *banilor*, de unde

am luat-o, împreună cu cuvântul, și intru cât am dezvoltat-o, am dat și etimologia și istoria și definiția cuvântului, singurele note cari ne privesc pe noi. De asemenea am arătat la cuvântul *abă*, cum am căutat, prin spicuirea citațiunilor, prin localizarea geografică, prin alegerea exemplului celui mai vechiu și, în sfârșit, prin etimologie, să spunem tot ce ne eră cu putință, într'un cadru restrâns, despre acest cuvânt, care are și o oarecare importanță istorică-culturală. În dicționar nu putem stărui asupra datinelor și credințelor populare; la cutare numire de pasăre sau insectă nu putem înșiră și tradițiunile și legendele, de sigur foarte frumoase, cari se leagă de ea; la cutare numire de boală trebuie să renunțăm a arăta și leacul sau descântecul prin care se vindecă și nu mergem prea departe, de bună seamă, dacă nu primim nici cimiliturile, nici proverbele populare în dicționar, decât atunci când ele pot servi de citațiuni caracteristice: a le da pe acestea ar însemnă a-l face îndoit de voluminos prin copiarea cărților d-lor Marian, Gorovei și Zanne. Firește, nici față de folclor nu ne putem îngrădi absolut, căci de multe ori o credință sau un proverb popular explică cu ușurință cele mai mari sărituri semantice și greutăți etimologice. Astfel bunăoară cuvântul *abraș* are două înțelesuri cu totul deosebite: 1) «cal cu o pată albă subt coadă» și 2) «violent» (când e vorba de om), «neizbutit» (când e vorba de o întreprindere). S'ar putea crede, că un cal cu pată albă subt coadă e mai violent decât un altul și că dela cal a trecut acest sens la om; cât despre înțelesul de «neizbutit», ar depinde de iscusința lexicografului cum l-ar derivă din celelalte. Lucrul însă stă cu totul altcum: cuvântul turcesc, din care derivă al nostru, are sensul de «cu păr deschis», păstrat încă la Aromâni; de aici, pe de o parte, aplicat la cai, «cu o pată albă», pe de altă parte, aplicat la oameni, «cu păr și cu gene albe-gălbuie» (la Aromâni). Oamenii aceștia, ca și cei cu părul roșu, trec, în credința poporului, de răi, violenți, oameni de cari trebuie să te ferești și cari îți zădărnicesc întreprinderile. Un alt exemplu: în locuțiunea «o iau la sănătoasa», din punct de vedere lexical, *sănătoasa* e un substantiv feminin, cu sensul de «fugă». Cum ar fi posibil să explicăm înțelesul și originea acestui cuvânt, dacă n'am cunoaște proverbul foarte răspândit: «fuga-i rușinoasă, dar e sănătoasă»?

LIMITELE INTERNE ALE DICȚIONARULUI.

Redus la proporții pur lingvistice, dicționarul face parte din gramatică. Ca atare el are puncte de atingere comune cu toate celelalte ramuri gramaticale. Fiecare cuvânt constă din sunete, de aceea dicționarul are părți comune cu *fonologia*; majoritatea cuvintelor poate fi supusă unei flexiuni: de aici contactul cu *morfologia*; cele mai multe cuvinte sunt derivate sau compuse după legile *derivațiunii*; cuvintele nu pot fi scoase din frază, deci ele sunt elemente ale *sintaxei*; și când fraza este supusă unor considerațiuni estetice, cuvintele din cari e compusă sunt factorii cu cari

lucrează *stilistică*. Legătura dicționarului cu toate aceste ramuri ale gramaticii, din care face și el parte, ca o ramură de sine stătătoare, este atât de strânsă și de organică, încât în cele mai multe cazuri este cu neputință a se trage granițe bine precizate față de ele. Din această cauză, cel mai bun dicționar modern, «Dicționarul general al limbii franceze», citat mai sus, s'a văzut nevoit să dea ca introducere un tratat complet de gramatică, împărțit în paragrafe, la care se referă dicționarul, de câte ori materia lui se îmbucă cu vreuna din celelalte ramuri gramaticale.

În împrejurările în cari ne aflăm nu putem face și noi același lucru, căci ar trebui să fie dicționarul terminat, pentru ca să se poată scrie, cu multă cheltueală de timp, introducerea gramaticală. Cunoștința gramaticii române trebuie deci presupusă pentru toți cei ce consultă acest dicționar. Astfel vom fi scutiți a ne pierde în digresiuni, cari ar trebui să se repete mereu și vom da explicații gramaticale numai în cazuri excepționale.

De pildă, la etimologia cuvântului *par* se va spune numai, că vine din lat. *palus*, presupunându-se că cetitorul știe că *p* latin rămâne neschimbat înaintea vocalelor *a*, *o*, *u*, că *a* accentuat se păstrează de asemenea nealterat, că *l* simplu între vocale se preface în *r*, că *s* final dispăre din graiu și că aceeași soartă a avut-o mai târziu și *u*, ajuns final prin căderea lui *s*. Dar cunoscând aceste legi fonetice elementare, cetitorul se poate întrebă, cu drept cuvânt, pentru ce lat. *populus* nu a dat *pópur*, ci *popór*. În acest cuvânt s'a urmat o dezvoltare neregulată, care va trebui explicată. — Tot în cadrul fonologiei intră și accentul. El s'a însemnat printr'un acut, de câte ori a fost cu puțință, iar în cazuri când accentuarea e șovăitoare (*mijloc-mijloc, acólo-acoló*, etc.) s'a notat și aceasta.

Substantivele, adjectivele și verbele, adică cuvintele supuse unor schimbări flexionare, s'au scris, ca titlu al diferitelor articole, sub formele cele mai simple, adică în nominativ singular și în infinitiv, presupunându-se că cetitorul știe declină și conjugă. Dar dicționarul acesta va fi consultat și de streini, și în multe cazuri uzul încă nu s'a pronunțat pentru o singură formă flexionară, așa încât am crezut, că nu ajunge a da după fiecare cuvânt numai definiția gramaticală, d. ex. *ACUM adv.* (= adverb), *LAUDA vb. I* (= verb de conjugarea I), ci că e bine de astă dată a se da părții morfologice o mai mare atențiune. Pe de altă parte însă, n'am voit nici să încărcăm lucrarea cu prea multe amănunte și de aceea am admis o declinare și o conjugare *regulată*, în mod destul de arbitrar, firește, dar în același timp practic (cfr. «Îndrumările gramaticale» publicate după «Prescurtări»), și am notat în paranteze colțuroase [ ] numai formele acelea cari se deosebesc de cele «regulate».

Când uzul încă nu s'a pronunțat pentru o singură formă flexionară, noi le vom înregistra pe toate câte le aflăm, fără să decretăm, în mod arbitrar, care trebuie urmată. Cu timpul, când limba literară va fi fost întrebuințată de mai mulți scriitori de valoare decât putem număra astăzi, uzul se va pronunța

pentru o singură formă. Tot ce putem face, este să dăm formei mai uzuale locul dintâiu, deci, de pildă, la verbul *lucrà* să cităm mai întâiu prezentul *lucrez* și numai în rândul al doilea *lucru*, la *gol* să dăm pluralul *goi* și să spunem că un plural *goli* se găsește la Beldiman, la *mormânt* să dăm după următoarea ordine pluralele: *morminte*, *mormânturi*, *morminți*. Cât privește neologismele, cele mai multe dintre ele sunt încă refractare față cu vechile legi. Astfel bunăoară verbul *rog* arată trei schimbări: *rogi*, *roagă*, *rugăm*; neologismul *abrog* arată numai schimbul între *g* și *ğ*: *abrogi*, șovăe cât privește schimbul *o-oa*, deci unii spun *abrogă*, alții *abroagă*, și se opune împotriva schimbului *o-u*, deci: *abrogăm*. Am relevat acest caz aici, odată pentru totdeauna, căci în dicționar nu ne mai putem ocupa de cele asemenea lui, aceasta fiind grija gramaticii elementare, nu a lexiconului.

Despre derivațiunea cuvintelor prin prefixe și sufixe sau prin poziție trebuie să presupunem că cetitorul are o cunoștință lămurită. A spune bunăoară că *aurar* e derivat din *aur* prin sufixul *-ar* în același mod ca *blănar*, *argintar*, *căldărar*, etc., și a repetă aceasta mereu, ar însemna a mări în zadar volumul dicționarului. Tot ce putem face în asemenea cazuri, e a spune că *aurar* e derivat din *aur* prin sufixul *-ar* și a preciza pe scurt funcțiunea sufixelor, adică sufixe prin cari se derivă *diminutive*, *augmentative*, *abstracte*, *numiri de instrumente*, *adverbe*, etc.

Foarte mare e influența sintaxei, și une-ori lucrarea lexicografului nu-i altceva decât un capitol din sintaxă. Dacă luăm bunăoară conjuncțiunea *să*, în zadar vom căuți să spunem ce însemnează. Din punct de vedere lexicografic *să* nu-i un cuvânt, ci o combinație de sunete care nu are nici un înțeles. Scos din frază și pronunțat singur, *să* nu poate produce în noi nici o imagine și nici o idee. Când zicem *masă*, *albastru*, *mânănc*, *acum*, etc., cuvintele acestea se leagă de-a dreptul de o reprezentare a minții noastre, dar când zicem *să*, mintea noastră nu-și poate închipi nimic. Numai în momentul când avem fraza întregă, capătă și *să* un înțeles și exprimă o intențiune, traducând pe latinescul *ut*, în: *Aș vrea să fiu acasă*, o poruncă în *Să nu furi!* etc. Dacă ne aducem aminte, că latinescul *si*, din care derivă, eră o conjuncțiune condițională, deci exprimă cu totul altceva, vedem cât de necesar e să facem sintaxă, pentru ca să putem da explicațiuni lexicografice. Firește, pe de altă parte, nu trebuie să uităm, că astfel de cazuri sunt excepționale și că, în fond, lexicografia și sintaxa privesc limba sub raporturi cu totul deosebite.

Și mai organică e în sfârșit legătura între lexicografie și stilistică. Orice limbă e săracă, în comparație cu aparatul complicat al creierului omenească, care poate da naștere la idei atât de subtile și nuanțate, încât graiul nu le poate urmări. Dacă ar există, într'adevăr, câte un cuvânt pentru fiecare gând, n'am ajunge niciodată în situațiunea, în care ne găsim atât de des, să «căuțăm expresia» și «să nu avem cuvinte». Numai rare-ori cuvântul e o formă în care idea să încapă întocmai; de obicei el e o formă sau

prea mare sau prea îngustă. Dar scopul omului, când vorbește și când scrie, este de a fi înțeles, de aceea își ajută cum poate mai bine și știe că de cele mai multe ori își va ajunge scopul prin aceea că se va adresa fantaziei cetitorului sau interlocutorului. Cuvântul, care e o formă rigidă, devine, prin întrebuințarea unei imagini, a unei comparațiuni, o formă elastică și se acomodează, mărimdu-se sau îngustându-se, după cum cere idea care trebuie exprimată. Astfel vorbim de «sunete *inale*», de «roșu *deschis*», de «întunec *besnă*», de «culoare *strigătoare*», de «voce *groasă*», de «singur *cuc*», de «sărac *lipit*», etc. Toate aceste expresii intră în cadrele stilistice; dar ele interesează deopotrivă și pe lexicograf, pentru care vorbele *inalt*, *deschis*, *besnă*, etc. au un înțeles nou, deosebit de cel etimologic. Firește că cercetările stilistice și cele lexicografice, dacă se ating, se și deosebesc. Astfel, stilistul va vorbi în același capitol despre expresiile: «*mă obsedează un gând*», «*mă muncește un gând*», «*mă chinuște un gând*», «*mă paște un gând*», căutând mai ales să stabilească care e gradația lor; va vorbi în alt capitol despre figura poetică: «albinele *pășteau* pe pomii înfloriți», și nu va găsi nici un interes în fraza: «boii *pășteau* pe luncă». Lexicograful, din potrivă, va alege cele trei fraze în cari se întâlnește cuvântul *paște* și va arăta, că sensul etimologic se găsește în *boii pășteau pe luncă* și că, printr'o figură ușor de înțeles la un popor de păstori, s'a spus și *mă paște un gând*. Imaginea aceasta a prins rădăcini în limbă, a devenit un idiotism, care azi îmbogățește limba. Când însă poetul St. O. Iosif (Sămănătorul, IV, 946), într'un stil avântat, vorbește de *albine cari pasc*, avem a face cu o figură poetică frumoasă, adevărat, care înseamnă o îmbogățire a stilului poetic, nu însă și a limbii românești. Dacă lexicograful ar face din pricina acestui exemplu o subîmpărțire nouă a cuvântului *a paște*, spunând că el nu se întrebuințează numai despre «vite», ci și despre «albine», ar face o greșală.

CLASIFICAREA ÎNȚELESURILOR.

Până acuma grija noastră a fost să arătăm tot ce nu încapă în dicționar, arătând însă ce nu trebuie să facem, ni s'a dat de multe ori ocazia să spunem și ce e de făcut, așa încât acum nu ne mai rămân multe de adăogat.

Grija de căpetenie a lexicografului e clasificarea înțelesurilor. Ea nu trebuie făcută după criteriile formale. Astfel, la unele verbe, funcțiunea transitivă, reflexivă și intransitivă are înrăurire și asupra sensului. *Eu duc ceva* exprimă altă idee (cfr. «port»), decât *eu mă duc* (cfr. «merg»), *eu adorm* (cfr. «dorm») se deosebește de *eu adorm copilul* (cfr. «culc»). În cele mai multe cazuri însă înțelesul rămâne același și când funcțiunea se schimbă; a trece sub două rubrici deosebite exemple ca: *eu laud faptele mele* și *eu mă laud* îmi pare greșit. Afară de aceea lexicograful nu are numai să coordoneze, ci să le și subordoneze, pentru ca tabloul pe care-l dă să fie adevărat. Un exemplu. Adverbul *abiă* are două înțelesuri lămurite: I) unul temporal: «*abiă* muri și se iviră moște-

ditorii» și 2) unul modal: «*abià* putea duce povara». Într'o frază ca: «hai cu mine, *abià* nu ne va fi urit», apare deodată un al treilea sens, cel de «cel puțin». Ar fi însă greșit a face pentru acest înțeles o a treia împărțire, coordonată celorlalte două, căci după o examinare ceva mai minuțioasă se vede ușor, că această accepțiune s'a dezvoltat din cea temporală. Într'adevăr, când *abià* e adverb temporal, precum reiese din exemplul citat la locul dintâiu, el exprimă «momentul când o acțiune se termină, ca să înceapă alta»: «*abià* muri și se iviră»... «Scurțimea de timp» e și mai bine accentuată într'o frază ca: «*abià-l* atingi și țipă», căci aici *abià* poate fi substituit de-a dreptul prin «puțin»: «țipă, când îl atingi puțin». Iată-ne deci ajunși la «cel puțin» din exemplul al treilea, care la prima vedere ni se părea că trebuie coordonat celorlalte două, nu subordonat unuia din ele. Dacă căutăm în limba latină, vedem că *vix*, din care derivă *abià*, are și el cele două sensuri distincte: cel temporal și cel modal, deci constatăm că împărțirea aceasta e totodată etimologică. Acest lucru nu se întâmplă însă totdeauna. Un exemplu o va arăta, și, pentru ca să fie mai lămurit, vom alege un cuvânt format pe teritoriul românesc. Judecând după: *cumetrie*, *cuscrie prietenie*, *frăție*, etc., cuvântul *soție* ar trebui să fie un substantiv abstract. De fapt însă el înseamnă aceea ce se exprimă prin *soață* (întru cât e vorba de căsătorie), deci corespunde cuvintelor *cumătră*, *cuscră*, *prietenă*. Explicarea acestei schimbări de sens neobicinuite se găsește numai dacă cunoaștem întreg trecutul acestui cuvânt. La început *soție* înseamnă «tovărășie», înțeles pe care-l păstrează încă la Aromâni, unde *sușil'e* e tradus de d-l Weigand prin «Genossenschaft» (ca și albanezul șok-eri). Mai în urmă cuvântul a avut aceeași soartă ca ital. *camerata*, fran. *camarade*, etc., — cari la început însemnau un abstract («tovărășia celor ce dormiau într'o cameră»), — și deveni concret, însemnând deocamdată «soț», fără deosebire de gen. În acest sens ni s'a păstrat încă în texte vechi, unde cetim bunăoară, că doi inși «au însoțit către sine pe Manea Grecul, ca să le fie *soție*», adică *tovarăș* (Hurmuzachi: *Documente* XI, 318, dina. 1593; alte exemple la Dosofteiu: *Viața sfinților*, 21^{b/14}, 96^{b/13}, la Gaster: *Chrestomatie*, II, 69 etc.). La început, și astăzi încă în unele părți, *soție*, cu înțelesul de «soț, tovarăș», putea fi întrebuițat fără deosebire de gen, precum incidental găsim și cazul invers, că o fată se numește pe sine *soful* unui bărbat.

«...Rămas bun, mândrucă dragă
M'oiu duce și n'oiu veni,
Plânge-m'ii și m'ii dor!...»
«O, lea, nu, bădiță bade,
La inimă nu mă arde!
Cât ți-am fost soț cu dreptate,
Bade, m'ai iubit...»

(Weigand, Jahresbericht, VI, 47—48)

În urmă însă genul gramatical a învins și *soție*, în limba literară de astăzi, poate fi numai «o femeie căsătorită cu un bărbat».

Exemplul acesta ne arată totodată ce cale vom alege în clasificarea înțelesurilor: pe cea etimologică, singura care ni se pare îndreptățită. Când un cuvânt are mai multe accepțiuni, nu vom înșiră deci la locul dintăiu pe cea mai răspândită, lăsând să urmeze mai la vale pe cele mai puțin obișnuite, ci vom așeza în frunte sensul cel mai vechiu, — care de multe ori se păstrează mai bine într'un exemplu modern, decât într'unul din sec. XVI — lăsând să urmeze în mod natural pe celelalte, așa cum ele s'au dezvoltat în decursul timpului. Numai astfel putem vedea la fiecare cuvânt și istoria lui. Dacă am porni dela înțelesurile cele mai răspândite, am ajunge une-ori la concluzii cu totul curioase. Astfel adjectivul *iute* are două accepțiuni cu totul deosebite, în «om *iute* de fire» și în «brânză *iute*». După simțul limbii românești s'ar părea că sensul original se găsește în exemplul dintăiu, iar cel derivat în exemplul din urmă. Din punct de vedere semasiologic am fi însă în cea mai mare incurcătură de a explica această trecere de sens. Dacă căutăm însă etimologia, vedem că vorba slavă din care derivă a noastră are înțelesul de «salé, piquant, mordant», din care apoi ușor se explică cel figurat de «violent, véhément, vif, vite». Cuvântul *a presărà* e pe cale de a-și pierde cu totul înțelesul etimologic, căci zicem și: *a presărà cu zahăr, cu făină*, întocmai ca fran. *saupoudrer*, care constă din *sel + poudrer*. Înainte de a da însă sensul lui generalizat de astăzi, va trebui să-l arătăm pe cel vechiu, care eră «a sără puțin.» Firește că trebuie să fim băgători de seamă și în privința aceasta. De aceea, la pronumele *altul* nu vom pleca dela înțelesul «celelalt între doi inși», fiindcă în limba latină clasică acesta e sensul lui *alter*, căci în limba poporului roman și în toate limbile romanice *alter* aveă, din cele mai vechi timpuri, toate accepțiunile lui «alius».

OMEOTROPII.

De multe ori înțelesurile unui cuvânt sânt atât de deosebite, încât ele nu pot fi derivate nici unul din altul, nici nu pot fi reduse la un prototip comun. Astfel francezul *louer* însemnează une-ori «a lăudă», alte-ori «a închiria». Evident că aceste două înțelesuri, atât de deosebite, nu pot fi combinate în nici un chip. Enigma se explică însă ușor, dacă aflăm că, în urma legilor fonetice ale limbii franceze, lat. *laudare* și lat. *locare* au trebuit să dea același rezultat: *louer*. Astfel de cuvinte se numesc — după Silvio Pieri — omeotropi. De aceștia sunt mulți și în limba română, fie că derivă din două vorbe latine diferite, d. ex. *frig* = 1). lat. *frigus*, 2). lat. *frigo*, fie că unul dintre ei e de origine latină și altul de origine streină, de ex. *somn* = 1). lat. *somnus*, 2). slav. *somŭ* (peștele), sau *ràs* = 1). lat. *risus*, 2). slav. *rysŭ* (animalul, despre care poporul, printr'o combinație etimologică, crede că și-a primit numele din pricina botului, care îi face impresia că râde), fie în sfârșit că unul dintre cuvinte e vechiu, iar altul e neologism, d. ex. *fin* = 1). lat. *filianus, 2). franc. *fin*, sau *post* = 1). paleo-sl. *postŭ*, 2). rus. *postŭ* (cuvânt

intrat în limba noastră în secolul trecut). Poporul știe foarte bine să deosebească cei mai mulți omeotropi și face de multe ori glume pe seama lor. Astfel, când cineva susține că cutare *seamănă* (= lat. similat) cu cutare, i se răspunde că «*seamănă* (= lat. seminat), dar nu răsare», sau când copiii în școală se apucă de *pâr*, cu întrebarea «ce-i asta?» și dacă nu răspund «lână, s'o lași din mână», ci «*pâr*» (= lat. pilus și pirus), atunci vin «scutate pe-rele». De multe ori însă etimologia cuvintelor e necunoscută și atunci e greu a se ști dacă avem a face cu omeotropi.

Astfel sunt de bună seamă omeotropi cuvintele *acar*, care înseamnă 1). «cutie în care se țin ácele» și e derivat din *ac* prin sufixul instrumental *-ar* (= lat. -arium) și 2). *acar* cu sensul de «macagiú», derivat din *ac* (= macaz) prin sufixul de nomen agentis *-ar* (= lat. -arius). Dar dacă mai întâlnim un al treilea *acar*, cu sensul de «un instrument în jurul căruia își fac țărancile conciu», avem de sigur un omeotrop față de *acar* 2, poate și de *acar* 1, dacă înțelesul lui original nu a fost «instrument în care se înfig ácele care țin conciu». În sfârșit cu totul alt cuvânt e dialectalul *acar*, care se accentuează pe silaba dintâiu.

Substantivele: *an*, *parte* sunt omeotropi față de adverbele *an*, *parte*, căci cele dintâiu sunt continuarea lat. *annum*, *partem*, cele din urmă ale lat. *anno*, *partim*; deci le vom da la două locuri deosebite. Când însă *frumos* e adjectiv și adverb, *bun* adjectiv și substantiv, ele vor fi tratate în același articol, căci de astă dată avem de a face cu o întrebuițare sintactică a limbii române, nu cu două cuvinte de origine deosebită.

TRADUCEREA.

Asupra limbii streine în care trebuie să se dea arătarea înțelesurilor cuvintelor românești Comisiunea Dicționarului a hotărît: traducerea are să se facă numai în limba franceză. De cele mai multe ori lucrul acesta se poate face fără greutate, căci limba franceză e atât de bogată, încât în ea găsim aproape toți terminii corespunzători celor din limba noastră. Une-ori însă nu-i cu putință, fie că vorba românească exprimă o idee necunoscută de Francezi, d. ex. *mămălișă*, fie că avem a face cu conjuncțiuni sau alte cuvinte, cari nu exprimă nici o idee de-sine-stătătoare, ci capătă un sens numai prin întrebuițarea lor sintactică. În cazul dintâiu va trebui să dăm, în loc de traducere, definiție: «sorte de polenta, de bouillie de farine de maïs», în cazul al doilea nu vom da nici o traducere. Aceasta o putem face cu atât mai ușor, cu cât scopul acestei lucrări nu e a scrie un dicționar român-francez, ci numai un dicționar al limbii române. Traducerea franceză e numai o înlesnire pe care o facem streinilor, nu scopul lucrării noastre; iar streinul va cunoaște înțelesurile unei conjuncțiuni numai examinând-o în frazele citate și nu va avea nici un folos dintr'o simplă enumerare a corespondentelor în limba cunoscută lui. Tot aceasta e cauza pentru care nu se înșiră toate sinonimele franceze cari corespund vorbeii

românești. *Abâ* se traduce numai prin «bure», fără a se mai adaoge «burat», sau chiar definiția «*étouffe grossière, drap très commun*», etc. În schimb însă se vor da în traducere, pe cât e cu putință, toate sensurile unui cuvânt și anume la începutul fiecărui articol, în ordinea în care s'a făcut clasarea înțelesurilor, așa încât chiar traducerea franceză va arăta toate dezvoltările semantice ale fiecărei vorbe românești. Une-ori, firește, aceasta nu-i cu putință, căci și cuvântul francez, ca și cel românesc, are mai multe sensuri. Astfel *academie* însemnează două lucruri cu totul deosebite: 1) «școală înaltă», 2) «societate literară-științifică». Amândouă aceste accepțiuni se găsesc întrunit și în francesul «*académie*», așa încât distincțiunea lor se poate face numai prin definițiile românești. Acesta e și cazul multelor derivate românești cu nuanțe de înțelesuri atât de subtile, încât nu se pot arăta în limba franceză, cu mult mai săracă în această privință. Pentru *acreală, acreață, acriciune, acrime, acritură* avem numai pe «*aigreur*», pentru *acrișor, acruț, acricos, acriu* numai pe «*aigrelet*» și «*aigret*», pentru *vindere, vânzare, vândut* și *vânzătură* numai pe «*vente*». E adevărat că am putea traduce pe *vindere* și *vândut* prin «*action de vendre*», ca să arătăm că sunt mai abstracte decât *vânzare* și *vânzătură*, dar aceasta nu-i o traducere, ci o definiție.

În sfârșit trebuie să mai amintim, că drept normă a lexicului francez n'am putut admite dicționarul, prea exclusivist, al Academiei franceze, ci am primit și unii termeni ai limbii comune, într'u cât ei au fost acceptați de «Dicționarul general» citat mai sus, sau de Dicționarul lui Littré. Așa bunăoară, pentru ca să traducem pe familiarul *abitir*, am dat preferență familiarului «extra», o prescurtare des întrebuintată a lui «extraordinaire» al dicționarului Academiei franceze.

DEFINIȚIA.

Pe lângă traducerea franceză e necesar a se da definiția românească a înțelesului cuvintelor. Într'adevăr, dacă luăm un cuvânt ca *abscisă*, prin faptul că l'am tradus prin franțuzescul «*abscisse*», din care-i împrumutat, n'am făcut cetitorilor români nici un serviciu, căci cel ce deschide dicționarul, ca să caute acest cuvânt, nu știe nici ce însemnează cel franțuzesc, prin care l'am tradus. De aceea va trebui să-l definim «una dintre cele două coordonate dreptliniare cari servesc a determina un punct în spațiu», neuitând să adăogăm un (Mat.), prin care se va înțelege că avem a face cu un termen tehnic al matematicii. Dar pe cât e de folositoare și de ușoară une-ori definiția, pe atât de greu, chiar imposibil, este alte-ori de dat, și pe atât de nefolositoare e adesea. Într'adevăr, cum vom defini un cuvânt ca *a fi, a face, roșu*, etc.? Dar chiar admitând că s'ar găsi definiția cea mai potrivită și *roșu* ar fi definit prin: «coloarea produsă prin 957 de bilioane de vibrațiuni ale eterului și care ocupă în curcubeu poziția complementară a verdelui», — cui folosește oare această

definiție? Cel care vrea să știe ce e *roșu*, din punct de vedere fizical, nu va deschide din capul locului acest dicționar, ci o enciclopedie sau un manual de fizică. Dacă un Român caută pe *roșu* în dicționar, o va face pentru ca să afle ce treceri de sens a suferit, în cari idiotisme se găsește, care îi e etimologia și cari sunt particularitățile lui gramaticale. Asupra noțiunii însăși fiecare Român are, din momentul când a început să vorbească, o idee lămurită; iar streinul va găsi în traducerea franceză «rouge» toate explicațiile necesare. Tot atât de inutilă ca definiția științifică, atât doar că mai e și inexactă, e definiția obicinuită prin dicționare: *roșu* = «coloarea sângelui, a focului, a trandafirului.»

Definiția formează neajunsul de căpetenie al celor mai multe dicționare. Noi însă ne punem într'o situațiune deosebit de favorabilă în această privință, prin faptul că dăm și traducerea franceză. Ne vom folosi deci de ea, iar de câte ori avem a face cu vorbe înțelese de ori-cine—acestea sunt de obicei cele mai grele de definit—precum: *a fi*, *a face*, *bun*, *roșu*, *ac*, *albină*, *scaun*, etc., ne putem dispensa de ori-ce definiție, după ce le-am tradus prin «être», «faire», «bon», «rouge», «aiguille», «abeille», «chaise», etc. De asemenea nu vom da nici o definiție, când exemplul pe care îl cităm e definirea cuvântului. Acesta e cazul multor termeni tehnici și al unor cuvinte dialectale, traduse și explicate de autorii din cari au fost extrase.

Dela fiecare verb românesc se pot forma, ca de pildă dela *a cumpără*, următoarele patru derivate: 1) *cumpărare* (d. e. «*cumpărarea* armelor este oprită»); 2) *cumpărat* («am plecat în târg la *cumpărate*»); 3) *cumpărat* («marfa *cumpărată* eră rea»); 4) *cumpărător* («*cumpărătorii* se tocnesc»). În cazul 1 și 2 avem a face cu abstracte verbale dela *a cumpără*, adică cu substantive cari exprimă acțiunea cuprinsă în verb, în cazul 3 și 4 cu două adjective, dintre cari cel dintâiu arată o însușire rămasă după terminarea acțiunii, cel din urmă o însușire câștigată prin decurgerea acțiunii exprimate de verb. Dacă considerăm că în limba română se găsesc câteva mii de verbe, pricepem cât de anevoios ar fi să se repete de mii de ori definițiile date mai sus. În locul lor preferim, după cele arătate la acest loc, a da următoarele definiții cu mult mai simple:

1. *cumpărare*=Infinitivul lui *cumpără*, devenit abstract verbal.
2. *cumpărat*=Participiul lui *cumpără*, devenit abstract verbal.
3. *cumpărat,-ă*=Participiul lui *cumpără*, devenit adjectiv.
4. *cumpărător,-toare*=Adjectivul verbal al lui *cumpără* (derivat prin suf. -*ător*).

Aceste definiții, pe lângă partea lor bună, că sunt scurte, explică totodată și etimologia sau, mai bine zis, formațiunea acestor cuvinte. Tot astfel cuvinte ca *înălțime*, *dobitocie*, *brădet*, *acșor*, *omoiu*, *preoteasă* se vor defini prin: 1) «abstractul adjectival al lui *înalt* (format prin suf. -*ime*)»; 2) «abstractul substantival al lui *dobitoc* (format prin suf. -*ie*)»; 3) «colectivul lui *brad* (format prin suf. -*et*)»; 4) «diminutivul lui *ac* (format prin suf. -*șor*)»; 5)

«augmentativul lui *om* (format prin suf. - *oiu*)»; 6) «femeninul lui *preot* (format prin suf. - *eamă*)», etc., înțelegându-se subț «abstract adjectival» un substantiv care exprimă, ca abstracțiune, însușirea cuprinsă în adjectiv; subț «abstract substantival» substantivul care exprimă, ca abstracțiune, partea cea mai pronunțată din caracterul unei ființe; subț «colectiv» totalitatea unor lucruri sau ființe de aceeași specie, privită ca o unitate; subț «diminutiv» ceea ce este mai mic, și de cele mai multe ori mai simpatic, decât primitivul; subț «augmentativ» ceea ce e mai mare, și de obicei mai urit, decât primitivul; subț «femenin» același fel de ființă, având însă sexul feminin, etc. Numai atunci când vreunul din aceste derivate a ajuns cu timpul să aibă un sens mai larg, ne vom abate dela acest fel de definiție. Astfel *mâncare* și *mâncat* nu exprimă numai ceea ce am numit noi «infinitiv, devenit abstract verbal» («*mâncarea* cârnii e oprită în post») și «participiu, devenit adjectiv» («poama *mâncată* de pasări pică din pom»), ci *mâncare* e mai adesea un substantiv concret («am căpătat o ciorbă, o *mâncare* și o friptură»), iar *mâncat*, deși rămâne «un participiu devenit adjectiv», are cu totul alt sens în: «Ești *mâncat* sau flămând?» Tot astfel *mănușă* nu mai e un «diminutiv» al lui *mână*, cum eră la început, ci are un înțeles cu totul deosebit. Cât de greu e une-ori a distinge adevăratul înțeles, se vede dintr'o frază ca: «Poftiți la *mâncare!*» Ce e *mâncare* în acest exemplu: un abstract sau un concret?

În sfârșit accentuez, ceea ce de altfel e de sine înțeles, că definițiile nu sunt, în mare parte, originale, mai cu seamă în ce privește terminii tehnici și că în această privință, mai mult decât în ori-care alta, am găsit un povățuitor bun în pomenitul «Dicționar general» de Hatzfeld-Darmesteter-Thomas.

SINONIMELE.

Din cele precedente rezultă că am redus definiția la adevărata ei valoare. În schimb am dat o însemnătate cu atât mai mare părții semantice, căutând, de câte ori sensul unui cuvânt s'a desvoltat în direcțiuni nouă, să arătăm ce proces s'a petrecut în creierul românesc pentru a pricinui aceste schimbări. Aceasta s'a putut face cu atât mai lesne, cu cât clasarea înțeleșurilor a fost făcută, precum am spus, în mod istoric. De multe ori se întâmplă ca un cuvânt să ajungă, în urma unor schimbări, să însemneze același lucru ca un alt cuvânt. În astfel de împrejurări căpătăm sinonime. Verbul *înțep*, bunăoară, însemnă la început numai «bag o țeapă în ceva», mai târziu însă sensul i s'a lărgit, legătura etimologică cu țeapă s'a uitat, și astăzi se poate zice: «m'am *înțepat* cu un *ac*». Astfel *înțep* a devenit sinonim cu *împung*. Dar a avea doi termini pentru aceeași noțiune e un lux, pe care limba nu-l suferă bucurios și, când două cuvinte ar putea ajunge sinonime, limba caută sau a) să înlătore pe unul dintre ele, scoțându-l din uz, precum s'a întâmplat cu *aratra* (păstrat încă la Aromâni), care fu dat uitării din pricina slavului *plug* și cu multe alte cuvinte de origine romană, — sau b) să le deosebească, mărind

sau strimțând sensul unuia dintre cele două cuvinte. Astfel sufixele *-ie* și *-ință* au aceeași funcțiune: prin amândouă se derivă substantive abstracte. De aceea derivatele *datorie* și *datorință* ar trebui să fie sinonime. De fapt, ele au amândouă același sens de «devoir», dar cel dintâiu, format cu un sufix neasemănat mai productiv, are pe lângă accețiunea aceasta și pe cea de «dette», necunoscută lui *datorință*. Mai mult decât atâta: astăzi tendința e de a despărți cele două sinonime și mai hotărît și de a întrebuiți în sensul de «devoir» numai pe *datorință*, iar în sensul de «dette» numai pe *datorie*. O justificare etimologică pentru această diferențiere nu există, căci *dator* se poate întrebuiți și în înțeles moral și în înțeles material, iar sufixele *-ie* și *-ință* au, precum am spus, aceeași funcțiune; dar evoluțiunile limbii nu țin seamă de drepturile etimologice, ci își urmează calea lor. Tot astfel în limba de azi se cunoaște tot mai deslușit tendința de a diferenția sensurile cuvântului vechiu *sof* și al celui mai nou *țovarăș*. Se *intovărășesc* bunăoară doi negustori sau doi călători, dar se *inșofesc* doi prieteni sau cei căsătorii.

De aici urmează că lexicograful trebuie să fie foarte precaut cu sinonimele, cari numai foarte rar sunt desăvârșite. E adevărat că limba literară are cu mult mai multe sinonime decât dialectele, căci ea primește cuvinte din toate regiunile. Acolo unde se zice *micșuneu* nu se zice *viorică*, unde se întrebuițează *porumb* nu-i cunoscut *păpușoiul* sau *cucuruzul*; sinonime devin aceste cuvinte numai în limba literară, în care intră de o potrivă cuvinte moldovenești, muntenești și ardelenesti. Deci, vorbind de *viorică*, putem să trimitem pe cetitor la articolul „*micșuneu*“, unde s'a dat traducerea și definiția acestui cuvânt; dar ar fi foarte greșit a trimite pe cetitor dela articolul „*apucă*“ la „*prinde*“, sau dela „*ajunge*“ la „*sosî*“. Aceste cuvinte sânt sinonime numai pentru cel ce nu cunoaște bine limba română și nu caută să pătrundă în subtilitățile ei. Cel mai sigur mijloc pentru a descoperi deosebirea între sensurile astorfel de cuvinte e încercarea de a substitui pe unul în locul celuilalt. Într'adevăr, dacă înlocuim pe *apuc* prin *prind* în fraza: «I-am *apucat* de urechi» sau pe *prind* prin *apuc* în fraza: «am *prins* mingea cu pălăria», vom vedea ce deosebire există între aceste două cuvinte, cari în „*apucă* să vorbească“ și în „*prins* a vorbi“ sunt sinonime între ele și cu verbul *incep* („*incepî* să vorbească“); tot astfel deosebirea între *ajung* și *sosesc*, la aparență sinonime, se cunoaște lămurit, dacă încercăm să-l înlocuim pe *ajung* prin *sosesc* în fraza «mergi încet și *ajungi* departe» sau, invers, pe *sosesc* prin *ajung*, în «știrea a *sosî* ca din senin.» *Ajungerea* presupune o călătorie, adese-ori anevoioasă; *sosirea* evocă în noi numai momental final, atingerea țintei. Deosebirea între *apuc* și *prind* e greu a se redă prin cuvinte, căci e inexact a zice că a *apucă* însemnează «a *prinde* cu mâna» și a *prinde* însemnează «a *apucă* cu brațele sau cu altceva». Mai bine se va vedea deosebirea aceasta, dacă asemănăm pe fiecare dintre aceste două cuvinte cu cea mai apropiată noțiune și arătăm gradațiunea: a *inhăță* pe cineva a *apucă* pe cineva — a *prinde* pe cineva —

a *ajunge* pe cinevã. Deosebirea între *inhaț* și *ajung* e atât de evidentã, încât ea explicã, redusã la proporții mai mici, și deosebirea între *apuc* și *prind*.

O exagerare în deosebirea sinonimelor trebuie ocolitã, și dacã lexicograful cautã cu tot dinadinsul deosebiri și acolo unde nu sunt, poate prea ușor sã ajungã, prin autosugestiune, la concluzii subiective și neadevãrate. Dacã d-l Hasdeu («Etymologicum magnum» 2854—2855) constată cã *bãdicã* are o nuanțã desmierdãtoare mai slabã decãt *bãdițã* și *bãdișor*, aceasta poate fi adevãrat, dar eu, personal, nu sunt în stare sã fac aceastã deosebire, ci cred cã cãteși trele aceste diminutive sunt egale și cã desmierdarea crește sau scade numai în urma mlãdierii glasului cu care se face pronunțarea lor.

ETIMOLOGIA.

Cunoașterea obãrșiei unui cuvânt e necesarã pentru stabilirea sensului lui și pentru ca sã se poatã arãtã, în mod istoric, dezvoltãrile semantice pe cari le-a suferit. Originea cuvintelor poate servi, mai ales la noi Români, ca sã elucideze multe probleme ale istoriei și ale istoriei noastre culturale. Etimologia e, în cele mai multe cazuri, temelie ori-cãrei cercetãri filologice.

Dar, pre cât ar fi de dorit ca acest dicționar sã dea toate etimologiile cuvintelor românești, pe atât e aceasta de greu și, în împrejurãrile în cari ne gãsim, de multe ori peste putințã. Studiile etimologice de pãnã acuma sunt atât de puține și necomplete, cunoștințele cari se cer dela un etimologist român atât de vaste, — cãci el trebuie sã fie romanist, slavist, sã cunoascã limba albanezã, turceascã, neo-grecescã, ungureascã și germanã, — mijloacele cari îi stau la dispoziție atât de imperfecte, — un dicționar bulgãresc, cât de cât complet, lipsește, când cele mai multe cuvinte slave primite de Români sunt de origine bulgãreascã, — încãt, dacã mai adãogãm cã lucrarea aceasta trebuie terminatã într'un timp foarte scurt, pricepem de ce chiar partea etimologicã va fi cea mai nedeplinã.

De sigur cã, având mai mult timp la dispoziție, am fi putut da mai multe etimologii. Neavându-l însã, a trebuit sã ne mãrginim asupra acelorã cari erau cunoscute și gãsite de alții și asupra celor ce le-am putut aflã fãrã multã pierdere de vreme.

Grija noastrã de cãpetenie a fost însã ca dicționarul acesta sã dea, în ceea ce privește etimologia, numai achizițiunile sigure ale științei. N'am voit însã nici sã exagerãm, cãci lucrarea aceasta nu are de scop numai sã dea date sigure, ci sã fie și un punct de mãnecare și un indemn pentru cercetãri viitoare. De multe ori etimologiile sunt probabile, fãrã sã fie însã documentate pe deplin. În asemenea împrejurãri le-am primit ca «etimologii indoioase», fãrã sã intrãm în discuții lungi cu autorii lor. Numai în acest caz am citat numele celor ce le-au dat și locul unde se gãsesc publicate, pentru ca sã dãm cetitorului posibilitatea de a cunoaște toate argumentele aduse de autorul lor. Când o etimologie ni s'a pãrut sigurã, am crezut cã ne

putem dispensă de a cită pe descoperitorul ei, căci presupunem că fiecare om de știință lucrează pentru a arăta adevărul, nu pentru a i se cită numele. Cei ce vor crede că prin aceasta le-am făcut vreo nedreptate, să se mângâie cu aceea, că în tovărășia celor nedreptățiți avem și pe un Diez, Miklosich, Hasdeu, Cihac și Meyer-Lübke! În introducerea care se va scrie la începutul volumului I al acestei lucrări vom arăta în câteva cuvinte meritele etimologiștilor și lexicografilor de până acuma.

N'am ținut să fim prea scurți în redactarea părții etimologice, căci motivarea unei etimologii, care nu e evidentă, e necesară, precum e necesar a arăta și cari sunt greutățile cari fac inoioelnice alte etimologii. E adevărat că prin aceasta s'a mărit volumul dicționarului, dar reducerea întinderii lui trebuie să ne preocupe numai întru cât e împreună cu pierdere prea mare de timp. Prin aceea însă, că redăm motivarea și dificultățile unei etimologii și cităm forme romanice sau analogii din alte limbi, nu se pierde vreme.

Dimpotrivă, am fost foarte laconici, când am arătat etimologia neologismelor. Prin aceea că am însemnat: «*N.* din fran[țuzește]», am spus tot. Cuvântul francez din care derivă cel românesc nu se mai notează, când el s'a dat ca traducere, deci: «**ABDICĂ** = *abdiquer* . . . — *N.* din fran.» ni s'a părut că ajunge. Când neologismele au primit o formă românească d. ex. *președinte*, care e franțuzescul *président*, modificat după verbul românesc *șed*, atunci, în loc de a scrie: «*din* fran.», am scris «*după* fran.» Tot atât de bine puteam scrie: «după lat. *praesidens*». În cele mai multe cazuri e cu neputință a distinge, dacă neologismul e un împrumut din latinește sau din franțuzește, căci de obicei ne-au slujit de model amândouă limbile acestea.

III. TIPĂRIREA.

Pentru ca această operă să poată fi întrebuițată cât mai iute, nu vom aștepta cu tipărirea ei până ce va fi redactat materialul întreg, ci dicționarul va apărea în fascicule de câte cinci coale de tipar. Deși e de netăgăduit, că o revizuire a întregului manuscris, înainte de a se da la tipar, ar fi folositoare, nu e mai puțin adevărat, că atât revizuirea aceasta, cât și tipărirea, dacă nu se face în același timp cu redactarea, vor pricinui o întârziere de cel puțin doi până'n trei ani. Afară de aceea, făcând să apară dicționarul în fascicule sau în volume, dăm publicului românesc posibilitatea de a se folosi cât de curând măcar de o parte din el și nu vom sili pe cei ce vor să caute un cuvânt care se începe cu *a* sau cu *b* să aștepte până va fi redactată și revizuită litera *z*.

Deși tiparul este numai îmbrăcămintea care se dă unei cărți, și ca atare nu poate atinge valoarea lucrării însăși, totuși, la un dicționar, mai mult decât ori și unde aiurea, se cere ca partea formală să fie cât mai îngrijită. În dic-

ționare nu cetim, ci căutăm; iar ochiului care caută trebuie să-i stăm într'ajutor, să-i înlesnim găsirea. Aceasta se poate face cu mai mult succes prin diferite caractere tipografice, întrebuințate consecvent pentru aceleași valori, precum pentru titluri, pentru citațiuni, pentru numirile autorilor citați, pentru etimologie, pentru traducere și pentru textul explicativ. Semnele convenționale trebuie reduse la minimul posibil, căci ținerea lor în minte e anevoioasă. Tot astfel sunt obositoare prescurtările ce le găsim în toate dicționarele, căci cetitorul e silit să recurgă mereu la tabelele explicative, ca să le poată înțelege. Cu totul, nu ne putem dispensa nici noi de ele, căci a scrie *prepozițiune, substantiv*, etc., în loc de *prep., subst.*, nu are nici un înțeles. Dar vom căuta să fim raționali și în alegerea prescurtărilor și să le reducem numărul pe cât se poate. Mai ales într'o privință ni s'a părut că nu e potrivită prescurtarea: când dăm numele autorilor din cari s'au scos exemplele. E de cea mai mare însemnătate a ști, dacă autorul acela e poet sau prozator, e scriitor vechiu sau nou, e un cărturar sau e poporul, e din Moldova sau din Ungaria, etc. etc. Dacă scriem ALECSANDRI, CREANGĂ, CORESI, etc., oricare cititor inteligent va găsi răspunsul, pe când dacă prescurtăm A. CR. CO. el trebuie să caute întâiu deslegarea acestor prescurtări, care poate se găsește tocmai la începutul celuiilalt volum. Autorii dicționarelor fac prescurtările acestea din comoditate și după îndemnul editorilor, cari vreau să cruțe hârtie și tipar. Noi nu avem nevoie să facem economii de acestea, nici nu trebuie să ne înlesnim munca în paguba cetitorilor. Dimpotrivă, e numai de interes secundar a ști din care scriere anume a lui Alecsandri, Creangă sau Coresi a fost ales exemplul, și prin aceea că arătăm cartea și pagina vom mai mult să încredințăm pe cetitor că citația dată nu e falsificată, să dăm, celor ce vor să se convingă, posibilitatea unui control. De aceea după CREANGĂ, de pildă, ajunge un P. («Povești») sau un A. («Amintiri»), etc., cu indicarea paginei.

Dar nu numai execuția tehnică a tiparului, ci și împărțirea textului trebuie să fie consecventă și făcută astfel, ca cetitorul să găsească îndată ceea ce caută. Ordinea adoptată de noi a fost următoarea: După cuvântul pus ca titlu urmează definiția lui gramaticală și, une-ori, specificarea categoriei de care se ține; d. e. *ac s.a.* (= *substantiv ambigen*), *MĂLIN s.m.* (Bot.) (= *substantiv masculin. Termin botanic*). La începutul noului alineat se dă traducerea franceză a tuturor înțelesurilor cuvântului. Urmează apoi clasificarea lor și parțea semantică. Cu cifrele romane I, II, etc. și cu cele arabe 1°, 2°, etc. se face coordonarea și subordonarea înțelesurilor. În tot locul unde ni s'a părut necesar, am dat, înainte de a face citațiuni, definițiile românești, sinonimele și explicări semasiologice (aceste din urmă adese-ori indicate numai prin *fig.* = «figurat», *p. ext.* = «prin extensiune», etc.). Liniuțele verticale despart diferitele subînțelesuri, și anume liniuța simplă | pe cele mai puțin deosebite, iar liniuța dublă || pe cele mai marcante. Une-ori, la verbe, aceste liniuțe despart pe *transitive* de *intransitive* și de *reflexive*. Idiotismele și locuțiunile proverbiale urmează după clasarea înțelesurilor, cu alineat nou, așe-

zându-se înaintea lor semnul #. Apoi se dau în paranteze colțuroase [ ] explicațiile gramaticale necesare și se citează variantele, iar în urmă de tot, după o liniuță orizontală —, etimologia.

Ortografia acestui dicționar este ortografia Academiei. În această ortografie au fost transcrise și citațiunile, căci reproducerea întocmai a ortografiei originalului (care mai de multe ori e a tipografului, nu a autorului) ar fi dat dicționarului o înfățișare foarte curioasă și, dacă ținem seamă că cei mai mulți dintre scriitorii noștri mai bătrâni nu mai scriu azi ca acum 30 de ani, am fi fost chiar neexacti. Alceva e cu exemplele vechi și cu formele dialectale. Acestea din urmă s'au transcris, cel puțin în partea etimologică a articolelor cu semnele fonetice adoptate de filologia romanică. Cât privește exemplele vechi, o transcriere exactă cu litere latine e peste puțină, iar introducerea cirilicelor în dicționar este inoportună astăzi, când puțini numai știu să le cetească. De aceea le-am transcris, menținând, pe cât s'a putut, caracterul vechiu (Ѡ=ea, ѡ=ia, Ѣ=in) și dialectal (ѡ=dz etc.) al textelor, fără să ne facem însă sclavii șovăelilor ortografice (am scos pe ũ final și am scris pe ā, î ca în pronunțarea modernă), pe cari le-am reproduș numai în cuvântul pentru care s'a făcut citația. (Cfr. «Îndrumările ortografice» publicate după «Prescurtări»).

Din toate cele arătate până acuma se vede, că Dicționarul limbii române, în împrejurările în cari se scrie azi, e încă departe de desăvârșire. El însă e temelia pe care se va putea clădi mai ușor în viitor o a doua ediție, care va putea purta titlul de *Magnum etymologicum Romaniae*, căci greșelile și lipsurile nu se pot prevedea dela început, ci numai după ce am greșit ajungem să învățăm a ocoli greșala și numai simțind ce ne lipsește putem ști cum vom putea îndeplini lipsa.

După experiența pe care o vom fi făcut cu această ediție dintâiu, va trebui să adunăm un material nou din operele literare cari ne-au scăpat din vedere și mai ales din limba vorbită de Români de pretutindeni. Cu ajutorul lui vom putea preciza mai lesne și vechimea și extensiunea geografică a cuvintelor, vom putea descoperi mai ușor evoluțiunea schimbărilor de sens, vom găsi adese-ori zalele pierdute ale lanțului ce-l ținem cu un capăt în mână și-l vom putea urmări până la celălalt capăt: etimologia, și nu va fi anevoios să completăm și să înlocuim citațiunile, pe cari am fost siliți să le dăm acuma, prin altele mai frumoase și mai expresive. Când vom dispune de un material mai bogat și pe dinaintea ochilor noștri va fi trecut odată aproape toată comoara lexicală a limbii noastre, atunci vom fi în stare să arătăm, cum se pot exprima, cu adevărat românește, multe dintre acele idei pe cari azi, cu atâta ușurință, le îmbrăcăm în veșminte împrumutate dela streini, — vom putea deci face din acest dicționar, dacă nu un îndreptar, cel puțin un povățuitor bun al celor cu tragere de inimă pentru limba lor.

Alătura cu munca de câțiva ani ce se va depune pentru adunarea materialului, cel care va fi însărcinat cu redactarea ediției următoare, va trebui

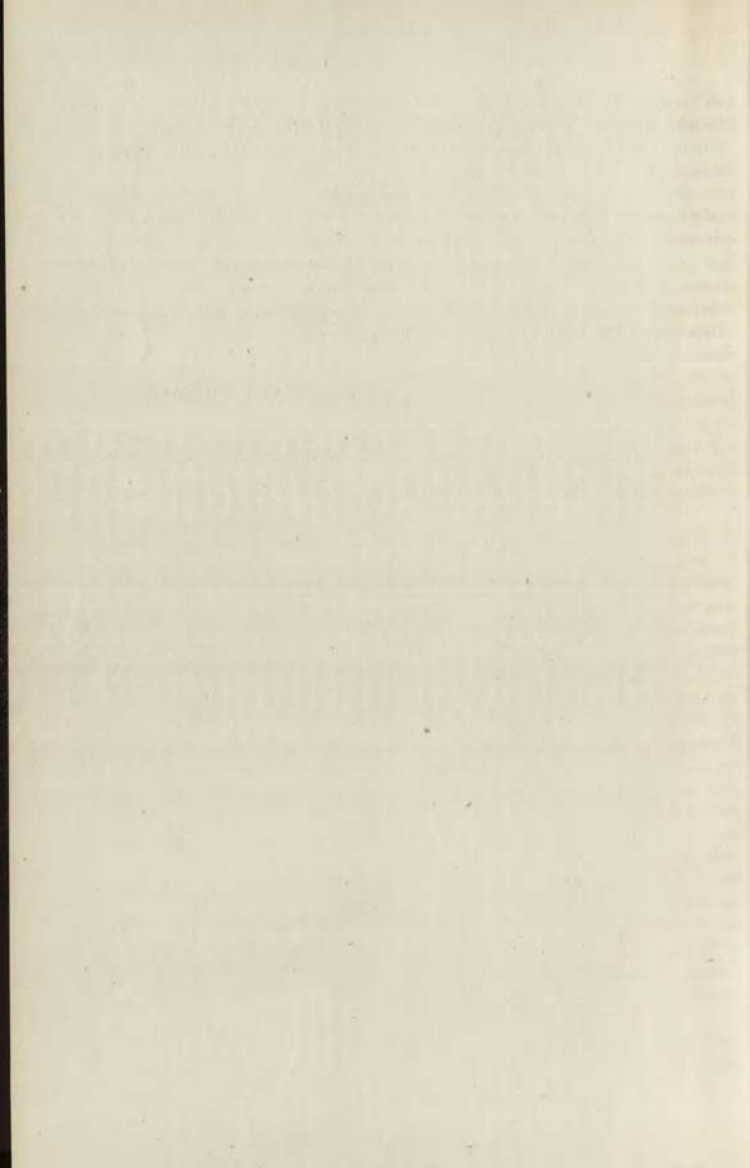
să scotocească, timp îndelungat, prin lexicoanele și textele populare ale dialectelor romanice și ale popoarelor cu cari am fost în contact, pentru ca să-și adune datele necesare pentru aflarea etimologiei sigure a multor cuvinte românești a căror origine e necunoscută până acuma.

Tot numai după ce se va fi publicat ediția dintâiu se va putea stabili, odată pentru totdeauna, ortografia română, fără șovăeli și fără contradicții, întemeiată pe principii sigure, cari vor țineă seamă de cele mai mici amănunte.

Cu toate imperfecțiunile sale, cred însă că acest dicționar al limbii române, ce se scrie acum pentru întâia oară, va face servicii mari aceluia cari nu-l vor lua în mână numai ca să-i caute greșelile. În nădejdea aceasta voi munci din toate puterile și cu inimă curată.

SEXTIL PUȘCARIU.

BIBLIOGRAFIE ¹⁾

- ADAM, R. *Ioan Adam*: Rătăcire. Roman. București.
- ADAM, S. = *Ioan Adam*: Sybaris. Roman. București, 1902.
- AGIRBICEANU, D. T. = *I. Agirbiceanu*: De la Țară. Budapesta, Luceafărul, 1905.
- ALEXANDRESCU, M. = *Grigore Michail Alexandrescu*: Meditații, elegii, epistole, satire și fabule. București, Tipografia națională a lui Ștefan Rasdiescu, 1863.
- ALEXANDRI, P. I—III. = *Vasile Alexandri*: Opere complete. Poesii. Vol. I. Doine și lucrămioare. Vol. II. Mărgăritărele. Vol. III. Pasteluri și legende, București, Socecu, 1875. [Și Vol. II. din ediția de la 1897 *].
- ALEXANDRI, P. P. = *Vasile Alexandri*: Poesii populare ale Românilor, adunate și întocmite de... București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1866.
- ALEXANDRI, T. = *Vasile Alexandri*: Opere complete. Partea întâia. Teatru. (3 volume cu paginație continuativă). București, Socecu, 1875.
- ALEXANDRIA = Istoria lui Alexandru cel mare. București, 1850 *) [1842, 1851, etc.].
- ALEXICI, L. P. = *Dr. G. Alexici*: Texte din literatura populară română, adunate de... Tomul I. Poesia tradițională. Budapesta, Editura autorului, 1899.
- ANGHEL, I. G. = *D. Anghel*: În Grădină. Poem. București, Socecu [1905].
- ANON. CAR. = *Anonymus Caransebiensis*. [„Dictionarium valachico-latinum”, cel mai vechiu glosar român-latin cu colorit dialectal bănățesc. S'a publicat după manuscrisul din biblioteca universității din Pesta în „Columna lui Traian”, num. pe Noem.—Dec. 1883, sub titlul de „Anonymus Lugoshiensis”, precedat de un studiu al d-lui B. P. Hasdeu (p. 406—420), iar din dicționar însuși numai literele a și b (ib. p. 421—429); apoi sub titlul de „Anonymus caransebiensis” s'a publicat întreg în „Tinerimea română”, noua serie, vol. I, fasc. III, pag. 326—380, precedat de un studiu al d-lui Gr. Crețu, p. 320—325].
- ANTIM, P. = *Antim Ivirețul*, Predice, făcute pe la praznice mari de... Publicate după manuscrisul dela 1781... de Prof. I. Bianu. Cu notițe biografice despre Mitropolitul Ungrovlachiei Antim Ivirețul de P. S. S. Episcopul Melchisedec. București, 1886.
- ARHIVA B. I—II. = Arhiva românească. Sub redacția lui *Michail Kogălnicean*. Tom. I—II. Iași 1841—1845.
- BĂLCESCU, M. V. = *Nicolae Bălcescu*: Istoria Românilor sub Mihail Vodă Vitețu, urmată de serieri diverse de... Însoțită cu o precuvântare și note de A. I. Odobescu. București, 1878.
- BARAC, A. = *I. Bărac*: Istoria prea frumosului Arghir și a prea frumoasei Elena cea Măiastră și cu părul de aur. Adecă: O Inchipuire, supt care să înțeleage luarea Țării Ardealului prin Traian Kesariul Rămului. București, 1847 *) [1830, 1842, 1843, 1852 etc.].
- BARAC, T. = Toată viața, Istețiile, și faptele minunatului Tîlu Buhogîndă, ceale de răs și minunate la cetire, spre trecerea de vreamă, în zilele sau ceasurile omului ceale de odihnă, după limba nemțască talmăcită și acum tipărită. Brașov, 1840. *) (și acum a doară tipărită. Brașov, sau tipărit la Ioann Gätt 1846).
- BARCIANU = *Sab. Pop. Barciannu*: Dicționar românger-mărn și germănr-romănr. Partea I-a: Romănră-germănr, Ediția a treia. Revidat și completat de Dr. D. P. Barciannu. Sibiu, Krafft, 1900.
- BARÎȚ-MUNTEANU = *Georg Baritz* und *Gabriel Munteanu*: Deutsch-romänisches Wörterbuch, bearbeitet und in dessen romänischem Teile mit etlichen Tausend Wörtern bereichert. Erster Band (A—K), Zweiter Band (L—Z), Kronstadt, 1853—1854.
- BARONZI, L. = *George Baronzi*: Opere Complete. Vol. I: Limba română și tradițiunile ei. Galați, Nebunely, 1872.
- BELDIMAN, TR. = *Vornicul Alecu Beldimanu*: Tragodia sau mai bine a zice Jalnica Moldovei întâmplare după răsvrătirea Grecilor, 1821. În *Croniclele României*, ediția M. Kogălniceanu, Tom. III, București 1874, pag. 337—433.
- BELDIMAN, N. P. I—II = *Postelnicul Alexandru Beldiman*: Istoria lui Numa Pompiliu, al doilea craiu al Romii, talmăcită din limba franțuzească de Dumnealui... Anul 1820. [În două volume].
- BELDIMAN, O. = *Marele Postelnic Alexandru Beldiman*: Tragodia lui Orest, de prea învățatul și cu învățată dragoste spre procepsirea neamului romanes... Acum întâia talmăcită din limba Franțuzească în cea Romanească. Buda, 1820.
- BIRICESCU, P. P. = *I. G. Biricescu*: Poesii populare din Transilvania, culesse și adnotate de... București, Imprimeria statului, 1893.
- BIBLIA (1688) = Biblia, adecă Dumnezeiască scriptură ale cei vechi și ale cei noao legea toate care sau talmăcît duple limba elinească spre înleagerea limbii rumănești cu porunca Prea

¹⁾ În bibliografia aceasta se cuprind toate cărțile extrase de D-I. A. Philippide și de colaboratorii săi, precum și câteva extrase în urmă. Lista aceasta, precum și cea a „Prescurtărilor” se va completa cu fiecare fascicul următor. Cifrele arată pagina și șirul, de câte ori cuvintele nu se găseau rediute în ordine alfabetică (dicționare, glossare etc.).
²⁾ Pag. 1 a ediției de la 1875 (vol. III) corespunde pag. 195 în ediția de la 1897 (vol. II).
³⁾ Cele urmate de semnul *) nu se găsesc în biblioteca Academiei (sau nu se găsesc în ediția citată, ci în altele, care s'au pus în paranteză), iar titlul lor se dă după „Prescurtările” d-lui Philippide.

- bunului creștin și luminatului domn Ioan Sărbăban, Catacozino Basarab Voevod și cu îndemnarea dumnealui Costadin Brâncoveanu Marele Logofăt... Tipăritusau întâiu în scaunul mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.
- BOLINTINEANU, P. I-II** = *Dimitrie Bolintineanu*: Poezii, culegere ordnată de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion. Vol. I: Legende istorice. Florile Bosforului. Basme. Note. Vol. II: Macedonele. Reverii. Diverse. București. Socec & Co., 1877.
- BRANDZA, D.** = *Dr. D. Brandza*: Flora Dobrogei. Edițiunea Academiei române, îngrijită de *Sabba Ștefănescu*. București, 1898.
- BRANDZA, FL.** = *Doctorul D. Brandza*: Prodromul Florii române sau Enumerațiunea plantelor până astăzi cunoscute în Moldova și Valachia. București, 1879—1883.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D.** = *Ioan Al. Brătescu-Voinești*: În lumea dreptății. Iași, 1906.
- BUGNARIU, N.** = *Iuliu Bugnariu*: Dicționar popular. Cuvinte românești din jurul Năsăudului, de popor grăite și tot pentru popor alcătuite. Adunate de dascălul... (În „Gazeta Transilvaniei”, No. 261—265. a., 1887 și No. 48—54, a. 1888, Brașov).
- C.E.S.** = Caesar.
- CALENDARIU (1814)** = Calendarul ce slujește pe 100 de ani, începând de la Anul 1814 până la Anul 1914. Acum întâiu Românește alcătuit, și cu chielțuiala lui Nicola Neolau din Brașov dat în tipăriu la Buda, 1814.
- CALENDARIU (1844)** = Calendarul pe anul de la Hristos 1844 întocmit pe gradurile și clima țării ungurești, a marelui prințipat al Ardealului, a țării românești și a Moldaviei... În Buda, la crâlasca tipografie a universit. ungurești.
- CANTEMIR, HR.** = *Principele Dimitrie Cantemir*: Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, publicat... de *Gr. G. Tocilescu*. București, 1901. Cu un glosar.
- CANTEMIR, IST.** = *Operele Principelui Demetriu Cantemir*, publicate de Academia română. Tomu VI: Istoria ieroglică, operă originală inedită, scrisă în limba românească la 1704... București, 1883.
- CARAGEA, L.** = *Legiune a prea Înălțatului și prea Pravoslavnicului Domn și Oblăduitorii a toată Ugrovlăhita Io Ioan Gheorghe Caragea Vr.* București, 1818.
- CARAGIALE, M.** = *Caragiale*: Momente. București, Socec, 1901.
- CARAGIALE, N. F.** = *I. L. Caragiale*: Notițe și fragmente literare. București, Biblioteca pentru toți, 1897.
- CARAGIALE, N. S.** = *I. L. Caragiale*: Note și schițe. București, Sfetea, 1892.
- CARAGIALE, S.** = *I. L. Caragiale*: Schițe. Iași, Șaraga, 1897.
- CARAGIALE, S. U.** = *I. L. Caragiale*: Schițe ușoare. București, Biblioteca pentru toți, 1896.
- CARAGIALE, T. I-II** = *I. L. Caragiale*: Teatru. Vol. I—II, Iași, Șaraga.
- CĂTANĂ, B.** = *Gheorghe Cătană*: Balade populare, din gura poporului bănățin, culese de... Brașov, Ciurcu, 1896.
- CĂTANĂ, P. B. I-III** = *George Cătană*: Poveștile Bănățului, culese din gura poporului bănățin de... Tom. I—III. Gherla, Aurora, 1893—1895.
- CCR** = *Tim. Cipariu*: Crestomatia sau Analecte literare... Adunate și alese de... Blasiu, 1858.
- CIC.** = Cicero.
- CIHAC, I-II** = *A. de Cihac*: Dictionnaire d'étymologie Daco-romane. Francfort s/M I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes. 1870. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais. 1879.
- CIOCĂRLAN, P. F.** = *Ion Ciocărlan*: Pe plai. Schițe de la țară. [București].
- CLIMESCU, A.** = *Constantin Climescu*: Aritmetica raționată. Ediția II, corectată. Iași, 1896.
- C. NEGRUZZI, I-III** = *Constantin Negruzi*: Scrierile lui... Volumul I: Păcatele tineretelor. Volumul II: Poezii. Volumul III: Teatru. București, Socec, 1872—1873.
- CODICĂ TIV.** = *Codiță țivilă* sau politicăască a Prințipatului Moldov. Eșt. 1833. (A. = „Tălcuirea” de la sfârșitul cărții).
- CODRESCU** = *Theodor Codrescu*: Dicționarul franco-romano, după edițiunea Domnilor P. Poienaru, F. Aron și G. Hill. Spiritu și adăugit cu latinește depe dicționarului lui Boiste. Volumenul I. A—H. Volumenul II. I—Z. Iași, 1859.
- COD. VOR.** = *Codicele Voronețean*, cu un vocabulariu și studiu asupra lui, de *Ion al lui G. Șbiera*. Cernăuț, 1885.
- COLUMNA** = *Columna lui Traianu*. Buc. 1870—1883. Directorul *B. P. Hasdeu*. [Anul I și II, Jurnal bi-săptămănal (Martie 1870—Oct. 1870), apoi săptămănal (—Dec. 1871); a. III Genariu 1872—Sept. 1872, revistă săptămănală. Sept.—Dec. 1872, bi-lunară, apoi lunară].
- CONV. LIT. I** = *Convorbiri literare* [Revistă]. Anul I—XVIII, Iași, XIX—București. Redactor *Jacob Negruzi* (I—XXV). Un comitet de redacție (XXVI—XXXV). Director: *I. Bogdan* (XXXVI—XL). Director: *S. Mehedinți* (XLI—). Anul I: 1867/68.
- CONTEMPORANUL, I-VII** = *Contemporanul*, revistă științifică și literară. Redactori: *V. G. Morțun* și *I. Nădejde*. Iași, 1882—1889.
- CORCEA, B.** = *Acrum Corcea*: Balade populare, culese de... Caransebes, 1889.
- CORESI, E.** = *Coresi*: Cărtea ce se cheamă Evanghelică cu învățătură. În anii și în zilele marelui, lu Bătrân Cristov... cu jupânul Hărăjilă Lăcaț, județul Brașovului... Și se-au săvârșită lucrul la 1581.
- CORESI, M.** = *Coresi*: Fragment din Molitvelele diaconului... (1564). În „Prinos lui D. A. Sturza”. București, 1903, pag. 235—276.
- CORESI, PR.** = *Diaconul Coresi*: Psaltirea, publicată românește la 1577 de... Reprodușă cu un studiu bibliografic și un glosar comparativ de *B. Petriceicu-Hasdeu*. Tomulu I: Textul. București, 1881.
- COȘBUC, E.** = *George Coșbuc*: *P. Vergilius Maro*: Opere complete. Partea I. Aeneis. Traducere în formele originale de... București, Sfetea, 1896.
- COȘBUC, B.** = *George Coșbuc*: Balade și idile. București, Socec, 1893.
- COȘBUC, F.** = *George Coșbuc*: Firo de tort. Versuri. Ediția II. București. Sfetea, 1898.
- COSTINESCU** = *Ion Costinescu*: Vocabularu romano-francesu, lucratu după dicționarul Academiei franceze după alii lui Napoleone Landais și alte dicționare latine, italiene, etc. București, 1870.
- CP.** = *T. Cipariu*: Principii de limbă și scriptură. Blasiu, 1866.
- CRĂINICEANU, IG.** = *Dr. Gheorghe Crăiniceanu*: Ighena țaranului român. București, 1895.
- CREANGĂ, A.** = *Ioan Creangă*: Scrierile lui... Vol. II: Diverse. [„Amintiri din copilărie”, etc.]. Iași tipogr. Goldner, 1892.
- CREANGĂ, GL.** = *Al Vasiliu*, învățător (Tătăruși-Suceava) și *Gh. T. Kirileanu*: Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite, făcută de... (În formă de glosar la: *Ion Creangă*: opere complete, cu o prefață și un indice, ediție nouă revăzută. București, Minerva, 1906).
- CREANGĂ, P.** = *Ioan Creangă*: Scrierile lui... Vol. I: Povești. Iași, tipogr. Goldner, 1890.

- CULIANU, A. = *N. Culiannu*: Cursu elementaru de Algebra. Edițiunea a V-a. Iassi, 1894.
- CULIANU, C. = *N. Culiannu*: Cursu de Cosmografie, pentru usul școlilor secundare. Iași, 1893.
- CUV. D. BĂTE. I—III. = *B. Petriceicu-Hadseu*: Cuvenete den bătrîni. București. Tom. I [1878]. Limba română vorbită între 1550—1600, Studiu paleografico-linguistic. Cu observațiuni filologice de *Hugo Schuchardt*. Tom. II. 1879. Cărțile populare ale Românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporănă cea necrisă. Tom. III. [1881]. Istoria limbii române. Partea I. Principie de linguistica.
- DACIA LIT. = Dacia literară, sub redacția lui *Mikhail Kogălnicean*. Ediția a doua, Iași, 1859.
- DAMÉ, T. = *Frédéric Damé*: Incercare de terminologie poporănă română. București, 1895.
- DDRF. = *Frédéric Damé*: Nouveau Dictionnaire roumain-français. Vol. I-IV. Bucarest, 1893-1895.
- DELAVRANCEA, H. T. = *Delavrancea*: Hagitudoose. Tipuri și moravuri. București, Socec, 1903.
- DELAVRANCEA, S. = *De la Vrancea*: Sulfânica, [nuvele]. București, 1885.
- DELAVRANCEA, V. V. = *Delavrancea*: Între vis și viață. București, Socec, 1903.
- DHLR. = *Ovide Densusianu*: Histoire de la langue roumaine, Tome premier: Les origines. Paris, Leroux, 1901.
- DIONISIE, C. = *Dionisie Eclisieraru*: Chronografu Terei-romanesci, de la 1764 până la 1815 scrisu de... la anul 1814. În TES. II, 159 sqq.
- DOC. = Document (vechiu).
- DOINE = 1000 Doine, Strigături și Chiuituri, culesse de Mal mulți învățatori zeloși (și): Culegere de Doine, Strigături și Chiuituri, ce sî obicnuese la jocurile și petrecerile noastre populare. Brașov, Ciurea, 1891.
- DONICI, F. I—II. = *A. Donici*: Fabule. Partea I (ediția a doua) — II. Iași, 1842.
- DOSOFTIEU, PS. = *Dosoftieiu Mitropolitul Moldovei*, (1671—1686): Psalтира în versuri, publicată, de pe manuscrisul original și de pe edițiunea de la 1673 de *Prof. I. Biannu*. București, 1887.
- DOSOFTIEU, V. S. = *Mitropolitul Dosoftieiu*: Viața și petrecerea svinților. Iaș. 1682.
- DRĂGHICI, R. = *Sardariul Vasile Drăghici*: Robinson Crusoe, seau întâmplările cele minunate a unui tânăr, compus de *Kampe* și tradus pe Românie de... Partea I (pag. 1—136) — II (pag. 137—338). Eșt, 1835.
- DUMITRACHE = *Biv vel Stol. Dumitrache*: Istoria evenimentelor din orientu cu referință la principatele Moldova și Valahia din anii 1769—1774, scrisă de... și editată după copia din anii 1782 de V. A. Urechia. În: „Analele Academiei române”, Seria II, Tom. X, Memoriile secțiunii istorice, pag. 351 sqq.
- ECONOMIA = Povățuirea către Economia de câmp, pentru folosul școlilor românești celor din Țeara ungurească, și din părțile ei împreunate. Buda, 1806.
- EMINESCU, G. F. = *M. Eminescu*: Geniu pustiu. Roman in versuri de... București, Carol Göbl, 1906.
- EMINESCU, X. = *Mihail Eminescu*: Nuvele. Iași, Șaraga. Fără an.
- EMINESCU, L. P. = *M. Eminescu*: Opere complete, I. Literatură populară („Motive din popor”, pag. 100—216). București, Minerva, 1902.
- EMINESCU, F. = *Mihail Eminescu*: Poezii. Ediția a șaptea. București, Socec, 1895.
- EMINESCU, S. P. I. = *M. Eminescu*: Scrieri politice și literare. Manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste. Vol. I. (1870—1877). Ediție critică [îngrijită de *I. Scurtu*]. București, Minerva, 1905.
- EPURE, P. = *Ioan Epure*: Poezii și Căntece populare din Bănat, culesse de... Brașov, Ciurea, 1892.
- E. VĂCĂRESCUL, IST. = *Ianache Văcărescu*: Istorie a preputerilor împărați otomani, adunată și alcătuită pe scurtu a Dumnealui... În TES. II, 237 sqq.
- FILIMON, C. I—II. = *N. Filimon*: Ciocoi vechi și noi în „Revista română” II și III (București, 1862, 1863).
- FRÂNCU-CANDREA, M. = *Teofil Frâncu și George Candrea*: Români din Munții apuseni (Moții). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. București, 1888.
- FRÂNCU-CANDREA, R. = *Teofil Frâncu și Gheorghe Candrea*: Rotacismul la Moți și Istrieni. București, 1886.
- FUNDESCU, L. P. = *I. C. Fundescu*: Literatură populară, Basme, Orașii, Pacaliturii și Ghictorii, adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de D. B. P. Hajdeu. Edițiunea a IV, revăzută și adăogită. Volumul I: Basme. București, 1896.
- FUSS. = *Mihail Fuss*: Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, ungarischen, walachischen und deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wild wachsender oder allgemein cultivierter Pflanzen. (In: „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde” I. Hermannstadt, 1843, pag. 177 sqq.).
- GAVRIL, NIP. = *Chir Gavril Protul*, adecă mal marele Sfetașor: Viața și tralul sfinției sale părintelului nostru Nifon, Patriarhul Țarigradului scrisă de... București, 1888.
- GCR. I—II. = *M. Gaster*: Chrestomatie română. Texte tipărite și manuscrise [Sec. XVI—XIX], dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez. Leipzig-București, 1891. Vol. I. (Introducere, Gramatică, Texte 1550—1710). Vol. II. (Texte 1710—1830. Dialectologie, Literatură populară, Glosar).
- GHICA, A. = *Ion Ghica*: Amintiri din pribegia după 1848. Noue scrisori către V. Alecsandri. București, Socec, 1889.
- GHICA, S. = *Ion Ghica*: Scrisori către V. Alecsandri, Edițiune nouă. București, Socec, 1887.
- GHICA-STURDZA, A. = *Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza*: Ajutorul Comerciului, al Agriculturii și al Inginerului. Greutăți și măsurii, etc. București, Socec și Comp., 1873.
- GOGA, P. = *Octavian Goga*: Poezii. Budapesta, Luceafărul, 1905.
- GORJAN, H. I—IV. = *I. Gherasin Gorjan*: Halima, sau Povestiri mitologicești arabești, pline de băgări de seamă, și de întâmplări foarte frumoase, și de mirare. Compuse în limba Arabescă de prea învățatul derviş Abubekir și traduse din alte limbi streine în cea românească de... Tom I—IV. 1835—1838.
- GOROVEI, C. = *Artur Gorovei*: Cimiliturile Românilor. București, 1898.
- GORUN, F. = *I. Gorun*: Goethe, Faust. Traducere în versuri de... București, Carol Göbl, 1906.
- GRECESCU, PL. = *Doctorul D. Grecescu*: Conceptul Florei României. Plantele vasculare indigene și cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic și geografic. București, 1898.
- GUGUȚEL = xxx... Guguțel, fiul viclenului Meșter-Perdaf, Galaț. *
- HAMANGIU, C. C. = *Const. Hamangiu*: Codul civil român. București, Biblioteca pentru toți, 1897.
- HASDEU, I. C. = *B. P. Hasdeu*: Istoria critică a Romanilor. Pământul Terrei-romanesc. Volumul I. București, 1875.
- HEM. = *B. Petriceicu-Hadseu*: Etymologicum magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice

- și poporane a Românilor. (A—Bârbat). Tom. I—III. București, 1886—1893. (Add. după numărul volumelor I—III înseamnă „Addenda”).
- HODOȘ, C. = *E. Hodoș*: Cântece bănețene, cu un răspuns d-lui dr. G. Weigand. Caransebeș, 1898.
- HODOȘ, P. P. = *Enea Hodoș*: Poezii populare din Bănat. Culegere publicată de... I. Caransebeș, 1892.
- IAECU, R. G. = *Demetriu Iarcu*. Romanul glumeț. Anecdote (308), culese și aranjate ast-felu de... A 4 edițiune, mai completă și mai corectă. București, 1874.
- IARNIK-BĂRSEANU, D. = *Dr. Ioan Urban Iarnik și Andreiu Bărseanu*: Doine și strigături din Ardeal, date la iveală de... București, 1885.
- I. BĂRSEANUL, P. C. = *Ion Bărseanul*: Primele cântări. Budapesta, 1906.
- I. NEGRUZZI, I—VI. = *Iacob Negruzzi*: Scrieri complete. Vol. I: Căpîi de pe natură, Scrieri. Vol. II: Poezii. Vol. III: Mihai Vereanu, Plimbări prin munți. Vol. IV: Teatru. Vol. V: Pe malul mării, Din Carpați, Traduceri din Schiller. Vol. VI: Traduceri din Schiller. București, Sococu, 1893—1897.
- I. IONESCU, C. = *Ioan Ionescu*: Calendar pentru anul gospodăr. Iași, 1845.
- I. IONESCU, D. = *Ion Ionescu*: Agricultură română din județului Dorohoiu. București, 1866.
- I. IONESCU, M. = *Ion Ionescu*: Agricultură română din județului Mehedinți. București, 1868.
- I. IONESCU, P. = *Ion Ionescu*: Agricultură română din judeciului Putna. Eucuresci, 1869.
- IORGA, E. R. = *N. Iorga*: Brașovul și Românii. Scrieri și lămuriri. București, 1905.
- IORGA, C. I. I—II = *N. Iorga*: Istoria Românilor în chipuri și icoane. I—II. București, 1905.
- IORGA, C. D. = *N. Iorga*: Câteva documente de cea mai veche limbă românească. (Sec. al XV-lea și al XVI-lea). București, 1906. (Extras din Analele Academiei române. Seria II, Tom. XXVIII, Memoriile secțiunii literare).
- IORGA, N. R. A. I—II = *N. Iorga*: Neamul românesc în Ardeal și Țara ungurească. Vol. I—II. București, Minerva, 1906.
- IORGA, S. D. I sqq. = *N. Iorga*: Studii și documente cu privire la istoria Românilor. București, Sococu, 1901 sqq.
- IOSIF, PAT. = *St. O. Iosif*: Patriarhale. Poezii. București, Steinberg, 1901.
- IOSIF, P. = *St. O. Iosif*: Poezii (1901—1902). București, Sococu, 1902.
- I. PANȚU, C. C. = *I. C. Panțu*: Curs complet de corespondență comercială, cu explicarea termenilor comerciali, de... Ediția a doua prelucrată și augmentată. Brașov. Mureșianu, 1904.
- ISPIRESCU, L. = *P. Ispirescu*: Legendele sau Basmele Românilor, adunate din gura poporului. București, 1892.
- ISPIRESCU, M. V. = *P. Ispirescu*: Isprăvile și viața lui Michai-Vitezul. Editiunea a doua. București, 1885.
- ISPIRESCU, U. = *P. Ispirescu*: Povestile Unchiașului sfânt. Basme păgănești întocmite de... Cu o precuvântare de A. I. Odobescu. Partea I. București, 1879.
- ISZER, = *Andreas Iszer*: Walachisch-deutsches Wörterbuch, Kronstadt, 1850.
- I. YĂCĂRESCU, P. = *I. Yăcărescu*: Colecție de poezii D-lui Marelui Logofăt... București, 1848.
- JAHRESBER. I sqq. = *Dr. Gustav Weigand*: Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. Leipzig. I sqq. 1894 sqq.
- JIPESCU, O. = *Glăgore M. Jipescu*: Opincaru, cumă leste și cumă tribule a hile sâneanu. Scriere 'n limba țeranului muntean, de... București, 1881.
- KONAKI, P. = *Logofătul Costachi Konaki*: Poezii, alcături și tălmăciri. Ediția a doua. Iași, Șaraga, 1887.
- KRETZULESCU, A. = *N. A. Kretzulescu*: Manual de Anatomie descriptivă. București, 1843.
- LB. = *Lesicon Romanesco—latinescu—ungurescu—nemțesc* quare de Mai multi autori, în cursul a trideci și mai multora ani s'au lucratu. Sei: Lexicon Valachico—latino—hungarico—germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Buda, 1825.
- LEON, MED. = *Dr. N. Leon*: Istoria naturală medicală a poporului român. (Extras din „Analele Academiei române”, Seria II, Tom. XXV, Memoriile secțiunii științifice). București, 1903.
- LET. I—III. = *M. Kogălniceanu*: Letopiseșile țării Moldovii, publicate pentru întâiași dată de... Iași. Tom. I, 1852; Tom. II, 1845; Tom. III, 1846. (Cronicarii: *Miron Costin, Nicolae Costin, Grigore Ureche, Ioan Neculce, N. Musle, Axintie Urlicariu, Alexandru Amirus, Spătarul Ioan Cantă, Enachi Kogălniceanu, Gheorgachi Logofătul, Simeon Dascălul, Evstratie Logofătul și Misail Călugărul*). Un A. după II însemnează „Apendicele” tomului II.
- LET. I—III². = *M. Kogălniceanu*: Croniclele României sau Letopiseșele Moldaviei și Valahiei. A doua edițiune. București. Tom. I—III, 1872—1874.
- LEX. BOBB. = *Dictionariu rumanesc, latinesc și unguresc* dein orenduiala... pre osfintitului *Ioan Bobb*, vladicii Fagarasului. Clus, 1822.
- LIUBA-IANA, M. = *Sofronie Liuba și Aurelie Iana*: Topografia satului și hotarulul Măidan [urmată de „Studiu despre Celți și numele de localități” de dr. AT. M. Marienescu]. Caransebeș, 1895.
- LM. = *A. P. Laurianu și I. C. Massimu*: Dictionariu limbii romane. Tom. I. A—H; Tomu II (colaboratori *Iosefu Hadosiu și G. Barișiu*) I—Z; (Tom. III) Glossariu, care cuprinde vorbele d'în limbă romana straine prin originea sau formă a lor, cumu și cele de origine indouioasa. București, 1873—1876.
- LUC. I sqq. = *Lucașărul*. Revistă literară. Budapesta, 1901 sqq.
- MAGAZ. IST. I—V. = *Magazinu istoricu pentru Dacia*. Subt redacția lui *A. Treb. Laurianu și Nicolae Bălcescu*. Tomu I—V. București, 1845—1847.
- MAIORESCU, CR. I—III. = *Titu Maiorescu*: Critice (1867—1892). Vol. I—III. Ediție nouă și sporită. București, Sococu, 1892—1893.
- MAIORESCU, D. I—IV. = *Titu Maiorescu*: Discursuri parlamentare, cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub Domnia lui Carol I. Vol. I (1866—1876); Vol. II (1876—1881); Vol. III (1881—1888); Vol. IV (1888—1895). București, Sococu, 1897, 1899, 1904.
- MAIORESCU, L. = *Titu Maiorescu*: Logica. Ediția a cincea. București, Sococu, 1898.
- MĂNDRESCU, L. P. = *Simeon C. Măndrescu*: Literatură și obiceiuri poporane din comuna Ripade-jos, comitatul Mureș-Turda (Transilvania), publicate de... București, 1892.
- MĂNDRESCU, UNG. = *Simeon C. Măndrescu*: Elemente ungurești în limba română, cercetate de... București, Göbl, 1892.
- MANOLESCU, I. = *Dr. N. Manolescu*: Igiene țeranului. Locuința, luminatul și încălzitul ei, îmbrăcămintea, încălziminta, alimentarea țeranului în deosebitele epoce ale anului și în deosebitele regiuni ale țerei de... Scriere premiată și tipărită de Academia Română. București, 1895.
- MARCOVICI, C. = *Serdarul Simeon Marcovici*: Culegere din cele mai frumoase noți ale lui Yung. Adoa ediție, îndreptată și adăogată cu un cuvânt al lui lung asupra adoa venir și cu un cuvânt

- dintr'ale Episcopului Masilion. București, 1835.
- MARCOVICI, D. = *Paharnicul Simeon Marcovici*: Datorile omului croștin întemeiate pe învățătura Sfintei Scripturi și date la lumină pe limba patrii... de... București, 1839.
- MARDARIE, L. = *Mardarie Cozianu*: Lexicon slavo-românesc și tălcuirea numelor din 1648. Publicate cu studiu, note și indicele cuvintelor românești de *Grigorie Crășu*. București, 1900.
- MARIAN = Comunicat de d-l S. Fl. Marian.
- MARIAN, CH. = *S. Fl. Marian*: Chromatica popoului român. Discurs de recepțiune, rostit în ședința Academiei române de la 12 Martiu 1882. București, 1882.
- MARIAN, D. = *S. Fl. Marian*: Descănțecul poporane române, cules de... Suceava, 1886.
- MARIAN, I. = *S. Fl. Marian*: Inmormântarea la Români. Studiu etnografic. București, 1892.
- MARIAN, INS. = *Sim. Fl. Marian*: Insectele în limba credințelor și obiceiurile Românilor. Studiu folkloristic. București, 1903.
- MARIAN, NA. = *S. Fl. Marian*: Nascerea la Români. Studiu etnografic. București, 1892.
- MARIAN, NU. = *S. Fl. Marian*: Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. București, 1890.
- MARIAN, O. I-II = *S. Fl. Marian*: Ornitologia poporănă română. Tom. I-II. Cernăuți, Eckhardt, 1883.
- MARIAN, P.P. = *S. Fl. Marian*: Poesii populare despre Avram Iancu. Suceava, 1900.
- MARIAN, SA. = *S. Fl. Marian*: Satire populare române. București, 1893.
- MARIAN, SE. I-III = *Sim. Fl. Marian*: Sărbătorile la Români. Studiu etnografic. Vol. I: Cărnilegile; Vol. II: Păresimile; Vol. III: Cinci-de-cimea. București 1898-1901.
- MARIAN, T. = *S. Fl. Marian*: Tradiții populare române din Bucovina, adunate de... București, 1895.
- MARIAN, V. = *S. Fl. Marian*: Vrăji, farmece și descăceri, adunate de... București, 1893.
- MEHEDIȚI, G. F. = *S. Mehediți*: Geografia fizică pentru clasa V-a secundară. București, Socec, 1903.
- MEHEDIȚI, P. = *S. Mehediți*: Pământul. Text-atlas pentru clasa IV primară urbană și pentru divizia III, anul II al școlilor rurale. București, Alcaley, 1905.
- MEHEDIȚI, R. = *S. Mehediți*: România, schiță geografică, în „Călușa oficială și Catalogul expozițiunii, autorizat de comisariatul general”. București, Socec & Co., 1906. (pp. 1-25.)
- MELIK, G. = *L. M. Melik*: Elemente de geometrie. Edițiunea a IX-a. Iași, 1897.
- MINEIUL (1776) = *Chir Chesarie, Episcopul Râmnicului*: Mineiul, luna lui Octombrie, care sau ty-părit acum întâia oară râmnește întru întâia Domnie a prea înălțatului Domn Io Alexandru Ypsilanti Voevod... prin usărdia sfinții sale iubitorului de Dumnezeu... la anul de la Hs. 1776.
- MOLDOVAN, T. X. = *Silvestru Moldovan*: Tara noastră. Descrierea părților Ardăului dela Murăș spre meșă-și și valea Murășului. Sibiu, 1894.
- MON. OF. = Monitorul Oficial. București, 1906.
- MSS. = manuscris.
- MOXA = Cronica lui *Mihail Moza*. Ottenia, 1620. În CUV. D. BĂTR. I, 313 sqq.
- MURGOICI-LUDWIG, M. = *Dr. G. M. Murgoci și Dr. E. Ludwig*: Noțiuni de mineralogie, manual pentru clasa VI liceală... Bucuresci, Göbl, 1902.
- MURNU, GR. = *George G. Murnu*: Studiu asupra elementului grec antianariot în limba română de... București, Göbl, 1894.
- N.REV. R. I-II = Noua revistă română, pentru politică, literatură, știință și artă. Anul I-II, 1900-1901. București.
- ODOBESCU, I-III = *A. I. Odobescu*: Scrieri literare și istorice. Vol. I: Primele încercări tipărite (1851-1855), Scene istorice din cronicile românești (1857-1860), Literatură și arheologie din „Revista română” (1861-1862); Vol. II. Cestiuni de interes național (1863-1868), Arheologie preistorică (1869-1873), Din tipăriile Academiei române (1869-1881); Vol. III. ҲE҂A0-KNH҂ETIKO҂ (1874), Fragmente de literatură poporănă (1874-1879), Istorie contemporană (1876-1887). București, Socec, 1887.
- OLLĂNESCU, H. A. P. = *Dumitru Constantin Ollănescu*: Quintus Horatius Flaccus. Ad Pisones (Ars poetica). Traducțiune în versuri de... București, Carol Göbl, 1891.
- OLLĂNESCU, H. O. = *Dumitru Constantin Ollănescu*: Quintus Horatius Flaccus. Ode, epode, carmen saeculare. Tradițiune în versuri de... Vol. I. București, Socec & Comp., 1891.
- OLLĂNESCU, T. = *Dimitrie C. Ollănescu*: Teatrul la Români. Partea I. Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice și altele. București, Carol Göbl, 1897. Partea II. Teatrul în Țara Românească, 1798-1898. Întâiu memoriu. ib. 1898. [Extrase din Analele Academiei Române].
- PAMFILE, F. = *Tudor Pamfile*: Jocuri de copii adunate din satul Țepu (jud. Tecuci) de... București, 1906 (Anal. Acad. rom., tom. XXVIII Mem. sect. lit.)
- PANN, A. = *Anton Pann*: Înteleptul Archir cu nepotul său Anadam. Ediția adoa București, Pann, 1854.
- PANN, E. I-V. = *Anton Pann*: Noui Erotocrit, compus în versuri de... Tomul 1-5. Sibiu, Klozius, 1837.
- PANN, H. = *Anton Pann*: Nesdrăvăniile lui Nastratin Hoge, cules și versificate de... București, Pann, 1853.
- PANN, P. V. I-III. = *Anton Pann*: Culegere de proverburile sau Povestea vorbel. De prin lume adunate și iarăș la lume date. Partea 1-3. București, Pann, 1852-1853.
- PANN, Ș. I-II. = *Anton Pann*: O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu. A doua ediție. Partea I, 1853. Partea II. [Întâia ediție], 1852. București, Pann.
- PANȚU, PL. = *Zach. C. Panțu*: Plantele cunoscute de poporul Român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. București, Minerva, 1906.
- PANȚU, V. B. = *Zach. C. Panțu*: Vocabular botanic, cuprinzând numirile științifice și populare ale plantelor. București, Minerva, 1902. (Extras din „Buletinul Erbariului Institutului botanic din București”, Anul I).
- PISCUPESCU, O. = *Stefan Vasilie Piscupescu*: Oglinda sănătății și a frumuseții omenești. Mijloacele și leacuri de ocrotirea și de îndreptare stricăciunilor. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc de... București, 1829.
- F. MAIOR, IST. = *Petru Maior de Dicio-Sănmărtin*: Istoria pentru începutul Românilor în Dachia, întocmită de... Buda, 1834.
- POENAR = *P. Poenar, F. Aaron, și Gh. Hill*: Vocabular francezo-românesc după cea din urmă ediție a dictionarului de Academia franceză, cu adăogare de multe ziceri, culese din deosebite dicționare de... Tomul I. A-K; II. l-Z. București, Sf. Sava, 1840.
- POLIZU = *G. A. Polizu*: Vocabular româno-german, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieții practice de... Înauviț și cores de G. Bariț. Brașov, 1857.
- POMPILIU, B. = *Mironu Pompiliu*: Balade populare române, adunate de... Iasi, 1870.

- POMPILIU, BIL. = *M. Pompiliu*: Graul românesc din Biharea, în Ungaria. În CONV. LIT. XX, pag. 993—1022.
- POXI, CH. = *Petru Poni*: Curs de Chimie elementară, fundată pe teoria atomică. Edițiunea a treia. Iasi, 1891.
- POXI, F. = *Petru Poni*: Elemente de fizică. Edițiunea VII-a. Iasi, 1897.
- PONTBRIANT = *Baoul de Pontbriant*: Dicționarul româno-francez. București și Göttinge, 1862.
- POP. = popular.
- POPOVICI-KIRILEANU, B. = *A. Popovici și Gh. Kirileanu*: Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava. București, C. Göbl, 1906.
- POPOVICI, R. D. = *Iosif Popovici*: Rumaenische Dialekte. I Die Dialekte der Muntent und Päduren im Hunyader Komitat. Halle a. d. S., Niemeyer, 1906.
- PRAVILA (1814) = Adunare cuprinzătoare în scurt din cărțile împărațesților pravile. Acum întâi tipărită cu pozvolenița prea învățătuială Domn și Stăpânitorii Moldaviei Scarlat Alexandru Calimah Voevod... Alecătuță cu osteneala și osărdia bolariului Moldaviei *Andronaki Donici*. Iasi, 1814.
- PRAVILA MOLD. = Carte românească de învățătură de la pravilele împărațesții și de la alte giudeate, cu dzisa și cu toată chealtuiala lui Vasilie Voivodul. Iasi, 1646.
- PRETORIAN, DR. C. = *Alessandru Pretorian*: Noțiunile de Drept constituțional și administrativ, pentru uzul școlilor publice din țară, Edițiunea IV, corectată și adăogită. București, Alcalay, 1899.
- PSAL. SCH. = Psaltirea scheiană, publicată de *Prof. I. Bianu*. Tomul I: Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). București, 1889.
- PSALT. (1651) = Psaltirea ce se zice cântarea a fericitului proroc și împărat David. Belgrad [în Ardeal], 1651. [După glosarul făcut de *Ion Papp* în JAHRESBER. III. 170—182].
- RĂDULESCU-CODIN = *Rădulescu-Codin*: O seamă de cuvinte din Muscel, cu o introducere de dr. Gustav Weigand. Edițiua I. Câmpulung, [1901].
- RĂȘCANU, L. = *Petru Rășcanu*: Lesile și veniturile boierilor Moldovei în 1776. Document de la Grigorie A. Ghica VV., publicat cu o Introducere de... Iasi, 1887.
- RETEGANUL, CH. = *Ion Popu Reteaganul*: Cine nu știe striga, Cetățea cartea asta, adecă Chiuturi de care strigă feciorii în joc, adunate din popor de... și date poporului de *A. Todoran*, tipograf. Edițiunea II. Gherla, Aurora, 1897.
- RETEGANUL, P. I—V. = *Ioan Popu-Reteaganul*: Povestii ardelenesce, culesse din gura poporului de... Partea I—V. Brașov, Ciureu, 1888.
- RETEGANUL, TR. = *Ion Pop Reteaganul*: Trandafiri și Viorele. Poezii populare culesse și ordinate de... Edițiunea II, amplificată. Gherla, Aurora, 1891.
- REV. CRIT. I—V. = Revista critică-literară. Director *Ar. Densușianu*: I—V. Iasi, 1893—1897.
- REV. NOUĂ, I—VI. = Revista nouă. Director *B. P. Hasdeu*. Anul I—VI. București, 1888—1893.
- REV. P. IST. I sqq. = Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie, sub direcțiunea lui *Gregorije G. Tocilescu*. Vol. I etc. București 1883 sqq.
- ROMANIA = Romania. Recueil trimestriest consacré à l'étude des langues et des littératures romanes, publié par Paul Meyer et Gaston Paris. Paris 1872—1903, iar de la 1904—sub direcțiua lui Paul Meyer și a lui Ant. Thomas.
- ROMÂNUL GLUMET. = *. Românuțul giușteț. Basme, Legende, tradițiuni populare, orațiuni de anul nou și de nuntă, cântece populare vechi, ghicitori, povestea vorbil sau proverburii etc. Partea I: Proverburii și ghicitori. București, 1874.
- RUDOW, XVII—XIX, XXII = *W. Rudow*: Neue Belege zu türkischen Lehnwörtern in Rumänischen. In ZEITSCHRIFT, XVII—XIX. Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft. In ZEITSCHRIFT, XXII.
- SADOVEANU, D. = *Mihail Sadoveanu*: Dureri înnașuite. București, Minerva, 1904.
- SADOVEANU, P. = *Mihail Sadoveanu*: Povestiri. București, Minerva, 1904.
- SADOVEANU, Ș. = *Mihail Sadoveanu*: Șoimii. Roman. București, 1904.
- ȘAINEANU = *Lasăr Șaineanu*: Dicționar româno-german, conținând Nomenclatura completă a Vocabularului român; termenii tehnicii și neologismele cele mai întrebunțate; indicarea etimologiei și a accentului, fraseologia și expresiuni idiomatice. București, 1889.
- ȘAINEANU, T. = *L. Șaineanu*: Elementele turcești în limba română. În REV. P. IST. IV și V.
- SĂM. I sqq. = Sămăntorilor. Revistă literară săptămânală. Anul I sqq. București, 1901 sqq.
- SANDU-ALDEA, D. N. = *C. Sandu-Aldea*: Două neamuri (roman). București, Minerva, 1906.
- SANDU-ALDEA, U. P. = *C. Sandu-Aldea*: În urma plugului. Nuvele și Schițe. București, Minerva, 1905.
- SANDU, D. P. = *C. Sandu*: Drum și popas. Note de drum. Schițe. București, Minerva, 1904.
- SBIERA, P. S. = *Dr. Ion G. Sbierea*: Familia Sbierea, după tradițiune și istorie și Amintiri din vilața autorului. Cernăuț, 1899.
- SBIERA, P. = *D-rul Ion al lui G. Sbierea*: Povestii populare rumelnesce. Din popor luate și poporului date de... Cernăuț, 1886.
- SEVASTOS, C. = *Elena Dida Odorica Sevastos*: Cîntec moldovenesci. Iasi, 1888.
- SEVASTOS, N. = *Elena Sevastos*: Nunta la Români. Studiū istorico-etnografic comparativ. București, 1889.
- SEVASTOS, P. = *Elena D. O. Sevastos*. Povestii. Iasi, Șaraga. [Fără an]. (Edițiua I).
- SIMA, M. = *Gr. Sima al lui Ion*. Materialuri de limbă. În REV. P. IST. II, 183.
- SINCAL, HR. I—III = *Gheorghie Șincai din Șinca*: Hronica Românilor și a mai multor neamuri, în câtă un fost ale amestecate cu Români... alecătuță de... Tom. I—III. Iasi, 1853—1854.
- ȘIO. I—II a, II b. = *Lasăr Șaineanu*: Influența orientală asupra limbii și culturii române. I. Introducere. II. Vocabularul: 1. Verbe populare. 2. Verbe istorice. București, Socecu, 1900.
- SLAVICI, N. I—II. = *Ioan Slavici*: Nuvele. Vol. I—II. București, Socecu, 1892—1896.
- SLAVICI, P. = *Ioan Slavici*: Pădureanca. Novellă. Sibiu, Biblioteca populară a Tribunalului, 1884.
- SLAVICI, V. P. = *I. Slavici*: Vatra Părăsăită. Nuvelă din popor. București, Minerva, 1900.
- SEZ. I sqq. = Sezătoarea, Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director: *Artur Gorovei*. [Fălticeni]. 1892 sqq.
- STAMATI = *Pah, Teodor Stamati*: Vocabulariu de limba germană și română, cu adăogirea celor mai obișnuite și în conversațiune primite cuvinte streine. Iasi, Tip. Buciumului român, 1852.
- STĂNCESCU, R. = *Dumitru Stăncescu*: Basme, culesse din gura poporului. Cu o prefață de d. Ionescu-Gura, București, Haimann, 1892.
- ȘTEFĂNESCU, C. = *Theodor Ștefănescu*: Curs de Comptabilitate în partidă dublă. București, 1896.
- STURDZA, E. = *Dimitrie A. Sturdza*: La morminte de eroi. Cuvinte rostite de... București, Carol Göbl, 1896.
- STURDZA, M. N. = *Demetriu A. Sturdza*: Memoria asupra numismatice românești, de... București, Tipogr. Societ. Academice Romane, 1878.
- STURDZA, N. = *Dimitrie Sturdza*: Numismatica română. București, Tipogr. Națională C. N. Rădulescu, 1878.

- TAFRALI, S. = *O. Tafrali*: Scene din viața dobrogeană. București, Nițeanu, 1906.
- TDRG. = *Dr. H. Tiktin*. Dicționar român-german. Vol. I. A—C. București, 1903.
- TEODORESCU, P. P. = *G. Dem. Teodorescu*: Poesii populare române. București, 1885.
- TES. = *A. Popiu Iloriansu*: Tesauru de monumente istorice pentru România, atât din vechiu tipărite cât și manuscrise, cea mai mare parte străine, adunate, publicate cu prefațiuni și note ilustrate de... Tomu I—III, 1862—1864.
- TETRAEV. (1574). = De Intru Mathei sfântă bună vestire [din Tetraevanghelia lui Radul Grămaticul]. Publicată de *M. Gaster* în Archivio glottologico italiano, XII, p. 197—254.
- ȚICHINDEAL, F. = *D. Țichindeal*: Filosoficești și politicești prin Fabule moralnice învățături, acum întâia oară culease și Intru acest chip pre limba românească Intocmite de Parohul Beccherecului mic și al școalelor preparande românești din Aradul vechiu Katchet... Buda. Cu tipariul crăștei typografii a universității ungurești din Peșta. 1814.
- ȚIPLEA, P. P. = *Alexandru Țiplea*: Poezii populare din Maramureș, adunate de... (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, tom. XXVIII, Mem. secț. lit.) București, 1906.
- URICARIUL, I—XXV = *Theodor Codrescu*: Uricariul, sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la Istoria Românilor. Vol. I—XXV. Iași, 1871—1895 (Vol. I—III în ediția a doua).
- VAIDA = *Vasilie Vaida*: Material jargon de dialect sâlbăgian. (In „Tribuna” din Sibiu, 1890, No. 83 sqq.).
- VARLAAM, C. = *Mitropolitul Varlaam*: Carte românească de învățătură Duminecele preste an și la praznice împărătești și la svânti mari. Iași, 1643. Un II după C. Insemnează „Partea II”.
- VERG. = Vergilius.
- VICIU, GL. = *Alexiu Vicu*: Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. Extras din Analele Acad. Rom. t. XXIX, Mem. Secț. Lit. București, 1906.
- VLAHUȚĂ, CL. = *A. Vlahuța*: Clipse de liniște. [Nuvele]. București, 1899.
- VLAHUȚĂ, D. = *A. Vlahuța*: Dan. [roman]. București, Graev, 1894.
- VLAHUȚĂ, S. = *A. Vlahuța*: Nuvele. București, Socec, 1886.
- VLAHUȚĂ, P. = *Al. Vlahuța*: Poesii vechi și nouă. A treia ediție București. Steinberg, 1894.
- WEIGAND, AR. I—II. = *Gustav Weigand*. Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren. Erster Band: Land und Leute. 1895. Zweiter Band: Volkslitteratur der Aromunen. 1894. Leipzig, Barth.
- WEIGAND, B. B. = Prof. Dr. *Gustav Weigand*: Die Dialekte der Bukowina und Bassarabiens. Leipzig, Barth, 1904.
- ZAMPIRESCU, R. = *Dușiu Zamfirescu*: În războiu [roman]. București, 1902.
- ZANNE, P. I—IX. = *Iuliu A. Zanne*: Proverbele Românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, Dicțori, Povățuir, Cuvinte adevărate, Asemănări, Idiotisme și Cimilituri, cu un Glosar româno-francez (apărut numai pentru Vol. I—VI) de... Vol. I—IX. București, 1895—1901.
- ZEITSCHRIFT, I sqq. = *Zeitschrift für romanische Philologie*, herausgegeben von Dr. *Gustav Gröber*. Band I sqq. Halle, Niemeyer, 1876 sqq.
- ZILOT, CRON. = *Zilot Românul*: Scrierile inedite ale lui... (publicate de Gr. G. Tocilescu în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, Vol. V). Cronica (p. 58—88), Adunare de stihuri (p. 331—358).

PRESCURTĂRI

- a** = anul
absol. = absolut.
abstr. = abstract. (*Suf. abstr.* = sufix, prin care se derivă abstracte).
adj. = adjectiv. (*Suf. adj.* = sufix, prin care se derivă adjective).
adv. = adverb. (*Suf. adv.* = sufix, prin care se derivă adverbe).
(Agric.) = Agricultură.
alb. = albanez.
(Anat.) = Anatomie.
aor. = aorist.
ap. = apud [= la].
(Apic.) = Apicultură.
(Arheol.) = Arheologie.
(Arhit.) = Arhitectură.
(Aritm.) = Aritmetică.
arom. = aromân(esc) (= macedo-român).
art. = articol.
(Artil.) = Artilerie.
asimil. = asimilat, asimilație.
(Astr.) = Astronomie.
aug. = augmentativ. (*Suf. aug.* = sufix, prin care se derivă augmentative).
aux. = auxiliar.
Ban. = Banat [Banatul Timișoarei].
Bas. = Basarabia.
(Bot.) = Botanică.
Bucov. = Bucovina.
bulg. = bulgărește.
c. = circa (d. e. „c. 1600” = pe la anul 1600).
catal. = catalan.
ceh. = ceheste (= boemește).
(Cism.) = Cismărie.
(Chim.) = Chimie.
(Chir.) = Chirurgie.
col. = colectiv. (*Suf. col.* = sufix, prin care se derivă substantive cu înțeles colectiv).
com. = comunicat de...
(Comerc.) = Comerț.
comit. = comitat (= județ, în Ungaria).
concr. = concret.
conj. = conjuncțiune.
conjug. = conjugare.
(Cor.) = Coreografie.
(Constit.) = Constituție.
(Cul.) = Arta culinară.
d. C. = după Cristos.
d. e. = de exemplu.
decl. = declinare.
def. = defectiv.
dem. = demonstrativ (*Pron. dem.* = pronume demonstrativ).
dial. = dialect, dialectal.
dim. = diminutiv. (*Suf. dim.* = sufix, prin care se derivă diminutive).
disimil. = disimilat, disimilație.
(Dog.) = Dogărie.
(Dulgh.) = Dulgherie.
engad. = engadin (=dialect reto-roman).
(Entom.) = Entomologie.
etc. = et cetera [=și celelalte].
etim. = etimologie.
fact. = factitiv.
fam. = familiar.
(Farm.) = Farmacie.
fem. = femenin.
fig. = figurat.
(Fil.) = Filozofie.
(Filol.) = Filologie.
(Fin.) = Finanțe.
(Fiz.) = Fiziologie.
(Fizic.) = Fizică.
(Fortif.) = Fortificație.
fran. = francez, franțuzește.
(Francm.) = Francomasonerie.
gen. = „generalizat”, „în general”.
(Geogr.) = Geografie.
(Geol.) = Geologie.
(Geom.) = Geometrie.
germ. = german.
(Gram.) = Gramatică.
(Grav.) = Gravură.
grec. = grecește.
(Hort.) = Horticultură.
(Hrom.) = Hromatică.
idem = „același autor”, „același sens”.
(Iht.) = Ihtologie.
(Îmbrăc.) = Îmbrăcămintă.
imper. = imperativ.
imperf. = imperfect.
indecl. = indeclinabil.
(Industr.) = Industrie.
inf. = infinitiv.
(Instit.) = Instituții.
instr. = instrumental. (*Suf. instr.* = sufix, prin care se derivă numiri cu sens instrumental).
interj. = interjecțiune.
intrans. = intransitiv.
inv. = invariabil.
istr. = isto-român.
ital. = italienește.
iter. = iterativ (*Suf. iter.* = sufix, prin care se derivă verbe cu înțeles iterativ).
(Jur.) = Jurisprudență
lat. = latinește.
lat.-med. = latina medievală.
l. c. = locul citat.

<i>loc.</i>	= local. (<i>Suf. loc.</i> = sufix, prin care se derivă substantive cu sens local).	<i>pron.</i>	= pronume.
<i>loc.</i>	= locuțiune. (<i>Loc. adv.</i> = locuțiune adverbială; <i>loc. conj.</i> = locuțiune conjuncțională; <i>loc. prep.</i> = locuțiune prepozițională).	<i>prov.</i>	= proveniență.
(<i>Mar.</i>)	= Marină.	(<i>Psih.</i>)	= Psihologie.
<i>masc.</i>	= masculin.	<i>recipr.</i>	= reciproc.
(<i>Mat.</i>)	= Matematică.	<i>refl.</i>	= reflexiv.
(<i>Med.</i>)	= Medicină.	(<i>Ret.</i>)	= Retorică.
<i>megl.</i>	= meglinit.	<i>reto-r.</i>	= reto-roman.
(<i>Met.</i>)	= Metalurgie.	<i>rom.</i>	= român, românește.
(<i>Meteor.</i>)	= Meteorologie.	<i>rus.</i>	= rusește.
(<i>Metr.</i>)	= Metrică.	<i>rut.</i>	= rutenește.
(<i>Min.</i>)	= Mineralogie.	<i>s.</i>	= secolul, suta.
(<i>Mit.</i>)	= Mitologie.	<i>s. a.</i>	= substantiv ambigen.
<i>Mold.</i>	= Moldova.	<i>sărb.</i>	= sârbește.
(<i>Mor.</i>)	= Morărie.	<i>sard.</i>	= sardie (= limba romanică vorbită în Sardinia).
<i>moșniun.</i>	= moșniune. (<i>Suf. moșniun.</i> = sufix, prin care se derivă feminine din masculine și invers).	<i>scil.</i>	= scilicet [= adică].
<i>Munt.</i>	= Muntenia.	<i>s. f.</i>	= substantiv feminin.
(<i>Muz.</i>)	= Muzică.	<i>sing.</i>	= singular.
<i>N.</i>	= Neologism.	<i>sing. tant.</i>	= singular tantum [= întrebunțat numai la singular].
<i>n. —</i>	= neo — (d. e. n.-grec. = neo-grecește).	<i>slav.</i>	= slavic.
<i>neol.</i>	= neologic.	<i>slov.</i>	= slovenește.
<i>nom. agent.</i>	= nomen agentis. (<i>Suf. nom. agent.</i> = sufix, prin care se derivă nomina agentium).	<i>s. m.</i>	= substantiv masculin.
(<i>Obic.</i>)	= Obiceiuri.	<i>span.</i>	= spaniolește.
<i>Old.</i>	= Oltenia.	<i>Spec.</i>	= „în special”, „specializat”.
(<i>Opt.</i>)	= Optică.	(<i>St. nat.</i>)	= Științe naturale.
(<i>Ornit.</i>)	= Ornitologie.	<i>subj.</i>	= subjunctiv.
<i>paleosl.</i>	= paleo-slav (= vechiu-bulgar).	<i>subst.</i>	= substantiv.
<i>p. anal.</i>	= prin analogie.	<i>suf.</i>	= sufix.
<i>part.</i>	= participiu.	(<i>Tabăc.</i>)	= Tabăcărie.
<i>pas.</i>	= pasiv.	(<i>Tehn.</i>)	= Tehnică.
<i>peior.</i>	= peiorativ. (<i>Suf. peior.</i> = sufix, prin care se derivă cuvinte cu înțeles peiorativ).	(<i>Teol.</i>)	= Teologie.
<i>pers.</i>	= personal.	<i>term.</i>	= termen.
(<i>Pesc.</i>)	= Pescărit.	(<i>Tes.</i>)	= Tesătorie.
<i>P. ext.</i>	= prin extensiune.	(<i>Tesl.</i>)	= Teslărie.
(<i>Pict.</i>)	= Pictură.	(<i>Tipog.</i>)	= Tipografie.
(<i>Plug.</i>)	= Plugărie.	(<i>Top.</i>)	= Topografie.
<i>plur.</i>	= plural.	<i>trans.</i>	= transitiv.
<i>plur. tant.</i>	= plurale tantum [= întrebunțat numai la plural].	<i>Transilv.</i>	= Transilvania.
<i>poet.</i>	= poetic.	<i>turc.</i>	= turcește.
(<i>Poet.</i>)	= Poetică.	<i>ung.</i>	= ungurește.
<i>pol.</i>	= polonește.	<i>unip.</i>	= unipersonal.
(<i>Polit.</i>)	= Politică.	<i>v.</i>	= vezi.
<i>pop.</i>	= popular.	<i>v. —</i>	= vechiu (d. e. v.-fran = vechiu-francez).
<i>portg.</i>	= portughez.	(<i>Vân.</i>)	= Vânătoare.
<i>pos.</i>	= posesiv (<i>pron. pos.</i> = pronume posesiv).	(<i>Văps.</i>)	= Văpsătorie.
<i>prep.</i>	= prepoziție.	<i>vb. I, II, III, IV</i>	= verb de conjugarea I—IV (v. pagina următoare).
<i>prez.</i>	= prezent.	<i>vegl.</i>	= vegliot (= limba romanică vorbită odinioară în insula Veglia)
		(<i>Veter.</i>)	= Veterinarie.
		<i>voc.</i>	= vocativ.
		<i>vulg.</i>	= vulgar.
		(<i>Zid.</i>)	= Zidărie.
		(<i>Zool.</i>)	= Zoologie.

SEMNE CONVENȚIONALE

* Astericul înaintea unui cuvânt înseamnă că existența lui e numai presupusă, fără ca să se poată documenta prin citațiuni.

† Crucea arată că vorba sau înțelesul respectiv a ieșit din uz.

> = „a devenit”.

< = „derivă din”.

După semnul †† urmează idiotismele, locuțiunile proverbiale etc.

ÎNDRUMĂRI GRAMATICALE

A. Formarea pluralului.

Declinarea I cuprinde substantive feminine terminate în -ă sau în -e(-eă). Cele d'intău formează pluralul în -e, cele din urmă în -le: *casă-case, basmă-basmale (măseă-măsele)*. Puținele substantive în -ă care au genul natural masculin primesc -i în loc de -ă: *un popă-doi popi*.

Declinarea II cuprinde substantivele terminate în -u (plenison și semison) sau în consonantă. Cele masculine formează pluralul în -i: *socru-socri, bou-boa, (ochiu-ochi), domn-domni*; cele ambigene în -e: *inel-inel.*

Declinarea III cuprinde substantivele în -e. La plural, acest -e se schimbă în -i. De remarcat e că substantivele (nu și adjectivete și substantivele neologice) feminine care au în silaba accentuată un a îl schimbă la plural în ă: Feminine: *mare-mări* (dar adjectivul: *mari*); *sofie-sofii, sărbătoare-sărbători*; masculine: *pește-pești*.

Că substantivele (cu excepția arătată mai sus) formează pluralul și adjectivete: *plin-plină, plur. plini-pline, iute-iuți*.

Se vor notă deci în dicționar numai acele plurale care nu sânt formate în modul admis ca „regulat”, deci la declinarea I femininele cu plurale în -i și -uri: *scară-scări, aramă-arămuri*, la declinarea II ambigenele cu pluralul în -uri: *vad-vaduri*, iar la declinarea III femininele cu pluralul în -e și -uri: *învățitoare-învățătoare, carne-cârnuri*, precum și cazurile cu uz șovăitor.

B. Conjugarea.

Conjugarea I. Infinitivul se termină în -ă: I: *cântă-cânt (cântăm) bolează-bolează (botezăm), lătră-lătru (lătrăm), tăia-tăiu (tăiem)*.— I^a. înaintă-înaintez (înaintăm).

Conjugarea II. Infinitivul se termină în -eă: *ședeă-ședem (ședem)*.

Conjugarea III. Infinitivul se termină în ^{le}: *dărdărd (dărdem)*.

Conjugarea IV. Infinitivul se termină în -i (-i): IV: *suferi-sufer (suferim), omori-omôr (omorim)*. IV^a *iubi-iubesc (iubim), uri-urăsc (urim)*.

Se vor notă în dicționar numai formele verbelor „neregulate”, precum *luă-iaș* etc., iar la verbele de conjugarea II și III se va da și forma aoristului și a participiului trecut (*șezui, șezut; arsei, ars*), precum și cazurile cu uz șovăitor.

C. Regule fonetice.

Următoarele regule fonetice, care explică „neregularitățile” flexiunii și derivațiunii românești, se vor considera cunoscute. (Pentru neologismele cfr. Introducerea pag. XXIII):

1) *Regula accentului:* Orice a > ă și orice o > u, când pierde accentul: *lăs-lăsăm, lăud-lăudăm, păcăd-păcătuți, joc-juceț-juceție, răj-rugâm-rugăciune*.

2) *Regula metafoniei:* Orice o accentuat > oa înainte de a (ă) și e, și orice e accentuat > ea înainte de a (ă) din silaba următoare: *os-oase, frumos-frumoasă, înnod-înoadă* — (să) *înoade; ales-aleasă, leg-teagă*.

3) *Influența labialei premerytătoare.* Orice e precedat de labiale (p, b, f, v, m), dacă vocala următoare nu este un e sau un i, se schimbă, și anume: în ă în oxitane sau înainte de u, în a înainte de a (ă). Astfel avem: *înevâ-îneveți* — (să) *îneve-inevă, părul-păros-perii-păra-perete; masă-mese-mescan-măsar*. Tot astfel se schimbă orice i provenit din e (înainte de nasale) în a, când e precedat de labiale și vocala următoare nu este un e sau un i: *rână-cine-rinișoară; mormânt-mormânturi-morminte*.

4) *Influența vocalelor palatale* asupra consonanțelor precedente este următoarea:

a) c, g, sc > ț, ș, și înainte de e, i: *fac-faci, mergey-mergey, broască-broaște*.

b) s, t, d > ș, ț, z înaintea desinenței -i: *pas-pași, cânt-cânți, aud-auzim*.

c) st, l, z > șt, i (care se contopește cu desinența), j înainte de desinența pluralului -i: *prost-proști, vale-văi, viteaz-viteji*.

Se vor notă deci în dicționar numai acele cuvinte, ale căror forme flexionare nu se potrivesc cu aceste regule fonetice.

ÎNDRUMĂRI ORTOGRAFICE

Pentru texte scrise cu altă ortografie decât cea admisă în acest dicționar, să se noteze următoarele:

e	trebuie căutat sub e
ó	" " " " oa
q	" " " " z
é	" " " " d
Când un cuvânt scris cu	i nu se va găsi în dicționar, să se caute sub
" " " " "	s " " " " " " " " z sau x
" " " " "	e " " " " " " " " ie
" " " " "	te " " " " " " " " e
" " " " "	sce sci " " " " " " " " ste, ši
" " " " "	cs " " " " " " " " x

ADAOSE ȘI ÎNDREPTĂRI.

La cele precedente mai sânt de adaos următoarele:

LA BIBLIOGRAFIE

I. Cărți.

- ALECSANDRI, PR. = *Vasile Alecsandri, Opere complete: Proza*, ed. II-a, București, Minerva, 1910 (Biblioteca scriitorilor români).
- ALEXI = *Th. Alexi, Rumanisch-deutsches Wörterbuch, für Schule und Umgang*, 2. Aufl. Kronstadt, Zeidner, 1905.
- ANGHEL și IOSIF, C. L. = *D. Anghel și St. O. Iosif, Cireșul lui Lucullus*, București, Minerva, 1910.
- ANTIȚA, D. = *Dr. Gr. Antița, Reginea inundabilă a Dunării. Starea ei actuală și mijloacele de a o pune în valoare*, de... Cu trei hărți, 106 figuri în text și 23 tabele fototipice. București, Carol Göbl, 1910.
- ANTIȚA, F. I. = *Dr. Gr. Antița, Fauna ichtiologică a României. Cu 31 tabele în fototipie*. București, Carol Göbl, 1909 (Nr. XVI din Publicațiile fondului Vasile Adamachi, editate de Academia Română).
- APOLZAN, U. = *I. Apolzan, Unelte de mână de la lemnărit. Partea primă: I. Rândelete. II. Dăfile. III. Ferestraele* (No. 1 din Biblioteca meseriașului) Sibiu, Drotloff, 1908.
- BARBIER DE MEYNAUD = *A. C. Barbier de Meynaud, Dictionnaire turc-français. Supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour, renfermant: 1° les mots d'origine turque, 2° les mots arabes et persans employés en osmanli, avec leur signification particulière, 3° un grand nombre de proverbes et de locutions populaires, 4° un vocabulaire géographique de l'empire ottoman*. Paris, Leroux. Volume premier, 1881. Second volume, 1886.
- BASARABESCU, V. = *I. A. Basarabescu, Vulturii*. București, Minerva, 1907.
- BERNEKER, SL. WB. = *Dr. Erich Berneker, Slavisch-etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter, (a început să apară în anul) 1908.
- BIANU, D. S. = *Doctorul Vasile Biann, Doctorul de casă, sau Dicționarul sănătății*. Huțu, Georgescu, 1910.
- BOGDAN, O. = *I. Bogdan, Documentul Răznilor din 1484 și Organizarea armatei moldovene în sec. XV*. București, Analele Academiei Române, tom XXX, mem. secț. ist.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. = *Ioan Al. Brătescu-Voinești, Intunerie și Lumină. Nuvele și schițe*. Iași, 1912.
- BREBENEL, GR. P. = *I. B. Brebenel, Graiul popular, în jurul ocupațiilor și obiceiurilor țărănu-lui român de pe vatra Oltului în Transilvania*. (În jurnalul „Țara Oltului”, 1907, nr. 25-30).
- BUD, P. P. = *Tit Bud, Poezii populare din Maramureș*. București, 1908. (Vol. III din colecția Din viața poporului român. Culegeri și studii, Academia Română.)
- CÂNDREA, T. O. = *I. A. Candrea, Graiul din Țara Oașului* (Extras din Buletinul Societății filologice, II). București, Socec, 1907.
- CARAGIALE, S. N. = *I. L. Caragiale, Schițe nouă*. București, Adevarul, 1910.
- CĂRLOVA, P. = *Vasile Cârlova, Poezii* (în volumul: *N. Nicolescu, Poezii și proză, Vasile Cârlova, Poezii, C. Stamati, Poezii și proză*, publicație îngrijită de G. Bogdan-Duică), București, Minerva, 1906.
- CDDE. = *I. A. Candrea [și] Ov. Densusianu, Dicționarul etimologic al limbii române*. București, Socec, (a început să apară în anul) 1907.
- CERNA, P. = *P. Cerna, Poezii*. București, Minerva, 1910.
- COD. SILV. = *Cel mai vechiu cod silvic românesc: Orânduiala de pădure pentru Bucovina, dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786*. Publicată cu o mică introducere și un indice de Gh. T. Kirileanu. București, Göbl, 1908.
- DALAMETRA, D. = *I. Dalametra, Dicționar macedo-român*, de... Edițiunea Academiei Române. București, Carol Göbl, 1908.
- DG. = *I. Aureliu Candrea [și] Ovid Densusianu, Dicționar general al limbii române din trecut și de astăzi, cuprinzând: formele literare cu citațiuni din scrierilor vechi și de astăzi, formele dispărute azi din limbă, cu indicarea izvoarelor din sec. al XVI-XVIII-lea, formele populare din tot domeniul daco-român cu indicarea regiunii unde se întrebunțează, etimologia cuvintelor a căror etimologie e bine stabilită*. București, Socec & Co. 1909. [Fascicula I A - *Azdrik*].
- DOMBROWSKI = *Ritter von Dombrowski, Materialien zu einer Ornis Rumänions* (în Buletinul Societății de științe XII, 296-336). București, 1903.
- DUNĂREANU, CH. = *N. Dunăreanu, Chinuiții. Nuvele și schițe din viața de popor*. București, Minerva, 1907.
- DUNĂREANU, R. = *N. Dunăreanu, Râspata*. București, Minerva, 1908.
- EMINESCU, I. V. = *M. Eminescu, Icoane vechi și icioane nouă. Vălenii-de-munte, Neamul românesc*, 1909.
- ENCICL. R. I-III = *Enciclopedia română*, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, de Dr. C. Diaconovitch. Sibiu, W. Kraft. Tomul I: A-Copenhaga (1898). Tomul II: Copepode-Keman (1900). Tomul III: Kemet-Zymotic (1904).
- FURNICĂ, I. C. = *D. Z. Furnică, Din istoria comerțului la Români, mai ales băcânia*, publicație de documente inedite 1593-1855. București, Socec, 1908.
- GĂRLEANU, N. = *Em. Gârleanu, Nucul lui Odobac*. București, Minerva, 1910.
- G. IONESCU, C. T. = *Gheorghe Ionescu, Călușza Tipografului. Istorie, tehnică, vocabular, rețete*

- tehnice. București, Göbl, 1906. [S'a extras „Vocabularul de cuvinte tipograficești” de la pag. 407 ș. u.]
- G. MEYER, A. W. = *Gustav Meyer*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, (Volumul III din „Sammlung indogermanischer Wörterbücher.”) Strassburg, Trübner, 1891.
- GOGA, C. P. = *Octavian Goga*, Nu chiamă pământul (Poezii). București, Minerva, 1909.
- GOLESCU, I. = *Constantin (Dinicu) Goleacu*, Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826, Tipărită din nou și însoțită de o introducere de *Nerva Hodoș*. București, Cooperativa, 1910.
- GRAIU = Graiu nostru, texte din toate părțile locuite de Români, publicate de *I-A Candrea*, *Ov. Densusianu* [și] *Th. D. Speranția*, 2 vol. București, Socec, 1906-1907.
- GR. BĂN. = *Romul S. Molin*, Din gravul Bănăntilor. [Glosar, publicat în] N. REV. R., 1910, nr. 13-14, pag. 191-196.
- GRIGORIU-RIGO, M. P. I-II = *Gr. Grigoriu-Rigo*, Medicina poporului. Memoriul I: Boalele oamenilor. Memoriul II: Boalele vitelor. (Extras din Analele Academiei Române seria II, tom. XXX, mem. sect. lit.) București, Göbl, 1907.
- ION CR. I ș. u. = *Ion Creangă*, revistă de limbă, literatură și artă populară. Bărâd, (a început să apară de la 1 August) 1908.
- IONESCU-BOFENI, S. N. = *Ion Ionescu-Bofeni*, Din satul nostru. București, Minerva, 1908.
- IONESCU-TEODOSIU, J. Ș. = *D. Ionescu și Gr. Teodosiu*, Jocuri școlare, pentru uzul familiilor și al școlilor. Ediția a II-a. București, Steinberg, 1905.
- IORGA, D. B. I-II = *N. Iorga*, Documente românești din arhivele Bistriței. (Scrisori Domnești și scrisori private). București, Socecu. Partea I, 1899...
- IORGA, L. I-II = *N. Iorga*, Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821). Vol. I-II. București, Minerva, 1901.
- IORGA, L. III-V = *N. Iorga*, Istoria literaturii românești — de la 1821 înainte — în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului, de... Vol. I București, Minerva, 1907. Vol. II București, Minerva, 1908. Vol. III, Vălenii-de-Munte, 1910.
- IORGA, L. B. = *N. Iorga*, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688. București, Socecu, 1904. (Publicată și ca introducere la IORGA, S. D. VII).
- IORGA, N. R. B. = *N. Iorga*, Neamul românesc în Bucovina. București, Minerva, 1905.
- IORGA, V. F. = *N. Iorga*, Viața femeilor în trecutul românesc. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1910.
- ISTRATI-LONGINESCU, CH. = *Dr. C. I. Istrati și G. G. Longinescu*, Curs metode de chimie și mineralogie pentru licee și cursuri speciale, de... București, Carol Göbl, 1908.
- LÖBEL, C. = *Teofil Löbel (Löbel Efendi)*, Contribuțiuni la stabilirea originii orientale a unor cuvinte românești. Observațiuni relative la opera „Influența orientală asupra limbii și culturii românești” de Lazăr Șăineanu. (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, tom. XXX, Memoriile secțiunii literare.) București, 1908.
- MARIAN, H. = *Sim. Fl. Marian*, Hore și Chiuituri din Bucovina, adunate de... București, 1911 (Vol. IX din publicația: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- MATESCU, B. = *C. N. Mateescu*, Balade, adunate de... cu o prefață de *N. Iorga*. Vălenii-de-munte, Neamul românesc, 1909. (Volumul I din colecția: Din literatura populară românească.) [Aceste poezii populare sânt din Argeș și Teleorman.]
- MAY, POLC. = *Materiale folklorice, culese și publicate prin îngrijirea lui G. G. Tocilescu*. Volumul I. București, 1900.
- MERA, L. B. = *I. T. Mera*, Din lumea basmelor, cu 87 ilustrațiuni originale. București, Minerva, 1906.
- MEYER-LÜBKE, ROM. GRAM. = *Wilhelm Meyer-Lübke*, Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig, Reisland, 1890-1899. Erster Band: Lautlehre. Zweiter Band: Formlehre. Dritter Band: Syntax.
- MEYER-LÜBKE, R. WB. = *W. Meyer-Lübke*, Romanisches etymologisches Wörterbuch, von... Heidelberg, Winter, [a început să apară la] 1911.
- MIREA, C. I-II. = *Caleidoscopul lui A. Mirea*, publicat de *D. Anghel și St. O. Iosif*. București, Minerva, Vol. I, 1908; vol. II, 1910.
- MON. IST. I ș. u. = *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*. Publicație trimestrială în editura Administrației Casei bisericești. București, Gutenberg. [A început să apară la] 1907.
- MURNU, L. = *Omer: Iliada*. Douăsprezece cânturi, traduse în versuri de *George Murnu*. Cu ilustrații. Budapesta, Lucașfărd, 1906.
- MUSCEL = *C. Bădulescu-Codin și D. Mihaleche*, Sărbătorile poporului, cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele. Culegere din părțile Muscelului. (Vol. VII din publicația: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română). București, 1909.
- NATURA, I ș. u. = *Natura*, revistă științifică de popularizare, publicată prin îngrijirea d-lor *G. Tițeico și G. G. Longinescu*. București, tipografia Gutenberg. [Anul I ș. u.: 1905-1906 ș. u.]
- NEGULESCU, P. R. = *P. P. Negulescu*, Filosofia renașterii. București, Carol Göbl, Vol. I, 1910.
- NICOLEANU, P. = *N. Nicolae*, Poezii și proză (în volumul: *N. Nicolae*, Poezii și proză, *Vasile Cârlova*, Poezii, *C. Stamati*, Poezii și proză, publicație îngrijită de *G. Bogdan-Duică*). București, Minerva, 1906.
- NISTOR, H. W. = *Dr. I. Nistor*, Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Nach den Quellen dargestellt von... Czernowitz, Pardini 1912.
- ODOBESCU, ICON. TR. = *A. I. Odobescu*, Iconografia lui Traian. București, Stabilimentul grafic Socecu & Teclu, 1888 (extras din *Convorbiri literare*).
- OTESCU, CH. = *I. Otac*, Credințele țaranului român despre cer și stele. București, 1907. (Analele Academiei Române. Mem. sect. lit. Seria II. — Tom XXIX.)
- PĂCALĂ, R. = *Victor Păcală*, Din etnografia comunei Rășnari. Construcțiunea și Intocimirea locuinței și a celorlalte clădiri economice. [Publicat în revista Transilvania din Sibiu, XII, (1910), pag. 57-84.]
- PAMFILE, [CJM]. = *Tudor Pamfile*, Cimilituri românești, introducere și glosar. București, 1908. (Vol. II din publicația: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, I. C. = *Tudor Pamfile*, Industria casnică la Români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară. De... București, Socec, 1910. (Vol. VIII din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, S. = *Tudor Pamfile*, Sărbătorile de vară la Români. Studiu etnografic de... București. (Vol. XI din publicația: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, J. III = *Tudor Pamfile*, Jocuri de copii, București, 1909. (Vol. VI din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română.)

- PANČEV = *T. Pančev*, Dăpălănie na Bălgarskija rěčnikŭ otŭ N. Gerovŭ. Plovdivŭ, 1908.
- P. ANTONESCU, A. = *Petre Antonescu*, Amenajamentul pădurei după munții statului. Mușoroarele mari și mici din județul Muscel. (Extras din Buletinul ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor), București, 1903.
- P. ANTONESCU, S. = *Petre Antonescu*, Studiu general pentru punere în exploatare de complexe forestiere. (Extras din Buletinul ministerului domeniilor), București, 1902.
- PANȚU, PR. = *L. C. Panțu*, Procent, promil, interese și teoria conturilor curente. Brașov, Clujca, 1910.
- PAPAHAGI, B. A. = *Per. Papahagi*, Basme aromâne și Glosar. București, 1905.
- PAPAHAGI, M. E. = *Pericle N. Papahagi*, Megleno-Români. Studiu etnografico-filologic [cu Glosar]. București, 1903. Partea I-II. [Analele Academiei Române, Tom. XXV, Memoriile secț. literare.]
- PAPAHAGI, F. A. = *Per. Papahagi*, Parallele Ausrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultät der Universität Leipzig. Leipzig, Barth, 1908.
- PĂRVEȘCU, C. = *Pompliu Părveșcu*, Hora din Caral. Cu arii notate de C. M. Cordoneanu. București, 1908. (Vol. I din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română.)
- PĂSCULESCU, L. P. = *Nicolae Păsculescu*, Literatură populară românească, adunată de... Cu 30 arii notate de *Gheorghe Mateiu*. (Vol. V din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română.) București, Socec, 1910.
- PĂTRĂȘCANU, S. A. = *D. D. Pătrășcanu*, Schițe și amintiri. Iași, Viața Românească, 1909.
- FITIS, ȘCH. = *G. I. Fitis*, „Nunta în Scheiu până pe la 1830”, în REV. NOUĂ, I 104-112 și 150-156. — „Jocuri de petrecere”, în REV. NOUĂ, I 231-236. — „Comori”, în REV. NOUĂ, I 434-437.
- POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. = *Ion Popovici-Bănățeanu*, Din Viața Meseriașilor, nuvele. Cu o biografie de dl. Titu Maiorescu și cu portretul autorului. București, Biblioteca pentru toți. (Fără an.)
- PRAV. = Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoțită de 1° izvoarele sale, 2° de varianta sa muntenească întreruptă în îndreptarea legii a lui Mateiu Basarab, de S. G. Longinescu, 3° de tălmăcirea sa în franțuzește de A. Putognet. (Vol. I din Legi vechi românești și izvoarele lor). București, Göbl, 1912. [Cifrele sânt cele din glosarul acestei lucrări. În paranteze sau dau variantele precedate de un „Mold.” s. „Munt.”, după cum varianta e din Pravila Moldovei sau din cea a Munteniei.]
- PUȘCARIU, ET. WR. = *Dr. Sextil Pușcariu*, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen, von..., Heidelberg, Winter, 1905.
- RĂDULESCU-CODIN, L. = *C. Rădulescu-Codin*, Legende, tradiții și amintiri istorice, adunate din Oltenia și din Muscel de... București [1910]. (Vol. X din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română.)
- RUSSO, S. = *Alexandru Russo*, Scrieri, publicate de *Petre V. Haneș*. Edițiunea Academiei Române. București, Göbl, 1908. [Cu un glosar.]
- SADOVEANU, M. = *Mihail Sadoveanu*, Mormântul unui copil. București, Minerva, 1906.
- SADOVEANU, P. S. = *Mihail Sadoveanu*, Povestiri de seară. București, Minerva, 1910.
- ȘĂINEANU, D. U. = *Laszăr Șăineanu*, Dicționar universal al limbii române. Craiova, Samitea (ediția I 1896, ediția II 1908).
- SAMY-BEY = [*Ch. Samy-Bey Fraschery*], Dictionnaire turc-français, par *Diran Kékékian*. Constantinopole, Mihran, 1911.
- SANDU, S. = *Constantin Sandu*, Selecțiunea metodică a cerealelor și bazele științifice ale selecțiunii. București, Minerva, 1907.
- SANDU-ALDEA, A. M. = *C. Sandu-Aldea*, Ape mari, nuvele și schițe. București, Minerva, 1910.
- STAMATI, D. = *Pah. T. Stamati*, Dicționarășu românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles de... Întăiea ediciune. Iași, 1851. Tipografia Baclănului Romanŭ.
- STAMATI, P. = *C. Stamati*, Poezii și proză (în volumul: *N. Nicolescu*, Poezii și proză, *Vasile Cârlova*, Poezii, *C. Stamati*, Poezii și proză, publicație îngrijită de *G. Bogdan-Duică*). București, Minerva, 1906.
- SZINNYEI = *Szinnyei József*, Magyar tájszótár. A magyar tudományos Akadémia megbízásából szerkesztette... Budapest, Hornyánszky. Első kötet A-NY, 1893-1896. Második kötet Ó-ZS, 1897-1901.
- TAFRALI, S. = *O. Tafrali*, Scene din Viața Dobrogeană. București, 1906.
- ȚARA OLTULUI = *Țara Oltului*, ziar săptămânal, social, economic, Făgăraș. (S'a extras „Glosarul” de „cuvinte și expresiuni populare” din Țara Oltului, în Transilvania, publicat de *Ioan Berescu Brebenel*, în nr. 12-44, a. 1909.)
- TOCILESCU, MON. = *Gr. G. Tocilescu*, Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de anticități din București, publicate sub auspiciile Academiei române. Partea I, colecțiunea epigrafică a muzeului până la anul 1881. București, 1902.
- TURCU, E. = *Ioan Turcu*, Escursiuni pe munții Țerei Bârsiei și ai Făgărașului, din punctul „La om” de pe „Bucecii” până dincolo de „Negoiul”. Descrieri, întregite cu schițe istorice despre castelele și Țara Făgărașului. Brașov, Mureșanu, 1896.
- VASILIU, C. = *Alexandru Vasiliu* (Invățător la Tărași, jud. Suceava), Cantece, urături și bocete de-ale poporului, adunate de...; însoțite de 43 [de] arii notate de *na Sofia Teodorescu*. București, 1909 (Vol. IV din colecția: Din viața poporului român, culegeri și studii. Academia Română).

2. Comunicări.

a.) H. I-XVIII = Răspunsurile la Chestionarul lui Hasdeu, legate în 18 volume, cu următorul cuprins:

PagIna	Vol. I. ARGEȘ
2.	Curtea-de-Arges, E. Baican
3-4.	Grăblești, plaiul Loviște, preotul-Invățător I. Negoescu (12/XII 1884)
5-11.	Slobozia, plasa Cotmeana-Gălăești, preotul D. Receanu (28/I 1886)
BOTOȘANI	
13-14.	Brăteni, plasa Ștefănești, Invățătorul I. Petrescu (10/II 1885)

- 15-30. Brihuești, plasa Siretiului, învățătorul Gh. Vicol (24/II 1886)
 31-40. Călinești, plasa Siretiului, învățătorul Gr. Gheorghiu (12/II 1885)
 41-49. Cocorâni, învățătorul comunei (8/II 1885)
 50-81. Cristești, plasa Coșula, învățătorul I. Iordăchescu (1885)
 82-89. Poiana-Iungă, plasa Siretiului (16/I 1885)
 90-93. Fântânelele, învățătorul C. Mandinescu (1/II 1885)
 94-113. Rânghilești, plasa Ștefănești, învățătorul Gh. Th. Sireteanu (24/I 1885)

BRĂILA

- 115-124. Cazasu, plasa Vădeni, învățătorul T. N. Popărian (1885)
 125-164. Ceacăru, învățătorul P. Mihaescu (XII 1884)
 165-184. Cotu-Iung (1884)
 185-198. Filipești, învățătorul V. Dimitriu (1884)
 199-230. Lacu-Rezi
 231-250. Latina, plasa Vădeni, învățătorul Constantin Tudor (28/XII 1884)
 251-257. Naziru, plasa Vădeni, învățătorul V. Mocanu (27/IV 1885)
 258-265. Rușetu, plasa Balta, învățătorul comunei
 266-281. Slujitorii-Albotești, plasa Balta, învățătorul I. Dan
 282-291. Slujitorii-Albotești, plasa Balta, preotul Șerbanu Ioniță
 292-311. Stăncuța-Stanca, plasa Balta, învățătorul I. Păișescu (31/XII 1884)
 312-321. Surdila-Greci
 322-337. Suțești, plasa Vădeni, învățătorul C. D. Văsculescu (?) (1/I 1885)
 338-357. Tătara, plasa Balta, învățătorul Albu Bujoescu (XII 1884)
 358-377. Tichilești, plasa Vădeni
 378-399. Viziru, plasa Balta, învățătorul I. Demetrescu
 400-409. Invățătorul N. Călinescu
 410-445. (Din spre baltă) Invățătorul S. M. Căneș (8/I 1885)

Vol. II. BUZĂU

- 2-7. Beceni, învățătorul I. Constantinescu (12/V 1885)
 8-19. Blăjani, plaiul Sălăie, învățătorul I. Milea (5/VII 1885)
 20-23. Boldești, învățătorul T. Răducăneanu (10/IV 1885)
 24-47. Chiojdu-Băscă, plaiul Buzău, învățătorul T. Popescu (29/V, 22/X 1885)
 48-53. Cilișia, plasa Cămpul, învățătorul C. O. Pătureanu (1/IV 1885)
 54-75. Fundeni, plaiul Sălăie, învățătorul I. Ionescu
 76-85. Găvănești, plasa Cămpul, preotul Constantin Stănescu (31/XII 1884)
 86-95. Găvănești, plasa Cămpul, învățătorul Alexandru Georgescu (30/I 1885)
 96-113. Gherăseni, plasa Cămpul, învățătorul S. Ionescu
 114-123. Glodeanu-Silișteea, plasa Tohani, învățătorul comunei
 124-129. Lăpia, învățătorul Ion Ștefan (1/V 1885)
 130-137. Macesnu, plasa Cămpul, învățătorul N. Coman (24/V, 5/VI 1885)
 138-163. Mărăcineni, învățătorul N. Popescu (31/V 1885)
 164-173. Pietroasa, plasa Tohani, învățătorul A. Nestor (2/V 1885)
 174-183. Pogoane, învățătorul comunei
 184-187. Săgeata, învățătorul N. Eftrem (1/V 1885)

- 188-201. Sărulești, Preotul Constantin Stănescu (15/II 1885)
 202-205. Scurtești, învățătorul A. Georgescu (12/IV 1885)
 206-211. Stălpă, plasa Sărata, învățătorul I. Theodorescu (28/IV 1885)
 212-215. Tăbărăști, învățătorul G. Dobrescu (20/IV 1885)
 216-237. Zărnești-Călnău, plaiul Sălăie, învățătorul I. Ștefan (29/IV 1885)

CONSTANȚA

- 238-240. Aliman, plasa Siliștra-nouă, învățătorul I. Alexandrescu
 241-248. Bellicu, plasa Siliștra-nouă, învățătorul N. Andriescu (11/VII 1885)
 249-260. Ciobanul, plasa Hârșova, învățătorul G. A. Eftășescu (18/VI 1885)
 261-268. Dăeni, plasa Hârșova, învățătorul Ionășescu
 269-278. Gârliciu, plasa Hârșova, învățătorul D. Gavrilescu
 279-284. Mărleanu, plasa Siliștra-nouă, învățătorul Al. Vasiliu
 285-286. Olina, învățătorul At. Petru (4/VII 1885)
 287-294. Parachiol, plasa Siliștra-nouă, învățătorul I. Negrescu (12/VII 1885)
 295-306. Rasova, plasa Megidia, învățătorul C. Măldărescu (30/VI 1885)
 307-318. Satu-nou, plasa Siliștra-nouă, învățătorul Gh. Ștefănescu (26/VI 1885)
 319-320. Topal, plasa Hârșova, învățătorul C. Mihăilescu
 321-326. Urum-bei, plasa Hârșova, învățătorul Adam (?)

Vol. III. COVURLUIU

- 2-7. Băleni, plasa Siret, învățătorul Paul Mităchescu (27/IV 1885)
 8-27. Bălinești, învățătorul Gh. Enache (20/IX 1885)
 28-35. Băneasa, plasa Horincea, învățătorul Al. Grossu (15/V 1885)
 36-41. Băneasa, plasa Horincea, preotul V. Balaeș (16/XI 1884)
 42-60. Berești, plasa Horincea, învățătorul P. Petrovic (19/V 1885)
 61-82. Branitea, plasa Siret, învățătorul I. Tacu (15/VI 1885)
 83-92. Cucea, plasa Siret, învățătorul V. Magheru (22/X 1884)
 93-99. Cucea (Oasele), plasa Siret, învățătorul N. Andriescu (22/XI 1884)
 100-105. Cudalbi, plasa Siret, învățătorul C. Decusară și M. Dobrescu (1/VIII 1885)
 106-113. Cavadinești, plasa Horincea, învățătorul V. Duma (15/V 1885)
 114-125. Rogojeni (Chirilești), plasa Horincea, preotul T. Dobrea (18/XI 1884, 6/VI 1885)
 126-137. Rogojeni (Chirilești), plasa Horincea, învățătorul I. Negrescu (6/II 1885)
 138-141. Deocheți-Drăgășeni, plasa Horincea, învățătorul Gh. T. Vasileanu (?) (17/X 1885)
 142-147. Fărțănești, plasa Prut, învățătorul Tutovanu (18/II 1885)
 148-161. Foltești, plasa Prut, sachelarul M. Țigău (26/XI 1884)
 162-189. Foltești, plasa Prut, învățătorul P. Antohe
 190-203. Frumuseța, plasa Prut, învățătorul C. T. Onose (6/V 1885)

- 204-205. Galați, sachelarul M. Bujeniță (6/XI 1884)
 206-221. „ econom Gh. Theodorescu (23/XI 1884)
 222-223. „ sachelarul I. Thoma (3/XII 1884)
 224-237. Gănești, învățătorul C. Melinte (1/V, 30/V 1885)
 238-253. Jorșeți, plasa Horincea, învățătorul Munteanu (3/II 1885)
 254-277. Lapești, plasa Horincea, învățătorul C. Nicolau (6/VII 1885)
 278-283. Măcișeni, plasa Siret, preotul-învățător N. Ionescu (9/V 1885)
 284-297. Mălușteni, învățătorul I. Șuşnea (15/V 1885)
 298-301. Mănjina, învățătorul I. Huzum (21/IV 1885)
 302-321. Mastacani, plasa Prut, învățătorul D. Alboteanu (II, 7/VI 1885)
 322-339. Moscu, plasa Prut, învățătorul D. Arghirescu
 340-355. Oancea, plasa Prut, învățătorul Em. I. Mironescu (6/VI 1885)
 356-375. Piscu, plasa Siret, învățătorul N. Tărcuş (1885)
 376-381. Prodănești, învățătorul V. Dănilă (31/VII 1885)
 382-395. Șivița, plasa Prut, învățătorul I. Prodănescu (1/V 1885)
 396-405. Slobozia-Conache, învățătorul V. I. Popa (13/VIII 1885)
 406-413. Smulți, plasa Siret, preotul T. Sircianu (16/XI 1884)
 414-421. Smulți, plasa Siret, preotul D. Răpă (17/XI 1884)
 422-435. Smulți, plasa Siret, învățătorul I. I. Bejan (7/VII 1885)
 436-445. Târgul-Berești, învățătorul T. Coatu (4/VII, 30/IX 1885)
 446-459. Târgul-Bujor, învățătorul P. Bouréanu (5/VI 1885)
 460-467. Tulucești (Odaia), învățătorul Gh. C. Ioachim (30/V 1885)
 468-483. Tuțcani, plasa Horincea, învățătorul I. Ștefănescu (31/V 1885)
 484-493. Vârlezi, învățătorul (indescrisibil) (15/II 1885)
 494-509. Vlădești, plasa Prut, învățătorul C. Sacanu (6/VI 1885)

Vol. IV. DĂMBOVIȚA

- 2-19. Băleni-sârbi, plasa Ialomița, învățătorul D. Popescu (14/VIII 1885)
 20-41. Bălenii-români, plasa Ialomița, învățătorul N. Simionescu (întocmai ca și cel precedent, aceleași răspunsuri și aceleași scrisoare) (16/VIII 1885)
 42-49. Bela, plaiul Ialomița, învățătorul N. Petrescu (XII 1884)
 50-71. Biliurești, plasa Ialomița, învățătorul Stan Stănescu (14/V, 22/X 1885)
 72-79. Bogăți, plasa Dâmbovița, învățătorul-preot G. Rădulescu (4/VI 1885)
 80-95. Cobia, plasa Cobia, învățătorul Șt. Istrătescu (31/I 1885)
 96-101. Corbișori, plaiurile unite Nucșoara-Dâmbovița, preotul-învățător I. Lupescu (24/VI 1885)
 102-111. Cucuteni, plaiul Dâmbovița, învățătorul I. Stănescu (9/VII 1885)
 112-129. Finta, plasa Ialomița, învățătorul M. Rădulescu (29/V 1885)
 130-137. Izvoarele, plaiul Dâmbovița-Ialomița, învățătorul B. Mihălescu (1/IV 1885)
 138-141. Mănești, plasa Dâmbovița
 142-147. Petroaia, plasa Cobia, învățătorul I. Diamantescu (21/IV 1885)

- 148-171. Pietroșița, plaiul Ialomița, învățătorii T. M. Vlăngioiu (?) și D. Negoescu (25/XI 1884)
 172-187. Poiana-de-sus, învățătorul T. Sebeșanu (dă vorbirea din Banat-Comloș) (VII 1885)
 188-215. Răciu, plasa Dealul, învățătorul Stan Negoescu (18/X 1884)
 216-237. Runcu, plaiul Ialomița, învățătorul G. Sechreanu (întocmai ca cele din Pietroșița) (15/VII 1885)
 238-261. Săcuieni, plasa Dealul, învățătorul B. Ionescu (1885)
 262-309. Sărdanu, plasa Bolintin, învățătorul A. Iliescu (6/X 1885)
 310-315. Slobozia - Moara, învățătorul I. Constantinescu (7/VI 1885)
 316-331. Titu, plasa Bolintin, învățătorul Ioan Rădescu (IV 1885)

Vol. V. DOLJ

- 2-7. Adunații-de-Geormane, plasa Jiul-de-jos (și Leul, jud. Romanai), învățătorul C. Ionescu
 8-13. Argetoaia, plasa Jiul-de-sus învățătorul C. Alexandrescu (28/III 1885)
 14-26. Bălești, plasa Balta, învățătorul I. Popescu (1885)
 27-30. Bărcă, plasa Balta, învățătorul M. P. Virvescu (29/IV 1885)
 31-44. Bodăești, plasa Amaradia, învățătorul I. Georgescu (29/XI 1884)
 45-68. Boteni, plasa Răuri-Argeșului, (din județul Muscel), învățătorul I. Bădescu
 69-78. Breasta, plasa Ocolu, învățătorul Șt. Ionescu
 79-86. Bucovăț, învățătorul Florea Niculescu (29/IV 1885)
 87-96. Bulzești, plasa Amaradia, învățătorul M. S. Bulzescu (28/IV 1885)
 97-98. Calopăru, învățătorul C. Bărbulescu
 99-110. Căpreni, plasa Amaradia, învățătorul P. Roșculescu (29/XI 1884)
 111-114. Catanele, plasa Balta, învățătorul V. Bouréanu
 115-118. Cetatea, plasa Câmpul, învățătorii I. Petrescu și A. Dimi-trescu (30/IV 1885)
 119-128. Cioroișu, plasa Balta, învățătorul D. Pompiliu
 129-130. Ciuperceni, plasa Câmpul, învățătorul S. Georgescu (30/IV 1885)
 131-132. Ciutura, plasa Dumbrava
 133-136. Coșoveni, plasa Jiul-de-jos, învățătorul S. Constantinescu (24/IV 1885)
 137-138. Coțofeni-din-dos, plasa Jiul-de-sus, învățătorul G. Ionescu (5/V 1885)
 139-140. Coțofeni-din-față, plasa Jiul-de-sus, Al. Constantinescu
 141-142. Craiova, G. Tanoviceanu (17/II 1886)
 143-156. Secuul, plasa Ocolul-Amaradia, N. P. Guran (din Craiova) (30/VI 1885)
 157-162. Dobridor, plasa Câmpul, învățătorul N. Mihălescu
 163-168. Drănicu, plasa Jiul-de-jos, învățătorul P. Marineanu (2/V 1885)
 169-172. Fântâna-Banului și cătunul Moreni plasa Câmpul învățătorii I. Predescu și G. Popescu
 173-178. Filiași, plasa Jiul-de-sus, învățătorii P. și I. Bădescu
 179-204. Florești, plasa Jiul-de-jos, învățătorul G. Schintee (1885)

- 205-218. Galciuca, plasa Cămpul, învătătorul P. D. Ciocălteu (27/XI 1884, 23/X 1885)
- 219-232. Gângiova, plasa Jiul-de-Jos, învătătorul I. G. Antoniu (12/IV 1885)
- 233-244. Ghercești, plasa Ocolul, învătătorul T. I. Vălcănescu (6/IV 1885)
- 245-254. Goești, plasa Amaradia, învătătorul I. Adamescu (30/IV 1885)
- 255-264. Gogoșul, plasa Dumbrava, învătătorul C. Stănescu (1885)
- 265-266. Goicea-mare, plasa Balta, învătătorul St. B. Galiceanu
- 267-270. Goicea-mică, plasa Balta, învătătorul I. B. Momârleanu
- 271-276. Grîndeni, învătătorul I. Florescu (25/IV 1885)
- 277-283. Guba-veea, plasa Jiul-de-sus, învătătorul I. Georgescu
- 285-292. Ișalnița, plasa Ocolul, învătătorul Ionnescu (10/IV 1885)
- 293-294. Locusteni, plasa Jiul-de-Jos, învătătorul N. Botescu
- 295-300. Măceșul-de-Jos, plasa Balta, învătătoarea Domnica Gheorghiu
- 301-310. Maglavit, învătătorul I. Tescoveanu (4/V 1885)
- 311-316. Mălăești, plasa Amaradia, învătătorul Ilie Șerbănescu (3/V 1885)
- 317-322. Melnești, învătătoarea Lucșița Becerescu
- 323-328. Murgășu, plasa Amaradia, învătătorul M. Vasilescu (27/IV 1885)
- 329-348. Negoești, plasa Amaradia, învătătorul D. Constantinescu (10/IV 1885)
- 349-364. Pelești, plasa Ocolul, învătătorul C. Vulcănescu (8/V 1885)
- 365-372. Piscu, plasa Cămpul, învătătorul N. Popescu (30/IV 1885)
- 373-378. Plenița, plasa Cămpul, învătătorii M. P. Ciocălteu, N. Potărăci și E[lena] Corcoveanu
- 379-384. Plosca, plasa Balta, învătătorul I. Popilianu (7/V 1885)
- 385-388. Poiana-de-sus, învătătorul V. Pretorianu (25/IV 1885)
- 389-390. Poiana, plasa Cămpul, învătătorii P. Chirițescu și S. Naiculescu
- 391-400. Risipiți, plasa Cămpul, învătătorul I. Negrețu
- 401-402. Salcia, plasa Jiul-de-sus, învătătorul D. Georgescu
- 403-405. Sălcuța
- 406-411. Schăști, plasa Jiul-de-sus, învătătorul I. Săndulescu
- 412-426. Seaca-de-câmp, plasa Balta, învătătorul Oprea Băleanu
- 427-432. Seaca-de-pădure, plasa Dumbrava, învătătorul I. Vasilescu (24/IV 1885)
- 433-440. Secuiul, învătătorul M. Ionnescu
- 441-444. Selăștea-Crucii, plasa Balta, învătătorul N. Greblescu (30/IV 1885)
- 445-452. Simnicu, plasa Ocolul, învătătorul I. Ionnescu (24/IV 1885)
- 453-470. Tâlpășul, Mieroa, Amărăști și Zălcotu, plasa Amaradia, învătătorii G. Popilian, C. Vladimirescu, C. Popescu, S. Vasilescu (15/IV 1885)
- 471-476. Tencăneu, plasa Dumbrava, învătătorul comunei
- 477-480. Tântăreni, plasa Jiul-de-sus, învătătorul N. Pretorianu (30/IV 1885)
- 481-486. Vela, plasa Dumbrava, învătătorul N. Bărsănescu (2/V 1885)

Vol. VI. DOROBIOU

- 2-5. Sărbii, plasa Bașeu, învătătorul (indescifrabil)

- 6-13. Târnauca, parohia Proboțești, preotul N. Sandovici (25/I 1885)

FĂLCIU

- 15-18. Albești, învătătorul Al. D. Holban
- 19-42. Băsești, plasa Mijlocul-Prutul, învătătorul I. Ghibănescu (13/V 1885)
- 43-46. Bohotin, plasa Podoleni, învătătorul Al. Bucur (1/IX 1885)
- 47-54. Bojești, plasa Crasna, învătătorul Pavel Onofreu (28/IV 1885)
- 55-58. Bunești, plasa Crasna, învătătorul Gh. C. Șendre (20/VII 1885)
- 59-72. Covasna
- 73-76. Cosmești, plasa Podoleni, învătătorul P. Dăscălescu (24/VII 1885)
- 77-88. Deleni, plasa Mijlocul, învătătorul D. Daulja
- 89-108. Dodești, plasa Mijlocul-Prutul, învătătorul S. Băitatu (1/III 1885)
- 109-110. Dolhești, învătătorul A. I. Simionescu (31/V 1885)
- 111-122. Iepureni, plasa Prutul-Mijlocul
- 123-127. Găgești, plasa Prutul-Mijlocul învătătorul C. Mireoa (20/V 1885)
- 128-139. Grumezoaia, plasa Prutul-Mijlocul, învătătorul I. Pandele
- 140-147. Hurduci, plasa Mijlocul, învătătorul G. V. Cireș (16/V 1885)
- 148-169. Ivănești, învătătorul G. Todeașcu (4/II 1885)
- 170-175. Mălăești, plasa Mijlocul-Prutul, învătătorul Ghiga (13/VII 1885)
- 176-179. Moșna, plasa Podoleni, învătătorul C. A. Trifan (13/IX 1885)
- 180-185. Oltenoști, plasa Crasna, învătătorul I. Trandafiriu (15/IV 1885)
- 186-195. Păhnești, plasa Podoleni, învătătorul N. Sofronie
- 196-203. Roșiești, plasa Crasna, învătătorul Gavril Iancu (26/IV 1885)
- 204-213. Săceni, plasa Mijlocul, învătătorul T. Manoliu
- 214-218. Stălinești, plasa Prutul
- 218-225. Stoeșești, plasa Mijlocul-Prutul (1885)
- 226-229. Zberoaia, plasa Podoleni, învătătorul N. Oghinescu (10/V 1885)

GORJ

- 231-232. Bălta, plaiul Vulcan, preotul Grigore Bălțeanu (1884)
- 233-234. Pârâu, plaiul Vulcan, preotul Gh. Cârstoiu (14/II 1885)
- 235-238. Mânăstirea Polovragi, superiorul mânăstirii Dionisie Nikolayovici (1884)

Vol. VII. IALOMIȚA

- 2-21. Alexeni, plasa Cămpul, învătătorul-preot I. Negulescu (6/I 1885)
- 22-45. Borănești, plasa Cămpul, învătătorul C. Ionescu (31/XII 1884)
- 46-65. Broștenii-noi, plasa Cămpul, învătătorul G. Popescu (1885)
- 66-73. Căcomeanca (Mănuca), plasa Borcea, învătătorul D. Ionescu
- 74-79. Ceacu, plasa Borcea, învătătorul M. Michălescu
- 80-93. Cegani, plasa Balta, învătătorul G. Nicolescu (11/XII 1884)
- 94-101. Chioara, plasa Balta, învătătorul D. Pavelescu (2/XII 1884, 5/VI 1885)

- 102-109. Clochina, plasa Ialomîța, învățătorul M. Dobrescu (2/I 1885)
- 110-117. Cocargea, plasa Borcea, învățătorul comunei (XII 1884)
- 118-125. Copuzu, plasa Ialomîța, învățătorul A. Copuzeanu (1884)
- 126-141. Cosâmbesti, plasa Ialomîța, învățătorul Șt. Dobrescu
- 142-167. Cosereni, plasa Câmpul, învățătorul D. Georgescu (24/II 1885)
- 168-179. Dudești, plasa Balta, învățătorul C. Theodorescu (1/I 1885)
- 180-201. Gârbovi, învățătorul M. Rădulescu (23/IV 1885)
- 202-217. Grindu, plasa Câmpul, învățătorul D. Ștefănescu (29/XII 1884)
- 218-241. Iazu, învățătorul prot. A. Petru
- 242-249. Larga, plasa Ialomîța, învățătorul Th. Mănescu
- 250-301. Lupșanu, plasa Borcea, învățătorul T. Theodorescu (10 XII 1884)
- 302-309. Malu, învățătorul Ion Canciu
- 310-323. Mărculești, plasa Balta, învățătorul I. Mănescu
- 324-331. Ograda, plasa Balta, învățătorul I. Constantinescu (XII 1884)
- 332-351. Perieți, plasa Ialomîța, învățătorul At. Stoenscu
- 352-366. Petroși, plasa Borcea, învățătorul I. Teodorescu
- 367-378. Piuș-Petrii, plasa Balta, învățătorul comunei (28/XII 1884)
- 379-402. Polana, plasa Ialomîța, învățătorul A. Bărbulescu (1/I 1885)
- 403-410. Polana, plasa Ialomîța, învățătorul R. Bărbulescu (1/I 1885)
- 411-432. Pribegi, plasa Ialomîța, învățătorul A. Bărbulescu (1/III, 1/VI 1885)
- 433-474. Răviga, plasa Ialomîța, învățătorul C. Alexandrescu
- 475-478. Slobozia, plasa Ialomîța, învățătorul I. Ionescu (27/XI 1884)
- 479-500. Șocariu, plasa Borcea, învățătorul P. Theodorescu (1885)
- 501-517. Țândărei, plasa Balta

Vol. VIII (1). IASI

- 2-3. Andrieșeni-Iepureni, com. Iepureni, plasa Turia, învățătorul Sava Măndru
- 4-13. Aroneanu, com. Copou, plasa Turia, preotul Maxim Dascălescu
- 14-31. Aroneanu, com. Copou, plasa Turia
- 32-65. Bădeni, plasa Bahluiu, învățătorul S. H. Velicu (14/V 1885)
- 66-93. Bădeni, preotul I. Em. Rugescu (5/VII 1885)
- 94-105. Băiceni, plasa Bahluiu, învățătorul D. Georgescu (27/V 1885)
- 106-115. Belcești, plasa Bahluiu, preotul I. Movilescu
- 116-123. Bivolari, plasa Turia, învățătorul V. Tanasachi (21/VI 1885)
- 124-131. Bivolari, plasa Turia, preotul Gh. Vrânceanu
- 132-135. Cătunele Blândeștii-Raiu, Căminărești și Târgu-Țigănești, com. Cărnicești, plasa Turia, învățătorul M. Lazăr (20/V 1885)
- 136-139. Bosia, plasa Branîște, învățătorul I. Soflicu (6/V 1885)
- 140-147. Buciumi, plasa Codru, învățătorul V. Lohan (4/V 1885)
- 148-149. Cătunele Bărlești, Ierbiceni, Spinoasa, com. Bărlești, plasa Bahluiu, învățătorul I. Georgescu
- 150-153. Bulbucani, com. Gropnița, preotul I. Petrovanu (10/VII 1885)
- 154-161. Biserica Bărnova, com. Buciumi, plasa Codru, preotul Gh. Mireuțe (2/XII 1884)
- 162-179. Cârjoia, plasa Bahluiu, învățătorul I. Gheorghiu (2 VI 1885)
- 180-198. Chișcăreni, com. Șipotole, plasa Bahluiu, învățătorul G. Bottez (1885)
- 199-202. Ciurea, plasa Codru, învățătorul P. Ionescu (1885)
- 203-210. Comarna-de-sus și -de-Jos, com. Poieni, plasa Codru, preotul C. Oana (12/I 1885)
- 211-222. Copou, plasa Copou-Turia, învățătorul V. Mirecea (5/V 1885)
- 223-230. Cornești, com. Miroslova, învățătorul P. Teodorescu (2/V 1885)
- 231-234. Costuleni, plasa Branîște, învățătorul I. Petrov (25/V 1885)
- 235-240. Crucea, com. Sirca, plasa Cărligătura (22/V 1885)
- 241-248. Cucuteni, plasa Stavnicu, preotul Al. Arbore
- 249-250. Cucuteni, com. Băiceni, plasa Bahluiu, învățătorul V. Hornescu (1/XI 1885)
- 251-270. Cucuteni, plasa Stavnicu, învățătorul Carare (13/V 1885)
- 271-280. Cucuteni, com. Băiceni, plasa Bahluiu, învățătorul V. Hornescu (27/V 1885)
- 281-285. Dădești, com. Băiceni, plasa Bahluiu, preotul Cosma (25/X 1884)
- 286-292. Galata, plasa Codru, învățătorul și învățătoarea Brăila
- 293-304. Găureni, com. Miroslova, plasa Stavnicu, învățătorul M. Lupescu (4/V 1885)
- 305-308. Golăești, plasa Branîște, preotul Zaharia Simionescu (1/XII 1884)
- 309-312. Golăești, plasa Branîște, învățătorul G. T. Poppovicu (6/V 1885)
- 313-316. Goroni, com. Tomești, preotul A. Pătrașcu
- 317-324. Gropnița, plasa Copou, învățătorul I. Vasiliu (28/IV 1885)
- 325-336. Gropnița, plasa Copou, preotul Gh. Ursachi (10/VI 1885)
- 337-346. Gropnița, plasa Copou, învățătorul I. Vasiliu (2/VI 1885)
- 347-352. Hodora, com. Cotnari, plasa Bahluiu, învățătorul C. Licu (10/V 1885)
- 353-362. Horlești, com. Cucuteni, plasa Stavnicu, învățătorul T. Popovici (1/V 1885)

Vol. VIII (2). IASI

- 2-5. Icușeni, com. Stâncă, plasa Branîște, învățătorul M. Steica (27/V 1885)
- 6-9. Lungani, com. Sârca, plasa Cărligătura, preotul D. I. Speșranță
- 10-13. Măcărăești, com. Costuleni, plasa Branîște, învățătorul N. Ionescu (25/V 1885)
- 14-19. Măcărăești, com. Costuleni, plasa Branîște, preotul A. Romano
- 20-23. Mânjești, com. Mogoșești, plasa Stavnicu, învățătorul E. Cosma (22/IV 1885)
- 24-27. Miroslova, plasa Stavnicu, preotul G. Ionescu (5/XII 1884)
- 28-49. Miroslova, plasa Stavnicu, învățătorul P. Teodorescu (15/VI 1885)
- 50-53. Mogoșești, plasa Stavnicu, învățătorul Al. Popovici (24/IV 1885)

- 54-57. Moreni, com. Prisacani, plasa Braniste, preutul N. Ionescu (8/XII 1884)
- 58-63. Movileni, plasa Copou-Turia, invatatorul D. Ionagescu (30/IV 1885)
- 64-71. Cătuana Osoiu, com. Tomești, plasa Codru, invatatorul I. Bunescu
- 72-77. Perieni, com. Cărniceeni, plasa Turia, invatatorul A. Dobrea (1/V 1885)
- 78-88. Podul-Iloaiei, invatatorul I. Mironescu
- 89-94. Poieni, plasa Codru, invatatorul A. V. Vassiliu (9/V 1885)
- 95-106. Popești, plasa Cărligătura, invatatorul N. A. Petriceanu
- 107-112. Popești, plasa Cărligătura, preutul D. Kostino (10/VII 1885)
- 113-116. Podul-Iloaiei, preutul A. Lăzărescu
- 117-118. Prisacani, plasa Braniste, invatatorul (indescifrabil)
- 119-120. Prisacani, plasa Braniste, preutul sachelar Gh. Agappe (10/XII 1884)
- 121-136. Rediul-lui-Tatar, com. Tăutești, invatatorul Gr. S. Crețu (1/V 1885)
- 137-138. Rediul-lui-Tatar, plasa Copou, preutul Gr. Constantinescu
- 139-148. Românești, com. Movileni, plasa Copou invatatorul I. Poppa (20/IV 1885)
- 149-158. Rădeni, com. Roșcani, plasa Turia-Copou, preutul sachelar St. Ursachi
- 159-162. Roșcani, plasa Turia, invatatorii St. Mironescu și A. Laureșcu (?) (16/V 1885)
- 163-170. Sculeni, invatatorul P. Hugișanu (12/V, 21/V 1885)
- 171-174. Sinești, plasa Cărligătura, preutul econom C. Ionescu (22/X 1884)
- 175-176. Sinești, plasa Cărligătura, invatatorul S. Dimitriu
- 177-190. Șipote, plasa Bahlui, preutul A. Bottez (22/X 1884)
- 191-198. Șipote, plasa Bahlui, invatatorul G. Gorescu (9/V 1885)
- 199-202. Sărca, plasa Cărligătura, invatatorul Mancaș (30/IV 1885)
- 203-210. Stâncă, plasa Braniste, invatatorul Gr. Bantaș
- 212-216. Stornești, com. S. Nești, plasa Cărligătura, invatatorul N. Teodorescu (10/V 1885)
- 217-224. Târgul-Frumos, preutul G. Grigoriu
- 225-232. Târgul-Frumos, preutul G. Talpalaru (29/X 1884)
- 233-238. Tomești, plasa Codru, parohul N. Patrașcu (?)
- 239-242. Tomești, plasa Codru, invatatorul Podhalschi
- 243-246. Tuțora, invatatorul Negrescu (20/IV 1885)
- 247-348. Valea-adâncă, com. Galata, plasa Codru, preutul C. D. Gheuca
- 249-256. Voinești, plasa Stavnicu, preutul Gh. Grosu
- 257-262. Voinești, plasa Stavnicu, invatatorul comunei
- 263-272. Vorovești, com. Miroslava, plasa Stavnicu, invatatorul G. Grigoriu (8/V 1885)
- 273-294. Zabolteni, comuna Hermeziu, plasa Turia, invatatorul Andriescu (20/VII 1885)
- 295-299. Zahorna și Horlești, com. Tăutești, preutul V. Sucvanu (1885)
- 299-304. Zahorna, com. Tăutești, plasa Copou, invatatorul T. Popescu (9/V 1885)

Vol. IX. MEHEDINȚI

- 2-15. Baia-de-aramă, Tismana, etc., I. D. Spineanu, licențiat în drept, profesor-suplinitor la gimnaziul din Turnu-Severin (11/II 1887)
- 16-21. Bistrița, plasa Ocolul, invatatorul C. Drăghicescu
- 22-33. Braniste, plasa Cămpul, preutul-invătător G. Pușcășanu (8/V 1886)
- 34-37. Cătușele, plasa Motru-de-sus, preutul G. Prundeanu, invatatorul G. Rogulescu (XII 1885)
- 38-47. Cleșești, com. Glogova, plasa Motru-de-sus, invatătorul-preot I. M. Păunescu (25/V 1885)
- 48-53. Comănești, plaiul Cloșani, invatatorul N. N. Sărbulescu
- 54-57. Cosoveșu, plasa Dumbrava, preutul-invătător C. Bungețeanu (10/XII 1884)
- 58-65. Isverna, plaiul Cloșani, preutul R. Popescu (11/I 1885)
- 66-79. Prunișor, plasa Ocolul, preutul G. Manianu (1884)
- 80-111. Rudina, plaiul Cloșani, invatatorul D. Cerbulescu
- 112-119. Șisești-de-jos, plasa Ocolul, preutul C. Ionescu (28/XII 1884)
- 120-134. Vânjul-mare, plasa Blahnița, invatatorul R. Mihăileanu (2/V 1885)
- 135-136. Plasa Dumbrava

MUȘCEL

- 138-149. Albești, invatatorul N. Isbășanu (8/VII 1885)
- 150-161. Băjești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul N. Panaliescu (19/VI, 20/X 1885)
- 164-185. Băilești, plasa Răuri, preutul Ioan Băileșcu
- 186-191. Băilești, plasa Răuri, invatatorul A. Nicolescu (12/VI 1885)
- 192-197. Cetățenii-din-deal, plaiul Dâmbovița, invatatorul C. Enăchescu (26/V 1885)
- 198-209. Ciumești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul I. Marinescu (3/VII 1885)
- 210-217. Cotești, plaiul Nucleșoara, invatatorul C. Becuțu (22/X 1884)
- 218-227. Davidești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul M. Popescu (3/VI 1885)
- 228-239. Glâmbocel, plasa Podgoria, invatatorul N. Vasileșcu (7/V 1885)
- 240-261. Godeni, plaiul Nucleșoara, invatatorul P. Diaconescu
- 262-275. Hârțiești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul I. Iorgulescu (V 1885)
- 276-300. Măjău, plasa Dâmbovița-Nucleșoara, invatatorul I. Vișoianu (20/V, 10/XI 1885)
- 301-332. Micleșani, plaiul Dâmbovița, preutul A. Dâmbovițeanu
- 333-358. Micleșani, plaiul Dâmbovița, invatatorul I. Prunescu (31/V 1885)
- 359-370. Mihăești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul I. Enăchescu (4/VI 1885)
- 371-380. Schitul-Golești, plaiul Nucleșoara, invatatorul N. Anastasescu (28/V 1885)
- 381-392. Poienari, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul Gh. Gh. Muștescu (23/V 1885)
- 393-402. Rădești, plasa Răuri-Argeșel, invatatorul C. Petrescu (29/VI 1885)

- 403-412. Slănic, plaiul Nuceoara-Dâmbovița, învățătorul Gh. Bădescu (22/VIII 1885)
- 413-426. Stâlpeni, plaiul Răuri, învățătorul C. Diaconescu (VI 1885)
- 427-432. Țițești, plasa Răuri, învățătorul I. Nicolăescu
- 433-444. Valea-Mare, plaiul Dâmbovița, învățătorul G. B. Tuțuianu (30/V 1885)
- 445-463. Valea-mare, plasa Podgoria, preotul A.M. Paraschivescu (4/II, 28/IX 1885)
- 464-469. Văleni, plaiul Dâmbovița, învățătorul I. V. Duculescu (21/V 1885)
- 470-479. Văleni, plasa Podgoria, învățătorul C. Nicolescu (1/VII 1885)
- 480-489. Vlădești, plasa Râuri-Argeșel, învățătorul I. Vasilescu (1/VII 1885)
- 490-505. Voinești, plaiul Dâmbovița, învățătorul I. Aldoiu (25/VI 1885)
- 506-507. Vulturești, plasa Argeșel-Râurile, învățătorul Moise Popescu (24/VI 1885)
- 508-511. E. Pascal (23/V 1885)
- Vol. X. NEAMȚU**
- 2-13. Băltătești, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul T. Bălănescu (29/IV 1885)
- 14-17. Bărgăoani, plasa M. Jlocul, învățătorul V. Șemeșanu (19/V 1885)
- 18-27. Bistricioara-Grințieș, plasa Piatra-Muntele, preotul Gh. Bălă
- 28-41. Bistricioara, plasa Piatra-Muntele, preotul C. Alessandrescu (8/V 1885)
- 42-63. Gura-Bistricioarei, plasa Piatra-Muntele, învățătorul P. Cădereș (1/V 1885)
- 64-75. Bistricioara-Grințieș, plasa Piatra-Muntele, învățătorul Rogescu (6/V 1885)
- 76-79. Bodești-Precistei, învățătorul I. Hanganu
- 80-83. Petricani-Boiștea, preotul (indescifrabil)
- 84-89. Bozieni, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul Gh. Theodorescu
- 90-91. Budești-Ghicăi, plasa Mijlocul, învățătorul L. Matasariu (11/IV 1886)
- 92-93. Budești-Ghicăi, plasa Mijlocul, preotul (indescifrabil)
- 94-101. Buhalnița, învățătorul Gh. Cădereș (26/IV, 22/VI 1885)
- 102-115. Buhuș, învățătorul Gh. Nicolau (1885)
- 116-127. Buhuș, paroh. Gh. Dimitrescu și Gr. Mitru (1885)
- 128-135. Cărligi, plasa Piatra-Muntele, învățătorul I. Verdeanu (22/IV 1885)
- 136-139. Cărligi, plasa Piatra-Muntele, parohul I. Stăcescu (15/V 1885)
- 140-145. Costișa, plasa Bistrița, preoții V. Dimitriu și Gh. Mihăilescu (1/V 1885)
- 146-182. Cracoani, plasa Piatra-Muntele, învățătorul Gr. Nicolau (1/V 1885)
- 183-196. Cracoani, plasa Piatra-Muntele, preoții Stăh, G. Verdian, V. Ghiorgheșcu și D. Marin (10/V 1885)
- 197-200. Davidești, com. Păstrăveni, învățătorul-diacon G. Vasiliu (?) (24/IV 1885)
- 201-242. Doamna-Măoștirea Bistrița, plasa Piatra-Muntele, învățătorul Gh. Constantiniu (1/V, 2/VI 1885)
- 243-250. Dragomirești, învățătorul I. Călin (18/IV 1885)
- 251-256. Filioara, învățătorul Gh. A. Popovici (5/V 1885)
- 257-272. Frumoasa și Bălceni, comuna Tazlău, plasa Bistrița, învățătorul I. Mironescu (15/V 1885)
- 273-286. Galu, plasa Piatra-Muntele, Gh. Gavrițanu (7/IV 1885)
- 287-302. Gărcina, plasa Piatra-Muntele, preotul I. Teofănescu (12/IV 1885)
- 303-308. Grumăzești, plasa De-sus-Mijlocul, preotul Marin Mirăuță (1/III 1885)
- 309-312. Grumăzești, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul V. Sevineșcu (20/V 1885)
- 313-322. Hangu, învățătorul Gh. Leonescu (10/VI 1885)
- 323-324. Humulești, preotul Teofan Focșa
- 325-328. Humulești, învățătorul-preot I. Posșa (21/V 1885)
- 329-330. Lunca, com. Vânătorii-Neamțului, preotul I. Theodorescu
- 331-344. Margine, preotul (indescifrabil) (18/V 1885)
- 345-348. Târgul-Neamțu, preotul I. Posșa
- 349-364. Negrești, com. Dobreni, învățătorul I. N. Mironescu (11/IV, 20/IX 1885)
- 365-370. Pângărați, plasa Piatra-Muntele, preotul Gh. Grigoriu (10/V 1885)
- 371-381. Petricani, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul C. Vrâncanu
- 382-385. Grași, comuna Petricani, preotul C. Pienescu
- 386-393. Târpești, comuna Petricani, preotul I. Stamati
- 394-397. Boiște, comuna Petricani, învățătorul N. Bicleanu
- 398-404. Petricani, parohul I. Stamati
- 405-408. Petricani, parohul Toma Școabal
- 409-412. Preutești, com. Timișești, preotul G. Antănescu (2/XII 1884)
- 413-414. Preutești, com. Timișești, învățătorul N. Iordăchescu (22/V 1885)
- 415-434. Schitul Râpelune, com. Hangu, plasa Piatra-Muntele, învățătorul P. Sălăgeanu (9/VII 1885)
- 435-438. Roznov, învățătorul C. Gervescu și Gh. Teofănescu (1/V 1885)
- 439-462. Șligoiești, com. Șerbești, plasa Piatra, învățătorul I. Neculau (20/IV 1885)
- 463-472. Siliște, plasa Bistrița, preoții comunei (20/V 1885)
- 473-488. Siliște, plasa Bistrița, învățătorul Gh. Popovici (22/V 1885)
- 489-492. Talpa, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul G. Anghel (18/V 1885)
- 493-502. Tazlău, plasa Bistrița, învățătorul-preot Gr. Stupeanu (27/IV 1885)
- 503-504. Tazlău, plasa Bistrița, parohul Gr. Coste
- 505-506. Timișești, plasa De-sus-Mijlocul, învățătorul V. Chiriac
- 507-508. Timișești, plasa De-sus-Mijlocul, preotul Iordachi Nicolau (29/V 1885)
- 509-510. Topolița, com. Humulești, învățătorul Gr. Alisandrescu
- 511-514. Urecheni, plasa De-sus, învățătorul D. Iordăchescu (15/V 1885)
- 515-530. Uscăți, plasa Mijlocul, preotul V. Mareș (7/V 1885)
- 531-552. Uscăți, plasa Mijlocul, învățătorul I. Dumbravă (10/XI, 30/V 1885)
- 553-564. Valea-albă, comuna Uscăți, plasa De-sus-Mijlocul, preotul V. V. Mareș (15/IV 1885)
- 565-575. Vânătorii-Dumbrava-roșie, plasa Piatra, preotul G. I. Mironescu
- 576-577. Vânătorii-Neamțului, plasa De-sus, D. Resmiriță
- 578-593. Zenești, plasa Bistrița, învățătorul V. Parie (1/IV 1885)

Vol. XI. OLT

- 2-13. Alimănești-Isovoarele, învățătorul C. I. Corbeanu (14/VIII 1885)
- 14-23. Bălănești, învățătorul C. D. Alimănescu (30/I 1885)
- 24-35. Chilia, plasa Oltul, învățătorul Anton Preat Teodor (24/I 1885)
- 36-43. Constantinești, învățătorul P. Rădulescu (12/I 1885)
- 44-49. Comuna Crăciunelui-de-sus, plasa Șerbănești, învățătorul M. A. Popescu (24/V 1885)
- 50-53. Cucuieți, plasa Vedeia, preotul I. Nițulescu (8/II 1885)
- 54-69. Gura-Boului, plasa Oltul, învățătorul, I. Drăgulescu (28/I 1885)
- 70-83. Ibănești, plasa Vedeia, învățătorul B. Stăneulescu (VI 1885)
- 84-85. Mereni, plasa Vedeia, preotul I. Ciuriceanu (V 1885)
- 86-91. Mogoșești, plasa Vedeia, învățătorul I. Voiculescu (8/II 1885)
- 92-105. Negrești, plasa Vedeia, preotul S. Alexandrescu (28/II 1885)
- 106-111. Oteștii-de-sus, plasa Oltul, învățătorul Gh. Stănescu (12/I 1885)
- 112-123. Potcoava, învățătorul Ioan Angelescu (24/V 1885)
- 124-127. Rădești, plasa Vedeia, preotul I. Theodorianu (21/I 1885)
- 128-141. Râjlețul-Govora, plasa Oltul, preotul D. Bălan (27/I 1885)
- 142-162. Râjlețul-Vierosu, plasa Vedeia, preotul I. Preatescu (12/II, 22/X 1885)
- 163-173. Scornicești, plasa Vedeia, învățătorul D. Lețu(?) (1885)
- 174-185. Segarcea-din-vale, învățătorul M. Armeanu (10/I 1885)
- 186-209. Spineni, plasa Vedeia, învățătorul Gh. Stănescu (II 1885)
- 210-213. Tempeni, plasa Mijlocul, învățătorul M. Ionescu (14/II 1885)
- 214-217. Ūriiuașca, plasa Oltul, preotul I. Stănescu (31/I 1885)
- 218-223. Valea-Merilor, plasa Mijlocul, învățătorul Gh. D. Marinescu (1/III 1885)
- 226-243. Vața, plasa Oltul, învățătorul Nestor Constantin (10/II 1885)
- 244-257. Vișoara-Mărunței, plasa Șerbănești, învățătorul Gh. Popescu (3/I, 23/X 1885)
- 258-263. Vlaicu, plasa Vedeia, învățătorul I. Neșulescu (30/V 1885)

PRAHOVA

- 265-270. Băicoiu, plasa Filipești, învățătorul St. Alexandrescu (4/VII 1885)
- 271-309. Brebu, plaiul Prahova, preotul Gh. Brebeanu și învățătorul Ioan Dinulescu
- 310-315. Călinești, plasa Filipești, învățătorul Ilie Georgescu (5/I 1885)
- 316-331. Drajna-de-sus, plasa Teleajen, învățătorul D. Basilescu (10/VII, 8/X 1885)
- 332-348. Măgureni, plasa Filipești, învățătorul Dermonescu
- 349-354. Mălăești, plasa Podgoria-Cricov, preotul învățător G. I. Voiculescu (30/XII 1884)
- 355-358. Măneșt, plasa Filipești, învățătorul N. Preutescu (9/V 1885)
- 359-370. Mărginenii-de-sus, plasa Filipești, preotul Andrei Bădescu (29/XI 1884)
- 371-376. Nedeia, plasa Filipești, preotul-învățător A. Ionescu (IV 1885)

- 377-386. Ploeștiori, plasa Târgșor
- 387-392. Provița-de-Jos, învățătorul P. Georgescu
- 393-398. Râncezi, plasa Teleajen, învățătorul St. Serca (12/VI 1885)
- 399-406. Scăeni, Plasa Podgoria, învățătorul D. Mihăilescu (30/IV 1885)
- 407-414. Sinaia, plaiul Prahova, învățătorul P. Chitanescu (8/V 1885)
- 415-124. Stari-Chiojd, plaiul Teleajen, învățătorul G. Popescu

PUTNA

- 426-431. Făurei, plasa Gârlele-Biliiești
- 432-465. Găuri, p'asa Vrancea
- 466-481. Irești, plasa Gârlele, învățătorul A. S. Minculescu
- 482-497. Năroja, plasa Vrancea, învățătorul I. Chiceora(?) (31/I 1885)
- 498-514. Paltan, plasa Vrancea, învățătorul C. Săulescu (18/XII 1884)
- 515-520. Răcoasa, plasa Zăbrăuți

Vol. XII. RĂMNICUL-SĂRAT

- 2-11. Bălăceanu, plasa Râmnicul-de-sus, învățătorul D. Damianu
- 12-89. Bogza, plasa Marginea-de-sus învățătorul C. Șt. Negoescu
- 90-103. Buda, plaiul Râmnicul, învățătorul M. Chiritoșu
- 104-107. Budești, preotul-învățător P. Rădulescu (12/XI 1884)
- 108-131. Corbu, plasa Marginea-de-jos, învățătorul Coman R. Oană (XI 1884)
- 132-133. Dedulești, plasa Râmnicul-de-sus, preotul I. Moisescu (18/XII 1884)
- 134-146. Dedulești, plasa Râmnicul-de-sus, învățătorul
- 147-152. Domnița, plasa Grădiștea, învățătorul V. Theodorescu (2/XII 1884)
- 153-164. Jirlău, plasa Grădiștea, învățătorul P. Anghelescu (28/XI 1884)
- 165-190. Obilești, plasa Marginea-de-jos, învățătorul A. V. Mogoș (3/III 1885)
- 191-199. Răcoasa și Pădureni, plasa Răcăciuni (jud. Putna), învățătorul Gh. I. Balaban (1885)
- 200-211. Sgârcei, plasa Râmnicul-de-sus, învățătorul Fl. Balaban (22/II 1885)
- 212-222. Siobozia, cătunul Coroteni, preotul I. Ionescu (28/II 1885)
- 223-232. Tâmbocști, plasa Marginea-de-sus, învățătorul C. Dimitrescu
- 233-252. Vișani, plasa Grădiștea, învățătorul C. Popescu (30/XI 1884)

ROMANAȚI

- 254-256. Căieni, învățătoarea Teodora Popescu (8/V 1885)
- 257-267. Rusăneștii-de-jos, învățătorul Florea Popescu (8/V 1885)
- 268-269. Gostavățul, plasa Ocolul, învățătorul D. Popescu (28/XII 1884)
- 270-271. Leu, plasa Ocolul, învățătorul Marin Stănescu

SUCEAVA

- 273-280. Baia, plasa Moldova, învățătorul P. Cuceșcu
- 281-283. Bogdănești, învățătorii Gh. I. Grigorescu și N. Carlănescu (29/V 1885)
- 284-297. Borca, învățătorul I. Solescu (24/V 1885)
- 298-306. Broșteni, plasa Muntele, învățătorul M. Lupescu (1885)

- 307-314. Broșteni, plasa Muntele, funcționarul de la subprefectură C. I. Ștefănescu
- 315-318. Brusturi, com. Drăgănești, învățătorul N. I. Ciucă (21/IV 1885)
- 319-338. Dolhasca, plasa Siret, învățătorul I. T. Stupkanu
- 339-348. Dolhești
- 349-352. Dorna-Gura-Negrii, plasa Muntele, învățătorul P. Ciolan (18/V 1885)
- 353-360. Farcașa, plasa Muntele
- 361-362. Forăști, plasa Moldova-Șomuz, învățătorul N. Theodorescu (6/VI 1885)
- 363-369. Găinești, com. Mălini, învățătorul V. C. Trifan
- 370-383. Giurguești, învățătorul I. Bondescu
- 384-389. Horodniceni și Rotopânești, plasa Șomuz-Moldova, învățătorii T. Lițescu și V. Vamanu
- 390-397. Lămășeni, plasa Șomuz, învățătorul V. Radovici (30/IV, 9/VI 1885)
- 398-399. Lămășeni, învățătorul I. Solescu (11/XI 1885)
- 400-407. Lespezi, învățătorul Gh. Popovici (30/V 1885)
- 408-425. Liteni, învățătorul P. Andronescu (30/V 1885)
- 426-437. Mălini, plasa Muntele, preotul Gavril Popescu (1885)
- 438-449. Mălini, plasa Muntele, învățătorul comunei
- 450-460. Miroslăvești, plasa Siret, preotul V. Manoliu (23/IV 1885)
- 461-470. Pașcani-Stolniceni, M. Busuioi, N. Bălănescu și I. Hudică (26/V 1885)
- 471-494. Preutești-uniți, plasa Șomuzul, preotul I. Ionescu (24/IV 1885)
- 495-502. Mănăstirea Probota, com. Dolhasca, egumenul (indescifrabil) (30/XII 1884)
- 503-536. Rădășeni, învățătorul comunei
- 537-544. Rădășeni (1885)
- 545-566. Ruginoasa și Vascani, învățătorul D. Gh. Ursu (28/V 1885)
- 567-575. Ruginoasa, plasa Siret, preotul V. Florescu (1884)
- 576-581. Șaru-Dornei, plasa Muntele, învățătorul V. Iftimescu (12/V 1885)
- 582-595. Tătăruși, plasa Șomuz-Moldova, învățătorul N. Gavrilăscu (1885)
- 596-605. Tolești, plasa Șomuz-Moldova, învățătorul I. Stamatiu (5/VI 1885)
- 606-613. Valea-Gloduului, învățătorul I. Cornea
- 95-110. Cosmești, plasa Nicorești-Bărlad, învățătorul M. Roșca (14/I 1885)
- 111-122. Crăiești, plasa Zeletin, învățătorul N. Bradoa (30/V 1885)
- 123-131. Fundeni, plasa Bărlad, preotul N. Krivăț (10/V 1885)
- 132-140. Fundeni, plasa Bărlad, învățătorul V. Buțurcă (intocmai ca precedentul)
- 141-164. Găiceana, plasa Berheciu, învățătorul Miron (23/I 1885)
- 165-186. Găiceana (cătunul Recea), plasa Berheciu, preotul A. Florea (1/IV 1885)
- 187-190. Giurgiana, învățătorul S. Silion (18/V 1885)
- 191-194. Glăvănești, com. Muncelu, învățătorul N. Berdanu (29/XII 1884)
- 195-203. Godinești, plasa Berheciu, învățătorul Severin (3/X 1885)
- 205-209. Homocoa, plasa Nicorești, învățătorul P. Ghinea (22/IV 1885)
- 210-212. Homocoa, plasa Nicorești, preotul Gh. Tomescu
- 213-224. Hurnești, plasa Berheciu, învățătorul I. Toma (17/IV 1885)
- 225-241. Ionășești, plasa Nicorești-Bărlad, învățătorul I. Chirvăsuță (1885)
- 242-245. Ivești, învățătorul A. Pașcanu (20/I 1885)
- 246-253. Lespezi, com. Homocoa, plasa Nicorești-Bărlad, preotul N. Leon și învățătorul Gh. Basocu (5/III 1885)
- 254-261. Motoșeni, plasa Zeletin, învățătorul I. Berdan (7/V 1885)
- 262-283. Movileni, plasa Nicorești-Bărlad, preotul I. Călugăreanu (16/XII 1884)
- 284-285. Muncelu, plasa Zeletin, învățătorul I. Chibzuin (28 IV 1885)
- 286-299. Nărtești, plasa Zeletin, învățătorul D. Huța (28/V 1885)
- 300-321. Negulești, plasa Berheciu, învățătorul Gh. Popoviciu (8/VIII 1885)
- 322-331. Nicorești, preotul C. Iftemie (30/V 1885)
- 332-341. Nicorești, plasa Nicorești, învățătorul I. Nazare (4/VI 1885)
- 342-357. Ocheni, com. Condrăchești, pl. Berheciu, preotul V. Spiridon (20/IV 1885)
- 358-367. Onești-noi, plasa Berheciu, învățătorul I. Huștiu (?) (5/VI 1885)
- 368-385. Onești-vechi, învățătorul Gh. Gh. Bechescu (26/V 1885)
- 386-397. Poiana, plasa Nicorești-Bărlad, învățătorul A. Negru (?)
- 398-413. Răchitoasa, plasa Zeletin, învățătorul N. Corciovă (28/I 1885)
- 414-419. Șendrești, plasa Pereschivu, preotul Gh. Palladi (7/X 1884)
- 420-433. Șerbănești, comuna Lיעști, învățătorul Șt. Vechiu
- 434-441. Miesta, comuna Sprica, plasa Zeletin, învățătorul Lascăr Rebegea (1885)
- 442-459. Stănișești, plasa Zeletin, învățătorul Gh. Voicu (25/VII, 6/X 1885)
- 460-465. Puțeni, plasa Bărlad, preotul I. Ionescu (11/IV 1885)
- 466-477. Tepu, plasa Nicorești-Bărlad, învățătorul G. I. Peptonariu (25/IV 1885)
- 478-485. Țigănești, plasa Bărlad, învățătorul C. Decusară (28/X 1884)
- 486-488. Torcești, plasa Bărlad, preotul Gh. Rarinca (19/IV 1885)
- 489-491. Fudor-Vladimirescu, plasa Bărlad, preotul P. Ștefănescu (5/XI 1884)
- 492-493. Tudor-Vladimirescu, plasa Bărlad, învățătorul T. Vasiliu (6/XI 1884)
- 494-499. Umbrărești, plasa Bărlad, învățătorul V. I. Gătuțescu (15/V 1885)

Vol. XIII. TECUCIU

- 500-505. Valea-rea, plasa Zeletin, învățătorul V. Negruți (29/X 1884)
 506-511. Vizurești-Hântești, plasa Nicorești, preotul Efr. Dămăceanu (1885)
 512-515. Vultureni, plasa Bârlad, învățătorul E. Demitriu (1/II 1885)
 516-517. Vultureni, plasa Bârlad, preotul Șt. Gh. Langu (10/III 1885)

Vol. XIV. TELEORMAN

- 2-15. Bălțați, plasa Târgul, învățătorul I. Panaitescu (30/IV 1885)
 16-19. Băneasa, plasa Călmățuiu, preotul V. Popescu (V 1885)
 20-25. Brânceni, plasa Marginea, învățătorul N. P. Banu (9/VI 1885)
 26-37. Caravaneșu, plasa Călmățuiu, învățătoarea Elena Hurmuz (8/II 1885, 24/III 1886)
 58-61. Ciocești-Mândra, plasa Teleorman, învățătorul S. Dumitrescu (?) (20/I 1885)
 62-70. Cioara, plasa Călmățuiu-Marginea, învățătorul C. Popescu (10/II 1885)
 71-74. Crângeni, plasa Călmățuiu, învățătorii M. Seiculescu și M. Florescu
 75-78. Cucușii, plasa Târgul, învățătorul D. Marinescu (18/I 1885)
 79-92. Dracea, plasa Călmățuiu, învățătorul Al. Gruceanu
 93-98. Malu, plasa Teleorman, preotul C. Ghinescu (1885)
 99-144. Odaia, plasa Călmățuiu, învățătorul I. Stănescu (1885)
 145-155. Papa, învățătorul (îndeselfrabil)
 156-169. Pielea, plasa Marginea, învățătorul P. Christescu (6/II 1885)
 170-182. Pârlița, plasa Târgul, învățătorul N. Pritescu (22/I 1885)
 183-192. Râioasa, plasa Călmățuiu-Marginea, I. Ionescu (26/I 1885)
 193-205. Scrioștea, plasa Târgul, învățătorul Al. Stănescu (11/V 1885)
 206-218. Socești, plasa Târgului, învățătorul I. Mirea (5/V 1885)
 219-232. Spătaru, plasa Marginea, învățătorul E. Anghelescu (12/V 1885)
 233-238. Traian, plasa Marginea, învățătorul M. Ștefanescu (28/X 1884)
 239-278. Tufeni, plasa Teleorman, învățătorul I. Popescu (25/I 1885)
 279-280. Țurueni, plasa Teleorman, preotul I. Ghițulescu
 281-292. Vișoara, învățătorul C. Voiculescu (1885)
 293-332. Voivoda, plasa Marginea, învățătorul I. Comănescu

TULCEA

- 334-337. Caraman-chioi, plasa Babadag, preotul D. Belinschi
 338-339. Cârjelari, învățătorul C. Mateescu (20/VII 1885)
 340-341. Enisala, plasa Babadag, învățătoarea E. Bosku
 342-351. Garvănu, învățătorul M. Neculau (1/VII, 20/VII, 7/VIII 1885)
 352-357. Groci, plasa Măcin
 358-361. Hagl-ghiol, învățătorul Chr. Caraman
 362-369. Isaccoa, învățătorul Th. Paraschivescu
 370-389. Luncavița, învățătorul I. I. Diaconu (29/VIII 1885)

- 390-391. Moru-ghiol, plasa Tulcea, preotul T. Simion
 392-412. Niculițel, plasa Tulcea, învățătorul N. Ludovic
 413-424. Peceneaga, învățătorul T. Măraza (16/VII 1885)
 425-428. Sari-ghiol, plasa Tulcea, învățătorul V. Popov (31/VII 1885)
 429-431. Sari-nasuf, învățătorul Silvestru Arieșianu
 432-433. Satu-nou, plasa Sulina, preotul I. Cenea (21/XI 1884)
 434-441. Satu-nou, plasa Măcin, învățătorul Gh. Chisencu
 442-451. Somova, plasa Tulcea, învățătorul Șt. Voinea (1885)
 452-459. Turcoaia, plasa Măcin, învățătorul I. Plesnilă (5/VII 1885)
 460-470. Văcăreni, plasa Măcin, învățătorul G. Țărălungă (27/VII 1885)
 471-504. (Lângă comuna Congazu) Învățătorul D. Nițescu (16/VII 1885)

Vol. XV. TUTOVA

- 2-7. Avrănești, plasa Tutova, învățătorul Gh. Cojocariu
 8-13. Bacani, plasa Simila-Târgu
 14-21. Bălăbănești, plasa Corodu, învățătorul S. Casșu (?)
 22-47. Orașul Bârlad, lancu D. Nour (1885)
 48-59. Blăgești, plasa Târgu, învățătorul S. Furnescu (8/V, 28/X 1885)
 60-62. Bogdana, plasa Simila, preotul Gh. Cioreșcu (6/XI 1884)
 63-78. Bogdănița, plasa Simila, învățătorul A. Părvan (9/XII 1884)
 79-84. Bogești, plasa Tutova (14/IV 1885)
 85-86. Bogești, plasa Tutova, învățătorul G. R. Perieanu
 87-96. Brădești, preotul Th. Fellea (6/XII 1884)
 97-104. Căbești, plasa Pereschivu, învățătorul C. Voicu
 105-126. Lălești-Călimănești, plasa Tutova, învățătorul I. Oniciu
 127-134. Cârpești, plasa Corodu, învățătorul C. Antonescu (24/V 1885)
 135-190. Cârșoani, plasa Tutova, învățătorul I. Chirică (30/VII 1885)
 191-196. Cărlomănești, plasa Corodu, învățătorul I. Simionescu (30/V 1885)
 197-210. Chilieni, plasa Pereschivu, învățătorul I. Dodanu (8/V 1885)
 211-228. Corodești, plasa Tutova, învățătorul I. Georgiu (12/V 1885)
 229-238. Costești, plasa Simila-Târgu, învățătorul N. Chirică și preotul M. Topoloiu (?)
 239-260. Docani, plasa Târgu, învățătorul I. P. Corciovă (6/V, 18/XI 1885)
 261-270. Dragomirești, plasa Tutova, învățătorul G. Solomon (?) (30/VI 1885)
 271-294. Iepureni, plasa Târgu
 295-302. Florești, plasa Simila-Târgu, învățătorul Stan (19/V 1885)
 303-312. Frunțișeni, plasa Târgul, preotul C. Tudoran (9/XII 1884)
 313-324. Gălțești, com. târgul Pucști, plasa Tutova, învățătorul I. Cartoianu (13/V 1885)
 325-333. Grăjdieni, com. Frunțișeni, plasa Târgu, învățătorul T. Cioban (27/XII 1884)
 334-340. Grăjdieni, com. Frunțișeni, plasa Târgu, preotul Gh. Rotariu (28/XI 1884)
 341-350. Ibănești, plasa Simila, învățătorul C. I. Mironescu (29/V 1885)

- 351-356. Ivesti, plasa Pereschivu, învățatorul I. Burgheloa (1885)
- 357-366. Lungesti, plasa Corodu, învățatorul D. Demetriu (10/V 1885)
- 367-374. Mânzați, plasa Simila-Târgu, învățatorul N. Mereuță
- 375-388. Micești, plasa Tutova, învățatorul D. Iepure (11/V 1885)
- 389-396. Obârșeni, plasa Târgul, învățatorul V. Iftimiu (10/I 1885)
- 397-404. Odala-Bursucani, învățatorul C. Bombaru (23/V 1885)
- 405-422. Perieni, com. Bogești, plasa Tutova, învățatorul Gr. Perieanu (3/VIII 1885)
- 423-431. Plopana, plasa Tutova, învățatorul G. Ioan Maior (IV, 15/XII 1885)
- 432-449. Pogonești, plasa Corodu-Pereschivu, învățatorul Em. Coalea (15/VII 1885)
- 450-453. Prisecani, plasa Pereschivu
- 454-469. Pugești, plasa Tutova, învățatorul P. Mohor (31/III 1885)
- 470-479. Puntîșeni, plasa Simila-Târgu, învățatorul N. Ghenghea
- 480-488. Rădăești, învățatorul Gr. Mastacanu (6/V 1885)
- 489-494. Șendrești
- 495-500. Stăncășeni, com. Corodești, plasa Tutova, preotul Ioan Gh. Filip (14/X 1884)
- 501-504. Stănești, plasa Pereschivu, învățăt rul C. Cartas (5/IV 1885)
- 505-510. Bogdănești, plasa Târgu-Simila, învățatorul I. Iuga
- 511-530. Vinderei, plasa Târgu, învățatorul G. Rogojină (11/II 1885)

Vol. XVI. VĂLCEA

- 2-7. Crăpăturile, plasa Oltețului, preotul Petru Dohovnicu(?) (20/XII 1884)
- 8-19. Recea, plaiul Horezu, preotul Ioachim Iliescu (20/VI 1885)
- 20-27. Recea, plaiul Horezu (și Valdeeni, Slatioara, Fomești și Racovița), preotul-învățător I. Stănescu (1/X 1885)
- 28-33. Sufești, plasa Oltul, preotul M. Sacerdotoanu
- 34-61. Zăvoieni, plasa Otăsău, preotul D. Nissipescu (6/II 1885)

VASLUIU

- 63-72. Bărzești, învățatorul I. Mateiu (4/V 1885)
- 73-92. Bereasa, plasa Mijlocul, preotul I. Manoilescu (3/XII 1885)
- 93-100. Bodești, plasa Mijlocul, învățatorul N. Vuga (?) (19/IV 1885)
- 101-110. Borești, învățatorul M. Gafencu (24/V 1885)
- 111-114. Buda-Rafaila, învățatorul I. Spiridon (5/V 1885)
- 115-122. Buhăești, plasa Stemnicul, învățatorul Gh. Galinescu (29/IV 1885)
- 123-126. Ciortegii, plasa Crasna, învățatorul D. Manoilescu (10/V 1885)
- 127-140. Codăești, plasa Mijlocul, învățatorul V. Stan (?) (17/V 1885)
- 141-144. Cosmești, plasa Stemnicul, învățatorul Gentimir (7/V 1885)
- 145-148. Dănești, plasa Mijlocul, învățatorul V. Ionescu (VI 1885)
- 149-156. Deleni, plasa Crasna, învățatorul Simionescu (28/V 1885)
- 157-166. Doagele, plasa Racova, învățatorul A. Popovici (2/V 1885)
- 167-186. Dumestei, plasa Fundurile, învățatorul V. Macovei (8/V 1885)
- 187-192. Ferești, plasa Mijlocul, învățatorul I. Șuba (?) (7/V 1885)
- 193-204. Gârceii, plasa Racova, preotul Mironescu
- 205-214. Gârceii, plasa Racova, învățatorul D. Chirilovici (28/IV 1885)
- 215-220. Ipatele, plasa Fundurile, învățatorul Bănescu (16/VI 1885)
- 221-230. Ivănești, plasa Racova, învățatorul N. Balăuț (13/V 1885)
- 231-234. Laza, plasa Racova, învățatorul C. Marin (?) (26/IV 1885)
- 235-244. Lăpova, plasa Racova, învățatorul C. Teodorescu (24/IV 1885)
- 245-254. Lăpovuțu, învățatorul I. Vasiliu (1/VI 1885)
- 255-264. Mânjești, plasa Crasna, învățatorul T. Popescu (2/VI 1885)
- 265-268. Miclești, plasa Crasna-Mijlocul, învățatorul Gh. Petru (1/V 1885)
- 269-276. Mirccești, plasa Mijlocul, învățatorul I. Demetriu (16/V 1885)
- 277-284. Muntenii-de-jos, plasa Crasna, învățatorul I. Smarandescu (17/VII 1885)
- 285-292. Negrești, plasa Fundurile, învățatorul N. Habar (1/V 1885)
- 293-298. Poienesti, plasa Racova, învățatorul I. N. Băbușeanu (6 V 1885)
- 299-302. Șcheia, plasa Fundurile, învățatorul Dăscălescu (12/V 1885)
- 303-306. Știoborâni, învățatorul M. C. Măndru (7/V 1885)
- 307-318. Tangujei, plasa Fundurile, învățatorul Gh. Alesandrescu (17/V 1885)
- 319-324. Telejna, plasa Mijlocul, învățatorul N. Bănescu
- 325-334. Tîbănești, plasa Fundurile, preotul I. Vasiliu (6/V 1885)
- 335-342. Valea-Rea, plasa Mijlocul, învățatorul C. V. Danu (30/V 1885)
- 343-366. Zăpodeni, plasa Mijlocul, învățatorul A. Cioreanu (1885)

LOCALITĂȚI FĂRĂ INDICAȚII PRECISE

- 368-369. Gh. Gh. Cojocaru (1/XI 1885)
- 370-377. (1885)
- 378-393. Gogoșul (Jud. Dolj), preotul S. Băscescu
- 394-399. Dirmănești, preotul L. Dobre (5/XI 1884)
- 400-401. (Vânju-mare, Jud. Mehedinți) învățatorul P. Mihăileanu (18/X 1885)
- 402-403. (Moldova) Preotul I. Bulan
- 404-409. (Din Moldova)
- 410-417. (Din Moldova) Învățatorul Gh. Botezat (29/V 1885)
- 418-441. (Din Muntenia)
- 442-449. (Din Moldova: Fălciu?) Învățatorul I. Michiu (29/IV 1885)

Vol. XVII. ARDEAL

- 2-5. Blaj (și alte regiuni), profesorul Alexiu Viciu (4/VI 1887)
- 6-11. Clopotiva, cercul Hațeg, preotul Pop. Avel Bociat (10/II 1885)
- 12-45. Copicicola, comitatul Făgărașului, învățatorul D. Popu (25/I 1885, 18/II 1886)
- 46-53. Cugiera, învățătoarea Sofia Bria, născută Bărsan (31/I 1885)
- 54-87. Hațeg, învățatorul N. Sânzianu (31/I 1886, 24/I 1885)
- 88-113. Hațeg, învățatorul Paul Olteanu (1/III 1885)

- 114-131. Lisa (și alte sate), comitatul Făgărașului, învățătorii Gavrii Popu și Ion Popu (3/II 1885)
- 132-137. Lodroman, liceanul Ioan Hoarău Lița (1/V 1878)
- 138-147. Mărgineni, comitatul Făgărașului, învățătorii N. Tr. Pop și Al. Crișan (30/I 1885)
- 148-161. Ohaba, comitatul Făgărașului, învățătorii Daniil Pandrea, I. Crișan, E. Crișan, I. Popa, Aureliu Timariu (31/I 1885)
- 162-222. Orlat, comitatul Sibiiului, învățătorii R. Simu și N. Grancea (28/II 1886)
- 223-248. Orlat, comitatul Sibiiului, învățătorul R. Simu (31/I 1885)
- 249-252. Ostrovul-mare, comitatul Hunedoarei, preotul Șt. Grațian și învățătorul St. Dojincă (?) (24/II 1885)
- 253-260. Păucenești, comitatul Hunedoarei, învățătorul D. Angeloni (4/III 1885)
- 261-265. Râu-de-mori-Suseni, Ostrovei-Gureni, Valea-Dilăi-Sibigel, preoții M. Iubașiu și I. Bernat (5/II 1885)
- 266-267. Sâncel, învățătorul I. Pop-Regaganul (13/VIII 1885)
- 268-295. Năsăud-Sângeorgiu, învățătorul Al. Pop (1878)
- 296-301. Scorei, comitatul Făgărașului, I. Georgescu (3/I 1885)
- 302-326. Cugieru, învățătorul Teodor Crișan (2/II 1885)
- 327-342. Jina (seris Sina), comitatul Sibiiului, învățătorii I. Floca, I. Radu și I. Dobro (26/I 1885)
- 343-346. Spini, comitatul Hunedoarei, învățătorii Aron Munteanu și Gh. Chiriac (5/II 1885)
- 347-356. Tântari, comitatul Făgărașului, învățătorii Gr. D. Păltineanu, P. P. Danciu și I. Gavrilăscu (6/I 1885)
- 357-384. Tohanul-vechiu, com. Făgărașului, învățătorii Șt. Josanu și Toma Simu (15/I 1885)
- 385-404. Vaidarecea, com. Făgărașului, învățătorii Arseniu P. Bunea, Sofronie Prună, Regina Bunea, Ioan Petrișor (5/II 1885)
- 405-408. Vestem, comitatul Sibiiului, învățătorii V. Petrișor și N. V. Popu (3/II 1885)
- 409-420. Vețelu, Herpea, Vulceș și Caonlu, comitatul Hunedoarei, învățătorul Augustin Dezan (1/II 1885)
- 421-430. Vistea-de-Jos, com. Făgărașului, învățătorii G. Munteanu, N. Stanciu și I. Popu-Bozlea (26/I 1885)
- 431-464. Voila, învățătorii G. Dobrinu, Sofia Gila și I. Muntean
- 38-57. Bucova, învățătorul Dim. Receanu (26/I 1885)
- 58-64. (Mai ales) Orăștie, E. Ordeanu (12/I 1888)
- 65-84. Făget, avocatul Dionisie Pașcuțiu (18/I 1885)
- 85-101. Gărcieiu, comitatul Sălajiu
- 102-107. Grădiște, cercul Hateg, învățătorul N. Trimbiționiu (3/III 1885)
- 108-133. Lipova, Banat, Iuliu Tuduceșcu (8/XI 1892)
- 134-221. Maidan, comit. Caraș-Severin, învățătorul Sofroniu Lăuba (16/I, 9/II, 14/III 1885; 5/IX 1885; 25/II, 2/III 1887; III 1890)
- 222-237. Șugatag, comitatul Maramurăș, parohul-vicar Titu Bud (4/XII 1889)
- 238-255. Nevrincea, comitatul Caraș-Severin, învățătorul P. Pinteș (29/I 1885)
- 256-257. Oravița, protopopul A. Ghidu (28/I 1885)
- 258-265. Orșova și Mehadia
- 266-273. Srediștea-mică, lângă Vârșeț, Banat, preotul Mihailu Juica (17/XII 1884)
- 274-281. Timișoara, parohul G. Traila
- 282-288. Teregova, comitatul Caraș-Severin, preotul I. Bombăciță
- 287-292. Tincova, comit. Caraș-Severin, preotul Dionisie Popoviciu (10/I 1885)
- 293-296. Vermes, comit. Caraș-Severin, învățătorul Paul Munteanu (31/I 1885)
- 297-318. Vișagu, comitatul Caraș-Severin, Bobalna și Baia-de-Criș, amândouă în comit. Hunedoarei, parohul Liviu Iancu (1/III 1885)

b.) *Alte Comunicări:*

- A. BANCIU = Comunicat de dl. A. Banciu (profesor în Brașov), din Săliște, în Transilv.
- A. COCA = Comunicat de dl. Dr. A. Coca (avocat în Sasca-montăna), din cercurile Oravița și Sasca-montăna, în Banat.
- A. TOMIAC = Comunicat de dl. Aron Tomiac (student), din Vicovul-de-sus și Straja, în Bucovina
- DRAGU = Poezii populare inedite din Valea, comunicate de dl. Dragu.
- G. NISTOR = Comunicat de d-l. G. Nistor (student în Cernăuți), din Vicovul-de-sus, în Bucovina.
- G. TOFAN = Comunicat de dl. G. Tofan (profesor în Cernăuți), din Bilea, în Bucovina.
- L. CORBU = Comunicat de dl. L. Corbu (funcționar, în Bistrița), din Zagra, lângă Năsăud, în Transilv.
- I. GRĂMADĂ = Comunicat de d-l. I. Grămadă (student în Viena), din Zaharești, în Bucovina.
- I. IONESCU = Comunicat de dl. I. Ionescu din Șișești, în Mehedinți.
- I. NANDREȘ = Comunicat de dl. I. Nandreș (student în Viena), din Mahală, în Bucovina.
- I. PANȚU = Comunicat de dl. I. Panțu (profesor în Brașov), din Brașov.
- I. PAVELESCU = Comunicat de dl. I. Pavelescu (profesor în București), din Ilfov.
- LUBA = Comunicat de dl. S. Luba (învățător pensionat), din Măidan, comit. Caraș-Severin, în Banat.
- MARIAN = Comunicații de S. Fl. Marian, în cea mai mare parte din Bucovina.
- S. POPESCU = Comunicat de dl. Ștefan Popescu (pictor), din părțile Bazăului.

Vol. XVIII. BANAT ȘI UNGARIA

- 2-9. Bănat-Comloș, comitatul Torontal, parohul Laurian Luca (12/I 1885)
- 10-23. Bărsenul-de-Jos, Sălajiu, Ungaria, preotul Emiliu Bran (7/II 1889)
- 24-31. Borlova, lângă Caransebeș, preotul Mihail Dragalina (30/I 1885)
- 32-37. Bouțariul-de-Jos și -de-Sus, preotul Andrei Ionaș și preotul Andrei Pop Bociat (9/II 1885)

LA PRESCURTĂRI:

(Agron.)	= Agronomie.
(Antic)	= Antichitate.
A.-U.	= Austro-Ungaria.
(Băies.)	= băiesag (= exploatare de mine).
(Biol.)	= Biologie.
(Biser.)	= Biserică, termin bisericesc.
(Căș.)	= Cășărit.
comb. de suf.	= combinație de sufixe.
comp.	= compus, compoziție.
doc. s. doc.	= document.
(Fonet.)	= Fonetică.
gent.	= „gentilicia”. (Suf. gent. = sufix prin care se derivă numiri de popoare, de cetățeni, s. de familie, din nume locale.)

(Ingin.)	= Inginerie.
(Ist.)	= Istorie.
L.	= lângă.
(Lân.)	= Lânărie.
(Lingv.)	= legătură de cărți.
loc. adj.	= locuțiune adjectivală.
(Măc.)	= Măcelărie.
(Mec.)	= Mecanică.
(Milit.)	= Termen militar.
ms. s. MS.	= manuscris.
(Numism.)	= Numismatică.
(Păst.)	= Păstorit.
(Petrogr.)	= Petrografie.
p. hiperb.	= prin hiperbolă.
p. gener.	= prin generalizare (a înțelesului).
p. restr.	= prin restricțiune (a înțelesului).
pronunț.	= pronunțarea.
s.	= sau.
ș. d.	= și derivatele.
(Silv.)	= Silvicultură.
ș. u.	= și următoarele.
s. v.	= subț vorba (respectivă), vezi cuvântul de care e vorba.
(Technol.)	= Tehnologie.
(Telegr.)	= Telegrafie.
(Turnăt.)	= Turnătorie.
Ung.	= Ungaria (înuturile românești din Ungaria).

Prin urmare, când nu se relevă pronunțarea unui cuvânt, aceasta înseamnă că vocalele ce urmează a doua după alta formează diftongi și trifongi obișnuți în limba română: *lupoască* se va citi deci trisilab (cu trifongul *-oai-*), etc.

La cuvintele de-titlu compuse, accentul ascuțit arată accentul principal, iar cel grav accentul secundar al cuvântului.

LA ÎNDRUMĂRI ORTOGRAFICE:

Când un cuvânt scris cu *ea* nu se va găsi în Dicționar, să se caute sub *ia*.

Când un cuvânt scris cu *ia* nu se va găsi în Dicționar, să se caute sub *ea*.

Când un cuvânt scris cu *ch* sau *k*, *th*, *ph* nu se va găsi în Dicționar, să se caute sub *c* sau *h*, *t*, *f*.

Nefiind fixate definitiv de Academia Română toate normele ortografiei noastre, notăm aici că în acest Dicționar se urmează cu privire la *ea* și *ia*, la *e* și *ie* și la *s* și *z* următoarele reguli:

a.) Scriem *ia*, nu *ea*, de câte ori în celelalte forme ale cuvântului acest diftong se schimbă în *ie* (*piatră-pietre, piară-pier*), la începutul cuvintelor (*iară*); excepție *ea*, femininul de la *ei*, spre deosebire de interj. *ia* și de la treia persoană de la *ia* (*tuă*), iar în dezinențele verbale, după vocale (*trebiă, bănuială*)². Încolo scriem *ea* (*ceară, cheamă-chem, vedea, auzea*).

b.) La începutul cuvintelor (afară de formele numelui *ei* și ale verbului *a fi*: *este, eram*, etc.), după vocale (afară de sufixul verbal *-esc*) și când în alte forme flexionare apare în locul lui *ie* diftongul *ia* (cfr. punctul a.), scriem totdeauna *ie*, iar nu *e*: *separe, taie, nevoie, Ploiești, pierd (piardă)*, etc.

c.) Ca întâiul element al unui grup de consoanante, scriem totdeauna *z* în loc de *s*, când urmează consoanantele fonice *b, d, g* (*zbier, zbruncin, zăriea*), afară de cazurile când *s* aparține unui prefix simțit ca atare în limbă (*desbrăcă: îmbrăcă, desdoi: îndoi, desgrădi: îngrădi*). Înainte de *l, m, n*, nefiind stabilită ortoepia cuvintelor, nu putem nici noi urma o regulă, ci vom hotărî în fiecare caz, după pronunțarea cea mai obișnuită.

LA ÎNDRUMĂRI GRAMATICALE:

D. Accentul și despărțirea silabelor.

Cuvintele care n'au accent în titlul articolului sânt sau monosilabe, d. e. **BACIU** pronunțat *bač*, **BAIU** = *baš*, sau (mai rar) sânt cuvinte care în limba literară au accent variabil, d. e. **ARIPĂ**: *aripă* și *aripă* (în care caz cele două accentuări se vor nota în parantezele finale) sau (mai rar) cuvinte al căror accent nu-l știm, d. e. **BALHAȘ**.

Prezum a trebuit să admitem că cetitorii acestui dicționar canose gramatica limbii române și de aceea ne-am mărginit a cită numai formele „neregulate” ale declinării și conjugării, tot astfel presupunem că cel ce ia în mână această operă va ști să redea în mod corect prin sunete cuvântul ce-l vede ortografiat. De aceea, nu însemnăm pronunțarea cuvintelor decât în cazuri excepționale, cu deosebire atunci când ar putea fi cineva în nedomirire asupra despărțirii în silabe. Nefiind admiaș în ortografia noastră trema (‘), am însemnat în parantezele colțuroase de la sfârșitul articolelor pronunțarea acelor cuvinte în care urmează imediat două sau mai multe vocale ce nu formează diftongi sau trifongi, d. e. la cuvintele *făurar, teatru, făină, viață* — nefiind admisibilă scrierea *făurar, făină, viață, teatru* — se înseamnă: „Pronunț. *fă-u-, te-a-*, etc.

LA SEMNE CONVENȚIONALE:

Când într-o citațiune găsim parantezele colțuroase [ ], literele, cuvântul *s*, cuvintele din ele au fost adăogate de noi spre a înlesni înțelesul cuvântului ori al frazei sau spre a-i da o construcție corectă; în parantezele rotunde ( ) se închid literele sau cuvintele de prisos din exemplul autorului sau se explică înțelesul cuvântului după care urmează.

În transcrierea fonetică a cuvintelor am urmat normele în general admise în filologia romanică. Mai adesea întâlnim consoanantele muiate *ș, f, s, z, r, d*, apoi *ș*, un sunet apropiat de al nostru *ă*.

N.B. Cifrele ^{1,2} etc., puse sub la dreapta unui cuvânt, arată dacă e vorba de întâiul, al doilea, etc. dintre mai multe cuvinte cu aceeași formă (omeotropi); d. e. v. *arină*² înseamnă: vezi pe al doilea dintre cuvintele *arină* din acest Dicționar.

Literele ^a și ^b, puse sub la dreapta unui număr care arată pagina, înseamnă coloana întâia (^a) sau a doua (^b) a acelei pagini.

La citatele din poezii, cuvântul cu literă mare, când n'ar trebui scris astfel după obiceiurile regulile ortografice, arată începutul unui vers.

² Această regulă din urmă n'a fost urmată de la începutul Dicționarului.

În textul Dicționarului sânt de făcut următoarele

ÎNDREPTĂRI ȘI ADAOSE:

La pag. 3^a, înainte de cuvântul-de-titlu *abandon*, adaugă: **ANALOGI-BĂȘA** † s. m. v. baigi-bașa, **ABĂ-NĂT** s. a. v. bănat^a.

La pag. 5^a, înainte de cuvântul *abilitate*, adaugă: **ABILITĂ** vb. I^a (ș. d.) v. habilită ș. d.

La pag. 6^a, rândul 23, adaugă după *iabraș*: cfr. *cabraș*.

La pag. 9^a, la cuvântul *abușile*, trebuie *buș*, în loc de *bușe*.

La pag. 11^a, la traducerea cuvântului *acasă*, trebuie *maison*, în loc de *maison*; rândul al 8-lea de jos, trebuie GCR. În loc de CGR.

La pag. 12^a, la cuvântul *acău*, trebuie pus accentul: **ACĂU**.

La pag. 13^a, rândul din urmă, trebuie *accessibilitas* în loc de *accessibilitas*.

La pagina 15^a, la cuvântul *aceră*, exemplul de subț 3^a trebuie trecut subț 1^a, cu înțelesul de „stau la pândă, pândesc ceva” (com. A. COCA); la traducere trebuie adăogat, subț 1^a: *Guetter, épier, être à l'affût*, iar sensul 3^a trebuie șters.

La pagina 29, la cuvântul *adănc*, trebuie pus accentul: **ADĂNC**.

La pag. 34^a, rândul al 2-lea, trebuie *Intr'un*, în loc de *Intr'un*.

La pagina 35, la cuvintele *adaptă* și *adaptabil*, e pus greșit accentul: trebuie **ADAPTĂ** și **ADAPTABIL**.

La pagina 37, la cuvântul *ademănă*, ultimul alineat trebuie înlocuit astfel: — Din ung. *adomány*, „donatiune, ofertă”. LACEA. Asemenea la cuvântul *ademeni* (accentul greșit; trebuie **ADEMENI**): — Derivat din *ademănă*; înțelesul primitiv a fost „a atrage (pe cineva) prin donatiuni”. LACEA.

La pag. 38^a, rândul al 11-lea de jos, trebuie: Alipire, în loc de: Allipire.

La pag. 40^a, rândul al 3-lea și al 17-lea, trebuie CCR, în loc de CCH.

La pag. 43^a, rândurile 22 și 33 de jos, trebuie *surlout*, în loc de *sourtout*.

La pag. 46^a, la cuvântul *adoi*, trebuie: IV^a, în loc de: II^a; la traducerea cuvântului *adoire*, trebuie *Répétition*, în loc de *Répétition*.

La pag. 48^a, rândul întâi, trebuie *Conduire*, în loc de *Conduir*.

La pagina 49^a, șirul al 2-lea de jos și 49^a, rândul întâi de sus, trebuie *rapperer*, în loc de *roppeller*.

La pag. 51^a, rândul al 29-lea, trebuie *recueilli* în loc de *recuelli*.

La pag. 54^a, la traducerea cuvântului *aer*, trebuie *voile* în loc de *voille*.

La pagina 55, la etimologia cuvintelor *aerografie*, *aerolit*, *aerometru*, *aeronaut* și *aerostat*, trebuie pretutindeni *ἀήρ*, în loc de *ἀίρ*.

La cuvântul *aeroplan*, definiția dată trebuie înlocuită cu aceasta: Aparat automotor și mai greu decât aerul, cu ajutorul căruia se încearcă a se imita zborul pasărilor, mașină de zburat.

La cuvântul *aerostatică*, înțelesul dat rămâne ca 1^a și trebuie adăogat înch: 2^a. (Fizic.) Teoria echilibrului corpurilor gazeoase.

La pag. 56^a, la traducerea cuvântului *afână*, trebuie *épais*, în loc de *epais*.

La pag. 58^a, înainte de *afuzic*, adaugă: **A-FĂTĂ** adj. invar. v. fată.

La pag. 59^a, la etimologia cuvântului *afet*, adaugă după *La(f)et(1)s*: grec. *αφίτις*.

La pag. 59^a, rândul întâi, trebuie *adj.*, în loc de *s. m.*
La pag. 60^a, la cuvântul *afinși*, trebuie pus *afin*, în loc de *afin*.

La pag. 62^a, rândul al 4-lea de jos, trebuie adăogat p. 29 după CREANGĂ.

La pag. 62^a, la definiția cuvântului *afă*, trebuie „membranele”, în loc de „membrelor”.

La pag. 66^a, la traducerea cuvântului *agemiu*, trebuie *inexpérimenté*, în loc de *inexperimenté*.

La pag. 67^a, rândul al 9-lea de jos, trebuie *prisonia*, în loc de *prionia*.

La pag. 68^a, la cuvântul *agești*, adaugă la sfârșit: cfr. *gistrul*.

La pagina 69^a, la cuvântul *ajialăc*, trebuie adăogat un v. înainte de *hajialăc*.

La pag. 72^a, rândul al 3-lea, trebuie: Făget, în loc de: Frăget.

La pag. 77^a, la traducerea cuvântului *aiere*, trebuie *positivement*, în loc de *postivement*.

La pag. 78^a, la cuvântul *ait*, adaugă la sfârșit: Cfr. *haide*.

La pag. 80^a, la traducerea cuvântului *ajunge*, trebuie adăogat 2^a după *se* (*re)joiindre*.

La pag. 81^a, rândul al 4-lea, trebuie: vorba, în loc de: vorbă.

La pag. 85^a, rândul al 44-lea, trebuie *Să*, în loc de *să*.
La pag. 86^a, rândul al 2-lea de jos, trebuie *ajudător*, în loc de *ajuator*.

La pag. 88^a, rândul întâi de sus, trebuie Meyer-Lübke, în loc de Mayer-Lübke.

La pag. 93^a, rândul al 7-lea de jos, trebuie *cu*, în locul lui *de*.

La pag. 94^a, rândul 21 de jos, adaugă la sfârșit: cfr. sârb. *bičela ubelja*, idem.

La pag. 97^a, la etimologia cuvântului *abeață*, adaugă la sfârșit: și paleosl. *бѣлмо* *бѣлмо*, Star am Auge”, rus. *бѣлмо* „Star”, rut. *бѣлмо* „Star”.

La pag. 97^a, rândul al 24-lea de jos, la *abă* 1, 3^a, trebuie *de*, în loc de *des*.

La pag. 99^a, rândul al 17-lea, după *zbărânit*, adăoga: *bor năit*.

La pag. 99^a, rândul al 3-lea și la pag. 100^a, rândul al 5-lea, trebuie *petite*, în loc de *petit*.

La pag. 103^a, după cuvântul *alcool*, trebuie *s. a.*, în loc de *s. n.*

La pag. 104^a, rândul al 4-lea de la cuvântul *altan*, trebuie *numele*, în loc de *numelele*.

La pag. 109^a, la traducerea cuvântului *atergă*, rândul al 5-lea, trebuie *Erreer*, în loc de *Érreer*.

La pag. 111^a, la traducerea cuvântului *ales*, trebuie *délimitation*, în loc de *delimitation*; rândul al 23-lea de jos, trebuie *préférable*, în loc de *préferable*.

La pag. 112^a, la traducerea cuvântului *ales*, trebuie *délimité*, în loc de *delimité*.

La pag. 116^a, rândul al 5-lea, trebuie *tempéerer*, în loc de *temperer*.

La pag. 117^a, trebuie șters întreg articolul **ALINC**. Cuvântul acesta nu există. A fost cetit greșit, în loc de *alinic* (v. pag. 120^a).

La pag. 119^a, etimologia cuvântului *alivants* trebuie îndreptată în: — Formă stălică din frau. *es avant* „înainte”!

La pag. 120^a, rândul 13, trebuie șters cuvântul *col*, iar în rândul 14 trebuie *de*, în loc de *din*.

La pag. 120^a, rândul al 31-lea, trebuie pus HR. după ȘINCAL.

La pag. 124^a, înainte de *altar*, adaugă: **ALTÂN** s. a. v. balcon.

La pag. 126^a, rândul al 16-lea, trebuie *bărneață*, în loc de *băreață*.

La pag. 128^a, rândul al 7-lea, trebuie *în*, în loc de *n*.

La pag. 131^a, la traducerea cuvântului *amă*, trebuie *vérité*, în loc de *verité*.

La pag. 133^a, rândul al 7-lea, trebuie *Miséricorde*, în loc de *Misericorde*.

La pag. 136^a, rândul al 25-lea, trebuie: H, în loc de: N.

La pag. 139^a, rândul al 3-lea de jos, trebuie *véhément*, în loc de *vehément*.

La pag. 144^a, rândul al 8-lea de jos, trebuie *mélanger*, în loc de *médnger*.

La pag. 146^a, la traducerea cuvântului *amefeald*, trebuie *infantile*, în loc de *infantine*.

La pag. 150^a, rândul întâiu de sus, trebuie *Monumente*, în loc de *Monumentele și neasemuită*, în loc de *neasimuită*.

La pag. 152^a, la cuvântul *amoniac*, trebuie *s. a.*, în loc de *s. n.*

La pag. 153^a, la traducerea cuvântului *amorfi*, trebuie *hébété*, în loc de *hebeté*.

La pag. 155^a, rândul al 11-lea, trebuie jeune, în loc de jeune.

La pag. 164, la cuvântul *anatimisi*, trebuie pus accentul: **ANATIMISI**.

La pag. 172^a, rândul din urmă, trebuie, *ἀναπαλος*, în loc de *ἀναπαλος*.

La pag. 174^a, rândul al 25-lea de jos, trebuie *avant-bras*, în loc de *avantibras*.

La pag. 176^a, trebuie adăogat la *anticăria* alineatul: — Derivat din *antifar*, prin suf. abstr. loc. *-ie*.

La pag. 184^a, rândul al 34-lea de jos, trebuie: compoziție, în loc de: compozițe.

La pag. 186^a, rândul al 17-lea de jos, trebuie: HEM., în loc de: HEH.

La pag. 188^b, rândul al 6-lea, trebuie: éventail, în loc de: eventail.

La pag. 189^a, rândul penultim de la *apărea*, trebuie III, în loc de II.

La pag. 192^a, rândul întâi, trebuie: privința, în loc de: privița.

La pag. 193^a, la traducerea cuvântului *opestire*, trebuie *délat*, în loc de *délat*.

La pag. 199^a, rândul al 13-lea, trebuie: foarte, în loc de: forte.

La pag. 201^a, rândul cel din urmă, trebuie: Atribut, în loc de: Aribut.

La pag. 207^a, după **APROBATIV** trebuie adăos: **..Ă**.

La pag. 213^a, rândul al 20-lea, trebuie: kräftig, în loc de: Kräftig.

La pag. 222^a, rândul al 23-lea, trebuie: là, în loc de: la.

La pag. 226^a, rândul 32-33, trebuie *Păstorii... căresc din depărtare înclinându-se pe munte o naltă ardatăre*, în loc de *Păstorii Zăresc din depărtare înclinându-se pe munte O naltă ardatăre*.

La pag. 231^a, după cuvântul **ARCĂT**, **-Ă**, trebuie adăos: adj.

La pag. 232^a, la traducerea cuvântului *arcuit*, trebuie *cambré* în loc de *cambré*: în exemplul citat la *arcuite*, trebuie *păsărite* în loc de *păsărite*; în rândul al 28-lea de jos, trebuie: vioara, în loc de: vioară.

La pag. 234^a, rândul al 6-lea, trebuie adăos: à, după *ou*.

La pag. 235^a, rândul al 17-lea, trebuie: Derivat, în loc de: Drivat.

La pag. 236^a, rândul al 18-lea de jos, trebuie IONNESCU, în loc de IONNESCU.

La pag. 237^a, după cuvântul **ARENĂ**, trebuie șters *s. f.*

La pag. 240^a, rândul al 3-lea, trebuie *Tanné*, în loc de *Tanne*.

La pag. 242^a, la cuvântul *argintă*, în rândul întâi, trebuie: a suflă, în loc de: suflăt.

La pag. 244^a, la etimologia cuvântului *argon*, trebuie -γ-, -β-, în loc de -α-, -σ-.

La pag. 246^a, rândul al 14-lea, trebuie *Romanilor*, în loc de *Romanilor*.

La pag. 247^a, la traducerea cuvântului *arhieris*, trebuie *préature*, în loc de *prelature*.

La pag. 248^a, la etimologia cuvântului *arhimandrie*, trebuie TDRG., în loc de DDRG.

La pag. 249^a, rândul al 10-lea de jos, trebuie *ἀργυρος*, în loc de *ἀργυρος*.

La pag. 250^a, la traducerea cuvântului *arkondrie* trebuie *l'hébergement*, în loc de *l'hebergement*.

La pag. 258^a, rândul al 18-lea de jos, trebuie TDRG., în loc de DDRG.

La pag. 260^a, la traducerea cuvântului *armisirel*, trebuie *chariot* în loc de *charriot*.

La pag. 262^a, la cuvântul *arminturi*, trebuie: Armate, oști, în loc de: ?

La pag. 266^a, rândul al 7-lea de jos, trebuie adăogat P. după ALEXANDRI.

La pag. 268^a, rândul întâiu, trebuie *Brâld*, în loc de *Brâle*.

La pag. 275^a, după **ARTISTIC**, **-Ă** adj., trebuie adăogat: adv.; înainte de cuvântul-de-titlu *artorisi* trebuie adăogat **ARTOI** vb. IV^a v. fârtol.

La pag. 278^a, rândul al 24-lea, trebuie: A se năpusti, în loc de: A se a năpusti.

La pag. 288^a, la cuvântul *assinat*, trebuie: împințit, în loc de: împinit.

La pag. 294^a, rândul al 23-lea, trebuie *imbâm*, în loc de *umbâm*.

La pag. 297^a, rândul al 16-lea de jos, trebuie: în Banat, în loc de: n Banat.

La pag. 298^a, rândul al 19-lea de jos, trebuie: *Încăjora*, în loc de *Încăjătura*.

La pag. 299^a, la traducerea cuvântului *aselghicesc*, trebuie *débauché*, în loc de *debauché*.

La pag. 301^a, rândul al 16-lea de jos, trebuie *jâr-tăenicului*, în loc de *pâr-tăenicului*.

La pag. 301^b, rândul al 12-lea de jos, trebuie pus accentul: **ANEMENE(A)**.

La pag. 304^a, rândul al 36-lea de jos, trebuie *décret* în loc de *decret*.

La pag. 307^a, trebuie pus accentul: **ANEXĂ-MANT**.

La pag. 322^a, rândul al 19-lea de jos, trebuie adăogat C. după SEVASTOS.

La pag. 327^a, rândul al 9-lea, trebuie *asteapt*, în loc de *astep*.

La pag. 337^a, rândul al 23-lea, trebuie *trista*, în loc de *trista*; rândul al 39-lea, trebuie *gândurile*, în loc de *gândurile*; rândul al 40-lea, trebuie *Ferește*, în loc de *Frește*.

La pag. 340^a, rândul al 9-lea, trebuie 1814, în loc de 1816; rândul al 10-lea, trebuie adăogat N. după BEL-DIMAN.

La pag. 341^a, rândul al 6-lea, trebuie *asursită*, în loc de *asursită*; în rândul al 10-lea de jos, trebuie *lună*, în loc de *lună*.

La pag. 342^a, rândul al 28-lea, trebuie *acânt eroic*, în loc de *acânter oic*.

La pag. 345^a, la traducerea cuvântului *atârnat*, trebuie *attaché*, în loc de *attache*; în rândul al 31-lea de jos și al 18-lea de jos, trebuie P. după ZANNE.

La pag. 355^a, la etimologia verbului *ajintă*, trebuie *țintă* în loc de *țintă*.

La pag. 358^a, la traducerea cuvântului *atocmat*, trebuie *amené*, în loc de *amemé*.

La pag. 363^a, rândul al 16-lea de jos, *mă* trebuie lăsat afară, iar după: A u nu hulesc...? trebuie adăogat: BIBLIA (1688).

La pag. 363^b, rândul al 2-lea de jos, trebuie: plasti- în loc de: plasti!

La pag. 365^a, rândul al 5-lea de jos, trebuie C. după MARCOVICI.

La pag. 369^a, rândul al 33-lea, trebuie adăogat după *tartaiac*: cfr. *boicuş*, *rumex*.

La pag. 379^a, rândul al 12-lea, trebuie *numai*, în loc de *nu mai*.

La pag. 382^a, rândul al 35-lea, trebuie *număr*, în loc de *numai*.

La pag. 383^a, rândul al 28-lea, trebuie pusă trăsura de uniro între *coales* și *cous*.

La pag. 385^a, rândul al 8-lea de jos, trebuie *răspunde*, în loc de *răspunse*; rândul al 7-lea de jos, după ALEXANDRI, P. trebuie adăogat încă un P.

La pag. 385^b, rândul al 17-lea, trebuie *Și*, în loc de *Si*; rândul al 11-lea de jos, trebuie pusă semnele citației după *mulți*.

La pag. 389^a, rândul al 9-lea de jos, trebuie des- părțit cuvântul *Frunul* de *ss*.

La pag. 392^b, la etimologia lui *azi* după grec. *ἀσιός* trebuie „loc, în loc de „Jo.

La pag. 403^a, rândul al 11-lea de sus, trebuie desprărit *place* de *a*.

La pag. 404^a, trebuie pus accentul: **HĂNĒR**.

La pag. 408^a, rândul al 29-lea de jos, trebuie desprărit *ne* de *strică*.

La pag. 409^b, rândul din urmă, trebuie băcsi, în loc de *băcsi*.

La pag. 411^b, rândul al 27-lea de jos, trebuie adăogat fășcută după balercuță.

La pag. 414^a, rândul al 22-lea, trebuie: acesta, în loc de: aceasta.

La pag. 416^a, în rândul al 5-lea de la cuvântul *bădiuși*, trebuie: bădic(ă). În loc de: bădi(că).

La pag. 416^b, în rândul al 11-lea de la traducerea cuvântului *băpă*, trebuie: dans..., în loc de: dan...s.

La pag. 417^a, rândul al 45-lea de sus, trebuie *Nu-și*, în loc de *Nuși*.

La pag. 418^b, rândul al 47-lea, trebuie: închisoare, în loc de: închisoare.

La pag. 424^b, rândul al 8-lea de jos, trebuie: cuprinse, în loc de: cuprinsă.

La pag. 425^b, rândul al 8-lea de jos, trebuie: vornicul, în loc de: vornicușul, în rândul al 7-lea de jos, trebuie: postelnicului, în loc de: postelnicul, iar în rândul din urmă trebuie: s'au găsit, în loc de: s'angăsit.

La pag. 429^b, rândul al 20-lea de jos trebuie adăogat la sfârșit: cfr. fecior II.

La pag. 430^b, șterge cele cuprinse în parantezul din rândurile 17-19. Cuvintele *bubăliu*, *bubăleu* trebuie despărțite de *barac*; v. pentru acestea, pag. 679^b.

La pag. 433^b, rândul al 20-lea de jos, trebuie: l'occupation, în loc de: l'ocupațion.

La pag. 436^b, rândul al 17-lea și al 18-lea de sus, trebuie ștersă forma *băigui*, care se găsește într'adevăr în izvorul citat, dar, după informații ulterioare luate chiar de la autor, e în șez. o greșală de tipar, în loc de *băigui*.

La pag. 437^a, rândul al 2-lea de jos, trebuie: Plur. -iturî, în loc de: -itură.

La pag. 439^a, rândul al 44-lea și urm. trebuie: *Crișmă cui îi place, boii'n jug bătii nu-i face* [=bețivul n'are grija boilor, fiindcă nici nu-i are: din pricina beției ajunge sărac, își vinde boii.] (Vașcău-Bărășii, comit. Bihor) ap. ZANNE, etc.

La pag. 440^a, rândul al 22-lea de jos, după *bejbăl vb. IV^a*, trebuie adăogat: *Scris și bășbăl vb. IV^a CIHAC, II 15; BARONZI, L. P. I 100/.*

La pag. 442^b, rândul al 24-lea de jos, trebuie: fiind, în loc de: fiind; rândul al 18-lea de jos, trebuie: HODOS, P. P., în loc de: ibid.

La pag. 444^a, la traducerea lui *bălbănsire*, rândul al 3-lea, trebuie: *bien du mal*, în loc de: *bien de mal*.

La pag. 448^a, la traducerea lui *bălan*, rândul al 2-lea, trebuie: *donné*, în loc de: *donnée*.

La pag. 451^b, trebuie pus accentul: **BĂLĂURĒL**.

La pag. 452^a, rândul al 28-lea, trebuie: 177, în loc de: 171; rândul al 5-lea de jos, trebuie: *strămbă*, în loc de *strămba*.

La pag. 453^a, rândul al 11-lea, după BRĂNDZĂ, trebuie *FL*. În loc de: *PL*; rândul al 12-lea, după GRECESCU, trebuie *FL*, în loc de: *PL*.

La pag. 454^a, rândul al 51-lea de sus, trebuie *bolesu*, în loc de: *bolest*.

La pag. 459^a, rândul al 11-lea de jos, trebuie: *moft(uri)*, în loc de: *moft(turi)*; rândul al 12-lea de jos, trebuie: *baarder*, în loc de: *ba arder*.

La pag. 459^b, rândul al 30-lea de sus, trebuie: *bol-mesești*, în loc de: *bolmoșești*.

La pag. 460^a, rândul al 3-lea de sus, trebuie: *vb.*, în loc de: *v. b*.

La pag. 460^b, rândul al 10-lea de jos, după *băimoși* trebuie: *vb.*, în loc de: *ob*.

La pag. 462^b, rândul al 35-lea de sus, trebuie: *creștetul*, în loc de: *creștetul*.

La pag. 463^a, rândul al 28-lea de jos, trebuie desprărit *le* de *lui*.

La pag. 468^a, la *bălticea*, trebuie șters *v.*, și pus după *s. f*.

La pag. 477^b, rândul al 11-lea, trebuie *JAHRESBER*, în loc de *JAHRESBR*.

La pag. 498^a, rândul al 19-lea de jos, după ȘIO, trebuie adăogat: cfr. *burdac*; la rândul al trollea de jos, trebuie adăogat la sfârșit: **BĂRDĂOĂSĂ** s. f. v. *burdahos*.

La pag. 498^b, trebuie adăogat înainte de cuvântul-de-titlu *bărdoiu*: **BĂRDIZĂ** s. a. v. *burduhan*.

La pag. 503^a, trebuie adăogat înainte de cuvântul-de-titlu *bărpă*: **BĂRTĂ** s. f. (Anat.) v. *burță*.

La pag. 561^b, rândul al 29-lea de jos, în loc de *-a-i*, trebuie: *-ai*.

La pag. 562^b, rândul al 8-lea, în loc de *De-a -*, trebuie: *De-a - ie*.

La pag. 569^a trebuie *bisericeuc*, în loc de *bescericuce*.

La pag. 572^a, la cuvântul *blagoboreș*, trebuie adăogat la sfârșit: Cfr. *bogoboreș*.

La pag. 572^b, la cuvântul *blagoiavlenie*, trebuie adăogat la sfârșit: Cfr. *bogoiaivlenie*.

La pag. 582^b, rândul al 19-lea, trebuie *blagodarjș*, în loc de *blagodarjș*.

La pag. 586^a, la cuvântul *boarfe*, trebuie adăogat la sfârșit: Cfr. *borfe*.

La pag. 604^a, la etimologia lui *bojorăță*, trebuie *bazsarozsa*, în loc de *bazsarozsa*.

La pag. 607^a, rândul al 13-lea de sus, trebuie: *ascunzătorii*, în loc de: *ascunzătorii*.

La pag. 617^b, rândul al 10-lea de jos, după *bergeac* trebuie adăogat: *burceag*.

La pag. 619^a, rândul întâiu, după *bordeiu* trebuie adăogat: și *burdaf*. După aceea adăogă: **BORDUȘI** vb. IV^a v. *burduși*.

La pag. 634^a, înainte de **BOZMĂ** trebuie adăogat: **BOZINĂR** † s. a. v. *buzunar*.

La pag. 640^b, rândul al 15-lea de jos, după *brănișor*, trebuie adăogat: *burnețe*.

A.

A. s. m. «A». — Litera d'întîiu a alfabetului și su-
netul pe care-l reprezintă.

— N. din lat. A.

A. prep. 1°. Exprimă un raport local, răspunzând
la întrebările unde? (stare) și încătrău? (mișcare).
Din cele mai vechi timpuri acest a a fost înlocuit
prin *la*, mai rar prin *în*. S'a mai păstrat până azi
în unele construcțiuni devenite adverbe locale, pre-
cum: *acasă, afund, alături, alocuri, aleg, amănă, aminte, amoiu, amunte* etc. În texte
vechi și în dialecte a se simte încă, în unele dintre
aceste adverbe, ca element prepozițional: *Vădzuî
un diacon ieșind din oltariu cu cădealușă a mână*.
DOSOFTEIU, V. S. 12₁. *Bădișor ca badiu mieu. Nu-
căt fine Dumnezeu, Făr mai este-un braț a munte. Ca
bădișă mieu de frunte*. ap. HEM. (Orlat, în Transilv.).
Tot astfel se mai găsește prep. a în cazuri unde astăzi
putem spune numai *la* sau *în*: *Jucă fata Irodia-
dei a mijloc*. RADU D. MĂNICEȘTI (a. 1574), ap. HEM.
(„saltăvit filia Herodiadis în medio”). *Hanul, acund
a ochiu pe Nicolai-Vodă, aflat-au vream... de au
scos domnia fărîi lui Dumitrașco-Vodă*. N. COSTIN,
LET. II°, 89. *Lucra mic a samă a nu se băgă... a ne-
bunilor lucra taste*. CANTEMIR, IST. 174. *Se sculă și-și
ridică palat a umăr*. VARLAAM, C. 52₁. (a umeri se
aude și astăzi în Transilv. și Maramurș). JAHRESBER.
VI, 40). Găsim chiar: *Pufini bani aveam a mine*.
FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 226₁. În vechime:
Se sîi la ceriu și gădea a derapță Tutălui. CUV.
D. BĂTE. II, 103 (s. XVI), azi: *de-a-ădreapță, de-
a-stînga*; de asemenea: *Cu toporu d'a spinare*.
ap. HEM. 42. (Vălenii-de-munte).

2°. Exprimă un raport de timp, răspunzând la
întrebarea cînd? Azi înlocuit prin *la*. Adverbele în
care s'a păstrat sînt puține: *aorea, așeară* (cfr.
amănă), căci cele mai multe au devenit substan-
tive: *achindie, amiaz, amiazăz, amproor, amury, aprănțor, aprănz, asfințit, ave-
cerne*. Ca element prepozițional se mai simte a în
vechii a timp: *Și nu va răspunde cea ce-i în
străntoare până a timp*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 39
(„et non deficit qui in angustia fuerit usque ad
tempus”). Dar că odinioară avea vitalitate mai mare,
se vede din exemple ca: *Cînd un fost Sămbătă pe
a prînzul cel mare, iată că au și sosit Bekir Aga*. N.
COSTIN, LET. II°, 125, sau din formațiuni ca: *a-bună-
oară, a-dese(-ori), a-une(-ori), a-rare(-ori)*,
în care a s'a adăgat în mod pleonastic.

3°. Exprimă un raport instrumental sau mo-
dal, răspunzând la întrebarea cu ce? sau cum?
une-ori la amădund. Astfel, în loc de *privesc a milă*,
se poate spune, fără ca sensul fundamental să se al-
tereze, *privesc cu milă* (cu instrumental) sau *prive-
sc milos* (adverb modal). Acest a se mai pă-
strează în unele adverbe, ca *abundăncam, alene, ane-
coeie, anume, arasna* etc. și se adăgă în
mod pleonastic și la adverbe ca *tocna* (v. *atocna*)

iecea (v. *aiieca*), *idoma* (v. *aidoma*). În texte vechi
mai întălmim: *Nu cu evanghelia numai strigă, ce și
cu dumnezești prooroci... a mînnunt spune*. MSS. (s.
XVII), ap. HEM. 38, unde azi spunem: *cu de-amă-
nuntul*. Aici trebuie socotite și adverbe ca: *cu de-
a-sila, de-a-rostogolul* etc. și numirile de jo-
cări copilărești, precum: *de-a-armașul, de-a-
ascărlita* etc.

|| Din acest sens instrumental-modal s'a dezvoltat o
funcțiune nouă: a exprimă o asemănare. În fraza:
*Urcă-te, leică, într'un copaciu mare și te uita în toate
părțile, doară de vei vedeți apă cevă, care să semene
a sat*. ISPIRESCU, L. 336, sau: *Un fir de mătose albă,
subțire, strălucită, ce semănă mai mult a o vie răză
de lună..., decăt a fir de tort*. EMINESCU, N. 8, prepo-
ziția a corespunde instrumentalului cu. Prin analogie,
s'a trecut de la apercipțiunea prin simțul văzu-
lui la cea prin simțul mirosului și a auzului și, în
loc de a se mai spune „semnând a”, s'a exprimat
în mod eliptic: *De la ușă îmi mirosea a ozimă caldă*.
VLAHUȚĂ, CL. 40. *Vasul acesta sună a spart*. I.B. |
Astfel a ajunge, prin extensiune, să aibă un sens
apropiat de al conj. ca: *Barba și punna... le făcău aș
calci a popă*. CREANGĂ, A. 86. *Prea eră pipernică
și stută, prea strenguță și nespălată și-i părea mai
mult a belez decăt a om de ajutor în casă*. SLAVICI,
V. P. 39. | Acest a, urmînd cu predelecție după verbe
care exprimă o „prevestire”, sensul „asemănării” face
loc pe încetul celui de prezentiment: *O adiera
rece... șieră a primejdie*. idem, V. P. 156. *A lupilor
polăie vine... urlănd a moarte*. ALECSANDRI, P. III,
478. *Sla în loc și fluieră a pagubă*. ISPIRESCU, L. 139.
Un cultur fipă a ploaie. ȘEZ. II, 151. „Să știți, mă,
că asta nu-i a bine”, zise Moș Niță a Saftii. Șade-
cărăt că n'a fost a bine. VLAHUȚĂ, CL. 115. | Vânt
a secetă, semn a bucurie. HEM. 44. Mănăncă a foa-
mete, șez. III, 85. *Prin noapte se bat a pieire*. COȘ-
BUC, F. 83. *Ți se lungese ochii a drum*. VLAHUȚĂ,
P. 118. *Mustăfile îi caută a oală*. PANȘ, P. V, I, 111.
Câte-oladă, prea a-rare, A lăruiz cînd arde lamă...
EMINESCU, P. 5. *Cîni...* la el se reped și lat'a
pustiu și url'a morșiu. ALECSANDRI, P. P. 187.

4°. Exprimă un raport final, răspunzând la întrebarea
de ce? Acest sens s'a dezvoltat din cel local
care, arătînd direcția, exprimă de multe ori și scopul.
Astfel, în *trage a soun, a mare, a sărăcie*, se
exprimă direcția, dar în: *Mearș în pădure a leamne*.
DOSOFTEIU, V. S. 26₁, *ieșind a vînat vădzu un cerb*.
idem, 22₁. *Că și dracul mi-o bucește, Cînd pornește'n
vale-a pește*. MARIAN, SA. 63, *Mery prin sat a păpu-
șoiu*. RETEGANUL, CH. 201, e exprimat și scopul. | În
vechime, și azi încă în Sălăgiu (VAIDA), întălmim foarte
dese ori și un a ce? = „pentru-ce?” *A ce iubești de-
zălăciunea?* DOSOFTEIU, V. S. 125. *Dumnezeud mieu,
ia-mi aminte: a ce mă părăși?* PSALT. SLAVO-ROM.
(a. 1680), ap. HEM. 48. („aquare me dereliquisti?”)

|| Din acest sens final s'a dezvoltat prep. a înaintea
infinitivului. *Se găteă a-l strici cu piciorul*. ISPI-

RESCU, L. 44. *N'am cenit a peși.* ALECSANDRI, P. P. 450. *Pleacă a se înloarce de unde veniseră.* ISPIRESCU, L. 78 etc. Din astfel de cazuri s'a generalizat uzul de a exprima infinitivele prin prep. a (cfr. germ. zu, engl. to) și după verbe care nu indică o direcție sau un scop. [Infinitivele fără a s'au mai păstrat numai în următoarele cazuri: după verbele ajutoare: *coîn face, aș dori*; la imperativul prohibitiv: *nu lucră*; după *pot* și *știu*: *pot merge, știu cântă*; după un timp al verbului a *vea* urmat de pron. rel. sau de adverbe, cu sau fără prep.: *Trebuie să ai ce pune în locul ei.* ISPIRESCU, L. 207. *Nu mai știau ce face.* idem, 294. *Nam cui spune. Am la cine alergă la o nevoie. N'are după ce bea apă, de sărac ce e. N'are cum grâi altfel. Nam de unde ști.* Infinitivul poate fi despărțit de a numai prin negațiune, forme pronominale și particule: *E greu a nu-l prea supără.*] Une-ori prep. a e întârziată prin alte prep. finale: *Îi rugăui să se lase de a face călătoria.* ISPIRESCU, L. 4. *Să-i deschidă toate tronurile cu haine spre a-și alege.* idem, 3. *A lumilor părțile infelurite pentru a-nchegă pre totul sânt înfulept potricei.* KONAKI, P. 272.

5°. Exprimă genitivul și dativul declinațiunii nedeterminate și anume: a) Când substantivul atributiv e precedat de un numeral sau de un cuvânt care înseamnă o cantitate, el se leagă prin prep. a de substantivul de care depinde: *I-au tăiat capul și lui și a trei prunci.* DOSOFTEIU, V. S. 5/. *Învieria a toată lumea.* VARLAAM, C. 321. *Pre acest cucon înaintea a atâtea năroade învise-l.* idem, 320/. *Să ls lege de codițele a trei cai nelătrăși.* REGEGANU, P. II, 40. *Cu ocazia a trei alegeri.* BELA-VRANCEA, P. 65/. *A sa a tot putere nici mai scade, nici slăbește.* KONAKI, P. 272. *Ochiul soacră-sa cel a tot căzătoriu.* CREANGĂ, P. 7; de aici: *atotputernic, atotvăzător, atotștiutor* etc. | b) † În limba veche se exprimă prin a dativul nedeterminat, mai exact ca azi, când, dacă nu admitem pe *la*, trebuie sau să alogem forma articulată, sau să circumscriem prin dativul pronumelui nehotărât: *Să nu te închini a Dumnezeu străină.* CORESI, PS. 224. *Îndurate Doamne, dăi a inger blând să ia cu pace sufletul meu.* VARLAAM, C. II, 14/. *Deade pâne a flămânzi.* DOSOFTEIU, V. S. 18/. (Cfr. a).

— Este lat. ad. păstrat în toate limbile romanice. Sensul lui fundamental este 1°. cel local, al apropierii, gândite ca stare sau mișcare: *sercum sibi habere ad manum* (= a mână), *situs ad dexteram* (= a dreapta) *esse, proficisci ad eum fundum* (a-fund); ital. *andare a casa* (= acasă), fran. *être à la maison*. Când apropierea e gândită în legătură cu un timp, a e 2°. temporal: *ab hora octava ad meridiem*; ital. *venire a mezzo di* (= a-mezăzi), span. *anoche (aseară)*. Pentru sensul 3°. instrumental, cfr. ital. *parlare a sangue freddo*, fran. *crier à haute voix*, span. *hablar à boca llena*, „a vorbi cu gura plină”. Pentru sensul 4°. modal: fran. *battre à tort*, v.-prov. *vezer a penas*, „a vedea a-nevoie”, span. *a menudo* (= amănunt). Când apropierea e gândită ca ajungere la scop, se naște 4°. a final: *natus ad, alere canes ad venandum* (cfr. a vânat), ital. *condannare alla morte*, span. *nacer a la virtud*. 5°. Înlocuirea dativului prin a se înfelege ușor în cazuri ca: *mitto epistulam ad amicum* = *mitto epistulam amico*, după care urmă și un *dare ad, dicere ad aliquem*, până când în celelalte limbi romanice ad deveni prepoziția caracteristică a dativului. Ușor de explicat e și *ad* ca prepoziție a genitivului, care e, mai adesea, cazul posesiunii. Posesiunea însă poate fi gândită ca o apropiere nemijlocită a stăpânului de obiectul posedat, așa încât în latina de mai târziu întâlnim pe o piatră mormântală: *hic requiescut membra ad duos fratres: Gallo et Fidencio* (Thes. linguae lat. 1,559), „nici odihnesc mădulara a doi frați.” Dintre țările romanice numai Franța și Provența cunosc astfel de construcții: v.-fran. *la robe a la dame*,

v.-prov. *fraire al rey*, astăzi: *fiș-ă-putain, barque à Caron*, și în limba populară: *la femme à Jacques* etc.

A! interj. „Ah!” — Sunet reflex, pronunțat în fața neașteptatului. A, *lăltharule, vii de stînghirești fata?* ALECSANDRI, T. 940. | De aceea exprimă mai ales mirare, ca efect imediat al surprinderii: *A, vis oare este, nălcuire sau adevăr?* MARCOVICI, C. 32. | Surprinderea e mai rar plăcută: *Pepelea: „Să ciocinim, Jupâne! Noroc și ntr'un ceas bun!” Arvinte: „Amin! (bea...) A... bun îi!”* ALECSANDRI, T. 841. | Mai des surprinderea e neplăcută și se prefacă în indignare: *N'apucă să sfârșască, căci buzduganul armașului, lovindu-l drept în frunte, îl doborî la pământ.* „A, voi ocăriți pe domnul vostru!” *strigă acesta...* C. NEGRUZZI, I, 123. [Cfr. a h!]

|| Prin câte-va mijloace formale se poate modifica și sensul acestei interjecțiuni: a). Când întâmplarea e așteptată, dar rămâne neașteptată momentul când apare, se exclamă *adi*, în unele părți cu aspirație între cei doi a: *ah! Cănd zicem cuică, că i s'a întâmplat așa cum îi prevesteam!* „a! a! bine fi-a făcut!” sau: „a! a! nu fi-am spus eu să te feresti?” *A...!* Eram sigur! VLAHUȚĂ, D. 336. | b). Când surprinderea e foarte mare, a se aspiră: *ha!* *Pepelea: Jupâne Arvinte! Arvinte (deșteptându-se speriat): „Ha!... ce este? ... am visat că s'o spânzurat Pepelea n'eu!”* ALECSANDRI, T. 836. Acest *ha!* fiind expresia unei stări de buimăceală, de surprindere așa de mare, încât nu sântem în stare să pricepem ce vedem sau ce auzim, poate deveni o particulară întrebătoare: *ha? = „ce?”*, „Dar ce spuneti, ce-ați mai cerut?... Fote și inele? sau numai dragostile, ha? Și dragostile tot cu de cei tineri, ha?” idem, T. 215.

A pron., art. v. al, și.

A rb. v. aduce, avea, vrea.

Ă z. m. Literă a alfabetului românes și sunetul care-i corespunde. Pronunțarea lui ă e grea pentru străini. — Modificat din A¹.

Ă z. m. v. i.

ABĂ s. f. „Bure, clement de bure.” — Stofă groasă de lână, numită în Transilv. mai ales pănura, pe alcocrea (Ialomița, Buzău, etc.) dimie. *Bumbacul au fost scump și... n'am cumpărat, ce am cumpărat, habă, c'au fost cam ieftină abaoa.* IORGA, B. R. (Brașov, c. 1660). *Abă abă de 14 buciși un leu vechiu, abă roșie de 7 buciși un leu vechiu.* ap. HEM. 61 (Mold. a. 1761). *Ciocareci străini de abă.* SLAVICI, N. I, 136. | Spec. „Haină de abă”: *Toți din marginele lumii în Moldova adunați, Veniți goli, în străie proaste, în abăle îmbrăcați.* BELDIMAN, TR. 342. [În Transilv., pe Târnave, se aude *ăbă*, poate din cauza ung. *aba*, cu sensul de „jesătură mai fină”, ap. HEM. 76—77; după I.B. și: *habă, habă*, cu aspirație, ca în rut. *haba*.]

— Turcescul *aba*, „idem”.

ABĂ? interj. (Fam). „Voyons! Dis donc! Dites donc!” — Sunet reflex, exprimând mirare (a?) amestecată cu îndoiială (ba?). „Abă, mă! când ai venit? Abă, neică! de ce mai vorbești și a-ta?” Mai totdeauna în propozițiuni interogative și în asociere cu un vocativ, ap. HEM. 59 (Uraloiva). *Expresiuine cu care facem atenț pe altul, la începutul unei convorbiri: „abă-mă, de căți ani ești?”* RĂDULESCU-CODIN. *Abă, Dragomire, când pleci tu?* CARAGIALE,

T. 33. [In Mold. și: *habă*. *Habă*, *cucoană* *Varvară*, *la poftim pe prispă-afară*. SEVASTOS, C. 311/2. | Cfr. *abă*.]

ABĂC s. a. „*Abaque*; *boutier-compteur*“.— Tablă grafică pentru calcul. | *Spec.* Aparat de numerațiune pentru copii, format dintr'un cadru de lemn cu zece verzele paralele, pe care sânt înșirate câte zece sfere mici mobile, de colorii diferite.
— N. din fran.

ABĂGÉR s. m. = *abagiu*. Se aude în Moldova. *Abagerii să nu fie coluci* a *vinde marfă subțire*. URICARIUL, II, 43 (Mold. a. 1783). *Abageriu* = *negustor de sumani și de alte stoffe de natura abalsi*. ȘEZ. II, 125. [Dial. și † și: *abageriu*.]
— Derivat din *abagiu*, cu suf. nom. agent.-ar.

ABĂGERESC-EASCĂ adj. „*Appartenant au métier d'abager*“.— Adjectiv format din *abager*, prin suf. -esc. Ac *abăgeresc*. ap. HEM. 110 (OH).

ABAGERIE s. f. „1°. *Fabrique ou magasin d'abă*. 2°. *Métier d'abager*“.— 1°. Fabrică sau prăvălie de abă. *Duca Vodă... au fost la dușeană la abagerie*. MUSTE, LET. III, 9. || 2°. Meseria de abagiu. *Toți lucrătorii cari metahiriresc meseria abageriei și a pândșirii de aici din poliția Bucureștilor*. DOC. (a. 1775), ap. ȘIO. II, 1, 5.
— Derivat din *abager*, cu suf. abstr. -ie.

ABAGIU s. m. „*Fabricant ou marchand d'abă ou de rétements d'abă*“.— Fabricant, negustor de abă, croitor de halne de abă. *Casa lui Petco abagiul*. DOC. (a. 1684), ap. HEM. 63. *Straiete ce fac abagiul sânt: tuzluci, nădraji, mintene scurte până la brâu, epingele, șube*. I. IONESCU, M. 697.
— Din turc. *abâgi*, „idem“.

ABAGIUBĂ s. f. (Bot.) = *măliniță*. Numai la BĂRCIANU.
— Etimologia necunoscută.

ABĂĖ s. m. † }
ABĂĖORĂ s. f. † } v. *șabracă*.

ABAJÜR s. a. „*Abat-jour*“.— Învelitoare de pânză, de sticlă, sau de hârtie, așezată în jurul unei lumini, ca să concentreze razele în jos. [Plur. -*jururi*.]
— N. din fran.

ABĂLDĂ s. f. † „*Dépôt de marchandises*“.— „*Magazine*“. *Abaldă* = *Horreum*, *emporium mercium... die Niederlage der Waaren*. LB.
— Probabil, prin metateză, din germ. *Ablade*[raum].

ABANDÓN s. a. (Jur., Comerc.) „*Abandon*“.— *Abandon* = „*renunțare*“, d. ex. *asiguratul renunță la restul de marfă arariată*; *abandon maritim*. I. PĂȘU, C. C. 287.
— N. din fran.

ABANÓS s. m. (Bot.) „*Ébène*; *Ebenus*, *Ébénier*“.— Arbore din familia Ebenaceelor, cu lemnul negru greu și tare. *Foiuleană de-abanos*. *La luncuța rară'n jos Trece Ghiță cel frumos*. ȘEZ. II, 80 (Buda, în Suceava). | *Spec.* „*Lemn de abanos*“. I *șcreieș verde*, I *șcreieș de abanos și poleit*. DOC. (a. 1669, Mold.), ap. HEM. 67. *Un lung caic de abanos, în aur prelucrat*. ALECSANDRI, P. 147. | *Poet.* *Donă lacrimi ulă gnaia-i de-abanos*. BOLINTINEANU, P. 274.
— Turc. *abanos*, luat de la Arabii, care li au de la Grecii (ἄβανος), iar aceștia de la Hebrei (*eben* = „piatră“).

ABĂRLĂU s. a. „*Vaisseau dans lequel on filtre le lait*“.— *Abărlău* = un *blid* în care se străcură lap-

tele. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. RĂDULESCU-CODIN. VICIU, GL. [Plur. -*laie*.]

— Ung. *abarló*, „vas de opărit“ (*abrolni*, „a opări“).

ABĂTĂTOARE s. f. „*Auberge*“.— „*Ōspătărie*“ (= loc unde se abată drumeții). *Abătătoare*... = *diversorium*, *die Herberge*, *Einkehr*. LB.

— Derivat din *abate* (I, 2°), prin suf. instr. -*ătoare*.

ABĂTĂTOR-TOĂRE adj. „*Assidu*, *actif*“.— Adjectivul verbal al lui *abate* (derivat prin suf. -*ător*). „*Străduitorul harnic*“: *Acesta e om abătător*. În Brașov (com. Lacea).

ABĂTĂTURĂ s. f. „*Détour*, *écartement*; *arrière-pensée*“.— Cuvânt rar. *Fig.* „*Intenție lăturănică, gând ascuns*“. *Scopul meu privește la ajutorul și folosul neamului, iar nu la vre-o netrebnică și rea abătătură*. PISCUSCU, O. 48. [Plur. -*turi*.]
— Derivat din *abate* (I, 1°), prin suf. abstr. -*ătură*.

ABĂTE vb. III. „I. *Décier*. 1°. *Dérivée* (un cours d'eau), (se) *détourner*; *s'écarter*; *faire un détour*. 2°. *S'arrêter* *aque part en passant*. 3°. (Impers.) *Il lui passe par la tête, il lui prend une envie*. 4°. *S'empresser* (à), *s'efforcer* (de)“.— II. (S')*abattre*“.

I. 1°. A ieși (sau a scoate) din direcția apucată, pentru a merge (sau a duce) în treacă în altă direcție. *Trans.* *Abătând din marea sa opa Sarghejiu, i-au aflat toată acufia*. CANTEMIR, HR. 83. *Văzând baba că nu poate abate pe ficioarașii săi din voia lui, i-au gătit merinde de ducă*. SBIERA, P. 141. | *Refl.* *Se abate Israel de la dînsul*. BIBLIA (1688), 111/2. *Din calea bețindui și Hristos s'a abătut*. BARONZI, L. I, 59. | *Abol.* *A doua zi zimerând iarăși cu vitele la păscut, abătă din drum și dete iarăși la copaciul cu priceina*. IPSIRESCU, L. 231. || *Spec.* *A se abate din (de la) vorbă* = „a face digresiuni“: „*s'écarter du sujet, faire une digression*“. *Dar ne-am cam abătut de la vorba noastră, fără să simim*.

2°. Părăsirea direcției apucate devine un element secundar, pentru ca să apară, ca notă principală, ideea opririi la un loc. *Refl.* *Îi ieși înainte o miuere și-i zise: „abate-te la mine, odihnește-te, nu te teme”*. Și s'au abătut la dînsa în cort. CALENDARIU, (1814), 110/2. *Ștefan cu cățea dintre căpitani săi se abătură în lalelele pârcealabul Drăgoiu*. MARIAN, T. 110. | *Abol.* *Au plecat după leac, abătând iarăși pe la Ileana Cosânzeana*. SBIERA, P. 29. *Mai abate pe la câte-o cărciumă*. JIPESCU, O. 142.

3°. În sens figurat poate există și o abateră a gândului. Prin omiterea subiectului „gândul“, se zice: *ii abate (într'o parte)* = „li cășună, li vine, li se năzare, li trăsnește (prin cap), li apucă“.
Când ii abate ie într'o parte, n'o mai poți scoate dîntre'a ei. CONTEMPORANUL, VIII, 4. *Mai deunzii îi abătuse strigoaicei să-mi punie coarne de fier*. ALECSANDRI, T. 939. *Un instinct... Ce le-abate și la pasări de vreo două ori pe an*. EMINESCU, P. 255.

4°. Părăsirea drumului, sau (în mod figurat) a acțiunii vechi, înseamnă începutul unei acțiuni nouă, care presupune, la rândul său, o încadrare, o străduință. De aici s'a născut: *abat de...* = „mi dau silința, mă străduiesc, dau zor, zoresc, mă grăbesc să“... *Oblicinul episcopul [că păgânii vor da foc bisericii], abătă de botedză pe toți oțlagenicii*. DOȘTOVEI, V. S. 242/. *Abătă într'acești dzii, de măriță și fata a doua*. VARLAAM, C. 31/. Păstrat încă în Transilv. *Abate de pornește — age moceas;... frachte dass du aufbrechest*. LB. La Brașov (com. Lacea): *Mult a abătut, până și-a căzut feciorul om*. *Abate și în, că ești lăndră!* (Cfr. *abătător*).

II. „A dobori, a culcă la pământ“. *Trans.* „*Năprusnica săcure Abate toți copaci mari din falnică pădure*. ALECSANDRI, P. III, 438. | *Fig.* *Nenorocirea asta l-a abătut grozav*.

[Se conjugă ca *bate*.]

— Dacă facem abstracție de II, care-i un franțuzism, sensurile lui *abate* se deosebesc și de lat. *abbatēs* (*Theol. linguae lat.*), și de corespondentele romanice: ital. *abbatte*, engad. *abater*, fran. *abbatire*, span. *abatis*, portug. *abater*, care înseamnă toate „a doborî”. Dar nu numai *abate*, ci și *străbate* și *răz-bate* arată aceeași depărtare de sens de primitivul *bate* (efr. ital. *strabaterre* „a chinul”), care în aceste compozițiuni are sensul de împing (*a-bat* = „împing la o parte”). Explicarea acestei schimbări semantice trebuie căutată în influența slavului *biti*, care înseamnă „bătore” și „percutoare”. Într-adevăr, *răz-bate* și *răz-bi* (= paleosl. *razbiti*) sânt sinonime, și cel d'întăiu s'a născut din al doilea, prin înlocuirea slavului *biti* cu românescul *bate*.

ABĂTE s. m. „Abbe” — 1°. Starețul unei mănăstiri catolice de bărbali, instituită ca abateie. 2°. Titlu onorific, dat unor clerici catolici, fără a cărmui efectiv o abateie.

— N. din fran. (= lat. *abbas*, -atem, iar acesta = grec. ἄββας, care-i siriacul *abba*, „tată”).

ABĂTERE s. f. „Déviation, écart; digression; exception”. — Infinitivul lui *abate*, devenit abstract verbal. Fără nici o abatere la străbătute, am dat mărturia. URICARIU, XI, 248 (a. 1776, Mold.). Am trecut a-și spune despre abaterile Turciei de la tratatele ce acă cu domniștii noștri. GHICA, S. 179. | *Spec. Abatere din vorbă* = „digresiune”. Abatere de la regulă = „excepțiune”.

ABATEIE s. f. „Abbaye”. — Mănăstire catolică ale cărei venituri constituiau un beneficiu pentru cel orânduit ca stareț al ei.

— Din ital. *abbazia*.

ABATORIU s. a. „Abattoir”. — Locul unde se taie vitele. „Salhană, zahană”. [Și: *abatôr*.]

— N. după fran.

ABĂTŪT, -Ă adj. „1°. Écarté. 2°. Abattu. 3°. Battu”. — Participiul lui *abate*, devenit adjectiv. 1°. „Depărtat”: *A dachilor limbă saună-ș cu a Italior, însă abătă-i de stricată și abătulă, cît de-abia poate să înfășleagă Italul*. CANTEMIR, HE, I, 127. Prin „abătut” înțelegem aceea ce Francezul zice prin „écarté”. C. NEGRUZZI, I, 257. 2°. „Descurajat, deprimat”. *Dau se simțea... abătut*. EMINESCU, N. 78. *Obosită de drum, abătută de mahnire*. SPIRESCU, L. 55. | 3°. „Bătut” (în Banat). *Unul eră mai isteț... celalalt eră mai mulțăm, mai abătut cu leuca*. (= bătut cu leuca) CĂTANĂ, P. B. II, 130.

ABCÉS s. a. (Med.) v. *absces*.

ABDICĂ vb. I. „Abdiquer”. — A renunța la ceva, mai ales la tron. *Intenția de a părăsi tronul eră dar oficial indicată...; aveă să abdică peste două luni*. MAIORESCU, D. I, 6. | *P. ext.* *A abdică de la datorie* = „a nu-și îndeplini datoria”.

— N. din fran.

ABDICĂRE s. f. „Abdication”. — Infinitivul lui *abdică*, devenit abstract verbal. *Principele... se hotărâse să părăsească țara... și... chiamă la palat pe fostii Locotenenți Domnești... pentru a remite în mâinile de la care primise stăpânirea...; actul de abdicare*. MAIORESCU, D. I, 34.

ABDOMÉN s. a. (Anat.). „Abdomen”. — „Pântec”. [Plur. -mene; -menuri.]

— N. din fran.

ABDOMINĂL, -Ă adj. (Anat.). „Abdominal”. — Ce ține de pântec. *Căpătăul de jos sau abdominal* [al sternului]. KREȚULESCU, A. 35.

— N. din fran.

ABDUCTIUNE s. f. (Anat.). „Abduction”. — Mișcare care depărtează de axa trupului unul dintre măduarele sale (prin mușchii legați de acea parte).

— N. din fran.

ABDUCTOR, -TOĂRE adj. (Anat.). „Abducteur”. — Care produce abducțiune. *Mușchii abductor*.

— N. din fran.

ABECEDĂR s. a. „Abécé”. — Cartea din care se învață literele și cititul, numită mai de mult *azbucoavnă*. *Eră un abecedar, cu slove de un palmac de mari*. C. NEGRUZZI, I, 7. [Și, sub influență germană: *abețedăr*, apoi: *abițedăr*, *abițidăr* (Buzău), *abețadăr*. ȘEZ. II, 125.]

— N. din lat. *abecedarius*.

ABERĂNT, -Ă adj. (Bot.). „Anomat”. — Care prin conformațiunea sa se abate de la tipul normal. *Valeriana dioica e un tip aberant, căci are mai ales numai organe de un singur sex*.

— N. din lat. *aberrans, -tem*.

ABERĂȚIE s. f. }

ABERĂȚIUNE s. f. }
„Aberration”. — 1°. „Rătăcire” (în sens moral). *Ce stranie aberațiune, ce lipsă de cugetare și de maturitate politică!* MAIORESCU, D. I, 515. | 2°. (Astr.) Deviațiunea aparentă a razelor luminoase care ponesc de la o stea.

— N. din fran. (lat. *aberratio*).

ABEȘ interj. „Pour sûr!” — *Se întrebunțează* [în Banat] *în vorbire ca adverb afirmativ. De ex. abeș că-i zic oamenii prost, că nu-i zic în zadar*. *De asemenea, unul vorbind ceră, celalalt afirmă vorba zicând: „abeș!”* ap. HEM. 80. (Măidan, comit. Caraș-Severin). Atestat, fără explicaire, și în ANON. CAR. — Etimologia necunoscută (efr. baș!).

ABIĂ adv. „P. A peine; presque pas; au moins. 2°. Avec peine, difficilement”.

1°. Adverb de timp, arătând momentul când se sfârșește acțiunea exprimată prin verb. Relevarea acestui moment are loc însă mai cu seamă atunci, când vrem să mai spunem și „ce s'a întâmplat după aceea”, deci propoziții în care se găsește *abiă* li urmează altă, mai rar nelegată prin conjuncțiune: *Și abiă plecă bătrânul: ce mai freamăt, ce mai sbucium!* EMINESCU, P. 241. de obicei legată prin: *și, și unde, când: Baba... abiă zice, și de-odată valea, muntele cuișe. ALECSANDRI, P. I, 70. Abiă sfârși de zis, și unde începă revelează a le'nmuia ala case*. SPIRESCU, ap. GCR. II, 356. *Abiă armata creștină sosi...; când o mare turburare ameiă toată tabăra*. BĂLCESCU, M. V. 143. | Foarte des amplificat prin propoziția *de*: *De abiă apucasesm a adormi, și un vis fantastic veni*. C. NEGRUZZI, I, 60. | Când însuși momentul acțiunii devine punctul esențial asupra căruia ni se concentrează atențiunea, iar nu cele ce urmează după acest moment, atunci sensul de „puțin” de timp prevalează, și *abiă* se apropie de „puțin”. *Pică poamele când se coc, abiă mișcând pomul la rădăcină*. ZILOT, CRON. 113. *Pângeam pe aceă femeie... pe care abiă o cunoșteam*. C. NEGRUZZI, I, 49. *Abiă vie, o aruncară în lemnii*. DOSOFTEIU, V. S. 91/2. | De aici apoi sensul de „cel puțin”: *Hai și tu cu mine...; de abiă te-i mai încălzi mergând*. CREANGĂ, P. 241. *Lasă-i să plece; abiă nu ne-o mai supără cu vorba lui*.

2°. Adverb de mod: „cu greu, anevoios”. *Și curarem pre lângă un ostror, și abiă putum firea corabila*. COD. VOR. 87/2. *Abiă au scăpat puținei, de au fugit în Crâm*. NEULCEU, LET. II, 428. | *Absol.* *Intrăceă zi se tăriră... Cu vai cu chiu și abiă*. PANN, P. V. III, 96. — Uneori însoțit de alte cuvinte, care exprimă aceeași idee: *Până'n sealtă abiă numai au ajuns la lăcașul său*. DRĂGHICI, B. 148. *Abiă cu mult greu am scris*

și această sfântă carte. DOSOFTEIU, ap. GCR. I. 251¹. Adese-ori noțiunea e întărită prin repetare: *În cinci șase zile abia apă pută veneri tana după placul său*. CREANGĂ, P. 4. | Foarte des amplificat prin prep. de: *Într-un bietul suflet, de deabia se îngână*. DOSOFTEIU, V. S. 131. Când erau să se lase jos... d'abia d'abia atinsu cu piciorul. ISPIRESCU, L. 7.

— Derivă din lat. *vix*, care are aceleași două sensuri fundamentale: 1° temporal: *vix la zecerea, v...* VERG. și 2° modal: *affirmare vix possumus*. CIC., păstrat și în dial. sursele al Reto-românilor, sub forma *res*. La noi s'a compus cu prep. a (2° și 3°); tot astfel în vechea spaniolă: *abes. Abia*, dialectal *agă* (Transilv.), *agă* (Mold.), s'a născut din *abia, iar aceasta din *abi* (Turnu-Severin), JAHRESBER III, 312, la care s'a adăugat adverbialul *-a*. Forma *abi* e reflexul regulat al latinului vulgar *es* (= *vix*), cu prefacerea lui *-es* în *-i*. Alături de *abi* se aude însă și *abé*, și, cu adăogarea adverbialului *-a*: *abéa* (trisilab), JAHRESBER III, 312 (Topoloveți în Banat), id. VII, 82, din care s'a născut apoi: *abéa*. Forma *abé* presupune căderea lui *-s* final din *res* (= *vix*), probabil din pricina poziției neaccențuate în frază, pe care o are în înțelesul temporal („*abia zise*, și...“).

ABIELUȘCA *adv.* }

ABIELUȘA *adv.* }

ABIELUTA *adv.* }

„*A grande peine, très pen; à peine*“. — Diminutive din *abia* (2°) (derivate după modelle ca: n'uiă — *nuieleșe, nuieleșă* etc. cu păstrarea finalului adverbial *-a*). E cu răzul orbefului, când zărește d'abielușca, ca prin silă, ori ca prin ciur. JIPESCU, O. 50. Numai de-ogheșca d'atinseiu. (Râmnicul-Sărat, com. Rădulescu). *Aghelușa iese băietu în lume, și-i șiret și rău*. ȘEZ. II, 189¹⁰.

ABIĂ-Ă *adj.* „*Habile*“. — „Indemânatic, priceput, iscusit, dibăciuc“. *Un parlamentar vechiu și abil*. MAIORESCU, D. I, 537.

— N. din fran.

ABILITĂTE *s. f.* „*Habileté*“. — „Indemănare, pricepere, iscusință, dibăcie“. *Împrosptând... cu puțin scrupul, dar cu multă abilitate, vazu partidului...*, *izbuște*. MAIORESCU, D. II, 128.

— N. din fran. (lat. *habilitatem*).

ABIRUIRE *s. f.* † v. *biruire*.

ABIS *s. a.* „*Abîme*“. — „Prăpastie, genune“. *Caimac, gugoșe, alivenci... se îngropă în stomahul lui ca într-un abis*. C. NEGRUZZI, I, 286. *Luna umple de răpaie cereștile abisuri*. ALECSANDRI, P. III, 288. [Plur. *bise; -bisuri*.]

— N. din lat. *abyssus*.

ABITAȚIUNE *s. f.* (Jur.) „*Habitation*“. — „Lăcuire“. *Drepturile de uz și abitațiune se stabilesc și se pierd în același chip ca și uzufructul*. HAMANGIU, C. C. 141.

— N. după fran.

ABITIR *adv.* (Fam.) „*Encore plus, encore mieux, extra*“. — În Comp. Se întrebuintează numai la comparativ și corespunde lui „și mai și“, sau mold. „mai dihai“. *O lumină, ce strălucea mai abitir ca un soare*. CALENDARUL BASEMELOR (1881), 20. *S'a văzut acum în brațele unui om, care-l făcuse mai abitir ca tată-său chiar*. ap. HEM. 88 (Bileciurești). *Are ambiț băiatul, ca să fie compania noastră cea mai abitir din toate*. CARAGIALE, T. II, 18.

— Etimol. indoeuropeană. Probabil că mai *abitir* s'a generalizat din fraze ca cea citată la locul d'întâiu, unde însemnează „mai luminos“, și corespunde turc. *abeter*, comparativ din *abe* „luminos“. ȘIO. II, I, 6.

ABIUȚA *adv.* = *abieluța*. În Banat. *La stână laptele-l*

închiază 'n caș și urdă, adecă laptele se încălzește d'abiuța și în el se pune chiag. LIUBA-IANA, M. 111.

— Derivat din *abiă* prin suf. dim. *-uț*, cu păstrarea finalului adverbial *-a*.

ABLAS *s. m.* † „*Contribuable*“. — Numirea birnicilor de la sate, în județul Mehedinți, până la a. 1859. *Cea mai de pe urmă tabelă despre populațiunea județului Mehedinți a fost următoarea: 27.300 birnici români din sate, zici ablași, 290 birnici români din lărguri*. I. IONESCU, M. 185.

— Derivă probabil din germ. *Ablass*, „indulgență“, numindu-se astfel și persoanele care se bucurau de un drept de indulgență la plățirea birului.

ABLAȚIUNE *s. f.* (Chir.) „*Ablation*“. — Operațiune prin care se scoate din trupul omenes o parte bolnavă.

— N. din fran.

ABLATIV *s. a.* (Gram.) „*Ablatif*“. — Acel caz al declinării, care arată că substantivul respectiv servește ca punct de plecare, sau ca instrument, la acțiunea exprimată prin verb.

— N. din lat. *ablativus*.

ABLEGĂT *s. m.* „*Ablegat*“. — Trimis al papei. [În Transilv. = „deputat“.]

— N. din fran.

ABLIGEANĂ *s. f.* (Bot.) v. *obligeană*

ALBUȘOARĂ *s. f.* (Bot., lht.) v. *albișoară*

ABLUȚIUNE *s. f.* „*Ablution*“. — „Spălătură“. 1° (Med.) Spălare pe corp, mai ales cu buretele. 2° (Teol.) Spălarea trupului prescrișă de religia musulmană, evreiască etc.

— N. din fran.

ABNEGĂ *vb. I.* „*Renier*“. — „A tăgădui, a se lepăda de...“. *Și-a abnegat credința strămoșească*.

— N. din lat. *abnegare*.

ABNEGARE *s. f.* „*Abnegation*“. — Infinitivul lui *abnegă*, devenit abstract verbal. „*Jertfă de sine, făcută de bună voie, lepădare de sine*“. *O fara mea!... Cerulu-ți-au copiii în zile deurgie? I-ai dat cu abnegare*. ALECSANDRI, P. III, 476.

ABNEGĂȚIE *s. f.* }

ABNEGĂȚIUNE *s. f. f.* }

= *abnegare*. *Vine de la natura... accă abnegație de sine [a femeii], pentru a se consacra sofului, părinților, copiilor*. cf. C. NEGRUZZI, I, 289. *S'au împăcat numai din abnegațiune patriotică*. MAIORESCU, D. II, 247.

— N. din fran. (lat. *abnegatio*).

ABNORMITĂTE *s. f.* „*Ce qui est anormal*“. — Cevă ce e nenormal și, prin urmare, rău. *Societatea este destul de bine organizată pentru a se garanță în contra unor asemenea abnormități*. MAIORESCU, CR. I, 313.

— N. după germ. *Abnormität*.

ABÓ *interj.* † Sunet reflex, exprimând mirare. *Abó* = *Admirantius particula*. ANON. CAR. (Cfr. *abă*?).

ĂBOALĂ *s. f.* v. *boală*.

ABOLÍ *vb. IV.* „*Abolir*“. — „A nimici, a anula, a oborî, a desființă cu desăvârșire“. *Ar fi mult mai nimerit pentru societate a renunșă la uniformitatea proiectului [și] a abolî toate regulile restrictive și stabilite*. ODOBESCU, II, 322.

— N. din fran.

ABOLIȚIE *s. f.* }**ABOLIȚIUNE** *s. f. }*

„Abolition”. — „Nimicire, desființare, anulare”. *Comuniștii noștri, aci sânt nemulțumiți că n'am cerut abolitia proprietății...* GHICA, A. 511. *Abolițiunea robiei...*, abolitiunea drepturilor de naștere... sânt victorii ale libertății. idem, s. 195.

— N. din fran. (lat. *abolitio*).

ABONĂ *vb. I.* „(S')abonner”. — A înscrie de mai înainte cu plata la o gazetă, la o revistă, la teatru, sau la alt serviciu public folositor. — *Trans. și refl.* *Abonez o lojă la teatru. M'am abonat la primărie pentru ridicarea gunoaielor. Mă abonez la un jurnal.*

— N. din fran.

ABONAMENT *s. a.* „Abonnement”. — Învoiala făcută cu cineva spre a se abonă la ceva. *Câți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru!* C. NEGRUZZI, I, 253. *Iau un abonament la căile ferate. Carte de abonament.*

— N. din fran.

ABONĂRE *s. f.* „Abonnement”. — Infinitivul lui *abonă*, devenit abstract verbal. *Am sprijinit acest așezământ prin cumpărare i abonare la tipăriurile asociației.* ERICARIUL, XIII, 343 (a. 1851, Mold.).

ABONĂT, -Ă *adj., subst.* „Abonné”. — Participiul lui *abonă*, devenit adjectiv și substantivat în parte. *Persoanele abonate la teatru. Abonații unei reviste.*

ABONDĂ *vb. I. v. abundă.*

ABORDĂ *vb. I.* „Aborder”. — 1°. *Intrans.* (Mar.) A trage la țarm și a se opri acolo, spre a debarcă. *Bastimentul, pe care eram, a și abordat într'una din schele.* GHICA, S. 532. | *Spec.* A izbi un alt vas. | 2°. *Fig. Trans.* A se îndrepta spre cineva și a începe vorba. *Îi abordează cu piept deschis, zicându-i...* C. NEGRUZZI, I, 273. | A se apuca de covă, mai ales pentru înțala oară *Iluziile junelei, care abordă cu curaj orice întreprindere...* făcîndu-se improvizații impresari a se apuca cu totdinadinsul de lucru. idem, I, 342. [*Abórd și aborólez.*]

— N. din fran.

ABORDĂCIU *s. m.* (Mar.) „Abordage”. — Izbirea a două corăbii. [Se pronunță și se scrie și: *abordăj*].

— N. din fran.

ABORÎ *vb. IV.* *v. obori.*

ABORIGEN, -Ă *adj., subst.* „Aborigene”. — Cel care aparține populației primitive a unei țări. „Băștiinaș”. — N. din fran. (= lat. *aborigines*).

ABORTĂ *vb. I.* (Med.) *v. avorî.***ABOȚIT, -Ă** *adj. v. boțit.*

ABRACADABRĂNT, -Ă *adj.* „Abracadabrant”. — Termen familiar și glumeț, cunoscut numai de clasele culte: „neobiceiuit de tot”. *Apare pe scenă într'un costum abracadabrant.* CARAGIALE, N. S. 92. — N. din fran.

ABRĂȘ, -Ă *adj.* „I. 1°. [*Blond (en parlant de l'homme)*]; *avec des taches blanches (en parlant d'un cheval)*, arzel. II. 1°. *Bizarre, étrange.* 2°. *Méchant, mauvais, violent.* 3°. *Manqué.*”

I. 1°. Sensul original se găsește la Aromâni, unde *abraș* înseamnă: „cu petiță albă-gălbui și cu păr și gene de aceeași culoare”. WEIGAND, AR. II, 122. | La noi s'a specializat asupra cailor. *Calul se numește abraș, când are o pată albă sub coadă.* ap. HEM. 90 (Galats în Iași, Măcișeni în Covurlui, Giur-

gești în Suceava etc.). *Când fruntea și ochii [calului] sânt cărăriți, se zice cal iabraș.* ap. HEM. 90 (Măcsenu, în Buzau).

II. 1°. Din acest sens s'a dezvoltat cel de „ciudat”. *Abraș — ciudat, al dracului; om abraș — om căruia nu-i suflă mulți în bors, anapăda.* ȘEZ. II, 126^{1/2} (Suceava). | 2°. Dar de omul și animalul „însemnat” poporul crede că trebuie să te ferești. De aici sensul de „rău, nărăvaș, violent”. *De oamenii cu părul roșu să te ferești, că sânt oameni abrași.* (Vânători, în Neamt), ap. HEM. 90. *Poporul crede că oamenii cu părul roșu sânt pocii; dacă mergînd cu o treabă, întâmpină în drum v' un om roș, n'o să izbutescă în cele dorite; le mai zice că sânt abrași.* (Copou, în Iași), ap. HEM. 90. | 3°. Din exemplul din urmă se vede, cum abraș poate însemna „neizbutit”, când e vorba de o întreprindere. *Planurile cele mai bine întemeiate rămân adese abrașe.* ALECSANDRI, T. 791. | 4°. *A ieși abraș — a nu izbuti; „ne pas réussir”. S'au gudurat pe lângă Români, doar i-a înșelă...; dar ieșind abraș... au luat calea judecării.* idem, T. 1439.

[În Munt. *iabraș*. | Se găsește și ca adj. inv.: *a-brășa*.]

— Din turc. *abraș*, „bariolé, (cheval) nuancé de taches blanches”, poate prin mijlocire bulgărească. (*abraș* = „bălan”).

ABREVIĂ *vb. I.* „Abréger”. — „A prescurtat”.— N. din lat. *abbreviare*.

ABREVIARE *s. f.* „Abréviation”. — Infinitivul lui *abreviă*, devenit abstract verbal. „Prescurtare”.

ABREVIĂȚIE *s. f.* }**ABREVIĂȚIUNE** *s. f. }* = *abreviare*.— N. din fran. *abréviation* (lat. *abbreviatio*).

ABREVIATIV, -Ă *adj.* (Mat.) „Abréviatif”. — „De prescurtare”. *Semnele abreviative ale algebei.* CULIAN, A. 1.

— N. din fran.

ABROGĂ *vb. I.* „Abroger”. — A declara nevalabil, desființat, ceva ce fusese stabilit printr'o lege, un decret, o ordonanță. „A desființat”. *A abrogă o lege, o dispoziție ministerială etc.*

— N. din lat. *abrogare* (după fran.).

ABROGARE *s. f.* „Abrogation”. — Infinitivul lui *abrogă*, devenit abstract verbal. „Desființare”.

ABROGĂT, -Ă *adj.* „Abrogé”. — Participiul lui *abrogă*, devenit adjectiv. „Desființat”. *Regulamentele exterioare sânt și rămân abrogate.* MAIORESCU, D. I, 165.

ABSCÉS *s. a.* (Med.) „Abscess”. — „Bubă cu puroiu, bubol”. [Sî: *abcsés, abussus*.]

— N. din lat. *abscessus*.

ABSCIȘĂ *s. f.* (Mat.) „Abscisse”. — Una dintre cele două coordonate dreptunghiare (cea orizontală) care servesc a determina un punct al unei curbe plane. *Un exemplu luat din geometria analitică... ar presupune deplina înțelegere a operațiilor cu ordinate și abscise.* MAIORESCU, L. 173.

— N. din fran.

ABSCIȚIUNE *s. f.* (Chir.) „Abscision”. — Înlăturarea unei părți moi, prin tăiere.

— N. din fran.

ABSENT, -Ă *adj.* „Absent”. — Care lipsește, care nu e de față. *Absent din Iași, precum era, d-sa nu a cunoscut adresa decît după prezentarea ei la Camera.* MAIORESCU, D. I, 69. | (Jur.) Cel care lipsește de acasă

și despre care nu se știe de mai multe luni unde se află.

— N. din fran.

ABSENTĂ *vb.* I^a. „S'absentez”. — „A lipsi” (de undevă).

— N. din fran.

ABSENȚĂ *s. f.* „Absență”. — „Lipsă” (de undevă). — N. din lat. *absentia*.

ABSENTĂRE *s. f.* „Absență”. — Infinitivul lui *absentă*, devenit abstract verbal, „Lipsire”.

ABSIDĂ *s. f.* (Arhit.). „Abside”. — Absida sau fundul [bisericii]. ODOBESCU, I, 389. O mică absidă sau altar pentagon. Idem, I, 456.

— N. din fran.

ABSINT *s. a.* „Absinthe”. — O băutură alcoolică făcută cu foi de absinthium („pelin”) [Plur. *sinte* și *sinturi*].

— N. din fran.

ABSOLUT, **-Ă** *adj.*, *s. a.*, *adv.* „Absolu. Absolutment”. — *Adj.* Nesus nici unei condiții (contrariul de la *condiționat*) și nici unei restrângeri (contrariul de la *relativ*). „Necondiționat, deplin, nemărginit, desăvârșit”. Sântem pentru libertatea absolută a rostirii ideilor. MAIORESCU, D. I, 58. (Gram.) *Genetiv, ablativ absolut* = Propoziție în care verbul e înlocuit printr'un participiu sau printr'un adjectiv atributiv pus în genetiv (în l. greacă) sau în ablativ (în l. latină). (Fizic.) *Mișcarea este absolută, când corpul își schimbă locul său în spațiu față cu un altul care se află în stare de repaus absolut*. PONI, F. 7. (Chim.) „Curat, neamestecat, pur”. *Alcool absolut*. *Subst.* (Fil.) *Absolut* = Ceea ce există prin sine, în afară de orice condiții ale fenomenelor. *Adve.* „Intocmai, aidoma”. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte și toate celea din ea scăzute în analogie...; locuitorii acestei lumi ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiile în care le pricepem noi*. EMINESCU, N. 31. [În Transilv. și în înțeleșul de „absolvent”. *Teolog absolut* = „absolvent de teologie”].

— N. din lat. *absolutus*.

ABSOLUȚIE *s. f.* (Teol.) v. *absoluțiune*.

ABSOLUȚISM *s. a.* „Absolutism”. — 1^a. Regim politic în care suveranul are o putere absolută. *2^a*. Teorie care admite acest fel de regim. *3^a*. *P. ext.* Purtare sau judecată a unui om care cere supunere absolută. *Legislațiunea devine personală și astfel forma guvernului este ceea ce numim noi modernii: absolutism*. MAIORESCU, CR. III, 121.

— N. din fran.

ABSOLUȚIST, **-Ă** *adj.* „Absolutiste”. — 1^a. Stăpânit de absolutism. *2^a*. Partizan al principiilor absolutismului. *În Rusia absolutistă farul este și capul simbolului*. MAIORESCU, D. I, 112.

— N. din fran.

ABSOLUȚIUNE *s. f.* (Teol.) „Absolution”. — Iertarea păcatelor din partea ierarhului (a papei). *Papa i-a dat absoluțiunea*.

— N. din fran. (lat. *absolutio*).

ABSOLUȚORIU, **-TOĂRE** *adj. (subst.)* „Attestant la fin des études”. — Care adevărește terminarea studiilor. *Propria experiență este cea mai bună școală; numai că taxele acestei școli sânt prea scumpe... și când fi-ai câștigat testimonialul absolutoriu, ai ajuns adese-ori la sfârșitul vieții*. MAIORESCU, CR. II, 133. [În Transilv. și Bucov. întrebunțat și ca substantiv, după germ.

Absolutorium, cu sensul de „testimoniu absolutoriu”.]

— N. din lat. *absolutorius*.

ABSOLVĂ *vb.* I. v. *absolvi*.

ABSOLVĚNT, **-Ă** *subst.* „Qui a terminé ses études”. — Persoana care a isprăvit studiile, adesea cu înțelesul mai restrâns: Cel care a terminat anul de studiu fără a fi luat însă diploma finală.

— N. din lat. *absolvens, -entem*.

ABSOLVĚ *vb.* IV. „1^a. Terminer (ses études). 2^a. Absoudre”. — 1^a. A termina studiile, „a isprăvi”. *2^a*. A da absolvțiunea, „a iertă păcatele”. [Absolv și *absolvește*.] În Transilv. și Bucov. și: *absolvă* *vb.* I. care se aude și în Rom., însă numai în sensul 2^a. [Absolv și *absolvăz*.]

— N. din lat. *absolvĚre*, trecut la conj. IV și la conj. I.

ABSOLVĚRE *s. f.* „1^a. Fin (des études). 2^a. Absolution”. — Infinitivul lui *absolvĚ* (1^a-2^a), devenit abstract verbal. [Și: *absolvește s. f.* Cfr. *absolvĚ*.]

ABSORBĚ *vb.* IV. „Absorber”. — A sorbi cu desăvârșire, „a trage în sine, a suga, a înghiți”. *Hărta sugătoare absoarbe cerneala*. | *Fig.* *Ei căutau să absoarbă proprietățile cele mici*. BALCESCU, M. V. 12. *Politica din afară mi-a absorbit toate gândurile*. GHICA, S. 611. [Se conjugă ca *sorbi*.]

— N. din lat. *absorbere*.

ABSORBĚRE *s. f.* „Absorption”. — Infinitivul lui *absorbĚ*, devenit abstract verbal.

ABSORBĚT, **-Ă** *adj.* „Plongé (dans), absorbé (par)”. — Participiul lui *absorbĚ*, devenit adjectiv. „Cufundat cu totul în ceva” (de obicei: în gânduri). *Se puse pe un jilț, unde zăz absorbită în gânduri*. C. NEGRUZZI, I, 27. *Absorbită prin propriile gânduri*. MAIORESCU, CR. II, 123.

ABSORBĚTOR, **-TOĂRE** *adj.* „Qui absorbe”. — Adjectivul verbal al lui *absorbĚ* (derivat prin *suŃ-itor*). (Fizic.) *Se numește putere absorbitoare a unui corp raportul între cantitatea de căldură absorbită de acel corp și între cantitatea de căldură absorbită în aceleași circumstanțe de cătră cărbunele de fum*. PONI, F. 149.

ABSORPȚIUNE *s. f.* = *absorbire*.

— N. din fran. *absorption*.

ABSTENȚIUNE *s. f.* = *abținere*. | *Spec. (Jur.) Abstinențiunea unui judecător*: faptul de a nu luă parte la judecată, existând motive pentru care ar putea fi recuzat.

— N. din fran. *abstention*.

ABSTINĚNT, **-Ă** *adj. (subst.)* „Abstinent”. — Persoană care se abține de la anumite plăceri trupești (precum: băuturi alcoolice, fumat etc.).

— N. din fran.

ABSTINĚNȚĂ *s. f.* „Abstineance”. — Faptul de a se abține de la anumite plăceri trupești (precum: băuturi alcoolice, fumat etc.).

— N. din fran.

ABSTRĂCT, **-Ă** *adj.*, *s. a.* „Abstrait. Substantif abstrait”. — Ce nu se poate percepe prin simțuri, ci numai prin puterea de abstracțiune a minții noastre (contrariul de la *concret*). (Fil.) *Cu cât o noțiune are mai puține note în sine și mai multe noțiuni sub sine, cu atât este mai abstractă*. MAIORESCU, L. 39. | (Mat.) *Noă, șaptesprezece... sânt numeri ab-*

stracii, iar 9 chilograme, 17 zile... sânt numeri concreți. CLIMESCU, A. 6. | (Gram.) *Substantiv abstract*, sau simplu: *abstract*— numele unei abstracțiuni.

— N. din lat.-med. *abstractus*.

ABSTRACȚIE s. f. (FIL.)

ABSTRACȚIUNE s. f. (FIL.)

„*Abstracțiune*.”—1°. *Operația gândirii de a se îndalța de la noțiuni cu conținuturi mai mari și sfera mai mici la noțiuni cu conținuturi tot mai mici și sfera tot mai mari se numește abstracțiune, operația inversă delimitare.* MAIORESCU, L. 39. | 2°. *Rezultatul operației precizată sub 1°.* † A face abstracție de ceva = „*Faire abstraction de qqch*”. *Atitudinea opoziției, făcând chiar abstracție de pericolul ei imediat față de preponderanța Germaniei, trebuia să apară condamnată.* MAIORESCU, D. I. 47.

— N. din fran. (lat. *abstractio*).

ABSTRĂGE vb. III. „*Abstraire*.”—A considera o parte, scoțând-o din întreg. [Se conjugă ca *trage*.]

— N. după fran. *abstraire*, asimilat românescului *trage*.

ABSTRĂGERE s. f. „*Abstraction*.”—Infinitivul lui *abstrage*, devenit *abstract verbal*.

ABȘURD—**Ă** *adj., adv.* „*Absurde. Absurdement*.”—Nepotrivit de tot, împotriva dreptei judecăți, împotriva bunului simț, „fără înțeles”. *Unii... în cap te-au înrădăciat, măcar de-ar fi... plin de cuvinte protienice, și, pre scurt să zicem, absurde (netraobnice).* ȚICHINDEAL, F. 224.

— N. din fran. (lat. *absurdus*).

ABȘURDITĂȚE s. f. „*Absurdité*.”—Cevă împotriva dreptei judecăți, a bunului simț. *E o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe.* C. NEGRUZZI, I, 212.

— N. din fran. (lat. *absurditas*, -atem).

ABȚINEĂ vb. II *refl.* „*S'abstenir*.”—1°. A se ținea la o parte, spre a nu lua parte la ceva (mai ales: la vot). *Mitrescu: Negreși, nu pot să votez cu opoziția... Petrașcu: Nici să te abții de la vot nu poți.* I. NEGRUZZI, IV, 274. | 2°. A renunța la o plăcere trupească, „a se stăpâni”. *M'am abținut două luni de la fumat.* [Se conjugă ca *fin*.] †: *abține vb. III*.

— N. după lat. *abstinere*, asimilat lui *fin*. Prefixul neobișnuit *abs-* a fost înlocuit prin *ab-*.

ABȚINERE s. f. „*Abstention*.”—Infinitivul lui *abțineă*, devenit *abstract verbal*. Mai ales: *abținere de la vot*. [†: *abținere*. | Cfr. *abstențiune*.]

ABŪA *interj.* v. *buă*.

ĂBURĂ s. f. (Med.) v. *bubă*.

ABŪNĂ *adv.*

ABUNĂOĂRĂ *adv.* } v. *bun*.

ABUNĂSEĂMĂ *adv.* }

ABUNDĂ vb. I. „*Abonder*.”—A fi sau a avea din belșug, cu prisosință. [După fran. †: *abondă*. | *Abund* și *abundez*; *abondă* și *abondéz*.]

— N. din lat. *abundare*.

ABUNDĂNT—**Ă** *adj.* „*Abondant*.”—„Imbelșugat”. [După fran. †: *abondant*, -ă și, printr-o reconstruire falsă, *abondent*, chiar și *abundent*.]

— N. din lat. *abundans*, -atem.

ABUNDĂNȚĂ s. f. „*Abondance*.”—„Belșug, prisos”. *Magica figură... poetul a creat-o din abundența inimii sale.* MAIORESCU, CR. I, 51. [După fran. †: a-

bondanță și, printr-o greșită analogie, *abondență*, chiar și *abundență*.]

— N. din lat. *abundantia*.

ABUNDĂRE s. f. „*Abundance*.”—Infinitivul lui *abundă*, devenit *abstract verbal*. „Imbelșugare”. [†: *abondare*.]

ĂBUR s. m. 1°. *Vapeur, exhalation, fumée; buée; vapeurs, fumées* (du vin); *émanation, effluve, fumet*. 2° *Respiration, soufflé*. 3°. *Âme des animaux*.”

1°. Vapor, lichid trecut în stare gazoasă. „Ce va fi vițoșa noastră? *Abura* iaste, cea ce puinel iceaște-se, după acea piare. COD. VOR. 130/15. (—*aburu-l. N. TESTAMENT* 1648; —*abur* ū iaste. BIBLIA 1688. (†, „qu'elles notre vie? Ce n'est certes qu'une vapeur”). Toți sorbeau astă bălătură, care face nu mai puțină cinste aflatărilor ei, de cât aflatărilor corăbieriei cu *abur*. C. NEGRUZZI, I, 75. *Calul are numai spumă; mușchii s se întineseră cu coarda unui arc și aburi grași ieșeau din el. idem, I, 43. Cămpia scoate aburi... ALECSANDRI, P. III, 24 | *Fig.* „Tărie, exaltație, miros, effluviu”. *Și apoi, când aburii vinului și ochii crâmăseseră nu produs efectul lor, încep horele, răsările, tropotele.* C. NEGRUZZI, I, 315. *Trage aburul cel bărbătesc pe femeie și împotrivă, cel femeiesc pe bărbat, ca magnetul pe fier.* PISCUPESCU, O. 159. | *Spec.* La morți. *Pomana aceasta se pune de aceea, ca pe de o parte să i se erte morțului pânțele, iar pe de alta să aibă și el aburi, adică căldură sau jertfă în cealaltă lume.* MARIAN, I, 191. *Ar fi răbdat bălăta cea mai cruntă... numai să fi găsit băni spre a-și îngropă copilul și spre a-i face o fărâmă de abur, iar mai apoi pomeiule.* SANDU-ALDEA, D. N. 246.*

2°. Din exemplul următor: *Căsi se întrec, scoțând aburi lungi pe nare.* ALECSANDRI, P. III, 12, se vede cum *abur* poate ajunge la sensul „răsuflare, suflare”. *Urchi au și nu potă să audă, Nice abură nu le iaste'n buzdă.* DOSOFTEIU, Ps. 457 (= nece iaste suflut în rostulu lor. CORESI; =nici iaste răsuflare în rostulu lor. SILVESTRU; =nice iaste suflare întru gurile lor. ARSENTE DIN HİSERICANI, ap. HEM. 97). În Orlat (Transilv.) copiii se vindecă de deochiu așa, că mama sau tata lor le suflă peste cap și le descântă: *Fugi deochiu fierbinte, că te-ajung aborii de părinte.* ap. HEM. 97.

3°. De la „suflare” până la „suflut” este—precum arată și înrudirea acestor două cuvinte—pestru imaginația poporului, numai un pas. Dar sub forma de vapori se arată mai ales răsuflarea animalelor, așa încât *abur* însemnează în special „suflutul dobitoacelor”. *Aburul dobitoacului, muritor și în nemică întorcător.* CANTEMIR, ap. HEM. 98. *Poporul zice despre dobitoc, că nu are suflut, ci numai abur.* ap. HEM. 98. (Tincova, în Banat).

† A scoate aburi pe gură = „a vorbi zadarnic”. ZANNE, P. I, 309.

[†: *abure* s. m. v. sub 3°; *abure* s. f.: *Oile...*, de *aburea* și *capura* care țasă din vite, se nădușesc. ECONOMIA, 91, | *ăbur* s. m. v. sub 2°; | *ăbore* s. m. LB.]

—Etimologia necunoscută. După O. Densușianu (*Romania* XXV, 130—131), *abur* ar fi un substantiv verbal din *aburi*, care presupune un tip latin vulgar *ab-burire (cu schimb de conjugare din *ab* + *burire, acesta din urmă reconstruit după *but-stum*). S'ar putea porni și de la *abură*—aceasta o și forma aromână,—căci un tip *abburare (după Meyer-Lübke: *Rom. Gramm.* II, § 117, pentru *amburere*) e comun tuturor limbilor romanice: ital. (dial.) *abburare*, „a se părli la soare”, v.-prov. *abrà*, în Lyon *abirò*, span. *aburar*, „a aprinde”. Atât dificultățile formale (verbele pe a fi derivate din substantive, nu invers), cât și cele semantice („ard, aprind” — „vapor” sânt mari, iar albanezul *avul*, arșt, cu același sens, și care — după G. Meyer: *Alt. Wörb.* 21 — presupune o formă mai veche *abul, este atât de apropiat, încât sântem aplcați să admitem

cu Miklosich: *Ab. Forsch.* II, 69 și cu G. Meyer: *l. c.* o înrudire strănsă între cuvântul român și cel albanez.

ABURĂ vb. I^a. = **aburi**. 1^a. *Trans.* Lat. e câmpul celui lupte... plin de sânge ce-l pătează și văzulul lui aburează. ALECSANDRI, P. II, 18. | *Refl.* [In aier] se afumegă și se aburează toate. PISCUSCUCU, O. 68. | 2^a. *Intrans.* Pădurile fumează și abură de negură. CALENDARIU (a. 1814), 83. | 3^a. *Intrans.* Din care parte abură sau bate vântul în ziua de Bobotează, în acea parte se culcă grâul în anul curent. MARIAN, S. I, 193. | *Aburezi și abur.* | Cfr. bură, aburi. — Pentru etimologie vezi *abur*.

ABURĂȚ -Ă adj. „*Conceit de vapeurs, de buée*”. — Participiul lui **abură** (1^a) devenit adjectiv. „*Acoperit cu aburi*”. [Luceferii] ascunși printre piscurile aburate ale Căprăreselor... ne adimeneau. ODOBESCU, II, 501.

ABURĂȚ vb. I. 1^a. *Grimper sur un arbre, aider qqn. à grimper sur un arbre. 2^a. Aider qqn. à soulever, à lever, à charger qqch. sur son dos. 3^a. Monter, s'élever, (en l'air).* — Cuvânt întrebuințat în Mold. și Bucov. 1^a. *Refl.* „A se urcă, a se cățăra pe pom”. Începe o se aburcă pe cerșii în sus. CREANGĂ, A. 49. | *Trans.* „A ajuta cuivășă se urce în pom”. *Aburcă-mă în prun*. | 2^a. *P. ext. Trans.* *Aburc* — „ajut să se rădică. CREANGĂ, GL. 415. *Aburcă-mă sacul în spate* — „ajută-mă să rădic sacul. Idem. | „A ridică, a luă în spinare”. *Oglabanul ai atunci lemule din carul o-mului... apoi, sălându-le și aburcăndu-le cam anevio, le umflă'n spate. CREANGĂ, A. 49. Fata aruncă fragii de pe șerșefel în oboacă și, aburcănd-o în spinare, pornește. L. ADAM, N. REV. R. II, 299. | *Refl.* *Mă aburc* — mă suiu. CREANGĂ, GL. 415. *Încleacă pe cal și se aburcă cu dișul în înaltul cerului. SBIERA, P. 55.**

— Din lat. popular ***arboricare** (derivat din *arbor*, „arbor”, cu suf. -icare) devenit ***arbur(e)ci**, apoi, prin disimilarea primului r (și, mai în urmă, influențat de *urcă*), **aburcă**. (Cfr. burică, îmbărcă).

ABURĂLĂ s. f. 1^a. *Echalaion, émanations* (du gibier); *buée; haleine. 2^a. Souffle léger* (du vent), *brise*. — 1^a. „*Exalare*”. *Se simte mirosurile răcoroase ale codrilor și, ca să zic așa, abureala pătrânzătoare a fiarelor sălbatice. ODOBESCU, III, 148.* | 2^a. „*Adiere*”. *Când cântul suflă foarte încet... avem abureală. ȘEZ, V, 140. [Și: aboreală. LB. | Plur. -reli. | Cfr. aburel.]*

— Derivat din **aburi** (1^a și 3^a), prin suf. abstr. -eală.

ABURĂL s. m. „*Brise, zéphire; souffle léger*”. — Pe când **abureală** e mai abstract, exprimând mai mult „adierea” vântului, **aburel** e concret, însemnând „vântule”. *Deosebitele vânturi se chiamă: crivăț, austru, cărte, furtună și aburel, când este prea mic. ap. HEM, 103* (Latinu, în Brăila). | *Fig.* „*Suflare*”. *Pri-miși roată a Duhului sântu, roă înfocată, roată nu umăală de ai aburelă de vânt pemintese, ce roată înfocată cu aburelă dumnezeiesce ce suflă cu foc. DOSOFTEIU, ap. HEM, 103.*

— Diminutiv în -el din **abur**.

ABURI vb. IV^a. 1^a. *Exposer à l'action des vapeurs, soumettre à des fumigations; couvrir de buée. 2^a. Produire des vapeurs, exhaler; fumer. (Refl.) Avoir des bouffées de chaleur. 3^a. Souffler légèrement* (se dit du vent)”.
1^a. *Trans.* A expune la aburi. [Pe] *feneca bolnavă... moașa o aburește cu ovăz, cu coji de ceapă...* MARIAN, N. 134. | A acoperi cu aburi. *Își luă ochelarii... îi aburi, îi șterse și-i puse. VLAHUȚA, D. 12.*

2^a. A produce aburi, a produce miroasă, a exalá *Trans.* *Împărâteasa, luând aromate, mirosiuri scum-*

pe, ce aburese dulci miroase, ună trupul a scânta sa hieică. DOSOFTEIU, V, s. 38. | *Do abipământă... zăpada se topise; muscele... abureau un fum ce se îndălăta len. DELAVRANCEA, S. 51. | Intrans.* Pe câmpul, de sânge aburind, se cădă trei cai în fuğă. ALECSANDRI, P. III, 348. | *Refl.* A se roși la față din pricina căldurii sau a unei emoțiuni. *Părcă te-ai cam aburit la față, nu știu cum. CREANGĂ, P. 163.*

3^a. *Unipers, Adie*” (despre vânt). *Zefirul aburia. CANTEMIR, IST. 125.* Sub un pom am adormit, și mi-o fost pomu' florilor. Și-au vânt cald ce-o aburit. Florile te-au aborit. POMPIIU, R. 45. | *Fig.* Se simți aburit de-o senzație dulce, ca și cum o mână caldă și mângâietoare îi netezea fruntea. VLAHUȚA, N. 35. | Și: abori. LB. | Cfr. abură.

— Pentru etimologie vezi *abur*.

ABURIRE s. f. „*Action d'exhaler, de répandre des vapeurs. Exhalation, soufite, haleine*”. — Infinitivul lui **aburi**, devenit abstract verbal. | „*Suflare*”. *Fînțele însufletate... de cerasca aburire... alcăruș mare și mică fără de o se abale. KONAKI, P. 290. [Și: aborire. LB.]*

ABURIT -Ă adj. „*Fumant, exhalant de la vapeur; couvert de buée, échauffé*”. — Participiul lui **aburi** (1^a și 2^a), devenit adjectiv. *Văzând găscănu în ghececin adus, aburit, ferbiute și 'naintele-i pus, zise... FANN, P. V, 1, 37.* | *Ca din somn sări domnul răsădnu. Ca de rin ce-i aburit și zămăd. DOSOFTEIU, P. 265.* | *În lasă... nu te mai aprinde, destal de aburit ai ceuit de afară. ALECSANDRI, T. 950. [Cfr. aburat.]*

ABURITĂTOR -TOĂRE adj. „*Fumant, exhalant des vapeurs*”. — Adjectiv verbal al lui **aburi** (derivat prin suf. -itor). [Dial. și †: *aburitôriu*.]

ABURON -OĂȘĂ adj. „*Vapoureux*”. — 1^a. Plin de aburi. *Torente cury în căle-aburaoase. ALECSANDRI, P. III, 363.* | 2^a. De o aparență ușoară, ca aburul. *Tă-năra fecioară se arată cu conciliu senăduat cu diau-wanturi, cu aburosul zovon de filatuu. ODOBESCU, I, 76.* — Derivat din **abur**, prin suf. adj. -oș; în sensul 2^a e cuvânt literar, având de model pe fran. *vapoureux*.

ABUȘILE adv. v. bușe.

ABUȘ s. a. „*Abus, excès*”. — Întrebuințare fără măsură, prin urmare rea sau nepermisă, a unui lucru. *Un guvern prin prea multă nezăbuz al puterii sale ajunge a nu mai fi necesar fărții sale. MAIORESCU, D. II, 226. | Spec. (Jur.) *Abuz de putere* = Fapta unei funcționar (al statului, județului, comunei) care trece peste împuternicirea ce o are. *Abuz de încredere* = delict fătuit prin înșelarea încrederii cuivă. [Plur. -buzuri.]*

— N. din fran. (lat. *abusus*.)

ABUZĂ vb. I^a „*Abuser*”. — A întrebuințá ceva fără măsură, prin urmare rău sau nepermis. *Să ne sercim de accenturi, ferindu-ne de a abuză prea mult de ele. C. NEGRUZZI, I, 348. Creditorile abuză de amanet. HAMANGIU, C. C. 423. [Abuzé, mai rar abuz.]*

— N. din fran.

ABUZĂRE s. f. = **abuz**. Infinitivul lui **abuză**, devenit abstract verbal.

ABUZĂȚ -Ă adj. „*Dont on a trop et mal usé*”. — Participiul lui **abuză**, devenit adjectiv. În poeziile române de astăzi sânt mai ales trei imagini uzate și abuzate: florile, stelele și flomelcele MAIORESCU, CR. I, 31.

ABUZĂȚ -Ă adj. adv. „*Abusif. Abusivement*”. — Ce constituie un abuz. *Arđând... însușirea abuzică*

de a nu se răndui mitropolii... blastămă. C. NEGRUZZI, I, 241.

— N. din fran.

AC s. a. „1. *Aiguille*. 2. *Aiguillon*, dard de Vaibelle, du serpent; pointe. 3. *Aiguilles*, douleurs lancinantes, poignantes. II. *Aiguilles* de chemin de fer”.

I. 1. *Nu poate încăpea cămășa prin urechile acului drept multă strimțură*. CORESI (a. 1580), ap. HEM. 112. *Îi scoate limba afară și i-o strâpunge cu acul*. CREANGĂ, P. 13. *Eu te-oi blăstămă: Cându-i trage cu acul, Să se rupă bumbacul*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 347. **Ac cu gămălie** = „bold”: „*épinglé*”. | **Urechile acului**: „*chas de l'aiguille*”. | **Acul ciurulu**: „*crochet*”. SEVASTOS, N. 90. | **Ac de păr**: „*épingle à cheveux*”. | (Bot.) **Acul-Doamnei**. = *aiguille-de-berger*; *Scandix pecten-Veneris*. În Muntenia, o plantă din familia umbeliferelor... florile albe... fructul cu cioc foarte lung (pe aiantul lui = planta) stranic. PANTU, PL. I.

Ac am ac de cocoșului cuiă = „știu să ies la cale cu el, știu să-i viu de hac”. *Pardosul va afla ac de cocoșului lui*. CANTEMIR, IST. 96. *De te mândă cu cocoșul, am eu ac de el*. RETEGANU, P. I, 7. | **Ca prin urechile acului** = „cu mare greu, cât pe-acel”. *Am scăpat de dînsul, ca prin urechile acului*. CREANGĂ, P. 202. *Ca prin urechile acului, de n'a făcut mușenic pe părintele Duhu*. Idem, A. 80. | **A călca ca pe ace**. ZANNE, P. II, 512 = „a merge cu pași mărunți, par'că tresărind merou”. | **A căntă acul în carul cu fan** = „a se apuca de un lucru zadarnic, peste puțință”: „*chercher une aiguille dans une botte de foin*”. | **Bag sau ascund ac în mire** = „văr zănie între oameni”. ZANNE, P. I, 300. III, 676 | **Nici cât vârful acului** = „de loc, de fel”.

2. *P. ext.*: Organul cu care împunge albina și viespea; limbile șarpelei. *Albina, când mușcă pe cinecă, îi rămâne acul... în carnea Românuului*. SEZ. III, 27. *Viespea, miere după ce nu face, Sare și te împunge cu ace*. FANN, P. V, II, 112. *Zecce femei zdrobiră acele șarpelei*. DOSOFTEIU, V. S. 14. | *Poet. Aculă înșelăciunii și legăturii iadului în Iordan afundându-le...* IOAN DIN VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 114. *Ai veselii cu nădeajdea învierii pre cei călămași cu acul morții*. Idem.

3. *Fig.* Prin substituția efectului în locul cauzei (numai la plural): *ace* = dureri acute și repetite, „împunsături, înțepături”. *Imi dă niște ace prin ochiul drept*.

II. (Tehn.) O porțiune de șine mobile, care mijlocște mutarea trenului de pe o linie pe alta „Macaz”.

— E lat *acus*, -us, care, trecând la deel. II, a devenit masculin, ca și ital. *ago*, pe când veghiotul *uak* și sardul *agu* au rămas feminine. Unele dialecte italiene, păstrând genul feminin, au schimbat declinarea: astfel abruzezul *aha* și aretinul *ega*. Celelalte limbi romanice l-au înlocuit prin derivate: fran. *aiguille*, span. *aguja* etc. Tot un derivat: ital. *aguglione*, fran. *aiguillon*, span. *agujiôn*, ca și lat. *aculeus*, pentru ac 2°. În sfârșit ac II o traducerea română a fran. *aiguilles*.

ACADEĂ s. f. „*Sorte de caramel ou de sucre d'orge*”. — Un fel de zaharicale făcute din zahăr topit. *A-runcă câte-o vorbă vicleană, pe care o suge ca pe o acadă*. DELAVRANCEA, S. 145. *Ah, Chirișoai, ești o zîmă... o acadă*. ALECSANDRI, T. 511.

— Turc. *akydê*, „caramel”.

ACADÉMIC, -Ă adj. „*Académique*”. — 1°. De academie (1°): (prin influență germană) „universitar”: *A trecut la filosofie și la drept, ascultând prelegeri în Berlin și Viena, fără a dobândi vreun titlu academic*. MAIORESCU, CR. II, 331. | *Societatea academică „România jună”*. || 2°. De academie (2°). *Fig.* În felul cuvântărilor din academiile (2°). „*Rece*” (în sens

moral), „oblectiv”. *Discursul lui prea a fost academic, pentru un public ca al nostru*.

— N. din fran.

ACADEMICÊSTE adv. „*Académiquement*”. — În felul, cu puterea academiilor (2°). *A le da cu totul afară și a decretat academicele alte cuvinte în loc, este cu neputință*. MAIORESCU, CR. II, 268.

— Derivat din academie, prin suf. adv. -ește.

ACADEMICIÂN s. m. „*Académicien*”. — Membru al Academiei (2°).

— N. din fran.

ACADEMIE s. f. „*Académie*”. — 1°. † Școală înaltă, care de obicei nu avea, ca universitatea, toate facultățile, *Fusese chemat de Domnul Moldovei ca dascăl de matematică și filosofie la Academia din Școala*. EMINESCU, N. 52. Chiar și în înțeles de „universitate”. *Vai! tot mai gândești la anii, când vișam în academiile, Ascultând pe vecii dascăli, căpociud la hațna tremii*. Idem, P. 230. | *P. ext.* Așezământ privat, în care se învață practica mai adâncă a unor arte sau meșteșuguri. *Academia de muzică și artă dramatică din București* (cfr. conservator). *Absolent al academiilor de croitorie din Dresda, Academie de biliard*. || 2°. Societate de scriitori și de învățați (în unele țări și de artiști) recunoscută ca instituție de stat. Membrii ei se alege pe viață de colegii lor. *Analele Academiei Române*. | *Spec. Academie* = „Academia Română”. *Sediințele Academiei se țin în Viena*. Accentuat de unii după iat. și: *academię*.

— N. din fran.

ACAJĂ s. m., sing. tant. (Bot.) „*Acajou*; *Svetenia Mahagoni*”. — Un arbore exotic din familia meliaceelor, din al cărui lemn se fabrică mobile prețioase. PANTU, PL. I.

— N. din fran.

ACALMIE s. f. (Marină). „*Alcalmie*”. — Potolire trecătoare a vântului, care, uneori, prevestește furtună. | *Fig.* În luptele noastre politice avem azi o perioadă de *acalmie*.

— N. din fran.

ACĂNT s. m., sing. tant. (Arhit.) „*Acanthe*”. — Ornament arhitectonic imitând foaia de acanthus (= „talpa-ursului”, „pălămidă”).

— N. din fran.

ACAPĂRI vb. I. „*Accaparer*”. — A lua, a cumpăra tot numai pentru sine (în paguba altora). *Trustul american vrea să acapareze toate sursele și fabricile de petrol, pentru a avea monopolul*. I. PANTU, C. C. 287. *Deci, mă socot dintru'nldăii s'acapăr regina și'n pieptu-i Dulce căpăie s'aprint*. COȘBUC, E. 27. | *Acapăriez*, mai rar: *acăpăr*.

— N. din fran.

ACAPĂRĂRE s. f. „*Accaparement*”. — Înfinitivul lui *acapăra*, devenit abstract verbal. *Știe orieșul să-și întindă mrejele puterii lui de acapărare*. VLAHUȚĂ, D. 269.

ACĂR s. a. „*Étui à aiguilles, aiguilliers*”. — Cutie în care se păstrează acele. *Unelte de cusut [sânt:] ac, ață, acor, foarfece etc.* ap. HEM. 120. (Măstăcani, în Covurleni).

— Derivat din ac (I, 1°), prin suf. instr. -ar (cfr. fran. *aiguilliers*).

ACĂR s. a. „*Instrument pour soutenir le chignon des paysannes*”. — Acarul este o unealtă de fier, ori și de aramă, lățită de un deget, la ambele capete rotunzită și [cu capetele] adunate niște spre oală, acednd astfel forma unui corn — *chiffon* — de mâncare

Pe lângă acest acar se construiește conciful și peste dînsul se pune mai pe urmă înecîltoarea. MARIAN, N. 379, 707.

— Etimologia necunoscută. Poate e același cuvânt ca cel precedent, avînd la început sensul de „instrument în care se înfig acele care țin conciful”.

ACĂR *s. m.* „*Aiguilleur*”. — Cel ce manevrează acele la căile ferate. „Macagiur”.

— Derivat din *ze* (II°), prin suf. nom. agent. -*ar*.

ĂCAR-*ade*. „*Qui que ce soit, quoi que ce soit, n'importe (qui, quoi, comment etc.)*”. — Numai în compoziții cu pronume, adverbe și conjuncțiuni: *acarcare, acar-ce, acar-care, acar-când, acar-unde, acar-cum, acar-ca*. Are, în părțile unguerene, același sens ca: ori-, măcar-, batăr-. Unul crede că e *slobod acarce* a mîncă. N. TESTAMENT (a. 1648), 219. *Akarkare=quincunx, quivis*. ANON. CAR. *Acarcine ar întrebă: ce florici-i asta?* [Răspunde-i] „*Asta-i floare de mușcată*”. RETEGANU, TR. 141. În Sălagiu: *Acarco zăci, tăt pă voaie nu în-oin face*. VAIDA. [Și: acărs-, JAHRESBER. IV, 325].

— Din ung. *akár*, cu același sens și cu aceeași funcțiune (din *akári* = „a vrea”, cfr. „care-va” etc.): *akárki, akármí, akármely, akármikor, akárhoh, akármily, akárhogy*.

ACARÉT *s. a.* „*Immeuble atteuant (à une maison, à une terre)*”. — Clădiri și obiecte care se țin de o proprietate. „Hoiuri”. *Creditorul... taste îndatorit a răspunde pentru stricarea acareturilor, adică a morilor, viilor și altor lucruri*. PRAXILA (1814), 51. *El se oprî înainte unei case, ce se ridică izolat în mijlocul unei ogrăzi pustii... Nici un copaciu, nici un acaret lângă casă*. EMINESCU, N. 51. [În Munt. și: *ecarét*. | Plur. -*rete* și -*returi*]. — Din turc. *acaret*, „îdem”.

ACĂRÎȚĂ *s. f.* = *acar*¹. Ciobanii poartă netele lor de cauit într-o acărîță. ap. HEM. 131. (Taslău, în Neamț).

— Diminutiv în -*îță* din *acar*¹.

ACĂRÎȚĂ *s. f.* (Entom.) = căpușă. *Acaritia* = o goangă, adică căpușă: *ricinus, hypobosca ovina*... dice Schaefflaus. I.B.

— Din grec. *άκαρι*, cu același sens, și diminutiv prin -*îță*.

ACĂRÎȚĂ *s. f.* = *acar*¹, dar cu un sens ceva mai întins: *La ciobanii de pe la noi acarîța se chiamă locul, cutia sau traista, unde ei țin acele, foarfecile etc.* ap. HEM. 121. (Buciumi, Iași).

— Format din *acar*¹, cu sufixul instrumental -*îță*; îngrămădirea celor două sufixe cu același sens (-*ar* = -*îță*) se explică prin analogia unor formațiuni ca *zahar-îță* etc.

ACĂSĂ *adv.* „*Chez soi, à la maison*”. — Arată direcțiune: *Ipate își fură copilul din covăcică și fuge cu dînsul acasă*. CREANGĂ, P. 173. *Ce folos că trag acasă? Că n'am nevestă frumoasă*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 183. | Arată stare: *Într-o zi, aflându-mă singură acasă, mi-am vestiră pe doamna Olga*. C. NEGRUZZI, I, 49. *Nu știă sormanul Harap-Alb, ce-i așteptă acasă*. CREANGĂ, P. 276. | În legătură cu prep. *Și după slujbă mearăg creștinii la orașe și la sepe să caute oamenii betagi... și pe acasă*. COREȘI, ap. CGR. I, 25^{1/2}. | Cel de acasă = „rudele de aproape, familia”. *Porncitu-mi-a maica... Să mă duc la ea la cină. Eu maichii i-am porncit... Să duc la cei de-acasă, Că pe mine nu mă lasă*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 179.

† *Nu i-boli acasă* = „nu se simte în apele sale, nu se simte bine, n'are chef, nu-i bine dispus”: „*Îl n'est pas dans son assiette*”. *Lui Moș Nichifor nu-i erau*

acum mai niciodată boii acasă. CREANGĂ, P. 111. | **Mal vil de-acasă** = „vorbești pe intelesul, pe placul tuturor”. *El, așa mai voi de-acasă. Bracos! Zi-i înainte!* CARAGIALE, T. II, 21. | **A-și strânge liobară acasă** = „a-și ținea gura (fleoanca), a tăcea”. *Dacă ar ști el, ticălitul, de unde am pornit astă noapte, și-ar strânge liobară acasă*. CREANGĂ, A. 127. | **O vrea mănoasă, lăptoasă și de vreme acasă** = „cere prea de tot multe”. ZANNE, P. I, 570. | În limba vânătorilor din Munt. Aide acasă! = „îată vînatul!” Dintre comunicările publicate la HEM. 124, cităm pe cea din Pîscu, în Dolj, care explică și nașterea acestui idiom: *La vederea vînatului, zbieerul vînatului este: „ocel, aîd acasă!” crezînd că iepurele sau vulpea sau al ce ea fi [înțelegi] și, lăsându-se ademenit, se oprește pe loc, de se poate da cu pușca [în el.]*

[În vechime se construiea și cu pron. pers. și refl. *Se duseră acasă-ș. DOSOFTEU, V. S. 58*]. *La patul tîi și te du acasă-ți*. VARLAAM, C. 48. *S-au întors acase-și*. CANTEMIR, HR. 315. Se mai găsește încă la C. NEGRUZZI, I, 71: *Toți alergară pe acasă-le...* | Mai ales în vers, dar și în proză, găsim și forma *acas*: *Ca să-l las acas*, *nu-mi plăcea*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 53.

— Lat. *ad casam*. Închegarea acestei construcțiuni într-un adverb local trebuie să fie foarte veche, căci *acasă* nu se găsește numai în toate dialectele române, — la Arom. *acasă*, la Megli și Istr., unde a inițial neaccuțat se pierde: *casă, case*, — ci și în itala *casa* (*scriere a casa* = a scrie acasă, *tenere la lingua a casa* = „a-și ținea gura acasă”) și span. *a casa*. Ideea de „edificiu” a lui *acasă* s-a pierdut cu totul, ca în franc. *chez* (= lat. *casam*), așa că pentru un hauid *acasă* e „în codru”, pentru un cioban „la stîna” etc.

ACĂSTĂU *s. a., s. m.* ¹. *Fourches patibulaires gibet, potence*. ². *Echafaudage; éclifce*. ³. *Flau-drin*. — ¹. „Furci, spânzuratoare”. În comitatul Murăș-Turda și Bistrița-Năsăud, *du-le-n acăstie, mîncate-ar acăstiele*. [e] formulă de blăstămare. MĂNDRĂSCU, UNG. 30. | ². *Acăstăi = case mari, grajduri, schele din jurul unei case în lucrare, și în genere orice lucrare măreață de construcție*. ȘEZ. V, 257. | ³. *Fig.* [În Sălagiu] *se zice, în sens traslat, despre omul din cale afară înalt și subțire: acăstău*. VAIDA. (cfr. *cheresteă*). | Plur. -*stie*; -*stăi*.

— Derivă din ung. *akasztó*, „care atîrnă”, *akasztófa*, „spânzuratoare” (din *akasztani* „a atîrnă” și *fa* „lemn”).

ACĂȚ *s. m.* (Bot.) = salcîm. PANTU, FL. I. Aproape necunoscut în România. *Unghia-gîii... seamănă la frunze, floare și păstăi... cu acățul (salcîm)*. MARIAN, O. I, 170. În Sălagiu: *acăț*. VAIDA. [Și: *acăție*, *PO-LIZU*, *acățiu*, v. exemplul; după HEM. 126 și: *acăț*, prin contaminațiune cu *arțar*; în Saroș (Transiliv.) și: *acățin*. JAHRESBER. VI, 75, după *frășin* etc.]. — Din ung. *akác* sau germ. *akazie*, împrumutat din lat. *acacia*.

ACAȚĂ *rb. l.* ¹. *Saisir* (avec les serres, les griffes). ². (Refl.) *S'accrocher, se pendre par les mains, se suspendre; grimper*. ³. *Accrocher, pendre, suspendre*.

¹. Foarte rar: „A apucă, a prinde”. *Puiu de corb... Rămâneare-ai fără cioc, și fi-ar cădea unghile, Să n'acățu cu dînsule*. ALECSANDRI, P. F. 141.

². De aici: *Refl.* „A se apucă, a se prinde, a se aninș de ceva”. *El [=râsul] ajunse căprioara [și] se acăță cu ghiarele de pieptul ei*. ODOBESCU, ap. TDRG. 7. *Se pomeni că se agăță de spinareă lui o bufniță*. ÎNPIRESCU, L. 212. *S'acăță de om, ca scaiul de oare*. RETEGANU, P. III, 59. „*Trage grape după tine*”. — *Eu aș trage-o, dar nu vine, Că s'acăță n ră-dăcine*. DOINE, 292. | De obicei nu aninșăm de un

lucru așezat mai sus decât noi, de aici sensul „a se atârna, a se spânzura”. *Muma zmeului se agăță de ramuri*. IȘPIRESCU, I. 25. 1^a P. ext. „A se urea apucându-se de ramuri, a se cățăra”. *S-au acățat pe măr să iaie merele*. SBIERA, P. 210.

3^a. Din verbul reflexiv s'a reconstruit în urmă un verb *trans.*, cu sensul de „a anina, a atârna, a spânzura”. În *poem sabia-și acăță*. BARAC, A. 15. *Codrule, Numa-o creangă îi-o în tîia, Să-mi acăț armele n ea*. RETEGANUL, CH. 51. *Căci e scris [omului] dorul să și-l așeze Numa de umbre și de năluce*. VLAHUȚĂ, P. 35. *Cine-aduce funia, Pe-acela l-om acăță*. ȘEZ. IV, 233.

[Și: *agăță* cu trecerea lui *c* în *g*, datorită vruinei analogice.] *Acăț (agăț)* și *acăț (agăț)* v. sub 3^a.

— Presupune un tip *accaptiare, compus din *ad* și *captiare* (derivat din *caplus-capio* și atestat în sec. IV, d. C., cfr. *Archic für lat. Lex.* VII, 183), din care derivă și it. *cacciare*, engad. *Katšer*, v.-prov. *cașsar*, fran. *chasser*, span. *cazar*, portug. *caçar*. În dialecte are sensul, atât de rar la noi, de „apuc, prind”, și anume cu toate nuanțele de înțeles ale acestor verbe: istr. *cačol-a-o-o de peri* = „a apucat o de păr”, megl. *cačol să acurcă* = „incepă să încare”, *le drum să călom* = „ce drum să luăm?”, arom. *cătaș acăță șoareci* = „pisica prinde șoareci”, istr. *noi acățau raba cu udița* = „noi prindem peștele cu undița”. Aceste două exemple din urmă arată, cum acăță poate ajunge la sensul de „a vâna”, singurul cunoscut limbilor romanice.

ACĂȚĂCIOS, -OĂSĂ adj. *Qui s'accroche fortement*. — Care se acăță ușor. *Seaiul e acățcios*. [Și: *agățcios*.]

— Derivat din acăță, prin suf. adj. *-cios*.

ACATALÉCTIC, -Ă adj. (Metr.) *Acataleclique*. — Contrariul de la (versul) catalectic. Cu toate piciorule complete, deci și cu cel din urmă.

— N. din lat. *acatalecticus*.

ACĂȚĂRĂ vb. I. v. cățăra.

ACĂȚĂRE adj. *incar.*, adv. „1^a. Certain, déterminé. 2^a. Remarquable, capable. De bon augure”.

1^a. † În vechime: „Anumit, oare-care”. *Îngerul Domnului pogorîra în acățare oareci în lac și turbură apa*. IOAN DIN VINȚI (ca. 1689), ap. HEM. 133. *Acățare = Quidam*. ANON. CAL.

2^a. Mai ales după negațiune: „De seamă”. *Duca Vodă... își cernuă barba; pe atîta se cunoșteă, că nu acăă a cătare minte sau frica lui Dumnezeu*. NECULCE, LET. II, 245. *Acățărea = bun de ceră. Nu-i acățărea = nu-i nici de o treabă, nu-i bun de nimic*. ȘEZ. II, 125³¹. *De-i femeia acățărea, o ucid și nu le place, ară-i focal de bărbăți*. CONTEMPORANUL, VII, II, 6. *Se vede treaba, că nu sânt tocmai a cătării*. IANOV. CONV. LIT. XIII, 67. | *Adverbial*: „bine, a bine”. *Numa'n cașă să tot zeși, acățărei nu mai este*. CONTEMPORANUL, I, 567. *Somnul, ce-l pătău meru, nu-i pătău acățărea*. CONTEMPORANUL, V, 1, 293. [Și: *acățărei, acățării, acățărea, acățărea*.]

— Etimologia necunoscută. Poate avem a face cu două cuvinte deosebite. În sensul 1^a pare a fi compus dintr'un element prepozițional *acă-*, care se găsește și în albaneză (*akë-kuš*, „oare-care”, *akë-ku*, „unde-va”, cfr. G. Meyer: *Alb. Wörb.* 6) și din *tare = lat. talis* (ca în *a-tare, cu-tare*). În sensul 2^a pare a fi o compoziție românească: a cătare (cfr. a mîrăre etc.), „vrednic de privity” = „de seamă”. Nu-i exclusă nici influența paleosl. *katoryi, koteryi*, „quis”.

ACĂȚĂRE s. f. *Accrochement*. — Infinitivul lui acăță, devenit abstract verbal. [Și: *agățare*.]

ACĂȚĂT s. a. = acățare. — Participiul lui acăță, devenit abstract verbal. [Și: *agățăt*.]

ACĂȚĂT, -Ă adj. *Accroché, suspendu(à)*. — Participiul lui acăță, devenit adjectiv. *Acățat = Appliqué*. ANON. CAL. *Sânt zidiri de celăține. Acățat de pietre sure un voinic cu greu le suie*. EMINESCU, P. 184. *Doagă nscălat, în cuiu agățat* (= „*Scripsit*”). GOROVEI, C. 337. [Și: *agățăt*.]

ACĂȚĂTOĂRE s. f. *Attache*. — Cheutoarea de care se acăță hainele în cuiu. [Și: *agățătoare*.] Plur. *-toare, -tori*.

— Derivat din acăță, prin suf. instr. *-ătoare*.

ACĂȚĂTOR, -TOĂRE adj. *Grimpant, grimpeur*. — Adjectivul verbal al lui acăță (derivat prin suf. *-ător*). Spec. (Bot.) *Plante acățătoare*: „*plantes grimpantes*. (Zool.) *Ordinul agățătoarelor*: „*les grimpeurs*”. [Și: *agățător*.]

ACĂȚĂTURĂ s. f. = acățare. [Și: *agățătură*.] Plur. *-turi*.

— Derivat din acăță, prin suf. abstr. *-tură*.

ACĂȚELE s. f. plur. tant. (Bot.). *„Vrilles de la vigne”*. — *Acățele = cărcei la vița de vie*. *Vitticulum*. LEX. BOBB.

— Derivat din acăță, prin suf. dim. *-el*.

ACĂȚIST s. a. (Teol.). „1^a. *Lilanies*. 2^a. *Recueil de lilanies*”. — 1^a. Cântare bisericească, în decursul căreia credincioșii stau în picioare (grec. ἄ privativ + *καθίσω*, „sed”) și care se cântă la începutul sau la sfârșitul altor servicii oisericiești. Cel mai însemnat *acățist* e al Măicii Domnului, care constă din 25 de imnuri, 13 condace și 12 icoase, și se cântă singur Vinorii seara în a cincea săptămână din păreșimi. *Mare bucurie fu și părere de bine... Într-acăă zi seara un tras toate clopoțele la toate bisericile și au făcut paraclis și acățist*. ACSINTE URICARUL, LET. II, 158. *Când e să cașă pe capul omului pe-iceșo nescăultărei și a lăconiei, cade, măcar d'aur da și zece acățeste*. DELAVRANCEA, S. 252. 2^a. = *acățister*. Cel mai vechiu *acățist* românesc tipărit este acel *modoneșc* al mitropolitului Dosofteiu. HEM. 126. [Și: *acățist, acățest*, scris și cu a (th). | Accentuat și paleosl. (Transilv.).]

— Din paleosl. *kăthistŭ* (=gr. *καθίστος*; *ὄριστος* sau *καθίστος*).

ACĂȚISTÉR s. a. (Teol.). *Recueil de lilanies*. — Cartea în care sânt adunate acățistele. *Acățistier... Blas, 1774. Acățistier acum întâiu intru acest chip tipărit... București, 1823*. [Și: *acățistier, acățistier*.]

— Derivat din acățist, prin suf. col. *-ar*, modificat în *-er*.

ACĂU s. a. „*Certaine mesure de capacité, seu, nuid*”. — Numai în părțile ungurene. *Acău, plur. acăuș = o măsură de 40 de cupe; amphora, urna; der Eimer*. LB. *Acău, [plur.] acăuș = o măsură de capacitate mai mare decât vadra*. POMFILIU, BH. *Un acău de rachie, De rachie marmaziu, Și-un acău de vin roș, Vin d'al roș din Lugos*. BIBICESCU, P. P. 330 - 331. | În Sălăgiu *acău = ocă*. VAIDA [Cfr. *acoe*].

— Din ung. *akó*, „idem”.

ACĂUL, -Ă adj. (Bot.). *Acicule*. — Cu cotor (coadă) invizibil.

— N. din fran. (= grec. *ἀκαλός*: ἄ privativ + *καλός*, „cotor”).

ACCEA s. f. † „*Ancienne monnaie*”. — Un ban de aramă de forma unui „sou” francez. Cuvântul acț *fi* gărează mai întâiu pe un ban moldovenesc din 1573 al lui Ion-Vodă cel Cumplit. *Au scos bătrănu l acăă — un ban — din dozinariul său*. BARAC, ap. TDRG. 475.

— Din turc. *açça*, „petite monnaie”.

ACCEDERE *s. f.* „Accession, approche”. — „Ajungere (la), pătrundere (în)”. *Fie-care dintre noi... simte în sine... voiața... de a înlesni oamenilor de știință a accedea la misterele limbii din secolii trecuți.* ODOBESCU, II, 401.

— Infinitiv substantivat de-a dreptul din lat. *accedere*.

ACCELERĂ *vb. I.* „Accelerer”. — „A iuți, a grăbi (ceva)”. Intrebuit mai cu seamă ca termen fizical (cfr. *accelerat*).

— N. din fran.

ACCELERĂRE *s. f.* (Fizic.) „Accélération”. — Infinitivul lui *acceleră*, devenit abstract verbal. „Grăbire, iuțire”.

ACCELERĂT, -Ă *adj.* „Accélééré”. — Participiul lui *acceleră*, devenit adjectiv. „Grăbit, iuțit.” (Fizic). *Dacă am avea un mobil oarecare, supus la acțiunea unei puteri constante, el se va mișca după aceleași legi la care este supus și căderea corpurilor. Mișcarea, în acest caz general, se numește mișcare uniformamente accelerată, iară cantitatea constantă (g) se zice atunci accelerațiune.* PONI, V, 24. || *Spec. Tren accelerat: „rapide”.*

ACCELERĂȚIE *s. f.* }

ACCELERAȚIUNE *s. f.* }

— accelerare (Fizic.) Cfr. *accelerat*.

— N. din fran. *accélération* (= lat. *acceleratio*).

ACCENT *s. a.* „Accent”. — 1°. Schimbarea vocii în intensitate sau în înălțime pentru mareaarea unei silabe în cuvânt, a unui cuvânt sau a unei combinații de cuvinte în frază. Gândirea rămâne logic aceeași; deosebirea este numai... în accentul stilistic. MAIORESCU, I, 91. *Accent dinamic. Accent muzical.* | P. *exl.* „Pronunțare.” *Verbește românește cu un accent strein.* | Fig. „Ton.” *Să pot a-ți spune în accente omenești, cât de mult tu ești iubid.* ALECSANDRI, P. II, 161. *Ginșaga pricivghioare prin accente iscutite rădial tu a încântat.* C. NEGRUZZI, II, 14. || 2°. Semnul grafic prin care se însemnează schimbarea vocii. *Accentele... acut, grav, circumflex, spiritalus asper și lenis se zice că sânt descoperirea lui Aristophane Byzantius.* MAIORESCU, CR. III, 259. *Acum, când am reușit literele străbune... sântem necoști a întrebuiși și noi tot soțul de accente...* Să ne servim de accenturi, ferindu-ne de a abuză prea mult de ele. C. NEGRUZZI, I, 347—348. [Plur. -ente, mai rar -centuri.]

— N. din lat. *accentus* și — în sensurile figurate — din fran.

ACCENTUĂ *vb. I.* „Accentuer”. — A marcă o silabă din cuvânt, unui sau mai multe cuvinte dintr-o frază, prin schimbarea vocii, când vorbim, printr-un semn grafic, când scriem. *Accentuăm pe silaba din urmă.* | Fig. „A scoate la iveală.” *Să facem câteva observări în contra încercării unor autori de a accentuă mai ales părțile slabe din înțina lucrare a lui Alecsandri.* MAIORESCU, CR. II, 206.

— N. din fran.

ACCENTUĂRE *s. f.* „Accentuation”. — Infinitivul lui *accentuă*, devenit abstract verbal. [Cuvântul] *a ce-l-a și... exprimele o accentuare specială.* MAIORESCU, CR. I, 148. | *Vre-o accentuare a spiritului separatist un eric de temut.* idem, D. I, 13.

ACCENTUĂT, -Ă *adj.* „Accentué”. — Participiul lui *accentuă*, devenit adjectiv. *Litera h o introducea pârâinți noștri [= Romani] în foarte multe cuvinte, pentru a le întări pe cât se putea mai mult și a le face tonul mai viu și mai accentuat.”* MAIORESCU, CR. III, 219. (traducere din Aulu Gelliu.)

ACCENTUĂȚIE *s. f.* }

ACCENTUĂȚIUNE *s. f.* }

— N. din fran. *accentuation* (lat.-med. *accentuatio*).

ACCÉPT *s. a.* (Comerc.) *Acceptation*. — Declarația garantului pe poliță, că va plăti la scadență. | *P. exl.* Poliță „Trasul”, *iscălindu-se pe o cambie, se zice că „acceptază”, devine „acceptant”, și pentru el polița se numește „accept”. I. PANȚU, C. C. 287.*

— N. după germ. *Akzept*.

ACCÉPTĂ *vb. I.* „Accepter”. — „A primi, a-și da învoiala la ceva”. (Contrariul de la „a refuză”). *Dar acum ce însemnează moțiunea majorității?... Este oare acceptațiunea prealabilă? Apoi am acceptat, guvernul a acceptat! Ori nu primiți d-n. acceptarea aceea și atunci dați un cot de neîncredere... ori, dacă nu... apoi acceptarea este deja făcută și moțiunea rămâne un act de prisos.* MAIORESCU, D. II, 189. (Comerc.) *A acceptă o poliță* = a se angaja de a o plăti la scadență. (Cfr. *acceptat*.) [Accept și acceptéz.]

— N. din fran.

ACCÉPTĂBIL, -Ă *adj.* „Acceptable”. — Care se poate primi, „care merge”, „de Doamne-ajută”. *Singulare strofe acceptabile ne par a fi cele d'înțiu.* MAIORESCU, CR. I, 25.

— N. din fran.

ACCÉPTĂNT, -Ă *subst.* (Comerc.) „Acceptant, -ant”. — *Persona care acceptază o cambie.* I. PANȚU, C. C. 287. (Cfr. *accept*.)

— N. din fran.

ACCÉPTĂRE *s. f.* „Acceptation”. — Infinitivul lui *acceptă*, devenit abstract verbal. „Primire”. *Dacă cineva nu poate refuza o obligațiune, poate însă să refuze acceptarea unui drept.* MAIORESCU, D. II, 201.

ACCÉPTĂȚIUNE *s. f.* = *acceptare*. | (Jur.) Conștiința legală de a primi ceva. *Nimeni nu este obligat a face acceptațiunea unei moșteniri ce i se cuvine.* HAMANGIU, C. C. 166.

— N. din fran. *acceptation*.

ACCÉPTIE *s. f.* }

ACCÉPTIUNE *s. f.* }

Acceptation. — Luarea unui cuvânt într-un anumit sens. „Înțeles”. *Căți i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască, în acceptiunea materială a cuvântului, a acut el lodeana.* MAIORESCU, CR. II, 296.

— N. din fran. (= lat. *acceptio*).

ACCÈS *s. a.* „Accès”. — 1°. Putința de a ajunge până la un loc, de a pătrunde până la o persoană, „intrare slobodă”. *Usorul acces la curtea noastră.* MAIORESCU, D. II, 134. || 2°. (Med.) Ivirea sau revenirea unei stări acute de boală. *Ea se uită sălbatec, fioros, în părțile din față.* Dan se temă de un nou acces. VLAHUȚĂ, D. 292. *Acces de friguri.* I-a venit un nou acces de nebunie. [Plur. -cese și -cesuri.]

— N. din fran.

ACCÉSIBIL, -Ă *adj.* „Accessible”. — La care se poate ajunge lesne, „primitor de...”. *Marele său simț politic... îi înlesnește înțelegerea situației reale; el devine unii accesibil sfaturilor principelui.* MAIORESCU, D. II, 53.

— N. din fran.

ACCESIBILITĂȚE *s. f.* „Accessibilité”. — Putința de a ajunge lesne undeva, la ceva. *Ia cei ce mai sânt în viață din vechea „Juivime” a rămas... o mai mare accesibilitate pentru orice idee de interes general.* MAIORESCU, CR. II, 340.

— N. din fran. (lat. *accessibilitas, -atem*).

ACCÉSIE s. f. v. accesiuine.

ACCÉSIT s. a. „Accessit”. — Distincție dată celui care se apropie mai mult de condițiile care determină premierea. *A câștigat premiul I la muzică și accesitul I la învățătură.*

— N. din fran.

ACCESIUINE s. f. = accedere. | (Jur.) Ceea ce se adaugă unui lucru și aparține proprietarului său. *Proprietatea se mai dobândește prin accesiuine sau incorporafiuine, prin prescripfiuine, prin lege și prin ocupafiuine.* HAMANGIU, c. c. 155. [Și: *accésie*.]

— N. din fran. *accession* (lat. *accessio*).

ACCESORIU -IE adj., subst. „Accessoire”. — 1°. *Adj.* „De a doua mână”. *Dobrogea și Vidinul, ca ceva de tot accesoriu... completează profilul Munteniei.* HASDEU, I. c. 31. „In al doilea rând”. *Traducătorul să cuteze a se opuca de lucru, ajutându-se, în mod accesoriu, cu dicționarele cele mai complete.* ODOBESCU, II, 364. || 2°. *Subst.* Ceea ce însoțesc un lucru principal sau (se) țin de el. *Este aceeași apă, lipsită însă de accesoriarul pitorește ale izvorului.* idem, 106. | (Jur.). *Lucrul legat [= lăsat prin testament] se va predă cu accesoriiile necesare, în starea în care se găseau la moartea donatorului.* HAMANGIU, c. c. 214. [Și: *accessor*, -*ară*.]

— N. după fran.

ACCIDENT s. a. „Accident”. — 1°. Ceea ce curmă mersul regulat al lucrurilor. „Întâmplare” (mai ales nenorocasă). *Accident de drum de fier.* || (Muzic.). *Diez, bemol, becar, care n'au fost indicate la cheie și se găsesc în mijlocul unei bucăți muzicale.* || 2°. Ceea ce curmă uniformitatea. *Accident de teren.* || 3°. (Gram.). Schimbările pe care le pot suferi evințele variabile.

— N. din fran.

ACCIDENTĂL -Ă adj., adv. „Accidental, accidentellement”. — „Întâmplător”. *Ignorantul crede că o comelă este accidentală.* BĂLCESCU, M. V. 4. || (Muzic.). *Semu accidentală* = „accident” (s. v.). *Linii accidentale*: linii care sânt deasupra sau dedesubtul portativului.

— N. după fran.

ACCIDENTĂT -Ă adj. „Accidenté”. — Plin de accidente (2°). *Un teren accidentat.*

— N. după fran.

ACCIZ s. a. (Fin.). „Accise”. — Dare, vamă comună pentru articolele intrate în comună. [Plur. -*cize* și -*ci-zuri*.] | Și: *acciză* s. f. | Cu păstrarea pronunțării franceze și: *acciz* s. a. și *acciză* s. f. *Accizele sânt niște taxe, care se percep de ordinar în profitul comunelor.* PRETORIAN, DR. C. 110.

— N. după fran.

ACCIZĂR s. m. „Employé des accises”. — Funcționar care încasează accizele. [Și: *accizâr*.]

— Derivat din *acciz*, prin suf. nom. agent. -*ar*.

ACEFĂL -Ă adj. (Zool.). „Acéphale”. — „Fără cap”. *Stridiile sânt animale acefale.*

— N. din fran. (= grec. ἀκεφάλος: ἄ privativ + κεφάλι, „cap”).

ACEIȘ adv. † v. acelș.

ACEL, **ACEĂ** pron., art. „1°-3°. Ce, cel, celui. Ce... là, cel... là. Celui-lă, cela. Le. Te!”

1°. În următoarele trei exemple: a) *Acela a strigat, nu eu, b) scounul acela s'a stricat, nu masa aceasta, c) acel băiat a plâns, n'a răs,* pronumele

acela, acel corespunde unui gest cu brațul întins în direcție orizontală, prin care se arată ceva ce se află într-o depărtare relativă de vorbitor; este deci pronumele demonstrativ al depărtării. În cazul d'întăiu intenția vorbitorului este numai de a arăta asupra unei persoane sau asupra unui obiect depărtat, fără să-l intereseze anume cine sau ce e acel ceva. Pronumele are deci funcținea unui adjectiv. El urmează substantivul și are forma: *acela*, când interesul vorbitorului e mai mult arătarea obiectului (sau a persoanei); când însă vorbitorul voințe mai mult să arate obiectul (sau persoana), pronumele premerge substantivului și are forma *acel*. Împărțea aceasta e mai mult literară; limba veche și cea populară se abat adese-ori de la ea.

2°. Pentru un povestitor, cele povestite înainte sau cele ce vor urma în cursul povestirii sânt lucruri depărtate, deci pronumele prin care se va referi la ele va fi *acela, acel*, care în cazul acesta nu mai corespunde gestului demonstrativ, ci însemnează: cel pe care-l știți, cel despre care am vorbit mai înainte, sau pe care îl voi descrie îndată.

a) *Alții au trudii, iar voi ați intrat în truda aceluia.* VARLAAM, C. 165. „Ai tălmăcit [scriptura], nu spre trufă, precum acela [adică Ptolomeu, despre care a fost vorba], ce pentru mântuirea noroadelor. BIBLIA (1688), 8, p. *Petrecuse toată ziua la curte. ... Ce mai cremi erau acela?* C. NEGRUZZI, I, 246. *Care dintre cei a reși la joratic, acela are să te ducă la împărăție.* CREANGĂ, P. 192. | Intrebuintă în mod predicativ: *Oare ce copaciu să fie acela* [despre care mi-ai povestit], *tată?* DRĂGHICI, R. 51. | După *acela* urmează mai adesea o propoziție relativă, introdusă prin pron. care. (Cfr. *cel*, care, *cel... ce*). *Cereai să celzi acidia ce sânt gălate pentru cei aleși.* DOSOFTEIU, V, s. 14. *Femeia nu-i de acela de care gândegii dumneața.* CREANGĂ, P. 31. Astăzi, mai ales *acel... care, acel... ce*: *Nu eră omul Aiga aced pe care cu cinci luni în urmă o văzusem.* C. NEGRUZZI, I, 50. *Arată semu acelor ce nu voiesc să crează.* ALEXANDRESCU, M. 5. | *Neutral*. *De ce fugim, acela nu lămpină pre noi,* VARLAAM, C. 150. „Bune-s și acestea... dar bună ar fi și aceea, când ur aveă cinev un fecior. CREANGĂ, P. 78. *Accea însă, în care te întrece, este dansul.* C. NEGRUZZI, I, 64. [În întrebunțarea neutrală se găseșc în vechime și câteva pilde de *acel* în loc de *acela*: *Diavolul taste meșter spre răul nostru și mulți ajutori are spre aced* (spreaciă). VARLAAM, C. 267.]. Din forma neutrală *accea* și dintro' propoziție s'au născut conjuncționale: *pentru accea, drept accea, și spre accea, de accea: „pour cela, à cause de cela, en consequence”.* după *accea, într'accea: „là-dessus, sur ces entre-faites”,* afară de *accea: „en outre”.* *Giudețele-și sânt, Doamne, direcpte.* Pentru *acidia* serbul tău le fâne. DOSOFTEIU, V, s. 59. *Acum ei nu se pot răposă de voi, direct acacia iată că ră scriu.* DOC. (a. 1649. Munt.), ap. HEM. 139. *Dat-am cartea... spre aceea ca să fie volnic... a stränge oameni străini.* DOC. (a. 1708, Mold.) ap. HEM. 140. *La soare te puteai niță, iar la dinsa ba. Și de aceea Harap-Alb o prăpădeă din ochi, de dragă ce-i eră.* CREANGĂ, P. 276. *O vede ridicându-se în căzduh, apoi înălțându-se tot mai sus și după aceea n'o mai zări de fel.* idem, P. 192. *Intr'accea, pe când Ferhat-Pașa se ocupă cu construirea podului... vrăjmașii sânt... nu sta în nelucrare.* BĂLCESCU, M. V. 101. b) „*Cumplita a doua domnie a lui Aron Vodă*”, așa zice acea domnie răposatul Urechi Voroniceu, M. COSTIN, LET. I, 215. *A fost odăv un împărat. Acel împărat băduse pe toți împărății.* IPSIRESCU, I, 11. *Eră o tândră damă blondă, a cărei figură aced aced*

blandefă, ce se vede învecinică de penelul lui Rafael. C. NEGRUZZI, I, 37.

c) În *sâlța acidă care ei gătară, li s'a prins piciorul*. DOSOFTEIU, V. S. 31. *Eră odată un Rus, pe care-l chemă Iean. Și Rusul acela, din copilărie se crezise în oaste*. CREANGĂ, P. 297. [În limba veche și populară se găsește și: *acel* urmând după substantiv. *Pe vremele acele mai toate fările erau băntuile de războaie grozave*. CREANGĂ, P. 183, dar mai ales acela precedând substantivul: *Sătia acela chip curat.... intru noi*. VARLAAM, C. 202. *Eu sint căntătorul aceluia drac*. CUV. D. BĂTR. II, 286. *Apoi aceluia om nu-i trebuie altă negustorie mai bună*. CREANGĂ, ap. HEM. 148.]

3°. Din cele mai multe exemple citate sub 2° se vede cum demonstrația scade în o simplă determinare. Când nota caracteristică a acestui pronume, depărtarea, nu mai e reală, ci numai formală, și se explică prin propoziția următoare, care determină mai de aproape pe cea precedentă, atunci *acel* poate scădea la rolul unui articol. În fraza: *Gândeam la toate acele ființe, pe care le iubisem*. C. NEGRUZZI, I, 49, s'ar putea înlocui *acele ființe* prin *ființele*, fără ca sensul propoziției să se altereze țare. De fapt, din vechime și până de curând, găsim multe exemple de întrebarea lui *acel* în sensul articolului nostru „cel” (s. v.). *Acă mai zăbavnică măcenică a științii lupțară*. DOSOFTEIU, V. S. 4, pr. *Scriptura depărtate locuri de ochii noștri ne încață, cu acarele trecute vremi s'o pricepem coale viitoare*. M. COSTIN, LET. I, 5. *Prezum taste omul care mai cinstită zădăre...* CALENDARIU (1814), 102. *Căutam pietricele de acele pestrife*. DRĂGHICI, R. 8.

†† Ca *acela*, mai ales în Mold. și Bucov., după omiterea complinirii explicative: „mai rar”, arată o gradă a noțiunii exprimate de substantivul la care se referă: „astfel, mare, voinic, însemnat” etc. *L-au adus... pe o săcătă și arșiță ca aceea*. MUSTE, LET. III, 53. *Și apoi între curteni se făcea un răsel ca acela*. SRIERA, P. 41. *Unde nu dă o căldură ca aceea și se topește omătul*. CREANGĂ, A. 28.

[*Acel, acelu, acii, acelor, fem. acea, acelei, acele, acelor*.] În vechime și în dialecte și: *acelui, aceli, acelor*.] La toate aceste forme se poate adăoga finalul -a: *acela, aceluia* etc.; *din acoi + a s'a născut și aceea*, azi *aceia*. [În Mold. în loc de *acela* și *aceluia*, ap. HEM. 155 (Giurghești, în Suceava); în loc de *aceluia* și *aceluia*: *Pe unii ca acie îi pună Lupul la falangă*. E. COGĂLNICEANU, LET. III, 227; STAMATE, ap. HEM. 155, etc.; în loc de *aceluia*, mai ales *aceluia*: *Din Săltmar până'n Săcele Numai vaduri ca acele*. EMINESCU, P. 161. | În loc de *acelui(a)*, în vechime numai *acii(a)*. *În vremea nuntii aceluia*. VARLAAM, C. 288.; dintre cei mai noi, la MELCHISEDEC, ap. TDRG, 10: *acei patriarhii*, și în Sălăgia numai *acii = aceli*. VAIDA. || E de observat că în limba populară și în cea comună, în cele mai multe regiuni, *acel* e înlocuit aproape cu totul de *al* (*al, hăl, ahăl*), așa că întrebarea lui e azi mai mult literară.]

— În limba de mai târziu a poporului roman *ille* devinse articol sau pronume personal, așa încât pentru pronumele demonstrativ trebuiau să se ivească alte forme. Din timpul republicii întâlnim în această funcțiune pe *ille*, întărît prin *atque-ecum*-sau *ecce*. Cuvântul românesc poate să fie urmașul oricărei dintre cele trei forme: „*atque-illu*”, „*ecce-illu*” sau „*ecce-illu*” (despre „*illu=ille*, v. eI, unde se explică și flexiunea); *itat, quello, sursevie țel*, v. engăd. *aquel*, v. prov. *aquel, cel, v.-fran. cil, span. aquel, port. aquelle*. Când accentul frazei cădea pe pronume, acesta putea fi întărît din nou prin *illac*: *fran. cela, celui-là, friulan kel-la*. Dintr'un „*ecce-illu-illu*” derivă românescul *acela*, care la început a trebuit să fie accentuat pe silaba din urmă: *acela*. Numai astfel se explică pe de o parte finalul -a (netrecut la -ă, pe de altă parte e nedifonțat în ea (forma mold. *acela* e recentă). Mai în urmă accentul s'a mutat, sub in-

fluența lui *acel*, iar finalul -a (—etimologicește -la) a trecut și la alte pronume. Astfel, după *acel-acela*, s'a format *acel-acesta* etc.

ACELA, ACEEA pron. v. *acel*.

ACELALALT, ACEALALTĂ pron. v. *celălalt*.

ACELAȘI, ACEEAȘI pron. „*Le même*”. — *Același* este o afirmare mai hotărâtă (provenită din alipirea finalului -și) a lui *acela*, și corespunde lui „tot acela”, fie că afirmarea aceasta înseamnă o repetare a demonstrațiunii: *Pierăru cu aceeași moarte ca Andreiu*. BĂLCESCU, M. V. 395. *E același cântec vechiu, setea liniștei eterne...* EMINESCU, P. 257. — fie că afirmarea înseamnă covă comună mai multor lucruri: *Dintr'același rost țese urăcirile și blăstemul*. COD. VOR. 24 (—ex ipso ore procedit benedictio et maledictio”). *Hai copii de-același sânge... moarte să oltăm!* ALECSANDRI, P. II, 7. | Une-ori afirmarea se întărește prin „tot”: *A adus iarăși pe străină în oada lui, tot în aceeași rândăluială*. CREANGĂ, P. 100. | Numai rare-ori *același* stă singur, funcționând ca substantiv: *Cel ce ar strălucit din tatăl, același din tine au ieșit*. MINEIUL (1776), 196^v. | [Se declină ca *acela*, la care se adăoga finalul -și. || În vechime, și astăzi în limba populară, se găsește une-ori *aceluia* cu sensul lui „același”: *Intr'aceluia hire ca și d'înțiu*. DOSOFTEIU, V. S. 95^v. *Cum ajunge acasă, parcă nu eră acela*. CREANGĂ, P. 165; mai rar e cazul invers: *Grădăște... nu pentru floarea Elinilor, dă creame ce același taste rădăciță și degartă*. C. BRÂNCOVEANU (a. 1695), ap. HEM. 157.]

ACERĂ vb. I. „1°. *Rester à attendre*. 2°. *Obséder, importuner qn*. 3°. *S'adapter à qqch*”, — 1°. „Așa teptă”: *Aceră = expecto*. ANON. CAR. *Primiți amă taste anul acela și cu pohtë și cu drag dereptilor, cei ce aciră și așteaptă de ce-au lucrat pentru acea dulceală și viață ce va să fie...* CORESI, ap. HEM. 159. (În Omiliarul rutean din 1637, pag. 745: *ăekajutu* na nego i oădăjutu”). | 2°. „A atârna, a stârmocti” (pe lângă cineva). *A stă pe lângă altul, cu toate că e sfătuit să plece*. „Nu mai aciră pe lângă mine, că n'o să-ți tot dau ocol, ca la oala cu boș”. RADULESCU-CODIN. | 3°. *așer eb. I*. (Rusca, în Banat) = *ich passe auf etwas*. JAHRESBER. III, 313. [Și: *aciră și aciră*; v. exemplele.]

— Etimologia necunoscută.

ĂCERĂ s. f. (Ornit.) v. *aciră*.

ACERĂȚ s. a. „*Attente*”. — Participiul lui *aceră*, devenit abstract verbal „Așteptare”. Singurul exemplu: *Acserătu = Expectatio*. ANON. CAR.

ACET, ACEĂSTĂ pron. „1°-4°. *Celui-ci, ce... ci, ce. Le^a*”.

1°. În opoziție cu „*acela, aceli*”, *acesta, acest* este pronumele demonstrativ al apropierii, corespunde deci gestului care arată ceva ce se află într-o apropiere relativă de noi. Cele spuse la „*acel*” se potrivec deci — caeteris paribus — și la *acest*. a) Nu iaste mai mică *acasta decât acela de-atuncu*. VARLAAM, C. 253^v. | b) *Această scrisoare mă rog să o citești!* A. IVIREANUL, P. XXIII. *Bunădoțea cu care s'a primit cea d'înțiuia eliiie a aceștii cărți... m'au îndemnat...* MARCOVICI, C. 5. | c) *Mătușică, vără-te aici în acul acesta!* CREANGĂ, P. 142. | În texte vechi se găsește și exemple de *acesta* precedând substantivul: *Veți măuca d'acasta pâne și veți bea d'intr'acesta păhar*. VARLAAM, C. 42^v. |

2°. Ca și *acel*, pronumele *acest* înseamnă adese-ori „cel despre care am vorbit, cel pe care l'ou descrie îndată”. Deosebirea e că, întrebându-l pe „*acel*”, povestitorul trimite pe ascultător la cele povestite, pe când prin *acest* aduce oarecum înaintea ascultăto-

rului lucrurile povestite: *Eră într-o fară un crain, și crainul acela mai avea un frate, care eră împărat. Mulți au trecut la mijloc, de când acești frați nu mai avuse pritej a se întâlni amândoi.* CREANGĂ, P. 183.

a). „Aceștea”, zice, „și Munteni se chiamă; însă numai care lăcuiesc în Dacia cea de sus.” CANTEMIR, HR. 131. [Rar: *acest* în loc de *acesta*. Numai aceștii poate au fost oameni sclavizați. NECULCE, LET. II, 195. *Intr'atata trăiau acești bine, încât de povește eră la oricine.* PANN, P. V. I, 53]. Neutral: *Prea înfeptul Solomon au ales această, unde zice de D-zeu...* BIBLIA (1688), 5 pr. „Ah! Zulnic, îmi ești dragă!”... *Aceștea zicând...* au căzut. KONAKI, P. 85—86. || Din forma neutrală *aceștea* și dintr'o prepoziție s'au născut conjuncțiunile: *Cu toate aceștea* = „totuși” || *† Cu aceștea* cu toate. PRAVILA MOLD. 103/; 41/. *Cu totul cu această nu era mai pe jos cu bunățate.* DOSOFTEIU, V. S. 201/1. | *Afară de această* (și „afară de aceea”); „*suf ceta, cu outre*”. | *Pe lângă aceștea*: „*outre ceta, de plus, au surplus*”. | *După această* (și „după aceea”): „*apris*”. *La câteva zile după această împăratul arătă spanului niște pietre scumpe.* CREANGĂ, P. 216.

b). *Acest* e urmat de substantiv. „*Mircea*”, *îmi răspunde dealul.* „*Mircea*” *Ulul repetază. Acest sunet, acest nume naturile îl primesc.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Mai înainte de aici este palatul unde locueteșe Tinerete-fără-bătrâneși și Viață-fără-de-moarte. Această casă este înconjurată cu o pădure.* IPTRESCU, L. 6.

c). *Aceșta* urmează substantivul. *Veigătorin taste omul acesta, ceta ce măntuie noi.* COD. YOR. 96/10 (=aceșta carele... N. TESTAMENT (1648). *Siroaie de lacrimi curgau din frumoași ei ochi... Nelegiștil... o adusesse în starea această.* C. NEGRUZZI, I, 52. [În limba veche e preferită forma *aceșta* și înaintea substantivului: *Aceșta Nathanael avea credință foarte mare.* VARLAAM, C. 38/]. *Cine taste acestu om, ce ușă face?* CUV. D. BĂTR. II, 194. (S. XVI) etc.]

3^e Exemplele în care, pentru o mai mare precizie de sens, *acest*, *aceșta* la locul articolului, sânt rare: *Eră în țara Belghiei, cu această gând [—cu gândul] să se călugărească.* M. COSTIN, LET. I, 220. *Aceșta trăia Petru... cu soția sa această [—cea] nouă, în pace și tihnă.* SHEREA, P. 44.

4^e *Acest*, *aceșta* nu stă însă în opoziție numai cu „*acel*, *acelea*”, ci și cu alte pronume care indică ceva depărtat, precum „*celălalt*”: *Toate sânt trecătoare într'aceșta lume.* MARCOVICI, D. 13. *Năcazurile lumii aceștea.* BIBLIA (1688), 4 pr.—sau „*alt*”: *Aceșta dată au nemerit mai bine.* DRĂGHICI R. 51. *Acest fel de om au fost Dieaz Volă.* MAGAZ. IST. I, 351. *Am grăit într'acest chip.* GAVRIL, NIF. 6. (cf. ăst.). Când *acest*, *aceșta* se raportă la o măsură de timp, poate însemna „*actual*, *prezent*, *de față*, *curent*”: *Sântem hotărâți să începem cu acest au o viață nouă.* MARCOVICI, D. 17. *De când s'au lăsat această zi.* DRĂGHICI, R. 75. *Unde să petrec eu, ticălosul, această noapte?* idem. 40. *Împărășii ceacului acēștula.* BIBLIA (1688), 8 pr.

[*Acēșt, acēștui, acēști, acēștor*, fem. *acēștă, acēștei, acēște, acēștor*. În vechime (d. ex. la VARLAAM, C. 13/1, 27/1, 84/1, 179/1, etc.) și în dialecte și: *acēști, acēștei, acēștor*. | La toate formele se poate adăoga finalul -*ă*: *acēștula, acēștea* etc. | În Mold., în loc de *aceștea*, mai ales *aceșta*. În vorbele *acește*, numai iată că se infuzișcă și *Ican*. CREANGĂ, P. 304. | În textele vechi forma neutrală e une-ori *aceșta*: *Îi părău că fac acestu vecinile ei.* PRAVILA MOLD. 156/. *Vei vedea... de taste adevărat această.* BIBLIA (1688), 6 pr. | În loc de *acēștei* în textele vechi numai: *acēști. Tălmăcirea acēști șfinte scripturi.* BIBLIA (1688), 4 pr. Forma *aceșta* se găsește și la scriitorii mai noi: *Visul cel de minut al acēști vieși.* MARCOVICI, D. 16. *Tării acēștiia.* BARAC, ap. TDRG. 12; în Să-

lagiu: *acēștiil*. VAIDA. | E de observat, că în limba popularului și în cea comună *acest* începe să fie alungat de *ăst, ist, aist*, așa că întrebunțarea lui e azi mai mult literară.]

— Este lat. *ecce-istu, *atque-istu sau *ecce-istu (despre *istu = *iste* v. ăst, unde se explică și flexiunea): it. *questo*, v. engad. (*aquist*, v. prov. *aquest*, v. span. *achest*(o), span., portug. *aqueste*. Despre forma *aceșta* v. *acela*.)

ACĒȘTA, ACEȘTA pron. v. *acest*.

ACĒȘTAȘI, ACEȘTAȘI pron. „*Le même*”. — *Acēștași* e o afirmare mai hotărâtă (arătată prin alipirea lui -*și* final) a lui *aceșta* și corespunde în prelo *aceșta*”, fie că afirmarea însemnează o repetare a demonstrației: *fară la anul după această de năduin venire a crăinului țeseșe, mai venit-au acēștași crain cu oșți prin țară.* MAGAZ. IST. III, 56. — fie că afirmarea însemnează ceva comun mai multor lucruri: *Nicopolis la carea au mers șf. Pavel taste altă cetale, cu acēștași nume, în Greșia.* CANTEMIR, HR. 157/2. | Mai cu seamă întrebunțat în locuțiunile adverbială: *† într'aceștași chip* = „*astfel*”: *Intr'acēștași chip locuindu-se Onisifor, căză la pământ.* MINEIUL (1776), 162/2, (162/2, 192/2, 35/2, 29/2, etc. BIBLIA (1688), 7 pr. 23 etc.) || În funcțiune substantivală: *Acēșta-ă Chilia. Acēștași și cu alt numere mai pre urma ș'a chemat Iygotostom.* CANTEMIR, HR. 60. | *Ăstăzi întrebunțarea acēști* pronume a devenit foarte rară și e de desăvârșire necunoscută popularului, care-l înlocuiește prin *acēști*. În limba literară îl gășim numai atunci, când e nevoie să se accentueze apropierea, când deci *acēști* nu e destul de expresiv, d. ex. *Părerile d-sale, toalețuna foarte prețioșe pentru mine, au devenit în deosebi prețioșe, de când l-am văzut ca ministru de externe al acēștuiași guveru. pe care avem încă fericiere să-l avem pe banca ministerială.* MAIORESCU, D. II, 185. [Se declină ca *aceșta*, la care se adoga finalul -*și*.]

ACĒTĂT s. n. (Chim.). „*Acétate*”. — Sare compusă din acid acetic cu o bază. *Acetat de sodiu*. PONI, CH. 296.

— N. din fran.

ACĒTIC, -Ă adj. (Chim.). „*Acétique*”. — *Acidul acetic* e compus din alcool și oxigen, care e baza „*oțetului*”.

— N. din fran.

ACĒTILĒNĂ s. f. sing. tant. „*Acetylene*”. — Un fel de gaz de iluminat, o hidrocarbură.

— N. din fran.

ACĒTŌNĂ s. f. (Chim.). „*Acétone*”. — *Dacă într'un asemenea acid [gras] înlocuim osidritul prin un radical alcoolic, căpătăm o acetonă*. PONI, CH. 302.

— N. din fran.

ACĒTŌS, TOĂȘNĂ adj. (Chim.). „*Acétoux*”. — Cu gust de oțet. „*Oțetos*”.

— N. din fran.

ACĒȘT s. n. = *acar*. În Banat. *Pânza se coașă cu acul și acunul, acēșe se șin în acēșf.* (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 203.

— Derivat din *ae*, prin suf. instr. -*f*.

ACHILĂN s. n. † v. *ocean*.

ACHILIMIT, -Ă adj. „*Aisé, qui est dans l'aisance*”. — „*Chivernisit*”. În Banat. *Dacă nu ești achilimit — dacă n'ai tot ce-ți trebuie acasă*, ap. HEM. 170 (Visagu, în Caraș-Severin).

— Derivă din ung. *kellem*, „*plăcere*”, sau din *kellemiteni*, „*a face plăcere*”.

ACHINDEIU s. a.)

ACHINDEIE s. f. f.

— chindă. În Mold. Zori-de-ziuă, revărsatul zilei și dimineața e timpul pe când răsare soarele; aprânzul mic pe la 6 ceasuri; aprânzul mare pe la 8; sub-amiază pe la 11; amiază pe la 12; după amiază pe la 2; achinidei pe la 4. — ap. HEM. 170 (Cristești, în Botoșani; Călinești, Ib.). După celelalte numiri ale părților zilei, care sânt ambigene, precum: amiază, aprânză, ampror, amurg etc. s'a născut forma ambigenă achindeiu: Ciobanii împărtesc ziua astfel: când se scodă, cu 2 ceasuri înainte de a răsări soarele, zic: mînceală; pe la 9 sau 10 ceasuri dimineața zic: aprânz; la 12: amiază; la 4: achindeiu. — ap. HEM. (Telejina, în Vasluiu). | Prin metațeză, și cu altă prepoziție: în tinghie. Înainte de răsăritul soarelui se zice: timpul pînă ziori; după răsăritul soarelui d'o sulfiță; apoi, cum este soarele vara pe la oarele 8; d'ameaza; pe la oarele 2—4: timpul d'amează n-de-sară; înainte de apusul soarelui se zice: soarele în tinghie; și 'n fine în timpul apusului: soarele în scun. ap. HEM. 171 (Torcești, în Tecuci).

— La început achinidei eră adverb de timp, compus din prep. a (2^a) și subst. chindie. Cu timpul a devenit substantiv (cfr. amiază, amurg etc.) și sinonim cu chindie.

ACHIT s. a. (Jur.). Acquit². — Un agent fiscal poate să fie în achit, avans sau debit. Se află în achit, când, după socotelile date, nu rămîne dator nici un ban. PRITORIAN, DR. C. 67. [Plur. achituri.]

— N. din fran.

ACHITĂ s. f. I. (Jur.) 1^a—2^a. Acquitter. S'acquitter². — 1^a. Trans. A declară nevinovat pe cineva, ca judecător. Acuzatul a fost achitat. 2^a. Trans. A plăti ce ești dator. Am achitat datoria. | Refl. Mă achit de ceva = „scap de ceva” (plătind, îndeplinind condițiile etc.). Mă achit cu cineva = „scap de obligațiunile ce le am față de el, închei socotelile cu el”.

— N. din fran.

ACHITĂRE s. f. Acquitlement². — (Jur.) 1^a. Declara-re de nevinovat a cuiva, la judecată. 2^a. Împlinirea unei obligațiuni. | (Comerc.) Achitarea este declarația purtătorului, scrisă pe efect, că a primit suma din față, adică acelu scriș pe poliță. ȘTEFĂNESCU, C. 41.

— Infinitivul lui achită, devenit abstract verbal.

ACHIU s. m. (Bot.) = țelină. BARCIANU. Acel jună păstor cântăreț zeiesc, cu părul cununat cu flori și cu achiu amar. ODOBESCU, I, 200 (traduce pe: floribus atque a pio crines ornatus amaro. Vergilius, Eclog. VI, 73).

— N. După lat. apium.

ACHIU s. a. 1^a. Quene de billard. 2^a. Acquit. — 1^a. În Mold. „Tac.” Sânt tînăr de moda nouă, Cred în cărți și în achiu. IANOV, CONV. LIT. II, 212. || 2^a. În Munt. „A da achiu” (la jocul de billard) = a da prima lovitură spre a-și așeza bila. [Plur. achiuuri.] — N. Sensul 1^a, din rus. kij, „idem”. Sensul 2^a, din fran.

ACHIZIȚIE s. f. f.

ACHIZIȚIUNE s. f. f.

„Acquisition”. — „Dobândire”. | (Jur.) Societate de achizițiune. Soții care stipulează, în contractul lor de căsătorie, o societate de achizițiuni, păstrează, fie-care pe seama sa, datorită sale actuale și viitoare, și mobilele respective prezente și viitoare. HAMANGIU, C. C. 330.

— N. din fran. (lat. acquisitio).

ACI adv. 1^a. Ici, en ce lieu. 2^a. En ce moment². 1^a. Arată locul apropiat (în opoziție cu acolo),

fără deosebire dacă e vorba de o mișcare sau de o stare. De cetate nu departe eră un deal înalt foarte, în care izbăntorului... De multe ori aci fusă. v. AARON, ap. GCR. II, 191. Pîlpălaca... sfătuea pe pușorii ei... să auzule ce se vorbește aci aproape, pe lângă holdă. ȚICHINDEAL, p. 454.— „Ne com îmbiă la palaturile tălăii mieu”. — De ce să mai facem p'acolo teatură? Să ne îmbițim aci!” IPSIRESCU, L. 37. | În legătură cu prep. „pe”, aci capătă un sens nehotărît: Ai mai fost p'aci? | F'ig. P'aci = „aproape”: „peu s'eu fant, a peu prîs”. Fetei i-e pe plac. | Și lui pe plac i-e fala. El, donăzeci [de ani], ea cum p'aci, RA-DULESCU-NIGER, ap. TDRG, 477. | Căm p'aci = pe-aci, pe-aci: „mai că... aproape să...”, failtir, dre sur le point de”. P'aci p'aci eră să-m'ieri viața, până l-am dobândit. IPSIRESCU, L. 12. | P'aci (f'e drumul! = „pleacă!”, „allez-vous-en!” | (A plecă, a se duce, a o tuli etc.) p'aci „necol” = „a se face nevăzută”: „disparaître, prendre le clef des champs”. După ce mi-a șterpălit banii, a plecat p'aci-necol. GAZETA SĂT, ap. TDRG, 477. || Aci! aci! și aci-de! sânt strigate vânătoarești, ap. HEM. 173.

2^a. Cu mult mai des aci este adverb de timp: „atunci, în acel moment”. Stălu de vorbă... până la miezul nopții. Aci îi veni în gînd să se mai întorcă, ca să-și mai ia odată ziua bună de la împărăteasă. GORJAN, H. I, 3. | Foarte des: aci... aci, cu sensul de „când... când”: „tanlô... tanlô...”, „Hai...”, zise... legăndu capul, cam fără voie, aci p'un umăr, aci pe cellalt, DELAVRANCEA, s. 237. [Popa Duhu] aci eră la Socola, aci în Iași, aci la mîndăstirea și în Târgul Neamțului profesor. CREANGA, A. 135. | Până aci = „până acum”: „jusqu'ici, jusqu'à présent”. Tocmai pe când părerea de rău îl ajunsese și mai și decăt până aci, erau... într'o pădure mare. IPSIRESCU, L. 109. | De aci înainte = de aci încolo: „dorénavant”. Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămânzi... Așa dar d'aci'nainte să nu ședem le-nerosi. PAINS, P. V. II, 91.

— Latinesc hic, păstrat în limbile romanice numai în poziție neaccentuată și în parte cu funcțiuni nouă (cfr. franc. y), se găsește în limba română numai în compoziții, al căror rost e de a-î da o mai mare precizie de sens. Compozițiile acestea sânt numeroase și în parte străvechi, în parte mai nouă. Compoziția cu ecen-sau atque, întrebuintată pentru cele mai multe verbe și pronume, a dat pe aci, ital. engad. qui, v.-prov. catal. span. portg. aqui. Din compoziția hic-ce avem pe ice, ici. Amăndouă felurile de compoziție se întănesc în ecen-sau atque-hic-ce > acice. Alături de hic, Romanii aveau și adverbele locale hac și ibi, păstrate în parte în unele limbi romanice în concurență cu el. La noi ele se găsesc numai în compoziție cu hic, și anume: din ecen-sau atque-hic+hac s'a născut acia, pe care-l întâlnim și la Engadini, sub forma quia, acquia, iar din ecen-sau atque-hic + ibi avem pe aici, corespunzând ca formațiune întocmai fran. ici (hicibi). Precum spaniolii ahi derivă din hic și dintr'un element a-, care s'a simțit ca un fel de prefix în adverbe ca aqui, aci, etc., tot astfel s'a simțit și în limba română un a-ce prefix (cfr. acolo-colo, acest-cest, acel-cel, aișt-ist etc.), ceea ce alături de urmare, pe de o parte că avîtur de aci, acicea, se născu un ci (pe ci = pe-aci, în Sibilia), cicea, iar pe de altă parte că pe lângă ice, ici s'a format și un aice, aici. Alte compoziții românești, formate cu elementele -le, -a și -și, sânt: acicea, acile, acilea, icea, aicea, aiciși (acioși), aiciși.

Este de observat că forma aci, foarte întrebuintată astăzi, apare în literatură numai în sec. XIX, pe când aici, întrebuintat azi mai mult de popor decăt de scriitori, se întăleşte foarte des în texte vechi și e singura cunoscută de dialectul aromân: afia (și afiie) și de cel istrian: fîta, pe când cel meglan se potrivește cu cel daco-român, avînd forma afi (cu sens temporal = „atunci, apoi”).

ACIA adv. = aci. Pe când aci este mai ales adverb de timp, *acia* păstrează mai bine sensul de adverb local. 1°. Arată loc ul apropiat. Să s'ară aprinde casa acelora de tute patru tânghurele și să o încongure focul și n'ară puté ieși afară. c. să o arde acia. CUV. D. BĂTR. II, 330 (s. XVI). *Gogoneală de purceă, fuși de-acia...* GOROVEI, c. 279 (Bucov.) — În texte vechi adese-ori: *acia*... i o = „acolo... unde”. *Acia înfricoșară-se în frică, io nu are frică.* CORESI, ps. 29^{1/2}. *Iuo amă sânt doi sau trei adunași în numele mieu, acia sânt eu.* RADU D. MĂNICEȘTI (a. 1574), ap. HEM. 176. (: „ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum...”)

2°. În legătură cu prep. de, până, „acia” are sens temporal. *Până acia = până acum: „jusqu'à présent”. Varda Chesar... nu numai ca până acia, ce încă nește spurcăciuni reale făcă...* MOXA, 346. † De acia = a) „de aci înainte, de aci încolo”: „dorănarant, plus”. Nu se va pomeni numele lui Israel deacia. CORESI, ps. 228 (= nu se va pomeni numele lui I. rutesc. PSAL. SCH. 269^{1/2}; „en sorte... qu'on ne fasse plus mention du nom d'Israël”). *Enias... singur deacia au stăpâni.* CANTEMIR, hr. 96^{1/2}; b) „după aceea”: „ensuite”. Să măncăm întâi, diacia roiu spune și de păcatele meale. DOSOFTEIU, v. s. 82^{1/2}. *Au cuprins toată Dachia, de cîia, de pe numele locului, și-au schimbat și ei numele.* CANTEMIR, hr. 71^{1/2}. *Deacia, de atunci trecând 300 de ani, scornindu-se un eres...* MINEIUL (1776), 130, 2^{1/2}. *Înrînsă fer Turci și de acia se luă a-i gonî.* P. MAIOR, 187, 202^{1/2}.

[Se scrie mai de mult mai ales: *aciia*, precum în mare parte se pronunță și azi. LA CANTEMIR (dar și la DOSOFTEIU, v. s. 25^{1/2}) mai ales: de cîia. Se găsește și forma: de aciă. *Deacia nu voiu fi.* CORESI, ps. 104 (= rutesc. PSAL. SCH. 124^{1/2}) și: de acie. *De acie înainte să vezi ispravă!* N. COSTIN, LET. II, 112. Forma *acie* e întrebuințată consecvent în cod. VOR.] — Pentru etimologie vezi aci.

ACIĂ rb. I° v. aciuă.

ACIĂNI adv. „Aussitôt, tout de suite”. — Este întărirea lui *acia*, însă în înțelesul temporal: „îndată”. În următorul exemplu din CORESI (ap. HEM. 180): *Întră într-o casă, iar aciăni ieși ceaste pretulindenea de el, că nu se pută ascunde lumina ceala marea a înțeleptului, se cunosc încă elementele de compoziție ale acestui adverb, căci aciăși ieși = acia și ieși. Din exemplul acesta se cunoaște încă și ceva din sensul local al lui *acia*, pe când în cel următor înțelesul e curat temporal: *Bobulețchi... s'au întors și au mers în târy și aciăși [au mers] și Crețul în târy după dînsul.* G. URECHE, LET. I, 198.*

— Pentru etimologie vezi aci.

ACIČEA adv. † „Ici”. — Sinonim cu aci, dar întrebuințat numai ca adverb local. *Se adunară ei acia.* COD. VOR. 69^{1/2}. *Să lepădam aciea păcatele noastre.* CORESI, ap. HEM. 182. Nu mi se cade numai aciea să fiu. CUV. D. BĂTR. II, 146. (s. XVI). *Acieșta fură aciea DOSOFTEIU, ps. 293. Hristos fiind aciea pre lume, au grăt de sine.* VARLAAM, c. 369^{1/2}. *Aciea s'au adunar.* MOXA 399^{1/2}.

— Pentru etimologie vezi aci.

ACICULĂR, -Ă adj. (Bot.) „Aciculaire”. — În formă de ac. *Mericarpele... au și coaste secundare... cu ghimpi aciculari...* GRECESCU, FL. 257.

— N. din fran.

ACID s. m. (Chim.) „Acide”. — *Corpurile simple, combinându-se cu oxigenul, formează două clase de combinațiuni, care se numesc acizi și acizi.* PONI, CH. 30. [Accentuat după lat. și: *acid*.] † S. a. cu plur. *acide*.]

— N. din fran.

ACIDITĂTE s. f. (Chim.) „Acidité”. — „Aerime, acreală”.

— N. din fran.

ACIDULĂT, -Ă adj. (Chim.) „Acidulé”. — Amestecat cu un acid. *Încălzim [substanța], până când potasiul s'a volatilizat. Materia carbonată, pusă în apă acidulată cu acid clorhidric, albastrește o soluțiune făcând cu un amestec de sulfat fieros și de sulfat feric.* PONI, CH. 280.

— N. din fran.

ACIE s. f. = ? În Transilv.: *Pentru a feri vaca de descântătură, îi face în cornul drept o gaură, în care bagă apoi 9 grăunțe de piper, 9 grăunțe de grâu, puțină sare și o asupă cu slăniță răncedă amestecată cu acie; de asemenea unge cu această unsoare spinarea vacii...* CONV. LIT. XXV, 608.

— Etimologie?

ACIEȘI adv. = aciași. *Și acieși închiseră ușile, cerând el să-l aciegi.* COD. VOR. 33^{1/2}. (: „et statim clausae sunt januae.” — și numai cât închiseră ușile... N. TESTAMENT 1648; — și îndată se închiseră ușile... BIBLIA 1688). *Sfântul acela nu socoti por dracul, nice-ă amână.* [ce] acieși tremese el supt întunerie. CUV. D. BĂTR. II, 291 (s. XVI). *Aluncea Cazaci un slobozit într'înșii focul și multă pagubă au făcut în oastea lui Petru-Vodă; și acieș oastea lui Petru-Vodă au dat dosul...* G. URECHE, LET. I, 199.

Dintre scrierilor noi, la CREANGA, p. 252: *Acieși se face ziă și tu nu mai stinchești cu braçoace de ale tale.* [Se găsește și forma: *acieși*: *Și acieși ai noștri s'au încălțat.* G. URECHE, LET. I, 107. *Acieș toată alaltă oaste turcească au sosit.* IDEM, LET. I, 194.]

— Pentru etimologie vezi aci.

ACIŪ adv. † = aci. 1°. Local. *Sfântu Vineri stă aci și rugă-se.* CUV. D. BĂTR. II, 154 (s. XVI). *Ostrovul eră aci aproape.* DOSOFTEIU, v. s. 160^{1/2}. *Vom mearge până aci.* BIBLIA (1688), 14^{1/2}. *El să aibă de grije celor ce vor rămânea aci.* MAGAZ. IST. 313. | În legătură cu prep. „de”, de aci, chiar și: *de deacia: Rădăciți-l de deaci.* DOSOFTEIU, v. s. 47^{1/2}, (16, 24). 2°. Temporal, numai în legătură cu prepoziții. *Până aci = până aci: „jusqu'ici”. Încăltură... carea până aci nu s'au auzit.* VARLAAM, c. 345^{1/2}. | *De aci = a) „de aci, de atunci înainte”: „dorănarant”. [Cerule] de-i veri pardă... deaci supt pământ veri lăcu.* VARLAAM, c. 240^{1/2}; | b) „îndată”: „aussitôt”. *Deaca ajunge apa de împlu gura, deaci numai ce taste de afundat.* IDEM, 266^{1/2}; | c) „după aceea”: „après cela”. *Acolo s'au coselit 3 zile și deaci s'au întors la Suceava.* URECHE, LET. I, 125^{1/2}. *Deaci, mergând la un schit, fă cădit.* MINEIUL (1776), 124, 1^{1/2}. [S]: *de aci: Decii s'au început istoriile țeșești a se scrie.* N. COSTIN, LET. I, 4^{1/2}.]

— Pentru etimologie vezi aci.

ACIȘI adv. † = aciași. *Și aciși intru cliptul ochiului loți derepîi... stă-rov.* CUV. D. BĂTR. II, 226 (c. 1600). *Îndăvă aciși să aprinză un euptorin.* DOSOFTEIU, v. s. 86. *Veastea lui nu se pută ascunde, ce ieși aciși prelundirea.* VARLAAM, c. 49^{1/2}.

— Pentru etimologie vezi aci.

ACILE adv. = acilea. *Iar d'acie se întorceă. La Dunăre se duceă.* TEODORESCU, P. P. 573^{1/2}.

— Pentru etimologie vezi aci.

ACILEA adv. = aci, dar arată o apropiere mai pronunțată. Textele vechi nu-l cunosc. 1°. Local. *Să-i ajungi și să mi-aduci acilea.* STĂNESCU, B. 35. *Stanislav, dacă-i ardeă, Prin cărciume că intră... Iar de-acilea se întorceă. La Dunăre se duceă.* TEODORESCU, P. P. 573. „*Mai sânt p'acilea și fete marr', zise Țuguița, „găde rău; nu fi sloboz la gură; aici*

nu e cunoscute cu chef și cu lăutarii". DELAVRANCEA, s. 263. || 2°. Numai în locuțiunea: de acleia încoalea (încoale) = „le acuma încoale”: „dorăncavani”, este și adverb de timp. *Ține, mândro, vin de beă, Vinisor din mâna mea, Că d'acleia încoale... n'ăi mai beă Vin rece din mâna mea.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 629. Cuedintul din poveste de acleia încoale se gătește. ISPIRESCU, L. 116. || Acleia se întrebuințează numai în Munt. și Transilv. Graur (Moldovea): „*Multe sânt ca tine aici în sat?*” — Florica (Munteancă): „*Unde? Acleia?*” — Graur: „*Ba, aici?*” — Florica: „*Ia, ha, ha, Moldoveanu dracului!*” ALECSANDRI, T. 660.

— Pentru etimologie vezi acle.

ACINTUȘ s. m. (Bot.) = zambilă. În Transilv. (Clotopiu, în Hațeg), ap. HEM. 184.

— Corupție populară din hyacinthus, probabil prin mijlocire ungurească.

ACIOAIE s. f., sing. tant. „*Laiton; bronze; alliage; airain. Clochette*”. — Sub acioaie sau cioaie popular nu-și încheipă un anumit metal, ci astfel numește el și alama, și bronzul, și arama și ori-ce fel de amestecătură de metale din care se fabrică obiecte care: sfesnice, cădelnițe etc., dar mai ales clopote, așa încheie el poate deveni chiar sinonim cu „clopoțel”. *Arzându-i cu cărbuni tui de foc nestăni, nescădându-i în rându cu piatră pucioasă și topindu-i în argint și aur și în căoi.* CUV. D. BĂTR. II, 230 (c. 1600, Transilv.). *Idol cărsat, de argint, suu de altă oarece cioaie, cum eră în zilele vechi.* GLOSAR SLAVO-ROM. 83 (s. XVII). *Ictren* (= o compoziție de aur și de argint, gr. ἰκτρῆν) = acioaie. idem, 81 b., ap. HEM. 185. *Au zdrobit porțile ceale de cioaie.* SILVESTRU (1651), ap. HEM. 185 (: „contrivir portas aereas”). *Sfescnicul de acioaie la proscomidie... Cădelnișii de acioaie, 5 caude de acioaie.* INVENTAR (a. 1741), ap. HEM. 185. *Fulgă, le duceă... toama colo la... căorlac de acioaie.* (Notă: „*Înăbilit cu metal, cu alama lăucioasă*”). TEODORRESCU, P. S. 101^{sc}. *Paroasale eră de cleștar, iar în celtoare eră de acioaie și de plumb...* ISPIRESCU, L. 294. *Bronzul suu amestecătura de aramă și de cositor se chiamă la noi acioaie*”, ap. HEM. 186 (Sărdanu, în Dâmbovița). || P. ext. *Clopotul la cuii înhămați la trăsură suu în herghelie se zice cicoaie*, ap. HEM. 186 (Moscu, în Covurlui). [S]: cicoaie, cicoaie.]

— Etimologie necunoscută. Hasdeu (*Etymol. magn. Rom.* 187) îl derivă din Ital. *acciajo*, care însă înseamnă „oțel”.

ACIOALĂ s. f., „1°. Abri. 2°. Appentis”. — 1°. „Adăpost”. *Părăsind vatra părintească... fugind de orice acioală omească, caută drumul muntelui.* DELAVRANCEA, s. 59. || 2°. *Spec. „Șopron”. Acioală este o șatră, un adăpost pentru vite, un acoperiș alipit de peretele casei sau de al unui coșar, fără ca acioala să aibă păreți.* ap. HEM. 187. (Bealu, în Dâmbovița). [Pronunțat: acioală.]

— Substantiv postverbal din acioala.

ACIOALĂ vb. I. = aciuă. *În mahalaua noastră obișnuit se acioală cățica sătenii de pe la Sohat.* DELAVRANCEA, s. 227. *Ferestrele și ușile caselor în vreme de cifoarnă să nu le lași deschise, că poate să se acioleze vreo spurcăciune de drac în casă.* ȘEZ. III, 80. *Dăia face omu patru păreți, ca să se acioleze și cei streini.* ap. HEM. 188. (Sărdanu, în Dâmbovița). *Pe unde se acioală necăstăna, poporul pune furci... M'am servit înadins de verbul „se acioală”, sau „se aciolează”, de-oare-ce la noi e foarte popular și-l auzi la sătenii [des]: înseamnă: pune[re] la adăpost, sub un acoperământ, a unei ființe sau a unui lucru în timp de intertempie.* ap. HEM. 188. (Valea-Mare, în Muscel). [A se ceta: acioală. | Acioală și aciolează.]

— Despre etimologie vezi aciuă.

ACIRĂ vb. I. v. aceră.

ACIRĂ s. f. (Ornit.). „*Aigle*”. — Cuvânt rar. *Pescărite cunoscute ornitologilor sub numele de „aquilae” Românii nu le numesc „pajure”, ci parte „acire”, parte „culturi” și parte cu alte numiri.* MARIAN, O. I, 145. *Pajură, numită... în România mică aciră (comunat de d-l V. Burlă), după credința poporului român e o pasăre... năzdrăvană.* idem, I, 137. [S]: aceră. BĂRSEANU.]

— Din lat. *aquila*: sicilian *aquila*, bergamasc *à-gola*, sardic *abile*, engad. *eula*, *acila*, fran. *aigle*, v.-prov. *aigla*, span. *agula*, portg. *aguiã*.

ACIUĂ vb. I. v. „1°. (S)fabriker, (se) réfugier, (se) sauver, trouver un asile; donner asile. 2°. (Se) reposer, (s')apaiser”.

1°. Verbul a aciuă, întrebuințat mai ales ca reflexiv: a se aciuă, înseamnă „a (se) feri de ceva”, așa încheie în el se pot împănă noțiunile: „a (se) adăposti”, „a se refugii”, „a se pripiși (pe lângă casă)”, „a se opoși”. *Trans. Capătă încoare... să... acioze [copilii] în casă.* ȘEZ. I, 66. | *Refl. Noe intră în corabie... și trimise D-zeu... toate vetele și fieri și paseri, de se aciuă cu nuss în corabie.* MOXA, 348. *Ca un om nemeacăru ne aciozi prin lăcașurile omeșii.* VARLAAM, C. 371/. *Actualdu-mă = conțogor.* ANON. CAR. [Cătrași] stau... pe la... trecători, unde se pot acioa de răstulata [Tătarilor]. CANTEMIR, HR. I, 304. *Episcopii, în asemenia incursiuni barbare, se acioa cu lucrurile cele mai însemnate la Brădăcești.* MELCHISEDEC, ap. TDGR. 12. *Fala se acioa și ea, că nu știeă... unde să se acioze.* ISPIRESCU, L. 335. *Pistorii împănăntați S'aciuăză cu-a lor turme în munții învecinați.* C. NEGRUZZI, I, 118. *Nici o lighoie nu se poate acioa pe lângă casă de răul vostru.* CREANGĂ, A. 37. *Șoarecii miei se acioa în prin locuințele oamenilor... cei mai stricțorii însă sânt șoarecii cei mari... care distrag totul pe unde se acioa ei.* ap. HEM. 190. (Braniștea, în Covurlui).

2°. Când, după o osteneală oarecare, ajungi sub adăpost sigur, ai vreme să te odihnești. De aceea a aciuă poate însemna „a (se) odihni”. *Trans. Fiului lui D-zeu, ce n'au aciuă unde nice capul să-și aciuă, acestuiă... și nespușei bogăției a lui să jelum, CORESI, ap. HEM. 192. | Refl. Boierul ia și mânăndă, și după aceea se acioaă.* SBIERA, P. 58. *Zmei... nu se pot acioa, decât după ce Sântălii îi stropose cu apă.* ap. HEM. (Galați). || P. ext. „A liniști”. *Copilul ce zace de insonmie... plânge... Utele mame... îi fac scăldători... reșind prin așa mijloc a face pe copii să se mai acioze.* ȘEZ. II, 131.

[Pronunțat: a-ču-ă și a-čo-a. | Acioză, acioză, ț aciu.]

— După A. Philippi derivă din lat. *acellare, verb compus din *ad* și *cella*, în înțeles de „odaie pentru servitori, pentru săraci, coteț, vizuină”. Etimologia aceasta este singura admisibilă, căci ea se potrivește atât din punct de vedere semantic, cât și formal. Sensul fundamental al lui *aciuă* trebuie să fi fost „a ascunde” și e posibil ca lat. *celare*, „a ascunde”, să se fi prefăcut în *cellare, sub influența cuvântului *cella*, „ascunziș”. Pe când *acellat trebuia să dea *aciuă, *acellat trebuia să dea *acelu. După *acelu s'a format infinitivul *acioa*, *aciuă*, cu noul prezent *acioez*, iar din contaminarea acestei forme și a prezentului *acelu s'a născut forma *acioal*, cu prezentul *aciolează*.

ACIUĂRE s. f. „*Action d'abriter, de se réfugier, de se cacher; refuge, abri*”. — Infinitivul lui *aciuă*, devenit abstract verbal, cu sens concretizat în parte. *Nice o pricină de price le ca fotosi, nice o șurărie, nice o aciuare sau supt pământ fugire.* CANTEMIR, ap. HEM. 192. *Acioare...* [= hălădușă, adăpost, opoștire. STAMATE, ap. HEM. 191. *Poaia, cărsindu-se cu șiroaie, silește pe toți a-și căntă aciuare prin chilii.* C. NEGRUZZI, I, 215. [Pronunțat: a-ču-a-re, a-čo-a-re.]

ACIUȘ s. a. „Abri, asile”. — „Adăpost”. Într'acel sălișor au sosit cam de câtră seară și au fost nevoiți să-și caute aici un aciuș peste noapte. SBIERA, p. 217. [Pronunțat: a-ču-ș.]

— Derivat din aciuă, prin suf. loc. -ș.

ACIUĂT, -Ă adj. „Abrît; couvert de...”. — Participiul lui aciuă, devenit adjectiv. Cîne... să socotească... cel supt aripile vulturului aciuat, cîi în primejdie e într'ă. CANTEMIR, IST. 94. Ciobănei, în căfi răzimași, în glugi acioași. TEODORESCU, p. 75. [Pronunțat: a-ču-at, a-čo-at.]

ACIUĂ vb. IV^a. = aciuă. Refl. Ne aflăm acioindu-ne în țara împărăției tale. E. VĂCĂRESCUL, IST. 284. | *Trans.* Se hotărîră să aciuască pe lângă casă un dobitoac, un căne, o pisică, ce o fi. CALENDARUL BASMELOR (1882), 56. [Pronunțat: a-ču-ă, a-čo-ă.]

— Născut din aciuă, prin trecerea la conj. IV.

ACLAMĂ vb. I. „Acclamer”. — A primi cu strigăte de înalțare. [Muza lui Alesandri] toate popoarele o aclamă. ODOBESCU, II, 523. [Aclăm, mai rar: aclaméz.]

— N. din fran.

ACLAMARE s. f. „Acclamation”. — Infinitivul lui aclamă, devenit abstract verbal. Nu înfulegem... cum... acei călcare [de jurământ] ar fi recunoscută prin o aclamare generală. MAIORESCU, D. I, 8.

ACLAMATIUNE s. f. = aclamare. *Fu ales secrete prin aclamațiune.*

— N. din fran. acclamation.

ACLIMATĂ vb. I^a. = acclimatiză.

— N. din fran. acclimater.

ACLIMATIZĂ vb. I^a. „(S')acclimater”. — A (se) deprinde cu clima.

— N. din germ. acclimatisieren.

ACLIMATIZĂRE s. f. „Acclimation”. — Infinitivul lui acclimatiză, devenit abstract verbal. [Și: acclimatire.]

ACLO adv. v. acolo.

ACMŪ adv. † = acum. Foarte des întrebuințat de scriitorii vechi. Astăzi a dispărut din graiu. *Acum, cine e răbdarea mea e nu Domnul?* CORESI, ps. 103. *Jeluită să bei și să mîncăci, iară de moarte nu te temeai; acum, dacă vezi că te luăm, tu pomeniști de pocăințe!* CUV. D. BĂTR. II, 450. (s. XVI). *În creștinia de acum... au schimbat acea tocmală.* PRAY. MOLD. 31. | *Ție, căruia unuia se cuvine toată slava și închinăciunea, mîrire dă de acum și pînă în veci.* CANTEMIR, HR. 3¹⁰. | *Pînă acum n'au mai adus [ispravă], și treaba aceeași încă sfîrșit n'au mai luat.* URICARIUL, II, 247¹⁰. (s. XVII). *Deci de cmă să nu avem a pări unul pre altul.* MSS. (s. XVIII), ap. HEM. 226. *Vom blagoslovi pre Domnul de de-acum și pînă în veci.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 226. | *Și pînă pre-acum, coin vesti miratele tale.* idem. | *Mal acum = „mai adineoarea”; „il n'y a pas longtemps, tout à l'heure”. Au intrat mai acum.* DOSOFTEIU, v. s. 56¹. | *Amă acum = „cum dară”; „et maintenant”. Acum cătră lume n'am turnat, ce oju-torun' mi trebuiaște de la alt cineră, fără de la tine?* *Acum amă, împărăteasă, stăi drept mine, sîraca de eu, și-mi fui ajutătoare.* MSS. (s. XVI), ap. HEM. 231. *Amu acum cire grătaște.* COD. VOR. 130¹. [La Moși se întrebuințează, deși rar, o formă amă = „acum”, FRĂNCU-CANDREA, R. 48, care s'a desvoltat din acmă, prin aceeași trecere fonetică ca și în *tomna* = *toama*, etc.]

— Pentru etimologie vezi *acum*.

ACMŪSI adv. † = acmăsi. *Acmușii își voiu tăia capul.* DOSOFTEIU, v. s. 146¹. *Acemăstă, oșă de crudă tăleuire... acmuș cu cunoaște cetărilor.* CANTEMIR, HR. 263¹. | *Întărit prin repetare: Argumenturile, pe care acmuși-acmuși înaintea tuturor puindu-le... idem.* IST. 67.

— Pentru etimologie vezi *acum*.

ACNŪ adv. = acum. Se aude în Banat. *Acă, acum, acnă, îndată.* DIACONOVICI-LOGA, ap. HEM. 194 (s. 1822). *Acnuma, acră și acruma, toate pentru: acum, acuma, ap.* HEM. 194. (Măidan, comit. Caraș-Severin). *Tăman acnă-i anu, dăcând ai dat cu toporu în mine.* JAHRESBER. III, 284¹¹. *Acră, acrum (Măidan), acnă (Tărnova), acnuma (Petrovocolo).* „jetz”. id. 312. *Acnuma.* (Lătunaș). YICU, GL.

— *Acnă* pare a fi *accu-nne (Hasdeu: *Klym. Magn. Rom.* 195), ceea ce ar fi un exemplu mai mult de un cuvînt latin (*nunc*) păstrat numai în limba română și pierdut în toate celelalte limbi române. *Acnuma* e o contaminație din *acnă* și *acnuma*. *Acruma* s'a născut prin disimilația lui *n*-*m* în *r*-*m*, iar *acră* s'a născut din *acnă*, sub influența lui *a*-*ruma*.

— **ACOĂCE** adv. | v. *incoace*.

— **ACOĂCI** adv. | v. *incoace*.

ACŌIU s. a. „Grande aiguille, aiguille d'emballage”. — Augmentativul lui ac (format prin suf. -oiu; cfr. *il agone*). *Acny* = *Aeus magna*. ANON. CAR. [In Banat: *acoăiu*.]

ACŌL s. a. v. *ocol*.

ACOLĂDĂ s. f. „Accolade”. — 1°. Îmbrățișarea ce se dă celui investit cavalier. *Toți, de la prințul catolic... aspirînd la acolada pașii de la Roma și pînă la băiețelul din clasă întâia rurală, toți dorim distincție.* CARAGIALE, s. U. 35¹². | 2°. Semnul grafic { cu care se îmbrățișază mai multe cuvinte. | De aici: (Arhît.) arc ogival cu rotunjime dublă.

— N. din fran.

ACOLE adv. = acolea. *Unde îi-e rădăcina ta, acolo să fie vîrful tău.* CUV. D. BĂTR. II, 288. [Accentuat: *acolé* și *acole*.] În dial. moldovean *acolé* este desvoltat din *acolea*, în celelalte dialecte însă e forma primitivă, din care e derivat *acolea*.]

ACOLEA adv. „Lă, par lă, de ce cōtă-lă”. — Între adverbele de loc: *aici*, care arată apropierea, și: *acolo*, care arată depărtarea, *acolea* (mai des *colea*) ocupă un loc intermediar. *Vino aici* înseamnă locul pe care se află vorbitorul, *acolea* locul lângă vorbitor, pe cînd *priceste acolo* arată un loc mai îndepărtat. Se va afla c'au fost oameni *acolia* aproape. PRAY. MOLD. 28¹. | În legătură cu prepoziții: *Pre-acolea îi eră a trace* [lui Ius]. VARLAAM, c. 380¹. — *Ce duci, mîndră, pe sub salbă, Colea'n Țișoara albă?* — *Da, doi pui de turtură?* — *Dă-mi-i mie, druga mea?* — *Bibi, bade, de-acolea. Că nu-s pentru dumnea'tă.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 400. | *Acolea* exprimă stare și mișcare. Numai mișcare exprimă într'acolea. — *Unde mergi?* — *La locurile sfinte?* — *Ku încă mărî într'acolia?* DOSOFTEIU, v. s. 56¹. După care izbăvîla *Scedul*... cuprinsese mai toată țara legăscă și i se închinară și hatmanii leșesti, neavînd încolo mai lău, că dîntr'acolea *Scedul*, demoaco *Hmil Hatmanul*, M. COSTIN, LET. I, 332. | În texte vechi întălmim însă pe *acolea* și cu sensul lui „acolo”: *Întrebînd cei ce se află acolo, de ce se ciartă.* MINEIUL (1776), 120¹. [În textele vechi se accentuă totdeauna: *acolea*; azi se aude și: *acolea*.]

— Etimologie necunoscută. Dacă admitem că adverbul local *illic* a fost pronunțat, poate din cauza pronunțării *illic*, cu *i* scurt, atunci *acolé* (din care

apoi s'a format *acolea*, prin alipirea lui *-a* adverbial) ar corespunde întocmai unui *eccu-illie. Existând alături de *acolea* și un *acó* (v. *incóad*), *-lea* s'a putut simți ca un fel de sufix adverbial, care s'a adăugat apoi și la *aci*, formând pe *acolea*.

ACOLEȘI *adv.* † „*Toujours 'là, au même endroit*... — „Tot *acolea*“. *Acoleș, puțin mai jos, Straton arată*... CANTEMIR, HR. 74.²¹. [Accentuat: *acóleş sau acóléş?*]

— Din *acole*, întărit prin elementul adverbial *-și*.

ACOLINI *cb.* IV^a, *refl.* „1°. *Insister, obséder, s'accrocher (à qqn), ne pas laisser tranquille, importuner, molester (qqn)*... 2°. *Mettre (qqn) en possession de ce qui lui est légué*“.

1°. „A se țineă, a se legă, a se agită de capul cuivă“ (mai ales cu gând rău). *Au venit la mine... și au adus un uric pectallit și s'au acolisit de mine să-l scriu*. MSS. (a. 1631, Mold.), ap. HEM. 199. *Fata... merge la asterulul lui, acolisindu-se și împungându-l spre mestecare... țară săvântul zisă: „nu te acolisii, nicea pohti a-ți spurcă fcioria“*. DOSOFTEIU, V. S. 236^{1/2}. „*Au sămănată ghindă, ca să nu se mai acolisescă* [Polonii] de Moldova. NECULCE, LET. II, 200^{1/2}. „*S'au fost acolisind... de locul sfinteii episcopii, fără ispravă și cu mare năpaste*. DOC. (a. 1681, Mold.) ap. HEM. III. A. XIX. [Jur.] *Când se va acolisii un om de altul neștinu-i cela cu nici o deală, apă numai într-o pizmă va vrea să-l ucigă, cela încă nu se va da*. PRAY. MOLD. 66^{1/2}. [Intrebunțat aproape exclusiv de scriitorii vechi din Mold., unde se mai aude și azi: *Drept mulțumită pentru ospăț, baba zise: „Aflați oameni buni, că eu îi Holera... De voi nu mă acolisesc*“]. ȘEZ. II, 190. [In: *Acolisii (a se)* = a nu se putea apropia. ȘEZ. II, 125, trebuie să fie greșală de tipar, în loc de „a nu se acolesă“.]

2°. *P. ext.* „A se da cuivă o parte din ceva“ (dintr'o avere). *Se rezervă din diată o parte din avere, din care nu se poate acolisii moștenitorului, decât numai când își indeplinește datoriile sale*. MARIAN, I. 20. [Prin asimil. vocalică și prin apropiere de cuvintele *acolo* și *ocol* s'a născut formele: *acolesii* și *ocolisii*.]

— Din n. -grec. ἀκολιά, „coller, s'attacher“, prin acoristul ἀκόλλητος.

ACOLISIRE *s. f.* „*Molestation, vexation*“. — Infinitivul lui *acolisii*, devenit abstract verbal. *Țăranii... își vor păzi dreptățile a nu atârna persoana lor de la stăpânitorii pământului... Avera lor va fi apărată de tot felul de acolisiri*. DOC. (a. 1818), ap. GCR. II, 221^{1/2}.

ACOLISITOR, TOĂRE *adj. subst.* „1°. *Qui se cramponne; importun*... 2°. *Contagieux*“. — Adjectival verbal al lui *acolisii* (format prin *-itor*). 1°. „Care se acată de cinevă; uricios, supărător, obraznic“. [De călugării tăiați] *au să dea seamă Grecii acolisitorii*. BELDIMAN, TR. 400. § 2°. *P. ext.* „Lipicios, molipsitor“. *Pre ucenicii, ce se vor bolnăvi în școală, toți doftorii îi vor căută săvăr plătă, iar de va fi patima acolisitoare, îi vor trimete la spitalul de obște*. URICARIU, III, 22. (s. XVIII, Mold.) [Vechiu și dial. și: *acolisitoriu*.]

ACOLISITURĂ *s. f.* = *acolisire*. *Săvai nu s'ară scula să-i deă lui pentru-ce e pritäten lui, țară pentru acolisitura lui scula-se va și-i va da*. . . NOUL TESTAMENT (1648), ap. HEM. 200 (: „il se levera pourtant à cause de son importunité“). [Plur. *-turi*.] — Derivat din *acolisii*, prin suf. abstr. *-itură*.

ACOLE *adv.* „1°. *Là, y*... 2°. *Alors*“.

1°. Adverb de loc, corespunzând gestului care arată un loc depărtat de noi. — „*Care-i Meleți?*“ — „*Acol mic acolo cu un străin unghesc*“. C. NEGRUZZI, I, 40. Tot ce e afară din imediata noastră apropiere e *acolo*:

Văzând o căsuță lupitală... a bătut la poartă. Atunci se aude din lăuntru un glas... „Cine-i acolo?“ — „Eu sânt, un drumeț răbăcit“... CREANGĂ, P. 90. Locul depărtat poate fi sus, jos, înainte, îndărăt, la dreapta sau la stânga noastră: *Unde voiți fugi? Să voiți săi în ceriu, tu acolo ești; să voiți pogori în lăd, acolo ești. Să aș tu la aripile zorilor și aș lăcuți în marginea mării, acolo încă mâna ta m'are duca*. PSALT. (1651), ap. HEM. 201. [Foarte des e pus în opoziție cu adverbul locului apropiat: *Acicea veri semănă mărăcini... acolo veri seceră lacrăme și plângere*. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 201. | De multe ori locul depărtat e determinat mai cu precizie. *Mă duc eu unde acolo fâlerie nu este*. CUV. D. BĂTE. II, 449 (s. XVI). *Unde locoă el cu niuaoa, acolo își țina*. ISPIRESCU, L. 34. *Intr'un loc pustiu, unde sneaua și fragii cresc, acolo Ikanok s'a întâlnit*... KONAKI, P. 85. | *Acolo* exprimă stare sau direcțiune. În cazul al doilea astăzi începe să fie preferit *într'acolo*: *Greșiseră drumu la Călărăși și le-am ardat eu drumu într'acolo*. ap. HEM. 202. (Lupseanu, în Ialomița).

2°. *Fig. Rar acolo e adverb de timp, arătând vremea îndepărtată: „atunci”, „atunci”. El zise: „mie nu mi-este dat să fac cucu”. Și acolo grăi cornicul lui Alexandru: „Împărta...”. ALEXANDRIA, 155. | Chiar și unde... acolo = „pe când... atunci”. *Unde se cădeă să-i paie bine, el acolo răpăși și-i pără rău*. VARLAAM, C. 357^{1/2}.*

[Cuvântul e accentuat în textele vechi: *acolo*. Astăzi se accentuează și: *acólo*. Astfel într'o poezie populară găsim amândouă accentuările. *Cântă cucu'n par la vie, și-acólo esto-o chilie, Cu mușcăți și tîmăie: Dragul meu acolo scrie*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 38. | La DOSOFTEIU, V. S. 65^{1/2} și în Remete, în Banat, se găsește, ca la Aromâni, și forma: *acólo*, JAHRESBER. III, 312; V, 96.]

— Este lat. *eccu-illie, care era accentuat pe silaba din urmă, după analogia lui *locus*, (cfr. sibilian *đokus*, calabres *đduku*, neapolitan *lloke*, abruzzes *loke*, v.-milanez *illó*, *illóga*, v.-fran. *iluec*, *ilueques*). Din *acólo*, păstrat încă la Aromâni (Codicele Dimonie 82^{1/2}), s'a născut pe de o parte: *acólo* (la Aromâni și: *acólo* <*eccu-illie-ec), pe de altă parte, prin asimilație vocalică, *acóló*. După analogia lui *acólea*, *acítea*, *incódece* etc. s'a accentuat și: *acólo*.

ACOLÓȘI *adv.* † „*Au même endroit*“... — „Tot *acolo*“. *Și acoloș au și școala românească*. P. MAIOR, IST. 256. Întărit prin „tot“: *Asjiderea dintr'altă poveastă a lui Bonfin, tot acoloș puțin mai jos, poate să fie mutat basna numele apoi Viala cu Sireatiul*. CANTEMIR, HR. 149.

— *Acolo* + elementul adverbial *-și*

ACOMODĂ *cb.* I^a. „(S')*accommoder*“... — *Trans.* „A potri, a împacă“... | *Refl.* „A se potri (cu ceva), a se da după (păr)“. *Mă acomodez împrejurărilor*. — N. din fran.

ACOMODĂRE *s. f.* = „*Accommodation*“... — Infinitivul lui *acomodă*, devenit abstract verbal. „Potrivire“.

ACOMODĂT, -Ă *adj.* „*Accommodé*“... — Participiul lui *acomodă*, devenit adjectiv. „Potrivit“.

ACOMPANIAMENT *cb.* I^a. „*Accompagner*“... — 1°. „A întovărăși“, „a însoți“ (pe cinevă). § 2°. *Spec.* (Muzic.) A însoți cu vocea sau cu un instrument partea principală a unei bucați muzicale (cfr. „a țineă hangul“). *Accompaniunt sunetele ușoare a unor note dumnezeiești, cu glasul ei dulce*. EMINESCU, N. 46. — N. din fran.

ACOMPANIAMENT *s. a.* (Muzic.) „*Accompanement*“... — Părți sau melodii secundare menite să susțină partea principală a unei piese muzicale. (Cfr.

Ison, hang). *Pe supt candida veselie a melodiei zbârânte un acompaniament surd.* ODORESCU, III, 100.
— N. din fran.

ACOMPANIARE s. f. = acompaniament. Infinitivul lui *acompania*, devenit abstract verbal. *Cântece românești cu acompaniare de piano.* SBIERA, F. S. 326.

ACOMPANIAT -ă adj. „*Accompagné*”. — Participiul lui *acompania* (1^a și 2^a), devenit adjectiv. 1^a. „*Întovărășit, însoțit*”. *Adeoseori Domnul, acompaniat de fîca sa și de o suită numeroasă, se urcau pe dealul Catalinei, c. NEGRUZZI, I, 106. || 2^a. Spec.* (Muzic.) cfr. *acompania*.

ACOMPANIATOR -toare subst. (Muzic.) „*Accompagnateur -trice*”. — Cel sau cea care acompaniază o bucată muzicală. [Si: *acompanietór -todre*.]
— N. după fran.

ACOMPT s. a. (Comerc.) „*À compte, arrhes*”. — *Acont, à conto* (în socoteală) — *Plată parțială dintr-o datorie.* I. PANTU, C. C. 287. | „*Arunvă*”. Parte plătită înainte dintr-o sumă învoită. *Patronul se crede pe cuvântul său... pentru acoplurile date pe anul curgător.* HAMANGIU, C. C. 376. [Plur. -compturi. | Si, cu pronunțare fran.: *acónt*, plur. -*conturi*, sau, de-a dreptul din ital.: *aconto*.]
— N. din fran.

ACONIT s. m. (Bot.) = omegă (omac). BRANDZA, FL. 10—13 deosebește următoarele soiuri: *Aconit, Aconit galben, Aconit galben-păros, Aconit năpușor, Aconit tauric*.
— N. din fran. *aconit*.

ACONITĂ s. f. = acar¹. În Banat (Borlova), ap. HEM. 203. [Accentuat probabil: *acónită*.]
— Derivat din *aconia* (= acoiu) + suf. instr. -*niță*.

ACONT s. a. v. *acompi*.

ACOPERĂLĂ s. f. „*Couverture*”. — Abstract concretizat. „*Acoperemânt*”. *Sărmanii cei de afară... Fără pic de-acoperală, N'or fi înghețat?* N. BOGDAN, ap. TDRG. 475. [Plur. -reți.]
— Derivat din *acoperi*, prin suf. abstr. -*ală*.

ACOPEREMÂNT s. a. „*Le dont on (se) couvre*. 1^a. *Toit; toiture*. 2^a. *Couverture; enveloppe*. II. *Protection, défense. Protecteur, défenseur, soutien*.”

I. Obiectul cu care se acoperă (1^a) sau care acoperă (1^a) ceva. *Dormiră supt acoperemântul cerului.* ISPIRESCU, L. 162. *Cu acoperemântul aripelor mării noastre păzindu-ne.* CALENDARIU (1814), 10. || *Spec.* 1^a. „*Coperi*”: *Casa eră cu un acoperemânt luguat.* EMINESCU, N. 51. „*Acuși trec cu picioarele prin păreți și ies afară cu acoperemântul în cap*”, zise *Lăli-Lungă.* CREANGĂ, P. 254. || 2^a. „*Îneltoare*”. *Acoperemântul pe prestol preste eangethe.* DOC. (a. 1771), ap. TDRG. 14. | *Semințele [de primula] se păstrează cu acoperemintele lor până în Decembrie.* DATULESCU, ap. Idem, 475. | *Acoperemântul ochiului = „pleopă”*. POPOVICI, R. D. 164 (Cerbe). || În mod stângaci se exprimă odată în BIBLIA 1688. 65^a, numal *acoperemânt* pentru *acoperemântul capului* = „*pălărie*”: *Când vrea mearge Moisi înaintea Domnului luă acoperemântul.*

II. *Fig. †* Ceea ce acoperă (3^a), adică ocrotște, „*Ocrotire, protecție, apărare*”. *Dau într'acoperemânt tîu turma aceasta.* DOSOFTEIU, V. S. 159^a. || Prin personificare: „*ocrotitor, protector, apărător*”. *Bucură-te, stăpână, acoperemântul sufletelor noastre!* MINEIU (1776), 67^a.

[După *acoperi*, și: *acoperimânt*: *Locul eră uscat, ca când ar fi avut vrenun acoperimânt de-asupra.* DRĂGHICI, R. 79. *Fii și de-acuma reazemul și acopere-*

rimântul meu. MARCOVICI, D. 5. | Plur. -*minte*, rar: -*mânturi*.]

— Derivat din *acoperi*, după *coperemânt*. (s. v.)

ACOPERI vb. IV. „1^a. *Couvrir; voiler*. 2^a. *Couvrir* (les défauts de qqn), *couvrir* (les frais), *caler, celer*. 3^a. *Protéger, défendre; couvrir* (une armée)”.
1^a. *Înfășure este punerea unui ce peste alt ceva de jur împrejur; învălîire este aceeași acțiune d'asupra și pe margini; acoperire tot aceea, numai d'asupra.* HASDEU, ETYM. MAGN. 204. | *Trans.* „*A-coperi* ceva”. *Cinstitul ceșmânt, ce acoperă cinstitul capul lui.* CUV. D. BĂTR. II, 291 (s. XVI). *Buza de de-asupra se răsfrînge în sus peste scăfăria capului, iar cea de desupt atărnă în jos, de-acoperă pântecul.* CREANGĂ, P. 240. *Mâni subțiri și raci mi-acopăr ochii.* EMINESCU, P. 48. | *Spec.* *A acoperi o casă* = „*A pune coperiș unei case*”. | *Fig.* *Piema frățîns-șu il acoperiș și pre diluat.* N. COSTIN, LET. II, 19. | „*A acoperi* ceva cu alt ceva”. *Ea-și acoperă cu mîna fața roșă de sfață.* EMINESCU, P. 189. *Somn acoperă finia-mi cu-a ta mută armonie.* Idem, N. 44. || *Reflex.* „*A se acoperi* de (cu) ceva”. *Marea frământată se acoperă de spume.* ALECSANDRI, P. I, 193. *Limba se acoperi de cuvînt grecești.* P. MAIOR, IST. 199. *Dacă'm văd că nu mai vii... Uritul mi-l așternuț, Cu dragul m'acoperișu.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 144. || *Fig.* *A acoperi cheltuielile* = „*a da căl trebuie pentru plata întreagă a cheltuielilor*”. *Banii ce se pun pe iconiță... acopăr cheltuielile înmormântării.* MAHAN, I. 144. *Guvernul să se imprumute cu această sumă de bani... și să o plătească prin anuțișii, iar anuțișile se speră că se vor putea acoperi din sporul de venitur.* MAIORESCU, D. I, 277.

2^a. Prin faptul că acoperim ceva, mai adesea îl ascundem. De aici sensul de „*a ascunde, a tănuți*”. *Perice de cei ce li se acoperă păcatele.* CORESI, PS. 77. (: „*quorum teeta sunt peccata*”). *Mă mir de Miron, cum au acoperit acest lucru, de nu l-au scris.* NUCELCE, LET. II, 200. | (Jur.) † *De-l vor acoperi și nu-l vor spune, ce-l vor ascunde...* PRAY, MOL. 21^a. | În opoziție cu „*a descoperi*”: *Sufletul plin de credință, pre cât mai mult se acoperă, pre atât mai tare se descoperă.* CANTEMIR, IST. 52.

3^a. Prin faptul că ascundem pe cineva, căutăm să-l protegem. De aci sensul de „*a ocroti, a apăra*”. *Tra n-a.* Din următorul exemplu se pot vedea foarte bine cele trei accepțiuni: = „*a pune ceva (pana) de-asupra* (lui) *făt-frumos*”, spre a-l ascunde și astfel a-l ocroti. — „*Dacă îi l-on arătă, mamă, ne făgăduiești că nu-i vei face nimic?*” — „*Vă făgăduiesc, dragii mei*”. *Alunci ei [= puil] îl scoaseră din pană și îl arătară; iară ea [= sgrisporoaica], de bucurie, îl strânse în brațe și cât p'aci eră să-l îngheț, dacă nu l-ar fi acoperit puil.* ISPIRESCU, L. 90. *Cu rugăciunile tale acopere pe robii tăi de toată nevoia.* MINEIU (1776), 207^a. | *Dator aș fi s'acopăr, iar nu să defăimez, Pe cei de-un neam cu mine.* ZILOT, CRON. 87. | De-oare-ce apărareă cuiva se poate face din oricare parte, a *acoperi* poate să piardă, în înțelesul acesta, nota caracteristică a „*punerii de-asupra*”. *Cavaleria acestor diviziuni le acoperă la dreapta.* spre *Vid.* MAIORESCU, D. II, 92.

[Prezentul: 1. *acoper* (și: *acopăr*), 2. *acopere*, 3. *acopere*, († și dial.: *acopere*) 4. *acoperim*, 5. *acoperiți*, 6. *acoper* (și: *acopăr*, dialectal și formă analogă: *acopere*). | Cfr. *coperi*, *descoperi*.]
— *Coperi* cu a protetic.

ACOPERIRE s. f. „1^a. *Action de couvrir* (de *caler, de celer, de protéger, de défendre*); *défense*. 2^a. *Voile; bouclier; couverture*.
Infinitivul lui *acoperi* (1^a—3^a), devenit abstract verbal, în parte cu înțeles concret. 1^a. *Abstr.* *Această carte... scoldănu-se dentru acoperirea limbii strine...* cu multă osîrdie un nevoit. CHEAIA ÎNTELESULUI a. 1678), ap. GCR. I, 237^a. | (Comerc.) *Aco-*

perire—suma cu care se achită ceva, d. ex. *Trimitemi acoperire pentru factura mea; vă acoper cu trale*. I. PANTE, C. C. 287. | „Apărare”. *Pierderile Rușilor sânt... excesiv de mari, din pricina obiceiului de a înainta fără lucrări simultane de acoperire*. MAIORESCU, D. II, 100. || 2°. *Concret*. ↑ *Scut*. „Acoperire a fecioarelor ce-s cu sulite”. BIBLIA (1688), 176 $\frac{1}{2}$ (Θορηός) | ↑ „Acoperământ”. Au descoperit acoperirea tatălui său. *idem*, 145 $\frac{1}{2}$ (πατάριον).

ACOPERIȘ s. a. „*Toit*”. — *Ti-oiu rîlică case, Măndre și frumoase, Ai mei solzișori, Mari și scilpitori, Li-or fi de-acăliș și de-acoperiș*. TEODORESCU, P. P. 91. || După LEX. BOBB, 7-8 mai există: *acoperis de oală = testum, acoperis de piele = obstragulum, acoperișul fantănei = puteale, acoperișul țâțelor = mamular, acoperișul capului mulerese = rica, acoperișul case = culmen*. [Plur. *rișe și -rișuri*. | Cfr. *coperiș*].
— Derivat din *acoperi*, prin suf. instr.-iș.

ACOPERIȘ s. a. „1°. *Action de couvrir*. 2°. *Toit*”. — Participiul lui *acoperi*, devenit abstract verbal. 1°. „Acoperire”. *Acoperișul casei s'a făcut în patru zile*. 2°. † Concretizat: „Coperiș”. *Împrejurul lui acoperitul lui*. PSALT. SCH. 46 $\frac{1}{2}$. (= „acoperământul”. COHESI, PS.: „In circuitu eius tabernaculum eius.”) *Bătănd el în o cetate și luând-o, vru să oprindă turnul cel mare din mijlocul cetății, întru a cărei acoperit se suise mulți bărbați și muieri, cu să scape do perire*. CALENDARIU (1814), 111.

ACOPERIȘ, -Ă adj., adv. „1. 1°. *Couvert*. 2°. *Caché, celé; voilé. Hypocrite. II. Secrètement; en cachette; à mots couverts*”.

I. Participiul lui *acoperi* (1°-2°), devenit adjectiv. *Un borșul acoperit cu paie*. ODOBRESCU, III, 18. *Pânza cea acoperită de un colb de piatră scumpe*. EMINESCU, P. 185. || 2°. „Tănuț”. *Lucrurile nu puteau rămănoa mult timp acoperite. Împărțeaua, de silă, de milă, fu nevoită a spune împăratului toată șteritena*. ISPIRESCU, L. 121. *Cuvinle acoperite, pentru ca să nu înțelegă toți*. PRAY. MOLD. 135 $\frac{1}{2}$. | „Învălit la față” *li aduce trei fete acoperite, dintre cari mirele să-și aleagă pe a sa*. MARIAN, N. 525. || Fig. „Fătarnic”. *Când vă postiți, să nu fiți ca acoperișii ce se intristeză*. RADU D. MĂNICIȘ (a. 1574), ap. HEM. 210 („...nolie fieri sicut hypocritae tristes”).

II. Intrebunțat ca adverb. *D-zeu au grijă de mântuirea rodului omensec une-ori deschis și la arătare, alte-ori acoperit*. VARLAAM, C. 323 $\frac{1}{2}$. *Să vorbească cu rudenie... acoperit cât se poate, să nu simță nicidecum*. PANN. E. I, 105.

ACOPERITOĂRE s. f. = acoperământ. *Akopere-ment = Tectum. Copertura. Akoperitore = Idem*. ANON. CAR. [Plur. -toare și -tori].
— Derivat din *acoperi*, prin suf. instr.-itoare.

ACOPERITÓR, -TOĂRE adj., subst. „*Celui qui couvre, cache, protège*”. — Adjectivul verbal, une-ori substantivat, al lui *acoperi* (derivat prin suf.-itor). În textele vechi intrebunțat mai ales cu sensul de „ocrotitor”. *Domnul acoperitóriu se făcă mie*. BIBLIA (1688), 50 $\frac{1}{2}$. [† și dial.: *acoperitóriu*.]

ACÓRD s. a. „*Accord, entente*”. — 1°. „*Tocmeală, înțelegere, învoire*”. *Neprieteni ai socotit și au trimis pe gheural... la cneazul Menjicui, cerând acord ca să se închine*. N. COSTIN, LET. II, 70. | *A fi, a cădea, a se găsi de acord* = „a se înțelege pe deplin, a ajunge la o înțelegere deplină”. *Cu această conglusuire admirabilă sânteiți toți de acord a zice, că aici este chemarea comunei*. MAIORESCU, D. II, 149. || 2°. (Gram.) *Potrivirea unui cuvânt cu altul, ale căru schimbări trebuie să le urmeze*. *Acordul subiectului cu predicatul*. || 3°. (Muzic.) *Armonia mai multor su-*

nete muzicale produse în același timp. *Arpa lui cu coardele sălbaticie stă spânzurață dinapoa sa*. C. NEGRUZZI, II, 46 | *Fig. Clavirul când răsună... Deștepti în al meu suflet acorduri fioroase*. ALEXANDRESCU, M. 127. [Plur. *corduri și -coarde*].
— N. din fran.

ACORDĂ vb. I. „*Accorder*”. — 1°. „A aduce în armonie”, a pune în concordanță. (Gram.) *Acordăm subiectul cu predicatul*. || (Muzic.) *Prin stele acordăză îngerii harpele lor*. ALECSANDRI, P. III, 105. || 2°. „A înălța”. *Vlaicu-Vodă... acordă neputătorilor din Polonia un privilegiu*. HASDEU, I. C. 6. | *Acord și acordăze*, forma d'întăiu mai ales pentru sensul 2°, iar forma din urmă mai ales ca termen muzical.
— N. din fran.

ACORDĂRE s. f. „*Action d'accorder*”. — Infinitivul lui *acordă* (1°-2°), devenit abstract verbal.

ACORDÉON s. a. (Muzic.) „*Accordéon*”. Un fel de „armonică” (instrument muzical).
— N. din fran.

ACORDÓR s. m. „*Accordeur*”. — Cel care mer-seria de a acordă instrumente muzicale.
— N. din fran.

ACÓȘ, -OĂȘĂ adj. † „*Pointu, piquant*”. — „*Împungător*”. *Spini și scări de cei acóși*. DOBOȘTEIU, ap. TDRG. 15.
— Derivat din ac (1°), prin suf. adj. -oș.

ACOSTĂ vb. I. (Marin.) „*Accoster*”. — *Intrans.* A se alătura de (ărm, de cheiu, pentru debarcare. || *Fig. Trans.* *A acostă pe cineva* = a-l întâmpina pe stradă și a-l spune ceva (de obicei neplăcut). Cfr. *abordă*.
— N. din fran.

ACOTILEDÓN adj., s. a. (Bot.) „*Acotylédone*”. — Lipsit de „cotiledon”. *Acotiledoane* = Vegetale care n'au embrion format înainte de germinare.
— N. din fran.

ACOTILEDÓNIC, -Ă adj. (Bot.) „*Acotylédone*”. — Fără cotiledon. *Embrion acotiledonic*. GRECESCU, FL. 15.
— Din fran. (= grec. â- privativ și *κοτυλίδων*), cu adaogirea sufixului adj. -ic, foarte uzitat pentru neologisme.

ACÓV s. a. = acău. În Ban., în părțile ungurene și în Mehedinți. *Cășile și brădănițele sânt... de la 40-100 acovae de mari; ciuberle sânt de un acov*. LIUBA-IANA, M. 101. *Să ne umple cășia cu un acov de vin*. ALEXICI, L. P. I, 172 $\frac{1}{2}$. *Prețul berei este de 5 fiorini acovu (40 de oco)*. I. IONESCU, M. 734. [Cfr. acău].
— Din sârb. *acov*.

ACREĂLĂ s. f. 1°. = acrire. 2°. = acrime. 3°. = acrituri. *Stomahul îi eră ușut... Își simțea gura uscată. Îi eră sete și avăa poftă de acreală*. VLAHUȚĂ, N. 75. [Plur. -eși].
— Derivat din *aeri, acru*, prin suf. abstr.-eală.

ACREĂȚĂ s. f. = acrime. MSS. (a. 1778) ap. HEM. 211.
— Abstract adjectival, derivat din *acru*, prin suf. abstr.-eăț (cfr. itał. *agrezza*).

ACREDITĂ vb. I. „*Accréditer*”. — 1°. (Comerc.) A deschide cuivă un credit comercial (a o bancă sau a-l recomanda pentru un astfel de credit. || 2°. *P. ext.* A face demn de crezământ, de a fi recunoscut ca adevărat, „a adevări”. *Zvonul acesta nu se acreditează*. || 3°. (Polit.) A face să fie recunoscut cineva ca am

basador, ca ministru plenipotențiar, pe lângă guvernul unui Stat. *A fost acreditat ca ministru la curtea Angliei* (sau: *pe lângă regele Angliei*).

— N. din fran.

ACREDITĂRE *s. f.* „*Action d'accréditer*”. — Infinitivul lui *acredita*, devenit abstract verbal. „*Adeverirea*”. *Acreditarea fantasticiului Negru-Vodă*. HASDEU, I. C. 138.

ACREDITĂȚĂ *adj. subst.* „*Accrédité*”. — Participiul lui *acredita*, devenit adjectiv. 1°. (Comerc.) *Acreditat* — *persoana căreia i se deschide un credit, care se recomandă pentru un credit*. I. PANTU, C. C. 287. || 2°. „*Recunoscut*”. *El a fost... aceluși ministru acuzat atât de grav de organul acreditat al foștilor săi colegi?* MAIORESCU, D. II, 243. || 3°. (Polit.) *Eră ministru acreditat pe lângă curtea Rusiei*.

ACRESCENTĂ *adj.* (Bot.). „*Accrescent*”. — Care crește mai departe. (Se întrebuițează pentru părțile florii, afară de ovar, care urmează a crește merou, pe nesimțite, până la maturitatea fructului).

— N. din fran.

ACRĂ *vb.* IV^a. „*Aigrir*”: 1°. *Rendre aigre*. 2°. *Dévenir aigre*.

1°. *Trans.* A face acru. 2°. *Refl.* A se face acru. În sens propriu și figurat. *Li se acrise, tot umbland încoace și încolo*. ISPIRESCU, I. 336. [Cfr. înăeri.] — Derivat din acru (cfr. fran. *aigrir*).

ACRICIÓS, OĂSĂ *adj.* „*Aigre*”. — Care, pe lângă alte însușiri, are în oare-care grad și acrima.

— Derivat din acru, prin suf. *adj. -icios*.

ACRICIŢUNE *s. f.* = acrimă. MSS. (a. 1778), ap. HEM. 211.

— Derivat din acru, prin suf. abstr. *-iciune*.

ACRĂD *s. m.* (Bot.) = viță-de-vie. GRECESCU, FL. 146. PANTU, FL. I.

— Din neo-grec. ἀκρίδα, „petit vin”. Cfr. aguridă.

ACRIDĂ *s. f.* (Entom.) = coșă. *Acridă* = *die Schnarrheuschrecke*. BARGHANU. *Iar hrana lui eră acridă și miere sălbatică*. EVANGHELIA (a. 1894), ap. TDRO. 475. [Accentuat: *acridă* sau *acridă?*]

— Din paleosl. *akrida*, „idem” (= grec. ἀκρίς).

ACRIME *s. f.* 1°. *Aigreur, acreté*. 2°. *Verjus*. — Abstractul adjectival al lui acru (derivat prin suf. *-ime*). 1°. *Abstr.* *De lipsă iaste că... teacul, cu toate părțile lui, la care străbate mustul... așa să se spele, cât într'însele să nu rămână nici muzeceală, nici urso acrima*. ECONOMIA (1806), 160. | *Fig. Cronicle*. *acuză cu acrima viclenia făcută*. BĂLCESCU, M. V. 296. *Crezând că popa voiește numai să-l înșele... i-au zis cam cu acrima*. SBIERA, P. 285^{1/2}. || 2°. *Concr.* „*Aguridă*”. *Părinții au mănăcat acrima, adică agurida, iar dinții copiilor au strepezit*. ZANNE, P. IV, 538.

ACRIRE *s. f.* „*Action de rendre ou de devenir aigre*”. — Infinitivul lui *acri* (1°—2°), devenit abstract verbal.

ACRIS *s. a.* „*Petit lait aigri servant comme vinaigre*”. — *Apă numesc mocanii în unele locuri cârur îndărit sau jintița pe care o fac într'adin, pentru a o întrebuiți în loc de oțet la îndăcirea bucatelor*. (Banat, comunele Suseni, Ostrovel, Sibiel etc.; Transilv., comunele Lisa, Copăcel, în Făgăraș), ap. HEM. 212.

— Derivat din acru, prin suf. *-is*.

ACRIS *s. m.* (Bot.) v. *agris*.

ACRIS-RÔȘU *s. m.* (Bot.) v. *dracila*.

ACRISOR, ȘOARĂ *adj.* „*Aigret*”. — Diminutivul lui acru (derivat prin suf. *-isor*). *Hai la bragă dulcișoară, C'am... găsit un puia de cioară Ș'am băgat la donicioară, S'o facă mai acrișoară*. TEODORESCU P. F. 121.

ACRIT *s. a.* = acrire. — Participiul lui *acri* (1°—2°) devenit abstract verbal.

ACRITĂ *adj.* 1°. *Rendu aigre*. 2°. *Dévenu aigre*. — Participiul lui *acri* (1°—2°), devenit adjectiv. | *Fig.* *Mi-e sufletul acrit și m'am sîturat să mă chinuiesc alălea ceasuri*. CARAGIALE, N. S. 55^{1/2}.

ACRITOARE *s. f.* (Fam., pop.) „*Volée de coups, raclée*”. — Nu-i întrebuițat în sensul propriu, de „instrument care acrește”, ci numai în cel figurat: *Pe la noi, când este cineva bătut de către altul, îi zic că a mănăcat o sîferedă; unii îi zic: salată; alții naframă; alții acritoare*. ap. HEM. 214 (Co-rodești, în Tutova).

— Derivat din *acri*, prin suf. instr. *-itoare*.

ACRITOR, TOARE *adj. subst.* „*Ce ou celui qui aigrit*”. — Adjectivul verbal al lui *acri* (1°—2°) (derivat prin suf. *-itor*), substantivat une-ori.

ACRITURĂ *s. f.* „*Ce qui est aigre. Aliments aigres; certains condiments*”. — Ceea ce e acru. *Sărătura și acritura se coalește de aramă*. PISCUPESCU, O. 195. | *Spec. Acrituri, pl. tant*... „alimente acre” (în doosebi murături: castraveți, varză). *S'a bolădoit de gălbinare. I-a trecut cu cîrmăz și acrituri*. CARAGIALE, S. U. 43^{1/2}. *În timpul cât bei rachiu cu salce... să nu mănânci verdeturi și acrituri, brânză și lăptării*. ȘEZ. IV, 183. [Plur. *-turi*].

— Derivat din *acri*, prin suf. abstr. *-itură*.

ACRIȚIE *adj.* „*Aigret*”. — Al cărui gust bate în acru. [În Sălăgiu, prin substituția suf. *-oie* în locul lui *-ie*, obicinuită în acest dial.: *acriție, -oie*. VAIDA.]

— Derivat din acru, prin suf. *-ie*.

ACROBĂȚĂ *subst.* „*Acrobate*”. — Persoană care merge pe funie, care face figuri gimnastice de forță.

— N. din fran. (= grec. ἀκροβάτης).

ACROBĂȚICĂ *adj.* „*Acrobatique*”. — De acrobat. *Histrionii... dănuiau din picioare și făceau întorsături acrobatiche*. ODOBESCU, I, 40^{1/2}.

— N. din fran.

ACROMĂȚICĂ *adj.* (Fizic.) „*Achromatique*”. — Care produce acromatism. *Lențită acromățică*.

— N. din fran. (grec. ἀ-privativ + χρῶμα, „culoare”).

ACROMĂȚISM *s. a.* (Fizic.) „*Achromatisme*”. — Acea răsfrângere a razelor de lumină (printr'o lențită), care nu le desparte în colorii.

— N. din fran.

ACROMATOPSIE *s. f.* (Psihol., Med.) „*Achromatopsie*”. — Acea boală a văzului, care împiedecă distingerea colorilor. (Cfr. daltonism).

— N. din fran. (= grec. ἀ-privativ + χρῶμα, „culoare” + ὄψις, „văz”).

ACROSTIH *s. a.* (Poet.) „*Acrostiche*”. — Scurtă compunere în versuri ale căror litere inițiale alcătuiesc un nume, de obicei al unei persoane. *Acrostihulă de spre margine iaste acesta*. MINEIUL (1776), 2^{1/2}. [Plur. *-stige* și *-stihuri*.]

— N. din grec. ἀκροστιχῶν (= ἀκρῶς, „din afară”; στιχῶν, „vers, stih”).

ĂCRU, Ă *adj.* „*Aigre, âcre; qui n'est pas mûr; vert*”. — Poporul zice: „*ăcru ca oțetul*”, sau: „*ăcru*”

ca borșu?; mai ales când se vorbește despre vin; iar într'un sens superlativ: „a făcut un borș, cabran de acru”; ap. HEM. 215. (Ocaneu, în Covurliu). *Respiciția grea, treziță, acru, caldă și densă a mulțimii, dospită în fumul de țigări.* [dă] solonului o asensuire de cofenă. DELAYRANCEA, s. 131.

„Necopt”. *Vulpea, când n'ajunge la striguri, zice că sânt acru;* „il este comu le renard, il trouve les raisins trop tersts”. ZANNE, P. I, 705. *Soacră, soacră, pomnă acru? De te-ai coace, cât te-ai coace. Pomnă dulce nu te-ai face!* ALECSANDRI, P. P. 237 | *Fig. Acru vede ni-a venit, Că nevasta m'au lăsat, Cu altul s'au năritat.* SEVASTOS, c. 246/27. †† A se uita cam acru la cineva = „regarder qqn. de travers”.

ZANNE, P. II, 785. „*Bine, voinice, zise împăratul, uitându-se la dîșii cam acru orocum.* CREANGĂ, P. 257. | *A-i fi [culvă] inima (sau sufletul) acru de ceva = „en avoir assez”.* ZANNE, P. V, 313. *Acuma mi-e acru sufletul, de atîta umblat.* SBIERA, P. 217/22. || *Lapte acru = „lapte bătut” sau „covăsit”; „lait caillé”.* De mîncat înii aduceți *Lapte acru.* IARNIK-BĂRSEANU, p. 304. | *Piatră-acru = „alun”; „alun”.* [În Banat] se zice la alună cipșu sau și piatră-acru.

ap. HEM. 216. (Măidan, comit. Caraș-Severin). | *Apă acru = „apă minerală”; „eau minérale”.* În Transilv. (după ung. *szaranyviz*). *Borșul la noi se chiamă apă-acru.* ap. HEM. 216 (Secoreiu, comit. Făgăraș). *Măr acru* (mai ales plur. *mere acru*) = „mere pădurete, mistrețe”; „*pommes sauvages”.* De răbdări s'a săturat, ca de mere acru. RETEGANU, P. I, 60/12.

Varză acru = „varză înăcrită”; „choucroute”. *Mai bine varză acru c'auvoială, Decăt zahar dulce cu căteală.* PANN, P. V, II, 92. | *Brănză acru = „sorte de fromajage fait du lait-caillé”.* Așa se chiamă în Banat brânza încheată de sine din laptele iudicrii. ap. HEM. 217 (Măidan, comit. Caraș-Severin). || *Imi vine acru (pe gât), în sens propriu și figurat; „avoir la nausée, en avoir assez (d'une chose)”.* I se urise și lui și-i venă acru, tot auzind-o de dimineața până seara. ISPIRESCU, U. S. 97/12.

— E lat. *acrus*, -a, -um (*Thes. linguae lat.*), forma vulgară a lui *acer*, *acris*, -e; ital. *agro*, sard. *agru*, argu, fran. *aigre*, catal. span. *agrio*, portg. *agro*.

ACRŪ adv. v. acru.

ACRŪM s. m. (Med.) „1. *Aphtes*, 2°. 3° — 1°. *Băgi-cuțeta cele albe ca lîntea, care scot copiii sugători în gură...* se numesc de prostime *acrum*. PISCUPESCU, O. (1823), 215. *Această boală o au copiii mici de fătă; ei au febrințea și flegmă în gât.* LEON, MED. 120. || 2°. O plantă? O sare medicală? După HEM. 219. poate „sulfatul de magnezie.” *Bun este și acrumul să ia feneea când este gras, la șapte luni și la nouă; să-l pisezi acrumul, să-l faci praf...* să pui într'un fîlgean cu pușină apă. MSS. (s. XVIII), ap. HEM. 219.

— Din neo-grec. ἀκρόμη, ap. TDRG. 16.

ACRŪMA adv. v. acru.

ACRŪȚ, -Ă adj. = acrisor. Diminutivul lui *acru*, format cu suf. -uț.

ACS- v. AX-

ACSŌR s. a. „*Petite aiguille; camion (petite é-pingle)*”. — Diminutiv din *aci* (format prin suf. -șor).

ACT s. a. „*Acte*”. — 1°. „*Faptă*”. În opoziție au susținut orice act menit a întări monarhia ereditară, deși actul venă de la un guvern adversar. MAIORESCU, D. I, 52. || *A face act de prezență = „a se arăta undeva pentru un timp scurt, din datorie sau din politețe”.* || *Act de dreptate, de bunăvoință, de conștiință = „faptă dreaptă, binevoitoare, făcută cu inimă curată”.* || 2°. (Jur.) Hârtie oficială care

constată un fapt, o învoială, o obligațiune: *Act de căsătorie, act de acuzare.* | *Act sub semnătură prierată = „document făcut fără mijlocire judecătorească”, contrariul de la act autentic; „acte notariet”.* | P. ext. „document, dovadă”. În lipsă de *acturi mai autentice, l-au copiat întocmai.* KOGALNICEANU, ARH. I, 35. | *A lua act de ceva = „a constată, a lua în seamă”* || 3°. (Poet.) Parte a unei piese teatrale despărțită de celelalte părți printr'o pauză naturală. *Viața e o luptă, o dramă variată, Și actul-i cel din urmă în ecce o sângeros.* ALEXANDRESCU, M. 90.

— N. din fran.

ACTĂ s. f. (Jur.) „*Dossier*”. — În Mold. „*Dosar*”. BARONZI, L. 161/23.

— N. din lat. *acta* (plur. lui *actum*).

ACTINOMÉTRU s. m., s. a. (Fizic.) „*Actinometre*”. — Aparat cu care se măsoară intensitatea radiațiilor luminoase sau acțiunea chimică a razelor spectrului. — N. din fran. (— gr. ἄκτις, -έως, „rază” și μέτρον, „măsură”).

ACȚIONĂ vb. I °. (Jur.) „*Actionner*”. — „A da în judecată”, a începe proces. În contra politasului *legea penală imi dă dreptul de a-l acționa la tribunalele ordinare...* pe când în contra judecătorelui de instrucție nu am această măsură. MAIORESCU, D. I, 179.

— N. din fran.

ACȚIONĂR, -Ă subst. (Comerc.) „*Actionnaire*”. — Persoană care posedă una sau mai multe acțiuni într'o întreprindere financiară sau comercială. *Acționarii un fost convocafi în adunare generală.* — N. din fran.

ACȚIUNE s. f. „*Action*”. — 1°. Manifestarea unei puteri prin efectele sale. „*Lucrare*” *Acțiunea luminii și a căldurii, acțiunea vînturilor și a apei.* | „*Faptă*”. *Așa de întînsă și de adîncă eră pe atunci mișcarea sufletească a poporului, încât... s'a recărsat în acțiuni istorice neobișnuite.* MAIORESCU, CR. II, 226. | *A pune în acțiune = „a porni ceva”.* | (Fizic.) *Calitate de acțiune = produsul masei cu înălțala.* *Acțiunea este egală cu reacțiunea.* | (Poet.) Mersul întîmplărilor unei povestiri, unei compuneri dramatice, spre desnodământ. *Acțiunea unei drame.* | *Special.* *Acțiunea oratorie:* gesturile și ținuta care însoțesc cuvîntarea unui orator. | (Gram.) *Verbe care exprimă o acțiune.* || 2°. (Jur.) *A intență cuiuă acțiune = „a-l da în judecată”.* || 3°. (Comerc.) *Fracțiunea unui capital subscris care dă o parte din drepturile și din fondul social al unei societăți comerciale.* *Societate pe acțiuni.* | Hârtia care reprezintă valoarea acelei fracțiuni de capital. *Am cumpărat două acțiuni de ale Creditului funciar urban.* [În sensul 3° se întrebuintează a Transilv., după germ. *Aktie*, numai: *actie*.]

— N. din fran.

ACTIV, -Ă adj., s. a. „*Actif*”. — Care e în lucrare. Contrariul de la „pasiv”. *A luat parte activă la revoluția din 1848.* | „*Sărguitor, harnic, abătător*”. *Faceți pe poporul român mai cult și mai activ!* MAIORESCU, CR. III, 171. | (Med.) *Medicamente active = „leacuri tari”.* | (Armata) = „în activitate, sub steag”. *Genul ajunge la 22 grade, și, precum aduce tutulor trupelor active cele mai grele suferințe, pricinindu-le moartea multor răniți și prizonieri.* MAIORESCU, D. II, 110. | (Jur.) *Din punctul de vedere al forme, administrațiunea este: activă, consultativă sau contențioasă.* PRETORIAN, DR. C. 56. | (Gram.) *Verb active = „verb transitiv”.* *Actie* sau, prin substantivare, *activul*, arată, în opoziție cu *pasivul*, genul acțiunii. | (Comerc.) *Datorii active = sume pentru care ești creditor.* *Activul* [sing. tant.] = „*acerea cuiuă dim-*

preună cu pretenziunile lui. I. PANTU, C. C. 288 (contrariul de la „pasiv”). | Partea bilanțului (cea stângă) unde se scrie ce are de primit și ce posedă o societate sau o firmă comercială. *Activul său se ridică la zece mii de lei, iar pasivul la opt mii.* | P. ext. *A pune ceva la activul cuiuă* = a-i pune ceva în socoteală. *Acest om are multe fapte bune la activul său.*

— N. din fran.

ACTIVĂ vb. I^a. (Med.) „Activer”. — A luți o acțiune. *Ozonul activează respirația.*

— N. din fran.

ACTIVITĂȚE s. f. „Activité”. — 1^a. Puterea de acțiune. „Hărnicie”. *Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă.* C. NEGRUZZI, I, 339. || 2^a. Îndeplinirea acțiunii. „Lucrare”. *Fabricile sânt în activitate.* | (Armata). „Sub steag” (în opoziție cu „în rezervă, în disponibilitate” etc.) *Căpitan în activitate.* || *Sfera de activitate, sfera activității* = „granițele până la care poți lucra”. *Sfera activității sale sântind să nu coadăscă.* CANTEMIR, I, 152.

— N. din fran. (lat. *activitas*, -tatem).

ACTOR s. m. „Acteur”. — Cel ce interpretează un personaj într-o piesă de teatru. *Un actor stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori, Co-au spus oacuri după altă.* EMINESCU, P. 256. [S]: (după rus. *aktjor*) † (Mold.) *actor, aktiör, ahtör, ahtör.* | *La teatrul un ahtor, schimbat în păpușeri, spunea...* ALECSANDRI, T. 1398].

— N. după fran.

ACTORĂȘ s. m. „Acteur insignifiant, cabotin”. — Actor de mâna a doua. Cuvânt literar, imitând pe ital. *attorcaccio*, căci diminutivele române (de derivat prin suf. dim. -uș) au foarte rar sens peiorativ. *Dușul s'a făcut frate... cu un actorăș de provincie, Nedeluș s'a ales un pungaș de rând.* VLAHUȚĂ, D. 101.

ACTORIȚĂ s. f. † = actriță. Femeninul lui actor (format prin suf. moțion -iță). *Actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete.* C. NEGRUZZI, I, 343.

ACTRIȚĂ s. f. „Actrice”. — Femeninul lui actor. *Știu că e o absurditate a se bate cinecă pentru ochii unei actrițe.* C. NEGRUZZI, I, 212.

— N. după fran.

ACTUAL.-Ă adj. „Actuel”. — 1^a. „De față, de acum”, din momentul acesta când eugetăm, vorbim, trăim. [Impresille] *ce au trecut și trec prin capul unui om... nu sânt niciodată în totalitatea lor prezente în conștiința lui actuală... În conștiința lui actuală stă pe primul plan al atențiunii o singură idee.* MAIORESCU, CR. II, 140. || 2^a. De actualitate. *Culture lucru nu mai e actual.* || 3^a. (Fizic.) *Zicem că un corp are o energie actuală, atuncă când, aflându-se în mișcare, poate produce un travaliu, chiar în momentul când îl considerăm.* PONI, P. 160.

— N. după fran.

ACTUALITĂȚE s. f. „Actualité”. — Stare prezentă; cele ce se petrec în momentul de față. *Presupunem că... nu e vorba de o concepțiune în afară de atmosfera actualității, ci de o idee... născută din chiar mijlocul luptelor intelectuale ale epocii.* MAIORESCU, CR. II, 117.

— N. după fran.

ACŪ adv. = acum. 1^a. *Se uitase această slujbă, iar acŭ iar au găsit-o, de au scos-o la medean.* E. COGĂLNICEANU, LET. III, 226. | *Ahă, ia acŭ i-am găsit teacul!* CREANGĂ, P. 29. *Vesela verde câmpie acŭ-i tristă.* ALECSANDRI, P. III, 7. *Hai la luptă, acŭ om cedă cine-i mai tare.* EMINESCU, N. 10. |

Până acŭ n'am venit la dinsul și viind nu l-am găsit. MSS. (c. XVIII), ap. HEM. 228. *Se făcu începere și părinte 'mpărătorii d'acŭ.* E. VĂCĂRESCU, IST. 251₁₁. *Măi vere, iole, trec cucoarile la văratic, de'cŭ ne-am mântuit de iarnă.* ap. HEM. 230 (Ibănești, în Tutova). | *Acel mai acŭ câțeva ani s'a năruit.* ODOBESCU, II, 178. | *Mai acŭ = „ceva mai înainte”; „răcomment”. Da bine, naș Gilgore, cu ce ne aleserăm noi din războiul de fŭ mai acŭ?* JIPESCU, O. 135. | *Ca acŭ : „comme si c'est présent”. Mi-duc aminte, ca acŭ, că l-am întâlnit odată prin smeușii.* CREANGĂ, ap. HEM. 228. || *Acŭ-l-acŭ = „a sosit momentul deciziv”. Balasa: Să te căl, Bălașă... acŭ-i acŭ... Iau să-mi dreg floncu de la tesemel.* ALECSANDRI, T. 947. *Ei, Cătălin! Acŭ-i acŭ, Ca să-i încerci norocul.* EMINESCU, P. 271. [În Vărășan, în Ban, se găsește forma: *acŭia*, JAHRESBER, III, 312, născută din *acŭ*, prin alipirea finalei adverbiale -a.]

— Pentru etimologie vezi *acum*.

ACUA- v. ACVA-

ACUFUNDĂ vb. I. 1^a. = afundă. 2^a. = cufundă. 1^a. *Când gățele și rațele se acufundă de multe ori în apă, are să ploaie.* SEZ. IV, 120 (Dolhasca, în Suceava). || 2^a. *Curând trebuia să se acufunde corabia.* DRĂGHICI, R. 10 *O stea cade și'n spațiu s'acufundă.* ALECSANDRI, P. III, 78. | *Fig. Am să părăsesc orașul căldoa creme, pentru a mă acufundă în singurătate.* I. NEGRUZZI, III, 210. [Acufund și acufundă.]

— *Acufundă*, întrebuințat în Mold. și în Sălăgiu (VAIDA), este o contaminație între *afundă* și *cufundă*, păstrând înțeleșurile amândurora.

ACUFUNDĂȚ.-Ă adj. 1^a. = afundat. 2^a. = cufundat. *Asupra acestui tezău se potestesc multe, mai cu samă că în fundu lui stau acufundate multe lifte rele.* SEZ. I, 156₁. (Hârtoapele, în Suceava). | *Fig. Șezând cu n'encetare în cărți acufundați.* C. NEGRUZZI, II, 179. | *Acufundat în umire... așteptam răspunsul.* KOZAKI, P. 100.

— Participiul lui acufundă, devenit adjectiv.

ACUITĂȚE s. f. „Acuité”. — „Ascuțime, agerime”, (a simțurilor), „încordare” (a relațiilor personale). *Lumina asta neobicinuită... îi trimele... o acuitate de simțuri... pe care se zice c'o dă prima beție de eler.* VLAHUȚĂ, D. 103. | *Fig. Pentru a înlătură astăzi orice gând de acuitate personală, revedem faptul, că broșura este publicată încă din anul 1886.* MAIORESCU, CR. II, 347.

— N. după fran.

ACULEAT.-Ă adj. (Bot.) = aculeiform. *Ramurile aculeate.* GRECESCU, FL. 216.

— N. din lat. *aculeatus*.

ACULEIFORM.-Ă adj. (Bot.) „Aculeiforme”. — În forma acului. *Papile aculeiforme.* GRECESCU, FL. 267.

— N. din fran.

ACULEOL s. m. (Bot.) „Aiguillon”. — „Țepuș”. *Pe-fiolurile... în unele locuri cu aculeoli.* GRECESCU, FL. 216.

— N. dintr'un dim. lat. în -eolus al lui aculeus.

ACULEȚ s. a. = acșor. Diminutiv din *ac* 1^a (format prin suf. -uleț).

ACULMA vb. I. „Être penché, incliner”. — A atârna a se plecă. *Singurul exemplu: Aculmu = propendeo, inclino; abwärts hängen, sich abwärts neigen.* L.B. — Pare a fi un verb compus din a (=, la, în) și culme, cu sensul primitiv de „a acŭta ceva de culmea odăii”.

ACUM adv. „1°. *Maintenant, à présent, à l'heure qu'il est.* 2°. *9m.*”

1°. Adverb care arată momentul de față. *Pe stăpâna coșilei s'fural-o un zmeu... Ea acum e în smărcurile mărilor.* ISPRESCU, L. 23. *O eroi, care'n trecutul de mării că adumbriseși, Af' ajuns acum de modă, de ești scot din telopeseși!* EMINESCU, P. 245. *Acum întâiași dată vedeam ideea de noitate arătându-se.* BĂLESCU, M. V. 8/12. *Acum este ora, când genial sfânt Jude și vede minuni pe pământ.* ALECSANDRI, P. I. 127. *Pare că-l văd cu ochii și acum.* KONAKI, P. 101. *Acum d'abia zărese umbra fericii.* MARCOVICI, C. 20/19. | Une-ori noțiunea prezentului, exprimată printr-acum, e precizată și prin alte cuvinte. *Dacă e așa, hei, pornește chiar acum la Împărățul-Verde.* CREANGĂ, P. 274. *Mal adesea timpul prezent e pus în opoziție cu cel trecut sau cu cel viitor.* *Acum ori nicotată să dăm dovezi la lume...* MUREȘIANU: RĂSUNETUL. *Nice sânt acestea de acumă ca cea de atunci, că acia eră hrăbiri, lară eștea de acum fugători.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 225. *Fost-ai lele, când ai fost, Dar acum ești lucrul prost; Ai fost floare trandafir, Dar acum ești borș cu știr.* PANN, P. V. II. 98. *E mai bine acum un ou, decât la anul un beu.* C. NEGRUZZI, I. 248. | În legătură cu prepoziții: *Destul mi-ai tulburat mintile până acum!* CREANGĂ, A. 167. *Fie nume Domnului binecunoscut, de acum și până'n ci.* IVIREANUL, P. XXVII/12. *De acumă nice dirtoară nu te voi vedea.* CUV. D. BĂTR. II, 192 (s. XVI). *Fii de-acum înainte singular mieu porțător.* MARCOVICI, D. 2. | Prin omiterea subînțelesului „se implinesc, sânt”, rezultă combinația **acum un an** etc. „il y a un an” etc. *Acum șezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școlii?* CREANGĂ, A. 19. Din contaminarea expresiilor: *de trei zile și; acum trei zile, s'a născut; De trei zile-acum pe mare Noi pământul n'am zărit.* ALECSANDRI, P. II. 41. | **Acum... acum = când... când**, „acel... aci” „tantă... tantă”. *Nădejdea Domnului este ca sânnul cerului și ca inecul mării: acum este sânn și se face nour, acum este marea lină și se face furtună.* NECULCE, LET. II, 374. *Acum îl vedeai pe fărmurile Eufratului, și acum îl vedeai pe fărmurile Dunării.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/12. | Repetarea imediată **acum-acum** înseamnă „îndată”: „Iată și l'heure”. *Acum-acum reși vedea... Stați aci câte-trei la ușă și priciți.* GORJAN, H. IV, 14. | † **Iar când au fost acum = „mai când eră”**, „dernièrement”. *Iar când au fost acum, iar s'au apucat de acest Țigan.* CUV. D. BĂTR. I, 38 (s. XVI).

2°. Ca și germanul „nun”, „or”, poate deveni și **acum** o particulă copulativă, în care sensul de „acest moment” abia se mai simte, și care se întrebuințează numai spre a introduce fraza: „*Hei, hei! Dragul tău... s'apoi calului mieu de pe atunci, cine știe unde i-or fi putrezind ciolanele!* Că doar nu eră să trăiască un veac de om!” — „*Tată, atâta cer și eu de la d-ta. Acum, ori c'a fi trăind calul, ori că n'a fi trăind, acesta nu privește pe mine.*” CREANGĂ, P. 194. *N'auzitu vorba ta, Ci-auzitu pe maică-ta, Dojenindu-le pe tine. Blăstământu-mă pe mine... Acum, dacă-i treaba-astă, Spune-i, dragă, maică-ta Să-ngrădească ulița.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 61.

— Adverbul latin **modo**, „chiar, acum”, devenit în limba poporului roman ***mo**, s'a păstrat în limba română numai în compoziții. Din ***ecum-mo**(do): friulan **emô**, **acumô**, s'a născut ***acumô** și, cu sincope: **acmô**, păstrat încă la Megleniți: **cmô** și la Istrieni: (a)**emô**, (a)**hmo**, și, cu adăugirea lui **-ce**: **meçl. cmio**, **isiro-r. (a)emofe**, (a)**hmofo**. La noi și la Aromâni acest **acmô** s'a schimbat, sub influența lui **ac**, în: **acmă**. | Prin schimbul cunoscut între **ac-** și **a-** (cfr. **atât, atare** etc.) s'a născut forma **amô** la Aromâni, **mo** și **moși** la Megleniți, iar la noi, și în parte la Aromâni, **amă** (cfr. **engad. amô, comasc amômô**). | Din cauze nelămurite încă, poate prin influența lui **quomodo** (v. cum), limba sardă și română presupun o schim-

bare de accent: sard. **logudorez kômo**, „acum”, românește ***acimô** > **acimô** > **acim**. | Admitând că sensul lui **acă** eră „acici” și că din adverb local al apropierii s'a dezvoltat un adverb temporal al prezentului, se poate admite un ***eccu-huc** (cfr. lat. **adhuc** = „până aici” și „până acum”). | Limba română a mai adaos la aceste forme elementele adverbiale **-și** și **-a**: **acumuși, acumuși, amuși, acui, acuma, acna, acușă**.

ACUMĂ adv. = **acum**. 1°. *Acuma = nuuc.* ANON. CAR. *Și întâi s'au tălcuit evangheliile... și acuma iarăși și cealaltă două părți.* APOSTOLUL (a. 1683), ap. GCR I, 261/1. *Acuma să te căd, cât ești de credinc.* CREANGĂ, P. 201. | *Mă vei tuți tu acuma, când știi a cui sânt?* EMINESCU, N. 9. | *Împarte ca lupii turma și atunci șacuma.* ZILOT, CRON. 112. *N'au întârziat de-acuma nult și au sosit și împărțut de la oaste.* ȘIERA, P. 110/1. | Pe când textele cele mai vechi nu-l cunosc de loc, azi el poate sta pretutindeni unde stă acum și acă: *Acuma la urechi-nu cântec rechiu străbate...* *acum o armonie de-amor și coluptate.* EMINESCU, P. 209. | *Acuma e acuma, hinc Moșăilă! Strânge-te la piept și ia-ți aciuța!* JIPEȘCU, O. 97. | 2°. *Se duseră până'n poiana arătată și acolo se puseră un toți pe îrbă, ca să se odihnească.* După ce au stat acuma, cât vor fi stat... zise săhuștrul. I. MARIAN, T. 42.

— Pentru etimologie vezi **acum**.

ACUMINĂȚ-Ă adj. (Bot.) „*Acuminé*”. — „Care se termină printr-o prelungire ascuțită”. *Foi acuminale.* GRECESCU, FL. 62, 106, 130; chiar: *Vorf acuminat.* idem, 100.

— N. din fran.

ACUMULĂ vb. I. °. „*Accumuler*”. — „Îngrămădi”. | (Fizic.) *Acest aparat [— acumulatorul] funcționează... ca și cum ar acumula sau imaginați o cantitate de electricitate.* PONT, F. 303.

— N. din fran.

ACUMULĂȚ-Ă adj. „*Accumulé*”. — „Îngrămădit”. Participlel lui **acumulă**, devenit adjectiv. *Ceea ce e din naștere la adeverăratul post... e... nemărginită iubire a tot ce este euglare și simțire omenească, pentru ca din perceperea lor acumulată să se desprindă ideea emoțională.* MAIORESCU, CR. II, 306. | (Fizic.) *Electricitate acumulată*.

ACUMULATOR s. a., s. m. (Fizic.) „*Accumulateur*”. — Aparat care înmagazinează electricitatea. *Un acumulator se compune din un vas plin cu apă acidulată cu acid sulfuric, în care sânt două sau mai multe lame de plumb perechi.* PONT, F. 304.

— N. din fran.

ACUMUȘI adv. † = **acuiși**. *Acumuș pumn amândouă mâinile pe evanghelie și zice...* N. COSTIN, LET. I, A. 27/20.

ACURĂȚ-Ă adj., adv. „I. 1°. *Soigneux*, 2°. *Exacte*, II. 1°. *Soigneusement*, 2°. *Exactement*, 3°. *D'une manière écienté*”. — Neologism ieșit din uz și întrebuințat aproape numai de Țărdeleni. I. *Adj.* 1°. „Îngrijit”. 2°. „Exact”. *Arătura ogorului cea de semință... trebuie să fie și mai acurată.* ECONOMIA (1806), 28. || II. *Adv.* 1°. „Îngrijit”. 2°. „Chiar, întocmai”. *Oile poartă mieii acurată 21 de săptămâni.* idem, 88. *Întâmplările din anul de-acum tocmă acurat le scrie Calvisie.* SINCAL, HR. I, 61/12. | 3°. „Lămpede, evident”. *Se vede acurat, că Austria... s'a stilit a depărtă hotarul din apa Cerneli.* I. IONESCU, M. 28.

— N. din germ. **akkurat**.

ACURATEȚĂ s. f. „*Soin, attention, justesse, précision*”. — „Îngrijire deosebită, exactitate, precizie”. —

Toate părțile celei acestei compunerii sânt lucrato în orăscărie. ODOBESCU, I, 59. Nimeni nu ne-a reproduc cu acuratețe instituțiile sociale. BĂLCESCU, M. V. 583. [Sic] acuratețe.]

— Derivat din *acurat*, prin suf. abstr. *-eșă*.

ACURGE *vb.* III. $\ddagger$ „*Accourir*”. — „A sări într-a-jutor”. Singurul exemplu: *Acuru, -găra, -curan = ad-curro; ... hinzulaufen, beispringen*. L.B. [Pentru conjugare v. *curge*.]

— Dacă nu e cumva un latinism format de autorii *Lexiconului* de Buda, corespunde întocmai lat. *accurreo*, -*curri* (-*curari*), -*cursum*, -*currere*; ital. *accorrere*, engl. *accourir*, v.-fran. *accourre* (n.-fran. *accourir*); catal. span. port. *acorrer*.

ACURMEZIȘ *adj.* v. *curmezis*.

ACUȘI *adv.* „1°. *À l'instant, tout de suite*. 2°. *Tantôt... tantôt; il y a*”.

1°. Necunoscut vechilor scriitori, foarte răspândit azi, *acuși* e mai puternic decât *aci*, din care s'a format prin alipirea lui *-și*, și exprimă același lucru ca „*aci, aciu*”, „*îndată*”. *Acuși = „peste puțin”, d. ex.: acuși va fi anul, de când ne-am căzut*. FRÂNCU-CANDREANU, M. 47. *Du-te și d-la, de-ți pune nora la cale, că acuși te-ajung din urmă*. CREANGĂ, P. 113. *Du-te, de ne-ada o oală de vin*. — „*Acuși!*” C. NEGRUZZI, III, 9. 19. *Au început a geme și a se vâdăi, cătu-ți părură că moare acuși!* SHERA, P. 27. 25. | Ideea aceasta de scurtime de timp poate fi întărită printr-o construcție pleonastică, precum: *Vin și e acuși îndată!* ȘEZ, II, 68. 11, mai adesea prin repetiție: *Copiii stăbesc ușă de țare, de gândesci că acuși-acuși au să moară* MARIAN, N. 382. || *Mal acuși = „peste puțin”: „bientôt”. Hai de-acum să dormim, mai acuși să ne lăzăm, într-un gând să ne unim, pe Horap-Alb să-l slujim*. CREANGĂ, P. 255. || 2°. = *aci, acum*, în următoarele două cazuri: a) *acuși... acuși = „când... când”. Turmele lui nu sta într-un loc, ci acuși te aflai aici, acuși dincolo, acuși în Bucovina, acuși în Bădărabia*. MARIAN, T. 306; b) *acuși un an = „anul trecut”. Acuși șapte ani a fătat iapa popii un mânăz*. RETEGANUL, P. I, 25. 13.

— Pentru etimologie vezi *acum*.

ACUȘA *adv.* = *acuși* 1°. *Ascultă, mândruța mea, Ascultă c'acușa mor*. BIBICESCU, P. P. 80. *Lasă, că-ți voui arătă cu Bacăul acuși!* ap. HEM. 238. (Șendrestii, în Tutova).

— Pentru etimologie vezi *acum*.

ACUȘICA *adv.* „*Sur le champ, aussitôt, tout de suite*”. — Mai puternic decât „*acuși*”. Numai să mă duc nițel să ascult pe la fereastră... și vin acușica! GORJAN, H. IV, 76. || *Pân'acușica = „până acum”: „jusque à présent”. Întrebări... nedelegate pân'acușica de judecata ta*. JIPEȘCU, O. 20.

— Diminutiv în *-ică* din *acușa*, cu păstrarea finalului adverbial *-a*.

ACUȘOR *s. a.* = *acșor*. *La picioare [are] acușoare*. MARIAN, SAT. 257.

— Derivat din *ac* (1°), prin suf. dim. *-ușor*.

ACUȘTIC *-Ă adj.* (Fizic.) „*Acoustique*”. — Relativ la perceperea sunetelor. *Creierii sânt turburați numai de neconcentia vibrare a nervilor acustici*. MAIORESCU, CR. II, 6. | *Fig.* Care redă bine sunetele. *O cântăre acustică*.

— N. din fran. (= grec. *ἀκουστικός*).

ACUȘTICĂ *s. f.* (Fizic.) „*Acoustique*”. — Acea parte a fizicii care se ocupă de sunete. | *Fig.* Insușirea de a reproduce bine sunetele. [Sala] *era lipsită de acustică*. C. NEGRUZZI, I, 345. [Plur. *-custice* și *-custici*.]

— N. din fran.

ACUȘT *-Ă adj.* „*Aigu*”. — 1°. „*Ascuit*”. | (Gram.) *Accent acut*. | (Bot.) *Foliolă acut-dentată*. GRECESCU, FL. 24. || 2°. (Med.) Care a ajuns repede la o stare critică. *Boală acută* (în opoziție cu „*boală cronică*”).

— N. din lat. *acutus*.

ACUȘT *s. a.* = *acșor*.

— Derivat din *ac* (1°), prin suf. dim. *-ușt*.

ACUZĂ *vb.* I. „*Accuser*”. — (Jur.) „A pări”. | *P. ext.* „A învinui, a băgă vină, a învinovăți”.

— N. din fran.

ACUZĂBIL *-Ă adj.* „*Accusable*”. — (Jur.) Demn de a fi acuzat. | *P. ext.* „De învinuit”.

— N. după fran.

ACUZĂRE *s. f.* „*Accusation*”. — Înșințitul lui *acuză*, devenit abstract verbal. (Jur.) „*Pâră*”. | *P. ext.* „*Invinuire, învinovățire*”.

ACUZĂT *-Ă adj.* *subst.* „*Accusé*”. — Participiul lui *acuză*, devenit adjectiv și substantivat une-ori. (Jur.) „*Părit*”. | *P. ext.* „*Invinuit, învinovățit*”.

ACUZĂȚIE *s. f.* } = *acuzare*.

ACUZĂȚIUNE *s. f.* }

— N. din fran. *accusation* (lat. *accusatio*).

ACUZĂȚIV *s. a.* (Gram.) „*Accusatif*”. — Cazul complementului drept.

— N. din lat. *accusativus*.

ACUZĂTOR *-TOARE adj.* *subst.* (Jur.) „*Accusateur, -trice*”. — Adjectivul verbal al lui *acuză* (format prin suf. *-ător*); substantivat une-ori. „*Păritor, învinuitor*”.

— N. după fran.

ACUZFORTE *s. f.* *sing. tant.* (Grav.) „*Eau-forte*”. — Gravură făcută pe placă de aramă, în care liniile au fost săpate printr-o preparație de acid azotic (= „*apă-tare*”).

— N. din ital. *acquaforte*.

ACUZFORTIST *-Ă subst.* (Grav.) „*Aquafortiste*”. — Gravur de acvaforte.

— N. din fran. sau ital.

ACVARELĂ *s. f.* (Pict.) „*Aquarelle*”. — Pictură făcută (mai ales pe hârtie) cu culori subțiate cu apă. *Ea copiază cu destul talent de pe aquarelă coloratistă Rimului*. I. NEGRUZZI, III, 325.

— N. din fran.

ACVARELIST *-Ă subst.* (Pict.) „*Aquarelliste*”. — Persoană care pictează acvarele.

— N. din fran.

ACVĂRIU *s. a.* „*Aquarium*”. — Rezervoriu în care se țin animale și plante acvatice.

— N. din lat. sau fran.

ACVĂȚIE *-Ă adj.* (St. nat.) „*Aquatique*”. — „De apă”, care trăiește în apă. *Plante acvatice*. GRECESCU, FL. 18.

— N. din lat. sau fran.

ĂCVILĂ *s. f.* (Ornit.) „*Aigle*”. — „*Vultur*”. Neologism, întrebunțat numai ca termen tehnic al ornitologiei precum și în sensul figurat de „*stemă* în formă de vultur”. *Pe antice monumente am văzut... ăcvila ce poartă crucea*. ALEXANDRESCU, M. 161. *ăcvila romană*.

— N. din lat. *aquila* (cfr. dubletul: *aciră*).

ACVILIN *-Ă adj.* „*Aquilin*”. — „De vultur”, numai în expresia: *Nas acvilin* = nas coroiat.

— N. din fran.

ACVILÓN s. a. sing. fant. „Aquilon”. — „Vânt de miază-noapte”. Din *vîi cu turbăciune aquilonul se ridică*, C. NEGRUZZI II, 15.

— N. din fran.

AD s. a. † v. *lad*.

ADÂGIO *alc.*, s. a. (Muzic.) „Adagio”. — „Înce-tinel, cătinel, lîn; tempo lîn”. [Plur. -giuri.]

— N. din Ital. *adagio*.

ADÂGIU s. m., s. a. „Adage”. — Sentență, proverb, maximă, vorba ăluia, zicală, „zicătoare”. „*Surara în verba magistri este astăzi, din norocire, pentru spiritul noman, un adagiu mort și îngropat*”. CARAGIALE, N. S. 35°. [Neologism, pe care-l întâlnim mai întâiu la CANTEMIR, HE 88°, sub forma: *adagheu*, cu nota marginală: „zicătoare”. „*Se zice adagheul, de pre unghia leului: adevă văzând unghia leului, ce fiară să fie leul poși socoti*.”] Plur. -gii și -giuri.]

— N. din lt. *adagium*.

ADĂLMĂȘ s. a. v. *aldămăș*.

ADAMANT s. a. = diamant. Numai în limba veche și în cea populară. *Tîind tare ca un adamant*. DOSOFTICU, V. S. 246°. „*Piatra ce se cheamă adamant*”. VARLAAM, C. 212°. „*A scris carte la împăratul turcesc... Adamanturi, piere scumpă să găsească*”. Cu a duminică se se potrivească. SEVASTOS, N. 393°. „*Din spuma aceasta... se alege... un adamant, acică o piatră cât o alună... însă tare scumpă și frumoasă și strălucitoare ca lumina soarelui*”. SBIERA, P. 315°. „*De la mână-sa îi rămase mult aur și argint și adiamante, ptele deci... zice că-i bogat*”. RETEGANUL, P. IV, 28°. „*Văzu... aur preste aur... adimanturi și piere scumpă*”. idem, IV, 12°. [În Transilv., sub influența ung. *gyémánt*, se pronunță: *adamtant*, *adimint*, *aghimint* VAIDA, și ademtint. ap. HEM. 247. În vechime se găsește și forma turc., trecută și în limbile slave: *almas*: „*Un left cu almas... țară un ciasm cu almas*”. DOC. (1586), ap. HEM. A. I. | Plur. -mante și -mături. | Cfr. *adimant*, *nestimată*.] — Din paleol. *adamantă* (= n.-grec. ἀδάμαντα, -άδμαντα).

ADAMĂSCĂ s. f. (Industr.) „1°. *Damas*. 2°. *Sorte d'étoffe quadrillée, faite de coton et de laine par les paysannes roumaines*”. — 1°. Stofă scumpă de mătase cu flori (fabricată la Damasc). *Două poale* [de icoane], ce stau în tindă între stâlpi, de adamăscă cu obraze. CUV. D. BĂTR. I, 198 (Inventar a. 1588, Galata-lași). *Strămoșii tăi cu oastea ieșeau pe câmpul slavei, iar tu sub adamăscă cu sufletul, cu trupul, Acufundat în pufuri, sălbatic hoinărești*. C. NEGRUZZI, II, 189°. [S: *adămăscă* s. f. URICARIUL, XVI, 203° (a. 1793, Iași), *damăscă* s. f., *damăsc* s. a. |] 2°. P. ext. În Mold. adamăscă este o fesătură în patru sau cinci țife, a cărui urzeală este de în sau bumbac și bălătură de lână cu diferite culori, formând o față cu mici cadrilături. ap. HEM. 249. (Poiana, în Tecuci). *Adamăscă = schwarzer, schwarzer Wollenstoff, rot karriert, der in Tecuciu viel von Männern getragen wird*. JAHRESBER. IX, 224.

— Din lat.-med. (*adamascus*, a.-um, „din damasc”), probabil introdus la noi prin negoțul italian (*damasco*).

ADAMĂSCĂ s. f. (Bot.) = ? În unele părți din Moldova, adături de „*avramăscă-crăstinească*” se mai menționează și o plantă oarecare: *adamăscă*. (V. Ionescu, Dănești în Vaslui). ap. HEM. 2181.

— Etimologia?

ADĂMĂȘCĂ, **EĂȘCĂ** adj. „*Damasquin*”. — Cuvântul se găsește în următoarea „Înclinare a striaelor de mireasă”: „*Și'n corabie ce marfă eră? Firuri, zarafircuri, Tăși donuști, Cu negoafe adămăști...*

SEVASTOS, N. 132°, așa că un adjectiv derivat din Adam (prin suf.-esc) n'are nici un înțeles, ci *adă-mesc* pare a însemna „de adamăscă” sau „din Damasc” și a fi o contracțiune din *adamasc + esc*.

ADAMÎ *eb.*, IV^a, refl. „*Se griser*”. — *A se adami* = a se îmbătă. ZANNE, P. VI, 469.

— Derivat din Adam (cfr. îmătă).

ADÂNC, **Ă** adj. adv., s. a. I. 1° — 2°. *Profond; bas; épais, impénétrable; complet; extrême*. II. 1° — 2°. *Profondément; bas; foncé; à fond, complètement*. III. 1° — 2°. *Profondeur; fond; abîme; enfer*.

I. Adjectiv. 1°. Deosebirea între *adânc* și „afund” este aceea, că la „afund” ne gândim mai mult la fundul depărtat de suprafață, la *adânc* ne închipuim mai mult depărtarea însăși. De aceea *adânc*, fiind oarecum mai abstract, este mai potrivit a se luă în înțeles figurat. Depărtarea aceasta e imaginată mai ales de sus în jos: *Cum ajuns în pădure, sapă o groapă adâncă de un stat de om*. CREANGĂ, P. 224. *Apele lîne sînt adânci*. ZANNE, P. I, 100. *Luferna cere un pămînt foarte bun, bogat, adânc*. I. IONESCU, C. 41. | P. ext. *La Sultan... se închină cu adâncă temenă*. ALECSANDRI, P. P. 108. | De aceea *adânc* stă în opoziție cu „înalt”: [Dumnezeu] *îmi socotea... Cum să facă... Munți înalți și văi adânci*. BIBICESCU, P. P. ap. HEM. 251. Un roiu de raze, venind din cer, a spus lăutarilor cum horeac ingerii, când se aștepteau un sfânt, — și roșii de uide, răsărind din inima pămîntului, le-au spus cum cântă Urzitoare. Astfel lăutarii mîdeștiră hore nalte și nrări adânci. EMINESCU, N. 29. | Dar „adâncimea” poate fi închipuită și în sensul invers, așa că poate fi vorba de „înălțimi adânci”: *Luna împede înfloră ca o față de aur pe seninul adânc al cerului*. idem, N. 29. | În sfârșit depărtarea poate fi gândită și în direcție orizontală: „*Se rîndurii în falange sau gloate adânci*”. BĂLCESCU, P. V, 614. *Adâncă parte a pustiei*. DOSOFTICU, V. S. 14. | *P. anal.* *Scoteam câte un suspin adânc din piepturile noastre*. CREANGĂ, A. 124. O, tu, umbră peritoare cu adâncii tristei ochi! EMINESCU, P. 188. || În opoziție cu „întins” stă *adânc* numai în *farfurie adâncă*: „*assiette creusée*”.

2°. În înțeles figurat *adânc* se desvoltă în două direcțiuni: a) Când prevalează ideea de „jos” a adâncimii, atunci se vorbește de „tonuri adânci”, înțelegându-se acele tonuri, care (tot prin aceeași figură) se numesc tonuri de „bas” (contrariu de la „înalt”). *Cu glas adânc, cu graul de Sibie, Rostește lîn...: „Nu'veie morții...!”* EMINESCU, P. 56. | b) O „prăpastie adâncă” este, tocmai din pricina adâncimii ei, „greu de pătruns” sau chiar „nepătrunsă”. Ideea aceasta o întâlnim nu numai în exemple ca: *Sub adâncul franziș al cobralui să pitiți cănătorul*. ODOBESCU, I, 35°, — ci mai ales în exemple ca: *Adâncă la înțelepciune*. Nime nu va putea spune. DOSOFTICU, ap. HEM. 264. *Gîndesc la adâncă erudiție a acestui dascăl*. C. NEGRUZZI, I, 7. *Se apucase de lucrurile cele adânci*. BARAC, T. 53. *După cum zice adâncul Monteschiu*. URICARIUL, III, 20°, și ironic: *Politică adâncă stă în fanfanonadă*. ALEXANDRESCU, M. 5. *N'a deslețat sacul încă, Dar să vezi vorbă adâncă!* ZANNE, P. III, 353. | Acest sens negativ de „nepătruns”, „nelăvis”, „nemăsurat”, duce la cel pozitiv de „mare”, „intensiv”, „greu” etc. pe care-l are *adânc* în legătură cu cuvinte ca: *păcăl, umbră, întunerec, noapte, somn, letargic, tăcere, melancolie, spaimă, dor, durere, jale, răutate, beție, rătăcire, rușine, amărăciune, mahnire, stimă, pace, evlavie, în-tristare, amorfite* etc.: *Păcăl adânc*. DOSOFTICU, V. S. 222. *Începă să miste și să se scoale ca dintru un somn adânc*. ISPITRESCU, L. 103. *Sgînduind din pace adâncă ale lumii începuturi*. EMINESCU, P. 239. *Stelele trecătoare, ce las' un întunerec adânc în urma*

lor. ALEXANDRI, P. 120. *A mea adunca lăceare*. CANTEMIR, IST. 86. *Copringsi d'aduncă spanău*. ALEXANDRESCU, M. 31. *O adăncă intristare eră scrisă pe fața lui*. EMINESCU, N. 55. *Adăncă în răutate*. MINEIU (1776), 110^{1/2}. *Cu elavie adăncă ne'nțăuau ai minții scripte*. EMINESCU, P. 231. *Și nici bea și nici mândăncă*. De durerea cea adăncă. IARNIK-BĂRSEANU, D. 120. *Mă duseu cu coasa'n luncă Și costiu jale adăncă*! Idem, 222. *Exprimarea cea mai frumoasă a unei adănci melancolii*. MAIORESCU, CR. II, 213. *Nebunii și ucigașii în adăncă lor beție... n'au năzărîtură de cinste*. KONAKI, P. 285. *Chiar și: adăncă bogăție*. BIBLIA (1688), 3 pr.^{ca}. *Măi bătăia, căne-adănc*. Nu mă face să mai plâng. DOINE, 224. *Vioare, flori adănci, Când te vezi, mândrușo, plângi*. HODOȘ, P. 102. BIRICESCU, P. P. 24. | *Spec. Bătrâneșle adănci* (cfr. germ. „hoch an Jahren”, slav. „gluboka starost’”). *A mândăncă și a băut și s'a desfălat, până la adănci bătrânețe*. CREANGĂ, P. 60. *Bătrâneșle adănce*. DOSOFTEIU, V. s. 34^{1/2}, 66, 68^{1/2}.

II. Adverb. 1°. *Săpând ca de un cot de adănc*. DRĂGHICI, E. 79. | *Poet. O urmă adănc în vis, De suflet să se prindă*. EMINESCU, P. 262. *Mândrușă se jeluie, Din suflet adănc oflă*. POP. ap. HEM. 269. *Ochii mari și minunați Lucreș adănc, himeric*. EMINESCU, P. 277.

2°. *Fig. a. Încet, adănc căsănu, cântările de cleric*. Idem, P. 200. | *P. anal.* Despre colorii = „in-chis” (cfr. germ. „tief-schwarz”, „hoch-rot”): *În aier eră aur și'n grădina miros și'u umbră adănc-vioare*. Idem, N. 57. | *b*) [Mitropolitul Dosofteiu] nu eră om prost... multe limbi știu... adănc din cărți știu, NECULCE, LET. II, 257^{1/2}. | Dacă în locul substantivelor abstracte citate sub I, 2°, b) așezăm verbele corespunzătoare, avem: *Adormisem adănc, legănat de valurile ascuțite*. GIHCA, s. 1. *Tu nici nu știi a ta apropiere, Cum inimă mi-adănc o tiniește*. EMINESCU, P. 50. *Mulți erau adănc impresionați*. MAIORESCU, D. II, 31.

III. Substantiv. 1°. *Propriu*. Abstractul adjectivului „adănc”. *Scotea dintru adănc căia mea!* MINEIU (1776), 150^{1/2}. *Într'a tuncăși adăncuri să-i dași*. BELDIMAN, O. 76. *Adăncul căilor*. C. NEGRUZZI, I, 273. *Chiar și: Măm răznt așa de jos afundat într'adăncimile adăncurilor, căl am avut frică că n'oiu mai ieși de acolo*. ap. HEM. 267 (a. 1794, Inși) în loc să te scoată'n undă, *La mai adănc te cufundă*. ZANNE, P. 1, 300. | Foarte des: *adăncul pământului*: *Toți vor incăi din moarte din adăncurile pământului*. CUV. D. BĂTR. II, 454 (s. XVI) și: *adăncul mărilor* = „smăreul mărilor”. *Broasca... s'a dat d'a scufunziu în adăncurile mărilor și toemai după mullă vreme s'a întors îndărăt, adăncând o făr de pământ în gură*. ȘEZ. III, 25^{1/2}. | *S pec. „lad”*. *S'a tot dus pe sub pământ, până ce a ajuns la poarta iadului*. — „Cine ești tu?” *Îi intră împăratul adăncului*. C. NEGRUZZI, I, 87. În textele vechi traduce adese-ori pe „abis”. Și înfuneare eră spre adănc. PALIA (1582), ap. CCR. 46 (c. et. les ténébres étaient sur la face de l'abime”). | Ca și adjectivul, așa și substantivul adănc poate exprima o depărtare închipuită de jos în sus: *Cu ochi abăștri și curioși, precum abăștru și curcios e adăncul cerului*. EMINESCU, N. 59. — sau în direcție orizontală: *Văzusem un nor mohorit, venind din adăncuri de zare*. COȘBUC, F. 82. Astfel adăncul mării poate deveni sinonim cu „largul mării” (cfr. germ. „hohe See”): *Bieții corăbieri... unii la adănc, alții la margine, mântuindu-și arătă*. CANTEMIR, IST. 157. | „Își mulfumesc din adăncul sufletului pentru bunătaie”. ISPIRESCU, L. 181. *Dintru adăncul inimii lui arătă*. PRAVILA MOLD. 133^{1/2}. Și simplu adănc: *Suspiniările căle din adănc*. MINEIU (1776), 1^{1/2}. *O zbucimă până'n adăncuri crudă rostire-a lui Paris*. COȘBUC, E. 11^{1/2}. *Șidovul suspină di-adănc*. DOSOFTEIU, V. s. 118^{1/2}.

2°. *Fig. b*) *Adăncul scripțurilor etinești și creș-*

tinești. MOXA, 380^{1/2}. *El învăță mai din adănc decât dascălul*. ISPIRESCU, L. 161. | *Descoperind adănce de n'uncarec*. BIBLIA (1688), 368^{1/2}. *Adăncul păcatelor, pierzării, mitei mele*. MINEIU (1776), 114^{1/2}, 106^{1/2}, 9^{1/2}. | *A pătrunde în adăncul finețelor de simțimânt*. MAIORESCU, D. II, 247. *Adăncul necredinței înecă toată lumea*. A. IVREANU, P. 3^{1/2}. | *Vieții sfântului lui D-zău anii cu dulces cinste și ajunse întru adăncul bătrânețorii*. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 268. | *Și: adunc*. | Plur. -dăncuri, rar-dănce. DOSOFTEIU, PS. ap. HEM. 266, BIBLIA (1688), 368^{1/2}.

— Alături de *uncus* există în limba latină o formă *avens* („qui aduncum brachium habet, ut exporgiri non possit” (FESTUS), înrudită cu grec. ἄγκυρα, „vale”, ἄγκυρα, „ancoră”, v. indic *anká-s*, „cârlig”, germ. „Angel”, „unditâ” etc. (cfr. A. Walde : *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1905, pag. 29—30), păstrată și în unele limbi românece: neapolitan, sicilian *ancino*, bulogez *anzinol*, venețian, piemontez *ancio*, milanez *lanșin*, genovez *lensin*, span. *anzuelo*, „unditâ”, portg. *anzol*, „unditâ”). În limba poporului roman s'a format alături de *aduncus* și un *adancus, -a, -um, din care s'a desvoltat *adănc*, în mod regulat. *Sensul primitiv* „strămbat în formă de cârlig, concav”, s'a lărgit cu timpul, trecând prin „cufundat” la „afund”.

ADĂNCĂ rb. I°. † = adănci. 1°. *Trans. Groupă sapă și o adăncă pre ea*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. 22. | *Fig. Mitea la cea răsvățită Ar vroii să adănceze, ce pricină negăcică Te-au făcut*. KONAKI, 263. | 2°. *Rași. S; vei vedea, cum i ză adăncăză ochii, cum să zbărcășă fașele obrazului*. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 292. | *Fig. Foarte adăncărcă-se cugetele tale*. CORESI, PS. 255. (: „profundae factae sunt.”). *Se encine a nu se adăncă omul cu lucrările sale sau cu negoșul peste măsura sau puțința sa, ci să păzească regulile cele cucivicioase și să lase și altora prilej a putea trăi*. PRAVILA BĂRȘOV (1837). (În LB. se dau și alte sensuri, probabil potrivite etimologiei: 1°. *Aduncu=Covăni în lăuntru: aduncu, înflecto, sinuo, incurvo... einwärts biegen. krümmen*. 2°. *Me aduncu=me attolto, erigo... sich bücken*.)

— Din lat. *adancare, în loc de *aduncare* (cfr. adănc); cfr. calabrez *ancare*, „a desface, a deschide”.

ADĂNCĂRE s. f. † = adăncire. Infinitivul lui adăncă, devenit abstract verbal. *Să ispitească știutele cărți, ca să alegă partea păcatelor dentru adăncăre valurilor...* PRAVILA MUNT. (a. 1640), ap. HEM. 270.

ADĂNCĂT s. a. † = adăncime. Participiul lui adăncă, devenit abstract verbal. *De intru adăncăță chemaiu cătră tine, Doamne*. CORESI, PS. 362 (: „de profundis”). *Întore întru adăncăcele mărisi*. Idem, PS. 174 (: „convertam in profundum maris”).

ADĂNCĂT, -Ă adj., adv. I°. = adăncit. [Sf. Vasile eră] *lungăreț la meurele obrazului, tămplele adăncăte, pușinelul tuns*. DOSOFTEIU, V. s. I. *Cu ochii adăncăți*. MINEIU (1776), 18^{1/2}. *Pe cea vale adăncăță Vine-o ploaie n'ivorfat*. MARIAN, N. 470. | *Fig. Au purces de acolo adăncăți în mare tăcere*. DRĂGHICI, R. 136.

2°. = adănc. *Întinării-mă în tină adăncăță*. CORESI, PS. 177. PSAL. SCH. 206^{1/2}. (: „Je suis enfoncé dans un bourbier profond”). *Cu somu adăncățu... căză*. COD. VOR. 16^{1/2}. (: „Ingreuiat de somu căză. N. TESTAMENT 1648: „Împreunăndu-se cu adănc somu căză. BIBLIA 1688) : „De cănt câte odată În pădurea adăncăță, Soarta mea este de cănt. ALEXANDRESCU, M. 284. | *Adv. Patimele acele ce firea adăncăte seamăndă în om*. KONAKI, P. 287.

(3°. După LB. *adăncă = aduncus, înflectus, sinuatus... einwärts gebogen, gekrümmt*. Înțelesul acesta e potrivit etimologiei și nu se poate atesta).

— Participiul lui adăncă, devenit adjectiv (une-ori cu funcțiune de adverb).

ADĂNCĂTURĂ *s. f.* „Enfoncement, enfonçure, cavité, excavation, fosse. Orbite. Golfe”. — Loc adăncit, partea adăncă a unei suprafețe. Insemnază totdeauna o scundătură cu mult mai mică decât „adăncime”. Pe aici „vale” se chiamă o adăncătură strănsă între două dealuri. ap. HEM. 273. (Corodesti, în Tutova). [Pământ este] răsună și opăsat la cele doao improvite căpătării, cu adăncături, asemănându-se în chipul unui măr. PISCUPESCU, o. 55. Unul ce umblă întru întunecere..., să nu dea preste prăpăstii și adăncături. URICARIU, v. 392. (București, 1780). | Spec. „Orbita ochilor”. Îl întoarce, până scoate limba și ochii îi ies cât pumnul afară din adăncături. JIPESCU, o. 133. || † „Golf”. Țara ce se chiamă Indăia... iaste incunjurată cu marea. Și cu lucii adăncături, pre care și corăbii umblă. NĂSTUREL (a. 1648). ap. GCR. I, 130. || [Plur. -turi]. — Derivat din adăncă, prin suf. abstr. -ătură.

ADĂNCĂ *vb. IV^a. 1°. Rendre plus profond, creuser. Approfondir, pénétrer. 2°. Aller au fond. S'enfoncer. (Se) plonger, s'absorber.* — 1°. Trans. Atât în înțeles propriu: „a face (ceva) adănc”, cât și în cel figurat: „a pătrunde (cu mintea) la adăncimi”, o puțin întrebunțat. Din visurile noastre vom zidi castele, din cugetele noastre vom adănci mări. EMINESCU, n. 64. || Mai des găsim: 2°. Refl. „A se confundă, a se face nevăzut”. De sus în jos: De-i vedeă că stă [cărpa] pe apă, Fie-ți înimioara n'treagă, De-i vedeă că s'a-dăncește, Nu-mi trage nici o nădejde. IARNIK-BĂRSEANU, d. 111. În direcție orizontală: Fluvial lat se adăncea în păduri întunecate. EMINESCU, n. 67. Căldurea n'are trist se adăncește. ALECSANDRI, p. III, 152. | Fig. „A se confundă, a fi absorbit (de)”. Această zicăre îl trezise din buimăceala în care adăncea scena ce urmasc. C. NEGRUZZI, I, 229. În curtea bisericilor vechi... te adăncești în gânduri, par'că ai creta să stă cine odihnește sub pământ. DELAVRANCEA, s. 214. — Din adăncă, dat azi uitării, prin trecerea la conj. IV, întâmplată în secolul trecut.

ADĂNCIME *s. f.* 1°. Profondeur; hauteur; abîme. 2°. Gravité (d'un son). Immensité. Sagacité, profondeur (d'esprit), don d'approfondir les choses”. — Abstractul adjectival al lui „adănc” (derivat prin suf. -ime). 1) = adănc. Adăncimea pre adăncime chiamă M. DOBOȘTEIU (= adănc pre adănc chiamă. PRALT, 1651), ap. HEM. 274. Mai adesea adăncimea e închipuită de sus în jos: Te cobori... într'o închisoare subpământeană... de o adăncime grozavă. C. NEGRUZZI, I, 347, așa încât poate deveni termin tehnic al geometriei pentru „linia normală care împreună cel mai înalt punct al unui corp cu cel mai de jos”: Volumul are trei dimensiuni, care se numesc: lungime, lățime, adăncime sau grosime sau înălțime. MELIK, g. 1. Dar direcția poate fi închipuită și orizontală: Echo îi răspunde din toate adăncimile cerului. ODOBESCU, III, 36. Ochii lui atât de tristu! Cu-a lui umedă-adăncime toată mîntea mea o miști. EMINESCU, p. 254. | Concretizat. Din adăncimi fără de margini a răsvîrit pe cer o stea. COȘBUC, v. 138. || 2°. Fig. (cfr. adănc). Adăncimea sunetului. | Adăncimea smereniei. PRĂVILA (1814), I. | [Mai bine] de mînte o stropitură voiu, de căt de noroc o adăncime. E. VĂCĂRESCU, IST. 283. || Văzurăm poeji și rituri înțelepți cu adăncime. KONAKI, p. 304.

ADĂNCIRE *s. f.* „Approfondissement, pénétration”. — Infinitivul lui adănci, devenit abstract verbal. Adăncirea dukului, privergherele cele consfințite gândirii... pricinuesc adesea vătămarea sănătății. MARCOVICI, D. 210. Dar mai cu adăncire purlarea lor privește Sîndată cei pricepe oricare cît plătește. I. NEGRUZZI, II, 32.

ADĂNCIT *s. a.* = adăncire. Participiul lui adănci, devenit abstract verbal.

ADĂNCIT, -Ă *adj.* 1°. Enfoncé, creux. 2°. Hongé, absorbé. 3°. Profond”. — Participiul lui adănci, devenit adjectiv. 1°. Propriu. [Cu] ochii mari, închiși și adănciți în frunte... părea moartă. EMINESCU, n. 11. Din vârful Corpășilor repezit-am ochii mei... Pe cea vale adăncită Și cu flori acoperită. ALECSANDRI, p. II, 2. || 2°. Adăncit în ideile mele, nu-l văzusem intrând. C. NEGRUZZI, I, 221. || 3°. „A-dănc”. Sus pe malul lunecos S'în tîcere adăncită Satau urlă floros. ALECSANDRI, p. I, 11.

ADĂNCITÔR, -TOĂRE *adj.* „Qui creuse, qui approfondit”. — Adjectival verbal al lui adănci (format prin suf. -itor). {† și dial. și: adăncitôriu.}

ADĂNCITURĂ *s. f.* = adăncătură. [Albinele] tot la aceleași picioare au câte-o adăncitură în forma unei gropițe. (a. 1893), ap. TDRG. 476. [Plur. -turi]. — Derivat din adănci, prin suf. abstr. -itură.

ADĂNCUȘOR, -OĂRĂ *adj.*, *ade.* „Un peu profond, assez profond. Assez profondément”. — Diminutiv din adănc (derivat prin suf. -ușor). MARIAN.

ADĂNCUȚ, -Ă *adj.* = adăncușor. Diminutiv din adănc (derivat prin suf. -uț).

ADĂOGĂ *vb. I. v.* adaoghe.

ADĂOGĂMÎNT *s. a.* „Annexe”. — „Adaos”. [Și: adăogămint, p. MAIOR, IST. 262.]. — Derivat din adaoga, prin suf. abstr. -mînt.

ADĂOGĂRE *s. f.* „Accroissement, augmentation; adjonction, addition”. — Infinitivul lui adăoga, devenit abstract verbal. | Cu adăogare = „pe deasupra”: „en outre, au surplus”. Eu plâng... Și tu, cu adăogare, Năcazari îmi grămădești. PANN, E. IV, 40. [Și: adăogăre.}

ADĂOGĂT *s. a.* = adăogire. Participiul lui adăoga, devenit abstract verbal. [Și: adăogăt.}

ADĂOGĂT, -Ă *adj.* = adăogit. Participiul lui adăoga, devenit adjectiv. Și cu grain adăogăt Foarte lor li s'a rugat. TEODORESCU, p. F. 114. [Și: adăogăt, -Ă.}

ADĂOGĂTÔR, -TOĂRE *adj.*, *subst.* „Qui ajoute, qui augmente”. — Adjectival verbal (format prin suf. -itor) de la adăoga. [Și: adăogătôr; † și dial. -toriu.}

ADĂOGĂTURĂ *s. f.* = adăosătură. Adăogătură, adăogătura, auctio, adancus, additamentum, accessio...; der Zusatz, die Zugabe. I.B. [Și: adăogătură. | Plur. -turi.}

— Derivat din adăoga, prin suf. abstr. -ătură.

ADĂOGE *vb. III. 1°. Ajouter, (y) mettre (encore) 2°. Joindre à, annexer. 3°. Ressembler à. 4°. Ajouter, répéter. 5°. Augmenter, grossir, agrandir, croître, accroître, multiplier; progresser; accumuler; répandre.* 1°. Înțelesul fundamental, din care s'au desvoltat toate celelalte e: „a (mai) pune ceva lângă cele ce sînt”. Trans. și refl. Salcia... o pui în rachiin [și] o adaugi cu zahar de ghiță, smochine, stafide etc... Dacă vrei să bei multă ereme, adaugi rachiin în locul celui băut. ȘEZ. IV, 183. Scumpul ceru stafide și cere să-i adauge piper. PANN, p. V, III, 78. Bogăție se cură, n' adaugăși inema. CORESI, ps. 159. PRALT, SCH. 182. (: „Quand les richesses abonderont, n'y mettez point votre cœur”) Iară eu... înu-mi multe năsteneale adaos... țipărind. CAZANIE. (1642), ap. GCR. I, 98. Această boierie a Băniei în vechile eremi

n'a fost, și nu de mult s'au adaos și această boierie. GHIORGACHI, LET. III, 292_{1/2}. Se construiește cu la sau cu dativul: Nu adaoga la stărcie și calicie. ZANNE, P. V, 574. S'au adaos mare cumpănă oamenilor spre foamele. N. COSTIN, LET. II, 63_{1/2} (Jur.) † A adaoga cu pară = „a discredită și înșelă, părindu-l”: „decréditor”. Nu-l lăsa Domnul... să se odihnească mazel, cum era, ce cu multe părți îl adaogea, să-l facă surgun și din Tarigrad. MUSTE, LET. III, 59_{1/2}.

2°. „A pune un lucru lângă altul” însemnează mai adesea „a le impreună”. *Trans.* și *refl.* Și se impreunăru lui Velfegor [Nota:] = și se adăuseră lui V. ARSENIE (s. XVII), ap. HEM. 253 (=: „Ils se joignirent aux adorateurs de Bahal-Péhor”). Să nu adaoga-se fie scannul fărâlegiei. CORESI, PS. 260, PSAL. SCH. 309_{1/2}. („Le tribunal des méchants... sera-t-il joint à toi?”). De voie te-ai adaos... La cel chor ce'n operetă e condus de Menelaos? EMINESCU, P. 230. Destul am lucrat și destul mi-am adaogat: am scăpat 3 vieți de pierire și mi-am adunat 3 prieteni. RETEGANUL, P. V, 4_{1/2}. De aici: „a anexa” (o țară). Romanii la împărăția sa au adaos [Dachia]. CANTEMIR, HR. 69_{1/2}. Au luat și Chintia de la Greci și le-au adaos toate la stăpânirea lui Aladin. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250_{1/2}.

3°. Dar putem pune un lucru lângă altul, nu numai spre „a le impreună”, ci și spre „a le compara”. De aici: † a se adaoga cuiwă = „a semăna cu cinewă”. (cfr. „a aduce cu cinewă”, † „a răduce”). Și omul în cineste nu cunosc adaogese-se vritete neînțelepte și potobi-se lor. CORESI PS. 130. PSAL. SCH. 154_{1/2}. („L'homme qui est en honneur et n'a point d'intelligence est semblable aux bêtes brutes qui périssent”).

4°. *Trans.* și *refl.* Într-o frază ca: Vor adaoga cărturarii a grăbi cătră nărod... BIBLIA (1688), 140_{1/2} sau: Scofând din sân un inel... i-l dele, mai adaogând a zice, că inelul are darul ca... doi arapi... îndată... [să facă] orice le vei porunci, ISPIRESCU, I. 107, complemental drept „a grăbi, a zice”, se omite în limba literară, sub influența franceză, așa încât a adaoga = „a zice, a spune continuând...”. Istoria nu adaoga mai departe, decât păgubăsele s'au mulțumit. OBOESCU, I, 10_{1/2}. „Cu ce vei sătura lăcomia acestor cele de păgâni?...”, adăugi Spianico. C. NEGRUZZI, I, 140. De aici „a repeta”: „Cele ce am zis adaog, porunca să isprăvești!” BELDIMAN, O. 77.

5°. Prin faptul că punem un lucru lângă altul, „mărim” de cele mai multe ori conținutul celui d'intău. De aceea a adaoga poate însemna „a mări”. „a crește”, „a spori”, „a înmulți”. *Trans.* și *refl.* Contrariul de la „a micșora”: Cine din voi va putea să-și adaoga statul său cu un cot? VARLAAM, C. 225_{1/2}. Nece va trece vremea, nici se va adaoga. CUV. D. BĂTR. II, 462. Apa, mândru pământul, va adăogi moșia. PRAVILA (1814), 83. Patina ce mă muncăse se adaoga pe tot ceasul. KONAKI, P. 82. El, după-ce i-a adăugit păntecele, a lăsat-o. CONTEMPORANUL, VII, II, 110. Contrariul de la „a scădea”. Și adăogându-se apa, au înecat tot pământul. N. COSTIN, LET. I, 46_{1/2}. Și nimica nu va spori vrămașul spr'us. [Nota:] = Și nimica nu va adaoga. ARSENIE (s. XVII), ap. HEM. 253. Pre încet adăogându-se, creștea și sporiă. NĂSTUREL (a. 1648), ap. GCR. I, 131_{1/2}. Ispravnicii să nu aibă voie nici a-i scădea, nici a-i adăogi. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 261_{1/2}. Ploaia, în loc să conțenească, se adaogea. DRĂGHICI, R. 71. Note... care adaogă la meritul cărții. MAJORESCU, CR. I, 121. Unde-ai văz fuța ce erinul, Mi s'adaogă suspinul. TEODORESCU, P. P. 314. | Contrariul de la „a împuțina”. Iată aceștia păcătoși se adăugă pururia. [Nota:] = se înmulțesc pururia. ARSENIE (s. XVII), ap. HEM. 263. [Banul] nu l'are mai împuțina, ce l'are mai adaog și l'are mai crește. EUSTRAIE (a. 1632), ap. GCR. I, 79_{1/2}. Domnul să vă adăogă pre voi! MIKHEIUL (1776), 66_{1/2}. Datoriile, adăogându-se necon-

tenit, au crescut foarte. MARCOVICI, C. 9_{1/2}. || Absol. † Pururea adăogă (= se înmulțesc) și sporec tot mai spre răutate. VARLAAM, C. 11_{1/2}. Boala adăogea, coasal cel de pe urmă se apropie. BELDIMAN, N. P. I, 166. De unde ie tot scade și undă poi adaogă. GORJAN, H. II, 114. || Ideea aceasta de „a face mai mare, mai des etc.” se găsește și în următoarele exemple: „a acumula”. Mă măriu și adaos înfelepicuie mai mult decât toți. BIBLIA (1688), 447. „A răspândi”: Lucrând... cu cувântul lui D-zău să se adaogă. idem, 8, pr. 45. | Scriitorii vechi bisericiești fac adese-ori abuz de acest cuvânt, întrebându-l, după modelul textelor ebraice, și acolo unde un adverb ca „mult, tare, mai” ar fi mai potrivit. Auzisă că creiașca limbă glăsi cătră'nșii, rutese adăuseră fără voroară. COD. VOR. 37_{1/2} (= mai vartos încetară-se. N. TESTAMENT 1648: „mai multă deaderă tăceare. BIBLIA 1688... Et quand ils ouïrent qu'il leur parlait en langue hébraïque, ils firent encore plus de silence.”). Cувânt lungu călcătoriu puseră spre mine, când doarme și nu va adăuge să învie. CORESI, PS. 109 = când doarme și nu va adăuge să vinie. PSAL. SCH. 129_{1/2} = dară cela ce doarme nu n'a adaoga a să sculă. DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 248_{1/2} („et cet homme qui est couché, ne se relevera plus”). Dășă Domnul: am scotiti, nu voin adăoga a mai blăstăma pământul pentru lucrările oamenilor. DOSOFTEIU (a. 1683), ap. GCR. I, 266_{1/2} („: Je ne m'adorai plus la terre à l'occasion des hommes.”). Chiar și Trăgână a moarte îl adăosă cu un lemn în cap de-l umoră. idem, v. s. 78_{1/2} (= li mai dădură cu un lemn în cap).

În cele mai vechi texte se găsește numai forma *adaoga*, mai târziu (Dosofteiu) mai ales *adaoge*. Aoristul *adaos*, *adaos*, se întâlnește până pe la sfârșitul veacului al XVII, și astăzi încă în lianat. JAHRESBER, III, 242. Mai întâiu găsim în moldoveanul E. Kogălniceanu verbul trecut la a patra conjugare, cu prezentul *adaogese*. În Muntenia, și azi în limba literară, se întrebuintează mai ales *adăogă*, de conj. I; dar și celelalte forme se găsesc, așa în cât azi avem: a *Adăoge* (adăoge), — *adăug* (adăog), — *adăuseiu* (adaoăseu) și *adăuseiu*, (adaoăseu) — *adăus* (adăos), b) *adăugi* (adăog), — *adăugesc* (adăogesc); c) *adăogă* (adăogă), — *adăogă* (adăogă). În unele locuri diferitele conjugări sânt amestecate; astfel despre dial. mold. din munții Sucevei etim: „adăugi” — part. „adăugiti” și rar de tot se aude „adaos”; „adăuga” nu s'aude de loc. Prezentul are două forme: „adăogese” și „adaog”. ȘEZ. V. 25_{1/2}. În Mold. se aude pe alocurea și: *adăoră* în loc de: *adăogă*, ap. HEM. 257 (Brăhăsești, în Tecuci), SAULESCU, URICARIU X, 399_{1/2}. Treceea fonetică a lui *g* > *r* explicabilă numai la indivizii care pronunță un *r* uvular.]

— Lat. *adaugo*, -xi, -ctum, -ere. (ap. DHLR. 147. în loc de -ere). Dintre limbile romanie l-a mai păstrat numai v.-fran. *avoir*, iar în v.-prov. se găsește part. *avut*. Românii conservă încă aoristul *adapgu* și part. *adapgu*, corespunzând formelor latine, pe când Megleniții au, ca noi, un part. nou în-*s*: *daus*, aorist *daus*. Treceea la conj. IV e poate străveche; cfr. lat. *adaugesco*.

ADĂOGË s. f. „Accroissement, augmentation; cruce (des eaux)”. — Înfinitul lui *adaoge*, devenit abstract verbal. Mă învedniceaste..., nu spre greutate..., nice spre adăogerea păcatelor, ce spre curățire. LITURGHIE (a. 1702), ap. GOR. I, 346_{1/2}. | În opoziție cu „scădere”. Pentru adăogerea, iară nu pentru scăderea puerilor firii. CANTEMIR, IST. 49. Cei vechi... apa Nilului... cu sărbătorii și jirfe... la adăogea și la scădeare... au cinstit. idem, IST. 139. [Și: *adăugere*.]

ADĂOGI c. IV°. v. *adaoge*.

ADĂOGIRE s. f. „Accroissement, augmentation”;

adjection, addition. Supplément, appendice, annexe. — Infinitivul lui *adăogi*, devenit abstract verbal. „Înmulțire”. Cercelând ca să ne înștiințăm, din ce pricină lucrătorii fărîi acestia nu merg spre *adăogire* și *ogonivita* lor spre mai întregă stare. URICARIEI, I, 7/10 (Mold. a. 1757). | „Adaos”: *Hotărîm a orîndui aceste de mai jos, ca o adăogire și întărîre a hrîsovei noastre*. idem, I, 75/33. (Mold. a. 1775). *O logică din ceale cu adăogiri ale celor noi*. GRIGORE, LOGICHA (a. 1826), ap. GCR. II, 253/27. [Sî: *adăogire*.]

ADĂOGÎT *s. a.* = *adăogire*. Participiul lui *adăogi*, devenit abstract verbal. [Sî: *adăugit*.]

ADĂOGÎT, -Ă *adj.* „Ajouté, joint, augmenté, accru”. — Participiul lui *adăogi*, devenit adjectiv. Dacă *parii pe cari i-au legal ele, sînt strîmbi... și urci-fii... vor fi gârbovi... iar doacă-ă adăogîți, vor fi vîdădoci*. MARIAN, S. I, 125 (Bucov.). [Sî: *adăugit, -ă*.]

ADĂOGÎTOR, -TOĂRE *adj. subst.* = *adăogător*. Adjectivul verbal al lui *adăogi* (format prin suf. -itor). [Sî: *adăugîtor* | † și dial. -itorin.]

ADĂOGÎTURĂ *s. f.* = *adăosătură*. [Sî: *adăugitură*. | Plur. -turi.]

— Derivat din *adăogi*, prin suf. abstr. -itură.

ADĂOS *s. a.* „1°. *Augmentation, accroissement, progrès*. 2°. *Addition, adjection, supplément; annexe, appendice*”. — Participiul lui *adaoage*, devenit abstract verbal. 1°. Exprimă acțiunea. *Apusura-m'am și eu a scriere începătura și adaosul, mai apoi și scăderea*... Moldoivi, că cum se dămplă de săry și *adaoage* pohoivi apii și iarăși de săry scade și se împuținează, apă s'a au adaos și Moldova. URECHE, LET. I, 94/17. Să se iscălească de toți, de vreme ce toți au parte la *adaosul și folosul mîntuirii*. URICARIU, IV, 402/11 (Mold. a. 1741) § 29. Rezultatul acțiunii. Când gîrba, prăvălindu-se, căte pușinel va *adăoga* pămînt la pămîntul nostru, *adaosul este al nostru*. CARAGEA, L. 6. Pe lângă-aceste cerșec înc'u adaos: Să *ngăduie* intrarea-mi în cecinicul reșnos! EMINESCU, P. 21 „Nu vrei să facem schimb? Să-ți dau capra asta și să-mi dai gănsaucul!”... De mi-ă da ceva *adaos*, poate să-ți dau... CREANGĂ, P. 43. | *Spec. „Anexă”. Cîrtea lui Meletie... și adăosele ce Dosithes... au adunat*. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 290/20. *Snoare... de Un culegător tipograf... ediția 2. cu multe adaose*. BUCUREȘTI 1879. † A porni intr'adaos = „a deveni îngreunată, în poziție”. CREANGĂ, GL. 437: „*devenir grosse*” (se dit d'une femme). [Sî: *adus*.]

ADĂOS, -Ă *adj.* = *adăogit*. Participiul lui *adaoage*, devenit adjectiv. [Sî: *adus*.]

ADĂOȘIG *s. n.* † (Fîu.) „*Surcharge, surtaxe*”. — Un fel de impozit, pe vremea Fanariilor, care se *adăoga* la vîdrărit, pogonărit și vîcărit. *Constantin Duca... scoasă vîdrăritul: de cal doi lei și de vacă un galbău și adăoșig de toată vita un tult*. NECULCE, LET. II, 239. *Mulți din locuitorii și-au părăsit vile lor... că de multe ori se scoțea și adăoșiguri*. De acum înainte vîdrăritul să se ia de la toți locuitorii căle 8 bani ceacă de vadră, iară mai mult nu, nici *adăoșig*, măcar un ban, nici odată să nu se mai scoțea. URICARIU, I, 292—293 (Mold. a. 1764). [Plur. -șiguri.]

— Derivat din *adaos*, prin suf. abstr. -șig.

ADĂOSĂTURĂ *s. f.* † „1°. *Addition, accroissement, 2°. Interpolation, interpolation*”. — „1°. *Adaugero*”. *Spodoboate pe el... nu intru adăosătura păcatelor, ce intru carășia sufletului*. IOAN D. VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 277. *A chinurilor mă turbură adăosătură*.

DOȘOFTEIU (a. 1673), ap. GCR. I, 214/25. *Baia, carea cu adăosăturile păcatelor nu se spurcă*. MINEIUL (1776), 164 1/2. || 2°. „*Ceea ce s'a adăogat (la un text)*”. *Adăosăturile basnelor, carile acel Misail și... Simeon din tieda lor le-au scornit*. CANTEMIR, III, 470/22. [Plur. -turi.]

— Derivat din *adaos* (part. lui *adaoage*), prin suf. abstr. -ătură.

ADĂOSURĂ *s. f.* † = *adăosătură*. *Adăosurile scărbelor ce-l supărău 9 ai, nu le-au băgat samă*. DOȘOFTEIU, V. S. 209/1. [Plur. -suri.]

— Derivat din *adaos* (part. lui *adaoage*), prin suf. abstr. -sură.

ADĂPĂ *rb. I.* „I. *Abreuver, faire boire*; II. 1°. — 2°. *Donner à boire, faire boire*; (refl.) *se désaltérer, s'abreuver*. Arroser, baigner. Tremper. 3°. *Empoisonner*. 4°. (Refl.) (*S'*) *abreuver, être imbu, nourri* (de). III. *Pousser, conseiller* (qqn à faire qch.), *suggerer* (qch. à qqn).

I. Înțelesul fundamental e „a duce la apă”, fiind exprimat toțedodată și scopul: „spre a da de băut”. *Trans. Adăpă toate fierle șateilor*. PSAL. SCII. 336/10 = *Adăpă toate gadinile șateilor*. CORESI, PS. 283. („*Elles abreuvent toutes les bêtes des champs*”). *Murgule cu coama lată... Nare cine să te-adepe; Tu, murgule, mori de sete*. SEZ. IV, 220. | *Refl.* „A se duce la apă spre a bea”. [Capra] *venă de se adăpă la apele cele limpezi ale fântînii*. ISPRESCU, L. 135. E fîrese, ca acest sens complet al lui *adăpă* să se poată aplica numai la vite, nu și la oameni, care n'au nevoie de a fi duși de alții la apă, decât doar în cazuri excepționale, precum: *Iar Leon apă nu află și se mîhni, temându-se să nu cumvă [să] moară orbul de seate... Audzi glas grînd: „Nu te mîhni, o Leone, cî iată apa aproape taste, ce a-adăpă pra orbu”*. COZMA, MINUNILE (a. 1692), ap. GCR. I, 299/10. De aceea „omul bea”, iar „vita se adăpă”: *Trebue... să aștepte până ce izvoră... altă apă... căci altfel n'aveau de unde să bea, nici ei, nici și-și adăpe vitele*. SBIERA, P. 163/2. „*Ce să fac? Să nu adăp? Trebu să ști, cucoană dragă, că numai vitele se adăpă, dar oamenii beau*”. ALECSANDRU, T. 94.

II. Din înțelesul fundamental: „a duce la apă, spre a da de băut”, poate dispărea cu timpul ideea acțiunii inițiale: „a duce”, pentru ca să rămîna numai scopul: „a da apă de băut”.

1°. În acest sens, mai ales în stil avîntat, *adăpă* se poate spune și despre oameni și nu mai exprimă numai ideea: „a da apă de băut” (trans.) „a bea apă” (refl.), ci și rezultatul acestei acțiuni, care este „a (-și) potoli, a (-și) stămpăra setea”. *Trans. Flămînziiu și-m deadeț mîncare, inșetoișii și mi a-đapată*. CORESI, ap. HEM. 279. („...sitiiv et doctistis mihi bibere”). *Au doară ai miluit vr'un sărac, sau ai dat mîncare flămînzilor, sau ai adăputu vr'un setos?* CUV. D. BĂTR. II, 453 (s. XVI). | *Refl. Am mai fapt... puțurîle, ce s'adap setoși cu ele. Care cum se adăpă, Tot mie îmi mulfumec*. TEODORESCU, P. P. 31/11. † A ști în ce apă se adăpă [cineva] = „a ști ce eugete, ce scopuri are”. ZANNE, P. III, 446. („*connaître les intentions de qn*). *Să văd eu singur, în ce apă mă adăpă*. PANN, E. I, 112. | *Fig.* Despre pămînt. *Trans.* „A udă”. *Rău țase den Edem, cu să adăpe grădina*. BIBLIA (1688), 2/10. *Apele adăpă tot pămîntul*. PRAVILA MOLD. pr. 1/. *Mulle izvoră... unindu-se adăpă valea aceea*. BELDIMAN, N. P. II, 65. | *Refl.* „A se udă”. *De nu s'arū adăpă pămîntul de multe ori cu ploaia ce deșineze dein ceru, n'arū fi răsărită ierbi*. CORESI, ap. HEM. 280.

2°. Mergînd mai departe în această direcție, ideea „apă” poate să dispără cu totul și *adăpă* ajunge a însemna numai „a da de băut” (trans.) și „a bea” (refl.) altceva decât apă, dar tot ceva lichid. *Cu oțit și cu fere adăpară-lă [pe Cristos]*. CUV. D. BĂTR. II, 156.

(s. XVI). *Îl [= pe calul năzdrăvan] coiu adăpă cu lapte dulce... cu pară de foc.* EMINESCU, N. 27. *Intr' un coșă să mă stâng, Bate vântul, rău m'aprină; Merg la coșă să beu apă, Niște lacrimi mă adăpă.* ȘEZ. I, 107^{1/2}. || Despre obicei: *Adăpă-coiu săgețate mele de sânge și armele melele mânăcor carne.* CORESI, Ps. 418. PSAL. SCH. 498^{1/2}. (: „'enivrerai mes flèches de sang.”). | (Crom.) *Adăp se culțe* = „le bag în leșie sau apă și, cum s'au muiat, îndată le scot afară”. MARIAN, CII. 52. || Despre pământ: „a (se) udă”. Cine va adăpă mormântul lui o lacrimă iubită? MARCOVICI, D. 160. *Românii... Cu sudori adăp [= adăpă] pământul, câștig hrana în dureri.* ALEXANDRESCU, M. 22.

3°. *Spec.* Cu ceea ce se adăpă cineva e „otravă”: *Și-1 adăpăru cu otravă cumplită.* DOSOFTEIU, V. 8. 119^{1/2}. Se găsește, prin omiterea complinirii „o otravă”, și numai a adăpă = „a otrăvi, a învenina”. *Doftorii îl otrăvise... și acmă, de otrava ce-i dădeau și cine îl adăpăse bine știind, ceoși cuoant rău... n'au lăsat.* CANTEMIR, HR. 203. *Vodă... vru a-1 ghiere, dar, neputând, putu numai de-1 făcu zurghele la moșia sa Bucovul, unde boinându-se — zic, că l-au fost adăpat — ...au răposat.* ZILOI, CRON. ap. HEM. 281. (Cfr. fran. *poison*, „venin”, <lat. *potio* nem, „băutură”).

4°. În mod figurat se poate spune și: *Izvor de tă-măduire avându-te, ne adăpăm* [Doamne de la tine! MINEIUL (1776), 135 ^{1/2}]. *Singur amorul este izvorul fericit, Ce fără de nclărare m'adăpă cu uitare.* ALEXANDRESCU, V. 112. *Nu mai pe sus de toate trebue să se adăpă la adăcuratul izvor al limbii.* I. NEGRUZZI I, 444. *De pururia însetoșez cu mîntea, ca să afli încăjura cărților și dînt'înse cu dulceață să te adăpi.* MOXA, 345. Astfel obiectul cu care ne adăpăm nu mai e nici apă, nici alifluiditate, ci orice dorință sau pasiune se poate considera ca o „sete”, iar îndeplinirea ei ca o „adăpare”. După înțelesul obiectului cu care se adăpă cineva, avem diferite înțelesuri, ca: „a (se) potoli, a (se) răcori (cu), a (se) hrăni (cu), a se pătrunde (de)”, etc. *Am să-mi adăp vru cu petrea coastă.* I. NEGRUZZI, VI, 65. *Ei șoptesc... și-astupă vru, Când cu gură se adăpă.* EMINESCU, P. 189. *Ku n'mai adăpat cu sfintele percepts a[le] lui Rousseau, și desprejusec înjurarea.* C. NEGRUZZI I, 211. *Nedreptatea oamenilor le-a adăpat cu amărăciuni.* MARCOVICI, D. 15^{1/2}. *Vraclul adăpă bolnavul cu verbu dulce.* VARLAAM, C. 244.

III. Din înțelesul fundamental: „a da ce la apă, pentru a da de băut” și în special din „a mână vitele la apă, spre a le da de băut” pot să dispară noțele „apă” și „băut”, pentru ca să prevaleze ideea „mănrării”. Astfel adăpă ajunge, pe aceeași cale ca „îndemnă” (s. v.), deși numai rare-ori, la sensul acestuia. *Vodă au zis (sînd de alții adăpat), că cu nume de „văcăriri” să se puie dojde.* DIONISIE, C. 192. [Prez.: adăp și adp, subj.: să adape, să adape și să adăpe.]

— Din lat. *adaquare*, „a duce animalele la băut, a uda florile”: ital. *adacquare* (la terra, le bestie), v.-prov. *aeigior*, span. *adaguar*, „das Vieh tränken”.

ADĂPĂRE s. f. 1°. *Abreuvage, etanchement (de la soif), breuvage.* — Infinitivul lui adăpă, devenit abstract verbal. 1°. Despre vite, despre oameni și despre pământ. *Să fie curgerea apelor în oraș cu toată îndestularea, spre adăparea tuturor.* URICARIUL, IV, 102^{1/2} (Mold. a. 1806). *Acea fântână... eră călătorilor adăpare bună și îndestulată.* MAG. IST. II, 330. || 2°. *Fig.* *Cu cheltuiua noastră s'au dat în tipar...* spre adăparea și lecuirea sufletelor acelor ce o vor citi. I. MINIAT, CAZANIA (a. 1742), ap. GCR. II, 30^{1/2}.

ADĂPĂT s. a. 1°. „Abreucement, breuvage. 2°. *Empoisonnement.* — Participiul lui adăpă, devenit abstract verbal. 1°. *Când eră la adăpatul vacilor, fețele se întreceau să-i dea pricină de vorbă.* ISPI-

RESCU, L. 229. *Otravă îmi dai, drept hrană, și lacrimi, drept adăpat!* KONAKI, P. 159. || 2°. (Med.) „In-toxicatie”. *Contra adăpatului, ori de unde să fi provenit, babele de la țară întrebunfează mă cu seamă argint-viu.* ap. HEM. 282 (Măstăceni, în Covurliu).

ADĂPĂT, -Ă adj. „Arrosé, baigné (par un fleuve). Abreucé, imbué.” — Participiul lui adăpă, devenit adjectiv. Despre pământ. *S'a încredințat că [țara] e... adăpată cu o multime de râuri și păree cu apă limpede.* MARIAN, T. 55. | *P. ext.* *Murgule, cal misunat, Cu vin roșu adăpat... Pe Radu un l-ai lăsat?* IAR-NIK-BĂRSEANU, D. 497. *Și cu buze subțirele, adăpate n' tâu de miere, Să te tot sâruiți cu ele.* idem, 28. | *Fig.* *Cu pomenirea vieții carea va să fie, mulți sfinși sânt hrăniți și cu nesfioasă dragostea cătră Dumnezeu sânt adăpați.* SILVESTRU, CAZANIA (a. 1642), ap. GCR. I, 100^{1/2}. | *Sânt prea adăpat de dojmene credinței lui Moame.* GORJAN, H. IV, 142. *Evind intru sași un adăpat de limba cea grecească.* MINEIUL (1776), 4 p. *Mitropolit se afla... Dositeiu, Grec de fel, adăpat cu învătărit.* ZILOI, CRON. ap. HEM. 281.

ADĂPĂTOARE s. f. „Abrevoir, auge. Installation servant à boire (aux fontaines publiques)”. — Locul unde se adăpă vitele. *Vitele, când te duce la adăpătoare... peste moșia acestora le trece până la adăpătoare.* URICARIUL, XXI, 262^{1/2}. (1722). *Să se sdrăgnească plugarii, ca să aibă adăpători bune... că așa vor da [vacile] mai mult lapte.* ECONOMIA, 83. | De obicei adăpătorile au forma de ghiaburi. *Scotea [apă], până împiea adăpătorile, ca să-și a-dape oile.* DOSOFTEIU (a. 1683) ap. HEM. 283 (= scotea apă, până umplură ghiaburile, ca să adape oile. BIBLIA 1688). | Astfel adăpătoarea poate servi și la oameni. *Cela ce va luă de pre lângă drum adăpătoare ce s'au făcut să se adape călătorii, să se ciorle ca un fur.* PRĂVILIA MOLD. 20^{1/2}. | *Fig.* *Am scos acest izvor de apă dulce și pururea curătoriu, adăpătoare de suflete omenești.* SILVESTRU, CAZANIA (a. 1642), ap. GCR. I, 98^{1/2}.

— Derivat din adăpă, prin suf. instr.-loc. -ătoare (cfr. fran. *abreu-oir*, lat. med. *adaquatorium*).

ADĂPĂTOR, -TOARE adj. „Qui abreuve”. — Adjectivul verbal al lui adăpă (format prin suf. -ător).

ADĂPĂTOR, -TOANĂ adj. „Qui abreuve abondamment, propre à désaltérer, rafraichissant”. — „Care adăpă din belșug”. [Dumnezeu] împodobi, Pământul cu ierburi frumoase, Cu ape dulci, adăpătoare. SEVASTOS, N. 196^{1/2}.

— Derivat din adăpă, printr'un suf. adj. -ătos (după analogia lui *ap-ăt-os*), în loc de -os.

ADĂPĂTURĂ s. f. „Arrosement, arrosage”. — „U-dare, udătură”. *Scotind... Trăian, cu un năroci hultuitoriu... că la răsad ca acesta, adăpătură cu puhoiu de sânge ca acela să se fi cuenit.* CANTEMIR, HR. 14. [Plur. -turi].

— Derivat din adăpă, prin suf. abstr. -ătură.

ADĂPOST s. a. „Abri”. — Loc ferit, care croțește împotriva asprimii vremii. [Omul în paradis] *Nu-și băga mîna în sânge pentru orele apărare, Sau să-și câștige hrană și înclătare.* Pământul da de la sine... și adăpost, și mîncare. KONAKI, P. 296. | „Adăpostul” este mai cu seamă o acioală împotriva vremii rele (vânt, ploaie, arșiță etc.) *Să dai... de po-mană, ca să ai cu ce-ți face adăpost, când o fi vremea rea.* ȘEZ. III, 45. *Colo stîncă de-adăpost Pe ploaie în vremea grea.* COȘBUC, F. 76. *În orice alt loc al Bărăganului, căndtorul nu află alt adăpost, spre a îmbrăca sau a dormi ziua, decît umbra căruței sale.* ODONESCU, I, 17^{1/2}. | Astfel adăpostul este de cele mai multe ori un acoperiș. *Nu e bine să te aciolezi sub carpinii în vreme de vijornă, [ci]...*

să stai la luminisuri... că... la adăposturi trag...
draicii, SEZ. III, 80/21. Căfelul prost, săriind de sub
adăpost, începe a alerga. PANN, P. V. I, 95. | Dar
acoperământul nu-i o condiție esențială pentru
adăpost, care se ia în înțelesul cel mai larg, de „loc
de siguranță”, așa încât, după împrejurări, poate fi
sinonim cu liniște, liman, pristaniște, țârmure
etc. d. e.: Și se veseliră, că se domoliră [valurile] și
[Domnul] îi îndereptă pr'ins întru liniștea creerii
sale. [Nota =] întru adăpostul creerii sale. AR-
SENIE DIN BISERICANI (s. XVII), ap. HEM. 283 (= și
povățul pre ei la țârmurile ce vria ei. SILVESTRU
(a. 1651); = și derease-i în pristaniște voiei lui.
CORESI, PSAL. SCH.: „et il les conduit au port qu'ils
desiraient“). | „Adăpostire, adăposteață“. În ungherul
unor crieri Și-or găsi... adăpost a mele scrieri. EM-
NESCU, P. 224. | De multe ori sub adăpostul zidurilor
acestora urzeam comploturi. C. NEGRUZZI, I, 142.
Dar eu, ce fac locna ai acum la bătrânețe, fără loc
de adăpost? CREANGĂ, P. 175. | A fi sau a pune la
adăpostul unui lucru sau la adăpost des-
pre un lucru, după fran. „à l'abri de“: Te pun la
adăpost despre orice neajunsuri. ODOBESCU, III,
11/77. [Plur. -poaste și -posturi. | Prin contaminare
cu zăpada, „loc scutit de vânt“, s'a născut la Moji
o formă: acăpăst, de unde se derivă adj. acăpăstos.
FRÂNCU-CANDREA, M. 107.]

— Lat. *deponere* însemnă „a depune, a pune la
un loc sigur“ (*deponere liberos, uxores suaque omnia
in silvas*. CES.), așa încât în jurisprudența latină se
zicea: *in deposito habere, pro deposito esse apud
aliquem*. Tot astfel se va fi zis și: *duco ad depositum*
„duce evă la loc de siguranță“, sau, în forma vul-
gară: *duco ad-depositam* (*postum, depositum* e atest.
cfr. și Ital. *posto*, englad. *post*, fran. *com-pôt*,
span. *puesto*, portg. *posto*), din care s'a născut în ro-
mânește: *duc a dăpăst*. Acest adverb local: a dăpăst
a devenit apoi substantiv, și—precum zicem azi: *la
amurg, la amiază, la subsoară*, în loc de „a murg“,
„a miazăzi“, „sub suară“ etc. — tot astfel, în loc de
a zice: „duc un lucru a dăpăst“, s'a zis: „duc un
lucru la adăpost“. După ce adăpost a devenit sub-
stantiv, a putut căpăta ușor înțelesul de „abri“.

ADĂPOSTĂ vb. I* = adăposti. Slăbiște-mi, ca
să mă adăpostezu maine până a un mă duce.
DOSOFTEIU (a. 1680), ap. HEM. 286 (= să răpaus.
CORESI (a. 1577); = și mă voiu întări. SILVESTRU
(a. 1651); „remite mihi ut refrigerer priusquam
abeam“). Acea... vacă Și lipsă a un coșar... Unde de
o ploaie să s'adăposteze Și la o ninsoare s'adă să
ierneze. PANN, s. II, 22. [Cfr. adăposti.]
— Derivat din adăpost.

ADĂPOSTEALĂ s. f. „Abri, asile, lieu de repos.“—
„Liman“. Înțelesul lui adăposteață e între „adăpost“
și „adăpostire“. Am șezut la... adăposteață bună, ca
să mă însănătoșez. DOSOFTEIU, V. S. 221/1. Sfânta
cruce taste adăposteață celor vicorifi de furtuni.
VAILLAAM, C. 57/1. Trecut-am prin foc și print'apă
și ne scoșez la adăposteață. DOSOFTEIU (a. 1680), ap.
HEM. 285 (= și ne-ai scos la loc de răpaus. SIL-
VESTRU (a. 1611): „mais tu nous as fait entrer dans
un lieu fertile.“) Au încelat valurile... s'au smerit
marea, și corabia... au ajuns la adăposteață. ANTIM,
P. 43. [Plur. -eti.]
— Derivat din adăposti, prin suf. abstr. -eală.

ADĂPOSTI vb. IV*. „Abriter, mettre à l'abri: (refl.)
s'abriter, trouver un refuge, un asile.“—„A (se) duce,
a (se) pune la adăpost, a (se) aciuă“. Frans. N'acoi
d'estule grajduri... unde să-și adăposteață alătu
smedemele de vite. SPIRESCU, V. S. 41/21. Corabia,
călă fîndă și de tute vântu, o adăpostim, întorcân-
du-se cu mică cărmifi. CORESI, APOST. („PRAXIUL“) de
ap. GCR. I, 90/21. | Refl. A găsit un bostan așa de
mare, încât se adăpostea o cireadă de o sută de boi

la umbra lui. SEZ. IV, 4/13. În fân... o mulțime de
șerpi se adăpostiseră peste iarnă. RETEGANUL, P.
I, 3/2. Oamenii... în timpuri perioadei glaciare a Eu-
ropei se adăposteau în peșterile de la Madeleine. ODO-
BESCU, III, 79, 6. [Cfr. adăpostă.]
— Derivat din adăpost.

ADĂPOSTIRE s. f. „Action de trouver ou de don-
ner abri. Sauvegarde, abri, asile, refuge; protec-
tion“.— Înfinitul lui adăposti, devenit abstract
verbal. Pentru adăpostirea lor și a altor creștini...
zidi... și un turu de piatră. C. NEGRUZZI, I, 213.
Codri... au a-i da adăpostire, de necazu creunui
tiran. KONAKI, P. 263. Îl ucise un Săcuin, la care
ceruse adăpostire. SPIRESCU, M. V. 44/21. Pământul
fării noastre e azi adăpostire L'a grecilor fărănă.
ALEXANDRESCU, M. 28. Adăpostire fi celor ce scapă
la tine! MINEUL (1776), 89/13.

ADĂPOSTIT s. a. = adăpostire. Participiul lui a-
dăposti, devenit abstract verbal.

ADĂPOSTIT, -Ă adj. „Abrité; réfugié“.— Parti-
cipiul lui adăposti, devenit adjectiv. Corturii... adă-
postite pântre pomi. GOBJAN, II, I, 3/2. Văd... că ser-
vitorii adăpostire la curtea împărăcescă nu iasă,
ca de altă dată, din case. MARIAN, SE. II, 182.

ADĂPOSTITĂTOR, -TOĂRE adj. „Qui abrite, qui
protège“.— Adjectivul verbal al lui adăposti (format
prin suf. -itor). [† și dial. -toriu.]

ADĂPOSTITURĂ s. f. |
ADĂPOSTURĂ s. f. † |
= adăposteață. Ajunseset la cea adăpostură bună
și fără coroață, la adăpost și la lin și fără scărba.
CORESI (a. 1581), ap. GCR. I, 29/22. [Plur. -turi.]
— Contraz — poate numai greșală de tipar — din
adăpostitură, derivatul în -itură al lui adăposti.

ADAPTĂ vb. I*. „Adapter“.— Frans. A potrivii
ceva la altceva. Adevărații luptători pentru progres
sînt... în stare să adapteze adevărul la gradul și la
felul de înțelegă ai celorlalți. MAIORESCU, CR. II,
125. | Refl. „A se potrivii la, cu, după ceva“. Țăranul
se adapteață cu greu altor împrejurări de traiu.
— N. din fran.

ADAPTABIL, -Ă adj. „Adaptable“.— Care se poate
adaptă.
— N. din fran.

ADAPTARE s. f. „Adaptation“.— Înfinitul lui
adaptă, devenit abstract verbal. Încă 10 ani de o
asemenea convingere publică... — și limba română
poate deveni o ruină, nu reparată, ci stricată prin
construcțiuni... fără nici o adaptare de stil. MAIO-
RESCU, CR. I, 138. | Spec. (Fiz., Fil.) Adaptare
la mediu: Potrivire a vieții după împrejurările externe
în mijlocul cărora trăiește cineva.

ADAPTĂT, -Ă adj. „Adapté“.— Participiul lui a-
daptă, devenit adjectiv.

ADAPTĂȚIE s. f. |
ADAPTĂȚUNE s. f. † = adaptare.
— N. din fran. adaptation.

ADĂSTĂ vb. I. 1°. „Être dans l'attente. Attendre
longuement. 2°. Attendre“.— Înțelesul fundamental
este „a sta pe loc“, fiind exprimat totodată și scopul
de „în așteptare“. 1°. „A sta, a fi, a rămânea în a-
șteptare“. Sfârșitul acțiunii e indicat de obiceiul prin
„până“. Intrans. Morții vin în fic-care an în
această zi [— Joia mare] pe la vechile lor locuințe,
unde adăstă până la Moși. MARIAN, SE. II, 270. Aici
apa se oprește și adăstează sufletul până la... jude-

cala cea de pe urmă, idem, I. 438. || Starea aceasta pe loc implică stăruința așteptării, așa încât *adăstă* = „a aștepta cu tot dinadinsul”. *Intrans* și *Trans*. *Cine bate la fereastră, Nevastă, nevastă, Noaptea-acum pe vremea asta, Nevastă, nevastă? Bate, par'că, și adăstă*. TEODORESCU, P. P. 340/2. *Uită-te mprejur-nu, câtă lume adăstă*. PANN, E. II, 92. *Primăvara... Adăstă-n ferbinți flori, Să închine-a ei corăuă împăratului din zori*. ALECSANDRI, P. III, 615. *Pre tine adăst de adăta vreme!* ANTIM, P. 124. || A adăstă, ca mortal colacul = „a aștepta cu mare dor și nerăbdare”. ZANNE, P. VI, 518. || De-oare-ce „așteptarea” cuprinde în sine „starea pe loc”, s'a simțit trebuința să se exprime deosebit ideea aceasta: „stau și adăst”. *Trans*. *Merse pe la... Craiova... și sta acolo, adăstând primăvara*. E. VĂCĂRESCU, IST. 281/22. *Radu... stetea 'n drum d' a curmezișul, pe Mărzac îl adăstă, până Mărzacul venea*. ODOBESCU, II, 432. || 2. Adăgirea acestui „stă și...” arată însă, că „adăstă” a ajuns a pierde înțelesul etimologic și a fi sinonim cu „așteptă”. *Trans* și *Intrans*. *Adăstă a lu Dumnezeeu lungă răbdare*. COD. VOR. 156/2. (= așteptă-l... îndelung răbdarea lui Dumnezeeu. N. TESTAMENT 1648; = așteptă a lui Dumnezeeu răbdarea cea îndelungată. BIBLIA 1688.: „quand la patience de Dieu les attendait”). *Chiajna... adăstă pe boierii moldoveni într'un falnic cor*. ODOBESCU, I, 173/2. | Construit cu „de”: *Neavând banii... s'au rugat să mai adăste încă într'un an de acești bani*. C. BRĂNCOVEANU (a. 1695), ap. HEM. 287. [Adăst și adăstéz.] — Alături de *astare* (= ad + stare) a existat și un verb *adastare*, compus încă odată cu prefixul *ad-*, spre întărirea sensului (cfr. *adalligo* la Pliniu cel bătrân, atestat în texte mai târzii („aetum... adastantibus in palatio nostro, quorum nomina praetitulata sunt.” *Archiv f. lat. Lex.* II, 111. „Urget = adastet”, în Glosele de la Reichenau, 1149) și păstrat, în afară de românește, și în v.-ital. *adastare*, „a așteptă cu stăruință”).

ADĂSTĂRE *s. f.* „Atenție (perseverante), patiență”. — Infinitivul lui *adăstă*, devenit abstract verbal. *Țintuit într'ntristare Am rugat-o...* Să mai aibă adăstare. I. VĂCĂRESCU, P. 53. | *Spec. Loc de adăstare* = „anticameră”. *Această sală slujea întotdeauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc*. ODOBESCU, I, 123/2.

ADĂSTĂT *s. a.* = adăstare. Participiul lui *adăstă*, devenit abstract verbal.

ADĂSTĂT, -Ă *adj.* „Attendu (avec persévérance)”. — Participiul lui *adăstă*, devenit adjectiv.

ADĂSTĂTOR, -TOARE *adj.* „Qui reste dans l'attente”. — Adjectival verbal al lui *adăstă* (format prin suf. -ător). [-ț și dial. -toriu.]

ADĂȘ *s. a* † „Contribution, redevenance”. — „Dare, impozit”. Se găsește rar, în texte vechi din Transilv. și Ban. *Adășul fărîi*, ap. GCR. I, 218/2. (a. 1675). *Adăș = Tributum*. ANON. CAR. [Plur. ?] — Din ung. *adó*, „contribuție, dare”.

ADĂȘGĂ *vb. I. v.* *adașega*.

ADĂȘ, -Ă *adv.* „Halestant” (se dit du bœuf). — În Bihor. *Adăș [este] boui ce suflă greu, scoțând limba afară*. REV. CRIT. IV, 336. — Din ung. *dühös*, „en rut”.

ADĂVĂSI *vb. IV**. † *v.* *adevăsi*.

ĂDECĂ *interj., adv.* „1° Voici. 2° C'est-à-dire, savoir. Sous prétexte de, faisant semblant de...” A proprement parler, donc. 3° Plutôt, ou bien, mais”.

1°. În textele cele mai vechi, până în sec. XVII,

mai ales în PSAL. SCH., și în COD. VOR. (Noul Testament de la 1648 și Biblia de la 1688 au totdeauna „iată”), la CORESI, DOSOFTEU și VARLAAM, *ădecă* e o interjecție sinonimă cu „iată”. *Grăi: ădecă vine Domnul întru sfinți*. CORESI, APOST. („PRAXIUL”), ap. GCR. I, *12/. („En disant: voici, le Seigneur est venu avec ses saints.”) *Nu lăce, nece îmblăzni, Doamne, că ădecă dracii tăi sunară*. CORESI, PS. 227, PSAL. SCH. 269/2. („quoniam, ecce, inimici tui sonuerunt.”) *Nu te teme, Pavle, că înaintea lui Chiesiaru fi se cade să stai și ădecă dăruți fie Dumnezeeu...* COD. VOR. 89/12 (= și iată, dăruit-au... NOUL TESTAMENT 1648; = și iată, ț-au dăruit... BIBLIA 1688.: „Paul, ne crains point, il faut que tu sois présenté à César; et, voici, Dieu t'a donné.”) *Și într'aceaia [= pe când vorbeai], ădecă pre un mort îl dădecă ciocii să-l îngroape*. DOSOFTEU, V. S. 126/2. *Deua se apropie de poarta celăței, ădecă scoleu mort pe un cocou*. VARLAAM, C. 319/. | Cu înțelesul lui „când colb”. *Se gândea c'au visat și ădecă mearle în poală!* DOSOFTEU, V. S. 14/. *Peste er un ceas... merse el să aducă copilul fript...* *Ădecă minunea minunilor! Copilul se jucă cu două mere de aur*. RETEGANUL, P. V, 57/12. | În zapise vechi, după crucea pe care se puneă degetul urmă sau formula slavă: *«Eto az Druŭca scriu și mărturisesc... CUV. D. BĂTE, I, 28 (a. 1581, Mold.)*, sau cea corespondătoare românească: *«Ădecă eu Petrea Brahăș scriu și mărturisesc... idem, I, 26 (a. 1577, Mold.)*; + *Ădăcă eu Oprea sin Petco ot Butnărești scriu-am acesta al meu zapis...* ap. GCR. I, 135/2. (a. 1650). Acest „ădecă eu...” = „iată eu...” conține și o explicație: „ădecă” nu mai este numai o demonstrație simplă, o mișcare reflexă, pricinuită de mirare, când vedem ceva neașteptat, ci ea are un scop: explică pentru ce s'a pus degetul pe cruce. În semn de mărturie. Tot astfel, în următoarele exemple mai recente, *ădecă*, deși are încă înțelesul interjecției „iată”, începe să devină un adverb explicativ. *Hirograful... într'acea chip eră: ădecă noi, pasărele căzduului... scriem și mărturisim... CANTEMIR, IST. 176. Când fu la 'mășugit, ădecă-l [= iată, se văzu că e] femeie*. DOSOFTEU, V. S. 57/. *Fotie, scriind către Mihail, zice, ădecă [= iată că e] cealaltă lucruri mici aduc folosințele*. BIBLIA (1688), 7 pr. Dumnezeeu zise... „Seamănă în oasele micului...” *Băiatul ascultă, sămănă oasele... și porni... ădecă [= iată, că se întâmplă următoarea minune] din oase se făcură tot ori*. RETEGANUL, P. III, 57/12.

2°. Astfel *ădecă* devine pe încetul un adverb explicativ, cu sensul lui „anume”, corespondând latinescului „id est”: *Laudale lui Traian nu poate altul să le fie și să le poarte, fărî numai altul ca Traian, ădecăle Theodosie*. CANTEMIR, HR. 17/2. [Trei sânt vrăjmași sănătății], *ădecăle: aerul, mănărea, băutura*. CALENDARIU (1844), 58. Astfel în „Psaltirea c-tăle” a lui Alexandru Dascălul (a. 1637), după psalmul: *«De nu voiș pune de năntea Ierusalimul, ca întru începutul veseliei mele»*, urmează: *ădecă, precum eră Adam înlăzii în raiu cu veselie, așa și pre urmă va fi*. ap. GCR. I, 315/2. Tot astfel: *Eu sânt cel de n'lăzii, ădecă dentru care sânt toate*. BIBLIA (1688), 6 pr. *«Alergătorii sânt datori a face jurul pieții de patru ori, ădecă o cale de 12 verste*. C. NEGREZZI, I, 36. *Se căeă, de ce să faci el faple, de care nu mai făcuse în viața lui, să-și beă ădecă și simfritle*. ISPIRESCU, L. 106. Spuneă... că ar fi jucat la nunta dracului. *Ădecălele că dracu și-oduse aminte să se nsoare... și să facă fete*. JIPESCU, O. 116. | *Ădecă* explică mai ales câteva întrebări de care, fiind strein, autorul crede că cotitorul nu-l înțelege, sau că nu-l înțelege așa cum voește el. În *ceatale Bizanției, ădecă a Tarigrădului, PRAVILA* (a. 1651), ap. GCR. I, 162/24. *Samoderij, ădecă „singur stăpânitor”*. NECULCE, ap. idem, II, 35/2. *Au fost den Italia, ădecă den țara frâncească*. MINEULI (a. 1698) ap. idem, I, 321/12. *Clerul, ădecă mitropolitul... episcopii și egumenii*. BĂLCESCU, M. V. 10/2. | Explicația poate fi însă

și fătărnice, mai ales când o dă autorul în numele personelor despre care scrie. Atunci corespunde lui „chipurile”. *Suindu-i cu înșelăciune într-un munte, adecă ca să culegăți terburii, i-au ucis.* MINEIUL (1776), 105^{2/2}. | *Adeșe-ori adecă, în propoziții întrebătoare, urmează după alte cuvinte explicative, ca „ce”, „de ce” etc., repetând ideea exprimată prin fraza următoare.* *Holărărea fu gata, cam ce, adecă, să faci cu fata împăratului.* ISPIRESCU, I. 353. *Ne-ați făcut întrebare, De ce, adică, venim.* POP. ap. GCR. II, 313^{1/2}. | Poate chiar să înlocuască pe „ce”, „oare”, „va să zică”. *Adicătelea vrei să te ascunzi? Și de cine? De duhovnicul satului?* CONTEMPORANUL, VI, II^{2/2}.

3°. Când schimbăm o hotărâre pe care o luasem, introducând noua hotărâre printr-un *adecă*, care e și el o explicație, dată însă nouă înși-ne, nu celui ce ne ascultă sau ne citește: „(la) drept(ul) vorbind”. „*Isleapă, că merg și tu cu tine!* (Începe să plouă). „*Adecă, mai bine stau acasă!*” Astfel *adecă* poate ajunge sinonim cu „dar”, „însă”. *Au-ia parte de-un mișel. Pică jandru după el; El mi-o dă să i-o cârpesc. Eu o iau și o izbesc.* *Adică, mă scotesc, Tot să i-o mai pelesc. Că cu el am să trăiesc.* IARNIK-BĂRSANU, D. 277. Din astfel de cazuri s-au generalizat locuțiunile: *dacă* (sau: *când*) vine vorba la *adecă*, mai apoi: *dacă* (sau: *când*) vine treaba la (o) *adecă*, în urmă numai: *când* (sau: *cât*) la (o) *adecă* (sau: la *dică*), care au avut întocmai aceeași evoluție semantică ca fran. „être à quia” (lat. quia = „pentru-că”), „la urma urmelor, în momentul deciziv, la dreptul vorbind”... *Mulți... înainte de războiu se arată cei mai viteji oameni de față pământului, iar când vine treaba la adică, atunci... pe ici încolo fi-e drumul!* MARIAN, T. 122. *Și-apoi, când este la adicătelea, te-aș întreba...* CREANGĂ, P. 203. *Toată noaptea... nedându-i pace, au sălbăt sufletul lui într'atâtea, cât la adică îi descoperă muierii toina.* CALENDARUL (1814), 115^{1/2}. *Apă Dumnezeeu, că i-a sters cinevul ferdeul. Mere la sfântul soare să se plângătească puțin. Când la adecă, sfântul soare încă eră păgubit. I-a furat cinecă ștergătoarea.* RETEGANUL, P. III, 25^{1/2}. „*Na-ți-o bună, zise Trăsnea, „când la dică, nu-i nimic!*” CREANGĂ, A. 114. *Să nu cumcă să mă lași la dică. Eu am venit cu d-ta, precum m'ai rugat.* ALECSANDRI, T. 124.

[Până în s. XVIII întâlnim numai forma *adecă*, accentuată la Coresi și mai târziu, în Căldărul de Buda (1814), *adecă*; într-un act din 1683 chiar și *adiacă*, ap. HEM. 296, care poate fi însă o scriere stângace. De pe la 1750 începe găsim, mai întâu rar, apoi în concurență cu *adecă*, și forma *adică*. De la Cantemir începe formele amplificate *adecăte* (*adicăte*, *adicătelea*, Sângiorz în Trans., ap. HEM., 303), *adecăle* (*adicăle*), *adecătelea* (*adicătelea* JAHRESBER. VIII, 314), *adecătele* (*adicătele*, *adecătele*, *adicătele*), *adecătelea* (*adicătelea*, *adicătelea*, *adecătelea*). În Munt. și: *adicăte*, etc.) | În Mold. în loc de la *adecă* și: la *dică*.]

— Etimologia necunoscută. Desvoltarea semantică pe care am arătat-o nu ne pare numai cea mai naturală, ci ea se poate documenta și în mod cronologic. Dacă însă sensul „iată” e cel mai vechiu, din care s'a desvoltat cel de „anume” abia prin s. XVII, și nu invers, atunci derivarea, de altfel ingenioasă, a lui G. Ebeling (*Zeitschrift*, XXIV, 525, unde se derivă și v.-fran. *ades* din *adde ipso*) și a lui Candrea-Hecht (*Romania*, XXXI, 296-297) din lat. *adde quod...*, „adaoă că...”, nu poate fi satisfăcătoare. E greu de admis ca sensul „adaoă că...”, care ar explica pe „anume”, să fie cel fundamental, din care să se fi derivat cel de „iată” („adde = confer = vide”, Weigand, *Krit. Jahresher*. VII, 1/2). Și mai greu e a plecă, cu Hasdeu (*Elym. Magn. Rom.* 300-303), de la sensul 3°, și a vedea în *a dică* forma originală, din grec *δικαι*, „juste”, *δικαι*, „just”, „justement” (lat. *dica* ar fi dat *deacă). Forma la *dică* e rezultatul unei despărțiri greșite din *la-adică*,

Fadică, G. Subak (*Archeografo triestino*, XXX, vol. II, fase. II, pag. 13) propune un imperativ lat. *adica = indica*.

ADECUĂT, -ă adj. *Adéquat*. — „Potrivit cu... Trebuie să o descriu prin cuvinte, care să-mi deștepte imagini de sensibilitate adecuate cu obiectul ei.” MAIORESCU, CR. I, 11. [Unli scriu și pronunță: *adecăat*.]

— N. din fran. (lat. *adequatus*, -a, -um).

ADEMÂNĂ s. f. † „*Offre, appât, moyen de tentation, leurre*”. — *Dircepta lor plină-i de adămnă*, PSALT. (1651) 25^{1/2}, comentat la margine prin „*mîță*”, la CORESI, PS. și în PSAL. SCH. „*prețu*”. (: „*dextera eorum repleta est muneribus*”).

— Substantiv postverbal din *ademeni*, după modelle ca: *pomeni-pomdună*, *dojeni-dojdună*, *prihăni-prihdună* etc.

ADEMEALĂ s. f. „*Tentation*”. — „*Îndemnare, ispitire*”. După multe *ademeneli*, o înduplecare de *măritare*. SEVASTOS, N. 203^{1/2}. [Plur. -*neli*.]

— Derivat din *ademeni*, prin suf. -*neali*.

ADEMENI vb. IV°. „*Attirer, allécher, piper (des oiseaux); leurrer* (reil.) *se faire illusion, tenter; enjôler, séduire, suborner, tromper. Être enchanté, être ravi*”. — „A atrage spre sine prin făgăduieli sau prin ceva ispititor”. *Trans. Ademeneau în Pannonia cîrduri de Sași.* HASDEU, I. C. 19. *Păsări-Lăfi-Iaugăle ademenă zburătoarele și... le pîpă.* CREANGĂ, P. 247. || Mai totdeauna „atragera” aceasta se face cu un scop clandestin, deci: „a amăgi”. *Trans. Acelea adimenește pe om.* ODOBESCU, I, 80^{1/2}. *Au silit pe o tîdnără fată, pe care o adimeneră și o aduseseră cu dinșii, să se culce în crevatul Sfântului.* C. NEGRUZZI, I, 226. *Somnul m'o ademenit și pe iară-mai adormit.* POMFILIU, P. F. 42^{1/2}. | *Refl. O nu te-ademeni cu asemenea idei!* ALECSANDRI, T. 1373. *Singur, în gândul său, se ademeni.* DELAVRANCEA, S. 85. || Scopul ascuns iese mai mult la iveală, când *ademeni* = „a ispiți” și chiar „a înșelă”. *Trans. Căutătura cea blajină a feței celei mici îl ademenise până într'atdă, încât...* ISPIRESCU, I, 234. *Trimeseă pe Ștefan... de au întorât... cu jurământuri... și așa, i-au ademenit... de au lăsat călea spre Tighinea.* N. COSTIN, LET. II, 110. || De obicei se spune și prin ce mijloace se face „ademenirea”: *Cu vorbe dulci = „a momi”.* *Te-ademenise numai cu vorbe dulci.* ALECSANDRI, T. 574. *Ne-au adiminit cu vorbe.* BELDIMAN, O. 58. | *Cu jurmînturi = „a seduce”.* *Nu fi-e miță de o ticăloasă fată, pe care ai adiminit-o cu jurmînturi mincinoase?* C. NEGRUZZI, I, 19. | *Cu bani = „a câștiga în vederea mitel”.* *Acest ofiter adimeni cu bani pe niște gornici.* ODOBESCU, III, 542^{1/2}. | *Îi despoia de averi... lipsindu-i... de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corupe pe no-rod.* C. NEGRUZZI, I, 143. | *Oricât cercă el să-i ademenască, ba cu una, ba cu alta, mîlșorul nu se da cîntit din loc.* SBIERA, P. 246^{1/2}. | „A face să”. *Se opintă la fugă, ca să adămănească pe Greci a fugi după ei.* P. MAIOR, IST. 212. || ALECSANDRI întrebuințează (P. III, 437, cfr. și *ademenire*) pe *ademeni* în înțelesul de „a se încântă”, a se minuna: „*Ori cine'n cale ne'ntălnă... stetea pe loc și-adimeneă, cuprins de admirare*.”

[Lipsește în literatura veche religioasă (cfr. însă *ademenă*) și-l găsim mai întâu la N. COSTIN. | Variante: *adimeni*, *adimeni* Mold., Bucov., *adămăni* LB. *adămnă* Transilv. † prez. (după MOLNAR, a. 1810, ap. HEM. 303) *adămăni* și *adămănez*.]

— Etimologia necunoscută.

ADEMENIRE s. f. „*Tentation, allèchement, séduction, leurre; illusion; enchantement, ravissement*”. — Infinitivul lui *ademeni*, devenit abstract verbal. *Atd*

de puțină idee are de ademenirea lumii, încât mă tem... C. NEGRUZZI, I, 77. Prin ademenirea voastră o faceți de ieri calea datorităle sale de femeie, idem, I, 48. Tot focul amorului... tot delirul junetei... le-am cheltuit în adimenirea unei cochet. idem, I, 55. | Fugi, cicleană fericire, Căci fința tu nu este decât o ademenire. KONAKI, P. 151. | O fantasmă [— castelul Peleş] zărise Şi plin de ademenire în faţă mă oprise. ALECSANDRI, P. III, 503.

ADEMENTI s. a. = ademenire. Participiul lui ademeni, devenit abstract verbal. Dacă... ar fi rămas numai în nădejdea lui, ar fi dus, sărmanele... Dorul ademenitului, căci el... n'a ademenit decât o singură femeie. GANE, CONV. LIT. XX, 137.

ADEMENTIT, -Ă adj. „Tenté, alléché.” — Participiul lui ademeni, devenit adjectiv. Zeon de glaturii cuvântă: „Să trădeşti, Măria-Tu.” Petre Majă-ademenit, Din somn dulce s'a trezit. ALECSANDRI, P. II, 109. Combaterea...este atunci ademenită să fie şi violentă. MAIORESCU, CR. II, 145. [Contrariul: neadementit. Ce să fac ca să rămân... judecător drept şi neadementit de prietenieşi aventuri? ODOBESCU, II, 518.]

ADEMENTITOR, -TOĂRE adj. „Attractif, séduisant, alléchant.” — Adjectivul verbal al lui ademeni (format prin suf. -itor). Aceste studii erau pentru mine... adimentitoare. ODOBESCU, III, 634. Să nu chema... Co strigare prea dănoasă, c'un chip adementitoră. BELDIMAN, O. 21. Începu să-i vorbească cu nişte gauri mieroase şi adementitoare. ISPIRESCU, I, 261. [Şi: adimentitor. | † şi dial.: -nitoriu.]

ADEPREŪĂ adv. † v. împreună.

ADEPT, -Ă subst. „Adepte.” — Persoană iniţiată în tainele unei secte, ale unei arte, etc. (la început numai în tainele alchimiei). | P. ext. Cel care primeşte, ca ale sale, convingerile altuia. „Partizan”. [Eminescu] eră un adept convins al lui Schopenhauer, eră prin urmare pesimist. MAIORESCU, CR. II, 301. — N. din fran.

ADEŔĂ vb. I. „Adhérer”. — A se ţine străns lipit de ceva. | Fig. A se alipi la părerea, la convingerea cuivă, a primi principiile unui partid, ale unei doctrine etc. Toţi cei prezenţi au aderat la moşniua noastră. [Aderă şi aderă.] — N. din fran.

ADERENT, -Ă adj., subst. „Adherent”. — 1°. Adj. Care aderează. | (Bot.) „Lipit străns” (de ceva) (contrariul de la „liber”). Ovarul este liber sau aderent. GRECESCU, FL. 7. | 2°. Fig. Subst. „Partizan, tovarăş de idei”. Părăsirea... succedă din partea unor foşti aderenţi... nu l-au putut zdruncina. MAIORESCU, D. II, 5. — N. din fran.

ADERENŢĂ s. f. „Adherence”. — Strănsă lipire de ceva. Aderenţa pielii de muşchi. | (Med.) Lipire întâmplătoare a unor ţesături care de obicei sânt nelipite una de alta. Aderenţa pulmonare. | Fig. Alipire din convingere la părerea cuivă, la un partid. — N. din fran.

ADESE (-ORI) adv. v. des.

ADÊT } s. a.
ADÊTIU }

„1°. Coutume, tradition, pratiques. 2°. Redevance, impôt, taxe, tribut.” — 1°. „Obiceiul, datină”. De întrebă pe cineva: „Pentru ce nu faci nunta, ca lumea?” Ii răspunde: „Dacă aş-a adetul (datina)! Tata a furat pe mama, bunicul pe bunica şi tot aşa au apucat şi ei de la străbunii lor!” SEVASTOS, N. 27.

Ca să nu li se strice obiceiul, cer voie... a-şi urmă adetul breslei lor, adecă să se adune la un loc, să facă chef... după adetul lor. DOC. (a. 1801), ap. ŞIO, II, a. 8. | 2. Spec. „Obiceiul de a da o despăgubire”. Trimiseră, de cerea bani, să dea mai mult decât eră adătul ţării. ŞINCAI, HR. II, 243. — apoi „despăgubirea însă-şi”, care mai adesea eră o „dare”, un impozit (Cfr. obiceiul). Existau diferite „adături”: Cu adet de casă să nu fie supăraţi de câtră stăpânului moşiei. URICARIU, I, 146; (a. 1820, Mold.). Luând... dijma, clauca, adetul prăvăliilor. DOC. (a. 1792, Munt.). ap. ŞIO, II, a. 8. Adetul podului de vilă mare I pară. DOC. (a. 1795, Munt.), idem, II, a. 8. Adetii sau despăgubirea pentru pământ se dădeă în natură: un miel de turmă. YORGA, B. R. 360. Dacă-mi plăteam birul şadetul la stăpân. Nu mai aveam pricină... C. NEGRUZZI, II, 249. [Cuvânt aproape ieşit din uz. | Şi: adătiiu, adetiiu; adetiiurite. N. COSTIN (a. 1714), ap. GCR. II, 9. | Plur. -turi, -iuri.]

— Turc. „adet”, „habituide, coutume, pratiques”; taxes et redevances d'usage, împôt prélevé sur le bétail.

ADEŢORIU, -ŢOĂRE adj., subst. † v. dator.

ADEVĂR, -VĂRĂ adv., subst. I. 1°. Vraiment, réellement. 2°. En vérité, véritablement, assurément. 3°. Amen. II. 1°. Vrai, positif, véritable, réel, fidèle. 2°. Vérité; fidélité. III. 1°. Vérité; véritable nature. 2°. Réalité. 3°. Authenticité, exactitude.

1. Funcţiunea originală de adverb o păstrează adevăr până prin s. XVII.

1°. Corespunde modernului „Intrădever”, cu adevărat”. La ceriu de vom strănge, atunci adevără află-ne-căm bogăii. CORESI, ap. HEM. 318. Dumnezău miluieşte adevără. DOSOFTEIU, v. s. 221. 2°. Subînţelegându-se „este”, adevăr, e întrebuint încă şi azi în funcţiune adverbială, mai rar însă decât sinonimul său „adevărat”. Adevără, şi noi oameni săntem şi am putut şi greşi. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I, 126. Adevără, deşertăciune eşti, oame! STOICA (a. 1669), ap. GCR. I, 184. Adevăr, că omul ştie a fi născut ca să moară. KONAKI, P. 292.

3°. „Amin”. Adevăr, adevăr zie oao. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 318 (†; amen, amen dico vobis.”). De acum şi pururea în veci. Adecăra. CUV. D. BĂTR. II, 425. (s. XVI).

II. 1°. Adverbial adevăr se întrebuintă în textele vechi şi în funcţiune adjectivală, corespunzând modernului „adevărat”. Nu luă din rostul meu cuvintele ceale adevare. ARSENE DIN BISERICANI, ap. HEM. 317. Samuil să facă rugă, Ca o adevără slugă. DOSOFTEIU, ps. 338. Închinătorii cei adereşi să vor închină părintelui. VARLAAM, C. 159/1.

2°. Într-o frază ca: Toate, dacă le-am luat sama, le-am scotit a fi adevare. BRECHE, LET. I, 170/1, e greu de stabilit, dacă adevare o adjectiv care se referă la „toate” şi corespunde modernului „adevărate”, sau un substantiv cu sensul modernului „adevărauri”. Un astfel de adjectiv substantivat, sub forma feminină: adevară, se întâlneşte destul de des în textele vechi, în concurenţă cu substantivul „adevăr” (şi „adevăratate”). N'am ascuns în inema mila adevăratăta la şi spăsenia ta spus-am; n'am ascuns mila şi adevara ta... Nu depărta de mine mila ta şi adevărul tău. DOSOFTEIU, ap. HEM. 311. (In căteşi trele locurile, în contextul latin: „veritatem”, în cel francez: „Je n'ai point caché ta justice... Je n'ai point cèle ta gratuité, ni ta vérité... Que ta gratuité et ta vérité me gardent continuellement.”). Adus-au aminte de mila sa lui Iacov şi adevara sa casii lui Izrail. (: „Il s'est souvenu de sa gratuité et de sa fidélité envers la maison d'Israël.”), idem, ap. GCR. I, 249/1. Am mărturisit adevăra. VARLAAM C. 217/1. Din legătura cu propoziţiile „In”, „Intru”, „de”,

man: ital. *accerare*, „a asigura, a confirma”, fran. *accérer*, „a adevăra”, span. *acerrar*, „a zălogi.”

ADEVĂRARE s. f. † „Vérité. Réalité. — Infinitivul lui adevăra, devenit abstract verbal. Se găsește numai la Dosofteiu: *Întoarce-a realele piznașilor miei, cu adevărarea la răspărde-i pre înși* (: „in veritate sau disperse illos.”). DOSOFTEIU, ap. HEM. 322. *Ai căzut o nălcuire, iară nu adevărare.* idem, v. s. 133/.

ADEVĂRĂT, -Ă adj., adv. „I. 1°. Vrai. 2°. Véritable, réel, authentique, fidèle, sincère. 3°. Droit, juste. II. 1°. Vraiment, il est vrai, en réalité, en vérité, sincèrement, véritablement, assurément, certainement, positivement, réellement, effectivement, sûrement. 2°. Amen.”

I. Adj. Participiul lui adevăra, devenit adjectiv. 1°. Contrariul de la „mincinos”. *Adevărat este pilda ce zice: „Sfatul cel bun noaptea se naște*. DRĂGHICI, R. 163. *Nu știu, care din toate aceste vorbe este cea adevărată*. CREANGĂ, P. 233. † 2°. „Veritabil, real”, în opoziție cu fals, nereal, scornit. *Înțelepciunea face pe om adevărată om.* BIBLIA (1688), 5 pr. 8. *Cu aceasta au adevărit cum Hs. iaste om adevărată*. VARLAAM C. 39/. *Izvorul bucuriei cei adevărate n'a pierit din lume*. MARCOVICI, D. 15/. *Adevărat sau părelnic, avel bine te lovește*. KONAKI, P. 278. *Aur adevărat și mincinos.* ANTIM, P. 212. *În locul adevăratelor îndămpliri cu o închipuire scornită... nu nimenia să nu înșală*. BARAC (a. 1821), ap. GCR. II, 236/. *El este adevărat nepot al Împăratului Verde*. CREANGĂ, P. 278. *Acesta e limbajul adevăratului amor!* C. NEGRUZI, I, 61. | P. ext. „Credincios, sincer”. *Un prieten adevărat*. † 3°. „Drept”, în opoziție cu „greșit”. *Calea cea adevărată a vieții*. MARCOVICI, C. 18/. † Substantivat: *cel adevărat* — lat. „iustus”. *Mînuie cuprinse pre cei adevărați*. BIBLIA (1688), 370/.

II. Adv. 1°. „Într-adevăr, ce e drept”. *Adevărată, la Rumâni s'au plinit cuvântul apostolului*. BIBLIA (1688), 8 pr. *Adevărat, și lacom au fost acel Agi-Papa*. N. COSTIN, LET. II, 88/.. *Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi*. C. NEGRUZI, I, 64. *Vom intra în câteva amănunte ale producțiilor adevărat politice*. MAIORESCU, CR. I, 11. *Nu se află adevărat Proși să se fi cununat*. ALECSANDRI, P. P. 276/. | În poezia populară a epune adevărat, „a spune sincer”, a devenit o expresie stereotipă. *Spune-mi, bade, adevărat, Pentru cine mi'ai tăiat?* IARNIK-BĂRSEANU, D. 254. † Mai adese-ori: cu adevărat. *Cu adevărată, mare nesimțire iaste*. BIBLIA (1688) 3 pr. 34. *Multeami-ți, visule, că nu fusesi cu adevărată*. DOSOFTEIU, V. S. 148/. *De frică zice că primește sudalma, iară nu cu adevărată*. PRUV, MOLD. 125/. *O măriniemie cu adevărat creștinească*. MARCOVICI, D. 16/. *Se încredință că cu adevărat asemenea vin nu băuse, de când eră*. C. NEGRUZI, I, 83. *Sărmană fată!... cu adevărat numai Dumnezeu te-a îndreptat la mine*. CREANGĂ, P. 288. † † Și: cu de-adevărat. *Fu cu de-adevărat mort*. DOSOFTEIU, V. S. 132/., mai rar: † pre adevărat. *Stîind lucrul pre adevărat, au mărturisit cu mare încredere*. C. BRÂNCOVEANU (a. 1697), ap. HEM. 326. † 2°. Ca și adevăr (I, 3°) se găsește și adevărat cu sensul de „amin”. *Acum și purure și în vecii veacului adevărat*. CUV. D. BĂTR. II, 291.

ADEVĂRĂTĂTE s. f. † „Vérité”. — „Adevăr”. Abstract format de Dosofteiu, din adevăr și suf. -ătate. *Pre mulți întoarșă spre cunoștința adevăratății cu minunea aciasta*. DOSOFTEIU, V. S. 166/. *Toate căile Domnului milă-s și adevăratăte*. idem, ap. HEM. 327 (= de adevăr. CORESI; = adevăr. SILVESTRU; în toate exemplele citate la HEM. 327—328 în contextul latin este: *veritas*).

ADEVĂRĂTURĂ s. f. † *Témoignage. Révélation.*—

„Mărturie”. *In ce chip Domnul lui Moisi au porâncit, apă puse Aron înaintea adevăturii*. PALIA (a. 1582), ap. CCH. 65 (: „et selon que le Seigneur avait commandé a Moïse, Aaron posa la cruche devant le témoignage.”). † „Révélatione”. *Eu decia mă dușă pre-o adevătură și mă grădă cu nuși de în evanghelia*. CORESI, APOST. („PRAXIUL”), ap. GCR. I, *15/.. (: „or j'y montai par révélation, et je conférai avec ceux de Jérusalem touchant l'évangile.”). [Plur. -turi.]

— Derivat din adevăra, prin suf. abstr. -ătură.

ADEVĂSI vb. IV*. 1°. *Disperser. 2°. Dépenser; gaspiller. 3°. Consommer, exténuer, épuiser, mortifier.*

Cuvânt rar, păstrat pe ici și colo în dialecte până în ziua de azi. 1°. Sensul fundamental pare a fi „a risipi”. *Împărți-coiu pre ei în Iacov și voui adăcși în Izdrail*. PALIA (a. 1582), ap. CCH. 57 (: „et les disperserai en Israël.”). † 2°. Mai adese-ori obiectul fiind „averea”, din „a risipi averea” s'a născut înțelesul „a cheltui, a prăpădi”. *O faimeie, că-i curăă singele de 12 ai... adăcșise vracilor toată a-ruția*. VARLAAM C. 338/; (: „in medicos erogaverat omnem substantiam suam.”). *Acolo adăcși a-ruția sa, petrecând cu curcele; și deacș adăcși el tot, fu faimeie*. idem, ap. HEM. 290 (: „ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose; et postquam omnia consumasset, facta est fames.”). În sensul acesta s'a păstrat până azi în Ofteția: *Dădăscă — cheltuese mult, d. ec. s'a dădăcșit toată averea*. (Nisipeni, în Vâlcea), ap. HEM. 291, și la Moți: *a tăcși — a prăpădi*, *d. ec. toate ritele mi s'au tădăcșit — toate ritele mi s'au prăpădit*. FRÂNCEU-CANDREA, R. 62. *A se adăcși — a se pierde, pustii* [sau] *nimici*: *S'o dădăcșit păra*. (Vidra de Jos). *A prăpădi, prădă, risipi*: *a adăcșit banii pe nimica* (Abrud). VICIU, GL. † 3°. De la „a cheltui tot” până la „a consuma” e numai un pas. La Dosofteiu adevăsi are sensul de „a consuma, a extenua, a istovii”, când ca obiect se subînțelege puterea trupului. *„a înfrână, a castigă”, d. ec. vorba de trup*. *Suindu-se în multe și adăcșindu-se foarte și dobândind boală de înflăcine, se cunoșcă numai de pe grău*. DOSOFTEIU, V. S. 137/. *Cu atâtă preciegiare și d'vorbă trupul și-au adăcșit și Pau înfrânt, căt necălăt multă vreamă petrecă, niceacă putând să pășacă*. idem, 68. [Cu] *nevoșit... au adăcșit și au topit acel trup moale și gingaș*. idem, 27/. Acost sens se găsește și în Dicționarul lui Budai-Deleanu: *adăcșesc — aufzehren, entkräften, ausmergen*. ap. HEM. 291. [S]: *adăcși, dăcși, tădăcși*. | Cfr. adevăsi.]

— Etimologia necunoscută.

ADEVĂSIT, -Ă adj. „1°. Gaspiller. 2°. Exténué”. — Participiul lui adevăsi, devenit adjectiv. 1°. „Cheltuit” *Dăcșit — prădat*. (Abrud, Transilv.), ap. HEM. 391. [Contrariul: *neadăcșit* = „neprădător”. *Te știu viziariu nefurat și neadăcșit*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 291.] † 2°. „Extenuat, prăpădit”. *L-au venitu-i muște mari... de-l potricăliu și-i răniuă pială, care eră adăcșit și sfârșit de post*. DOSOFTEIU, V. S. 200/. [S]: *dăcșit*.]

ADEVERI vb. IV*. 1°. *Montrer, ou avouer la vérité. 2°. Affirmer, attester, témoigner, certifier, prouver, documenter, confirmer, avérer.* (Refl.) *Se réaliser, se confirmer. 3°. Assurer.* (Refl.) *Se convaincre. Promettre solennellement; s'obliger* (à faire qch.).

Din cele mai vechi monumente literare adeveri apare în concurență cu adevăra, pe care-l înlocuiește cu înecut, având și unele sensuri streine acestuia. Înțelesul fundamental e „a arăta adevărul”, când e întrebuintat în funcțiune transitivă, „a se ivi adevărul”, când are funcțiune reflexivă. În limba veche literară s'au dezvoltat din acest sens multe nuanțe, învechite azi și înlocuite mai ales prin neologisme.

1°. Trans. „A arăta starea cea adevărată a lucrului, a mărturiei, a descoperii“. *Femea... va face al doilea zapis, adevărind voia sa. PRAVILA (1814), 121. [Sfătându-se cu un numărător de stete. Judemi... oști mari... și a pușini adevəri sfatul. MOXA, 378/2.*

2°. Când „arătarea adevărului“ se face prin afirmări, mărturii sau dovezi, avem sensurile: *Trans. „A afirma, a susține; a atesta; a dovedi, a documenta, a confirma“. [Mohamed] a adevărit la oameni casei sale, că are întâlnire cu arhanghelul Gavriil. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/12. Aceasta adevărește Justin, iscusitul istoric. CANTEMIR, III, 59/2. Mărturie deslășuitoare de a se credea i-au adevărit să fie morți. PRAVILA MOLD. 71. Ti-am adevărit amorul cu credință și iubire. KONAKI, P. 99. Noi aceștia moșteni al satul Brănești... adevărim cu această scrisoare a noastră, precum să se știe că... DOC. (a. 1622, Munt.), ap. HEM. 331. † Astăzi mai ales: *Refl. „A se confirma, a se împlini, a se realiza“. Poveștile din zina de astăzi s'adeveresc câte-odată. ALECSANDRI, T. 1433. Ce mai zici? Adevăritu-s-au vorbele mele? CREANGĂ, P. 229. Moartea se prevestește adevăritu prin semne, care de multe ori se adevăresc. ȘEZ. III, 115/13. † Mai de mult, în loc de se adevărește, că... se spună și „se adevărește lucrul, cum...“: Se adevărește lucrul, cum l'au ucis toți împreună. PRAVILA MOLD. 150/1.**

3°. Când nu ne interesează numai „arătarea adevărului“, ci și efectul produs de ea, ajungem la sensul: *Trans. „A încredința, a convinge, a asigura pe cineva de ceva“. Dumnezău, vrând să te adevărească, au făcut această taină. DOSOFTEIU, V. s. 14/12. † *Refl. „A se încredința, a se convinge de ceva“. M'am adevărit, că nu spună cu dreptate. DOSOFTEIU, V. s. 150/1. Vă veși adevări, că eu însuși pe mine-mă voi învin. VARLAAM, C. 80/2. † „Asigurarea“ pe care o dăm cuiuă e de cele mai multe ori o „promisiune“; de aici „a se adevări“ sau „a adevări, cuiuă“ = „a făgădui, a promite“. Adevărescu-ți, că de Hs. nu mă voi lepăda. VARLAAM, C. 63/2. Multe ori te-ai adevărit și nimică n'ai făcut. DOSOFTEIU, V. s. 75. S'au... închinat... adevărindu-le Turcii mîla, dacă se vor închină. NECULCE, LET. II, 221/12. † *Spec. † (Jur.) „A se obliga“. Și până oiu fi vie, s'au adevărit dumnealui nepotul Lupașco să mă cote... DOC. (a. 1669, Mold.), ap. HEM. 332, mai ales întărit prin „cu jurământ“. Ea se adevări cu jurământ, că nu se va mărita. MOXA, 398/12. Se adevărește că-tră igumenul cu jurământ. MINEIUL (1776), 57/2.***

— Derivat din adevăr.

ADEVERICIUNE s. f. † „Vérité“. — „Adevăr“. Cuvânt format de traducătorii Bibliei lui Șerban-Vodă, din adevăr sau din adevəri, prin suf. abstr. -iciune, -iciune. Stătutu la vîrtute și lărie, și acum adevăriciune totu vesti fie (: „et nunc veritatem annuntiatu tibi.“). BIBLIA (1688), ap. HEM. 334. Nu cu adevăriciune, nici cu dreptate. idem, ap. CP. 219 (: „non cum veritate...“). [Și: † adevăriciune.]

ADEVERINTĂ vb. I. a. † „Confirmer. (Refl.) S'afirmar (dans la foi)“. — „A adevări“. *Trans. Peclătindu și adevărințându cu toți alaltă sfinți... câte s'au strigat, de s'au mărturisit acelu. DOSOFTEIU, V. s. 97/1. † *Refl. Deci să vă întăriți și să vă adevăreți, căți sântelei adevării creștini, întru credința noastră cea dreaptă și adevărată. MAG. IST. IV, 334/10 (a. 1634).**

— Derivat din adevărință, după modelle ca credință-incredință etc.

ADEVERINTĂ s. f. 1°. *Vérité*. 2°. *Assurance, promesse solennelle*. 3°. *Témoignage, attestation, confirmation; certificat. Reçu, acquit, quittance*.

1°. În vechime avea mai ales sensul de „adevăr“. *Tu de la mine ce taste adevărință să știi. VARLAAM, C. 81/1. Să grăești că-tră mine adevărință întru nu-*

mele Domnului. BIBLIA (1688), 263/1. [Dragostea duhului] ne încață toată adevărința și toată dreptatea. CANTEMIR, HR. 3/12. V'am spus adevărința. MAG. IST. IV, 239/12. † Făcându-se că umblă cu meșteșugul doftoresc, și adevărința [— în realitate] plinita lucrur apostolesc. MINEIUL (1776), 63/2. † 2°. „Afirmare, asigurare solemnă, încredințare, făgăduință“. Și pe adevărința lor, au purces împăratul în gios. NECULCE, LET. II, 346/12. Văzând Petru Vodă atdă adevărința de la împăratul, s'au bucurat foarte. URECHE, LET. I, 166/12. Au trimis și pre Voivoda Chioschi, și om de adevărință de la Poartă, la craiul Școlului. NECULCE, LET. II, 329/12. Mai pe armă nu s'au finit de adevărință, că s'au cunoscut a nu fi voritor de bine. ACSINTE URICARIUL, LET. II, 174/12.

3°. „Atestare, mărturie“. După proclamația adevărință s'au poruți și se pornește tot răul. CANTEMIR, HR. 58/12. (Jur.) Dăniile trebuie să se facă în scris și cu adevărințele mărturilor. PRAVILA (1814), 80. † *Scrisoare de adevărință sau adevărință în scris* = „certificat“. Și-au fost făcut... și scrisoarea de adevărință, ca să fie Necula... aceaste moșii. C. BRÂNCOVEANU (a. 1694), ap. HEM. 334. Vechilul de judecări să se orânduiească cu adevărință în scris: vechil fără adevărință în scris să nu fie primit. C. RAGEA, L. 56. † Astăzi adevărință (de plată, de primire) se întrebuintează aproape numai cu sensul (Jur.) de „chitanță“. [Epitropia] este îndatorită a trimde dobândă anuală de 300 galbeni... luând adevărință de primirea lor. URICARIUL, IV, 416/12 (a. 1836, Mold.).

— Derivat din adevəri, prin suf. abstr. -ință.

ADEVERIRE s. f. „Affirmation, attestation. Certification, enterinement, légalisation“. — Infinitivul lui adevəri, devenit abstract verbal. „Atestare, afirmare“. *Pilde după adevăririle colonilor. CALENDAR (1814), 72. † (Jur.) „Legalizare“. Adevăricirea zapusului cumpărătorii. PRAVILA (1814), 39. † † Cu adevărire — „cu adevărat, într'adevăr“: „vraiment, en vérité, véritablement“. Ați făcut cu adevărire. BIBLIA (1688), 180/12. Cu cât mai cărtos părintele vostru cel cerec le va da duh sfânt celora ce cer de la dînsul cu pulears și cu adevărire nullă. MACARIE (a. 1775), ap. GCR. II, 108/12.*

ADEVERIRE s. a. „Promesse, assurance solennelle“. — Participiul lui adevəri, devenit abstract verbal. *Legă jurământ mare Calacozinu cu Amurat și scriseri cărți de adevəri, ca să nu strice Turcii Grecilor. MOXA, 401/12.*

ADEVERIT-Ă adj. adv. 1°. *Vrai, véritable, réel. En vérité*. 2°. *Acéré, prouvé, sûr, vérifié, confirmé, documenté*. 3°. *Concaincu*.

1°. Precum adevări și adevăra se întrebuintau în vechime în concurență, tot astfel se întrebuintau și participiile lor, devenite adjective: adevărit = „adevărat“. Contrariul noțiunii de „mîncinos“, *Acost omă cuedut taste adevărită. CORESI, ap. HEM. 329 (N. TESTAMENT 1648). † „Veritabil“. Mărturisii pre Domnul Hs. Dumnezău adevărit. DOSOFTEIU, V. s. 140/2. Întăiu a cunoaște pre adevăriții lucrătorii a viei lui Hs. SILVESTRU (a. 1642), ap. GCR. I, 97/12. † Întrebuintă și în mod adverbial. Adevărită cîntesc pre Dumnezău. CORESI, ap. HEM. 330. † 2°. Cu timpul însă cele două cuvinte se diferențiază și adevărit capătă tot mai mult sensul de „denn de crezut, sigur, confirmat, documentat“. *Cu adevărită credință dovedit. BIBLIA (1688), 357/1. Ca să hie mai adevărită învieria scenției sale. VARLAAM, C. 136/1. Al omului suflet, precum nenuriturul să fie, adevărit și adevărată taste. CANTEMIR, ap. HEM. 329. [Acesta] mai mult adevărit lucrul taste, de cât o mie de întrebări sofțești. N. COSTIN, LET. I, 35/12. Astfel astăzi se poate zice: *Cutare lucru o fi adevărat, dar nu e***

incă adevărat: *peut-être vrai, mais pas encore vérifié*. HEM. 329. || În sfârșit, în vechime, *adeverit* mai însemnă și „convins” (cfr. a *deverit* 3°). *Săm adevărită, că [cununile] sânt cerești*. DOȘOFTEIU, V. S. 140°. *Eu adevărit sânt, că filul și inorogul dreptății și păcii plecate sânt*. CANTEMIR, IST. 243.

ADEVERITÔR, -TOĂRE adj., subst. „*Probant, faisant foi, juge enquêteur, vérificateur*”. — Adjectival verbal al lui *adeverit* (derivat prin suf. -itor), devenit uno-ori substantiv. || Spec. † (Jur.) *Boieri adevăritori se numeau în Muntenia cei însurcinali de Domnie a cereță la fața locului impresurările aceriți nemișcătoare, fie urbane, fie rurale... Liste de asemeni „boieri”... se făceau la Logofetie, purtând numele tehnic de „răcașe domnești”. HEM. 335—336. Neputându-se adevăra din Dicau dereptatea acestor locuri, Domnia mea am judecat... și le-am dat... la mijlocul lor 12 boieri adevăritori și judecători pre răvașele Domniei mele. DOC. de la C. BRÂNCOVEANU (a. 1696), ap. HEM. 337.*

ADEVERITURĂ s. f. † „*Vérité*”. — „Adevăr”. Cuvânt format de Coresi din *adeverit*, prin suf. abstr. -itură. *Și la lumină și dereptați cea ce au orbit, spre lucrurele ceale bunele și spre adevăritură și spre creștinătate*. CORESI, ap. HEM. 330. [Plur. -turi.]

ADEVEȘTI vb. IV^a. refl. „*Venir comme un intrus, surgir, apparaître, s'égarer*”. — În Transilv. (Cogeuin). *Adevesți = ici, apărea, pripăși*. „*Cum s'au putut adevesti blăstămatul acela între noi?*” „*De unde s'a adevestit?*” — *de unde a apărut, a răsărit, s'a pripăși, s'a ieșit?* VICIU, GL.

— Etimologie necunoscută. (Cfr. *adevăși*).

ADEZIUNE s. f. (Fizic). „*Adhésion*”. — Proprietatea unor corpuri (membrane, etc.) de a se lipi unul de altul prin părți ale suprafețelor lor. I. *Fig.* „All-pire la părerea cuivă, consimțire”. *Am dat adeziunea mea la acest fapt*. — N. din fran.

AD-HOC adv. „*Ad hoc*”. — Anume pentru treaba de care e vorba. Spec. *Divanal ad-hoc* = Adunarea națională cu putere legislativă, care s'a ținut în fiecare din cele două principate române în anul 1857 (după tratatul de la Paris). *Dar să se întorcem iară la Divanal ad-hoc. Aici, cu în toată adunările de felul acestora, se făcăto vorbă multă*. CREANGĂ, A. 152. *O cereșță a... programului... statornicul de dăvanurile ad-hoc... rămăncă încă de îndeplinit*. MAIORESCU, D. I, 5.

— N. din lat. *ad hoc*.

ADIĂ vb. I. 1°. *Toucher légèrement, caresser*. 2°. *Agiter, frétiller, branler*. 3°. *Souffler légèrement* (en parlant du vent). 4°. *Jeter négligemment* (sur qch.)?

1°. „A atinge ușor, a mișcă ușor”. „*Domolește-te, îi zice Mintea [Noroceului], până nu l-oiu adia cu cu mâna, să-i dai tu toată bogăția lumii acesteia, și tot nu va avea parte de ea?*” — Și adia Mintea numai cu un deget pe om și îndată se cuminiș omul nostru. RETEGANUL, P. IV, 25. *Dacă se deșteptă [fata din leșin], dă să se scoale și, ca să se poată scula mai repede, adia un scaun cu degetul; atunci curțile fiișese și degetul îi rămăne intrănit*. idem. V, 17. || P. ext. „A mângăia” (printro atingere ușoară). [Impăratul cel fără copil, văzând copilul] *oflă amar... și adia pre copil pe cap*. idem. II, 38₂₁. A adia = a mângăia. FRÂNCU-CANDREA, E. 48.

2°. „A mișcă încoace și încolo, a da din...”. *Ulenț cu ochii a clipi și din grumazi a adia încep*. CANTEMIR, IST. 371. *Nici moarți, nici vie, numai din coadă adia?* [Cântarul]. GORVEI, C. 59. *Sfântul Mihailă Cu sabia'n mână, Dac'asă vedeă, Cu ea c'adia și ameniță*. TEODORESCU, P. P. 36.

3°. „A suflă de-abia, a suflă ușor” (despre vânt). *Trăgă un vântișor, care abia adia*. ISPIRESCU, L. 6. *Vânt de seară adia*. TEODORESCU, P. P. 521. *Adia boarea dulce din verzele câmpii*. ALECSANDRI, P. III, 449. I. *Poet. Auzi, prin aerul nopții, tremurând notele dulci ale unui clarin și un lăndr și tremurător glas de copilă adiaud o rugăciune ușoară*. EMINESCU, N. 46.

4°. „A aruncă peste”? *Cei cuminiși fac niște coșere, de-a mai mare dragul să te uși la ele... iar prostul înfeazăă acolo niște pari și numai adie niște... boz și... niște smocuri de buruiene, cum emulșese de pe câmp*. SEVASTOS, P. 146.

[*Adia, adiu și adiez*. | Și: † *adiă* vb. IV, și dial. *adiuă* vb. I.]

— Forma aromână *adiă*, „a răsuflă” (*aditiale*, „răsuflare”) și cea întrebutată în Munții Apuseni: *adiuă* ne arată că trebuie să pornim de la o formă primitivă *adiliare. Aceasta e o formațiune în -iare de la *adilare* (cfr. *dominaria alături de *dominare*, *ordinaria alături de *ordinare*, *pariare alături de *parare*, Meyer-Lübke: *Rom. Gramm.* II, § 576). *Adulare* întrușete aproape toate sensurile românescului *adiă*; d. ex. despre vulturul care mănăcă ficatul lui Prometeu se spune: *pinna cauda nostrum adula sanguinem* = „cu coada lui de pene șterge ușor sângele mieu”. Mai ales se spuneă despre căni, cu sensul de „a da din coadă”, apoi „a se gudură”, de unde apoi „a mângăia printro atingere ușoară”. Din sensul de „a da din” = „a mișcă încoace și încolo” s'a născut înțelesul „a face vânt” („a suflă ușor”, „a răsuflă”, la Aromâni). Cuvântul latin e împrumutat cu cuvinte indogermanice care însemnează „coadă” și „evantai”, probabil și cu lat. *ventus* „vânt” (cfr. Walde: *Etym. Wörb.* 10). Forma *adiă* s'a născut din *adiuă*.

ADIACENT, -Ă adj. (Geom). „*Adjacent*”. — „Alăturat, vecin”. Se numesc unghiuri adiacente două unghiuri care au același creștet, latură comună și sânt așezate de o parte și de alta a acestei laturi. MELIK, G. 4.

— N. din fran.

ADIĂFOR, -Ă adj. † „*Indifférent*”. — *Adiafor*, „nepăsător” și derivatele *adiaforie*, „nepăsare”, *adiaforisit*, „a fi nepăsător față de ceva”, a nu băga în seamă, *adiaforisire*, „nepăsare”, *adiaforisit*, „nepăgat în seamă, părăsit”, n'au fost niciodată cuvinte românești. Ele au pătruns, deodată cu Fanariotii, numai în limba celor care urmau modelul grecoizitoare. Afară de BELDIMAN, O. 33. (*Baluș în adiaforie... Așteaptă... ceasul cel nenorocit*) și KONAKI, P. 13. (*Dar cel simțe și iubește Fără să fie rob și adiaforiseste în minutul ce-ou iubit*) nici un scriitor nu a cercetă să le introducă în limba literară, decât doar ALECSANDRI în comediele sale, cu scop de a-și bate joc de ele, d. ex.: *Deci fiind... Adiaforisit, Fiind chiar blăndisit, Sânt paraponisit*. T. 89 (cfr. și 1111, 1341, 1338 etc.).

— Din n.-grec. ἀδιάφορος, ἀδιαφορία, ἀδιαφορία (aor. ἀδιαφόρησα).

ADIĂT, s. a. = adiere. Participiul lui *adiă*, devenit abstract verbal.

ADIĂT, -Ă adj. „*Caressé par le vent*”. — Participiul lui *adiă*, devenit adjectiv.

ADIĂTĂ s. f. v. dilată.

A-DIBA adv. „*Au quel*”. În Muscel, în fraza: *A sta a-diba = a sta pândind orice mișcări cu nerăbdare*. RĂDULESCU-CODIN.

— Pentru etimologie v. *diba*.

ADICĂ v. *adecă*.

ADIERE *s. f.* „Souffle, brise”. — Infinitivul lui adia, devenit abstract verbal, concretizat în parte. *Boboc de brandafir... legănat de adierea vântului.* CREANGA, p. 276. *Nici o frunză nu se mișcă din loc, ba nici măcar nu se clătina ea de o adiere de cât barim.* ISPIRESCU, L. 238. *Cea mai ușoară adiere nu mișcă frunzele.* C. NEGRUZZI, I, 99. *Adierea încropită a zefirului de primăvară.* ODOBESCU, III, 41/. *Nici o adiere nu tulbură a nopții dulci mistere.* ALECSANDRI, P. III, 277.

ADIETOR, -TOĂRE *adj.* „Qui souffle légèrement. — Adjectivul verbal al lui adia (derivat prin suf. -ător).

ADINEĂORI *adv.* „Il y a un instant, tout à l'heure, toutôt, depuis peu”. — Dintre expresiile care indică un timp trecut pe care nu ținem a-l defini mai de aproape, „odinioară” arată un timp depărtat, „deună” și „mai când eră” un timp apropiat, *adineăori* un timp foarte apropiat de noi, care abia a trecut. *Smochinele denădură culease.* DOSOFTEIU, V. S. 106/. *Mă pomeniu adineăură cu el la ușă bălăud.* PANX, S. I, 9. *Dacă ar ști e unde am fost adineăori, când n'a trimis la tutungerie... m'ar omori.* CARAGIALE, ap. TDRG, 22. *Mă uit la acă fată, care mi-a dat apă adineăură.* SEZ. I, (Mold.) 262/. | În legătură cu propoziții: *de adineăori: Se cîznea de adineăură Să facă în ușaș gaură.* PANX, P. V, I, 81. *L'am văzut de adineăura tot meru de somn căsănd.* idem, S. II, 67. *Poftești acum... să-mi mai faci iubirea de adineăura?* DRĂGHICI, R. 37. *Fie-vă acesta pildă la zisele mele de adineăuri.* ODOBESCU, ap. HEM, 346. *Până adineăori* = „până de curând”. *Vorba Rumân... se întrebănuță până adiniori... în înțele de căcaș.* HASDEU, L. C. 42. | În legătură cu „mai”, *adineăori* capătă un înțeles nedeterminat. *Cum eă spuseu mai adineăuri.* JIPESCU, O. 65. *Da ce-l a ceea... unde te-ai fost cărit tu mai adineăură?* SIERA, P. 185/37.

[Și: *adinedorea, adineduri, adinedurea, adinedură, adinedura, dinedori, dinedorea, dineduri, dinedurea, adiniodără, adiniodărea, adiniori*, în Săliște: *adineăura* (com. Banciu).]

— Lat. *in + illa + hora* a trebuit să se prefacă în *ineăodăură, care s'a contras în *ineăodără, *ineăoră și, adăugându-i-se propoziția *de și*, prin analogie (efr. *a doua zi, a deună* etc.), a, au rezultat formele: (*a*)*adineăură*, (*a*)*adineăoră*, (arom. *deacneavra, deacneavra*), din care se explică toate variantele dialectale.

ADINTOĂRĂ *adv.* v. *adineăori, odinioară.*

ADINS *prep., pron., adv. loc.*

I. † În *adins* se cuprind propozițiunea *ad* și pronumele *ipse*; el intrunește deci, în același timp, o funcțiune propozițională și una pronominală. Cu aceste funcțiuni îl întâlnim în cele mai vechi texte, însă niciodată singur, ci numai în legătură cu pronumele personal. *Adinsu elu* înseamnă deci „la (cătră, spre) el însu-și”, sau „lui însu-și”, sau, de el însu-și”, după cum *prep. a* exprimă numai un raport al apropierii, gândite ca mișcare, sau eră propozițiunea dativului sau a genetivului. În cel mai vechiu stadiu, pe care-l întâlnim în întâiele monumente literare, *adinsu* nu se declină, ci apare sub formă singularului și la plural. În toate exemplele îl vedem exprimând un raport de reciprocitate, într-o cât subiectul de la care pornește acțiunea și obiectul asupra căruia se revărsă sănt identice. Astfel se explică trecerea de sens a elementului propozițional de la „la (cătră, spre)”, la „între”. *Voi adinsu voi(-și)* înseamnă la început „voi la (cătră, spre) voi înși-vă”, sau „voi vouă înși-vă”, sau „voi de voi înși-vă”; când însă *prep. „la (cătră, spre)”* arată o mișcare de la un punct la altul și *inapoi*, ele exprimă aceeași idee ca *prep. „între”*, așa încât *coi adinsu coi(-și)* se poate

tălmăci prin „voi între voi înși-vă”. Pe de altă parte, atunci când pronumele subiect și pronumele complement conțin ideea unei pluralități, raportul de reciprocitate se mai poate exprima și prin „unul... altul”, așa că *voi adinsu voi(-și)* mai poate însemna și „(voi înși-vă), unul cătră altul”. *Înainte de loți adinsu voi iubosti abănd.* COD. VOR. 159/. (=Înainte de toate să aveți dragoste unul cătră altul. N. TESTAMENT. 1648). *Eăbănd unu altui și iertăndu-vă adinsu voi-șu, de are cinevă per alalt împulcăciune.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM, 354. (: „Vous supportant les uns les autres et vous pardonnant les uns aux autres, si l'un a querelle contre l'autre.” = „Donantes vobismet ipsi, si qui adversus aliquem habet querelam.”) *Înși-vă adinsu voi-șu dragostea lu Dumnezeu ferii.* CORESI, APOST. („PRAXIUL”) ap. GCR. I, 122/. (: „Conservez-vous les uns les autres dans l'amour de Dieu.”) *Se sfădără adinsu ei-și.* MOXA, 364/36. *Nu am erut să le las acoperite, ca să nu mă arăt adinsu mine-ș iubitoriu.* (a. 1642), ap. GCR. I, 94/.

II. † De pe la mijlocul secolului al XVII-lea înțelesul original al lui *adins* începe să nu mai fie priceput și aflăm exemple de o întrebuintare a lui sau 1° numai cu înțelesul propoziției „între”, sau 2° numai cu al pronumelui „însu-și”. 1° Subiectul și complementul drept nu mai sânt aceeași noțiune. *Când se va împărăși casa adinsu ei-și, atunci se va pustii.* (a. 1652), MAG. IST. IV, 243/3. 2° *Încătrându-și dojenindu-vă înși-vă pre dinsu voi-și întru psalomi și în cântări.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM, 343. (: „docentes et commentes vosmet ipsos psalmis, hymnis et canticis.”) *Acest canon... adins elu-și așa poruncește.* PRAXILA (a. 1652), ap. TDRG.

III. Pe la sfârșitul s. XVII *adins* apare într-o funcțiune nouă și cu sensuri noi. Îl aflăm deslăcit de pronumele personal, dar totdeauna în legătură cu propozițiuni, formând următoarele locuțiuni adverbiale:

1° † *Compus cu de. Mai deadins* = „mai vărtos”: „encore plus, d'autant plus”. *Să-ne are și opră vrămașii să tăcem, noi mai deadins să ne rugăm.* VARLAAM, C. 377/3. † *Cu deadins* = „cu stăruintă”: „avec persistance”. *Să-l foarte cu de-adinsu așteptăm.* idem, C. 24/. † *Mai cu deadins* = „mai ales”: „surtout, spécialement”. *Viașa, sau mai cu deadins, lucrurile, carile pe vreaeme consulatului se tâmplară.* CANTEMIR, HR. 5/3. † *Cu deadins* = „în mod serios”: „sérieusement, tout de bon”. *Cu deadinsul s'au gălit asupra Dachilor.* ȘINCAL, HR. I, 4/. | „Cu îngrijire, scrupulos”: „attentivement, scrupuleusement”. *Roii trebue cu deadinsul păziti.* ECONOMIA, 184. *Aceste cucinte... la păzesc foarte cu deadinsul.* GOEJAN, H. II, 96. | „Din toată inima, sincer”: „sincèrement”. La comparativ. *Roagă-te mai cu deadinsul.* MINEIUL (1776), 165/3. † *Mai cu deadinsul* = „mai cu seamă”: „surtout, spécialement”. *Am jăluit pre Deua la împărăție foarte tare, mai cu deadinsul Ursachi.* NECULCE, LET. II, 220/. *Judecătorul... să nu se grăbească a da hotărire, iar mai cu deadinsul la princi de vinodăiti.* PRAXILA (1814), 5. † *Cu tot deadinsul* = „cu toată silința”: „avec ardeur”. *Cu tot deadinsul se apucă, pentru ca să areate.* CANTEMIR, HR. 124/3. | „Cu toată seriozitatea”: „pour de bon”. *El radea, gândind că-i șagă, iară împăratul li fu cu tot dinadinsul.* DOSOFTEIU, V. S. 148/3. | „De-a binele, bine, vărtos”: „énergiquement”. *Cel mai bun leac iaste a-i slobozi sânge și cu tot deadinsul a-l cristin.* CALENDARIU (1814), 176/. † (Jur.) *În deadins* = „cu preceutare”: „de propos délibéré, avec préméditation”. *De se va află neșine acolta de față... și giudețul nu va putea să cunoască: în deadins au venit, de s'au nimerit acolta... să fie îngăduitorii.* PRAXILA MOLD. 175.

2°. *Compus cu din. Dinadins* = „nume”: „exprès, à dessein”. *Aprinderea copaciului eră prin dinadins economia lui Dumnezeu, pentru ca să-l facă să abă de acum înainte foc.* DRĂGHICI, R. 74. *Dă-*

du-mi din ochiul tău senin O rază din adins... O stea s'ar fi aprins. EMINESCU, P. 127. || **Cu dinadins** = „cu minuțiozitate“; „minuțios, conștient, conștientism“; „minuțios, conștient, conștientism“. La comparativ: *Le-au închis, ca să-i facă cercetarea aceluia cu dinadins*. BELDIMAN, O. 30. | „De-a binele, în toată legea“: „tout de bon“. Când ești vorbit, fii-te dealu'nins... dar pentru noi E drum cu dinadins. COȘNUC, P. 70. || **Cu dinadinsul** = „cu stăruință, bine“: „avec attention; en toute sincérité; avec insistance“. O, prea iubitul meu fin, ia seama cu dinadinsul intru toată curgerea vieții tale! BELDIMAN, N. P. 1, 25. Să ne ispitim cu dinadinsul inimile noastre. DRĂGHICI, R. 115/19. Se hotărî să se fiină după dînsule cu dinadinsul. SPIRESCU, I. 236. | „Anume“: „à dessein, avec intention, exprès“. A treia zi, cu dinadinsul făcu să-i fie drumul pe la același copaciu. Idem, L. 231. || **Mal cu dinadinsul** = „înainte de toate“: „avant tout, surtout“. Acei ce... nu-și pot porocăi însuși a lor lucrări... se opără de cătră legi mai cu dinadinsul. CODICĂ TIV. 5/1. Se pricepe el... să o frigă... dacă ar fi avut... frigare, sare... și mai cu dinadinsul foc măcar. DRĂGHICI, R. 66. || **Cu tot dinadinsul** = „cu toată stăruință“: „de tout cœur; à tout prix; avec insistance“. Iluziile junetii... [ii] făcu... a se apuca cu tot dinadinsul de lucru. C. NEGRUZZI, I. 342. Slujitorul... voi cu tot dinadinsul ca să-și ia zădărie bună de la el. ODOBESCU, III, 44/19. Le-a întrebat cu tot dinadinsul, dacă știe vreuna din ele, în care parte a lumii se află mănăstirea de tîmăie. CREANGĂ, P. 92. | „De tot“: „pour de bon, vraiment“. „Legându-l cu tot dinadinsul, îl aruncară în mijlocul mării. MINEIU (1776). 147 1/2. De mă ști cu tot dinadinsul greșii Măriei Tale, lăsați și se va lăsa vouă. ANTIM, P. XXVII, 31. | „Serios“: „sérieusement“. Mă mînuie pe mată cu tot dinadinsul. ALEXANDRI, T. 490.

3. Compus cu *in*, *întru*. Înadins, într'adins, într'un adins († între adins) = „anume, cu intenție, cu un anumit scop“: „à dessein, avec intention; prémédité, (fait) exprès“. Se va îmbătă într'adinsu-i că s'au poată șueăi. PRAVILA MOLD. 146/1. Arătându-i că s'au fost lucru într'adins făcut. AMIRAS, LET. III, 130/19. Femeea asta este o ființă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. C. NEGRUZZI, I, 75. O... seacă, ce pare înadins croită pentru împărătească simulcra... ODOBESCU, III, 69/1. A pus înadins pe feciorii boierești să-mi caute pricină. CREANGĂ, A. 158. Baba au vărsat ca din întâmplare, însă într'adins... în tîndu un sac cu bob. SBIERA, P. 212/19. Nu l-am prins într'un adins. Ci l-am prins într'o cercare. HODOȘ, P. P. 176. | **Volintă într'adins** = intenție: „intention“. Mai mult ne învinoacă pentru slăbiciunea sufletului nostru, decât pentru într'adins volință de faptă rea și viclenie. GORJAN, II, IV, 186. | Într'ebuințat în mod adjectival: „intentionnel, exprès“. A fost din parte-i... o înadinsă cercare de-a constrânge. ODOBESCU, I, 250. S'a dat de știre la Egipt de cătră isprăvicie, prin înadins trimiși. BELDIMAN, O. 75. (alături de: [A luat] deplină știință prin înadins trimiși, idem, o. 56). | Substantivat = „(om) trimis anume, carier, exprès“: „courrier, exprès“. Îi dete o scrisoare de la voinicul... pe care un înadins o adusesse în mîna acea. C. NEGRUZZI, I, 179. (Cfr. fran. „je l'ai envoyé exprès, j'ai envoyé un courrier exprès, j'ai envoyé un exprès“).

[Se găsește și forma: † *dinsu* și † *adinsere*; aceasta din urmă poate o numai o greșală pentru *adins tire* (= *time*) în următorul exemplu: *Pașă și oblicește el adinsere și acela singur* (: „va et reprends-le entre toi et lui seul.“) (C. CORESI, ap. OCH, 5 și la RADU DIN MĂNCIȘTEA, ap. HEM. 345. În părțile sălăgene se găsește forma *din în: cu *șe-agin* = „cu de adinsul“ și *în-agin* = „în adins“. VAIDA.]

— În *adins* și *dinsul* avem un dublet etimologic. Amândouă derivă din lat. ad *ipsum *illum, adică din prepoziția *ad*, care arată direcția, și din

pronumele *ille* întărit prin *ipse*. După cum accentul cădea pe *ille* sau pe *ipse*, s'a dezvoltat *ad-ins-ul* sau *ad-ins-ul*, adică *ille*, când eră accentuat lgi păstră funcționea de pron. pers., când eră neaccentuat devenea articele. Spiritual limbii române a despărțit mai tîrziu pe *ad-ins-ul* în *adins* și *el*, iar, într'un timp când nu mai exista o prepoziție *ad*, ci numai urmașul ei român *a*, pe *ad-ins-ul* în *a și dînsul* (cfr. cu *nunsul* < cum + ipso + illo). Mai tîrziu s'a spus, prin analogie, și: *spre dînsul*, *cătră dînsul*, apoi și: *cu dînsul* etc., în sfîrșit și numai: *dînsul* (s. v.).

ADINTĂ vb. I. † „Prêter attention, incliner“. — Cuvântul găsindu-se până acuma numai în două exemple vechi, sensul nu i se poate preciza în mod neîndoios. Pare a însemna „a lua aminte, a și îndreptă luarea aminte spre ceva, a fi cu gîndurile la ceva“. *Plăcî-ți urtăchia și-mi adintă a Domnului spinidu-și culcus nesămănat*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 356. *Îi să mă mîntea și adintă tot acolo la dînsa*. ȘEFTE TAINÉ (a. 1645), ap. TDRG. 22. — Etimologia necunoscută.

ADINTE adc. v. *sinte*.

ADIO interj., s. m. sing. tant. „Adieu“. — Salut care se spune la despărțire și corespunde lui „rămas bun“. *Întorc acuma asupra-și privirea dureroasă, Ca cel din urmă-ada la tot ce am pierdut*. ALEXANDRESCU, M. 72. *Îmi zămbi, făcându-mi un semn de adio* cu buchetul de flori. C. NEGRUZZI, I, 43. *Deci cântărilor mele zie ADIO tuturora*. EMINESCU, P. 184. — Din ital. *addio*.

ADISTĂ vb. I^a. „Raccommoder, réparer, ajuster“. — *Adistă* = „repară, tocmă“. [d. ex.]: *am dat cismele la cismas să le adistez*. (Bistra). VICIU, GL. — Probabil din germ. *adjustieren* (= fr. *ajuster*), introdus în limbă de țărani români din Austro-Ungaria care au făcut armata.

ADITIONĂ vb. I^a (Aritm.) „Additionner“. — „A adună“. — N. din fran.

ADITIONĂL, -Ă adj. „Additionnel“. — Ce se adaugă la ceva (la urmă, în mod suplimentar). (Jur.) *Articol aditional*. (Fin.) *Taxe, zecimi aditionale* (cfr. † *adaoșag*). (Muzic.) *Linii aditionale*: linii suplimentare. — N. din fran.

ADITUNE s. f. (Aritm.) „Addition“. — „Adunare“. *Aditunea, astfel precum este definită în aritmetică, are de obiect, fiind date 2 sau mai multe numere, a găsi un altul care să cuprindă toate unilile cuprinse în numerile date*. CULIAN, A. 11. — N. din fran.

ADIUNCT s. m. † „Adjoint, suppléant“. — „Ajutor“. *La fiecare din aceste școli va fi câte un profesor și câte un adiunct*. URICARIU, VII, 234/19. (a. 1847, Mold.). [Azi întrebuințat numai în Bucovina. *Adiunct* pentru judecătoria districtuală. SBIERA, P. S. 361.] — N. din germ. *Adjunkt*.

ADIUTĂNT s. m. (Armată) v. *aghiotant*.

ADJECTIV s. n. (Gram.) „Adjectif“. — Cuvânt prin care se arată o însușire a unui lucru, a unei ființe, sau a unei abstracțiuni. *Frumos este adjectivul „sensibil“ în strofa lui Mureșianu*. MAIORESCU, CR. I, 22. — N. din fran. (lat. *adjectivum*).

ADJECTIVAL, -Ă adj. (Gram.) „Pris adjective-ment“. — (Cu funcțiune) de adjectiv. — N. format din *adjectiv* și suf. *-al*.

ADJUDECĂ *vb. I. (Jur.)* „Adjuger^e”. — A da, prin hotărâre judecătorească, un bun mobil sau imobil în stăpânirea celui ce a oferit mai mult la licitație. *Moșia s'a adjudecat asupra arendașului ei de pândă acuma.*

— *N. după fran. (lat. adjudicare).*

ADJUDECĂRE *s. f. (Jur.)* „Adjudication^e”. — Infinitivul lui adjudecă, devenit abstract verbal.

ADJUDECATĂR *s. m. (Jur.)* „Adjudicataire^e”. — Persoana asupra căreia se adjudecă ceva.

— *N. după fran.*

ADJUDECĂȚIE *s. f. (Jur.)* }

ADJUDECĂȚIUNE *s. f. (Jur.)* }

— adjudecare. *Săvârșindu-se darea în posesiune prin adjudicație a moșilor... URICARIUL, VI, 93; (a. 1851). Adjuducațiunea nu se poate face decât după o sentință definitivă în ultima instanță. HAMANGIU, C. C. 464.*

— *N. din fran. adjudication (lat. adjudicatio).*

ADJUDECĂTOR *s. m. (Jur.)* „Adjudicateur^e”. — Cel care adjudecă.

— *N. după fran.*

ADMINISTRĂ *vb. I^a.* „Administrer^e”. — 1°. A conduce, a cărmui, a obădui, a priveghia peste treburile unui particular, ale unei societăți, ale unei comune, ale unui județ sau ale statului. *Mihail-Vodă nu se privește în Ardeal decât ca un guvernator spre a administra țara și a o păzi de năvălirile dușmanilor. BALCESCU, M. V. 413, p. || 2°. După fran. „a da”. I-am administrat o doctorie stragucă și a scăpat. | Ironic. I-a administrat o palmă.*

— *N. din fran.*

ADMINISTRĂRE *s. f.* „Administration^e”. — Infinitivul lui administră (1°), devenit abstract verbal. *Plătindu-se tributul, Domnul să rămână nesusprătat în stăpânirea și administrarea țării noastre. URICARIUL, I, 182/23 (a. 1774).*

ADMINISTRĂT *s. a.* = administrare. Participiul lui administră, devenit abstract verbal.

ADMINISTRĂT, -Ă *adj., subst.* „Administrer^e”. — Participiul lui administră, devenit adjectiv și întrebuințat une-ori ca substantiv. *Ca un om bine crescut, vicăit pe administrații săi. C. NEGRUZZI, I, 111.*

ADMINISTRĂȚIE *s. f.* }

ADMINISTRĂȚIUNE *s. f.* }

— administrare. *Trupe de administrație. URICARIUL, XXII, 447/2. Consiliul de familie ca regulă... cheltucile administrațiunii acerii. HAMANGIU, C. C. 102.*

— *N. din fran. administration (lat. administratio, poate prin intermediarea rus. administraciija).*

ADMINISTRATIV, -Ă *adj. adv.* „Administratif, administrativement^e”. — *Adj.* Ce privește administrația. *Sfat administrativ. URICARIUL, II, 218/19. Reformă administrativă. idem, VIII, 121. Autorități administrative. PRETORIAN, DR. C. 55. | Adv. Să ocupe proiezorii și administrativ Dobrogea. MAIORESCU, D. II, 181.*

— *N. din fran.*

ADMINISTRĂTOR, -TOĂRE *subst.* „Administrateur, -trice^e”. — Persoană care administrează ceva. [După fran. accentuat și: administrator.]

— *N. din lat. administrator.*

ADMIRĂ *vb. I.* „(S')admirer^e”. — A privi cu un sentiment de mirare, amestecată cu plăcere, ceva ce

ni se pare înzestrat cu însușiri superioare, în deosebi ceva frumos. *Trans. Academia... admirase superioritatea... talentelor prințului Cantemir. C. NEGRUZZI, II, 144/2. Admiră în natura, a ei armonie? ALEXANDRESCU, M. 83. Ochii-mi întâlnesc și-admiră o cadă. ALEXANDRI, P. III, 4. | Ironic. O te-admir progenitură de origine romană! EMINESCU, P. 248. | Refl. În sfatul țării se adună să s'admire, Bulgăroi cu ceafa groasă... idem, P. 247.*

— *N. din fran.*

ADMIRĂBIL, -Ă *adj., adv.* „Admirable; admiration^e”. — Vrednic de admirare, de admirat, „Incăntător, minunat”. *Ce este original în Lafontaine, este acea alegere admirabilă de cuvinte. MAIORESCU, CR. I, 17.*

— *N. din fran.*

ADMIRARE *s. f.* „Admiration^e”. — Infinitivul lui admiră, devenit abstract verbal. [Se exprimă cu admirare pentru regina trecoțoare. MAIORESCU, CR. III, 10.]

ADMIRĂT *s. a.* = admirare. Participiul lui admiră, devenit abstract verbal.

ADMIRĂȚ, -Ă *adj.* „Admirer^e”. — Participiul lui admiră, devenit adjectiv. *A, dac'a ta viață, de lume admirată... De asprele ursori nu ar fi fost curmată. ALEXANDRESCU, M. 27.*

ADMIRĂȚIE *s. f.* }

ADMIRĂȚIUNE *s. f.* }

— admirare. *Di. G... ne spune că [Junimea]... e organizată pentru admirațiunea mutuală. MAIORESCU, CR. II, 93.*

— *N. din fran. admiration (lat. admiratio).*

ADMIRATOR, -TOĂRE *adj., subst.* „Admirateur, -trice^e”. — Persoană care admiră. *Eminescu este... admirator al Vedelor. MAIORESCU, CR. II, 305.*

— *N. după fran.*

ADMIS, -Ă *adj.* „Admis, accept^e”. — Participiul lui admite, devenit adjectiv. „Primit, încuviințat, recunoscut ca bun, ca adevărat”. *Acesta e un principiu admis de toată lumea. Candidatul admis la concurs a reușit.*

ADMISIBIL, -Ă *adj.* „Admissible^e”. — Care se poate admite. *Un trecut peste limitele unui atac admisibil. MAIORESCU, D. I, 174.*

— *N. după fran.*

ADMISIBILITĂTE *s. f.* „Admissibilit^e”. — Putința de a fi admis. *Un număr oarecare de senatori trebuie să fie numiți cu anume condițiuni de admisibilitate. MAIORESCU, D. I, 64.*

— *N. din fran.*

ADMISIUNE *s. f.* = admitere.

— *N. din fran. admission.*

ADMITE *vb. III.* „Admettre^e”. — 1°. A primi (pe cineva, ceva, care întrunește condițiile cerute spre a fi primit), a încuviința. *A fost admis ca membru în societatea noastră. Sânt admis la examen. 2°. A recunoaște ceva drept bun și adevărat. Deschise o carte veche... o astrologie... bazată pe sistemul care admite pământul de centrul arhitecturii lumesci. EMINESCU, N. 44. [Se conjugă ca trimite.]*

— *N. din fran.*

ADMITERE *s. f.* „Admission^e”. — Infinitivul lui admite, devenit abstract verbal.

ADMONEȘTĂ *vb. I.* „Admonester^e”. — A mustră, a

certă pe cineva, a dojeni aspru (mai ales în calitate oficială). *Ministrul a admonestat pe funcționarul cîineat de repezite ori.* [În Transilv. și Bucov.: *admonia*.]

— N. din fran.

ADMONEȘTARE *s. f.* „Admonition”. — Infinitivul lui *admonesta*, devenit abstract verbal. „Mustrare, dojană, certare”. *Admonestarea de atunci i-a prins bine mai tîrziu.* [În Transilv. și Bucov.: *admonidre, -ere*.]

ADMONEȘTIE *s. f.* } = admonestare.

ADMONEȘTIUNE *s. f.* }
— N. din fran. (lat. *admonitio*).

ADNOTĂ *v. b. I^a.* „Annoter”. — „A face însemnări, note, la un text”.

— N. din lat. *adnotare*.

ADNOTĂRE *s. f.* „Annotation”. — Infinitivul lui *adnota*, devenit abstract verbal.

ADNOTĂȚIE *s. f.* } = adnotare.

ADNOTĂȚIUNE *s. f.* }
— N. din lat. *adnotatio*.

ADOARĂ *num., adj.* † *v. doi*.

ADOI *vb. II^a †* „Répéter”. — „A repeta, a spune din nou, a doua orară”. Cuvântul se găsește numai la P. MAIOR, IST. 150—151 și poate e formațiune a acestuia: *Ca de nu se vor și învinge* [— convinge] *celitorii cu dovezade lor, încuși cu deasa adoire sau pofitorie să se dedeă a crede, cum că asămene aledrului este zisa lui. Ci omul cel înțelept văzând odată minciuna, de mii de ori și cu jurămint de o vei adoî, nu o crede.*

— Format din prep. a- și din doi.

ADOIRE *s. f. †* „Répétition”. — Infinitivul lui *adoi*, devenit abstract verbal „Repetare”. Cfr. *adoi*.

ADOLESCENT, -Ă *subst.* „Adolescent”. — Cel sau cea care se află în vârsta numită „adolescență”. Cfr. Flăcău, fată mare.

— N. din fran.

ADOLESCENȚĂ *s. f.* „Adolescence”. — Vârsta dintre „pubertate” și „maturitate” (între 14 și 25 de ani). Cfr. Tinerețe.

— N. din fran.

ADOPTĂ *vb. I.* „Adopter”. — 1°. (Jur.) „A înfiă (cu toate formele legii), a lua de suflet”. || 2°. *P. ext.* „A primi (felul de a vedea sau de a lucra al altuia), a-și însuși (o părere a cuiu etc.)”. *Itanul se făcă, se adoptă și se și puse în lucrare.* C. NEGRUZZI, I, 319. *Slavul, adoptînd alfabetul latin, fă silă a-l împetrîță cu felurite semne.* idem, I, 347. [*Adopt* și *adoptez*.]

— N. din fran.

ADOPTĂRE *s. f.* „Adoption”. — Infinitivul lui *adoptă*, devenit abstract verbal. 1°. (Jur.) „Înfiat, luare de suflet”. || 2°. *P. ext.* „Însușire, primire a unei păreri străine, ca părere a sa”.

ADOPTĂȚ, -Ă *adj.* „Adopté”. — Participiul lui *adoptă*, devenit abstract verbal. 1°. (Jur.) „Înfiat, luat de suflet”. || 2°. *P. ext.* „Primit”.

ADOPTĂTOR, -TOARE *adj., subst.* (Jur.) „Adoptant”. — Persoană care ia de suflet, care înfiat (în mod legal). *Adoptiunea se va înscrie... în registrul actelor civile al locului unde-și va avea locul adoptatorul.* HAMANGIU, C. C. 85.

— N. format din *adoptă*, prin suf. -ator.

ADOPTIUNE *s. f.* = *adoptare* (1°—2°). (Jur.) *Adoptiunea va rămînea fără efect, de n'a fost înregistrată în arhivatul termen.* HAMANGIU, C. C. 85.

— N. din fran. *adoption*.

ADOPTIV, -Ă *adj.* (Jur.) „Adoptif”. — Înfiat, luat de suflet” (cu formele legale). *Copil adoptiv.* | *P. ext.* (după analogia lui „flu vitreg” — „tată vitreg”, etc.) *Părinte adoptiv.* | *Fig. Patrie adoptivă.* BĂLCESCU, M. V. 7/2.

— N. din fran.

ADORĂ *vb. I.* „Adorer”. — (1°. A se închina lui Dumnezeu din tot sufletul, cu toată iubirea, a slăvi Dumnezeire). || 2°. *P. ext.* „A iubi în cel mai înalt grad, ca pe un Dumnezeu căruia te închini; a slăvi în iubirea sa”. *Ochii-și vii... Atrag înimi simțitoare Ca se închină[ă] și te ado[ă]r[ă]*. ALEXANDRESCU, M. 411. || 3°. Prin abuz sensul acesta a ajuns să fie de multe ori foarte slăbit — „a iubi mult”. *Ea ascultă cu îngăduință poezile lor și jucă cu dinții preferansul, încât ei o adorau.* C. NEGRUZZI, I, 110.

— N. din fran.

ADORABIL, -Ă *adj.* „Adorable”. — De adorat, vrednic de adorare. Adese-ori întrebuințat în sens ironic. *Îl rugă s'o asculte și pe ea, spunînd c'o adorabilă naicilate c-o place psihologia și literatura.* VLAHUȚĂ, D. 59.

— N. din fran.

ADORĂRE *s. f.* „Adoration”. — Infinitivul lui *adoră*, devenit abstract verbal. *Crezi c'ai areă tu parte de-un amor mai sfînt decît adorarea ce-ai născut în mine?* ALEXANDRI, P. II, 133. *Simt o adorare în inima mea pentru tine.* EMINESCU, X, 116.

ADORĂȚ, -Ă *adj., subst.* „Adoré”. — Participiul lui *adoră*, devenit adjectiv și substantivat une-ori. *Adj. Ai și trăit... Un chip de-apururi adorat, Cum nu mai au părechi Acele zine.* EMINESCU, P. 128. | *Subst. Ca un chip ușor de inger e-arădarea adorătei.* idem, 252.

ADORĂȚIE *s. f.* } = adorare.

ADORĂȚIUNE *s. f.* }
— N. din fran. *adoration* (lat. *adoratio*).

ADORĂTOR, -TOARE *adj., subst.* „Adorateur”. — Persoană care adoră pe cineva sau ceva.

— N. după fran.

ADORMI *vb. IV.* „1—II 1°. S'endormir. 2°. Mourir. (S'endormir du dernier sommeil, s'endormir dans le Seigneur). III. 1°. Endormir, faire dormir. 2°. Endormir, assoupir, calmer”.

1. *Intrans.* Între starea de trezie și somn limba română deosebete mai multe stări, precum: a *așipi*, a *aromi*, a *adormi*, a *piroți*, a *moși*. Cele două din urmă nu exprimă propriu zis două faze deosebite în trecerea de la „a fi treaz” la „a dormi”, ci ele se referă la starea de „a fi somnoros”, adică a simți nevoia de somn. Dimpotrivă cele trei d'întău exprimă trei faze care se urmează între „a fi treaz” și „a dormi”: a *așipi*, e faza d'întău, când, în împrejurări normale, „și se închid ochii”, deci când conștiința realității începe să dispară, a *adormi* e faza a doua când „te fură somnul”, deci când începi să dormi, dar încă n'ai pierdut cu totul conștiința realității, iar a *aromi* e mai mult o variantă a fazei „adormirii” implicând, de cele mai multe ori, și începutul visării. În sfârșit a *dormi* e o variațiune a *dormirii*, exprimând o fază de somn mai ușor.

1°. *Adecă nu durmitează, nici adurmi, ce feroaste Izraîli.* PSAL. SCI. 422/12. CORESI, P. 353 (= nu va adormi, nice va așipi cela ce feroaste Izraîlteanii. ARSENIE DIN BISERICANI; „Celui qui garde Israël ne

somellera point, et ne s'endormira point." În pace deprună adormiți și răpăsuși. PSAL. SCH. 9/10. CORESI, PS. 8 (—Iară eu cu pace bună Voiu adormi deprună. DOSOFTEIU, PS. 19: "Je me couchai et je dormirai aussi en paix." În așipții și adormiți. DOSOFTEIU, ap. HEM. 360. *Aș pune rămășag. că istoria vieții d-tale o să ne facă să adormim.* C. NEGRUZZI, I, 245. *Pasărea, plecând capul sub aripicoră, ...adoarme lin.* ALECSANDRI, P. I, 19. *Adormirea de armonia cordului băttut de gânduri.* EMINESCU, P. 58. *La mine... venă, Mamă-să cât ce-adormed.* COȘBUC, B. 10. *Moșnegii... despre ciută au adormit.* CREANGĂ, P. 85. | *Fig.* „A-și pierde vigoarea”. *Instinctul n'adoarme.* KONAKI, P. 293. „A se liniști”. *Ulifete adorm.* EMINESCU, N. 51. | Pentru căderea în stare de somn greu sau chiar de letargie se spune a adormi din greu, (ca) dus sau (ca) mort. *Hei, da din greu mai adormisem!* CREANGĂ, P. 278. *Se lăsă o leacă jos pe iarbă și adormi dus.* idem, P. 158. *Obosiți... adormi ca dus.* RETEGANUL, P. V. 39/10. *Îndată a adormit ca mort.* idem, P. II, 74/10. *Pe loc cade jos și adoarme mort.* CREANGĂ, P. 215. | 2°. *Poet.* Precum se spune „a închiși ochii” în loc de „a muri”, tot astfel se poate spune „a adormi”. *Se război și adormi.* VARLAAM, C. II, 36/1. *Episcopul... după multe și mari fapte, au adormit.* ȘINCAL, HR. I, 73/1. *Sărăcul... pricând [moartea] ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște.* C. NEGRUZZI, I, 244. | Pentru claritate se poate adauga: Întru Domnul. *Moartea se exprimă în popor prin: „a adormi întru Domnul”.* ȘEZ. III, 114/123 sau: Să nu adormi în somnul de (a doua) moarte. DOSOFTEIU, PS. 39 (Cfr. *Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte*).

II. În loc de adorm se poate zice și adorm somn, construcție în care adorm are funcțiunea unui verb tranzitiv și înțelesul unui verb intransitiv. 1°. *Capul pe masă trântea... și greu somn că adormed.* TEODORRESCU, P. P. 665/123. *Înainte ce s'adoru Somnul lung și uniform.* CER. I. BĂRSEANUL P. C. 12. | 2°. A adormi somn vecinic sau somnul cel de veci = „a muri”. *Moartea se exprimă în popor prin... „adoarme somnul cel vecinic”.* ȘEZ. III, 114/123. *Nai învial să trăiești, ci să spui o minciună, două, și să adormi somnul cel de veci.* RETEGANUL, P. II 65/1.

III. *Trans. 1°.* „A aduce pe cineva în starea de adormire”. *Pre mulțigoli au adormiți.* BIBLIA (1688), 373/1. *Ingerul care te-adoarme noaptea cu glasul său.* ALECSANDRI, P. I, 214. *Miile de păsările cântau... câncele apă de duiosare, de erau în stare să te adormed.* ISPIRESCU, L. 17. *Copilul cu leagănul se adoarme.* ZANNE, P. II, 81. *Fluierul frumos cântă, Oile mi-le-adoarmed.* IARNIK-BĂRSEANU, 510/17. *Dorul lui e mare domn, Seara când li vine somn, Trebuie să-i adorm, Dimineața să-l trezesc...* idem, 126. | 2°. *Fig.* „A liniști, a alina, a mulcomi”. *Adormindă mișcărilor trupului cu privighetile cătră Domnul.* MI-NEIUL (1776), 98/1. *Cerc să adorm durerile mele cu cântării melancolice.* MARCOVICI, C. 32/12. *A, dacă'n astă lume cecă putea fi'n stare, S'aline, să adormă un chin sfâșiator!* ALEXANDRESCU, ap. HEM. 361.

[Se conjugă ca dormi și, ca și la acesta, în textele cele mai vechi și în dialecte, a trecut în u, în formele în care accentul cuvântului nu cade pe el: *adurmim, adurmi* etc.] O formă adormesc în: *Hai liniuță, puia de pește, Hai liniuță și-adormeste.* MARIAN, NA. 317 e construită pentru rimă, iar în: *Turbură tăcerea adăncă... fipetul vreunei păsăruice, care se adoarme.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 265, reflexiv mă adorm este frantuzism.]

— Din adormire: v.-ital. *adormire*, abruzez *adurmi*, v.-prov., v.-span., v.-portg. *adormir*.

ADORMIRE s. f. 1°. *Action de s'endormir. Engourdissement. 2°. Dormition de la sainte Vierge. Assomption.* — Infinitivul lui adormi, devenit abstract verbal. 1°. *Pentru că eră bun și miostiv, lui îi fu moartea*

ca un somn de adormire. MOXA, 362. *Voi, ce stați în adormire, voi, ce stați în nemiscare, N'oviziți...?* ALECSANDRI, P. II, 5. | *Fig.* „Amorțire”. *Îndată după a doua adormire a viermilor (de mătase)... trebuie să li se facă pături anume.* ECONOMIA, 219. *Visuri sfâșietoare au năvălit asupra simfiorilor mele în adormirea duhului meu.* MARCOVICI, C. 7/10. | 2°. *Spec. Adormirea Marelui Domnului sau nume: Adormirea = „Sântă-Măria-mare” (15 August). Mearse Arhanghel Gavril... și zise: „Să știi, Măria Ta, a lui Dumnezeu Născătoare, că de astăzi a treia zi te veri multă de pre pământ în certu; deci... așteaptă Adormiria ta”.* VARLAAM, C. II, 104 b. *Să o lăudăm ca pre o maică a lui Dumnezeu și cu bucurie sufltească să prăznuim Adormirea.* ANTIM, P. 36. (Traducere după grec. Κοιμησις, paleosl. *uspenie*, cfr. lat.-med. *dormitio*).

[În cele mai vechi texte și dialectal: *adurmire*.]

ADORMIT s. a. — adormire. Participiul lui adormi, devenit abstract verbal. *Grăi lor: „Lazar... au adormit, ce mery să deștept el?”* „...le [ucenicilor] părău, că de adormitului somnului grăiu.” CORESI, ap. HEM. 365. *Poveste, bună de adormit copiii de fătă.* ZANNE, V. 511.

[În cele mai vechi texte și dialectal: *adurmit*.]

ADORMIT -Ă adj., subst. 1°. *Endormi; mort. 2°. Somnolent, lent, indolent, apathique.* — Participiul lui adormi, devenit adjectiv. 1°. *Scală-se ca adormitului Domnului.* PSAL. SCH. 255/10. („Puis le Seigneur s'est réveillé comme un homme qui se serait endormi.”) *Prin satul adormit, Doar vreun căne'n somn mai latră.* COȘBUC, B. 6. | *Ori de câte ori s'a sfârșit o lumânare de ceară și a rămas numai un căpeșel, îl lipese de pământ spre a se istovi pentru sufltele celor adormiți fără lumină.* MARIAN, I, 29. | Substantivat: *Veri deșteptă adormiții.* CUV. D. BĂTR. II, 314. *La ce-am mai plânge pe-adormiții întru Domnul?* VLAHUȚĂ, P. 107. | 2°. Cu sens de participiu prezent: „Care adoarme în tot momentul”, prin urmare „somnoros”, prin urmare „înceț la treabă, apatic”. *Nu-i venă lui să-l crează nestine, că esie ne-harnic, motofol și adormit.* ISPIRESCU, L. 109. *Bade, de dugmanne multe Eu nu pot ieși din curte... Mi-or zice că-s adormită... IARNIK-BĂRSEANU, D. 66. (Cfr. ital. *addormentato*, span. *dormido*.)*

[În cele mai vechi texte și dialectal: *adurmit*.]

ADORMITĂ vb. I. †. *S'endormi doucement, s'assoupir.* — *Adurmără somnul său... De zăprecatul tău... adormitară înclecând cai.* PSAL. SCH. 237/10. CORESI, PS. 202 („Dormierunt somnum suum... Ab increpatione tant... dormitaverunt qui ascenderunt equos.”) *Ciobanii... de a somn adormitând... eră.* CONTEMIR, IST. 129. *Adormitând cu dulceață... BARAC, A. 54.*

[În cele mai vechi timpuri: *adurmită*.]

— Format din dormită, după adormi.

ADORMITĂRE s. f. †. *Assompression.* — Infinitivul lui adormiță, devenit abstract verbal. *Adormitare... = somnus lenis...; das Schlummern.* I.B.

ADORMITĂT -Ă adj. †. *Endormi (doucement).* — Participiul lui adormiță, devenit adjectiv. *De aci, a-dormitat, legându-l Dalila ca funii nouă, zise cătră el: „Sampsone!”* CALENDARIU (1814), 114/1.

ADORMITĂLE s. f. plur. tant. (Bot.) = dedite. — Diminutiv în -el din participiul adormit, nume care s'a dat acestei plante, pentru că florile ei se închid la apusul soarelui, ca și când ar adormi.

ADORMITOR -TOĂRE adj., adv. *Endormant. Dormitif, soporifique.* — Adjectivul verbal al lui adormi (format prin suf. -itor), întrebuințat și ca

adverb. *Ad. În pahar... amestecă niște buruieni adormitoare.* ISPIRESCU, L. 106. | *Adv. Un cănt frumos și dulce Adormitor sunând.* EMINESCU, P. 206. | [Dialectal și: *adormitor.* | † și dial. *-toriu.*]

A-DRĂG *adv.* v. drag.

A-DREĂPTA *adv.* v. drept.

ADRESĂ *vb. I^a.* „Adresser”. — *Trans.* și *refl.* „A (se) îndreptă către...”. *Vă exprim mulțămirea ce toți adresăm către providența cerească.* URICARIU, I. 181/15 (a. 1776). *Nu găsiră nimic mai nimerit decât să se adreseze la Poartă, cerând...* C. NEGRUZZI, I. 331. | *Spec. A adresă o scrisoare.* [La începutul sec. XIX: † *Adresaris:* S'au adresarisit ei în întrebarea către tatăl lor, DRĂGHICI, R. 107 — și † *adresui:* Niște versuri tare frumoase, adresuite către Cecilia. ALECSANDEI, DACIA LIT. 280.]
— *N. din fran.*

ADRESĂ *s. f.* „Adresse”. — 1^a. Indicarea numelui și a locuinței cuiu, în special pe scrisori și pachete care i se trimit. *Ține acest pachet... să-l dai la adresa sa.* C. NEGRUZZI, I. 208. *La adresa cuiuă = „cătră”. Un atac la adresa Ministrului.* TDRG. | *P. ext. 2^a.* Scrisoare oficială. *Am fost numit profesor cu adresa No. 8.336 din 27 Iulie 1902.* | (Comerc.) *Adresă... sinonim cu epistolă, d. ex. „Afi primul adresa noastră”.* I. PANȚU, C. C. 288. || 3^a. Expresia dorințelor unei adunări legislative către capul statului, ca răspuns la „mesagiul” de deschidere a sesiunii parlamentului (sens introdus din Anglia). *Principele... primește adresele Parlamentului.* MAIORESCU, D. II, 111. *Anul acesta n'a fost discuție la adresă.* [În sensul de „scrisoare oficială”, în întâia jumătate a sec. XIX și: † *adrés s. a. Epitropia au împărțit acei anoforă Logoătilui dreptății, pe lângă adresul ei cu No. 165, din 27 Decembrie 1843.* URICARIU, III, 45/9. | În începutul 1^a, în Sălște (Transilv.): *adredă.* Com. Banciu.]
— *N. din fran.*

ADRESĂNT, *-Ă* *subst.* (Comerc.) „Destinateur, trice, envoyeur, expéditeur”. — *Adresant = persoana care adresează ceva, trimite ceva.* I. PANȚU, C. C. 288.
— *N. din germ. Adressant.*

ADRESĂT *s. m.* (Comerc.) „Celui à qui on adresse une lettre, destinataire”. — *Adresat = persoana căreia i se adresează ceva, i se trimite ceva.* I. PANȚU, C. C. 288.
— *N. din germ. Adressat.*

ADUCĂTOARE *s. f.* (Gram.) † „Guillemet”. — „Ghilemele”, semnele citației. *Aducătoare se pune la începutul și la sfârșitul vorbii, a încheieturii sau a periodului, care se aduce [= citează] din gura altuia.* DIACONOVICI-LOGA (a. 1822), ap. HEM. 383.
— Derivat din aduce, prin suf. *-ătoare.*

ADUCĂTOR, **-TOARE** *adj.*, *subst.* „Qui apporte, qui amène, qui conduit, qui produit. Porteur”. — Adjectivul verbal al lui aduce (derivat prin suf. *-ător*). Intrebuintat une-ori ca substantiv. *Ad. Depărtează de noi... poarta cea aducătoare de peire.* LITURGHIE, (a. 1702), ap. GCR. I, 345/21. | *Aducător aminte = „care aduce aminte”: „qui rappelle à l'esprit”. † Aducător aminte de rău = „zăcăg; „rancunier”. Onuenii carii să nasc într'această planiță sânt muncitori, „mânioși, aducători aminte de rău... CALENDARIU (1733), ap. GCR. II, 26/15. | Subst. L-au dat în seamă unora din Hâncești... să-l ducă la Vasile Vodă; ce, pentru lăcomia sa, aducătorii... L-au omorât pe cale. M. COSTIN, LET. I, 301. | † și dial.: *aducătoriu.*]*

ADUCE *vb. III trans.* „I. 1^a. Apporter, amener.

2^a. *Conduir, mener, emmener, amener. Décider, faire. II. Produire, porter, apporter, procurer, provoquer, causer. III. 1^a. Approcher, diriger vers (soi). Courber. Lever la main (l'arme) pour frapper, pour lancer. 2^a. Ressembler à”.*

I. Pe lângă ideea de „a duce ceva”, a aduce ceva exprimă și ideea de „a sosi” împreună cu lucrul adus. Când direcția aducerii nu se înțelege de la sine, ea se arată printr'un adverb local, printr'un dativ sau printr'un caz prepozițional.

1^a. *Acesta au adusă pre Dan domn fărăi românești.* BIBLIA (1688), 7 pr. 26. *Aducă cu multă eglavie... rugăciuni către Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 148. *Cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni, ce aduci cu Măria Ta?* C. NEGRUZZI, I. 140. *Brudul zice: „În zadar tu, vrăjitoare, aduci viforul pe-ace!”* ALECSANDRI, P. III, 22. *Venise fada pe-usărat Cu alte fete de împărat, S'aducă apă din izvor.* COȘBUC, P. 156. *Da, de prânz, ce mi-ai adus?* IARNIK-RĂȘEANU, D. 271/1. *Fiecare își aduce zestre însemnată.* ISPIRESCU, L. 36. | *Fig. Nu aduce anul, ce aduce ceasul.* CREANGĂ, P. 235. *Banul te aduce, banul te aduce.* ZANNE, P. V, 49. | *Adesea în legătură cu „a trimite” și cu „a se duce”. Treoaze Avram Isacu să adocă ur berbecu.* CUV. D. BĂTR. II (s. XVII). *Împăratul trimise și aduce pre apostolul.* MINIHIE (1776), 35/1. *Ca să scapi de pedepsă, alt chip nu e, decât să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdes-impărat.* ISPIRESCU, L. 42. | Când sosirea ceva e neașteptată, se zice, după efectul surprinderii, că l-a adus „vântul” sau „dracul”; când sosirea e întâmplătoare, că l-a adus „lutămplarav” cu sine. *Da ce vânt te-o adus pe la noi, soro dragă?* ALECSANDEI, T. 408. *Mă dusei cu plușu n' coastă Și-aduce dracu-o nevastă.* IARNIK-RĂȘEANU, D. 110. *Întâmplarea aduce cu sine, că chiar atunci... născă... și făturișă împăratului.* RETEGANUL, P. 32/11. | *Făind-că vorba vorbă aduce, cotoșanul și boierul sătură la țafas și se înțeleseră la cuvinte, idem, L. 289. Nu știu însă cum și ce fel, ne aduce vorba a pomeni despre grauri și aci.* ODOBESCU, III, 23/29. | *Spec. A aduce vorba (deci, despre) = „a îndreptă vorbirea asupra altui obiect, a pomeni despre”...; amener la conversation sur...”. Dacă se adunară la un loc, aduseră vorba iarăși de broască.* ISPIRESCU, L. 36. | (Jur.) *A aduce pără = „a acuză în fața judecătării”. De se va dovedi că bărbotul, ce aduce pără de peacurcie asupra nevastăii sale, i-au fost mijlocitoriu, neasta să fie apărută.* CARAGEA, L. 87. || † *A aduce (I)a mijloc = „a cită în sprijinul unei afirmări”... „citer”. Încă și prorocii... așijdere grăură, drept aceia nevoință iaste să aducem și pre aceștia la mijloc... Iaste-ne destul aceasta, au aduce-toiu a mijloc și toți prorocii? MSS. (s. XVII), ap. HEM. 372. | Și simplu: a aduce. Dară să vă aduc o istorie a lui, CANTEMIR, IST. 70. | Poate după germ. „vorbringen” și: a aduce înainte. *Cuincintele lui nu sânt vrednice a le aduce înainte.* SÎNGAL, HIL II, 37/1. *Alți prăcălabi, ca aceia din Bacău... nu se aduc înainte ca martori în cărțile domnești.* IORGA, C. I. II, 155. || † *Refl. „A se referi la ceva”. Iaste aceasta se aduc[e] și ierogifică aceia... care nu știă grăi într'all chip, fără numai cu jiganii.* RETORICA, (a. 1798), ap. GCR. II, 163/29. || În loc de „a isprăvi, a săvârși, a minuna, a îndeplini, a încunoștință, a sfârși” se zice: a aduce în ispravă, la săvârșit (în sfârșire, într'u săvârșire), la mirare, și se zice și azi: a aduce la îndeplinire, la cunoștință, la capăt: *Aceș chip s'or aducă în ispravă.* DRĂGHICI, R. 254. *Ceea ce lucră cu mâinile nu se leneacă a le aduce în sfârșire.* idem, 140. [Intreba] pre sfatnicii miei, în ce chip s'ar aduce aciasta la săcărșit. BIBLIA (1688), 357/1. *Împăratul nu a putut a aduce lucrul într'u săcărșire.* PRAYLA (1814), V. Pe cei ce o văd și aduce la mirare. DIONISIE, C. 228. *Am adus la îndeplinire tot ceea ce ne-ați porocnit.* CREANGĂ, P. 272. *M'a trimis să aduc la cunoștință Măriei Voastre, că el, ci-că, poate să vă facă podul.* idem, p. 80.*

2^a. Când complementul e o ființă omenească, atunci aducea e de cele mai multe ori o „conducere”. *Aduce el în gloata lor.* COD. VOI. 54/11 (= dus-am pe el în săbtorul lor. N. TESTAMENT, 1648; II. 235). I. 235. Temerea poate să te aducă la porniri vătămătoare. MARCOVICI, D. 12/13. | *Iată în ce stare m'ai aduce!* C. NEGRUZZI, I, 19. | *Fig. „A decide”. Să aducă pe pribeagi să se întoarnă la casele lor.* ȘINCAI, ap. DDRF. 43. | „A face”. *Duhul svânt curățește pe om, până ce aduce de-l schimbă din viața cea păcătoasă.* VARLAAM, C. 202/1. † *A aduce la brazdă bună* = „a îndreptă”: „mettre qq. dans le droit chemin, corriger qq.”. *Muieroa... se tot gândi... cum l-or putea aduce la brazdă bună.* RETEGANU, P. IV, 8/1. | *A aduce la (sau în) sapă de lemn* = „a sărăci”: „ruiner qq.”. ZANNE, P. V, 547.

II. Când e vorba de o funcțiune organică, atunci a aduce = „a produce”. *Omul neînțăfat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă n'aduce.* C. NEGRUZZI, I, 8. *Vița ce n'aduce rod se taie.* ZANNE, P. I, 307. | Când nu ne gândim la acțiunea aducerii, ci la efectul, la urmările ei, avem înțelesul „a produce, a cauza”. *Ciatalele lucruri mici aduc folosinfele.* BIBLIA (1688), 7 pr. 1/1. *Pricina obțesacă s'artă un rău... ce aduce bine mare.* KONAKI, P. 265. *Limba duce mult aduce.* ZANNE, P. II, 222. *Dulceața aduce anadreață.* idem, P. III, 540. *Răsul aduce plânsul.* idem, P. II, 699. *Musca, și de nu muscă tare, Tot fi-aduce supărare.* idem, P. I, 361. *Usturoiul, când îl stricești, lacrimi îți aduce.* idem, P. I, 300. † În întrebări: *Ce-i aduce* = „ce-i folosește, ce-l împartă, ce-i pasă?”: „qu'est-ce que tu lui fais, qu'est-ce que ça l'importe?”. *Ce-mi aduce mie Mareea împărăție?* TEODORESCU, P. F. 672/123. *De-oiu petrece încă cu moșe și cu pureci și cu luna, ori de nu, cui ce-i aduce?* EMINESCU, N. 44.

III. *Aducerea* nu-i însoțită de o mișcare a aducătorului, ci numai de mișcarea unui organ al său.

1^a. „A apropia spre sine, sau spre o parte a trupului său”. *Și coșia ta bălăie O aduci la ochi plângând.* EMINESCU, P. 189. *Trandafirul, mai întâiu să-l curești, apoi la nas să-ți aduci.* ZANNE, P. I, 247. | *De aici* = „A îndoi, a încovăia”. *Ea aduce craca.* DRRF. *Moașa îi aduce [copilului] genunchiul piciorului drept până aproape de cotul mânei stânge.* MARIAN, N. 88. *Vinul-i dulce, dar te-aduce.* ZANNE, P. IV, 179 (cfr. ad us.). | Tot astfel, când „mâna” nu-i instrumental aducerii, ci complementul ei: „A mișcă spre, a îndoi spre...”. *De abia pută aduce puțin mâna spre gură.* CREANGĂ, P. 15. *Aduc mâna să-mi fac cruce.* TEODORESCU, P. F. 302 b/12. | *Spec.* Ca termen de luptă, aduce exprimă sau „mișcarea pe care o faci cu mâna (înarmată) spre a putea lovi cu putere”, sau „mișcarea prin care sucești pe adversar în luptă dreaptă, spre a-l trânti”. *Aduse paloșul cam pieziș și-i rețeză capul.* SPIRESCU, L. 28. | *Absol.* *Omul cele, ce-l îngrozește să-l ucidă, face seamă în toate fealtările... și aduce să-l lovească.* ZANNE MOLD. 60/1. | *Zmeul aduce pe Făt-frumos și-l băgă în pământ.* FUNDESCU, L. P. 31/23. *Când pe Ungurul Miel Zglobolul Bine-l aducă, Cu sete-l trântă.* TEODORESCU, P. F. 449/122. *Începură a se aduce unul pe altul.* SPIRESCU, U. 61/15.

† *A aduce din condei.* BARONZI, L. 48. = „a învăța fraza cu artă, a scrie cu finețe”: „bien tourner la phrase, donner un tour adroit à sa pensée”.

A aduce din meșteșug = „a face cu multă artă”: „faire (qqch.) artistiquement, finement”. (cfr. adus din meșteșug).

2^a. *Refl.* A-și aduce aminte (= a.) „a-și aminti”: „se souvenir, se rappeler”. b.) „a se aștepta (la ceva)”: „s'attendre, penser (à qqch.), prévoir (qqch.)”

și *Trans.* a aduce aminte = „a aminti”: „rappeller au souvenir, à la mémoire (de qqn.)”. Se construște cu acuzativul sau cu prep. „de”, „despre”. a.) *Păgânii își aducă aminte de Dumnezeu.* BIBLIA (1688), 6 pr. 1/2. *Dumnezeu i-au aduși aminte a dăca așa.* DOSOFTEIU, V. S. 87/1. *Iubită, fi-ădu-aminte De-a noastră ore pline De dragoste fierbinte.* ALECSANDRI, P. I, 139. *Ea trebui de el în somn Aminte să-și aducă.* EMINESCU, P. 265. *La adu-ți aminte, ce fi-am spus odată.* CREANGĂ, P. 168. *Fiecare colțule... îi aduce aminte cele treunde.* SPIRESCU, L. 10. *Să-ți aducă, bădăi, aminte De blăstămul ăst fierbinte!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 262. | *Absol.* *Tocmai acum, în durătul ista, mi-am adus aminte.* CREANGĂ, P. 131. b.) În unele părți (Buzău, Râmnicul-sărat, com. Rădulescu), când e vorba de o întâmplare neprevăzută, se întrebuintează a-și aduce aminte cu înțelesul de „a se aștepta la ceva”. Numai de una ca asta nu mi-a-duceam aminte!: „Vouă nu chose que je n'attendais guère?”. *Cine să-și aducă aminte de așa ceva?* = „cine s'ar fi așteptat la una ca asta, cine s'ar fi gândit că se poate întâmpla așa ceva, cine ar fi prevăzut așa ceva?”. Când cineva își amintește pe altcineva, înseamnă că seamănă cu el. De aici: *trans.* a aduce aminte (cu), sau refl. a-și aduce aminte (cu) = „a semăna (cu ceva, cu cineva)”. *Între unele coroaie [limba italienească] își aduce aminte preste seamă cu a noastră limbă moldovenească.* M. COSTIN, ap. DTRG. 24. | În mod eliptic se spune și numai: *trans.* a aduce (cu) și refl. a-și aduce, a se aduce (cu). *Jupiter Puvuș... se aduce... mult cu țălefele noastre de Păparude.* ODORESCU, III, 228/10. *O ghirantă de franze, ce își aduce ca ale maslinului.* GORJAN, II, 85. *Apoi mă mieram eu, de ce corbești așa de bine moldovenești și aduci la mers cu de-ale noastre!* CREANGĂ, P. 129. *Midhașul este un pește în culoarea șerpului... aduce la trup cu lînel.* SEZ, II, 42/10.

[Se conjugă ca duce; numai, la imperativ, se găsește, în afară de forma regulată *adu*, următoarele forme neregulate: 1.) *ădă*. *Unde fi-e acum frate-lău? Mergi, de-l adă la mine!* SBIERA, P. 175/22. Forma aceasta se datorește unei fuziuni între *adu* și *ădă*? Cel ce poruncește să i se aducă un obiect are de cele mai multe ori și intenția să-l ia în posesiune; în exemplele următoare o foarte greu de precizat, care dintre cele două intenții predomină. *O slugă a adus acest bilet.* „*Adă!*” = am zis. C. NEGRUZZI, I, 53. *Adă-mi fața ta voinăș! Ș'ai tăi ochi de desmierdat!* ALECSANDRI, P. I, 9. *Adă la mine cele trei smicele de măr dulce!* CREANGĂ, P. 273. *Adă mână și mă țartă!* RETEGANU, TR. 141/24. Și prescurtat: *Gura-i chiar un iad, Când bea, tot zice „ad!”* ALECSANDRI, T. 239; ZANNE, P. II, 177. | 2.) *ăd o*. *Adă smochine!* DOSOFTEIU, V. S. 105/1. *Fărâte, adă-mi și mie o chălcie.* MINEIUL (1776), 120/1. *Adă fără zăbavă!* *O turmă și-un păstor!* ALEXANDRESCU, M. 5. La DOSOFTEIU, V. S. 37 și cu sensul de „haidă!”, *Adă, dragă, de-ți coiu scoate... venim!* Forma aceasta, singura cunoscută la Istoromâni, cuprinde același element -o ca și *vino!* (cfr. adă = vină!), luat de la vocativele feminine (soro, Mario, etc.) | 3.) *ădă* = „(să) aducă”. *De-a fi puica mea frumoasă, Adă o sfântul sântoșoaș.* ALECSANDRI, P. F. 257 b/1. | *Odată se găsește, în rimă cu „faceă”, infinitivul aduceă:* *Și pe sus l-ași aduceă.* SEZ, IV, 132 b/23. | În vechime, aor. eră adușă, ap. HEM. 378-379. | În multe regiuni, în vorbirea repede și neîngrijită, se pierde silaba -du-, așa că se aude un verb *dice* în loc de *aduce*. *Adă sare la mioare.* TEODORESCU, P. F. 514/123. *Au îmbrăcat-o și-au as-o acas'.* JAHRESBERG, VIII, 70 (Brașov). *A să bea!* POMPILU, P. F. 57/28; VAIDA.

— Din lat. adūcō, -xi, -ctum, -ere; ital. *ad-durre*, sard. *bature*, v.-fran. *aduire*, span. *aducir*, v.-portg. *aduzir*.

ADUCERE s.f. „Action d'apporter. Offrande, obligation”. — Infinitivul lui aduce, devenit abstract verbal.

„Importat. Aducerea fructelor din Grecia a fost oprită. || *Spec.* † „Danie, prinos, jertfă”. Pără când adusă fu drept urul... de ei aducerea lor. COD. VOR. 32/2. (— până nu fu dusă fie-te-prin-carele din ei j-răva lor. N. TESTAMENT, 1648; = până ne s'au dus pentru fiestecarele dintre ei, aducere. BIBLIA, 1668: „jusqu'à ce que l'oblation fût présentée pour chacun d'eux.”) || *Aducere spre îndeplinire* = executare: „exécution”. *Aducere dar spre îndeplinire* unor asemenea planuri, cerând trebuință de mai multă vreme, au fost silit să se lase de o dată de toate celelalte lucruri. DRĂGHICI, R. 165. || (Gram.) † *Semnul aducerii* = „semnul citațiunii, ghilemele”: „guillemet”. HELIADE (a. 1828), ap. HEM. 383 (cfr. aducător). || (Jur.) *Mandat de aducere* = porunca scrisă a unui judecător de instrucție de a i se înfațișa un prevenit: „mandat d'amener”. || *Aducere aminte* = „amintire”: „souvenir”. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri*. EMINESCU, P. 138.

ADUĂ vb. I. v. adă.

ADULĂ vb. I^a. „Aduler”. — A (se) lingși pe (lângă) cineva, într'un mod josnic, servil.
— N. din fran. (lat. adulari).

ADULĂRE s. f. „Adulation”. — Infinitivul lui adula, devenit abstract verbal. „Lingșire josnică”.

ADULĂȚIE s. f. } = adulare.
ADULĂȚUNE s. f. }
— N. din fran. (lat. adulatio).

ADULĂTOR, -OĂRE adj., subst. „Adulateur, -trice”. — Adj. și subst. „Lingșitor josnic”.
— N. din fran.

ADULMĂ vb. I. = adulecă. Fig. „A prinde de veste, a mirosi (în sens figurat), a simți de departe”. *Adulmă, că Ferdinand... trimete și el soli Unguri... pofind... innoirea crâiei pe chipul său*. N. COSTIN, LET. I, A. 44/4.
— Lat. *adlmare (cfr. ulmă).

ADULECĂ vb. I. „Flairer, quêter, halener, éconter, snicre à la piste, dépister”. — 1^a. Absol. *Adulecarea se zice de fiare sau alte animale care simt prin miros pe vânătorul ce vine cu vântul asupra lor*. BARONZI, L. 100/17. *Despre corb zice poporul, că se duce cale de 24 oare după holt... cunoaște unde e holtul după miros, ceea ce se chiamă: adulecă*. (Cucuteni, în Iași), ap. HEM. 385. *Acum mi-am adus aminte, că dihania de lup adulecă și vine după fum*. CREANGĂ, P. 131. | *Trans. Dulăii...*, ca cum de departe mirosul lupului ar adulecă... CANTEMIR, IST. 130. *Abinele ceale străine adulecă miera*. ECONOMIA, 185. || P. ext. „A se lua pe urma cuiva, a urmări”. *Urmele ceale astupate și pierdute a adulecă și a le descoperi ne vom neroi*. CANTEMIR, HR. 298/4. | Fig. „A simți de departe, din vreme, a mirosi (în sens figurat)”. *Cel înțelept adulecă și simte de departe*. CRITIL ȘI ANDRONIUS (a. 1794), ap. HEM. 385. *Crăioveni, ca copoi, adulecă orice mișcare a Domniei*. ODOBESCU, I. 82/2. *Acem oameni, care adulecă galbenii*. C. NEGRUZZI, III, 116/17. [S: adulecă. | Forma *adulmără* din I. NEGRUZZI, V. 397 e, probabil, greșală de tipar, în loc de *adulecă*.]
— Lat. *adulmicare (cfr. ulmă).

ADULECĂRE s. f. „Action de flairer, de quêter; flair, quête”. — Infinitivul lui adulecă, devenit abstract verbal. *De iute adulecarea Lupului se miră*. CANTEMIR, IST. 94. | Fig. „Miroșire (în sens figurat)”. *Iute taste adulecarea adevăriții*. idem, IST. 29.

ADULECĂȚ s. a. = adulecarea. Participiul lui adulecă, devenit abstract verbal.

ADULECĂȚ, -Ă adj. „Flairé, dépisté, pressenti”. — Participiul lui adulecă, devenit adjectiv. [Contrariu: *neadulecăt*. *Nici un loc neadulecăt nu lăsară*. CANTEMIR, IST. 202.]

ADULECĂȚOR, -TOĂRE adj., subst. „Qui flairer; flairer, quêteur”. — Adjectivul verbal al lui adulecă (derivat prin suf. -ător), întrebunțat une-ori ca substantiv. *Căniul lor atăta sănt de adulecături, încât niciodată nu i-a înșelat*. SEVASTOS, N. 37/1. | Fig. *Pre cât lumina soarelui a lucră poate în organele vădătoare, pre atăta agintoreaste mai dinainte știința în mintea adulecătoare*. CANTEMIR, ap. HEM. 385. [† și dial.: *adulecătôriu*.]

ADULECĂȘ, -OĂȘĂ adj. † = adulecătore. În lup nu numai lăccare înnoasă, ce și oarece simfire adulecăoasă taste. CANTEMIR, IST. 83.
— Derivat din adulecă, prin suf. adj. -oș.

ADULȚ, -Ă adj., subst. „Adulte”. — Ajuns la maturitate. *Plantă adultă*. GRECESCU, FL. 4. 10. | *Spec.* Despre oameni. „Om mare, vârstnic”. Școală de adulți.
— N. din fran.

ADULTER, -Ă adj., subst., s. a. (Jur.) „Adultère”. — 1^a. Adj. „† Precurvar”. *O femeie adultă*. || 2^a. Subst. „† Precurvie”. *Bărbatul sau femeia pot cere despărțenia, pentru cauză de adulter*. HAMANGIU, C. C. 59.
— N. din fran.

ADUMBRI vb. IV^a. „Ombrager, faire ou donner de l'ombre, couvrir d'ombre; protéger. (Refl.) Se mettre à l'ombre, se reposer à l'ombre; s'abriter”. — *Trans.* „A umbri”. *Adumbrecu = adumbro...* beschtaten, überschtatten etwas. I.B. Fig. „A apăra”. *Județul n'are păduri... care să-l adumbrească*. I. IONESCU, D. 147. || Refl. „A se așeza la umbră”. *Copaciul, sub care se adumbrișe, eră măref.* ISPIRESCU, L. 230. | Fig. „A se așeza la adăpost”. *O, eroi, care'n trecutul de măriri vă adumbrișeți, Ați ajuns acum de modă, de vă scoț din letopiseli!* EMINESCU, P. 245. [Cfr. umbri].
— Presupune o formă mai veche *adumbă vb. I, din lat. *adumbāre*: it. *adombrare*, v.-prov. *azombrar*, v.-fran. *aombra*, — care a trecut la conj. IV sub influența lui *umbri* vb. IV (alături de *umbră* vb. I).

ADUMBRIRE s. f. „Action d'ombrager. Protection, abri”. — Infinitivul lui *adumbri*, devenit abstract verbal. | *Adumbrire = adăpost*. BARONZI, L. I, 100/1.

ADUMBRIT s. a. = adumbrire. Participiul lui *adumbri*, devenit abstract verbal.

ADUMBRIT, -Ă adj. „Ombragé, couvert d'ombre; protégé, abrité”. — Participiul lui *adumbri*, devenit adjectiv. *Băiatul rămase adumbrît într'un crânguleț verde*. ISPIRESCU, L. 289. *Apă adumbrită de dealuri*. I. IONESCU, M. 73.

ADUMBRITĂTOR, -TOĂRE adj. „Qui ombrage, qui fait ou donne de l'ombre, qui couvre d'ombre; qui protège, qui abrite”. — Adjectivul verbal al lui *adumbri* (derivat prin suf. -ător). [† și dial.: *adumbrîtôriu*.]

ADUNĂ vb. I. „1^a. Ramasser, récolter. 2^a. Cueillir, recueillir. 3^a. (Se)concentrer, (se)recueillir. 4^a. (Se)resserer, (se)contracter. 5^a. Rassesembler, (s')accumuler, (s')agglomérer, (s')amasser. 6^a. Déposer (du blé etc. dans un grenier etc.). 7^a. Amonceler, enfasser, économiser. 8^a. Collectionner. 11. 1^a. (S')assembler, (se)rassembler. 2^a. (Se)réunir, s'unir (à qqn.). (Refl.) Avoir commerce, être en relation avec qqn., fréquenter, hanter qqn. 3^a. (Refl.) Se rencontrer. 4^a. (Refl.) Se joindre

s'accoupler. III. *Additionner*. (Refl.) *Monter* (à), s'élever (à)*.

Sensul fundamental al lui *adună* e „a aduce la un loc ceea ce se află răspândit”, stă deci în opoziție cu „a împrăștiu”. S'au *înt...* să *adune* *ciele împrăștiate*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 389. Se apropie deci mult de sensul verbului „a strânge”, fără ca să conțină însă, ca aceasta, ideea fundamentală a unei prusuni.

I. Când nu e vorba de ființe, avem sensurile: 1°. *Trans.* „A strânge”. „Ce-*adună* Dumnezeu fan?” — „Că n'adun de dorul tău, C'adun de necazul meu.” DOINE, 271. | *Absol.* Am *cosit și-am adunat*. MARIAN, SA. 38. *Secerat, unde n'a semănat, și adună, unde n'a secerat*. ZANNE, P. I, 282.

2°. Când *adunatul* se face de pe jos, avem sensul „a strânge (de pe jos), a culege”. *Trans.* Și *niște surcelele adună*. CORESI, ap. GCR. I, 21^{1/2}. De la copacii căzuți și bazele *adună crăile* (: „arbore delecta quibus ligna colligit”). ZANNE, P. I, 146. *Merg s'adune mură fetele*. COȘBUC, F. 127. În calea ei începu a curge... mărăgăritare; iar meseni... se plecără și le *adunără* IȘPIRESCU, L. 40. *Îi venă să descalce, ca să adune câte un mănunchie de flori*. idem, L. 17. | *P. ext.* *Priviți, cum albinele culegau ceara și adunau mierea*. idem, L. 381.

3°. „A aduce din toate părțile la un singur loc”, poate fi identic cu „a concentra”. *Trans.* și *refl.* Se *prind de mâni și se desprind*, S'adună *n cerc și iar se întind* și *pe pământul tropolind*. COȘBUC, B. 21. | *Fig.* Și-*am adunat pulețile ce-i mai rămăse și s'au tras la uscat*. DRĂGHICI, R. 34. De când am văzut *vicandiera regimentului, nu-mi mai pot aduna gândurile pe acasă*. ALECSANDRI, ap. HEM. 395. *Adună-ți mințile, și spune-mi lămurit!*

4°. Concentrarea aceasta poate să aibă de obiect și părțile mai departate ale aceluiași lucru. „A (se) strânge la un loc”. *Trans.* și *refl.* La *pieptu-i mântă neagră în falduri și-o adună*. EMINESCU, P. 204. *Floare de cicora, Cu ochi după soare, Când roiu rădări, Ea s'o'neseși...; Când roiu scăpătă, Ea s'o adună*. POP, ap. HEM. 396.

5°. Efectul aducerii lui multor lucruri la un loc este de cele mai multe ori o „îngrămădire”. *Trans.* și *refl.* Vântul *adunat-a de flori de teiu troiene*. EMINESCU, P. 212. *Furca loarce, fusu-adună*. DOINE, 76^{1/2}. *Vezi părțile de lacrimi, ca le poale-ți se adună*. KONAKI, P. 86. | *Fig.* Mi-a murit o căcă, mi-a sură... *Întro lună s'au adunat toate nevoile pe capul meu*.

6°. Când îngrămădirea se face cu scopul de a duce lucrurile în siguranță, avem sensul „a (se) depune, a (se) pune în depozit”. *Trans.* și *refl.* Ce *voiu face, că n'am unde adună rodul meu*. POFA IOAN DIN VINȚI (a. 1683), ap. GCR. I, 271^{1/2}. [Locul unde] se *adună bucatele trebuie curățat*. ECONOMIA, 53.

7°. Când scopul este înăvuierea, avem sensul „a strânge avere, a face economii”, stă deci în opoziție cu „a cheltui, a risipi”. *Trans.* și *refl.* *Boierii se bucurară...*, ca să *adune nouă avuții din sudoarea poporului*. C. NEGRUZZI, I, 150. *Greu se adună parame și ușor se cheltuește*. I. IONESCU, C. 244. *Străduiește-te, bărbate, S'adună multe bucate, Că și eu m'oiu strădui, Până ce le-oiu risipi*. IARNIK-BĂREANU, D. 454. *Adună* (sau: *strânge*) *banii albi pentru zile negre* = *Adună alb în câpistere*. ZANNE, P. V, 54; III, 69. A *dat cu mână și nu poate să adune cu picioare*. idem, P. V, 245.

8°. Scopul este facerea unei colecții. „A colecționa”. *Trans.* și *refl.* *Adună hârtoage vechi*. | „A strânge prin colecție”. S'au *adunat multe mii de lei pentru orfanii acestui oraș*.

II. Despre oameni sau ființe. 1°. *Trans.* „A aduce la un loc”. Și *adură* *cela ce eră lucrători și le zise...* COD. VOR. 8^{1/2}. (= pe carii *adunându-L*. N. TESTAMENT, 1648; = pe carii *adunând...* BIBLIA, 1688; „les assemblée, avec d'autres qui travaillaient.”) *Adunară gloatele, de scosaseră pre Numitoriu*. MOXA,

ap. GCR. I, 59^{1/2}. S'au *ostenit prea mult Mihaiu-Vodă s'adune ostași, și au și străns*. ZILOT, CRON. ap. HEM. 389. *Să te-*aud* din corn sunând și Moldova adunând*. EMINESCU, P. 163. *Făcă clacă, adunând pe toți copiii din sat*. IȘPIRESCU, L. 67. *Par'că a tunat și i-a adunat*. PANN, P. V, II, 136. | *Refl.* „A se strânge, a veni la un loc”. *Tot orașul Chișinăului se adunase, ca să privească ațerparea de cai*. C. NEGRUZZI, I, 35. *Grauri... se adună, de petrec în stoluri*. ODOBESCU, II, 31^{1/2}. *Ce tună n'edgându și ciutele s'adună?* (Clopotel). GOROVCI, C. 88. *Atunci bucuria albinelor! Se lasă jos cu toatele și se adună ciocă în pădure*. CREANGĂ, P. 238. *Toată herghelia se adună împrejurul lui*. IȘPIRESCU, L. 28. *La voie bună Românii s'adună*. = *La masa gata se adună mulți mustrerii*. = *La un puț bun mulți voinici se adună*. ZANNE, P. VI, 286; III, 647; III, 325. În urma bătăliei mulți voinici se adună.

2°. *Trans.* „A intruni”. *Cine are multe fete, adună nebulii de pe drumuri*. ZANNE, P. II, 124. | *Refl.* „A se intruni”. *Că am împărății pământului adunară-se depreună*. PSAL. SCH. 148^{1/2}; CORESI, PS. 125. (: „quoniam ecce reges terrae congregati sunt.”) *L'apusul soarelui... se adoră ingerii și se închină Domnului*. CUV. D. BĂTR. II, 191 (s. XVI). *Se făcuse de șire tularor boierilor, să se aduce a doua zi*. C. NEGRUZZI, I, 148. | *Și porânci loră, zicându: Eu mă adună la oamenii miei*. PALIA (1582), ap. GCR. I, 36^{1/2}. (: „Je m'en vais être recueilli vers mon peuple.”) | *P. ext.* „A se uni”. *Această zavistie poale face pe toți să se adune așvârți*. E. VĂCĂRESCU, IST. 253. | „A fi des împreună, a fi mereu în contact”. *Spune-mi cu cine te aduni, ca să-ți span ce fel de om ești*. ZANNE, P. IV, 197. „Dis-moi qui tu hantes et je te dirai qui tu es”.

3°. † *Refl.* „A veni în contact” și apoi „a se întâlni”. *Se adună cu Petru*. DOSOFTEIU, V. s. 179^{1/2}. *De la Focșani, despărțindu-se de Doamna sa, nu s'au mai adunat*. N. COSTIN, LET. II, 28^{1/2}. *Se duse la marele Mitrofan și adunându-se cu dînsul...* MIHEIL (1776), 192 ^{1/2}.

4°. † *Refl.* „A se împreună (despre bărbat și femeie)”. *Ma'nte, până nu se adunase ei, află-se adun în mațe Duhul sfânt*. MSS. (s. XVII). RADE D. MĂNICESTI (1574), ap. HEM. 392. *Tot trupul după neam se adună și la cel de poltriva lui se ca lipi bărbatul*. N. COSTIN, LET. II, 48.

III. (Aritm.) *Adună* e termenul românesc pentru „a adăuna”. *Trans.* Pentru a *adună doi sau mai mulți numeri între ei, îi vom scrie unul sub altul*. CLIMESCU, A. 21. | *Fig.* El *numără în gându-i și anii* i *adună*. EMINESCU, P. 214. | *Refl.* „A se urcă”. *Toată suma familiilor birnici abia se adună până la 91400*. DOC. (a. 1814), ap. TDRG. 476.

[În textele vechi și în dialectele care au pe n rotacizat: a *adură*. La prezente se găsește în Tihău (Someș) forma *aduiu* (cfr. spun = spuii, sau sar = saii): *Bună ziua, moș bătrân, Ce-*adui* Dumnezeu fan?* JAHRESBER. VI, 49. | DOSOFTEIU întrebuințază și prezentul *adunește*. *Toată adunează puscaria beșaricilor*. ap. HEM. 396.]

— E lat. *adūnare* (ad + unum): ital. *adunare*, v.-prov. *aunar*, v.-fran. *aūner*, span., portg. *adunar*.

ADUNĂRE s. f. „I. Amas, masse. Action d'amasser, de recueillir, de récolter; récolte. Recueil. II. 1°. Assemblément, troupe, multitude, foule. 2°. Rendez-vous, rencontre. 3°. Réunion intime, compagnie; soirée. 4°. Assemblée, réunion; conseil. 5°. Compagnie. III. *Addition*”.

Infinițivul lui *adună*, devenit abstract verbal, concretizat în parte.

I. Mai rar despre lucruri. Numi *Dumnezeu uscatul: pământ și adunările apelor numi mări*. BIBLIA (1688), ap. HEM. 399 (= și strînsul apelor numi mare, CORESI: „et il nomma l'amas sa des eaux, mers.”) | *Adunarea* [grăului] *în câm*. I. IONESCU, C. 35. | *Din*

toate făcând adunare, a alcătuit Coraulul. E. VĂCĂ-
RESCUL, IST. 247/11. Adunare de pilde bisericesti și
filosofice, de C. Goleacu, Buda, 1826.

II. Mai des despre persoane. 1°. Când unirea mai
multor persoane e întâmplătoare, atunci predomină
ideea înfățișării ei ca „multime, ceată, gloată”. *Cla-*
tele îngerșii și adunările omenești s'au împreunat.
MINEIUL (1776), 49/1.

2°. Când întrunirea mai multor persoane urmă-
rește un scop și acest scop e întâlnirea personală,
avem (la Cronicari) sensul de „întâlnire, întâmpinare”.
„A doua zi au purces la adunarea sa cu
Nicolai-Vodă. N. COSTIN, LET. II, 86. Sotul au mers
la curte intru adunarea Domnului. E. KOGĂLNIC-
EANU, LET. III, 323/11.

3°. Când întâlnirea mai multor persoane se face,
în viața privată, în vederea petrecerii, adunare are în-
țeles de „petrecere, sindrofie, șezătoare, serată etc.”.
N'am mulfămire în adunările zgomotoase, unde dome-
nește eticheta. C. NEGRUZZI, I, 64. El mergă fără
șfială în adunările cele desfășurate. MARCOVICI, D. 21.
Bună vreme, la cinstita adunare și la cinstiții socii
mari! POP. (Orație de nuntă), ap. HEM. 400.

4°. Când întâlnirea mai multor persoane se face
cu scopul de a lua hotărâri privitoare la viața pu-
blică, atunci adunare e sinonim cu „întrunire” sau
„săbor”, după cum ea se prezintă cu caracter tre-
cător sau durabil. Adunare de putearnici cercară
sufletul meu. DOSOFTEU, (= adunarea celor tari...
BIBLIA 1688; = zborul vrăztoșilor cerșură sufletul
meu. CORESI (1577); = și săbor de cei tari cereși
sufletul meu. ARSENE D. BISERICAN (s. XVII); = și
sfatul putearnicilor căutără sufletul meu. SILVE-
STRU, 1651), ap. HEM. 401. Și căutând la el toți
ceia ce se ședea în adunare, văzură fața lui ca o față
de inger. BIBLIA (1688), ap. GCR. I, 284/11. Adunarea
sau săborul a toată țara. BĂLCESCU, M. V. 9/22. Pro-
iectam să vorbesc la adunare în favorul lor. C. NE-
GRUZZI, I, 221. Dar să ne întorcem iară la Di-
vanul ad-hoc. Aici, ca în toate adunările de felul
acestora, se făcea vorbă multă. CREANGĂ, A. 152.
Adunarea bătrânilor m'a însărcinat cu aceasta.
ISPRESUCU, L. 141. | Spec. (Instiț.). La noi Regulam-
entul Organic de la 1831 n'a făcut decât a sile-
miza sub numele de Adunare Obștească o veche
instituție românească, analogă cu așa numitele
„Etats généraux” din Franța. HEM. 400. Adunarea
deputaților = „Camera (deputaților)”.

5°. Prin faptul că mai multe persoane se întrune-
sc în vederea unui scop determinat, se admite, de
cele mai multe ori, și existența unei comunități de
vederi, care ne conduce la sensul de „întovărășire”.
Adunarea mea cu tine îmi este prea scumpă. GOR-
JAN, H. VI, 110. Cine are adunare cu cei fără ru-
șine e tot într-o defăimare. ZANNE, P. IV, 199.

III. (Aritm.) „Adițiune”, operație opusă „scăderii”.
Adunarea este o operațiune, care are de scop să for-
meze din mai mulți numeri dați unul singur. CLI-
MESCUL, A. 18.

ADUNĂT s. a. „1°. Action de rassembler, de ras-
masser, de réunir, d'accumuler, de recueillir, de ré-
coller, d'additionner. Récolte. Possession, domaine.
2°. Assemblée. — Participiul lui adună, devenit ab-
stract verbal. 1°. Despre lucruri. Smintirea fănuului
la uscat, adunat și clădit... I. IONESCU, C. 109. *Îl*
întrebă, dacă a găsit mulți oameni pentru a doua
zi la adunat. CIOCARLAN, LUC. V, 125. | *Toată vara*
l-am rugat Să-mi dea bani de adunat. ALECSANDRI,
P. P. 259/11. | † Puse el... județ în tot adunatul său.
PSAL. SCH. 344/11; CORESI, PS. 290. (: „il l'établit... pour
dominer sur tout son domaine.”) | 2°. † Despre
persoane. Pomenească adunatul tău cu ai tăi
afiată. PSAL. SCH. 229/11; CORESI, PS. 195. (= „adu-
ți aminte de adunarea ta”, cu glosa: „săborul”.
SILVESTRU, A. 1651; „memento congregationis
tuae.”), ap. HEM. 401.

ADUNĂT, -Ă adj., subst. „1°. Réuni, rassemble; ra-
massé, mis de côté; composé, additionné. 2°. Assemblée,
rassemble; réuni. — Participiul lui adună, devenit
adjectiv, substantiv une-ori. Adj. 1°. Despre lu-
cruri. Într'insul se văd adunate marginile cele mai
departate. MARCOVICI, C. 11/11. | *Cumplita iară cerne*
neri de zăpadă, Lungii troieni călătore adunate'n
cer grămadă. ALECSANDRI, P. III, 9. | *Când are toate*
adunale, Atunci la toți este frate. ZANNE, P. V, 11.
| *Las vouă cu grain limpede, cu limba deslegată*
și cu mințile adunate, adiala mea. JIPESCU, O. 57.
| † „Compus”. Așijdare, precum ceasul este adunat
din patru cferțuri... N. COSTIN, ap. GCR. II, 9/17.

2°. Despre persoane. A prins poporul adunat să
joace'n drum după tilinci. COȘBUC, B. 21. | *Al patrule*
săborul a toată lumea, adunat în Halchidon. CUV.
D. BĂTR. I, 431. | *Luna... privecă... două umbre adu-*
nale și cu drag îmbrățișate. ALECSANDRI, P. I, 101. |
Subst. Mergând între adunații și dându-le bună
zina... PANN, P. V, II, 145.

ADUNĂTOR, -TOĂRE adj., subst. „Qui (r)assemble,
ramasse, réunit, recueille, met de côté, accumule,
additionne. Collectionneur. Ramasseur. — Adjectivul
verbal al lui adună (derivat prin suf. -ător), devenit
une-ori substantiv. Așa se dovedește... că învătura
este cea mai de treabă și cea mai de folos adunătoare.
URICARIUL, I, 69/11. | Spec. Muncitor însărcinat cu adu-
narea fănuului cosit (cerealelor etc.). Vere'o 50 de co-
sitori, 40 adunători, să-mi cosească fân cu flori.
TEODORESCU, P. P. 687. [† și dial: adunătoriu.]

ADUNĂTURĂ s. f. „1°. Ce qu'on a ramassé, mis de
côté; économie. Assemblée, réunion. 2°. Assemblage;
ramas, ramassis. — 1°. În deosebire de „adunare”,
adunătură are rar un înțeles bun. Când e vorba de
lucruri, însemnează „strănsură, ceea ce s'a adunat
și s'a pus de o parte”. Mergând pe la șură, Nu văd
pic de-adunături. DOINE, 172/11. MARIAN, SA. 202. Să
te apere numă Dumnezeu, casa ta, bolă toată, miera
ta, pământul, copilași, adunătura ta. JIPESCU, O.
126. | Când e vorba de persoane, e sinonim cu „adu-
nare”. Adunătura sfinților apostoli. DOSOFTEU, V.
s. 43/11. Un pușin număr de oameni, tot în cele îm-
părțit; Îns'aceia adunătură era mândră de privit. C.
NEGRUZZI, ap. HEM. 406. [† 2°. Mult mai des, și în
limba literară de astăzi în mod exclusiv, adunătură
are un sens peiorativ, însemnând „o „strănsură de
obiecte și mai ales de oameni fără valoare, la întâmp-
plare, fără nici o potrivire, din toate părțile, con-
fuză etc.”. Au bălăt pe niște adunături, ce era cu Va-
siliu Hăbășescu. I. NECULCE, LET. II, 243/11. D'apoi
cîlșugării? O adunătură de zănapași dugliși, din
toată lumea. CREANGĂ, A. 120. Deosebirea între „adu-
nare” și „adunătură” se vede din exemple ca: Ob-
șteasca... Adunare au ajuns o adevărată adunătură
slugarnică. ALECSANDRI, ap. HEM. 400. Vănează
aplauzele unanime ale unei adunări, la rigoare ale
unei adunături. CARAGIALE, S. U. 35/11. [Plur. -ături]
— Derivat din adună, prin suf. abstr. (și peior.)
-ătură.

ADUPLECĂ vb. I. † „Amener (qqn. à faire, à croire
qch.), persuader, décider. — „A înduplecă”. Bătrâna
mă îmblânzi cu vorbele ei și mă aduplecă să crez
că sărutarea ne e lucrul rău. GORJAN, H. I, 159.

— Dintr'un tip *aduplicare (cfr. înduplec).

ADURMEC s. a. „Flaire”. — „Adurmecare”. În
frunte Merg căldăreții masilici și căniți cei tari în
adurmec. COȘBUC, E. 69/20.

— Substantiv postverbal din adurmecă.

ADURMECĂ vb. I. = adurmecă. Copoiul adur-
mecă dăra fiarei prin fărâncă. ODOBESCU, III, 147/11.
Un căfeluș... adurmecă lupul cale de trei zile. RE-
TEGANUL, P. III, 35/20. | P. ext. „A se lua pe urma

cuivă, a urmări^o. Darius... apucă spre apus... adurmeacănd pu fugarii adversari. HASDEU, I. C. 210. | Fig. „A prinde de veste (de ceva)”. Această tendință o adurmeacă Românii și căutară s'o zădărnicească. SHIERA, F. S. 157.

— Modificat din adalmecă, după cuvântul urmă.

ADURMECĂRE s. f. „Action de dépister, flairé”. — Infinitivul lui adurmeacă, devenit abstract verbal.

ADURMECĂȚ s. a. = adurmeicare. Participiul lui adurmeacă, devenit abstract verbal.

ADURMECĂȚ, -Ă adj. „Flairé, dépisté, pressenti”. — Participiul lui adurmeacă, devenit adjectiv.

ADURMECĂȚOR, -TOĂRE adj. subst. „Flairéur”. — Adjectivul verbal al lui adurmeacă (derivat prin suf. -ător), întrebuințat une-ori ca substantiv. [† și dial.: adurmeacătoriu.]

ADURNI vb. IV. v. adorni.

ADURNITĂ vb. I. † v. adornită.

ADŪS s. a. = aducere. Participiul lui aduce, devenit abstract verbal. 1°. Adusulă sfintelor moști a părintele nostru Ioan. DOSOFTEIU, V. S. 36. Baba Dochie, dându-i noru-sa fragii, și neștiind nimic despre toată întâmplarea ca aflarea și adusul fragilor, crezi... că... a sosit... primăvara. MARIAN, SE. II, 101. Unele mame, pe lângă descăntecul de adusul somnului, îi mai fac scâldători. ȘEZ. II, 131/100. | † „Danie, prinos, jertfă”. Cumnădare și aduse nu uruși. PSAL. SCH. 125/11; CORESI, PS. 105 (: „oblationem noluiti.”) | † Aminte adus = „amintire”. Eu voi-mi te-ada adesta Văt, câmpuri, munți, grădine, Unde-am trăitcutine... Câte aminte-aduse! I. YĂCĂRESCU, 182/11. | [Plur. -duse și -dusuri. MARIAN, V. 68.]

ADŪS, -Ă adj. 1°. Apporté, amené, produit. 2°. Moyé, courbé, recourbé. — Participiul lui aduce, devenit adjectiv. 1°. Se răsfira un nor De-un rece vânt adus. COȘBUC, F. 77. Roadete jertfelor aduse pe câmpul de războiu. MAIORESCU, D. II, 213. Va curmă bună-nuile aduce asupra ei, arătând adecăru. REȚEGANUL, P. II, 28/11. | Vorba [lor e] adusă cam pe nas. ȘEZ. IV, 16/11. | Baia eră pardosită cu... marmură... și adusă din meșugul apă. încât inchipucă fel de fel de flori. ISPIRESCU, L. 38. | 2°. „Îndoit, încovăiat” (cfr. aduce III). Forma foarte comună a lulețelor ardeleneste... are coada adusă melc. ODOBESCU, II, 296. Șuer afine... poleca Arnăuților cu fes roșu și cu iatagan adus. DELAVRANCEA, S. 165. Un tânărlungăreț... și cam adus de spate, făcând corecluri. VLAHUȚĂ, D. 40. Nasul îi eră cam adus, ca de cultur. ISPIRESCU, U. 28/20. O... lighioale... cu barba adusă, de păreă că stă să o apuce de nas. Idem, I. 206.

ADUSĂȚURĂ s. f. „Maladie apportée de quelque part”. — Orice boală presupusă a fi adusă în casă prin farmece sau vrăji. Tu căteă linsă, prelinsă, Tu stii de toate adusăturile, De toate pusăturile... MARIAN, V. 175. [Plur. -furi].

— Derivat din adus (part. lui aduce), prin suf. abstr. (care derivă numiri de boale) -ătură.

ADUSOĂRE s. f. † „Emporment”. — „Aducere”. Trecurile de gânduri și de patimi adusori și adăncuri de păcat, ticălosul meu suflet învăluesc. DOSOFTEIU, ap. HEM. 408.

— Derivat din adus (part. lui aduce), prin suf. abstr. -oare.

ADVĂRS s. a. † „Phylactère, talisman”. — Un fel de fruntare sau brățări pe care sânt scrise părți din legea evrească, ce și le pun Evreii, când spun ru-

găciunea. Toate faptele lor le fac, pentru să se arate oamienilor, că-și lărgesc adăvarele lor și-ș lărgesc poalele veșmintelor. BIBLIA (1688) (— că-și lărgesc adăvarele lor. N. TESTAMENT a. 1693; = lărgindu-și fruntările lor. N. TESTAMENT a. 1648; „car ils portent de larges phylactères.”) ap. HEM. 409. | P. ext. „Talisman”. Poartă la sine argare sau ierbi, ca să nu se apropie nemica de dânși. ȘAPTE TAINÉ (a. 1645), ap. TDRG. 25. [Și: argăr.]

— Etim. necunoscută. Tikin (Wörb. 25) îl derivă din turc. edevăr, plur. din dever, „inel”, iar Hasdeu (Etym. magn. rom.) din ebreul hadecarim, „precept”.

ADVENTIV, -Ă adj. (Șt. nat.) „Adventif”. — Care vine (crește) mai târziu. Rădăcini adventive. — N. din fran.

ADVERB s. a. (Gram.) „Adverbe”. — Acea parte a vorbirii, cu-și neschimbătoare, care întregeste înțelesul verbului (al adjectivului sau al unui alt adverb). Adverb de timp.

— N. din fran.

ADVERBIĂL adj. adv. (Gram.) „Adverbial. Adverbialement”. — „Cu funcțiune de adverb”. Locuțiune adverbială.

— N. din fran.

ADVERS, -Ă adj. (Jur.) „Adverse”. — „Potrivnic, protivnic”. Partida adversă.

— N. din fran.

ADVERSĂR, -Ă subst. „Adversaire”. — „Potrivnic, protivnic”. [Este un timp] când se cuvine, ca cănătorul să-și pună pușca și poșta lui în cuiș și să dea nevinoacilor săi adversari... răgaz. ODOBESCU, III, 38/11. Foile politice... sânt pline de personalități la adresa celor ce susțin o opinie contrară, jurnaliștii se tratează de inimici, nu de adversari. MAIORESCU, CR. I. 210.

— N. după fran.

ADVERSATIV, -Ă adj. (Gram.) „Adversatif”. — Care arată opoziție, împotrivre. Conjunctiune adversativă.

— N. din fran.

ADVOCĂȚ s. m. „Avocat”. — Persoană, care, în virtutea unei diplome, are dreptul de a reprezenta afacerile particularilor înaintea forurilor judecătorești. De va cuteză cinecă prin vicloșug a face alcătuire între advocați... PRĂVILA (1814), 16. Neîntăriat să inchei alcătuire cu vreun advocat din cei vestiți la gură. I. NEGRUZZI, II, 30. | Ironie. Ori-ce persoană, care se face apărătorul aiteia, sau al unui principiu, al unei teorii etc. [După fran. și: avocăt.]

— N. din lat. advocatus.

ADVOCĂȚEASĂ s. f. „Femme d'avocat; femme-avocat”. — Termin familiar. „Soție a unui avocat. Femeo-avocat”.

— Derivat din advocat, prin suf. moț. -easă.

ADVOCĂȚESC, -EĂSCĂ adj. „D'avocat”. — Cu privire la advocat, de advocat; mai des în sens rău: „cărciogăresc”. Nu mai umbă cu astfel de apucături advocățești. [Și: avocățesc.]

— Derivat din advocat, prin suf. adj. -esc.

ADVOCĂȚIE s. f. = advocatură. [Și: avocație.]

— Derivat din advocat, prin suf. abstr. -ie.

ADVOCĂȚIME s. f. „Ordre des avocats, barreau; ensemble des avocats”. — Colectivul lui advocat, derivat prin suf. -ime. „Breasia advocaților”. Împotriva acestui proiect de lege se va răzvrăti toată avocățimea din țară. [Și: avocățime.]

ADVOCATLĂC s. a. „Ruse, artifice, stratagemă, fi-nasserie, subterfuge d'avocat”. — Tertip, şiretenie, apu-cătură advocat[escă]. [S]: avocatlăc. | Plur. -lăcari.]
— Derivat din *advocat*, prin suf. abstr. (şi pe-lor). -lăc.

ADVOCATŪRĂ s. f. sing. tant. „Profession d'a-vo-cat, barreau”. — Profesiune de avocat. *Ştii ce-a-ş zice? Să laşi pensionul şi să te apuci de avocatură.* VLAHUŢĂ, D. 215. [S]: avocatură.]
— N. format din *advocat* şi suf. abstr. -atură (germ. Advokatur).

ADVŌN s. a. (Arhit). „Narthex”. — Porticul dina-ntea, „corăbie” în bisericile creştine, tinda din lăuntru a bisericii. *Planul, lipsit astăzi de peristil sau tinda deschisă exterioră ce s'a dărâmat, oferă... după principiile clădirilor bizantine, două corpuri principale: în faţă, un narthex sau avon pătrat, şi din dosu-i, un atrium sau chora, formând o cruce cu latură egale... ODOBESCU, I, 389. Tăiat... de uşa laterală, care dă trecere din adevn la chora este chipul Doamnei Chajne. Idem, I, 415.*

— Etimologie necunoscută (Cfr. avon.)

AĒD s. m. „Ādē”. — Cântăreţ şi poet din epoca primitivă a vechilor Greci care, la sărbători şi pe-treceri, îşi recită şi cântă singur versurile. *Negreşit că cei d'întâi azei (ἀοιοί) sau cântăreţi ai Eladei au cântat... poezii de dor. ODOBESCU, I, 199.*
— N. din fran. (= gr. ἀοιδός).

ĀER s. a. I. 1°. *Air* 2°. *Climat, temps, tempéra-ture*. 3°. *Atmosphère, espace, ether. Hauteur (des cieux)*. II. *Air, expression, physionomie, aspect, ma-nière, façon*. III. *Air* (chant, mélodie).

I. 1°. În înţelesul material. Din patru acestea stăiu în aer sau făcut veduta aceasta lume: den foc, den aer, den apă, den pământ. APOSTOLUL (a. 1683), ap. GCR, I, 260¹³. Niste hrube... pline de aer şi de aburi. DRĂGHICI, E. 113. Acolo singurătatea, aerul curat, deşteptură în inima mea succesiva doamnei B. C. NEGRUZZI, I, 60. Carpaţii cu aer curat De Unguri e prezăut. ZANNE, P. VI, 430. Aerul e viu şi proaspăt!... El trezeşte şi învie Pieptul, inima şi ochii, peste care lin adie. ALECSANDRI, P. III, 62. Noaptea inundase pământul cu aerul ei cel negru şi răcoare. EMINESCU, N. 22. Ea părea mută într-un aer de aur. Idem, N. 8. Armăsarul suflă cu o nare... răcoare, iară cu altă nare... aer înfocat. ÎMPRESCU, L. 31. Să mă duci... pe aerul vântului. ŞEZ, IV, 220¹³. | *Spec.* „Aer curat”. Am eşit puţin la aer, sau să mă iau aer = să mă plimb pe afară, să respir aer curat.

2°. Întru cât schimbările timpului înraurese asupra noastră prin mijlocirea aerului, acesta capătă sensul de „temperatură, vreme, climă”. În *Brazilia*... aerul este mai caldămpărat. DRĂGHICI, R. 29. Plecând cu aer priincios... ajunserăm într-un ostrov. GORJAN, H. I, 148. Numa... mergea dimineaţa la plimbare ca să mă schimbă aerul. BELDIMAN, N. P. II, 100. Ia fară airu, codru, ceru... te'nusăi aşă de pulernic, că pari c'oi hi mai aproape dă Dumnezeu. JIPESCU, O. 36. | *Fig.* „Influenţa locului, a mediului”. *Curăd n'a lipsit de a se molipsi de aerul acestui oraş.* C. NEGRUZZI, I, 20.

3°. Din pricina transparenţei, aerul poate fi luat ca spaţiul între cer şi pământ, „văzduh”. Din două una îi alege: sau în aer, sau pe pământ să lă-cueşti. CANTEMIR, ap. HEM. 413. Dobitoi şi jivină, ce trăsce prin aer, apă... KONAKI, P. 294. Frunzele cad, zbor în aer. ALECSANDRI, P. III, 7. În aer ru-mene vâpăi se'nţind pe lumina'ntrăgă. EMINESCU, P. 266. *Coroana... atâta se'ncredinţă prin aer, până Dumnezeu o trimetea pe capul celui vrednic.* RETE-GANUL, P. III, 1/10. *Pală n'ae fulgeră, Capul mără-cesc zbură.* ALECSANDRI, P. P. 114¹⁰. *S'a dat lupul de trei ori în aer.* ŞEZ, IV, 175¹³. | *Fig.* E ceva în

aer = sânt semne că se pregăteşte ceva (în ascune). | *Aerul fiind straluc ce n'acopero poate fi luat şi ca ceea ce e deasupra noastră: „înălţime, slavă”. Desfă-tările tale pulbere şi fum, carele cu mare grosime în aer să înalţă.* CANTEMIR, ap. GCR, I, 324¹³. *Indianul... pre Dumnezeu vede'n aer.* KONAKI, P. 263. *El'n aer repede-au ajunse.* ALECSANDRI, P. I, 192. | *Spec.* Ciocărlanul... ajunge tocmă lăndă cerii, în aerul cel turbat. MARIAN, O. I, 350. (Nota: Poporul român din unele ţinuturi ale Transilvaniei susţine că lângă bolta cerului se află o pătură de „aer” sau „vânt turbat”).

II. După fraţureşte, găsim de timpuriu şi sensul de „înfăţişare, aspect, expresie, fizionomie”. *Ea aveă chipul înfelept...* aerul feţii sale străducit. CIRIL şi ANDRONIUS, ap. HEM. 415. *Ată alifio... Cei mai urite stăfie îi dă aer drăgostea.* PANN, P. V. I, 172. *Ce aer triumfător!* MARCOVICI, C. 113. *Ah! am strigat, luând un aer, cât am putut mai melodramatic.* C. NEGRUZZI, I, 49. *Un aer de nobilă moliciune domneşte într-a-ceastă grupă.* ODOBESCU, I, 57¹³. *Dă frazei întregi un aer de micădărie.* MAIORESCU, CR. I, 194. *Şi luă un aer timid.* VLAHUŢĂ, N. 16. | *A aveă aerul = „a aveă înfăţişarea, a pără”: „avoir l'air de”. Picioarele au aerul a danşă.* HASDEU, I. C. 97. | *A-şi da aerul = „a se face, a vrea să pară”: „se donner un air de”. Ne dăm aerul a păşi tot în direcţia ei.* MAIORESCU, CR. I, 212. | *A-şi da şi a-şi luă aer = „a face pe grozavul, a-şi da importanţă”: „prendre, se donner des airs”. Neamul prin saloane, a să-şi des aer.* ALECSANDRI, T. 127.

III. Ț După fran. a încercat C. NEGRUZZI, I, 20 să introducă pe aer şi în sensul de „arie, cântare”. *Ar-măzul încunghinat de lăutari, ce jucă din vioare aerul: „Miltico”.*

[În sensul I aer nu are plural.]

— Din lat. aer, aerem; alb. *ajër*, ital. *aria*, sard. *aera*, eng. *ajer*, v.-prov. *aire*, fran. *span aire*, portg. ar. Cuvântul se găseşte în toate dialectele române: arom. aer, megl. aer, „aer”, istro-rom. *aner*, „cer”.

ĀER s. a. (Teol.) „I. *Voille dont on couvre le cat-lice*. 2. *Saint-suaire*”. — 1°. „Procovă”. *Vălu, cu care s'acoperă sf. Potir: poalele de la icoane.* BARONZI, L. I, 101. 2. *betruanşele nefecerate.* I aerul tot sârm. CUV. D. BATR. I, 196 (a. 1588, Mold.). *Şi strigă diaconul: Să luăm aminte! hară popa, vărădu-ş mânăle pe supt aeru, cu frică şi cu săială dum-nădzănsă se atinge de sednă pâne.* DOSOFTEI, ap. HEM. 416. | 2°. [Întrebare:] *Ce însemnă aerul?* R[ăspuns:] *Aerul iaste pus în loculă acii pietri, cu carea Iosif aiă astupară pre mormântul, pre carea o au peclăntul străjeară Jidocilor. Încă să zice aeru, căci închipuăşte pre întunecos aerul acii noşii, în carea l-au vândută ucenicul lui şi l-au dus cătră Ainea şi Caiafa...* (a. 1680 — 1700) POFA IOAN DIN VINŢI, ap. GCR, I, 244¹³. *În Vinerea patimelor însă, proşii iau sf. aer de pe locul unde a stat până în această zi şi, înconjurând sfânta masă cu dinul, îl scot din altar afară.* MARIAN, SE. II 303.

— Din medio-grec. *ἀήρ*, probabil prin mijlocirea paleo-sl. *airă*, cu schimbarea accentului şi a vocalei după aer.

AERĒLĂ s. f. „Essence”. — „Tărie”. *Alţii iau un şip, pun într'însul zahar pisat şi apoi... îl pun... pe un furnicac, unde-l lasă să stea, până ce se umple de furnici.* După ce s'a umplut... toarnă într'însul spiri, îl astupă şi aşă îl lasă... până se topeşte zaharul şi iese toată puterea, mai ales încă toată ae-rala din furnici. LEON, MED. 90. [Plur.-rel.]
— Derivat din aer', prin suf. abstr. -eală.

AERĒL s. m. sing. tant. (Farm.) „*Assa foetida*”. — Este o gom-resină extrasă din rădăcina plantei „*Ferula Assa foetida*”. Aerul este o substanţă albă sau brună, cu miros urit şi gust greşos, întrebu-

înaltă în medicină sub numirea de „*Asa foetida*”.
FANȚU, PL.

— Derivat din aer¹ (în sens figurat, de „miros”),
prin suf. dim. -el.

AERESC, -EASCĂ adj. „*Aérien, qui vit dans l'air, qui appartient à l'air*” — „Care trăește în aer, aerian”. Cuvânt rar. Toate păsările și dobitoacele aeriste. CANTEMIR, IST. 290.

— Derivat din aer¹, prin suf. adj. -esc.

AERIÂN, -Ă adj. „*Aérien*” — „Care trăește în aer; care e de aer, în aer; care e (ușor, transparent, diafan) ca aerul. *Plante aeriene*. GRECESCU, FL. 19. — *Paingul, Ursindri pânza-i diafană, Face-o punte aeriană*. ALECSANDRI, P. III, 48. | *O, nu-i umbra ei aceea, este... flința-i aeriană*. EMINESCU, P. 88.

— N. din fran.

AERIFÉR, -Ă adj. „*Aérifère*” — „Care poartă, aduce, conține aer. *Vase aerifere*.”

— N. din fran.

AERIFORM, -Ă adj. (Chim.) „*Aériforme*” — „De forma aerului. *Gaz aeriform*.”

— N. din fran.

AERINEALĂ s. f. = aerisire. [Plur. rar: -sele și -selt.]

— Derivat din aerisi, prin suf. abstr. -eald.

AERISI vb. IV^a. „*Aérer, élever*” — „A scoate, a expune la aer; a premeni aerul. *Să-și spele și să-și aerisească lucrurile*. URICARIU, V, 192¹. *Obiectele [infectate]... trebuie să fie... aerisite cu ingredientele de mai sus*. I. IONESCU, M. 490.

— Din n.-grec. ἀερίσιον (aer. ἀίριον).

AERISIRE s. f. „*Aériage, aération*” — „Infinitivul lui aerisi, devenit abstract verbal.

AERISIT s. a. = aerisire. Participiul lui aerisi, devenit abstract verbal. *Scoate saltelele la aerisit*.

AERISIT, -Ă adj. „*Aéré, élevé*” — „Participiul lui aerisi, devenit adjectiv.

AEROGRAFIE s. f. „*Aérogaphie*” — „Teoria aerului.

— N. din fran. (grec. ἀερός, „aer” și γραφή, „a descrie”).

AEROLIT s. m. (Cosm.) „*Aérolithe*” — „Bucată minerală (spărtură din alte corpuri cerești) care cade pe pământ din regiunile de sus ale văzduhului (cfr. bolid). *Fragmentele în cari se desfac acești bolizi prin exploziune, cad pe pământ și li se dă din această cauză numirea de aeroliți, uranoliți sau pietre căzute din ceruri*. CULIAN, C. 368.

— N. din fran. (grec. ἀερός, „aer” și λίθος, „piatră”).

AEROMETRU s. m., s. a. (Fizic.) „*Aéromètre*” — „Aparat, care servește la măsurarea densității aerului și a gazelor.

— N. din fran. (grec. ἀερός, „aer” și μέτρον, „măsură”).

AEROMETRIE s. f. (Fizic.) „*Aérométrie*” — „Partea fizicii care tratează despre densitatea aerului și a gazelor.

— N. din fran.

AERONAUT, -Ă subst. „*Aéronaute*” — „Persoană care conduce un balon în aer, care face (dese) ascensiuni cu balonul.

— N. din fran. (grec. ἀερός, „aer” și ναύτης, „cârmaclu”).

AERONAUTIC, -Ă adj. „*Aéronautique*” — „De aeronaut; privitor la arta baloanelor”. *O experiență aeronautică*.

— N. din fran.

AERONAUTICĂ s. f. „*Aéronautique*” — „Arta de a construi și de a cârmui baloane.

— N. din fran.

AEROPLÂN s. a. „*Aéroplan*” — „Balon cu aparat pentru cârmă.

— N. din fran.

AERÓS, -OĂSĂ adj. „*Aérien, vapoureux*” — „Care are forma aerului. *Suflarea la Curată, aerosă, Suspină când și când O șoptă-armonioasă*. C. NEGRUZZI, III, 284^{1/2}. *Grăind aceste, el pune pe a soldatului frunte A sa mână aerosă, zicând cu glas tunător*... STAMATE, ap. HEM. 418.

— Derivat din aer¹, prin suf. adj. -os.

AEROSTÁT s. a. „*Aérostat*” — „Balon”. *Aerostatele sânt fundate pe această din urmă concepție a principiului lui Archimede. [Corpul fiind mai ușor decât gazul, el va pierde o parte mai mare decât greutatea sa proprie și se va ridică în sus]*. PONT, F. 94.

— N. din fran. (grec. ἀερός, „aer” și στατός, „proprietă” deci: „care se propoște în aer”).

AEROSTATIC, -Ă adj. „*Aérostatique*” — „Privitor la arta baloanelor.”

— N. din fran.

AEROSTATICĂ s. f. „*Aérostatique*” — „Arta de a construi și de a întrebuința baloane.

— N. din fran.

AEST, AEĂSTĂ pron. dem. = acest. *Aest* și *aist* corespund, în Mold., Bucov. și în parte și în Transilv., lui „acest”, *aeșta* și *aista* lui „acesta” (s. v.). Formele acestea se găsesc, din vechime până azi, aproape numai în scrieri puțin îngrijite, ca stil, sau cu colorit dialectal.

1°. Subst. Iar nevasta suspină Și cu jale cucăntă: „Nu mă da după-aista. POP. (Sibiu), ap. HEM. 561. *Aista e un leșec, care nu credem să mai fi avut păreche în lume*. CREANGĂ, P. 338. *Îi măncașe și pe aista, pe toți*. SEZ. III, 185^{1/2}. *Măi băliete, dă-mi și mie un purcel de aiașta!* — *Ți l-oiu da și pe aista... dacă îți-i lăpădă cămeșă*. idem II, 153—154. | *Predicativ. Mai tui vine a crede, că aista-i fara spânior!* CREANGĂ, P. 203. *Pe semne c'aista-i Flă-mânzild*. idem, 241. *Cum să-ți dau, cã aista-s tot comandul tăii*. SEZ. II, 153^{1/2}. *Noi zicem: ce lucru este aista, în loc de: ce lucru este acesta*. (Fruntășii, în Tutova), ap. HEM. 562. | Neutral. *Toate aistea s'au dat la mână lui*. CUV. D. BĂTR. I, 192. (a. 1588, Galata, în Iași). *Cum va hi coia Măriei sale, așeă se va face; de aista dăm țire dumitale*. DOC. (c. 1650, Mold.), ap. HEM. 574. *Tot aista mi-eră'n gând*. SEZ. II, 29^{1/2}. *Oare ce să fie aista, că au venit nama?* SBIERA, P. 307^{1/2}.

2°. Adj. a.) *Nime din ruda mea, ca să n'aibă a părți aiaștă pără nice dineaor*. CUV. D. BĂTR. I, 77. (a. 1597, Suceava). *Deci să-i întoarce... aești patru frați, care mai sus scriu*. DOC. (a. 1695), ap. HEM. 418. *Când am făcut aeștă capis, au fost colțulul Sandul*. *Aiaști oameni sânt toți din țară*. CUV. D. BĂTR. I, 131 (a. 1603, Bărlad). *Aiste cucinte mi-o roșit*. ALECSANDRI, T. 1501. *Aist puin nu-i curat*. SEZ. II, 98^{1/2}. *Voi știți mult mai bine, Decât ori-și-cine, Cu ce i-o făcut Aistul om șoptul*. MARIAN, V. 202. [Se găsește și forma: *aeșta, aista: Aesta psalom arată scurțaria vieții*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 418. *Dar aista cal și l-ai ales?* CREANGĂ, P. 197. *Din aeșta ceas înainte*. MARIAN, V. 203. *Aista picior mă doare* ȘI

cu-aista dau mai tare. SEVASTOS, P. P. 200/16.] || b.) *Filosofi lumii aestia.* VARLAAM, C. 211/1. *Greul aista are lucruri plăcute.* C. NEGRUZZI, III, 72. *Nu știți D-voastră, ce poamă dracului e Harop-Alb aista!* CREANGĂ, P., ap. HEM. 561. *Așteptau cu nerăbdare, ce are să iasă din nădrăvănia aista.* ȘEZ. II, 112/1. *IA, na-ți și fe bolohanul aista.* SBIERA, P. 178/11. [Se găsește și forma: *aest*, *aist*: *Vine în toate diminețile, de ceșteșe sub richțele aeste.* C. NEGRUZZI, II, 11. *Tunurile lor bat în zidiurile aiste neacentenit.* ALECSANDRI, T. 1494.]

[Se declină ca *aest*, *aesta*.]

— Din lat. *istum (= *iste*, cfr. *ăst*), devenit *est și, prin adăogarea prepoziționalului *a-*, *aest* (cfr. acolo-colo, acelu-cel, aici-ici etc.). Din forma neaccentuată *ist*, s'a născut, prin alipirea prepoziționalului *a-*, *aist*. Despre finalul *-a* v. *acla*.

AĖSTA, AĖSTA pron. dem. v. *aest*.

AFĂBIL, -Ă adj. „*Affable*”. — „Primitiv, prietenos, binevoitor”. *Zămbetul afabil al domnului ministru... părea a spune: „De geaba te emoționezi, băiete!”* VLAHUȚĂ, D. *Afabilul concurs, pe care l-am întâmpinat...* HASDEU, I. C. VIII.

— N. din fran.

AFABILITĂTE s. f. „*Affabilité*”. — „Bună primire, bunăvoință, blândete”.

— N. din fran.

AFĂCERE s. f. „*Affaires*”. — 1°. „Trahă, daraveră (de interes privat)”. *Ce afacere ai cu el? E vârlă și el în afacerea aceea.* | *Spec.* „Daraveri comerciale”. *Îi mery rău afacerile. Am făcut o afacere bună. Om de afaceri.* | „*Pricină judecătorească.*” *O afacere de escrocherie. Asta e afacere de tribunal, nu de curtea de apel.* | *Afacere de onoare* = chestiune de duel. || 2°. (Mai ales la plural). „*Pricină de interes obșteșc.*” *Afacerile Statului. Ministerul afacerilor streine.* | *Insărcinat de afaceri* = cel care ține vremea locul reprezentantului unei țări streine. *A venit la dînsul insărcinatul de afaceri al Italiei.*

— N. după fran.

AFĂN s. a. „*Chagrin, souci, contrariété, ennui, crève-cœur*”. — Singurul exemplu: *Afan* = vorbă de origine necunoscută și auzită în gura puștor Români din Moldavia. *În loc de: „Aurea de inimă, năez, amar al sufletului”.* IM. 6.

— Etimologia necunoscută. Poate să se reducă, ca și ital. *affanno*, „răsuflet greu, greutate, necaz”, v.-prov. *afan*, v.-fran. *ahan*, „necaz, muncă, ogor”, v.-span. *afano*, span. portug. *afan*, „osteneală, muncă, necaz”, la un cuvânt latin popular *affannum, neexplicat încă.

AFĂNĂ vb. I°. „*Rendre moins pais, plus meuble, ameuilbr* (le sol)”. — A face mai rar (în structură), mai puțin compact. *Poile cele multe au afănat pământul.*

— Derivat din fân (cfr. fran. *faver*, v.-fran. *fener*, „a uscă fânul, a vesteji”).

AFĂNĂRE s. f. „*Action de rendre meuble, d'ameuibr* (la terre)”. — Infinitivul lui *afână*, devenit abstract verbal.

AFĂNĂT, -Ă adj., adv. „*Raréfié, peu tassé, peu consistant, peu serré, meuble, ameuilbr*, (en parlant du sol), (*ryamollit. Mollement*”). — Participiul lui *afână*, devenit adjectiv, întrebuințat une-ori și în funcțiune adverbială. *Adj.* „Așezat rar, rărit”, contrariu noțiunii de „îndesat”. *O ceri rasă și-afănată, O dai cu vârf și-ndesat.* PANN, P. V, III, 110. *Un car cu lemne este afănat, dacă lemnele sânt... așezate astfel, încât numai se pare, că sânt multe.* HEM. 442. *Zăpadă, ce cade afănată.* BOLLIAIC, ap. HEM. 443. *Deasupra*

păturii afănate de lume vegetală se mișcă o lume întreagă de animale. EMINESCU, N. 102. | *Fig.* *Cela ce cugetă... copt... e târziu la vorbă...; al sfârșnic are și curățat afănat.* JIPEȘCU, O. 79. || Adv. *Ciubucle... din ale căror lăbule umplute afănat cu lutun... eșeau nori de... fum.* FILIMON, C. II, 328.

AFANISĂ vb. IV°. † „*Anéantir, détruire, ruiner*”. — Verb puțin întrebuințat, de pe timpul modei grecești. „*A nimici!*”. *Parte din Moldova i Țara muntenească... prin robie și sabie și foc s'au afanisit de dinșii.* DOC. (a. 1788), ap. HEM. 420. *La ALECSANDRI, T. 860, și I. NEGRUZZI, IV, 547, se pune acest cuvânt în gura Grecilor Trufandans și Epaminonda.*

— Din n.-grec. ἀφανίζω (aor. ἠφάνισα).

AFĂRĂ adv. I. *Dehors, à l'extérieur*. II. (Loc. prép.) 1°. *Hors, hors de, à l'extérieur de, en dehors de*. 2°. *Outre, en dehors de*. 3°. *Excepté, hors que*. III. (Loc. conj.) *Pourvu que, à moins que*. IV. *En dehors (de). Dehors* (subst.).

I. Adv. *Afară* arată că acțiunea sau situațiunea numită prin verb se petrece sau este într'un spațiu (pe un loc) ce se întinde în toate părțile, dincolo de locul închis sau acoperit, de care e vorba. E deci un adverb local relativ, care exprimă ideea opusă lui „înlauntru”. *La pământ dorme, fiindu-nu și că-pădău mână cea dreaptă; Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă.* EMINESCU, P. 234.

1°. În legătură cu verbe, care exprimă o stare. *Deșchide-mi stălpul să intru, că afară mare frigiu iaste.* MSS. (s. XVI), ap. GCR. I, 6/1. *Cântările psalmilor te cântă și acasă și le poartă cu sine și afară.* MSS. (s. XVII) ap. GCR. I, 364/1. *Văzu-nu o mulțime de soldați afară.* GORJAN, H. I, 106. *Afară plouă...* ninge. ALECSANDRI, P. III, 3, 5. *Mânia lui Dumnezeu eră afară; să nu scoți căne din casă, dar încă om!* CREANGĂ, P. 143. *Un afară luminează, Poică'n casă mi-și oștează.* POP., ap. HEM. 422. [Era] e'un picior în groapă și cu altul afară. ZANNE, P. II, 405. *Pești în oală și cu coadele afară.* (= *Belșug*) idem, IV, 72.

2°. În legătură cu verbe, care exprimă o mișcare. *Alexandru... plecă afară pre poartă.* ALEXANDRIA, 15. *Îi omori, azvărindu-i afară pe fereastră.* GORJAN, H. I, 3/1. *Robinson... au soriț afară în ogrădă.* DRĂGHICI, R. III. *Vine cu gănilul, să măture acrumul afară.* CREANGĂ, P. 255. *Nici afară n'oiu pîzi Și, zău, altul mi-oiu găsi.* IARNIK-BĂRȘEANU, D. 321. † A da afară = „a depărta”, a scoate ceva, sau pe cineva cu sila”: „*mettre dehors, mettre à la porte, renvoyer, chasser, faire sortir.*” *Îl dete afară, ca pe o măsă strică!* ZANNE, P. II, 266. *Sitilă, dănd fundurile afară la căle o bute, horp! fi-o sugă dîntro' singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261. | † „A dă în vileag, a răspândi în lume”: „*faire connaître*”. *Pre [= prin] cine-și deade Dumnezeu evanghelia sa afară? Pre [= prin] fiu] lui cel sfânt.* CUV. D. BĂTR. II, 102. *Precizat prin: „la lume”.* *Dănd afară la lume multe cuvinte de neofătura cîlugărească.* DOSOFTEIU, V. S. 121/1. | „A vărsă”: „*rendre, vomir*”. *A dat afară tot ce a mâncat.* || În mod pleonastic se spune și: a leși afară și: a scoate afară, deși verbele „a leși” și „a scoate” exprimă singure o mișcare din lăuntru în afară. *Când oiou sculură funia, să mă scoateți afară.* IPIRESCU, I. 84. *Ţiui cu cuiu se scoate-afară.* ZANNE, P. V, 217. *Leșind afară... și-au ridicat ochii spre cer.* DRĂGHICI, R. 139. | *Spec.* „*aller à la selle, faire aller à la selle*”. *A luat curdenia și l-a scos afară numai decăt.* *A ieșit afară de două ori.* | În loc de imperativul *ieși afară!* d. *Lăzdré, ieși afară!* MSS. (s. XVII), ap. GCR. I, 140/1. *Ieși afară, țărăn... mojie ce ești!* IPIRESCU, I. 178. — se poate spune, în mod eliptic, numai: *afară!* „*sors, va-t'en!*” *Afară, afară!* *Slugă blestemată!* PANN, P. V. 126. *Când a fost în urmă scară, El mă ia de cap — și-afară!* MARIAN, SA. 6. *Afară, de-aici, numai decăt!* JAHRESBERG, X, 608.

|| În legătură cu prep. *Mii de paseri cântă pe afară*. ALECSANDRI, P. I, 310. *Simțioară, Simțioară, les copii pe afară*. ZANNE, P. I, 600. | *Văzuu pe polișmaistru, cu veni de afară cu grabă*. C. NEGRUZZI, I, 53. | *Într'o zi, capru chemă ieziu de pe afară*. CREANGĂ, P. 19. || **Din afară**: „au dehors, à l'extérieur (d'un lieu)”. *Zac prin oraș și din afară*. DOSOFTIU, V. S. 267. *I-au băgat în curte, că până atunci era din afară*. NECULCE, LET. II, 243^{2/2}. | „Au dehors”. *Au bălăt în păratele, dinăuntru, de au cunoscut denafară locul unde cor sparge*. DOSOFTIU, V. S. 159. *Cum ajunge la poarta raiului, din afară, se și pune acolo de strigă*. CREANGĂ, P. 311. | „Pe (sau „la”) suprafața externă”. „*À la surface externe, extérieurement*”. *Curățește întâiu înăuntru parharului și blidului, ca să fie și din afară curate*. N. TESTAMENT (1648). (?: „ut fiat id, quod de foris est, mundus.”), ap. HEM. 426. *Ferecă pe dinsul cu aur curat, deulăuntru și denafară*. BIBLIA (1688), 66^{1/2}. | În funcțiune adjectivală (și substantivală): „extérieur”. *Pre cei din afară îi va judeca Domnul*. MSS. (s. XVI), ap. GCR. I, 6^{1/2}. *Cu cât se strică omul denafară, cu atât se înoaște cel dinluntru*. VARLAAM, C. 244^{1/2}. *Ochii pot să se catăme așa, din pricina din afară*. CALENDARIU (1814), 179^{1/2}. | În funcțiune aceasta și: de afară: „du dehors”. *Ceale de afară zidiri*. BIBLIA (1688), 8 pr.^{1/2}. | **P(ri) de din afară**: „par dehors”. *L-au închis într'o cămară și, încuindu-o pre din afară, se su la Daphne*. MINEIUL (1776), 192^{1/2}. | „Pe (sau „la”) suprafața externă”: „Au dehors, à l'extérieur”. *Și-l vei zmoți pedenafară*. BIBLIA (1688), 9^{1/2}. *Au tencul [mânăstirea] pre dinafară*. NECULCE, LET. II, 405^{2/2}. *Vai de cel ce spală paharul pe din afară, iar pe din lăuntru [al lasă] plin de spurcăciune!* ZANNE, P. IV, 39. | În funcțiune adjectivală. *Coaja cea de pe din afară era afoasă ca cănepa*. DRĂGHICI, R. 51. | „După înfățișarea externă”: „d'après les dehors”. *Numai după ochi și pe dinafară a judecă pe oameni s'am învafat*. ARHIVA R. I, 162. | *Fig.* „După arătare, în aparență”: „en apparence”. *Pe din afară cu frică se arătă, iar înima lui rădă și se desfătă*. FANN, E. II, 138. | „Pe de rost, de-a rostul, pe de-asupra”: „par cur”. *Ne-a dat de învedat... Îngerul a strigat pre dinafară*. CREANGĂ, A. 27. *Tot mai cules măiastra-ți carte, Deși o știu pe dinafară*. VLAHUȚA, P. 57. (Cfr. germ. „auswendig”).

II. *Loc. prep.* Într'un exemplu ca: *Arcașii la fugă se gălesc, ceredul să atragă Leșii din tabără afară*. ALECSANDRI, P. III, 221, e evident, că afară e un adverb, care determină mai de aproape înțelesul verbului „a atrage”. Dar e greu a spune, dacă într'o propoziție ca: *Au scos tuisurile și corturile afară din lași*. NECULCE, LET. II, 338^{2/2}, trebuie să primim pe afară tot ca o determinare a verbului „a scoate”, sau avem să-l considerăm ca o complinire a ideii „din lași”. Astfel de exemple, care ne indică cum s'au putut naște locuțiunile prepoziționale afară din și afară de: „en dehors de, hors de”, sânt: *Meorse afară din oraș, în Vitania*. MSS. (s. XVII), ap. GCR. I, 233^{1/2}. *Scoate personalitățile afară din joc*. MAIORESCU, D. II, 162. *Trei lucruri te sco(a)l(e) afară din casă: plonia, funul și muierea rea*. ZANNE, P. II, 291. *Ochii t-au iesit afară din cap, cât cepele de nari*. CREANGĂ, P. 53. | *Îlegii afară din Țarigrad, la câmp*. DOSOFTIU, V. S. 27^{1/2}. *Trecu afară de împărăția tatălui său*. ISPIRESCU, L. 4. || **A-și leși afară din răbus** = „a-și pierde socoteliile”, deci fig. „a-și pierde chibzuința, cumpătul, a-și leși din fire”: „perdre contenance, être hors de soi”. *Să nu fi rău de gură, o'poi mi-ă să nu mă scoți din sărite, să nu faci să-mi ies din răbus afară!* CREANGĂ, P. 152.

1^a. *Afară din și afară* de exprimă un raport local exterior față de ceva. *Porunci să întindă corturile afară din cetate*. GORJAN, H. II, 31. *Local alergării este zece minute afară de oraș*. C. NEGRUZZI, I, 35. || În legătură cu prepoziții: *Petrecă pre corb până*

afară din oraș. ISPIRESCU, L. 116. *Dinafară de* = „afară de, dincolo de”: „hors de, en dehors de, au delà de”. *Denafară de aciaste certări, ce se dau hotruului, încă se mai adoagă două lucruri...* PRAVILA MOLD. 91^{2/2}. *Șciintele lui moștii le astrucară denafară de cetatea Heronului*. DOSOFTIU, V. S. 23^{1/2}. *Neste vino-cași, ce stau denafară de curje împărătești...* VARLAAM, C. 323^{2/2}. *Au hotărî să facă denafară de ogradă o poată*. DRĂGHICI, R. 100. *Cum ajunge Ican din afară de poartă, scoate Moartea din turbinică*. CREANGĂ, P. 315. | **Înafară de** = „afară de”: „hormis, excepté”. *În afară de tine, nu mai crede nimeni în astfel de povești*. || **Afară din fire** sau **din sine (-și)**, cfr. fire, sine. | **Afară din cale** sau **din cale afară**, cfr. cale. | **Afară de minte** = „ieși din minți”: „hors la raison, privé de raison”. *Omul ce va fi denafară de minte, nu se ca certă*. PRAVILA MOLD. 146^{1/2}. *Când va fi neștine nebun și denafară de minte...* idem, 53^{1/2}.

2^a. *Când e vorba de ceva cuprins într'un vas, ori într'o cavitate oarecare, atunci afară de* = „peste”. **Afară de măsură** = „peste măsură”: „outre mesure”. *Au venit apele afară de măsură*. MUSTE, LET. III, 78^{1/2}. || **P. ext.** Acest sens s'a aplicat apoi și la alte noțiuni. *Donă lucruri... foarte și afară de omenie*. AXINTE URICARUL, LET. II, 134^{2/2}. *Dacă cinecă, afară de trebuință, ar pedepși vreun dobitoc...* || *Să poate socoti ca om fără mustrare de cuget*. DRĂGHICI, R. 66. *Afară de legile firii au născut pre Hristos*. MINEIUL (1776), 62^{1/2}.

3^a. *Tot ce este afară de un lucru, pe care ni-l închipuim limitat din punct de vedere local, poate fi socotit ca ceva independent, deosebit, exclus*. De aici sensul de „de cât, fără, cu excepția (a)...”. **Și nenica afară nu grăesc de ceala ce proroci ziseră**. COD. VOR. 79^{1/2} (= nemiță zicând, fără ceale ce-au proroci proci). N. TESTAMENT, 1648; = nemiță afară grăind de ntru carele proroci au grăit. BIBLIA, 1688: „ne disant rien que ce que les prophètes... ont prédit...”. *Nu iaste drept, afară de tine, Doamne!* MINEIUL (1776), 100^{1/2}. *„Dumnezeu să te ierte!” răspunseră toți, afară de doi juni boieri*. C. NEGRUZZI, I, 149. *Printre crengi scânteie stele...* **Și, afară doar de ele, Nime-n lume nu se simte**. EMINESCU, P. 7. | **†** „Afară din, (dintru)”, cu același sens: *Nu iaste altul afară deu Domnul*. BIBLIA (1688), 44^{1/2}. *Boierii, afară din căle mducară, mai tau și prin năfrâmi*. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 304^{1/2}. || **Afară de († dintru)** acestea (aceasta) sau acelea (acelea): „outre cela, hormis cela, d'ailleurs”. *Nu iaste altă [săbie] afară de ntru aciasta aici*. BIBLIA (1688), 212^{1/2}. *Și apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet*. CREANGĂ, P. 239.

III. *Loc. conj.* În sfârșit se poate ca un raport de exterioritate să existe și față de o propoziție întreagă. Astfel se naște: **afară (numai, doar) dacă (de)...** *Voiu veni, afară (numai) dacă nu mă voiu bolnăvi, sau afară (doar) de nu mi se va întâmplă ceva neașteptat*.

IV. *Subst.* Numai rare-ori, și mai ales în scrieri vechi, se găsește afară cu funcțiune substantivală și cu sens prepozițional. *Goniți-i până afară cetățitor*. COD. VOR. 75^{1/2} (= până și la ceale denafară cetății. BIBLIA, 1688; = până în orașe streine). N. TESTAMENT, 1648: „jusquo dans les villes étrangères.”) || În legătură cu prep. *Vărtăjindu-se de dea-fara locului șes*. DOSOFTIU, V. S. 3^{1/2}. *Să-i ducă dinafara cetății*. idem, V. S. 141^{1/2}. *Înluțururile și denafările împărăției*. CANTEMIR, HR. 243^{1/2}. *Offerii moșchicrești mergu tot pre dinafara părcauelor, cineș drept steagul său*. NECULCE, LET. II, 357^{1/2}. *Țara de la Meotis... pe dinafara Crâmului...* CANTEMIR, HR. 67^{2/2}. *Pe dinafara horii mulți dascăli se găsesc*. ZANNE, P. IV, 379.

[S1: afară.] LA ALECSANDRI, T. 89 se găsește *afară decât*, în loc de *afară de*: *Toată lumea [este] în stărbă, afară decât mine*. | Forma: *aforadă* (afără)

la BĂLCESCU, M. V. 1/12, 1/2, 10/8 etc. e numai ortografică și nu corespunde pronunțării.]

— Din lat. *ad-foras*: v.-ital. *afuori*, span. *afuera*, ital. *fuora* (*fuori*, *disuori*, *infuori*), surselvic *ora*, *oras*, v.-prov. *fors*, v.-fran. *fuers*, n.-fran. *dehors*, span. *fuera*, (*defuera*), portg. *fora*. Prepoziția *foras* de trebuie să fi fost întrebuințată la poporul roman, căci ea se găsește și în ital. *fuor di*, surselvic *ora*, franc. *hors de*, span. *fuera de*, portg. *fora de*. Pentru diferitele sensuri, cfr. lat. „*i foras*, mulier!“ „iesi afară, muiere!“ „*dare foras*, „a da afară“, *extra urbem et foras portam loca sunt*, în *qubus...*; ital. *fuor della porta*, *fuor sotamente io*, „afară numai de mine“; fran. *hors de la ville*, *hors de soi*, „afară din sine-și“, *hors deux ou trois*, *hormis quatre personnes*, „afară de patru persoane“, *il passa par dehors la ville*, „pe afară“; span. *estar fuera de casa*, *fuera de uno*, „afară de unul“, *fuera de eso*, „afară de ceasta“, *fuera de camino*, „afară din cale“, *afuera!* „afară!“; portg. *fora de cidade*, *fora a presa*, „afară de pradă“, *fora!*, „afară!“ etc. | Forma mai veche a fost *afeară*, păstrată încă în arom. (*n/afoară*, pe când dialectul megl. (*nufarâ*) și cel isto-rom. (*fârâ*) au aceeași reducere a diftongului *oa* în *a*, după labială, ca și cel daco-român.

AFĂZIC, -Ă *adj.*, *subst.* „*Aphasique*“. — *Adj.* De afazie. *Fenomena afazice*. | *Subst.* Persoană atinsă de afazie. În spitalul de aici sânt doi afazici.

— N. din fran.

AFĂZIE *s. f.* (Med.) „*Aphasie*“. — Pierderea facultății de a vorbi, atribuită unei leziuni cerebrale. „Muțenie, amuțire“. *Fenomena afaziei... dovedesc localizări cerebrale deosebite pentru cuvântul vorbit, pentru cuvântul scris și pentru înțelesul cuvântului*. MAIORESCU, I., 23.

— N. din fran. (= gr. ἀφασία: à privativ și φωνία, „cuvânt“).

AFECT *s. a.* (Fil.) „*Affection* (de l'âme), sentiment, émotion“. — Sentiment, emoțiune. Între deosebirile ce disting *afectul* în genere, se simțimânt, se pasiune, de celelalte stări ale cugetului, se pot căla... MAIORESCU, CR. I., 56. *Susține...*, că atunci joacă mai bine, când mintea îi e cam neguroasă, fiindcă atunci *afectele pasionale se desvâlesc în toată puterea lor*. I. NEGRUZZI, I., 230.

— N. din germ. *Affekt* (lat. *affectus*).

AFECTĂ *cb.* 1^a. „*Affecter*“. — I. Sensul fundamental e „a atinge“. El se găsește în următoarele întrebuințări. 1^a. *Trans.* „A atinge, a mișca (sufletește)“. Înlămplarea de *adineuri* l-a *afectat* mult. | *Refl.* „A fi atins, mișcat de... a pune la inimă“. *Omul acela se afectează lesne, de toate câte se spun despre el*. | 2^a. (Jur.) „A atinge o avere, destinând-o pentru cineva“. *O parte din venit am afectat-o pentru (sau la) plata datoriilor*. | *Spec.* „A ipoteca“. *A afectat casa la credit pentru 5000 de lei*. | II. *Trans.* „A arăta o stare sufletească, pe care nu o ai“. *Omenia ce acest om barbar afectează și dragostea ce el arată că are pentru popoarele învinse măresc bănuiele*. BĂLCESCU, M. V. 413/12. | *Refl.* „A se arăta (cineva) altfel de cum este, a se răsfăta, (pop.) a se ismeni“. *Fata ar și mai frumoasă, dacă nu s'ar afectat atât*.

— N. din fran. (Pentru sensul II cfr. fran. *affété*).

AFECTABIL, -Ă *adj.* „*Qu'on peut encore* (ou facilement) *affecter*“. — Care se poate *afectă*, lesne de *afectat*. *N'a mai rămas nici o parte din venit afectabilă la această întreprindere*.

— N. derivat din *afectă*, prin suf. -abil.

AFECTĂRE *s. f.* „*Affection*, *manque de naturel*“. — Infinitivul lui *afectă*, devenit abstract verbal 1^a. *Spusele dumitale i-au produs o mare afectare*.

2^a. „*Préfâctorie*, *préfâctură*, *meșteșugire*“. *Afectări sentimentale, limbă forțată... sânt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noștri*. MAIORESCU, CR. I., 300.

AFECTĂT, -Ă *adj.*, *subst.*, *adv.* „*Affecté*. *D'une manière affectée*“. — Participiul lui *afectă*, devenit adjectiv. *Ad. 1^a*. „Atins, mișcat, pătruns (la inimă)“. *Cea mai mare parte încă nu s'au publicat! Și între celelalte... sânt vro câteva afectale de aceeași soartă*. MAIORESCU, CR. I., 217. | *Spec.* (Jur.) *Acă o omosie... și o parte din ea are afectată pentru întreținerea unei mândăstiri*. idem. D. I., 293. | 2^a. „*Nefresc*, răsfătat, (pop.) ismenit“. *Ad. J. Tânărlul acesta e foarte afectat*. [Contrariul: *neafectat*: *Simțiri simple*, *dar neafectate*. MAIORESCU, CR. I., 317]. | *Subt.* *Êști un afectat!* | *Adv.* *Vorbește foarte afectat*.

AFECTĂȚIE *s. f.* }
AFECTĂȚIUNE *s. f.* }
— *afectare*. [Se găsește mai întâiu la CANTEMIR, HR. 62/25: *Multe a multora mărturie a aduce... pentru ca de clevea affectații a scăpa să putem*. Cfr. § 116/10.]

— N. din fran. *affectation* (lat. *affectatio*).

AFECȚIE *s. f.* }
AFECȚIUNE *s. f.* }
— *Affection*. — 1^a. „*Dragoste*, slăbiciune, predilectie pentru ceva sau cineva“. 2^a. — *afect*. 3^a. (Med.) „*Slăbiciune*, boală (ușoară)“. *Suferă de o afectiune a inimii*. — N. din fran. (lat. *affectio*).

AFECTIV, -Ă *adj.* (Psih.) „*Affectif*“. — De *afecțiune*, de *afect*. *Fenomena afective*.

— N. din fran.

AFECTUOS, -OĂSĂ *adj.*, *adv.* „*Affectueux*. *Affectueuxement*“. — „*Lubitor*, plin de *dragoste*, de *pritenie*“. *Adj.* *Mi-a făcut cea mai afectuoasă primire*. | *Adv.* *M'a întâmpinat foarte afectuos*.

— N. după fran.

AFECTUOZITĂTE *s. f.* „*Affectuosité*“. — Înfrățitoare *afectuosă*.

— N. din fran.

AFELIE *s. f.* (Astr.) „*Aphélie*“. — Punctul cel mai depărtat de soare de pe orbita unei planete; contrariul noțiunii *perihelle*. — N. din fran. (din grec. ἀπό, „departe“ și ἥλιος, „soare“).

AFEMEÎAT, -Ă *adj.*, *s. m.* 1°. *Qui a beaucoup de penchant pour les femmes*. 2°. *Efféminé*. — 1°. Care are mare *dragoste* pentru femei, „*muieratic*, *mulieric*, *mulerotic*, *muierelnic*, *muieros*“. 2°. „*Fără vlagă*, *slăbit*, *moșeit*“. *Agatirui... au ajuns... cei mai bogăți, dar mai trândăvi și mai afemeiați dintre barbarii acelor locuri*. IORGĂ, N. R. A. I., 347. (Cfr. *famen*).

— N. după fran. *efféminé*.

AFERENT, -Ă *adj.* „*Afférent*“. — 1°. (Fiziol.) Care aduce *Vase aferente*: vase limfatice, care aduc limfa la ganglionii. | 2°. (Jur.) *Co se cade fiicăruia, după drept*. *Parte aferentă*. — N. din fran.

AFERĂZĂ *s. f.* „*Aphérese*“. — 1°. (Chir.) *Tăierea unei părți a corpului*. | 2°. (Gram.) *Căderea silabei inițiale dintr'un cuvânt*. — N. din fr. (= gr. ἀφαιρεσις, din ἀφαιρῶ, „iau, ridic“).

AFERÎMI *interj.*, *s. m.* „*Bravo*, *parfait*, *c'est bien admirable!* 1^a. *Interjecție prin care încurajăm pe ci-*

nevă: aproape necunoscută în Transilv. *Aferim* — *Euge. Laudantis particula*. ANON. CAR. *Aferim*, slugă bună și credincioasă! NECULESCU, LET. II, 444/2; CANTEMIR, ap. HEM. 430 (: „ouge, serve bone et fidelis.“). Ne va zice: „*Aferim, iepurilor!*“ TICHINDEAL, P. 189. *Bravo, George, aferim!* Ai răspuns întocmai după dorința mea. FILIMON, C. I, 742. *Aferim, Manole, Meștere Manole!* *Aferim, zidarii, Nouă meșteri mari!* TEODORESCU, P. P. 620. | Construit cu „de“, Grăi bunul Dumnezee: „*Aferim, domn bun, de tine!*“ Idem, 23. Și iubesc o copilă, *Aferim de Românească*, Cu garoafe în cosă. POP. (Bac.), ap. HEM. 431. | Adecua cu o nuanță ironică (cfr. halal!). *Carele, cum au răzut pre Pașa, răzând au început a zice: „Aferim, aferim, adică bine m'ați chivernisit!“* AXINTIE, ap. GCR. II, 19/11. *Aferim!* Buni judecători am! C. NEGRUZZI, I, 305. *Nu știu, nici ce-i om!* *Aferim!* Halal! CONTEMPORANUL, III, 628. *Aferim cocos, cum te bat găinele!* (Se zice despre bărbații, care sânt sânt pu-pucul femeilor). ZANNE, P. I, 423. *Aferim* = expresie întrebunțată ca „Doamne ferește: *Aferim de-aș om*“ RĂDULESCU-CODIN.

2°. Luat ca substantiv. *Îi vine răspuns, cu aferim și cu slugă credincioasă*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 294/13. *Bărbații... îi strigau „aferim!“*, de se zguducau păreții... *Sub grîndina laudelor și a oferimilor, se lăsasă pe un scamb*. C. NEGRUZZI, I, 6. *Nu-șe fel de aferim*, Tot la lună ne'ntălmim. ȘEZ. I, 14/22. [† și: *aferin*.]

— Din turc. *aferim* (= pers. *aferin*). „Bravo! Parfait! Est bien!“.

AFET s. a. (Artif.) „*Affât*“. — Acea parte a tunului pe care e așezată țeava. „Carul tunului“.

— N., în care se recunoaște fran. *affât* și germ. *La(f)fel(t)e*.

AFIEROSEALĂ s. f. „*Gaspillage, dépense*“. — În Muscel: *afierosală* = sfârșenie [a paralelor]. RĂDULESCU-CODIN. [Și: *afierosă*. | Plur. -seti.]
— Derivat din *aferos*, prin suf. abstr. -eală.

AFIEROSI eb. IV^a. „1°. (Se) *dédier*, (se) consacrer, (se) *déconcer*, (se) *destiner*. 2°. *Disperser, gaspiller, dépenser, prodiguer*“. Cuvânt la modă în epoca Fanariilor și până în s. XIX, azi dat aproape cu totul uitării. 1°. *Trans.* și *refl.* „A (se) închina, a (se) dedica, a (se) consacra cuiva“. *Deci sfinția sa lipă-rindu-o, au afierosit-o și au dăruit-o, ca un dar mare și foarte cuminicos la maica cea de obște a tuturor, sfânta besareacă*. MSS. (a. 1765), ap. GCR. II, 78/22. *Acest spital... s'au afierosit și s'au dat, să nu fie strămutat în veci de la această... mândăstire*. URICARIU, I, 146/10 (a. 1799). *Ție, o cerească părinte, mă afierose!* DRAGHICI, R. 154. || 2°. Ironic, despre o avere, „a risipi“. *Dar văd, că nu-i buu de alta, decât să-mi afierosesc averea cu onorul lui*. ALECSANDRI, T. 1258. *De unde iei, nu se mai face la loc: s'afierosește*. RĂDULESCU-CODIN. [În Muscel și: *afrosi*.]
— Din n.-grec. ἀφιέρωσις (aor. ἀφιέρωσα), „consacrer, dédier“.

AFIEROSIRE s. f. † „*Dédication, don*“. — Infinitivul lui *aferos*, devenit abstract verbal. *Și această afierosire și miluire cu toate alte privilegiu... prin al nostru domnesc hrisov înnoim și întărim*. URICARIU, I, 86/18. *Capitulării de bani și alte afierosiri îndărate prin hrisoavi sau zapisă*... (a. 1818), ap. GCR. II, 219.

AFIEROSIT, -Ă adj. † „*Dédié, consacré*“. — Participiul lui *aferos*, devenit adjectiv. [Istoria] *afierosită la iubitorii de patrie frații săi*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 434. *Să va folosi cu toate acelea privilegii și venitori afierosiți stării bisericesti*. (a. 1818), ap. GCR. II, 219.

AFIF, -Ă s. m. „*Sans le sous, panne*“. — „Ușor la pungă, fără parale, fără o lescaie, letter“! Întrebunțat numai în Mold. (cfr. ififu). *Mă trezește tuță'n pungă, tuță'n buzunar, aff!* *Dar ce-mi pasă?* ALECSANDRI, T. 530. [Era] *ceșnic aff și ceșnic furios pe țară*. VLAHUȚĂ, D. 179.

— Din turc. *halif*, „lăger, agile“.

AFIL, -Ă adj. (Bot.) „*Aphyllé*“. — „Fără foi“. *Scap afl*. GRECESCU, PL. 363.

— N. din fran. (= grec. ἀφύλλος, „foaie“).

AFILIA eb. I^o. „(S') *affilier*“. — 1°. *Trans.* A asocia (pe cinovă sau o grupare mai mică) la un ordin călugăresc, la o societate (mai ales secretă) etc. *Societatea centrală și-a afiliat toate societățile similare din țară*. 2°. *Refl.* A se asocia (ca membru, călăială) la o societate (secretă) etc. *S'a afiliat la loja Francmasonilor*. — N. din fran.

AFILIARE s. f. „*Affiliation*“. — Infinitivul lui *afilia*, devenit abstract verbal.

AFILIAT, -Ă adj., subst. „*Affilié*“. — Participiul lui *afilia*, devenit adjectiv, substantivat une-ori. *Adj.* *Fusece și el afiliat la complot*. | Subst. *Toți afiliții erau de față*.

AFILIAȚIE s. f. | = *affiliere*.

AFILIAȚUNE s. f. |

— N. din fran. *affiliation* (lat. *affiliatio*).

AFIN s. m. (Bot.) „*Abrétier, aïrelle-noire, myrtille; Vaccinium Myrtillus*“. *Mic arbust din familia Ericaceae-Vaccinioideae... frunze ovale... florile verzi-roșietice... fructe... globuloase de o culoare albastră închisă sau neagră cu aspect brumăria*. [Crestă prin] *pășuni pietroase în regiunea alpină și prin locurile stâncose și umede din pădurile montane și subalpine* [în] *Maiu-Iunie*. PANȚU, PL. 2. *Printre brazi... printre afini și iemperi, s'au marea Car-natuliu până'n vârful muntelui*. ODOBESCU, III, 179/11. | În basme întălmim pe *Afin* ca nume propriu, împreună cu *Dafin*. *Le puse nume: unuia Dafin și altuia Afin*. ISPIRESCU, L. 112.

— Etimologie necunoscută. Cuvântul găsimu-se și la Arom. (*afin, afincă*, iar fructul *afină, afincă, afink'e, afingc*, com. Papahagi), derivarea lui din ung. *afonya*, rut. *afynia*, (*afynia, afenya, ofena*) (CI-HAC, II, 475) nu e cu putință.

AFIN s. m. (Jur.) „*Parent par alliance*“. — „Rudă (prin înscărire)“. *În linie directă... este oprită... între afinii (cusurii) de aceeași spiță, căsătoria*. HAMANGIU, C. C. 47.

— N. din lat. *affinis*.

AFINĂ s. f. (Bot.) „*Baie de l'airelle*“. — Fructul afinului. *Fructele dulci, puțin acrisoare, cunoscut sub numele de afin, sânt comestibile*. PANȚU, PL. 2. || Specii: *Afine-pomușoare și Afine-de-măștiine* = „*Aïrelle-des-marais; Vaccinium uliginosum*“. *Contra diareei se mai bea decoct de frunze de afin-pomușoare și afin-de măștiine (Vaccinium uliginosum)*. LEON, MED.

— Forma feminină a cuvântului *afin*.

AFINĂGIU s. a. (Chim.) „*Affinage*“. — „Lămurire“. Operație prin care se purifică o materie, eliminându-se din ea elementele streine. *Pentru a transformă fonta în fier, ea este supusă la o operațiune numită afinăgiu*. POXI, CH. 221. [Și: *afinăj*.]
— N. din fran.

AFINĂR s. m. (Bot.) = *afin*, în înțeles de „tuță de afîn“. ap. HEM. 435. (Hațeg, în Transilv.)

— Derivat din *afină*, prin suf. col.-loc. -ar.

devine în acest caz „a da peste ceva” și, ca efect, „a grăsi ceva”.

1°. *Trans.* „Aflarea” nu implică o căutare prealabilă. După ce au aflat Brâncovanul Vodă pe Aga Bălcescul mort în război, trimesu-i-au capul la București. NECULCE, LET. II, 266/11. Și tu ai fi făcut această pentru mine, de m'as fi aflat în starea voastră. DRĂGHICI, R. 23. Iana... le oflă strănuș'n braț. Dulce dragoste bălaie. EMINESCU, p. 9. // Scărbi și nevoi aflară-mă. PSAL. SCH. 415/11 CORESI, ps. 348 (: „la détresse et l'angoisse m'avaient rencontré” — „Invenerunt”). Și mai cumplete chinuri a'nceput a mă află. PANN, E. I, 68. // Unipers. Fiul meu, ce te-o aflat? POMPILIU, P. P. 71/11. Dă, Doamne, cui ai mai dat? Căci de-i da cui n'ai mai dat, S'o miră, ce l-o aflat. ZANNE, P. VI, 550. // Refl. „A se întâlni”. S'au aflat cu femeea-și. DOSOFTEU, V. S. 22/11.

2°. „Aflarea” presupune o căutare prealabilă. *Trans.* Prinde-ți-o și o legați și aflați o căldare! CUV. D. BĂTR. II, 149. O leapădă, pre aceea și carcă să ofle alea mai mare. NECULCE, LET. II, 344/11. [Privi] pe acest bărbat, fără să poată află un cuvânt, cu care să-l poată mângăia. C. NEGRUZZI, I, 57. Ca să nu te ofle tatăl meu, te voui preface într'o floare. EMINESCU, N. 17. Se despărțiră, că nu-nu-i ofle zmesul. RETEGANUL, P. I, 35/11. // Mai ales în legătură cu abstracte ca: alinare, liniște, mângăiere, odihnă, scăpare, vină etc. Împăratul află vină sfântului Dimitrie. DOSOFTEU, V. S. 86/11. Suflul odihni nu poate află, până nu găsește oădecură. CANTEMIR, ap. HEM. 313. S'a sdrănit a-și află mângăiere. MARCOVICI, C. 4/11. Eu mor!... Mă duc să oflu liniștea, pe care mi-ai răpî-o. C. NEGRUZZI, I, 28.

3°. De la „a găsi” până la „a descoperi” e numai un pas. Când „aflarea” n'a făcut fără ca mai înainte să fi fost precedată de o căutare, atunci și „descoperirea” e întâmplătoare. *Trans.* A doao zi veinerm într'u Potiol, iuo aflăm frații, și rugați fumu de ei. COD. VOR. 93/11. — Întru a doaoa zi venim în Potiol, iuo aflăm g. frații... N. TESTAMENT 1648; — A doua zi am venit la Potioli, unde aflându-i frați, ne-am mângăiat spre ei. BIBLIA 1688: „Secunda die venimus Potioli, ubi invenit fratribus, rogati sumus.” S'fârșind zăpodia, aflăram un pomel. MINIEUL (1776), 28 1/2. Crăpând una [= nuce], au aflat miezul ei dulce și bun ca de migdale. DRĂGHICI, R. 51. // Când „aflarea” urmează unei căutări cu mintea, avem sensul „a născoci, a scorni, a inventa”. *Trans.* Acest chip au aflat Robinson, ca să nu uite cursul anului. Idem, 56. Împrejură-i adunați Ședea Turcii înarmăți, Și pe rând se întrebă, Că ce moarte i-or află? ALECSANDRI, P. P. 136/11.

4°. A află de bine sau: cu cale sau: de cuvîntă sau numai: a-și află = „a găsi nemerit” = „troucer bon, jurer opportun, concevable”. După multe chibzuiri, au aflat de bine să meargă la boierul din sat și să-l întrebe de șfat. SBIERA, P. 221/11. D'apoi bine, astăzi îi-ai aflat d-la de arat? MARIAN, SE. II, 146. // A află chip sau: chip și cale sau: chip de cale = „a găsi mijlocul de a...”; „troucer le moyen de...” Iliescu aflase chip a se deslega... dintr'un lanț ce nu eră potrivit cu ușurătatea inimii sale. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 448. Cât s'au gândit ei încolo și'ncoace, tot n'au aflat chip și cale. Au chemat dară iur babele n'tr'ajutor, cu șfatul lor cel adănc. SBIERA, P. 44/11. Se rugă lui Șerban Vodă să între la mijloc, să ofle un chip de cale să-i măntuască de Dumitrașco. MUSTE, LET. III, 26. // † A află pricină, † n-și află prilej, a află vreme = „a găsi un pretext, o ocaziune nemerită, un moment oportun, (spre a îndeplini ceva plăcut de mult)”. Acând el pre Moldova mare mândie și pismă veche... îndată au aflat pricină — că eră și om meșter și isteț la fire — zicând că are împărăția multe trebă și-i cere de la fară mulți bani, și agă îndată au și scosdarimule. N. COSTIN, LET. II, 21. Auziră de la masa boiarii și-și aflară de-acia prilej și începură a plânge și a ruga pre împăratul.

MOXA, 390. Ca niște nemulțămitori se lăpădară și nu urară să margă, ce-și aflară prilej. VARLAAM, C. 358/11. Află prilej și de treaba aciasta, minunata fămea. MINIEUL (1776), 169 1/2. Neprieteni lui V. atunce au și află vreme, de au zis... NECULCE, LET. II, 266/11. Vor află dușmanii deome Să-i jure astăzi brăul ei. COȘBUC, R. 119. // A nu-și află locul (= „a nu putea să liniștit (de mare bucurie, de emoție etc.)”). Cum au prins coincident la putere, nu-și mai află loc acasă, ci imblă totdeauna în viteji. SBIERA, P. 12/11. Alată eră ea de bucurăoasă și de veselă, căd nu-și află loc. Idem, 65/11. // A-și află omul = „a da de cel pe care nu-l poți birui, înșelă etc.”. Dar!... Cum nu!... Ți-ai aflat oamenii? MARIAN, T. 265. // A află ac de cojocal calvă, cfr. ac. // A află nod în papură, cfr. papură. // Și-a aflat sacul ptecul. ZANNE, P. III, 346 = Și-a aflat tingerea capacul. Idem, IV (: „n'est si méchant pot, qui ne trouve son couvercle.”).

III. Refl. 1°. „A se găsi”, presupunând ca subînțeles: „după ce s'a căutat, dacă s'ar fi căutat”. Făcură rugă cătră Dumnezeu, ca să le arate cine se ca află să hie destoina a hi mitropolii. VARLAAM, C. II, 32/11. Să-l gonească dentr'acel loc, să nu se mai ofle pe aciale locuri. PRAXILIA MOLD. 26/11. În fara noastră pre aceste vreme nu se află om ca acela. NECULCE, LET. II, 257/11. Un asemenea om nu se află în armie. BĂLCESCU, M. V. 392/11. O zănu... cum nu se mai află sub soare. IPSIRESCU, L. 35. Caut mânăstirea de lămăie și nu știu în care parte a lumii se află. CREANGĂ, P. 90. După bătălie mulți viteji se află. ZANNE, P. IV, 269.

2°. În toate exemplele citate mai sus „a se află” are aproape același sens cu „a exista, a fi”; acest înțeles îl poate avea a se află și în cazuri în care nu mai e vorba de loc de o „căutare prealabilă”. Acesta, aflându-se încă diacon, veni la beserica sfântului. DOSOFTEU, V. S. 3/11. Vedem neamul omeneș la mare negriji aflându-se. BIBLIA (1688), 3 pr./11. Se află în idee, cum că... Nemăi le pot da voie să treacă oștile turcești prin Țara Românească. E. VĂGĂRESCUL, IST. 300/11. Pentru ce omul se află atât de adesea în deosebite stări măhnoitare? MARCOVICI, D. 7/11. Se uită... să văză unde se află. DRĂGHICI, R. 139. [Sânt] 18 secoli, de când [națiunea română] se află statornicită pe pământul său. BĂLCESCU, M. V. 5/11. În starea în care mă aflăm... uitasem că mai trăiesc pe lume. CREANGĂ, A. 66. În vremea aceea se află la un prieten. Mă află în cele mai bune relațiuni cu el. Harap-Alb, aflându-se cu părere de bine despre aceasta... nu se lasă, până ce nu găsește un buștinan. CREANGĂ, P. 238. // În legătură cu negațiunea: „a nu exista”: Te-oiu face eu să tei un drăguț de femeie, care nu se mai află! Idem, P. 161. // Nu se află = „nu e adevărat, nu e exact”. Epistatul: „S'a plâns boierul, că l-ai batjocurit”. Stan: „Nu se află, domnule epistat!” ALECSANDRI, T. 142. Să nu se afle (ca) să... = „să nu cumvă să...”. Să nu se afle, ca să vie acasă fără de o sută de lei. SBIERA, P. 217/11. Dară să nu se afle, să le dee altuia. Idem, P. 127/11.

3°. A se află de față = „a fi prezent”: „Etre présent”. De se vor ofle de față unii ca aceea, să-i prindeți și să-i legați. DOC. (a. 1627, Mold.), ap. HEM. 451. // Cum te află? = „cum te simți”; cum îți merge; cum ești cu sănătatea; ce faci? (Fam.) A se află în treabă = „a face ceva, a se amesteca în ceva, fără spor și fără pricepere”.

— Lat. *aflare* (= *ad* + *flare*), „a suflă spre ceva”, se găsește la Români, în vechea limbă dalmată (*aflata* = pradă găsită pe largul mării), în Italia sudică (neapolitan *asare*, calabres *ahjare*, în Cerignola și Bari *acchjā*, sicilian *asari*), în peninsula Iberică (span. *hallar*, port. *achar*) și la Reto-romani (survelic *aflar*), pretinzând cu sensul de „a găsi”, corepunzând deci lui *troucer*, *troucer* din Italia și Franța. Acest sens, care e atestat abia în s. XI, în niște glose latino-spaniole, trebuie să fi fost cunoscut și poporului roman, iar desvoltarea lui se explică (după

Schuchardt) în modul următor: *Afflatur*, „se suflă”, va fi luat mai întâiu sensul de „se șoptește”, *mihii afflatur*, „mi se șoptește” (cfr. „numai, tu să nu te răsuflă cuică, ca să nu prindă el de rește”. CREANGĂ), de unde apoi, forma pasivă fiind înlocuită prin forma activă, *afflo*, „aud (ceea ce mi se șoptește)” și, în urmă, „găsesse”.

AFLĂRE s. f. „Action d'apprendre, de trouver; trouvaille, découverte, invention. État (de la santé)”. — Infinitivul lui *afă*, devenit abstract verbal. *Aflarea acestui lucrur m'a intristat*. | † „Născocire, invenție”. *Să nu socotești... că aceste sânt aflări ale mele*. ANTIM, p. 211. | *Intrebuintarea iposusului... este una din cele mai însemnate aflări ce s'au făcut în gospodărie*. I. IONESCU, c. 28. | „Stare a sănătății”. *Intrebările mele... despre aflarea tatei*. SBIERA, F. S. 132. | *Spec. Aflarea sfintei cruci = Inventio sanctae crucis...; die Kreuzerfindung*. LB. *Aflarea capniului sfântului Ioan Botzătorul* (25 Maiu), ap. HEM. 444.

AFLĂT s. a. = aflare. Participiul lui *afă*, devenit abstract verbal. *Se zice dintru aflare, A fi o celtare*. BARAC, A. 6: „par ouï-dire”. | *Aflătul sfintelor moștii a lui sfântul Acachie*. DOSOPEIU, v. S. 197. | *Pe această poveste cură și aflatul slovelor*. M. COSTIN, LET. I, 29¹³.

AFLĂT, -Ă adj. „Appris, trouvé, découvert, inventé”. — Participiul lui *afă*, devenit adjectiv. *Scriptura cea nouă fiind cu nevoie aflată*. BIBLIA (1688), 7 pr.¹³. | *Copil aflat* e un franțuzism („enfant trouvé”) în loc de „copil (de) găsit, copil lepădat”. || (Med.) *Epilepsia* [recte: epilepticii] se numește la noi... *aflat* de nevomă „a. nevomă” = epilepsie. În aceste regiuni], ap. HEM. 444 (Măldan, comit. Caraș-Severin).

AFLĂTOR, -TOĂRE adj., subst. „Qui apprend, qui (se) trouve, qui découvre, qui invente. Trouveur. Inventeur”. — Adjectivul verbal al lui *afă* (derivat prin suf.-ător), substantivat în parte. *Adj.* De vrefi să fim aflătoare, hai... să primim. ALECSANDRI, T. 102. *Capul de Coriseo, aflător sub domnia Englezilor...* DRĂGHICI, R. 18. | *Subst.* „Născocitor, inventor”. *Aflătorii răutăților*. DOSOPEIU, v. S. 126. | *Asă... băutura... face nu mai puțină cinste aflătorului ei, decât aflătorului tipografei și a corăbierii ce a abuz.* C. NEGRUZZI, I, 75. | † și dial.: *aflătoriu*.]

AFLUENT adj., subst. (Googr.) „Affluent”. — *Adj.* Care curge spre. | *Subst.* Curs de apă care se varsă într'un altul mai mare. *Fază de lață Dunărea, încât adăosul afluenților mai că nu se bagă de seamă*. MEHEDIŢI, R. 14.

— N. din fran. (lat. *affluens*).

AFLUENȚĂ s. f. „Affluence”. — „Năvală, curgere din toate părțile, îngrămădire”. *Pe strade eră o mare afluență de lume*.

— N. din fran. (lat. *affluentia*).

AFLUX s. a. (Med.) „Afflux”. — „Năvală, năpădire neașteptată a unui lichid într'o parte a corpului.” *Aflux de sânge la creier*. [Plur. — *fluxuri*].

— N. din fran. (lat. *affluxus*).

AFON, -Ă adj., subst. (Gram.) | **AFONIC, -Ă** adj., subst. (Gram.) | **Afonic**. — Fără glas, fără sunet. În fonetică se numesc „afonice” („afone”) sau „surde” acele sunete care se articulează fără vibrarea cordelor vocale. [Accentuat, după fran., și: *afon*.]

— N. din grec. ἀφωνος; *afonic* a mai primit și suf. *-ic*, uzitat la derivarea neologismelor.

AFONIE s. f. (Med.) „Aphonie”. — Stingere a glasului. | *Fig.* Răgușală desăvârșită.

— N. din fran. (= grec. ἀφωνία).

AFORISM s. a. „Aphorisme”. — Judecată care redă într'o formă concisă un adevăr sau o părere în privința lucrurilor omenesti. „Cugetare, maximă, sentență, zicere”. *I-am răspuns, repetând un aforism zis odinioară: Acela are vocațiune, care în momentul lucrării se uită pe sine*. MAIORESCU, CR. II, 109. | *Și: aforismă* s. f.]

— N. din fran.

AFORISTIC, -Ă adj., adv. „Aphoristique. Par aphorismes, d'une manière aphoristique”. — În formă de aforisme, în felul aforismelor. *Adj.* O vorbire aforistică. | *Adv.* Mai toată cartea e scrisă aforistic.

— N. din fran.

AFRODIZIAC, -Ă adj., subst. „Aphrodisiaque”. — [Substant.] care atâță spre poftele trușești.

— N. din fran.

AFRONT s. a. „Affront”. — Insultă, în public. „O-cară, necinste, rușine în fața lumii”. *N'o să-mi jintuesc răzbuunarea pe afontul meu!* C. NEGRUZZI III, 463. *N'ar fi o nedreptate, un afront, ce am face de buna noastră voie vândătoriei, când am nesocoti drepturile ce ce are?* ODOBESCU, III, 113¹⁵. *Lui Moșgoraia nu-i teșea de la inimă afontul ce i-l făcuse Pucel*. CREANGĂ, A. 107. [Plur. -turi.]

— N. din fran.

AFU s. a. v. ah.

ĂFTĂ s. f. (Med.) „Aphte”. — Mică ulcerăție albicioasă produsă pe membranele mucoase ale gurei ori ale faringelui. „Bubuliță, bășicuță în gură, acrum.” [Intrebuintat mai ales la plur.: *afte*.]

— N. din fran. (= grec. ἄφτη, din ἄφτω, „a inflama”.)

AFȚOS, -OĂSĂ adj. (Med.) „Aphteux”. — Cu afte, plin de acrum. | (Veter.) *Febra afțoasă* = „fièvre aphteuse” a „boală de gură și de unghii (la vite)”.

— N. după fran.

AFUMĂ vb. I. I. 1^a. *Enfumer, exposer à la fumée, saurer. 2^a. Couvrir de fumée. Brûler. (Refl.) Se griser. 3^a. Laisser (les mets) brôner un goût de fumée. II. Fumer, fumer. III. Allumer (la cigarette)”. I. *Trans.* Înțelesul fundamental e „a duce, a ține”, a expune ceva la fum, a face să intre fum în ceva.*

1^a. Expunerea la fum se face cu un anume scop. *Pre acela [roiu], pre carele creasă să-l muși, îl afumă*. ECONOMIA, 192. | Scopul este mai ales conservarea. *Carnea să se afume cum trebuie*. DRĂGHICI, R. 86. | În medicina populară afumarea cu diferite lucruri joacă un rol însemnat. *Pentru tușă, să se afume cu burele de cruce*. MSS. (a. 1788), ap. HEM. 459. *De-abiă i-a mai trece băiatului istuia de spirieci, că mult păr îmi trebuia de la tine, ca să-l afum*. CREANGĂ, P. 33. | Se poate afuma nu numai un obiect sau o persoană, ci și (într') un loc închis. *Babele la noi gonesc pr' necuratul, afumând penie prin casă*. C. NEGRUZZI, I, 66. | *Absol.* Am afumat toată ziua prin casă, ca să țasă acul miros rău. TDRG. 29.

2^a. Ceva „expus la fum”, poate fi și „acoperit cu fum” sau „umplut de fum”. *Am zis slugii mele să afume odaia cu hârtiile acele*. C. NEGRUZZI, I, 66. În „figură etimologică”: Am iernat... Într'un bordeiu dărămat: Picătura m'a picat, Cricățul m'a înghesat, Fumul că m'a afumat. TEODORESCU, P. P. 289. | *P. anal.* Când se produce fum de mironideni, anume spre a da un miros plăcut la ceva, avem sensul de „a parfuma”. *Vor spăla și vor afuma trupul crăiului* [mort]. BELDIMAN, X. P. II, 5. *Nu am mințit conștiinței noastre, afumând cu mireme prefăcute niște idoli amăgitori*. ODOBESCU, I, 504. | *Fig. Refl.* A se afuma = „a se îmbătăi ușor”, a fi amețit de aburii sau de țării băuturii. *Te afumi cu pelin de la*

Rusali, SEZ. III, 121/1. S'a afumat cu luleaua. PANN, P. V, I, 111.

3°. Când e vorba de mâncări fierte la foc, o urmare a afumării lor neintenționate poate fi căpătarea unui gust de fum; de aceea a afumă capătă în acest caz înțelesul nou de „a da (fără voie) gust de fum (la cea)”. Spăta, freacă vasul, puneă de-l ferbea, Păzind să n'afume [măncarea] și'n foc să nu dea. PANN, P. V, II, 149. Ai afumat laptele.

II. † = fumeză. Intrans. și refl. Atinge codrii și afumă-se-vo. CORESI, PS. 390; PSAL. SCH. 464/19. (= atinge munții și fumă-gă-vo. PSAL. (1651); = se atinge de măguri și se afumă. ARSENIE D. BISE-RICAN; = se atinge de munți și fumeză-se-vo. DOSOFTEIU; = tangit montes et fumigant.), ap. HEM. 458. Norodul vedeă muntele afumând. BIBLIA (1688), 53. Se zice despre o căpiță jilacă de fân, că afumă. LB.

III. După germ. „anrauchen”, găsima I. NEGRUZZI, III, 53, pe afumă cu sensul de „a aprinde o țigare, a fumă”. Trans. Aveți să luați o cafea și să afumați o țigară.

— Din lat. *affumare (= ad + fumare): ital. affumare, v.-prov., portg. afumar; cfr. span. ahumar. Pentru sensul „a se îmbătă”, cfr. fran. enfumer.

AFUMĂRE s. f. 1°-2°. *Action d'enfumer, de fumer, de parfumer en brûlant des substances odoriférantes. Fumage, boucanage, saurage. Fumigation.* — Infinitivul lui afumă, devenit abstract verbal. 1°. Expunere la fum, spre conservare. Afumarea cărții e o deprindere veche. 2°. Expunere la fumul unor substanțe, spre vindocare sau spre desinfecțare. La țărani, ficcare boală își are un fel de afumare. HEM. 459. † „Fum de mironiden”. Toate arsele nojdane rădic ție cu afumare și berbeci. CORESI, PS. 168; PSAL. SCH. 195/15 (= jertvă grașă voui înaltă ție cu mironenie de berbeci. PSAL. 1651; = jraive cu n'tregul de ars cu măduhă grase rădică-voiu ție cu tămăie și arefi. DOSOFTEIU: „Je t'offirai des holocaustes de bêtes moelleuses, avec la graisse des moutons, laquelle on fait fumer”); = „cum incenso arietum.”), ap. HEM. 461.

AFUMĂT s. a. = afumare. — Participiul lui afumă, devenit abstract verbal. A pus carnea la afumat. Hârtie de afumat.

AFUMĂT, -Ă adj. 1°. *Enfumé; qui sent la fumée.* 2°. *Sauré, boucané, fumé.* 3°. *Grisé, enfumé, un peu ivre, entre deux vins.* — Participiul lui afumă, devenit adjectiv. 1°. Golea ici, Golea colea, Golea'n margine de sat, în cel câltun afumat. ZANNE, P. VI, 31, 129. Privecă, în păretele afumat, la umbra sa proprie. EMINESCU, N. 58. Scoase o hârtie afumată, pe care mi-o deta. C. NEGRUZZI, I. 186. Du-te, du-te, blăstămate, Cu mustețe afumate, Du-te, du-te, urgisite, cu mustețe părjolite. RETEGANUL, TR. 149/25. † Fig. „Cărunt”. [Eră] ploșiv, alb la păr: barba pre la margini afumată. DOSOFTEIU, ap. HEM. 463. † Bucatele le-au făcut afumate, arse și steite. CREANGĂ, P. 292. † 2°. Nu putea, să mănânce carne afumată. DRĂGHICI, R. 140. † 3°. „Îmbătăt ușor, amețit de băutură, terchelit, chirchilit”. Eră afumat de tot în seara aceea. CARAGIALE, N. 116/11.

AFUMĂTĂ s. f. (Bot.). *Esèce de raisin*. — Afumată se chiamă pe la noi un fel de strugure ruginit, de o culoare amestecată din alb, galben și roșu, picurată cu negru. Strugurile se face des și brobonat. La mănăcra e dulce și gustos. ap. HEM. 463 (Glâmbocel). — Adjectivul afumat, -ă, substantivat prin omiterea cuvântului subînțeles: „viță” sau „poamă”; cfr. tătăioasă.

AFUMĂTOĂRE s. f. „Cassolette, navette à encens”. — Un fel de vas, în care se ard mironidenile și cu care se afumă prin casă. O stropitoare și afumătoare de ar-

gint. URICARIUL, XVI, 276. O căfiie sau afumătoare de argint în forma unei sfere cu capac conic sprji-nită pe trei picioare de figura unui S, fixate de o țară lată... ODOBESCU, I, 459.

— Derivat din afumă, prin suf. instr. -ătoare.

AFUMĂTOR, -TOARE adj., subst. „Qui enfume, qui parfume”. — Adjectivul verbal al lui afumă (derivat prin suf. -ător). Au numit Dumnezeu atunci pe Baasim și pe Fachei: doi cărbuni afumători. N. COSTIN, LET. II, 38. † și dial. -tória.]

AFUMĂTŪRĂ s. f. = afumare. — În ziua de 40 de sfinți se fac afumături cu cărpe aprinse prin case. MARIAN, SE. II, 168.

— Derivat din afumă, prin suf. abstr. -ătură.

AFUMEGĂ vb. I. = fumeză. Gură de iad..., care ne afumegă neincet cu măgăliștoare cuvinte. PISCUPESCU, O. 33.

— Din fumeză, după afumă.

AFUMEGĂT, -Ă adj. = fumezat. Participiul lui afumegă, devenit adjectiv. [Aerul de acolo] e însărcinat cu tot felul de afumegate puturi. PISCUPESCU, O. 67.

AFUND, -Ă adv., adj., s. a. „I. 1° Au fond, dans le fond, vers le fond. 2° Profondément. 3° A fond. II. Profond. III. Fond, profondeur, abîme”.

I. Adv. 1°. Exprimă un raport local, arătând o stare la fund, dar mai ales o mișcare spre fund. Sensul acesta se cunoaște încă delușit în expresia a (se) da afund = „(a se) cufundă”: „plonger, faire le plongeon”. Leșilele speriete se da afund și se ascundeau în stuful și în papura de pe mal. ODOBESCU, I, 142. Pescarul... dădă coșurile afund și le legă de fărși. DELAVRANCEA, V. V. 191. Vreme nu pierdea, în apă sărea. Și afund se da. TEODORESCU, P. P. 645/6 și — în sens figurat — „a se pierde”: Cum de atâtea... nereste... se dau afund cu lărgoceții. DELAVRANCEA, S. 30. Banul te bagă afund, banul te scoate din undă. ZANNE, P. V, 49 — și în expresia: trage afund, când se vorbește despre un înec fatal. Cel ce cade [în holbură]... trebuie să piară, căci îl trage afund. ap. HEM. (Poieni, în Iași).

2°. Cu înțetul noțiunea de „fund” pierzându-se, afund devine sinonim cu „adânc”. [Crucea] o îngropară Iidovii afundă. DOSOFTEIU, V. S. 17/2. Săpând temelia afundă în pământ, afară un cap de os. MOXA, 356/16. El cu armașul său pătrunsesse afund printre vrăjmași. CALENDARUL (1814), 118/6. Mai ales în legătură cu „a băgă”. Parii mai afund îi bagă. PANN, Ș. II, 24. Am un butoiag rotund, Și-l bag în păr afund? (= Căciula). GOROVEI, C. 48.

3°. În legătură cu verbele „a cunoaște, a ști”, după fran. à fond: „Cu temelnicie, adânc, deplin”. Nu cunoștea mai afund pe toți vecinii. HASDEU, I. C. 151. I. Văcărescu cunoștea afund toate interesele fărîi. ODOBESCU, I, 268. Sânt... Români, ce se cred că afund cunos limba românească. JIPESCU, O. 55.

II. Adj. După analogia lui „adânc”, care e și adverb și adjectiv, se întrebunțează și sinonimul său afund, dar aproape numai în Transilv., în funcțiune adjectivală. L-au slobozit într'o ocnă pustie și afundă. ȘINCAL, HR. III, 128/13. Se săpă o groapă la mijloc mai afundă. ECONOMIA, 191. Au aflat o fântână afundă. ȚICHINDEAL, P. 139. S'o necat într'un tâu. Tâu o fost cam afund, Nu mai am bine mai mult. MĂNDRESCU, L. P. 17/3. Groapă afundă i-au făcut. RETEGANUL, P. II, 64/17. Groapă afundă, săpată în pământ. MARIAN, T. 4.

III. Subst. Atât adverbul cât și adjectivul afund au putut fi luate și în funcțiune substantivală, cu înțelesul de „adânc, adâncime”. Cazul d'întăiu îl avem în: Toți s'au înecat. La afund s'au dat. TEODORESCU, P. P. 576 (cfr. la a-mur, la a-mearzi etc.), pe al doilea în: Norul trece și dispare în afundul

cerului. ALECSANDRI, P. II, 126. *El a venit Dint'r'un afund de Răsărit.* COȘBUC, B. 17. | *Fig. Oflând greu din afund.* CARAGIALE, N. 43.

— Din a¹ (= lat. *ad*) + *fund*; cfr. ital. *affondo*, fran. *a fond*.

AFUNDĂ vb. I. 1. 1^a. (*S'*)enfoncer; (*s'*)ensevelir, (*se*)cachier, 2^a. *Tremper, plonger, immerger, couler bas, (se) noyer, Se verser.* II.—III. 1^a. (*Ref.*) *S'abîmer, s'approfondir, se perdre, être absorbé (par).* 2^a. *Diffamer, calomnier.* IV. (*Se*) *boucher.*

Cele trei verbe compuse cu subst. fund: *afundă, confundă și infundă* se deosebesc de „adânci”, prin aceea că acesta din urmă nu implică sfârșitul mișcării, pe când, dintre celelalte trei, *afundă* exprimă mișcarea spre fund, *confundă* până la fund, iar *infundă* ajungerea la fund și astuparea lui.

I. *Trans.* și *refl.* De cele mai multe ori fundul adâncimii e dedesubtul vorbitorului și mișcarea spre fund e verticală. În cazul acesta deosebirea între *afundă* și *confundă* e atât de mică, încât limba, de și dă preferință celui din urmă, le deosebește numai rare-ori. 1^a. *Afundarea* se face într-o groapă. *Afundară-se limbile în groapa ce făcără.* PSAL. (a. 1651), 9/18 (=intinără-se limbile... PSAL. SCH.; = confundară-se... CORESI, ps.: „les nations ont été enfoncées dans la fosse qu'elles avaient faite.”). *E păcat de Dumnezeu, cucuane, să mă afundez cu cu totul în focul Gheenei.* ODOBESCU, III, 45/13. *M'a făcut mai-ma băiat, Să scot fețele din iad. Nu știu scoate-le-oia. Ori mai tare afundă-le-oia.* BERICESCU, P. P. 227. | De aici „a se îngropa, a dispărea”: *Spicele se căltănuu a len... în jurul colnicilor, sub care se afundă satul Măgura.* DELAVRANCEA, S. 195.

2^a. *Afundarea* se face mai ales în apă. Urmarea ei e une-ori numai o dispariție momentană, căreia li succede o scoatere. „A înmuia”. *Mere nora la fân-lând. Cu cămașa soacrii năună. Si-o afundă-odată în bălță. Și o fiță peste poartă: „Na-o, soacără, că-i spălată.”* JALENIK-BĂRSEANU, D. 455. De aceea, la botex, preotul *afundă* pe copil în apă: *Botează-l ținându-l în mâni... afundându-l și scoldându-l de-odată.* IOAN DIN VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 467. | Dar dispariția poate fi și totală. *Întrând în mare, Petru se afundă.* DOSOFTEIU, V. S. 36. *Un sloiu de ghiță, care se afundă în apă sub picioarele celui ce calcă pe el.* RETEGANUL, P. III, 61/12. *Și se afundă casele turcești, de se înecă.* NECULCE, LET. II, 440/16. | De aici = † „A se îneca”. *Umplură amândoață corăbiiile, cât se afundară tale.* VARLAAM, C. 310/2. | Despre o apă curgătoare = „a se vărsa”. *Unde se afundă Mureșul în Tisa...* P. MAIOR, IST. 111.

II. *Refl.* Fundul poate fi lăchuit și în direcție orizontală, astfel că a se *afundă* e aproape identic cu „a se adânci, a se pierde în adâncimi”. Exemplele sânt toate din literatura mai nouă. *Sărind... pe al său cal, în cădău s'au afundat.* ALECSANDRI, P. I, 50. *Gărdin zări răzând s'afundă.* COȘBUC, P. 126. *S'au prea afundat în pădure și au rădăcit.* SBEREA, P. 258/12. *Tot cu ochii petrecea, Până'n codri s'afundă.* TEODORSECU, P. P. 623/2.

III. *Fig.* 1^a. Ca și „a se adânci” și „a se confundă”, a se *afundă* în ceea poate avea și sensul figurat de „a pătrunde adânc într'un lucru abstract”. *Acta-șta facee pre sfântul... să se afunde sufletește.* DOSOFTEIU, V. S. 189/7. „*Vofi* afundat în strategie, Domnilor!” zise doamna B. C. NEGRUZZI, I, 39. *Adâncă ofițire [a țărânuții], în care pare o-1 fi afundat suferințele lui.* ODOBESCU, I, 26/7. *Ajunș acasă mă afundău în cugetări.* I. NEGRUZZI, III, 321. | 2^a. „A ponegri pe cineva [în fața altuia]”. *M'ai afundat, cum fi-a plăcut, în fața tatii.* (Com. Pavellescu.)

IV. *Trans.* și *refl.* Mai rar se găsește sensul de „a înfundă”. *Ușor e a afundă strunga mică.* (= *Omul cu pufine datorii le poate usor plăti*). ZANNE, P. V, 613. *Ploteie mare s'a vărsat... Groapa i s'a a-*

fundat și mormântu-i s'a stricat. TEODORSECU, P. F. 625. [*Afund*, mai rar *afundez*.]

— Din lat. popular *afundare (ad+fundum): ital. *affondare*, sard. *affundare*, v.-fran. *afonder*, span. *afondar*, portug. *afundar*.

AFUNDĂRE s. f. „*Plongeon, immersion, enfoncement*.”—Infinitivul lui *afundă*, devenit abstract verbal. *Afundarea botecului.* MINEIUL (1776), 65/1. *Afundarea'n nelegiuiri groaznice și negre.* JIPESCU, ap. GCR. II, 260/20. | *Spec. (Teol.) Afundarea sfințel cruci [la Bobotează]* = „L'Immersion de la Sainte-Croix”.

AFUNDĂT s. a. = *afundare*—Participiul lui *afundă*, devenit abstract verbal. *Când e treaba pe afundat, atunci...* HEM. 472.

AFUNDĂT-ĂADJ. „*Enfoncé. Plongé, absorbé (par)*”. Participiul lui *afundă*, devenit adjectiv. În sens propriu și figurat. *Mulțime, ce eră afundată într'adânc.* DOSOFTEIU, V. S. 179/2. *Dan se sinți trăsniți și afundați în nemărginire.* EMINESCU, N. 70. *Kram afundați în mullă intristare.* ODOBESCU, I, 316.

AFUNDĂTOR-TOĂRE adj. subst. „*Plongeur*”.—Adjectivul verbal al lui *afundă* (derivat prin suf. -ător), substantivat une-ori. [† și dial.: *afundătoriu*.]

AFUNDĂTURĂ s. f. „*Enfoncement, cachette*.”—„*Înfundătură*”. *Vederea lui nu poate străbate prin toate colțurile și afundăturile.* ISPIRESCU, L. 57. [Plur. -turi.]

— Derivat din *afundă*, prin suf. abstr. -ătură.

AFUNDĂȘ s. a. „*Profondeur*”—Adâncime”. *Măsurai afundășul codrilor... gândindu-mă la tine.* DELAVRANCEA, S. 197. [Plur. -dișuri și -dișe. Și: *afundăș*.]

— Derivat din *afund*, prin suf. loc. -iș.

AFUNZIME s. f. „*Profondité*”.—Abstractul adjectival al lui *afund* (derivat prin suf. -ime). În Transilv. *Afunzime* = *profunditas*. LEX. BOBB. *Afunzime* [căr-bunilor]... este foarte mare și până acum necunos-cută. MOLDOVAN, T. N. 77.

AFURISĂNIE s. f. „*Interdit, excommunication, anathème. Malediction, maldisson. Imprécation*”.—În vechime avea sensul de „excomunicare”, cu timpul însă s'a generalizat, însemnând numai „blestem” de orice natură, și imprecățiile în care se cuprinde invocarea unei nenorociri asupra cuiuă. *Am jurat Domnia mea sărei pre sfânta Ecanghelie și cu mare afurisanie.* MAG. IST. I, 123/2. *S'au lucrat strâncie legături, cu grozave afurisanii, ca să nu se mai pomenească numele văcărîtului.* ZILOT, CRON. 23. *Afurisanii, de care... nici samă nu băgați.* ȘINCAI, HR. I, 394/22. *Să fe blestemul și afurisanie pre capul japuneșii Maria.* MAG. IST., 207/27. *Apoi la anatomia și la afurisanie [ajung].* ȚICHINDEAL, F. 214. [Cfr. *afurisenie*.]

— Derivat de scriitorii bisericești din *afuris*, prin suf. abstr. -anie, după paleo-sl. *zaklin-anie*.

AFURISĂNIE s. f. = *afurisanie*. *De o va găsi, că curceaște cu om din chirosl bisericări, poate să-i ucigă pre amândoi și să nu să teamă de afurisenie.* PRĂVILIA MOLD. 54/7. *I-au fost făcut afurisenie de la Patriarși.* NECULCE, LET. II, 257/7. *Le-au făcut și blăstăm de afurisenie.* Idem, LET. II, 201/12. *Toate aceste formule de afurisenii... au fost... executate în numele lui Iristos.* ALECSANDRI, ap. HEM. 475. *În multe părți... este datina de a se celi... încă și rugă-ciniunile ierlăciunii de tot blestemul, și [de totă] afurisenie.* MARIAN, I, 310.

— Din *afurisanie*, prin schimbul obișnuit între suf. -anie și -enie.

AFURISÍ vb. IV^a. „1^a. Excommunier, anathémiser. 2^a. Maudire, damner; (rell.) promettre sous peine d'être maudit.

1^a. † A alungá pe cinevá pentru cáva timp din comunitate bisericeascá, luându-i dreptul de a se închiná dupá legea creştineascá. „A excomunicá”. (Cfr. anatémizá, proclétii.) *Trans. Sfinţii párinji afurisiti pr'ins şi-i proclétiră.* VARLAAM, c. 194. *Giudeful besariciei îl va afurisi, când când se va pocú.* PRÁVILA MOLD. 113/. *Orice obraz ar fi, îi afurisim şi blestemăm.* URICARIUL, XIV, 184/2.

2^a. Astázi sensul s'a generalizat asupra oricáruí „blestem”, aşá încát, dacá voim sá exprimám „excomunicarea”, trebuie sá adágám: „în numele bisericii”. *Preotii o afurisiră în numele bisericii.* ODOBESCU, I, 21/. *Incolo sensul e „a blestemá”. Să meargă şi să afurisească pe acest proclét şi vrăj-mă cumplit.* CREANGÁ, p. 57. | *Ref. „A se jurá sub pedepşa blestemului”. Vină 'napoi, vină, că făgăduiesc. I mi'afurisesc. De azi înainte Să fii mai cuminate.* IARNIK-BĂRŞEANU, D. 502. [S: † afurisi!]

— Din m.-grec. ἀφορίζω (aor. ἀφορίζω), probabil prin mijlocire paleo-slává: *afurisiati*. Termin intrat în limbá prin cârţile bisericéşti.

AFURISIRE s. f. „Malédiction, maudisson, anathème, damnation”. — Infinitivul lui *afurisi*, devenit abstract verbal.

AFURISIT s. a.—*afurisire*. Participiul lui *afurisi*, devenit abstract verbal.

AFURISIT, -Ă adj., subst. „1ª Excommunié, frappé d'anathème, interdit. 2^a. Maudit, damné. 3^a. Endiable, maudit”. — Participiul lui *afurisi*, devenit adjectiv. 1^a. † *Cela ce va zice ciutá cá-i afurisita, neştiind cá cel afurisitu l-au iertat, nu sá va certá ca un suducioriu.* PRÁVILA MOLD. 128/. *Vor fi afurisiţi, de se va aflá scrisoare cu slove latinescú în cuprinsul lor.* P. MAIOR, IST. 2^a. *Tofi aceia, ce au luat parte la astá hulá, sá fie afurisiţi.* C. NEGRUZZI, I, 232. *Cei mai mulţi însă cred, că cel ce se chinuesc mult la moartea sa, a trebuit să facă multe păcate grele, ori a fost de cinevá afurisit.* MARIAN, I, 33. | Ca termen de înjurăturá se aude „fire-ai afurisit”, adese-ori întárit prin sinonimele „blestemat, proclét”, sau prin „anatima”. *Fire-ar afurisit să fie, cine a mai desfiinţat şi catheţeile!* CREANGÁ, A. 123. *Cine se va isplii... sá facă altá locmeală într'al chip, acel om să fie afurisit de Vlădica Isus Hristos şi să fie blăstemat de 318 sveci ofşi.* DOC. (a. 1631, Munt.), ap. HEM. 477. *Am pus şi blăstém, ca să fie afurisit şi proclét.* CUV. D. BĂTR. I, 136 (a. 1604). *Cene se va sculá să facă altăceea, sá fie afurisitá de 300 şi 18 osteşi, şi sá fie afurisitu şi anatima.* idem, I, 151 (a. 1606). *Să fii afurisit şi anatimá, nu s'am parte...* ap. HEM. 478 (Bozieni, în Neamţ; Borca, în Suceava). [3^a. P. ext. *Afurisit* are ca şi „blestemat, proclét”, şi sensul de „vrednic de afurisire”, deci: „ráu (la inimá), îndrăcít”. *Giocoi de cei afurisiţi.* ALECSANDRI, T. 50. *Întinde mána ta cea drăpál peste mijlocul meu, sá pleznească cercul ist afurisit.* CREANGÁ, p. 98. *Blestemá... pe afurisita de ghicitoare.* ISPIRESCU, L. 55. *L-am urit, C'a fost ráu şi-afurisit.* HODOŞ, P. P. 281/7.

AGÁ subst. „1^a. Commandant ou officier turc. 2^a. Homme grossier, butor”.

1^a. † (Armátá). Ofíter sau comandant turc. *Erá şi un Capigi-başa împărătesc, anume Ahmet-agá, care mai înainte cu trei zecile [sic] la domn şi alţi boşaşi/şi] agi.* B. GRECEANU, ap. GCR. I, 332. *Chemal-au paşa iarăşi pe Carabaghi şi pe Iniceri şi pe toţi bătránii Inicerilor şi pe Iniceri-Agasi.* ACSINTI URICARUL, LET. II, 164/2. *Imbrhorul că soasă Cu mulţi Turci, agalari mari.* DOC. (a. 1730), ap. HEM. 479. *Husein-Agá, ce'n urmă Agálar-Agá au fost, [erá]... om lacom.* BELDIMAN,

LET. III^a, 404. *Mai erá... şi alle mici agale, oameni vrednici şi aleşi.* idem, o. 48. *Vorbind cu o agá, credincios al lui.* DIONISIE, c. 190. *Îşi bătuşi joc de apănu turcească, ce venică spre a te mazi.* ODOBESCU, I, 436/22. *Către başi agá zicó:* *Turcilor, agalelor! Sullani şi Sullanelor!* POP. ap. GCR. II, 303/23.

2^a. P. ext. În Bihor. „Om nepoliticos, grosolan”. JAHRESBER. IV, 325.

[Agá e masculin, dar se construiesc de articolul şi atributul în genul feminin, chiar şi cu articolul feminin şi o apozitie masculină. Afară de pluralale româneşti *agale* şi *agi*, se găseşte şi cel luat din turceşte: *agalari* (*agálari*).] Cfr. agá.]

— Din turc. *aga*, „frate mai mare, domn, nobil”, plur. *agalar*, în compozitii *agasi*. ŞIO.

AGÁ s. m. † „1. Officier ou commandant turc. II. Commandant d'infanterie roumaine. Préfet de police.

I. = *agá*. *Aice în laşi au venit şi un agá de la Poartá.* N. COSTIN, ap. ŞIO. *II. Turcii 'n casă nemeréa, Maică-sa [a liincii] agá grăcă: „Poştiţi, agá, de şedeţi!”* BIBCESCUCU, P. P. 264.

II. *Târziu de tot, adecă locmai supt Mihaiu-Viteazul, se mai adăugi în sfârşit un dregător miltar, Aga... Se pare că acela Agá erá sá păzească persoana sfinţitá a Voevodului. Ia urmă sarcina sa erá numai aceea de pázi liniştea în oraşul de reşedinţă, ajungând astfel un prefect de poliţie.* IOBGA, C. I. II, 151. *Toemil-au [Alexandru cel Bun] şi boierii mari în sfat... Aga, ispravnic pre dărăbani şi pre tărj pre laşi giudef.* URECHE, LET. I, 105/2. *Aga mai întâiu s'a chemat căpitan de vânători... pre urmă s'a aşezat dregătoriu de poliţie.* URICARIUL, IV, 220/2. *Dupá vel Comis [venéa în rang]... vel Armaş, etori Logofăt, vel Uşer, vel Agá. Însă până la Grigorie Vodă, în domniea a dona, Aga purta baitag... iar atunceá Grigorie Vodá cu testament, care s'au cetit în Spărtărie rânducala Agá, au suit Agia după vel Comis, dându-i Domnul cu mána lui semu sá poarte lopaz, adecă buzdugan, şi de atunceá s'au numit şi vel Agá.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 292. *Na, scrie tu deasupra... ordinul... de ezil şi dá hártia în mána agá.* ALECSANDRI, T. 1413. | În întâia jumătate a s. XIX i s'a dat ca ajutor un „Viş-Agá” („vice-agá”). *Carătu-i la scară cu 6 slujitorii călări şi cu Viş-Aga.* idem, T. 1381. | „Polítain”. *Şade în poliţie, piti după spatele aghi.* JIPESCU, ap. ŞIO II. [Gen.-dat. *agá* şi *aghi*.]

— Acelaşi cuvânt ca cel precedent, românizat prin schimbările accentului şi prin schimbări morfologice.

AGABANIÚ s. a. † „Sorte d'étoffe précieuse orientale”. — Cuvânt literar rar. O stofá scumpá orientálă. Cfr. sevaii. *Agabaniú.* DOC. (a. 1785), ap. HEM. 481, explicit de episcopul Melhisedec prin „*agabani*, alminterea sevaiu, o materie albă, ţesută cu argint”. *Boccalăcuri de stofá cu aşternuturi de agabaniú.* ODOBESCU, I, 134/2. [S: *agabani*, *agabani*.]

— Din turc. *agabani*, „stofá preţioasă din care lişi fac Turcii turbanelă”.

AGÁDUI vb. IV^a † = *îngádui*. *Şi cunoscu Noe, c'au îndrăpál apă de pre faţa pământului şi mai agádui încă 7 zile alte.* DOSOFTEI, ap. HEM. 490. (= mai aşteptând şi alte 7 zile. BIBLIA 1688: „et il attendit encore sept autres jours.”) *Aciaşta zăce Domnul: agádui-má la ziua sculării miale de mǎrtorie.* idem, ap. HEM. 490. (= *îngáduiaşte-má*. BIBLIA 1688: „attendez-moi, dit l'Éternel.”) [Cu asimilare vocalică şi: *agádăi*.]

— Din *îngádui* (s. v.), cu prefixul a în loc de în.

AGÁLE adv. „Lentement, doucement, nonchalamment”. — *Agale* stá totdeauna în legăturá cu verbe care exprimá o mişcare, arátând că mişcarea aceea

se face „Incetinel, cătinel, domol”, dar exprimând în același timp și un oarecare grad de nepăsare, de lipsă de grijă, nu însă și o lipsă de interes, de scop (ca: „în dorul leții.”). *Așă mergeau agale, spunând fiecare ce-o tăia capul.* DELAVRANCEA, S. 266. *Agale se coborau pe tâpșan.* VLAHUȚĂ, N. 71. *Și, cântând, pășește-agale O copilă'n în urma lor.* COȘBUC, B. 165. | Adesea repetat: *Împlinindu-și a noua poruncă... Ercule se întorcea agale-agale cu corăbiile.* ISPIRESCU, U. 53^{1/2}.
— Din n.-grec. ἀγάλα, adeseori ἀγάλα ἀγάλα, intrat în epoca Fanarioților și devenit atât de popular, în cât spiritul limbii române îl desparte în prep. a + gale, după analogia lui a-lene, a-nevoie, etc.

AGĂM, -Ă adj. (Zool., Bot.) „Agame”. — Lipsit de sexualitate. *Celule denatură agame.* GRECESCU, FL. 10.
— N. din fran. (= grec. ἀγαμος: ἀ privativ și γάμος, „căsătorie”).

AGĂMBĂ vb. I. „1°. *Marcher sur les traces de qqn., suivre qqn. de près, attrapper qqn.* 2°. *Fouler aux pieds*”. — Cuvânt dialectal 1°. *Agămbă = a umbra lot în picior, a-i da de urmă: „De laș putea agămbat pe cel ce mi-a furat oia”.* *Agămbat-ai pre X.?* (Jiu). *VICIU, GL. A gâmbă = a apuca, a prinde, a ajunge, a pune mâna.* (Mold.) *ȘEZ, II, 229^{1/2}.* || 2°. „A călca”, însă numai în înjurături. *Agămbă-te-ar să te agămb!* (*Releag, Lucid superior, cum înjură Târnăveni: „călca-te-ar să te calce”.* *VICIU, GL. [Și: gâmbă.]*

— Dintr'un tip *(ag)gambare (= ad. + *gambare, din gamba, în înțelesul romanic de „picior”; cfr. fran. *enjamber*).

AGĂMBĂLĂ s. f. (Med.) „Épilepsie”. — În părțile năsludene (Transilv.): *Agămbală = stropăla, nevioie, boală-rea.* BUGNARIU, N.

— Derivat din agămbă, prin suf. abstr. -eală (după labiale: -ălă). Sensul original e: „călcătură” (s. v.)

AGĂMBĂȚ, -Ă adj. „Malheureux”. — Participiul lui agămbă (2°), devenit adjectiv. „Căicat de rele, ajuns de nenorociri, nenorocit”. *Măi Danciu!e, Agămbătu!e, Ian faci...* MARIAN, SA. 264.

AGĂNĂU s. a. „Danse paysanne très vive”. | Dans țărănesc foarte viu, în felul „bătutei”; se joacă pe lângă Olt. *La agănuă jucătorii se mișcă foarte iute din picioare. Se bate în loc cu piciorul stâng de trei ori, mai mulți băieți împreună numărând cu o voce prelungită: una-două-trei! trei și patru! trei! Apoi ocolesc. De aci iarăși bat cu piciorul. Și așa înainte, până se sfârșește hora, după voiașă. Agănuăl n'are cântec din gură. Cântă lăutarii din vioară. Îl joacă numai bărbășii.* (Ră]lețu-Vierșo, districtul Olt), ap. HEM. 490.
— Etimologia necunoscută.

AGĂPĂ s. f. „Agape”. — Ospăț intim între prieteni. [S'a zis întâiu despre ospățul laolaltă al creștinilor primitivi (ce-l făceau în amintirea „cinei cei de taină”) și în care își dădeau sărutul păcii, în semn de iubire frățească.]
— N. din fran. (= grec. ἀγάπη, „iubire”).

AGAREAN s. m. „1°. *Hagarien.* 2°. *Mécréant, païen*”. — Cuvânt învechit. 1°. *Fsatole lu Idumeiu și Ismaïli, Moav și Agareanii.* PSAL. SCH. 269^{1/2}. (: „Les tentes des Iduméens, des Ismaélites, des Moabites et des Hagariens.”). *Agarieni... s'au numit... după Agar, numă-sa [lui Ismaïl].* I. VĂCĂRESCU, IST. 247. || 2°. *P. ext.* „Păgân, necredincios”, dar mai ales „mohamedan (ture și tătar)”. Astfel, în pasajul biblic corespunzător celui citat, găsim la ARSENIU DIN BISERICANI pe *Agareanii* cu școala: *Tătarii.* Apoi: *Să se secoată Ierusalimul de supt mâna Agareanilor.* r.

MAIOR, IST. 226. *Vănzând Agarenilor o țară creștină.* ISPIRESCU, M. V. 39^{1/2}. [Și: † *Agarinean.*]
— Din paleo -sl. *Agarēniā.*

AGĂRENIU s. f. † „Mécréance”. — Lege [religie] păgănească. *Să feră de agărenie.* DOSOFTEIU, V. S. 221^{1/2}.
— Derivat din agarean, prin suf. abstr. -ie.

AGĂRICIU s. m. (Bot.) „Agaric; Agaricus quercinus”. — Agariciu = ciupercă de copaci, der. Blätter-schwamm. BARCIANU.

— Corupțiune din lat. *agaricus*.

AGĂRINEC, -EASCĂ adj. † „Mécréant, impie, païen”. — „Necredincios, necreștin, păgănesc”. *Agărinească păgăndală.* DOSOFTEIU, V. S. 221^{1/2}. *I-au datu-i la carte agărinească.* idem, V. S. 25^{1/2}.
— Derivat din agarean, prin suf. adj. -esc.

AGĂRLĂC s. a. † „Bagage”. — Calabălăc. *Apuce și agărlăcul lui Dumitrașco Beizadea și a Căcihihaelelor acolo s'au prăpădit; numai ce au scăpat ei cu capetele.* NECULCE, LET. II, 288. *Lăsat-au acolo carde și alt agărlăc ce au fost.* MAG. IST. II, 227^{1/2}. *Gătește rădăcane, carită și care pentru agărlăc.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 289^{1/2}. *Au trimis de ș-au rădicat agărlăcul și s'au dus la Târgu-
mag. MAG. IST. III, 26^{1/2}. Au tăbărat cu tot angorlăcul, la Văcărești.* DIONISIE, C. 207. [Și: *angărlăc.*]
— Din ture. *agyryk*, „bagage, charge”.

AGĂRNĪ vb. I. † „Coverir”. — „A acoperi”. Singular exemplu: *Agărn = țego.* ANON. CAR.

— Din sârb. *grabati*, „a pune vârf”. HASDEU, E. M. 492.

AGĂRNĪȚ, -Ă adj. † „Coverit”. — Participiul lui agărnĪ, devenit adjectiv. „Acoperit”. Singular exemplu: *AgărnĪȚ = tectus.* ANON. CAR.

AGĂRNĪȚURĂ s. f. † „Coveriture”. — „Acoperământ”. Singular exemplu: *AgărnĪȚură = lectio, tegumentum.* ANON. CAR. [Plur. -țuri.]

— Derivat din agărnĪ, prin suf. abstr. -itură.

AGĂȚ s. a. |
AGĂȚĂ s. f. |
(Mîner.) *Agate*. — Piatră prețioasă, varietate de cuarț. *Agătu, nășipul... sânt... acid silicic anhidru.* POZI, CH. 144^{1/2}.
— N. din fran. (= lat. *achates*.)

AGĂȚĂ vb. I. v. acăță.

AGĂVĂ s. f. (Bot.) „Agave”. — O frumoasă plantă exotică. Cu toată prefăcerea din timpurile istorice, e credinc de notat însă, că [în România] nici o plantă mare nu s'a adăogat spre a schimba caracterul peisajului (bunăoară ca în finutul timpurilor Mediteranei, unde portocalii..., agavele... și alți venetici, fac din Italia de azi o țară ce ar fi greu de recunoscut chiar pentru contemporanii lui Horafiu). MEHEDIȚI, R. 16.
— N. din fran. (= grec. ἀγανόψ, admirabil).

AGEAMIU, -IE adj., subst. „Dăbntant, novice, inexperienced, naïf, masette”. — „Începător” și prin urmare „fără experiență, necunoscător, neiscusit, nedibaci, neștiutor”. *În ageamiu... să dea povești n'are dar.* PANN, E. II, 119. *Mă aduplec să crez, că sărutarea nu e lucru rău; atunci eu, ca o ageamie, primiu acest lucru.* GORJAN, H. I, 159. *La vânătorie mă pricep cam tot altda, precăd se pricepă vestitul ageamiu.* ODOBESCU, III, 9^{1/2}. *Mysteriu este cu atât mai exigent... cu cât e mai puțin deprins la gustul lucrului. Întrebați pe orice biet lipsan... pe cea mai pretențioasă aristocrată bătrână... o împacă*

mai ușor de cât pe o tânără mahalagioaică agiamie. CARAGIALE, N. F. 97. | Mai ales la joc (de cărți, etc.). *La cărți sânt blând...*, mai cu seamă cu agemii, pentru că de la dînsii ies bune pareri. IANOV, ap. HEM. 446. | Contrariu noțiunii „giolar” (în jocul cu „caprele, arșicele”). *Cei mai giolari fac armaunul cât roata morii, cei mai ageamii îl fac mai mic.* ISPIRESCU, ap. ȘIO, II. [Și: *agemiu, -fe.*]

— Din turc. *agami*, „aprenti, novice, ignorant (mazete, inabile au jeu)”.

AGEÁT s. a. „*Désir, envie, disposition* (à faire qqch.)”. — În Muscel. *Mi-e ageát* (și: *ageá*) = *Mi-e amin-te, mi-e tare dor să fac ceva, sânt dispus sá...* com. RĂDULESCU-CODIN. | În Mold. *Am agit să fac ceva = sânt dispus a face ceva*, ap. HEM, 502. [Și: *ageá, agit.*] — Etimologia necunoscută.

AGĒN s. m. †. 1°. *La Persa*. 2°. *Persan, oriental*. 3°. *Sorte d'étoffe orientale*. 4°. *Signe dans la notation de la musique religieuse orientale*. — 1°. — 2°. „*Persia*”, apoi, ext. „*Persan, oriental*”. *S'au hainit o seamă de Turci de la Agem și s'au rădicat asupra împărătilui Agemilor și l-au biruit.* MUSTE, LET. III, 75. | (Cul.) *Agem-pilaf* [„*pilaf persan*”]: o varietate [de pilaf] cu stafide. ȘIO, II, 295. | 3°. Un fel de stofă persană. *Poală de tratapod de lastră roșie agem; ...de lastră vearde agem...* DOC. (a. 1681, Cotroceni), ap. HEM. 495. | 4°. *Agem = un semn în notele orientale bisericesti.* COSTINESCU. (Se găsește la Cantemir, cfr. HEM. II, Add. X.)

— Din turc. *agem*, „strein, persan”.

AGENESC, -EASCĂ adj. †. „*Persan, oriental*”. — „*Persan, oriental*”. Despre țara Perșilor. *Și au agiens până aproape de Spăhaci (Spahân), scaunul fărui hagiestei.* MUSTE, LET. III, 79. | Despre stofe orientale. *Păreache de rucavite de saraser agemesu galben.* DOC. (1681, Cotroceni), ap. HEM. 495. | Despre muzică orientală. *Să facă veselii cu nairii și cu cântice hagieste și cu mulți pelicani măscărcii.* NECULCE, LET. II, 412. [Și: *agimesc* și, prin apropiere de „hagiu”, *hagimesc.*]

— Derivat din *agem*, prin suf. adj. -esc.

AGENDĂ s. f. învar. (Comerc.) „*Agenda*”. — Registru sau cărțișcă nescrișă ale cărei file sânt prevăzute cu indicarea zilelor din an, spre a se însemna în ea ce este de făcut la anumite date. „*Carte pentru însemnări*”.

— N. din fran. (= lat. *agenda*, „cele ce trebuie făcute”, neutru pl. al lui *agendus*.)

AGĒDE s. f. plur. tant. „*Affaires, travaux*”. — Lucrările pe care trebuie să le implinească un funcționar sau un oficiu. Termin întrebuințat azi mai mult în Transilv. și Bucov. [† Și: *agazni*, URICARIU, I, 87, și, cu asimilare, *agiange*, idem, I, 396¹².] — N. din lat. *agenda* (neutru plur. al lui *agendus*), „lucruri de împlinit, de făcut”.

AGĒNT, -Ă subst. „*Agent*”.

I. (Fizic.) Puterea care produce o acțiune. *Ageții (naturali) = puterile naturii (mai ales când e vorba de schimbările scoarței pământului). Felurile roci, ce alcătuiesc pământul, sînd deosebit de rezistente față de ageții ce sculptează deosebit pămîntescă, urmează că moșia Brôșteni este una din cele mai înzestrate în privința pitorescului măreț și atrăgător.* POPOVICI-KIRILIANU, D. 26—27.

II. Cel care are însărcinarea de a lucra pentru cineva. 1°. Pentru interese particulare. *Agent unei societăți secrete.* | *Agent provocator:* cel plătit spre a ispiți la turburări. | *Spec.* (Comerc.) *Agent = reprezentant, mijlocitor. Agentul de regulă este stabil într-un oraș. El poate și voiaja, pentru a mijloci afaceri = agent voiajor.* I. PANȚU, C. C. 288. [In

Transilv., cu pronunțare germană: *aghent.*] † 2°. Pentru interese publice. *Agent de poliție. Agent secret = emisar, detectiv. Ageții pretutindeni, zbirii pretutindeni!* C. NEGRUZZI, III, 405. | *Agent de schimb = oficiant public instituit pentru a negocia valorile de bursă. Negocierea valorilor de stat se face prin intermediul ageților de schimb.* CLIMESCU, A. 283. | *Agent diplomatic = trimisul guvernului unei țări care n'are deplina suveranitate, sau reprezentantul unui stat suveran pe lângă guvernul unui stat numai autonom. Fiind obiceiul de a avea Domnul fărui agent la Varșovia...* URICARIU, I, 154¹².

— N. din fran. (= lat. *agens, -entis*, part. vb. *agere*).

AGENTĒIE s. f. „*Agence*”. — I. Administrație condusă de unul sau mai mulți ageții. 1°. Pentru interese private. *Ageție teatrală. Ageție matrimonială.* | *Abso.* „*Ageție telegrafică. Ageția romană.*” (Comerc.) „*Sucursală, reprezentanță. Ageția Băncii naționale. Ageția unei case de export.*” 2°. Reprezentanța condusă de un agent diplomatic. *Cesaro-crăiasca Ageție, prin vola ce au dat la acest departament...* URICARIU, XI, 314. *Cu asemenea măsuri am supără pe ageția mea nefastă.* ALECSANDRI, T. 1393. | II. Sediul unui astfel de administrații. *A ars la ageție.* [Și: † *ageție.*]

— N. din ital. *agenzia*.

AGENTURĂ s. f. = *ageție.*

— N. din germ. *Agentur*.

ĂGER, -Ă adj., adv. „I. 1°. *Agile, prompt, alerte, rif, înțambe. Văcment, avec agilité.* 2°. *Irascibile, nerveuz.* 3°. *Habile, acisă, adroit.* II. 1°. *Intelligent, perspicace, sagace.* 2°. *Pénétrant, perçant, aiguise.*”

I. În sens propriu, *ager* e sinonim cu „sprinten”, adică capabil de mișcări reze și potrivite. Se întrebuințează mai ales ca atribut al animalelor, dar și al oamenilor și al unor obiecte închipuite ca însofite.

1°. „*Sprinten, iute la mișcări.*” *Nefalim, cerb ager.* FALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 36¹². (: „*Nephtall* este una biche lăchee”). *Un cărd de vulturi ageri.* ALECSANDRI, P. II, G. În deoseb. despre cai. *Caii rezeți, ageri, cu coame răsfirate.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Pîmbămi-se... Ghîșă cu mîndruța lui... Pe doi ageri călușei, Încărcăți cu gălbine.* TEODORESCU, P. F. 631. *Negri, ageri armăsari, cu cozi lungi și coame rari.* POP. ap. HEM. 497. | *Eră cu un leu de ageră și sîrop.* DOBOFTEIU, V. S. 139¹². *Doi arapi... ageri și sprinteni ca niște pardoși.* ISPIRESCU, L. 107. | *Merge spumegând, de se pierde în alte ape, agerul părân.* C. NEGRUZZI, I, 196. | *Întrebuințat ca adverb: Deosată calul se încordează!... Ager descalec...* VĂCĂRESCU, ap. HEM. 499. †† *Agerul-pământului e, în bamele populare, un monstru. Și sfătuesc, cum să-l pedepsească, pentru ce să dea el drumul Agerului-pământului, pe carele el l-a fost închis în cărcăția aceea.* ISPIRESCU, L. 255.

2°. † La om înțeața mișcării e de multe ori numai reflexul unei stări sufletști de mânie. De aici în texte vechi sensul de „mănos, înverșunat, necăjit”. *Mai ageri sânt astăzi împotriva ta.* DOBOFTEIU, V. S. 95. *Turcul cu vreme dă, cu vreme ta... Blând, când este vreme de blândete, sumeș și ager, cându-i vreme de sumeție.* Creștinului niciodată cuvântul nu fine. M. COSTIN, LET. I, 228¹². *Făcându-mă mai ager și mai dărz.* MINEIU (1776), 186¹².

3°. Prin prep. „la”, mai rar prin „de” și „cu”, se arată în ce stă agerimea cuiuă. *Adună pasdrile cele mai agere la zbor și cu ele... venă.* ISPIRESCU, L. 75. *E la războiu iute și ager cu spata.* DOBOFTEIU, ap. HEM. 498. *Strănsu el ostași mulțime, Tot voinici de călărire, Și ageri cu măiestrie La arc și vîndătorie.* TEODORESCU, P. F. 170. *Fiul împărătilui eră mai ager de mână.* ISPIRESCU, L. 370. *Tăranii așcu, mai ageri la picior... se urcă mai cu înlesnire.* BĂLCESCU, M. V. 386. | *P. ext.* se poate

zice și „mână, ochiu, picior ager” etc., în loc de „ager la mână, la ochiu, la picior” etc. *Înima vitoare, picioare ageri*. ZANNE, P. II, 199. *Sub adâncul frunziș al codrului stă pitit vândătorul, cu ochiul fințit la pradă, cu brațul ager la trăgaciua*. ODOBESCU, III, 35.

II. 1°. În mod figurat se spune, despre oamenii cu inteligență pătrunzătoare, căsătorit, „ager la minte”. *Atunci împăratul, mândru că i-a trimis D-zeu așa ginere ager la minte, se cobori de pe scaunul împărăției*. ISPIRESCU, L. 252. | De aici, prin lăsararea afară a complinirii „la minte”, acest sens II ia și „ager” singur. *Copilul era... foarte ager și isteț*. SIERA, P. 115. *Agerul și recela B. MAIORESCU*, CR. II, 338. *Să fâgăduie c'a trimite ager viclean* [acesteași persoane a numit ceva mai jos „sol”] la casa lui Myron. DOBOFTEA, V. S. 36. *Ager l'a sa treabă, Taie, până nu mai poate!* PANN, P. V, I, 92. | P. ext. se poate zice și „minte, simțire ageră”, în loc de „ager la minte, la simțire”. *Dacă... ar fi avut o simțire mai ageră...* KONAKI, P. 268.

2°. P. ext. se aplică atributul ager și la lucruri nelușefite, cu sensul de „viu, pătrunzător”. *Florile cele mai înfricoșate și cu miros mai ager și mai pătrunzător*. GORJAN, II, I, 86. *Cu glas ager porunceă*. RETEGANUL, TR. 36/37, 40/39. | Când e vorba de o armă, sensul lui ager e: „pătrunzător, ascuțit foarte fin, îndemânat”. *O sabie foarte ageră și tăioasă*. GORJAN, II, I, 86. *Eriicul prea ager se știrbă*. ZANNE, P. III, 31. *Toate [dobitoacele erau] cu gurile căsate, toate cu dinții ageri și cu ghiare ascuțite*. RETEGANUL, P. III, 30/31. [Dial.: *ăjer*. POPOVICI, R. D. 164.]

— Din lat. *agilis*, devenit mai întâiu *ageris, apoi, prin schimbare de declinare, *ager*.

AGEREȘTE adv. „Vitețent, avec agilité”. — Cuvânt rar, cu sensul adverbului „ager”. *Agerește = cu grabă, cu strădanie, cu minte bună; agilitate, properto, solerter, versute*. LEX. BOBB.

— Derivat din ager, prin suf. adv. -ește.

AGERI vb. IV°. „Rendre plus vif, plus prompt. Aiguiser”. — „A face ager”. *Ne ascute mintea spre rău-tăți, ne agerește duhul spre desfrânare*. MUMULEANU, ap. GCR, II, 247. *Mi s'a agerit ochiul, de când sânt vândător*.

— Derivat din ager.

AGERIE s. f. † „Vivacitate”. — Abstractul adjectival al lui ager (derivat prin suf. -ie). Cuvânt nemaizădit astăzi. [Hameleon] cu atâta agerie slobozându-se... din vârful muntelui, nu numai cu picioarele... alergă, ce și cu aripile... ebură. CANTEMIR, IST. 296.

AGERIME s. f. 1°. „Vivacitate, promptitudine; adresse, habileté”. 2°. „Sagacitate”. — Abstractul adjectival al lui ager, derivat prin suf. -ime. 1°. Mai rar întrebuințat pentru luptele mișcării. *Agerimea căilor*. MARIAN, SE, II, 82. | 2°. Mai des pentru vivacitatea minții. *Smerenie, agerime și duh pătrunzător, Aceste-s atribuiri ce trebue la curle*. C. NEGRUZZI, II, 195. | *Întrecu pe amândoi frașii săi în agerimea minții și în puterea brațelor*. SIERA, P. 99. | *Tara banului este acolo, unde știi să-l prăsești mai cu agerime*. ZANNE, P. V, 67. *Să zicem... „agerime” în loc de „sagacitate”*. MAIORESCU, CR. II, 257.

AGESC, -EASCĂ adj. † „Dépendant de ou appartenant à un agă”. — „Ce ține de agă”. *Au poronci cu câteva zile mai înainte, să fie toți simenții hâtmănești și cei agești de căutare gata*. N. COSTIN, LET. II, 89. *Vornicea de poartă, bulucășii curșii, bulucășii hâtmănești și agești stau pe rândueala lor*. GHEORGACHI LOGOFĂTU, LET. III, 298.

— Derivat din agă, prin suf. adj. -esc.

AGEST s. a. 1°. *Tout ce que l'eau charrie et dépose au tournant de la rivière; alluvion, atterrisse-*

ment. L'endroit où la rivière fait un coude et dépose des objets charriés. Lieu à l'abri du vent. Morceau de bois, bûche, tronç d'arbre, charrié ou déposé par une rivière. 2°. *Étranger, vagabond*.

1°. *Agestru* înseamnă o rădăcină de pământ amestecat cu fel de fel de lemne și pietri..., tot ce aduce cara o apă repede și așază într'un loc la coltura unui râu. MARIAN, O. I, 55. *Agestru = o grămadă de lemne, surcele, butuci, vreascuri, glod etc. aduse de ape, când li se umflă marea, și grămadă la un loc*. ȘEZ, II, 22. *Agestru = mărul adus de un râu; ortocpărașii care, din cauză de ploaie sau topline de zăpadă, crește și aduce nămol și alte lucruri*. MANDRESCU, P. P. 239. *Dar agestru ce-si aduce? Aduce-si brazii incetinași, Cu molți alăturiși*. Idem, 212. | *Agestru = lemn adus de gâră, tăiat sau netăiat. Se zice bunăoară: a ploua la munte și apa-i plină de agesturi. Țiganii strâng agesturi, să aibă de foc*. *Alte exemple: „Fugi de-aicea, să nu-ți dan una cu agestru iestă!”* (Năsăud-Sângiorgiu, Transilv.), ap. HEM. 501. *Agést, plur. agestru = locul la încadrătura unei ape, unde se strâng (= se agestresc) fel de fel de obiecte aduse de apă*. MARIAN. | P. ext. *Agést = loc scutit de vânt (cfr. agestă)*. FRÂNCU-CANDREA, M. 107.

2°. *Fig. „Venetic”, adică un adus de soartă din alte locuri (precum aduce apa agestul). Tu ești un agestru, tu nu ești de la noi!* (Năsăud-Sângiorgiu, Transilv.), ap. HEM. 501.

[Dial. și: *ăgestru, agestru, agiestu*. | Plur. -gest(r) și -gest(r)uri.]

— Din iat. *agestum*, (petrarum etc.), „îngrămăditură”. În forma *agestru* s'a intercalat r, după analogia unor forme ca *nost = nostru, fereastă = fereastră* etc. HASDEU, E. M. 501-502.

AGESTĂ vb. I°. „Protéger”. — Mulțam, că mi-ai agiestat pruncul = mulțumesc, că mi-ai scutit copilul. FRÂNCU-CANDREA, R. 48. [Dial. și: *agiestă*.]

— Derivat din agest. (Cfr. agesti).

AGESTI vb. IV°. (Ref.) 1°. *S'amonclet, s'entasser* (au tournant d'une rivière). 2°. *S'arrêter, se fixer dans un lieu*. — 1°. *La încurcătura unei ape... se strâng (= se agestresc) fel de fel de obiecte aduse de apă*. MARIAN. | 2°. *Fig. Verbul agesti, ire... înseamnă atâta cât a se opri, a se așeza într'un loc*. „Cum de s'a agestrît aceasta pe-aici?” = cum de-a ajuns și s'a oprit aceasta pe-aici? MARIAN, O. I, 55. *Nu te-ar fi agestit Dumnezeu!* (Năsăud-Sângiorgiu, Transilv.), ap. HEM. 501. [Și: *agestri*.] Cfr. agestă.]

— Derivat din agest(r)u.

AGESTRU s. a. v. agest.

AGHIASMĂ s. f. „Eau bénite”. — „Apă sfințită”. Să-l împlânt [toliaș] în ghiadele aghiăzmei. DOBOFTEA, V. S. 129. *Să toarne aghiasmă de la sfânta bogoiacenie în cruciș, de trei ori*. IOAN DIN VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 502. *Cum au trecut împăratul Petru Prutul dincoace, i-au urât Mitropolitul, blagoslovindu-l cu cruce și cu aghiasmă stopindu-l*. N. COSTIN, LET. II, 113. *În minutul când o atinse [flacăra], nenorocita față tresări și ceru aiazmă*. ODOBESCU, I, 21. *Să iaie aghiăzma din vasul sau răul unde s'au sfinșit apa*. SIERA, P. 318. | *Aghiasmă mare = aghiasmă de la Hobotcază*. Aghiasmă mare nu se strică nici când, și e lăcutoare și lămăduitoare. MARIAN, SE, I, 209. | Prin ironie, aghiasmă rusească, sau numai aghiasmă se numește „rachiu”. Se învârtelge lumea cu mine, de atâta aghiasmă rusească! CREANGĂ, A. 139. *Vrei nu vrei, bea, Gligore, aghiasmă (aiazmă); adică „rachiu”*. ZANNE, P. VI, 470, 474. [Și: *aghiăzma*, și, cu pronunțarea grecească: *aiazmă, aiazmă*; în Banat și: *iazmă*, ap. HEM. 502.]

— Din medio-grec. ἀγιασμα, paleo-sl. agiazma.

AGHIASMATĂR s. a. „1°. *Bénitier*. 2°. *Recueil de prières qu'on lit à l'aspersion avec de l'eau bénite*. — 1°. Vasul în care se ține „aghiasma”. *Acastă peatră... mai mulți secoli a servit de aghiasmatariu soborului mândștirii*. MELCHISEDEC, ap. HEM. 505. || 2°. În literatura noastră bisericească, începând cam de pe la 1890, se chiamă de asemenea „aghiasmatariu” o adunare de acle rugăciuni, pe lângă care se poate întrebuișă stropirea cu aghiasmă. HEM. 505. [Dial. și † și: aghiasmatăriu.]

— Din grec. ἁγιασματάριον.

AGHESMUÎ cb. IV^a. „1°. *Asperger avec de l'eau bénite*. 2°. *Frapper*. 3°. *Se griser*.” — 1°. *Trans. „Aghesmuesc” înseamnă: stropesc cu aghiasmă*. ALECSANDRI, T. 1753. || 2°. *Trans. Ironic. A aghesmuî [Mold.] = a bate*. ZANNE, P. VI, 471. *Măruca: Il aghesmuesc cu astă... labă... — Harță: Du pe mine, Măruicu, m'ai aghesmuî?* ALECSANDRI, T. 260. || 3°. *Refl. Ironic. A se aghesmuî, a se atesmuî = a se sfîși, a se îmbătă*. ZANNE, P. VI, 471, 474. [Și: aghesmu, atesmu, atesmu.]

— Derivat din aghiasmă.

AGHESMUÎRE s. f. „*Aspersion avec de l'eau bénite*.” — Infinitivul lui aghesmu, devenit abstract verbal. „*Stropire cu aghiasmă*”. *Rămășița de aiasmă o păstrează pentru întrebuișarea peste an la tot felul de boale și mai cu seamă pentru friguri, precum și pentru icesmuirea vaselor ce se spursc*. (Bozga, în Râmnicul-sărat), ap. HEM. 504. [Și: icesmuire.]

AGHESMUÎT s. a. = aghesmuire. Participiul lui aghesmu, devenit abstract verbal. *Între obiectele de la bobotează este și lăutul de la biserică de aiasmei, precum și atesmuitul vaselor*. (Bozga, în Râmnicul-sărat), ap. HEM. 504. [Și: atesmuît.]

AGHESMUÎT -Ă adj. I^a. „*Aspergi avec de l'eau bénite*: 2°. *Grisé, à demi ivre*.” — Part. lui aghesmu, devenit adjectiv. I^a. „*Stropit cu aghiasmă*”. *Fu să rămdu curat... cu aghiasmă aghesmuît*. ȘEZ, II, 96/97. || 2°. Ironic. „*Îmbătăt*”. *Nătrezim cu popa Buligă Ciucăldu, din ulița Bucumienii, tîmădit și aghesmuît gata des-dimineț*. CREANGĂ, A. 93. [Și: aghesmuît.]

AGHIOS s. a. „1°. *L'invocation liturgique: „saint, saint, saint”*. 2°. *Chanson monotele*. 3°. *Rouflement*.” — 1°. (Teol.) † Cântarea liturgică „sfânt, sfânt, sfânt” — *Să ne închinăm Tatălui... strigînd: Aghios, Aghios, Aghios estî Doamne!* DOSOFTEIU, ap. HEM. 507. *Să se nchine, să se roage și să-mi cânte aghioase, Aghios Isus Christoase!* TEODORESCU, P. P. 43. *S'a mai păstrat numai în: I-a cîntat popa aghiosul = I-a cîntat vecinica pomeneire, a dat ortul popii = „il a lăché la rampe”*. O să-i plîngă urma, Că i-a cîntat popa aghiosul. PANN, P. V, III, 142.

2°. *P. ext.* Orice cântare monotonă și trăgănată. Numai la plural și în legătură cu verbul „a trage”. „*Ei, măi băieți, ia amă trași la aghioase*”, zise un plătuc. CREANGĂ, A. 31. *De veselie, trase niște aghioase, c'un glas tîrîl, de amuși gălăgia zădăraiei*. DELAVRANCEA, S. 46.

3°. *Fig.* Comparându-se sforăitul regulat al unui om adormit cu un cântec monoton, s'a născut expresia: a trage la aghioase = a dormi adînc, a sforări: „*ronfler*”. *Dormi, ce-ți mai pasă?* *Tutun ai tras destul, acum te-ai pus să trași la aghioase: trăin, neneco, cu bani babachi!* CARAGIALE, T. II, 23/24.

— Din grec. ἁγιος, „sfânt”.

AGHIOTĂNT s. m. (Armăt.). *Aide-de-camp*. *Adjutant*. — Oflter sau sub-oflter, atașat pe lângă persoana suveranului, a ministrului de războiu sau a unui comandant. *Au trimis... pe General adjutant, graf Ducias, la Cneazul Menșieu*. N. COSTIN, LET. II, 70/71. *Toate aceste trupe au drept căpetenie pe*

generalul baron Meyendorff, adiutant al împăratului Alexandru. ODORESCU, III, 580/. *Sosind generalul Ganeteki împreună cu adiutantul Împăratului*. MAIORESCU, D. II, 107. [Și: adiutant, adjutant.] — N. din fran. (probabil sub influența rus. adju-tant).

AGHIRĂȘ s. m. (Bot.) v. agriș.

AGHIȘTÎN s. m. (Bot.) v. castan.

AGHIUȘĂ s. m. sing. tant. „*Espirit malin, diabolîn, lulin*.” — Termen familiar și glumeț pentru „drac”. *Neurautului îi mai zic Kumâni...: naiba, aghiuișă*. JIPESCU, O. 114. *Strigoiele... iau laptele cu ajutorul dracului, numit și Aghiuișă*. (Volla, comit. Făgăraș), ap. HEM. 508. *Nu-i puțin scoale din mîna lui cu viață nici Aghiuișă*. ISPIRESCU, V. 65. † I-a luat Aghiuișă = 1. „a pîit-o rău” ; „il a élé échoué, il lui en a coût”. 2. „a murit” ; „il a lâché la rampe”. ZANNE, P. VI, 473. I-a furat Aghiuișă = „a adormit” (cfr. aghios) ; „il s'est endormi”. *Cum bda, il și fură Aghiuișă. Căză într'o amorțeață, sor cu moartea*. ISPIRESCU, L. 106.

— Derivat prin suf. dim. -uș, din grec. ἁγιος, „sfânt”.

AGIĂG s. a. „*Argile, terre à potier, glaise*.” — „*Lut*.” *Agidi, une-ori și aghiăg = argilă*. VAIDA. *Agag = lut*. VICIU, GL. *Diferința între agiag și lut, în comitatul Mureș-Turda, surmătoarea: agiag se numește argila simplă sau un pământ argilos, iar lut: argila amestecată cu alte elemente și frământată bine, pentru a putea lipi sau murzi cu ea*. MĂNDRESCU, U. *Dragul mieu tată de treabă. Te ve face feruș neagră... Căci te duci agiagiului și ne lași amarului*. MARIAN, I. 330. [Și: aghiăg, ajiăg. | Plur. -giaguri.]

— Din ung. agyag, „lut”.

AGIALĂC s. a. hagiălăc.

AGIE s. f. † „I — II. *Fonction ou dignité d'agă*. III. *Préfeture de police (de la Capitale)*.”

1°. *Rangul de agă*. *Un boier, Costache Purice, ce fusese și agă aici în Iași, care mai înainte cu cîteva luni, pînd a nu-i veni mazița, îl miluise Domnul său cu stăroștia Poștenilor, după ce-l scoase din agie*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 217. *Pre leașco, fecior Banului Gheorghe, l-au mazilit din agie*. MAG. IST. I, 360. *Cu hotărîrea d-tale, vechile al hagioi, să fie oprit*. DOC. (a. 1799) ap. ȘIO, II.

II°. Dignitate de agă, ca titlu de boierie. *După ce s'au încuscrît cu Ghica Vornicul, prefectorul lui l-au boierit cu agie*. M. COSTIN, LET. I, 337. *Au suit agia după vel Comis*. GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 292/293.

III°. Prefectura poliției, poliția însăși. *Steagul agiei purtînd stegarul agesc i călărîșii cu praporele*. DOC. (a. 1784) ap. ȘIO, II. *Un zapciu al agiei opră carole să nu se vîre pîndă după trecerea alaiului*. C. NEGRUZZI, I, 29. *Arhon sîrdar... ridică toată agia în picioare*. ALECSANDRI, T. 410. | *Oculul agiei*: partea centrală a orașului București de sub dependența lui vel-agă, în opoziție cu mahalalele, ce se țineau de marele-spătar. *6 bani apa sacaua în țîrg, în oculul agiei, iar în oculul spătăresc, la mahalale, 9 bani*. DOC. (a. 1793) ap. ȘIO, II. [Și: hagio.]

— Derivat din agă, prin suf. abstr. -ie.

AGIESC -EĂSCĂ adj. † = agesc. *Cazacii agiești pedestri, cu steagurile lor... căpitanii agiești pedestri, înarmați cu tacmă curată*. DOC. (a. 1784), ap. ȘIO, II.

— Derivat din agie, prin suf. adj. -esc.

AGILITĂTE s. f. „*Agilité*”. — Înșurirea de a fi sprintin în mișcări. *Luțeață în mișcări unită cu îndemănare*. „*Agerime, îndemănare, ușurînță*”.

— N. din fran. (= lat. agilitas, -atem).

ĂGIMĂ s. f. (Bot.) v. hașmă.

ĂGIO s. a. (Fin., Comerc.) „*Agio*”. — Plusul sau adaosul ce se plătește la monedele de aur, când sunt schimbate cu argint sau cu hârtie... I. PANTU, C. C. 288. [Pronunțat: a-gi-o, și a-gio. | Ș: *ăgiu*. | Plur., rar: *ăgiuri*. | Cfr. disaggio.]

— N. din ital. *aggio*.

ĂGIOTĂ vb. I^a. (Comerc.) „*Ăgioter*”. — A specula la bursă [cu valori și mărfuri care au curs schimbăcios]. I. PANTU, C. C. 288. [Pronunțat: a-gi-o-tă.]

— N. din fran.

ĂGIOTĂGIU s. a. (Comerc.) „*Ăgiotage*”. — Speculare la bursă [asupra valorilor și mărfurilor ce au curs schimbăcios]. I. PANTU, C. C. 288. [Pronunțat: a-gi-o-tă-giu. | Ș: *ăgiotaj*.]

— N. din fran.

ĂGIT s. a. v. ageal.

ĂGITĂ vb. I. („S”) *ăgiter*. — Trans. și refl. „A (se) mișcă repede și în toate părțile, a (se) turbură, a (se) zgudui, a (se) clătina”. *Furtuna agită marea*. | *Fig.* „A (se) zburcă, a pune sau a fi în neastămpăr”. *Omul acesta se agită în deșert*. | „A preocupă, a frământă (mintea)”. *Simfiriile, care agită... inteligența europeană*. MAIORESCU, CR. II, 292. | „A atăta”. *A agită poporul*. | *Spec.* A agită o chestiune — a o discuta în public (prin scrieri, întruniri) mult și în toate privințele. *Pretulideni se agită acum chestiunea fărâncască*.

— N. din fran. (= lat. *agitare*, a mișcă).

ĂGITĂRE s. f. „*Agitation*”. — Infinitivul lui *ăgita*, devenit abstract verbal. „Mișcare în toate părțile prelungită și neregulată”. *Ăgitatea valurilor*. | *Fig.* „Nelinește, turburare, frământare suletăscă”. *Asfel, cuprins de cea mai mare ăgitare...* I. NEGRUZI, III, 46.

ĂGITĂT-Ă adj. „*Agité*”. — Participiul lui *ăgita*, devenit adjectiv. „Cuprins de mișcări adânci și repezi în toate părțile, turburat”. *Marea e foarte ăgitată*. | *Fig.* *Săndulachi îl luă de braț și îl duse înapoi spre casă, foarte ăgitat și el de scena, la care fusese martor*. I. NEGRUZI, III, 21. *Arta se stabilește ca un liman de adăpost, spre a redă inteligenței ăgitate o liniște salutară*. MAIORESCU, CR. I, 52.

ĂGITĂȚIE s. f. }

ĂGITĂȚIUNE s. f. }

= ăgitare. Nu știu cât s'or fi prelungit coșmarul acesta, dacă o ăgitație nervoasă nu mă deșteptă. C. NEGRUZI, I, 295.

— N. din fran. (= lat. *agitatio*, -onem.)

ĂGITĂTOR, -TOĂRE adj., subst. „*Agitateur*”. — Turburător, atățător”. *Eră agitator de idei, revoluționar*. MAIORESCU, D. II, 123. | *Ăgitorii au fost prinși*.

— N. după fran. (= lat. *agitator*.)

ĂGIU s. a. (Fin., Comerc.) v. agio.

ĂGIU s. m. v. hagio.

ĂGLIĂ s. f. (Bot.) „*Filipendula*: *Spiraea Filipendula* = *Filipendula hexapetala*”. — Plantă erbacee din familia Rosaceelor... florile albe sau puțin rozee sânt odorante... reunite în panicule la vârful tulpinei. [Crește prin pășuni uscate și prin poienile din păduri, une-ori cultivală ca ornamentală, [în] *Maiu-Iulie*. [Se mai numește:] *Ăglică, Barba-caprei, Ferecă-albă, Ferice, Ferige-albă (Tra siliv.), Feri-ga, Feriga-albă, Floarea soarelui-de-câmp, ăglică, Teișor*. PANTU, PL. *Foaie* (sau *frunză*) verde de (sau

trei) ăglice (sau *ăglicie*)... TEODORESCU, P. P. 320; 331; 467. ȘEZ. IV, 142. I. *Ăglică* [e] cu *floarea albă*. (Vișoara-Mărunței, în Olt), au. HEM. 515. *Ăglică are o floare albă și miros plăcut; crește până la 15 cm.* (Filiași, în Dolj), au. HEM. 515. *Ăglică... încă se sacrifică morților*. MARIAN, I. 393. [Ș: *ăgliciu* s. m., *ăglic* s. m., POENAR, CIHAC; în Banat, *ăglice, ăglică, ăglică*. MANGIUC, au. HEM. 507. *ăglică, ăglică*. | Cfr. *ăglicel*.] — Din sârb. *jağlika* (*jağlac*), cu același sens.

ĂGLICE s. f. (Bot.) v. ăglică.

ĂGLICEL s. m. (Bot.) „*Primecère, coucou: Primula officinalis*”. — Mică plantă erbacee din fam. *Primulaceelor*... florile galbene, plăcut mirositoare... Crește prin livezi, crânguri și poieni; se cultică adesea ca plantă ornamentală. *Aprilie-Maiu* [Numită și:] *Ciubofica-cucului*. (Mold.). *ăglică* (Ban.), *ăgliciu*, *Țăța-Oii* (Munt.) *Țăța vacii* (Munt.) PANTU, PL. 62. *Ăglicile... se leagă laolaltă și astfel se aruncă în apă curgătoare*. MANGIUC, au. HEM. 519. *Buruienile de leacuri* [sânt]: „*ăglicie*. JIPESCU, O. 74. [Ș: *ăglicel, ăglicel* (Transilv.) PANTU, PL. 62, *ăglică*; toate mai ales la plural.]

— Derivat din *ăgliciu* (*ăglică, ăglică*), prin suf. dim. -el.

ĂGLICIU s. m. (Bot.) v. ăglică.

ĂGLIȘ s. m. (Bot.) v. ăglică.

ĂGLOMERĂ vb. I^a. („S”) *ăglomerer*. — „A (se) strânge, a (se) adună grămadă la un loc, a (se) îngrămădi, a (se) îmbulzi”. *Trans.* A ăglomeră dar satele în comună, pe căl se poate mai mari, este a usură sarcinile comunale. I. IONESCU, M. 101. | *Refl.* S'au ăglomerat multe hârtii nerzcoltate.

— N. din fran. (= lat. *agglomerare*).

ĂGLOMERĂRE s. f. „*Agglomération*”. — Infinitivul lui *ăglomeră*, devenit abstract verbal. „Grămadă la un loc, îngrămădire, îmbulzeală”. *Eră o mare ăglomerare de oameni*.

ĂGLOMERĂT s. a. (Min.) „*Agglomérat*”. — Bucăți de minerale lipite la un loc prin ciment.

— N. din fran.

ĂGLOMERĂT, -Ă adj. „*Aggloméré*”. — Participiul lui *ăglomeră*, devenit adjectiv. *Lucrări ăglomerate*.

ĂGLOMERĂȚIE s. f. }

ĂGLOMERĂȚIUNE s. f. }

= ăglomerare. Grămezi stelare, ăglomerățiuni stelare sau nebuloase, rezolubile sau reductibile. CULIANU, C. 55.

— N. după fran.

ĂGLUTINĂ vb. I^a. („S”) *ăglutiner*. — Trans. și refl. „A (se) lipi strâns, a (se) împreună mai multe lucruri”. | *Spec.* (Filol.) Despre unele limbi, A ăglutină cuvinte.

— N. din fran. (= lat. *agglutinare*).

ĂGLUTINĂNT, -Ă adj. „*Agglutinant*”. — Care împreună, care lipesc strâns. *Substanțe ăglutinante*. | *Spec.* (Filol.) *Limbi ăglutinante*: acela, în care flexiunea e înlocuită prin vorbe alipite, cum sânt d. e. limbile ural-altaice.

— N. din fran.

ĂGLUTINĂRE s. f. „*Agglutination*”. — Infinitivul lui *ăglutină*, devenit abstract verbal. *Sânt limbi care-și formează cuvintele prin ăglutinare*.

ĂGLUTINĂT, -Ă adj. „*Agglutiné*”. — Participiul lui *ăglutină*, devenit adjectiv. *Cuvinte ăglutinate*.

AGNAT s. m. (Jur.) „Agnat”. — Rudă prin descendență în linie bărbătească dintr'un strămoș comun. — N. din lat. agnatus.

ĂGNET s. a. (Bis.) „Hostie, agnus”. — Bucată de pâine scoasă din mijlocul prescurii la cuminătură, simbolizând jungheiera mielului lui Dumnezeu. *Cutie de argint rătăcitor, poleită pe demăntur, dă treaba scântului agnet*. MSS. (a. 1681), ap. HEM. 520. *Trupul se frânge bucăți, când se împarte scântul agnet*. VARLAAM, C. 45^{1/2}. *Și de se va tâmplă a prinde acă spurcăciune, carcle au mănăcât dumnezeescul agnet*, atunci să-l îngroape în pământ. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 161^{1/2}. — Din paleo-sl. agnicli, (rus. agnecă), „miel”.

AGOAIIE s. f. „Femme d'un agâ” — Termen popular, cu o nuanță de batjocură. „Nevasta unui agâ”. *Taci, miere nerușinată... De mâni nu-i mai fi agoaie!* ALECSANDRI, III, 1436. — Derivat din agâ, prin suf. de moțione -oaiie.

AGOANĂ s. f. † v. agonie.

AGOD s. a. „Règle, ordre, organisation, mœurs, coutume, habitudes, institution, arrangement”. — În părțile nășudene. *Agod* = treabă, rânduială, rând, plan. [D. ex.] Tu nu ești bun de păcurărit, pentru-că, spundându-ți cea dreaptă, nu știi agodul oilor. I-am luat agodul. BUGNARIU, N. [S]: *agod*. Com. Quintescu.] — Etimologia necunoscută.

AGONIE s. f. „Agonie”. — „Luptă cu moartea, trageră de moarte. Cel vecinic îl spijineă în agonie sa. MARCOVICI, C. 48. *Agonia* lor cu jale a căzut-o a Ohtului oștîre. ALEXANDRESCU, M. 28. *Nenorocitul Domn se scaldătoe în spasmele agoniei*. C. NEGREZZI, I, 165. *Bătrâni cu barbe albe, călugări, juni, bărbați... umplând văzduhul de-o vastă agonie*. ALECSANDRI, P. III, 324. *E o agonie a sufletului, o luptă cană, crudă, fără de vină*. EMINESCU, N. 73. | *Poet*. *Agonia* nui vis framox. VLAHUȚĂ, N. 92. | *CANTEMIR*, HR. 360^{1/2}, se găsește mai întâi acest neologism, luat de-a dreptul din lat. biser. *agona*, acuzativul lui *agon* (= grec. ἀγων, „luptă, chin”): *Înfășurată fiind... în agonie morții* (în trageră sufletului de moarte). Cfr. v.-fran. *agonie*. — N. din fran. (= lat. bis. *agonia*).

AGONISEALĂ s. f. „Acquisition par le travail. Produsit du travail, gain, profit, revenu, bénéfice”. — Abstractul verbal al lui *agonisi* (derivat prin suf. -eală). Mai rar exprimă acțiunea: *Greerele în vremea agoniselei cântă, și iarna cere să se împrumute*. PANN, P. V. I, 150. | Mai des rezultatul acțiunii: „câștig prin muncă, economii, venit”. *Le da* [copililor] *toată agoniseala lui dintr'o zi*. ISPRESCU, L. 174. *Au ajuns fata babei acasă, fără nici o agoniseală*. SBIERA, P. 211^{1/2}. *Albinele... care nu fac nimic, ci mănăucă agoniseala albinelor lucrătoare, se numesc trântorii*. (Lupușanu, în *lalomia*), ap. HEM. 525. *Versi den ce ar hi agoniseala accei vâmi, den toate să aibă a luare mândăstirea al treilea ban*. DOC. (a. 1681, Cotroceni), ap. HEM. 525. [Dial. s: *agonisă*]. | Plur. -seli și -sede.]

AGONISI vb. IV° trans. „I. 1°. Travailler (la terre), labourer. 2°. Se donner de la peine. II. Gagner laborieusement, acquérir par le travail, obtenir avec peine; mettre de côté, économiser. III. Apporter, produire, obtenir, causer”.
I. † Exprimă o muncă, o încordare, mai ales trușoasă.

1°. „A munci, a lucra”. *Așă de răs au înfrânt pe Daci, căl n'au rămas nici carii să agonisească pământul*. ȘINCAI, HR. I, 71, † 2°. *Refl.* „A se munci, a se trudi”. *Într'acesta chip agonisându-se și ne-*

voindu-se sfântul, îl trimisi... la un loc. DOSOFTEIU, V. s. 216.

II. Pe lângă ideea muncii trușești se mai adăogă ideea rezultatului acestei sfôrțări. „A dobândi, a obține, a câștiga ceva cu greu, prin muncă”, în urma unei încordări, a unei activități personale, sau — întru cât obiectul ce se câștigă e de cele mai multe ori averse — chiar și numai în urma unei privațiuni, spre „a strânge, a pune la o parte, a face economii”. *Eu cu mult preț agoniseală această cetate*. COD. VOR. 46/, (= eu cu multă sumă am agonisit această orașul acesta. N. TESTAMENT 1648; = eu cu multă cheltuială politila aceasta am câștigat. BIBLIA 1688.). *Aceasta Domnului răspătî(i)?... Nu acesta tată-tău te-au agoniseală pre tine și te-au făcut și te-au zidit?* BIBLIA (1688), ap. GCR. I, 281^{1/2}. (= nu acesta al tău tată avu-te și foace-te și zidi-te? CORESI: „n'est-il pas ton père qui t'a acquis? il t'a fait, il t'a façonné.”). *Cela ce luase 5 talanți, lucră cu mușii și agoniseală 5*. VARLAAM, C. 297^{1/2}. *Zadar se trudește de dă până n seară, De-și agonisește s'aibă și pre mâne; Strănsura ce strânge, nu știi cui rămâne*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 523. *Nume de învățat... și de la străini și-au agonisit*. CANTEMIR, HR. 114^{1/2}. *O babă săracă torcă în furcă, să-și agonisească hrana și comandul său*. CANTA, LET. III, 182^{1/2}. *„Îi lași tot lui?” — Tot ce-am agonisit cu sudoarea mea”*. ALECSANDRI, T. 1640. [Dacă] ar fi moștenit sau ar fi agonisit el mai multă san mai puțină avere... Eminescu rămâne de același. MAIORESCU, CR. II, 293. *Stau în drum și mă gândesc, Ce s'apuc, ce să muncesc, Pânce să-mi agonisească*. ALECSANDRI, P. P. 285. *Ce haună că tot stujești și nimic n'agonisești, Păr stujești pe-o jundră său Si pe-o pipă cu ciutură?* IARNIK-BĂRSEANU, D. 409. | *Fig.* *Tot omul să nu se lenească, Pre Dumnezeu în suflet să agonisească*. M. COSTIN, ap. GCR. I, 206^{1/2}. *Pre tine, folositoru prea mare, lojite-am agonisă*. MINICULE (1776), 173^{1/2}. *Ai agonisit prin smerenie ceale înalte*. ANTIM, P. 83.

III. *Trans.* Ideea muncii se pierde cu totul și în planul întâiu se ivește ideea câștigului sau a veniturii. De aici sensul de „a dobândi, a câpăta”, și, când cel care agonisește nu mai e omul, înțelesul de „a aduce, a pricini”. *Smerenia cea bună nu numai cicea dulcea și treaba agonisească, ci și în ceala lume gâlește și agonisește dulcea*. CORESI, ap. HEM. 524. *Credința cea bună agonisește mântuirea sufletului*. VARLAAM, C. 242. *Iată ce agonisește zavistia, cum află vreme neprietenu de-și isprăvește treble lui... MUSTE, LET. III, 60. Badiul tot măcelărește... Cu bănet să mbogățește, Mulți dușmani agonisește*. TEODORESCU, P. P. 538.

— Din medio-grec. ἀγωνίζομαι (aor. ἀγωνίσα), „a lupta”. (Cfr. lucră, câștigă).

AGONISIRE s. f. = *agonisire*. Cuvânt rar, format pentru rimă. *Lasă-te de vilejie, Prinde-te de-agonisire*. BIBICESCU, P. P. 290.

— Derivat din *agonisi*, prin suf. abstr. -ie.

AGONISIRE s. f. „Action de gagner par le travail, d'acquérir. Acquisition, gain”. — Infinitivul lui *agonisi*, devenit abstract verbal. Nu numai pentru *agonisirea*, ci și pentru *paza cinstei mă nevoesc*. CANTEMIR, IST. 33. *Agonisirea, înacufirea este lesne în județul Mehedinți*. I. IONESCU, M. 196. *Agonisirea la vreme îndărtă lipsă și nevoia*. ZANNE, P. V. 11.

AGONISIT s. a. „1°. Labourage. 2°. Revenu”. — Participiul lui *agonisi*, devenit abstract verbal. 1°. † „Lucrați, muncit”. *Dându-le pământuri de agonisit... P. MAIOR, IST. 14.* | 2°. *Agonisit = venit* (Gorj). JAHRESBER. VII, 82.

AGONISIT-Ă adj. „Acquis, gagné (péniblement)”. — Participiul lui *agonisi*, devenit adjectiv. *Dreptăți agonisite cu multe și mari căsdiri de săngiuri*. PIS-

CUPESCU, O. 15. *Cu imbe mâni împrăștiu un bine-agonisit.* C. NEGRUZZI, II, 191₉. [Contrariul: *neagonisit.* Niște păduri foarte mari și *neagonisite.* ȘINCAI, HR. I, 824₂₀.]

AGONISITĂ s. f. „I. 1°. *Action de gagner.* 2°. *Produit du travail.* 3°. *Acquisition par le travail.* II. 1°. *Produit, revenu (de la terre).* 2°. *Ce qu'on gagne (avec peine) par le travail, pour subsister, pour vivre.* 3°. *Acquisition, gain.* 4°. *Appointments, bénéfices.* 5°. *Pécule, épargnes, économies, fortune.*

Participiul lui agonisit (substantivat în forma feminină), devenit abstract verbal. Azi înlocuit aproape cu totul prin „agoniseală” și „agonisire”.

I. Exprimă acțiunea. 1°. „Agonisire”. *Moldoveni mulți, și feciori de boieri, se ducea la lefe, unii la Moscalt, unii la Leși... pentru agonisită.* NECULCE, LET. II, 301₁₂. || 2°. „Muncă, lucru”. *Se fină cu pâne din agonisita mînzilor.* DOSOFTEIU, V. 8. 5. b. || 3°. „Procurarea unui lucru prin muncă”. *Spre agonisita lucrului neplin... fără sudori și durori a fi nu poate.* CANTEMIR, HR. 86₂₉.

II. Exprimă rezultatul acțiunii. 1°. „Folos, rod (din munca pământului)”. *Arară și sămănără și făcură multă pâne și agonisită domnu-său.* VARLAAM, C. 302. *Toată agonisita acestui pământ stupii sânt; și cu acești își plătesc boierii și mîndăstirile birurile.* MUSTE, LET. III, 42. || 2°. *Ceea ce câștigă cineva prin muncă, pentru ca să poată trăi.* [S'au] *aflat aice la noi în țară lăcitorii prin celdă și prin sate și prin mușți, până unde or fi avut hrană și agonisita riefii sale.* N. COSTIN, LET. I, 31₂₁. || 5°. „Căștig”. *Duca-Vodă gîndea, că mare agonisită face casei sale cu Ucraina.* Idem, LET. II, 25₁. || 4°. „Leafă, simbrică”. *Vădnd Domnul... la pămînteni... blane, care nu eră festicare harnic de agonisire după straițele ce purtă, sta... de gîndea, ce agonisită poate să le deie, ce să cuprindă cheltuiala lor.* E. KOGĂLNIGEANU, LET. III, 262. *Eu gînceam, că barem doi, trei ani să slujesc la voi, să am cu ce merje acasă la copilași; numai cu oltă agonisită, ce voui ști eu face cu o sulă de copii?* RETEGANUL, P. IV, 20₁. || 5°. „Economii, avere”. *Agonisita voastră toată ea rămîndea lumiei.* VARLAAM, C. 46. *Făcură aceara și agonisita lor în trei părți.* DOSOFTEIU, V. 8. 5. b. *Toată agonisita ce au agonisită, BIBLIA (1688), 35₁. Eră țara plină de oameni și cu hrană și cu agonisită bună.* NECULCE, LET. II, 218₁₂. *Hargatul s'au dus după aceea cu agonisita în pace.* SBIERA, P. 243₂₀. *Gospodarii se întorc [din America] după patru-cinci ani, aducîndu-și agonisita.* IOIGA, N. R. A. I, 199.

AGONISITOR, -TOĂRE adj., subst. „Qui labore, travaille, acquiert, gagne”. — Adjectivul verbal al lui agonisit (derivat prin suf. -itor). Adj. O albină agonisitoare. PISCUPESCU, O. 132. || Subst. Pămîntul... carele poate îndestulă de toate, pre lăcitorii și agonisitorii săi. P. MAIOR, IST. 10.

AGONIZĂ vb. I°. „Agoniser”. — A trage de moarte, a se luptă cu moartea. „Căpețul de lumină începu a agoniză, fumegînd”. EMINESCU, N. 45. — N. din fran. (= lat. bis. agonizare.)

AGRĂFĂ s. f. „Agrafe”. — „Copcă (mai mare)”. Niște frumoase agrafe de aur. ODOBESCU, I, 420. — N. din fran.

AGRĂI vb. IV°. „Adresser la parole à qqm., aborder qqm.”. — Numai în Transilv. „A vorbi cuivă, a începe vorba cu cineva”. *Trans. Cel care le prinde, [albințele], le flueră și le agrătește: pușorii mei, pușorii mei, așezați-vă jos!* (Huniedoara, în Transilv.), ap. HEM. 527. | *Absol.* *Dar Heana agrădă: „Pe-a cui seamă mă duci?”.* RETEGANUL, P. III, 21₂₁.

— Din grăi, și prefixul a-, după germ. „anreden, ausprechen”.

AGRĂMĂDI vb. IV°. = îngrămădi. Numai în Banat. *Zmeii agrămădăsc mușții și bolovanii ei mai mari, care nu este în stare un sat să-i miște din loc.* (Frăget, în Banat), ap. HEM. 528. *Iară dacă se măresc [merele], Oamenii le-agrămădăsc.* HODOȘ, P. P. 134₁₂. — Compus din a- și grămădi.

AGRĂMAT, -Ă adj. „Ignorant profund, inculte, ignare, illettré”. — „Lăpsit cu totul de învățătură”. [Accentuat și: *agramăt.*]

— N. din grec. ἀγράματος.

AGRĂR, -Ă adj. „Agraire”. — Cu privire la agru, la câmp, la populația rurală. *Lege agrară.* — N. după fran. (= lat. agrarius.)

AGRAVĂ vb. I°. „Aggraver”. — 1°. (Jur.) *Trans.* și *refl.* „A (se) îngrăună (fapta, vina), a (se) împovără, a (se) mări”. *Pedeapsa s' a agravat.* || 2°. (Med.) „A (se) înrătățit”. *Starea bolnavului s' a agravat.* — N. din fran. (= lat. aggravare.)

AGRAVĂNT, -Ă adj. (Jur.) „Aggravant”. — „Îngrăunător, împovărător”. Contrariul noțiunii „atenuant”. *Circumstanțe agravante.* — N. din fran.

AGREĂ vb. I°. „Agréer”. — „A primi cu plăcere, a se învoi bucuos (la covă)”. *Gucernul agrează această propunere.* [Pronunțat: *a-gre-ă*.]

— N. din fran.

AGREABIL, -Ă adj. „Agréable”. — „Care produce plăcere (cuivă)”. *Clima unei țări expuse spre E(st) este agreabilă.* CRĂNICIANU, IG. *Am petrecut o seară agreabilă.* | (Substantivat). *Agreabilul se poate împăca cu utîlul.* [Pronunțat: *a-gre-ă-bil*.]

— N. după fran.

AGREĂRE s. f. „Action d'agréer qqm. ou qqch.”. — Infinitivul lui agreă, devenit abstract verbal. [Pronunțat: *a-gre-ă-re*.]

AGREĂT, -Ă adj. „Agréé”. — Participiul lui agreă, devenit adjectiv. *E o persoană foarte agreată la Curtea regală.* [Pronunțat: *a-gre-ăt*.]

AGREMĂNT s. a. „Agrément”. — „Plăcere, distracție”. *Pictura, muzica, dansul sânt arte de agrement.* — N. din fran.

AGREGĂ vb. I. (Șt. nat., Filos.) „Agréger”. — „A alipi, a uni într'un tot (molecule, părți materiale, corpuri, indivizi)”. — N. din fran. (= lat. aggregare.)

AGREGĂRE s. f. „Agrégation”. — Infinitivul lui agreă, devenit abstract verbal. *Agregarea și deagregarea moleculelor, a corpurilor.*

AGREGĂT s. a. „Agrégat”. — Un tot, rezultat din unirea strânsă a mai multor părți sau elemente. | *Spec.* (Petrogr.) *Asociare de corpuri cristaline unite între sine prin simplă juxtapunere, fără ciment, realizată mai ales în rocile granitoide (granit, diorit, etc.).* — N. din fran.

AGREGĂT, -Ă adj., subst. „Agrégé”. — Participiul lui agreă, devenit adjectiv, substantivat în parte. 1°. Alipit, unit strâns cu (la) altceva. (Fisic.) *Molecule agregate prin cohesiune.* | (Bot.) „Care se naște din același punct” (se spune de organe sau indivizi foarte apropiați unii de alții, dar totuși distincți și nepișiți între sine). *Două achemii agregate.* GRECESCU, FL. 14. || 2°. Subst. (După fran.) *Agreat (la Universitate)* = profesor universitar care, în noua organizație a uni-

versităților românești, corespunde aproximativ „profesorului extraordinar” de la universitățile germane.

AGREGAȚIE s. f. }
AGREGAȚIUNE s. f. }

= agregare. (Chim.). *Puterea care atrage... moleculele unui corp se numește putere de agregatiune, sau coheziune.* PONI, CH. 10^{1/2}. || *Spec.* Primire în corpul profesional al unei universități, cu gradul de agregat. *Examen de agregație.* | Titlul, gradul și funcțiunea de „agregat” la universitate. *Agregația e aproape egală cu profesura.*

— N. din fran. (= lat. *aggregatio*, -onem.)

AGRESIUNE s. f. „*Agression*”. — „Atac (personal) neprovocat”.

— N. după fran. (= lat. *aggressio*, -onem.)

AGRESIV, -Ă adj. „*Agressif*”. — Care atacă, care începe gâlceavă, care caută ceartă. *Cred că eră mai bine, dacă raportul... nu se expunea prin cuvintele sale agresive.* MAIORESCU, D. II, 148. *Îmi place a reprezentat pe femeia agresivă.* EMINESCU, N. 103.

— N. după fran.

AGRESOR s. m. „*Agresseur*”. — Cel ce săvârșește o agresiune. „Incepătorul atacului, bătăii, certei.”

— N. după fran. (= lat. *aggressor*.)

AGREȘ s. m. (Bot.) v. *agriș*.

AGRICE s. f. (Bot.) v. *aglică*.

AGRICEĂ s. f. (Bot.) v. *aglicel*.

AGRICOL, -Ă adj. „*Agricole*”. — 1°. Care se îndeltnicește cu lucrarea pământului, „plugar”. *Stat de oameni agricoli.* C. NEGRUZZI, I, 271. *Popor agricol.* || 2°. Privitor la cultura câmpului. *Legi... agricole.* URICARIU, IV, 303^{1/2}. *Bancă agricolă.* *Industria agricolă.*

— N. din fran. (accentuat după lat. *agricola*).

AGRICULTOR s. m. „*Agriculteur*”. — Persoană care se îndeltnicește cu lucrarea pământului, cu plugăria. „Plugar”.

— N. după fran. (lat. *agricultor*).

AGRICULTURĂ s. f. „*Agriculture*”. — „Cultivare a pământului, plugărie.” *Prin relațiile lor cu barbarii ei introduseră... cele d'întâi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, M. V. 7^{1/2}. *El vorbea cu boierul agricultură și politică.* C. NEGRUZZI, I, 111. | [În România] aproape preludeni, de la păstoria și lemnișia muștenilor treci la agricultura mică a deașturilor (cii, pruni, duzi), spre a te cobori la agricultura mare a șesului. MEHEDIȘTI, R. 11. [Pur. -uri.]

— N. din lat. *agricultura*.

AGRIJ s. m. (Bot.) v. *agriș*.

AGRIMENSURĂ s. f. „*Arpentage*”. — „Măsurare a pământului, a țărinelor”.

— N. din lat. *agrimensura*.

ĂGRIS s. m. (Bot.) 1°. *Grosellier-à maquerreau: Ribes grossularia* 2°. *Verjus, raisin vert*. — 1°. *Arbust din familia Saxifragaceelor-Ribesoidelor... bracteele ramurilor transformate în spini... florile mici sânt verzii sau roșietice; ...fructele... verzi, galbene sau roșii, ...comestibile; necoapte sânt acide, astringente, coapte sânt dulci, răcoritoare și laxative.* [Crește prin locuri stâncoase în pădurile subalpine, adesea cultivat prin grădini în] *Aprilie-Maiu*. | [Se mai chiamă:] *Agriș-sălbatică...* *Rezachie, Rezachie-sălbatică, Strugurii-spiñoși.* PANTU, PL., *borbon*. VAIDA. *Inghimposul agriș*. MSS. (n. 1773). ap. GCR. II, 98^{1/2}. *Pe cel munte... Cu florii d'albe și agreși. Este-o puule de cireși.* MARIAN, ap.

HEM. 528. || Specie: *Agriș-roșu* = „dracilă”. (s. v.) [Accentuat și: *agriș*. Și: *acriș, agreș* (Oltenia), *agriș-FANTU*, PL.; în părțile sălăgene și: *aghirêș*. VAIDA.]

2. În Ungaria. *Agresh=Omphax. Uva cruda*. ANON. CAR. *Agriș=strugur necopt, aguridă; uva acerba, imatura...* *Der Herling, Agres, unreife Weinbeeren.* LB. [Și: *agriș, agriș*.]

— Din ung. *agres*.

ĂGRISĂ s. f. „*Groselle-à maquerreau*”. — Fructul *agrișului*. [Se mai numește:] *Borboană...* (*Tran-silite*), *Burboană...* *Coacădă-sălbatică*. PANTU, PL. [Accentuat și: *agrișă*. Și: *agreșă*. În părțile sălăgene și: *aghirêș*. VAIDA.] Scris și pronunțat și: -*șe*.]

— Forma feminină a lui *agriș*.

AGRONOM s. m. „*Agronome*”. — Persoană care cunoaște, învață pe alții sau practică știința agriculturii. *Un grădinar de frunte sau un agronom pot întrebuiși cunoștințele dobândite din cărțile lui Decandolle.* MAIORESCU, CR. II, 132.

— N. din fran. (= grec. *ἀγρονόμος*).

AGRONOMIC, -Ă adj. „*Agronomique*”. — Privitor la agronomie. *Institut agronomic*.

— N. din fran. (păstrând accentul lui *agronóm*).

AGRONOMIE s. f. „*Agronomie*”. — Știința care învață regulile agriculturii. *Elemente de agronomie.* URICARIU, VII, 236^{1/2}.

— N. din fran.

ĂGRU s. a. 1°. *Campagne, champ, guéret, jachère; terrain, région*. 2°. *Couche superficielle (d'un terrain)*. — Cuvântul *agru*, întrebuițat destul de des de cei mai vechi scriitori bisericesti, s'a păstrat încă pe alocurea în popor; în limba literară însă e neologism.

1°. „Țărână, ogor, arătură, holdă, câmp; [înut.” *Pre-furile lucrătorilor celor ce au lucrat agrele coastre.* COD. VOR. 132^{1/2}. (= carii au săcerat ținuturile voastre. N. TESTAMENT 1648; =ce au săcerat țarinile voastre. BIBLIA 1688: „qui messuerunt regiones vestras.”). *Sămănără agre și răsădiră vie.* CORESI, PS. 306. PSAL. SCI. 362^{1/2}. (= samăna holdă și sădesc vie. PSAL. 1651; =sămănără țarini și răsădiră vie. DOSOFTEIU: „seminaverunt agros et plantaverunt vineas.”). *Muștari, ce luo omul și semână întru agrul lui.* CORESI, ap. GCR. I, 17 (=muștariu, carele-l ia omul și-l samănană agrul lui (scholia: holda). N. TESTAMENT 1648: „semence de moutarde que quelqu'un a pris et semé dans son champ.”). *Económii...* *incunjurând agrul, îl afumă cu răz, spre a fi ferit de rele.* MARIAN, I, 383. || *Cestiunea agrului public...* se agită pentru ultima oară la 122 înainte de Ch., de *Sempronius Gracchus*. MAIORESCU, CR. III, 109.

2°. *Alături cu „ogor” și „arătură”, se aude ici colo zicându-se și „agru”; „agru” mai înseamnă încă pe la noi un „strat de-asupra”. (Visag, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 532.*

— Din lat. *ager, agrum*.

ĂGUD s. m. (Bot.) = *dad*. Se suie într'un copaciu, ce se chiamă *agud*. VARLAAM, C. 380 (= se suie într'un smochin (scholia: alții zic că-i mur). N. TESTAMENT 1648: „il monta sur un sycomore”). *Am făcut șanț pre aproape de aguda ăla din colțu grădinii.* (Lupșeanu, în Ialomița), ap. HEM. 534. *La noi arborel „moruș” se cheamă iagud; în alte locuri se zice „dad”, „frăgaruș”, „mur”. (Maidan, în Ban.), ap. HEM. 534. *Foaie verde lenn agud...* ȘEZ. I, 166^{1/2}. *Frunză verde trei aguzi.* SEVASTOS, C. 28^{1/2}. *Foaie verde ș'un agud.* ȘEZ. IV, 231^{1/2}. [Și: *iagud, agut*.]*

— Din sârb. *jadoda*, „frăgă” (cfr. paleo-sl. drévo jagodilce = frăgar. Se găsește urme și de forma mai veche paleo-sl. *agoda). HASDEU, E. M. 534—535.

AGUDĂ s. f. = dudă. Fructul agudului. *Frunză verde de (sau trei) agude.* ALECSANDRI, P. P. 257; ŒZ. II, 138^{b/13}, III, 157^{b/13}. *Frunză verde trei agude.* SEVASTOS, c. 118^{b/14}. *În Rădăşani se mai cultiva... agude albe şi albastrii.* ŒZ. V, 69^{b/17}. [Sî: *iağodă* (Mehedinţi, com. Grecescu), *agută*.]
— Forma feminină a lui *agud*.

AGURĂ vb. I. „*Prédire*”. — Cuvânt rar, întrebuinţat în Bihor: *Agur = proorocesc a bine.* [D. ex.] *Badea meu mi-a agurat, Că voi fi cu el în sat.* REV. CRIT. IV, 336.

— Din lat. *agurare (= *angurare*): v.-ital. *a(g)urar*, lecece *auru*, milanez *ingură*, span. *agorar*, portug. *agourar*. (Cfr. ital. *sciagurato*, „nenorocit”, sard. *aurà*, engadin *avouir*, surselvic *catar d'agur*, „a observa”, v.-fran. *aur*, n.-fran. *bon-heur*, v.-prov. *aur*, span. *agüero*, portug. *agoiro*.)

AGURIDĂ s. f. (Bot.) „*Raisin vert, verjus*”. — Fructul încă necopt al viței-de-vie (Cfr. *agriș* 2°). *Părinții au mănăcat aguridă și dinții fciiorilor s'au strepezit.* BIBLIA (1688), (: „patres comederunt uva m acerbam, et dentes filiorum abstupperunt.”), ap. HEM. 537. *Aguridă = Agreș = Omphax, uca cruda.* ANON. CAR. *Văzû struguri, unii copți, alții aguridă.* IPIRESCU, I, 146 *Când diareea e cu sânge... se mai recomandă... agurida pisată.* ŒZ. IV, 24^{b/22}. *† S'a făcut aguridă miere (se zice despre oameni) = s'a îmbunătățit (cineva), s'au schimbat lucrurile din rău în bine, s'au îndulcit raporturile de mai înainte.* C. V. rădărl și cu tăcere *Se face aguridă miere.* PANN, P. V, III, 15. [Plur. -*ride* și -*rizi*.]
— Din medio-grec. *ἀγυρίδα*, cu același sens (poate prin mijlocire bulgară: *agurida*).

AGURIDĂR s. m. (Bot.) = viță-sălbatică. [Cfr. *agurizar*.]

— Derivat din *aguridă*, prin suf. col. -*ar*.

AGURIOARĂ s. f. (Bot.) „*Chevalier-d'onze heures, Pouprie-fleuri; Portulaca grandiflora*”. — *Mică plantă erbaceo succulentă din familia Portulacaceelor... frunzele cărnoase... păroase... florile mari, frumoase, galbene, albe, rozee sau roșii... Originară din Brasilia și Chile, se cultiva adesea ca plantă decorativă, mai cu seamă printre pietre.* Iunie-Septembrie. PANTU, PL.

— Derivat din *aguridă*, prin suf. dim. -*ioară*.

AGURIZĂR s. m. (Bot.) = viță-sălbatică. — *Agurizar se chiamă un copcăle ce crește prin păduri, agăfat de tulpinile și crăcile altor arbori, asemănându-se cu vița-de-vie și rodind nește struguri sălbatici.* (Malu, în Teleorman), ap. HEM. 538. *Acăfându-se cu mâinile de un agurizar, să nu cază jos mai adăose.* BĂRSEANU, P. V. 194. [Cfr. *aguridar*.]

— Derivat din *aguriz* (plur. de la *aguridă*), prin suf. col. -*ar*.

AGUST s. m. sing. tant. „*Août*”. — „August”. *Agust = August.* MARIAN, SE. I, 96; FRÂNCU-CANDREA, M. 120. [Se aude și: *Gust* (Buhaița, în Neamț), ap. HEM. 539. *Agost = Augustus.* ANON. CAR. *Agustra* (Mănești, în Prahova). JAHRESBER. VIII, 315. Cfr. *gustar*, *agustos*.]

— Din lat. pop. *agustus* (= *augustus*): alb. *gušt* ital. *agosto*, engad. *avuošt*, fran. *août*, v.-prov. *agust* span., portug. *agosto* (gotic *agaustaus*).

AGUSTON s. m. (Bot.) „*Sorte de raisin*”. — *Agustos însemnează o varietate de struguri foarte timpurii, având pelița bobitei străvezie și sufzire, încet se zăresc semințele și chiar vinișoarele.* (Somova, în Dobrogea), ap. HEM. 540. *Frunziță agustosa, Mergi, puinle, sănătoșu.* POP. ap. HEM. 540.

— Adjectiv substantivat, derivat din *agust*, prin suf. adj. -*os* (adecă: „strugure de August”).

AGÛT s. m. (Bot.) v. *agud*.

AH interj., s. a. „*Ah! Hélas!* II. *Soupir, gémissement. Souci, peine, chagrin. Désir, souhait*.”

I. Sunet reflex, exprimând o durere sau un regret. *Ah! zicod cuprins de lacrimi.* KONAKI, P. 83. *Ah! Ferice cine nu iubeste și nu simte!* C. NEGRUZZI, I, 54. *Tristă soartă! Lume deșartă! Viață ticăloasă! ah! ah!* ALECSANDRI, ap. HEM. 542. *Ah! unde-i vremea cea, când eu cercam un cad, Să ies la lumea largă!* EMINESCU, P. 203. *Ah! fecior de te ce mi-ai fost!* IPIRESCU, L. 150. *Ah, urâte, cum te-ai vinde!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 98.

II. Exclamația *ah*, dar mai ales varianta *ah!*, mai rar *af!*, se ia și ca substantiv, însemnând „suspin, oftare”. *Strecură printre dinți... căta un ah! care-i umflă pieptul.* DELAVRANCEA, s. 104. *Să trăesc cu ahurile și cu palpatăile d-tale!* DELAVRANCEA, ap. DDRF. | *Pe de-asupra casei mele trecu-un stol de rândunele. Nu e stol de rândunele, Ci sânt ahurile mele.* TEODORESCU, P. 305 b. *Dacă tănău nu m'au văi, Puselu dorul căpătău Și cu ahuri mă nedăliu.* SEVASTOS, c. 70^{b/12}. | *Că de afurile mele Și lui Dumnezcu i-ă jale.* MARIAN, I, 527. || Oftarea este mai adesea expresia unei dureri; de aci sensul de „durere, suferință, jale, chin”. *Moarte, ce nu mi-ai dat mie acel otrăvit pahar?... N'as mai suferi în lume nici ah, nici chin, nici necoi!* KONAKI, P. 48. *Muncesc cu mare ah, pănu ce pic la pat și coc. ŒZ. I, 111^{b/22}. | Părdăle... ducând poate cu sine multe, multe palămi și ahuri omenesti să le înec în Dunărea măreată.* CREANGĂ, A. 125. *Cântecul melancolic poporul te zice: de alcan, de jale, de ah!* (Copou, în Iași), ap. HEM. 547. || Dar oftarea poate fi și expresia unei dorințe; de aci înțelesul de „dorință, poftă, dor”. *Acând și mai dinainte ah! ca să-l prinză.* MAG. IST. IV, 27^{b/2}.

[Sî: *ah!*, *af!*. | Plur. *ahuri*, *ahuri* și *ahle*, *afuri*.]

— Exclamația *ah* se găsește aproape la toate popoarele. La noi și la popoarele balcanice se găsește și variante cu *f* (cfr. *of!*) și *ft*. Astfel Albanezii întrebuințează un substantiv *ah* cu sensul de „jale, necaz, supărare”, și un substantiv *af!* într'o frază ca: *Kam aft m'atë* = „am necaz pe el”, Neogreclii *αχτι*, d. ex. *αχτια αχτι*; *αγο* = „mi-am vărsat necazul pe el”, iar Turcii, pe lângă *ah*, „sourir”, cunosc și o formă *ahk*. G. MEYER, A. W. 3.

AHĂ! interj. v. a!

AHĂL, AHĂEA pron. v. al.

AHĂȘT, AHĂȘTĂ pron. v. ăst.

AHÓ! interj. „*Hold!* *Ohé!*” — Strigătul prin care se caută a se înecina sau a se opri mersul boierului înjași la un car. *Apoi își ia și el carul și pornește tot la vale... Ah! car nebun, ah! Când te-oiu încordă zădrănu cu saci de la moară... atunci să mergi așa!* CREANGĂ, P. 41. | Tot astfel în colinda „Plugușorul”: *Aho! Aho! copii argași, Stați pușin și nu mănăși!* ALECSANDRI, P. P. 387. *Haho! haho! Flugul lui sfântu Vasile!* POP. (Cărligi, în Neamț), ap. HEM. 546. | P. ex. Exclamația prin care căutam a opri pe cineva. *Atunci au sărit boierul drept în picioare și... i-au zis: „Aho, aho! Destul, destul!”* SBIERA, P. 146. [Sî: *haho!* În Transilv. *ho!* | Și Venețianii strigă boier *ao!*, „per fermare îl corso de'buoi, e vuol dire: piano, piano, a bell'agio” ap. HEM.]

AHOTĂ s. f. † „*Ardeur, ferveur, passion*”. — Cuvânt literar rar. În Mold. „*Poftă, pasiune*”. *Mă dăleiu cu mare ahotă la [muzică].* ALECSANDRI, DACIA LIT. 272.

— Din rus. *ohota* (rostit *ahôta*), „plăcere, poftă, pasivitate”, cuvânt intrat în Mold. pe timpul ocupației rusești.

AHOTNIC-*Adj.*, subst. „*Passionné amoureux (de)... passionné (pour)... avide (de)...*” — În Mold. „Doritor, lacom de ceva”. Construit cu „de”, „după” și „pentru”. *Adj.* „Doamne, măi femeie, Doamne, multă minte-ți mai trebuie!”, zicea tata, văzând-o așa de ahotnică pentru mine. CREANGĂ, A. 13. „*Affé*, miere ahotnică de lucru și necinstuire de zile sfinte, că eu sunt Sf. Vineri!” ȘEZ, I, 61¹³. Subst. *Ahotnic* — om foarte lacom la facerea unei trebi. idem, v. 25¹⁷.

— Din rus. *ohotnikă* (rostit *ahotnik*), „ami de...” (și „chasseur”), cuvânt intrat în Moldova pe timpul protectoratului rusesc, și devenit popular.

AHTIĂRE s. f. „*Soupir, souci, peine, amertume, chagrin*”. — „Dor înfocat după ceva (ce nu poți avea)”. — *Ai să-ți vezi supuși, pe unii în desfătări, iar pe alții în ahtiere.* DELAVRANCEA, S. 87. [Și: *ahtiera*.]

— Infinitival, devenit abstract verbal, al unui verb *ahtia*, ce pare a fi neintrebunțat, derivat din n.-grec. *ἀήτια* = „aht”. (Cfr. ah).

AHTIĂT s. a. = ahtiare. Cu tot amarul și ahtiatul de care era cuprinsă, ea zimbă. DELAVRANCEA, S. 21.

— Participiu, devenit substantiv, al unui verb *ahtia*, ce pare a fi neintrebunțat, derivat din n.-grec. *ἀήτια* = „aht”.

AHTIĂT, -*Adj.* „*Ardent, brûlant, alléré (de)*”. — Doritor, înfocat după ceva. *Ahtiași vândători de zestre.* VLAHUȚĂ, ap. DDRF. [Și: *ahtedit*, com. Quintescu.]

— Participiu, funcționând ca adjectiv, al unui verb *ahtia*, ce pare a fi neintrebunțat, derivat din n.-grec. *ἀήτια* = „aht”.

AHTINĂM s. a. †

AHTINĂMĂ s. f. †

„*Traité de paix de la Porte avec les pays chrétiens*”. — „*Tratat de pace între Poartă și puterile creștine, în special cu Rusia*”. ȘIO. Să plătească ca-ma după inaltele împărătești ahtinamuri. (a. 1826). URICARIUL, XXII, 303. *Ca să se urneze după ahtinametele veche.* URICARIUL, II, 151¹³. *Actinamentele împărătești cetindu-s(e), iarăși cu trimbișile și a da cu tunurile au început.* GRECEANU (a. 1700), ap. GCR. I, 335¹³. [Și: *actinamed*.]

— Din turc. *ahd* (= „engagement”) -name (= „dărit”), „capitulare, tratat de paix”. ȘIO.

AI: interj. v. hai.

AI: interj. „*Ah! Aie!*” — Sunet reflex, care exprimă o durere mai mică, pricinuită mai cu seamă de aflarea unei știri nepăcute. „*Cum îl chiamă pe stăpânul tău!*”. — „*Cumva Ghifă Coscodan?*”. „*Ai!*... *prost taacă!*” ALECSANDRI, T. 736. *Ai, săraca mândra mea... Inima mi-o aprinde.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 244.

AI? interj. „*Hein?*” — Interjecție întrebătoare familiară sau nepoliticoasă. *Și zi, așa cu Galibardi, ai?* CARAGIALE, T. I, 83¹³. *Și l-ai omorât, ai?* — *Ca pe un puin de găină.* FILIMON, ap. TDGR.

AIĂ cb. I^a. v. ai.

AIĂN s. m. „*Préposé local; notable*”. — Cuvânt învechit și rar, cunoscut de popor numai în Dobrogea, aproape ieșit din uz și acolo. „Funcționar turcesc pus în fruntea administrației unei comune sau raleie”. *Aiianul Rusucului, vestitul Celebi-aga.* E. VĂCĂRESCU, IST. 281¹³. | „*Notabil*”. *Iar aienii Chișinăului și boierii Dobrogei, Cu ei [Tudor] se împiz-*

muia. POP. (Dobrogea), ap. HEM. 573. [Și: *haidin, aghidn*, ap. ȘIO.]

— Din turc. *ayan*, „idem”.

AIĂR s. a. „*Jauge, étalonnage. Fixation des prix des denrées. Étalon, modèle*”. — Cuvânt rar și aproape ieșit din uz. Verificarea oficială a greutateilor și a măsurilor, mai ales a cântarului. *Pe lot anul... acel ce va avea... acest venit al cantariului, să facă aiar cantarilor.* URICARIUL, XIX, 351. (a. 1776); IV, 201¹³. | *Fixarea pretului obiectelor de consumație (Cf. cișniu).* *Pentru carne să scoateți aiarul cel cu-vincios... să socotiți câte cât se cuvine să vindeți ocaua de carne de către măcelarii.* DOC. (a. 1791), ap. ȘIO. II. | *Fig.* „*Model*”. *Aiar de patriotism, cărmă și stea călăuzitoare.* JIFESCU, ap. ȘIO. II.

— Din turc. *ayar*, „exactitudine a unei măsură ou d'un poids contrôlé et conforme au patron”.

AIĂNMĂ s. f. v. aghiasmă.

AICE adv. v. aici.

AICEA adv. = aici, aci. I^a. Local. *Nu numai acolo ca să muncească, ce și aicea muncește.* OMILARUL (a. 1642), ap. HEM. 551. *Aicea* = *Hic*. ANON. CAR. *Peste trei săptămâni iarăși ne putem întoarce aicea.* DRĂGHICI, R. 6. *Aicea stătură ei să se odihnească.* ISPIRESCU, L. 6. | Determinat mai de aproape. *Aicea pre pământ.* BIBLIA (1688), 4 pr. 21. *La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu.* EMINESCU, P. 201. *Să mă lași aicea 'n sat.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 252. | „*Pe pământ.*” *Îl întrebă: deu doao să-și iubească... aicea, au nesăvârșit.* MOXA, 374¹³. | În legătură cu prep. *Mută cugetul tău deaicea în ceruri.* VARLAAM, C. 371¹³. *Pre cei ce sânt pricina răutății îi știe cine sânt... unii de aicea și alții dintr'altă parte.* ANTIM, XXVI¹³. *De aicea până la Blaj, Dorul meu n'are să-lasă.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 138. *Ce cafi, mândră, pe aicea?* IARNIK-BĂRSEANU, D. 52. | 2^a. Temporal, în legătură cu prep. † *Până aicea... până... „până atunci... până când”. Până aicea primăvă sfântul... până-îl eră sufletul slab.* DOSOFTEU, V. S. 36¹³. — Pentru etimologie v. aci.

AICEI adv. = aci. I^a. Local. Arată locul apropiat de vorbitor sau chiar locul vorbitorului, în opoziție cu „acolo” sau „coloa”: *Aici rău, coloa vâlcică.* BARAC, ap. GCR. II, 173¹³. *Doamne, de-îi hi fost aicea...* MSS (s. XVII), ap. GCR. I, 139¹³. *Adă-mi aice hârțuile cele mici.* DRĂGHICI, R. 18. *Tot aici?* COSBUC, F. 123. *Să știi, stăpâne, că aici sântem pe moșia unei Gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. *Șezi aici până despre ziuă, că am să viu tot eu să te ieu.* CREANGĂ, P. 97. *Aici nu-i la Bucurăși, Să te judelești.* ZANNE, P. VI, 22. | Adesea *aici* e precizat mai de aproape. *Eu aici, în fară, n'am omul de roia mea.* ANTIM, P. XXIV¹³. *O, viteză neferice, Ai să pieri în câmp aice.* ALECSANDRI, P. II, 13. *Stăpâne, așterne un fol aici, în mijlocul ogrăzii.* CREANGĂ, P. 68. *Ca să mă îngroape, Aice pe aproape. În strunga de oi.* ALECSANDRI, P. P. 2. | „*Pe pământ*”, în opoziție cu „în cer” sau „în apă”. *Adică, dobândirea păcatului aici taste vreamenică, iară munca lui în tad taste vreamenică.* FILOTHEIU, (a. 1700), ap. GCR. I, 339¹³. | În legătură cu prepoziția „de”, arată o despărțire sau depărtare de locul vorbitorului. *Grigorie Vodă de aici din fară nu s'au lăsat cu atâta.* NEULCE, LET. II, 427¹³. *Strigătele lor se aud de aici.* C. NEGRUZZI, I, 154. *Să mă lași ferice...* Zburând de aice. ALECSANDRI, P. 23. *Hai, ia-ți porcul de aici și teși afară!* CREANGĂ, P. 83. *Mai înainte de aici este palatul.* ISPIRESCU, L. 6. *De cine mi-e mie dor, De aici e depărțitor.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 147. | De obicei „*de aici până...*” *De aici până'n Brașu, Nu-i voinic străin ca eu.* idem, 149 (205, 206, 363, 394). Intrebunțat și adjectival: *Cu dragostea acestor lucruri*

de aici, ca cu nește lanțuri de fier legându-mă, rob mă aces. NĂSTUREL (a. 1648), ap. GCR. I, 132/4. Cestii de aice în scurlă vreme și-au făcut pace. NECULCE, LET. II, 301/15. | În legătură cu prop. „pe” se arată o apropiere nedefinită. Taci bădiță, nu mai zice, Că noroc nu e pe-aice, C'a veni luna lui Main, De te-i crede chiar în rain. ALECSANDRI, P. P. 24. A pleat... Cu 50 de voinici, Adunași țara de pe-aici. ALECSANDRI, P. II, 82. Mă duc mândră de pe-aici. IARNIK-BĂRSEANU, D. 300 (212, 140). | Până aici! = „ajunge, destul”: „Jusqu'ici, assez, il suffit!”

2. Temporal. Arată timpul prezent, în construcția „aici... aici” = „acum... acum”, „când... când”, „tantôt... tantôt”. Aici râde, aici plânge. DDRF. | În legătură cu prepoziția „de”. De aice începe un șir de domni rei. C. NEGRUZZI, I, 274. Și de-aici fata, tot mergând înainte, a ajuns acasă. CREANGĂ, P. 221. Mai ales: de aici (aice) înainte. De aice înainte lipsește filele la manuscrisul original. M. KOGĂLNICEANU, ap. LET. II, 460/15.

— Pentru etimologie v. aci. Forma mai veche aice s'a păstrat mai ales în poezie, din pricina ritmului și a rimei.

ĂIDA: interj. } v. halde!
ĂIDE: interj. }

AIDAMĂC s. m. v. haldamac.

AIDOMA adv. 1°. Overtement, manifestement, évidement. 2°. Vêritablement, en vérité, en réalité. Clairement, effectivement. 3°. Analogue, tout semblable, comme deux gouttes d'eau, en tout pareil.”

1°. Sensul fundamental este „în văzul tuturor, în mod evident”. Arată-le, să te vadă aidomă. DOȘTOIEU, V. S. 230/1.

2°. Ceca ce e în văzul tuturor se poate totdeauna controla de toți: „alevea, într'adevăr, în realitate”. Îți părea, că cumuși i-ar vedea aidomă, cum se neceșe sfinții mucenici, idem, v. s. 26. Nu cred să mai fie cineva pe lume, care să poată povesti ca ea: tot ce auzim din gura ei, ni se țara că vedem aidomă. VLAHUȚĂ, CL. III. Peste noapte, aidomă ai să-ți zezi ursitul. SEVASTOR, N. 9/15. Dracul căle-odată se arată cal, porc, ogar...; dar el agiduma e în chipul omului. (Sipote), ap. HEM. 553. | „Toama, chiar”. Revoltanții își daseră cuvânt să se îmbrace în costume de erez... pară-i văd aidomă și acum alergând. ALECSANDRI, T. 1088. Îți venea să crezi, că-i agidoma mireasă. ȘEZ. III, 184. Slafia... este umbra... unui om, care zice-se că nu mai trăiește de la luarea umbrei decât 40 de zile, după care timp iese agidoma în locul unde i-au luat umbra. (Pulești), ap. HEM. 553. [Să ia măsură] ca copilul să nu poarte aidoma însemnat în acel loc obiectul ce... [mamele] au voit să aibă. MARIAN, NA. 17.

3°. Precum „chiar, tocmai” nu afirmă numai existența unui lucru, ci și asemănarea lui desăvârșită cu alt lucru, tot astfel și aidoma poate avea sensul: „la fel, asemenea (cu)”. La toți slăvit, plăcut Ar fi săd chip cereș, Aidoma ca tine. I. VACĂRESCU, P. 228/15. Născu și roaba un copil, aidoma ca al împărătesei. ISPIRESCU, L. 381. | Acest sens al asemănării desăvârșite devine apoi cel preponderant, și aidoma se poate întrebuiți și fără particula de comparare „ca”, cu sensul de „chiar așa, întocmai, exact, la fel, leit”. Au poruncit... să potrivească slova sfântului Ioan, carii slova aidoma potrivind... CANTEMIR, HR. 151. Celalalt [catastih]... iscălit și aderat i aidoma, să-i potrivească însuși. CARAGEA, L. 58/1. Palușu babii semână agiduma cu a lui Mamea. ȘEZ. IV, 202. | Construit cu dativul. Afă că la Arăpouca culare se găsește un petec de mătăslărie, aidoma celeia ce odău. ISPIRESCU, L. 399. Că muma jgănilor Eră fruntea cailor, Șcăpăra haiducilor, Idoma nă-lucilor. TEODORESCU, P. P. 691. | Construit cu pro-

numele posesiv. Buchetul E nemerit cu fețe vii, Aidoma-ți portretul. I. VACĂRESCU, P. 407/15.

[Și: † aidomă; în vechime și în Mold. și astăzi: aidoma; și: aghidoma, agidoma, agiduma, agiduma; idoma.]

— E paleo-sl. vidomă, „visibilă”, trecut în *vidom, la care s'a adăugat finalul adverbial -a: *vidoma. Aceasta s'a prefăcut în idoma, în dialectele, care schimbă pe v' i. Forma aceasta, la care s'a adăugat prepoziția a (ca și în a-ivea, a-tocma etc.), a devenit forma literară. Tot dialectală o și trecerea lui ei în ghi și gi, precum și prefacerea lui o neaccentuat în u, care își poate asimila apoi și vocala din silaba precedentă.

AIDŪC s. m. v. halduc.

AIEŢENESC, **EAŢĂC** adj. „Qui dépend d'un a i a n”. — Cuvânt învechit. „De-al unui aian, fiind al unui aian”. De-i găsi oi aieŢești, Să le scrii împărătești, Beilicul să le cei, Din zece una să iei. POP. (Dobrogea), ap. HEM, 582. Mărțuri aieŢești, AieŢești și domnești. MARIAN, O. I, 266.

— Derivat din aian, prin sufixul adj. -esc.

AIEPT s. a. „Élan, essor”. — În Transilv. „Avânt”. Mă iei cu aieptul, Ți-a părău pieptul; Mă iei cu de-acela, Te-a ustură pielea. POP. (Transilv.), ap. HEM. I. Add. Dareas... se zbate'n zădarnice-aiepturi. COȘBUC, E. 94/15. Hercul... sare prin foc cu năvalnic aiept. idem, E. 154/15. [Plur. -iepturi.]

— Substantiv postverbal din aieptă.

AIEPTĂ vb. I. 1°. Allicher, tenter, séduir. 2°. De-viner. Cuvânt rar, citat numai de dictionare. Trans. și refl. 1°. A aieptă = a îndemna la o plăcere, a amăgi. COSTINESCU. Aieptă = a amăgi. PONTERIAN. Mă aieptu... = labor, inducor... veritatei verden, sich verleben lassen. LB. § 2. [Aiepta] la ceva întrebare sau lucră ascuns, adecă „găcesc” = conjectura ad-sequor... errare, beinahe treffen. LB.

— Din lat. allectare, „a amăgi, a ispitii”: ital. allettare, (cfr. fran. allicher).

AIEPTĂ vb. I. 1°. Lancer, projeter. 2°. (Refl.) S'é-lancer, prendre l'essor. Se redresser, se dresser. Faire parade, se glorifier, se vanter. 3°. Redresser, dresser, ajuster. Diriger, conduire, mener. 4°. Montrer (le chemin à qq.), indiquer (qqch.), renvoyer (à qqch.).

Cuvânt cunoscut aproape numai în Transilv., unde a suferit multe transformări de sens.

1°. Trans. „A arunca, a repezi cu putere”, mai ales o armă. Aieptu = răpel cevă cu năvală; jacto, cum impetu iacio... schleudern. LB. Aieptă = aruncă, FRĂNCU-CANDREA, M. 97. Fierul, pe care-i aiept, O, fă-mi-l tu, Tibrule, tată! COȘBUC, A. 195/15.

2°. Refl. „A-și lua avânt, a-și pregăti trupul spre a se avântă”, mai ales despre cal. Numai ce s'a-iaptă calul galbin și se'nalță până la Dumnezeu. RETEGANUL, P. III, 24/15. Acum se aiaptă odată calul și ca fulgerul trece preste poartă. POP. (Transilv.), ap. HEM. I. Add. | Dar și despre oameni: „a se îndreptă (la trup)”. Aieptă-te, nu umbă așa plecat! (Sibiu). | Fig. „A se fali”, adecă a umbla cu capul sus. Mă aieptu = mă falez, mă laud însu-mi: me jacto, ostento, glorior... prahlen, sich rühmen. LB.

3°. Din „a se îndreptă” s'a născut sensul trans. „a îndreptă”. Aieptă-ți pâlăria, că-ți stă într-o parte! (Sibiu). Aieptă-anpassen. BĂRCIANU. | P. ext. „A arătă calea dreaptă, a conduce”. Aieptu cevă lucră bine sau rău, adecă „îndrepter”: rego, dirigo... lenken, leiten, regieren. LB. Aiept = lenken. MOLNAR (a. 1788), ap. HEM. 584. Aiept = flecto, dirigo. ALEXI (a. 1826).

4°. Trans. De la „a îndreptă pe cineva” e numai un pas până la „a-i trimite, a-i arătă, a-i indica (drumul)”. (Avem deci aceeași trecere de sens ca în arăt,

din lat. *ad-recto*, „îndrept“.) *Aiept* = *hinweisen*. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 584. *Aiept* = *anduten*. BARCHANU. *Ci, precum mai sus (§ 3) aieptăși*, nu lesne se pleacă oamenii a-și lăsa patria sa. P. MAIOR, IST. 31. [*Aiept*, mai rar *aieptăși*].

— Din lat. ejective, „a arunca (afară)“.

AIEPTĂRE s. f. „Projection, élanement. Redressement. Ajustement. Indication, renvoi“. — Infinitivul lui aieptă, devenit abstract verbal. *Îl aruncă în gura pajurei, care cu o aieptare a și fost afară [din lumea cealaltă]*. POP., ap. HEM. I, Add.

AIEPTĂȚ s. a. = aieptare. Participiul lui aieptă, devenit abstract verbal.

AIEPTĂȚ, **Ă** adj. „Lancé, projeté. Élané, dressé. Redressé, ajusté. Dirigé, conduit, gouverné. Indiqué“. — Participiul lui aieptă, devenit adjectiv. „În dreapta“. *De oare ce asupra unui lucru așa frumos și mie preacântat este aieptată voia ta...* mă încoșec. P. MAIOR, IST. 262.

AIEPTĂȚOR, -TOĂRE adj. „Qui lance, qui s'élançe, se redresse, se dresse. Qui ajuste. Qui dirige, conduit, gouverne. Qui indique“. — Adjectivul verbal al lui aieptă, derivat prin suf. -ător.

AIÈVE } adc., adj. invar.
AIÈVEA }

1. 1°. *Publiquement, ouvertement*. 2°. *Manifestement, évidemment, clairement. Excitement*. 3°. *Véritablement, positivement, réellement, vraiment*. 11. 1°. *Publique, ouvert*. 2°. *Evident, clair, manifeste*. 3°. *Réel, existant, vrai*.

1. *Adv.* 1°. „În fața tuturor, în public, pe față, fățiș“, mai ales în opoziție cu „pe ascuns, în тайă, pe furis, pe din dos“. *Tatăl tău ce e în тайă... vedeă-va în ascuns, da-va fie alăve*. CORESI, APOST. („PRAXIUL“), ap. GCR. I, 8^{1/2}. (= și tatăl tău va vedeă în furis, da-va fie alăve. CUV. D. BĂTR. II, 120 (a. 1619): „e ton Păre, qui te voit dans ton lieu secret, te récompensera publiquement“). *Decheval... alăvea asupra Romanilor oaste să rădice nu îndrănița*. CANTEMIR, HR. 82^{1/2}. *Julian nu omorîta alăvea pe creștini, ci pe ascuns*. MINEIUL (1776), 52, 2^{1/2}. *Biruid pre vrămași alăve i-ai rușinat*. Idem, 27, 2^{1/2}. *Prinful... și pe ascuns și a face și întîndea lafuri*. ȘINCAI, HR. III, 166^{1/2}. *Pre unul ca acesta nu trebuie să-l sprîjinim... nici pe ascuns, nici alăve*. Idem, II, 99^{1/2}. *Ei nu-i venea la soteală să se arate lui alăvea*. ISPIRESCU, L. 184. | În mod pleonastic: „alăvea pe (sau „de, în“) față“. *Și nu urea să le arde de față alăvea*. FRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 163^{1/2}. *Deși nu mai vorbă de rău alăvea, în fața împăratului, pe din dos însă... își dedeau coate, de rădeau*. ISPIRESCU, I, 37.

2°. Ceea ce se întîmplă în fața tuturor e „la arătare, vederat, limpede, lămurit, evident, fără îndoială“. *Domnul alăvea vine*. CORESI, PS. 130 (= Dumnezeu alăve vire. PSAL. SCH. 154^{1/2}; Dumnezeu vederat veni-va. DOSOFTEIU; Domnul la arătare va veni. ARSENIE D. BISERICANI; Dumnezeu la alăve va veni arătăt. COREBIA: „deus manifeste veniet“). *Lucrurile tale alăve arătără putearea ta*. MSS. (s. XVII¹), ap. GCR. I, 67^{1/2}. *Vechea scriptură tălmăcindu-o pre limba rumânească alăve a se celă o ai făcut*. BIBLIA (1688), 7 pr. 59. *Alăvea iaste, că marșinile Dunării... fiind păzite... au trecut*. CANTEMIR, HR. 211^{1/2}. *Se cunoaște alăvea, că este minciună*. MSS. (a. 1713), ap. GCR. II, 8^{1/2}. *Și el încă alăvea s'au arătăt a fi păgîn*. ȘINCAI, HR. I, 52^{1/2}. *O poapță de sus Alăvea mi-a spus*. ALECSANDRI, P. P. 188. *Spre vânt a stupi și piatra la deal a po-kărni, alăvea lucru nebunesc este*. ZANNE, P. II, 748. | P. ext. † „Temeinic, bine“. *Eu... sânt Jidovin... încăfat a iave leagăa tătânească*. COD. VOR. 37^{1/2},

(= învâțat fiind pre amăruntul leagea părintească. BIBLIA 1688: „Certes, je suis Juif... ayant été exactement instruit dans la loi de nos pères“).

3°. Ceea ce e în vederea tuturor este „real, în realitate, de fapt, adevărat, pozitiv“, stă deci în opoziție mai cu seamă cu „părelnic, în lăchuire, în vis, mincinos“ etc. Mai ales în acest sens, destul de rar în vechime, e întrebuintat astfel. *Vreai zice cum că Perșii nu se lăra cu părere, ci alăvea*. MSS. (a. 1773), ap. GCR. II, 91^{1/2}. *Chiar alăve te pricece, și când tu nu ești de față*. KONAKI, P. 117. *Și în somn, și alăvea, tu ești pururea de față în duhal... nostru*. MARCOVICI, D. 32. *Ceea ce spune [un vântor] nu a fost și nici se poate alăvea întîmplă*. ODOBESCU, III, 48^{1/2}. *Am puteă trăi alăvea în trecut*. EMINESCU, N. 23. *Oare ochii ei o mint, sau alăvea-i, adevăru-i*. Idem, P. 103. *Să se arate mai albă și mai rumenă, de cum eră alăvea*. ISPIRESCU, U. 21^{1/2}. *Alăvea — într'adevăr, d. ex. a vorbit alăvea*. FRÂNCANDREA, R. 48. | În legătură cu prep. „în, intru, la“. *Se duse sfântul și-i zise, nu în somn, ce la alăve*. VARLAAM, C. II, 66^{1/2}. *Mărturisii într'alăve pre Hristos*. DOSOFTEIU, V. S. 63. *Holare moșiei... și cei ce le cunoșc nu le știu spure după cum sînt în alăve*. I. IONESCU, P. 471.

II. *Adj.* 1°. „Fățiș, public“. *Prinderea lui s'au poruncii de împăratul la păra a țavea a Genevriului și ascunsă a leziușilor*. ȘINCAI, HR. III, 205^{1/2}. 2°. „Evident, lămurit, nelindoios“. *Ceale alăvea* (= *cu parăpă*). BIBLIA (1688), 148^{1/2}. *Alăve și de bună voință rătăle*. TICHINDEAL, P. 358. | 3°. „Real, existent, adevărat“. *Crezū și el, că este lucru alăvea*. GORJAN, II, I, 60. *Alăvea lumea cea gândită pentru noi avea ființă și, din contra, cea alăvea ne pără cu neputință*. EMINESCU, P. 232. *Fuseșc ris, viul lui cel atât de alăvea*. Idem, N. 71.

[În vechime: *alăvea, alăve*.]

— Din paleo-sl. *javě*, „aperte, manifeste, clare“ (din *javiti*, „a se ivi, a se arăta“), la care s'a adăogat în mod pleonastic prepoziția a (3°).

AIÏ eb. IV°. (Cul.) „Preparer a l'ait“. — Cuvânt rar și dialectal. *Trans.* „A pune aiă (usturoi) în bucate“. **MARIAN**, *Aiescu* = *alio condio*. — *Knobel zubereliten*. LB. [LB. mai dă și forma *aiă*, vb. 1°, care se găsește și în ANON. CAR. *Ajădz* = *alio condio*.] — Derivat din aiă.

AIMINTERI adc.

AIMINTRE(LEA) adc. } v. *aitminteri*.

AIÏDE adv. = alure. Întrebuintat prin Banat, prin Ungaria și prin părțile mărginașe. *Aiindine* = *aire*. LB. *Airea... sau ainderea*. DIACONOVICI-LOGA, ap. HEM. 555. *Aire, aisure, aindere* = *alibi*. ALEXI (a. 1826), ap. HEM. 555. *Ainderea* = *altunde*. POMPILIU, BIH. *Astăzi, mâne-s' aicea, Măne-alaltă p' ainderea; Astăzi beau apă din Criș, Măne-alaltă din Somș*. JAHRESBERG, VI, 42. (Sălășul Șimleului). În Sălăgiu: *aiingheré* = *altunde*. VAIDA. *Eu cinaiu și mai ră-mase; Ea'necpă a mă muștră, C'am mndac și-aiinderea*. (Brad.) VICIU, GL.

[Și: *aiindine, aindere, ainderea, ainderea, aiingheré*; în Brad și Abrud și: *aiindereă*.]

— Din lat. *alibi*: v.-prov. *alhondre*, la care s'au adăogat finalele adverbiale *-ne, -re, și -a*. (Cfr. *aitminteri* = *aiminteri*.)

AININE s. m. (Bot.) v. *arin*.

AINIȘ s. a. v. *ainiș*.

AIÏTE adv. † v. *inainte*.

AIȚOR s. m. (Bot.) v. *allor*.

AIÈRE adv. v. *aiurea*.

AIȘOARĂ s. f. (Bot.)=usturoiță. [Și: aișoără.]
— Derivat din aia (=usturoiu), prin suf. dim.
-șor (-ușor).

AIȘOR s. m. (Bot.)=1°. usturoiță. [Și: aișor.]
2°. =ghiocei. 3°. =crin-de-pădure. 4°. =dalac.
— Derivat din aia (=usturoiu), prin suf. dim.
-șor (-ușor).

AIȘT, AIȘTĂ pron. dem. v. aest.

AIȘTĂLĂLT, AIȘTĂLĂLTĂ pron. dem. =ceștălălt. Se rapoartă la aștălălt, ca „aista” la „acesta”. Iaca!... Da aștălălt cine-i? Cuconu Gălușcă? ALECSANDRI, T. 727. După ce o gustat din covrig... o vis; „a tău îi tare... aștălălt îi bun.” ȘEZ. II, 156/12. [Se declină ca aista, la care se adaugă -lalt. | Accentuat și: aștălalt.]

AIT: interj. „C'est bien fait! C'en est fait!” — Interjecție care exprimă o părere de rău, o durere după ceva. De m'o vedeți și pe mine, apoi ait! Atunci m'am dus! PANN, P. V, III, 61. [Pronunțat: aît, Și: aîi.]

AIT, -Ă adj. (Cul.) „1°. Préparé à l'ail. 2°. Sorte de gelée à l'ail, viande à la gelée. — Participiul lui ail, devenit adjectiv și, în parte, substantivat. Cuvânt rar, întrebunțat prin Moldova, Bucov. și Transilv. 1°. Adj. „Gătît cu aiu sau usturoiu, usturoiat”. MARIAN. Aitu = alliatu, allio conditu... mit Knoblauch zubereitet. LB. Ai mănăcat multe străjele: Trei aile, trei prăjite, Trei sărate, trei cu lapte. POP. (Trans.) MARIAN. II 2°. Subst. Se întrebunțază numai la feminin, la plural. „Piftie, chiftie, reci, cotoroage, cătărig, răciturii, aituri”. În zina de Crăciun, oimineața, se dă de pomană morților... cotoroage (reci, aile, aituri, recituri). MARIAN, I. 380. Aile = reci, recituri, aituri, cătărigi, piftii. REV. CRIT. III, 85. Aile = obosoniu congelatum, vulgo: gelatina... die Salze, Sälze, gesultete Füss. LB.

AITURĂ s. f. (Cul.) „Gelée à l'ail.” — Cuvânt rar, întrebunțat prin Moldova, Bucov. și Transilv. Mai ales la plur. c. aituri, dialectic și haituri=răciturii; acest nume se dă tuturor substanțelor gelatinoase. ȘEZ. V, 25/12. Aituri = recituri, reci, cotoroage... piftii. MARIAN, NU. 499; SE. I, 261. Aituri=recituri, piftii. POMPILIC, BIH.; VAIDA. Aitura-i prinsă bine, O poate baze orgice. RETEGANU, TR. 179/11; MARIAN, NU. 669. [Plur. -furi.]

— Derivat din ail, prin suf. abstr. -itură, și concretizat în urmă.

AIU s. m. (Bot.)=1. usturoiu, 2. pur. Se întrebunțază aproape numai în Transilv. și Ungaria. Tocmai așa au lucrat atunci craii cu Polonii săi... cum fac acuma acia care fură hașme, aiu și ceapă, ca să poată posti postul Sâmpetului. ȘINCAI, HR. III, 142/12. Dacă la cel de înlăun șarpe... îi pui în gură un căfel de aiu... vei putea vedea cu ochii pe strigoi. (Vestem, în Transilv.), ap. HEM. 598. Pe-rire-ai tu, aiu mărunt, Că n'ai frunze să m'ascund, Nici umbră să mă umbresc. DOINE, 76/12.

|| Specii (după PANTU, PL.): Aiu-de-pădure v. „crin-de-pădure” și „leurdă”. | Aiu-de-toamnă v. „usturoiu de toamnă”. | Aiu-de-vară v. „usturoiu”. | Aiu-sălbatic = „Ail-jaundre: Allium ochroleucum”, din familia Liliaceelor... florile galbene sau palid-galbene... crește pe stânci și pășuni în regiuni montane și subalpine, în Iulie—August. — „Ail-potager: Allium oleraceum” din aceeași familie... flori albe-verzui și rozicete... crește prin vii, grădini și locuri aride în Iunie—Iulie. | Ailul-sarpelui (Transilv.), numit și „prazul iepurelui, pur” = „Racombole: Allium scorodoprimum”, din aceeași familie... florile roșu-purpuriiu-nchise... crește prin lăcezi, șanape, prin lăfșuri și pe marginea pădurilor, în Iunie-Iulie. In-

trebunțat la bucătărie, din care cauză se și cultivează. [În Banat se găsește și forma aîu, născută prin analogie falsă, cfr. putrigaîu = putrigalu. În Banat... ung scierul pe din lăuntru cu un fel de unsoare prăgătită... cu aîu (Nota: „aiu, usturoiu”). MARIAN, I. 244.] [Pronunțat: aîi.]

— Din lat. allium: alb. aj, ital. aglio, sard. azu, friulan aj, v.-prov. alh, fran. ail, castalan all, span. ajo, portg. alho.

A-IUȚI: interj. „Interjection de joie.” — Strigăt de bucurie, cu care se încep adeseori chiniturile la joc. Aiușă, crucea mea, lăle, Tu cu ochii de bețel! IARNIK-BĂRSEANU, D. 40.

AIURĂ vb. I. „1°. Réver tout éveillé, se laisser aller à des réveries, rêvasser. 2°. Divaguer, battre la campagne, extravaguer, dériver, rader.”

Sensul fundamental e „a fi cu gândurile aiurea, neconcentrate asupra unui punct”. 1°. „A lăsa gândurilor voie liberă, a văsa cu ochii deschiși, a se pierde în reverii, în visări”. Nu-i de ajuns să aiurezi, pentru ca să te poată numi lumea poet. | Fig. Codrii negri aiurează. EMINESCU, P. 254. || 2°. „A depăși cu gândul marginele rațiunii, a vorbi (într)aiurea, a buigui”. Vecine! „Imi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obștăca adunare la Agripența? C. NEGREZUȚI, I, 225. „Mamă! țânăr, că este lata”. — „Dar unde este, mă? Ce tot aiurezi tu?” ISPIRESCU, I, 217. Rădea de dînsul, ca de unul ce aiurează sau visează deștept. idem, 9. [Pronunțat: a-iu-ă. Cfr. aiuri.]

— Derivat din aiure (cfr. „a fi cu gândul aiure, a vorbi (într)aiure”, cfr. și lat. (mentem) alienare).

AIURARE s. f. „1°. Réverie. 2°. Divagation, délire. 3°. Eclampsie”. — Infinitivul lui aiură, devenit abstract verbal. 1°. „Reverie, visare”. Toți au dreptul câte-odată Să se piardă în aiurări. COȘBUC, F. 129. || 2°. „Buiguială”. Toate acestea, pentru ea erau vorbe goale, aiurări de om bolnav! VLAHUȚĂ, D. 319. || 3°. (Med.) „Fras”. Când cinecă (cu deosebire prunci mici) capătă aiurarea (frusul), se spintecă tot porumbi de ei... LEON, MED. 95.

AIURE adv. „Ailleurs, autre part, dans un autre endroit”.

„Într'alt loc, altundeva, ainde”, arătând stare și mișcare, dar fără ca să se precizeze locul anume unde, ca la „acolo”. Au doară și aiuri, într'alt loc... PRAY. MOLD. 19. Cându-i într'un loc, aiurea să nu hie. MSS. (s. XVII). ap. GCR. I, 139/12. De vor năzuî aiurea, cor perî. BIBLIA (1688), 6 pr./12. Nu știu, la lași merg, ori aiure. NECULCE, LET. II, 39/12. Lăponul, deprins cu gerul, fericit se socotește, Gândind că aiure frigul pe alții mai mult măneste. KONAKI, P. 285. Să-i fi dus aiea de acolo. P. MAIOR, IST. 10. Nevând aiea unde, s'au ascuns în grădina unui țărân. BARAC, T. 66. De la America am zburat la Asia și de la Asia aiurea. BRĂGHICII, R. 69. Nu eram slobozi să mergem aiurea. ODOBESCU, I. 315. Aice ai și aiure mâni! ALECSANDRI, T. 111. Plângi gândind aiurea. EMINESCU, P. 101. | Mai ales „un loc oarecare dintr'o carte, dintr'o lucrare”. Și aiurea grăște. CORESI, E. IV/12. Și aiure tot acesta țaf zice... IOAN DIN VINȚ. (s. XVII), ap. GCR. I, 246/12. Voin cvântă aiurea mai multe. ȘINCAI, HR. I, 355/12. Rezervându-mi a verifică aiuri pe flecare. HASDEU, I. C. 30. || În legătură cu prep. „de”, „pe” și „de pe”. De aiurela ajutoriu va fi Jidoevilor. BIBLIA (1688), 358/. Aducă pânea deaiuri, cu care. DOSOFTEIU, V. S. 361. Încărdă și de acolo, ca și de aiure, care întregi, de la-ou trecut Dunărea. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 280/12. | Vânturile... sânt menite ca pe-aiurea... să mă poarte. KONAKI, P. 265. Pre la Tokai și pre aieaia așa... fac [vibul]. ECONOMIA, 165. Alții p'airea treacă. PANN, H. 38. Și fi foarte mult fementă, dacă aș obține și pe aiurea un rezultat

atât de bun. ALECSANDRI, T. 1318. | Se strănseră gloate din Capernaum și deprașiură. VARLAAM, C. 309/1. Din Sveta-Gora și de pre aiurea. ODOBESCU, I, 435.

† A vorbi ('n, 'ntr') aiure = „a ură, a buigui”: „delir, radoter”. ZANNE, P. II, 845. Eură lipsită de minte, aiurea multe vorbind. PANT, E. V, 49. Vorbea aiurea. GORJAN, H. II, 44. Vănuț printre spice... șoptește, vorbind aiurea și-aiunat. COȘBUC, B. 65. S'a bolnăvit nevasta și vorbea aiurea. TEODORESCU, P. P. 336. Vorbă aiurea, cuvânt într' aiurea = „bui-gueală”: „divagation”. Lângoarea se icește... cu nimeală de minte și de vorbă aiurea. PISCUPESCU, O. 264. Pădele mele buiguri și cuvintele mele într' aiuri fiind... CANTEMIR, IST. 157. | † A grăi într' aiure = „A-și fălări gândul”: „Déguiser sa pensée, feindre”. Nu cu irema și cugeți alte, e cu limba să gândești grăind într' aiure, ca cea fălarnică. CUV. D. BĂTR. II, 120 (a. 1619). A călea într' aiurea = „a nu fi credincios (se zice mai ales pentru dragoste)”: „Être inconstant, faire des infidélités”. ZANNE, P. II, 512. „Iubești pe alta”... „Ai innebunit?”... „Te-am înfeles cu de mult, că-mi calci într' aiurea!” ALECSANDRI, T. 1017. | Într' aiuri = „absent (cu gândul), distrat”. Răsfoid un caiet într' aiuri. D. ZAM-FIRESCU, ap. TDRG 477.

[Pronunțat: a-lu-re. | Și: aiuri, aiurea, aiurică, aiurică, aiurică. În Transilv., în aceleași regiuni unde se spune și „inde” în loc de „unde”, se află și *aire, airi, airea, airile* LB., *airleca, airlea*. FRÂNCU-CANDREA, R. 48; MARIAN, *airlea* (Abrud) VICIU, GL.; accentuat în Sălăgiu și *airă*. VAIDA.]

— Din lat. *aliabi*: v-span. *alubre*, portg. *alhur*, la care s'a adăogat finalele adverbiale *-re, -a* și *-le*.

AIUREALĂ s. f. 1^a. *Délire, divagation*. 2^a. (Termo d'argot) *Sommeil*. — 1^a. „Buiguală, alurare”. „Ce tot aiurezi tu?” — „Ba nici o aiureală, nici nimic. Uite-I, este colea...” ISPIRESCU, I. 217. Aiureala planurilor ascunse... care răsuărau la icelă numai prin niște crâmpete de gândiri neînțelese, avăc ceva din înfățișarea unui spital de bolnavi, a căror minte e dusă pe lumea cealaltă. DELAVRANCEA, S. 131. | 2^a. În limba pungașilor aiureală = *somma*. BARONZI, L. 150/11. [Plur. *reli* și *rele*.]

— Derivat din *aiuri*, prin suf. abstr. *-eală*.

AIURĂ vb. IV^a = aiură. 1^a. Am colindat, aiurind, plaiurile și câmpiile. ODOBESCU, ap. HEM. 606. Piramidele... aiurind și jalnic sună. EMINESCU, P. 69. Ea se duce aiurind, Cu ochii la cer pricind. ALECSANDRI, P. II, 189. | 2^a. Să zicem „a aiuri”, în loc de „a deliră”. MAIORESCU, CR. II, 258. „O gând nefericit!” aiuri el. EMINESCU, N. 70.

— Derivat din *aiure*.

AIURĂRE s. f. 1^a. *Réverie*. 2^a. *Délire, divagation*. — Infinitivul lui *aiuri*, devenit abstract verbal. 1^a. „Reverie”. Minlea lui furată de-a cerului mișcare Se pierd-n aiurire, plutind sub bolta mare ALECSANDRI, P. III, 369. Te asomând cu zăgurul zefirilor și cu aiurirea frunzelor de faș. EMINESCU, N. 113. | 2^a. „Delir”. Ceea ce spui e o buiguială, o aiurire!

AIURIT s. a. = aiureală. Participiul lui *aiuri*, devenit abstract verbal. *Aziuri*... un caer, un aiurit de jale. EMINESCU, P. 18.

AIURIT, -Ă adj., adv. 1^a. *Hagard, l'esprit égaré*. 2^a. (*Avec le regard errant*). — Participiul lui *aiuri*, devenit adjectiv și funcționând și ca adverb. 1^a. *Adj. Stab.*... aiurit, pășind ușor... ingenuește la picioarele soției sale. DELAVRANCEA, S. 114. Căutură aiurită. VLAHUȚĂ, N. 40. Când e cineva bolnav și vorbește aiurea, se zice că e aiurit. (Măidan în Banat), ap. HEM. 607. | 2^a. *Adv.* Cu ochii aiurit pironiți în depert. VLAHUȚĂ, N. 12.

AIUȘ s. m. v. auș.

AIUȘ s. m. (Bot.) = aiu-sălbat. *Ajuș* = *Allium sylvestrum, Alliaria*. ANON. CAR. În Banat [cuvântul] aiuș se întrebunțează până astăzi. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 607. *Aiuș* = aiu sălbatic, ceapa cioarei, ce crește în ogoare; vitele o mănăcă bucurosi, dar laptele de la vacile care mănăcă aiuș capătă mirosul greu al plantei. (Hațeg). REV. CRIT. III, 85.

— Derivat din *aiu*, prin suf. dim. *-uș*.

AIUȘOARĂ s. f. (Bot.) v. aișoară.

AIUȘOR s. m. (Bot.) v. aișor.

AJUMI vb. IV^a. 1^a. „Cligner des yeux; s'assoupir, roupiller, s'endormir”. 2^a. *Jouer à cache-cache*. — În Transilv. 1^a. A ajomi = a miți. (Hațeg) VICIU, GL. *Ajumesc* = *einschlâfern*. BARCIANU. *Ajom* = mijec; *ajorm*, mai ales despre copii: „au ajumit copiii”; *ajupesc*. | 2^a. Mă joc de-a mija. (Hațeg). REV. CRIT. III, 86. [Și: *ajomi*. | *Ajom* și *ajumesc*. | Cfr. *ajumit*.] — Din alb. *gËmpe*, „somnia”. O. DENUSIUAN, H. L. R. 296.

AJUMIT s. a. „Cache-cache, digne-musette.” — Participiul lui *ajumi*, devenit abstract verbal. În Banat, Oltenia și Transilv. de vest. Jocul copilăresc, cunoscut mai des sub numele „de-a mija”. *Jocurile copilărești la noi sânt: de-a surduca... de ajumit*. (Păucinești, în Banat), ap. HEM. 609. *Jocul copilăresc de-a-ajumita se chiamă și pitulică*. (Jupalnic, comit. Orșova), ap. HEM. 609. *Jocurile copilărești: ...ajumit, mața-oarbă...* (Clopotiva, în Ban.), ap. HEM. 609. *Jocul copilăresc de-a-ascunsul, în Zarand se chiamă ajumit*. (ap. HEM. 609. *Ajumitul sau mitul*. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 609. REV. CRIT. III, 86. [În Oltenia (*Dolj*) se zice *ajumita*, ap. HEM. 610. [Și: *ajumit*.]

AJUNITĂ s. f. v. ajumit.

AJUN s. a. „I. *Jeûne, maigre*. II. *Veille*.”

I. *Ajun*, în înțelesul adevărat al cuvântului, se numește *fiecare zi de sec sau de post*. MARIAN, SE. I, 62. *Plecă cu ajunul sufletul meu*. CORESI, PS. 87 (= pleacă cu ajuratul sufletul meu. PSAL. SCH. 104: „humiliabam în jejunio”). *Plânsum și am trudit cu aginul sufletul meu* (scholia: postul). PSALT. 1651. (= și copierii cu ajunatul sufletul meu. CORESI, PS. 178; PSAL. SCH. 207: „et incurvavi în jejunio animam meam.”). ap. HEM. 612. *Cine nu va să-și flămânzească masa aceea cu postul și cu ajunul, acela fi-va masa viermilor*. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 612. *Agsun = jejunium*. ANON. CAR. În mod pleonastic: „post și ajun”: *Să-ți încevi trupul... cu postul și cu ajunul*. (a. 1580), ap. TDRG. | Astăzi s'a mai păstrat *ajun* în înțeles de „post” numai în Transilv. Într'un singur caz, adecă pentru postul pe care-l ține cineva, mai ales Marțea sau Vinerea, printru ca să aducă prin aceasta napăste asupra unui vrăjmaș. *Marțea este și zi de ajun, adecă*, [dacă] *la cineva i se fură o oaste, ori i se face al rân, păgubașul ține zile asupra celui ce i-a făcut rân și acelea le ține Marțea, și trebuie să fie 7 Marți după olaltă, și crede că'n a treia Marți se prăpădește... cel vinocat*. (Cugieru, în Transilv.), ap. HEM. 612. (Cfr. *ajună*.)

II. Prin faptul că prezua și preasera unei sărbători mari o petrec creștinii în post și vegherie, cuvântul *ajun* (înlocuit ca fran. *veille* din lat. *vigilia*) a ajuns să însemneze: *Mai fiecare zi seau seară ce premerge unei sărbători mai însemnate*. MARIAN, SE. I, 162. *Avem deci Ajunul anului-nou = „ziua care premerge sfântului Vasile”*; „*la veille du nouvel an*”, *Ajunul Bobotezei = ziua care premerge Bobotezei*. MARIAN, SE. I, 162: „*la veille de l'Épiphanie*” etc.,

dar mai ales: *Ajunul Crăciunului* sau *Mos-Ajun*. — zina din năntea Crăciunului. MARIAN, SE. I, 162: „la veille de Noël”. Aceasta au fost *Luni*, în zina de agiunul de Crăciun. NECULCE, LET. II, 243/2. În zina agiunului Sfântului Vasile ar purtare de grijă hatmanul. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 306. Și, de veneau Florile, Paștele cu hainele noi, Sfântul-Ilie cu pepeni de Pantilimon, Mos-Ajunul cu bolindele... umplută mahalala de veselie. DELAVRANCA, S. 218. Seara mare-a lui Ajun, și-a bătrânului Crăciun, Noi umblăm să colindăm... TEODORESCU, P. F. 17 b. De-aști seară-i seară mare... Seară mare-a lui d'Ajun. idem, P. F. 26. Când veneau ale două ajunuri, câte treizeci, patruzeci de băfe fugeam înaintea popei. CREANGĂ, A. 10.

2°. P. ext. Preseara, prezua sau chiar și numai timpul apropiat de o zi însemnată, fără caracter religios, p. ext. ziua premergătoare oricărei alte zile, întâmplări sau act. Ca *bravul soldat, care-și... curșoă armele în ajunul bălăției*. C. NEGRUZZI, I, 7. Trimi-fând... în ajunul plecății o frumoasă elifia a. Întâmpărilor lui Telemach. idem, I, 79. Nu mă sfiesc acă, în ajunul morții, s'o mărturisesc în anul oamenilor... ALECSANDRI, T., ap. HEM. 613. Sântem... în ajunul unor aplegeri foarte importante. MAIORESCU, D. II, 225. Iar când a fost de s'a 'mplini Ajunul zilei de nuntă... Nuntași din nouzeci de fări S'au răscolit. COȘBUC, B. 18.

[Dialectal și: *agiun, agin*. | Plur. - *junuri*.]

— Substantiv postverbal, din *ajună*.

AJUNĂ vb. I. „Jeûner, faire maigre”. — „A mânca de sec sau de post”. MARIAN, SE. I, 162. „A posti”. *Ajună* trei zile nemâncat. DOSOFTUL, V. S. 31/2. *Ajun* = jejunu. ANON. CAR. *Ajună* robul lui Dumnezeu, pentru că n'are ce mânca. BARONZI, L. I, 50 (= poștește robul lui Dumnezeu, că n'are ce mânca. C. NEGRUZZI, I, 250). *Fețele, la Bobotează sau la zica Crucii, nu mânducă, până nu s'irulă crucea...*; de aceea se zice în doină: *Ce bărbat am căpăt, E păcat c'am ajunat. Și noaptea se fi mândat, Tot mai bun mi s'ar fi dat.* (Bihor). REV. CRIT. IV, 336. | P. ext. „A nu mânca nimic”. *Cine-ar putea spune... zilele petrocute în lacrimi... noșile fără somn și zilele ajunând!* BETEAGANU, P. IV, 63/2. *Va ajună toată zina în ajunul Crăciunului.* MARIAN, O. I, 401. | *S'apc*. „A ținea zile”, adică a posti anumite zile din săptămână, în zilele Marțea și Vineria, pentru ajungerea unui scop. *Vinerea se pe-trece și cu ajun câte-odată, când adică omul ajună pentru cineva pe care are mândă, ca Dumnezeu să-și întindă mila, adică să-l pedepsească.* (Făgăraș, în Transilv.). *Mâncău Vinerea odată Și Sămbăta nici-odată, Dumineca-am ajunat, Până ce te-am căpăt.* POP. (Ban.), ap. HEM. 611; TEODORESCU, P. F. 271/2. [Dialectal și: *agiună*.]

— Din lat. pop. *ejūnare (disimilat din *jejunare*): alb. *agënoj*, „postesc”, span. *ayunar*.

AJUNĂRE s. f. = *ajun* (1°). Infinitivul lui *ajună*, devenit abstract verbal. *Ca umbra, când treace, lu-aiu-mă, cutremurau-mă cu năialele, genchele mele nu putură de ajunare.* CORESI, PS. 312. (= *genchele mele nu putură de ajiunare*). PSAL. SCH. 370: „genus mea infirmata sunt a jejunio.”

AJUNĂT s. a. = *ajun* (1°). Participiul lui *ajună*, devenit abstract verbal. *Și coperiți cu agiunatul sufletul meu.* CORESI, PS. 178. (= și coperiți cu agiunatul sufletul meu). PSAL. SCH. 207: „et incurvavi in jejunio animam meam.”

AJUNĂT, -Ă adj. „Jeûné”. — Participiul verbului *ajună*, devenit adjectiv.

AJUNĂTOR, -OĂRE adj., subst. „Celui ou celle qui jeûne”. — Adjectivul verbal al lui *ajună* (derivat prin

sufixul -*ător*). O *fericați de posicții și agiunătorii cu curăție, că aceia s'ie în ceru ca pre o scară*. CUV. D. BĂTR. II, 467. [† și dial.: -*toriu*.]

AJUNGĂTOR, -TOĂRE adj. „Qui arrive, qui parvient, qui suffit”. — Adjectivul verbal al lui *ajunge* (derivat prin -*ător*). [† și dialectal și: -*loriu*.]

AJUNGE vb. III. „I. (Refl.) 1°. „Se reconțre; se touche, se rejoindre. S'entendre, convenir, tomber d'accord. Se mettre d'accord, faire un pacte, pactiser. II. 1°. *Atteindre* (qqn.), *atrapper* (qqn.), *ratrapper* (qqn.), *rejoindre* (qqn.). *Égaler* (qqn.). 2°. *Atteindre* (une ville, son but etc.), *surveir* etc. 3°. *Atteindre, frapper*; *saisir, prendre*. III. 1°. *Arriver, aborder; atteindre* (un âge quelconque etc.). 2°. *Devenir, être redmit a, aboutir, parvenir, arriver, valoir; faire fortune, réussir*. IV. *Atteindre, toucher, porter a, monter a, arriver jusqu'a*. V. *Suffire, être suffisant, avoir assez, avoir de quoi vivre, être content de, en falloir a qqn.*”

La început *ajunge* are verb transitiv și însemnă: „a împreună două lucruri (prin capetele lor)”. Sensul acesta nu s'a păstrat în limba română, ci numai cel care se leagă imediat de el, adică:

I. *Refl.* „A se împreună în urma unei mișcări de apropiere”.

1°. „A se întâlni”. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!* CREANGĂ, P. 192. | „A se atinge, a se împreună prin atingerea unor părți (care se indică prin prep. „cu”)”. *Trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor de-asupra răului și formau bolți nalte de cerdeșe nstrăbătută* EMINESCU, N. 67.

2°. *Fig. Ajungerea* este o apropiere sau o întâlnire sufltească, rezultând dintr'o înțelegere între oameni, cu ajutorul cuvintelor, în urma unei sfătuirii, a unui schimb de păreri sau a unei tocmei, mai ales în privința zestră, a unei învoeli în preț, a unui târg, etc. „A se înțelege, a se învoi, a cădea de acord”. *S'au ajuns în cutănt și au logodit.* MAG. IST. I, 351/2. *Au început a se ajunge cu Muscalii în vorbă*. id. IV, 22/2. *Ajunându-se la sfa...* cu vezirul, au încheiat pace. DIONISIE, C. 165. *Se vede, că nu s'au agiuns cu târgul.* ALECSANDRI, T. 348. *După ce se ajung din zestre, hotărâsc zina, când să se ducă la târg pentru târgușii de nuntă.* N. REV. E. IV, 70. | *Abstr.* *S'ajunse, făcându-și nuntă.* ȘEZ. V, 84/2. | „A face (pe ascuns) o înțelegere sau un pact”. *Să nu cumvă să se ajungă cu alii vârcari de prin prejur.* CANTEMIR, HR. 105. *Constantin Stolnicul s'au agiuns cu o slugă a lui Grigorie-Vodă... și l-au scos martur înaintea dieanului împărătesc.* NECULCE, LET. II, 214/2. [Când] creditorii vor simpli pre îndatorit... agiunându-se cu altul... PRĂVILA (1814), 21. | *Intrans.* † *Agiunse și cu craul Sobiechki, ca să se scoboare în gios, la Buceac.* NECULCE, LET. II, 260/2.

II. Un exemplu ca: *Roatele se goneșc una pe alta și nu s'ajung nicodată.* ZANNE, P. III, 474, se poate transforma ușor în: *Înzadar se goneșc roatele, căci roata dinapoi nu va ajunge nicodată pe cea dinainte.* Îndată ce raportul de reciprocitate încealează, unul dintre subiectele propoziției devine compliment, iar verbul capătă funcțiune transitivă.

1°. *A ajunge pe cineva* înseamnă deci, „a învinge obstacolul care ne desparte de el, a sosi lângă”. *Și mi-ai dat vârtute, de mi-ai lărgit pașii, Să potiu păși sute, să mi-agiung pizmași.* Dacă-i vom a-giunge, să fac într'înșii cădruri. DOSOFTUL, PS. 54 (= *măru vrăjmașii miei și-i agiungu*). PSAL. SCH. 51/2. : „J'ai poursuivi mes ennemis: je les ai atteints”. *Fugită tare* (de inorog), ca nu cumvă să-l ajungă și să-l mândăne. MSS. (a. 1654), ap. GCR. I, 165/2. *Apucău pe drum la vale și-ajunseu pe Leana n'cale.* ALECSANDRI, P. F. 237. *Ha! neastă, la prăși!* — „Bărbate, m'am bolnăvit!” — „Ha! neastă, la băut!” — „Bogdaproste, mi-o trecut. Fă năinte,

că te-ajunge!" ZANNE, P. III, 474. Când este să dai pește păcat, dacă-i înainte, te silești să-l ajungi, iar dacă-i în urmă, stai și-l aștepți. CREANGĂ, P. 223. | Când și cel ce trebuie ajuns e în mișcare, deci când avem să facem deosebirea între „atteindre" (germ. „erreichen") și „(re)joindre, attraper" (germ. „einholen"), pentru sensul al doilea se pot adăuga, spre mai mare claritate, cuvintele „din urmă" sau „după urmă". După dînsul s'a luat Și-ajungându-l după urmă... l-a nîlbrat... PANN, P. V, III, 82. Du-te, că acuși te ajung din urmă! CREANGĂ, P. 113. | Dacă, după ce ai ajuns pe cineva, treci dincolo de el, îl „intreci". Dorul mieu pe und(e) s'alungă. Nu-i pasăre să-l ajungă; Dorul mieu pe unde pleacă. Nu-î pasăre să-l întrecă. DOINE, 100^{1/2}. Că venea, mări, venea... Pe călăria l-ajungea, Ajungea și întrecă. ALECSANDRI, P. P. 107^{1/2}. | Forma reflexivă are sens pasiv. Cuvîntul e ca rădăcut; Nu se ajunge nici cu armăsarul, nici cu ogarul. PANN, P. V, III, 127. || Fig. „A egală". Neputînd să te ajungă, crezi c'or teea să te aduire? EMINESCU, P. 226.

2^a. A ajunge ceva = „a atinge ceva" în drumul său (când complimentul are sens local), în viața sa (când complimentul are sens temporal). Ajunși adîncul pustiei. VARLAAM, C. II, 12^{1/2}. Ajunși Thivacia. DOSOFTEIU, V. S. 21^{1/2}. Ajunseră cetatea Brusca. MOXA, 400^{1/2}. Mergînd și ajungînd un deal, Unu'ncep să se roage. PANN, P. V, I, 79. Rugămu-te-a ne spune, Ajunge-om zile mai bune? MARIAN, S. 245. Mai ales în urări, imprecacii și blesteme. Seara de-astă seară s'o ajungeți la mulți ani! BIRIBESCU, P. P. 206. Să trăiești, fine, cu bine. Să n'ajungă ziua de mîne! BODOS, P. P. 125. || Fig. Și-a ajuns scopul.

3^a. A-l ajunge pe om cerev. Când complimentul pasiv e omul, iar subiectul e un proiectil, avem sensul „a nimeri". Să nu ajungă săgeata pe cei ce vor lucra. MSS. (a. 1773), ap. GCR. II, 92^{1/2}. Bote'n cal neban cu frăul - Și-l ajunge carabina. COȘBU, B. 29. || Fig. Din ceasul cum te-am răzut, m'ai ajuns la inimă. ALECSANDRI, T. 354. || Tot astfel, când e vorba de o întâmplare, de o năprasnă, de o stare suferențioasă care se ivește în mod neașteptat, ca din senin, avem sensul de: „a da peste, a găsi, a lovi, a apăca". Intră intru ce te va ajunge moartea, într'aceia Dumnezee te va judeca. CAZANIE (a. 1644), ap. GCR. I, 113^{1/2}. De rele ce sînt, nu pot să trăiescă la un loc; blestemul pînărilor te-a ajuns. SPIRESCU, L. S. 6. De mergea ce mai mergea, Greu zădăf îl apucă, Osteneala l-ajunge. TEODORESCU, P. P. 438. Când n'ajunge dor de ducă, Mă duce la deal ca pe luncă. Când n'ajunge dor de mers, Mă duce la deal ca pe șos. POP, ap. HEM. 625. În imprecacii: D'ajungă-te, mîndro, ajungă. D'ajungă-te-un dor și-un drog, Să șezi toată ziua'n prag. DOINE, 212^{1/2}. În întrebări: Ce cînt mi te-o ajuns, de m'ai lăsat și te-ai dus? MARIAN, I. 570. Ce nevoie te-a ajuns de mîu, Harap-Alb? CREANGĂ, P. 271. | Adesea numai: Ce te-a ajuns? „qu'est-ce qu'il t'a pris?" Ce te-a ajuns, dragă Petre? Spune-mi să știu, că mi se rupe inima! RETEGANU, P. II, 56^{1/2}. | A-l ajunge pe cineva zilele = „a i se fi trecut vremea". Spune crăinului viteaz... că e bătrîn, că l-a ajuns zilele. DELAVRANCEA, S. 94. | A-l ajunge pe cineva hăntura sau vinul = „a se îmbăta": „senicere". Și mai nu știu ce face și ce cîntă, căci îl ajunsesse vinul. GORJAN, II, IV, 25. | A-l ajunge pe cineva judecata = „a fi osîndit"; „être condamné". Neavînd puteare, ca să întorcă banii înapoi lui Istrate, precum l-au ajuns judecata Divanului... DOC. (S. XVII), ap. HEM. 629. | A-l ajunge pe cineva dajdia (sau birul) sau partea (de plată) = „a i se cuveni, a-i cădea, a-i veni, a-i reveni": „en recevoir (à chacun)". Să dea dajdia ce-l va ajunge. ERICARIU, IV, 232^{1/2}. Scos-au olată și pe preoi un bir, de ajungea prei preot, căt de sărac, trei galbini; iar pe cei mai de frunte și opt g'n'ini i-au ajuns. NECULCE, LET.

II, 412^{1/2}. Fiestecarele, pre cât îl ajunge partea sa, răspunde de banii nămiei. PRAYLA (1814), 63. La plată, ne-a ajuns pe fiecare partea câte o sută de lei.

III. Când nu mai e vorba de a ajunge pe cineva sau ceva, ci unde vă, atunci ajunge nu mai răspunde la întrebarea ce?, ci la întrebarea unde? și nu se mai construiește cu acuzativul, ci cu o caz prepozițional, cu un adverb local, sau cu o locuțiune adverbială, iar funcțiunea lui nu mai e transitivă, ci devine verb intransitiv.

1^a. Sensul e aproape identic cu al verbului „a sosi", atîta numai că la acesta din urmă ne gîndim mai mult la momentul final al acțiunii, pe când ajungeare deșteaptă în noi și ideea unui drum făcut. Obiectul ajungerii are sens local. Doar v' putea cumcă ajunge în Finichia. COD. VOR. 86^{1/2} (- cum de are putea să ajungă în F. N. TESTAMENT, 1648; = de vor putea ajungăndu la F. HIRLIA, 1688: „pour tâcher d'aborder à Phénix."). Deci luă lă-măte... și, ajungăndu la besareac, zice... GRECRANU (a. 1691), ap. GCR. I, 294^{1/2}. Vorbind apă, nu ajuns aproape de Tecuci. C. NEGRUZZI, I, 138. Pănu'n Dăndre ajunge furtanosul Baiazid. EMINESCU, P. 237. Se duseră, pândi ce ajunseră la un câmp. SPIRESCU, L. 6. Și când ajunge mai aproape, ce să vadă?... CREANGĂ, P. 255. Rîn e dealul cu cucule Și badea cu mîndre multe; Pîn'ajunge pe la toate, Trece, zău, de miez de noapte. IARNIK-BĂRSEANU, D. 407. Absol. Pînă să ajungă el, crăinul, pe de altă parte, și ajunsesse acasă. CREANGĂ, P. 186. A dragostelor fire... prin toate... răzbate, ajunge și birușete. KONAKI, P. 83. Zbor, ajung, descalsec... Și intru la ea. C. NEGRUZZI, II, 32. | În vechime găsim exemple, în care a ajunge e sinonim cu „a umbli mult, a bate drumurile într'un anumit scop", ideea „sosirii" fiind aproape tearsă. Astfel în: A ajunge ca clevețiri: „faire des intrigues". Au început a ajunge cu clevețiri asupra lui Dimitrașco-Vodă, zicînd, că nu este bine să... NECULCE, LET. II, 348^{1/2}. A ajunge (pre) la...: „revenir à". Nimică asupra lui Mihai-Vodă nu putea isprăvi... Și ajungea pe la toți Pașii, dăndu-le bani să fie într'ajutor, să mazițeară pre Mihai-Vodă. MUSTE, LET. III, 41. || Fig. Omule, la fericire ca s'ajungi, totă cărare... KONAKI, P. 268. Colonia romană ajunsesse într'o stare foarte învifitoare. BĂLCESCU, M. V. 6^{1/2}. Asem încă mult, pînă să ajungen la acest grad de civilizație! C. NEGRUZZI, I, 74. Ah, în ce stare ai ajuns! ALECSANDRI, P. II, 116. Judecăți, la cît ajunge omul, când patimile îi întunecă mîntea! DRĂGHICI, R. 162. || Obiectul ajungerii are sens temporal. Ajunse la vîrstă de 20 de ani. MINEIU (1776), 179^{1/2}. Supănașa Despa, ajungăndu la adănci bătrînețe... DOC. (a. 1681, Cîroceni), ap. HEM. 630. El ajunsesse la căruntețe și nu se încreduncea a avea și el mîcar un copil. SPIRESCU, L. 41. De-a ajunge pîn'la toamnă, Să mă'n sor, să iau o doamnă! IARNIK-BĂRSEANU, D. 438.

2^a. A ajunge de-asupra nevoilor = „a ajunge la o stare (materială) multumitoare". | A ajunge la mal sau la maldan = „a-și atinge scopul, a izbuti": „parvenir". ZANNE, P. VI, 192. Tîgînul, când a ajuns la mal, atunci s'a înecat. PANN, P. V, II, 86. | A ajunge la aman, cfr. a.m.ab. | A ajunge la (sau în) sapă de lemn = „a sărăci cu desăvîrșire, a nu mai avea nimic": „être complètement ruiné". Tara ajunsesse în sapă de lemn. SPIRESCU, M. V. 4^{1/2}. (cfr. a aduce la sau în sapă de lemn.) | A ajunge la lu-lă sau la mucerii de țigări = „a sărăci de tot": „être réduit à rien". ZANNE, P. III, 211; 398. | A ajunge în doaga morții = „être à l'article de la mort". Idem, P. II, 631. | A ajunge în doaga (sau mîntea) copililor: „lomber en enfance". Idem, II, 82. | A ajunge pe mîinile culvii = „lomber entre les mains de qqn.", être livré à la grâce de qqn". Cum se poate, zicea ea, să ajungă pe mîinile unora și altora, pe care nu putea să-i vadă, de urîți ce-i erau?

ISPIRESCU, I. 26. A ajunge din pod în glod = „a decidea”. *Cine are tovarăşii nerod, Ajunge din pod în glod.* ZANNE, P. IV, 130. A-i ajunge (cuivă) cuftul la os, sau focul la unghii, sau muncal la deget = „arriveră la la d'ernière extrémité, se savoir plus que devenir, être aux abois”. A ajuns cuftul la os bieţilor oameni! ŞEZ, V. 20. Săi, bătăiţă ortomane, Că n'ajunge la ciolană! ALECSANDRI, P. P. 107. | A ajunge treaba la... = „a se desfaşura lucrurile până acolo, în cât...”. „cu arriver, eu venir à”. Să n'ajungă treaba până la pârcaşă! ISPIRESCU, U. 7^{1/2}. || A ajuns funia la par = „este cam pe la ora II”, *adecă funia s'a scuit toată în jurul parului; lucrul s'a terminat şi o sosit vremea prânzului.* (Bucov., com. Bodnărescul).

2. În cele mai multe dintre exemplele citate mai sus, vedem că ajunge nu mai răspunde exclusiv la întrebarea unde?, ci raportul temporal a început să se schimbe într'un raport modal: întrebarea este cum? sau ce ajunge cineva? În cazul acesta ajunge se poate construi sau cu un adverb de mod, sau cu un substantiv (cu sau fără „ca”, „de”), ori cu un adjectiv predicativ, sau cu o propoziţie introdusă prin „să” sau „de”. Sensul lui e „a se face, a deveni”. A ajuns oală mai cuminte decât găina. ZANNE, P. IV, 36. || Arătându-se mai ales un regres, o coborîre (morală). *Bisericele Domnului ajunseseră grajduri pentru caii păşunilor.* ISPIRESCU, M. V. 4^{3/4}. *Ajunge ca un buştean părliu.* idem, U. 124^{1/2}. *Ajunge de răs şi de bătaie de joc.* idem, U. 124^{1/2}. *A ajuns de poceste în foră.* PANN, P. V. III, 128. *Au ajuns să ne ia copiii în picioare.* idem, P. V. III, 150. *Ajunsesse, sărmana, dintre atâtea slugi... să-şi milture singur casa.* SIERA, P. 130^{1/2}. *Ce-ar fi ajuns patria astăzi?* RUSSO, ap. BĂLCESCU, M. V. 580^{1/2}. *A ajunge rău = „Journer mal”. A ajuns cal de postă = „a fi pus la treabă într'una, fără odihnă”. Sărmane, biete Barbule! Ai ajuns cal de postă împrejurat horii!* ALECSANDRI, ap. HEM. 633. *A ajunge slugă la dârlogă = „a deveni sluga unui om inferior ţie”. Aşa-i, că, dacă n'am fiint seamă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârlogă şi acum, vrând necerând, trebe să ascult!* CREANGĂ, P. 212. || Arătându-se un progres, o înaintare, o urcare (morală). *Au ajuns [Cantanzio] prin pământ inger.* BILIA (1688), 7 pr. 7. *Ţiganul, când a ajuns împărat, lăţiu pe tatăl său a spânzurat.* PANN, P. V. 28. *Când vei ajunge şi tu odată lare şi mare.* CREANGĂ, P. 223. *El a ajuns mai bogat decât fraţele său.* ŞEZ, IV, 36. *A ajunge bine sau repede sau departe = „a face carieră, a o duce departe”. Cui asemenea cap, omul nu ajunge departe.* EMINESCU, N. 36. | P. ext. „A fi vrednic, a face, a pretui, a avea valoare”. *Cinci Ţăitari din Crimeea ajung mai mult decât zece din Bugaig.* ZANNE, P. VI, 59. *La Unguri, orice face crainal înainte de încoronare sa, nemica n'ajunge.* ŞINCAI, HR. II, 32^{1/2}. || „A izbunzi, a reuşi”. *Au ajuns nuai, de au fost polcoeni.* NECULCE, LET. II, 211^{1/2}. *Nice fire ome-nescă nu poate să ajungă a gândi tainele lui.* MSS. (s. XVIII), ap. GCR. I, 312^{1/2}. *Cine va putea să ajungă să spue din destul luptele sale?* MINEIUL (1776), 119^{1/2}. *Dreptul său să ajungă a fi respectat.* BĂLCESCU, M. V. 5^{1/2}. *Astă plebe, astă gunoiti. Să ajungă'n fi stăpână şi pe ţară, şi pe noi?* EMINESCU, P. 247. *Cine ştie, ajunge-ca cineva să-ni facă dreptate?* RETEGANUL, P. I, 22^{1/2}. *Până acuma tofi vrădeau de P., dar acuma a ajuns să rădă el şi de dracul.* CREANGĂ, P. 51. || În ameninţări, urări şi blesteme: „a avea parte”. *Fu nu fi-aş dorii vrodată să ajungi să ne cunoşti!* EMINESCU, P. 240. *Cum aji ajuns să cunoşti, să ajungeşi şi să balzezi!* POP., ap. HEM. 630. *Că eu ştiu de ce nu vine. Că nu-i lasă maică-sa, N'ar ajunge-a-i însură, Nici nepoţi a legăni.* POP., ap. HEM. 626.

IV. *Ajungera* unui punct sau a unei stări poate fi obţinută nu numai printr'o mişcare (reală sau închi-

puită), ci şi printr'o mărire sau micşorare a proporţiilor, printr'o înălţare, sau printr'o întindere până la acel punct sau la acea stare. În acest caz construcţiile obiicnute sânt: *A ajunge (până) la sau (până) în* sau de, răspunzând la întrebarea unde? sau cât (de sus, de jos, de departe)? *Morea se suă, până'n cerin de agiungea.* DOSOFTEIU, V. s. 3^{1/2}. *Leagă sacul când e rotund.* Nu când ajunge la fund. PANN, P. V. III, 72. *Pe cea vale nourată, Merge-o fară'n-cornorată!* Suflet n'are, suflet duce, De pământ nu mai ajunge? (= „Luntrea”). GOROVEI, C. 215. | *Bă-tain tanurilor austriace ajunge până la 6000 de paşi.* | *Voin pune smântâna undevă, unde să nu ajungă copiii.* | *Preţul se suie... în cât ajunge pe la noi la 30 lei merfa.* I. IONESCU, C. 170. | *Aginăsăse stogul de fân 15 lei.* NECULCE, LET. II, 454^{1/2}. || *A ajunge ceavă. Oamenii pe la noi îşi fac grădinite... pe lângă casă, de poate ajunge şi prin feroastră ce-î trebue.* SIERA, P. 180^{1/2}. | *Absol.* Când punctul de atins e de la sine înţeles din cele premergătoare, nu se mai exprimă. *Valpea, dacă n'ajunge, zice că pule.* C. NEGRUZI, I, 250. *Dragă mi-i lelija naltă, Că-mi dă gură peste poartă, Dar lelija miltăie, Se'nţindea şi n'ajungea.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 430. || *Ajungea* unui punct se face „cu” ceavă. *Să n'ajung luna cu mîna şi soarele cu picioarele!* BARONZI, L. 86^{1/2}. *Ceea ce nime cu mîntea nu o poate ajunge.* MSS. (s. XVI), ap. HEM. 624. | În loc de: *Eră aşă de mic, încât, când sedea, nu ajungea cu picioarele de (sau la) pământ,* se poate spune şi: *incât nu-i ajungeau picioarele de (sau la) pământ.* [Pomul] s'a făcut fire de kie de ori mai mare de cum eră, de-i ajungeau crengile'n nori. CREANGĂ, P. 293. *Părul îi ajungea la călcăie.* EMINESCU, P. 203. [Eră] fudulă, să nu-i ajungi cu strămurca în naş. DELAVIANCEA, S. 10.

V. Un exemplu ca: *Încăltoarea nu-i ajungea până la picioare* se poate transformă uşor în: *încăltoarea nu-i ajungea pentru trupul întreg* (adecă şi pentru acoperirea picioarelor). Îndată ce cel „ajuns de ceavă” nu mai are numai un rol pasiv, ci acţiunea „ajungerii” îl atinge de aproape în interesele sau în trebuinţele sale, a ajunge ceavă cuivă în sensul de: „a-i fi ceavă destul cuivă, a fi cineva mulţumit cu ceavă”. În: *O mână nu ar fi ajuns la atâtea lucruri.* CALENDARUL (1814), 102^{1/2}, prepoziţia „la”, arată direcţia; când însă „la” exprimă interesul, când e deci o prep. a dativului („...pentru”), sensul se schimbă, ca în: *Ajunge o măciucă la un car de oale.* ZANNE, P. IV, 9. *Nu te ajungă misterele lor.* MSS. (a. 1691), ap. GCR. I, 289^{1/2}. *Îmi ajungea din destul necazarile ce petreceam.* ANTIM, P. XXV^{1/2}. *Dacă nu te ajungea boii la plug, se deucea la Unguri şi la Ţeşi şi, luând de acolo oameni... îi injugau.* C. NEGRUZI, I, 246. [Amorulul] Mii de lacrimi nu-i ajung Şi tot mai mult face cere. EMINESCU, P. 207. | *Absol.* *Celora ce îmbogăţesc cu nedreptul, nece dănoară nu te ajunge.* VARLAAM, C. 326^{1/2}. *Şi merg ei şi merg, cale lungă să te ajungă!* | *Ajunge!* | *Ajunga!* = „destul!” = „sufiţ! assez!” *Lipitoarea, până nu cade, nu zice „ajunge!”* ZANNE, P. I, 508. *Mă rog... dă... cu miltă!* Aolea, ajunge! PANN, P. V. II, 102. *Nici în ritorică tropul îndestulării un ascultat, nici în gramatică... cuvântul „ajunge!” au încălat.* CANTEMIR, ap. HEM. 635. *Ajungă atâtea sânge rărsat!* C. NEGRUZI, I, 146. | Construit cu dativul pron. pers. şi cu „de”. *Manole, Manole, Mestere Manole, Ajungă-ţi de săgă, Că nu-i bună, dragă!* ALECSANDRI, P. P. 190.

Acelaşi sens îl are şi: *a se ajunge (cu ceavă)*, acesta desvoltat din sensul de „a egala” (II, 19). *Yeneă încărdată cu bucate acasă, încât se ajungea câteva zile cu bărbatul ei, să mănânce soara.* BARAC, T. 5. *Nu se ajunge cu leafa nici două săptămâni.* | *Vă poftesc... Stăni-ni graste, Cărnaţi lungi.* Pîn la toamnă să te-ajungi! SEVASTOS, N. 291^{1/2}. „A fi de trebuinţă, a trebui”. *A tuturor atâtea eră, cu câtu se putea*

ajunge, PALIA (a. 1582), ap. TDRG (: „celui qui en avait recueilli beaucoup n'en avait pas plus qu'il ne lui en fallait“). | După negațiune, „a mailipsi“ : „manquer encore“. Nu se **ajunge(e)** cinci lei : es fehlen fünf Lei (zur vollen Summe). TDRG. †† **A-I** **ajunge** pe cineva mintea (sau capul) = „a avea destulă minte să... a-1 tăsa capul să... a-1 da, a-1 trece prin cap să...“ : être assez raisonnable pour... venir à l'esprit de... „Înblă ca niște oameni hă-măcuți, neajungându-i mintea să chivernisească. NECULCE, LET. II, 274. „Dumneata să acum, cum te ajunge mintea“ MARIAN, T. 158. Nu-I **ajunge** capul să facă asemenea pazarlăcuri. ALECSANDRI, T. 1234. | Dial. : **agiunge**. | Aor. **ajunseu** († **ajunșu**, ap. HEM. 636 etc. arom. **ajumșu**), part. **ajuns** (arom. **ajunutu**). |

— Din lat. **adjungo**, -axi, -nectum, -ngere : ital. **aggiungere**, **aggiungere**, fran. **adjointre** (v.-fran. **ajointre**). Pentru trecerile de sens, cfr. pentru II germ. „erreichen“, III „gelangen“, IV „(hin)reichen“, (hin-)langen“, V „(aus)reichen, langem“.

AJUNGERE s. f. „Action d'atteindre, de (re)joindre, de toucher, d'arriver, de parvenir, de suffire. Arrivé, venue, portée, aboutissement, atteinte, suffisance.“ — Infinitivul lui **ajunge**, devenit abstract verbal. **Îi dă Pinteni zimfoși muryului, Spre-ajungerea dorului.** POP., ap. HEM. 637. | **Ajungere** la tron : „accèment“. | Am sălit după puțina mea și după proastă ajungere minții meale. ANTIM, P. XXV. | [Contrariul : **neajungere** : Au locii satole... arzând, prădând... sfăcând flăvi mare stricătione, din neajungerea minței lui Vidale. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 243¹¹.] A-i întrebuință cu **ajungere**, până la sfârșitul viitoarei luni. URICARIUL, IV, 122. | Dial. și : **agiungere**. |

AJUNS s. a. = **ajungere**. Participiul lui **ajunge**, devenit abstract verbal. **Tenedos zace-n ajunsul vederii.** COȘBUC, E. 30¹. | „Întelegere tainică“. Cu chipurile ce au meșteșugit cu sfinția sa, prin **ajunșuri**. URICARIUL, X, 267¹¹. | „Sosire“. Când și-a dat socoteală de ceea ce făcuse, a îndreptat călul peste dealuri... Cu tot îndemnul, ajunsul i-a fost la amiază. CIOCĂRLAN, LUC, V, 125. **Bun ajuns(al)!** și **Bună ajunsă!** : „bienvenue“. Nime nu-i dă un răspuns. Nici îi zice „bun ajuns!“ ALECSANDRI, P. P. 240¹. „Bun ajunsul, cere!“ — „Bună să-ți fie inima!“ RITEGANUL, P. I, 20¹. „Bună-ajunsa, nădi fărane!“ SEVASTOS, C. 317. | **De ajuns**, în de ajuns „destul“ : „suffisamment, assez“. **Letopisețul cel moldovenesc de ajuns și deschis toate pre rând însemnează.** URECHE, LET. I, 170¹⁷. **Singur numele bucatelor eră de ajuns, ca să-mi taie apetitul.** C. KRUGUZZI, I, 58. **O zi din viață să-mi fi dat, O zi mi-eră de-ajuns!** EMINESCU, P. 127. **Omul, cât trăiește, învățătură în deajuns nu dobândește.** ZANNE, P. V, 351. **Lemne, slavă Domnului, sânt de ajuns și de ntrecut, în pădure!** CREANGĂ, P. 126. | Și sub forma feminină : **ajunsă**. | Dial. și : **agiuns**. Cfr. **neajuns**. |

AJUNS, -Ă **adj.** „Arrivé, rattrapé, atteint, rejoint, frappé; parvenu, enrichi; mûri; accompli; acheté, corrompu (par des dons)“. — Participiul lui **ajunge**, devenit adjectiv. **Femei de dorul lui Dumnezău ajunsă**. DOSOFTEU, V. S. 44¹. **Fiind... ajuns de osteneala drumului... îl fură somnul.** ISPRESCU, L. 109. | „Îmbogățit, parvenit“ (= ajuns la bogăție, la poziții înalte). [Micul orășel] **abia... începuse... a se împlini, ici cu gardul unei colibe de peciu... mai dincolo era zidurile unei case de boier sau boierinaș ajuns.** ODOBESCU, I, 109. | Substantivat. **Prin gara lor vorbește o clasă încrezută de oameni, cei mai puternici, ajunsii, triumfătorii.** VLAHUȚI, D. 140. | „Copt“ (= ajuns la maturitate). **Poamă ajunsă.** PO-LIZU, U. „Desăvârșit“ (= ajuns la desăvârșire). **Fără de taină, este și cea mai ajunsă potdoabă a frum-**

seșii seacă și proasă. PISCUPESCU, O. 167. | „Mituit“. **Fiind ajunsă cu fâgăduială de bani de la Iidoci.** MINEIUL (1776), 97, 1/2. | **Ajuns de bătrânețe** = bătrân : „vieuz“. **Vedeai oameni cinstiți, ajuns de bătrânețe.** De frică munți urcând, ca'n cele tinerețe. ZILOT, CRON., ap. HEM. 638. | **Ajuns** la (de) minte (cîlop) = „deștept, isteț, inteligent“ : „mâr d'esprit, intelligent, judicieux“. **Eră om de treabă și ajuns la minte.** E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 249¹¹. **Ou foarte ajuns de cap trebu să fie acela, care poate da de dinzul.** MARIAN, O. I, 52. **Titirzeau îre mic la statură, dar ajuns la cap.** SBIERA, P. 181¹. | Dial. și : **agiuns**. | Contrariul **neajuns**, -ă = „neatins, nelocuit cu ceva“ : **nepriceput, neamblat**. MARIAN, „neîndestulător“ : **Lo simfirile nălitate, Al meu glax e neajuns.** I. VĂCĂRESCU, P. 20¹¹. **Scriptura ne deschide mintea, de ajungem cu credința spre Dumnezău, dușul cel sfânt și nevăzdu... și neajuns de mintea și de hira omenească.** M. COSTIN, LET. I, 3. |

AJUNSĂ s. f. v. **ajuns**.

AJUNȘĂTURĂ s. f. † (Jur.) „Corruption (d'un fonctionnaire etc.), subornation“. — „Mituire“. **Cumpărând cu ajunsătură părțile aciale.** URICARIUL, XI, 245¹¹. **Creditorii... vor dovedi că taste la mijloc ricleșug și ajunsătură** [din partea îndatoritului]. PRAVILA (1814), 22. [Plur. -juri.]

— Derivat din **ajuns**, part. lui **ajunge** („a se ajunge cu cineva“ = „a face învoială tainică“), prin suf. abstr. -ătura.

AJUR adv., s. a. „À jour, aujourd'hui“. — Adv. Termen de broderie. „Cu sabace, cu gâur-le, cu spații goale (în pânză, obținute prin scoaterea unor fire), prin care se vede lumina în zare“. **Dantelute lucrate ajur.** ALECSANDRI, ap. ȘAINEANU, DICT. UNIV. | **Subst.** „Sabac, găurele (de broderie)“. **Fuce foarte frumoase ajururi.** [Plur. -juruți.]

— N. din fran.

AJUSTĂ vb. I^a. „Ajuster“. — „A potrivi bine („pe“ sau „la“ ceva), după măsura justă, la locul care trebuie“. Cuvânt întrebuințat mai ales ca termen de croitorie. **A ajustă o haină (pe corp)** = „a potrivi bine pe corp o haină ce eră croită rău sau prea larg“. [Cfr. adistă.]

— N. din fran.

AJUSTĂRE s. f. „Action d'ajuster, ajustage“. —

Infinitivul lui **ajustă**, devenit abstract verbal.

AJUSTĂT s. a. „Ajustage“. — Participiul lui **ajustă**, devenit abstract verbal.

AJUSTĂT, -Ă **adj.** „Ajusté“. — Participiul lui **ajustă**, devenit adjectiv.

AJUTĂ vb. I^a. 1^a. **Aider, secourir, donner un coup de main, porter secours, venir en aide, appuyer, assister, secourir. S'entr'aider.** 2^a. **Protéger.** 3^a. **Proffiter, bénéficier**.

A **ajută** însemnează „a ușura pe cineva la îndeplinirea unui lucru pe care nu-l poate face singur, a-i înlesni ieșirea dintr-o situațiune grea printr-un ajutor (adese-ori bănesc)“.

1. **Abol. Strigănd** : „Bărbați Izraelieni, **ajutați!**“ COD. VOL. 32 (= N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688; „En criant: Hommes Israélites, aidez-nous!“). | **In-trans.** A **ajută** cuiă : **Nu eră nimeni, de a-i ajută.** BIBLIA (1688), 142. **2. Aci mai mulți mergea pe jos spre șurină, Carălor ajutând, pre cât eră cu puțină.** ZILOT, CRON., ap. HEM. 640. **O onoară, și n'o să-i pocin ajută.** PANN, E. I, 98. | **Trans. S'ajută și săracul.** DOSOFTEU, PS. 34 (= săracului tu îi ajutatoriu. PSAL SCH. 28. 11). CORESI, PS.; tuas aidé l'orphelin. 7). **Nu putea ajută pe soții și alianții săi.** ȘINCAI,

HR. II, 26^{1/2}. *Ajutați-mă și pe mine!* MARCOVICI, C. 8^{1/2}. *Ajută-mă, doamnă!* *Scapă un suflet de la osândă.* C. NEGRUZZI, I, 51. *Dacă nu l-oiu ajuta eu, cine să-l ajute?* CREANGĂ, P. 38. | *Recepr. Ajută sunt așteptuți... și copiii și părinții.* KONAKI, P. 286. *Cât va fi prin pînă, să ne ajutăm înși-ne pe sine.* DRĂGHICI, E. 164. *Dă, sântem datori a ne ajuta unii pre alții.* CREANGĂ, P. 330. | *Ref. A se ajuta cu cineva* = a lua înrijitor pe cineva. *A fost nevoie să se ajute și cu lucrători streini.* CONV. LIT., ap. TDOR. | *Felul ajutorului se exprimă prin, „cu... la... să... de...”* *Dă Dumnezeu unora mai mulți, altora mai puțin, pentru ca să se agiute unul cu altul în lume.* VARLAAM, C. 299^{1/2}. *Prezum sânt loți boafii, cu nimică nu agiutară pe cel sărac.* ȘEZ. I, 239^{1/2}. *Orbul cu picerile și schiopul cu ochii, unul pă altul să s'ajute.* ZANNE, P. II, 663. | *„Să-mi mai ajuti la un lucru!”* — *Rucros!* RETEGANUL, P. II, 51^{1/2}. | *Și-a ajutat fara, să scape de robie.* ISPIRESCU, M. V. 25^{1/2}. *Ajută nerodul la șarpe să iasă din foc.* RETEGANUL, P. I, 3^{1/2}. | *I-a ajutat, de și-a scos carul din noroi.* || *Fig.* Cel ce dă ajutorul e altceeva decât omul. *Puterea milosteniei și inima la ceu bună te ajută.* CREANGĂ, P. 214. *Norocul te ajută.* idem, P. 222. || *După cât îl ajută puterea* = „după puterile sale”: *„autant qu'il peut.”* *Să-mi dea ajutor la trebi, după cât îl ajută puterea.* idem, A. 13. *Nu-l ajută puterea: „il est trop faible (pauvre) pour.”* *Cât îl ajută capul (mintea)* = „cât îl toie capul. Cât se poate pricepe”. De obicei, cel ce ajută oamenilor e Dumnezeu (Cerul, Pronia cerească etc.). *Nu i-au agiutat Dumnezeu să o facă.* NECULCE, LET. II, 205^{1/2}. *Fecioră, tu-mi ajută!* MINEIUL (1776), 85, 1^{1/2}. *Dumnezeule, ajută-l, că eu nu mai am putere!* KONAKI, P. 86. *Ku gândesc, de mi-a ajutat Dumnezeu, pe după amiază să-și pun de-a binele nora în Piatra.* CREANGĂ, P. 115. *Pronia cerească mi-a ajutat să urc.* ISPIRESCU, M. V. 9^{1/2}. *Dă din mâni, și Cerul îți va ajută.* ZANNE, P. II, 233. *De aici: „Așa să-mi ajute Dumnezeu!* ca formula la jurăminte. În loc de *ajută Dumnezeu!* se găsește, ca salut al țesătoarelor, și: *Aj-te-zăn!* și, printr-o etimologie populară, *Aj-te-zina!* *El o întreabă: „Apoi, te, cum trebuie să zic?”* *„Să fi zis”, ea răspunde, „Aj-te-ză!” și alți nimic.”* PANN, S. II, 19. (Pann adaugă: *Cuânt antic, fiind numai de femei, în loc de „ajute Dumnezeu!” care îl zic numai când văd pe allele țesând.*) *Din gura sătenilor române, la festul pânzei: ... „Aj-te-zina, surată Ioană!”* — *„Țam-tale, surată Marfo!”* TRIFULESCU, ap. HEM. III, Add. XXI. | *Doamne-ajută!* = „*que Dieu me soit en aide!*” *Dulgheriu, la începutul lucrului, își fac cruce și zic: Doamne-ajută!* (Măstăcani, în Covurluiu), ap. HEM. 642. | *Substantiv. Unde se întâmplă una ca aceasta, acolo nu-i niciodată Doamne-ajută.* MARIAN, O. I, 278. *La casa fără copii, nu cred că mai este vr-un Doamne-ajută!* CREANGĂ, P. 74. Înțelesul acestei imprecizații s'a desvoltat mai departe în două direcții: a) Se strigă: „Doamne-ajută!” din partea celui ce se găsește într-o situație grea, astfel încât, în mod ironic, se numește astfel „bătaia”: „*colée*”. Să nu te pomenești cu Doamne-ajută pe spinare!” PANN, P. V, II, 102. *Dă l-o sunață altu pă tine, tot norodul îl de ieri te năcărdă!* Doamne-ajută. JIPESCU, O. 97. | *b) Doamne-ajută!* fiind exclamația Românului înainte de a se apuca de un lucru greu, ca devine caracteristică pentru omul harnic sau viteaz. Astfel expresia de *doamne-ajută!* poate înlocui chiar un adjectiv care arată o calitate vrednică de luare aminte: „*présentable, acceptable, passable, de certaine importance*”. (Cfr. dragă-Doamne, dai-Doamne). *Toți hoții de vro Doamne-ajută... periseră de pofta acestei frumusețe de fată.* SBIERA, P. 140^{1/2}. *Nici casă ca lumea, nici traiu de Doamne-ajută...* JIPESCU, O. 65. *N'apucase calul să se depărteze o bu-*

cată de loc mai de Doamne-ajută, și iată că zmeoaica iară îi ajunse. ISPIRESCU, L. 194. *Siretele... n'avea nici o singură cetățuie... și nici o casă mai de Doamne-ajută.* MARIAN, T. 64.

2°. *Spec. (Jur.)* „A ocroti”. *Trans. Pre femeie te ajută pravila.* PRAVILA (1814), 122. *Femeia, de va intră singură chează pentru datoria altuia... nu se ajută din pravila.* idem, 126.

3°. „A fi de folos, a prii”. *Intrans.* *Nice un lucru nu poate agiuta răpitorului călugării să nu-și piardă viața.* PRAVILA MOLD. 106^{1/2}. *Ce va ajută mielului celui de astăzi mîncat, de ai și belă mîne pielea de pe lup?* ZANNE, P. I, 554. *Badea-i călător, se duce. Nu-i ajute sfînta cruce; Badea-i călător, pornește. Pe mine nu părăsește. Nu-i ajute ce gîndește!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 100. | *Trans.* *Vin cu mire i-am adus...* *Dor nimic n'am agiutat. Că nevasta m'a lăsat.* ALECSANDRI, P. P. 310^{1/2}.

[Dial. și: *agiută!*]

— Din lat. *adjūtare*: ital. *ajutare*, engad. *ayidér*, v.-prov. *aiudar*, fran. *aider*, span. *ayudar*, portug. *ajudar*.

AJUTĂRE s. f. „*Action d'aider. Secours, aide, assistance, appui, protection*”. — Infinitivul lui *ajută*, devenit abstract verbal. *A Domnului este agiutarea.* CORESI, PS. 244 (= că a Domnului este agiutarea. PSAL. SCH. 280: „*Domini est assumptio nostra*”). *Toate le biruie cu darul Domului Iis.* și cu agiutarea sfinții sale. DOSOFTEIU, V. S. 176. *Omul dă la dobotenca agiutări.* KONAKI, P. 290. [Dial. și: *agiutare*.]

AJUTĂT s. a. = *ajutare*. — Participiul lui *ajută*, devenit abstract verbal. *Cînd eram la ajutat. Neamful călană m'a luat.* DOINE, 182^{1/2}. [Dial. și: *agiutat*.]

AJUTĂT, -Ă adj. „*Aidé, assisté, secouru, appuyé, protégé*”. — Participiul lui *ajută*, devenit adjectiv. *Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul* (bibliotecii). C. NEGRUZZI, I, 10. *Petreceri cinetice, în care rîndătorul n'are nevoie... să caute vînatul, ajutat de cănde său.* ODOBRESCU, III, 15. *Noră-mi, ajutată de Dumnezeu, le-a pîzit, că niciuna n'a dat în foc.* MARIAN, SE. II, 106. *Cât de fericită ară să fie, ajutată de feciori și mîngăiată de vîltoarele nurori.* CREANGĂ, P. 4. [Dial. și: *agiutat*.]

AJUTĂTOR, -TOARE adj., subst. „*Qui aide, vient en aide, porte secours, protège; auxiliaire. Aide, secours, protecteur; secourant, coopérateur, uljoind; complice*”. — Adjectivul verbal al lui *ajută* (derivat prin suf. -ător), luat adesea ca substantiv. A înlocuit pe vechiul *ajutoriu*. *Fi-mi în Dumnezeu agiutătorii și casă de scăpare.* PSAL. SCH. 87^{1/2}. (= În Zeu ajutoriu și în casă scăpare. CORESI, PS. 72: „*sois moi pour une forte roche et pour une forteresse, afin que je m'y puisse sauver*.”) *Mătiș, cravai Ungariei, agiutătoriu lui Berendie.* ȘINCAL, III, II, 55^{1/2}. [Mintea] se concentrează în drepte hotare și astfel se face *ajutătoarea Proceidiei*. BĂLCESCU, M. V. 5^{1/2}. *Le boteză, pîndînd săbiei numele „Balnu, ajutătorul miex”, iar buzduganului... ISPIRESCU, L. 139. *Maiales substantiv: „protector, ocrotitor”. Bucură-te, să-pînd, ajutătoarea tuturor.* MINEIUL (1776), 67, 1^{1/2}. *Jertfele... pentru dumnezeioaca Cerș, carea era apă-rătoare și ajutătoare lui.* BELDIMAN, N. P. II, 86, 7 (Jur.) „*Complice*”. *Sciatnici și agiutătorii răpitorului... se vor certă... și aceasta se zice pentru cea ce vor fi agiutați la răpît, iar nu pentru cea ce-au agiutat după ce s'au răpît.* PRAVILA MOLD. 101^{1/2}. *Nu se vor certă într-un chip sădituriul cu agiutătoriu.* idem, 66^{1/2}. | (Gram.) *Verb ajutător* = care servește la flexiunea altor verbe, la numite forme de timpuri. | și dial. și: *ajutătoriu, agiutător, agiutătoriu.*]*

AJUTĂTORIE *s. f.* † = ajutorare. Cuvânt rar, întru-
buințat de CORESI, ap. HEM. 651.

— Derivat din ajutor, prin suf. abstr. -ie.

AJUTOR-TOARE *s. n., adj.* „1°. Aide, assistance
secours, soutien. Profil, acanlagă. 2°. Aide, adjoind”.

1°. Cu ceea ce ajută pe cineva e *ajutor*. Acest
cuvânt poate cuprinde în sine, ca abstracțiune, toate
nuanțele de înțeles pe care le are verbul „ajută”.
Deci dobândiu ajutoriuu cela ce e de la Dumnezeu.
COD. VOR. 79₁ (= ajutat ca ajutorului lui Dumnezău.
N. TESTAMENT 1648; = ajutoriu nemerind
cel de la Dumnezeu. BIBLIA 1688 : „mais ayant été
secouru par l'aide de Dieu...”). *Fuim ca omul fără
ajutoriu.* CORESI, PS. 239 (: „sine adiutorio”).
Pune temei... pe munca ta, iar nu pe ajutorul tău.
MARCOVICI, D. 11. *Harap-Abd mulțamele furnice
pentru ajutorul făgăduit.* CREANGĂ, P. 238. || *Spec.*
*Loculitorii apucau... de la acești frați... când pozele
bune, și când ajutoruri de bani.* ISPIRESCU, L. 284.
Va da ajutoruri în bani. idem, M. V. 12₁₀. | „Sprijn”.
*În posturi, lăcășitorii ar avea un mare ajutor, fă-
când pâne cu făină de bob.* I. IONESCU, C. 9.

|| *Ajutorul se „cere” („poștește”) și se „dă”:* *Au
fugit Ștefan... la craiul lesesc, pofindu ajutor
impotrica frăține-său, lui Petru.* URECHE, LET. I, 100.
*Avea porunci către hanul Tătarilor, cu să-i dea
orice ajutor de oaste ca cere.* C. NEGHEZI, I, 137.
*În vremea de mai înainte, boierii... în loc de a cere
ajutoruri de peste hotar, mergeau de-a dreptul la
curtea domnească.* ALEXANDRI, T. 1340. | *Spec.*
(Jur.) **A da ajutor** = „a fi complice”. *Când ce prinde
gudeful un calpuzan, trebuie să-l cercetează: mai
are soție? și cine le dă ajutoriu?”* PRAVILA MOLD.
41. *În (într) ajutor se „sare”, se „vine” culvă:
Dumnezeu ca veni întru ajutor!* MARCOVICI, D. 17₁. *Îfi
vin codrii 'n ajutor.* EMINESCU, P. 163. | *În (de)
ajutor, sau numai ajutor se „ia” cineva: Ia-ți în
ajutor pe cineva.* CREANGĂ, P. 202. *A luat odată
de-a rândul, căutându-și necasta, dar necasta nu-i;
caută fata luată ajutor în casă, dar fata nu-i...*
I. BĂRSEANU, P. V. 87. | *Poți să fi (de) ajutor sau
spre ajutor (ul) culvă. Când așți și că-mi vei fi de
ajutor să sfârșesc ce am pus de gând... aș face.*
ISPIRESCU, L. 16. *M'ai făcut, maică, fecior, să mi-ți
taichii de-ajutorin.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 301. *Murgule,
murgule! mieu, Dătu-mi-te a taică-lău, Ca să-mi
fi de ajutor.* *La nevoie și la zor.* TEODORESCU, P. P.
583. | † *Ajutor se poate „sta” culvă. Să stea cu toții
ajutor dreptății.* URICARIU, II, 241₁. | *În (într) a-
jutor sau spre ajutor se „chiamă”. Chemă și spre
ceialalt! spre ajutor.* DRĂGHICI, II, 83. | *În sfârșit se
poate striga (eplitic): Ajutor! „A lăide!”.*

‡ Stereotipă e expresia: **Cuajutorul lui Dumnezeu:**
„*Dieu aidant*”. Cu ajutorul lui Dumnezeu tipărită
acastă sfântă carte. CORESI, E. 1₁. Ea se interca-
lează, fără să schimbe înțelesul frazei, și e ca-
racteristică numai pentru sentimentul religios al
vorbitorului. *S'au apucat, cu ajutorul lui Dumnezeu,
de săpat.* DRĂGHICI, R. 164. *Hai... să pornim, cu
ajutorul lui Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 124. | *De oare
ce „măna” este aceea cu care se dă ajutorul, în
loc de (a da, a fi, a sta) ajutor se poate spune și:
(a da, a pune, a fi, a sta) (o) mână de ajutor. Iui dă
mână de-ajutoriu.* MINEIUL (1776), 168₁. *Fă bine
și m'ardică, mână de-ajutor să-mi pui.* PANX, P. V.
III, 156. *În caz când morlu... n'ar fi murit, să
aibă cine-îi sta mână de-ajutor.* MARIAN, I. 193.

2°. După fran. „adjoind”, și nu ca o continuare
a vechiului *ajutorin*, se întrebuințează *ajutor, toare*
și în înțeles de „funcționar care ajută altui funcțio-
nar mai înalt”, d. ex. ajutor de primar = „ad-
joind au maire”. *Încășitor-ajutor.* *Ajutoare de ma-
estră la școala profesională.*

† și dial. și: *ajutoriu, ajutor, ajutoriu.* | Plur.
toare (dial. -toard), mai rar -toruri.

— Din lat. *adjutorium*, idem.

AJUTORĂ *eb. I.* „*Venir en aide, seconder, secourir;
s'entr'aider.*” — *A ajutor* înseamnă, ca și a ajuta,
„a da un ajutor”; dar pe când ajutare poate fi de
orice natură, *ajutorarea* este mai mult o contribuție
prin care înlesnim cuiva existența, groa și de aci
înainte, sau prin care îl scăpăm momentan din per-
plexitate, fără să fie exclusă posibilitatea ca ea să se
ivească din nou. *Putem ajuta să scape cuiva care
e să se inuce.* Însă nu-l putem ajuta; *putem ajuta
sau ajutoră pe un cerșitor, dându-i o bucată de
pâne sau pe un student sărac, ca să studieze.* *Aju-
tăm pe un bolnav ca să se scoale din pat, punând
mâna și sprijinându-l ca să se ridice, sau procu-
rându-i mijloacele materiale, ca să cheme un medic
și să cumpere medicamente; numai în cazul din
urmă se poate spune însă, că îl ajutorăm. Absol.*
Ajutând și ajutorând taste dumnezeu lucru. ȚI-
CHINDEAL, F. 251. *Prietenii se trăsesser, căci pier-
duseră îndemânarea de vreme, de a mai ajutoră.*
E. VĂCĂRESCUL, IST. 288. *Intrans.* † *Au ajutorat
lui David.* BIBLIA (1688), 296₁. *Ajutoră-mi Dum-
nezău!* idem, 21₁. | *Trans.* *Ajutorând cu banii
lui pre o seamă dintre Domniii noștri.* MAG. IST. III,
88₁. *Să ajutoreze case scâpătate.* URICARIU, III,
2₁. *De-ar fi... pe-aice, poate tot m'ar ajutoră și
m'ar scoate din nevoie.* ȘBIERA, P. 60₁. *Alexie, după
ce s'a călugărit, trăea numai pe lângă mânăstire,
în rucșicium și ajutorând pe cei sărmani și ne-
voiași.* MARIAN, SE. II, 188. | *Refl.* *Familile var-
carilor să se ajutore din sudoraia Romanilor.* P.
MAIOR, IST. 63. *Traducătorul... să cuntea a se apuca
de lucru, ajutorându-se... cu dicționarele.* ODOBESCU,
II, 364. | *Recipr.* *Jurând... să se ajutoreze unul cu
altul.* MAG. IST. 226₁. | *Ajutor și ajutorăz.* | Dial.
și: *ajutorăz.*

— Din lat. *adjūtāre, derivat din *adjutare*, prin
suf. dim. -ulare. Cfr. HASDEU, ETYM. MAGN. 649.

AJUTORĂRE *s. f.* „*Aide, assistance.*” — Infinitivul
lui *ajutoră*, devenit abstract verbal. *Ajutorarea
celor slabi și neputincioși.* URICARIU, I, 104. *Cu
gura focpriindei, să-mi dai ajutorare.* COȘBUC, R. 54.
| Dial. și: *ajutorăre.*

AJUTORĂT. -ă *adj.* „*Aide, assiste*”. — Participiul
lui *ajutoră*, devenit adjectiv. *Cărmăște-ți casa cu
înțelepciune și, iarăși de dinca ajutorat, să-ți alegi
prietenii.* MARCOVICI, D. 12. | Dial. și: *ajutorăt.*

AJUTORI *eb. IV*. *Aider, venir en aide, prêter
main forte, seconder, secourir, assister.* — „A da ajutor”.
Astăzi nu se prea întrebuințează, ci se înlocu-
ește prin „ajută” și „ajutoră”. *Absol.* *Cela ce rădică
uneallele lui, ajutoră-i dinapoi lui.* BIBLIA (1688),
204.2. *Iar ajutorind Dumnezeu, nici de tot fără de
folos veți rămânea.* ANTIM, P. 133. | *Intrans.* *Scoa-
le-se și vă ajutorească voae.* BIBLIA (1688); 151.2
(: „qu'ils se lèvent et qu'ils vous aident”). *Scoala
noastră ajutorează Isidor.* CANTEMIR, HR. 71. *La
intindeu mână bună ajutorindu-le.* MINEIUL
(1776), 18₁. | *Trans.* *Bogații vor ajutori nepu-
tearnicii și misiei.* VARLAAM, C. 300₁. *Vor ajutori
împreună cu tine pornirea vorodului și nu vei purta
pe dinșii tu singur.* BIBLIA (1688), 101.2 (: „afin
qu'ils portent avec toi la charge du peuple, et que
tu ne la portes point toi seul”). *Firea un ajutorit-o.*
CANTEMIR, IST. 49. | *Refl.* *Ajutorindu-se ca cu o
măiestrie cu sluga fericitului.* DOSOFTEIU, V. S. 221₁.
*S'au dus la împărăție, ca să se ajutorească de
acolo.* URECHE, LET. I, 179₁. *Recipr.* *Alexandru-
Vodă făcuc-av prieteșug mare cu Leșii și legătură
tare, ca hie la ce treabă unul pe altul să ajuto-
rească.* URECHE, LET. I, 106. *Ajutorindu-se între
sine.* MINEIUL (1776), 142₁. | (Jur.) „A fi complice.”
*Certare vor lui cea ce ajutorăz pre altul să faci
greșală.* PRAVILA MOLD. 171₁. | Dial. și: *ajutori.*

— Derivat din *ajutor*. *Ajutori* devenind sinonim

în unele cazuri cu *ajutoră*, s'a putut naște îndemnul de a conjuga și alte verbe în -are după conjugarea IV. Cfr. *adevădă* — *adeveri*, *ferică* — *ferici* etc.

AJUTORIE s. f. = ajutorare. Cuvânt rar, în Transilv. *Unia amă să dămă... păine... e altora altă ajutorin spre bine*. CORESI al. HEM. 651. *M'ai făcut, maică, fecior. Să că fu într'ajutor. Când eram lajutorie, M'a luat Neamfu 'n cătănie; Când eram la ajutorat, Neamfu cătănu m'a luat*. DOINE, 182; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, p. 301.
— Derivat din *ajutor*, prin suf. abstr. -ie.

AJUTORINȚĂ s. f. „1°. *Aide, assistance, secours, appui*”. 2°. *Subsidiu*. — 1°. Într-o „ajută” și „ajutorin” este același raport ca între „ajută” și „ajutoră”. *Dumnezeu sfinte... Iui seși sprîjineală și agiutorință*. DOSOFTEIU, PS. 85. *Au primid de la crainul Ludovic agiutorință*. ȘINCAL, HR. I, 163. *Prin ajutorința unei mîni miluitoare. În instinctul tat doblorului dascăl are*. KONAKI, P. 233. *Făcând bine, cu ajutorință de buni*. GORJAN, H. II, 93. *Oare, cine ar putea să-mi dea ajutorință?* PANN, E. III, 86. [Feciorii Chiajnei] *insofiți, unul de oaste pămînteană și de ajutorință ungu-rești... se lăsase cu liberie lor... la satul Săpățeni*. ODOBESCU, I, 170. [Copilul] *eră bun, ascultător și eră de ajutorință muserii mele*. RETEGANU, P. V, 82. 1°. 2°. † (Fin.) *Dare fiscală. Se făcuse o dajde nouă, cu nume de „agiutorință”*. CANTA, LET. III, 186. *Și așă, rămîndu boterii acolo, multe ceasuri vorovind ei în de ei, au găsit cu cale ca să se scotă o slugă pe casă de trei mîni, adecă 11 lei și 5 i pol lei, și 3 lei, însă pe ologuri, și să se numească „ajutorință”*. K. KOGĂLNICEANU, LET. III, 252. *O cărciumă cu bănlură... să fie sculată de agiutorință*. URICARIU, V, 429. *Și se holdri ca boierii și mănăstirile să plătească plocoul, ajutorința... BĂLCESCU, M. V, 598. [Dial. și: agiutorință]. Plur. -rințe și -rinți].*

— Derivat din *ajutor*, prin suf. abstr. -ință.

AJUTORIRE s. f. = ajutorare. Infinitivul lui *ajutor*, devenit abstract verbal. *Acuma, cînd mi-ar fi [băiatul] spre ajutorire... eră să ni-l ia la oaste*. RETEGANU, P. III, 8. [Dial. și: *agiutorire*.]

AJUTORIT, -Ă adj. *Aide, secours, assisté*. — Participiul lui *ajutor*, devenit adjectiv. *S'au ună agiutorită de cela ce m'au îndrit întăiu*. DOSOFTEIU, V. S. 102. *Petru-Vodă... agiutorit de Iani Husiad, fitorul fării ungurești, au venit cu oaste și au impius pe Roman Vodă den țară*. URECHE, LET. I, 111. *Și lui încă se împotrăice, în domnie, ajutorit fiind de Matias, Crainul Ungariei*. ȘINCAL, HR. II, 54. [Dial. și: *agiutorit*.]

AJUTORITĂȚIE, -TOĂRE adj., subst. †. *Qui vient en aide*. — Adjectiv verbal al lui *ajutor* (derivat prin suf. -lor). *Acănd agiutoritorii de la Dumnezeu dădal și dar*. DOSOFTEIU, V. S. 185. [Dial. și: *agiutoritoriu*.]

AJUTORIU, -TOĂRE adj., subst. † = ajutor. *Dumnezeu mieu, agiutorul mieu!* PSALT. SCH. 43. (1. „Deus meus, adiutor meus!”) *Eră acolo adunați și agiutorii lui Aric cu rusul*. VARLAAM, C. 190. *Acău acinici agiutorii la treaba bolezului*. DOSOFTEIU, V. S. 177. *Apostolicești bisericari în multe părți te-ai arătat ajutorin*. BIBLIA (1688), 7. *Fiind și Muntenii... îndemnători și agiutorii la pară...* NECULCEU, LET. II, 297. † și: *agiutoriu*.]

— Din lat. *ajutorius*, -a, -um (= *ajutor*).

AJUTORNIC, -Ă adj. „Securable”. — „Gata de a da ajutor, săritor”. „Ajutornic” se aude uneori în graiu, deși se poate întocmi orișicînd prin *ajutor*. HASDEU, MAGN. ETIM., 653.

— Derivat din *ajutor*, prin suf. adj. -nic.

AL, A pron., art.

Istoria lui *al* formează unul dintre cele mai obscure capitole ale sintaxei române. Funcțiunile și înțelesurile lui de astăzi sînt următoarele:

A.) Pronume demonstrativ și determinativ. Exemple se dau la cuvîntul următor, căci, forma feminină a lui *al* și a lui *al* fiind aceeași (: o), nu se poate face deosebire între aceste pronume cu înțeles și cu funcțiuni egale.

B.) Articol. I. = cel. Exemplele se găsesc, pentru aceleași motive, la cuvîntul următor.

II. *Al* face parte totdeauna din numerele ordinale (de la „al doilea” în sus): (*omul*) *al doilea* (a), *al treilea* (a), *al patrulea* (a) (și: *al patrulea*), *al cincilea* (a), *al șaselea* (a), *al șaptelea* (a), *al optulea* (a) (și: *al optelea*), *al nouălea* (a) (și: *al nouălea*), *al zecelea*, *al unsprezecelea* etc., *al sutelea* (a), *al mii-lea* etc. — (*casa*) *a doua*, *a treia*, *a patra*, *a cincia*, *a șasea*, *a șaptea*, *a opta*, *a noua*, *a zecea*, *a unsprezecea* etc., *a suta*, *a mia* etc. Se arată la *ală șaptelea cap*, la *a doua împărăție*. BIBLIA (1688), 6, pr. 42. [Alte exemple se vor da la fiecare numeral. Pluralul nu se întrebuințează decît rar, la masculin, cînd are funcțiune substantivă: *Veii seși... carii puse Dumnezeu în besearcă lui; întâii: apostolii, ai doilea: prorocii, ai treilea: înșefătorii*. CORESI, ap. HEM. 567. Incolo se întocmește sau prin singular: *A sosit la orele trei*, însă: *a sosit la ora a zecea din noaptea*, — sau, mai rar, prin construcțiunea (*cei, cele*) de + singular masculin: *Mulți copii sînt asupriți de mamele lor (cele) de al doilea* (de obicei: *de a doua mamă a lor*, sau *de mamele lor din căsătoria a doua* etc.). † Concordanța nu se respectă: a.) în gen: *Serie la ală nouălea carte*. BIBLIA (1688), 7, fr. 27. *A năa ceas*. DOSOFTEIU, V. S. 36. *Ceasul al șasea*. idem, V. S. 31. *Dau toie unei al treilea persoană a se amestecă*. MARCOVICI, D. 167. *O al doilea pînză se pune asemăna la jumătatea dramului și o al treile pe pragul porții*. ALECSANDRI, ap. HEM. 658. *Dar a patrulea locmal?* STAMATI, ap. HEM. 658. Chiar și: *În a treiasprezece an a împărăției lui Roman*. DOSOFTEIU, V. S. 45. † b.) în număr: *Al pîtrulă*. VARLAAM, C. 326. *Niste cucuie a dooa*. MINEIU, (1776), 23, 1. † Cu numeralul nearticulat: *Dar încă, al zece an cumplît sossite*. STAMATI, ap. HEM. 658. † Cu substantivul articular: *Aluncea fu al pîtrul săborul a toată lumea*. MOXA, 368.]

III. Cănd avem un raport de posesiune, numele posesorului (exprimat prin pronumele posesiv sau prin cazul posesiunii) este precedat totdeauna de articolul *al*, de cîte ori nu urmează imediat după numele articular al obiectului posedat. Vom zice deci: *Pomul vecinului* (sau: *pomul mieu*) *este înflorit*, dar: 1°. *Pomul înflorit al vecinului* (sau: *al mieu*). 2°. *Pomul înflorit este al vecinului* (sau: *al mieu*). 3°. *Pomul mieu și al vecinului* (sînt înfloriti). 4°. *Al vecinului* (sau: *al mieu*) *pom* (înflorit). 5°. (*Acest*) *pom al vecinului* (sau: *al mieu*).

1°. Al stă înaintea pronumelui posesiv sau a cazului posesiunii, de cîte ori acestea urmează după atributul nearticulat al obiectului posedat. Tipul: *Pomul înflorit al vecinului* (sau: *al mieu*). Exemple: *Săgețile ca foc ale satanei*. BIBLIA (1688), 4, pr. 8. *Amăgitorile ceale otrăvite ale muncitorilor*. MINEIU, (1776), 41, 1. *Legătura cea grea a afuriseniei*. ANTIM, P. XXIV. *Visul cel de un minut al acestii cieși*. MARCOVICI, D. 16. *Vinele strimbe ale străneșoșilor*. BĂLCESCU, M. V. 580. [Neconcordat: *Locul sfînt al lui*. PSALT. SCH. 23. (= *locul sfînt alu lui*. CORESI, ps.). *Ușile închise a beseracii*. DOSOFTEIU, V. S. 11. *Anul de întăiu a lui Avraam*. MOXA, 349. Chiar și: *Binelei acista-ă al său cel hirez*. DOSOFTEIU, V. S. 192.]

2°. Al stă înaintea pron. pos. sau a cazului posesiunii, cînd acestea se întrebuințează în mod predicativ. Tipul: *Pomul înflorit este al veci-*

nului (sau: al mieu). Exemple: *Sântem ai lui. BIBLIA (1688), 4 pr.¹³. Îi creascu Jung, și-i înbea, întocmai ca cum ar fi fost ai săi. MARCOVICI, c. 4/4. Iepole erau ale lui, și, când le grăia, grăjile erau. CREANGĂ, p. 107. Vede Dumnezeu al cui este colacul?* ZANNE, p. VI, 518. *Lumea asta nu-i a mea. Cealaltă nici așa. idem, IV, 213. Fire-ai, boltă, a cui ești?* IARNIK-BĂRSEANU, D. 259/1. *Copilă, a cui ești?* idem, 73. *Să nu pohești nemica ce taste al lui.* (s. XVI) CUV. D. BĂTR. II, 101. [Neconcordat: *Et taste ca totul tot a diavolului. VARLAAM, C. 195/1. [Pământul] i s'ar vină să fie a lui pre drept. PRAYILA MOLD. 2/1. Lucru mic a samă a nu se băgă.* a nebunilor lucru este. CANTEMIR, IST. 146.]

3°. De câte ori obiectul posedat nu se numește (din nou), pron. pos. și cazul posesiunii trebuie să fie precedate de al. Tipul: *Pomul mieu și al vecinului* (cu varianta: *pomul acesta rodește mai bine ca al tău*). Exemple: *Nusând tainele credinții noastre ca ale Elefșineanilor. BIBLIA (a. 1688), 5 pr.². Împărăția lui Mihail, feciorul lui Theofi și al Theodori. MOXA, 386. Băgă [tepușile] pre supt unghiile mâinilor și ale picioarelor. MINEIUL (1776), 79, 1/1. *Rodul strădăniei și al ostenelilor tale. MARCOVICI, D. 10/1. Necasta acestui s'orac era mincinoare... iar a celui bogat era peștriță la mașe. CREANGĂ, p. 37. Lung îi drumul Clujului, Dar mai lung al dorului. Al Clujului se sfârșește. Al dorului mă topește. IARNIK-BĂRSEANU, D. 92. *Draga mea și-a cu te are...* idem, 372. *Bună-i găina mea, tot mai bună pare a fi a vecinului. ZANNE, p. IV, 235. [Neconcordat: *Ingerii oamenilor: a băbașilor și a muierilor. CUV. D. BĂTR. II, 415. Numele părintelui și a fului și a duduului scânt. VARLAAM, C. 163/1. În mijlocul trambuselor și a chinurilor mele. MARCOVICI, D. 4/1. Nici toate a doctorului, nici toate a duhoicului. ZANNE, p. V, 270. | Concordanță logică: *Întâiu să taste capul sfântului... apoi ale [-capetele] celorlalți. MINEIUL (1776), 115, 2/1. | Construcțiuni ca: *Dirrecțiunea poștelor și telegrafelor* sânt traduse după frauzeste.]*****

4°. Al se pune înaintea pronumelui posesiv și a cazului posesiunii, de câte ori posesorul e numit înaintea obiectului posedat. Tipul: *Al vecinului* (sau: *al mieu*) *pom* (înfortit). Exemple: *Ală lor rost grăi deșert. CORESI, ps. 390. Ale mării tale îndreptări. BIBLIA (1688), 8 pr.¹⁸. Al s'au fiu. DOSOFTEIU, v. s. 99/1. Muncile ce au rădat pentru al nostru bine și a noastră izbăvire. VARLAAM, C. 176/1. Să-l facă al său prietin. NECULCE, LET. II, 303/1. Cuedintul cu ale cărnii luminări lumânându-se purtătorii de chinuri. MINEIUL (1776), 73, 1/1. Înaintea tuturor alor noștri moldovenesti boiari. URICARIU, XIV, 265/1. Săpune la al tău calcul a venurilor tutunero. KONAKI, p. 275 (astfel de inversiuni se găsesc în număr foarte mare la acest scriitor). *Ale tale nepătrune taine. MARCOVICI, D. 172/1. Mărețul turn, trist martur, L'al nostru trist opus. ALEXANDRESCU, M. 10. Se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta. CREANGĂ, p. 253. *Eu strălucesc în casă și ale mele hărburi pe masă. ZANNE, p. III, 77. Nu mai poce de-a mândrei jede!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 88. [Neconcordat: *A lor rost grăi. PSAL. SCH. 17/1. (-al lor rost grăi. CORESI, ps.). Iacova a lu Dăzou și a Domnului I. Hr. șerb. COD. VOR. 109/1. (-I. alu lu Dumnezeu și domnului I. Hr. rob. BIBLIA 1688.). Ar fi bine primite a rostului mieu cuvinte. DOSOFTEIU, v. s. 63. Vor mearge în iad pentru a lor fapte reale. VARLAAM, C. 164/1. *Udam a tale picioare. KONAKI, p. 99. De-a câmpului floricele. IARNIK-BĂRSEANU, D. 311. |* Obiectul posedat e articulat: *Soborn al șaptelea, ai cărnii împărății Irina și Constantin au fost apărători. MINEIUL (1776), 68, 1/1. |* În vechime și: *Pui [lumina] în sfășnic, ca să lumineze celor den casă ai bisericării noarode. BIBLIA (1688), 8 pr.¹⁴. | Mătușele noi, multul a loră meale lacrimi. CUV. D.****

BĂTR. II, 215. *Vei fi ale lor meale bunătoși ocinător. DOSOFTEIU, v. s. 19. A alui nostru împărat, Ce-i de scumpe daruri bogat. CORBEA (a. 1700), ap. HEM. 568.]*

5°. Al se pune înaintea pronumelui posesiv și a cazului posesiunii, când urmează imediat după forma nearticulată a obiectului posedat. Tipul: *Acest sau: nu sau: cel mai înalt etc.) pom al vecinului* (sau: *al mieu*). Exemple: *Petru, apostol al lui I. Hr. COD. VOR. 138/1. Ulfia au tălmăciți unele părți ale sfintei scripturi. BIBLIA (1688), 8, pr. 23. Doi cuoni ai lui. DOSOFTEIU, v. s. 25/1. *Mărturisitori ai A-ol-filorului. MINEIUL (1776), 149, 1/1. Izoară ale îndevăturilor. GAVRIL, NIF. 8. Acest frate al său. GORJAN, H. 2/1. Doamna Beti Lee, cădău a colonelului Lec. MARCOVICI, C. 3/1. Metoda ultime sume a cifrelor numerilor. CLIMESCU, A. 83. Apă-sătoarele cuvinte ale părintelui său. CREANGĂ, p. 189. *Trei subite ale mele. IARNIK-BĂRSEANU, D. 33. |* Și cu „de” partitiv: *Căli nepoși de ai lor au domni. BIBLIA (1688), 7, pr.²¹. *Au mână... doi popi de-ai săi. DOSOFTEIU, v. s. 21/1. Nece o zisă de ale mele nu fecetu. CUV. D. BĂTR. II, 45. Om de ai Vladului Vodă. MAG. IST. 144/1. Este el, cum îl arată sabia lui, ...cavaler de ai credinței. ALEXANDRESCU, M. I. Sânt tot lacrimi de-ale mele. IARNIK-BĂRSEANU, D. 218. O iarnă de a lui Han Tătar. ZANNE, p. VI, 330. [Neconcordat: *Ireun ficior a cuiu. PRAYILA MOLD. 51/1. Prea sfântul nume a Domnului nostru. DOSOFTEIU, v. s. 61. Actalea cuvinte a proorocului. VARLAAM, C. 93/1. Acest pământ a Moldovii. NECULCE, LET. II, 195. Un dar a lui Dumnezeu. GAVRIL, NIF. 4. În mijlocul unei mulțimi de plăzmuiri a fantaziilor. MARCOVICI, C. 14/1. Că-s două surori de-a mele. IARNIK-BĂRSEANU, D. 143. | Concordat greșit: *Slava ală sfântului. MINEIUL (1776), 166, 2/1. Acia carii nu cinstesc inchipurile a lui Hs. și ală născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfîntilor. idem, 68, 2/1.]******

Același caz îl avem, când obiectul posedat e un nume de botex, sau un substantiv în vocativ: *Oprea al Fătului, Neagoie al Filip. CUV. D. BĂTR. I, 233. Ioan al diacului. IARNIK-BĂRSEANU, D. 35. Măi bătăș, al mieu, dulce!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 47. *Isuse, mântuitorul al sufletelor noastre!* MINEIUL (1776), 56, 2/1. *Doamne, mult milostice, o, părinte al mieu!* MARCOVICI, D. 5/1. *O, suflete al mieu!* idem, D. 7/1.

¶ Al săi = „cei ce țin de el, sânt legați de el prin rudenie sau prin aceleași principii.” *Deice Domnul aloră săi să lucrează. VARLAAM, C. 310/1. Au mers cu toți ai săi. MINEIUL (1776), 128, 2/1. Îl jertiră ai săi, îl jertiră boierii. IPIRESCU, L. 42. Când stăpănu lu cădău, ai săi nu se vor mai scula. ZANNE, p. IV, 626. |* Cu „de” partitiv: *Tu cu de-ai tăi. DOSOFTEIU, v. s. 59/1. Anathimisiră pre Serghie... și pre alți de-ai lor. DOSOFTEIU, v. s. 18/1. Parcă ești una de-ale noastre!* CREANGĂ, p. 129. *Dar nu căd oameni de-ai miei. IARNIK-BĂRSEANU, D. 200. |* Ale sale, a sa = „treburile sale, lucrul său, averea sa” etc. *Împăratul se duse la ale sale. DOSOFTEIU, v. s. 12. Să te ferești de a streinului, să-ți fie destul cu al tău. VARLAAM, C. 166/1. În scris lasă ale sale omul după moartea sa. PRAYILA (1814), 128. Azi în fărâ... ale tale se preface!* KONAKI, p. 204. *Au doară tu la ale norodului te uși?* ARHIVA R. I, 167. *Se îmbracă și se înarmează Ioan, cu toate ale lui. CREANGĂ, p. 304. |* Cu „de” partitiv: *Et poartă de ale lor. MINEIUL (1776), 131, 2/1. [Neconcordat: [Omul e] deopotrivă puternic și slăbănu într-a sale. KONAKI, p. 275.] |* Al dracului = „îndrăcit”. *Vezi, jupăneșică dragă, cătu-i de a dracului lumea asta?* CREANGĂ, p. 127. [Neconcordat: *Unii oameni se mai ală dracului decât dracul. idem, p. 217. |* De-ale gurii = „măncăr”. *Masa e plină cu de-ale gurii. VLAHUȚA, N. 10. Umblă pe la casele oamenilor, de cerșă câte una alta de-ale gurii. ȘBIERA, p. 282/1.*

[Se declină: al, alui, ai, alor, fem. a, alei, ale,

alor. || În vechime se găsec și exemple, în care al stă înaintea pron. pos. și a cazului posesiunii și când le precedă imediat numele articulat al obiectului posedat: *Pământul al grăului*. BIBLIA (1688), 132/. *Trimisă tală-său pr popa al său*. DOSOFTEU, V. S. 98/. *Țara a Maniheiilor*. MOXA, 370. *Au trimis o parte de oaste cu Pașa al Misirului*. MAG. IST. 295/.

— Spre a putea pricepe deosebitele funcțiuni, înțelesuri și forme ale lui *al* și *ăl* (vezi articolul următor), va trebui să ne dăm mai întâiu seama de dezvoltarea formală a pronumelui latin *ille, illa*. Forma masculină ille pare a se fi păstrat numai ca articol enclitic la declinarea a treia: *-le*, d. e. *câne-le*. Încolo a fost înlocuit prin *illu, care, după poziția accentului, a dat următoarele patru rezultate: 1.) Când eră accentuat, s'a păstrat sub forma *iell(u)*, scris *el(u)* (vezi pron. pers. el, unde se va explica și declinațiunea), d. e. *ăl a furat, nu tu. 2.)* Când eră neaccentuat în frază, s'a prefăcut în *elu. Forma aceasta nu s'a păstrat, căci în poziția *omulu elu binu, e* a trecut în *ă* după vocală labială: *omulu ălu binu*. (Formele: *ei* și *ele* s'au păstrat până azi pe alcocrea, d. e. în Brașov, unde se spune încă: *oamenii ei bunii, fețele ele bune*. În cele mai multe regiuni însă singularul *ăl* a atras după sine un plural *ăli*, iar această plural feminin *ăle*; la fem. în plural, se găsește și forma *ale*, care s'a format din singularul *alu*, după analogia unor cuvinte, ca: *șale-sale*.) 3.) Ca pronume conjunct la acuzativ și când avea funcțiunea unui articol enclitic, la declinarea a doua, a dat: *-ă(u)*, d. e. *un-ă(u) văd, omu-ă(u)*. 4.) Când avea funcțiunea unui articol proclitic, s'a prefăcut în *al(u)*, d. e. *al(u) zecelea*. — Forma feminină *illa* a dat, de asemenea după poziția accentului, următoarele rezultate: 1.) Când eră accentuată s'a prefăcut în *ea*, care e forma feminină a pron. pers. (Pe alocuri în Transilv., d. e. în Sălăște, se zice și: *fata popii ea mare și ea mai mică*, com. BANCUI. Forma aceasta pare a se fi generalizat din cazurile reprezentate prin tipul: *descaie-mi, soro, ă poartă* (Al, B, I, 2°), în care toată greutatea accentului frazei stă pe pronume. 2.) Când cuvântul nu eră accentuat în frază, ci purtă numai un accent secundar, el s'a prefăcut în *ă* (cf. *aoace*). Forma aceasta s'a păstrat numai când urma, ca articol enclitic, imediat după accent, d. e. *zi-na, stăi-na*; în celelalte cazuri y între vocale a amuțit și avem: a d. e. *mare-ă, fata a frumoasă, casa a zecea*. Când în sfârșit acest *ă* a pierdut și accentul secundar, a trebuit să se prefacă în *nă* > o, d. e. *illam laudo, laudando illam* > o laud, laudând[ă]-o. || Vedem deci că formele feminine a li corespunde și masculinul al (*omul al zecelea, casa a zecea*) și masculinul ăl (*omul ăl bun, fata a bună*). Urmarea acestei coincidențe a fost că, prin analogie, s'a zis și: *omul ăl bun*. Astfel se explică apariția lui *al*, în concurență cu *ăl*, în cazurile A și B. I. || În exemplele celelalte de sub B avem de sigur a face cu *al* = *illu în următoarele cazuri: 1.) În tipul (B, II): *al treilea*, în care, ca și în fran. le troisième, germ. der dritte etc., pronumele demonstrativ a devenit articol. 2.) În tipurile: *pomul înflorit este al mieu* (B, III, 2°) și *pomul mieu și al lău sânt înfloriți* (B, III, 3°), în care al e un pronume demonstrativ care înlocuiește cuvântul „pomul”, nemănumit a doua oară. Cu aceste construcții se aseamănă următoarele din limbile romanice: v.-fran. „Il rois... fist trois seimeanz antiers: l'âme Uterpandragon, son pere, et la son fil, et la sa mere” = „regele făcu trei jurăminte întregi: pe sufletul tatălui său, U., și al fiului său, și al mamei sale”, sau span. „se imaginó que la hija del ventero la era del señor del castillo”: eredeă că flica birtășului eră ă castelului”. (Mayer-Lübke, Rom. Gramm., III, § 81.) || În alte cazuri a nu e pronumele *illa*, ci prep. *ad*, care se întrebutează încă și azi pentru a exprima un raport de posesiune (cf. pag. 2) și care în vechime pare a fi avut o func-

țiune cu mult mai nelimitată. Cf. Mayer-Lübke, Rom. Gramm., III, § 158, Baemeister, JAHRBESHER. IV, 54 sqq. || În Muntenia *illu a înlocuit pe *ad*, și astfel al concordă totdeauna în gen, număr și caz cu subiectul (complimentul), în Mold. dinpotriva *ad* a înlocuit pe *illu; de aci se explică multe concordanțe greșite, citate în paranteze, la scriitorii Moldoveni, care voiau să urmeze tradiția literară născută în Muntenia.

AL, A pron. art. 1

AL, A pron. art. 1

În limba poporului din Muntenia și Transilvania cuvintele „*acel*” și „*cel*” sânt astăzi înlocuite aproape cu desăvârșire prin *ăl* (*hăl, ahăl, al*). Formele acestea, deși au pătruns în mare parte și în limba comună a păturii culte, au trecut totdeauna — mai ales cele aspirate — de vulgare și nu se găsec în literatură decât în scrieri de colorit dialectal, cu toate că ele au primit unele sensuri nouă, care nu pot fi redote totdeauna prin „*acel*” sau prin „*cel*”.

A.) = *acel(a)*.

Pronume demonstrativ sau determinativ. *Subst. Calul bun și mândrel. Alee-ni mânăcă zilele*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 15. *Străină ca mine Nu e nimenia... Numai ecul din pădure; Dar nici ala nu-i ca mine*. BIBCESCUI, P. P. 110. *Cu bărbatul băutor Nu-i mânăcă pâne'n cuplor. Fără mămăliță'n oală, Șahaiu-i mânăcă-o goală*. MĂNDESCU, L. P. 112/. || Introduce prepoziția principală, când aceasta urmează după cea relativă. *Cui dai pâne și sare, Ala le mânăcă mai tare*. RETEGANUL TR. 50/15. *Cine fi-o vorbi curat, verde, ala e ceoă de capul lui*. JIPEȘCU, O. 52. || În mod eliptic. *Ala Rumău, hine! Văz-ai ce dete din al? Idem, 61.* || Ca apozitiune după un alt subst. *Să-mi dai din vinul ăla bun!* În acest caz se poate articula și adjectivul următor: *Văru-nieu Ionică... merge călăre pe calul lui ăla bunu*. (Lupsanu, în Ialomita), ap. HEM. 654. || Cu „*de*” partitiv: *Apoi făcă o unță d'alea infroșatele: apă noulă și apă veselie, mai rar!* ISPIRESCU, L. 344. || Unde începu o ploaie d'alia, de pârăi că toarnă cu găleata! ISPIRESCU, L. 28. || Neutral. Ce [i]-e scris în frunte, omul aia pale. ZANNE, P. II, 160. *Dă-i, bade, ce ai la casă, Mă de-abia nu-am-ni pasă*. MĂNDESCU, L. P. 64/. || După aia : „*apros căna, puis*”. După ahaia, am dat... orfi 2; după ahaia, am dat la ăllă runtoare costantă 2. CUV. D. BATE, II, 615. De aia : „*ă cause de celo, pour celo*”. *D'iaia face omul patru pârăi, cu să acioșe și [pe] cei străini*. ZANNE, P. III, 289. De ce..., de aia : „*ă mesure que... d'antant plus*”. De ce joc, d'ăia-ăș jucă. IARNIK-BĂRSEANU, D. 362. || Adj. *Să-mi aduci aci pe muierea aia!* C. NEGRUZZI, III, 315/. *Eu mă duc 'nainte, să văd cine-o fost netehnicul ahăla*. POP. (Banat), ap. HEM. 543. || Înaintea substantivului nu se pune. Construcțiua următoare e neobișnuită: *Blastămată-i aia fată, Care n'ascultă de mamică*. RETEGANUL, TR. 143/23.

B.) = *cel(a)*.

1. Pronume. *Subst.* În corolațiune cu „*care, ce, de*”, cu sensul „*cine, ce*”. *Vai de ăl care înbește!* TEODORESCU, P. P. 303/. *Se plânge și ăl de are, și ăl de n'are*. PANN, P. V. 1, 145. *Ăl de gie carte are patru ochi*. ZANNE, P. V, 143. *Ăl dă amonără broaște face un păcat mare*. SEZ. III, 25/10. *Bate-l, Doamne, și-l trăsnește. Fă! [d'] să n'asoară pentru zestre!* BIBCESCUI, P. P. 191 (cf. aldo). || Neutral. *Ajunând acolo, văză că ahaia ce strălucă apă de tare îi un găitan de aur*. POP. (Banat), ap. HEM. 543. || În legătură cu „*de*” partitiv. *Este d'ăi cu mafele peștiște*. ZANNE, P. II, 271. *D'iaia: tercheberchea, trei lei părechea*. Idem, IV, 208. || Toate alea = „*tot ce trebuie*”. *Puse toate alea la cale pentru drum*. ISPIRESCU, L. 16. *La noi se cumpără toate alea de la streini*. JIPEȘCU, O. 46. || Câte alea toate = „*tot ce nu trebuie*”. *Li toacă la ureche câte alea*

loate. (Valenii-de-munte, în Prahova), ap. HEM. 18. | **Altă aia** = nu ceea ce e vrednic de luare aminte sau ceea ce așteptăm, nu ceea ce e normal, nu ceea ce e omenesc; prin urmare corespunde, după împrejurări, noțiunilor, „lepădătură, lucru de nimic, poezură, lucru diform, năbădăi, acces, monstru, fap-tură monstruoasă, lucru neobișnuit, nemeiopomenit” etc. **Îl zăvăli drept în mare, ca pe altă aia.** ISPIRESCU, v. 35/14. **Eră trențeros și slab și piper-nicit, de credeai că e altă aia, nu fiindă de om.** idem, l. 398. **Apucată ca de alte alea, fără să des-chidă gura. o fușpe la picior.** DELAVRANCEA, s. 231. **Fugea de dînsul, ca de altă aia.** ISPIRESCU, v. 66/11. **Se minună ca de altă aia, cănd văzu...** idem, v. 35/11. **Adj. Culcă-te pe urechea aia! = poți să aștepi!** RO-MANUL GUMET, I, 55/21.

2^a. O particularitate a limbii române, de care e păcat că nu se face mai mult uz în limba literară, e următoarea: Pronumele demonstrativ se poate întrebuința și atunci când vorbim despre un lucru atât de bine cunoscut, încât n'ar mai fi necesar să-l relevăm printr'o arătare asupra lui. Când, bunăoară, la o casă sînt mai multe porți și mi-e indiferent care se va deschide, vreau să zic: **Descurie-mi o poartă!** Când vreau însă să mi se deschie una anumită, va trebui s'o arăt (printr'un gest sau prin pronumele care-i corespunde): **Descurie-mi poarta aceea!** Când la casă e numai o singură poartă, când nu mai încap deolaia deei, la care poartă mă gândesc, ajunge să spun: **Descurie-mi poarta!** În limba română se poate întrebuința însă și în cazul din urmă pronumele demonstrativ: **Descurie-mi, soro, a poartă!** TEODORESCU, p. p. 641. Prin acest abuz în întrebuințarea pron. dem. mă pot dispensa de o propoziție întreagă explicativă, căci a = „aceea despre care tu ști bine că e încuțată, pe când eu nu mai pot de nerăbdare să mi-o deschii”. În funcțiunea aceasta **ăl** stă tot-deauna înaintea substantivului (pe când „cel” îl urmează și îl are dintr-un -a final: **Descurie-mi, soro, poarta ceea!**) și poartă accentul frazei. Sensul lui variază, bine înțeles, din caz în caz, după cuprinsul propoziției explicative subînțelese. Mai adese-ori se întrebuințează în următoarele cazuri: Se exprimă un sentiment de admirație. **Făi-frumos, cum luă inelul... îndalță se pomeni cu cei doi arapi... Să mi-l luafii... și să nu-l slăbiți!**... **Unde mi se repezără, neicutenle, îi arapi, ca niște zmei, ca niște lei-părați... și unde... începură... a-lbuchisi înfundat, de-și-eră mai mare mila de dînsul.** ISPIRESCU, l. 107. În cazul acesta e întrebuințat adesea și diminutivul sau pronumele posesiv, mai ales în dativ (etic), d. ex. „**unde mi se repezără arăpașii (miei).**” Astfel **ăl** = „mieu” în: **Foicică trei bujori, Azi e cerul plini de nori...; Ai locarării nu mai vin... Să bem să ne vestim. La nimic să nu gîndim.** TEODORESCU, p. p. 330. Se exprimă lipsă de considerație sau dispreț. **Stă-pânește-ți a gurii!** TEODORESCU, p. p. 323. || Se întrebuințează în ironie sau în glumă. [Aduceți] câte-un pahar de băutură, Să ne ulăm a gură. MARIAN, nu. 623. În acest caz adesea **ăl** = „renumit, cine știe co”. **Că doar nu ești al coinic, Ci, bade, ești de nimic.** IARNIK-BĂRSEANU, d. 232. **Nițel car stîns, nițel nisip cernut, nu e a treabă.** DELAVRANCEA, II T. 136. **Ăl** = „cel pe care îl cunoaștești cu toții și de aceea nu-l mai numesc” în numirile eufemiste ale boalelor „epilepsie” = **ă-boală, ă-neocio și „cancer” = ă-bubă** (pentru acesta din urmă și: cel-păduret). Cfr. **boală, nevoie, bubă.** || Se găsește și în funcțiune substantivă, exprimînd dispreț în: **Un ăla = „un prăpădit, un om de nimic”: „un cavurien”. Un ăla... un prăpădit de amplot.** CARAGIALE, T. II, 5/18. — sau avînd sensul de „cunoscut tuturor” în: **Vorba (po-vestea, zisa) aluia = „proverb, zicătoare”; „proberbe”. RETEGANUL, p. III, 32; PANN, p. v. I, 10; ISPIRESCU, v. 84/27. (Cfr. fran. : On apprend à hurler, dit l'autre, avec les loups).**

3^a. Cu sensul de „cealaltă”. **Trecu Ôtlu d'ăia parte,**

Ciocoin (l-i)ntreabă de carte, El i-arată pușca'n spate. TEODORESCU, p. p. 292^b. **Bașă, ba p' dîncolo, își dă cu părerea și hăla și ăla.** JIPESCU, o. 102. (Cfr. în Mold. „de ceea parte”, „pe ceea lume”).

II. **Articol. 1^a. Ale trei fete coseau de nouă ani.** STĂNCESCU, b. 35. **Domnul al bun și mare vede numai cu ochiul lui.** JIPESCU, o. 26. **Bărbat are bun peste măsură, ca pânea a albă.** PANN, p. v. II, 97. **Agă cum mă cezi pe mine, nici la degetul dî mic nu le pun pe tine.** idem, p. v. I, 54. [În casă] **ședea numai o babă cu fata ei la frumoasă.** POP. (Banat), ap. HEM. 14. **Cînd veni drăcoana ca bătrîna... in-dată serpeșă...** STĂNCESCU, b. 36.

2^a. **Pervețe** la formarea superlativului din comparativ. **Se făcuse fata [ca o]... zîna, ...zîna, ...ca zîna a mai frumoasă ș'a mai fără curor.** STĂNCESCU, II, 45. || **Al-mal-rău = „zmeu” v. rău.**

3^a. Substantivează adjective. **A trimis doamna de sus la a de jos, să-i dea cusurură fără 'mpunș-tură?** [= „Scrisoarea”.] GOROVEI, c. 341. **Nici dî de sus nu intră în placul turului.** ZANNE, p. VI, 647. **Al sătlu gîndeste că nu mai flămânzește.** idem, p. IV, 113. **Căci de, ori ce s'ar face, ziu îi eră și dî mic.** ISPIRESCU, l. 36. **Noti zuni cu dî bătrîni îșișirăm la câmpul mare.** TEODORESCU, p. p. 133. **Am o her-ghele de cai: ăi slabi sar garăul, ăi grași cat jos.** idem, 208. || **Ale sîfite și ale frumoase = „ieclele” = „les fees malisantes”; v. sîfant, frumos.**

C.) Într'un caz izolat găsim pe **ăl** cu sensul lui „același”: **Cei d'ăia meserie Stă în gâlcevie (= „gens du m' me métier ne s'accordent pas.”)** ZANNE, p. v. 410. De obicei înțelesul acesta se exprimă prin **lot ăla** : **Tot dracu ăla e.** idem, VI, 630.

[Se găsește și forma aspirată **hăl**, care a putut primi după analogia lui **cel = acel** proeza unui a : **ahăl.** Cantemir numește forma **ahela** = **ahăla** „muntenescă” („yalachice”), ap. HEM. 544. || Se declină: la masc. **ăl (hăl, ahăl, al), ălu (hălu, ahălu, alui), ăli (hăi, ahăi, ai)** sau ei (hei, ahăi), ălor (hălor, ahălor, alor). La toate formele acestea se poate adăoga adverbialul -a : **ăla, ăluia** etc. ; în loc de **ahăia** se găsește și **ahăia.** MĂNDRESCU, l. p. 219/15. — la fem. a (ha, ahă), ălei, (hălei, ahălei, altei) sau elei, ahălei, ahălei sau ălii (hălii, ahălii) sau ăii (hăii, ahăii) sau aiei. JAHRESEBER, VII, 53. ăle (hăle, ahăle ale) sau ele (hăle, ahăle), ălor (hălor, ahălor, alor). La toate aceste forme se poate adăoga adverbialul -a : **alea, ălora** etc. ; din a (ha, ahă) + -a s'a născut **ăia (hăia, ahăia).** || În Transilv. se găsește pe alocuri și ai în loc de a. **Fata ai de la moară. Ai mare ori ai mică.** (Mărgineni, comit Făgăraș), JAHRESEBER, v. 177 (cfr. și **aiolă**, fem. de la **aiolal**). Forma aceasta s'a născut din **oia**, după tăierea finalului -a (în loc de -ăia).]

— Pentru etimologie v. al.

ĂLA, ĂIA pron. } v. ăl.

ĂLA, ĂIA pron. } v. ăl.

ĂLA s. f. (Mitol.) „*Dragon; mauvais génie de la tempête, ouragan. Lucube, cauchemar.*” — În mitologia populară, sub **ăla** se înțelege un monstru cu diferite atribuții, dintre care cele mai generale sînt că aduce furtună și grindină și îngreunează somnul oamenilor. În Banat: **Ăla = Drachen, Ungehener, auch Alpträcken.** JAHRESEBER, III, 313. **Despre cănd, se crede că este o hală, sau balaur mare, care suflă... pe o nare.** (Măidan, comit Caraș-Severin), ap. HEM. 679. **Baba a avut 3 nepoate de tot frumoase, pe care ea bine le-a păzit, căci ea bine a știut că hala în multe chipuri prefăcătoare umblă după ele, ca să le apuce.** MARIAN, SE, II, 46. În Ungaria: **Văzură venind cătră dînsii o hală în chipul focului.** TICHINDEAL, p. 19. În România: **Balaurii, care aici se mai numesc și ale, sînt crezuți de popor a fi niște duhuri rele, ce se fac pe cer în timpul ploiei... Locul unde se bat ălele**

și localitatea alei celei învinse sânt supuse furtunei și sufăr mult de grindină. (Pleșița, în Dolj), ap. HEM. 678. În Transilv.: Când se împiedică cercuirea sângelei în părțile foalei, se naște în om așa zisa apăsarea (incubus) sau cum îi zic oamenii noștri călărirea halor sau a dracilor, pentru că visează că halele sau dracii îi călăresc. VASICU (a. 1830), ap. HEM. 679.

[Și, cu aspirație: hală. | Cfr. halime, halui.]

— Din sârb. ala și hala, cu același sens.

ALABABULĂ s. f. }
ALABABURĂ s. f. } v. arababură.

ALA-BALA subst. invar. Numai în expresia: *Ce mai ala-bala?*: „*quoi de nouveau, qu'est qu'il y a de neuf, que se passe-t-il de neuf?*” — Domniță, ce mai ala-bala cu lumea de pe tărâmul vostru? Nu se mai ceartă? DELAVRANCA, s. 92. Un țigan... se dusesse să răză, ce mai ala-bala pe la plăciii ce stau la pândă. ISPIRESCU, L. 202. | În formulele recitative ale jocurilor copilărești: *Ala-bala, portocală...* cu varianta: *Una-ata, portocală*. TEODORESCU, P. P. 194.

— Etimologia necunoscută (cfr. alandala).

ALABAȘTRU s. a. (Miner.) „*Albâtre*”. — 1^a. Varietate de gips de culoare albă-transparentă. Câte o dată cristalele gipsului sânt foarte mici și lipite unele de altele, încât substanța înfățișază aspectul unei mase compacte și translucide. Sulfatul de calciu purtă alături numele de alabastru. PONI, CH. 203. 2^a. Varietate de marmură, care provine mai ales din stalaetite și stalagmite, de culoare albă-lăptoasă, transparentă. | *Poel. Alabastrulă laerdunilor*. MIENEUL (1776), 42, 3/4. [Păru] cădea în bucle unduoase pe unevriți ei de alabastru. C. NEGRUZZI, I. 226. [Când se vorbește de diferite soiuri de alabastru, întâlnim și un plur. -*alabastru*.] † și: *alabastru*.]

— N. din lat. *alabastrum*.

ALAC s. m. (Bot.) „1^a. *Épeautre*: *Triticum Spelta*. 2^a. *Sorte d'écourgeon*”. — 1^a. Plantă ierboasă din familia Gramineelor, tulpina subțire... mai adesea cenușiu-verzie... spicul lung și subțire... Grăunțe înclinate...; sânt roșietice... și cu o adâncătură îngustă... Mai puțin productivă decât celelalte specii de grâu...; se cultiva de obicei în regiunile umidoase. Fâina obținută din grăunțele de alac este albă, frumoasă. [Crește în] Iunie-Iulie. PANȚU, FL. LA CĂPĂȚĂII LUI, adămă de alac și cană cu apă. DOSOFTEIU, ap. HEM. 664 (: „ad caput eius subincertius siliginus”). || 2^a. O varietate de orz: „orz de toamnă”. Alacul e mult roditoriu, stăpânește în locul orzului. ECONOMIA, 52. Alac este tot un fel de orz, care se face cu câte două fire îngemănate. ap. HEM. 665 (Copou, în Iași). S'adună furnicile... peste o grămadă de alac. COȘBUC, X. 76/2. Pășărică din alac. Nu mă blăstămă să zăc. MĂNDRESCU, L. P. 35/1. || Plur. *alace* = „spice (fire) de alac”. *Foaie verde trei alace*. IARNI-BĂRSEANU, D. 143; 193; 312 etc. | Cfr. *alaciu*.

— Etimologia necunoscută. Cfr. ung. *alakor*, idem.

ALĂCIU. - CE adj. „1^a. *Bigarré, variolé*. 2^a. *Conteur d'épeautre*”. — 1^a. Despre vite. „Pestriț, bălțat”. *Alace* = numele unei vaci, care e la pâr de năinte și de năpoi surie, iară la mijloc mai neagră. MARIAN, *Alaciu* = iedul sau cănele alb și cu pete negre. ap. HEM. II, A. XI (Bârseul-de-jos, în Sălajiu). | *Fig. Asta-i lumea cea alace, face omul cum îi place*. MARIAN, D. 30. || 2^a. Prin etimologie populară cuvântul acesta a fost apropiat de cel precedent, așa încât din pluralul *alaci* s'a refăcut un singular *alac* = „un bou, care seamănă la pâr cu spicul alacului” (Transilv.), ap. HEM. 668. *Alac* = numele unui bou. MARIAN. [Și: *alac*.]

— Din turc. *alaca*, „bigarré”; după ȘIO, II, a. 14, cuvântul acesta l-am fi primit de la Tătari. (Cfr. a la gae).

ALĂCŪSTĂ s. f. (Entom.) v. lăcustă.

ALAGEĂ s. f. „*Sorte d'étoffe orientale rayée, sorte d'indienne*”. — Stofă vărgată (tesută cu fire de în și de mătase. O șfilă de *alageă*. DOC. (a. 1716, Brașov). „*Stihariu dă alageă albă...*” *procevele dă alage-alageă*. DOC. (a. 1739), ap. HEM. 669. *Alagele și siam-alagele și alte mărfuri*. DIONISIE, C. 182. Un auterun dintr'o *alage* de mătăsă. URICARIUL, IV, 134/2. *Alagee de Trieste*. FILIMON, C. II, 599. †† A-și căpăta *alageana* și a păți *vreo alageă* = „a păți una nepătită, a se păcăli”: „*avoir des mécomptes, être dupe*”. Ce să facă el, ce să iasă de acolo? Să ntrebe, nu-i venea la socolă, ca să nu poată vreo *alageă*. ISPIRESCU, ap. HEM. III, A. XXII. Nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea, fără să-și capete *alageana* și fără să se ducă rușinat de unde a venit. idem, l. 12. [Și: *alageă, halageă și alagele*, *alăgic*, această formă din urmă născută după analogia cuvintelor ca „*vioră* = *viorică*” etc.: „*Cu rochița de-alăgic*”. ȘEZ. IV, 224 3/4. *Cămăcuică frumusea, De-alăgic, Cu urzeală de urziță*. MARIAN, NU. 351.]

— Din turc. *alaga*, „nom d'une étoffe de soie rayée”, ȘIO.

ALĂGICĂ s. f. v. *alageă*.

ALAIU s. a. „1^a. *Suite, cortège, pompe, cérémonie, grand train princier, parade*. 2^a. *Toute espèce de suite, de cortège, de pompe*: *Apparat, appareil*; *procession, convoi, escorte, attroupement bruyant; uacarme, bruhaha*.”

1^a. *Alaiu* = petrecanie, tocmală de oaste, *scuire*. CANTEMIR, IST. 7. *Alaiu* eră, la început, compus din persoane militare și din dignitari, care, sau formau „cortegiul, suita”, sau întâmpinau pe domitor. *Alaiu* avea totdeauna caracterul unei „pompe”, de aceea întâlnim foarte des cuvântul *alaiu* întovărășit de „*cinste*”. Au încălecat cu *alaiu* domnesc. NECULCE, LET. II, 269/2. Întrând în București cu mare halain și șezând în scaun. DIONISIE, C. 166. I-au ieșit boierii fării și cu slujitorii și cu tabalhanca fării, de i-au făcut alai, după obicei. N. COSTIN, LET. II, 99. Când s'au apropiat de Iași, i-au ieșit toți boierii și caimacanii cu *alaiurile* înainte. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 217. S'au gălit cu halain mare, de au țesut înaintea Yurului. MAG. IST. 307/3. Iară la șapte ani a domniei sale au trecut prin Moldova un sol țeseș... la Împărăție, și l-au trimis Abdî-Pașa până la Ștefănești cu două steaguri de lipcani petrecându-l, iară Mihaiu-Vodă n'au trimis înaintea lui nici un *alaiu*, ce numai pe căminarul Alexandru cu slugele sale. AMIRAS, LET. III, 190. Cu obiceiul *alaiu* și *cinste*. ZILOT, CHON. 66. *Îi petrecu cu mare cinste și alaiu*. ISPIRESCU, L. 47. A doua zi eră paradă domnească... Câte un zăpciu... *oprea* carele, să nu se vâre, până după trecerea „*alaiului*”. C. NEGRUZZI, I, 29. Ea-i mireasa unui craiu Și se duce cu *alaiu*, Peste munte, peste plai. ALECSANDRI, P. II, 51. [Împăratul] le ieși înainte, cale d'o zi... Întrând în orașul împărătesc, *alaiu* se orândui astfel: întâiu venea *pelestrimea*, apoi calul lui Făt-frumos... ISPIRESCU, L. 197.

2^a. Cu timpul cuvântul „*alaiu*” își pierde sensul cel vechiu și ajunge a însemna orice „*suită*”, „*cortegiul*” sau „*pompă*”, deci și una care nu mai e militară și nu mai aparține domnitorului, sau una care se face cu ocazia unei nunți, a unei înmormântări: „*convolu*”, sau e numai o „*escortă*”, sau constă numai dintr'o ceată gălăgioasă de oameni, care se strâng în jurul cuiă, manifestând, mai ales prin strigăte și vorbe de glumă ori de batjocură, sau, în sfârșit, un cortegiul nu de oameni, ci de animale. *Dulce-i viața de isprăvnică!* Când ieși la primblare, ai

alain pe lângă trăsură. ALEXANDRI, T. 503. Umbă pe drum cu alain Și-acasă n-are mălaiu. PANN, P. V. 1, 160. | Și cu la mândre nuanți de crai, leși-a-n cale-ales alain. COȘBUC, B. 19. După aia, un făcut nuntă cu alain mare. STĂNCESCU, B. 277. | Alalalt de înmormântare sub dealul cu vile și Domnul răposat își găsi pacea netulburată... în necropola lui Radu cel Mare. IORGA, C. I. 1, 15. Și cu-alalalt ce-și areă, Pân la groapă-l-petrecă. TEODORESCU, P. P. 581¹.

| I-au dus cu alain la poliție. TDRG. | Acestă cămășală de care, de cai și de boi, care mugesc în mijlocul câmpilor, acest alain de moșnegi, femei, bărbați și copii... DELAVRANCEA, S. 202. Ca pe-o bufniță-o nconșoră Și-o petrec cu chin și cai Și se în de dinșu scării. Pînă-i ulicioara strimă. De alain. COȘBUC, P. 66. Necasta-acum îmi strigă. „Bărbate, lemne și mălaiu”. Prunci: „Pâne, mămăligă!” „Imi zbier toți și-mi fac alain”. PANN, P. V. 20. | Vânătoarea... cu tot alain și de opari. ODOBESCU, III, 154¹. | Făcându-i alain-toți câinii cu lătratul... PANN, Ș. I, 8. [Și: halăiu. | Plur. alăii și alătiri.]

— Din turc. alây, idem. (Se găsește în literatura veche, luată din turcește, și termenii: alain-beiu, alain-ciașu, alain-top, care însă n-au fost niciodată uzuali în limba română.)

ĂLALALT, ĂLĂLTĂ pron. }

ĂLALALT, ĂLĂLTĂ pron. }

= celalalt. Numai în texte cu colorit dialectal. Aloralăltă eră nevăzută. DOSOFTEIU, V. S. 67/. Făcând aloralăltă praznice. idem, V. S. 39¹. Alalalte câte îmi scriu... am înfeles. URICARIU, XXIV, 445¹. Toți alalți la un gând eră. MAG. IST. II, 135¹. Să cântăm acum cântecul ălalant. N. REV. E. I, 169. Îmi intră pe o ureche cu-mi iese pe alalant. ZANNE, P. II, 458. Ce faci cu elalante? (Brașov, com. Lacea). Unu zice: „du-mi așară!” Alalalt: „adă-mi iară!” MĂNDRESCU, L. P. 114¹. Glășulețu mieu ar putea pătrunde că la un cap până la ălalant al țării. JIPESCU, O. 21.

[Accentuat și: ălalalt, ălălalt; cu disimilația lui l > n: alalanț, ălalant, ălalanț. Prin sincopare și: ăllalt; corespuzător lui hălu avem și: hălălalt. | Se declină: alalalt, alui(a)lalt, ai(a)lalt, alor(a)lalt; ai(a)laltă, alei(a)laltă și (ai(a)laltă, alalalte, alor(a)laltă.]

— Compus din ă(a) și lalt.

ĂLĂLT, -Ă pron. †. „L'autre; prochain”. — Pronumele alalt s'a păstrat până azi numai în compozițiile: cestalalt (s. v.), ăstălalt (s. v.), celalalt (s. v.), ălalalt (s. v.), care l-au înlocuit, și în adverbele: alaltăieri (s. v.), alaltăseară (s. v.) și alaltăimăne (s. v.). Îi întâlnim până prin s. XVIII, exprimat pe un „alt” cunoscut. Arătă-se Mariei la mormânt și alaltor muieri. CORESI, ap. HEM. 911, unde nu se înțelege că „Hs. s'a arătat și altor muieri, afară de Maria”, ci că „el s'a arătat și celorlalte muieri, care erau cu Maria”.

Adj. Scauți și voi și alaltă oameni, de vedeți și pricepeți. VARLAAM, C. 112. Mai de mult preț eră decât dilananturile și alaltă avuții. MSS. (a. 1635), ap. HEM. 912. | În legătură cu „anu!” înseamnă „următor, viitor”. Când fu la anul alaltă, au mănănt oameni la Athene. DOSOFTEIU, V. S. 151¹. | Subst. Zicând cătră alaltă, ce eră în curabie. idem, V. S. 152. | Neutral. Reticora, filosofea și alaltăte. idem, V. S. 164. | În legătură cu „tot”. Eși se mântuiră, iar alaltă toți se necară. MOXA, 348. Vederea este mai cuprinsătoare a lucrurilor, decât toată alaltă simfiri. CANTEMIR, HR. 104. Să n'toarcă ticălogii La iad cu toate-alaltă Limbi. CORBEA (a. 1700), ap. HEM. 912.

În corelațiune cu unu exprimă un raport de reciprocitate. Urat alaltănu supinându-se. COD. VOR. 163¹. — unu la cătrăaltăuă plăcați. N. TESTAMENT 1648; — unu la alaltă plecându-vă. BIBLIA 1688: „omnes autem invicem humilitatem insinuate”).

Du-te și te iartă cu însul și să lăsoși greașalele urulă alaltă. CUV. D. BĂTR. II, 51. Când se vor fi prea-lubud urulă pre alaltă... PRAVILA MOLD. 69. Cinci gurduri eră, fiindu-se unu de alalt. BIBLIA (1688), 66¹.

[Se declină ca alt (s. v.), elementul d'întău al compoziției (al) rămânând neschimbat. Când accentul era pe terminațiune, a > ă; alaltă, alaltor. La gen. dat. primește une-ori adverbialul -a: Să nu acăm noi ascuns ce trebuiaște alaltora. CORESI, ap. HEM. 911.]

— E lat. ille + alter, deci un „alter” definit mai de aproape. Simțindu-se trebuința de a se arăta dacă cel ce e alalt se găsește în apropierea noastră sau e depărtat de noi, s'au adăogat pronumele (a)cel, (a)cest, ceea ce a dat naștere formelor: celalalt (acelalalt, ălalalt, alalalt, hălălalt, ăhălălalt) și cestalalt (acestalalt, ăstălalt), dintre care cea d'întăi a primit cu timpul sensul lui alalt și l-a înlocuit.

ĂLĂLTĂIERI adv. „Avant-hier”. — Zăua care precede lui „ieri”. Va ucide pe aproapele său, neștiind pre d'însul mai înainte de alalta ieri. BIBLIA (1688), 129. Pre care alaltă ieri înălță cu laude până la ceru, astăzi îl defaimă. ARHIVA R. I, 163. Să trăsăscă trei zile, cu cea de-alaltă ieri. CREANGĂ, P. 250. | Alaltăieriseară = „alaltăseară”. | Mai alaltăieri = „în zilele trecute”; „dernièrement”. Mai alaltăieri, am trecut pe aici. ISPIRESCU, L. 9. | A nu fi de ieri, de-alaltăieri = „a fi pătât, a avea experiență, a nu fi ageamiu”. Doar nu-s harabagiua de ieri. de-alaltăieri, Jupăne Ștrul! CREANGĂ, P. 115. [Și: alaltăieri.]

— Compus din alalt, -ă și ieri (cfr. ital. altrieri).

ĂLĂLTĂMĂNE adv. = poimăne. Zic unu în loc de „poimăne”: alaltăimăne = peredie, posteras... Übermorgen. LB.

— Compus din alalt, -ă și mâne.

ĂLĂLTĂSEARĂ adv. „Avant-hier au soir”. — Seara care premerge lui „aseară”. Bades... a plecat de-alaltăseară. IARNIK-BĂRSEANU, D. 124. | Până aseară, alaltăseară = „până mai când eră, până de curând”: jusque il y a quelques jours”. Până a-seară al-altă seară cu voi grăită și de năprună-mi... sosi... moartia. CUV. D. BĂTR. II, 449 (s. XVI).

[Accentuat și: alaltăseară; dial. alaltăseară.]

— Compus din alalt, -ă și seară.

ĂLĂM s. m. †. „Relevance que payaient autrefois les Tartares établis en Moldavie pour le droit d'y faire paître leur bétail”. — O dare, care a durat în Moldova aproape în tot cursul secolului trecut, împreună cu o alta numită „așur”, ambele plățile fișcului numai de cătră locitorii Țării. HEM. 682. Să dee... de pe oi și de pe alte bucate alăm, și să-i lasă să pădă pe locul acela. AMIRAS, LET. III, 130¹.

— Turc. alym, tăfărește aləm sau alym, „redovance, dette”.

ĂLĂMĂ s. f. „Laiton, cuivre jaune. (Au pluriel) Utensiles ou garniture en cuivre jaune, dinanderie”. — Alama galbănă este compusă din cupru și zinc. PONI, CH. 253¹. 18 puște de alamă. N. COSTIN, LET. II, 73¹. Încățătură de a spălă arginturile i case de cositor i de alamă i de cinaș. MSS. (a. 1749), ap. GCR. II, 46. Crucea acă de alamă. C. NEGREZZI, III, 401. Un sfeșnic zdrcăcu de alamă. CREANGĂ, A. 79. Este-un cort... Cu țăruse de aramă. Cu cărlige de alamă. TEODORESCU, P. P. 477. | Plur. alămuri are sensul de „ferecățuri” sau „obiecte de alamă”: Ne-a arătat un maldăr de hamuri... cu alămurile ruginite. DELAVRANCEA, ap. TDRG. 478.

— Etimol. necunoscută. Probabil: ital. lama, „placă de metal”, primit poate prin mijloace sârbească (lama, lim, „tânicheă”).

ĂLĂMĂIE s. f. v. lămăie.

ALĂMĂIOARĂ s. f. (Bot.) = gutuie.

— Diminutiv din alamăle (derivat prin suf. -toară).

ALĂMĂIȚĂ s. f. (Bot.) v. lămăiță.

ALĂMĂIU s. m., adj. v. lămăiu.

ALĂMĂR s. m. „*Dinander*”. — Fabricant, lucrător sau negustor de alamărie.

— Derivat din alamă, prin suf. nom. agent. -ar.

ALĂMĂRIE s. f. „1°. *Fabrique* ou *magasin de dinanderie*. 2°. (Au plural) *Dinanderie*”. — 1°. Fabrică, atelier, sau prăvălie de obiecte de alamă. || 2°. La plural. „Obiecte de alamă, alamuri”.

— Derivat în sensul 1° din alămar, prin suf. loc. -ie, iar în sensul 2° din alamă, prin suf. col. -ărie.

ALAMBIC s. a. „*Alambique*”. — Aparat de distilațiune, cazan pentru fabricarea spiriturilor. *Distilațiunea se face într'un aparat numit alambic*. POPL, F. 134. [Plur. -bice și -biciuri. | Acest neologism se găsește mai întâiu la CANTEMIR, IST. 140, sub forma lămbic (cfr. ital. *lambico*, n.-gr. *λαμβικός*). *Izvoarele Nilului... atâția munți trecând și atâtea pietri strămple părănzând, materia cea groasă... ca printr'un lămbic se lămurește*.]

— N. din fran.

ALAMBICĂ vb. I^o. „*Alambiquer*; *passer qqch. à l'alambique*”. — „A trece prin alambic, a distila cu ajutorul unui alambic.”; Mai mult în sens *fig.* (despre cogitare): „A face subtil, a complica, a obosi, prin prea multă rafinare”.

— N. din fran.

ALAMBICĂRE s. f. „*Action d'alambiquer*”. — Infinitivul lui alambică (fig.), devenit abstract verbal.

ALAMBICĂȚ, -Ă adj. „*Alambique*”. — Participiul lui alambică, devenit adjectiv. Mai ales *fig.* *Stil alambicat*.

ALĂMÎȚ, -Ă adj. „*Garni d'ornements de laiton, orné de cuivre jaune*”. — „Ferecat cu alamuri”. *Pistolă alămie*. TEODORESCU, F. P. 298. *Cușile alămie*. SEVASTOS, C. 270/. [S: alămieu].]

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb, pe cât se pare, neuzitat alămi (alămui), derivat din alamă.

ALĂMIU, -IE adj. „*Couleur de laiton, jaune vif*”. — „De culoarea alamiei”. *Se crede, că ficcare casă are un șearpe al casei, pe care nu este bine a-l omori, căci trebuie odată cu el să moară cineva al casei. El are o culoare alămie*. ap. HEM. 688 (Bilciurești, în Dâmbovița).

— Derivat din alamă, prin suf. adj. -iu.

ALĂMÓJNĂ s. f. † „*Amóné*”. — „Pomană”. *Du precosora la besearcă și alămojna*. CUV. D. BĂTR. II, 51.

— Din paleo-slav. *almuzina* (poate prin mijlocirea ung. *alamizna*), care vine din grec. *ἐλμυζίνης*, toată trei cu același sens.

ALĂMUȚ, -Ă adj. v. alămit.

ALANDALA adv. „*Pêle-mêle, sens dessus dessous, d'une manière sangrene, désordonnée*”. — „Fără rost, confuz”. *Toate merg alandala*. IANOV, ap. TDGR. Mai ales în logătură cu „a vorbi, a grăi (a striga)”. *Un călugăr... bătrân de-și ridică pleoapele cu surcelele și spunea alăndala din gură*. ISPIRESCU ap. HEM. 676. *Își vorbesc creștinește și-mi răspunzi alandala*. C. NEGRUZZI, III, 777/13. *Nu așa. Voi strigați halandala! Luați-o toți împreună*. I. NEGRUZZI, IV, 476. † A vorbi alandala coconare: „dire des

niaiseries, des bêtises”. ap. DDRP. [Cuvântul a pătruns și în Sălagiu. *Alan-dala, în cele mai multe rânduri cu aspirațiune, însemnează „fără cap, fără rost, spulberat”*. VAIDA. | S: alantăla, halandăla.] — Din n.-grec. *ἀλλὰ ἀντ' ἄλλᾶ*, „unul în locul altuia”. PHILIPPIDE, PRINC. 80, 146.

ALANTOIDĂ s. f. (Biol.) „*Allantoide*”. — Membrana embrionului la vivipare, sau la oviparele cu respirație pulmonară.

— N. din fran. (= gr. *ἀλλαντοειδής*, din *ἀλλᾶς*, „mai” și *ειδός*, „formă.”)

ALĂPTĂ vb. I^o. „*Allaiter*”. — „A lăpta, a da să sugă”.

— N. după fran.

ALĂPTĂRE s. f. „*Action d'allaiter, allaitement*”. — Infinitivul lui alăpta, devenit abstract verbal.

ALĂPTĂȚ s. a. = alăptare. Participiul lui alăpta, devenit abstract verbal.

ALĂPTĂȚ, -Ă adj. „*Allaité*”. — Participiul lui alăpta, devenit adjectiv.

ALĂRMĂ vb. I^o. „(*S'*)*alarmer*”. — A da alarma, a chema la arme (un corp de soldați, etc.). *Azi-noapte a fost alarmată întreaga garnizoană*. [Fig. mai ales *refl.* „A (se) speria, a (se) neliniști (de o veste rea, de o primejdie).”] *Încăpăirea lui îi infăptoșază primejdi, tabloari floroare, al căror aspect îi alarmează conștiința*. VLAHUȚĂ, D. 228. *Răposatul s'a sinucis. Episcopul și arhiepiscopul s'au alarmat*. DELAVRANCEA, ap. TDGR.

— N. din fran.

ALĂRMĂ s. f. „*Alarme*”. — (Armală) Semnal de chemare la arme, de vestire a apropierii vrăjmașului. *Gornistișii dădură alarma*. | *P. ex.* Semnal de chemare la răscoală. *Glopete de-alarmă răsună răgușit*. EMINESCU, P. 122.

— N. din fran.

ALĂRMĂNT, -Ă adj. „*Alarmant*”. — Care alarmează, „neliniștor, îngrijitor”. *Au sosit știri alarmante. Starea bolnavului e alarmantă*.

— N. din fran.

ALĂRMĂRE s. f. „*Action de(s) alarmer, alarmer*”. — Infinitivul lui alarmă, devenit abstract verbal. *Figura lui luă o expresie... de alarmare*. VLAHUȚĂ, D. 329.

ALĂRMĂȚ, -Ă adj. „*Alarmé*”. — Participiul lui alarmă, devenit abstract verbal. *Statul lesne alarmă și bănuitor al Austriei*... ODOBESCU, I, 499.

ALĂS s. a. „1°. *Echafaudage*. 2°. *Abri pour le bétail dans une auberge*”. — În Transilv. 1°. (Arhit.) „Schele”. „*Zase* se chiamă un alax mai înalt. L.B. *Alax = schele, piedestal*. VAIDA. 2°. *Adăpost pentru vite la ospătării*. VAIDA. [Plur. -lașuri.] — Din ung. *állás*, idem.

ALĂTRĂ vb. I. = lătra. În Ol. *Măgarul și oiaș zghiară, căinele alătră, lupul urlă*. (Seaca-de-Câmp, în Dolj). ap. HEM. 676. *Pe la noi se zice... căinele alătră, nu lătră*. (Vișoara, în Teleorman). ap. HEM. 676. — Din lat. *allatrare*.

ALĂTURĂ vb. I. 1°. (Se) *mettre à côté (de)*, (se) *mettre auprès de*. (Ref.) (*S'*)*avoisiner, confiner* a. 2°. (Se) *rapprocher (de)*, *accoster*. 3°. (*S'*)*joindre, (se) joindre*, (*S'*)*joindre*. 4°. (*S'*)*unir, (s')allier, (s')altacher*. 5°. (Se) *mettre en parallèle, (se) comparer, (se) confronter*.

Alătură înseamnă „a pune alături”, a se alătura „a se așeza alături, a merge alături”.

1. „Punerea sau starea alături” e singurul fapt care se constată. *Trans.* „A pune unul lângă altul”. *Șapte-buți alătură... Și din gură iar strigă... Care-mi este mirele... Ca să-mi sune bujile*²⁴. *TEODORESCU, P. P. 655. | Refl.* „A se hotărâni”. *Loc[ul] se alătură în cap cu locul dumisale. URICARIU, VII, 24*²⁵.

2. „Punerea alături” urmărește scopul unei apropieri. „A aduce alături, a veni alături”. *Trans.* „A apropii de...”. *La ale mele cuvinte alătură-ți urechia!* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Pe murgul că mi-l scotea... Cu frânt mi-l înfrână. La scări mi-l alătură... Pe murgul încăleacă.* POP., ap. HEM. 689. | *Refl.* „A se apropia (de o latură, dintr-o parte)”. *El cercă a se alătura de pom, dar pomul îi zise: „Nu te apropia de mine!”* ISPIRESCU, I. 125. *Mihnea Vodă nu-l credeă, Ci de geam s'alătură. La cârtige se uită.* *TEODORESCU, P. P. 475*^b. *Acest caic... îndămpină mare greutate a se alătura de corabie.* DRĂGHICI, R. 11.

3. „Punerea alături” poate avea de scop o „adăogare”. *Trans.* „A adăoga, a mai pune”. *Încă alăturând Drăgostoul glas ce are, Ca mai mult să placă vrând.* ALEXANDRESCU, M. 286. | *Spec.* „A adăoga unei bărtii (document, scrisori etc.) o alta”. *Pe lângă acel menourant alăturaseră și un proiect de manifest.* GIHICA, ap. TDRG.

4. Apropierea însă se poate face și cu scopul unei alipiri, unei întovărășiri. *Trans. și refl.* „A (se) împreună, a (se) însoți, a (se) alipi, a (se) atasa”. *Alăturând lângă sine și dărăbanii cei de la Muntei.* M. COSTIN, LET. I, 315¹. *Cui te alături?* BIBLIA (1688), 373¹. *Făcea meru... onste din adunătură de... oameni blestemați... iar în sfârșit o alătură cu osfirile rosești.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 690. *Cu Constantin Așa Bălăceanul mai preurmă se alăturase.* MAG. IST. II, 130²². *L-au strical acei Greci blăstămași, alăturându-se pe lângă dînsul și scăzând tot cu dînsii de se sfătîne.* NECULCE, LET. II, 400¹¹.

5. În sfârșit punerea alături poate avea de scop o asemănare, o comparație. *Trans.* „A pune față în față, a confruntă, a compara, a asemăna”. *Vai mie, când... aș îndrăzni... minciunoasele mării... cu credința lui Dumnezeu.* ILS, *să te alăturez.* (a. XVIII) ARHIVA R. I, 39. *Alăturăz-le: duhul și chipul de cărnuire, și-i vedeă... KONAKI, P. 29.* *Îndreptările sale... să le alăturez cu dovezile lui.* PRĂVILA (1814), 12. *Poiele nu sânt toate deopotrivă hrănitoare, și, de le vom alătura cu înalt, vom vedeă, că unei creie, spre a fi hrănită așa de bine cu un unu sută de ocă de fân, îi trebuie 214 ocă de paie... L. IONESCU, C. 223.* | *Refl.* *Omul se alătură cu dobitoacele cele fără minte și se asemănă lor.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

[Alătur și alăturăz.]

— Derivat din $\dagger$ alature (= alături).

ALĂTURĂS. *s. f.* „Rapprochement, mise en parallèle, comparaison, ressemblance”. — Înfiutivul lui alăturare, devenit abstract verbal. „Comparație”. Ce asemănare și ce alăturare are! CANTEMIR, IST. 108. | În alăturare = „asemănare cu, comparativ cu”: *Pământul Moldovei are mie și sărac, în alăturare cu mărimea și avuția Munteniei.* HASDEU, I. C. 3.

ALĂTURĂS. *-Ă adj., subst.* „Voisin”. — „Vecin cu moșia”. *Să se înceapă sfîrșirea din semnele răzuzilor ceale netăgăduite, sau dintr-ale alăturășilor cu accenți și celorlalți.* CARAGEA, L. S. | *Spec.* *Cal alăturăș = înhămat în cetlău, sau legat numai cu un căpăstru (fără a fi înhămat) la stînga sau la dreapta celor doi de la roată sau celor înaintași.*

— Derivat din $\dagger$ alature (= alături), prin suf. adj. -as.

ALĂTURĂT. *-Ă adj., adv.* „1. *Mis à côté, auprès de. Ajouté. Attendant à, voisin. adjacent.* 2. *Ci-annexé, ci-joint.*” — Participiul lui alătură, devenit adjectiv și

întrebunțat une-ori ca adverb. 1. *Adj.* „Așezat, pus alături”. *În balada mioarei găsim alăturare cu niște ziceri provenite de la Români din Teșalia... numiri locale.* ODOBESCU, I, 218. *Două lăte, Alăturare, Și la capăt cârlige?* [— „Fourchele”.] GOROVCI, C. 115. | „Adăogă”. *Zidire... din dreapta, ...după părerea mai multor arheologi, un fost alăturare mai apoi BURADA, ap. TDRG. I, „Învecinat”. Stăud într-o cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri, prin care se vedeă în odăea stăpâne-sei.* C. NEGRUZZI, I, 26. | 2. *Adv.* *Alăturat îți trimiț fotografia mea.*

ALĂTURE *adv.* $\dagger$ | *v.* alături.

ALĂTURI *adv.* „1. 1. *À côté, près, auprès (de), avoisinant, à part, de côté, à l'écart; à côté.* 2. *L'un à côté de l'autre, l'un près de l'autre; à la fois; ensemble.* II. (Loc. prép.) 1. *À côté... de, (lont) près de.* 2. *Ensemble, avec, en même temps.* 3. *Iloors, en dehors de.* III. (Loc. adj.) *D'à côté, latéral, collatéral.*”

I. *Adv.* 1. Alături exprimă un raport local relativ, arătând poziția laterală pe care o ocupă un obiect în imediata apropiere a altuia. Se deosebște deci de „lângă”, prin aceea că nu arată numai apropierea imediată, ci și pozițiunea, care nu e nici „înainte”, nici „înapoi”, nici „mai sus”, nici „mai jos”, ci sau „la stînga” sau „la dreapta”. *Gloria la te puse faldă înălțime, Că n'aveai tu de-asaupra-ți și-alătura pe mine.* ALEXANDRI, P. III, 253. [Pe tablou] alătura apare-un câmp de aspră lupd, idem, P. III, 4. *Care loc taste alătura pre lângă locul mănăstirii lui Mihai-Vodă.* MSS. (a. 1696), ap. HEM. 692. | Subt influența lui „de o parte” găsim și de alături, cu sensul de „retras, izolat, la o parte”. *Nunai Moș Fanta stă d'alătura.* DELAVRANCEA, s. 66. | În legătură cu prop. „pe” sensul lui alături devine mai nehotărît și capătă o nuanță peiorativă: *Pune brânza în strachină și atinge pe-alătura.* ZANNE, P. III, 491 = „pe unde n'ar trebui”.

2. Două lucruri care sânt alătura sunt „unul lângă altul”. Astfel raportul local, poate face loc unui raport modal: când vedem lucrurile alăturate, nu ne bate la ochi numai în de sânt ele, ci și cum sunt așezate. *Puneă trei cai alătura (cfr. alăturare).* NECULCE, LET. II, 267¹². *Doi țiveri mergeau alătura, la pus. C. NEGRUZZI, I, 30.* *Braț la braț pășeau alături.* EMINESCU, P. 252. *Mai dură încă două case alătura, una la dreapta și alta de-a stînga celei bătrânești.* CREANGA, P. 3. *Trec feciorii Du-nărea, Trei și patru alătura.* DOINE, 25¹. | „Împreună, împreună, în același timp”. *Să irlăți, bo-teri, ca nunta s'o pornim și noi alături.* EMINESCU, P. 196. *Sângele mi-l năbuseă. Jas de pe cal că pică, Și calul alătura.* POP., ap. HEM. 692. *Să am cutit, m'as jughădi, Și pe ei alătura.* DOINE, 261¹¹.

II. *Loc. prép.* Din fraze ca: *Și așa, tot alătura au venit cu dînsul.* NECULCE, LET. II, 292¹²; sau: *far de-a stînga lui, alătura, și alt scavan simțur grijit pentru Domnul fărăi rumănești, șizul-au și Dom-nul cu dînsul alătura.* GRECEANU (a. 1700), ap. GCR. I, 335 — s'a putut naște locuțiunea prepozițională: alături cu (de).

1. Exprimă un raport local. *Au mers alătura cu fara ungurească.* NECULCE, LET. II, 240¹. *Dându-se pe din deal vânturilor alătura cu calanele, au început a da din sînețe.* MUSTE, LET. III, 68. *Alătura cu dînsul [eră] un pom veșted.* PANS, E. II, 12. *Glon-ful trece alătura cu capul tîndrului.* C. NEGRUZZI, I, 21. *Turturica s'a pus alături de dînsul, pe o cracă verde a stejărabului.* ODOBESCU, III, 35¹¹. *Furca căză alături cu ea.* EMINESCU, N. 9. *Alătura cu casa socru-tău este o cașă tîpălată.* CREANGA, P. 170. *Alătura cu drumul Ară badea cu plujul.* DOINE, 207¹.

2. Exprimă un raport modal. În cazuri ca: *On-gropară alătura cu canoii ei.* DOSOFTEU, V. S. 71¹.

sau: *Acolo Carabăi beă. Cu trei mândre-alătura.* POP., ap. HEM. 693, *alături*, poate fi luat și în sens local („lângă”) și în sens modal („împreună”). Sensul modal predomină însă în exemplele următoare, unde *alături* înseamnă „împreună cu, împreună, în același timp, asemenea, tot astfel, laolaltă”. Când îl căzură... *venind tenfor alătura cu o soțioară...*, *il primiră cu mare bucurie.* ISPIRESCU, L. 48. *S'o aprins podina. Cu Turcii alătura.* POP., ap. HEM. 692. *Se cereașul dară nu se mai menționează, ci numai Al-mașul alături cu Mehadiu.* HASDEU, I. C. 27. *A căzut și mâna mea. Cu păgânii-alătura.* ALECSANDRI, P. P. 169. *Alătura cu această... civilizatie... robia și proprietatea mare trebuiră să producă stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Coroșdenița armată prin ascuns... o întrefinură alătura cu cea oficială.* SLAVICI, ap. JAHRESBUR, X. 610. *Lucrând vile-alătura cu alți lucrători.* DOSOFTEIU, V. S. 51.

3°. Din sensul local s'a născut cel figurat de „afară de”, mai ales cu o nuanță de sens peiorativ. Întru cât poziția „alăturată” nu este cea corectă: *Merse [sau: calcă] pe alătura cu drumul.* ZANNE, P. VI. 95 = nu urmează drumul cel drept (cinstit, corect) = „*În sus și în jos pe două cămin*”. *Judecă alături cu legea.* PĂSCU, O. 86. *Vorocind alătura cu cale, i-au ponăstuit pentru feciorii lui că sânt răi.* AMIRAS, LET. III. 138.

III. *Loc. adj.* De alături are funcțiune adjectivală: „alăturat, învecinat”. *Acă grăișă să n'o audă din odăia de alătura cu ercolinica împăratului.* CREANGĂ, P. 97. *Spec. Rudele cu sauc: neamurile PRAYLA (1814), 1088 de alătura sânt frații, unchi, nepoți, veri și cealaltă.* CARAGEA, L. 68 (în opoziție cu „rudele din sus și din jos”, idem, 78).

[*Alătura, alătura, alătura.* Azi și: *alătura, alătura.*]

— Correspunde lat. *ad-laterā* (cu pluralul românesc: *î alătura, alături, alături*), cfr. *ad latera cauri circias flore solet* (*Thes. linguae lat.*); it. *alato, a lato*, „alături”, v.-fran., v.-prov. *lez*, „lângă” (cfr. fran. *Plessis-lez-Tours*). Cfr. R. KURTH, JAHRESBUR, X. 610 — 612.

ALĂTURIS adv. (*Situe*) *à côté*. — „Într-o parte”. Și *Drăganu din Periş. Cu paloș alăturis.* ALEXICI, L. P. I. 23.

— Derivat din *alături*, prin suf. adv. *-is*.

ALĂU s. m. v. aleu; halău.

ALĂUN s. m. sing. tant. (Chim.) „Alun”. — „Piatră acră”. *În apă [de ochi] puțin alăun... să se bage.* CALENDARIU (1814), 177. [După fran. *alun* și: *alun*, s. m. sing. tant. *Alunul amoniacal... potasiu... sodic.* PONI, CH. 20.]

— Din germ. *Alaun*, idem.

ALĂUR s. m. (Bot.) v. laur.

ALĂUTĂ s. f. v. lăută.

ALĂUTĂȘ, -**Ă** subst. „Métrier”. — În Transilv. „Lăutar”. *Ceteraș sau alăutaș.* P. MAIOR, IST. 130. *Alăutașu*, -*șu* = *ceteraș*, *dixlaș* = *Violinica, fidicen*, -*der Geiger, Violinist.* LR.

— Derivat din *alăută*, prin sufixul nom. agent. *-aș*.

ALĂUȚIȚĂ s. f. „Sorte de luth, de peti violon”. — Diminutivul lui *alăută* (derivat prin suf. *-iță*). *Unde jocul joacă Și-alăuțițe zic.* MARIAN, I. 490.

ALAUȚIT, -**Ă** adj. „Fou”. „Smintit”. În Banat. JAHRESBUR. III. 312.

— Cfr. *aluzi*.

ALAVĂSTRU s. m. v. alabastru.

ALB, -**Ă** adj., subst. „I. 1°. Blanc. 2°. Brillant. 3°. Plein de lumière, limpide, clair. 4°. Propre, pur, can-

dide, immaculé, innocent. II. 1°. *Le blanc.* 2°. *L'auve (du jour).* 3°. *Jument blanche. Farine. Provisions de bouche.* 4°. *linge blanc. Morceau de bois blanc (dans un jeu d'enfants). Chien blanc. Jument blanche. Espèce de vermeuse blanc. Sorte de vigne.*

I. *Adj.* 1°. Sensul lui *alb* se cunoaște din următoarele comparații: *Dișii lui mai albi vor fi decât laptele.* PALLA (a. 1582), ap. GCR. 36. *Grumazi albi ca crișul.* KONAKI, P. 87. *Ca marmura de albi.* EMINESCU, P. 201. *Donă iepe albe ca zăpada și iuși ca focul.* CREANGĂ, P. 106. *Alb ca colălia, ca lebăda.* POP., ap. HEM. 699. *De-ar fi cât cașul de alb.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 14. *Fața-i albă ca zăharul.* DOINE, 152. *Alb ca spuma laptelui.* MARIAN, CH. 50. etc. *|| Bilă albă* = „bilă de culoare albă ce se pune în urnă la vot (în parlament), însemnând vot „pentru”. Ca termen de examen = nota cea mai mare de trecere. *| Carne albă* = „*viande blanche*” = „carnea de pasăre, și de vițel” (în opoziție cu cea de bou, de vânat etc. numită carne neagră). *Peste alb* = 1°. *pește cu carne albă, d. ex. șalău* 2°. = *albișor*.

Hârtie albă = „hârtie nescrisă”. *Contractul se va considera ca hârtie albă*. = „neavenit”. TDRG. *| A fi îmbrăcat în alb* = „*être en blanc, être vêtu de blanc*”. *Pâne (plă) albă*: 1°. „*pain blanc*” = „pâne făcută din făină albă” (în opoziție cu pâne grumbă). *Pită albă stă pe masă, Cum îi pita mai frumoasă.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 119. *E bun ca pânea albă.* 2°. „Grâne, bucate”. *„Més, froment”. Pe la noi toate cerealele se chiamă pâne albă* (Șipote, în Iași), ap. HEM. 703. *Rasă albă* (în opoziție cu rasa neagră, gaibonă etc.): „*ra race blanche*”. *| Vin alb* (în opoziție cu vinul negru sau roșu): „*vin blanc*” = vinul făcut din struguri albi”. *Vite albe* = „*les bœufs et les vaches*”. *Boii și vacile se zic în genere vite albe.* (Poiene, în Iași), ap. HEM. 703. *|| Negru pe alb* = „în scris”. *Să-mi dai negru pe alb, că nu mi intră în legătură cu alții.* (Probabil după germ. „schwarz auf weiss”).

| Ba e albă, ba e neagră, sau „ba e latie, ba-i băltaie” sau „nici e latie, nici băltaie.” — se aplică în genere atunci, când pe un om nu-l poți îndupleca la nici un lucru, când nici într-un mod nu-l poți scoate dintr'ale sale. MARIAN, O. II. 61. *| Nici albă, nici neagră* = „deodată, fără multă vorbă, nitam-nisam. ZANNE, P. V. 13. = „sans mot dire”. *Nici albă, nici neagră, unde mă apucă de gât.* PĂSCU, O. 42. *De când lupii albi* = „de când cu moș Adam, de mult”. *„De mémoire d'homme”*. Mătușă moartă, de când lupii albi. CREANGĂ, ap. TDRG. *| Până'n pânzele albe* = „până la moarte”: „*jusqu'à la mort*”. *O să mă judec până în pânzele albe.* IORDACHE GOLESCU, ap. HEM. 707. *| Săptămâna albă și săptămâna brânzii* = „a opta săptămână înainte de Paști (în care se mănâncă fruct alb, adică lăpturi și ouă). *Au venit Iliș-Vodă cu oaste asupra frățâni-seu...*, în săptămâna albă. URECHE, LET. I. 108.

|| Spec. Despre părul oamenilor bătrâni. *El ea fi cu toate bătrânețele și cu barbă albă.* PRAYLA MOLD. 142. *Cu barbă albă, până la brâu.* ISPIRESCU, L. 9. *Cătu-i moșu d'alb la piele, Tot îi stă firea la fețe.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 467. Deci foarte obișnuit ca atribut la „bătrân”. *Fantastic pare-a crește bătrânul albi și blând.* EMINESCU, P. 206. *Amândoi bătrâni aceștia erau albi ca iarna.* CREANGĂ, P. 73. *Un sibastru alb ca oia, de bătrân.* RETEGANU, P. V. 79. *|| A scoate cuivă peri albi* = „a-l îmbătrâni fără vreme, necajindu-l”. *Duceți-ă de pe capul mieu, că mi-ași scos peri albi, de când ați venit.* CREANGĂ, P. 270. *| A împleți coadă albă se zice despre o fată care a îmbătrânit fără a se mărită.* ZANNE, P. II. 69.

2°. *P. ext.* se poate zice și: *Alb ca argintul.* POP., ap. HEM. 701, *alb* se poate deci întrebunța și despre culoarea „strălucitoare” a metalelor. *Acă strănse părăluie albă pentru zile negre.* CREANGĂ, P. 3. *Armă albă* = „armă de oțel” (după fran.): „*arme*

blanche" (în opoziție cu armă de foc). *Noricul vestit... pentru călătoria fierului din care se fabricau arme albe*. OLLANESCU, ap. TDRG. 478. 2. „armă goală” : „*Pépee tirée*”. Dându-le ordin de... a se arunca în iatac cu arma albă. HASDEU, ap. TDRG. (după germ. „mit blankem Schwert”).

3^a. Prin alb se poate exprima însă și lumina solară, nedespărțită în culorile spectrului (curcubeului), deci: „luminos, limpede” (în opoziție cu „negru” întunecului nopții). Caracteristică în privința aceasta e următoarea ghicitoare: *Ce este mai alb decât laptele? — Zăua, că laptele nu luminează*. TEODOR-RESCU, p. p. 252. *Două fete-mi poartă salbă, Una-i neagră, alta-i albă, Ne cetelat se tot alungă Și nu pot să se ajungă?* [= „Noaptea și ziua”]. idem. 285. *Când să treacă, eră zăulica albă*. CREANGĂ, p. 135. *Până'n alba dimineață*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 387. *Ah! E-tot de albă noaptea, par'că ar fi căzut zăpadă!* EMINESCU, p. 252. | *Vin... curat, alb ca lacrima*. (Și-pote, în Iași), ap. HEM. 702. | (După fran.). *Noapte albă : „mit blanche”* = „noapte petrecută fără somn, în veghere”. *Am petrecut cu multe nopți albe, până l-am văzut mare*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. | **Lumea albă** (în opoziție cu lumea neagră, cu lumea de sub pământ, a basmelor) = „lumea pământescă”. *Merseră ereme multă... și ajunseră la o fantănișă, pe unde te puteai duce în „Lumea neagră”, cici zmeii... acolo creștiau. Ca să mergi de pe „Lumea albă” în „Lumea neagră”, trebuia să-ți dai drumul prin fantăna zmeilor*. SEZ. II, 202/21. *Nu crez și mai fi fost alta ca dănsa, în toată lumea albă*. GORJAN, II, 120. *Lată pajuri nădrăcane, care viu din neagra lume, Aducând pe lumea albă Feti frumoși cu falnic nume*. ALECSANDRI, ap. HEM. 702.

4^a. Culoarea albă trece de cea mai „curată”, așa încât alb = „curat”, în sens propriu și în sensul figurat de „nevinovat, neprihănit”. *Că ești albă și spălată*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 375. | *Tinerii închiși... sânt albi ca zăpada*. JIPESCU, ap. TDRG. 479. (Cfr. *negru* = „murdar”). || **Calea albă** = „calea pe care o face mireasa la casa mirelui, îndată după nuntă”. *Păharul pe care părinții miresei îl dau tinerilor căsătoriiți de băut acuma la desăpărire și după eră și demii apoi în pace din casa sa se numește, mai ales în Moldova, „pahar de cale albă”*. MARIAN, NU. 597. *După cetirea actului (de căsătorie), soții pleacă în „cale albă”*. IORGA, C. I, 182.

5^a. *Fig.* În general alb e culoare simpatică și sensurile lui figurate cuprind, toate, ideea de „plăcut”. *Vântul, care bate de la miazăzi, se numește balan sau alb*. (Dobrogea), ap. HEM. 702. || **A trăi lumea albă** : „*couler d'heureux jours*” = a duce viața în petreceri. HEM. 702. | **A avea zile albe** = „a avea traiu tihnit, fericit”. *Unchișul, ne mai având zile albe cu baba, a plecat*. POP., ap. HEM. 706. *Tot vesele, tot zile albe duc*. DELAVRANCEA, s. 30. || În sfârșit, mai sânt de amintit împrumuturile: (Polit.) **Alb** = „conservator” (în opoziție cu roșu, „liberal”). *Au ceiat albi la putere*. — și (Poet.) **vers alb** : „*vers blanc*” = „vers fără rime”. *Introducere versule albe sau nerimate*. C. NEGRUZZI, II, 150/1. II. **Subst.** Adjectivul alb ne apare adesea substantivat, atât în forma masculină, cât și în cea feminină.

1^a. **Alb** = „culoare albă”. *Eră mai alb, la față, ca albul carului*. || **Albul ochiului** : „*le blanc de l'œil*”. *Se roși până'n albul ochilor*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Inalt... cu trăsuri potrivite, cu albuli mari în ochi*. CERCEL, SĂM. IV, 405.

2^a. **Alba** (în înțeles de „luminosoa”) și: **alba sau albul zilei** (cfr. *alb I*, 3^a și *albul ochiului*) = „zoriile zilei, aurora”. *Când se întoarce, începuse a intra alba în saț*. IPIRESCU, L. 316. *Nu începuse a se arăta albul zilei*. idem, I. 202. *Alba zilei se împărășie; o suflare de viață cleantă ușor ramurile arborilor*. DELAVRANCEA, s. 33. | *Câte-odată... a intrat alba în saț* = referă în „*vinsoare*”. ZANNE, P. I, 1.

3^a. *Fig. Albă* = „făină de grâu” (Cfr. *alb I*, 1^a: *pâne albă*). *Sus pe drumul ferecat trec mi ne-nemărate și le taie capetele, de rămân albele?* [= „*Măcinatul*”]. GOROVEIU, c. 220. | În locuțiunea: *A vedea alb în căpăstere (în strachină)*. ZANNE, p. IV, 131, *alb* s'a substantivat, având sensul de „făină”, așa încât s'a putut zice și: *A vedea alba (sau: albe) în căpăstere*. idem, p. III, 68; BARONZI, L. I, 47. | În același timp, acest *alba*, în sens de „făină”, se aplică p. ext. și la făina de porumb, care nu e albă, așa în cât *albu'n căpăstere* = mălaiu: „*N'ai văzut albu'n căpăstere și le lauzi*” [e] *sinonim* cu „*N'ai ajuns la gârlă și li-ai ridicat poalele*”. RĂDULESCU-CODIN și, în general, *alb în căpăstere* ajunge să însemneze merinde; *Provizioni pentru mâncare (căstigate prin muncă): Se întorcea pe la amary cu alb în căpăstere; cu de-ale gurii pentru ea, cu boabe pentru pășiri*. DELAVRANCEA, s. 229.

4^a. Obiectul, animalul sau planta pot fi numite după culoarea lor caracteristică. „*Albituri*”. *Albe* = „ceagăt alb de în sau de căneapă, cămașă etc. I.M. (Cfr. *O mândră masă, acoperită cu alb*. EMINESCU, X, 6.). || *Se creapă un lemnișor rotund... tocmăi pe la mijloc*. *Jumătățile... de lemnișor, numite „albe”, le aruncă fiecare [când se joacă de-a „Albele”]*. (Sănceel, Transilv.) MARIAN, I. 222. || „*Albu*” e numele cănelui alb. LIUBA-IANA, M. 114. *Alba albă*, mai rar *Albu* = (cal) lapă albă. *Pun alba la cărușă Și plece la țară*. SEVASTOR, N. 281/2. *Alba nainte, alba la roate*. *Oștea goală de o parte*. CREANGĂ, p. 108. (= *Albul*. MARIAN, SA. 312). *E-măncat, ca alba de ham*. PANN, P. V, 1, 146. || (Entom.) *Dintre viermi, poporul de aci cunoaște... „albu”, care trăește din suculele lămâie și al legumelor și strică crumpii*. (Bucova, în Banat), ap. HEM. 763. || (Bot.) *Albă* = varietate de „*Vitis vinifera*”. PANȚU, PL. Cfr. a *albișoară*.

— Din lat. *albus* (și ca atribut la *vinum, barba, dies* etc.): vezi *jalb, genuez arbo, „bianco, candido”, engad. ale, span. albo, portug. alco*. Dintre funcțiunile substantive: *album oculi* se găsește și la scriitorii latini, iar *alba* = „zoriile zilei” s'a păstrat și în acele limbi și dialecte romanice care au înlocuit adjectivul *albus* prin germ. *blank*: ital. *alba*, sicilian *arrea*, n.-prov. *albo*, fran. *albe*. Cfr. rus. *běljji svetlŭ* = „lume albă” (I, 3^a).

ALBĂSTRĂN. - *ă adj.* „*Habillŭ e bourgeois*”. — Îmbrăcat „nemțește”, „orășănește”, „bolerește”, „ciocoiește”. *Unde răd ciocoii pe drum Și mi-l văd mai albăstrăn, Mă fac broască pe pământ*. TEODORESCU, P. p. 293.

— Derivat din *albastru* (I, 3^a), prin suf. *adj. -ân* (-lat. *-anus*, cfr. *mătășăan*).

ALBĂSTRĂ s. f. (Bot.) = *vinețele*. — Derivat din *albastru* (scil. „floare”), prin suf. *dim. -că* (fem. lui *-ei*).

ALBĂSTRĂLĂ s. f. „1^a. *Aspect bleu, étendue azurée*; 2^a. *Le bleu, couleur bleu, bleu pour teindre les tissus*”. 1^a. „*Albăstreime, albastru*”. În fund de tot, înălțându-se în *albăstreală* înegurată a cerului, se pierduse culmiile păduroase ale Șteicului, învelite în umbre ciurii, ciocile și negre. ODORESCU, ap. HEM. 725. || 2^a. (Industr., Crom.) „*Culoarea albastră*”. MARIAN, CH. 52. *Amestecătura de suc, apă și piatră albastră se numește cu un termen tehnic popular albăstreală, pl. albăstrele*. MARIAN, CH. 25. [Plur. *-strele* și *-streli*].

— Derivat din *albastru* și *albăstri*, prin suf. *abstr. -eală*.

ALBĂSTRŪL. - *ă adj.* „*Bleuâtre*”. — Diminutivul lui *albastru* (derivat prin suf. *-ul*). *Mii de flăcări albăstrele Se căd tainic fluturând*. ALECSANDRI, P. I, 49. *Floricea albăstreă...* MARIAN, NU. 361; IARNIK-BĂR-

SEANU, D. 14; 388. *Îi da postav albăștrei, Ca să se mândrească'n el.* ALECSANDRI, P. P. 176 ^{b/11}. [La fem. și: *albăștrică*. MARIAN, CH. 50.]

ALBĂȘTRĂ *vb.* IV^a. „I. (Trans.) *Bleuir, rendre bleu ou bleuâtre, passer au bleu, teindre en bleu.* (Refl.) *Bleuir; devenir bleu, (du lait) prendre une teinte bleuâtre.* II. 1°. *Bépande une lueur bleuâtre.* 2°. *Faire voir des habits bourgeois, briller dans des habits bourgeois.*”

I. *Trans.* „A face albastru”. *Refl.* „A deveni albastru”. *Albăștreste* = *colorez albastru*. MARIAN, CH. 52. *A albăștri cămeșile.* MARIAN. | *Spec.* *Laptele se albăștreste* = *se subțiează și se face albastru*. MARIAN. || II. *Intrans.* 1°. „A răspândi o lucire albastră”. *Deuturile Dobrogei albăștrest în fund ca o danțuș de catifea.* SANDU, P. 437. | 2°. „A se zări albastru (= haine „nemțești”, „orășenești”, „boierești”). *Când văz cocoșii albăștrind, Mă fac brasăcă pe pământ, Cât un pușor de lup, Și case gura săi îmbuc.* (Brebu, în *Pravhoa*), ap. HEM. 723. *Drag își e drumul cotit, Când văd tubere viind Și cocoși n'albăștrind.* ALECSANDRI, P. P. 259 ^{b/10}. [S: *inalbăștri vb.* IV^a.]

— Derivat din *albastru*.

ALBĂȘTRIME *s. f.* 1°. *Bleu, tenduș bleue.* 2°. *Genus habilites en bourgeois, bourgeoisie, parvenus. Les „conservateurs” (parti politique des boyards).* 1°. „Albastru”. *Plutind sub cer albastru, pe-a mării albăștrime.* ALECSANDRI, P. IV. 122. || 2°. „Oameni îmbrăcați boierește, cocoșește, nemțește, orășenește; orașeni, ciocoi, venetici”. *Nu pricepi, că mullă albăștrime te scoțotește ghilă n'călțat, și d'ain te robiește meren?* JIPESCU, O. 63. | „Partidul conservator (al boierilor)”. *Discuțiile s'au încins despre politica conservatorilor... Nenea Cristodor... dovedește, că arenzile au scăzut, de când cu venirea albăștrimei la putere.* DELAVRANCEA, S. 144.

— Derivat din *albastru*, prin suf. *abstr.* și col. *-ime*.

ALBĂȘTRIORE, -OARĂ *adj.* „*Bleuâtre*”. — Diminutivul lui *albastru* (derivat prin suf. *-ior*).

ALBĂȘTRIRE *s. f.* „*Action de bleuir. Bleuissage, bleuissement*”. — Infinitivul lui *albăștri*, devenit abstract verbal. *Albăștrire* = *acțiunea colorării albastru*. MARIAN, CH. 52.

ALBĂȘTRIT, -Ă *adj.* 1°. *Bleu.* 2°. *Habillé en bourgeois; rempli ou inondé d'étrangers*. — Participiul lui *albăștri*, devenit adjectiv. 1°. „Colorat albastru”. *Deodată cu turnarea acestei pietre, pân acum și părul meu sculcă ce vor să-l albăștrească...* *La jumătate de oară îl scot apoi gata albăștrit.* MARIAN, CH. 26. || 2°. *Fig.* „Îmbrăcat în haine boierești, cocoșești, nemțești, orășenești; năpădit de venetici”. *Să m'apănăm așa dară orași noiastre n'streinile, cu Rumâni neași; să mă rumânim odăcică fara albăștrită.* JIPESCU, O. 85.

ALBĂȘTRITĂ *s. f.* (Bot.) = *vinețele*.

— Derivat din *albastră* (scil. „floare”), prin suf. *dim.* *-ită*.

ALBĂȘTRIU, -IE *adj.* „*Bleuâtre*”. — „Care bate în albastru”. *O vâpaie albăștrie unui păștor s'arătase.* C. NEGRUZZI, II, 86 ^{b/10}. *Păra... comorari de a-băștri e albăștrie.* ȘEZ. I, 285/1. *Agute albe și albăștrii.* ȘEZ. V, 69/11.

— Derivat din *albastru*, prin suf. *adj.* *-iu*.

ALBĂȘTRIU, -Ă *adj.* *s. a.* „I. 1°. *Bleu, azuré.* 2°. *Triste; présageant le malheur, funeste.* II. 1°. *Le bleu azuré.* 2°. (Au féminin) *Bleuet, bleu; Centaurea Cyanus.* 3°. (Au pluriel) *Habits bourgeois.*

I. *Adj.* 1°. *Albastru* este o nuanță mai deschisă

a culorii „vinețe”, exprimând mai ales culoarea cerului, a ochilor, și a mării. *Dece de carba albăstră... zaveasă de taftă albăstră... atlaz albastră.* (a 1588). CUV. D. BĂTR I, 197, 199. *Și toate scobiturile pietrilor din afară le văpsi cu lazur albastru.* MSS. (a. 1654), ap. GCR. I, 173. *Cine n'are ochi negri, sărătă și albăștri.* C. NEGRUZZI, I, 249; CREANGĂ, P. 203. ZANNE, P. II, 339. *Ochi cerești, albăștri, ca floarea de cicoare.* ALECSANDRI, P. II, 116. *Seninul cer albastru.* EMINESCU, P. 189. *Păra lungă Se'naltă'n sus, albăștri.* idem, P. 206. *Eră albăștră zarea.* COȘBUC, F. 122. *Ochii albăștri ca cerul.* ȘEZ. IV, 186/11. | *Poet.* *De-albăștri ciudă plânge* (cfr. fran. *colère bleue*). COȘBUC, H. 28. || Une-ori *albastru* are în poezia populară, sensul de „cu luciu albastru, brumă albăstrui”. *Muierușă din Brașu! Mură-albăștri-ochiul tău, Care mă ucide rău.* ALECSANDRI, P. P. 53. *Foicică, faoie-albăștri, Ce mi-i drag pe lunca asta? Numai calul și nevasta.* TEODORISCU, P. P. 294. || *Spec.* (Crom.) *Piatră-albăstră, numită și „piatră de brăie” = „lapis lazuli”.* MARIAN, CH. 10. (Med.) *Bubă-albăstră [se face] la încheieturile degetelor.* (Hangu, în Neamț), ap. HEM. 718.

2°. *Fig.* *Albastru* e simbolul jellii și al tristeții, în expresia: *Iulimă-albăstră are omul când e trist, măhnit, când pe dînsul nu-l mîngăie nimic din frumusețile ce-l înconjoară. Doinele sînt cîntece de inimă-albăstră.* (Broșteni, în Suceava), ap. HEM. 719. *Lăutarii trag din arcuș, de inimă-albăstră.* SEVASTOS, N. 57/11. *De ce atîta inimă-albăstră?* ISPIRENDU, U. 45/11. In: *Cucule, pasăre-albăstră, Ce-mi strigi aiță la feroastră?* ILODOȘ, P. P. 42, pare că *albastru* are sensul figurat de „prevestitor de rele”. După HEM. 719 sqq. culoarea *albastră* trece de „funestă”, în credințele poporului român.

II. *Subst.* 1°. Culoare *albastră*. *Cianoferoza de potas dă un precipitat albastru închis.* POHL, CH. 288. *Albastrul mării.* ALECSANDRI, P. I, 38. *Albastrul corului.* EMINESCU, P. 13. *Ochii unui inginer sfânt, Au albastru din cicoare.* COȘBUC, B. 9. || 2°. (Bot.) *Albastră = vinețele* (s. v.) PANTU, PL. || 3°. *Fig.* *Albăstre*, numai la plural, însemnează „haine orășenești, boierești, cocoșești, nemțești”. (La început, probabil, numai de ale lucrătorilor orășenești, îmbrăcați în haine într'adevăr albastre). *Negustoru, boieru, dregătoru, adicăte-al-de-ăi îmbrăcați în acre, în albăstre.* JIPESCU, O. 10 (cfr. derivatele). [Plur. masc. *-băstri* și (mai des) *-băstri*.]

— Dintr'un prototip *albaster, *-ără, -ărum* (= *albus* + suf. *dim.* *-aster*)? cfr. ital. *biancastro*, fran. *blanchâtre*. Sensul original de „albui” s'a mai păstrat în arom., unde *albastru* însemnează și: „sur” (traducerea cuvântului daco-român „candicans; weislich, hell, licht” în LB. e potrivită după etimologie). La Daco-români pare a se fi întrebuintat mai ales în legătură cu „vânt”: *vânt-albastru* cu sensul de „vânt, care bate în alb”, adică „vânt deschis”. Mai târziu „vânt” a fost omis și a rămas, cu acest sens, *albastru* singur.

ALBĂȘTRIU, -ŪTE *adj.* „*Bleuâtre*”. — „Care bate în albastru, albăstriu”. *Cu pielea de pe față aș de subțire, încă i se numărau vinele albăștrii urzite în carnezișul dămpleur.* DELAVRANCEA, S. 58. *Sub forma unui abur albăștriu.* ȘEZ. III, 237/11.

— Derivat din *albastru*, prin suf. *dim.* *-uiu*.

ALBĂȘTRIUȘ, -Ă *s. f.* (Med.). *Un remède employé contre la cataracte*. — [Cu] *albăștriuș se spală ochii cei ce au albăți.* (Bărlad), ap. HEM. 721.

— Pare a fi dimiluat din **albăștriuș = albață* (= *albeață* 2°) + suf. *-ărișă*.

ALBATROS *s. m.* (Ornit.). *Albatros*. — Pasăre de mare, foarte mîncăcioasă, cu picioarele lăboase și cu cioc gros și adus; trăiește în emisfera australiană. *Visam... Să am cu tine-o casă pe-o margine de*

nălbise pe dracu. CREANGĂ, p. 96. *Muiera a albii și pe dracu.* ȘEZ. III, 32/20.

3°. *Ref. l.* „A se sulemenii”. [Cu plumb ne putem otrăvi] *dacă ne albim pe față.* CALENDARIU (1844), 68.

4°. (Crom.) *Înălbesc* = *produc culoare albă.* MARIAN, CH. 52.

[Ca verb transitiv (II) și: *in(n)albi, nălbi.*] Din pricina rimei se găsește, la BOLLAC, ap. HEM. 734, și o formă, neuzitată de altminteri, *albă* vb. I^a, în aceeași poezie, alături de *albi*.]

— Din lat. *albire (în loc de *albescere*). Pentru sensul I, 4° cfr. sard. *albeskere*, „a se face zău”.

ALBICÉL, -EĂ *adj.* „Un peu blanc”. — Diminutivul lui alb (derivat prin suf. -icel). MARIAN.

ALBICIÓS, -OĂSĂ *adj.* „Blanchâtre”. — Care dă o lumină albă. *Ca omătul de albicios este.* CANTEMIR, IST. 262. *Luna scâpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineții.* ODOBESCU, ap. HEM. 737. *Dun-ga mare, albicioasă, de pe cer.* ȘEZ. I, 233/12.

— Derivat din alb, prin suf. *adj. -icios.*

ALBICIUNE *s. f.* „Blancheur”. — Alb, albeață (1), albime. *Părul lui nu s'au premenit în albiciune* (: „n'est pas devenu blanc”). BIBLIA (1688), ap. CCR. 219. *Albiciunea săpoezii o fin în barbă.* ANTIM, p. 216.

— Derivat din alb, prin suf. abstr. *-iciune.*

ĂLBIE *s. f.* 1°. *Auge, maif, huche.* 2°. *Berceau.* 3°. *Îst d'une rivière.* 4°. *Petite vallée.*

1°. Ca și „copaia”, „câpisterea”, „postava”, „covata”, „troaca”, „molda” sau „molda”, *albia* este un vas de lemn, făcut dintr'un trunchi lungăreț, scobit. În ea se poate păstra ceva (făină, mălaiu), frământă pâinea, dar servește mai ales la spălat, la scaldat, la adăpat vitele și la datul lăturilor la porci, etc. *Albia sau copaia în care se fine mălaiul se numește câpistere* (Pietroșița, în Dâmbovița). *Albia în care se spală cămeșile se zice corăci* (Zăpodeni, în Vaslui). *Copaia se zice postavă; albie este o postavă mai mare, pentru cămeși, adică pentru rufe.* (Rudina, Mehedinți), toate ap. HEM. 738. *Vase mari de lut, ca albiile.* DOSOFTEIU, v. s. 4°. *Au adus o albie cu apă caldă și au spălat pe copil.* AMIRAS, LET. III, 133/1. *Că tu, maică, când m'ai fași, în albie m'ai scaldat.* TEODORESCU, p. p. 438. † *A face pe cineva albie* (sau: *troaca*) *de porci* (sau: *de câni*): „accabler qqn. d'injures, d'insultes grossières”. *Dacă nu urri să sei câmpii... te fac albie de câni.* ALECSANDRI, T. 38. *Cânja îi mai întălni pi flenuța... s'o faci albhiiți de câni.* ȘEZ. III, 143/10. În Bîlca, Bucov. (com. G. Tofan): *L'o batjocurit de l-o făcut albi de câni sau albiu cânilor* (simțindu-se ca un plur. al *adj. „alb”*).

2°. *Albia* servește foarte adesea de „leagăn”, așa încât poate primi și această însemnare. *Puse copilul într-o albie.* ÎSPIRESCU, I. 60. *Să iai băiatul cu albie cu tot și să vii cu dînsul la mine.* CREANGĂ, p. 173. *Femeia... care va seșea pe v'o alvie, va naște fată.* MARIAN, N. 21. *Când legeni albia copilului, fără ca el să fie în ea, copilul moare.* ȘEZ. I, 127/10. † *Fig.* *Din albie* = „din cea mai fragedă vârstă, din pruncie”: „*des la plus tendre enfance*”. ZANNE, p. III, 2. *De la albie până la cocișug să domnească cuvântu dreptului.* JIPESCU, o. 65.

3°. Metaforic. „*Matea unui rău*”. *Dacă un fluviu sau un râu își face un nou curs, părăsind vechea sa albie, această albie se împarte între proprietarii mărginași.* HAMANGIU, C. C. 130. *Apele albiții celei mari se retrăsă cu colbură.* ODOBESCU, ap. HEM. 739. *Se ducea la cadul de la albia unui păraș.* ÎSPIRESCU, I. 122. *Capul Turcului săreă și de-a dura se ducea.* În *albia Nistrului.* POP. (Sibiu), ap. HEM. 738. *Taci, cuce, nu mai cântă, că tu-mi oprești alvia.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 106. † *Mări umflate din al-*

biile lor tea(e). KONAKI, p. 265. *A leși din albie:* „*déborder, inonder*”. PONTERIANT.

4°. (Top.) Tot prin asemănare cu *albia* se dă acest nume și la „adăncătura între două dealuri”. „*Văgăună*” este locul mai jos între două dălmie, adică *albia dintre dălmie* (Bodești, în Vaslui), ap. HEM. 739. [Dial. și: *alvie*.] (Gen.-dat. și plur. *albiu și albiu.*)

— Din lat. *alveus*, „Mulde, Flusbot”: it. *alveo*, fran. *auge*, span. portg. *alveo*. (O formă *albeus e cerută de venețian, tarentin *albi*, piemontez *arbi*, parmizian *arbi*, milanez *albio* etc.). Genul feminin al cuvântului românesc pare a presupune o formă *alvia (neutrul plural din *alveum); fran. *auge* e și el feminin (dar în limba veche era masculin).

ALBIE *s. f.* „Blancheur”. — Alb, albime, albiciune, albeață (1°). Cuvânt rar. *Și-eră părul alb ca omătul și se puneă pre ochi ceață, de albiia lor.* DOSOFTEIU, v. s. 81.

— Derivat din alb, prin suf. abstr. *-ie.*

ALBIER *s. m.* „Marchand ou fabricant d'auges”. — „Cel care face sau vinde albiu”. *Fabricațiunea albiilor eră o specialitate a Țiganilor rudați, pe care până astăzi în unele locuri poporul îi numește de aceea: albiari sau albiari.* (Alimănești, în Olt), ap. HEM. 740. [Dial. și: *albiere*(ă).]

— Derivat din albie, prin suf. nom. agent. *-er* (< *-ariu*).

ALBIU vb. IV^a, refl. „*Se creuser, avoir la forme d'une auge*”. — Cuvânt rar. „*A luă forma unei albiu.*” *Sub nalle coperișuri, care-n margini s'albiese, Galerii cu mari lanterne au comori de plante rare.* ALECSANDRI, p. III, 86.

— Derivat din albie.

ALBIUȚĂ *s. f.* (Entom.) „*Papillon de chou*”. — *Albiuță* = *Pieris Brassicae* = *fluture de varză*, din familia *Papilionidilor*. MARIAN. *Albiuță* = *Pontia brassicae*, *Kohlweissling*. JAHRESBER. XII, 121.

— Derivat din alb.

ALBIME *s. f.* „Blancheur”. — Abstractul adjectival al lui alb (derivat prin suf. *-ime*). „Albeață (1°), alb, albiciune.” *Nici marmura cioplită albime ta nu n'trece.* ALECSANDRI, p. III, 71. *Nu-și încreștește... albinile feței.* COȘBUC, E. 117/10.

ALBÎN, -Ă *adj.* „Blanchâtre (se dit des vaches)”. *Albînă* = *numele unei vaci cu părul alb.* MARIAN. — Derivat din alb, prin suf. *adj. -in*.

ALBÎNĂ *s. f.* (Entom., Bot.) „*L'abeille: Apis mellifica. Il Ophrys: Ophrys cornuta*”.

I. (Entom.) *Căți amă tocmeale în Dumnezeeu cu dragoste nevoescu-se, trudei ceaia dragă a albinelor închisucuse-se, cordei cu HEM. 744.* *Toată albina își apără cășioara.* URECHE, LET. I, 188/1. *Băzuit ca de albine.* EMINESCU, p. 195. *Pricivă, cum albinele culegeau ceara și adunau micrea.* ÎSPIRESCU, L. 381. † *Fig.* *Cu aluziune în activitatea albinei.* *Țărana e albina casei.* ZANNE, p. IV, 664. *Cu aluziune la acul albinei:* † *L-a mușcat albinele de limbă* = *beat* (de nu mai poate vorbi), idem, II, 227.

‡ *Albina* se mai numește *mușcă, biză, băză, găză*, (și: *găză* de miere sau folositoare) și *găzuță*. — *Albina-femeie* se numește *mătcă* (și: *albină lucrătoare, împărăteasă, mumă, mumină, albină împărătească, crăiasa albinelor*), bărbatul: *trântor* (și: *trântore, lăutar, bondar*). — *Albinele* se țin în stup (și: *uleu, ștubelu, știubelu, mătcă, coșniță, cușniță*; pentru terminologia specială v. „stup”). — *Albinele roiesc* (terminologia specială sub „roi”). — *Albinele* *fac miere*, care se depune în fagur (și: *fagor, stredie*), din care se scoate ceara; *fagurul fiert*, din care s'a

stors mierea și s'a scos ceara se numește hoștină (și: boștină, jintiță și băbaș). Apa amestecată cu miere: mursal; iar apa în care se spală vasele în care s'a scurs mierea: mursal (sau: lapte de miere). Din aceasta, după ce s'a lăsat să fiarbă ca mustul, se face miel. — Oul sau puil albinei: cățel (și: puil, verbul: cățeli); materia vâscoasă din care se nutrește „cățelul”: păstură (și: păstrar), iar cea din care se formează „cățelul”: plămadă. Găselnițe sânt niște viermi care se fac în stupii slabi și care mănâncă mierea. — Celulele în care se reproduc albinele și trântorii: căsuici (și: chilioare, chilioțe, găoci, găuri), iar cele în care se reproduc matcele: botce (și: țâțe). — Sunetul produs de albină se numește: bázăit (și: bombănit, bombăit, bombănat, zuzăit, zumzet, văjăit, zbărnaît). ap. HEM. 743—744; MARIAN, INS. 144—147; DAMÉ, T. 119—120.

|| *Albină-mare* și *Albină-de-pădure* (Putna) și *Albină-de-pământ* (Dorotea) și *Albină-țigănească* și *Albină-țigănelui* (Biharia) = „bondar”. MARIAN, INS. 193—195. *Albina-țigănelui* = „gărgăun” (Munt.). idem, INS. 201. | *Albină țigănească* = „viespe”. JAHRESBER. XII, 141.

II. (Bot.) *Albină* = *Frumoasă plantă erbacee din fam. Orchidaceelor...; talpina cilindrică...; frunzele... sânt oblong lanceolate sau lanceolate; florile frumoase, dispuse într'un spic lax, seamănă foarte mult cu o albină, de unde și numirea populară a acestei rari plante... Crește pe locuri argiloase, pe coaste și râpe cu iarbă, sau pe marginea pădurilor, în Măiu-Iunie.* (Scăieni, în Prahova) PANȚU, PL.

— Din lat. *alvina*, cuvânt atestat la gramaticul Caper, cu sensul lui „alvearia”, adică „stup”. Aceeași trecere de sens, de la „stup” la „albinet” și apoi la „albină”, a suferit-o și alb. *blé*, care înseamnă și „stup” și „albină”, iar cuvântul *stup* însuși înseamnă la Aromâni „albină”.

ALBINĂR s. m. „*Apiculteur*”. — Cel care se ocupă cu cultura albinelor; cel ce trăiește din creșterea albinelor. MARIAN, INS. 191.
— Derivat din *albină*, prin suf. nom. agent. -ar.

ALBINĂREL s. m. (Ornit.) „*Gupier*”. — *Albinărelul e una dintre păsările cele mai frumoase de prin țările locuite de Români; el intrunește pe penele sale mai toate colorile, precum albe, roșii, galbene, albastre, castanii, negre și verzi. Nutrețul de frunte al albinărelului sânt tot felul de muste... însă mai ales albine și tot felul de viespi, de unde se vede că-i vin la poporul român și numirile de „albinărel”, „vespar” și „vespariță”. Numit și „furnicarin”. El își face cuibul, de comun, prin borți adânci din fărâmișii apelor. Umblă în cele și strigă, mai cu seamă înaintea unei ploți, foarte tare.* MARIAN, O. I, 60.

[Cfr. *viespar*, *viespariță*, *furnicar*, *prigoare*.]
— Derivat din *albinar*, prin suf. diminutiv -el. (Cfr. span. *abejaruco*, franc. dial. *béjoia*, prov. dial. *abellerola*, sard. *abiolu*; germ. *Bienenfresser*, engl. *bee-eater* etc. HEM. 763.)

ALBINĂRIE s. f. „*Apiculture*”. — Îndeletnicire cu creșterea albinelor, „albinărit (1^a), stupărit”.
— Derivat din *albinar*, prin suf. abstr. -ie.

ALBINĂRIE s. f. „*Grande foule d'abeilles. Rucher*”. — „Mulțime mare de albine”. MARIAN. | P. ext. „Loc cu stupi”. *Mii... de albine... ieșind de prin albinării, zboară de la o floare la alta.* MARIAN, O. I, 58.
— Derivat din *albină*, prin suf. col.-loc. -ărie.

ALBINĂRIT s. n. 1^a. *Apiculture*. 2^a. *Abeillage; împuș sur les ruches*... 1^a. Îndeletnicire cu creșterea albinelor. În ziua de „Alexis”... Români cari se ocupă cu albinăritul... scot... stupii cu albinele. MARIAN.

SE. II, 199 (cfr. stupărit). || 2^a. „Dare pentru stupi”.
— Derivat din *albină*, prin suf. abstr. -ărit.

ALBINĂ s. f. „*Petit abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -el). *Am plecat pe-o călăce, Măntălniu c'o alghineă, Alghina a făcut ceară...* POP. (Transilv.), ap. MARIAN, INS. 174.

ALBINĂLĂ s. f. „*Convalescence; développement*”. — Abstractul verbal al lui *albină* (derivat prin suf. -eală). „Dare spre bine, desvoltare, creștere, învolbare”. RĂDULESCU-CODIN. [Plur. -neli.]

ALBINET s. a. „*Foule d'abeilles*”. — „Mulțime de albine”. MARIAN, INS. 191. [Plur. -neturi și -nete].
— Derivat din *albină*, prin suf. col. -et.

ALBINET - **EAȚĂ** adj. „*Blanchâtre, pâle, blondelet, blond*”. — *Albinet* exprimă toate nuanțele de culori între „albicios” și „galbuie”, însemnând mai cu seamă „palid” și „bălan” și întrebându-se sau mai mult despre oameni decât despre obiecte. *La peliță albenef.* DOSOFTIEU, V. S. 20^b. *Om albenef.* MINIEUL (1776). *Ochii mierăi albinei, adică ochi de șopărlă.* M. COSTIN, LET. 26^{1/2}. *Veghinte albenef de liturgie.* SBIERA, P. S. 100. *Budea-i nalt și albinet.* MĂNDRESCU, L. P. 62^{1/2}. IARNIK-BĂRSEANU, D. 41. *Puica-mi albenoasă Ca și dalba dimineață.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 322. *Furnici... lărând după sine câte un sacșor (— larvă) albine.* MARIAN, O. I, 59.

[Și: *albenef*.]

— Derivat din *albin*, prin suf. adj. -ef.

ALBINI eb. IV^a. 1^a. *Mettre au jour*. 2^a. *Croître, se développer*. 3^a. *Se remettre, entrer en convalescence*. — *Trans* 1^a. *A da la iveală*. 2^a. *A crește, a se învaloa, a se desvolta*. 3^a. *A da spre bine (omul bolnav): A dat Dumnezeu că a început să mai albinească, săracu!* RĂDULESCU-CODIN.
— Derivat din *albin*.

ALBINICĂ s. f. „*Petite abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -ică). MARIAN, INS. 190.

ALBINIOĂRĂ s. f. „*Petite abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -ioar). MARIAN, INS. 190.

ALBINIȘ s. a. „*Endroit riche en abeilles*”. — Loc bogat în albine. MARIAN, INS. 191. [Plur. -nișuri].
— Derivat din *albină*, prin suf. col.-loc. -iș.

ALBINIȘĂ s. f. „*Petite abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -iș). *Măntălniu c'o albinănișă...* POP. (Banat), ap. MARIAN, INS. 174.

ALBINISM s. a. (Pat.) „*Albinisme*”. — Anomalia fizică, care se caracterizează la om prin decolorarea pielii și a părului, Pupila ochiului o roșie, ca la iepurii și la elefanții albi.
— N. din fran.

ALBINIȚĂ s. f. „*Petite abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -iță). *Zboară, scumpă albinăniță, zboară'n sat la mândra mea.* MARIAN, INS. 191.

ALBINIU - **IE** adj. „*Blanchâtre*”. — „Albiu”. MARIAN, CH. 50.
— Derivat din *albin*, prin suf. adj. -iu

ALBINIȘ s. m. „*Albino*”. — Cel ce suferă de albinism.
— N. din fran. (= portug. *albino*.)

ALBINUȘĂ s. f. „*Petite abeille*”. — Diminutivul lui *albină* (derivat prin suf. -uș). *Mă știu pe o scărușă, Măntălniu c'o albinușă, Albinușă face mierea...* POP. (Banat), ap. MARIAN, INS. 178.

ALBINUȚĂ s. f. „Petite abeille”. — Diminutivul lui albina (derivat prin suf. -uș). *Albinușă, unde zbori, Ori te duci tu printre flori?* POP. ap. MARIAN, IBS. 190.

ALBIOARĂ s. f. „Petit auge, petit berceau”. — Diminutivul lui albde (derivat prin suf. -ior). *Dar mamă-sa ce făcă? Pufină apă n'eropea, Și'n albioară mi-o puneă, Și băiatul că-l scăală, În cărpe albe l-înfășă, În albioară mi-l culcă.* ȘEZ. III/17-20.

ALBIOR, -OARĂ adj. „Blanchâtre”. — Diminutivul adjectivului alb (derivat prin suf. -ior). — *De-odată, rotunzi și albiori, Apor la foc de soare doi nufșiri plătitori* ALECSANDRI, P. III, 53. *Cu poalele albioare.* ȘEZ. I, 48/2.

ALBIRE s. f. „Blanchissage, blanchiment. Action de blanchir ou de produire de la couleur blanche”. — Infinitivul lui albi, devenit abstract verbal. (Crom.) *Albire... înălbire sau nălbire = acțiunea producerii colorării albe.* MARIAN, CH. 52. [Și: înălbire, nălbire.]

ALBIȘOR, -OARĂ adj., subst. 1. *Blanchâtre.* II. 1. *Monnaie blanche, d'argent.* 2. *Able, alette.* *Blanquet, blancheille.* 3. *Sorte de champignon blanc. Sorte de raisin. Variété de prunes.*

— Diminutivul lui alb (derivat prin suf. -ișor), uneori substantivat.

I. Adj. „Albuș”. *S'o spâl... Cu scrobeală albșoară.* TEODORESCU, P. P. 308. *Și la față-s albșoară, Albșoare, roșioare, Ca și niște merișoare.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 28. | *Spec. După fața pârului, se dă boulni felurite denumiri și anume: „Bălan”... când e alb la păr; în județul Dolj se zice „Albșor”.* DAMÉ, T. 27.

II. Subst. 1. *Fig.* „Ban de argint”. BARONZI, L. 149/17. *De cinci ori s'o cumpănești. De cinci ori cu gălbiori, De cinci ori cu albșiori.* BIBICESCU, P. P. 277. || 2. (Iht.) Peștele: „Cyprinus alburnus”. În *eleștii dila Oghelștie e tot felu de pește: somn, știucă, albșioară* (Lupșeanu, în Ialomița), ap. HEM. 756. În Ialomița se mai întrebunțeau pe *alocuri și metacitlic „albșoară”... Forma masculină „albșor” e mai răspândită în Oltenia.* (Galeișca și Rispitșii, în Dolj), ap. HEM. 757. | P. ext. În Dobrogea (Ciobanu) „albșoară”... se aplică la toșșii mici, albi, ap. HEM. 757. [Și: albșoară.] || 3. (Bot.) „*Negrișori*” și „albșiori” se cheamă niște bureți...; se fac unii și alții toamna, pe copaci căzuți; munteni îi întrebunțeau la hrană, *frîșii, gălîșii și murașii* (Chiojda, în Buzău), ap. HEM. 757. || *Albșoară* = varietate de „*Vitis vinifera*”. PANȚU, PL. *Albșoară* = varietate de strugure alb, se coace timpuriu îndată după mîșchet. Până să se coacă restul strugurilor din vie, *albșoara* și mîșchetul aproape se stăfîdesc, din care cauză se culeg numai pentru mîșă. Bozbele puțin lunguete, coaja boabei foarte subțire, gustul plăcut și cu un ușor parfum de ananas. (Ilfov, com. A. Georgescu.) || *Albșoara* se mai numește și o varietate de prune, care au atât partea cărnosă cât și pielea ce o învalde de culoare albă-gălbue. (Dâmbovița, Prahova, etc. com. I. Pavelescu).

ALBIȚĂ, -Ă adj. „Blanchi, cheu”. — Participiul lui albi, devenit adjectiv. 1. „Devenit alb”. *Matul mărie de spume-albită.* ALECSANDRI, P. I, 150. *Oasele albite de secăciune.* EMINESCU, N. 25. *Din sulție, din coșuri, din armele albite, Când soarele în unde... Lumina își răsfrînge...* ALEXANDRESCU, M. 29. *Am nu vezi... Lucile n'verzite. De flori înalbite* TEODORESCU, P. P. 75. || 2. „Încăruntă”. *Și tu, la păr albite!* I. NEGRUZZI, II, 18. *Nu zăbubea... la poveștile bătrâne și glumele ale ostașilor înalbiti în bătălie și necei.* EMINESCU, N. 3. *Cu pletele albite.* ALECSANDRI, P. P. 204. || 3. „Văruit, spoit alb”. *O casă de curund albăță cu var.* CANTEMIR, BR. 253/22. De

Pușă... căsușele 'nălbite Lucuce sub a lor malduri. ALECSANDRI, P. III, 39. [Și: înalbită.]

ALBITĂ s. f. (Iht. și Bot.). 1. *Able, alette.* 2. *Alysson à calice persistant.* *Alysson calycinum.* 3. *Alysson incanum.*

Diminutivul substantivat al lui alb (derivat prin suf. -ită). 1. (Iht.) Peștele „Cyprinus alburnus”, numit și „albșor”. (Covurluiu), ap. HEM. 757. || 2. (Bot.) *Mică plantă erbacee din fam. Cruciferelor, frunzele verzi-cenușii... florile galbene, decenții mai lăzriu albe;... fructul o siliculă... cenușiu-stelal-păroasă.* ... *Creste prin câmpii sterile, coline aride și prin locuri pietroase.* [In] *Maui și Lunie.* PANȚU, PL. || 3. (Bot.) O varietate a plantei descrise. v. Ciucuzoară.

ALBITOR, -OARE adj., subst. 1. *Qui blanchit.* 2. *Blanchisseur, celui qui prépare la couleur blanche.* — Adjectivul verbal a lui albi (derivat prin suf. -itor), substantivat adesea. 1. Adj. „Care albește”. *Trei fete... cântătoare. Și de pânze 'nălbitoare.* ALECSANDRI, P. P. 134 1/2. ... *Ori te bate cănt cu boare, Vânt cu boare albitoare?* POP. ap. HEM. 757. || 2. Subst. „Cel care colorează albe”. *O căldare, ca aceea a albitorilor de zahăr.* I. IONESCU, C. 197. | (Crom.) *Albitoriu (albitoare)... înalbitoriu (înălbitoare)... înalbitoriu (nălbitoare): bărbatul (femeea) ce produce culoare albă.* MARIAN, CH. 52. [Și: înalbitor. | Dial. și: -lôriu.]

ALBITORIE s. f. *Endroit où l'on prépare la couleur blanche; blanchisserie.* — (Crom.) *Albitorie... înalbitorie* = Local, unde se produce culoare albă. MARIAN, CH. 52. [Și: inalbitorie.]

— Derivat din albitor, prin suf. abstract -ie.

ALBITURĂ s. f. 1. *Blanchissage, blanchissure.* II. 1. *Matière blanche.* 2. (Au pluriel.) *Linge, lingerie, articles de blanc.* 3. *Monnaie d'argent.* 4. *Blanchaille, blanquet.*

I. Abstr. „Albire”. || II. Concret. 1. (Crom.) *Înalbitură* = materie înalbită. MARIAN, CH. 52. || 2. Întrebunțat numai la plural. „*Rufe*”. *Albiturile și stratele cusute... de femele române.* ODORSCU, I, 480. *Trounele de zestre... eran pline... cu albituri cusute gata.* SLAVICI, ap. TDRG. 14. *Albituri* = orice materie albă, însă mai ales cu privire la pânzături. MARIAN, CH. 52. *Se puse binșor în pat, ca să nu se motolească albiturile.* IPSIRESCU, I, 251. || 3. În graiul hoșec. „Ban de argint” (cfr. albșor). BARONZI, L. 149/17. || 4. *Pai de pești din genurile Abramis și Blicca, amestecătură de pai de cosac, plătică, corbancă, etc. (com. Dr. Antipa).* [Plur. -turi.]

— Derivat din alb, prin suf. abstr. -itură.

ALBIU, -IE adj., adv. „Blanchâtre. D'une couleur blancheâtre”. — „Albiu, albicios”. 1. Adj. 2. *Căci cu cănaș și cu măhrene albiu.* CUV. D. BATR. I, 195. *Cavută cu ochii tăi, de vedzi pârșii și arelă... albiu și pestriți și cenușii stropiți.* DOSOFTEIU (a. 1683), ap. HEM. 726. *Albiu nor se duce.* C. NEGRUZZI, II, 132/22. *Se văd satele pierdute sub căbucii albi de fum.* ALECSANDRI, P. III, 10. || 2. Adv. *Ei zărește O biserică măreață, Strălucind albiu prin ceață.* Idem, P. II, 34. [Dial. și: albiu.]

— Derivat din alb, prin suf. adj. -iu.

ALBIUȚĂ s. f. = albioară. Diminutivul lui albde (derivat prin suf. -uș). *Pe soră-tu... o nișnem acasă pe prispă, într'o albiuță.* CREANGA, A. 20. [Și: albiuță.]

ALBOARE s. f. „Lueur blanche”. — „Lucire albă”. *Pe cer fugărit-a culîmpede-alboare Zina pe-al nopții n-tunerice.* COȘBUC, E. 84/22. *Că-î pământul ca un mîșnoiu, și un felu de alboare, ca apa, prin prejurul lui.* SBIERA, F. S. 91/22.

— Lat. *albor*, -*orem*; ital. *albore*, „albime, alboare”, franc. (dial. de Morvan) *abôr*, cfr. sard. *avorre*, „auroră” (contaminat din *alborem* și *avorra*).

ALBUIU, -OĂIE *adj.*, *subst.* 1°. (*Très blanc* (se dit de la couleur des chiens et des porcs). 2°. *Blanchâtre*. Il 1°. *Porc blanc*. 2°. *Able, ablette*. — I. *Adj.* 1°. Augmentativul lui „alb”. *Cânele alb ca neaua* [se zice] *alboiu*, (Hateg, Transilv.), ap. HEM. 759. *Porcii albi-bălai se zic „alboi”*. (Vermeș și Borlova, în Banat), ap. HEM. 759. || 2°. În Sălajiu, unde suf. -*iu* a fost înlocuit prin -*oiu*: *Alboiu = albinu*. VAIDA. || *Subst.* 1°. *Alboia în paie, ghioci ce e?* [= Oul] GOROVEI, c. 265. || 2°. (Iht.) *Alboiu* se numește în Banat (Măidan) peștele „Cyprinus alburnus”, cunoscut prin alte locuri sub numele de „albișor, albișoară, ablișoară”, ap. HEM. 753.

ALBUIET, -IEATĂ *adj.* „*Bleudité*”. — „Albăstru”. *Albuiet = blăulitch*. (Curtici, în Ungaria). JAHRESBER. IV, 325. [Pronunțat: *albiuēt*.]

— Derivat din *albiu*. Suffixul -*et* se reduce, după toată probabilitatea, la o formațiune analogă din pluralul -*eti* (cu sing. -*et*). Pentru sens, cfr. *albastru*.

ALBUIU, -UIE *adj.* „*Blanchâtre*”. — Diminutivul lui alb (derivat prin suf. -*uiu*). Cercăianul *albiu* din pe cer. SBIERA, p. 6.

ALBULËT, -EĂTĂ *adj.*, *subst.* 1°. *Blanchâtre*; 2°. *Aubier*. 1°. *Adj.* Diminutivul lui alb (derivat prin suf. -*uleț*). „Albeț (1°)”. MARIAN, CH. 50 || 2°. *Subst.* „Albeț (2°), alburn”. *Șindrita se face numai din partea lemnului care se numește albuluțiu (= aubier) și care se află între scoarță și inima lemnului*. I. IONESCU, M. 396.

ALBŪM s. a. „1°-2°. *Album*”. — 1°. O carte cu foi albe, pentru scris în ea versuri, cugelări, proprii sau ale altora, note de muzică, pentru schițat desenuri, etc. *Copiază din albumul meu chiar spunerea doamnei B. C. NEGRUZZI*, I, 43. *Albumul? — Bal mascat cu lume multă*. EMINESCU, p. 296. || 2°. *P. ext.* Carte legată, pentru păstrat în ea fotografii, gravuri, mărci și cărți postale, etc. [În Transilv., după germ., accentuat și: *album*. Plur. -*bumuri* și -*bume*.]

— N. din fran. (= lat. *album*, neutrul *adj.* *albus*, „alb”).

ALBUMEALĂ s. f. (Bot.) „*Patte-de-lion, pied-de-lion*: *Gnaphalium Leontopodium*”. — Mică plantă erbacee alb-păroasă din familia Compositelor, frunzele... ascuțite..., inflorescența alb-gălbuiă, compusă din multe capitule cu numeroase flori masculine și femele... [Crește prin] pășuni stâncose în regiunea alpină [în] Iulie-August. [Se mai numește:] *Floarea-doamnei, Floarea-domniței* (Piatra Craiului); *Floarea reginei* (Bucoci, Ciahlău), *Flocoșele, Tudeliță* (Mold., Ciahlău), PANTU, pl. și *Albumiță* (Bucov.). WEIGAND, B. B. 94.

— Presupune un primitiv *albume, din lat. *albumen*, „albime”: ital. *albume*. De la acesta a fost derivat, prin suf. dim. -*ită*, *albumiță*, iar acesta a fost schimbat în *albumeală*, probabil sub influența lui *albeală*.

ALBUMEN s. a. (Bot.) „*Albumen*”. — Substanță care învâle embrionul unor grăunțe și-l hrănește în timpul germinăției.

— N. din fran. (= lat. *albumen*, „albușului”).

ALBUMINĂ s. f. (Chim.) „*Albumine*”. — *Albumina* există în albușul oului și în serul sângelui... Încălzind soluțiunea sa până la 70°, ea se coagulează. FONI, CH. 386.

— N. din fran.

ALBUMINOID s. m. (Chim.) „*Albuminoide*”. — Care e de felul albuminei; nume dat substanțelor azotate animale și vegetale.

— N. din fr. (= fr. *albumine* + gr. *ειδός*, „formă”).

ALBUMINÓS, -OĂNĂ *adj.* „*Albumineux*”. — Care conține albumină.

— N. după fran.

ALBUMINURIE s. f. (Pat.) „*Albuminurie*”. — Boală de rinichi, în urma căreia urina conține o mare cantitate de albumină.

— N. din fran. (= fran. *albumine* + gr. *ουρία*, „urină”).

ALBURIȘĂ s. f. (Bot.) = *albumeală*. *Moșia regală Broșteni... este așezată în partea cea mai frumoasă a râului Bistrița — acolo unde sânt vestitele „Chei” și „Toance”... și unde se înalță de către Bucovina legendarul „Rorû” cu „Pietrele Doamnei”, ...și „Taraștele” cele stâncoase și împodobite cu floarea-reginei (albumiță, lănrăică). POPOVICI-KIRILEANU, B. 22.*

ALBURI rb. IV°. „*Répandre une fleur blanche, blanchoyer; recouvrir légèrement d'une poudre blanche, saupoudrer*”. — „A străluci ca alboarea”. *Călea robilor albură pe cerul liniștit*. DDRF.

— Derivat din *alboare*.

ALBURIT, -Ă *adj.* „*Légèrement recouvert d'une poudre blanche, saupoudré*”. — Participiul lui *alburii*, devenit adjectiv. *Vă zăresc sculați din car dimineața, brumați ori alburii, dă păreți că sântefi d'o sută dă ani*. JIPESCU, O. 75.

ALBURIU, -IE *adj.*, *subst.* 1°. *Blanchâtre*. 2°. *Nom de chien blanc*. — 1°. „Albiu (= strălucitor)”. *Fărăcraie alburii ieșeau pe acolo din pământ*. ODOBESCU, III, 184. *Pe bolta alburie o stea nu se arată*. EMINESCU, p. 26. *Popor lângă popor, că prin neguri alburie se strerăd și se prefac în întinș* „*upărăție*”. idem, 236. || 2°. Nume de câne alb. JAHRESBER. XII, 158.

— Derivat din *alboare*, prin suf. *adj.* -*iu*.

ALBURN s. a. (Bot.) „*Aubier*”. — Pătura de lemn, de obicei albă, dintre scoarța și inima copacului. „Albet (2°), albulet (2°)”. [Pl. — *burnuri*.]

— N. din lat.

ALBŪS s. a. „1°. *Blanc de l'oeil, sclérotique*. 2°. *Blanc d'oeuf, glaire, aubin*”. — 1°. „Albul ochiului”. *Ochii cu albusurile în sus își întoarce*. CANTEMIR, 187. 79. *Ochii tăi îi cu albuș* Școala junii din culcuș. HODOȘ, p. 68. || *Albușul oului =* „partea albinoasă a oului”. *Leac de curățirea petelor de vară: Ia două albușuri de ouă proaspete..., bate-le... și amestecănd-le cu... apă de obraz, să se vade petele cu aceasta*. PISCUPESCU, O. 303. [Plur. -*bușuri*.]

— Derivat din alb (= lat. *album oculi, ovi*, cfr. port. *alvo*, „le blanc de l'oeuf”, sard. *arbu*, „le blanc de l'œil”), prin suf. -*uș*. (Cfr. rus. *бѣ-гъсъ*, „albuș de ou”).

ALBUȘĂU s. m. (Iht.) „*Sorte de poisson*”. — *Albușăi = niște pești*. SEZ. V, 25/15.

— Derivat din *albuș*, prin suf. aug. -*ău*.

ALBŪȚ, -Ă *adj.*, s. f. „1°. *Blanchâtre*. 2°. *Jument blanche, rose, haridelle*”. — Diminutivul lui alb (derivat prin suf. -*uț*). 1°. *Adj.* *Așă de curățică și de albuță*. SBIERA, p. 298/15. *Albuță ca lebăda*. MARIAN, O. II, 358. *Măghiran de cel albuț*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 315. || 2°. *Subst.* Diminutivul ironic al lui *albă* = „iapă albă, mățoagă” *A pus la căruță Scumpa lui Albuță*. MARIAN, SA. 267.

ALCĂ s. f. v. halcă.

ALCĂIC, -Ă adj. (Metr.) „Alcaïque”. — Vers alcaic: o formă de vers antic (compus dintr-un iamb sau spondee, un iamb, cezură și două dactile). *Strofă alcaică*: strofă, ale cărei cele două întâi versuri sânt alcaice.

— N. din lat. *alcaicus* (după numele poetului Alceu).

ALCALIN, -Ă adj. (Chim.) „Alcalin”. — Care are proprietățile alcaliului, care ține de clasa alcaliului. *Polaziul și so-liul, constituie o clasă cunoscută sub numele de clasa metalelor alcaline*. PONI, CH. 196. — N. din fran.

ALCĂLIU s. a. (Bot. și Chim.) „Alcali”. — 1°. Plantă marină care, transformată în cenușă produce cea mai importantă substanță alcalină, soda. | 2°. Compus chimic care are rol de bază în prezența acizilor, în săruri. [După fran. accentuat și: *alcali*.]

— N. din fran. (= arab. *al-qali*, plantă din care se extrage soda.)

ALCALIZĂ vb. 2°. (Chim.) „Alcaliser”. — A scoate la iveală partea alcalină a unui corp; a face alcalină o substanță oarecare.

— N. din fran.

ALCALOID s. m. (Chim.) „Alcaloide”. — Compus organic înzestrat cu proprietăți alcaline.

— N. din fran. (= alcali + gr. *ἰδωσ*, „formă”).

ALCĂM s. a. „Savoir-faire, ruse”. — „Apucătură, viclenie”. „Ne-am confundat și ne chinăm în năpăstie vrăjmașului și în alcămurile lui. CORESI, ap. HEM. 768. *Alcăm*—apucătură, astuție, nod în corbă, nod în fașle. VAIDA. *Alcăm*—pont, figură. „Acasta-i om cu multe alcămuri”, adică cu multe ponturi. HUNGARIU, N. [Plur. *-edumri*.]

— Din ung. *alkalom*, „ocaziune, prilej”. Pentru trecerea de sens cfr. „a găsi cuivă prilej” (adecă „de certă”).

ALCĂTEEALĂ s. f. „Arrangement, organisation, combinaison, agencement; constitution, composition, structure; construction”. — Abstract verbal (derivat prin suf. *-eală* din *alcătui*). „Nimeni nu poate precede toate lipsurile unei legi, când se face alcătueala ei”. Concretizat: *În vârful satului, adică la cel mai înălțat loc, este o alcătueală, pe care Sărăceniții o numesc „biserică”*. SLAVICI, N. I, 9. [Plur. *-eli*.]

ALCĂTUI vb. IV°. „I. 1°. *Créer; composer, rédiger*. 2°. *Faire, construire, agencer, combiner*, (refl.) *se transformer, se conformer*. 3°. (Se) *composer, (se) former, (se) constituer*. II. *Arranger, ranger, insérer, disposer*.”

I. *Alcătui*, înseamnă „a face, a da ființă unui lucru”; de aceea, la scrierilor vechi și la popor, exprimă unele nuanțe de sens pentru care în literatura mai nouă s’au introdus neologismele „a crea, a compune, a redacta, a construi, a combina, a forma, a constitui”.

1°. *Trans.* Se dă existență unui lucru printr-un act de creație. „A crea, a da ființă, a plăzmuți”. [Dumnezeu] *alcătuiind pământul, cerul, stelele și luna, Este tare și puternic*. KONAČI, P. 272. *Materia, învârtindu-se neînecat, a alcătuit acest trup al nostru*. MARCOVICI, C. 12^{1/2}. | Operele literare, fiind și ele niște creații, *alcătui* poate fi întrebunțat în acest caz cu sensul de „a scrie (o operă), a compune, a redacta”. *Istoria Ardeului atunci o alcătuea*. P. MAIOR, IST. 19. *Cu ce dascălăcuști, Apă carte-alcătuești*. PANN, P. V, I, 7.

2°. Ființa unui lucru se dă printr-o combinare, o întocmire din altele, sau o transformare. *Trans.* „A

construi, a clădi, a întocmi”. *Avă mare dorință să alcătuiască vreau caie*. DRĂGHICI, R. 44. *Au împletit mătășe tinere și, alcătuiindu-le în chipul unui paner întins, au pus un băf. idem, 57.* | *Refl.* „A se transforma, a se întocmi, a se proface”. *Subț gardul din afară bine aproape se lipi și acela ca mortul se trânti; ... apă alcătuiindu-se și mulcomina, pă-mânt trântindu-se, celalalt [li căută]*. CANTEMIR, IST. 59. *Este cămășii mai lesne preîn urechile acului [a putea treace] a se alcătui, decât bogatulă a se spăși*. CORESI, ap. HEM. 772.

3°. *Trans.* și *Refl.* Ființa care se dă unui lucru nou se face prin compunere din alte lucruri. „A (se) compune, a (se) forma, a (se) constitui”. *Firile ce alcătuesc lăcașul paianjănului sânt mai tari decât legăturile ce ne apropie de ferice*. MARCOVICI, C. 16^{1/2}. *Auditorul se alcătuea mai ales din dame bătrâne*. C. NEGRUZZI, I, 5. *Înșiră pietrele și alcătui numele copilului*. ISPIRESCU, I. 134. *Alăta sânge mohořit curse, încât se alcătui o ballă*, idem, L. 138. *O răzășie destul de mare, casa bătrânească cu loată poajștea ei, o vie cu livadă frumoașă... alcătuea gospodăria babei*. CREANGĂ, P. 3.

II. *Alcătuirea* poate fi și acțiunea premergătoare unei compuneri, adică „orânduirea, așezarea, întocmirea”. În acest caz cuvântul acesta înlocuiește, în literatura veche și populară, neologismele: „a aranja, a dispune”. *Trans.* *Odihnește toate sufletele carele s’au pristăit... intru nădeajdea invierii... și le alcătuiște numele lor în cartea vieții*. IOAN DIN VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 771. | *Abol.* În partea finții meu Costachi alcătuesc să fie casele din Iași. URICARIUL, XI, 358^{1/2}.

[*Alcătuesc*, rar: *alcătuiu*: *Atuncea alcătui cumuna cea dumnezească*. ȚICHINDEAL, P. 252.]

— Din ung. *alkotal*, „a crea, a face, a rândui”.

ALCĂTUI vb. IV° refl. „1°. *S’entendre, tomber d’accord, convenir*. 2°. *S’unir, s’allier*.”

1°. Cuvântul acesta e deosebit de cel precedent; sensul său fundamental este „a se înțelege, a se învoi”, mai ales în urma unei „toțemeli”. *Mustelriului nu se cade să-i spu din cuvântul d’întăiu preful cel hotărât, ci să-i lași ceva nădejde, ca să aibă postă a-și fâgădui vr-un preș, și așa, înec înec, vâ ceși alcătui*. PRĂVILA BRAȘOV (1837), XVI. [Păritul trebuie] să aibă vreme să se alcătuiască cu jăluitorul. PRĂVILA (1814), 9. *Ceretează pentru vreo corabie... și... le alcătuește ca să te ducă acasă*. DRĂGHICI, R. 14. *Făr a mai sta pe gânduri, m’am dus de grabă, de m’am alcătuit cu vianțiera ca să-i iau locul*. ALECSANDRI, T. 931. *Leu, lupu, vulpea și cănele odă!*... *S’am fost alcătuit*. *Cu toții intrunui Să umbra la vânat*. DONICI, P. 33.

2°. Rezultatul înțelegerii este de multe ori „întovărășirea, unirea”. *Arzându-te de dragostea curatilor fecioare, printr’însa te-ai alcătuit cu Ziditorul oamenilor*. MINEIUL (1776), 8^{1/2}. *Văzându-l că se alcătuește cu Muscarii și cu alți nemici ai împărășiei turcești, l-au dat în mână împăratului*. ȘINCAI, III, III, 243^{1/2}.

[În Sălagiu există un cuvânt, care pare a avea aceeași origine: [Mă] *alcăzesc* = mă întocmesc cu cineva asupra prefului vreunui lucru. VAIDA.]

— Din ung. *alkudni*, „a se tocmii”. (Iacea.)

ALCĂTUIȚĂ s. f. = alcătueală. *Alquitectura* = *compositio, structura*; *der Bau, die Zusammensetzung*, „făgung, lb.”

— Derivat din *alcătui*, prin suf. abstr. *-iță*.

ALCĂTURE s. f. „*Création, œuvre, composition, construction, organisation, disposition, arrangement, agencement, constitution*”. — Infinitivul lui *alcătui*, devenit abstract verbal. „*Facece*”, *Trifoiul... se amestecă și cu alte semințe de fân întru alcătuirea înașurilor*. I. IONESCU, C. 37. „Creațiune poe-

tică, operă". Și-au împodobit condeii cu înfrumusețate alcătuirii. E. VĂCĂRESCU, IST. 245/2. | „Organizație”. În oraș nefund nici o alcătuire de rânducă... este fără indoire păgubire. (Mold., a. 1813), URICARIUL, I, 198/1. | „Dispoziție (administrativă sau legislativă), întocmire, măsură”. Această [mărire a birului] s'au găsit a fi alcătuire aspritoare. (Mold., a. 1814), id. I, 38/1. | „Intocmire regulată”. Nici la trup are alcătuire, nici la viață ereo socolă. v. c. CANTEMIR, IST. 148. | „Constituție, structură”. Pământul moșiei Broșteni face parte, ca vdrăd și alcătuire geologică, din două mari împărțiri. POPOVICI-KIRILEANU, B. 23.

ALCĂTURE s. f. „Arrangement, consentement, accord, contrat”. — Infinitivul lui alcătuî, devenit abstract verbal. „Tocmeală, învoire, contract”. Pravila serie, că fără alcătuirea prefului, rănzare nu se face. PRAVILA (1814), 41. Alcătuirii între autori și tipografi. URICARIUL, IV, 307/2. Apoi nelintăreiat. Să'nchei alcătuire cu vreau advocat Din cei vestiți la gră. I. NEGRUZZI, II, 30.

ALCĂTUÎ, -Ă adj. „Arrangé, combiné, construit; réglé; constitué, formé, composé; institué; agencé (avec art)”. — Participiul lui alcătuî, devenit adjectiv. „Făcut, clădit”. Un chioșc alcătuî din frunze. DRĂGHICI, B. 160. | „Redactat, scris”. Calendariu... acum înfăș româneste alcătuî. CALENDARIU (1814), 1/1. | „Compus, format”. Norodul acesta este alcătuî de două neamuri. BELDIMAN, N. P. II, 156. Piatră alcătuî din pucioasă și var. I. IONESCU, C. 37. Comisiune filologică, alcătuî numai din membri aleși din Ardeal. ODOBESCU, I, 489. Spiritul femeesc este alcătuî de trei părți din iad și una din raiu. ALECSANDRI, T. 296. Omul e alcătuî din trup și suflet. SEZ. III, 230/1. | „Instituit”. Este alcătuî la târgul Ocnilor în adins doftor. URICARIUL, II, 184. | „Împodobit” (= așezat frumos, cu măiestrie). Am a zice... puține cuvinte, nu cu obrăznicie, ci cu multă curerie, nu cu vorbe ritoricești și alcătuie, ci cuvinte smerite și prostice. ANTIM, P. 188.

ALCĂTUÎTÖN, -ÖARE adj. „Qui arrange, forme, compose, agence; constituant, constitutif”. — Adjectivul verbal al lui alcătuî (derivat prin suf. -tor). Făcându-se socotînși alcătuioare... pentru buna rânducă și urmarea ei. URICARIUL, I, 333/2. [† și dial.: alcătuîtoriu.]

ALCĂZI vb. IV°. v. alcătuî.

ALCHİMİK, -Ă adj. „Alchimique”. — Privitor la alchimie. [S]: alhımık.] — N. din fran. (lat.-med.)

ALCHİMIST s. f. „Alchimiste”. — Știință ocultă (din evul mediu) a transmutării metalelor, care amestecă procedurile chimice cu o pretinsă artă sacră, urmărind descoperirea pietrei filosofale, adică a unui mijloc de a transforma metalele în aur și a găsi un remediu universal pentru prelungirea nesfârșită a vieții. Alchimia a dat naștere chimiei. [S]: alhımiste.] — N. din lat.-med. alchymia sau alchemia (= arab. al-kımiya, „chimia”).

ALCHİMIST s. m. „Alchimiste”. — Persoană care se îndeletnicește cu alchimia. Nu ucinică, ci didascală alhımistilor iaste. CANTEMIR, IST. 45-46. Tremurând că vom fi ucis de lucrarea mea, ca alhımistul de otrava sa. C. NEGRUZZI, III, 407. [La CANTEMIR pluralul e -nısti, deci neasimilat încă cu-ventelor românești. | S]: alhımist.] — N. din lat.-med.

ALCOOL s. n. (Chim.) „Alcool”. — Lichid volatil care ia foc ușor și care se găsește în vin și în unele

substanțe zaharose care au fermentat, și din care se extrage prin distilare. Popular: „spirit”. | P. ext. Compus analog, capabil de a se combina direct cu un acid spre a forma un eter (s. v.). Alcoolurile... care sânt corpuri organice, disolvec numai cu seamă substanțele organice. PONI, CH. 11/1. [După pronunțarea germană și: alcohol. | Plur. -oluri. | Cfr. spirit.] — N. din fran. (= arab. al-qohol, „antimoniu porfirizat”).

ALCOOLĂT s. m., s. a. (Farm.) „Alcoolat”. — Medicament lichid care se obține prin distilarea spiritului peste substanțe aromatice. Alcoolat de mentă. — N. din fran.

ALCOOLIC, -Ă adj., subst. „Alcoolique”. — 1°. Adj. Care conține alcool, „spirtos”. Băuturi alcoolice. 2°. Subst. Persoană atinsă de alcoolism, „betiv”. [După pronunțarea germană și: alcoholic.] — N. din fran.

ALCOOLISM s. m. sing. tant. (Pat.) „Alcoolisme”. — Stare bolnavă produsă de consumarea abuzivă a băuturilor alcoolice. [După pronunțarea germană și: alcoholism.] — N. din fran.

ALCOOLIZĂ vb. I^o. „Alcooliser”. — Trans. 1°. A face (un lichid) alcoolice prin producere sau adăgare de alcool, a amestecă cu alcool. | 2°. Trans. A face pe cineva alcoolice. Refl. A bea peste măsură și în mod permanent băuturi spirtoase. [După pronunțarea germană și: alcoholisé.] — N. din fran.

ALCOOLIZĂRE s. f. „Alcoolisation”. — Infinitivul lui alcooliza, devenit abstract verbal. 1°. Producere sau adăgare de alcool într'un lichid. | 2°. Producerea unei stări alcoolice la o persoană. [După pronunțarea germană și: alcoholisier.]

ALCOOLIZĂT, -Ă adj. „Alcoolisé”. — Participiul lui alcooliza, devenit adjectiv. „Amestecat cu alcool, plin de alcool”. [S]: alcoholizăt.]

ALCOOLMĒTRU s. m., s. a. „Alcoolomètre, alcoomètre”. — Instrument care servește a determina cantitatea de alcool conținută într'un amestec de apă și alcool. [S]: alcoomètre; Rachiuri măsurate cu alcoometrul. I. IONESCU, P. 150. | Cfr. densimetru.] — N. din fran.

ALCÖV s. a. (Arhit.) „Alcöve”. — O înfundătură făcută în perețele unei camere, spre a se pune acolo unul sau mai multe paturi. În năvălie, răstignită, cu pânza morții pe față, ca într'un alcov adormită. KONAKI, P. 195. În fund un alcov cu perdele și pat. C. NEGRUZZI, III, 489. [Plur. -covuri și -coave.] — N. din fran. (= span. alcoba, din arab. alkobba, „camera de culcare, iatacul”).

ALDĂMĂȘ s. a. „1°. Pot de vin, le vin du marché, boisson offerte, en sus du prix convenu, à la conclusion d'un marché ou d'une affaire. 2°. Pourboire”. 1°. Băutura cu care „se cinstesc” cei prezenți la încheierea unui târg, a unei învoielii, sau în vederea unui câștig. [De obicei] se dă de vânzător două părți și de cumpărător o parte. (Călinești, în Prahova), ap. HEM. 780. Au mere să pețască, obicei cum este. Priviră, vâzură, vorbiră de față, Și se învoiră... Acuma rămase să beă aldămașu. FANX, P. V. II, 136. Când m'oiu vedea scăpat și de odrasla asta de Olleni blestemați, o să mi se mai veselească inima în mine. Acuma chiamă pe picineri și să le bem aldămașul. ODOBESCU, I, 83. Am și băut a-dalmaș la cărciuma lui Badaca. C. NEGRUZZI, I, 306. Mai dinioară l-am văzut îmblând prin târg

cu *colul subsuoară, după cumpărăt sumani, cum îi e negustoria; și trebuie să fie pe aici undeva, ori în vreo dugheană, la bătut adălmășar.* CREANGĂ, A. 58. Cumpărătloarea... *dă banii și pe urmă cineștele adalmășar cu căduștoarea.* Adălmășar constă din *rachiu fierț.* ȘEZ. IV, 230. †† *Bun de aldămas i se zice celui care și-a cumpărat ceva nou (mai ales haine), celui care a izbutit în vreo afacere, etc.*

2°. La Românii din Ungaria are și sensul de „baeșiș”. *Aldemash = domnu.* ANON. CAR. *Aldămasu = ...danie pentru ceva fotosis: congiarium, corollarium, vulgo discretio...; das Trinkgeld, Trinkgeld.* L. B. *Aldămas = banii ce se dau cuișă pentru un serviciu oarecare, drept cinșă, baeciș.* VAIDA.

[În Mold. se întrebuintează forma metatezată: *aldălmăș, adalmăș.*]

— Din ung. *aldomás*, idem (din *aldani*, „a binecuvânta”, cfr. *aldul*).

ALDĂMĂȘAR s. m. † „*Celui qui prend part à un aldămăș și figure, le plus souvent, comme témoin à la conclusion d'un marché.* — Părtaş la aldămas, servind tot de odată ca martor. *Aciașta moșia căduț-am cu ștreia megișilor de în sus și de jos, fost-au și aldămășarii, care să vor iscăli mai jos.* (Prahova, a. 1596). CIV. D. BĂTE. I, 67. *Aldămaseriu = praesens mercipolui, combibens e mercipolui; der bey dem Aldamash gegenwärtig ist, und aus dem Kauftrunke trinkt.* L. B. [† † -șiriu. Și: *aldămășeriu.*]

— Derivat din *aldămas*, prin suf. nom. agent. -ur.

ALDĂNĂ s. m. „*Chavre femelle.* — La cănepoa de sămânță, după ce se uscă, în unele sale se zice cănepă, în altele alțan. (Poiana de sus, în Dâmbovița), ap. HEM. 774. În Moldova se dă numele de hal-dan individului femiesc de „*Cannabis sativa*”, adică, cănepei femile care produce sămânța și care în Transilvania se zice „cănepă de toamnă”. BRĂNZĂ, ap. HEM. 774. [Și: *hal-dan, hlan-din.* HEM. 775.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *handur*.)

ALDĂȘ s. m. sing. tant. „*Bénédiction, bonheur.* — Numai în Ungaria. *Aldas = benedictio salus, felicitas...; der Seegen, das Heil.* L. B. *Aldăș = har, dar, binecuvântarea lui D-zeu.* VAIDA. *Aldăș = binecuvântare.* POMPILU, III, 1004. *Moșneagul... vădând apă aldăș de față, o tuă în brațe, o sărută în față și plecă cu ea la boșa lui.* idem, ap. TDRG.

— Din ung. *aldăș*, „binecuvântare”.

AL-DĂTĂ adv. v. altă dată.

AL-DE art. inv.

Al-de, pus înaintea unui nume propriu sau a unui cuvânt care înlocuște numele propriu, arată pluralul acestuia. Nevoia de a se exprima pluralul unui nume de persoană se observă mai ales în trei cazuri:

1°. Prin plural se exprimă familia cuișă sau persoanele care sânt reprezentate prin cineva. Când spunem: *Mă duc la Popescu* intenția noastră e a-l întâlni pe Popescu și, deocamdată, numai pe el; când spunem însă: *Mă duc la Popoști* nu voim să întâlnim chiar pe Popescu, ci mai ales pe cei care locuiesc împreună cu el, pe cei care sânt reprezentați prin capul familiei: Popescu. Spiritul limbii române se opune însă unui plural al numelor de botex și nu putem spune: *Mă duc la Ioani.* În cazul acesta poporul circumserie: *Mă duc la al-de Ioan.* Cel mai vechiu exemplu de întrebuintare aceasta a lui *al-de* îl găsim la DOSOFTEIU, ap. HEM. 788: *Ingerul Domnului se pogori îndată la cei cu al-de Azaria în cupuriu (= Ingerul Domnului destine deprună cu Azaria-feciorii în cupuriu, COREȘI; = Ingerul Domnului deprună cu soții Azariei pogori în cupuriu. SILVESTRU, 1651). Îl vedeă lucrând, când la al-de neica Burcică, când la aleșii ori la frunțășii satului.* ISPIRESCU, L. 206. Mai lămurit: *Al-di*

nea Coman ăștia sânt oameni de ispravă. (Lușpanu, în Ialomița), ap. HEM. 787. | Aceiași funcțiune o are *al-de* când stă înaintea numirilor de rudenie. *Ajung cu are acasă și-o bag la al-de tata.* BOLIAC, ap. HEM. 787. — „*Unde te duci, Ioane?*” — „*Mă duc la... al-de nașă.*” (Târgul-Bujor, în Covurlui), ap. HEM. 786. Astfel e de deosebite între: *M'am vorbit cu frate-mieu Dumitru să cumpărăm o vie* (poate fi fără să știe neavastă sa) sau: *Ne-am vorbit cu frații miei să cumpărăm o vie* și: *M'am vorbit cu al-de frate-mieu Dumitru să cumpărăm o vie* (cu consimțământul sau cu știrea nevestei sale).

2°. Poporul român circumserie cu predilecție, din modestie și din precauțiune, cele ce are de spus, fie că întrebuintează expresiuni cu conținut cât mai larg, fie că adaugă în vorbire particule care slăbesc preciziunea frazei. Deși țărănul are bunăoară intenția să meargă la jude, întroat fiind unde merge, el va răspunde sau „până la jude”, ca și când s'ar opri în prag, sau „la al-de judele”, ca și când nu l-ar căuta chiar pe judele, ci pe cei ce locuiesc cu el. *Pe la noi... nu se zice nici o dată „mă duc la nănaș”, „mă duc la julele” și alte fraze analoge, ci totdeauna, după prepozițiune, se pune cuvântul „an-de”: „mă duc pân' la an-de nănaș”, la an-de judele” etc. (Rucăr, Sâmbăta-de-Jos, Sâmbăta-de-sus, comit. Făgăraș), ap. HEM. 786. Tot așa trebuie privită ca un plural de maiestate construcțiunea întrebuintată de o țărăneă, care, vorbind de bărbatu-său, întrebă pe un drumet: „*Nea Mitre, ai întâlbit pe ale drumuri pe al-de dumnea-lui?*” DELAVRANCEA, s. 216. Astfel se explică întrebuintarea lui *al-de* atunci când nu poate fi vorba de un plural, precum: *Acuma rămase să bea aldămășul D'altă caseră, soeru și de al-de nașul.* PANN, P. V. II, 136. Când îl zică al-de mă-să... mură și iuvie de bucurie. ISPIRESCU, I. 130. *Nu voiu să plece al-de neica, până nu m'o iertă.* CARAGIALE, T. I, 54^{1/2}. *Pe la noi, la mamă se zice „mnică”, la mamă-mare: „al-de bătrâna.”* (Măceșul-de-Jos, în Dolj), ap. HEM. 787.*

3°. Pluralul numelor proprii se mai întrebuintează și atunci, când le privim oarecum ca apelative, fiind reprezentatele prin excelență ale unor anume însușiri (cfr. ital. *i Catoni*, franc. *les Catons*, span. *los Catones* = judecătorii severi în privința moravurilor). Și în cazul acesta, limba română, pe lângă întrebuintarea pluralului, ca celelalte limbi române (cfr. „Un băietan mai răsrîrit citește frumos; toți aseultă cu evlavie, înimele bat mai tare, ochii se umezesc de lacrimi: prin glasul lui sonor și cald vorbea Bălceștii și Bolintineții”. VLARUȚĂ, SĂM. I, 33.), poate întrebuintă și forma de plural cu *al-de*, punând pe *al-de* înaintea singularului precedat mai totdeauna de partitivul „de”. Sensul lui *al-de* e în cazul acesta: „de felul lui X, unii ca X: *În Divanul ad-hoc, erau boieri de toată mână; ...și mai învâțați, și mai nevădași, cum îi apucase timpul.* Întră creștii din urmă erau de-al-debătrânilu Alecu Foreșcu, poreclit și Tololoiu. CREANGĂ, A. 152. *Îi cer ca să le căute d'al-de viteazul Mihaiu, Trăgând în arșină o dată să zică zece din grain.* PANN, s. 1, 25. *De pe la de-al-de Chioșea ieșeau dieci de visterie și calemji; la de-al-de ei au învâțat să scrie românește Logofătul Greceanu, Văcăreștii, Anton Pann, Nănescu, Paris Monuleanu etc.* GHICA, s. 52. *Ei îi trebe alt soiu de bărbat, nu cu de-al-de... [Manolachi].* ALEXANDRIU, T. 949. | P. ext. Se poate pune (*de*) *al-de* și înainte de pronume personale, possessive și demonstrative. *Nevon cu an-de ai săi.* DOSOFTEIU, V. s. 331^{1/2}. *Cu d'an-dă tine, Mulți șub pat la mine.* ZANNE, P. III, 282. *Nu le dă pas al-de alăia, să ghie'noace.* JIFESCU, O. 23. *Am mai văzut dănuazi... un cioșingariu de al-de tine.* CREANGĂ, P. 148; chiar și înaintea formei neutrale a pronumelor demonstrative. *Nu mă spăru tu cu de-al-de-aceste, demon spurcat, ce ești!* idem, p. 59. *Înceaș danșul, vistul și multe d'al-de atea.* ALEXANDRESCU, M. 270.

4°. Rar, și cu o înfățișare de construcție curioasă, neromânească, se găsește *al-de* (la scriitorii care căutau să imite graiul popular, fără să fi fost născuți la țară) și înainte de substantive care nu însemnează nume de persoane. În aceste cazuri, corespunde, ca sens, lui *al, ael, și* și ar putea crea bine lipsi cu totul din frază: *Aș, cinstite părinte, păcatu-mi m'urturisec... De al de sărbători... nu știu de le-oiu fi păzit.* PANN, P. V. I, 138. *Scara îl apucă prin pădure, ucidând și stărpiul al-de păsări cobitoare, ce se arată numai prin lăutneric.* ODOBRESCU, III, 181^{1/2}. *Cum îl văzură al-de gloatele venind leafăr... îl primără cu mare bucurie.* IPIRESCU, I, 48. [Si: *an-de.*]

— Din *al + de*. Când *de* e partitiv, găsim la DOSOFTEI și cazuri de *al* concordat: *Ai de Achindin, Pigiosie și Anemopodist fură aruncați într-o groapă.* V. S. 99^{1/2}. *Pentru care lucru răhnind ai de ai lui Sacuin și Creschenie, îi deaderă cu miile scărbe.* V. S. 148^{1/2}. Mai târziu însă, *al* devine invariabil, chiar și în cazuri când *de* = „care”, deci: *Fuși și d-la de la ferastră? Ce tot te zgâiești și te uși la toți d'al detaie-câșnilor-frunză?* IPIRESCU, I, 120. (=toți ai de taie câșnilor frunză).

ALDINĂ *s. f.* (Tipog.) „Caractères gras.” — Mai ales la plur. „Litere grase”. *Idiotismele și etimologiile sânt tipărite cu aldine în acest dicționar.*

— Din ital. *aldino* (adjectiv derivat din numele tipografilor venețiani *Aldi*).

ALDUEALĂ *s. f.* „Bénédiction”. — Numai în Ungaria. *Rumânii nu grăm toți într'un chip, cum iaste... alduiala, blagoslovenia.* IOAN D. VINȚI (1683), ap. GCR, I, 270. [Pe lângă „aldas” se întrebuintează și forma *alduială*. VAIDA. [Plur. *-ăli*.]

— Derivat din *aldul*, prin suf. abstr. *-eală*.

ALDUÉ *vb.* IV°. „Bénir”. — Numai în Ungaria. *Alduesc = binecuvântez.* POMPILIU, BIIH, 1004. *Alduesc = doresc cuiuă harul lui Dumnezeu, binecuvânt. Se folosește și chipul de salutare: „Dumnezô te alduescă!” foarte adese-ori pentru „Dumnezou îți dăe binele”. VAIDA. Domnu să te alduescă!* ALEXICI, I, P. I, 148^{1/2}.

— Din ung. *aldani*, idem.

ALDURE *s. f.* „Bénédiction”. — Infinitivul lui *aldul*, devenit abstract verbal. „Binecuvântare”.

ALDUȚ, **-Ă** *adj.* „Bénir”. — Numai în Ungaria. Participiul lui *aldul*, devenit adjectiv. „Binecuvântat”. *Alduț = benedictus.* ANON. CAR. *Alduț să fie omul acela care ne deschise ochii, alduț în vecii vecilor.* CĂTANA, P. B. II, 13.

ĂLDUR *s. m.* (Bot.) v. *handur*.

ALEAN *interj.* v. *alem*.

ALEAN *prep., adv., s. a.* „I. Contre. II. (Loc. prép.) Contre, vers. III. 1°. *Aersion, inimicite, rancune, ressentiment.* 2°. *Chagrin, tristesse, nostalgie, souffrance, douleur; désir, mélancoie.*

I. *Prep.* În Transilv. „În potrivă, contra”. *Vede pe Priam, pe-Atride și-alean amândoror pe-Achile.* COȘBUC, X, 22^{1/2}.

II. *Loc. prép. și loc. adv.* În Transilv. În *alean*, într-*alean* = „contra, în potrivă, în potrivă; către”. *Rumânii nu grăm toți într'un chip, cum iaste... „în alian” [= „în potrivă”].* IOAN D. VINȚI (a. 1683), ap. GCR, 270. I 1°. „Contra”. *Fu nimică într-aleanu feciu cameritor.* COD. VOR. 100/11 (=eu nimică făcând în potrivă oamenilor. N. TESTAMENT, 1648; =eu nimică în potrivă făcând norodului. BIBLIA, 1688 = „nihil adversus plebem faciens.”) II 2°. „Către”. *Voin întoareș fașa mea în aleanu vostru* (= „obfirmabo faciem meam in vos”). CUV. D. BĂTRE, I, 6.]

Alean spre = „contra”. *Fratele lău are cecă alean spre tine.* N. TESTAMENT (1648) (= „frater tuus habet aliquid adversum te”), ap. HEM. 820.

III. *Subst.* În exemplul din urmă, în loc să despărțim, ca în vechime: *cecă* = compliment, *alean spre* = locuțiune prepozițională, după spiritul limbii de azi trebuie să despărțim: *cecă alean* = compliment, *spre* = prepoziție, și încât *alean a ajuns*, pe calea aceasta, la funcțiunea unui substantiv. I^o. În Transilv. „Pică, necaz, dușmănie”. *Pizmele, sfadele, aleanurile, mâniaile...* N. TESTAMENT (1648) (= „inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae”), ap. HEM. 820. *Nu corbele... tale, Crudule, groază mi-aduc, ei zeii și-aleanu lui Joe.* COȘBUC, X, 250^{1/2}. *De un an de zile, Din alean pe mine, Tot mi s'au corbit și s'au sfătuit, Ei ca să mă taie.* MARIAN, I, 102. *Dușmanele mi-s multe: Câte-s de la noi la deal, Toate în pe mine-alean.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 68. *Alean = Feindschaft: am alean pe cinecă.* JAHRESBER. VI, 75.

2°. Și în Transilv., dar mai ales în Mold., *alean* exprimă un sentiment mai blând, mai mult dureros și duos, nu răuvoitor. ALECSANDRI, T. 1746, 1767 îl traduce prin „durere” și „focul inimii”. HASDEU, ETYM. MAGN. 822 îl consideră ca cel mai potrivit corespondent românesc pentru „melancolie”; credem că are mai ales nuanța de sens exprimată prin „dor” sau „nostalgie”. *M'am inseris la oaste și-am intrat la vândători, ca să-mi alung aleanu.* ALECSANDRI, T. 928. *Privind... [lacul] din pădure, Las aleanu să mă fure.* EMINESCU, P. 141. *Mare jal și alean or mai fi ducând numele lor pentru dinșiși!* CREANGĂ, P. 78. *Eu nu cânt în butul lău, Ci horșe de-aleanu meu.* POMPILIU, B. 41^{1/2}. *Dar eu sânt om pământean și am jele și alean.* SEVASTOS, P. P. 174^{1/2}. [Plur. *-leanuri*.]

— Din ung. *ellen*, „contra”. *Alean pe* (și *spre*) *mine* traduce întocmai pe ungureșul *ellenure* (*tenni, lenni* etc.).

ALEANES *s. m.* † „Ennemi”. — „Dușman”. *Să cei tămi înainte bout sau asimul răbdic al aleaneșilor lău, mână-i-l acasă lui.* PALIA (1582), ap. GCR 73 (= „si tu rencontres le bouf de ton ennemi”). *Toți aleanșii.* idem. [Si: *aleanis*.]

— Din ung. *ellenes*, idem.

ALEARGĂ-CĂLE *s. m. sing. tant.* † (Mit.) „Géant qui court à grands pas”. — Singurul exemplu, care pare a indica existența acestui figuri mitologice în vechile noastre povești (cfr. Sfarmă-pietre, Strâmbă-lemn etc.) este: *Băcură-se ca uriașul Aleargă-căle.* PSAL SCH 54^{1/2}; CORESI, ps. 44^{1/2} (= „il s'égaye comme un homme vaillant pour faire sa course” = „exultavit ut gigas ad currendum viam”).

— Compus din *alergă* și *cale*. Cfr. span. *pasacalle*, „Gassenhauer”.

ALEATORIU, -ORIE *adj.* (Jur.) „Aléatoire”. — Al căru efect depinde de o întâmplare nesigură. *Împrumutul aleatoriu sau cu loterie...* [se poate face] în trei feluri: *prin adjudecare publică, prin mijlocirea directă ce o face statul cu mai mulți banchieri și prin subscripțiune.* PRETORIAN, DL. C. 116. *Contractul aleatoriu este convențiunea reciprocă ale cărei efecte, în privința beneficiilor și a pierderilor, pentru toate părțile, sau pentru una sau mai multe din ele, depinde de un eveniment necert.* HAMANGIU, C. C. 410. [Pronunțat: *a-le-a-tô-ri(-u)*.]

— N. din lat. *aleatorius*, -a, -um.

ALEBĂRDĂ *s. f.* (Arm.) „Hallebarde”. — Un fel de sulță în armatura medievală (cu mâner lung, cu un fier tăios și ascuțit la vârf și cu alte două fieruri tăioase de o parte și de alta a acestuia, unul drept, iar altul în formă de lună nouă). *L-au străpuns cu o alabară.* ȘINCAI, HR. II, 287^{1/2}. *Alebărzi*

mult ofește... Stați înșefte... În pieptele străncitoare, Ca niște raze de foc. C. NEGRUZZI, II, 82. [Plur. -barde și -bărzi. | Șt: halebărdă, țalabărdă.]
— N. din fran. (< v.-germ. *helmbarde*, „bărdă cu care sfărâmi coiful“.)

ALEE s. f. „Allée”. — Drum [Intr'un loc închis, de pildă într-o grădină] mărginit de arbori de amândouă părțile. *Ajunșând în capătul aleei, ne-am pus pe-o canapea de brazie.* C. NEGRUZZI, I, 45. *Ca prin farmec, foile galbene ale aleeilor de arbori și ale străduțurilor se nverzără cu smarandul.* EMINESCU, N. 28. *Aleele ascunse ale grădinilor publice din Iași.* CREANGĂ, A. 133. || P. ext. „Uliță lungă, care are de amândouă părțile același fel de construcții”. *Urmează apoi... o alee de prăvălioare, ca ale oricărui târgușor.* IORGA, N. R. A. I, 347.
— N. din fran.

ALEGĂ vb. I refl. „S'en prendre à qqn., importer qqn., s'attaquer à qqn.” — „A se acță, a se legă, a se apucă de cinevă”. Construit cu „de”. *Atunci toți se alegară de dînsu, să le gătească într'o zi ea bucatele.* ISPIRESCU, L. 25. *Se alegară de dînsul și-i căduțu ceartă cu lumînarea.* Idem, L. 248. *De cine dorul s'alegă, Nu-i paie lucru de săpă.* TEODORESCU, P. P. 276. *De mine N'are să s'alege nime.* Idem, 111.
— Din lat. *alligare*: ital. *allegare*, fran. *allier*, span. *aliar*, portg. *alligar*. (Cfr. dubletul: aliă.)

ALEGĂDI vb. IV^a. }

ALEGĂDI vb. IV^a. }

„Contenter, satisfaire”. — *Trans.* Cuvânt rar, întrebunțat numai în Transilv. „A mulțumi, a îndestula”. *Pe sinii D-tale îi alegăduște.* MARIAN, NU. 757. | Refl. *Mă alegădușc = mă îndestulesc.* VAIDA.
— Din ung. *elégéddi*, idem.

ALEGĂND adv. ț. „1°. *Sauf, (ne...) que, excepté* 2°. *Surtout*”. — Gerundul lui *alege*, întrebunțat în mod adverbial. 1°. *De la alege, cu sensul de „a despărți, a da la o parte”, având sensul „în afară (de), afară numai (dacă), exceptând cazul (când), numai (doară dacă, fără (dacă))”, de unde apoi „(numai) în mod excepțional”. Mai rar îl găsim urmat de „fără de”, mai ales de „de, dacă” și foarte rar singur. *Nu este Dumnezeu altu, alegându de mine.* PSAL. SCH. 497¹³ (: „il n'y a point d'autre Dieu que moi”). *Să nu zică cine-vă, că are folos de la acufte, ... alegându folos va avea cela ce-și va da acufte în mâna săracilor.* CORESI, ap. HEM. 809. *Cine va ocoli locul unde se cade să plătească rămă, alegându de are fi cu stirea vameșilor, tot negoțul ca să-și piarză.* PRAVILA MOLD. 25. *Pre aceste zile a sfântului post ca să nu se boteze coconii, alegându de mare nevoie, de se va afla neștine bolnav de moarte, pre aceștia să-i boteze.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. [Hristos] *alle toate le-au avut ca și noi, alegându fără numai de păcate.* VARLAAM, C. 137^{1/2}. || 2°. *Cu sensul lui „(mai) ales”. Aceaste [rane], macar că sânt și de o nu îndemnează spre moarte, iară tot trebuie cu socotință, alegându de se vor prileji să fie la piept.* PRAVILA MOLD. 67. *Care slugă... va fugi den casa într'acel zi, când s'au făcut furtușagul, dă prepus oarecum cum să fi făcut el acel furtușag... alegându dacă va fi fugit să se fi ascuns.* Idem, ap. CCR. 220.*

ALEGĂȚIE s. f. }

ALEGĂȚIUNE s. f. }

„Allegation”. — Aducere a unei păreri, a unui fapt, spre întărirea celor spuse, ca dovadă, sau ca scuză. „Afirmare, aserțiune, motiv, scuză”. *Putem oare zice... că [Dacii]... se aflau încă în epoca de peatră, sau să ne închipuim că ei nu cunoșteau decât bronzul, la momentul când îi vedem în fața Romanilor? Asemenea alegățiuni nu pot aduce decât confuziune*

în pușinele cunoștințe ce avem despre arta la acel popor. ODOBESCU, II, 279.

— N. din fran. (= lat. *allegatio*, -onem.)

ALEGĂTOR, -TOARE adj., subst. „Qui tris, delimitate, choisit, élit, discerno, préfère, etc. *Électeur. Gourmel, friand*”. — Adjectival verbal al lui *alege* (derivat prin suf. -ător). Spec. (Jur.) ț. *Boieri alegători* erau acei boieri care aveau să facă hotărnicirea oficială a moșilor. *Au trimis boieri alegători acolo, de au oșebit moșia Ciorbeștii de Bărlaea.* (a. 1755, Mold.) URICARIUL, XIV, 115^{1/2}. | (Const.) Cel care are dreptul de a alege, de a vota la alegeri. *Pentru a fi alegător, trebuie ca cetățeanul să îndeplinească următoarele condițiuni: 1.) să fie [cetățean] român...; 2.) să aibă... 21 [de] ani impliniți și 3.) să plătească dare către stat.* PRETORIAN, DR. C. 15. || În Brașov, *alegător* are și înțelesul de „(om) cu gust delicat la mâncare”. *Asta-i alegător, nu mănâncă orice.* (Com. Lacea).

ALEGE vb. III. „1. 1°. *Séparer, isoler. Partager, séparer (les cheveux en raie). Délimiter, démarquer.* 2°. (Refl.) *Se séparer, se détacher, sortir des rangs. Se séparer (par un procès chimique), sortir à la surface (se dit du beurre qui se sépare du lait, du moisi qui sort à la surface du vin etc.)* II. 1°. *Distiigner, discerner, démêler, (en) juger, se rendre compte de... connaître.* 2°. *Brocher (une étoffe), damasser.* III. 1°. *Frier.* 2°. — 5°. *Choisir, élire, opter pour, préférer.* IV. 1°. *Prendre (rendre) une décision, décider.* 2°. (Refl.) *Être décidé. Devenir, (en) résulter, (en) rester.*”

Alegea este o acțiune de selecțiune, care se face între mai multe lucruri. De aceea *alege* e însoțit adesea de prep. „din” („dintre”, „de la”, „în”, „într-o”, „de”); dar se întrebunțază și în mod absolut.

1. În accepțiunea cea mai simplă a cuvântului, *alegea* este numai o osebire a diferitelor lucruri după categorii, sau o despărțire a aceluiași lucru în două sau mai multe părți.

1°. *Trans.* „A despărți, a separă ceva sau pe cinevă dintre alte lucruri sau ființe.” *Și [Hristos] se delungă de ei, de-și alecase ucenicii.* COD. VOR. 3^{1/2} (= despărțându-se de ei, despărți pre ucenicii. N. TESTAMENT, 1648; = osobi pre ucenicii. BIBLIA, 1688: „lui, s'étant retiré d'avec eux, sépara a les disciples”). *Unii... de la o vreme, aleg vîșei de la cin.* ECONOMIA, 80. *După ce se vor ușcă căpășanele bine, se bat cu umblăciile, spre a alege sămânța din ele.* I. IONESCU, C. 162. || „A despărți, a separă ceva în două sau mai multe părți”. *Apoi singur îmi fac parte, Alege steaga [de armăsari] în jumătate, Și mă duc... Drept la țarg la Brancovei, Unde-s cași mai cu preț.* ALECSANDRI, P. P. 314^{1/2}. | Spec. *Alege cărare* — a-și pieptăna părul cu cărare, despărțindu-l în două părți. *Acă mă uit în ogîndă, și, cu pieptenele, îmi aleg o cărare dreptă, foarte dreptă, ca un adăvrat lănar crevrea să facă o cucerie.* SADOVEANU, M. 194. || ț. (Jur.) Când despărțirea aceasta înseamnă în același timp o delimitare a deosebitelor părți ale unei moșii, având sensul „a hotărnicii”. [Sântem] *rândușii, ca să alegem această jumătate de sat a Episcopiei... despre alle hotare.* URICARIUL, XVI, 291^{1/2}. *Au luat din Dican 24 de boiari... și cu om domnesc împreună, de au mers toți la acel sat... de au ales toată partea domniului Elini și o au hotărî de către Nica.* MSS. (a. 1681, Cotroceni), ap. HEM. 805. (Cfr. boieri alegători).

2°. Refl. *Despre ființe*: „A se despărți dintre alții, a se da de o parte, a leși (la ivoală) dîntro mulțime”. *Alege-te!* = *dă-te în lături!* MARIAN. *Din mijlocul stolului [= de porumbi negri], Porumb alb că s'alegă.* TEODORESCU, P. P. 264^{1/2}. *Satul hotărî să-l spânzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora. Și așa, se alege vreo doi oameni din sat și*

se duc la casa leneşului. CREANGĂ, P. 329. | Când e vorba despre animale, a alege = „a ieşi din curdă” capătă sensul de „a se răstieşi, a umbli imprăştiat”. *Oile merg grămadă, iar caprele se aleg.* ZANNE, P. 1, 569. || Despre lucruri. „A ieşi la suprafaţă (în urma unui proces chimic)”. *Zărul se fierbe şi se alege din el urdă dulce; din aceluia, băgat în bădău sau în hurdou, se alege untul.* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 806. *Vezi bate şi putinelei că se alege untul.* SEZ. V, 131/13. *De peoba mai başi apa n' a chiuă, să s'alegă unt, că nu s'alege niciodată!* CREANGĂ, P. 118. *Nu se alege floarea vinului.* DRĂGHICI, ap. TDRG.

II. Aşezarea lucrurilor în categorii şi delimitarea lor nu este totdeauna scopul alegerii, ci adesea numai un mijloc spre a le 1°. „distinge, deosebi”. *Tranşa. Gîndecă-mă, Doamne, şi alege pîra mea.* („discerne cauzam meam.”) DOSOFTEIU, ap. HEM. 802. *Focul din apă şi zua din noapte şi orbii o pot alege.* CANTEMIR, ap. TDRG. 478. *Calul ai să-l poţi alege, pînănd în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jîratic şi, care dintre cai a veni la jîratic să mînduce, „acela are să le scape.* CREANGĂ, P. 192. | Fig. „A face să putem deosebi”. *Vinul alege pe om.* ZANNE, P. IV, 184. *Mîntea aliaze cele netrecute de cîale trecătoare.* VARLAAM, C. 226^b. | De aici : „a distinge pe mîntea, a înţelege, a pricepe”. *Paicana a auzit dă la un boier bătrîn, că parte din ghişuri sînt adevărate, parte nu... Dumnezeu să alegă!* JIPESCU, O. 151. *Mai des în construcţia a-l alege cuivă ceva (din vorbe, din răspuns) = „a înţelege ce spune” = „comprende”. Ispun... Cum că la răspunsuri lepără ciudată! Şi că nu putură vorbă să înţeleagă. Ce răspuns le dete nu pot să-i alegă.* PANN, P. V, II, 140. *Bălan să-şi alegă din gură ce spu, dacă nu corbeşti desluşi!* CREANGĂ, P. 151. | Refl. „A se deosebi, a se distinge (în sens propriu şi în sens figurat), a se cunoaşte”. *Luna plină printru... [stele] S'alege albă şi scînteie, ca un ban nou într-o comară.* ANGHIEL, I, G. 37. *Rădăcină despletică?* Se alege cine-o dezbînă [— „Cartea”]. GOBOVEIU, C. 45. *Să mă aleg dintre toate celelalte fete, Cum se alege pînănd din penne.* MARIAN, V. 180. *Nu se alege căştigul din pagubă.* PANN, P. V, II, 85 (= nu-i aproape nici un câştig). | *Unipers.* A i se alege cuivă ceva = „a desluşi ceva”: *dăndur qch.* In partea asta, încoă, mi se aliceste albînd ceva dără nu ştiu ce este, că nu mi se alege, fiind prea departe. IPIESCU, L. 336. | *Intrans.* † A alege de ceva = „a face deosebire între diferite lucruri, a vorbi (a scrie) deosebit despre...”: *parler (ou écrire) séparément de... Nu numai leatopiseful nostru, ce şi cărji străine am cercat, că să putem aştă adevărul...; că leatopiseful nostru cel moldorenesc apă scrie de se scurt, că nice de viţaja Domnilor care au fost, toată cărma nu alege, ne cum lucrurile den lăuntru să alegă.* URECHE, LET. I, 95.

2°. (Tes.) A alege ştergare (scoarfe etc.) = a alege la festul felurite flori. CREANGĂ, GL.

III. De cele mai multe ori scopul alegerii nu este numai despărţirea lucrurilor în categorii sau deosebirea lor în mod obiectiv, ci distingerea aceasta se face după criterii subiective, în bune şi rele, convenabile şi neconvenabile, preţioase şi nepreţioase etc. În înţelesul acesta alege n'are alt echivalent în limba română; se pot totuşi distinge câteva nuanţe de sens.

1°. *Trans.* „A curăţi prin selecţiune”. Se spune despre mazăre, fasole, linte etc., pe care o alegem atunci, când scoatem boabele bune dintre cele stricate, din neghină etc. *Să-mi alegeşi macul de o parte, fir de fir, şi nisipul de altă parte.* CREANGĂ, P. 262. *Am ales un blîd de linte.*

2°. *Trans.* Exprimă o nuanţă de sens apropiată de: „a căuta”. *Secara se face orlunde, ca un alege locul.* I. IONESCU, C. 179. *De frumoasă, eşti frumoasă, Dar alegi locul, de groasă.* HODOS, P. F. 170. *La*

cap de ţară să-ţi faci casă şi să-ţi alegi loc la mijloc de masă. ZANNE, P. VI, 343. † A alege pe (sau: de pe) sprânceană : „trier sur te colet”. *El că mi le-alege, Pe gene, sprâncene, Care e mai naltă Şi mai sprânceană!* TEODORESCU, P. P. 75. *Dacă se adunară, alege din ei... vreo două sute de meşteri, tot pe sprânceană, ştii.* POP, ap. HEM. 845. | *Alege până enlege = a se păcăli din lăcomie de a apuca ceva prea bun sau din dispreţ pentru cele ce se pot lua mai cu uşurinţă.* HEM. 801 : „qui refuse, muse”. *Cuculeţ! Şi-a găsit gineri, în sfârşit? Slavă Domnului, că mult o mai umbat cu lumînarea, biata femeie! Da pe cine ziseşi? — Afii : Pe berbanţii cei doi, de care mi-ai vorbit mai demunăzi... O ales, o ales, pîn'o cules!* ALECSANDRI, T. 452.

3°. *Trans.* Cu o nuanţă de sens apropiată de: „a află, a găsi”. *Instinctul... încaţă pe dobitoace a-şi alege locul lor de păşune.* KONARI, P. 293. *Pot să-ţi aleg una şi noaptea, pe'ntunerec.* CREANGĂ, P. 162.

4°. *Trans.* Cu o nuanţă de sens apropiată de „a întâietate, a preferi, a părtini”. *Au n'au alesu Dumnezeu mişei lumeci, boşaşi întru credinţă!* COD. VOR. 117/. („Dieu n'a-t-il pas choisis les pauvres de ce monde, qui sont riches en la foi?”). [E] *leapădă ciale cereşti şi alege ciale pămîntezii.* VARLAAM, C. 238/. *Ai alesu ce iaste mai bun, decât ce e mai rău.* MINEIUL (1776), 95. În acest caz, în vechime a alege era urmat, de obicei, de „mai vartos”, azi de „mai bine”. *Şi toţi [pe miuiera frumoasă] aleg, mai vartos decât aurul şi argintul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Nădejde de mîntuire de niciduri aşteptând... Decd trau cu ruşine, mai bine moarte-alegînd.* C. NEGRUZZI, I, 123. *Ştim că drept zici şi înveşi şi nu alegi faşa, ce într'adevăr calea lui Dumnezeu înveşi.* N. TESTAMENT (a. 1648) : „et non accipis personam”, ap. HEM. 802.

5°. *Trans.* Cu o nuanţă de sens apropiată de „a se hotări pentru ceva sau pentru cineva (avînd înainte mai multe lucruri sau persoane)”. *Calea cea dreaptă a raiului alegîndu, din tînărăi cărstă ai urmat lui H. MISEIUL (1776), 80. | Alege-şi: în săbii să ne tatem, în buzdugane să ne lovim, ori în lupăi dreaptă să ne lupăm?* IPIESCU, L. 42. | *Eu te voi lua [de bărbat], dacă mă vei alege.* idem, L. 31. | *Îşi aleseră pe o slugă a lui Solomon... de şi-l puseră rege.* MOXA, 350. *Intenciară un stat puternic, alegîndu şi regizidintre Români.* BALCESCU, M. V. 7/. *Dintr'acţia lara noastră şişi alege astăzi sălăi.* EMINESCU, P. 246. | *Spec.* „A-şi da votul pentru un candidat de deputăţie”. *Ţi-am implinit dorinţa ta, te fac deputat. Iată şi ordinul să te aleg.* N. XENOPOL, ap. TDRG. | *Refl.* „A-şi pune candidatura la un loc eligibil (şi n' fi ales)”. *Foarte bine-ai socotit... să te alegi deputat.* N. XENOPOL, ap. TDRG.

IV. De înţelesul din urmă se leagă sensul de: 1°. *Trans.* „A hotări, a decide”, întrebîndu al-tădată şi ca termen juridic. *Judeful nu poate să alegă, cine a făcut răvătalea.* PRAXILIA MOLD. 148^b. | *Fig.* *Nu mai sabia va alege!* TEODORESCU, P. F. 110^b. *Urma alege = „a urmă se decid lucrurile, la urmă se va hotări cine-a avut dreptate etc.” (cfr. coada-i-grasă!). Auzind fălul babei cuvintele fetei, au chitit în sine: Bine, bine! Om vede, Urma va alege!* SBIERA, P. 142. *Clopotul va alege = a cerea după moarte se cunoaşte.* ZANNE, P. VI, 513. | În vechime întălnim şi următoarele expresii: A alege într'un sfat = „a decide unanim” = „prende une décision unanime”. *Cu toţi, într'un sfat, alcaşeră, ca vidra dintr'amîndouă monarhiele afară să se gonească.* CANTEMIR, ap. HEM. 804. A alege cu sfatul sau a-şi alege sfat, să... = „a decide în urma unei consultări”: „prende une décision, après en avoir délibéré”. *Au ales cu sfatul, să nu rămăie neprieteni în urmă.* N. COSTIN, LET. I, 484. *Turcii şi-au ales sfat să mai aştepte.* DIONISIE, C. 208. | *Se alege pricina asupra cuivă = „cade pricina asupra cuivă”:*

„la responsabilitate retombe sur qqn”. Pricina acestei scârbe asupra acelor boieri s'au fost alas; asupra cornicului Sturzii, cum că... se pune împotriva Domnilor. N. COSTIN, LET. II, 83/16.

2. *Ref!* „A se decide, a se hotărî, a se vedea, a ieși la iveală, a se sfârși într'un fel sau altul”. I-am dat daune toate părțile mele... câte le-am stăpînit eu și câte s'ar mai alege, după ce s'ar afla scrisorile. URICARIUL, X, 75/1. Când se va împărți măriștea de bărbal, ...să șază acolo, cu chelueala bărbatului, până se va alege ce cum va fi. PRAVILA MOLD. 86. Basarab-Vodă pîndea, la ce se va alege lucrul. N. COSTIN, LET. II, 126/17. Și au loș cam zeticul nu Nemți și nu s'au putul alege [lupta]. NECULCE, LET. II, 439/17. Une-ori precizat prin complinire „din două una” sau „la (un) (intr'un) fel”. Acind războiul cu împăratul persece, altă parte... acind războiului Turcii... căntă să se aleagă la un fel. DIONISIE, C. 214. | *Uniper!* A se alege, să... „a fi hotărît de soartă, urșit, menit, să...”, „tre predestinat, decida (d'une manière fatale)”. Arde-mi-te-ai, codru des! Văd bine că s'ales, Din tine să nu mai ies! ALECSANDRI, P. P. 252. A i se alege cuivă (din două una, sau într'un fel sau altul, sau: la un fel) = „a se sfârși într'un fel sau altul, a se decide ceva pentru cinevă”; „se decidei, aboutir, se terminer, adeceir d'une manière ou d'une autre”. Tare-i bolnar săracu; hai să chemăm niște pochi, să-i facă niște masle, că pe urmă, ori s'a îndreptă, ori a muri, încalea să i se aleagă din două una. POP. (Hăchi-toasa, în Tecuci), ap. HEM. 803. Aleagă-se! = „fie ce-o fi, întâmplă-se ce s'o întâmplă!”. Și dacă m'or prinde, aleagă-se! (Ilfov. Dâmbovița, com. I. Paveseleu). A i se alege cuivă de ceva = „a mai avea poftă (vreme) să...”; „avoir envie à”. Biata femeie, nopțile le făcă zi. Nu i se aleagă nici de mîncare, nici de odihnă. Alăta dor și fac aveci, să-și găsească bărbatul pe care urșia i-i dedese. IPIRESCU, I. 58. | P. ext. A se alege cinevă ceva = a ajunge, a se face, a deveni (în mod fatal) „decenir, aboutir”. Iară pe urmă mare beție s'ales acela. N. COSTIN, LET. I, A. 21/23. Dufulescu s'a făcut frate la schitul de la Durău... Nedelu s'a ales un pungaș de rînd; acela, de când eră în școală, fură, de etingă. VLAHUȚĂ, D. 101. | De aici apoi sensul de „a lesa, a rămănea, a rezulta” în următoarele construcții: A se alege de (din)...: „devenir, aboutir, (en) rester, (en) résulter”, mai ales la negativ: A nu se alege nimica de (din)... și, mai puternic: A se alege praf (pulbere, scrum, cenușă). Dacă nu eră el, cine știe ce se aleagă de capul meu! IPIRESCU, I. 301. Muncesc, muncesc și nu s'alege nemica de mine! CREANGĂ, P. 200. | Dacă aș traduce pe Gogol, | ce s'ar mai alege din descrierea Bărăganului? ODOBESCU, III, 20/16. De coi nimic nu s'alege! ALECSANDRI, P. I, 74. Un mitocan, mă rog! Zice că-i negustor, alege-s'ar praf! CARAGIALE, T. II, 15/11. Praf și pulbere să se aleagă de capul lui! IPIRESCU, I. 127. | Mai ales: A se alege cu ceva (din) = „a rămănea cu...”, a profita = „obtenir”. Însă, de se va lăsa omul în voia soartei cu această plîntă delicia și sugubată, apoi se va alege mai cu nimic. I. IONESCU, C. 170. Se a esese însă de la Dumnezeu cu darul. ȘEZ. IV, 1/2. Cu atăta s'a ales el din călătoria sa. DRAGHICI, R. 30. Dintr'o păreche de boi, m'am ales c'o punga! CREANGĂ, P. 45. Dintr'atata lume largă, M'alescu c'o punică dragă. TEODORESCU, P. P. 325. | Și trans. „A profita, a trage folos”: „(en) tirer profit”. Moldovanul nu alege nimică din hrîca anului aceluia. I. IONESCU, C. 105.

[Aor. aleseiu. În vechime și în Ban. aleg(u) HEM. 809. JAHRESBER. III, 242., part. ales; la Arom.: aor. alepsu, part. alepsu.]

— Din latin. allego, -egi, -ectum, -ere (pentru eligere; *Thes. ling. lat.*), păstrat în Italia întreaga (v.-ital. *alleggere*, v.-veronez, v.-milanez *alezer* etc.).

ALÉGERE s. f. „Séparation. Discernement. Choix. Triange. Election. — Înfinitivul lui alege, devenit abstract verbal. Din zărul ce rămînea după alegerea unului, se face urdă bătută. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 806. Alegerea seminții din căpăni se face cu mare greutate. I. IONESCU, C. 161. Niciodată în viață nu pusese atăta grijă în alegerea cărării. VLAHUȚĂ, ap. DRG. 478. | *Judecătorii... sînt îndalorți spre a face alegere pricinii.* PRAVILA (1814), 13. Se cade a se plecă preșilor, cum are li tremși de la Dumnezău, spre alegerea necurățiilor noastre. VARLAAM, C. 306. | Am făcut alegere de în multe și bogate pravile PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 158. Dumnezeu... a înzestrat pe om... cu voință, lăsându-l liber în alegerea sa. BĂLCESCU, M. V. 4/17. Încet, încet, nora s'a dat la brazdă și baba eră multămăia cu alegerea ce-a făcut. CREANGĂ, P. 7. | D-ta... mi-ai dat votul la alegerea din urmă. C. NEGRUZZI, I, 223. Lumea... a venit să fie față la alegerea împăratului. IPIRESCU, L. 275. Alegerea este acel drept, prin care un cetățean dă la una sau la mai multe persoane un mandat public pentru exercitarea părții sale de suveranitate. PRETORIAN, DR. C. 21.

ALÉGORIC, -Ă adj., adv. *Allégorique; allégoriquement*. — În chip de alegorie, sub vîlul alegoriei, „în pilde, învîlăuit, acoperit”. *Înfețat alegoric*. | *Germania e reprezentată, în mod alegoric, prin statueta unei femei*

— N. din lat. *allegoricus* (= grec. ἀλληγορικος).

ALÉGORIE s. f. *Allegorie*. — Vorbire figurată, care cuprinde, sub înțelesul literal, un înțeles ascuns, figură poetică (o metaforă continuată) și, prin extensiune, și formă artistică. *Vocernia* și *utrenia* arată prin alegorie, că sfinții întru această lume, ca într-o seară sfârșindu-se, se vor scula la utrenia învierii ceii de obște. MINEIUL (1776), 5. pr. *Cimpoieșul își descălece... toate florile rilorice, împodobindu-și vorba... cu alegorii și cu metafore.* M. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. V, 36. [?, după n.-grec. și: *algorie*.]

— Din lat. *allegoria* (= grec. ἀλληγορία).

ALÉGORIST s. m. „*Allégoriste*”. — Acela care explică lucrurile prin alegorii.

— N. din fran.

ALÉGRÉTO adv., s. m. (Muzic.) „*Alléretto*”. — Adv. „Cevă cam viuțu, cam sprinten, cam vesel (despre tempo)”. | *Subst.* Bueată, sau o parte dintr'o bueată muzicală ținută într'un tempo mai mult viuțu.

— N. din ital. *allegretto*, idem.

ALÉRO adv., s. m. sing. tant. (Muzic.) — „*Allégro*”. — Adv. „Viou (despre tempo)”. | *Subst.* Bueată, sau o parte dintr'o bueată muzicală, ținută într'un tempo viuțu. | Mai rar: *alegru*.]

— N. din ital. *allegro*, idem.

ALÉGRE, -Ă adj., adv., s. a. 1°. *Allègre*. 2°. *Allégro*. — 1°. „Viou, vesel, sprinten”. Se vede căndătorul măreț, alege, sprinten, ODOBESCU, III, 89/3. Cea mai alegră arie semănu [cu] un prohod. C. NEGRUZZI, I, 232. Eră un om prea alegru. PANN, E. II, 13. | 2°. *Spec.* (Muzic.) cfr. *alegro*.

— N. din fran.

ALÉGUȚĂ interj. („*Mets-toi de côté*”) — În Bucov. „în lături!” Se întrebuințează de femei numai cînd mîly vacile, spre depărtarea vîileilor, ca să nu sugă; *ele spun aleguț!* = „dă-te-n latură, alege-te”. MARIAN.

— Derivație spontană din alege, prin suf. dim. -uț.

ALÉGUȚĂ vb. I^a. „*Séparer le veau de la cache, pour pouvoir traire*”. — A aleguță = a lua vițelul

3°. Despre cai. Sensul „a face să se depărteze” devine identic cu „a face să fugă”, iar acesta cu „a mână repede, a gonî”. *Din dos au alergat [el] calul. DOSOFTEIU, v. s. 25^{1/2}. Intr' un prin taberi Robii-și alergă și carul sălbatice îl poartă pe câmpuri. COȘBUC, s. 240^{1/2}. Și pe urmă să se alege [calul], până se va umplea de suflet. DRĂGHICI, ap. TDRG. De f-i dragă, bade, dragă; De nu, iată, lumea-i largă, la f-i murgul și f-i alergă, De f-i cată altă mai dragă. IARNIK-BĂRSEANU, B. 232. | *Spec.* „A gonî calii la curse, a-i face să se ia la întrecere”. *Acum, boieri, să alergăm caii!* ALEXANDRIA, 15. *Cu mai mare tîu calul nu f-i alergă.* PANN, P. V. II, 55 = „nu te lău la 'ntrecere cu cei mai puternici ca tîno”. *Abso!* *Am uitat să spun, că numai armășarii și iepse sânt primii să alye.* C. NEGRUZZI, I, 36. † *A-și alergă calul (înaintea călău) = „a-și face mendele, a-și permite multe”: „donner carrière à... en faire à sa tête”. [Stăpînul] *mă are hăt bine la tînu și mî lasă une-ori de-mi alye căi, cum am poftă și plăcere.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 830. *D'ăia mî-am alye căi aici, înaintea D-noastră (= am cuteză să scriu acestea), ființ-cî ești de Români... și Românu!... e îngăduitor.* IPIRESCU, ap. TDRG.**

4°. Când complimentul este locul pe care sau în care se face mișcarea, *alergă* are sensul de „a cutureă, a bate”. *Eu alergă astăzi calea.* BIBLIA (1688), 171. *De-atunci eu alergău Lumile de-a rîndul.* COȘBUC, P. 123. *Astfel prin largul palat... răduinca Zboară și mîndre 'ncăperi cu negrele-îripi alergă.* idem, E. 240. *Multe păștele el, alergînd lumea în iar și în lung.* ȘEZ, V, 139, 20. *Căfelușă yargă, Tot câmpul alergă?* [= „Coasa”.] GOROVEI, C. 111.

1°. Nota „mișcării repezi”, accesorie la început, ajunge să fie stăpînitoare cînd verbul are funcțiune intransitivă, și *alergă* lese din cereul verbelor „depărtării”, intrînd între verbele „mișcării repezi” și luînd locul vechiului „a cure”, care s'a pierdut din grai. *De vedea furul, alergai cu dînsul.* DOSOFTEIU, ps. (: „și videbas furem, curbebas cum eo”; = curai cu nus. CORESI; = curai cu el. SILVESTRU, care explică la margine pe „curai” prin „alergai”; tot astfel ARSENIE DIN BISERICANI, la care se găseam amîndouă sinonimele: „tu curi cu nus” și „tu alergî cu nus”). ap. HEM. 827. Înțelesul original se mai cunoaște numai din desele compliniri: „în pripă, în fugă, în fuga mare, în (cu) grabă, într'un suflet, pe capete”.

1°. *Alye* se deosebește de „fugi” (care însă și el și-a lărgit înțelesul în sensul vechiului „cure”, devenind astfel adesea sinonim cu *alergă*), ca lat. „currere” (fran. „courir”, germ. „laufen”) de lat. „fugere” (fran. „fuir”, germ. „fliehen”). Scumpul mai mult păgubește, leșgul mai mult alergă. C. NEGRUZZI, I, 248. *Au alye cu grabă... să vadă ce eră.* DRĂGHICI, B. 165. *Căi lof alergă alături 'n spumă!* EMINESCU, P. 212. *Intr' un suflet alergară și spuseră împăratului cele ce auzăr.* POP., ap. HEM. 826. *Ea alergă 'n fuga mare.* ALECSANDRI, P. P. 353. *Nu fugi (sau: alye) după cocoa care nu te așteaptă.* ZANNE, P. V, 194. | *Ca o nebună alergă din stîncă 'n stîncă.* KONAKI, P. 86. *Neșior fugă, fugă, Cum se fuge nu fugă, Ci sărău tot iepurește Și-alergă tot ogărește.* POP., ap. HEM. 828. | *P. ext.* „A se mișcă repede, a umbli (gura)”. *Gura desfrînată mai tare alergă decît peștra din deal răsturnat.* ZANNE, P. II, 169. | *Fig.* „A se grăbi, a da năvală (la)”. *Măgăritorii... alergă cu căfuea, tîmîind stăpînitorii.* KONAKI, P. 258. *Norodul... alergă la sfîntele biserică.* MARCOVICI, D 3^{1/2}. *Popa toacă și îi cheamă La biserică să meargă; Ei la cărciumă alergă.* ZANNE, P. III, 503. *Cum vor vedea [boierii], că Măria Ta vii cu putere, îndată vor alye și f-i vor lăsu [pe Tomșa].* C. NEGRUZZI, I, 138. *La copaciul căzut tot alergă să taie crengi.* PANN, P. V, II, 87.

2°. „A fugi rătăcind, a umbli mult (repede) fără nici o țintă”. [Robinson] *tubă mai mult să-și pe-tracă vremea cu giucărî, alergînd zadarnic în-coace și în cola, decît să învețe.* DRĂGHICI, R. 4. *Ducă-i înlănu Măicuță bătrănu... Pe câmpi alye-gînd, De tofă întrebînd, Tu să-i spu... ALECSANDRI, P. P. 2. *Alye singur, și și noapte, în toate părțile.* CREANGĂ, P. 140. | *Fig.* „A se răspîndi, a se lăți cu înțeleasă”. *Peste tot pămîntul au alergătu mîntuitoră coastră vestire.* MINEIUL (1776), 188, 1/2. *O suflare rece prin dom atunci alergă.* EMINESCU, P. 203.*

3°. Cînd se indică direcția mișcării, avem următoarele sensuri nouă și figurate. *Alyearea* „după” o ființă devine o urmărire. „A se luă după... a urmări”, mai ales la vîntătoare. *Cine alergă după doi iepuri, nici unul nu prinde* (: „qui court deux lièvres, n'en prendra aucun”). PANN, ap. HEM. 287. *Văzură un porc mistref fugind și un cănditor alye-gînd după dînsul.* IPIRESCU, L. 40. *Alye după dînsul, bărbate, și nu-l lăsu.* CREANGĂ, P. 178. | *Fig.* „A căuta, a umbli după, a (se) năzuî spre”. *Ah! prieteșugul, care toată lumea îl sălcește și după care alergă!* KONAKI, P. 83. *Lasă-i să alye după bogății!* MARCOVICI, C. 105. *Nu mai sânt copii, S'alye după cuburi.* COȘBUC, P. 123. || „A se îndreptă spre...”. *Cătră Născătoarea de Dumnezeu să alergăm!* MINEIUL (1776), 207, 1/2. *Scopul social care este? În cotră trebue a alye?* BĂLESCU, M. V. 1/2. | „A se refugii, a luă refugiu, a recurge la...”. [Povăște-mă] *pre mine, cei ce alye sup acoperămîntul tău.* MINEIUL (1776), 198, 1/2. *De le trebue o doagă, o sîță, încă alergă la Moldova.* Z. COSTIN, ap. DDRF. *Alye la imprumut.* ap. TDRG. 479. *A alye (pe) la tofă pentru cinecă = „a cere sprijinul altora pentru cinecă”.* † (Jur.). „A apela”. *Oricare răpitoriu nu va primi leaga, cumu l va giudecă giudețul, ce va alye la al giudeț mai mare...* PRAVILA MOLD. 100.

— Din *allargare: alb. *lërçoj*, „depărtez”, ital. *alergare* (în mare, „în die See stechen” TDRG.), genovez *alargar-se*, „a se depărta”, sard. *allargare*; cfr. portug. *passar de largo*, „a trece în depărtare”. Despre urmele sensului „departe, depărtare” ale lui *largus* în rom. cfr. larg. Forma primitivă *alarg s'a prefăcut în *alery* sub influența lui *merz* (pentru arom. *alag*, „alerg” cfr. istro-rom. *meç*, „alerg”).

ALERGĂCIU s. m., „Courier”. — Singular exempli: *Alyegăciu = alyegătoria, serv călăreț.* COSTINESCU.

— Derivat din *alergă*, prin suf. nom. agent. -*aciin*.

ALERGĂRE s. f., „1°. *Action de couvrir, de parcourir, de poursuivre, de reconrir. Course; poursuite.* 2°. *Peine, fatigue, dérangement.* 3°. *Course (de chevaux, etc.).* — Infinitivul lui *alergă*, devenit abstract verbal. *Atunci te obosește Eterna alyegare.* EMINESCU, P. 125. | 2°. *Fig.* „Oboseală”. *Văzînd nu rînat așa pîdcut că-l căștigă fără alyegare, îndată și plecă cu oștiri în țara Moldovei.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 833. *Spodobează pe tofi în carăție a truce alyegaria postului.* IOAN DIN VINȚI, ap. HEM. 834. | 3°. *Spec.* „Cursă (de cai, etc.)”. Mai ales întregit prin complinirea „de cai, etc.”. *Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alyegarea de cai.* C. NEGRUZZI, I, 35. | *Loc de alyegare*: „champ de courses, carrière”.

ALERGĂT s. a., „Course”. — Participiul lui *alergă*, devenit abstract verbal. „Alyegare, alyegătura”. *Alyegăte cailor.* DOSOFTEIU, V. S. 3^{1/2}. *Acest alyegat... au trebuit a f-ia fuge.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 834. | În legătură cu prep. se nasc adverbele: *ce alyegătu, pe alyegate, în(tr)alergate = „alergînd, cîrînd”*: „en courant, vite, rapidement, grand train, au galop”. *Iată, mî duc la iud cu alyegatul.* PANN, E. III, 66. *Boierii iepărî într'alergate.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 835.

ALERGĂT, -Ă adj. „*Couru, parcouru*”. — Participiul lui *alergh*, devenit adjectiv. *M'au oboisit căile a-lerghate*. COȘBUC, p. 123.

ALERGĂTOARE s. f. „1°. *Course*. 2°. *Champ de courses, hippodrome, carrière, arène*. 3°. *Espèce d'ourdissoir primitif*”. — 1°. „*Alergare*. *Aștern pe pânză... chipuri difane de cai de alergătoare... și de jokey peștriți*. ODOBESCU, III, 149, 1°. 2°. „*Loc de alergări*. [În acest cadru] se vede... o împrejurare de sărbătoare... formând o arenă...; cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta... un câldăreț... în goana calului, trage cu arcul într'înși. idem, 110, 2°. 3°. (Tes.) *Româncele din unele părți ale Ungariei și Banatului nu urzesc pânzele ca Româncele din Bucovina, pe „urzițoare”, ci ele o urzesc pe pari unui gard sau după niște pomi; pun adevărate moșoarele cu tortul depănat pe diuzele, într'un instrument mic, numit „alergătoare” sau „lerghătoare”*. MARIAN, ap. HEM. 839. „*Alerghătoarea*” este o unealtă pe care fărâncă așază moșoarele și astfel, cu dinna în mână, alegărgă de urzește pânza împrejurul casei, sau pe niște pari scoțiați a fi în depărtare unul de altul după câți coși vrea să țese. (Stănișești, în Teaciu), ap. HEM. 839. [În acest înțeles (3°) și: *lerghătoare*.] — Derivat din *alergh*, prin suf. abstr. (1°) și instr. (2°-3°) -*ătoare*.

ALERGĂTOR, -TOARE adj., subst. „1. *Qui court, courrant, (oiseau) coureur*. 2°. *Meule courante; tournant (du moulin)*. II. *Coureur; courrier*. Celui qui aide (à des parents) à préparer et à servir la table à l'occasion des noces paysannes. (Dans le jeu à la balle) Celui qui doit apporter la balle.” — Adjectivul verbal al lui *alergh* (derivat prin suf. -*ător*), substantivat une-or. I. 1°. „*Care alegărgă, care se grăbește*”. *Nouăzeci și nouă de picioare alergătoare*. MARIAN, X. 24. *Vremelnice timpuri, de grabă trecătoare și alergătoare*. TICHINDEAL, p. 31. *Albina, pe câmpii alergătoare*. *Se vede din zori*. KONAKI, p. 269. || *Spec.* (Ornit.) *Păsări alergătoare*, sau numai *alergătoare* = „*cursores*”. TDRG. 479. || 2°. (Mor.) *Piatra alergătoare se află de-asupra pietrei scâldătoare sau scâldătoare*. (Ivesti, în Putna), ap. HEM. 838. Substantivat: *Pietrele de moară se aduc din Gorj și... se plătesc cu 9 galbeni amândouă: scâldătoare și alergătoare*. I. IONESCU, M. 562. (Cfr. *pârpariță*.) || P. ext. În moară sănt trei, patru *alergători*; *ficare alergătoare se compune din două pietre, una de-asupra și alta de dedubt*. (Nisipi, în Vâlcea), ap. HEM. 837. || II. Subst. „*Col care alegărgă la curse*”. Dinaintea barierii este galeria de unde pleacă *alergătorii*. C. NEGRUZZI, I, 36. „*Curier*”. [Zeii] să trimiță pe Mercur, *alergătorii lor*. ISPIRESCU, V. L. 7, 1°. || *Spec.* Mai ales la plur. (Obiceiu de nuntă). [Chemătorul] se duce pe la câteva rule mai apropiate... și-i costește să vină, ca să servească la masă și să facă pe buclăriti. În timpul meselor, aceștia poartă numele de „*alergători*”, numiți prin alte locuri „*podăniți*”. (Oltenia). N. REV. R. IV, 71. || (Jocuri). În jocul „*mingea în opt*”, se numesc „*alergători*” cei doi porcărași care aleg mingea celor ce o prind. PAMFILE, J. 23. || *Alergător de noapte*: „*courreur de nuit, coureur de filles*”. Destul au *alergătorii* de noapte după pășunea păcatelor. OMILIAN (1640), ap. HEM. 837.

ALERGĂTURĂ s. f. „1°. *Action de courir, course*. 2°. *Tracas, allées et venues, démarches*. *Torture*. 3°. *Produit du travail, économies*”. — Abstractul verbal al lui *alergh* (derivat prin suf. -*ătură*). 1°. Fără sens peiorativ. „*Alergare*”. *De alergăturile înșilor oldeări și tropotele picioarelor a neobosiților alergători*, toată pulberea de pe toată calea în cerin se ridică. CANTEMIR, IST. 27. [Unii câni] se întrebuințază la *alergături îndelungate după câprioare*. ODOBESCU,

III, 64, 2°. || *Spec. Alergătură de cai* = a.) „*alergare, cursă de cai*”; „*course de chevaux*”. *Locul alergăturii cailor*. BIBLIA, 37, [Alexandru Beizade] *libonice eră la băuturi și la alergături de cai*. N. COSTIN, LET. II, 14.] b.) *Ca măsurătoare aproximativă de distanță*. *Eră... la depărtare numai de o alergătură de cal... un deal mare*. BĂLCESCU, ap. TDRG. || 2°. Cu sens peiorativ. „*Alergare* nețrebuincioasă, fără rost, zadănică, fără izbândă, oboșeală.” *De geaba i-a fost toată alergătura și munca, că nu le-a mai putut prinde*. MARIAN, SE. II, 202. *Vizite pe la varnicie, la postelnicie, la agie, la casa poștei, alergături care au dănnit creș zecce zile*. GHICA, ap. TDRG. || „*Cal de alergătură*” [insomnează]... *cel întrebuințat fără nici o crușare, la orice nevoie*. HASDEU, ETYM. MAGN. | 833. † În vechime, foarte des: *alergătură de mucenicie și alergătura necoinței* cu sensul de „*trudă, muncă*”. DOSOFTEIU, V. S. 59; | 14; 70; | 2; | 137; | 2; MINKIUL (1776), 105, 7/2, etc. || 3°. „*Agonistă*”. *Ne-au luat toată alergătura noastră, strânsă cu mare anevoință*. (Com. Rădulescu.) [Plur. -*turi*.]

ALERGĂU s. m. „*Courrier*”. — *Alerghu* = *alergătoriu, cursor*,... *der. Kenner, Laufer*, l. E. — Derivat din *alerg*, prin suf. -*ău*.

ALÉS s. n. „1°. *Débrouillement, démolage, délimitation; décision; résultat*. *Triage des brebis, dont on sépare les agneaux; en même temps fête populaire (le 22 Avril)*. 2°. *Tri, choix, préférence*. *Election*. 1° † „*Descurcare*”. *Cartea acestor 12 boiari de alesul și hotărânicia acestii moșii de la Godeani*. MSS. (a. 1697), ap. HEM. 851. | † „*Hotărâre*”. *Multe sfaturi, și n'ot' parole și n'ot' alta zăbătându-se, până la anul s'au trăgănat alesul lucrului*. CANTEMIR, HR. 92, 1°. | † „*Rezultat*”. *Dimitrișca-Vodă, grabnic la domnie... n'au așteptat alesul oștirilor între împărași, să cadă cum își vor aleje*. MUSTE, LET. III, 51. || *Spec.* (Olerit.) În Banat. *Alesul este sărbătoarea păcurarului, carele cade todeauna în 22 Aprilie, adevărat în ziua premergătoare Sânt-Georgiului. La ales se împodobeste strunga*. LIUBA-IANA, M. 109. [Alesul] e, în înțeles strâns, începutul economiei cu oile, înțâia mulsoare a lor, întâiul „*ales*” al mieilor dintre oi, și sărbătorirea, de la acest „*ales*” și-a căpătat numele. MARIENSCU, ap. HEM. 852. De aici se explică exclamația *ales!* = „*séparez-vous! triez-vous!*” *Ciobanii, când aleg oile, strigă: bae! oile! ales, oile, ales la strungă!* și ele se aleg. (Sinești, în Iași), ap. HEM. 853.

2°. *Mă dusem pe sat în jos, Să mi aleg drăguș frumos; Amar de alesul meu, Cum mi-am ales un de răn!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 180. | *Cu alesul tuturor boierilor... I-au rădicat Domn. NECULCE, LET. II, 254, 1°. | De ales = „de preferat”: „preferabile”. Mai de ales și mai cu puteare iaste înțelegerea decât vorbele. CARAGEA, I. 95, 2°. | *Pe ales(e), pe alesul, într-ales(ari)* = 1°. Cu funcțiune adverbială: „*alergând, făcând alegere, cu dreptul de a alegere*”: „*au choix*”. *Șapte să njuighi tu junci... Zeilor... și șapte oile pe-alesul*. COȘBUC, E. 106, 1°. *Ți-aș căntă căntăcure cu viersuri; ce, n'am de agiuns muzică, să-ți cănt într'alesuri*. DOSOFTEIU, V. S. 112, 1°. *Au zis să-mi dea 60 de prâjini de păpușoi, să-mi aleg din 300 de prâjini, care mi-a plăcea mie... dar, când am venit... au pus pricină, că nu mi-a da într'ales*. DOC. (s. XVIII), ap. HEM. 850. | 2°. În funcțiune adjectivală: „*ales, neobiceiuit, nu de toate zilele*”: „*choisi; d'élite*”. *Făcînu acea polișcă din scînduri tot pe ales*. GORJAN, H. II, 73. *Nu caut vorbe pe ales, Nici știu cum aș începe: Deși vorbești pe înțeles, Eu nu le pot prinde*. EMINESCU, p. 269. *Între domni, dar orișîndu-ne... Știe ea răspunde Graiu pe ales, neted ca apa*. COȘBUC, R. 76. *Șapte mii de Tătari, tot într'ales oșteni*. N. COSTIN, ap. TDRG. [Contrariu: *pe neales* = „*una peste alta, una cu alta*”: „*sans choisir, sans choix*”.]*

3e. În Banat. † Alesul vililor. ANON. CAR. = „culesul vililor”: „vendange”.

— Participiul lui alege, devenit abstract verbal.

ALÉS, -EASĂ adj., subst., adc.

1. 1°. *Tric, de première qualité; délimité, démarqué; éminent, clair, précis, positif.* 2°. *A part, exceptionnel, remarquable, distingué, exquis, de haute exception, noble, d'élite, du premier rang; hors pair.* 3°. *Choisi, élu; considéré, trié sur le volet.* (Tissu) *broché, en couleurs.* Élu. *Notable de village* (muni de pouvoir administratif et judiciaire). II. 1°. *Certainement, d'une manière précise, clairement, attentivement.* 2°. *Exceptionnellement; surtout, principalement, spécialement, particulièrement, notamment, d'autant plus; en première ligne; plutôt, fustement.*

I. *Adj. și Subst. Ales, fiind participiul verbului alege, cuprinde aceleași nuanțe de înțeles ca și acesta. Dar, prin faptul că participiul a devenit adjectiv (substantivat une-ori), valoarea generală a sensului a trebuit, de cele mai multe ori, să crească și să se inobileze. Îndată ce faptul de a fi fost ales dintre alții e socotit ca o însușire caracteristică a cuiuă, este dată și nota care exprimă calitatea superioară a cuiuă, față de cei din mijlocul cărora a fost deosebit. Astfel, dacă ne aducem aminte de cele trei accepțiuni fundamentale ale verbului alege, ales nu înseamnă numai: 1°. „pus la o parte”, 2°. „deosebit de ceilalți”, 3°. „alfat ca cel mai pe plac”, — ci 1°. *grăul ales*, prin faptul că a fost despărțit de neghină și de celelalte amestecuri fără de valoare, ovină „grăul de calitate întâiu”, 2°. *calul ales*, prin faptul că a fost deosebit, prin comparațiune, de semenii săi dintr-o herghelie, dovedește că e un cal „bun” (cfr. deosebit), iar 3°. *fata aleasă* dintre celelalte fete, este pentru cel care și-a hotărât-o ca mireasă, totodată cea mai de seamă, cea mai pe placul lui. De aceea, în cele mai multe cazuri va trebui să adăugăm, în cele următoare, semnul >, prin care vom cere să indicăm și înobilizarea sensului, de la caz la caz.*

1°. „Curat, curățit > de calitate întâiu”. *Cucintele... ceale ca grăul alese și ca spicul culesc.* CANTEMIR, IST. 97. *Fă-mă mândră și frumoasă, Ca grăul ales pe masă.* MARIAN, V. 109. *Ba eu nu te-oiu luă... Că rîța mea nu-i c'a ta... Vița mea-i de grău ales.* A ta, lele, de ovă. POP. (Bucov), ap. HEM. 842. † „Descurcat, hotărnic”. *Izvod de zestre ficei noastre Ileani... 2 moșii... ce sînt alese la Urchin.* URICARIL, XI. 250.2. † „Hotărît”. Contrariu noțiunii „nehotărît, nedecis”: *Multă vreme trăind războiul neales, de imbe părțile [erau] ostensiți.* URECHE, LET. I, 131 $\frac{1}{2}$. † „Hotărît > evident, vădit, precis, limpede, deslușit”. *Mal cu seamă împreună cu „lucru”.* (Jur.) *Mai vărtos, când va fi capsul aleasă și înflegănd, deicând fără de multe cuvinte și fără nici o gâlceală...* PRAVILA MOLD. 33. *De-creame-ce nu se va arăta un lucru aleasă pentru aciașă preacruce, bărbatul nu va luă nimica din zestrele muierii-și.* Idem, 72 $\frac{1}{2}$. † Fără a fi termen judecătoresc. *Să le spunem cucântul, Cu adăvărul, Că, de multe ce sânt și dese, Nu le putem spune alese.* TEODORESCU, P. P. 174. *Bade... Nu învea călea la do m... Mai-bine la una des, Să se gție lucru-ales.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 844. *Nici acasă Nu-i aleasă, arată o situațiune incurcată.* ZANNE, P. III. 84.

2°. „Deosebit, remarcabil, distins, prețios”. *Eră mai ales de altul, și cu statul și cu vîrtutea.* VARLAAM, C. II, 16 $\frac{1}{2}$. *În haină aleasă, Haină de mîlășă.* MARIAN, I. 175. † „De seamă, de valoare”. [Om.] *nu numai stujil la ciale politicești, ce și alésu bogoslor.* BIBLIA (1888), 7, pr. 6. *La Brustureni... ea găsi o bibliotecă aleasă.* C. NEGRUZZI, I, 109. *Rădicină Mpleticină, Ales voinic o desbină?* [= „Cartea.”] (cfr. alege II). GOROVEI, C. 44. † „Distins, de elită, nobil, de rangul întâiu”. *N'au fost copilă-n lume, Mai dulce, mai aleasă, Decît frumoasa Lia, Fecioară 'mpără-*

teasă. ALECSANDRI, P. III, 310. *Spune tu ce vei voi... despre plăcerile înțelepte și alese, ce resimte omul în unica societate a unui căne dresat.* ODOBESCU, III, 19 $\frac{1}{2}$. *Și ca la mîndre nunți de crain, Leșil-a'n cate-ales alaiu.* COSBUC, R. 19. *Alexandra-i doară preleasă, Ea-și cată noră mai aleasă.* Idem, R. 124. *Nu se introdusesse moda mîncărilor alese.* C. NEGRUZZI, I, 151. *Băile de Ems sînt frecventate de o societate aleasă.* Idem, I, 326. *Unde pui cealaltă lume, care s'a purtat prin satul nostru, și tot lume mai mult bogată și aleasă?* CREANGĂ, A. 73. *Însele măiaștară crăișă, În lume cea mai aleasă.* BARAC, A. 41. *Ruda cea aleasă... se dize boierita.* PRAVILA MOLD. 158. *Acestii eră boierii lui Mihaiu-Vodă... iar mai ales și mai de cinste eră Iordachi Rusăți Vornicul.* NECULCE, LET. II, 308 $\frac{1}{2}$. *Alese de Vistier mare pe Banul Grigorie Brăncoveanu, ca pe unul ce pe acă vreme eră cel mai numit și mai ales boier al patriei.* ZILOI, CRON. 109. † Ideea aceasta de „distins, excepțional, cum rar se mai află” se găsește și în: *Te-ai arătat la primejdiile vremii ales oclărmuror.* BIBLIA (1688), 7, pr. 47. *Vii... arădă eu mai aleasă poamă.* DRĂGHICI, R. 28. *Întru adă însunearecul ales fi-ca.* CUV. D. BATE, II, 227 (c. 1600). *M'a făcut maica frumoasă, Cu chipul de jupîneasă, Cu ochii de cur'aleasă.* SEZ. I, 278 b $\frac{1}{2}$. *Tălhar ales: „brigand fișe”.* † *Substantivat.* *Cu aleșii, bun te vei alege.* DOSOFTEIU, V. 8. 52.

3°. [Învățătură] *dein țesutură evangheliștii aleasă.* CORESI, E. II. † *o magistratură, aleasă pe fiecare an.* BĂLCESCU, M. V. 10 $\frac{1}{2}$. † „Luat în seamă, considerat”. *Zărisei eră aleși de alți caveni, mai scinși și mai buni.* VARLAAM, C. 174 $\frac{1}{2}$. † „Tot unul și unul”. *Ce mai aleși soldați n'au putut să prină pe hoji.* ISPIRESCU, L. 81. *Leșil-au și Turcii, oaste aleasă... și Petriceico-Vodă cu Moldoveanu... asupra polcurilor leșești.* NECULCE, LET. II, 224 $\frac{1}{2}$. *Mai cu seamă: ales pe (sau de pe, după) sprăncană (cfr. alege III, 1°). Puse în locul lor pe alții, aleși de altul după sprăncană.* FILIMOS, ap. HEM. 845. *Leonida: „...Să-ți spun ce fel de oameni...” — Eștița: „Cea tot unul și unul.” — Leonida: „Ai mai prima, domnule, aleși pe sprincană, care mai de care...”* CARAGIALE, T. I, 81. † *Spec. (Țes.) Țesătură aleasă e cu flori sau cu pușori, în opoziție cu țesătura sadă, care e făcută numai într-o culoare. Pe patul de scânduri e asternută o scoarță, aleasă în fel de fel de migălituri.* DELAVRANCEA, R. 8. *Ștergare de burangiu alese.* CREANGĂ, A. 48. [Ștergarele] *le fac de obicei alese frumos, sau îndegate cu diferite culori.* Zărnești-Călnău, în Buzău, ap. HEM. 846. *Scoarțele se fac în două ște... cu pușori aleși de deosebite culori.* (Sinești, în Iași), ap. HEM. 846. † *Substantivat (Teol.). Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tbi!* CREANGĂ, A. 22. † „Cel pe care ni l-am merit să ne fie mire, cea pe care am merit-o să ne fie mireasă”. *Un flăcăr frumos răsare, E Teleașul, copilă, Simți că este-al tîu ales.* COSBUC, R. 181. *Mărit-te sîndătoasă! Mi-oiu găsi și eu aleasă! Alta-n lume, mai frumoasă!* POP. (Bucov), ap. HEM. 848. În acest sens, și *alesul (aleasa) inimii*. † „Cel pe care l-am merit prin alegerea noastră să fie domitor, deputat, în general purtătorul unei demnități sau al unei funcțiuni”. *Tocmai faptul, că acei casă suverană ajunsesse în scurt timp la atăta prestigiu în Europa, deschidea perspectiva întăririi noastre în viitor, dacă știam să respectăm pe noul Ales.* MAIORESCU, D. I, 15. † *Spec. (Insti.) † Alesii (satului) erau, mai de mult, patru frunțași ai satului, aleși de consătenii lor, care, având în capul lor pe logofăt (părcălab), cărmăuiau afacerile comune și aveau putere administrativă și drept de jurisdicțiune în pricinile mai mici ivite între săteni (cfr. HEM. 849-850). Pe frate-său îl dase aleșii la oștire, Și, singură, orfana plîngea în zăpăcire.* BOLIAI, ap. HEM. 849. *Îl vedea lucrând, cînd... la aleșii ori la frunțașii satului, cînd la taica popa.* ISPIRESCU, I. 206.

II. *Adv.* Intrebunțat ca adverb, *ales* are următoarele sensuri: 1°. „Hotărât, sigur, precis, cu atenție, amănunțit, lămurit, anume.” *De el, alesu ce să scriu, n'am.* COD. VOR. 72⁹ (= de carele ce să scriu cu adevărul... n'am. X. TESTAMENT, 1648; = pentru carele a scrie ceva pre amănunțitulu... nu am. BIBLIA, 1688: „Je n'ai rien de certain à en écrire”). *Alés = punctativ.* ANON. CAR. *Va scrie zopisul alesu.* PRAVILA MOLD. 33. *De-mi vei spune ales cine ești, atunci te voiu căuta intr'al chip.* ACSINTIE URICARIUL, LET. II, 162¹². *Întăiu să gândească bine, apoi să corbească ales.* URICARIUL, XIV, 445¹². Acest sens abia se mai găsește astăzi. *Badea mieu al d'astă vără S'a rugat să-l iubesc iară. T-am spus, bade, rupt ales.* Că nu pot să te iubesc. HODOȘ, P. F. 164. *Manea... nici nu s'o uitat așa de ales la palus.* SEZ. IV, 202¹².

2°. „Deosebit”. *Și se infulegea ales de bine între oaltă.* SBERGA, F. S. 146¹². | „In deosebi, mai cu seamă”. *Un om, de va fi înscin cu arme și de va da cuiu o palmă numai, veide-l-va de tot cela cu palma, și nu se va certă, ales de-l va fi suduit și-l va fi ochrit înainte de palmă.* PRAVILA MOLD. 63. *Nu eră cum să-i mai poată răbdă... ales că Traian, la anul ce vine, eră să margă asupra Armenilor.* CANTEMIR, HR. 190¹². *Au locu Moldovenii ales pe Craiul.* URECHE, LET. I, 139¹². *Mare putere are acest copil... ales când întinde arcul.* PANX, E. I, 10. *Din ballag să-mi fac eu plug.* Pistoleale să le'njuc. *Ca să brădușe, ales Unde-o fi crângul mai des.* ALECSANDRI, P. F. 285¹². | Ca și „mai cu seamă”, se Intrebunțează, cel puțin azi, cu predilectie la comparativ. *Om auzim mai alesu din scânta evanghelie.* VARLAAM, C. 333¹². [Mavrocordat] *eră grabnic la mânie și mai ales asupra celora ce-i cunoștea oă mână banii vistieriei.* N. COSTIN, LET. II, 98. *Oamenii ce priceau, și mai ales băieții, leșinau de răs.* CREANGĂ, A. 306. *Cine focu[] mi-i păză? Mamă-sa cu sora-sa.* *Mai ales bionnica.* HODOȘ, P. F. 77. Cu sensul de „mai vartos”: *Cu mânăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunzi pe Dumnezeu.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Mamă-sa li șterse vreo cătecea pește mând...; băiatul mai ales începă să plângă.* POPOVICI-RĂNĂȚEANU, ap. TDRG. 479.

A-LEȘ *adv.*, s. a. 1°. *Insidieusement, par gut-apens, traitreusement.* 2°. *Piège, embûche. Filet (de pêcheur)*. — 1°. *Adv.* † „La pândă, pândind”. Numai în legătură cu verbul „a pune”. *Cela ce-și va zăloși casa sa la om ucigătoriu, pentru să se puie ales acolo, să păzească pre vrăjmașul său când va treace... să va certă ca și un ucigătoriu.* PRAVILA MOLD. 172. *Ereticii... puindu-se aleș la locuri strimte și ponoșore, pre unde aveă obiceiul secului a treace... DOSOFTEIU, ap. TDRG. § 2°. Subst. Alesu seu alesi = subseșa, insidie... die Nachstellung, das Lauern, der Hinterhall.* LB. Ales = pândă. FRANCU-CANDREA, M. 97. | P. ext. „Rociu sau plasă de pescari”. (Câmpeni) VICIU, GL. [Plur. -leșuri.]

— Din prep. a (= la) și ung. les, „pândă” (cfr. *lesben d'anni*, „a sta la pândă”). Adverbul a-leș a fost substantivat ca și a-murj, a-chindie etc.

ALESĂTOR s. m. † („Boyard) préposé à la délimitation des terres”. — Boier de divan înscărinat cu hotărnicirea moșilor. *Logofăt mare, giudecător și alesător de ocini.* URECHE, LET. I, 104¹².

— Derivat din ales (part. lui alege), prin suf. -ător.

ALESĂTURĂ s. f. 1°. *Élection. Délimitation.* 2°. *Séparation des cheveux, raie.* 3°. *Brochage, dessin broché dans une étoffe. Étoffe brochée, tapis broché.*

1°. „Alegere”. *Alăsătură = electio.* ANON. CAR. | † „Hotărnicire”. *Mi-an ales partea mea din locul Plopenilor... și la această alesătură au fost din război... Tolondan... și Miron.* URICARIUL, XXIII, 267.

2°. „Cărare”. *Alesătură = alegerea părului în cărări, în codife.* COSTINESCU. | 3°. (Industr.) Intre-

bunțat mai ales la plural. Florile sau muștra unei țesături. *Am admirat noua brând de piatră (a bisericii).* *săpată întocmai ca alesăturile unei bogate cămeși fărânești.* ODOBESCU, II, 503. | Flori și muștro ornamentale (în felul celor [tesute], sculptate în piatră, lemn, etc. *Grațioase alesături sculptate pe piatră.* idem, II, 512. | P. ext. „Țesături împodobite cu flori și cu muștro”. *Doză rochi de alesătură.* URICARIUL, XVI, 275¹². *Țeseturile... dacă un flori în țesetură, se zice: alesătură.* (Ciobanu, în Dobrogea), ap. HEM. 854. *Alesăturile ei, Mare cu drag te pricei.* POP., ap. HEM. 854. [Plur. -ături.]

— Derivat din ales (part. lui alege), prin suf. abstr. -ătură.

ALESTĂNCĂ s. f. „Guingan, indienne”. — În Mold. Un fel de stofă de bumbac. *Am să cumpăr o rochie de halastâncă Florică; da ști... să-și iie ochii cale de-o poștă.* ALECSANDRI, ap. HEM. 856. *Cu rochița de-alestăncă.* SEVASTOS, C. 7¹². [Și: halastâncă.]

— Din rus. *holstinka* = „pânză de Holstein”.

ALESU *cb. IV*⁹. v. leșu.

ALĒU *interj.* v. aolen.

ALĒU s. a. „Arrhês, Gage”. — În Ungaria. „Arvună”. *Aleu = arrha, arrhabo, ...das Handgeld.* LB. *Aleu = arhund.* FRANCU-CANDREA, M. 97; POMPILIU, BII.; JAHRESBER. IV, 325. | „Amanet”. *Du-și, bade, doral cu tine.* *Nu-l lăsa de-aleu cu mine.* POP. (Mureș), ap. HEM. 694. [Și: alău.]

— Din ung. *elék* („pânză, idem).

ALEVĒS s. a. *Piquette, maueais vin*. — „Poslrică, leorcă, vin acru”. FONTEBRIANT. [Plur. -eșuri.]

— Cfr. ung. *elevésedik*, „se turbură, se impuțo” (*eleves, „turbură”?).

ALEXANDRIN, -Ă *adj.* „Alexandrin”. — 1°. De la (din, ca la) Alexandria, din vremea înfloririi Alexandriei (din Egipt). *Epoca alexandrină.* | P. ext. „Erudit, pedant.” | 2°. (Metr.) Versul francez clasic de 12 silabe, cu cezură după silaba a șasea.

— N. din fran.

ALFA s. m. „Alpha”. — 1°. Numele celei d'entăi litere din alfabetul grecesc. | 2°. *Fig.* „Inceput”. *Eu sânt Alfa și Omega, ce să zice începutul și sfârșitul.* X. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 864 (| „Je suis l'alpha et l'oméga, le principe et la fin”). *El eră alfa și omega atunce în țara Moldovei.* NECLUCEA, LET. II, 252¹².

— Din grec. *άλφα*, idem.

ALFABĒT s. a. „Alphabet”. — Șirul tuturor literelor care începesc sunetele din care se alcătușesc cuvintele unei limbi. *Slovă din alfabetul cirilian.* C. NEGRUZZI, I, 9. (Cfr. *alfavita*, *azbuche*.) | P. ext. Orice sistem de semne scrise pentru reprezentarea sunetelor cuvintelor unei limbi. *Alfabet cifrat.* — N. din lat. *alphabetum*, idem.

ALFABĒTIC *adj., adv.* „Alphabétique. Alphabétiqueusement”. — După rândul în alfabetul. *Tălcuiri de visuri, coordonate alfabetice.* EMINESCU, X, 45.

— N. din fran.

ALFABĒTICĒȘTE *adj.* „Alphabétiquement”. — După rândul în (tinvățării) alfabetului.

— Derivat din alfabetic, prin suf. *-ește*.

ALFAVITA s. f. *sing. tant.* „Alphabet. Abécé”. — Cuvânt învechit astăzi. „Alphabet”. *Alfavita d'început a citi și buchele din capăt a prociți începură.* CANTEMIR, ap. HEM. 864. *Sihirile din octoiu citale după alfavita.* MINEIUL (1776), 67, 7¹². | P. ext. „Abecedar”. *Dunneala vreai să mă batjocurești, să mă pui la*

alfavită. C. NEGRUZZI, I, 9. (Cfr. alfabet; azbuche, azbucoavnă.)

— Din n.-grec. ἄλφα-βῆτα (numele celor d'întîi două litere ale alfabetului grec).

ALFENID s. m. sing. tant. v. alpacă.

ALFIOR s. m. (Bot.) „Une plante”. — O plantă, poate aliorul (s. v.), corupt prin etimologie populară cu „alfie” sau cu „flor”, căci aliorul se întrebuintează și ca medicament împotriva frigurilor, de unde li vine și numele de „buruiiană-de-friguri” (Dr. Brândău, ap. HEM. 891). Se aude numai în Transilv. *Frunză verde-de-alfior*. POP., ap. HEM. 891. *Geaba, puică, mă mîngîi, Cu gîtuși, cu alămăi...* *Geaba, bade, mă desmierzi, Cu-alfiori și mere verzi*. POP., ap. HEM. 891.

ALGĂ s. f. (Bot.) „Algue”. — Familie de plante criptogame care cresc în apă și în locuri umede. [Plur. *alge*.] — N. din fran.

ALGEBRĂ s. f. (Mat.) „Algèbre”. — Știință care are de obiect a simplifica și a generaliza rezolvirea chestiunilor relative la mărimi, reprezentându-le cu litere și cu semne, și determinând raporturile care leagă între ei diferiții termeni ai problemei printr-o formulă aplicabilă la toate cazurile de același fel. *Știm, fără de algebră, căși bani sunt într-un leu*. C. NEGRUZZI, II, 178/1. [Accentuat și: *algebră*.] — N. din fran. (= lat.-med. algebra, din arab. *al-džabr*.)

ALGEBRIC adj. (Mat.) „Algèbrique”. — De algebră. *O expresiune algebrică este o întrunire de mai multe litere, legate... prin semnele operațiilor fundamentale*. CULLIAN, A. 4. [În Transilv., după germ. *algebraisch* și: *algebrăic*.] — N. din fran.

ALGEBRICIȘTE adv. (Mat.) „Algèbriquement”. — În mod algebric, pe cale algebrică. *Problema dată să se rezolve algebriceste*.

— Derivat din algebric, prin suf. adv. *-ește*.

ALGID, -Ă adj. (Med.) „Algidé”. — Care se caracterizează printr-o răceală mare a trupului. *Febbră algidă*.

— N. din fran. (= lat. *algidus*, de la *algere*, „a-i fi frig cuivă”)

ALGORITM s. a. (Mat.) „Algorithmé”. — Tip de notațiune proprie unui anume fel de calcul. *Algoritmul calculului integral*. | P. ext. Sistem de notațiune simbolică (în felul celei algebrice) a noțiunilor și raporturilor dintre ele. *Algoritmul funcțiilor judecătii*.

— N. din fran. (= lat.-med. *algorithmus*, din arab. *al-khwarizmi*, porecla unui matematic celebru, modificat sub influența grec. ἀριθμός, „număr”)

ALGORITMIC, -Ă adj. „Algorithmique”. — Întemeiat pe algoritm. *Logica algoritmică*.

— N. din fran.

ALİ vb. IV^a. „Se hâter, se dépêcher”. — În Gorj. „A se grăbi”. JAHREBER. VII, 82.

— Din germ. ellen.

ALİĂ vb. I^a. „S'allier”. — 1°. *Trans. și refl.* „A (se) uni, a (se) întovărăși prin legământ reciproc”. *Păpă ai încercat a aliă toate popoarele creștine împotriva Turcilor*. | *Dimitrie Cantemir... se aliă cu Petru al Rusiei; dar nenorocita companie de la Prut zădărnici planurile sale*. C. NEGRUZZI, I, 277. | *Fig.* „A (într)uni”. *În omul acesta s'a aliă binele cu răul și deșteptăciunea cu necinstea*. | *Spec.* A intră în raport de rudenie cu cineva, prin căsătorie. „A se în-

cusciri”. *Prin căsătorie sa, s'a aliat cu cele mai mari familii din țară*. || 2°. (Industr.) A împreună, a amesteca prin topire două sau mai multe metale. *Spre a-l face mai durabil, aurul se aliază, în monete, cu aramă*.

— N. din fran. (din lat. *alligare*, „a legă de”)

ALIĂȚ S. a. „Alliage”. — (Chim., Industr.) Acțiunea de a alia metale. | P. ext. Combinare de metale, „amestecătură”. *Două sau mai multe metale amestecate împreună prin topire formează un aliaj*. CLIMESCU, A. 259. | [Subt] *aliagiuni... une-ori se înțelege arama, ce se pune pe lângă aur sau argint la monete*. I. PANTU, C. C. 288. | *Fig.* *Tradițiunea... desbrăcându-se de orice aliagiuni strein, nu minte*. HASDEU, I. C. 118. [Sf: *aliagiuni*. | Plur. *-aje, -ajuri*.] — N. din fran.

ALIĂȚĂ s. f. „Alliance”. — Tovărășie, care se leagă pe baza unei înțelegeri, „legământ”. 1°. Între două sau mai multe popoare, partide sau persoane. *Căută până în fundul Asiei alianța regelui Partilor*. C. NEGRUZZI, I. 200. *Tripla alianță*. | P. ext. † „Armistițiu”. *Au făcut alianțe, adică conțineri de arme*. DIONISIE, C. 174. || 2°. Între două persoane sau neamuri, în urma unei căsătorii. „Încuscire, cuscrenie”. *Sânt înrudit cu el prin alianță*. [† *aliănție*.] — N. din fran.

ALIĂRE s. f. „Action d'é s'allier. Alliance”. — Infinitivul lui *aliă*, devenit abstract verbal. „Unire (prin tratat), amestecare (de metale)”

ALIĂȚ, -Ă adj. subst. „Allié”. — Participial lui *aliă*, devenit adjectiv și substantivat une-ori. I. Adj. 1°. *Spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu și pe la sfârșitul lui Septembrie începe să și ningă*. MAIORESCU, D. II, 97. || 2°. (Industr.) *Aur aliat cu argint*. || II. Subst. *Eră aliat (tovarăș împotriva crăimașilor lor) cu dînsul și prieten credincios*. GORJAN, H. I, 111. *Un junce... fu a unui vechiu amic și aliat a lui Radu, veni la Colnar*. C. NEGRUZZI, I, 107. [Pe la începutul s. XIX găsim și forma † *aliânți*: *Nu pută ajută pe soșii și alianșii săi*. ȘINCAI, HR. II, 26/1. R. se uneaște cu alianțul său. BELDIMAN, N. P. I, 65.]

ALIBI s. a. (Jur.) „Alibi”. — Faptul de a se fi găsit aiurea, nu la locul crimei sau delictului, în timpul când s'a săvârșit. *Acurzul a putut stabili un alibi*. [Sf: *alibia*, cu plur., rar: *biuri*.] — N. din fran. (= lat. *alibi*, „în altă parte, aiurea”)

ALIBIU s. a. v. alibi; arbin.

ALIC s. a. 1°. *Menu morceau de briques, qu'on joint au mortier*. 2°. *Menu plomb de chasse, grenaille, drage, cendrée*. — 1°. (Zid.) *Alice* = bucăți mici de țigla, care se întrebuintează la zidit. TDRG. 479 (după „Gazeta Sătenului”). || 2°. (Vănt.) Grăunte mărunte de plumb cu care se încarcă pușca pentru vânărea animalelor mici. *Sânt alice mici, franșuzește „cendrée” și alice mari, franșuzește „chevrotines”*. LM. *Vine un moment al anului, când de-odată vântoarea se închide. Atunci... nu mai auzi... pocnetul ierbei de pușcă și zăvărțura alicilor*. ODOBESCU, III, 37/1. *Toate păsările îi treceau pe la nas. În zadar el le alinșă cu hăliciurile prin căzduh*. ALECSANDRI, ap. HEM. 865. *Au o coadă de hârtie, Subt coală multe hăliciuri, Subt hăliciuri pārhașă?* [— „Păpușoi”.] GOROVEI, C. 277. [Cuvântul fiind întrebuintat mai ales la plural, s'a format în mod analog, din pluralul *hăliciuri*, singularul: *hăliciu* s. a., iar din plur. *alice*, sing. *alică* s. f.] Formele cu *h* se găsesc mai ales în Mold.]

— Din n.-grec. χαλίκι, „callou, petite pierre”.

ALICĂ s. f. v. alic.

ALICI vb. IV^a refl. 1^a. Paraitre, apparaître vaguement, luire au loin. 2^a. S'éclaircir, se remettre au beau (en parlant du temps). 3^a. Se remettre (en parlant d'un malade etc.). — 1^a. A se alici = a se cunoaște un lucru mai distinct dintre altele, d. ex. „Se alicește bine”. RĂDULESCU-CODIN. Nu văd nimic decăt, uile, în partea asta... mi se alicește albind ceă, dară nu știu ce este, că nu mi s'alege, fiind prea departe. IPSIRESCU, L. 336. || 2^a. A se alici = a se îndreptă vremea. || 3^a. Fig. [a se îndreptă] pământul, omul după boală. RĂDULESCU-CODIN.

— Pentru etimologie, cfr. IIcâri.

ALICI vb. IV^a trans. (Zid.) „1^a. Ajouter des cailloux à un crépi pour le rendre plus ferme, renforcer le mortier en y mêlant des petits morceaux de pierres. 2^a. Atteindre légèrement, effleurer (le gibier) d'un grain de cendre”. — 1^a. (Zid.) A alici tencuiala = a o întări prin faptul că se amestecă în ea mici bucăți de țiglă. TRDG. 479 (după „Apărarea sănătății”). 2^a. (Vântul) „A atinge abia cu o alică (o pasăre)”. Au tras cam de departe în prepețită; se vede că de-abia am alicit-o, că n'a picat. (Com. Rădulescu).

— Derivat din alici (1).

ALICIRE s. f. (Zid.) „Action d'ajouter des cailloux à un crépi”. — Infinitivul lui alică, devenit abstract verbal. Unii... mai aruncă în acel strat de pământ bucăți de cărămidă și de piatră și preste acestea dau un al doilea strat de pământ. Această operațiune... [pe care] jâranii [o] numesc „alicare”, teagă pământul aruncat pe părți și asigură soliditatea părților. MANOLESCU, I. 22.

ALICNEALĂ s. f. v. llnesală.

ALICOTĂ adj. fem. (Mat.) „Aliquote”. — Care se cuprinde, într'o mărime, de un număr exact de ori, fără rest. Părțile alicote ale lui 8 sânt: 1, 2, 4. | Suma aliquotă pentru fiecare din cele 5 impozite directe. I. IONESCU, D. 124. [Și: alicotă, alicotă.] — N. din fran. (= lat. aliquot, „câtiva, un număr oarecare”).

ALICOTĂ adj. fem. (Mat.) v. alicotă.

ALIDĂDĂ s. f. (Top.) „Alidada”. — Instrument care servește la ridicarea planurilor și care constă dintr'o riglă, având la cele două capete câte o placă perpendiculară pe dînsa, una prevăzută cu o crăpătură verticală iar cealaltă cu o găurice prin care se vizează obiectele a căror direcție trebuie determinată. Mișcarea unei liniuțe metalice, care poartă numele de alidadă... CULIAN, C. 12.

— N. din fran. (= lat-med. alidada, din arab. al-idād.)

ALIENĂ vb. IV^a. „(S')aliéner”. — (Jur.) 1^a. A trece altuia dreptul de proprietate asupra unei posesiuni (prin vîndere, cesiune etc.). „A înstreina, a da altuia”. || 2^a. Fig. (Ref.) „A înstreina par'că de sine însu-și, a-și pierde mințile, „a se sminti”. — N. din fran. (= lat. alienare.)

ALIENABIL, -Ă adj. (Jur.) „Aliénable”. — Care se poate înstreina (prin vânzare, dăruire etc.). [Contrariul: inalienabil, inalienabil. Românismul din Bucovina a ajuns la conștiința drepturilor sale nealienabile. SHERA, F. S. 339.] — N. din fran.

ALIENARE s. f. „Aliénation”. — Infinitivul lui alienă, devenit abstract verbal. „Înstreinare”. 1^a. (Jur.) „Înstreinare” (a unei proprietăți, a unui bun). || 2^a. (Pat.) Alienare mentală = Înstreinare de sine însu-și, formă a nebuniei, manifestată prin zăpăcirea minții, „smintire”.

ALIENĂȚ, -Ă adj., subst. „Aliéné”. — Participiul lui alienă, devenit adjectiv și substantiv unei-ori. 1^a. (Jur.) „Înstreinat, vîndut altuia”. Vînzări silnice ale proprietăților, alienate cu jumătate... din prețul lor normal. I. IONESCU, P. 135. || 2^a. (Pat.) „Smintit”. [Eminescu] moare... într'un institut de alienați. MAIORESCU, CR. II, 294.

ALIENĂȚE s. f. } = alienare.
ALIENĂȚUNE s. f. }

— N. din fran. aliéation (lat. alienatio, -onem).

ALIENIST, -Ă adj., subst. (Med.) „Aliéniste”. — Care se ocupă cu boalele mentale. Un medic alienist. — N. din fran.

ALIFIE s. f. „Onguent, pommade, cosmétique”. — Unsoare întrebuințată ca leac, sau ca pomadă, cosmetică, și-și spală rănile/și lui și-i pus/și unsoare alifie, și-l țărta pe mînuile lui. COZMA (a. 1692), ap. GCR. I, 304. Ungule postelui luând, în laptele aspidiei le fierbe... carele în chipul alefiului făcîndu-se... pre la rane le unge. CANTEMIR, IST. 234. Piatră bună pentru făcut alifie de obraz... și alte otrăvuri. CREANGĂ, P. 112. Arată-le să mai lasă focului franzișoara și althîia de pe față. JIPESCU, O. 132. De păduchi e bine să spălăm cîtu cu zamă de duhan, ori cu alifiu de la spîșerie. ȘEZ. IV, 124/15. [Și: alefie LB, † și: alefiu s. m.] — Din n.-grec. ἀλιφίη, „onguent”.

ALIFIOS, -OĂȘĂ adj. „Onctueux”. — „Unuros”. Fig. Cincutele ce ies din gura sa sînt alifioase, ca șerbetul de tranșafir. D. ROSETTI, ap. TRDG. 479. — Derivat din alifie, prin suf. adj. -os.

ALIGATOR s. m. (Zool.) „Alligator”. — Un soi de crocodil. Trăește în fluviile Americii. Cfr. caiman. [Accentuat și: aligător.] — N. din fran.

ALIGNI v. b. IV^a. unip. „Souffler (se dit du vent)”. — „A adia”. Singular exemplu: Să mă-ngrape lângă strungă, Fluieraș de-argint frumos, Să-mi pue'n plasă'n gard jos, Și vîntul a aligni, Fluierașul s'a porni, Și s'a porni ș'a cîntă, Oilele ori șbiră... SEVASTOS, C. 296/1. (Cfr. iar la cap să-mi pui Fluieraș de fag, Mult zice cu drag, Fluieraș de os... Vîntul când a bate, Prin ele-a străbate, Oile s'or strînge. ALECSANDRI, P. P. 2.)

— Etimologie necunoscută. (Cfr. ung. legyezni, „a da din coadă, a face vînt”, și legyinteni, „a atinge ușor”.)

ALIGNI vb. IV^a. v. llnă.

ALILŪIA interj. v. aleluia.

ALIMĂN s. m. Numai în expresiunea: A ajunge la aliman = „a nu mai fi chip de scăpare, a fi la mare strămoțoare: être à l'extrémité”. CIMAC, II, 633.

— Sensul original pare a fi: „a ajunge la hotărîrea de a fi haiduc”, ceea ce într'o vreme eră identic cu „a nu mai ști încotrău”. Aliman poate fi turc. alaman, „hot de codru, haiduc”, derivat din almak, „iau” (sau sârb. alaman, cu același sens, împrumutat și el din turcește). Cfr. alimăni, alimănit.

ALIMĂNĂ vb. I^a. refl. }

ALIMĂNI vb. IV^a. refl. }

„S'établir chez qn. à la manière d'un intrus. S'établir, s'abattre” (se dit d'un oiseau). — Ceea ce prin alte locuri se exprimă prin „a se advesti”, și prin „a se agiastă”. A se alimăni = a se stabili într'un sat; [se zice despre] unul venit așă din lume, d. ex. S'a alimănit p'aci. RĂDULESCU-CODIN. [în lîfov (Valea-Dragului) și: a se alimăni vb. I, cu sensul de „a se așeză, a descăleacă”, d. ex. s'a alimănit pasărea

acolo = dort hat sich der Vogel niedergesetzt. Laune multă s'a alimănat = Viele Leute haben sich ange-siedelt. JAHRESBER. VIII, 314.]

— Derivat din aliman. Haiducii, după ce se lăsau de hoții, se stabileau adese-ori în sate streine, ca să li se peară urma.

ALIMĂNIT, -Ă adj., subst. „Ruiné. Maulit”. — Participiul lui alimănit, devenit adjectiv. „Ajuns în aliman”. Alimănit = în s. Elend gekommen (Curlătel, în Mehedinți). JAHRESBER. VII, 82. || „Afurisit”. În blesteme de mamă: Fire-ai alimănit! (Doj), Mehedinți), ap. HEM. 872. [Cu prefarea lui *ă* > *o* după labială și: Alimonit = afurisit; d. ex. E' alimonit din naștere. RĂDULESCU-CODIN.]

ALIMÉNT s. a. „Aliment”. — 1°. Substanță care servește la hrănire, „hrană” (în sens propriu și figurat). || 2°. (Jur.) La plural, „Mijloace de trai”. Copiii sânt datori da a alimente tătului și mamei lor și celorlalți ascendenți care se vor afla în lipsă. HAMANGIU, C. C. 54.

— N. din fran. (lat. alimentum.)

ALIMENTĂ vb. I^a. „(S)alimenter”. — Trans. și refl. 1°. „A (se) hrăni, a (-și) da hrană” (în sens propriu și figurat). 2°. || (Jur.) „A da mijloace de trai”. Cășătorii contractează îndatorirea... de a alimenta, a întreține și a-și educa copiii. HAMANGIU, C. C. 54.

— N. din fran.

ALIMENTĂR, -Ă adj. „Alimentaire”. — 1°. Privitor la alimentare, la hrană. „I-a prescriu un regim alimentar vegetal.” „Care face culvă cu puțină procurarea mijloacelor de trai”. Bărbatul a fost osândit să dea fostei sale soții o pensiuie alimentară. [și: alimentărilor, -te.]

— N. din fran. (lat. alimentarius, -a, -um.)

ALIMENTĂRE s. f. „Alimentation”. — Infinitivul lui alimeantă (1° și 2°), devenit abstract verbal.

ALIMENTĂȚIUNE s. f. } = alimentare.

— N. din fran. alimentation.

ALIMÓJDII s. f. plur. tant. „Bagatelles”. — „Fleacuri”. În județul Dâmbovița. Alimójdii = vorbe sau lucruri de nimic, fără folos. REV. CRIT. IV, 85.

— Etimologia necunoscută. Poate să stea în legătură cu sârb. *almósto*, „pomană”, însemnând mai întâiu „ceea ce se dă de pomană, ne mai fiind de nici un folos”.

ALIMONIT, -Ă adj. v. alimănit.

ALIMON s. m. (Bot.) = Lemnul-Domnului.

— Din n.-grec. *λύων*.

ALIMÓRI s. m. plur. tant. „Nom d'une fête populaire : jour des brandons”. — Alimóri este o sărbătoare foarte lășită la Români... [din] Transilvania și Banat. REV. CRIT. Descrierea ei se găsește în HEM. 874—877.

— Numele acestui serbări se dă după exclamarea „alimóri!” (corupt pe alocuri în „hai la moară!”), cu care se întovărășește întoarcerea cercului de foc și care este bulgărescul ale more! Cfr. Philippide, *Zeitschrift*, XXXI, 280 sqq.

ALIMPIT, -Ă adj. „Affamé, mourant de faim”. — În Bihor. Alimpit = hămisit, mort de foame. REV. CRIT. IV, 336.

— Pentru etimologia, v. limpi.

A-LIN adv. „Doucement”. — „Lin, domol, încetător”. O veselă suflare primăvăroasă ne mângăie

alin. ODOBESCU, II, 519. Sufarea unui geniu printre crengi alin adie. ALECSANDRI, III, 55.

— Format din a (3^a) și lin.

ALINĂ vb. I. „L. 1^a.—3°. (Se) calmer, (s') apaiser, (s') adoucir, (se) lénifier, (se) tempérer, alléger, soulager. II. 1°. Caresser, flatter (de la main), consoler. 2°. (Refl.) S'endormir”.

I. Sensul fundamental al lui *alină*, este „a aduce covă la o stare lină”; se apropie deci de noțiunile exprimate prin „a liniști, a îmbălnzi, a domoli, a potoli, a stămpără”.

1°. Când obiectul *alinării* e o putere naturală în activitate sau manifestarea unei asemenea puteri, precum: vifor, vânt, furtună, (valuri), frig, foc etc., atunci a *alină* = „a micșora, a încetina, a potoli mis-carea pornită”. Funcțiunea cea mai firească și în acest caz cea reflexivă. Vânturile se alină. VAR-LAAM, C. 310°. Tot vâzduhul se alinează. I. VĂCĂ-RESCU, P. 338°. || P. ex. I. La un semn s'alină jocul. COȘBUC, B. 45. S'au alinat lucrurile și s'au făcut pace. URICARIU, I, 353°. || Transitiivă e acțiunea, când agentul e socotit o putere supraomenească: [Roagă pe Domnul] să înceteze furtuna și să alineze valurile. ANTIM, P. 58; — sau când e o întrebuintare figurată, precum: Azei întâi acuzas poruncă, ca cu banii [ce-i dase] să alineze viforul care se pornise asupra lui Brâncovanu. SÎNCAI, RE. 208°. || Larma a tot învîrșunatului norod o au alinat. TICHINIDEAL, P. V. || În vechime se găseș și câteva exemple de funcțiune intransitivă. † Pământul s'au temut și au alinat. PSALTIRE (a. 1606), ap. TDRG.

2°. Când obiectul *alinării* e un sentiment neplăcut în sine sau supărător prin intensitatea cu care se manifestă, a *alină* = „a îmbălnzi, a ușura, a micșora, puterea acelei simțiri”. Trans. și refl. Alinează patimele sufletului. MINEIU (1776), 133°. Cersul, cugetul și-a alinat. BELDIMAN, O. 16. Mult e mult, de când te-aiștept, Să-mi alin dorul din piept. ALECSANDRI, P. II, 91. Dureria mea cea dulce, cu durerea la alin-o. EMINESCU, P. 235. Că cu tine mă mai ieu, De-mi alin necazul greu. ALECSANDRI, P. P. 360°. Cu cuvinte liniștitoare alină frica surorilor ei. ISPI-RESCU, L. 239. [Fă-ți] Din ochi negri păhărele. Ca să bei, matică, din ele. Și să-ți mai alini din jele. IARNIK-BĂRSEANU, D. 324. || Pufinel foamea și-alină. BARAC, A. 73. Unde vede apa lină... Merge și setea și-alină. RETEGANU, TR. 14. || [Într-un descântec:] Cum s'au alinat oala de zberlat și ciobanul de șuerat, Așa să înceteze Și să se alineze Toate obrinturile. ȘEZ. III, 140. || În loc de imi alin ceva se poate spune și mă alin de ceva: Ici e tocmai unde joc. Că să mă alin de foc. ALECSANDRI, P. P. 355°. Că și eu o să mă nsor. Să mă mai alin de dor. TRODO-RESCU, P. P. 270. Prin astfel de construcții s'a ajuns la sensul următor:

3°. Când obiectul *alinării* e un om care se află într-o surexcitare sufletească, sensul e „a-l aduce la o relativă liniște sufletească”. Trans. și refl. Iară norodul ce strigă, dacă i-au spus că au fugit, s'au mai alinat pufintel. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 246°. În zadar mai stăeam a o alină [pe mamică-ta], a-i ascunde moartea bărbatului ei. BELDIMAN, N. P. I, 17. În sfârșit, erând să-l aline, îi arlătară două statuete de bronz. C. NEGRUZZI, I, 203.

II. Când este vorba de ființe, în special despre oameni, se găseș și unele sensuri derivate.

1°. Trans. „A mângăia”. [Cântec de leagăn pentru un copil, a cărui mamă a murit:] Tăta rea și acră Amă te aplencă, Și mână streină Amă te alină. MARIAN, NA. 320.

2°. Refl. „A se liniști prin ducerea la culcare”. Iar fata, idrziu, când se alinase totii curtenii... MERA, ap. DDRF. Mamică-sa... I blestemă și-i zicea, când se culcă: „Culcă-te, alină-te, Șorpele sugă-mă-tă!” ALECSANDRI, P. P. 12°.

[În vechime mai ales: *aliné*, azi aproape numai:

alin. || În Ințeleșul II, 2° se găsește și un exemplu de *alini* vb. IV^a: *Au băut... până... idrăzu noaptea și după aceea s'au pus la hodină. Dimineața se scoală... După prânz n'au vrut boierul să se mai alinească la cumnală-său, că țară-i eră... dor de soția sa. De aceea... au purces...* SBIERA, p. 55/1.]
— Din lat. *allenare*: ital., sard. *allenare*.

ALINĂRE s. f. „*Apaisement, calme, adoucissement, allègement, soulagement, consolation; relâche, repos*” — Infinitivul lui *alină*, devenit abstract verbal. Păcătoșul *alinare* conștiinței lui găsește. C. NEGRUZZI, II, 16/10. *Aduc alinare jalnicului tău suspin.* ALECSANDRI, II, 72. *Simțeam că el n'aftă-alinare, Că singur așa, i-e urit.* COȘBUC, F. 82. || În legătură cu „stare”. „Lăiniște, repaos”. *Să n'ai stare, nicei alinare, Cum n'are apa, apa pe mare.* POP. (Com. Liceu). *Când se strâng multe [cioare] la un loc, și nu-și află stare și alinare, ci neîncetă zboară, precețesc iarna.* MAHAN, O. II, 30.

ALINĂT s. a. — *alinare*. Participiul lui *alină*, devenit abstract verbal. *Se pricepe la alinat copiii.*

ALINĂT, -Ă adj., adv. „*Calme, apaisé. Doucement*” — Participiul lui *alină*, devenit adjectiv. „*Domoliți, potoliți, liniștiți*”. *Cu minte alinată să te rogi.* VAILLAAM, C. 165. || Întrebuințat ca adverb. „*Lini.*” *Suflă vântul alinat.* IARNIC-BĂRSĂNEANU, D. 26.

ALINĂTOR, -OARE adj. „*Calmant, lénitif, sédatif, anodin, consolant, adoucissant, allégeant*”. Adjectivul verbal al lui *alină*, (derivat prin suf. -*ător*). *Mijloacele cele alinătoare și ocrotitoare de primejdia poporului...* PISCUSCĂ, O. 256. *Mângâiere dulce alinătoare.* ALECSANDRI, F. III, 152. *Ai dormit un somn alinător.* I. NEGRUZZI, V, 197. [† și dial. și: *alindătorii*.]

ALINĂTĂRĂ s. f. = *alinare*. [Plur. -*turi*.]
— Derivat din *alină*, prin suf. abstr. -*ătură*.

ALINC, -Ă adj. † „*Vif, fin, rusé*”. — „*Vioiu, viclean*”. *Și șarpele eră mai alinc de toate jigăniile pămantului.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 50 (— „*le serpent était le plus fin de tous les animaux des champs*”).
— Din ung. *elénk*, „*vioiu*”.

ALINDEREA adv. v. alt (I, 19).

ALINEAT s. a. „*Alinéa*”. — 1°. Rând nou, linie de cuvinte al cărei cuvânt d'intăiu e mai înăuntru; Incepere de alt rând (de-a-capul), la scris sau la tipar. În acest dicționar, etimologia cuvintelor începe cu un *alineat* deosebit. | 2°. P. ext. Partea (perioada, fraza, propoziția) care începe cu un asemenea rând, până la o alta care începe tot astfel. Pasaj (în articole de legi, etc.) cuprins între două șiruri noi. *Această moșnie, în drumul de la senat până la cameră, și-a pierdut un alineat.* MAIORESCU, D. II, 181. [În Transilv., în sensul 2° și: *alinea* s. f. *Acest lucru se spune apriat* în § 3, *alinea 2.* | Pronunț: *a-li-ne-at*.]

— N. din fran. După analogia unor cuvinte ca *postulat, concordat* etc. care în franțuzește au un -*t* final care nu se pronunță, dar care e etimologic (= lat. *postulatum, concordatum*), s'a adăogat, în mod *postulat*, și lui *alinea* (= lat. *a linea*, „de la linie”) un -*t*. (Unli pronunță: *aliniat* s. a., printr'o apropiere greșită de part. verbului „*aliniă*”).

ALINGĂRI vb. IV^a. v. *lingări*.

ALINI vb. IV^a. v. *alină*.

ALINIĂ vb. I^a. „*S'aligner*”. — *Trans. și refl.* „*A (se) pune, a (se) așeză în linie dreaptă, la linie*”. Mai ales (Armată și Edilitate): *Compania s'a ali-*

niat. | *Trebuc să aliniam casele, în strădele principale.* | *A aliniă o stradă*: a pune în linie dreaptă casele de pe amândouă părțile ei.
— N. după fran.

ALINIAMENT s. a. (Top., Cosm.) „*Alignement*”. — Pentru recunoașterea constelațiilor pe bolta cerească, se întrebunțează așa numita „*metodă a aliniamentelor, care consistă în a trece de la pozițiunea unei constelațiuni la aceea a celorlalte, prin simple prelungiri de linii.*” CULIAN, C. 44.

— N. după fran.

ALINIARE s. f. „*Alignement*”. — Infinitivul lui *alină*, devenit abstract verbal. [Și: *aliniere*.]

ALINIAT, -Ă adj. „*Aligné*”. — Participiul lui *alină*, devenit adjectiv.

ALINT s. a. „*Caresses. Balancement*”. — Numai la Coșbuc. „*Desmierdări*”. *În ceasuri dragi de dulce-alint, Săruși pe Tofalé, femeea necastă.* COȘBUC, B. 71. || „*Legănare a trupului*”. *Drag alint de trupuri prinse-n mdrăgărint*. idem, B. 19. [Plur. -*linturi*.]
— Substantiv postverbal din *alintă*.

ALINTĂ vb. I. „*L. Apaiser, (se) calmer.* II 1°. *Caresser, dorloter, mignarder; gâter* (qqn). 2°. (Refl.) *Se dorloter, se mignarder, faire l'enfant gâté, faire des grâces, faire des façons; se balancer, se dandiner, se bercer*”.

Cuvântul se aude aproape numai în Moldova. I. † Numai la Dosofteiu. *Trans. și refl.* „*A (se) alină* (I, 19^a). *Acesta, cu însemnătura sfintei cruci, marea au alintă.* DOSOFTEIU, V. S. 3/37. *Vânturilor dăie de nectară și undelor de se alintă.* idem, ps. 376 (— „*Il arrête la tourmente, la changeant en calme, et les ondes sont calmes*”).

II. 1°. *Trans. A răsfătă*”. În sens bun „*a desmierdă, a guguli, a mângâia*”. *Zina se apropie de dînsul, îl sărută [și] îl alintă cu iubire nesfârșită.* POMPILIU, ap. TDRG. || În sens rău „*a răzgăia*” (contrariul lui „*a crește bine*”). *Noi [femeile] ne creștem fețele, ei [bărbații] le alintă și apoi tot ei se plâng.* ap. TDRG. || *Fig. Zădrărnicia, alintănd a noastră minte, naște fașe.* KONAKI, P. 286. II *sărută, alintăndu-și vorbele și nelocind-u-i părul.* VLAHUȚĂ, N. 49.

2°. *Refl.* „*A se răsfătă*”. În sens bun. *Brațele ei m'au legănat, când îi sugeam făța cea dulce și mă alintam la sânu-i, gândurind și uitându-mă în ochii ei cu drag.* CREANGĂ, A. 35. || În sens rău. „*A se purtă ca un copil răzgăiat. Când rea și nesuferită, când sentimentală și cochetă, s'aprinde și se alintă ca o copilă brudnică.*” C. NEGRUZZI, ap. HEM. 885.

„*A face pe mofturosul, a face hazuri*”. *Începă să facă mofturi, să s'alinte.* CONTEMPORANUL, II, 359. *A se alintă = a se fașoi*. ALECSANDRI, T. 1753. || „*A se mișcă ca un copil răsfătat, a se legăna*”. *Lumtrea s'alintă.* STAMATI, ap. HEM. 885. *Calul tău ca lebăda pe apă se alintă grațios.* ALECSANDRI, P. III, 81. *Pentru-că eră „fata mamei”, se alintă ca cioara'n laf.* CREANGĂ, P. 283. || *Fig. Moș Toadăr tot merge, alintăndu-se mereu cu gândul...* CONTEMPORANUL, V, 390. [Alint, rar: *alintăc*. BUDAIDELEANU, ap. HEM. 886.]

— Din „*allentare*”: ital., sard. *allentare*, sicilian *allintari*, abruzzesc *allendă*. Lat. *lentus* însemnă „*moale, flexibil*” (cfr. „*om moale*” = „*om înțecat*”: fran. „*lent*”), de unde, în sens figurat, „*îndărătnic*” (= „*înțecat în luarea unei hotărâri*”), iar derivatul lui, *lentare*, însemnă „*a face flexibil*” și, figurat, „*a îmblânzi, a alină*”. Cu acest sens din urmă se potrivește înțeleșul I al cuvântului românesc (cfr. germ. „*lindern*” de la *lind*, care e înrudit cu *lentus*). Pentru explicaerea sensului II, am putez plecă de la acceptiunea „*îndărătnic*”; mai probabil însă ideea „*a răsfăta*” s'a dezvoltat din ideea „*moale*”. Ca și „*a-și cocoloși*

copilii", tot astfel „a-i alintă" înseamnă deci „a-i păzi prea mult", „a-i face să fie moi, molatic".

ALINTĂRE s. f. 1°. *Action de calmer, d'apaiser, apaisement*. 2°. *Caresse, mignardise, coquetterie*. — Infinitivul lui alintă, devenit abstract verbal. 1°. „Alinare". *Valurile nalle n'au alintare*. DOSOFTIU, ps. 140. || 2°. „Desmierdare, răsfățare, răzgăiare".

ALINTĂT s. a. = alintare. Participiul lui alintă, devenit abstract verbal.

ALINTĂT, -Ă adj. „*Dortote, mignote, gâte*." — Participiul lui alintă, devenit adjectiv. „Răsfățat". *Pajul Cupidon, vicleanul, Muil e rûn și alintat*. EMINESCU, F. 12. *Umblă parcă amintindu-și treună cântec, alintată, Parcă i-ar fi tot a lene*. idem, p. 304. *O fată alintată și leneșă*. CREANGĂ, p. 292.

ALINTĂTOR, -OARE adj., subst. „*Qui dortote, qui mignarde, qui gâte. Caressant*". — Adjectivul verbal al lui alintă (derivat prin suf. -ător), substantivat une-oră. *Vezi alintătorul cel mare a omului, sic mândria, cum înținde ajutoare*. KONAKI, p. 288. [† și dial. și: *alintătoriu*.]

ALINTĂTURĂ s. f. „*Mignardise. Coquetterie*". — Răsfățare, răsfățătură, răzgăietură; cochetărie". CIHAC [Plur. -furi].

— Derivat din alintă, prin suf. abstr. -ătură.

ALION s. m. (Ornit). „*Proyer; Emberiza miliaria*". — După HEM. 888: „Presură-sură", numită și „presură-mare". *Alionul este o pasăre de mărimea unei pitulici, cu coada scurtă și ciocul scurt cau gros, pe cap și corp cu verși mărunte albe, pușin cenușii, negre, galbene și pușin cămbăii... Face cuibul jos prin crâng, ouăle sânt albe, picute cu negru*. (Vânju-Mare, în Mehedinți), ap. HEM. 888.

— După Hasdeu, *Etyrn. magn.*, alion e numele personal Alion (= Leon), care se dă (în Vânju-Mare, în Mehedinți) și la căni.

ALION s. m. (Bot.) 1°. *Esule; Euphorbia Esula*. 2°. *Réceit-malin; Euphorbia helioscopia*. 3°. *Rhubarbe-des-paysans; Euphorbia Cyparissia*. 4°. *Euphorbe des marais; Euphorbia palustris*.

Sabî numirea alior, aléur (Munt.), aléor (Mold.), alior, arior, arior-de-baltă poporul român înțelege diferite specii de plante din familia *Euphorbiaceelor*. Cea d'înțăiu (florile galbene; crește prin fânețe umede, în lunie—August) se mai numește și: *Buruiană-de-negoi, Buruiană-măgărească, Lăptele-cucului*; cea de a doua (florile galbene; crește prin locuri cultivate, printre sămănături și prin marginea câmpurilor, în Maiu-August) și: *Buruiană-de-friguri, Buruiană-de-negoi, Buruiană-măgărească, Lăptele-cucului* (Munt.), *Lăptele-cănelui, Lăptele-lupului* (Transilv.); cea de a treia (florile galbul; crește pe coline aride, câmpuri nisipoase, pe lângă drumuri, în Aprilie-Iunie) și: *Lăptele-cănelui, Lăptele-cucului* (Munt.); cea de a patra are florile galbene sau brune și crește prin locurile mlaștinose, pe malurile apelor, în Maiu-Iunie, PANȚU, FL. (LEON, MED. 45; MARIAN, CH. 8). *Frunză verde (foiță, frunzuliță, frunzeleană, ș-apoi frunză-de-alior)* ȘEZ. III, 62/13, 153/1; IV, 218/15, V, 94/12; I, 50°. SEVASTOS, C. 89/2, 119/2, 172/1. *Alior de pe rozor!* DOINE, 234/. *Și fi-oiu face de măncat Aleor și grâu șpălat* ȘEZ. III, 157 b/. *Foaițe verde de-alior, O plecat neica Ion, Să puie calu'n prigon. Pripoană de-alior, Aleoru s'o uscat, Ion calu l'o scăpat*. JAHRESBER. IX, 203. (Țigănești-vechi, în Tecuciu). *Pe alocuri, ere-o fuță de alior, rezează [de coasă] din fața pământului, plângea stropi de lapte*. SANDU, SĂM. IV, 951. *O plantă veninoasă, naltă de 2—4 decimetri și cu floarea ca o umbră, se chiamă „albur" și se sice și „lăptele-cucului", fiind-că, rupând o*

foaițe, dă un suc alb. (Mărăcineni, în Buzău; Coșăreni, în Ialomița), ap. HEM. 892.

— Etimologia necunoscută. Forma alior pare a nu stă în nici o legătură cu alin, căci între *euphorbiacee* (alior) și *liliacee* (alin) nu există asemănări. Tot astfel lipesc asemănările și cu *ranunculacee*, așa încât rămâne îndoișoasă și apropierea făcută de HEM. 892, care derivă pe aléur (de unde apoi aléor, alior și arior) din *helléborus*.

ALIPĂ vb. IV. 1°. *Accoler; joindre, annexer, attacher*. 2°. (Refl.) *Se serrer, se coller, se blottir (contre)*... *S'insinuer* (auprès de qqn.). *S'attacher, adhérer (à)*... — A (se) lipi (în sens figurat) de (la) ceva sau cineva. 1°. *Trans.* „A încorporat". *Într-o adunare tainică au hotărât să alipsească Macedonia la Bulgaria*. | „A atașă". *Această dragoste l-a alipit de geniu neamului românesc, căruia Ioan Brătianu i-a închinat întreaga muncă a vieții sale*. STURDZA, E. 8. *Pe lângă regimentul de infanterie fu alipită o baterie*. || 2°. *Refl.* *Se alipi de bătrâna, o cuprinsă pe după gât*... și... *prici*. DELAVRANCEA, S. 16. | „A se da, a trăi pe lângă cineva". *Un... băietan își făcu planul ca să amăgească baba și să-i ia lucrurile...* *Se alipi pe lângă dînsa, căci și mătușii îi erau cam dragi băietanii*. ȘEZ. I, 52/1. | „A aderă". *Tinerii Românilor, cetină cărțile Latinilor, să se alipsească cu inima către dogmele Latinilor*. MAIOR, IST. 252.

— Compus din prefixul a- și din lipi.

ALIPICIÓS, -OĂSĂ adj., adv. „*Collant. D'une manière collante*". — Adj. și Adv. „Lipindu-se de trup". *Haiina ei și scurteica de pe trup erau croite cu îngrijire și alipicios*. ap. TDRG.

— Derivat din alipi, prin suf. -icios.

ALIPIRE s. f. „*Action d'accoller, de joindre, annexer, attacher. Atachement, annexion. Adhèrence, rattachement*". — Infinitivul lui alipi, devenit abstract verbal.

ALIPIT s. a. = alipire. Participiul lui alipi, devenit abstract verbal.

ALIPIT, -Ă adj. „*Accollé; joint, annexé, attaché. Serré, blotti (contre); adhérent, rattaché (à)*". — Participiul lui alipi, devenit adjectiv.

ALIPUĂ vb. IV. „*Ranger, disposer, placer*". — În Bihor. „A așeză". *Sfântul Ilie* [toate pe câte le furase luda]... *Mândruș mi le suie...* *Sus la fața cerului și bine le-alipiu...* *Care pe unde-o fost: Soarele cu razele...* *Și luna cu lumina*. ALEXICI, L. P. I, 152/12. — Din ung. *alápitai*, „a întemeia, a așeză".

ALISPÁN s. m. „*Sous-préfet*". — În Transilv. Corespunde unui „subprefect" în România. Se mai numește și: „viștepan", „sub-comite, vice-comite (suprem)". — Din ung. *alispán*, idem.

ALIȘVERIȘ s. a. „*Commerce, affaires, achat, vente en détail*".

Mai de mult avăd sensul general de „comert, negoț": azi se întrebuițtează mai mult cu înțelesul de „afaceri (negustorești), negoț mic (cumpărare sau vânzare), târguleală". *Starea de acum puind înaintea noastră și alșverigul fării...* *am socotit că poate țara să dea, fără de prea simțitoare greutate 1,600,000 lei*. (a. 1892) ERICARIU, I, 11/1. *Eră și moneda de aur și de argint cu total poporului și rădicală dintre norod, având și întrebuițând spre alșverigul cel din toate zilele moneda de fier*. PISCUPESCU, O. 30. *Incururile acealea...* *nu sânt ertate a intră în alșverigul oamenilor*. PRAVILA (1814), 34. *Băcății și alșii, pentru trebuința vânzării marfetlor, să fie volnici a fină și a avă cantariu...* *și cu acel cantariu să-și facă alșverigul lor*. (a. 1799) ERICARIU, I, 88/11.

[Boerii] se ajungeau... cu dregătorii și, pentru ca să izbutească „alegerișul”, dădeau bucuroși „mădă”, adică miță. IORGA, C. I. II, 202. *Et lasă-mă-n pace omule!... Înțelege odată, că n'am venit [în salonul vostru de frizerie] pentru algeriș... Am o trebuință cu d-I Nae Girimeș. CARAGIALE, T. II, 78. Ia spune-mi, cum merg algerișurile?* FILIMON, C. II, 612. *Nu-i algeriș nici de o leacă, în piață.* ALECSANDRI, T. 143. | *A face cuivă algeriș* = „a cumpăra, a târgui de la el”. *Vreți să-mi faceți ceva algeriș?* idem, T. 26. [† și *alegeriș, alejeriș, aleșeriș* URICARIU, IV, 7²³³ prin asimilație: *arigeriș*, Com. I. A. Rădulescu. | Plur. -*rișuri*.] — Din turc. *alyş-veriş*, „commerce” (cfr. daravero).

ALITERARE s. f. (Poet.) „Alliteration”. — Armonia rezultată din repetarea aceluiași sunet sau a unei combinațiuni de sunete în două sau mai multe cuvinte care se urmează în aceeași frază. *Aliterarea eră temelia versificațiunii la popoarele germanice.* — N. format din aliteratiune, după analogia unor cuvinte ca: *declinare = declinațiune, versificare = versificațiune* etc.

ALITERAȚIE s. f. (Poet.) } = aliterare.
ALITERAȚIUNE s. f. (Poet.) }

— N. din fran. *alliteration*, (din lat. *ad + literam*).

ALIVĂNCĂ s. f. (Cul.) „*Sorte de gâteau de farine de mais au fromage*”. — Intrebuțat aproape numai la plur., în Mold. și în Bucov. *Alivenci = turtă de făină de păpușoi, cereală prin sîta cea deasă, frământată cu chișloc în loc de apă și cu brînză. Ca să fie mai moi se pun și cartofe fierte. Se coc în cuptor pe frunze de cerechiu și se ung cu unt ori cu smântîna.* CREANGĂ, GL. *Să-i poruncești să-mi facă un borș cu perișoare și alivenci.* ALECSANDRI, T. 187 (în glosar explicat prin: „plăcintă mică de țară”). *Casimac, gușoase, alivenci... se îngropau în stomahul lui.* C. NEGRUZZI, I, 286. *Face sarmale, face plăchie, face alivenci... și felii de felii de bucate.* CREANGĂ, P. 28. [Plur. *alivenci*, mai rar *alivence*. Din cel d'întăiu s'a format pe alocuri un sing. nom.: *alivenciu*, cu plur. *alivenciuri*. ap. HEM. 894.] — Etimologia necunoscută. Pare a derivă dintr'un cuvânt slav *livanca (cfr. ceh. *livanec*, „petit gâteau moulé”). În limba litvană *palėtinis*, „omelette”), derivat din *liti, lijami* (polivati), „a turna”.

ALIVĂNI vb. IV². refl. „*Rouler, cultiver. Se perdre dans le monde, errer*”. — „1. A se rostogoli, a se răsturna”. *Guia, pîndînd piciorul pe răseruci, își făcîu vînt și se alivăni în gura cărului.* T. CERCEL, SĂM. II, 503. § 2^a. *Fig. A se alivăni = a se duce în lume fără a i se da de rost.* Ex. „Nu știm pe unde s'o fi alivănit”. RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. Este posibil, ca și acest cuvînt să ste în legătură etimologică cu alav. *liti, polivati*, „a turna”, cu aceeași trecere de sons ca și în rom. „a răsturna”. (Cfr. russ. *lienyi*, „prăpăstios”).

ALIVĂNT s. m. (Bot.) = levănțică. Se aude în Moldova (Vaslui, comuna Munteni-de-Jos). HEM. 898. — Corupt din fran. *lavande*.

ALIVĂNTA interj., adv. „*À la renverse. Culbute*”. — Exclamație glumeață, rostită mai ales de crășeni, când cade cineva. Se întrebuințează și ca adverb, în legătură cu verbele „a da”, „a cădea”, „a trînti”, „a veni”. *Florica (impiedecându-se în coada rochiei): „Na! că eră să dau alivanta peste cap.* ALECSANDRI, T. 920. *Dă-te alivanta = culcă-te!* (Brasov, com. Lacea). *Ton însă, impiedecat cu picioarele în mîncăcile contîșului, căzuse alivanta la pămînt.* CREANGĂ, A. III (— *căzuse căt e de lung.* CREANGĂ, GL.) *Cînd se răstoarnă o trîsură, auzi zicînd: „văzul-ai cum*

boierul și cocoana au venit alivanta peste cap?”, iar copiii, cînd se neurchă zmeii: „și l-am dat alivanta! A venit zmeul alivanta!” (Craiova), ap. HEM. 896. | Probabil printr'o apropiere etimologică de cuvîntul „alivenci” și: *alivanta — plăcintă!* *La vîrsta noastră... călătore... te trîntese alivanta plăcînă'n groapă.* ALECSANDRI, T. 998. | În mod eliptic: *Măni poimăni, poate, „alivanta'n groapă!”* idem, T. 338.

— Etimologia necunoscută. Pare a fi rezultatul unei fuziuni, ale cărei elemente sînt: verbul a se alivăni și ital. *avanti!*

ALIVĂNCI s. f. plur. tant. (Cor.) „*Sorte de danse populaire*”. — Un fel de horă cu învîrtitură de perechi de jucători, în Mold., descriă la HEM. 898—902. *Ne cîntă din fust: doțna, „corăbîasca, „alivencile, fîitura...”* CREANGĂ, A. 82. | *Printro' apropiere (sau înrodire?) etimologică cu „alivancă”, se zice și: alivenci-plăcinte, sau: alivenci-plăcinte moi.* PAMFILE, J. II.

— Etimologia necunoscută.

ALIVĂNCIU s. m. (Cul.) v. alivancă.

ALIVĂNTICĂ s. f. v. levănțică.

ALIZARINĂ s. f. „*Alizarine*”. — Principiu colorant roșu extras mai nainte din rădăcina uscată a garanței, iar azi preparat prin sinteză; servă mai ales pentru vopsitul bumbacului.

— N. din fran.

ALIZĂT } s. a. (Geogr.)
ALIZEU }

„*Alize*”. — Numai ca atribut al cuvîntului „vînt”. *În regiunea intertropicală suflă regulat, în tot cursul anului, două vînturi: unul în emisfera nordică, de la nord-est cîtră sud-vest, și altul în cea sudică, de la sud-est cîtră nord-vest.* Aceste vînturi constante se numesc „alizate”. POBI, F. 183. | Mai des: „vînturile alizee”: *Aceste vînturi, care bat de la tropice spre ecuator, se numesc alizee... Francezii le-au numit „vents alizés”, adică vînturi uniforme.* M. HEDINȚI, G. F. 43.

— N. după fran.

ALMANĂH s. a. „*Almanach*”. — Un fel de calendar, destinat unui cerc de cetitori mai culti. Uneori lipsit de partea calendaristică, cu cuprins curat literar: *Almanahul României June*, alte-ori cuprinzînd informațiuni pentru o anumită clasă socială: *Almanahul de Gola*, sau avînd un conținut umoristic: *Această parte a poeziilor... este plină de erori, une-ori așă de comice, încît pot deveni un izvor bogat pentru almanacuri humoristice.* MAIORESCU, CR. I, 35. [Si: *almande*. | Plur. -*curi*.] — N. din fran. (= lat.-med. *almanachus*, după grec. -med. *ἀλμαναχόν*).

ALMĂR s. g. v. RHMAR.

ALMÉE s. f. „*Almée*”. — (În Orient, în deosebi în Egipt). Numele cîntărețelor mai ales, care formează o clasă proprie și întrețin societatea cu producțiunile lor la ocazii solemne, în casele oamenilor bogați. *Almea ce în dansuri atît de rușinoase s'arată.* BOLLINTEANU, ap. RUDOW, XVII, 381.

— N. din fran. (din arab. *almēt*, „învățat”, fiindcă aceste femei au învățat a cînta, a dansa și a spune poezii.)

ALMICANTARĂ s. m. } (Astr.)
ALMICANTARĂT s. m. }

„*Almicantarat*”. — Orice cerc al sferei cerești paralel cu orizontul. *Un plan [orizontal], tăie în general sfera cerească după un cerc mic, cărui a i se dă numirea de almicantara.* CULIAN, C. 9.

— N. din fran. (din arab. *almuqantara*.)

ALMINTERI *adv.* v. *altminteri*.

ALMÓJNĂ *s. f.* † „*Almóne*“ — „Pomană“. CUV. D. BĂTR. II, 62.

— Din paleosl. *almužino*, idem.

ALMOJNEAN *s. m.* „*Faucer, misérux*“ — „Sărac, calic“. *Almojnean bătrân, bătrân, Barbă albă pân'la brâu, Tri muieri am fiinut*. (Glogovița, în Serbia = „*Almosenempfänger, armer Mann*“). JAHRESBER. VII, 62, 82.

— Derivat prin suf. *adj.* -*ean*, din sârb. *almožno*, „pomană“.

ĂLNIC, -Ă *adj.* † „*Insidieux, perfide*“ — În Transilv. „*Viclean*“. Singurul exemplu: *Șerpele eră cel mai alnic din toate jigăniile pământului*. PALIA (a. 1582), ap. TDRG.

— Din ung. *álnok*, idem (modificat sub influența suf. -*nic*).

ALÓ *interj.* „*Allez-vous-en, va-t'en; allons!*“ — Numai în Transilvania. *Aló = pleacă, du-te, fugi d'uc!*. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. *Alo, raita, Barbă albă*. REGAN, TR. 160^{1/2}. *Alo, marș!* Brașov (Com. Lacea). *Alo, mândră, 'n calea ta, Că te bate soacră-ta*. (Bihor.) REV. CRIT. IV, 336.

— Din germ. *hallo!*

ALÓ *interj.* „*Allo!*“ — Exclamare, prin care chemăm pe cineva la telefon, spre a vorbi cu el.

— *N.* din fran. (cuvânt angio-american)

ALOAT *s. a. v.* *alnat*.

ALOVĂ *s. f.* (Pesc.) „*Fidel*“ — În Mehedinți. Un fel de mreață de prins pești. *Pescuitul Dunării se face cu diferite unelte și anume: 1.) Cârlișile, 2.) vârsile, 3.) orile, 4.) aloacele...* Cu aloacele pescarii umblă prin apă, când Dunărea este mică, și prind tot felul de pește, afară de moron și nisstru. I. IONESCU, M. 85-86.

— Din sârb. *alov* (*halov*), idem. (Cfr. dubletul *halău*.)

ALOCĂ *vb. I.* „*Allowes*“ — A destina o sumă oarecare pentru un scop anumit (dintr'o listă întreagă de mai multe obiectuile, mai ales la o administrație publică). În *budgetul statului pe acest an s'a alocat o sumă mai mare pentru învățământ*.

— *N.* după fran.

ALOCĂRE *s. f.* „*Allocation*“ — Infiitivul lui *alocă*, devenit abstract verbal.

ALOCĂT *s. a. sing. tant.* = *alocare*. Participiul lui *alocă*, devenit abstract verbal. *De alocat e ușor; mai greu e de a găsi suma necesară*.

ALOCĂT, -Ă *adj.* „*Allowé*“ — Participiul lui *alocă*, devenit adjectiv. *Numărul școlărilor la școlile rurale este... 20 de mii; fondul alocat pentru aceste școli, un milion*. MAIORESCU, D. I, 161.

ALOCĂȚIE *s. f.* } = *alocare*.

ALOCĂȚIUNE *s. f.* }
— *N.* din fran. *allocation*.

ALOCURE(A) } *adv.*
ALOCURI }

„*Par endroits, par-ci par-là*“ — În unele locuri, pe ici pe colo. Numai rare-ori se găsește singur: *Șesul Seretului este alocurea năsipos și alocurea argilos*. I. IONESCU, D. 302. | De obicei în legătură cu prep. „pe (pre)“: *Pre alocurea sânt orașe de băi*. MSS. (a. 1661), ap. GCR. I, 178. *Scintele bogoaventii prăznim... în beserica cea mare și în alalte be-*

searici deprealocurea. DOSOFTEIU, V. S. 5. *Pre a locurea altmintrea răspund în vorbă unele cuvinte*. F. MAIOR, IST. 248. *O groapă... astupată p'alcocurea cu surpături de zid*. ODOBESCU, I, 148^{1/2}. *P'alcocurea vile se mlădiau încărcate cu ciorchini*. DELAVRANCEA, S. 215. | † Într'un exemplu din s. XVII, îl aflăm cu funcțiune substantivală: *Prespre toate alcocure = „pretutindeni“: „partout”*. *Se face acest săbor în Vlaherna și se prăznuiște și prespre toate alocure unde sânt și sfintele beseraci*. MSS., ap. HEM. 906.

— Din a(1) + *locuri* († *locure*, la care s'a adăugat adverbialul -a: *alocurea*), pluralul substantivului *loc*.

ALOCUȚIE *s. f.* }

ALOCUȚIUNE *s. f.* }

„*Allocution*“ — 1°. (La Romani). Cuvântare a unui general sau împărat către oșterea sa. || 2°. *P. ext.* (Astăzi): Cuvântare scurtă, ocazională, către o adunare. *Alocuțiunile Papei către colegiul cardinalilor sânt rostite în latineste*.

— *N.* din fran. (= lat. *allocutio*, -*onem*.)

ALODIAL, -Ă *adj.* „*Allodial*“ — Ce ține de un alodiu. *Bunuri alodiale*.

— *N.* din fran. (= lat.-med. *alodialis*.)

ALODIU *s. m., s. a.* „*Alleen*“ — (Termen privitor la vremea feudalității): Moșie feudală, domeniu care era dat în deplină stăpânire, ereditar și independent, supus doar la omagiul de vasalitate. *I se dau toate veniturile din alodiurile și economia zisului dominiu*. SINGAI, III, 277^{1/2}. [Plur. *lodii* și *loduri*].

— *N.* din lat.-med. *alodium* (din v.-germ. *allōd*, „stăpânire deplină“, din *all*, „tot“ și *ōd*, „bun, proprietate“).

ALOE *s. f.* (Bot.) „*Aloës*“ — Plantă din familia liliaceelor, care conține un suc amar, numit *sabur*. [După fran. și: *aloes* *s. m.* Mai de mult, *aloiu* *s. m.*, din paleosl. *aloi*. TDRG.]

— Din lat. *aloe*.

ALOES *s. m.* (Bot.) } v. *aloe*.

ALOIU *s. m.* (Bot.) }

ALOPĂT *s. m.* (Med.) „*Allopathe*“ — Medic care tratează prin alopatie.

— *N.* din fran.

ALOPĂȚIC, -Ă *adj.* „*Allopathique*“ — De alopatie. *Tratament alopățic*.

— *N.* din fran.

ALOPĂȚIE *s. f.* (Med.) „*Allopathie*“ — Procedura medicală care tratează boalele prin contrarii (în opoziție cu omeopatia).

— *N.* din fran. (= grec. ἄλλος „altul“ și πάθος „suferință“). Cuvântul e introdus de medicul german Hahnemann, întemeietorul „omeopatiei“, care presupunea că mijloacele întrebuințate de medicina oibicnuită, aplicate la omul sănătos, ar produce o suferință contrarie boalei combătute.)

ALÓS, -OĂȘĂ *adj.* „*Faux, rusé*“ — Cuvânt rar. În Ungaria: „*Viclean*“. *Este lup alos, și cei fi mai flămând decât setos*. TICHINDEAL, 50.

— Din ung. *al*, „fals“, cu suf. *adj.* -*os*.

ALOȚEL *s. a.* „*Levain*“ — „Aluat (2°)“. *Alcozel = fermentum*. ANON. CAR. *Alofel = aluatul acru, care se pune în frământătură ca să dospescă*. (Brașov, com. Lacea). [După LB. și: *aluățel*.]

— Diminutiv din *aluat*, derivat prin suf. -*el*, în timpuri vechi. La Megleniți aluatul se numește *luțol* = *aloțel*.

ALŌTRIA *s. f. plur. tant.*)

ALŌTRII *s. f. plur. tant.*)

„Choses étrangères au sujet, à la discussion”. Lucruri în afară de subiect, de altă natură, nepotrivite cu subiectul în chestiune. [Lucrarea e împănată] cu **alotrii nepotrivite**. MAIORESCU, CR. III, 54.

— N. din germ. *Allotria* (= grec. ἀλλότριος, „străin”).

ALOTROPIC, -Ă *adj.* „Allotropique”. — De alotropie. **Carbonul are trei modificări alotropice: diamantul, grafitul și carbunele amorf sau organic.**

— N. din fran.

ALOTROPIE *s. f.* (Chim.) „Allotropie”. — Particularitate a unor anumite corpuri simple de a apărea în două sau mai multe stări așă de diferite, în cât ar fi considerate ca substanțe cu totul streine între sine, dacă identitatea naturii lor chimice n'ar fi dovedită pe altă cale. **Alotropia este o anume speță a polimeriei**. Cfr. izomerie.

— N. din fran. (= gr. ἄλλοτρος, „altui” și τροπος, „fel de a fi”).

ALPACĂ *s. f. sing. tant.* (Zool. și Industr.))

ALPAGĂ *s. f. sing. tant.* (Zool. și Industr.))

„Alpaca”. — 1°. Rumegătoare din familia lamel, cu lână mătăsoasă. § 2°. *P. ext.* Stofă din lâna acestui animal. § 3°. Numele unui aliaj (nichel argintat, „argint nou”, „alfenid”), din care se fac tăcămuri de masă etc.

— N. din fran. (= span. *alpaque*, de origine peruviană.)

AL-PĂRI *adv.* (Comerc.) „Au pair”. — De aceeași valoare; cu preț egal cu valoarea nominală. **Aceștia băncii acesteia se vând al pari.**

— Din germ. *al-pari* (= ital. *alla pari*).

ALPĒSTRU, -Ă *adj.* „Alpestre”. — De Alpi, propriu Alpilor. **Regiune alpestră.**

— N. din fran. (= lat. *alpestris*.)

ALPIC, -Ă *adj.* = **alpin**. Puțin întrebuințat. **La peștera stâncilor alpine**. BOLINTINEANU, ap. ȘAIKNEANU, D. U.

— N. din lat. *alpicus*, -a, -um.

ALPĒN, -Ă *adj.* „Alpin”. — Care trăiește sau se găsește în Alpi. **Plante alpine**. § *P. ext.* Care trăiește în munți înalți, în fundul munților. **Eomânii [eran] silifi neconțenit în fața văcalei a căută refugiu în nebiruta cetate alpină**. HASDEU, I. C. 49.

— N. din fran.

ALPINIST, -Ă *adj.* „Alpiniste”. — Persoană care face dese excursiuni pe Alpi sau p. ext. pe orice munți înalți.

— N. din fran. (ital. *alpinista*.)

ALSĂU *s. a. †* „Nature, fonction particulière, propriété”. — „Însușire”. Cum are părintele **alsău** sau a naște pe **fiul** și a scoate duhul **sănt**, și cum are **fiul** **alsău** sau a se naște din părintele, așa și duhul **sănt** are **alsău** sau a purcede din părintele și a se odihni pe **fiul**; așa li-i osăbicușia, numai cu cât se osăbesc **alsăurite**. DOSOFTEU, ap. HEM. 907. **Între celelalte idiomata, adică alsăuri, ce are luna, are și aceasta: când este plină, se scoală asupra câinii**. ANTIM, P. 205.

— Cuvânt format de cărturarii vechi, prin substantivare din al său, pentru traducerea paleo-slav. *svōistvo* (din *svoi*), sau grec. ἰδιότης (din ἴδιος). **Hasdeu, Etym. magn. 907.**

ALT, -Ă *pron. adv.* „Autre, un autre, l'autre (autrui, étranger, changé, nouveau, second, différent, prochain). Autrement, du reste”.

I. Când zicem: **Oricine poate face lucrul acesta**, ne gândim că lucrul poate fi făcut de aceștia, de aceia, de ceilalți, de ceilalți, de noi, de voi, de ei, sau de alții. **Alt** se deosebește deci de restul pronumelor nedefinite prin faptul că în conținutul său nu se poate cuprinde și ideea exprimată prin vreunul dintre pronumele hotărâte: **Lucrul acesta să-l faci alții!** (subînțelegându-se: „căci noi, voi etc. nu-l vom face”).

1°. **Adj. Deschide [cartea] în alt loc**. C. NEGRUZZI, I, 59. **Au mai pălîi și alți voinici ca sine**. CREANGĂ, P. 187. **Alți părcălabi, ca aceia din Băciu**... nu se aduc înainte. IOBGA, C. I, II, 155. **Lupi și alte dihăniși mi-au ieșit înainte**. CREANGĂ, P. 119. § *Subst.* **Darul nu l-am luat numai pentru noi, ce și pentru alții**. BIBLIA (1688), 4 pr.₁₁. **Îi dă moarte mai cumpulită decât altora**. PRAVILA MOLD. 49/. **Cine-a iubit pe Zulnia, a iubit și pe noi**. KONAKI, P. 105. **Învățăturile pe care alții le învățau într'un an, el le învăță într'o lună**. ISPINESCU, L. 2. **Toaldeauna supără pe alții, dar mai ales pe frate-său**. CREANGĂ, P. 38. **Caulă softe, să-l faci placă fie, iar nu altora**. ZANNE, P. IV, 615. **Nu te teme, mândră dragă, Că cu alta nu-mi face treabă**. IARNIK-BĂRSEANU, D. 390. **Neutral**. **Nu mi-e ciudă de asta, Cât mi-e ciudă de alta**. POP, ap. HEM. 92. **Acuma am altele pe capul meu!** CREANGĂ, P. 189. † **Între altele : „entre autres”** (ital. „tra le altre”, span. „entre otros”). **Între altele, se cucinează**. ANTIM, P. XXVIII, 14. **De altă (adică „parte”, de alta : „d'ailleurs”. De altă, frădă boierii bine**. CANTA, LET. III, 183, (ital. „dell'altro”).

§ În legătură cu adjective: **Și căză Precurata și alăste multe munci**. CUV. D. BĂTR II, 334. **La vândătoare, și la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta, pe cât se pricepea restul agemii**. ODOBRESCU, III, 9/. **Zică... și alte multe d'alde astea**. ISPINESCU, L. 2. **Cu acestea și cu altele asemenea se tălcăscăde cuvântul lui Dumnezeu**. BIBLIA (1688), 4 pr.₁₁. **Un topor, sau altă asemenea unealtă**. DRĂGHICI, I. 48. **Ție va hi fier, iară altora turlor ca hi sveștănic**. VARLAAM, C. II, 86/. **Răbdăm greutatea călții și altă toată pațima trupască**. DOSOFTEU, V. S. 151/. **Preste alte preste toate au făcut un lucru, de ne-am toși înspăimântat**. Idem, V. S. 124/. | Chiar și substantiv: **Am vândut dumisale... casa împreună și cu un șopron și cu toate cele și alți** [= acareto]. URICARIUL, XXIV, 442/₁₂ (a. 1740).

§ În legătură cu un pronume nedefinit: **Alt oarecare, alt oarecine, alt oarece, alt oricare, alt fiice etc. S'au mestecat cu altă oarecare ghintă**. P. MAIOR, IST. 62. **Ca de alt oarecine grătoște de sine**. VARLAAM, C. 323/. **Amă alt oarece strigă**. COD. VOR. 10/₂₅ (= altă strigă. N. TESTAMENT, 1648 = altă oarece strigă. BIBLIA, 1688 = „aliud clamabant”). | **Să știți, că în lumea asta, sau în alta oricăre, voiți găsi**. KONAKI, P. 273. **De ar giuruși neștine să se posteașcă, sau și altă fiice giurușin!**. PRAVILA MOLD. 141/. | **Alt(ul) cine, alt cineva : „un autre”. Vladul ești, ori altul-cine?** COȘBUC, E. 95. **Un orea să lase altăi cuică vreau lucră**. PRAVILA MOLD. 29/. **Această învățătură a fost dată nu de cineva, ce tocmai de Dumnezeu singur**. VARLAAM, C. 294/. | **Alt sau altă ce, altceva(și) sau altă ceva : „une) autre chose, quelque chose d'autre”. Și de alte cele 'n lume N'aveai creme să întrebi**. EMINESCU, P. 24. (Cfr. **În altă, ce au găsit, tot au luat**. NEULCEA, LET. II, 262/₁₇. **Să lucrez acei pământ, sau altă, ce va fi**. PRAVILA MOLD. 154/.) **Alții altu ceva strigă**. COD. VOR. 34/₁₂. **Nu pentru altă pentru ceva**. VARLAAM, C. 317/. **Altă ceva n'ai de vorbi!** CREANGĂ, P. 123. **Mulți ceteșc Istoria lui Arghir... fără de a scoală alt ceva lucru într'însa, decât o proastă poveste**. BARAC, A. 3. | **Și altceva!** = „ba bine că nu!” **Când întrebi pe șăron : „Ai isprăvit cutare lucru?” et, în loc de a zice „da”, zice : „Oho! ș'altceva!”** (Ghod. — Silitea, în Buzău). ap. HEM. 918. [Pronunțat în vorbirea repede și : **diceva**.]

|| În legătură cu adverbe a.) de loc : alt încotru (încătră) : „*altre part; autrement*“. „In alt loc“, exprimând o direcție. „*Să mergem alt încetru*“. P. ex. „Altfel, altcum, altminteri“. *Batori n'avea alt încetru face, temându-se...* „*nu se silit la aceasta de Măhaiu*“. BĂLCESCU, M. V. 183. | Alhînderi = „alt-undeva, alurea“ (stare și mișcare) : „*aillours*“. În Transilv. *Venise...* „*să și găsească un regat altinderi*“. COȘBUC, E. 267. | În Brad, Transilv., și alinderea: Ea „*ncepă a mă mustră, C'am mîncat alinderea*“. YICIU, GL. | Alt-unde, alt-undeva = „Intr'altă parte, alurea“ (stare și mișcare) : „*quelque part ailleurs*“. Să fugim altundeva. PANN, E. 1, 5. Alt undeva, societatea este destul de bine organizată. MAIORESCU, CR. I, 313. Adesea în legătură cu prep. „pe“, „de“ și „până“ (cfr. ital. *altronde*). || b.) de mod : altcum(va) : „*autrement; en cas contraire, sinon; du reste, d'ailleurs*“. „Altfel“. *Dar slavă lui Dumnezeu, Că n'a fost alt-cum, mai rău!* MARIAN, SA. 6. (Cfr. Nu avea intr'alt, cum face. NECULCE, LET. II, 250.) În Transilv. sinonim cu „altfel“; adesea în legătură cu prep. „de“. *Să-mi spună decădru, altcum ai s'o păfești rău. Eră cum iute de fire, de altcum ascultă de pînîni*. [Pronunțat, în vorbirea repede : *alcum*. JAHRESBER. VIII, 81.]

|| Precedat de pronumele interogativ : Cine, care, ce... alt? : „*qui, quoi donc (encore)? D'apoi, dacă n'oiu știți cu, cine altul are să știți?*“ CREANGĂ, P. 299. „*De asta te plîngi stăpîne?*“ „*D'apoi de care alta, măi Chirică*“, idem, P. 155. *Apoi ce păzești tu alta, dacă nu știți nici măcar ce vorbes muritorii?* idem, P. 146. *Ce alta pociu să zic?* ANTIM, P. XXIV, 10. | În vechime și azi în Mold. ce... altă? *Ce să faci altă, amăritul om?* VARLAAM, C. 167. *Cu ce cu altă le-aș vâduse?* DOSOFTEIU, PS. 59. *Ce-i treacă mai mult altă?* KONAKI, P. 293. || Câte alte... (toate) = „*multe*“, „*beaucoup de, une foule de, tant d'autres*“. *Începură... a vorbi... despre strigoii și câte alte uzădrăniți înfiorătoare*. CREANGĂ, P. 14.

|| Nu alt... fără (fără căt, afară de, decât...) = „*numai*“ : „*ne (rien autre)... que*“. *Adj. Duhitura, care nu taste dentr'alt, fără căt den darul d'uhitului sfânt*. BIBLIA (1688), 4 pr. 59. *Nicîstri [nu] vedea alt pămînt, afară de două ostroave mici*. DRĂGHICI, R. 48. *Nici o armă nu avea alta, decât un junghiu cu plăște de argint*. C. NEGRUZZI, I, 148. *N'am altă mîngădere...* *Decăt să n'alt la tine duioasa mea privire*. ALECSANDRI, P. I, 120. *Că să scapi de pedapsă, alt chip nu e, decât să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat*. IPSIRESCU, L. 42. || Subst. N'a văzut pe altul, afară de el. | Mai ales: *N'atr...* *Care lucră nu taste altă nemică, fără numai sufletul*. VARLAAM, C. 2027. *Tiranul, neștiind ce li-a mai face altă, încăță de le lăidară capetele*. DOSOFTEIU, V. S. 1117. *Nimica alta nu vedea... decât aer și apă*. DRĂGHICI, R. 7. *Biserica Episcopiei nu se deosebește prin altă, decât prin o copoană*. C. NEGRUZZI, I, 194. *Necastă, hăi! alta nu-i de făcut, decât să izgomolășim motanul...* *cu niște petece*. CREANGĂ, P. 174. *Nu știu ce să zic altă*. MINIRUL (1776), 131. 1/2. *Alta nu mai știu nemică, întunecimea voastră*. CREANGĂ, P. 145. || Nu de (pentru) altă (alt)... dar (decăt, ci, numai, fără căt)... = „*nu pentru alt motiv, ci*“. *Aceasta, nu pentru altă zice, fără căt ce să știm...* BIBLIA (1688), 4 pr. 29. *Nu plîng de altă, numai pentru Andronic*. DOSOFTEIU, V. S. 577. *Nu mi-e de alt ventura, Decăt să-ți cinstesc poftirea*. PANN, E. II, 50. *Nu mi-i de alta, dar mătem că-i înepeni în căruță*. CREANGĂ, P. 123. *la...* *mai strînge-ți buznișoarele acasă; nu de alta, dar să nu-ți pară rău pe urmă*. idem, P. 253 (cfr. ital. „non che altro“). Nu alt(ă), ci = „*nici mai mult, nici mai puțin*“. *Vrînd ca pentru a Dachilor stăpîne să scriem...* *nu altă, ce ca n'tr'un lavyrinth...* *să fim intrat, ni se pare*. CANTEMIR, HR. 757. (Cfr. *Vezi-i, cum alegară din marginele pămîntului...* *Au doară, ca să fie fericiți?* *Nu alt, ci numai pentru un nume de fum...* *pentru slavă!* MAR-

COVICI, C. 227. 1/2). *Nici una, nici alta* = „*nici mai mult, nici mai puțin, cu orice preț*“. *Ei, nici una nici alta, oiașă să vîneze lighioi sălbatece*. IPSIRESCU, ap. HEM. 919. † *Ni unul, ni altul* = „*ba unul, ba altul, unul după altul*“. *Tot trimetea ni pre unul, ni pre altul înaintea lui, să vie mai curînd*. NECULCE, ap. HEM. 919. | *Nu alt(ă) (altă ceva, altceva)* : „*ma fois!*“ *Au prins a jucă, de se sfîrșă, nu, altă!* SIERA, P. 8. *Pare că te ungea la inimă, nu altceva*. IPSIRESCU, P. 37. *Măna...* *că fi se părea că zboară iepel, nu altă-cevă*. CREANGĂ, P. 117.

2. Une-ori alt redă ideea cuprinsă în următoarele substantive și adjective sau o idee apropiată de ele : „*De aproape*“. *Subst. Cine ca săpă grupa altuia, singur și-ra căde n' răpă*. DOSOFTEIU, PS. 26. [Omul] *nu se părește a nu zăvătui binele și cinstoa altuia*. ANTIM, P. XXVI, 6. *Vezi goru din ochiul altuia și nu vezi bărna din ochiul tău*. SEZ. I, 2207. (Cfr. lat. „*Qui alterum incesat probrî, cum ipsium se intieri oportet*“). PLAUTUS.)

|| „*Strein*“. *Subst. Pune temei pe munca ta, iar nu pe ajutorul altuia*. MARCOVICI, D. 117. „*Să nu faci în viața ta Ceca ce te-ar supără, De fi-ar face-o altul!*“ — *Altul, de! zic înțelept*. *Dară eu, să n'am eu drept* *Să-mi străt necasta?* COȘBUC, B. 57. *Cine nu adună pentru sine, adună pentru alții*. ZANNE, P. V, 9.

|| „*Schimbat*“. *Subst. Cum ieșea afară la drum, parcă eră altul*. CREANGĂ, P. 112. (După germ. „*in anderen Umständen sein*“) *A se afla în altă stare* = „*a fi înscărnat*“ : „*être grosse*“ (se dit d'une femme)“. MARIAN, NA. 10. | † *A se face altul dînt'altă* (adecă: femeie) = „*a-și ieși din fire*“, „*être hors de soi*“. *Acest cuvînt, dacă-l auzi împăratul, se face altul dînt'altă*, de mînie. DOSOFTEIU, V. S. 1467.

|| „*Unul nou, altfel de*“. *Adj. Am umbat pusția alte patru zile*. DOSOFTEIU, V. S. 1027. *Curîntul vostru... eă dă n' viața asta altă viață, și mai vie*. KONAKI, P. 80. *Îmi cozi cumpără altă corabie*. DRĂGHICI, R. 14. *În locul oricărui om ce cade, în locul oricărui piept ce se despică, alt piept și alt om se pune îndată*. A. RUSSO, ap. BĂLCESCU, M. V. 5897. *Ajunse la împărăția tălăne-său*. *Aici: alți oameni, alte orașe...* *cele vechi erau schimbate*. IPSIRESCU, L. 9. *Trăce-un dor și-o supărare și-mi vine alta mai mare*. IARNI-BĂRSEANU, D. 214. *Nu te uită...* *Că mi-s ciocarici cam răi, C'am acasă două oi, Și mi-oiu face alții, noi idem*. 459. | *Subst. Neutral. Ceva nou, încă ceva*. *Amă a scornit altă: ci-că să-i aduc pe fata împăratului Roș*. CREANGĂ, P. 234. *Și altă... aș pofti să știu...* ANTIM, P. XXVIII, 6. || *Altele (și) altelne* = „*tot mai multe, fel de fel, toate*“. *Cîte și cîte featuri de schimosături și din zi în zi areți și altelne*. CANTEMIR, ap. HEM. 917. *Pisică sau oricui sau păș sau necăstărit sau veveriță și ș'altelne-altelne căte sînt necurate*. PRAYLA MOLD, ap. HEM. 917.

|| „*Al doilea, a doua*“. *Adj. Am ajuns pe pămînt inger, ca un alt opistol nou*. BIBLIA (1688), 7 pr. 1. *Subst. Toate-acestea de le-ai știu, Alta ca tine n'ar fi*. MARIAN, SA. 68. [Contrariu: *ne-alt(ut)* = „*cum nu se mai adă*“ : „*comme pas autre*“. *Ar naște un prunc ca ne-mai-altul pe lume, un Făt-frumos*. SIERA, P. 118.] „*Îndoit, încă odată*“. *Adj. Să plătesc și alt preț, de cum vor preții acurără*. PRAYLA MOLD, 31. | *Subst. Neutral. Apoi, afară de aceea*“. *Domnu cetății, știind că fără frică de vină i-au dat spre pierzare, alta, și de frica sîntului, căză la picioarele sîntului*. VARLAAM, C. II, 347. „*Am miluit boiarinul...* *cu satal Boroștii...* *căce c'au fost lui de moșie mai de-ainte vremă, și altă, pentru-că...* *s'au nevoit la slujba domniei mele*. CUV. D. BĂTR. I, 113 (a. 1602). *S'au jăluit înaintea domnișii mele rugătorii noștri episcopoci...* *și feciorii de boiari de fară și giupănese săraci...* *zicînd că li s'au pustii șatele...* *alta, s'au jăluit pe pîrcălbii de fînturi, că le intră în sate de pradă vechiișii...* *alta, [c]ă îmblă dîgugubinari în toată vremea, de facu nă-*

păști...; alta, [că] îmblă slugile hătămănești...; de le învâluesc Țiganii și-i prădă. DOC. (a. 1628), ap. HEM. 924.

|| „Deosebit”. *Adj.* *Luă iscodnicii și pre altă cale-i scose.* COD. VOL. 122/1 (: „elle les eut mit dehors par un autre chemin”). *Cu alte limbi și cu alte buze nouă grăi cătră dinșii.* BIBLIA (1688), 8 pr./2. || *A schimbă vorba (sau a o întoarce) pe altă foare (cfr. sicilian : vutari 'n altra foggia = „cambiar materia del discorso”, ap. HEM. 922).* *Omni, când vede el bine că nu merge drept și netid ceva, lesne schimbă vorba d'intăiu p'altă foare.* JIPESCU, O. 120. | *Altă căciulă sau altă găscă (*n (altă) traistă) (cfr. fran. „c'est une autre paire de manches”. HEM. 921).* *Unul [din pehivani] schimbă în tot chipul o căciulă, care, când o aruncă de pământ, pe loc se prefăcă în feluri de căciuli deosebite. De acolo a și ieșit vorba românească: „altă căciulă”, când vrea omul să zică că s'a schimbă starea de mai înainte a unui lucru.* ODOBESCU, ap. HEM. 921. | *Altă ala v. al. [Cfr. altminteri, altcum, altfel].*

|| *Adj.* *Pe Mures, în Trans., altu = „adică, la dreptul vorbind, de altfel”. Altu, nu mai merge. Nu mai duhănește, altu = nu mai fumez, de altfel.*

|| „Viitor”. Numai în: *alt-au = „anul viitor”. În Transilv. Poate să ne facem alt-au și noi o casă.* (: ital. „un altr'anno”).

|| Pronumele *alt* stă foarte des în corelațiune cu *un*.

1°. *Subst.* *Au dat unuia patru [talanti], altuia doi, altuia unul.* BIBLIA (1688), 4 pr./12. *Întreba cinești de păcatele sale, unii de menciuni, alții de nedreptăți, alții de alte păcate de toate.* VARLAAM, C. II, 24/1. *Care dincoatră îl rugă: unul să-i dea băndră, cât a cere el, altul să-i dea jale...* CREANGĂ, P. 228. *Bușnioc roșu răsare, Unul mic și altul mare.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 21. | *Neutral.* *Aici începuca una, aici lăsuu alta.* IPIRESCU, L. 35. *Una gândește cărciumarul, și alta beiful.* ZANNE, P. V, 133.

|| În legătură cu prepoziții. *Diavolii încep a se cărbăniți unul peste altul în turbină.* CREANGĂ, P. 303. *Papa cu-a lui trei coroaie, puse una peste alta, Fulgerile adunat-an.* EMINESCU, P. 239. *Zburătorul flutură dintr'o foare 'n altă foare [zburând], gustă numai...* KONAKI, P. 239. || *Unul una (sau: un fel)..., altul alta (sau: alt fel)...* | *„Un feci, l'autre cela”. Unele întrebănufează un fel de burușe, altele alt fel.* MARIAN, SE. II, 56. *Mai ziseră unii una, alții alta.* IPIRESCU, ap. TDRG. 62. || *Unnia și altuia = „origicui” = „a tout le monde”. Cum se poate - zise ea - să ajungă pe mânăie unora și altora?* idem, L. 26. (Cfr. lat. unus et alter, unus alterque) | *Unii-altii = „multi” = „on, les uns et les autres”. „O, asta nu se poate” zic unii-altii 'n lume.* ALEXANDESCU, ap. HEM. 920. | *Una (și) alta = „de toate, ceavă” = „ceci et cela, de chose et d'autre”. Când va spune unele și alte, iară să-l întreabe. PRĂVILA GOVORA (a. 1640), ap. HEM. 918. *Vorbind una-alta cu toți împreună.* PANN, ap. HEM. 919. | *Descântătorilor) e datina a li se da câte una-alta din casă.* MARIAN, ap. HEM. 920. | *Până (la) una-alta: „en attendant”. Până una-alta, ia să mă duc să văd, ales-au nășipul din mac?* CREANGĂ, P. 265. *Până la una-alta, hai să vedem ce-i de făcut.* idem, ap. HEM. 920. | *Ba din una, ha din alta sau Din(tr)ăuna (tr)ăialta = „din vorbă” în vorbă: „de fl en aiguille; (not) en devisant de choses et d'autres”. Ba din una, ba din alta, și de colcă până colcă, și-au plăcut unul altuia.* CREANGĂ, P. 168. *Din vorbă în vorbă, din una 'n alta, ajuns până acasă la cămătar.* idem, P. 32. | *Unul după altul: „Un après l'autre, successivement”. Nu-și era destul de-o rană, ci trei mi-ai trimis, și una după alta.* MARCOVICI, C. 19/15. | *Unul ca altul = „de o potrivă” = „egal; également”. N'ai iubit pe toți oamenii, unul ca altul.* CUV. D. BĂTR. II, 453. *Femei, una ca alta de tinere.* IPIRESCU, L. 7.*

|| Chiar și atunci când e vorba de „doi, două”,

Românul poate spune „alt” în loc de „celălalt”, cu sensul mai nehotărât de „al doilea, a doua”, „nou, nouă”. *În om, două sânt stăpâne puteri...: una ca să zădărească, alta pozețuioare.* KONAKI, P. 276. *Tot două oale-mi fierb: una seacă și alta goală.* ZANNE, P. IV, 19. *La judecători, ce intră pe o ureche, iasă pe alta.* C. NEGRUZZI, I, 248. | *Un-an se sfârșește și altul începe.* MARCOVICI, D. 3/1. *Nu-și face una copii, iei alta.* CREANGĂ, P. 115. *Puno-o buză poate alta, Și iată urliu-i gata.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 80. *Pându, când unul, când altul.* IPIRESCU, L. 4. *De-o fi una, de-o fi alta, ce a scris și pentru noi, Bucuroși le-om duce toate.* EMINESCU, P. 239. *Ostile a unia și a alflia părți.* DOSOFTEIU, V. S. 236/2. *Înțeleptul suferă de o potrivă... fericierea și nenorocirea; așteaptă și una și alta, cu suflet liniștit.* MARCOVICI, D. 9/1. *Și unul și alții alergă cătră locuința lui.* DRĂGHICI, B. 167. *Nici unii părți au crezut, nici alflia.* MAG. INT. 320/15. || *Una... alta = „întăiu (mai înainte)..., al doilea (apoi)” = „d'abord...; puis; primo...; secundo...”.* *Nice aceasta nu putea: una, căt' era mic de stat, alta căt' gloatele l'imprunură.* VARLAAM, C. 381/2. *S'a fost dat poruncă luptele a se lăsa. Una, căt' prea se întârziase... Și alta, că împărțatul foarte supărat eră PANN, E. II, 75. | De (pe de, pe, într', dintr') altă parte (lature)..., de (pe de, pe, într', dintr') altă parte, (lature) = „d'un côté... de l'autre (côté)”. De o latură mulți draici nevăzuți... de altă latură... Ingerii lu Hristos.* CUV. D. BĂTR. II, 453. *An rămas tot amăgi și de [— dintr'] o parte și de [— dintr'] alta.* NECULCE, LET. II, 428/1. *Se întorcea, când într'o parte, când într'alta, bezmetie.* DRĂGHICI, B. 160. *Creștiniosul împărțatului, auzind aceste, pe de o parte l-a cuprins spaima, pe de alta s'a îndrăcit de ciudă.* CREANGĂ, P. 256.

2°. Se exprimă un raport de reciprocitate. *Se cor rani între sine, ca să poată trece unul altuia înainte.* BĂLCESCU, M. V. 161. *Își jură credință unul altuia.* CREANGĂ, P. 279. *Apucă unul pe altul din oamenii aceia.* MINEIUL (1776), 18, 1/1. *Să ne iertăm unul pe altul.* C. NEGRUZZI, I, 149. | *Talantarile se dau de la unii la alții.* BIBLIA (1688), 4, pr.26. *Își luară zina bună unul de la altul.* IPIRESCU, L. 9. *Acești ihoenici, unul pentru altul pier.* KONAKI, P. 87. *Fetei și lui Ipate au început a li sfârși inima unul după altul.* CREANGĂ, P. 167. *Clecețe și miat unii către al'ă/ă/ă.* CUV. D. BĂTR. II, 418. *Năzucez unii la alflă.* DOSOFTEIU, V. S. 90/1. *Sânt cinci degete la o mână și nu samădu toate unul cu altul.* CREANGĂ, P. 19. *Vorba cerea: una pentru alta.* idem, P. 196. *Și iarăși vine lucrul unul drept altă: cât are fi de mică certarea cu bani la vremen omi cești mai mici, taste mai mare decât s'are da la un boiaris.* PRĂVILA MOLD. 159/1. *Să avem pace unul de către altul.* DOC. (1682), ap. HEM. 918.

3°. În loc de *un... alt... și alt... alt.* *Adj. și subst.* *Alt om taste vestit de om bun și altu-i vestit de om rău.* PRĂVILA MOLD. 34/1. *Ingerii sprejindind ș-agutându altul altuia de acei oameni.* DOSOFTEIU, V. S. 41/1. *Să iasă la câmp, căt' alta-i oastea la câmp sloboadă, alta-i oastea căndu-i închisă.* N. COSTIN, LET. II, 26/10. *Altele spunea aceea, și altele ea gândea.* PANN, E. II, 29. *Alta e a auzi, și alta e a vedea.* ZANNE, P. II, 482 (cfr. ital. „altra cosa è il dire ed altra il fare”). *Altui îi e drag popa și altuia preuteasa.* C. NEGRUZZI, I, 249. (Cfr. lat. „alter perdidit, alter vendidit.” CICERO.)

[Se declină: *alt, altui, alflă, altor — altă, altei, alte, altor; altul, altuia, alflui, altora — altă, alteia, altale, altora.* În vechime se accentua altui VARLAAM, C. 156/1, altuia idem, C. 31/1, altor idem, 178/1, altora DOSOFTEIU, P. 32. Dar chiar la acești scriitori uzul pare a fi sovăitor, cfr. altora VARLAAM, C. 43/1, Ingerii sprejindind ș-agutându altor altuia [= unul unuia și altul altuia] de acei oameni. DOSOFTEIU, V. S. 41/1; din acest exemplu din urmă se vede că mutarea accentului e pricinuită de analogia

nominativului. Accentuarea veche se mai găsește și azi în dialecte, chiar și la EMINESCU, p. 189: *Ūnu'n brațele altăia, tremurând ei se sârută.* | În loc de *alt(ei/a)*, până pe la sfârșitul s. XVII *alt(iu/a)*: *Cu nevoie taste a înfelege cartea alt(iu) lumbi.* EVANGHELIE GOVORA (a. 1642), ap. CCR. 305. *Numele unită Moșis, iară numele altăia Sina.* BIBLIA (1688), 204; (*altăia* DOSOFTEU, v. s. 205/); *altăia* la KONAKI, p. 268: *Nu răvnește altăia, nici într'ascuns, nici de față.* În loc de *altor(a)*, în vechime: *altor*: *Cu ajutorul... sfatului meu și al altor.* CORESI, E. I/21 și *altore*: *Ce ajutorul altore luma trebuia?* VARLAAM, C. II, 14/1. În loc de *altuia*, în Mold. și *altue*: *De ce... omul... Asupra altue se desvinovăște?* DONICU, ap. HEM. 916. | *Alt* cu funcțiune adjectivală, urmând cuvântul la care se referă, și neprimind articolul, din pricina carei: *Nu se putea cu chip alt.* ZILOU, CRON. 69. | După fran. sau nemț. se găsește de pe la începutul sec. XIX și un *alt* pentru *alt*: *La nevoie în parte [Dumnezeu] alcătuește concursul unor altora.* KONAKI, p. 294. *Asupra unui alt sar.* PANN, E. II, 34. *Dă-mi un alt cal!* | Cu *d* protetic: *Place-mi mie d'a jucă Cu mândruța d'altuia.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 360.]

— Din lat. *alter*, -a, -um : v.-dalmatin *jualtro* ital. *altro*, sard. *altu*, engadin. *ofer*, v.-prov. fran. *autre*, span. *otro*, portug. *outro*, în toate limbile române cu sensul lat. „*altius*“, pe care l-a înlocuit (cfr. „*Nihil aliud nisi meum nomen causamque sustinuit.*“ CICERO=„*Nimic alta, decât!*... *Quid aliud?*“ = „*Ce alta?*“ etc.). Amuțirea lui *r* s'a născut, prin disimilare, mai întâiu în forma gen.-dat. plural : *altor > *altor*, din care *alt* s'a extins apoi și la celelalte cazuri.

ALT s. m. *sing. tant.* (Muzic.) v. **alto**.

ALTĂ-DĂTĂ adv. „1°. *Autrefois, une autre fois, jadis.* 2°. *Dorénavant, une seconde fois*, (apreș la negație) *une autre fois.* 3°. *Tantôt... tantôt.*“

Altă dată și pluralul *alte dăți*, mai demult și *alte date*, stă în opoziție cu „*astădată*“, sau cu un alt adverb care arată timpul prezent: *Dacă mâna mi-a tremurat astăzi, să știu că altă dată va fi mai sigură.* C. NEGRUZZI, I, 22.

1°. Arată un timp trecut, nedeterminat. „*În trecut, odinioară*“. Numa rămâne cu totul simț și zăind de o mirare ca *aceea, ce altă dată nu i se întâmplase.* BELDIMAN, N. P. I, 55. *Altă dată abia mă arătam și — să te ții, părleo!* ISPIRESCU, L. 12. *Mă-năstirile Secul și Neamul, altă-dată fala bisericii române.*— CREANGĂ, A. 71. *Altă dăți sună zăcorul, Lina pe furig.*— PĂGEA. COȘBUC, B. 9. | „*De obicei*“. *Chinga o strânge mai mult decât altă dată.* ISPIRESCU, L. 4.

2°. Arată un timp viitor, nehotărât. „*În viitor, de aci înainte, a doua oară*“, după negațiune „*mai*“. *De cei păgubi în vreo neșfiorie, să-ți fie de învățătură, că altă dată să nu te upuci de ea.* C. NEGRUZZI, I, 251. *Se făgădui, că altă-dată nu va mai face așa.* ISPIRESCU, L. 310. *Cine-a face altă-dată ca mine, ca mine să pășască!* CREANGĂ, P. 253. | Când pe „*altă*“ se află un accent mai puternic : „*vreo-dată*“, în viitor. *Vom merge altă dată [la teatru], că nu pieri lumea.* ALECSANDRI, T. 329.

3°. În corelațiune cu „*odată*“, „*une-ori*“. *Cela ce-au făcut silă... une-dată să va globi cu bani, alte-date să leapdă cu tot den meserare-și, iară une-ori să o preaște de bosariică.* PRĂVILA MOLD. 110. *Une-ori [omul] cade și pică în deplină lăcărie, iară alte dăți se ridică până la Dumnezeu.* KONAKI, p. 261.

|| În legătură cu prep. „*de*“ : *Acel fur au fost înfăț și de altă dată să fure.* PRĂVILA MOLD. 169. | În Brașov : în *aldat* = „*altă-dată*“. | Ca *ne(bu)-altă-dată* = „*ca niciodată*“ = „*comme jamais*“. *Va fi mârș asupra-i cu armele goale... ca nu altă dată.* PRĂVILA MOLD. 60.

[În vorbirea repede mai ales : *aldată*. JAHRESBER. VIII, 81. *Tipătescu*: „...*Du-te. Aldată mai vorbim!*“ *Cetățeanul*: „*Dar ce să vorbim aldată!*“ CARACIALE, T. 129/23. Și: *aldat*.]

— Compus din *alt*,-ă și *dată*. Cfr. *alte-ori*.

ALT-AN adv. v. **alt**.

ALTANĂC s. a. } (Bot.) v. **altăngic**.
ALTĂNGĂ s. f. }

ALTĂNGIC s. a. (Bot.) = *Condurul-doamnei*. Numai prin părțile dobrogene și în Mold. *Altăngicuri se chiamă „călfunași*“. (Somova, în Dobrogea; Plopana, în Tutova), ap. HEM. 929. [Și: *alanac* s. a. (Belic, în Constanța), *altăngea* s. f. (Birlad), ap. HEM. 929, *atângic* s. a. TDRG., *aptangic* s. a. (Văcăreni, în Tulcea), ap. HEM. 1389.]

— Din turc. *altayğyk*, „*chrysanthème*“ (din *altay*, „*aur*“).

ALTĂ-OARĂ adv. † „*Jadis, jamais, autrefois*“. — Se găsește numai în vechime, în legătură cu prep. „*de*“, cu sensul de „*odinioară, oarecând*“. *Ceia ce de altă oară neocameri... fură.* COD. VOR. 147/1. (= carii oare-când nu erați oameni. N. TESTAMENT, 148; = carii odinioară nu erați norod. BIBLIA, 688 : „*Vous, qui autrefois n'étiez point son peuple*“). — Compus din *alt*,-ă și *oară*. Cfr. *alte-ori*.

ALTĂIC,-Ă adj. „*Altaïque*“. — Care se trage din munții *Altai*, „*turanic*“. *Limba ungurească fac parte din familia limbilor uralo-altaice.*

— N. din fran.

ALTĂR s. a. „1°—2°. *Autel*“. — 1°. Acea parte a bisericii, în care preotul săvârșește misteriele liturgiei și care, fiind așezată în partea cea mai lespre răsărit, e despărțită prin catapeteasma de restul bisericii, rezervat credincioșilor. *Cungurăși altarul tău, Doamne.* PSALT. SCH. 76/1. (= *Încungură altarul tău, Doamne.* CORESI; = *Încungură-volu altarul tău.* DOSOFTEU; = *circumdabo altare tuum*), ap. HEM. 926. *Îl duc pe un ca împărătescă, is sfântul altar.* LOG. GHEORGACHI, LET. III, 290/10. *Celor morți le-au rădical altare.* ȘINCAI, I, 4/11. *O fată... Icoană 'ntr'un altar s'o pui.* COȘBUC, B. 15. *La biserică ca mare, Cu trei altare.* TEODORICI, P. p. 391^b. || *Fig.* „*Biserică, religione*“. *Apărători ai broșului și ai altarului.* | „*Cununie religioasă*“. *În curând își va conduce mireasa la altar.* || 2°. În timpurile nouă se întrebunțează și cu sensul împrumutat din anticitate, de : „*masă de iarbă, de piatră etc.*“, pe care se aducea în vechime jertfe zăilor. [Se văd] *două nimefe întinzând brațele căru un altar, sub care se sădcolește o fiară străpunsă.* ODOBESCU, ICON. TR. 13. | *Fig.* *Soldăși și-au jertfit viața pe altarul patriei.* || † și dial. : *altăriu* : *Popa jertfă din altăriu, C'a furat-o-n pucăruiri.* POP. (Tramsilv.), ap. HEM. 927. *Pronuțat și altăriu*; forma acestuia se găsește, în rimă, la EMINESCU, p. 199: *E'ninsă'n haine albe, cu fața spre altăriu. Logodnica lui dărd, stăpân peste Acari.* | Plur. *-tăre*, rar *-tăruiri*.

— Din lat. *altarium* sau *altare* : alb. *tte*, ital. sard. *altare*, engad. *uter*, v.-prov. *altar*, fran. *autel*. (Cfr. dubletul *oitar*.)

ALTĂR s. a. „*Armoire dans lequel on garde l'argent etc.*“ — La Moji: *Altar* = un *scrin*, în care muștenii își păstrează documentele și banii etc. FIȘCU-CANDREA, M. 97.

— Etimologia necunoscută.

ALTĂRAȘ s. a. „1°. *Petit autel.* 2°. *Ortie*“. — 1°. „*Altar mic*“. || 2°. (Bot.) *Altaraș* = „*Tubnessel*“ (Dumbrăveni, în Mold.), WEIGAND, B. 94.

— Diminutiv din *altar*, derivat prin sufix -aș.

ĂLTCEVA pron. v. alt.

ĂLTCEM adv. v. alt.

ĂLTE-ÓRI adv. „Tantôt, ... tantôt”. — Numai în correlative cu „une-ori”, cu sensul „câte-odată... altă-dată”. *Une-ori măncă smochine, alte-ori finice.* MINEIUL (1776), 146. *Une-ori un tremur fioros o apucă, alte-ori rădică frumoași săi ochi spre cer.* C. NEGRUZZI, I, 27. [În vechime se întrebuintă și singularul: *altă-odă* (s. v.); astăzi se aude la singular, numai: *altă-dată* (s. v.).]

— Compus din *alte* și *ori*.

ALTERĂ vb. I^a. (S) „Alterer”. — 1°. *Trans.* și *refl.* „A (se) schimbă în altul sau în altceva (mai rău), a (-și) schimbă firea de până atunci”. | *Spec.* (Muzic.) A modifică o notă înălțând-o sau scoborând-o cu o jumătate de ton. || P. ext. „A (se) turbură”. *Vestea aceasta l-a alterat foarte tare.* || 2°. „A strică, a falsifica”. *A alteră un text.* | *A alteră monetele* = a calpuzni.

— N. din fran. (= lat. *alterare*.)

ALTERĂBIL, -Ă adj. „Alterable”. — „Care se poate schimbă ușor în firea sa în starea sa”. [Contrariul: *nealterabil* și, după fran. *inalterable* și: *inalterabil*.]

— N. din fran.

ALTERĂRE s. f. „Alteration”. — Infinitivul lui *alteră*, devenit abstract verbal. „Schimbare de fire, prefacere adâncă. Stricare, falsificare”. *Din aceeași legătură între căcut și noșune se explică, în parte, un alt fenomen limbistic: Alterarea sau prefacerea crescândă a cuvintelor în decursul timpului.* MAIORESCU, L. 25. *Alterarea unui aliment.* | *Alterarea personalității.* | *Alterarea unei monede, a unui text.*

ALTERĂT, -Ă adj. „Altéré”. — „Schimbat, devenit altul, turburat, stricat, falsificat”. Participiul lui *alteră*, devenit adjectiv. *Întreabă c'un glas alterat de spaimă: „Cine e?”* VLAHUȚĂ, D. 292.

ALTERĂȚIE s. f. | = alterare.

ALTERĂȚIUNE s. f. |

— N. din fran. *altération* (= lat. mod. *alteratio*, -onem).

ALTERCĂȚIE s. f. |

ALTERCĂȚIUNE s. f. |

„Altercation”. — Schimb repede de vorbe răstite.

„Ceartă, sfadă”.

— N. din fran. (= lat. *altercatio*, -onem.)

ALTERN, -Ă adj. „Alterne”. — „De o parte și de alta”. (Geom.) *Unghiuri alterne* se numesc unghiurile formate două câte două, simetric, de două drepte pe care le tale o secantă. *Unghiuri alterne-interne* și *alterne-externe*. MELIK, G. 23. || (Bot.) *Foi sau frunze alterne* sânt acelea, care cresc pe tulpină de o parte și de alta, la distanțe. *Frunze alterne, raro-ori întregi.* C. NEGRUZZI, I, 102. *Foi alterne.* GRECESCU, FL. 22. [În compuneri, *alterni*: *Alterni-sepal*, *alterni-petal*. GRECESCU, FL. II, 13.]

— N. din fran. (= lat. *alternus*.)

ALTERNĂ vb. I^a. „Alterner”. — 1°. *Intrans.* și *refl.* A se schimbă pe rând, a veni unul după altul, la rând, „a (se) perindă”. *Mănăstire... cădăți cu straturi de cărămăidă roșie ce se alternă mdestrețe cu așternuturi de un moloz feapăn.* ODOBESCU, I, 368. *Ziua alternează cu noaptea.* || 2°. *Fact.* A face să se urmeze pe rând. *A alternă pedepsele cu recompensele.* *A alternă cultura pământului.* [Alterne și, mai rar, *altern*.]

— N. din fran.

ALTERNĂNT, -Ă adj. „Alternant”. — Care alternează, care se schimbă pe rând, care se perindează. — N. din fran.

ALTERNĂNTĂ s. f. = alterare. *Această alternanță de roci mai tari cu altele mai slabe dă naștere acelei minunate variații în farmecele unei călătorii cu pluta de la Cornu la Broșteni.* POPOVICI-KIRILEANU, R. 29.

— N. după fran. *alterance*.

ALTERNĂRE s. f. „Alternation”. — Infinitivul lui *alternă*, devenit abstract verbal. „Schimbare, venire rând pe rând, unul după altul, perindare”. *Și aici se vede... folosul alternării guvernelor într-o monarhie reprezentativă.* MAIORESCU, D. II, 22. *Alterarea cărămidei roșii cu cea smălțuită se face uneori în coboriri oblice.* IORGA, C. I, II, 21.

ALTERNATIV, -Ă adj., adv. 1°. *Alternatif.* 2°. *Alternativement*. — „Pe schimbate, pe rând, unul după altul”. 1°. *Adj.* *Mișcări alternative.* *Propozițiune alternativă*: care cuprinde două afirmări protivnice, dintre care ori una ori alta trebuie primită negreșit. | *Spec.* (Jur.) *Obligațiune alternativă* este aceea care specifică unui debitor mai multe chipuri de a se achita, între care poate alege. *Obligațiunea simplă devine alternativă, dacă unul din lucrurile promise pier.* HAMANGIU, C. C. 244. || 2°. *Adv.* *Sergentii de zi și sergenții de noapte vin la slujbă alternativ.*

— N. din fran.

ALTERNATIVĂ s. f. „Alternative”. — Obligația de a alege între două căi, lucruri, părți etc. (Cfr. „din două, una”). *Eră vorba de greua alternativă: sau de a refuză retrocedarea celor trei districte... sau de a consimți la inevitabilul fapt.* MAIORESCU, D. II, 125.

— N. din fran.

ALTĂȚĂ s. f. „Altesse”. — Titlu de cinste dat prinților și prințeselor de sânge. „Înălțime, mărie”. *Alteța sa regală contele de Flandre.* URICARIUL, VII, 239/240. || P. ext. Persoana căreia i se cuvine acest titlu. *Nu te mai poți apropia de el, de când corbește numai cu altețe.*

— N. din ital. *altezza* (lit. „înălțime”).

ĂLTFEL adv. 1°. *Autrement, d'une autre manière.* 2°. *En cas contraire, sinon*; 3°. *Du reste, d'ailleurs*. „1°. Altcum, altminterole, într'alt chip”. *Să-l vedeți pe cal, veți judecă altfel.* C. NEGRUZZI, I, 40. *Eu te socoteam mai altfel.* ISPIRESCU, L. 42. *Acela eră o leacă mai chipos și alt-felul îmbrăcat.* CREANGĂ, P. 148. *Altfel n'ai cum să le zici.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 298. [În legătură cu prepoziții. *Dar nu cumcă să faci de alt fel, că nici în borta șoarecului nu ești scăpat de mine.* CREANGĂ, P. 212. *Dar petrecu eră și într'alt fel, și dacă se sătura de asta, zicou: „hai să ne jucăm altfel!”* PITIȘ, SCH. 233.]

2°. „De unde nu, dacă nu, altminterole...” *Căci altfel, nu e chip.* ISPIRESCU, L. 30. *Noroc de la Dumnezou, că eră o fată robace și răbdătoare, căci, altfel, ar fi fost vai și amar de pielea ei.* CREANGĂ, P. 283. || 3°. „Încolo, altminterole”. *Cantemir eră un domn Altfel prea de treabă om.* C. NEGRUZZI, I, 186. | Adesea în legătură cu prep. „do”. *Erău săraci, dar de altfel trăiau bine.* [În Mold. și: *altfel*.] În vorbirea repede: *altfel: Trăesc altfel... și pricep cum să necapă lucrurilor.* JIPESCU, O. 67.]

— Compoziție recentă, din *alt* și *fel*.

ALTIER s. m. (Bot.) = ? *Frunză verde de-alfieri*, *Mi-a mai rămas doi cruceri.* DOINE, 113/14.

ALTINDERI adv. v. alt.

ALTIST, -Ă *adj., subst.* (Muzic.) „Haute-contre” — (Cel sau cea) care are voce de alto.
— Din germ. Altist.

ALTITĂ *s. f.* (Imbrăc.) „1°. *Épaulette des chemises paysannes ornée des broderies ou des paillettes.* 2°. *Chemise brodée des paysannes.*”

1°. Partea mănecii de pe umeri cămășilor femești (în unele locuri și a celor bărbătești), când e brodată cu cusături (sau cu fluturi). Cfr. umăraș. Întrebuințat pe alocuri numai la plural. *O păreche de altițe cu sărmă.* DOC. (s. XVII, Mold.), ap. HEM. 932. *O cămeșă de buranțic cu altițe cusute de dînsa.* C. NEGRUZZI, I, 300. *Altifa de pe umăr e bogat cusută.* ODOBESCU, I, 418. *Cusătura principală a mănecilor ștei o formează altițele.* (Sălște, în Transilv. Com. A. Banciu). *Nici lelea cu băreajă, Nici badea cu altițe* (= bărbatul să fie bărbat și femeia, femeie). ZANNE, P. III, 25; totuși: *Badiu care-mi place mie, N'are casă, nici moșie... Făr cămașă cu altiță.* IARNIK-BĂRSEANU, D. 39. || 2°. *P. ext.* „*Inseamnă și ția sau cămașa întregă.* LM. *Pe pieptul tânăr el și-a pus Altifa'n loc de-aramă.* COȘBUC, R. 42. [Cu asimilațiune: *Altife* = cusătură cu arniciu și cu mătase de-a lungul mănecilor femeiești. FRANCU-CANDREA, X, 97. | În Banat se păstrează încă forma originală *lătîfă* și derivatul *lătîfariu*. (Bucova, comit. Lugojului), ap. HEM. 933.]

— Prin metateză, din sârb. *latice*, „Armzwickel”. Hasdeu, *Etym. magn.* 933.

ALTÎȚE *s. f. plur. tant.* (Imbrăc.) v. altiță.

ALTITUDINE *s. f.* (Geogr.) „*Altitude*”. — Înălțimea unui loc de-asupra nivelului mării. „*Înălțime*”. *Altitudinea moșiei Broșteni, fiind peste 600 m., clima este... răcoasă.* POPOVICI-KIBILEANU, B. 35.

— N. după fran. (lat. *altitudo*, -inem.)

ALTMÎNTERI *adv.* „1°. *Autrement.* 2°. *En cas contraire, sinon.* 3°. *De reste, d'ailleurs*”.

1°. Contrariul noțiunii „astfel”: „altfel, în alt chip, altcum”. *Așa gătită, îi ședea mai bine decât altminteri.* ISPRESCU, L. 352. În mod pleonastic se găsește și: *Cu acel meșteșug poate să biruască... iară într'alt chip amintere nu poate nimeni să-i pobedască.* NECULCE, LET. II, 330_{1/2}. [Precordat de prep. „întru” (după analogia lui „într'alt chip”): *Te-n-călță'ntr'altminterlea.* DOINE, 96_{1/2}. | *A se face altminterlea* = „a se schimba”: „*changer*”. *Perirea soarelui... au finit ca două ceasuri, căl se făcuse pământul și lumea altminterlea.* R. KOGĂLNICEANU, LET. III, 221_{1/2}. | *Aimintrea... aimintrea* = „într'un fel... într'alt fel”: „*d'une certaine façon... d'une autre façon*”. *Aimintrea văd ochii omului și aimintrea iară văd ochii lui Dumnezeu.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 588. | *Așa și altminteri* = „așa și așa”: „*comme ci, comme ça*”. *Tuturor le spune, că Simina-i fată Mai așa și-altminteri...* COȘBUC, P. 100.

2°. „De (unde) nu, dacă nu ești. *Noroc că au sosit pompierii...; altminterlea, ardeam tot.* ALECSANDRI, T. 104. *Bine făcea adunarea, de eră așa amabilă...; căci altminterlea s'or fi putut expune.* ODOBESCU, I, 476. *Să-ți faci chica topor...; căci, altminterlea, nu e chip s'o scoți la capăt cu buchucașul acesta.*

3°. „Incolo, de altfel”. *Prostuț... altminterle, seamănă a fi cam de treabă tânăr.* ALECSANDRI, T. 327. Adesea în legătură cu prep. „de” (după analogia lui „de altfel”): *De altminteri, dacă este greu a scrie o istorie contemporană fără părtinire, nu este totuși cu neputință.* MAIORESCU, D. I, 2_{1/2}.

[Foarte multe variante: Silaba inițială e: a.) *alt-*: *altminte*: *Căci altă-minte, el nu eadă trebuință.* HASDEU, I, C. 69. | *altminteri*: *Să-i aduci o credincioasă ca mine, căci alt minteri cine știe cum are să te imbrodăască.* ISPRESCU, L. 64. | *altmin-*

treă: Pre alocurea altminterlea răspund în vorbă unele cuvinte. P. MAIOR, IST. 248. | *altminterlea: Altminterlea nu ar fi cu puțință.* CALENDARIU (1814), 102_{1/2}. | *altminterlea: C'apoi, altminterlea, îl va lăsa.* SEZ. I, 8_{1/2}, || b.) *alt- altminterle: Ai noroc, că m'oi găsi în chef bun; altminterle n'aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.* C. NEGRUZZI, I, 94. | *altminterlea: Vrenea cea mai bună* [pentru scuturarea seminței] *este iarna, pentru că, altminterlea, foarte anevoie se desiește.* ECONOMIA, 71. | *altminterle, altminteri: Manolachi... îi nu vândtor... groaznic... Altminter... copil blând.* ALECSANDRI, T. 948. *Ba nu așa, jupâne!... Altminter...: Dă-mi pe Mănduca aldămă! Vrei?* idem, T. 288. | *altminterlea, în Banat* JAHRESBERG III, 322, *altminterle.* LB. | *altminterlea, în Brașov.* JAHRESBERG VIII, 81. || c.) *alt-*: *altminter* = „*altler*”. ANON. CAR. | *altminteria: Gră-iașe-se și aimintrea Duminec' noao.* CORESI, ap. HEM. 590. | *aimintrelea: Să nu crezi, că aimintrelea nu se a află.* DOC. (a. 1610, Mold.), ap. HEM. 589. || d.) *alt- aminteri: Iară a minteri, să rămână rănzătorul nesupdrat.* CARAGEA, L. 19_{1/2}. | *amintere.* NECULCE, LET. II, 330_{1/2}, *amintire: Danile să fie slobod... a se face...; iar amintire, precum s'au obișnuit până acum.* URICARUL, IV, 35_{1/2}. | *amintele: Amintele tu se poate.* id. XV, 313. | *aminterea, amintirea: Iar aminterea, se va, acolo de amăgitori.* id. III, 22_{1/2}. || e.) *am-*: *amintire*: *am-* *amintire* nu putea petrece. DRĂGHICI, R. 140. | *amintire: Amintire nazul agiudă mull de a închipui măsura feții.* CRITIL ȘI ANDRONIC (a. 1794), ap. HEM. 590. | *amintire: Nici eu nu zic amintire!* ARHIVA R. I, 60. | *amintrele: Că ascen'rele, tu-i cor putea de'bădi.* CANTEMIR, HR. 257. | *amintrele, amintrelea: Iară amintrelea regulă de toți primită taste.* idem, III, 368. *Atunce amă oprî mării e acmă nu opraște, ce amintrelea-și lăria sa arată mai mare.* CORESI, ap. HEM. 590. | *amintrele: Iară amintrele numele acesta... nici mută, nici schimbă taste.* CANTEMIR, HR. 304. | Accentul este în cele mai multe regiuni pe silaba *-mîn-*; în unele locuri pe *a-* (*at-*, *alt-*).

— Precum se vede din cuvintele corespunzătoare aromâne (*alumtrea, alumtrealui*) și meglenite (*rumintrea, lumintrelea*), forma cea mai veche este *aimintre*, care presupune o compozițiune a lui *allus*, -a, -um cu *mentem*. Acesta e, în limba română, singurul caz de formațiuni adverbiale în *-mente*, atât de dese în celelalte limbi romanice (afară de vechia dalmatină). Finalul *-re* poate se datorate unei contaminațiuni cu sinonimul *altler* > *altire*. Forma *altminter* apare numai la sfârșitul s. XVIII, așa încât va fi o inovație a limbii române și nu trebuie pusă în legătură cu ital. *altrimenti*, fran. *autrement*, span. *otramente*, etc. (Pentru schimbul lui *at-* cu *alt-* cfr. și: *alinderi* = *alinderea*). Neexplicată e forma *amintre*, care apare în cele mai vechi texte, în concurență cu *aimintre*, și e chiar mai preferită decât aceasta.

ALTO *s. m. sing. tant.* (Muzic.) „*Alto*”. — Acel fel de voce de femei și copii care poate cântă părțile de jos. (La început are vocea „înaltă”, care întovărășea tenorul; de când însă s'a adăugat la acestea și sopranel, alto nu mai e vocea „cea înaltă” în cvartet.) [După germ. și: *alt*.]

— Din ital. *alto*, idem (liter. „înalt”).

ALTOÁN *s. a.* (Hort.) | v. altoiu.

ALTOĂNĂ *s. f.* (Bot.) | v. altoiu.

ALTOEALĂ *s. f.* (Hort.) = altoire. [Și: *altueală*. În Transilv. și: *altocăilă, altuedă*. În Mold.: *altuedă, kultuedă*.]

— Derivat din altoi, prin suf. abstr. *-eală*.

ALTOI *vb. IV*². (Hort. Med.) „*Grefor, enter. Inoculer, vacciner*”. — A introduce vâslatur unei plante

Intr-o altă plantă, de obicei de o speță inferioară, pentru ca aceasta să producă floarea și rodul celei d'întăiu. *Pădurețul, carele nu va fi ulțuită, acela nu se chiamă pom.* PRAVILA MOLD. 12^{1/2}. (= carele nu va fi prișădit sau altuit. PRAVILA MUNT., ap. TDRG.). Nu odată se ulțuește pomul. N. COSTIN, LET. II, 98^{1/2}. *Hultucă crengi de cocus.* DRĂGHICI, R. 151. | „A preface prin altoire”. *Salcia, cât să cănești, Pom nu poți s'o altoiești (altuești).* ZANNE, P. 1, 277. | *Fig. Voi puterea să i-o altoiești. Cum se altoește Altouiu în grădini.* MARIAN, D. 342. „Oare ce dihanie se vede colo?... Am s'o hultucesc cu ploșie” (întinde pușca și trage). ALECSANDRI, T. 368. *Mândrie, pe care... a știut... s'o altoiească adânc, și în jalea, și în veselia ostașului român.* ODOBESCU, II, 530. | *P. ext.* „A posăi, a vaccina”. [S]: altuit. În Transilv. și: oltoi, olta. În Mold.: ulțui, hultui.]

— Din ung. oltani, idem.

ALTOIRE s. f. (Hort., Med.) „Action de greffer, d'enter, de vacciner, d'inoculer. Greffage, greffe; inoculation; vaccination”. — Infinitivul lui altoi, devenit abstract verbal. *Vara...* [este] folositoare pentru implantarea și oltuirea pomilor. CALENDARIU (1814), 66. | *P. ext.* „Posăire, vaccinare”. *Altourea cărsului de vacă, ce-i zice vacița.* PISCUSCEU, O. 236. [S]: altuire. În Transilv. oltoire, oltuire. În Mold.: ulțuire, hultuire.]

ALTOIT s. a. (Hort., Med.) = altoire. Participiul lui altoi, devenit abstract verbal. *În pomel... să se crească arburile, până ce sânt de oltuit.* ECONOMIA, 127. [S]: altuit. În Transilv. și: oltoit, olțuit. În Mold.: ulțuit, hultuit.]

ALTOIT, -Ă adj. (Hort., Med.) „Greffé, enté; inoculé. Vacciné”. — Participiul lui altoi, devenit adjectiv. *Pomi hultuiți... acv.* URICARIU, XIV, 229^{1/2}. *Nu fără de fotos se sâdesc pomii oltuiți în gutni, cari nu sîn umbră legumelor.* ECONOMIA, 118. | *Spec. Vișinele sânt de trei feluri: roșii, hultuite (roșii) și sălbatece.* ȘEZ, V, 69^{1/2}. | *Poet. Insula, a cărei iarbă vie cu raze-i altoită...* ALECSANDRI, P. III, 317. [S]: altuit. În Transilv. și: oltoit, olțuit. În Mold.: ulțuit, hultuit.]

ALTOITĂTOR, -OARE adj., subst. (Hort., Med.) „Qui greffe, qui ente; qui vaccine, inocule. Greffeur; inoculateur; vaccineur”. — Adjectivul verbal al lui altoi, (derivat prin suf. -itor), întrebuințat mai ales ca substantiv. *Altoitorul trebuie să fină seamă de vreme, când altoește.* | *Traian, ca un năroct hultuităria, ...[socoli], că la un răsud ca acesta adăptură cu puhoiu de singe ca acela să se fie cunosit.* CANTEMIR, III, 14^{1/2}. [S]: altuitător. În Transilv. și: oltoitător, olțuitător. În Mold.: ulțuitător, hultuitător. | † și dial.: -itoriu.]

ALTOITĂRĂ s. f. (Hort., Med.) „Greffage, greffe”. *Din sălbatic, c'o proastă* [= simplă] *hultuitură, compactă schimbă natura.* KONAKI, P. 283. [S]: altuitărită. În Transilv. și: oltoitărită, olțuitărită. În Mold.: ulțuitărită, hultuitărită. | Plur. -turi.]

— Derivat din altoi, prin suf. abstr. -itură.

ALTOIU s. a. (Hort., Med.) „Ente, greffage; vaccin”. — „Altouie”. Școala face pe omul cu Șaltouiu pomul pom. ZANNE, P. V, 585. | „Vaccin”. *Altouid acestu [cu vârsat de vacă] nu are nici o omogenie cu cel omeneș.* PISCUSCEU, O. 237. | *Fig. În om se pun altoate, Când rele, și când bune.* I. VĂCĂRESCU, P. 54^{1/2}. *Noi, grație unui altoiu de cultură citrică, să ne stavizăm?* HASDEU, I. C. 275. | *Se dă ea pe lângă mulți... da, ce face, ce dregă, că n'are altoiu de vino'noace; e prea greoaie.* DELAVRANCEA, S. 44.

— Substantivul postverbal din altoi.

ALTOIU s. a., s. m. „Jeune arbre greffé, ente, greffe, scion”. — (Hort.) Planta altoită, după ce s'a prins și a crescut. *Cela ce răsădește pomi pe pământul altuia sau ulțuiește, cu acel pământ își piardă și ulțuodinele.* PRAVILA MOLD. 15^{1/2}. *Odroșia hultuooanei, carea am hultuit, să-mi crească...* CANTEMIR, IST. 274. *Nu s'au putut socoli căfi hultuani lipseș.* URICARIU, XIV, 230^{1/2}. *Mirele și mireasa... merg în grădina la o altoaic (altoaic), unde vară apă la rădăcina ei.* MARIAN, NU. 640. *Altou sau hultouan se chiamă în genere tot felul de pomi altoiți.* (Ruginoasa, în Suceava), ap. HEM. 935. *Mândrele care-s mărețe, Nu se știu cu corobește, Făr'se știu cu buze moi Și cu pere din altoiu.* DOINE, 270^{1/2}. (= cu mere din altoiu. FRÂNCU-CANDREA, M. 95). | Ironic. *Uită-te, bade, și vezi Sara lângă cine șezi? Lângă altoaic de soc, Lângă-o strămbă de mijloc.* id. 149^{1/2}. | *Pepinieră sau școală de altoaic (oltoiu): În toate comunele rurale ar fi bine să se... facă pepinieră de săduri și altoaic de cele mai variate specii de poame.* I. IONESCU, M. 260. *După ce au plinit mîldișele un an, din locul în carele au răstrîrit se pot muta în alt loc, carele dreptăcoala [= spre acest scop] se gătește în pomel... și se numește școală de oltoiu.* ECONOMIA, 127. | *Intrebuințat în mod adjectival: Căreșe ultoane [sânt] mari, galbene, gust dulce-săciu și albe, gust dulce.* ȘEZ, V, 69^{1/2}. | „bigarcean”. | Substantiv, după omiterea subînțelesului „pomă” sau „viță”: *Altouă sau hultouă [este] o varietate de struguri cu boabe mari cărnose, numită și „pomă grasă.”* (Sinești, în Iași), ap. HEM. 935. [S]: altoaic s. f. altoiu, ulțiu s. a., ulțoaic s. f. În Banat: oltoiu: *Teșia rămasă... o aruncă la un oltoiu sănătos.* MARIAN, SE. II, 65. | Și: altoia, ultoia, hultouă, hultuin s. a., toate pronunțate trisilab, altoia, hultouă, hultuodă, hultuodă s. l., de patru silabe. | *Altou se găsește și cu pluralul masc.: altoi, TDRG.]*

— Din ung. oltvány, oltvány, „Pflanzreis”.

ALTO-RELIEF s. a. „Haut-relief”. (Sculpt.) — Relief, ale cărui figuri ies tare în evidență. Cfr. basorelief. [Plur. -furi. | Și: alto-relie.]

— N. de formație hibridă, înlocuindu-se „haut” din cuvântul francez prin ital. „alto”, după analogia lui basorelief (= ital. di basso-rilievo; un *alto-rilievo nu există la Italiani, care întrebuințează termenul „di tutto rilievo”).

ALTRUIȘM s. a. (Filos.) „Altruisme”. — Inclinare de a ajuta pe altul, de a se jertfi pentru de-apropoale. Contrariul noțiunii egoism. (Cuvânt format de filosoful francez Auguste Comte.)

— N. din fran.

ALTRUIȘT, -Ă adj. subst. (Filos.) „Qui a un penchant vers autrui”. — Cel sau cea care lucrează pentru binele altora, care se jertfește pentru de-apropoale. Contrariul noțiunii egoist.

— N. din germ. Altruist.

ALT-UNDE(VA) adv. v. alt.

ALUĂS s. m. „Laquis”. — În Sălăgiu. *Aluăș = lăcuș, fecior în casă.* VAIDA.

— Derivat din ung. al, „subt, jos” și suf. -aș (cfr. ung. alattas, „subaltern”).

ALUĂT s. a. „1°. Pâte. (Au pluraliei) Pâtisserie, gâteaux. 2°. Levain. Pain levé”.

1°. Făină frământată cu apă și cu sare, din care se face pâine. *Babă de cele bătrâne, Care știu rîndul la pâne...* a plămădit aluatul. TEODORESCU, P. P. 153. | *De mi-e de ani această pâine tare, Mă crede, o tot mestec ne'ncetat; Din leagăn la coșciug nu-i om în stare Să mistuească rechinul aluat,* GORUS, F. 74 (: „Dass von der Wiege bis zur Bahre, Kein Mensch den alten Sauerteig verdaugt!”). | *P. ext.*

Orlee cocă sau pastă din care se fac plăcinte, prăjituri sau medicamente. *Cretă albă, bine pisată, și făină de grâu... le mesteacă la olaltă și frământându-le facem aluat*, CALENDARIU (1814), 192/3. || *P. ext.* La plural. „Prăjituri”. *Ap uns a împodobi bradul... cu diferite fructe, aluaturi și zaharicale*. MARIAN, I. 172. | *Spec. n sara de Crăciun stălecele obicnuesc a dospî cocă... Pun(e), de ia dintr'nsa un copil curat cu gura de nouă ori, fiindcă mînuile la spate. Strănge(e) aceste muscătuiri, face(e) un dodonele, pe care îl coace între sobă și-l păstrează peste tot anul sub numele de aluat de Crăciun*. SEZ. IV, 23/3. || *Fig.* „Material”. *Din același aluat sînt făcuți toți osmenii*. ZANNE, P. II, 337. (Cfr. cocă, pîm, turtă.)

2°. Aluatul de pâine, după ce s'a dospit și s'a acrit, se întrebunțează spre a produce o fermentație ușoară într'un aluat nedospit. „Aloteț, plămădă”. *Aluatul mic într'o cocată mare toată frământătura dospăște*. CANTEMIR, ap. ZANNE, P. III, 439. *Șapte zile veți mănca azime și den ziua de naltăiu veți piarde aluatul den casele voastre*. BIBLIA (1688), 47,2 (: „Vous mangerez pendant sept jours des pains sans levain, et dès le premier jour vous ôterez le levain de vos maisons.”) || *Fig.* „Ferment”. *Cămărnicia oarece un aluat vechiu iaste... necurăție lucează*. CORESI, ap. HEM. 939 || *P. ext.* „Pâne dospită”. *Nr se va mănca aluată, pentru-că astăzi țesăși voi în luna de naltăiu*. BIBLIA (1688), 48,2 (: „On ne mangera donc point de pain levé.”). [Și: alot : Aluat, aluat = fermentum, massa, ANON. CAR.]

— Din *allevatum (= elevatum): v.-bergamase: *levad* (cu glosa: „fermentum, azima”). Pentru sensul de „a dospî” al lui *alveo*, cfr. glosa de Reichenau: *azima = panis sine fermento, id est levamento*, ap. DHLR. 192, și formele romanice: ital. *lievito, levitare*, venețian, *levar*, friulan *leed*, engad. *alvomaint*, fran. *levain*, span. *alendarse* etc.

ALUĂȚEL s. m., s. a. 1°. *Double-feuille*: *Ophrys ovata*? 2°. *Levain*. — 1°. (Bot.) *Aluățel... se numește în munții Neamțului și o plantă, care crește cu două frunze în două părți (Hangu), probabilmente o varietate de „Ophrys”*. HEM. 939. || 2°. Cfr. aloteț.

— Probabil un diminutiv recent din *alnat*, derivat prin suf. -el.

ALUCINĂ vb. I° v. halucina.

ALUMINĂ s. f. (Chim., Min.) „Alumine”. — Oxid de aluminiu; servește la fabricarea aluminiului prin electroliză.

— N. din fran.

ALUMINIU s. m. (Mîner.) „Aluminium”. — Corp simplu, metal, maleabil și ductil, ușor ca sticla, dar tare și elastic, a cărui culoare se apropie de a argintului. [Plur. rar. -miniuri.]

— N. din fran.

ALUMINÓS, -OĂȘĂ adj. „Alumineux.” — Care conține alumina.

— N. după fran.

ALŪN s. m. (Bot.) „Coudrier, noisetier: *Corylus Avellana*”. — *Arbust din fam. Betulaceelor, frunzele cu peri aspri sînt rotunde-cordiforme și la vîrf ascuțite*. — *Fructele, numite alunne, sînt comestibile. Crește prin păduri și tufiguri, uneori cultivat*. PANTU, PL. O copilă... mlădioasă ca o creangă de alun. EMINESCU, P. 237. *Frunză verde trei aluni, în grădina cea cu pruni, Fac fetele rugăciuni*. IARNIK-BĂRSEANU,

D. 449. || *Specie*: *Alun-turcesc*: „1°. *Coudrier en arbre, noisetier de Byzance: Corylus Colurna*. || 2°. *Noisetier franc: Corylus tubulosa*.” [Cfr. tufa]. — Derivat din *alună*, după analogia celorlalte numiri de pomi, d. ex. *prună-prun, mără-mur* etc.

ALŪN s. m. *sing. tant.* (Chim.) v. *alunau*.

ALUNĂ vb. I°. „1°. *Ouvrir de grands yeux, écarquiller les yeux*. 2°. (Intrans.) *S'ouvrir, s'écarquiller* (en parlant des yeux)”. — 1°. *Tranz.* „A holbă, zgăi, deschide ochii că alună”. *Alunnează ochii cunpilit*. CONTEMPORANUL, VII, 470. || 2°. *Intrans.* Despre ochi: „a privi ceva, holbându-se”. *Ochii... alunau cocă a cruceșat*. CONTEMPORANUL, VII, 467.

— Derivat din *alună*.

ALUNĂ s. f. (Bot.) „1°. *Noisette*. 2°. *Pomme de terre*. — *Fructele, comestibile, de Corylus Avellana* (=alun). PANTU, PL. II. *Străfide, smochine, alunne eră destule*. NECULCE, LET. II, 343/3. *O cojiță de alună trag locuste pod-ul scultur[ă]*. EMINESCU, P. 196. *Să-i dea căle o trăistășă de alunne*. SPIRESCU, I. 91. *Său, amestecat cu muc de lămînare și alună arsă*. CREAN-GĂ, A. 86. *Foaie verde ș'o alună!* IARNIK-BĂRSEANU, D. 311, 320 etc. || *Specii*: *Alune turcești = fructele comestibile de Corylus Colurna și de Corylus tubulosa*. (Cfr. Alun turcesc.) | *Alune americane*: „*Arachide, pistache-de-terre*”. *Semințele oleaginoase, comestibile, de Arachis hypogaea*. PANTU, PL. || 2°. În Cerghizel (Transilv.) „*Carlot!*”: *Alune = crumpene*. VICIU, GL., prescurtat din *Alune-de-pămînt = piciodă, crampiră, baraboia, țărădă...*, die Grundbirne. ...*Karlotfel*. LB. *Alune de pămînt = carlot*. MĂNDRESCU, UNG. 76. || După HEM. 952, 955, 958 *alune-de-pămînt* se mai numește în Covurlui și planta „*Terre-noix: Bonium bulbocastanum*”. Cfr. *alună* (II, 1°).

— Din *abellōna: v.-prov. *aulona*, llonez *alonn*, (cfr. taranto *alōie* < *abellonica), cu schimb de sufix din *abellona*: ital. *avellana*, v.-fran. *acelaïne*, span. *avellana*, portug. *avellã* (ca și *avellina*, atestat la gramaticul Craper și păstrat în fran. *avelline*).

ALUNĂR s. m. 1°. *Marchand de noisettes*. 2°. *Casse-noix*. 3°. *Nucifraga caryocatactes*. 3°. *Muscardin, croque-noix, croque-noisettes*: *Myoxos avellanarius*. 1°. Precepuț care vinde alunne (cfr. *alunăreasă*). || 2°. (Ornit.) *Alunariul... trădește prin alunșuri și se nutrește cu alunne, pe cari le sparge cu ciocul și apoi le mănăncă. El e de culoare pestrilă și de mărimea unei ciori. E bun vînat*. Numirea e uzitată atît în Bucovina, cît și în țara Bărsei în Transilvania. *Se pare a fi pasărea care se numește germ. Harel-oder Rothuhn, sau poate și aceea care se numește germ. Nussknacker*. MARIAN, O. II, 407. („Numai identificarea din urmă e corectă”). HEM. 946. Se mai numește și *Gaiță-de-munte*. || 3°. (Zool.) *Mic soarece de pădure de culoare roșie-tică*. (Mălăești, în Prahova; Dobreni și Galu, în Neamț). ap. HEM. 947. Se mai numește și: *șințar, prieoliciu și păș (și: păș)*. [Dial. și: *alunăriu*.]

— Derivat din *alună*, prin suf. nom. agent. -ar. [Pentru sensul 2°, cfr. numirile dialectale franceze: *casse-alogne, alognier* (Savoia, Elveția romandă) *avellanié* (Nizza), ap. HEM. 946.]

ALUNĂR s. m. „*Coudraie*”. — „Tufa de alun”. *Între brazdele ogorului sîreau vreo căteoa cioare, ascunzîndu-se între alunari*. CONTEMPORANUL III, 781. | *Alunariu = alunet = coryletum...*; *Haselbusch*. I.B. [† și dial.: *alundriu*.]

— Derivat din *alun*, prin suf. col. -ar.

ALUNĂREASĂ s. f. „*Marchande de noisettes*”. — Femeninul de la *alunari* (1°), derivat prin suf. moțion. -easă.

ALUNĂȘ s. m. „1. *Petit coudrier, petit noisetier*. 2°. *Sorte de danse populaire*.” — 1°. „Alun mic”. *Alunaș cu-alune multe, Am drăguș și-i dus la munte; Alunaș cu-alune mici, Am drăguș și-i pe aici*. POP. (Bucov.), ap. HEM. 947. *Am un iepuraș, Joacă sub alună?* [— „Fusul”]. GOROVEI, c. 167. || 2°. (Cor.) „Alunel”. Un joc țărănesc în Dâmbovița (Sardana), ap. HEM. 954.

— Derivat din alun, prin suf. dim. -aș.

ALUNĂȚ s. a. = alunis. *Alunat cu-alune n tău, După mândru' mi pare rău*. TIPLEA, p. P. 62.

— Derivat din alun, prin suf. col. -at.

ALUNĂȚ, -Ă adj. „Écarquillé”. — Participiul lui alună, devenit adjectiv. „Holbat, zgăit”. *Cu ochii alunăți*. CONTEMPORANUL, II, 654.

ALUNEA s. f. v. alunelă.

ALUNECĂ vb. I, etc. v. alunecă, etc.

ALUNEI s. m. plur. tant. v. alunel (2°).

ALUNEL s. m. „1°. *Petit coudrier*. 2°. (Au pluriel). *Marque de naissance, grain de beauté, envie*. 3°. *Sorte de danse populaire*.” — 1°. (Bot.) „Alun mic, alunăș”. *Ție tața ăi face Legănă de pălînțe, Cu fușete de alunel*. BIRICESCU, p. P. 280. || 2°. Numai la plural: „Alunel (III, 2°)”. *Alunice-ți de gă, M'au aprins, M'au omorât, Alunice-ți de brațe A să mă scoasă din viață. Lelițe cu alunel, Nu căta la doi, la trei, Și cată la ochii mei*. ALECSANDRI, p. P. 344; VICIU, GL. 74. || 3°. (Cor.) Un joc țărănesc. *Azi e Lună și mine Marți, Alunelul să mi-l bași!* (Recea, în Vâlcea), ap. HEM. 954; PAMFILE, J. II, 254. Cfr. alunăș, alunică.

— Derivat din alun, prin suf. dim. -el.

ALUNELE s. f. plur. tant. v. alunică.

ALUNET s. a. = alunis. — Atestat numai în LB. [Plur. -neturi.]

— Derivat din alun, prin suf. col. -et.

ALUNGĂ vb. I. „1. 1° — 2°. (Se) *poursuivre, chasser, pourchasser, donner la chasse à, se précipiter à la poursuite de qqm. ou de qqch*. II. 1° *Chasser, éloigner, renvoyer, expédier*. 2°. (Ref.). *Saillir, monter, courir (la femelle)*. III. 1°. *Chasser, bannir, expulser*.”

I. Întelesul cel mai vechiu al lui *alungă* trebuie să fi fost „a goni ceva sau pe cineva de-a lungul unui loc oarecare” (mai ales al drumului). Acest sens complet nu s'a păstrat decât în mod indirect, într-o cântec *alungare* cuprinde, de cele mai multe ori, și ideea „urmăririi”.

1°. *Trans.* „A goni din urmă, a pune pe fugă, a urmări, a fugări, a se lua după.” *Parcă-i alungă Tălarii (din urmă)!* ZANPE, p. VI, 338. *Bivolul acela care drăcu, care-l alungă din dărdăp*. RETEGANUL, p. IV, 142. [Pe câprioara] *Zi de eară, cât de lungă, Vântul ori alungă*. ALECSANDRI, p. II, 90. *Un copilăș alungă-un fluturaș*. ALECSANDRI, p. P. 36. [Fig. El îi un hătru de cei creștați, Ce alungă] *necestă Și joacă feste*. ALECSANDRI, t. 201. || *Ref.* „A se goni din urmă, a se alerga unul pe altul”. *Am patru surioare...; Una pe alta se alungă și nu pot să se ajungă?* [— „Roatele”]. GOROVEI, c. 321. [Fig. „Am patru surori, Zluz și noaptea se'aleargă.”] TEODORESCU, p. P. 242. || *Fig. Urlete de bătaie s'alungau după olaltă*. EMINESCU, p. 236.

2°. *Ref.* „A se repezi, a se arunca după.” *E un lup ce se alungă după pradă-i spîndîntădă*. ALECSANDRI, p. III, 18. *Nu te uși tu pe cel deal, Cum s'alungă un Tătar, După murgul cel fugar?* SEVASTOS, c. 320. *Nu te-a mai putea ajunge, Măcar să se alunge cât și cât după tine*. SBIERA, p. 56. ||

Fig. Dorul meu, pe un[de] s'alungă, Nu-i pasăre să-l ajungă; Dorul meu pe unde pleacă, Nu-i pasăre să-l întrecă. DOINE, 100.

II. P. ext. „A [în]departă de la sine cu de-a sila”.

1°. *Trans.* „A goni, a îndepărta de la sine”. *Bolăriți mă alungară în zădor*. DOSOFTEIU (= bolari goni ră-mă fără vină. PSALT. 1651), ap. HEM. 960. *Alungă ciocara cu perja'n gură, locmai dîncolo, peste hotar*. CREANGĂ, A. 72. *Boierul s'a cununat cu dînsa, însă cu această înceală, ca ea... să nu judece pe nime... căci, cum a judecă pe cineva, pe loc o va alungă-o de la sine*. SBIERA, p. 218. || *Fig. Lucește cu'n amor nepus, Durerea să-mi alunge*. EMINESCU, p. 274. *Alungă măhnirea la!* CREANGĂ, p. 189. || *A alungă din țară* = „a expulsa”: „*Expulser*. *La 1848 au fost alungați mulți tineri din țară*.”

2°. *Spec. Refl.* „A se goni” (despre vite). *Vaca această s'a alungat*. MARIAN.

III. 1°. *Trans.* La ideea „gonirii” se adaugă nota „cu desăvârșire”. „A scoate din, a izgoni”. *Haideți, frați, din țara noastră să alungăm pe păgân!* C. NEGRUZZI, ap. HEM. 961. *Veni cu badea Tudor...; Cu s'alunge de la noi și pe Greci și pe tucori*. ALECSANDRI, p. P. 292. || *S'alunge faamea din țară, Pe păgani de la hotare*. TEODORESCU, p. P. 149. *Sufletul-mi în toată șoptind inimii tale, Va alungă din ochi-ți oricare neștri nori*. ALECSANDRI, p. I, 139. || *Fig.* „A scoate cu desăvârșire, a da afară, a elimina”. *Au alungat dintră Români cei peste Dunăre slovele ceale latinești*. P. MAIOR, IST. 255. *Incepui mai întâiu a alungă o grămadă de slove ce nu ne trebuiau*. C. NEGRUZZI, I, 336.

[La DOSOFTEIU, v. s., ap. TDRG. se găsește și forma lungă: *Un sac plin de arină i-au îndrăcit și trei mîle o lungară în goană*. Cfr. delungă.]

— Din *al-longare: v. lombard *alungar*, „a depărta”; catal. *alungar-se*, „a se depărta” (cfr. ital. *allungare*, fran. *allonger* etc. cu sensul de „a lungă”). Se poate ca să derive și din elongare: fran. *éloigner*.

ALUNGĂRE s. f. „Action de chasser etc. *Poursuite, Bannissement, expulsion*.” — Infinitivul lui *alungă*, devenit abstract verbal. Pentru *alungarea boalei s'au găsit leacuri*. DDRF.

ALUNGĂȚ s. a. = alungare. Participiul lui *alungă*, devenit abstract verbal.

ALUNGĂȚ, -Ă adj. „1°. *Chassé, poursuivi, pourchassé; expulsé*. 2°. *Allongé, long*.” — Participiul lui *alungă*, devenit adjectiv. 1°. „Gonit”. *Vântul, de-a morșilor blăstemuri Alungat, fuge nebun*. ALECSANDRI, p. III, 146. *Vede, țesind dintr-o pădure... cele șapte iepe alungate de un roiu... de fânșari*. EMINESCU, n. 20. *Feciorul mergea ca alungat de lupi*. RETEGANUL, p. III, 35. || „Expulsați”. *Năprasnica sînicie a Ciobanului ne-a jînat alungați pe la streini*. ODOBRESCU, ap. HEM. 964. || 2°. „Prelung, lung”. *Vine ceata preușească, De noi să te pornaască Pe o cale alungată, Bat'o focul să mi-o bată!* POP., ap. HEM. 964. *Cât e dealul de-alungat, Merge-nu car inferecat*. RETEGANUL, TH. 31. ||

ALUNGĂȚOR, -OĂRE adj. „Qui chassé, bannit”. — Adjectivul verbal al lui *alungă* (derivat prin suf. -tor). *Vorbele din răcașul lui Radu îi răsunau în suflet, ca un cântec de departe, frumos și alungător durerilor*. VLAHUȚA, n. 27. [Dial.: *alungătôriu*.]

ALUNGÎȚ, -Ă adj. „Allongé”. — „Lungit”. *Oamni-nii se priceau cu ochi mari pe fețe dintr'odată a-lungite par-că [de mirare]*. SADOVEANU, SĂM. V, 309. — N. după fran.

ALUNICĂ s. f. „1. *Petite noisette*. II. 1°. *Terrenoiz*: *Bunium Bulboecatanum*. 2°. *Cerfeuil bulbeux* :

Chaerophyllum bulbosum. 3°. *Millefeuille*: *Achillea millefolium*. III. 1°. *Ephélide*, *taches de roussier*, *lentille*. 2°. *Grain de beauté*; *envie*; *mouche*. IV. *Sorte de danse populaire*°.

I. Diminutivul cuvântului „alună”, „Alunișă”°. Când văd câte-o nevastă, La inimă mă'nfurnică, Mă fac cât o alunică. POP., ap. HEM. 956. *Frună verde alună*, *Mare coabă-i dragoste*. HODOȘ, P. R. 32.

II. (Bot.) Cu acest diminutiv se numesc trei plante diferite, cea d'întăiu pentru rădăcina ei bulboasă, care seamănă cu o alună, având un miez alb și bun la gust, cea din urmă pentru că se întrebuințează ca leac contra „alunelor”° (III, 1°).

1°. Se întrebuințează mai ales la plural. *Alunele* = o plantă erbacee din fam[ilia] *Umbelliferelor*..., florile albe..., fructele lungărețe... Crește prin păduri, tușuri, pe câmpuri și prin vii, mai cu seamă în pământ argilos și calcaros [în] Iunie-Iulie. Rădăcinile tuberculoase conțin substanțe nutritive, din care cauză sânt întrebuințate la buclărie. [Se mai numește:] *Mândălați*, *Mândănați*. PANTU, PL. [în Covurlui și:] *alună-de-pământ*. HEM. 955.

2°. În Transilv. Numai la plural: *Alunile* = *baraboii* (s. v.).

3°. În Banat. Numai la plural: *Alunile* = *Schafgarbe*; cu această plantă se vindecă alunelele (*Sommersprossen*) de pe fața oamenilor. MANGUȚA, ap. HEM. 955. Cfr. *Coada-șoricului*.

III. 1°. „Pistrue”. Mai ales la plural: *Alunile* = *nunile pe față* = *lentigo*... *lentacula*... *Sommerflecken*. *Sommersprossen*. LB. [Prin asimilația lui l > n și afezarea lui a-, în Transilv. și: *nună*, plur. *nunile*. LB. 452.]

2°. Mici semne naturale sau artificiale pe obraz sau pe trup. *Femele care sânt negricioase și au alunile pe obraz... îndatlinează Românii a le porcăi cu cuvântul „Stancă”*. MARIAN, O. II, 35. *Alunice-și de la gât, M'am aprins, m'am omorât*. ALECSANDRI, P. P. 344 1/2; VICIU, GL. 74. *Își pune alunile și se sulemește*. C. NEGRUZZI, II, 265 1/2. Cfr. *aluneă*, *alunișă*.

IV. (Cor.): *Un danț fărâncese, în Râmnicul-Sărat (Vigani), poate același cu danțul cunoscut în partea occidentală a Țării-Românești sub numele de alunel*. HEM. 957; PAMFILE, J. II, 264.

[Plur. *alunile*. În sensul I se găsește și forma: *aluneă*.]

— Derivat din *alună*, prin suf. dim. *-ică(-eă)*.

ALUNIS s. a. „*Coudraie*, *coudrette*”. — Pădurice de aluni. *În vale se văd desigur, saduri, livezi, aluniguri*. ALEXANDRESCU, M. 228. *La mijloc de codru des, Toate pășările ies, Din hucag de alunis*. EMINESCU, P. 39. *La loc de grindii, La verde-alunis*. ALECSANDRI, P. P. 186 1/2. *Alunis cu-alune multe*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 40. [Plur. *-nișe și -nișuri*. | Cfr. *alunat*, *alunar*.]

— Derivat din *alun*, prin suf. col. *-iș*.

ALUNITĂ s. f. (Miner.) „*Alunite*”. — Piatră de alun, sulfat de alumina și de potasă hidratată. [Și: *alunît*, s. m.]

— N. din fran.

ALUNIȚĂ s. f. 1°. *Petite noisette*. 2°. *Grain de beauté*, *envie*°. — 1°. Diminutivul cuvântului „alună”. *Foie verde alunișă, Cât am trăit pe lumii, N'am văzut verde frunzușă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 21. || 2°. „*Aluneă*” (III, 2°). *Alunișele negre, dar poadoaba mușterilor* (= și un cusur poate fi câte o dată folosit). ZANNE, P. II, 1. *Sărut ochiul și-o sprâncană Și-alunșa de sub geană*. POP. (Văleca), ap. idem, P. II, 2. *O alunșiță-de-asupra umărului stâng*. VLAHUȚA, ap. TDRG. 479.

— Derivat din *alună*, prin suf. dim. *-ișă*.

ALUNIŢU, -IE adj. „*Couleur noisette*”. — De culoarea alunei. MARIAN, CH. 50.

— Derivat din *alun*, prin suf. adj. *-iu*.

ALUNŪC s. m. „*Petit coudrier, petit noisetier*”. — Diminutivul, puțin obișnuit, al cuvântului *alun* (derivat prin suf. *-uc*). *Frună verde alunuc, Eu sânt gata să mă duc*. ȘEZ. III, 156 1/2.

ALUNŪȚĂ s. f. „*Petite noisette*”. — Diminutivul, puțin obișnuit, al cuvântului *alună* (derivat prin suf. *-ușă*). *Foie verde de-alunșă, Nici o poamă nu-i dulcică Ca mila de la mămăușă*. ȘEZ. III, 63 1/2.

ALURGHIDĂ s. f. † „*Manteau de pourpre*”. — Mantă de purpură. [Poartă] *alurghidă și cumună*° și *alalte ce sânt seamne împărătești*. DOȘOFTEIU, V. S. 146 1/2. [Și: *alorghidă*.]

— Din n.-grec. ἀλουργίδα, „manteau royal ou manteau de pourpre” (Legrand), din ἀλουργίς, „pourpre”.

ALUVIAL, -Ă adj. „*Alluvial*”. — Produs prin aluviune. (Cfr. mălos.) *Terenuri aluviale*.

— N. din fran. (din lat. *alluvius*, *-a*, *-um*, idem.)

ALUVIUNE s. f. (Geol. Jur.) „*Alluvion*”. — *Creșterile de pământ ce se fac succesiv și pe nesimțite la malurile fluviului și al[e] râurilor se numesc „aluviane”*. HAMANGIU, C. C. 128. Cfr. *ageșt(ru)*. Până acum vreo douăzeci de ani se întrebuința și forma neasimilată limbii: † *alucio*: *Văile sânt compuse dintr-un teren de alucio*. I. IONESCU, D. 51. [Diamantul] *se află în terămurile de alucio*. PONI, CH. 127 1/2.]

— N. din fran. (= lat. *alluvio*, *-onem*, „răvârșare de apă, aluviune”)

ALUZİ vb. IV°. *intrans.* „*Faire des enfantillages, des puérilités, tomber en enfance*”. — În Banat. *Aluzdeșk = puerașco*. ANON. CAR. „*A aluzdi*”, „*aluzdiți*”, *se zice pe la noi unmi om sau unei vite ce și-a perdut din minte, de ex.: a aluzdiți, nu mai e cine a fost, vorbește sau face copilării*. (Maidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 940. Cfr. *zălud* și *zăluzit*.

— Derivat din *lud* (cfr. sârb. *luditi-se*, „sich nârisch stellen”, ap. HEM. 940).

ALŪZIE s. f. v. *aluziune*.

ALUZİȚ, -Ă adj. „*Fou*”. — Participiul lui *aluzi*, devenit adjectiv. În Banat.

ALUZIUNE s. f. „*Allusion*”. — Cuvânt, expresie sau frază prin care deșteptăm, pe departe, ideea unui lucru, a unei întâmplări sau a unei persoane, fără a o numi. „*Aruncătură din vorbă, vorbă aruncată, bătaie a vorbei*”. *Aș și dorit ca d. raportor să nu... pue în raportul său... aluziunile la legea de la 1874*. MAIORESCU, D. II, 145. | *A face aluzie la ceva* = „a da să înțelegă cuivă ceva, a bate (cu vorba) în ceva”: *„faire allusion à”*. *A face aluzie la cineva* = „a bate șaua, ca să priceapă iapa”. [Și: *aluzite*.]

— N. din fran. (= lat. *allusio*, *-onem*, „jucare, glumire cu ceva”, din ad. „*in*” și *ludere*, „a se jucă”.)

ALVĂ s. f., etc. v. *halvă*, etc.

ALVEOLĂ s. f. „*Alvéole*”. — 1°. Căsuța de cereară făcută de albine, în care pun miera și ouăle („căsuțele” acestea formând *figurile*). „*Chilioară, chilioară, găoace, gaură, căsălică*”. *Satele sânt ca și alveolele în care se formează fagurii de miere*. I. IONESCU, M. 394. || 2°. (Anat.) Adăncătura în formă de cuib, care alcătuiește pereții vesiculelor pulmonare: *alveole pulmonare*. || 3°. (Anat.) Adăncătura din osul fălcii în care este înțepenit fiecare dinte. | Prin abuz se numește, în fonetică, *alveolă* gingia de sus și dinăuntru gurii.

— N. din fran. (= lat. *alveolus*, „albioară”.)

ALVEOLĂR, -Ă adj. „Alveolaire”. — I. (Anat.) 1°. Care răspunde în alveolă. *Nerei alveolari*. 2°. Care prezintă alveole. *Structură alveolară*. || II. (Fonet.) Care se articulează cu limba de alveolă. *Sunetul d este la cei mai mulți Români o consonanță alveolară*. (Cfr. post-dent.)
— N. după fran.

ALVEOLĂT, -Ă adj. „Alveolat”. — Care are alveole.
— N. după fran.

ĂLVIE s. f. v. albie.

ĂLVIN, -Ă adj. (Med.) „Alvin”. — Relativ în păntece. *Dejecțiuni alvine*.
— N. din fran.

ĂLVITĂ s. f. 1°. *Sorte de nougat orientat*. — *Ălvită* = un amestec de nucă, scorbăală albă și zahăr sau miere. MARIAN, SE. I, 279. *Să-i ta din mână o bucată de halviță*. GHICA, S. 676. *Ălvița eră cam sfărâmată, cum negricioasă și nu prea se vedea să aibă mieji de nucă*. DELAVRANCEA, ap. ȘIO. *Sânt bătrâni și bătrâne, care nu-și gustă ălviță de loc, numai pentru căvântul că e făcută de Turc*. ȘEZ. III, 76/. || *Baterea ălvitei e un joc de copii (descrie de INSURESCU, ap. HEM. 965—966), un obicei popular (descrie în ȘEZ. I, 91—92) în seara zilei de începutul secolului de Paști. [Ălvița se face și în regiuni unde halveau e numai un articol de import, adesea puțin cunoscut. Forma aspirată: halviță se aude rar.]*
— Derivat din (h)alvâ, prin suf. dim. -iță.

ĂLVITĂR s. m. „Fabricant ou marchand d'ălvită”. — Fabricant sau negustor de ălvită. *Un biet halvițar... și un biet brahagiu*. ALECSANDRI, T. 531. [Și: halvițar.]
— Derivat din (h)alvitiță, prin suf. nom. agent. -ar.

ĂLVITĂRIE s. f. „Magasin d'ălvită”. — Prăvălie unde se face sau se vinde ălvită. [Și: halvițarie.]
— Derivat din (h)alvitițar, prin suf. loc. -ie.

AM cfr. aveă.

AMĂ interj. „Ma foi! En vérité! En voilà”. — Exclamație desprețuitoare sau ironică. Se apropie de „că zău!” „zău așa!” *Amă cap și la Banul FİLIMON, C. II, 354. Poftim! Vă închipuiți pe mine... îmbrăcat huzdărește...? Amă! frumos n'a prinde*. ALECSANDRI, T. 128. (În Glosar explicat prin: ce mai treabă!) *Bă, Stoian n'ai fost așa mare. Amă numele ji-a fost mare!* POP., ap. ȘIO, I, 401.
— Din turc. amma, „însă” (și n.-grec. ἀλλά. Cfr. aman?).

ĂMA adv. = acuma. La Moți. *Ăma = prescurtare din „acuma”*. FRĂSCU-CANDREA, M. 97.

AMĂBIL, -Ă adj. „Aimable”. — Vrednic de a fi iubit¹, p. ext.: „politic, prietenos, plăcut”. *Stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeți ai noștri*. ODOBESCU, I, 447. *Bărbații sânt foarte buni și femeile foarte amabile*. C. NEGRUZZI, I, 310. / *Ironic (cfr. „adorabil”). Îi vedem pe amândoi într-o amabilă uitre*. MAIORESCU, D. II, 247.
— N. după fran. (= lat. amabilis, „vrednic de iubit”).

AMABILITĂTE s. f. „Amabilité”. — 1°. Firea unei persoane vrednice de iubit. 2°. Însușire (faptă) a celui ce se arată amabil. „Prietenie, îndatorare, gentilețe”. *Mulfumesc pentru amabilitatea d-voastră*.
— N. după fran.

AMĂGĂLĂ s. f. „Ruse, artifice, circonvention, séduction, leurre, duperie, tromperie. Badinage, a-

gréable mensonge, mensonge joyeux”. — Abstractul lui amăgi, derivat prin suf. -eală. *Latini cu amăgăală apicasă Tarigradul*. CANTEMIR, HR. 18. / *Mai ales la plural. De a primi, bine; iar de n'a primi, s'or bate; tot ca să se mai lungăscă, să treacă vara cu amăgele, după cum este nătura Turcilor*. NECULCE, LET. II, 436/₁₃. *Un jidan, în toate cele, Umbăla numai cu-amăgele*. IANOV, ap. TDRG. *Ăgă, cu amăgele, se prindeau prin vremea aceea flăcăii la oaste*. CREANȚĂ, A. 8. *Vremea treacă cu amăgele și cu creșteam pe nesimțita*. Idem, A. 35. *Cu amăgele, dusă porcul în biserică*. ȘEZ. II, 68/₄. [Plur. -gele și -geți.]

AMĂGĂLNIC, -Ă adj., subst. „Séduisant, décevant, mensonger, fallacieux. Séducteur, enjôleur”. — Cuvânt învechit. „Amăgitor”. Adj. *Amăgălnice locale*. CANTEMIR, HR. 23/₁₃. Subst. *O amăgălnice, aceasta iaste împărăția ta!* Idem, ap. HEM. 1004.
— Derivat din amăgi, prin suf. adj. -ălnic.

AMĂGĂU s. m., adj. † „Dupes, imposteur, charlatan. Faux, faïtif”. — Subst. „Sarıtan”. *Amăgăul acela dăceă, că va învăi a treia azi*. VARLAAM, C. 126/₁. *Au nu amăgăul și sifariul acela atălea crunte sudori mi-nu vdrat?* CANTEMIR, IST. 259. *Și acel amăgeș, Misail călugărul...* M. COSTIN, LET. I, 20/₁₀. *Să nu credeți, că-i amăgeș omul acesta!* DOSOFTEIU, V. S. 30/₁. *Grecii... sânt de neamul lor vicleni și amăgeș*. N. COSTIN, ap. TDRG. || Adj. „Neadevărat”. Dacă în cele două exemple din urmă e îndoios de avem a face cu un substantiv sau cu un adjectiv, cazul din urmă îl avem de sigur în: [Hs.] *n'au luat trup amăgeș, ce trup adevărat*. VARLAAM, C. 252/₁.

— Presupune existența, în limba grecească, a unui derivat „μαγιός, -iuc (din μαγίον, cfr. amăgi), cu sensul de „vrăjitor”.

AMĂGI vb. IV^a. „I. Faire des signes cabalistiques avec la main. II. 1°. Charmer, captiver, enjôler, capter, circonvenir, séduire, abuser, induire en erreur, décevoir, tromper. Leurrer, alécher, Badiner. 2°. (Refl.) S'abuser, se leurrer, se faire illusion, se bercer d'illusions, se laisser tromper, se tromper soi-même”.
I. † Sensul original eră „a vrăji”. Îl mai întâlnim în următorul exemplu, în care a amăgi = „a face semne cabalistice cu mâna”. *Când vor să-și facă cruce, numai căl mătăsă cu mâna, cum ar amăgi oarece; aceea nu iaste cruce, ce-i o mătăsă*. VARLAAM, ap. HEM. 1008.

II. P. ext. 1°. Trans. „A înșela pe cineva cu vorbe sau cu purtări ademenitoare”. *Firea le este a se strecură la cei ce puterea și a le amăgi mințile printr'un farmec*. ODOBESCU, ap. HEM. 1008. / „A prinde pe cineva prin vorbe înșelătoare”. *Trimisără la el unii dein farisei... ca să-l prinză cu cuvântul [Nota marginală: „să-l amăgească”]*. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1005. „A purtă cu vorba”. [Antioh] *ăsteptă să-l ceară boierii la Poartă... că așa îl amăgeă boierii, să șază mulcom, că l-or cere pre dînsul Domn. NECULCE, LET. II, 307/₁. / „A ispită la o faptă rea”. *Amăgești prunci ai a nu se închină dezilor*. DOSOFTEIU, V. S. 6/₁. / „A ademeni”. *Hotră se cheamă nu numai cea ce îndeamnă muierele spre zburdăciune și spre pohtă ria, ce încă și cea ce le amăgește cu alte meștersuguri*. PRAVILA MOLD. 92. *Întîiu cu mângăcare le amăgiă, apoi le îngroză cu mînci*. MINEIU (1776), 144 1/2. / „A seduce”. *I-au amăgit fata lui și o au rușinat*. DOC. (a. 1594), ap. HEM. 1005. *El pe câte le-a iubit, Pe toate le-a amăgit, Le-a lăsat și o fugit*. ALECSANDRI, P. P. 160. / Se întrebuințează mai ales despre „înșelarea bărbatului de către femeia lui”. *Ăstăzi nu strălucit noul Adam... pe care le frumusețea pomului celui opril nu-l ca înșelă, șarpele nu-l ca vicleni, muierea nu-l ca amăgi*. ANTIM, P. 101/₁₀. *Iar nevasta, de iubește, Se preface că bolege...* Și bărbatu-și amăgește. ALECSANDRI, P.*

P. 358. | „A înșela”. *Odiinonă un blănar în meșterugă isteț pre altul în cunoștință prostăteac a amăgit, și în loc de piale de bréb i-au îndat bland de vidră.* CANTEMIR, ap. HEM. 1006. | În Mold. „A înșela în glumă, a glumi”. *Numai mă amăgești!* || Fig. Prin personificare, amăgitorul poate fi și altceva de cât omul. *Vicleana bucurie în ticăloșie un minut m'au amăgit.* KONAKI, p. 111. *Vândătorii... își povestesc... cum i-a amăgit pasărea vicleană.* ODOBESCU, III, 17_{1/2}. *Nu știu, păreca m'a amăgit, ori am auzit mai multe glasuri.* CREANGĂ, p. 24. || Cel amăgit nu e omul, ci un animal. *Și cu scufa de trăsfe O amăgi pe porțifă.* MARIAN, SE. I, 30. *Nu căută a amăgi calul, cu sacul desert.* ZANNE, P. I, 357.

29. Refl. „A se lăsa înșelat sau ispitit de o păreră, de o nădejde, de un gând nerealizabil sau de o dorință deșartă; a-și face iluzii zadarnice”. *De are și înțelept neștine, tot ad amăgiaște, părăndu-i că nu să va înbăhă.* PRĂVILA MOLD. 145 b. *Elu se amăgi de dragostea anului.* MOXA, 369. | „A se înșela”. *Of! Cum m'am amăgit!... Cântam... fericirea pe pământ!* MARCOVICI, C. 18_{1/2} || „A greși”. [Când vândătorul minte] *eu unul sânt de păreră... că este cu totul de prisos să te cerci a-i dovedi cum că se amăgește.* ODOBESCU, III, 48_{1/2}. *Nu s'au amăgit intru scotinița sa.* DRĂGHICI, I, 155.

— Din grec, μαγείον, „ensorcelor, enchanter, charmer, duper, tromper” (din μάγος, „mag, vrăjitor”), *Hasdeu: Etym. Magn. Rom. 1008—1009*, intrat în limba română înainte de prefacerea lui *g în dz* (cfr. *O. Densusianu, Hist. d. L. langue roum.* 200). Tot de la Greci au primit cuvântul și Sicilienii: *ammagari*, „far inganno abbagliando la mente, affascinare, sorprendere con maraviglia, incantare” (Traina, ap. HEM. 1008) și Sarzii *ammajare*, „ensorcelor” (CDDE. No. 52). Cfr. amăgeu.

AMĂGIAS s. a. „Badinerie, plaisanterie, farce”. — „Amăgire (în glumă), farșă”. Un singur exemplu: [în loc de mireasă] *aduc un băiet acoperit pe cap, de amăgesc mirele... Mirele scoate bani, de le plătește... Cu plata... urmează mirele, de câte ori se repetă amăgiașul.* ȘEZ. I, 34_{1/2}. [Pronunțat: a-mă-gi-aș.]

— Derivat din amăgi, printr'un suf. neobișnuit în funcțiunea aceasta. (Cfr. -iș și -uș, derivând abstracte ca: *intâlniș, urcuș* etc.)

AMĂGIE s. f. † „Séduction, leurre, illusion”. — „Amăgiro”. *Picătura, de va pică de pururea pre piatră, încă o pătrunde, așa și amăgia pre oameni.* MOXA, 381_{1/2}.

— Derivat din amăgi, prin suf. abstr. -ie.

AMĂGIRE s. f. 1^a. „Séduction; duperie, tromperie, ruse. 2^a. *Illusion*”. — Infinitivul lui amăgi, devenit abstract verbal. 1^a. „Îngelare, ispitire, ispită”. *Frumoasă e câmpia cu dulcea-i liniștire* Pentru acel ce fuge de-a lumii amăgire. ALECSANDRI, P. I, 132. | „Înșelăciune, vicleonie”. *Boierul, amărit de amăgirea și înșelăciunea țigancei, porunci... ISPIRESCU, L. 71. || 2^a. „Păreră înșelătoare, iluzie”. *Când paharul cel dulce al amăgitorilor s'a desțertat pentru voi, veniți, alegeți la aceste lăcășuri ale pătimirii!* MARCOVICI, C. 23_{1/2}. *Mai cuprinde-mă în brași!* Și de este amăgire, dar e plină de dulceață. KONAKI, P. 232. | Amăgire de sine: „*illusion qu'on se fait à soi-même*”.*

AMĂGIȘAG s. a. „Tromperie. Farce”. — În Suceava. „Amăgiro”. DDRF. (ed. 1905). [Plur. -și-guri.]

— Derivat din amăgi, prin suf. abstr. -ișag.

AMĂGIT s. a. = amăgire. Participiul lui amăgi, devenit abstract verbal. *Ikanok... subeste... Dar se teme de-amăgit.* KONAKI, P. 14. *Hornică maicăi arut... Te-a făcut, Cu ochi negri de ochi, Cu sprâncene de-amăgit.* JARNIK-BĂRSEANT, D. 30.

AMĂGIT, -Ă adj. „Enjôlé, séduit, induit en erreur, abusé, dèçu, trompé, dupé”. — Participiul lui amăgi, devenit adjectiv. *Ea vede că e amăgită și înșelată de el.* DOC. (a. 1594), ap. HEM. 1005. *Au rămas tot amăgit, și de o parte, și de alta.* NEULCEU, LET. II, 428_{1/2}. *Amăgit în nădejdea sa, se lăsa la... melancolie.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.

AMĂGITOR, -OARE adj., subst. „Illusoire; fallacieux, décevant, séduisant. Duper, abuseur, es-fôleur, imposteur, charlatan, séducteur. Pendard”. — Adjectivul verbal al lui amăgi (derivat prin suf. -itor), substantivat une-ori. Adj. „Iluzorie”. *Acușta lăse amăgitoare.* VARLAAM, C. 334_{1/2}. *Se făcă desțertat Ungur cu-acel viu amăgitor, Că o fară necăpată în pustii prea ușor.* C. NEGRUZZI, I, 117. | „Înșelător”. *Apele linc sănt amăgitoare.* ZANNE, P. I, 99. | „Ispititor”. *Mi se înfățișă subț chipul cel mai amăgitor.* MARCOVICI, C. 15_{1/2}. *Ce-i mai rămâne fărânelui la saț?* — O cârmă cu ochi de lele amăgitoare. APESCU, O. 10. || Subst. „Înșelător”. *Sfântul zise, că acela este un amăgitor și trebuie pus la închisoare.* ISPIRESCU, L. 227. *Un act din 1594... poatește istoria unui cestit amăgitor de atunci.* HASDEU, ETYM. MAGN. 1004. | (Ornit.) Substantivat, sub forma feminină: *amăgitoare* = „berbecel” în Mold. (Golăești, în Iași), ap. HEM. 1013 („o pasăre de o fire rare, care imitează vocea paserilor mai mici și mai slabe... și astfel înșelându-le la sine, le prinde și le omorâ”. MARIAN, O. II, 78. După DDRF: „*pie-grièche, boissellerie*”).

AMĂGITORESC, -EASCĂ adj. † „Meleux, trompeur, fallacieux”. — „De amăgitori”. *Multe ca această amăgitoarești și tragicoști descântăce Moimița descântând.* CANTEMIR, IST. 149.

— Derivat din amăgitor, prin suf. adj. -esc.

AMĂGITURĂ s. f. „Leurre, séduction. Duperie, tromperie, ruse”. — Abstractul lui amăgi, derivat prin suf. -itură, întrebunțat mai ales în vechime și iniocuit azi aproape cu desăvârșire prin „amăgiro, amăgeală”. *De blăsdăm rostul lui plinu-i și de amăgitor.* PRAL. (1651), p. 28 (= „sein Mund ist voll Fluchens und Falsches”). *Călugărie se fac cu de-a sila și cu amăgitorii.* PRĂVILA MOLD. 108. *Pentru mesteacuna cucânt a lui Dehecal și pentru amăgitorile ce înbăia să facă, nu multă vreme au putut a se stărui acelu pace.* CANTEMIR, HR. 82_{1/2}. *Această călcare de lege și amăgitoră nu suferiri.* URECHE, LET. I, 160_{1/2}. [Plur. -turi.]

AMĂGULI vb. IV^a v. măgul.

A-MAÎNTE adv. cfr. înabalte.

AMALGĂM s. a. „Amalgam”. — Numim amalgame aliajele formate de cătră mercur cu diversele metale. PONI, C. 153_{1/2}. | Fig. Amestec de elemente heterogene, disparate. *Amalgama româno-bulgare, româno-cumană.* HASDEU, L. C. VII. *Nu mai constatarea efectivă din experiență se poate arăta care anume amalgam există în omul ce nu interesează.* MAIORESCU, CR. II, 163. *Totale aceste erau numai naica așternere pe hârtia a unui amalgam de idei nebuloase.* MAIORESCU, D. I, 46. [Plur. -ame și -amuri.]

— N. din fran. (= lat. mod. amalgama, probabil o deformare arabă a grec. μάλαγμα, „frământare”).

AMALGAMĂ vb. I^a. „Amalgamer”. — A alia argintul-viu cu un metal. || Fig. „A amesteca elemente heterogene”. | „A pune tot într-o oală, a confundă”. [Numirea] „*Ungro-vlachia*” împinsese până și pe croniciarii moldoveni... a amalgamă adesea pe Munteni cu Unguri. HASDEU, I. C. 44.

— N. din fran.

AMALGAMĂRE s. f. „Amalgamation”. — Infinitivul lui amalgamă, devenit abstract verbal.

AMALGAMĂT, -Ă adj. „Amalgamé”. — Participiul lui amalgamă, devenit adjectiv. Zincul întrebunțat în pilele precedente este amalgamat, adică frecat la suprafață cu mercur. POIN, P. 257.

AMÂN interj. „Misericorde! Grâce! Pardon!” — 1°. „Îndurare! Iertare!” (în gura Turcilor învinși). Nu mai are nici o putere, numai ce strigă aman! NECULCE, LET. II, 377/11. Și așa se sparge ordia Turcilor, ca și duc în lume sberdă și Turcii căzuți fipând: aman, aman! DIONISIE, C. 172. Hoția fără mîla la strigăt de aman Rosteu cu glas fanatic cerșeturi din Coraș. ALECSANDRI, P. III, 345. | Nici să suă și jos înaintea lui nu-i pune și se răstă asupra lor, ca când n'ar fi fost Turci, ci se rugă cu „aman, boțev!” care nu cred că a fi mai fost altă dată. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 224/11. †† A cădea cu aman la cineva, a zice aman = „a se ruga de iertare”: „implorez la misericorde, demander quartier”. Aron Vodă au căzut la Veziul cu aman, să nu-l scotă din scaun. DRĂGHICI, ap. ȘIO. II. Umflați pe sus și-i puneți în scrânciobul ăsta, de-l învârtiți pân'ce-o zice aman. ALECSANDRI, T. 384. Pe omne te mânăncă spinare... Ia acupi te scarpini... de-i zice „aman, puțule”, când îi scăpă din mîna mea. CREANGĂ, A. 57. | A fi sau a ajunge la aman = „a ajunge rău de tot”: „être à la dernière extrémité”. Filosof de-aș fi — simțirea-mi ar fi vecinic la aman! EMINESCU, N. 43. Mai puțin câte cineva să vorbească eu el și să-i ceară ceva, când ajungă la aman. ȘEZ. I, 204/11. | A lăsa pe cineva (toacmal când e) la aman = „a părăsi pe cineva toacmal când e în cea mai mare nevoie”: „abandonner qqun. à un moment difficile”. Căți din ei nu fug în toial muncilor, lăsdându-le la aman, când își crapă buza? SANDU, D. N. 211.

— Din turc. aman, idem. (Cuvântul a ajuns de la Arabi și la Francezi: aman, „grăce acordăee aux Arabes qui se soumettent”) Cfr. aman-zaman.

AMÂN conj. „Cependant, pourtant”. — „Dar, însă”. Se găsește numai la TICHINDEAL, F. Veni devizul la isor, aducând capul plin de dogme... [așa că] îndăjducă că celalalt nu va putea nici gura să deschidă; — aman celalalt nu e oc. 215/11. El nu întrebă...: „Cine bate?”... Au răspans glas groaznic... Aman lui nu-i plăsu nimca. 225/11.

— Pare a fi o confuzie, făcută de TICHINDEAL, între amă, „însă”, și aman (cfr. sârb. aman, care, ca adverb, însemnează, „într'adevăr, zău! pare-mi-se”).

AMÂNĂ vb. I. 1. 1°. — 2°. Tarder, s'attarder. II. 1°. Ajourner, ajourner, prolonger, remettre, différer, temporiser, surseoir; proroger; ralentir. 2°. Ajourner (continuellement), payer de belles promesses, faire retarder.

I. †. 1°. A întârziă, a zăbovi. 1°. Intrans. Doamne, nu amână! PSAL. SCH. 214/11. (= nu pesti CORESI, ps. : „O, Eternel! ne tarde point!”). Dumnezeu! mieu, nu amână! PSAL. SCH. 128/11; CORESI, ps. 107 (= nu pesti. PSAL. (1651), DOSOFTEIU : „ne tardaveris”). Amaneză = tardo, morar. ANON. CAR. Traian amână..., adică zăbovi în Misia. P. MAIOR, IST. 5.

2°. Trans. Complimentul e noțiunea intrinsecă verbului : „vreme.” Au fugit la Ruși, unde, amânăndădoe vreme..., au luat arme asupra lui Borilă. P. MAIOR, IST. 228. Soarcele... îndată cunoscu pe făcătorul de bine al său [și], ne amânăndă vreme, au început a rându mreaia. TICHINDEAL, F. 37.

II. „A nu îndeplini ceva îndată, (de a lăsa pe altă dată.” Adesea găsim complinire, (de ați) pe mâne, „de pe o zi pe alta” etc. 1°. Se învoară a amână... moartea moroa. BĂLCESCU, M. V. 393/11. Mă bat(e)

gândurile să mai amânăm nunta. ISPIRESCU, L. 291. De multe ori i-a venit flicăzul în cap să se însoare, dar... amână din zi în zi, de Joi până mai apoi, această poznașă trebușoară. CREANGĂ, P. 141. Lucrul din mână nu-l amână până mâine, da cu judecata minții poți s'amâni și până pământul'ndicאר. JIPESCU, O. 135. | A pune un termen (soroc) mai târziu pentru judecarea unei pricini. Va trebui să amânăm procesul. | „A proroga”. Camerele au fost amânate. || Fig. „A încetini, a trăgână.” Vrăda, obținunța, grăiile... Stămpără zborul cel ăle și-i amânează pornirea. KONAKI, P. 277. [În notă, p. 312, Konaki explică: „Judecata minții... oare-cum oprește pornirea iubirei de sine.”]

2°. Când complimentul e un om, avem sensul „a purta cu vorba (de azi pe mâne).” Tot mă amână, ba azi, la mâne; dihania de doctor zicea c'ar fi periculos. EMINESCU, N. 82. Pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amână cu nomle, de la o fântână la alta. CREANGĂ, A. 15. || „A pruneli cuivă să vină (sau să execute ceva) mai târziu.” [Văzând cum Brâncoveanu nu se leapă de lege nici după omurirea copiilor] Pașă crant se minună. Și gelații i-amână. Cu mila se îngână. POP.

[Amân, dial. amâni; rar: amâne. | Nicol COD. YOR, nici PSAL. SCH., nici Istoromâni nu cunosc o formă * amără, cu rotacizarea obicnută a lui n intervoalce în elemente latine. Se pare că nazala precedentă a împiedecat rotacizarea.]

— Dintr'un adverb * amâne (= a + mâne), dispărut din graiu, corespunzând lui procrastino, cu același sens, cfr. TDRG. 61. (Cfr. și fran. a-journer). Cfr. alb. mënosi, „halte apă, zögere, komme zu spät.”

A-MÂNĂ adv. subst. 1°. En main, à la main. 2°. À la portée de la main, sous la main; à sa disposition.

1°. Mai mult arhaic. „In mână.” Sămbătă nice un lucru a mână nu prindea. VARLAAM, C. 143/11. Cu spata iucins și cu buzduganul a-mână [să spătarul] la spatele domnului. URECHE, LET. I, 105/11. Mai bucușoși ar fi fost Romanii acia, cu armele amână în moșie, și pentru moșie, până la unul a pieri. CANTEMIR, HR. 229/11. Ce-i a mână nu-i minciună, zic bătrânii. TICHINDEAL, F. 28. Dădă mere a-mână o luat, Ca eu două mere de aur să o ghuat. POP. (Năsăud, în Transilv.), ap. HEM. 1017. | În legătură cu pronumele posesiv: Toiașul ia-i amână-și. BIBLIA (1688), 52,2. || În legătură cu propoziții: De a mână = „din (sau : de) la mână.” Scăpând... vasul de a-mână, au căzut tocmăni în fundul fântâni. CANTEMIR, HR. 158/11. | Fig. „De sub stăpânire”. Pannonia o prădară Sarmatele..., iară Dachia, carea preste Duniere o au fost adăos Traian..., cu totul o scăpară Romanii de a-mână (: „Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adjuncta, amissa est.”) P. MAIOR, IST. 22. | Pre amână = „prin, în mână.” Se strânese lărgul cu zburăturile de leamne, cu pietri pre amână. MAG. IST. III, 53/11. [Boierii] stau la rândueala lor și cu semnele boierice lor pre amână. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. 321/11. Neștiind ce [izvod] taste acela..., luându-l l-au fost purlând pre amână. CANTEMIR, HR. 80/11. Femeie apucă lucrurile [miresiei] pre amână și tot le joacă, cântând. SEVASTOS, N. 143/11. Pe amânle = „care mai de care”. Pe vremea aceea eră bine să fi harabagi în Târgul Neamțului, că te apucau pe amânle. CREANGĂ, ap. HEM. 1017. | Chiar și a amână = „în mână.” Ingerii tremură înaintea crucii, ară (= iară) oamni și în a amână și giură pre ea strâmb. CUV. D. BĂTE. II, 326. | Substantivat: Având... cruci pe amână lor. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, ap. TDRG. 480.

2°. Sens întrebuințat și azi, pe alocurea. „La mână, la îndemână, lângă sine, alături, gata de a-l apuca”. Crușii și vicliani... sânt pre tot oasul cu răul a mână. DOSOFTEIU, ps. 80. | „La dispoziție”. De ar

fi cartea lui tipărită, să o pot avea a mână! P. MAIOR, IST. 192. Nu totdeauna străbunii noștri au dispus... de mijloace, ca cele ce ne stau a-mână în prezent. ODOBESCU, III, 383/7. | Cu prep. „de” formează o locuțiune adjectivală: „de ajutor”. Aved o slugă Radul-Vodă încă din copilăria sa, căruia socotind că nu-i este de boierie, îl scoțea de-amând, iar boierie nu-i da. M. COSTIN, ap. HEM. 1017. || [La oșpetele de nuntă, în Oltenia] dacă se întâmplă ca nașul să fie popă, cel căruia i s'a dat paharul, îl pune jos și, drept răspuns, se adresează nașului cu vorbele: „Dărucește a mână, nașule!” Popa întinde mâna, meseanul i-o sărută și apoi urează nașului, mirilor, socriilor și mesenilor. N. REV. ROM. IV, 73.

† A umbra (sau: a fi) cu zilele a mână = „a fi cu zilele numărâte, în primejdie de moarte”: „être dans les trances”. Îmblă în tot ceasul, cum se zice, cu zilele a mână. M. COSTIN, LET. I, 231/5. | Cu capul a mână = † „ca prin urechile acului”: „à peine”. Prins-au și pre boieri... și-i fincă la Diu închiși, până când da câte 40 sau 50 de pungi de bani, apoi scâpă cu capu a mână. DIONISIE, C. 201. Intrebuițat și azi (bunăoară în Brașov) în expresia: a fi cu capul a mână = „a fi de o cuteranță orbească”: „être téméraire, affronter le danger”. Să te păzești de el, căci, cum e cu capu a mână, e în stare să-ți facă una nefăcută.

† Se găsește și forma articulată: Treaba aceasta amândă luând... soroc puse. CANTEMIR, IST. 370. Sabia de-amândă nu mi-au luat. M. COSTIN, ap. HEM. 1017.

— Compus din prep. a (1^a) și mână. Compoziția pare a fi foarte veche. În limba latină găsim ad manum esse, habere, cu sensul 2^a, „bei der Hand, in der Nähe”; tot astfel ital. aver a mano, span. á mano. Dar și înțelesul 1^a se află în ital.: aver un coltello alla (sau in) mano.

AMĂNĂCIOS, -OȘĂ adj. † „Qui ajourne, qui atermoie, qui remet. Tardif, retardataire”. — Zăbavnice, zăbovitor, întârziatic, târziu”. Amենціос = tardus. ANON. CAR.

— Derivat din amână, prin suf. adj. -ăcios.

AMĂNĂR s. m., s. a. v. AMBRAT.

AMĂNĂRE s. f. „Ajournement, atermoisement, retardement, remise, surcis, prorogation, retard”. — Infinitivul lui amână, devenit abstract verbal. Amănarea procesului s'a făcut cu consimțământul tuturor. || Mai ales în loc. adv. Fără amănare = „îndată, în grabă, fără întârziere, neamănat”: „sur le champ, sans retard, immédiatement, tout de suite, sans répit, sans délai”. Aleseră o deputațiune dintre ele și o trimiseră la Dumnezeu, fără amănare. CĂTANĂ, P. B. II, 111. | † Cu amănare = „cu răgaz, zăbovind”: „s'en donnant du temps, avec répit, avec délai”. Dar sezdnd cu amănare pe verdeață, ș'adăsdând... PANN, P. V. III, 61.

AMĂNĂT s. a. „Ajournement, retardement”. — Participiul lui amână, devenit abstract verbal. Ce să facem? Că nu e de amănat, Ci trebue mai în grabă... PANN, P. V. III, 59.

AMĂNĂT, -Ă adj., adv. „Lent, tardif. Ajourné, remis, prorogé. Tard, tardivement”. — Participiul lui amână, devenit adjectiv, întrebuițat și ca adverb. 1^a. † Adj. „Zăbavnice, târziu”. Să fie tot omul curându o auzdi și amănatu o grăi și amănatu întru mânia. COD. VOR. 113/14 (= pestilă a grăi și pestilă spre mânia. N. TESTAMENT (1648); Târziu a grăi, zăbavnice spre mânia. BIBLIA (1688): „que tout homme soit prompt à écouter, lent à parler, et lent à la colère”). || 2^a. Adv. „Târziu, după mult timp”. Nu amănatu, el mai suflă proțienic vânt, cela ce-i numele Vrocnidos. COD. VOR. 88/12 (= nu preste multă vreme. N. TESTAMENT (1648); nu după

multă vreme. BIBLIA (1688): „mais, un peu après, un vent orangeux, qu'on appelle Euroclydon, se leva.”. Amēnat = tardē, sero. ANON. CAR. || Fi pused masa cât de amănat. PANN, P. V. II, 64. Până azi, în Banat și în Ungaria. Bănănește, „amănat” = târziu, „mai amănat” = mai târziu, de ex.: a doua seară sau chiar și mai amănat... (Visagiu, în Banat), ap. HEM. 1085. Când, ceva mai amănat, odată se deschide și vine o fată. CĂTANĂ, P. B. II, 103. Vine sara amănat. (Nota: „târziu”). HODOȘ, P. P. 152. Oți vini mai amănat. ALEXICII, L. P. 265/7. [Cfr. arom. amănat, megl. mână, istrorom. amnat, „târziu”; alb. mënnam, „trăge”, conș, conște, „spăt am Abend”.] Cfr. neamănat.

AMĂNĂTĂ vb. I. refl. „Tarder, être en retard”. — În Banat. „A se întârziă”. [E. bolnav] de multul așteptat După drăgușu din sat, Că preu s'a amăndat. HODOȘ, P. P. 198. (Nota: „întârziat”). — Derivat din amănat.

AMĂNĂTOR, -OĂRE adj., subst. „Qui ajourne, remet, diffère, retarde continuellement; temporiseur, tardif”. — Adjectivul verbal al lui amână (derivat prin suf. -ător), întrebuițat une-ori în funcțiune substantivală.

AMANDAMENT s. a. v. amendament.

AMÂNDEA interj. „Sus à (ou sur) qqn. Vite! Du coup!”. — În Mold. Exclamație întrebuițată spre a exprima un îndemn la năvală peste cineva, sau fuga repede de undeva. „Fuga!” „Zbughi!” „Evașitio se primblă noaptea prin sat; cum le-om zări, amandea pe ele. ALECSANDRI, T. 723. (În Glosar: „ă năcălă!”) Amandea pe ușă = fuga pe ușă. CREANGĂ, GL. Imf. 100. Și până să cant eu un ciomag, el amandea pe ușă afară și nici nu l-am mai zăbit. PAMFILE, F. II. [Și: d'amandela. Umbli numai d'amandela. POP., ap. RUDOW, XVII, 381 și: amânditea. Com. G. T. Kirileanu.]

— Din turc. amadê, „prêt, préparé.” ȘIO, II, a, 19.

AMÂNDOI, -DOUĂ num. „1^a. Les deux, tous (toutes) les deux; l'un (l'une) et l'autre. 2^a. L'un (avec) l'autre, mutuellement; nous (vous, eux) deux, ensemble.”

Amândoi sânt doi împreună, în același timp, de-o potrivă. Erau odată doi frați și a mândoi erau însurați. [Cel doi frați nu trăeau bine, căci] cel mai mare eră... chiabur..., iară cel mai mic eră sărac. Frațele cel sărac... aveă și el o pereche de boi..., făpoși la coarne, a mândoi cudaibi... și grași. CREANGĂ, P. 37.

1^a. Subst. „Și unul (una) și altul (alta)”. Le tăiară capetele amandurora. MINEIL (1776), 94 3/4. Îi găsi pe amândoi adormiți. GORJAN, H. 3/4. Amândoi vom fi cuminși. EMINESCU, P. 275. I-a cuprins jale pe-amândoi. COȘBUC, F. 70. Amândoi erau îmbrăcați. IPIRESCU, L. 38. Ipate le dă de băut, până le amestepe pe amândouă. CREANGĂ, P. 173. Mânule meale sânt șiți amandouă. DOSOFTEIU, V. s. 152/1. Plângu-mă ochii amândoi. JARNIC-BĂRSEANU, D. 113. | Ingenunchind amândoi dinaintea împăratului, își jură credință unul altuia. CREANGĂ, P. 279. | Amândoi într'o durere se uscau de pe piciorie. KONAKI, P. 84. Să fim amândoi una. JARNIC-BĂRSEANU, D. 50. Amândoi ca două flori. Idem, D. 80. Amândoi, două nevoi = alle beide taugen nichts.

POLJEU || „Și una și alta” se referă la mulț de cât „două” lucruri: Saduchieii amii zicu, că nu ca fi învire, necă ingeru, necă duhu; iară Pariseii ispovedesc amândoa. COD. VOR. 48/1 (= amândo-o am credu. N. TESTAMENT, 1648; măriurescu-leo am-amândo-o. BIBLIA, 1688: „Car les sadducéens disent qu'il n'y a point de résurrection, ni d'ange, ni d'esprit; mais les pharisiens soutiennent l'un et l'autre”;

„Pharisei autem utraque confitentur.”).

Adj. Substantivul la care se referă e articulat. Pofoi vrajba frajlor amânduroră. DOSOFTEIU, V, S. 132/. Se tot făcea cheltueală amânduror fărilor. NEULCE, LET. II, 260¹³⁷. Începu cu amândoua mâinile a-și împărți aveau. MINEIU (1776), 180 1/2. Piapând și îmbracă la fel pe amândouă fețele. CREANGĂ, P. 270. Iși aprinde lumânarea d'amândouă căpă-lăile. ZANNE, P. III, 213. [Se găsește și: Avefia amânduror obrazele ce vor face mestecare de sânge să fie domneasă. PRAVILA MOLD. 119.]

25. Se exprimă un raport reciproc. „Unul cu (sau: pe) altul, unul altuia”, adesea „laolaltă”, „împreună”. Subst. Când se vor iubi amândoi, răpitorul cu fata cea răpită... PRAVILA MOLD. 102/. Îndelungată voroadă au avut amândoi. DRĂGHICI, R. 16. Fata... făcu precum își ziese călul și porniră amândoi. ISPIRESCU, I. 27. Acești frați nu mai avuse prilejul a se întâlni amândoi. CREANGĂ, P. 183. Dragi ne sântem amândoi; Este-un deal mare între noi. JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 60. [Adj. După acestea au ieșit amândouă împărăteșele în grădini, ca să se primble. CREANGĂ, P. 87.] În legătură cu pronumele personal. Nu e nici o asemănare între voi amândoi. C. NEGRUZZI, I, 64. Multe izbăni au mai făcut voi amândoi! ISPIRESCU, L. 15. Amar eră să fie de voi, de nu eram noi amândoi. CREANGĂ, P. 269. În vechime: Amândoi-vă ați rămas netocniți. DOSOFTEIU, V, S. 12/.

[Se declină ca doi. În loc de amânduror, mai ales amânduror, după analogia lui „tuturor”; primește un -a, când are funcțiune substantivală (VARLAAM întrebuințează însă numai forma amânduror C. 69/; 222/; II, 46/), une-ori și când, având funcțiunea adjectivală, urmează substantivul. Prin analogie se spune la Arom., și: amintreilii, aminpatruli. LA RADU DIN MĂNICEȘTI (ca. 1574). Seză cu amândoi-sprezce ućenici. ap. HEM. 1088. Îndată ce trecem de „doi”, avem legătura cu „tot”: fustrei, toate patru etc. sau cu „căleși”: căleși-îrde, căleși-patru etc. | În Oravița-montană (Banat), comună mai mult germană, a auzit Weigand, JAHRESBER. III, 312, forma: atemândauă = Beides (im neutralen Sinne), rezultând probabil din amândouă + alle Beide.]

— Presupune o formă preromană: * amendul, -duae: v. ital. *amendue*, engad. *amenduos*, în loc de *ambo duo* > *ambi-dui*, *ambas duae: ital. *ambidue*, *ambidue*, v. span. *amos dos*, amr. *duas*, v. fran. *andui*, *andous*, *ambesdues*. Cfr. ambii, imbii.

AMANET s. a. (Jur.). „Gage, nantissement, Otage”. „Zălog”. Amanetul este un contract prin care datornicul remite creditorului său un lucru mobil, spre siguranța datoriei. HAMANGIU, C. C. 421. Lăzile gemeau de scule, galuri și argintării, tot amanetarii de pe la boieri. GHICA, ap. ȘIO. | „Punem, dăm, lășăm” sau „luăm, oprim, avem” ceva (ca) amanet. Am un amanet ca să-ți dau. E. KOGĂLNICANU, LET. III, 233¹³⁷. Ne-au oprit două polobocae de icer negre, amanet. URICARIU, XIV, 241¹³⁷. A pune amanet tot ce aveam. ALEXANDRI, T. 556. | A pune casa amanet = „a și-o ipotecă”. | A scoate un amanet: „dăgayer un objet mis en gage”. | P. ext. „Ostatec”. [Sabini sânt gata de a se supune craiului Romei] și, de ca voi, să-și deă și amanet pe unii din ei. BELDIMAN, N. P. II, 25. [Plur. -neturi și -nete.]

— Din turc. amanet, idem, probabil prin mijlocire n.-grec. (ἀμανέτις), în epoca fanariotă.

AMANETĂ vb. F. (Jur.). „Engager, mettre en gage, donner en nantissement, hypothéquer.” — „A zălogi, a ipoteca”. Ce-o să mai amanetăm la urma urmelor, dacă pierdem și 'n astă seară? DELAVRANCEA, S. 113. [† În secolul trecut și: amanetari vb. IV* și amanetari vb. IV*. Pădurea... a fost a lui Grigorcea... care, amanetariind-o drept 1500 galbeni... I. IONESCU, D. 267. Cfr. amanecat.]

— Derivat din amanet (cfr. n.-grec. ἀμανέτιον).

AMANETĂR adj., subst. (Jur.). „Créancier hypothécaire, détenteur d'un objet engagé”. — Cel ce primește ceva ca amanet. Adj. Creditorile amanetar, hangii și cărăușii sânt prefeți vânzătorului unui obiect mobilitar. HAMANGIU, C. C. 434. || În loc de creditor amanetar și numai subst.: amanetar. Idem, XLIV. (Cfr. zălogas).

— Derivat din amanet, prin suf. nom. agent. -ar.

AMANETĂT, -Ă adj. (Jur.). „Engagé, mis en gage, donné en nantissement, hypothéqué”. — Participiul lui amanetă, devenit adjectiv. „Zălogit, ipotecat”. Se cere un act..., ce să enunțe... specia și natura lucrurilor amanetate. HAMANGIU, C. C. 421. Fă-ți socoteala. Ai primit 5.000 de galbeni, când te-ai însurat? Mai daogae alte 10.000, amanetați în moșoara ce-ți-au mai rămas... — ce rămân? ALEXANDRI, T. 1271. [† și: amanetarisit: Având a primi... o somă de bani, amanetarisită... cu niște moși... URICARIU, VIII, 141¹³⁷.]

AMĂNT s. m. „Amant, amoureux”. — Acela care se bucură de favorurile unei femei cu care nu este căsătorit. Expresie mai literară pentru: „Amorez, dragui, (pop.) ibovnic”. Găisiră pe tinerii amanți dormind îmbrățoși. C. NEGRUZZI, I, 108. Dragoste? Un lanț ce se 'mparte cu frăție între doi și trei amanți. IONESCU, P. 230.

— N. din fran. (= lat. *amans*, -ntem.)

AMĂNTĂ s. f. „Amante, amoureuse, maîtresse”. — Expresie mai literară pentru: „Amorez, dragui, (pop.) ibovnică”. Toată această declamațiune... este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorinței de a-și recedeă amanta. MAIORESCU, CR. I, 43.

— N. din fran.

AMĂNUNT, -Ă (loc.) adv., adj., s. a. „I. En détail, par le menu, minutieusement, soigneusement, méticuleusement. II. Détaillé, minutieux, soigneux, méticuleux. III. Détail, menu”.

I. Adv. În legătură cu verbe ca: „a cerceta, a socoti, a da seama, a descrie, a analiza, a căuta, a ceti, a spune, a întreba, a mărturisii etc.”, înseamnă „observând, considerând tot, chiar și cele mai mici și nelsemnate părți ale unui lucru, în mod minuțios, conștiincios etc.” Foarte rar singur: Nu cu eamgheta numai strigă, ce și cu... ai săi ućenici a-măruntă spune. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1032. | Din cele mai vechi texte amănunt apare ca un substantiv, capabil de a primi articolul, formând cu prepoziții locuțiuni adverbiale, cu sensul de „amănunțit”. (Cfr. A luat satul de-a rândul și casele de-a măruntul. MARIAN, L. 178.) † Pre amănunt(ul): Le spune pre amăruntulă și le arată pilda. COBESII, ap. HEM. 1032. Să socotim tot lucrul preamănuntulă. PRAVILA MOLD. 102. Pre amănuntul și în față, despre numere și despre fărî... cu bună voie mărturisim. CANTEMIL, IST. 75¹³⁷. Să luăm preamănunții istoria acestii svinte. DOSOFTEIU, V, S. 51/. Îi spuneră pre amărunt de răboiul lor. MUSTE, LET. III, 43¹³⁷. || Cu amănuntul: Să dea samă la ceilalți epitropi cu amăruntul. URICARIU, I, 76¹³⁷. Să le socotești toate cu amăruntul. ANTIM, P. XXIII¹³⁷. Foarte cu amăruntul... voui cercetă. PANX, E. I, 107¹³⁷. Dar unde se pot toate descrie cu amăruntul? C. NEGRUZZI, I, 203¹³⁷. Cine caută cu amăruntul și cu stăruiță, trebuie să găsească. ISPIRESCU, L. 214. A pocesti cu amăruntul = umständlich erzählen. POLIZU. | Intrebuințat în mod atributiv: Întrând, în cea mai cu amăruntul cercetare... URICARIU, II, 15. Vânzare cu amănuntul = „cu bucată”; „vente en détail”. | De-amănunț(ul): Căde nevoi pârși, nu-i cu puțină deamănunții a le scrie. DOSOFTEIU, V, s. 4^b. Au chemat Nicolai-Vodă pe Manolachi vornicul... și l-au întrebat de amănuntul. AXINTI URICARUL, LET. II, 161¹³⁷. Că-

mila de-amăruntul își spune scârba toată. C. NEGREZZI, II, 296/. || † Din amănuntul: Am scotit din amăruntul toate cumpărăturile. URICARIUL, X, 171/22. || Astăzi mai ales: Cu de-amănuntul: Textul baladei române... Il vom analiza cu deamăruntul. ODOBESCU, I, 214. Moșia am cercetat-o cu de-amăruntul, în lung și în lat. ALECSANDRI, T. 796. Cum s'a sculat a și început a căuță cu deamăruntul prin așternut, să vadă ce poate să fie. CREAŢIA, P. 264. Cercetă mai cu de-amăruntul despre dinșii. ISPIRESCU, L. 193. A cercetă cu de-amăruntul = durchsuchen. POLIZU. || † Fără prepoziție, dar articulat. Amăruntul = mințatim. ANON. CAR. Amărindoi, demnețea, tuturor a-măruntul vă vedea ce se văzuse [în vis] spusă. MSS. (a. XVI), ap. HEM. 1032. Noi după acum amăruntul cercetare ce am făcut prin-cina aceea, într'acel chip am găsit cu cale a fi. (Mold., a. 1805). URICARIUL, IV, 143/15.

II. Adj. „Amărunt, minuțios, conștiințios.” Puțin întrebuințat. Cu poposul or trebui să se facă cele mai amărunt cercetări. I. IONESCU, C. 60. Cercetarea amăruntă a felurilor face prin care graiul poporului român a trecut... ODOBESCU, I, 352.

III. Subst. „Amăruntime, detaliu”. Mai poreclă încă odăit, cu toate amărunturile. GORJAN, N. II, 24. [La Albert Dürer] geniul ludec se vedește cu toate naivele sale amărunt. ODOBESCU, III, 58/15. În ceasurile de mănărire... sufletul e împins de sine-și spre gândiri poetice; mintea zărește natura omenească printr-o rază amurgilă, ce-i ascunde amăruntle banale ale vieții. Idem, I, 185. Din analizarea precedentă a amăruntelor poetice, constatăm... următoarele... MAIORESCU, CR. I, 58. Lăă aminte la toate amărunturile ce încungură casa. ISPIRESCU, I, 75. Pe... Chișina voie s'o mărite cu ciudatul Grec... Despot... și - interesant amărunt - ca trimise a-cestuia portretul miresei lui IORGA, CR. I, I, 82. A da amărunt: „donner des détails”, a intra în amărunt, a se pierde în amărunt: „entrer, se perdre dans des détails”. Amărunturile unei afaceri: „les tenants et les aboutissants d'une affaire”. [Plur. -ninte și -ninturi.]

[Forma originală amărunt se găsește în concurență cu cea disimilată amărunt, adesea la același scriitor; cfr. cele două exemple din Odobescu, sub III.]

— Din prep. a + mărunt (cfr. it. *specificare a minuto certe materie* = „bis in kleinste zerlegen”). Funcțiunile II și III sânt nouă și literare, cea din urmă născută probabil din tendința de a avea un cuvânt românesc corespunzător fran. *détail* (cfr. cu *de-amăruntul*: „en détail”).

AMĂNUNȚI vb. IV^a trans. „1^a. Moucer, ameublir la terre. 2^a. Détailler, circonscancier”. — 1^a. (Agric.) „A mărunți, a fărâmița, a afână pământul prin săpare, arare, prășire etc.” Dacă, înainte de a sămăna mălaiul, am amărunți bine pământul și nu am aruncă sămănța peste brazdele nesfărâmate cu borona... atunci de bună seamă am dobândi mai îmbelșugată roadă. I. IONESCU, C. 31. Bălgăru are o însemnată lucrare și acrupa însușirilor fizice ale pământului, pe care le îmbunătățește, amărunțind pământurile cele lutoase. Idem, M. 313. [Și: amărunți vb. IV^a.] || 2^a. „A detalia, a răspica, a arătă în amărunt, cu de-amăruntul”. *Ta(n) amărunțeste-mi tot ce s'a întâmplat.*

— Derivat din amărunt: în sensul 1^a, după verbal mărunți; în sensul 2^a, după fran. *détailler*.

AMĂNUNȚIME s. f. „Détail, minútiu; sine concisențios”. — Amărunțime = amărunt, detaliu. BARONZI, L. I, 101/11. Pe aiurea... se drâmălesc lucrurile cu amărunțimea ce se cuvine. I. IONESCU, C. 142. [Și: amărunțime.]

— Derivat din amărunt, prin suf. col.-abstr. -ime.

AMĂNUNȚIRE s. f. „1^a. Action de moucer, d'ameublir (la terre). 2^a. Action de détailler, de circonscancier”. — Infinitivul lui amărunți, devenit abstract verbal. 1^a. (Agric.) „Sfărâmare, fărâmițare, afânare a pământului”. *De va bate ploaia peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul... taată cheltueala și osteneala ce s'aun întrebuințat întru amărunțirea [pământului].* I. IONESCU, C. 31. [În acest sens și: amărunțire.] || 2^a. Arătare în amărunt, cu de-amăruntul.

AMĂNUNȚIT s. a. (Agric.) = amărunțire (1^a). Participiul lui amărunți, devenit abstract verbal. Amărunțitul se face prin arături, grăpări și prășituri. I. IONESCU, M. 327. [Și: amărunțit.]

AMĂNUNȚIT, -Ă adj., adv. „1. Moucé, ameublir (se dit de la terre). II. 1^a. Détaillé, circonscancier. 2^a. En détail, par le menu”. — Participiul lui amărunți, devenit adjectiv, și întrebuințat și cu funcțiune adverbială. I. Adj. (Agric.) „Fărâmițat, prefăcut în fărâme, afânat”. *Fața ogorului [să fie] foarte amărunțită.* I. IONESCU, C. 34. Pământul amărunțit bine ajută materiile ce sânt în el, ca să se desfacă. Idem, d. 244. [În sensul acesta și: amărunțit.] || II. La scriitorii moderni amărunțit traduce pe fran. „détaillé” (amărunt = detaliu), înlocuind în mare parte neologismul „detaliat”. 1^a. Adj. [Despre] *tevoarele istorice*, [Eminescu]... *avea cunoștința cea mai amărunțită.* MAIORESCU, CR. II, 299. || 2^a. Adv. „Cu amăruntul, în amărunt”. *Să-mi spuți amărunțit tot ce-ați făcut la intrunirea de-acară.*

AMĂNUNȚITOR, -OARE adj. (Agric.) „Facile à moucer”. — Adjectivul verbal al lui amărunți, (derivat prin suf. -itor). „Usor de sfărâmat, de fărâmițat, de afânat”. *Pământul în care se fac mai bine fașolele este cel amărunțitor, bogat și răcoros.* I. IONESCU, C. 80. [Și: amărunțitor. | Dial. -tôriu.]; ...

AMĂN-ZAMĂN: interj. 1

AMĂNZ-AMĂNZ: interj. 1

„Grăce!” — *Aman-zaman* e o expresie destul de întrebuințată în Muntenia spre a arătă că cineva a venit să se roage cu stăruință, să implore ajutorul cuiă, la o mare nevoie, d. e. „A venit la mine [și mi-a zis]: „aman-zaman”, să-i dau 1000 de lei, de unde-oi avea, de unde n'oi avea”. *Într-o zi mi pomonesc cu vdru-meu... Aman-zaman! să-l împromul cu patru mii de lei.* BRĂTESCU-VOINȘTI, I, d. 282. [RADULESCU-CODIN da forma: amânz-amânz, care, în exemplele ce citează: *Eu amânz-amânz și lui nici nu-i pasă!* sau: *Până când tot amânz-amânz?* are același sens și e greșit interpretat prin „cuvânt cu care, spui că vrei binele cuiă.”]

— Din turce *aman*, „grăce”, și *zaman*, „timp, moment”. În turcește construcția *aman-zaman*, „vreme potrivită pentru îndurare”, nu se întrebuințează de cât în construcție negativă: *aman-zaman iok* = „acum nu-i vreme de îndurare”, construcție foarte des întrebuințată în limba vulgară spre a exprima un refuz. Cfr. și: *aman zemansız*, „sans trêve ni répit”. (Barbier de Meynard). Cfr. *aman*.

AMĂR, -Ă adj., adv., s. a., interj. „1. Amer. 2^a. Amer, affligent, pénible, douloureux, dur; malicieux. II. Amèrement, douloureusement, péniblement, durement. III. Amertume, douleur, peine, mal, souffrance, tristesse, malheur, misère, dureté, malice. IV. Malheur! hélas! Parbleu! V. Beaucoup de, tant de”.

I. Adj. 1^a. În sens propriu. Despre senzațiunea de gust nepăciată. (Contrariu: dulce). *Doară izvorul dintr'aceiași curere izvoru-va dulce și amar?* COD. VOR. 125/. (= apă dulce și amară? N. TESTAMENT, 1645). *Nalt ești casa, Verde ca mățasa, Dulce ca mielea, Amar ca fiera?* (= „Nucul și nuca”) TEOODORESCU, P. P. 235. | *Leacuri amare*: „des amers”.

Nu dau leacuri amare... Ci tot buze rumeioare, JARNÎK-BĂRSEANU, D. 374. | P. ext. A avut sau a-și simțit gura amară? „aveoir ou se sentir la bouche amère” (ital. „bocca amara”).

2°. Fig. Despre orice lucru care e în stare a produce în om sentimente neplăcute sau dureroase. *Amar-îi frunza de nuc; Mai amar dorul ce-l duc!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 90. *Of!... ce viață amară!* MARCOVICI, C. 7/12. *Binele ades vine pe urmele mahnirei Și o dămbire dulce Dup'un amar surmel.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Se dete cu totul la această patimă [— amorul], dulce și amară.* C. NEGRUZZI, I, 20. *Un plâns amar mă 'nneacă.* EMINESCU, P. 201. *Căld iarbă pe hotar, Nici una nu e amară Ca mama d'a doua oară.* DOINE, 25/12. || „Răutăcios”. *Își arată antipatia lor prin vorbe amare și împungătoare.* BĂLCESCU, M. V. 408. *Dulce la limbă, amar la inimă.* ZANNE, P. III, 539. || „Care denotă amărăciune, suferință, tristețe”. *Trăsura cea fină și amară dimprejurul gurii se adănci rădăit.* EMINESCU, N. 71. *Ironia amară, care străbate din puținele poezii ale răposatului N. Nicolae, este mult mai puternică... în Eminescu.* MATOIESCU, CR. I, 290. || A face amar, cfr. „a amăr”. A face culvă ție amare = „a-1 amărî tralau!” = „reține a oga. la vie dure”.

II. Adev. Numai în înțeles figurat. *Amar fu bătuț de dinșii.* P. MAIOR, IDI. 174. *Bănece cumplit și amar.* PANN, E. I, 43. *Admițând chiar, că... cele mai multe zăre și poezii nici nu merită acest nume, — de ce să fie toluși apă de amar combătute?* MATOIESCU, CR. I/V. *Am să le pedepesesc amara pentru neocotinața ta.* ISPIRESCU, L. 87. *Amar se spăimântă.* ALECSANDRI, P. P. 210/14. *Chiar și: Voi, amar se bucură.* MARIAN, SA. 286. | *De-ar fi fost ei un viteaz, Nu mi-ar fi apă necaz; Dar a fost un biet lăthar Și de-aceea mi-e amar!* ALECSANDRI, P. P. 230^b/12.

III. Subst. Numai în sens figurat. *Pîn' nu-i gustă amarul!*], nu știți ce-i dulce. SEZ, I, 219/25. *Văm scăpă de acă muncă iute, fraților... de amără și de boală și de suspinare.* CORESI, E. 28/20. *Mare răufate va fi acolo, mare necoie, mare amără.* VARLAAM, II, 27/12. *Adul [— iadul] taste plin de amară serbinte.* CUV. D. BĂTR. II, 228. *Acă bucurie, pre urmă au cenit în suspinuri și în amar.* NEULCEU, LET. II, 325/12. *Ce amar trebuie să fie în sufletul său și câtă jale în inima soției sale!* C. NEGRUZZI, I, 41. *Un vie ce-și înmoaie aripa n' amar.* EMINESCU, P. 59. *Căto-amaruri am rădat, știu, biata, numai eu!* COȘBUC, P. 269. *Tot omul are un dar și un amar; și unde prăsoște darul, nu se mai bagă în samă amarul.* CREANGĂ, P. 269. | *Amarul* = „duce, se trage, se mânăncă, se bea, se înghite” etc. *Multe amari am mai tras!* MARIAN, SA rămăite, să-și mândănce amarul împreună. ISPIRESCU, L. 97. *Mult amar am înghițit!* ALECSANDRI, P. P. 379^b/7. De aici: A-și mânăncă amarul cu cineva = „a-și duce viața cu cineva”. Cu el mi-am mânăncă amarul! A bea tot amarul = „a simți toată amărăciunea unei întâmplări ori vieți dureroase” (cfr. paharul amărăciunii): „boire le calice jusqu'à la lie”. | În ochi. *Dă-l amarului!* (Hațeg, în Transilv.). ap. HEM. 995. *Își dă amarul pe scaunul și pe clește = bate pe cei din casă, de necaz, cu scaunul și cu clește.* PAMFILE, J. II. || În legătură cu prep. „cu”. De ce, măică, m'ai făcut... Să trăsesc tot cu amar? JARNÎK-BĂRSEANU, D. 178. *Cu amar are să-1 vină și lui la urma urmelor.* ISPIRESCU, L. 27. | Din această legătură s'a născut loc. adv.: cu amar, cu același sens ca adverbule: „amar, amarnic”. *Și atunci mândănce se acel împărat cu amar!* CUV. D. BĂTR. II, 154. *Vor plânge cu amără.* VARLAAM, C. 27/12. *Vântul geme prin codri cu amar.* EMINESCU, P. 213. A început a plânge cu amar. CREANGĂ, P. 97. *Cu amar l-au omorât.* ALECSANDRI, P. P. 118^b. || Plur. — mdruri.]

IV. Interj. Exprimă compătimire, durere sau amenințare. Se construiește cu „de”, cu datival sau în mod absolut. *Se stinscă curând, o amară!* că

se sfădără adiușă ei-și. MOXA, 361. *Amar căde ce-și urlaște fratele său!* CUV. D. BĂTR. II, 463. *Tot rău și amar de creștin!* NEULCEU, LET. II, 219/12. *Amar va fi acelaia, a cărăia inimă impietrită nu simț.* MARCOVICI, D. 34. *Amar mie!* ALECSANDRI, P. I, 102. *Nu te duce, fata mea, că-i amar de viața ta!* SEZ, V, 13^b. *Amar eră să fie de voi, de nu eram noi amândoi!* Și cu străjuirea voastră eră vai de pielea noastră! CREANGĂ, P. 269. | *Adesea repetă sau înțărît prin „vai și...” Oh, oh! mare necoie! vai, vai! mare greutățe!* Amar, amar! VARLAAM, ap. HEM. 996. *Sai, Române... Căci poporul iață-l vine, Și-i amar, amar de tine!* ALECSANDRI, P. II, 15. *O amar, mândro, amar!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 156. *Vai de el, amar de ea!* ALECSANDRI, P. P. 28^b/12. *Noroc de la Dumnezee, că eră o fată robace și răbdătoare, căci alțel ar fi fost vai și amar de pielea ei.* CREANGĂ, P. 281. || *Hai, mândră, la cununie, Până-i frunza verde n' vine: Dacă frunza s'a uscat, Că, amar, ne-a cunună?* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 49.

V. Prin amar de neocotina de „atăt(a)”, „ce de”, „mult”, se exprimă noțiunea unei mulțimi mari. *Acești Domni străini, ce de amar de bani dau pentru vrăbile cele ticătoare a lor!* NEULCEU, LET. II, 416/12. *Moșneagul, văzând pe cucușul său... încunjurat de-atăt amar de galițe, i-a deschis poarta.* CREANGĂ, P. 68. *Cu cine îți dumeala... atăta amar de oi?* MARIAN, T. 307. *Sânt amar de ani, amar!* COȘBUC, P. 71. | *Un amar de oameni* = mulți. PAMFILE, J. II. | După amar de găsim și singularul, când avem a face cu un substantiv abstract sau colectiv. *N'ai fost pe la dînsul de atăt amar de vreme.* C. NEGRUZZI, II, 202/12. *Sprintenă, cum n'a mai fost de amar de vreme, se coboară de pe euptor.* SEVASTOS, N. 52/12. *De mult amar de vreme După el sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I, 30. *Ce a făcut el, că a căștigat atăta amar de grău?* MARIAN, SE. II, 147. *În din pricina ta s'a prăpădit atăta amar de lume!* CREANGĂ, P. 318. *După atăta amar de trudă și prințidii... au izbutit să ajungă la gura unei peșteri.* idem, 94. *Chiar și: Cu ce să hrănească atăta amar de copil?* RETEGANUL, P. IV, 15/12. [Acet amar de... se va fi întrebuițat la început numai în fraze interogative sau exclamative, după ce, cât. Cfr. fran. combien de... = „comme bien de.”] TDRG. citează următoarele construcții analoge: a.) după „ani amari”: atăția amari de ani! ALECSANDRI; b.) printr'o apropiere de adjectival „mare”: atăta mare de timp, vreme, ani! ISPIRESCU; c.) atăția(a) mari de ani! idem; chiar și: d.) atătea mari de vreme! DOBRESCU.]

[Alături de formele regulate ale declinării, a pătruns pe ici pe colo și în literatură forma dialectală amară = amare (fem. plur.). *Lacrimile curgeau amară și se amestecau cu sîngele.* SADOVEANU, P. 221, întrebuițat și în vechime: *Din inimă să lă-săm lacrime amară.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 992. Prin apropiere de adj. „mare” se găsește și fem. plur. amari: *Lucru vrednic d'amari lacrimi.* XILOT, CRON., ap. HEM. 992. *Mihaiu împuțt prin vorbă amari cruzime!* [prințutul]. BĂLCESCU, M. V. 412/12. — Din lat. amar, -a, -um: vegl. amaru, ital. amaro, v.-prov. amar, fran. amer (pretutindeni și ca subst.; cfr. lat. amara, -oruna). Pentru IV cfr. sicilian. amaru ad idu! amaru mia! ap. HEM. 999.

AMĂRĂCIÓS, -OĂȘĂ adj. „De goită amar”. — „A-măriu”. [Și: amărăciós.]

— Derivat din amar, prin suf. adj. -ăcios.

AMĂRĂCIUNE s. f. „Amertune. Choses amères (à boire, à manger). — Insușirea de a fi amar, găndită ca abstracție. *Frunză verde-amărăciune, S'a dus mândra mea în lume!* DOINE, 32/12. || În înțeles propriu se întrebuițează rar și mai ales la plural, cu sens concretizat. *I-a dat să bea niște amărăciuni, de-i făcuse gura pungă.* De acest sens se leagă expresia: *paharul amărăciunii!* Nu coiu și bînt

în zadar paharul amărăciunii. MARCOVICI, C. 10₁. Se întrebuințează mai ales în sens figurat, ca și substantivul „amar”, exprimând un sentiment dureros, chinului, întristător, sau răuvoitor. Iară carele se delungă de Dumnezeu, toate realele și spurcăciunea și amărăciunea lucrează și se chinuiește. CORESI, E. 15₁₁. Amărăciune ai semănat, sceră pre dînsa rădăle. URICARIU, VI, 177₁. Din cupa de sfătării, amărăciunea naște. ALEXANDRESCU, M. 67. Căci atunci lesne în amor credam și amărăciunea-i încă nu știam. C. NEGRUZI, II, 30₁₁. „Chemia unui filosof?” zise umbra zărând cu amărăciune, — „foarte bine!” EMINESCU, N. 62. Iși pierdă lumplită, de supărare și amărăciune. ISPIRESCU, C. 27. „Acasta-i curat sărăcie!”... zise împăratul în sine, plin de amărăciune. CREANGĂ, P. 262. Sufletele păcătoșilor petrec în foc, în munci, în dureri, în amărăciuni. ȘEZ. III, 238₁. Gura-i plină de amărăciune. DOSOFTEIU, PR. 33. Cele 70 de poezii ale lui Eminescu, [cu] adăncă lor melancolie și... amărăciunea lor satirică. MAIORESCU, CR. II, 214.

— Derivat din amarîi sau din amar, prin suf. abstr. -ăciune.

AMĂRĂLĂ s. f. v. amăreală.

AMĂRĂLĂȚĂ s. f. (Bot.). Cicendie filiforme: *Cicendia filiformis* (= *Gentiana filiformis* = *Microcala filiformis*)². — Mică plantă erbacee din fam. *Gentiana-ceelor*, tulpina ramificată chiar de la bază; frunzele lanceolate; florile galbene aurii sînt mici... Crește prin locuri umede, prin păduri [în] Iulie-Septembrie. Această plantă conține un suc amar cu proprietăți tonice. [Se mai numește și:] Amărălă. PANTU, PL. — Derivat din amarîl, -eă sau din amăreală, prin suf. dim. -uș.

AMARANT s. m. (Bot.). „Copayer”. — Amarant... frumos lemn [compact, greu, cu o structură fină și de o colorare violacee] ce provine dintr'un arbore [mare ce crește în America tropicală], numit „Copășera brăcătoasă Benth.”, din familia *Leguminoselor*... [din care se extrage și substanța terebentină] cunoscută sub numele de „balsam de copahu”. ENCICL. R. I. 135. — N. din lat.

AMARĂNȚĂ s. f. (Bot.) = știr. [După BĂRCIANU = bănuși]. — N. din fran. amarante (= lat. amarantus).

AMARĂȚ, -Ă adj. † cfr. mărăt.

AMĂREALĂ s. f. „I. 1°. *Action de rendre amer*. 2°. *Amerume*. II. *Latier commune: Polygala vulgaris*”.

I. 1°. Acțiunea de a face ceva amar. „Amărire”. 2°. Însușirea de a fi amar. „Amărire, amărăciune”. Amăreala acestui pelin nu-mi pare a fi naturală. Fig. În inșele desmierdării aflăm și ceva amăreală. KLAİN (a. 1784), ap. HEM. 1021. Nu e nici o dulceață să nu fie urmată de amăreală, nu e nici un suș fără coboriș. RETEGANUL, P. IV, 62₁₁.

II. (Bot.) Mică plantă erbacee din fam. [II] *Polygalaceelor*; frunzele sesile îngust-lanceolate; florile mai adesea albastre, roșe, mai rar albe... fructul o capsulă comprănată cordiformă. Crește prin fâncșele uscate, prin locurile nășpoase de la câmp, coline și din munți, [în] Maiu-August... Din cauza proprietăților sale tonice... întrebuințată contra afecțiunilor pulmonare. [Se mai numește și:] Iarbă-lăptoasă, Șerparișă, Sopărișă. PANTU, PL. [Dial. și: amărălă].

— Derivat din amarî, prin suf. abstr. -eală.

AMĂRĂL, -EĂ adj. s. f. „I. Un peu amer. II (Au féminin). *Chardon-de-Notre-Dame, Chardon Marie; Stybium Marianum* (= *Carduus Marianus*)”.

I. Diminutivul lui amar (derivat prin suf. -e). II. (Bot.) Substantivat sub forma feminină. În Transilv. = *armurar*. Amărăl = o plantă: *carduus Mariae... der Frauendistel, Bitterdistel*. L.B. BĂRCIANU. Lipsește la PANTU, PL. După HEM. 1021: nu derivă din „amar”, ci din „Maria”, modificându-se prin etimologie populară.

AMĂRI rb. IV¹. „I. 1°. *Rendre amer*. 2°. (Refl.) *Devenir amer*. II. 1°. *Abreuer d'amertume, casser du chagrin, affliger, attrister, tourmenter, irriter*. 2°. (Refl.) *Se chagriner, s'attrister, s'affliger, se faire de la peine, se tourmenter. Viere avec peine, traîner la vie péniblement*”.

I. În sens propriu. Despre gust. (Contrariul: a (se) îndulci). 1°. *Trans.* „A face amar”. *Absol.* Apa din ceriu... înălbește și negrește, rușează și mohozește, îndulcește și amărățe. CORESI, ap. HEM. 1023. Treavore amărăce vinul. ECONOMIA, 162. 2°. *Refl.*, mai rar *intrans.* „A deveni amar”. Ciorba s'a amărit de tot. [Cea-a fost verde-a vesteji, Cea-a fost dulce-a amărit. Cea-a fost vesel s'a măhnit. ALECSANDRI, P. P. 336₁].

II. *Fig.* 1°. *Trans.* „A produce amărăciune în sufletul cuiva”. *Absol.* Gura îndulcește, gura amărățe. ZANNE, P. II, 169. [Am cutecat a amări... tare pe părinții mei. DRĂGHICI, R. 86. Dorule, m'ai amărit! JĂRNİK-BĂRSEANU, D. 137.] „A necăji și cineva”. Amăriră el în pustie. CORESI, ps. 213 (= I-au amărit în pustie. DOSOFTEIU : „cambien de fois l'ont ils irrité dans le désert?”). [Mai ales: a-amări „viața, traiul sau zilele cuiva” = „a face cuiă viața, traiul, zilele amare, nesuferite” = „a renșore la vie dure ou insupportable a qqn.” Până când cu-adăta jete S'amăriți zilele mele? KONAKI, P. 93. Of! M'ai amărit viața, copil nerușinat ce ești!]

2°. *Refl.* „A se măhni, a-și face sânge rău”. Dacă au venit această veste, mult s'a amărit Nicolai-Vodă. ACSINTI URICARU, LET. II, 175₁₁. De ce te chiniești, băiețule, și te amărești? ISPIRESCU, L. 314. Coasa'n cuiu a ruginit și eu, maică, n'am venit; Tare ti-i fi amărit! JĂRNİK-BĂRSEANU, D. 197. [Mai ales: a-amări „înima, zilele, traiul, viața” = „a-și face inimă, traiu, viață, zile amare din pricina cuiă sau a ceva”. Dulce maică, dragi surori, Ștergeți-vă lacrimile, Nu vă amăriți zile! JĂRNİK-BĂRSEANU, D. 193. Căuza amărăciunii sufletetoșe se poate redă prin „cu cineva, cu ceva”. Da ce slau eu, să mă amărăce cu gânduri poeio? ODOBESCU, ap. TDRG.] „A duce o viață amară, un traiu ca vai de el”. Amărăce = *tigoresc* = *afflictam vitam duco* = „*kummerlich leben*. L.B. „Sănteși săndtoși?” — „Iacă, mă amărăce și eu pe aici, pe lângă casă”. SLAVICI, ap. TDRG. [Dial. și: amări].

— Din lat. *amarire (= amarescere).

AMĂRI s. f. „*Amerume*” — Abstractul adjectival al lui amar (derivat prin suf. -ie); cuvânt puțin întrebuințat. Și tot plâng cu amărie După scumpa mea moșie. ALECSANDRI, T. 1514. [Pare a fi faurit de Alecsandri numai pentru rimă.]

AMĂRIȘ s. f. 1

AMĂRIȘ s. f. 2

„1°-2°. *Amerume*” — Abstractul adjectival al lui amar (derivat prin suf. -ime). 1°. În sens propriu. În [vinurile] cele roșii căuțăm floare, țarie, și amărișe în acde ce le fac Moldovenii pelinuri. IONESCU, C. 196. II 2°. *Fig.* Ei în foamele și amărișea flămâniei sînd, el le ziceă, să mândănce căni. CANTEMIR, HR. 256₁₁.

AMĂRIȘ s. f. „*Action de rendre amer: amertume, peine, affliction, tristesse*” — Infinitivul lui amarî, devenit abstract verbal. Cătă sinceră frăție adușese el cu sine! Și răsplata? Amărișea care sufletu-i opasă. EMINESCU, P. 92.

AMĂRIȚ, -Ă *adj., subst., adv.* „1. ¹. *Rendu amer, devenu amer; attristé, affligé, chagriné, rempli d'amertume.* 2. *Pauvre, malheureux, misérable. Matre, décharné, émacié. Il Sans pitie, durement.*” — Participiul lui **amărit**, devenit adjectiv, substantivat une-ori și întrebuințat și în mod adverbial. I. *Adj.* 1. „Devenit amar”. | *Fig. Imprejurul gurei musculose se vede o dulceață, amărită de îndoeli.* EMINESCU, N. 52. | „Cuprins de amărăciune sufletească”. *Copila-i amărită, C'a să fi despărțită De Moldova mult iubită.* ALECSANDRI, P. II, 51. *Ei sânt amăriți de corbele-și aspre.* ODOBESCU, III, 271. ² *Moșneagul, fiind foarte amărit, chemă fata.* CREANGĂ, P. 285. *Înima mi-e amărită!* ALECSANDRI, P. II, 100. | *Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri a unui traiu viitor amărit și chinuit au venit și au sfâșiat biata sa inimă!* C. NEGRUZZI, I, 28. *Cum era de cătrănită și amărită... suflă vâpăia din gura ei cea spurcată.* ÎSPIRESCU, L. 26. *Niște zile amărite, Ne-căjile și țările.* ZANNE, P. II, 536. | *Ale noastre păcate, cene-și puse înaintea ochilor noștri, mai vârtose și mai amărite sânt le cugelăm.* CORESI, E. 9/2. || 2°. „Sărman, prăpădit.” *Ce va mai face de-acia, amăritul om?* VARLAAM, C. 14. | Substantivat: *Ce-ai zis, amărit!* ȚICHINDEAL, P. 99. *Că ocară: Amăritul!* Legat prin prep. „de” de substantivul următor. *Jăluiaște amă amăritul de om!* CORESI, ap. HEM. 789. *Când gândesc, amăritul de mine, că am să mă întorc iar la dinso acasă, îmi vine să turbez!* CREANGĂ, P. 122. *Vai, săracele de noi, amăritele de noi... se va fi mândă împăratul pe noi!* BETEAGANU, P. II, 24. | *Și prin prep. „an-de- (al-de)”. Aă, amărită de mine!* GORJAN, II, 1, 73 (efr. „săraca'n de mine!”). | *Om amărit = om uscat, de care nu se mai prinde carnea.* ȘEZ, II, 126/2. || II. † *Adv.* „Amarnic, cu amar”. *După puține zile, maziția îi sose.* Fără veste, negândită, și amărită și ce vestă. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1030. *Se luptă, se războiesc amărit... Doi pe loc s'au omorât.* PANN, E. I, 40. [Dial. și: *amărit.* | Cfr. *mărat.*]

AMĂRIȚOȘ, -OĂRE *adj.* „*Qui rend amer; exasperant, navrant.*” — Adjectivul verbal al lui **amărit** (derivat prin suf. -itor). *Rod răpos și amăritorin.* DOSOFTEIU (= rudă rea și mănoasă. CORESI; neam despărțit de la Dumnezeu și îndărăpnic. PSALT. 1631 = „generatio prava et exasperans.”), ap. HEM. 1020. [† și dial.: *amăritorin.*]

AMĂRIȚURĂ *s. f.* † „*Amertume.*” — Abstract verbal derivat din **amărit**, prin suf. -itură. *Nu năsprirea înemul voastre ca într-o amăritură.* DOSOFTEIU (= ca în mânia. CORESI), ap. HEM. 1021. [Plur. -furi.]

AMĂRIU, -IE *adj.* 1)

AMĂRIU, -IE *adj.* 2)

„*Un peu amer, légèrement amer; pénible.*” — De un gust în care se cuprind și gustul amar; care produce o senzație ce seamănă cu amărăciunea; „cam amar, ceva amar”. *Vinul pregătit cu pelin are un gust amăriu.* (Cârjeanu, în Tutova), ap. HEM. 1031. *Pe gât simți un gust de rugină, amăriu, coclit, putred, cald, până ce se întine, în toată gura lui arsă, o umezeală crudă și sărată.* DELAVRANCEA, S. 152. *Dulce-și-i gura, mândruță... Că-i ca struguru! din ci:* Nici dulce, nici amărite; Numai cum îmi place mie. MĂNDRESCU, L. P. 100/1. | *Fig.* „Chinuitor”. *Jale amărie.* ALECSANDRI, P. III, 506. [În Sălăgiu, cu schimbul obiectiv al suf. -iu prin -oiu: amăroiū = amăriu. VAIDA; în Țara Hațegului amăroiū = cam amar. REV. CRIT. III, 86.] — Derivat din amar, prin suf. *adj.* -iu.

AMĂRNIC, -Ă *adj., adv.* „1. ¹. *Amer, acerbe, violent, véhément, impitoyable, dur, cruel, terrible. Pitoyable.* 2. *Amèrement, cruellement, impitoyablement; terriblement.*” — Se întrebuințează numai în sens fi-

gurat; pe când „amar” conține mai mult ideea de „dureros”, **amarnic** exprimă une-ori ideea de „rău, răuvoitor, nelindurat, grozav, strajnic”. 1. *Adj.* *Să moară... de foame... această... amarnică moarte!* DRĂGHICI, R. 42. *Iarna, de gerul cel amarnic, trăsnea grindă în oada.* EMINESCU, N. 41. *Când am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarnică îmi împingea mâna.* C. NEGRUZZI, I, 23. *În fiecare zi ce trebură să vie, ca așteptă lungile, amarnice clipe, amarnicul chin al mustrării.* SADOVEANU, M. 125. | Despre flințe sau personificări. *Amăritul la locuiri este amarnic.* KONAKI, P. 3. *Cel ce n'are lumânare... la moarte, moare ca un câine... și trebură să fi fost amarnic om [în viață], de l-a lipsit cel de sus de lumină.* ȘEZ, III, 115/2. | Ironic. *Amarnici se cavalerii din ziua de azi!* ALECSANDRI, T. 1154. *Zău, nu sughești, Buzilă! Da amarnic mai ești la viață! Când te mândii, faci sânge'n bălă!* CREANGĂ, P. 253. || † „Vrednic de milă, amărit”. *Daric, cainicul și jalmuc!* *Amarnicul de mine, Eu, Daric împăratul, scriu la tine, cinstitul și marele Por împăratul.* ALEXANDRIA, 77. || 2°. *Adv.* „Amar, fără cruțare, grozav, foarte, strajnic”. *Ceialaltă... nu înțeală de a tot pleznă amornic din harapnic.* MARIAN, SE. I, 32. *Amarnic n'a lovit în avere și în cinste.* CREANGĂ, A. 158. *La un loc se grăbădeau și amarnic mai cântau.* TEODORESCU, P. P. 264. *S'au spăriat apă de amarnic, cât se umpluse tot de sânge.* SBIERA, P. 9/2. *S'o înșelat amarnic.* Mai ales urmat de prep. „de”. *E amarnic de spăric!*

[Cuvântul apare în literatură numai la sfârșitul s. XVIII. Totuși se găsește la MOXA. 347/1, forma **mărnice**: *O, mărnice neascultare!* — Derivat din amar, prin suf. *adj.* -nic.

AMĂRIȚIU, -IIE *adj.* = amăriu. TDRG.

— Derivat din amar, prin suf. *dim.* -iui.

AMĂRIȚUNT (*loc.*) *adv., adj., s. a. v.* amănunt.

AMĂRIȚĂ *vb. I^o* v. amănuți.

AMĂRIȚELUL, DE- *loc. adv.* „*Très en détail, minutieusement, consciencieusement.*” — Diminutivul *loc. adv.* de-a-măruntul (derivat prin suf. -el), exprimând un grad mai intensiv ca acesta. Numai în legătură cu prepoziția de. *Cercelându-l de-amărițelul, au aflat floarea în bureasca ciubotei.* SBIERA, P. 101, 34. *Cercelăți lucrurile de-amărițelul.* CONTEMPORANUL, IV, 503/2. [§]: *de-a-mănușelul.*]

AMĂRIȚIȘ *vb. IV°* (Agric.), etc. v. amănuți (1°), etc.

AMĂRIȚIME *s. f.* v. amănușime.

AMĂRIȘ *s. m.* (Bot.) = călla.

— Diminutiv substantivat, derivat din amar, prin suf. -uș.

AMĂRIȚ, -Ă *adj., s. f.* „1. *Un peu amer.* II. (Au féminin). 1. *Cicendie-filiforme = Cicendia filiformis (= Gentiana filiformis = Microcala filiformis).* 2. *Picride-fausse-Epervière = Picris hierocoides.*” — I. Diminutivul lui amar (derivat prin suf. -uș). *Vinul acesta e cam amăruș.* || II. (Bot.) Substantivat sub forma feminină. 1. = amărăluță. || 2. = iarba-gălel.

AMATOR, -OĂRE *adj., subst.* „*Amateur.*” — 1°. *Acela căruia-i place ceva, umblă după ceva, caută ceva cu plăcere, are gust pentru ceva, „îmbitor (de ceva)”. (În acest sens, construit totdeauna cu prepoziția de). *Pușini amatori găsi de limba nemțescă.* C. NEGRUZZI, I, 206. *Nu sânt amator de asemenea lucruri.* E un mare amator de teatru. | 2°. *Abso!* *Persoană căruia-i place o artă, o știință etc. și o cultivă pentru propria sa plăcere, fără a se îndoiești cu ea cu tot dinadinsul sau a o avea de meserie.**

„Diletant”. *Trupa de amatori făcă un mare fiasco.* C. NEGRUZZI, I, 341. *Doamna mea, pentru un amator, lucrarea D-tale este misunată.* CARAGIALE, T. I, 101^{1/2}. *O fotografie de amator.*
— N. după fran. (= lat. amator.)

AMAZOANĂ s. f. „Amazone”. — 1°. (Mitol.) Femeie a unei ginte de războinice care nu admită nici un bărbat printre ele. *Amazonele, vestite în vitejile mării.* CANTEMIR, III, 59^{1/2}. *Prin giruri s'ascvârle-amazona Camilla.* COȘBUC, X, 223^{1/2}. | 2°. P. ext. Femeie care umblă călare, care face călărie (mal ales când e îmbrăcată într-un costum anume pentru călărie). *Îi șade foarte bine în costum de amazoaă.* [Și: amazoaă.]

— N. din fran. (= lat. amazon, din grec. ἀμαζών.)

AMAZONIT s. a. (Mîner.) „Amazoneite”. — O varietate de feldspat, întrebunțată ca piatră de ornament precum și în bijuterie. [Și: amazonită s. f.]
— N. din fran. (după numele fluviului Amazon, în a cărui regiune se găsește.)

AMAZŪCHIU s. m. (Bot.) v. asmățui.

AMBALĂ cb. f. „Emballer. (Refl.) S'emballer”. — 1°. (Comerc.) *Trans.* „A împacheta, a înfășura și lega (marfă) în pânză groasă, pentru transport.” *Cumpărătorii de lână o spală, mai înainte de a o ambală pentru a o expedia în Austria.* LIONESCU, M, 395. | P. ext. „A pune într-o cutie (de scânduri).” *Un tapiser ambală pianul.* VLAHUȚĂ, D. 241. | 2°. *Fig.* Numai refl. (Intrebunțat de cei deprinși cu l. franceză). Despre cal. „A-și lua vânt, a scăpa, a nu-l mai putea ținea în frâu”. | P. ext. Despre oameni. „A se lăsa a fi cuprins orbește de un val de pasune (mânie etc.), a se lăsa, a se aprinde, a se mânia”. *Iancule, bagă de seamă, nu te ambală.* DELAVRANCEA, S. 119.
— N. din fran.

AMBALĂJ s. a. (Comerc.) „Emballage”. — 1°. Acțiunea de a ambală, „ambalare, împachetare”. | 2°. Lucrul în care se împachetează, se înfășură sau se pune ceva. *Ambalajul* [se numește] *incălțarea unei mări, a unui pachet, colot etc.* *Ambalajul poate fi: pânză, lăzi, butoaie etc.* *Greutatea ambalajului se numește „lără” sau „lără”.* I. PANTU, C. C. 288. [Și: ambalajis. | Plur. -lăge și -lăjuri.]
— N. din fran.

AMBALĂRE s. f. (Comerc.) „Action d'emballer, emballage”. — Infinitivul lui ambală, devenit abstract verbal.

AMBALĂT s. a. (Comerc.) „Emballage”. — Participiul verbului ambală, devenit abstract verbal. „Împachetare”. *Pânză de ambalăt.*

AMBALĂT, -Ă adj. (Comerc.) „Emballé”. — Participiul lui ambală, devenit adjectiv.

AMBĂR s. a. v. hambar.

AMBARASĂNT, -Ă adj. „Embarrassant”. — Care incurcă, care pune în incurcătură. *O întrebare ambarasăntă.*
— N. din fran.

AMBARASĂT, -Ă adj. „Embarrassé”. — Adus într-o situație perplexă, în care nu știi ce să răspunzi sau ce să faci. „Incurcat, perplex.” *Acuzatorii erau mai ambarasați decât acuzații.* MAIORESCU, D. II, 280.
— N. din fran. (participiul devenit adjectiv, al franjuzismului ambarasă, aproape neîntrebunțat.)

AMBARCĂ cb. f. v. imbarcă.

AMBARCĂDER s. a. (Mar.) „Embarcadere”. — Locul (punte, cheiu) de unde se imbarcă mărfurile și călătorii pe un vapor. Cfr. debarcader.
— N. din fran. (= span. embarcadero, idem.)

AMBASĂDĂ s. f. „Ambassade”. — Însărcinări diplomatice pe lângă guvernul unei țări streine. „Sofle”. | *Spec.* Mișune statornică a unui stat mas pe lângă guvernul altui stat de rang egal. *Anglia are în Viena o ambasadă, România o legațiune.* | P. ext. Funcționarii unei asemenea misiuni și clădira în care este acest oficiu. *Trebile mele se desregulaseră în ambasade.* C. NEGRUZZI, III, 466. *A invitat bată ambasada franceză. Ambasada germană e clădită în stil gotic.*

— N. din fran.

AMBASADOR, -OĂRE subst. „Ambassadeur, -rice”. — Persoană însărcinată cu o misiune diplomatică pe lângă un guvern străin. „Sol, trimis”. *Ambasadorule... să fie ascultat și liber de-a apăra... dreptățile fării.* URICIBUL, I, 184^{1/2}. | *Spec.* Șeful unei misiuni diplomatice permanente de primul rang, a unui stat mare. [Un francez] *care a fost mai apoi ambasador în Angliera.* C. NEGRUZZI, I, 178. | P. ext. Orice persoană trimisă de cineva la alții, cu o însărcinare. În acest sens poate avea și formă fem.: *ambasadoare.* *Am luat cunoștință de vorbele trimise prin ambasadoarea d-tale.* [† și: ambasador. La fem., după fran., și: ambasadoară.] POENAR.]

— N. din fran.

ĂMBI, -E adj. „Les deux, tous les deux, l'un et l'autre”. — Amândoi, imbi. Substantivul pe care-l determină, e de regulă nearticulat, iar ambi articulat. *Melci înșipse ambii pînteni în coastele armăsarului.* C. NEGRUZZI, I, 42. | Mai rar, nearticulate amândouă. *Toți proșinșalii de ambe sexe nădălesc la dînsul.* idem, I, 239.

— N. din ital.

AMBIANT, -Ă adj. „Ambiant”. — Care circulă împrejur (vorbind de un corp gazos). „Încunjurator, impresurător”. *Aerul ambiant.* | *Fig.* *Atmosfera ambiantă:* lumea în mijlocul căreia trăiește cineva.

— N. din fran. (= lat. ambiens, -entis, part. lui ambio, „ambiu împrejur, încunjur”).

AMBIDEXTRU, -Ă adj. „Ambidextre”. — Care se slujește și de mâna stângă cu aceeași înlesnire ca de cea dreaptă. | Substantivat une-ori. *Un ambidextru.*

— N. din fran. (lat. ambidexter.)

AMBIGEN, -Ă adj. (Gram.) „De deux genres à la fois”. — (Cu forme) de amândouă genurile. *Substantive ambigene în limba română sînt cele care au la singular formă masculină, iar la plural formă feminină.* d. e. „ac”, plur. „ac”.
— N. din lat. ambigenus, -a, -um.

AMBIGUU, -Ă adj. „Ambigu”. — Care înfățișează mai multe înțelesuri, dintre care nu știi pe care să-l alegi, dintr-o dată. „Cu două înțelesuri, în doi peri, echivoc, îndoelnic.”

— N. din lat. ambiguus, -a, -um.

AMBIGUITATE s. f. „Ambiguité”. — Abstractul substantival al adj. precedent. „Lipsă de precizie, echivocitate”. *Mai generală însă este celirea „a supra b; c supra d; e supra f”, aici nu prezintă ambiguitate nici într-un caz.* CULLAN, A. 46. *Nu putem aștepta stil bun de la un autor, cîrnia i-am ardat un șir atît de mare de... ambiguități limbistice.* MAIORESCU, CR. III, 161.

— N. după fran. (lat. ambiguitas, -atem.)

AMBIȚIE s. f. }

AMBIȚIUNE s. f. }

„Ambiție” — „Răvnă mare, dorință înfocată după slavă, mărire, putere, onoruri, distincții, dragătorii mai înalte sau recunoaștere publică a valorii personale”. *Rămășițe a acelor viteze oști ce mișară ambițunea Polonilor.* C. NEGRUZZI, I, 30. *Stăpânitorul ce vară în războaie prărise de sânge pentru ambiție.* Idem, I, 31. *Nu avem altă ambiție decât de a trăi liberi.* MAIORESCU, D, I, 56. *Eră ceva de miră, de unde adăta ambiție într-un copil așa de mic!* CONTEMPORANUL, III, 657. [Fam. La oameni inculți și în ironie și: ambiț s. a. *Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică, de onoare mea de familist.* CARAGIALE, T. II, 6/11. | Plur. -biții, -țiuni; -bițuri.] — N. din fran. (lat. ambitio, -onem.)

AMBIȚIONĂ vb. I^a. „Ambitionner”. — I^a. *Trans.* 1°. „A răvni cu pasiune, a umbla cu mare răvnă după ceva”. *Îndăltinea coastăru cu ambiționă să rădăce un superior trofeu.* URICARIUL, I, 178/11. *Boierii... începură a ambiționă domnia.* C. NEGRUZZI, I, 273. || 2^a. „A deștepta în cineva răvnă spre mărire ori spre distingere personală”. *Cuvintele tale l-au ambiționat.* II. *Reșt. Fam.* „A se încapătăna, din ambiție”. *S'a ambiționat să ajungă deputat și s'a ales cu datorii.* — N. din fran.

AMBIȚIOS, -OASĂ adj. „Ambitieux”. — I^a. Răvniitor de mărire, de cinste, de onoruri, de demnități, de distincție personală. *Ambițioasele planuri a ungurenilui Român Matias Corvin.* C. NEGRUZZI, I, 193. || Substantivat. *Un ambițios.* || 2^a. Intrat și în popor cu sensul de „lute la fire, aprig”. *Ambițios — îi cumu-i focu, îi cumu-i chiperiu.* ȘEZ, II, 72. — N. după fran. (lat. ambitiosus, -a, -um, „care dă ocol, care umbla după mărire”).

AMBRŌN s. a. † v. amvon.

AMBRĂ s. f. (Miner.) „1°. *Ambre jaune, succin.* 2^a. *Ambre gris.* — 1^a. „Chihlimbar”. *Să scoată de acolo mărgăritari, ambre și cureale, pentru ca să-și facă niște podobe.* CRITIL ȘI ANDRONIS, ap. HEM. 1039. *Inulele se înălțau cu scorburi de lămâie și cu prund de ambră.* EMINESCU, N. 66. | Cu prep. de formează o expresie cu funcțiune adjectivală — „cu miros plăcut (ca ambră cenușie), parfumat”, sau (poate) „de culoarea aurie a chihlimbarului”: „ambre”. *In cupe vin de ambră.* EMINESCU, P. 116. || 2^a. O substanță ceroasă, aruncată de mare, de culoare brună-cenușie, cu miros de mosc. *Ambra... se găsește puțină pe mare în bucățele și bucăți uno-ori până la 50 kg. Se crede a fi un fel de piatră de fierre sau de mașe de fierre (cachalot)... Conține... oleiu eteric (de ambră), multă grăsime (ambră-ină) și acid benzoic. Se falsifică dese, fiind foarte scumpă, 1 kg. = 2400—2800 fl.* ENCICL. R. I, 138. [Și: † ambru s. a.: *Se scoală sub coame de ambru.* BOLINTINEANU, ap. BUDOV, XVII, 381.] — N. din fran. (= arab. anbar, „ambre gris.”)

AMBRŌIŌIU s. m., adj. † „1°. *Ambrette-jaune* (ou *Barbe-jaune* ou *Fleur du grand Seigneur*): *Centaurea Amberoi* (= *Centaurea anaeoleis* = *Ambroea odorata*). 2^a. *Rouge foncé.* — 1^a. (Bot.) = pesmă. În Basarabia. HEM. 1039. [Și: *ambrioiu?*] 2^a (Crom.) *Mohorit sau ambrăoiu, cum se face?*... *Se ia de 10 parole calcan, piatră aeră de 5 parole...* MSS. (c. XVIII), ap. HEM. 1040.

— Din turc. ambr-bâl, „centaurăe” (lit. „qui răspand fodeur de l'ambre”), n.-gr. ἀμβροσίος. ȘIO II, 20. *Planta fiind originară din Turcia, numele ei turcesc s'a introdus și în numirea științifică.*

AMBROZIE s. f. „Ambrosie”. — 1^a. În mitologie: hrana dumnezească a zeilor olimpici, care faceă ne-

muritor pe cel ce gustă dintr'nsa. *Ca amrozia răcoreă.* PANN, E. V, 70. *Tânărul poet [A. Sibileanu]... închină vinului aceste înfocate strofe: O, cerească amrozie, Ce mângâie sufletul meu!* SIBILEANU, ap. ODOBESCU, I, 383. || 2^a. O plantă aromatică din familia Composeolor. [Și: *ambrozia*, † *amrozie*.] — N. din lat. ambrosia (< grec. ἀμβροσία).

AMBRŌZIC, -Ă adj. „Odorat ou suave comme l'ambrosie, ambrosien, divin”. — „Parfumat de ambrozie, dumnezeesc”. *Ambrozicu-i păr.* COȘBUC, X, 20/21. [Și: *ambrozică*, după lat. ambrosiacus, -a, -um.]

— Derivat din ambrozie, prin suf. adj. -ic (după lat. ambrosius, -a, -um).

AMBULĂNT, -Ă adj. „Ambulant”. — Care umblă (se mută) dintr'un loc într'altul, „nestabil, rătăcitor, pururea pe drumuri, neșezat la un loc”. *Cântăreț ambulănt.* I. NEGRUZZI, III, 417. — N. din fran. (= lat. ambulans, -ans, part. de la ambulo, „mă primb, umblu.”)

AMBULĂNȚĂ s. f. „Ambulance”. — Spital militar ambulănt care urmează trupele în timp de războiu. *Pe Turcul leșinat îi poartă'n ambulanță.* ALECSANDRI. *Ambulanțele noastre sânt... relatiu bine înșurate.* MAIORESCU, D. II, 98. | P. ext. Spital ambulănt pentru comunele rurale. *Da D-ta, moș Neclui, ai dat-o iar pe boală; de ce, adecătelea, n'ai merge la ambulanța asta?* CONTEMPORANUL, VI, 493. *Trăsură de ambulanță și p. ext. și: ambulanță, cu același sens.* — N. din fran.

AMBULATORIU, -TORIE adj. (Med.) „Ambulatoire”. — Caracterizat prin pornire spre umblat continuu.

— N. din lat. ambulatorius, -a, -um.

AMBIȚIE s. f. † (Bot.) v. antlie.

A-MEĂȘTECUL loc. adv. † „Ensemble, sans distinction, pêle-mêle”. — „Amestecat, de-avală, laolaltă”. *Lumea întru corăc pețecă direpți amestecat cu păcătoșii...* VARLAAM, C. II, 89. *Mal ales în legătură cu prep. de.* „Loc plin de vicmi și gârgăuni și tîmni și fânțari și cleapți, dămăștecul.” DOȘOFTEIU, V. S. 78 b. — Compus din prep. a(3†)+meștec (v. mestec).

AMEZĂZ(ZI) adv., subst. v. amiază(zi).

AMEBĂ s. f. (Biol.) „Amibe”. — 1^a. (Biol.) Organism microscopic unicelular, constituit dintr'o bucată de protoplasmă, fără membrană exterioră, cu un nucleu. | [Și: *amibă* s. f.] — N. din fran. (lat. amoebæus, -a, -um.)

AMELEȚĂTURĂ s. f. † v. amenințatură.

AMELICĂ s. f. (Comerc.) v. americană.

AMELIȚĂ vb. I, etc. v. amenință, etc.

AMELIORĂ vb. I^a. „Améliorer”. — „A face mai bun, a aduce în stare mai bună, a îmbunătăți, îndreptă, ușură”. *Vine ca să suferă, să expieze, să se ameliorăze și să moară.* BALCESCU, M. V. 4/20. *Lucrând în înțelegere cu celelalte mari Puteri pentru a ameliora condițiunile de existență ale creștinilor supuși dominațiunii Sultanului.* MAIORESCU, D. II, 64. — N. din fran. (lat. melior, „mai bun”).

AMELIORĂNT, -Ă adj. „Améliorant”. — „Ușurător, îmbunătățitor”; contrariul noțiunii „agravant”. — N. din fran.

AMELIORĂRE *s. f.* „Amélioration”. — Infinitivul lui amelioră, devenit abstract verbal. 1°. „Mergere în spre bine, îmbunătățire, îndreptare, ușurare”. De aseară încoace se simte o ameliorare în starea bolnavului. || 2°. Stare a ceea ce este „ameliorat”, stare mai bună, „îmbunătățire”. Pretutindeni însă... se observă îndrumarea spre unele ameliorări igienice și estetice. MEHEDIŢI, R. 19.

AMELIORĂT, -Ă *adj.* „Amélioré”. — Participiul lui amelioră, devenit adjectiv. „Îmbunătățit, adus într-o stare mai bună”.

AMELIORĂȚIE *s. f.* || = ameliorare.
AMELIORĂȚUNE *s. f.* || = ameliorare.
— N. din fran.

AMELIȚĂ *vb. I.* etc. v. ameniță, etc.

AMENAJĂ *vb. I.* „Aménager”. — „A întocmi, a arândul gospodărește, în vederea unei întreprinderi comode sau prielnice”. A amenajă o locuință, o moșie. | *Spec.* (Silv.) A arândul, a regulă mai din nainte tăierea unei păduri, în mod rațional, astfel în cât să nu se isprăvească niciodată.
— N. din fran.

AMENAJAMENT *s. a.* „Aménagement”. — „Orânduire, regulare gospodărească (a unei case, moșii etc.)”. | *Spec.* (Silv.) „Regulare gospodărească, rațională, a tăierii pădurilor”.
— N. din fran.

AMENAJĂRE *s. f.* „Aménagement”. — Infinitivul lui amenajă, devenit abstract verbal. „Rânduire gospodărească”. Pentru însușirea lucrărilor comisiei de experți camera de comerț a cerut amenajarea unui local propriu, numai pentru expertizele vamale. | *Spec.* (Silv.) „Regulare mai din nainte a tăierii (pădurilor)”. Amenajarea pădurilor.

AMENAJĂT, -Ă *adj.* (Silv.) „Aménagé”. — Participiul lui amenajă, devenit adjectiv. Pădure amenajată.

AMENDĂ *vb. I.* 1°. „Amender”. 2°. *Faire payer une amende* („péunative”). — 1°. „A îmbunătăți, a face mai bun, a îndrepta ceva (mai ales un proiect de lege), schimbându-i părțile rele sau defectuoase”. Aceasta este o sistemă pe care poate cineva să o primească sau să o lepede; dar a veni să o amendeze prin deciziuni parțiale [e o lucrare inutilă]. ODOBESCU, II, 321. La [18]48 am ars regulamentul organic și n'am voit să-l amendăm. MAIORESCU, D. I, 212. || 2°. (Jur.) „A osândi la amendă, a globi”. [La Români din Austro-Ungaria și forma falsă: amândă: Ca să amândeze și să întregească proiectul de lege. SBIERA, V, 290.]
— N. din fran.

AMENDĂ *s. f.* (Jur.) „Amende”. — „Pedeapsă în bani, gloabă, globire”. A fost condamnat la o amendă de 5 lei. Amendă onorabilă = cerere de iertare, rectificarea publică a unei greșeli proprii, ori a unei învinuiri aduse cuiva. [Plur. -mende și -mêne.]
— N. din fran.

AMENDABIL, -Ă *adj.* „Amendable”. — „Care se poate îndrepta, se poate face mai bun”. Proiectul de lege s amendabil. Cfr. amendă (1).
— N. după fran.

AMENDAMENT *s. a.* „Amendement”. — „Îmbunătățire, îndreptare adusă la ceva”. | *Spec.* (Agric.) Ceea ce slujește la îmbunătățirea pământului, ca să-l facă mai roditor. „Îngrășământ”. Pământul acedn o bună grosime de humus, nici acesta măcar nu se

stimulează prin amendamente. I. IONESCU, M. 315. || Absol. Propunere de schimbare sau de adăugire a ceva la o lucrare a minții omenești, în deosebi un proiect de lege, la o „adresă” sau la o propunere. Amendamente și sub-amendamente la una singură ipoteză. HASDEU, I, C. 111. Amendament la buget. MAIORESCU, D. I, 85. [După pronunț. fran. și: amandament.]

— N. din fran.

AMENDĂRE *s. f.* 1°. Amendement, action d'amender. 2°. Condamnare à la paye d'une amende. — Infinitivul lui ameadă, devenit abstract verbal.

AMENDĂT, -Ă *adj.* 1°. Amendé. 2°. Mis sous peine d'amende. — Participiul lui ameadă, devenit adjectiv. 1°. „Îndreptat”. || 2°. „Osândit la amendă, globit”.

AMENINȚĂ *vb. I.* „A. 1°. Donner un ordre, ordonner. 2°. Faire signe; provoquer qqn. (en clignotant des yeux). 3°. Mentionner, faire mention de qqch. II. 1°—3°. Faire un geste de menace, menacer, proférer des menaces”.

Sensul fundamental este „a ridica mâna, spre a face un gest cu ea” și prin extensiune „a face semn (cu mâna sau cu altceva)”. După scopul urmărit de cel ce face semn se deosebesc mai multe înțelesuri.

I. || *Trans.* Ridicarea mâinii nu are de scop de a însulă temere altuia.

1°. A face un gest poruncitor. „A porunci”. *Hristos... toate fapturile oprăi-le... cătră mare grăiă: „Inceată măcămă!”...; dracului oprăi-i și zică: „...ieși din omni'ă acestă!”; și acelu, cătră amrință cu lăria-să, toate, căte să va eia, lucrează. CORESI, ap. HEM. 1046. Dereptă acea și amenință împărulul să-i vie la cap [— să se împlinească] acelea ce se cerea. DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Cfr. amenințare.]*

2°. „A face semn”. *Ameninț = winken... ein Zeichen geben mit dem Kopfe oder Finger.* BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1049. | „A provoca pe cineva prin clipiri de ochi”. *Carăi mă urăscă în zădar și meliță cu ochi.* DOSOFTEIU (= elipsescă cu ochii. CORESI; clipindă cu ochiul. PSALT. 165: „oderunt me gratis et annunt oculis”: „que ceux qui me haïssent sans cause ne m'insultent point par leurs regards”), ap. HEM. 1048. [Cfr. amenințare.]

3°. „A face un semn arător”. S'a păstrat numai la cronicarii moldoveni, nu însă în sensul propriu de „a arăta”, ci în cel figurat de „a menționa, a face mențiune despre ceva, a pomeni”. *Alți istorici megieși nemică n'au amelițăt de această domnie.* URICHE, LET. I, 99/1. *Noi, pre scurt... amelițănd, cuvântul am cruțăt.* CANTEMIR, HR. 301/12. | Complinit prin „cu scrișoarea” = „în (prin) scris”. [Despre vremurile vechi] *nime n'au amelițăt cu scrișoarea, fără o samă de basne a unui Misail Călugărul s. COSTIN, LET. I, 38/15.* [Cfr. amelețat, amelețătură.]

II. Astăzi numai în sensul: „a ridica mâna (arma etc.), p. ext. glasul, asupra cuiva, cu scopul de a-i însulă frică sau de a-i face vre-un rău”.

1°. *Intrans.* Construit cu „asupra” sau „cătră”. *Dacă văzu... că nu este chip a scăpa cu șafa curată, stătu pe loc, amenință asupra lor și se făcură stane de piatră.* ISPIRESCU, I, 302. *Ori cătră cine ar fi amerințat cu diusele [— săbiile], îndată și sta nimețat în loc.* SBIERA, P. 120/15. | Instrumental amenințării se exprimă prin prep. „cu”. *Cei mai mulți Români din Bucovina cred că din zina de Suedă-vestire... înainte va fi cald...; de aceea se bue ciobanii în zina aceasta pe stogul de fân și meliță cu toporul asupra iernei.* MARIAN, SE. II, 224. | În Transilv.: A amenință cuiva cu ceva = *jemand mit etwas drohen.* BĂRCIANU. *El într'armându-se amenință tuturor creștinilor.* SINCAL, HR. III, 44/22. || Absol. *Tăicilorul amelițăndă, îi căzu mâna.* DOSOFTEIU, V. S. 201/5. *El amerință într'o parte, Ș' într'altă răneă cumplt.* PAXN, E. 13. *Sfântul Mihăilă, Cu*

sabia 'n mână... adia Și amenință. TEODORESCU, P. P. 36. | P. ext. *Nau încetat a se căderi, și a amenința cu moartea*. SHERA, p. 131/32.

2°. *Trans.* Subiectul e o persoană; complimentul e în acuzativ; instrumentul amenințării se exprimă prin „cu”. [Părintii au dreptul de a desmoșteni pe copii, dacă îi] *vor amenința cu bățul sau armă*. PRAVILA (1814), 150. | P. ext. *Zăna îl amenință cu boală și cu toate ticloșiile omenești, dacă nu s'o dume*. IPIRESCU, L. 231. | *Lucrul de care avem a te teme se exprimă printr'o propoziție. Pe tot minutul îl amenință să-l înghită*. MARCOVICI, C. 25/12. *S-apoi se-ncruntă Și-i amenință Să-i puie de vii*. Chiar în temelii. ALECSANDRI, P. P. 187. *Ba încă m'a amenințat, că... are să poruncească, să mă întindă la scară*. CREANGĂ, A. 159. | Instrumentul amenințării stă, rar, în acuzativ. *Amenințând cu mânie Filaret sulfa sa, A lovit pe Erocolot în ochi*. PANN, E. II, 86. | *Fig.* *Primejdia ne amenință*. MARCOVICI, D. 409/. *Amenințându-i din urmă cușitul moldovenesc, Să plece acum... se gătesc*. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1047.

3°. *Fig.* Subiectul nu e o persoană. Numai la scrierilor mai noi, după franțuzește. „A prevesti ceva ce e merit să ne însușe temere pentru viitor”. *Trans.* Complimentul în acuzativ. Când curcerea apăsătoare s'ar repezi... *ameninșând dărdămare pe mîntulul... orășeni... nu vor fi opriți... a... în-trebuință mijlociale cele spre abateră acei*. (Act de la Grigore Ghica, a. 1852). ERICARIU, III, 254/. *Pe de-asupra-i [- a. lui Ștefan] steagul, ameninșând furtună...* ALECSANDRI, P. III, 220. *Cu umbre floaroase, Ce ies din întunerec o crimă-ameninșând...* ALEXANDRESCU, M. 30. | Direct franțuzism: *Dacă în curs de zece ani... [un] edificiu... se dărdă în tot, ori în parte, sau ameninșă încedat dărdămare [fran. „menace ruine”, ital. „minaccia rovina”],... arhitectul rămădu răspunzător de proavne*. HAMANGIU, C. C. 378. | Complimentul e o propoziție. *Zidul ameninșă să se năruie*; „stă să se năruie”. *Absol.* *Că auă din depărtare, Răsunând dăsmăne pasuri, Meninșând barbare glasuri*. ALECSANDRI, P. II, 12.

[Și: *ameninșă, amelinșă, amenișă, ameliișă, meninșă, meliișă*. | La prezent, unii accentuează: *ameninș*, alții: *ameninș*.]

— Se pare că avem a face cu două cuvinte înrudite, care mai pe urmă s'au confundat. 1.) *(am-)minaciare (derivat din *minacia*, PLATOUS, „menace” și acesta din *minax*, „menaçant” = ital. *minacciare*, sicilian *aminazzari*, v.-prov., catal. (a) *menassar*, fran. *menacer*, span. *amenazar*, portug. *ameaçar*, pretutindeni cu sensul de „menacer”. În forma română *ameninșă trebuie să presupunem o foarte timpurie propagare a lui *n* în silaba următoare *amenânșă > *ameninșă* (cfr. *excambiare > *schimbare* și, cu obicnuită disimilare: *amerinșă*, 2.) *(am-)miniciare > *ameniișă* și—cu aceeași disimilare a lui *m*—*n* > *m*—*n*, ca și în sardul (campidanoz) *amelezzi*, (logudorez) *minetfare*,—*ameliișă*. Am avea deci un verb derivat dintr'un adjectiv *minicius („minax”), conservându-se la noi cu înțelesul original, „lever la main”, care formează trecerea de sens a verbului latin *minari* de la „lever, dresser” la „menacer”.

AMENINȚĂRE s. f. 1°. *Geste, signe (de la main); ordre*. 2°. *Menace; risque, péril*. — Infinitivul lui *ameninșă*, devenit abstract verbal. 1° † „Semn cu mâna, gest, care arată puterea cea mare a cuiuă, în deosebii a lui Dumnezeu, p. ext. „voință”. *Dumnezeiasca ameninșării lui toate-i slujesc*. CORESI, ap. CP. 364. *Cu dumnezeiasca a lui ameninșare orbului dărsu... lumina trupului*. Idem, ap. HEM. 1048. *Isus numai cu ameliișării potolește bulbura* DOȘTOIEU, V. S. 37/. *Săndătoșarea o va dărsu cu meliișării numai*. Idem, v. S. 56. *Sfântulă... săboră carele se-au adunată după ameninșarea dumne-*

zetască. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 1048. Într'un „dicționar slavo-român” din sec. XVII găsim pe slavul „manije” = germ. „Wink”, tradus prin „facere cu ochiul”, iar pe slavul „maanjie”, care-i același cuvânt, prin: „amerinșare cu mâna”: tot acolo *amerinșare* e sinonim cu „vroare.” ap. HEM. 1047—1048. 2°. *Ministrul a primit o scrisoare de ameninșare de la comitetul revoluționar*. | P. ext. „Primejdie, risc”. *Chiar sub ameninșare de a fi numărați între ignoranși... nu vom zice...* „optiu”. C. NEGRUZZI, I, 348. [Și: *amerinșare, ameliișare, meliișare*.]

AMENINȚĂT s. a. = ameninșare (2°). Participiul lui *ameninșă*, devenit abstract verbal. *În loc să-ți recunoști păcatul, te apuci de ameninșat*. [Și: *amerinșăt*.]

AMENINȚĂT, -Ă adj. 1°. *Mentionné*. 2°. *Menacé; averti, prévenu*. — Participiul lui *ameninșă*, devenit adjectiv. 1° † „Menționat, pomenit”. *Din ceale pușine și ameliișate însemnări istoricele crenurilor trecute... It-au seos*. CANTEMIR, HR. 299/32. † 2°. *Aceste stafe se văzără ameninșate în naționalitatea... lor*. BĂLCESCU, M. V. 8/5. | „Înștițat de mai înainte, provenit.” [Ai tot] *izbit fără de veste și fără a fi ameninșat, în amiaza zitelor tale*. MARCOVICI, C. 47/1. [Și: *ameliițat, amerinșăt*.]

AMENINȚĂTOR, -OARE adj. „Menaçant, comminatoire”. — Adjectivul verbal al lui *ameninșă* (derivat prin suf. -ător). *Prăpastia... amerinșătoare și grozavă*. MARCOVICI, D. 14/21. *Neguri ameninșătoare orizontul învălie*. C. NEGRUZZI, II, 5. *Îa corbit cu un ton ameninșător*. [Și: *amerinșător*. | Dial.: -tôriu.]

AMENINȚĂTURĂ s. f. 1°. *Mention*. 2°. *Menace*. — 1° † „Mențione, pomenire”. *Ceale ce istoricii cei mai vecii sau cu condeșul le-au trecut, sau de nu le-au trecut, sânt puținele și ameliișături numai*. CANTEMIR, HR. 300/32. † 2°. „Ameninșare”. *Ce de mai ameninșăteri în cănt și la adevă nici o treabă* HADEU, ETYM. MAGN. 1050. [Și: *amelețtărură*. | Plur. -turi.] — Derivat din *ameninșă*, prin suf. abstr. -ătură.

AMENINȚĂLĂ s. f. 1°. *Signe, geste*. 2°. *Menace*. — 1° † „Gest, semn din mână”. *Isus îndreptădă cu meliișala sa toată lumea*. DOȘTOIEU, V. S. 56. † 2°. „Ameninșare”. *Nici cu săpăduinșe, nici cu ameninșeli, nu se pleacă*. MAIOR, IST. 198. [Și: *meliișălă*. | Plur. -leți și -fele.] — Derivat din *ameninșă*, prin suf. abstr. -ală.

AMENINȚĂTE s. f. „Aménité”. — Păclero, ce o produce un loc și, p. ext. și o persoană cu fire blândă, primitoare; „amabilitate”. *Îl primiră cu aceă amenitate nobilă și ospesie sinceră*. C. NEGRUZZI, I, 111. — N. după fran. (= lat. *amenitas*, -atem, „plăcere, încântare”).

AMENIȚĂ vb. I. v. *ameninșă*.

AMENORÉE s. f. (Pat.) „Aménorrhée”. — Neviore la soroc, încetare, sau numai micșorare a fluxului menstrual la o femeie, în vârsta menstruației și în afară de starea de graviditate sau de lăptare. — N. din fran. (= grec. à privativ, μήν, „lună”, și γένν, „a curge”).

AMERICĂ s. f. (Comerc.) „Calico, toile de coton”. — Pânză de bumbac, de calitate inferioară, țesută în fabrică. *Ele zic că pânza de casă tragește mai mult decât acea de țăr, numită americană*. I. IONESCU, M. 691. *Industria străină, cu țesăturile și firile de bumbac (amelic) și bumbacul în jurubișe, au luat locul pe o mare întindere vecii industrii casnice de cânepă*. MANOLESCU, I. 78. | În întrebuințare adjectivală. *Nga-i cumpără băiatului plapumă și fașie și căcioare și săbunde și băghișă și pânză amelică destulă*, 3, 4

cofi. G. PITIS, CONV. LIT. XXXVI, 564. | *Cine-o stărnit furcă, fus, Mânca-i-ar carnea un urs! Ard'o focul cănepa, Că-i mai bună-america!* POP., ap. HEM. 1050. [S]: amălică.]

— Identic cu America, tobașii zicând că vine hăt colo din America. HEM. 1050. Cfr. arom. *américăncă* = „pânză subțire, de o calitate inferioară”. [Cfr. anglie, olandă.]

AMERICĂN, -ĂNĂ *adj., subst.* |

AMERICĂNESC, -EASCĂ *adj.* |

„Americăin”. — Din America. *Poaparele americăne*. | *Alune americăne*; cfr. alună. | Substantivat. *American* = locuitor al Americii, în special din Statele-unite. | *P. ext.* „În proporții mari, extraordinare, exagerat (ca în America)”. *Iși face o reclamă americăncă*. [Ca subst. la fem., mai ales: *américăncă*.] — N. după fran.; în cazul al doilea cu adăogarea suf. *adj.* -esc.

AMERICĂNESTE *adv.* „*À l'américaine, d'une manière américăine*”. — În folcl., după obiceiurile Americănilor. *Prca ai luat-o americănește*.

— Derivat din *American*, prin suf. *adv.* -ește.

AMERICĂNISM *s. a.* „1°. *Particularité de l'anglais d'Amérique*. 2°. *Procédé ou conduite à l'américaine*”. — 1°. Inșușii particulare ale limbii engleze din America (Statele-unite). | 2°. Procedere, purtare sau apucătură americănească. [S]: *américănist*.] — N. format din *American* și suf. *neol.* -ism.

AMERICĂȚĂ *s. f.* (Bot.) „*Sorte de Géranium: Pelargonium hortulanorum*”. — O specie de mușcată. BRĂNDZA, ap. HEM. 1051.

— Derivat din *America*, prin suf. *dim.* -uș. | S. a. dat această numire, pentru-că la noi floarea e exotică.

AMERICĂȚĂ *vb.* I. v. amenișă.

AMESTEC *s. a.* „1°. *Mélange, mixture, amalgame. Embrouillement*. 2°. *Immixtion, intervention, ingérence*. 3°. *Implication, engagement* (dans les idées, sentiments, intérêts, affaires d'autrui), *action d'être entraîné dans une affaire, affaire*”. — Abstract post-verbal din *amestecă*. 1°. „*Ameștecătura*”. Cu un *amestec* de patru părți de clorură de calciu monohidratată și de trei părți de omăt, putem căpăta un frig de -48°. POZI, p. 123. | „Incurcătura, confuziunea”. *Eră un amestec țir de icoane talburi*. EMINESCU, N. 75. | 2°. „Dreptul de a se amesteca, de a interveni într-o afacere, ingerență”. *Să n'asăd cea fraș amestec într'aceala vie, ...nici să se sfădească*. DOC. (a. 1621), ap. HEM. 1055. Nimea... *să nu aiă amiestec la aceste părți de ocină*. URICARIU, XII, 297^{1/2}. | 3°. „Comunitate (în idei, sentimente etc.)”. *Drept-credințioșii vor fi datori a da sărindare, pentru ca să se curețe de amestec ce au avut cu ei* [= cu păcătoșii]. C. NEGRUZZI, I, 232. | Faptul de a fi amestecat într-o afacere. „*Ameștecare*”. *Eu n'am nici un amestec în daraverele voastre*. MARIAN. | Faptul de a avea a face cu cineva sau cu ceva. *Nu am nici un amestec cu tine* = *nihil tecum comune habeo*. LB. *Se streacăru în inima copiilor datini și obiceiuri, ce n'au nici un amestec cu datinile moștenite de noi de la străbunii Romani*. IPIRESCU, ap. TDRG. [Plur., rar: -meștecări.]

AMESTECĂ *vb.* I. 1°. *Mixtionner, (se) mêler, (se) mélanger, (se) perdre (dans), (se) confondre (avec)*. 2°. *S'accompler* (mâle et femelle). 3°. *S'unir* (par le mariage). *Passer à* (ou du côté de, dans le champ de) qqn. 4°. *Confondre*. II. 1°. *Se mêler (à, de), s'immiscer (dans), s'ingérer, intervenir (dans)*. 2°. *Diframer, dénigrer, médire* (de qqn.), *intriguer* (contre qqn.). III. *Remuer, agiter, secouer*”.

I. A un elemente diferite sau unități de același

fel atât de strâns, încât, după unire, să nu se mai distingă deosebirea dintre ele sau să nu se mai recunoască poziția lor reciprocă de mai nainte. Se zice a (se) amestecă cu ceva, a (se) amestecă în (prin, între, printre) ceva sau numai a (se) amestecă.

1°. *Trans* și *refl.* Despre lichide. *Ceaiul... luă o vâpșă purpurie, amestecându-se cu rumal de Giamaica*. C. NEGRUZZI, I, 74. *Vinul cu apă când se amestecă, puterea și-o pierde*. ZANNE, P. IV, 187. | „A încetă de a mai fi curat”. *A amestecă vinul (laptele) cu apă* = „a-l subțila, a pune apă în”: „*tremper (le vin), couper le lait*”. În cursul vazeurilor, sângele roman s'a amestecat. | „A introduce ceva într'un lichid, cu scop de a prepara o mixtură”. În pahar... amestecă niște buruieni adormitoare. IPIRESCU, L. 106. | Despre substanțe sau lucruri diferite. *Varul îl amestecă cu nisip și apă*. DRĂGHICI, R. 44. *De bătea piatra holdele, apoi pe ale lui le amestecă cu pământul*. IPIRESCU, L. 206. *Se ajutoră stupul, amestecându-l cu altul*. ECONOMIA, 194. *Între miere amestecă fere* (= spune vorbe supărătoare între altele mai plăcute). ZANNE, P. III, 673. | A se schimbă în urma unui amestec cu elemente streine. *Măcor-că de la Râm ne tragem, ...sînd fara mai de apoi cu la o slobozie, de pe'ngrăpuri viind* [popoare străine] și descălecând, den limbile lor s'au amestecat a noastră. URECHE, LET. I, 97. | Despre lucruri de același fel. „A schimbă șirul, poziția reciprocă”. *A amestecă cărțile: „mêler, battre les cartes”*. | *Fig.* *Baze de bucurie se amestecau pe fața lui*. MARCOVICI, C. 47^{1/2}. Despre flinte. *S'au amestecat oile cu caprele*. MARIAN. *Grăurii se amestecau printre pornelei și printre ciori*. ODOBESCU, III, 31^{1/2}. | Despre flinte și lucruri. *Nu mai refl.* „A dispărea, a se confunda în... a se face una cu”. *Porumbielul... îmi sălta, Sus, mai sus că se urcă, Cu norii s'amestecă*. TEDODORESCU, P. P. 39^{1/2}. „Să nu te duci astăzi la dînzul, la masă...” [ziseră], și se amestecară în norod. *Aceștii erun Spanoici și Sloici*. C. NEGRUZZI, I, 150.

2°. *† Refl.* „A se împreună” (despre bărbat și femeie). *Îi călugări mîierea și se amestecă cu alta*. MOXA, 381^{1/2}. *Al patruz sînge amestecat [este] de se vor amestecă veri premarii...* PRAYLA (a. 1640), ap. GCR. I, 90. | Despre animale. *Ameștecându-se bărbătușii* [viermilor de mătase] cu muieruștele, atîta ouă, până ce crează. ECONOMIA, 209.

3°. *Refl.* „A se însoți, a se căsători”. *Nici de cam Moldovan cu Țigan să nu se amestecă: nici popoi, nici nașii a nu-i mai cunună* [se cade]. URICARIU, IV, 404^{1/2}. | „A se da de partea cuiva, a trece în partea cuiva, a ține cu cineva”. *Grigore Ghica se amestecase cu Leșii, nepăzindu-și credința la deolul*. E. VĂCĂRESCU, IST. 226^{1/2}.

4°. *Trans* și *refl.* „A confundă”. *Ce socotiți că faceți, când amestecați amăgitoare porniri ale trușii* [cu rușcăniștile cele mai umilite? MARCOVICI, D. 55. *A amestecă Bagdadul cu Tarigradul* (= a asemăna bun cu rău). ZANNE, VI, 449. *Cele bune s'au amestecă cu cele rele*.

II. Despre oameni. 1°. *Refl.* A te introduce într'un mediu strein, mai ales a te vărl undevă unde nu ești chemat, unde nu ești potrivit, unde n'ai dreptul a lua parte. „A-și face de lucru, a-și băgă (vărl) nasul, a interveni nechemat”. Se construște cu prep. în (întru, la), cu o propoziție introdusă prin „unde”, sau în mod absolut. *La noi, până acum... înalta obăduire nu simte trebuința de a se amestecă în traul țigănoelor sălbatice*. ODOBESCU, III, 38^{1/2}. *Te poftesc să nu te amesteci în conversația noastră!* ALECSANDRI, T. 706. *Nu te amestecă în tărățe, că te mănăncă porcii*. ZANNE, P. IV, 139. *Nu te amestecă nepotit în vorba altora*. idem, II, 808. *Din Moscăli, să nu se amestecă la boierile Moldoventi*. NECULCE, LET. II, 337^{1/2}. *La toate el se amestecă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 271^{1/2}. *N'are să s'amestecă unde nu-i fierbe oala*. ALECSANDRI, T. 965.

Se amestecă ca cimbrul (= se amestecă în toate). ZANNE, p. III, 522. *La ce te-ai amestecat?* MARIAN. | Ca termin juridic. *De se va prileji unui strein să găsească o comoară, să împărțea acel lucru cu Pavel; iară Petru să nu se amestece întru nemică.* PRAVILA MOLD. 43 $\frac{1}{2}$. *Să fie și de la noi slugilor noastre... acel sat... drăpăd ocină... și al nime să nu să amestece.* DOC. (a. 1657), ap. HEM. 1054. || Mai rare sânt construcțiunile următoare: Trans. *Nu-ți amestecă limba, unde nu-ți fierbe oala.* ZANNE, p. VI, 17. | Absol. Instrumental amestecării se exprimă cu ajutorul prep. „cu”. *S'o amestecă dracu[!] cu coada idem.* p. VI, 624. || A nu se amesteca = a fi holărit a nu lăsa parte la ceva. HEM. 1054. „a sta de (sau: la) o parte, a nu interveni”. *Ce să facem?... Aici bani nu putem găsi. Domnul de acolo încă nu ne trimete...; și așa, noi nu ne amestecăm.* E. KOGĂLNICANU, LET. II, 203.

2^a Fig. Trans. *A amestecă pe cinecă (la cinecă) = a-l defăimă, a-l ponegri, a-l cleveti, a face intrigi despre el cătră cinecă.* Pre mine, Ioan Neculce... „m'au amestecat cococii și cu alți neprietini la Grigori-Vodă. NECULCE, LET. II, 455... *Are pismă pe mine... și imi amestecă fciorul idem.* LET. II, 381 $\frac{1}{2}$. *Un om rău... pre toți cu răutatea lui amestecă și-i tulbură.* CANTEMIR, IST. 36.

III. Se poate amesteca și ceva de un singur fel (lichide, cereale etc.) când, prin scuturare, clătire, frecare, vânturare, frământare sau alte asemenea mișcări, se aduce în turburare părțile lui constitutive. Instrumental amestecării, când se pomenește, se exprimă cu ajutorul prep. „cu”. *Ca nu cumcă să se aprindă [grăul], ca fi bine de a-l mută din loc, a amestecându-l cu lopețile.* I. IONESCU, C. 177. *Mai amestecă ceaiul, că nu s'a topit zaharul.* HEM. 1053. | „A scutura”. *Să astupi sticla... și să o amesteci a-dea-oră.* (a. 1825), ap. TDRG.

— Din lat. „amixtificare (dela mixtus): abruzzoz ammixtékă. Cfr. mestecă.

AMESTECĂ *cb.* I v. mestecă¹.

AMESTECĂCIUNE *s. f.* † Numai în locuțunea: amestecăciune de sânge = „incesta”. *Fiu... născut întru amestecăciune de sânge, de unii cu aceștea toți să nu culeaze a se chemare proști.* PRAVILA (a. 1640), ap. HEM. 1057. [Cfr. a mestecare de sânge, sânge amestecat.]

— Derivat din amestecă, prin suf. abstr. -ăciune.

AMESTECĂRE *s. f.* 1^a. *Mélange*. 2^a. *Accouplement*. 3^a. *Ingérence, intervention, immixtion*. 4^a. *Intrigue, médisance*. 5^a. *Remuage*. — Înfinitivul lui amestecă, devenit abstract verbal. 1^a. *Pașind vin și unt-de-lemn făc, de fu neamestecată amestecărea lor.* MINEIUL (1776), 130 $\frac{1}{2}$. || 2^a. † „Împreunare sexuală”. Nu cu amestecărea bărbătească, ce cu pulearea duhului sărânt se ca zemii [Hristos]. VARLAAM, C. II, 87 $\frac{1}{2}$. || 3^a. „Intervenire, ingerență; lucrare împreună”. *Țara a-cestoa fiind mai mică, nice un lucr singură de sine, fără adunare și amestecare cu alte țări n'au făcut.* M. COSTIN, LET. I, 292. || 4^a. † „Intrigă, defăimare, clevetire”. *Brâncoveanu înflesese de amestecarea ce l-au amestecat ginere-său, Constantin Duca-Vodă.* MUSTE, LET. III, 31. || 5^a. *Amestecare cu limba în ceră bucată = versatio... das Umrühren.* LB. || Amestecare de sânge — acesta e termenul popular pentru căsătoria între rude. MARIAN, NU. 63 : „incesta”. † (Jur.) Amestecarea de sânge se face în doo chipuri: chipul d'entăis taste cu nuntă, când se va cunună neșine cu ereo micăre carea nu i-o au dat prăvia: iar a doo taste fără de nuntă... [când] să împreună cu dinna încă maine de cununie. PRAVILA MOLD. 117. [Traduce pe grecescul ἀμεικχία.]

AMESTECĂRE *s. f. v.* mestecare¹.

AMESTECĂT *s. a.* „Action de mêler, de mélanger, de confondre”. — Participleul lui amestecă, devenit abstract verbal. *Iasă amestecatul cărților și dă-le odală!*

AMESTECĂT, -Ă *adj., adv.* 1^a. *Mêlé. Mélange, mixture, boulevard, embrouillé, en désordre. Confondu*. 2^a. *D'une manière mélangée, pêle-mêle*. — Participleul lui amestecă¹, devenit adjectiv, întrebuințat foarte rar ca adverb. 1^a. Adv. *Vinul amestecat cu sânge făcuse o bullă.* C. NEGRUZZI, I, 152. | *Cu Sarmoșii amestecați au trăit.* CANTEMIR, IST. 261 $\frac{1}{2}$. || Nu eră amestecat cu ceilalți boieri la șfat. NECULCE, LET. II, 266 $\frac{1}{2}$. | *A fi amestecat într-o afacere (necorectă): „tremper dans une affaire”.* | După fran. „(monde, société) mêlé” și germ. „gemischt”: *Lume amestecată = „fel de fel de lume, și oameni de bună condiție și de cei cu reputație rea sau de o condiție inferioară”. Trebuie să admiring... lipsa de generozitate a acelor scriitori, care au început la noi fel de critică amestecată. Aceasta consistă în a introduce în același articol și personalități și argumente „ad rem”.* MAIORESCU, CR. I, 242. | După fran. — contrariul noțiunii „unanim”. *Discursul său a fost primit cu sentimente foarte amestecate.* || *Se pică ca să bea apă.* MOCOVEIU II DA IN COAFĂ. *De bea apă săngerată, Cu măsele-amestecată.* TEODORESCU, P. p. 592. | *Mai ales cu o nuanță peiorativă: „Incurcă, neorândui, una peste alta”. Atunca dinaintea lui Arad zidui pieră: El vede toată firea amestecată-afară, Ninsoare, fulger, gheață, vânt arzător, de vază.* EMINESCU, p. 207. Și așa au stătut lucrurile amestecate doi ani. NECULCE, LET. II, 422 $\frac{1}{2}$. | „Nedelimitat”. *Fiind moșia Ūlmuleșilor amestecată și nehotărâtă de cătră alte siliții ale lor...* DOC. (a. 1693), ap. HEM. 1056. || (Jur.) † Sânge amestecat = „incest” : „incesta”. *Ceia ce-ș curvăsc cu rudele și cu incestiile și cu cumăvirele sau finele lor, acesta se chiamă sânge amestecat.* PRAVILA (1646), ap. HEM. 1057. *Al doile sânge amestecat taste: de se va afia tală cu fata lui.* PRAVILA (1640), ap. GCR. I, 90. [Cfr. amestecare de sânge.] [Contrariul: *nea mestecat: Puind vin și unt-de-lemn, făc de fu neamestecat amestecarea lor.* MINEIUL (1776), 130 $\frac{1}{2}$.] || 2^a. Adv. *Amestecat = mixtım, promiscue...; vermisch.* LB.

AMESTECĂȚIȘ *s. a.* † = amestec, BIBLIA (1688) (— grec. ἀμεικχίος), ap. TDRG. 59.
— Derivat din amestecat, prin suf. -iș.

AMESTECĂTOR *s. a.* = mestecător¹. *Amestecătoriu = mestecătoriu = druga sau uneala de mestecat = spatula, rutrum, rudis, cylindrus, mistariu...; das Rührholz.* LB. [Dial.: amestecătoriu.]
— Derivat din amestecă, prin suf. instr. -ător.

AMESTECĂTOR, -OARE *adj., subst.* „Qui mêle, qui mélange. Personne qui intrigue, intrigant”. — Adjectivul verbal al lui amestecă (derivat prin suf. -ător) și întrebuințat mai ales ca subst. † † „Intrigant, turburător”. *Amestecătorii de răulți și a păcii nepriatini într'al chip îl zugrăvea.* CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1058. *Sânt amestecătorii de domni.* N. COSTIN, LET. II, 115. [† și dial.: amestecătoriu.]

AMESTECĂTURĂ *s. f.* „I. 1^a. *Mélange*. 2^a. *Confusion, complication, brouillamini; divergence, conflit; désordre, irrégularité; mêlée. Ingérence, immixtion, intrigue, médisance, diffamation*. II. 1^a. *Mélange, mixture; alliage*. 2^a. *Toutes sortes de...*”

I. Abstract. Exprimă acțiunea verbului „amestecă”. 1^a. „Amestec”. [Simțea] o nehotărâtă amestecătură de ură și de curiozitate, o dorință de a se apropiă de fată, de a o cunoaște și de a o povăzui. ZAMPRESCU, R. 170. || 2^a. Mai ales cu o nuanță peiorativă. „Confuziune”. *Multă împredchiare și amestecătură se făcū întru besărecă lui Hristos.* VAR-

LAAM. C. 182/15. † „Complicație”. *Ei ar fi bucroși să se începă necesare amestecături.* AXINTIE URICARUL. LET. II, 153/15. | „Incurcătură, zarvă”. *Au murit și crașul... și eră multă amestecătură între Leși, că nu-și putea alege crașu.* NECULCE. LET. II, 230/17. *Acolo, în oastea lui Grigorie Vodă... s'au făcut niște amestecături.* ȘINCAI. ap. GCR. II, 205. | „Divergențe, neînțelegeri”. *Văzând aceste amestecături între Leși și între Moldoveni, îmbăla la mijloc cumeă să-i împace.* URECHIE, ap. TDRG. | „Neordinuală”. *I s'au micșurat chiverniseala, cu multe amestecături.* NECULCE. LET. II, 313/31. | „Încăierare, conflict”. *Asupra păcitor foarte aced ei în viața-și uri și cu mare bucurie căută-amestecături.* PANN, E. II, 22. | „Amestec neohemat în afaceri streine”. *Nimine den ruda mea și den oamini mei cu acta moșta traba să n'abă, nici vreo amestecătură.* DOC. (a. 1677, Mold.), ap. HEM. 1059. † | „Intrigh, clovotire”. *Au început a face multe amestecături și lucruri neplăcute între acești boieri.* MUSTE, LET. III, 59.

II. Concret. 1°. Exprimă rezultatul amestecării unor substanțe. *Spălându-se cu amestecătura aceasta de lacrimi, îi veni văzul.* IPSIRESCU, L. 314. *În ziua de Sf. Alexie fac mai toate Româncile din Bucovina o amestecătură de făină sau crușu cu apă și... o duc... peste hotarul grădinei.* MARIAN, SE. II, 206. [Muguri] *și amestecă cu țărâși din câmpiere, cu aluat de la Crăciun și miere de faură... Acestă amestecătură (plămadă) o bea bolnavul cu apă.* ȘEZ. IV, 23/11. | Spec. † „Aliaj de metale”. *Zidără cu piatră și spoiră cu cioate și cu aramă și cu amestecătură.* ALEXANDRIA, 130. *Porți peștrice, cu aur și cu argint-amestecătură.* MINEUL (1776), 29 1/2. † | 2°. În mod eliptic, în loc de „amestecătură de oameni de tot soiul”. *Amestecătură multă s'au suit împreună cu ei.* BIBLIA (1688), 48, 1 (: „Îl s'en alla aussi avec eux un grand nombre de toutes sortes de gens”).

[Plur. -țuri.]

— Derivat din amestecă, prin suf. abstr. (cu nuanță peior.) -ătură.

AMESTECUȘ s. a. = amestec. Amestecuş = amestec. MARIAN. [Plur. -cușuri.]

— Derivat din amestecă, prin suf. abstr. -uş.

AMEȚĂLĂ s. f. 1°. *Vertige, tournoisement de tête, étourdissement, éblouissement; trouble, confusion.* 2°. *Sorte de maladie enfantine.* — 1°. Abstractul lui ameti (derivat prin suf. -ală), exprimând ideea cuprinsă în acest verb, închipuită ca stare a cuiuă. *Amețală*, „le ia, te lovește, te cuprinde, te prinde, te apucă, îți vine”; în mod unipersonal se poate spune și „te ia etc. cu amețală (amețeli)”; din amețală „leși, te trezești” sau „te desmetocești”. *Amețală = deliquium.* ANON. CAR. *L-au lovit o amețală ce se zice dămă.* NECULCE. LET. II, 425/31. *Robinson... s'au cuprins de o amețală cu greață.* DRAGHICI, R. 9. *Atât te bucuri de tare, încât amețeli îți vin.* PANN, E. I, 88. *Am strigat, ieșind din amețala ce mă cuprinsese intru auzul barbarilor numiri a buchilor.* C. NEGRUZZI, I, 9. *Unii dădăneacu ca nebunii, până-i apucă amețală.* CREANGĂ, A. 84. *Dumnezeu știe, cât a rămas acolo, până s'a desmetocit din amețala ce-i veni căzând.* IPSIRESCU, L. 100. *De vreo două zile, mă tot ta cu amețeli și cu greață.* | Spec. „Stare de beție, îmbătare”. *În amețala vinului au spus multe bazaconi.* | Fig. „Transilvania” este cuprinsă de amețala formelor deserte, prin care se caracterizează ași numita cultură română de azi. MAIORESCU, CR. I, 278. † | 2°. O boală de copil. În Transilvania... numele de botex al unui copil se schimbă, când... capătă amețală, îmbăldăciune sau stropăală. MARIAN, SE. I, 226. † (Bot.) *Amețală oller = Chondrilla effilée ou joncée; „Chondrilla juncea”. Cfr. răs-fug. [Și: amețală. LA POLIZU: amățeală. | Plur. -feli, poate și: -fele.]*

AMEȚI eb. IV^s. „L (Trans.) Étourdir, donner le vertige; abasourdir. Tourner la tête (à qqn.). Enivrer. II, 1^s. (Refl.) Perdre la tête, avoir le vertige, être pris de vertige. S'enivrer. 2°. (Intrans.) Être pris de vertige, s'étourdir, avoir le vertige.”

Verbul ameți are sau sensul de „a face pe cineva să-și piardă pentru moment claritatea conștiinței (în-cât i se pare că obiectele din prejur se învârtesc)”, și în acest caz are funcțiune transitivă, — sau sensul de „a-și pierde pentru moment claritatea conștiinței”; în cazul acesta el are sau funcțiune reflexivă sau funcțiune intransitivă. Obiectul pasiv, atins de amețea, e totdeauna omul; doar prin sinecdochă dacă se poate înlocui prin „capul”, „minte”, „sullețul” etc. În sens figurat înseamnă: „a zăpăci, a încurcă, a ului, a turbură, a scoate din minți, a suci mințile; a leși din minți, a-și pierde mîntea”. Când amețea e pricinuită de sorbirea unui lichid alcoolic, atunci a (se) ameți are înțelesul de „a (se) îmbăta ușor”.

I. Trans. Sens propriu. *Amețesk = deliquium patior.* ANON. CAR. | Fig. *L-a iebit atât de tare de ușă, încât l-a amețit (cu totul).* Spânului îi mergea gura ca pupăza, de a amețit pe împărat. CREANGĂ, P. 230. *Pentru-ce încurci și amețești pe băieți?* C. NEGRUZZI, I, 9. | *Verbele lui atătu îi amețese, încât, de spaimă... se pierduseră cu totul.* IPSIRESCU, L. 294. *Frigurile te răcesc, Dragostele te-amețese.* ALEXANDRII, P. P. 244/2. *Ori la cine ca privești, Cu vederea l-amețește.* SEVASTOS, C. 172/12. | *O speranță îi amețea sufletul lui.* EMINESCU, N. 74. *Paluzoci și șapte!... prea destule, ca să amețesc capul unui bîet școlar.* C. NEGRUZZI, I, 261. *A ameți cuică capul cu norbe = jemenem den Kopf verähen.* BARGIANU. | Fig. „Amețești beșearica?” — „Eu nu o amețesc, ce tu o amețești și o turburești?”. DOBOȘTEIU, V. S. 145/1. „A scoate din minți”. *De-acum te ține, S'amețești bine l'e cioclovine!* ALEXANDRII, T. 921. | „A îmbăta”. *Ipate îi dă de băut, până te amețese pe amândouă.* CREANGĂ, P. 173.

II. 1°. Refl. În sens propriu. *Începând a tună ș'a fulgeră cu mare trăsnet... au căzut asupra corului de l-au detunat și, fiind terzimanul supt cori, atât s'au amețit, cât au fost ca un mori.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 193/30. | Fig. *Se amieșe comenii lui Ștefan-Vodă, biruitori văzându-se.* N. COSTIN, LET. I, 127/12. *Se ameți, se fâdăci, când se căzu încongruat de o mulf me de lume.* IPSIRESCU, L. 136. | *De-o bucată de vreme-ncocai, Românii noștri s'o amețit de cap, par'că i-o umflat Rusaliile.* ALEXANDRII, ap. HEM. 1061. | „A fi atins de băutură”. *Când capul se amețese, picioarele dorodesc.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 35.

2°. Intrans. Sens propriu. „Cuprins de amețală, nu mai știam unde mă găsesc...”. — „Ia, așa am amețit și eu, stăpâne, când mi-ai dat cu frâul în cap”. CREANGĂ, P. 196. *Ei fugăși așa de tare, căt biata fată amețea, nu alla s'BIERA.* P. 313/15. *Împăratul au amețit, de milă.* NECULCE, LET. II, 361/11. *M'au apucat niște sfârșeli din stomach și am amețit.* (Pat.) „A suferi de amețeli, a fi apucat de amețeli”. *Dracul și'n om se bagă; acel om amețese din când în când [și] se trântese pe jos.* ȘEZ. IV, 180/11. | Fig. *Polidar amețese, tot dându-i șfat.* PANN, E. I, 100. *Baba atunci a amețit de bucurie.* CREANGĂ, P. 79. *Mai amețese de frică, văzându-l pe emeu venind tot fugă în urma lor.* RĂTEGANU, P. I, 37/1.

[În Transilv. se aude și prezentul amete: *Zmeul cerea a[-] suci incoace și încolo... ca să-l amețea la cap și... să-l răstoarne la pământ.* CATANĂ, P. B. I, 103. *Ciocăria, când căntă, se suie câte-o-dată până sus, la vânturile turbate: coloa amete și cade jos.* (Hațeg), ap. HEM. 1062. Forma aceasta e refăcută din amețesc, ca înfrînd din înfrunzesc, în acele regiuni din Transilv. și Ban., care au aversezi împotriva sufixelor -esc și -ez. | LA POLIZU: amăfă. | LA ȘINCAI, HR. II, 291/14, găsim și forma amoș, cu

prefacerea lui în o după labială, având sensul figurat de: „a îngela”. *Sigismund, ca să amofescă pe Turci și pe Tătari, că el nu are treun amescă cu Nemfi... au încunjurat... Clujul.*

— Forma mai veche a cuvântului e *amăfi* < *ammattire: ital. *ammattire*, „a (se) prosti, a (se) nebuni”, engad. *ammattir*, „a-și ieși din fire”, fran. *amattir*, „a slăbi, a face fără vlagă”. Avem a face, probabil, cu un derivat din adjectivul *maillus*, atestat, între alții puțin, și la Petronius, cu sensul de „beat”, care a lăsat urme în ital. *malto*, „nebul, nebulant”, zăpăiat, zburdalnic; slab, bolnăvicios, fără vlagă”, fran. *mat*, „fără vlagă”.

AMETIRE s. f. „Action de donner ou d'avoir le vertige, d(e)s étourdir, d(e)s'enivrer. Étourdissement, vertige”. — Infinitivul lui *ameti*, devenit abstract verbal. Exprimă acțiunea. *N'ai sâ-i câștigî pe portea la, prin amefire cu vin sau cu corbe frumoase.* [LA POLIZU: *amăfire*.]

AMETIST s. a (Miner). *Amethyste*. — Piatră prețioasă de culoare violetă (varietate de cuarț). *Două insule de antraz piatră, și de filioți și de ametist.* ALEXANDRIA, 153. [S]: *amethysta* s. f.] — N. din fran. (= lat. *amethystus*.)

AMETIT s. a. = amefire. Participiul lui *ameti*, devenit abstract verbal. *Ce este bun la privit și lesne la ameti?* (= „Vinul”). GOROVEI, C. 594.

AMETITĂ -Ă adj. *Pris de vertige, étourdi, abasourdi. Gris (à moitié ivre)*. — Participiul lui *ameti*, devenit adjectiv. Sens propriu. *O năprasă înlămpiere l-a făcut să cadă ametit la pământ.* DRĂGHICI, R. 74. *Sescolă ametit, cămit de boală.* BARAC, A. 64. *Bănda turcică a sosit, ametită de bucurie, aproape de soful ei.* ODOBESCU, III, 35/1. [Fig. *Bătrânul Solomonu se lăsa pe un scun, ametit, răpît, c. NEGRUZZI, I, 6.*] Spec. „îmbătat (ușor), hăut”. *Au dat foc caselor, dacă s'au sculat de la masă, ametit de vin.* M. COSTIN, LET. I, 311. *Ostașii, ametiți de beție, făceau numai o slabă împotrivire.* C. NEGRUZZI, I, 153. † Verbul *ametiță* = echivoc. BARONZI, L. I, 124/1: „parole équivoque”.

AMETITOR -OARE adj. „Qui donne le vertige, qui étourdit. Étourdisant, éblouissant, abasourdissant”. — Adjectivul-verbal al lui *ameti* (derivat prin suf. -itor). *Un nor ametitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se pără că biserica se îndărtește cu mine.* C. NEGRUZZI, I, 54. [† și dial.: *ametițorin*. | LA POLIZU: *amățitor*.]

AMETITURĂ s. f. „Étourdissement, vertige”. — Cuvânt rar. [Plur. -turi.] — Derivat din *ameti*, prin suf. abstr. -itură.

AMFIBIU -E adj., subst. (Zool.) „Amphibie”. — 1°. Adj. (mai rar, după fran.). Care trăiește și pe pământ și în apă (ca hipopotamul sau ca foca). *Animal amfibiu.* | P. a.nal. *Plante amfibii*, plante care cresc de obicei în apă (bălți), dar care pot trăi și pe uscat (când scade balta, sau din alte pricini). || Fig. „Care are o natură dublă, care ține de două stări în același timp”. *Ai tu ai sloce amfibii, nici glasnice, nici neglasnice.* C. NEGRUZZI, I, 10. *Coconul A. eră din sînil acel amfibiu... care se ține mai presus de starea a doile.* Idem, I, 72. || 2°. Mai des. Subst. (a. și mai ales f.). *Animal care are în primele faze ale dezvoltării branchii, iar mai târziu plămâni, „batacian”.*

— N. din fran. (= grec. ἀμφίβιος, din ἀμφί, „de amândouă părțile”, și βίος, „viață.”)

AMFIBOLOGIE s. f. „Amphibologie”. — Construcție defectuoasă, care se poate lua în două înțelesuri. [Cfr. echivoc, ambiguitate.]

— N. din fran. (= lat. *amphibologia* < grec. ἀμφιλογία.)

AMFIBOLOGIC -Ă adj. „Amphibologique”. — Cu două înțelesuri. [Cfr. echivoc, ambiguu.] — N. din fran.

AMFIBRĂM(IU) (Metr.) s. m., s. a. „Amphibrache”. — Plicior format dintr-o silabă lungă precedată și urmată de câte o silabă scurtă (- -). [Plur. -brăhii, -brăhiori.]

— N. din lat. *amphibrachus* (= grec. ἀμφίβραχος, din ἀμφί, „de amândouă părțile” și βραχος, „scurt”).

AMFITEĂTRU s. a. „Amphithéâtre”. — 1°. (Antic.) Edificiu de formă rotundă cu șiruri de trepte de jur împrejur, unde se dedeau lupte de gladiatori, de fiare sălbatice, jocuri etc. *Cei d'intăi prefi... În circ, amfiteatruri, puterea infruntări.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Amfiteatrele, băde, apeductele.* BALCESCU, M. V. 6/11. || 2°. (Modern.) Sală cu bănci așezate pe un plan inclinat, pentru cursuri, experiențe etc. || Fig. Dispoziția a terenelor în caturi circulare. *Un mare amfiteatru de stânci și de prăpăstii.* C. NEGRUZZI, III, 219/10. [Pronunțat: *am-fi-te-ă-tru* și, mai puțin corect (prin analogie cu verbe veci românești), și: *am-fi-te-ă-tru*. | Plur. -ătre, mai rar: -ătruri.]

— N. din lat. *amphitheatrum* (< grec. ἀμφιθέατρον, din ἀμφί, „de amândouă părțile” și θέατρον, „teatru”).

AMFITRION s. m. „Amphitryon”. — Stăpânul unei case la care la masa cineva; cel care dă o masă, un ospăț. [Pronunțat: *am-fi-tri-ón*.]

— N. din fran. (personaj) dintr-o comedie a lui Molière—nume împrumutat din lat. *Amphitryon* < grec. Ἀμφίτριων, numele unui rege teban.)

ĂMPORĂ s. f. „Amphore”. — (Antic.) Vas de pământ ars, pentru păstrat în el antidelema sau vin. *Lebăda... părăcă o amporă...; gălu-i ca o toartă se rotunde.* ALEXANDRI, P. III, 526.

— N. din lat. *amphora* (< grec. ἀμφορέα, din ἀμφί, „de amândouă părțile” și φέρω, „a duce”).

AMIANT s. m. (Miner.) „Amiante”. — Silicat dublu de calce și de magnezie, o varietate de asbest, cu fire strălucitoare care se pot țese, incombustibil.

— N. din fran. (= grec. ἀμιαντή, privativ și μιντή, „a murdări, a strică”).

AMIĂZ s. m., s. a. } v. amiazăzi.
AMIĂZĂ adv., s. f. }

AMIĂZĂ-NOAPTE s. f. † „Nord”. — „Miazănoapte, nord”. *Spre amiazăzi și amiază noapte.* BIBLIA (1688), 25 b. *Iar despre amiază-noapte Morava și Podolia.* M. COSTIN, LET. I, 15/10. *Va suflă vântul de către ameză noapte.* CALENDARIU (1814), 81. *Vîforul să nu ajiungă la oi, nici să le bală vântul cel de amezănoapte.* ECONOMIA, 88.

— S'a format din *miază-noapte* (s. v.), prin compoziție cu prepoziția a(2°), după analogia lui *amiazăzi*.

AMIAZĂZI adv., subst. „I. A midi, II. 1°. Midi, 2°. Zenith, point culminant (d'une vie). 3°. (Second) déjeuner. 4°. Midi, sud”.

I. Adv. 1°. „La orele 12 din zi”. *Când durmăță împăratul amiazăzi, ei intrară și-l prinseră.* MOXA, 382. *Sara șamiadzăzi grăesc la Domnul.* DOSOFTEI, PS. 181. *Pieris soarele... toema amiazăzi.* M. COSTIN, LET. I, 332/1. *Prezum odinooară kymicul Diogenis cu făclia aprinsă omiazăzi pe uliță, apă astăzi în mijlocul Romii per cel hiriș Roman... de abută să-l nemerescă.* CANTEMIR, HR. II. *Dar raze-i ce învie... Umbra o înghite, când soarele-i amiază.* ALEXANDRI, P. III, 119. | Complinit prin „de zi”. *Seara*

amici în politică, există numai amici politici. MAIORESCU, CR. II, 394.

— N. din lat. *amicus*, idem.

AMICĂ s. f. „Amie”. — „Prietenă”.

— N. din lat. *amica*, idem.

AMICABIL, -ă adj., adv. „Amical. Amicalement, d'una manieră amicală”. — Un latinism aproape neîntrebuințat. „Prietenos”. Mă întreabă numai precum un dascăl pe eleva lui, amicabil, însă destul de rece: „Adevărat vorbești?” EMINESCU, N. 115.

— N. din lat. *amicabilis*, idem (probabil sub influența germ. „freundlich, freundschaftlich”).

AMICAL, -ă adj., adv. „Amical. Amicalement”. — 1°. A. d. „Prietenos”. Acordându-mi mie o așa amicală și liniștoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine. ODOBESCU, III, 9, 9 | 2°. A. d. „Prietenesc; prietenesc”. Mi-a vorbit foarte amical.

— N. din fran. (= lat. *amicalis*, idem.)

AMICIE s. f. = amicitie. Mai rar, aproape ieșit din uz. Despre amicie sau prietenie. PANN, P. V. III, 19.

— Derivat din *amic*, prin suf. -ie (prin analogie cu *prieten*, -ie).

AMICITIE s. f. „Amiție”. — „Prietenie”.

— N. din lat. *amicitia*, idem.

AMIDON s. a. (Chim.) „Amidon”. — Substanță hidrocarbonată care se găsește în celelele plantelor și se vinde în industrie sub formă de grunji, albi ca făina. „Scroabă, crahmală”.

— N. din fran.

AMIEZ, -ă adj. cfr. miază-cale.

AMIEZĂ cb. I. }

AMIEZI cb. IV^a. }

„1°. Déjeuner. 2°. Faire la siesta”. — 1°. În Transilv. Despre oameni. „A mânca la amiază, a prânzi”. *Amițe*, -ă = *zu Mittag speisen*. BARCIANU. O venit găzduita cu amezu șor amezii șor adurnit. POPOVICI, R. D. 161. | 2°. În Mold. Despre vite. „A se odihni la amiază”. Cîreada amezeste între fânături = își face „deamează”, la umbră de sălci, la apă. PAMPILÉ, J. II.

— Derivat din *amiază* (II, 3°).

AMIGDĂL s. m. }

AMIGDĂLĂ s. f. } v. migdal, migdală.

AMIGDĂLĂ s. f. (Anat.) „Amygdale”. — Glăndule limfatice, în formă de migdale, așezate la intrarea gâtului, de o parte și de alta a omușorului. [În Transilv., după germ. „Mandel” și *mandulă* s. f.]

— N. din fran. (= lat. *amygdala*, „migdală”).

AMIGDALITĂ s. f. (Med.) „Amygdalite”. — Umflare a amigdalelor. „Gâlci”.

— N. din fran.

AMIGDALOID s. m., s. a. (Miner.) „Amygdaloid”. — Rocă eruptivă a cărei masă conține substanțe de natură diferită, ca un fel de sămburi, de forma unei migdale. [Plur. -ici și -ide.]

— N. din fran. (= grec. ἀμυγδαλοειδής, „de forma unei migdale”).

AMIIJ cb. IV^a. „1°. Sommeiller, s'assoupir. 2°. Poinde”. — 1°. Trans. „A elipoi, a ajumi, a ațipi”. Iată că începe a însăra. Ea aprinde lumina și coase necurmat; cum numai au amijit, pe loc au sosit Mință-Creață. SBIERA, P. 100, || 2°. Refl. „A se crăpa, a se miji de ziuă”. Ajungând el în pădure, pe când

se amija de ziuă... a încălce carul zdrăvăn. CREANGĂ, ap. HEM. 1072.

— Din mijl, cu proterza lui a-, datorită analogiei verbelor *adormi*, *ajumi*, *ațipi* etc.

A-MIJLOC loc. adv. † „Au milien”. — Astăzi: „la mijloc”. Jucă fata Irodadei a mijloc. RADU DIN MĂNICEȘTI (: „saltavî filia Herodias in medio”), ap. HEM. 40. Și ascusa acelora a tuturor descoperise-a lucrul lor și cuvintele amijloc. CORESI, E. 29/10. [Accentuat, probabil, și: a-mijloc.]

— Din a (1°) și mijloc.

AMIL s. a. (Chim.) „Amyle”. — Hidrogen carbonat sositit ca radicalul alcoolurilor fabricate din fecula cartofilor.

— N. din fran.

A-MILĂ loc. adv. v. mlă.

AMILACU, -ée adj. (Chim.) „Amylacé”. — De natura amidonului. Embriionul dotat cu perisperm amilaceu. GRECURESCU, FL. 19.

— N. din fran.

AMIN interj., adv., s. a. „Amen, ainsî soit-il!”.

„Așă să fie!” Exclamațiunea aceasta ebraică, pe care textele vechi o traduc uneori prin „adevăr, adevărat, fie, fi-va”, a trecut din limba bisericească în graiul de toate zilele, ca un fel de exclamare la sfârșitul frazei. Pace voao de Hristos Iesu, amin! COD. VOR. 165/1. [= amin! N. TESTAMENT 1648; BIRLA 1688]. Și va dice tot nădroul: amin, amin!... DOSOFTEIU [= și zice-vor toți oamenii: fi-va, fi-va. CORESI; și zică tot(l) oamenii: fie, fie. PSALT. 1651], ap. HEM. 1073. Zamfira (strănuță). Franș. ...Să-și fie de bine! Zamfira: „Amin și 'ntre un ceas bun!” ALECSANDRU, ap. HEM. 1074. Al dracului să-și fie, cu tot neamul său, în vecii vecilor, amin! CREANGĂ, P. 255. | Pe cine fi-a fi minie. Blastămă-I, amin să-și fie! SEZ. I, 290/12. † Zice amin la toate = primește fără a se gândi sau fără nici o împotrivire. ZANNE, P. VI, 477. † Substantivat. Să zicem amin și bogda-prostă. Treacă aminul prin el, Ca un taurac bulacia Printr-o ciurdă de caei. MĂNDRESCU, L. P. 222/1. † În veci de amin = „în vecii vecilor, pentru totdeauna”. „Jamais, éternellement”. Am cându-oi dumisale..., ca să-și fie dumisale moșie în veci de amin. DOC. (A. 1683, Mold.), ap. HEM. 1073. Nici la amin = „niciodată”. „Jamais”. Nu mai putea adevă să-și desgroape nici la amin. ISTIRESCU, L. 254. Pân'la amin = „bis an's Ende”. POLIUZ. Cât aminul = „cât îi hăul; de loc”; „jamais, au grand jamais”. Nu-i dăduse, cât aminul, prin gând! idem, P. VI, 477. | Joc de cuvinte: „Amin! blește ce cu jumătate de gură. — „Știu mă amin! spuse Pavel, de după sobă. — „Amin, ne-amin, ștergeți-vă pe voi despre purceli zise Mogorogea cu ciudă. CREANGĂ, A. 110. [Mai rar: dmen. DOSOFTEIU, V. S. 68/1.]

— Din paleosl. *aminū* (= grec. εὐχὴν = ebreu *amen*).

A-MINTE loc. adv. — Se găsește numai în legătură cu verbele: aduce (s. v.), fi (s. v.), lua (s. v.), pică (s. v.) și veni (s. v.).

— Compus din a (1°) și minte.

AMINTEALĂ s. f. = amintire. Cuvânt rar, întrebuințat în Sălăgiu. Ap. HEM. 1080.

— Derivat din *aminti*, prin suf. abstr. -eală.

AMINTI cb. IV^a. „1°. (Se) rappeler au souvenir. 2°. Mentionner”. — Cuvânt nou, întrebuințat numai în literatura cultă. 1°. „A(-și) aduce aminte”. Se construiește cu complementul în acuzativ sau cu propoziția „de”. Turnul acesta... ne aminteste de niște timpuri de barbarie. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1080. Mo-

numentele... amintea poporului nesămuita glorie... a fericitului Traian. ODOBESCU, ap. HEM. 1081. || 2°. „A pomeni, a menționa”. Construit cu complementul în acuzativ sau cu prepozițiile „despre, de”. Am amintit și în introducere despre lucrurile acestea. [Amintesc; rar amint: Buciumul aminte suvenirul celor timpuri negre. ALECSANDRI, P. III, 31.]
— Derivat din: (a aduce) a-mintea.

AMINTIRE s. f. „1°. Souvenir. Rémémorance. 2°. Mențion.” — Infinitivul lui aminti, devenit abstract verbal. 1°. „Aduce aminte.” Cîntesc pe bătrîne în amintirea trecutului lor frumuseți. C. NEGRUZZI, I, 38. Stă zîmbind de-o amintire, pe genuchi scriind o carte. EMINESCU, P. 243. || 2°. „Pomenire, mențiune.” Locurile care încunjură satul nostru, încă s' crednice de amintire. CREANGĂ, A. 71. Ce nu veche amintire documentară despre locuitorii pe actuala moșie Broșteni, o achem în mărturia din 1671. POPOVICI-KIRILEANU, B. 16.

AMINTIT s. a. „Action de rappeler au souvenir de qq., de mentionner.” — Participiul lui aminti, devenit abstract verbal. Aș avea multe de amintit.

AMINTIT, -Ă adj. „1°. Rappellé au souvenir. 2°. Mentionné.” — Participiul lui aminti, devenit adjectiv.

AMINTITÓR, -OÁRE adj. „Qui rappelle au souvenir, qui remémore. Commémoratif, remémoratif.” — Adjectivul verbal al lui aminti (derivat prin suf. -itor). Uci... de boier..., el a fost îngropat în grabă, fără nici un semn amintitor, în cimitirul cetății. IORGA, C. I, L. 40.

AMINTRE(LE)A adv. v. altminteri.

A-MINŢINE loc. adv. † v. minune.

AMIRÁ s. m. † „1°. Empereur, sultan, prince régnant. 2°. Gouverneur (d'une ville)”. — 1°. „Împărat, sultan. Eră la împăratul Damascului, la amiră, boiarin mare. DOSOFTEIU, V. S. 191/2. Amiră, adecă sultanul Mistrului. Idem, v. s. 225/4. Amira sau Domnul Seracheanilor arătînd cartea [= scrisoroca] lui Ioan Damaschin, el au răspuns precum sloca să fie a sa mărturisirea... CANTEMIR, HR. 344. || 2°. „Gubernator”. Il aducără la amiranză sofeștei cetății. DOSOFTEIU, V. S. 222. [Și: amirán, care pare a fi o formă disimil. din *amiror, ce apare și în arom. amiróroaie = amiroaie, „împărăteasă”. | Cfr. amiroană.]
— Din n. -grec. ἀμύραξ. La Rom. amiră e cuvântul obicnuit pentru „împărat.”

AMIRÁL s. m. „Amiral”. (Mar.) Cel mai înalt grad de ofițer în marina militară. | Luat adjectival. Vas amiral = vasul care poartă steagul amiralului.

— N. după fran. (Cuvântul fran. e un derivat din arab. amir = „șef, emir”, dar în sec. XVI, printr'o etimol. populară, se scria *admiral*, ca și când ar stă în legătură cu verbul *admirer*. Această formă a pătruns și în alte limbi: germ. *Admiral*, ital. *ammiraglio* etc. și, din germ., și la Români din Transilv. și Bucov.).

AMIRALITÁTE s. f. „Amiralat”. — Comandamentul suprem al marinei militare.

— Din amiral, prin suf. abstr. -itate (după fr. *amiralat*).

AMIRÁN s. m. † v. amiră.

A-MIRÁREA loc. adv. v. mirare.

AMIROANÁ s. f. „Grande dame”. — În Săcele (Transilv.). Cum s'a văzut cu nord 'n casă, leica Maria a și început să-și alege gura prin vecini: că-i o de nimic, că... nu i-ar plăcea decât să doarmă și să

mănuce bine și toată zina ar ședei ca o amiroană, fără să facă nimic. MOROIANU, SĂM. I, 121. (Cuvântul se pronunță *amiróană*; el mai cunos numai bătrânii, care mi l-au tălmăcit prin „cocoană mare, boieroaică, împărăteasă”. Com. MOROIANU.)

— Forma feminină a lui amiră, „împărat” (cfr. arom. *amiroaie* și *amiróroaie*, „împărăteasă”).

AMIRÓN s. a. = miros. LB. [Accentuat și: *amiroos*. | În Transilv. și: *amínos* (Clujdu, Găbud). Pe alcureau se aude *ahiros*. VICIU, GL.]

— Se raportă la *miros*, ca *amirosi* la *mirosi*.

AMIROSÁ vb. I

AMIROSI vb. IV

= mirosi. 1°. Trans. Amiroos... cutare floare = odoros, olfactive...; riechen, heriechen, schmecken. LB. După cum a tuturor dobitoacelor obiciaul [aste, când treu stăru mori află, a-l amirosi, dincoace și dincoala a-l adulmăcă încep. CANTEMIR, ap. HEM. 1082. | Fig. Pare-mi-se că cineva, carele macar cât de puțin cețala ștelilor și a profanilor scrisori va fi amirosit — precum să zice cuvântul — macar den afară de prag... CANTEMIR, ap. HEM. 1083. || 2°. Intrans. Amiroos = stobod, dau din mine miros...: Această floare amiroosa frumos: hic flos pulchre olet...: diese Blume riecht angenehm. LB. În raiu... înverez franceze și amiroasa poamele și căntă pasărele. (Calafindești, în Bucov.). MARIAN, I, 549. | Urmat de prep. „a.” Săgiung deodată cucoană, pălmăreasă: să amirosoi tot a tămăie. ALECSANDRI, ap. HEM. 1082. Leica cu mărgele multe Amiroosa-a flori mărunte... Dar cea cu mai puștele Amiroosa-a floricele. JANKI-BĂRSEANU, D. 36. [Prezentul: *amirós și amiroos*, mai rar *amiroosesc*. | Și: *amirós* vb. I. REV. CRIT. IV, 336; cu asimilație și: *amirós* (pronunțat *ahiros*): *ahinos, ahirós = ich rieche*; [în Beşarabien]. WEIGAND, B. R. 94.]
— Compus din a și miros.

AMIROSEÁLÁ s. f. = mirosală. Numai la LB.

— Derivat din amirosi, prin suf. abstr. -eală.

AMIROSIRE s. f. = mirosire. Infinitivul lui amirosi, devenit abstract verbal. *Amirosire* = mirosire = odoratio, odoratus, olfactus...; das Riechen. LB.

AMIROSIÓR, -OÁRE adj. = mirositor. Adjectivul verbal al lui amirosi (derivat prin suf. -itor). *Amirositoriu* = odoros, oleus, olax...; riechend, wohlriechend. LB. [† și dial.: *amirositoriu*. | În Basarabia și: *ahinositor = wohlriechend*. WEIGAND, B. R. 94.]

AMIROSIÓRÁ s. f. = mirositură. *Amirositură* = odoramen, odoramentum...; der Wohlgeruch. LB. [Plur. -turi.]

— Derivat din amirosi, prin suf. abstr. -itură.

AMIRUÍ vb. IV^a. „Gagner (par son travail), acquérir”. — În Transilv. „A câștiga, a dobândi”. *Amirós* = verdienen, erwerben, gewinnen. BĂRCIANU. — Din *miraí* (s. v.), cu acel a protetic, care se întâlnește adesea în cuvintele împrumutate din ungurește.

AMINTUÍ vb. IV^a v. mistui.

ANMÁR s. a., s. m. „1. Briquet, pierre à fusil. Fusil à aiguiser. 2. Sorte de régulateur en forme de tige métallique qui sert à hausser et à baisser le soc de la charrue. II. 1°. Poteau cornier. 2°. Sorte de temple (tempia, temple ou temple) qui sert à tendre ou à étendre la toile dans le métier. Une des quatre crémaillères de fourdissoir. 3. Une des quatre traverses de l'extrémité des ridelles du chariot.”

I. 1. Unealtă de oțel cu care se scoț scântei din cremene (spre a aprinde lasca). Schânteia amna-

riului... tasca aprinde. CANTEMIR, IST. 97. *Miu-atunci se năcăși, Măna iar sub brâu vări, Ș-amănarul își găși, D'apoi, măre, că mai scoasă Și o cremene lucioasă, Scăpără, focul aprină...* SEZ. IV, 131^b/. || Instrumentul acesta se întrebuițează și pentru ascuțit. *Scotele bulicheriul din leacă [și] îl dă pe amănarul.* CREANGĂ, P. 125. *Puloșul scoală, Pe amnar îl da. TRODORSCU, P. P. 450. || Cât al da în (sau al scăpără din) amnar = „cât ai clipi din ochi”; „en un clin d'œil”, într'o bătaie de amnar = „într'o clipă”. Nam închis ochii, nici cât ai scăpără din amnar. CREANGĂ, A. 15. Să nu se deslipească de stăpânul său, nici cât ai da în amnar. IPIRESCU, L. 104. Un stat nu se formează într'o bătaie de amnar. URICARIU, XIV, 147²¹/. || Amnarul fiind un instrument pe care-l poartă numai bărbății, se zice: Cine știe amnarul femel, pentru cele care nu se pot ști. ZANNE, P. II, 146.*

2. (Plug.) În Banat și în Munt. *La plug șierul lat e cel ce umblă prin pământ, iar „amnarul” se zice o bucată de fier sau un fel de cuiu, prin care se afundă ori se ridică „șierul lat”. (Maidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1095. „Andră” se chiamă un fier lung care prinde „șierul lat” de „grindeiu”, având în capul de sus un alt fier, zis „amnar”. (Ivdrina, în Mehedinți), ap. HEM. 1095.*

3. (Arhit.) În Mold. și Bucov. Când o casă e alcătuită din patru stâlpi, câte unul la fiecare colț, acești stâlpi în Muntenia se numesc „stâlpi-colfari”, iar în Moldova „amnari”. DAMÉ, T. 95. „Amănar”, la moară, se numesc acile lemne care sânt în colțuri, în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăltuituri intră paianțurile. La casă, „amănar” se numesc acile lemne, care se pun în colțuri, două în față, două în dos, apoi câte unul la coaste, cu partea de jos fiind îngropate în pământ, iar pe vârful d'asupra se ridică acoperământul casei. (Gănești, în Covurlui), ap. HEM. 1096-1097. Începe a chihli copaciul trebitori: ista-i bun de amănar, cea de lăpi. CREANGĂ, P. 48. („Amănar” = lemne cioplite în patru muchi și puse în picioare cu un capăt în talpa casei și cu celalalt în costoroabe. Între amănar se pun unul deasupra altuia lemnele care formează pârreții casei și care se zic „înundătură”. CREANGĂ, GL.) Pe cea vale mare Este-o casă din amnar. SEVASTOS, P. P. 187¹/. [Plur. amnări și amnări: Această casă e făcută în amnari. MARIAN.]

2^a. (Țes.) „Amnarul” de a răboiu stă în tot timpul fesutului în una din cele patru găuri afele sulului dinainte, în partea dreaptă, spre acela care țese. Prin ajutorul „amnarului” se ține întinsă partea feseturii de la sulul de dinapoi până la cel de dinainte. Dacă partea fesutului e prea lungă, atunci o strângem pe sulul de dinainte, învârtind sulul cu „amnarul”. Are forma unui diazanos sau camer-ton, dar cu cele două extremități de sus unite. E de lemn. (Dobren, în Neamtu), ap. HEM. 1094. (Cfr. ilustrația fig. 6 din DAMÉ, T. 136). Cfr. amnăruș, zăvor. În Roman (Mold.), amnari se numesc și „razele urzitoare”. Cfr. DAMÉ, T. 141 (ilustrația fig. 13).

3^a. La căruță. Cele patru spețee de la extremitățile droginilor se chiamă „amnari”. (Târnavca, în Dorohoiu), ap. HEM. 1095. Cfr. mănăușă, brățare. [Și: amăndăr, amăndăr. Dial. amnării și amnării. ap. HEM. 1091.]

— Legătura etimologică cu mână e evidentă. (Cfr. mănăușă, mâner.) La Arom. și Megl. găsim forme fără a-: arom. mănăr și mănear = „amnar I, 1°”, mănec(ari), „măner, plăseă”; megl. amnar, manar = „amnar I, 1°”, mănăr, „măner.” În sensurile de sub I poate fi adjectivalizat lat. manarius, „a., -um, „de mână”, substantivat după omitearea substantivului mănșințes „clavus.” În sensul II, 1^a pare că avem un derivat românesc, comparându-se stâlpii (adesea în formă de furci), care susțin casa, cu niște „mâni” (brațe). Prin extensiune s'a dat aceeași nu-

mire la o parte a răboiului (cfr. definiția cuvântului am năruș) și la una a carului, care au aproape aceeași formă și menire ca amnarele de la casă.

AMNĂRI vb. IV^a refl. „Se griser, se piquer le nez” — Expresie familiară și populară. În Țara Hațegului (Transilv.). Amnăresc (mă) = „beu și mă îmbăt pușin”. REV. CRIT. III, 86.
— Derivat din amnar (cfr. îmbătă).

AMNĂRIT, -Ă adj. „Qui a une pointe de vin, qui est entre deux vins.” — Participiul lui amnări, devenit adjectiv. În Țara Hațegului (Transilv.). „Chirehilit.” Se certau, căci erau cam amnăriși. REV. CRIT. III, 86.

AMNĂRŪȘ s. a. (Țes.) = amnar II, 2^a. Amnăruș = o bucată de lemn dăltuită la mijloc, a căreia unul din capete intră în horta sulului de la stative, iar în dăltuitură se urcă sau se coboară lăpăcia. Cu lăpăcia și cu amnărușul se întinde pânza pe sul. (Munții Sucevi, în Mold.) SEZ. V, 25/2^a.
— Derivat din amnar, prin suf. dim. -uș.

AMNEZIE s. f. (Med., Palh.) „Amnésie”. — Pierdere totală sau micșorare simțitoare a memoriei.
— N. din fran. (= grec. ἀμνησία, din a privativ și μνήσις, „mi-aduc aminte.”)

AMNIOȘ s. a. (Anat.) „Amnios”. — Membrana cea mai din năuntru în care e înfășurat fetus-ul, la mamifer, pasări și reptile. „Cămașă, căiță”.
— N. din fran. (= grec. ἀμνίος.)

AMNIOTIC, -Ă adj. (Embr.) „Amniotic”. — Care se află în amnios, care ține de amnios. Lichidul amniotic = „apa (care se află între amnios și trupul embrionului)”.

— N. din fran.

AMNISTIA vb. I^a „Amnistier”. — A da amnistie, a cuprinde într'un act de amnistie. Regele a amnistiat pe jărani răsculați. [Și: amnestid.]
— N. din fran.

AMNISTIERE s. f. „Action d'amnistier, amnistie”. — Infinitivul lui amnistia, devenit abstract verbal. [Și: amnestiere.]

AMNISTIAȚ, -Ă adj. „Amnistie”. — Participiul lui amnistia, devenit adjectiv, substantivat une-ori. Amnistiații din vara anului 1907.

AMNISTIE s. f. „Amnistie”. — Act al puterii suverane care iartă o categorie întreagă de crime, de delict etc., politice, înainte de a fi judecate, oprește urmărirea și șterge osânda la cei ce apucaseră a fi judecați. „Iertare obștească”. (Grafierea șterge în total sau în parte osânda unui individ, numindu-l pe nume, lăsând însă să dănuască efectele condamnării; amnistia șterge și pedeapsa și faptul care o pricinuea la o seamă întreagă de oameni fără a-i numi individual). Amnistia este generală, iar grafierea individuală. [După lat. amnestia și: amnestie. Au scris... și la cialpași boieri ca să se întoarcă îndărăpt în Valahia, făgăduindu-le amnestie sau iertare. SINGAI, HR. III, 22.]

— N. din fran. (= grec. ἀμνηστία, „uitare” și prin ext. „iertare”, din a privativ și μνήσις, „mi-aduc aminte.”)

AMNĂ adv. v. acmă.

AMOJETURĂ s. f. „Détrempe (de ferrier)”. — Amojetură = descălitură, topitură. COSTINESCU. Amojetură : Aufreichung. BARGANU. [Plur. -turi.]
— Derivat din amuță, prin suf. abstr. -ătură (după paltală: -etură).

A-MOIU *adv.* Numai în locuținea a pune (sau a băga) **a-moiu** : *tremper, amollir, faire macérer, faire rouir, confire (les peaux)*. — În Transilv. „A băga ceva într'un lichid, a muiă sau a mură ceva”. *Pun amoiu : repono ut mollescat.* ANON. CAR. *Pun cirechii a moiū = brassica macero.* ... *ich beif/ze, oder weiche Kohl ein.* LB. *A pune cănepa a-moiu.* (Bran, comit. Făgăraș.) *Mai întâiu am băgat pielea amoi și apoi au tot frecat și le-au smuls, până s'au argătat.* ALEXANDRIA, ap. TDRG. [Unii înteară copiii, în Brașov] *cu sâmburi d'ei amari din spîlărie, [pe care] îi pune amoiu în apă rece și unge cu ea la fâfă.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII, 716. | În Sălăgiu, în legătură cu prep. „de”, iar în Banat cu „în”. *A pune hainele ghe amoiū = a pune hainele spre a se muiă.* VAIDA, în „săpie” se pun pieile în „amoiu”, *adecă în apă, ca să se înmoaie.* LIUBA-IANA, M. 122.

— Compus din prep. a (1^a) și dintr'un substantiv postverbal al verbului *smiă*: *molu. La Arom. *amolu* se întrebunțeară ca și la Daco-rom: *bag amolu = „bag să se moaie.”* PAPAIAȘI, B. 523; se mai găsește însă și în locuțiunile: *amolu-păpuși și amolu-pirpîrîndă*, idem, B. 523 = „ud leacă (= ud ca o papăruță)”. Cuvântul rom. nu poate fi deci adus în legătură cu ital. *dimoiare*, „aufweichen, aufbläsen, flüssig machen” (derivat din *moia* < *muria*).

AMONIAC *s. n.* (Chim.) „Ammoniaque”. — Gaz incolor, cu miros foarte tare, înecător, caustic, format dintr'o combinație a hidrogenului cu azotul. | *Amoniac lichid* = soluție de amoniac în apă (întrebunțată în industrie la fabricarea ghețel artificiale etc.). [Pronunțat: a-mo-ni-ăc. | Plur., rar, -ăcuri.]

— N. din fran.

AMONIACĂL, -Ă *adj.* (Chim.) „Ammoniacal”. — Care conține amoniac. *Săruri amoniacale.*

— N. din fran.

AMONIT *s. m.* (Geol.) „Ammonite”. — Numele unui grup de molușce cefalopode fosile.

— N. din fran. (derivat din Ammon, din cauza asemănării volutei cu carnea lui Jupiter Ammon.)

AMONIE *s. m. sing. tant.* (Chim.) „Ammonium”. — Corp compus din hidrogen și azot, radicalul amoniacului. *Clorură de amoniū = „șpirig”.*

— N. din fran.

AMOR *s. a.* „I. *Amour.* II. *Dentelaire; Plumbago copensis*”.

I. Cuvânt introdus de scriitorii pe la sfârșitul secolului XVIII și ajuns, prin romanțele sentimentale, și în poezia populară. Mai nainte și cu un sens general de „iubire, afecțiune adăncă” (către Dumnezeu, natură etc.), astăzi întrebunțat rar în acest înțeles (cfr. amor-propriu), ci aproape numai pentru sentimentul de afecțiune pasionată a unui sex pentru celălalt, „dragoste”. *Ascultă dar, stăpâne, supușo rugăciune... Până n'ceasul din urmă amorul tău să-mi fie comoară de nădejde.* ALEXANDRESCU, M. 38. *Amor de dulce soare.* ALEXANDRII, P. III, 5. | *Simfîndu-se pe sine de amorii înasuflețită... Lângă Ikonok iubitul... Au primit jurământul de-an amorii ce sfârșit n'are.* KONAKI, P. 88. *În toată natura cuprină de dor, Plutea o șopîre de dulce amor.* ALEXANDRII, P. 126. *Ce e amorul? E un lung Prăjeț pentru durere.* EMINESCU, P. 75. *Eu îmbătălit de amor Rîdică ochii.* Idem, P. 281. | *Cine în amor nu crede, N'ar mai cădea iarbă verde.* BARONZI, L. 54. *Amorul de a line M'a oficial, vai de mine!* TEODORESCU, P. P. 303^b. *Scrie-o carte cu dreptate, La puicuș'n ceea parte; Scrie-mi-o tu, dorule, Du-mi-o tu, amorule.* ȘEZ, V. 12^b. | P. ext. a.) Obiectul iubirii. „Drag, drăguț; amant, (pop.) ibovnic”. (Și în acest sens cuvânt popular, mai ales sub forma vulgară „amur”). *Alți, amurul meu.* GORJAN, II, 159. *Plângo-mi frunza bra-*

dului De dorul bărbatului Și frunza alinului De dorul amurului. POP., ap. HĂDULESCU-CODIN. *Amorule, amoră, Vîde-a-te-aș călugăras!* POP., ap. HEM. 1100. [Cfr. Weigand, *Jahresber.*, IX, 224: „Amur (amor, amor, amant) = Schatz, sind volkstämmlich gewordene Fremdwörter, die das für das Vermass unbequem „ibovnic” zu verdrängen scheinen.”] | b.) (Mitol.) Zeul amorului, Cupidon (Eros, Kamadeva). În acest înțeles, s. m. *Amorîu*, la a. *la putere de-acum nu mă mai închin: Na-și și ar, na-și și săgeată.* KONAKI, P. 226. [În acest înțeles din urmă, accentuat în poezie, și: *amor*, după lalineste. *Amor, drag copil cu loane, Se-abălu și pe la noi.* P. CERNA, CONV. LIT. XXI, 364. | Și: *amorîu* (Mold.), *amîr* și, introdus de lăutarii țigani, și: *hamăr*. | Plur.: -*moruri*. | În comedi, cu intenția de ridiculare, și: *amorie* s. f. *În-mă-mi palpită de amoare.* CARAGIALE, T. II, 25.]

II. (Bot.) *Frumos arbust din fam[ilia] Plumbaginaceelor... florile de un frumos albastru, dispuse în spice scurte... la vârful ramurilor. Originară din Africa sudică (Cap), mult cultivată în părțile noastre pentru florile sale frumoase.* [Crește în] *Maiu-Sept.* [Se mai numește:] *Floarea amorului.* PANTU, PL. 99.

— N. din lat. amor, idem (forma vulgară *amur*, probabil din fran.).

AMORIS *s. m.* „I. 1^a-2^a. *Petit amour.* II. *Dentelaire; Plumbago copensis*”. — Diminutivul lui amor (derivat prin suf. -*ois*). I. 1^a. Întrebunțat în popor numai în sensul de „iubit, drăguț, ibovnic”. *Amoraiul mi se însoară.* TEODORESCU, P. P. 662^b. *Amoraiul nu l-oiu spune.* ȘEZ, III, 61. | 2^a. (Mitol.) „Zeul al amorului, Eros”. *Toți Amoraii mă încunajogă.* I. VĂCĂRESCU, P. 466. | II. În Munt. = amor II. (Cfr. fran. *amourette des prés* și *amourette moussue*).

AMOREZ, -ĂZĂ *subst.* „Amoureux, bien-aimé, amant, (fem.) maîtresse”. — Prin înția jumătate a veacului XIX termen literar = „adorator, amant”. Astăzi, cu acest sens aproape numai în expresia de teatru *prim-amorez* = „jeune premier”; altfel numai termen popular, mai puțin distinct de căt sinonimele „drăguț, iubit”, aproape cu aceeași nuanță de sens ca „ibovnic”. *În cursul vieții mele am fost vestit amorez.* KONAKI, P. 219. *Singuri doi tineri scăpară: Giușoșă fald Seluina s'amorezului său iubit.* C. NEGRUZZI, II, 7. *Edcin sprîjineț în brațe p'a lui scump amorez.* idem, II, 10. *Tînăra amurează a lui Dalic.* GORJAN, IV, 179. *Al fost amurezul meu.* ȘEZ, II, 184. *Ostează, puicid, ostează, Toată lumea să te crează, C'ai fost puicid amurează.* POP. (din Văleca). [Și: *amurăreț, ează.* La fem. și: *amoretă.*]

— N. din fran. Forma *amorez* e refăcută din femininul *amore(a)ză*, care-i fran. *amoureuse*.

AMOREZĂ *cb. refl. I^a.* „*Devenir ou tomber amoureux, s'éprendre de qqn, s'enamourer, s'amouracher*”. — În înția jumătate a veacului XIX termen literar; astăzi întrebunțat din ce în ce mai rar în literatură, dar uzual în graiul de toate zilele și ajuns și în popor; are însă o nuanță de mai puțin distincție de căt sinonimele „a îndrăgi pe cineva, a se îndrăgosi de cineva”. | Absol. *Un derciș pușfînec... S'amorează, cîndă o fată... cu chip frumos.* ALEXANDRESCU, M. 325. *Tînerce, ce v'odată se vor fi amurezat, Pot cunoaște cu lesnise ce dureri ea a ncercat.* PANX, E. II, 95. *În credință de s'licam, Nu mă mă amurecam.* TEODORESCU, P. P. 303. | Obiectul amorului se indică prin prep. „de”. *Flăcăul se amorează de ea.* STĂNCESCU, B. 33. *Se amorează de o nevastă.* ȘEZ, I, 282. [Construcțiunile cu „în”, întrebunțate prin Transilv. și Bucov., sînt barbarisme, după germ. „sich in jemd. verlieben”. | Și: *amurează*.]

— Derivat din *amorez*.

AMOREZĂRE *s. f.* „*Action de s'enamourer*”. — Infinitivul lui *amoreză*, devenit abstract verbal.

AMOREZĂT s. a. = amorezare. — Participiul lui amoreză, devenit abstract verbal. *Cât îi pădurea di mori, Nu măi vede volin di eari, Numai pasdri zburatoari, Și puicua 'n podobgîlă, Pîntru-amuridzat gătită.* ȘEZ. IV, 138.

AMOREZĂT, -Ă *adj.*, *subst.* 1°. *Épris. Enamouré, amoureux.* 2°. *Amoureux, bien-aimé, amant.* — Participiul lui amoreză, devenit *adj.*, substantivat une-ori. 1°. „Îndrăgostit”. *Bătrânul amorezat e ca chișoșca cu psat.* C. NEGRUZZI, I, 251. *De amorezat ce sânt, Nu căz luna pe cer sus.* TEODORESCU, P. P. 319; ȘEZ. II, 96. A fi amorezat luleă : „être amoureux fou”. † La scrierilor din întâiajumătate a veacului XIX, adesea cu sensul de „amoros, plin de dragoste”. Această întrerupere a unei vorbe amorezate, pătrunde pe biata fată, care tăcu. C. NEGRUZZI, I, 18. † 2°. † Substantivat „Amorez, iubit”. *Cunosc că mă iubești... Dar oare n'ai avut vr'un alt amorezat?* C. NEGRUZZI, II, 19. *Ah! prietescul, Doamne... Ierlă-mă-vei ca să-l lepăd pentru o amorezat?* KONAKI, P. 84. [Și : amorezât.]

AMORF, -Ă *adj.*, „Amorphe”. — Fără nici o formă fixă, regulată (se zice în deosebi despre corpurile care nu cristalizează).

— N. din fran. (= grec. ἀμορφος, idem, din a privativ și μορφή, „formă”).

AMOROS, -OASĂ *adj.* „D'amour, amoureux”. — „Plin de iubire, dragoste, îndrăgostit”. *Unda cea armonioasă A unui ascuns isvor, Ca o soaptă amoroasă S'așeză în preajma lor.* ALEXANDRESCU, M. 232. *Amoroase porumbițe.* ODOBRESCU, III, 34. *Îmi mîngîieșem cetirea numai în amoroasele rîțase a doamnei B. C. NEGRUZZI, I, 61. Nu vedeai altă decît... muzici, mese, intrigi amoroase.* Idem, I, 218. „Ce puternic e?”, gândi ea cu amoroasă dulce spaimă. EMINESCU, P. 90.

— Derivat din amor, prin suf. *adj.* -os (după fran. amoureux, sau ital. amoroso).

AMOROS *ade.* (Muzic.) „Amoroso”. — *Amoroso* (= „în mod drăgostos”), ca indicație în fruntea unei bucați muzicale, arată că piesa trebuie cântată în mod duos, cu deosebită căldură.

— N. din ital. amoroso.

AMOR-PROPRIU s. m. *sing. tant.* „Amour-propre”. — Iubire de sine, stimă de sine însuși, „ambitie”. *Amorul-propriu la dumnea-voastră [bărbății] e fără margini.* ZAMFIRESCU, R. 111.

AMORTEALĂ s. f. „Engourdissement, torpeur”. — Abstractul lui amorțit (derivat prin suf. -eală), exprimând starea de a fi amorțit. *Căză într'o amorteală, soru se moartea.* ÎMPRESCU, L. 106. *Din când în când simt o amorteală în mîna stîngă.* [Dial. amorfală.] Plur. -feți și -fele. MARIAN.]

AMORȚI vb. IV^a. „I. 1°. *Perteir connaissance. Devenir perclus. Rester hébété, pétrifié, stupéfait, interdit; s'assourpir. Cesser, s'arrêter.* 2°. *S'engourdir. S'émousser, diminuer, s'apaiser.* 3°. *Transir, geler légèrement.* II. *Engourdir, amortir, assourpir.* — I. Intrans. 1°. Despre oameni. „A fi, a rămâne ca mort, a înceteni”. *Trifon sta de-o parte fals și rătăc de ai; iar când le comandă împăratul [căntanelor] să se duce, atunci își luă Trifon pâlăria [fermecată] din cap și loți amorțiri ca morții.* RETEGANUL, P. I, 10]. [Când] le-au cetit fermeanul împărătesc, scriind să dea Turcii cornăritul, îndată au amorțit și s'au mîhnit; unii, scărpinînd în dinți, au ieșit. N. COSTIN, LET. II, 87. *Și călugărul le vede... Fără voie cruce-și face și-a rostit un „Doamne-sfinte...” Parc'amurte; — Dar din curle, Ochii totuși nu-și desface.* MARINESCU, SĂM. IV, 164. | Fig.

„A dormi”. *M'am culcat lăzsis. Abii amorțisem, când auziu un lătrat de căne.* | P. ext. Despre o acțiune. „A se opri, a conțeni, a încetă”. *Coteții de cehniți, ogariți de scîncit... și soimul de piuit amorțit.* CANTEMIR, IST. 203. *După noia începutului, care promiteau ceea... lucrarea noastră a amorțit cu deodărdărire pe acest teren.* MAIORESCU, CR. III, 34. 2°. Despre trup sau o parte a trupului omeneș. „A deveni aproape inert și nesimțitor”. *Mai ales despre mîni, brațe și picioare, în mod figurat și despre oase.* *Brațu-i amorțește, fiind rînit foarte greu.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Unde e mort în casă, nu se dă bună-vremea, ...că amorțesc mînuirile.* ȘEZ. III, 30]. *După ce s'a astrucat cu pămînt mortul, toți se spală pre mîni cu apa mortului... pentru ca să nu le amurță ori asude mînil.* (Măldan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1104. *Mi-au amorțit picioarele.* | Fig. *Mulfimea oaselor lui au amorțit.* BIBLIA 1688: „multitudo ossium ejus obtorpuit”; „tous ses os sont brisés”. | Spec. Despre organele vocale. „A amurți, a-și pierde glasul”. *Limba au amurțit.* STOICA (a. 1669), ap. GCR. I, 184. *Ostenitu-m'am strigând, amurțit-au gâlțelul meu.* DOSOFTEIU (= tăcu gramuzalul meu, CORESI; amorțiriă gramuzii mie, ARSENIE DIN BISERICANI: „Je suis las de crier, mon gosier en est asséché”; „raucăe factae sunt fauces meae”), ap. HEM. 1105. *I-a amorțit jură — er ist verstummt, er ist kleinlaut geworden.* TDRG. | Fig. Despre suflet, sentimente sau dureri. „A-și pierde vioiciunea sau puterea, a deveni nesimțitor, a se slăbi”. *După suferinți multe, inima se'ncipietrește... simțirea amorțește.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Par'că mi-a mai amorțit dureră de mînea.*

3°. Fig. (despre apă). „A îngheța ușor, pe de-a-supra”. *Azi dimineață mai amorțise, dar acum e lapoviță.*

II. Fact. „A face să amortească”. *Amurț = obtu-pefacio; amurțesc = obtu-pejfo (flaccesco).* ANON. CAE. | Fig. *Iubirea-mi ai amorțit-o, dar ea n'au putut să moară.* I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1104. *Holdăriră a amorțit suferința priu vesela petrecere.* C. NEGRUZZI, I, 218.

[† și pop. și : amurți. | Prez. -esc, dial. -ăsc și amurț, ca la Arom.]

— Din „amortire” (*ad și gorschus*): ital. *ammortire* (amortito, „kräftlos, geschwächt”), v.-prov. *amortir*, fran. *amortir* (în limba veche cu un sens apropiat de cel românesc, cfr. *Vipères si surprises de froid, qu'elles demeurent toutes amorties.* PARÉ, ap. *Dict. gén.*), v.-span. *amortir*.

AMORTIREȘ s. f. „Action de (s')engourdir. Engourdissement, torpeur.” — Infinitivul lui amorțit, devenit abstract verbal. Exprimă acțiune. *Amortirea degetului celui mic și a degetului celui gros de la mîna dreaptă erau senzae spîmîntătoare* [la Romani]. ALEXANDRI, ap. TDRG. | Mai adesea exprimă stare, ca și „amorteală”. *E orem ca să ieși din amorțire.* BĂLCESCU, M. V. 580. *Total zăcînu neclintire.* În adăncă amorțire. ALEXANDRI, II, 107. *Insectele, cari au petrecut peste iarnă în amorțire, încep a se mișcă și a învia.* MARIAN, SE. II, 195.

AMORTISMENȚ s. a. (Fin.) „Amortissement.” — Stingere treptată a unei datorii, „amortizare”. *Împrietărirănu-se locuitorii s'a fixat plata despăgubirei clăcei și a amortimentului capitalului pentru un om cu brațele la 107 lei... pe an.* IONESCU, D. 310. (Cfr. *annuite*.)

— N. din fran.

AMORȚIT s. a. = amorțire. Participiul lui amorțit, devenit abstract verbal. *Când îi corba de amorțit, numai picioarele mele știu, sărăcele, ce-au pălîi în gerul din iarna asta.*

AMORȚIT, -Ă *adj.*, *adv.* „I. 1°. *Sans connaissance;*

perclus, engourdi; deveniu insensibil, pris de torpeur; las, émuissé. 2°. *Tiède. II. Languiement.* 4° Participiul lui **amorțit**, devenit adjectiv. I. Adj. 1°. Despre vietăți. „Aproape mort, ca mori, fără simțire.” *În caz când morțul n'ar fi murit, ci [ar fi] numai amorțit sau leșinat... să aibă cine-î stă mână de ajutor.* MARIAN, I, 193. | Mai ales despre starea pricinuită de somnul ierul. *Jigăniula... din Ziua-crucii și până acuma sânt amorțite.* Idem, SE, II, 203. | Fig. *Tot pământul și toată firea stă amorțită.* Idem, SE, II, 36. | Despre trup. *Corpul meu are să fie rece, amorțit și feapăn.* ISPIRESCU, L. 147. | P. ext. *Un somn amorțit îi cuprinsese trupul.* EMINESCU, N. 21. | Fig. *Idei energice și salubre... ar scâlâi mintea oboșită și sufletul amorțit.* ODOBESCU, III, 51/. | Și din noaptea amintirii miș de doruri ea [= luna] se scotea, *Amorțită li-i ducerea, le simțim ca'n nis pe toate.* EMINESCU, P. 227. 2°. În Brașov (com. Leca). *Apă amorțită* = apă cîldușă (ca la Arom.). || II. Adv. „Fără putere, fără viață”. *A cântat cam amorțit.* CONTEMPORANUL, II, 14.

AMORTITÓR, -OÁRE adj. „Engourdisant, qui transité.” — Adjectivul verbal al lui **amorțit** (derivat derivat suf. -itor). [Dial.: amorțitoriu.]

AMORTITÓRĂ s. f. (Pat.) „Engourdissement (d'une partie) du corps, transissement.” — Abstractul lui **amorțit** (derivat prin suf. -itură), exprimând o stare anormală care se manifestă prin amorțirea trupului sau a unei părți a lui. *Cine lucrează în ziua [de Sâmpetru] acela] ...peste întreg anul are dureri de cap, orbăli, amorțituri și junghiuiri.* MARIAN, SE, I, 236. [Plur.: -furi.]

AMORTIZĂ vb. I°. (Fin.) „Amortir.” — A stinge o datorie încetul cu încetul prin plăți succesive, într-un timp și la epoca hotărâte de mai înainte. (Se zice mai ales despre datoriile statului, județelor, comunelor sau instituțiilor publice.) *Sânt două feluri de rente, amortizabilă și neamortizabilă sau perpetuă. Renta este amortizabilă atunci când Statul, pe lângă dobânda ce trebuie să plătească anual pentru împrumutul contractual, mai plătește în fiecare an și, prin tragere la sorți, un număr hotărât de obligațiuni, după valoarea lor nominală; aceste obligațiuni plătite sânt anulate, nu mai produc dobândă și, prin urmare, împrumutul se micșorează pe fiecare an, așa că după un timp determinat, este nimicnic cu totul. Suma ce servește la plata anuală a obligațiunilor ieșite la sorți se zice că amortizază împrumutul.* CLIMESCU, A. 282.

— N. după fran.

AMORTIZĂBIL, -Ă adj. (Fin.) „Amortissable.” — Care se poate amortiza. [Contrariul: *neamortizabil*, sau *inaamortizabil*.] Cfr. *amortiză*. — N. din fran.

AMORTIZĂRE s. f. (Fin.) „Amortissement.” — Infinitivul lui *amortiza*, devenit abstract verbal. *Doândă capitalului și amortizarea lui se suie pe an la 199 lei.* IONESCU, D. 22.

AMORTIZĂȚIE s. f. (Fin.) „Amortissement.” — Formă de pe la începutul sec. XIX, acum ieșită din uz. 1°. „Amortizare”. || 2°. Anulare (prin publicație) a unui act pierdut sau furat. *Amortizația unui act particularnic.* CODICA TV.

— Derivat din *amortiza*, prin suf. abstr. -ație (prin analogie cu forme ca *consultare* = *consultație* etc.).

AMORȚI vb. IV° + v. ameți.

AMOVIBIL, -Ă adj. „Amovable.” — Care poate fi strămutat, mutat din loc, revocat, concediat, înlocuit. *Întinderea magistraturii amovibile.* MAIORESCU, D.

II, 42. [Contrariul *inaamovibil*: *Membrii curții de casafie sânt inamovibili*.]

— N. din fran. (lat. *amovēre*, „a depărta, a pune în altă parte”).

AMOVIBILITĂȚE s. f. „Amovibilité.” — Condițiune sau calitate a celui amovibil. [Contrariul *inaamovibilitate*: *Sacral princip al inamovibilității, consacrat de Convențiune.* ALECSANDRI, T. I, 33.]

— N. după fran.

AMPÈRE s. m. (Fizic.) „Ampère.” — Unitatea cu care se măsoară intensitatea curentului [electric] se numește *Ampère*. FONI, F. 258. [Pronunțat: *ampér*. | Plur.: *ampéri*.]

— N. din fran. (după numele fizicianului și filozofului francez *Ampère* [1775—1836].)

AMPLIFICĂ vb. I. „Amplifier.” — „A lărgi, a dezvoltă, a face mai întins”. Nu... mai citează exact, ci intercalează câteodă cuvinte de ale sale, prin care amplifică înțelesul și produce o contracțiune. MAIORESCU, CR. II, 352.

— N. din lat. *amplificare*, idem.

AMPLIFICĂȚIE s. f. „Amplification.” — Infinitivul lui *amplifică*, devenit abstract verbal. „Lărgire, dezvoltare, întindere”. *Amplificăți și ilustrați obiectul în discuție.* MAIORESCU, CR. II, 158.

AMPLIFICĂȚ, -Ă adj., adv. „Amplifié. Avec de trop longs développements.” — Participiul lui *amplifică*, devenit adjectiv, întrebunțat și ca adverb. 1°. Adj. „Lărgit, dezvoltat”. *Propozițiune amplificată.* 2°. Adv. „Pe larg, cu desvoltări întinse”.

AMPLIFICĂȚIE s. f. }

AMPLIFICĂȚIUNE s. f. }

= *amplificare*. În vechile texturi... „amu” [circulă cu sensul] de „donec” sau ca o simplă amplificatiune sintactică de felul greceului *ἄρα*... HASDEU, ETYM. MAGN. 1110.

— N. din fran. (= lat. *amplificatio*, -onem, „creștere, sporire, amplificare”).

AMPLIFICĂTOR, -OÁRE adj., subst. „Qui amplifie. Amplificateur.” — Adjectivul verbal al lui *amplifică* (derivat prin suf. -ator), substantivat une-ori.

AMPLITUDINE s. f. „Amplitude.” — Mărire, întindere (mai ales în lărgime) a unui lucru. || Spec. (Mat. Fizic.) „Mărima unui arc”. *Unghiul ... format de pozițiunile extreme ale pendulului se numește amplitudine oscilațiunii.* FONI, F. 26. | Se dă numirea de *amplitudine marină variațiunii de nivel cuprinsă între marea culminantă și marea joasă următoare*. CULLIAN, C. 317. | Intensitatea unui sunet alărnă de *amplitudine vibrațiilor*.

— N. din lat. *amplitudo*, -inem, idem.

AMPLOÁRE s. f. „Ampléur.” — „Întindere, desfășurare largă.” (Mai ales fig. despre frază și gesturi). — N. după fran.

AMPLOAIȚ, -Ă subst. „Employé.” — Cuvânt întrebunțat din ce în ce mai rar. „Impiegat, funcționar”. *Un amploaiat cinstit.* ALEXANDRESCU, M. 245. *Să pretindem schimbarea tuturor amploaițiilor cetii.* ALECSANDRI, T. 1735. [Mai rar, cu pronunțare fran., și: *amploiadi, -ă*.] — N. după fran.

AMPLU, -Ă adj. „Ample.” — (Care se desfășură) larg, întins, dezvoltat.

— N. după fran. (= lat. *amplus*, -a, -um, idem.)

AMPROOR loc. adv., s. m. v. proor.

AMPUTA *cb. I^a.* (Chir.) „Amputer^a”. — A tăia, a reteză un membru, o parte din el, un organ. *I-a amputat piciorul.*

— *N. din fran. (= lat. amputare.)*

AMPUTAȚIE *s. f.* (Chir.) „Amputation^a”. — Infinitivul lui ampută, devenit abstract verbal. *Amputațeau brațului a fost făcută fără adormire.*

AMPUTĂȚ *s. a.* — amputare. Participiul lui ampută, devenit abstract verbal. *Chirurgul a spus că nu va fi nevoie de amputat.*

AMPUTĂȚ, -Ă *adj., subst.* (Chir.) „Amputé^a”. — Participiul lui ampută, devenit adjectiv, substantivat unei-ori. | 1^a. *Adj.* „Tăiat, retezat.” | 2^a. *Subst.* Persoană căreia i s'a făcut o amputație.

AMPUTAȚIE *s. f.* (Chir.) |
AMPUTAȚIUNE *s. f.* (Chir.) |
„Amputation^a”. — Tăierea, rețezarea unui membru sau a unei părți din corp și fig. și dintr'un lucru oarecare.

— *N. după fran. (lat. amputatio, -onem.)*

AMŪ *adj., conj.* „I. *Maintenant, à présent, à l'heure qu'il est.* II. 1^a. *Or, eh bien, à vrai dire.* 2^a. *Déjà.* 3^a. *Donc.* 4^a. *Voici que.* 5^a. *Mais.* 6^a. *Parce que, car.*”

I. *Amŭ* exprimă un raport de timp, indicând că ceva se întâmplă în momentul de față. El se întrebuintează în Bucovina și în Moldova de nord, până pe la Bacău, de unde începe regiunea lui „acŭ”, WEIGAND, JAHRESBER. IX, 224, și în părțile nordice și nordvestice ale Românilor ungureni, până în valea Târnavei, unde începe regiunea lui „acum”, WEIGAND, JAHRESBER. VI, 75, 41; FRÂNCE-CANDREA, R. 48; POMPILIU, Bih. 1004. În literatură se găsește numai în scrieri cu colorit dialectal. *Deisă Domnul: „grălaşte! Și dădă Teremia: amŭ, Doamne, cunoacum, că dai ceata pe mânăle pizmașilor ei. DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 254. De când au luat ginerile lui Ghervasie partea din Căbești la stăpânire, au trecut cinci ani. Iară amŭ, de înocăvă s'au sculat Ghervasie, erând ca și ieie acă parte de la ginerile său. (Mold., a. 1758). URICARIU, XIX, 12. Mă aflu cu amŭ bătrân. MUSTE, MAG. IST. III, 281¹. Fost-am tânăr și brudiu, Pare-mi rău s'amŭ-i lăzriu. Că mi-am dat cuvintele La toate trâmbele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 221. Mână străină mŭ de alină. MARIAN, NA. 320. Te sŭrŭt, dar nu amŭ. RETEGANUL, CH. 19. Amŭ văd lumen cununi-ŭ! VAIDA. De amŭ = „de acum înainte, de aci înainte”: „dorănavant.” De amŭ, numai sapa și hărlăfu(!) (despre cel ajuns la sfârșitul vieții). ZANPE, P. V, 548. D'amŭ-i seară și ne-om duce. RETEGANUL, CH. 57 = s'a făcut seară.*

II. *Amŭ* e o particulă explicativă, menținându-și une-ori sensul de adverb de timp, întrebuintându-se alte-ori numai în mod conjuncțional.

1^a. Prin amŭ se introduce adese-ori povestirea, sau, după expunerea generalităților ori după digresiuni, fraza care povestește un nou eveniment (cfr. acum 2^a). *Amŭ, ci-că o fost odată un sturz. (Inceput de poveste). ȘEZ. III, 185¹. Eră o babă și un moacăg și ei u'aveau copii. Amŭ, s'au sfârșit ei... ȘEZ. II, 107¹. Intr'o zi de lărg, s'au pornit la drum. Și, mergând amŭ cât au mers, iată că au întâlnit un om. SBIERA, P. 1¹. Dar ia să nu ne depărțăm și să încep a depăni firul poveștii. Amŭ, ci-că împăratul acela... CREANGĂ, P. 184. | Și mai viu devine stilul povestirii când cineva, spunând ce-a făcut în trecut, se transpune atât de mult cu mintea în acele timpuri, încât întrebuintează pe amŭ pentru o acțiune pe care o săvârșea „atunci.” *Sărâmbă-Iemne și Sfarâmbă-piatră nu știu că Teiu-legănăt au fost legat o piatră de funie, ca să li ispăsoacă credința și prința, și de aceea au început a croi la minciuni, descinuindu-se că ei au tras funia amŭ cât au**

tras-o, dar că de la o vreme le-a fost prea grea. SBIERA, P. 88¹.

2^a. Prin faptul că prin amŭ se face prezentă o acțiune trecută, acest cuvânt poate redă cu mult succes noțiunea exprimată prin neologismul „deja”, atât de greu de redat când nu-l putem exprima prin „și” sau „chiar.” *Derept[ ]-ce postol eră amŭ ceritu... grăță lor. COD. VOR. 85¹ (= pentru-că și postol trecuse. N. TESTAMENT, 1648; BIBLIA, 1688 : „quod et jejunium jam praeterisset... : „vu que même le jeune était déjà passé...). Au nu grăift voi, că încă simt patru luni și va veni seacerta? Iată grăese vouă: rădicați ochii voștri și vedeți holde, că simt plăvițe amŭ călăra seacere. VARLAAM, ap. GCR. I, 109 (: „car elles sont déjà blanches pour moissonner.”) S'au rășchirat și soborul, mullămînd țara lui Dumnezeu, că se lipsise amŭ, mullă pământeni de vite, pentru răul vâcărîtului. N. COSTIN, LET. II, 52¹. Această distanță îndelungată [de Viena] eră amŭ în sine o piedecă considerabilă pentru Bucovinieni. SBIERA, F. S. 287. [S]: amŭ = schon, în Roșia, Bihor. JAHRESBER. IV, 323.]*

3^a. † În exemplele citate sub II, 1^a s'ar putea înlocui amŭ, care reia firul povestirii, prin „deci.” În sensul acesta îl găsim adese-ori în textele vechi, mai ales în COD. VOR., corespunzând lui „ergo”, „igitur”, „itaque”, „quoniam” din textul latin, lui „iară”, „dereptă-aceala” în N. TESTAMENT din 1648 și lui „deci” în BIBLIA din 1688. *Mășul amŭ lășă giurde și-i dzise... COD. VOR. 53¹ (= iară căpitanul dereptă aceala slobozî pre voinic... N. TESTAMENT, 1648; deci căpitanul au slobozî pre tinorel. BIBLIA, 1688 : „tribunus igitur dimisit adolescentem” : „le tribun donc renvoyea le jeune homme.”) Evanghelie zice: așă amŭ să vă rușafi voi. CUV. D. BĂTR. II, 121. Că vor amŭ adună plecia și în foc arde-o-vor; așă va fi în sfârșitul veacului acestuia. CORESI, ap. GCR. I, 17 (: „Comme donc on cueille l'ivraie, et on la brûle au feu, il en sera de même à la fin de ce monde.”) Lumina trupul[ui] taste ochiul. Se amŭ fure ochiul tău prost, tot trupul tău luminat va fi. TETRAUR. (1574), ap. GCR. I, *8 (: „L'œil est la lumière du corps; si donc ton œil est net, tout ton corps sera éclairé.”) Atunce înfulegiu amŭ și vădzăiu, că toate ceante de aici deșarte sânt. NĂSTUREL (a. 1648), ap. GCR. I, 132.*

4^a. † Când momentul de față e pus în opoziție cu cel trecut, amŭ poate deveni sinonim cu „iată”. *Tindr fuiș și amŭ îmbătrânitu. CORESI, PS. 95 (= tă-răru fuiș și adecă (s. v. 1^a) bătrării. PSAL. SCH. 114¹ : „junior fui, et enim senui” : „j'ai été jeune et j'ai atteint la vieillesse.”) Mai ales în legătură cu un alt adverb al timpului prezent: amŭ acum = „iată acum, dar acum” : „or maintenant.” (Cfr. acum.) *Amŭ acumŭ cire grălaşte... COD. VOR. 130¹ (= ni, acumŭ carii ziceți... N. TESTAMENT, 1648; ianni, acumŭ cela ce ziceți... BIBLIA, 1688 : „ecce nunc qui dicitis... : „or maintenant, vous qui dites...”) Acumŭ amŭ mestecați sânt derepti cu păcătoși. CORESI, E. 31¹. | Chiar și adecă amŭ acumŭ : *Adecă amŭ acumŭ, bogafi, plăngeți-vă hîplind!* COD. VOR. 131¹ (= ni, acumŭ, bogafi, plăngeți, plăngeți văstădu-vă. N. TESTAMENT, 1648; veniți acumŭ cei bogafi, plăngeți văstădu-vă. BIBLIA, 1688 : „or maintenant, vous, riches, pleurez.”) Și adecă amŭ acumŭ aceia de sine-și stau e tine părăsîră. CUV. D. BĂTR. II, 228.**

5^a. De la „iată” e numai un pas până la „intr”-adevăr, dar, însă, iar” (în textul latin „autem, vero”). *Ochii Domnului sânt spre derepti... e safa amŭ Domnului spre cela ce face rău. COD. VOR. 114¹ (= iară fața Domnului, ... N. TESTAMENT, 1648; iară obrazul Domnului... BIBLIA, 1688 : „vultus autem Domini... : „mais la face du Seigneur est contre ceux qui se conduisent mal.”) În sensul acesta s'a păstrat până azi — dar cu accent mutat — în Mohor, pe Someș, în ținutul Bistriței : *amŭ = aber.* JAHRESBER. VI, 40, 75.*

6°. Ca și „adocă” (s. v.) sensul interjecțional al lui „iată” s’a putut schimba într’un sens explicativ: „căci, pentru-că”, în textul latin „enim... *Nuda intru Siritia și cu rosul* [= dînsul] *Prischila... aecă amă rugă*. COD. VOR 2/2 (= și cu el P...), că avea făgăduș. N. TESTAMENT, 1648; cu el P... pentru-că avea rugă. BIBLIA, 1688: „habebat enim votum”: „parce-ți-l avai făcut un votu”. *Cade-se amă putredirii acestia să se îmbrace întru neputredire*. CORESI, ap. GCR. I, *14 (: „car îl faut que ce coruptible revête l’incorruptibilité”).

[În Țara-Oașului și: *amșita* = *acum*. CANDREA, 7, o. 48.]

— Pentru etimologie, vezi *acum*. Nu credem că sensul II trebuie despărțit de sensul I și, întru cât privește pe *amă* din textele vechi, să fie adus în legătură cu adv. latin *modo*, „numai”, sau chiar cu *ad modum* Hasdeu, *Ety. magn. Rom.* 1110 etc. Accepțiunile de sub II se explică toate fără greutate din sensul original de adverb local — singur cunoscut în limbile romanice..., mai ales dacă ne dăm seama că el traduce totdeauna, în cele mai vechi texte, pe slavul „*u*”, „*ubo*” sau „*uše*”, care are și el sensul de „*schon*, *nun*”, alături de „*also*”. Ar fi greșit de asemenea, dacă, ademenții de cronologia exemplelor, am cercă să derivăm sensul I din sensul II, căci dialectele (arom. *amă*, *amō*, megl. *mō* și *moși*) cunosc numai înțelesul de adverb de timp (= *acum*).

AMUȚIA adv. v. amă.

AMUȚĂ vb. I. „*Tremper, faire infuser. Dêtrempen (l’acier)*.” — *Amuță* = a muții, topi, a descăli, ... a scoate descălitura unui oțel sau fier. COSTINESCU. *Amuță* = *aufweichen, einweichen*. BĂRCIANU. *Amoia* [se întrebuințează în Sălaj] pentru „a muții”, *insă*... *mai rar*. VAIDA. [Prez. Ind. *amăiș*, mai rar *amutez*. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1114.]

— Derivat din a-moși (și apropiat de mușii).

AMULEȚĂ s. f. „*Amulette*.” — Obiect (purtat de om cu sine), căruia i se atribuie în mod superstițios o putere de a feri de rele, de a apăra de boale. *De la oțo amuleț pentru diocșii*. ALECSANDRI, ap. DRF. [După germ. *Amulett*, în Transilv. și Bucov. și: *amuleț* s. a. *Cărticica*... femeile o poartă apoi ca *amuleț la sine*. MARIAN, NA. 28.]

— N. din fran. (= lat. *amuletum*, idem.)

AMUȚA adv. = *acuma*, *acum*. În Crașna, Oltenia. PAMFILE, J. II.

— Formă născută prin fuziunea celor două adverbe sinonime: *amă* și *acuma*.

AMURĂZ subst., etc. v. amozez ș. u.

AMURĂZ s. a. „*Crépuscule, brune; déclin (du jour, de l’âge); clair-obscur*.” — „*Amurăz*”, „*amurgul serii*”, „*murg*” sau și „*murgulit* de seară”... [so zice], când soarele a apus, ... dar este o lucrare în urma lui și întunerec încă nu s’a făcut, adică când lumina se amestecă cu întunerecul, când se luptă ziua cu noaptea, ... când începe a se îngândă ziua cu noaptea. MARIAN, SE. I, 108. *Amurgul* înnegrise zarea. COȘBUC, F. 102. *Amurgul* „se lasă” sau „dă”. *Amurgul* dase peste dinții, nenăucați. IPSIRESCU, L. 310. În legătură cu prep. *Plecă* din *revărsatul zorilor* și se întorcea pe la *amurg*. DELAVRANCEA, S. 229. *De unde vii, măi muiere, Prin amurg, pe-această vreme?* MARIAN, SA. 53. | Prin omitearea cuvântului subînțeles „serii”, a rezultat, după prepoziție, forma articulată: „*amurgul*. Din *amurgul* până n zori. ALECSANDRI, P. III, 120. *Înt’amurgul* = „pe la amurgite”: „a la tombée de la nuit, entre chien et loup”. Și așa au dat spațiu târșului, fiind într’amurgul. N. COSTIN, LET. II, 110. *Înt’amurgul* iarăși mulgea lamele. DRĂGHICI, R. 152. *Căldor, care ntr’amurgul, pe*

paveaua zundătoare, Treci... C. NEGRUZZI, II, 92/3. P. ext. *Amurgul* dimineții = *Morgendämmerung*. [Atestat numai la] BĂRCIANU. || Fig. „Declin. *Trist e deșertul ce se nîinde Pe sub amurgul vieții*. ALECSANDRI, P. III, 183. | „*Clair-obscur*”. *Cobitor, ca urma unui păcat în amurgul conștiinței*. ODOBESCU, ap. HEM. 1115. || *Dă în amurg* = „amurgeste”: „il commence à faire nuit”. *Când dete în amurg...* a pieri. IPSIRESCU, L. 310. [Plur. -guri.]

— Compus din a (29) și *murg* (s. v.). La început eră locuțiune adverbială cu sensul de „la amurg”; mai târziu a devenit substantiv (cfr. achindie, a-dăpost, amiazăzi, subsuară etc.).

AMURGEALĂ s. f. = *amurg*. (Bogza, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 1115. [Plur. -geli și -gela. | Cfr. *murgeală*.]

— Derivat din *amurg*, prin suf. abstr. -eală.

AMURGI vb. IV^a. „*S’obscurcir, commencer à faire sombre ou nuit*.” — Impers. „Se lasă, dă *amurgul*, înseară.” *Abia amurgese, când Strigose și Spanciose sosiră*. C. NEGRUZZI, I, 160. *Se pomeniră că amurgise*. IPSIRESCU, L. 35. *Până să-I mai menim noi pe popă, amurgeste bine*. CREANŢĂ, A. 43. *Venită cel strein de fealtu, mănecând și amurgindă, și se înstălpă înaintea lui Ierail 40 de zile*. BIBLIA (1688), 207/2 (: „et le Philistin, s’approchant le matin et le soir, se présenta quarante jours durant.”). || Unipers. „În loc de *amurgeste* se poate spune și: „*ziua*” sau „*lumina* *amurgeste*. *Dar lumina amurgeste și plugarii...* se întore de la arat. ALECSANDRI, P. III, 42. *Când soarele se duce...* Ie când ziua amurgese, Ochii ei își aruncă Sub o tuță... POP., ap. HEM. 1116.

— Derivat din *amurg* (cfr. *murgi*).

AMURGIRE s. f. „*Action de commencer à faire sombre, obscurissement*.” — Infinitivul lui *amurg*, devenit abstract verbal.

AMURGIT s. a. „*Crépuscule, brune*.” — Participiul lui *amurg*, devenit abstract verbal. „*Amurg*”; se întrebuințează adesea la plural și în legătură cu prepoziții. *Să-mi răcoresc viața la un amurgit de seară?* VLAHUȚĂ, P. 47. *Când fu la la amurgit, întâlul nr om*. IPSIRESCU, L. 321. [Se văd coborînd în *amurgul* treptele casei lor albe. SADOVEANU, M. 118. *Când se nîndă ziua cu noaptea, poporul zice că e pe amurgite*. (Broșten, în Suceava), ap. HEM. 1116 : „entre chien et loup, à la brune, sur la brune, à la nuit tombante.”. [Cfr. *murgit*.]

AMURGIT, -Ă adj. „*Obscurci*.” — Participiul lui *amurg*, devenit adjectiv. „*Învălit în amurg*”. [Am] *căutat să descoper de pe zarea amurgită a trecutului, din ceața brunooasă a prezentului, o falcică lumină pentru viitorul artelor române*. ODOBESCU, II, 246.

AMUȘ s. a. (Tăbăc.) „*Coudroir. Plain, planée*.” — În Banat. *Argășitorul...* pune pielea în *amoiș*, ca să se moaie și curgă de imală, unde stau 2-3 zile; după aceea se pun în *amuiș*, care e o groapă sau o caddă îngropată în pământ și se bagă cu 1/2 var stămpărat cu 1/2 apă. În acest *amuiș* se fin pieile 10-14 zile. După ce se scot și se amușesc se pun în *amuiș* curat, adică proaspăt, făcut din 1/2 var și 1/2 apă, în care încă se fin 14 zile. LIUBA-IANA, M. 123. *Cumpărănd pici argășitorii le bagă în amuiș (amuiș = niște gropi)*. Se aduce apă, se stinge în ea var și apoi se aruncă pieile, pentru ca, la „*păruit*”, părul să se deslipească ușor. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 85.

— Etimol. necunoscută. Nu știm întru cât s’ar putea aduce în legătură cu ung. *hamus* (gödör = „groapă”) „de cenușă”; cfr. ung. *hamvas*, „Gerberlauge”).

AMUȘI adv. „1°. *À l’instant, tout de suite*. 2°. *Précisément, justement, exactement*”.

1°. „Acă-acă, acuși, îndată”. *Cine fură acei* [barbari] și pre ce cale feceră aceia, amuși toți reșchiră, P. MAIOR, IST. 281. *Așteaptă-o, că vine amuși!* ȘEZ. II, 188 $\frac{1}{2}$. *Nu ne rugăm todeauna pentru Măria-Ta și ne-am ruga și acum. Inca amuși s'or stränge toți părinții, și merge și Măria-Ta și să fi pe pace, că măne ai să fi stăpân.* S. T. KIRILEANU, SĂM. III, 103.

2°. „Toceal, chiar”. *Amuși e anul, de când a venit la noi.* FRĂNCU-CANDREA, R. 47. †† Amuși... amuși = „când... când, câte-odată... altă dată, acă... acă” = „tantă... tantă”. Am o puică: Amuși îi albă, amuși îi neagră? [= „Ziua și noaptea.”] GOROVEI, C. 138. || Repetarea imediată: amuși-amuși = „tot mereu, în tot momentul”; „à chaque instant”. *Orzul* [strâns] *trebas amuși-amuși întors.* ECONOMIA, 52. [România], *de-ar fi oricât de învăluit și necăjită, ea nici când nu uită de copilul său, ci amuși-amuși alergic la dinul, să vadă ce face.* MARIAN, N. 309.

— Din am + adverbial cuț și (cfr. a muși și a cuși).

AMUȘI vb. IV° trans. „1°. *Débourrer, plamer.* 2°. *Arracher les cheveux* (à qqn).” — În Banat. 1°. (Tăbăc.) *A amuși = a pânși pielea de păr, d. ex. „Cojocarii amușesc pielea.”* (Oravița), com. A. Coca. După ce se scot [piele din amuși] și se amușesc (= pică, trăgând de el, părul, cu copășlăul, o meșterală tâmpită) se pun în amuși curat. LIUBA-IANA, N. 123. Cfr. păru. || 2°. P. ext. *A amuși = a rupe cuică părul din cap, a pânși pe cineva de păr. D. ex. „Bătându-l, l-or tot amușit (= l-or rupt părul, l-au despoizat de păr). Se folosește numai despre păr, nu și despre penă, de care ce pentru ruperea penelor se folosește cuțdăntul „pânșuși.”* (Sasca-Montană), com. A. Coca. (Cfr. amușit).

— Derivat din amuș.

AMUȘINĂ rb. I. „*Flairer, quitter, suivre à la piste, dépieter.*” — În Transilv. vestică și în Bihor. *Amușină = amiroasă, adurmecă; d. e. cănilă amușină* [șurpule, pisica amușină șoarecele. REV. CRIT. IV, 336. *A amușului = a miroș; se zice cu deosebire despre râni de cănal, când dau de urma vântului.* FRĂNCU-CANDREA, R. 47. [În Tara-Hațegului și: mușului, mușului = „adurmecă”. REV. CRIT. III, 161. | Și: mușul: *Întă vine un lup, mușulind pe unde măncaș și beușe cîi hoși.* REV. CRIT. I, 235.]

— Etimologia necunoscută. Poate stă în legătură cu it. *mușo*, „bot”, fran. *mouseau*, „bot”, a căror etimologie de asemenea nu e clară.

AMUȘIT -Ă adj. 1°. „*Débourré, plamé.* 2°. (Mouton) *ayant perdu une quantité de laine* (en l'accrochant aux buissons).” — Participiul lui amuși, devenit adiectiv. În Banat. 1°. (Tăbăc.) *Piele amușită.* 2°. „Cu sruți zmuls, cu lăna zmulsă, dăpărat”. *Când oaia, imblăndă prin spini și tușe își pierde o cantitate în lăna, se zice că-i oaie amușită de lăna.* (Sasca-Montană), com. A. Coca.

AMUȘULUI vb. IV° v. amușină.

AMUȘĂ vb. I trans. „*Exciter (les chiens).*” — „A smuță, a sumuță (cănilă)”. *De va acăz neștine un ulău tare și dărz... și de se va apucă de vreuș ulău mai slab și-l va birui, și stăpănușă... nu-i s' despărși, ce încă-i va amușă, de-l va simejă... să lătească toată paguba.* PRAVILA MOLD. 11. *În grabă țară ieșind și încă mai tare pre dăluș amușind în îmbărbătând...* CANTEMIR, ap. HEM. 1871. *Odată îi șueră, Căniș rău că amușă, După feciori se luă.* P. P. (Banat), ap. HEM. 1871. | În loc de a amușă inii asupra cuică, se poate zice și: a amușă pe nevă cu căniș: *Când treceam gardul cu spinii, amușai, mândro, cu căniș; M'amușai și nici prea se.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 390. [Cu schimbarea conșării ț și: amușă.]

— Din lat. *am-mucciare (cfr. muță, asmuță,

sumuță), păstrat și în Poitou sub forma *amoisser*, „exciter les chiens à nous défendre”.

AMUȘĂRE s. f. „*Action d'exciter les chiens.*” — Infinitivul lui amuși, devenit abstract verbal.

AMUȘĂT s. a. = smușare. Participiul lui amușă, devenit abstract verbal.

AMUȘĂT -Ă adj. „*Excité*” (se dit des chiens). — Participiul lui amușă, devenit adjectiv.

AMUȘĂTOR -OĂRE adj., subst. „*Qui excite les chiens.*” — Adjectivul verbal al lui amușă (derivat prin suf. -ător), întrebuințat une-ori ca substantiv. [Dial.: amușătoria.]

AMUTEALĂ s. f. „*Mutisme, perte de la parole.*” — Exprimă starea, care rezultă după pierderea grăului. *I-au peclutit spurcata și clevețnica lui gură, cu amufeală.* ANTIM, P. 91. *Rumânii nu tac mult; s'ar bocești, d'ar pătimi de amufeală.* JIPEȘCU, O. 39. [Dial. și: amufală. | Plur. -feți, poate și -fele.] — Derivat din amuși, prin suf. abstr. -eală.

AMUȘI vb. IV° † v. amușă.

AMUȘI vb. IV°. „1. 1° - 2°. *Devenir muet, être frappé de mutisme, perdre la parole. Se taire subitement, rester court, demeurer interdit.* II. *Rendre muet.*”

I. „A pierde graul, a rămâneă mut”, fig. „a rămâneă ca mut, a tăcea de-odată”.

1°. Intrans. *Amușiu și plecașu-mă și lăcișu.* PSAL. SCH. 121 $\frac{11}{12}$; CORESI, PS. (: „obmutui, et humiliatus sum, et siliu”). *Au vor amuș... au, de nu, vorbe goale vor ațanșe.* P. MAIOR, IST. 263. *Ielele umblă noaptea căntând, și, dacă se n'atmupă să cheme pe cineva pe nume, și acela le răspunde, amușește.* (Băleni-Sârbi, în Dâmbovița), ap. HEM. 1119. *Când bogatul vorbește, Lumca amușește.* ZANNE, P. V, 90. | P. ext. (fig.) *I-a amușit glasul. Limba viteană și mincinoasă să amufească, urechia... să asurzească.* CANTEMIR, ap. HEM. 1118. *Acle buze... amufeau învinețite, sub spânzurdătoarea ce stă dinaintea uși.* C. NEGRUZZI, I, 311. *Chiar și Ștefan-Vodă... n'auceă... copil din gură plângând... Că stau doicile dormind și casele amușind.* TEODORESCU, P. F. 531.

2°. Refl. *Zicereă cătră el: Amușește-te, pune mâna la preste gura ta!* BIRLIA (1688), 188, 1 (: „ils lui dirent: Tais-toi, et mets la main sur la bouche”). *Mă amușiu de multă bucurie.* GORJAN, H. IV, 93. | P. ext. (fig.) *Mintea mea, amușindu-se, se cumpănește între spaimă și bucurie.* MARCOVICI, C. 11 $\frac{1}{12}$.

II. Fact. Numai în construcția: a amuși pe cineva de gură = „a face pe cineva (prin vrajă) să-și piardă graul”. *De mânu m'au luat, De gură m'au amușit, Ochii mi-au patenjenit.* SEVASTOS, N. 12 $\frac{1}{2}$ (cfr. amușit de gură).

[În loc de amușesc și: ț amuș = obmutesco. ANON. CAR.]

— Din lat. *am-mutire (= ad + mutire); cfr. it. *ammutare*, idem. (Cfr. muți).

AMUȘIRE s. f. „*Action de devenir muet, de perdre la parole. Mutisme, perte de la parole. Silence.*” — Infinitivul lui amuși, devenit abstract verbal. Exprimă acțiune sau o stare trecătoare. *Rea taste amușirea din lipsa organelor... dar încă mai rea taste, când porucea din lipsa și neștina cuvintelor trebuitoare.* CANTEMIR, ap. HEM. 1120. || Fig. „Tăcere” (prin substituția efectului în locul cauzei). *Ascultă și nu anzi nimică; dar amușirea acă adăncă mai cumplit îl spăria.* POP-FLORENTIN, ap. TRDG.

AMUȘIT s. a. „*Action de devenir muet, de perdre*

la parole. — Participiul lui amuțit, devenit abstract verbal.

AMUȚIT, -ă *adj.* „Devenu must, frappé de mutisme, muet”. — Participiul lui amuțit, devenit adjectiv. Când a sunat clopotul, ne-am strâns mâinile, amuțiiți de durere. VLAHUȚĂ, N. 174. | „Mut (într-un mod trecător)”. Vulturii... erau amuțiiți pe creștele... munților. EMINESCU, N. 5. † Amuțit de gură = „lipsit (prin vrăji) de facultatea de a vorbi”: „frappé (subtlemen) de mutisme”. M'am trezit și m'am găsit... De gură amuțită. De ochi orbită. MARIAN, I. 15.

AMUȚITURĂ *s. f.* = amuțeală. Cuvânt rar. Amuțitură = vocii praecusio. ANON. CAR. [Plur. -turi.] — Derivat din amuțit, prin suf. abstr. -itură.

AMUZĂ *vb. I.* („S'amuzer”. — 1°. Trans. „A face petrecere (cuiva), a face să-ți treacă vremea plăcut”. 2°. Refl. „A-și petrece, a-și trece vremea cu lucruri ușoare și plăcute”. [Amuz și amuzez.] — N. din fran.

AMUZĂMENT *s. a.* „Amusement”. — Petrecere cu lucruri ușoare, cu glume, care face să treacă vremea plăcut.

— N. din fran.

AMUZĂNT, -ă *adj.* „Amusant”. — Care (te) amuzază. „Nostim, cu haz”. — N. din fran.

AMVONĂ *s. f.* (Bis.) v. amvon.

AMVON *s. a.* (Bis.) „Ambon. Chaire”. — Un loc înălțat în biserică, de pe care citește diaconul evanghelia. Pe alocurea se și predică de pe amvon. Patriarhul Macarie se sui pe ambonă și rădăcă cinstita cruce. VARLAAM, ap. HEM. 1038. S-au suit pe amvon și începă a cântă. DOSOFTEU, V. S. 39°. Se suită în amvonă, de la cele. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 219²⁰. L-au celit cu vers tare, din amvon. ȘINCAL, HR. III, 267¹². Ce ne grăesc din amvonuri ministrii cucântului lui Dumnezeu? MARCOVICI, D. 379. Oprim cu pieptul furtuna păgânească, Ferind ale sale valuri amvona creștinească. ALECSANDRI, P. III, 217. În predicale sale de pe amvonele bisericilor, înțepă ca vespea. CREANGĂ, A. 136.

[Și: † ambonă s. a., amvodnă s. f., amvună s. f., amvună s. a., amvodnă s. f. | Plur. -vode și -vōnuri.] — Din paleol. amvōnā și amvōnā (din grec. ἀμβων, idem.).

AMVONĂ *s. f.* (Bis.) v. amvon.

AN *s. m.* 1. 1°. Annee, an, 2°. Année. Saison. 3°. An; (au pluriel) ans, age, vieillesse; années, vie; temps; expérience. II. Année.

I. 1°. În întrebuintărea zilnică, anul cuprinde douăsprezece luni. An un copaciu cu 12 craci; în fiecare cruc sânt patru cuburi; în fiecare cub sânt 7 ouă și fiecare ou are o parte albă și alta neagră. Ce să fie aceasta? (= „Anul”) SBIERA, P. 322; cfr. ȘEZ. I, 25. Anul sau anii pot să se socotească de la ori care dată. Numărul ailor de la Adam 7115 ai, de la nașterea lui Hristos 1607 ai. CUV. D. BĂTR. II, 107. În (sau la) anul mântuirii (după lat. anno Domini) și: în anul Domnului = în anul de la (nașterea lui) Cristos : „Jan de grăce”. În anul mântuirii 1907 mai acem 80% de analfabeci. | Adesea se găsește în comparație cu alte măsuri de timp. Nu aduce anul ce aduce ceasul? CREANGĂ, P. 235. | Ca toate substantiile care exprimă o măsură de timp, se găsește și în funcțiune adverbială: Anul acesta vom avea o recoltă bogată, deși, în cazul acesta, sânt preferite construcțiile cu prep. | Anii „trec”, „vin”, „curg”, „se scurg”, „se împlinesc”, „se încheie”, †

„se umplu”, așa în cât se vorbește despre „anul trecut” sau „viitor”, în opoziție cu „anul acesta”, despre „cursul”, „curgerea” sau „seurgerea” anilor și despre „ani împliniți”, sau „încheiați”. După ce trecură trei ani la mijloc..., începă a dori... pe frate-său. GORJAN, H. I, 2¹². Cine îmi va spune, ce o s'aducă ziua și anul viitor? ALEXANDRESCU, M. 3. Când au fost cursul anilor de la începutul lumii 7193... N. COSTIN, ap. HEM. 1128. Se va întâmplă în curgerea anului, care astăzi începe. MARCOVICI, D. 17¹². Se apropié zilele, de ei se împlă Căcoanei anul diuităi. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1129. Bădoacă, mâne fi se împlinesc anul; ia-mă și pe mine cu dumneață, că și-oiu fi de mare folos. EMINESCU, N. 21. | În loc de „(azi) s'a împlinit anul, de când...” se poate zice și: (azi) e anul, de când...; „il ya un an que...”. Măncăți, oameni buni..., că mâni îi anul, de când mi-a murit bărbatul. ZANNE, P. IV, 254. | În Transilv. construit și cu „că”. Nu e anul că mi-a murit un copil (=ital., non è l'anno, che...). La 31 Decembrie, la 12 ciasuri din noapte, se sfârșește anul vechiu și începe anul nou. Sosind miezul nopții, anul techieu a dispărut..., căci acuzi zorile anului nou se arată de după culmile dealurilor. MARIAN, SE. I, 144. An nou! Aștept minunea-ți, ca o cerească lege. ALEXANDRESCU, M. 5.

|| Răspunde la întrebarea (de, până) când? Funcțiunea adverbială exprimă anul în toată extinderea sa: Anul trecut a plouat mult. || Alternarea anilor se exprimă prin: An cu an sau (în Transilv.) an de an sau † an pre an = „pe fiecare an, în tot anul” = „chaque année, tous les ans”. An cu an începăia tot mai largă se sporește. EMINESCU, P. 237. Așeză făcă ană pre ană. DOSOFTEU, V. S. 205¹². An de an emigrăcă Români în America (cfr. span „un año con otro”, „Jahr für Jahr”, rus. „iză godă vū godă” sau „godă otā godă” = „Jahr aus, Jahr ein; ein Jahr um das andere”; alb. „vjet-për-vjet” = „alljährlich”). | Din an în an = „din ce în ce mai mult” = „d'année en année” (ital. „d'anno in anno”, portug. „de anno em anno”, bulg. „otā godina na godina”, germ. „von Jahr zu Jahr”). Din an în an se îmulțesc locustorii orașelor. || Spre a exprima ideea „anul trecut, pe vremea aceasta”, se poate zice: acum (sau acuzi) un an (doi ani etc.): „il ya un an”. Acuzi șapte ani a fâlat topa popii un mânăz. RETEGANUL, P. I, 25. Construcția aceasta capătă cu ajutorul prep. „de”, funcțiune adjectivală: „d'il y a un an, de l'année dernière”. Cu mânăra de-acum un an, Dintr'un măr mă săduram. JARNIK-BĂRSEANU, D. 155. | Prin prepoziția „în”, iar când e vorba de un eveniment istoric și prin prep. „la”, se exprimă o dată anumită în decursul unui an. În anul trecut am fost bolnav de două ori. Vasile Alecsandri s'a născut în (anul) 1819. România a fost proclamată regat la (anul) 1881. (Cfr. veieat). O comedă nu vine în fiecare an. BĂLCESCU, M. V. 4¹². În toți anii prăgnăm pemelelor. VARLAAM, C. 197¹². La sau (într'un an (doi etc. ani) odată = „o singură dată într'un an (în decursul a doi etc. ani); rar” = „une (seule) fois dans l'année (tous les deux, etc., ans); rarement”. Vin ele la noi într'un anu odată și lăcuse 30 de zile cu noi. MSS. (a. 1620), ap. HEM. 1125. Azi e Sfântu-Neoclina. Ai, necastă, la biserică... că-i sârbătoare mare, e într'un an odată. (Lupușanu, în Ialomița), ap. HEM. 1125. [Pică piere de pe cerb,] când se acutură el, la șapte ani odată. CREANGĂ, P. 218. | La doi etc. ani = „după doi etc. ani”; „deux, etc., ans après”. [Că] I-am pierdut... odată și I-am cătat lumca toată... Și I-am găsit la cinci ai, Priponit de-un leuștean. ȘEZ. I, 73¹². (La anul (scil. viitor): „l'année prochaine; dans une année. De cât la anul un bou, Mai bine azi un oa. ROMÂNUL GLUMET, I, 47¹². Nu tăia pomul din rădăcină... ci mai bine urcă-le în el, ca să culegi și la anul. ZANNE, P. I, 262. În urări: Noroc bun să deie Dumnezeu! Și la anul ca bine! ALECSANDRI, T. 673 (cfr. lat. ad annum = „übers Jahr, künftiges Jahr”). | P(ri)este an = „in

cursul unui an: „pendant l'année, dans le courant de l'année”. *Preste an cu cinste vă sădviu. MINELIUL (1776), 150 1/2. Să-mi rămâie și mie în destul, ca să-mi hrănesc peste an femeia și copiii. BELDIMAN, N. P. II, 171. Să prăznuim sărbătorile de peste an. | Peste un an (dol etc. ani) : „dans un an (deux, etc., ans)”. *Peste o sută de ani multe se vor schimbă în lume. | De un an (dol etc. ani) : depuis une année (deux, etc., années)”. *O mureare...eră îndrăciidă și ologă de optăprezece ani. CORESI, ap. GCR. 18. Părintii tăi nu mai trăiesc, de sute de ani. IȘPIRESCU, L. 8. De trei ani tot bat la dobă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 470. N'am dat ochii cu Valcan, De-i mai bine de un an. TEODORESCU, P. F. 551. | Un an (dol etc. ani) după: „une année (deux, etc., années) après”. *Un an după fuga lui Aladin, Otman...fină răngul cel d'india între prințipi ce eră supuși lui Aladin. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250^{1/2}. | Până'ntr'un an (până'u dol etc. ani) : „in timp de un an” : „dici un an (deux, etc., ans)”. *Vameșul ce nu-ș va luă vama de la negustor până în cinci ani, de-acia nu va puță luă nemica. PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1133. | În Transilv. (latr')alt an = futuro anno...; auf's Jahr, künftiges Jahr. LB. (cfr. ital. „un altr'anno” = „das nächste, kommende Jahr”). Est-an = „anul acesta” : „cette année-ci”. | La Moti: Dincolo de an = „anfâr”. FRĂNCU-GANDREA, M. 51 : „il y a deux ans”.*****

|| Răspunde la întrebarea (pe, în) cât (timp)? *O dzi, ca o mie de anii și o mie de anii ca o dzi. COD. VOR. 167^{1/2}. Lăcură e 35 de ai fără feciori. CUV. D. BĂTR. II, 145. Iată căși ai fii-an lucrât. VARLAAM, C. 10^{1/2}. Patruzece de ani imi pare, De când pot par pe spinare; Nimeni grija mea n'o are. JARNIK-BĂRSEANU, D. 450. Căci'raunul când te bate, Zaci un an și jumătate. POP., ap. HEM. 1124. Cine-ou aut ș'amă n'are. Pare-i noaptea an de mare; Am acut, dar n'are n'am, Pare-mi noaptea cât un an. MĂNDRESCU, L. P. 85. O slujă un an sau doi Și-și va face car cu boi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 245. | În limba veche se putea zice în loc de „(timp de) un an, doi ani, etc.” și intru an, în doi ani etc. : „(pendant) une année, pendant deux ans etc.”. *Vrem lăcuș acie intru anu și vrem face negof. COD. VOR. 130^{1/2}, (= vom petrece acolo un an și vom târgui. N. TESTAMENT, 1648; vom face acolo un an și vom neguțitori. BIBLIA, 1688 : „demeurons un an et y trafiquons”). *Nu ploș are pământ în trei anii și în șase luni. COD. VOR. 135^{1/2}, (= nu ploș în trei ani și șase luni. N. TESTAMENT, 1648; n'au ploat pre pământ trei ani și șase luni. BIBLIA, 1688 : „il ne tomba point de pluie sur la terre durant trois ans et six mois”). Astăzi se mai regăsește construcția aceasta numai în urările intru mulți ani! (scil. „să trăiești” sau „să fie”) = mulți ani! = la mulți ani! (cu o mulțime de variante). *Trăcescă Domnul mieu milostiv, într'ai mulțimi și bunii! CANTEMIR, IST. 211. Să-i fie intru mulți ani! MARIAN, Nu. 454. Să trăiești mulți ani cu bine, lămurate și preaputerne împărate! CREANGĂ, P. 80. La mulți ani, cu sănătate, Că-i mai bună de cât toate! ZANNE, P. II, 703 (cfr. mulțimi). | Prin atributele „tot”, „întreg”, „înceaiat”, „împlinit”, „în cap” și prin complinirile „de-a rândul”, „de zile” se arată întregimea anilor, exprimându-se tot odată și faptul, că pentru vorbitor anul a trecut sau va trece cu greu. *E rău când unu 'ntreg îi-o post! COȘBUC, P. 71. A finit veselia ani întregi. CREANGĂ, P. 279. S'au plimbat o săptămână și un plâns 100 dă ani înceaiat. IȘPIESCU, O. 132. Am plâns tot anul și voiu mai plânge ani de-a rândul. | [și luă] merinde, ca să-i ajungă un an de zile. IȘPIRESCU, L. 13. Să-i slujești taman trei ani de zile cu credință. CREANGĂ, P. 147. Sânt ani (de zile), de când nu mi-ai mai scris! Dăspore amar de ani v. amar v. | Aceiași idee se exprimă și prin: cu anii (din cauza rimei și „cu anul”). *Ala e Jianu, Care bate cu tufanul Și fine piama cu anul. POP., ap. HEM. 1131. Ducă pleci acuma, nu ne vom mai ceda cu anii.******

|| Întrebarea „cât?” se poate preface ușor în „cum?” *Cu anul (cfr. cu luna, cu ziua, cu rupta) : „à l'année”. *Dumnezeu să-și deie... Sântate cu luna, Să nu mai vezi lumina, Sântate cu anu. Să nu mai vezi pământu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 250. L-am tocmiț grădinar cu anul. | Pe an sau intr'un an († intru) an : „par an”. *Cela ce nu va ispediți omul de patru ori intru an, cela ce nu va postî patru posturi intru an... MS. (a. 1627), ap. HEM. 1133. Are leafă de o mie de lei pe an. Intr'o lună Toarce-o lănd Și n'tru' un an Teese-un zuman. JARNIK-BĂRSEANU, D. 457. Toate învâșturile, pe care alții copii le învâșă într'un an, el le învâșă într'o lună. IȘPIRESCU, L. 2 (cfr. span. dentro de un año, „binnen Jahresfrist”).***

2°. Durata de 12 luni nu se ia ca măsură de timp, ci se consideră sub raportul celor ce se petrec în acest timp. *Trecut-au anii de lacrimi! ALECSANDRU, P. I, 120. Anul de vâduie l-a petrecut la țară. Și-a făcut anul de serviciu militar în capitală. Nu ni-a plătit anul de chirie. În anul jubilar au fost mulți streini în România. După trei ani de secetă, avem în sfârșit un an ploios. Un an de lupă (titlul unei cărți de A. Vlahuță). În anul literar 1905 au apărut câteva volume de poezii frumoase. Anul Jali = „anul de doliu”. De să ca miriță fămea în anul Jali, să piarăză darul dinnaistea nunții. CARAGEA, L., ap. HEM. 1127. | Spec. Când e vorba de recoltă, de venituri, de afaceri etc. An bun (mănos), mijlociu, rău etc. : „bonne année (année d'abondance), année moyenne, mauvaise etc.”. *Faraon... au străns în cei șapte ani mănoși atâta până, câtă să ajungă în cielești șapte ani nerodii. I. IONESCU, C. 212. Cum a fost anul trecut? — Destul de bun. | P. ext. Anul școlar (scolastic) și cel judiciar încep în Septemrie; anul financiar sau bugetar începe la 1 Aprilie. | Deci un poate căpăta și sensul de „stagium”. Ar fi bine, ca anul teatral să nu fină la noi numai 5 luni. Intr'un singur caz, an = „o anumită zi din an”, și anume în: anul nou = „1 Ianuarie” : „le jour ou le premier de l'an”. Care an fine numai o zi? (= „Anul cel nou”). SBIERA, P. 322.**

3°. Când e vorba de vârsta unui om sau de vechimea unui lucru, anul se socotește începând de la nașterea sau facerea lui. *Lipsit, la vârsta de 60 de ani, de tot... s'a pogorât de viu în mormântul prietenilor săi. MARCOVICI, C. 4^{1/2}. Tocmas când copilul împlineă 15 ani... se sculă... și zise... IȘPIRESCU, L. 2. Până la 20 de ani se însoară cineva singur; de la 20 la 25 îl însoară alții, de la 25 la 30 îl însoară o babă, iar de la 30 de ani înainte numai dracu-i vine de hac. ZANNE, P. IV, 397. Am un unchiu bătrân de 999 de ani și 52 de săptămâni. CREANGĂ, P. 52. Fratele mieu e cu patru ani mai mare ca mine. Adă-mi vin de nouă ai, Care bade feciori de crai. ȘEZ. IV, 8^{1/2}. Eu frumos to-oiu milu, C'o cojiță de mălaiu, Uscată de nouă ai. MARIAN, Na. 321. | Fig. La plural. „Vârștă”. (Cfr. „De câți ani ești?” : „quel âge as-tu?” Cfr. lat. „anni pueriles” = „vârșta copilărească”). *Și-a uitat anii. ZANNE, P. II, 475. Trebne să vie și ei, ca mâne, la anii miei. Idem, P. II, 475. Pentru anii lui, e foarte desvoltat. | În legătură cu prep. „de”. Mic de an = „tânăr”, mare de an = „în vârstă, bătrân”. *De ani cate mare și minte n'are. ROMÂNUL GLEMET, I, 49^{1/2}. | Anii „se întrebă” sau „se caută”. *Când cor fi la mijloc banii [la fete], Nu se mai întrebă anii. PANN, P. V, II, 128. La cal anii se caută după dinți. HEM. 1125. Am intrat în anul al cincisprezecelea (cfr. span. „entrar en sus quince años”). *Mery pe treizeci de ani. Spec. „Vârștă înaintată, bătrânețe”. (Cfr. Aii m'au îmbătrânit. CANTEMIR, IST. 262; cfr. ital. „pieno d'anni”, germ. „hoch in den Jahren”, „bejahrt”). *Nevoiașă ailor. DO-SOFTIUI, V. S. 52. Și s'apasă toți la masă, Cum li-s anii, cum li-i răngul. EMINESCU, P. 195. | „Viață”. Anii tăi se-ou sfârșit. CUV. D. BĂTR. II, 450. | „Vreme, epocă”. *În anii și în zilele... lui Bătră Cristoc. CORESI, E. I^{1/2}. Intru anii de apoi să se intrupească.*******

idem, E. II/23. *Vai, tot mai gândești la anii, când visam în academi?* EMINESCU, P. 230. | „Experiență (pe care o aduce înaintarea în vârstă)”. *Procoposala nu se cumpără cu banii, Ci se câștigă cu anii.* ZANNE, P. V, 155 (cfr. Ital. „molto più sanno gli anni che i libri”).

II. În astronomie **anul astronomic (solar, tropic sau echinocțial)** este măsura de timp dată de o rotațiune a pământului în jurul soarelui (= 365 de zile, 5 ceasuri, 48 de minute și 50 de secunde). P. anal. Se dă numirea de *an sideral* timpului întrebuițat de soare pentru a reveni la același punct fix pe ecliptică. CULIAN, C. 215. *Anul lunar* se compune din 12, une-ori din 13 rotațiuni ale lunii în jurul pământului. *Anul planetar* cuprinde durata unei rotațiuni făcută de o planetă în jurul soarelui. | Calendarul face abstracție de fracțiunea de 5 ceasuri, 48 de minute și 50 de secunde și consideră **anul comun** (sau *civil*), care începe la 1 Ianuarie și sfârșește la 31 Decembrie, compus din 365 de zile, lăsând să urmeze la fiecare patru ani comuni câte un an de 366 de zile, numit *an bisect* (*visect, bisext* sau *bis(s)extil*), care pe alocurea se numeste de popor și *an mare*. *În an mare nu e bine să te însori*. ȘEZ. I, 18/23. Biserica ortodoxă ține **anul iulian**, numit astfel după Iuliu Caesar, care socotea anul tropic de 365 de zile și 6 ceasuri, iar cea catolică ține **anul gregorian**, numit astfel după papa Grigorie XIII, care a suprimat din calendarul iulian câte trei ani visecți la fiecare patru secole.

[Niciăiri *an* nu apare rotacizat, ceea ce dovedește că n lung latin avea, pe vremea rotaciării alți sunet, decât *n* scurt: intervoal. Înainte de *t* acest *n*, s'a miuit (cfr. v. veronez, milanex: sing. *anno*, plur. *agni*), precum dovedește istro-rom. *ăni* (cfr. și arom., megl. *ăni*, ban. *ăni*). E probabil că tot astfel trebuie cetită *ăni*, scrierea *ămni* în PSAL. SCH. 249/1, 489/1 etc., *ăni*, scrierea *ămni* (nearticulat!) în loc de *ămni* din original) COD. VOR. 167/1, 135/1; CORESI, PS. 249/1 etc., scriere care se mai găsește într'un act din a. 1610, ap. GCR. I, 44. Din *ăni* s'a dezvoltat forma *ai*, care apare la CORESI, ap. GCR. I, 15, 23 etc., la VARLAAM, DOSOFTEIU etc. și se mai găsește și azi în foarte multe regiuni. Pluralul *ăni*, întrebuițat în literatură, poate să fi fost refăcut din sing. *an*.]

— Din lat. *annus*: vegliot *jan*, Ital. *anno*, engad. *an*, sard. *annu* v.-prov. an. fran. *an*, span. *año*, portg. *ano*. În funcțiune adverbială e urmașul ablativului *annō*; *est an* = Ital. *quest'anno*, fran. *cette année*, span. *agueste año* etc. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 46.

AN ad. „L'année dernière, d'antan”. — Anul trecut, acum un an”. *Cum a dat Dumnezeu an Holdo mândre lui Troian, Astfel să dea și la voi, Ca s'avean parte și noi.* TEODORESCU, P. P. 147/118. *Stăpâne, stăpâne... Mai m'ai ispitit An, la Bobotează.* Idem, 56/1. | Adesea în opoziție cu „est-timp”, „est-an” (= anul acesta) și cu „la anul” (= alt-an, anul viitor). *An n'am câștigat, est-timp am păgubit, la anul trag nădejde.* PANN, P. V, II, 85. | În legătură cu „mai” = un timp nedeterminat în trecut, „mai acum câțiva ani”. *S'a sculat mai an Bădica Troian și-a încolțat... ALECSANDRI, P. P. 387/12.* | Cu ajutorul prep. „de” capătă funcțiune adjectivală: „de l'année dernière”. *5 stoguri de grâu de timp, 3 stoguri de grâu de ann... CUV. D. BĂTR. I, 207.* | În legătură cu numele anotimpurilor. *Telea copilor din părinții căzuți an-primăvară în lupți... strigă răsunare.* MARIAN, T. 222. *Oameni buni! an-iară bordași mi-arse.* ALECSANDRI, P. I, 41. *Mai an-vară sugeai fă!* SEVASTOS, C. 52/13 (cfr. an(ter)).

— Din lat. *annus*, întrebuițat în acest sens de Plaut și Lucili și păstrat și azi în Italia (Ital. *anno*, calabrez *annu* etc., cfr. Mussafia, *Beitrag*). Și la Albanezi eșet însemnează „Jahr” și „voriges Jahr”. G. Meyer, *Alt. Wörb.* 475.

ANABAPTISM s. a. „Anabaptisme”. — Credință (eretică, din punct de vedere al bisericii creștine), care constă în a nega eficacitatea botezului înaintea de vârsta matură și cere botezarea din nou la vârsta adultă.

— N. din fran. (= lat. *anabaptismus* < grec. *ἀναβαπτισμός*, din *ἀνά*, „din nou” și *βαπτίζω*, „a boteza”).

ANABAPTIST adj. s. m. „Anabaptist”. — Adept al anabaptismului. *Secța anabaptistilor*.

— N. din fran. (= grec. *ἀναβαπτιστής*).

ANACOLŪT s. a. (Gram.) „Anacoluthē”. — 1°. Construcțiune eliptică a unei propozițiuni, în care lipsește corelativul unui cuvânt exprimat, d. e. *I-am aflat, unde nu gândeam* (= într'un loc, unde...); 2°. Schimbare a construcțiunii unei fraze, astfel în cât lășam neterminată construcțiunea cu care începem și continuăm cu alta.

— N. din fran. (= lat. *anacoluthon*, din grec. *ἀνακόλυθον*, „fără urmare, întrerupt”).

ANACORÉT s. m. v. anahoret.

ANACRONÉNTIC, -Ă adj. s. f. (Poet.) „Anacronéntique”. — În genul erotic al micilor bucăți atribuite poetului grec Anacreon. *Poezie anacronéntică*: cântec de veselie, de chef. | Substantival. *Anacronénticele lui Copcuc*.

— N. din fran. (= lat. *anacronénticus*, -a, -um).

ANACRONISM s. a. „Anachronisme”. — Eroare constând în punerea unei întâmplări într'un timp anterior celui în care s'a săvârșit sau prin ext. într'alți timp de cât cel adevărat. *Asachi, cunoscedând foarte bine anacronismul lui Cantemir, au căutat să-l desvinovățosească, făcând din Batazel I, Batazel II. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 94.* | P. ext. Ceea ce nu corespunde spiritului timpului. *Din oricare* [epocă a dezvoltării dreptului public al Romanilor] *am purcede* [spre a analiza opiniile lui Baranuțiu], *am da de anachronisme.* MAIORESCU, CR. III, 107. [Și: *anachronism*, scriș și: *anacronism*.]

— N. din fran. (= grec. *ἀνά*, „în sus” și *χρόνος*, „timp”).

ANACRONÉNTIC, -Ă adj. „Qui tient de l'anachronisme”. — De anacronism. *O bisacrie anacronéntică, cu totul comică.* ODOBESCU, I, 392.

— Formațiune adjectivală (derivată prin suf. -ic), în loc de *anacronemic (cfr. sincronistic), ca și când ar exista un *anacronisic (cfr. germ. „Chronist”), „cel ce săvârșește anacronisme”.

ANADOL s. a. † 1°. *L'Asie mineure*. 2°. *Sorte de pelisie orientale*. — 1°. Asia mică, Turcia asiatică, în opozițiune cu Rumelia sau cu Turcia europeană. ȘIO. *Anadol, căruia îi zic istoricii Asia. M. COSTIN, ap. ȘIO.* † 2°. O specie de blăni importate din „Anadol”. *Blăni de năfoș, cu anadoluri.* DOC. (a. 1780), ap. ȘIO. [Plur. -doluri.]

— Din turc. *Anadol*, „l'Asie mineură” (< grec. *ἀνατολή*, „orient”) ȘIO.

ANĂFEMA s. f., adj. † v. anatemă.

ANAFORĂ s. f. †. *Rapport adressé au prince régnant*. — Raport făcut domnitorului. *Prin plecata anafora arătăm de obște într'o glăsurie chibzuirea și socotina noastră.* URICARIU, a. 1802, I, 7/22. *Iscă-liră anafora de alegere.* ZILLOT, CRON. 74. *Șe miră cinecă, când vede uricile și espisoacele vechi, care în puține rânduri cuprincleau atât de mult, și anaforalele și hotăririle de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puțin.* Ni s'au prilejit a vedea o anaforă scrișă pe 20 coale hârtie! C. NEGRUZZI, I, 304. *Gala-i anaforaua călără Vodă în predmetul*

sării? ALECSANDRI, T. 1389 (= Glosar: „raport la Domn”). [Plur. -ade.]

— Din grec. ἀναφορά, „rapport, relation”. (Cfr. dubletul anafură.)

ANĂFORĂ s. f. (Bis.) v. anafură.

ANAFORNIȚĂ s. f. 1^a. Vase où l'on conserve le pain béni. 2^a. Tournant, fourbillon (d'eau). — 1^a. Vas (de metal sau de lemn) în care se păstrează anafura. Tot de la meșterii brașoveni ceru ei [Brâncoveanu] sfeșnice și anafornițe, precum e aceea foarte frumos lucrată, care se păstrează la biserica bucureșteană Curtea-Veche. TORGA, B. R. 91. || 2^a. P. anal. „Văltoare”. Insofiți... de primarul și încălătorul Celeiului, ne-am dus cu luntre până în mijlocul fluviului și aici, în locul unde apa face valtoare sau anafornițe... am prins cu frînghiile unul din acile picioare [ale podului]. G. TOCILESCU, MON. 241.

— Derivat din anafură, prin suf. instr. -niță.

ANAFRODIT, -Ă adj., subst. (Med.) *Anaphrodite*. — (Bărbat sau femeie) la care poftele sexuale au amorfizat.

— N. din fran. (= grec. ἀναφροδίτης, din ἀν(ν) privativ și Ἄφροδίτη, „Venus, zeița iubirii”).

ANAFRODIZIAC, -Ă adj. (Med.) *Anaphrodisiaque*. — Care amortește poftele sexuale.

— N. din fran. (= grec. ἀν(ν) privativ și ἀφροδισιακός.)

ANAFRODIZIE s. f. (Med.) *Anaphrodisie*. — Amorțire a poftelor sexuale.

— N. din fran. (= grec. ἀναφροδισία.)

ANĂFTENĂ s. f. }

ANĂFTIMĂ s. f. } v. anatemă.

ANĂFURĂ s. f. (Bis.) *Pain béni*. — Pâinea binecuvântată care se împarte creștinilor la sfârșitul liturghiei. Ce se socotește anafora să fie? Anafora s'au făcut și se dă creștinilor într'acesta chip: pentru-că d'îndău toți cea ce eră creștini... se precuștă la toate svințele liturghii, de luă sfânta cumentădură. ȘAPTE TAINE, ap. HEM. 1156. După săvârșirea liturghiei merge Domnul, de ia anafură din mâna Mitropolitului. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 299/30. Bătrânile... fineau drumul casei, mestecând anafora sfințită. DELAVRANCEA, S. 51. Se sfințește... asupra strugurilor..., din care... oame-nii [gustă] drept nofură. MARIAN, I. 392. Din pâne se face și nafura. ȘEZ. V, 137/38. Șoarecele care mănâncă nofură (anafură) din ziua de Paști, se face liliac. ȘEZ. I, 19/20, 192/21. (Despre parvenții se zice: Șoarecele a mănecat anafură și s'a făcut liliac. ZANNE, P. VI, 478.) | *Paraua de (a)nafură*: „banul cel din urmă”. (Oricât de sărac ar fi Românul, tot trebuie să păstreze un ban de dat la biserica, la lăzrea anafurii). Pentru fericirea noastră îmi dau și paraua de nofură. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. [Și: anafură; nofură. DOSOFTEIU, V. S. 9/11, nofură.]

— Din paleosl. (a)nafora (< m.-grec. ἀναφορά), idem. (Cfr. dubletul anafură.)

ANAGLIFĂ s. f. (Antic.) *Anaglyphe, anaglypte*. — Lucru sculptat (sau cu sculpturi) în (basso-)relief. [Și: anaglypt.]

— N. din fran. (= grec. ἀνάγλυφος și ἀνάγλυπτος, din ἀνά, „în sus”, și γλυφειν, „a săpa”).

ANAGNOST s. m. 1^a. *Lecteur à l'église, anagnoste*. 2^a. *Enfant de chœur*. — 1^a. (Invechit.) „Ceteț (în biserica)”. Eră anagnostă, adică ceteț. DOSOFTEIU, V. S. 218^{1/2}. Erăm capabil să spun pe carte, căl ortocare anagnost, de răpede. C. NEGRUZZI, I, 11. || 2^a. Băiat care ține arhierașului cârja și cartea în timpul slujbei. Trebuă vârtule, să mănăuște bucoanele acle...

Erăm anagnosti anume, ca să sprîinească mâna celor mai bătrâni și să le ajute a finca cartea învoințată ochilor. S. MEHEDIȚI, CONV. LIT. XLII, 81. [Tr. de-a dreptul din grece. și: anagnostis. Anagnostis = „Cela ce citind, alții ascultă”. CANTEMIR, IST. 7.]

— Din paleosl. anagnostă (< grec. ἀναγνώστης, „lector”, sclavul care făcea lectură în timpul ospățului, la Românii boagiți).

ANAGRAM s. a. }

ANAGRĂMĂ s. f. }

Anagramme. — Cuvânt format din citirea de-a'n-doasea sau din strămutarea literelor care alcătuiesc un alt cuvânt. Descopere un anagram într'un nume. MAIORESCU, L. 99. Ikanok din poezile lui Konaki e anagrama numelui său.

— N. din fran. (= grec. ἀναγράμμα, din ἀνά, care arată „răsturnare”, și γράμμα, „literă”).

ANAHORÉT s. m. *Anachorète*. — „Pustnic, sihastru”. [Și: anacorét. | La scriitorii vechi: anahorită.]

DOSOFTEIU, V. S. 18, de-a dreptul din grece.]

— N. după fran. (= grec. ἀναχωρητής, din ἀνά, arătând „depărtare” (de lume), și χωρῖν, „a merge”).

ANĂL, -Ă adj. (Anat.) *Anal.* — Cu privire la „anus”.

— N. din fran.

ANĂLE s. f. plur. tant. *Annales*. — Scriere istorică în care se povestesc an cu an întâmplările din viața unui popor. Vezi culegerea mea cea mare sau annalii Românilor, la anul acesta 1467. ȘINCAI, HR. II, 53/54. Anăle lui Tacit sânt, până astăzi, un model nelătrăcut pentru acest gen de scrieri. || P. ext. „Istorie a unui popor”. Anălele fărâii dovidese... URICHIUL, V, 155/6. Anălele contemporane ale poporului român. ODOBESCU, III, 326. „Istorie a unei instituții”. Fapt unic... în tinerele noastre anale parlamentare. MAIORESCU, D. II, 24. || P. anal. Publicațiune periodică (mai ales a unei instituții). Anălele Academiei române. [† și: anali s. m.]

— N. din lat. annales, idem.

ANALECTE s. f. plur. tant. *Analectes*. — (Cuvânt aproape ieșit din uz.) Bucăți sau fragmente alese din unul sau mai mulți scriitori. „Analectele” lui T. Ci-pariu se pot consulta și astăzi cu folos.

— N. din fran. (= lat. analecta, din grece. ἀνάλεκτα, „lucruri alese”, propriu zis „fărămituri adunate de la un ospăț”).

ANALFABÉT, -Ă subst. Qui ne sait pas lire, inculte. — Care nu știe celi, nici scrie. „Neștiutor de carte”. Noi eram peste 80% analfabefi. | P. ext. (Ca termen de despret). „Ignorant, incult”.

— N. din lat. analphabetus, -a, -um (< grec. ἀναλφάβητος, „care nu cunoaște nici măcar alfabetul”).

ANALGEZIE s. f. (Pat.) *Analgesie*. — „Anestezie parțială a pielii sau a mucoaselor.

— N. din fran. (= grec. ἀναλγησία, din ἀν(ν) privativ și ἄλγος, „durere”).

ANALIST, -Ă subst. *Analiste*. — Scriitor sau scriitoare de anale. Șincai precepuse cum se cucine re-lafinnea annalistului grec. HASDEU, I. C. 5. | P. ext. „Cronicar”. Cronicile noastre puține date ne-au lăsat despre creațiunile artistice ale timpilor trecuți. Analistii cei vechi ai Românilor au spus viitorimei numai necoile fărâii. ODOBESCU, II, 506.

— N. din fran.

ANALIST, -Ă subst. *Analyste*. — Persoană versată în analiza matematică. | Chimist care se ocupă în deosebi cu analize chimice. | P. ext. (rar). Cel care are putere de analiză (mentală).

— N. din fran.

ANALITIC, -Ă adj. *Analytique*. — Care procedază prin analiză. *Ceea ce leagă... într-o intimă unitate împărtășialele elemente ale acestei proceduri analitice sânt neșle sinteze*. HASDEU, I. C. VIII. *Studiul logicii... se împarte în două ceretări: una despre elementele în care se compune orice argumentare, le analizează pe fiecare în parte... Aceasta se numește Logica elementară sau analitică*. MAIORESCU, I. 14. *Geometria analitică, preface figurile din spațiu în ecuațiuni cu formule algebrice și viceversa ecuațiunile în figuri*. Idem, I. 142.

— N. din fran. (= lat. *analyticus* < grec. *ἀναλυτικός*.)

ANALIZĂ vb. I^a. *Analysér*. — A face analiză, a descompune un lucru în părțile sale constitutive, spre a-l cerceta (efectiv prin mijloace chimice, sau în mod figurat, cu mintea). I^a. În sens propriu. *A analiză laptele = a-l face analiză chimică*. | 2^a. Fig. „A desface cu mintea părțile unui întreg, a cerceta”. *S'ar putea scrie [o carte] luând cîntec de subiect vădătoare, spre exemplu, și analizînd pe rînd toate impresiunile ce o produce asupra imaginațiunii*. ODOBESCU, III, 50^{1/2}. *A analiză o propozițiune, o scriere, un discurs*.

— N. din fran.

ANALIZĂ s. f. *Analyse*. — Desfacere a unui lucru în părțile (sau elementele) din care se compune, spre a-l studia. | (Chim.) *A face analiză unui corp compus înseamnă a-l descompune în elementele sale*. PONI, CH. 51^{1/2}. *Analiză spectrală = desfacere a elementelor constitutive ale unui corp prin examinarea dungiilor spectrale pe care le produce în stare incandescentă*. | *Analiză matematică = expunerea proprietăților figurilor reprezentate prin construcțiuni (geometrie ordinară) sau traduse în ecuațiuni algebrice (geometrie analitică)*. | *Analiză gramaticală = descompunerea unei propozițiuni în părțile ei de cuvânt*. *Gramatica română cu analiză*. URICARIU, VII, 237 (a. 1847). *Analiză logică = arătare a propozițiunilor unei fraze și a părților unei propozițiuni*. | *Analiză literară = scoaterea la iveală a ideilor principale, a frumuseții, caracterelor distinctive etc. ale unei scrieri literare*. *Mulumeste-te, te rog, amice, cu în loc de o analiză scrupuloasă a manualului tău, să-ți spun ai nenumi, în ce chip... imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut ațeeva să-și însușesc plăcerile artei pe care tu o predați astăzi cititorilor*. ODOBESCU, III, 12^{1/2}. | *Analiză psihologică = arătare a diferitelor stări sufletești și a motivelor lor (Intr-o scriere dramatică etc.)*. | (Filos.) *Metoda prin care cineva purcede de la compus la simplu, de la efect la cauză*. [Contrariu: *sinteză*.] | † și: *analiză = Ele în ochii mei îmbracă o formă care, din multul analiz ce-i fac, sfărșește prin a se face o realitate*. C. NEGRUZZI, I, 320.

— N. din fran. (= lat. *analysis*, din grec. *ἀνάλυσις*, de la *ἀνάλωω*, „desfac”.)

ANALIZĂRE s. f. *Action d'analyser, analyse*. — Infinitivul verbului analiză, devenit abstract verbal. *Analizarea completă a actului gândirii*. MAIORESCU, I. 66. *Fiind-că tocmai această formă [frumoasă] este partea cea mai suggestivă în opera lui [Eminescu], să ne fie permis a termina studiul de față prin repede analizare a elementelor ei distinctice*. Idem, CR. II, 308.

ANALIZĂT, -Ă adj. *Analysé*. — Participiul verbului analiză, devenit adjectiv. *Apa nu e analizată*. C. NEGRUZZI, I, 317. *Obiecturi... bine descrise și bine analizate*. ODOBESCU, III, 231.

ANĂLOG s. a. (Bis.) *Pupitre, lutrin*. — (Cuvânt învechit.) *Pupitrul mobil care se așează în mijlocul birerei, spre a se pune cărțile sfinte pe el, și care se poate strînge, „tetrapod”*. *S'au învîit biserică... și*

alte poale de analoghi și odădii multe. MAGAZ. IST. IV, 262^{1/2}. *Lovindu-mă din fugă cu analogu 'n spate*. C. NEGRUZZI, II, 243^{1/2}. [Cu pronunțare grecească, și: † *analoghion*, *cihac*, II, 634; cu pronunțare slavă, și: † *analoghi* și *analoghia*.]

— Din grec. *ἀνάλογον*, idem, bulg. *analogi*, rus. *analogii*.

ANĂLOG † s. a. (Fin.) *Quote-part, quotité*. — Taxă ce se impune fiecăruia și se adună prin cotizație. *Străbunii noștri... erau în stare să facă și „jartfiri de bani”... Pentru mai bună siguranță că banii aceștia... nu vor căpăta decât întrebuințare folositoare... Românii, Armenii și Iudeii, aveau voia de a împlini „analogu” [adecă] cotizația, prin agenții săi naționali*. IORGA, C. I. II, 213. *Să se nevoiască spre adălgirea veniturilor... [și] spre adunarea celor din multe părți analoguri a[le] cutiei*. (Mold., a. 1803). URICARIU, I, 125^{1/2}. [Plur. *-analoguri*.] Cu formă direct grecească, și: *analogos s. m. sing. tant. Să nu fie suprași cu dare de analogon*. URICARIU, II, 128^{1/2}. — chiar și: *analogos s. m. sing. tant. Analogosul acelor... neașteți îl vor plăti zapeții*. URICARIU, I, 237^{1/2}.

— Din n.-grec. *ἀνάλογον*, „ce qui revient à chacun; contingent; quote-part; écot”. Cfr. dubletul *analog*.

ANĂLOG, -OĂGĂ adj. *Analogus*. — „Asemănător” în ceva cu alt lucru sau cu altă împrejurare, situațiune etc.; care are analogie cu altceva. *Când aflăm la noi obiecte antice, asemănătoare cu altele... ce s'au descoperit aiurea... [ne] place... a le rîndui printre obiectele analoge din alte părți ale lumii*. ODOBESCU, III, 627. *A înțelege pe altul... înseamnă că o aveți sau a fi avut în sine o parte identică sau analogă cu gândirea lui*. MAIORESCU, CR. II, 125. *Atunci... nu cei mai găsi pe Ruben, ci un alt om, analog cu mine*. EMINESCU, N. 54. [La fem. și: *analogă*, pl. *analoge*.]

— N. din fran. (lat. *analogus*, -a, -um < grec. *ἀνάλογος*, din *ἀνά*, „după”, și *λόγος*, „rațiune”). Cfr. dubletul *analog*.

ANĂLOGHIE s. f. *Proportion, rapport; analogie*. *Impôt*. — Cuvânt introdus în epoca fanariotă, întrebuințat pe alocurea (în Țara românească) și azi în popor, dar din ce în ce mai rar. „Raport, proporție, repartiție proporțională”. *Să-și izbrănescă datoria după analoghia capetelor*. CARAGEA, L. 30^{1/2}. *O omă, care prea puțin folos aduce... [și] nici analoghie nu areă cu a lor întrebuințare cheltuite*. URICARIU, IV, 22. | „Analogie”. *Mărimea silibiilor nu este de o potrivă... nu mai puțin, în lipsă de dovezii sau de o stăpînire învechită și pacnică, se poate îngredi în analoghie cu altă silibie alăturată*. KONAKI, P. 346. | Mai ales cu (sau după) *dreaptă analoghie*. *Să se ia cu dreaptă analoghie de la locutorii birnici*. URICARIU, I, 190^{1/2}. *Impart banii... după dreaptă analoghie, potrivit cu suma ce ar areă a lui*. DRĂGHICI, R. 306. || „Impozit, bir”. *Un străns cât au vrut... pînă-si și analoghie de bani, de casă... câte 40 de lei*. DIONISIE, C. 216.

— Din n.-grec. *ἀναλογία*, „proportion, rapport etc.” (ext. *ἀναλογίαν*, „en proportion”). Cfr. dubletul *analogie*.

ANĂLOGHION † s. a. (Bis.) v. *analog*¹.

ANĂLOGHISĂ † vb. IV^a. *Répartir, partager d'après une certaine proportion*. — „A repartiza, a împune după o anumită proporție”. *La întoarcerea zestre, se vo face socoteală pentru rodurile anului celui de pre urmă, analoghisindu-se anii din ziua ce a fost primit bărbatul zestrea*. PRAVILA (1814), 125. *Suma de 1.600.000 lei a birului anului analoghisindu-se pe toate zilele anului*. (Mold., a. 1804). URICARIU, I, 23^{1/2}. *Să analoghisăți asupra lor banii ce s'ar cereți*. Idem, V, 185^{1/2}. (a. 1823).

— Din n.-grec. *ἀναλογίζω*, idem.

ANALOGHISIT, -Ă † adj. *Répartit, partagé en proportion.* — Participiul verbului *analoghisit*, devenit adjectiv. *Veniturile comunelor rurale din județul Putna provin [într-alele și] din... zecinele analoghisite asupra locuitorilor.* IONESCU, p. 111. *Aluncea se face și între aceti împărțeați analoghisita, după rânduiala de mai sus.* COD. CALIMAH, ap. TDRG. 65. [Contrariul: neanaloghisit. URICARIU, I, 217/11.]

ANALOGHIU s. a. (Bis.) v. analog¹.

ANALOGIC, -Ă adj. *Analogique.* — „Întemeiat pe (o) analogie“.

— N. din lat. *analogicus, -a, -um* (< grec. ἀναλογικός).

ANALOGICEȘTE adv. *Analogiquement.* — „În chip analogic, prin analogie“.

— Derivat din analogie, prin suf. adv. *-ește*.

ANALOGIE s. f. *Analogie.* — Raport, „asemănare“ parțială, între două sau mai multe lucruri, împrejurări, situații, etc., „potrivabilă“ cu privire la mărimea, forma, compoziția etc. a două lucruri, de altfel deosebite. *Bunurile unui debitor erezesc spre asigurarea comună a creditorilor săi și prețul lor se împarte între ei prin analogie.* HAMANGIU, C. C. 429. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte și toate ceea din ea sădute în analogie.* EMINESCU, N. 31. *Aceam de gând a cerceta prin ce curiosă analogie de fapte, de idei și de imagine, vechilul zeu latin al ploilor... aduce așa de mult cu lăsețele noastre de Păpăruș.* ODOBESCU, III, 228. || Spec. (Filos.) *Un alt mijloc prealabil pentru a stabili raportul cauzal este analogia. Analogia se numește o presupunere, prin care din faptul că două fenomene se aseamănă în mai multe note constatate la amândouă, se conchide că se aseamănă și într-o altă notă, constatată numai la unul din ele.* MAIORESCU, L. 157-8. || (Gram.) Potrivirea unei vorbe sau a unei construcții după o alta cu care are vreo legătură în formă sau în înțeles. *Cudântul latin vespa s'a prefăcut în timba poporului în *vespis, prin analogie cu apis.*

— N. din fran. (= lat. analogia, din grec. ἀναλογία.) Cfr. dubletul analoghie.

ANANÁS s. m. (Bot.) *Ananas: Ananas sativus.* (*Bromelia ananas.*) — 1°. „Plantă erbacee din fam. Bromeliaceelor... Originară în America tropicală, azi cultivată în mai toate regiunile calde ale globului și chiar în Europa, în florării anume construite. || 2°. Fructul [copt e] de culoare galbuie-roșietică... provăzut la vârf cu un buchet de frunze, este unul dintre cele mai delicioase fructe comestibile, el este dulce-acrișor și are o aromă ce se aseamănă în același timp cu aroma de piersică, de mere și de fragi“.

PAXTU, PL. | P. ext. *Pere ananas:* cu gust care amintește pe al ananasului. BARONZI, I, 93/2.

— N. din fran. (de origine braziliană).

ANANDRU, -Ă adj. (Bot.) *Anandre.* — Cu flori fără organe bărbătești.

— N. din fran. (= grec ἀνανδρος, din ἀν(ν) privativ și ἀνδρ. ἀνδρός, „bărbat“.)

ANANGHIE s. f. *Nécessité, détresse, misère, dernière extrémité.* — „Necaz mare, nenorocire“. *Eră ananghie în țară și... se vădicăroa norodul sub povara birurilor grele.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. 65. *Vreme de ananghie = necaz.* (Buzău, com. S. Popescu). *Am ajuns la ananghie.*

— N. din n.-grec. ἀνάγκη, „necesitate, besoin“.

ANAPÁDA adv., adj. v. anapoda.

ANAPÉST s. a., s. m. (Metz.) *Anapeste.* — Picior

metric format din două silabe scurte urmate de una lungă (... —). [Plur. *-peste, -pesturi*, mai rar *-pești*.] — N. din lat. *anapestus* (= gr. ἀνάπαιστος, din ἀνά, „iarăși“ cu înțeles de reduplicare, și παισiv, „a bate“).

ANAPÉSTIC, -Ă adj. (Metz.) *Anapestique.* — Format din anapeste. *Vers anapestic.*

— N. din lat. *anapesticus, -a, -um* (= grec. ἀναπαιστικός).

ANAPLASTIE s. f. (Chir.) *Anaplastie.* — Operație care are de scop facerea la loc a unui organ mutilat, cu ajutorul altor părți luate din trupul aceleiași individ.

— N. din fran. (din grec. ἀναπλαστικόν, „a face la loc, a reconstitui“.)

ANÁPODA adv., adj. 1°. *À l'envers, à rebours, tout de travers, à contre-sens, sans dessus dessous, sans devant derrière, aveuglément. Dans une autre direction.* 2°. *Curieux, étrange; endiable.* — (Fam.) 1°. A dv. „Pe dos, de-a-n' doasele“. *Cât este omul cu mîntea întreagă și slăboda, are cumpăt și judecă lucrul cum se cade; iară dacă incremeneste mîntea... apoi li-pesteg și cumpătul, și așa judecă tot lucrul anapoda și pe dos.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 1158. *Iftimi... toate lucrurile le spun și le face anapoda; când îi zic să-mi aducă dulcea, el mi-aduce lișeanul de spălat.* ALECSANDRI, T. 992. *Chemă pe un ciuitor de stele, să-i spuie ce e pricina, de-i mery lucrurile anapoda.* IPIRESCU, L. 394. *D-ia înțelegi tot anapoda cele ce-ți spun.* | „In dezordine, unul peste altul, orb“.

Chiar și porcii trândăvi se înfură, pornind-o anapoda, gușind să crezi că li s'au pus cuițul la beregată. DELAVRANCEA, s. 199. || A se uita anapoda peste câmp = într'altă parte (tocmai în momentul când ar trebui să fi cu atențiunea încordată). „Dragul mieu bărbat, scapă-mă, dragul mieu, care numai cu o vorbă mă poți mântui!“ Iară el da din umeri și se uita anapoda peste câmpii. FUNDESCU, L. P. 81/2. Cfr. IPIRESCU, ap. TDRG. A priei anapoda (despre cel șambii) = a se uita cruciș. (Ilfov.) PAVELESCU. || A umbă anapoda (despre femei) = a umbli cu vorbe din casă 'n casă și a nu-și vedea de rostul casei. (Ilfov.) PAVELESCU. || 2°. În funcțiune adjectivală. *Anapáda* = „abrașa, ciudat, al dracului, om căruia nu-i suflă mulți în boș“.

ȘEZ. II, 125/21. „Măi, anapáda lucru ș'asta“, zic eu încuind. CREANGĂ, A. 53 (*anapoda* = „pe dos, de mirare, ciudat, îndrăci“). CREANGĂ, GL.) | În jurăminte și blesteme: *Să fiu anapoda, de nu-i așa!* (Jorăști, în Covurlui). *Fire-ai anapoda!* (Ivești, în Tutova), ap. HEM. 1159. [În Mold. și: *anapáda*.]

— Din n.-grec. ἀνάποδα, „à l'envers, à rebours, de travers“.

ANARGHIE † s. f. (Jur.) *L'action par laquelle on se reconnaît débiteur d'une somme qu'on n'a pas reçue, ou qu'on n'a reçue qu'en partie.* — Cuvânt întrebuințat în epoca fanariotă. *Anarghie se zice, când dăm zapis de datorie și nu primim ori toată suma ce se cuprinde... ori parte [dintr'însa].* CARAGEA, L. 90. — Derivat din n.-grec. ἀναρχία, „manque d'argent, pénurie“.

ANÁRH. -Ă † adj. *Sans commencement.* — „Fără început“. *Ție, a Anarhului Părinte fiu...* CANTEMIR, HR. 3.

— Din grec. ἀναρχος, idem.

ANÁRHIC, -Ă adj. *Anarchique.* — De anarhie. *Stare anarhică.* | Răzvrățitor, aducător de anarhie, care favorizează anarhia. *Doctrine anarhice.* [Scriși și: *anarhic.*]

— N. din fran.

ANARHIE s. f. *Anarchie.* — Dezordine produsă într'un stat prin lipsa de guvernământ sau prin slă-

bicinea celor care guvernează. „Neorândueală obștească, lipsă de supunere la legi sau la autorități“. *Cinci ani de anarhie sânt în destul pentru a dezorganiza și a pierde o țară întreagă.* MAIORESCU, D. I, 55. [Scris și: *anarchie*.]

— N. din fran. (= grec. ἀναρχία, din ἀ(ν) privativ și ἀρχή, „comandament“.)

ANARHISM s. m. *Anarchisme*. — Teorie a anarhiei, doctrină care admite sau propagă anarhia. [Scris și: *anarchism*.]

— N. din fran.

ANARHIST adj., subst. *Anarchiste*. — Care admite sau propovăduiește anarhia, partizan al anarhiei. [Scris și: *anarchist*.]

— N. din fran.

ANASĂNA interj. }

ANASĂNA interj. }

Înjurătură trivială. În gura Turcilor: *Turcii, dacă au văzut că le mândnește copiii și fetele Calmucii, i-au cuprins mirare, de i-au fost zicând: anasinasim! ce lighioane de oameni!* DIONISIE, C., ap. HEM. 1159. [lenicieri] *prind pe Miu de coafă, oprind căruța în loc, înjurând beți morți, să le cutremuri: „Bre! Ghiaur! Anasăna sicir!“* DELAVRANCEA, s. 205. *Unde Turcii mi-o vedeau... La obraz să-nveselească și din gură suduoa: „Anasid! Ilinco, Mult ne-ai secat inima!“* TEODORESCU, P. P. 1159. || Pierzându-și caracterul său trivial, cuvântul e popular în Țara-românească, mai ales în expresia: *A luă pe cineva cu anasăna* = cu sila, cu forța, cu topuzul, cu voie-fără voie, cu repezeala.

— Din turc. anasny, propriu zis: „mater eius“.

ANASÓN s. m. (Bot.) I. *Anis*, *anis vert*: *Pimpinella anisum*. *Anisette*. II. *Fenoul*: *Foeniculum vulgare*. I. „Plantă erbacee aromatică din fam[ilia] Umbeliferelor... florile mici albe. Originară din Orient, se cultivă și prin părțile noastre. [Crește în] Iulie-August. [Se mai numește] *bădean* (Transilv.)“. PANTU, PL., *bădea Ion* (Brașov). Se întrebuințează pentru prepararea unor rachiri. *Mihnea... gustă rachirile de sacă și de anason*. ODOBRESCU, I, 84_{1/2}. P. ext. „Rachiu de anason“. *O sticlă cu anason de Chio*. FILIMON, C. I, 766. [Plantele se mai zice, după lat., *anis* PANTU, PL.; după grec. ἄνισον: *anison*: *Hemiselul*, *anisonul sânt necunoscut în cultura județului* [Mehedinți]. I. IONESCU, M. 347; în Transilv., după ung. *anis*: *anis LB*, *ECONOMIA*, 124; în Mold. anos **ȘIO**. și *hanos*: *O cultură productivă este în județul Dorohoiu aceea a hanosului, care servă la prefacerea rachiuului în rachiu zis de anison. Hanosul se seamănă odată pentru mai mulți ani... I. IONESCU, D. 161. *Antonica*, ca și *hanosul se întrebuințează la vînșe*. (Cristești, în Botoșani), ap. HEM. 1246; în știință I se zice și *anason-românesc*, spre a se deosebi de *a-stelat sau a-franțuzesc* = *Illicium anisatum*. PANTU, PL., de *a-dulce* sau *a-mare*, cfr. II, de *anason-nemfesc* = *Anethum graveolens*. **BARCIANU** etc.]*

II. = molară. [Numit și: *anason-mare*, *anison-dulce*.]

— Din turc. anason (< grec. ἄνισον); cfr. *anason-rakisy*, „eau-de-vie anisée.“ **ȘIO**.

ANASTASIMĂR † s. a. (Bis.) v. *anastasimatar*.

ANASTASIMATĂR s. a. (Bis.) *Livre de cantiques sur la résurrection de Jésus-Christ*. — Carte de tropare referitoare la Înviere. [Și: † *anastasimăr*. **PANN**, ap. **TDRG**.]

— Derivat din n.-grec. ἀναστασιμικός, „qui concerne la résurrection“, cu același sufix ca în *aghiasmatar*.

ANATEFTÉR † s. a. *Registre matricule*. — Regi-

stru, protocol. *Au dat... toată școala până la al șaselea an cu anatefterurile ale anilor trecuți*. **MAG.** **IST.** IV, 141_{1/2}. [Plur. -teruri.]

— Din turc. ana (= „mamă“), tefter (= „registru“), idem (= matriculă). **ȘIO**.

ANATEMĂ vb. I. † v. *anatematiză*.

ANATEMĂ s. f., adj. invar. *Anathème*; *maudit*. — Afurisare prin care biserica excomunică pe cineva. Cu *anatema* „se anatemizează“ († „anatemizește“) sau „se bate“ omul, *anatemii* „se dă“ omul; în mod eliptic, și: *anatema!* cu dativul, fără predicat. *Anatima aceluia ce zice așa*. (s. XVI), **CUV.** D. BĂTR. II, 147. Cu *anathema* *vei anatemisi* pre ea. **BIBLIA** (1688), 136. *Anathemii an dat per lupătorii* [I] de icoane. **MINEIUL** (1776), 68_{1/2}. *Să mă bată-anatema, De-au mai dat gură cuică*. **ALECSANDRI**, P. P. 313_{1/2}. || în funcțiune adjectivală (cfr. fran. *qu'il soit anathème*). *Anathema să fi tu!* **DOSOFTEU**, V. s. 6. *La Ovezi* *eră anathema acela ce va fiina până dospita*. P. **MAIOR**, **IST.** 258. || Și în afară de biserică: „afurisi, blestemat“. *De ră nfeleg, să fiu anathema!* **ALECSANDRI**, T. 1140. Mai ales întărit prin alte cuvinte de blestem. *Cine ar fi ca să calce acest teatament... să fie treceți și proceți și anafema de trei ori și blestemați*. (a. 1714). **URICARIUL**, I, 49_{1/2}. [Scris în vechime cu θ; pronunțat și *anathima* și, după obiceiul slav, și: *anafema*, *anathima*, *anathema*. Astăzi, la clasele culte, se găsește, după fran., și accentuarea: *anatemă*, mai ales în construcții ca: *a rosti, a arunca anatema împotriva sau asupra cuișă, a loci cu anatema pe cineva*.]

— Din m.-grec. ἀνάθεμα, idem, introdus în limbă prin scrierile bisericice, deci, în cea mai mare parte, prin mijlocire slavă: paleosl. *anathema*, *anafemo*.

ANATEMATISĂ † vb. IV^a. } v. *anatematiză*.

ANATEMATIZĂ † vb. IV^a. }

ANATEMATIZĂ vb. I^a. *Anathématiser*. — „A lovi cu anatemă, a afurisi, a blestema, a proceți“. [Mai de mult, de-a dreptul din m.-grec.: *anatemisi* vb. IV^a, *anatemisă* vb. I^a, *anatematisă* vb. IV^a, *anatematiză* vb. IV^a, *anatemă* vb. I (în rimă); azi, după germ. și: *anatemiza* vb. I^a: *Anathemisi* vb. *Serphie*. **DOSOFTEU**, V. s. 18. *Idolii voștri blastim și anathemiseză*, idem, v. s. 199]. *Au anathemalisat tot eresul*. **MINEIUL** (1776), 69_{1/2}. *Pre voi să vă anatematizeșcu*. **DOSOFTEU**, V. s. 212_{1/2}. *Paleșii dregători grozav anatemază*. I. **VĂCĂRESCUL**, P. 355_{1/2}.

— N. din fran. (= grec. ἀναθεματίζω.)

ANATEMATIZĂRE s. f. *Action d'anathématiser*, *anathématisation*. — Infinitivul verbului *anatematiză*, devenit abstract verbal. [Și: *anatemizare*.]

ANATEMATIZĂT, -Ă adj. *Anathématisé*. — Participiul verbului *anatematiză*, devenit adjectiv. [Și: *anatemizat*.]

ANATIMINĂ † vb. I^a. }
ANATIMINI † vb. IV^a. } v. *anatematiză*.
ANATEMIZĂ vb. I^a ș. d. }

ANATOMIC s. m. (Jur.) *Anatocisme*. — Cuvânt întrebuințat rar. *Anatocism* = „dobândă în dobândă“. **HAMANGIU**, C. C. XLIV.

— N. din fran. (= grec. ἀνατομικός, idem.)

ANATOMIC, -Ă adj. I^a. *Anatomique*. 2^a. *Anatomiste*. — I^a. Adj. De anatomie. *Voia să învețe medicina, dar disecluniile anatomice fiindu-i prea antipatice a trecut la Filosofie și la Drept*. **MAIORESCU**, **CR.** II, 331. || 2^a. † Subst. „Anatomist“. *Anatomic* [=] *Cela ce ție misterugul mădularelor trupului, despictoriu de stăruri*. **CANTEMIR**, **IST.** 7. | Fig.

Nu numai bun și adevărat filosof, ci încă și isplăit, iscusit anatomic lupul este. idem, 187. 65.

— N. din fran. (= lat. *anatomicus*, -a, -um, din grec. *ἀνατομικός*). — În sensul 2° direct din latineze.)

ANATOMICEȘTE adv. *Anatomiquement*. — Într'un chip anatomic, după regulile sau procedurile anatomiei.

— Derivat din *anatomic*, prin suf. adv. -ește.

ANATOMIE s. f. *Anatomie*. — Studiul structurii organelor corporilor, bazat pe disecarea lor. *Anatomie comparată*.

— N. din fran. (= lat. *anatomia*, din grec. *ἀνατομή*, „tăiere, disecare“.)

ANATOMIST s. m. *Anatomiste*. — Cel care studiază, practică sau învață pe alții anatomia.

— N. din fran.

ANCHETĂ vb. 1°. *Faire une enquête, s'enquêter* (de qch.). — A face o anchetă.

— Derivat din *ancheta*.

ANCHETĂ s. f. *Enquête*. — Cercetare (la fața locului) făcută spre a stabili ceva, prin interogări, prin ascultare de martori etc. *Anchetă industrială*. *Anchetă asupra chestiunii agrare*. | Spec. Cercetare orânduită ori făcută de o autoritate publică. *Anchetă judiciară*. | *Anchetă parlamentară*: cercetare orânduită de o adunare legislativă pentru anumite chestii de interes public. *Ce... să facem cu ancheta parlamentară?* MAIORESCU, D. II, 165.

— N. din fran.

ANCHILOZĂ vb. 1°. (Med.) *Ankyloser*. — Trans. și refl. A (se) paraliza prin anchiloză.

— N. din fran.

ANCHILOZĂ s. f. (Med.) *Ankylose*. — Înțepnire a unei încheeturi (articulații) mobile.

— N. din fran. (= grec. *ἀγκύλωσις*, „încovoare“, numită astfel fiindcă, de obicei, anchiloză deformează membrul.)

ANCHIRĂ † s. f. (Mar.) *Ancre*. — „Ancoră“ (cfr. mătă, rac). *Anchira adură și lepădară întru mare*. COD. VOR. 93/14. (= trăgând sus mătăle, [corabia] slobozără-o mării. N. TESTAMENT, 1648; și ridicând fiarăle, le slobozără în mare. BIBLIA, 1688: „ayant retiré les ancras, ils abandonnèrent le navire à la mer“). *Corbierii, ridicând anchira, au întins cînțele*. DRĂGHICI, R. 7. | Fig. *Pre tine te avem anchiră tare*. MINEIUL (1776), 195/2. [Cu pronunțare grecească, și: *anzhîră*.]

— Din paleo-sl. *ankira* (*ankyra*), iar acesta din grec. *ἄγκυρα*, „cărlig, ancoră“. Cuvântul a fost introdus în limba de scriitorii bisericești. (Cfr. dubletul *ancoră*.)

ANCLICEL s. m. (Bot.) v. *aglicel*.

ANCORĂ vb. 1°. (Mar.) *Ancrez, jeter l'ancre, mouiller*. — Trans. A opri (corabia) într'un loc, aruncând ancora. *A ancorat vasul apoape de farm*. | Absol. „A aruncă ancora“. *Pilotul n'a ancorat bine*. | Intrans. *Am ancorat la port*.

— Derivat din *ancoră* (după fran. sau lat., cfr. *ancoratus*).

ÂNCORĂ s. f. (Mar.) *Ancre*. — Unealtă de fier, cu doi dinți mari. În formă de cărlig, care se lasă cu ajutorul unui lanț sau al unei funii în fundul apei și se prinde ori se înfige acolo, de ține corabia pe loc. Cfr. mătă, rac. *A aruncă ancora*. *Ancora este simbolul speranței*. | Fig. „Refugiu, scăpare“. *Sosirea astei ancore mântuitoare*. C. NEGRUZZI, I, 287. | †

âncoră, după lat. *anchora*. CORBEA, PSALTIRE, ap. HEM. 1201.]

— N. din lat. *ancora* (cfr. dubletul: *anchiră, anghiră*).

ANCORĂRE s. f. (Mar.) *Action de jeter l'ancre; mouillage*. — Infinitivul verbului *ancora*, devenit abstract verbal. *Ancorarea a fost grea*.

ANCORĂT, -Ă adj. (Mar.) *Ancré, mouillé*. — Participiul verbului *ancora*, devenit adjectiv. *Vapoarele... stăteau ancorate lângă mal*. CONTEMPORANUL, IV, 138.

ANDĂLI vb. IV°. 1°. *Partir, s'en aller, se mettre en route; aller sans but, errer*. 2°. *Se mettre à, commencer* (ă). — În Transilv. de nord și în Ungaria. *Andăleac* = „ploc, bat câmpii, pierd vremea“. *Folosirea este mai zilnică în părțile marginaze cu Biharia*. VAIDA. *Când Gheorghică andălea, Măică-sa din grâu grăde*. POMPILIU, P. P. 287; BUGNARIU, N. *Pă drum el cum andăleă... ALEXICI, L. P. 176/15*. | 2°. „A porni“, în sensul de „a începe“. *Bătrâna luă o mătură și andăli (începă) a mătură prin casă*. FRÂNCU-CANDREA, M. 259/2. [Și: *indalui*, „a începe“. FRÂNCU-CANDREA, R. 54 și în comit. Murăș-Turda, *andului*, „a țose, a urzi o intrigă, a scorni ceva; a plecă“. MĂNDRESCU, UNG. 36.]

— Din ung. *indului*, „a porni, a plecă“.

ANDĂLIRE s. f. *Départ*. — Infinitivul verbului *andăli*, devenit abstract verbal. [Și: *indulire, undulire*.] MĂNDRESCU, UNG.

ANDĂNTE adv., subst. (Muzic.) *Andante*. — A Adv. Cu o mișcare mai încetă, mai cumpătată. („Cuvânt italianesc, care, fiind pus la începutul unui cântec, înseamnă că nu trebuie să se cânte nici prea iute, nici prea încet.“ POENAR.) | Subst. Bucată de muzică ce trebuie cântată cu o mișcare cumpătată.

— N. din ital. *andante* (propriu: „mergând“, din *andare*, „a merge, a umbli“).

ANDANTINO adv., subst. (Muzic.) *Andantino*. — Adv. Într'un tempo cumpătat, dar mai puțin cumpătat decât în „andante“. | Subst. Bucată de muzică cântată astfel.

— N. din ital. *andantino* (dimin. al lui *andante*).

ÂNDE † prep. *Entre*. — În scrierile lui Dosofteiu, ale lui Varlaam și în Pravila Moldovei se găsește numeroase exemple pentru prep. *ande*, totdeauna în legătură cu „sine“: „Între sine, la (între) olaltă, ei înde ei, unul cu (pe) altul, unul altuia“. *Se voroviră ande sine să strige mărturisind pravoslăvia*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1168. *Fuc oameni toc-mală andesine*. VARLAAM, C. II, 43/. *La uciderea ce fac cocoini andesine giucând, iau o certare foarte micșoră*. PRĂVILA MOLD. 143/2.

— Pentru etimologie, vezi *înde*.

ÂNDE pron. v. *alde*.

ÂNDERETE adv. *Ailleurs, autre part*. — În Bihor: *Anderete* = „într'alt loc“. POMPILIU, III, 1004. — Etimologia necunoscută. Pare a fi o corupție din germ. *anderwärts*, care se va fi răspândit prin minerii din apropiere. (Rădulescu-Pogoneanu).

ANDIE s. f. (Bot.) v. *andivie*.

ANDIVIE s. f. (Bot.) = *cicoare-de-grădină*. *Andivie* = „Endiviasalat“. BARCIANU. | † *andide* s. f. *Pentru umflarea cea cu puroiu, din ierburii folosește: nalba, andidit, stievă... MSS. (a. 1790), ap. HEM. 1171*. | Si: † *amdiide* s. f. *Să-mi trimiți ocași seminții de grădină... conopidii, amdiidi, de varză*, câte

feliuri cei socoti. MSS. (Harbu Știrbeiu, a. 1799), ap. IORGA, S. D. VIII, 36. | Și: † *endivie*. POLIZU.]

— Din n.-grec. *ἐνδιβία* (Legrand), *ενδιβια*, *ενδιβι* (Weigel, ap. HEM.), *ενδιβι* (Vlahos).

ANDREĂ s. f. v. *undră*.

ANDRIȘĂ s. f. (Bot.) }
ANDRIȘĂL s. m. (Bot.) } v. *Indrișaim*.
ANDRIȘIE s. f. (Bot.) }

ANDROACĂ s. f. } (Imbrăc.)
ANDRŌC s. a. }

Jupe ou jupon en laine, cotte ou cotillon que portent les paysannes l'hiver. — În Transilv. și Munt. „*Androc*” sau „*androc*” este o fustă de lână lucrată de casă în războiu, cu verzi oabstre, verzi și roșii... Se poartă mai mult de femei bătrâne, căci cele tinere spun că le roade pielea, fiind lână aspră. (Șocariu, în *lalomita*), ap. HEM. 1188. *Sterpe-șimăna* pe *androc*. BIBICESCU, P. P. 215 (Glosă: „Fustă de flanelă”). [Și: *ondrōc* s. a., *handrōc* s. a. (Chiojdu-Băscă, în Buzău), ap. HEM. 1188; *androacă* s. f. și *ondroacă* s. f. (Vaida-rocea, comit. Făgăraș), ap. HEM. 1187.] — Din sășește *ondar* (= „*unter*”) - *rock*, *angderock*, *jupon*”. Borcea, *Jahresber.* X, 176; cfr. Hasden, *Elym. magn. Rom.* 1188.

ANDROCŪ s. a. (Bot.) *Androcœia*. — Toate staminele la un loc ale organelor bărbătești de la o floare. *Androcœu diplolemon*. GRECESCU, FL. 12. [Plur. -*ceci* și -*ceuri*.]

— N. după fran. (< grec. *ἀνδρῖς*, *ἀνδρῶς*, „bărbat”, și *οἶκία*, „casă”).

ANDROGÎN -**Ă** adj., subst. *Androgyne*. — Adj. Cu organe de amândouă sexele. „*Hermaphrodit, fătăluu, fătăruu*”. | Spec. *Plantă androgină*, care are și organe bărbătești și femecești, dar în flori deosebite. || Subst. *Eminescu nu eră androgîn, eră bărbat*. CARRAGIALE, N. 30/11.

— N. din fran. (= grec. *ἀνδρόγυνος*, din *ἀνδρῖς*, *ἀνδρῶς*, „bărbat”, și *γυνῖς*, „femeie”).

ANECDŌTĂ s. f. *Anecdote*. — 1°. (Antic.) Fapt curios, nepovestit de alți istorici de mai nainte. În *biografia împăratului Alexandru Sever de istoricul Lampridius, se povestește că... o tabelă, reprezentând pe împăratul Traian... ce eră acăfată în pârte, căzū de-a-supra patului de naștere al lui Alexandru Sever. Acea tabelă... eră fără îndoială un portret în pictură; și negreșit nu eră unicul existenț... Dar din acei serie de reprezentățiuni picturale nu ne-a rămas nimic alt decăt faptul raportat în această anecdotă. ODOBESCU, ICON. TR. 4. [Correspondent, în limba veche, „ovânt”: *O samă de cucinte ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisește nu sânt scrise*. NECULCE, LET. II, 197.] || 2°. Istoriează hazlie și scurtă, de multe ori batjocoritoare. Un fel de „*snoavă*”. *Incepură a ne spune feluri de anecdote*. C. NEGRUZZI, I, 319. [Accentuat, după grec., și: *anecdolă*, mai ales pentru sensul 1°.] — N. din fran. (= grec. *ἀνέκδοτον*, „lucru inedit”).*

ANECDŌTIC -**Ă** adj. *Anecdotique*. — Cu caracter de anecdotă; plin de anecdote. *O istorie anecdotică a științelor*.

— N. din fran.

ANELIDĂ s. f. (Zool.) *Annelides*. — Clasă a desprăjmăntului viermilor, viermi cu sânge roșu: animale „*inolate*”.

— N. din fran. (cuvânt creat de Lamarck, din fr. *anneau*, „inel”).

ANEMIA vb. I^a. (*S'*) *anémier*. — Trans. și refl. A (se) aduce într-o stare de slăbiciune, prin anemie. |

Fig. A face (pe cineva sau ceva) să fie fără putere, fără vlagă, a slăbi.

— N. din fran.

ANĒMIC -**Ă** adj. *Anémique*. — Slăbit, din cauza anemiei. *E anemică, totdeauna a fost ea așă palidă*. VLAHUTA, D. 156. | Fig. „Fără putere, fără energie (în activitatea sa), fără vlagă”.

— N. din fran.

ANEMIE s. f. (Pat.) *Anémie*. — Stare de slăbiciune pricinuită de sărăcia în globule roșii a sângelui. *O altă înrăurire a uneizelei de la ecuator e și anemia. Apa neputând să iasă din corp, sângele devine apos, se slăbește și aceasta se vede îndată din paliditatea feței celor ce întârzie mult timp la ecuator*. MEHRDINTI, G. F. 189.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀν-* privativ și *αιμα*, „sânge”).

ANEMOGRAF s. a. (Meteor.) *Anémographe*. — Instrument care înscrie luțea sa puterea vântului.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀνεμος*, „vânt”, și *γράφειν*, „a scrie”).

ANEMOMĒTRU s. m. (Meteor.) *Anémomètre*. — Instrument pentru măsurarea luțeli și a puterii vânturilor. „Măsurător de vânt”. *Anemometrul lui Voltmann*. HASDEU, I. C. 220.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀνεμος*, „vânt”, și *μέτρον*, „măsură”).

ANEMŌNĂ s. f. (Bot.) *Anémone*. — „Dedițel” (s. v.). BRANDZA, FL. 25.

— N. din fran.

ANEMOSCŌP s. a. (Meteor.) *Anémoscope*. — Instrument care arată dincoțră bate vântul.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀνεμος*, „vânt”, și *σκοπιν*, „a privi”).

ANERISİ † vb. IV^a. (Jur.) *Annuler, rétracter, abroger*. — Cuvânt din epoca fanariotă. „A desființat, a retrage, a sterge, a anula, a abrogă, a oborți”. *Anerisește dania de mai înainte*. URICARIU, IV, 338/1. (a. 1817). *Numiți țărgocești s'ar fi împotriviți a le mai plăti cea... coidu a le anerisi acest privilegiu*. idem, II, 187/1. (a. 1832).

— Din n.-grec. *ἀναιρέω* (sor. *ἀναιρέω*), „anecantir, détruire”.

ANERISİT -**Ă** † adj. (Jur.) *Annulé, rétracté, abrogé*. — Participiul verbului *anerisi*, devenit adjectiv. *Rămând și înlăturura schimbului... anerisită, ca una ce schimbul este anerisit*. URICARIU, II, 21/11. (a. 1815).

ANEROID adj., s. m. *Anéroïde*. — Fără lichid. A d j. *Barometru aneroid*: barometru metalic. | Subst. *Barometru aneroid. Cel mai sensibil aneroid*. CARRAGIALE, N. 83/11.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀν-* privativ și *νερός*, „umed”).

ANESTEZIĂ vb. I^a. (Med.) *Anesthésier*. — A aduce în stare de anestezie, a suspenda sensibilitatea la durere.

— N. din fran.

ANESTĒZIC -**Ă** adj. (Med.) *Anesthésique*. — A d j. Producător de anestezie. „Adormitor, amortitor”. | Substantivat une-ori. *El [protoxidul de azot] este întrebuințat ca anestezic*. PONI, CH. 105.

— N. din fran.

ANESTEZIE s. f. (Med.) *Anesthésie*. — Stare de nesimțire, de amortire (generală sau parțială), prici-

nuită de absorbirea unor substanțe adormitoare (precum cloroform etc.) ori de vreo boală.

— N. din fran. (= grec. ἀναισθησία, „insensibilitate“, din ἀν- privativ și αἰσθησις, „simțire, sensibilitate“).

ANEVATÓ s. a. sing. tant. *Plumetis*. — Termin de broderie. *Anevato* = „broderie cu relief“. DDRF.

— Din n.-grec. ἀναβάτης (înל αναβάτης), idem (de la ἀνα- „monter“).

ANEOVIOE adv., s. f., adj. 1°. *Difficilement, malaisément; à grand peine, péniblement*. 2°. *Difficulté, peine*. 3°. *Difficile, pénible, malaisé*.

1°. Adv. „Greu, cu greu“, adesea în opoziție cu „lesne“, „ușor“. *Unde cură apa repede, anevioe este împotrică repegiunii ei a nola*. N. COSTIN, LET. II, 77₁₂. *Anevioe va intră bogatul întru împărăția cerurilor*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. (: „un riche entrera difficilement dans le royaume des cieux“). *Ceea ce făcându-te vinovinc, anevioe o lasă ne făcută*. EMINESCU, N. 17. *Focul când se-ncinge, Anevioe se stinge*. ZANNE, P. I, 176. *Cel pă jos cu cel călare anevioe se-ncovec*. idem, IV, 288. *Lesne-i a da ș'anevioe a luă*. idem, V, 245. *Lesne din gură, anevioe din mână*. idem, II, 171. *Se ascundea în desimea stufului, unde numai a neceș și cu greu îi tră omnia a străbate*. MARIAN, O. II, 290. *Am dus-o cam anevioe, numai cu răbășul*. CREANGĂ, A. 18. | Cu un sens apropiat de „abiă (2°)“. *Anevioe vremea trace, Când urful greu te-apasă*. VLAHUȚA, P. 10. *La umbră de roșmolină m'am culcat ș'am adormit, Anevioe m'am trezit*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 237.

2°. În funcțiune substantivală. După analogia lui „cu greu“, s'a născut loc. adv. cu anevioe : „avec difficulté, avec (beaucoup de) peine“. *Cu anevioe putură creștinii, de o seacșor*. DOSOFTEU, V. S. 45, I. *Unde va Dumnezcu, cu anevioe se poate mută cu șfatu*. MAG. IST. III, 74₁₂. *Cu anevioe se pot înfelege Italianii cu Românii în vorbă*. P. MAIOR, IST. 268. *O atmosferă groasă și grea, pre care cu anevioe o răsuflă*. C. NEGRUZZI, I, 291. *Sacul gol cu anevioe s'ă drept*. ZANNE, III, 345. *Pământurile... în timpul cel săcșos... se ară foarte cu anevioe*. ECONOMIA, 26. | *Vedeți cu ce anevioe se capătă un bărbat destoinic*. HARAC, ap. TDRG. | Din construcțiune aceasta s'a putut abstrage un substantiv *anevioe* = „nevointă, greutate“, la PANN, E. III, 118 (de altfel nelătrebuință) : *Cu răbdarea... toate se-nclesnează : Anevioi, amoruri, necaz și palimii*.

3°. În funcțiune adjectivală. După analogia lui „greu de... (a..., să...)“ s'a născut și : (cu) *anevioe de... (a..., să...)* = „anevoios, greu“. [O istorioară, povestită la sfârșit] *va fi ca păhărușul de „fine champagne“ după un prânz îndesat și anevioe de mistuit*. ODOBESCU, III, 214₁₂. *Este foarte cu anevioe de mers până acolo*. CREANGĂ, P. 93. *Sânt cuvinte de minime și cu anevioe a se scrie una câte una*. MAG. IST. V, 123₁₂. *Lui Dumnezcu nu iaste cu anevioe a mântui*. CALENDARIU (1814), 117₁₂. *Este anevioe să dobândescă cineva prietășul*. MARCOVICI, C. 42₁₂. | Deci și : *Oiu căntă să-l îmbădănece, deși e lucru cam anevioe* (subînțele : „de făcut“). ALECSANDRI, T. 1197. *A face un lot din amândunturile ce se află răspândite în deosebitele scrieri și documente este o lucrare lungă și anevioe*. BĂLESCU, ap. TDRG. *Nu este vreo propunere anevioe la un filosof*. GORJAN, H. 43. [† și : *anevoate*. Se scrie și : *anevoe*.]

— Din a (3°) + nevole.

Ă-NEVOIE s. f. (Med.) v. nevole.

ANEVOINȚĂ s. f. *Difficulté, peine*. — „Greutate; necaz“. *Peste puțință a oprim intrarea Turcilor în țară, din anevoința d'a strejui toate hotarele*. BĂLESCU, 109. [La noi, guvernul constituțional] *încearcă mari anevoințe spre a da statului român consistența*

și prosperitatea. ODOBESCU, III, 334₁₂. *Își plătesc cu anevoință dările*. MAIORESCU, D. I, 243. *Cu mare anevoință se deslăși calul de stăpân*. ISPIRESCU, I, 162. [Plur. -ințe și -inți.]

— Derivat din anevioe, prin suf. abstr. -ință, de scriitorii noi („pentru traducerea fran. *difficulté*“ TDRG.). Cfr. † nevoință.

ANEVOIÓS, -IOĂȘĂ adj. *Pénible; difficile*. — „Greu, obositor“. *După multe și anevioase rugăminți dobândise în sfârșit ajutor de la împărăția turcească*. ODOBESCU, I, 87₁₂. *Când eră ceva de făcut mai greu sau mai aneviois, își chemă calul*. ISPIRESCU, I, 163. *Locuri râte, anevioase de umblat*. ȘEZ. II, 224₁₂. — Derivat din anevioe, prin suf. adj. -os.

ANEVRÍSM s. a. (Med.) *Anévrisme*. — Umflătură (tumoare) făcută în vreo parte a unei artere sau la vreau perete al inimii, prin destinderea tunicilor. *Eupereca unui anevrism aduce moartea*.

— N. din fran. (= grec. ἀνεύροσμα).

ANEXĂ vb. 1°. *Annexer, incorporer, joindre à*. — „A alipi, a alătură la (de) ceva, a uni (cu), a adăoga (la)“. *A anexat la cererea sa toate actele necesare*. | Spec. *A anexă o țară (provincie, oraș), a o încorporă la o altă țară (mai mare)*. În 1806—12 apostolii... ortodoxiei ne anexară formal. IORGA, C. I, II, 68.

— N. din fran.

ANEXĂ s. f. *Annexe*. — Ceea ce este alăturat sau alipit pe lângă altă ceva mai mare ori mai de seamă. „Lucru alăturat, adaos“. *Semințele... conțin embrionul și anexele sale*. GRECESCU, 4. *Am voit... în conformitate cu articolul IV din anexă, să surprindem fraudele*. ALECSANDRI, T. 1705. *Ne cerem voie a... adăoga câteva rânduri de anexă*. MAIORESCU, CR. III, 47. [La Români din Austro-Ungaria, după lat. și : *anex s. a.*]

— N. din fran. (= lat. *annexus*, -a, -um, part. lui *annectere*, „a legă de, a uni la“).

ANEXĂRE s. f. *Annexion*. — Infinitivul verbului *anexă*, devenit abstract verbal. „Alipire, adăogire, încorporare (la ceva)“. *Anexarea Bucovinei*.

ANEXĂT, -Ă adj. *Annexé*. — Participial verbului *anexă*, devenit adjectiv. *Actele anexate la dosar s'au pierdut*. | *Nisa și Savoia au fost anexate de Franța sub Napoleon al III-lea*.

ANEXIUNE s. f. *Annexion*. — „Anexare, alipire, adăogire, încorporare (la)“. *Cucerirea nu mai este o „plăcșă“, precum se zicea pe atunci, ea s'a prefăcut acum în „anexiune“*. ODOBESCU, III, 372₁₂. — N. din fran. (= lat. *annexio*, -onem.)

ANGAJĂ vb. 1°. (S') *engager*. — 1°. Trans. A legă pe cineva printr-o învoială care îi impune o situație determinată. „A tocmii“. *Am angajat un servitor*. | „A îndatoră, a obliga, a legă (fig)“. *Asta nu te angajază la nimic*. | „A luă fagăduala cuiă pentru o acțiune comună“. *Angajă pe cineva la cadru*. | „A pune, a vări (capitalul într-o afacere)“. *Capitaliștii din staturile străine... nu se vor mai teme a angajă sume considerabile [la noi]*. ODOBESCU, II, 85. | „A începe, a intră în“. *Angajată lupta în zorii zilei*. *Angajată o discuție*. || 2°. Refl. „A se tocmi, a se îndatoră (la ceva), a se apuca (să, că); a se vări (într-o afacere)“. *Mă angajez... să respect... drepturile sale de suzeranitate*. URICARIU, X, 365₁₂ (a. 1866). *De angajat, ne-am angajat pe toată vara*. CONTEMPORANUL, IV, 392. *A se angajă ca voluntar în armată*.

— N. din fran.

ANGAJĂMĒNT s. a. *Engagement*. — „Tocmire, legământ, îndatorire, obligație (verbală sau scrisă)“.

Nu le-am zis nimic hotărîtor... N'au luat nici un angajament. ALECSANDRI, T. 1429. | Actul, convenția care impune cuiva o situație determinată, în special intrarea voluntară în armată și angajarea unui actor sau a unui cântăreț la teatru. [Prin analogie cu vorbe vechi, se aude, mai rar, și: angajamânt.]

— N. din fran.

ANGAJĂRE s. f. *Engagement*. — Infinitivul verbului angaja, devenit abstract verbal.

ANGAJĂT, -Ă adj. *Engagé*. — Participiul verbului angaja, devenit adjectiv. *Un june graf... ceru mîna tinerei domnișe... însă [ea] împatricindu-se, latîl său se aprinse de mînie și-i hotărî ca a doua zi să fie gata de a se cunună cu lăndrul Polon, cădră care eră angajată parola sa de Domn. C. NEGRUZZI, I, 107.*

ANGARĂ s. f. *Corcée, angarie, Fennuis pécutnaires*. — Corvadă, contribuție (dări, în natură, în bani sau în muncă) către stăpân sau către domnitor (cfr. *bellie, clacă, robotă*). Cuvânt cam învechit, păstrat însă mai pretutindeni, în România. *Să are[și] a lăsd foarte în pace de toate angăriile satul Borălești...; nici ilîș să dea... nici unu...; nici o angarie. DOC. (a. 1629), ap. HEM. 1193. Și mai îndăiu sfătuiră să scoafă o angaroe Pre boieri de toată starea și pă bresle, foarte grea. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1194. O pînă[și], care să fie scutită de toate dările și angăriile. URICARIUL, I, 275/11. Casele acestor oameni vor fi scutite de 6 zile ale drumurilor și de tot felul de angarale. I. IONESCU, M. 273. Necodul nu se înîngheă... până nu se vedeă scăpat de angării. C. NEGRUZZI, I, 284. Nici nu mai este de stat, Că te fine'n muncă-afară, Că[și] fine zina de voră, Numai pe zece parale, Pentru bir și angarale. TEODORESCU, P. P. 297^b. El! El! dragul meu, coltorii tîi de bine-s boii, vaca, oile... și mîlăiul sacului mai ales. Aia te scapă dă angarale, aia te feresc de belhă. JIPESCU, O. 29. | În Gorj, cu sensul de „dări către stat”; numai la plural. *Hangarale* = „Staatsteuern”. JAHRESBER. VII, 82 | *Angarile* = „angarale, greutăți, mai ales bănoști”. PAMFILE, J. II. [Și: *angarie, angărie, angareă*, în Sălaj: *angărie*. VAIDA; *hangareă* = „Frohnarbeit” (Văcăreni, în Tulcea). JAHRESBER. IX, 224, *hangarale* s. f. plur. tant.]*

— Din m.-grec. *ἀγγαρία*, „corvee” (la început însemnă serviciul prestat de mesagerii persani, *ἀγγαροί*), trecut și la Turci (*angarija*), la Albanezi (*angari*), la Sârbi și la Bulgari (*angarije*) și chiar și în limbile romanice (ital. *angheria*). G. Meyer, *Alb. Wörb.* 12.

ANGARĂ s. f. } v. angara.
ANGĂRIE s. f. }

ANGĂRIE s. f. *Beaucoup de volailles*. — (În Mold.) *angărie* = „multime de păseri de curte; gălție multe”. PAMFILE, J. II.

— Etimologia necunoscută. Poate că a însemnat la început un fel de contribuție în pasări de curte a țărănului către stăpânul moșiei. În acest caz are aceeași etimologie ca *angara*.

ANGARLĂC s. a. † v. agarlăc.

ANGĂȘ s. a. }
ANGĂNLĂ s. f. }

Sorte de ridicle. — În Dobrogea. *La un car fără-nesc loitrelle cele lungi cu fepuși pentru snopi se chiamă angășlă*. (Somova, în Tulcea), ap. HEM. 1196. *Carămbii de la loitrelle carului, în care se vedră spețeleze, se numesc angășuri*. (Aliman, în Constanța), ap. HEM. 1196.

— Probabil, din turc. *angyğ*, „grand chariot pour le transport de la paille”. ŞTO. I, 395 († *angyç*).

ÂNGEL † s. m. v. anghel.

ÂNGELIC, -Ă adj. *Angelique*. — „Ingeresc”. *Salutațiune angelică* = Ave Maria. TDRG.
— N. din fran.

ÂNGELICĂ s. f. (Bot.) v. anghelică.

ÂNGELINĂ s. f. (Bot.) v. anghelină.

ÂNGÉR s. a. v. hanger.

ÂNGHEL, -Ă † subst. (Bis.) *Ange*. — Cuvânt literar în scrierile vechi bisericesti (cfr. arhanghel). „Inger.” *Nu tremise anghel, nice arhanghel. VARLAAM, C. 288. Anghelii lui Dumnezeu. BIBLIA (1688), 24. [Pe vremea curentului latinist se găsește și forma anghel, din lat. : Te mai văzuiu odăvă, fînșă de iubire, O, anghel ce iubești. ALEXANDRESCU, M. 119.]*
— Din grec. ἄγγελος.

ÂNGHELÉS † s. a. (Bis.) v. anghilest.

ÂNGHELICĂ s. f. 1°. *Angélique cultivée, angélique-des-jardins, herbe-au-Saint-Esprit; Archangelica officinalis (= Angelica-Sangetica)*. 2°. *La racine de cette plante, employée comme médecine tonique.*

1°. (Bot.) „Plantă erbacee aromatică din fam. Umbeliferelor, ... poate ajunge până la 2 m. înălțime; frunzele mari...; florile numeroase, albe-verzui... Crește pe lângă torențele, pârălele și râurile din pădurile montane și subalpine [în] Iulie-August. [Se mai numește:] *Bucinș, angelină*.” FANTU, PL. (Cfr. antonică 2°.) *Anghelica, sau, cum zice poporul „anghlică”... se întrebunțează... ca loc în durerile de stomac și'n colici sau căldătură*. (Dobreni, în Neamtu), ap. HEM. 1198.

2°. (Farm.) Rădăcina plantei, întrebunțată în farmacie. *Rădăcina de anghelica* [traduce pe] *Angelica-kawrzul*. CALENDARIU (1814), 183^a. În unele părți (Băiceni, în Iași), ap. HEM. 1246 *anghelică* se numește numai rădăcina, pe care o vând oamenii la farmaciști, iar planta însăși se numește „antonică” (s. v. 2°). [Și: *anghelică, L.B., angelică, FANTU, PL., anghlică*.]

— N. din lat. (Cfr. anghelină.)

ÂNGHELINĂ s. f. (Bot.) = anghelică. *La rădăcina de anghelină... coji de naramelă... cuișoare... le piscază gros și le pune într un săculeț*. CARTE DE BU-CATE (a. 1749), ap. GCR. II, 45. [După FANTU, PL., s'ar spune în Transilv. și: *angelina*, cu specia: *Angelina-sălbatică* : „Angélique sauvage; Angelica silvestris”. „Plantă erbacee din familia Umbeliferelor... frunzele mari... florile numeroase, albe-roșietice... Crește prin fânețele și locurile umede din păduri [în] Iulie-Septembrie.”

— În loc de *anghelică*, după numele propriu *Ang(h)ellina*.

ÂNGHERÉȘT s. a. † (Bis.) } v. anghilest.
ÂNGHERIȘT s. a. † (Bis.) }

ÂNGHILEȘT s. a. † (Bis.) *Livre des huit modes* (de la musique religieuse orientale). — „Octoih”. *De iaste slab la priclapere, citească Osmoglasnicul, adică Octoihul co-i dzicem noi Anghilestul, că va află toate cuvintele acestuia pealom rășchirate, tălcutie prin canoane. DOȘOFTEIU, ap. HEM. 1202. [Și: † *anghilest, CATASTIVUL BISERICII SF. NICOLAE din Brașov, I, 19-20, și: † anghelș, † angherăș, † angherist, ap. HEM. 1202-1203, † anghiriate* (a. 1588, Galata). CUV. D. BĂTR. I, 196.]*

— Etimologia necunoscută. Hasdeu, *Elym. magn. Rom.* 1203, presupune că e singularul unei forme *anghileșt, prin care s'ar fi tradus cuvântul rusesc *angheltkia* (cfr. paleosl. *angheltkū*), „(cântări) Ingeresti”.

ANGHILICĂ s. f. (Bot.) v. anghelică.

ANGHILIST s. a. † (Bis.) v. anghilest.

ANGHINĂ s. f. (Comerc.) *Nankin*. — Pânză tare de bumbac („de cânepă” după COSTINESCU) sădă, mai ales de culoarea gălbui a pânzii nemălăbite. Se întrebunțează cu deosebire pentru învălitoarele („torcile”) în care se bagă fulgii, la perini. (Cfr. anghinell).

— N. din fran. sau germ. *Nankin* (orașul din China din care se importează în Europa pânza aceasta). Cfr. și: sard. *anchina* = „tela di Nankin”. Hasdeu, *Etyrn. magn. Rom.* 1200—1201.

ANGHINĂ s. f. (Med.) v. angină.

ANGHINĂRIE s. m. (Bot.)

ANGHINĂRIE s. f. (Bot.)

ANGHINĂRIE s. f. (Bot.)

Artichaut: *Cynara Scolymus*. — „Plantă erbacee spinosă din fam[ilia] Compositelor... frunzele mari, spinosae... florile roșii-vioaceae... Originară din regiunea mediteraneană, cultivată ca plantă culinară din cauza solzilor cărnoși și a receptacolului floral, care constituie o excelentă legumă”. PANTU, PL. *Foicicid d'anghinare, Cât mi-n Argeșul de mare, Haz ca Săbărelul n'are: Săbărelul miștel, Se vede peștele'n el.* POP., ap. HEM. 1200.

† Anghină ră săbatică = „die Bergdistel: *Onopordon acanthium*”. BARCIANU. Cfr. scaiu-măgăresc. [Și: anghenăr(lu), anghenăre. PANTU, PL., anghenără. | Plur. -nare.]

— Din n.-grec. ἀγκυβάς, idem.

ANGHINĂT † s. a. (Comerc.) v. anghinet.

ANGHINET † s. a. (Comerc.) *Nankinette*. — Pânză, ceva mai fină decât „anghină”. 2 *parcăi de nadrazji de anghinet*. (Sibiu, a. 1817). *Viganul de anghinet*. (Sibiu, a. 1813). IORGA, s. d. XII, 174, 146. [† și: anghinat: *Anghinaturi cărgate*. (Râmnic, a. 1821). IORGA, s. d. VIII, 171. | Plur. -neturi.] — N. din fran. (Cfr. anghinăv.)

ANGHIRĂ † s. f. (Mar.) v. aachira.

ANGHIRIATE † s. a. (Teol.) v. anghilest.

ANGINĂ s. f. (Med.) *Angine*. — 1°. Boală infecțioasă care constă în umflarea, cu sau fără membrane false, a gâtului. „Găci, bolfe, șopărlăiță”. *Descăntece de bolfe (anghină)*. ȘEZ. IV, 18^{1/2}. *În jud. Suceava se zice „bolfe” la angină, la care în alte părți se mai zice „șopărlăiță”, „șopărlăița-cea-rea” sau „șopărlăișă”.* LEON, MED. 122. || P. anal. *Angină pectorală*: turburarea nervoasă în regiunea inimii, care pricinuește accese de înăbușire și poate aduce asfixie. [Popular și: anghină, în Brașov și cu sensul de „difterie”.]

— N. din fran. (lat. *angina*, de la *angere*, „a strănge de gât, a înăbuși”).

ANGLICĂN, -Ă adj. *Anglican*. — Care se ține de anglicanism. *Biserica anglicană*.

— N. din fran. (= engl. *anglican*.)

ANGLICANISM s. a. *Anglicanisme*. — Religieunea de stat a Angliei, o formă a protestantismului.

— N. din fran.

ANGLICEL s. m. (Bot.) v. aglicel.

ANGLECESC, -EASCĂ † adj. *Anglais*. — „Englez, englezesc.” *Le-au întărit cu strejari și cu baliste anglicești*. ȘINCAI, HR. I, 337^{1/2}.

— Derivat din Anglia, prin suf. adj. -icesc.

ANGLICIU s. m. (Bot.) v. aglicel.

ANGLIE s. f. (Comerc.) 1°. *Sorte d'étoffe (anglaise)*. 2°. *Acier (d'Angleterre)*. 3°. *Crayon (?)*. — Cuvânt popular, aproape eșit din uz. 1°. Un fel de stofă. *Șau adus ce-au avut di pe suflet mai bun... și bani și argintul și contoșul de anglie roșu*. (c. 1700, Sibiu). IORGA, s. d. XII, 10. *Cu antereu de canoașă, Ce se fineă numa'n așă, Și cu nădrăgi de anglie, Pețece pe ei o mie*. CREANGĂ, p. 148. *Să-ți faci iie De anglie*. (Transilv.) BIBICESCU, p. P. 385. *Și din șole în călcăie, Tot în călțuni de anglie*. ȘEZ. II, 34^{1/2}. || 2°. „Oțel englezesc”. *Anglie, angliuș* = „englischer Stoff, englischer Stahl”. *Ca de angliuș* = „funkelnagelneu, stahlglänzend”. BARCIANU. || 3°. „Creion (?)”. *Șede doamna Irodie Și Maica Sântă-Marie Și tot scrie Pe hârtie... Vii-i scrie Cu anglie, Morții-i scrie cu cerneală*. MARIAN, IN. 177. [În sensurile 1°—2° în Transilv. și: angliuș s. a., după ung. *angolios*. Și: *anglie*. POP., ap. HEM. 1204. | Accentuat, după BARCIANU, și: *anglie*.]

— Din Anglia (cfr. anadol, olandă etc.), adică „stofă, oțel, creion (?) importat din Anglia”. Pentru sensul 1°. cfr. și sârb. *anglija*, „stofă englezescă”.

ANGLIÛȘ s. a. (Comerc.) v. anglie.

ANGLOFÔB, -ÔBĂ adj., subst. *Anglophobe*. — Care urăște pe Englezi sau obiceiurile lor, care are oroare de ei.

— N. din fran. (din *Anglo-* și grec *φοβία*, „a fugi, a se teme de”).

ANGLOFORIE s. f. *Anglophobie*. — Ură față de Englezi și de obiceiurile lor.

— N. din fran.

ANGLOMĂN, -Ă adj., subst. *Anglomane*. — (Persoană) care are o admirație exagerată pentru însușirile, limba și obiceiurile poporului englez și caută să le imite.

— N. din fran.

ANGLOMANIE s. f. *Anglomanie*. — Admirație exagerată pentru firea, limba și mai ales obiceiurile poporului englez și imitare a lor.

— N. din fran. (din *Anglo-* și *manie*, „manie” < grec. *μανία*, „nebulie”).

ANGRENĂ vb. 1°. (Mecan.) *Engrener*. — A face ca măselele unei roate dintate să intre în locurile goale dintre măselele altei roate, transmitându-i astfel mișcarea sa.

— N. din fran.

ANGRENĂJ s. a. (Mecan.) *Engrenage*. — Sistem de roate dintate, care se îmbracă unele într-altele, „îmbracare”. | Fig. Complex de lucruri sau împrejurări care se țin strâns unele de altele sau care se complică unele pe altele.

— N. din fran.

ANGRIȘĂI s. m. plur. tant. (Bot.) v. indrișaim.

ANGROSÎNT s. m. (Comerc.) *Marchand de gros*. — Negutător care vinde cu toptanul, cu ridicata, cu vurtă. „Toptangiu”.

— N. compus din fran. *en gros* și suf. -ist.

ANGULĂR, -Ă adj. v. unghiular.

ANHIDRIDĂ s. f. (Chim.) *Anhydride*. — Există combinații corespunzătoare acizilor, care nu cuprind hidrogen. Aceștia li se dă numele generic de anhidride. PONI, CH. 32^{1/2}. *Prin cucântul anhidridă înțelegem o combinațiune oxigenată care, unindu-se cu apa, poate produce un acid*. idem, 80^{1/2}. | An-

hidrida carbonică, numită de ordinar acid carbonic. idem, 135.

— N. din fran. (Cfr. anhidru.)

ANHIDRU. -Ă adj. (Chim.) *Anhydre.* — „Fără apă”. Din care s'a eliminat apa pe care o conținea înainte.

— N. din fran. (= grec. ἀν(ν) privativ și ἕρως, „apă”).

ANHILĂ vb. I^a. (*S'*) *annihilat.* — 1^a. Trans. A reduce la nimic, a nimici, a desființa, a face să nu mai albă ființă. | 2^a. Refl. A se nimici, a se reduce la nimic, a renunța la personalitatea sa. *N'a fost guvern care să se fi anihilat, ca acesta.* MAIORESCU, D. II, 210.

— N. din fran. (= lat. annihilare, din ad. „la”, și nihil, „nimic”).

ANHILĂRE s. f. *Action d'annihilat.* — Infiutivul verbului *anihilă*, devenit abstract verbal. „Nimicire, desființare”.

ANHILĂT. -Ă adj. *Annihilat.* — Participialul verbului *anihilă*, devenit adjectiv.

ANIL s. a. sing. tant. (Bot.) *Anil.* — Planta din care se extrage substanța colorantă albastră, numită „indigo”.

— N. din fran. (= arab *an-nil*, persan *nil*, „albastru”).

ANILINĂ s. f. (Chim.) *Aniline.* — Alcaloid artificial derivat din benzina. *Au fost și boieri patrioți pe vremea Funariilor... Dar... puțin...:* [masa celulară] *i-a absorbit, cum absorb o vadră de apă câteva picături de anilină.* ZAMFIRESCU, R. 28.

— N. din fran.

ANIMĂ vb. I. (*S'*) *animat.* — Trans. „A da suflet, viață (la ceva), a însufleți, a pune în acțiune”. *Simțăminte de înaltă bunăconștiință ce animează pre M. S. Sultanul... ERICARIUL, X, 364/2 (a. 1866).* *Aș animă sferile senine cu falnice cântări.* ALECSANDRI, P. III, 182. | Fig. „A da mai multă putere și căldură (de viață) la ceva, a face mai viu, mai aprins, mai interesant”. *A animă o discuțiune.* | Refl. „A se însufleți (din ce în ce mai mult), a se aprinde”. *[Anim, mai des animăz. | La scriitorii cu tendințe de romanizare se află și forma artificială și înlimă: Inimează pre locuitorii... ca să nu se teamă SINCAL, III, I, 306/25. Banda de căluseri... venise tocmăi dupe malul Mureșului, ca să înimeze poporinca din Brașov. În acele zile solemne, prin danșurile ei minunate.* ODOBESCU, I, 468. Cfr. inanimă.]

— N. din fran. (lat. *animare*.)

ANIMAL s. a. *Animal.* — Ființă organică care are facultatea de a simți și de a se mișca. „Făptură, vietate, viețuitoare”. | Spec. „Jivină, viță, dobitoac”. *Imi plutea pe dinaintea, cu al timpului amestic. Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.* EMINESCU, P. 232. | Fig. Om nesimțitor, brutal, ca termen injurios (fam.) „dobitoc, viță necălțată” | † (sub influența lui „viță”) s. f. *ANIMALĂ* s. f. POLIZU.]

— N. din fran. (= lat. *animal*, „tot ce respiră, ființă însuflețită”, din *anima*, „suflare, suflet”). Cfr. dubletul *nămaie*.

ANIMALĂL. -Ă adj. *Animal.* — De animal, propriu animalelor, care însușirile unui animal. *La d-la virtutea [inseamnă] puterea animală a trupului.* C. NEGRUZZI, I, 257. | Un bețiv] *Cu-alăta e mai vesel... cu cât e mai aproape de starea animală.* idem, II, 206/27. *Viața animală. Regnul animal:* totalitatea viețuitoarelor.

— N. din fran. (= lat. *animalis*, -e.)

ANIMALIC. -Ă adj. *Animal.* — Propriu viețuitoarelor, care însușirile unui animal. *În mijlocul flu-*

ctuăniunii perpetue de care este mișcat acel straniu produs al formațiunilor animalice ce se numește minte omenească, arta se stabilește ca un liman de adăpost. MAIORESCU, CR. I, 52. | Fig. „Injositor pentru un om, dobitocesc”. *O pornire animalică.*

— Derivat din animal, prin suf. adj. -ic (după germ. *animalisch*).

ANIMALCŪL s. a. *Animalcule.* — Animal microscopic. | † s. f. *ANIMALCĂLĂ* s. f.]

— N. din fran.

ANIMALITĂTE s. f. *Animalité.* — Totalul atributelor animalului. Starea, însușirea, firea de animal (adesea gândită în opoziție cu însușirile specifice ale omului).

— N. după fran. (lat. *animalitas*, -atem.)

ANIMALIZĂ vb. I^a. *Animaliser.* — Trans. A face să aibă însușirile unui animal, a aduce, a preface în stare animală. | Refl. „A se îndobitoci”.

— N. din fran.

ANIMĂRE s. f. *Animation.* — Infiutivul verbului *animă*, devenit abstract verbal.

ANIMĂT. -Ă adj. *Animé.* — Participialul verbului *animă*, devenit adjectiv. „Însuflețit”. *Marele Duca Nicolae își exprimă personal dorința unei cooperări a armatei române: Principele Carol se arată animat de aceeași dorință.* MAIORESCU, D. II, 79. *Din isima cea mai curată... au pornit faștele lui, inspirate, animate, păt-ușe de dragoste aprinsă și nestrămutată.* STURDZA, E. 7. | „Via, vioiu”. *Înfrățeau un tablou foarte natural și animat.* C. NEGRUZZI, I, 104. | „Plin de animație, aprins”. *Discuțiile cele mai animate, însă fără nici un amestec de interese personale, i-au apropiat și i-au imprimat.* MAIORESCU, CR. II, 337. | † s. f. *INIMAT* (cfr. *animat*). *O samă de cazaci... inimași de pilda Românilor, apucară armele.* BĂLCESCU, M. V. 66. [Profesorii] *în genere sânt inimași de cel mai mare zel patriotic.* ODOBESCU, III, 332.]

ANIMĂȚIE s. f. }

ANIMĂȚIUNE s. f. }

Animation. — „Însuflețire, vivacitate, căldură, aprindere (în sens fig.)”. *Un furnicar de lume elegantă și un respectabil număr de turiști streini dau capitală... o rară animație.* MEHEDIȚI, R. 23.

— N. din fran. (lat. *animatio*, -onem.)

ANIMISM s. a. (Fil., Fiziol.) *Animisme.* — Doctrină care privește „sufletul” (considerat ca ceva imaterial, deosebit de corp) ca principiu de acțiune al fenomenelor sufletești și al celor fiziologice.

— N. din fran.

ANIMIST. -Ă adj., subst. *Animiste.* — Care admite animismul.

— N. din fran.

ANIMOSITĂTE s. f. *Animosité.* — „Pornire (vrăjmășască) împotriva cuiva, înverșunare”.

— N. din fran. (= lat. *animositas*, -atem.)

ANIN s. m. (Bot.) *Anone.* — „Arbore din familia] Butulaceelor; ...florile...apar toamna și persistă peste iarnă. Crește prin lunci, pe lângă torențele și râurile din munți. PANȚU, PL. *Sau apropiat prin arini, lângă sat.* NEULUCE, LET. II, 244. *Au purces de acolo la vale, spre amiază, prin arini.* BERCII, URICARIUL, XVII, 192/1. *Teii cresc amestecați cu falnici jugastri, cu plopi nalți și subțiri și cu anini șurei.* ODOBESCU, ap. HEM, 1206. *Peste vârful trece luna, Codru-și bate frunza lin, Printru ramuri de arin, Melancolic cornul sună.* EMINESCU, P. 151. *Într'un cârf de arin îi mândru și senin?* (= „Lampa”). GO-

ROVEI, C. 196. *Frunză verde de anin*. *Cine-i ca mine strein?* TEODORESCU, P. P. 283. *Tu-ți face, măndro, bine. Că mai e frunză pe-arină. Că mai sânt voinici ca mine*. BIBICESCU, P. P., ap. HEM. 1207. [Forma *anin* se întrebuintează în Țara-românească și în Banat, arin în Mold. Bucov. și Transilv. Se mai găsește, afară de aceea, formele: arine s. m. în Transilv., Mold. și Bucov. PANȚU, PL., anine s. m. în Vâlcea, șez. II, 83, anine în Mușcel, RĂDULESCU-CODIN și In Argeș, JAHRESBER. VII, 82, arine în Bihor, POMPIEU, B.H. 1004, cu plur. *arină*. MARIAN, SE. II, 318. | În Banat și în Mehedinți se accentuează: *anin (ăiun)*, *ăiuna*. CANDREA, CONV. LIT. XXXIX, 1120.]

Specii: Anin-alb (Țara-românească) sau Arin-alb (Mold. și Transilv.) și Anin-cenușu (Țara-românească) și Anin-roșu (Țara-românească), Arin-roșu (Mold.) sau în multe locuri numai: Anin sau Arin = „Aune, Aune-de-montagne = *Alnus incana*“. PANȚU, PL. | Arin (Mold. și Transilv.), Anin (Țara-românească) sau numai Arin-negru (Mold. și Transilv.), Anin-negru (Țara-românească) = „Aune, Aune-comune = *Alnus-glutinosa*“. („Frunzele rotunde [sânt]... lipoicioase pe partea superioară“.) PANȚU, PL.

— Etimologia e nelămurită, deși legătura etimologică cu *alunus* e nelădoasă. S'au exprimat două păreri: a.) Meyer-Lübke (*Zeitschrift*, VIII, 147 și *Rom. Gramm.* I, § 477) și în urmă Hsaden (*Magn. Elym. Rom.* 1205—1206 și 2347—2348) și O. Densusianu (*Hist. d. l. langue rom.* 119) cred că forma primitivă e *anin* și o derivă din *alunus (derivat din *alunus*). Rămâne însă neexplicată trecerea lui în *u* nn. (Asemănarea cu *balneum* = **ba(n)neiu* și cu *alneu > reto-român (surselvic) *oign* și (engadin) *aign* (Ascoti, *Arch. glott. ital.* I, 13) nu-i perfectă, întrucât în cazurile acestea avem grupul *lnj*. | b.) Laurian-Massim, *Dict.* 64, cred că forma originală e *arin* și ar trebui să pleacă de la un tip *alunus (cfr. lat. *alunus* < *alunos, Walde: *Lat. etym. Wörb.* 20.) > *arin*, și, prin asimilare, *anin*. În favoarea acestei etimologii citează I. A. Candrea, *Conv. lit.* XXXIX, 1120 sqq. forma sardă *alinnu*, „arin“ (care ar putea corespunde însă și lui *alunus*, cu epenteza obișnuită la Sarzi, ca în *aliga* < *alyga*, *ulumu* < *ulmus* etc., cfr. L. Wagner, *Lautehre der südsardischen Mundarten*, 22) și formele bănățene cu accentul pe silaba d'întăiu: *anin*, *ăiune* (în dicționarul aromân manuscris al lui Weigand se găsește cuvântul arom. *arin*, „ein Baum dessen Holz zum Färben benutzt wird“). Schimbarea accentului în *arin* (arom. *arin*, megl. *rin*, PAPAĞAGI) și în forma asimilată: *anin* (arom. în Tesalia: *anin*, PAPAĞAGI) s'ar datorii, după Candrea, l. c., unei întrucășări cu sinonimul *cerninus (> alb. *çëri*).

ANINĂ vb. I. I. 1^a—2. *Iier, attacher (ă)*. 3^a. *Pendre, suspendre, accrocher, ajuster; suspendre (ă)*. 4^a. *Mêtre aux abois*. II. (Refl.) 1^a. *S'accrocher, se suspendre. Ne pas laisser tranquille, s'en prendre à qqn; se fourrer* (parmi d'autres). 2^a. *Rester accroché ou suspendu*.

I. Trans. (refl. > pasiv). *Aninăm* un obiect atunci când, fără a-l înțepeni, îl fixăm de (pe, în, la) ceva sau cineva, astfel în cât obiectul *aninat* să se poată mișca încoace și încolo, să poată oscila.

1^a. „A lega ușor de ceva“. [Pluta se *anină* cu un laț de carmeiu de un par bățut în ballă. I. IONESCU, C. 15]. „Un grindeu de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină ștreangul. Căldul n'avea de cât să încâlcească grindeul, ca să sugrume pe pacient! C. NEGRUZZI, I. 311. *Ca să prindă pește cu cărșă și cozul, le acunundă în ballă... aninându-le și câte o piatră, ca să le fie la fund*. ȘEZ. IV, 115/2. 2^a. „A prinde de ceva“. *Anină rochița în brâu și dă fuga... JARNÍK-BÁRSEANU, D. 13. Vreai s'anin pe frunte-ți mărgăritările? ALECSANDRI, P. II, 29. Și anină-n haina nopții Boabe mari de piatră scumpă*. EMINESCU, P. 34.

3^a. Întru cât *aninarea* se face de obicei de un obiect așezat mai sus, avem sursele: „a atârna, a agăta, a spânzura ceva“. Și-au *aninat* traista în umăr. DRĂGHICI, R. 97. *Arvinte: Da bine, măi, la ce să-ți fotosacez fie un cuiu în părete? Pepelea: La nemie, doar numai să am unde să-mi anin căciula, când oiu veni la d-ă. ALECSANDRI, T. 830. Ican loagă turbinca la gură... ș'o anină într-un copac. CREANGĂ, P. 312. *Frig vr'o cincii berbei, Dar nu-i frig ei cum se frige, Că-i anină prin cărlige*. ALECSANDRI, P. P. 262/1v. *Anină armele la obănc*. CREANGĂ, P. 197. *Vom schimbă a noastre nune, Precum alții au schimbat, Care-o coadă latinească La sfârșit au aninat*. I. NEGRUZZI, I. 48. *Ți-oiu anină doi cercei... Să tragă ochii la ei*. ALECSANDRI, P. P. 288/2v. || (După germ. „Jmd. etwas anhängen“ se zice în Bucov.: *a-i anină cuiuă ceod* = „a-i trage o minciună“: *Crezând că voește să-mi anine una și bună îi ziseiu cum surzându-nu*. SBIERIA, F. S. 127.)*

4^a. Fact. (Vân.) În graiul cănuțorec din Mușcel... se zice „*anin copra-neagră*“, când dibaciul gonăș o aduce la ștrimoare. HEM. 1210 (adeacă: o fac să se cațore pe pisurile cele mai înalte). Cfr. *aninat*, *aninătoare*.

II. Refl. 1^a. Despre oameii sau personificări. „A se agăta, a se atârna de ceva“. *Butcă de treacă, trei-patru [leniceri] în coadă se aninau*. BELDIMAN, ap. HEM. 1210. *Cu brațele-amândouă De gâtul mieu te-anini*. EMINESCU, ap. TDRG. || Mai ales fig. „A se (a)lega, a se agăta de cineva, a nu-i da cuvânt paco“. *Tare-s îndrăznești tinerii de asăzi! Cum oău o femeie frumuseică, s'anină de ea ca scaini*. ALECSANDRI, T. 1154. *Dracul se anină de preut și caută să-i facă ispite*. ȘEZ. IV, 180/13v. *Să nu-i zici nimică de rău, nici să nu te anini de dînsa*. SBIERIA, P. 150/2v. *Iubirile... Se ațin pe la potoci... De voinici tineri s'anini*. ALECSANDRI, P. P. 304/2v. | „A începe ceartă, a se lua la bătaie“. *Turcii toți, cum îl zărec, Între dinși se grădă... Și pe loc ei s'adună și de Cerin s'anină*. ALECSANDRI, P. P. 144/1v. | „A se vâri (nechemat) undeva“. *S'anină printre cești mici și câte-un handraliu de săi mari*. ȘEZ. III, 179/v. Joc de cuvinte: *Anin, anin, Și eu m'anin* („se zice când cineva nepoftit, dar cu duhul blândetei, își face loc la masa sau petrecere altora“). ap. HEM. 1210.

2^a. Exprimă rezultatul acțiunii. „A rămâne aninat, atârnat, agățat, spânzurat de ceva, prins în ceva“. *Lacrimi, ce din ochi-mi au zburat... pe cer s'au aninat*. ALECSANDRI, P. II, 69. *S'a aninat acolo [zburătura], n'aveam eu ce mai zburături*. RĂDULESCU-CODIN.

— Corespondentele românești itali. *ninnare*, „einwiegen“ (cfr. *star a ninnare*, „schwanken“), v.-berg. *anina*, „wiegen“, sic. *ninnare*, „wiegen“, engad. *niner*, „einwiegen“, n.-prov. *ninã*, „faire dodo“, presupun un tip *aninãre (din *ad + *nina*, vorbă copilărească pentru „somn“ și „leagăn“, cfr. alb. *ninule*, „leagăn“ și rom. *ninerã*), cu sensul „a legănã“. Acest sens trebuie să-l fi avut și cuvântul românesc. Leagănul Românilor erã mai de mult, și e încă în mare parte și astăzi (v. leagăn), un coș care „se legã“ cu două funii de grîndă, pentru ca să poată oscila. „Legãnãrea“ erã deci mai de mult identică cu „legãrea“ coșului, în care se aflã copilul, de grîndă. Astfel se explicã cum *aninãrea* = fran. „action de bercer“, putã deveni sinonimã cu *legãrea* sau *legãnãrea*, „action de lier le berceau“, iar mai târziu sã însemneze, prin extensiune, „action de lier, d'attacher n'importe quoi“, dupã-ce ideea „bercer“ a trecut asupra verbului *a legãnã* (care la început însemnã ceea ce însemneazã astãzi „a aninã“). Din nefericire, neavãnd exemple vechi și negãsindu-se cuvântul *aninã* în celelalte dialecte — aici arom. *alinã*, „a se sui, a se urcã“, este alt cuvânt, — nu putem stabili astãzi, cãnd și în ce chip s'a întãmplat prefãcerea aceasta interesantã do sens. (Cfr. *desinã*; *legãnã*.)

ANINĂ s. f. *Fruit de l'aune.* — Cu „amentele femele [ale arinului], numite „anine” sau „arine” vopesc *Românele noastre dicserse lor lănuiri.* PANTU, PL. II. *De multe-ori însă [se] întrebănițoasă [la vopsit], în loc de scoară [de arin], arine, adică boboțe de arin-negră, căci arinele, după cum spun Românțele cele experte, dau o negrață cu mult mai bună.* MARIAN, CH. 52. *A face nazuri ca Țigănu[!] de mazăre de anine* („se zice unui om năsiros, care face nazuri la orice lucrură”). ZANNE, P. V. 378. *Un arin, De-arine plin...* POP., ap. TDRG. [Și: *arină.*] — Forma feminină a cuvântului *anin*, ca la aproape toate plantele roditoare (f: forma masculină pentru numele plantei, d. e. *prun, păr, nuc, afin*, iar cea feminină pentru numele fructului, d. e. *prună, pară, nucă, afină*).

ANINĂ s. f. v. *arină*.

ANINĂCIÓS, -CIOĂĂ adj. *Qui s'accroche facilement.* — Care se anină ușor. HEM. 1213.
— Derivat din *anin*, prin suf. adj. *-ăcios*.

ANINĂRE s. f. *Action de lier, d'attacher, de pendre, de suspendre, d(e) s'accrocher, de s'en prendre à qqn., de rester accroché ou suspendu, d'ajouter, de joindre, d'annexer.* — Infinitivul verbului *anină*, devenit abstract verbal.

ANINĂȘ s. m. (Bot.) = *lilac-de-munte.* Cfr. *arinăș*.
— Derivat din *anin*, prin suf. dim. *-ăș*.

ANINĂȚ s. a. = *aninare.* Participiul verbului *anină*, devenit abstract verbal. *Este-o piatră de rășnit, și e bună de-aninat* *De un gât de cinovat.* ALECSANDRI, P. P. 136/1.

ANINĂȚ, -Ă adj. *Suspendu, pendu, accroché, attaché. Joint, annexé. Mis aux abois.* — Participiul verbului *anină*, devenit adjectiv. „Atârnat, agățat, spânzurat, prins de ceva”. *Fata ei se culcă în loagănu[!] ei, care-i lăsat cu fire de aor și stă aninat la grindă.* POP. (din Banat), ap. HEM. 1209. Cu [o] *lampă aninată la poarta de vecie* *Domneș în dulcea toamnă a umbrelor făcie* [= luna]. ALECSANDRI, P. I. 134. *Eră aninat într'un căiu bustul... unui copil ca de vr'o optăprezece ani.* EMINESCU, N. 38. *În belciugul de la cordambal de desub, din stânga, eră aninată o bîrdiță* CREANGĂ, P. 106. *Zărește aninat de părele cecă.* RETEGANUL, P. II, 5. | Fig. *Când roua stă încă aninată pe firele de iarbă.* ODOBESCU, III, 16/14. *Căciocare de piatră aninate de stânci.* Idem, I, 227. *Truditele lui gânduri au rămas aninate, cine știe unde.* VLAHUȚĂ, N. 32. | „Care atârna, atârânănd”. [Pline de ninsoare] *Crengile-aninate-n cale Ning steluțe și se ndoaic.* ALECSANDRI, P. III, 16. | „Adăgal, alăturat, anexat”. *După cum arată aceste, aice aninate, mîrturisii.* URICĂREANU, VI, 165/7. | (Vânăt.) „Adus la strămoare (depre capre negre)”. *Capra-neagră nu mai scapă. Că clipești, e aninată.* RUCĂREANU, ap. HEM. 1211.

ANINĂȚOĂRE s. f. (Vânăt.) *Le dernier refuge d'un animal mis aux abois.* — „Colț de stâncă (unde se prinde capra neagră)”. *Când vînatul... stă pe loc, ca să facă rezistență, atunci... bat căni. Tot astfel... se zice când el [= copoiul] a închis pe capra-neagră în colț sau aninătoare.* RUCĂREANU, ap. HEM. 1213. [Să ne ducem] *prin aninătorite... unde se ivește șteț sau îngrozitor vînatul de la munte.* ODOBESCU, III, 90/1. [Plur. *-ători*.]

— Derivat din *anină*, prin suf. loc. *-ătoare*.

ANINĂȚOR, -OĂRE adj. *Celui ou celle qui accroche, qui suspend, qui attache.* — Adjectivul verbal al lui *anină* (derivat prin suf. *-ător*). [Dial. *-ătoriu*.]

ANINĂȚURĂ s. f. = *aninare.* HEM. 1213 (: „cu o nuanță de despreț”). [Plur. *-ături*.]

— Derivat din *anină*, prin suf. abstr. *-ătură*.

ANINĂȚ s. a. *Petite année.* — Cuvântul se găsește numai la HEM. 1213 și 1662 ca sinonim cu „erină”, adică „pădure mică de anini”. [Și: *arinet*.] Plur., probabil, *-nete și -neturi*.
— Derivat din *anin*, prin suf. col. *-et*.

ANINĂȘ s. a. *Année.* — În Țara-românească. „Loc pe care au crescut mulți anini, pădure de anini”. *Din liceada Căldărașului în sus... până în vârful aninișului.* DOC. (de la Const. Brâncoveanu, a. 1699), ap. HEM. 1214. [În Mold., Transilv. și Bucov.: *arinis: De acolo... până la muncel și pără la sfârșitul arininișului.* DOC. (a. 1646, Putna), ap. HEM. 1214. | Plur. *-iyuri* MARIAN, și *-ise*.]
— Derivat din *anin*, prin suf. col.-loc. *-iș*.

ANİȘ s. m. (Bot.)

ANİȘ s. m. (Bot.) } v. *anason*.

ANİȘÓN s. m. (Bot.) }

ANİȘÓR s. m. (*Courte*) *année.* — Diminutivul lui *an*¹ (derivat prin suf. *-ișor*). *Avă mama doi feciori... Albă fețișoara lor... După căfvea anišori, Veni ernea la ficiori, Veni carte și poruncă. Din doi unul să se ducă.* HODOȘ, P. P. 205. | Mai ales când se vorbește de vârsta copiii mici. *Al mare să fi avut șapte anišori.* CARAGIALE, S. 107/1. *Căți anišori are băetul acesta?* — *Va avea vreo trei anišori.* MARIAN.

ANIVERSĂR, -Ă adj., subst. *Anniversaire.* — Care se întoarce în fiecare an, care corespunde zilei din an în care s'a întâmplat un eveniment oarecare cu unul sau mai mulți ani înaintea. De obicei în legătură cu „14” (a numelui, a nașterii, a morții etc.). *Măne fiind ziua aniversară a A. S. Dučić, va fi iluminată.* C. NEGRUZZI, I, 329. | Substantivat (subt forma feminină: subînțele „ziua”). „Sărbătoare anuală”. *Aniversarele și jubileele aflărei artei tipografice.* URICĂRIUL, XIII, 341. | Special. Sărbătoarea „zilei de naștere”. *Toate aniversarele, toate „zilele mărte” [ale poștilor noștri de pe la 1890] sînt ca o stea mare.* MAIORESCU, CR. I, 32. [Și: *aniversăria, -ărie*.] Ca subst. și: *aniversare*, infinitivul substantivat al unui verb *aniversa*, altfel neîntrebuințat. | Plur.: *-ăre și -ări*.

— N. din fran. (= lat. *anniversarius, -a, -um*, „care se întâmplă” sau „care revine” — în toți anii, anual, din *annus, -an**) și *vertere*, „a întoarce”, propriu „ceea ce aduce iarăși anul”).

ANOCĂȚ adv. *Sens dessus dessous, sens devant derrière.* — Cuvânt rar și învechit (grecism). „De-a'n-doasele, cu fundul 'n sus, de-avalma, talmeș-balmeș”. *Nepotă-mea cu prietenele ei... îmi fac casa anocăto.* ALECSANDRI, T. 656. *Trase meru cu băful, până ce se făcă azima ano-căto, adică una cu ceaușa, de nu se mai alose nimic de dinăsa.* POP., ap. HEM. 1223.
— Din n.-grec. *άνω κάτω*, „sens dessus dessous”.

ANODIN, -Ă adj. *Anodin.* — Care potolește durerea. | Fig. „Fără mult efect” (din pricină că, în med., leacurile anodine mai mult potoleș răul, dar nu-l vindecă). *Un leac anodin.* | P. ext. (ironic). „Inofensiv, fără nici o însemnătate”. *Șărbișe și toase pentru modificarea anodină și o damă.* CARAGIALE, N. 30/1.
— N. din fran. (= lat. *anodynon* < grec. *ἀνώδυνον*, „leac potolitor de durere”).

ANOMĂL, -Ă adj. *Anomal.* — Care se abate de la regula naturală, de la legea firii, care înfățișază o anomalie, „disparat”. Cfr. *anormal*.

— N. din fran. (= lat.-med. *anomalus, -a, -um*, „fără regulă”, după grec. *ἀνομαλος*, „inegal”).

ANOMALIE s. f. *Anomalie*. — „Neregularitate, abatere de la regula obicinuită, firescă”. *Toată anomalia și rătăcirea firii la dînsa cum află*. CANTEMIR, IST. 146. *Vroim să vorbim numai de oarecare anomalie ce există în literatura limbilor*. C. NEGRUZZI, I, 346. *Nas și îndrăsnit... să e iau timpul... dacă ne-am află într-o stare parlamentară mai normală*. Dar mie mi se pare că sântem tocmai într-o anomalie parlamentară. MAIORESCU, D. II, 224. [(Astr.) Neregularitate a mișcărilor planetare, datorită atracției planetelor vecine. | P. ext. Distanța unghiulară a unei planete de la perihelie.

— N. din fran. (= lat.-med. *anomalia* < grec. ἀνωμαλία, „inegalitate”.) La Cantemir din lat. sau din gr.

ANONIM, -Ă adj., subst. *Anonyme*. — Fără nume, care nu-și dă numele. „Nenumit, necunoscut, nedat pe față”. *Sfatul acestui înțelept și anonim sfeatic*. CANTEMIR, IST. 60. *Felicită pre autorul anonim*. C. NEGRUZZI, II, 147. „Fără nume de autor”. *Un articol anonim*. MAIORESCU, CR. I, 236. [(Jur.) *Societate anonimă*: Întreprindere la cărei membri asociați nu figurează cu numele și nu sînt angajați decât cu banii pe care i-au vîrsat. | Substantivat. *Anonym* [=] *Cela ce izvoindă ceva, numele nu i se știe, fără nume*. CANTEMIR, IST. 7. | Spec. (subt forma fem., subțineles „scrisoare”). *O anonimă* = o scrisoare fără iscălitura numelui scriitorului. | Une-ori, după fran., și cu sensul de „anonimat”: *Adăpostii sub modestul umbrar al anonimului, editorii... vor fi răsplățiți cu prisos*. ODOBESCU, III, 263.

— N. din fran. (lat. *anonymus*, -a, -um, < grec. ἀνώνυμος, din ἄν(ν) privativ și ὄνομα, ὄνομα, „nume”).

ANONIMĂT s. a. *Anonymat*. — Faptul de a fi anonim. — N. din fran.

ANONIMITĂTE s. f. *Anonymie*. — Calitatea anonimului. — Derivat din anonim, prin suf. abstr. -itate.

ANORGANIC, -Ă adj. *Anorganique*. — „Fără organe, nelusulețit”. *Diamentul este anorganic*. MAIORESCU, CR. II, 155. *Corpuri anorganice*: minerale. | „Privitor la corpurile anorganice”. *Chimia anorganică*.

— N. din fran. (= grec. ἄν(ν) privativ și ὄργανος.)

ANORMAL, -Ă adj. *Anormal*. — „Care se abate de la normă, de la regula, de la legea (calea etc.) firescă”. *Subita introducere a unei formule atât de anormală devine suspectă*. HASDEU, I, C. 20. *Stare de lucruri anormală*. MAIORESCU, CR. III, 423. [După germ. *abnorm* (lat. *abnormis*), rar, și: *abnorm, -ă*.] — N. din fran. (= lat.-med. *anormalis*, compus din grec. ἄ privativ și lat. *normalis*, „făcut cu echerul, normal”).

ANOSCĂND adv. *Il y a quelque temps*. — La Moți. *Anoscănd* = „mai înainte cu câteva zile, săptămâni”. FRANCU-CANDREA, M. 47.

— Compus din a (2°) + nu + știu + când. *Philippide*, *Zeitschrift*, XXXI, 292.

ĂNOST, -Ă adj. *Inspide, fade, fastidieux, ennuyeux*. — „Fără gust, nesărat (în sens fig.), searbăd, plicticos”. *Bree! că anosti mai sînt!* ALECSANDRI, T. 1704. *Un joc, despre care sînt de acord cu loșii, că e cât se poate de anost!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Cu formă direct grecească, cf. ănoște: *S'au ridicat acel obicei... socotindu-se cu un lucru anost și foarte făr de cale*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 321/13.] — Din n.-grec. ἀνοστής, „insipide, fade, maussade”. (Contrariul lui nostim.)

ĂNOSTELĂ s. f. *Ennui. Personne ennuyeuse*. — „Plictiseală”. *Să mai răsufăm de zădărl și ano-*

steala capitalei. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | *Personificat, mai ales în legătură cu complinirea „de om”* = „persoană plicticoasă”. BĂRCIANU.

ĂNOSTI vb. IV. (S')*ennuyer, (s')embêter*. — „A (se) plictisi, a i se urî”. Trans. *Cum mă anostește omul ăsta*. VLAHUȚĂ, D. 35. | Refl. *Știu că te-ai anostit toată seara*. Idem, D. 285.

— Derivat din anost (cfr. n.-grec. ἀνοστής, ἀνοστήσιον, „alfadir”).

ĂNOSTI s. f. *Inspidité, fadeur, fadeuse*. — Abstractul adjectival al lui anost (derivat prin suf. -ia; cfr. n.-grec. ἀνοστή). Cuvânt ce devine rar, învechit. *Nu-mi pare rău de trecut, când văd prezentul atât de frumos*. — (În parte:.) *Ce anostie!* ALECSANDRI, T. 1427 = „floc”. Idem (1783).

ĂNOTĂ vb. P. ș. d. v. adnotă, ș. d.; înnotă ș. d.

ĂNOTIMP s. a. *Saison*. — „Timp al anului”, una din cele patru vremi ale anului. Intervalul de timp în care pămîntul ajunge de la un echinocțiu la solstițiul următor și viceversa. *Primăvara, vara, toamna și iarna sînt cele patru anotimpuri ale anului*. [Correspondent în limba veche: „vreme a anului”: *Începî a podobi cerul cu stele și cu luceafăr, cu soarele și cu luna, de se întrec una cu alta întru lauda cui le-am fapt și să cunoască oamenii vremile altor*. MOXA, ap. HEM. 114. *Bine iaste ca să știe omul și ceale patru vremi ale anului, cum va purta grijă la economiă casii lui... Pentru ceale patru vremi ale anului, în care lună și în care zi să începe*. CALENDARIU (1785), ap. ȘEZ. X, 34, 39. | Rar, și simplu timp, cu înțeles de „anotimp”: *Haydn scriă în Viena oratoriul „Celor patru timpuri”*. ODOBESCU, III, 95.]

— Derivat din an și timp, după germ. *Jahreszeit*.

ĂNSĂMBLU s. a. *Ensemble*. — (Mai rar, și franțuzism.) Faptul de a fi (de a lua, privi etc.) laolaltă, în același timp; totalitate. *Un ansamblu armonios*. Special. (Muzică, Teatr.) Cântarea laolaltă a mai multor voci (părți, instrumente). *Clasa de ansamblu*. *Orele de ansamblu*. *O probă de ansamblu*.

ĂNT v. anti-.

ĂNTAGONISM s. a. *Antagonisme, rivalité*. — Despre persoane. „Provincie, stare de opoziție, de luptă, de rivalitate, de vrăjmășie”. *Să alunge prejudițiile, substituind antagonismului armonia între diferitele categorii de producători și de consumatori*. IONESCU, M. 279. *Între adevărați științi și între viața practică nu poate fi antagonism, ci trebuie să fie din contră o continuă înlesnire reciprocă*. MAIORESCU, CR. II, 134. *Calculul politic al Inaltei Porți se arată greșit, fiindcă se bizue prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria, care tocmai în acest moment este îmblănzit, aproape înlăturat*. MAIORESCU, D. II, 51. | (Anat., Fizic.) Acțiunea în sens contrariu a doi mușchi, a două forțe.

— N. din fran. (lat. *antagonismus*, din grec. ἀνταγωνισμός, din ἀντί, „împotrivă”, și ἀγωνίζομαι, „luptă”). Cfr. agonie.)

ĂNTAGONIST, -Ă adj., subst. *Antagoniste*. — Despre persoane. Care e în luptă, în vrăjmășie cu altul. „Provincie, împotrivor, adversar, rival”. | (Anat., Fizic.) Care lucrează în sens contrariu. *Mușchi antagoniști*. *Forțe antagoniste*.

— N. din fran. (= lat. *antagonista*, din grec. ἀνταγωνιστής, din ἀντί și ἀγωνίζομαι, „luptător”).

ĂNTĂL s. a. *Foudre, grand tonneau*. — *Antal* = „poloboc, vas mare de stejar, de ținut vin”. CREANGĂ, GL. (După TDRG. „Butoiu mare de vin sau rachiu

de peste 100 de vedre", după HEM. 1225 : „butoiu, dar implicând tot odată noțiunea de măsură de capacitate : 50 de vedre”.) *Ostaii destupă antale, beu lacom fără cupe.* ALECSANDRI, P. III, 206. *La să fie un antal cu vin ori cu rachiu și să vezi atunci, ar ședea carul stricat?* CREANGĂ, P. 127. *Eu mânduc patru cupitoare, patru boi mi-ajung abia* ȘI DE VIN PATRU ANTALURI ABIA TRAI LA O MĂSĂD. EMINESCU, L. P. 131. [Plur. -tale și -taluri.]

— Din pol. antal, „ein kleines Fass” sau rut. antal, „Viertelfass, Tonne” sau rus. antală, „30—70 Kannen”.

ANTÁRCTIC, -Ă adj. (Geogr.) *Antarctique*.—Opus popului arctic, „de miazăzi, austral”. *Polul antarctic*. CANTEMIR, IST. 132. *Polul austral sau antarctic*. CULIANU, C. 74. [La CANTEMIR, IST. 308, cu pronunțare n.-grec. și: *andártic*.]

— N. din fran. (= lat. antarcticus, din grec. ἀνταρκτικός) La Cantemir din lat.

ANTÁRT s. m. *Antarte* (= *bandul grec*).—„Haiduc” grec în peninsula balcanică. *Antarții au omorât doi păstori aromâni*.

— N. din n.-grec. ἀνταρτής, idem.

ANTE- prefix. *Ante- ou anté-*.—Prefix (luat din latinește: *ante-*, „înainte”) dând cuvântului cu care se compune noțiunea de anterioritate, de ceva pe-trecut, așezat etc. mai înainte; de ex. *Ante-proiect* : proiect prealabil, nedefinitiv; *epocă ante-creștină* : dinaintea creștinismului; *filosofia ante-aristotelică* : din înainte de Aristotel etc. Cfr. *pre-*, *înainte*. [Cu acest prefix se compun, mai ales în limba literară a Românilor din Austro-Ungaria, cuvinte care adesea sânt numai o transpunere în elemente latino-române a unor cuvinte nemțești, d. e. *ante-luptător*, (= „protagonist, campion”), după germ. „Vorkämpfer”, *ante-vorbitor* (= „preopinent”), după germ. „Vordredner” etc. | Prin confuziune între prefixele *ante-* și *anti-* unele cuvinte au (și) *anti-* în loc de *ante-*, precum altele au din potrivă (și) *ante-* în loc de *anti-*, fie că au fost luate așa de-a dreptul din altă limbă (cfr. anticameră, antidată), fie că confuziunea s'a făcut în românește.]

ANTEBRÁT s. a. *Avant-bras*.—Partea brațului de la cot până la încheietura mâinii.

— Compus din lat. *ante*, „înainte”, și *brax* (după fran. *avantbras*, sau ital. *antibraccio*.)

ANTECEDÉNT, -Ă adj., subst. *Antécédent*.—Adj. Care precede, care se află, se întâmplă înaintea altui lucru. „Premergător, precedent, anterior”. *Lucrările reprezentanților antecedenți ai sării.* MAIORESCU, D. II, 146. || Substantivat. (Logică). Terminul, fenomenul, argumentul etc. care precede pe altul ce urmează din el cu necesitate. *Raportul causal între antecedente și sequele.* MAIORESCU, L. 112. | (Mat.) Primul termin al unui raport matematic. *În raporturile a-b și a:b, a este antecedentul.* CLIMESCU, A. 188. | (Gram.) Cuvântul anterior la care se raportă un pronume relativ. | Spec. „Faptele anterioare ale cuivă”. *Individul în chestiune are antecedente rele*.

— N. din fran. (lat. *antecedens*, -dentem, participiul verbului *antecedere*, „a merge înaintea cuivă, a precedea”).

ANTECEDÉNTĂ s. f. *Antécédence*.—Faptă, întâmplare sau stare care precede ceva. | Spec. (Astr.) Mers al planetelor, retrograd în aparență, de la răsărit la apus.

— N. din fran.

ANTECESOR, -ORĂ adj., subst. *Prédécesseur*.—„Premergător, predecesor”. *Inocentia al IV... nu au fost așa de înfocat la fire, cum eră Grigorie IX, an-*

tecesoriul lui. ȘINCAI, HR. I, 268/2. *D[omnul] N. I... fost ministru de externe... antecesorul D-lui K. MAIORESCU, D. II, 182. [Și: antecesorin, -orie, mai ales ca adj.]*

— N. din lat. *antecessor*, -orem, „care merge înainte”.

ANTE-CONȘTIÉNT, -Ă adj. *D'avant l'apparition de la conscience*.—„Din înainte de apariția conștiinței (în individ)”. *Acă rădăcină unitară [a sufletului unui om] a rămas ascunsă în întunerecul formărilor ante-conștiințele și inconștiințele.* MAIORESCU, CR. II, 160.

— N. compus din lat. *ante*, „înainte de”, și *conștient*.

ANTEDATĂ vb. I^a. *Antidater*.—A pune (pe un act etc.) o dată anterioară celei adevărate. [Și: *antidată*, după fran.]

— N. compus din *ante-* și *dată* (după fran. *antidater*).

ANTEDATÁRE s. f. *Action d'antidater*.—Infini-tivul verbului *antidată*, devenit abstract verbal. [Și: *antidatáre*.]

ANTEDATÁT, -Ă adj. *Antidatát*.—Participiul verbului *antedată*, devenit adjectiv. *Scrisoarea a fost antedatátă.* [Și: *antidatát*.]

ANTEDILUVIÁN, -Ă adj. *Antédiluvien*.—Din înainte de diluviu, de potop. *Animale antediluviane.* [Cu o formă greșită, și: *antilediluvian*.]

— N. din fran. (= lat. *ante*, „înainte de”, și *diluvium*, „potop”).

ANTEGÁRDĂ s. f. (Mil.) v. *avangardă*.

ANTEHÁRS s. m. } v. *anticrist*.

ANTEHÁRST s. m. }

ANTEMERIDIÁN, -Ă adj. *Du matin, matinal*, (qui est ou se fait *avant-midi*).—Înainte de amiază, înainte de prânz. „De dimineață”. *Oare de dimineață sau antemeridiáne.* CULIANU, C. 180. [Fals, și: *antimeridián*.]

— N. din lat. *antemeridianus*, -a, -um, idem.

ANTÉNĂ s. f. (Mar., Telegr., Zool.) *Vergue, antenne*.—1^a. Prăjină lungă și mlădoasă prinsă peleză de catar printr'un scripet, spre a țineă pânza cea triunghiulară a corăbiilor. *O, navă!... Antenele gem loate, carena la lipsită De funii abia poate cu mare înțefită Să lupte.* OLLĂNESCU, H. O. 59. | 2^a. Vergă cu ajutorul căreia se transmit undele electrice în telegrafia fără fir. || 3^a. Mai ales la plural, „Coarnele, mustățile” insectelor, apendice articulate și mobile din creștetul capului insectelor (organe de pipăit).

— N. din fran. (= lat. *antenna*, „antena de corabie”, aplicată în sec. XV și „mustăților” sau „coarnelor” insectelor, iar acum și vergelelor de la aparatele pentru telegrafia fără fir.)

ANTÉP s. m. (Bot.) = vișin-turcesc. Cuvânt rar, eșit din uz. *O mulțime de ciubuce de antep și de țasomie.* FILIMON, C. I, 603. [În Mold. și: *antip*, TDRG.]

— Din turc. *antep*, „prunus mahaleb”. ȘIO.

ANTEPENÚLTIM, -Ă adj. *Antépénultième*.—Din înainte de penultimul, „al treilea din urmă”. *Silaba antepenultimă*, și, substantivat: *antepenultimă*.

— N. din lat. *antepenultimus*, -a, -um, idem.

ANTÉRĂ s. f. (Bot.) *Anthère*.—Săculețul din vârful staminelor, care conține, înainte de fecundație, po-

lenul. *Anterele biloculare*. GRECESCU, FL. 15. *Apa necesară filamentului provine din anteră*. SANDU, s. 86.

— N. din fran. (= lat. *anthera*, din grec. ἀνθήρα, propriu „(iarbă) înflorită“.)

ANTERIEIĂȘ s. a. *Robe* (d'homme, en Orient). — Diminutivul lui *anteriu* (derivat prin suf. -aș). HEM. 1231 (fără citațiune).

ANTEREU s. m. (Îmbrăc.) v. *anteriu*.

ANTERIOR, -OARĂ adj., adv. *Antérieur. Antérieurément.* — 1°. Adj. „De mai înainte (în timp), precedent“. *Perioadele anterioare*. HASDEU, I. C. VII. | „Din înainte (în spațiu), din față“. *Partea anterioară a corpului*. | 2°. Adv. „Mai înainte (de)“. *Cele petrecute anterior acestora*.

— N. după fran. (lat. *anterior*, idem.)

ANTERIORITĂTE s. f. *Antériorité.* — Faptul de a fi anterior, prioritate în timp.

— N. după fran.

ANTERIU s. a. (Îmbrăc.) I. *Robe* (d'homme, en Orient, que portaient aussi les boyards roumains); *sorte de robe de chambre*. II. *Robe de prêtre, soutane*. CAFFAN, III. *Divers vêtements de paysan* (surtout *sorte de pardessus paysan*).

I. Halnă lungă, purtată odinioară numai de boieri. Se îmbracă peste cămașa și se încingea cu un brâu sau cu un „taclit“; peste anteriu se îmbracă giubeaua. Au grîjit Doamna banii toți, toți galbeni de aur, prin anterele cusuți, îmbrăcați de oameni. N. COSTIN, LET. II, 36/37. *Le-au pus într'un car, numai cu antiriu și cu nădragii*. MAG. IST. I, 358/37. *Anterile erau de ghermesit, de citario, calencheriu, cutnie, selimie sau serain*. GHICA, ap. ȘIO. | Proverb (de proveniență orientală, cfr. ȘIO.) : *Cămașa e mai aproape decît anteriu*. C. NEGRUZZI, I, 249 : „charité bien ordonnée commence par soi même“. | Se purtă și de femei. *Un antereu femeiesc de olăge, tapife, cu adaos de astariu*. (A. 1792), URICARIUL, IV, 134. | Se întrebuință și ca halat de noapte. *Pe la 12 ceasuri se desbracă de hainele sale și se îmbracă cu antereu de noapte al cocoului*. FILIMON, ap. ȘIO.

II. Pe la mijlocul secolului trecut, generalizându-se portul apusean, dispar cele din urmă anterie boierești. Astăzi halna aceasta e purtată numai de proști. P. anal. se numește astfel și caftanul Evreilor. *Popa Buligă, deși eră bătrîn... unde nu-și pune poalele antereului în brâu, zicînd : „...chef și voie bună!“* CREANGĂ, A. 94. *Antereu se numește și halna ce o poartă preușii pe sub giubă, lungă pînă jos*. (Ivănăști, în Vaslui), ap. HEM. 1230. | *Acă orveul pe el un antereu lung și soios*. STĂNCESCU, ap. ȘIO.

III. După ce boierii n'au mai purtat halna aceasta, au împrumutat țărâni numele ei pentru diferite vestimente de ale lor. *Vezi bădăta cum se poartă ? Antereu cu vrăstă lată*. SEYASTOS, P. F. 181. | După comunicările date la HEM. 1230-1231 e sinonim, în unele locuri, cu „mîntean“ (Ivănăști, în Vaslui) | E un fel de „zeche“, *cusută cu gîlitan ugru împrejur* (Râncezi, în Prahova), în alte părți *zeche, propriu zisă, este de lână neagră, antireul este o zeche albă* (Săuceni, în Dâmbovița), iar în Chiojd-Băcaș, în Buzău, *această halnă se zice antiriu, când e nouă, iar zeche, când este purtată*. | În alte locuri, sinonim cu „lic“ (Odaia-Bursucani, în Tutova). | Sinonim cu „zăbnu“ (Slobozia, în Râmnicul-sărat). *Antereu = halnă vădită (bumbăcită) și înesălată (îndulată) ca plapoma*. (Tutova). DAMÉ, T. 169. | Sinonim cu „coporan“ (Chioara, în Ialomița). [Și: *antereu, antiriu, antireu*. SEZ. II, 198. / *hantiriu* (Oltenia), ap. ȘIO. II, 401. | Plur. -rie, -rie; / -răi.]

— Din turc. *anteri*, „habillement long que les

Orientaux portent sous leurs robes, camisole avec des manches entières“. CIHAC, II, 543.

ANTERLĂC s. a. † *Pièce d'étoffe pour un anterieu*. — Bucată de stofă pentru un anteriu. *Anterlăciuri bune, de unul 90 bani*. DOC. (Mold., a. 1761), ap. HEM. 1231. [Plur. -lăciuri.]

— Din turc. *anterilyk*, idem. ȘIO.

ANTERT adv. *Il y a deux ans.* — „Acum doi ani“. *Au pus un ferș un om acolo, de și-au făcut bordeiu*. URICARIUL (a. 1738), X, 204/27. *Să nu mai pălmească lăcutorii... ca an-fărți, când cumpără cu 25 și 28 lei merfa*. I. IONESCU, C. 212. | Adesea în opoziție cu „an“, „est-timp“ etc. *Anfărț am păgubit, an n'am căștigat și nu știu, zău, dacă est timp nu coiu pierde tot*. ZANNE, P. V, 153. | În legătură cu „mai“, capătă un sens mai nedeterminat: „acum câțiva ani“. *Mai anfărți ne-am zis noă, tulsur Leșilor, crail... SE-CULCE, LET. II, 367/37. *Mai anfărț și eu am purtat bairacul, și eu am gincat hora Unirei în colț la Pe-trea bacalul*. ALECSANDRI, T. 39. | Cu ajutorul prep. „de“ capătă funcțiune adjectivală: *Dar unde sânt ză-pezile de anfărț ?* ODOBESCU, ap. DDRF (după fr. *Où sont les neiges d'antan ?*). [Și: *antărt*, scris și: -fi. | Accentuat, și: *anfărț*.]*

— Din lat. *anno tertio*.

ANTI- prefix. *Anti-*. — Prefix de origine grecească (ἀντι, „în contra, împotriva“), intrat în limba noastră prin neologisme luate din franțuzește și latinește și întrebuințat des în limba oamenilor cu carte, mai ales în stilul mai puțin îngrijit al jurnalelor și în terminologia științifică, cu deosebire în cea medicală. Ei dă cuvântului compus un sens opus noțiunii cuprinse în substantivul sau adjectivul în care se adoață. (Cfr. cuvintele compuse cu contra-, -fob, -fag și cu filo-) Astfel: *antialcoolic*, -ă adj., subst. „împotriva alcoolului“. *Societate antialcoolică*. *Un antialcoolic*. | *Antialcoolism* s. a. „(pornire, măsuri luate) în contra alcoolismului“. | *Antiapoplectic*, -ă adj. (Med.) „care se întrebuințează în contra apoplexiilor“. | *Anticanonic*, -ă adj. „împotriva canoanelor“. | *Anticiclón* s. a. (Fizic.) *În alte cazuri presiunea [atmosferaică] este maximă în centru și merge apoi descrescînd cu cât ne îndepărtăm de punctul central... Sistemul poartă numele de anticiclón*. PONTI, F. 181. | *Anticiviliza-tor*, -oară adj. „care luptă împotriva civilizației“. *Idei anticivilizatoare*. MAIORESCU, D. I, 77. | *Anticlerical*, -ă adj., subst. „(care e) contra (influenței) clerului, contra preoțiilor“. | *Anticlericalism* s. a. „pornire în contra clerului“. | *Anticonstituțional*, -ă adj., subst., adv. „contrar constituției“. *Lege anticonstituțională*. *A procedat anticonstituțional*. | *Anticonstituționalism* s. a. „pornire contrarie constituționalismului“. | *Anticreștin*, -ă adj., subst. și anticreștină, -ească adj. „opus creștinismului, contrariu preceptelor creștine“. | *Anticristianism* s. a. „pornire contrarie creștinismului“. | *Anticritică* s. f. „critica unei critici“. *Un pasagiu al unei lungi anticritice*. MAIORESCU, CR. I, 237. [† și: *antieris* s. a. (de-a dreptul după grec. ἀντιερσις). *Eu, în antierisul meu am fost răspuns la toate bîrfele lui*. SINCAL, HR. I, 287/37. | *Autidemocratic*, -ă adj. „împotriva principiilor democrației“. | *Autidinastic*, -ă adj., subst. „împotriva dinastiei“. *Idei anti-dinastice*. MAIORESCU, D. I, 512. | *Autidinasticism* s. a. „pornire în contra dinastiei“. | *Autietetic*, -ă adj. „împotriva (regulelor) estetice“. *O nouă autietetică caracteriză toată ființa sa aparentă*. ZAMFIRESCU, R. 12. | *Autifibril*, -ă adj. (Med.) „care se întrebuințează împotriva febrei (frigurilor)“. | *Autifilosoofic* adj., adv. „contrariu filosofiei, nepotrivit cu filosofia“. | *Autifrază* s. f. „locuțiune întrebuințată, prin eufemism sau prin ironie, spre a exprima contrariul sensului adevărat“. | *Autigrecăse*, -ească adj. „protivnic Grecilor“. *Mai rău tratat... în cronică aceasta anti-greacăse e Ni-*

coloa *Maurocordat*, IORGA, I, 233. || **Antiguverna-**mental, -ă adj. „împotriva (politice) cărmuirii”. || **Antiliberăl**, -ă adj. „împotriva liberalismului”. || **Antimeftic**, -ă adj. (Med.) „(bun) împotriva miasmelor”. || **Antimilitarist**, -ă adj., subst. „(care este) împotriva (instituției) armatei, împotriva militarismului”. || **Antiministerial**, -ă adj. „împotriva (politicii) ministerului”. || **Antimonarhic**, -ă adj., subst. „contrariu monarhic”. || **Antinațional**, -ă adj., adv. „împotriva (intereselor) națiunii”. Nu s'ar putea zice că au fost dictate de un spirit antinațional. MAIORESCU, CR. II, 246. || **Antinaționalism** s. a. „porniri, vederi, sentimente antinaționale”. Au început... să strige în contra antinaționalismului nostru. MAIORESCU, CR. I, 358. || **Antinefretic**, -ă adj. (Med.) „(bun) împotriva durerilor de rinichi”. || **Antiparalél**, -ă adj. (Mat.) se zice de două drepte care formează o a o treia unghiuri egale, dar îndreptate în sens contrariu. *Secțiunea antiparalélă* [a conului]. CULIANU, C. 123. || **Antipapă** s. m. „papă ales împotriva celui recunoscut”. || **Antiparlamentar**, -ă adj. „împotriva bunei cuvinte parlamentare”. *Expresie antiparlamentară*. || **Antipatriot**, -ofătă subst. și antipatriotic, -ă adj. „(care este) împotriva patriei”. || **Antiperistaltic**, -ă adj. (Fiziol.) (se zice despre mișcările care contractă stomahul și intestinele de jos în sus, încât fac să se ridice alimentele (în sensul protivnic mersului obicnuit, determinat de mișcările zise „peristaltice”). || **Antipe-ristază** s. f. (Med.) „acțiune prin care un contrariu, lucrând asupra contrariului său, îi mărește acțiunea”. || **Antipoeitic**, -ă adj. „contrariu poeziei”. || **Antipolitic**, -ă adj. „contrariu spiritului politic”. || **Antiputrid**, -ă adj. (Med.) „care combate putrefacția”. || **Antirabic**, -ă adj. (Med.) „care combate turbarea”. *Institutul antirabic*. || **Antireligios**, -oasă adj., subst., adv. „contrariu religiozității”. || **Antirepublican**, -ă adj., subst. „contrariu republicii”. || **Antirevoluționar**, -ă adj. „contrariu revoluțiilor”. || **Antitromân**, -ă adj. „subst., „neromănesc”. *Profesorul român avea un nas cu totul antitromân*. C. NEGRUZZI, I, 5. || **Antiscorbatic**, -ă adj. (Med.) „care combate scorbutul”, p. ext. „depurativ, curățător de sânge”. *Siroop antiscorbatic*. || **Antisemit**, -ă adj., subst. și antisemitic, -ă adj. „care e în contra Semitelor, în special contra Evreilor”. || **Antisemitism** s. a. „pornire sau teorie antisemită”. || **Antiseptic**, -ă adj., subst. (Med.) „care combate putrefacția morbidă”. || **Antisifilitic**, -ă (Med.) „care combate sifilisul”. || **Antisocial**, -ă adj. „contrariu societății sau ordinii sociale”. *Acești domni... antisociali...* MAIORESCU, D. I, 516. || **Antisocialist**, -ă adj. „împotriva socialismului”. || **Antisporitic**, -ă adj. (Med.) „care combate somnul”. || **Antispasmatie**, -ă adj. și antispasmodic, -ă adj. (Med.) „care combate spasmele”. *Praful antispasmatie de nădușala trupului*. PISCUPESCU, O. 229. [Cu pronunțare n.-grecească, substantivat la fem. ♀ și: **antispasmatie**: *Luarea prafului celui roșu, ce-i zice antispasmatie...* PISCUPESCU, O. 257.] || **Antistrofă** s. f. „a doua parte a poemului liric (cântat de cor) care răspunde strofei, în tragediile vechi grecești”. || **Figură de retorică**, prin care mai multe membre ale aceleiași fraze se termină cu aceeași vorbă”. I.M. || **Antiteză** s. f. (Fil.) Propoziție contrarie alteia, numită „teză”. Cfr. **Contra-afirmare**. | Contrast care se naște din apropierea a două idei sau expresiuni, care se împotrivesc una alteia. *Care antiteză! O Zeiță și îndată un sclav*. C. NEGRUZZI, III, 55/10. *Ublitor de antiteze*. MAIORESCU, CR. I, 288. **Antioxină** s. f. „substancă care distruge sau anihilează toxinele”. || **Antionionist**, -ă adj., subst. „(care este) împotriva unirii (a două țări într-una), spec. care era împotriva unirii țării române”.
[Uneori, după lat., ital. sau fran. **anti-** stă în loc de **ante-** (s. v.), d. e. anticameră, antidată etc.]

ANȚIAN † s. a. (Bot.) v. ențură.

ANTIC, -Ă adj. *Antique*. — I. A. Dj. „Vechiu, din ve-

chime”, dintr'o vârstă de demult a unui popor sau a omenirii. *Pe antice monumente am văzut ades' sclupate...* ALEXANDRESCU, M. 161. *În cale se află pe sub pământ ruinele unui castel antic*. ODOBESCU, III, 628. *Au zidit munte pe munte în anlica lor truție*. EMINESCU, P. 67. | Spec. Care ține de civilizația vechilor Greci și Romani. *Origina și chiar istoricul... teaurului să fie lămurite prin... analiza mai tuturor lucrărilor de aurărie și argintărie artistică despre care ne-au rămas vorbire în autorii cei vechi sau imagine pe monumentele antice*. ODOBESCU, III, 632. **Anticul Erodof**. HASDEU, I, C. VIII. *De-ai fi cerut pământul cu Roma lui antică...* EMINESCU, P. 202. *Odă în metru antic*. idem, P. 37. | P. ext. Care are caracterul vieții, oamenilor, producțiilor, artei etc., din antichitate; „clasic, desăvârșit, rar”. *Maistrul Ruben era un bătrân de o antică frumusețe*. EMINESCU, N. 52. *Om de o virtute antică*. [Accentuat, mai ales în poezie, și: **antic/** || II. (După fran.) Substantivat. Subt forma masc. Intrebuințat numai la sing. A. artă antică. *Model după antic*. | Subt forma fem. Obiect de artă din antichitate, în special „camee”. *Cabinetul imperial de antice din Viena*. ODOBESCU, II, 192.
— N. din fran. (lat. **antiquus**, -a, -um, idem.)

ANTICĂMERĂ s. f. *Antichambre*. — Odaie de așteptare așezată la intrarea unui apartament. „Loc de adăstare, săliță”. „Ei casea cu răbdare, șezând prin anticameri”. C. NEGRUZZI, II, 194/10. (După fr.) *A face anticameră* (la cineva): a aștepta sau a fi lăsat să aștepti cam mult, până a putea vorbi cu cineva. [„Antiașambră” al Ardeleniilor e un barbarism, după neînțeleg.]

— N. din ital. **anticamera**, idem (în care **anti-** reprezintă pe lat. **ante**).

ANTICĂR s. m. 1°. *Antiquaire, archéologue*. 2°. *Là-braire au rabais, bouquiniste*. — 1°. (Sens învechit.) Cel care se ocupă cu obiecte antice, cunoscător și adunător (pasionat) de anticități, „arheolog”. *Anticărul, la patima-i supus, Culege vechea-aramă ce nu mai are curs*. ALEXANDRESCU, M. 11. [Dumnezeu a inspirat omului amorul pentru trecut, știința arheologiei, acea nobilă patimă a anticărilor, care-l face să cerceteze pretutindeni urmele zitelor sburate. ODOBESCU, I, 462. § 2. Negustor de cărți vechi și de cărți de ocazie. [În Transilv. (după germ.) și: **antievăr**.]

— N. în sensul 1° după fran. (lat. **antiquarius**), în sensul 2° după germ. **Antiquar**.

ANTICĂRIE s. a. *Librairie de livres d'occasion*. 1°. Prăvălie de cărți vechi sau de ocazie. [După nemțește, și: **antievăriaț**.]

— Derivat din anticar (după germ. **Antiquariat**).

ANTICĂRIE s. f. 1°. *Librairie de livres d'occasion, boutique de bouquiniste*. 2°. *Bouquinerie*. 3°. *Antiquaille*. — 1°. Prăvălie de anticar. 2°. Negoz de anticar. 3°. (Cu o nuanță de despret.) Lucru vechiu, învechit. [În sensul 1° și 2°, și: **antievărie**.]

ANTICĂRIU, -IE adj. *D'antiquaire, archéologique*. — (Căvânt învechit). „Privitor la anticități, arheologic”. *Un industriaș, oricât de meșter ar fi în arta sa, [este totdeauna expus la erori de știință și de stil], atunci când nu se află pus sub direcțiunea unui om cu cunoștințe anticării speciale*. ODOBESCU, III, 632. *Rămășițe arheologice ce se învederează în dosarul anticărilor al Romaniților*. idem, 425.

— N. după lat. **antiquarius**, -a, -um.

ANTICĂT, -Ă adj. *Suranné*. — „Învechit, de modă veche”. *Cartea (teoria) aceeași e acum anticată*. *Aperi un principiu anticat*. [La Români din Austro-Ungaria, și: **antievăt**.]

— N. după germ. **antiquert**.

ANTICHITĂȚE s. f. *Antiquité*. — 1°. „Vechime, vreme de demult”. Acest *țâr* a fost odată *rezidență domnească*. Acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede. C. NEGRUZZI, I, 191. || 2°. Vremea și civilizația antică, spec. greco-romană. *Stătuțele... acestui model al stăpânilor lumii [Traian] au fost multe în antichitate*. ODOBESCU, ICON. TR. 19. *Antichitatea a rămas până acum nealterată în multe opere de artă*. || 3°. Obiect vechi, „antică”; monument vechiu, urmă istorică veche. *N'az schimbă-o pe cea mai scumpă anticuitate din muzeile Italiei*. C. NEGRUZZI, I, 301. *Plăcerea-i este să adune anticități*. Idem, II, 304/13. *Am luat adesea pana spre a înjghebi când fapte reale, când studioase plăsmuiri, mai totdeauna atingătoare de istoria și de anticități ale patriei*. ODOBESCU, III, 625. | Spe c. Obiecte și monumente de cea mai veche civilizațiune omenească. *Antichități asiriene, egiptene*. [Pe la mijlocul sec. XIX, și: anticități, anticități, acum, mai ales la Români din Austro-Ungaria, și: anticitate, mai cu seamă în sensul 1°.]

— N. după fran. (— lat. *antiquitas*, -atem.)

ANTICIPĂ vb. 1°. *Anticiper*. — Trans. A lua ca împlinit un lucru ce se va întâmpla mai târziu, a hotărî de acum pentru o vreme viitoare. *Nu sântem chemați a anticipa ortografia secolour viitoare*. MAJORESCU, CR. III, 319. | A o lua înaintea unui fapt care trebuia așteptat. *Marii duci, cu cari se nălărise, îi promisese că vor pune stăruințele lor pe lângă împăratul*. El însă, anticipând stăruințele protectorilor săi, a crezut a putea obține grația suveranului prezentându-i-se în persoană. EMINESCU, N. 134. | Intrans. A anticipa asupra faptelor: a (o) lua înainte, a peceia înainte, a considera ca săvârșit un fapt ce se întâmplă mai târziu. || 2°. P. ext. A săvârși, a da ceva înainte de vremea hotărâtă: *Am anticipat plata chiriei*. [*Anticipéz*, mai rar: *anticipe*.]

— N. din fran. (lat. *anticipare*, din *ante* „înainte” și *capio* „iau”).

ANTICIPĂRE s. f. *Action d'anticiper, anticipation*. — Infinitivul verbului *anticipă*, devenit abstract verbal. *Trebuie să le ferești de orice anticipare a judecății*. MAJORESCU, CR. II, 161. (Retor.) Figură prin care cineva respinge mai dinainte obiecțiunile ce i s'ar putea face.

ANTICIPĂȚI, -Ă adj., adv. *Anticipé*. Par *anticipation*. — Participiul verbului *anticipă*, devenit adjectiv, întrebuințat și ca adverb.

ANTICIPĂȚIE s. f. }

ANTICIPĂȚIUNE s. f. }

— *anticipare*. *Debitoarea este în drept a achita creditorului suma împrumutată și mai înainte de expirarea termenului... restituind înapoi procentele plătite cu anticipație*. MON. OF. 21. *Din parte-mi celasem cu anticipațiune ministerului jumătate din exemplarele ce-mi erau concelelate ca drept de autor*. ODOBESCU, III, 640.

— N. din fran. (lat. *anticipatio*, -onem.)

ANTICIPATIV, -Ă adj., adv. *Anticipant*. Par *anticipation*. — „Cu anticipație”. *Veți primi leafa anticipativ*.

— Derivat din *anticipă*, prin suf. -ativ.

ANTICITĂȚE s. f. v. antichitate.

ANTICRĂZĂ s. f. (Jur.) *Antichrèse*. — Dreptul de a uză de un lucru ipotecat, în loc de interes. *LM. Antichreza este un contract, prin care creditorul dobândește dreptul de a-și apropria fructele unui imobil, remis lui de datornic, cu îndatorire de a le împuța pe fiecare an asupra dobânzilor, de sănt datorite, și*

apoi asupra capitalului creanței sale. HAMANGIU, C. c. 424. [Seris după fran., și: *anticrăză*.] † și: *antichrisis*. *Antichrisis se zice când se va da călogul la Împurmulătoriu, ca să-i întrebuințeze și să-i ia venitul*. CARAGEA, 34/12.

— N. din fran. (— grec. ἀντιχρῆσις, din ἀντι „împotriva” și χρῆσις „întrebuințare, folosință”). În vremea influenței grecești, lui de-a dreptul din n.-grec.)

ANTICRIS † s. a. v. anticritică, la anti-

ANTICRIST s. m. *Antéchrist Diabole*. *Sclérat*. — Mesia cel neadevărat, despre care se prooroce în apocalips, că are să vie spre a întemeia o lege nouă, protivnică legii lui Cristos. *Cum ași auzit că ea veni Antichrist, acum încă mulți Antichristi înțevură a fi...* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 1232. | În credința poporului: *Antichristu este dracul care ca eși pe pământ la vremea d'apoi, ca să îndemneze pe oameni a face toate fără-de-legele*. (Maxenu, în Buzău), ap. HEM. 1233. | P. ext. „Om fără-de-lege, om îndrăcît”. *Arceiute (cătră Peșelea): Tu ești antihărtule? Ce cași aici?* ALECSANDRI, T. 834. [Și: *antihărt, antihărst, antihărs*. SEZ. I, 221/5; III, 30/1, 97/2, antehărst HEM. 1233, antehărs HEM. 1234, antihrist.]

— Forma *anticrist* e neologică; cea veche: *antichrist*, e paleosl. *antihristă* (< grec. ἀντιχριστός „dușman al lui Cristos”); celelalte sânt modificări populare ale acesteia.

ANTICVĂR s. m., ș d., v. anticlar ș d.

ANTICVĂȚE s. f. v. antichitate.

ANTIDATĂ vb. 1°. v. antedată.

ANTIDOT s. a., adj. *Antidote*. — Bătură ori substanță care se dă cuiușă spre a combate puterea unei otrăvi, a unui virus. „Contra-otrăvă”. *Antidot* [=] „Leac împotriva boalei ce se dă” CANTEMIR, IST. 7. † Fig. „Apărător, vindecător”. *Dulci tonuri de moarte antidote*. I. VĂCĂRESCU, P. 509/1. [Plur. -doturi.]

— N. din fran. La scriitorii vechi din lat. *antidotum* (< grec. ἀντιδοτον „ceea ce e dat împotriva (a ceva)”).

ANTIFARMAC † s. a. *Antidote*. — Cu același înțeles ca și „antidot”. *Antifarmac* [=] „Leac împotriva otrăvii”. CANTEMIR, IST. 7. *A căruia dulce coroaed... nu otrăvă... numelui, ce tare antifarmac tularor hulelor este*. Idem, IST. 85. *Antifarmac* = „Gengigift” POLIZE.

— N. din grec. ἀντιφάρμακον, idem.

ANTIFON s. a. (Biser.) *Hymne, psalme chanté à deux chœurs se répondant, antienne*. — „Același vers din psalmi, repetându-se de două coruri, ca și când și-ar răspunde unul altuia”. HEM. 1231. *Și cîteș calhizma antifoneloră pre trei despărțituri*. *Popa în taină cîtește molitva întășului antifonă: Doamne îndurate și milostice*. DOSOFTEU, ap. HEM. 1232. *Popilor de mir, pe care îi numea Haldei, le cântă antifonoale următoare...* CREANGĂ, a. 140 (— „cântare alternativă la slujba bisericească”. CREANGĂ, GL.). [După grec., accentuat în vechime, și: *antifon* (DRG.)]

— Din paleosl. *antifonă*, idem (< grec. ἀντιφωνον).

ANTIFONĂR s. a. (Biser.) *Antiphonaire, antiphonier*. — Carte bisericească, în care sânt notate antifoanele.

— Derivat din *antifon*, prin suf. col. -ar. (Cfr. m.-lat. *antiphonarium*.)

ANTIHĂRS s. m. }

ANTIHĂRST s. m. }

ANTIHĂRT s. m. }

v. anticrist.

ANTHRISIS † s. f. (Jur.) v. anticreză.

ANTHRIST s. m. v. anticrist.

ANTILOPĂ s. f. (Zool.) *Antilope*. — Un soi de căprioară din țările calde, cu coarnele persistente. *Gazellele sânt antilope.*

— N. din fran.

ANTIMIS s. a. (Biser.) *Corporal*. — O bucată pătrată de pânză (sfințită de către episcop) pe care, la liturghie, preotul o întinde peristol, ca așternut pentru potir și sfințele daruri și care, în lipsă de altar, poate țineă loc de altar. *I antimisă de altar cu slove de aur.* CUV. D. BĂTR. I, 201 (a. 1588). *Ce însemnează antimisul? Antimisul însemnează praploza, cu carea s'au învățit trupul lui Hristos, deacă l-au pogorit de pre cruce și în mormânt l-au pus.* IOAN DIN VINȚI, ap. GCR. I, 245. *Întindă trebe în oltar pre preastol să fie antimis, sau și fără de oltar, de nevoie, cum are fi în cale unde nu-i beacare, să fie antimis svințit, iară fără de acesta nime într'un chip liturghiu să nu se facă.* ȘAPTE TAINE, ap. HEM. 1235. [Plur. -misse și -misiuri.]

— Din paleosl antimisă, idem (< grec. ἀντιμίσιον).

ANTIMONIU s. m. sing. tant. (Miner.) *Antimoine*. — Corp simplu, metallic. „Stibiu”. PONI, CH. 30/10 „Sarea piscilor”. POENAR; COSTINESCU. *Sânt vinuri înfricoșate: argintul-viu... antimoniulf și alle.* CALENDARIU (1844), 69. *Antimoniul se întrebunștea să la fabricarea alaiului din care se toarnă literete de tipografie.* [† și: antimionle s. f. *De vor mânca vacile pari-că fără de voe, să li să dea puțină antimonie ca să trepede.* CALENDARIU (a. 1785), ap. ȘEZ. X, 36.]

— N. din fran. (= lat. -med. antimonium.)

ANTINOMIE s. f. *Antinomie*. — Contradicțiune reală sau aparentă între două legi sau principii. | Spec. (Filos.) Pereche de afirmări contradictorii (în privința unor probleme metafizice), între care mîntea omenescă nu se poate hotărî: la examinarea fiecăreia din ele pare adevărată cealaltă. *Kant formulează astfel întâia antinomie a rațiunii pure:* 1) *Teza: Lumea are un început în timp și e mărginită în spațiu.* 2) *Antiteza: Lumea e fără început în timp și infinită în spațiu.*

— N. din fran. (= grec. ἀντινομία, din ἀντι „împotriva” și νόμος „lege”).

ANTIP s. m. (Bot.) v. antep.

ANTIPĂT † s. m. *Proconsul*. — „Proconsul (având și funcțiune de judecător). *Și cea ce sânt cu rusul meșteri, de au cătră neștre curând, neșuțători sânt și antipati sânt, cum să ia soș pre soș.* COD. VOR. 13/2 (— sânt judecători; chema unii pre alții la lege. N. TESTAMENT, 1648; judecători sânt și diregători; faceă pară unu altuia. BIBLIA, 1688; „mais si les ouvriers qui sont avec lui, ont quelque chose à dire contre quelqu'un, on tient la cour, et il y a des proconsuls; qu'ils s'y appellent donc les uns les autres.” *Pre vremea lui Valerian, anthipatului Asiei.* MINEIUL (1776), 77. [Plur. -pati, mai apoi -pați. | Seris și: anthipati.]

— Din m.-grec. ἀντιπάτος „proconsul”, probabil prin mijlocire paleoslavă.

ANTIPĂTIC, -Ă adj., adv. *Antipathique*. — Care produce antipatie. „Nesuferit, respingător.” 1°. Adj. *Disecțiune anatomice fiindu-i prea antipatică, a trecut la Filosofie.* MAIORESCU, CR. II, 331. | 2°. Adv. *Vorbește antipatic.* [Contrariul: simpatice.]

— N. din fran.

ANTIPATIE s. f. *Antipathie*. — Îndepărtare instintivă cu sufletul, de cineva, de ceva, aversiune din

fire. *Antepathia* [=] „împoncișoare, nepriimirea firii, ura și urăciunea din fire”. CANTEMIR, IST. 7. *Își arătară antipatia lor prin corbe amare și împungătoare.* BĂLCESCU, M. V. 408. *Mă îndeamnă și mai mult a luă în antipatie pe acest pot serul.* ODOBESCU, III, 31/22. *Până atunci fusese întemnițat sau cu nepăsare, sau cu antipatie.* MAIORESCU, CR. III, 23. [Contrariul: simpatie. | † antepathie.]

— N. din fran. (= lat. antipathia < grec. ἀντιπάθεια, format din ἀντι „împotriva” și πάθος „afect, pasiune”). La Cantemir, de-a dreptul din grec.

ANTIPIRINĂ s. f. (Med.) *Antipyrine*. — Medicament (extras dintr'un produs al cărbunilor de pământ), care combate febrile și nevralgia.

— N. din fran. (= grec. ἀντι „contra” și πυρ „foc, friguri”).

ANTIPOD s. m., s. a. *Antipode*. — Persoană ocupând pe pământ un punct diametral opus. | P. ext. Loc diametral opus. *Tara asta e oșezată la antipod.* | Fig. Persoană sau lucru diametral opus altuia. (Bot.) Pluralul antipode = „cele trei celule dintr'un capăt al sacului embrionar”. SANDU, s. 145. [Plur. -podi și -pode.]

— N. din fran. (= lat. antipodes < grec. ἀντιπόδες, format din ἀντι „împotriva” și πούς, ποδός „picior”).

ANTIPIRICON s. a. (Jur.) *L'échange de l'immeuble dotal*. — *Antipiricon* = „Schimbul imobilului dotal”. HAMANGIU, C. X. CLIV.

— N. din grec. ἀντι „împotriva” și πρικός „dar de nuntă, zestre”.

ANTIRÉU s. a. (Îmbrăc.) | v. arteriu.

ANTIRIU s. a. (Îmbrăc.) |

ANTISEPSIE s. f. *Antiseptie*. — Totalitatea metodelor terapeutice de distrugere a microbilor.

— N. din fran.

ANTISTE s. m. 1°. *Préposé (d'une commune), maire*. 2°. *Marguillier*. — 1°. În Transilv. „Primar comunal”. *Antiste* = „Gemeindevorsteher”. BĂRCIANU. [În Poliana] *casa primarului poartă firma „antiste comunal”, pe o altă casă se cetește „primărie comunală”.* IOBGA, N. R. A. 1.217. | 2°. În Bucov. „Epitrop bisericesc”. *Actele consistoriului episcopesc de pe atunci ni vorbesc mai adese ori despre epitropii bisericești. În planul regulativ preușec din anul 1786 se numesc antisti (Vorsteher).* SBIERA, F. R. 365.

— N. din lat. antistes, introdus de latinisti, ca să redea pe germ. „Vorsteher”.

ANTISTIE s. f. *Mairie, municipalité*. — În Transilv. „Primărie, municipalitate”. *Antistie* = „Gemeindevorsteheramt”. BĂRCIANU.

— Derivat din antiste, prin suf. -ie.

ANTOLOGHION † s. a. *Livre d'office*. — Carte bisericească cuprinzând slujba sărbătorilor și a sfinților de peste an. Numit și: tvetoslov și trifologhiu. *Anthologhion, adică floarea cuvintelor... La anul de la zidirea lumii 7213 (= 1705).* GCR. I, 357/24. [Cfr. antologie.]

— N. din grec. ἀνθολόγιον, idem.

ANTOLOGIE s. f. *Anthologie*. — Colecție de bucăți alese, scrise în versuri. *Membrii societății... [voește] a compune pentru juna generațiune română o antologie, în care toate poeziile să fie... însuflete de un simțimant poetic.* MAIORESCU, CR. I, III (bis). | P. ext. Culegere de bucăți alese, în versuri și în proză, „cremativă”. [După grec. ἀνθολογία, și: † antologie. Cfr. antologhion.]

— N. din fran. (= lat. antologia, din grec. ἀνθολογία „culegere sau alegere de flori”, compus din ἀνθος „floare” și λογία „a alege”).

ANTONICĂ s. f. (Bot.) |

ANTONICĂ s. f. (Bot.) |

1°. *Chérophylle aromatique*: *Chaerophyllum aromaticum*. 2°. *Angélique-des-jardins*: *Angelica archangelica*. — În Mold. și Bucov. „Plantă erbacee din familia Umbelliferelor, tulpina umflată sub articulații; florile albe... fructele aromatice. Crește prin tufișuri, păraie și prin poienile umede din pădurile montane. [Înflorțește în Iulie-August. [Se mai numește] borșer (Bucov.), crastavan (Transilv.).” PANTU, PL., labă-gâștii. PAMFILE, II, 335. *Frunză verde de antonică, Pe la casa lui Ionică Este-un cuib de rândunică*. SEVASTOS, P. P. 222, „*Antoniga crește pe fânățele cele mai grase sau mănoase. Când e crudă, coșii o mănâncă, fiind gustoasă ca merlele cele dulci; iar dacă se coace sau se întărește, atunci plăciii și fetele fac din ea suier și telină. (Mălini, în Suceava), ap. HEM. 1246. | 2°. = anghelică. Oamenii scot rădăcina antonică și o vând la spișeri sub numele de „anghelică”. (Băiceni, în Iași), ap. HEM. 1246.*

— Derivat din (numele sfântului) Anton, prin suf. -ică și -igă. Hasdeu, *Etym. magn. Rom.* 1247.

ANTONOMĂZĂ s. f. (Ret., Poet.) *Antonomase*. — Figură prin care numim o persoană printr'un nume comun (pentru care acce persoană e luată ca tip, d. e. „oratorul roman”, în loc de Cicero) sau un individ care posedă o însușire onare-care prin personajul care e tipul acelei însușiri (d. e. „E un Don-Quichote” în loc de „un om care combate propriile sale închipuiri”). — N. din fran. (— lat. *antonomasia* < grec. *ἀντονομασία*, format din *ἀντι*, „în loc de” și *ὄνομα*, „nume”).

ANTRACENĂ s. f. (Miner.) *Anthracène*. — Carbură de hidrogen din care se extrage alizarina.

— N. din fran. (derivat din gr. *ἀνθραξ*, „cărbune”).

ANTRACIT s. a. (Miner.) *Anthracite*. — Mineral combustibil, aproape cărbune curat, de origine vegetală, și cărbunele-de-pământ. *Anthracitul este des, compact, dur, cu o culoare neagră*. PONI, CH. 127, „— N. din fran. (derivat din gr. *ἀνθραξ*, „cărbune”).

ANTRĂCT s. a. (Teatru.) *Entr'acte*. — Pauza, intervalul dintre două acte ale unei opere dramatice jucate pe scenă. [Plur. -tracte, rar -tracturi] — N. din fran. (literal: „între acte”).

ĂNTRAX s. m. 1°. *Escaraboucle*. 2°. *Anthrax*. — 1°. † (Miner.) Piatră scumpă, de culoarea roșie-înflăcărată a cărbunelui aprins. *Antrax* [=] „Peatră scumpă roșie, rubin, rubin mare. Carvencul”. CANTEMIR, IST. 7. *Pahară de aur și de argint și de anthraxă*. BIBLIA (1688), 355. *În acest ostroc... [e] o mulțime mare de pietri scumpe, adică de diamanturi, de anthrachi (ce se zic și jăralice, căci sânt foarte roșii, întocmai ca jăralicul de foc), de rubinuri, smărânduri... (ORJAN, H. II, 78. *Maca... eră... de diamant piatră, și pre masă paharul de antrax*. ALEXANDRIA, 140. [Plur. -tracși, -trachi, | Și: antrăx] s. f. CANTEMIR, IST. 210. | 2°. Azi: (Med.) Tumoare inflamatorie a țesutului celular de sub piele, mai mare de cât „buboiul” și terminându-se totdeauna cu o cangrenă. (S'a numit astfel, din pricină că suprafața umflăturii pare carbonizată.) „Dalac”. „Bubă neagră, bubă rea”. I.M. [Accentuat, după fran. și: antrăx. † antrăxi: L.-an tonit bubă ca-zic antraxi și decita mare fierbințea; și așa în 14 a lui Septemeri au murit. CANTEMIR, III, 347.]*

— N., la cei vechi din grec. *ἀνθραξ*, cu același sens; azi din fran.

ANTRENĂ vb. 1°. (Sport.) (*S'*)*entraîner*. — Trans. A pregăti (d. ex. un cal pentru alergări) și refl. a se pregăti pe sine prin exerciții zilnice și printr'un regim special în vederea unui sport. [La cei influ-

ențați de limba fran. se găsește și sensul fig. „a se aprinde, a se lăsa târât, dus, a-și lua vânt”. *Doctorul însă se antrenase*. VLAHUȚĂ, D. 256.] — N. din fran.

ANTRENĂRE s. f. (Sport.) *Entraînement*. — Influtivul verbului *antrenă*, devenit abstract verbal.

ANTRENOR s. m. (Sport.) *Entraineur*. — Col care se ocupă cu antrenarea calilor de curse. — N. după fran.

ANTREPÓZIT s. a. (Comerc.) *Entrepôt*. — Clădire (mai ales publică), în care negustorii pot lăsa mărfurile în depozit sau în păstrare, plătiind vamă sau aciz pentru ele pe măsură ce le scot de acolo spre a le pune în vânzare. *Antrepozite comunale. Serviciul de docuri și antrepozite*. [Cu o formă români-zată, dar puțin uzuală, și: *Intrepózit*.] — N. după fran.

ANTREPRENOR s. m. *Entrepreneur*. — Acela care are meseria de luă asupra-și săvârșirea unor anumite lucrări sau servicii (publice sau particulare). „*Intreprinzător*”. *Un antreprenor de teatru*. FILIMON, II, 586. *Antreprenor de pompe funebre*. | Intrebuințat și absol. (mai ales cu sensul spec. de „intreprinzător de construcții publice”). *Abuzul antreprenorilor*. URICARIU, III, 248, „— N. din fran.

ANTREPRİZĂ s. f. *Entreprise*. — *Antrepriză* = „lucra săvârșirea unei lucrări drept un preț determinat (când materialul se dă de acela pentru care se executează o lucrare)”. HAMANGIU, C. C. 359. „*Intreprinderi (de afaceri)*”. *Ventul acestui impost s'a dat în antrepriză*. IONESCU, P. 148. — N. din fran.

ANTRÉU s. a. *Entrée*. — Cea d'întăiu încăpere, în care se intră de afară într'o casă și din care dau și în celelalte; un fel de tindă, „intrare, vestibul”. [Nefiind în spiritul limbii române cuvintele terminate în e accentuat, forma antré se aude mai rar, și anume la cei ce s'au născut sau la Românii din Austro-Ungaria, care au luat-o astfel din l. germ. În România ea a fost schimbată după cuvinte vechi; forma uzuală e: antréu, plur. -treuri, mai rar: antré; plur. -tréu (formă întrebuințată mai mult în Mold.), foarte rar și cam vulgar: antréu, plur. -tréu. *Focul la cei mari prin antreturi Așteptată cu prezenturi*. C. NEGRUZZI, II, 205, „*M'am coborât în antréu*. ALECSANDRI, T. 1406.] — N. din fran.

ANTROPO- Element de compunere prin care se crează neologisme (substantive și adjective) care exprimă ceva ce se referă la „om” (grec. *ἄνθρωπος*). Câteva se găsește și la scriitorii vechi bisericești, care le luaseră de-a dreptul din grecește; cele mai multe însă sânt împrumuturi recente din franțuzește sau nemțește. În terminologia științifică specială se pot forma sau introduce și altele, afară de cele citate. Iată câteva, mai des întrebuințate: **Antropofag**, -ă adj., subst. (din fran.: lat. *anthropophagus* < grec. *ἄνθρωπος* și *φαγῆν* „a mânca”). Care mănâncă carne de om, „canibal”. Cfr. căpcăun. | **Antropofagie** s. f. (din fran.) Stare caracterizată prin obiceiul de a mânca carne de om. || **Antropofob**, -ă adj., subst. (din fran. < grec. *ἄνθρωπος* și *φοβός* „fugă, groază de ceva”). Care are groază de oameni, care urăște oamenii. Cfr. mizantrop. | **Antropofobie** s. f. (din fran.) Sentimentul care împinge la fuga de oameni, ură sau groază de oameni. Cfr. mizantropie. || **Antropogeografie** s. f. (din fran. sau germ.) Știința care studiază pământul în raport cu omul. || **Antropoid**, -ă adj., subst. (din fran.: grec. *ἄνθρωπος* și *εἶδος* „formă”). (Animal) care aduce (seamănă) cu omul la înfățișare.

Spec. (zool.) *Antropozoi*, o specie de maimuțe. || **Antropologie** s. f. (grec. ἀνθρωπος și λογία „adorare“). Adorație a omului (se zice în deosebi despre erezia nestoriană a adorării lui Isus Hristos ca om, nu ca divinitate). | **Antropolătru**, -ă adj., subst. (grec. ἀνθρωπολάτρης). Partizan al antropolatricii. „Adorator de om, erezic care adoră pre om în persoana lui I. Crist“. L.M. *Nedărie antropolatrulă*. DOSOFTIU, v. s. 248^b. || **Antropolog** s. m. (din fran. sau germ.: grec. ἀνθρωπος și λόγος „cuvântare, tratat“). (Învăță) care se ocupă cu studiul antropologiei. | **Antropologic**, -ă adj. (din fran.). De antropologie. | **Antropologie** s. f. (din fran.) Știință care se ocupă cu studierea caracterelor fizice ale diverselor rase omenești. *Antropologia vorbește de ginte, rase...* MAIORESCU, L. 122. || **Antropometric**, -ă adj. (din fran.). De antropometrie. *Serviciul antropometric permite de a stabili repede identitatea unui individ.* | **Antropometrie** s. f. (din fran.: grec. ἀνθρωπος și μέτρον „măsură“). Studiul care se ocupă cu proporțiile corpului omeneș, aplicat în special la criminali sau delincvenți, spre a-i recunoaște după măsurătorile de mai înainte. || **Antropomorf**, -ă adj. (din fran.: grec. ἀνθρωπος și μορφή „formă“). Cu formă de om. || **Antropomorfism** s. a. Faptul de a atribui divinităților chip de om, sentimente și pasiuni omenești. | (Filol.) Faptul de a numi diferite părți a ceva din natură, luat ca un întreg, cu vorbe care însemnează părți ale trupului sau vestimentelor omenești. *Ziceri ca, d. e., „capul“ satului, „fruntea“ neamului, „poalele“ muntelui, etc. sânt antropomorfisme.* [Contrariul: *Anti-antropomorfism*, faptul de a numi părți ale trupului omeneș după obiecte din natură, d. e. „crucea“ spinării, „mărul“ obrazului, etc.] | **Antropomorfist**, -ă adj., subst. (Persoană) care admite antropomorfismul. *Popoarele antichității erau antropomorfiste.*

ANUAL, -ă adj., adv. *Annual*. *Annuellement*. — Adj. (Care se întâmplă în (sau „pe“) fiecare an. *Un ușor tribut anual*. BĂLCESCU, M. V. 9/5. | Care durează numai un an. *În regiunile temperate, pe lângă... arbori și arbuști avem și plante mărunte, puioase, care trăiesc numai în timpul verii... acem prin urmare și plante anuale, lucru necunoscut la ecuator*. MEHEDINȚI, G. F. 163. || Adv. „Odată pe an; cu anul“. *Plata chiriei se va face anual*. | † (Pe la mijlocul s. XIX) cu sufix românește: *anuelnic*: *Venitul anuelnic al ocnelor*. URICARIU, I, 119/2. — N. din lat. *annuus*, idem.

ANUAR s. a. *Annuaire*. — Publicație (periodică) care conține relații sau informații statistice, de comerț etc.) despre ceva pe timp de un an. *Anuarul unicevității*. *Anuarul Bucureștilor*. [Și: *anuaru*.]

— N. după fran.

ANUELNIC, -ă † adj. v. *anual*.

ANUITATE s. f. (Fin.) *Annuité*. — *Anuitate* — „sumă fixă pe care o persoană M. [o instituție sau statul] o plătește în fiecare an către o persoană N., sau către o societate de credit pentru a-și achita o datorie sau pentru a-și putea forma prin economii anuale consecutive un capital oarecare într-un număr determinat de ani“ CULIANU, A. 265. *Gubernul să se împrumute cu această sumă de bani... și să o plătească prin anuități, iar anuitățile se speră că se vor putea acoperi din sporul de venituri ce însuși teatrul ar produce*. MAIORESCU, D. I, 277. | Spec. *Suma anuală ce se plătește pentru o asigurare*.

— N. din fran.

ANULĂ vb. I^a. *Annuler*. — A face, a declara nul, fără nici o valoare, „a nimici, a desființa, a ridică, a oborî, a șterge“. Cfr. *anerisi*. *Făcă să se voteze*

o lege care anulă absolut pe cea agrară. MAIORESCU, CR. III, 134. *Ministrul a anulat alegerea*. [† *anulari* vb. IV^a efr. *anulare*.]

— N. din fran. (— lat. *annulare*.)

ANULĂBIL, -ă adj. *Annulable*. — Care poate sau trebuie să fie anulat. *Un titlu anulabil nu poate fi opus posesorului... de cât de cel ce ar fi avut dreptul de a cere anularea*. HAMANGIU, C. C. 480.

— N. din fran.

ANULABILITATE s. f. *Annulabilité*. — Putința de a fi anulat. *Posesorul n'a cunoscut cauza anulabilității* [unui titlu] HAMANGIU, C. C. 480.

— N. din fran.

ANULĂR, -ă adj. *Annulaire*. — În forma unui inel. „Inelar“. *Protuberanță anulărilor*. *Eclipsă anulărilor*. — N. după fran. (lat. *annularis*, -a, -um.)

ANULĂRE s. f. *Annulation*. — Infinitivul verbului *anula*, devenit abstract verbal. „Nimicire, desființare, ștergere“. *Anularea sentinței*. SBIERA, F. 368. *Documentele... necunoscute... în timpul transacțiilor și care s'ar fi descoperit în urmă, nu constituiesc un titlu de anulare a transacțiilor*. HAMANGIU, C. C. 428. [În întâia jumătate a s. XIX. și: † *anularisire*: *Anularisirea, adică anerisirea sau oborirea oronui act*. CODICA TIV.]

ANULĂT, -ă adj. *Annulé*. — Participiul verbului *anula*, devenit adjectiv. *Proiecte de legi anulate cu energie*. MAIORESCU, CR. III, 137. *Politiă anulată însemnează și achitală, pentru că se scrie pe ea că s'a încasat suma, astfel că nu mă. are valoare, este anulată*. I. PANȚU, C. C. 289.

ANULĂȚIE s. f. |

ANULAȚIUNE s. f. |

Annulation. — „Anulare“. HAMANGIU, C. C. XLIV.

— N. din fran. (lat. *annullatio*, -onem.)

ANUMĂRĂ vb. I. *Compter*. — Cuvânt rar. În Transilv. „A numără“. *Să te duci la fântână, Anumărând pietrele*. *Rapundă-ți mărghele*. BIBICESCU, P. F. 54. — Din *numără*, cu a-protetic.

ANUME adv., adj. I. 1^a. *Par le nom*. 2^a. *Nommément*. II. 1^a. *C'est-à-dire, à savoir, savoir*. 2^a. *Sous prétexte que, faisant semblant de*. 3^a. *Individuellement*. 4^a. *Instement, précisément, surtout*. 5^a. *Expressément, dans l'intention de, à dessein, exprès*. 6^a. *Donc*. III. *Certain, d'une certaine qualité*.

Adv. I. În limba veche *anume* înseamnă „cu numele“, „pe nume“ și dependența lui etimologică de subst. Ne trese se simțe în mod distinct.

1^a. Se întrebunță: În legătură cu verbe ca: „a striga“, a chema, a pomeni, a serie, a cunoaște, a ști etc“. *Începă a striga anume și pre ucisul și pre ucigătorul*. DOSOFTIU, v. s. 31/. | [Preda, văzând, la 1629, o parte a sa diatr^a moșie cu excluderea părților de pământ ale fraților săi Nedelco, Mihail și Stoica, zice: *iară trei părți au rămas la frașimeii, care-i scriu mai sus anume*. HEM. 1248. O urmă a acestei întrebunțări se găsește azi în gătitoarea: *Spuneți-mi acum anume, Ce pon e avel în lume, Care ramurele sale Toate le are la vale?* („= Omul“.) GOROVEI, C. 257.

2^a. Se pune înaintea de citarea de nume proprii: *Preuți de la besecare de lângă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihail*. CORESI, E. VII/17. *Un părinte, anome Ion*. CUV. D. BĂTE. II, 82. *Feciorul lui Cantemir-Vodă, anume Dimitrașco*. NECULCE, LET. II, 269/17. Se întrebunțează și azi: *Latona areă doi copii, o fată, a-nume Artemis și un fecior, numit Febus Apolon*. ODOBESCU, III, 299/12. *Areă un băiat, anumea Ion*. SBIERA, P. 154/17. | Din

contaminarea expresiilor a-nume și pre-nume s'a născut ↑ „pre anume”: *Au murit împăratul Moscului, pre anume Alecsii Mihailovici. NECULCE, LET. II, 210.* [In documente vechi întâlnim adesea și formula slavă: *na ime.*]

II. Cu timpul legătura etimologică cu subst. nume se pierde, și anume se întrebunțează în sensuri figurate.

1°. Devine un adverb explicativ, care nu stă numai înaintea numelor proprii, ci și înaintea altor nume, chiar și înaintea unor propoziții întregi. Sensul lui este „adeacă”. *Pentru toți lucrătorii pământului, anume: pentru plugari, pentru lucrătorii viilor... și pentru păstori... PRĂVILA MOLD., ap. HEM. 1248. De-aici până la Brașeu Nimeni nu-i străin ca eu, Nume mirla din pădure; Dar și mirla din pădure Are pe anul, anume: Pe cucul cu penne sure. JĂRNIK-BĂRSEANU, D. 206.* | Astfel, azi se zice: *A văzut doi oameni, anume: pe Nicolae și pe Stan.* | Adesea precedat de „și” (cfr. germ. „und zwar”). *Zică că este de altă părere, și anume: Decât să dai de pomană la calici Sâmbăta, mai bine — ceră de băut mahmurilor, Marța. CREANGĂ, A. 138. Veneă abia noaptea, și anume: cel mai mare, Mintă-creafă, veneă cum însăra... cel mijlociu, Busuioac, veneă pe la miezul nopții... iar al treilea, Suncă-murgă, veneă acasă tocmăi în zori de zi. SBIERA, P. 99.*

2°. Subt cuvânt, subt pretext (că), chipurile. *O lăsară în căldare, anume de moartă. DOSOFTEIU, V. S. 142.* | Se îmbracă cu cămașe albă, anume că glumește. Idem, v. S. 103. | El, când a vrut să se scalde ca, anume că se duce să întoarcă oile speriate de căfel, n'a voit să se scalde. MARIAN, O. II, 90.

3°. Sensul vechiu „pe nume” într-o frază ca: *Ilie Cantacuzino... Ioan Sturza, Gheorghilă bie Sărdar, Costachi bie Sărdar și alții mulți, care nu putem scrie tot anume. N. COSTIN, LET. II, 56.* | se poate schimbă ușor în „amănunțit, din doască” în doască, exact: *Cu boierii trăiește [Cantemir] bine... pentru-că eră om de țară și-i stia pe toți, tot anume, pe carele cum eră. NECULCE, LET. II, 254.*

4°. De aici s'a născut sensul de „chiar, tocmăi, mai ales, mai cu seamă” (cfr. lat. *claro*, „în mod evident” > *chiar*). *Nimic n'a fi în lume, Nici pe pământ, nici în ceruri, nici la Dumnezeu anume, Carele să mă strămute de neșusa fericeie De-a mă închină la tine, ca la o Dumnezeu! KONAKI, P. 101. Bălțile din Temişana sânt atât de inofensive, încât anume printre Bănădeni s'au cules exemplarele celei mai extraordinare longevități. HASDEU, I. C. 232.* | Prin analogie cu sinonimul „mai ales”, se găsește și „mai anume”. *Te rog să-mi lumurești: De ce în sofietați/și aleasă mai anume... cu oameni te trezești Nepotrivit/și și săci? DONICI, F. II, 23.*

5°. „Cu intenținea, cu scopul, intenționat, in-adins”. În sensul acesta poartă totdeauna accentul frazei. *Au șezut Grigore Vodă ascuns în Țarigrad și au trimis vezirul... de au chemat pe boierii munteneghi să vie... anume să-i înocască dormita. MUSTE, LET. III, 9.* | *Cu cuișt ascușit se taie bine... dară cu foarfeci anume pentru acelea făcute cu milt mai bine se taie. ECONOMIA, 162. Într'un loc pustiu și lăinic... Unde spre tîmăduire pătimașii merg anume... Acolo bietul Ikanok, acolo biata Zulnie, So'năltin. KONAKI, P. 85. Face un ședăuș de ceară a nume pentru lup. CREANGĂ, P. 30. După ce și-au împletit acuma cosfele și cozile, le leapă pe acele din urmă cu păr de cal, le trag în jos, anume ca să crească lungi. MARIAN, SE. II, 60.*

6°. „Oare?” *Trăit-ai anume, ca astfel să mori? EMINESCU, ap. TDRG.*

III. În funcțiune adjectivală. „Anumit, deosebit”. *Pentru treaba asta trebuie anume om.*

[In vechime scris și: *anome*.] În Bucov. primește un -a adverbial: *anumea*. | Pentru trecerile de sens, cfr. germ. „namentlich, nämlich.”

— Compus din a (3°) + **NUME**.

ANŪMEA adv. v. **anume**.

ANUMI † vb. IV^a. } v. **anumit**.
ANUMIRE † s. f. }

ANUMIT, -Ă adj. 1° — 2° *Certain*. — 1°. „Hotărît”. Se întrebunțează mai ales în legătură cu măsuri de timp. *Într'o anumită zi, primăvara, se strîng la un loc o sumedenie de șerpi... și... își amestecă balele. ȘEZ. I, 244.* | În legătură cu alte noțiuni, corespunde lui „știut, cu pricina”. *După ce or ajuns la casa anumită, dzise calu stăpănu-so... POP. (Banat), ap. HEM. 1250. || 2°. „Pe care nu pot sau nu vreau să-l spun cu numele”, corespunde lui „un, oarecine, oarecare, niște, nescal”. *„Făcătura” e o boală ce se dă unor anumiți oameni de... dușmani. ȘEZ. II, 133.**

— Formațiune nouă, născută din trebuința de a întrebunți adverbul **anume** și în funcțiune adjectivală. Pare a se fi născut mai întâiu în Transilv., imitat din germ. „bestimmt”. P. MAIOR a voit să introducă în limbă (IST. 9, 30, 44, 96, 183 etc. și LB.) și un verb a **anumi**, un subst. **anumiri** și un adj. **anumit**, cu sensul germ. „bestimmen” („benennen”), „Bestimmung (Benennung)” și „bestimmt (benannt)”, care însă nu au prins.

ANUNȚ s. a. *Announce, avis*. — Înștiințare (tipărită, mai ales într'un jurnal) prin care se aduce ceva la cunoștința publicului. „Încunoștințare, vestire”. | P. ext. Foaia volantă (sau spațiul dintr'un jurnal) cu asemenea înștiințări tipărite. *Am pus de o parte anunșurile ce mi-ai dat. [S] (Invechit): anunșul, anunșiu (după lat.). Acel anunșiu al momentului nu este îndestul pentru cerințele critice literare. MAIORESCU, CR. I, 120.]* — N. după fran.

ANUNȚĂ vb. I. *Annocer*. — „A face cunoscut, a încunoștința, a aduce la cunoștința, a vesti, a înștiința, a da de știre”. *Îndată la aparițiunea cărții... și-au împlinit datoria de a o anunșiu... publicului cetilor. MAIORESCU, CR. I, 120.* | Special. A spune numele cuiuă care a venit în vizită sau pentru afaceri, a vesti sosirea cuiuă. *O slugă mă anunșă. C. NEGRUZZI, I, 68.*

— N. după fran. (= lat. *annuntiare*.)

ANUNȚĂRE s. f. *Action d'annoncer, annonce*. — Infinitivul verbului **anunșă**, devenit abstract verbal.

ANUNȚĂT, -Ă adj. *Annocet*. — Participiul verbului **anunșă**, devenit adjectiv. *Vezi anunșat odată, că mâne, fiind ziua aniversară a A. S. Ducăi, va fi iluminată. C. NEGRUZZI, I, 329.*

ANURIE s. f. (Med.) *Anurie*. — Încetare morbidă a secrețiunii urinare, „oprire a udului”. — N. din fran. (= grec. ἀνυ privativ și οὐρον „urină”).

ĂNUS s. a. (Med.) *Anus*. — Orificiul exterior al intestinului gros (rectum), prin care ies afară materiile fecale. [Plur. *ănusuri*.] — N. din fran. (= lat. *anus*.)

ANŪȚ s. m. (*Courte*) *année*. — Diminutivul lui **an** (derivat prin suf. -uș). În Maramureș. *Pe la anuș = pe la anul viitor. În graiul de toate zilele nu se folosește, [ci] numai în poezie. ȚIPLEA, P. F. (Glosar).*

ANVOĂNĂ s. f. } v. **anvon**.
ANVON s. a. }

AOACE adv. j

AOĂCI adv. j

Ici. — „Aici”. Se găsește numai la Moși și în Bihor. *A oacea = aicea. FRÂNCU-CANDREA, E. 48. Aoașia = aicea. VICIU, GL. Audeș (Bihor), audeș (Câmpeni-*

Surdue, Boiul-din-sus), *yats, gats* (Moți). JAHRESBER. IV, 325. [S: = auaice, auăci, uăci, oăci.]

— Din lat. *hoc-ec*. Cfr. Haasden, *Elym. magn.* 1251. Cfr. Incoace. În toate limbile romane adverbele locale ale apropiierii se reduc la *hac, hic* (cfr. aci) și *hoc*, cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 475.

AOACE adv. }

AOĂCI adv. }

Id. — „Acolo”. Intrebuințat în Bihor. *Aoace* = „acolo”. POMPLIU, Bih. 1004. *Aocaci* = „acolo”. REV. CRIT. IV, 336.

— Din latin. *illac-ec*. Cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 475, unde se arată că în toate limbile romane adverbele locale ale depărtării se reduc la *illac, illoc* (cfr. acolo) și *illic* (cfr. acoloa). Cfr. și Incoă. Știm din mărturiile latine (*Zeitschrift*, XXX, 653), că grupul *illa* se pronunță la poporul roman, cel puțin în unele regiuni, cu *i* velar, care s'a vocalizat apoi în limba română. Astfel: *stella > steta > steya, illa > eta > eua, iliac > eta > eua*. Știm de asemenea din comparația tuturor limbilor romane, că pronumele *ille* și-a pierdut vocala inițială când avea funcțiune de articol; tot astfel adverbele locale *illac, illoc, illic*, așa că *illac > ta > uă*, deci *illac-ec > uăce*, și cu adăogirea lui *a-* (cfr. *ici* = *aci*): *uaice, aocace*.

AOĂRE adv. }

AOĂREA adv. }

AOLEO: interj. }

AOLEĂ: interj. }

AOLEĂLĂ s. f. 1°. *Lamentation*. 2°. *Chanson plaintive* (que les amis chantent au fiancé pendant qu'on lui fait la barbe, avant les noces). — 1°. În unele părți din Muntenia (Ilfov, Prahova, Ialomița) *aoleală* = „văicăreală, plâns neîntrerupt însoțit din când în când de țipete”, d. e. = *Ce atăta aoleală, că doar nu eră să trăiască cel lumea*; sau: *Mai încețalea odată cu aoleala, că iar te iau!* PAVELESCU. Special. Prin restrângere a sensului, și cu o nuanță de glumă sau de ironie: „*Aoleală** sau „*Aoleală** se chiamă cântecete ce se cântă, când rade pe mire, (Beilic, în Dobrogea), ap. HEM. 1256; cfr. MARIAN, XV, 301. [S: = *aoaleală*.]

— Derivat din *aoli* (*aoali*), prin suf. abstr. -*oală*.

AOLEO interj., subst. }

AOLEŪ interj., subst. }

Oh, mon Dieu! Vraiment! Ma foi! Aie! Ah! Eh! E, ca și „val!” sau „ah!”, un strigăt de durere, dar nu e, ca acestea, o scurtă exclamare reflexă, care se ivește în momentul când simțim durerea, ci mai mult un strigăt de văitare sau de bocire, cam ca „*val* de mine!” De aceea se aude adesea lungit: *ă-ole!* *ă-ole!* sau repetat, sau în legătură cu alte exclamații de durere. Se întrebuințează de multe ori în glumă și în ironie. *Aoleo* e mai ales forma muntească, *aoleu* cea ardelenască; Moldovenii zic mai ales: *valău* și *aléu*. *Fata Brâncovanului... se boccă în gura mare muntească, de zică: „Aolio, aolio! că va pune taica pungă dă pungă până în Târigrad!”* NEULCEA, LET. II, 280. *Auleu! auleu!*... *Ține-mă bine, doftore, că-mi vine amețalat*. ALECSANDRI, T. 1638. *Atunci Dănilă... ia o drughență groasă... și păc! la tâmpla dracului cea dreaptă, una! — „A... leu! destul!” — „Ba nu!” — „Tros! și la stânga una!” — „Va... leu! destul!” — „Ba nu-i destul”, și-i mai trage și'n numele tatălui una! — „A... uleo!” strigă dracul*. CREANGĂ, P. 55. *Aoleu!* nu mă strânge-așa de mână! COȘBUC, F. 88. *Valeu, valeu!*... *scopă-mă, și făgăduesc să-ți dau patruzeci de ani de sănătate*. C. NEGRUZZI, I, 92. *Valeo, inima mă doare!* TEODORESCU, P. F. 311. *Aoleo și cai de mine, Ază jucă și n'am cu cine!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 419. *Mama'm punge și eu trag,*

Aoleu, ce lucru fac! ZANNE, IV, 472. „*Auzirăți, fă leică, că bou al codalb al lu nenea Radu Boiceică și-a scrintit un picior dă dinainte!* — „*Aoleo și aoleo!*, strigară toți și toate. JIPESCU, O. 40. *Aoleă, maică, mă doare, mă doare la inimioară*. BIBI-CESCU, P. F. 73. || Strigăt de spaimă sau de surprindere. Se întrebuințează aproape numai în ironie. *Valeo, lupu mă mândăc!* *Lupule, nu mă mândăc Pân'a răsări luna, Să dau mâna cu puica*. ȘEZ. I, 48^b). Nu, că zic eu, da chiar vine, tacă-tăi! — „*Valeu!* Ce spui?” CREANGĂ, P. 121. „*Măi fișane, a murit tat'-tău!* — „*Aoleu!* Și luleaua mea la el!” ZANNE, P. VI, 359. || Când amenințăm sau compătimitim pe cineva (închipuindu-ne durerea lui). *Aoleo, măi hoț de dor, N'am topor să te omor!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 93. *Aoleo, popo sărace, Turcii cu Chira ce-or (ace) idem, 494. Aoleo! dară zmeii, când simțiră! Unde veneau cu o falcă în cer și cu una în pământ!* IPIRESCU, L. 302. *Aleo! maică, măicuțică, Poate lungi și minte scurtă, Femeie neprecipută!* POP., ap. HEM. 823. (Cfr. aleleli olololol!) Exprimă un regret, ca „*hei!*” *Aoleo! Unde eră Dumnezeu, să cadă bucuria unchiagului!* IPIRESCU, L. 97. || Exprimă amărăciune, ca „of!” une-ori. *Valeu! Că frumusețea lefă!* ALECSANDRI, T. 659. *Aleo! mamă, da ce frumos miroasă!* POP., ap. HEM. 1255. || Corespunde lui „*iiii!*” *Aleo!* Eră să uit a vă spune, că în curtea zmeoicai eră[u]... pari... și în fiecare par câte un cap de om. IPIRESCU, L. 260. || *Aleo! bine zici, despre nenea Ion eră vorba?* (Brălla), ap. HEM. 57. || *Strigătul de dor al Românilor [este] „aoleu și ololol!”* ODOBESCU, I, 207. || Adesea, ca refren în poezii populare. *Pentru tine rușă 'ncoaltă, Mă rup cînd și mă latră, Aoleo!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 370.

Substantivat „*Bocet, văicăreală!*” *S'a pornit... la plâns și la aoleu*. PANN, E. V, 62. *Fuga de la aoleu și dă peste oteleu*, idem, ap. HEM. 1255: „*il tombe de fièvre en chaud mal!*” || *Când un lucru nu e de aur bun, poporul zice, în glumă, că e de „aoleu.”* (Bucium, comit. Făgăraș), ap. HEM. 1254. *Inel de-auleu* (= „de aur”) — în înțeles ironic. PAMFILE, J. II. [S: *aoleu, aoleă, aolio, aléu, aléu, alio, aléu* (ello = „vox irridentis”). ANON. CAR; *aoleu, auliu, a*, ap. TDRG., *aoleă* GROVELE. C. 11. *aoleu!* în Mold., prin apropiere de „*val!*”: *valéu, valeo, vallé, valiu* ȘEZ. III, 6/; după COSTINESCU, și: *aoileo!* | În poezia populară primește adesea proteza unui *d'*: *D'aleo, Doamne, ce păcat!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 377. *D'aleo! codre, frătoare. Ce-ți făcuși frunzei des!* ALECSANDRI, P. I, 61. *D'aoleo, nene Mateiu, Roagă-te d'ale fomei, Să juopăie nescai tei*. ZANNE, P. VI, 200. — Compus din interj. *a(u)!* și din *le(le)!* (s. v.)

AOLŪ vb. IV* 1°. *Lamentor, plâindre*. 2°. *Se lamentor, se plâindre, geindre*. — 1°. Trans. „*A* boc, a văicăra, a plânge”. *Cu soru-sa ședea de multe ori plângându-l și hăolindu-l*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. 55. *Te bocote, te aoleoș, îți pun lumânarea*. JIPESCU, O. 66. || 2°. Refl. „*A* se boc, a se văicăra, a se plânge”. *Și creștinul s'aoleuă, Parcă parpel-sugrumă... Răcnet mare s'arzuie, Grecul legal s'aoleuă*. ȘEZ. IV, 132-133. *Și-am prins tare-o mă cântă, Și-a mă cântă. Și-am prins a mă dăuți Și-a mă glăsu...* MARIAN, v. 123. *Ce te hăulești?* idem, D. 101. *Nația... merită soarta ce îndură și... se cade să se aolească*. JIPESCU, O. 24. | Absol. *Și m'am trezit de-odată... De mănuri legată... Plângând, oftând și dăduind*. MARIAN, NU. 22²³. [S: *aoil*. | Prin confuziune cu „*hăul!*” (s. v.), și: *hăoli, hăuli*. | După „*d'aoleo!*”, și: *dăoli, dăuli*.]

— Derivat din *aoleo*, cu sensul original „a striga aoleu!”

AOLŪ vb. IV* v. *hăuli* 1.

AOLICĂ: interj. *Ah! Hélas!* — Se întrebuințează numai în poezii populare, mai ales în glumă, spre

a exprimă o ușoară părere de rău, amestecată cu lubre sau cu plăcere. *Aolică-tică, floare! De n'ai fi fărmecătoare, Nu n'ai abate din cale, Să cale pe urmele tale!* ALECSANDRI, P. P. 277. *Aolică, d'aolică, Mul mi-e drăgăluța mică.* idem, P. P. 279/. *Aulică, bino-mi pică, Crăstăveți cu mămăligă!* ZANNE, P. III, 517. [Și: *d'aolică, aulică, aolico,* ap. TDRG. | În gura Tiganilor: *aolica!* șez. I, 226/.

— Derivat din *aole!* prin suf. dim. -ică.

AOLIÓ: interj. v. *aole!*

AORÁR † s. n. (Biser.) v. *orar.*

AÓREA † adv. }

AÓREA † adv. }

Quelquesfois, de temps en temps; tantôt... tantôt. — „Câte odată, une-ori”. *Aoria pătrundă și păreții.* MOXA (a. 1620), 404/. *Măncări nu-măi trebuie, nu-mai pâne și masline și aoria ceare.* DOSOFTEIU, V. S. 151/. *Aorea amândoa aceste slove... le întrebuințează.* P. MAIOR, IST. 132. *Măcar că aorea eră biruința Sărbilor, dar ce folos! că Turcii nu da dosul.* DIONISIE, C. 229. || Repetat. „Când... când, acum... acum, aci... aci, câte odată... altă dată”. *Fata mea rău se drăcește și aorea cade în apă, iară aorea în foc.* CORESI, ap. HEM. 1258. *Aoria birucă Grecii per Troiani, aoria Troianii per Greci.* MOXA, 353/. *Când o rădică [măna sf. Ioan] aoria se deșchide, aoria se nchide.* DOSOFTEIU, V. S. 8, 2. *Îi mână, aoare fripe, aoare rasol.* DIONISIE, C. 222. || Întrebuințat încă azi în Țara-Oașului = *Aorea* = câte odată, une-ori, altă dată; *aorea*... *aorea* = „când... când”. CANDREA, T. O. [Și: *aoare, aoărea.*]

— Din a (2^a) + oare sau ori (cf. *a-dece-ori, a-are-ori, a-bună-oară* etc.). Cfr. alb. *aherë* „alsdann, hierauf”

AORIST s. a. *Aoriste.* — Timp în conjugarea greacă, arătând acțiunea trecută într-un mod nedeterminat (corespunde „perfectului simplu” al nostru).

— N. din fran. (lat. *aoristus* < grec. *ἀοριστός*, din *ἀ* privativ și *οριστός* „mărginit, determinat”).

AÓRTĂ s. f. (Anat.) *Aorte.* — Artera principală care pleacă de la inimă și din care se desfac apoi toate vasele arteriale ale circulației celei mari a sângelui.

— N. din fran. (= grec. *ἀορτή*.)

AÓRTIC, -Ă adj. (Anat.) *Aortique.* — (Care se ține) de aortă.

— N. după fran.

AORITĂ s. f. (Med.) *Aoritis.* — Inflamația tunicii externe a aortei.

— N. din fran.

ÁPĂ s. f. I. *Eau (source, rivière, étang, mer etc.).* II. 1^a. *Eau (minérale, gazeuse etc.).* 2^a. *Eau (= larme, salice, liquide séreux, sueur).* III. 1^a. *Hydropisie.* 2^a. *Tromer.* IV. (Au plur.) *Eau, reflets d'une cloffe ou d'un métal, veine, moirage.* V. *Sorte de danse populaire à l'occasion des fêtes nuptiales.*

I. *Apă* fiind un substantiv concret cu înțeles colectiv, în noțiunea sa se cuprinde numai ideea materiei, fără să exprime, în același timp, o idee precisă cu privire la formă sau cantitate, idee, care apare în mod lămurit numai în unitatea: „picătură” (s. v.): *Apă curge, pietrele râmân. Apa stinge focul.* || De aceea apă poate înlocui cuvintele „izvor, fântână, puț, vale, pârâu, gârli, râu, lac, mare etc.”, când nu (încm să precizăm ideea. *Urciorul nu merge de multe ori la apă:* „tant va la cruche à l'eau, qu'à la fin elle se casse”. *A duce (vitele) la apă:* „mener boire”. *Va fice pomul lângă apă, Carele de roadă nu se scapă.* DOSOFTEIU, PS. 12. *O apă mare, care se numește Ma-*

rea despre miază-noaptea. DRĂGHICI, R. 5. Se întrebuințează cu predilecție atunci când se exprimă și numele râului, gârlii, vălii etc. *Au vândut a lui di-reapă ocină și moșie din sat din Filipești, ce taste per apa Oltului.* HRISOV (a. 1591), ap. GCR. I, 38/. *Să-mi aduci vasul cu bolez, care se păstrează într-o biserică de peste apa Iordanului.* ISPIRESCU, L. 29. Pus și în urma numelui râului (văli, gârlii etc.), cu un epitet după el: *Mureș, Mureș, apă lînd, Cîntea bea tot se streină.* ZANNE, P. VI, 210. || În susul apel: „en amont, d'amont”; în josul apel: „en aval, à vau-l'eau”. || În sensul acesta de „râu, vale etc.” *apă* poate avea și un plural: *Multiple ape ne despart(e).* RETEGANUL, CH. 12. *Retcând peste nouă mări, nouă fări și nouă ape mari...* CREANGĂ, P. 208. Luat în sens material, apă, bine înțeles, n'are plural de cât doar când ne gândim la „valorile” ei: *Răsare luna... ruseniuind... a răuritor ape.* EMINESCU, P. 183, sau la mase mari de apă: *Focul meu a-l stingu nu pot cu toate Apele mării.* idem, P. 38, sau la mai multe rânduri de o cantitate de apă, ca în expresia: *A spală (sau: a da) (cevă) în mai multe ape* = „în mai multe rânduri de apă, ca să se spele bine, să se facă curat de tot”. De asemenea se întrebuințează pluralul, când un râu etc. se umflă, aducând cu sine pietre, nisip etc., zicându-se că: *Apele vin mari* (cf. fran. „les grandes eaux”). *În luna lui Septembrie s'au pornit plozi grele, cât au venit apele mari, afară din măsura lor.* MUSTE, ap. HEM. 1288. | Singularul respire însă, când „apele” rovrăsră revin „la matca lor”: *Apa trebuie să vie la matcă și omul (mojic) la leapă.*

Rolul cel mare pe care-l are apa în viața de toate zilele și în credințele poporului român explică deasă întrebuințare a cuvântului în limbă și multe locuțiuni stereotipe și figurate.

În vechime *apa* eră considerată a unei dintre cele patru elemente fundamentale. *Din patru locneale cunoaștem, că taste adunată și făcută lumea: foc, vădud, apă, pământ.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1260. *A cere pământ și apă* = „aquam terraeque petere ab aliquo” — eră, la Perșii vechi, semnul prin care se coreă dușmanului supunere doplînă. *Împărași, pe care lumea nu putea ca să-i încapă, Au venit și'n țara noastră, de-au cerut pământ și apă.* EMINESCU, P. 240. || *A bate apa în pină* = „a spune mereu același lucru, a se repeta, a nu înainta de loc (într-o discuție)”: „battere l'eau” (ital. „batter l'acqua nel mortajo”). *Eu știu ce știu eu: degeaba mai bași apă'n chiud să s'alocagă unu, că nu s'a alege niciodată.* CREANGĂ, P. 118. | *Sângele apă nu se face;* se întrebuințează în mod fig. spre a exprima puterea sentimentului de înrudire de sânge. (Cf. ital. „il sangue non fu mai acqua”, germ. „Blut ist dicker als Wasser”). *Nevasta celui bogal de multe ori făcică zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său. Ea zicică adese-ori: „Frate, frate, dar pitai-i cu bani, bărbate!” — Apoi dă, măi nevastă, sângele apă nu se face. Dacă nu Foiu ajută eu, cine să-l ajute?* CREANGĂ, P. 38.

După proveniență, *apa* este de izvor, de fântână (puț), de pârâu (gârli, vale, râu), de lac, de mare etc. *Cumu-i apa cea de ploaie, că și pogoară dein mări per pământ...* așa și duhal scânt... VARLAAM (a. 1643), ap. GCR. I, 107/.

După întrebuințare, *apa* este de băut, de fierț, de spălat, de scaldat, de înnotat, se întrebuințează ca forță motrice etc. *Bând apă odată, pe osteneală, un căpătâș oflică.* DRĂGHICI, R. 3. *Badiu mieu... Făcutu-și-a o fântână și strigă seara pe lună: „Hai, măndro, la apă bună, Apă bună de băut, Gură dulce de vândut, Apă bună de gustat...”* || *N'ai teamă de bărbat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. || Spre a exprima sărăcia desăvârșită: *A nu avea (nici) după ce bea apă* = „a nu avea nimic de mâncare (după care să îți se facă sete), a fi sărac lipit”. *A ști (sau: a vedea) în ce apă (sau: ape) se adăpă (sau:*

se scaldă) cinevă = „a-i şti dispoziția momentană în privința unui lucru, gândurile, apucăturile (precum ştie vânătorul locul, unde vine animalul să bea apă).” Să vedem în ce apă se adapă = „wir wollen sehen was er will, welcher Meinung er ist”. POLIZU. | Spre a exprima dragostea sau simpatia pentru cinevă (pe care îl-i închipui în acelaşi timp ca mic) se zice că l-al sorbi într-o lingură (sau: într'un pahar) de apă. Broasca se dete de trei ori peste cap şi se făcă o zână gingaşă şi plăpândă şi frumoasă, cum nu se mai află sub soare. Îi venă făcăluc de drag, să o soarbă într-o lingură de apă. ISPIRESCU, L. 35. | A îmbătă pe cinevă cu apă rece = „a-l ameti cu vorba, a-l încântă cu vorbe goale, cu făgădueli”. În drăgău vorbe potricole, ca să îmbeta lumea cu apă rece. POP. (Transilv.). ap. HEM. 1269. || A-l lăsa (pe cinevă) să se scalde în apele sale. PANN, P. V. II, 100 = „a-l lăsa în voia sa, a-l lăsa să facă ceva după cum îl e cheful, după cum îl tale caput etc.” | Toţi se scaldă într-o apă = „toţi sânt de o potrivă”. PAMFILE, J. 982. || A fierbe pe cinevă fără apă = „a-l chinul fără îndurare” : „faire griller qq. à petit feu”. ZANNE, P. III, 448. || A pluti în apele cuivă = „a fi de părerea cuivă” (probabil după fran. „être dans les eaux de qq.”). Sper, „...că îi voi fi intrat cu totul în plac şi că deocamdată mă pot răsfăla, plutind pe deplin în apele tale ODOBESCU, III, 155/16. | A călători în ape rele. ZANNE, V, 112 = „a fi pe drumuri primejdoase” : „marcher sur une mauvaise herbe”. A fi în apele sale = „a se simţi bine, în largul său” : „être à son aise”. Iorgule, ai cevi care-mi tânuceşti. Nu eşti în apele dămate. ALEXANDRI, T. 1453. | A nu fi cu toată apa sau în toate apele. PAMFILE, J. I, 383 = „a nu fi în toate minţele”. Tu nu eşti cu toată apa! SLAVICI, ap. TRG. || A-i veni cuivă apă la moară = „a se schimbă împrejurările în favoarea cuivă”. Îi venise acumă şi lui Dănilă apa la moară. CREANGĂ, P. 59; în opoziție cu: A-i lua (sau: a-i tăia) cuivă apă (de la moară). (Cfr. fran. „faire venir l'eau à son moulin” şi „rompre l'eau à qq.”). M'am zădat că am putut, da-mi luase apa. CABAGIALE, S. 87/1. I-a luat apa = „i-a luat înainte”. PAMFILE, J. II.

După aspect, gust, compoziție etc. apa este limpede, turbure etc. A pescui în apă turbure (probabil după fran. „pêcher en eau trouble” = „a se folosi de turburarea treburilor publice sau particulare spre a câştiga”). POENAR, ap. HEM. 1270 (fînd-că într-o apă turbure se prinde lesne peşte). || În opoziție cu apa sărată, a mării, apa de băut (a râurilor) se numeşte apă dulce : „eau douce, potable”. Am scos acest izvor de apă dulce şi pururea curătorii, oă-pătoare de suflete omeneşti. SILVESTRU (a. 1642), ap. GCR. I, 98. Peşti de mare şi peşti de apă dulce. | La minerii transilvăneni: Apă poletă = „care conţine aur” : „eau aurifere”. Acolo sânt oare foarte alese. Aproape de dinse cură în jos o apă..., care se chiamă Arinaş, şi-i zic apă poletă. GEOGRAFIA ARDEALULUI (s. XVII), ap. GCR. I, 176. || În Hraşov, femeile deosebesc apă moale (cea de ploaie) şi apă aspră (cea vâroasă, de izvor), care, noşind bună de spălat. „se moale” cu cenuşă, sodă etc. | Când e neamestecat (cu vin), apa e goală sau chioară. Apă goală se zice în mod fig. şi la „o nimica toată”. PAMFILE, J. 383. Apă minerală : apă de izvor care conţine substanţe minerale dizolvate într'însa, proprie pentru băut sau pentru făcut băi, la diferite boale sau afecţiuni ale corpului. Deosebită după localitate unde se găseşte izvorul: Apă de Căciulata, de Breazu, de Buda, de Vichy etc.

Fînd fluidă, apa (în înţeles de „fluviu, mare, ocean”) stă în opoziție cu „uscătu”. Acesta adună oşti mari pre apă şi pre uscat, de se loei cu Grecii MOXA, 351. | Apa e stătătoare sau cur(g)ătoare, în cazul din urmă e lină sau repede. Peşti de apă curgătoare Şi de apă stătătoare, Cu năvodul pescuşi Şi cu undia undiţi. ALEXANDRI, P. II, 106. ‡ A fi

(toţi) o apă şi A face o apă (din toate) = „a fi egali, a şterge toate deosebiri, a (se) contopi într'una”. Îmi place egalitatea. Nu admit deosebiri şi distincţiuni d'alea între făpturile lui Dumnezeu. Cer să fim toţi o apă. GHICA, ap. HEM. 1270. A face o apă din toate acele popoare, fără a mai lăsa să subsiste distincţiuni de legi şi de privilegii, de limbe, de credinţe, de uzuri, ba nici chiar de port: iată ceea ce se frământă... în creerii lui Iosif al II-lea. ODOBESCU, III, 521. | A scrie pe apă = „a da uitării, a nu ţine socotăla de oarece”. ZANNE, P. V, 586. (Cf. lat. „in aqua scribere.”) | A duce apa cu clural şi A căra apă la puţ. TRG. = „a face încercări zadarnice” : „porter de l'eau à la rivière”. | A face un lucru apa = „a-l face să dispară, să intre în pământ (ca apa), a-l fură”. HEM. 1271. | A scăpat căciula pe apă = „a scăpat prilejul”. PAMFILE, J. 383. | (A şti, a vorbi, a spune ceva) ca (de) pe apă sau ca apa = „în mod curgător, curent”. Aş fi spus toate regatele, marile ducate şi ducatele Germaniei... ca pe apă, fără să mă oprese, fără să răuăst. DELAVRANCE, ap. TRG. Chirişa: „Le-afî ascit [cum vorbesc franţuzeşti]? Ca apă?” ALEXANDRI, T. 461. Par'că eşti un codieriu, de le apai toate, ca de pe apă! SBIERA, P. 236/13.

(În credinţe şi obiceiuri populare.) Apa ne(î)ncăpută, adică apa din care nu s'a scos încă pentru băut, joacă un rol important în descăntece. „Cum trebuie să le îngrijască?”. „Să nu apele în toate zilele cu apă ne(î)ncăpută”. ISPIRESCU, L. 15. | Apa vie se numeşte, în basmele poporului român, apa care ar fi având puterea de a învia : „eau de Jouvence”, iar apă moartă, cea care poate omori pe cinevă, numai stropindu-l cu ea. Să-mi alucă... apă vie şi apă moartă de unde se bat munţii în capete. CREANGĂ, P. 272. | Apa morţilor = „o tremurare a aerului, care dă luiza unei ape curgătoare pe o câmpie întinsă (în zile calde)”. Peşte întinderile de la hotarul vederilor jucam valurile apei morţilor, această fermecătoare şi amăgitoare arătare. SANDU-ALDEA, U. P. 57. | Apă mare, apă sfântă, sau numai apă = „aghiasmă”. (Piscu, în Dolj; Miroslava, în Iaşi), ap. HEM. 1279. | A face apa (unei lăze) : „a se duce la proot, ca s'o sfinţească”. PAVELESCU. | Apă-botează = „bobotează” (s. v.). CANDREA, T. O. | A face cuivă apa (în care se scaldă mortul) = „a-l pune bine, a-l omori” („îm. den Garaus macher”. RARCIANU). | Împrejuru raiului se află un fel de câmpie stearpă, ca şi când ar fi ară de foc. Iar prin câmpia aceea trece Apa Sâmbetei, care se revarsă în iud. De aici apoi şi blăstămul: Du-te-ai cu apa Sâmbetei, adică: luă-te-ar dracul, să nu te mai văd! MARIAN, I. 459. Împrejuru raiului se află câmpii înlinate, mai tot aş de frumoase şi pline de bunătăţi, ca şi raiul. Prin mijlocul acestor câmpii trece un râu mare şi limpede, numit Apa Dumineceli, care se revarsă în raiul idem, I. 476. | A scoate apă din piatră = „a face un lucru (aproape) peste putinţă, a face pe dintr-un patru, a fi foarte ingenios”. Cu una cu alta, mai cu ce arevă de la pînă, scoase apă din piatră şi ajunse a fi jindul de multe fete din sat. DELAVRANCE, ap. HEM. 1273. Om ca George, mai rar! Acela scoate apă din piatră (= „om zdăran şi precupeţ”). PAMFILE, J. II. | A închea apele = „a le face să îngheţe sau să stea pe loc”. Aflară despre un crăjitor meşter, carele închea şi apele. ISPIRESCU, ap. HEM. 1278, se întrebuinţează, în sens fig., mai ales cu privire la cei care spun minciuni mari. Minte, de încheaşi apă.

II. 1°. P. ext. Apă, însoţit de un atribut, se întrebuinţează pentru orice lichid, care n'are alt nume în limba română, mai ales pentru preparate farmaceutice (cfr. picături), preparate industriale pentru toaletă, parfumi etc. Cele mai multe sânt traducerii din alte limbi. Atributul arată: a.) locul de fabricaţie, care l-a dat numele: Apă de Colonia : „eau de Cologne”. I-am turnat pe gât câteoa lingurişi de apă de Colonia. C. NEGRUZZI, I, 62. (Cfr.

odiceolon.) | b.) materia (planta) cu ajutorul căreia se prepară sau pe care o conține. *Apă detrandafir* (germ. „Rosenwasser“), *apă de melisă* (fran. „eau de mélisse“). [Cu] *cărămiză arsă stropită cu apă de sălcăm și apă de pelin... își întinde pelita*. [cu] *buretele muial în apă de castraveți... își scoate pelete...* GHICA, ap. HEM. 1289. *Apă de sodă* s. v. *apă gazoasă* (fran. „eau gazeuse“) etc. | c.) scopul pentru care se întrebunțează. *Apă de ochi, de obraz, etc.* | d.) în Transilvania. *Apă acerbă* (germ. „Sauerwasser“, ung. „savanyóvíz“); „eau minérale“. *Apă regală* (fran. „eau réglée“ se numește. *un amestec de acid clorhidric și de acid azotic*. FON. 111/3. *Apă-tare* (fran. „eau forte“) = „acid azotic subțiat cu apă“. *Apa Crăesei* = „alcool de r-smarin“; „eau de la reine de Hongrie“. HEM. 1283. În Moldova. *Apă-de-nimic. Unii bolnavi* [de tuse] *cumpără sanabor și apă-de-nimic, că zic că se mai ușurează*. ȘEZ. IV, 29/2. *Apă-de-oase* = „iodură de potasiu“; „iodure de potassium“. DORF

2°. P. anal. și fig. Secrețiunî apătoare ale trupului omeneș: a) „Lacrimă“. *Bărbia i-o ridică, s'uită'n ochii-i plini de apă*. EMINESCU, p. 193. (Cf. lat. „illis ex oculis multa cadebat aqua“. PROPERTIUS.) | b.) „Scuipat, salivă“. A-i lăsa cuivă gură, *apă după ceva* = „a avea dorință mare după ceva (e-măncare etc.)“; „en venir (à qqn.) l'eau à la bouche“ (ital. „venir l'aqua in bocca“), portug. „vir a goça a boca“, germ. „jemmand das Wasser im Munde zusammenlaufen“). *Le lăsa gura apă, la toți, după apă bucoacă*. ISPIRESCU, I. 213. *Își lăsa gura apă, când te-ai uită la ei cum mânăncă*. JIPESCU, o. 153. *Te-a trecut apa sub limbă, se zice* în Mehedinți (Vânju-mare), *când e un mare ger*. HEM. 1271; în Ilfov, Ialomița, etc., cu același sens: *Îți îngheată apa sub limbă*. PAVELESCU, || e.) „Lichid seros“. *Despre bucele dulci se spune că „apătoază“ sau „lăsa apă“*. | A lăsa apă (la animale): „a sparge sau a întepă o bubă, o umflătură, ca să se scurgă lichidul adunat în ea“, fig., a lăsa apă cuivă: „a-i scoate din cap o idee greșită“. PAVELESCU, || d.) „Sudoare“. A fi (numai o) apă = „a fi plin de sudoare“; „être en nage, en eau“. *Luptătorii erau toți apă*. CATANA, p. B. 1, 99.

III. (Pat.) În popor se zice apă la diferite boale. 1°. Boala numită și „dropică“. *Are apă“ se zice la cei bolnavi de dropică*. (Slujitorii-Albotești, în Brăila, ap. HEM. 1292. | P. ext. A avea apă la cap = a.) (în sen propriu) „a fi hidrocefal“. b.) fig. „a fi prost, idiot“. 2°. Boală de vite. „Apă“ la cai și la boi este o umflătură a picioarelor de la penunși în jos. (Sculeni), ap. HEM. 1292. „Da ci i-i boului, cere Gheorghii?“ — „Ia, o luat apă la un chior“ (Ibănești, în Tutova) ap. HEM. 1292; de aci fig. Are apă la picioare, se zice (în Dâmbovița) celui ce alunecă și cade într'un paevelescu, || 3°. Ț. Apa-trândului = „disenterie“. *Fo totși lu Popie de miază și de apa trândului lăușed*. COD. VOR. 98/1 (— cuprins de friguri și de vintre zăcând. N. TESTAMENT, 1618; de friguri și de vintre fiind cuprins zăcând. BIBLIA, 1683: „le père de Publius était au lit, malade de la fièvre et de la dysenterie“). || 4°. Apă-albă: „cataractă“ și apă-neagră: „goutte seréine“. *Accea ce i-au acoperit chiar linteia luminii ochiului, fiind pușin cum albă, nu este albeală, ce unii zic apă-albă, iar unii zic apă-neagră*. (a. 1815). URICARIU, VII, 69.

IV. La plural. Luciul ce se arată, în lumină, pe o biecte scilicipoase. *O pală de Taban, cu apele negre pe țâș și cu mâner de pietre scumpe*. ODOBESCU, I, 132/3. *Părul... undeaț, făcând ape-ape*. DELAVRANCEA, s. 111/2. [Vălătuț] *de nori, ce făceau ape, scipind ca niște bucoști de sidif*. VLAHUȚA, N. 24. *Eră ea neagră din fire și toată lumea îi zicea „Țigancă“... Da eră frumoasă... frumoasă tare, cu părul în apa penei de corb*. SADOVEANU, SĂM. VI, 63. *Stofe, pietre scumpe cu ape*.

V. (Cor.) Între obiceiurile nunții (trănești este și

jocul numit „apa“ sau „găleata“. Cfr. MARIAN, NU. 478; HEM. 1290—1292; SEVASTOS, N. 152/23.

[În vechime scris une-ori: *appă* (s. XVII), ap. HEM. 1281. | Odată se găsește în poezia pop. pluralul *apuri*: *Munți înalți, Mândria pământului, Cu izvoare adânci, Cu apuri calde*. SEVASTOS, N. 191/23.]

— Din lat. aqua: ital. acqua, sard. abba, engad. ouwa, v.-prov. aigua, fran. eau, span. agua, portug. agoa.

APAGÓIC. -Ă adj. *Apagóique*. — Care dovedește ceva prin arătarea imposibilității contrariului, prin reducere la absurd. Une-ori se întrebunțează în geometrie. *Demonstrațiunea indirectă numită și apagóică* („deductio ad absurdum“). MATOIESCU, L. 138.

— N. din fran.

APĂI adv. v. apoi.

APĂLT Ț s. a. *Ferne, bail*. — Darea în întreprindere, luarea cu arendă a încasării veniturilor (comune, statului) rezultate din vânzarea unor lucruri de consumație. Cuvânt din vremea Fanarioților (azi cu totul ieșit din uz) și care trebuie să fi avut o circulație foarte mică. *Apaltul cârșilor de jocu, ce vin acie în țară*. URICARIU, V, 56/21. *Carnea, pâinea și lumânările se vindeau la contracți cu apalt și se însemnau în contract preșul fig. FILIMON, ap. TDRG. I, 74. 480 de galbini și-o sută de testele de la apaltul cârșilor de joc*. ALECSANDRI, T. 1354. [Plur. -palturi.]

— Din ital. appalto, idem.

APANĂJ s. a. *Apanage*. — Domeniu, proprietate, venit anual, acordat de suveran sau de parlament unui membru al familiei domnitoare și p. ext. și alt cuivă. *Acet venit este cunoscut ca un apanaj al/ Doamnei*. URICARIU, VII, 108/2. | Fig. *Moldova se țolări de apanajii Fanarioților. Un veac se mulse țara de acești arendași*. C. NEGREZZI, I, 276. || P. ext. Ceea ce e propriu cuivă, „parte“. *Sărăcia e apanajul multor poezi*. [Plur. -naje și -najuri. | Ș: apănăj.]

— N. din fran. (<lat.-med. appanare, din ad „la“ și panis „pânc“.)

APĂOS s. a. = paos. *Pausul*, numit altmătreca, și mai ales în Moldova, „paos“ și „apaos“ constă dintr'un șip plin cu vin, apoi dintr'un colac care atârână de grinzăzul șipului și dintr'un lumină care se vâdă de reșul sau în gârlăciul șipului sau se lipește de colac. MARIAN, I. 157. *Pe la 6 August (Schimbarea-la-fală) „poporul face muș și-l duce la biserică pentru apaos și colivă sau jersă de struguri*. (Grumezoaia, în Fălciu), ap. HEM. 1260. *La înmormântare, „apaos“ se chopăie vinul cu care se stropește mortul în groupă*. (Ciomul, în Iași), ap. HEM. 1260. [Ș: apăaus.]

— Pare a fi fost la început adverb și să fi însemnat „la paos“, și mai în urmă să se fi substantivat (cfr. „ameazăzi“); în cazul acesta ar fi compus din prep. a + paos.

APĂR s. m. 1°. *Porteur d'eau*. 2°. (18) *Verseux, Verseux d'eau* (constellation). 3°. *Marin*. — În Mold. 1°. Cărtor, aducător, vânzător de apă. Cfr. saca-giu. *Rânduim ca să se dea plată... pentru 20 de ucenici străni și săraci ce se cor apă la școală, pentru mâncarea lor, hârtie și cerneală, cu buciatarii și apariul lor*. URICARIU, XIV, 190/2. || 2°. P. anal. (Astr.) O constelație așezată între zodia țapului și a peștelui. *Apărul = vârsătorul de apă, ydrohoul*. MSS. (s. XVIII), ap. HEM. 1259. [Traduce pe slavul „vodnika“ = grec. ὑδροβόος = lat. „aquarius“]. || 3°. Ț. „Corăbier“. *Tatămieu, Apariul, prin multă creame...cu corăbierii îmbăndă... CANTEMIR, IST. 259. [Pro-nunțat: apari(u).]*

— Derivat din apă, prin suf. nom. agent -ar. (Nu e probabil să fie urmașul direct al lat. aquarius.)

APĂRĂ vb. I. 1. *Empêcher, retenir, arrêter, repousser, défendre* (qch.) à (qqn.). 2. *Refuser* (qch. à qqn.). II. 1. (Refl.) *Se retirer, reculer, Refuser* (qch.). *Chercher des prétextes, prétexter. Éviter.* 2. (Sc) *défendre; (s')abriter, (se) mettre à couvert, (se) préserver, se garantir, se prémunir (contre le froid); (se) protéger* (contre). 3. *Soutenir; protéger.* 4. (Sc) *défendre; prendre le parti* (de qqn.), *plaider* (pour qqn. ou pour soi). III. *Redresser* (la tête), *reculer*.

I. Trans. 1. „A oprit, a împiedecă, a reținea; a respinge, a (în)departă; a nu lăsa pe cineva să facă ceva, a nu lăsa să se întâmple ceva”. *Deaci dzise sutăzului să străjuțcaș Pucel... și nece urul să nu apăre de ai lui, cum să nu-l slujască.* COD. VOR. 63/2 (= și nece unul de într-ai lui să nu-l oprească a-l slujl. N. TESTAMENT, 1648; și prin nimenia să nu oprească dentru ai lui, ca să-l poslușască. BIBLIA, 1688 : „et il commanda... qu'on n'empêchât aucun des siens de le servir”). *Atunc aduseră cătră el un fecior, să pue mîna aprînsul și să se roage. E ucenicii apră ei. I. zise lor: lăsați ficiorii și nu apră lor să vie cătră mine.* TETRAEV, 233 (= oprit. BIBLIA, 1688 : „mais les disciples les en reprénaient. Et Jésus leur dit: Laissez venir à moi les petits enfants, et ne les empêchez point”).

Zise Petru: „Pentru ce mă apărași și nu mă lăsași să întru?” MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1305. | *Construit și cu obiectul pasiv în dativ* (cfr. fran. „je lui ai défendu de parler”, „je te défends de parler”). *Nu apărașei lui; cine nu e cătră noi, cu noi caște.* CORESI, ap. CP. 195 (= nu apărașei-lu; cine nu e cătră noi, cu noi laște. RADU DIN MĂNEȘTI: „ne l'en empêchez point, car celui qui n'est pas contre nous, est avec nous”). | *Ioan omă apră lui și grăi: eu trebuse de tine a mă boteza și tu vii cătră mine.* TETRAEV, 204 (= conțenia. BIBLIA, 1688: „Mais Jean s'y opposait, disant: c'est moi qui ai besoin d'être baptisé par toi, et tu viens à moi”). | *Absol. Chemară și pre vîjîntul și, neapărând [= neopriindu-i, neinterzicîndu-le], se luă și ucenicii cu sine de mear-să.* DOSOFTEIU, V. s. 5, 2. | *Sensul acesta s'a păstrat până astăzi în unele regiuni.* [Lăutarul, ducând „sobolul către mireasă, zice:” *Ceasu dl bun să dea Dumnezeu!* Dar mireasa îl apră cu mîna; ...a doua oară... zice: *Noroc bu să dea Dumnezeu!* Mireasa însă iară-l depărtează cu mîna. (Rocca. În Vâlcea), ap. HEM. 1906. *Apră = opresc, despart, nu las*, [d. e.]: *Jucra și facă, că doară nu-l apră nime!* (Abrud). VICIU, GL. *Cerând de la cinecă voie de a face ceva, acela în semn de permisiune zice: „cine te apră?” adică: „cine te oprește? poți face?”* (Zagra, în Transilv.) CORBU. (Cfr. ital. „non lo para nessuno, se vuol andarsene” = „nu-l oprește nimeni, dacă vrea să plece”). | *Spec. (Păstorit). A apră oile (vacile, caii etc.) = „a le întoarce, a le abate de la un drum greșit”. (Auzit în Sinaia); „a (în)departă de un loc unde pășunatul e oprit, apropiindu-l de locul unde se află păzitorii”, d. e. *Apră și boii me, neicușule!* (Ilfov, Prahova, Ialomița). PAVELESCU. *Apră să boul încolo, nu-l lăsa la orz, alungă-l!* (Mold.) G. SĂULESCU, ap. HEM. 1306. | P. ext. † *Despre oameni: „A căută să întorci pe cineva de la o hotărîre ori de la o intenție, a desmăntă”. Iară boierii îl apăra de accă cale, să nu se ducă den dînsul și den domnie.* N. COSTIN, ap. TDRG. | *Aprău = feresc, cu dojană sau cu cuvînt, de ceva rău: monec, pramonec, hortor... warnen*”, L.B.*

2. Fig. † „A refuză ceva cuivă”. *Vrearea buzde-lor lui n'ai apră lui.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1305 (= pohta rostului lui n'ai oprit de la el. PSALT. 1651; de voia buzelor lui n'ai lipsit per dînsul. BIBLIA, 1688 : „tu ne lui as point refusé ce qu'il a proféré de ses lèvres”). *Rugăndu-se crăstului de ajutor... nu i-au apră crăstul ajutorul său.* N. COSTIN, LET. P, 135.

II. Gestul cu care oprim pe cineva este adesea identic cu un gest defensiv, prin care ne garantăm

siguranța noastră. (Cfr. v.-span., v.-portg. *mamparrar*, n.-span. *amparrar* „a apăra”, care presupun o compoziție manu-parare „a apăra cu mîna”). Astfel: *Apărarea unei locituri* (= oprirea, pararea unei locituri) este pentru mine o acțiune identică cu *apărarea mea de o locitură*; tot astfel: *apără* (= oprește) *albinele ca să nu te împungă* s'a putut preface lesne în: *apără-te, ca să nu te împungă albinele!* sau chiar în: *apără-te de albine, ca să nu te împungă!* P. ext. s'a putut zice apoi și: *apără-l pe altul, ca să nu-l împungă albinele sau apăra-l de albine*.

1. În funcțiune refl. a se apră, deși nu are sensul propriu de „a se oprit (pe sine de la săvârșirea unei acțiuni)”, are adesea înțelesuri figurate (Invechite în parte astăzi), foarte apropiate de acest sens. Astfel: „A se retrage”. *Iară cel drept den credință cu trăi și, de se ca apăra, nu bine ca sufletul meu întru el.* BIBLIA (1688), 907.1 (= cine se va apăra, acela nu place inimii mele. N. TESTAMENT, 1648: „or le juste vivra de la foi, mais si quelqu'un se retire, mon âme ne prend point de plaisir en lui”). „A se da înnapoi de la ceva”. *Dar boierii, ca să izbuțesc, nu se apră nici de asasinat, nici de trădare.* BALCESCU, M. V. 16. | „A nu consimți, a face împotriviri”. *Boierii s'au apucat de Ștefan Petriceice... să-l rădice domn; el, apărându-se, să nu fie, și vrînd să fugă noaptea, ei l'au păzit să nu fugă.* MUSTE, LET. III, 13. *Mult s'au aprăat Antioh... și nu vrăd să facă acel obicei.* NEULCE, LET. II, 314/2. *Boțatul, vîzînd că casa chîltipir o cumpără, Nu se gândă mai departe, deși îndău se apră.* PANX, ap. TDRG. (Cfr. neapărat = „fără împotrivire”, deci

„coreștit, de sigur”; cfr. span. *pararse*, „sich bedenken, Anstand nehmen”, *sia parar*, „ohne Verzug, augenblicklich”). | „A nu primi, a respinge, a refuză ceva”. *Nu mă voiu apră a face aciiala care-mi poruncăști.* DOSOFTEIU, V. s. 82/2. *S'au aprăat a face rugă.* MINEIUL (1776), 18 1/2. | *Spec. (Jur.)* (Invechit). *Pot să se apere de tutălă persoanele care fac pîrte din cler.* HAMANGIU, C. C. 96. | „A găsi un prijei spre a nu îndeplini ceva, a pretextă, a se scuza”. *Deaca dzise lui Petru Domnul să arunce mreșta în mare, să venoade pește, începă a se apră dzicînd: „Încăldătorii, toată noaptea am trudit și nemică n'am prins”.* VARLAAM, C. 310/2. *El s'au aprăat, că... s'i urî a se oseni.* DOSOFTEIU, V. s. 30/2. | „A oculti, a evita ceva sau pe cineva”. *Ce? Pentru-că o datorie... e anecoiasă, săntem oars în drept a ne apră de dînsa?* BALCESCU, M. V. 243. *Apră-te cu bună chibritură de toale intrăpinderile cele primejdioase.* MARCOVICI, D. 11/25. *Amor... de care eu în viață foarte mult m'am aprăat*... PANX, E. I, 46.

2. Refl. „A-și garantat siguranța personală (p. ext. averea, moșia, etc.)”, trans. „a garantă cuivă siguranță personală (averea etc.)”, prin „ferire” sau „scutire” de o primejdie, prin „adăpostire” împotriva ploii, vîntului, frigului etc., prin „împotrivire” la un atac etc. Se întrebutează adesea în mod absolut. *Pădeza, cu care ne apărăm de săpăștile ciale aprinse...* BIBLIA (1688), 4 pr./2. *Efthemie... să fie volnic să-și apere brăniștea ce easte mai sus de mîndăstire, de cătră toți oamenii...* MSS. (a. 1612), ap. HEM. 1300. *Cela ce se va apră de crăzmașul său să nu-l ucigă, și de-l va ucide, să nu aibă nece o certare.* (Cfr. Caz de legitimă apărare.) PRAVILA MOLD. 47, 1. *Iară Moscalii nici se miră, numai se apră din tunuri.* NEULCE, LET. II, 429/2. *La vreme de nevoie să se poată apră din celata.* DRĂGHICI, R. 165. *Cei mai junii se aprău cu turbare.* C. NEGRUZZI, I, 152. *Nam cu ce se apră de necuratul.* ȘEZ. I, 19/2. (În ironie). *S'a împlinit vorba cea: Apără-mă de gâini, căm de căni nu mă tem!* CREANGĂ, P. 188. *În coșie i-am giurat, Să n'o las de lângă mine și s'o apră de orticine.* ALECSANDRI, P. 24/2. *Vezi cel împărat puternic, că se apră cu flana.* Ce uru-lu au dat firea de încălțoare iarna. KONAKI, P. 291. *În partea dinainte mă vor apră copacii, iar cătră*

cea dinapoi muntele. DRĂGHICI, R. 49. *Te apărăm de tot vântul.* BARAC, A. 32. *Un cort nu e poate apărare de nestatornicia vântului.* C. NEGRUZZI, I, 39. | *Care-i vedea-o că se apără* [de albină] cu ud-frama, să știi, că aceea este fata împăratului. CREANGĂ, P. 271. *Cu crengi îl apăr pajii de mucești și aduf.* EMINESCU, P. 194. | Fig. *Milosenia va putea de câtră silă drăcească să ne apere.* DOȘTOIEU, V. S. 96, 2. *Alexandru-cel-bun... apără vitejește independența...* BĂLESCU, M. V. 91. *June poeta! Apără onorul sermanei ferii!* ALECSANDRII, P. 80. | *Să de cranta-ni vijeliei tu te aperi c-ă un toaig?* ... *Eu? Imi apăr sărăcia și necoile și neamul!* EMINESCU, P. 240 - 241. | *Și-a apărât părerile cu multă dibăcie.*

3. Fig. „A sprijini, a susține (pe cineva)”. Trans. *Tremase-și agiutoriu de sfântu și din Sion apără-te.* PSAL. SCH. 57, 1; CORESI, PS. 46 : *Qu'il envoie ton secours d'ausant lieu, et qu'il te soutienne de Sion.* | Se zice mai ales despre Dumnezeu. „A păzi, a feri, a ocroti, a lua sub scutul său”. *Dumnezeu s'ă aperi de ale rele, și mai rămâneți cu bine!* CREANGĂ, P. 20. *Mândro, mândruita mea! Vin de-mi strânge brâuul mieu, - Apără-te-ar Dumnezeu! - Că-mi slăbesc puterile.* ALECSANDRII, P. 25, 13. †† *Doamne-apără!* se întrebuințează, ca și: „Doamne-fereste!” sau „păzească Dumnezeu!” a), spre întărirea negațiilor, — „cu nici un preț”, „odată cu capul!” : „pour rien au monde”. *Eu, de-aș fi femeie, nu l-aș lua, Doamne-apără!* C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1303; b), ca a invoca a ajutorului dumnezeiesc, când e vorba de un lucru necurat sau primejdios : „Dieu m'en garde, Dieu m'en preserve, à Dieu ne plaise!” *Par'car fi, Doamne-apără!* lucru necurat; de aici c), ca eufemism = „ușigă-l-toaca (dracul)”. *O fi, Doamne apără?* să nu ne trece vremea călându-l; *mai bine să ne facem cruci și să zicem: „feri-ne Doamne!”* REȚEGANUL, P. I, 14/.

4. Intrans. și Refl. „A (se) desvinovăți împotriva unor învinuiri sau bânuirilor.” *Cine se știe cu musca pe căciulă, se apără.* ZANNE, P. I, 564. | Spec. (Jur.) „A pleda înaintea instanțelor judecătorești cauza (cuiva sau a sa)”. *M'a apărât un adoccal din București.* În procesul său, fiecare se poate apăra singur.

III. Intrans. „A face o mișcare bruscă (în fața unei primejdii) (cfr. dubletul a pară).” *Hi!* dar de geaba! *Lepele dateră să urnească din loc, dar apărară din cap, sforțând, bălând de câteva-ori surd copitele nepotcovite, în glod...* Spre marea lui spaimă, zări prin întunec înaintea căilor un trup de coicic. T. CERCEL, SĂM. II, 504.

[ÎN COD. VOR. 63], se găsește forma veche: *să apore* în loc de forma analogică: *apere*.]

— Din lat. *apparare*: ital. *apparare*, n.-prov. *aparar*, span., portg. *aparar*. Desvoltarea semantică este, probabil, următoarea: *Parare* (ît. *parare*, engad. *parer*, fran. *parer*, v.-prov., cat., span., portg. *parar*) însemnă „a pregăti, a prepara” (cfr. fran. *parer la viande* „a pregăti carnea, curățind-o de pelițe și de oase”, *parer une femme* „a găti o femeie”), de aici apoi sensul de „a pregăti ceva pentru ceva, a fi gata de a...” (cfr. ital. *para il grembiule, ch'è tempirò di ciltige* „ține șorțul, ca să-l umplu cu ciresă”), apoi: „a prinde, a opri ceva cu ceva” (cfr. ital. *Fombrella para il sole* „umbrela oprește soarele”; de unde : *para-sole* „obiect care oprește soarele”; cfr. parasol, parapet, paratrăsnet, paravan). Astfel *parare* a primit, în limba poporului roman, sensurile lui „defendere” = „abhalten, abwehren, zur Wehr setzen, verteidigen, beschützen”, așa în cât rom. a *apără* e aproape identic cu fran. „defendre”.

APĂRAIE s. f. = apărie. Toarnă „toată apa din fântână pe săratec...”, ba încă face și o apărie prin casă, de s'a îndrăcit de ciudă hărcă de la buclărie.

CREANGĂ, P. 66. (*Apărie* sau *apărie* = „apă multă vărsată pe jos”. CREANGĂ, GL.)
— Derivat din apă, prin suf. col. -ărie (născut prin contaminare din -ărie și -ate).

APĂRĂMÂNT † s. a. *Protection*. — „Apărare”. *A-tuncu împăratul încăță să zugrăvească pre sfântul pre scândur, să se pue la împărțescul vitearilor pentru apărământ și depărtare a tot răul.* DOȘTOIEU, ap. CCR. 664. *Apărământu* = „praesidium, tutela...”; der Schutz, Schirm”. LB. [Plur. -minte și -mânturi.]

— Derivat din apăra, prin suf. abstr. -ământ.

APĂRĂRE s. f. I. *Action d'empêcher, de retenir, de prohiber. Empêchement, prohibition, obstacle.* II. *Action de (se) défendre, de (se) protéger, de soutenir, de (se) primumir, de (se) dispenser, de plaider. Défense, protection; dispense, exemption. Ploydoyr, défense.* III. *Fortification, fort.* — Infinitivul verbului apăra, devenit abstract verbal. I. „Opriri, oprește. Împedecare, piedecă”. *Mulți aveă de-l opriri: e toată apărarea birii.* CORESI, ap. HEM. 1308. *Orldat ar ceare ordine întru numele tău, săr'de apărare ca primii.* IOAN DIN VINȚI, ap. HEM. 1308. *Apărare* = „pildăcă”. GLOSAR SLAVO-ROM. (s. XVII), ap. HEM. 1308. II. „Defensivnoe”. *Unii sfătueă să meargă împăratul cu toată puterea asupra Crâmului, și să lasă o samă de oaste la Chiov, de apărare.* NEULCE, LET. II, 336, 13. (Jur.) *Caz de legitimă apărare*: când, fiind atacat, ai dreptul de a lovi pe cel ce te atacă. | „Scutire, scut, ferire, ocrotire, sprijin”. *Sfânta cruce taste agiutoriu credincioșilor, putere stabilor, izbăvire celor ce sânt în primejde...* Idrie călugărilor, apărare mirenilor. VARLAAM, ap. HEM. 1307. *Lama...* a cărei piele... s'ă-i slujască de apărare împotriva frigului iernii. DRĂGHICI, R. 67. *Să fie socioarilor întru ispite apărare.* C. NEGRUZZI, II, 119, 13. *Sf. Haralampie este pus de Dumnezeu peste vite, pentru spiorica turmelor și apărarea acestora de boale.* MARIAN, SE. II, 28. | Omul „se gătește de apărare”, iar pe altul „l ia în apărare”. *Zăriră în depărtare un lup groaznic... Îndată se și gătiră de apărare.* SPIRESCU, L. 74. *Nevasta, cōzând că bărbatul său n'o ia în apărare... luă o coșfă și mersă după fragi.* MARIAN, SE. II, 102. | (Jur.) (Învechit). „Scutire (de o sarcină fiscală sau de o hotărâre ori pedeapsă judecătorească)”. *Iar scutenciții, în locul apărării ce au avut de spre banii birului și a menzelului, să aibă de acum scuteala aceea la al treilea șert din patru șerturi ale anului.* (s. 1804). URICARIUL, I, 18, 13. | „Motiv de scutire”. *O tutelă primită este pentru aceeași persoană o legiuită apărare de a nu primi și o dona tutelă.* HAMANGIU, C. C. 97. | Spec. (Jur.) Răspuns la învinuirile părții protivnice, „pledoarie”. *Apărarea a fost scurtă, dar procesul l-a câștigat.* | P. ext. Partea (persoana) care apără. *Apărarea are cucântul!* III. Concretizat. „ntăritură, fort, meterez”. *Când se apropiară de creasta dealului, se repeziră cu toții înainte, fără ordin, ca și cum un sentiment comun i-ar fi îndemnat, să se arunce asupra apărărilor turcești.* ZAMFIRESCU, R. 261.

APARAT s. a. *Appareil, Apparat*. — Totalul obiectelor, instrumentelor, care servesc a săvârși o experiență, o operație, etc. *Ne vom seră de următorul aparat, cunoscut sub numele de machina lui Atwood.* FONI, F. 20. | [La Vădăstra ar fi fost] o stațiune preistorică, ai cărei lăcături s' serocau cu arme de peatră nelustruită... cu vase de lut lucrate cu mână... cu tot primitivul aparat al epocii paleolitice. ODOBESCU, II, 421. | P. anal. Totalitatea organelor care servesc la o funcțiune biologică. *Aparatul nercromuscular al corbirii.* MAIORESCU, L. 25. *Aparatul respirator*. | Totalitatea organelor (administrative etc.) ale unei societăți. *Aparatul d-voastră constituțional nu e'a procurat majoritatea.* MAIORESCU,

D. I. 334. § P. ext. Desfășurare solemnă, pompoasă, a celor pregătite pentru ceva, „pompoz, magnificență”. [Când privesc gravura lui Albert Dürer] *ne întrebăm, dacă acea scenă complicată, cu tot vulgarul aparat al vândătorilor, posibilă cu atâtea în sine elemente unei opere estetice?* ODOBESCU, III, 58. *Diferențele regulile* [de mistica]... *par la prima vedere foarte măiestrite și misterioase, sânt însă după explicarea lor apă de simple, încât s'ar putea susține că nu reclamă acel aparat de formulări abstracte, sub care se înfășoară în Logică.* MAIORESCU, I, 107.

— N. după fran. sau direct din lat. *apparatus*, -us.

APĂRĂȚ s. a. I. *Reproche, menace*. II. *Défense*. — Participiul verbului *apără*, devenit abstract verbal. I. Fig. †. *Certare, amenințare* (pentru călcarea a ceva oprit)°. *De apărătul tău fugi-vor, de glasul tunului tău spănzintă-se-or.* PSAL. SCH. 335/1. (= de certarea. BIBLIA, 1688; „Elles s'enfichent à la menace et se mirent promptement en fuite au son de ton tonnerre.”) § II. „Apărare”. *Când e corba de apărăt, știu și eu să mă apăr.* † Loc. adv. *Pe apărăt* = „în apărare”; „en défense, sur la défensive”. *Îngrijirea lor e mare...* Gătirea lor toată este, ca să stea pe apărăt. BELDIMAN, ap. HEM. 1309. †† În Zagra (Transilv.) *se zice despre cineva cu care te poți ajuta la orice lucru, că e bun de apărăt și de apărăt.* CORBU.

APĂRĂȚ-Ă adj., s. a. I. *Empêché, retenu; défendu, prohibé. Păturașe ou bois réservé*. II. *Défendu, protégé, préservé, prémuni; exempt*. — Participiul verbului *apără*, devenit adjectiv, substantivat unei-ori. I. „Oprit, împiedecat, (re)ținut”. *De vrea fi avut putere dracii și nu vrea fi apărăt de Dumnezeu, mai mare rău fi-vea făcut noao.* CORESI, ap. HEM. 1308. *Să nu fiu apărătă a vedea crucea, întru carea se-au răstignit Iristos.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1308. [Contrariu: *neapărăt* = a.) „neoprit”: *De-ți je cece plăcea...* *neoprit și neapărăt îți je este.* CANTEMIR, ap. HEM. 1308; b.) „nesupărăt”. *Când pășiu la pragul ușii besarecei, toți neapărătă întrară, iară pre mine mă apără oarece o lărie dumnezeiască și nu deade să întru.* MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1305. § Spec. Substantivat, după omiterea subst. subînțeles „loc”: *Apărăt se numeste o pășune oprită.* (Văldarecea, Comit. Făgăraș), ap. HEM. 1309. *Apărăt* = „pășune oprită, pădure oprită pentru a crește”. (Tara-Hațegului). REV. CRIT. III, 86 (cfr. n.-prov. *aparat*, „dont l'entrée est prohibée aux bestiaux, en parlant des pacages”. CDDE.). § II. „Păzit, ferit; scutit”. *Aș puteam fi apărăt cum se cade de toate cele din poezie.* DRĂGHICI, R. 44. *Bivolii, cu această hrană, sânt apărăt de brâncă.* IONESCU, C. 24. | Fig. În [poesia populară]... *ne aflăm apărăt de acle aberațiuni intelectuale, care strică inspirarea multor poeți.* MAIORESCU, CR. I, 126. [Contrariu: *neapărăt*: *Se fălă...* *că o fară neapărăt eu pustii prea ușor.* C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1012/18.] § Spec. (Jur.) *Cei apărăt rîu de advocatul lor pot pierde procesul.* † „Scutit (de răspundere, de dări etc.)”. *De se va dovedi că bărbatul... i-au fost mijlocitorii, nevasta sânt apărătă.* CARAGEA, ap. HEM. 1309. *Graviceerii sânt apărăt de dări.* I. IONESCU, M. 265.

APĂRĂTOĂRE s. f. 1°. *Chasse-mouches, écou-choir*. 2°. *Éventail*. 3°. *Corde qui sert à fixer la flèche du traineau*. — Obiect cu care ne „apărăm” de ceva, d. ex. [Se numește] „*aripa trăsuriu*” *apărătoarea de de-asupra roatelor, care apără de noroi.* COSTINESCU, 67. § Spec. 1°. Obiect cu care ne apărăm de muște. *Apărătoare de alungat muștele, lucrăt din coadă de cal.* COSTINESCU, § 2°. Obiect cu care ne apărăm de căldură, făcându-ne vânt cu el spre a ne răcori. „*Eventaliu*”. *Apărătoare* = „flabelum”. ANON. CAR. *Făcându-i boare, Cu-a sa apărătoare.* BARAC, A. 41. *Iar Ana, roșie la față ca para*

focului, își mișcă apărătoarea, pentru a ascunde emoțiunea ce-i dăduse această veste. I. NEGRUZZI, III, 166. | *Românii din Țara-Românească, crezând că sufletul omului are să treacă prin locuri călduroase, fac mortului o apărătoare de pânză.* MARIAN, I. 16. | Fig. (după fran. „en éventail”). *Gri-gorie-Vodă Ghica era om mărșăv, barba potrică în apărătoare și căsăt...* I. GHICA, ap. HEM. 1311. | 3°. *Spre a se ține mai strînsă legătura dintre proșap cu sânto, se strănuge cu o sânto, zică apărătoare, celtău, țesătură, gânj, coardă, lambă, clăioapă, lăo-ruș sau prăjind.* DAMĂ, T. 22. [Plur. -tori și -lo-ruș] — Derivat din *apără*, prin suf. instr. -ătoare.

APĂRĂTOR, -OARE adj., subst. I. *Qui défend, protège, garantit, prémunit, préserve, sauvegarde*. II. 1°. *Protecteur, défenseur, soutien. Préservatif. Défenseur, avocat*. 2°. a.) *Pied-de-lit ou Grand-Basilic-sauvage: Clinopodium vulgare*. b.) *Poultion ou Herbe-de-St. Laurent: Mentha Pulegium* (= *Pulegium vul-gare*).

Adjectival verbal al lui *apără* (derivat prin suf. -ător), întrebuințat de cele mai multe ori în funcțiune substantivală.

I. Adj. „Care apără”, „de apărare”. *Păstră încă o rază a vechiei sale, rază scumpă, pre care o îneca cu un paladim, spre a-i slujă de scut apărător împotriva clevețilorlor origini sale.* C. NEGRUZZI, I, 200.

II. Subst. 1°. „Scutitor, ocrotitor, sprijinitor”. [Dumnezeu] *apărătoriu taste tuturor apucădini sprînsu.* PSAL. SCH. 49/10 („c'est un bouclier à tous ceux qui se confient en lui”). *Tu ești, Doamne... apărătorul de rău.* DRĂGHICI, R. 61. *Și ca niște lapi într-o turmă fără de nice un apărător, au intrat.* URECHE, LET. I, 187/11. | „Prezervativ”. *Leacul acesta e un apărător contra turbei.* ȘEZ. III, 205/21. (Jur.) „Cel care pledează înaintea unei instanțe judecătorești o cauză” (de cele mai multe ori un „advocat”). *Apărătorul meu cunoaște legile bine.* § Spec. Cel care are drept de a pleda numai la instanțe inferioare (judecători de pace), fără a avea un titlu universitar (ca „advocații” propriu ziși). [† și dial. *apărătoriu*.]

2°. (Bot.) Substantivat sub forma feminină, după omiterea subst. „floare” (adecă: floare care *apără* împotriva unor anume boale): *Apărătoare* = a.) „Plantă erbacee din fam[ilia] Labiatei, frunzele... ovale... florile purpurii. Crește prin tufișuri, margini de pădure, prin poieni, livezi, locuri necultivate și pe lângă garduri [în] Iulie-August. [Se mai numește:] Somnișor (Bucov.)”. § b.) = *busuiocul-cerbilor*. PANȚU, PL.

APĂRĂTORIU † s. a. = apărătoare (1°-2°). *Au venit... cu căle un apărătoriu în mână, a mă răcori și a mă apără de muște.* BARAC, ap. TDRG.

— Derivat din *apără*, prin suf. instr. -ător.

APĂRĂȚUȘ s. m. (Anat.) „Luette”. — „Uvula”, numită și „împărătuș”, „împărăte”, „omșor”, „zglm-burș”. *Apărătușul limbei* = „împărăteului gurei”. MARIAN.

— Duminativ în -uș dintr'un cuvânt *părăt, pierdut din graiu, care derivă din lat. *palatum* „cerul gurii” (deci „cerul cel mic al gurii”). Inițialul *a-* pare a se datori unei etimologii populare, în urma căreia cuvântul a fost apropiat de verbul „a apăra”. (Cfr. *împărăte*, *împărătuș*, până-și, *cerul gurii*.)

APĂRĂȚURĂ s. f. I. 1°. *Obstacle, empêchement*. 2°. *Enclos; bois de réserve*. II. 1°. *Défense, protection, sauvegarde, immunité*. 2°. *Fortification, fort*.

I. 1°. †. „Piedecă, obstacol”. *Mare apărătură de călăraș spănzur taste boala. boștia și mare călăndură vîndecării grija izbirii aurului.* CORESI, ap. HEM. 1312. § 2°. „Loc apărăt printr'o îngrăditură”. *Egumenul numitei monastiri, cu colnicie de la sine*

trimitând fîganii, i-au tăiat și i-au stricat nu numai pădurea ce o avea cuprinsă în grădina riei, ce încă și pomii hultuiși, ce-i avea prin acea apărătură. URICARIUL, XIV, 229/4. Fără toia mîndăstirei să nu fie volnic a intră în codrul său de pe moșia Branște și a tăia ere un fel de chereu să pari, niște și orice altă, avînd slobodă roie mîndăstire de a-și păzi codrul în apărătură. (a. 1821.) URICARIUL, II, 127/15. | P. ext. Pădurea tăiată unde nu umblă oameni se zice popritură [sau] apărătură. (Plopana, în Tutova), ap. HEM, 1313.

II. 1°. „Apărare”. Apărătură = „defensio”. ANON. CAR. | (Sens învechit.) „Scutire”. Apărătură de către toate primejdiile și boale fără leac. DOSOFTEIU, V. S. 68/7. 2°. „Întăritură, fortificație”. Au socotit ca să sălbească țeara den temelie, să nu se afte apărături, și au poruncit, cine va risipi cetățile din Moldova, acela va da domnia. URECHE, LET. I, 188. *Luai-avă Beligradul, apărătura nu numai o fărîi ungurești, ci a toată creștinătatea.* SIMEON DASCĂLUL, LET. I, a. 36/11. [Plur. -furi.]
— Derivat din apă, prin suf. abstr. -ătură.

APĂRE † s. f. „Vase dans lequel on conserve de l'eau. — Vas în care se ține apă. Venișă în Casa Galileei și-ai blagoslovit apărite, și apa în vin ai pomenit. DOSOFTEIU, ap. HEM, 1294.
— Din lat. aqualis, -em, idem.

APĂREĂ vb. II. 1°. *Apparaître, surgir, naître.* 2°. *Paraître.* — 1°. „A se ivi, a se arăta aveau deodată, fără veste”. *Cădrel sub palata lumină apar misterios.* ALECSANDRI, P. III, 3. *Biserica... De-un fulger, drept în două erupții... Din talnișă mormântul atuncea îi apare.* EMINESCU, P. 208. | „A-și lua naștere”. *Din chaos, Doamne, am apărut și m'as înlocuirea chaos.* idem, P. 277. | „A se arăta mintii, judecății, a părea”. *Amorul îmi apare un vis dumnezeesc.* ALECSANDRI, P. III, 128. *Subiectul apare subordinați sferei predicatului.* MAIORESCU, L. 89. | 2°. Spec. „A ieși de sub tipar”. *A apărut o nouă ediție a pozițiilor lui Eminescu.* [Se conjugă ca a părea. În timpul din urmă se observă tendința de a-l conjuga, mai ales la viitor, după verbele de conj. II: *Cartea va apare în curând.*]
— N. din lat. appareo, 3re.

APĂRENT, -Ă adj. *Apparent.* — 1°. Care se arată, iese la iveală, se vede, este în vedere. *Cărămizi aparente înfloresc părăși exteriori, unde nu s'a făcut niciodată zugrăveală.* IORGA, I. R. II, 34. | Spec. (Jur.) *Servitutele aparente*, care se arată prin lucrări vizibile (uși, ferestre etc.). [Contrariul: *neaparent*: *Servitutele neaparente sînt acelea ce n'au semn exterior de existență lor.* HAMANGIU, C. C. 151.] | 2°. Care numai se arată astfel, dar în realitate este altfel; opusul lui real. *Diamețul aparent al soarelui.* CULIANU, C. 164. *Mișcarea aparentă a soarelui pe cer.* [Ieșit din uz, și: *aparințe.*]
— N. din fran. (lat. apparens, -entis, part. prez. al lui *apparere*.)

APĂREȚĂ s. f. *Apparence.* — 1°. Felul sub care ceva sau cineva se arată în afară sau de dinafară, „arătare în afară, înfățișare, față”. *A salvă aparențele: a nu lăsa să se vadă nimic din ceea ce ar putea desvălui un rău.* *Mulți oameni, în loc de a fi cretinoși, căpătău numai a salvă aparențele.* LM. Nu trebuie să te iei după aparențe: *aparențele adesea înșală.* | 2°. Înfașășare înșelătoare, care nu arată adevărata natură a lucrurilor sau a persoanelor. *Îmbrăodirea cu aparențele deșerte ale erudițiunii.* MAIORESCU, CR. III, 47. *Ce mai ales ne năpădă E aparența binelui.* OLLĂNESCU, H. A. P. 3. *Romer bănuie îndată că aceste schimbări periodice ale revoluțiilor [satelitelor lui Jupiter] nu pot fi reale, ci numai o aparență ce stă în strînsă legătură cu înălțarea luminii.*

G. ȚIȚICA, în NATURA, I, 25. | Loc. adv. *În aparență* = pe cât pare la prima vedere, la o cercetare superficială. *Mare descoperire și grea — în aparență.* MAIORESCU, CR. I, 213. („În limba veche se zicea, pentru această expresie, „la arătare”: *La arătare înșală păgânește, iară într'ascuns eră creștini.* VARLAAM, C. II, 58.) [Ieșit din uz. și: *aparință.* *Augustus și Tiberius sînt de-a dreptul împărăși, însă cu o umbră de aparință republicană.* MAIORESCU, CR. III, 103.]
— N. din fran. (= lat.-biser. *apparentia*)

APĂREȘC, -EASCĂ † adj. *Appartenant à un porteur d'eau.* — „De apar (19°). *Lordache Videruicul s'an ascuns în curte până au înștrat și noaptea s'au îmbrăcat într'un coșoc apăreșc.* MAG. INST. III, 69/12...
— Derivat din apar, prin suf. adj. -esc.

APĂRIE s. f. *Masse d'eau (répandue par terre).* — Apă multă vărsată pe jos, „apărăle”. *Un lișean de lut cu ibric pentru spălat în mijlocul odăii, apărie pe jos, gnoiuși și gîndaci foșbind în toate părțile.* CREANGĂ, A. 134.
— Derivat din apă, prin suf. col. -ărie.

APĂRIȚIE s. f. }
APĂRIȚIUNE s. f. }
Apparition. — 1°. Arătare (pe neașteptate), ivire; ieșire la lumină, de sub tipar (despre cărți). | 2°. Venenie, năluca.
— N. din fran. (lat. *apparitio*, -onem.)

APĂRIȚOR s. m. *Appariteur.* — Rar întrobuințat. 1°. (Antich) Nume generic al slujbașilor inferiori (lictorii, scribi, interpreți), care însoțeau pe magistrații romani. | 2°. Un fel de aprod. de pedel, la drogătorii mai înalte (judecătorii, universități etc.).
— N. din fran. (lat. *apparitor*.)

APĂRIȚIUNE s. a. *Appartement.* — Rînd de odăi, parte ori despărțimant dintr'o clădire mai mare, compus din mai multe camere alcătuinte laolaltă o locuință deosebită, într'o casă care are două sau mai multe asemenea rînduri de odăi. *M. Sa se va face în ale sale apartamenturi.* URICARIUL, VIII, 192/1. *Apartamentele novestei lui... se aștearnă pe jos cu covoare.* C. NEGRUZZI, I, 73. *Dai cu chirie apartamentul meu?* ALECSANDRI, T. 1269. [Plur. -mente și, învechit, -menturi.]
— N. din fran. (= ital. *appartamento*.)

A-PĂRTE adj. inv., adv. *A part.* — Deosebit, numai pentru sine”. *Codrul Tigheciului... formă un finut aparte.* MELCHISEDEC, ap. TDRO. [Traducătorii] să nu pierză... caracterelor care constituie însăși originalitatea limbii noastre, semnele distinctivă care fac dintr'însa o fință limbistică „a-parte”. ODOBESCU, II, 362. *Unicisitate și mulțimea scoalelor sale secundare... dau orașului o fizionomie a parte.* MEHEDINTI, R. 22. | Spec. (Teatr.) (Vorbe spuse) „la o parte, numai pentru sine”. *Franz: Ți-oiu vorbi într'o oară mai potricolit. (Apare, însă așa ca tală-său să poată auzi.) Vesteșta asta nu e pentru nu bătrân fără putere.* I. NEGRUZZI, V, 144.
— N. după fran.

APĂRIȚIUNE vb. II. *Apparition.* — 1°. „A ține de cineva sau ceva, a fi al cuiva, a fi proprietatea cuiva, în stăpînirea cuiva”. *Dot luncușă Dunărei... aparținăde Basarabilor.* HASDEU, I. C. 3. | 2°. Fig. „A se cuveni, a fi în cădere cuiva”. *Dreptul de grașare aparține succesorului.* | 3°. „A face parte din, a fi din”. *Asemeenea oameni nu pot aparține cercurilor, în care te miști tu.* EMINESCU, S. 72. [Se conjugă ca a ține a (prez. *aparțin* și *aparțin*.) | Conjugat și după conj. III, mai ales la viitor: *Aceasta va aparține copiilor noștri.*]
— N. după fran.

APARTINIRE † s. f. = părtinire. *Judecătorul, carele pentru iubirea de arginți, sau pentru sfială sa apartinirea, nu va urmă dreptății...* PRAYLA (1814), 4.

— Pentru etimologie, vezi *părtini*.

APĂȘ † s. a. 1°. *Oppression*. 2°. *Souci, peine*. — 1°. „Asupriro”. *Arătând neuferite nevoi și apăsuri a lui Alexandru-Vodă asupra țării*. N. COSTIN, LET. I, A. 60/18. †† Apăs de nevoie sau apăsul nevoii = „strimtoare mare” = „grande gêne, desofesse”. *Apăsul nevoii* = „die zwingende Not”. DOSOFTEIU, ap. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1317. *Omul... când are apăs de nevoie, lasă... tare, că nevoia ascute înfulele celui neîncredut și pre cial nebul întârșiațe la grijă*. N. COSTIN, ap. GCR. II, 13/35. † 2°. „Păs, necaz”. *Fiuil călăr părinte, de apăsul ce are, să jeluiațe*. CANTEMIR, IST. 302. [Pur. -păsuri/ — Substantiv postverbal din apăs (cfr. păs).

APĂȘĂ vb. I. 1°. *Peser; valoir*. 2°. *Appuyer* (sur), *peser*. II. 1°. *Peser* (sur), *gêner*. *Presser* (sur), *comprimer*, *pousser*, *enfonce*, *plonger*, *Aider qq. à grimper*. 2°. *Opprimer*, *oppresser*, *accabler*.

I. Intrans. Sensul fundamental e „a fi greu, a avea o greutate”. 1°. Considerându-se efectul faptului de a fi greu, a apăsă a devenit identic cu „a trage (în jos, în cumpănă)”, cu deosebirea că la apăsare ne imaginăm o greutate ce se așază deasupra unui lucru, iar la *tragere* o greutate care se atârână de ceva. *Sânt la nevod două coarde: una din gios, grea, pentru să oplase într'adânc, să nu treacă pealele...* VARLAAM, C. 222, 2. *Apășu* = „trag cu greutate, p. e. la cumpănă = sendo, appendo... = wägen; p. e. apasă doi ponți = duas libras pendit...; er (os) wagt zwey Pfund”. I. B. *La cumpănă...*, *mîntea ca o greutate apăsând*. *Pe rîu în bine a prefăce abea poate*. KONAKI, P. 283. A1. *Giupâne presidente al Diavoului domnesc, dai mâna cu plastografi, ca să apesi în cumpăna dreptății?* ALEXANDRI, T. 1469. De aci: „A fi echivalent (ca greutate) cu... a cântări preț de...”. *S'au oflat în pământ o coifă de aur...*, *careă apăsă 800 de gabeni*. SINGAI, HR. II, 246/13. 2°. „A se lăsa cu greutatea sa asupra unui lucru”. *Abso! Mă strigă mama să fex. Eu mă suiu pe sui și-apăs. MARIAN, SA. 169; cfr. JARNIK-BÄRSEANU, D. 178. | Construit cu „pe”. „A împinge cu putere (cu degetul, cu mâna, cu piciorul) în sau pe ceva”. *Nu apăsă pe cocos, căci pușca e încărcată*. TDRG. | Fig. (După fran. -peser sur...) *Țărani...*, *nu și-au părăsit nici odată obiceiurile...*, *deși tristețe întâmplări ce au trecut peste fară au apăsât mai mult asupra lor*. ALEXANDRI, ap. HEM. 1316. | (După fran. -appuyer sur...) *A apăsă pe un cuvânt* = a-l rosti răpăcat, a-l pronunța apăsât. „Să fie drept, ne-părtinitor și neinteresat!” și *apăsă pe acest din urmă cuvânt*. CONV. LIT. VII, 57, ap. TDRG.*

II. Trans. „A lăsa (toată) greutatea sa asupra unui lucru, a fi prea greu (de purtat) pentru cineva”, fig. „a face pe cineva să simtă o greutate”. 1°. Subiectul activ e un obiect. *Launf ce'n reci ne-apasă, uităm cât e de greu*. ALEXANDRESCU, M. 6. *Zeaua nu mă'ndeasă, Șaua nu m'apasă, Frăul nu mă' stränge, Chinga nu mă' fränge*. ALEXANDRI, P. P. 63/18. | *Această grindă apasă prea tare zidul*: „cette pour charge trop la muraille”. PONTHRIANT. (Cfr. hăl.) | Subiectul activ e o ființă. *Apăs = „comprimo”*. ANON. CAR. *Apeși prea tare condeul*: „tu appules trop sur la plume”. DDRF. | *Omul poate apăsă o parte a trupului său „pe” ceva*. *Gândind că dorm, și-reato, apeși gura ta de foc, Pe-ai mei ochi închiși ca somnul*. EMINESCU, P. 65; — sau *apăsă ceva „cu” o parte a trupului său*. *Apăsă cu mâna capul bolnavului*. ȘEZ. I, 59/12; — sau *apăsă ceva „subt” o parte a trupului său*. *O apăsă sub greul ei genuchiu*. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1314. | *Apăsarea* se face, de cele mai multe ori, de sus în jos, și uneori e identică

cu o „împingere la fund”. *Dreptatea e ca lemnul cel ușor, [pe] care [omul] l-apasă în apă și tot căndva iese de-asupra*. ZANNE, P. V, 285. | *Putem însă apășa și de jos în sus*. *A apășa* = „a burică, a ajută cuivă să se urce în pom”. (Brașov, com. Lacea).

2°. Fig. Subiectul activ e omul. „A asupri”. *Când te apasă împăratul, n'ai la cine să te plângi*. GORJAN, H. II, 189. *Streini prinși ne apăsă*. ALEXANDRESCU, M. 23. | *Mai adeseori subiectul activ e o abstracțiune*. „A oprimă”. *Of!... ce mulțime de rele apasă omenirea!* MARCOVICI, C. 21/11. *Grijă mare l-apăsă*. PANN, E. II, 145. *O greutate îmi apasă inima*. C. NEGRUZZI, I, 54. *Îi apăsă foarte nevoia*. SHERA, P. 282/18. *Cumplit dorul mă apasă*. ALEXANDRI, P. P. 301/18. | *Nu știu ce am, că de aseară mă apasă [la stomah]*.

— Precum există în latina clasică alături de *pendere un pensare*, astfel trebuie să fi existat în limba poporului roman alături de *appendere* un *appensare, din care derivă cuvântul românesc. (Cfr. *păsă*. Caracteristică e fraza: *La apune-mi, ce-ți păsă și ce mi te-apasă?* TEODORESCU, P. P. 496/1.]

APĂȘARE s. f. 1°. *Action de peser, d'appuyer* (sur). *Pression*. *Incube, cauchemar*. *Energie*. *Accent*. 2°. *Action d'opprimer*. *Oppression*. — Infnitivul verbului apăsă, devenit abstract verbal. 1°. „Presiune (a aerului)”. *În Ianuarie, pe continentele de la n/ord, care sânt reci, aerul e foarte des; apășarea e mare și mercurul e silit să se suie până la 776 mm*. MEIER-DINTI, O. F. 41. | „Incub, vis urit, greu”. *Când se împedecă cercurile sângelui în părțile foalei, se naște în om apășarea (incubus) sau, cum îi zic oamenii noștri, călărirea hălelor sau a draclor*. DR. VASICI, ap. HEM. 679/11. | După germ. „Nachdruck”. *Numai la Români din Austro-Ungaria, „Energie”*. *Se întoară cu apășarea acele principii*. SBIERA, F. S. 218. | „Accent (ritmic), cantitate a silabelor”. *A se păzi curul titlului, acund apășările cu regulă, tot un fel, a unui vers cu altul...; acesta este la Greci numărul cu picioare*. E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I, 305. † 2°. Fig. „Asuprire (a cărmuirii)”. *Tara geme sub apășare*. ALEXANDRI, P. II, 79. | „Oppresivo”. *Obortă sub apășarea soartei...*. C. NEGRUZZI, I, 56.

APĂȘĂT s. a. — apășare. Participiu verbului apăsă, devenit abstract verbal.

APĂȘĂT, -Ă adj., adv. I. 1°. *Comprimé, lourde, pressé; enfoncé; pesant*. 2°. *Opprimé; accablé*. II. *Pressément; en appuyant sur les mots; gracement*.

Participiul verbului apăsă, devenit adjectiv și întrebuințat și în funcțiune adverbială.

I. A. D. 1°. *Apăsă* = „compressus”. ANON. CAR. *Ardeu lămpi somnorose, răspândind dungi de gâdnă lumină prin aierul apăsă*. EMINESCU, X. 35. *O mână eră strâns apăsă pe inimă*, idem, X. 47. | „Turtit”. *Pământul... este rotund și apăsă la cele două împotrice căpătării*. PISCOPESCU, O. 55. | „Tras”. *Iată că sosește un om... cu palăria apășată pe ochi*. SBIERA, P. 199/12. | Fig. Despre vorbă, umblet etc. *„Ba o să se poată”*, se faceă că adăose zina cu corbă apășată. ISPIRESCU, L. 315. *Berbecii trebuie să fie bine crescuți... [să aibă] picioarele tari, imbleul apășat și cam mândru și cozile mult lănoase*. ECONOMIA, 86. | „Greu”. *Ursan, pletos ca zimburlu, Cu brațul de bărbat, cu pumnul apășat, E scurl la graiu*. ALEXANDRI, P. 284. † 2°. Fig. „Asuprit”. [Din] *fața lui trasă și fină... nu se putuse încă șterge amărăciunea unei înțereți apășate*. EMINESCU, N. 83. | „Înăbușit, îngreunat”. *Forma limbii române... este apășată de stilul limbistilor din Transilvania*. MAIORESCU, CR. I, 367. „Copleșit”. *Eră o poveste... căreia nu-i mai dădeau de capul, până ce nu încețau, apășăți de somn*. EMINESCU, N. 67. *Eră de prejudecăți cuprins și apășat*. P. MAIOR, IST. 191.

II. Adv. In loc de „vorbă apăsată, umbriet apăsat“ etc. se poate zice și „a vorbi, a umbli etc. apăsat“. *Apăsat* = „compresse, dure“. ANON. CAR. *Se apăla pre obraz și pre mâni tare și apăsat*. MSS. (a. 1760), ap. GCR. II, 72/1. *Am zis multe, am corovoi apăsat*. BELDIMAN, O. 39. *„Vreau să mergem“, răspunse apăsat doamna Moroiu, „vreau, fiindcă vreau; trebuie să înțelegi odată“*. DELAVRANCEA, S. 110. *Pășii hotărât și apăsat, până la poartă*. RETEGANUL, P. V, 71.

APĂSĂTOR s. a. (Tehn.) „Espèce de hic, de demoiselle“. — În Bihor. „Maiu, berbece“. *Apăsător* = „instrument cu care bat vatra casei, ca să se niveleze bine și să se bătucească“. REV. CRIT. IV, 336.
— Derivat din apăsa, prin suf. instr. -*ător*.

APĂSĂTOR, OĂRE adj., subst. 1°. *Accablant, lourde; dur, sévère. 2°. Oppresseur.* — Adjectivul verbal al lui apăsa (derivat prin suf. -*ător*), substantivat adesea. 1°. Adj. („Foarte”) greu. *Am visat un vis lung și apă-sător*. I. NEGRUZZI, VI, 437. „Aspru, sever“. *Începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului, de apăsațiile cuvinte ale părintelui său*. CREANGĂ, P. 189. 2°. Subst. „Asupritor“. *Ce-ă pasă bieteii turme, în veci nenorocită, Să știe de ce mână ea și măcelărită, Și dacă are unul sau mulți apăsaători?* ALEXANDRESCU, M. 6. [† și dial. -*toriu*.]

APĂSĂTURĂ s. f. = apă sare. *Apăsătură* = „compressio, pressura“. ANON. CAR.
— Derivat din apăsa, prin suf. abstr. -*ătură*.

APĂȘTI vb. IV* v. apesi.

ĂPĂ-TĂRE s. f. v. apă.

APĂTIC, -Ă adj. *Apathique*. — Care este cuprins de apatie, „lipsit de energie, nepăsător la toate“. Cfr. Indolent. *Ființă apatică*. | Fig. *În sânul unei lene apatice*. ALECSANDRI, în DACIA LIT. 281.
— N. din fran.

APĂTIE s. f. *Apathie*. — Starea sufletească a unui om, pe care nimic nu-l poate mișca. „Nepăsare, nesimțire, lipsă de energie“. Cfr. Indolentă. *Mai multe săte... fură arse, fără ca Căzimir să-și iasă din vinovata sa apatie*. KOGĂLNICEANU, în ARHIVA R. I, 113. | Special (Filos.) Nepăsare filosofică.
— N. din fran. (= lat. *apathia* < grec. ἀπάθεια, din ἀ + privativ și πάθος „pasivune“).

APĂTOS, OĂSĂ adj. 1°. *Riche en eau. 2°. Qui contient de l'eau, aqueux*. — 1°. Care cuprinde apă în cantități mari, „plin de apă, bogat în apă“. *Cu apătoși nămări căzduhul adăposteadă*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1296. *Tu ai dat fântână apătoasă în pustie*, idem, ps. 246. 2°. Pătruns de apă până în adânc, străbătut de apă, în cantitate destul de mare. *Apătos* e mai mult decât „umed“. Se zice mai ales despre pământ. *Pământul în carele se seamănă [mazărea] trebuie să fie respirat și apătos* ECONOMIA, 44. *Cele mai multe părți ale [Moldovei]... erau apătoase și mlăștinoase*. MARIAN, O. II, 289. *Podetele jucău... sub roatele butcii și aruncu în sus... stropi de noroiu apătos*. GHICA, ap. TDRG. | Spec. Despre vin și struguri. *La vin slab se zice apătos*. (Sina, în Transilv.), ap. HEM. 1295. [Strugure] *negru apătos*. JIPEȘCU, O. 53 (opus lui „negru vărtos“).

— Din * *aquatousus*, care pare a fi o contaminare între *aqueous* „plin de apă“ și *aquatous* „amestecat cu apă, care conține apă, slab“. Cfr. Tiktin, *Dict. rom.-germ.* (Cfr. apos.)

APĂTOȘĂ vb. I*. (Se) *remplir d'eau. Secrètes une humeur aqueuse*. — Intrans. și refl. „A se umplea cu apă“. *Au locu cu totașul în stâncă, De-au purces*

dintr'însa apă-adâncă, Și păraole s'apătoșară, De băură toți și s'adăpară. DOSOFTEIU, ps. 258 (în Psal-tirea slavă-română a aceluiași autor se găsește forma intransitivă: și părao undănd apătoșară = și izvoare împlură-se de ape. PALAM. SCH.: „et il en est sorti des torrents d'abondamment.“) | P. ext. (Med.) „A lăsa apă, a secreta un lichid apos“. *Bubele dulci... nu dor de fel, ci numai apătoșare*. MARIAN, NA. 390. [După PONTERIANT, și: apătoși vb. IV* = „liquéfier, rendre liquide, fondre“].

— Derivat din apătos.

APĂTOȘI vb. IV* v. apătoșa.

APĂUS s. a. v. apaos.

APEDUCT s. a. *Aqueduc*. — Instalație de conducte (țevi sau olane) pe sub pământ sau înălțate de-a-supra pământului pe stâlpi sau zidărie, care aduc apă (mai ales pentru băut) dintr'o localitate într'alta. *Apeductele, ale căror ruine încă se găsesc...* BĂLCESCU, M. V. 6/11. *Consimțea să vie... în palatul de la Ortachioi, împodobit cu grădini și apeducte*. IORGA, L. I, 334. [Plur. -*ducte* și, învechit, -*ducturi*.] Cuvântul se găsește și sub următoarele forme româ-nizate, care n'au fost niciodată în uz: *apeduc* s. a. *Servituțiile continue... sânt apeductele, scursăruile ape-lor, ferestrele...* HAMANGIU, C. C. 151; *apăduc* s. a. *În scoala facerii apă-ducurilor orașului Iașă...* 170.000 lei. URICARIUL, VI, 491/1; *apăducere* s. f. *Servituțiile aparinși sânt acelea care se cunosc prin lucrări exterioare, precum: o ușă, o fereastră, o apă-ducere*. HAMANGIU, C. C. 151; *apedus* s. a. (asimilat participiului lui „duce“). *Au făcut căile și apeducturile*. ȘINCAI, HR. I, 7. | La Românii din Austro-Ungaria, forma latinizată: *acvaduct* s. a.]

— N. după fran. (lat. *aqueeductus* „drept de aduce-re a apelor pe locul său; p. ext. țevă (conductă), apeduct.“)

APÉL s. a. *Appel*. — 1°. „Chemare, strigare“. *Apel la arme, la revoltă*. | P. ext. „Adresare (la), rugă-minte (către), invocare (a)“. [Membrii comitetului teatral se deciseră] *să facă apel la junii „de bonne volonté“*. *Apelul lor fu auzit... și o trupă, ca prin minune, se păsă înființată*. C. NEGRUZZI, I, 343. | Fig. *A face apel la onoarea, la generozitatea, la prietenia etc. cuiuă*. | Special. „Chemare pe nume, pe rând (la membrilor unei adunări, unui corp de trupă, unei clase de elevi etc., spre a constată pe cei ce sânt de față, sau spre a veni să-și dea votul)“. *A face apelul nominal. A fost lipsă la apel*. | 2°. (Jur.) Adresare la jurisdicția imediat superioară, spre a schimba sau sfârșimă hotărârea dată de întâia instanță. *Fără apel = fără drept de apel. Hotărârea Domnului se face în țară fără apel*. URICARIUL, I, 183. *Prezidiu Copoial și sentințe fără apel*. E. A. ALEXANDRESCU, M. 377. | *Curte de apel*, instanța judecătorească superioară a tribunalelor („tablă rogească“ la Românii din Ungaria). *România are patru curți de apel*.

— N. din fran.

APELĂ vb. I*. *Appeler. Interjecter appel*. — 1°. „A face un apel, a se adresa, a veni cu o rugămintă (la, către)“. *A apelă la cineuă* (pentru un serviciu). | Fig. *Apelăm la bunul simț al oamenilor... la judecata poporului*. LM. *A apelă la mărturia, la de-otamentul etc. cuiuă*. | În contra [unor principii greșite] *trebuie să apelăm la adevărul nestrămutat*. MAIORESCU, CR. III, 166. | 2°. (Jur.) Intrebuințat rar în acest sens. „A face apel la instanța competentă“. *Procurorul general apelează la Curtea de casațiune în contra veridicității jurului*. ap. MAIORESCU, D. I, 61. [În limba veche, pentru sensul 2° se întrebuință *alergă*. Cfr. *alergă* II, 3°.]

— N. din fran.

APELABIL, -Ă adj. (Jur.) *Appelable*. — În privița căruia se poate face apel. Când sentința necunoscută părților ar fi încă apelabilă, transacțiunea va fi validă. HAMANGIU, c. C. 427. [Contrații: neapelabil, -ă. Transacțiunile au între părțile contractante puterea unei sentințe neapelabile. HAMANGIU, c. C. 426.]

— N. din fran.

APELĂNT, -Ă adj., subst. (Jur.) *Appellant*. — (Persoană) care face apel în contra unei sentințe judecătorești. Adj. *Partea apelantă*. | Subst. *Apelul nu se va primi decât dacă va fi fost dat în cele două luni scotite din ziua din care s'a comunicat apelantului hotărârea*. HAMANGIU, c. C. 67.

— N. din fran.

APELĂRE s. f. *Appellation*. — Infinitivul verbului *apelă*, devenit abstract verbal.

APELĂRIE s. f. |

APELĂRIUNE s. f. |

1°. *Appellation, dénomination*. 2°. *Appel, pourvoi*. — 1°. Rar, după fran. „Chemare, numire, nume”. Nu futuror [movilelor] se aplică cu justesă apelăriunea de moșii. ODOBESCU, II, 267. || 2°. (Jur.) Invechit „Apel (2°)”. Cine va face apelărie, înaintea stăpânirii să se judece. PRAVILA (1814), 13. *Apelărie se chiamă jalba, ce se dă de către cei ce se judecă cu cerere de a să cercetă hotărârea unei judecăți mai de jos, de altă judecăto mai de sus*. CARAGEA, L. 103. Cîn stăitul dican de apelărie a fărui de jos. URICARIUL, XIV, 40. || P. exl. Adresarc cu rugă-minte, cu jalbă, cu reclamații (cătore cinevă). Ne mai fiind apelării în locuri streine... URICARIUL, II, 206. || 2°

— N. din fran. (lat. *appellatio, -onem*.)

APELATIV, -Ă adj., subst. 1°. *Appellatif*. 2°. *D'apel*. — 1°. (Nume) care se dă tuturor indivizilor ce alcătuiesc o specie, un gen; „general, comun” (în opoziție cu propriu). Nume *apelativ*. | Substantivat. „Nume, calificativ”. Un *apelativ rar*. || 2°. (Jur.) (Instantă) la care se îndreaptă apelurile, care judecă apelurile. *Pregăditele fărui... a răspuns... că va stăruia pe lângă curtea apelatică, ca să se satisfacă dorința interpelatorilor*. SHERA, F. S. 265.

— N. din fran. (= lat. *appellativus, -a, -um*.)

APELINESĂLĂ s. f. *Désespérance, exaspération*. — Abstractul verbal al lui *apelpisi* (derivat prin suf. *-eală*). „Desnădăjduire”. Cuvânt orășenesc, întrebuințat din ce în ce mai rar.

APELINSI vb. IV°. *Désespérer, faire désespérer, exaspérer*. — Cuvânt orășenesc, din vremea influenței grecești, întrebuințat azi aproape numai în forma participială. (Cfr. *apelpisit*.) Faet. „A aduce la desperare, a face pe cinevă să desnădăjduiască”. | Refl. „A ajunge la desperare, a desnădăjduia”. — Din grec. ἀπελπίζω (aor. ἀπελπίζω) „désespérer, faire désespérer”.

APELINSIRE s. f. *Désespoir, désespérance, exaspération*. — „Desperare, desnădăjduire”. Cuvânt aproape ne mai întrebuințat astăzi și care n'a fost niciodată popular. *Apelinsia câteodată inimile îmbărrbează*. CANTEMIR, IST. 80. În starea de *apelinsie*, în care mă aflu, dau foc bisericii. FILIMON, C. II, 628. N'o lăsa singură... mă tem să nu cadă în *apelinsie*. ALECSANDRI, T. 1278 (= „desperare”, GLOSAR).

— Din n.-grec. ἀπέλπις „désespoir”.

APELINSIRE s. f. *Désespérance, exaspération*. — Infinitivul verbului *apelpisi*, devenit abstract verbal. Cuvânt puțin întrebuințat.

APELINSIT, -Ă adj., subst. 1°. *Désespéré, exaspéré*.

(Subst.) *Furibond, énergumène*. 2°. *Extraordinaire, fameux, comme on en trouve peu, épatant*. — Participiul verbului *apelpisi*, devenit adjectiv, substantivat une-ori 1°. „Adus la desperare (momentană), seos din sărite”. *Mița (apelpisită)*: „Nu mai toiu să știu de nimic! Să vie oricine, voui scandal, voui să mor!” CARAGIALE, T. II, 110. || Substantivat „leșit din minți, nebul, turbat”. *De-i face un pas mai mult, trag clopoșelul, să vie slugile, și te leg butuc, ca pe un apelpisi*. ALECSANDRI, ap. HEM, 1299. *Apelpisiți, oi naibei, Și nostim Beizadea, Cu ajutorul babei, El s'o răpească vrea*. I. NEGRUZZI, IV, 511. 2°. Familiar, în glumă, despre îmbrăcămintă, mâncări, băuturi etc. „Extraordinar, afară din cale, turbat”. *Ce tutun bun se cîndă în București, ce vinuri apelpisi-le!* ROSETTI-MAX, ap. TDGG.

APENDICE s. a. *Appendice*. — Partea care ține, care atârână de un lucru (în special de un membru sau de un organ al unei ființe) și care este ca un fel de prelungire a lui. „*Poliru... une-ori gol, alte-ori îmbrăcat pre din afară cu apendice alterne*”. ap. C. NEGRUZZI, I, 103. *Embriou... fără apendice cotiledonic*. GRECESCU, FL. 8. *Acest apendice al țirii spinării [coada] are și el o însemnătate etică în natură*. ODOBESCU, III, 43. *Apendicele vermicular*, partea inferioară a cecumului. | P. anal. „Anexă, supliment, adăos la fărșitul unei cărți”. *Cine vrea să urmărească problemele culturii mai departe... găsește în apendicea cală arătată*. MAIORESCU, L. 4. [S] (după lat.): † s. f.: *Enyel... în apendicea cea despre începutul Valahilor... la comenția cea despre expedițiile lui Traian... etc.*. P. MAIOR, IST. 31, și † *apendix* s. a. | Accentuat, mai ales în sensul 1°, după fran. și: *apendice*.

— N. din fran. (lat. *appendix, -icem*, de la *appendere* „a atârână de ceva”).

APENDICITĂ s. f. (Med.) *Appendicite*. — Boala pricinuită de inflamarea apendicelui vermicular.

— N. din fran.

APENDICUL s. a. *Appendicule*. — Diminutivul lui *apendice*. „Mic apendice”.

— N. din fran. (= lat. *appendicula*.)

APENDICULĂR, -Ă adj. (St. nat.) *Appendiculaire*. — De felul unui apendice; care ține de un apendice. *Membre apendiculare numite cotiledoane*. GRECESCU, FL. 4.

— N. din fran.

APENDICULĂT, -Ă adj. (St. nat.) *Appendiculé*. — Înzeștrăat cu unul sau mai multe apendice. *Filamentele staminelor... sânt... puțin apendiculente*. GRECESCU, FL. 66.

— N. după fran.

APEPSIE s. f. (Med.) *Apepsie*. — Mistuire rea, grea, digestie defectuoasă (ca stare permanentă a stomahului).

— N. din fran. (= grec. ἀπεψία, din ἀ privativ și πίζω „ferb”.)

APERCEPE vb. III°. (Fil.) *Apercevoir*. — I. Refl. Termen de metafizică (invechit). (Despre suflet). „A se cunoaște, a se prinde imediat prin conștiință”. II. Trans. Termen de psihologie, al cărui înțeles variază după diferitele sisteme. 1°. A percepe și asimila fenomene sufletesti nouă. | 2°. A percepe clar, activ, cu atenție, un fenomen sufletesc. [La Români din Austro-Ungaria, și: *apercepa* vb. | 1°.]

— N. din germ. *apercepieren*.

APERCEPERE s. f. (Fil.) *Action d'apercevoir, aperception*. — Infinitivul verbului *apercepe*, devenit abstract verbal.

APERCEPȚIE s. f. (Fil.) } = *apercepere*.

APERCEPȚIUNE s. f. (Fil.) }

— *N.* din germ. *Aperception* (= fran. *aperception*, cuvânt creat de Leibniz).

APERCEPȚIV, -Ă adj. (Fil.) *Aperceptif*. — De *apercepțiune*. *Organul intelectual aperceptiv*: fondul vechiu sufletesc prin care se percepe și se asimilează o idee nouă.

— *N.* din fran.

APERITIV, -Ă adj., subst. *Aperitif*. — Care deschide pofta de mâncare. *Băutură aperitivă*. | Substantivat adesa. *Un aperitiv*.

— *N.* din fran. (= lat. *aperitivus*, -a, -nm, derivat din *aperio* „deschid“.)

APERITURĂ s. f. *Ouverture*. — (Liticism științific). „Deschidere, deschizătură“. *O mică apertură prin care aerul poate intra*. POZI, F. 73. *Receptacolul... poartă pe apertura sa separele*. GRECESCU, VI, 6.

— *N.* din lat. *apertura* „deschidere“.

APESȚI vb. IV^a. I. 1°. *Tarder, retarder, s'attarder*.

2°. *Ajourner, remettre, temporiser; accorder un délai*.

II. *Sommeiller, s'assoupir*. — I. 1°. Intrans. „A zăbovi, a (se) întârziă“.

Apestescu = „întârziu... = moror, cunctor, moras traho...: sich aufhalten, verspäten“.

LB. § 2°. Trans. „A amână, a așteptă pe cineva cu datoria“.

Apestescu = „îndelung ceva treabă, preamându = elongo, differo, profero, prolatio...; verschieben, aufschieben, verzögern“.

LB. A *apesti* = „a mai amână cuiva datoria“.

[d. e.] „*Mai apestește-mă, nemisoraie, că nu fug din sat!*“ RĂDULESCU-CODIN.

II. *Apestesc* = „ațipesc = obdormo, obdormisco, obdormito...; schlummern, einschlummern“.

LB. [După BĂRCIANU: *apesti* vb. IV^a: „sich aufhalten, verspäten, zaudern“; după PONTBRIANT: *apăști* vb. IV^a:

„tarder, retarder, gagner du temps, temporiser; s'arrêter, venir trop tard; remettre, reculer, surprendre, surseoir, différer; sommeiller, s'assoupir“.

— Pentru etimologie, cf. p. 531.

APESȚI vb. IV v. *apesti*.

APESȚIRE s. f. *Action de tarder, de retarder, de s'attarder, d'ajourner*. *Etard, délai, sursis, ajournement*.

— Infinitivul verbului *apesti*, devenit abstract verbal.

Apestire = „întârziare, amânare, îndelungare... = moratio, cunctatio, elongatio, dilatio, prolatio...; die Verspätung, die Verschiebung, Aufschiebung, Verzögerung, der Aufschub“.

LB. *Nemții fără apesțire cor să între în fară*. DIONISIE, C. 177. *Apestire* = (slav.)

„mudnenie (= zăbovire, zăbăvă)“.

MARDARIE, L. 1875. [După BĂRCIANU: *apesțire*: „Verspätung“; după PONTBRIANT: *apăștire*: „retard, sursis, délai; temporisation“.]

APESȚIT, -Ă adj. *Tardé, retardé, attardé, ajourné, remis, temporisé*.

— Participiul verbului *apesti*, devenit adjectiv.

(Slav.) „mudnojazyčny“ (= tardiloquus) = *ceț* (slav.)

(slav.) „razmyslenie“ [= ζαλολογησις] = *cugelare apesțită*.

MARDARIE, L. 1876, 2998. [După PONTBRIANT: *apăștit*.]

APETĂL, -Ă adj. (Bot.) *Apétale*. — Care n'are petale.

Dicotiledoane apétale. GRECESCU, VI, 5.

— *N.* din fran. (= grec. ἄprivativ și fran. *pétale* „petală“.)

APETIT s. a. *Appétit*. — „Poftă (de mâncare)“.

Apetit la mâncare. ECONOMIA, 218. *Singur numele bucatelor*

eră de ajuns, ca să-mi taie apetitul. C. NEGRUZZI, I, 58. | Fig. *Voia face să-i treacă*

bătăutul apetitul după amorozele mele! I. NEGRUZZI, VI, 83. [Pl. -ituri și -ite].

— *N.* din fran. (= lat. *appetitus*, -us „poftă, dorință“, din *appeto* „caut a pune mâna pe, doresc“.

APICOL, -Ă adj. *Apicole*. — (Rar întrebunțat). Cu privire la albinărit. *Schiți... exportau faguri peste Dunăre la Geți, unde însă întâmpinau concurența superbelor produse apicole ale Greciei*. HASDEU, I. C. 199. [Pronunțat, după fran., și: *apicol*.]

— *N.* din fran. (= lat. *apis* „albină“, și *colere* „a îngrijii, a se ocupa cu, a cultiva“.)

APICULĂT, -Ă adj. (Bot.) *Apiculé*. — Care e terminat la capăt cu un vârf scurt și ascuțit. *Antere apiculale*. GRECESCU, VI, 23.

— *N.* după fran. (din lat. *apiculum*, dimin. lui *apex* „vârf, creștet“.)

APICULTOR, -OARE subst. *Apiculteur*. — Persoană care se îndeletnicește cu creșterea albinelor, „prișăcar, stupar“. [Accentuat, la Români din Austro-Ungaria, după spiritul limbii latine, și: *apicultor*.]

— *N.* din fran. (din lat. *apis* „albină“, și *cultor* „care îngrijește, se ocupă de“.)

APICULTURĂ s. f. *Apiculture*. — Meșteșugul creșterii și îngrijirii albinelor, „albinărit, albinărie, stupărit, prișăcarie“. [Plur. -turi.]

— *N.* din fran. (din lat. *apis* „albină“, și *cultura* „îngrijire, cultură“.)

APIPĂI vb. IV. *L'alper, toucher à (se) tâter, tâtonner*.

— Trans. „A pipăi“. *Eu sânt neatăd, cămăui să nu mă achipășesc pînțele*. DOSOFTEU (= cândai

să nu mă pipăie tatul meu. BIBLIA, 1688: „ne forte attrectet me pater“), ap. HEM. 1319. *Cealce ce n'au căzut, sic că le-au apipăit*. CANTEMIR, IST. 340. *Cu mânăle le apipăit, cu picioarele le călca și cu ochii le vede*. idem, ap. HEM. 1319. | *Nu-apipăi sălcele*, *Nu-ți runde picioarele Prin toare petroaniile*, *După toate mândrile*. HODOB, P. F. 119. | Refl. | S'ap pipăi la ceva“. *Tot apipiindu-se șigamul la pungă, ajunsese acasă*. CĂTANA, B. II, 98. [In Ban. cu asimilațiune vocalică și cu trecerea conj. I: *s'apiplă*.]

— Din *pipăi*, cu pref. a.

APIPLĂI vb. I v. *apipăi*.

APLĂ adv. *Tout simplement, à la manière du peuple*.

— (Termin familiar, orășeneș, învechit). „Simplu, fără meșteșuguri, popular“.

Grecii vorbesc în casă grecească aplă. — A rămas întâmplarea *aplă* = „a rămas baltă, nezolvită“.

PAMFILE, J. II. Cfr. *aplos*.

— Din n.-grec. *ἀπλά*, idem.

APLANĂ vb. I^a. *Aplanir, accommoder* (une difficulté, un différend).

— A înlătură cu binele (o neînțelegere, greutate etc.), a netezi calea, înlăturând prin bună învoială piedicele ce stau înoptriva unei bune înțelegeri între două sau mai multe părți.

Trans. *Președintele a aplanat neînțelegerea dintre membrii societății*. | Mai ales refl. (cu înțeles pasiv).

Acele neodomirii [dacă Principatele-Unite, fiind sub suzeranitatea Turciei, puteau avea la expoziția universală de la Paris din 1867 un loc rezervat numai lor] se *aplanară însă și comisiunea imperială*.

primii pe Români în cercul popoarelor expozante. ODOBESCU, II, 80. *Înțelegerea e acum deplină: s'au aplanat toate dificultățile*. *Conflictul s'a aplanat*.

— *N.* din fran. (propriu „a face plan, oblu“; în românește însă a trecut numai cu înțelesul figurat.)

APLANARE s. f. *Aplanissement, accommodement* (d'un différend).

— Infinitivul verbului *aplană*, devenit abstract verbal.

Între aceste griji [principalele Carol] *mai are să se ocupe și cu aplanarea neînțelegerilor dintre marele duce Nicolae și generalul Todleben*. MAIORESCU, D. II, 101.

APLAUDĂ vb. I. *Applaudir*. — „A bate din palme în semn de vie aprobare, de admirare, de mare mul-

țămire" (la reprezentății teatrale sau muzicale, adesea și cu intenția de a chema pe cel aplaudat). Intrans. *Auzitorii așa mult au aplaudat, Cât dulapuride toate în arhică s'au mișcat.* ALEXANDRESCU, M. 209. | Trans. *Aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri.* EMINESCU, P. 246. | Fig. Trans. „A arăta o vie aprobare pentru ceva sau cineva, a proba (prin cuvinte sau semne), a lăuda”. *Ei vor aplaudă desigur biografia subțire, Care s'o'necrăc s'arate că n'ai fost tr'un lucru mare.* EMINESCU, P. 226. *Te aplaud pentru această faptă.* [Aplaud, mai rar aplaudés.]

— N. din fran. (= lat. *applaudo*, -ere „a izbi cu putere, a aplaudă”).

APLAUDĂRE s. f. *Applaudissement*. — Infinitivul verbului *aplaudă*, devenit abstract verbal.

APLAUDĂȚ. -Ă adj. *Applaudi*. — Participiul verbului *aplaudă*, devenit adjectiv. *A fost cel mai aplaudat actor, în vremea lui.*

APLAUS s. a. *Applaudissement*. — Bătere din palme în semn de vie aprobare sau admirație. *Aplaus necontenit.* URICARIU, X, 6/11. *Se luptă... În aplausele grele ale] canalei de uliți.* EMINESCU, P. 245. | Fig. Semn de vie aprobare, de laudă. *Merți aplausele noastre.* [S: aplaus s. a. *Aste vorbe generoase în aplaus sânt primite.* A. NAUM, OMAGIU-MAIORESCU, 167. | † și: *aplaudă* s. f. (probabil sub influența lui „laudă”); forma aceasta se găsește nu numai la COSTINESCU, POLIZU, ci e întrebuițată și de C. NEGRUZZI, II, 146/11; *Oamenii de duh primăriră cu aplaudă astă satiră.*]

— N. din lat. *applausus*, -us „izbire cu zgomot, aplaus”.

APLECĂ vb. I. 1^a. (Se) *pencher*, (s')*incliner*, (se) *baissier*, (se) *courber* vers...; *ployer*. *Entrer la révérence.* *Pier* (ă). 2^a. *Allaiter*, *donner le sein* (ă un enfant). 3^a. *Se déranger l'estomac après avoir mangé qch. avec dégoût* (ou *répugnance*, ou *avéglité*, etc.), *en avoir des nausées.* *Prendre qch. en dégoût.* *Se dégoûter de qch.* (au fig.). II. (Refl.) *Incliner* vers..., *être penchant* etc... III. *Appliquer*.

I. 1^a. Trans. și refl. A (se) *aplecă* se deosebeste de „a (se) *plecă*” prin aceea că exprimă direcțiunea spre ceva (așezat mai jos), indicată prin pref. a- (= lat. *ad*). *Aplecă ramura!* (= *plecă* ramura spre tine!) *S'apropie de fată, o prinile pe furie, S'aplecă* (= se *plecă* spre ea), o sărută și intră în tuși. COȘBUC, B. 14. *Toate crăciile s'aplecă* (= se *plecă* spre pământ). ALEXICI, L. P. 2/10. *Împărțitor căzu în genuchi înaintea ei... dar ea se aplecă după el* (= se *plecă* spre el cu intenția să-l ridice) și *ridică*. RETEGANU, P. II, 39/10. | Une-ori deosebirea aceasta aproape dispare, mai ales când în context se exprimă direcția sau intenția, sau când mișcarea de îndoire se face cu o parte a trupului. *Și-î îndoi grumazii, și-î zăpuse, și-î aplecă* la pământ. DELAVRANCEA, S. 83. *Îl spuse lin, aplecându-se la ureche:* „De ce cauți ceea ce nu-ți poate veni în minte?” EMINESCU, N. 68. *Aplecându-se să bea apă...* FUNDESCU, L. P. 128/11. *Chiră, Chiralină... Aplecă-și capul, Să-mușce Arapul.* TEODORESCU, P. P. 651. | Construit cu prep. „de” „a (se) *incovăia*, a (se) *îndoi*”. *Giustino s'aplecă de șale și 'ncetinel își pune muzica jos.* VLAHUȚĂ, ap. HEM. 1320. *Ei de vârf se d'aplecă.* ALEXICI, L. P. 35/11. | „A se ploconi, a face complimente salutând”. *Să fi văznd... ce mândru eră, când s'ă aplecă în dreapta și în stânga, la toți cei din biserică!* IRESICU, L. 167. | Fig. *Religia—o frază...* *Ca prin a ei putera să vă aplece n'jug!* EMINESCU, P. 117. *Dar Dumnezeu au nu poate aplecă pre răutate, Să slujască la mplinire[ă] faptei cei cu bunătațe!* KONAKI, P. 266. †† *Se aplecă zina, adică soarele pășește câtră apus, se face seară.* LB.: „le jour baisse, tombe”.

2^a. Trans. Din construcțiuni ca: *Not i-am hrănit*

și i-am crescut, în brață i-am purtat și la sân i-am aplecat. CANTEMIR, IST. 171. *Sau: Un păstoriu... au aflat [Iupoica] fișele la gura pruncilor aplecând și, ca cum din sine năcuși ar fi, hrănindu-i.* idem, II, 98. *s'ă născut sensul spec. a aplecă* = „a lăpta, a da să sugă” (despre oameni și despre animale). *Mance, carele aplecă prunci mici.* PRAXILA MOLDO. 53/1. *Lău muiareo copitul și-l aplecă pre el.* BIBLIA (1688) 40, 1. *Pre Romano-Moldo-Vlahii noștri, Roma maica, din lăuntruile sale născându-i, i-au aplecat și i-au crescut.* CANTEMIR, II, 15. *Măi Vind, prinde oaea cea ruscă și aplecă miehl la dină, (Umbrărești, în Tecuciu), ap. HEM. 1321. Cine de-amă te-a scătă, Și cine te-a aplecă?* MARIAN, I. 588. *Au lăsat pe cu-cornă-să acasă, să aplece copitul.* SBIERA, P. 175/10. *Copilul, până a nu plânge, nu-l aplecă muma.* ZANNE, II, 83. [Mânzul unei lepe fără lapte] să se aplece la altă iapă. ECONOMIA, 76.

3^a. (Pat.) Unipers. Refl. *Când cineva mândnăcă prea mult, sau mândnăcă ceva ce nu-i place, îi vine rău, cu greață, se zice că „s'ă ciunurlit” sau „s'ă plecat” sau „aplecă”.* LEON, MED. 120. *Îl durăo capul. Poate că i se aplecase. Îl frecară cu oțel pe mâni și pe vinele gâtului.* VLAHUȚĂ, ap. HEM. 1322. *Eră foarte greșo: te miri din ce i se aplecă.* CARAGIALE, N. 96/10. *Puținel a îmbucal Și lui rău i s'a-plecat.* BIBICESCU, P. P. 336. *Omului i se mai aplecă și din lăcomie.* GRIGORIU-RIGO, M. I, 7. | P. ext. A BU mai avea poftă pentru o mâncare, a-i fi lehamite de ea (după ce a mâncat-o prea adesea). *Mi s'a aplecat de carne.* „Je suis dégoûté de la viande; la viande me dégoûte (me répugne, me rebute)” | Fig. *Mi s'a aplecat, se atădea firemonii.* GORJAN, II, IV, 17. (Cfr. *plecă*).

II. La scriitorii moderni se găsește la refl. și cu sensul fig. de „a inclina spre ceva, a avea înclinare spre ceva, a fi dispus a...”, traducând pe fran. „*incliner*, *pencher* a, avoir un penchant pour...” (germ. „zu etwas neigen”). *Tot omul s'aplecă la ce este mai pornit.* ALEXANDRESCU, M. 248. *După o [Meșterului Manole] răposare, avonul public s'a aplecat bucuros a-i perpetua aducerea ominele.* ODOBESCU, II, 508.

III. † Unii scriitorii din școala latinistă au dat forma *aplecă* și neologismului „*aplică*”. *Ceale ce am eu-căntat...* [sânt] a se *aplecă* și la cuvintele lui Rufus. P. MAIOR, IST. 45.

— Din lat. *applicare*: cat. *aplegar*.

APLECĂCIUNE † s. f. 1^a. *Inclination, disposition naturelle, penchant.* 2^a. *Prostration.* — 1^a. „Aplecare (II)”. *Întru aceasta se cădă prea înțelepte osebiri ale neamului omeneș, că sânt oameni de chinle chemări, spornici și au de tot felul de aplecaciuni.* TICHINDEAL, ap. HEM. 1322. | 2^a. „Plecăciune”. *Se apropie cu mare aplecaciune și cu dulce căntătură a ochilor.* idem, ap. HEM. 1323.

— Derivat din *aplecă*, prin suf. abstr. -*aciune*. Cuvântul pare a fi format de Tichindeal și a nu fi pătruns niciodată în limbă.

APLECARE s. f. I. 1^a. *Action de (se) pencher, de (s')incliner. Inclinaison.* 2^a. *Allaitement.* II. *Inclination, penchant, disposition, propension, tendance.* — Infinitivul verbului *aplecă*, devenit abstract verbal. I. (Rar). 1^a. „Plecare spre ceva”. *O ușoră aplecare spre dreapta.* | 2^a. „Lăptare”. *Aplecare la fâfă sau uger* = „lactatus, lactatio...; die Säugung”. LB. | II. La scriitorii moderni, cu sensul de „*inclinare, predispoziție*” (ca traducere a fran. „*inclination, penchant*” sau a germ. „*Neigung*”). *Nobilii... învechii în aplecare la câtră Turci, nu voiau nici de cum să se lepede de unirea cu Poarta.* BALCESCU, M. V. 42. *Vă-nătoarea este o aplecare firească a omului.* ODOBESCU, III, 78/11. | † „Dispoziție sufletescă”. *Într-o asemenea aplecare se află cel ce, lucrând, a scăpat de eroe mare primejlie.* MARCOVICI, D. 430.

APLECAT s. a. 1°. *Action d'incliner, de pencher, de fléchir, inclinaison.* 2°. *Allaitement.* 3°. (Au pluriel). *Soulevement de cuir, indigestion, embarras gastrique.* — Participial verbalul aplecă, devenit abstract verbal. 1°. Prin „aplecat” se obtinește [pomul], când se pleacă un ram de pom bun într-un pom slabete. ECONOMIA, 133. || 2°. *La vremea aplecatului, venită cupra de la turmă însăși, de-l aplecă.* DOSOFTEU, V. S. 26/. || 3°. (Med. pop.) La plur. *Bolnavul de aplecate simte o greutate la stomah. Îl doare capul, îl vine meru să se întindă, cască, îl dor vinele gâtului și-și trage la somn necoie mare.* GRIGORIU-RIGO, M. 1, 7. *Un om când mândneacă mult și-i vine rău, se zice „aplecatele”...* (Parachiol, în Dobrogea). *Frigurile vin din „aplecate” și din osteonală.* (Slujitori-Albotești, în Brăila). *Baba... când descădută pe un bolnav de „aplecate”... zice: „Aplecate” din apă... „Aplecate” din 99 de legumi... Să vă duceți... (Rusnești-de-Jos, în Romanși),* ap. HEM. 1324. Cfr. plecate, ciurmureală, ciurmerniță.

APLECAT, -Ă adj., subst., adv. I. 1°. *Penché, incliné. Dans une position inclinée.* Humble 2°. *Allaité. Enfant à la mamelle, nourrisson.* II. *Disposé, enclin, sujet ou porté à qch.* — Participial verbalul aplecă, devenit adjectiv și întrebuințat une-ori ca subst. și ca adv. I. 1°. *Steagurile... se făneau aplecate, în semn de supunere a Transilvaniei.* ISPIRESCU, M. V. 42/12. *Măru-i mare și rotat, și de poale aplecat.* MARIAN, I. 175. | Adverbial. *Pe Neculcea mi-l găsea... Tind cada la o bute... Și de dinsă răzimat, răzimat cum aplecat.* TEODORESCU, P. F. 543/. | Fig. „Plecat, umil, supus”. *Stugă prea aplecată și umilă, carele, când venim la vreo necoie, nu va nici să se clătească din loc.* TICHINDEAL, F. 251. || 2°. „Lăptat”. | Substantiv. „Copil de lăpt, prunc”. *Ca un aplecat la maică-sa (=ca un țărăț la maică-sa)”. ABERNETHY, D. BISERICANI (, „sicut ablatatus super matrem suam”, ap. HEM. 1323. || II. „Dispus, cu inclinare (spre)”. *O, minte!... cu favorul cătră vr'una aplecată... KONAKI, P. 281. [Contrariu: neaplecat (după germ. „würde nicht ungeneigt sein...”). Guvernul... n'ar fi neaplecat, să sprijinească... o dorință a camerei legislative.* SBIERA, F. S. 223 |*

APLECĂTOR, -OARE adj., subst. I. *Qui (se) penche, qui s'incline, penchant, inclinant* (vers). II. 1°. *Qui allaite, allaitant; (celui) qui élève et soigne des enfants.* 2°. *Brebis qui allaite; brebis prée de son agneau.* — Adjectivul verbal al lui aplecă, (derivat prin suf. -ător), întrebuințat une-ori ca subst. I. Adj. Care (se) apleacă. || II. 1°. Care dă să sugă. *Vria-vei să-ți chem o femie aplecătoare, din Erei, și-ț ca aplecă cucuonul?* DOSOFTEU (: „vis ut vozem tibi mulierem quae nutriat ex Hebraeis, et lactabit tibi infantem?”), ap. HEM. 1325. || P. ext. Subst. „Crescător de copii”. *Am trimis aplecătorii* [= cei care creșteau copiii lui Ahab] *cătră Niu.* BIBLIA (1688), 273, 1. || 2°. Subst. *Aplecătoare = „lactans ovis”.* LB. *Oile cu lapte, când le taie miei, se chiamă „aplecători”.* (Crăciun, în Neamț). *Oile cu miei se zic „aplecători”.* (Hermeziu, în Iași; Gârčina, în Neamț), ap. HEM. 1326. *Aplecătoare = „Mutterschaf, das sein Lamm verloren hat”.* (Târnova, în Banat.) JAHRESBER. III, 313. *Și de la aplecătoare aduse-l pre el.* PSALT. (1651), 172 (= „de la mulgătoare”. PSAL SCH.; CORESI, ps. : „de post foetantes accept sum”). [În sensul II, 2°, plur. aplecători.] Cfr. plecătoare.

APLECĂTURĂ s. f. 1°. *Inclinaison.* 2°. *Allaitement.* 3°. *Soulevement de cuir, indigestion, embarras gastrique.* — Abstractul verbal al lui aplecă (derivat prin suf. -ătură). 1°. (Rar.) Starea de a fi aplecat. || 2°. (Rar.) *Aplecătura = „lactatio”.* ANON. CAR. | 3°. (Mai des. med. pop.) „Aplecate”. *Desfă-ț pe cutare, De 99 apucături, De 99 nălănituri, De 99 aplecături.* TEODORESCU, P. F. 364. [Plur. -ături.]

APLECĂȘ s. m. *Agneau de lait.* — (În Dâmbovița.) „Miel care sugă”. PAVELESCU.
— Derivat din aplecă, prin suf. -ăș, neobitnuit în funcțiunea aceasta.

APLECĂȘ s. a. *Pente.* — „Povârniș”. *Nu mai împiedicând roatele carului, cu puteaș trece aplecăș ăsta.* (Dâmbovița, Ilfov). PAVELESCU. [Plur. -cușuri.]
— Derivat din aplecă, prin suf. abstr. -loc. -uș.

APLECĂȘUT, -A adj., adv. *Voitôt, courbé.* — *Aplecășut = „aplecat, gârbovit”.* BARONZI, L. I, 101/2. | *Au umblat tot aplecășut sau gârboac.* TICHINDEAL, F. 9.
— Derivat, probabil, din (a se) aplecă, după analogia lui gheboțat. După HEM. 1326, ar fi participial unui verb aplecășă (din aplecșu), neastat.

APLICĂ vb. I. (*S'appliquer.* — Trans. și refl.) A pune ceva pe (sau peste) un lucru, astfel în cât să se prindă, să se lipească de el, sau să se întipărească pe el. *I-a aplicat un platură. La costume femești se aplică benzi de stofă, de dantelă etc. A aplică fierul roșu pe o rană.* | P. ext. A da. *I-a aplicat maximul pedepsei.* | (Fam., după fran.) *A aplică cuișă o palmă, o locitură.* || A pune în practică sau în lucrare; a se lua după. *Aceste iluzii juvenile... au produs... o direcție puternică, ce apucă cu țarie egală... pe cei care se duc spre a încredă și pe cei care s'au întors spre a aplică încăfătura lor.* MAIORESCU, CR. I, 265. *A aplică o lege, un paragraf, un tratament nou, o teorie, rezultatele unei științe, etc.* | A pune o știință, o artă, o invențiune, o indeletnicire omenească în serviciul altuia. *A aplică arta la industrie.* | A raportă, a potrivă (o maximă), un proverb, un principiu general) la un caz dat. *Eră din soial a cel amfibiu... căruia se poate aplică procerbal moldovenesc: „nici căne, nici ogar”.* C. NEGRUZZI, I, 72. *Zicătoarea: „soal comme une griec” se aplică celor care la noi au furat tuteaua Neamțului.* ODOBESCU, I, 27/12. | (Franțuzim.) † A se dedă (la ceva), a studia (ceva) cu sârguință. *Încăfătura la care mai mult se aplică... fu Algebra.* C. NEGRUZZI, II, 152. || (În Transilv.) A pune, a da (pe cineva) la o meserie. *L-om aplică la oi.* RETEGANUL, P. I, 14. | Refl. A se apucă (de o întreprindere). *De când s'au scampit pșganatul... au început a se aplică unți* [Români din Săcele] *la negoși și s'au așezat în România.* S. MOLDOVAN, T. N. 241.
— N. din fran. (= lat. applicare „a pune pe, la.”)

APLICABIL, -Ă adj. *Applicable.* — Care se poate aplică, se poate pune în practică. *Această vecie maximă* [că lucrurile simple sânt cele mai grele de priceput și de primit] *rămâne din nefericire aplicabilă și în starea actuală a oșă numitei culturi.* MAIORESCU, CR. II, 131. [Contrariu: inaplicabil și neaplicabil. O incenție inaplicabilă.]
— N. din fran.

APLICABILITATE s. f. *Applicabilité.* — Calitatea de a fi aplicabil. *Orice asemenea constatare* [de experiență sulletască] *are numai decăt aplicabilitatea ei practică, adică în prima linie ne înlesnește pentru o parte oarecare cunoașterea oamenilor.* MAIORESCU, CR. II, 137.
— N. din fran.

APLICARE s. f. *Application.* — Infinitivul verbalului aplecă, devenit abstract verbal. *Voseodul... orlondă... Adunări generale a Divanului, să chibzuească măsurile spre aplicare acestei dispoziții.* URICARIUL, IV, 430/1. *Am acut ocaziunea de a pune în aplicare încăfăturile și poveștile ce se găsec în cartea ta.* ODOBESCU, I, 42. *Nu orice aplicare de cuvinte vechi la înfășurări nouă constituie o originalitate falsă.* MAIORESCU, CR. I, 188.

APLICĂT s. a. *Application*. — Participiul verbului aplica, devenit abstract verbal. *Ce spui d-ta, e ușor de priceput; cât despre aplicat însă, asta e greu.*

APLICĂȚI, -Ă adj. *Appliqué*. — Participiul verbului aplica, devenit adjectiv. *Legea acea sfântă e aplicată rău.* C. NEGRUZZI, II, 234. | *Științe aplicate* Artă aplicată la industrie.

APLICĂȚIE s. f. |
APLICAȚIUNE s. f. |

Application. — Așezare a unui lucru pe altul, „aplicare”. P. ext. (Croît.) Bucată de stofă aplicată pe alta. *Și-a făcut o roche de postar, cu aplicații.* || Aducere, punere a unei acțiuni, principiu etc. la ceva sau cineva, „aplicare”. *Punfețul de aplicație, adică punfețul corpului, de care puterea îl trage sau îl împinge.* POZI, F. 9. *Aritmetica cu aplicație la comerț.* ERICARIU, VII, 236. | „Punere în lucrare”. *Aplicația legii este aceluia lucrare ce să face prin călătoria vre-unui act potrivit cu legea și prin întemeierea sau răzămărea pricinii pe legea potrivită.* CODICA TIV. *Legea... în aplicațiunea ei zilnică.* MAIORESCU, D. I, 119. *O simplă teorie, fără nici o aplicație practică.* | *Școală de aplicație* (pe lângă o școală normală de învățători etc.) = de punere în practică, sau de desvoltare, a celor învățate mai înainte teoretic. || (Rar, după fran.) „Sărguință, silință”. *Aplicația la învățătură îi adăogă o fluție la ochi.* C. NEGRUZZI, II, 150.

— N. din fran. (= lat. *applicatio*, -onem.)

APLÓS † adv. (*Tout*) *simplement, (tout) bonnement*. — (Grecism care n'a fost nicodată uzual.) „Simplu, fără pretenție”. *Aplós a grădi... de la mamce ne deprindem.* CANTEMIR, IST. 82. *Sigania aceasta... cămătă nu easte, stră aplós nu easte.* idem, IST. 93.

— Din n.-grec. ἀπλός, idem. Cfr. aplă.

APOCALÍPS s. a. *Apocalypse*. — O carte din Noul Testament, care spune că cuprinde revelațiile făcute sfântului Ion evanghelistul în insula Pathmos (cu alegorii greu de înțeles). *Stil de apocalips* = foarte greu de înțeles, obscur. || *Și: apocalips* s. f. | † *apocalipsis* s. l. direct din grec. *La apocalipsis zice.* BIBLIA (1688), 6, pr. 9. *Proecum zice Ioan Bogoslov, la apocalipsis.* MSS. (a. 1815), ap. GCR. II, 216/217.

— N. din fran. (= lat. *apocalypsis* < grec. ἀποκάλυψις „revelațiune”, din ἀποκαλύπτω „desvăluie”).

APOCALÍPTIC, -Ă adj. *Apocalyptic*. — „Din apocalips”. *Animale apocaliptice.* | Fig. (Ca în apocalips, în felul apocalipsului: cu alegorii obscure, foarte greu de înțeles, întunecat, obscur. *Cam apocaliptice... unele locuri... din scriere.* SHERA, F. s. 343.

— N. din fran. (= grec. ἀποκαλυπτικός. La Românii din Austro-Ungaria, după germ. *apokalyptisch*.)

APOCOPĂ s. f. (Gram.) *Apocope*. — Amuțirea unui sau a mai multor sunete de la sfârșitul unui cuvânt. Cfr. *sineopă*. [La Românii din Austro-Ungaria accentual, și: *apocopă*.]

— N. din fran. (lat. *apocopa* < grec. ἀποκοπή, din ἀποκόπτειν „a tăia, a reteza”).

APOCRÍF, -Ă adj., s. a. *Apocryphe*. — A cărui autenticitate nu e dovedită, care e dat ca adevărat, dar nu inspiră încredere că este așa. Cfr. *neautentic, scornit, falsificat*. || *scriere apocrifă*. || Spec. Nerecunoșcut de biserică, scornit de eretici și atribuit de ei părinților bisericii. „*Visul Moicis-Domnului este o carte apocrifă.*” || Substantivat. *Un apocrif*.

— N. din fran. (= lat. *apocryphus*, -a, -um < grec. ἀποκρυφός „ascuns”, din ἀποκρύπτειν „a ascunde”).

APOCRISIAR s. m. (Ist.) *Apoecristaire*. — (Cuvânt rar.) 1°. Dregător (în imperiul bizantin și, p. ext. și

în imperiul otoman), însărcinat cu transmiterea răspunsurilor la a edictelor împăratului. [Și: *apocrișariu*: *Mahomet II au poruncit coevodului Valahiei, prin apocrișariul său, să meargă la el.* ȘINCAI, HR. II, 41.] | 2°. Mandatar sau trimis al papilor, al patriarhilor.

— N. din lat. *apocrișarius* (< m.-grec. ἀποκρισάριος, propriu „cel care dă sau duce răspuns”, din ἀποκρίσις „răspuns, însărcinare”).

APÓD, -Ă adj. (Zool.) *Apodé*. — Fără picioare. *Larvă apodă*. | P. ext. (și mai des substantivat.) (Pește) fără arripioare dorsale. *Țiparul este apod*.

— N. din fran. (= grec. ἀπόδος, ἀπόδος, din ἀ privativ și ποδός „picior”).

APODÍCTIC, -Ă adj. (Filos.) *Apodictique*. — Cu caracter de necesitate și de universalitate absolută, „care nu poate fi altfel”. *Se numește judecată... apodictică aceea în care se arată necesitatea sau imposibilitatea afirmării predicatului despre subiect.* MAIORESCU, L. 61. | P. ext. Cu înfățișare sigură, de adevăr absolut, fără replică. *Alături cu paragrafe scrise lămurit... dăm de [alte], a căror confuziune nu se poate acoperi prin tonul apodictic în care își expun cuprinsul lor.* MAIORESCU, CR. III, 62.

— N. din lat. *apodicticus*, -a, -um (< grec. ἀποδίκτικος, propriu „demonstrativ”, din ἀπό, cu indicație de depărtare și δεικνόν „arat”).

APODÓZĂ s. f. (Gram.) *Apodose*. — Partea a doua a unei perioade, cuprinzând grupa propozițiilor principale (față cu partea întâi, care cuprinde grupa subordinatelor și se chiamă protasă). [Pronunțat, după grec. și: *apodosă*.]

— N. din fran. (grec. ἀπόδοσις „restituire”).

APOFÍZĂ s. f. (Anat.) *Apophyse*. — Parte mai ieșită, mai scoasă afară, la un os. *Apofizea omoplatului, apofizele vertebrelor*.

— N. din fran. (= lat. *apophysis* < grec. ἀπόφυσις, propriu „excreșcență”).

APOFONIE s. f. (Gram.) *Apophonie*. — Schimbarea vocalei radicale a unui cuvânt în diferitele lui forme flexionare sau în derivate, datorită unor anumite legi constante (d. e. germ. *binden*, imperf. *band*, part. *gebunden*).

— N. din fran. (Cuvânt introdus de M. Bréal, pentru traducerea germ. „Ablaut”. Cfr. *metafonie*.)

APOFTÉGNĂ s. f. *Apophtegme*. — Vorbă de seamă, sentență, a (sau atribuită de obicei) unui om vestit. *Vorbește numai în apoftegme.* [La Canțemir, IST. 8: † *Apofthengma*: „[din] el[inește] cuvânt, voroavă aleasă, filosof[e]lăscă.” | † Plur., direct din grec. *Întru apoftegmutele sale spune Plutarh, că...* MAG. IST. III, 27.] — N. din fran. (la scriitorii vechi direct din grec. ἀποφθέγματα, de la ἀποφθέττω „rotesc”, din ἀπό, cu înțeles de emitere, și φθέττω „vorbesc”, al cărui radical se găsește în *di-ftong*.)

APOGÉU s. a. (Astron.) *Apogée*. — Punctul din orbita lunei în care ea se află la cea mai mare depărtare de pământ. *Apida superioară* [se numește] *apogeu*. CULIANU, C. 274. | P. ext. și despre soare: *Soarele este... la apogeu.* CULIANU, C. 167. | Fig. „Culme, punct culminant”. *Paterea Otomanilor... eră pe atunci în apogeu* s. m. C. NEGRUZZI, I, 201. *Imaginile acelea, care figurau în locuri așa de sumbuhoase... trebuie să fi reprezentat pe un împărat ilustru ca Traian, în apogeu fetei sale de stăpân și împărat al lumii.* ODORESCU, ICON. TR. 12. [Plur. -ge și -guri.] Cfr. contrariul: *perigeu*.]

— N. din fran. (= lat. *apogeus* < grec. ἀπόγειος „departe de pământ”, din ἀπό, cu sens de depărtare, și γαιή „pământ”).

APOI adv. (loc. adj., subst., adv.) I. 1°. *Après, à la suite (de), derrière.* 2°. *Après, ensuite, puis.* 3°. *Ennêtement, après tout, en définitive.* 4°. *Alors, dans ce cas là, eh bien ! 5°. Donc; précisément; car, encore, de plus; mais; alors, puis.* II. 1°. — 2°. (*Le dernier. Fin, bout.*)

I. Adverbul apoi arată că starea sau acțiunea exprimată de verbul corespunzător urmează după o altă stare sau acțiune.

1°. † Local. În sensul acesta, a fost înlocuit din cele mai vechi timpuri prin compoziția „înapoi”. Se mai găsește — rar — în limba veche, în construcția mai apoi de = „după, în urma...”. *Mai apoi de aceștia, de toți, veni Samariteanul.* VARLAAM, C. 347₂. | Cu funcțiune adjectivală: „sînat la urmă”. *O curte ghidată și mai apoi de toate.* DOSOFTEI, V. S. 49₂. | Substantivat. *Alecă, Doamne, tu cunoscuși toată apoiia și de multa mea; tu făceși-mă și pușei spre mîi/ne mîna ta.* CORESI, PS. 378 (= tu cunoscuși toată a poa mea. PSAL. SCH. 449₁₆: „tu me tiens serré par derrière et par devant, et tu as mis ta main sur moi”).

2°. Temporal. Adesea stă în corelațiune cu „întîi” (lat. „primo... post”) și se întrebunțează de multe ori la comparativ. „După aceea, pe urmă; în cele de pe urmă, la urmă”. Absol. *Întoarcere-voiu fața mea de cătrînișii și spune-voiu ce ca fi lor apoi.* PSAL. SCH. 493₁; CORESI, PS. 413 (: „je ca cherai ma face d'eux, je verrai quelle sera leur fin”). | *I-am fost vîndut mai de înainte vreme loc... de 12 prîdîli... iar când nu fost apoi... i-au luat Dima... un loc... din ceale 12 locure.* DOC. (a. 1625), ap. HEM. 1329. *Trebuiște să mergem noi preste alții, [ca] să nu vie alții preste noi... mai bine taste întîiu, decît apoi!* ALEXANDRIA, 25. | Mai adesea introducînd o propoziție consecutivă. *Gîndește-te la mistocele cele mai bune, ca să te aperi de nenorocire, apoi întrebunțează-te cu înțelepciune.* MARCOVICI, D. 66₁₃. | [Am cîntî] *poema dină la lui Opatan, apoi și ca latină a lui Gratiu Faliscu, în fine chiar și serbedele versuri ale lui Marcu Aureliu Nemesianu Cartaginezul.* ODORESCU, III, 62₁. | *Și pe cer ei se zărea, întîiu ca un porumbă, Apoi ca un lăstunșag, Apoi ca un bondăraș.* ALEXANDRIA, P. F. 146. | Adesea urmînd după „și” sau „iară”. *Întîi îi mergea cu năroc, iară mai apoi i-au anăgîi. URECHE, ap. GCR. I, 70₁. | Să mîncîni, și apoi — la culcat!* DRĂGHICI, R. 18. *Zice rămas bun fraților și apoi încalcă și pornește.* CREANGĂ, P. 185. *Să cusperi vecinii întîi și apoi casa.* ZANNE, P. IV, 236. *Domnul se miră, Șapoi îi muștră, Șapoi se ncruntă, Și-i amesînă.* ALEXANDRIA, P. F. 187. | *Șapoi... sau c'apoi... = „de-acel ncolo”; „et puis, après cela”. După aceasta se începe nunta, șapoi — dă, Doamne, bine!* CREANGĂ, P. 279. *Acum să-mi meargă bine, c'apoi poate să vină și câte un an rău!* | *Mai apoi și mai de apoi = „mai tîrziu”; „par la suite, plus tard”. Nu știu ce-o fi mai apoi.* DOINE, 246₂₂. | *Fîrea cremenilor treace frunza și florile; întîi se arată frumoase, mai apoi pier.* CORESI, ap. HEM. 1328. *Poate mai de apoi a veni cineva.* CREANGĂ, P. 22. | *Iară mai apoi de toți muri și muțerea.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | *Mai apoi de toate = „la urma urmelor”; „à la fin (des fins)”. Mai apoi de toate îi tăiară și cîntîl cap.* DOSOFTEI, V. S. 10. I. *După ce..., apoi... = „nu numai... ci și...”; „non seulement... mais encore...”. Viespea, după ce miere nu face, apoi și împunge.* ZANNE, P. I, 692. *După ce e sludă, apoi o cheamă și Gabîța.* idem, VI, 119. † *De Joi până mai (de-)apoi, se întrebunțează, în glumă și în ironie, spre a arată că ceva ce trebuia să țîna multă vreme (sau cu a cărut durată se laudă cineva) a țînut puțin timp, n'a avut înălțînie. *Țînură și ei priclenite, de Joi până mai apoi!* | „Lesne”. *Uită, de Joi până mai apoi.* BARONZI, L. I, 65₁₃. „uită de la mîna pînă la gură”. HEM. 1330. *Amănu din zi în zi și de Joi până mai de-apoi.* CREANGĂ, P. 141 = „il remettaît de jour en jour et renvoyait aux calendes grecques”. DDFR.*

3°. Cu sens concessiv. „La urma urmelor... în definitiv”. *Între altele, se cuvîntează cum că sînt strein și nu s'au cununat și fu eu mitropolit. Întru Hristos, sîntem toți una; și apoi n'am fost numai eu episcop și mitropolit strein în Țara-românească.* ANTIM, P. XXVIII_{1/2}. *N'ai să găsești slugă cum canșii dumnea, că pe aici sînt numai oameni spîni. Și-apoi, cînd este la adicăle, te-aș întreba, ca ce fel de zălteneală ai putea să întîmpini din pricina asta?* CREANGĂ, P. 203.

4°. După o propoziție condițională (mai rar înaintea ei). „Atunci, în acest caz”. Adesea precedat de „c(ă)” sau „d(a)”, „dar”, ori urmat de „atunci”. *Dacă cumva acum te sîmși cum obosit de lungă digresivune zoologică-filologică... apoi tot mai iartă-mă [amice], să mai adaug vre-o două trei cuvînte.* ODORESCU, III, 32₁. *Dacă tu, tată, nu poți să-mi dai [ce țî-am cerut], apoi sînt nevoit să cutreer toată lumea.* IPIRESCU, L. 2. *Nu-i mîmăcu, nu-i mîmăcu! D'apoi cine-i, dacă nu-i ce?* CREANGĂ, P. 22. *Iară dacă s'a întîmplă... după dorința Luminării Voastre, apoi atunci să ne trimiteți copila acasă.* idem, P. 84. *De-oiu mai acăpă și din asta cu viața, apoi tot mai am zile de trăi.* idem, P. 219. *Cînd se întîmplă de răzbate acolo umezala, apoi se aprînd aceste materii și ord.* DRĂGHICI, R. 113. | *Și în mod eliptic, subînțelegîndu-se „dacă e așa, așa fiind...”* „Eu nu pot cîntî românește.” — „Cum?” [Dacă nu știți nici cîntî românește, apoi dar ce înceți tu?” C. NEGRUZZI, I, 4. „Șuguești, măi omule, ori dar țî-i într'adîns?” — „Ba nu șuguesc...” — „Apoi dar făcî lucrul așa], te vîd că ești bun mehenghiu!” CREANGĂ, P. 41. *Dintre trei ficiori, căți are tata, niciunul să nu fie bun de nemica? Apoi, drept să vă spun, că atunci degaba mai stricați mîncărea, dragii miei!* idem, P. 188. *Un lucru ne mai trebuie, și apoi să știți că ne vom cunună?” — „Cere ce mai ai de cerut!” — „Dacă e așa... să-mi aduci vasul cu boț...” de peste apa Iordanului, și atunci ne vom cunună.” IPIRESCU, L. 29. | Adesea se întrebunțează forma întrebătoare apoi! sau șapoi! (accentuato pe silaba d'întîi), pentru ca să arătăm că cele auzite ne lasă indiferenți, că nu vedem că, din cele ce ni se comunică, ar urma pentru noi ceva important. *Capitul dîmulate s'a urcat în pom?” — „Șapoi, dacă s'a urcat?” — „Are să cadă?” — „Atunci se va încălță mînte și nu se va ca mai urcă a doua oară.”**

5°. După felul frazei premergătoare, adesea numai gîndită, apoi, întrebunțat spre introducerea unei fraze nouă și urmînd, de cele mai multe ori, după o conjuncțiune, poate avea diferite accepțiuni. Din faptul că în cele mai multe cazuri poate fi omis, fără ca înțelesul frazei să se altereze, se vede că sensurile acestea nouă nu sînt inerente lui apoi, ci rezultă din construcțiunea întregă. „Prin urmare, deci”. *O, mînte, de fală pîină, ce tu fie nu-ți stai!* Apoi cum poți, slăbînoagu, allor patimi să dai prăcil? KONAKI, P. 281. | „Vezi!” Apoi, mă mie-ram eu, de ce vorbești așa de bine moldocence! CREANGĂ, P. 129. | „Doară”. *D'apoi pentru vrednicia lui mi-l-a dat tata!* idem, P. 229. | „Căci”. *Apoi doar, eu nu-s de acde, de care crede ei: n'am sîrit peste garduri, de cînd sînt!* idem, P. 28. | „Încă”. *Un dușman de lup — șapoi știți cars? — chiar cumă-trul caprei... trăgea cu urechea.* idem, P. 21. | „Afară de aceasta”, unde mai pui, că... *Tara în care împărățea fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pămîntului și crîia istualat la altă margine.* Șapoi, pe vremele acelea, fîrile erau dîntule de războase. idem, P. 183. | „Cu toate acestea”. *Voi că ziceți Români, șapoi vorbiți o limbă pe care eu n'o înțeleg!* C. NEGRUZZI, I, 245. | „Dar”. *Se fire nallă, măreafă! Șapoi cu cătă josome!* KONAKI, P. 274. *Eu nu te-am luat pentru mine, ci pentru cea ce me a trimis pe mine.” — „Apoi bine, frățior, de ce nu mi-ai spus așa de acasă, căci atunci știam și eu ce să fac?” IPIRESCU, L. 47. *D'apoi bine, pă-**

rinte, te-am văzut ieșind în jalbă! Ce-mi spuneai mai deunăzi? CONV. LIT. III, 45, ap. TDRG. Ceapă cu mămăligă? P'apoi neam de neamul meu n'a mâncat apă bucate! CREANGĂ, P. 9. Te plângi că ești ostenit. P'apoi eu, care am umblat mai mult decât d-ta? | „Vezi-că”, „Tată, am prins un Tătar!” — „Lasă-l și vino necoace!” — „Apoi nu mă lasă el pe mine!” ZANNE, P. 336. | Adesea, în amenințări. De când aiți pus voi stăpânire pe mine?... Apoi nu mă faceți din cal năgar, că ce ești găsi mantua cu mine? CREANGĂ, P. 253. | Precedat de „că”, „Altminteri”. Te sfătuesc să nu o faci, c'apoi o păfești cu mine! TDRG. | Precedat de „și”, serveste, drept introducere, mai ales în poezie, în strigățul sau în proverbe. S'apoi lin, dorule, lin, Că puica-i pe loc străin, S'apoi rar, dorule, rar, Că puica-i peloc amar. JARNIK-BĂRSEANU, D. 127. S'apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești. C. NEGRUZZI, I, 248. | Urmat de „dă” („de”) serveste spre introducerea răspunsului, mai adesea concis, evaziv, sau cuprinzând în sine o scuză: „qu'y faire! que voulez-vous?... Infeleg!... fi-i drag înșeur!...” Apoi dă!... tinerese... inima... ALECSANDRI, T. 945. „Ce este mai gras pe lumea asta?...” — „Apoi de, cucoane, ce să fie mai gras decât porcul meu din ogrădă?” ISPIRESCU, L. 178.

II. Compoziția de apoi.

1° Adj. Cu sau fără articolul „cel”. „Cel din urmă, ultim, extrem”, întrebându-se adesea în legătură cu „mai”. Sărutați-mă sărutătorul de apoi, că eu voi de aceluși nu voi mai îmbă. CUV. D. BĂTR II, 449. Cheltueala lui și de năduși și de-apoi să i-o întorcă până la un ban. CRECHE, LET. I, 181_{1/2}. La cea de apoi oflare, la urmă, când au strigat..., amândoi am alergat. BELDIMAN, O. 11_{1/2}. Vreau să viu să te mai văd pentru cea de apoi dată. KONAKI, P. 232. „In acle nevoi mari”, zice Walther [despre Mihailu-Bravul], „eroicul său suflet scoate cea mai de apoi virtute a lui”. BĂLCESCU, M. V. 230. | Astăzi, păstrat mai ales în întrebătură specială: Vremea (zina, reaul, județul, venirea, lumea) (cea) de apoi, înțelegându-se „vremea etc. de la judecata cea din urmă”: „Je jour du jugement dernier, la fin du monde”. Au strălucit în vremile ciale de apoi, ca un soare. MIKULI (1776), 198 ^{1/2}. Ești morți, să intrăm noi, Că e vremea de apoi! ZANNE, P. II, 614. Chemă-nă Downul totu robii săi la zua cea de-apoi VARLAAM, C. 274. Dar știu un lucru mai pe sus De toate... Crădina 'n zitele de-apoi E singura lărie 'n noi. COȘBUC, R. 156. În veacul de apoi, Turcii vor luă Makedonia. ALEXANDRIA, 167. Județul de-apoi. DOȘTEIU, V. S. 97. Până la de-apoi venire a Domnului Hristos. idem, v. S. 162_{1/2}. Ei, apoi zi că nu-i lumea de-apoi! CREANGĂ, P. 209.

2° Substantivat. „Cel din urmă”. Eu sânt alfa și omega, începutul și sfârșitul, cel dintâiu și cel de apoi. N. TESTAMENT (ca. 1680), ap. HEM. 1335 (: „Je suis l'alpha et l'oméga, le premier et le dernier, le commencement et la fin”). Și atunci începu a chemă pre totu feciorii săi pre rând, den cel dintâiu până la cel mai de apoi. HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II, 70_{1/2}. | † și fără „cel de”: Începă de la apoi până la întâiu. TETRAEV. 234 (: „en commençant depuis les derniers jusqu'aux premiers”). După aceeaia trăi fără de coconi și altu nu mai născu, ce acesta-i fu și întâiu și apoi. (Mss. X. XVII), ap. HEM. 1342. | † (Nume la plural). „Sfârșit, capăt, margine”. Dați venite până la deapoi-rite pământului. DOȘTEIU, ap.CCR. 243 (= vestile până la marginea pământului. BIBLIA, 1688: „publiez ceci et envoyez-le dire jusqu'au bout de la terre”). Scoate nuori din de-apoiu lumiei. ARSENIE DIN RISERICANI (tot acolo): „scoate nuori de la marginea lumiei”; = „de la fărșitul pământului” (CORESI, ps.), ap. HEM. 1335. | † Cea (mal) de apoi = „sfârșit, urma urmelor”; = „fin des fins, issue”. Iaste cale, carea omului driapă să pare, iară cea mai de apoi a ei duce la moarte. CANTEMIR, ap. HEM.

1336 (= „Iară svârșitul ei vine la fundul ladului. BIBLIA, 1688: „Il y a telle voie qui semble droite à l'homme, mais dont l'issue sont les voies de la mort”). Gaspar-Vodă... s'au azeat cu gândul și mai tare spre Lesi, îndemându-i asupra Turcilor... Nu putea de tot slobod să hie în gândul seu de boieri, carii socotind cea de apoi, să nu vie vre o peire terii-nu-i pristănuă boierii. M. COSTIN, LET. I, 237. | † (In, sau la) cea (mal) de apoi = „în cele din urmă”: „à la fin des fins”, În cea de apoi, s'au dat sufletul. MIKULI (1776), 73 ^{1/2}. La cea de apoi, s'au instrăinat de neamul său. NECULCE, LET. II, 351_{1/2}. Și te vei căi, la cele de apoi ale tale. BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Cea mai de apoi, îl răstigniră. DOȘTEIU, v. S. 22. I.

[În pronunțarea repede, și apoi, apu: S'apoi foaie fir de linte. ȘEZ. I, 211^{1/2}. Tragi apu trîi cărbuni. ȘEZ. III, 138^{1/2}. Apu zăh... ALEXICI, L. P. I, 225_{1/2}. În sensul I, 3°—5°, nefind accentuat în frază, se găsește și sub forma apăi: Apăi, măi vericule, dacă vrei să te măritasă... a lume, de ce nu pui sărbătoarea scripcari? JIPEȘCU, O. 51. Și apăi nu păcănă mai prost jurata aia de teleagă! T. CERCEL, SĂM. II, 503. | La Românii din Serbia se găsește și forma apă. JAHRESBERG, VII, 82. | Pentru accentuarea apoi, cfr. I, 4°. | Cfr. păi, poi; după, înapoi, dinapoi.]

— Din compoziția ad + post: v.-sard. *appus*, milanez *apos*, în Alatri *apo*, v.-portg. *apos*.

APOI(1) adv. *Après, puis, ensuite*. — (La Moti.) *Apoi(1)* = „apoi, mai apoi”. FRÂNCEU-CANDREA, M. 97. *Păr-Franos se îmbracă cu hațnele, și-apoi se sui călări*. idem, 262. [Cum se accentuează?]

— Derivat din apoi, printr'un suf. -iți, care pare a fi identic cu suf. dim. -iți (sub forma unui plur. masc., din pricina terminațiunii -i a cuvântului apoi).

APOLOG s. a. *Apologue*. — Scurtă povestire (în versuri sau în proză), cuprinzând un învățământ moral practic dat sub formă alegorică, de cele mai multe ori prin atribuirea de însușiri omeneste la animale sau la lucruri neînșuflete. *Apologul* ca și *proverbul*, au fost totdeauna înțelepciunea națiunilor. C. NEGRUZZI, I, 336. Cfr. fabulă și parabolă. [„Fabulă” e termenul cel mai general; poate avea și înțelesul de „povestire, istorisire, poveste”, „apologul” este totdeauna întemeiat pe o alegorie care se aplică la om; „parabolă” e un apolog din sfânta scrierură.] — N. din fran. (= lat. *apologus* < grec. *ἀπόλογος* „povestire”, din *ἀπό* și *λόγος* „cuvânt, vorbire”).

APOLOGET s. m. (Teol.) *Apologiste*. — Apărător al credinței creștine împotriva celor ce o atacă. (Se zice mai ales de scriitorii bisericești din cele d'intăi secole ale creștinismului, care au apărut religia creștină în potrirea atacurilor și învinuirilor din partea Evreilor, a învățătorilor păgâni și a împăraților romani).

— N. din germ. *Apologet*.

APOLOGETIC, -ă adj. *Apologétique*. — 1° Adj. Care constituie o apologie a ceva sau a cuiva. *Scriere apologetică*. | 2° (Teol.) Substantivat, numai sub forma feminină: *Apologetică* = partea aceea din teologie, care are de scop apărarea creștinismului împotriva atacurilor ce i se aduc.

— N. din fran. (= lat. *apologeticus*, -a, -um < grec. *ἀπολογητικός*, din *ἀπολογία* „mă)apăr, facapologie”).

APOLOGIE s. f. *Apologie*. — Scriere sau cuvântare de apărare sau îndreptățire a cuiva (împotriva unor învinuiri). *Platon a scris apologia lui Socrate*. | P. ext. (Fiindcă cel apărât astfel este mai todeauna un om vrednic de laudă): *Laudă (foarte mare) a meritelor cuiva sau a ceva. Mulți au făcut apologie revoluției franceze*.

— *N.* din fran. (=lat. *apologia* <grec. ἀπολογία, din ἀπό, cu înțeles de îndepărtare și λόγος „cuvântare“: „cuvântare care îndepărtează o învinuire“.)

APOLOGIVĂ s. m. *Apologiste*. — Cel care face apologia cuvânt sau a ceva. *La erorile contemporane... coral de apologiști... atât în proporție inversă cu valoarea... obiectului lăudat.* MAIORESCU, CR. I, 251.
— *N.* din fran.

APONEVRŌTIC, -Ă adj. (Anat.) *Aponévrotique*. — Care (se) ține de aponevroză.
— *N.* din fran.

APONEVRŌZĂ s. f. (Anat.) *Aponévrose*. — Membră fibroasă albă, foarte rezistentă, care acoperă și ține mușchii, separă între ele fasciculele musculare sau le leagă de oase.
— *N.* din fran. (=grec. ἀπονέβρωσις.)

APOPLECTIC, -Ă adj., subst. (Med.) *Apoplectique*. — 1°. (Mai rar.) De apoplexie, propriu apoplexiei. *Simpptome apoplectice*. || 2°. Predispus la apoplexie. „damblagiu“, „dambliău“ (POLIZU). *Scut și gros... roșu și apoplectic la față, semănă grozav cu reacționarul drosicos*. ZAMFIRESCU, R. 86. || În acest sens, și substantivat: *Un apoplectic*.
— *N.* din fran. (lat. *apoplecticus*, -a -um <grec. ἀποπληκτικός.)

APOPLEXIE s. f. (Med.) *Apoplexie*. — Paralizie mai mult ori mai puțin completă, pricinuită de o hemoragie cerebrală. „Dambliă, gută“. *Au murit de boala ce se cheamă apoplexie.* MAGAZ. IST. IV, 134/1. După fran. „apoplexie foudroyante“, *apoplexie trăsniitoare* (mai bine: *fulgerătoare*): care aduce moartea imediată. *O apoplexie trăsniitoare curmase firul zilelor sale.* C. NEGRUZZI, I, 309. [† și: *apoplexie*, direct din n.-grecește. *Au murit de apoplexie.* E. VĂCĂRESCU, IST. 255/1.
— *N.* din fran. (=lat. *apoplexia* <grec. ἀποπληξία, din ἀπό și πλῆξω „lovește, isbește“.)

APORIE † s. f. *Aporie, doute, incertitudine, embaras*. — (Cuvânt introdus în limba literară pe la începutul s. XVII, apoi frecvent în epoca Fanarioșilor.) „Indoială, nesigurantă, incurtătură“. *Aporia* = „Intrebare cu prepus, carea poștează dezlegare“. CANTEMIR, IST. 8. *Domnul la aporie mare se află.* H. GRECEANU, MAGAZ. IST. II, 156/1. *Ca un deplin filosof, toată aporia nu desleat.* CANTEMIR, IST. 94. *Nu căz nici un spor de la tine; accoasta mă pune în mare aporie.* FILIMON, C. I, 752.

— *N.* din n.-grec. ἀπορία, idem (din ἀ privativ și πορος „treceare, isărire“), literal: (stare sufletească) „fără isărire“.

APŌRT: interj., s. a. (Vân.) *Apporte!* — (Strigare către căni, ca să aducă vânatul împușcat sau un obiect ce se asvârle de cineva). „Adu 'ncoace! Tu dresai... pe prepiciorul tău ca să asculte la semnele consacrate: „Pd! „Pă! „Aport!“ ODOBRESIU, III, 3. *Ku fac aport și joc ca omul, în picioare.* DONICI, ap. TDRG. [Plur. -porturi.]
— *N.* din fran. (literal: „adu!“)

APŌRT s. a. (Fin., Comer.) *Apport*. — Partea adusă de fiecare într-o asociație sau într-o întreprindere comună.
— *N.* din fran.

APORTĂ vb. I° (Vân.) *Rapporter*. — (Se zice numai despre căni). A aduce (prins cu dinții) vânatul împușcat sau un obiect asvârilit anume, „a face aport“. *Mai bine e să te iau cu mine ca pe o bestie rară, ca o momiță îmblânzită: să joci, să aporlezi.* I. NEGRUZZI, VI, 105.
— *N.* din fran.

APŌRTĂ s. a. *Action de rapporter*. — Participiul verbului *aportă*, devenit abstract verbal. *Cănele se deprinde ușor la aportă.*

APŌN, -ŌANĂ adj., s. f. I° *Aqueux; séreux*. 2°. *Abondant* en eau. II. *Mér.* — I. A. D. „Apkōs“. 1°. Care e de natură sau de felul apei; care conține apă. *Poama li verde și aposă.* I. IONESCU, C. 197. *Din ochii ei... curgeau șiroaie de mărgăritare aposae.* EMINESCU, N. 3. *Când unei vaci „și se ia mana“... slăbește, și laptele e albicios și apos.* ȘEZ. IV, 125/1. „Seros“. *„Struna“ e o umflătură a pielii, plină de materie aposă, ce se face cele mai adese-ori printre degete.* ȘEZ. III, 176/1. || 2°. Care conține apă în măsură mare, „plin de apă“. *Iată că sosește la un râu mare și apos foarte, căci plouase mai nainte.* SBIERA, P. 226/1. || II. † Substantivat, sub forma feminină. „Mare“. *Aposoa o trecă în vad, ca pe uscat.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1343.
— Din *aquosus*, -a, -um; cfr. fran. *aqueux*.

APŌSTĂT, -Ă adj., subst. I° *Apostat*. 2°. *Rebelle, révolté*. — 1°. (Mai des) substantivat. („Persoană care a săvârșit o apostazie“). Cfr. renegat. *În zilele apostatului Julian.* MINEIUL (1776), 192/. *Se făcuse apostat, turcindu-se.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257/1. *În creștinii, el vedea niște apostafi.* MAICOVICI, D. 420. *Fu isgonită și trimesă lângă apostatul său părinte.* ARHIVA B. I, 108. *Când se bolează un iudov sau al necredincios, atunci de regulă se prindă mai mulți frantași ca nași... iar dacă e holleiu, caulă de-1 și însoară, ca să nu umble lela și mai pe urmă să de-1 vie apostat.* MARIAN, NA. 171. (Rar) substantivat, sub formă feminină. *Învățăturile timpurilor trecute... n'au știut da veștii noastre spirituale o creștenji absolută decât numai zicând că este o cădătură din viața dumnezească, o apostată a ei.* SBIERA, P. S. 311. || 2°. P. ext. „Răzvrătit (în potriiva autorității statului), rebel“. *Cu pricina nădăririi Grecilor apostafi.* URICARIUL, XI, 358. *Ea, un inger ce se roagă — El, un demon ce visează; Ea, o inimă de aur — El, un suflet apostat.* EMINESCU, P. 87. *Plângi, copilă? C'o privire... rugătoare Poși din nou zdrobi și frânge apostal'inima mea.* Idem, P. 44. || Substantivat. *Din călugării ce fugiți ce se vor docedi... că ar fi ajutat ori s'au unii cu apostafi.* URICARIUL, VII, 112. [La DOSOFTEIU, V. S. 127/1 și: *apostata* s. m.: *Astând naintea lui apostata Iulian.*]

— *N.*, la scriitorii mai vechi din lat. *apostata* sau direct din grec. ἀποστάτης, la cei mai noi din fran.

APŌSTAZIE s. f. *Apostasie*. — Lepădare (săvârșită mai ales în public) a unei persoane de religia ce avuse și trecerea în o alta. Cfr. renegare. I. P. anal. Lepădare a călugăriei și intrare în viața laică; renegare a unei credințe (politice etc.) și adoptarea alteia.

— *N.* din fran. (=lat. *apostasias* <grec. ἀποστασία, din ἀπό și στάσις, literal: „depărtare de la ceva“.)

A-POSTERIORI loc. adv. (Filos.) *À posteriori*. — (Căștigat) prin experiență, după începerea activității intelectuale (iar nu anterior acesteia, din pură rațiune). | Adesea în funcț. adjectivală. *Toată știința experienței, așa numitele cunoștințe „a posteriori“, înfățișază numai cazuri izolate.* MAIORESCU, L. 40. [Cfr. contrariul *a-priori*.]

— *N.* din germ. (=lat.-med. *a posteriori*, propriu: „(plecând) de la ceea ce vine în urmă“.)

APOSTILĂ s. f. *Apostille*. — Însemnare sau hotărîre (de obicei a capului unei administrații publice ca: ministru etc.) pusă la marginea, de-așupra, sau în josul unei petițiuni, unui raport sau altfel de act oficial și p. ext. și numai încălțura pusă pe un asemenea act. [S]: *apostil* s. a. *Într'un târziu, primării, adresa de-o citec, Cu liniște deplină dau or-*

cară toate leacurile din apotecă. RETEGANUL, P. II, 78/20. Am fost la apotecă și am întrebat despre medicina despre care îmi scriseseși. SBIERA, F. S. 272. [Plur. -teci.] După rat. *aplika*, și *aplică*: Pentru oameni di oaste, ce vor fi bolnavi, să cheltuească cu dinșii la aplică, să le des ojeți și usturoi. NECULCE, LET. II, 450/21; întrebându-l încă și azi în Bucovina (Ropcea, com. A. Procopovici) sub forma *aplică*. | În Transilv. și Ungaria, după ung. *patika*, și: *potică*: *Bagă-mă, Doamne, 'n potică, Să-mi ieu gură de-o groșiță*. POP. (Beluș), ap. HEM. 901. | Prin contaminare între *apotecă* și *potică*, și: *apotică*: *Hop, săracă ce-apotică, Cum faci fală frumusică?* DOINE, 65/21.]

— Din germ. *Apotheke* (< lat. *apotheca* „celar, loc de păstrat proviziile” < grec. ἀποθήκη „prăvălie, dugheană”, din ἀπό, cu înțeles de „la o parte, spre rezervă” și τίθημι „pun”).

APOTECAR s. m. *Boutiquier. Apothicaire, droguiste, pharmacien.* — Azi, în Transilv. și Bucov., până la mijlocul s. XIX și în România, „farmacist, spițer”, mai de mult și „boltaș”. *Actiunea medicilor, a chirurgicalilor și a apotecarilor pentru vizite, operațiuni și medicamente...* se prescriu print' un an. HAMANGIU, C. C. 482. [S]: *apotecar, potecar*. | și dial. și: *apotecăria*: *Apothecariu* = „cela ce șade la prăvălie, și, mai cu deadins, cela ce vinde erbi doftorie”. CANTEMIR, IST. 8.]

— La cronicari, eră neologism din lat.-med. *apothecarius* (cfr. fran. *apothicaire, rus. aptekari*, polon. *aptekarz, ung. patikarius, germ. Apotheker*); iar azi, la Românii din Austro-Ungaria, e românzirea germ. *Apotheker* „farmacist”.

APOTEMĂ s. f. (Geom.) *Apothème.* — *Perpendiculara dusă din centrul unui poligon regulat pe o latură oarecare, sau raza cercului înscris, se numește apotemă*. MELIK, G. 126. | *Înălțimea unuia din aceste triunghiuri* [care formează fețele unei piramide] se numește *apotema piramidii*. idem, G. 201.

— N. din fran. (din grec. ἀποθήκη „a lăsa în jos, a scobori”).

APOTEOTIC, -Ă adj. *D'apothéose.* — De apoteoză, înfățișând o apoteoză. *Acem... cea mai bogată și mai variată colecție de monede... pe care... în multe rânduri vedem figura lui [Traian] întregă participând, pe „revers”, la deosebite scene comemorative sau apoteotice*. ODOBESCU, ICON. TR. 5.

— Cuvânt nou, format de Odobescu din *apoteoză*, după analogia multelor adjective neologice în -otic, care corespund unor substantive abstracte în -oză.

APOTEZĂ vb. I^a. *Donner l'apothéose.* — A pune pe cineva în rândul zeilor. || P. ext. A aduce cuiva onoruri sau laude extraordinare.

— Derivat din *apoteoză*.

APOTEZĂ s. f. *Apothéose.* — (Antic.) Punere în rândul zeilor, slăvire, consacrare, divinizare, îndumnezeire (la Grecii a eroilor, la Romani a împăraților). *Poezii lor nu găseau... destule metafore... pentru apoteoză eroilor*. EMINESCU, N. 66. | P. ext. Onoruri extraordinare acordate cuiva. *Ochii lui se extaziau ca de o apoteoză*. VLAHUȚĂ, D. 129.

— N. din fran. (— lat. *apotheosis* < grec. ἀποθῆσις, din ἀπό, cu înțeles de „la o parte” și θῆσις „zeu”).

APOTEZĂ s. f. *Action de donner les honneurs de l'apothéose.* — Infinitivul verbului *apoteoză*, devenit abstract verbal.

APOTICĂ v. *apotecă*.

APOZIȚIE s. f. (Gram.) |

APZIȚIUNE s. f. (Gram.) |

Apposition. — Atribut (rezultat din prescurtarea

unei propoziții atributive), de obicei în același caz-numar și (la persoane) și gen cu numele la care se referă și pus imediat lângă el (d. e. Cesar, generalul neînfrânt și scriitorul elastic de memorii, e unul din genile antichității.).

— N. din fran. (lat. *appositio, -onem*, din *aponere* „a pune alături”).

APRĂNZĂ s. a. *L'espace de temps compris entre le point du jour et 7 heures du matin.* — „Aprânză cel mic”. *Ciobanii împărțesc timpul așa: de când se luminează de ziuă și cam până la 7 ceasuri, îi zice „apranțior”*. (Neamtu, Putna, Vaslui), ap. HEM. 1353. [Dial.: *apranțior*.] Cfr. *apranț*.

— Derivat din *apranț*, prin suf. dim. -ior.

APRĂNZĂ s. a. 1^a. *L'espace de temps compris entre 7 et 9 heures du matin.* 2^a. *Déjeuner.* — 1^a. *Ciobanii împărțesc timpul așa: de când se luminează de ziuă și cam până la 7 ceasuri, îi zice apranțior; de la 7 până la 9, „apranț”*. (Neamtu, Putna, Vaslui), ap. HEM. 1353. *Dacă trecu acela stol, la un ceas și jumătate sosită altul. Și așa, stol după stol, cât (inea de la aprânză până în desară*. M. COSTIN, ap. CCR. I, 201/20. || *Aprânză (cel) mic*, cfr. *apranțior; aprânză (cel) mare* = „l'espace de temps compris entre 9 et 10 heures du matin”. *Îndată după ce răsar soarele, sau când îi rădăieț de o sulfă, zic că-i de-apranțiu*] *cel mic; apoi după ce se mai rădăieț hăt multior, zic că-i de-apranțiu*] *cel mare, cam pe la 9-10 oare*. (Chisărenii, în Iași), ap. HEM. 1353. *Deci, când au fost Săbăntă, pe aprânză cel mare, iată, că au și sosit Bekir-Agă*. M. COSTIN, LET. II, 125/1. || 2^a. „(Măncarea de) prânză”. *Sub acel capș, se adunară la un aprânz ciobanii*. ȘEZ, V, 49/1. [Plur. *apranțuri*.]

— Derivat din a (2^a) + prânz, având la început funcțiune adverbială: „la prânz”, și substantival în urmă (cfr. *amiazăzi* etc.).

APREȚIA vb. I^a și d. v. *apretia* și d.

APREG, -Ă adj., adv. v. *aprig*.

APREHENSIUNE s. f. *Appréhension.* — (Franțuzism, întrebunțat rar.) „Teama, frică (nedeslușită)”. *Apprehensiunea morței*. VLAHUȚĂ, D. 138.

— N. din fran. (— lat. *apprehensio, -onem* „apucare, prindere (cu mîntea)”).

APRETĂ vb. I^a. (Technol.) *Apprêter.* — A supune diferite fabricații (tesături, hârtie etc.) la o preparare care le face mai consistente, le întărește, le dă lustru.

— N. din fran.

APRETARE s. f. (Technol.) *Apprêtage.* — Infinitivul verbului *apretă*, devenit abstract verbal.

APRETĂT, -Ă adj. (Technol.) *Apprêté.* — Participiul verbului *apretă*, devenit adjectiv. *Stofă apretată*.

APREȚIA vb. I^a. *Apprécier.* — A-și da seama de valoarea (mai ales cea morală) a unui lucru sau a unei persoane, „a prețui”. *Cine vede o pictură... are... pe deplin partea sensibilă a lucrării de artă și este în stare a o apreția*. MAIORESCU, CR. I, 9. *Prudența politică nu poate fi aprețită în valoarea ei*. idem, D. II, 130. | P. ext. *A apreția pe cineva* = a avea o bună idee de dînsul, a-l prețui mult. [După fran., print' o falsă analogie, ca și când ar fi existat în latină un *appreciare, și: *apreclă* vb. I^a. *Am un mijloc sigur de a vă dovedi... și d-voastră veți apreclă doada*. MAIORESCU, D. I, 96. | Prin analogie cu „prețui”, și: *aprețel* vb. IV^a, formă aproape leșită din uz. *Greșeli pe care le aprețuesc și oamenii cei mai simpli*. I. IONESCU, D. 13. *Arătându-ne-o întîi goală,*

ca pre Venera de Medicis, pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase. C. NEGRUZZI, I, 338. *Ah! domnule, săntem mențiți amândoi a nu cunoaște și a nu aprețui.* ALECSANDRI, T. 745. *Actualul guvern... aprețuind favoarea excepțională ce s'a acordat cu această ocaziune României [de către Franța]... simte că... trebuie a cedă la considerațiunile de ordine mai superioară.* ODOBESCU, II, 88. *Cine știe să se aprețuească mai bine decât mine?* I. NEGRUZZI, IV, 419.
— N. din lat. *aprețiare*, idem (din prep. *ad* și *pretium* „preț”).

APREȚIABIL, -Ă adj. *Appréciable*. — Care se poate apreții. [După fran., printr'o falsă analogie, și: *apreciabil*. | Contrariu: *inaprețiabil* = care nu se poate prețui, (de) neprețuit.]
— N. după fran.

APREȚIARE s. f. *Appréciation*. — Infinitivul verbului *apreții*, devenit abstract verbal. *Înainte publicului celui mare aceste produceri [ale unui scriitor] par a fi trecut fără aprețiare dreaptă, poate fără nici o aprețiare.* MAIORESCU, CR. I, 297. [Și: *aprețiere*.] După fran., printr'o falsă analogie, și: *apreciere, apreciere*. | *Rar, azi aproape ieșit din uz, și: aprețiare.* Nu trebuie să cerem de la vânători o aprețuire rece și nepărtinitoare a înlămpărilor. ODOBESCU, I, 47.]

APREȚIAT, -Ă adj. *Apprécie*. — Participiul verbului *apreții*, devenit adjectiv. *Prudența politică e o înșușire personală... care nu poate fi aprețiată în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată.* MAIORESCU, D. II, 130. [După fran., și: *apreciat*.] | Și: *aprețit* (azi aproape ieșit din uz). *Înimă nobilă și demnă de a fi aprețuită.* ALECSANDRI, T. 1321. *Meritul singur trebuie aprețuit, recunoscut.* I. NEGRUZZI, I, 230.]

APREȚIĂȚIE s. f. }
APREȚIĂȚIUNE s. f. }
Appréciation. — (Forme puțin întrebuințate.) „Aprețiere.” [După fran., și: *apreciație, -ațiune*.]
— N. din fran.

APREȚIATOR, -OARE adj. *Appréciateur*. — Adjectivul verbal al lui *apreții* (format prin suf. *-ator*), substantivat une-ori. (Persoană) care aprețiază. [Și: *apreciator, aprețuitor* (rar).]

APREȚUI vb. IV^a etc. v. *apreții* ș. d.

APRIAT, -Ă adj., adv. 1^a. *Clair, évident, déclaré, manifeste, distinct, précis, net.* 2^a. *Clarement, évidemment, manifestement, distinctement, précisément, nettement.* — „Făcș, limpede, deslușit, lămurit, pe'nțeles, hotărât”. 1^a. A. d. j. *Avet' destui vrăjmași acuzenți și apriași.* ȘINCAI, HR. I, 295/72. *Incurtule... se pot tălăui cu cuvinte apriate.* ȚICHINDEAL, P. 420. *Funcționarii publici, care nu cunosc limbile fărâi, să le înțepe pe deplin, până la un termen apriat și peremptoriu.* ȘIERA, P. 8. 264. || 2^a. *Adv. Iată!* *că Dion Cassie apriat scrisse, cum că întâi pre Langin... nu Traian l-au trimis.* ȘINCAI, HR. I, 6/25. *Două moduri sânt de a secera, sau — ca să scriu mai apriat — de a strânge bucolete.* ECONOMIA, 49. *În aceste fapte vedem apriat intențiunea domnului Petru Movșogheni.* I. IONESCU, D. 197. *Ochii lui [Horea] vedeau apriat muncile groaznice, ce aveau îndalță să-l ajungă.* ODOBESCU, I, 545/2. *Din cele expuse până aici, se vede deci apriat, că „Moșii” sânt un sacrificiu pentru sufletele repausărilor.* MARIAN, I. 395. *Spune, măică, apriat... DOINE, 255/2. De vrei să știi apriat, Îți voiu spune-aderată.* TEODORESCU, P. F. 180 (dintr'o orație de nuntă de pe la Brașov).
— Etimologia necunoscută. Cuvântul apare mai întâi la ȘINCAI și se găsește numai la scriitorii in-

fluențați de școala ardelenă latinistă. Foarte rar a pătruns în popor, de sigur prin cărturarii transilvăneni. Azi, aproape numai scriitorii bătrâni din Transilv. și Bucov. îl mai întrebuințează. Toate aceste considerațiuni ne fac să credem că avem a face cu o plămădire a școlii latiniste.

ĂPRIC, -Ă † adj., adv. v. *aprig*.

ĂPRICHI vb. IV^a. *Rendre attentif*. — (La Moți.) *Aprichi* = „a face atent”. FRÂNCU-CANDREA, M. 97.
— Etimologia necunoscută.

ĂPRIG, -Ă adj., adv. I. 1^a. *Avide, rapace, âpre* (au gain). 2^a. *Irascible, colere, vif, impétueux, ardent, fougueux, emporté; violent, dur, rude, échément.* 3^a. *Âpre, escarpé, abrupt.* II. *Âprement, impétueusement, violemment, avec véhémence.*

I. Adj. 1^a. (Despre oameni.) „Lacom, hrăpăreț”. Se construște cu prep. „la”. *Petru-Vodă iar au intrat în Țara Ungurească, fiind apriag la prăzi.* N. COSTIN, LET. P. 191. *Egoist, apriag la plăcere și căștig.* CONV. LIT. X, 407, ap. TDRG. *Să zicem... „aprig”, în loc de „avid”, MAIORESCU, CR. II, 258. | Fig. Vulturii... cei suri, al căror cioc acuză și apriag la pradă răsură hitos din ale lor grumazuri... golașe.* ODOBESCU, III, 16/4. || 2^a. Ca urmare a acestei trăsuri în caracterul omului, vine sensul de „avan, nelindurat, nemilos, rău, aspru, irascibil, impetuos, iute la mânie, iute de fire”. *Mai bine să lăcești în pustie, decât cu femia sfâșică și apriagă.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1355 (: „Îl vaut mieux habiter dans une terre déserte, qu'avec une femme querelleuse et chagrine”). *Ellinii se feceră amari și aprici, cruzi și nemilostivi asupra evjăniților.* DOSOFTEIU, P. 5. 189/9. *S'au jurat... că pre toți bolarii eu pune sub sobie: ce bolarii, auzind așa... au fost de a-l credera, că au fost om apriag.* N. COSTIN, LET. II, 9/22. *La mânie eră apriag, numai nu finea prea mult.* NECULCE, LET. II, 326/2. *Spune-mi, ce voești pentru dinole ce mi-ai făcut, că m'ai curățit de dușmanul meu cel mai nemilostiv și mai apriag?* ȘIERA, P. 87/11. *Să zicem... „aprig”, în loc de... „impetuos”.* MAIORESCU, CR. II, 258. (Despre animale.) „Iute, sălbatice, sireap, rău”. *De-az aced, pe gândul meu. Un cal apriag, ca un leu!* ALECSANDRI, P. I, 4. *Fiind vial apriag, să se trănteașcă la pământ și să i se loarne pe gât de coctul citat.* DRĂGHICI, ap. TDRG. | Fig. *Voroace blândă toată pornicea înblăuzează, iar cea apriagă și pre cel slab ajăță la mânie.* MAGAZ. IST. III, 59/72. *Apriga furtună Se 'nalță, se lățește, Și fulgeră și tună,* Zărobindu-se de mai. ALECSANDRI, P. I, 193. *În țara tăbărească dând apriagă năvală...* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Apriga putare [a] bărbaților.* LAMBRIOR, ap. TDRG. *Setea este mai apriagă decât foamea.* I. IONESCU, C. 229. *Focal acela inferbântătoriu... îl aprinde numai aprigul amorii.* KONAKI, P. 120. || 3^a. Fig. (Poate printr'o apropiere etimologică de fran. „apre”. Despre conformații ale naturii.) „Primejdios, greu de ureat, prăpăstos, cu ponoare”. *Se călără pe-un munte stăncos, înalt și apriag.* C. NEGRUZZI, II, 252/2. *Pe cârful apriag așl celor mături O floare mică a răădri.* ALECSANDRI, P. II, 44. *Strecurându-ne incetinel prin tot felul de cotituri, fără pericol, iată-ne ajuși pe lăcămurile apripe ale căndătoarei celei mari.* ODOBESCU, III, 76/22.

II. Adv. „Cu toată puterea, avan, impetuos, strășnic”. *Păcădoșul pre cel derept apriag pânđește Și caută, și să-l omoare pre el gândește.* CORBEA (c. 1700), ap. HEM. 1357. *Observați, dacă soția voastră va cere cu căldură și apriag stăruind reintegrarea sa.* P. P. CARP, ap. TDRG. *Până să ajuși jos, străbați un drum printre vii... bătute apri de soare.* IORGA, N. R. A. I, 188.

[Și: *ăpreț, †ăpric*.]

— Toate etimologiile propuse până acum sânt neprobabile, atât din punct de vedere semasiologic,

cât și formal. (Cea mai răspândită e: *apricus*, -a, -um „expus la soare”, L.B., I.M., Cihac. HEM. — L.M. se gădește și la *africus* (despre vânt), etimologie citată și de TDRG, care propune și: *apricus* „sălbatec ca mistrețul (aper)”, iar Subák: *Archeografo Triestino*, XXX, III serie, vol. II, fasc. II, pag. 14: *apricus* „doritor de a avea ceva”, format din *aprecor* „rog”, ca *supplex* din *supplicare* etc.) Mai probabilă e următoarea etimologie: Grec. ἀπράξ „hrăpareț, lacom” se găsește la scriitorii latini sub forma *harpax*, -agem „an sich reissend, räuberisch” (GEORGES). Dacă admitem că cuvântul acesta a existat și în graiul poporului roman, îl trebuia să se pronunțe *arpege(m)* (cfr. arapă, cirăș, farmec etc.), care, cu metateză, a dat românește *ăprege*, apoi (ca *agere* > *ager*) *ăprege*. Desvoltarea semantică a fost, în cazul acesta, cea arătată mai sus, plecând din sensul fundamental de „hrăpareț, lacom”; iar forma *apric*, care se găsește la CORBEEA și la DOSOPEIU (la acesta alături de *aprig* și la amândoi numai la masculin), arată aceeași pierdere deplină, nu numai parțială, a vocii în pronunțarea consonanțelor fonice la sfârșitul cuvintelor, ca și în *fraget* = *fraged*, *lânget* = *langed* etc.

APRIGIME s. f. *Vehemențe, împetușărit, bruscherie*. — (Cuvânt rar.) Abstractul adjectival al lui *aprig* (derivat prin suf. -ime). CIHAC, I, 13.

APRIMI † vb. IV* =primi. *Cerul nu aprimii sfântul tău duh*. MINEIUL (1776), 64 1/2.
— Din *primi*, cu a protetic.

APRIJUNE s. f. *Vicocălit, vehemențe, împetușărit*. — (Cuvânt rar.) „Vehementă”. Nu cădeam de acord [cu A. Pumnul] și-l... combăteam cu *aprijune*. SBIERA, F. S. 184.
— Derivat din *aprig*, prin suf. abstr. -iune.

APRIL s. m. |

APRIE s. m. |

Aeril. — A patra lună a anului. Cuvânt literar, relativ vechiu în limbă, și care a pătruns și în popor, prin biserică și prin scrierile poporane, înlocuind pe alcocrea ca totul pe vechii *Prier*. În *sfarșit*, la 1765. *Aprilie 12, Jung a dat lumii coșnică sărutare*. MARCOVICI, D. 4. | Forma *Aprilie* o întrebuintă mai ales în Tara-românească; în Mold. (și în genere în poezie). *April: Au venit veste de la Țarigrad și cărți la boeri, în ziua de slăuda Floriilor, April 8...* Iar pe Dumitrăscu-Vodă *Lau dux la Țarigrad cu totul, April în 13 zile*. N. COSTIN, LET. II, 44. *Lui April i se zice „Traistă'n băț” sau luna lui „Traistă în băț”*. (Bădeni și Chișcăreni, în Iași), ap. HEM. 1358. *Ci tu ră-măi în floare, ca luna lui April*. EMINESCU, P. 33. *Târziu, într-o noapte d'April*. COȘBUC, B. 58.

— Din paleosl. *Aprilli* și *Aprili* sau din m.-grec. Ἀπρίλιος.

APRINDE vb. III. I. 1^a—3^a. (En parlant du feu) *Saisir, prendre à, incendier; (s')allumer, (s')embraser*. II. 1^a. *Faire brûler, allumer, mettre en feu, mettre le feu à, enflammer, incendier*. (Refl.) *S'embraser, s'enflammer, prendre feu* (au propre). 2^a. (En parlant d'une arme à feu) *Faire feu, tirer*; (refl.) *partir*. III. 1^a. (S')allumer, (s')enflammer. *Allumer, donner de la lumière; prendre feu*. 2^a. *Chausser* (un four). 3^a—4^a. *Entrer en effervescence, bouillonner* (en parlant de la chaux). *S'échauffer, s'élever par un commencement de fermentation* (en parlant des grains, de la farine, etc.). 5^a. *S'enfler, avoir une inflammation*. 6^a. (S')empourprer, *devenir rouge* (de honte, de colère, etc.). IV. *Pendre feu, éclater; faire naître, (s')enflammer* (au fig.). (S')échauffer, (s')embraser (au fig.). (S')empourprer; *s'éprendre, brûler* (d'amour).

A *aprinde* nu conținea, la început, ideea „arderii”, ci avea același sens fundamental ca și primitivul său etimologic: a *prinde*, adică „a lua ceva în stăpâ-

nire (momentană)”; se dozează deci de a cuprinde prin aceea că nu exprimă, ca acesta, o „prindere pe toată întinderea”, ci numai una „parțială”. *Focul a cuprins casa* = flăcările au luat în stăpânire casa întreagă, din toate părțile; *focul a aprins casa* = flăcările au ajuns la casă, luând în stăpânire o parte din ea (pe cea mai apropiată). Urmarea imediată a acțiunii exprimată în exemplul d'întai este „arderea” casei, iar a acțiunii exprimate în exemplul al doilea „începutul arderii” casei, sau, cum se zicea mai de mult „încinderea” ei. Prin faptul că a *aprinde* s'a întrebuintat cu timpul numai în legătură cu noțiunea „foc”, sensul său etimologic s'a pierdut, și astăzi, în exemplul citat, noi nu ne mai gândim la „prins”, ci la „încins”.

I. Sens primitiv se mai recunoaște în acele cazuri când noțiunea „foc” se exprimă. 1^a. *Trans. „Focul” e subiectul. Sensul a lua în stăpânire parțială” se preface în „a face să înceapă a arde”. *Focul, iscat dintr'un chibrit aruncat pe jos, a aprins aripa stângă a căldirii*.*

2^a. După analogia lui *focul arde*, care poate fi întrebuintat și în sens trans. („focul arde pe cel ce se apropie de el”) și în sens intrans. („focul arde în sobă”), „focul” a putut deveni obiectul pasiv al lui *aprinde*. Refl. A se iscă, a se porni (foc). *Focul în pădure din seculite mică se aprinde*. ZANNE, P. I, 173. *Dragostea cu mullă jole: Ca și focul de surcele: S'aprinde și bobotește, Da'n casă nu se'ncăzește*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 156. | *Fact. „A face (foc)”*. De cu zina mîtur casa, *Aprind focul, gătesc masa, Aduc apă din fântână Și furca n'o las din mînd*. ALECSANDRI, P. P. 308.

3^a. *Focul e instrumentul aprinderii*. *Trans. „A face să înceapă să ardă”*. [Pe bolnav] *cu foc îl infoacă, Și cu foc îl încinge... Și cu foc îl cuprinde, Și cu foc îl aprinde...* MARIAN, V. 37.

II. Îndată ce *aprinde*rea ajunse a însemna un „început de ardere”, noțiunea „foc” deveni pleonastică. Instrumentul acțiunii nu se mai exprimă, subiectul devine omul, iar obiectul pasiv orice corp combustibil.

1^a. *Trans. „A face să ardă. Dacă aprinzi paie, se face fum gros. I. „A da foc”. Grecul și-a aprins ciubucul de la candelă din biserică*. ZANNE, P. VI, 134. | „A pune foc” (cu intenția de a produce un incendiu). *La galioanele moschicesti n'au putut să ajungă, să le aprindă*. NECULCE, LET. II, 335. | Refl. „A lua foc”. *Lumea toată aprinde-se-ca și ea ca toper*. CORESI, E. 27. | *Au pierit și el de foc, când s'au aprins ierbăria în Iași*. NECULCE, LET. II, 255. | *As fi luat două lemne uscate și le-aș fi frecat unul de altul, până ce s'ar fi aprins*. DRĂGHICI, R. 66. *Unde înceapă a-mi face o gălăgie, de credeai că s'a aprins țărșul!* ISPINESCU, L. 374. †† (Fam.) A se a *aprinde* *căiva călcăile (după căineva)* = a îndrăgosti tare de cineva (cfr. a-i sfărâli *căiva călcăile după căineva*); „s'eprendre, brûler ou s'enflammer d'amour (pour qqn)”. *Când fi s'or aprinde călcăile, însoară-te, până'n nu îmbătrâni*. C. NEGRUZZI, I, 251. †† A-și *aprinde paie* 'n cap = a-și găsi (cu căpătă) beleana, a provoca iritarea neașteptată a cuivă, printr-o vorbă spusă (sau o faptă făcută) fără intenție rea. *În ajunul sfântului Vasile, toată ziua un slăt de capul tău, să-mi faci...* un *harapic*. *Doamne, ce harapic fi-oiu da eu!* *zise tata, do la o creme...* *Văzând eu că mi-am aprins paie în cap cu asta, am șterpeli-o do-acasă*. CREANGA, A. 41. (Idiotismul acesta s'a născut dintr'un obicei vechiu, de origine orientală (cfr. ȘO. CVIII—CIX), de a-și aprinde oamenii într'adevăr paie sau rogojini în cap. În timpul unei procesiuni etc., a Domnului sau a Sultanelui, spre a-i atrage atenția asupra lor și a-i putea da jalbe sau păre. De multe ori, cei ce umbiau cu astfel de păre împotriva celor mari provoaca iritarea celui către care se adresa și dedeau de belsle la care nu se așteptau, fiind pedepsiți tot ei. Cfr. *Sosind boierii la Țarigrad, au scotit vreme și au*

păscut prilejul, și, când au ieșit împăratul la geamă, ei și-au aprins rogoșini în cap și au dat arz la împăratul, făcând pre Nicolai-Vodă. NECULCE, ap. HEM. 1364. Nenorociți țărani, desperați de asuprirea ciocoilor, intrară în București, pe la 8 ore de dimineață, tocmai pe când domnișorul [Grigore Gheica-Vodă] se află în dăcan și, ca să atragă mai mult atențiunea publică, unul dintr'înși făcă un sul de rogoșină și, dându-i foc la partea de sus, îl puse în cap, apoi scoțând jalba din sân o puse în vârful unui proșap lung și intră în Curtea domnească. FILIMON, ap. ȘIO. CIX.)

2°. Spec. (Vân.) (Despre arme de foc, care mai de mult se descărcă în urma aprinderii prafului-depușcă prin scăpărare din amnar.) Absol. „A trage (cu o armă încărcată), a da foc, a împușcă”. *La capătul plaiului... numai iată o dihanie... stătea în cărare... aprind într'însa... ș'o chiteac drept în frunte*. LAMBRIOR, CONV. LIT. IX, 4. | Refl. „A lua foc”. *Și pistoalele n'întindă, Dar nici unul s'aprindă*. ALECSANDRI, P. P. 131.

III. Manifestările și efectele focului fiind felurite, se explică ușor extensiunea unor accepțiuni ale lui *aprinde*.

1°. (Despre corpuri incandescente.) Refl. „A lua foc (de la sine), a lumina”. *Un soare de s'ar stinge 'n cer(i). S'aprindă iarăși soare*. EMINESCU, P. 278. *Cobori în jos, luceață blând... Și viața-mi luminează!* El ascultă, tremurător, Se aprindă mai tare, Și s'aruncă fulgerător, Se confundă în mare. Idem, P. 262. | (Despre obiecte ce servesc spre luminat.) Trans. „A face să lumineze”. *Făcîc... ce drumușul o aprinde în pustiri rălăcîcîcî... ALEXANDRESCU, M. 19. Ican atuneci... aprinde lumina cea și începe a căuta prin căuă*. CREANGĂ, P. 302. | Absol. *Spune să aprindă!* = „lassen Sie Licht machen” TDRG. | Refl. „A lua foc”. *Chăbrițurile acestea nu s'aprind*.

2°. Trans. „A încălzi (cuptorul) printr'un foc mare”. *Un cămin foarte înfocată aprinsă*. DOSOFTEIU, V. S. 35, 2. *Pentru ca să coci o pâine, doar n'o să aprinzi cuptorul!* Cfr. arde (I, 2°).

3°. Refl. (Despre var.) „A intra în efervescență, a dezvoltă căldură printr'o combinație chimică”. *Când toarsă pietrară apă în var... se aprinde*. DRĂGHICI, II. 113. (Cfr. arde, stinge, stămpără.)

4°. Refl. (Despre fân, semințe, bucate, făină etc.) A se strică în urma unui început de fermentare, „a se încinge”. *Sămînța... se întoaracă de, ca să un se aprindă și să se mucezească*. I. IONESCU, C. 122. Cfr. seoaie.

5°. † (Pat.) Refl. „A se inflama”. *O năpărcă din căldură ieși și mucic măra lui... E și așteptă el, că se ca aprinde și ca cădea de năpărcă mort*. COD. VOL. 97, (= iară el așteptă să se infle. N. TESTAMENT, 1648; iară el așteptă pre el, ca să se umfle. BIBLIA, 1688: „ils attendaient qu'il dôt enflor”). Cfr. aprindere.

6°. Trans. „A se face roșu ca focul, a se înroși la față (de plăcere, rușine, mânie etc.)”. *Pterocerile holției, a cărora... aducere aminte le aprindă fețele... C. NEGRUZZI, I, 75. | Se găsește (în poezie) și construcția: „Să știi, Doamna, să știi bine, Că nu-i credinc pentru tine, Să omori coinci ca mine!” *Domnul fața și-aprindă...* („adică i se cuprinse obrazul de roșata mâniei”). Nota lui Alecsandri). ALECSANDRI, P. P. 91/12; 95.*

IV. Fig. (Despre sentimente vii, pasiuni, sau manifestări ale lor.) Refl. „A izbucni; a se încinde”. *Turcii... le stătură împotriva a nu-i lăsa să meargă înainte, din care [pricină] se aprinde gâlceava*. ZILOU, CROX, ap. HEM. 1362. *Suspînurile se aprind mai tare*. MARCOVICI, C. 20/17. | Trans. „A face să se ivească (în mod impetuos), a deșteptă”. *Bănatul carele l-aprindă pururea păcatele noastre...* DOSOFTEIU, V. S. 88, I. *Gîngășă frumusee... Aprinde dulce dor*. ALECSANDRI, P. I, 130. | (Aceleași sentimente etc. aduse în legătură cu omul.) Trans. și refl. *Și mai*

cărtoș se aprinse în mine focul tubierei. CAZANIA (a. 1642), ap. GCR. I, 98/23. *Necaz'u el se aprindă*. PANN, E. II, 152. *Văndtoarea aprinde'n om zecul dar al bărbăției*. ODOBRESCU, III, 76/23. *Mi-ai aprins pofta de însurat!* CREANGĂ, P. 165. | (Omul însuși e închipuit ca aprins de pasiuni etc. Construit în mod absol.) Refl. „A se înflăcăra, a se face foc și pară, a-și ieși din cumpăt, a se întărița, a se irita, a se înfuriă etc.” *Nu mă aprind, ci cașt să viu cu bun simț*. C. NEGRUZZI, II, 270/2. *Când le văd, mă iau fiori*. Din brău până subsoari. *Mor, mândro, și mă aprind, Und'le văd pe drum trecând*. RETEGANUL, TR. 112/27. *A se aprinde, foc* = „se faire feu et flamme”. CIHAC, I, 218. † *A se aprinde lesse*: „avoir la tête prês du bonnet, avoir la tête chaude”. *Se aprinde pentru nimic*: „un rien le met aux champs”. FONTRIAANT. | Prin prep. „spre” se poate indica tendența pasiunii. „A tinde în mod impetuos, a răvni”. *Tot spre mai multă avîșie se aprinde*. VARLAAM, C. 349, I. | Cauza aprinderii, pasiunea, închipuită în om, se exprimă prin prep. „de”. *Cu care pricină, aprinzându-se Traian de mânie, de iznoacă asupra Dachilor armele s'au cîlîit*. CANTEMIR, III, 82/27. *Joe se aprindă... de dragoste*. ISPIRESCU, U. 11/27. *Oricine-o vedea, De dor mare s'aprindă*. ALECSANDRI, P. I, 93. | Cauza aprinderii se exprimă prin subiect. Trans. *Îl aprinse mânia și, când cu totul, gome grozace*. COȘBUC, E. 252/7. (Aduce aminte de sensul original al cuvîntului: „l cu prinde mânia”). *Tăcerea lui o aprindă și mai rău*. VLAHUTĂ, ap. TDRG, 482.

[Se conjugă ca prinde. | † aor. *aprinșu*. *Aprinșu lumină înaintea!*] *șpîntelor icoane*. MSS. (s. XVII, Transilv.), ap. CP. 167. | Dialectal, și în parte și în limba literară, se găsește la prez. indic. și conj. cu *aprinz*: *să aprinz, să aprindă*.]

— Din lat. *apprendo* (= *apprehendo*), -ndi, -nsum, -ndere „a apuca, a prinde, a cuprinde, a pune mîna pe”...: ital. *apprendere*, engad. *aprender*, v.-prov. *aprendre*, fran. *apprendre*, span. *port aprender*, pretutindeni cu sensul figurat de „a cuprinde cu mintea, a învăța”, în cele două limbi d'întîi și cu înțelesul de „a prinde”. În legătură cu noțiunea foc, se întrebuițuie în limba lat. mai ales compusul *compre(h)endere* (v.-prov. *comprendre* „enflammer”); dar la Grigore de Tours se găsește și *apprendere*, în sensul acesta, cfr. DHR. I, 188, în vechile glose din Bergamo (Lork. 123) „accendo” se explică prin *aprend of fog*, iar în itală. *il fuoco è appreso* = „das Feuer ist angegangen, entzündet”. Cfr. și ital. *prendre fuoco* = fran. *prendre feu* „a lua foc”, vgl. *il prendro „accendero”* (Bartoli, II, 427), v.-fran. *emprendre* „enflammer”, și azi fran. *être épris (d'amour)*, iar învechit: *le feu éprit la maison*: cfr. și ruteneghe *inalti* „a lua”, la reflexiv „a lua foc”.

APRINDERE s. f. 1°. *Allumage; action d'embraser, d'incendier, de prendre feu. Embrassement, incendie; animation, irritation, emportement. Ardour, excitation, colère, désir d'amour.* 2°. *Inflammation.* — Infinitivul verbului *aprinde*, devenit abstract verbal. 1°. (Mai adesea în sens fig.) *Stinși aprinderile patimilor*. MINEIUL (1776), 120/2. [Se luptau] *unii cu furia desnădejă, și alții cu aprinderea beției*. C. NEGRUZZI, I, 152. *Ecaltarea religioasă, aprinderea revoluționară, mișcarea poetică a unui întreg popor... — iată izvorul de viață al cîntecelor nouă*. MAIORESCU, CR. II, 275. *Unia, în aprinderea lor, numeau pe cei bătrâni „rugini învechite”*. CREANGĂ, A. 153. | Cu *aprindere*: „vivoment”. FONTRIAANT. 2°. (Pat.) „Inflammatiune”. S'a/s/ constatat *aprinde* cu *puroiu* în fiscal. ap. TDRG. [La Românii din Austro-Ungaria, după germ. „Lungen-, Augen-, Gehirnentzündung”: *Aprindere de plămîni* = „pneumonie”. *Înfocarea [sau] aprinderea plămînilor... se cunoaște [la cal, din următoarele semne:] *Calul răsuflă greu, i se bat plămân-**

zările, pulsul îi taste vărtos... CALENDARIU (1814), 164₁. | *Aprindere de ochi*: „oftalmie”. Să nu se puie, noaptea, lumânarea prea aproape de ochii copilului, căci... copilul, crud și slăbănog fiind încă la vedere, foarte lenese ar putea căpăta aprindere de ochi. MARIAN, NA. 69. | *Aprindere de creeri* = „meninșită”. | Chiar și: *aprindere de mafe*: „gastrită”]

APRINJOARĂ s. f. v. aprinșor.

APRINȘOR s. a. *Allumette*. — (În Transilv.) „Chibrit”. Găina e friptă întreagă... În gură ti se pune un spic de grâu și o țigară, împreună cu un aprinșor, ca să aiibă cu ce o aprinde. MĂNDRESCU, L. P. 198₁₂. [Se întrebuințează mai ales la plur.: *aprinșoare*. | După TDRG. și: *aprinșoară* s. f.] Cfr. lemnș, aprinșătoare.

— Formațiune recentă din *aprinz* (= *aprinđ*) și suf. dim. -*șor* (probabil după germ. *Zündhölzchen* sau ung. *gyufa*: după primul element s'a făcut *aprinșor*, după al doilea *lemnș*).

APRINȘ s. a. 1°. *Allumage, éclairage. Incendie, embrasement*. 2°. *Pneumonie (des animaux)*. — Participiul verbului *aprinde*, devenit abstract verbal. 1°. „Aprindere”. *Aprins* = „incendium”. ANON. CAE. Cu *aprinșorul focului scornii norodul*. MINEIUL (1776), 161/. ++ (Pe) la (sau în) *aprinșorul lumânărilor* = „a la tombă de la nuit, à la brune”. PONTBRIANT. *Seara, în aprinșorul lumânărilor, un car plin cu... culpi și țepuri venă cu vânători*. GRICA, ap. HEM. 1968. | „Punere de foc, incendiere”. *Așă s'au împănt și tocmit, ca toate sfâzile, războaiele, prădăte, furtușuguri, apurinșurile și vărsările de sânge, de tot să încete*. SINGAI, HR. II, 34₁₂. || 2°. (Pat.) *Boala „aprinș”, la vite, este aprindere la plămâni*. (Târgu-Berești. În Covelruș), ap. HEM. 1369. *Boala „aprinșul”, atât la cai, precum și la vite corulate, vine din fușă mare sau din prea multă muncă; dobolocul începe a se uscă, până ce moare*. (Docani, în Tutova), ap. HEM. 1369. Cfr. „ars la inimă”.

[Plural: *aprinșuri*, rar întrebuințat.]

APRINȘ, -Ă adj., adv. I. 1°. *Allumé, embrasé, incandescent; brûlant, incandescent, en flammes. Enflammé, ardent, échauffé; épris, animé*. 2°. *Allumé. Chauffé* (se dit d'un four). *Echauffé, en effervescence* (se dit de la chaux), *altéré* (se dit de la farine etc.). *Enflammé, pris d'un accès de fièvre; malade de pneumonie. Rouge, empourpré, échauffé; criard, vif, tranchant* (se dit des couleurs). II. *Passionément*. — Participiul verbului *aprinde*, devenit adjectiv și întrebuințat une-ori și ca adverb. I. Adj. 1°. „Arzând, incandescent”. *Focul ce se scoțește stins, De multe ori sub cenușă se găsește aprinș*. ZANNE, P. I, 174. *Ca fierul aprinș, când sar scanteie dintru el...* CUV. D. BĂTE. II, 459. *Luând un tăciune aprinș, s'au pogoril în peșteră, de au făcut foc*. DRĂGHICI, R. 75. || Fig. *Înimi aprinșe de un sacur dor*. ALEXSANDRI, P. II, 119. *Spereț că este numai aprinșul vostru sânge...* I. NEGRUZZI, VI, 378. *S'nu capul lui aprinș și fără odihnă mișcuse noroade de gânduri răzcrătite*. VLAHUȚĂ, N. 180. *Zărnid frumozăa jucărie, Aprinș-i ochi mai mult s'aprinđ*. COSBAC, B. 40. *Gonindu-i țoți din toate părțile... au trecut dincoace, în pământul Turcului, la Ballă, și, fiind aprinș gonașii Rusiei, s'au înșel și ei și au trecut la Ballă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 269. | Ca o potențiere se poate adăoga subst. „foc”, cu funcțiune adverbială. *A veni... Ca un leu grozav, puternic, înșiergnaț, aprinș foc*. PANN, E. II, 136. 2°. „Arzând, dând lumină”. *Stelele... Luceau ca niște candelă aprinșe p'un mormând*. ALEXANDRESCU, M. 25. *Iată locul. Luan plină, Poteindu-i, îl străbate*. El, *aprinș de-a ei lumină, Simte-a lui singurătate*. EMINESCU, P. 8. || Cuptor *aprinș*: | *Var aprinș*: „Încins, stricat printr'un început de fermentație”. *Simle făcute cu făină aprinșă*. ALEXSANDRI, T. 1353. || (Pat.) *Fu a-*

prinșă de niște friguri. MINEIUL (1776), 110 1/2. *A-prinșă d'o fierbințeață, întocmai ca un bolnav...* PANN, E. III, 1. | Spec. (Despre cai). „Cuprinș de pneumonie”. *Caii ce sânt aprinși și tușesc foarte tare, se vindecă în următorul mod...* MARIAN, O. II, 58. (Cfr. articolul precedent și *aprinđere*.) | „Roșu la față, îmbujorat”. *Îa'o, veselă și-aprinșă; Joacă hora!* COSBUC, B. 80. *Și-așă deodată l-au cuprinș Călduri...* *El a ieșit... Îmbujorat de vin și-aprinș*. idem, p. 91. | „Înșoțit (de un afflux de sânge)”. *Când caii..., cu coame răsfirate, Cu nările aprinșe, cu gurile spumate...* ALEXANDRESCU, M. 30. | Culoările „vii” se zice *aprinșe*. În loc de „galben ca focul” se zice și *aprinș-galbău*. MARIAN, CROM. 50. II. Adv. „cu aprinđere, cu ardoare, cu pasiune”. *Prea vorbești aprinș!*

APRINȘĂTURĂ † s. f. *Embrasement, allumage, éclairage*. — Cuvânt rar, atestat numai la ANON. CAE.: *aprinșătură* = „accensio”.

— Derivat din *aprinș* (part. lui *aprinđe*), prin suf. abstr. -*ătură*.

APRINȘURĂ s. f. *Inflammation*. — (În Transilv.) „Inflamație”. ap. DDRF. (ed. 1905).

— Derivat din *aprinș* (participiul lui *aprinđe*), prin suf. abstr. -*ură*.

APRINȘĂCIOS, -OANȘ adj. *Inflammable*. — Care se inflamează ușor. *La unii bolnăvi, aji căror plămâni sânt prea aprinșăcioși...* ap. TDRG.

— Derivat din *aprinz* (= *aprinđ*), prin suf. adj. -*ăcios*.

APRINȘĂTOARE s. f. 1°. *Allumoir. Allume-feu*. 2°. *Allumette*. — 1°. (În Țara-românească.) Instrument sau lucru pentru aprinș ceva (mai ales țigările). Cfr. *aprinșător*. || 2°. (În Transilv.) „Chibrit”. (Întrebuințat mai ales la plur.) *Aprinșătoare* = „das Zündhölzchen”. BĂRCIANU. Cfr. *aprinșor* și *lemnș*. [Plur., în sensul 1° -*țori*, în sensul 2° -*toare*.]

— Derivat din *aprinz* (= *aprinđ*), prin suf. instr. -*ătoare*.

APRINȘĂTOR s. a. = *aprinșătoare* (1°). (În Țara-românească.)

— Derivat din *aprinz* (= *aprinđ*), prin suf. instr. -*ător*.

APRINȘĂTOR, -OĂRE adj., subst. I. 1°. *Qui allume, embrase, excite; échauffant; brûlant, excitant*. 2°. *Qui s'allume (s'embrase, s'excite, s'enflamme) facilement; Inflammable. II. Allumeur*. — Adjectivul verbal al lui *aprinđe* (derivat prin suf. -*ător*), devenit une-ori subst. I. Adj. 1°. Care *aprinđe* (în sens propriu și figurat). | „Excitant”. *Ceapa, ardeul, hreanul... fierțe desniarăđ trupul, iar crude sânt aprinșătoare*. PISCUPESCU, O. 194. || 2°. Care se *aprinđe* sau ia foc ușor (în sens propriu și figurat), „aprinșăcios”. *Aprinșătoriu* = „accendibilis...; entzündbar, entzündlich”. I.B. || II. Subst. Cel care (are meseria de a) *aprinđe* ceva. *Un aprinșătoriu de luminie se/ăntului, DOSOFTEIU, V. S. 88/.* *Aprinșătoriu de felinare s'au pus în grevă*. [† și dial.: *aprinșătoriu*.]

APRINȘĂTURĂ s. f. *Allumage, Inflammation*. — Cuvânt rar, atestat numai la CIHAC, I, 218.

— Derivat din *aprinz* (= *aprinđ*), prin suf. abstr. -*ătură*.

APRINȘĂLĂ s. f. (Pat.) *Chaleur de la fièvre*. — „Căldură mare (a corpului), fierbințeață”. *O adăugăță căldură a trupului... este și se numește aprișăleală*. PISCUPESCU, O. 231. [Plur. -*șeli*.]

— Derivat din *aprinz* (= *aprinđ*), prin suf. abstr. -*ală* (poate după germ. „Entzündung”).

A-PRIORI loc. adv., adj. (Filos.) *À priori*. — „În-

inte de orice experiență prin simțuri, din rațiune pură; (In funcțiune adjectivală): „Intemeiat pe date anterioare oricărei experiențe”. Cum putem spera o aflare de adevăr peste ceea ce ne dă constatarea [simțurilor]? Cu alte cuvinte: există judecăți sintetice a priori? MAIORESCU, L. 52. Ideile... pot să provină numai din experiență... și totuși împreunarea lor într-o judecată universală să se facă conform unei forme înăscute a inteligenței omeniești (sinteză „a priori”, după Kant) idem, L. 145. | P. ext. „Înainte de dovada prin argumentare, înainte de orice considerație a faptelor, prealabil”. Conchidem prin inducțiune ceea ce afirmasem a priori, că poezia cea adevărată nu este de cât un simțământ sau o pasiune manifestată în formă estetică. idem, CR. I, 110. [Cfr. contrariul a-posteriori.]

— N. din fran. sau din germ. (-lat. scolastică a priori „după (sau din) ceea ce este înainte.”)

APRIORIC, -Ă adj. Qui a un caracter a priori. — Care are un caracter a-priori. Omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a causalității, se urcă și se coboară pe scara timpului. MAIORESCU, CR. I, 54. | Limba se descolă în mod instinctiv de poporul întreg, și nici un indice izolat nu este chemat a așeză prin reflecție apriorică regula după care să se primească formulele cuvintelor nouă. idem, CR. I, 377. [Cfr. contrariul empiric.]

— Derivat din a-priori (după germ. apriorisch).

APRIORISM s. m., sing. tant. (Filos.) Apriorism. — Teoria (kantiană) care susține aprioritatea ideilor de spațiu, timp și causalitate. [Cfr. contrariul empirism.]

— N. din fran. sau germ. (Apriorismus).

APRIORISTIC, -Ă adj., adv. Qui tient de l'apriorisme. — Care susține apriorismul. Kant a întemeiat concepția aprioristică a spațiului și a timpului.

— N. din germ. aprioristisch.

APRIORITATE s. f. (Filos.) Apriorité. — Faptul de a avea un caracter aprioric. Kant susține aprioritatea spațiului și a timpului. | P. ext. „Apriorism, teorie aprioristică”. Vrea să deducă formulele spațiului, în contra apriorității lui Kant, din impresiile... obiectelor din „afară” de noi. MAIORESCU, L. 145.

— N. după fran. sau germ. (Apriorität).

APRISTUŢI vb. IV^a. Procurer, fournir. — (La Moți.) Apristui = „câştigă, încrăpă”, d. ex. „cât lucră și nu-ți poți apristui nici o mărunțică pe lângă casă?” (Abruđ). VICIE, GL.

— Disimilat din *apristri, derivă din paleosl. pristroja (pristroitii) „parare”; cfr. rus. pristroitii „einrichten, zubauen, verschaffen”, bulg. stroj „Ordnung”.

APROAPE adv., loc. prep. s. m. l. 1^a. Près, tout près, près de, proche (de), dans le voisinage, à très petite distance (dans l'espace). 2^a. Près, proche (dans le temps). 3^a. Proche (parent). 4^a. A peu (de chose) près, presque, approchant, environ; sur le point de... tout près de. II. 1^a-2^a. Près de, vers. III. (Le) prochain, voisin.

I. Adv. Aproape arată că acțiunea sau situațiunea exprimată prin verb se întâmplă sau este la o distanță forte mică de ceva. Noțiunea opusă e: „departe”.

1^a. Local. Au găsit prin împăratul Moscului, aproape, în țara leșască. NECULCE, LET. II, 337^{1/2}. De-aș muri, nimic n'ar fi, când aproape te-aș avea. KONAKI, P. 165. Cobori încet... aproape, mai aproape. EMINESCU, P. 52. Auzind împăratul, că este la un sat, aproape, un unchiuș dibaci, a trimis să-l cheame. ISPITRESCU, L. 1. | În legătură cu cazul posesiv al pron. pers. (în poezie) Aproape-mi, aproape-ți etc. = „în apropierea mea, în apropierea ta etc.” = „dans mon (ton, etc.) voisinage, près de moi (de toi etc.)”. Toți aproape-mi se adună. I. VĂCĂRESCU, P. 177^{1/2}.

Galben, ca făclia de galbenă ceară, Co-aproape-î ardă... ALECSANDRI, P. I, 40. | În legătură cu prep. Pe aproape = „prin apropiere, nu (tocmai sau prea) departe” = „dans les environs”. Pău nu se găsea pe aproape. NECULCE, LET. II, 442^{1/2}. Ședeam... ca un puin de cerb, care... ceada o turmă de câini flămânzi, trecând pe aproape. BELDIMAN, N. P. II, 83. Să spui lui Vrăncosin Și lui Unguran, Ca să mă îngroape, Aice pe-aproape, În strunga de oi. ALECSANDRI, P. P. 2. De aproape = „din apropiere, „p. ext.” amănunțit, foarte bine, temeinic”: „de près; à fond”. Strămbii nu lași să trăiască, De-aproape să te prăcască. DOSOFTEIU, PS. 20. Ladislau, cu Ungurii săi, tot de-aproape gonindu-i... mulțime de dișii să fie omorîți. CANTEMIR, ap. GCR. I, 361^{1/2}. Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-mi mieu senin Și m'am născut din ope. EMINESCU, P. 261. Ne sfătueam asupra lucrurilor ce interesază mai de aproape fericierea omului. MARCOVICI, C. 36^{1/2}. Ca să-i privegheze mai de aproape, [Lăpușeanu] se mută în cetatea Hotinului. C. NEGRUȘI, I, 159. | În canose de aproape = „ich kenne ihn genau”. TDRG. A trage (cu arma) sau a împușca de aproape = „tîrîr (un coup) à bout portant, à brûle-pourpoint”. Prin atracțiune sintactică, după „de departe” se găsește și (de) de-aproape: De departe să'ngenunchi, Mănu, poala să-i săruși, De d'aproape să te roși și din gură lu să-i zică: „Iartă!...”. TEODORESCU, P. P. 519^{1/2}. (Construcțiune învechită). †† A avea pe cineva aproape. = „a-1 avea pe lângă sine, a-1 avea om de încredere și familiar”: „mettre sa confiance en qqm”. Stătuse Visternic mare Gheorghifă Apostol Păharnicul, pe carele îl avea Nicolai-Vodă aproape. N. COSTIN, LET. II, 94. | † Cu funcț. și formă adjectivală, „confident”. Nu numai străini, ce și de ai noștri, care au cinste și sânt apropri la Domn, au întrecut cu zece părți cu rădălate și neomenie pe Ramandin. NECULCE, LET. II, 235^{1/2}.

2^a. Temporal. Că aproape e ziua pierii lor. PSAL. SCH. 496^{1/2}. (: „car le jour de leur calamité est près”).

3^a. De grad. Fiind vorba de o înrudire, prietenie etc., aproape exprimă o rudenie, prietenie etc. „întimă”. Rudenia mergea pre aproape. BIBLIA (1688), 193, 2. Domnia mea sântu mai aproape rudă lui Isaac Balicică hatmanului. DOC. (a. 1634), ap. HEM. 1375. Cu care fiind dumnealui mai aproape rudenie... le-au dat voie să le vândă oricui vor găsi. URICARIU, XVI, 324. | Cu funcțiune adjectivală. „Apropiat”. Eră Mihalache de casa lui rudă aproape. NECULCE, LET. II, 302^{1/2}. | Mai ales precedat de prep. „de”. Intristatul clopot ne vestește, că mulți din aproape au bătut paharul vieții. MARCOVICI, C. 31^{1/2}. Aș creă să știu... căji au căzut și cine [în război] ? ... — „Aveai pe cineva de aproape?” — „De aproape, nu. Despre doctorul Damian se știe ceva?” ZAMFIRESCU, R. 273. Rudă de aproape. Prieten de aproape = „amic intim”. Până la o mai de aproape cercetare: „jusqu'à plus ample examen”. DDRF. (ed. 1905).

4^a. „Mai”. O luptă, care trebuia să fiină aproape patru secolii, începă atunci. BALCESCU, M. V. 8^{1/2}. Poate în nici un moment al vieții sale stărea sufletească a unui om nu este identică cu vreo stare anterioară a aceluiași om. Dar, pentru treburile practice, nici nu se cere această strictă identitate. Este destul, că unele idei și simțiri sânt aproape aceleași, în diferite momente. MAIORESCU, CR. II, 147. „Cum se-a fi scris de la Dumnezeu sfântul”, zise Zaharia cu glasul aproape stins. CREANGĂ, A. 125. Îl căzu aproape mort. LM. E aproape așa. DDRF. Mă costă aproape trei lei. | Construit cu „să” sau cu infinitivul. „Mai-mai, cât pe-acl. puțin lipsă ca”. Aproape eră să o prinză. DOSOFTEIU, P. S. 22. I. Aproape au fost a veni la arme. ZILTO, CRON. 66. Se vede aproape a se face pradă pestilor. MARCOVICI, C. 13^{1/2}. Când, aproape-aproape să pun mâna pe dînsul, i-am pierdut urma. CREANGĂ, P. 52. (Cfr.

lat. *prope esse ut...* = „a fi aproape să... Cfr. și „de-apropo”, subț. nr. 1°.] (Mai rar.) Legat prin prep. „de”. Sânt aproape de nouă săptămâni, de când ne luptăm. DRĂGHICI, R. 26. || Cine ea da la sfadă băi, sau sabie, sau cuțit și va lovi pre cinera... și-l cu omori, aceata lasă aproape de uciderea de voie. INDEPTAREA LEGII (a. 1654), ap. HEM, 1376.

II. Loc. prep. Când voim să exprimăm și locul (timpul etc.) față de care socotim o „distanță foarte mică”, atunci aproape are funcțiunea unei prepoziții.

1°. Forma substantivală e rară, aproape neltebruințată. Singurul exemplu, cu sens local, e *Pe cel deal îndelungat Snie-s'un car ferecat, C'un haiduc de el legat; Iar aproape carului E mama haiducului.* ALECSANDRI, P. P. 315.

2°. Foarte des întrebuințată e construcția: *Aprapo de*. În legătură cu substantive care au sens local, se deosebește de prep. „lângă” prin faptul că nu exprimă, ca aceasta, o apropiere imediată. *Aprapo eră locul de cetate, unde răstigniră Iesus.* CORESI, ap. GCR. I, 21/1 (: „le lieu, où Jesus était crucifié, étail près de la ville.”). *Eră un ferdeu aproape de unde ședea împăratul.* VARLAAM, C. II, 18, 2. *Ședea... cu arcul aproape de sine'nîins.* PANN, E. II, 43. *Doi copii erau aproape unul de altul.* DRĂGHICI, R. 58. *Vorbind așa, au ajuns aproape de Teesciu.* C. NEGRUZZI, I, 138. || Precedată de alte prep. De *Ocu până aproape de Grumăzești a fînat numai o fugă.* CREANGĂ, P. 117. *Nebuni ce-s pre-aproape de fură...* DOSOFTEIU, PS. 247. *Odată aude un grohăit de porc, p'aproape de dînsul.* ISPIRESCU, L. 370. || (Asta e) aproape de mintea omului = „ganz natürlich”. POLIZI: „cela tombe sous le sens”.

|| În legătură cu substantive care au sens temporal, e mai puțin vag decât „pe la” și se mai deosebește de acesta prin faptul că indică totdeauna un timp apropiat premergător. „Cu puțin (timp) înainte de...” *Maiercordat îi primi, deși eră aproape de miezul nopții.* C. NEGRUZZI, I, 180. || *Vasilie-Vodă, aproape de miazile, au greșit lui Dumnezeu.* NECULCE, LET. II, 205/15. *De mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr.* C. NEGRUZZI, I, 159. *Împăratul acela, aproape de bătrânețe căzând în zăcare, a scris carte frănc-său.* CREANGĂ, P. 184. || Precedată de alte prep. Când, pe aproape de căntători, Scaruochi... pornește cu grăbire la locul ștint. CREANGĂ, P. 303. || *Lud... holdirre... a nu orândui nemic, până aproape de moartea sa.* CREANGĂ, P. 4. || Adesea în legătură cu participii și infinitive substantive. *Eră zimisit în trupul maică-sa și, când fu aproape de născut, ia muri.* MOXA, 357. *Acuma, când aproape de ieșit, n'au așteptat fata să iași toți din biserică.* SBIERA, P. 212/11. *Când aproape de intrare [în biserică], Ce s'aud'e'n depărtare?* ALECSANDRI, P. P. 168/19.

III. Subst. *Aprapele*, de *apropo*, mai demult și: *cel de aproape* = orice om, de care ne leagă raporturile sufletești propăvădute de religiuinea creștină. *Iubește aproapele tău ca tire însuși.* COD. YOR. 118. (= să iubești pre aproapele tău ca pre tine. BIBLIA, 1688; să iubești pe aproapele tău ca însuși pre tine. C. NEGRUZZI, I, 149; iubește pe de-apropoalele tău... MAIORESCU, CR. II, 167 : „diligens proximum tuum sicut te ipsum”). *Carii grăesc pace cu cei de-aproape ai săi.* DOSOFTEIU, PS. (= cu prietenii săi. PSAL. 165; către soții săi. PSAL. SCH.; CORESI, PS. : „qui parient de paix avec leur prochain”). *Plugarul s'au cumăvă îndrăznească o ieși den hotarul său, să apuce hotarul deapropoelui său.* PRAVILA MOLD. I. Oameni... ajutători celor de aproape a[și] lor. DRĂGHICI, R. 162. *O inimă egoistă... nu se turbură de retele aproapelui.* MARCOVICI, C. 25/12. || [Plur. *Cei de aproape.*]

— Din ad-*prope* (în loc de *prope*. *Archiv für lateinische Lexicographie*, V, 362; cfr. germ. *bei-nah* în înțelesul I, 4°); v.-ital. *a-prope*, v.-veronez *apropo*, milanez *aprouf*, v.-venețian *apruoco*, etc.; friulan

apruc, v.-sard. *aproppe*, v.-prov. *a prop*, v.-fran. *à prouf*, catal. *aprop de*.

APROBĂ vb. I^o. *Approuver, agréer*. — 1°. Trans. A găsi bun, a fi de aceeași părere, a consimți, a-și da învoirea (la ceva), „a înțuviia”. *Intrebările... s'au aprobat de toată adunarea.* C. NEGRUZZI, I, 12. *Poetul Marțial... zice că... cea mai bună de mducare... dintre pătrpene [este] iepurele...; eu nu aprobat zisele poetului.* ODOBESCU, III, 25. || Spec. A da învoire printr'un act autentic (ca autoritate), a întări. *Ministrul a aprobat acizul consiliului permanent.* 2°. Refl. A socoti ca bună purtarea sa proprie. *D-ta te aprobi acuma, când poți judecă lucrurile mai reze?* [Pe la începutul secolului XIX, prin analogie cu „probăului”, și: † *aprobăului* vb. IV°. *Eu toate ale lor nu le aprobătuiesc* (scrisoare a episc. Moga, a. 1814).]

— N. din lat. *approbare*, idem (din *ad* și *probare* „a cerceta, a judeca, a aproba”).

APROBĂLUI † vb. IV° s. d. v. *aprobă* ș. d.

APROBĂRE s. f. *Approbation*. — Infinitivul verbului *aprobă*, devenit abstract verbal. *Proiectul de aducerea apei în oraș a obținut aprobarea consiliului tehnic superior.* [† și: *aprobăture.*]

APROBĂT s. a. sing. tant. *Approbation*. — Participiul verbului *aprobă*, devenit abstract verbal. *Greșala e ușor de iertat; cât despre aprobat, e mai greu.* [† și: *aprobăluit.*]

APROBĂT, -Ă adj. *Approuvé*. — Participiul verbului *aprobă*, devenit adjectiv. *Pe polite se pune formula: „bun și aprobat pentru suma de...”* [† și: *aprobăluit*. *Obiceiu vechiu și aprobăluit are putere de pravilă.* (a. 1817, Mold.) URICARIUL, IV, 332. *Obiceuirile ceale aprobăluite aște pământului.* PRAVILA (1814), XXI.]

APROBAȚIE s. f. }

APROBAȚIUNE s. f. }

— **APROBARE**. (Forme rar întrebuințate, aproape ieșite din uz.) *O înaltă aprobafie.* URICARIUL, II, 220/11. — N. din fr. *approbation* (lat. *approbatio, -onem*, idem).

APROBATIV adj., adv. *Approbatif. Approbative-ment*. — 1°. Adj. „Care arată sau implică o aprobare”. *A făcut un semn aprobatic.* 2°. Adv. „Într'un chip de aprobare”. *Fifina și Furtunescu surăd aprobatic.* CARAGIALE, T. II, 212/11.

— N. din fran. (lat. *approbativus, -a, -um*.)

APROBATOR, -OARE adj., subst. *Approbateur*. — Adjectivul verbal al lui *aprobă* (format prin suf.-ator), substantivat adesea. „Care aprobă, care arată sau dă aprobare.” [S]: *aprobător*, dial. și: *aprobătoriu.*]

APROD s. m. I. 1°. *Fils de boyard remplissant les fonctions de gentilhomme de la chambre et de messager princier.* 2°. *Héros. Soldat de l'armée territoriale.* II. 1°. *Percepteur.* 2°. *Huissier.*

I. 1°. În vechime, *aprodul* eră „copil de boier dat la curte pentru a dveri, în paco și în războiu, pe lângă fața Domnului, deprinzându-se acolo cu lumea cea mare, în așteptare ca vârsta să-i permită a fi boierii; ca semn de înaltă încredere, Principele îi trimite cu porunci la unii și la alții”. HASDEC, ETYM. MAGN. 1372. *Aprod* = „epho-bus”. ANON. Car. *Aprouzii atunce [pe vremea lui Ștefan cel Mare] nu eră din oameni proști, cum sânt acuma, ce eră toți feciori de boieri și portul lor eră: îmbrăcați cu șaravanele cu cabanife.* NECULCE, LET. II, 199. *În vechile vremi eră doi vâltași de aprozi: unul se numea vâltaș de aprozi de lărg și altul vâltaș de aprozi de curte... Au fost foarte cinstiți aprozii, și îmblă cu șaravanele, și la*

boierii cei mai de cinste aprozii îmblă cu poruncile domnești; și când mergea la casa boierilor, ori în ce cinste eră acel boier, ieșea înaintea lui și-l primea cu pizicare a-mână și, băgându-l în casă, stănd boierul în pizicare și cu aprodul, și la porunca domnească și puneă pe aprod de șălele și apoi șălele boierul. Și aprozi acia înă se făcă din oameni de cinste... ajungând până la starea cea mai de cinste a boierilor. Iar de la o vreme încoace, această breaslă s'au micșurat, încăpând acum la această breaslă din oameni proști. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 293. Stau pălcuri de oșteni... Aprozi, copii din casă, curteni și lefecii. ALECSANDRI, P. III, 210. Mîhnea-Vodă... se trezeă Și la slugi așa grăde: „Slugi, aprozi, copii de casă, Voi dormiți și nu vă pasă Soarele c'au răsărit!”... ALECSANDRI, P. P. 203.²¹ | Întrebunțat în sensul de „mesager”. Vened aprozi de la Foca, de-i spuned necredința cîtră împăratul. MOXA, 392/.

2°. Amintirea acestei instituții alese a aprozilor, care au fost chiar strămoși de domni (Cantacuzino, Movilă), se păstrează în Gorj, unde aprod = „erou” și p. ext. „dorobanți”. JAHRESBER. VII, 82.

II. 1°. † Cu timpul, aprozii fiind întrebunțai și la alte slujbe, mai ales la încesarea de dări (Aprozi de țarg) și la „aducerea înaintea tribunalului a acuzațiilor... și constrîngerea la plată a debitorilor învelători (Aprozi de divan)” CANTEMIR, DESCR. MOLD. 91, copiii de boieri nu mai intrau în această slujbă. 2°. Astăzi, rostul aprozilor a degenerat cu totul, așa în cât ei sânt niște „servitori pe la autorități (judecătorii, tribunalul, prefecturi, ministere etc.)”. Căci la noștii nștri, adesea mult pălește Aprodul cel din urmă, ce o ușile păzește. I. NEGRUZZI, II, 52.

— Din ung. apród „paj; ucenic”.

APROFUNDĂ vb. I. *Approfondir*. — A pătrunde afund în cunoașterea unui lucru, a cercetă adânc, „a adânci (cevă) cu mintea”. *Orice fracțiune a neanului românesc va fi aprofundată sub toate raporturile.* HASDEU, I. C. VIII. *Lumea se poate aprofundată tot așa de bine pe calea inimii, ca și pe calea reflecțiunii.* MAIORESCU, CR. I, 128. | *Cât de jos trebuie să fi căzut, ca o asemenea creatură să mă aprofundeze!* I. NEGRUZZI, VI, 102.

— N. din fran.

APROFUNDĂRE s. f. *Approfondissement*. — Inflitivul verbului aprofundă, devenit abstract verbal.

APROFUNDĂT, -Ă adj. *Approfondi*. — Participiul lui aprofundă, devenit adjectiv. *Să zicem... adâncit*, în loc de „aprofundat”. MAIORESCU, CR. II, 257.

APROPIĂ vb. I. 1° - 2°. *Approcher, placer, se placer ou venir près* (de qqn. ou de qqch.), *approcher* (qqn. ou qqch.). (*S'approcher, se rapprocher, avancer; être proche*. 3°. *Approcher* (de), *avoir de la ressemblance* (avec). *Être sur le point de*. II *Rapprocher* (qqch.), *mettre proche*.

I. „A veni, a se duce, a merge, a se așeză aproape (de ceva sau de cineva).”

1°. Cu sensul local al lui „apropae”. În limba literară se întrebunțază azi numai forma reflexivă (cfr. fran. „s'approcher”); în limba populară se găsește și forma transitivă (cfr. fran. „approcher qqn. ou qqch.”); în limba veche, pe lângă acestea, și forma intransitivă (cfr. fran. „approcher de qqch.”).

Refll. † Absol. *Se apropiară herucimii*. CUV. D. BĂTR. II, 328. *Fiindu-le vântul împrotivitor, nu puteau să se apropie.* DRĂGHICI, R. 20. *Și dacă ramuri bat în geam Și se cutremur plopii, E, ca în minte să te am, Și nec să te apropii.* EMINESCU, P. 9. *Iată, se apropie Gheonia.* ISPIRESCU, I. 5. *Când să se apropie bine, ce să vadă?*... CREANGĂ, P. 26. *Turcul mi s'apropiă Și Marenului că-i grăde.* JAR-NIK-BĂRSEANU, D. 487. | *Mijlocul și felul apropierii se*

indică cu ajutorul prep. „cu”, sau printr'un gerundiu, printr'un adverb ori printr'o locuțiune adverbială. *Preuteasa, văzând și ea ce vine acum, se apropié cu scannul de popa.* AGĂBICEANU, LUC. V, 37. *A se apropiă înnoțând* = „herbeishwimmen”, căsînd = „herbeludern”. În trăsură = „herbeifahren”, călare = „herbeireiten”. POLIZU. *Ne apropiem cu târful* = „wir sind nicht mehr weit auseinander, wir sind nahezu handelseinig”. TDRG. | *Locul spre care se face apropierea se indică: a.) † Printr'un dativ. Apropiăți-vă lui Dumnezdeu și apropiă-se-va voa.* COD. VOR. 128.¹³ (= apropiati-vă cîtră Dumnezdeu și se va apropiă cîtră vol. N. TESTAMENT, 1648; apropiati-vă la Dumnezdeu și să va apropiă cîtră voi. BIBLIA, 1688: „appropinquate Deo et appropinquabit vobis”). *Cine se apropie necuraților draci, duhure hileane sânt.* CORESI, E. 17.¹³ *Izbăvi-vă cu pace sufletul meu de la carii să apropie mie.* DOSOFTEIU (= „ab his qui appropinquant mihi”), ap. HEM. 1382. Azi, numai în legătură cu dativul pronumelui personal. *I se apropiese cumpăna vieții.* NECULCE, LE. IIC, II, 421. *Dropie, dropie, vremea țî s'apropi!* (*Se țice fetelor, când ajung în cărsă*.) ZANNE, P. I, 460. (Cfr. aproape-mi etc.) Și eliptic: *Părintele Andreiu simfea că i se apropie* (adecă: vremea morții). RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. b.) Printr'un caz propozițional. Cea mai întrebunțată prep. a fost în toate timpurile „de”, după analogia lui aproape de; alături de ea se găseșe și prep. „cătrea”, „la”, „spre”, „lângă” și loc. prep. „până la”, „în preajma”, a căror întrebunțare e mai logică, dar mai puțin uzuală; a-rare-ori se găseșe și prep. „cu”. *Zise lor să-i aducă cîtră el, apropié-se de el, întrebă el, grăde.* CORESI, ap. HEM. 1383. *Eri într'o Duminecă, când s'au apropiat oștile ungrășei de Suceava.* M. COSTIN, ap. HEM. 1383. *Approindu-se de racla sfîntului Ioan-cel-nou, s'a plecat cu mare smerenie.* C. NEGRUZZI, I, 148. *S'apropie de fată, o prinde pe furis.* Săpleacă, o sărută și pierie prin tușii. COȘBUC, B. 14. *Nu te apropiă de mine, colnice, că-ți vei pierde viața.* ISPIRESCU, I, 125. † *Nu te poți apropiă de cineva sau de ceva* = „e inaccessibil, inabordabil, neprimitor, mândru; prea scump”. *N'ai să te apropii de dînsul!* (= „man kann ihm nicht ankommen”). POLIZU. *De câte oază moșie nimeni nu s'au putut apropiă, și a rămas și până în ziua de astăzi tot a orașului.* I. GHICA, ap. HEM. 1384. *Unde te poți apropiă de ceea în târful asta!* *Toate-s scumpe.* Cfr. apropiat. | *Cîtră el nu apropié-se.* PSAL. SCH. 93.¹ (= „ad eum non appropinquabunt”). *Se apropiă soarele cătrea amiază.* DRĂGHICI, R. 151. | *Cu inima înfrîmătă să apropiie la aced strășnică și dumnezdăiască laisă.* MSS. (a. 1644), ap. HEM. 1385. *Nu te pune cu mai marele tău... nici să te apropii la apa care curge repede.* ZANNE, P. IV, 431. | *Appropie-se spre mine răii.* CORESI (= să apropiă supra mila făcătorii de rău. DOSOFTEIU: „appropinquant super me nocentes”). ap. HEM. 1386. | *Se va apropiă lângă voi.* BIBLIA (1688), 48. I. | *În preajma locului apropiindu-se, de departe casa omului cu deagutul îl arăta.* CANTEMIR, ap. HEM. 1386. | *Se apropiă până sub ferestrele palatului.* GOLJAN, H. V. 3. | *Ea [corabia] pe mare n'aință, Vântul iude c'o duceă Și la mal că mi-ajungeă, Cu malul s'apropiă Și dintr'însa că mi-ieseă Cuvios preot.* TEODORESCU, P. F. 42°. | *Fig. Să nu se apropie nici cu gândul eșu cîtră stricarea acestei bune hotăriri.* URICARIU, IV, 13.¹ | *Of! Căta vreme este, de când liniștea nu s'au apropiat de mine!* MARCOVICI, C. 7.¹. † *S'a apropiat funia de (sau la) par* = „e pe sfârșite” = „être sur la fin; être aux abois”. *Se vede că mi s'a apropiat funia de par...* *Cu spîndul, tot am dus-o cum am dus-o...* dar cu omul roș nu știu zău la cât mi-ă sta capul! CREANGĂ, P. 234. *Săteanul, când se vede că s'a apropiat funia de par, cheană la el pe popă.* ȘEZ. III, 115.¹³. (Cfr. „a ajunge funia la par”.)

TRANS. „A veni aproape de... Apropoiindu-l, să-l agiungă [pe cerb]... DOȘOFTEIU, v. s. 22/1. Apropoiindu-o, la o piatră aproape eră s'o ajungă. ILEM, v. s. 22/1. Deci, emulgând el și rădădind din răchii, au ocotit locul acela de lăcușu ca să gard bun și... au mai rădădit un rând alături; apoi au legat amândouă acestor rânduri cu niște mlădițe... iar apropiind sădăria gardului, au ocotit să facă și o scară. DRĂGHICI, R. 53. Acum Costea apropiă gârta pe cărare din luncă. T. CERCEL, SĂM. III, 445. Cioban, d'ajungu, Crângul de vedea, Slân'apropiă, Semu i se făcă Șin'loc se opră. TEODORESCU, P. P. 435. Un căluș cam pătrărel... Grue mi-l apropiă, Măna'n coamă cî-i pună... ALECSANDRI, P. P., ap. HEM. 1381. † A apropiat mălăul din traisă : „Il a dépenché presque tout ce qu'il avait". ZANNE, P. III, 601. Și s'au dus, tot s'au dus, până au apropiat mălăul din traisă. SEVASTOS, P., ap. TDRG.

INTRANS. „A veni aproape". Apropoiind la intratul cătră svăjinta raclă... DOȘOFTEIU, v. s. 88, 1.

2. Cu sensul temporal al lui „apropae". Refl. Acum pânile se apropie cu repeziune de seceriș. I. IONESCU, C. 96. | „A fi aproape, pe drum". Serid... cî s'au întors înapoi, cî se apropie iarna. NECULCE, LET. II, 452. Ziua dreptății se apropie. [RUSSO]-BĂLCESCU, M. V. 581/1. S'au apropiat... sara. DRĂGHICI, R. 49. Să fie [aceasta] semul, cî moartea s'a apropiat de unul din noi? ISPIRESCU, I. 96. | Impers. Se apropie de zină : „le jour approche". A „nceput să cânte ciocăria : ai, să'njurgăm în plug, băteie, cî s'apropie dă ziod. (Lupșanu, în Ialomita), ap. HEM. 1383. | TRANS. „A ajunge, a fi aproape de împlinire a...". Domnul, după ce apropiase trei ani a domniei sale, așteptă din zi în zi ca să-i vie mazălia. E. KOLNICEANU, LET. III, 265.

3. Cu sensul de grad al lui „apropae". Refl. „A se asemăna, a ajunge". Calul, cu atât mai mult se ca apropiă de bou [în ce privește puterea, cu cât va avea copitele mai mari]. I. IONESCU, C. 90. Limba română se apropie tare de cea italiană. LM. | „A fi cât p'aci să...". Se construțe cu infinitivul sau cu „să". Refl. Se apropiă Acram a intră în Egipt. BIBLIA (1688), 8, 2. Sabinenii se apropie a fi birutori. BELDIMAN, N. P. I, 21. | INTRANS. „Eră aproape să...". Apropiă să cadă în prăpaste. DOȘOFTEIU, v. s. 41, 2.

II. TRANS. „A duce, a așeză covă sau pe cineva aproape (de)". Apropiam urechea de ușă și ascultam. TDRG. Apropiăți ecaunele de masă. LM. | Fig. A visului izbăvire într'acesta chip Dunnădzău să o depărteaze, iară cea careu cu uai de n'ainte am tăcut, de izbândire să o apropiāze. CANTEMIR, ap. HEM. 1381. Pasurile ce facem, ca să scăpăm de moarte, ne apropie mai mult de dînsa. MARCOVICI, C. 24/. Fiecare pas al vieței omenești este un pas în această cale care o apropie de Dumnezeu. BĂLCESCU, M. V. 3/14. Vor câtă vieței tale Să-i găsească pe multe, rătăfii și mici scandale: Asta toate te apropie de dînsu. EMINESCU, P. 226.

[Prez. apropiu (de patru silabe) și apropiu (de trei silabe), mai rar apropiés. ANON. CAR. DOȘOFTEIU, CANTEMIR, I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1386-1387.] Forma apropiă, în loc de apropiu, la KONAKI, P. 115 și la ALECSANDRI, P. I, 240 e, probabil, greșală de tipar.]

— Din lat. apropiare (cu sensul clasicului „appropinquare"): sard. *approbiare*, v.-prov. *apropchar*, fran. *approcher*.

APROPIĂ † vb. I. v. apropiā.

APROPIĀRE s. f. v. apropiere.

APROPIĀS, -Ă adj., subst. *Proche, voisin; rapproché*. — *Appropias* = „vecin, care este, șade aproape". COSTINESCU. *Vreo doi meri, vreo doi peri...* Din mijloace depărtași, La vârfuri apropiasi. BIRICESCU, P. P. 263. [Pronunțat: a-pro-pi-aș.]

— Derivat din *apropiā*, prin suf. -aș.

APROPIĀT s. a. *Approche*. — Participiul verbului *apropiā*, devenit abstract verbal. *Appropiat* = „appropinquo". ANON. CAR. *Temându-se Vasilie-Vodă că după apropielul oștilor ungrevești să nu facă și săl vreo zară în Curte, i-au omorât*. M. COSTIN, LET. I, 300. | (Loc sau persoană) greu sau anevoios de apropiat : „d'un accès ou abord difficile". Un loc anevoios de apropiat... [eră] călălea lui Negru-Vodă. BĂLCESCU, M. V. 128. [Dial. și: *apropiēt*.]

APROPIĀT, -Ă adj., subst. I. 1°. *Approché, rapproché*. 2°. *Proche*. 3°. *Rapproché, intime*. 4°. *Accessible, abordable; accueillant, avenant, aimable, affable*. II. *Proche, ami, intime, familier*. — Participiul verbului *apropiā*, devenit adjectiv și substantivat une-ori. I A dj. 1°. „Ajuns aproape". În unele popoare îmbătrânite, scăzute ca înșușiri, apropiate de peire, se vede... stingerea ideilor conducătoare. IORGA, CH. I, II, 50. | 2°. „Care se află aproape", în opoziție cu „(în) depărtat". Cu sens local. Căleța sate apropiate și multe alte îndepărtate. Veniră ca să se mire De frumoasa mânăstire. MARIAN, SA. 251. | Cu sens temporal. S'a dus la biserică, sărbătoarea cea mai apropiată. ISPIRESCU, I. 298. | 3°. „Intim", în opoziție cu „strein". Vezi o persoană, de tot streină, Ea nu-ți vorbește, Nu-ți dă pricină, Dar trebuință simți mare'ndată, Să fi-o vrei foarte apropiată. I. VĂCĂRESCU, P. 98. | 4°. Care se apropie lesne de altul (sufletește), sau de care te poți apropiā lesne, „accesibil, afabil, prietenos". Eră... bin cu toți, apropiatā, adecă grātai lesne cu dînsul. DOȘOFTEIU, v. s. 35/. Eră... nemeră, cîntor, apropiat cătră toți boierii. AMIRAS, LET. III, 102/1. Și ei și ea sânt oameni apropiaiți, buducali, ospdărești și miloși. ISPIRESCU, O. 100. [Negativul: *neapropiāt* = „inaccesibil, inabordabil". *Lumina cea neapropiātă*. MINEIUL (1776), 8 1/2. *Locuri neapropiate*. KONAKI, P. 294. | II. Subst. *Appropiat*, s. m. = „mi-l mai ca un neam, înnemurit"; *apropiāt* = „înmemurit, foarte bună prietină". MARIAN. *Appropiatții miei de departe stătură*. CORESI, PS. 100 (= aproape). BIBLIA, 1688: „mes plus proches se tiennent loin". *Delungat-ai de mine soful și apropiatūi*. PSAL. SCH. 285 („tu as éloigné de moi mon ami, même mon intime ami"). [Dial. și: *apropiēt*. În alte părți: sing. *apropiāt*, -ātă plur. *apropiēti*, -eți.]

APROPIĀTNIC, -Ă adj. *Accessible, affable, abordable*. — (Formațiune suspectă, cărturărească, aproape neîntrebuințată.) „Approciat, accesibil, afabil, de care te poți apropiā". CIHAC. *Appropiētnic* = „freundlich, lieb, zugänglich". POLIZU.

— Derivat din *apropiā*, prin suf. adj. -ētnic.

APROPIĀRE s. f. 1°. *Approche, abord, accès, rapprochement*. 2°. *Proximité, voisinage*. — Infinitivul verbului *apropiā*, devenit abstract verbal. În opoziție cu „depărtare". 1°. Exprimă acțiune. *Copoi vesele apropierea vântului*. ODOBRESCU, III, 42/1. O încercare de apropiere = „ein Annäherungsversuch". TDRG. O, vino iar!... Tu nici nu știi, a ta apropiere Cum inima-mi de-adănc o liniștește, Ca rădăria steei în tăcere. EMINESCU, P. 50. | 2°. Exprimă stare. *E fariseiul de dumnezească apropiere depărțā-te*. CORESI, E. 8/14. | În legătură cu prep. se nasc locuțiunile adverbiale: În apropiere = „aproape" : „dans le voisinage, (tout) près". Călugării nu puteau să-l suferă în apropierea lor. MARIAN, SE. II, 188. Și cu sensul lui din apropiere = „de aproape" : „de près". Intră îmbrăcată ca băiat, ca în noaptea aceea când se văzură pentru întâia oară în apropiere. EMINESCU, N. 83. Venim din apropiere. | Prin apropiere = „(pe) aproape" : „aux environs". (Invechit). Cu apropiere = „cu aproximație" : „plus ou moins". PONTBRIANT. [Rar: *apropiāre*. *Imi vine cu apropiere* = „ich bin nahe, ich habe es nicht weit". POLIZU.]

APROPIETOR, -OĂRE adj. *Qui approche, approchant.* — Adjectivul verbal al lui apropiă (derivat prin suf. -tor, devenit -tor după palatala precedentă), adesea cu funcțiune substantivială. *Izbăcește cu pace/ sufletul meu de apropietorii de mere.* PSAL. SCH. 169/21 (: „redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi“). [† și dial. *apropietătoriu*. | Se găsesc și formele: *apropietător(în)*, *apropietătoriu*. DOSOITEIU, ap. HEM. 1380.]

APROPIȘOR adv. *Tout près.* — Diminutivul lui aproape (derivat prin suf. -șor). (Rar. Se întrebuințează (în poezie) mai ales în legătură cu aproape, dând o nuanță mai intensă noțiunii pe care o cuprinde acesta.) *De aproape-apropișor, Mama are ajutor.* MARIAN, NA. 436.

APROPO loc. adv., s. a. *À propos. À-propos.* — (Expresiuie familiară întrebuințată ca introducere, mai ales de cei ce știu franțuzește, când, fiind vorba de un lucru, ți-ai aduci aminte deodată de altceva în legătură cu el, sau vrei să vorbești de ceva nou.) „Fi-îndcă veni vorba (de asta); ai bine că mi-ai adus aminte!“ *Apropo de însurat... nu s'o înfățișat nici un holțiu.* ALECSANDRI, T. 418. *Apropo: cine eră domnul cu care ne-am întâlnit?* | Substantivat. Vorbă spusă tocmai la vreme, foarte potrivit (cu locul, cu conversația etc.). *Are și aproape galantomul!* ALECSANDRI, T. 1687. [Ca subst. și: *apropo* s. a. | Plur.: -pouri. | Și, cu formă italianescă, *apropițito* (rar, aproape ieșit din uz). *Orarecari noștrii statistice, aproposito de sare, credem că vor interesa pe celitorii.* I. IONESCU, P. 38. *Amice... o idee! Nu ar fi aproposito, să urzim vreo manifestație?* ALECSANDRI, T. 1653. | Formă de comedie, *apropont*, este o formă de mahală, sub influența lui „pont“. *Dacă nu eră cucoana, să sară pentru mine tocmai la apro-pont, mă rupă!* CARAGIALE, T. II, 24/2.]

— N. din fran.

APROPRIĂ vb. I^a. *S'approprier.* — (Intrebuințat numai în legătură cu dativul pronumelui personal). A face ca al său propriu un lucru strein, „a-și însuși ceva“. *Apropriindu-și prin vază ființa mea și dându-mi mie pe a ta, eu toată deceni om de rând... iar tu cei deceni ca mine, etern, a tot-șintor.* EMINESCU, N. 60. [La scriitorii mai vechi, românizat sau confundat cu „apropiă“: *Aceptia s'au apropiat șie... numele cel proa slăvit al strămoșilor Românilor de acum.* ȘINCAL, HR. I, 224/2. *Nici unul din militari n'au ieșit din casele călăte... fără să-și apropiet ceva bani.* URICARIU, X, 15/21.]

— N. din fran. (lat. *appropriare*, din *ad* și *proprius* „pe care sânt stăpân, al meu“.)

APROPRIĂRE s. f. *Appropriation.* — Infinitivul verbalului apropiă, devenit abstract verbal.

APROPRIĂȚIE s. f. }

APROPRIĂȚUNE s. f. }

= apropiare. (Franțuzisme rar întrebuințate, aproape ieșite din uz.)

— N. din fran. (lat. *appropriatio*, -onem.)

APROVIZIONĂ vb. I^a. (*S'*) *approvisionner.* — Trans. A îngriji (din vreme) cu provizuni, „a căpu cu cele necesarii“. COSTINESCU. *A aprovizionat cetatea cu de toate.* | Refl. A-și face, a-și strânge (din vreme) provizuni.

— N. din fran.

APROVIZIONĂRE s. f. *Approvisionnement.* — Infinitivul verbalului aproviziona, devenit abstract verbal. *Anul trecut a fost abundanț în porumb și a lăsat, în multe locuri, aprovizionări considerabile.* I. IONESCU, M. 354. *Ar fi de prisos să mai pomencesc de trenul de aprovizionare al oștrilor, căci... această*

armată și-a creat singură... mijloacele sale de existență. ODOBESCU, III, 578/2. *Se scoate din nou în licitație aprovizionarea pietrișului de rezervă... pe șoseana...* MON. OF. 11.

APROXIMĂȚIE s. f. }

APROXIMĂȚIUNE s. f. }

Approximation. — (Mat.) Evaluare prin apropiere (de valoarea exactă a unei cantități). *Metoda aproximațiilor succesive.* CULIANU, A. 244. | P. ext. Orice evaluare în care ne mulțumim a ne apropiă de adevăr, „apropiere“.

— N. din fran. (< lat. *approximare* „a se apropiă de“, din *ad* „la“, și *proximus* „cel mai de aproape“.)

APROXIMATIV, -Ă adj., adv. I^a. *Approximatif.*

2^a. *Approximativement.* — 1^a. Adj. Făcut prin aproximație, aproape exact. *O socoteală aproximativă.* | 2^a. Adv. Cu aproximație, „cam, (pe) aproape“. *Oprirea armatelor rusești de a trece peste teritoriul român în timpul aproximativ de doi ani ce Rusia și-a rezervase... pentru ocuparea Bulgariei.* MAIORESCU, D. II, 123. *Cât cheltuești, aproximativ, pe fiecare lună?*

— N. din fran.

APROZEL s. m. *Petit „aprod“.* — Diminutivul lui aprod (I^a) (derivat prin suf. -el). (Cuvânt rar, învechit.) *Stă murgul legat... Și pe el mi-l țin Patru aprozei.* TEODORESCU, P. P. 56/2.

APROZIE s. f. *Dignité ou service d'„aprod“.* — (Mai de mult) † Omenitatea de aprod (pe lângă Domn). *Și această breasă a aproziei, la Domniul cei vechi... s'au pōzit rōndușeala cinstei lor.* GHEORGHICI LOGOFĂȚU, LET. III, 293/2. | (Astăzi) Slujba de aprod (la autorități).

— Derivat din aprod, prin suf. abstr. -ie.

APRUMETĂ † vb. I. *Emprunter.* — „Împrumută“. *Aprumul păcătosul și nu loarnă.* PSAL. SCH. 113/2. (: Împrumut ia păcătosul. PSALT. 1651 : „le méchant emprunte et ne rend point“.)

— Dintr-un adverb *a-prumut = *in-prumut*, întrebuințat în legătură cu verbele „a da“ și „a lua“. Cfr. Împrumut.

APSIDĂ s. f. *Apside.* — (Astr.) Punctul din orbita unei planete sau a unui satelit în care planeta se găsește la depărtarea cea mai mare sau cea mai mică de soare, iar satelitul de planeta sa. *Ca și în elipsa mișcării aparente a soarelui, extremitățile azei mari ale elipsei lunare se numesc apside, și aza mare însăși se mai numește linia apsidelor.* CULIANU, C. 274. *Punctului P (perigeu) i se mai dă une-ori numirea de apsidă inferioară, iar punctului A (apogeu) acea de apsidă superioară.* Idem, c. 172. [Cfr. *absidă*, care e același cuvânt. Forma *apsidă* se întrebuințează și pentru „absidă“.]

— N. din fran. (= lat. *apsis*, -idis < grec. ἀψίς, ἕδος, idem.)

APȘOARĂ s. f. I^a. *Eow. 2^a. Ruisset.* — Diminutivul lui apă (derivat prin suf. -(u)șor). I^a. Adesea (în poezia populară) diminutivul acesta nu vrea să exprime noțiunea de o cantitate mică de apă, ci se întrebuințează numai pentru producerea unor efecte stilistice sau pentru rimă. *Căi de frâu că-și leu, Ia fânănd că-i duceau, Cu apșoară-i adăpau.* TEODORESCU, P. P. 439. *Franțuleană lemn uscat, Când mănucă m'a scldat, Of! că rău m'a mai scldat: Cu apșoară din vad, Să umbli din sat în sat; Cu apșoară din iaz, Să fu lumii de necaz; Cu apșoară trestioară, Să umbli din fară 'n fară.* SEVASTOS, C. 21. | *Luară apșoară 'N gurisoară, Pietricle 'N degețele.* TEODORESCU, P. P. 40. *I-ai luat apșoara, A stălul și moara.* PANN, P. V, 1.

134. || 2°. „Răuleț”. Și cu acest mijloc umbărlă pre acă apșoard, ce nu este nici căl a palra parte din Dâmbovița, luntri neșafetorești, încurcate ca un munte. DINICU GOLESCU, ap. HEM. 1388. [Planta aceasta crește prin păduri, prin văile montane, la locuri umede umbrase, pe lângă apăoare. GRECESCU, FL. 58. [Și: apuşoară.]

APT. (-Ă adj. *Apte.* — Cu aptitudine (la ceva), potrivit (sau bun) din fire (la s. pentru ceva), cu însușiri firești potrivite (pentru ceva). (Se întrebuințează numai urmat de determinări.) *Omul de care mă înțrebă e apt pentru serviciul ce vrei să-i încredințezi.* [La Români din Austro-Ungaria, întrebuințat și în mod absol., cu înțelesul de „capabil”, traducând pe germ. „fähig”: *Eră om apt.*]

— N. din fran. (lat. aptus, -a, -um.)

APTANGIC s. a. (Bot.) v. allangic.

APTĒR. (-Ă adj. (Zool., Bot.) *Aptère.* — (Zool.) „Fără aripi”. (Se zice despre insectele fără aripi, ca paianjenii, purceii etc.). Adesea substantivat. *Ordinul apterelor.* (Bot.) *Filamentele staminelor...* sânt aptere. GRECESCU, FL. 66.

— N. din fran. (< grec. ἀπτερος, din ἄ privativ și πτερόν „aripă”).

APTICĂ s. f. v. apotecă.

APTITUDINE s. f. *Aptitude.* — Dispoziție naturală, „destoinicie sau pricepere din fire” (la s. pentru ceva). *Apoi nici e probabil că elevii români de astăzi vor fi acednd mai puțin aptitudine pentru studiile... naționale de căl pentru cele străine.* ODOBESCU, III, 333. *Nimeni nu s'a îndoit... de aptitudinea unicversală a fecderia din ministrii actuali.* MAIORESCU, D. II, 240.

— N. după fran. (lat.-mod. aptitudo, -inem.) Cfr. dubletul aptitudin.

APU adv. v. apol.

APUCĂ vb. I. I. 1°-2°. *Prendre, empoigner, Saisir* (avec la main, la bouche, l'ouïe, du regard). (Au passif.) *Être pris* (d'un accès de fièvre etc.), *être surpris* (par). 3°. (Refl.) *Se prendre, s'empoigner* (l'un l'autre), *se saisir, s'accrocher, se prendre* (à qqch.), *s'attaquer* (à). II. 1°. *Arracher* (qqch. des mains de qqn.). 2°. *Tirer, saucer, délivrer* (qqn. d'un danger). 3°. *Enlever de force, ravir*. 4°. *S'emparer, se rendre maître, se saisir* (de qqch.), *usurper; occuper* (la place d'autrui). III. *Se prendre à qqn.* (de qqch.). IV. 1°. *Emporter* (à la hâte). *Obtenir* (un prix, qqch.). *Trouver sous la main. Mettre la main sur qqch. Surprendre, attraper* (qqn.), *ne pas manquer, trouver encore* (qqn.), *trouver* (place). 2°. *Avoir vécu du temps de qqn., avoir connu qqn. ou qqch.; tenir* (qqch. de qqn.), *avoir* (qqch.) *par tradition, avoir eu faire, hériter* (de ses parents etc.); se dit d'une coutume. (Au passif) *être transmis par tradition. Voir de son vivant, voir le jour* (d'un événement futur). 3°. *Parvenir* (à), *trouver ou avoir encore le temps* (de...). 4°. *Yenir* (de (faire qqch.), *se mettre* (à), *avoir à peine commencé* (à). *Parvenir* (à), *commencer* (à). *Recourir* (à). 5°. *Se prendre* (à qqch.), (refl.) *se mettre, commencer* (à faire qqch.), *entreprendre* (qqch.), *mettre la main* (à qqch.), *embrasser* (un état), *choisir* (une profession). *S'donner* (à), *se livrer* (à). 6°. *Devenir*. V. 1°. *Se diriger* (vers), *prendre* (le chemin de...), la direction de..., la route, la voie de...). *se mettre* (en route). 2°. *S'adresser* (à qqn.), *se diriger* (vers qqn.). VI. (Refl.) *Prendre l'engagement* (de), *se faire fort* (de), *s'engager* (à), *promettre* (solennellement). *Jurer* (qqch. à qqn.).

I. Intrudii, în privința sensului, cu „a prinde”, „a lua” și „a înhăța”, a apucă se deosebește totuși de acestea, precum reiese, bunaoară, din următorul dia-

log. *Ai prins hoful?* — „Da, I-am înhățat!” — „Apucă-l de mâncă, ca să nu mai scape, să la allădată ce nu e al lui!”

1°. Trans. „A cuprinde cu mâna, a pune mâna pe ceva, a prinde cu mâna, a lua în mână”. *De mulți ani* [Romani]... *ne mai apucând arme, cursul anilor și împularea... i-au dezbrăcat de mărirea inimii.* ZILOT, CRON. ap. HEM. 1395. *De mânie, au apucat și au zmulț acă buruiată.* DRĂGHICI, R. 62. *O umbră: Intinzi mâna s'o apuci — și apuci golul!* ZAMFIRESCU, R. 176. *Cum puneă mâna și apucă pe cotele unui de coadă, îl trântea.* ISPIRESCU, L. 3. *Leapădă lada jos și dă să apuce o plăcintă, să-și potolească foamea.* SBIERA, P. 210. *Când te-apucă Neamfu'n mână, lfi dă drum'n țară strînă.* HODOȘ, P. P. 221. *Apucă de capul celdăl!* TDRG. | (Cu brațele.) *S'a repezit și a înădral cu lăndral ce intrase.* C. NEGRUZZI, I, 17. | (Cu gura. Despre oameni și animale). „A îmbucă, a mânca pe apucate; a mușca, a înhăța”. *Plăngea, fără să apuce mănăre sau să ia apă să bea.* PANN, E. IV, 44. *Când cineva se aștepta la mănăre, zice: Apuc ce-oiu apucă, și fug la treabă.* (Bădeni, în Iași), ap. HEM. 1394. *Puneă traiste în capetele coilor, ca să nu apuce țarbă.* NECULCE, LET. II, 397. *Cănele a apucat de traie pe stăpânul său.* DRĂGHICI, R. 104. *Auș miercăuțului unui țepure, ca și când îl apucase ogarul.* ISPIRESCU, L. 369. *Iese... o răpciupă de cal... și, venind de-adreptul la țavă, apucă o gură de făratic.* GREANGĂ, P. 195. *A apucă ca lupul* — „a mânca cu lăcomie”. ZANNE, P. I, 528. || Fig. (Cu ochii). „A cuprinde cu privirea”. *Trecuse peste drum, ca să poată apucă toată fașada dintr'o singură căduțătură.* CARAGIALE, S. 61. | (Cu urechea). „A prinde cu auzul, cu mintea, a pricepe”. *Dim... trenceț și apuc Acăle dulci cuvinte. De care azi abia mi-aduc Aminte.* EMINESCU, P. 74. *Le spună căde în lună și în soare... din căde omul apucă și vede, aude și nu uită.* DELAVRANCEA, S. 217. *Et o aculă, căutând s'o înșeleagă; dar nu puteă să apuce decât niște jumătăți de cuvinte deosebite.* T. DEMETRESCU, ap. TDRG. | (Cu vorbe). „A ademni, a lua (pe cineva) cu vorba”. *Cu cuvinte bine apucă-și daruri mari le da... pentru ca să se lepede de Hristos.* VARILAA, ap. HEM. 1423. *Dară eu, apucându-l îndată cu cuvinte dulci și mângătoare, îi dedeu coraj.* GOBLAN, H. I, 135. | P. ext. *El însă ou apucat plugurile pe dinapoi și le-au mânătoate acasă.* SBIERA, P. 255. || A apucă cap de funie: „trouner un point de départ”. HEM. 1392. *De acei vor unii să apuce cap de funie și să arăte, că acăle Ostrogothi rămași să fie lăcuti pe locurile Dachiei.* CANTEMB, ap. HEM. 1393. | (Expresie rar întrebuințată, locală.) A apucă pe cineva de ochi = 1° „a uimi, a ameți pe cineva prin frumusețea sa”: „oblonur par l'éclat de sa beauté”; 2° „a-l face să creadă ceea ce nu este”. ZANNE, P. II, 355: „donner le change à qqn.” [Colorile], *zice poporul, se mușcă, când nu se potriesc una cu alta, iar când se potriesc, atunci te prinde(e) sau te apucă de ochi.* MARIAN, CH. 49. | (În Mold.) A apucă foc cu gura = „a lua foc cu gura, a-și pune mâna'n foc pentru cineva”: „en mette la main au feu”. HEM. 1393, DDRF. | A apucă pe Dumnezeu (de un) picior se zice despre cel ce nu mai poate de bucurie sau de îngămfare (crezând că cine știe ce lucru mare a săvârșit): „être aux anges; croire avoir fait qqch. d'extraordinaire. Când îl văzură sofiți săi [pe Teșeu, după ce omorise pe Minotaur], mură și i'nciară de bucurie... Dară-mi-te Adriana, când îl văzū? Socoli că a apucă pe Dumnezeu de un picior. ISPIRESCU, E. 120. | A apucă pe cineva de scurt = „a-l lua de scurt, a-l strănge cu ușă, a-l cere socoteală”: „demander compte à qqn. de qqch.” | (În Mold.) A apucă pe cineva pe-a-mânăle = „a se bate după (s. pe) el”: „se disputer qqn.” Pe vremea acă era bine să fii harabagi în Târgul-Neamfului; că te-apucas pe-a-mânele... Aveai mușterii, de nu erai bucurios! Ba să-i duci la Piatră, ba la Fălțiceni, ba

la iarmaroace. CREANGĂ, p. 102. | A apucă putere = „a prinde putere, vlagă, a se întări” : „se fortifier”. [Mănjilor să li se dee ovăz] pentru ca să apuce putere. ECONOMIA, 76. | A apucă la suflet = „a prinde (la) inimă” : „prende courage”. De atunci ceilalți boieri ce eră închiși și cei acunși au mai apucat la suflet(e), cu nădejde de viață. M. COSTIN, LET. I, 269. | A-și apucă sufletul = „a mai putea respira, sufla”. A doua noapte s'au opezat altă cântân de strașă și, când s'au arătat ecă măgucăți neagră pe la mtezul nopții..., s'au infricoșat foarte și au fugit și el la ceilalți, abia apucându-și sufletul de spaimă. SBIERA, p. 148¹²⁷. | Il apucă mâna la toate = „se pricepe în multe lucruri, măcar câte puțin”. HEM. 1122 : „être adroit de ses mains”.

2^a. (Acțiunea apucării nu pornește de la om s. animal, ci, în sens figurat, omul s. animalul e obiectul pasiv al ei). „A cuprinde, a copleși; a surprinde”. Une-ori un tremur feros o apucă. C. NEGRUZZI, I, 27. Duce-m'aș și m'aș tot duce, Dor să nu mă mai apuce! ALECSANDRI, p. II, 103. Dor de-al calurilor Donn De inim'o apucă. EMINESCU, p. 265. Il apucă răcorile morții. IPIRESCU, L. 39¹²⁸. Scopul... mărșăviorului... este, ca copiii cărora li s'a pus..., să fie... sândițoși și... să nu-i apuce și scutură frigurile. MARIAN, SE. II, 138. Tot boicini ea, o apucă leșin de supărare. CREANGĂ, p. 82. Il apucă capul (durerea de cap). BĂRCIANU. Il apucă năbdădile (s. v.). | Pic de vin n'am mai gustat, Somn nu m'a mai apucat. Pe toate că le-am răbdat. TEODORESCU, p. P. 518^a. A apucă-o o foame atât de mare, cât nu mai putea merge. SBIERA, p. 208¹²⁹. | „A surprinde”. Apă-i amăgește, pând-i apucă moartea negala. VARLAAM, C. 337¹³⁰. Gerul... să nu apuce [pe plugari] cu cartofele în pământ. I. IONESCU, C. 214. Il apucă soarele. ROMÂNUL GLOMET, I, 26¹³¹. Prin grădina cu cucute, Ion cu drăgușe multe. Până vine pe la mine, Il apucă ziua bine; Până mere pe la toate. Il apucă miez de noapte. MĂNDRESCU, I. p. 72. Primăvara zie oamenii : „hai la plug, că ne-o apucă ciocărlia tot în sat!” (Coacăru, în Brăila), ap. HEM. 1403. || Mult te ține, când te-apucă? = „n'ai de gând să mai isprăvești odată?” Lulușă (răde, pierdută). — Bărzou : Sărmana copilă! Mult o ține, când o apucă? ALECSANDRI, I. 521. | Ce te-a apucat! = „ce te-a găsit, ce ai?” : „qu'est-ce qui t'a pris?” Florin : Ian, ascultă, fa! Acuși o împlinești cu mine! — Florica : Dec! Ce te-o apucă? ALECSANDRI, I. 913.

3^a. Refl. (Acțiunea se rasfrânge asupra subiectului). „Ah, ce foc zăim că mă arde!” strigă bolnaveul, apucându-se cu mâinile de pântec. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1397. | (Cu sens reciproc). Ei de brățe s'apucă și la luptă se luă. ALECSANDRI, p. P. 25. Oile se apucară la joc. SBIERA, p. 9¹³². | Intregirea „la luptă” poate să lipsească, ca de sine înțelesă. Deci mergând acolo unde eră făcută măiestrie de luptă..., apucându-se cu azei neierlat Lie și lovindu-l... locma în inimă, îl omorî. MINEILU (1776), 168¹³³. Apoi se apucă și cu balaurul. IPIRESCU, L. 56¹³⁴. || A se apucă la (s. în) colț = (despre câini) „a se mușca cu colții, a se încăera”; p. ext. (despre oameni) „a se lua la ceartă”. || „A se prinde (cu mâna), a se atârna, a se acăță de ceva”. Se apucă de pământele se/ăntului Ion. DOSOFTEIU, v. s. 112¹³⁵. Drucl... s'apucă zdărcan de torșile ceriului. CREANGĂ, p. 54. | † (Foarte rar.) Construit cu „pro”. S'au necat tofiți, numai eu am rămas : m'am apucătu pre o scândură. DOSOFTEIU, v. s. 152¹³⁶. || Fig. „A sări la, a se da la, a atacă”. De va avea neștine un dulău tare și dăz și va mână pre tofi dulăii, și de se va apucă de vreun dulău mai slab... PRĂVILA MOLD. 11¹³⁷. S'au apucat cu furie de dinșul, ca să-i scoată ochii. SBIERA, p. 37¹³⁸. „A se lega de cineva”. Fruză verde, fruză verde, S'or lăsat feciorii de fete și s'or apucă de neceste. DOINE, 246. | „A se acăță de cineva, a critica pe cineva”. La o casă când se duc, D'ăi de nu-s față s'apuc'. MOMULEANU, ap. GCR. II, 250¹³⁹.

|| A se apucă de capul cuiă = „a nu-i mai lăsa în pace” : „ne pas laisser tranquille, molester”. Pe mulți îi ducă la Țarigrad, de-i supără, și încă nu se îndestulă cu atâtă și se apucă și de capul Turcilor de pe marginea Dunării. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 264¹⁴⁰. | A [i] se apucă cuiă vinele = „einem die Glieder steif werden”. POLJIZU : „a i se supune cuiă o vână”.

II. Trans. Când apucăm un obiect sau o persoană din mâna (stăpânirea) cuiă (cu forța, adecă fără voia lui, sau cu voia lui, dar cu putere) avem sensurile :

1^a. „A lua cu puterea”. Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfărâm măselele din gură cu buzduganul acesta¹⁴¹ zise [Lăpușeanu], apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. C. NEGRUZZI, I, 139.

2^a. † „A slobozi, a scăpa, a liberă (pe cineva de undeva)”. Cine iaste acela, carele m'au apucat din mâinile diavolului? VARLAAM, C. II, 30¹⁴². Cocolan, apucă-mă cu rușăciuna la din văpaia necazurilor! MINEILU (1776), 199¹⁴³.

3^a. „A răpi”, întrebunțăt mai de mult și ca termen juridic. Tâncii teilor, scâncind să apuce... DOSOFTEIU (= răcălă să răpească. CORESI : „catuli leonum rugientes ut rapiant”), ap. HEM. 1398. De ce fi apucătu neștine o scrisoare din mâna vrămașului său și o va fi ars, să se dea giurământ, PRĂVILA MOLD. 34. I. Celu ce ea apucă — ce se zice „va răpi” — pre vreo mular... idem, 99. I.

4^a. „A pune stăpânire pe (un lucru al altuia), a lua în stăpânire, a ocupa cu puterea sau cu de-a-sila, fără drept legal, a uzurpă”, întrebunțăt mai de mult și ca termen juridic. Plugarul să nu cunacă iudrănească o țepi din hotarul său, să apuce hotarul deapropoelul său. PRĂVILA MOLD. I, 1. Ea apucase vica unei sărace. DOSOFTEIU, v. s. 123¹⁴⁴. Petru, cu aguturii de la Unguri, au apucat fara. URECHE, ap. GCR. I, 70¹⁴⁵. || „A ocupa, a lua un loc (rămas liber)”. Din mână dăcă m'ai pierde, Cine o să te dezmierde? Cine-o să-mi apuce locul, Să-și fericească norocul? ALECSANDRI, p. P. 278. De-ar muri soorul, Ca să-i apuc locul! PANN, p. V. I, 103 : „otei de la lua je m'y mette”. HEM. 1392.

III. „A lua pe cineva de scurt, a-i trage la răspundere pentru o datorie neachitată, o pagubă adusă cuiă etc.”. Trans. Au început a o apucare datornicii. NEULCEU, LET. II, 246¹⁴⁶. Apucase pe ciobanul, Paguba să-i împlinescă. PANN, p. V. III, 46. L-au apucatu-i cu giurământ, să-i spue unde au fost. DOSOFTEIU, v. s. 14¹⁴⁷. | Construit cu „de”. „A cere (ceva ce trebuie să dai, ca o datorie)”. Că te zări er'un panșir și te-a apucă de bir, POP, ap. HEM. 1396. I-am fost dator cu cincizeci de lei și, apucându-mă pe mine de bani și neavând eu nici o puțină cu să-i dau banii, i-am dat moșia mea. (a. 1761). URICARIUL, X, 158¹⁴⁸. Dacă se sculă Pătrufros și văz că-i lipsesc inelele, creză că cineiți li-le-o fi luat... și-i întrebă. Vizitiul răspunde, că... nu i-le-a luat el. Acum înțeles că vre-un fur i-le-a șters... și n'avea pe cine apucă de ele. IPIRESCU, L. 109. | Refl. Și apoi se apucă de dinșii cu tot adinșul, ca să-i plătescă numădicat. SBIERA, p. 275¹⁴⁹.

IV. 1^a. Trans. A apucă se întrebunțăată adecea în legătură cu „a puteă”, având în cazurile acestea sensul figurat de „a pune mâna pe ce poți găsi, lua sau căpăta (în grabă)”. Oasteș pașei au lădrilit pe toate casele Iașului, la care nu pulem aridă, călă frică eră la bieții creștini; apucând feștecarele muierile și copiii și alte ce puteă apucă de prin case, fugă de se'nchidă în mânășării. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 272¹⁵⁰. Tăiară pe căși putură apucă. IPIRESCU, M. V. 14¹⁵¹. | Scândurile că le vinzi, poți apucă pe ele până la 100 de lei. CARAGIALE, ap. TDRG. De la bogat calc. Nu poți apucă nimic. ZANNE, p. V, 85. | Absol. Ce e dulce și mai dulce, Dar nu poate să se'mbuce și din el toată lumea poate să apuce? [„Somnul”]. GOROVEI, C. 349. | Sensul acesta îl pri-

moște apoi a apucă și fără n-și asocia verbul „a putea”. *Îi mai trântiră în cap cu bolovani și cu ce-au apucat, până îl omorâră de tot.* CREANGĂ, p. 33. | „A pune mâna pe ceva”. *Neamurile lui de-abia așteaptă să moară, bucuroși fiind că doar ar apucă ceva.* TICHINDEAL, p. 186. | „A surprinde, a ajunge fără de veste (pe cineva care nu se aștepta la asta)”. *Apucase oștile lui Ștefan pre o samă de Nemți necrețuși [peste riș].* M. COSTIN, ap. TDRG. *Vreun creștin, de-l întâlneam, Averele-i împărțeam, Cu doi cai de-l apucam, Unu-i dam, unu-i luam.* ALECSANDRI, P. P. 89. | „A sosi încă la vreme, a găsi încă la sosirea sa (pe cineva sau ceva ce trebuia să plece)”. *Când au sosit boierii la Tarigrad, n'au apucat pe vezirul acolo, fiind acmii ieșit și purces la Odrinu.* M. COSTIN, ap. HEM. 1403. *Îi mai apucă trenul?* TDRG. | Absol. „A găsi loc”. *Eram culcați pe jos, care pe unde apucase.* RETEGANUL, P. 1, 30/31. | P. ext. *Cău aleargă cât le apucă piciorii.* ALECSANDRI = „die Pferde greifen Kräftig aus”. TDRF. † Abia apuc = „cu dorire aștept”: „gestio, vix expecto, avide praestolor...; mit Sehnsucht erwarten, kaum erwarten können”. LB. (Cfr. pe a-pucate.)

2°. Când e vorba de o persoană care nu mai e în viață sau de un lucru rămas (prin tradiție) din alte vremi, avem sensul de „a fi pomenit pe cineva sau ceva, a fi trăit în vremea aceea”. *Trans. Pe Enachi sau pe tatăl său, Sava, nu l-am apucat stăpânind nece o dată.* URICARIUL, XXIII, 286/11. *Pe m-a-sa n'a apucat-o.* VLAHUȚĂ, N. 181. *Un actor român cu talent, din cei ce apucase limba cea bună a vecilor aurorei.* I. NEGREZZI, I, 471. *Pleștii spuneau, că n'au mai apucat așa primăvară de creme.* CREANGĂ, A. 29. | (Complimentul e o propoziție secundară, introdusă prin „că”). *„A primi (ceva) prin tradiție”. Au apucat de la bătrânii lor, că, fiind Ștefan Vodă Tomșa copil mic, au învățat carte la școala din Rădășeni.* URICARIUL, V, 262/11. | La pasiv. *Nu au socoti toate lucrurile și obiectele ce s'au apucată într'acel loc, de se fac.* PRĂVILA MOLD. 59/1. *De-atunce s'au apucată de se fine aciașă sărbătoare.* DOSOFTEIU, V, S. 18/1. Absol. *Adesea cu complinirea „din moși și din părinți, din bătrâni, din (s. de la) strămoși, din tată'n fiu” etc. Iară oamenii așa vorbesc, că au apucat unii dintru alții.* NECULCE, LET. II, 203/10. *Ficul-am această scriitoare filor mei, pentru să știe pe unde acem moșie și cu cine finem, precum știu c'am apucat de la părinți.* (a. 1715) URICARIUL, XVII, 255/1. *Privighiul... se face... pentru că așa au apucat din moși-strămoși.* MARIAN, I. 192. *Părul lins, cu unde albăstru, îl poartă'n lămpie; așa a apucat de la m-a-sa și m-a-sa de la m-a-sa: obiceiul adus de pe obârșia Ialomiței.* DELAVANCEA, S. 9. | *Toluși mulți oratori au apucat-o și o jin bună, că Românul nu pierc.* I. NEGREZZI, I, 391. | P. anal. (Fiind vorba de o vreme viitoare.) *Nu cred să mai apucăm vremile când com căldători cu baloanele!* (În jurăminte și blesteme.) *Să dea Dumnezeu să n'apuc ziua de mâne, dacă nu spun adevărul!*

3°. De aici s'a dezvoltat apoi, când avem a face cu o noțiune temporală, sensul de „a avea timp, a avea când (să faci ceva)”. (Construit cu „să”, „de”, „a”, sau în mod absolut.) *Deaca apucă [hoțul] de prinde de grumazi [pe cineva], îl... înecă.* PRĂVILA MOLD. 266/1. *Au poronci lui Ceauș-bașa, ca să meargă fără de veste la Nicolai-Vodă, să nu apuce să se ascundă.* ACSINTIE URICARIUL, LET. II, 136/1. *Ei n'au mai apucat să spuie celorlalți frați, și îndată au fugit.* NECULCE, LET. II, 215/10. *Au căzut la pământ, fără să mai apuce a mai aruncă și altă săgeată.* DRĂGHICI, R. 168. *N'apucă să facă zec-douăzeci de pași, și tată că se pomeni cu dinul dinaintea lui.* ISPIRESCU, L. 42. *Lunea, Marja n'am lucrat, Mai de când m'am măritat, Miercuria n'am apucat, Joile îmi sânt oprite...* ȘEZ. II, 80. | (Adesea în legătură cu „bine”). *N'apucase încă bine cel de pre urmă apo-*

stol să pășască pragul, și Toderică se puse la jucat ștos. C. NEGREZZI, I, 84. *N'apucase jupânul Ștrul a ajunge bine acasă, și moș Nichifor și trăsese cărușa dinaintea ușii.* CREANGĂ, p. 114. | (În propoziții negative). *„A întârzi, a zăbovi”. Pușinel de n'ai hi apucată, eră să mă arunce în lartor.* DOSOFTEIU, V, S. 127, 1.

4°. *Trans. și refl.* *A apucă, construit împreună cu alt verb, ajunge să indice că acțiunea exprimată prin acel verb a fost făcută chiar atunci sau cu puțin timp înainte. Căla ce se va sculău să uceigă pre vremu dirăgătoriu... și de nu va fi apucat să facă moarte, să nu se ciară...* PRĂVILA MOLD. 37, 2. *Dacă lucrul nu a apucat a se da...* PRĂVILA (1814). *Căea ce îmi pare rău... e că te-ai apucat și ai trimis la toată lumea invitații.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Calul, când a apucat a pică la pământ, nu se mai scoală.* ȘEZ. IV, 122. *N'a apucat să-l iasă sufletul, și-i dă cu „Dumnezeu să-l terțe” ZANNE, P. III, 438.* | Astfel a apucă primește pe încetul sensul de „a începe”. Dintre exemplele ce cităm mai jos, unele au încă un sens intermediar între „a ajunge” și „a începe”. (Construit cu „să”, „de” și „a”). *Umblă negușitorul pre la casele muierilor, până apucă de le apă firea.* PRĂVILA MOLD. 32/1. *La moștenitori, nu se scolecă anii căfi au apucat de au stăpânit acel de mai înainte.* PRĂVILA (1814), 28. *Apucase a căntă găina la casa lui, și cocozul nu mai avea nici o frecre.* CREANGĂ, p. 285. *Junele atunci că-i june, Briciu pe barbă când nu pune; Da-c'apucă de se rade, Că-i bărbat de jumătate!* BOINE, 35. *Cum și-a dat omul ultima răsunflare, cea d'îndiuș grîi... este... de a face o răldătoare... până ce nu apucă a i se răci și înșepeni mâinile.* MARIAN, I. 46. *Abia apucase a adormi, și un vis fantastic veni și-și puse anupră-mi negrele sale aripi.* C. NEGREZZI, ap. HEM. 1409. *Am o domnișoară. Cu rochița roșioară: Când începe-a[se] dezbrăcă, Toți apucă-a lăcrimă?* [= „Ceapa?"] GOROVEI, C. 67. | *Unde n'au apucat-o din nou la izbit [- unde n'au început s'o ibească], și-au izbit-o atata, până ce nu i-a rămas nici un dinte în gură!* ȘIERA, P. 186/11. *De cine doru se leagă, Nu mai fine mintea n'reașă, Că se culcă îmbrăcat și se scoală înșepat și apucă n'r'un oftat [- începe să ofteze].* HODOȘ, P. P. 39. | † „A lua refugiu, a recurge la...”. *Neputând [să o înduplece] cu silogizme, apucă cu demeritdării.* DOSOFTEIU, V, S. 166, 2.

5°. P. ext. se construiește cu complementul în acuzativ. *Trans. Vină la noi... S'apucăm drăpote nouă.* RETEGANUL, CH. 176. *I a apucă = a se comporta.* *Îi spuse cum să apuce lucrurile, ca să meargă la izbândă.* ISPIRESCU, L. 194. | „A întreprinde, a face”. [Doreă] *să-și vază soful, ce pasuri va apucă.* PANN, E. II, 43. *Frunză verde măc creșec, Stau în drum și mă gândesc, Ce s'apuc, ce să muncesc, Pânea să-mi apucase.* ALECSANDRI, P. P. 285. *Tot ce-apucă Se usuică: „rien de ce qu'il entendend ne réussit, il n'a pas la main heureuse”.* ZANNE, P. II, 475. | *A o apucă = „a o lua”, „a începe”.* *Zicând acestea, o apucă popa și mai cu râul, și mai cu gura, la Popela.* ȘIERA, P. 19/10. | Refl. *În loc de apuc un lucru, se poate spune mă apuc de un lucru, cu același sens de „încep (să fac ceva), întreprind ceva, încerc ceva, mă îndelnetesc cu ceva”. Apucatu-m'am și un a scriere începătura și adaosul [fării Moldovei].* URICHI, ap. HEM. 1410. *Ștefan-Vodă-cel-bun... s'au apucat să facă mânăstirea Putna.* NECULCE, ap. GCR. II, 32/10. *Haide, apucă-le de-și fă părul!* ALECSANDRI, T. 331. *Nu te apucă de multe treburi odată!* C. NEGREZZI, I, 248. *Nu te apucă s'o păzești: mai lasse poji păzi un cărd de iepuri!* idem, I, 251. *Capitalul, cu care ne apucăm de gospodărie...* I. IONESCU, C. 216. *Se apucă înșuși, cu mâna lui, să... curșe [armele] de rușini.* ISPIRESCU, L. 3. *Stăi, mă, nu te apucă de năebătii!* CREANGĂ, P. 48. *S'au apucat să zică așa, de jale [din fluier].* ȘIERA, P. 39/1. *O să fac pe gândul mieu,*

Să m'apuc de ce vreau eu: Apuca-m'oiu de inbil, Că ea mult m'a năcăjit, HODOȘ, P. 149. Când te-apuca de judecată. Pregătește-te de plată. ZANNE, P. V, 364. | Absol. Boudanului îi a greu până se apucă, că de lăsat, îndată se lasă. CREANGĂ, A. 199. | Spe c. „A lua un meșteșug, o ocupație, a se duce la o meserie, a începe să te ocupi de (o profesiune)”. Se apucă de viața căldurească. DOSOFTEIU, V. S. 93^{1/2}. Să... apuce darul profeției. URICARIUL, I, 805^{1/2}. Sânt multu chipuri cu carile se pot apuca [oamenii] ori de ce, să facă alegerii. URICARIUL, IV, 7^{1/2}. Să lași pensional și să te apuci de avocatură. VLAHUȚI, D. 215. S'a apucat iar de ciobotărie. ȘEZ. I, 261^{1/2}. | Fig. Cine este încălțat la săpă, să nu s'apuce de sulii! ZANNE, IV, 640. | P. ext. Murgule, căluțul mieu, Mulțumește că-s fideșu... Că dacă m'oiu însură, Haiducii d'oiu lăsa. Plugul dac'oiu apucă, Pe mălăiiu că mi te-oiu lua. TEODORESCU, P. P. 351. | „A se dedă la (ceva)”. S'a apucat de beție : „er hat sich dem Trunke ergeben”. POLIZU. † A apuca la ceva = „a ajunge” : „(trouver le moyen d')arriver”. Apuc la bine, la acere: „creSCO, floresco...; aufkommen”; la ceva rău, p. e. la prisoare, la sârchie : „incido...; geraten”. L.B. Zis-a badea că mi-a da Două rațe și-un rîfoiu, Să mi-apuc și eu la boi; Două rațe polcoite, Să mi-apuc și eu la vite. MARIAN, S. 119.

6°. Din sensul „a ajunge”, s'a desvoltat (în Transilv.) cel de „a deveni, a purcede”. Într'ans. Acum, de când a apucat măriceal [hăiatul], ne e de mare trebură înfă. RETEGANUL, P. I, 15^{1/2}. Acum, la bătrânețe... baba bătrână apucă p. r. FRANCU-CANDREA, M. 258.

V. Precum se spune „a lua un drum”, se poate zice și : a apucă un drum, cu sensul de „a se îndrepta într-o direcție oarecare, a porni, a-și (re)începe călătoria încotrivă”. 1°. Trans. Numă... se depărtează, apucând drumul spre Marsinlia. BELDMAN, S. P. II, 28. La zind, iar își apucară drumul, GORJAN, H. I, 9. Apucă... calea luminosoasă ce ducea în lună. EMINESCU, N. 28. | P. ext. O caleasă trecă în fuga cailor... apucă ușița Sf. Ilie... C. NEGRUZZI, I, 16. O samă au apucat podgoriile, trecând spre București. E. KOGĂLNICRANU, LET. III, 275^{1/2}. Aceste cete... au apucat poala muntelui. DIONISIE, C. 201. Când fu frunza căi petacul, D'apucănu codrul, s'aracul! RETEGANUL, TR. 31^{1/2}. || Refl. Ne-am apucat de cale. DOSOFTEIU, V. S. 79^{1/2}. || Intrans. [Hotarul moșiei] apucă din apa Argeșului spre opus, pe viriuga din sus de cires... și apucă vâlceaia în sus, MSS (s. XVIII), ap. HEM. 1417. Locuitorii... o[u] preferat... a apucă care încotră. I. IONESCU, D. 228. Cum ieși din sat, apuci de-a dreptul prin pășunea lupului. ALECSANDRI, T. 606. Apucă pe ici, tot înainte, și, cum îi ajunge în răscrucile drumului, ai să dai de grădina vrului. CREANGĂ, P. 215. Mămucăș, und' te duci? Pe ce drum ai să mi-apuci? MARIAN, I. 520. Puse coada pe spinare Ș'apucă la lunca mare. ȘEZ. V, 22^{1/2}. Apucă-n căldătorie, Să facă negustorie. ALECSANDRI, P. P. 38. | P. ext. Lăsa-m'oiu de rezeție, Să apuc în haiducie, Ca să-mi fac sfânta dreptate, Cu cea ghioagă de pe apate. Idem, 227^{1/2}. || A desea, a o apucă, în loc de a apucă: Copilul, scoborindu-se din copaciu, o apucă rasna pe câmp. ISPIRESCU, L. 391. I-au sărit roata și au apucat-o de-a dura la vale, după neșfători. SBIERA, P. 6^{1/2}. A apucot-o pe ușa afară. || Fig. „A întreprinde ceva”. Orice drum vei apucă, Dumnezeu te va însoți. MARCOVICI, D. 15^{1/2}. Nu mai știă ce să facă și încotră să apuce. CREANGĂ, P. 140. † A apucă (s. luă) lumea'n cap = „a lăsa toate în voia soartei și a plecă, rătăcind, în lume” : „tout abandonner et s'en aller par le monde”. Au văzut că acumă nu le mai rămâne alta nimic, decit... să se ducă în lumea mare, încotră i-or duce ochii... Apă dară, prentesă, zise popa, nu-măne de noapte, până nu se ca sculă încă Pepelea, să apucăm lumea'n cap și să-l lăsim pe dinul aice”. SBIERA, P. 17^{1/2}. | A apucă (s. luă) câmpii = „a-și pierde cumpătul, mințile, a înnebuni : „perdre la

tête, devenir fou”. De când e Prefecătură, Noi, sermanii casa-gură, Câmpii, zdu, am apucat! ALECSANDRI, T. 728. Dacă îi căută să te iei după gurile oamenilor, apoi apuci câmpii! ȘEZ. V, 41^{1/2}. | A apucă (s. a luă) peste câmp = „a se abate de la subiectul vorbirii, a alura”. ZANNE, P. I, 180 : „divaguer”. | A (o) apucă (s. luă) la fugă, s. a apucă fugă, s. a apucă de fugă = „(începe a) fugi”: Porcii au apucat la fugă. RETEGANUL, P. II, 47^{1/2}. Curând se sporeară și apucară fugă. CALENDARIU (1814), 29. Calul fuga apucă, Pe potecă se întorcea. TEODORESCU, P. P. 503. Ei pe cai a'ncalec! Și de fugă-au apucat. ȘEZ. I, 43^{1/2}. | A o apucă (s. luă) la sănătoasa, s. † a se apucă de sănătoasa = „a o tui (de frica, de rușinea cuiva etc.)”: „prendre la fuite, se sauver”. Și dacă... n'ar fi apucat-o la sănătoasa, aveă să plătască cu capul cetezarea sa. MARIAN, TR. 271. Mannil-Vodă s'au spăimântat și s'au apucat de sănătoasa, numai cu fes'u'n cap. DIONISIE, C. 164. | A o apucă (s. luă) la picior = „a fugi din răsputei; a se pregăti de un drum lung” : „fuir à toutes jambes, prendre ses jambes à son cou”. [De la Orfeu înecate, dobitoacele] s'au săbăcit cu totul, și astăzi... dacă s'ar ispiți cineva să cerce a instrumentu... prin codri... mistreți, vulpi, cerbi, ba chiar și iepuri, ar apucă-o îndată la picior. ODOBESCU, III, 101^{1/2}. Apoi, luând toiagul, apucă-o la picior, Te du din casă'n casă, la orice-alegători. I. NEGRUZZI, II, 29.

2°. † A se îndrepta către cineva, a se adresă cuivă. Intrans. Fîind domnul tînăr și neștiind rîndul fîrii, au apucat unii cu dări la musai. NECULCE, ap. TDRG. || Refl. Apucatu-s'au Mircea-Vodă pentru trebilă crășiei... la împărăția Turcului. N. COSTIN, ap. TDRG.

† A apuca înainte = „a merge înaintea cuivă; a plecă mai lute de cât altcineva, a l-o lua înainte; a întrece; a anticipă; a preveni” : „marcher devant; partir avant; devancer; prévenir; anticiper, prendre les devants”. Sînduleasa ce-ni făcă? Vreme multă nu pierde, Înainte c'apucă, La morminte că-i duceă. TEODORESCU, P. P. 637^{1/2}. || Se făntul apucă înainte, de le ieși în îndămpinare. DOSOFTEIU, V. S. 88, I. | Moisi apucă-au înaintea lui Hristos 1485 de ai. Idem, 6, 2. | Alți boieri, ce... așteptă pe Grigorie-Vodă cu bucurie, ca să încopă și ei, văzând că i-au apucat iar ceilalți boieri înainte, și acumă căută rău. NECULCE, LET. II, 402^{1/2}. | Ai apucat ei ainte cu blagoslovenie. PSAL. SCH. 59. („tu l'as prăvenu de bénédictions de biens”). | Sufletul mieu, primejduindu-se a căde în fundul iadului, apucă înainte cu rugăciunea la și-l măntuiește. MINEIUL (1776), 96^{1/2}. Eu de mult aveam de gând să sfătuesc pe Măria Tu la acasta, dar văd că înfeleciunea Măriei tale au apucat mai înainte. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. Ainte-apucară straja. PSAL. SCH. („anticipaverunt vigillas”), ap. HEM. 1422. | A (o) apucă (s. luă) cu gura înainte = „a se grăbi a zice, a răspunde (fără a lăsa pe altul să isprăvească ce aveă de spus)” : „se hâter de dire, prendre les devants”. „Pot să am nădejde în voi” — „Să n'ai nici o griji, mămucă”, apucară cu gura înainte cei mai mari. „Nu sântem odată băieți, și ce-am vorbit odată, vorbit rămăne”. CREANGĂ, P. 20.

VI. Refl. Ca și „a se prinde”, tot astfel a se apucă are sensul, (în Mold. și Bucov.) de „a se lega (cu evântul), a se angrași la ceva”. E o credinșu toche și foarte lăfită la Români, că cel ce se apucă să poștească Lunca, aceluia, în multe pricinie, îi merge bine. MARIAN, SE. I, 100. Hai să ne apucăm argași la popa; poate că vom duce-o bine! ȘEZ. III, 129^{1/2}. | Angrașamentul o vom adesea identic cu o îndatorire solemnă. „A se îndatori (la ceva)”. Kypnos s'apucă să-i aducă viu. DOSOFTEIU, V. S. 31, I. Cantemir-Vodă n'au fînut parola, cum s'au apucat, când l-au pus domn. NECULCE, LET. II, 258^{1/2}. Apă s'au apucat Stroici, că le va aduce. URICARIUL, V, 260^{1/2}. Zapciul... adus înaintea lui Ștefan, se apucă, că el va zidi mă-

năstirea și în scurtă vreme ca fișala. MARIAN, T. 116. || (Adesea urmat de complicități, precum „cu jurământ, pe capul său” etc.) „A luă un angajament solemn, a se făgădui, a se pune bun (pentru s. la cineva s. ceva)”. *Deci, s'au apucat chieșe la Poartă solul Inglezului, precum că... NECULCE, LET. II, 290.* || „A (se) jură”. *El se apucă pe capul lui, că sânt toate adevărate. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 268.* || „Pe giurământ s'apucă, Sălăndii să hărăzească și slugile să-i privească. ALECSANDRI, P. P. 198^{1/2}.” *Tare s'au apucat Serdarul, că nu știe nimic. M. COSTIN:* „Le Serdar s'est vivement défendu de rien savoir”. DDRF. || A se apucă la (s. în) rămășag, sau numai: a se apucă = „a face s. a pune rămășag, a se prinde”: „parier”. *Mulți s'apucă în rămășag, c'or găci. SBIERA, P. 191.* || *El s'apucă la rămășag cu Dumnezeu. SEZ. II, 194.* || *Terinte: „Eu m'oaș apucă, că, dacă cuconășul ur imblă, Domnică...” — Miron: „Domnică? E, cerce dumecalui, și-i vede...” — Terinte: „Dacă fi-i apă povestea, pun rămășag”. ALECSANDRI, ap. HEM. 1421.* || † A se apucă de lege ca să jure = „a jura pe sfânta evanghelie”. *Domnia mea am judecat... să jure Mihail... iar Mihail, cu rudenile lui... nici de cum nu s'au putut apucă de lege ca să jure, ce au rămas de lege și de judecări. MSS. (din vremea lui Brâncoveanu), ap. HEM. 1444.*

— Etimologia necunoscută. Ha s'adeu, *Elim. magn. rom. 1390—1391* a propus un tip *apuco (= apisor cu sufixul din manduce), iar Burilă, *Studii filologice*, s'a gândit la acucpor, devenit *ucupo și, cu metateză, *apuco. (Pentru trecerile de sens cfr. luă și, mai ales, prinde.)

APUCĂRE s. f. 1^a. *Action de saisir, d'empoigner, de prendre, d'entreprendre, etc.* 2^a. *Rapine, spoliation.* — Infinitivul verbului apucă, devenit abstract verbal. 1^a. *Fîind începutul apucării armelor norocii Românilor, mai vârtos crezând, că Dumnezeu e părtinitorul slobozeniei lor. P. MAIOR, INT. 210.* || 2^a. „Răpire”. *Nu nedejduire[și] pre strămbălate, și spre apucare nu dorirești. DOSOFTEIU* (= nu apovărești în nedereptate, în în răpire nu jeluți). CORESI, ps. 159: „et super rapinas nolite concupiscere”. ap. HEM. 1423. *Să se ferim, din cât ne va fi cu pulinșă, de curcie, de beție, de zacăsie, de cânășii, de apucări, de năpășii, și de alte multe ca acestea. ANTIM, P. 84.*

APUCĂȚ s. a. 1^a. *Rapine, pillage.* 2^a. *Convulsions, spasmes (chez les enfants); éclamisie, mal caduc (haut mal), épilepsie.* — Participiul verbului apucă, devenit abstract verbal. 1^a. „Jaf”. [Cumanii] cu Ildușaguri și cu apucatul a trăi eră obicinuși. CANTEMIR, ap. HEM. 1425. || 2^a. (Pat.) „Eclampsie”. *În Muntenia... „răul copiilor” se mai numește și „apucăț”; constă dintr'un fel de cărcei la stomach, care frământă pe copii în năuntru și-i spărcose uno-ori apă de tare, până ce-i fac ghem și le duc picioarele la gură. Alte ori... fac apune la gură, schimbă fel de fel de fețe, ba adese-ori se schimonozesc... și rămân... astfel schimonosiți pentru toată viața. MARIAN, N. 376.* || *Epilepsia o numesc țărani „apucăț” sau „răul copiilor.” (Lușșanu, în Ialomița), ap. HEM. 1426.*

† Pe apucăte(ie) = „în mod superficial, la întâmplare, în fugă, din timp în timp câte puțin”: „superficiellement, occasionnellement, en passant, à la hâte, à bâtons rompus”. *Cetele revoltanșilor... erau armate numai cu sulie, cu săbii, cu ceră puști și pistoale, strășne pe apucătele. ODOBRESCU, III, 540.* — Se înfelează în asemenea împrejurări discutarea unei legi, de altminteri apă de incisive, se face numai pe apucăte. MAIORESCU, D. II, 137. *Ce viață l-așteptă pe el, un copiat avizat a se cultiva pe apucăte?* EMINESCU, N. 36. *Toate acestea le făcea numai pe apucăte, când începea cu timpul. SBIERA, P. 307.* *Măncarea-i pe apucăte, mai la seamă-i jocul și băutura. SEVASTOS, N. 340.*

APUCĂȚ, -Ă adj. *Fris, saisi, empoigné; surpris (par)... enlevé, arraché, attaqué, Occupé, usurpé. Traditionnel. Qui a fait un vœu. Possédé, loqué, original. Accompli superficiellement, à la hâte. Possédé par un esprit malin, atteint d'un mal: éclamisie, épilepsie, etc.* — Participiul verbului apucă, devenit adjectiv și substantivat uno-ori. *Cuonii [fură] apucați de lei. DOSOFTEIU, V. S. 22.* || *Moartea se preceștește prin semne, care de multe ori se adevăresc, lucru ce face pe țărani să creadă și mai mult în credința apucată din moși-strămoși. SEZ. III, 115.* || [Unii] zic, că de când „s'au apucăț” a postă Lunea, de atunci și-au ajuns scopul dorit... De aceea fiecare „apucăț” observă cea mai mare strictetă în postirea acestor zile. MARIAN, SE. I, 100. || Spec. (După omiterea subînțelesului, de alte alea, de năbădăi, de necuratul etc.) „Năbădăios, pornit, într'o doagă, țâcnit”. *Baba scrâșni din dinți, ca apucăț. EMINESCU, N. 22.* || *M'am tenut că-i apucăț și-mi prind cu necuratul treabă. COȘBUC, P. 93.* || *Om apucăț = „într'o doagă”. MARIAN, Apucăț, este un om care are cugetările sale proprii, totdeauna ciudate. I. NEGRUZZI, I, 482.* || (Despre lucruri, după omiterea subînțelesului „în grabă”). *Lucru apucăț = „făcut pe fugă”. MARIAN. (Cfr. pe apucăte.)* || (Credințe pop.) După omiterea subînțelesului „de lele s. duhuri necurate”. *De a răci cineva la mijloc, zic că-i „apucăț”. (Valea-mare, în Muscel), ap. HEM. 1425.* || (La copii). „Cel care are un atac de eclampsie”. *Unde Române din Muntenia, scildând pe copiii „apucați”, rostesc următorul descântec... MARIAN, N. 379.* *Când pruncul se zăcărește și plânsul îi este înăbușit de dureri, babele și moașele zic că e „apucăț de inimă sau de rânchi”. TEODORESCU, P. P. 362.* Cfr. apucătură (6).

APUCĂTOARE s. f. *Machoire (de la tenaille).* — (Întrebuințat mai ales la plur.) [Cleştele duigherului constă din] gură, apucătoare, cioc, cap sau făci... DAMĂ, T. 113. [Plur. -toare.]

— Derivat din apucă, prin suf. instr. -toare.

APUCĂȚOR, -OĂRE adj., subst. *Qui prend, qui saisit, qui s'empare (de); qui enlève (de force), qui accapare; rapace. Ravisseur.* — Adjectivul verbal al lui apucă (derivat prin suf. -tor), uno-ori substantivat. (Mai ales cu sens peiorativ): „care are obiceiul de-a luă ce nu este al său”, COSTINESCU, „prădător, jăfultor”. *Zahei, din apucătorii su militoriu. VARLAAM, C. 382.* *Schimbă acum Dispoț-Vodă: den blând, cumplî; den milostie, apucător și lacom, puind pe țeară mari nevoi. N. COSTIN, LET. I, A. 66.* || *Tătarii sânt luși apucători: prădă, rodesc, bat și căznesc pe creștinii. MUSTE, LET. II, 18.* || † și dial.: apucătoriu.]

APUCĂȚIRĂ s. f. 1^a. *Action d'empoigner, empoigne.* 2^a. *Adresse, habileté, dextérité.* (Au plur. *Euse, artifice, stratagème.* 3^a. *Exaction, extorsion, rapine.* 4^a. *Aisance.* 5^a. (Au plur. *Allures, manières, façon d'agir, habitude, procédé, conduite.* 6^a. *Lumbago, Coliques. Eclampsie, épilepsie. Intoxication mercurielle.* 1^a. Faptul de a apucă ceva sau pe cineva. *Ca o apucătură l-a aruncat în aer. LB. Cine asistă la aceste lupte aște] făcădilor români... recunoaște bine în ele apucăturile și pauzele gladiatorilor din vechime. ALECSANDRI (în Notele la) P. P. 26.*

2^a. Faptul de a ști apucă bine ceva sau de a se apucă bine de ceva. „Îndemănare, incusință, abilitate”. *Are apucăturii de orator și se prepedește pentru senat. CONV. LIT., ap. TDRG.* (Auzit la Brașov. Unul care bătea cuie strămb fu apostrofât de altul cu cuvintele: *N'ai apucătură, dragă! Dă-mi ciocanul, să-ți ardă eu cum se bat cuiele.*) (În Transilv. Cu sens peiorativ. Întrebuințat numai la plural.) „Șirețic, tertipuri”. *Dar Citera, din nou cu planuri frământă și gândirea, Apucături încodind: în locul lui Iulius să vie Amor, cu mers prefăcut și*

cu fața schimbată, prin daruri înima bietei regine-
aprinzând-o, s'o mistue'n flăcări. COȘBUC, M. 27.

3°. Faptul de a apuca ceva din al altuia. „Luare
cu nedreptul din bunul altuia”. *Venit-au domn [drei
Dimițrațo Cantacuzino, cu a doua domnie; iar ne-
mic n'au schimbat firea sa și iarăși lăcomie cu
apucături, și făcând strămbătății. MUSTE, LET. III, 26].*
„Cine nu încrează nimic și... trăgește din jafuri,
din jumaleli, din apucături, din înșelări, așa este
trântor. JIPESCU, O., ap. HEM. 1429. Cfr. apucător.

4°. (Rar. în Transilv.) Rezultatul acțiunii de a fi
apucat multe. „Avere”. Om cu apucătură: „der
wohlhabende Mensch”. BARCIANU. (Cfr. om cu
prins.)

5°. Felul de a apuca ceva în mână, gândit ca
obiceiu. (Mai ales la plural.) „Deprinderi, fel de a se
putica, purtare, maniere”. *Are niște apucături de stă-
până, care mă strâng de gât. ALECSANDRI, P. 943.*
*Luase intru toate apucăturile profesorilor săi. SLA-
VICI, ap. TDRG. Să-i zici Păsări-Lăfi-Lungă, mi se
pare mai potricit cu năruval și apucăturile lui.*
CREANGĂ, P. 245. *Ea spuse că, deși se pare că este
băiat, după apucăturile lui [i: pusese mâna pe o ar-
mă], dară este fată, și încă de cele mai prefăcute.*
ISPESCU, L. 21. *Portul și mai ales corbu, nu mai
vorbesc de alte apucături ale locuitorilor, și deose-
bește puțin de satele vecine. ȘEZ. IV, 16.*

6°. (Credințe pop.) „Apucat”. De a răci cineva la
mişloc, zic că-i „apucat” și-i descântă de „apucă-
tură”. (Valea-mare, în Muscel.) | „Colico”. „Apucă-
tura” este când doare tare la stomac. (Tigănești, în
Tecuci etc.). ap. HEM. 1430; ȘEZ. I, 123/1. | Apu-
cătura, adică boală venită din argint-viu dat, din
dumșinea, într-o bădătură. (Piscu, în Covurlui), ap.
HEM. 1431. [Plur. -turi.]

— Derivat din apuca, prin suf. abstr. -ătură. (Pentru
sensul 3°, cfr. fran. *manière*, derivat din *manus*.)

APUITOR, -OĂRE adj. v. apunător.

APUNĂTOR, -OĂRE adj. *Qui se couche* (en parlant
du soleil), *qui décline. Couchant, descendant, déclinant.* — Adjectival verbal al lui apune (derivat prin
suf. -ător). [Și: apuitor. | Negativul: neapunător,
neapuitor. *Lumina lumii în lumina credinței, adică
în soarele cel neapunitor al o preface... CANTEMIR,*
ap. HEM. 1436. | † și dial. -toriu.]

APUNE vb. III intrans. *Se coucher* (en parlant du
soleil, des astres). *Disparaitre, décliner, être à son
déclin, mourir. Se fermer, s'éteindre* (en parlant des
yeux, de la vie). *Faire disparaitre. Périr.* — Verbul
a apune se întrebunează în legătură cu subiectul
„soarele” (p. ext. „luna, stelele” etc.), însemnând
„a dispărea subit orizont, a asfinți, a scăpăta” și stând
în opoziție cu „a răsări”. Se întrebunează deci nu-
mai la persoana a treia. *În toate zilele, deacăt apune
soarele, toții ingerii oamenilor... merg la biserică să
se închine.* CUV. D. BĂTR II, 415. *Eu tubesc și arz
în pară la răsăritul de soare, și mă vaet, când
apune, că arz încă și mai tare.* KONAKI, P. 234. *Nu
te măni pentru-că soarele apune!* MARCOVICI, C. 14/12.
Am privit din balcon soarele apunând. C. NE-
GRUZI, I, 294. *Pe când oastea se așază, iată, so-
arele apune.* EMINESCU, P. 243. *Dimineața-i roua mare
și se udă la picioare; Când apune sfântul soare,
Stau fânțării sâtle-omoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 425.
*Mai cald [e] soarele când răsare, decât când
apune.* ZANNE, P. I, 77. | *Cine are dor pe lume, Știe
luna, când apune.* ȘEZ. III, 60/1. *Când cineva a murit,
se zice: „i-a apus steaua”.* (Frumoasa, în Neam[ul]),
ap. HEM. 1433. || Fig. „A pieri (pentru totdeauna),
a dispărea, a muri”. *Apus-ai ca soarele, cucioasă
măică!* MINEIUL (1776), 88/1. *Au apus chipul fru-
museței tale!* Idem, 197/1. [Boierii cer, ca] *mila ei
[= a Porții] să nu apune, c'apoi sânt toți de pierit.*
BELDIMAN, TH. 353. O, Ștefan, erou sfânt! Intră

noastre suflute în veci nu apui! ALECSANDRI, P. III,
113. *Puterea împărăției turcești a apus de mult.* ||
P. ext. Prin asemănare cu soarele (luna, stelele), se
spune despre ochi că apun, când „li se stinge lumi-
na”. *Mănuie și picioarele sânt legate, ochii apuseră
și auzul asurdez.* IOAN DIN VINȚI, ap. HEM. 1433.
Ochii au apus și s'au închis. MSS. (a. 1669), ap. GCR.
I, 184/1. *Ce văd ochii miei, de clipeș c'apun?* KO-
NAKI, P. 22. *Robinson... pătinea de grele friguri;
plecase capul, îi apusesse ochii.* DRĂGHICI, R. 138. | Se
găsește și încercări, rare, de a întrebunță pe apune
cu funcțiune transitivă, în înțeles de „a face să
apună”, și reflexivă, cu sensul de „a dispărea”.
*Și supt a to strălucire. Ce toți comiții apune, Pri-
mește, drept cărtfire, Vecinica mea pledeciune.* KO-
NAKI, P. 22. *Căutând îndărăt, să văd pe derepții,
de carii se împart, ce li se vor apune deintre ochi
și nu se vor putea întoarce înapoi...* MSS. (s. XVII),
ap. HEM. 1434.

[Se conjugă ca pune.] Cfr. Soare-apune.]

— Din lat. *appone* (-osul, -es[il]um), -nere: ital.
apporre, v.-prov. *apondere*, v.-span. *aponer*, portug.
appôr. Desvoltarea semantică proprie limbii româ-
nești pare a fi fost următoarea: Din sensul funda-
mental (lat., ital. etc.) „a pune, a așeza ceva lângă
ceva”, s'a născut mai întâi sensul „a pune jos” (și
azi la Arom., DALAMETRA, D. 21; cfr. arom. *se apu-
siră to aumbatâ*). PAPAHAĞI, B. 117/2 = „se puseră
la umbră, se adăpostiră sub umbra”; *casă apusă* =
„casă joasă, nelaltă, cu tavanel jos”. PAPAHAĞI, B.
531), de unde apoi „a cobori, a aplica în jos”, cu
sens trans. (la Arom. *apuni cranga!* = „scoabară
crațga!” DALAMETRA, D. 21; „a micșora”: *apuci
lămina!* = „micșorează lumina!” Idem, 21 — sens care
se regăsește, ca înțeles figurat, și la P. MAIOR, cfr.
apunere și apus) și cu sens intrans. (la noi, fiind
vorba despre soare. Astfel *apune* = „scoabară” („se
face mai mic” = „scăpăta”) exprimă tocmai ideea
opusă lui „răsare”. Pe altă cale — aceea care se re-
găsește în fran. „*coucher*” — lat. *ponere* a ajuns, aiu-
rea, să se aplice și la soare: „a se pune” capătă sensul
„a se culca” (arom. *mî opușă di curând* = „m'am
culecat de vreme”, DALAMETRA, D. 21); span. (termin
de marină) *el sol se pone*; „die Sonne dall” (Toll-
hausen); cfr. ital. *ponente*, v.-prov. și fran. *ponent*,
span. *ponente*, portug. *poente* „apus”.

APUNERE s. I. *Action de se coucher* (en parlant
du soleil, des astres), *de décliner, de disparaître, de
s'éteindre. Coucher* (du soleil, des astres), *couchant;
déclin, disparition.* — Infinitivul verbului apune,
devenit abstract verbal. *Puinjenicul cel ruș se lărgi, se
dăsfaniză și se prefăcî într'un cer vomos de apu-
nerea soarelui.* EMINESCU, N. 48. || Fig. „Scoabitor,
micșorare, depriere, deconsiderare, înjosire” (sens
împrumutat de P. Maior, după toată probabilitatea,
din dial. aromân). *Nu numai că defaimă pre Ro-
mâni, ci încă și urmări după toia sa trage, spre
micșorarea țării și spre apunerea Românilor.* P. MA-
IOR, IST. 79.

APUNĂMÊNTE s. f. plur. tant. *Appointments.* —
(Franțuzism). Retribuție fixă (anuală, lunară) a unui
funcționar. Cfr. leafă, salariu.

— N. după fran.

A-PURUREA adv. |

A-PURURI adv. |

— PURURE. (Cuvânt învechit.) *Vrând să ies din
caic, în malul Dunării, unde apururea țeseam,
am văzut deodată, sub cort, Eropeli.* E. VĂCĂRESCUL,
IST. 300/1. *Apururea, festicare cu să fie datorii mai
puțin.* CARAGEA, L. 96/1. *Nu putem să de vom fi
apururea fericiți.* MARCOVICI, D. 5/1. || În legătură
cu „de”, se găsește încă și azi (în limba bisericască
și în poezie). *De-apururea să te udăm!* ANTIM, P. 24.
Cu mâne zilele-ți adaugi, Cu ieri viața la o soazi,

Și ai cu toate astea'n față De-apurari ziua cea de azi, EMINESCU, P. 106. | A mea dragoste-am robit-o Pe de-apururi numai fie. VLAHUȚĂ, P. 77.
— Din a (2°) + purarea.

APŪS s. a. 1°. *Action de se coucher* (en parlant des astres). 2°. *Coucher* (des astres), *crépuscule*; *fin. Déclin, décadence*. 3°. *Couchant* (ponant), *occident, ouest*. — Participiul verbului apune, devenit abstract verbal. 1°. Exprimă acțiunea. „Apunere”. Tu ești Dumnezeu de viață, tu ești stea fără apus. KONAKI, ap. HEM. 1437. || 2°. Exprimă faptul de a apune și timpul când apune soarele. „Asfințit, scăpat”. Arhanghel se dose [=duse] în geros [=genune] r' [=In] apusul soarelui. CUV. D. BĂTE II, 191. Soarele-și nemereagește apusul. DOSOFTEIU, P. 356. Soarele începă a se cobori spre apus. C. NEGRUZZI, I, 32. Tar cel Ungurean Și cu cel Vrancean, Mări, se corbiră, Ei se sfătuiră, Pe fapuz de soare Ca să mi-l omoare. ALECSANDRI, P. P. I. Eră, în ziua aceea, un apus de soare cum rar se vede. | P. ext. „Sfârșit”. Acă dorită ei, care nu va avea răsărit, nici apus.... MARCOVICI, C. 14/15. Fiu al astor ruine, fărâna lor săcească. Încă mi-aduc aminte de groaza ce simțeam, Când, la apusul zilei, scheletul lor priceam! ALEXANDRESCU, P. 41. | Ochiul zic: apusul nostru sosește, Căci lumina se lipește. KONAKI, P. 171. | Fig. „Declin, decădere”. Puterea colozală a Romanilor începă a se plecă spre apus. C. NEGRUZZI, I, 201. || 3°. Arată regiunea unde apune soarele pe cer și regiunea corespunzătoare pe pământ. „Occident, vest”, în opoziție cu răsăritul (orientul, estul). Chemă pământul, de la răsăritul soarelui și până la apusul. CORESI, E. 30/. Să hic svintii mândăstiri o moșie în muntele Bucauciuului, înșă de câtră apusul soarelui toată partea jupânească Capții den Cocoraști. DOC. (a. 1681), ap. HEM. 1438. | Eliptic, cu omiterea subînțelesului „soarelui”: „Destinsă arhanghete Mihail cu patru sulla de ineri cu el: o sută despre răsărit, altă sută despre apus, altă sută despre amiazădzăzi, altă sută despre mează-noapte. CUV. D. BĂTE II, 314. Un blestem groaznic s'a auzit de spre apus. [RUSSO]BULESCU, M. V. 581/. (Zicătoare despre omul care nu precu era legătură în cele ce spune, sau apropie lucruri prea îndepărtate unele de altele): Imi vorbești, una de la răsărit și alta de la apus! PANX, ap. HEM. 1438. Din apus se răsărit, ferbând, un nor. COȘBU, P. 77. | În spre apus-miazădză [= sud-vest] vin mândăstirile Apogia.... Vărațieul. CREANGĂ, A. 72. | P. ext. „Popoarele din apusul Europei”. În zilele acestui Alexandru Vodă, s'au făcut sobor mare, în Florentina, ca să poată îmbrunarea biserică răsăritului cu a apusului (= ca catolică, apuseană). URECHI, LET. I, 105. O, tu nici visezi, bătrâne, căți în cale mi s'au pus! Toată floarea cea vestită a întregului Apus, Tot ce stă în umbra crucii... EMINESCU, P. 239. | În texte vechi se găsește și pluralul: apuse CORESI, apusuri BIBLIA (1688), ap. CP. 213; CORBEA (c. 1700), ap. HEM. 1439. | În PSAL. SCH. 154/14, scris: *apūs*.]

APŪS, -Ă adj., adv. I. *Couché* (en parlant des astres). *Disparu. Au déclin, en décadence. Éteint. Il. Avec mépris ou dédain, en faisant peu de cas de...* — Participiul verbului apune, devenit adjectiv și întrebuințat și ca adverb. I. Adj. *Stele apuse*. HEM. 1436. | (Mai ales fig.) „Dispărut pentru todeauna, trecut de mult, din cea mai depărtată vechime”. *Răul sfânt ne posesăte...* *despre vremi apuse, sure*. EMINESCU, P. 69 (aici, poate după germ. „untergegangen”, ca și alăturatul „sur” = germ. „grau”). | (Rare scriitorii mai vechi din Ardeal). „Înapoiat, decăzut”. *Locuitorii ferei acia sănt cei mai apuși oameni a toată lumea*. P. MAIOR, IST. 70. În starea noastră cea mai apusă, excluși de toate drepturile politice, calomniați de toate părțile, noi am păstrat viul simț de naționalitate. I. POPAZU, ap. ODOBESCU,

I, 474. ((Despre ochi.) „Stins”, *Și-au deschis ochii, care erau cu totul apuși de spaimă*. DRĂGHICI, R. 34. || II. Adv. *„Desprețuitor, cu dispreț, cu desconsiderare”*. *Necurmata dragoste, carea are Notariul spre ghința cea ungurească și ura spre alte limbi, la multe scălcieturi îl împinsă pre el. De acolo e, oă apă apus grăsește despre Români, scriind războiul lor cel cu Ungurii!* P. MAIOR, IST. 73.

APUSEÂN, -Ă adj., subst. 1°. *Occidental*. 2°. *Habitant de l'occident*. — În opoziție cu răsăritean. 1°. Adj. Care se allă la apus, în occident. *Chiar și în fările cele mai culte ale Europei apusane, gustul și uzul sculpturii este azi încă departe de-a fi atins întinderea și descoltarea ce ele dobândise în societatea antică*. ODOBESCU, ICON, TR. 7. | Spec. Care e, care vine din apusul Europei, „occidental”. Nu cumură să se strecoare..., odată cu lăterele, și vișul apusean. C. NEGRUZZI, I, 347. Să trăiești, otaș romane, Stălp al lunei apusane! ALECSANDRI, P. II, 19. *Acem... marfă apuseană, adusă prin Ardeal, și anume poșate subfite*. IORGA, B. R. 14. | Spec. *Biserica apuseană* = „catolică”. || 2°. Subst. *Locuitor al apusului*, „occidental”. [Dial.: *apūsian*.]

— Derivat din apus, prin suf. gent. -ean.

APUȘOĂRĂ s. f. v. apșoară.

APŪST s. a. (Mor.) *Écluse (d'un moulin)*. — (În Mold.) „Jilp, stăvilă”. *Apust la moară se numește o clădire din trei părți de scânduri, doi laterali și unul în fața ieșurii unui țaz, mai adăogându-se o podală făcută iarăși din scânduri. La pârtele din fața ieșurii se osază 2—4 stăvile... (Lă-măeni, în Suceava)*, ap. HEM. 1440. *Apust, la moară, este ieștura cea de lemn, care oprește apa când vrea, și-i dă drumul iarăși când vrea. (Chișcăreni, în Iași)*, ap. HEM. 1440. [Plur. -*pușturi*.]

— Din *rut. opust* = „Schleuse”. Cfr. Hasdeu, *Etyrn. magn.* 1440 sq. Cfr. *opust*.

APUȚI vb. IV. *Sentir, flairer*. — „A mirosi, a avea senzații de miros”. *Idolii... rost au și nu grăese, ochi au și nu văd, urechi au și nu aud, nazure au și nu apuși*. CORESI, FS. 322 [= nări au și nu mirosese. PSALT. 1651: nări au și nu vor mirosi. DOSOFTEIU: „ils ont un nez et n'en flairent pas”. *Apuț* = „olfacio”. ANON. CAR. (Se întrebuințează încă și azi în Banat.)

— Modificat din puți, după analogia lui *amiroși* (= mirosi, cfr. apipiți). Sensul arată însă o schimbare remarcabilă.

APUȚIT s. a. *Action de flairer, de sentir; olorator, flair*. — Participiul verbului apuți, devenit abstract verbal. „Miros, simțul mirosului”. *De ară fi tot trupul ochiu, unde ară fi auzul? Iară de ară fi tot auz, unde i-ară fi apușitul?* CORESI, ap. HEM. 1442. *Apucitul* = „olfactus”. ANON. CAR.

APUȚITURĂ ↑ s. f. *Olorat, flair*. — *Apucitură* = „olfacio”. ANON. CAR. [Plur. -*furi*.]

— Derivat din apuți, prin suf. abstr. -itură.

AQUA- v. acva-.

AQUI- v. acvi-.

AR s. a., s. m. *Are*. — Unitate de măsură, pentru suprafețe agrare, cuprinzând o sută de metri pătrați. (Se întrebuințează mai ales în cărți de școală sau în opere de știință.) *Arul este o măsură fictivă: suprafețele se măsoară cu multiplul său, hectarul*. [Plur.: *are*, mai rar: *ari*.] | ȘI: *ară* s. f. (formă aproape neîntrebuințată). *Un ogor, o fărâncă, o moșie etc., se măsoară cu o unitate de suprafață, ce are forma unui patrat, a cărui latură este lungă de*

10 metri; udecă a unei figuri compusă din patru linii drepte, [de] câte zece metri fiecare, așezate în unghiul drept una pe alta. Această unitate poartă numele de ară. CLIMESCU, A. 203. | Prin confuziune cu „arie”, și: arie a. f.]

— N. din fran. (= lat. area „suprafață”. Cfr. dubletul arie.)

AR vb. auxiliar v. vrea.

AR conj.)

ARĂ † adv. conj.)

= iar, iară; dar², dară. L † Adv. „Din nou, iarăși”. *Și dzise prefașfânta: „Cum au făcut, așa să fie!”* Și ară se legă limba lor. CUV. D. BĂTR. II, 334. | II. Conj. 1^a. † (Indică opoziția ce există între două propoziții, în pe care le legă.) „Iară îngrămășă înaintea[și] crucii, ară ofensării o în a amând și giură pre ia strămb. CUV. D. BĂTR. II, 326. *Au fost cerșind pe Edochia, sora lui Andronic, ară apoi nu pe sora-sa, ci pe sora Simonișă au luat.* CANTEMIR, HR. 480^{1/2}. | 2^a. (În Banat. Introduce o propoziție întrebătoare.) „Dar, da, da bine.” 2^a *Ar unde ași fost?* = „wo wart ihr denn?” JAHREBER, III, 313.

— Grecescului *ἄρα*, *ἴρα* (în insula Cipru) și litvanului *ir*, pare a le fi corespond. în limba poporului roman, formelo *ara și *era, care se regăsesc în unele limbi romanice: engad. *eir* „etiam”, sursevic *er*, *era*, v.-prov. *era* „jetzi, nun”, și din care pa a derivă și cuvintele românești *ar(ă)*, *iar(ă)*, *dar(ă)*. Cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 495; Schuhardt, *Zeitschrift* XV, 240—241. Forma *ară* = *iară* se păstrează și la Megleniți.

ARĂ vb. L. trans. *Labourer*. — A face brazdă în pământ cu plugul, spre a-l pregăti pentru primirea seminței roditoare, a spinteca pământul cu plugul. (Se întrebuințează cu complementul — locul în care se taie brazde — în acuzativ, sau în mod absolut.) *În șase zile lucraudă, în a șaptea dzi tu rădăbună de-a ararea și de-a secerarea.* PALLA (a. 1582), ap. CC. 81. *Deci craul [Sigismund], cu călă heală venise, cu mai mare rușine se întoarce, că-și pierdă voinicii cu totul și lăsd oase de oameni, că [— încă] nu-și puteau ară oamenii pre acei câmpii.* MOXA, 403. *Cade-se a tot plugarul să-și are și să-și credeze pământul cu dreptate.* PRAVILA MOLD., ap. GCR. I, 119^{1/2}. *Luând de acolo oameni, fie nemeși, sau proști, îi înjugau și arau lanuri, căl vezi cu ochii.* C. NEGRUZZI, I, 246. *Alei, puico, dac'ai vrea, Putru pluguri aș duru, Țara n'reașă aș ară!* ALECSANDRI, P. P. 243. | P. ext. *Am arat niște bucate, Le-am nitat nesecerate, Le-au mâncat vittele toate.* TEODORESCU, P. P. 342^{2/3}. *Boii ară ară, și căii îi mănuță.* BARONZI, L. I, 60^{1/2}.

— Din lat. arare: ital. și span. (logodurez) *arars*, fran. (în nord) *arere*, v.-prov., sard. și portg. *arar*.

ARĂ s. f. v. ar².

ARĂ interj. *Ah, mon Dieu!* — (Interjecțiune, întrebuințată în Mold. și Bucov., exprimând surprindere și ciudă, în fața unei întâmplări neprevăzute, sau teamă de o surprindere neplăcută.) „Vai de mine!” (Adesea cu lungirea finalului a). *S'au dus cu mafele la apă și încep a le spăla. Numai ce auzi că strigă una: Aruaa! că am scăpat un mășior!* SIERA, P. 112^{1/2}. *Iacă, dacă v'om săceată astăzi, faceți oțocol prin cele mafe și dați la om ca cântă prin bă.* ARĂ! *Ț'apoi acești la știință, că v'ă prăz înțreceți cu dedochiul. Acuși au curpa!* CREANGĂ, A. 37. *Da'neă să ne iașă o hată de lupi înainte!... Uite, că chiar mi se pare că văd ceva col, pe lășpan!* — „Aru, bădăc, zău taci, că-i corbă n'r'un ceas rău!” VLAHUȚĂ, CH. 21.

— După Hasdeu: *Elym. magn.* 2221 (și CREAN-

GĂ, GL.) ar fi forma scurată a exclamării (s)ăruca'n-de mine! (s)ăruca'n-de mine! (Cfr. sărăc.)

ARĂB. -Ă adj., subst. *Arabe*. — 1^a. Adj. Care este sau se trage din Arabia, „arăbesc”. *El se acedută pe calul său arab.* EMINESCU, P. 211. *De stălpul trofeului, sânt legați cot la cot... doi robiți!... S'ar zice că ei împărășază poporațiunile arabe ale Siriei și Palestinei, înstranate... de armele învingătoare ale lui Traian.* ODOBESCU, ICON. TR. 17. *Sămnele ce întrebuințăm azi pentru numere se zic și tre arabe.* | P. ext. Produs de civilizația poporului arab. *Literatura, filosofia arabă.* Cfr. arăbesc, arăpesc. | 2^a. Substantivat. Locuitor din Arabia, de neam arăbesc. *Se mărise numele aceluși Mirceșu prea mult, căl și împărășază această o Țarăgradului începuse a se îngrijă de dînsul, că se închinase Turcii și Arabii mai pre giunătate, de slujă la dînsul.* NECULCE, LET. II, 396. *La pașă eșne un Arab.* COȘBUC, B. 96. Cfr. dubletul (h)arap; cfr. sarachin, sărăcin, maur. [† și: arav. TDRG.]

— N. din fran. (la cronicari, de-adreptul din lat. arabus, idem, iar în scrierile vechi religioase din paleosl. Aravă, sau din grec. *Αραβος, idem.)

ARABĂ s. f. (ș. d.) v. harabă ș. d.

ARABABURĂ s. f. *Grand désordre, tohu-bohu, pêle-mêle, chambardement, cour du roi Pétaud, tour de Babel, Galimatias*. — Dezordine sau confuziune completă, amestecată une-ori cu zgomot. *Sf. Vineea... intră în casă și oăză o arababură, de nu-i mai da nimeni de căpătâiu.* ISPIREȘCU, L. 350. *În cărciumă e arababură mare.* DELAVRANCEA, S. 6. | P. ext. Vorbire confuză, fără rost. *Ce arababura dracului mi-a tot răpnești aici, și despre ce ară să fie vorba încă nimic!* REV. CRIT. I, 86. [5] aspirat: *harababură. Ferice de Ion! Când vorbește ei, toți ai casei l-ascullă ca și părintele duhovnic; iar Gal-de Sava toți vorbește odată, fără să bage 'n samă, care e mai mare și care e mai mic; ce să zic, decât că la ii ii o curată harababură!* (Oancea, în Covurlui, ap. HEM. 1448. | *Rar și: alababură.* | Plur., rar, -buri.)

— Din turc. ana habulla „lieu plein de vacarme, de désordre et de confusion” (Barbier de Meynard, 120), sau din h.-grec. ἀλαλαβή „pêle-mêle” (Le-grand, 45); cfr. venețianul *alababala* „confusamente”. §10. I, CCXLIII.

ARABESC s. a. (Pict. Sculpt. Arh.) |

ARABESC s. f. (Pict. Sculpt. Arh.) |

Arabesque. — Ornamentație (alcătuită din frunze, flori, animale și figuri caprițioase împletite fantastic) în felul Arabilor. *Biserica aceasta [Trei-Ierari] de stil mesteac, gotic și bizantin, e pe dintruin zugrăvită în fresco... Aceea însă care dă o figură originală așei zidiri e că pe din-afară este toată îmbrăcată cu bas-reliefs, închipuind desosebite arabesce grațioase și elegante.* C. NEGRUZZI, I, 284. *Un chiosc în filigrană de marmură-aurie, Cu stâlpi și arabescuri de jur împodobit.* ALECSANDRI, P. II, 76. *Jos se înșiră plăci pătrate, iarăși de arabescuri, în care se deschid ferestrele.* IORGA, C. I, II, 30. [Plural: -bescuri și -besc.]

— N. din fran.

ARĂBESC, -EASCĂ adj. *Arabe*. — Din Arabia, al poporului arab, propriu Arabiei sau Arabilor. *Halimă sau povestiri mitologicești arăbești.* GORGAN, H. I, 1. *Arăbești, ruginite, rofunde [pere, mere].* BARONZI, L. I, 93^{1/2}. Cfr. arab, arăpesc.

— Derivat din arab (2^a), prin suf. adj. -esc.

ARĂBEȘTE adv. (*À la manière*) *arabe*, en (*langue*) *arabe*. — Ca Arabii, în felul Arabilor. *A vorbi arăbește.* Cfr. arăpește.

— Derivat din arab, prin suf. adv. -ește.

ARABIC, -Ă adj. *Arabique*. — Care este, se trage sau vine din Arabia sau de la Arabi. *Cifre arabice. Gumă arabică.*

— N. din fran. (lat. *arabicus*, -a, -um, idem.)

ARABIL, -Ă adj. *Arable, labourable*. — Care poate fi arat, care e bun de arătură, „arător (1)^o”. *Pământul arabil*. — I. IONESCU, M. 54.

— N. după fran. (= lat. *arabilis*, idem.)

ARABISM s. a. *Arabisme*. — (Cuvânt rar). Fel, înfățișare arabică. *Relativul arabism al acestor localități*. — HASDEU, I. C. 104.

— N. din fran.

ARĂC s. m. (ș. d.) v. *harac* ș. d.

ARĂC s. a. *Arack*. — Un fel de băutură alcoolică distilată din orez fermentat („rachiu de orez”) sau din must de nucă de cocos, aducând la gust cu romul. — N. din fran. (Cuvânt de origine arabă. Cfr. dubletul rachiu.)

ARĂC s. a. *Fossé*. — (În Bihor și în Sălăgiu.) *Arac* = „șan] unde se scurge apa”. [Ez.] *Nu înșecă boii de cap, Că se bagă în arac!* REV. CRIT. IV, 337. *Arăc, arăc* = „șan]”. VAIDA, [În Sălăgiu și: arăc.] — Din ung. *árok*, idem.

ARĂCA'N-DE-MINE: interj. v. *sărac*.

ARĂCIU s. a. v. *haraciun*.

ARĂDICĂ vb. I. (ș. d.) v. *ridică* ș. d.

ARĂDECE † vb. III v. *răduce*.

ARĂDEVI vb. IV. 1°. *Partir, se mettre en marche ou en route, s'acheminer (vers)*. 2°. *Se mettre (à)*. — (Numai în părțile vecine cu Ungurii.) 1°. „A purcede, a plecă, a porni, a apuca spre...” *Intrans. În 13 Dechembrie, au arăduit Mateiu-Vodă către Târgigrad, ca prin doruri cu atâta mai tare să-și întemeieze domnia.* ȘINCAI, HR. III, 26/27. *Sânt-Ilie-arăduie. Tot tândun și fulgerând.* ALEXICI, I. P. 151/152. | Refl. *Mă arăduiesc câtră satul micu.* RETEGANCI, P. III, 26/27. | 2°. *Intrans. A începe, a porni, a apuca, a prinde a...* „*Au arădui cu se certă; a arădui a vorbi.* REV. CRIT. III, 86. *A arădui un zapor mare* = „s'a pornit un torent puternic”; *când arăduie a-și merge rău*. — „când prinde, începe a-și merge rău”. VAIDA, [Arăduiu și arăduesc.]

— Din ung. *eredni* „a porni, a începe (cu sens neutral).”

ARĂG s. m. v. *harăc*.

ARAHNIDĂ s. f. (Zool.) *Arachnide*. — (Întrebuințat mai ales la plural). Clasă de inelate articulate, fără antene și fără aripi, și cu câte patru perechi de picioare (cuprinzând *paianjani*, *scorpionii* etc.). — N. din fran. (= grec. *ἀράχνη* „paianjăn”).

ARAHNOIDĂ s. f. (Anat.) *Arachnoide*. — Una din cele trei membrane care învâluiesc encefalul: o membră în formă de înă — ca o pânză de paianjăn, de aci numele — și transparentă, așezată între „dura-mater” și „pia-mater”.

— N. din fran. (= grec. *ἀραχνοειδής* „cu înfățișare de paianjăn”, din *ἀράχνη* „paianjăn” și *ειδής* „formă, înfățișare, aspect.”)

ARĂM s. m. v. *haram*.

ARĂMĂ s. f. I. *Cuire*; *araim*. II. 1°. *Objet (d'art) en cuivre. Monnaie de cuivre, billon*. 2°. (Au plur.) *Ustensile de cuivre*. — I. Metalul numit în știință „cupru”.

Obiectele care, în graiul obicnuit, se numesc „de aramă” sânt mai todeauna făcute dintr'un aliaj de aramă cu alte metale. *Frânse ușile de aramă și cerșile de fier frânse.* PSAL. SCH. 358/33 (= porți de aramă au zdrobit și lăcăți de fier au sfărâmat. MOLTIVELNIC (S. XVII), ap. GCR. I, 228/23: „Il a brisé les portes d'airain et a cassé les barreaux de fer”). *Un steag cu cruce de arame.* CUV. D. BĂTR. I, 205. *Topindui în argint și în aur și în chuai și în arame*. — idem, II, 230. *Iulele, pra table de aramă să le scrie.* CAEMTERI, IST. 95. *Seară cu roșală înșămnează că va fi zina următoare frumoasă; ci numai de va fi această roșală în forma aramei.* CALENDARIU (1814), 81. *Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă.* EMINESCU, P. 94. *Stai, bade, și odihnește și calul și-l potcovește. Cu potcoave de aramă... Cu țintule de argint.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 267/. *La noi, piatra din care s'a scos aramă se zice rudă.* (Severin), ap. HEM. 1451. *Acei ce lucră aramea se chiamă căldărași.* (Măldan, în Banat), ap. HEM. 1455. | Poet. „Clopot (de aramă)”. *Arama trist răsună, Trece prapuri și fânare.* I. NEGROZZI, II, 305. | „Pușcă, tun (de bronz)”. *Și când auzii glasul aramei tunătoare, Și când văzui silitra de fulger purtătoare... Electrică scântee simțis.* ALEXANDRESCU, M. 30. | *Mi-ai datu-mi... Brofe de aramă.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1452. | *Glas de aramă.* | (În basme și credințe populare). *De treci corții de aramă, de departe vezi albitu! Șauci mândra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, P. 193. *La podu de aramă Sufletul meu va da seamă.* JARNIK-BĂRSEANU, 175.

II. Obiecte făcute din aramă. *Anticarun*. *Culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEXANDRESCU, M. 11. | Spec. 1°. (La plur., subț forma *arămii*). „Bani de aramă, gologani”. *Să-și ia pre cale numai un totag, nece bucate, nece pâine, nece pre brâne arămii.* CORESI, ap. CCh. 9 (: „et il leur commanda de ne rien prendre pour le chemin, qu'un seul bâton, et de ne porter ni sac, ni pain, ni monnaie dans leur ceinture”). *Hop, sărăcuțu nunu-mare, Că-i fâtos, da nu-i bănos, Că și-oras căldările, De-o făcut arămii.* MĂNDRĂSCU, L. P. 201. Cfr. *arămjoară și argint* (3°).

2°. (La plur., subț forma *arămuri*). „Vase de aramă, arămărie (3°)”, spec. „vase de bucătărie”. *Pentru argintării și arămării, să aradă mai jos, în ce chip să se urmeze.* URICARIUL, XI, 347/350. *Vin Turci... Femei, bărbați și copii... se duc, încărcăți de tratate cu mătăsuri, cu linguri, ligă și căldări... Zgomotul se al roatelor fără șini, bălăngănitul arămuriilor ca niște clopote dogle, împrăștié desundădăjduirea.* DELAVRANCEA, S. 202. *Șaluri, bani, argintării, arămuri, halne multale numai în fir... căzură în stăpânirea ostilor lui Mithain.* IȘPIRESCU, M. V. 15. Cfr. *argint* (2°).

‡ *A-și da arama pe față s. a-și arată arama* = „a-și arată (prin fapte, mai ales fără voce), fondul ascuns al firii sale, de o valoare morală inferioară („rea” sau „proastă”). („Bani se făceau înainte vromă de aramă și se căpțeau cu un strat subțire de argint sau de aur; când se rodea această cămază, se vedea arama banului”. ZANNE, P. I, 112.) *Rămase păcălit. Înghiți Joe glăușca, dară nunaidecăt își dele arama pe față, căci prinse a mai prigoni lumea o toană.* IȘPIRESCU, E. 87/2. *Aceasta o face [Engel], numai ca să-și arate arama asupra lui Doghiel, carele n'au scris alta, fără numai ce au găsit în arhie.* ȘINCAI, HR. I, 391/2. *Arama omului, la beșie se arată.* PANN, P. V. I, 117. *Prea v'ași ardat arama, sfășind această țară, Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară!* EMINESCU, P. 249.

[Plur. (În sensul 2°, în mod abuziv și în sensul 1°.) *arame și arămii, † arame*: 2 *sfeacnice mare de arame*. CUV. D. BĂTR. I, 196. Când pluralul are sens colectiv: *arămuri* (cfr. fran. *cuivres* = „instruments en cuivre”); gen.-dat. sing. *aramei și arămii*. În textele vechi, până în S. XVII și în Banat încă și azi: *aramé*. Cfr. CP. 388, CCh. 104, 149, 221, CUV. D. BĂTR. I, 193 sqq. | *De rame*, CUV. D. BĂTR. 193, trebuie citit

de-arama, întrebuițându-se, ca de atâtea alte ori, semnul e în loc de *t*. Cuvântul *aram*, în locuțiunea *banii de aram*, *șpescu*, o., ap. HEM. 1456, nu trebuie identificat cu „aramă”, ci cu „haram”.

— Din *aramen (prin asimilare din *aramen* „obiecte de aramă” în limbile romanice „aramă”): alb. *rəm*, ital. *rame*, sard. *ramini*, engăz. *aram*, fran. *airain*, v.-prov. și cat. *aram*, span. *alambre*, portug. *arame*. (Pentru sensul 2°, cfr. paleosl. *mědi* „aramă” și „ban de aramă”).

ARĂMĂ vb. I^o. (ș. d.) v. arăm și d.

ARĂMĂN, -Ă și **-CĂ** adj., subst. (ș. d.) v. aromân ș. d.

ARĂMĂR s. m. *Ouvrier en cuivre*. *Marchand ou fabricant d'objets de cuivre*; *chaudronnier*. — Cel ce lucrează, fabrică sau vinde obiecte de aramă. | Spec. „Căldărar”. | Dial. „*arămăriu*”.

— Derivat din aramă, prin suf. nom. agent. -ar.

ARĂMĂRIE s. f. I^o. *Usine, atelier ou magasin d'objets de cuivre*; *chaudronnerie*. 2°. *Commerce du cuivre*. 3°. *Objets, ustensiles de cuivre, chaudronnerie*. — 1°. „Atelier, fabrică sau prăvălie de arămuri”. | Spec. „Căldărie”. | 2°. „Negoz. cu aramă sau cu arămuri”. | 3°. „Arămuri”. *Arămărie lucrată și nelucrată*. ALMANAHUL STATULUI (a. 1837), ap. HEM. 1468.

— Derivat, în sensul 1° din arămar, prin suf. abstr. -ie; în sensul 2°—3° din aramă, prin suf. abstr. (2°) și col. (3°) -ărie.

ARĂMBĂȘĂ s. f. v. arambășă.

ARĂME s. f. v. aramă.

ARĂMEANĂ † s. f. *Mesure de capacité (en cuivre)*. — „Măsură de aramă”. *Aduc numaidecât o arămească de vin chihlbariu*. FILIMON, C. II, 608. (Cuvântul e explicat prin: *Arămeasca este măsura ocalei sau a jumătăței de oca*.)

— Etimologia necunoscută. Poate din aramă, prin suf. moțion. -easă, personificând obiectul: în graiul oamenilor cu chef, ori la chef, se găsesc astfel de formațiuni glumote.

ARĂMI vb. IV^a. *Cuireter, garnir ou doubler de cuivre*. — *Arămesec* = „leg, vârs, sau ferec cu aramă; aere...”; mit Erz, od. Kupfer beschlagen^m. LB. [Și: arăm vb. I^o. LB.; LM. și: arămui vb. IV^a.]

— Derivat din aramă.

ARĂMIIE s. f. *Chaudière en cuivre, bassin*. — *Arămie este un vas de aramă, mare ca doi decaltri... Se întrebuințează pentru fierberea apei de spălat rufe, și mai cu osebire la fierberea vâștelor... Forma arămiei este cilindrică, având o toartă groasă tot de aramă, prinsă de amândouă părțile de niște urechi*. [Șocariu, în Ialomița], ap. HEM. 1468 — 1469.

— Din bulg. aranjja „căldare mare în care se fierbe apă pentru rufe, căldare în care se fierbe, pecmez”; magnus cacabus^m. *Sbornik*, VII, 454. Schimbarea lui *n > m* se datorește unei etimologii populare care a apropiat cuvântul de „aramă”.

ARAMIN(Ă) subst. v. haramină.

ARĂMIOARĂ † s. f. *Petite monnaie de cuivre*. — „Ban mărunt de aramă”. *Văzu-mă oarecine mergând și-mși deade trei arămioare; zise-mi: „fina, a mea muma!” Eu le luai și cumpărai trei pite*. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1451.

— Derivat din aramă (2°), prin suf. dim. -ioară. Avem a face, după toată probabilitatea, cu o traducere a paleosl. *mědīnikā*, idem.

ARĂMIIE s. f. *Action de cuireter, de garnir ou*

doubler de cuirere; cuirerage. — Infinitivul verbului arăm, devenit abstract verbal. [Și: arămăre; arămuire.]

ARĂMIȚ s. a. *Action de cuireter, de garnir ou doubler de cuirere; cuirerage*. — Participiul verbului arăm, devenit abstract verbal. [Și: arămăț; arămuit: *Năvem cai de polcovit*. *Nici căldări de-ărămuit*. SEVASTOS, N. 269/12]

ARĂMIȚ, -Ă adj. *Cuireté, doublé ou garni de cuirere*. — Participiul verbului arăm, devenit adjectiv. *Fier... spoil, costitorii sau arămit*. MON. OP. (a. 1875), ap. TDRG. [Și: arămăț, arămuit.]

ARĂMIȚ, -IE adj. *De la couleur du cuirere, cuireté, cuirevrez, bronzé, basané*. — *Arămiu*... în colorarea aramei^m. MARIAN, CH. 50. *Copacii arămiți își întindeau crengile țepene, cu frunza rară și plătită*. VLAHUȚĂ, N. 90.

— Derivat din aramă, prin suf. adj. -iu.

ARĂMÓS, -OĂȘĂ adj. *Qui contient du cuirere, riche ou abondant en cuirere, cuirevrez*. — (Puțin întrebuințat.) *Arămos* = „aerosus...; kupfrig, kupferhaltig^m. LB. „Cuivreux” = arămos, ca arama. POENARU.

— Derivat din aramă, prin suf. adj. -os.

ARĂMIȚI vb. IV^a (ș. d.) v. arăm și d.

ARĂMIȚIU, -IE adj. = arămiu. TDRG. (RAR).

— Derivat din aramă, prin suf. adj. -iuiu.

ARĂNDĂ s. f. (ș. d.) v. arendă ș. d.

ARĂNDĂLUI † vb. IV^a (ș. d.) v. arendă ș. d.

ARĂNDEĂ s. f. v. rânduă.

ARĂNG s. m. (lht.) v. hering.

ARĂNGHEL s. m. (lis.) v. arhanghel.

ARANJĂ vb. I^o. (*S*) *arranger*. — 1°. *Trans*. A pune în șirul sau în ordinea cuvenită, în bună (o)randuială; a rândui, a potrive bine, a întoci mi cum se cuvine, a aștepta³ (3°). *A aranjă cărțile în bibliotecă, lucrările în casă*. *A aranjă o halnă*. *A-și aranjă afacerele*. | Ironic (franțuzism). „A pune la regulă pe cineva, a i-o face, a-l învăța minte”. *A zis că o să-l aranjeze el bine!* | (Muzică). „A transcrie pentru unul sau mai multe instrumente o bucată compusă pentru altele. *A aranjă o simfonie, pentru pianu*. | „A pune la cale, (a lua măsurile potrivite spre) a duce ceva la bun sfârșit”. *A aranjă o căsătorie, o afacere*. | Fam. (franțuzism). „A-i veni (cuiva) la socoteală”. *Asta nu mă aranjă de loc!* | 2°. Refl. A se așeza cum e mai bine; a se isprăvi cu bine; a se învoi (cu binele) cu cineva, a cădea la învoială, a se alcătui³. *Foile acestea nu se aranjăz bine*. *Afacerea se va aranjă*. *S'a aranjat cu creditorii*. [Seris și pronunțat (mai de mult) și: arangia vb. I^o.] Cfr. alcătui (II).

— N. din fran.

ARANJAMENT s. a. *Arrangement*. 1°. (Mai rar). Faptul de a aranjă ceva, „punere în bună (o)randuială, rânduire”. | 2°. Rezultatul aranjării, „bună întocmire”. *Aranjamentul unei camere*. | Ajungera la bună învoială, † așezământ (5°). | Spec. *Aranjament* = „stabilirea unei norme la anumite transacții, la tocmele, la falimentele”. I. PANU, C. C. 289. [Seris și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: aranglăment.]

— N. din fran.

ARANJARE s. f. *Arrangement*. — Infinitivul verbului aranjă, devenit abstract verbal. [Seris și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: arangiere.]

ARANJĂT s. a. *Arrangement*. — Participiul verbului *aranja*, devenit abstract verbal. *O afacere ca asta e greu de aranjat*. [Scriș și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: aranjîat.]

ARANJĂT, -Ă adj. *Arrangé*. — Participiul verbului *aranja*, devenit adjectiv. [Scriș și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: aranjîat.]

ARANJĂTOR, -OARE adj., subst. (*Celui*) *qui arrange, arrangeur*. — Adjectivul verbal al lui *aranja* (derivat prin suf. *-ator*), adesea substantivat. [Scriș și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: aranjîtor.] [La Românii din Austro-Ungaria se întrebunțează, în locul acestui cuvânt, și germanismul *aranjör* (<fran. *arranger*), mai ales cu înțelesul de „cel care aranjază jocurile la baluri; germanismul acesta e întrebunțat odată și de Eminescu: cfr. CONV. LIT. XI, 524.]

ARANJÖR s. m. v. aranjator.

ARĂP s. m. 1°. *Arabe, Maure, Éthiopien*. 2°. *Moricand, noir, nègre*. 3°. *Sorte d'orthoptère: Psophus stridulus*.

1°. (Propriu). Locuitor al Arabiei, sau originar din Arabia, „arab, maur”. *Arap* = „Arabs”, ANON. CAR. P. o. ext. În cărțile vechi, *Arap* se întrebunțază și pentru numele altor popoare asiatice sau africane (cu pielea negricioasă), de prin părțile vecine cu Arabia: „etiopian”. Nu eră număr *mulfime*, carea au venit cu dinsul din *Eghipt, Livi, Trogloditeani și Arapi*. BIBLIA (1688), 315, 2 (: „le peuple qui étaıt venu avec lui d'Égypte, savoir les Lybiens, les Sukiens et les Ethiopiens, étaıt sans nombre”). Se părea că taște un *Saracin*, adecă *harăpă*. MINEIUL (1776), 51^{1/2}.

2°. P. ext. „Negru, om de rasă neagră”. *Pelița Arapului a se înăbii nici cum nu știe*. CANTEMIR, ap. ȘIŌ. *Acum dar se desăvâră la fețe toate aceste persoane, din care zece eră muieri, iar ceilalți zece eră arapi, toți îmbrăcați muierește*. GORJAN, H. I, 5^{1/2}. *Dar eu, frate, mult mă tem De călăriul din hareem, Cel cu chipul de arap, Bucat, negru, ras pe cap*. ALECSANDRI, P. P. 106. *Harapii sânt negri cum îi păcura*. (Drajna-de-sus, Prahova), ap. HEM. 1457. *Trei cai și-a înșelat, Un[ul] negru, ca un harap, Alul cu steaua pe cap, Al treilea este cam sur...* SEZ. II, 33^{1/2}. || Fig. So spune *harap*, în bațjocură, Tiganilor. *Când cineva creă să bațjocorească vr'un țigan, îi zice... „harapule!”* SEZ. III, 36^{1/2}. || Adesea se dă ca nume la câni (HEM. 1457) și cai (DAMÉ, t. 182) de culoare neagră.

3°. (Entom.) În Bucov. (Vicovul-de-sus) se numesc *harapi* sau *arapi* acle insecte, care pe aiurea sânt cunoscute sub numele de „părăitoare, căluț negru, cosaș negru, lăcustă roșie și lăcustă roșietică”, „un fel de lăcustă, ceva mai mare decât lăcusta adevărată și de culoare cafenie sau neagră, ale cărei aripi de dinainte sânt înguste și negre, iar cele dinărat mai mari și roșii ca sângele, care, când zboară, produce un fel de sunet părăitor”. MARIAN, INS. 516.

[Și: *harăp*.] Cfr. dubletul arab, arav; cfr. sărăcin, saracin, maur.

— Din bulg. *arap* (s. din sărb. *arap, harap*, s. din rus. *arap*), paleosl. *arapinŭ*, n.-grec. *ἀραπίς*, toate din turc. *arab*).

ARĂP subst. (Vet.) *Sorte de gale ou rogne chez les chèvres ou chez les porcs*. — (În Bucov.) *Arap* = „un fel de rapăn, care îl capătă numai caprele”. MARIAN. (În Crasna, Bucov.) *Rapănu-i o murdăria pe piele, la cameni; la porci, se numește „arap”*. Com. A. PROCOPOVICI.

— Pentru etimologie v. rapăn.

ARĂPĂ s. f. v. aripă.

ARĂPĂC s. f., adj. fem. 1°. *Mauresque, femme mauresque, arabe, éthiopienne*. 2°. *Nègresse*. — (Învechit sau dialectal) 1°. În vechime, se întrebunțază ca nume nu numai pentru „arabe”, ci și pentru femei de alte neamuri (negricioase la pielea) din părțile vecine cu Arabia. *Arăpă aciașă, ce pentru credința ei ventecă Domnul Hristos fata ei*. VARLAAM, C. 51^{1/2}. | (Adesea, cu funcțiune adjectivală.) *Și gră Marian și Aron împotriva lui Moisi, pentru mulară etiopiană, care au luat Moisi, căce mulară harăpă au luat*. BIBLIA (1688), 102, 1 (: „alors Marie et Aaron parurent contre Moïse à l'occasion de la femme éthiopienne qu'il avait prise; car il avait pris une femme éthiopienne”). || 2°. Astăzi: „arăpăică, negresă”. [Și: *harăpă*.]

— Din bulg. *arapka*, idem (s. din sărb. *arapka, harapka*, s. din rus. *arapka*).

ARĂPESC, -EASCĂ adj., s. f. I. 1°. *Arabe, maure, mauresque, éthiopien*. 2°. *Nègre*. II. *Danse paysanne*. — I. Adj. 1°. În vechime, pe lângă înțelesul propriu de „arăbesc, arabic”, avea și sensul, mai general, de „oriental de prin părțile Arabiei, africane, etiopian”; azi însă înseamnă numai „arab” (se zice mai ales despre cai de rasă arabă). *Tara arăpescă, Palestina*. VARLAAM, C. II, 44^{1/2}. *Mormântul lui Mehmet... este în țara arăpescă, aproape de Marea-roșie*. M. COSTIN, LET. 1, 283. *Unde iaste acum Eghiptul, în țara arăpescă*. MSS. (s. XVII), ap. GCR. II, 50^{1/2}. *Încungitură toată Etiopie, adică țara arăpescă*. MSS. (s. XVII), ap. GCR. II, 61^{1/2}. *Învățătura elinească și harăpescă*. MAG. IST. I, 86^{1/2}. | În opțiune cu „latinesc” (= occidental). Au mai făcut școale de învățătură, *lătinești și arăpești*. NECULCE, ap. HEM. 1471. | *O aută de bidivii arăpești*. ALEXANDRIA, 64. *Piciorul lui întrece sugăru arăpesc*. ALECSANDRI, P. III, 379. *Și mai are grăjduri mari, cu cincizeci de armășari, Giunătăle arăpești, Și ceilalți moldovenești*. ALECSANDRI, P. P. 202^{1/2}. *Îmi da gloanțe arăpești*. TEODORESCU, P. P. 272. P. ext. „Negru, de rasă neagră”. *Faci să nu creadă lumea popoare hărăpești*. I. NEGRUZZI, II, 23. || II. Substantivat, sub forma feminină, e numirea unui dans popular din Dobrogea: „*Arăpeasca*” se joacă prin satele românești din Dobrogea. (Bellic), ap. HEM. 1471. [Și: *harăpesc*.] Cfr. arab, arabic, arăbesc, sărăcinesc.

— Derivat din *arap*, prin suf. adj. -esc.

ARĂPEȘTE adv. *En (langue) arabe, à la mode arabe*. — Ca Arabii, în felul Arabilor, în limba arabă, „arăbește”. *Elinește „εὐχῶν”, ecreiește „hof”, arăpește „tair”, lătinește „volatilis” să chiamă, carile în limba noastră s'ar zice zburătoare*. CANTEMIR, ap. HEM. 1471. Cfr. arăbește.

— Derivat din *arap*, prin suf. adv. -ește.

ARĂPEȘ s. f. Numai în locuțiunea: *Pe arăpe = „arăbește”*; „en (langue) arabe”. *Aldă l-au fost tras Bogdan, Pe Efendi Soliman, După cum ei au poștit, Turcește, pe arăpie, Ca un tăinuș să fie*. LET. 1, III, 285.

— Derivat din *arap*, prin suf. abstr. -ie.

ARĂPILĂ s. m. *Homme au visage basané, noir comme nu nègre, moricaud*. — (Poreclă) Om cu față ca de astat. *Alei, arăpilă, Alei măi buzilă, Unde s'au astat, Că s'a împrennat, Corbi cu turturele, Șerpi cu floricele?* ALECSANDRI, P. P. 117.

— Derivat din *arap*, prin suf. aug.-peior. -ilă.

ARĂPIME s. f. *Les Arabes*; *peuples ou pays arabes*. — Colectivul lui *arap* (derivat prin suf. -ime). *Când pe mal s'arată, tremură Vidinul La vederea sa; Face de se miră toată arăpimea, Jenicieri, spahii și arnăuțimea, Și-i strigă: ură!* BOLINTINEANU, ap. HEM. 1472. | În vechime, și cu sensul de „țara localită de Arabi, Arabia”. *Foată arăpimea decindea de Iordan, despre rășărita soarelui*. BIBLIA (1688), 129, 1.

ARAPINĂ subst. *Moricand, moricaude* (comme sobriquet des bohémiens et bohémienues). — (Cuvânt popular, numai ca poreclă pentru țigani și țigance). „Arap, harap, baragladină, cioară”. *O fată de țigan veni să ia apă din fântână, dar când văzu chipul care strălucia în apă, crezând că e al ei și, spărgând ulciourul, se întoarce fuga la mămă-sa. „Nu mă mai duce la apă”, zise ea, o frumusețe, așa ca a mea, nu aduce apă!”* — *Du-te la apă, arapino, ce tot apui astfel de fleacuri!* — *Îi zise mă-sa, SPIRESCU, L. 361.* [Sî: harapină. Cum eră de supărat... legă pe țigan... iară fata lucrănd și mușumii lui Dumnezeu, oă a scōpat-o de stuțenia pământului, de harapina spurcată. Idem, l. 204.] Cfr. haramină.

— Din sârb. *arapina, harapina*, augmentativul lui *arap*.

ARAPNIC s. a. v. harapnic.

ARĂPOAICĂ s. f. *Nègresse*. — Femininul lui *arap* (în sensul de „negru”), derivat prin sufix de moțiune (-aică). *Asta-i cu obraz negru...: trebes să fie vreo arăpoaică.* ALECSANDRI, T. 1117. *Arăpoaica* spuse viziunii unde să meargă. SPIRESCU, L. 398. || Spec. (cu funcțiune adjectivală). *Găina arăpoaică*: „sorte de poule, avec les os, la chair et la crête d'une teinte violacée”. [Bolnavului de tuse măgărească] *î se dă... de bea, amestecat cu lapte, sânge de la găina arăpoaică* (= „un fel de găină cu oasele, carnea vânătă, cum și creasta”). ȘEZ, IV, 30/13. [Sî: harăpoaică.] Cfr. arapcă.

ARĂȘ s. m., s. a. 1°. *Bâchz (de poil de chèvre), camelot, rapatelle*. 2°. *Sac de rapatelle*. 3°. *Quantité de laine contenue dans un grand sac*. — 1°. *Arar* = „un fel de tol gros și rar, țesut din păr de capră, din care se fac(e) tralste pentru cai sau [cu care] se acoper(e) căruțe ordinare”. COSTINESCU. *Arar* = „țesătură de păr, cu care se fac corturi și se acoper căruțe; coperiș de căruțe sau care, făcut din asemenea țesătură”. I.M. || 2°. „Sac mare de pânză groasă”. *Un pașă... aduse saci, arari, plini cu streanguri și cureale și lanțuri să lege robii.* DIONISIE, C. ap. HEM. 1463. *Trimeț un sac cu fână de Arad... 117 litri fână, 1 sac și hararu.* (Timișoara, a. 1819.) IORGA, S. D. XII, 176. *Într-un harar l-a băgat, Hararul la gur'a legat, Tumbă-n Dumăre l-a dat.* POP. (Rogojeni, în Covurlui), REV. CRIT. III, 27. *Bate Turcii de-i omară și mi-i bagă prin harale (= saci). De mi-i dă pe Olt la vale.* TEODORESCU, P. P. 612. 3°. (Lân.) (În Brașov.) *Arar* = „un sac mare de lână, cantitatea de lână dintr-un „arar”. L. PANȚU. [Sî: harar, cu disimilarea lui r-r în r-: haral. | † și dial: ararîr, hararîr, CANTEMIR, ap. TDRG.]

— Din turc. *harâr* „rapatelle, sac de voyage de rapatelle, grand sac de crin de cheval” (și sârb. *arar, harar* „sac de poil de chèvre”). CIHAC, II, 585.

A-RĂȘ adv.

A-RĂȘE adv.

A-RĂȘE-ORI loc. adv.

Rarement. — „Rare, rare-ori”. În opoziție cu *ades*, *adese*, *adesea*, *adese-ori*. *Arar se vede fire de om, trecând prin sat.* DELAVRANCEA, S. 5. *Nucleușă de câlindă? Arar volinic o rășpină?* [„Vița”.] COBOVEI, C. 395. *Câte-odată, prea arare, A lăzuți când arde lampa, Inima din loc îmi sare. Când aud că sună cleampa.* EMINESCU, P. 5. *Tu cântai, și'n de-părtare Eu priveam rânduind pe lunci — O, m'am cuprinsit de-atunci, Răd așa de-a-rare!* COSBUC, F. 124. | Cum că tuturor iaste rânduît odată a muri, înșine vedem, nu odată a-a-rare-ori, nu departe de la streini, ci a-dease-ori și în rudeniile noastre. S. CLAIN, ap. HEM. 1463. *Arare ori se poate tîmădui.* CALENDARIU (1814), 173/12. *Din când în când, dar foarte a-rare-ori, Miron acolea din șerpar un flueraș.* SLAVICI, ap. HEM. 1463. *Să nu ne mai întîlnim,*

Nunai Sămbăla o dată, Dumineca ziua toată, Alte zile-arare-ori: Într-una de nouă ori. JARNIK-BĂRSEANU, D. 62. [LA ANON. CAR. se găsește și forma articulată: *a-rarul*.]

— Compus din a (2°) + rar s. rare (plur. fem. de la rar) + ori (plur. de la oară). După omisiunea lui ori, rămâne forma: *a-rare*.

ARĂRI vb. IV^a. (ș. d.) v. rări ș. d.

ARĂRIEȘ s. m. (Bot.) v. atrășel.

ARĂRIȚ † s. a. *Relevance sur les produits du sol labouré, terrage*. — „Darea impusă de proprietar asupra bucatelor arate”. POLIZU.

— Derivat din ară, prin suf. abstr. -ărit.

ARĂRIȚĂ s. f. v. răriță.

A-RĂȘNA adv. *À l'écart*. — „De o parte, (mai) la o parte”. *Nu știu, mica deosebire de vârstă, sau superioritatea ce credei că avem noi în limba ce reneacă să înceț și el, îl făcea* [pe Gr. Alexandrescu] *să se fie arășna.* GHICA, s., ap. HEM. 1464. *Văzură o casă mai a-rășna de sat, și traseră acolo.* (Săr-danu, în Dâmbovița), ap. HEM. 1463. || Compus cu „de” în locuțiunea: *A o luă de-a rășna = „a o luă razna”*: „courir ça et là, errer”. *S'o tei, dragă, d'a rășna, Să îei țărniș tot d'a-lungul Și uliță d'a-curmeziul.* TEODORESCU, P. P. 543, ap. HEM. 1463.

— Compus din a (1°) și rășna.

ARĂȘTĂ s. f. *Marché (d'une petite ville)*. — *Arăștă* = „piață într-un oraș (mic)”. (Mizil). Com. s. POPESCU. [În Târgoviște se chiamă *Arăștă* o uliță, cam strîmtă, din gura oborului, cu prăvălii vechi; poate vechia „piață”, central vechiu de aprovizionare al orașului.]

— Din turc. *arăștē* „marché, centre d'approvisionnement” (Barbier de Meynard.)

ARĂȘTŌN loc. adv., subst. *Adieu!* — (În Bihor.) „Rămă sănătos, rămas-bun, adio!” *Arășton, în zicerea „a-și luă arășton” = „a-și luă [nădejdea], a pierde toată speranța; [d. e.] Bode mieu, drag și frumos, Nu-ți-ș zice arășton, Dar părăniș rădu mă bat, Că de tine să mă las!* REV. CRIT. IV, 337.

— Etimologia necunoscută. Pare a fi o prescurtare din ră[mă]ș [s]ănă[ș]tos! datorită vorbirii repezi.

ARĂȘTŪI vb. IV^a. *Publier les bans* (à l'église). — (În Zagra, în părțile năsăudene.) „A face strigările pentru căsătorie, la biserică”. *Arăștūi* = „a vesti la biserică doi tineri, că se vor cunună”. Com. CORBU.

— Din ung. *ereszteti* „a elibera, a da drumul, a da voie” (adecă să se căsătorească).

ARĂȘTŪIRE s. f. *Publication des bans* (à l'église). — Infinitivul verbului *arăștūi*, devenit abstract verbal. (În Zagra, în părțile năsăudene.) *Arăștūirea o face popa.* Com. CORBU.

ARĂȘ s. a. 1°. *Labourage; labour. Époque ou saison du labour. Champ labouré, guéret*. 2°. *Contume paysanne d'aller par le village le jour de l'an, avec une charrue, en chantant des airs de circonstance, pour souhaiter la bonne année*. — Participiul verbului ară, devenit abstract verbal. (Cfr. lat. *aratus*.) 1°. *Lucrarea pământului cu plugul. Când venoă primăvara... ieșeau oamenii la arat.* C. NEGRUZZI, I, 246. *Dar lumina amurșește și plugurii câtră sat, Hăulind pe lângă juguri, se întorc de la arat.* ALECSANDRI, P. II, 42. *Mare este bucuria Românului, când sosște timpul aratului!* MARIAN, SE. I, 23. *Să m'apuc iar de lopată Și de sapa blăstemată, De coarnele plugului, De aratul grăului.* TEODORESCU, P. P. 291. *Pe aici, aratul se numește „ogor”; aratul al doilea „în-*

tora", pe alocuri "chiruit": aratul al treilea „de sămănat”. (Făgăraș, ap. HEM. 1464. || P. ext. „Timpul când se fac arăturile”, de cele mai multe ori pus în opoziție cu „cărât” (= timpul când se cară bucațele, la arie, la mașina de trocerat etc.). Să te bată, bade, bată, Nouă boale dintr'odată... Din arat, până'n cărât, Din căsăul căneșii Până'n rupșul căneșii! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 265. || (Rar.) Locul pe care s'a arat, „arătură (3°)”. *Roșmălin de p'arătură, Dulce-ai fost, bade, la gură; Roșmălin de pe arat, Dulce-ai fost la sărutat.* POP., ap. HEM. 1464. || 2°. (O-biceiu pop.) „Plug” sau „plugușor” (în ajunul sau în ziua anului-nou). În această seară (a Sf. Vasile) umbli cu colindatul mai mult numai săracii și băteji cei mici, pe când toși căștăli umbli de regulă cu „aratul”. MARIAN, SE. I, 10.

ARĂT. -Ă adj. *Labouré.* — Participiul verbului ară, devenit indirect. *Mi-au dat un bou și... un pământ arat și sămănat, derept un galbăn.* MSS. (a. 1612, Mold.). ap. HEM. 1463. Să-și căpșeti viața, măi frate, Tot cu lemne 'ncruciate, Tot cu fiare 'ncovășiate, Pe răzoarele arate! TEODORESCU, P. P. 291. [Negativul: nearat. De n'oiu ară, îmi rămâne pământul nearat și nesămănat. MARIAN, SE. II, 147. Umbli nearat, nesămănat = „fără nici un rost”. PAMFILE, J. II.]

ARĂTĂ vb. I. I. 1°. *Faire voir, montrer, dévoiler, révéler, présenter. Démontrer.* 2°. *Montrer* (par un geste), *faire un signe (vers), indiquer.* 3°. *Manifester, témoigner, prouver, démontrer. Démasquer. Faire précocier.* 4°. *Montrer* (par le discours), *exposer, dire, expliquer, citer, exprimer, alléguer, prêter, affirmer, faire comprendre, enseigner, apprendre.* 5°. *Désigner.* 6°. (Intrans.) *Avoir une mine (bonne, mauvaise), (en) avoir l'air, l'apparence, se trouver... être (bien, etc.). Paraître, sembler. Se montrer.* II. (R. et I.) 1°. *Se montrer, se faire voir, surgir; se manifester, se prouver. Se présenter.* 2°. *Apparaître.* 3°. *Se montrer, s'affirmer, être; se conduire; devenir.* 4°. *S'afficher, se donner pour. Paraître, avoir l'apparence, avoir l'air, sembler être.* 5°. (Impers.) *Avoir une vision. Avoir de la chance, réussir.*

I. Trans., mai rar intrans. 1°. „A face să fie văzut, a pune înaintea ochilor, a înfățișa vederii (altora)”. *Mi-a arătat ieri un răcoș de la diușca.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Pre Bușor mi-l duc prin țară. Del arat că pe-o fiară.* ALECSANDRI, P. P. 157. „Am cinci copii”. — „Arată-mi-ș”. || Adevsea în opoziție cu „a ascunde” (în sens propriu și figurat). [Faptele ceale bune] cât le ascunde Șcenția Șa, Dumnedzdu mai mult le arată. VARLAAM, C. II, 31, 1. | Deci: „a descoperi, a da pe față”. *Arată-mi credința ta din lucrurile tale și eu voi arată ție din lucrurile mele credința mea.* COD. YOR. 120°. (= arată-mi... și eu încă îți voi arată în N. TESTAMENT, 1648; arată-mi... și eu voi arată ție. BIBLIA, 1688 : „Montre-moi donc ta foi dans tes œuvres, et moi je te montrerai ma foi par mes œuvres”). Să arădăm păcatele noastre. CORESI, E. 10°. Te sădneș, o, zi măreafă, pentru patria-mi iubită, Tu ce-ar-ai ochilor noștri omenirea desrobită! ALECSANDRI, P. I, 200. | „A revela”. *Oglinda, când fi-ar arată în-treagă frumusețe ta, Alunci și tu, ca mine, Te-ai închină la ține.* A. VĂCĂRESCU, ap. GCR. II, 160°. | „A înfățișa”. [Ulițele] Iașilor... arată o varietate drăgălașă. C. NEGRUZZI, I, 70. | „A face arătare, a denunța”. Nu mă arată : „ne me dénonce pas”. DDRF. *La-m ardat la poliție.* Cfr. arătare și arătat. || A-și arată arama = „a-și da arama pe față”, cfr. aramă. | A-și arată colții (sau dinții) = (intâln în sens propriu, despre câinii care stau să se ia la bătaie, apoi fig. despre oameni) „a lua o poziție amenințătoare” : „montrer les dents”. | † A-și arată obraji = „a-și cere scuze” : „faire des excuses, demander pardon”. Se mânări și ei tare, și cădând

și pe Cantimirești că au ieșit de la închisoare, le-au intrat și lor oarece grijă de dinșii și își arătară obrazii, de făcără pace cu țaină, să nu știe Duca Vodă. NECULCE, LET. II, 297°. (Cfr. „a-și face obraz (s. v.)”. | (Invocativ) A arată pricina = „a băga vină” : „imputer, accuser”. Tot la închisoare l-au finit, arădându-i pricina, că el au învâdat pe Turcii Balgii, de-l părăscu la Poartă. NECULCE, ap. HEM. 1554. | † A arată curăț = „a face cunoscut, a arăta rațiunea a ceva”. Îi îndreptă spre înșutul Sucezii, arădându-le căudăt să se ferosească de margine pentru neprietelul lor, Moscui, N. COSTIN, ap. HEM. 1554.

2°. Spec. A face pe cineva printr'un gest (cu mâna sau cu capul) să vadă ceva (sau pe altceva), „a indica, a face semn spre...” (Construit cu acuzativul sau cu o prep. a direcțiunii). *Au început a cere bani; iar boierii arată pe Domnul. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 204°.* După ce frângi carul, mulți se găsesc să-și arate drumul bun, ZANNE, P. V, 126. | „Nepoată ție-e și-a arătat spre fată. COȘBUC, F. 73. | Își mișcă pușin mână și arată la nora cea mare și la pârtele de spre răsărit. CREANGĂ, P. 15. | El, când merge cu cocia, M'arată cu pâlăria. REȚEGANU, TR. 82°. | Ceasornicul arată patru. C. NEGRUZZI, I, 53. || Fig. „A te face să bănuiești sau să crezi ceva, după înfățișare”. [Pe iapa aceea] trupul ei lungurea o arată că e fugărită. idem, I, 42. | „A face semn spre cineva”. Cea ce-și va rade de albu, arădând mudețea, acela să va certă. PRAVILA MOLD. 122. | † „A viză, a privi”. Va fi acă mărturie, să [= așa, încât să li] arate numai singur pre dîns. idem, 183, 2. || A arată pe cineva (cu degetul) = „a-i semnala disprețului sau batjocurii publice” : „montrer qqn. au doigt”. Dacă îmi duci viața aceasta mai departe, au să te arde cu degetul și copiii. | Să nu iei fată bogată, Că te muștră și te-arată [lumea] : Toată ziua șede-n prag, Cu firul băgat în ac, Searu nu-i cusut de leac. DOINE, 149°. | A arată călă ușa : „a-i da afară” : „montrer la porte à qqn”.

3°. Fig. „A lăsa să se vadă, a da la iveală, a manifesta, a vădi, a atesta, a denota, a documenta, a dovedi, a da dovadă de...” (Construit cu complementul în acuzativ). *Arătat-au Dumnedzeu greu bdnat asupra creștinilor.* NECULCE, LET. II, 488°. Vitejia lui nu are unde arată. BELDIMAN, N. P. II, 178. Nu încetă de a arată către mine negrită la bunătate! MARCOVICI, D. 5°. Arădându-i cele mai atacele și mai fragile primiri... GORJAN, 4°. Dobitoancele sălbatice arată mai multă mulțămire cătră făcătorul lor de bine [decât omul]. DRĂGHICI, R. 103. De la venirea mea cu a doua domnie, am arătat asprime către mulți. C. NEGRUZZI, I, 149. A la iubire, c'au suspin arat'o! EMINESCU, P. 52. Nu mi-ai spus nimic, măcar căți-am arătat dragoste. SPIRESCU, L. 23. | Această haină arată bine talia : „cet habit dégage bien la taille”. A-și arată părerea : „donner son avis”. PONTBRIANT. | (Construit cu o propoziție secundară.) *Eu voi arată ție, că tot omul ce se mânia spre fratele său, vinovat taste judecății.* MELETIE (a. 1644), ap. GCR. I, 113°. Ce va fi cu ei, vremea va arată. NECULCE, LET. II, 317°. | În zadar se muncesc a arată că noi sădlem numai pământ! MARCOVICI, C. 12°. Fața lui roșie, ca morcovul, ...arată, că pentru el viața n'acuzese zile negre. C. NEGRUZZI, I, 58. S'o'n-cercă s'arate că n'ai fost vre'un lucru mare. EMINESCU, P. 226. | A arată cum merge pricina : „mettre au courant d'une affaire”. PONTBRIANT. | (Construit cu acuzativ dublu). „A dovedi, a înfățișa, a face să pară”. *Cantacuzino blestemule prorocului celui mincinos basno le-au ardat cu sila căvântului.* BIBLIA (1688), 7, pr. 11. Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de ai credinței...? ALEXANDRESCU, M. 14. Vinul, pe col bun, Lesne l-arată nebun. ZANNE, P. IV, 183. | (În amenințări). „A dovedi”. „Măi, mîchidufă, da cu mine fi-ai găsit că poți tu să te întreci din fugă?” — „D'apoi cu cine?” — „Vină încoace, să-ți arăt eu cu cine!” CREANGĂ, P. 51. | (Elliptic.) Dacă fi-e

vorba așă... „î-oiu arăți eu! C. NEGRUZZI, I, 91. | † (Jur.) „A probă, a dovedi”. Boacetele muerii nu vor putea arăta erjmășia băoatului, PRAVILA MOLD. 84, 1. Otrăvitul iaște un lucru foarte cu nevoie să-l arăte neștine. Idem, 58, 1. | „A demască”. Mearșeră la dîns care erelici... de trea să-l scoate din credința dereapă la eres... e lru să te arate menciuntă. MOXA, ap. HEM. 1550. Bucură-te, că pe filosofi, nemădăstiri a-arătașij. DOȘOFTEIU, ibid. 1550. | „A prevesti”. [Anul acesta] arată mold rîn grâu. CALENDARIU (1814), 68. † † A arăta dar = „a recompenșă pe cineva cu daruri”: „acorder des răcompenșes”. La cei ce-l slujă bine, arăta dar. NECULCE, LET. II, 326/12.

45. P. ext. „A înfățișă prin cuvinte, a expune” (în sens propriu și în sens figurat). [Letopisete] l-au scris din începutul lumii, arătînd cine au trăit pe acest pămînt. NECULCE, LET. II, 195/15. În zămă sînt stihuri, carele arată mai pe scurt lucrurile ce sînt scrise într'acel cap. X. TESTAMENT (a. 1648), ap. GCR. I, 120/17. Misia istoriei este a ne arăta... această transformăție. BĂLCESCU, M. V. 3/17. | Adesea „expunem” cuvînt prin graiu. Ceea ce vom cunoaște... să arădm... prin ein glas. URICARIU, IV, 342/17. | Astfel s'a ajuns — pe aceeași cale care a fost urmată și de lat. „exponere”, devenit „a spune” — la sensul de „a spune”. Arată unii, că ar fi lual în urmă în cădătorie și pe fiica lui Ioan Cantacuzino. E. VĂCĂRESCU, IST. 251/17. Eu sînt gata a tū arăta, cine erau acei ce se aflau pătîmind. DRĂGHICI, R. 26. Fata împăratului arăta dorința ce are, de a se odihni de osteneala drumului ce făcuse. ISPIRESCU, L. 19. Epi, mîndruși, până'n prag Și-mi arată cin'ți-e drag. Ese mîndra pînă' afară Și-mi arată-un drum de jară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 123. Am izbucnit logofăt. P. NEGRUZZI, P. V. 325. Spune-mi cu cine te neosești, ca să-ți arăt [variantă: ca să-ți spun] cine ești. ZANNE, P. IV, 210. | „A explica”. O rugă să-ar arăte chipul de beșcarică, cum se face beșcarica, că nu știu. DOȘOFTEIU, V. S. 90, 1. | „A cită”. Acum voiu avea cinste a arăta că limba noastră, pe care toți șocot că o știu, dar nime nu o știe cum se cade, nu este fără gramatică... Două pîdele voiu arăta. C. NEGRUZZI, I, 5. | „A exprima prin cuvinte”. Nu putem arăta cădă grîiă acă Domnul. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 196/12. Cuvîntul, întăiu să-l ciocplești, apoi să-l arăți. ZANNE, P. I, 530. | „A susține”. Moamel a adevărit la oamăni casei sale, că are întăiuire cu arhanghelul Gavriil în vremile ce arăta că este cuprins de vedenii. E. VĂCĂRESCU, IST. 247. | „A face pe cineva să înțeleagă”. Î arată toți Că este nelegiurie a face atdte morși. BELDIMAN, ap. TDR. | „A învătă”. Ispita necunoscutii ne arată A strănge mai tare dragostea n-chezată. KONAKI, P. 295.

54. † În textele vechi, traduse din grecește, se găsește și sensul „a face pe cineva să fie ceva, a-l pune ceva, a-l institui” (grec. δεικναι = „zeigen” și „wozu machen”), propriu zis (despre Dumnezeu), a expune, a înfățișă lumii pe cineva subț o formă onorecare”. Pre mine Domnul lui Israel... m'au arătat împărat lumii. BIBLIA (1688) (: „me constituit regem orășii terarum Dominus Israel”), ap. HEM. 1551. Nu mă arăta fără de sin! MINEIUL (1776), 199/1.

6. Intrans. În loc de: Fața sa arată, că e bine. sau: fața îl arată a fi bine, se poate zice și: arată bine la față, sau numai arată bine. „A avea înfățișarea de... (dial.) a căntă”. Glumești? Tu bolnav? Arăți tare și voinic, ca un urs! I. NEGRUZZI, I, 101. Ce scrișoare îiii tu în mîndă, Mario? Și cum arăți tu. Ce îi-e? EMINESCU, N. 76. Sub „forfecar” se înfelege un fel de insectă, înșă ce fel și cum arată, pînă acuma n'am putut afla. MARIAN, SE. II, 1. Mult se mai miră baba, nu numai de hărnicia felei, dar mai cu seamă cum de arată ea așă de bine, pe lângă atdta muncă și zducimare! SBIERA, P. 213/17. Pe semne că și străiele acesteia pocite fac să arăți

așă de sfrmj și închircit! CREANȚĂ, P. 148. Veii arată Mult mai frumuseț. MARIAN, V. 231. | „A părășă”. Oastea moschicască arată peste seamă de multă. NECULCE, ap. TDRG. Dedi cu fredele o borbă p'într'un păreți di raclă, în dreptul saarelui; și pusărd nășp în raclă, di curge/ă pi borbă, și arăta ca o funie di nășp. MSS. (a. 1784), ap. GCR. II, 136/12. | † „A părășă, a semăna cu...”. Tulă-mieu arată că-i Simion. DOȘOFTEIU, V. S. 154, 2. | † „A dovedi”. Arătase la fra mai aspru decăt cum eră cu domnia d'întăi. NECULCE, LET. II, 218/11. † † Nu prea arăți = „nu prea pari om de ispravă!”. PAMFILE, J. II.

II. Refl. 1^a. „A ieși la iveală, a se ivi”. Luna acă s'arată, acă iar se ascunde. Abia eate odată 'ntunerecul pătunde. ALEXANDRESCU, M. 112. În urma războiului, mulți voinici se arată! C. NEGRUZZI, I, 250. În zarea depărtată un negru punct s'arată. ALECSANDRI, P. III, 26. Se scutură florile și roadele se arată. ISPIRESCU, L. 72. Bogatul i se arată multe rude. ZANNE, P. V, 90. | Fig. Acum, întăiuși dată velem idea de unitate arătîndu-se. BĂLCESCU, M. V. 8/15. | „A se da de go”. Prea r'ași bătut joc de limbă, de străbuni și obicei. Ca să nu s'arato-odată ce sînteți: niște mișei! EMINESCU, P. 249. Căntărețul, cînd lușete, neștiința lui s'arată. ZANNE, P. IV, 235. | „A veni”. Tre multe locuri vor fi bteșuguri și se va arăta cimna. CALENDARIU (1814), 69. | „A se înfățișă”. M'oiu arăta-mă n' s'fanta la față. DOȘOFTEIU, PS. 48. Altă-dată, abia mă arătam înaintea vrăjmașului, și... ISPIRESCU, L. 12. | „A se prezenta, a fi de față”. Doritorii de a luă în arendă 321 moșii... să se arate nice, în Iași. URICARIU, 321/12.

2^a. „A se ivi pe neașteptate sau în med miraculos, a apărea”. [Isus către Saul:] Spre aceasta arătăiu-ți-me, cum se te facu slugă și martoru celor ce vădeuși și celora ce-ți voiu ivi fie. ODD. VOL. 77/4. (= pe aceasta m'am arătat fie, să te aleg slugă și mărturisitoriu a celora care ai văzut și întru carele mă voiu arăta fie. N. TESTAMENT, 1648; pentru-că spre aceasta m'am arătat fie, ca să te aleg slugă și mărturie celor ce ai văzut și celor ce mă voiu arăta fie. BIBLIA, 1688 : „car ce jo te suis apară, c'est pour l'établi ministre et témoin, tant des choses que tu as vues, que de celles pour lesquelles je t'apparaitrai”). I s'au arătat Maico Freccidă în eis și i-au zis să neagră. NECULCE, LET. II, 202. Într'acel an, nepovestită minune s'au arătat în mîndăstirea din gîos de cetatea Hotinului. MUSTE, ap. HEM. 1552. Fața lui, înbită, mi s'arată oriunde. ALECSANDRI, P. I, 129. În negrul zid s'arată Venind, ca'n somn lunatic... ea. EMINESCU, P. 208. O, arată-mi le iară'n hațna lungă de mîndă! idem. P. 251. Nănașul nostru și prietenul matalc, cămătrăul lui, se și arăta în prag. CREANȚĂ, P. 27. Iată, cînd cei patruzeci de sfinți i se arată și lui. MARIAN, SE. II, 147.

3^a. „A se da pe față, a-și da la iveală o însușire sau o calitate, a se manifesta; a se vădi, a se afirmă, a se dovedi”. (Construit mai ales cu o prop. introdusă prin „că” sau cu un substantiv sau adjectiv predicativ.) Ne-voind să se arate că știe zice din suer, i-au zis că e nu-i zicăș, și că doară numai de urit se încearcă din cînd în cînd a zăeră. SBIERA, P. 10/10. Umblă el să facă pătăgie, să se arale că e bărbat. ISPIRESCU, V. 16/11. Den tînețe/ă le-ai arătătă luminaf. BIBLIA (1688), 7 pr./10. | La unele se arată prea harnic. NECULCE, LET. II, 412/1. Socotă, că va birui dragostea ta, dar batjocură s'au arătătă cu meșteșugirile sale. MINEIUL (1776), 86 1/2. Făcū întăi stăpînirea, apoi s'ar arătat fără războiu. E. VĂCĂRESCU, IST. 251/15. S'au arătat gata a ne slujă. DRĂGHICI, R. 8. M'am arătat cumplit, răn, vîrsănd sîngele multora. C. NEGRUZZI, I, 149. Sfânta Miercuri, auzind acestea, s'a arătat cu mare părere de rău. CREANȚĂ, P. 91. A se arată fricos : „ca-ponner, avoir peur”. FONTBRIANT. | Fig. Supt orice chip te vei arăta, o, an necunoscut, Domnul p'rici-

ghează asupra-mi. MARCOVICI, D. 2. Limbu, și dulce și amară se arată. ZANNE, P. II, 223. | „A se purta”. [Părinții pot desmoșteni pe copiii lor,] dacă se vor arăta asupra lor cu silnicie. PRĂVILA (1814), 150. Iar el cu această mulțămii s'au arătat spre fațerea de binele lui. MUSTE, LET. III, 38. | „El, fiind om drept, s'a arătat cu slujbe credincioase către Aladin. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250. | „A deveni, a se face, a fi”. Moamel stătă în lumie om foarte minunat, căci s'arătă, dia slugă, prooroc și împărat. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248. | „Cei cu ochi, călăuză la cei fără de ochi pururea să se arate. ZANNE, P. II, 335.

49. „A se înfățișa sub un aspect neadevărat sau ipocrit, a poză, a se da drept...”. După ce au venit Grigori Voda în Iași, se arătă vesel către toți boierii, cu dragoste; numai, a se cunoște fața că-i părea rău. NECULCE, LET. II, 424. | „Un minciunos, Mustafa, ... se arătă pe sine a fi Mustafa, fiul lui... BAZAID. E. VĂCĂRESCUL, IST. 256. | „Nu te arătă dascăl, până a nu fi ucenic. ZANNE, P. V, 253. | „A părea (fără a fi de fapt așa), a avea aparență, a avea aerul, a semăna cu...”. Ei să arată a hi bunii și di-nepti. VARLAAM, C. 343, I. [Lui Numa] îi pare că cunoaște glasul acelu, care se arătă murind. BELDIMAN, N. P. I, 190. El eră june și fața se arătă polidă și suferitoare. I. NEGRUZZI, III, 436. Poartă condeia la ureche, ca să se arătă preocupat. ZANNE, P. V, 200. Ca o fată mare se arată. IDEM, P. II, 132. | „A fi perspective (pentru)”. Căstig s'arătă bun, dar nu iese capul banilor (folosul nu e tocmai însemnat). IDEM, P. II, 153. †† După cum se arată : „en apparence, apparemment”. PONTRBIANT.

50. Impers. A l se arată cuivă : a.) „a i se părea” : „paralire”. L'a un ardat, de edză, că se cutremură casa. DOSOFTEIU, V. S. 41, 2. | b.) „a-i merge bine, a-i reuși”, a avea noroc” : „reussir, avoir de la chance”. Mi se arată bine (sau rău) : „res mihi succedit...; die Sache gelingt mir, es glückt mir, es geht mir von der Hand”. LB. Sămbăta poate-ă lucră. Dacă mi s'ar arată. Odată am și lucrat. Dar nu mi s'a arătat : M'a lovit o boală n cap. MARIAN, SA. 154; cfr. HODOȘ, P. P. 200. | c.) (Cu sau fără negație) „a-i merge rău”. Vinerea... femeile se obțin de la multe lucruri... căci cred că lucrând... „I s'arată”, adică femeia care lucră păfește ceva : o cuprinde er'o boală, îi coace vr'un deget, i s'arandă a-buba etc. (Volla, comit. Făgărașului), ap. HEM. 1555. Și dacă... se infruptă în vreuna din aceste zile, atunci spun că nu li se arată, adică, că le merge rău. MARIAN, SE. I, 100.

[După legile fonetice care determină schimbarea lui e după rr, am așteptă conjugarea : cu arăt, tu areți, el arată, să are (ca : „lăvă, înveți, învăță, învețe”). Această conjugare se aude rar; mai adesea, areți și arele au fost înlocuite, după analogia pers. I, prin arăți, arâte. Une-ori pers. III a prez. indic. a schimbat și pe celelalte în : arat, arăți, să arate. | În Mold. se aud formele dialectale : arată, aratat etc.]

— Din *arrectare (= ad + *arrecte, din *rectus*). Sensul original a fost „a face drept, a îndrepta”, în înțelesul fran. „dresser”, cu care o înrudit etimologică este (< „direct-iar”). Într-o frază, ca : După coama mușilor se arată luna, avem a face cu o figură, în care luna se asemănă cu o lință care „se scoală de jos, se ridică” (fran. „se redresse”), devenind astfel din ce în ce mai perceptibilă pentru vederea noastră. Nota această nouă, care implică și efectul acțiunii asupra observatorului ei, devine pe încetul stăpânitoare. Dacă în limba străveche luna se arată eră numai o expresie figurată, însemnând aproape același lucru ca : „luna răsare”, — astăzi fraza aceasta înseamnă : „luna se învește”. Avem deci aceeași trecere de sens ca în expresiile : „a scoate în relief” = „a înălța o figură dintr-o suprafață” și, prin urmare, „a o face să se vadă mai bine”, și în „a releva ceva” = „a ridică ceva din nou” și, prin urmare, „a-i înfățișa mai bine”. | Forma arată e dezvoltată în mod normal din *arrectare, căci amuțirea

lui c și p înainte de t e regulată, înainte de accent. Din formele accentuate pe terminațiune, s'a generalizat apoi t și în cele cu accentul pe tulpină, deci *arăpi < *arrecto s'a prefăcut în arăt. | Etimologia aceasta, propusă de CHAC, I, 82, a fost combătută — pe nedrept — de unii filologi și apărată, în urmă de Weigand, Vollmollers Kritischer Jahresbericht, 1901, I, 92 și 1904, I, 90 (care totuși propune un tip *erectare, inadmisibil, căci nu explică trecerea lui e > ä, motivată numai după rr).

ARĂTĂNIE s. f. Monstre. — „Monstru, ființă care nu seamănă a om, arătare (II), arătătură (II, 2^a), pocitanie”. Baba hrăni șarpele... și grăiă de el ca de pruncu ei... Mai bine s-ar fi venit la șocolată și babei un băiețuș sprintin și oblu ca un fir de brad, decât arătania cea de șarpe, rece ca stolul de ghiță! MERA, L. B. 6.

— Derivat din arată, prin suf. abstr. -anie.

ARĂTĂRE s. f. I. Action de (se) montrer, démontrer, indiquer, etc. Manifestation; révélation. Indication. Dire. Exposé. Allégation. Plainte, grief, réclamation. Témoignage, preuve. Exemple. Représentation (théâtrale). II. Apparition, fantôme, vision. Aspect, apparence. Présage, mauvais augure. Monstre.

Infinitivul lui arată, devenit abstract verbal. I. Cu înțelesul lui arătă I (trans.). „Dare pe față, manifestare”. Astăzi iaste înepătura măntuirii noastre și arătarea tainii cei din veac. CALENDARIU, (1814), 22. | „Câte sălătări și alte arătări de bucurie arătă el”. DRĂGHICI, R. 100. | „Revelație”. Ți-ai făcut gândul încapătoriu arătării celor curate. MI-NEIUL (1776), 20. | „Indicațiune, îndrumare”. Voiu... propune această îndreptare de legeă dăpre limba elinească... nu doară de în nerednicia prostimei mele... ce cu toată mintea, înțelepția, arătarea, spunerea și îndreptarea a curioșului întru ieromonah și Chir Ignatie Petrii. ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. GCR. I, 157. | „Declarație, expunere, spuse”. Moamel... după arătarea unor istoricii, s'a născut la 560. E. VĂCĂRESCUL, IST. 247. | „Prin arătare veți face nouă îndreptări, cu pre larg arătare. URICARIUL, I, 201. | „Denunțare”. Ne-am incredințat că... arătările lor sânt minciuni. IDEM, XVI, 330. | „Plângere, reclamație”. Când se va ție creu arătare sau reclamație, că unul dintr'înși au călcat regula, unul ca acela să se pedepsească. URICARIUL, I, 170. | „Veți înălțea din jalobă arătarea și cererea ce fac jăluitoarii. IDEM, X, 203. | „Dovadă, probă”. Cei bătrâni primesc cu mulțumire arătările de supunere, ce le aduc cei tineri. ÎSPIRESCU, U. 27. | (Mai de mult, întrebunțat și ca termen juridic.) Trebuie altă arătare, mai bună, cum aceale lucruri au fost stând tot acelea. PRĂVILA MOLD. 34, 1. | † În legătură cu „chip”, cu sensul de „exemplu, pildă”. A lui viață, Măntuitorul nostru pusu-o-au chip și arătare viței celor bunilor ce ascultă pre el. CORESI, ap. HEM. 1559. | † „Reprezentăție teatrală” (probabil după pers. „Schauspiel” sau „Vorstellung”). Duminecă va fi o mare arătare, cu pantomima italienească. AFIȘ (a. 1826), ap. IORGA, CH. I, 1, 189. | A face arătare = „a reclama”. Am făcut arătările necesare. SBIERA, F. S. 282.

†† La arătare = „pe față, în fața tuturor, la lumina zilei, în public, în mod manifest” : „ouvertement, manifestement, publiquement”. Domnul la arătare veni-va. ARSENIE DIN BISERICANI (— Dumnezu întru arătare veni-va. BIBLIA, 1688; Domnul aiavea vine. CORESI, PS.; Dumnezău vederat veni-va. DOSOFTEIU, PS.; „Deus manifeste venit.”), ap. HEM. 1561. Faptele lui Dumnezău, la arătare să le mărturisesci. NECULCE, LET. II, 342. | „Arătare în opoziție cu „într'ascuns, în taină”. Cel ce vede într'ascuns, acela va da fie la arătare. N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 1560. | † „Pe față, în aparență” : „en apparence, apparemment, soi-disant”. La ară-

tare fiindă păgânească, iară într'ascunsu eră creștini. VARLAAM, C. II, 58, 2. | „De ochii lumii“ : „par ostentation“. Să nu facem milostenie la arătare. VARLAAM, C. II, 7, 2. | (Jur.) „In mod evident, convingător, care nu lasă nici o îndoială“ : „évidemment, clairement, d'une manière convaincante“. Bărbatul trebus să vâdească foarte la arătare precurcig ei. PRAXILA MOLD. 75, 2. | P. ext. „In apropiere“ : „tout près“. Să nu cași la băf pre tare, Că ei fi-i la Vin-tare, Tot pentru neascutare. MARIAN, NU. 591. | Vin-ta arătare : „in conspectum prodeo, in lucem venio...“; ans Licht, oder zum Vorschein kommen“. Pun la arătare : „conspectum expono, in lucem colloco...“; ans Licht, zum Vorschein bringen, ins Licht setzen“. LB. Scoți la arătare = „dovedesc“: Cine va putea să scoată la arătare creștinătatea lui? ANTIM, P. 194. || De arătare = „in fața tuturor, ca să vadă și să tragă învățătura toți, drept exemplu“. Să-i cădeă mâna ăreapă, de-arătare tuturor! DOSOFTEIU, V. S. 48, 1. | Eliptice, in loc de „vrednic de arătare, de pildă, de model“. Fost-ai, măndro, ca o doamnă Și pe urmă ca o ciocar, Fost-ai, măndro, de-arătare, Și pe urmă de mirare. HODOȘ, P. P. 197.

II. Cu înțelesul lui arătă II (refl.). Apariție, vedenie, năluca, nălucre, fantomă. Să nu le paie, că Hristos au făcut nălucre ș'am învis [- inviat] o arătare. VARLAAM, C. 90, 1. Diavolul spărită oamenii cu arătări, ce făcă prin văzduk. idem, C. 264, 1. Din evidenie și din arătare dumnezeiască, merge la Tarigrad. DOSOFTEIU, V. S. 113, 2. Tăcolosu rob... au încremenit de frică, socotindu-l de o arătare. DRĂGHICI, R. 167. Pastorii Zărec din depărtare leindu-se pe munte O naltă arătare. ALECSANDRU, P. II, 298. Peste întinderile de la hotarul vederilor jucau valurile api-morților, această fermecătoare și amăgitoare arătare. SANDU-ALDEA, U. P. 57. | Arătarea Domnului = „boboteza“ : „épiphanie“. In ziua Arătării Domnului nostru... Ghenarie 6. MAG. IST. V. 19/20 (după grec. ἑπιφανεία „aparițiune“). „Chip, înfățișare, aspect“. Deac'au vădeat slava lui sau arătarea lui, ș'au spăritat. VARLAAM, C. 312, 1. O frunte naltă... ochii suri, bolțiți adânc in capul cel înțelept, și barba lungă... îi da arătarea unui înțelept din vechime. EMINESCU, N. 52. || „Semn prevestitor (de rău)“. Eră de mirare a pricei arătare și așmîn cu acela. NEGULCE, LET. II, 219. Au lăcrimat icoana Măscii Precurate... care adevărat au fost semne și arătare de pericla a mulți creștini. MUSTE, ap. HEM. 1559. Când ouă găina ou cu vine într'insul, este o arătare. ȘEZ. III, 122/. || „Monstru, ființă care nu mai seamănă a om, arătanie, arătătură (II), pocitanie“. Ce monstru (arătare) și ce grăznică ciudeasă! CANTEMIR, RR. 360/21. Aved și sfenic pe lângă sine o arătare de Grec, anume Spandoni, un om urât, podgărios. MUSTE, LET. III, 46/31. [I s'a bășicat] trupul, încet păreă că-i o arătare. DRĂGHICI, R. 130. Dacă s'ar căsători [frații din botex], nu numai că o rău in mare păcat, ci totodată copiii ce s'ar naște dintr'insii s'ar fi niște arătări (monstri). MARIAN, N. 181. Nu-i cunoștea: oameni săni, draci săni, ori alte arătări! CREANGĂ, P. 256.

[Dativul vechiu: arătarei, la CORESI, ap. HEM. 1562.]

ARĂTĂT s. a. = arătare I. Participiul verbului arătă, devenit abstract verbal. Din arătăt se [in]feringeri, să mptură de bărbăție. DOSOFTEIU, V. S. 50, 1. Toamna, după-ce să rădică tot lucrul pământului, să vie la domnie, să facă arătat. URICARIU, IV, 48/11.

ARĂTĂT, -Ă adj., adv. I. 1°. Montré, démontré, indiqué, désigné, prouvé, exposé. Ayant l'apparence de... 2°. Visible, clair, manifeste, évident, notoire, connu, orat. II. Manifestement, clairement, ostensiblement. — Participiul verbului arătă, devenit adjectiv; uno-ori cu funcțiune adverbială. I. Adj. 1°. „Documentat,

probat“. Va fi curcica de față și arătătă. PRAXILA MOLD. 87, 2. | „Expus“. Au să vă spuși și alte pilde, care sânt arătate mai aiave și chiar. MSS. (a. 1654), ap. GCR. I, 166/31. | [Negativul: nearăt = „nedestăinuit“. A fine secretul nearătat. PANN, N. E. I, 108.] De mic și mare in sat E cu deștal arătăt, idem, P. V. I, 111. | † „Cu înfățișare de...“ Eră, la față, Iuse arătătă cu un prunc frumos. DOSOFTEIU, V. S. 129, 2. | 2°. † „Vizibil“. Arătăt mă voiți face pre mine. MSS. (a. 1691), ap. GCR. I, 289/1. | † „Clar, vădit, limpede, evident, notoriu, știut“. Tremitse toți prorocii cu mai mare și cu mai arătătă închătără. VARLAAM, C. 290, 2. Din ceale de sus zise, arătăt lucru este, că... P. MAIOR, IST. 182. Arătăt taste, cum că decăt toate cărțile bisericești aceasta taste mai folositoare de suflete și măntuitoare. N. TESTAMENT (a. 1703), ap. GCR. I, 348/1. | † „Adevărat“. Schimbându-i halna, ai ascuns firea cea arătătă. MINEIUL (1776), 50/1. | II. † Adv. „In mod evident“. Amestecarea noastră din line au luat și o au îndumnezeit arătătă. MINEIUL (1776), 200/1.

ARĂTĂTOR s. a. Aiguille (d'une montre, d'une bouasole), gnomon, indicateur. — (In Transilv., după germ. „Uhr-zeiger“), „Limba“ ceasornicului (a busole etc.). Arătătorii la ceas... = „index, gnomon horologii...“; der Uhrzeiger“. LB. [Dial.: arătătorii.] — Derivat din arătă, prin suf. instr. -ător.

ARĂTĂTOR, -OĂRE adj., subst. 1°. Qui montre, qui indique; indicatif; démonstratif, indicateur. 2°. Indicateur, révélateur. Index. — Adjectivul verbal ai lui arătă (derivat prin suf. -ător), întrebuițat une-ori ca substantiv. 1°. Adj. „Care arătă, care te face să vezi“. Credința amu taste chipul nădejdii, și lucrurilor cealea nevăzute arătătoare. CORESI, ap. HEM. 1563. || (Gram.) † „Indicativ“. In persoana cea d'întai a timpului de acum, modul arătătoriu (= „in prima persona temporis presentis, modi indicativi“). P. MAIOR, IST. 246. || „Demonstrativ“. Pronumele arătătoriu (= „Pronomine demonstrativo“). idem, 244. || Spec. Degetul arătător = „cu care arătă (de obicei), index“. După ce au făcut această, învărește așa, care e prină în ac, sau legată de bold, de două ori pe degetul arătătoriu. MARIAN, SE. I, 75. (Cfr. germ. „Zeigefinger“). || 2°. Subst. Fieștecare dintr'însele săni ca un arătătoriu de di-reptate. N. COSTIN, ap. GCR. II, 14/11. Arătătoriu de ceale sfinte! MINEIUL (1776), 22/1. || Spec. „Degetul arătător“. [† și dial.: arătătoriu.]

ARĂTĂTOR, -OĂȘ adj. Imposant, de belle prescience. — (In Transilv.) „Arătos“. Arătatos = „in die Augen fallend, auffallend; statlich“. BĂRCIANU. — Pare a fi o contaminare între arătăt și arătos.

ARĂTĂTURĂ s. f. I. 1°. Indication, démonstration. Indiction. 2°. Apparition, vision. II. 1°. Présage. 2°. Monstre, avorton. — I. „Arătare“ (fără sens peiorativ, azi aproape nelintrebuințat). 1°. Arătătură = „ostensio“; ANON. CAR. I † „Indiction“, pre limba [Romaniilor să dice „poruncă“ și „arătătură“. DOSOFTEIU, V. S. I, 1. 2°. „Nălucre, vedenie“. Nu cu mintea văzută-ai pre Domnul, sau in arătătură, ce cu toată firea eră. MSS. (s. XVII), ap. HEM. 1563. || II. „Arătare, semn prevestitor de ceva“. 1°. „Semn prin care superstițiunea crede că se prezice ceva“. I.M. II 2°. „Monstru, arătare (II), arătanie“. Arătătură = „monstrum, partus monstruosus, die Missgeburt“. LB. Cu totul barbari, sau mai bine zicând niște arătături a[le] firei. DRĂGHICI, R. 215. Nevoie și-arătătură! DOINE, 6/11. [Plur. -turi.]

— Derivat din arătă, prin suf. abstr. -ătură.

ARĂȚEL s. m. (Bot.)

ARĂȚIEL s. m. (Bot.)

= 1) Limba-mlelului; Bourrache; Borrage offic-

nalis, 2.) atrătel: *Langue de chien*, ou *Herbe d'Antal*: *Cynoglossum officinale*. PANTU, PL. [După BRANDZA. FL. 370 și GRECESCU, FL. 413, 414: *arătîel*, după PANTU, PL. în sensul 1° și arețel.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. atrățel.

ARĂTOR, -OARE adj. I. 1°. *Labourable, arabele*. 2°. *De labour*. II. *Labourer*. — I. Adj. 1°. „Care se poate ară, care e bun de arat, arabil”. Numai ca atribut la „pământ” sau „loc”. *Săse pământuri arătore*. URICARIU, XXV, 53. *Pământurile caale arătore nu se pot aponiis fără de gunoiv*. ECONOMIA, 60. *Pământul ce se lucrează se zice loc arător*; cel rămas nearat un an sau doi: *pârlog*; dacă pârlogul se învechește: *felind*. (Adunații-de-Geormane, în Dolj, și Chiojdun-Băscu, în Buzău), ap. HEM. 1474. | 2°. „Care se întrebunțează la arat, care trage la plug”. *Vaca stearpă și boii arători...* TICHINDEAL, P. 187. | II. Subst. (Rar și învechit în acest sens). „Plugar”. *Arător*. „arator”. ANON. CAR. *Arătorul... silște boii săi cei grei la pas*. I. VĂCĂRESCU, P. 18^{1/2}. [și și dial.: *arătoria*.]

— În înțelesul I, e lat. *aratorius*, -a, -um, „care se poate ară, care se întrebunțează la arat” (*boves aratorii* „zum Plügen gehörig”; cfr. subst. *aratoria* „Ackerland”). În înțelesul II, e lat. *arator*, schimbat și el în *aratorius, prin substituția obișnuită în românește a sufixului *-torius* în locul lui *-tor*.

ARĂTORIU, -IE adj. *Aratoire*. — „Care aluște la arat, privitor la agricultura, de plugărie”. (Rar, și numai ca atribut al cuvântului „instrument”, după fran. „instruments aratoires”). *Instrumentele arătoare sunt foarte primitive*. I. IONESCU, D. 134. [Cu formă românilizată, și: *arătoria*. *Produsele manufacturate erau numeroase... un model de o moară... și alte specimene de instrumente arătorii*. ODOBESCU, I, 480.]

— N. după fran. (lat. *aratorius*, -a, -um, idem.)

ARĂTOS, -OASĂ adj. *Imposant, de belle apparence, de belle prestance, superbe*. — (Despre ființe, spec. despre oameni). „Chipeș, impozant, faluc, cu o înfățișare măreață”. *Ștefan Vodă, viind pe un cal foarte arătos și mare...* N. COSTIN, LET. I, 133^{1/2}. *Frumoasă dară și arătoasă la chip și mănăstoasă la vedere*. CANTEMIR, ap. HEM. 1564. *Și decăt cultural mai arătoasă o fi, idem*. IST. 58. [Pre Alexandru Ghica] *I-am căzut și noi: om de fire și arătos*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 193^{1/2}. *Eră arătos, necoie mare: Ai fi pus ochii pe dînsul, d'ar fi fost într-o mie*. ISPIRESCU, I, 352. | (Despre lucruri). *Ceteala lui eră încă nouă și pușin arătoasă*. ODOBESCU, III, 287^{1/2}. *Niste curți arătoase și frumoase*. SBIERA, P. 88^{1/2}. *Mare-i și frumoasă, Măndră și arătoasă, Sfânta mănăstire*. TEODORESCU, P. P. 468. *Cum e bradul arătos, Așa-i badea de frumos*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 39. | Fig. *Toate acestea sînt fapte arătoase*. ARHIVA R. I, 159. | „Frumos”. *Fafa lui... [eră] veselă și arătoasă*. PISCUPESCU, O. 100. [Negativ: *nearătos*. *Lemnele cele uscate... [sînt] mai bune de ară, dar mai nearătoase*. URICARIU, I, 347^{1/2}.]

— Derivat din arăta, prin suf. adj. -os.

ARĂTĂRĂ s. f. 1°. *Labour, facon, culture, labourage*. 2°. *Blé(s)*, *récolte*. 3°. *Terre labourée, guéret, champ*. 4°. *Saison du labour, époque du labourage*.

1°. Munca aratului, „arare, arat”. *Oamenii ce vor fi sădători pe moștile mănăstirii să abă a cliței 12 zile într'un an, la arătură, la coasă și la secore*. DOC. (a. 1744), ap. HEM. Trebuie să muncască la arătura câmpului. ISPIRESCU, U. 24^{1/2}. *Fie, neico, căși or vrea, Că tot nu-s ea dumneață, Nici la stat, nici la făptură, Nici la joc, nici la arătură*. HODOS, P. P. 81. După anotimp, se zice: arătură de primă vară și arătură de toamnă; după numărul anilor de când se trăsese cu plugul peste felind, arătura se chiamă: de o brazdă, de două brazde, de trei

brazde etc. HEM. 1475. | Spec. *Loc de arătură* = „loc arător, loc (bun) de arat, arabil”. După aceea au cumpărat însuși Marin un loc de arătură de la Stan-ciul Jaglei... și în Călineț alt loc de arătură, drept 60 de aspri. DOC. (a. 1579), ap. HEM. 1476.

2°. Bucatele de pe un loc arat și semănat, „recoltă, semănătură”. *Oare-cine den plugari, de va intră în pământul altuia, de-l va ară, să nu ia nimic, nice pentru munca lui, nice pentru arătură*. PRAYILA MOLD. I, 2. *Ori, ca și cîntul de-apus, când iute s'aruncă-n vârtejuri Peste bogatele farini și toată arătura răstoară*. MURNU, I, 29.

3°. Pământul care e de arat sau s'a arat; „câmp cultivat, țărîna”. *De venă opa mare, arăturile lui le înecă!* ISPIRESCU, I, 206. *Puiculiță, floare'n gură! Când te căl în bălătura, Imi uit plugu'n arătură, Sopa n'pîlă'n curătura*. ALECSANDRI, P. P. 243^{1/2}. *Cine-i ca mine străin? Numai mierla din păduri, Cîrsteiul din arături*. TEODORESCU, P. P. 283.

4°. Timpul aratului. *Iară plugul nou, ușor, lucrat în hier rămăneș, să hie gata la arătura lui*. ISPIRESCU, ap. GCR. II, 259^{1/2}.

— Din lat. *aratura*: ital. *aratura*, engad. *aradura*, v.-fran. *arētre*, span. *aradura*, portug. *aradura*.

ARĂV † adj., subst. v. arab.

ARĂVOANĂ	† s. f.	} v. ARVUNĂ.
ARĂVON	† s. s.	
ARĂVON	† s. s.	
ARĂVONĂ	† s. f.	
ARĂVONĂ	† s. f.	

ARĂVONI	† vb. IV* (s. d.)	} v. ARVUNĂ s. d.
ARĂVONI	† vb. IV*	
ARĂVONISI	† vb. IV*	

ARBACIC s. m. sing. tant. | (Bot.) v. arpagic.

ARBĂLEȚ s. a. (Med. pop.) v. orbalț.

ARBĂNĂȘ s. m. *Albanais, Épirote*. — (Învechit, azi numai în poezia populară). „Alban, arnăut (acesta din urmă a căpătat însă și alte înțelesuri)”. *Subt abia lui au plecat Sărbii, Arbănașii, Frâncii, Ierșii, Cărbămanii...* MOXA, 395. *Pir, craiul Epirofilor, atecă o Arbănașilor*. M. COSTIN, LET. I, 14. [În poezia pop. aflăm forma *d'Arbănaș*, ap. HEM. 1473.]

— Din sârb. *Arbanas*, idem, schimbat sub influența suf. -aș. (Albanezii din Grecia și cei din Italia se numesc pe sine *Arber*, *Arberëș* sau *Arbenor*. G. Meyer.)

ARBĂNĂȘ s. a. *Petite baguette de fusil* (ou de pistolet). — Diminutivul lui *arbiu*, derivat prin suf. -aș. *Și dă-mi al fuier al tău, Să-ți dau arbișul meu*. POP., ap. ȘIO. II, 401.

ARBÎR s. a. v. arbiu.

ARBITRĂGIU, s. a. |

ARBITRĂJ s. a. |

Arbitrage. — 1°. Judecată a unui diferend, făcută de arbitri, † „retoriceisic, judecata unei pricini ce se face de judecători aleși de amândouă părțile prigonitoare”. POENART. | 2°. Hotărîre dată de arbitri. | 3°. Spec. (Fin.; sens mai rar). Operație de bancă ce constă în aflarea pieței celei mai avantajoase pentru cumpărarea sau vânzarea valorilor de bursă. *Arbitragiurile sînt calculele, prin care financiarul poate să cunoască mijlocul cel mai avantajos de a-și încasa o creanță sau de a-și plăti o datorie, sau în fine de a specula asupra scrisorilor de schimb*. CILIESCU, A. 294. [Plur. *-trăgii și -trăje* și, mai rar, *-trăgiuri și -trăjuri*.] Forma *arbitraj* e cea mai des întrebunțată.]

— N. din fran. (ital. *arbitraggio*, idem.)

ARBITRAL, -Ă adj. *Arbitral*. — 1°. (Care este) rostit de arbitru sau de arbitri. *S'a supus sentenței arbitrale*. | 2°. (Care este) alcătuit din arbitri. *Un tribunal arbitral*. *Camera arbitrală de pe lângă Bursa din București*.

— N. din fran. (lat. *arbitrallis*, -e, idem.)

ARBITRĂR, -Ă adj., adv., s. a. *Arbitraire*. *Arbitrairement*. — 1°. Adj. „(Ceea ce este) făcut din singura voie a omului, fără a avea regulă sau temei firesc” (POENARU), după liberul arbitriu; după bunul plac (al cui are puterea), care nu vrea să țină seamă de (nici o) lege, „samovolnic, samovolnicește”. *Prin o absolută și arbitrară putere dorește... să-și întărească tirania sa stăpânire*. (Mold., a. 1848.) URICARIU, X, 1/4. *Pololiră cârtirele poporului asupra acestei urmări arbitrare*. C. NEGRUZZI, I, 241. *Până când gîința însăși nu este terminală, orice clasificare în-lăuntrul ei este provizorie și arbitrară*. MAIORESCU, L. 120. | (Mat.) *Canțitate arbitrară*; „căreia și se poate atribui o valoare oarecare”. || 2°. Adv. „Samovolnicește”. *Funcționarilor publici nu le este îngăduit a se purta arbitrar cu lumea*. || 3°. Substantivat (sub forma masc.). „Procedere samovolnicească, samovolnică”. *Vrăjmași așij arbitrarului, nu vom fi arbitri în judecățile noastre*. DACIA LIT. XI. *N'aș voi să văd guvernul și dinastia... amestecate cu idei de injustiție și de arbitrar*. MAIORESCU, D. I, 175. | (Jur.) „Judecată proprie liberă, nesupusă nici unui articol de lege”. *Cu toate acestea determinarea prefului poate fi lăsată la arbitrarul unei a trei persoane*. HAMANGIU, C. C. 335. | [Și: *arbitrării, -ării*. | Ca subet., plur. (rar) -trării și -trării.].

— N. din fran. (lat. *arbitrarius*, -a, -um, idem.)

ARBITRĂRIȘTE adv. *Arbitrairement*, *en despot*. — (Invechit). În mod arbitrar, „samovolnicește”. — Derivat din arbitrar, prin suf. adv. (analog) -icește.

ARBITRIU s. a. *Arbitre*. — Voința proprie, puterea de hotărîre (liberă) a omului în fațete sale. [Viața limbii] se produce în majoritate cu forța fatală a legilor naturale, și nu după arbitriul reflecției individului. MAIORESCU, CR. I, 189. | Spec. (Filos.) *Liber-arbitriu* = libertatea voinței (omenești), puterea suferenței de a se hotărî din propria sa voie, după bunul său plac (fără motive). *Sănt sece care neagă omului liberul arbitriu*. LM. [Pronunțat: ar-bi-tri-u sau ar-bi-tri-ii. | Plur. -biriții sau -bitriuri. | Prin confuziune cu cuvântul următor (sub influența limbii franceze) și: arbitru. *Nu este lăsat la arbitru fie-cărui din noi să zică „așa înțeleg eu libertatea presei”*; pentru că libertatea presei e una. MAIORESCU, D. I, 168.]

— N. din lat. *arbitrium* „voință, bun plac”.

ARBITRU, -Ă subst. *Arbitre*. — Judecător ales de părțile implicate, care hotărăște după judecata și voia lui, și la a cărui hotărîre părțile se supun de bună voia lor, de obicei fără apel la altă judecată (mai rar, când sînt mai mulți arbitri, cu apel la judecata unui „supra-arbitru”), ț „ereditocr” (POENARU). *Judecata arbitrilor este ca o judecătorie, care nu se supune către altă judecătorie*. PRĂVILA (1814), 14. *Dacă toate părțile sînt majori, ele pot concesi să facă cînzarea în fața unui arbitru numit de dînsule*. HAMANGIU, C. C. 176. | Une-or: „expert” (numit de tribunal). *Arbitri* = „persoane însărcinate să-și dea părerea într-o afacere; sinonim cu experți”. I. PANTU, C. C. 289 Fig. „Judecător suprem, persoană a cărei voință e suverană”. *Dacă soarta l-ar fi pus într-o treaptă mai înaltă unde să fie arbitru soartei oamenilor... asupriții... ar fi perdit, perzându-l, un mare sprijin și apărător*. C. NEGRUZZI, I, 244. *Europa cea mare... este arbitru dispunător de statele cele mici*. ap. MAIORESCU, D. II, 185. | Cel de care

atîrnă ceva s. care are a hotărî cum să fie ceva. *A fi arbitru unei situații, arbitru modei*. *Turcia s'a declarat singura arbitru asupra organizării sale interne*. [Accentuat, după lat., și: *arbitru, -d.*]

— N. din fran. (= lat. *arbitre*, idem.)

ARBU s. a. *Baguete de fusil* (ou de pistol). — Vârșuța cu care se încarcă pușca sau pușcoacul. „Vergea”. (Cfr. răstoc, climpuș). *Se pune în feavră un glon și se împinge cu arbul, până ajunge în capăt*. ISPIRESCU, ap. HEM. 1480. [După CHAC, II, 543, și: *arbir, arghir*; după POLIZU, și: *albitu*.]

— Din turc. *harbi*, idem.

ARBOR s. m. v. *arbore*.

ARBORĂ vb. 1°. *Arborer*. — „A pune s. a ridica sus, spre vederea tuturor, a înălța (drept) ca un arbore” (se zice mai ales despre acțiunea înălțării sau desfășurării unui steag). *S'au arborat multe steaguri*.

— N. din fran. (= ital. *arborare*.)

ARBORĂRE s. f. *Action d'arborer*. — Infinitivul verbului *arboră*, devenit abstract verbal.

ARBORE s. m. I-II. 1°. *Arbre*, 2°. *Măt. 3°. Arbre* (d'une machine). — Cuvântul *arbore*, care se găsește în textele vechi ardeleno până prin secol. XVII, rar însă și în acestea, a fost înlocuit de *popor* prin „pom”, „copac” și pe altocare prin „lemn”. (Numirea de „arbore” pe aici nu e cunoscută la popor, ci de numește înalțimea arborilor cu un cuvânt: „lemn”. Vermeș, în Banat, ap. HEM. 1481.) În literatura mai nouă s'a introdus arhaismul *arbore* sau neologismul *arbor*, care a primit, prin apropiere de cuvântul cel vechiu, și forma *arbore*.

I. ț *Mearseră cătră un arbure și închiră se pără la pământul... pravednicului Acram îi păreă că de-reptu elu se închiră lemnul*. CUV. D. BĂTR. II, 190. *Arburi vestefii, fără de rod*. N. TESTAMENT (1648) (= copaci de toamnă, fără roadă, BIBLIA, 1688; „arbore autumnale infuctuosae”, ap. HEM. 1481. *Satură-să arburi înalți, chedrii Lycanului*. PSALT. (1651) (= satură-se leamnele câmpului. CORESI, PR.; satură-s'or liamnele câmpului. DOBOFOTU, PS.: „saturabuntur ligna campi”, ap. HEM. 1482.

II. 1°. *Și nimic iar nu se poate, ca să n'aibă creun cusur: Arburi, plante, flori și oameni*. PANN, P. V. I, 6. *Acăi undă gemitoare, acel arbure jălind, Purcă sânt doi juni prieteni...* C. NEGRUZZI, II, 14. *Print'acel hăfșit felurii de arburi... mierle și pițigoii zăcă*. ODOBESCU, ap. HEM. 1481. *Este drept, că rivaș n'reagă, Ca și iedera de-un arbore, de-o idee i se leagă*. EMINESCU, P. 224. *Se apropiară de borta arborelui*. RETEGANU, P. I, 14/15. *Și'nainte ne-au trimes... Pe cângul cerului, Pe arborele căntului*. MARIAN, N. 468. *Arborele mare Cade tare*. ZANNE, I, 261. | Spec. (Bot.) *Arborele-vefii*: „Arbo-de-voie: Thuia occidentalis”. PANTU, Pl. *Arbore-puturos*: „Vernis du Japon: Ailanthus glandulosa”, numit și cenușer (s. v.), idem, PL. | *Arborel de pîne* (*artocarpus incisa*) s'a răspîndit din s-estul Asiei în insulele Oceanului Pacific, dînd mereu, timp de nouă luni, niște fructe cît pepeni de mari. MEHEDINTI, G. F. 174. | Fig. *Arborele cunoștinței binelui și a răului*: „arbore de la science du bien et du mal” = „pomul cel oprit” din rai. | *Arbore genealogic*: „arbore généalogique” = „descrîerea unui neam făcut în chip de arbore cu ramure”. COSTINESCU. | (Anat.) *Arborel circulator* = totalitatea vaselor prin care circulă sîngele. | *Arborel vefii* = o tăietură longitudinală a creierului, înfășurînd o figură arborizată. | *Arbore enciclopedic*: „arbore encyclopédique” = tablou în care diferitele părți ale cunoștințelor omenești sînt reprezentate prin niște ramuri care cresc dintr'o tulpină.

2°. (Mar. Franjuzism) „Catarg”. Cfr. TDRG. 482.
3°. (Mecan. Franjuzism) Fusul cel mare, la o mașină, axa de lemn sau de metal) care servește la transmiterea mișcării.

— Din lat *arbor*, -orem; vegliot *juarbul*, ital. *albero*, friaul *arbul*, sard. *log. arbure*, fran., v.-prov., cat. *arbre*, span. *árbol*, portug. *arvore*. Genul feminin s'a păstrat numai la Portugezi; pretutindeni alurea e, ca toate numirile de arbori, masculin, gen atestat și în inscripții romane („inter duo arbores”, ap. Georges : *Lexikon der lat. Wortformen*, 61—62). În întrebuințările de subț II, e neologism.

ARBORESCENT, -Ă (Bot.) *Arborescent*. — Care are (s. ia) proporții, înfățișarea și însușirile unui arbore, care seamănă a arbore. *Plantă arborescentă*.
— N. din fran. (lat. *arborescens*, -entem, part. verbului *arborescere* „a crește mare cât un arbore.”)

ARBORESCENȚĂ s. f. (Bot.) *Arborescence*. — Stare sau forma unei plante arborescente.
— N. din fran.

ARBORÉT s. a. (Silv.) *Peuplement, totalité des arbres* (ou d'une certaine espèce d'arbres) *peuplant un terrain forestier*. — (Formațiune recentă). Colectivul lui *arbore* (derivat prin suf. -et, prin analogie cu verbe vechi ca „făget”, „brădet” etc. Cfr. și lat. *arborētum* „loc plantat cu arbori roditori, plantație de arbori”, păstrat la Aromâni sub forma *arbutel* „pădure de stejari, stejariș”). Totalitatea arborilor (s. a unei anume specii de arbori) ce crește laolaltă pe o întindere careare a unui teren forestier, „masiv de arbori”. *Aici nu este vorba de o modalitate de tratament aplicabilă, fără deosebire, tuturor arborizetelor din pădurea ce considerăm*. P. ANTONESCU, A. 76. *Cele mai bănuite... au fost arboretele din părțile superioare ale coastelor... Masele de molit... au suferit destul de mult... Arboretele de fay nu au fost mai puțin încercate de efectele vânturilor violente*. idem, ib. 13. Cfr. sub-arboret.

ARBORICULTÓR s. m. *Arboriculteur*. — Cel care se ocupă cu arboricultura.
— N. din fran. (din lat. *arbor* „arbore”, și cultor „cultivator.”)

ARBORICULTURĂ s. f. *Arboriculture*. — Cultura arborilor.
— N. din fran. (din lat. *arbor* „arbore”, și cultura „cultură.”)

ARBORIZĂT, -Ă adj. (Petrogr.) *Arborisé*. — Care prezintă arborizații („se zice de unele pietre, la despicarea cărora se văd niște vine în chip de copăcel”. POENARU). *Agată arborizată*.
— N. din fran.

ARBORIZĂȚIE s. f. (Petrogr.)
ARBORIZĂȚIUNE s. f. (Petrogr.)
Arborisation. — Desen natural reprezentând ramuri de arbori (în tăieturi făcute în unele minerale).
— N. din fran.

ĂRBURE s. m. v. arbore.

ĂRBŪST s. m. (Bot.) *Arbuste*. — Plantă lemnoasă al cărei trunchi crește mai mic și mai subțire decât al arborilor și se desvoltă în felul plantelor erbacee. „Copăcel”. *Agrișul este un arbust*.
— N. din fran.

ĂRBŪZ s. m. (ș. d.) (Bot.) v. harbuz ș. d.

ARC s. a. I. *Arc*; *arbalète*. II. 1°. 2°. 3°. *Arc*, *arceau*, *arce*, *cintr*, *coâte*. 4°. *Arche*. 5°. *Couronne nuptiale*. 6°. *Ressort*.

I. *Armă primitivă, pentru asvărul săgeților. Că, adevă, păcătoșii întinșeră arcu*. CORESI, ps. (= că, iaca, nedirepții întinșeră arcu. PSALT. 1651; că, lăță, păcătoșii încordară arc. DOSOPEIU, ps. : „quoniam ecce peccatores intenderunt arcum”), ap. HEM. 1485. *Arcuță lui ce rămăneă întreg*. PALIA (1582), ap. GCR. I, 36^{ss}. *Au pus sărodul după neamuri, cu săbiile lor, cu fușurile lor și arcu*. BIBLIA (1688), 344, 1. [Bogdan-Vodă Lăpușneanu eră] *la călărie sprinten... a săgețare den arc lare, un puteă fi mai bine*. URECHE, ap. HEM. 1486. [Antioh Cantemir] *la primblări și la vânătură cu șoimi... îmblă... și la arc încă trăgeă bine*. N. COSTIN, LET. II, 62^{ss}. *Muschii i se întinșeră cu coarda unui arc*. C. NEGRUZZI, I, 42. *Zbărnice-arcuță ncredate*. ALECSANDRI, P. II, 16. *Lânci scânteie lungi în soare, arcuși se înlind în vânt și ca nouă de aramă... vin săgeți de pretulidini*. EMINESCU, P. 242. *O pocitanie de om umblă cu arcu după vântul pășirii*. CREANGĂ, P. 244. „*Cormule, ce nu te nădoi, De-o creangă să te desopni, Să-mi fac prăjină de boi?*” — „*Frățioare Românuș! Creangă lungă, da-ți-o-aș, Ca s'o faci arc de războiu*”. ALECSANDRI, P. P. 44. *Să ceri de la tată-tău paloșul, sulfa, arcu, toba cu săgețile și hainele ce la purtă e când ăre făcūi*. SPIRESCU, I, 3. || *Poet. În zoărar vă mai încercați să întinșeleți arcu vieții!* MARCOVICI, C. 87. | (După fran. „avoir plus d'une corde à son arc” = a avea mai multe mijloace pentru ajungerea scopului.) *Când i se păreă că puna nu i se umpleă destul de repede, acelu și alle coarde la arc. Scoteă pe Aga în târg cu cântăru și cu falanga... GHICA, ap. HEM. 1489.*

II. P. anal. 1°. *Cevă ce are formă încovălată, ca a unui arc. Biliță tremurând colțul înceltoarei... Obzereă în fugă arcu sprâncenei și mărimea curioasă a pleoapelor*. D. ZAMFIRESCU, R. 171. *Acuă dureri nesuferite în arcușile coastelor și arsuri pe șira spinării*. VLAHUȚĂ, ap. HEM. 1489. || *Arcu ochiului* = „iris”. DDRF.

2°. (Geom.) O porțiune mărginită dintr'o circumferență sau dintr'o linie curbă oarecare. *Luungimea unui arc de curbă nu se poate compară cu luungimea de dreaptă*. MELIK, G. 139.

3°. (Arhit.) Parte adusă în formă de arc. Într'o construcție. *În itațel tăinut Intră, unde zidul negru într'un arc a ncremenit*. EMINESCU, P. 184. *Semai ead consolele, pe care se răzimizau arcu*. IORGĂ, CH. I, II, 17. | *Un candelabru pluteă în mijlocul salonului și, legându-se ușor, mișcă flacăra*. I. A. trei rânduri de lumânări, care se întesneau, chinându-le de curcubeie, în lanțurile de prisme ce legau în arcu-arcuși feșnic de feșnic. DELAVRANCEA, S. 121. | *Arc de triumf* (s. *triumfal*) = a. (În antichit.) Zidire monumentală formând un mare portic arcuit, împodobit cu baso-relievuri, inscripții etc., clădit pentru trecerea triumfală a unui învingător sau spre a consacra o victorie, un fapt însemnat etc. *Avăștile lui Decăbal fură duse în Roma, unde seviră la edificarea măreței colonne, a arcuului de triumf și a forului divului împărat*. ODOBESCU, II, 285. b.) (Astăzi) Construcție decorativă provizorie în formă de arc împodobit cu verdeață, lampioane etc., pe de-asu-pă unui drum, pentru trecerea unui personaj pe care localnici vor să-l cinstească în mod deosebit. || *Poet. „Boltă”. O, dormi... În maușole-și mândru, al cerușilor arc, Tu, adorat și dulce al nopților monarc*. EMINESCU, P. 17.

4°. (Muzică) (Mai rar în acest sens, numai în popor.) „*Arcuș*”. *Pre lăută se trage cu arcu, care se smolește cu rășină*. (Măldan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1490. *Se scoală nunul cu ginerele, merge în casă la mireasă și pune soborul... în arcu*. LĂUTARULUI. (Recea, în Vâlcea), ap. HEM. 1306.

5°. (Obiecturi) (Sens rar) „Ghirlandă mică de flori, care se pune în capul mirilor”. *Nu se fine cununat, până ce nu... i-a pus preotul arcu sau piostile în cap*. SEVASTOS, N., ap. TDRG.

6°. „Resort, dreve”. *Arc de casornic* : „Uhrfeder”.

POLIZU, „pâră”. | (Mai ales la plur.) „Drotarii”. Un jeŭ pipernicit și dăulat de vechime, acvând... arcurile slăbile și infundate. TELEON, ap. TDRG. | Fig. Munca asta... puhăcește mîntea și-i slăbește arcurile pentru totdeauna. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Spec. „Iretele trăsuri”. Butci cu arcurile poletle. FILIMON, C. II, 325. Cârșea pŭ harcuri și dă fară. JIPESCU, C. 69.

[Mai ales pentru „arcurile trăsuri” și „arcuș”, probabil sub influența țiganilor fierari și lăutari, și: harc. | Plur. în vechime numai arc, azi aproape numai arcuri, cfr. v.-ital. arcora.]

— Din lat. arcus (declinat și după deel. II: arqui, arci etc. cfr. Georges, *Lexikon der lat. Wortformen*, 64): alb. ark, ital. arco, engad. arch, sard. arcu, v.-prov. fran. arc, span. portg. arco.

ARCĂ s. f. 1°. *Fondation, sousbassement*. 2. *Soutien, protecteur*. — 1°. (Zidar. Mai ales la plural. Auzit în Târgoviște). „Temelia, fundația unei clădiri”. Când se fac săpături pentru arcălele unei case, dai și acum de ziduri vechi, de la curțile domnești ori boierești de altă dată. || 2°. † Fig. „Protector” (mai ales pentru sprijinitorii Domnilor români la Înalta Poartă). Cfr. arcăliu. [Matei-Vodă] deleaș țire și la arcăle sale, ce acvă la împărăție, de sila ce-i făcă Vasilie-Vodă. M. COSTIN, LET. I, 278. Auzind Ștefan-Vodă de moartea arcălii lui și a nădejzii lui, adecă a lui Rechiap-Caimacanului... s'au intristat până în suflet. MAG. IST. IV, 35⁶¹. LA MARDARIE, L. prin arcă se traduce cuvintele slave „sŭglogolinnikŭ” (= advocat) și „chodatiŭ” (= mijlocitor).

— Din turc. arca „spate, sprijin, protecție”.

ARCĂ s. f. *Arche* (de Noé). — Corabia lui Noe, „chivot”. *Prea fericitul Noe... Și-a tras arca pe uscat și s'a mîntuit de păcat*. MARIAN, NE. 337. | *Arca aia n'arșei* = „chivotul legii”, lădița în care Evreii păstrau tablele legii.

— N. din lat. arca, care a pătruns, prin biserică, și în graul popular (și la Albanezi: arka, la Sârbii: arka).

ARCĂCIU s. a. (Top.). *Vallée, terrain abrité*. — (Cuvânt dialectal). Târta, la ciobani, în timp de țarnă, este la un loc îndosât, cum e un arcăciu, adecă vale. (Rogojeni, în Covurluiul, ap. HEM. 1492.

— Din turc. arkađ „versant au pied d'une montagne”. Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.* 1492.

ARCĂDĂ s. f. (Arhit.) *Arcade*. — Boltitură, deschizătură în formă de arc, la o construcție, servind adesea ca loc de trecere. *O galerie de arcade, la rîndul de jos*. C. NEGRUZZI, III, 397. *Arcadă triumfală*. ALECSANDRI, P. II, 639. Cfr. arc (3°). [Arcul de triumf al lui Constantin cel mare] aldată numită de marmură, cu o boltă mare căscată la mijloc și cu alte două arcade mai mici în laturi. ODOBESCU, I, 71.

— N. din fran.

ARCĂDĂȘ † s. m. *Compagnon, camarade*, (fam.) copain. — „Tovarăș”. (Singular exemplur.) După ce trecuși timpŭ prin deosebite orașe și țări, uemerŭii aici în Văcilor, și astăzi îndălnuți la poarta celății pe acești doi arcădași (frați întru strînătate). GORJAN, H. I, 143. Cfr. cărdăș.

— Din turc. arkađađ „camarade, compagnon” (Zenker, 29; cfr. n.-grec. ἀρκαδάτζης „compagnon, copain”, Vlahos, 130).

ARCĂIC, -Ă adj. v. arhale.

ARCAISM s. a. v. arhaism.

ARCALIU † adj. (*Homme*) de beau coup de crédit, (personnage) influent ou puissant (à la Sublime Porte). — Om cu „arcăle”, „cu spete”, cu influență. *Scritind această pricină la un țicrŭ mare, ce eră arcăliu...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 249. Cfr. arcă.

— Din turc. arkaŭ „qui a le dos large, bien soutenu, bien protégé”. ȘIO.

ARCĂM s. a. v. alcem.

ARCĂN s. a. *Sorte de lasso*. — „Funie lungă cu ochiul la unul din capătăie, cu care herghelieul prinde calul din herghelie”. COSTINESCU. *Arcanele* au venit la noi de la Tătarii, cărora le slujeau și ca armă de războiu. Alții, lăsdndu căiu, au erut să fuŭ pe gios, și nici apă n'au săcpal, și, nădănd în Tătarii, i-au scos cu arcanele de găt mai pre toți. AMIRAS, LET. III, 118/. Să împletească șfară... să facă un arcăn. DRĂGHICI, R. 87. Toți căldări și înarmoși. Cu săgeți și busdușane și la brăie cu arcane. ALECSANDRI, P. P. 207. Șfoara'n nouă c'ndoid, Cu arcănului o'n nodă și cu laful o făcă. TEODORESCU, P. P. 540. (Către un hoț de cal). Spune, spune, barbă-surd, Căiserŭ cum se fură?... — „Cu ochiul arcănului...” idem, ap. HEM. | *A prinde la oaste cu arcăn*: „presser (des soldats)”. Pe bădișa Vasile îl prinsese la oaste cu arcănului. CREANGĂ, A. 8. [Și: harcăn s. a., ap. ȘIO.]

— Din tătarește arcăn, idem (rus., rut. arkanŭ, polon. arkan).

ARCĂN s. a. *Arcane*. — † Operație misterioasă (a alchimistilor). | P. ext. (Intrebuintat mai ales la plural). „Taină”. Căpitorii a reușit... să pătrună în arcanele străvechi literaturii naționale. ODOBESCU, II, 400. [† și alcăn = „arcăn, oculi”. BARONZI, I, 101/4.]

— N. din fran. (lat. arcanus „secret, taină”).

ARCĂN s. a. }
ARCĂNĂ s. f. } (Cor.)
ARCĂNEĂ s. f. }

Sorte de danse paysanne. — Joc țărănesc (a cărui descriere se găsește la HEM. 1494-1498, reprodusă și la PAMFILE, J. II, 17-18. Cfr. și SEVASTOS, N. 280/22). Se joacă, cu mici variante, în Bucovina și în Prahova (arcăn), în Moldova și la Tușnetii din Vrancea (arcănă), și în Ardeal (arcăneđ).

— Cuvintele acestea par a stă în legătură cu arcăn¹. Și Huțulii din Bucovina cunosc un joc numit arkan, cfr. HEM. A. II, XIV.

ARCĂN vb. IV^a. *Prendre au lasso*. — (Formă rară, probabil creată de Alecsandri.) A prinde cu arcănului. *Dar Fulga scărte laful, de găt îl arcănește* [e vorba de un cal]. ALECSANDRI, P. II, 287.

— Derivat din arcăn.

ARCĂN † s. m. *Artisan qui faisait des arcs ou marchand d'arcs*. — Cel care lucra și sau vîndea arcuri. *Atunce toți se făcuse oșteni... mai mulți fără de arme, că nu aveau de unde-și mai cumpără, că și arcarii sfărșise arcule*. N. MUSTE, LET. III, 50/. *Am dat și am întărit Cărstii Lales, arcariul, a lui direcptă ocină*. URICARIUL, XXII, 361. *Pe podul vechiu, unde șed arcarii*. DOC. de la Constantin Cantemir, ap. IORGA, S. D. VII, 105. [Dial. și: arcăriul.]

— Din lat. arcarius: v.-prov. arquer, fran. archer „arcăș”, cat. arquer, span. argero „fabricant de cercuri, arcăș”, portg. archeiro „arcăș”. (Cuvântul românesc se poate să fie format și de Români, din arc și suf. nom. agent -ar.)

ARCĂRIE † s. f. *Faubourg des artisans qui faisaient des arcs*. — „Mahalaua arcariilor”. *Am dat și am întărit Cărstii Lales, arcariul, pre a lui direcptă ocină și cumpărătură... pre niște case cu piniță, ce sânt pe podul vechiu, în arcărie*. URICARIUL, XXII, 361/22.

— Derivat din arcăn, prin suf. -ie.

ARCĂȘ s. m. 1°. *Archer, arbalétrier*. 2°. *Pompier ou corps de pompiers* (dans les villages de la Bucovine). — 1°. (Bărbat, în special soldat) care poartă arc sau e înarmat cu arc. *Arcăș* = „sagittarius”.

ANON. CAR. *Ismail să fâcă arcășu*. BIBLIA (1688), 14, 1. *Cete de arcași și militari venețieni umblă pe uliți*. C. NEGRUZZI, III, 474. *Ei sânt arcașii vrednici ai lui Ștefan-cel-Mare*. ALECSANDRI, P. 1, 33. *Se vede că acesta-i vestitul Pășări-Lăți-Laungă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului*. CREANGĂ, P. 246. | Cu funcțiune adjectivală. *Dar dezrobii pe iubita-mi copilă...* *Daed vă temeți de fiul lui Zeus, de-arcașul Apolon*. MURNU, I. 4. || 2°. Spec. (In Bucovina). „Pomier la sat” și, p. ext., „corporația pompierilor de la sate”. *Ieri s'a sfinșit steagul arcașului din Vișeu*. (Instituțiunea arcașilor e modernă, iar numele e fâurit ca o reminiscență a „arcașilor” lui Ștefan-cel-Mare.)

— Derivat din arc, prin suf. nom. agent. -aș.

ARCĂȘEL s. m. *Archerol*. — Diminutivul lui arcaș, derivat prin suf. -el. (Reconstruit, probabil, după fran. „archerol”: *Arcășel* = „archerol”. PONTBRIANT. „Archerol” = „mic arcaș, arcășel, epitet ce da lui Cupidon poezii cel vechi franțezi”. POENARU.

ARCĂȘIE s. f. 1°. *L'art de tirer de l'arc*. 2°. *Corps de pompiers* (dans les villages de la Bucovine). — 1°. (Invechit). *Arta de a trage cu arcul*. *Murad se duce să încingă n arcășie pe Ilă-Tocoparan*. ALECSANDRI, P. II, 378. *Epoca gloriei noastre militare fu tocmai epoca arcășiei*. HASDEU, ap. TDRG. || 2°. (Azi în Bucov.) „Corporație de pompieri sătești”. Cfr. arcaș.

— Derivat din arcaș, prin suf. abstr. -ie.

ARCĂȚ, -Ă *Arqué, cintré*. — Adus ca un arc, „arcuț”. *Negreșit, ai ochii negri și sprâncenele arcate*. NICOLEANU, P. 34. *Sprâncenele arcatele fruntea albă i-o încheie*. EMINESCU, P. 185. | *Din zidurile arcate rădăreau ferestre strălucite*. Idem, N. 14. *Stălp arcaț: „arc-boutant”*. BARONZI, L. 100^{1/2}. *Când un bărbat sau o femeie are sprâncene foarte frumose crescute, în forma unui arc, se zice că are sprâncene arcate*. MARIAN.

— N. după fran. (lat. *arquatus*, -a, -um), ca participiu al unui verb *arcă* „arcuț”, nelitrubuințat. (Dacă am avea a face cu un cuvânt popular, s'ar găsi de bună seamă în poezia populară, ca atribut al „sprâncenelor”) Cfr. arcos.

ARCĂȚ s. m. (Bot.) v. acaț.

ARCĂȚURĂ s. f. *Arcautura*. — Șir de mici arcade decorative (alieve), sau numai aplicate ori zugrăvite pe zid). *Arcățură* = „Dogenstellung”. BĂRCIANU. *Găsim aci [la Curtea-de-Argeș] același sistem de arcățuri...* *același stil*. GR. TOCILESCU, ap. HEM. 1594. *Arcațura sprâncenelor*.

— N. din fran. (lat. *arcuatura*, *arquatura*, idem.)

ARCĂȚIU s. a., s. m. *Affloir*. — *Arcățiu* = „un fel de cute făcută din lemn, care a stat mai mulți ani în apă și apoi s'a petrificat; se ascute cu dină bricele”. MARIAN. *Arcățiu* = „piatra pe care bărbierul ascute bricele”. COSTINESCU. *Arcățiu* = „cute de ascuțit coasa”. ȘEZ. II, 126^{1/2}. *Arcățiu, adică cute petrificată din arșariu...*; *acest lemn se petrifică, după spusa țărănilor, făcându-se arcățiu pentru ascuțit bricele*. (Galați), ap. HEM. 1500. [Piscol e] *piatra din care se fac arcățiu*. ȘEZ. III, 84^{1/2}. | Fig. *Și acești noi, de nu-și ascuțit mintea cu arcățele celor vechi, nu ar fi izvoit aflările ce au scos*. LOGHICA (a. 1826), ap. GCR. II, 253^{1/2}. [Plur.: *arcăție* și *arcății*. MARIAN. Ș: *alcățiu* s. m. MARIAN.]

— Etimologia necunoscută.

ARCĂȘTE adv. 1°. *En forme d'arc*. 2°. *En bandoulière*. (In Bucov.) 1°. In linie arcuțată. *Merge arcăște* = „merge ceva prin prejur, face un Incușaj în formă de arc”. MARIAN. || 2°. În felul cum se poartă ar-

cul, „arcăș”. *Și puse tasca arcăște și se porni la drum*. Com. G. TOFAN. *Se uită în tasca* [= germ. „Tasche”] *ce-i atârună arcăște dinainte*. s. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

— Derivat din arc, prin suf. adv. -ește.

ARCH- v. ARH-

ARCHIȘ s. m. (Bot.) = Jucapân: *Genévrier: Juniperus communis*. PANȚU, PL. BĂRCIANU, LEON, MED. 44. BRANDZA, ap. HEM. 1502.

— Din rus. *arțışă*, idem (cfr. grec. *ἀρτιόβοσ*, idem, HEM. 1502). Cfr. archit.

ARCHIT s. m. (Bot.) = viță albă: *Herbe-aux-gueux* ou *Berceau-de-la-Vierge: Clematis vitalba*. PANȚU, PL. *Archit* = „Waldrebe”. BĂRCIANU (care dă și traducerea „Leberkraut” = „călbăză”). După LB, LM și POLIUZ ar fi „brădișorul”.

— Etimologia necunoscută. (CIIAC, II, 635 și HEM. 1502 l-au apropiat de (n.)-grec. *ἀρτιόβοσ* „genévrier, genievier”.)

ARCHIÖR s. m. (Bot.) ? (Singular exemplu: *Frunzeleand archior, Ori de mine nu și-e dor?* SEVASTOS, N. 190^{1/2}. [Pronunțat: *ar-ci-ör*].

— Etimologia necunoscută.

ARCİȘ adv. *En bandoulière*. — (In Bucov.) „Arcăște (2°)”. *Arciș, adică de-a curmezieu pieptului, cum se poartă arcul sau trăsista*. Com. I. GRĂMĂDĂ. *Cu tasca* [= germ. „Tasche”] *arcăș atârnată dinainte*. s. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

— Derivat din arc, prin suf. adv. -iș.

ARCİȚ, -Ă adj. *Porté en bandoulière*. — (In Bucov.) *Purtat (a, așezat) pe piept în felul cum se poartă arcul*. *Coarda arcului arcățit peste piept*. s. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb arcuț IV^a, nelitrubuințat.

ARCÖS, -OĂȘĂ adj. *Arqué*. — (Invechit) „Arcuțit, arcuț, adus în formă de arc”. Nu numai arcașe *sprâncenele-și a-șii rădăce, ce și sfaturile... a-șii da*. CANTEMIR, IST. 57.

— Derivat din arc, prin suf. adj. -os.

ARCÖȘÖR s. a. = arculeț. Diminutivul lui arc (derivat prin suf. -șör). *Va'ntinde-al său arcșör*. PANN, E. IV, 142. Cfr. arcușör.

ARCTIC, -Ă adj. (Astr., Geogr.) *Arctique*. — „De (la) miază-noapte, septentrional, boreal”. *Polul arctic*. CANTEMIR, IST. 132. *Polul boreal sau arctic*. CULIANU, C. 74. *Oceanul arctic, marginit de Asia, Europa și America, este al patrulea ocean al planetei*. MEHEDIȚI, G. F. 57. | Substantivul. *Mute-se arcticele, strămută-se andarticele*. CANTEMIR, IST. 308.

— N. din lat. *arcticus*, -a, -um (= grec. *ἀρκτικός*, de la *ἄρκτος*, lat. *arctus* „ursa”, constelația din apropierea polului nord).

ARCUȚ vb. IV^a. 1°. *Tracer une courbe (en l'air)*. 2°. (Se) *courber en arc, (s')arquer, (se) cambrer, (se) voiler*. — 1°. Intrans. „A desenă sau a face o curbă; a aduce în formă de arc”. *Mâna dreaptă intră, se umplea în semănătoarea atârnată de gât, brațul drept se întindea, arcuțat frumos, și din mână pîcurau pe pământ boabele de orz bălan, ca niște mărgele*. SANDU-ALDEA, D. N. 287. || 2°. Trans. „A încovăia în formă de arc”. || Refl. „A trage (în mișcare) o linie în forma unui arc”. *Prutul pornește de la apus, și el se arcuțește larg, înainte de a curge drept spre Dunăre*. IORGA, CH. I. II, 97. | (Probabil, după fran.) „A se încovăia, a se lăsa (de mijloc), a-și da

mijlocul (POENARU), a se îndoi, a se scovârda". *Accastă grindă începe a se arci.* COSTINESCU.

— Derivat din arc, prin suf. verbal -ni.

ARCUIRE s. f. *Action d(e s') arquer, vouter, courber. Courbement, courbure, cambrure, cintrage.* — Infinitivul verbului arci, devenit abstract verbal. *Fecasta aceasta se termină într-o frumoasă arcuire.* Cfr. arcatură.

ARCUIȚ s. a. = arcuire. Participiul verbului arci, devenit abstract verbal.

ARCUIȚ, -Ă adj. *Arqué, courbe, cambre, cintré, voûté.* — Participiul verbului arci, devenit adjectiv. Adus sau încoavoiat în formă de arc, „arcat, arcos”. [Tălpigul e] *făcut din o scândurică de lemn börtit la capete, în care stau împănute capetele unui băț arcuit.* ȘEZ. IV, 114^{1/2}. *Ogradă, încinsă cu ziduri, înfășișă pe din întru patru șiruri de chilioare cu tinde lungi și arcuite.* ODOBRESCU, I, 88^{1/2}. *Acă niște sprincene bine arcuite.* ISPIRESCU, I, 78.

ARCUIȚOR, -OĂRE adj. *Qui trace des courbures en arc, des cambrures.* — (Rar.) Adjectivul verbal al lui arci (derivat prin suf. -itor).

ARCUIȚURĂ s. f. *Courbure, cambrure; cintrage, arceau, voule, arcature.* — (Rar.) „Arcuire”. PONT-BRIANT, BARGIANU. Cfr. arcatură.

— Derivat din arci, prin suf. abstr. -itură.

ARCULEȚ s. a. *Petit arc.* — Diminutivul lui arc (derivat prin suf. -uleț). *Tău o viță de păr din capul felei, făcând lașuri și un arculeț, și, dându-le băiatului, le zise: „Cu astea să prindeți pădările, ca să aceși ce mănăc.”* ISPIRESCU, I, 335. Cfr. arcșor, arcșor, arcuț.

ARCUS s. a. *Arche.* — „Arcuș este o vargă mlădioasă cu capete încoavite unite prin perii de cal, cu care se cântă pe vioară sau pe un alt instrument cu coarde”. HEM. 1504. *Dacă atîngi cu arcușul pe o coardă, ea dă un sunet.* MAIORESCU, CR. II, 392. *Un băiat de țigan... schinginea [vioară] e'un arcuș ce rămăsese în cătevoa fire de păr.* EMINESCU, S. 34. *Mă băleă dada pe mine, Să în arcușul măi bine.* MARIAN, S. 341. *Lăutari en arcușele, Țigani cu baroasele.* TEODORESCU, P. F. 135. † *A trage din arcuș (s. cu arcușul) = „a cântă din vioară”: „Jouer du violon”. Tu, Fee-roș cu giubea lungă, Din arcuș trage mai tare!* ALEXANDRI, P. I, 68. *Trăgeă Dinică cu arcușul, de le ardea la inimă.* GHICA, ap. HEM. 1504. [Plur. -cușe și -cușuri.]

— Derivat din arc, prin suf. dim. -uș.

ARCUSOR s. a. = arculeț. Diminutivul lui arc, derivat prin suf. -ușor. Cfr. arcșor.

ARCUȚ s. a. = arcalet. Diminutivul lui arc, derivat prin suf. -uț.

ARBALĂC s. a. } v. odălăc.
ARBALĂP s. a. }

ARDE adj., s. m. *Transylvain, Roumain de Transylvanie.* — (În Munții Sucevi, în Mold.) *Ardău* = „Ardelean, Român din Ardeal”. ȘEZ. II, 220^{1/2}. — Poate, din ung. *erdélyi* „ardelean, transilvănean”.

ARDE vb. III. I. 1°. *Brûler, se consumer par le feu, être réduit en cendres. Brûler, consumer par le feu, incendier, mettre à feu. Cautériser. 2°. Chauffer (un four); brûler (du bois, etc.), employer comme combustible. Brûler, être brûlant (en parlant du soleil).* (REF.) *Se réchauffer (au soleil).* 3°. *Brûler, être allumé, éclairer; briller, luire, étinceler, être en incandes-*

*cence. Brûler (du pétrole, etc.), employer qqch. pour l'éclairage. 4°. Brûler (en parlant du soleil), brouir, hâler, basaner. 5°. Brûler, cuire, calciner (des briques, etc.); laisser brûler (un plat), (REF.) *subir un feu trop vite. Marquer au fer rouge. Flamber (une cheminée).* II. 1°. (Se) brûler, (se) *causer une douleur aiguë par le contact du feu. Piquer, produire une sensation qui rappelle celle d'une brûlure ou d'une piqûre. 2°. Brûler, avoir de la chaleur, avoir la fièvre, avoir les yeux en feu, avoir les joues brûlantes. 3°. Brûler, faire souffrir qqn. (comme d'une brûlure), causer une douleur cuisante (à qqn.). Appliquer (un soufflet), donner (une claque), cingler (d'un coup de fouet etc. violent et inattendu); fouetter au vif (par un mot). 4°. Brûler (d'amour, etc.), éprouver une violente passion, désirer ardemment, brûler d'envie (de faire qqch.). 5°. Jouer passionnément (un morceau de musique). 6°. Être frappé (d'un fait), présumer, se douter (de qqch.), soupçonner (qqch.).**

I. *Ardeea este acțiunea focului: În sobă arde focul.* ALEXANDRI, P. III, 3 = „focul e în acțiune” — sau acțiunea produsă de foc: *I-a ars casa.* COȘBUC, F. 72 = „a casa lui a fost mistuită de foc”. După ce focul s'a aprins, el arde (înnăbușit ori cu pară) până ce se stinge; de asemenea arde un obiect, după-ce i s'a dat foc sau a luat foc. *Au dat foc caselor și arzând casele, apă l-au prins și pre Craiul.* NECULCE, LET. II, 378. *Au intrat în ierbărie și au dat foc, de s'au aprins ierbăria, de au ars și el cu iarbă cea de pușcă.* MUSTE, LET. III, 14.

Verbul a arde are funcțiune transitivă, reflexivă și intransitivă.

1°. *Exprimă acțiunea distrugătoare a focului. Intrans. Au arsă Turigradul.* DOSOFTEU, V. S. I, 2. *Arsăse lărgul de jumătate.* NECULCE, LET. II, 248^{1/2}. *Acel foc trebue să fie de la vre-o corabie ce arde.* DRĂGHICI, R. 19. *Puas scândurile pe foc, de arseră.* ISPIRESCU, I, 65. *Când or găsi molanul scrum, au să creadă că au ars copilul.* CREANGĂ, P. 175. *Clenguța mohorului Arde'n para focului, Tot arde și nu se stinge.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 123. *Stejar verde, căruș-i arde?* [= „Bujorul!”] GOROVIC, C. 33. *Satul arde, și baba se piaptână!* (se zice despre cineva care se ocupă de lucruri mici ori neoportune, când în jurul său se petrec lucruri grave.) | P. o. e. (După lat., cfr. „quam arderet Syria bello”. CES.) *Tot întru acesta an 1685... ardea războiul între Poloni și între Turci.* SINCAL, HR. III, 140^{1/2}. | Absol. *A ars asenă la vecin-mieu.* (În Transilv., după germ. „es brennt!”) *Arde!* = „s'a aprins!” s. „săriț, foc, foc!” = „au feuit!”. Trans. (refl.) (Subiectul e „focul”). *Foc înaintea lui... merge și arde împrejur vrămașii lui.* CORESI, E. 30^{1/2}. | (Mal ales în blesteme și în imprecățiuni, adesea spuse fără intenție rea, sau în mod șagălnic). *Ardă-I focul fuior, că încalcit e!* ALEXANDRI, T. 907. *Dar ce frumoasă se faceă și mândră, ars'o focul!* EMINESCU, P. 271. *Ardă-I focul de bărbat!* A venit aseară beaf. ALEXANDRI, P. F. 361. *Pen'r o pușcă, ars'o para, I'mi lăsaui locul și țara.* JARNIK-BĂRSEANU, ap. HEM. 1509. | Fig. *Iar de nu-ți grăi cu drept, Arde-ard' dorul în piept!* POP., ap. HEM. 1509. | *Vărsănd pară cupitoriul afară, arsă de umori 70 de oameni.* DOSOFTEU, V. S. 21^{1/2}. *Și ce mai rău ar face o stea, un comet mare, Care să arză globul Șai lui locuitori!* ALEXANDRESCU, M. 6. *Cum de nu cade trăsnetul, să ardă pe niște asemenea necredincioși?* C. NEGRUZZI, I, 43. *Ceia ce vor aprinde casa omului... pre unii ca aceia să-i ardă în foc.* PRAVILA MOLD. 13. | (Când subiectul e omul, avem și sensuri derivate, precum:) „a nimici, a distruge prin ardere”. *Ceia ce făcea farmăce adură-ți cărțile și le ardea întru toți.* COD. VOR. 6^{1/2} (= *ceia ce făcuse farmăce, strângându-și cărțile, le arseră înaintea tuturor.* N. TESTAMENT, 1648; aducând cărțile, le ardea înaintea tuturor. BIBLIA, 1688 : „apportèrent leurs livres et les brûlèrent devant tous”). *În țara lungurească intrând, ardea și prădă tot ce le ieșea înainte. CAN-*

TEMIR, III. 147. Sultanul au și slobocit Tătarii în pradă, a ardere și a prădare satele și a le robire. NECULCE, LET. II, 393. Te rog, arde scrisoarea pe care ți-am trimis-o! „A consumă (prin ardere)”. De-aș fi știut ca ȳamă, Nu mi-aș fi pierdut somnu, Și mi-aș fi culcat de vreme, N-aș fi ardat lemne. JARNIK-BĂRSEANU, D. 98. || P. ext. „A cauteriză”. Mi-am ars cu lapte niște negei.

2. Exprimă acțiunea focului de a încălzi sau a doborî. Trans. „A încălzi (cuptorul)”. Arzându foarte tare un cuptorin, o osândă ca să se arunce într'insul. MINEIUL (1776), 146^{1/2}. Când a fost de sîrutat, Ea m'a pus la frămîntat; Când a fost să-mi stîmpăr dorul, Ea m'a pus să arz cuplorul! JARNIK-BĂRSEANU, D. 105. (Cfr. a aprinde cuptorul.) „A încălzi cu ceva”. De când s'au scumpit lemnele, ard în casă cărbuni. || (Despre soare.) Intrans., refl. și trans. Arde soarele = o căldură mare“. PAMFILE, J. II. Arde (s'a iușit) soarele: semn de ploaie. ZANNE, P. I, 77. † „A se încălzi (la soare)”. Vădzu pre acest om, arzându-l în soare. DOSOFTEIU, V. S. 102, 1. (În Transilv.), după germ. „die Sonne hat ihn gebrannt“ „A bate“. L-a ars soarele la cap și a căpătul insolafiuine.

3. Exprimă acțiunea de a lumina a focului. Intrans. „A lumina”. Ardeau două mari policaandre. C. NEGRUZZI, I, 60. Arde'u candelă o lumină cât un scumbure de mac. EMINESCU, P. 192. Arde luminia bine; Cine mi-i drag nu mai vine. Arde lumina pe masă; Ar veni, dar nu-i acasă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 138. || „A răspândi o lumină intensă, a scilpi, a străluci”. Hurmuzul pământului ardeă în salba ei de mîrgăritare. EMINESCU, N. 70. Când te văd zămbind copilărește, Se stinge-atunci o viață de durere, Privirea mi-arde, sufletul îmi crește... idem, P. 50. Îi arde plîsul în priviri. COȘBUC, B. 120. Mândra seceră la grâu, năframa i-arde la brâu, Mândra seceră seceră, Năframa i-arde la pară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 124. „Arde de tranșafiri”, se zice despre o grădini cu tranșafiri muși. Com. CORBU. || Trans. „A întrebuiți ceva pentru luminat”. De când acem în oraș instalații de lumină electrică, nu mai ard petrol.

4. Exprimă acțiunea de a pări a focul (s. a unui centru de căldură). Trans. „A pări, a înnegrî”. (Se spune despre soare.) Cumu-i un căldorin ce împlă și căldorăște cale multă, și-l arde soarele și-l pâlăște zăduv. VARLAAM, ap. HEM, 1507. Fagilor, umbroșilor, Faceți-mi un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mândră; Că am mândră tinereă, Tinereă și gingășeă, Și îi arde soarele Pieptul cu mîrgălele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 20. (Cfr. ars de soare.)

5. Exprimă acțiunea alteratoare a focului. Trans., refl. și intrans. Bobotea i-au ars, de i-au făcut zădur. DOSOFTEIU, V. S. 130, I. || Spec. Ard cărmămidă (făcută „cuptor”), spre a o înșopi. PAMFILE, J. II. || (Despre bucate.) A se strîci prin faptul că a stat prea mult la foc. Eu la joc, mama la joc, Popacea se arde'n foc. ȘEZ. IV, 232^b. || Cfr. DOINE, 82/13. || A arde cu fierul (roșu) = a face (la animale, arbori, etc.) un semn cu un fier roșu, ars în foc; fig. (despre oameni) „a înșeri, a stigmatiză (pe cineva)”. || A arde un coș = a-l curățî, prin arderea funinginei depusă pe pereții lui.

6. Când obiectul pasiv al arderei e omul, avem mai adesea sensul: „a pricinui (în cineva) s. a avea (în sine însuși) o durere vie prin atingerea cu focul, sau fig. a produce ori a avea o senzație analogă”.

7. Prin atingerea cu focul sau cu un obiect incandescent sau fierbinte. Trans. M'ai arsă cu focul. DOSOFTEIU, V. S. 46. Pură de foc împlă într'însii, de-i arde[și] și muncă. CUV. D. BĂTE. II, 330. Îi arseră spinarea cu frigări arsă în foc. MINEIUL (1776), 73^{1/2}. || Refl. Arzându-mă în var neastins, nici de cum nu v'afși arsă. Idem (1776), 76^{1/2}. „De ce mi-am făcut clește? Ca să nu mă ard”, zicea ea. CREANGĂ, P. 5.

Cine s'a ars cu ciorbă, suflă și în iaurt. ZANNE, P. I, 476. || „A se opări”. A se arde cu apă fierbinte: „s'ă-chauder”. PONTBRIANT. || P. ext. Urzica îl ardeă pe mîni și pe obraz. CONTEMPORANUL, III, 782.

2. Intrans. „A produce sau a avea senzația unei călduri (fierbinții) sau a unei arsuri intense, a avea friguri”. Am luat-o de mână — mîna ei ardeă — și am pus-o lângă mine. C. NEGRUZZI, I, 50. În gîndu-mi trece vîntul, capul arde justit. EMINESCU, P. 258. Copilul, când are [boala], „de molefi...” arde (e aprins) și geme. ȘEZ. IV, 27/1. Ochii ți-ard și ți-arde fața. ALECSANDRI, P. P. 46. || Îi ard obraji de rușine. | Absol. De ce arzi-aș? Ai friguri? || Poet. Azi ard hainele pe mine, Mi-e greu capul, ca de lut. COȘBUC, B. 10. Subt pasurile mele simțiii arzînd pămîntul, ALEXANDRESCU, M. 31. || Refl., adesea impers. „Mă ard'e'n spate”, zise fata. EMINESCU, N. 22. Mă ard ochii: „los yeux me cuisent”. PONTBRIANT. || Trans. (fig.) Și ochii mari și grei mă dor, Privirea ta mă arde. EMINESCU, P. 268. || Absol. În opoziție cu „a îngheța”. Iar duh dă-i tu, Zamolxe, semănă de lumină, Din duldul gurii tale, ce arde și îngheață. Idem, P. 207. † A-i arde călăie calcăle s. tîlpile (după cineva) = a) a fi fără astîmpăr, zorit în afaceri; b) (sensul cel mai obișnuit) a fi îndrăgostit tare de cineva (cfr. a se aprinde călăie). Cfr. ZANNE, P. II, 33 și 44.

3. A produce senzația unei dureri intense, ca de o arsură. Trans. Le-am pierdut, și... gîndul... mă arde, mă muncă. KONAKI, P. 102. Și-au potolit selea care îl arde. DRĂGHICI, R. 40. Of, Gheorghies mamă, tare mă arzi! CONTEMPORANUL, V, I, 293. || Spec. (fam.) A arde pe cinecă (cu bicul, etc.) sau a-i arde cutră (o palmă) = „a-i da una sau mai multe lovituri repezi și neastepate (care produc o senzație ca a unei arsuri)”. Acuși că ard căteva jorđii prin solul cea, de o'a trece spurcătul! CREANGĂ, A. 128. Eu dau să fug pe forestă, El strigă: „Iau stai, necastă! Și-mi mai arde căteva, Spatele de-mi răsună. MARIAN, SA. 5. I-au ars o palmă bună. SBIERA, P. 260/3. [În jocul „focul” unul pune palma stîngă... [și] își astupă ochii... alți băieți... îi trag căle o palmă peste palma lui... Băltul, dacă găcește pe cel care l-a ars, e înlocuit. PAMFILE, J. I, 285. (Cfr. a pâl.) || P. ext. Trans. și refl. „A (se) pâlăi, a fi pâlăit; a (se) înșela, a pierde (într'o afacere)”. Prietenul d-tale s'a ars rău, cu prețul ce a dat! | A arde pe cinecă cu vorba: „a-l pune cu botul pe labă”. PAMFILE, J. II. || Și simplu a arde (fîind subînțeleș „cu vorba”). „A pâlăi”. Dar ști că n'ai ars, Haldeule, zise pîrîntele Duhu, lăundu-și tîlpășița, Dundre de mîntos! CREANGĂ, A. 141. Cfr. a (se) frigere.

4. Fig. „A (se) aprinde de... a fi cuprins de un sentiment puternic (mai ales dureros)”. Intrans., trans. și refl. A arde să... = „a nu mai putea de nerăbdare sau de dor să...”. Ardem să isprăvim lucrul mai curînd. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRG. || A arde de dor, de iubire, de nerăbdare etc. = „a fi cuprins de un sentiment viu (nestsins) de dor, iubire, nerăbdare” etc. [Zgărciții] ard de iubirea argintului. VARLAAM, C. 239. 1. Arzându-se de răcna dumnezeiască... MINEIUL (1776), 50^{1/2}. || Inima sau sufletul (se) arde de ceva sau îi arde cutcă (ca să facă ceva): Inima te arzău se de dragosteă mirelui tău... Idem (1776), 26^{1/2}. Unde zăream Grecul, Mult îmi ardeă sufletul, Pîn'co-i relezăm capul. ALECSANDRI, P. P. 89. Pentru cine... se arde sufletul mieu? PAN, N. E. I, 82. „Oh! strigă, Îmi arde sufletul!” C. NEGRUZZI, I, 164. Dragă mi-e lelița n' gîoc; Când se leagău de foc... Unde-arnăc-nu ochisor, Arde sufletul de dor. ALECSANDRI, P. P. 337. Căle focuri ard pe lume, Nici unu nu arde bine, Cum arde inima n' mine! POP., ap. HEM. 1511. Vai, vai, vai, inima mea! Mult se arde și se frigge Și n'are pură să strige. JARNIK-BĂRSEANU, D. 213. Când gîndesc, mândră, la tine, Nu mai am inimă n' mine. Patintică ce mai este,

Nu mai e de vreo nădejde: Pușintică ce-a rămas, Mi s'a fript și mi s'a ars! Idem, 144. (Variantă: Pușintică ce-a rămas, Șnceea de dor a ars. MARIAN, ap. HEM. 1511.) | Necasta, cum văzu așa, o arză la inimă și zise: „Ce făcuți, Ilie?” ȘEZ. III, 78. „A produce un sentiment de adâncă plăcere”. Trăgea Dincică cu arcușul, de te ardea la inimă. I. GHICA, ap. HEM. 1511. †† A-i arde cuivă (de s. a. ceva, s. să facă s. a. face ceva) = „a simți o dorință sau trebuință arzătoare după ceva, a fi preocupat în acel moment de ceva, a avea gândurile la...” *Mia nu-mi ardea de dânsul.* GORJAN, H. IV, 135. *Lui îi ardea să se ducă.* CARAGIALE, S. 58^{1/2}. *Lui nu-i ardea de mănăre.* ISPIRESCU, L. 262. „Uf, ce anost! Cine-i asta? Intr'un colț se n'treabă două. „De, inchipu-țel-ți, săracul!... De pozești ne arde nouă?” VLAHUTA, P. 137. *Îmi arde a înșurătoare.* PAMFILE, J. II. 5°. Trans. Ca și „a trage”, „a zice”, a arde are une-ori (rar) sensul de „a cânta cu pasune”. *Unul... sună... clopotul, altul trage buhaiul, altul mai în-colo zice de jle, ori îmi arde câte o horă din fuer.* ȘEZ. III, 180^{1/2}.

6°. (In Transilv.) (Refl.) Fig. „A fi izbit deodată de un fapt sau de un gând neașteptat (ca de ceva care te arde), a-și da cu bănuiala, a bănuii ceva”. *Nimeni n'a știut ce însemnează poezia aceea... numai servitoarea împăratului îndată se arse, căci a fost cam în-țeles că despre... copii... înșopăți, tar întâmplările cu perii... îi erau cunoscute.* RETEGANUL, P. 1, 36^{1/2}. *Ai cui sânt copiii aceia așa frumoși?”* — „Sânt din lume, înălțate împărate”. — „Dar unde merg?” — „Merg în lume, să-și caute părinții”. *Atunci se arse împăratul, că pot să fi copii lui.* Idem, P. 1, 39^{1/2}. [Prez. ind. și conj. arđ, să arđă și arz, să arzđ, Aor. arzeiu (arom. arșu, megl. arș); part. ars; ger. arzând; imper. arde! mai rar: arzi! Soră ticlăoasă, Arzi în foc nestins, De noi trei aprins, Și te fă tă-ciu-ne. ALECSANDRI, P. P. 118^{1/2}.]

— Din lat. ardeo, arsi, arsum, *ardere (în loc de ardere, conservat în v.-fran. ardoir): vegl. arđir, itał. ardere, engad. arder, sard. log. ardere, v.-fran. și prov. arđre, cat., span. și portg. arđre.

ARDEASCĂ s. f. *Sorte de jeu paysan.* — *Facecea unui joc în ziua de Bobotează și jucarea tineretului împrejurul lui se numește „ardească”.* MARIAN. Cfr. SE. I, 211.

— Etimologia necunoscută.

ARDEIĂ vb. I. 1°. *Assaisonner avec du piment, saupoudrer de piment, pimenter etc.* (Refl.) *S'irritar.* 3°. (Intrans.) *Piquer.* — 1°. Trans. „A prosără cu ardeiu (pisat), a pune ardeiu în ceva, a da bucatelor gust de ardeiu”, cfr. COSTINESCU. || 2°. Refl. „A se irita, a se mânia lesne, a se iuți lesne, a se necăji repede, a-și ieși numai de cât din fire”, cfr. POLIZEI, PONTBRIANT. 3°. Intrans. „A produce senzația unei picături, a pică (la limbă)”, cfr. IM. [Pronunțat: ar-de-lă.]

— Derivat din ardeiu.

ARDEIĂRE s. f. *Action de pimenter, de s'irritar, de piquer.* — Infinitivul verbului ardeia, devenit abstract verbal. [Și: ardălere. | Plur. -ierii.]

ARDEIĂS s. m. *Petit piment ou poivre-rouge.* — Diminutivul lui ardeiu, derivat prin suf. -aș. TDRG.

ARDEIĂT, -Ă adj., adv. 1°. *Pimenté. Qui prend aisément la mouche, irascible, irritable. Piquant, brûlant.* 2°. *Avec beaucoup de piment. A un prix salé.* — Participiul verbului ardeia, devenit adjectiv și întrebuințat și ca adverb. 1°. Adj. *Ardeiat* = „iuțit prin ardeiu; fig. supărăcios, necăjicios, care se supără, se aprinde, se turbură lesne”. COSTINESCU, P. 5° ext. Care ustură (ca ardeiu), „picăcios”. *Ion își răzună pe biata Șarga, care simțea câte două-trei sfichiuri ar-*

deiate de biciu. V. A. URECHE, ap. TDRG. || 2°. Adv. „Cu (mult) ardeiu”. *Mi-a plăcut să mănânc ardeial și sărat; acum trebuie să beau lapte și să mănânc fără pic de sare!* | Fig. „Cu preț exagerat, scump” (ca și „sărat”, „pipărat”). *A vinde ardeial:* „vendre très cher ou un prix salé”. ZANNE, P. V, 658.

ARDEICĂ s. f. (Bot.) = ardeiu. (În Transilv.) HEM. 1515.

— Derivat din ardeiu, prin suf. -că, după analogia lui pipărcă.

ARDEIÉRE s. f. v. ardelare.

ARDEIÉTURĂ s. f. *Action de pimenter. Épice ou substance piquante (comme le piment).* — „Ardeiau”. „Ardeiu pisat, substanțe picăcioase (ca ardeiu)”. *Atunci Miu ce facea? Pe Grec că mi-l deslăgă, Doi băieți apoi pună, Cu cuștu!|| să-l crește, Cu sare să-l presăreze, Cu sare și-ardeieturi, P'in acle tăieturi.* ȘEZ. IV, 133^{1/2}. [Plur. -turi.]

— Derivat din ardeia, prin suf. abstr. -ătură (devenit -etură, după palatală).

ARDEIU s. m. (Bot.) *Piment ou poivre-long. Capsicum annuum. Le fruit du poivre-long.* — Plantă erbacee din familia Solanaceelor (introdusă în Europa în s. XVI, din America tropicală), ale cărei fructe se întrebuințează la gătit sau ca salată. Se mai numește pipăruș (Mold.), pipărușcă (Bucov.), pipărișă, pipărușă, pipărcă, paprică (Transilv.), piper-roșu, piper-turcesc, ardeică. Să nu mai răsară muștar și ardeiu. MAG. IST. IV, 364^{1/2}. P. ext. Fructul acestei plante. *Coapa, ardeiu, hreanul sânt aprinzătoare.* PISCUPESCU, O. 194. *Eră... gras și gros ca un butoiu... fața lui: fața sfeclei; nasul lui: ca un ardeiu roșu.* ISPIRESCU, U. 104^{1/2}. *Despre oameni foarte vioi, mai ales despre copii nestămpărați, se zice: „e iute ca ardeiu”.* HEM. 1516. *A pune ardeiu peste rană:* „jeter de l'hulle sur le feu”. | (Cul.) *Salată de ardeii. Ardeii umpluți.* | În Transilv. *Ardeiu pisat s. măcinat* (fâna de ardeiu) se chiamă *păpărică*. | „Soluirea ardeiiului: gras, măceasă, nemjesc și răsucit”, ap. HEM. 1515.

— Derivat din arde, prin suf. -eiu. (Cfr. usturoiu de la „ustură”, cfr. și rut. česnok „usturoiu”, din česati „a ustură”).

ARDELEAN, -Ă și -CĂ adj., subst. I. *De Transylvanie, transylvan.* II. 1°. *Danse paysanne.* 2°. *Habitants de la Transylvanie, Transylvan.* Roumain de Transylvanie. — I. Adj. Care o din Ardeal. *Trimițând craiul înainte pe boiari!* ardelani, căți cu el eră împrenă... venit-au Costandin-Vodă. R. GRECEANU, ap. GCR. I, 334^{1/2}. *Câte fete ardelene, Toate-negre la sprâncene.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 28. || II. Substantivul 1°. (Cor.) *Ardeleana, Ardeleanca și Ardeleanul*, un joc țărănesc, originar din Ardeal, descris la HEM. 1523-1530. „Ardeleana” e numele unui joc care mai are în Transilvania și alte numi... după finutul, ca: „abruđeana”, „hafejana”, „șomeșana”, etc.; în Banat *Jugojana*”. AL. POP, ap. HEM. 1523. *Românii noștri se distătează cu acest danș, numit aice „ardelean”, a căruia pasuri și melodie se asamănă cu danșul tarantela ca doi gemeni.* G. ASACHI, ap. HEM. 1528. *Ardeleana știu s'o joce.* DOINE, 130^{1/2}. (Cfr. ardelenească, ardelenește.) || 2°. Locutor din Ardeal. *Pre Ardeleni,* [Moldoveni] nu-i lăasă să odhnească, ce pururea le făcă nevoie. URECHE, LET. I, 98. | Spec. Român din Ardeal. *Neamul Moldoveanilor, Munteanilor, Ardeleanilor...* cu toți, cu un nume, *Românii să chiamă,* CANTEMIR, HR. I, 87. | Care e de neam din Ardeal, care se trage din Ardeal (devenit adesea nume patronimic). *Și am scris eu, popa Nicola Ardeleanul, care am fost scoțător de cărți la țiparele domnești.* DOC. (a. 1639), ap. HEM. 1521. *Baba Leanco, Ardeleanca...* fine Bucurștii cu descăntece.

ZANNE, P. VI, 542. [Femininul *ardeleană* e întrebuințat mai ales în funcțiune adjectivală, iar fem. *ardeleană* mai ales în funcțiune substantivală.]

— Derivat din Ardeal, „Transilvania“ (< ung. *Erdély*, din *erdő* „codru, pădure“), prin suf. gent. *-ean* (la fem. *-eană* și *-eancă*).

ARDELEANCĂ adj. fem., s. f. v. ardelean.

ARDELEANȘ s. m. *Petit Transylvain*. — Diminutivul lui ardelean, derivat prin suf. *-aș*.

ARDELENCUȚĂ s. f. *Petite Transylvaine*. — Diminutivul lui ardeleană, derivat prin suf. *-uț*. Cfr. ardelenuț.

ARDELENEȘC, **-EĂSCĂ** adj., s. f. *De Transylvanie. Danse paysanne*. — Ardelean, din s. de fel din Ardeal; de Ardelean, în felul Ardelenilor. Ad]. *Trei cointici ardelenești, Pe trei cai brașovenști*. MARIAN, ap. HEM. 1522. *Veni-ar timpul să vie, Ca Românu' iar să 'nvie, Și de hoși să măntuiască Țara lui ardelenească*. ALECSANDEI, P. 311. *Cătuși țara românească, Nu-i ca țara ardelenească*. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 31. *Așă-i jocul românesc, Cu strigăți ardelenești*. Idem, D. 359. (Cor.) Substantivat sub forma feminină: *Ardeleneasca* = „ardeleană“. *Jocul ardelenească* = *șica la noi* și „ciobnașuși“ (Coșeriu, în *lalomița*), ap. HEM. 1527. *Jocul cel mai lăfit în Ardeal este așa numitul „joc românesc“, care, în unele locuri (mai cu seamă dincoace de Olț, în țara Oltului și în țara Bărsiei), se numește și „ardelenească“.* „Ardelenească“ este unul din jocurile cele mai originale și mai pline de viață. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 475. (Cfr. ardelean (2^a) și ardelenește.)

— Derivat din ardelean, prin suf. adj. *-esc*.

ARDELENEȘTE adv., subst. *À la manière des Transylvains, à la transylvaine. Danse paysanne*. — În felul sau după obiceiul Ardelenilor; ca în Ardeal. *Vorbește ardelenește* = în dialectul ardelean. (Cor.) Din locuțiunea: *a jucat ardelenește*, s'a născut adverbul substantivat *ardelenește* = „ardeleană, ardelenească“. „Ardelenește“ este un joc ciobănesc, aruncând piciorărele peste ciomag și strigând *fel de fel de corbe*. (Albetti, în *Muscel*), ap. HEM. 1527. *La danșul numit „ardelenește“ sau „ungurește“ se cântă: „Un gurean cu suman scurt...“* (Bistrițoara, în *Noamtu*) ap. HEM. 1527. Cfr. SEVASTOS, N. 280. PAMFILE, J. I, 266.

— Derivat din ardelean, prin suf. adv. *-ește*.

ARDELENUȚĂ s. f. *Petite Transylvaine*. — Diminutivul lui ardeleană (derivat prin suf. *-uț*). *Foaie verde de sălcuță, Săracă ardelenuță...* POP., ap. HEM. 1521. Cfr. ardelenuț.

ARDEOĂNE s. f. (Bot.) v. Iorgovană.

ÂRDERE s. f. *Action de brûler. Brûlement; embrasement; incendie. Cuisson* (des briques, etc.); *chauffage* (d'un four, etc.); *échaudure*. — Infinitivul verbului arde, devenit abstract verbal. Să întoaracă Radul-Vodă toată prada și arderea călă făcând în țara Moldovii. URECHE, LET. I, 148. *Ca săgeata au mers focul, cât n'au văzut nimene ardere așa îngrădă*. MUSTE, LET. III, 76. *Gerilă potopă pârăurile prin ardere*. CREANGĂ, P. 246. | „Incendiu, foc“, *Pomenirea arderii cei mare...* DOSOFTEU, V. S. I, 2. | *Ardere cărămidei*. | *Ardere unui cupțor*. | „Opărire“. *Ardere cu apă fierbinte*. PONTBRIANT. | † (După grec. *ἀρδωτικός*, din *ἄρδω* „tot“ și *καίω* „ard“); *Ardere-de-tot* = „o jertvă la Evrei: holo-caustum...; das Brandopfer“. LB. *Și aduseră ardere de tot lui Dumnezeu... vâieți 1000, berbeci 1000...* BIBLIA (1688), 307, 2. (— „Is sacrificiul des sacrifices à l'Éternel“). Cfr. ars.

ARDEVÂN s. m. *Transylvain*? — (În Mold.) „Ardelean“? Nu-i fciior de merean... Du-i fciior de ardevan. *Pește-o sută-i căpitan, Și te-a duce prin puștii, Un(de) nu-s fete, nici copii*. ȘEZ. I, 10.²¹.

— Poate, un derivat din arđan, prin suf. gent. *-an*.

ARDEZIE s. f. (Min.) *Ardoise*. — Sîst argilos, albastru-cenușiu, care se poate lesne despărți în foi, în plăci subțiri (din care se fac tăblițe sau plăci de scris și de acoperit casele, condeie pentru scris pe plăci, etc.).

— N. după fran. (lat. *ardesia*.)

ARDICĂ vb. I (ș. d.) v. ridică ș. d.

ARDIOAIE s. f. (Bot.) v. Iorgovană.

ARDIȘTE s. f. *Arsin*. — (În Zarand.) *Se chiamă ardiște* [= ardiște], *pe unde a ars pădurea*. ap. HEM. 1748. Cfr. ȧriște.

— Drivat din arde, prin suf. loc. *-iște*.

ARDOAN s. m. (Bot.) v. Iorgovană.

ARDOARE s. f. *Ardeur*. — Căldură sulească mare, înfocare; foc (în sens fig.), aprindere, înflăcărare, răvnă fierbinte; înfierbințeaie, patimă (în sens bun)“. *Cu lacrimi și cu ardoare Să port am făgădui! La gramazi s'ate melanii*. C. NEGRUZZI, II, 75. *Geisa și... Sfântuși Ștefan... [erau] renunșiți prin ardoarea cu care ademenia în Panonia numeroase cărduri de Sași*. HASDEU, I. C. 19. *O s'arută cu... ardoare*. EMINESCU, N. 64. *De ce oare. Când viața e scurtă, această ardoare Nebună de doruri ce tremă a 'mplini?* OLLĂNESCU, H. O. 160. [Pronunțat: ar-dod-re.]

— N. după fran. (lat. *ardor*, *orem*.)

ARDUVIE † s. f. v. hardughie.

ĂRE s. f., vb. v. arie; aveă.

AREAL s. a. *Étendue ou espace de terre, aire*. — (Întrebuințat mai ales la Români din Austro-Ungaria.) Suprafață a unei întinderi mai mari de pământ (moșii, provincii, țări etc.) exprimată în ari. [Și: arial. SBIERA, P. S. 401.] Cfr. arie.

— N. din grec. *Areal* (= lat. *arealis*, -e „de arie“, substantivat).

ARĂPĂ s. f. v. aripă.

ARĂCIU s. a. v. hareciu.

ARĂL s. m. (Bot.) *Laser-à-feuilles-larges: Laserpitium latifolium*. — (În Bucov.) Citat la HEM. 1539, după Alth, *Hauptbericht für Bucovina*. Cfr. Zmeoaleă.

— Etimologia necunoscută. Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.* 1539 se întreabă: „nu cumva să fie mai curând *Arum latifolium*“, de unde s'ar explică *aral*, ca diminutiv din *ar'?

ARĂNĂ s. f. *Arène*. — (Antic. romană) Partea, asterută cu nisip, din centrul unui circ sau unui amfiteatru, unde se țineau lupte de gladiatori, de alieți sau de fiare sălbatice. | P. ext. (mai ales la plural) Întreaga câldire a unui asemenea amfiteatru. *Arenele romane*. | Fig. „Loc de luptă (de idei)“. *Toată lumea se aruncă în arena politică*. C. NEGRUZZI, I, 335. *Artiști, poeți... Acum deschisă vor privici Arena n'aintării*. ALEXANDRESCU, M. 202.

— N. din fran. (= lat. *arena* „nisip“). Cfr. dubletul arină.

ARENĂ vb. I^a. *Donner* (ou prendre) *à bail* ou *à ferme, affermer, amodier*. — „A da în arenă, a închiria un bun rural“. *Această oșbire la înălțarea*

veniturilor lemne s'ar dovodi și cu prisos, când moșile s'ar arendă prin licitație. URICARIUL, V, 356.² | (Mai rar.) „A lua în arendă”. [In Transilv. arandă. | † arândălu] vb. IV^a. Moșia... arândăluindu-se... s'a dat cel puțin cu două mii de galbini mai jos de cât face. I. IONESCU, D. 354. | † arendul vb. IV^a. POLIZU.] Cfr. sub-arendă.

— Derivat din arenda.

ARENĂDĂ s. f. *Ferme, bail, Fermage*. — Arenda este, ca și „chiria”, o cesiune, în schimbul unui preț și pe un timp determinat, a unei averi mobile sau imobile sau a unui beneficiu, făcută către cineva de către proprietar. În timpul mai nou arenda e, mai ales, o locațiune de fonduri rurale (ca moară, cârciumă, în deosebi însă pământ pentru agricultură sau creșterea vitelor — și cuvântul e întrebuitat mai cu seamă în Muntenia; în Mold. se zice, în loc de arendă, posesie), iar chiria o locațiune de edificii, de prăvălii sau de teren urban. | În arendă se dă, se ia sau se ține ceva, iar arenda se răspunde (= se plătește). *Închirierea sau arenda este toceala... când zidirea noastră sau rodiurile și veniturile pământului nostru le dăm altuia cu cutare preț, în cutare soroc, ca să le stăpânească.* CARAGEA, L. 22⁷. *De s'ar afla... orice fel de datorie de pe arende care au înțuit... Dima, se leagă dumneai Dridiți Ecuța a răspunde, și ia asupra dumneai să plătească.* DOC. (a. 1776, Făgăraș), ap. IOBGA, S. D. XII, 93. *Doritorii de a lua în arendă aceste moși... să se arile aice în Iași.* URICARIUL, XI, 321². [Grecii] când arende moșilor mândăstirești cu toceala necinstită. ZILOT, ap. HEM. 1541. *Toate poșturile se iau în arendă pe trei ani.* ALICсандри, T. 1341. [Mărginenii] sânt cei mai buni negustori români din tot Ardealul, și din stupul lor ei se răspândesc prin toate satele încunjurătoare, fiind cârciume... și bolzi, luând în „arandă”, scoțând... alături pe Sasul vechiu, cât și pe Jiloval nou. IOBGA, N. R. A. I, 200. | Fig. *Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult.* C. NEGRUZZI, I. 277. P. ext. se numește arendă (cfr. chirie) și prețul dat în schimbul unei cesiuni. *Sau încoiți ca arenda să fie plătită în două câșturi.* [Plur. arende și areni.] La Români din Ungaria și pe alocurea și în Tara-nou: arandă. *Budici au avut să iaie dominiul Pătrășcaului în arandă.* DOC. (a. 1815, Sibiu), ap. IOBGA, S. D. XII, 204. [Vorbea mereu], ca și când ar fi luat în arandă vorba. TICHINDEAL, F. 203. | În Banat și în Oltenia, după TDRG., arandă.] Cfr. posesie.

— În România cuvântul a pătruns, pe la începutul veacului trecut, prin Ruși: arenda; în Transilv. îl găsim ceva mai de timpuriu și e luat de la Unguri: arenda. Se găsește și la Sârbi, Bulgari și Poloni (aranda), unde, ca și la noi, a devenit popular, relativ de curând, fiind introdus din apus (lat. med. *aranda*, cfr. Ital. *rendita*, fran. *rente*, span. *renta* < *rendita* = lat. *reddita*), dimpreună cu instituțiunea „arendării”. Cfr. CHIAIC, II, 3; HEM. 1540; Weigand, *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*, 1902-1903, I, 90. *Formele arandă, arindă* se datoresc sau curentului latinist sau, dacă trecerea lui en) dn s'a întâmplat în graiul poporului, poate să fie cauzată de o apropiere de cuvinte vechi ca „rând” etc. Cfr. dubletul orândă.

ARENĂDĂR † s. m. = arendaș. *Afară de aceasta, arandăreul cel vechiu, fiind stăpân pe moșie, cine l-ar sila ca să păgubească păgunea de pe miriști?* I. IONESCU, C. 66. Cfr. dubletul orândar.

— Derivat din arendă, prin suf. nom. agent. -ar.

ARENĂDARE s. f. *Action d'affermar, d'amodier*; *affermage, amodiation, bail*. — Infinitivul verbului arendă, devenit abstract verbal. Se chiamă... „arendare” locațiunea fondurilor rurale. HAMANGIU, C. C. 359. [In Transilv. arandăre. | † arandăreuire, arandăreuire. Termenile de arandăreuire a moșilor sânt

de 3 și 5 ani. I. IONESCU, D. 135. | † arenduire. *De neapărată trebuință ar fi a nu se mai zăbovi arenduirea moșilor mândăstirești.* URICARIUL, V, 345/16.]

ARENĂDĂȘ s. m. *Fermier*. — Persoană care ține în arenda ceva (mai ales o proprietate agricolă de oarecare întindere). (Cfr. chiriaș, posesor.) *Chiriașul sau arendașul veri-ce va zidi sau va preinoi la lucrul ce l-au închiriat, fără știrea stăpânului, cheltueala este a sa.* CARAGEA, L. 23. *La ce să mai trăim? Pământ păstrat cu sânge un arendaș grec să ni-l ia?* ZILOT, CRON. 82. *Vine-un car cu patru boi, îndrăcut cu păpușoi. Dindrățul carului Arendașul satului, Lipitoarea dracului.* TEODORESCU, P. F. 296. | Fig. *Moldavia se hotări de apănagiu Fanarioșilor. Un ceac se mulse fara de acești arendași.* C. NEGRUZZI, I, 277. *Tăranul paște vaca și arendașul o mulge.* (Com. din Rătești, Argeș. Cfr. ZANNE, F. V, 14, unde, printr'o eroare de lectură, e tipărit, în loc de arendașul, „arendașul”, formă trecută apoi și în glossarul volumului respectiv). [In Transilv. și pe alocurea și în Tara-românească, arandăș. IOBGA, S. D. XII, 186 (a. 1772, Făgăraș). | Femininul mai ales arandășiță, mai rar arandășoaiță, v. c.]

— Derivat din arendă, prin suf. nom. agent. -aș, sau luat de-a-dreptul din ung. *arendás*.

ARENĂDĂȘEL s. m. *Petit fermier*. — Diminutivul lui arendaș (derivat prin suf. -el). „Arendăș al unei întinderi de pământ mai mică”.

ARENĂDĂȘESC, **EĂSCĂ** adj. *Appartenant au fermier, dépendant au fermier*. — „De arendaș, care aparține unui arendaș, cum au arendași”. *Dintr'o potecă lătrusa... izbucni în drumul mare o brișcăliță arendașoască, tărâță de trei căluși.* ODOBESCU, I, 384. *În bălătura casei arendașoști ardea un foc mare.* CONV. LIT. IX, 34, ap. TDRG. [La fem., și: arandășoacă. | In Transilv.: arandășesc.]

— Derivat din arendaș, prin suf. adj. -esc.

ARENĂDĂȘESTE adv. *A la manière des fermiers*. — [In felul sau după obiceiul arendașilor, ca arendași]. [In Transilv. arandășește.]

— Derivat din arendaș, prin suf. adv. -ește.

ARENĂDĂȘI vb. IV^a intrans. *Être fermier* (de son état). — (Cuvânt rar.) „A fi arendaș, a face pe arendașul”. *El nu mai voia să arandășoască. Eră hotărât să se mute la București.* SANDU-ALDEA, D. N. 211.

— Derivat din arendaș.

ARENĂDĂȘIE s. f. *État ou métier du fermier. Affermage*. — Profesiunea de arendaș. *Îndulciți de căștigurile, ce se realizează cu arendași, ei nu pot să se lase de a fi și fermieri, măcar că au decent acum proprietari.* I. IONESCU, D. 216. | „Exploatarea (unei moși) prin arendași”. *Arandășia Pădurea moșia.* ZANNE, P. V, 15. [In Transilv.: arandășie. BĂRCIANU.]

— Derivat din arendaș, prin suf. abstr. -ie.

ARENĂDĂȘIT s. a. = arandășie. Participiul verbului arendaș, devenit abstract verbal. *O să mă las de arandășiț, că tare mi s'a mai urit cu el!*

ARENĂDĂȘIȚĂ s. f. 1^a. *Femme d'un fermier*. 2^a. *Fermière*. — 1^a. Nevastă de arendaș, arandășoaiță. 2^a. (Mai rar.) Femele care ține ceva în arenda. [In Transilv.: arandășiță.]

— Derivat din arendaș, prin suf. moțiun. -iță.

ARENĂDĂȘOAIȚĂ s. f. = arandășiță (1^a). (Termin mai familiar de cât „arendășiță”, și numai cu sensul de „nevastă de arendaș”). *Înlăuntrul [trăsurii] erau grămadite o mulțime de arandășoaițe gătite și împodobite.* ODOBESCU, I, 384. [In Transilv.: arandășoaiță.]

— Derivat din arendaș, prin suf. moțiun. -oaiță

ARENDAȘOIU s. m. (*Gros*) fermier (terme de mépris). — Augmentativul lui arendaș (derivat prin suf. -oiu și întrebuințat mai ales cu o nuanță de despreț sau de ironie). *Cu toate silințele puse de unelele arendașilor jidani, noi nu credem în posibilitatea unei asemenea schimbări.* NEAMUL ROMÂNESC, III, 1856.

ARENDAȚ s. a. = arendare. Participiul verbului arenda, devenit abstract verbal. *Sânt oameni care trăiesc din arendațul moșilor.* [În Transilv.: arândăt.]

ARENDAȚ, -Ă adj. *Donné ou pris à bail, affermé, amodié.* — Participiul verbului arenda, devenit adjectiv. „Dat (sau — mai rar — luat) în arendață. O moșie arendață. [În Transilv.: arândăt.]

ARENDAȚOR, -OARE subst. *Celui ou celle qui donne à bail, qui afferme.* — (Formațiune cărturărească, aproape neîntrebuințată). Adjectivul verbal al lui arenda (derivat prin suf. -ator), întrebuințat ca substantiv. Persoană care dă în arenda. [Accentuat și: arendațor. BARCIANU. | Și: arendațor.]

ARENDAȚORIE † s. f. = arendație. CODICA CIV., ap. CIHAC, I, 15.

— Derivat din arendațor, prin suf. abstr. -ie.

ARENDAȚU † vb. IV* (ș. d.) v. arenda ș. d.

AREOLĂ s. f. *Areole.* — I. (Anat.) Cearcănul (ca o arie mică, pe care pielea are o culoare mai negricioasă) din prejurul sfârcului țâței. (Med.) Cearcănul roșiatec din prejurul unui punct inflamatoriu. „Cearcă (la lună)”. II. (Anat.) Spațiu mic pe care-l lasă între ele fibrele țesutului celular.

— N. din fran. (lat. areola „arie mică”).

AREOLĂR, -Ă adj. *Areolaire.* — (Anat.) Cu (sau în formă de) areole (II). *Țesut areolar.*

— N. din fran.

AREOLĂȚ, -Ă adj. (Anat.) *Areolâ.* — Care are areole. *Perii atelați, mai areolați.* GRECESCU, FL. 68.

— N. după fran. (ca participiul al unui verb areolâ neîntrebuințat).

AREOMETRIC, -Ă adj. (Fizică). *Aréométrique.* — De areometrie, cu privire la areometrie. *Scări areometrice.*

— N. din fran.

AREOMETRIE s. f. (Fizică). *Aréométrie.* — Partea fizică care se ocupă cu determinarea densității corpurilor cu ajutorul areometrelor.

— N. din fran.

AREOMETRU s. a. (Fizică). *Aréomètre.* — Instrument pentru determinarea densității corpurilor, mai ales a lichidelor. *Aparatul de care ne servim pentru a determina densitatea unui corp solid... se numește areometrul lui Nicholson.* PONI, F. 61.

— N. din fran. (compus din grec. ἀραιός „subțire, rar (la țesătură), puțin dens” și μέτρον „măsură”).

AREOPĂG s. a. *Areopage.* — (Antic. greacă). Tribunalul suprem al vechilor Atenieni (care-și țineau ședințele pe colina lui Ares), însărcinat cu judecarea pricinilor criminale cele mai grave (și vestit în vechime pentru dreptatea și înțelepciunea hotărârilor ce da). [Fig. Adunare (aveea ori închipuită) de oameni învățați etc. care hotărâse ceva în mod suveran. *Intrebările limbiciste și ortografice se hotărăse în acel areopag al științei* [= Academia Română] *prin votare.* MAIORESCU, CR. I, 345. *În fața areopagului european* [= congresul de la Berlin, din 1878], *guvernul nostru se află redus la insuficiența parti-*

dului său. idem, D. II, 124. [De-a-dreptul după grec. și: † ariopag. *Iară ficiorul au nera la ariopag, adică la maghiștrul.* MSS., ap. GCR. II, 357/5. | Plural: -paguri.]

— N. din lat. areopagus (< grec. ἄρειος πάγος „colina lui Ares”: Marte, zoul războiului).

AREOPAGIT s. m. (Antic.) *Areopagite.* — Membru al areopagului.

— N. din fran. (= lat. areopagites < grec. ἀρειοπαγίτης.)

AREONTIȚ s. a. (Arhit.) *Aréostyle.* — Coloadă spațiată.

— N. din fran. (= lat. areostylus < grec. ἀραιόστυλος, din ἀραιός „rar”, și στυλος „sălp, coloană”).

ĂREPĂ s. f. v. ariopă.

ĂRESCĂ s. f. *Pile, revers d'une monnaie* (dans le jeu de hasard „pile ou face”). — „Dos, revers”, fața opusă celei cu figură (cfr. arol (II)) a unei monete. (Cuvânt întrebuințat la un joc de copii, care constă în aruncarea în aer a unei monete, ca să se „alegă”, după cum moneda a căzut cu dosul ori cu fața în sus.) *O piesă de cinci bani, aruncată în aer, eră să hălărăsc.* — „Arolă sau ărească” — „Arolă”, cerușiu eu. *A căzut „ărească”: noi trebuș să mijim.* TAPRALI, S. 102. *Făcându-l... puse banul între degete... apoi îl zvrâli cu putere în sus... „Ăreșcă!” strigară cățica, fugind spre locul unde căzuse banul... „Arol!” strigă el.* DUNABEANU, CH. 19-20. [Și: reșcă (Bozbu etc.), rișcă (București)].

— Etimologia necunoscută.

ĂREȘT s. a. 1°. *Arrêts, emprisonnement, détention* (dans une maison d'arrêt), *prise de corps.* 2°. *Prison, maison d'arrêt.* — 1°. Acțiunea de a pune pe cineva în închisoare (din porunca unei autorități); „popreală, închisoare”. *Se află sub politicăre areșt.* URICARIU, VII, 83/21. *Ăreștul prezentiv în materie de presă este interzis.* HAMANGIU, C. C. XVII. || 2°. P. ext. Clădirea sau încăperea în care sânt ținuți cei areștați, „închisoare” (pop. fam.) „gros”. *L-au dat în mâna catalanelor nemțești și, puindu-l la areșt, au păzuit acolo.* RADU POPESCU, MAG. IST. IV, 61. *Ăreștul școlii. L-a dus la areșt.* [Plur. *ăreșturi.* | Subt influența pronunției germane (din armată) și: † *ărești* s. m., *ărește.* *Numai cât va veni jupânul Radul la Sibii, îndată îl va pune la arești.* DOC. (a. 1737, Râmnic), ap. IORGA, S. D. XII, 37. *L-au dat în mâna cătanelor, carii l-au pus în arește.* ȘINCAI, IER. III, 251/12. | De aci, în Transilv. în graiul soldaților (și prin acestia apoi și în popor) *ărești* s. f. (prin apropiere de cuvinte cu suf. -iște) și *ărești* s. f. *L-inchisieră în ărești (țenușă).* FRANCU-CANDREA, M. 237. *Bag la ărești.* I.H. Cfr. FRANCU-CANDREA, M. 97.]

— N. din germ. Arrest (ital. arresto), idem. (Formele *ărești* și *ărește* se găsește, pe lângă *ărești*, și la Sărbii).

ĂREȘTĂ s. f. vb. I°. *Arrêter, mettre aux arrêts, mettre en état d'arrestation, détenir.* — A pune mâna pe cineva spre a-l duce la închisoare (din porunca unei autorități); (pop., fam.) „a băga la gros”. *Sânt însăreinași a ne areștă.* C. NEGRUZZI, III, 462. [† (În Transilv.) și: *areștălu.* *Nicuan mirean, afară de noi, să aibă putere de a areștălu sau prinde pe cinecă.* ȘINCAI, IER. III, 59/5. | † și: *areștălu.* *Porunca ca să ne areștăușcă.* GORJAN, H. IV, 34. *A doua zi se areștăușcă copii opoziiții.* BĂLCESCU, M. V. 44. *Să m'areștăușcă (aga)!* ALECSANDRI, T. 1342.]

— Derivat din *ărești* (după fran. *arrêter*); la scriitorii mai vechi prin suf. -ălu și -u, obișnuite la românizarea cuvintelor nouă.

AREȘTĂLUI † vb. IV* v. areștă.

ARESTANT, -Ă subst. *Dănuu, -nuc.* — Persoana ținută în arest, pusă la popreală, închisă (din poronca unei autorități). *Nu mă voiu înține a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților.* C. NEGRUZZI, I, 312. *Un convoiu de soldați era însărcinat a conduce la închisoarea Snagovului o sumă destul de însemnată de arestanți.* ODOBESCU, I, 386. Cfr. arestat.

— N. din germ. Arrestant.

ARESTARE s. f. *Arrestation, arrêt, détention.* — Înfinitul verbului arestat, devenit abstract verbal. *Mandat de arestare.* [† și: arestituire. *Scrie poronca de arestituire și de surzina a lui Radu.* ALECSANDRI, T. 1407.]

ARESTAT s. a. *Arrêts, arrestation.* — Participiul verbului arestat, devenit abstract verbal. *Cine are puterea, să nu se grebească cu arestatul.*

ARESTAT, -Ă adj. *Arrêté, mis en état d'arrestation.* — Participiul verbului arestat, devenit adjectiv. *Prințul, mandarini și clienții săi fură destituiți și arestați într-o clipă de poporul adunat și ieșit ca din pământ.* NICOLEANU, P. 104. [† și: arestatit. *Fiecare arestatit să fie înțofășat în vreme de 24 ceasuri.* URICABIU, x, 8/22.] Cfr. arestat („arestat” e cineva în momentul când e luat spre a fi dus la închisoare; „arestant” e cel care e ținut la închisoare, în urma unei condamnări judecătorești.)

ARESTUÎ † vb. IV* (ș. d.) v. arestat ș. d.

ARET s. m. sing. tant. I. *Garde (militaire). Acan-poste; défense, rempart* (fig.). II. *Parage, endroit, contrée, entour, alentours.*

I. † (La scrierilor vechi din Moldova), „Pază militară, gardă”. *Dumitrașcu-Vodă... noaptea... au țesut din obuz, cam pe furis, cu Moscalii, cari erau de aretu pregăt dînsul.* X. COSTIN, LET. II, 121/22. *Și-au luat lupul cornicul zina bună de la vezirul, viind la tabără... cu Haidor Aga a Hanului, pre carele apoi l-au lăsat pentru aretu laborii, că tot încă nu se potolosi Tălarii bine cu prada.* Idem, LET. II, 127. *Să-i trimiță Moscalii, să-i fie aret, să nu-l apuce Turcii să-i mizească.* Idem, LET. II, 341/22. I. P. ext. „Avant-post (de apărare)”. *Puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin... să fimem locul și cetatea aceeași și să purtăm de grijă și de aret să fim cetății Camenită... ca să fim raialii fării Moldovii, ce este suprascularea împărăției, de aret și de apărare despre Leși.* NEULCE, LET. II, 223/24. „Apărare”. *Pus-au de au îngrădit cu gard târgul Iași, ca să fie aret, când ar mai veni er'un podiaz.* X. MUSTE, MAG. IST. III, 64/65. *Și este acel schit un loc de aret sfintei episcopii, fiind la pădure... și pădurea să fie întreagă, să fie de aret și de sprijină, fiind de margine.* DOC. (A. 1761, Iași), ap. TDRG. [Pentru accent, cfr. „Să se observe că pasagele... din cronici... au fost colajonate de noi cu manuscrisele din Academia Română... și pretindem în am găsit aret, adecă cu e tonic deschis” HEM. 1557.]

‡ (Astăzi, în Ardeal). În aretu (cuvînt s. a ceva) = „în potrivă, în contra cuvînt s. a ceva”: „contre, à l'encontre de”. În aretu vântului = „obviam vento...; vor dem Wind”. LB. *Stare în aretu cuvînt* = „gegen einem gerade oder in gerader Linie stehen”. RUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1543. *În aretu vântului* = „dem Winde entgegen, gegen den Wind”. BĂRCIANU.

II. (Astăzi, în Banat, în Transilv. și în Mold.) „Partea locului, ținut”. *Domnul nostru Iesus Hristos și cu Sf. Petru... odată merg la fară, cam în aretu unde era fratele cel mai mare cu Iurma.* POP., ap. HEM. 1543. [Cu deosebire în locuținea în aretu cuvînt s. a ceva = „în preajma, în împrejurimea, în cuprinsul cuvînt s. a ceva”: „à l'entour de, aux environs, dans l'enceinte (d'un lieu)”. *Aret (tonul pe a) =*

„preajmă, împrejurime”, în locuționi, ca: *locuție în aretu mieu. Fugi din aretu mieu! Să nu te mai vad în aretu mieu!* (Hațeg). REV. CRIT. III, 86. *Aret = „împrejurime, jur, preajmă”*, d. e. în *aretu casei*. (Nășud). BUGNARIU, X. *Aret = „Umgebung”*. (Oravița-montană.) JAHRESBER III, 313. *Aret = „împrejurime, apropiere”: găt în aretu livezii = „sed în preajma livezii”*. (Munții Suceviți, Mold.) ȘEZ. II, 126/27. *Aret (cu tonul pe a de la început), înseamnă în graiul bănăruțesc: alcătura, encircans, Umgehung, Umgegend, de ex. Am văzut pe Petri ieri imblând în aretu casei tale; în aretu acesta nu am auzit să fie văzut cineva pe acel lobru; în aretu meu (persoanei mele) nu știu să se fie arătat omul acela despre care este vorba.* MANGIUCA, ap. HEM. 1542. *O slugă bătrână... spune, că a văzut... noaptea ceva strălucind în aretu buturugii.* REV. CRIT. I, 42. *Prin aretu!* [cîteste: aretu!] *Retezatului umblau ofițerii împărătești în ruful capului, ca să găsească pe păcurarul Căndăfi.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, M. 168. [I. Amblă în aretu cuvînt, d. ex. *fecior după fată* = „a se învârti pe lângă cineva, a-i da târcoale”. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1543: „tourner autour de qqm”. *Și-a bătu capul, că oare de ce n'o lasă tatăl-său în aretu (- cuprinsul) grădinei aceleia?* RETEGANUL, P. V, 68/69. [Accentuat: aretu.] În Bălia, Hunedoara: *ariat d. ex. Nu mi tot umbli în aretu mieu!* = „nu-mi umbli în aretu, împrejur”. VICIU, G.]

‡ (Fam.) Se întrebuințează, în Brașov, numai în expresia a-i fi cuvînt aret = „a se simți bine și sigur”: „se sentir bien, être à son aise” (în sensul germanului „sich heimlich fühlen”), mai ales negativ, redând, în acest caz, întocmai ideea exprimată prin germ. „unheimlich”: *Nu știu de ce, da nu mi-e aret să rămân desură singură acasă. Aicea nuni-e aret; e prea întuneric.*

— Etimologia necunoscută. (Se pare că forma primitivă a cuvîntului e cea atestată de BĂRCIANU: *aret*). În cazul acesta am avea a face cu un substantiv postverbal din arăt. *Vin în aretu cuvînt* ar însemna deci „vin în vederea cuvînt, în regiunea pe care cineva o stăpînește, de jur împrejur, cu privirile”. Din sensul acesta s'a putut ușor desvoltă termenul militar „regiune păzită” și apoi „pază”. Și expresiunea „mi-e aret” amintește întocmai pe „mi se arată (v. arată II, 5°)”, iar explicația lui BUDAID-DELEANU, care accentuează cuvintele „gerade oder in gerader Linie stehen” nu aduce aminte de lat. *rectus*, care e cuprins în etimologia lui *arăt*. Când cuvîntul a ajuns să însemneze „regiunea s. locul de jur-imprejurul cuvînt”, e s'a întâlnit cu un alt cuvînt, care avea un înțeles analog, cu *arie* (cfr. Un copil... a intrat în *aria* calului; calul l-a căleat în picioare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. 483), așa că el s'a putut simți ca un derivat în -el al acestui cuvînt, precum e bunăoară sinonimul *prîjm* derivat din „preajmă”. Astfel s'ar explica forma *aret*, cu e în loc de a, și cu accentul schimbat.)

ARET s. m. (Zool.) v. arete.

ARETĂRIU s. m. *Gardeur de bétiers.* — (Prin Banat și prin părțile învecinate). *În August se despart berbecii de oi și atunci se zic areți, iar cei ce-i păstoresc se zic arețari.* LIUBA-IANA, M. 110. *Poporul nostru numește berbecul și aret, iarăș păstorul lui arețariu.* (Sina, în Transilv.), ap. HEM. 1544.

— Derivat din areți (pluralul lui arete; cfr. *dințat, îngunduriu* etc.), prin suf. nom. agent. -ar. (Cfr. lat. *arietarius*).

ARETE s. m. (Zool.) I. 1°. *Bélier 2°. Mâle* (propre à la reproduction). II. 1°. *Bélier* (constellation). 2°. *Bélier* (machine de guerre). *Bélier, monton, sonnette* (instrument pour enfoncer les pilotis).

I. (Învechit, azi numai prin Ban. și prin părțile în-

vecinate din Oltenia și Transilv.) 1°. Berbec (neju-gănit și nebătut). *Berbecete nescobit să zice „arete“*. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM, 1544. *Poporul nostru numește berbecul și „aret“*. (Sina, în Transilv.), ibid. 1544. *Rădăca-voiu șite cu tămăie și arefă, rădăca-voiu șite boi cu vădui*. DOȘOFTEIU, PS. (= voiu lânăți șie cu myrosene de berbec. PSALT. 1651: „offeram tibi cum incenso et arietibus“), ap. HEM, 1545. *Capră trefină și areate trefin*. DOȘOFTEIU (= și berbecae trefin. BIBLIA, 1688), ap. HEM, 1545. *Țapi și areți suindu-se pre oi și pre capre...* BIBLIA (1688), 22, 2. *În fruntea a tuturor areților ieși*. CANTEMIR, IST. 232. *Trei țapi mari și douăzeci areți*. URICARIUL, XVI, 209/1. *Micii... cari sânt berbecuși și nu sânt de areate, se jugănesc*. ECONOMIA, 90. || Prin părțile, pe unde cuvântul „berbec“ (când nu i se adaugă „bătut“ etc.) are același sens, arete a căpătat alte nuanțe de sens, d. e. *Arete* = „berbecae mare și frumos“ (Nășăud, în Transilv.) REV. CRIT. II, 96. *„Harete“ se zice la berbecae de doi ani*. (Bistrița, în Mehedinți), ap. HEM, 1544. | *În Augușt se despart berbecii de oi și atunci se zic „areți“*. LIUBA-IANA, M. 110. *„Arieți“ [citește: areți] se zice la berbeci de când se aleg dintre oi până se lasă iar între oi, la Sân-Mihailu*. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM, 1544.

2°. P. ext. *Arete* se spune nu numai la berbeci, ci și d. ex. la găini. *Se zice d. ex. „cocopol ăsta l-om lăsat de arete, adevc de prăsilă, pe când cealalt șii sau se ține sau se fână*. Com. CORBU. (Cfr. la Arom. cu fund. adj.: *birbec areat, cal areat*. Com. PAPAHAZLI.)

II. Fig. 1°. (Astron.) || Constelaținea zodiacului care coincide cu echinoctiul de primăvară. Astăzi, „berbec“ *. Vârful munților acelor sub zodia aretelui se află*. CANTEMIR, IST. 138. (Sensul acesta nu pare a fi fost popular niciodată.)

2°. (În arta militară a antichității și a ovului mediu). „Berbec“, mașină de războiu terminată printr-un vârf de fier în formă de cap de berbec, cu care se izbeau zidurile și porțile cetăților asediate. *Areate* = „un fel de bolovani cu care, bătând zidurile cetăților, sfărâmă“). CANTEMIR, IST. 8. *Voi monarhia leului cu fel de feluri de areți și mihanii o izbi... nu v'afi săturat*, idem, IST. 327, ap. TDRG. P. a. n. a. „Berbecae, maiu mare“. *Ariețe* = „o unealtă de bătut pari, pocumpii : fistuca...; die Ramme“ L.B. (Probabil latinism.)

[Și: arét (singular analog din plur. areți), haréte. Forma *ariete* e sau latinizată (L.B.), sau transcrisă greșit în loc de *arete* (așa și la Weigand? JAHRESBER. III, 313.)

— Din lat. *aries*, *aretem (= *arietem*): genovez *ao*, franco-provençal *are*, prov. *arel*.

ARÉTE s. m. (Ornit.) v. herete.

ARETEL s. m. (Bot.) v. arățel.

ARÉU s. m. (Bot.) *Réveille-matin: Euphorbia helioscopia*. — *Areu* = „laptele-cânelui“ (s. v.). LIUBA-IANA, M. 109. *Frunzuliță de areu, Râu a lăsat Dumnezeu, Să ia frumos pe urit, Să trăiască anărit*. POP. (Vâlcea). | *În Muntenia, fetele, pentru ca să le crească părul, sau contra căderii părului, întrebunfează o buruiănă pe care o numesc „areu“*. (Areu = „alior, laptele-cânelui, laptele-cucului“). GRIGORIU-RIGO, MED. I, 40. *Forma „areu“ se aude în Banat* (Maidan, comit. Caraș-Severin) și 'n Oltenia (Polești, în Dolj), ap. HEM, 1675. După PONTBRIANT, areu = „cărâu“ (= „chimen“). [Și: *ariu*. *Ariu* se zice la laptele-cânelui. (Hațeg), ap. HEM, 1675. *Ariu* = „plântă veninoasă, numită și laptele-cânelui (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 86. *Laptele-cucului sau ariu*. (Draja-n-de-sus, Prahova), ap. HEM, 1675.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. alior, cu care pare a fi înrudit etimologicște.)

ARĖX s. f. (ș. d.) v. harfă, harpă ș. d.

ARGĂLĂC † s. a. = agărlăc. *Au trecut și ei cu zahareasa și cu tot argălăcu*. NECULCE, LET. II, 286/1. *Nu mai cu al său argălăcu*. *La cosle de belicu*. (a. 1777) ap. GCR. II, 113/33.

— Din agărlăc, prin metateză.

ARGĂȘĂR s. m. (Tăbăc.) *Tanneur, corroyeur; mégissier*. — „Argășitor, dubălar, tăbăcar“. *La noi se făcea mai de mult negoț mare cu scumpie, pentru argășari*. (Brașov). | *Argășar de piele de capre negre*: „chamoiseur“. PONTBRIANT.

— Derivat din argăși, prin suf. nom. agent. -ar.

ARGĂȘĂRIE s. f. (Tăbăc.) 1°. *Métier de tanneur, de mégissier* ou de *chamoiseur, tannage, mégie, mégisserie*. 2°. *Tannerie, mégisserie, atelier de tanneur, de corroyeur, de mégissier*. — (Azi, mai mult pe la Brașov.), Dubălărie, tăbăcărie. 1°. *Industria sau meșteșugul argășarului*. *Argășărie* = „tăbăcire de piei de animale“. COSTINESCU. 2°. *Atelierul argășarului*, „locul unde se argășesc piei de capră etc.“ COSTINESCU. *Argășărie de capră neagră*: „chamoiserie“. PONTBRIANT.

— Derivat din argășar, prin suf. abstr. loc. -ie.

ARGĂȘĂRIȚĂ s. f. 1°. *Femme-tanneur* ou *mégissière*. 2°. *Femme de tanneur, de corroyeur, de mégissier*. — (La Brașov.) „Dubălăreasă, tăbăcăreasă“. 1°. Femeie care se ocupă cu argășăria. || 2°. Nevastă de argășar.

— Derivat din argășar, prin suf. moțion. -iță.

ARGĂȘĂLĂ s. f. (Tăbăc.) 1°. *Tannage, corroyage, mégie*. 2°. *Tan, mégis, confit* (préparation de tan, bain dans lequel on plonge les peaux pour le tannage en poil). — (Cuvântul e întrebunțat mai ales în Transilv. și în Țara-românească. În Mold. se zice „dub(ă)ală“) 1°. (Rar.) „Argășire“. || 2°. *Materia în care se argășesc pieile*, „dubeală“. *Cojocarul, după ce... cumpără [pielea de vulpe], o moaie cu apă caldă și întorcându-o cu pielea în sus, o presară cu țărâfe multe și o pune la umbră, de să usucă cu țărâfele; apoi face argășăleă într-o puțină, adică sare multă și țărâfe și apă rece*. MSS. (s. XVIII), ap. HEM, 1569. *Pielele erau la loc sigur, în argășăleă*. CARAGIALE, s. 17/3. † A se duce în patina cu argășăleă = „a se prăpădi, a se duce dracului“... ZANNE, P. V, 17. [După ANON. CAR. și L.B.: *arghisială, arghisială*. | Plur. -sele, poate și -sele.]

— Derivat din argăși, prin suf. abstr. -ală.

ARGĂȘI vb. IV*. (Tăbăc.) *Tanner (en poil), chiper, mégir, corroyer, confire, chamoiser*. — (În Țara-românească.) „A face prin dubeață să se curățe părul de pe pieile [h]otărâte a se lucră“. COSTINESCU. Cfr. dubi, a muși. (În Transilv.) A prepară piel de animale (cu acid tanic sau cu alte materii, ca țărâfe, scumpie etc.) spre a le face impermeabile, imputrescibile și a le conserva suplețe; în general, a prepară piei pentru scopuri industriale. Cfr. tăbăci. *Lupii asemenea se argășesc ca și vulpile*. MSS. (s. XVIII), ap. HEM, 1569. *Cojocarul cumpără piele... de oaie... Pielele cumpărate se argășesc*. I. IONESCU, M. 698. | Fig. „A-și prepară pielea obrazului cu sulimanuri“ = „In puțină cu argășăleă se întănește lupul cu vulpea“, se zice pentru cele ce pururea își argășesc obrazul cu dresuri. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V, 15. [După L.B. și: *arghisi* vb IV*.]

— Din n.-grec. ἀργάσω (aor. ἀργάσα) „tanner, corroyer“.

ARGĂȘIRE s. f. (Tăbăc.) *Action de tanner, chiper, corroyer, mégir, confire, chamoiser; tannage, mégie, corroyage*. — Infinitivul verbului argăși, devenit abstract verbal.

ARGĂȘIT s. a. (Tăbăc.) = argășire. Participiul ver-

bului argăși, devenit abstract verbal. Am dat pielea la argăși.

ARGĂȘIT. -X adj. (Tăbăc.) *Tanne, passé en tan, corroyé, mégi.* — Participiul verbului *argăși*, devenit adjectiv. *Făcu piei argășite, ca să acopere pre corl.* BIBLIA (1688), 66, 1. Când părul de la piei se ia lesne, atunci pielea este argășită. I. IONESCU, M. 690. *Chimircu lău ar gășii înfășat dă sute și dă mii dă galbini din vinulu dobitoacilor... dă din opinculi argășite și din rodu osteneii.* IIFESCU, O., ap. GCR. II, 259/12. [În Transilv., după LB., și: *arghășit*.] Negativ: *neargășit: Imi sosă, sosă pe jos... Cu căciula nedubită, Din pielea neargășită, De la trei oi în-ubulită.* TEODORESCU, P. F. 620.]

ARGĂȘITOR. -OĂRE adj., subst. (Tăbăc.) (*Ce ou celui qui tanne, tannant. Tanneur, mégissier, -ière, corroyeur.* — Adjectivul verbal al lui argăși (derivat prin suf. -itor), întrebuințat mai ales ca substantiv. 1°. Adj. Care argășește, propriu pentru argășire. | 2°. Subst. Persoană care argășește pielea, care se ocupă cu argășitul pielilor. *Cunoscedu pre un argășitoriu, s'au băgat slugă la dînsul.* BARAC, T. 55. *Argășitorul încă pune pieile în amoiu, ca să se moate și [să se] curețe de imală, unde stau 2-6 zile, după aceea se pun în amuș.* LIUBA-IANA, M. 123. [Dial.: *argășitoriu*. | În Transilv., după LB., și: *arghășitoriu*.]

ARGĂȘITURĂ s. f. (Tăbăc.) *Tannée.* — „Argășeala, după ce a fost întrebuințată”. PONTEBIANT. [Plur. -turi.]

— Derivat din argăși, prin suf. abstr. -itură.

ARGĂȘIT s. m. 1°. *Valet (de cour, de ferme, d'écurie), palefrenier, garçon de ferme, serviteur.* 2°. *Journalier, manoeuvre, palotier.* — 1°. Argatul e o slugă de țară (cu plata fie în bani, fie în îmbrăcăminte, fie în amândouă, tocmită pe un timp mai îndelungat, de obiceiul cel puțin pe un an) întrebuințată la lucruri mai grele, mai mult în curte decât în casă, mai ales la grajd (cfr. rânđaș) și la câmp; corespund deci germanului „Knecht” (pe când „slugă” = „Dienner”, iar „servitor” e termen mai nou și cu sens mai general). De aceea el e pus adesea în opoziție cu „stăpân” și „domn” (nu cu „boier”). *Atunce toți se făcuse oșteni, slugile lăsa pre boieri, argășii lăsa pre stăpâni.* MUSTE, LET. III, 49. *Beau săracul și bogatul, Beau stăpânul și argatul.* POP., ap. HEM. 1566. *Pe vremele acelea, când împărații ședea la masă cu argășii.* POP., ibid. 1566. *Ce e dulce și mai dulce Și nu poate să se 'mbuce, Dar din el gustă tot omul: Și argatul ca și domnul?* [= „Somnul.”] GOROVEI, C. 349. *Înșală asinul său și luă cu sine doi argăși.* DOSOITIEU, ap. HEM. 1565 (: „mit le băt sur son âne, et prit deux de ses serviteurs avec lui”). *Rares... deșteptându-se din somn dimineața, au spus unul argatul săi celor ce eră la care. Iară argășii au zis: „Bun vis ai visat, giupdane!”* NEULUCE, LET. II, 201. *La metohul mândăstirii eră un voinic că de douăzeci de ani, argat cu simbric.* MSS. (a. 1747), ap. GCR. II, 40/12. *Și de se va întâmplă să-și stea împotriță sluga la sau argatul tău, nu te mândri pre dînsul și-l bași?* ANTIM, P. 83. *Cel mai prețuit argat la o moșie este acel ce știe a sămăna bine.* I. IONESCU, C. 20. *Nu încetezi de a-l ocări, ca pe un argat prost.* ALECSANDRI, T. 600. *Apoton se află chiar atunci băgat ca argat în curțile domnești din Feres.* ODOBESCU, III, 304/12. *Trimit pe un argat al său, cu carul cu boi.* CREANGĂ, P. 176. *Hei, copii, copii argăși! Somnul dulce mi-l lăsași Și-un cal ume mi-nșeași.* ALECSANDRI, P. 59. *Ne apucăm argăși la popa.* ȘEZ. III, 129, § 2°. *Spec.* (În unele părți ale Transilv. și ale Banatului). *Argat* = „nămit” : mercenariu...; der Tagelöhner”. LB. *Argat* = „lucrător cu ziua, la câmp”. Com. LIUBA. [În Mold. și Bucov. și:

hargăt, hărgăt. Hargatul s'au dus după aceea cu agonisita în pace. SBIERA, P. 243/12. *Fîind-că erau trei stăpâni, iar toți ceilalți erau hărgoși, au hotărât să se despărțească unul de altul.* MARIAN, T. 238.]

— Din n.-roc. *ἀργάτης* „ouvrier, manoeuvrier”, poate prin mijlocire bulgară: *argat* (sărb. *argatar argatin*, alb. *argăt*, rut. *arhat* turc. *ırgad*).

ARGĂȚĂ s. f. *Fille (de ferme), servante, domestique.* — (În Bucov.) Servitoare de țară, slujnică în curte, la moșie etc. (cfr. argat); și cu sensul de „fată în casă”. *Mă înșei mai rân decăt pe o argăță.* MARIAN, O. II, 190. *La apa acosta slugă hargătele... cămeșile.* SBIERA, P. 45/1. *Hargăță* = „Dioneriu” (Bukovina). WEIGAND, B. R. 94. [Și: *hărgăță. S'au sfătuit popa cu preteasa, ca a doua zi... să trimeală mai înainte pe hargata care o mai aveă ei.* SBIERA, P. 15.]

— Forma feminină a lui argat.

ARGĂȚEL s. m. *Petit ou jeune valet (de cour).* — Diminutivul lui argat (derivat prin suf. -el). „Argat mic, argat tânăr, argat (cu sens desmițredător)”. *Am tare multe trefi pe capul meu și numai cu un argățel ce-l am, de-abia le pot dovedi.* CREANGĂ, P. 169. *De-ar fi cucul voinicel. Mi-l-ăș prinde argățel.* ALECSANDRI, P. F. 122. [Și: *hărgățel* (în Bucov.). *Tocmai ni trebună un hărgățel, ca să ni care lemne și apă și să ne aducă legumi din grădina.* SBIERA P. 187/11.]

ARGĂȚESC. -EASCĂ adj. *Propre ou appartenant à un valet (de cour), de valet (de cour ou de ferme).* — „De argat”. *Muncă argățescă:* „besogne de palefrenier, d'homme de peine”. DDRF. (ed. 1905). [În Bucov.: *hărgățesc.*]

— Derivat din argat, prin suf. adj. -esc.

ARGĂȚESTE adv. *À la manière des valets.* — În felul, după obiceiul argaților, „ca un argat”. *Înjură argățeste.*

— Derivat din argat, prin suf. adv. -este.

ARGĂȚI vb. IV* 1°. *Être (engagé comme) valet, servir comme valet (de cour, de ferme), avoir le métier de valet (de cour), valetre. Travailler pour autrui sans profit.* 2°. *Faire valetre, faire servir qqn. comme valet (de cour ou de ferme).* — 1°. Intrans. (Construit în mod absolut). „A fi argat sau argată, a avea meseria de argat, a face serviciul de argat”. *Ku, boier... s'ajung... să argățesc?! ALECSANDRI, T. 613. Îi învătă cum să facă, ca să argățescă cu folos.* IPIRESCU, L. 163. *Stăpâne... mă duc în lume să-mi caut norocul. Destul am argățit!* Idem, L. 231. | TRANS. (Complementul drept s. nedrept arată pe stăpân). „A sluji cuivă sau a sluji pe cineva ca argat sau ca argată”. *Veți fi în viitor argat plugariului și lui vei sluji, cum te-a argățit și el pe tine.* MARIAN, SE. II, 148. *Acasă dacă l-aduse, Să-i argățescă îl puse.* PANN, ap. HEM. 1572. *De ce treabă să hărdășesc eu, om bătrân, pe-o scărnavie de copil ca acesta?* SBIERA, P. 73/1. | P. ext. A sluji de geaba, „a osteni, a lucra în folosul cuivă fără a fi răsplătit”. COSTINESCU, 2°. TRANS. (Complementul drept e sluga). „A întrebuința pe cineva ca argat sau ca argată”. *Auzind fata... cărpiturile lui Strămbă-lemne... îndată și-au zis, că toate câte le spun ei nu-s adevărate... și că pe dînsa au tot hărgățoi-o și-au tot necinșit-o până acum.* SBIERA, P. 88/12. [Și: *hărgăți, hărgăți* (în Bucov.).]

— Derivat din argat (argăși).

ARGĂȚIE s. f. *Valetage, domesticité.* — Starea de a fi argat, slujba de argat, „slugărie, sarcina argatului”. COSTINESCU. *Petre zice...* *Fefii mei din argăție, Luași tot ce este-al meu.* ALECSANDRI, P. II, 111.

— Derivat din argat, prin suf. abstr. -ie.

ARGĂȚIME s. f. *Domestiques, domestice, caletaille*. — Colectivul lui argat (derivat prin suf. -ime). *Împrejurări, ca o roată, șade argățimea toată*. ALECSANDRI, P. II, 106. [Câmpul]... răsună'n mare egomot de voioasa argățime. Idem, P. III, 41.

ARGĂȚIRE s. f. *Action de servir (à gages) comme valet (de cour)*. — Infinitivul verbului argăți, devenit abstract verbal. [În Bucov.: hargățire, hargățire.]

ARGĂȚIT s. a. = argățire. Participiul verbului argăți, devenit abstract verbal. *S'a apucat de argățit*. [În Bucov.: hargățit, hargățit.]

ARGEA s. f. I. 1°. *Sorte de hutle ou cabane (bâtie en partie dans la terre), ou baraque, où les paysannes tissent pendant l'été*. 2°. *Métier (à tisser)*. 3°. *Planchette du métier à tisser, servant de siège au tisserand*. II. 1°. *Voûte, cintre, coupole. Sorte de niche coiffée, dans une église*. 2°. *Entrée de cave*. III. 1°. *Charpente (ou bois); ferme, comble (d'une construction: maison, moulin, etc.)*. 2°. *Poutre latérale d'un radeau*.

I. (Tes). 1°. *Argea* = „groapă săpată în pământ în formă cadrantă, care se acoperă cu stuf și pământ și 'n care vara țes mizerile pânza, iar iarna se pun stufii”. LM. *În timpurile trecute, pe când cultura cânepei și a inului eră în floare în județul nostru, femeia de la fară obișnuia a țes pânza de tort într'un mic bordeiaz, săpat în formă de dreptunghi, în care se așeză războiul... Acest bordeiaz se numea „argea”. Umbra și umiditatea ce domneau în argea dădeau firelor de tort o duritate, care permită ca pânza să se țese bine și des, fără u a se rumpe creun fir, cum s'ar fi întâmplat afară, în aer uscat. (Pribegi, în Ialomița), ap. HEM. 1573. (În Dâmbovița — Pucioasa, Morocni etc. — argeaua este acum o mică construcție de scânduri, un fel de baracă sau de poliță, în curtea casei, în care țes femeile vara.) Văzu... o miere, ferdând aci, într'o argea. PANN, s. III, 19. Grosolana pânza de cănep, lucrată în argea. ODOBESCU, I, 482. Iată Barbul că trecea P. Pe la casa cu argea, Unde țese țelșia. TEODOBESCU, P. P. 329. Măi Cazace, Căzacele, Ce cași noaptea prin arghea? Ibid. 129. Măităuca Umple argeaua? [— „Lămanarea.”] ROMÂNUL GLUMET, I, 82 [— „Albina.”] GOROVEI, C. 9. (Variante: Dobra grasa Umple casa; Mică, mititea, Umple odoea cu ea, ap. HEM. 1578.) 2°. P. ext. *Argea* = „războiu de țesut pânza, stativ”. PAMPILE, J. II. *Acum silea la argea, dar visul de peste noapte tot îi mai venă în minte une-ori*. SANDU-ALDEA, D. N. 219. *Muirea la războiu, ca bărbatul la argea* [unde e evident, că se ocultește repetarea cuvântului „războiu”, ce celalalt sens], se zice pentru lucruri nepotrivite și nefirești. ZANNE, P. II, 298. [Spec. Acum..., când nu se mai face pe la noi asemenea bordeiaz [— argèle (1°)], prin argea se înfeleg cele două policioare, care în sens transversal unesc extremitățile războiului și servă de scaun pentru femei când țes(e). (Pribegi, în Ialomița), ap. HEM. 1573. (Cf. blană, chingă, scândură, spetează, stinghie.)*

II. (Arhit.) 1°. „Boltă a unei clădiri (mai ales a unei biserică)”. *Argea* înseamnă, la zidiri, o formă cercuită, boltită cu piatră; așa la case, la pisenițe etc. (Gropnița, în Iași), ap. HEM. 1575. „Argea” este boltă cea mare a bisericii, de sub turle, obișnuință la mijlocul bisericii, ap. HEM. 1576. Întră în besareca ș[ă]ntului, la locul ce să chiamă tricolon, la n[ă]tratul în argia, între cei doi stâlpi... ce stau spre-apus. DOSOFTEIU, V. S. 88, 1. Întră în argiaoa besarecii, cea din mijloc. Idem, V. S. 12, 1. De-aci să nchină amândoi, diaconul în argia unde stă, popa în oltariu. Idem, ap. HEM. 1576. *Împrejurul columnelor se află o galerie circulară, boltită în prelung (sau, cum se zice la noi, „în argea”).* ODOBESCU, A. R. 38. La [biserică] Sfânta-Constanța, taranurile acestei galerii cercuioare sânt regulat boltite în formă de argea

sau de gârliciu. id. ib. 39.] Spec. (Mai rar), „Firdă boltită, scobitură boltită în zid”. În mândsirea Neamului și până astăzi locul din altor, destinat pentru stare și care este o scobitură boltită în zidul despre miazăzi al altarului, se numește „argeaua” stărețului, ap. HEM. 1576. [2°. „Gârliciu pînțel”. *Argea* se chiamă la un beciu sau la o pînțelă gura cea mare, pe care se vără poloboaca și intrarea cea mică de prin dugheană. Se întreabă, de ex.: „pe unde le duci în beciu? prin argea?” (Moscu, în Covurlui), ap. HEM. 1575.

III. (Arhit.) 1°. *Argea* = „casa ridicată numai din stâlpi și pusă „cunună.” (Someș). RETEAGUL, ap. VICIU, GL. „Argea” se numește tot materialul lemnos la clădirea unei case, afară de pereți, de ex. costoroabele, grinzile, căpriorii și leașurile; toate acestea sânt argie. Tot așa la o șură sau al acarel. (Uscăți, în Neamtu), ap. HEM. 1575. | La clădirea unei case, de-asupra pereților, în curmeziș, se așează grinzile, costoroabele și alte legături, care toate la un loc se chiamă „argea”, iar de-asupra se așează apoi căpriorii, pe care se bat leașurile și pe leașuri dranița sau acoperișul. Se zice, de ex., am rădăcut argeaua, mai trebuie căpriorii, leașurile și apoi dranița. (Doamna, în Neamtu), ap. HEM. 1576. | La ridicarea argelii (acoperișului) unei case, se țese pe vârf un șumeze de paie. ȘEZ. III, 49. | (Mor.) La moară „argeaua” stă de-asupra, în capul amănariilor. (Bodești, în Vaslui), ap. HEM. 1575. [2°. (Pituri) Plutași, când face plute de dulapi, lănuoi sau scânduri, pe de latură, adică la stânga și la dreapta plutei, țese strâns câte-o grindă, numită „argea”. Aceste argelă opără pluta de a nu se desface, când ea fi izbîlă, de valuri, de vreun pod sau fărîm etc. Se zice, de ex., am așezat argelile, ca să înțărăse pluta. (Doamna, în Neamtu), ap. HEM. 1576.

— Etimologia necunoscută. Hasdou, *Étym. Magn. Rom.* 1577-1580 îl derivă din grece, ἀργία „casă subterană” (în sec. III a. Chr.), ἀργία „cameră de scaldat” (la vechii Macedonenii), pe care le crede cuvinte greco-tracice. E de părere că argeaua noastră n'are a face nimica cu turce. (dajagalat) arga „caisse, bolte”. (Sensul acesta însă ar putea fi cel fundamental. Din el s'ar explica, pe de o parte, înțelesul de sub III: „scheletul de lemn al unei clădiri”, pe de alta cel de sub I „bordeiu”, apoi, în special, „bordeiu sau clădire de lemn în care se țese” și, în urmă, „războiu” și „parte a războiului”. Tot de la „cutie” ajungem la sensul de „firdă”, apoi „boltitură” și „deschizătură boltită, gârliciu”).

ARGELĂȘ ț s. a. *Petite hutle*. — Diminutivul lui argie (derivat prin suf. -aș, cu schimbare de gen). (În Banat) „Cocioabă, bordeiu”. *Argelash* = „vile tecut”. ANON. CAL.

ARGENTIFER, -Ă adj. *Argentifer*. — Care are în sine argint, „argintos (1°)”. *Plumb argentifer*. — N. din fran. (compus din lat. argentum „argint” și fero „port, duc”) .

ARGHELĂ s. f. *Haras*. — (În Banat) „Herghelle”. *Argelă* = „Pferdeplatz, Stuterei”. JAHRESBER. III, 313. *Cău în arghelă se prind cu pălămarii*. COM. LIUBA. — Din sârb. ergela, erđela, idem. Cfr. SJO I, LXXXI. Cfr. dubletul herghelle.

ARGHELĂR s. m. *Gardier d'un haras*. — (În Banat) „Herghelieg”. În țara Hategului, La biertu împăratului, Unde-și beau ciobanii banii Și-arghelării-și măncau căuți, Grăia bea cu fețele. BIBICESCU, P. P. 309.

— Derivat din arghele, prin suf. non. agent -or.

ARGHELEGIU s. m. v. herghelieg.

ARGHELEAL ț s. a. v. arzihal.

ARGHIROFILIE s. f. *Avidité d'argent, cupidité.* — (Intrebuinat mai ales despre clerici care iau bani pentru cele sfinte) „Iubire de argint”. Cfr. simonie.
— Din n.-grec. ἀργυροφιλία, idem (din ἄργυρος „argint” și φίλος „iubire, prietenie”).

ARGHISI † vb. IV^a (ș. d.) v. argasă ș. d.

ARGILĂ s. f. *Argile.* — (Min.) „Lut (de oale), humă, clisă” („hlein”, STAMATI, traducând pe germ. „Thon”). *Argilele sânt silicați de aluminiu hidratați.* PONI, CH. 235. *Argila plastică* [formează], când e amestecată cu apă, un aluat căruia putem să-i dăm... orice formă. Idem, ch. 235. [† și: argila s. a.]
— N. din fran. (lat. argilla, idem.)

ARGILÓS, -OĂSĂ adj. *Argileux.* — Care conține (multă) argilă, „humos, clisos, lutos”. *Sist argilos.* PONI, ch. 124.

— N. după fran.

ARGINAGĂRIU † s. a. v. arzimahzar.

ARGINT s. a., s. m. (Min.) 1°. *Argent.* 2°. (Plur.) *Objets ou garnitures en argent, argenterie.* 3°. *Monnaie d'argent; argent; florin. Richesse.*

1°. *Argintu sau aur sau ceștine nece de la urul n'am jeluț.* COD. YOR. 22/11 (= argintulă sau aurul sau veștine a nemurii n'am pohtit. N. TESTAMENT, 1648; de argintă au de aur au de îmbrăcăminte nici de una n'am pohtit. BIBLIA, 1688: „Je n'ai convoité ni l'argent, ni l'or, ni la robe de personne”). *Capul sfântului Grigorie... stă până astăzi la sfânta mânăstire la Stalina, ferecat cu argint și cu pietre scumpe.* NECULCE, LET. II, 203. *Flori de teiu el arc'n păru-i și la șold un corn de-argint.* EMINESCU, P. 103. *Hainele de fe peiorii Scipeau de-argint.* COȘBUC, B. 19. *Necastă cu brău de-argint, Dragă mi-căstă până'n pământ!* HODOȘ, P. F. 62. *Despre un porumb bun se zice: curat ca argintul și uscat ca fierul.* [Slujitorii-Albotești, în Brăila], ap. HEM. 1609. [Argint așut cu aur: „vermel”; argint curat: „argint blanc”. FONTERIANT. Baniș] să se prine de argint curat, și să fe de plin și la cumpănă. PRAVILA MOLD. 41. | Poet. *Cucintele Domnului sânt argint lămurit.* BIBLIA (1688), 3 pr. 52. (Cfr. *Cucintele Domnului*, cucinle curate, argint ars. COREȘI, ap. HEM. 1608). *Fața, mai albă ca argintul crinului.* EMINESCU, N. 4. *Blând zâmbire-ar Milostieul, Iar din geana lui de-argint Lăcrim'ar cădeă n' adăncul Norilor de mărpărint.* GOGA, P. 69. *Cucântul de-argint, Tăcearea e de aur.* ZANNE, P. II, 533 (cfr. germ. „Schweigen ist Gold”). † *Nunță de argint* (după fran. „noces d'argent” și după germ. „silberne Hochzeit”) = sărbătorirea celei de-a 25-a aniversări a căsătoriei unei perechi în viață. *Serbarea nunții de argint a... împărașului* Francisc Iosif I. SBIERA, F. S. 416.

2°. P. ext. (Numai la plural) *Arginturi* = „obiecte (spec. vase) de argint, „argintării”. *Au luat multe arginturi și odoare ce au găsit.* MUSTE, LET. III, 19/10. *Încădărui de a spală arginturile i vase de cositor... la sare subțire pisată...* MSS. (c. 1749), ap. GCR. II, 46/10. *Avem noște arginturi să ne lucreze; ce să vie, să ne tocmim și să-i dăm argintul.* DOC. (a. 1707), ap. IORGA, B. E. 69. Cfr. aramă (II, 29).

3°. „Ban (de argint)”. *Băgară samă prefului lor și aflară cinci înturearea de argint.* COD. YOR. 7/1 (= aflară samă ca de cincizeci de mie de denari. N. TESTAMENT, 1648; aflară de argintă cincizeci de mil. BIBLIA, 1688: „on trouva qu'il montait à cinquante mille pièces d'argent”). *Și se târgui cu lucrătorii, cu argint pre ei.* TETRAEV. (1574), 234 (: „Ayant accordé avec les ouvriers à un denier par jour”). | După fran. „payer en argent”: a plăti în argint = cu bani de argint. | Pluralul *argintii* are sensul general de „bani”. *Arginșii săi nu-i deade într'aslam.* DOȘOFTEIU (= banii săi nu-i dă în ca-

mătă. PSALT. 1651), ap. HEM. 1610. *Ah, și cadavru cel jainic pe-arginși, nemilosul, îl vindă.* COȘBUC, X. 22/10. *Mers-au părinții cu-arginși, Să-l poată răscumpără.* POMPILU, B. 82/1. | Spec. (în Transilv.) „Zlot, florin”. *Au dat doi arginși pe purcelul acesta.* În sensul acesta și: d'argint (scil. „ban”, la plural: d'arginși). *Frunză verde de măr acru.* După negru meargă dracu, Că trăbă răul oprit Și săpnu de cinci d'argint... Și tot nu-l mai văd albit. HODOȘ, P. F. 187. | P. ext. „Avere în bani gata”. *Decăt cu argintul în ladă și cu neavata neroadă, Mai bine cu lada goală Și cu neavata marghioală.* ZANNE, P. IV, 492. (Mai ales în expresiunile: *Iubire de argint*: „cupidité” (Cfr. arghirofilie) și *Iubitor de argint*: „avide d'argent, cupide”. *La pușinte se află acest dar, ca să nu-i biruească pofta lăcomiei și iubirea argintului.* MUSTE, LET. III, 82/11. *Iubitorul de argint... șade deștept lângă covoara sa.* MARCOVICI, C. 9/1. [Negativul: *nelubitor de argint.* ANTIM, P. 88.]

† *Argint-viu* = „mercuriu”: „vif-argent, mercuro”. *Argint viu* = „argentum vivum”. ANON. CAR. *Unii lucră la argint-viu, aur, argint, aramă...* GEOGRAFIA ARDEALULUI (secol. XVII), ap. GCR. I, 178/1. *Sânt veninuri înfricoșate: argintul-viu, aramo, gr-spanul, antimoniul și allele.* CALENDARIU (1844), 69. | *Despre un copil prea viușu se zice: iute ca argintul viu.* (Clopotiva, în Banat), ap. HEM. 1619. *Când ai ști, cât îi de veselă... fică-mea, că-i vine logodnicul!* *Par că are argint-viu într'însa.* *Sare pin căsă, frate, și joacă drăgaica, ca o nebună!* ALECSANDRI, T. 997. [Plur.: „nebicnuit în sensul 1°; în sensul 2°, „ginturi”; în sensul 3°, „gintii.”]

— Din lat. *argentum* (și cu sensul de „Silbergeschirr, Silberzeug” și „Silbergeld”, „mercuriu” se numeă *argentum-vivum*): alb. *frjgent (argjntsiu, Silberzeug)*, ital. *argento* (și cu sensul de „bani”; plur. are sensul de „Silbergeschäftschen, Silberzeug”; *argento-vico* „Quecksilber”), sard. *log. argentu*, engad. *argient (argient viu* „Quecksilber”), v.-prov. *argen*, fran. *argent* (și cu sensul de „bani”; *vif-argent* și, învechit, *argent-vif* „mercuriu”), v.-span. *argento* (astăzi: *plata*).

ARGINTĂ vb. I°. *Argenter.* — „A polii (s. a. suflăt cu argint”. *Când voim să argintăm un obiect, trebuie mai întâi să curățim perfect suprafața sa de orice materie străină.* PONI, F. 268. | Fig. A face să albă luciul sau strălucirea argintului. *Pe coasta dealului... luna, ce răsărise de vreme, argintă rotunjimile pepenilor înrouați.* [SANDU-JALDEA, SĂM. II, 103. Cfr. arginti, arginși și argintul.

— Derivat din argint (cfr. ital. *argentare*, engad. *argjenter*, fran. *argenter*).

ARGINTĂR s. m. I°. *Marchand ou fabricant d'objets d'argent, ouvrier en argent.* 2°. *Orfèvre. Bijoutier.* — 1°. Numai a-rare, și mai ales atunci când e vorba despre obiecte de argint, ori când îl punem în legătură sau în opoziție cu „aurar”, *argintarul e meșterul care lucrează din argint* [s. vinde] tot felul de obiecte, precum cădelnișe, potire, icane, servicii de masă și altele. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. *Un argintariu, anume Dimitrie, carele făcă bisea-rieti de argint...* N. TESTAMENT, 1648 (= Dimitrie zlatariu. BIBLIA, 1688; Dimitrie oare-carele cu numele, argintu-țiaetoriu. COD. YOR. 8/1; „Demetrius enim quidam argentarius, faciens aedes argenteas”: „un certain homme, nommé Démétrius, qui travaillait en argent et faisait de petits temples d'argent...”), ap. HEM. 1614. *Se opraau Grecii, Armenii, Turcii și Idoșii, de a se stabili pe la bășezaguri, ca argintari sau aurari.* FRÂNCU-CANDREA, M. 40. | 2°. De obicei, obiectele de aur și cele de argint se fabrică și se vând în același loc și, de cele mai multe ori, împreună cu giuvaerele. Astfel *argintari* a putut deveni un termen comun pentru meșterul (fabricantul, negustorul) de obiecte de ar-

gint și de aur și de alte metale prețioase, cuprinzând în sine de cele mai multe ori și noțiunea de „gînvargiu, bijutier”, mai ales acolo unde, ca în Transilv., cuvintele acestea sînt necunoscute. (Tot astfel la Spanioli: *platero* „Silberarbeiter, Goldschmied, Juwelier”, din plata „argint”. În alte limbi, termenul general e un derivat din „aur”, astfel lat. *aurifex*, fran. *orfèvre* < auri-faber, paleosl. *zlatar*, de unde al nostru *zlătar*; < *zlato* „aur” etc.). *S'a descoperit... mai multe obiecte antice de mare preț, printre care și un cas magistral de orfăvrie elenă... Argintarul elen... va fi lucrat vasul... după cererea vre-unui rege scit.* ODOBESCU, II, 275. *Fata a zis împăratului, că, dacă voiește să o mîdire cu tîndăru care i-l aduseră, să poruncească... a-i aduce... o furcă cu caserul și fusul cu totul de aur... Împăratul chemase pe starostea de argintari și-i poruncise, zicându-i: „Să-mi dai gata furca, care o cere fata mea!”* ISPRESCU, L. 91. (În Transilv.) *Am văzut la un argintor o salbă de mîrgăritare.* [† și dial. și: *argintărie*.] În COD. VOB. *argintu-tăletorin*, o traducere literală a paleosl. *zrebro-sčičel*, care traduce la rîndul său pe grec. *ἀργυροτάλειον*; Cfr. *argintăreasă, argintăriță*; aurar, *zlătar*.]

— Din lat. *argentarius*; ital. *argentojo* „Silberarbeiter”, fran. *argenter* „zraf, bancher; păzitoul obiectelor prețioase ale regilor”, span. *argentero* „Silberarbeiter”.

ARGINTĂREASĂ s. f. *Action d'argenter; argentation.* — Infinitivul verbului *argintă*, devenit abstract verbal. *Argintarea și aurarea sînt... aplicări ale descoperirii sărilor prin curent.* PONI, F. 268. Cfr. *argintire, argintire și argintuire.*

ARGINTĂREASĂ s. f. *Femme d'ouvrier en argent, de marchand ou fabricant d'objets d'argent, d'orfèvre, de bijoutier.* — Nevastă de argintar. Cfr. *argintăriță*.

— Derivat din *argintar*, prin suf. moțion. -easă.

ARGINTĂRIE s. f. 1° *Argenterie. Broderie ou applications en argent.* 2° *Orfèverie.* 3° *Atelier ou magasin d'orfèvre.* — 1° Sculele de argint dintr'o casă, dintr'o biserică etc., obiectele de argint care formează o garnitură „argintari”. *Au aflat multe lucruri scumpe... argintării.* NECULCE, LET. II, 165/2. *Pentru argintării și arămurii să arată mai jos în ce chip să se urmeze.* UHICARIUL, XI, 347. *Am pus de a topti niște scule de aur și toată argintăria, călele aveam lăsate de unii și alții amanet la mine.* GHICA, ap. HEM. 1615. | Aplicații de argint, cusături cu fir de argint (pe haine, pe șea etc.). *L-au trimis la căpitan-pașa pocton, cu patru cîohodari îmbrăcați în halne cu stîrmă și cu argintării.* DIONISIE, C. II, 191. | 2° „Arta de a lucra în argint s. aur [diferite] feluri de obiecte: lucruri, scule, obiecte de argint și aur”. COSTINESCU, | 3° „Locul s. magazinul, unde se fabrică s. se vînd aceste obiecte”. idem.

— În sensul 1°, derivat din *argint*, prin suf. col. -rie (cfr. engl. *argenteria*, Silbergeschirrtwaarenzeug”, fran. *argenterie*, v.-prov. *argenteria*, span. *argenteria* „Silberarbeit, Silberstickerei, Silbergeschirrt”, în sensurile 2°-3°, puțin întrebuințată de altfel și atestată numai de dicționare, derivat din *argintar*, prin suf. abstr.-loc. -ie.

ARGINTĂRIȚĂ s. f. (Bot.) = coada-racului: *Asserine* ou *argentine*: *Potentilla asserina*. — „*Argintărița* e o plantă mică cu foaie lată, foarte crestată pe margini; pe partea cătă soare albă ca argintul, cu peri foarte mici, iar pe cealaltă parte verde deschisă, cu peri mai mari. *Argintărița* e întrebuințată de unele femei la spălătul oalelor în care pun lapte, pentru-că smîntăna în oalele spălate astfel se face mai bună”. (Brătăni, în Suceava), ap. HEM. 1614-1615. Cfr. *scrintitoare, argintică, argințică*. [Se mai

citează, ap. HEM. 1615 și 1618, ca sinonim, o formă *argintăruă*, după o comunicație a d-lui S. Liuba. Aceasta ne scrie însă: „Nu mi-e cunoscută vorba *argintăruă*, ca plantă, nici nu am scris d-lui Hasdeu această vorbă; dar l-am scris *gintăruă*.” 20/XII, 1907.]

— Derivat din *argint* (cfr. fran. *argentine*), prin suf. -ariță, prin care se derivă multe numiri de plante.

ARGINTĂRIȚĂ s. f. = argintăreasă. LB.

— Derivat din *argintar*, prin suf. moțion. -iță.

ARGINTĂT s. a. = argintare. Participiul verbului *argintă*, devenit abstract verbal. Cfr. *argintit, argințit și argintuit*.

ARGINTĂT, -Ă adj. *Argenté; argentin.* — Participiul verbului *argintă*, devenit adjectiv. „Poieit s. suflat cu argint”. Fig. Cu luciu de argint, de culoare argintie. *Aripi de porumbiță argintate.* DOSOFTEU, ap. HEM. 1623. Cfr. *argintit, argințit și argintuit*.

ARGINTEALĂ s. f. *Argenture.* — 1° Arta de a polei s. suflă cu argint sau de a face aplicații de argint. | 2° Pojghiță s. pătură subțire de argint depusă pe un obiect argintat. [Plur., rar, -teți și -tele.]

— Derivat din *argint*, prin suf. abstr. -eală.

ARGINȚEL s. m. 1° *Argent* (motal); *couleur d'argent.* 2° *Argent* (monnaie). — Diminutivul lui *argint*, (derivat prin suf. -el), întrebuințat numai în poezia populară, adesea din pricina rimei, fără să exprime ideea de „argint mic”. Cfr. *argintu*, 1°. Metalul „argint”. *Măi, bădișă de departe, Mai trimite-mi cătă-o carte... Și n-o scrie cu carneală, Că de-aceia-i mullă'n țară; O scrie cu argințel, Că de-aceia-i puțintel!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 117. *Vine Ghiță lînerel, Pe-nu cal mury și bîdidel, Cu șaua de argințel, Cu scările val de fier.* SEZ. I, 183/2. | Culoare, luciu ca de argint. *Porumb alb, cu gusa verde, Cu penițe zugrăvite, Coci în cap de pietre scumpe; Capu-i bate n' aurel, Ciocu-i bate n' argințel.* TREDORESCU, P. F. 39°. 2° „Bani (de argint)”. *Înenușă, mîndria mea, Căt ouă fi și'n crăsmă-ouă bea, Să nu-mi vii cu voie rea, Că să-mi vii cu voie bună, Că să-ți fie îndemnă, Că nu den bîndele tău, Dar ben argințelul meu.* SEVASTOS, C. 262/2. | [Dial. și: *argințel*.] În sensul 1°, fără plural; în sensul 2°, plur. -feți.]

ARGINȚI vb. IV* |

ARGINȚI vb. IV* |

Argenter. — „A polei s. a suflă cu argint”. *Argințesc* = „argento; versibern”. LB. | Fig. „A acoperi cu un luciu argintiu, a face să pară ca de argint”. *Acum luna argințește tot Egiptul antic.* EMINESCU, P. 70. Cfr. *argintul, argintă; înarginti*.

— Derivat din *argint*.

ARGINȚICĂ s. f. | (Bot.)

ARGINȚICĂ s. f. |

Dryadă-ă-huit-petale: Dryas octopetala. — *Argințică* = „mic arbust din fam[ilia] rosaceelor; frunzele verzi lucitoare pe partea superioară, alb-tomentease pe partea inferioară...; florile mari albe, de regulă cu o cretă petale albe... Crește pe stîncile calcare din vîrfulurile munților noștri celor mai înalți, Iunie-August. [Se mai numește:] *Cerencele, cerențel*”. PANTU, PL. LA GRECESCU, FL. 201: *argințică*, tot astfel în Bărlad, ap. HEM. 1615 (unde se identifică cu *argintărița*).

— Derivat din *argint*, prin suf. dim. -ică (cfr. ital. *argentina*, span. *argentina*, germ. *Silberwurz*).

ARGINTIRE s. f. |

ARGINTIRE s. f. |

Action d'argenter; argentation. — Infinitivul verbului *argintă* (argințit), devenit abstract verbal. Ar-

ginfire = „argentatio, obductio argento...; die Ver Silberung“. LB. Cfr. argintuire, argintare.

ARGINTIT s. a. }

ARGINTIT s. a. }

= argintire (argintire). Participiul verbului arginti (argintii), devenit abstract verbal. *Am dat cutitele la argintii*. Cfr. argintuit, argintat.

ARGINTIT, -Ă adj. }

ARGINTIT, -Ă adj. }

Argenté; argentin. — Participiul verbului arginti (argintii), devenit adjectiv. „Poieit cu argint“. *Nimerim la ceste curși... pe la poale polărite (poieite), pe la mijloc argințițe*. FRĂNCU-CANDREA, R. 191. || Fig. „Cu luciu ca de argint, de culoare argintie“. *Fu-nești] ca aripile porumbului argințițe și a cărușii aripile sânt acoperite cu aur galben*. PSALT. 1651 (= aripile porumbului argintite. CORESI, PS.; aripi de porumbiță argintate. DOSOFTEIU; a porumbiței aripi... argințițe. COREEA: „pennae columbae deargentatae“), ap. HEM. 1623. Cfr. argintat, argintuit; inargintit.

ARGINTIU, -IE adj. }

ARGINTIU, -IE adj. }

Argentin, argenté. — Ca de argint, cu luciu sau aspect ca argintul. *A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii*. *Fașa lui cea curioasă, ochii săi mărești și vii*. C. NEGRUZZI, I, 119. *Zina ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară, Cu o mala argintie se îmbracă mândra față*. ALECSANDRI, P. II, 9. *Blânda turturică a sosit... aproape de soțul ei... Gunguină, ea își scutură aripile și-și încovoie gura argintie*. DOBESCU, III, 35. *Miroase florile-argintii Și cad, o dulce ploaie, Pe creștele-a doi copii Cu plete lungi, bălăis*. EMINESCU, P. 281. *De m'asă face, unde știu, Că la pene argintiu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 145. || *Argintiu*. MAHIAN, CH. 50. || Cu sunet ca al argintului. *Feteja intră în casă cu un răs vesel și argintiu*. Cfr. argintos.

— Derivat din argint, prin suf. adj. -iu.

ARGINTOS, -OASĂ adj. 1°. *Argentoux*. 2°. *Argentin, argenté, semblable à l'argent.* — 1°. Care are în sine (mult) argint, plin de argint, bogat în argint, „argenteifer“. *Argintos* = „argentosus, argenteus...; silberreich“. LB. *Terenuri argintoase*. || 2°. Ca de argint, „argintiu“ (la aspect). *Stelele cu raze argintoase*. ALECSANDRI, P. II, 128. *Haiua lungă de mătăsoasă... pare încercată de o pulbere-argintoasă*. EMINESCU, P. 251. *Eră îmbrăcat în halne numa de argint, călare pe un armăsar năzdrăvan, cu coama din fire argintoase*. MERA, L. B. 127. *Poet. S'atunci Memfis se înalță, argintos gând al pustiei*. EMINESCU, P. 71. || Ca de argint (la sunet). *D'a lui Apollon lire Par sunete-argintoase*. I. VĂCĂRESCU, P. 111. „Da! da! da!“, zise ea cu glăscior argintos. EMINESCU, N. 82. Cfr. argintiu.

— Derivat din argint, prin suf. adj. -os, sau din lat. *argentosus*, -a, -um „silberreich“ (cfr. fran. *argenteux*, n.-prov. *argentous*, span. *argento*).

ARGINTU vb. IV^a. 1°. *Argenter*. 2°. *Enchasser* ou *monter en argent.* — 1°. „A polei cu argint“. *Argintuac* = „versilbern“. BARCIANU. Cfr. argintă, arginti, arginți. || 2°. „A ferecă cu argint“. *Argintui* = „a lega cu argint“: „in Silber einfassen“. POLIZU. — Derivat din argint, prin suf. verb. -ui.

ARGINTUIRE s. f. *Action d'argenter* ou *d'enchasser, de monter en argent*. *Argenture, argestation, enchâssure* ou *monture en argent.* — Infinitivul verbului arginti, devenit abstract verbal. Cfr. argintare, argintire, argintire.

ARGINTUIT s. a. = argintuire. Participiul ver-

bului arginti, devenit abstract verbal. Cfr. argintat, argintii, arginți.

ARGINTUIT, -Ă adj. 1°. *Argenté*. 2°. *Enchassé* ou *monté en argent.* — Participiul verbului arginti, devenit adjectiv. 1°. „Poieit cu argint“. *Solă pesc case-argintuite*. BARAC, A. 79. *Cerul, scuturat, dă în limpede, și acopere ca un covilir argintui rotunda arie a pământului*. DELAVRANCEA, S. 170. || Fig. *Când luna nu se mai văzu decât în mărginile argintuite ale norului, el închise ochii*. SLAVICI, ap. HEM. 1618. [Negativul: neargintuit = „unversilbernt“. BARCIANU.] Cfr. argintat, argintii, arginți. || 2°. Ferocut cu argint.

ARGINTUITOR, -OARE adj., subst. 1°. *Qui argente*. 2°. *Argenteur, monteur en argent.* — Adjectivul verbal al lui arginti (derivat prin suf. -itor), substantivat une-or. 1°. Adj. *Argintuitor* = „versilbernd“. || 2°. Subst. Cel care ferecă cu argint = „der Versilberer, Silberplattirer“. POLIZU. || [Dial. și: -ărieu.]

ARGINTUȚ s. m. sing. tant. = argințel (1°). Diminutivul lui argint (derivat prin suf. -uț). (Cuvânt rar, întrebunțat numai în poezia populară, în rimă) „Argințel (1°). *I-am dat încă și-un dăciuf, Carele-acei în căruș O litră de argințuț*. POP. (Bucovina), ap. HEM. 1618.

ARGINTU-TĂIETORIU † s. m. v. argintar.

ARGINTU-VIU s. a. v. argint.

ARGON s. a. *Argos.* — Numele unui gaz simplu care intră (cau cu a suta parte) în compoziția aerului. *Lordul Raleigh a descoperit în anii din urmă în atmosferă încă un gaz, argonul, foarte greu și pasiv — nu se combină cu nici un alt corp — de unde i-a venit și numele de „leneș“*. MEHEDIȚI, O. F. (ed. 1901), 20.

— N. din fran. (format din grec. ἀργός, -a, -ov „neactiv, leneș“).

ARGONAUT s. m. 1°-2°. *Argonaute*. — 1°. (Mitol. ant.) Nume dat eroilor greci plecați în Colchida (pe corabia *Argo*) pentru cucerirea lânii de aur. Fig. *Aventurier pornit în căutarea de mine de aur*. || 2°. P. ext. (Zool.). „Nautii“ (un fel de molușcă). [Accentuat și: *argonda*.] — N. din fran. (= lat. *Argonauta* < grec. Ἀργοναύτης „corăbier de pe *Argo*“).

ARGONAUTIC, -Ă adj. *Argonautique.* — De argonaut, privitor la argonauți. *Scritorul american Bret-Harte numește „povești argonautice“ nucele sale din viața căldătorilor de aur din California*. [Accentuat și: *argonda*.] — N. din fran.

ARGOS † adj. masc. (Bis.) *Interdit, suspendu, en suspense* (en parlant d'un prêtre). — *Argos* [se zice de un preut] „oprit de a oficia pentru căva timp în tot sau în parte, pus pentru un timp în neactivitate completă sau parțială“. LM. *Patriarhal... argos pe mitropolitul și pe episcopi făcea*. BELDIMAN, ap. HEM. 1624. *Dacă... că veși apicat înoptriva obștești noastre făcătoare de bine puternic împărăție, vă avem argosi de toată arhieru-lucrare*. (a. 1821, Iași), URICARIU, V. 75. — Din n.-grec. ἀργός „inocupé, oisif, désœuvré“; *ἱερός ἀργός* „prete suspendu (en suspense)“.

ARGOSI † vb. IV^a. (Bis.) *Interdire, mettre en interdit* (un prêtre). — „A oprit pe un cleric de a funcționa (ca pedepasă canonică)“. HEM. 1624. *Patriarhal, sumefindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon*. C. NEGRUZZI, I. 242.

— Derivat din argos.

ARGOSIRE † s. f. (Bis.) *Interdit, suspense* (d'un prêtre).—Infinitivul verbului *argosi*, devenit abstract verbal.

ARGOSIT, -Ă † adj. (Bis.) *Interdit, suspens* (en parlant d'un prêtre).—Participiul verbului *argosi*, devenit adjectiv.

ARGUMENT s. a. *Argument*.—1°. Temeiu de convingere scos prin cogitare, probă de raționament adusă în sprinjul unei opinii sau concluziuni. *Argument*: „Dovadă, cuvânt, voroavă doveditoare”. CANTEMIR, IST. 8. *Argumenturile dară și doveadele... îmi sânt acestea*. idem, IST. 68. „Nu-mi pasă de critica domnului a celui..., pentru că n'are simțul comun...; în sfârșit pentru că în iscădlitura acestui critic găsesc un θ, doi α și trei η”. Cu *argumentul din urmă mă făcuse marfi*(s). C. NEGRUZZI, I, 260. 1°. (Rar; latinism sau franțuzism). Expunere în scurt a cuprinsului unei opere a cărei dezvoltare pe larg urmează (sau se înfățișază pe scenă) îndată, „subiect”. *La teatru național din București se împarte în serile de reprezentație, programul teatrului*” cu „argumentul piesei”.
— N. din lat. *argumentum*, idem.

ARGUMENTĂ vb. I°. *Argumenter*.—A aduce argumente, a căuta să dovedești ceva prin argumente. Trans. și refl. *Tot ce s'oa argumentat vreatodă cu justie*... [s'a făcut cu] *observarea legilor a căror cercetare este tema logice*. MAIORESCU, L. 11. [†, după germ. „argumentieren”, derivat prin suf. verb. -ui, și: *argumentiral*. Ori să... *argumentiruiască înfelește, ori să se lasse*. TICHINDEAL, F. 415.]
— N. după fran. (lat. *argumentari*, idem.)

ARGUMENTĂRE s. f. *Argumentation*.—Infinitivul verbului *argumentă*, devenit abstract verbal. „Operațiunea inteligenței... prin care se arată cum o idee relativ nouă este cu necesitate cuprinsă în altele admise de mai înainte so numește *argumentare*”. MAIORESCU, L. 9. *Trebue să scoatem toată cauza din sfera simfământului instinctiv... și să o ridicăm în înălțimea unei argumentări teoretice de principii*. idem, CR. I, 159.

ARGUMENTĂT s. a. *Argumentation*.—Participiul verbului *argumentă*, devenit abstract verbal. (Actual de) a argumentă, „argumentare”. *E ușor de argumentat într'o chestiune bine lămurită*.

ARGUMENTĂT, -Ă adj. *Argumenté*.—Participiul verbului *argumentă*, devenit adjectiv.

ARGUMENTĂȚIE s. f. 1) **ARGUMENTĂȚIUNE** s. f. 1)
= argumentare. *Argumentații ce n'ar fi avut loc*. URICARIEU, V, 198. *Mulță ușurință în argumentațiune*. HASDEU, L. C. 98.
— N. după fran. (lat. *argumentatio*, -obem, idem.)

ARGUMENTIRUI † vb. IV°. v. *argumenta*.

ARGUȚIE s. f. *Argutie*.—(Latinism s. franțuzism) Subtilitate (în argumentare), argument sprijinit pe mărunțisuri. Cfr. „Chelchiță, chitibus”. *Omul trecutului... sofistul fanarotizat, poate chiar și tipicarul plin de arguții, a luat-o și în rândul acesta pe dina-înțe*. ODOBESCU, III, 453. [Accentuat, după fran., și: *arguție*.]
— N. din lat. *argutia*, idem.

ARHAIIC, -Ă adj., adv. 1°. *Archaïque*. 2°. *D'une manière archaïque*.—1°. A dj. De la începutul lumii, din cea mai adâncă vechime, „străvechiu”. *În tinerețea planetei... peste... coaja [sa]... se întindea oceanul, iar mai de-asupra o atmosferă groasă plină de aburi*

sterbinți...; până azi nu avem nici o dovadă sigură că în această eră, numită arhaică, planeta ar fi avut vre-o viețuitoare. MEHEDINTI, G. F. 6. † Din vremea veche s. de demult, cu un caracter de vechime, ne mai întrebunțat (s. care nu se mai află) acum, „învechit”. *Unii scriitori întrebunțează cuvinte și construcții sintactice arhaice. Un monument în stil arhaic*. † 2°. Adv. Ca în vechime, imitând vechime. *Vreau să scrie arhaic*. [Scriș și: *arhaic*; scriș și pronunțat (mai rar, după fran.) și: *arcaic*.]
— N. după fran. (grec. ἀρχαῖος = ἀρχαῖος, idem, din ἀρχή „început”). Cfr. arhaism.

ARHAIISM s. a. *Archaisme*.—Cevă ce are un caracter de (adâncă) vechime. | Spec. (Gram.) Cuvânt, înțeles, expresie s. construcție din vremuri (mai) vechi ale limbii, ne mai întrebunțată în limba comună de azi. *Limba codicelui voronețean și a psaltirei scheiane se caracterizează printr'un arhaism pronunțat*. *Unii scriitori întrebunțează dinadins arhaisme*. [Scriș și: *archaism*; scriș și pronunțat (mai rar, după fran.) și: *arcaism*.]
— N. după fran. (= grec. ἀρχαῖσμός, din ἀρχαῖος „de demult, (stră)vechii”, din ἀρχή „început”).

ARHAIISTIC, -Ă adj. *Archaistique*.—(Cuvânt întrebunțat rar) Imitat după felul arhaic. [Scriș și: *archaistic*; scriș și pronunțat (mai rar, după fran.) și: *arcaistic*.]
— N. după fran. sau după germ. *archaistisch*.

ARHAIICĂ s. m. *Cheval de race*.—(În Dobrogea) „Cal de rasă”. *Vasilică plecase... călare pe arhamac turcesc*. CONTEMPORANUL, IV, 298.
— Din turc. *argamak* „cheval de race arabe”. ȘIO, I, 83. Cf. dubletul(?) *armig*.

ARHANGHEL s. m. (Bis.) 1°. *Archange*. 2°. *Le jour de fête consacré, dans l'église orthodoxe, aux archanges* (le 8 Novembre). 3°. *Sorte de pain qu'on fait bénir et qu'on distribue en aumône* (en mémoire des morts). 4°. (Fam.) *Fouet*.—1°. Inger așezat de-asupra celorlalți, în lerarhia cerească, mai-marele peste celele îngerești. Când să sculă arhaggelul Mihail, atuncița toți îngerii tăcără. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 64. Nu tremise anghel, nice arhanghelu. VORLAAM, C. 288]. Sântul Mihail, groznicul arhanghel al judecâților și al bălăților. ODOBESCU, I, 8/9. *Arhanghelii, adică arhanghelii sau sfinții voicozi (8 Noembre) sânt păzitorii oamenilor, de la naștere până la moarte*. (Galați), ap. HEM. 1625. (Cf. *Voinicul, căzând în mare, au chemat într'ajutoriu pre sfinții voicozi și numai decât sfinții îngeri amândoi, Mihail și Gavriil, s'au ardat înaintea lui*. MSS. (s. XVIII), ap. GCR. II, 40. Cfr. arhistratul, voievod și inger). *Din cei doi arhanghelii, Mihail are cheile raiului, iar Gavriil fine ciama de păr*. (Viziru, în Brăila), ap. HEM. 1625. *Aranghelul* = „arhanghelul”. LIUBA-IANA, M. 98. † 2°. Sărbătoarea consacrată în biserica ortodoxă, arhanghelului Mihail și Gavriil, în ziua de 8 Noemvire. *Arhanghelu*: „Festum Archangelorum...; das Fest der Erzengel, 8 November”. LB. *Ziua când se serbează sfinții arhanghelii se zice „arhanghel”*. (Ionășești, în Tecuci), ap. HEM. 1625. *La arhanghel merg finii la nănași cu colaci*... (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1625. † 3°. (Obic. pop.) Un fel de colac (mai mare). *La pomână lungă trebusc 200—300 de colăci, arhanghelii, scări, prescuri și altele, care toate se coc din aluat ales*. MARIAN, NŪ. 751. † 4°. (Fam., în giuμά; cfr. sfânt) „Sfântul Neculai”. „Aranghel” se aplică în Muntenia bicului, căruia-ă zic „sântu Aranghel”. SPIRESCU, ap. HEM. 1630. [Scriș în vechime, după felul greco-slav, și: *arhaggel*, azi și: *arhanghel*. În veacul trecut se găsește și formele latinizate: *arhangel* și *arceangel*. TDRG. În popor se aud și formele: *hranghel* (în Mold.), *arânghel* (în Banat).]

— Cuvânt intrat în graiul prin biserică: paleosl. arhangelâ, grec. ἀρχάγγελος.

ARHANGHELĚSC, -EASCĂ adj. *Archangelique*. — (Cuvânt învechit) De arhanghel(i). *Arhanghelești ceate*. DOBOSŢEIU, V. S. 112.

— Derivat din arhanghel, prin suf. adj. -esc.

ARHANGHELICĚSC, -EASCĂ † adj. = arhanghlesc. *Glăsu arhanghelicesc Prin pământ în jos păfrunde*. AARON, ap. GCR. II, 192.¹²²

— Derivat dintr-un adjectiv, neîntrebuintat, arhanghelle, prin suf. adj. -esc.

ARHEOLÓG s. m. *Archéologue*. — Persoană cunoștoare în ale arheologiei s. care se ocupă cu arheologie. *Ciocanele spârgeau catacombele Romanilor... Bietul meu arheolog încereni la vederea unei aezmenei barbarii*. C. NEGRUZZI, I, 203. *Rămășițele vechi... arheologia de profesiune să le explice în mod mai sistematic*. ODOBESCU, II, 155. [Scris și pronunțat (mai rar) și: *arheológ*.] Cfr. anticar (12).

— N. din fran. (= grec. ἀρχαιολόγος.)

ARHEOLÓGIC, -Ă adj. *Archéologique*. — De arheologie, privitor la arheologie. *Cestionarul arheologic*. ODOBESCU, II, 157. *Fumuri arheologice scornite din lăbule preistorice*. Idem, II, 287. | *Toț ce s'a spus... despre rămășițele antice încredere la lbănești... dovedește că această localitate are în sine o importanță extraordinară ca stațiune arheologică*. Idem, II, 175. [Scris și pronunțat (mai rar, după frau.) și: *arheologic*.] Cfr. anticarier.

— N. după fran. (= grec. ἀρχαιολογικός.)

ARHEOLÓGICĚSC, -EASCĂ adj. = arheologic. (Învechit). LA POLIZU.

ARHEOLÓGICĚȘTE adv. *D'après les procédés de l'archéologie, à la manière des archéologues*. — Ca arheologic. LA POLIZU.

— Derivat din arheologic, prin suf. adv. -ește.

ARHEOLÓGIE s. f. *Archéologie*. — Știința lucrurilor antice, a anticităților (3^{pl}). *Să se înțeleagă... logica... istoria naturală și arhologia*. URICARIUL, III, 36.¹² *Este o țară... unde cultul arheologiei a intrat în uzurile poporane. Acoă țară e Danemarca*. ODOBESCU, II, 261. [Scris și pronunțat (mai rar, după frau.) și: *arheologie*.]

— N. din fran. (= grec. ἀρχαιολογία, din ἀρχαίος „vechiu, de demult”, și λόγος „cuvânt”.)

ARHETĪP s. a. *Archétype*. — Modelul cel dintâi (după care se lucrează ceva), „forma dintâi, originalul”. Cfr. prototip. [Plur. *-tipuri* și *-tipe*.] Scris și pronunțat (mai rar, după frau.) și: *archetip*. — N. din lat. archetypum (< grec. ἀρχιτύπος).

ARHI- prefix. *Archí-*. — Prefixul *arhi-* exprimă ideea de superlativ sau de preeminență și e de origine grecească (ἀρχί, întrebuințat în compuse spre a arăta rangul cel mai de sus). În limba noastră a venit pe două căi: în timpurile mai vechi, prin scrierile bisericesti (sau de-a dreptul de la Greci sau, mai adese, prin mijloace paleoslavă) iar în timpurile mai nouă prin împrumuturi neologice. Cuvintele cele vechi în care se află sânt numai substantive care exprimă o funcțiune sau o întocmire (de obicei bisericescă); cuvântul compus, luat astfel, în întregime, din grecește sau din slavonește, are sensul de cel mai înalt rang al funcțiunii sau al întocmirii respective: *arhi-mandrit, arhi-ereu, arhi-diacon, arhi-episcop, † arhi-stratig* etc. Formațiunile românești mai vechi, după modelul acestora, sânt rare, d. ex. *arhipoedpitoriu*, SINGAI, HR. II, 689.¹⁰² *arhi-păstor, ZILOT*, ap. HEM. 1633. În vremea mai nouă, după modelul neologi-

smelor împrumutate din franțuzește, ca *arhi-milionar* etc., se formează cu acest prefix (în graiul familiar al oamenilor cu carte și mai cu seamă în limba mai puțin îngrijită a jurnalelor) substantive și mai ales adjective compuse cu vorbe vechi românești, dându-le sensul de „cel mai de sus (ca rang), peste măsură de...”, mai mult de cât..., în cel mai înalt grad...; d. ex. *arhi-medice* (POENARU), *arhi-cancelar, arhi-nebun* (la POENARIAN), *arhi-șiret* = „șiret peste măsură” (HARDEU, ETYM. MAGN. 1631), (un) *arhipungaș*: (sala eră) *arhi-plină*: (un om) *arhi-stupid*: (un) *arhi-spărcit; arhi-liberal* etc. [Scris și pronunțat (mai rar) și: *arhi-*.] Cfr. baș-, para-, ultra-, extra-, proto-, supra-, super-, hiper-.

ARHIDIACON s. m. (Bis.) *Archidiacon*. — „Primul diacon pe lângă un episcop”. COSTINESCU. *Archidiaconul Ștefan și marele Antonie și sfântul Grigorie Decapitul*. ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. GCR. I, 158.¹¹ *Eră arhidiacon la părintele Nectarie, patriarhul de Ierusalim*. DOBOSŢEIU, PS, ap. GCR. I, 209.¹ *Va alege sinodul... unul dintre cinoenicii cei mai mici bisericesti, cum arhidiacon, protosinghel, iproci*. URICARIUL, IV, 299.¹⁰ [Accentual, în Transilv., și: *arhidiacon*; scris și pronunțat (rar) și: *arhidiacon*.] Pronunț. -di-a-]

— Din paleosl. arhidjkonâ, grec. ἀρχιδιάκων.

ARHIDIACONĂT s. a. (Bis.) 1°. *Archidiaconat*. 2°. *Archidiaconat*. — 1°. Circumscripția unui arhidiacon, partea (dintr-o dieceză) supusă jurisdicției unui arhidiacon. *Archidiaconat* = „das Erzdiakonat”. BARCIANU, II 2°. *Archidiaconat* = „arhidiaconie, demnitatea de arhidiacon; funcțiunea, sarcina arhidiaconului”. COSTINESCU. [Scris și pronunțat (rar) și: *archidiaconat*.] Pronunț. -di-a-]

— N. din lat. archidiaconatus, idem.

ARHIDIACONĚSC, -EASCĂ adj. *D'archidiacon, appartenant à un archidiacon*. — De arhidiacon. BARCIANU. [Scris și pronunțat (rar) și: *archidiaconesc*.] Pronunț. -di-a-]

— Derivat din arhidiacon, prin suf. adj. -esc.

ARHIDIACONIE s. f. (Bis.) *Archidiaconie*. — Funcțiunea de arhidiacon, „archidiaconat (2°)”. LM. [Scris și pronunțat (rar) și: *archidiaconie*.] Pronunț. -di-a-]

— Din grec. ἀρχιδιακονία, idem.

ARHIDIECĂZĂ s. f. (Bis.) *Archidieceză*. — (În Transilv.) Dieceză în fruntea căreia stă un arhiepiscop. [Pe la începutul secol. trecut, după pronunț. germană și: † *arhidiețeză*. *Arhidiețeza Carloveșului*. CALENDARIU (1844), 36. | Scris și: *archidieceză*. | Pronunț. -di-e-]

— N. din lat.-med. archidieceasis.

ARHIDIECĂZĂN, -Ă adj. (Bis.) *Archidiecezain*. — (În Transilv.) (Care se ține) de (o) arhidieceză, al arhidiecezel. *Consistoriul arhidiecezian are sediul în Sibiu*. [Scris și: *archidiecezian*.] Pronunț. -di-e-]

— N. din lat.-med. archidiecezianus.

ARHIDIEȚEZĂ † s. f. (ș. d.) v. arhidieceză.

ARHIDUCĂ s. m. v. arhiduce.

ARHIDUCĂL, -Ă adj. *Archiducal*. — De arhiduce, a(l) unui arhiduce. [Scris și: *archiducal*.]

— N. din fran.

ARHIDUCĂT s. a. *Archiduché*. — 1°. Provincie sau teritoriu al unui arhiduce. | 2°. Dignitatea de arhiduce. [Scris și: *archiducal*.]

— N. din lat.-med. archiducatus.

ARHIDUCE s. m. *Archiduc*. — Titlu dat numai prinților din casa imperială a Austriei. [Învechit, și:

arhidacă s. m. (după ital.) † (cu formă de-a dreptul latină) arhidux. *Ferdinand I, arhiduceul Austriei.* SINGAI, HR. II, 153. | Scris și: *archiduce.* | Cfr. duce.
— N. din lat.-med. *archidux*, -cem.

ARHIDUCESĂ s. f. *Archiduchesse.* — Titlu dat prințeselor din casa imperială a Austriei. [Invechit, și: *arhiduceasă.* POENARU. | Scris și: *archiduceasă.*]
— N. după fran.

ARHIEPISCOP s. m. (Bis.) *Archevêque.* — Episcop sau mitropolit (primat), care stă în fruntea altor episcopi (sau mitropolii). *În zilele... arhiepiscopului Ghenadie.* CORESI, E. 1/12. *Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolit a toată țara Ardealului.* FRAVILA (1640), ap. GCR. I, 88/. *Prea sfințitul nostru arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia.* DOC. (a. 1794), ap. GCR. II, 153/12. *Mitropolitul... slobozi o sinodicească carte... arătând drepturile mitropoliei Moldaviei... întărite de un consiliu compus da prea fericiți patriarhi și arhiepiscopi.* C. NEGRUZZI, I, 241. Accentuat și: *arhiepiscop.* | Scris și: *arhiepiscop.* | Pronunț. -hi-e-
— Din paleosl. *arhiepiscopă*, grec. *ἀρχιεπίσκοπος*.

ARHIEPISCOPĂL, -Ă adj. *Archiepiscopal.* — „Arhiepiscopesc”. [Pe] *Dealul Mitropoliei e o mică acropole, unde e camera deputaților, alături de biserică arhiepiscopală.* MEHEDINTI, R. 21. | Scris și: *arhiepiscopal.* | Pronunț. -hi-e-
— N. din fran. (lat. *archiepiscopalis*, -e).

ARHIEPISCOPĂT s. a. — arhiepiscopie (1^a-2^a). [Scris și: *arhiepiscopat.* | Pronunț. -hi-e-]
— N. din lat. *archiepiscopatus*.

ARHIEPISCOPESC, -EASCĂ adj. *Archiepiscopal.* — (Care țină) de un arhiepiscop, de (o) arhiepiscopie, care e dat de arhiepiscop. [Scris și: *arhiepiscopesc.* | Pronunț. -hi-e-]
— Derivat din arhiepiscop, prin suf. adj. -esc.

ARHIEPISCOPEȘTE adv. *D'une manière archiepiscopale.* — După cum obicește arhiepiscopii, ca la arhiepiscopie. POLIZU, BĂRCIANU. [Scris și: *arhiepiscopeste.* | Pronunț. -hi-e-]
— Derivat din arhiepiscop, prin suf. adv. -ește.

ARHIEPISCOPIE s. f. (Bis.) 1^a. *Archevêché*. 2^a. *Archiepiscopat.* — 1^a. Eparhia unui arhiepiscop. | P. ext. Reședința (orașul s. palatul) unui arhiepiscop. *Arhiepiscopie catolică din București.* | 2^a. Demnitatea sau funcțiunea de arhiepiscop. | P. ext. Durata acestei demnități. [Scris și: *arhiepiscopie.* | Pronunț. -hi-e-]
— Din paleosl. *arhiepiskopiĭa*, grec. *ἀρχιεπισκοπή*, „arhiepiscopie”, și *ἀρχιεπισκοπία*, „arhiepiscopat”, sau formațiune românească din arhiepiscop, prin suf. abstr.-loc. -ie.

ARRHIERARH s. m. (Bis.) *Archierarque.* — Mai marele ierarhilor. *Carii din domni ar lăcomi, de n'ar da acest oboroac de sare... să hie legat și afurisit de... sfințitul apostol Iacov, fratele lui Dumnezeu, cel Țintău arhierarh sfințitului Ierusalim, și de toți sfinții.* URICARIUL, II, 116/12. [Scris și: *archierarh, archierarh.* | Pronunț. hi-e-]
— Format din prefixul arhi- și ierarh. E probabil că un *ἀρχιεραρχης*, neatestat în dicționare, există și în grocește.

ARRHIERĂȚI † vb. IV^a (Bis.) *Être évêque* ou *prélat.* — A fi, a funcționa ca arhierou. *Acesta dintru svinți, părintele nostru Ipatie, născut la Chilichita... și arhierăfindu în Gangra...* DOSOFTEIU, V. s. 82. | Pronunț. -hi-e-
— Format de Dosofteiu de-a dreptul după grec. *ἀρχιερατικός* „devenit prelat”.

ARRHIERĂȚIC s. a. (Bis.) *Livre qui contient les cérémonies pontificales.* — *Arrhieratic* — „carte în care sânt prescrie ceremoniile care sânt de competența unui arhierou”. LM. [Scris și: *archieratic.* | Pronunț. -hi-e-]
— Din grec. *ἀρχιερατικός*.

ARRHIERĂȚIU † s. m. (Bis.) v. arhierou.

ARRHIERĂȚESC, -EASCĂ adj. *Episcopal, pontifical, appartenant à un prélat.* — De arhierou. *Veșminte arhierăști.* DOSOFTEIU, V. s. 12. *Prea sfinția sa părintele mitropolitului țării să întărească cu arhieresc blăstem... URICARIUL, I, 102/12.* *Episcopul sta în strana arhierescă.* CREANGĂ, A. 137. [Scris și: *archieresc.* Pronunț. -hi-e-]
— Derivat din arhierou, prin suf. adj. -esc.

ARRHIERĂȚEȘTE adv. *À la manière des prélats.* — În felul s. după obiceiul arhieroulor, ca arhierou. *Arhierăște* — „erzpriesterlich; auf erzpriesterliche Weise”. POLIZU. [Scris și: *archierăște.* | Pronunț. -hi-e-]
— Derivat din arhierou, prin suf. adv. -ește.

ARRHIERĂȚU s. m. (Bis.) 1^a. *Prélat.* 2^a. *Evêque in partibus.* — 1^a. Termin general pentru orice dignitar înalt bisericesc (episcop, mitropolit, patriarh), ca și sinonimul mai popular „vlădică”. *Deise să vie arhierii și tot zborul lor.* COD. VOR. 45/12 (= porunci mai-marilor poporilor să vie și tot săborul lor. N. TESTAMENT, 1648; porunci să vie arhieriei și toată adunarea lor. BIBLIA, 1688 : „ayant commandé que les principaux sacrificateurs et tout le conseil s'assemblent...”). *Cade-se judecătorului celui drept și marelui arhierou, Domnului nostru Iisus/Hristoș.* PRĂVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 159/22. *Vădând Constantin-Vodă aceste obiceiuri nu bune, au socotit cu arhierii țării și cu tot sfatul său și au legat cu mare blăstem: „vădăritul... să nu mai fie. N. COSTIN, LET. II, 52. Deci vă rog, părinți arhieriei, de mă veși vedeți aproape de moarte, să mă tundeți călugăr.* C. NEGRUZZI, I, 150. *Tu rămădi de mine n'păce, Că eu alta n'am ce-și face.* Păr' să rog pe Dumnezeu, A[și] cerului arhierou, Ca de tine să grăjiască. MARIAN, I. 311. *Bagi pe dracul în casă cu lăntari, și nu-l poți scoate cu sute de arhierie.* ZANNE, P. VI, 680. | 2^a. Spec. „Vlădică fără episcopie”. „Astăzi se numește... [arhierou] un episcop care are facultatea de a face toate ceremoniile eclesiastice prescrie în arhieratic, însă n'are dieceză; prin urmare n'are jurisdicțiune episcopală”. LM. [Scris și: *arhierou.* | Pronunț. -hi-e- | Înainte vreme, după paleosl., și: † arhierăȚiu) : *Arhieriei Anania deise celora ce sta înaintea lui...* COD. VOR. 46/. | Mai demult, și azi în popor, și: arhieră. Să fie mistov și credinșou arhierou. MSS. (a. 1698), ap. GCR. I, 317. *Vădând Stanciu paraleu, Cel mai mare arhierou...* TEODORESCU, P. P. 262. Cfr. arhipăstor.
— Din paleosl. arhierăȚi, grec. *ἀρχιεπίσκοπος*, idem.

ARRHIERĂȚU s. f. (Bis.) 1^a. *Dignité de prélat, prélat.* 2^a. *(Votre) Sainteté* (titre d'honneur, quand on s'adresse à un archevêque ou évêque). — 1^a. Demnitatea sau funcțiunea de arhierou. *Străducind în arhieră...* DOSOFTEIU, V. s. 232. 1. *Rânduială arhieriei.* MINEIUL, (1776), 13/1. *Spune-mi, cum se scrie, La arhierie?* TEODORESCU, P. P. 263. | P. ext. Timpul păstoriei unui arhierou, cfr. arhiepiscopie (2^a). *Observații... asupra regulilor... gramaticii rumânești, adunate și alcătuite acum întâi de dumnealui Iovake Văcărescul, țipărie... în domnia... prea luminatului prințip a toaței Ungro-Vlahiei Nicolae Mavrogheni Voevod, în arhieria sfințitului... mitropolit și arhieriscop a țării Kyr Grigorie, la leat 1787.* ap. ODOBESCU, I, 298. | 2^a. (Invechit) Titlu de cinste cu care se adresează cineva către un arhierou. „Prea sfinție”. (Pa-

triarhul Dositeiu către mitropolitul Atanasie al Ardealului: *Trebuie arhieria la să propodăduști cu-odntul lui Dumnezeu la Sârbi și la Ruși pre limba slovenacă, eară la Rumâni pre limba rumânească.* ap. HEM. 1632. [Seris și: *archiereie*. | Pronunț. -hi-e-.]
— Din grec. ἀρχιεπίσκοπος „prelatură, arhiepiscopat“.

ARHIMANDRIE s. f. (Bis.) 1°. *Archimandritat*. 2°. *Couvent dirigé par un archimandrite*. — (În biserica ortodoxă) 1°. Demnitatea sau funcțiunea de arhimandrit. *Derept aceasta cei sfinți și cinstiți bărbați înaintea destoiniciei de episcopie și pentru profeție, pentru arhimandrie, fugiră la pustie.* CAZANIA (a. 1644), ap. HEM. 1633. | 2°. P. ext. Mănăstirea care are în capul ei, ca stareț, un arhimandrit. *Mănăstirea Putna... dintru începutul ei a fost și este arhimandrie.* URICARIUL, XIV, 179/25. [Seris și: *archimandrie*.] Cfr. abație.
— Din m.-grec. ἀρχιμανδρία. DDRG.

ARHIMANDRIT s. m. (Bis.) *Archimandrite*. — (În biserica ortodoxă) Titlu de ierarhie bisericească (inferior „arhierelui“), dat stareților mănăstirilor mai mari sau călugărilor care au o slujbă mai înaltă pe lângă o episcopie („*arhimandrit de scaun*“) și, ca titlu de cinste, și la alți călugări fără vreo funcțiune bisericească. *În anul 7010 prestăutu-s-au Putie, arhimandritul și egumenul mănăstirii Putna.* URECHIE, LET. I, 143. *Mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierie, arhimandriți și egumeni.* C. NEGRUZZI, I, 241. *Ștefane, Măria Ta, Tu la Putna nu mai sta, Las arhimandritului Toată grija schitului!* EMINESCU, p. 162. *Mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră.* CREANGĂ, A. 138. [Seris și: *archimandrit*. | Dial. (prin falsă analogie) și: *arhimandrit*. A spus *arhimandritul*, că este... la Cernăuți. (Solca, în Bucov.) IOHGA, X. H. B. 74.] Cfr. abate.
— Din paleosl. arhimandrită, n.-grec. ἀρχιμανδριτης, idem (din ἀρχι- și μάνδρα „loc închis, mănăstire“).

ARHIMITROPOLIT † s. m. (Bis.) *Métropolitte primat*. — „Mitropolit primat“. *Această luminată carte... o am aflat în Țara-românească, la arhimitropolitul Serafim, în celate în Târgoviște.* (a. 1581), ap. GCR. I, 131/19.

— Formațiune românească din prefixul arhi- și subst. mitropolit.

ARHIPĂSTOR s. m. (Bis.) *Archevêque, évêque*. — Păstor sulfeteasă care e în fruntea celorlalți, „arhieru, vlădică“. *S'au hohărit a se face... mitropolit... episcopul Iosif... fiindu-i rândul, ca unui mai bătrân și, osebit, fiind îmbunătățit și cu daruri ca azele, potriele la un arhipăstor.* ZILOT, CRON. 73. *Prea sfințitului mitropolit... Veniamin, al nostru prea milosib stăpân și de obște arhipăstoru.* (a. 1806, lași), ap. TRDG. *De trei să fi episcop, c'o mantie vârdăd! Înăfură-ți trușa, îți pune lanț de aur... Diaconul să mearyă cu cărja înainte, Te'nfundă ntr'o carță și tot blagoslovește... Din astea te-ai cunoaște, că ești arhipăstor.* C. NEGRUZZI, II, 181/2. *Cealțăi popi... cât pe ce să călă ameiți, din picioare, de frică și de rusinea arhipăstorului.* CREANGĂ, A. 137. [Seris și: *arhipăstor*.] | Dial. și: *arhipăstoru*.
— Formațiune românească din prefixul arhi- și subst. păstor.

ARHIPĂSTORĖNC, -EASCĂ adj. *D'archevêque*. — De arhipăstor. *Călugăre! Când te-ai suit pe scaun arhipăstoresc, Urmează ca să fi șitit canonul apostolicesc.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 1634. [Mitropolitul Iacov] *leguște ca în veci... să nu se mai încredințeze cărma arhipăstorescă la străni ȧrarhi!* C. NEGRUZZI, I, 241. *Atunci se sculă și mitropolitul și, dănd binecuvântarea sa arhipăstorescă cugetelor*

Domnului celui viteaz, îndemnă pe boieri... a-l urma pe căle adevăralui. ISPIRESCU, M. V. 12/25. [Seris și: *arhipăstoresc*.]
— Derivat din arhipăstor, prin suf. adj. -esc.

ARHIPĂSTORIE s. f. (Bis.) *Dignité ou charge d'archevêque*. — Funcțiunea, demnitatea sau sarcina de arhipăstor. *Să se facă [mitropolit] episcopul Dionisie... fiind mai tânăr [și] cu stință de trebile arhipăstoriei.* ZILOT, CRON. 73.
— Derivat din arhipăstor, prin suf. abstr. -ie.

ARHIPELĂG s. a. (Geogr.) *Archipel*. — (Propriu) Marea Egee, presărată cu grupe de insule. | P. ext. Întindere de mare sau de ocean presărată cu grupe de insule. *Când sânt mai multe insule la un loc, ele fac împreună o grupă de insule sau un arhipelag.* MEHEDINTI, P. 5. [Seris și: *arhipelag*.]
— N. după ital. arcipelago (< grec. ἀρχιπέλαγος, propriu „mare principală“).

ARHIPRESBITER s. m. (Bis.) *Archiprêtre*. — (Cuvânt întrebuințat rar, aproape numai prin Transilv.) „Protopop, protopresbiter“. [După pronunțarea n.-grecească (ἀρχιεπίσκοπος) și: arhipresviter. URICARIUL, V, 27/12.] | Seris și: *arhipresbiter*.
— N. din lat. archipresbyter, idem.

ARHIRĖU s. m. (Bis.) v. arhieru.

ARHISTRĂTEG s. m. |

ARHISTRĂTIG † s. m. |

1°. *Archistratège. Général en chef, généralissime*. 2°. *Archanga*. — 1°. (Astăzi, rar) *Archistrateg* = generalul destinat a fi comandant suprem al armatei unei țări pentru timp de războiu, „generalisim“. | 2°. (Pe la sfârșitul secol. XVIII și începutul celui următor) *Arhistratig* = generalul-șef al unei armate. *Arhistratigul se împărțeauă de slava ce dobândese ostașii lui, biruinđ.* E. VACĂRESCU, ap. ODOBESCU, I, 302. *Pe principul Ipsilanti arhistratig îl numesc. Îl smulș din sânul Rusiei și cu dînsul se uimesc.* BELDIMAN, ap. GCR. II, 243/25. | 3°. Spec. (În limba mai veche) *Arhistratig* = comandant suprem s. căpetenie a cetelor ingerești, „arhanghel“. *Dumnezeescul Arhistratigă Gavriil.* DOSOITEIU, v. s. 25/21. *Unde să prînzăușe sfințul vram marle arhistratig Mihail.* MSS. (de la C. Brâncoveanu, a. 1696), ap. HEM. 1624. *Minunea... s'a făcut de Arhistratigul Mihail.* CALENDARUL (1814), 5/12. Cfr. voievod.
— Din grec. ἀρχιστράτης „exercițiu imperator“.

Cuvântul a intrat în trei epoci diferite în limba română: 1°. În limba veche, prin scrierile bisericești, din limba medio-greacă (sau din cea paleoslavă: arhistratigă), cu sensul fig. de „mai marele cetelor ingerești“, ca epitet pentru „arhanghel“. Întrebuințat în teologia greco-slavă. 2°. În epoca Fanariotăilor, din limba neo-greacă, cu sensul propriu de „general comandant al unei armate“. 3°. Ca neologism, în timpurile recente, sub forma *arhistratig*, după fran.

ARHITĖCT s. m. *Architecte*. — Persoană care cunoaște, exercită, arta arhitecturii. *Înărătul Eghipteanilor... au trimis carte lui Lăkir, cu carea porunceă să-i trimiță meșteri arhitecți, să zidească turn.* (a. 1812), ap. GCR. II, 207/12. *Arhitect care s'a însărcinat a da gata un edificiu după un plan statornicit... nu poate cere nici o sporire de plată.* HAMANGIU, C. C. 378. [Seris și: *arhitect*.] | La început, nefiind încă asimilat vorbelor vechi ale limbii noastre, avea pluralul † *arhitecti*. | † *arhitecton* (de-a dreptul din grec.) *Făcându-se un tahnin de căbră un arhitecton...* URICARIUL, VII, 171/14. | † și: *arhitector* (după ital. *architetto*). *Alcătuiindu-se și arhitector al orașului.* URICARIUL, I, 198/15. Accentuat: *arhitector s. arhitector?*
— N. din lat. architectus (< grec. ἀρχιτέκτων „maestru constructor“).

ARHITECTOR † s. m. v. arhitect.

ARHITECTONIC, -Ă adj., subst., adv. *Architectonique*. — 1° Adj. De arhitectură, după regulile arhitecturii. *Ornamente architectonice*. L.M. | Poet. *Memphis... cu zidurile-i antice...* — o cetate de giganți. *Sânt gândii architectonici de-o groază mărește!* EMINESCU, P. 67. || 2°. Substantivat, sub forma feminină (Filos) Construcție sistematică a unui șir de idei. *Architectonica rașuniuni pure* e titlul unui capitol din *Critica rașuniuni pure* (cfr. traducerea lui Eminescu, mss. 2258 al Academiei Române, f. 28). || 3°. Adv. După regulile arhitecturii. [Seris și: *architectonic*.] — N. din lat. *architectonicus*, -a, -um (< grec *ἀρχιτεκτονικός*). Sensul 2° după germ. *Architectonik* = lat. *architectonice* < grec *ἀρχιτεκτονική*.

ARHITECTONIE s. f. *Architecture*. — (Rare, invechit) „Arhitectură”. Să se deprindă și în lucrul arhitectoniei. DRĂGHICI, B. 251.

— N. din n.-grec. *ἀρχιτεκτονία*, idem (Legrand).

ARHITECTOR † s. m. v. arhitect.

ARHITECTORĂSC, -EASCĂ † adj. *D'architecte*. — De arhitect, propriu arhitectilor, POLIZU.

— Derivat din arhitector, prin suf. adj. -esc.

ARHITECTORĂȘTE † adv. *À la manière des architectes*. — În felul arhitecților, ca arhitecții. POLIZU.

— Derivat din arhitector, prin suf. adv. -ește.

ARHITECTURĂ s. f. *Architecture*. — Arta de a construi clădiri. *Arhitectura greacă*. | P. ext. Felul, planul, caracterul arhitectural al unei clădiri. *Privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n'au acea grandioasă ce se vede în lucrările bătrâne*. C. NEGRUZZI, I, 193. *O astrologie... bizantină, bazată pe sistemul care admite pământul de centrul arhitecturii lumii*. EMINESCU, N. 44. [Seris și: *architectură*.]

— N. din lat. *architectura*, idem.

ARHITECTURAL, -Ă adj. *Architectural*. — De arhitectură, „arhitectonic”. [Seris și: *architectural*.]

— N. din fran.

ARHITRĂVĂ s. f. (Arhit.) *Architrave*. — (La clădirile greco-romane s. în stil greco-roman) Partea de jos a „tabulamentului”, așezată pe capitulurile coloanelor sau pilastrilor, partea cuprinsă între capituluri și friză (s. „brâu”). *De-asupra sistemului de pilastri și de metopae urmează architrava, tractată ca friză*. TOCILESCU, A. 38. [Seris și pronunț. (mai rar) și: *architravă*.]

— N. din fran. (=ital. *architrave* — din *archi* și *trave* < lat. *trabs* „grindă” — propriu „grinda principală”).

ARHIV s. a. v. arhivă.

ARHIVĂ s. f. *Archives*. — Totalitatea hârtiilor, actelor, documentelor (vechi) privitoare la istoria unui popor, la un oraș sau județ, un așezământ public ori privat, o familie. *Canșierul, arhivă, nimică n'au mai rămas*. BELDIMAN, TR. 350. *M'am tânguț...* pentru strămutarea arhivei din Iași. URICARIUL, X, 272/. *Un proiect ce se făcuse pentru teatru zace îngropat în arhivele ministerului de externe*. C. NEGRUZZI, I, 346. *N'au făcut... aproape nimic pentru înaintarea științei ce o profesază. Nici un studiu prin arhive, nici o publicare de documente... necum o istorie întregă*. MAIORESCU, CR. III, 35. *Daodă nu este unire* [pentru alegerea depozitarului titlurilor unei moșteniri] *atunci titlurile se depun în arhiva statului*. HAMANGIU, C. C. 179. | P. ext. Lo-

cui sau clădirea în care sânt depuse și se păstrează asemenea documente. *Pe dealul Mitropoliei, în arhiva României, Unde statul grămădește... Hârtii, condici osândite... Are cuburi din echime numeroasă gorice*. ALEXANDRESCU, M. 207. *Un colț înlucos... din arhiva unei cancelarii și atmosfera... cafenelei — asta eră toată viața lui*. EMINESCU, N. 36. [Și: *arhiv* s. a. (formă aproape ieșită din uz, întrebuințată mai ales de Românii din Austro-Ungaria, după germ. *Archiv*). *Arhivele ceale vechi ale domniei Moldovei*. P. MAJOR, IST. 252. *Biblioteca arhivului statului*. HASDEU, I. C. IX. | La C. NEGRUZZI, I, 212, fiind vorba de arhivele turcești, se găsește cuvântul corespunzător turc „caid” — *Sultanol... încredinându-se din caidurile (arhivele) împărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, în întărește*. [Seris și: *arhivă*.] Plur. -hive (întrebuințat adesea și cu înțeles de sing., după fran.), -hiveiri.]

— N. după fran. (=lat. *archivum*, idem < grec *ἀρχίον* „clădirea în care se află cărămiză”, spec. „localul primăriei”, de la *ἀρχή* cu sensul de „cărămiză s. autoritatea cea mai înaltă”).

ARHIVĂR s. m. *Archiviste*. — Funcționar (mai înalt) însărcinat cu păstrarea documentelor unei arhive. *M'am adresat către arhivaris oșebilor departamentului*. URICARIUL, VIII, 97/. *Casa [o aro dată cu anul] unui arhivar de la m'știu care dican*. C. NEGRUZZI, I, 301. *Arhivar în Direcțiunea generală a Arhivelor statului*. FURNICĂ, I. C. XXXVIII. [Dial. și: *arhivaru*.] Cfr. arhivist.

— Derivat din arhivă, prin suf. nom. agent.-ar (sau din germ. *Archivar*).

ARHIVĂRĂȘ s. m. *Employé (inférieur) aux archives*. — Diminutivul lui arhivar, derivat prin suf. -aș. (Cuvânt rar; într-o scrisoare a episcop. Moga, a. 1814). „Mie funcționar la arhive”.

ARHIVIST s. m. *Archiviste*. — (Cuvânt întrebuințat din în ce mai rar, înlocuit aproape cu totul de sinonimul) „arhivar”. *Arhivist [al] statului*. URICARIUL, XIII, 378. *Domnul arhivist Kasp din Lemberg*. HASDEU, I. C. VIII.

— N. din fran.

ARHIVOLTĂ s. f. *Archivolte*. — Ciubuc la partea de sus a unei arcade.

— N. din fran. (=ital. *archivolto*).

ARHON † s. m. |

ARHONDA † s. m. |

Monsieur le... seigneur. — (Cuvânt din epoca fanariotă, întrebuințat până pe la mijlocul secolului XIX, numai la vocativ, ca expresie de politețe, când se adresa cineva unui boier, și anume arhondă singur, iar arhon înaintea titlului boieriei. Cfr. ex. de la arhonic). „Domn(ule), boier(ule)”. *Arhon Bane!* ZILOT, CRON. 82. *Dar ce mă socoți pri mine, arhon Jicnicer?* C. NEGRUZZI, I, 302. *Fecăciune, arhon Sărdar!* ALECSANDRI, T. 409. „Asta este foarte leasă de făcut pentru un om ca dumneata, dar nu și pentru mine!” — „Dar de ce, arhonda?” FILLIMON, ap. HEM. 1634. *Și eu, arhonda, sânt unchin!* ALECSANDRI, T. 773.

— Din n.-grec. *ἀρχων, ἀρχοντας* „seigneur”. (Cfr. dubletul arhonte.)

ARHONDĂR s. m. (Bis.) *Moine chargé de recevoir et d'héberger les étrangers ou les visiteurs du monastère*. — „Călugăr însărcinat a dirige, a administra un arhondarie”. COSTINESCU. [După HEM. 1635 și: *arhontar*.]

— Din m.-grec. *ἀρχοντάρης*, idem. CHAC, II, 636.

ARHONDĂREANĂ s. f. (Bis.) *Nonne chargée de recevoir et d'héberger les étrangers ou les visiteurs*

du couvent.—Călugărița care administrează și conduce arhondaricul, într-o mănăstire de maice⁴. COSTINESCU. [După HEM. 1635 și: arhondărăsă.]

— Derivat din arhondar, prin suf. moțion, -easă.

ARHONDARIC s. a. (Bis.) = arhondărie. (Întrebuințat mai ales în Mold., pe când „arhondărie“ mai ales în Țara-rom.) *Una [în chilia] mai bine zidită și mai mare servea de arhondaric.* N. XENOPOL, ap. TDRG. [Și: arhondaric.]

— Din m.-gr. ἀρχονταρισ, „aubeire pour les étrangers au couvent“. CIHAC, II, 636.

ARHONDĂRIE s. f. (Dans un couvent) maison ou appartement destiné à la réception et à l'hébergement des étrangers ou des visiteurs. — Casa (deosebită) sau partea din corpurul zidurilor mănăstirii, unde se primesc oaspeții și drumeții care se abat pe la mănăstire. [Și: arhondărie: *Merseră să se odihnească în chilia stăruțului, ce slujea de arhondărie.* ODOBESCU, I, 88_{1/2}.]

— Din m.-grec. ἀρχονταρισ. CIHAC, II, 636.

ARHONDOLOGHIE s. f. }

ARHONDOLÓGIE s. f. }

1°. *Histoire ou livre de la noblesse, livre d'or, nobiliaire.* 2°. *La noblesse, les nobles, les grands seigneurs, la haute volée.* — (Termin intrat în limbă în epoca Fanarioților, azi învechit) 1°. Istoria nobilimei. *Letopisețile noastre și arhondologia ne arată curat, că Ștefan-Vodă, Mihail-Vodă și alți domni... au boierii pe câmpul de bătaie pe mai mulți opincari cu iușea de boier.* FILIMON, C. II, 354. || Cartea nobilimii, catalogul s. registrul familiilor boieresci dintr-o țară. *În căflea ani m'aș înstări cu bani, m'aș tot acasă de poalele boierilor, pân' ce m'aș încuibă frumos în arhontologie și 'n sfârșit m'aș însură, pentru ca să intru în neamuri.* ALECSANDRI, T. 1328 (= „cartea boierilor“). GLOSAR, 1777. || 2°. Bolerie, noblețe, societate înaltă. *Am fost toldeana un liberarinu, o știi tu? M'am bălul joc toldeana de arhontologie.* ALECSANDRI, T. 1231. *Lucram și lup-tam, nu împins de setea de posturi bine plătit, sau de dorința de ranguri pe scara arhontologiei.* GHICA, ap. HEM. [Și: arhontologie, arhontologie. POLIZU.]

— Din n.-grec. ἀρχοντολογία. HEM. TDRG. (lipsește la Vlahos și Légrand). Pentru sensul 2° cfr. arhontologie.

ARHONIE † s. f. *État de noble, noblesse, seigneurie.* — (Cuvânt din epoca fanarioților, întrebuințat până pe la mijlocul secolului XIX) „Boierie“. „Boier“ este întrebuințat în Mehedinți în loc de „arhon“, cu deosebire că „arhon“, când se zice, trebuie să fie însoțit și de felul arhontei. I. IONESCU, M. 439.

— Derivat din arhon, prin suf. abstr. -ie.

ARHONT s. m. v. arhonte.

ARHONTĂR s. m. (Bis.) (ș. d.) v. arhondar ș. d.

ARHONTARIC s. a. v. arhondaric.

ARHONTĂT s. a. *Archontat.* — (Antic. greacă) Demnitatea de arhonte. || *Timpul căt [inea funcțiunea unui arhonte.*

— N. din fran.

ARHONTE s. m. *Archonte.* — (Antic. greacă) Unul din cei nouă magistrați anuali care guvernau republica atenică. *Arhonte eponim*, prim-arhonte, după care se dădea numele anului. [Invechit, și: arhont s. m. POLIZU, COSTINESCU, BĂRCIANU.]

— N. din fran. (lat. archon, -ontem < grec. ἀρχων, -οντες, de la ἀρχω „a fi în frunte, a fi cel dintâi“.) Cfr. dubletul arhon.

ARHONTOLOG(H)IE s. f. v. arhondolog(h)ie.

ARHONTOLOGIE † s. m. *Livre d'or, nobiliaire.* — (Termin din epoca Fanarioților, păstrat până pe la jumătatea secolului XIX) „Cartea nobilimii, catalogul s. registrul familiilor boieresci din țară“. *Dealul Mitropoliei, unde se arăă regimentul și arhontologia.* RALLETTI (a. 1855), ap. TDRG.

— Din n.-grec. ἀρχοντολογία. TDRG. (sau ἀρχοντολογία, care înseamnă însă, după Vlahos și Légrand „la noblesse“). Cfr. arhondolog(h)ie.

ĂRIĂ † s. m. v. Arie.

ĂRIĂL s. a. v. areal.

ĂRIĂN, -Ă adj. *Aryen.* — De rasă primitivă indo-europeană. *Popoarele ariane.* Cfr. arie. Pronunț. -ri-an.]

— N. din fran. (din sanscrit. arya „nobil“, nume dat în Rig-Veda rasei primitive a Indiei.)

ĂRIĂN, -Ă adj., subst. *Arien.* — 1°. Subst. Partizan al doctrinei lui Arie (Aria), „eretic (de-al lui Arie)“. *Domnul Hristos caște domnu adevărat, nu-i după dar filu lui Dumnezău, cum dzic ariani, ce după fire.* VARLAAM, ap. HEM. 1637. | P. ext. (În popor, în Mold.) „Armean“. *Numele de Armean a decenit sinonim cu Arian, ca și când ei ar fieretici arieni.* MELCHISEDEC (episcopul), ap. HEM. 1659. || 2°. A dj. (modern, după fran.) A(l) lui Arie, care se [ine de învățătura lui Arie, „arionesc“. *Erezia ariană.* [Pronunț. -ri-an.]

— Din paleosl. arijanŭ (gr. ἀρειανός, lat. arianus), cuvânt introdus în limbă de scriitorii bisericești.

ĂRIANIE † s. f. v. arienie.

ĂRIANISM s. a. *Arianisme.* — Învățătura lui Arie, erzie a Arianelor, „arionie“. [Pronunț. -ri-a.]

— N. din fran.

ĂRIĂT s. m. sing. v. arēt.

ĂRIE, -Ă adj. = arian¹. | Spec. Privitor la grupa popoarelor indo-europene din Turchestanul sud-estic, din Iranul vechiu și din India veche. *Limbă arie.*

— N. după germ. arisch.

ĂRIE v. arieu.

ĂRIEALĂ s. f. *Tre-un cal este aricil la pierce...*, *să-l oblojești.*... MSS. (c. XVIII), ap. HEM. 1642.

— Derivat din ariei, prin suf. abstr. -eală.

ĂRICEL s. m. *Petit ou jeune hérisson, petit du hérisson.* — Diminutivul lui arieu (derivat prin suf. -el). „Arieu mic s. puia de arieu“. *Trei aricel fără mureș, I-am închis cu îngrijire, Să n'aibă loc de ieșire.* I. VĂCĂRESCU, P. 337_{1/2}.

ĂRICHITĂ s. f. (Câș.) *Ce qui reste du petit-lait après en avoir extrait le fromage blanc („urda“).* — După ce păstoriul stoc șar în cupe, rămâne zer, pe care-l fierb, și de asupra-i iase urdă, iar ceea ce rămâne în fundul căldării se numește arichită. (Gogoș, în Dolj), ap. HEM. 1643.

— Etimologia necunoscută. Hasdeu, *Etymol. magn. Rom.* propune un tip *allicca, diminutiv din alica, care ar fi dat *ariche și la care s'ar fi adăugat suf. dim. -iță. Greutatea semantică cerească s'o explice Papahagi, *Notițe etimologice* (Buc. 1907), 1-2, afirmând că alb, *ajke* „smântână“ (de unde arom. *alcă, alică* „crema ce se suprapune pe lapte și din care se face unt, brânză untoasă etc.“) nu poate fi de cât lat. *alica* (sard. *alighe*, cfr. span. *alaga*), pre-

cum propusea, cu rezerva euenită, G. Mayer, *Alb. Wörlb.*, 5.

ARICI vb. IV^a refl. I. 1^a. *Se pelotonner (comme un hérisson)*. 2^a. *Se hérisser. Il Attraper une des maladies nommées ariciu.*—I. A săvârși o mișcare caracteristică animalului *ariciu*.—1^a. (Despre om) *Mă aricesc* = „mă strâng ca ariciu”. (Țara-Hațegului) *REV. CRIT.* III, 86. || 2^a. (Despre păr) *Părul se aricește* = „se zbârleşte, se rădică, se înșpică ca țepele ariciului”. [D. ex.] *Când am văzut ursul, mi s-a aricit părul în cap.* *REV. CRIT.* III, 86. || II. A fi afins de una dintre boalele numite *ariciu* (II, 2^a-4^a). „*Ariciu*” e o boală de picioare. *Se aricesc și caii și vitele.* *ȘEZ.* III, 145.

— Derivat din *ariciu*. (Pentru sensul I, 2^a efr. ital. *arizzare*, fran. *hérisser*, span. *erizar*.)

ARICIOAICĂ s. f. *Hérisson femelle*. — Femininul lui *ariciu* (derivat prin suf. -oaică). *Trei ariceți fără mună, I-am închinat cu îngrijire... Lăcutul nu se desuce, Nici cu chee, nici cu cuc.* *Aricioaica, mâniață. A fielor țarbă cald... Descide, cum o aduce, Iși ia puși și se duce. I. VĂCĂRESCU, P. 337/17.* Dacă ai include bine puși unei aricioaice și să ncuși cu lacata, mama lor îmbălbă până găsește țarba-șterului, cu care atingând lacata, se sfarmă. *ȘEZ.* I, 153/17 [In Banat: aricioaie, ap. HEM. 1646.]

ARICIRE s. f. *Pelotonnement, action de se pelotonner (comme un hérisson); de se hérisser; d'attraper le jacart.* — Infinitivul verbului *arici*, devenit abstract verbal.

ARICIT s. a. = ariceală. HEM. 1645. Participiul verbului *arici*, devenit abstract verbal.

ARICIT. -Ă adj. I. 1^a. *Pelotonné (comme un hérisson)*. 2^a. *Hérisse*. II. 1^a. *Atteint de rougeau*. 2^a. *Atteint de jacart*. 3^a. *Dartreux*. 4^a. *Affabli par une maladie, fiolé*. — Participiul verbului *arici*, devenit adjectiv. I. 1^a. (Despre oameni) *Aricit* = „strâns, ghemuit” [ca un ariciu]. [D. ex.] *Am stat toată ziua aricit de frig.* *REV. CRIT.* III, 86. *Ce stai, măi, așa aricit?* VICIU, GL. 2^a. (Despre păr) „Zbărliu”. || II. 1^a. (Despre vița de vie) Atinsă de boala „ariciu” (II, 2^a). HEM. 1644. || 2^a. (Despre animale) „*Aricit*” se zice la un cal sau bou ce are „ariciu”. (Sculenii), ap. HEM. 1644. *Mofoiaș, Mofoiaș, Domn din Făgăraș, Căine de oras, Săruta-mi-l-aș, Pe-an cal aricit, De vine sărăci, Făcut pe fugi.* POP. ap. HEM. 1644. || 3^a. (Despre oameni) Cu boala de piele „ariciu” (II, 4^a). *Tânșarii, mari ca vitespica... L-impungă și-l potricălită, de-au scos cărci peste tot trupul; și după șasă luni... atdă eră de schimosit și orbăciit peste tot trupul, cât sămăna cu pilaia pilului, apă-i are pelia aricită.* DOSOFTEIU, v. 8, 19, 1. *Aricită țâța unui femeii cu bunătății*, numai cu sămnaul se[și]ntei cruci o au lămăduit. idem, v. 8, 70, 2. || 4^a. P. ext. „Oșlită” (în sens propriu și fig.) *Aricit* = „slab din cauză de boală; se zice despre om, animal și plante”. (Țara-Hațegului). *REV. CRIT.* III, 86.

ARICITURĂ s. f. = ariceală. CIHAC, I, 16.
— Derivat din *arici*, prin suf. abstr. -itură.

ARICIU s. m. I. *Hérisson*. II. 1^a. *Echinops-à-têtes-roudes: Echinops spérocephalus*. 2^a. *Rougeau, rougeot*. 3^a. *Grappes, jacart, malandre*. 4^a. *Lichen, herpès, vitiligo*. 5^a. *Danse populaire*.

I. (Zool.) Mamifer patruped insectivor, acoperit pe spate cu ghimpi lungi și tari; când simte primejdia, se face ghem, zbărlindu-și ghimpii. Cine ca mănăcă lup, sau vulpe, sau căine, sau pisică, sau ariciu, sau păsă, sau neadstăcut, sau veaveriță și șațele altele câte sânt necurate..., să se pocătescă. *PRAVILA* (a. 1640), ap. GCR. I, 90. *Ariciu*, cu meșteșug se prinde

și vrabia cu meiu. FANN, P. V. II, 125. *Toate li-gheoane, până și cârtițele orbești și ariciți ghim-poși... toate i se arătau lui în cale.* ODORSCU, III, 185/22. *Am un unciăș mare, Cu-o sută de-araci la spinare?* [= „Ariciu!.”] ȘEZ. IV, 43. *Merge pașă pe ulițe, Cu trei miș de sulie?* [= „Ariciu!.”] ȘEZ. I, 26; IV, 42. | Fig. „*Ariciu*” se zice celui zgribuit de frig. PAMFILE, J. 383. || În credințele popularului *ariciu* e sfătătorul lui Dumnezeu la facerea lumii (cfr. HEM. 1649-1651); în legătură cu această credință despre istețimea și puterea supranaturală a ariciului stau expresiile: *parcă l-a spus ariciu la ureche și l-a îndemnat ariciu* (unde ariciu e echivalent adesea cu „dracul”, din alte expresii analoge). *Flăcăiandrul... se furisă și de astădată, de intră în cămara fetelor, ca să asculte la sfatul lor. Parcă l-a spusese ariciu la ureche, că ore să se petreacă într-iele ceva pentru dînsul.* ISPIRESCU, L. 240. *Rămânind văduc... l'indemnat ariciu să se însoare dăa doua oară.* idem, l. 333. | *Ariciu de mare* = „oursin, hérisson de mer”. DDRF.

| *Ariciu* are pe spate ghimpi, țepi, țăpușe. | *Ariciu* se face ghem, se ghemuește, se strânge, se zgulește, se stărecește sau se zgarcește. | Sunetul ce-l produce se exprimă prin verbele: *pufni*, *forcăi* sau *forcoți*. Cfr. HEM. 1647-8.

II. P. anal. 1^a. (Bot.) = rostogol. (In Gherliște, în Banat. Cfr. fran. „tête hérissonnée”, HEM. 1658, nemțește Kugeldistel, termenul tehnic: echinops [= lat. echinus = grec. ἑχίνος; „ariciu”] și sinonimele românești: rostogol, căpățânoasă, măcluca-ciobanului). *Întrebaui pe șase locuitorii... cum se chiamă acea plântă, la care ei răspunseră: „ariciu”, de oară-cu este învelită ca un ariciu și, dacă-i rupi coada, nu știi unde i-este capul.* MANGIUCA, ap. HEM. 1657.

2^a. (În Transilv.) O boală a viței de vie. „*Ariciu*” pe butuci de viță de vie = „der Brand an den Weinreben”. BARGIANU.

3^a. (Vet.) „*Ariciu*”, la cai, vine din sudoare. Când calul asudă tare, stând în loc, sudoarea curge pe picioare până la copită, acolo se strânge și, fiind foarte iute și sărată, intră prin pori impregniurii copitei, apoi se umflă piciorul la copită, pielea crapă și dă sânge, carnea se cangrenează. „*Ariciu*”, la vite cornute, se face la via piciorelor și la pânțele, de nădău ca o bolfoșoară sau ca o nucă, apoi crește ca un pumn, legat de piele numai printr-o grosime de un deget; se vindecă lesne. Când la vite cornule se face „ariciu” la copite, ca la cai, e mai primejdios. (Doamna, în Neamtu), ap. HEM. 1656. „*Ariciu*”, la vite, este un fel de zgraibă, crescând jos, lângă copită, ca un burete. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1656. *Ariciu* = „niște bube la cununa unghiei vitei”. ȘEZ. V, 26/9. „*Ariciu*” e o boală de picioare. Se face la vitele ce stau hojma în glod. „*Ariciu*” e o boală care trece de la sine, când vila își schimbă felul traiului, adică, când din ploaie, din glod și din șura urită le trecem în grajduri curate. ȘEZ. III, 145. Cfr. ariceală, arici.

4^a. (Pat.) *Ariciu* = „o zgribunăție primejdișoasă: herpes, lichen, impetigo;... die Flechte, Schwinde, Schwindflechte”. LB.

5^a. (Chor.) „*Ariciu*” se joacă în două feluri: a.) *Flăcăii și fețele li joacă în chip de horă.* b.) *La nunși „ariciu” este un danț comic: dănjulitorii, după ce prind pe chef, fac pe unul dintrînșii „ariciu”, care se întinde, imitând întogmas mișcărilor aceluși animal, tor lăutarul cântă aria și cinciutele, toți ceilalți privind și făcând haz.* (Băilești, în Dolj), ap. HEM. 1654. (Cfr. PAMFILE, J. I, 363, II, 268; 348.)

[S]: *hariciu* (Copăcel, comit. Făgăraș), ap. HEM. 1645. | *arice s. m.* [Mama-pădurii] areă numai un ochiu, cât un talger, capul ca o căpiță, coile ca măluroatele, părul ca aricele, dinții ca sececele. (Galați), ap. HEM. 1648.]

— Din lat. *ericius*: alb. *irik*, ital. *riccio*, engad.

rită „bucă de păr”, (dial.) *risza* „ariciu”, sard. (camp.) *risza*, span. *erizo*. Forma românească e neregulată, căci am așteptă *ariș, nu *ariciu* (forma aceasta se găsește și la Aromâni și la Megleniți). O încercare de a explica această neregularitate (care apare și în Ital.), la Pușcariu: *Latinisches Tj und Kf*, 149-150. Pentru sensul II, 3°, cfr. germ. *Igelshuf* „peigne, crapăudine” la partea anterioare de la couronne” (Sachs-Villatte), ital. *ricciolo*, *riccioli* „malattia che vienne alle membra dei cavalli” (Tommaso-Bellini), ap. HEM. 1656 (forme dialectale la CDDE. No. 85).

ARICOR s. m. (Bot.) = ploșnicar. GRECESCU, FL. 30. PANTU, PL.

— Etimologia necunoscută. Cfr. ung. *alakor* „alac”?

ARID, -Ă adj. *Aride*. — Lipsit de umezeală, uscat. *Stâncele aride*. I. IONESCU, m. 35. | Fig. „Sec, lipsit de plăcere”. *Studiu arid*. | Lipsit de vegetație, steril, sterp. *În pustul arid necheză calul frumos*. EMINESCU, N. 26. *Albița... creșta prin câmpii sterile, coline aride și prin locuri pietroase*. PANTU, PL. 5. | Fig. „Care nu comportă dezvoltări mai întinse; din care nu poți scoate mult, sărac, lipsit de farmec”. *Un subiect arid*. [Accentuat, după fran. *si arid*].

— N. din lat. *aridus*, -a, -um, idem.

ARIDICĂ vb. I. (ș. d.) v. ridică ș. d.

ARIDITĂȚE s. f. *Aridităț*. — Starea a covă ce este arid: lipsă de umezeală, uscăciune, sterilitate.

— N. din lat. *ariditas*, -atem.

ARIE s. f. 1°. *Aire*. *Battage des blés*. 2°. *Cour*. — 1°. Loc neted și bătorit (o suprafață circulară) pe care se treacă bătătoarele. Cfr. arman. *Trieratul în Moldova se face în chipul următor: Mai întâi se prăjește aria, a căria mărime se face de șase stăpâni în toate tălurile din pregina a parului bătat în mijloc, și accasta pentru patru cai, și de nouă stă[n]ini pentru opt cai. Fața ariei se cioplește (prăjește); după aceea, dacă pământul li uscat, se cară apă și se udă, iar dacă-i moale, se astern(e) paie pe dinșo, se vdră caii și o bat bine, până când rădăne netedă și vdrtoasă, căci nu-i numai se poate strânge oămânja curată, fără fărânc. După ce s'au bătat bine fața ariei, se mltură. I. IONESCU, C. 185. Ceia ce nor aprinde casa omului sau aria cu până sau aria cu fânul... pentru unți ca aceia să-i ardă în foc. PRĂVILA MOLD. 13. Grăul nu-l bagă-n jtnișe, până nu-l curățăsc cu mldăcie într'ars. DOSOFTEU, v. s. 55, 2. Zic unii, să se hie făcut acă spaimă din slugile oștenilor, carii mersăse la o arie de fân, departe de tabără, și să-i hie lovit Tălarii. M. COSTIN, LET. I, 243. Făcă nouă secerile... Să secere grăul cu ele, Să secere din snop în snop, Să-l ducă la arie. TEODORESCU, P. F. 140°. Ajună la o arie, unde vântură un popă. ȘEZ. I, 208°. | Poet. *Sirul munșilor dă într'o mare verde și întinsă ce trăește în mii de valuri senine, strălucite, care treacă aria mării încet și melodios, până unde ochiul se pierde*. EMINESCU, N. 13. *Arie de fețe* [= culori], *conabi, albi*... se impresau în toată întinderea plaiului. DELAVRANCEA, s. 60. P. anal. Orice suprafață mărginită care se întinde în formă de cerc în jurul unui obiect (analog, ca poziție, cu parul din mijlocul ariei, cu „steajărul”). *Se uita în sus la crengile... marelui pom și se așeză trudit sub strășina-i largă, prin care se cerneau mărnașel razele soarelui, presădrând aria umbră cu boabe calde de lumină*. VLAHUȚĂ, ap. HEM. 1641. | Prin asemănare cu cercul ce-l face în jurul „steajărului” din mijlocul ariei călăuși la treacat, se întrebunțoază arie și pentru suprafața circulară pe care aleargă un cal care „se dă la coardă” (ca să se învețe la călărie). *Un geambaș da la praștie un cal neîncățat; un copil... a intrat în aria colului:**

calul l-a călcat în picioare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. (cfr. arie). || † Clucer de (s. za) arie v. clucer. || P. ext. „Trearat”. *Afi început la arie, ori încă nu?* Cfr. arman și armanit.

2°. P. ext. (În Monostur, în Ung.) „Curto”. *Arie* = „Hof (wofür gewöhnlich „avlie” gebraucht wird, während „arie”, „Tenne” bedeutet)”. JAHRESBER. IV, 325.

[Pur. *arii șiării: Am fost... pă la ariile Săhăreșilor ș'am prins vreo-12 potârnică*. (Lupsanu, în Ialomița), ap. HEM. 1641. | Pronunț. -ri-e. | În vechime și: arie (în BIBLIA din 1688 întâlnim amândouă formele, cfr. HEM. 1639), formă care se mai aude și azi, pe alcăture: arie = „arie”. POMPILIU, BH. 1004.] — Din lat. arie: ital. *aria*, engad. *era*, fran. *aire*. v.-prov. *aira*, span. *era*, portg. *aira*. (Cfr. dubletul arie^o.)

ARIE s. f. *Aire*. — (Geom.) „Se înțelege prin arie, sau suprafața unei figuri, porțiunea întinderii plane mărginită prin liniile ce formează figura”. MELIC, G. 109. | *Aria foilor*. GRECESCU, FL. 39. *Sub-arboratul în părțile... formate de molid, brad și faș... există sub formă de însemințuri tinere de molid și brad, dar mai cu seamă de faș, acesta din urmă cu tendințe de a-și întinde aria sa de distribuțiune*. P. ANTONESCU, s. 50. [Pronunț. -ri -e.] — N. după fran.

ARIE s. m. 1°. *Arius*. 2°. *Hérétique, payen*; *maucăis coeur*. — 1°. Arius, un eretic din secol. IV, care tăgăduia consubstanțialitatea fiului cu tatăl în trinitate și fu alături de soborul din Niceea. *Arie a fost pricit toatăoana de biserică, la Români mai cu seamă, întocmai ca vânzătorul Iuda și mai-mai ca însuși dracul*. HADEU, ETYM. MAGN. 1636. *Doamne, cine și eu nu rapt vespământul?* și răspunse, „Arie, ceta ce dăca că nu sânt Dumnezden adecărat, acela mi l-au ruf”. VARLAAM, ap. HEM. 1636. [În Niceea S. Nicolae] *au înfruntat pe începătorul de creștiri, pr Aria, și, ca pre nu mincinos și hulitor împotriva dreptății, l-au lovit și cu palma peste obraz*. ANTIM, ap. HEM. 1636. [Și] † *Aria*, declinat ca femininele: *Au stricat spișele învâțăturii Ariei*. ÎNDRĂPTAREA LEGII (a 1632), ap. HEM. 1636: || 2°. P. ext. „Eretic, păgân”. *Români în pre Armenii... de niște oameni spurcați, numindui-i, mai ales când sânt mândroși pe dinșii, „arie spurcăți”*. MARIAN, O. II, 173. | „Om rău”. *A fi arie* = „a fi rău la inimă”. ZANNE, P. VI, 481. [Pronunț. -ri-e.] — Din paleosl. Arii (grec. Ἀριος, lat. Arius).

ARIE s. f. (Muzică). *Air, chanson, melodie*. — „Cântec, melodie” (pentru voce, adaptată la cuvinte). *Se găte la oglindă, fredonând aria din vodevilul rusesc: „Kozack sthoteoreț”*. S. C. NEGRUZZI, I, 60. *Se auză cineva cântând o arie turcească*. CONTEMPORANUL, IV, 137. | P. ext. Cântec s. melodie fără cuvinte, din instrumente. *O arie comună, din cele care se cântă vesel pe trâmbița de vântătoare*. ODOBESCU, III, 94. *Arii călărești numai în finiturile lor se pot auzi de la lăutari*. FRÂNCU-CANDREA, M. 132. | Poet. *Uzina de fier trezește... într'un lung urlet, care modulează în coșurile inalte o arie sălbătească*. IORGA, N. R. A. I, 327. [Pronunț. -ri-e.] La scriitorii din Italia jumătate a secol. XIX se aflu, cu acest sens, și † aier (după fran. *air*, sau după Ital., unde *aria* are și sensul de „aer” (I și II) și sensul de „arie, melodie”). *Parada se întindea ca un șerpe... uliță*. Înainte mergeau suitarii... Apoi urmau pașierii... Mai în urmă eră armașul, încungurat de lăutari ce jucă (=cântau) din vioare aerul „Mittico”. C. NEGRUZZI, I, 30.]

— N. din Ital. arie sau din germ. Arie (= Ital. arie), idem.

ARIENESC, -EASCĂ adj. *Arien*, *appartenant à la doctrine d'Arius*. — Care aparține doctrinei lui Arie,

de-al Arianelor? Se turbură liniștea cea biaticească de dobitoacească pornire a ereului arieneac. ANTIM, p. 196. [Pronunț. -ri-e-].

— Derivat din arian', prin suf. adj. -esc.

ARIENIE ¹ s. f. *Arianisme*. — Doctrina lui Arie, „arianism”. *Să-I poată întoarce la arienie*. DOSOFTEIU, v. s. 98, 2. [Pronunț. -ri-e-]. | ȘI: arianie. *Prelești în arianie*, idem, v. s. 247.]

— Derivat din arian', prin suf. abstr. -ie.

ARIER-GĂRDĂ s. f. *Arrière-garde*. — Partea de la urmă a unui corp de trupe militare, cea care încheie mersul întregii coloane (purând grija apărării într-o armată împotriva vreunui eventual atac din spate), „coada oștii”. *Nu toate triburile [de Pecenegi] de odată sosiseră din Asia, ci unele după altele, astfel că ante-garda [apărărea]... la 915... Dar care anume din triburile pecenege erau Negrii-Unguri, arier-garda celorlalte?* HASDEU, I. C. 155. [Pronunț. -ri-er-].

— N. din fran. (propriu „garda de la urmă”).

ARIETE s. m. v. arete.

ARINBĂȘĂ s. m. v. harambașa.

ARIN s. m. (ș. d.) v. anin ș. d.

ARINĂ vb. I^o. *Sablouer, nettoyer ou récupérer avec du sable*. (Refl.) *Être nettoyé (en étant froité avec du sable)*. 2°. *Sabler*. — (În Transilv.) I^o. Trans. „A curățu cu nisip”. *Arină* s. arin = „arena tero, vel lavo;... mit Sand reiben, oder waschen”. LB. | Refl. (Despre cutițe) „A se curățu prin înfigere repetată în pământ (nisipos)”. *Ștefan Mariș, din Sându (lângă Turda) implantă de câteva ori cutițul în pământ, ca să se arinească (- să se frece cu arină (nisip), și așa să se curețe)*. VICIU, GL. || 2°. Numai la BĂRCIANU : „A presăra cu nisip”. *Arină* = „mit Sand bestreuen”. [Prez. *arină* și *arin*. | ȘI: arin vb. IV°.]

— Derivat din arină' „nisip”. Pentru arină s'ar putea admite chiar un verb lat. pop. *arenare: Ital. *renare* „a curățu cu nisip”, sard. *arenare*, span. *arenar* „a presăra s. a freca cu nisip”.

ARINĂ s. f. (Bot.) v. anină'.

ARINĂ s. f. I^o. *Sable; gravier. Sable fin des rivères, sable; sable pierreux*. 2°. *Rivage de mer, plage*. — Cuvântul apare în COD. VOR., e des întrebunțat în PSAL. SCH. (subt formele: *arină, anină* 452₁₀, *arină* 515₁; la CORESI, PS. înlocuit totdeauna prin „nisip”) și de DOSOFTEIU. S'a menținut până azi în unele dialecte. În literatură e arhaism. „Nisip”. *Și ploă sprînghi... ca arina măreii, pasărea cu pene*. PSAL. SCH. 248₁ (= ca năsipul măreii CORESI, PS.; PSALT. 165); ca arina măreii. DOSOFTEIU, PS.: „et pluit super eos... sicut arenam marium”: „et il fit pleuvour sur eux... des oiseaux volants en une quantité pareille au sable de la mer”. *O multime de cuconi, ca arina măreii de mulți*. DOSOFTEIU, v. s. 46. *Arină* = „Sand”. (Port.) în Valea-Bereteului, Transilv.) JAHRESBER. VI, 75. *Unde călătorești? Pe drumuri de anină Mergi în țară străină*. POP. (Învechi în Basarabia), ap. HEM. 1962. | Spec. (În unele părți): „Nisipul fin al râurilor”. *Arină* = „feiner Flussand (în Sălcuia, Pojaga, Lunca, Ocoluș und Ruc, im Tale des Aranjosech)”. JAHRESBER. IV, 325. *Căutarea aurului în arina râurilor... este modul primordial [în exploatarea de mine]*. HASDEU, I. C. 189. (În alte părți): *Arină* = „nisip pietros” (comit. Solnoc-Dobăca). REV. CRIT. IV, 87. || 2°. P. ext. † „Tăr-murele nisipos al măreii, plajă”. *Și deca fu dzuo, nu cunoaște pământul; și sîru oarecarea socolită aiabând arină, într'insu sveltuiră-se... să scoafă co-*

rabia. COD. VOR. 93₁₁ (= un sân, având țăr-mure. N. TESTAMENT, 1648; un pisc, având țăr-mure. BIBLIA, 1688 : „et le jour étant venu, ils ne reconnais-saient point le pays; mais ils aperçurent un golfe ayant rivage...”).

[În textele cu rotacism: ariră. | Prin asimilare: anină.]

— Din lat. *arēna* („Sand” și „Meeresufer, Gestade, Küste”); alb. *rrëq*, ital. *rena*, sard. *arena*, v.-fran. *areine*, v.-prov. span. *arena* (și cu sensul de „Meeresufer”), portg. *area* (*areia, areya*). Cfr. dubletul *arena*.

ARINĂ s. f. *Bois formé de rejets, taillis*. — „Lăstar, lăstăriș”. *Pe la noi „arină”, ca și „rediu” și „Hglă”, se chiamă o pădure tândră sau niuelăria*. (Stănișoști, în Tocuciu), ap. HEM. 1660. Cfr. aninet și aniniș.

— Pare a fi forma feminină a lui arin (cu sens colectiv, deci originar un neutru plural) și să fi însemnat la început „aniniș”.

ARINĂRIȚĂ s. f. (Bot.) = studenită: *Sabine-à-feuilles-de-serpolet: Arenaria serpyfolia*. (În Transilv.) Cuvântul se află numai la BĂRCIANU: *Arinărifă* = „năsipariță”.

— Derivat din arină', prin suf. -arifă (prin care se derivă multe numiri de plante) sau, dacă termenul latinesc *arenaria* a fost popular, din *arinare + ifă (Cfr. numirea franceză sabline și cea germană Sandkraut).

ARINĂȘ s. m. (Bot.) *Aune commune: Alnus glutinosa*. — Arin-negru. CIHAC, I, 16. Cfr. aninaș.

— Derivat din arin, prin suf. dim. -aș.

ARINDE s. m. (Bot.) v. anin.

ARINDEAUA s. f. artic. (Cor.) *Danse paysanne*. — Un joc țărănesc în Muntenia. HEM. 1662.

— Etimologia necunoscută. (Hasdeu: *Etym. magn. Rom.* 1662, trimite la cuvântul irindeaua.)

ARINE s. m. (Bot.) v. anin.

ARINENC, ARINĂCĂ adj. *D'aune?* — „De arin”? *Pe sub foaia arinească Vine-o carte mpdrătească*. HO-DOȘ, p. P. 225.

ARINET s. a. v. aninet.

ARINĒU s. a. v. areu.

ARINĒ vb. IV° v. arină.

ARINIȘ s. a. v. aniniș.

ARINIȘ s. a. *Endroit sablonneux, désert*. — „Pu-ție, deșert” (propriu zis „loc plin de nisip). *După ce am cetit un capitol din istoria lui Napoleon, a ace-stui uriaz ce a răsturnat fața lumii și pe care l-am urmat în arinșurii Egiptului și în troienele zăpe-zilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii*. C. NEGRUZZI, I, 294. [Plur. -nișuri și, probabil, și -nișe.] Cfr. nisipuş.

— Derivat din arină', prin suf. col. -iș.

ARINIȘTE s. a. = ariniș', aniniș', aninet. *Ea pi-cioru-l pune 'n seară Și la codru pleacă iarăși. Sara vine din ariniști, Cu miroase o îmbată, Cerul stele și-arată, Solii dulci ai lungii liniști*. EXINE-SCU, p. 102.

— Derivat din arin, prin suf. col.-loc. -iște.

ARINÓS, -OĂȘĂ adj. *Aréneux, sablonneux, sableux*. — Care e alcătuit din nisip, sau conține (mult) nisip, sau e amestecat ori acoperit cu nisip, sau e în felul nisipului. „Nisipos”. *Pogorîndu-se de la marea în-*

ghețată, vin pe la maluri arinoase (locuri nisipoase aflătoare în mare) lângă Tenerifa. DRĂGHICI, R. 24. Frâgării... cresc în loc cam arinos. ECONOMIA, 210. — Din lat. arenosus, -a, -um, idem: ital. renoso, sard. arenosu, prov. cat. arenos, span. arenoso, portug. areoso.

ARIOR s. m. (Bot.) v. allor.

ARIPĂ vb. 1^a. 1^a. *Atteindre ou effleurer* (d'un coup de fusil) un oiseau aux ailes. 2^a. *Donner des ailes*. (Refl.) *Voler, prendre son essor*. — 1^a. (Vânt.) A împușcă o pasăre în aripă. (Cfr. fran. épauler). || 2^a. În dicționare și cu sensul de „înăripă” (s. v.), chiar și „a-și lua zborul, a zbură”. *Aripéz*: „iliegen”. BARCIANU. | În acest sens și refl. *Pal lor car de roșș aripeazăș fragedele zori*. BOLINTINEANU, ap. SĂTNEANU, D. U. (Cfr. aripat). — Derivat din aripă.

ARIPĂ s. f. I. *Aile* (des oiseaux, des insectes, des chauve-souris). II. 1^a. *Nageoire* (des poissons). *Aile* (de certains fruits). *Aile* (d'un moulin à vent). *Aube* (d'une rose hydraulique). *Planche latérale du bief*. *Aile* (du nez). *Pan* (d'un vêtement). *Bonnette* (t. de marine). *Chanteau*. 2^a. *Aile* (d'une armée en marche). *Flanc* (d'un troupeau de brebis au pâturage). *Abri* (ou les brebis restent pendant la nuit). *Aile* (d'un édifice). 3^a. *Garde-crotte*. *Avant-toit* (d'une coupole d'église), *pinacle*.

I. *Aripel* sânt organele pe care le au de fiecare latură a trupului animalelor zburătoare și pe care le întind și le pîn în mișcare spre a putea zbură și pluti în aer. (Spec. la pasări). *Văzu... nește oameni, mănăcându-i nește fieri cu aripi și trei capete*. CUV. D. BĂTR. II, 336. *Un corb are o aripă ruptă*. ISPIRESCU, L. 43. *Cucoșul... scutură puternic din aripi*. CREANGĂ, P. 68. || Puiul de pasăre, când i s'au dezvoltat organele de zburat, face sau prinde *aripi*; pasările zboară cu *aripel*; ele bat, dau, falăie sau (poet.) vântură din *aripi*. *De veacuri e stă orb... Și falăie de-așupra, grîndu-se în roate Cu aripe ostente, un alb și un negru corb*. EMINESCU, P. 205. *Ei zăreau un corbușor. Ce pe sus tot croacănea Și din aripi tot bătea*. ALEXANDRI, P. P. 141. *Dacă face puiul aripi, nu-l mai pășești la cuib*. ISPIRESCU, ap. HEM. 1665. || Fig. (Despre om) A căpăta, a face s. a prinde *aripi*: „a-și lua avânt, a se înălța prin propria sa putere ajunsă în deplină dezvoltare”. A-î tăia cuvă *aripile*: „a-i curmă avântul, a-l lua puterea”. || P. ext. Același organ, jumulit de pene și gătit. Să nu mănănce *aripi* de pasere, căci se aripește copilul. SEZ. III, 150^{1/2}. || *Aripel* lîncului, *aripa unei muște, aripel* futurilor.

Fig. Îmbă spre *aripel* vântului. PSAL. SCH. 335^{1/2}; COHEȘI, PS. 282 (: „il se promène sur les ailes du vent”). *Lacrimile sânt aripel* pocăinței. MSS. (secol. XVI), ap. HEM. 1667. *Noaptea întinde întunecoasele-i aripi*. MARCOVICI, C. 35^{1/2}. *Un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi*. C. NEGRUZZI, I, 60. *Pe ôrîpale morței celei mîntuitoare. Voiu părăsi locașul unde-am nădăjdul*. ALEXANDRESCU, M. 7. | „Avânt”. *Încăpîruia își strînge-a sa aripă*. ALEXANDRI, P. III, 5. A suflătură *aripi* lînci sânt paralizate. I. NEGRUZZI, VI, 546. *Voința inimii dă aripi picioarelor*. ZANNE, P. II, 199. || Supt aripi își adăpostește pasărea puii; de aici sensul de „scut, pază, ocrotire, protecțiune”. *Fiiți* oamerilor în cuperemântul arerilor tale nădădescu-se. PSAL. SCH. 109^{1/2}; (: „les fils des hommes se retirent sous l'ombre de tes ailes”). *Vrăiu să adun fericiții tăi, cumu-și adună pîna supt aripel e puii...*. TETRAEV. (1574), 241 (: „comme une poule rassemble ses poussins sous les ailes”). *Fericeșe pe acia, care le-au slujit norocul a lăcu în niște pămînturi ca acia, umbrite supt aripel dreptei ocărmuirii*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1666. *Mulfămește cucoanei, că... ai dai*

peste belguș, luîndu-te sub aripa dumisale. CREANGĂ, P. 390. | (Păst.) *Local îngrădit unde stau oile în timpul nopții se zice aripa-oilor*. (Bogheștii, în Tecuciu), ap. HEM. 1671.

(Entom.) *Aripa-gâștel* „e un fluturaș frumuseț și alb ca omătul, care se arată mai ales în decursul lunii lui Iunie și Iulie. Aripel sale cele din nainte sânt despicate în două, iar cele dinădăr în trei părți. În forma unor penițe de găscă. Larva sau omida acestuil fluturaș trăește pe „holbură” (=Convulvulus arvensis) și pe Cupa-vacii (=Convulvulus sepium), precum și pe alte plante” (Salcea, în Botoșani): „ptérophore: Pterophorus pentadactylus”. MARIAN, INS. 307. || (Mitol. pop.) *Aripa-Satanei*: „esprit malin”. În *Munte-nea, Avestișa sau Aripa-Satanei e un spirîr rău, care omoară pruncii în pântecel* mameilor sau îndată după naștere.... TRODORESCU, ap. HEM. 2162. *Eu, sfântul Iosif... întîmpinaș pe Avestișa aripa-Satanei*, ap. HEM. 2163. (Pop.) În legătură cu această credință, se găsește, în Bucov., pluralul *Aripi*: „convulsions (chez les enfants)”. Când un copil se încoadă, bate din picioare și plînge foarte mult, cred Român-tele din Bucovina, că a căpătat morbul numit „aripi”. Deci mama, care voește să-și vindece copilul de acest morb, ia, după ce l-a scos din scaldătoare, un foarfec și cu acesta taie scaldătoreea, adecă apa în care l-a scaldat, de trei ori, în cruciș, zicînd că-i taie aripel... [Femeia] să nu mănănce nicicînd, cât timp e îngreunată, aripi de găină... sau și de altă pasăre, căci copilul... capătă morbul numit „aripi”. MARIAN, NA. 389; 16. Cfr. aripi.

II. 1^a. P. ext. Ori ce are forma, poziția și funcțiunea aripelor de pasări sau de insecte. *Într'un calorimetru se află aşezată o axă verticală, prevăzută cu aripi*. POZI, P. 163. *Și au făcut curtea despre amiază... și stăpîni, de aramă, și copeiile lor și aripile lor, de argint*. BIBLIA (1688), 67, 2 (: „il fit d'airain leurs piliers... mais les crochets des piliers et leur filets étaient d'argent” : „capito columnar, et tota operis eaelatura, argentea”). || Spec. Membrana de înnotat „notătoarea”, la pești. *Aripă la pești* = „pîna...; die Flossfeder”. I.B. Să-și împodobești urechile... cu aripi și os de pește. DRĂGHICI, R. 158. (Cfr. aripioară, care se zice, în acest sens, mai des decât aripă). | Conja semintelor, care le face cu puțință să fie duse de vînt. O sumă de plante (susnau d. ex.) leagă semințele lor de niște umbreluțe fine, care pot pluti cu cel mai ușor vînt, pîndă la distanțe mari. *Altele au semințe cu aripi (ale paltenului pare că ar fi niște lăcuste), și când rodul s'a copt, un singur copac poate semăna, pe timp de furtună, o fară întroagă*. MEHEDIȘTI, G. F. 165.

(Mor.) Moara de vînt este o moară cu aceea de apă, cu singura deosebire că roata mișcă în apă este înlocuită cu o roată cu aripi mari, ce este pusă în mișcare de vînt. DAMÉ, T. 159. *La o moară de vînt, în grindeu sânt aşezate aripel* pentru vînt, prin ajutorul cărora roata cu-crușă macină. (Băiceni, în Iași), ap. HEM. 1669. | P. anal. La moara de apă: scândurele fixate la circumferența roții (cfr. eupu, blide, căușe, ciuturi), în care isbește apa și pune astfel roata în mișcare. *Aripa roții* = „fofeza de la roată, în care bate apa”. CONTINESCU. *Roata din apă se face cu 10-12 eupu sau hăripi, în care isbește apa*. (Mihăești, în Muscel), ap. HEM. 1669. | Cele două scânduri laterale care mîrginesc scocul ce duce apa la moară. DAMÉ, T. 148-149. (Tes.) Crucile vîntelînei (numite și răscuri, cruceșe, cumpene, speteze, fofelîne). DAMÉ, T. 140. || *Aripa nasului* = „der Nasenflügel”. BARCIANU. *De un sfert de ceas e în ceardac, cu scufița pe cap, cu ochelarii pe aripel* nasului. I. BASARABESCU, LUC. V. 8. | *Aripa sucmanului* = „le pan du manteau”. DDRF. cfr. pulpăna. || (Mar.) *Aripă* = „bonnet”. DDRF. (= o fașie de pînză, cu care se prelungeste pînză inferioară a corăbiei). (Dog.) Cele două doage extreme ale unui fund de butoi (numite și: doage mici sau sfăcuri). DAMÉ, T. 89.

2°. P. a. anal. Ceea ce are poziție analogă cu a aripelor, la dreapta și la stânga unui tot considerat ca un singur corp. (Armată „Marginile”, „capetele”, s. flancurile unei armate pornite la război (în opoziție cu temelul = „mijlocul”, centrul). *Drămbă cea de oști, care eră ordănuată spre Suceavă, au cuprins cât jine Soroca și finutul Iașilor... până în cetatea Sucevi, temelul, iar aripile până în munte agiunged. M. COSTIN, LET. I, 294. Nu se bătea temelul oștilor, numai aripile se hărăflă. NECULCE, LET. II, 288/2. Spre a lărgi această bază [de operație lângă Dunăre], aripa dreaptă a armatei, sub generalul Krüdener... se îndreptase spre Nicopol. MAIORESCU, D. II, 76. (Olerit.) Când se pășunează oile, și ciobanii voesc a le întoarce, (li) se zice la marginea oilor: areapă. (Reces, în Vâlcea), ap. HEM. 1671. Poet. (In Biblio) Aripile pământului = „extremitățile pământului”. A te apucă de aripile pământului, a scutura necurații de pre dinșul. DOBOȘTEIU (n. 1683), ap. GCR. I, 267/2. (= apucatu-te-ai de aripile pământului, ca să scuturi pre cei necredincioși de pre dinșul? CLAIN (a. 1795), ap. GCR. II, 158/2: „tenușiți concuțens extre ma a terree, et excussisti impios ex ea?”: „afin qu'elle saisisse les extrémités de la terre, et que les méchants se retirent à l'écart?”) || *Aripa unei case* = „der Flügel eines Hauses”. TRDG.*

3°. P. a. anal. Parte laterală (la o trăsătură etc., la aceptorul unui turn de biserică), pusă spre a feri sau ocroti de ceva (ca aripile unei pasări ce-și apără subț ele puil). *Scândurile care apără a nu sări glodul în căruță se chiamă arichi.* (Bădeni, în Iași), ap. HEM. 1670. *Aripa trăsăturii* = „aparătorea de d'asupra roatelor, care apără de noroiu”. COSTINESCU. || (Arhit.) *Aripa bisericii* = „streșina de la cel mai de sus turn”. COSTINESCU. *Pre aripa bisericii stând, pre Dumnezeu cuvântul oi propoveduit.* MINREIU (1776), 134 1/2. *Luă sus pre el diavolul intru scânta cetate și-l puse pre el spre aripile bisericii.* BIBLIA (1688) (: „et statuit cum super pinnaculum templi”: „et le mit sur les orneaux du temple”: imi tō πτερύγον), ap. HEM. 1671. (După LEX. BOBB: *Aripa bisericii* = „pteroma”).

[În limba literară se accentuează azi *aripă* și *aripă*; mai ales la poezi se găsește amândouă accentuările după-cum cere ritmul, cfr. exemplele din ALEXANDRI subț I; chiar și la EMINESCU, pe lângă *aripă*, une-ori *aripă*: *Ei trec cu vijelia cu aripi fără număr.* p. 212. În textele vechi în care se însemnează accentul, am găsit numai *aripă*, chiar și la Moldoveni: *aripile*. DOBOȘTEIU, v. s. 125/, etc., în cele mai vechi *aripă*, cfr. HEM. 1670-1671. După cercetările lui WREIGAND, JAHRESBER. III, 213; IV, 259; V, 162-163; VI, 13-14; VII, 27-28; VIII, 256; IX, 160; B. R. 32, accentuarea *aripă* se aude în Moldova, Bucovina, Basarabia și Dobrogea, iar *aripă* în Banat; în Transilv. și în Țara-românească se găsește alternând amândouă formele. Din *aripă*, cu schimbarea accentului, s'a născut *areapă* (arapă), care se aude mai ales pe Târnavă, pe la Miercurea, Teluș, Ohaba și Șinca-veche (în aceste două comune cu sensul diferentiat de „aripa gătită de mâncare”), iar în mod sporadic și în Muntenia. | E răspândită, mai ales prin Banatul estic și prin Oltenia, forma aspirată: *haripă*, pe alcouri *haripă*, DAMÉ, T. 89; prin aceleași regiuni se găsește și forma sincopată: *hărpă* cu varianta *aripie*. || Pluralul, în limba literară, e *aripi*, mai rar *aripe*; în dialecte mai ales (*hăripi*, cu cunoscutele schimbări ale grupului *-pi*. | Se găsește și singularul *haripe* s. m.: *Poporul crede că calul este haripile omului* (Valea-mare, în Muscel), ap. HEM. 1667 (cfr. *calul e aripa omului*, Scoreiul, comit. Făgăraș; Ceacăr, în Brăila, ap. HEM. 1667). Neexipat rămâne pluralul *iărip* (sing. *aripă*) la Meglenii.]

— Din lat. *alapa*: fran. *asbe*, „Schaufel am Mühlrad”, prov. *aubo*, *arbo* „Radschaufel”, span. *alabe* „Schaufel des Mühlrads (cu aripa roții de moară), Rohrgeflecht an beiden Seiten des Wagens (cfr. *aripa*

trăsuri), Dachtraufe (cfr. *aripa* bisericii), der bis zur Erde herabgekrümmte Baumgewölz (POLZU cunoscut și sensul „Zweig”) etc.”, port. *aba* „Rand, Vorsehung eines Gebäudes, Schirm einer Mütze etc.” (cfr. sard. *alabares* „tavole del basto, parti laterali del petto”, v.-prov. *alabier* „arbre de la roue d'un moulin”, etc.). Lat. *alapa* însemnează „palmă (=lovitură)”, de unde s'a derivat *alapare* „a palmui”. Acest sens pare a fi fi-gural, iar cel original pare a fi fost „die Hand, den Arm schwingen”, așa încât *alapa*, păstrat în limbile romanice, ar putea fi un substantiv postverbal cu înțelesul „Schwinge”, de unde apoi „Flügel”. Din acest sens, păstrat numai la Români (unde *ala* pare a fi luat de timpuriu sensul de „Achsel”, cfr. *subsuară*), s'au desvoltat celelalte, dintre care sensul de „fofează” la roata de moară și de „aparătore” (cfr. fran. „alles d'un chapeau”, grec. πτερύγον, lat. „pinnaculum”) par a fi străvechi. Forma *areapă* se explică din plur. *areăpiti* (și *arpite*, cu singularul *areăpiti*, *arpiță*, la Aromâni), format după analogia lui *capete* (cu care e sinonim în înțelesul de „părțile extreme ale unui lucru”, cfr. fran. „alles d'une armée”). Meyer-Lübke, *Zeitschrift*, XXXI, 582-586. Cfr. și Schuchardt, *Zeitschrift*, XXXI, 721-725, care citează și alte derivate romanice ale lui *alapa*, al cărui sens fundamental crede a fi fost „palmă mâini” (de unde sensul derivat latin „lovitură cu palma”), iar pentru diferitele treceri semantice admite o încrușcare cu cuvântul *ala*, care are un sens și, mai ales, o formă apropiată. Schimbarea accentului și trecerea lui *a > i*, care poate să se fi întâmplat în mod independent în domeniul de răsărit și în cel de apus al teritoriului romanice, se găsește la Români și la Spanioli: *alabe* și *albre*. Forma arom. *arpiță* poate fi influențată de Slavi: cfr. slov. *per*, gen. *pereta* „pană”, *perot*, *perut*, „uta „aripă” (Schuchardt).

ARIPĂNĂȘĂ s. f. (Olerit) *Brebis qui a l'habitude de marcher en marge du troupeau.* — Se numesc „aripăre”, oile care todeauza merg la marginea cărului. DAMÉ, t. 68. (Cfr. *aripă* II, 29).

— Forma feminină (derivată prin suf. moțion. -iță) dintr'un subst. ipotetic *aripar, „care merge la aripa cărului”, derivat din *aripă*, prin suf. nom. agent. -ar.

ARIPĂT -Ă adj. 1°. *Atteint ou effleuré d'un coup de fusil (aux ailes).* 2°. *Ailé, à ailes.* (Bot.) *Pourvu d'aïlerons.* — Participiul verbului *aripa*, devenit adjectiv. 1°. (Vântat Despre pasări), „împușcat în aripă” și p. ext., „atinș numai de alică (la o aripă)”. *La un pas înaintea [cânei] stă prepeșița pe brânci, înfricosată, hipnotizată. Mă apropiu și-i strig: „Pă! El sare, prepeșița zboară și eu trag. „Apporte!” și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.* BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 270. *Râfele iar au înungurat cerul, și iar buluc asupra noastră, și iar pocneta după pocneta, și iar cădeau, care aripate, care moarte.* SADOVEANU, SĂM. VII, 65. 2°. „Inaripat”. [Moartea se înfășoie celor antici subț țicoana..., mai blândă, a unui juve geniu aripat, stingând pe pământ o făclie. ODOBESCU, I, 212. Se umplu casa cu niște jivine aripate. IPSIRESCU, v. 100/2. | (Bot.) *Angulii aripași* (cfr. *aripă* II, 1°). GRECESCU, FL. 22. [Negativul: *nearipat*; *Semințele nearipate.* GRECESCU, VI, 54.] Cfr. *aripit*, *inaripat*, *intraripat*.

ARIPIT vb. IV^a refl. (Credințe pop.) *Atraper des convulsions* (se dit des enfants). — (Despre copii) A căpăta boala „aripă”. *Să nu mândăne aripi de pasăre, căci se aripește (nu săde înfășat) copilul.* (Bursucani, în Covurluș) SEZ. III, 150/2.

— Derivat din *aripă* (I, cfr. *aripa-salanai* și *aripi*).

ARIPHOARĂ s. f. 1°. *Petite aile.* 2°. *Nageoire, aileron.* — Diminutivul lui *aripă* (derivat prin suf. -ior). 1°. (Cuvântul se întrebuințează mai ales în poezie).

„Aripă mică, aripă (în sens desmierdător)”. *De-aș fi pasărea ce zboară, Fălăind din aripioară...* C. NEGRUZZI, II, 90/. *Tăunele zise: ține acest pufuleț din aripioara mea.* ISPIRESCU, I. 44. *Alba pădruică Pe arae se urcă, N'are aripioare, N'are nici picioare?* [— „Fasolea.”] TEODORESCU, P. P. 226^b; GOROVEI, C. 140. *S'o găsit nu om de treabă S'o crescut pui de grabă, S'o adus la pui mănăre, Pân'o făcut aripioare.* ȘEZ, III, 154. | 2^a. Spec. Membrana de înnotat, „notătoare” peștilor. *Au și ceilalți pești niște aripioare mici.* DRAGHICI, R. 31. *Peștii au lupeut a o pișcă [pe iapă], a o mușcă, a o bale cu aripioarele.* SHERLA, P. 61. (Cfr. fran. *alleron*, grec. *πτερόν*.) [Pronunțat: -ri-pioa-]

ARIPÍT, -Ă adj. *Ailé*. — „Aripat”. *Furnicele sânt de trei feluri: furnică mare, furnică neagră sau mică și furnică aripită, care are aripi.* (Voila, comit. Făgăraș), ap. HEM. 1673. Cfr. (in)aripat, intraripat.

— Derivat din aripă, prin suf. adj. -it.

ARIPÓS, -OANĂ adj. *Ailé*; en forme d'aile. — (Cuvânt rar, formațiune cărturărească) *Aripós* = „alatus, plin de aripi, tare în aripi, iute”. I.M. | *Aripós* = „en forme d'aile, alalre”. *PONTBRIANT. Tavanurile acestei galerii... au... o bogată ornamentare... E un cer, tăiat în dungi aurite și semănat cu flori și pășărelé... La noi [la „Ateneul român” din București], aspectul aripós al acelor curioase tavanuri înălțate în piec s'a potolit oare-cum prin podoaari de un caracter mai grav.* ODORESCU, A. R. 39.

— Derivat din aripă, prin suf. adj. -os.

ARİȘTĂ s. f. } v. arest.
ARİȘTE s. f. }

ARISTOCRÁT, -Ă subst., adj. *Aristocrate*. — Membru al unei aristocrații. Subst. *De-aș fi nimerit Ciobăncușe cum așcusem într'o carte ce-am citit, Ca un om ce din natură nu am fost aristocrat, Fără pierdere de vreme m'ași fi și amorcaț.* ALEXANDRESCU, M. 262. | Fig. *Eram îngrijit gândind la bielele mele flori plebe, cum o să se simtă de umilité, când vor primă vizita acestor aristocrate.* C. NEGRUZZI, I, 99. | Cu funcțiune adjectivală. *Damele aristocrate din Florența.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 258. | Fig. De solu nobil, distins, ales, aristocratic. *Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fușii... și felurile roze.* C. NEGRUZZI, 323.

— N. din fran. Cfr. aristocrație.

ARISTOCRÁTIC, -Ă adj., adv. *Aristocratique. Aristocratiquement*. — 1^a. A dj. De aristocrat, în spiritul aristocrației, propriu aristocrației. *Să schimbe duhul instituțiilor, care sânt aristocrate.* URICARIUL, X, 18/19. | În care predomină aristocrația. *Sânt state aristocrate foarte decentralizate și sânt state democratice foarte centralizate.* MAIORESCU, D. II, 145. 2^a. Adv. Ca aristocrații. *Răzi aristocrate.* COȘBUC, B. 217.

— N. din fran. (grec. *ἀριστοκρατικός*)

ARISTOCRÁTICÉSTE adv. *Aristocratiquement*. — (Invechit) Într'un chip aristocratic, ca aristocrații. *POENARU, PONTBRIANT.*

— Derivat din aristocratic, prin suf. adv. -ește.

ARISTOCRÁTIE s. f. *Aristocratie*. — (Antic greacă) Formă de guvernământ în care puterea statului eră în mâna celor de sus, celor nobili (după naștere), „domnie a nobilimii”. | P. ext. Clasa socială a celor de sus, a celor privilegiați (prin naștere), „bolerime, nobilime”. *Domnii... erau buni și poporul eră fericit. Încă aristocrația nu se înaripase.* C. NEGRUZZI, I, 272. *Pentru noi, sânt proprietarii teritoriilor..., dar de aristocrație nu poate fi vorba în statul nostru.*

MAIORESCU, D. II, 144. | Spec. „Nobilimea cea mai de sus, propentând”. *Coconul Andronache eră din soțul acel ambfibu (numeros în Moldova), care se ține mai presus de „starea a doile”* [în notă: „bolierii mici”], și pe care aristocrația nu-l socotea, nici îl primește între ea. C. NEGRUZZI, I, 72. | Fig. *Aristocrația talentelor, aristocrația inteligenței.*

— N. din fran. (< grec. *ἀριστοκρατία*, propriu „domnie a celor mai aleși”.)

ARISTOTÉLIC, -Ă adj. *Aristotélique*. — De la s. cu privire la Aristoteles; care se ține de (filosofia lui) Aristotele, potrivit doctrinei lui Aristotele. Cfr. peripatetic.

— N. după fran.

ARISVERIȘ s. a. v. alisveris.

ARITMÉTIC, -Ă adj., adv. *Arithmétique. Arithmétiquelement*. — De aritmetică; întemeiat pe aritmetică. *Adecărrurile aritmetice și geometrice se stabilesc de la început sub forma unor judecăți universale și necesare.* MAIORESCU, L. 75. [Și: aritmeticesc, -ească, Invechit azi, derivat prin suf. adj. -esc.] || 2^a. Adv. = aritmeticeste.

— N. din lat. arithmeticus, -a, -um (< grec. *ἀριθμητικός*), idem.

ARITMÉTICĂ s. f. *Arithmétique*. — Știința calculului cu numere, „știința care se ocupă cu studiul formațiunii numerilor”. CLIMESCU, A. 6. *Post-a scris pârintelui Duhu... să ne învețe și câte o leacă de aritmetică, de gramatică, de geografie.* CREAȘGĂ, A. 76. | P. ext. Carte care învață această știință.

— N. din lat. arithmetica, idem (< grec. *ἀριθμητική*, din *ἀριθμός* „(în)număr, socotesc”, de la *ἀριθμός* „număr”).

ARITMÉTICÉSC, -EASCĂ adj. v. aritmetic.

ARITMÉTICÉSTE adv. *Arithmétiquelement*. — După aritmetică, potrivit regulilor aritmetice.

— Derivat din aritmetică, prin suf. adv. -ește.

ARITMÉGRÁF s. a. *Arithmographie*. — Aparat spre a săvârși s. înregistră mecanic operațiunile aritmetice. Cfr. aritmetrometru.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀριθμός* „număr”, și *γράφω* „scriu”)

ARITMÉTRU s. a. *Arithmomètre*. — Aparat spre a face mecanic operații aritmetice. Cfr. aritmetograf.

— N. din fran. (compus din grec. *ἀριθμός* „număr” și *μέτρον* „măsură”).

ARÍU s. m. (Bot.) v. areu.

ARÍUĞ adj. masc. |

ARÍUȘ, -Ă adj. |

ARÍUȘĂ adj. fem. |

Numai în legătură cu *măr*, ca nume calificativ al unei specii de mere: „qualificatif d'une espèce de pommes”. (În Țara-Hategului) *Măr ariuș* = „o specie de măr ce se coace de timpuriu; fructele lui se zice: mere *ariușe* și sânt acrișoare”. REV. CRIT. III, 86. (În Banat) *Măr ariuș* = „Winterapfel”. JAPRESBER III, 313. *Mărul ariuș se coace mai de timpuriu (Visag). Un fel de măr se zice „măr ariuș” (Clopotiva).* (În Oltenia) *Măr ariuș se chiamă acela, care face mere de Sâm-Petru, acrișoare (Severin); toate ap. HEM. 1674.*

— Etimologia necunoscută. Dacă cumvă caracteristica acestor mere ar fi că sânt tari, vârtoase, s'ar putea apropia *ariuș* de ung. *erős* „tare, vârtoș”.

ARJUN s. a. = **ajun**. (Formă dialectală moldovenească) Colacii sânt de trei feluri: mici, mijlocii

și mari... Colacii mijlocii se dau în unele sate pro-
tului, când îmbrăc cu arjunul (ajunul), la Crăciun
ori la Bobotează. SEZ. V, 138/139.

— Explicarea acestei forme pare a fi următoarea:
alături de *arjunare (= jăjunare), de unde poate de-
rivă cuvântul nostru *ajună* (s. v.), pare a fi existat o
formă *arjunare cu substituirea, obișnuită în limba
poporului roman, a prefixului *al-* prin *ar-* (cfr. *ar-*
măsar). Astfel s'ar explica verbul *arjună, din care
arjun e un substantiv postverbal (ca *ajun* din *ajună*).

ARLECHIN s. m. *Arlequin*.—Personaj comic din
farsele italienești („îmbrăcat cu haine făcute din multe
petece în fel de fel de fețe”). POENARU. Cfr. bufon,
paită, soitariu, caraghioz. *Am pus mâna, aiu-
rit, în grămada de vestimente și am trântit... în spi-
nărea unui arlechin și-au o largă purpură imperială*.
CARAGIALE, N. F. 39/18. Fig. Om (politic) fără principii
hotărâte, care a trecut prin mai multe partide (= a
luat, pe rând, mai multe culori politice). [La Români
din Austro-Ungaria, după germ. *Harlekin*, și: *har-
lechin*.]

— N. din fran. sau din ital. (*arlechino*, idem.)

ARM s. a., s. m. 1°. *Paleron, ers. Cuissot, Suisse*.
2°. *Braz*. — 1°. La animale, *armul* este partea de sus
a piciorului, între genuchiul (cot, căiu) și pupă,
numită și „coapsă, spată” și „but” (când e vorba de
armul piciorului dinapoi). Cfr. DAMÉ, T. 32 și 49 (unde
se dau și ilustrațiile). *Arm* = „armus”. ANON. CAR. [Ca-
milo-pardosul *la trup cât cântă taste de mare...;*
partea dinapoi cu pântecul în sus taste rădăcitate,
ca cum ar fi a leului, iară armurile și piciorarele
denainte, cu piept cu tot, de cât cum măsura trupului
ar pofti, mai sus sânt rădăcite. CANTEMIR, IST. 369.
Spună unii, de acești Calmuci, că la drum, dacă
găsească ori cal, ori om căzut mort de războaiă, taie
pecini de carne din armurii dinapoi și le așterne
supt șor, în loc de ebândă. DIONISIE, C. 222. *Un cal...*
înșerat în armul stâng dinapoi cu litera F. MON.
OF. din a. 1880, ap. TDRG. Atunci ardează arse
cu bicișua armurile lui Bălan și calul poroi în-
tr'un trop săltat. SANDU-ALDEA, D. N. 128. [Boala]
Din arm, de sub arm, Om tăi-o șom hăciu-o. (De-
scântec de boala vitelor). MARIAN, D. 64. *Mănăcă*
din armu de dinapoi a țepoi. SEZ. VI, 106. § Spec.
La noi, „arm” se mai zice numai la soldaș sau pi-
ciorul de dinapoi al mielului; arm de miel. (Galați).
ap. HEM. 1677. § P. ext. „Coapsă, soldul (la om)”. *Pu-*
ne-țiși mâna supt armulă micu. BIBLIA (1688), 15, 2,
(: „Pone manum tuam supter foamr meum” = „Mets,
je te prie, ta main sous ma cuisse”). *Adăuș casele,*
os cătră armurile său, și vădușu, și adăcă preste
dinșele vine și carne creștă. DOSOFTEIU (: „accode-
bant ossa in vicem ad un ctu ram suam”), ap. HEM.
1676. *Să i se taste [sfântului] deagetele mâinilor și ale*
piciorului și-i frigeți armurile cu frigider arse în foc.
MINEIUL (1776), 187^{1/2}. *Picioarele-l dureau din ar-*
muri, de nu le mai simțea. A doua zi însă încălecă
iarăși. SANDU-ALDEA, D. N. 129. *Când năbăște pân-*
șii și ridică poalele, De se văd armurile, Aibe ca
lebedele. POP., ap. HEM. 1677. § 2°. (În Mehedinți, la
plural) *Armi* = „brate”. CDDE. n-r. 89. [Și: *armur*
s. m. LB., POLIZU, PONTBIANT, și: *armure* s. m. LB.]
La BARCIANU se face deosebirea între *arm* = „der
Schenkel” și *armure* = „der Oberschenkel, Schlegel”,
armure de berbec = „die Schöpfenskeule, der Schöpf-
schlegel”].

— Din lat. *armus* (pluralul *armora* = *armi* e atest-
at în secol. IV la Chiron, ed. Oder 9, 25; 77, 26;
187, 5, cfr. *Archiv f. lat. Lex. X*, 421) „Vorderbug,
Schulterblatt”: sard. *armu*, cors. *arme*, fran. *ars, ers.*
Armure (e mai degrabă un singular reconstruit din
pluralul *armuri* (Hasdeu, *Etyim. Magn. Rom.* 1676),
decât un dim. lat. *armulus (Cihac, 1, 16).

armă a fost înlocuit din cele mai vechi timpuri prin
compoziția în *armă* (s. v.), pe lângă care se găsește,
foarte adesea, până pe la mijlocul secol. XIX, va-
rianta în *armă* (1°. s. v.). Toate exemplele sânt
din poezii (și dicționare). *Atunci intrară 'n casă Acei*
ce să armasă. (a. 1776), ap. GCR. II, 112/1. *Oglindă*
adeveră E, Doamne, a ființi-ți!... Creștinii și Ro-
mânii Cu ei s'armează. I. VĂCĂRESCU, P. 40. *Vrând*
să plece 'n căndtoare... S'a armat cum se cuvine.
TEODORESCU, P. P. 419. *Mai armează-ți slugile S'cu-*
tărește-ți strejile, Să te lase grăboii. idem, 525. § În
proză se întrebunțează mai ales cu sensul neologic
de „a echipa, a pregăti de război”. *A armă o flotă* =
„equiper une flotte”. PONTBIANT. (Cfr. *armat*.)
[Prez. *armez*, rar ț *arm* = „armo, -as”. ANON. CAR.]
Cfr. de *armă*.

— Din lat. *armare*: ital. *armare*, engad. *armer*,
sard. *armare*, v.-prov. *armar*, fran. *armer*, span.,
portg. *armar*.

ARMĂ s. f. *Arme*.—Orice unealtă întocmită anume
pentru atac sau spre apărarea omului în luptă. *Se*
nu eă întoarselu, arma sa va aceluși. PSAL. SCH.
17/21 (: „Dieu aiguiera son épée”). *Vor să ucișă*
pre cinev, au cu otrăv, au cu armă, au fie cu
ce fealu de moarte. PRAVILA MOLD. 52, 2. *Scăntul,*
în loc de armă, scoasă herul plugului asupra lor.
DOSOFTEIU, V. S. 111, 2. *Nici o armă nu atea alta,*
decât un mic junghiu cu plăsele de aur. C. NE-
GRUZZI, I, 148. *Codrul cloacă de agomoi și de arme*
și de buciom. EMINESCU, P. 241. *Lebul a face*
să lucașcă armele ca oglinda. IPSIRESCU, L. 3. *Jele-i,*
Doamne, codrului De armele hocului, Că le plouă
și le ninge Și n'are cine le 'ncinge. JARNIK-BĂR-
SEANU, D. 288. *Armă goală* = arma scoasă din teacă:
„Pépe nue”. *Va fi mârș asupra-i cu armele goale*.
PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1686. § P. ext. Orice lucru
ce poate servi unei ființe, într-un moment dat, la
atac sau la apărare. *Moarte/aj vine cu toate ar-*
mele, cu spădi și cu cușit și cu viceri și cu pilă și
cu sicure și cu fapă și cu săgete și cu teslă și cu
hardă și svedel. CUV. D. BĂTR. II, 452. *Natura a*
dat animalelor diverse arme: cânilor dinții, boilor
coarnele, câilor picioarele, albinelor acul, etc. LM. §
Fig. Orice stăruie spre apărarea sufletului. *Să ne*
îmbrăcăm întru îmbrăcământul cela luminatului și
al curției și de sfișnițe, ce sânt arme sufletului.
CORESI, ap. GCR. I, 29/1. *Iebăvește sufletul micu de*
necurăți cu armele tale. id. lb. I, 12. *Scântia și cinștia*
cruce, aceasta easte și sabie, aceasta easte și arc, ace-
asta easte și sulfiță, aceasta easte și coșuf și platoșe și
fiece armă. VARLAAM, C. 56, 1. § Prin metonimie:
„putere armată”, „armată”. *Au dat năvală Turcii și*
Tătarii în arma oștei moschicilor. MUSTE, ap. HEM.
1687. *Porînd împărătul armele în Europa... luă*
Beligradul. E. VĂCĂRESCU, IST. 260/1°. [La plur.]
„luptă, războiul”. *Approa ap fost a veni la arme*. ZI-
LOT, CHON. 66. *A ridică armele (asupra cuiu)* = a
ataca pe cineva (cu armele), a porni cu războiul (im-
potriva cuiu) (ț sau învechit) *Contenire s. încetare*
de arme = armistițiu. † *Deosebit de aceste căpităni,*
erau multe sate de calane, organizați iarăși ostășește,
fără leață, acednd numai oarecare scutiri... În erme
de războiu... erau în acititate sub căpităniile lor, iar
în erme de pace seadeu pe la casele lor, căutându-și
de lucrul câmpului. De-acă a venit procerbul, atât
de mult cunoscut în Tara-ramănească și [în țara
Moldovii: de la armă, la sapă. BĂLCESCU, M. V. 609.
În limba veche și în poezia populară, prin *armă*
(singur, fără determinant) se înțeleg mai ales armele
purtaie la brâu (sabie, iatagan, pistoale). *Popa, de cu*
îmblă cu armă și cu pușcă, [va da] gloabă 12 florinți.
MSS. (a. 1627), ap. HEM. 1686. *Murgu-i mic și dru-*
mu-i gres, Abia duce trupul meu, Trupul cu păca-
tele, Mijlocul cu armele. ALECSANDRI, P. P. 17. | În
limba literară de azi, cuvântul *armă* a primit, mai ales
subt influența limbii franceze, unele sensuri nouă și

specificării ale înțeleșului. Astfel, se face deosebire între: *arme ofensive*, menite spre atac (sabie, pușcă, pistol, revolver, buzdugan, sulită, etc.) și *arme de fensivă*: care servesc la apărare (scut, coif, paviă, platoșă etc., une-ori și sabie, tunuri de fortificații etc.). *Armă de foc*: pușcă, pistol, revolver, etc. *Armăfiiș se izbea*, *Armele de foc scotea Șt'n Codrean le sloboză*. ALECSANDRI, P. 88. | În comandele militare: *Arma la smâr!* *Arma la picior!* *Prezentați arma!*, „armă” = „pușcă (carabină)”. | După lat. „ad arma!”, fran. „aux armes!” etc., s'a încuțat și la noi strigătul *la arme!* *La arme, viteji, la arme!* ALECSANDRI, P. II, 7. (Cfr. dubletul alarmă.) | *A depune armele*: a se predă s. a se declară învins. || P. ext. *A fi subț arme*: a face serviciul militar. | Ca termen militar, *armă* are și înțelesul de „fel s. categorie de armată”: infanteria, cavaleria, artileria etc. *În ce armă ești?* | (La plur.) „Meseria de soldat”. *Și-a ales cariera armelor.* || (La plural) a.) „scrimă”. *Maestrul de arme. Sală de arme. b.)*, marca, semnele heraldice ale unei țări, etc., ale unei familii nobile, herb³. Cfr. COSTINESCU.

— Din lat. *arma*, -am (în loc de *arma*, -orum, cfr. *Georges, Lex. lat. Wortf.* 68): alb. *arme*, vegl. *jarma*, ital., engad., sard. *arma*, v.-prov. *armas* (plur. tant.), fran. *arme*, span., portg. *arma*.

ARMADĂ s. f. |
ARMĂDE s. f. |

Armée, Flotte. — Alături de armie (s. v.), cuvântul *armadă* (*armadie*) apare în literatura română de la începutul secol. XVIII și se menține până pe la mijlocul secol. XIX, când îl înlocuiește dubletul său, neologismul *armată*. În literatura de azi îl mai întâlnim, rar, ca neologism, însemnând spec. „ostirea sau flota spaniolă (a lui Filip II)”; în Transilv. și în Banat el e însă cuvânt popular, cunoscut fiind și sub formele *armăde*, *armădie*. „Oaste, ostire”. *Am trecut toată armia Moscului peste apa Vorsaia, și pe de această parte ca o milă mică în la armadia neoretului cu stăut. N. COSTIN, LET. II, 67/2. Au trimis armada la Poglija. MAG. IST. I, 170/2. După ce se preumblă pe la toate armădiile, atâd prin țara Moldovei, cât și prin Țara-rumânească, se întoarse la armadia cea mare din Moldova, ceeră... IMPOTRICA CETĂȘILOR Imaștil și Brădu. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1677. Rămase tabănda a Turcilor, oăci o desfăcut armada creștinească. E. VĂCĂRESCUL, ET. 252/2. Au îndupă armădie sale să jefuească toată țara. ȘINCAI, RE. II, 321/2. Au venit o armădie de Unguri... și au răzbit până la Sibii. (a. 1848, Rucăr, în Transilv.), ap. IORGA, s. D. XIII, 164. Tatăl său e dus cu tătă armadia lui la spaț, la curtea lui Sălcoțea-impărat. FRÂNCU-CANDREA, M. 281 (*armăde* = „armată”, idem, n. 48). *Împăratul-verde* eacă armăde mai puțină decât *Împăratul-galbin*. RETEGANUL, P. I, 30/2. *Nici de împăratul nu se teme, cu toate armele lui*, idem, P. I, 9/2. *La o „tabără”* [— oaste] se zice: *armădie*. (Măldan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1678. | Spec. „flotă”. *O armădie de cincizeci de corăbii*. GORJAN, II, I, 180. [*Armădi*, plur. -*madie*; *armăde*, plur. -*meci*. | Și: *armădie*, plur. -*madii*].*

— Din n.-grec. *ἀρμάδα* „armée, flotte”, la cronicari și la Gorjan; din sârb. *armada* „armată” sau din ung. *armáda* „armată” în Transilv. și Ban., iar neologismul, din spaniol. *armada* „armată, flotă”. Cfr. CIHAC, II, 636; HEM. 1677. Cfr. dubletele armată și harmată.

ARMĂDE s. f. ? *Strigă fata cea frumoasă Din armădea ucăcioasă; Nu-i voie să se găsească, Pre ea să o culească*. (Reteg, în Transilv.) RETEGANUL, TR. 25.

ARMĂDIE s. f. v. armadă.

ARMANÉNT s. a. *Armement*. — (Mai rar; franțu-

zism) „Inarmare, echipare (a unei corăbii)”. *După întoarcerea bastimentului în țară, fie în portul armanentului, fie în orice alt port, cele două exemplare... ale testamentului... vor fi date la biroul comandantului de port*. HAMANGIU, C. C. 208. || P. ext. Ceea ce servește la înarmarea unei oștiri, totalitatea armelor cu care e înestrată armata unei țări. *Rușinea de propria lor fried, speranța că soldatul e cînșos, lipsa de încredere în armament și în experiența ofițerilor, — toate acestea li făcă să trăiască într-o alarmă continuă*. D. ZAMFIRESCU, R. 52.

— N. după fran.

ARMÂN s. a. I. 1°. *Aire* (d'une grande propriété rurale). *Battage ou dépiquage du blé* etc. 2°. *Enclos, près de la maison, où l'on garde le foin, la paille, le bétail* etc. II. *Cercle, rond* (1°. formé sur la surface de l'eau par une goutte qui y tombe; 2°. tracé pour jouer aux astragales).

I. 1°. *Arman* este, pe o moșie mare, locul (îngrădit sau nu) la care se cară și unde se treieră bucațele proprietarului sau ale arendașului moșiei; la un arman pot fi mai multe arii (pentru treerat). *Treeratul în județul Ialomița se numește „armănit”, iar aria „arman”*. DAMÉ, T. 56. *Harman* — „arie”. (Zilișteanca, în Buzău). REV. CRIT. IV, 230. *Din mănunchi în snopi*, *Din snopi în clăi*, *Din clăi în car*, *Din car pi arman*... POP., ap. ȘIO, II, 401. *Îi arătă amănuntele muncilor ce făceau pe atunci, și duse la arman, să văză cum se prăștea locul de arie...*, apoi se duseră amândoi să aruncesească mașina de treerat. SANDU-ALDEA, SĂM. V, 10. | P. ext. „Armănit”. *Da' cu seceră ași isprăvit* — „De muți! Pe Marji ni-e gândul să începem harmani!”. TAFRALI, S. II. (Cfr. arie¹). || 2°. P. a na l. „Loc, lângă casă, închis cu gard, în care încă se poate face aria, se strânge și depune fănu sau paieile, se închid vitele etc.; curte, obor, ogradă”. LM.

II. P. ext. (avându-se în vedere forma rotundă a ariei) cuvântul arman capătă și sensul de „cerc”, „rotocol” și anume: 1°. *Băleacă cu miuina prin apă, și făcea haz cum sar(e) stropi de apă...* El vedea că fiecare strop de apă, când pică înapoi la matcă, se face câte-un arman (cerc) împrejurul lui și, de ce merge, se mărește. IPIRESCU, I, 34. || 2°. *Armean* se numește un semn ce se face pe fața pământului, ca un cerc. IPIRESCU, ap. ȘIO. *Cei mai giolarii fac* (în jocul cu arșice) *armeanul cât roata morii; cei mai aginamii îl fac mai mic*, idem, ap. ȘIO, II, 13. Cfr. perghel. | De aici jocul în armean, cu varianta: *jocul în trei armene*, un joc cu arșice sau cu parale, care se aruncă în (trei) cercuri desenate pe pământ. Cfr. ȘIO.

[În sensul I și: *harmân*. În sensul II armean, care ar fi, după ȘIO, I, 62, un singular greșit refăcut din plur. *armane*. La DDRG. și la BĂRCIANU se citează și o formă *armin* cu sensul de „cerc”.]

— Din turc. *harman* „aire” (o'fat bat le blé, tas de céréales, blés battus et mis en grange, récolte, grenier, grange” (CIHAC; ȘIO), venit la noi, probabil, prin mijlocire bulgărească sau sârbească: (h)arman „arie”.

ARMÂN, -Ă și -CĂ adj., subst. v. Armean.

ARMÂN, -Ă și -CĂ adj., subst. (s. d.) v. Armean s. d.

ARMANGIU s. m. *Batteur de blé* etc. à un „arman”. *Garlien d'un „arman”*. — Lucrător cu zua la un arman. *Armangiu* = „Lohndrescher”. POLIZU. | *Armangiu* — „argat care păzește armanul (cercul în județele de lângă Dunăre)”. ȘIO.

— Din turc. *harmançy* „bateur en grange”. ȘIO.

ARMĂNIT s. a. *Battage ou dépiquage du blé* etc. — „Treerat (la un arman)”. *Treeratul în județul Constanța se numește „armănit”*. DAMÉ, T. 56. [Și: hăr-

mănit: „Ai isprăvit de seceră, ori tot mai ai?” — „Da mai am o leacă; vreo jumătate de hectar...” — „Da de hărământ când începi?” TAIFALI, S. 9.]

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb armân (hărământ), pe care nu-l putem atesta și care e derivat din (h)armar.

ARMĂRIU s. a. *Armoire, buffet, placard*. — (În Transilv.) Dulap în care se păstrează haine sau vase. *Armăriu* sau *armariu* = „armariu, abaciu, scrieniu... der Schrank, Kastent”. LB. *Almar* = „un dulap în care se țin vase mai scumpe de lut sau sticlă”. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. *Almar* = „dulap” (Sălăgiu). VAIDA. *Armariu* = „dulap pentru vase” (Zagra, lângă Năsăud). Com. CORBU. *M'au așezat în case foarte împodobite cu armariuri, cu lezare, scafa și glida de argint*. SINCAL, HR. III, 48/13. *Armariu*, scaune..., o lădă de car... INVENTAR (a. 1811, Hațeg), ap. IOGA, S. D. XIII, 227. *Bagă-mă, Domne n' potică, Să-mi teiu gură de-o grosiță, Iar mă bagă în almariu, Să-mi teiu gură de-o grășiaru*. POP. (Transilv.), ap. HEM, 904. *Are baba un cazan Cu taleri și gălbinei, Rămăși de la moșii mei, Și'n armar salbă frumoasă, Chiar de când eram mireasă*. (Banat). RETEGANUL, TR. 38/13. *Un armariu, prin ale cărui sticle se vedeau o multime de ciubuce de antep și de țasomie*. FILIMON, C. I, 608. (De-oare-ce în România cuvântul nu e întrebuintat, în exemplul acesta avem, poate, o romanizare a fran. „armoire”). [Și: *armăriu*. | Cu disimulare, sau sub influența cuvântului maghiar, și: *almăr(in)*.]

— Din lat. *armarium*: vgl. *armis, armar*, ital. *armadio*, fran. *armoire* (v.-fran. *armaire, almaire, amaire*). E greu de admis (cfr. HEM, 904 și 1678; CIHAC, I, 17 și II, 2) că Românii l-au primit de la popoarele împrejurătoare, de sigur nu de la Celii (*almara, almăș, armar, jalmaro*), Poloni (*almarya*), Neo-greci (*ἀρμάριον*) sau Albanezi (*armâr*; îpsește la G. Meyer; pare a fi împrumut recent), — căci cuvântul se găsește numai la Români din Ungaria și la Istro-români (*rmâr*), ceea ce arată că avem a face cu un cuvânt vechi; ar fi cu greu de admis, ca Istro-românii să-l fi împrumutat de la Croați (*armar*, mai des *ormar, orman*, trecut la noi sub forma *ormas*), iar noi, independent de ei, de la Unguri (*almăriom*, care ar fi dat, probabil, *almăriom), sau de la Nemți (*Almar*). Cfr. dubletul *orman*.

ARMĂRIE s. f. *Action d' (de) s'armer, Armeement*. — Infinitivul verbului *armă*, devenit abstract verbal. *Armărie* = „armatus”; de *Waffnung, die Bewaffnung, Rüstung*. LB. Cfr. înarmare, intrarmare, dezarmare.

ARMĂRIE s. f. *Dépôt d'armes, arsenal*. — (Pop., Invechit) *Cu această sufletească armă să ne înfrământăm, care de la cereasca armărie este luată*. CANTEMIR, ap. DG. [„Aripă frumoasă, rupând una din săbiile aduse: *De aceste săbii ne dai, împărate? — Du-te și-ți alege după plac, din armăria mea — Urăspunse împăratul*. RETEGANUL, P. III, 69/13.]

— Derivat din *armă*, prin suf. loc. -ărie.

ARMĂRII s. f. plur. tant. v. *armoarile*.

ARMĂRIU s. m. (Bot.) = *armarar* (1°). *Armariu* = „chardon-Notre-Dame, chardon-Marie”. [Atestat numai la:] DDRF.

— Derivat din *arm*, prin suf. adj. -ar. Cfr. *armurar*.

ARMĂROAIE s. f. *Sorte de petit buffet adapté à une niche*. — (În Transilv.) „Pe la Noerchi și Rășinari: o lădiță anume făcută, poartă într-o fridă (fereastră oarbă). În aceea țin lapte, vinars ș. a.” VICIU, GL.

— Derivat din *armar*, prin suf. dim. -ăiu.

ARMĂȘ s. m. I. 1°. *Homme d'armes*. 2°. *Homme de la prévôté, sorte d'agent de police* (dans le vieux temps). *Prévôt, exécuteur des peines ou punitions d'Etat; maître des hautes œuvres, bourreau*. (Fig.) *Tortureur*. II. 1°. *Adjoint au maire de village*. 2°. *Second et troisième chef des „Junis” dans les fêtes pascales de Braşov*. (Dans les jeux d'enfants) *Celui qui est chargé d'exécuter les peines infligées par le „prince”*. III. (Pris adj.) *Capiteux, fort* (en parlant d'un certain vin du pays).

I. † 1°. *Armaș* va fi fost la început numai „om înarmat, care în timp de război avea să facă serviciu de soldat, iar în timp de pace să fie un paznic înarmat al stăpânului său, fiind întrebuințat și pentru alte slujbe. Sensul acesta vechiu pare a se mai găsi în exemplele: *Umbă împrejuru cetății armași împărălești strigând: „supuneți-că!”* MINEUL (1776), 143/1. *Nunat armași fug de înaintea biruitoarelor protivnici, iară făreanți slau pre loc*. P. MAJOR, IST. 8. *Din eula domnească Lefșuri să' mpărăfescu, Leși la lefeșii, Spade la spății, Arma la armași, Cai la călărași*. TEODORESCU, P. F. 50.

2° Spec. Ca și fran. „gendarme”, care la început însemnă „om înarmat”, tot astfel *armaș* primi cu timpul un sens apropiat de „jandarm”, așa că în vechea administrație românească, *armași* vecheau asupra siguranței publice și aduceau la îndeplinire pedepsele hotărâte pentru cei inovaci. HASDEU, ETYM. MAGN. 1678. *Asupra osândelor e armașul, căpetenie de căldii*. IOGA, CH. I, II, 151. *Se mână Domnul lui și-l deade armașiloră*. VARLAAM, C. 270, 3. *Domnia mea voui trimeate nește armași, de că vor aduce legați la domnia mea*. CUV. D. BĂTR. I, 117. *Pre Gheorghie Recelles... dimpreună cu alți prefeți, i-au sugrumat armași*. SINCAL, HR. II, 218/1. *Domnul pe gânduri cădeă, Semu armașului făcea...* ALECSANDRI, P. F. 90. (Cfr. *armășel*).] Boierul numit (de Domn) în slujba de cap al „armașilor” din toată țara purtă titlul de *Armaș-mare* (Vel-Armaș), iar sub el (tot din boieri sau boierinași) erau al doilea și al treilea *Armaș*. *Armaș mare, ispravnic și purtător de grijă pentru toți cei ce fac reu și cad la închinsoarea sării... și pedepsitor tuturor acolora, și cei giudecați de moarte, dași în mâna lui să-i omoare*. URECHE, LET. I, 105. *Înaintea Domnului [mergeau]: Vel post[elnic]...; înaintea acestora vel apă, vel armaș...; înaintea acestora... căpitanul de drăbani... al 2-lea armaș, al 2-lea uzer, al 3-lea armaș... GHEROGAGHI LOGOFATUL, LET. III, 297. *Îl făcu boier, armaș-mare*. BĂLCESCU, M. V. 205. *Zise Domnul închinând: „Toți mâncați, cu toți beți!” Numai unul poftă n'are De băut și de mânca*. *Cantar slutil, armaș-mare*. ALECSANDRI, P. F. 201. *Boierul nostru Toader, armașul al doile*. URICARIUL, I, 370/13. Fig. Om care chinuște, care martirizează, „călău”. *Armaș* = „găde”. CUV. D. BĂTR. I, 268. *Împărăfji a Rimului, Neros, Domentian, Diocletian, Mazentie și alți armași, muncitori iuși a toată lumea*. OMILIAN (a. 1642), ap. HEM, 1680.*

II. Astăzi, cuvântul s'a mai păstrat pe alocurea, cu sensuri care amintesc pe cele vechi. 1°. (În Sălăgiu, în Vălcăul-român) *Armaș* = „substituit de primar”. VICIU, GL. || 2°. (Mai ales în obiceiuri și în jocuri) *La Braşov, în obiceiurile de Paști ale „Junilor”, Armașul-mare e al doilea, iar Armașul-mic al treilea conducător după „vătăf”*. Cfr. JAHRESBER. VIII, 81. | În jocurile cu arșice, *armașul* e cel care bate, la porunca „împăratului” (s. a. „domnului”) pe „tălhari”. Cfr. HEM, 1681-1682. *Armaș sau „băltăuș” se numește, în jocuri, acela care bate (cărțile, cu mișca etc.)*. PAMFILE, J. I, 301, 287. | P. ext. Se chiamă *armaș* și acest joc însuși. Com. I. PAVELESCU. | După TDRG. 98. *armaș* se numește, în Mold., în jocul cu arșice, poziția arșicului numită prin alte părți „sicu” sau „vizir”.

III. Întrebuințat în funcțiune adjectivală, ca atribut al unei specii de vin de Cotnar, cu sensul de

„taro”. În pricină țării, cel mai bun este vinul armășar de Cotnar, făcut din poamă-grasă, de culoare galbenă și gros la mureș. (Bivolari, în Iași), ap. HEM. 1682.

— Derivat din armă, prin suf. nom. agent. -aș.

ARMĂȘAR adj. m., s. m. I. *Entier* (en parlant d'un cheval). II. 1°. *Étalon*. 2°. *Chevillon qui sert à hausser la flèche du chariot ou à fixer le joug. Régulateur de la charrue. Régulateur des meules du moulin. Levier d'embrayage.*

I. Adj. Numai ca atribut al cuvântului cal: „nejugănit, capabl de prăsilă”. Un cal armășar... trece peste mormânt. (Recea, în Vâlcea), ap. HEM. 1691.

II. Substantiv. 1°. „Cal nejugănit, armig”. 38 iape mari, însă cu armășarii. CUV. D. BĂTR. I, 208. *Vedeau... Un armășar ce'n prajmă-i călă... sfărăind.* ALEXANDRESCU, m. 31. *Mândri-s brații căldreși, Pe-armășarii șoimileși.* ALECSANDRI, P. II, 110. *Făt-frumos se duce în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armășari din toată împărăția, ca să-și aleagă unul isprăvesc.* L. 3. *Pîn'a nu-agiunge plugar, Aream jalnic harmășar și o ghioagă neștrugită.* ALECSANDRI, P. P. 169/21. †† A face din țăntar armășar = „a exagera”. Din *pricina* mică, mari gălăvea se scornesc și ținfarul se face armășariu. CANTEMIR, ap. HEM. 1689. *Așa este obiceiul norodului nostru, să facă din ținfar, armășar.* C. NEGRUZZI, I, 139. | Fig. (pop., fam. — cu referire la impetozitatea armășariului), efr. „cu draci”. *Fierbe oala cu harmășar însemnând: „fierbe în clocot”.* (Umbrărești, în Tecuci), ap. HEM. 1690.

2°. P. anal. Prin asociație de idei cu armășarul, privit ca animal de prăsilă, numele lui se aplică la diferite obiecte cu înțelesul fundamental de „cuiu”. (Car.) *Armășar* = „cuiu de sub ruda carului, ce o ține în sus”. REV. CRIT. IV, 337. „La o căruță țărănească, armășar se chiamă cuiul care se bagă prin capătul propăului, de prinde jugul”. (Stănițești, în Tecuci), ap. HEM. 1690. „Când partea ridicată din propăș nu este dint'o bucată, i se zice „cătusă” sau *harmășar*. DAMÉ, T. 12. Cfr. armășărel. | (Plug.) *Harmășariu* = „aparatură la plug, cu care îndreaptă roțile la mic sau la mare. (Coșeuș, în Deg). VICIU, GL. (Mor.) „*Harmășar*, la moară, este acela care sloboade sau îngreunează piatra morii, după cum cere trebuința: de-aspura dulachilor se pune(e) patru tâlpoale, din tâlpoale în sus se pune(e) opt ursoaice și prin ursoaice patru *harmășari*”. (Moscu, în Covurlui), ap. HEM. 1690. Cfr. armășărel. | (Țes.) „La răboiu, armășariu e sinonim cu slobozitor”. (Oncești-vechi, în Tecuci), ibid. 1691.

[S]: (h)armășar, (h)armășar, harmășar. VAIDA: în Mehedinți și: armășar CDDE. n-r 93 (efr. la Sibiu: trăcor = trăsar). | † și dial. și: sarriu.

— Din lat. (*equus*) *admissarius* „cal de prăsilă, armășar” (: sard. log. *ammassarzu*), prefăcut în *armessarius* (*Thesaurus linguae lat.*), prin trecerea cunoscută a lui *ad-* în *ar-* (efr. arjun): alb. *harmășuar*.

ARMĂȘĂRĂȘ s. m. *Jeune étalon*. — Diminutivul lui armășar, derivat prin suf. -aș. HEM. 1690. Cfr. armășăruș, armășărel.

ARMĂȘĂRĂȘ s. m. 1°. *Jeune étalon*. 2°. *Chevillon qui sert à fixer le joug à la flèche du charriot*. — 1°. Armășar tânăr, mic. Cfr. armășăraș, armășăruș. || 2°. (în Mold.) *La car, cătusa e cusută de propăș prin câteva cuiu mai mici și unul mai gros, aproape de jug, numit harmășărel.* (Bogdănești, în Suceava; Rânghilești, în Botoșani; Crăcoani, în Neamț), ap. HEM. 1690. *În Moldova de sus se numește „harmășărel” cuiul cel lung ce prinde cătusa de propăș și se prelungește până la pământ, de fine jugul ridicat.* DAMÉ, T. 12. [S]: harmășărel.]

— Derivat din (h)armășar, prin suf. dim. -el.

ARMĂȘĂRĂȘC. -EĂȘCĂ adj. *D'Étalon*. — De armășar. [S]: harmășăresc.] TDRG.

— Derivat din armășar, prin suf. adj. -esc.

ARMĂȘĂRĂȘTE adv. *Comme les étalons*. — Ca armășarii (care, de obicei, sânt mai bine îngrijiți și nu-s puși la muncă grea). *Ca vița pusă la îngredat s'a răsfățat armășărește în belșug, câteva săptămâni.* JIFESCU, ap. TDRG.

— Derivat din armășar, prin suf. adv. -ește.

ARMĂȘĂRĂȘT s. a. 1°. *Monte, saillie* (chevaline). 2°. *Droit de monte*. — 1°. Împreunarea iepelor cu armășarul. *Îmi turbă iepile după armășărit; care mare pagubă aș avea, dacă nu s'ar mână.* (a. 1824), ap. IORGA, s. D. VIII, 172. || 2°. Taxa luată de proprietarul armășarului. *Armășărit* = „Beschäl(ig)geld, Beschäl(ig)-taxe”. BĂRCIANU.

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb, pe cât se pare neuzitat, *armășări* (derivat din *armășar*). În sensul 2°, derivat din *armășar*, prin suf. -ărit (și scurtat prin haplogogie din *armășăărit).

ARMĂȘĂRĂȘT s. m. *Beau ou petit étalon*. — Diminutivul lui armășar (derivat prin suf. -uș). *Întâi în curșile domnești în sălăturiș și în desghinurile unui armășăruș arăbesc, așer și zglobiu.* ODORESCU, I, 132/21. Cfr. armășărel, armășăruș.

ARMĂȘĂȘ † s. m. *Agent de la précôte, pentarmer* (du vieux tunc). — Om al armășăiei, slujbaş al țării de sub porunca marelui-armaș. *Oameni cei domnești, ce să dzice armășăi și armășăi și al(i) ca dîng(i), când vor munci, când vor spânzura sau vor tăia capul cuiu... cu încălătura Domnului fărâș... nice dănoară nu să vor certă.* PRAYLA MOLD. 154, 1. *Armășăii, aprozi, copii-din-casă cei mari și călărașii de Turigrud stau la rândușea lor, unul lângă altul, în dicănul cel mic, unii din a-dreapta, alții din a-stînga.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 298/2. *Tălharii ce se vor prinde de armășăi, să-i aducă la temniță... iar lucrurile ce se vor afiă la casele tălharilor... să ia armășătelui izvod iscălit de isprăvnicul, să aducă la ve-armaș.* (a. 1776), ap. HEM. 1692. *Morale armaș... cu armășăi ești.* FILIMON, C. II, 677. *Dărbăniai cei cu plece, toți așnefe lungi purtând, Armășăii cei sălăteice, barbe stufoase arând... Toți aceștia pedestri...* C. NEGRUZZI, I, 124. [Dial. și: armășăf. URICARIUL, XXI, 392/1.]

— Derivat din armaș, prin suf. dim. -el.

ARMĂȘĂȘC. -EĂȘCĂ † adj. *Précôteal*. — (Care ține) de (marele)-armaș sau de armășie. HEM. 1693.

— Derivat din armaș, prin suf. adj. -esc.

ARMĂȘĂȘTE † adv. *Précôtelement*. — Ca armășăii.

— Derivat din armaș, prin suf. adv. -ește.

ARMĂȘĂȘ vb. IV°. 1°. *Élever au rang de (grand-) précôte*. 2°. *Supplier, martysier*. — 1°. (Învechit) Fact. A face pe cineva armaș. *Savaș, Ghineo, armaș mare, De când eu te-am armășit, Nici-o slujbă n'oi pătini.* TEODORESCU, P. P. 474. || 2°. † Fig. (În limba cârților bisericesti) Trans. „A chinui” (precum chinueau armașii pe osândiți), „a martiriza”. [*Diavolul*] *decăt trupurile, mai rău armășăște sufletele.* VARLAAM, C. 264, 1. | Absol. *Multe răutăți s'au iertat Dumnezău, iară el pentru pușin... ș'au armășășit.* idem, C. 274, 2.

ARMĂȘĂȘ s. f. 1°. *Précôte*. 2°. *Action de torturer, supplier*. — 1°. (Învechit) Funcțiunea, demnitatea de mare-armaș. *Ștefan în mâni i-a dat Buzduganul armășăiei.* C. NEGRUZZI, I, 133. | † Administrație în capul căreia se află marele-armaș. [Bresle ce nu plătesc bir:] *117 slujitori isprăvniciești, 96 simeni halmășănești... 17 armășăi a armășăiei.* URICARIUL, VII, 377. ||

2°. † „Chinuire”. *Au auziți și le slujește spre ucide și spre armășie oamenilor, spre mândri și spre beși.* VARLAAM, c. 228, v. *Toată lumea... va odihni de armășia lui.* DOSOFTEU, ap. HEM. 1695.

— Derivat din *armăș*, prin suf. abstr. -ie.

ARMĂȘOAIIE † s. f. *Femme d'armăș*. — Nevasta unui armăș se zicea *armășoaiie*. HASDEU, ETYM. MAGN. 1680.

— Derivat din *armăș*, prin suf. moțion. -oaiie.

ARMĂT, -Ă adj., subst. *Armé, Homme armé*. — Participiul verbului *armă*, devenit adjectiv, substantivat uneori. „Inarmat”. Adj. *O mică oștire, rău armată.* ALEXANDRESCU, M. XI. *Cu brațul tău armat Păzul soarelui-l-ai schimbat.* ALECSANDRI, P. II, 19. *Codri bo-gași, Tot cu cerbi armași și cu corn în frunte, Unde-s flare multe.* TEODORESCU, P. P. 391. | Spec. (Tehn., după fran.) *Beton armat*, întărit prin druci sau prin verșele de metal zidite înăuntru construcției de beton. Cfr. *armatură*. | (Rar) Subst. *Adunături... de armași cu strănșurări de boi.* STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II, 127/16. || După fran. „force armée”: *putere armată.* *Boerii erau slujbași țării, adică capii și offerii puterii armate, fiind țara organizată oștește.* BĂLCESCU, M. V. 10/11. || Nu se poate preciza sensul cuvântului în expresiunea: *Să știu la un fel: că-i armată, că-i bălățat.* PAMFILE, J. II (cfr. „ba e albă, ba e neagră” și „ba e lale, ba-i bălăte”). [Negativ: *nearmat*, -ă adj., subst. *Ispitești a uciderea pe un nearmat?* MSS. (a. 1802), ap. GCR. II, 197.] Cfr. *inarmat*, intrarmat, destrarmat, dezarmat.

ARMĂTĂ s. f. *Armée*. — „Oaste, oștire”. 1°. Trupe militare de diferite arme pornite la războiu s. aflătoare în războiu, sub ordinele unui comandant suprem. Cfr. *armie* și *armadă*. *Ajutorul făgăduit de noi pentru trecerea armatei rusești peste Dunăre se dă cu prisosință.* MAIORESCU, D. II, 81. *Armatele ini-mice.* | (La ling.) Totalitatea trupelor regulate ale unei țări. Cfr. *miliție*. (Cuvântul a devenit popular.) *L-a luat în armată.* SEZ. III, 77. *Ce făcuse până atunci armata română?* MAIORESCU, D. II, 78. *Un corp de armată.* *Armata permanentă și cea teritorială.* | P. ext. (fam.) „Serviciul militar”. *N'am a face armată.* SEZ. IV, 134.

— N. după fran. s. din ital. *armata*. Cfr. *duble-te armă* și *(h)armată*.

ARMĂTĂ † s. f. v. *harmată*.

ARMĂTOR s. m. (Mar.) *Armateur*. — Persoană care armează sau echipează o corabie pe cheltuiala sa (pentru sine sau pentru altcineva; pentru comerț sau pentru curse); proprietar sau patron de corăbii. Cfr. I. PANȚU, C. C. 289. „*Acela cu care s'au tâmplat a vorovi el, eră un armator de la Guinea.*...” — „*Ce va să zică armator de Guinea?*...” — „*Căși urmează a neșufătorii în partea aceea [în Guinea] se numesc armatori ginieni.*”, DRĂGHICI, R. 15.

— N. după fran. (lat. *armator*, idem.)

ARMĂTURĂ s. f. |

ARMĂTURĂ s. f. |

1°. *Armure*. 2°. *Armement, équipement*. 3°. *Arsenal*. 4°. *Armoiries*. 5°. *Armature*. — 1°. Totalitatea armelor (mai ales defensive: platoșă, chivără, etc.) purtate de un războinic (pop. „haine de fier”; cfr. Ispirescu, L. 357). Cfr. *armură*. Să mbrăcăr cu platoșile, în toată armătura. DOSOFTEU, V. S. 17, v. *Pace mult bogată... Cornu n'bușugării adu-ne îndată! D'armatură, de pacăzi, vine c'adtoare.* I. VĂCĂRESCU, P. 85. *Fiul lui Priam... Cade bușind și prelung răsună armătura pe dinșul.* MURNU, I. 82. || 2°. (Rar, în acest sens) „Gătire, căpăure, înarmare cu cele necesare pentru războiu”. (COSTINESCU), „echipament armament”. *Vine... să vă zică: haide să facem... o nouă*

armatură, hai să addogăm câteva regimente. MAIORESCU, D. I, 542. || 3°. † „Arsenal”. [Impotriva celor ce s'au silit a ne șterge numele din istorie] *gata ne s'at apărătorii, atâția adică grecești, lătinești... scriitorii, carii, armele a dreptei răzării apucând, înpotrica blojitorilor... din vechi armăturile lor cu tot felul de arme intrarmându-să... la meidanul lupții îi strigă (: „scriptores, qui... ex vetustissimis eorum armamentariis, omni armaturae... genere instructi...”). CANTEMIR, HR. 24 și 46. || 4°. (Numal la plural, spre a redă pe fran. *armées*. Rar, învechit) „Herb, stemă, marcă (a unei țări, etc.)”. *Primi vasul de argint pe care erau săpate armăturile Besarabiei.* *Armăturile aceste sânt: capul zîmbrului moldav fiind în coarnele sale pajura împărătească.* C. NEGRUZZI, I, 42. || 5°. P. ext. Totalitatea legăturilor de metal (mai ales de fier) menite să țină sau să întărească părțile unei lucrări de zidărie, etc. *Armătura unei bolți.* | Spec. (Fizică) *Pe din afară bulelia este acoperită, până la trei pătrimi aproape, cu o foaie de cositor ce se numește armatură esterioră, pe când foile din lăuntru se zic armatură interioră.* PONI, P. 217. *Un balon... preădat cu o armatură de cupru.* idem, CH. 67. | *Intensitatea unui magnet crește, dacă se află necontenit la polurile sale câte o bucată de fer.* *Asemenea bucdi de fer se numesc armături... Armaturile nu trăbuș niciodată dislipite bruse de magneți.* idem, P. 241. || Spec. (Muzică) Diezii și bemolii puși la cheie, spre a indica tonalitatea bucdii.*

— N. după fran. (la cei vechi din lat. *armatura* „armură, arme, oameni înarmați”, a lui, poate, prin filiațiune polonă: *armatura*.)

ARMAZĂR † s. a. v. *arz-mahzar*.

ARMEAN s. a. v. *arman*.

ARMEAN, -Ă și -CĂ subst., adj. *Arménien*. — Numele etnic al poporului Armeniei. *Se locuir Grecii cu Armeanii și prinseră mulți Armeani.* MOXA, 381. *Pre Armeni, pre unii de bună voie, cu jurmînș și cu daruri implându-i, pre alții cu sila, i-au botezat.* URECHE, LET. I, 174. *Armencele mi-l pricea, Moldovencele-l plăneș.* (Bucovina), ap. HEM. 1696. (În ținuturile românești Armenii sânt mai ales negustori și considerați ca foarte dibaci în meseria lor.) *Sărăcele petrele, cum mărță fetele! De n'ar fi Armean cu șatră, N'ai vedea fată gîblată.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 424. *Un Ovreiu înșală doi Români, un Grec doi Ovrei și un Armean patru Greci.* ZANNE, P. VI, 248. | *Armeanul ure curățenie în casă, dar e cam murdar la mîncare; Ovreiul are murdărie în casă, dar e curat la mîncare; de aci vorba Românilui: „La Armean să dormi, la Ovreiu să mîncăni.”* Com. I. C. PANȚU. | De aci credința, în popor, că Armenii ar fi spurcați. *Mai cu seamă [Românii] nu voesc să le dea apă de băut din vreo coșă sau alt vas, crezînd că tot Armeanul, după ce a băut, spurcă și Români.* MARIAN, O. II, 173. Cfr. *arian*. | Poporul nostru dă și la călele numirea de *Armean* (de Nămiești, în Muscel; Bogza, în Râmnic, ap. HEM. 1701). [Plur. -menți, † -meani. | În Mold. și Bucov.: *Arman*, în Femeinul, în funcțiune substantivă, mai ales: *Armednă (arménică)*, mai rar *armednă (arménă)*.] Formele acestea sânt întrebuținate ca adj. numai când au funcțiune de atribut la un subst. care înseamnă o ființă: *Copilele armenice (de regulă: de Armean) sânt negricioase la față*; încolo adjectivul e: *armenesc (s. v.)*.

— Din paleosl. *arméninā*, idem.

ARMELIN(Ă) subst. v. *ermelin(ă)*.

ARMENDIN s. m. } v. *arminden*.

ARMENDINA s. f. art. |

ARMENESC, -EASCĂ adj., subst. I. *Arménien, d'Ar-*

ménie. II. *Danse paysanne*. — Adjectivul lui Armean¹ (derivat prin suf. -ese), întrebuințat și în funcțiune substantivă. I. A. d. De Armean, a(l) Armenilor. *Find celata Sucevei stralată, pus-au de au făcut gași la biserică arminească*. MUSTE, LET. III, 27. *Iată acum o spîferie nemșară, lipită de o tîndușgerie arminească*. ALECSANDRI, ap. HEM. 1705. *Să te duci, bătăfă, duci, Pe silia arminească, Cu cărușa jidovască, Și toți să te mișuciască*. SEVASTOS, C. 75. ‡ (Fam., trivial) *Cac armenese* = „pupăză”. *Scoolă, dușpile...; iar vrei să te pupu cucul armineș și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?* CREANGĂ, ap. HEM. 1706. | *Vizită arminească*, „se zice pentru o vizită din cale afară [de] lungă”: „visite qui n'en finit plus”. ZANNE, P. VI, 14. || II. (Cor.) Substantivat, sub forma feminină, e numele unui dans popular. *La Români din toate părțile, de îndată ce s'a săvârșit masa de cununie, toți năușii se prind la joc, ce durează până aproape de cântă seară, cam cu următoarele jocuri: alămăia..., armineșca (arminească)*. SEVASTOS, N. 280. [În Mold. și Bucov. și: armineșce, -ească.]

ARMENEȘTE adv. 1°. *À l'arménienne*. 2°. *En arménien* (en langue arménienne). — 1°. În felul Armenilor, ca Armenii. *Ea mi-și șade armenește și mi-și coadă cîncește*. MĂNDRESCU, L. P. 213/2 (cfr. turcește, grecește). || 2°. În (s pe) limba arminească. *A vorbi, a ști armenește* = „armenisch sprechen, können”; *a traduce din armenește, pe armenește* = „aus dem Armenischen, in's Armenische übersetzen”. TDRG.

ARMINEȘTE s. f. *Arméniens, peuple arménien, foule d'Arméniens. Fauboury des Arméniens*. — Colectivul lui Armean (derivat prin suf. -ime). *Au fost crenuri, când toată Armineșca formă un singur stof*. | P. ext. Mahală arminească. *Atăta știm, că s'au făcut un foc mare în Iași, începând din armenime, de lângă biserică cea mare a lor*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 191.

ARMIC s. m. v. armig.

ARMIE s. f. *Armée*. — (Cuvânt aproape ieșit din uz și întrebuințat în vremea din urmă mai numai în poezie) „Oaste, armată”. *Au trecut toată armia Moscui peste apa Vorca și... ca o miță mică de la armada neprietenului au stălut*. N. COSTIN, LET. II, 67/2. *Și tot odată veni și ghereneral-an-șef Mihelson, ce eră comandîr peste toată armia rusască*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1708. *Voia intră în armia părintelui său*. BELDIMAN, N. P. I, 57. *El va fi cărmuit cu răsucîntă armia sa*. MARGOVICI, C. 132. *Ile dete rangul de colonel în armie*. C. NEGRUZZI, II, 144/12. *Dar cine se aude și ce este astă sunet? Ce oameni, sau ce armii și ce repede pas?* ALEXANDRESCU, M. 147. *Ne-am retras, după o luptă grozavă, cu armia generalului Verder*. ALECSANDRI, T. 1299. *Risipite se mprăstie a dușmanilor șirașuri... iar în urma lor se mîndre falnic armia română*. EMINESCU, P. 243. *Eu între armii atunci mă prind cu viteazul Melnau, Pentru Elena...* MURNU, I. 53. | *Armie pe mare* = „die Seemacht, Flotte, Kriegsflotte”. POLIZU.

— Împrumutat din pol. *armia* (la Costin) și din rus. *армия* (pe timpul ocupației rusești). Cfr. armată, harmată, armadă.

ARMIG s. m. *Étalon*. — (În Transilv. vestică, în Crișana și în Banat) „Armăsar”. *Armig sau harmig se zice la armăsariu*. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1708. *Cu soru-sa, ce-mi lucră? De doi armigi o legă, În oraș o sloboză, Pân'armigi o m'părfele*. POP., ap. HEM. 1708. *Armig* = „armăsariu. Cuvântul armig se aude în valea Crișului alb”. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. *Armig* = „armăsariu, armig (în Brad)”. VICIU, GL. [Și: armic.]

— Etimologia necunoscută. (Șăineanu, *Infl. ori-ent.* I, 83 și 261, bazat pe datele lui Hasdeu, *Étym. Magn.* 1708-1709, presupune că l-am împrumutat de la Ruteni: *rumak* „Ross” (polon. *rumak* „coursier, cheval de bataille”, rus. *арымакъ* „armăsar de soiu”), iar aceștia îl au de la Tătari: *giagat. aryamak* „cheval de race noble”). Cfr. arhamac.

ARMINDAR s. m. v. arminden.

ARMINDA s. m. 1°. *Le premier mai*. 2°. (*Arbre de*) mai. — 1°. *Armindul sau armindina* = „1 Mai”. MARIAN, SE I, 113. *Florile de salcâm înfloresc pe la Arminden* (Oancea, în Covurlui). *La 1 Maiu se zice „armindin”*. (Plopana, în Tutova), ap. HEM. 1709. *În ziua de Arminden* (*Sf. Irimia, 1 Maiu*), *și bei vis roș, că se înnoiește sângele*. SEZ. I, 128/11. Obicurile ce se țin de această sărbătoare (în Transilv. și în Mold.) sînt descrise la HEM. 1709-1710; între ele este și acela de a pune „la poartă un arbore nalt, cu frunze numai la vîrf și [de a-l lăsa] acolo până se face mai înalt pîne nouă...” || 2°. P. ext. *Acest arbore se zice „arminden”*. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 1710. *Pe masă e un bid cu grâu... [iar] lângă masă e și un arminden*. FRÂNCU-CANDREA, M. 166. [Și: *armindia* s. m., *armindia* s. f. art., *arminder* s. m. (Măstăcani, în Covurlui), ap. HEM. 1710, *armindar* s. m. BARONZI, L. I, 159/; acesta pare a fi accentuat pe silaba din urmă; tot așa: *armindin* în cîntecul: *Frunză verde de polin, Iată-ne la Armindin*. (Galați), ap. HEM. 1710. | În sensul 1°, cuvîntul nu se întrebuințează la plural; în sensul 2°, e atestat pluralul *Armindeni*, la COȘBUC, II, 32 (cu pronunțarea dialectală: *de > go*.)

— Din paleost. *Jeremilă-dini* „ziua [sfântului] Ieremia” (= 1 Maiu), sârb. *Jeremievâ-danâ*, idem. Hasdeu, *Étym. Magn. Rom.* 1711 (cfr. și LM).

ARMINTURI s. a. plur.? *Sărucă malu de Prut! Da ei bine-î îngrădîți. Nici cu pari, nici cu nule, Numai cu arminturi grele. Și ies ziua la primblare Numai feauri și'n cialmale, Cu trei rînduri de pistole. Săraca raiuna noastră, Cine s'o mai stă-pânească? Rusu din fara rusască Și pe Turc să-l surgonească*. (Tătăruși, în Suceava). SEZ. V, II [LA CIHAC, I, 17 se găsește arminții s. f. plur., tradus prin „bătăi” și derivat din lat. *armenia, -orum*, idem. Cuvîntul e suspect, cît timp nu se poate atesta și alurea.]

ARMIOARĂ s. f. *Petite arme*. — (Formă rară) Diminutivul lui armă (derivat prin suf. -ior). RĂDULESCU-CODIN, ap. CDDE. nr. 90.

ARMISTIȚIE † s. f.)

ARMISTIȚIU s. a. j)

Armistică. — Suspendare provizorie a stării de război, „† contenire de arme”, „vremea pusă, în care de război sau de pace solii și mijlocitorii s'a alegă”. CANTEMIR, IST. 8. *Soroc erozbei 25 de ani puseră... Într'această vreme de armistică, vraja vrăjitorului mijlocitoriu... de tot se închise*. CANTEMIR, IST. 360. *Au început a prepune împăratul, și la acest prepus l-au pus mai mult armistiția ce făcuse Șteimboc, general gezeec, „cu Moscalii și cu Sasi, cari atunci acea cadă războiu acolo... au dat parola: în 10 zile să nu se apuce de arme nice unii, nice alții*. AXINTIE URICARUL, LET. II, 156/11. *Într'acel chip om oțărmutu treble fării... până când s'au făcut armistiția cu Nemși*. E. YACĂRESCU, IST. 300. *Tătarul ceră, spre a se înleje de pace, o armistiție*. BĂLCESCU, M. V. 212. | *Sărbii stăt îndată bătăi la Timoc... Paterile propun un simplu armistițiu, Turcia îl refuză, luptele continuă; înă... Rusia intervine cu un „ultimatum”, în care cere Turciei armistițiu necondiționat pe 6 săptămâni*. MAIORESCU, D. II, 50.

— N., la scriitorii noi, după fran.; la cei vechi, din lat.-med. *armistitium* (compus din lat. *arma*, „arme”, și *statio* „stare de repaos, neînșarcare”, după modelul lui *solstitium*, „solstițiu”), poate prin filiațiune polonă: *armistycjum*.

ARMOARI s. f. plur. tant. *Armoiries*. — Armele și, în de obște, orice embleme de pe scuturile heraldice, de pe steaguri, peceți, etc., puse ca semne distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, județ, stat, ale unei bresle, etc., „stemă, herb, marcă (a unei țări), blazon”. *Armoarii familiei mele poartă o cumpănă și o spadă, semnele dreptății și a biruinței*. ALECSANDRI, T. 1705. [Rar, învechit, și: *armorie* s. f. POLIZU, *armorii* s. f. plur. tant. *Armoarii cusute pe colțuri de hârșele*. ALECSANDRI, P. III, 200.] Cu o formă româniată (numai în dicționare: COSTINESCU, BĂRCIANU, TDRG.), și: *armării* s. f. plur. tant. Cfr. *armă* și *armătură*.

— N. din fran. (derivat dintr-un cuvânt vechiu *armoyeur* „a decora cu arme heraldice.”)

ARMONIA vb. IV^a. *Harmonier*. — (Cuvânt rar) A fi s. a se afla în armonie cu altceva s. cineva. *Când zămbesc..., i se zăreau dinții albi și frumosi, armoniind plăcut cu mustașa-i galbuie și cu gropișele din obraz*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 190. [† și: *harmoni*, *harmoni* vb. IV^a. LB.] Pronunț. -ni-ă. Cfr. *armonia*.

— N. din fran.

ARMONIC, -Ă adj., adv. 1^a. *Harmonique, harmonique*. 2^a. *Harmoniquement, harmoniquement*. — 1^a. Adj. Care prezintă o armonie, bine ordonată. *În suverana nepăsare a somnului, liniile erau de o frumusețe de sine stătătoare, trăgându-și valoarea din îmbinarea armonică a curbelor*. D. ZAMFIRESCU, R. 171. *La noi, în loc de măsură generală, armonice, în loc de o constituțiune potrivită cu legi speciale și în loc de legi speciale potrivite cu constituțiunea, se iau măsură de alături, care lasă la arbitriul guvernului schimbător ceea ce trebuie lăsat în paga legilor permanente*. MAIORESCU, D. I, 182. [Spec. (Muzică. Despre sunete) Care au armonie, care dau impresia unei armonii. (Acustică. În acest sens și substantivat) Când facem să vibreză o strună, ea poate produce în unele circumstanțe, pe lângă un sunet mai bas, care predominază și care se numește sunet fundamental, o serie de alte sunete din ce în ce mai înalte, care se numesc armonice. PONI, P. 329.] 2^a. Adv. Cu armonie, în raporturi armonice. Dacă se unește un *punctel oarecare cu cele patru puncte albe ale unei diviziuni armonice, se capătă o grupă de patru drepte, care se bucură de proprietatea de a împărți armonice orice transversală*. MELIK, G. 97. [Scriș și pronunțat, din ce în ce mai rar, și: *harmónic*. *Ce liberal e Beethoven în orchestra! Tot instrumentul e întrebat să-și dea opinia... și în impresia totală rădăne o lume harmónică aparte*. MAIORESCU, CR. II, 390. [Negativul: ne(h)armonic. Cfr. *disarmonic*.] Cfr. *armonios*.

— N. după fran. (lat. *harmonicus*, -a, -um < grec. *ἁρμονικός*, idem.) Cfr. *armonie*.

ARMONICĂ s. f. *Harmoniphon. Accordéon*. — Numire dată unor instrumente muzicale primitive (pentru copii, pentru popor), precum celui în care se suflă cu gura punându-se în vibrație mici plăci metalice (muzic) și mai ales celui ce constă din niște foale care se întind s. se strâng prin mișcarea mâinilor, pe când degetele deschid și închid clapele unei claviaturi (acordeon). Cfr. *armonie*. [Scriș și pronunțat și: *harmónică*. *Alexandru, cu harmonica în mână, cântă un cacacioc*. CONTEMPORANUL, VI, 1, 116.]

— N. din germ. (*Mund*), *Ziehharmonika* (luat din lat. *harmonica*, femin. lui *harmonicus* „armonic, armonios”).

ARMONIE s. f. — *armonică* (acordeon). *Ca să uite necazurile unei țeri care nu aduce decât câștig, locuitorii țării lui se adunau de obicei seara la câte unul și cântau din armonie sau chitară*. N. DUNĂREANU, ap. SĂM. VI, 376.

ARMONIE s. f. *Harmonie*. — I. 1^a. † Încheietură (articulație), îmbucare desăvârșită, organică, a părților unui tot. *Stricăndu-i toate armoniile trupului și toate încheieturile, îi arseră și pieptul*. DOȘOPTRIU, V. S. 119.] 2^a. Potrivire desăvârșită laolaltă a părților unui tot (astfel în cât fiecare din ele să corespundă colorialte și toate la un loc să alcătuească o unitate plină de ordine și simetrie). *Zidirea lumii înfățișează o potrivire, o armonie minunată*. S. MARCOVICI, D. 157. [Planetele] se mișcă... după prăcii tănuite... păzind totdeauna o nespuză rânduită... *Una numai din planete de ar rumpe armonia* [... certul, destrămându-se, s'ar sparge]. KOSAKI, P. 271. *Creatorul celnic a sa înflecțiune Au înșuflet-o lumii și toate'n armonie Au rânduit să fie*. C. NEGRUZZI, II, 193. *Notăniile... produc, chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea*. BĂLCESCU, M. V. 3/2. [Poetul] stabilește un raport mădat atunci necunoscut între lumea intelectuală și cea materială și descoperă astfel o nouă armonie a naturii. MAIORESCU, CR. I, 39. [Filos.] *Armonie prestabilă*: hotărâta de mai înainte de puterea divină (spec., în sistemul filosofic al lui Leibniz, corespondență s. potrivire desăvârșită între „suflet” și „corp”, hotărâta din înainte de naștere, de către Dumnezeu). Nu-și putea explica această armonie prestabilă între gândirea lui proprie și viața celorlalte înepreși. EMINESCU, N. 69.] (Gram.) *Armonie vocalică*: acomodare, prin asimilare, a unei vocale cu altă vocală din același cuvânt. [Fig. „Bună înțelegere, bună învoire (ntre oameni)”. *Buna armonie și prietășugul meșteresc*. URICARIU, XI, 252/1. [Antioh Cantemir] fu numit ministru lângă regea Marii-Britanii, pentru a restatornici buna armonie care, de colțica an, se curmase între ambe puterile. C. NEGRUZZI, II, 147.

II. (Muzică) Potrivire plăcută la auz a mai multor sunete produse în același timp sau unele după altele (de obicei de mai multe voci s. instrumente muzicale), acord melodios de sunete. *Harmonie* — „cântare dulce după meșterșug tocmită”. CANTEMIR, IST. 22. [Să ne asemănăm] *celora ce din multe strune o cântare sau din mai multe organe o harmonie într-o simfonie fac*. idem, lb. 111. *Fântă armonie a cii prea dulci cerești muzici*. TICHINDEAL, P. 307.] Poet. *Adormind de armonia Cădrului bătat de gânduri...* EMINESCU, P. 58.] Fig. *Toate puterile sânt întinse în armonie, ca niște coarde*. MINKUL (1776), 5 pr. *Dacă auzul urechei ar fi acut o simfrie Mai azeră... armonia sferelor colindătoare S'ar fi auzit din ceruri*. KOSAKI, P. 268. *De crezi în poezie, în sfânta armonie Din boltele cerești... Crede 'n amorul meu*. ALECSANDRI, P. I, 130.] (Rar, învechit) „Concert de orchestră”. *Măne... ea și luminează strălucită, serenată cu muzică și armonie la redută*. C. NEGRUZZI, I, 329.] Spec. Știința armonizării compozițiilor muzicale. *Clasa de armonie la conservatorul de muzică*. P. ext. Succesiune de cuvinte alcătuită prin căderea lor un fel de melodie. *Răpăd de armonia acestor suave versuri* [ale lui Dante], *inima se avântă*... ODOBESCU, III, 35. *Armonie imitativă*: construcție de frază care vrea să amintească un obiect sau un sgomot din natură printr-o anume potrivire de sunete (ca d. e. în versul lui Alecsandri: „Un tropot de copite, potop ropoti”). [Scriș și rostit, din ce în ce mai rar, și: *harmónie*.] Cfr. *disarmonie*.

— N., la scriitorii vechi (Dosofoții) din grec. *ἁρμονία* „încheietură, adaptare (a unui lucru la altul), armonie” sau din lat. *harmonia* (Cantemir); la scriitorii mai noi, din fran. sau din ital. *armonia*, idem.

ARMONIOS, -OĂȘĂ adj., adv. 1^a. *Harmonieux*. 2^a.

Harmonieusement.—1°. Adj. Care are (multă) armonie, plin de armonie. *Eră o noapte plină...* *Cerăvără în lume armonioasă șoapte.* ALECSANDRI, P. I, 133. | Fig. *Colori armonioase.* || 2°. Adv. Având s. producând armonie, în chip armonios. *Vorbște armonios.* [Seris și pronunțat, din ce în ce mai rar, și: *harmonios.* *Socotim ca o datorie a rechizimii din uitarea publicului în memoria lăngătoasă și preludării în armonioase ale acestui juse poet.* ODOBESCU, I, 239.] Negativul: *nearmonios.* *În adâncimea sufletului ei sună o strună cu un ton nearmonios.* CONTEMPORANUL, IV, 83. | Pronunț. -ni-6s.] Cfr. *armonic.*
— N. după fran.

ARMONIST, -Ă subst. 1°. *Harmoniste.* 2°. *Joueur d'accordéon ou d'harmonium.* — (Cuvânt atestat numai de dicționare) 1°. Muzicant care cunoaște știința armoniei. Cfr. *COSTINESCU, PONTBRIANT, POENARU.* || 2°. Cel care știe a cânta cu „armonica” s. cu „armoniu”. *Armonist* = „Harmonist, Harmonikaspieler”. POLIZU. *Armonist* = „organist”. PONTBRIANT.
— N., în sensul 1° din fran.; în sensul 2° din germ. *Harmonist.*

ARMONIE(M) s. a. *Harmonium.* — Un fel de orgă mică, portativă, la care țevile de orgă sânt înlocuite prin lame libere, răspundând la o claviatură.
— N. din germ. *Harmonium* (fran. *harmonium*, derivat din *harmonie*). Cfr. *armonică.*

ARMONIZĂ vb. 1°. trans. *Harmoniser.* — A pune s. a aduce în armonie. *Așă de puternic lucră această atmosferă [a „Junimei”] asupra celor ce o respiră, în cât formă ea însăși o legătură între ei și-i armonizează pe toți pentru timpul cât dură, pe unii pentru toată viața lor.* MAIORESCU, CR. II, 338. | Spec. (Muzică) A compune acompaniamentul (de voci s. de instrumente muzicale) la o melodie. [Învechit și: *armoniza.* L.B. | † *armoniri*], după germ. *harmonieren*, prin suf. -ui, obicnuit și la începutul secol. XIX pentru romanizarea neologismelor. *Toți din fire se armonizează.* TICHINDEAL, P. 433. | Cfr. *armonia.*
— N. din fran.

ARMONIZĂRE s. f. *Action d'harmoniser.* — Infinitivul verbului *armoniza*, devenit abstract verbal. *La moartea lui Nicolae Costin, Domnul dădu sarcina „publicării” în manuscris a lucrării, a conținutului și armonizării ei, unui simplu scriitor de documente, lui Azintie Uricariu.* IORGA, I. L. I, 29. Cfr. *armoniere.*

ARMONIZĂT s. a. *Action d'harmoniser.* — Participiul verbului *armoniza*, devenit abstract verbal.

ARMONIZĂT, -Ă adj. *Harmonisé.* — Participiul verbului *armoniza*, devenit adjectiv.

ARMONIAL s. a. *Armorial.* — Carte care cuprinde stemele („armoriile”) familiilor nobile dintr'o țară, dintr'un ținut, etc. [Pronunț. -ri-al.]
— N. din fran.

ARMORII s. f. plur. tant. v. *armoriile.*

ARMUR(E) s. m. (Anat.) v. *arm.*

ARMURĂ s. f. *Armure.* — Totalitatea armelor de apărare (coif, platoșă, za etc.) alcătuitul un fel de îmbrăcămintă metalică a războinicilor în evul mediu (pop. „halne de fier”: cfr. *ISPESCU, L. 357*). Cfr. *armatură.* *Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de ai credinței...* ALEXANDRESCU, M. 14. *Noi citim luptele noastre, cum primim cehea armură. Ce un urias odală în războiul a purtat.* Idem, m. 16. *Optzeci de ani pe umeri și splendida-i armură Pleacau subț gra povară măreața lui sta-*

tură. ALECSANDRI, P. III, 344. | Plur., rar: *armuri* *Se găseac ș'acum pe răpe bucăți de armuri scrobite.* ALEXANDRESCU, m. 22. | Pop. și: *harmură*, cu înțelesul de „tot felul de arme pe care le țină un haiduc”. *Cu harmura se 'ucinge, Pin pădure mi-apucă.* RĂDULESCU-CODIN.]

— N. din fran.

ARMURĂR s. m. 1°. *Chardon-Notre-Dame, Chardon-Marie; Silphum Marianum (Carduus Marianus).* 2°. *Maladie bovine: tumeur inflammatoire du tissu cellulaire sous-cutané.* — 1° (Bot.) „Plantă erbacee din fam. *compositelor*,... frunzele... mari, lucitoare... și cu vințoare alburii, cele inferioare lungărețe... și cuțuroase, dințate și spinose...; florile purpurii... Originară din regiunea mediteraneană (sudul Europei), în părțile noastre cultivată prin grădini, și sălbătică. Iulie-August. Poporul nostru întrebunțează această buruiană pentru a vindica armurariul (armurariță), o boală la vite. [Se mai numește și:] **armurără.** PANȚU, PL. și: *Spinul-sfintei-Marii* (Transilv.), *amără* (Transilv.) și *armariu.* *Armurariul crește ca de un metru și 50 cm. Pe frunze are pete albe. La margini frunzele au spini. Se întrebunțează de sătenii contra unei boale de vite numită „armurariu”. (Brosteni în Suceava), ap. HEM. 1714; cfr. MARIAN, ap. HEM. 1713; șez. III, 145.*

II. (Vet.) = **armurare** (I) (s. v.), unde se dau exemple și se explică forma.]

[Dial. și: *armurăriu.*]

— Prin hapologie, în loc de *armurăr, planta întrebunțată împotriva „armurarei”, derivat din *armurare*, prin suf. nom. agent. -ar.

ARMURĂR s. m. v. *armurier.*

ARMURĂRE s. f. I. 1°. *Maladie bovine: tumeur inflammatoire du tissu cellulaire sous-cutané, anthrax; paralysie des jambes de derrière.* 2°. *Maladie porcine, peut-être la ratelle.* II. *Chardon-Notre-Dame, Chardon-Marie; Silphum Marianum (Carduus Marianus).*

I (Vet.) Boală de vite. 1°. Boală de vite cornute. Umflătură la picioarele dinapoi. „*Armurara*[a] este o boală foarte primejdioasă, care o capătă numai vitele cornute, cu deosebire vișelii. MARIAN. *Vitele bovine de „armurare” se zice că hărădesc și se trântesc pe jos. Pielea de pe spinarea lor e așa de înfoală, că atingând-o cu mâna focăsește, ca și când ar fi desipită de carne.* Idem, ap. HEM. 1712. *Armurare, adecă umflătură pe sub piele [la vite].* (Nevrincea, în Banat), ap. HEM. 1713. *Armurar*... = „bubă la picioarele dinapoi”. DAMĂ, T. 30. *Armurar* = „dalac = Mîlzband (Antrax)”. TDRG. (după GAZETA SĂTEANULUI, XIV, 328.) Cfr. *armurariță.* | (Ca urmare a acestei umflături?) Un fel de paraliză a picioarelor dinapoi. *Armurariu este putrezirea piciorului drept sau stâng de dinapoi la o vită.* (Bălceni, în Iași), ap. HEM. 1713. „*Armurariu*” se chiamă când îi se paralizază vitei partea de dinapoi a corpului mai ales la vite tinere. (Hermeziu, în Iași), ap. HEM. 1713. | „*Dare-ar armurariu n' tine!*” se strigă vitelor la supărare. FAMFILE, J. II. | 2°. Boală de porci. (Prin Banat și prin Țara-Hațegului) *În Banat se chiamă „armurare” și o boală de porci.* (Clopotiva), ap. HEM. 1713. *Armurare* = „boală de porci”. REV. CRIT. III, 86.

II (Bot.) = **armurar**¹ (I). PANȚU, PL.

[Și: *armurăr*, dial. și: *armurării*, *harmurăr* (Buda, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 1713.]

— Din lat. pop. *armoralls (scil. *morbus*), „(boală) de armuri”, derivat din *armus* (*armor*), prin suf. adj. -alis. Prin obicnuita substituție a suf. -ar în locul lui -are, s'a născut forma *armurar*, care, înlocuind în același timp și planta întrebunțată spre vindecarea boalei (s. v.), s'a putut naște, prin analogie, sensul II.

ARMURĂRIE s. f. *Armurerie*. — (Rar, franțuzism) 1°. Meseria de armurier. || 2°. Atelier s. magazin de arme.

— N. din fran.

ARMURĂRIȚĂ s. f. ( ) (Vet.)

ARMURĂRIȚĂ s. f. ( ) (Vet.)
= armurare (I). *Boii și vacile zac de felurite boale și anume: ...de armuror sau armurirăți* (= „bubă la picioarele dinapoi“). DAMÉ, T. 30. *Când mor vitele de armurirăți, să le dea marmură pisată cu tărățe*. MSS. (a. 1788), ap. HEM. 1713. *A operă armurirăța la o vită, se zice: „îi taie de armurirăți“*. (Pietroșița, în Dâmbovița), ap. HEM. 1713.

— Derivat din armurare, prin suf. -iți.

ARMURIER s. m. *Armurier*. — Cel care face, vinde sau, mai ales, știe a drege arme, *Armurierul regimentului*. [Cu o formă româniată, aproape nelătrebită, și: *armurăr*.]
— N. din fran.

ARNĂUȚ s. m. (adj. m.) 1°. *Albanais*. 2°. *Soldat mercenaire* (altrefois, dans les Principautés roumaines); *valet* ou *laquais armé* (en costume albanais). *Sorte de paillette, de cannelite*. 3°. *Blé d'Albanie, variété de froment*. 4°. *Danse paysanne*.

1°. (Încechit) „Albanez“, sinonim cu vechiul „Arbănaș“. *Între aceste oști erau fel de fel de lumbi: Arnăuți, Greci, Sârbi...* DIONISIE ECLISIARIUL C. 209. *Volontăria, adică oastea lui Constantin-Vodă Ipsilant... era din Harcași, Greci, Sârbi, Arnăuți și alte neamuri*. ZILOT, CRON., ap. ȘIO.

2°. P. ext. (Încechit) „Soldat mercenar“ (cfr. *seimean*), de orice neam (dar îmbrăcat în costumul național albanez). Acest sens „s'a desvoltat la noi, cam tot așa ca, suisse—mercenare, în Occident, prin aceea că Arnăuții slujau pe leaflă, ca ostași de pază pe lângă Domni“. HASDEU, ETYM. MAGN. 1714. *Numai Arnăuții, ce le zic Horvași, i-au opriț boierii și le-au dat lei, să fie de paza orașului*. DIONISIE ECLISIARIUL C. 206. *Sub denumirea de „arnăuți“ se înțelegea orice Sârb, Aroat, Arnăuț, Bosnia, Muntenegrean, Bulgar sau Grec, dacă se lega cu un brău roșu sau cu un taraboluș, cealmă la cap, fustanelă sau poturi, mîntean și imineți roșii, își trântea la brău un sicaf cu un iatagan și două pistoale, și intra în serviciul curții domnești, al hălmântei, spărtăriei sau agiei*. I. GHICA, ap. HEM. 1715. *Un Grec, care fusese arnăuț în vremea Domnului Ionjiță Sturza...* ALECSANDRI, ap. HEM. 1715. *Nalt, spătos, cu mîinile mari și negre, cu nasul roș și cu mustăți lungi, un chip de arnăuț, vecinic hursuz și 'ncrunțat*. VLAHUȚĂ, N. 181. *Arnăuții se iezeă, Armele de foc scoală Și 'n Cotlean se slobozeă*. ALECSANDRI, P. P. 88. *Grea pulbere se ridică... Iar printr'însa ce sărești? Arnăuții cu șușanele, Cu argint pe la oșele*. idem, v. P. 180. *Pătruzeci de Arnăuți, Toți în arme încesuți, Pătruzeci de muște-au prins Și cu săbii le-au ucis*. MARIAN, SA. 181. || (Imitând pe Domni, își țineau și boierii astfel de servitori armați, atât pentru paza lor personală, cât și pentru paradă și servicii de la cheu și servitor.) *Un arnăuț muscăcios intră și întinse stăpânului său un lung ciubuc*. C. NEGRUZZI, I. 18. *Trece un boier fanșuș, cu un arnăuț după el*. ALECSANDRI, T. 141. || (Prin imitație, la nunțile țărănești) *În satul Hârtoapele... o parte [din flăcăi] se năvălură cruciți preste spate cu cerele cu nasturi și-și zic „arnăuți“*. ȘEZ. III, 182, 17. || P. ext. Mici bucăți de metal strălucitor, cu care se împodobesc veșmintele. *Și iar ni se cucin... Șase năfrâmi de in, Cu fluturi caute, Cu arnăuți bătuțe*. MARIAN, NU. 469.

3°. (Bot.) Varietate de grâu. Se întrebuintează mai ales în funcțiune adjectivală, ca atribut la cuvântul grâu. *Se da din pământul acesta una sămă mii stambol-chile grâu arnăuț*. URICARIUL, IV, 346/. *Grăul arnăuț e un fel de grâu cu boabe mari și albe, din*

care obicinuit se face coliva. (Plenița, în Dolj). „Arnăuț“ se zice la grâu cu spic negricios. (Pribegi, în Ialomița). *Sănt două feluri de „arnăuț“: arnăuț cu peana albă și arnăuț cu peana neagră, numit și „colus“*. (Băiești, în Fălciu), toate ap. HEM. 1717. *Grău de vară sămănuț, Grău de vară făr' săcară, Arnăuț de cel mai mare*. TEODORISCU, P. P. 141. *Grău de vară arnăuț, A dat Domnul, s'a făcut*. MARIAN, SE. I, 27. *Arnăuț = „langgranger Weizen“* (Chisani, în Brăila). JAHRESBER. IX, 224.

4°. (Cor.) Un joc la nuntele țărănești, care se joacă după ce s'a sfârșit masa de cununie. SEVASTOS, N. 280. Cfr. *arnăuțesca*.

— Din turc. *arnaut*, idem. Pentru sensul 3°, cfr. turc. *arnaut bogday* „blé d'Albanie“. CIHAC, II, 544.

ARNĂUȚEL s. m. *Albanais* (servant jadis comme soldat mercenaire dans les Principautés roumaines). — (În poezia pop., în rimă; învechit) Diminutivul lui arnăuț (derivat prin suf. -el). *Apoi veneă după ei, Ceală de Arnăuței, Leșegii și darubani...* ALECSANDRI, P. P. 182.

ARNĂUȚESC, **-EASCĂ** adj., s. f. 1°. *Albanais, d'Albanie; de soldat albanais mercenaire*. 2°. *Danse paysanne*. 1°. Adj. „De Arnăuț, albanez, de Albanezi“. *Apucară... cu oaste arnăuțescă spre Șifoc și de acolo spre patria lor, Ianina*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1718. || După obiceiul s. în felul Arnăuților. *Roșii... se purtă în halne roșii și în bărăli arnăuțești*. GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 315. *Unul... purtă un costum arnăuțesc*. C. NEGRUZZI, I, 30. || 2°. (Cor.) Substantivat sub forma feminină: *Arnăuțesca*; un danț țărănesc (luat, în veacul al XVIII-lea, de la Arnăuții din garda Domnilor) descris la HEM. 1718-19.
— Derivat din arnăuț, prin suf. adj. -esc.

ARNĂUȚESTE adv. *A l'albanais, en albanais; comme les soldats albanais mercenaires*. — Ca Arnăuții. *Moisescu, factorul meu, îmbrăcat arnăuțește...* ALECSANDRI, ap. ȘIO.
— Derivat din arnăuț, prin suf. adv. -ește.

ARNĂUȚIME s. f. *Ensemble des Albanais; corps de soldats albanais mercenaires; foule de laquais albanais*. — Colectivul lui arnăuț (derivat prin suf. -ime). *Arnăuțimea și alte semînți de oameni străini...* ZILOT, CRON. 66. *Ajunănd la Golești... Tudor găsește pe Iordache și pe Farnache, instalați acolo cu Arnăuțimea lor*. GHICA, ap. HEM. 1720.

ARNĂUȚ s. a. *Bâche, banne* (d'un char ou d'un chariot paysan). — (În Banat și prin părțile învecinate) Acoperământ la carele și căruțele țărănești, „coviltir“. Cfr. *coverăc, cobără. Arnăuț = „tectum curtuum“*. ANON. CAR. *Dacă roim să nu ne ploaie ori ningă, punem la car coverăc sau arneu*. (Măidian, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1720. *O trăneur încercată cu lăzi, și cu arneu acoperit cu rogojină*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 156. [În Tara-Hategului și: *arnăuț = „Invalitoarea trăsore, coviltir, cobără“*. REV. CRIT. III, 86. || Pronunțat: -*neu*, -*nău*.]
— Din ung. *ernyő*, idem.

ARNĂC s. a. v. *arnăciu*.

ARNĂCĂ s. f. (Bot.) *Arnica, Plantain-des-Alpes, Tabac-des-Savoysis, Tabac-des-Vosges; Arnica montana*. — „Plantă erbacee din familia) compositelor, tulpină cilindrică cu 1-5 caputule; frunzele... netede... formând o rozetă; florile galbene-portocalii, reunite în mari și frumoase caputule...; fructele sănt... negricioase. Crește prin fânețele și pășunile umede din regiunea subalpină. Iunie-August. Rădăcina, frunzele și mai cu seamă florile, „flores arnicae“, sânt întrebuintate în medicină ca stimulente, febrifuge tonice și vulnerare. Poporul nostru întrebuintează

arnica pentru vindecarea rănilor⁴. [Se mai numește] carul-pădurilor (Banat), carul-zânelor (Banat), podb(e)al-de-munte (Trans). PANȚU, PL. [LA HEM. 1720 accentuat: *arnică*.]

— N. din germ. *Arnika*, intrat în popor prin mijlocirea farmaciștilor.

ARNICIU s. a. *Fil de colon teint*. — Bumbac răscut într'un singur fir (spre deosebire de a țică, care e în două fire) și totdeauna colorat (spre deosebire de bumbac, care e alb); se întrebuintează la cusutul florilor de po cămeși etc. *Arniciu* = „ață de bumbac boită roș sau vână⁴”. ȘEZ. VII, 177. *Ciorapi de arnici grosi și cărpiți*. MSS. (a. 1779), ap. GCR. II, 118^{1/2}. *O merindare albă ca ouă și pe la capete cu vrăste roșii și vinete, de arniciu*. RETEGANUL, P. I. 21^{1/2}. *Sede la masă și coasă Cu arniciu și cu mlată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 118 și 339. *Cămeșa e lungă... cu mâneci largi, pe margini țicite cu arniciu negru*. MOLDOVAN, T. N. 64. [Plur. -niciuri, „diferite soiuri de arniciu, arniciu de diferite culori”.] După PONT-BRIANT și harniciu, după dicționarul lui CLEMENS (a. 1825) și: arnic.
— Etimologia necunoscută.

AROC s. a. v. arac⁴.

AROGĂ vb. I. *S'arrogar*. — (Numai în legătură cu dativul pronumelui personal conjunct) A-și atribui s. a-și lua cu de sine putere (o calitate, un drept). *Și-uu arogat autoritatea de a pronunța cum ar trebui să fie limba*. MAIORESCU, CR. I, 346. *Ea își răspunse, că nu-mi dă voie a-mi arogă drepturi asupra ei*. L. NEGRUZZI, V, 45.

— N. după fran. (lat. *arrogare*, idem.)

AROGĂNT -Ă adj., subst., adv. 1°. *Arrogant*. 2°. *Arrogamment*. — 1°. A adj. Care are (s. se înfățișează cu) aroganță. Cfr. semeț. | Substantivat. *Un arogant*. || 2°. A dv. Cu aroganță. *Mulți oameni se poartă arogant cu inferiorii lor*.

— N. din fran. (lat. *arrogans*, -antis, idem.)

AROGĂNTĂ s. f. *Arrogance*. — Purtare someată a celui ce se crede mai presus de alții și-și la drepturi ce nu i se cuvin, trufie desprețuitoare sau insultătoare. Cfr. semeție. *Cine... este numai incapabil, rămâne scriitor pe la tribunale... dar cine pe lângă incapacitate adaugă aroganța, devine om de literă*. MAIORESCU, CR. I, 314.

— N. după fran. (lat. *arrogantia*, idem.)

AROGĂRE s. f. *Action de s'arrogar*. — Infinitivul verbului arogă, devenit abstract verbal.

AROGĂT -Ă adj. *Arrogé*. — Participiul verbului arogă, devenit adjectiv.

AROL s. a. |

AROLĂ s. f. |

Face, droit, tèle, avers d'une monnaie (dans un jeu de hasard). — „Pajura” (fața cu figura) a unei monete pe care jucătorii (mai ales copiii) o aruncă în aer, ca să se aleagă (în opoziție cu a reșcă; v. citațiile sub acest cuvânt).

— Etimologia necunoscută.

AROMĂ vb. 1^a v. aromi.

AROMĂ s. f. *Arome*. — Emanajune a unor substanțe mirositoare, în deosebi a celor care au acțiune și asupra gustului, „miros tare și plăcut”; unori (în poezie mai ales) cu înțelesul mai restrâns de „miros, parfum”. *Cu respirare din raiu estă, D'arome florile-și mă-nvârliră*. I. VĂCĂRESCU, P. 503. *Văzduhul... a crini amirose, Căci albele potire... Soteau din a lor sânuiri arome nesfârșite*. ALE-

CSANDRI, P. III, 328. *Aroma îmbătătoare a unei cafele turcești*. EMINESCU, N. 35. [Rar, învechit, și: *arom* s. a. *Cafeaua turcească are mai bun arom*. ALECSANDRI, T. 883.]

— N. după fran. (lat. *aroma* < grec. ἀρωμα „aromat”).

AROMĂN -Ă și -CĂ adj., subst. *Macédo-roumain*, *Roumain du Pindé*. — (Cuvânt literar) Român din grupul de miază-zi al poporului românesc, răspândit prin peninsula balcanică, numit (mai puțin exact) și „macedo-român”; de către streini (după pronunțarea *finji* = *cinci*) și „Țințar” și, mai mult în batjocură, cu numele pe care li-l dau grecii, și: „Cuțo-Vlah” (= Vlah șchiop). A dj. „Ar(o)mănesc”. *Dialectol aromân*. | Subst. *O Aromăncă din Epir*. [Și: arămân, arămân (forme populare ale cuvântului, la Aromâni), arumân.]

— Cuvântul e luat din dialectol aromănesc, unde o urmașul regulat al lat. *romanus*, -a, -um. Cfr. român, rumân.

AROMĂNĂS s. m. *Petit ou brave petit Macédo-roumain*. — Diminutivul lui Aromân (derivat prin suf. -aș). [Și: arămănăș, arămăș, arumănăș.]

AROMĂNESC -EĂNCĂ adj. *Macédo-roumain*. — Adjectivul lui Aromân (derivat prin suf. -esc). *Costum aromănesc*. [Și: arămănesc, arămășesc, arumănesc.]

AROMĂNEȘTE adv. *À la manière des Macédo-roumains, en macédo-roumain*. — Ca Aromânii, în felul, în graul, după obiceiurile lor. *Pricepe aromănește*. [Și: arămănește, arămăște, arumănește.]

— Derivat din Aromân, prin suf. adv. -ește.

AROMĂNIME s. f. *Ensemble ou groupe des Macédo-roumains*. — Colectivul lui Aromân (derivat prin suf. -ime). *Nu toată Aromănimia locuiește în Macedonia*. [Și: arămănimie, arămășime, arumănimie.]

AROMĂT s. a. |

AROMĂTĂ s. f. |

Aromate. — (Întrebuintat mai ales la plural) Substanță vegetală care răspunde aromă, „toate semințele, erbile și unsoarele frumoase mirositoare” (CANTEMIR, IST. 8), „mirodenie”. *La mormânt purtă ce gătișe, are șate și alte, cu nusele*. CORESI, ap. MUHNU, GR. 7 (= mearșă la mormânt, ducând aromă la carea gătișe. NOUL TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1723; mearșă la mormânt, ducând aromă, care gătișe și alte cu ea. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 231^{1/2}). *Înturnându-se, gătiră aromă și unsoare scumpă*. NOUL TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1723. *Împărăteasa, luând arimate, miroauri scumpe ce aburesc dulci miroase, unse trupul a soafănta sa hitec*. DO-SOFTEIU, V. S. 38. *Împlând văzduhul cu mirodeniile aromătoare*. idem, V. S. 51. „*Stomahului deștă încercat, bucatele măcar fie și a aromate, nu, cu mirosul acel frumos, poftă, ce greață ti aduc*. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1725. *Aromatele, adecăte miroasele cele scumpe*. MINEIUL (1706), ap. HEM. 1724. | P. restr. *Aromă* = „cușoare”. LB. [Accentuat, în limba mai veche, *aromală*?; mai rar, ca azi, *aromat(e)*.]

— N., la scriitorii vechi din paleosl. aromătat (<gr. ἀρωμα, -atic, idem), astăzi după fran.

AROMATIC -Ă adj. *Aromatique*. — Care are în sine s. răspunde aromă. *Soarbe ceaiul aromatic*. ALECSANDRI, III, 85. *Pentru comerș și pentru istoria descoperirilor geografice au avut mare însemnătate și câteva plante aromatice, scumpe odinorește ca și aurul și argintul: cafeaua, ceaiul, piperul, scorțoșoara, cușoarele, etc.* MEHEDINȚI, G. F. 174. *Oftol aromatic*.

— N. după fran. (lat. *aromaticus*, -a, um, idem.)

AROMATIZĂ vb. I^a. *Aromatiser.* — A face să aibă aromă, a pune aromate (în ceva).

— N. după fran. (lat. *aromatiz* „a răspândi aromă“).

AROMATIZĂRE s. f. *Aromatisation.* — Infinitivul verbului aromatiza, devenit abstract verbal.

AROMATIZĂT, -Ă adj. *Aromatisé.* — Participiul verbului aromatiza, devenit adjectiv.

AROMEALĂ s. f. 1^a. *Étourdissement, assoupissement.* 2^a. *Séduction, subornation.* — Abstractul verbal al lui aromei (derivat prin suf. *-eală*). 1^a. „Amețeală de somn, somn ușor, așteptal, dormitare“. Cu *ințelul, fruntea-i obosită căzu pe a sa poală... o piroteală a minții, o împătjenire a ochilor începută a o cuprinde, când deodată i se pără că aude, ca într'un vis mângâtor, un glas depărtat ce cântă... Auceșă se trezi din aromeală.* ODOBESCU, ap. HEM. 1724. *Florul de celdă mulfumire... la trezid din aromeală.* CARAGIALE, N. F. I, 15/2. § 2. Fig. † „Amețeală a minții, amăgire, ispită, seducere“. *Diavolul vină la sfânta muceniță în aromeală* [— cu scopul de a o amăgi], încă spânzurată pe cruce fiind, îi da un pahar plin de miare cu lapte. MINEIUL (a. 1706), ap. HEM. 1724. [Sf. Mină] *fiind slujitor... în ceata domnească... nu pută răbda arumeala idolilor, ci s'au suit la munte... cu rugăciuni.* MSS. (a. 1675), ap. GCR. I, 222/1. † † și: *aromeală.* | Plur. *-meli și -mele.* DGR.]

ARONI vb. IV^a. 1^a. *Embaumer, parfumer.* 2^a. *Étourdir, Endormir* (qqn.). 3^a. *Séduire, suborner.* II. *Perdre conscience. Sommeiller, dormir à peine, être pris ou dormir d'un sommeil léger. S'assoupir; dormir un peu, faire un petit somme.*

I. În înțelesul primitiv, a aromei avea funcțiune transitivă, însemnând:

1^a. „A afuma pe cineva cu mirodenii“. Cfr. aromei.

2^a. (Efectul în loc de cauză) „A ameți“ prin miros îmbătător. *Îci pe iarbă m'am lungit, Florile m'au aromei, Și somn greu am adormit.* TEODORESCU, P. F. 688. *Rosmarine calofire. Cum m'ai aromei Și m'ai adormit* idem, 402. | P. ext. „A ameți prin somn, a dormi“. *Pufin somn îl aromeă, Dar urit visă că visă Și, mare, se deșteptă.* POP., ap. RĂDULESCU-CODIN.

3^a. † P. ext. A ameți mintea cuiva prin vorbe seducătoare „a amăgi, a ademni, a seduce“. [Sârpele] se apropiă de aromei pe strămoșoaia [noastră, Eva], de-i arată poamele frumoase la vederea și dulci la gustare. MOXA, 347/1. *L-aromise să poarte hangiar pe așene.* idem, 390/1. | (Azl, în Muscel) *A aromei* [pe cineva]; „a-l lua de minți“. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. aromei, aromeitor, aromeală.

II. După ce cuvântul ajunsese să aibă și sensul de „a ameți (pe cineva)“, îl pută ușor să capete funcțiune intransitivă. „A (se) ameți“, a-și pierde conștiința prin acțiunea somnului. *Somnul este cea mai suflare hrană a vieții trupului... Se tește cu o dulce simfirie și trage la odihnă, din atârnuarea trupului, la care aromează mai întâi capul.* PISCUPESCU, o. 203 | Astăzi se întrebuințează aproape exclusiv despre ființe, cu sensul de „a dormi ușor, a fi cuprins de un somn lin, a fi pe jumătate adormit, a așipi, a dormita“. *Găsindu-mi loc de odihnă... am aromei, și acii îndulă văzuii vedenie: ca cum mă aflam pe un fîrm mare... ZILOT, CRON. 70. Șezând într'un unghiu, d'o parte, aromeind, a adormit, Și până la ziua albă de loc nu s'a pomenit.* PANN, E. III, 131/2. *Turmaliza-și ingriși, Apoi dulce aromei.* I. VĂCĂRESCU, P. 217/1. Nu putea să încheie pleoape ochilor săi, cu toată silința ce întrebuința ca să poată aromei, un moment măcar. FILIMON, C. II, 654. *Cârșia înainteașă încetinel... după bunul plac al mărfogelor aromeind.* ODOBESCU, III, 16/1. *Corbul ce-mi făcea P Sta și rumeșă, Nămiara-și făcea, Dulce aro-*

meă. TEODORESCU, P. F. 65. *Să mi te omoare... Oi când aromeșe Și căini ostenesec.* idem, 436. *După-ce-mi umblă, După-ce-mi vână, Soare scăpăta, Murguliu pășă, Voinic aromeă, Frâul că săbea, Fe cal adormea, Greu somn că-l fură.* idem, 490. | „Si a dormi puțin, (fam.) a trage un puț de somn“. *Se tolnăriră ficcare pe ce aceă, la umbră de copaciu și la răcoare, ca să și aromeșe oare-cum.* ISPIRESCU, I, 369. | Fig. *Une-ori s'a puțol crede... [că Țara-românească] a aromei în nepăsare, lăsând fără destinelor ei în mâni slabe și nehotărâte.* ODOBESCU, III, 442.

[Rar: aromeă vb. I^a. | † aromei.]

— Legătura etimologică cu grec. *ἄρομα*, aromeă, mirodenie⁴ e foarte probabilă (cfr. a tămăie, care, tot astfel, ca verb trans., de la sensul propriu „a afuma pe cineva cu tămăie, a da fum și miros de tămăie înaintea cuivă“ a trecut la sensul fig. „a spune vorbe lunguitoare înaintea cuivă, despre el, a-l ameți cu lingusiri“).

AROMIRE s. f. *Action d' (de s') étourdir, d'être pris d'un sommeil léger, de sommeiller. Étourdissement, assoupissement.* — Infinitivul verbului aromei, devenit abstract verbal. *Mă deșteptăsu din aromeires aceea... ZILOT, CRON. 70. Ajungu ca în aromeire, De plăcere îmbătat, Când d'Amor cu o cămbire, Ca din vis sânt deșteptat.* I. VĂCĂRESCU, P. 21/1. *Și pe-o pernă moale Cad în aromeire.* ALECSANDRI, ap. DDFR.

AROMIT, -Ă adj. 1^a. *Embaumé, parfumé.* 2^a. *Suant.* 3^a. *Étourdi, endormi légèrement, assoupi.* 4^a. *Sédait, suborné, convaincu par séduction.* — Participiul verbului aromei, devenit adjectiv. (În Mold.) „Afumat cu mirodenii“. GRIGORIU-RIGO, M. P. II. § 2^a. Afumat cu mirodenii până ce asudă, „asudat“. GRIGORIU-RIGO, M. P. II. § 3^a. „Amorit, adormit“ (propriu și fig.). *Putimele* [în copil]... *stau aromeite... până se deșteaptă/ajută.* PISCUPESCU, o. 98. [Vânătorii] *aud cu urechile toată acea senumărată lume de insecte ce se strecoară prin terburii fiind, scărțind, fluierând... [în] auzulor aromei.* ODOBESCU, III, 19/1. *Să poi prici în vecinul amury Aprinse culmi și vâle-aromite, Pământul mult... GORTN, v. 46 (: „Ich sah im ew'gen Abendstrahl... Entzündet alle Höhen, beruhigt jedes Tal“). | 4^a. † „Ameți la minte, amăgit, adomenit, sedus“ (Teodosie) *aromit de un scopit, anume Hrisafie... [și] goni soru-sa.* MOXA, 367/1.*

AROMITOR, -OĂRE adj., adv., subst. 1^a. *Qui étourdit, qui endort légèrement. D'une manière qui (vous) endort.* 2^a. *Séducteur, suborneur.* — Adjectivul verbal al lui aromei (derivat prin suf. *-itor*), întrebuințat și în funcțiune substantivală și adverbială. 1^a. A dj. „Care aromește, care te face să dormi lin“. *Fânul înflorit, aromeitor și moale... DELAVRANCEA, ap. DDFR.* | A dv. *E atât de bine și de aromeitor pe iarbă verde, la umbră deasă!* idem, ap. HEM. 1728. | 2^a. † „Amăgitor“. | Substantiv. *Alunce se apropiară d'insul neșe aromeitorii hileanți și-l măgălisiră, de-și goni pre mumă-sa.* MOXA, 381. † †: *aromitōr(ia).*

ARON s. a. v. *ARVUNĂ.*

ARON s. m. sing. tant. (Bot.) = *rodu-pământului.*

— N. din germ. *Aron*, idem. (Cfr. *arumă, barba-lui-Aron*).

ĂRPĂ s. f. (ș. d.) v. *harpă* § I.

ARPĂCAȘ s. a. (Comerț, Cul.) *Grasau (d'orge), orgie mondé ou perlé* — Boabe de orz, curățite de poighiță, întrebuințate la supă etc. 7 II. *arpăcaș* *fain.* DOC. (a. 1764), ap. IORGA, S. D. XII, 67. *Donă ocă arpăcaș bun, mărunț.* DOC. (a. 1778), ap. idem, S. D. VIII, 3. *Ciorbă de arpăcaș.* PISCUPESCU, o. 234. *Rădăcină de nalbă, arpăcaș, căleca smochine... să fiarbă până rămâne jumătate și apoi să se pună peste acestea*

incă un litru de lapte dulce. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 133. [Plur. -câșuri „diferite soiuri de arpăcaș”. | În Transilv. accentuat, după un, și: *arpăcaș*.] — Din ung. *arpa-kass*, idem.

ARPAICĂ s. m. sing. tant. (Bot.) v. arpagic.
ARPAICĂ s. f. sing. tant. (Bot.) v. arpagic.

ARPAIC s. m. sing. tant. (Bot.) *Cicette, ciboulette: Allium Schoenoprasum, Petits oignons (à planter)*. — (Nume colectiv) Ceapă mică, întrebunătățită la gătit și pentru răsădit „Plantă erbacee din familia liliaceelor... Florile purpurii. Crește prin grădini pentru trebuințe culinare. Iunie-Iulie. [Se mai numește:] *chișărău, puri* (Transilv.).” PANTU, PL. *Arpagic și usturoiu pentru stufat*. FILMON, C. II, 341. *Arpagic* = „Samenzwibel”. POLIZU, BARCIANU. [Și: *arpagic* s. m. PANTU, PL., *arpagic* s. m. BARCIANU, *arpacică* s. f. BRANDZĂ, PL. 442; I. IONESCU, C. 442. *harpagic* s. m., *harpagică* s. f., *harbagică* s. f. TDRG., *harpacică* s. f. PANTU, PL.]

— Din turc. *arpağık (soğani)*, „șchalote” (lit. „ceapă mică cât un orz”). CHIAC, II, 544, poate prin mijlocire bulgară (*arpağikâ* „răsăd de ceapă”).

ARPEGIO s. a. (Muzică) *Arpeggio*. — Modul de a produce sunetele unui acord în succesiune repede (ca la (h)arpă), nu simultan (ca la pian, orgă etc.). Semnul care se pune înaintea unui acord spre a arăta că trebuie executat în acest fel. [Pronunț. -pe-gio. Fără plural. Cu o formă romanizată, și: *arpegji*, pronunț. *ar-pe-gi-ji*. | Plur. -pe-gi-ji și -pe-gi-ri. | După fran. și: *arpegj*, plur. -pe-gi-ri.] — N. din ital. *arpeggio*, idem.

ARPEŢĂGIU s. a. *Arpentage*. — (Franțuzism) Știința măsurării unui teren, măsurarea de pământuri. *Oamenii cu cunoștințe de geometrie și arpentajiu*. I. IONESCU, M. 14. [Și: *arpență* s. a. | Plur. -țăgii, -țaje.]

— N. din fran. (derivat din *arpenter*, și acesta din *arpent*, veche măsură agrară în Franța, cam cât un pogon.)

ARPEŢOR s. m. *Arpenteur*. — (Franțuzism) Cel care a învățat și are meseria de a măsura pământuri, măsurător de pământuri (fără a avea titluri superioare ca un inginer-topograf sau un inginer-hotaric). *Cu acest aparat [nivele de apă] se servec arpețorii, pentru a nivela sau a măsura deosebirea de înălțime... între două locuri*. FONI, P. 53. — N. după fran. Cfr. *arpentagiu*.

ĂRPIE s. f. v. aripă.

ARS s. a. 1°. *Brûlement, chaleur brûlante, ardeur* (du soleil, du feu). 2°. (Au plur. *Holocaste*. — Participiul verbalului arde, devenit abstract verbal. 1°. † Faptul de a produce căldură, „arșită”. *Multă nevoe auv-am de erno și de zăduk și de arșul soarelui*. MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1734. | Faptul de a expune la acțiunea focului. *Arșul cupotului, cărămidei* etc. | Faptul de a arde (neutr.) Numai în locuțiunea: *de ars* : „ă bruler”. [||]||] *coiă aduce jârve de arș*. DOSOFTEIU, PS. 211. *Semănau ghindă, de creșteau dumberți, pentru ca să aibă strănepoșii lemne de ars*. C. NEGRUZZI, I, 246. || 2°. (Bis.) † Numai la plur. „Jerte”. *Toate arsele tale grase fie*. CORESI, PS. 46; PSALT. (1651), 172 (: întreg-de-ars jârva ta grasă fie. DOSOFTEIU, PS. : „holocaustum tuum pinguefiacit”). Cfr. ardere-de-tot.

ARS. -Ă adj. I 1°. *Brûlé, consumé par le feu. Passé à la flamme. Cuit, calciné. Ayant subi un feu trop vif. Marqué au fer rouge. Noirci (par le feu). Hâlé; basané, bruni, brûlé, grillé (par le soleil, par la gelée). Atteint (de pneumonie). Cinglé (d'un coup de fouet,*

etc.). 2°. *Brûlé (d'amour, etc.), brisé, décoré. Brûlé (de fièvre, etc.). Noir, triste. II. Brûlant, ardent, incandescent*.

— Participiul verbalului arde, devenit adjectiv. I. Cu sens pasiv. 1°. *Pământ ars de focuri*. KONAKI, P. 114. *Fără nici o vorbă, el apucă pe Făl-frumos și-l azvârli în nourii cei negri și plini de furtună ai cerinului... Ars de fulgere — nu căzu din el decât o mână de cenusă*. EMINESCU, N. 15. *Pături arse* = „bois arsinés”. DDRF. Cfr. ardițe. [Negativul: *nears: Rămânând sfinții nedrăsi... MINEIUL (1776), 771/2*.] † Treț prin foc, deci „lămurit, curat, pur”. *Cucintele Domnului, cucinte curate, argint ars*. CORESI, ap. HEM. 1608. | Expus la acțiunea focului, întărit prin foc. *Cărămizi arse*. | *Vor ars*. | Stricat de un foc prea iute. *În loc să facă bucatele bune și potrivite... le-au făcut afumate, arse și sleite*. CREANGA, P. 292. | *Ars* = „Insemnat [cu un fier roșu] = gebrandmarkt”. POLIZU. | „Innegrit (de foc și fum)”. *Scurto, groasno, und'te duci?* = „Arso'n fund de ce mă n'trebi?” (= „Căldarea și donița”) THEODORESCU, P. P. 218. | *Ars (de soare)* (ital. arso). [Negativul: *nears: Mă căzuură trei focioare. Fețe nearsă de soare*. BARAC, A. 82.] P. ext. *Arși de ger, de vânt*. CONTEMPORANUL, III, 344. *Foi arse de brumă*. || Fig. *Când e calul ars la inemă, să ie rachiū... să-i torni calului în gât*. VINEŢKI (a. 1806), ap. HEM. 1369. (Cfr. aprins). | Lovit repede și usturător (cu biciul). *Caî, arși de harapic, porniră furtunoși*. SADOVEANU, M. 183. | În funcțiune adverbială. A sări (ca) ars (în pl-cioare) = „a sări ca fripi de covă s. izbit de o lovitură de biciu, plin de spaimă, de teamă s. de surprindere, în fața unei întâmplări sau unei știri neașteptate”. *„Da ce-i acolo?” strigă baba... Nuroșile atunci sar arse în picioare și cele mari încep a tremura, ca varga, de frică*. CREANGA, P. 11. *Trezit de zgomot, Sandu sări ca ars*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, M. 63. „Repede (ca focul, ca fulgerul)”. *A trecut ars pe lângă mine* (cfr. glonț, pușcă). (De sigur că din astfel de locuțiuni e extras: *Ars* = „în momento, statim”. ANON. CAR.) Substantivat. *Miroase a ars* : „(o)ja sent lo brûlé”.

2°. Fig. *Înimă rupi d'om simțitor... Când te aude căt ai dor, De patimi căt ești arșă!* I. VĂCĂRESCU, P. 59/2. *Nu vezi că gura-mi arsă e de sete?* EMINESCU, P. 46. (Mai ales despre „înimă” și „suflet”). *Zdrobit, rupt, pustii!*. *Înima cea arsă de linboș și de jale*. VARLAAM, C. 145. *Și pe noi să ne lași tocmii acum, străini, cu înima arsă și fără nici un sprinț*. CREANGA, P. 79. *Înima mi-a arsă scrum*. SEVARTOS, C. 79/2. *Cine a scorul doina, Arsă i-a fost înima. Ca și mie acuma*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 211. *Când nu te căd un ceas, Mi-e sufletul tare ars*. Idem, 97. P. ext. *Cruță-mi, vrăjmașule, pr' acest mai mic, macară : nu mă lăsa așa de tot arsă și înfocată! fie-ți milă!* CANTEMIR, HR. 193. | (Despre obraz și despre buze) „Oflit, uscat (de boală)”. *Fără somn, tânăra mamă copilașu-și ține 'n poală Și plângând, îl netezește pe obrazii arși de boală*. VLAHUȚĂ, P. 61. *De lacrimi n'az băgă seamă, Că le stery cu-a mea năframă, Dar mi-i milă de obraz, Că rămâne fript și ars, Și rămâne oflît, Ca otava de pe răl, Când-u-i bună de coșit*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 102. *Se vedeă că avusese friguri: buzele-i erau arse*. | (Despre bătrâne) „Negru (fig.), trist”. *Ei, din dalbe tinerețe, Pân'la arse bătrânețe, Fiu dintr'insul n'a făcut*. THEODORESCU, P. P. 616; cfr. SEZ. III, 64/1.

II. Când ars e înțelesul de „incalzit tare (până la incandescență), aprins”, sensul pasiv so preface în sens activ: „arzător, fierbinte, incandescent”. *Arși cărbinți pustii*. CORESI, PS. 352. *Cucintele tale sânt arse ca focul*. DOSOFTEIU, PS. 53. *Îi arșacă într'un cupotiu arsă*. MINEIUL (1776), 174 1/2. *I-au pătruns spinarea cu friguri arse*. Idem, 192 1/2. | Spec. *Fier ars* = „fier înroșit în foc”. Mai ales în locuțiunea figurată : a-l da (s. a-l trece) culvă un fier ars prin înlămă = „a-l pricinui s. a. avea, pe ne-

pregătite, o mare spaimă, neliniște s. durere sufletească" (cfr. jungă, săgeată). *Accasă vestire ne-a dat un fier ars prin inimă!* C. RASTI (a. 1836, traducând pe Molière: „ces nouvelles m'ont donné une atteinte cruelle“), ap. HEM. 1731. *Fato, cum vază furca, îi trecă un fier ars prin inimă.* IPIRESCU, L. 92. [Cfr. *fi ars.*]

ARSA (În Transilv.) Numai în loc. adv.: **Cu arsa**, adică cu ridicata, cu grosul [cu ruța, cu burta, cu ghiotura, cu toptanul], *d. e. a vinde, a câmpări ceva cu arsa, adică cu ridicata, cu ruțu!* „aversione, prout aversionem...: in Bausch und Bogen“. L.B.: „en gros, en bloc, à forfait“.

— Etimologia necunoscută.

ARȘĂ s. f. v. harșă.

ARȘĂ s. f. *Fouet à mèche* (à claquer). — (În munții Sucevii, în Mold.) *Arși* = „biciu cu pleasă“. ȘEZ. II, 126.

— Etimologia necunoscută. Pare a sta în legătură cu verbul „a arde“ (ars), în care caz rămâne neexplicată formațiunea cuvântului.

ARSANĂ † s. f. *Lieu de débarquement* (dans un port), *débarcadere*. — Locul unde se debarcă mărfurile, „debarcare“, *Călugării aceia... au mas la arsană jos, adică la pristanje unde sta corăbiiile.* MSS. (traducere din grec. a. 1747), ap. GCR. II, 41/. [La DDRF. se dă și sensul de „arsenal, dépôt d'armes“.]

— Din n.-grec. ἀρσανά „arsenai“ (care derivă din arab. *darsanah*, de unde și ital. *arsana* „arsenal“). Cfr. dubletul *arsenal*; cfr. sârb. *arsenal* „armamentarium navium“. *Bječnik*, I, 113.

ARSĂTURĂ s. f. 1°. *Brûlement, brûlure*. 2°. *Holocauste*. — 1°. *Ardere, arsură*. *În drumul său întâlni o brutăreasă care ștergea un cuptor cu fășele sale... „De când sânt urgisită a stă aci, nu s'a îndurat nimeni să vie a mă scuti de arștura de toate zilele.* IPIRESCU, I, 359. | P. ext. (Pat. pop.) [Iarbă dulce de munte,] *pământătu cu fuică, se bea de arștura la inimă și umflătură în capul pieptului.* (Prahova) LEON, MED. 42. [Malales la plur.] *Arșături de soare* = „pete s. piștrui pe obraz“; „taches de rousser“. *Ei luă floarea e o băgă în sân. Odată căzură de pe fața lui arșăturile de soare și îi rămase chipul curat și lumina!* IPIRESCU, I, 240. || 2°. „*Jertă*“. *Fece și oltariul arșăturii la jertă den lenu de scim.* FALIA (a. 1582), ap. DG. Cfr. *ardere-de-tot*. [Plur. *-turi*. | Cfr. *arșătură, arsură*.]

— Derivat din *ars* (part. verbului *arde*), prin suf. *abstr. -ătură*.

ARȘĂU s. a. v. așău.

ARȘEA s. f. v. harșă.

ARȘELUȚĂ s. f. *Petite chabraque*. — Diminutivul lui *arșă* (*harșă*), derivat prin suf. *-uș*. Sensul pare a fi „harșă mică“, nu „selette“, cum e la DDRF.

ARȘENAL s. a. *Arsenal*. — Clădire a statului în care se fabrică sau se păstrează cantități mari de arme și de munizioni de război, pentru armata țării. Cfr. armărie. *Arsenalul armatei.* I. IONESCU, M. 214. || Fig. și ironico parenteză... și mai ales cuvântul „*cerțetare patologică-psihologică*“ sânt arme din arsenalul nostru. MAIORESCU, CR. II, 349.

— N. din fran. (<ital. *arsenale* < grec. dubizat. ἀρσενάλος < arab. as-sināa „clădirea“). Cfr. dubletul *arsană*.)

ARȘENIAT s. a., s. m. (Chim.) *Arséniate*. — Sare formată din acid arsenic și o bază. *Arseniat de plumb.* [Plur. *-ate* și *-ați*.]

— N. din fran.

ARȘENIC s. a. (Chim.) *Arsenic*. — Corp simplu, metaloid, al cărui compuși sânt otrăvitori. Cfr. săriceică, șoricicioaică, șar. [Accentuat, după fran., și: *arsenic*. | Plur., rar, „*arsenici*“.]

— N. din lat. *arsenicum*.

ARȘENIC, -Ă adj. (Chim.) *Arsénique*. — De arsenic. *Acid arsenic*.

ARȘENICĂ s. m., s. f. (Bot.) *Croix-de-Jérusalem* ou *Croix-de-Malte*: *Lychnis chalcopolitica*. — „*Arsenică*: plantă erbacee din fam[ilia] carioliaceelor, frunzele oval-lungărete..., florile roșii, rar albe sau pestrițe... Originară din Orient (Asia mică, Japonia), se cultivă prin grădini, ca plantă ornamentală. [Se mai numește:] cruciulițe și floarea-de-ștea“. PANTU, PL. „Numele de *arsenic* sau *arsenică*, ambele forme fiind de o potrivă întrebunțate, se aude mai ales în districtele Suceava și Neamț (Bogdănoști, Lămășeni, Hangu), dar e cunoscut și în Transilv. (RONCIUS)“. HEM. 1736. [Și *arsenic* s. m. *Foais verde de-arsenic*, *Vine leale pe colnic Răușcină la burangic*. ȘEZ. VII, 111. | Și: *arșenic* s. m.]

— Etimologia necunoscută.

ARȘENICĂL, -Ă adj. (Chim.) *Arsenicale*. — De arsenic, care cuprinde (combinațiuni de) arsenic. *Ape arsenicale*.

— N. din fran.

ARȘENIȚO, -OANĂ adj. (Chim.) *Arsénioux*. — Cu arsenic. *Acid arsenios*. *Anhidridă arsenioasă* = „săriceică, șoricicioaică“.

— N. după fran.

ARȘEU s. a. v. așău.

ARȘIC s. a., s. m. *Astragale Osselet*. — Osciior de la încheietura tarsului la vite și mai ales la miei. | Spec. Osciioarele de la încheietura picioarelor de dinapoi ale mielor, curățite (une-ori vopsite), cu care se joacă copiii (în cioacă, țigănească, căteșă s. perghel, țuțulu, de-a scosă, siclu ori belu? (siclu-celu) de-a armașul, în (trei) armene etc.) și care în Transilv. (și în Tara-român.) se (mai) numesc (și) „capre“, în Mold. și „gioale“. *Băieții ascărlău cu mingea și cu arșice, iar fetițele cele mici se jucau d'a ascărlău.* FILIMON, C., ap. HEM. 1742. *Acerea noastră în arșice se sued, într'o ereme, până la două miș, tot capre curățite în vor. GHICA*, ap. HEM. 1742. *Îmi plac arșice și emeu-mi place.* ALECSANDRI, T., ap. ȘIO. || Se zice: *Mă joc în arșice sau de-a arșicele*, mai rar *la arșice*. IPIRESCU, V. 2/, sau *cu arșice*. BĂRCIANU, sau *joce arșicele*. DDRF. | Jocurile acestea sânt descrise de Ispirescu, *Jucării*, 73. sqq. și de Pamfile, *Jocuri*, II, 292 sqq. și 290.

|| După cum *arșicul* e de la piciorul drept sau de la cel stâng al mielului, se numește din dreapta sau din stânga. | Cele mai prețuite arșice sânt soalbele (de la oi sau capre bătrâne) și caprele (de la buturile oilor făcute pastramă), mai puțin prețuite sânt mialele și mioalțele (de la miei tineri). Ichiul (țapul) e arșicul cu care se aruncă în celelalte, cu suprafețele netezite prin frecare de pietre și adesea umplut cu plumb. | Poziția arșicului se numește: om (om bun), gaură (om rău), belu (mpărat), siclu (armaș, vizir), [în alte părți (Iucurești) la jocul „de-a armașul“ = „siclu“ = „mpărat“ și belu“ s. „vizirul“ = „armaș“ com. PAVELESCU] după cum cade cu partea convexă, sau concavă, cu spatele sau cu burta în sus; tuș se zice când cade în cap. Cfr. TDRG, PAMFILE, J. II, 44. [Plur. *-șice*, mai rar *-șicuri*. CRĂȘESCU, ap. ȘIO.; în Mold. *-șici*. | În Mold., pe alocurea (Șișcani, în Fălciu) se aude și forma mai apropiată de etimologie: *așic*, ap. HEM. 1742.]

— Din turc. *aşık* „osselet“ (*aşık oyunu* „jeu d'os-

seleș" ȘIO.), cu intercalarea, neexplicată încă, a unui r (ca în arșeu, harșă).

ARȘICĂR s. m. *Enfant qui a la passion de jouer aux osselets.* — Copil care se ține mereu de (jocul cu) arșice, „care are pasiunea jocului arșicelor” („pe când bălăut meșter în acest joc se numește glolar” ȘIO.). LM., HEM., DDRF.

— Derivat din arșice, prin suf. nom. agent. -ar.

ARȘIN s. m., s. a. *Archine.* — (Cuvânt rar, întrebuintă mai de mult în Mold.) Măsură de lungime de 0.711 m., „cot” întrebuintă de Ruși. Cfr. halep. *Lumina capătii în lung de 30 coși, iară în lat de 24 coși eră, iară de înalt... 55 de arșini să măsură.* CANTEMIR, IST. 129. *Vel Cămăraș să fie dator să facă coluri cu boure domnești, halepuri și arșinuri.* (a. 1776, Mold.) URICARIUL, XIX, 325_f. | Se mai întrebuintează, azi, prin Dobrogea (având, după DDRF., lungimea de 0.758 m.). *Să-mi aduci un arșin de cordă.* CONTEMPORANUL, III, 654. [Plur. -șini și -șinuri.] — Din rus. arșinŭ (< turc. arşın), idem.

ARȘIN s. a. *Une quarantaine d'écheveaux.* — Arșin — „Un cert număr de jurubite de tort, care, ridicat de pre răschtor și răscuit în formă de spirală, se coace, și astfel se prepară pentru țesut”. LM. — Pare a fi turc. arşın „devidoir”. ȘIO., deci un dublet al cuvântului precedent.

ARȘINIC s. m. | v. arsenic(ă); v. urșinic.

ARȘINIC s. m. | v. arsenic(ă); v. urșinic.

ARȘIT, -Ă adj. v. hârșit.

ARȘITĂ s. f. I. *Ardeur ou feux* (du soleil), *hâle*. *Chaleur* (de la fièvre). II. *Lieu stérile exposé au soleil*. *Prairie* (exposé au soleil) *au milieu d'une forêt*. III. *Sorte de cousin ou de moustique*: *Culex* *arsitatus*.

Arșită e un adjectiv substantivat sub formă feminină, cu sensul fundamental de „care arde”. După sensul substantivului de care se ținea, omis mai în urmă ca de-la-sine-înțeles, deosebim trei înțelesuri:

I. Căldură mare și dogoritoare, înțelegându-se de obicei căldura cea mare a soarelui de vară, pe la amiază. „*Arșită* este dogorea soarelui” (Măgureni, în Pruhova), ap. HEM. 1746. Cfr. arsură (I, 3^a), buhoare, crepăt, dogoare, dogoreală, friptoare, păclă, prigoare, pripeală strapă, zăduf, zăpuț, zăpușală, vipie. *Atuncea s'au văzut Moscalul îngălat de sfatul Munteanilor... ce l-au adus de la Nistru la Prut, pre o seacă și arșită ca acea.* MUSTE, MAG. IST. III, 348_f. *Ce lumină... învoată pe dobitoace... A proococi furtuna, gheful, arșita...?* KONAKI, P. 293. [Popușoii] se îngălbinesc și se suceș mai ales în arșitele cele mari. I. IONESCUL, C. 98. Ea... eră tristă și dănjitoare, ca floarea expusă arșitei soarelui. C. NEGRIUZZI, I, 145. În arșita cea dogoritoare a zilei căzu... un înșirarin zădărcindu-se în nisipul cel fierbinte. EMINESCUL, N. 19. *Arșita din miez de vară nu încinge niciodată* C'un mai aprig foc pământului... OLLĂNESCUL, H. O. 348. *Peste zi, [soarele] este plin de scorbă, fiindcă vede toate necurățiile oamenilor, și d'ăia își lasă arșita apă de cu zăpușală.* ISPIRESCUL, L. 57. *Pe arșita asta o să ne uscăm de sete.* CREANGĂ, P. 204. *Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna... Pe arșitele testea o răcoreală ca asta mult plătește!* idem, P. 205. *Nu muncesc, ca voi, toată ziua de vară, cu ochi n'arșită.* JIPESCUL, O., ap. HEM. 1746. | Mai rar despre dogoreala focului. *Arzând țărâgul, den para focului s'au aprins și mânăstirea.* Dece au căutat o samă de oameni, de arșită și de groaza focului, a epire pe o porțică. M. COSTIN, LET. I, 294₂₅. | Fig. *Norodul... se apără de arșiturile strădănităților.* URICARIUL, I, 73₂₅. | În Mold., și cu sensul de „temperatură ridicată a corpului, fierbințeală, căldură, fri-

guri”. *De la o vreme, bubele acelea se tot lăfesc... și omul are un chin neșus și o arșită cumplită.* ȘEZ. I, 158_f. „*Da, ce are mititețul?* — „*Ce să ai?*” Ia, arșită, că te dogorești de el”. CONTEMPORANUL, V/1, 291.

II. *Arșită* = „partea muntelui cătră soare”. ȘEZ. II, 22⁹/₁₈. „*Arșită* se numește un pietriș cu stă în fața soarelui și pre care, de arșita (— arderea sau pripeala) soarelui, nu crește nici o plantă”. LIUBA-IANA, M. 38. *Arșită* = „steiniger Ort” (nient „Glut”). JAHRESBER. III, 313. | „*Arșită* se numește un loc de fânaj sau pășune în mijlocul unei păduri, pe un deal în fața soarelui... Se zice și mutare”. (Mălini, în Suceava), ap. HEM. 1748. Cfr. arsură (II, 6), părloagă.

III. „Un fel de țânțar, care mușcă pe oameni vara, când se scaldă, și a cărui mușcătură, după cum spun Românii din Transilvania, unde e mai cu seamă uzitată această numire, e foarte dureroasă, adevărat are tare... Românii din Transilv., când vor să arate răutatea unei femei, zic că e rea ca o arșită”. MARIAN, INS. 308-309 (unde se citează diferite comunicări din Ardeal și din Bucov.).

[Accentuat mai ales *arșită*], după analogia celorlalte cuvinte în -ișă; accentuarea veche *arșită* e însă răspândită prin Transilv. și Ban. și e atestată în MĂRGĂRITARE (a. 1746, București), ap. TDRG. | Se găsește și: † *arșită*, ap. TDRG. | Plur., întrebuintat rar: -șite, neobișnuit: -șiturii.]

— Din lat. pop. *arsicia (l calor, care-i fem. în limba română, II *plaga*, III *musca*), forma feminină a adjectivului *arscius, -a, -um (i. ital. arscio) „care arde”, a cărui formațiune se explică pe larg în Pușcariu: *Lat. Tj und Kf*, 138.

ARȘLÂN † s. m. v. aslan.

ARȘOARE s. f. *Chaleur accablante.* — (În Banat) „Căldură mare, arșită”. Arsoafe. CDDE. nr. 78.

— Derivat din ars (participiul verbului arde), prin suf. abstr. -oare.

ARȘOV s. a. = așeu. (În Banat) *În avlie, după casă... se află un șoprui, sub care se scutesc untele de lucru, carul, plugul, rotilele, tănjala, săpe, arșoare* etc. LIUBA-IANA, M. 101. *Arșov*, per aiuri: arșiu = „hârle”. (Lățunaș, Verșet) VICIU, GI.

— Din sârb. aršov „eiserne Schaufel”. Cfr. dubletele arșeu, așău.

ARȘTIOAGĂ s. f. v. hârștioagă.

ARSURĂ s. f. I. 1^a. *Brûlure*. *Piqûre* (de l'ortie). 2^a. *Sensation analogue à la brûlure*: *ardeur* (de la fièvre, de la soif), *brûlant* (de l'estomac). 3^a. *Chaleur accablante*. 4^a. *Vent brûlant d'orient*. II. 1^a. *Brûlure*. 2^a. *Feu, incendie*. 3^a. *Brûlure, ampoule produite par la chaleur, échaubourne*. 4^a. *Hâle*. 5^a. *Lieu stérile, exposé au soleil*. *Lieu décaot par le feu, dans une forêt*. 6^a. *Brûlure* (des plantes grillées par un soleil ardent). 7^a. *Brûlé*.

I. Cu sensul activ al verbului arde.

1^a. „Ardere”, închipuită ca acțiune săvârșită. *Răbdară arșiri preste tot trupul*. DOSOFTEIU, V. S. 113. „*Moarte pentru moarte, arsură pentru arsură!*” BIBLIA (1688), 54 (: „brûlure pour brûlure”). Cfr. CREANGĂ, P. 33. *Nu mai cel ce e n valtoare simte arsura de foc*. PAN, E. I, 94. | P. anal. *El simte arsura, că-i de urzică*. MSS. (a. 1799), ap. GCR. II, 171_f. | Fig. *Sufletul topit de arsura păcatului...* MINEIUL (1776), 59_f.

2^a. Spec. Senzație de căldură internă mare (de la friguri etc.), analogă cu cea produsă de o ardere. *Pălea mea s'au ucis tare și oasele mele să ojogiră de arșură*. BIBLIA (1688), 375, 1 (: „ma peau est devenue noire sur moi, et mes os sont desséchés par l'ardeur qui me consume”). *Dă-mi pară din copacul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gâtului*.

C. NEGRUZZI, I, 90. Unde-i văz ochii ca mura, Mă apucă 'n piept arsura. TEODORSCU, P. P. 314. | De aci fig. pentru „sete mare“. Cu apă gura-și udă, Arsura și-o potolea. Idem, 548. Drept la beciu năvălă da, Să-și potolea arsura. Idem, 673. | Arsură în păntece, arsură în stomac. REV. CRIT. III, 86: senzație organică care se aseamănă cu senzația produsă de o ardere (cfr. lat. arsura stomachi).

3° Despre căldura pe care o radiază soarele. „Arșiță (1)“. Norul, de arsura și zăduful zilei t-au umbrit. ANTIM, P. 101. Prin suspinul ei aprinsă, Se vestează ca o floare ce în zori de zi... Se topește sub arsura soarelui cu înfocare. KONAKI, P. 83.

4° † Vânt arzător de miază-zl. Ș-il va luă pre el arsura și se va duce și-l va vântura pre el din locul lui. BIBLIA (1688), 374, 1: („Le vent d'orient l'emportera et il s'en ira...“; „ventus urens“).

II. Cu sensul pasiv al verbului arde.

1° „Ardere“, închipuită ca acțiune săvârșită. I-au dat foc de au ars; după arsură încă mai frumoasă au făcut-o. CANTEMIR, HR. 164/20.

2° „Foc mare, incendiu“. Domnul dar, auzind că au ars casele Goleacului... t-au dat o mie de talere, pentru ca să dreagă acea arsură ce se făcuse. RADU POPESCU, MAG. IST. IV, 56/1. În Cernatul-de-jos, la anul 1830... au fost arsură, de au ars 59 de case. (Beclean, comit. Făgăraș), ap. IORGA, S. D. XIII, 48. I vacilă pentru arșișuri... PRAXILIA MOLD. 13, 1.

3° Concretizat. Leziune produsă într-o parte a corpului de acțiunea focului, a unei călduri mari, sau a unei substanțe corosive. Arși pre spinare cu feți arsă în foc și călți cu oțet amestecat cu sare prele arsuri. MINEIU (1776), 173/2. Vrând să scape pe un copil din foc, s'a ales cu arsuri la mâni. P. anal. „Beșicuța ce iesse mai ales noaptea pe trup, care însă dispare curând“, (Tara-Hategului). REV. CRIT. III, 86. În Transilv. se numește: arsură-de-noaptea(a) = „das Hitzblätterchen“. POLIZU. | Partea dintr'un obiect, care a fost atinsă de foc. Să ia un tăciune și... să-l vâre cu arsura în jos. ȘEZ. VII, 70.

4° Înnegrire a pielii, când a fost expusă prea mult la arderea soarelui. Arsură de soare = „der Sonnenstich“. BARGAN. Arsura soarelui = „hăle“. PONT-BRIANT. CR. ARSĂTURA.

5° (Mai ales la plural) „Arșiță (II)“. Arsuri = „loc pietros ori năsipos, ars de soare, unde nu rodește nimic sau prea puțin, pârloage“. (Tara-Hategului). REV. CRIT. III, 86. | Arsuri = „în pădure, locuri devastate prin foc“. ibid. Frunză verde de arsură, Se duc fețele la surd. DOINE, 135.

6° (Agric.) Oflire a grânelor (de prea mare căldură, de secetă), „mană“. Grânele sânt supuse la multe îndăptări, vătămări și boale... Apă arsura, din pricina săcetei... I. IONESCU, C. 174.

7° „Miros de ceea ce a ars [în locuținea:]... Mirosul a arsură = mirosul a ceva care a ars: „il sent... le brûlé“. COSTINESCU. Cfr. sfară.

[Plur. -suri.]

— Din lat. arsura (Apl. Herb. 118, 2): ital. arsura (și cu sensul de „foc, arșiță“), engad. arsiura (și cu sensul de „arșiță, seto arzătoare“), sard. (campidanoz) assura, v.-prov. arsura, v.-fran. arsure.

ART, ARTĂ subst. v. hărăț.

ARTĂ s. f. Art. — Mesteg de a face s'a produce ceva deosebit de bine (mai mult printr'un dar sau o icsușină din fire, decât prin învățură), „măiestrie“. Arta de a traduce, MAIORESCU, CR. III, 20. Arta vieții? Rezeră, discrețiune, cumpătare... idem, CR. II, 396. Lucru făcut cu multă artă | Orice îndelețnicire omenească ce cere, pe lângă talent s'aplecare din fire, și învățatura unor anumite reguli. Suftelul și mintea mea au putut aicea să-și însușească plăcerile și farmecul artei [văntăorie], pe care lui... o predai astăzi cătitorilor români. ODOBESCU, III, 13. Alexandru Donici... s'a dus la Petersburg și

a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocatiune pentru arta militară? C. NEGRUZZI, I, 332. Dacă vechii noștri boieri... ar fi avut idee de arta heraldică... idem, I, 192. Aniversarele... aflărei artei tipografice. URICARIU, XIII, 341/2. Cine n'are dor să vadă țara sa în fericele... Culițănd artele păcii pe al său pământ bogat? ALEXANDRESCU, M. 163. | (Invechit, după fran.) Arte liberale, cele în care se vedește mai mult icsușina minții decât a mâinilor, cfr. profesii libere. Materialurile artelor liberale, precum tot ce se atinge de meseria tipografică, ... tot ce privește pe legătorul de cărți...; pe fotograf și pe muzicant; pe medic, precum instrumentele... ODOBESCU, II, 94. | Spec. Măiestria de a produce s'a a înfățișa (prin mijloace plastice, prin linii, colori, cuvinte, sunete, mișcări) ceva frumos, care se naște în privitori sau ascultători emoțiune estetică. Într'acest cap de operă de critică și de bun gust [„Laocoon“], autorul descrie cu fineț... mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte [„poezia“ și „pictura“] pune în lucrare ca să intereseze, să mulțumească, să mișce și să răpească pe om. ODOBESCU, III, 50. Obiecte de artă, adică toate lucrările de pictură [zugrăveală]...; toate sculpturile sau săpăturile măiestrite... toate modelurile sau chipurile de monumente și toate planurile de clădiri, precum și gravurile tipărite, Id. II, 94. N'am desfrunzit nici hărburile de oale vechi... nici chiri așchile de cremene pe care... nona știință a arheologiei preistorice le așterne... pe pragul templor înalte în onoarea artelor și a măiestriilor omenești. Id. II, 237. Prin științe și prin arte, națiunile înfrățite... drumul gloriei găsesc. ALEXANDRESCU, M. 16. Arta în genere și în special arta dramatică are sau nu are și o misiune morală? MAIORESCU, CR. II, 182. Privitor ca la teatru... Tu în colț petreci în tine și înțeleși în a lor artă Ce e rău și ce e bine. EMINESCU, P. 132. | P. ext. Totalitatea regulilor privitoare la o artă oarecare. Arta poetică a lui Boilona. {† și: arte s. f. (cfr. mai sus ex. din C. Negruzzi.)

— N. din lat. ars, artem, idem.

ARTĂG s. a. 1°. Escarmouche. 2°. Maucaise humeur, humeur querreluse ou belliqueuse, caprice. 3°. Cheveu de la nuque (7).

1° † Închirare ușoară între detașamentele unor armate protivnice, „hărăț(ă)“, „hărățire“, „hărățire“. Toată țara de jos fu pusită... pentru ca armia erdămașilor... să sufere toate chinurile foamei și a lipsei. Pe de altă parte, despărțitură de oameni moldoveni li strămtorāju pe la latură; și numai în aceste hărățuri Otomanii pierdură treizeci de mii de ai lor. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 108. | Sensul acesta se mai păstrează în proverbul (Invechit): După hărăț (bătăie), cu sulia în spini (=) după ploaie căpeneag. TICHINDEAL, P. 238.

2°. Dispoziție sulfetescă (momentană sau statornică) certăreață, aplecată spre hărăț(ă), „chef de ceartă, gust de stădă“. Plin de nebunie, cu arțag în sine, Se ardică nădă... PANN, P. V, I, 120. În zina aceea, so sculase cu arțag. CARAGIALE, S. 8/22. | Arcu hărăț omul care-i gata de hărăț, pentru un lucru de nimic“. CREANGĂ, GL. Nu cumva ostășul acela să aibă hărăț și să ne găsim beleava cu dînsul! CREANGĂ, P. 298. | Fân cu hărăț; plâns nervos s. îndărătnic, pe care, cu cât cerci să-l domolești, cu atât se întetește. [Copilului] să-i dea mă-sa lafă pe pragul uși, ca să nu capete arțag la plâns. MARIAN, NA. 145. | (Rar, neobitnuit) A-și găsi arțagul cu cineva = a aprinde în cineva chef de ceartă, „a-și găsi beleaua“. Vai de mămulica mea! De-acum mi-am găsit arțagul cu cucuana! ALEXANDRI, T. 491. | (Fam., trivial) (Tot) arțagul își găsește pârțagul. PANN, P. V, II, 95; ALEXANDRI, T. 236: omul arțăgos dă odată ș'odată peste unul și mai arțăgos de cât el. Cfr. pârțag.

3° † După BARONZI, L. I, 101/22, arțag = „părul de

la ceață". („Ar fi o remarcabilă analogie cu francezul *tourpet*". HEM. 1756.) Sensul acesta ne pare suspect.

[S]: *hartăg, hărtăg, (Plur. -țaguri).*

— Din ung. *harcağ* „recontre, combat, bataille". Philippide, *Principii*, 150.

ARTĂGĂȘ, -Ă adj., subst. *Querelleur*. — Căruia îi place s. care caută dinadin cearta. *Domnul Savoat o poruncit a limbă ghârțăgăș, veniți de la pământ de departe. DOSOFTEIU* („mandavit genti bellicosae"), ap. HEM. 1759. *Un papă zurbagiu și hărtăgăș. CONTEMPORANUL*, II, 10. [S]: *artăgăș. PONTERBIANT, hărtăgăș. Despre scrierea ghârțăgăș (= hărtăgăș) la Dosofteiu, cfr. Lacea, Jahresber.*, v. 54.]

— Derivat din *artag*, prin suf. nom. agent. (și adj.) -aș.

ARTĂGÔȘ, -OĂȘĂ adj., subst. *Enclin à la querelle, querelleur, hargneux, acariétre, grincheux*. — „Cu artăg (din fire), plin de artăg, dispus (totdeauna) spre certă". *Camuile din fire și artăgăș. GORJAN*, II, IV, 214. *Hărtăgôș = „gălceviitor". ALECSANDRI*, T. 1746. *Neamul scriitorilor [e] totdeauna și pretulideni mai artăgôș. ODOBESCU*, ap. HEM. 1760. *Nu-i are acum mai niciodată boii acasă, ba chiar se făcuse bulucăș, hărtăgôș și de tot hapsin, când stă două-trei zile pe lângă casă. CREANGĂ*, P. 111. *Cine stă plămând e... artăgôș, pornit la rele, cărcolăș și cărtilor. JIPESCU*, ap. HEM. 1760. *Au supușii Măriei Tale sânt răi și artăgôși? ISPRESCU*, L. 12. [Eră] *aiintată peste măsură, apă că nici pârnișii nu-i stau în potrivă...: cu'n curând eră chiar hărtăgôșă. ȘEZ*, I, 284/. *Cănele turbat... e hărtăgôș și mușcă tot ce vede în cale. ȘEZ*, III, 205/13. *Se știă de om cum hărtăgôș și mănios. SBIERA*, P. 8/12/. Fig. *Apele umflate și artăgôșe ale Siretului. ODOBESCU*, II, 270. [S]: *hărtăgôș, in Brașov: artăgôș.*

— Derivat din *artag*, prin suf. adj. -oș.

ARTĂN s. n. (ș. d.) v. *hartan* ș. d.

ARTĂR s. m. I. 1°. *Plane, Faux-platane, sycamore: Acer platanoides. Erable: Acer tataricum. Erable champêtre: Acer campestre. 2°. Ensouple. II. Acacia: Robinia pseudacacia.*

I. 1°. (Bot.) „Arbore din familia) aceraceelor, frunzele cordiforme, lucii...; florile galbene-verzii...; fructul aripat. Crește prin pădurile din regiunea montană; adesea cultivat ca plantă ornamentală". *PANTU*, PL | Subt numirea colectivă de *artar* se înțeleg și alte varietăți ale acestui arbore; astfel: „acer tataricum" (cfr. *gladiș, verigarium*). *DAMÉ*, T. („érable"), „acer campestre" (cfr. *jugastru*). *BARCIANU* („Ahornbaum"). (In Banat) *Arțariu frasinu* = „acer negundă". *Com. LUBA*. [Lângă râu] *salcia pleasă, socul mirositor, alunii mlădieși, artariu cu pojghițe roșii, carpenis stufoși... crește amestecați. ODOBESCU*, I, 147/12. *Cine teme mușca, Facă gard pe lângă ea, Cu nutele de artar și cu parii de stejar. DOINE*, 212/. *Din artariu se fac gălăse sau renăde, coade de topor și de săpă etc., fiind foarte tare și alb. (Galați), ap. HEM. 1757. 2°. P. ext. (Tes. In Ban. și In Mehedinți) La războiul de țesut, bățul de lemn de artar, care ține brăgtele, numit in alte părți brăglar(e) (Oltenia), jug (Maramureș) sau bățul vataleor. ȘEZ. VIII, 147; *DAMÉ*, T. 135. *La războiul de țesut, „artar" se chiamă bățul care ține brăgtele și șele, fiind făcut din lemn de artar (Cioșani, In Mehedinți), ap. HEM. 1758. Arțariu = „un druceșor subțirel și rotund, sau și in patru muchi, care se pune de-a curmezișulaturilor de nainte ale stativelor". MARIAN [Dial. și: *artariu; hartar*, ap. HEM. 1757. | Dicționarele dau și formele (suspecte): *arcăr(ă) și arcicăr(ă)*, iar la *GRECIESCU*, FL 149, 740 și la *PANTU*, PL se dă și o formă atâr (cfr. formele dialectale italiene.)**

II. (Bot.) (In Sălajiu) *Artar* = „salcâm". *VAIDA*.

— Etimologia necunoscută. Pare a sta in legătură cu sinonimul său lat. *acer*. Din punct de vedere formal ar corespunde unui tip *arciarius, ca și silicianul *azearu*, romagnolul *azcar*, parmiglianul *azzer*, care ar rezultă, după *Burlă, Studii filologice*, 137, din metateza *arce (ca in span. *arce*), la care s'a adăogat suf. ee derivă numiri de arbori: *-arium*.

ARTĂRĂ s. a. (Păst.) *Sorte de hutte de bergers*. — (In Banat) *La ciobani, „stână" se zice numai când e bine acoperită și mai lărgușă; când e mică și acoperită cu scoarță și cetină se zice „scoțar", iar dacă e cevă mai mare, „arțar". (Clopoteiu, in Banat), ap. HEM. 1759.*

— Etimologia necunoscută. Cfr. alțar.

ARTĂRĂȘ s. m. Diminutivul lui *arțar* (derivat prin suf. -oș), întrebuințat des in poezia populară in invocajunea: *Frunză verde (frunzulică, foieică etc.) arțarăș!* *TEDOORESCU*, P. P. 478, 334, 306, *SEVASTOS*, C. 173/10, 145/12, 297/10, 315/12, 144/11, *BIBHESCU*, P. P. 335 etc. Cfr. arțărăș.

ARTĂRDINȘI † vb. IV^a (ș. d.) v. *atârdiși* ș. d.

ARTĂRÊL s. m. — Diminutivul lui *arțar* (derivat prin suf. -el), întrebuințat in poezia populară in invocajunea de la început. *Verde, verde artărêl...* *SEVASTOS*, C. 173/10. Cfr. arțărăș.

ARTÊRĂ s. f. (Anat.) *Artère*. — Vas organic care duce sângele, de la inimă, in toate părțile corpului. *Artera aortă*, cea care pleacă din ventriculul stâng al inimii și este trunchiul comun al tuturor arterelor, ducând sângele roșu (oxigenat) in tot corpul. *Artera pulmonară*, cea care pleacă din ventriculul drept și duce sângele vânos in plămâni, ca să se oxigenizeze. | Fig. *Drum umbiat, cale (mare) de comunicație (pentru circulația oamenilor și a mărfurilor într-o țară sau de la o țară la alta). In afară de această arteră de comunicație generală, drumurile departamentale cele mai importante sânt...* I. IONESCU, M. 718. [Din lat. e luată forma învechită, întrebuințată de Români din Austro-Ungaria: *arterie* s. f. | *Piar. -terii*.] Cfr. v. n. b.

— N. din fran. (lat. *arteria* < grec. *ἀρτηρία* „trachea-arteră, arteră")

ARTÊRIAL, -Ă adj. (Anat.) *Artériel*. — De artere. *Sistemul arterial*. | Din artere, care circula prin artere. *Sânge arterial*.

— N. din fran.

ARTÊRIE s. f. v. *arteră*.

ARTÊRIOLĂ s. f. (Anat.) *Artériole*. — Arteră (foarte) mică, ultimă ramificație a unei artere.

— N. din fran.

ARTÊRIOSCLERÔZĂ s. f. (Pat.) *Artériosclérose*. — Întărire (patologică) a pereților arterelor. *Artérioscleroza este însoțitoarea aproape normală a bătrâneții*.

— N. din fran. (< grec. *ἀρτηρία* „arteră", și *σκληρός* „uscă, țepănă")

ARTÊRINȘI † vb. IV^a v. *atârdiși*.

ARTEZIAN, -Ă adj. *Artésien*. — Numai in expresia *puț s. fântână arteziană*: săpat(ă) până la o pânză de apă subterană țâșnitoare. *Sânt localități in care, săpând o fântână, apa se ridică într-insă până la suprafața pământului și une-ori chiar până la o înălțime oarecare deasupra acestei suprafețe. Asemenea fântâni se numesc arteziane. POȘI*, F. 51. — N. din fran. (propriu „din Artois, ca in Artois", cel dintâi puț de acest fel fiind săpat in această parte a Franței.)

ART(I) s. m. v. harți.

ARTIBUR, -Ă subst. v. harți(bur)le).

ARTIC † s. a. (Jur.) *Pétition, plainte, réclamation*. — „Plângere, (răvaș de) jalbă, petiție”. Cfr. ar. *Cola* ce da vreun articol la mâna Domniei și va scrie acea hula și ocară improbită cuiuă, de vor fi aciule cuvinte adevărate, nu să va certă. PRAVILA MOLD. 123, 3. După acestia merg 30 de Causilari, carii, deschicând calea împăratului..., teu articole cele ce sânt de jalobă la împărăție. SIMION DASCĂLUL, LET. I, A. 37¹⁵. Ce vede sâmnă adăosura articolului, fără aciasta? DOSOFTEIU, V. S. 177, 3. *Artic* = „articolus”. ANON. CAR.

— N. din lat.-med. *articulus*, „libellus supplex expostulatio ad iudicem” (Du Cange, ap. HEM.). Imprumutat de scriitorii din Moldova în secol. XVII și dispărut apoi din limbă. Cfr. dubietele *articol*, *articeș*, *articeuș*.

ARTÍCÓL s. a. (s. m.)**ARTICULO** s. a. (s. m.)I. *Articulation*. *Article*. II-III. *Article*.

I. 1^a. (Anat.) † Articulație, „încheietura osului”. CANTEMIR, IST. 8. Cfr. armonie I, 1^a. | Spec. Fiecare din „bucățele”, „inelele”, „segmentele” membrilor unor anumite animale inferioare (care formează o „despărțire” zoologică deosebită). „*Artropodele*” sânt animale ale căror membre par formate din bucățele sau articule.

2^a. † „Articulare s. articulație (a cuvintelor), rostire deslușită”. Din gura ei altă ceră nu se auză fără numai bolbăitura carea de la moșii și strămoșii săi înțăfășe, și prin glasul fără articule din piept și din gârtan acestea îi clocotă: r. r. a. a. a. ... CANTEMIR, IST. 175. Voracea amestecând, limba bolborășindu-i... scârșnetul glasului articolul și înțelegerea curăduțului îi astupă. Idem, IST. 309.

II. 1^a. Fiecare din dispozițiile s. punctele deosebite (putând, de obicei, număr de ordine) ale unei legi, unui regulament, unui tratat de pace, unor statute, etc., alcătuit toate laolaltă oarecum articulațiile, părțile, corpul aceluia lucru întreg, † „punct”. *Vizirul... tăcând și el și toate articulele toate articulele păcii... au încheiat pace la 1774 Iulie 17, îndatorindu-se că să păzească toate ponturile păcii*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 281¹⁵. *Pe temelul articolului 69 al [Reglementului... ERICARUL, II, 187/3. Ne rugăm Excelenței Voastre de a se face prin deosebit articol o dezvoltare a acestei stări*. Ib. I, 182/3. *Articolul 7 din Constituția României prevede, la paragraful 5, alineatul întâi, că „numai Românii sau cei naturalizați Români pot dobândi imobile rurale în România”*. | După „luarea în considerare” a unei legi, se trecea „votarea pe articole”. *Articol de dogmă, de credință*: punct al unei dogme s. credințe (religioase), „cap” (plur. „capete”. CANTEMIR, IST. 8. Cfr. URECHE, LET. I, 106: „S’au făcut sobor mare în Florentina, ca să poată împreună biserica răsăritului cu a apusului pentru multă neîngăduință și price pentru capetele legii”. | (Franzism) Punct al unei societăți, al unui buget (care cuprinde mai multe categorii de cheltuieli), „condeiu” (în sens fig.). *Vom menționă aci principalii articoli coprinși în bugetul propus*. ODOBESCU, I, 439. | 2^a. Fiecare din părțile ceva mai întinse ale unei publicații periodice, părți de-sine-stătătoare în care „se tratează” o chestiune oarecare (spre deosebire de scurtele „informații” sau „comunicate”). *Dacă acest jurnal... ar fi cetit cu atenție reproducerele... nu s’ar fi alunecat a înșira în coloanele sale articuli ce ating de drepturile fetei noastre*. ERICARUL, V, 194/13. *Exemplu de stil bun... no dau... articulele d-lui Eminescu din „Timpu”*. MAIORESCU, CR. II, 258. | *Articol de fond* (al unei gazete), cel care tratează, din punctul de vedere al direcției ziarului, o chestiune la ordinea zilei (așezat

în pagina întâia, de obicei înaintea tuturor celorlalte). *Să la o masă, plecat pe un teanc de foi pătrate de hârtie... și scrie zorii articolul de fond... El e directorul și primul redactor al ziarului*. VLAHUȚĂ, D. 30. | 3^a. Fiecare fel de marfă din cele ce se află în prăvălia unui negustor, ce se importă într-o țară etc. *Articole... supusele vămi...* I. IONESCU, D. 288.

III. (Gram.) Fel de particule care, în unele limbi, se pun pe lângă nume (subst., adj., pron., numerale) spre a le determina mai de aproape și a le lega de altele cuvinte ale frazei (dându-le oarecum, „articulații, încheieturi”), † „încheietură... a voroaiei”. CANTEMIR, IST. 8. Din pronumele latinesc „ille, illa, ... pre încetu au izvorit articuli cei italienești. P. MAIOR, IST. 238. *Articolul masculin*. *Articolul definit*.

[Formele *articol* și (mai cu seamă) *article*, precum și genul masculin, întrebuintate mai ales de Românii din Austro-Ungaria, sânt din ce în ce mai rare. | † (În Transilv., cu pronunțare ungurească) și: *articulus*. *Jurăm noi că ne com fîncă de toate articulusurile c[onstituției] fehi...* (Făgăraș, a. 1800, ap. IORGA, S. D. XII, 215. | (Dial., în Transilv.) *articuș* = „datin”, [articol de] lege”, corupt din *articuluș*). *Așa-i „articușu” pe la noi*. VICIU, GL.]

— N. din lat. *articulus*, „articulație, încheietură, articol”, cu unele accepțiuni noi, după fran. Cfr. *artic*.

ARTICULĂ vb. 1^a. 1^a-3^a. *Articuler*. 4^a. *Ajouter l'article*. — 1^a. (Anat.) Refl. (cu sens pasiv). A se lega prin încheieturi organice (care îngăduie membrilor legate mișcări în voie). *Mâna se articulează în umăr*. | 2^a. Trans. și intrans. A emite deslușit sunete vocale cu ajutorul unor mișcări determinate ale buzelor și ale limbii, a pronunța distinct, a rosti clar (sunete, cuvinte). *Imi sărută mânele, fără să poată articula un singur cuvânt, de greutatea sușpinelor*. C. NEGRUZZI, I, 52. | 3^a. (Franzism, mai ales ca termin jur.) A arăta deslușit (nici un articol). *N’a putut articula împotriva lui nici un fapt precis*. | 4^a. (Gram.) A pune articolul (la un nume). [Cfr., pentru toate sensurile, *articul*.]

— N. din lat. *articulare*. Cfr. *dearticula* II.

ARTICULĂRI, -Ă adj. *Articulaire*. — Privitor la încheieturile („articulațiile”) corpului. *Rheumatism articular*.

— N. din lat. *articularis*, -e sau din *articularius*, -a, -um, idem.

ARTICULĂRI s. f. *Articulation*. — Infinitivul verbului *articula*, devenit abstract verbal. Cfr. *articula* I (un)e.

ARTICULĂRI, -Ă adj., subst. *Articulé*. *Porcu d’un article*. — Participiul verbului *articula*, devenit adjectiv 1^a. (Anat.) Prins printr-o încheietură (de un alt membru). *Mâna e articulată de braț*. | Special (Zool.). Cu membre formate din „articule”. *Insectele, arahnidele și crustaceii sânt animale articulate*. | Și substantivat. „*Despărțirea zoologică a articulelor*.” | 2^a. Rostit deslușit prin organele vorbirii. *Orice cuvânt este exprimarea unei noțiuni abstracte prin suneri articulate*. MAIORESCU, CR. I, 160. [Negativul: *nearticulat*. Până când sufletul omului nu s’a înălțat încă la o abstracțiune, până atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclamațiuni nearticulate, pentru a-și exprima dorințele și simțimintele. Idem, CR. I, 160.] | 3^a. (Franzism) Arătat (pe articole; în mod precis). *Faptele articulate în patria lui s’au dovedit exacte*. | 4^a. (Gram.) Cu articol. „*Omul este forma articulată a substantivului „om”*.” [Negativul: *nearticulat*.]

ARTICULAȚIE s. f. |**ARTICULAȚIUNE** s. f. |*Articulation*. — 1^a. (Anat.) Încheietură (organică).

Cfr. articol 1, 1°. *Articulația mâinii*. || 2°. Articlar, pronunțare deslușită (a sunetelor, a cuvintelor). Cfr. articol 1, 2°. || 3°. (Gram.) Articulare a numerelor, punere a articolului.

— N. după fran. (lat. articulatio, -ionem).

ARTICULUȘ s. a. } v. articol.
ARTICUȘ s. a. }

ARTIFICIAL. -ă adj., adv. 1°. *Artificial*. 2°. *Artificialement*. — 1°. Adj. Făcut de mână omenească, produs de arta omenească (în opoziție cu natural = produs de natură); care, prin mijloacele artei omenești, imită natura. *Două terase artificiale*. URICARIUL, v. 171. (Impropriu) *Fânețe artificiale* (trifoiu, lucernă, etc.), semănate și cultivate de mână omenească (spre deosebire de „fânețe naturale“: care cresc de la sine). | *Provocat dinadins de noi, nu venit de la sine. Multe soiuri de maimuțe au aplecare spre băutura ceaiului, a cafelei și a spirituoaselor... Va să zică plăcerea noastră pentru ameteala artificială, produsă prin plante și preparate lor, este înemeală pe o predispoziție strămoșască*. MAIORESCU, CR. II, 4. || P. ext. Care nu se bucură de toate condițiile freflei, care n'are spontaneitatea, deplinătatea și vigoarea produselor naturii, „factice“. *Trăște o viață artificială*. | Care se vede că e făcut s. căutat dinadins, „meșteșugit“. *Are ceva artificial în stilul său*. | (Și. nat.) *Clasificare artificială*: înțemeiată pe un caracter secundar, ales în mod arbitrar. | Făcut de arta omenească și pus în locul unui produs natural, „fals“. *Dișii artificiali; păr artificial*. || 2°. Adv. Cu meșteșug omeneș (nu de la natură). *Elemente combinate artificial*. | † (Cu pronunțare nemțească a cuvintelor latine) și: *artificial*. POLIZEU. | Ca adv., cu o formă barbară, după fran., și: † *artificialmente*. *Simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate*. HASDEU, I. C. 38. | — N. din lat. artificialis, -e, idem.

ARTIFICIALITĂȚE s. f. *Artifice, etat de ce qui est artificiel*. — Abstractul lui *artificial* (derivat prin suf. -itate). Caracterul a ceva artificial.

ARTIFICIER s. m. *Artificier*. — Persoană care confecționează piese de artificii. | Spec. (Mil.) Soldat întrebunțat la confecționarea și manipularea pieselor de artificii. | † (După pronunț. nemțească a cuvintelor latine) și: *artifițier*. POLIZEU. | — N. din fran.

ARTIFICIOS, -OASĂ adj., adv. I. 1°. *Artificieux*. 2°. *D'artifice*. 3°. *Artificial*. II. *Artificieusement*. — I. Adj. 1°. Plin de artificii (1°), la care se vede s. se simte artificial, care caută, prin artificii, să înșele, plin de șiretenie. || 2°. (Rar, neobiceiuit) De artificii (2°). *Toată marea-a-și comparațiune ai sărăsit-o cu un foc de artificii*. Pe limba franceză, asemenea concluziuni fortuanoase se chiamă „bucchetul“. — *Recunosc că ai dreptate... și de sigur Vasile Alecsandri merita... o mai bună răsplătă decât un asemenea buchet artificios*. ODOBESCU, II, 541. || 3°. (Rar, neobiceiuit; latinism) „Artificial“ *Celor patru fele li se mai dă să fină în mână... câte un măr frumos, în care este înfipă o pană grecească, adevă o floare artificioasă de dușegană*. MARIAN, IX, 254. || II. Adv. Intr'un chip artificios. | † (Cu pronunț. germană a cuvintelor latine) și: *artifițios*. POLIZEU.

— N. din lat. artificiosus, -a, -um (în sensul I, 1° după fran. *artificieux*; sensul I, 2°, e apropiat de rom. *artificii*).

ARTIFICIU s. a. *Artifice*. — 1°. Procedere cu artă, cu măiestrie, cu iscusință, „meșteșugire“. *Un artificiu al naturii*. A rezolvat problema printr'un artificiu de calcul. | Spec. Procedere meșteșugită spre a impodobi natura s. realitatea, spre a tăinuși. Invăluși ceva. *Ceea*

ce le distinge întâi [poezile populare române] în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este naivitatea lor, lipsa de orice artificiu... simfământul natural ce le-a inspirat. MAIORESCU, CR. I, 121. | *Artificialitate*, întocmire artificială. *Pe de altă parte... vine acum însăși cultura occidentală la noi... Sub a ei lumină biruitoare ca deșenă manifest tot artificial și toată cultura „civilizațiunii“ noastre*. idem, CR. I, 274. | *Procedere meșteșugită spre a învăluși adevărul. Nu vom studii aici decât metoda... numai modul discutării, artificiiul argumentărilor, procedura pentru descoperirea sau ascunderea adevărului ne va interesa*. idem, CR. II, 348. | *Mijloc meșteșugit, cu viclenie, spre a ademni s. înșela pe cineva, „vicleșug“*. *Orice animale sau aburătoare sălbatice [care] trec în coprinșul nostru se fac ale noastre... afară numai dacă asemenea trecere s'a ocazional prin fraude sau prin artificii*. HAMANGIU, C. C. 130, 1°. (Mai ales la plural și în legătură cu „foc“) *Compoziție de materii protehnice care iau foc ușor, producând efecte variate de lumină și de color. Cfr. foc bengal. Foc de artificii*. URICARIUL, VIII, 193. || Nu eră zi fără de mese, artificii, bal comun. STAMATI, P. 294. | Fig. Manifestare (literară) care vrea să facă efect printr'o formă izbitoră, dar e lipsită de valoare reală. În mijlocul acestor pacifice lumine, care învâșă monotonia nopții noastre literare... [vin] unele focuri de artificii, în care meșteri isteți și dibaci fac să joace în ochii orbecați ai publicului tot felul de varteșuri luminoase, de peștrișe figuri plensitoare... de căpăi multicolore... de soari săfârșiți. ODOBESCU, II, 540. [Pronunț. fi-ci-u și -fi-ciu.] † (după pronunț. germană a cuvintelor latine) și: *artifiție* s. f. POLIZEU.

— N. după fran. (dar cu forma cuvântului lat. *artificium*).

ARTIG s. a. *Partie du corps d'un animal (dépece pour la boucherie); quartier* (d'un animal); *jambe, cuisse* (de volaille). — (În Ban.) O bucată mare dintr'un animal, luată spre a fi mâncată, „ciovărtă“. *Artig* = „o parte dintr'un trup întreg. Mai vărtos când tai mielul, oaia etc. în patru părți și cumperi o parte, atunci se zice: am cumpărat un artig de carne; se zice *artig de dinăuși și artig de dinapoi*“. MANGUEA, sp. HEM. 1750. | „Copan“. *Artig* [= artig, în pronunțarea dialectală] sau cotoiu sau tãmp e întreg piciorul la găină [gătit, în mâncare]. Com. LIUBA. [Și: artie? Cfr. HEM. 1750 și REV. CRIT. II, 48.] — Etimologia necunoscută. Cfr. harten, hãrtãu.

ARTILER † s. m. v. *artillerist*.

ARTILERIE s. f. (Mil.) *Artillerie*. — 1°. Materialul de războiu cuprinzând gurile-de-foc (tunuri, mitraliere, obuziere etc.) și munițiunile lor, † „pușcãrie“. „*Artilerie*, adevă pușcãrie“. N. COSTIN, LET. II, 73. *Intr'aceea zi, cu tot ce au fost ale oștii, cu artilerie și cu alte ce au fost de pușcãriei... s'au trimes la gheșeral-leutenant Banș. idem, LET. II, 70.* Secție de tren de artilerie. URICARIUL, XXII, 446. || 2°. Partea aceea a armatei care e întrebunțată la serviciul gurilor-de-foc, † „pușcãrie“, † „pușcãri“, „tunari“. *Vel-armaș... mai mare peste țigani și peste închisorile poliției i peste artilerie*. URICARIUL, IV, 221. || *Tunarii — 600 pentru artilerie*. ib. XXII, 425. || A. *patru zi căzî impușcat însuși comandantul artileriei lești*. C. NEGRUZZI, I, 173. *Se mai formează o rezervă generală, având aici colonelul C... comanda infanteriei... și colonelul A... a artileriei*. MAIORESCU, D. II, 89. *Artileria călărească. Artileria de munte*. [Accentuat, mai ales la Români din Austro-Ung., după fran. s. nemțește și: *artilerie*. | Pop., formă incultă, și: *artilier*. ȘEZ. II, 182.]

— N., la cronicarii din polon. sau din rus. (*artiléria*), în vremea din urmă din fran.

ARTILIERIST s. m. *Artilleur*. — Militari (m. ales soldat), care servește în arma artileriei, † „pușcar”, „tunar”. *Artilieriiștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip*. C. NEGRUZZI, I, 325. [†, după fran. și: artilér. Când fițilul artilerului a dat foc minei care eră să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să intre... idem, I, 228.]

— N. din germ. *Artillerist*, idem (s. din rus. *artillerist*).

ARTIRISI † vb. IV^a (ș. d.) }
ARTIROSI † vb. IV^a (ș. d.) } v. atârdisi ș. d.

ARTIST, -Ă subst., adj. 1^a-2^a. *Artiste*. — 1^a. Subst. Persoană înzestrată cu darul de a crea opere de artă, „meșter” mare într-o artă. *La un zugrav... mergând... Portretul meu îi comandai; însăși însă ’ntrebare Artistului îi adresai, de poate să mi-l facă, Apă cum ori cui l-o vede portretul meu să placă*. ALEXANDRESCU, M. 395. *Imaginațiunea în vezi fecundă a unicului și marelui nostru artist, a poporului român*. ODOBESCU, II, 240. *Artistul nu este totdeauna capabil de a lucra, ci trebuie să fie inspirat*. MAIORESCU, CR. II, 192. | *Artist dramatic* și, adesea, a bsol. *artist* = „actor”. *Artist liric* = „cântăreț” (de operă și operetă). || 2^a. (Mai rar) Ad. *Talentele sânt bune, dar eu sânt de o idee — care însă poate fi greșită — că o femeie măritată n’ar trebui să fie prea artistă*. C. NEGRUZZI, I, 77. *Unul din jucători făcea în public colecții pentru banda artistă*. ODOBESCU, I, 469. Cfr. *artistic*.

— N. din fran.

ARTISTIC, -Ă adj. *Artistique*. *Artistiquement*. — 1^a. Adj. Al artei, de artă s. de artiști, care artă artă. *Există, în stare latentă, un instinct artistic propriu poporului român și mai dezvoltat la dînsul decît la cea mai mare parte din nașunile culte moderne*. ODOBESCU, II, 238. | (Făcut) cu artă, „măiestrit”. *Dacă [situațiile dintr-o comedie] sânt [adevurate], atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic*. MAIORESCU, CR. II, 182. | *Privitor la artă. Oricît aș trece cu repeziune asupra fazelor artistice care s’au manifestat la locuitorii României, tot n’as izbunî... să spun... câte nesecate isocare de plăsmuiri ale frumuseții oferă [poporul român]*. ODOBESCU, II, 240. || 2^a. Adv. Cu artă. *O lucrare executată artistic*.

— N. din fran.

ARTI-URȚI † s. m. }
ARTIVURȚI † s. m. } v. harțiburie.

ARTOFOR † s. a. (Bis.) *Ostensoir, ciboire*. — „Vas în care se păstrează sfântă pâne”. COSTINESCU. Cfr. *chivot*. *La artofori am dat pentru dres și l-am aurit*. Doc. (Transilv., c. 1760), ap. IOBGA, S. D. XII, 54. [† și: *artofori*(u). Cu formă de-a dreptul grecească, și: † *artoforion*, ap. HEM. 1754. | Plur. -*foruri*. TDRG.]

— Din n.-grec. ἀρτοφόριον „ciboire” (propriu zis „care poartă artosul”).

ARTORISI vb. IV^a (ș. d.) }
ARTOROSI vb. IV^a (ș. d.) } v. atârdisi ș. d.

ARTOS s. a. (Bis.) *Pain consacré; pain béuit*. — Pâne adusă la biserică spre binecuvântare, „pâni în număr de cinci, ce în ajunul zilei sale onomastice duce cineva la biserică... să le binecuvinteze preutul și din care apoi împărțasește atât pe preuți cât și pe toți ai casei sale”. LM. Cfr. litie, prescură. *Din mâna popoi, multă vreme n’a luat nici colac, nici prescură, nici artos*. DELAVRANCEA, S. 191. [Plur. *artosuri*. LM.]

— Din n.-grec. ἄρτος „pain consacré”.

ARTRITĂ s. f. (Med.) *Arthrite*. — Umflare a țesuturilor fibroase și seroase ale încheieturilor organice („articulațiilor”). Cfr. *gută, reumatism, podagră*. — N. din fran. (lat. *arthriti* † grec. ἀρθριτικός, din ἄρθρον „încheietură, articulație”).

ARTRITIC, -Ă adj., subst. (Med.) *Arthritique*. — De (s. la) încheieturi s. articulații. *Dureri artritice*. | P. ext. Supus artritei, predispus la artrită. *Temperament artritic*. | Caracterizat prin artrită. *Diateză artritică*. | Atins de artrită (mai ales distalitate). *Un artritic*.

— N. din lat. *arthriticus*, -a, -um (<grec. ἀρθριτικός, idem).

ARTRITISM s. a. (Med.) *Arthritisme*. — Diateză constituțională, prin înceteala a nutriției.

— N. din fran.

ARTROPÔD s. a. (Zool.) *Arthropode*. — (Mai ales la plural) Individ din despărțirea animalelor acoperite de chitină și cu membrele articulate (ca, de pildă, cărăbușul, mușca, furnica, racul, paianjenul etc.).

— N. din fran. (din grec. ἄρθρον „încheietură, articulație” și ποῦς, ποδός „picior”).

ARTUN adv., s. m. v. harțun 1-2.

ARTURISI † vb. IV^a (ș. d.) v. atârdisi ș. d.

ARTUT, -Ă adj. *Fin, perspicace, sagace*. — (Rar, în Ardeal) *Artut* = „istot, sfătos” [d. o.] *Ion apă de artut îi, că se prinde cu popa*. VICIU, GL.

— Sensul original pare a fi „sprinten, agor”; în acest caz am avea aceeași trecere de la sensul material la cel moral, ca și în germ. *gelenkig* („articulés”) > „qui a les articulations mobiles” > „flexible” > „agile” și l-am putea derivă din lat. *artutus „*gelenkig*” (din *artus* „*gelenk*”, ca *nasutus* din *nasus* etc.). Cfr. o desvoltare analogă de sens la cuvântul ghibaciu.

ARUMĂ s. f. (Bot.) = *rodul-pământului*. *Arumă* = „o plantă. Barba-lui-Aron, piciorul-vițelului, măceșu. Arum”. COSTINESCU. [Plur. *Arumi* = „goulets”. BARONZI, L. I, 128/2.]

— N. din numele științific *arum* (*maculatum*), cfr. *aron*, *barba-lui-Aron*.

ARUMĂN, -Ă și -CĂ adj., subst. (ș. d.) v. *aromân* ș. d.

ARUMEALĂ † s. f. v. *aromeală*.

ARUNITOR(IU) † subst. v. *aromitor*.

ARUNC s. a. *Impôt (extraordinaire)*. — (În Transilv.) Impozit, dajde, bir, dare directă și personală (extraordinară). *Arunc* = „aruncătură de bani”. BĂRCIANU. *Pe lângă darea de stat, avem să plătim și aruncurile comunale*. [Plur. -*runcuri*.]

— Substantiv postverbal din *aruncă*.

ARUNCĂ vb. I. I. 1^a. *Rejeter* (la faute sur qqn.), *mettre* (la faute sur le compte de qqn.), *se décharger* (d’une faute sur un autre). 2^a. *Rendre* (qqn.) *responsable* (de qqch.); *impuler* ou *reprocher* (qqch. à qqn.). *Rejeter* (un impôt sur une ville, un pays etc.); *obliger, forcer, jeter* (un mauvais sort ou un charme malfaisant à qqn.). 3^a. *Concevoir soudainement* (de l’envie envers qqn. de la haine, du mépris, etc. pour qqn.). 4^a. *Mettre* (en Dieu, en qqn. sa confiance), *s’en remettre* (à qqn. de qqch.), *nourrir* (un espoir). II. 1^a. *Rebuter, mettre au rebut, jeter de côté* (un objet considéré comme inutile, etc.). 2^a. *Oter promptement* (ses habits); *jeter* (le flot, l’ancre). 3^a. *Jeter, rejeter* (qqch.), *comir, cracher* (qqch.), *pousser* (des cris, etc.), *lancer* (des étincelles), *projeter* (de

l'ombre, de la lumière); *produire*. III. 12-20. *Jeter, lancer* (un objet, qqo part ou à qqn.); *pousser* (qqn. dans la politique, etc.). 3°. *Rejeter. Ruer. Secouer* (la tête) *par un tic nerveux, brandiller* (les mains). *Lancer* (des regards). 4°. *Jeter par terre, abattre*. 5°. *Lancer* (des boulets, des bombes, etc.), *décocher* (une flèche). 6°. *Jeter* (un habit sur ses épaules), *se couvrir rapidement ou à la hâte* (d'un manteau, etc.). *Glisser* (une lettre au dessus de la ligne, en écrivant). IV. (Refl.) *Se jeter, se lancer, se ruer* (sur qqn. ou qqch., dans les bras, au cou, aux pieds de qqn.); *sauter* (à cheval); *courir au galop*; *s'élaner*; *se précipiter, entrer* (vivement, dans la danse); *se lancer* (dans...), *s'adonner passionnément* (à une étude), *se lancer* (dans l'étude de qqch.). *Se jeter ou se précipiter* (à l'assaut). *Se jeter* (dans; se dit d'un cours d'eau). *Se mettre vivement* (à l'œuvre). *Tenir* (par hérédité, du père, de la mère, d'un ancêtre).

I. Trans. Sensul etimologic: „a îndepărtă (de la cineva) un rău”, nu s'a păstrat decât cu unele modificări.

1°. Îl regăsim mai limpede în expresiunea: a *aruncă vina* (pe cinec s. asupra cuică s. Țăcuiță): „a îndepărtă de la sine o vină”, în același timp însă și: „a o da asupra altuia”. S'au dat Tătării înapoi, unii într-o parte, alții într'altă parte, aruncând toată vina asupra lui *Țan Mărzea*. N. COSTIN, LET. II, 53/15. *Vezirul atunci, aruncând vina lui Lascărachi...*, I-au băgat în temniță. Idem, LET. II, 20/11. Absol. A pune s. a da vina pe cinec. *Nevrând Leșii să îndărele pe Bogdan-Vodă...*, au aruncat asupra feții, cum [că] nu ra [-vrea] *fata*. Idem, LET. I, 146. † A aruncă moartea în figani: a da vina, pentru o greșală a sa, asupra unui inferior, asupra unuia care Țim că nu va îndrăzni să se apere sau să protesteze.

2°. A pune asupra cuică (pe nedrept) răspunderea pentru o faptă oarecare. *Grigorie-Vodă...*, *nevrand mai mult adunarea cu Vezirul — poate fi că socotită să nu arunce asupra lor pierzarea acei oști împărătești, după peripuloarea și neodivnita fire(a) turcească — au trecut în Țara leșacă. N. COSTIN, LET. II, 4/12. (La scriitorii români din Austro-Ungaria, barbarism, după germ. „Jmd. vorwerfen, dass er...” A-i face cuică învinuiri sau imputări (nedrepte). *Carol...*, *obinindu-se a aruncă frate-său celui mai mare...*, că... *Iosif II este născut mai înainte de a se încoronă creștea Ungariei*. ȘINCAI, IR. II, 32/11. Au început a plânge și a-i aruncă, că de ce au stat atât prin lume. SRIERA, P. 237. Cfr. aruncare², aruncătură I, 3°. (Despre biruri, dări, impozite etc.) A pune asupra (s. în spinarea) cuică ceva neașteptat sau nelegal. Cfr. arunc, aruncare³, aruncătură I, 2°. Cu amestecătura ce vrea să curgă, să poată află mijloacele lesnicioase a aruncă pe țară biruri mai multe. ZILOR, CRON., ap. HEM. 1770. (Cu o propozițiune secundară drept compliment) A impune ceva cuică, a-i sili la ceva. *Domnițij mele s'au jelut cest om...*, zicându... că li-au fostu aruncat să facă un car cu patru boi. DOC. (a. 1681, Iași), ap. HEM. 1770. (Credințe pop.) Prin farmec sau vrajă se aruncă asupra cuică „fapti (și ură)” sau „făcătură”. Cfr. aruneat², aruncătură II, 2°. *Da-că cinecă cade într-o boală grea, așa că nici cinec nu-i vine a lucra, ci tot una [— într'una] să supără, sine ti vine dor numai de ducă...*, se crede că atare crăjtoare, sau cre-nu dușman oarecare (le) i-a aruncat niște farmece în cale. MARIAN, ap. HEM. 1778. *Suratele mele ș'aseară s'au socotit, și aseară s'au vorbit, D'oi, mamă, ntr'un corn de zură, Să mi-arunce fapt și ură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 186. *Suratele mele ș'aseară se sfătuiră Să mi-arunce făcătura; Într'un unghet de gard Să mi-arunce fapt*. MĂNDRESCU, I. P. 82.*

3°. În general, se aruncă, adică se „dă s. se îndreaptă asupra cuică” orice fel de sentiment răuvoitor, precum năpaste, urgie, scârbă, pizmă etc. (Exemplele sânt toate din literatura veche. Astăzi,

aceste expresiuni nu mai sânt întrebunțate). *Acestuia aruncă pizmă Țulie, de-l laie*. MOXA, 356. *Foca aruncă urgie pe Țimicși, pentru-că-l oădise oarecine cu niște cuvinte reale, deci-l-gâi de la dins. Idem, 394. Se îndemnă, de mânie, să-i arunce scârbă și urgie pe dinșii*. AXINTIE URICARUL, LET. II, 151/12. [fi măsăcări și le aruncați năpăști, că ră umblă cu famiile. DOC. (a. 1649), ap. HEM. 1769.] Absol. *Care col este făcut de pre măsura cotului munte-nesc, și nu aruncă năpaste* [— și nu poate da prilej de învinuire că n'ar avea măsura legală]. URICARUL, II, 71/12.

4°. P. anal. (La scriitorii vechi) A se îndreptă spre cinecă (de obicei spre Dumnezeu s. spre un superior) cu un sentiment care nu-i nici rău, nici răzburător: se nădejde, grijă etc. *Toată grija voastră aruncați spre el* [= Dumnezeu], *că ceea grijă-șe de voi*. COD. VOR. 164/2 (= toată grija voastră aruncându spre dînsul N. TESTAMENT, 1648; aruncându spre el. BIBLIA, 1688 : „lui remettant tout ce qui peut vous inquieter”). *Așa omu cu tot sufletul rugă-se și toată nădejdeja spre a lu Dumnezeu maică aruncă*. MSS. (secol. XVI) : „a aruncă nădejdeja spre s. întru ceva este: a avea o speranță întemeiată, tare, neclintită”. HEM. 1733. Cfr aruncat².

II. Trans. Când complimentul nu e un abstract, ca în cazurile precedente, ci un substantiv concret, atunci aruncarea (a ceva), care e „îndepărtare”, implică în sine și un gest, o mișcare. Faptul acesta face ca verbul aruncă să intre în sfera verbelor „a lepădă”, „a (ajzăr)il” și a dialectului „a țipă”.

1°. Sensul originii de „a îndepărtă (de la cinecă) ură” se prefacă în „a îndepărtă (de la sine) ceva rău (un lucru pe care îl socotim netrebnic, nefolositor, care e vechiu, deci fără valoare, e stricăcios sau primejdios, de care ne e groază, teamă, silă, scârbă etc.)”. Când ne gândim mai ales la împrejurarea că vom să ne scăpăm de un astfel de lucru, atunci a aruncă e aproape sinonim cu „a lepădă”, iar când în mintea noastră se învește mai ales gândul mișcării de îndepărtare, atunci a aruncă se apropie de „a (ajzăr)il”. *Nu dați așinatele căinților, nici aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor*. BIBLIA (1683), ap. TDRG. (: „ne donnez point les choses saintes aux chiens, et ne jetez point vos perles devant les porcs”). *Carnea...* au găsit-o împușată și au fost siliți să o aruncă. DRĂGHICI, R. 84. *Străduțele ceștine le aruncă el, de groază*. ALEXANDRESCU, M. 22. *Ce poartă ea, alt om aruncă*. COȘBUC, ap. TDRG. *Pomul care nu face roadă se taie și n'oc se aruncă*. CREAMĂ, P. 118. *Frunză verde, lemn înalt, De când budea mi-a plecat, Furca n' pod am aruncat*. DOINE, 142. *Cu cheile s'or jucat mulți prunțuți nepricepuți. Nu știu: în foc le-au Țipat, O'n apă le-au aruncat?* POP. (Transilv.), ap. HEM. 1766. *Aruncă în foc scri-soarea asta, după ce o vei cețl*. Cfr. aruncătură II, 1°.

2°. Nota „cevă rău s. netrebnicuinos” dispăre și a aruncă înseamnă numai „a îndepărtă, lepădând s. (ajzăr)il ceva de la sine” (une-oră numai pentru câtva timp, cu gând de a-l lua înași mai târziu, sau de a trage un folos din această îndepărtare). Au aruncat hațno de pe dînsul. DRĂGHICI, R. 160. *Calul, când cunoaște că prost călăreț îl mână, frâul jos îl aruncă numai decât din gură și pă călăreț jos îl trănțește*. ZANNE, P. I, 347. *Păscării francezi, aruncându-și mrejele, prind mulțime [de pești] de acia*. DRĂGHICI, R. 24. A aruncă ancora. [Sămă-nând cinecă grâu în Octombrie... poate să nu arunce patru dimetii] [de] sămănuță în pământ. I. IONESCU, C. 20. † A aruncă sorți: „țirer au sorti”. Cfr. aruneat². *Împărțiră ceștinele mele loru-și și pre lămbariul meu aruncară sorți*. CORESI, ap. GCR 21/12 (: „ils ont jeté au sort ma robe”). *Au aruncat sorți, care din ei să rămână mai întâi acasă*. SRIERA, P. 81/11. A aruncă bobii: „dire la bonne

aventure (au moyen de grains jetés sur une table, etc.), tirer la bonne aventure". *Unii aleargă pe la bacele vrăjitoare, ca acestea să le caute în cărți și în palmă [și] să la arunce bobii.* MARIAN, SE. I, 60. Cfr. a da cu bobii.

3°. P. ext. A arzări s. a. lepadă s. a. da ceva din sine, la o oarecare depărtare, a da afară din sine. *Un-cropul herbea, aruncând unde.* DOSOFTEIU, v. s. 142. *Întru acele zile aruncase marea multime de pești la usea.* DRĂGHICI, R. 58. *Armăsarii aruncă largi nechezuri.* ALECSANDRI, P. III, 217. *O văzură venind cu o falcă în cer și una în pământ și aruncând văpăie din gura ei, ca dintr'un cuptor.* ISPIRESCU, I. 25. | A proiectă (umbră, lumină etc.). *Ochii... aruncău scântei.* RETEGANUL, P. IV, 37. *Nu putea fi să fe umbra direcpiă, de va fi strămb lemnul ce arincă umbra.* N. COSTIN, ap. GCR. II, 14. | *Nu se vedea de cât chipul strălucit al Domnului, aruncând o dungă de lumină pe luciul apei.* EMINESCU, N. 17. *Făclia aruncă o lumină turbure.* idem, N. 52. | (Rare, poate după fran. „rejetter”) A da (din sine), a produce (rod), a rodi. *Pământurile cele foarte boate aruncă până la 14 merțe de sămânță de mac, dintr'o falce.* L. IONESCU, 151. *Fânaful său aruncă într'un an mai mult trifoi decât alte plante.* idem, I. 200. (Cfr. germ. „abwerfen”). † (Rare, neoblicnuit) A aruncă căruțească = „a începe să ai peri albi”. HEM. 1773. : „commencer à blanchir”. *Am intrat fără de musteață, Ș'acum arunc căruțească; Am intrat puiu de Român.* Ș'cum agius moșneg bătrân. ALECSANDRI, P. P. 252. | A (-și) aruncă ochii (o ochire, privire, căutătura) la (pe, prin, spre, peste, etc.): a privi repede, în treacă la... *Măcar din deal, așa ca 'n zbor, Ș'aruncă ochii 'n jos spre văi, Spre sat, spre casa lor.* COȘBUC, P. 77. *Când își aruncă ochii spre poartă, ce să vadă?* CREANGĂ, P. 68. *Toamna când eră să iasă, își mai aruncă ochii odată prin grajd și, zăbind într'un colț un cal răpictog...* se duse la dînsul. ISPIRESCU, I. 3. *Mă duceam la plug pe coastă; Aducă dracu-ne vastă; Aruncă ochii după ea. Boini îmi rup cerceea; Eu aruncă ochii pe dîns, Boini 'mi rup de la plug bărsa.* DOINE, 224. *Unde-or fi oameni mai mulți, La mine să nu te uși; Unde sânt mai pușinte, Ș'aruncă ochii pînre ei, Să te uși în ochii mei.* POP., ap. HEM. 1772. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei nații.* BALCESCU, M. V. 5/11. *Aruncă o privire părintească spre noi și zise...* CREANGĂ, A. 75. *Aruncă o căldură, omule, ori-care ești.* BELDIMAN, O. 28.

III. Cu timpul aruncă s'a depărtat cu totul de sensul său etimologic. După ce a devenit indiferent dacă aruncătorul consideră „râu” s. nu obiectul pe care îl aruncă, s'a pierdut și ideea „îndepărtării de la sine”: aruncarea devine astfel, trimiterea unui obiect în spațiu (sau în alt loc de cât cel unde se află) printr-o impulsivă repede, printr-o mișcare voită.

1°. Trans. Astfel, a aruncă intră în totul în categoria verbelor reprezentate prin (dial. „a tipă” și prin) „a (s)zvărlî”, deosebindu-se de acesta numai prin faptul că nu implică în mod necesar ideea: „cu putere mare” sau (rezultatul) „departe” (cfr. a zvărlî), unde se vor găsi exemple aproape identice cu cele citate aici). (Direcția, locul, obiectul s. persoana în care se aruncă ceva se exprimă printr'un caz prepozițional sau printr'un adverb local). *Acum e timpul când [smeul] are să vină la prânz, și are obiceiul de aruncă buzduganul cu pene din un conac și lovește în ușă, în mază și se pune în chin.* N'apucă să isprăvească vorba..., și buzduganul se arală și se așeză în chin. *Dură Prăsea luă buzduganul, și a zvărlî înapoi, mai departe de cât îl ascărlise smerul.* ISPIRESCU, L. 85. *După cal ce m'aleră, Drepă't-n coamă că-i puneă și cu stînga mi-l zvărlă.* *Peste zid că-l aruncă.* TEODORESCU, P. P. 608. | Trimitere va fi un omeneș ingerit lui și va adună toți... făcătorii fără de lege și aruncă-i va în cuptorul de foc. CORESI, ap. GCR. I, 17/24

(: „et les jetteront dans la fournaise”). *Luă apă cu mîna din căldare și aruncă în obrazul celui împărat.* CUV. D. BĂTR. II, 150. *Nu-i putea îngropă și-i aruncă prin gropi de-i arăută.* NECULCE, LET. II, 231/20. *După ce l-au dîbrăcut, Pe ferastă afară l-au aruncat.* MSS. (a. 1777), ap. GCR. II, 117/21. *Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus, de despică bolta cerului.* EMINESCU, N. 4. *Capra și cu iedul au luat o căpiță de fân și-au aruncat-o peste dînsul în groapă.* CREANGĂ, P. 33. | A face să dispară un obiect, zvărlindu-l într'un loc mal ferit, unde nu se vede lesne. *El băgă de seamă că muierea aruncase ceva sub pat.* ISPIRESCU, I. 368. | Absol. *Pare'aruncă în OH:* „se zice... de pildă, când într'o clădire intră mult material, sau când lucrezi la ceva fără spor”. ZANNE, P. VI, 242. | (Când intenția noastră e de a face ca obiectul aruncat să fie primit de cineva, avem construcția cu dativul și sensul de) a da cuivă un obiect, (a)zvărlindu-l. *La aruncă o punghă de bani.* C. NEGRUZZI, I, 32. *Din balcon i-aruncă-o roză.* EMINESCU, P. 252. *De-i vedea că furusul... nădădește la tine, și arle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace spre mine, că-i putea'...* Harap-Alb, *dacă vede reaua, i-aruncă pielea cea de urs și apoi fugă cât ce poate.* CREANGĂ, P. 215. | P. anal. și fig. A împinge pe cineva (în, spre...). *Ei l-au aruncat în politică și acuma îi părălesc.* A aruncat fara în datorii. *I-au aruncat în brațele mizeriei.* (Cu acuzativ dublu) *La aruncat pradă răzbuțării vrăjmașilor.* | A aruncă pe cineva la închisoare: a-l băgă (mai adesea samovolniceste) în temniță. | (Despre bani) A risipi, a cheltui fără socoteală. *Aruncă banii (pe ferastră s. în vînt s. în bălă).* ZANNE, P. V. 72. | Toți aceia care vorbe mari aruncă. *Nu mai banul îi tănează.* EMINESCU, P. 248. † A aruncă o vorbă (intr'o conversație cu cineva): „a pipăi s. a. sondă terenul”, a încerca să vezi dacă s'ar prinde ceva ce ai vrea să spui. *A-l aruncă cuiă sare (s. praf) în ochi.* ZANNE, P. IV, 109; a cercă să-l orbăști, a-l face să nu vadă starea adevărată a lucrurilor. | A(-și) aruncă (ca buhalul) țărna după (s. în) cap (s. pe spinaire): a se păgubi prin acțiunile neguțate, săvârșite într'un acces de manie. Cfr. GCR. I, 64/21; CREANGĂ, P. 226; ZANNE, P. 431. | A(-i) aruncă cuiă pe cineva în spinaire: a căuță să te descortosești de cineva, silind pe altul să-l primească la sine, cam fără voia lui. *De te prind cu fătă-mare, Ți-o aruncă în spinaire, Iar de nu, când se mărită, Îți lasă tîmna friptă.* TEODORESCU, P. P. 315°; cfr. MARIAN, I. 131.

2°. În loc de aruncă ce se poate zice și intrans. *aruncă cu ceva:* dau în cineva (în ceva) cu ceva. *Noroadele... aruncă cu pietri și cu lemne după dînsul.* NECULCE, ap. TDRG. *De-odată, aruncănd voiniceste cu toporul, l-au locit în cap.* DRĂGHICI, R. 65. *Aruncău cu uncorp pe la fîșănele uși.* CREANGĂ, P. 256. † Cât ai aruncă cu secura (sau: cu un topor s. cu bățul, cu praștia, cu o piatră, cu o șaburătură etc.) = „la o mică depărtare”. ZANNE, P. V, 591. *Am văndut o prisacă cu pomi și pomprețur priseicei loc în toate părțile cât va putea aruncă un om cu un topor.* DOC. (lași. a. 1619), ap. HEM. 1766. | † (La măsurătoare de locuri) și: „a aruncă cu funia”. *A noastră dreptă ocină... precum s'au aruncat cu funia din hotarul Bereștilor.* URICARIUL, XII, 299¹¹.

3°. Tot prin prep. „cu” s. prin „din” se arată, nu numai obiectul, ci și organul de care se servește omul spre a aruncă ceva (sau pe cineva). Trans. (Rare) A izbi în (ceva sau în cineva). *Fata a fîcut de mîncare, a mîncat, și mălului abia la urmă i-a dat ceva: pînă atunci l-a tot aruncat cu piciorul.* SEZ. I, 185/10. *Stați feciori și vă uitați! La poale din șase lași, Cum le-aruncă din călcăie [setole, când joacă].* DOINE, 292. | Absol. A arzări. *Co-pilul acesta aruncă cu mîna stîngă, e stîngăciu.* |

In trans. (Despre cap sau mâni) „A clătina printr-o mișcare nervoasă, a face o mișcare reflexă”. (HEM. 1772). *Împărțitul eră om mare, mai înalt decât toți oamenii, eră... oacheș și cam aruncă câte-odată din cap fluturând. NECULCE, LET. II, 348.* „A bănăni. A aruncă cu mânie = „mit den Händen werfen”. TDRG. | (Despre animale) A zvârli cu piciorul. *Mușcăm și aruncăm cu măgariul. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. Calul acesta e cu nărau: aruncă din piciorare (s. cu piciorul).* | (Despre ochi) A privi repede, pe furie și cu intenție de a cocheta. *Când aruncă din ochisor, Arde sufletu-mi de dor. BIBESCU, P. P. 364.*

4^a. Trans. Când aruncarea se face așa încât obiectul aruncat să se izbească de ceva, avem sensul de „a izbi de ceva”, „a trânti (de pământ)”. *Derop(t)-ce cenuse măncătu și beare(a) me(a) cu plângere metocăiu de fața mănăii tale și de urgia ta, că ridicăși [mine și] aruncăși-me. PSAL. SCH. 327.* | (: „parec-u'apreș m'avoir élevé bien haut, tu m'as jeté par terre”). De obicei complinit prin „de (s. la) pământ”. *Aruncă de pământ o oală. SEZ. I, 271.* „Vântul aruncă și pe cei mai mari copaci jos la pământ. ZANNE, I, 89.

5^a. Trans. (Când e vorba de trimiterea în spațiu, cu repeziune, a unui proiectil dintr-o armă) A slobozi, a trage, a da drumul. *Au aruncat o sută și optzeci de cumburare. NECULCE, LET. II, 429.* | *O negură de Pazvanșii, ca niște hiar turbate, venă răcșind și aruncând focuri. ZILO, CRON., ap. HEM. 1767.* *Au căcut la pământ, fără să mai apuce a mai aruncă și altă săgeată. DRĂGHICI, I, 168.* *Ololiu, ciocoiu bogate! Ici de-ai trece, din păcate, Să-și aruncă doi glonși în spate. ALECSANDRI, P. I, 58.* | P. ext. *Câteva zile neînțecat au aruncat tunuri asupra-i. ZILO, CRON., ap. HEM. 1767.* | Fig. (fam.) A da drumul. *Fă-mă, mamă, val de teiu și m'aruncă'ntră femei! ZANNE, P. II, 146.*

6^a. Trans. A pune în grabă pe(ste) (mai ales pe umeri, în s. pe spate) o halnă, un țol etc. *Mama Tinca își aruncă scurteica pe umere. CONTEMPORANUL, V, II, 145.* *Aruncă ceă pe tine și alargă de-î chiamă îndrăr. A luat foc lampă: aruncă un țol peste ea.* | (Rare, neobișnuit, spre a redă un joc de cuvinte, tradus în mod stângaci din nemțește) A prinde s. a coase în grabă de ceva. [Croiturul] i-au dat [țol Til-Buh-Ogindă] o halnă, să-i împrăvească mănecile, și i-au zis: „Aruncă mănecile la halna aceea, apoi te poți culcă!”... *Til au luat halna și... au zvârlit mănecile. BARAC, T. 67.* | A pune (literale, la scris) în altă parte de cât unde trebuie. *Manuscrisele românești vechi (scrise cu chirilice) și mai ales isclăturile din ele sânt adesea foarte greu de citit, fiindcă oamenii nu scrieau toate literele la rând, ci pe unele le aruncău de-asupra rândului.*

IV. Refl. A se repezi, a se precipită, a se (a)zvârli. *In toate părțile, ca un vultur, Se repeze și se-aruncă. PANN, ap. HEM. 1766.* | De obicei obiectul, persoana, locul spre care se aruncă cineva s. ceva e indicat(ă) printr'un caz prepozițional (în, la, pe, spre, după), asupra, înaintea... *Strigă Oțaci: „ori să mergem ori să ne aruncăm în șanșuri, după obiceiul nostru”. M. COSTIN, ap. HEM. 1767.* *O jupăneasă cu cinci copii s'a aruncat înaintea rădăcinii mieu. C. NEGRUZZI, I, 147.* *Dan s'aruncă la gătul lui, plângând ca un flin ce n'are să mai vadă pe tatăl său. EMINESCU, N. 56.* *Ea se aruncă pe treptele de piatră ale unei bolte în zid, idem, N. 4.* *S'aruncă furtunatic spre rob atunci sultanul. COȘBUC, B. 15.* *De la poartă s'aruncă în gătul bărbăților și 'ncep a-i lua cu vorba și a-i desmieră. CREANGĂ, P. 14.* *Lasă-mă, bade, de mână, Să m'arunc în cea grădină. RETEGANUL, TR. 118.* | Turcii... *După Chira s'aruncă [în Dunăre] Și cu toții se'neacău. JARNIK-BĂRSEANU, D. 496.* *Paloșele toți scoței Și la popa s'aruncă, Cum s'aruncă lupii la mîea, idem, D. 493.* *Ca să scapi de fum, de multe ori te-arunci*

în foc. ZANNE, P. I, 184. | Fig. *S'a aruncat în brațele ispitei.* | Spec. *A se aruncă pe cal:* a sări iute pe cal, a încăleca repede, dintr'o săritură. *S'aruncă pe robi și se'ntene la fugă cu Hebru. COȘBUC, X, 18.* | *El pe murg s'a aruncat. SEZ. I, 9^a.* | *A porni impetuș, în galop, la aruncate. Un călușor... Care cure țepurește și s'aruncă ogărește. POP, ap. HEM. 1768.* *Aruncându-se, în zecce copce ajunse finta, nobilul dobito!* C. NEGRUZZI, I, 42. | *A se avântă. A fost odată, ca nici odată... de când se polcoveră puricele la un picior cu noudăceș-ginoid de oca de fier și s'aruncă în slava cerului... ISPIRESCU, L. I.* | *Țipă-te, d'aruncă-te, De la maica fură-te, Da te fură și-mi dă gură! DOINE, 183.* | *De mijloc o apună, La sânu-i o rădăcă Și la fugă s'aruncă, Și din fugă-o desmieră. ALECSANDRI, P. P. 150.* | P. ext. *A se precipită (în s. la joc), a se avântă impetuș.* *Aruncă-te [la joc], moș bătrân, Că la iarnă fi-om da fân, Că de nu ții-î aruncă, Nici patie nu-i căpăta. RETEGANUL, CH. 14.* | Fig. (După fran. sau germ.) [Eminescu părăsi] și această trupă, pentru a se aruncă cu cea mai mare încordare în studii felurite la Viena. MAIORESCU, CR. II, 294. | Absol. *A se a năpusti (asupra cuiuă, peste cinevă s. ceva), a se repezi la asalt, a năvăli, a da năvală. Muniți noștri au fost adesea scump azil de libertate, și din vârful lor Românii, torent iute furios, S'aruncău. ALEXANDRESCU, M. 21.* *Ștați, feciori, să ne-aruncăm, și tot Clujul să-l luăm!* RETEGANUL, TR. 59. | *Într-o vale-adăncă Toate cofonele s'aruncă.* [— „Lungurile și strachina.”] GOROVEI, C. 203. | P. ext. (despre cursuri de apă) *A se vâra. Dunairea se aruncă în Marea-Neagră prin trei brațe.* | *A se apuca cu impetuozitate de făcut un lucru, a se așterne cu tot dinadinsul pe un lucru. Cumpără... două lătuioasă groase... și se aruncă de-și face el singur o drăgușă de raeță, și se poată sedea și împărțatul într'însa. CREANGĂ, P. 321.* | *U nipers. (peste boale) A veni s. a se așeza pe neașteptate (peste ceva s. cinevă). Trebuie să se împlinescă cele nouă zile pentru descăntare, căci neîmplinindu-se, albața iarăși se aruncă pe ochi. MARIAN, ap. HEM. 1772.* *Vinerea... femeile se abțin de la multe lucruri... căci cred că, lucrând... li s'arată, adecă femeea cars lucră păștețe ceva: o cuprinde vroala, îi coace vr'un deget, i s'aruncă a-buba... (Voia, în Transiliv., ap. HEM. 1555.*

† A se aruncă în partea culvăr: „a semăna cu cinevă (prin ereditate s. prin atavism, prin moștenire a calităților sau caracterului tătălui, mamei s. unui strămoș). S'aruncă'n partea moșu-șău. ZANNE, P. IV, 462. *Îmi pare rău că n'am luat m'car spânul cel de-al doile cu mine. Dacă s'a aruncat în partea mame-sa, ce-i vinocare el? CREANGĂ, P. 201.*

— Din lat. *averruncare*. *Lexiconul de Buda.* (*Averrincio*) a devenit în mod regulat: *aruncio, și apoi: *aruncio). Avem deci un termen din sfera cultului religios păgân, cu sensul original: „a îndepărta (de la cinevă) un rău”, a cărui dezvoltare semantică se poate redă mai bine prin cuvintele germane: (etwas Böses) abwenden — von sich entfernen — von sich werfen (abwerfen, wegwerfen, auswerfen) — werfen.

ARUNCĂRE s. f. 1°. *Action de (se) jeter, de (se) lancer, de rejeter, etc. Jetage, jet, lancement.* 2°. *Impu-tation, reproche.* 3°. *Action de frapper d'un impôt (illégal).* — Infinitivul verbului aruncă, devenit abstract verbal. 1°. *Zvârlire. Nici pietre, nici praștii într'aceea nu se-adăhneș și nici alte aruncări.* COȘBUC, X, 40. | *Aruncarea unei corăbii în mare = „lancement d'un vaisseau à la mer”; aruncarea unei ancore = „mouillage”; aruncare de flacăre = „vomissement de flammes”; aruncare pe pământ = „renversement, abattage”; aruncare după șea = „desarçonnement, chute de cheval”. PONTEBIANT. | Spec. Faptul de a aruncă un farmec. *Să mă limpezec De toată ura, de toată făcarea, De toată aruncarea.* MARIAN, I, 15. | 2°.*

(La Români din Austro-Ung.; barbarism, după germ. „Vorwurf“) Imputare, muștrare. N'au aflat vr'o sprințeață la oști, pentru că i-au răspuns cu aruncare, că el s'au călcat jurământul. ȘINCAI, HR. 7/11. Să nu li se facă aruncare, că numai deopăna s'au născut. MARIAN, NU. 2. || 3°. Impunere de dări (extraordinare, nelegale). Cfr. aruncare. Cu fel de fel de șubine, dări, aruncări și intrarmări i-ar fi asuprați. ȘINCAI, HR. II, 17/11. S'a legiuit... aruncarea dărilor. I. IONESCU, D. 99.

ARUNCĂȚ s. a. *Acțiune de jeter. Jet, jetage.* 2°. (Superst. pop.) *Maladie causée par le „jet“ d'un charme maléfaisant, d'un (maucais) sort.* — Participiul verbului aruncă, devenit abstract verbal. 1°. Aruncare (19). *Sămânțorul trebuie... și pe trifoiți să-l arunce în două rânduri, mergând cu aruncatul și întorcându-se tot pe un loc.* I. IONESCU, ap. HEM. 1776. || Impunută cu prep. „de“ „pe“ și „la“ se nasc următoarele locuțiuni adjectivale și adverbiale: De aruncat = „de lepădat, ce poate sau că să fi aruncat, a fi lepădat“; „a jeter, a rejeter“. DDRF. | De-aruncatele sau de-a aruncatul se joacă copiii, când aruncă cu pietre, căutând să se întrecă unul pe altul în zvărlirea mai departe, mai sus, mai exactă etc. (Rar) **Pe aruncate** = „pe azvărlițe, fără șir, fără rândueală“, d. o. *N'am așezat lucrurile, ci le-am pus pe aruncate.* HEM. 1776—1777 : „en désordre, pêle-mêle, comme on les a jetés“. DDRF. | (Despre cai de călărie) **La aruncate** = „în săritură, în galop“. *La Bobotează făcând vin călări la biserică și se iau la întrecere, pornind la aruncate.* || 2°. (Credințe pop.) *Boala pricinuită din aruncarea unui farmec, unor vrăji (asupra cuivă). Să mă limpezec De toată ura... De tot datul, De tot faptul, De tot aruncatul.* MARIAN, I. 15. Cfr. aruncare și aruncătură.

ARUNCĂȚ, -Ă adj. *Rebut. Jeté, lancé, rejété.* — Participiul verbului aruncă, devenit adjectiv. *Căpitan-pașa, intru care își are aruncată toată nădejdea sa.* EILOT, ap. TDRG. *Podoabă taste împărțită ceruită: năvoțul aruncat în mare.* CORESI, ap. GCR. I, 18/1 (: „le royaume des cieux est encore semblable à un filet jeté dans la mer“). *Stăruirile în câmpuri căcând aruncate.* DOSOFTEIU, ps. 55. *Niște scânduri, aruncate de valuri.* DELĂGHICI, R. 34. *Zbor topoarele-aruncate.* ALECSANDRI, P. II, 16. *Ce să vadă? Fărâșuri, blide aruncate în toate părțile... ticloșio mare!* CREANȚA, P. 11. | Fig. *Ca un gând... aruncat în depărtare.* EMINESCU, P. 67. | Zvărliț jos (flind stricat). *Măi bădișă blăstămate, Nu-mi da mere aruncate.* RETEGANU, TR. 99. || † **Aruncat cu sorții** = „tras la sorți“. *Fu suflântul Ioan aruncat cu sorți.* DOSOFTEIU, V. S. 122.

ARUNCĂȚOR, -OARE adj., subst. *Qui jeté, qui lance. Lanceur, jeteur.* — Adjectivul verbal al verbului aruncă (derivat prin suf. -ător), întrebuințat mai ales în funcțiune substantivală. „(Cel) care aruncă (ceva)“. **Aruncător** = „proiector“. ANON. CAR. *Aruncător de flacăre* = „vomisour de flammes“; *aruncător de vorbe* = „basardeur de paroles“. PONTBRIANT. *Forță aruncătoare* = „force projectile“. COSTINESCU. *Aruncător de apă* (după fran. „jet d'eau“) = avuz. *Ne aruncară din ochi la un aruncător de apă, pînă de cei mai frumoși păstrăvi.* ALEXANDRESCU, M. XXI. | † dial. și: **aruncătoriu.**

ARUNCĂȚERĂ s. f. I. 1°. *Acțiune de jeter. Jet; portée; coup; dan, saut.* 2° *Impôt extraordinaire* (surajouté aux autres). 3° *Reproche.* II. 1°. *Ménu bois, bois mort.* 2° *Sorte d'exantheme, de boutons. Objet* (portant un charme maléfaisant) *jeté dans le chemin de qqn.; charme, sortilège.* 3° *Lettre jetée au dessus de la ligne* (dans l'ancienne écriture cyrillique).

I. Abstract. „Aruncare (1°), aruncat (1°)“, gândit(ă) ca acțiune executată. 1°. **Aruncătură** = „jac-

tus“. ANON. CAR. [Colza] *se samănă din aruncătură, S'ocă într'o falca.* I. IONESCU, C. 85. | **Aruncătură de piatră, de arc etc.** = depărtarea până la care aruncă cineva cu o piatră, cu un băț, până unde ajunge săgeata aruncată de un arc etc. = „portie d'un arc etc“. *Lăfimea ei... căt o aruncătură de piatră.* MINEIUL (1776), 28 1/2. *Și mergând, au șezut în preajma lui, de departe ca o aruncătură de arc.* BIBLIA (a. 1819), ap. TDRG (: „elle s'en alla en environ à la portée d'une flèche“). *Jepurele era la o aruncătură de băț.* | **Aruncătură de ochi** = „coup d'œil, aperçu“. PONTBRIANT. *De la primela aruncături de ochi... liniții înfeleșe, că în această nouă întâlnire eră să se hotărască soarta lor.* N. XENOPOL, ap. TDRG. | **O aruncătură a genelor frumoase.** I. VĂCĂRESCU, P. 535/11. | „Țigănitură, azvărlițe apei în sus cu putere“ = „jet“. COSTINESCU. *Priceoc împrejurlui meu... aruncătura apii cea cu mare repegiune.* BELDIMAN, N. P. II, 42. | **Săritură, avânt.** *Șanțurile sărite dintr'o aruncătură.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | **La aruncătură** = „în galop“. *La calul la aruncătură, că ne-apucă zorile în sus.* Cfr. aruncat. || 2°. (După germ. „Aufschlag, Zuschlag“) *Partea proporțională ce revine fiecărui contribuabil dintr'un impozit forțat, „aruncat“ peste cele legale.* Cfr. LM. *Aruncare, impozit extraordinar, nelegal.* *Scutind... noi pre numiții... de toate dările și aruncăturile... ȘINCAI, HR. II, 133/11. *Noi plătim biruri grele, adăusuri, aruncături, imprumuturi.* SBIERA, P. S. 136. || 3°. (La Români din Austro-Ung.; barbarism, după germ. „Vorwurf“) Imputare. *Da unde-i? Întreabă ea... supărându-se încăși foarte, făcându-i aruncături că el vrea s'o înșele... SBIERA, P. 63/11.**

II. **Concret.** 1°. (In Transilv.) (La plural) **Aruncături** = „lemnesc uscate (de aruncat în cuptor)“. **Com. CORBU.** || 2°. (Pat. pop.) **Aruncăturile, adică bubele râte.** (Somcuta-Mare), MARIAN, NA. 84. | **Aruncătură** = „Ausschlag“. POLIZU. | (Credințe pop.) *Lucru vrăjit aruncat de dușmanii în calea cuivă.* Cfr. aruncă, aruncare și aruncat. *Un dușman ocăreare i-a aruncat (bolnavului) niște farmece în cale, și el de aceea s'a bolnăvit așa de rău, pentru că a călcat în aruncăturile aceste.* MARIAN, ap. HEM. 1778. *Să mă limpezec De toată ura, De toată făcătura, De toată aruncătura.* MARIAN, I. 15. || 3°. (P'aleogr.) *Slovele care, în scrisoarea chirilică, „se aruncă“ de-a-supra (s. mai rar, dedesubtul) rândului (mai ales în iscălturi), ceea ce, în paleografie, se numește literae columnatae“.* HEM. 1777. *Mai adăogă câte-un „scu“ scur, pe ici pe colea, sau câte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie sloca mai ciocoasă.* I. GHICA, ap. HEM. 1777.

[Plur. -turi, învechit -turi.]

— Derivat din aruncă, prin suf. abstr. -ătură.

ARUNCĂȚURI vb. IV° refl. *Être atteint de putrescence* (en parlant du bois). — (In Transilv.) *Lemnele au început a se aruncături* = „lemnec de folosință [lemnec de construcție, când] încep a se strică, a putrezii, încât nu mai sânt bune decât de foc.“ **Com. CORBU.**

— Derivat din aruncături (pluralul lui aruncătură II, 1°).

ARUNCĂȚURIT, -Ă adj. *Putrescent* (en parlant du bois). — (In Transilv.) Participiul verbului aruncături, devenit adjectiv. **Aruncăturit** = „(lemnec) ce trece în putrejunec“. (Suciul-superior). VICIU, GL.

ĂRVĂ s. f. (Cor.) *Nom d'une danse populaire.* — *Între dansurile obișnuite pe aici în popor [sânt]: sălcioara, brdul, oiva, mărțușca, valul/1, orindica, arva, rața.* (Luncavița, în Dobrogea), ap. HEM. 1780.

— Etimologia necunoscută.

ARVĂNT s. m. } (Bot.) v. **ARVUNE.**
ARVĂNT s. m. }

ARVAT s. m. (Iht.) = oblet: *Alburnus lucidus*. „Arvat = stolice” (Dudești, în Ialomița), ap. HEM. 2153.

— Etimologia necunoscută.

ARVÁT, -Ă † subst. Croată. *Arvat*. — (Cuvânt literar la scriitorii vechi) Croat. *Vrocinu-se amându*, s'au clătîi den *Itric*, *Jara Arcașilor*, și den *Dalmația*. N. COSTIN, ap. HEM. 1780. Sub denumirea de „arvud” se înțelegea orice Sârb, Arcat..., *Bulgar sau Grec*. I. GHICA, ap. HEM. 1715.

— Din paleosl. *Harvatá*, idem. Cfr. *Horvat*.

ARVAT s. f. plur. tant. *Pommes de pin*. — Cucuruz s. cioclău de brad. (Atestat numai la) DDRF. — Etimologia necunoscută.

ARVÓN s. a., s. m. v. *ARVUNĂ*; *ARVUNE*.

ARVÓNĂ s. f. v. *ARVUNĂ*.

ARVÓNÍ vb. IV^a (ș. d.) v. *ARVUNÍ* ș. d.

ARVÚN s. a., s. m. v. *ARVUNĂ*; *ARVUNE*.

ARVUNĂ vb. I^a (ș. d.) v. *ARVUNÍ* ș. d.

ARVUNĂ s. f. 1^a. *Arrhes; à compte*. Gage, 2^a. *Cadeau de fiançailles*. — 1^a. (La încheierea unui contract verbal de cumpărare, de tocmire s. de închiriere a ceva) Partea (din prețul total) care se dă de cumpărător sau de închirietor, înainte, ca obligație reciprocă pentru părțile contractante (și care, în cazuri normale, trebuie să fie restituită îndoii, dacă vânzătorul sau proprietarul lucrului închiriat etc. strict contractual), „căpară”. Și după cum se va face tocmela, să avem de la dumniata țîire, și vom trimite o sumă de bani arvună înainte. DOC. (a. 1697), ap. IORGA, B. R. 60. De să va face vânzarea cu arvună și să va căi vânzătorul, dă înapoi arvuna și mai plătește încă atâta. CARAGEA, L. 17^a. Ion: Numără banii mai bine. Moise: Am numărat arvuna; mai mult ce crei? Ion: Ce arvună? Unde-o fost vorba de arvună? Eu am nevoie acū îndată de bani. ALECSANDRI, T. 1543. Arvuna te leagă și plata te scapă. ZANNE, P. V, 17. Dacă contractual făcut verbal n'a primit nici o punere în lucrare și una din părți îl negă, nu se poate primi proba prin martori..., chiar căm s'ar zice că s'a fost dat arvună. HAMANGIU, C. C. 360. | P. ext. (Chezție, zălog, amanet. Carele ne-au și sămnat pro noi și deade arvuna Duhului lui în inimile noastre. N. TESTAMENT (a. 1648) (: „qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris”), explicat la margine prin „zălog”, ap. HEM. 1786. *Ei zise: „Eu îți voiu trimite iedn den capre, den oile meale”. Și ea zise: „De-m[i] vei da arvună până vei trimite tu”. Și el zise: „Ce arvună îți voiu da?” Și ea zise: „Inelul lui și zgarda și tolagul ce-ți țaste în mână”. BIBLIA (1688), 29. (: „et elle répondit: me donneras-tu des gages jusqu'à ce que tu l'envoies?” et il dit: Quel gage est-ce que je te donnerai?”). | 2^a. Sp. oc. † Daruri făcute la logodnă (și care angajază, oarecum, amândouă părțile pentru săvârșirea căsătoriei). De să va logodi cineva și va fi murit unul deintr' amândoi, sau bărbatul sau murea, atunci numai ce să întoarce arvuna la partea care(a) e vie, iar nu [arvuna] îndoii. PRAVILA DE LA GOVORA (a. 1652), ap. HEM. 1786. Când să va strică logodna, atunci arvună, adică darurile de la logodnă, să dau înapoi. CARAGEA, L., ap. HEM. 1786. [Și: arvună, păstrat până astăzi în Mold. De să va locni vre un lucrător... și va lua și arvună de la stăpân... PRAVILA MOLD. 3., Asupra tocmelilor, dacă s'a întâmplat a se da arvună... PRAVILA (1814), 42. N'am luat arvună, am luat jumătate de preț înainte. CONTEMPORANUL, III, 820. | Și: arvună. MARIAN; CIHAC, II, 637. | † și: arvună POLIZU și arvună: *Mi-au dăis să duc grăul în**

Mirlăcița și iată că mi-au dat și trei galbeni arvună. VARLAAM, C. II, 33. | † și: arvôn, arvôn s. a. *Dându-le și arvônul împărăției cerului*. DOSOFTEIU, V. S. 50. *Taina aceasta de astăzi a schimbatării lui Hristos închipuște și este ca un arvôn acelu măriri a împărăției cerului*. ANTON, P. 18. | După PONTBRIANT și: arvôn s. a. | Și: arvôn s. a., în Banat și: arôn s. a. = „arvôn, arvună, căpară”. VICIU, GL. | Cu metațea: ravină, com. V. Clujec.]

— Cuvânt intrat în limba Româncă de pretutindeni prin scrierile bisericesti. Din grec. ἀρβών „arvună” (ἀρβών, MURN, GR. 7. Treut și la Latini: *arr(h)abo, arba*, de unde fran. *arrhes*). În sensul 2^a (pe care-l are și arom. *arvôn*), influențat de n.-grec. ἀρβών, ἀρβώνος, care, pe lângă „arvună”, însemnează și „logodnă”.

ARVUNE s. m. (Bot.) (*Arbre?*)? — (Rar, învechit; îl întâlnim numai în povești și în colinde, însemnând o specie de arbori, care nu se poate preciza cu siguranță.) *Dețeră de arvune mare, al căruia vârf se păreă că ajunge la cer*. POP. (Dintr'un basm; cel ce comunică dă explicațea: „arvine însemnează stejari seculari”. Bîlcirești, în Dâmbovița), ap. HEM. 1789. | *Sub zare de soare, În ostrov de mare, Născut-a, crescut-a D'un verde d'arvôn, D'un rumen călin*. TEODORESCU, P. P. 50 (Nota editorului: „În alte variante: *iarant și d'arvânt*, iar ca refron se zice: *d'arvunel cu frunza verde*. Este vorba despre sicomor, zis bulgărește *javor*, sau mai bine despre arțarul stufos, cu frunza lată ce da platan”.) Variante: *Crescut-a D'un verde d'arvun... Sus frunza-i mărunță, Jos umbra-i rătundă*. idem, 84^a. *Crescut-a D'un verde iarant Și roșu călin*. idem, 85^a. *Prundule de Mare, Sub soare-răsare, În verde d'arvânt*. POP. (Dobrogea), ap. HEM. 1788. [Și: arvôn, arvân, iartânt, arvânt, artânt, cu diminutivul arvunel, ap. HEM. 1789, toate aceste forme mai ales în logătură cu un d inițial, care pare a fi obținutul d-protetic din poeziile noastre populare.]

— Etimologia necunoscută.

ARVUNEL s. m. (Bot.) v. *ARVUNE*.

ARVUNÍ vb. IV^a 1^a. *Arrher* (qqch.), *engager* (les services de qq.) en donnant des arrhes, donner des arrhes (pour qqch.). 2^a. (S'engager (par une promesse mutuelle). 3^a. *Fiancer* (qq.).

1^a. Absol. A da arvună, a confirma contractul (verbal) prin darea înainte a unei sume oarecare din prețul total convenit. *Cine arvonește, acela plătește*. (Clămpeni, comit. Turda-Arieș), ap. ZANNE, P. V, 18. | Trans. (Când complimentul e o persoană) A angaja munca s. serviciile cuivā, a tocmi pe cinevā pentru ceva (mai ales ca lucrător, ca servitor), dându-i arvună; (când complimentul e un lucru) a da cuivā arvună pentru cumpărarea, închirierea sau tocmirea unui lucru. *În satele de la șes, când fac joc, cățea fâcâci, numiți „tocmășii”, arvonec scripcării încă înainte de serbători*. ȘEZ. III, 108^a. *Cavacul să nu aibă voie să umble pe la case arvônind marfă*. URICARIUL, XIV, 3^a. Și pe loc mi-a și plecat *În țara cea ungurească, Secerale [= secerători] s'arvonească*. MARIAN, SE. I, 35. *Am arvônito trăsuri*. | Fig. A asigura (cuivā ceva). *Ție bunădită mărturisim pentru toate, pentru intrăriile noastre în lumea aceasta, și pentru țepirile carile ne arvônescă nouă înainte nedejđile învierii*. DOSOFTEIU, PS. 511.

2^a. P. ext. Trans. A câștiga pe cinevā s. a. luā de la el un angajament, în schimbul unei favorii acordate. *Searoachi... a dat poronă tuturor slugilor sale... să vđre trajađ între oameni și astfel să-i pregătească pentru iad*. Când unul dintre draci se întoarce Searoachi îl întreabă: „*Ei, copile, ce ispravă ai făcut? Câte suflete mi-ai arvônito? Dă-ți solia!*” — „*Ia, mai nemica, stăpâne...; numai un om a*

venit azi în pădure; dar ș'acela a scăpat de mine". CHEANGĂ, p. 145. | Refl. (reciproc) A lua un angajament mutual. Și, după ce ne aroncin noi și pe la anul [pentru dusul cu plugul la Sf. Vasile], cu jurământ, să umblăm tot împreună, ne-am despărșit unul de altul, răbigiți de frig. idem, A. 44.

3°. Spec. (Invechit) Arvoni = „logodni”. POLIZU. Cfr. Arvoni și arvunit.

[În mold.: arvoni | țaravoni, aravon]. DOȘOFTEIU, ap. HEM. 1787 | De-nă dreptul din n.-grec. ἀρροβώνισμα (ἀρροβώνισ-ος) și: țaravonișt. DOȘOFTEIU, ap. HEM. 1787. | Mai rar și arvună vb. 1°. Arvunează din vreme pe fericița muncă. PANN, p. v. I, 151; ROMÂNUL GLUMET, I, 15/16.

— Derivat din arvună.

ARVUNIRE s. f. 1°. *Action d'arrher* (qqch.), *d'engager* (les services de qqn.), *de donner des arrhes* (pour qqch.). *Arrhement*. *Engagement* (des parrains de mariage, par un petit présent). 2°. *Action de flouer*. — Infinitivul verbului arvuni, devenit abstract verbal. 1°. *Arvunirea unui muncitor la coasă, la praștă, etc.* | Spec. (În Bucov.) Angajare (a nașilor). *Votind... părechea ce are să se cununie să aibă un conducător după moartea părinților săi... este datina ca să-și caute nași de cununie dintre neamuri, cărora mirii, înainte de cununie, le fac prezent un colac mare și frumos... Predarea colacului acestuia nașilor se zice arvunirea nașilor, și pe baza acestei arvoniri au apoi mirii nași. MARIAN, NU. 754. | 2°. (Invechit) *Aravonire* = „logodire”. POLIZU. [Și: arvoniere, mai rar arvunăre LM, țaravonire.]*

ARVUNIT s. a. = arvunire. Participiul verbului arvuni, devenit abstract verbal. [Și: arvonit.]

ARVUNIT.-Ă adj., subst. 1°. *Arrhé, engagé par un arrhement* (Fam.) *Boni de cigarette* (retenu d'avance par qqn.). 2°. *Fiancé*. — Participiul verbului arvuni, devenit adjectiv. 1°. *O trăsătură arvunită de cinecă pentru a doua zi*. | Fam. (rar, neobișnuit, în graul glumei al studenților), substantiativ sub forma feminină: *Muc de țigare* (angajat de mal nainte). *Arvunită* = „Cigarettenstummel”. TDRG. | 2°. Substantivat. (Invechit) *Logodnic. Lui Iosif, ca arvunitul de pururea featei...* MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1787. [Și: arvonit, -ă.]

ARVUNITÓR, -OĂRE adj. *Qui donne des arrhes* (pour engager qqch.). — Adjectivul verbal al lui arvun (derivat prin suf. -itor). Cel care arvunește. [Și: arvunitór. | Dial. -toriu.]

ARZ † s. a. *Exposé, requête, supplicie présentée* (ordinairement) *au Sultan* ou à la *Sublime Porte*. — Expunere a unei plângeri (de obicei împotriva Domnului țării), jalbă s. petiție (de jeluire s. de păr) prezentată sultanului s. mareului-vizir, mai rar unui pașă (de către boieri s. de un alt Domn). [Omul lui Matei-Vodă] *au răspuns că vine din Teara-muntenească cu cărți la împărăție, de mare pradă și vărări de sânge ce au făcut Vasile-Vodă... care au venit cu oști asupra lui Matei-Vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasile-Vodă*. M. COSTIN, LET. I, 282/13. *Să nu ajuungă cu pără și cu hazuri pe la toți Fușii*. MAG. IST. III, 92/13. *Au și făcut un harz; cu mâna lui l-au scris, că etiă turcește bine; și au și purces cu toată boierimea și gloata la împăratul. NECULCE, LET. II, 307/19. Șerban-Vodă... au și repetit la Poartă arzuri de la boieri [moldoveni, fugiți la dinsul], cu pără asupra lui Dimitrașco-Vodă, idem, LET. II, 250/13. Duca-vodă, zădărnă apă urgie, au priceput că se vor rădăci boierii cu pără asupra lui... Ajuunseu-s'au... atunce cu Capigi-bașa și au și început a trimetere hazuri la Poartă, și la*

Hanul și la sarascherul Iusuf-pașa, și în toate părțile pre unde aveă prietini, idem, LET. II, 305. Atunce Domnul au făcut un arz de la toată țara și de la Turcii de loc și vâldicii și egumenii și toți boierii arătând pe ovreu [care li pârșe la sultan], că au fost un rău și tâlhar. E. KOGĂLNIT-CEANU, LET. III, 216. Arz a trimete la Poartă nictcum nu au îndrăsnit. BELDIMAN, TR. 350. [Și: harz. | Plur. h/dzuriu.]

— Din turc. arz „exposé”. ȘIO. Cfr. arzihal, arzmahzar.

ARZĂCIÓS, -OĂSĂ adj. *Inflammable*. — (Rar, neobișnuit) *Care arde s. se aprinde ușor*. BĂRCIANU; COSTINESCU; TDRG. Cfr. aprinzăcios. [BĂRCIANU dă și forma negativă: *nearzăcios* = „unverbrennbar, unverbrennlich”.]

— Derivat din arz (prezentul verbului arde), prin suf. adj. -ăcios.

ARZAHÁL † s. a. v. arzihal.

ARZĂTÓR, -OĂRE adj. 1°. *Inflammable*. 2°. *Brûlant, enflammé, ardent, passionnant; urgent, pressant*. — Adjectivul verbal al lui arde (derivat de la prez. arz, prin suf. -ător). (Cu sens intransitiv) 1°. *Care se aprinde a. la foc ușor, inflamabil. Fiind în pământ și multe materii arzătoare, precum: pucoasă, calran, rășină și altele asemîne, când se întâmplă de răbate acolo umezala, apoi să aprind aceste materii și ard*. DRĂGHICI, R. 113. *Care arde el însuși, care dogorește. Când, pierdută, razimii fața de arzătorul meu obraz... Fericit mă simt atunci*. EMINESCU, p. 188. | 2°. (Cu sens transitiv) *Care arde. Săgețile sale arzătoare feace*. CORESI, ps. 15 (= săgețile sale ardându-le la feace. DOȘOFTEIU). *Singele vărui cărăbune arzătoriu și foc pârjolitriu să face*. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1534. *Vârui arzător de vază*. EMINESCU, p. 207. *Răsei soare, frățioare, Cu 44 raze arzătoare*. MARIAN, V. 112. [Foarte adesea în sens figurat] *Înlocat, fierbinte. Înima mea hrăneste și dovințe arzătoare*. MARCOVICI, D. 6/11. *De ce de-odată să ne vină acest interes arzător pentru instrucțiunea publică?* MAIORESCU, D. I, 121. *Potolii... seteca-mi arzătoare*. GORUN, P. 22. *Cătă boală e sub soare, Nu-i ca doru'arzătoare!* HODOS, P. 31. *Care pasionează lumea, care cere grabnică rezolvire. E la ordinea zilei o chestiune arzătoare*. [† și dial. arzătoriu. | CIHAC, și după el DDRF., citează și o formă arzător, care e suspectă.]

ARZĂTŪRĂ s. f. 1°. *Brûlure*. 2°. *Holocauste* — 1°. *Arsură. Semne... din lovitură, tăietură și arzătură*. PISCUPESCU, o. 115. | 2°. † Jerfă (cfr. ardere-detot). *Oltariul arzătoriei cu gratia de arame*. PALIA (a. 1582), ap. DG. [Plur. -turi.] Cfr. arzătură, arsură.

— Derivat din arz (prezentul verbului arde), prin suf. abstr. -ătură.

ARZAVÁL † s. a. v. arzihal.

ARZIHÁL † s. a. *Supplicie présentée* (ordinairement) *au Sultan* ou *au Grand vizir* par un particulier. — Răvas de jalbă, petițiune, cuprinzând o plângere împotriva cuiă, prezentată de un particular sultanului sau mareului-vizir (în opozițiune cu arzmahzar). Cfr. ȘIO. II, p. 7. *Măzîndu-se Ali-Pașa... din vizirie, stătut-au Vezir Numan-Pașa... și au dat Mihai-Vodă la dînsul arzihal, de la Ele-cule, arătând la ce stare se află, și l-au scos Numan-Pașa de la închisoare*. AMIRAS, LET. III, 104/11. [Și: arzahal: *Au făcut Matei-Vodă arzahal sau răvas de jalbă la singur împăratul*. M. COSTIN, LET. I, 282/13. | arzahal: *Am trimis un arzahal, cu unul din boieri, la prea înaltul decet*. E. VACĂRESCU, IST. 296/13. | arzahal: *Murind... ael Mubargi Ahmet Aga,*

ou dat arzului copiii lui la Vestral Ali-Paşa [ca să li se plătească o datorie a lui Duca-Vodă către tatăl lor], AXINTIE URICARUL, LET. II, 181/12 || arzihal. URICARUL I, 168; 169/14; V, 90. || arzavál. Făcând un arzavál către împăratul Sultán-Mehmet, făcând jalobă pentru Domnul..., zicând că i-au luat Domnul muierea. E. KOGĂLNICIANU, LET. III, 205/1. || arzovál. Să dea arzovál la împăratul. DIOSIEK ÎMPĂRĂCUL, C. 193. || harzovál. Au făcut... dădă la împăratul, cu harzovál idem, C. 181. || Plur. -haturi, -caluri.]

— Din turc. 'arzi hal, 'arzu hal (vulgar arzovál) „pétition, requête, supplique”. ȘIO. Cfr. arz, arz-mahzar.

ARZÍME s. f. *Ardeur* (de la fièvre). — Căldură mare (a corpului), fierbințeală (de friguri). *Tu strigăciă, ... Râmnă cu durori, Râmnă cu fiori, Râmnă cu arzime, Râmnă cu dogorime, ... Nu săgetă, Nu înecută... Nu gămfă.* POP. (Valca-cu-apă, în Gorj), ȘEZ. X, 45.

— Derivat din arz, prin suf. abstr. -ime.

ARZMAHZÁR † s. a. *Supplique collective qu'une province présentait au Sultan ou à la Sublime Porte.* — „Suplică colectivă, petițiune prezentată Sultanului sau Marelei-Vizir în numele unei provincii întregi (în opoziție cu arzihal)”. ȘIO. II, 8. *Boierii adre-sau... când arzmahzaruri Porții, când plecate jălbi la împărașii din Petersburg și din Viena.* ODOBESCU, III, 286/1. *Arz-mahzarurile sau cuturile de blam date de boierime, se porneau la deșel.* idem, II, 497. *Deși boierii din Valahia ceruseră printr'us arzmahzar să li se dea Domn pământean, ... dar Poarta, cedând cerințelor baronului Strogonof, a trimis pe Alexandru Suflu.* GHICA, s. 92. [Și: arz-mahzar. *Și cu acele arzmahzaruri i-au părți la împărașii.* MAG. IST. IV, 26/12. || arzmazár. *Au pucellut arzmahzarurile care au scris turcește.* MAG. IST. V, 97/1. || arzmahzar. *Matei-Vodă au trimis arzmahzaruri despre Jară.* MAG. IST. I, 290. || arzimazár. *Veniud, merg cu toți la curte, pun la cale, sfătuesc, Arzimazárul la Poartă să se facă rânduesc.* BELDIMAN, TR. 353.]

— Din turc. 'arzi mahzar „pétition signée par toutes les personnes présentes”. ȘIO. Cfr. arz, mahzar, arzihal.

ARZMAHZÁR † s. a. v. arzmahzar.

ARZOMÁL † s. a. v. arzihal.

ARZOIU, -OÁIE adj., s. a. 1°. *Ardent, brûlant, Enflammé.* 2°. *Sorte de gaude au lait bouilli.* — 1°. Adj. (în funcțiune adjectivală cuvântul e rar, neoblicinuit, și, de oare-cu se găsește numai la Odo-bescu, e, probabil, o formațiune a acestuia) Arzător, dogoritor, iute. *Soarele arzoiu al Provențel.* ODOBESCU, I, 464. || Fig. „Plin de foc, focos, înflăcărât”. [Milnea] *aceș scris pe fața pârcaș și pom-somoriță și 'u ochii săi arzoi și urcutași strășnicia caracterului său.* idem, I, 65/1. || 2°. Subst. (Culin.) *Arzoiu* = „un fel de mănărcare din lapte fier și mămăligă”. RĂDULESCU-CODIN. *Arzoiu* = zice lapte cald, care-l bagă preste mămăligă ce a rămas în ceșon și apoi, fierbând, le frământă bine împreună”. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1536. [La POLIZE, FONTEBIANT și DORF. se găsește citată și o formă *arsoiu* = „hitzig, empfindlich” = „ardent, bouillant, emporté, vif”, care însă pare suspectă.] Cfr. arzător.

— Pare a fi derivat din arz (prezentul verbului arde) prin suf. -oiu, prin care se derivă uno-ori adjectiv verbale.

ARZÓN, -OÁNĂ adj. *Inflammable; brûlant, ardent, enflammé, plein de feu. Qui a de Féclat, vif.* —

† Care se aprinde ușor, aprinzăcios. *Unsoare de zmoală cu sâu și cu alte lipicioase și unsoare și arztoase lucruri.* DOROPTEU, v. s. 128. || Fig. Care arde, plin de foc, înflăcărât, pasionat. *Și de-și ca face 'ntr'ebare, De ce ai suferii arztoase? Spune-ți că ești o oftare Unei inimii credincioase.* PANN, E. I, 23. || (Rar) Focos, înflăcărât, viu (la culoare), (roșu-înflocat (?). *Împreșur de vie, Să-mi samesi tu mie Năramce frumoase, Că sânt mai arztoase.* POP. *Masa... să o 'mpodobești, Cu poame frumoase, Cele mai arztoase.* POP. (din colaciu lui T. BURADA, care explică cuvântul prin „căuțeta”), ap. HEM. 1536.

— Derivat din arz (prezentul verbului arde), prin suf. adj. -os.

ARZOVÁL † s. a. v. arzihal.

ARZUHÁL † s. a. v. arzihal.

ARZULIU, -IE adj. *Brûlant, ardent.* — (Cuvânt rar) *Arzuliu* = „focos, arzător”. CREANGĂ, GL. *Tu ești Gerilă? ... Tu trebuie să fii, pentru-că și focal înghetăfă lângă tine, de arzuliu ce ești!* CREANGĂ, ap. HEM. 1537. [La MARDARIE, L. 4116 totălmîn și forma arzurii, „cald sau negru”.]

— E turc. *arzulu, 'désireux* (Zenker, 27), care a fost apropiat de cuvântul românesc arz (= ard); sim-țindu-se -ulu ca sufix, a putut fi înlocuit prin -uriu.

ARZUMAZÁR † s. a. v. arzmahzar.

ARZERIU, -IE † adj. v. arzuliu.

AS s. m. 1°. 2°. *As.* — 1°. (Antic. rom.) Unitate de greutate, „libra” (= 328 grame), împărțită în douăsprezece „uncii”. [Unitate de monedă, bănuț de aramă (de greutatea unui as) având valoare de șase-opt centime. *Fiii de Romani fac însușeșteală, Cum într'o sută a împărții un as cu chibuculea.* OLLĂNESCU, H. A. P. 47. || 2°. P. ext. Cartea de joc pe care e însemnat un singur punct s. „ochiu” (unimes, unitatea de măsură a punctelor de pe cărțile de joc), (pop.) „birlic”. *Să-ți scoală asul, popa, ce-ai cerul.* CONTEMPORANUL, II, 23. *Asul de tobă* (de „cupă”), *asul de spațiu* (de „treffla”).

— N. În sensul 1° din lat. *as, assis*, iar în sensul 2° din fran., s. din ital. *asso*, ori din n.-gr. *ἄσος*.

AȘ interj. 1°. *Puz du tout! Bah! Allons donc!* 2°. *Par exemple! Pus moyen!* — 1°. (Exclamație familiară, mai mult glumeață, cu care respingem o afirmație) Vorbă să fie! Nici vorbă! Ferescă Dumnezeu! *Te-ai speriat, bărbățele? Răspunse el: Aș! ... Nu se prea sperie lesne o inimă de voinic.* PANN, ap. HEM. 1960. *Poate că l-oi fi înbind!* ... *Aș! Nu mai crede, nu-l iubeșc de loc!* FILIMON, ap. TDRG. *Datează ce oare chiar din anul 1215?* — *Aș! — Dacă nu de atunci, să fie înca din secolul XIII?* — *Nici atâtea!* — *Măcar din 1300, măcar din 1400, măcar din 1600?* — *Nu, nu și nu!* HASDEU, I. C. 133. || 2°. (Exclamație prin care se arată că dorința cuiu nu s'a putut realiza) Da de unde! Ți-ai găsit! Nici vorbă! *Școl capu' pe fereastră și încep a striga: ... Moșu conductor, stăi, oprește caii!* Aș! *Nime n'auzcu.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Adesea în legătură cu „ei”, „dar(ă)” și cu un element obscur, te. *Alodori toi să se collează oarecum; ba că treble împărțirii nu-l țară să facă o călătorie așa de lungă, ba că n'are călduz, ba că nua, ba că alta; dară așa! Unde vrea să știe pocitul de toate astea! El o fincă una, să-i aducă pe fata lui Verdeș-Împărat.* ISPIRESCU, L. 43. *Dădu el să caute nevica rămășițe de azimioară; te-ași! Nu mai găsi nici neam de turță!* ISPIRESCU, ap. HEM. 1961. *Moș Doroteiu judecă cel din urmă clondir și-l storce, picătură cu picătură, zicând către fetele mari: Aș! să se scurgă ochii fetelor după mine!* — *Ăi așa! Ți-ai trăit trăiul, Ți-ai păpat mă-*

latai¹² DELAVRANCA, s. 237. [Scriș și: așî. | Și: așa (accentuat așă: cu accentul principal pe silaba întâia și cu un accent secundar pe a doua; de cele mai multe ori ș se pronunță lung, sau se face o mică pauză între primul a și ș următor). *Socotîți că-i scriă rădeșelele franșucești, ca în ziua de azi? Așa! Mă punea pe mine de-i cântam nopți întregi pe sub ferestrele ei.* ALEXANDRII, ap. HEM. 1968. *Lionescu: Vin, Vochișo, să șidem pe laifa asta. — Vochișo: Așa! Da ce a zice de mine lumea? Barbatul meu a face un calabalic...!* C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1961.]

— Răspândirea geografică (În Transilv. nu pare a fi cunoscut), apariția recentă în limbă și varianta așă, fac probabilă derivarea cuvântului din interj. turcească hâka!, forească sfântul! forească Dumnezeu!¹² Löbel, *Contribuții*, 8.

AȘ vb. ajutător v. vrăd.

AȘA interj. v. aș.

AȘĂ adv., adj. Invar. I. ¹ Aînsi, comme cela, comme ça, de la sorte, de cette manière, comme je vous ai dit, comme je le dirai tout de suite, comme vous le savez ou le saurez tout de suite. C'est ainsi que... et voilà, voilà ce que... comme vous le dites. 2^a. Aînsi; (tout) aussi, de même. II. ¹. Pendant que. 2^a. Immédiatement, dans le même instant. 3^a. Alors, dans ce cas. III. ¹. Si, tellement, tant, à ce point, autant. 2^a. Un petit peu; tout bonnement, tout simplement; en passant; à la légère; sans aucun motif; sans aucune intention. 3^a. Quoique... ou tout ou si (devant un adj.) ...que. IV. Tel, pareil.

I. Așă e un adverb demonstrativ, de mod: *Așădă cutia așă — așăz'o*, „în felul acesta”, pe care îl definesc mai de aproape printr'un gest sau printr'o demonstrație.

1^a. În felul, în chipul, în modul acesta, în situaținea aceasta (ce poate am descris-o sau o voi descrie îndată), „astfel”. *I-au turnatu-i jeraloc peste cerbice și așă o am mutat dintr'această viață.* DOSOFTEIU, V. s. 20. „*Flugul... taste de donă feliuri: șcheat și schimbătoriu, care așă se deosebesc de laolaltă.* ECONOMIA, 20. „*Fie și așă? — au răspuns Robinson.* DRĂGHICI, R. 6. *Verbind așă, au ajuns aproape de Tecuci.* C. NEGRUZZI, I, 138. *Nu-i așă legea naturii, nu-i așă a firii lege!* ALEXANDRESCU, M. 23. *Așă (i-a fost merit!* COȘBUC, F. 73. *Dacă așă așaj vrut cu mine părinții și Dumnezeu, apoi așă să rămâie!* CREANGĂ, F. 86. *Să potrivești așă, ca să-i zbori capul dintr'o singură lovitură!* Idem, F. 225. *Lari s'o port, căsă mi-i dragă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 321. *Mai rău decăt așă nu poate să fie!* REȚEGANUL, P. II, 56/2. || (În Transilv.) după ung. „ágy-is”, cfr. germ. „auch so” — ohnehin) Și așă = „tot, în orice caz, de altfel”. *Lasă-l să vie, să văd și eu cum sânt smei, că, și așă, până acuma n'am oțnut nici unul.* REȚEGANUL, ap. TDRG. | Nici așă = „ori cum ar fi”. *Nici așă nu mă vor ascultă.* BIBLIA (1688), 8 pr. 7. | Ni așă, și așă! „în amândouă fofurile”. *Lucrul se poate face și așă și așă.* TDRG. Ori așă, ori așă = „sau într'un fel, sau într'altul”: „d'une manière ou d'une autre”. *Hai, dă răspuns cococanei, ori așă, ori așă.* CREANGĂ, F. 331. (Pe alocuri se zice, fam., cu același sens): Tiri așă, tiri așă, ap. HEM. 1968. | Așă o fir — „put-e, c'est possible”. DDRF.

(Prin așă se explică cele exprimate înainte) Astfel, cum ziseam, cum spusie, lar eu încredințam pe-o șă și ră spusie dumnecoastră așă. ISPRESCU, L. 10. *Malca — așă eșă numele nurorei lui Jupân Ștrul — a țeșit afară, să-l cădă harabagiul.* CREANGĂ, P. 114. *Eră doamna palatului... dând de măn-care „putlor” ei (căci așă nunea e lighionă din pădure).* ISPRESCU, L. 7. || (Întrebunțat mai ales când se explică o situație sau se citează ceva în cele ce urmează) Astfel, cum veți vedea (s. auzi) îndată, cum

(vă) voi spune. *Pricina eră așă: Mai înainte vreme cu căfca ani, fugise un Bahtigheri... și făcă multe amestecături pentru hânția Crămului.* NECULCE, LET. II, 403/2. *Glasu-i jalnic așă căntă; Crănu nou, strălucite...* ALEXANDRII, P. I, 21. *Drăguș-său o vedeă Și din grău așă-i grădeă: Trage-i, lele, cununa...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 17. | Urmat de o propoziție secundară introdusă prin „că”, „de”, „să”. *Letopisețul de aceasta nu scrie nimic; iară oamenii așa vorbesc că au apucat unul dintru alții.* NECULCE, LET. II, 203/2. *Unia ziceă așă, că femeia-i sac fără fund.* CREANGĂ, P. 141. *Și așă veni împrejurarea, de nici împăratul verde nu cunoștea nepoții săi, nici Craiu nepoatele sale.* Idem, P. 183. *Așă îl amăgă boierii, să șază mulcom, că l-o cere pre dînsul Domn.* NECULCE, LET. II, 307/1. *Așă este obiceiul norodului nostru, să facă din fințar armăsar.* C. NEGRUZZI, I, 139. *Așa-mi vine căleodată, Să mă suiu la munți cu piatră...; Așa-mi vine une-ori, Să mă suiu la munți cu flori.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 201. | Urmat de correlative: „precum”, „după cum”, „cum”, „ca”. *Când aș și că-mi tei fi de ajutor să sfârșesc ce am pus de gând, mai-mai că aș face așă, precum zici tu.* ISPRESCU, L. 16. *Tot e tăcut și jalnic, însă așă cum ești, Singură porți pocara mării românești, Tărgoviște căzută!* ALEXANDRESCU, M. 12. *În colo bătrânul dască! Într'un calcul fără capăt tot socotea și socotea...; Ușoțiv așă cum este, gârbovit și de nimic, Universal fără margini și în degetul lui mic.* EMINESCU, P. 221. *Ți-am scris, așă cum ai dorit.* | Și mai expresivă e explicarea când se adaugă un „uite”, „iacă” (Intovărășite, în vorbire, de gesturile corespondente, sau subînțelegându-se o comparație cu cele următoare). *Of, crășorule! crede-mă, că, să abii tu puterea mea... lumea aceasta ai purtă-o, uite-așă, pe degete.* CREANGĂ, P. 190.

(Prin așă se afirmă — cu tărie — ceva) *De mi-i bate cu gardul, Tot m'oiu iubi cu altul! Așa-mi cere sufletul, Așă mi-este umblatul!* ALEXANDRII, P. F. 334. | (Se întrebunțează adesea când voim să enunțăm un adevăr) [Dumnezeu] așă nu vrut: să ridice din pământ sărac și din gnoiu să înalțe measer. ANTIM, P. XXV/1. „*Ei, Harap-ab, zise atunci Ochilă, dacă nu eram eu... ce făceați voi acum? Iaca așă: tot omul are un dar și un amar; și unde prisoșeste darul nu se mai bagă în zădă amarul.* CREANGĂ, P. 269. | (Mai ales când se afirmă un adevăr în formă de sentență) *Așă-i rândul pr pământ: Cine-i slab trea a fi tare.* ALEXANDRII, P. II, 107. *Așă-i lumea, din buclă!* (: „arată deosebirea din fire”) ZANNE, P. IV, 214. | (În poezia populară adesea cu un *ă* protetic) *Dă-a-i rândul fetelor, Cum îi rândul merelor: Până-s mere miltete, Stau în creangă flătoțe, Dacă cresc și dă un nânt, Păd toate la pământ!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 429. || (În asigurări, mărturii, imprecăuții și jurăminte) *Așă și știți, că Dumnezeu-i/! voștri cămți acești, dînești și ai Indiei și ai Perșilor, toți săm în iad.* MSS. (s. 1620), ap. HEM. 1965. *Așă mărturisim noi eu trupul și cu sufletul înaintea lui Dumnezeu...* DOC. (s. 1642, Mold.), ap. HEM. 1964. *Tată, iată, ia acest lapte: unge-te și cu dînsul, așă te rog!* ISPRESCU, L. 158 (: „je t'en prie”). *Frate, — așă să trăesc! — ușurează-mă de această întrebare!* GORJAN, H. I, 6/2. *Așă să trăesc!*¹² zise L., răzând. C. NEGRUZZI, I, 30. *Dăic: așă mi-agiute Dumnezeu și sila cruciei!* CUV. D. BĂTR. II, 326. || Așă este (s. așă-1), sau numai: așă, exprimă de-adreptul afirmarea (mai ales ca răspuns la o întrebare): „precum zici!”: „c'est ainsi, vous avez raison, parfaitement, oui, si, bon, c'est ça”. *Așă este. Vădro fa?* — „Așa-i, Stoiene, așa!” POP., ap. HEM. 1966. *Așa este, ai dreptate!* DRĂGHICI, R. 14. „În limba vechi, ca și la țărani de astăzi, „a afirmă” se exprimă prin: „zice că este așă, iar „a negă” — că nu-i așă”. *Mai alcedrate sânt mărturiile carile dzic că easte așă, decăt ceia ce dzic*

că nu-i așa". PRAVILA, MOLD., ap. HEM. 1965—6. *Pe când zice „așa” toată crearea, Al singur [= Satan] zice „nu!”* DEPĂRĂȚEANU, ap. TDRG. *Voi ziceți nu, eu zic că așa = „vous dites que non, et je dis que si”.* CORTINESCU. *De asta, așa este.* IPSIRESCU, L. 12. *„Să nu faceți lucrurile jigănești, ci ca oamenii de ispravă!” — „Așa, boierule, așa!”* SANDU-ALDEA, D. N. 207. *Precedat de „chiar”, spre întărire a afirmării. Chiar așa, așa au fost.* C. STAMATE, ap. HEM. 1966. | (Cu o nuanță glumeață s. de sîrtenie, sau spre a slăbi afirmarea, spre a arăta oarecare îndoială) *cam așa* !, în Mold. *mai așa* !, „firește!”; „naturellement”. „Care va să zică, tu te-ai finut după noi și ții unde mergem noi noaptea?” — „Cam așa!” IPSIRESCU, ap. TDRG. „Așa-i că venit și rîndul meu?” — „Mai așa!” CREANGĂ, P. 54. | Când afirmăm ceva de necerut s. de mirare (mai ales în glumă): *așa zău!* *Soldan: Așa, zău!* După ce m-o stăruis vîrtoș în chinși, apoi m-o scos la muștra. ALEXANDRI, T. 4. | (Ca refren în strigături, în Ardeal) *Pentru tine, Mariucă, Mi-a pierit iarba pe luncă...! Așa zău, copile.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 369. | Și ca exclamație de încurajare: *așa!* : „e'est bien! bravo!” (mai ales ca refren în strigăturile de joc) *Toți gura să mi-o asculte, Măndrele să mi-o sîrute, Hop așa, mă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 362. *Așa, voinice, nu te lăsa!* *Vezi, așa!* sau *așa, dă!* : „cum spui (s. cum faci) acum, da (mă învoesc, aprob)” : „À la bonne heure!” *Așa, dă!* *Mai stăm de vorbă!* | (În întrebări) *Așa-i (așa e)?* sau *nu-i așa?* = „(n)am dreptate? : „n'est-ce-pas?” *Cum așa?* (întrebăm când sîntem surprinși) „Ce zici? Adevărat (să fie)? Se poate (una ca asta)?” : „comment donc, est-ce possible? vrai? vraiment?” *n'est-ce-pas?* *De-treabă tîndr se vedeă acela, așa-i tată?* DRĂGHICI, R. 8. „Așa e că se însoară?” *strigă ea cu glas spîriet.* C. NEGRUZZI, I. 50. *În privința asta, îi mai bună legea d-coastră de-o mie de ori... Nu-i așa, japunească?* *Mai zi, dacă ai ce!* — *Poate să fie și așa, moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 119. *Așa!* sau *așa să treaba!* (la începutul unei fraze) e o exclamare de indignare sau de mânie. *Așa?* *În loc să-ți dai ostentă, ca să ați pîndă și pîndul oamenilor, tu nu ții nici macar ceea ce vorbesc eu?* CREANGĂ, P. 146.

(Așa conclusiv) *Așa* (mai ales și așa...) se întrebuințează spre a relua firul povestirii sau spre a trage o concluziune rezumând cele spuse mai înainte : „de la sorte, et ainsi...” *Se sui de frînze pîne, și gustă, și bădănu de bîu pără la zori. Așa să duse.* COD. VOR. 16/11 (= vorovind eu al pîna în zori. Și așa să duse. N. TESTAMENT, 1648;... vorovind pîna la zio. Așa au leșit. BIBLIA, 1688 : „et après qu'il fut remonté, et qu'il eut rompu le pain, et qu'il eut parlé longtemps jusqu'à l'aube du jour, il partit”). *Înproșam vîlul ce se pusese între mine și adevăr; așa, pierzând cu inculul lumina lui, orbindu-mă singur... mă legam cu lanțul măhnirei.* MARCOVICI, C. 15/21. [Vîntător, continuând povestirea:] *Așa; și 'n aste locuri căprîfa a sîrit. Ficiorul ei cel ager mă a încurcat de tot...* C. A. ROSETTI, ap. ODOBESCU, III, 83. | Stînd lucrurile astfel; după aceea. *Biruinț Nemții, au purces oastea turcească în rîsîp, cu care și ai noștri, cu amîndoi Domni...* Și așa, amîndoi Domni, neașteptînd să sî împreune cu Vezirul, s'au întors direct, cineși la scannul său. N. COSTIN, LET. II, 4/12. *Aceste fapte... făcură pe Shazinan a judecă în tot chipul...; și așa se mai urgară nișel de măhnire...* GORJAN, H. I, 26... *Și așa, oricum, la mine prieteșugui a pierzare.* KONAKI, P. 84. *Și așa, s'a păgubit sărmana capră și de cei doi tezi, da și de cumătru-său, lupul, păgubașă a rămas.* CREANGĂ, P. 33. *Tocmai în ziua aceea, buclărilor curșii se îmbătaseră...* *Și așa, rugat fiind cu slăruință, se apucă și ea de găti niște bucate înfricoșate.* IPSIRESCU, L. 23. (Cînd nu poți căpăta de nicăiri dreptate): *Șașa, mîre, vere, frate, Numai Dan n'acū dreptate.* ZANNE, P. VI, 72. | *Așa fiind* : în împrejurările acestea. *Așa*

dar : „decî, prin urmare, (care) va să zică” : „ainsi donc, or, par conséquent, eh bien!”. *Așa-dar, scăparea noastră este de a urmă firei.* KONAKI, P. 281. *Noi cu toții adormizem și horțeam.* *Așa-dar făcū și el ca noi.* C. NEGRUZZI, I. 252. *Așa-dar, dumitale și se cuvine numai un leu, fiindcă numai o bucată de pîne ai avut.* CREANGĂ, A. 149. | „întrebarea așa-dar!” sau *și așa...* Întreînează : „eh bien?”, provocînd oarecum o concluziune de la cel întrebât”. HEM. 1968. *Și așa, ce-ai holdrit?* (=ital. „e così, che hai concluso?”) | *Așa zicînd* : „pour ainsi dire” (ital. „a s. per così dire”). *D-coastră faceți, așa zicînd, politică militantă.*

(Exprimă o restricțiune sau o condițiune, precizată prin propoziția următoare, introdusă prin „ca”) *Subt condiția, (ca...) Toate acestea îi te comunic, așa ca să nu le spui altora.*

Prin așa se constată încă odată cele exprimate înainte. Se întrebuințează după verbe care înseamnă o percepțiune prin simțuri (a auzi, a vedea etc.) și are sensul pronumelui demonstrativ în funcțiune de compliment direct (forma neutră): „acestea, acelea”. *Dac'am auzit așa, am zis și eu în pîndul meu, că are întru călta dreplate maica deșăgărița.* CREANGĂ, P. 116. *Acolo văzu pe Sfete-Ilie, cu paloșu! în mîna... Necasta, cum văzu așa, o arză la inimă și zisă...* SEZ. III, 78/1. *El, așa dac'auzese, Fug'acasă că-mi plecă, Pe ochi negri se spălă...* TEODORESCU, P. P. 66. (Foarte des, cu verbul la gerundiu) *Dumnealor, auzindu așa, au venitu la noi și ne-au întrebatu.* DOC. (a. 1622), ap. HEM. 1964. *Tătarii, văzîndu așa, s'au mai adaos.* N. COSTIN, ap. TDRG. (Tot așa la Sicilieni: vittinu accussu—„sie sahen es”, sintinno accusu—„es hörend”, dissi accusu—„er sagte es”. Meyer-Lübke, Rom. Gramm. III, § 66.)

29. În același fel, tot astfel, asemenea, la fel. *Așa s'au urmat și în vremea stăpînirii califilor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/22. *Bate acum și tu gîina să-ți aducă galbeni, c'asa am bîntu și eu cucoful.* CREANGĂ, P. 69. *Îl vede viind rîpede, dar nu așa cum se dusesse.* Idem, P. 186. | După analogia sinonimului „tot astfel”, se zice și tot așa : „de même, de la même manière, également”. *Ta... s'o trîsnești cu capul de pîretele cel despre răsărit...* tot așa să faci și tu... *de pîretele cel despre apus.* CREANGĂ, P. 13. *Trandafirul tîu tînjește, Dacă-l emulgi de unde crește; Tot așa tînjeșc și eu, Fîră de sîntul meu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 202. *Valea e tot așa, dar nu e poteca aia.* ZANNE, P. I, 300. *Bîrbatul care-i bîrbat, îi cade căciula din cap, o ia, o scutură ș'o pune iar la loc, și merge înainte; dar femeia nu e tot așa, cînd îi cade cărpa.* Idem, P. IV, 253. | (Prin adăugarea lui „mai”—comparativ—se slăbește afirmarea) *Aproape (s. cam) în același fel* : „presque ainsi”. *Și eu, mai tot așa am pîfîi.* CREANGĂ, P. 131.

În sensul acesta se găsește mai ales în corolațiune cu alte adevăruri prin care se exprimă o comparație cu o situațiune asemănătoare sau cu un fel de a fi analog. După cum (precum, cum, învechit ca cum)... *așa (și)...* „selon... le (la)... ou comme... de même...” *După cum e boierul, așa e și odorul.* ZANNE, P. IV, 280. *Precum acufiu nu taste acufte, așa talandurile nu se zic talanduri.* BIBLIA (1688), 4 pr. 121. *Precum ai avut pricină de intristare...* așa trebuie să ai o altă pricină nouă de bucurie. GORJAN, H. 6/27. *Precum la haine molia, așa și la bîrbat muierea are.* ZANNE, P. II, 299. *Ca cum ar luă oarecine cărpa unei femei din cap, așa fîind [Moscalii] că or luă... puterea împărăției turcești.* NECULCE, ap. HEM. 1963. *Cum mărturisii ceea ce e de mire întru Ierusalim, așa se cade și în Râm a mărturisii.* COD. VOR. 49/1, (=cum ai mărturisit... așa și să cade... N. TESTAMENT, 1648; în ce chip ai mărturisit... așa trebuie... BIBLIA, 1688 : „comme tu as rendu témoignage de moi à Jérusalem, tout de même il faut que tu me rendes aussi témoignage à Rome”). *Vezi*

lu culturalul falnic... Cum saltă, se ridică și zboară
cătră nori? Așa sufletu-mi vesel... Se'nalță cătră
ceruri. ALEXANDRI, P. 1, 136. Cum zicea, așa făcea,
Edu pe Turci îi străcea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 493.
Cum este țara, așa și obiceiurile. ZANNE, P. VI, 342.
Cum înnozi, așa desnozi. Idem, V, 339. Cum îți vei
săra, așa vei mândă. Idem, IV, 102. Cum îți vei
așterne, așa vei dormi. Idem, VI energetică e expresia:
Așa... așa. Așa mi-a spus, așa am făcut! | În
comparațiuni: așa..., cum...; așa..., ca... (s. așa,
ca...); ca..., așa... Au găsit în herea lui 27 de
petre roșii, apă de lăte... cum-i această figură de
scrie aicea. N. COSTIN, LET. II, 36. Au prădal satele;
că așa fin și ei prieteșugul: ca lupul cu oaca și
ca cănele Vinerea. NECULCE, LET. II, 441. [Stejarul că-
tră Tepeș:] Fiară apă, ca tine. Eu încă n'am um-
bră! ALEXANDEI, P. III, 326. Ca'n vis, așa vîi. EMI-
NESCU, P. 51. Oamenii bătrâni, așa ca tine. CREAN-
GĂ, P. 313. | Și așa mai departe (prescurtat: ș. a.
m. d.): „et caetera”. Aduceți pietre, cărămizi, ni-
sip, ș. a. m. d. | Așa și așa..., se întrebuințează
când nu mai voim să repetăm o descriere, presupu-
nând-o știută sau lăsând-o la imaginația ascultăto-
rului. A venit un tânăr îmbrăcat așa și așa, a fă-
cut așa și așa și numaidecît a plecat. ISPIRESCU,
L. 166. | Azi așa, mâine așa (m. rar: tot așa și iar
așa...); „continuând mereu starea aceea...”. Nu
eră paradie, ori er'un alaiu, sau serbare, ca să nu
fie și el acolo. Azi așa, mâine apă, el făcă cunoștință
cu toți fiii de domni și de boieri. ISPIRESCU, L. 192.
Tot așa și iar așa, au rămas casele neînchiriate.
CARAGIALE, ap. DG. | (În Banat) Ni așa, ni așa: „o
dată așa, odată așa”. ap. HEM. 1968.

II. Adverb de timp.

1°. Expresiuinea așa cum..., când are sensul „în si-
tuațiunea aceea”, se poate preface ușor în noțiunea
temporală „pe când”. Construcțiunile de acestea (între-
buinate, de pildă, de Dosofteiu) se aud, incidental, și
azi. Făcând rugă întru sine așa cum eră spânzurat.
DOSOFTEIU, V. S. 36. Așa cum sta ei legați, se scorni-
vior mare. Idem, V. S. 148. (Cfr. ital. „così... come”:
„so bald ais, sofort nachdem...”)

2°. † (După o propoziție secundară introdusă prin
„cum”, „dacă” sau „cât” cu sens temporal) Îndată,
de-odată, numai cât, și, în aceeași clipă. Cătu-l vădză,
apă-l și cunoscu. VARLAAM, C. II, 30. Deaca te
delezi, așa fu nevăzut. DOSOFTEIU, V. S. 48. Cum
eră în cort, așa veade pre sfârșitul Dimitrie. Idem,
V. S. 88.

3°. (După o propoziție secundară introdusă prin
„dacă”; neobincnut, germanism: „wenn... so...”) Atunci.
Dar dacă-ți voi spune ceva să-ți placă, așa
ca și sunca o mea. BARAC, T. 36.

III. Adverb de grad.

1°. În gândul vorbitorului există ideea unui grad
superior: așa se întregește în acest caz printr-o no-
țiune neexprimată: tare, mult, mare, bine etc. Co-
respunde lui „atât (de), înțată”. Absol. Nu te
grăbi așa. Harap-alb, că te-i pripă. CREANGĂ, P. 272.
Fitică, ce suspini așa? JARNIK-BĂRSEANU, D. 98.
Nici în pântecul mă-sei nu i-a fost așa [scil. bine].
ZANNE, P. IV, 479. | Urmat de o propoziție secundară
explicativă. Așa(...) că, s. de, s. încă (cât): „de
telle sorte, que...”. Îi scoate limba afară, i-o stră-
punge cu acul, și i-o presară cu sare și cu piperu,
așa că limba îndată se umflă. CREANGĂ, P. 13. Frun-
ză verde silicioară. Trage-o cătană să moară, Șașa
trage de cu mîla, Că moare-n feară străină... Șașa
trage cu năcaz, Că... nu-i pândă pe obraz. JARNIK-
BĂRSEANU, D. 320. Așa voinicel cântă, țarba că se
clătina, Frunza-n codru tremură. Idem, D. 310. Așa
i-au locit o ploaie cu ninsoare, de i-au finit acel
vicol vreo trei-patru zile. NECULCE, LET. II, 264.
Nu luceafăr se aşeză pe fruntea ei, și așa stră-
lucă, de orbea pe cei ce se uitau asupra dîngșilor.
ISPIRESCU, L. 38. Așa au bîntuit Moscalii pe Turci...
cât abia au scăpat pușinei. NECULCE, LET. II, 428.

Corabia plutea cu mare repejune... apă, cât în pu-
fină vreme au călcat mai multe mîle. DRĂGHICI, R.
24. Baia eră pardosită cu tot felul de marmură lu-
struită și adusă din meșugiu așa, încât închipued
fel de fel de flori, de pasări... ISPIRESCU, L. 38. | † Nu
așa..., cum = „nu atât...”, cât: „pas tant (telle-
ment)... que”. [Eră] acemă și îmbătrînit, nu apă din
vîrstă, cum de ostenește slujind Porții. N. COSTIN,
LET. II, 82.

(În legătură cu adjective, adverbe s. locuțiuni ad-
verbiale) Atît de... (Legătura se face cu ajutorul prep.
„de”, mai rar de-a dreptul) Le plăcea vinul cel cu
pelin și mult se miră cum spre partea lor nu se
face vin cu pelin, așa bun. NECULCE, ap. HEM. 1964.
Este stare așa tristă de de tîmniță? Pe care tre-
cerea vremii s'ă n'o făcă suferită? KONAKI, P. 288.
Avea un aer așa de dulce, apă de încălțor! C. NE-
GRUZZI, I, 64. D-lale și lesne a vorbi cu apă ușor
ton! Idem, I, 45. Nici odată mîndră vultur... De o
pradă-apă bogată încă nu s'ă îndestulă! ALEXAN-
DRESCU, M. 22. O slugă cu un chip apă de neplăcut...
BĂLCESCU, M. V. 392. Zău, n'am nebanit! Să fac
lucru-apă cînt. JARNIK-BĂRSEANU, D. 405. Grăim,
Doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte.
Că ne ești așa departe. EMINESCU, P. 243. Și apă
de'nec răspunde, Cu o voce dulce, slabă... Idem, p.
104. Nu te bucură apă de grabă! CREANGĂ, P. 95.
Te uși apă de galeză mine! ISPIRESCU, L. 15. Dorul,
mîndră, de la tine, Pele multe dealuri vine, Șașa
vine de fierbinte: Să stau în loc, m'ă aprinde; Șașa
vine de cu jete, Pare căm făcut tot rele... Șașa
vine de cu greu, Pare căm făcut tot rău... JARNIK-
BĂRSEANU, D. 124-125. Foaie verde pe sîndile, Cîntă
cucul de trei zile... Șașa cîntă de cu jete, De stă
Ollul și nu mere, Șașa cîntă cu căldură, De stă
Ollul și nu cură, Idem, D. 106. | (Precedat de pron.
nehotărît) Ce răspunde să dai la un apă bun cuednî?
C. NEGRUZZI, I, 70. Toși lăudă pe fiul de împărat
pentru o apă nimerită și neașteptată alegere. ISPI-
RESCU, L. 38.

2°. În gândul vorbitorului există ideea unui grad
inferior sau mediocru: așa se întregește prin sub-
înțelesul „puțin, în treacă, lesne, cu ușurință, fără
rost, etc.”, pentru care, în momentul vorbirii, nu gă-
sim un termen potrivit. „Puțin, o leacă”. Iusuf, trădî
de cale, zedză apă, lîngă puș. VARLAAM, C. 157. |
Oarecum. A-și luă (așa) în cap = „a face de capul
său, nevrînd să asculte de nimeni”. ZANNE, P. II,
53. | Într-o doară. Vorbește și el apă (ca să nu tacă).
Adesea, după ce am spus pe apă, ne vine în gând
și altă expresie, mai precisă, pe care o adăugăm apoi;
astfel întrebuințarea lui așa devine oarecum pleona-
stică. Ceta ce va trimite pre altul să facă proacurvie
nu s'ă va certă cu un proacurvariu, ce apă, măi pre
Înșoară certare i se va da. PRĂVILA MOLD. 184. |
Mai. Se învîdase și el, șiretul, a la alege apă, de pe
deasupra. CREANGĂ, P. 167. | Cu una... cu două. Că
scrisăse Dimitrasco-Vodă... de-i făcuse șire
Împăratului moschicoc, că oaste turcescă este multă...
și în țara Moldoai nici trii mii de oameni de oaste,
grijiți bine, nu adn... și el nu poate să se închine
apă, îndată, că s'ant țărării aproape și i-or cobori
țara. NECULCE, LET. II, 338. Nu-i injugi apă, cu
buna, pe vișel! COȘBUC, B. 78. | De beaba, în ne-
lucrare. Îi eră urît să gază apă, fără oștere. NE-
CULCE, LET. II, 396. | Dintr'odată, ca din senin.
Mie mi-a venit apă, să te îndemn a lăia merii
dăima. ISPIRESCU, L. 64. | Pe nesimțite, fără a-și da
seama. Și dus apă de-un gând, Străngea cuștu'n
puma. COȘBUC, P. 75. Unde merg apă, mereu [vol-
nicii]? ALEXANDRI, P. II, 83. | Nu-i corbă, că noi
te nu facem felul, apă, câte odată. CREANGĂ, A. 4.
Și-apoi ce mi-i cere, apă, cu hurta? Idem, p. 156. |
Nu frumozii apă [scil. „precum ași putea crede voi”,
s. „precum s'ant de obicei oamenii frumozii”], ci cum
n'au mai fost. RETEGANUL, P. II, 33. | (Întregit
printr'un adverb s. printr'un pronume nehotărît) De

nu ea lurră pământul bine, cum să cade, ce va să-mână așă, feștecum, acesta să nu ia nimic den roada ce ea face acel pământ. PRĂVILA MOLD. 4, 7. [S'a dat poruncă domnească] nici de cum obiceiul acesta să nu mai fie (măcar că femeile, așă, oa-reșce, tot îl mai în). GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 314, 14. || (Adesea) Numai așă s. așă numai (explicit prin cel ce urmează): „fără motiv, din chiar Doamne”. [De] să ve acolii un om de altul, așă nu-mai, într-o pizună... PRĂVILA MOLD. 66, 1. | Fata nu-i de cele de pe drumuri, s'o luafi numai așă, cum s'ar îndămplă. CREANGĂ, P. 262. Făcu cunoștință cu toți fiii de domni și de boieri și încă de la dinșii, ia numai așă [- cu ușurință], auzind și căzând, toate obiceiurile: cum să mănăscă sabă... cum să întinză arcul și să ochească... ISPIRESCU, L. 192. | (Cu funcț. adjectivală) Fără nici o podoabă, simplu, obicnuit, de rând. Aci erau răduite cu meștegug tot felul de arme: unele impropodibile cu neslimate, allele numai așă, fără podoabe. Idem, L. 21. Humu-leșii și pe vremea aceea nu erau numai așă, un sat de oameni fără căpădăiu, ci sat vechiu, rădă-geș, inteineiat în toată puterea cucăntului. CREANGĂ, A. 1. | Se uită, dracul știe, cu interes sau nu-mai așă [- fără interes], la portret. EMINESCU, N. 37. Lumea mea cea frumoasă Se petrece într-o nimică. LUMEA MEA CEA FRUMOȘĂ SE PETRECE ÎNTR-O NIMICĂ. JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. Nu-s fată de pollogar, Să dau gură pe creștari, Ci-s copilă tinereă... Și dau gură num'așă [- pe de geaba]. Idem, D. 405. | Ia (c)ăsa. Par' că ești nu știu cum... corbești și fu, ia așă, în dodii, câte-odată. CREANGĂ, P. 154. Priind cu neodmirire, ia așă, numai ca să zică și el că facece, bălăce cu nuțina prin apă. ISPIRESCU, L. 34. Una ca asta n'o visase Ileana, că, mă rog, a fi împără-teasă doară e lucru mare, nu iac'așă. BETEAGANUL, P. 1, 57. Iac'așă = „s'a hat man'it” BĂRCIANU. | (În strigături ardeleni, foarte des) Foale verde, iac'așă! Dragu mi-i de dumneață, Dar mai drag de mai-că-ta. JARNIK-BĂRSEANU, D. 374. || Așă s(ă) așă sau cam așă sau mai așă: „nu tocmai (bun, frumos etc.), bineșor, frumuseț, potrivit, etc.”: „comme ci, comme ça; pas trop; tant bien que mal”. — *Căsuța mea e bun-șoară*... — *He! așă șă așă*. Nu e tocmai comodă”. C. NEGRUZZI, I, 302. *Torgu: Mon cher monsieur Gângu, îmi pare bine că reînsoacă amicitia cu dumneață*. — *Gângu (care n'aude și crede că-l întreabă de sănătate): Așă ș'așă, nici prea-prea, nici foarte-foarte*. ALECSAN-DRI, T. 1002 (= ital. „cosi così”, de unde fran. (fam.) „couci-couci”, span. „así así” s. „así asá”). (Fam., glumeț) După aceea, când îi spuned cumcă cinevă căte ceva de pe undecă, care eră cam așă și nu așă, Ipale flutură din cap. CREANGĂ, P. 179. | Tu s'o joci, dar mai așă! COȘBUC, ap. TDRG. (Cu funcț. adj.) Nu-i vorbă, tot atâtă se toarce și cu o furcă mai așă, dar par'că fi-umbă mână mai ușor pe o sculă frumoasă. VLAHUȚĂ, ap. DG. D'el lui una frumoasă, Dumnezeu să-ți facă casă, De-i tuă una mai așă, Să nu ai parte de ea! TEODORESCU, P. 328. „Cum îi vinu!” — „Mai așă!” || Așă numit sau așă zis, în legătură cu un subst. = „zis, poreclit”. Așă-numiții „posesori” însemnează, în Moldova, „arendăși”. | Une-ori, o cu-nuanță mai tare, corespunzând compuselor în „pseud-”: „sol-disant”. Această reche maximă rămâne din nefericire aplicabilă și în starea actuală a așă numitei culturi, pe când, din contră, adevărata cul-tură nu ea fi mai bine inteineată de cât în propo-rtia restrângerii acelei maxime. MAIORESCU, CR. II, 131.

3. Așă, urmat de adjectiv și de (pre)cum este, ex-primă aceeași idee ca „cu toate că (este așa de...)”. [Lui] Dorofleiu... îi cam place să sugă, așă bătrân cum este. DELAVRANCEA, ap. TDRG. (= cu toate bă-trânețea lui). S'a tologit, așă îmbrăcat, cum eră, pe un divan. CREANGĂ, P. 302. (Cfr. ital. „così vestito come era, si tuffo nel fiume” = „trotz der Kleidung, die er anhatte, warf er sich in den Fluss”.)

IV Întrebuținat în funcțiune adjectivală.

1. Am văzut subț III, 1° cum așă (de) se între-buținează în legătură cu adjective. Această funcți-une oare așă și în exemple ca cele următoare (în care adjectivul e atribuit unui substantiv): Nu ne mai spune așă intrisădoare lucruri! DRĂGHICI, R. 26. (Acei ani) înnegrășoră o așă înnegrășoră frunte! C. NEGRUZZI, I, 45. Teamă mie-că, acordându-mi mie o așă amicală și lingușitoare precădere, n'ai nimer-rit tocmai bine. ODOBESCU, III, 9, 7. — sau în altele, ca cele următoare (în care atributul urmează substan-tivul): Nu se înfelege să fie făcut așă greșală mare. PRĂVILA MOLD. 69. Încă de la munta din Căna nu băuse așă vin minunat. C. NEGRUZZI, I, 83. Așa paseri desfrănate, mai căzut-ași coi? ALE-Cсандри, P. 1, 206. Pe căși îi întreabă, dădeau din umere, neștiind ce să răspundă la așă întrebare ciudată. CREANGĂ, P. 307. Ziseră, că de când sânt ei nu mai mănăsceră așă bucate bune. ISPIRESCU, L. 23. Am văzut însă că așă conține în sine, ca ad-verb de grad, ideea de „atât de mare, de bun etc.”; astfel, construcții ca: așă greșală mare, așă bucate bune etc., fiind considerate ca expresii pleonastice, s'a putut spune, cu același sens: așă greșală, așă bucate etc. Astfel așă primește funcțiune adjectivală, ca atribut pe lângă un substantiv s. un pronume (tot astfel în provenș. „uno persono ainșin” = „o) așa persoană”, în span. „un hombre así” = „un) așa om” și în portg. „uma cousa assim” = „așă ceva”. Meyer-Lübke. Rom. Gramm. III, § 205.) | (Exprimă ideea unui grad superior) Atât de mare; atât de mult, de curajos, de frumos, etc. Deci boierii, căcând așă milă și nemărire, începuse toți... a-lăudare. NECUL-CE, LET. II, 333, 12. Dar ce-ni păfit, mă pohoneful, de... faci așa larmă? CREANGĂ, P. 304. Lucru neșădrit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta! Idem, P. 192. Îi mănăncă așă de iute și cu așă poștă, de-și părea că nici pe-o mășor n'are ce pune. Idem, P. 23. De fi-a și așă rușine. Fă-mă brău pe lângă tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 63. Așă urs oștirea întreagă este în stare să o zdrucescă. CREANGĂ, P. 188. Făcu o nuntă d'alea înfricoșatele. Așă nuntă ș'a-șă veselie, mai rar. ISPIRESCU, L. 344. | (Exprimă un grad inferior sau mediocru). În împrejurări atât de nefavorabile; atât de trist, de rău, de prost etc. Sânt sântul de-așă viață! EMINESCU, P. 255. Grue mi-l apropiă [pe cal], Mănu-n coamă că-i pmoș, Ș'n podde l-azecărlă. Așă col nu-i trebeu! ALE-Cсандри, P. 79. | P. ext. (Prin așa se exprimă mai mult felul, decât gradul) în felul acesta, astfel de... Cu așă gânduri lupându-se, au ajuns la schele. DRĂGHICI, R. 15. Ne'ndoiom dac'așă oameni întru adevăr au stat. ALEXANDRESCU, M. 16. Oare pe unde se pot găsi așa pietre? CREANGĂ, P. 217. | (Rar se găsește topica inversă) Eu de multă vreme coclez prin lume, a găsi un om așă. GOR-JAN, H. IV, 165. | (Une-ori, în legătură cu pronu-mele nehotărît, pus înainte de așă) Ia [- față de] o așă nădămplare, tu știi fără îndoială, de mai pot trăi. KONAKI, P. 103. Turbându-se împărțut de o așă vedere... GORJAN, H. I, 318. Lumea privea și i se smplea înima de mândrie, căci în... împă-ratulul lor adusea o așă zină să o domnească. ISPIRESCU, L. 39. (Construcțiune cu pronumele ne-hotărît așezat între așă și substantiv sânt barbari-smo, după nemțește: „so ein...” Să așă așă o sofie, Cum își dau sica mea fie. BĂRAC, A. 41.) | Adesea în com-parație cu alte adverbe, mai ales așa... așă, tel... tel... La așă cap, așă căciulă (sau - învechit - așă chin-laf). ȘEZ. I, 219, 5; ROMÂNUL GLUMET, I, 13, 1. (= „cum îl capul, și căciula”). Pentru așă tocmală, așă tel. ZANNE, P. V, 630 (= „după om, și treaba”). (Cfr. dubletul și.) Cu ce [fel de] dascăl lăcusește, Așă car-te-alcătuște. ZANNE, P. V, 254. || Așă ceva = „un lucru ca acesta, ceva analog”: „quelque chose d'analogue, de pareil”. Am aurit de așă ceva. ISPIRESCU, L. 341. Așă ceva nu-mi vine să cred! LM. || După analogia

sinonimului „ast-fel (de)”, și: așă fel (de); „ainsi, de la sorte; tel, pareil”. *Oare așa fel de tineri să se fi ostând mulți în lume?* DRĂGHICI R. 7. || În loc de așă fel se poate spune, în mod eliptic, și de așă: „astfel, așă”. *El nu va merge la Craiu, de nu e trimis Craiul oameni de așă, carii s'îl apere de turbarea norodului.* P. MAIOR, IST. 165²/₂. [Flăina] o vei amestecă cu var nestins și, așezându-o în loc de-așă, unde fii bucatele, vei pune lângă dinău un bid... ECONOMIA, 58 (cfr. cu funcțiune adverbială, poate: [Sămburii de semănăt] preste iarnă se fin în năsip de-așă, ca să nu înghețe, idem, 126.) || Mai ales în construcții ca: *Hei, hei, călătorule! Dacă fi-i corba de-așă, ai să-ți rupi ciocinele umblând și tot n'ai să găsești slugă cum cauți d-ta.* CREANGĂ, P. 202. *Dacă a venit întâmplarea de-așă, apoi trebuie să împărșim drept în două ceea ce ne-a dăruit oaspetele nostru.* idem, A. 146. *Dacă'm ești lucru de-așă, Mă făcui o pădure.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 170. (Cfr. Acum, dacă-i treaba-așă, Spune-i, dragă, măică-ta S'îngredăscă ulia. idem, D. 61.) *Un ecclisiarh... fiind rău de rândul de-așă, că fură lumânările.* MINEUL (1776), 162 ¹/₂. *Spunea un ipocohim, om de-așă, de crezut.* DIONISIE, C. 214. (Și italic „di costi” = costi.)

[† (Mold.) așă, așă, dial. așă, ap. HEM. 1973-1974.] (Sălăgiu) așă, JAHRESDER, VI, 75, formă care se regăsește în Mold. în legătură cu -i: „Ei, Harap-alb, așă-i că iar te-a ajuns nevoia de mine?” - „Așă este, măicuță”. CREANGĂ, ap. HEM. 1974. (Cfr. mold. eu lucră-i = eu lucrău.) || În Transilv. se găsește și forma s'î în construcții: *nici șă, nici șă. Trece un au și feciorul cel mare nu mai vine, nici șă, nici șă.* POP., ap. HEM. 1974; *șă și șă, ap. TDRG., și șă și șă* (Făgăraș), com. Lacea. || † și: așă: *Cine grădăște de această, că cea ce mândăncă carne nu lasă destoinic a sfintește pricețanții, cine grădăște așă, anatema.* FRAYLA DE LA GOVORA (a. 1649), ap. HEM. 2004.]

— Din lat. *asē*, idem (cfr. și). Forma așă (arom. așă, așă, așă, așă, megl. șă, Istro-rom. (a)șă și, în funcțiune adjectivală, (a)șă) se raporta la forma arom. *asē* < *eccos-șic*, ca amă la *acmă* (v. c.). La forma originală așă (cfr. și, așăși) s'a adăugat finalul -a ca la abia (s. v.; cfr. și ital. „coss o cost”, span. „asi que cost”, „eo wie so, auf die eine oder die andere Art”; cfr. și engad. *asē*; cfr. Meyer-Lübke: *Rom. Gramms.* III, § 607). Lat. *asē* s'a păstrat, în parte compus cu alte elemente, în toate limbile romanice: ital. *cosi* (modenez *acost*, bolognez *acusé*, romagnol *accusé*, sicilian *accusati*, în Bari *acos*, genovez *asē*), eng. *so* „astfel, dacă”, *asē*, *asē*, *asē*, *asē* (< aliud-sic), v.-fran. *issi*, fran.-modern *aussi*, *aussi* (< aliud-sic), span. *así*, port. *assim* (vechiu *assē*).

ASALT s. n. (Mil. 1) 2. Assaut. — 1°. Reperire la atac a unei oștiri s. a unui detașament de oaste (companie, regiment etc.) spre a lua cu puterea o fortăreață, un loc întărit, în care se află vrăjmașul, „năvală, iurș, iureș”. (*Asalt se dă la cavă, cavă se la cu asalt*). Până a nu sosi îndrătul, Adrianopol se luă de vezirul, la asaltul său iurș cel de nădău. E. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1795. *Moscaltii... se apucase să bată Benderul... pe care l-au luat cu asalt și cu mare moarte de ambe părți.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 278¹/₂. *Se lasă trei asalturi redutei neincinse.* ALEXANDRI, P. III, 455. *Regimentul 13 de dorobanți... porneste la asalt sub ploaia de grănele din tabă Abdul-Kerim și, luptându-se piept la piept cu dușmanul oștirii, izbutește să intre și să se menșie în acel rând, ilustrând astfel boterul de soc al armelor române.* MAIORESCU, D. II, 93. *Din punctul de observare deasupra satului Grivița, Principele Carol dă la ora 3 ordinul pentru asaltul general.* idem, D. II, 94. *Munte com pune pe munte și cerului da-rom asalt.* COSBU, B. 161. || *Ea și așa zice să lăsam cetatea această... și să ne urmăm drumul înainte. Asem tunuri de câmp, nu de asalt.* C. NE-

GRUZZI, I, 168. || Fig. *Cupidon... vrea să mă lovească prin întreite asalturi.* idem, ap. HEM. 1795. 2°. (Scri-mă) Luptă cu floarea, etc. *Asalt de arme.* [Plur. -salturi.]

— N. din ital. assalto, idem.

ASALTĂ vb. l^a trans. Donner l'assaut. — (Rare, neobinuit în sensul propriu) A da asalt. *Zecce mii viteji pe ziduri, Cu mânie le asaltă.* I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1705. || Fig. (fam.) A veni (mulți) la cineva cu o cerere stăruitoare. *L-au asaltat cu tot felul de cere-ri.* [Rare, învechit la prez. indic. și: *asalt*.]

— N. din ital. assaltare, idem. Cfr. sălta.

ANĂM(Ă)ŢI vb. IV^a (ș. d.) v. asem(ă)lăi ș. d.

ANĂMĂNĂ vb. I (ș. d.) } v. asemăni ș. d.
ANĂMĂNĂ vb. I (ș. d.) }

ANANĂ vb. l^a. Assainir. — (Barbarism, după fran.) Trans și refl. (cu sens de pasiv) A însănoși, a îmbunătăți condițiile fizice, a face mai prietene sănătăți (o localitate). *Anană un oraș.* || P. ext. A însănoșiți din punct de vedere moral, a îndreptă s. îmbunătăți o staro de lucruri. *S'ar putea preface și anană această tristă stare.* SBIERA, F. S. 415. [La Români din Austro-Ungaria și: sană vb. l^a, din lat. sau după germ. *sanieren*.]

— N. după fran. (< lat. *sanare* „a vindeca”).

ANANĂRE s. f. Assainissement. — Infinitivul verbului *anănă*, devenit abstract verbal. *Ananarea satelor.* || Fig. *Ananarea moravurilor.*

ANĂRĂ adv. v. așară.

AȘĂȘI adv. l. 1°. *Comme cela, de la sorte, aussi, également.* 2°. *Même, précisément, justement, d'autant plus, en même temps.* 3°. *Tout en...* (dovant un particule). 4°. *Par hasard.* II. *Immédiatement, tout de suite, aussitôt* (quo), *déjà*.

Adverbul *așăși* se mai aude azi prin Moldova și o foarte des întrebunțat în Bucovina. În literatura veche îl întâlnim mai ales la (eronicarii) moldoveni, une-ori însă și la scriitorii din Ardeal și din Banat. I. Adverb de mod și de grad.

1°. (Pe lângă așă, care indică analogia acțiunilor verbale cu altă acțiune cunoscută, se adăoă noțiunea și, prin care se arată că s'a mai ivit încă o notă nouă) Astfel înce. *Iacomi vâlcuțul de aprozi... n'am mers pre căii lui... și au luat cai de olac... și la Bacău, îndată s'au întâmpinat cu străjile ungurești, care străji, căl l-au zărit, i-au luat în goană și îndată i-au agănuș, și așăși gonindu-l* [= în felul acesta mai și gonindu-l] *i-au omorât den pistoale.* M. COSTIN, LET. I, 300¹/₂. || Tot astfel, de asemenea, așășideren (v. c.), în conformitate cu cele spuse. *Duca-Vodă... au trimis ca să-i cuprindă, pre toți să-i prindă; ce unora le-au făcut Dumnezeu cale, de au scăpat în Țara-ungurească; Mihaiu biv cel spatar scăpase așăși din rădăen ducându-l la Cuceresti.* N. COSTIN, LET. II, 19¹/₂. *Perit-au atuncu multe vite a lăcuturilor; iar a bejenarilor așăși au perit mai de tot, fiind ei niște oameni neașăși.* NEULCE, ap. HEM. 2007. *Au prins pe boterii munteșii și-i dederă pre mâna lui Grigorie-Vodă... Numai Serban Logofătul au scăpat: așăși din gloată denăinea Vezirului, nu l-au căzut nime ce s'au făcut.* MUSTE, LET. III, 9¹/₂. (Cfr. fran. „ces étouffes sont belles, aussi coitent-elles cher”). || Chiar așă. *Ma bine te du acasă, așă te rog!* SBIERA, P. 185. || Tot. *I-au spus că dorote să-i facă o coronă, ia cam într'acost chip, așă de mare... Suceňă-murgă s'au prins că-l va mușăni... A dona zi, au găsit coroașă pe masă... de tot asemenea aceleia care o acusesse domnița... Ea însă eră așăși aceea, pentru că Suceňă-murgă n'am mai făcut alta.* SBIERA, P. 97.

2°. Până și, tocmai, chiar, însuși. *Bolgarii... în Thrachia, în Mizia... și așeși în sălcita Greția piciorul... și-au înșipit.* CANTEHIR, HR. 17/12. *Așa, Ovidiu... pe vremile lui August au trăit, și așeși de August au fost trimis în izgnanie la cetate/a Tomus.* Idem, HR. 72/1. *Iusuf Pașa... îl aced în dragoste pe Nicolai-Vodă și-i scriu adesea mîntușuri, dar nu așa cu mîrire, precum scriu alți veziri, ce foarte cu blîndețe, ca cum ar scrie la un prietin și așeși în mîntușurile lui și numeș prietin.* AXINTIE URICARUL, LET. II, 146/12. *A doua zi... au mers Ion-Vodă la Căzaci, și... le-au grăit Ion-Vodă leșeste, că șlică limbă leșească, că eră așeși Leaz de naștere.* N. COSTIN, LET. I, A. 87. *Părintele mi-au spus că așaș e, cu mîna mea, s'o opărese!* SBIERA, P. 238/12. *Să meargă cu ea așaș de-a dreptul la normăntul copilului.* Idem, P. 318/12. *Cu atât mai vîrtos, cu atât mai mult, încalte. Vezirul au răspuns: „Zici tu că sînt așa de blăstămași Moscalii, dar voi așa și nu sînteți de nimic, că ei v'au bălăt pre voi. Așezid ere au mai ris acel om a Șeului lui cum că Măntenie sînt prieteni prea buni cu Moscalii.* NECULCE, LET. II, 329/12. *Așa în căt. Hai să-i ascundem noi dot... așași să nu-i găsească nici dracu!* ALECSANDRI, T. 217. | † (Pleonastic, în legătură cu „tocmai”) *S'au furat cu dinsele tocma așașă din cămăra nuntii, de au fugit.* DOSOFTEIU, V. S. 29/1. | † Nu numai (căt)..., ce așași (șle)... — nu numai... ci chiar și...: „non seulement... mais encore (aussi)...”. Nu numai lăcută de moșneanii săi, ce așaș foarte bine întemeiat... să fie fost. CANTEHIR, HR. 390. Nu numai căt pe Zolavă de tot au biruit, ce așaș și cetatea Chiovlui cîn mîncă i-au luat. Idem, HR. 386.

3°. Chiar într-o astfel de stare, așaș cum (eră), deși (eră) tocmai (așa). *Aceasta eră din părinți creștini. Carii pentru credință încheși în temnișă fiind, i-au născut-l maică-așași în legături.* DOSOFTEIU, V. S. 2/1. *Deade așași din munci sufletul în mîna lui Dumnezeu.* Idem, V. S. 94/1.

4°. În legătură cu adverbă nehotărîte, are același sens ca „așa” în aceeași funcțiune. *Oricine... ca vrea să cearce pre locul lui... sau de să ca nimeri așași flectecum să să lămpo să găsească vre o comoră, să chiamă să fie a lui.* PRĂVILA MOLD 42, 3.

II. Adverb de timp. Îndată, fără întârziere, fără zăbavă, tocmai (temporal). *N'ară și judecăt de-ropă această, de-aș da cu voao așași darul și cîntea.* COREBI, ap. HEM. 2005 („îndată, fără multă cugetare” sau „numai așa?”). *Ashishi* = „statim, confestim”. ANON. CAR. *Încăță tată-său de-i lăsară capul în temnișă așaș.* DOSOFTEIU, V. S. 98, 7. Nu că rămăne decăt să ve mîrtași cu țărani. *S'azăși am poruncit să vie preotul din sat, ca să facă chiar acum nuntă.* ALECSANDRI, T. 683. *Românii cred că... mare parte de insecte... își află sfîrșitul așași la ivirea lor pe suprafața pămîntului.* MARIAN, SE. II, 209. *Am s'o împușe. Și așași scoate un pistol.* SBIERA, P. 237/12 (cfr. „și, zicînd așa și, și scoase”). | (Urmat de cînd sau cu om temporal) *Și, dejă. Soarele dimineții se arăță așași prin geamurile ferestrelor, cînd căzu Leonardo într-un profund somn.* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. | Îndată ce. *Și Maica Domnului. Din poarta cerului, Așași cum'a cuedat, Scară de ceară a luat, Scară de ceară a întins, Cu poale albe m'a cuprins.* MARIAN, V. 125. | (În legătură cu măsură de timp) *Chiar. Iarna mare eră: că așași iarna s'au făcut aced zarcă.* MUSTE, LET. III, 11/12. *Apoi nici să nu mai îndelungăm vorba, ci așaș mîne dimineață să te duci la lărg.* SBIERA, P. 242/1. *Așezarea se face așași în aceeași zi.* MARIAN, NO. 135. | Adesea în legătură cu alte adverbă de timp, întrebînduți une-ori aproape pleonastic: *Așași atunci (s. acum) — atunci (s. acum), îndată, chiar atunci (s. acum), în acel (s. acest) moment chiar.* *Lăsară masa, țezînd așași atunci din stăfăjula liturgică.* DOSOFTEIU, V. S. 31. *Și așași atunci, Lună sara, i-au trimes la vezirul. NE-*

CULCE, LET. II, 358/1. *Pentru rădicarea hobotului, mireasa dă așași atunci, celui ce l-a rădicat, o năframă.* MARIAN, NU. 638. *Nu pot să mă lupt așași acumă, că-s flămînd.* MARIAN, TR. 312. *Asăși îndată s. de-odată, s. chiar, pe loc (s. așași îndată mare) „îmiedat”: „momentanement, immédiatement”. „Saraca'n de mine!” strigă așaș îndată și cealaltă hargată.* SBIERA, P. 112/12. *Aceste sufletu nu sînt [— nu se preface în...] așaș de-odată moroi.* Idem, P. 317/12. *Suana: Știi una?... Îmbracă-te femeșle... Răzvrătescu: Minunată idee! Așași chiar mă duc să-mi pun catrină.* ALECSANDRI, ap. HEM. 2007. *I-am răspuns așași pe loc.* MARIAN, SA. 102.

[Și: așași, așași (așași), în Mold, și în Bucov, azi: așași, așași: accentul frazei e totdeauna pe cuvântul lîngă care stă: așași eu. | So găsește și forma șăi: *Urslul șoși îl apucă și-l cromptește.* SBIERA, P. 204.] — Compus din așa (ași) + și. (Cfr. lat. *itaque*.)

ASASINĂ, -Ă subst., adj. *Assassin*. — (Franțuzism) (Persoană) care a ucis mișelește, tâlhărește (pe cineva). [† *asasén* s. m. *Assaseni* (adecă ucigători întru ascuns). BARAC, A. 4.] | Întrebîndat (rar) și adjectival. *O mîna asasină a făptuit omorul acela.*

— N. după fran. (ital. *assassino* < arab. *hasāshī* — plur. de la *hasāshī* — „mîncători de hașaș”, nume dat sectarilor lui Aladin (secol. XIII), care, sub influența hașului consumat, făgăduiau, surs jurămint, a omori pe oricine, dacă le cerea aceasta căpetenia lor).

ASASINĂ vb. I^o. *Assassiner*. — (Franțuzism) A ucide (pe cineva) mișelește, ca un asasin. | P. hiperb. (fam.) A plicitești (pe cineva) în cel mai mare grad. *Te asasinăcău cu versurile lui.*

— N. după fran. (ital. *assassinare*). Cfr. *asasin*.

ASASINĂRE s. f. *Assassinat*. — (Franțuzism) Înfinitivul verbului *asasina*, devenit abstract verbal. *Ucidere mișelească (gîndită ca acțiune). Asasinarea lui aduce murmură în țară.* URICARUL, XIV, 245/11.

ASASINĂT s. a. *Assassinat*. — (Franțuzism) Ucidere mișelească (gîndită ca fapt împlinit). *Asasinatele politice nu sînt rare în istoria omeniirii. Gazetele comentează această încercare de asasinat.*

— N. din fran.

ASASINĂT, -Ă adj. *Assassiné*. — Participiul verbului *asasina*, devenit adjectiv. *Ucis mișelește.*

ASĂU s. a. *Bèche, louchet*. — (În Transilv.) Căzmă, hîrleț. *„Hârlețul (asău) lăste o lopată de fier ascuțită la vîrș și cu tăiș făcut pe de laturi, sau o lopată de lemn cu fier ascuțit în capăt, cu carea se sapă pămîntul”.* ECONOMIA, 118. [Și: *arșau*. CIHAC, II, 476, *arșeu*. FONTBRIANT etc. *harșeu*. HEM. 1742. Plur. *șeșăuă* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1741. FONTBRIANT adă un plur. *șeurii*, care însă e suspect.]

— Din ung. *ásó* „sapă” (lit. „săpător”). Formele cu *r* intercalat se găsesc și la Sărbi: *arșiov* (pe lîngă *asov*), idem, și în rut. *arșav* „pelle de fer” (CIHAC, II, 476). Cfr. dubletul *arșov*.

ASĂUL † s. m. *Chef d'un détachement de Cosaques de l'Ukraine*. — „Sub-hatman, la Cazaci zaporjeni”. ȘIO. *An șezut Timuș, aicea în Iași, cu asaulii, polcoeniții și atamanii săi.* M. COSTIN, LET. I, 296/12. *Lună și pe cealaltă Căzaci, cu asaulul lor, anume Mirovici, au intrat cu oaste măi grea carăși în fara leșească.* AXINTIE URICARUL, LET. II, 149/1.

— Cuvînt tâtăresc, luat de cronicarii moldoveni sau de-a dreptul din limba tătărească (turc. *yasaul*, „chambellan” ou întendant aux services des Khans de Turkestan”, propr. „qui arrange”). ȘIO (cfr. *iasa* cacciu), sau prin mijlocul rusească: *asaulă* „căpitan de cazaci” (și: *asaulă*, pol. *assawent, jessawent*).

ASBĒST s. a. (Miner.) v. azbest.

AȘCĂ s. f. v. hașcă.

ASCENDĒNT, -Ă adj., subst. 1^a-2^a. *Ascendant*. — 1^a. Adj. Care merge înălțându-se, „suitor” (cfr. opusul: descendent). *Mișcare ascendentă*. | (Mat.) *Progresiunea ascendentă*: ai cărei termeni merg crescând. | (Muzică) *Armonie ascendentă*: armare de evinte care merg crescând. | (Astr.) *Nod ascendent*: punctul în care o planetă ce trece din emisfera australiană în cea boreală traversează planul orbitei pământului. | (Genealogie) *Linie ascendentă*: urcare de la fiu spre părinți și strămoși. *Linia dreaptă* [de rudenie] se împarte în *linie dreaptă descendentă* și în *linie dreaptă ascendentă*. HAMANGIU, C. C. 159. *La doi frați ai săi a izbucnit nebunia înainte de a sa, și.... această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă*. MAIORESCU, CR. II, 300. | Substantivat. (Jur., mai ales la plural) Rudă în linie ascendentă. *Tatăl, mama și ceilalți ascendenți pot face împărțea bunurilor lor între fi și ceilalți descendenți*... Dacă toate bunurile ce ascendențele a lăsat la moartea sa nu au fost coprinse în împărțea, bunurile necoprinse se vor împărți conform cu legea. HAMANGIU, C. C. 188. | Situație predominantă (față de cineva), influență, autoritate (morală) puternică (asupra cuiva). *El știe câtă admirație mi „inspiră, cât ascendent moral și intelectual exercită asupra-mi*. CARAGIALE, M. 93. | † și: ascendență.]

— N. din lat. *ascendens*, -entem (part. verbului *ascendere* „a se sui”).

ASCENDĒNȚĂ s. f. 1^a-2^a. *Ascendance*. — 1^a. (Rar. Franțuzism) Urcare, suire. | 2^a. Linie (de rudenie) ascendentă. *Românii de la Severin, ca și acei de la Pind, începură a împingea în toate direcțiunile prisosii poporașii, fundând... stabilimente filiale, în tradițunea cărora ei conservau prestigiul de ascendență*. HADEUK, I. C. 61. | † și: ascendență. | Cfr. descendență.

— N. după fran.

ASCENSIŪNE s. f. *Ascension*. — (Franțuzism) Suire, înălțare, urcare (spec. cu balonul). *A făcut o ascensiune cu balonul*. | Spec. (Astr.) *Ascensiunea dreaptă*: arcul ecuatorului care trece prin punctul vernal și meridianul care trece prin centrul unui astru. [Plur. -siuni. | Pronunț.: -si-u-ne.]

— N. după fran. (ascensio, -sionem, idem.)

ASCENSŪR s. a. (rar, s. m.) *Ascenseur*. — Aparat mecanic pentru urcat (persoane s. lucruri) la diferitele etajuri ale unei clădiri. [Plur. -sori și -soare.]

— N. după fran. (lat. ascensor „care se urcă”, de la *ascendere* „a se urcă”).

ASCĒT, -Ă subst. *Ascète*. — (Mai ales în biserică creștină primitivă) Călugăr care își petrece viața în post și rugăciune în pustietăți, pustnic, sihastru, schimnic. *Căc. a nahoret*. | † și: aschit, de-a dreptul din n.-grec. *Iacov postnicul, aschitul*. DOSOFTEIU, V. S. 43. | † și: aschēt, -ă subst., cu o formă mai apropiată de cea elină. *Iov bătrânul, aschel slab și osos, în vasa-i reche de pînură cafenie, sta cîncînt la pămînt, înaintea peșterii, a mormîntului în care trăie*. M. SADOVEANU, SĂM. V, 973.]

— N. după fran. (= grec. ἀσκητής „deprins, exercitat” [cu o viață de schimnicie], de la ἀσκῶ „a se exercita în... a-și întări trupul prin exerciții”).

ASCĒTIC, -Ă adj., adv. *Ascétique*. — 1^a. Adj. De ascet, de pustnic, de sihastru, de schimnic, schimnicesc. *O viață ascetică*. | 2^a. Adv. Ca un ascet, schimnicesc.

— N. după fran. (= lat.-bis. asceticus, -a, -um < grec. ἀσκητικός)

ASCĒTISM s. a. *Ascétisme*. — Viață de ascet, schimnicie.

— N. din fran.

AȘCHE s. f. v. așchie.

AȘCHĒRIE † s. m. *Troupes turques, armée turque*. — (Cuvânt literar în epoca fanariotă. Și singularul are sens colectiv) Armată turcească, soldătime turcească (indeoște, fără deosebire de „leniceri”, „spahii” etc.). *Jaloba să se vadașoș de Pași și la sarascheri și la ascherul din Bender*. E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Sfătuiră să scoată o angară... Numindu-o cum că este ajutor de cheltuieli Pentru ascherii ce s'adună la Divă... ZILOU, CRON.*, ap. HEM. 1801. [În Mold. și: așchĒria. *Îndată să se trimită așchĒriul cerșit și tunuri și alte trebuincoase pentru războiu*. URICARIU, ap. DG.]

— Din turc. „asker „armée, soldat”. ȘIO. Cfr. așcherliu.

AȘCHĒRIŪ † s. m. *Soldat turc*. — (Cuvânt literar în epoca fanariotă; întrebuințat rar; mai ales la plural) Soldat turc. *Să-i dea coheră pentru ascherlii*. DIONISIE ECLISIARCU, C. 187. *Ascherlii* [sic] ce dovesc a intră în Moldova să facă răstăți, unii ca aceia să se trimită la cele d'aproape sarhatari (a. 1774). URICARIU, VI, 437, ap. ȘIO.

— Din turc. „askerlii „soldat”. ȘIO. Cfr. ascher.

AȘCHĒT s. m. v. ascet.

AȘCHĒ vb. P. (*Se*) *fendre* (se dit du bois), (*se*) *briser* (un os) en éclats. — Trans. A rupe (ceva) în așchii, a luă așchii, suvițe s. fășii (din ceva); a desprăți (un lemn) în așchii. *O ghiulea de tun se sfărâmă și așchiază o bucată de os din tălta unui ghințar*. V. COSMOVICI, SĂM. II, 458. | Refl. (Despre lemn, os etc.). A se rupe (și a se sfărâmi) în așchii. [Rar, și: așchii vb. IV? *Lemnarul taie lemnele; bărdăul le așchiește și-apoi le cioplește, le răstează, le scobește*. (Orlat, în Transilv.) ap. HEM. 1983.]

— Derivat din așchie, sau dintr'un tip lat. pop. *asclare (= *asulare, cfr. assulatum): v.-prov., cat. asclar.

AȘCHĒAT, -Ă adj. *Fendu cu brisat en éclats*. — Participiul verbului așchia, devenit adjectiv. *Unde eră casa lui Druga, se vede numai un stâlp afumat și așchiet de fulger*. V. FORESCU, ap. DDFR. [În Mold.: așchiet.]

AȘCHIE s. f. 1^a. *Écharde, éclat (de bois), éclisse, esquille*. 2^a *Envie* (piculicula qui se détache de la peau autour des ongles).

1^a. Bucată (lată, subțire și, relativ, lungă, spre deosebire de țandără și surcea care sânt mai mici și au formă neregulată; adesea însă aceste trei numiri, mai ales așchie și țandără se confundă), fășie s. suviță luată în lungul lemnului (cu barda s. cu secura) sau dintr'un os (și p. ext. și din alte corpuri tari ce se pot desface în fășii). Cfr. COSTINESCU. *Scoate îndată bărna den ochiul tău și atunce vei căuta să scoți așchia cea den ochiul fratelui tău*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Copaciv mare, dintr'o așchie* [= dacă l-a sărit o așchie lovindu-l cu toporul] nu se taie. PANN, P. V. III, 15; ROMÂNUL GLUMET, I, 31^{1/2}. *Nici un lemn nu se desface în așchii lungi, ca vîlmul*. ap. TDRG. *Așchia bradului, Dreptatea satului*. [= „Dimerlia”]. GOROVEI, C. 131. *Stejarul... îndată ce rămase în câteva așchii, se rupse*. FUNDESCU, L. P. 159^{1/2}. *Așchia nu sare departe de trunchiul*. SEZ. I, 221^{1/2}; ZANNE, P. I, 114. | Despicătură (de probă) dintr'un lemn. *Pentru a face gîndrila, trebuie a căuta ca bradul să îmble bine, adică să se despică sau să crape drept*. Aceasta se cunoaște cercînd mai mulți brazi prin scoaterea

din trunchiul lor a unei așchii de un pod de mână de groasă și ca de o palmă de lungă. Dacă așchia aceasta nu crapă drept, brațul se lasă și se caută altul. I. IONESCU, M. 396. | P. ext. N'am desprețuit nici hârburile de cale rechi... nici chiar așchile de cremene, pe care astăzi noua știință a arheologiei preistorice le așterne... pe pragul templelor înălțate în onoarea arcelor. ODOBESCU, II, 236. A fost atins de o așchie de lanță [= lance] înaltul nostru rege. I. NEGRUZZI, VI, 169. | Așchile de lemn sânt, ca și succedele, rămășițe nefolositoare, care se întrebunțază doar la atâșatul focului. Să-mi adun în mănunchiurile notițele răspite aci ca așchile și ca succedele ce se imprăștie fără folos, când, cu o țesătură mânăuită, o calță de dulgher stângaci ciopârțește bârna. ODOBESCU, III, 166^{1/2}. Pociind, se rearsă căpaia prin așchii. COȘBUC, E. 15^{1/2}. Unde conăcesc ei, acolo... fac și ațăță focu... cu gâteja, cu ogrinji, cu succede, cu așchii și cu ce găseșc. JIPESCU, O., ap. HEM, 1982. Până atunci, călătorul adunase niște răscote, succede și așchii de lemne ce putuse afla prin bălătură și ațățase un foc buniceal. SPIRESCU, ap. HEM, 1982. | Astfel se explică sensul greșit de „surcă” dat de ANON CAR.: Ashkië = „sarmentum”. | După POLIZU și cu sensul de „strujură”: Așchie de rândă : „Hobelspan”. | Fig. Strujină pre sed'nutul cu aciale brânci au mânăși de her cu unghie ascuțite, să-rind așchi de carnea se/ânului... DOSOFTEIU, V. s. 97.

97. (Rar, neobicitului) P. a.nal. Pielții care se desface din piele în jurul unghiilor DDRF, „zbărnațtoare, plesnitoare”.

[Plur. Așchii și Așchii. | † așche, plur. așchi. | Ș: hășchie: *Cotida bicidius i s'a spart in hășchii și sar din ea puzderii melifate de soldurile uscate ale bieților car. DELAVRANCEA, s. 205.* | În Ban., Serbia și în Jud. Mehedinți: hășchie VICIU, GL. CDDE. — și lășchie: *Să opuci pădurile, în codri muși și surzi, Unde nu-i ieșchie sărăit, De voinic lătat.* POP. (Oravița), ap. MARIAN, N. 40. Ieșchi = „așchii”. (Lătușag, Verșet). VICIU, GL. | Prin trecerea dialectală a lui k' > f, se pronunță pe alocuri și: aștie, pronunțare care se reflectă în scrierea aștie. LB. *Aștii de ceale mărunt giuște.* ECONOMIA, 220. | La GOROVEI, c. 371 (com. din Vășeu, în Transilv.) se găsește și forma (grafică?) s. simplă eroare de tipar, prin omiterea lui h) așchie: *Moșu taiu lemne în dual; așchie sar(e)n vaie.* (= „Tunetii”).

— Din lat. pop. *ascla* (= *assula* „așchie”, diminutiv din *assis* „scândură”. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 430): alb. *as'k'e*, neo-grec. *εσκλη*, vegl. *jaska* (ital. *ascola* < *ascula, *arcl. glott. ital.* III, 457), neapolitan *as'ka*, calabrez, sicilian *aska*, pugliez *as'k'e*, sard. *logudorez as'a* (campidanese *astula* < *astula*, Wagner, *Lautlehre der südsardischen Mundarten*, 18), v.-prov., cat. *ascla*, portug. *acha*.

AȘCHII vb. IV^a v. așchila.

AȘCHIOARĂ s. f. *Écharde, petit éclat (de bois)*. — Diminutivul lui așchie (derivat prin suf. -ior). Cu barde și cu topoare Să mă faci așchioare. POP., ap. DG. Cfr. așchiuță, așchiță. [Pronunț. -șchi-ou-]

AȘCHIOS, -OANĂ adj. *Schisteaue*. — Care se desface cu ușurință în așchii, în straturi suprapuse. Se numește așchioasă, dacă se alcătuiește din lespioare mici, ap. DG. [Pronunț. -șchi-os.]

— Derivat din așchie, prin suf. adj. -os.

ASCHEIT † s. m. v. ascet.

ASCHEȚĂ s. f. *Écharde, petit éclat (de bois)*. — (În Transilv. și Ban.) Diminutivul lui așchie (derivat prin suf. -iță). *Ascheță* = „das Splanchen”. LB. *Dar cine l-a fărmeccat? — Două fete din all sat. — Da cu ce l-au fărmeccat? — Cu așchiță-lin portifă, Cu*

pubere din uliță. POP. (Ban.) ap. HEM, 1983. [În Ungaria și în Banat și: ieshță: *La fântâna de ieshță Paște calul lui Ionifă.* HODOȘ, P. P. 163. *Io pă iel l-am otrăuit... Cu ieshță din portifă.* ALEXICI, L. P. 180/21. Cfr. așchiuță, așchioară.

ASCHEȚĂC † s. m. *Ascète*. — Ascet, sihastru, pustnic, schimnic. *Prepodobnicii părinșii noștri, bogonosnicii săhaștri, așchitaci, „petrecură în boboță și'n piei de capră, lipsiți, scărbiți, pășiți rău, prin pustii rătăcindu-să și prin muși și cărtoape.* DOSOFTEIU, ap. HEM, 1802. [Forma singularului ar putea fi și: *aschitacu*, cfr. TDRG.] Cfr. aschitean.

— Cuvânt românizat de Dosofteiu, din n.-grec. ἀσκητικός. Cfr. ascet.

ASCHEȚEAN † s. m. *Ascète*. — Ascet, schimnic, sihastru, pustnic. *Eră un aschitean carele străducea în lume, de bunătățile lui și de minuni ce făcea.* PRĂVILA (a. 1632), ap. MURNU, GR. 7. Cfr. aschitac.

— Formațiune românească din gr. ἀσκητής și suf. adj. -ean. Cfr. ascet.

ASCHEȚUȚĂ s. f. *Écharde, petit éclat (de bois), copeau*. — Diminutivul lui așchie (derivat prin suf. -uț). *Așchiuța brađului, Mândruța satului.* [= „Dimmerlia.”] GOROVEI, c. 131. *Să te duci la o salcie, să-i cropi coaja cu cuțitul, și de sub coajă să iai puțină așchiuță și s'o atingi de măsseau... care te doare.* SEZ. VIII, 151. [Și: hășchiță. După ce l-au gătit acuma de făcut, aștern pe fundul secriului gelburii, adică succede, numite almintreale și hășchiuțe. MARIAN, I. 239. | Pronunț. -șchi-u-] Cfr. așchiță, așchioară.

ASCURMĂ † vb. I^a. *Réduire en cendres*. — A prăface în scrum. *Au opâră, de au ascurmăți și au ars buruianele și toată verdeaja.* DOSOFTEIU, V. s. 110^{1/2}.

— Derivat din scrum, cu pref. a-.

ASCULTĂ vb. I. I. 1^a. *Écouter, dresser l'oreille. Ausculter. 2^a. Écouter attentivement, entendre, prêter l'oreille (à). Écouter (un maître), suivre (un cours). Interroger, faire réciter la leçon à un enfant. Interroger ou ouir (des témoins), faire subir un interrogatoire (à qqn). Faire attention (à qqch.). Entendre raison. II. V. Ajouter foi (à qqch.). 2^a. Satisfaire, exaucer, donner son adhésion (à une prière), prendre (qqch.) en considération. 3^a. Écouter (les conseils de qqn.), suivre (l'avis de qqn.), obéir (à). 4^a. Se conformer (à un ordre), obéir, obtempérer, se soumettre; être sous l'autorité ou la domination (de qqn.), être soumis ou assujéti (à), dépendre ou être sous la dépendance (de).*

I. Precum privirea este acțiunea pregătitoare pentru vedere (perceperea a ceva cu ajutorul văzului), tot astfel ascultarea este acțiunea prin care pregătim perceperea a ceva prin simțul auzului (a urezilor). Ascultă și vei auzi! DRĂGHICI, R. 53 (cfr. „caută și voi ață s. găsi!”). S'ascullăm! Ce se aude? Ce nou glas răsună oare? C. NEGRUZZI, ap. HEM, 1803.

1^a. (Despre oameni) A-și încordă auzul și atenția spre a auzi ceva; (despre animale) a-și ciuli urechile (spre a auzi ceva). Intrans. și trans. *Stau cu laure-aminte, ascultă fără a sună.* KONAKI, ap. HEM, 1803. *Ascultați! Marca fantomă face senă, dă o poruncă...* ALEXANDRESCU, M. 14. *„Ja asculați, măi”, zise Gerilă, „corbalungă, sărăcia omului!”* CREANGĂ, P. 250. *Ascultă cu groază tot sunetul fuznelor.* DRĂGHICI, R. 157. *La dreapta se auzi o foșnătură. Iepurele stătu pe loc, ciuli urechile și ascultă căta timp.* || P. ext. A-și încordă atenția spre a pricepe ceva. [Calul] ||... se spore, că are să mai dea le o cursă pe care i-o întindea tatăl-său, și o învadă cum să facă să iasă și de-astă-dată biruitoare. Fata ascultă cu

toate urechile și făcă precum o învătă calul. ISPIRESCU, L. 18. || Spec. (Med.) A cercetă (pe cineva) prin ascultăre. Cum a venit sus, doctorul a ascultat-o la piept. s. NĂDEJDE, ap. TDRG. || Spec. A trage cu urechea. A ascultă la apă : „écouter à la porte”. DDRF. Au ascultatul furis la vecinul său și au purtat crețetele... CUV. D. BĂTR. II, 326.

2. A fi atent, a-și aținti atenția la ceea ce spune, cântă s. povestește cineva, a urmări cu luare-aminte povestirea cuiva. Absol. „Cobori în jos, luceafăr blând, Alunecând pe-o rază, Pătrunde'n casă și în gând Si viața-mi luminează!” El ascultă tremurător, Se aprindea mai tare... EMINESCU, p. 262. Eu sânt dator să spun povestea, și vă rog să ascultați! CREANGĂ, p. 248. O gură numai are omul și urechi două; dar, dimpotrivă, mai mult grăiește de cât ascultă. ZANNE, p. II, 169. Tu zici, tu ascuți! RĂDULESCU-NIGER ap. TDRG. (: „das sind vergebene Worte”). || Intrans. (Se construiește cu prep. „la”, mai rar cu prep. „de”) A ascultă la cineva = „a-l ascultă cum vorbește, cum declamă, cum cântă etc.” COSTINESCU. Foicică mdrăcine, Ascultați, boieri, la mine, Să vă spun pe „Corbă” bine! TEODORESCU, p. p. 517. O oară să fi fost amici, Să ne iubim cu dor, S'ascult de glasul gurii mici O oară, și să mor! EMINESCU, p. 127. || Trans. Frați dragi, ascultați sfânta evanghelie! CUV. D. BĂTR. II, 120. Mincunile îi eră prea drag a la ascultă. NEULCEA, ap. HEM. 1806. Să ne oprim urechile de-a ascultarea cântecelor lumestri de iuboste, mânule de-a apucarea... VARLAAM, ap. HEM. 1811. Mai bine voese să ascult istoria, de cât să mândre! DRĂGHICI, l. 18. Ne place a ascultă povești frumoase din vremile trecute. C. NEGRUZZI, l. 245. Ascultă cu luare-aminte ce îți-oiu spune! CREANGĂ, p. 191. Urechile lor nu mai ascultau alte vorbe. ISPIRESCU, l. 39. | P. ext. (Complimental este omul, animalul s. instrumentalul care produce sunetul) Ce se nu mai rutes ustensescu-te-tire, rogu-te se ascultă tu noi întru surse. COD. VOR. 58/, (= să neascultă pe noi pre scurt. N. TESTAMENT, 1648; să auzi tu pre scurt. BIBLIA, 1688: „mais afin de ne pas l'arrêter longtemps, je te prie de nous entendre, dans ce que nous allons te dire en peu de paroles”). Neadormi privitytoare... mă ascultă. KONAKI, p. 104. Ea l-a ascultă pe copilas, l'imită și distras. EMINESCU, p. 273. Auzi, mândră, cucul cântă, țefi oșari și l-ascultă! JARNIK-BĂRSEANU, d. 43. Mândră maică'mai acut! Copil mândru m'a făcut. M'a băiat cu flori de munte, Toți gura să mi-o asculte. — Mândrele să mi-o sârute! Idem, d. 362. || Ideea atenției încordate se exprimă mai plastic prin a sta și a ascultă: Dar auzi, ce jalnic cântă Clopotele-acum în zăi; Glasul lor e'ndurerat, Ruga lor e sfântă. Ele plâng, și mi se strânge inima, cum stau ș'ascult. COȘBUC, p. 128. Maica sfântă Stă și-ascultă. Și ascultă, cât ascultă, Și din gur'apoi curdântă... MARIAN, SE. I, 10. || Cu un sens apropiat de „a auzi”. Asemenea întâmplări vă supără a la ascultă. DRĂGHICI, l. 26. În privitytorei, să-mi pară Glasul Lănei că l-ascult. COȘBUC, p. 8. Vino, bade, sârte, De-ascultă mustrările, Cum mă mustră măicuța, Bado, pentru dumneata! JARNIK-BĂRSEANU, d. 269. | A ascultă liturghia (s. sfânta slujbă): „entendre la messe” (ital. „ascultare la messa”, care are, ca și la noi, și sensul: „a fi de față la liturghie”). Doamna tucă merge de ascultă liturghia la biserică sa, împreună cu toate giupănasele. GHEORGACHI LOGOPĂTEL, ap. HEM. 1805. || Spec. A audă (un curs). Vai! tot mai gândeți la anii, când visam în academi, Ascultând pe vecchi dascăli cărpocind la halna vremii! EMINESCU, p. 230. Merg să ascult un curs la univesitate. | A controlă (pe un elev) dacă a învățat lecțiunea, punându-l s. o reciteze sau făcându-l întrebări asupra ei, a proctii (pe cineva). Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată săptămâna să se proctiască băieții și fețele, adecă să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămână.

CREANGĂ, a. 3. Vom încăă împreună...; eu la gramatică, și tu ce-i vrea; apoi mi-i ascultă. Idem, a. 87. | (Jur.) A ascultă martorii = a luă depozitiile marturilor: „ouïr (ou entendre) des témoins”. || Fig. A da atențiune s. importanță (cuiva). Măi bădiță, pentru tine Multe dan cu lemn n mine, Multe dan și mulți mă nfrunță! Dar cine dracu i-ascultă! JARNIK-BĂRSEANU, d. 69. (Loc. prov.) Cânele latră la lună toată noaptea și luna nu l-ascultă niciodată. ZANNE, p. I, 364. || † A înțelege. Aceasta și la Rumâni s'au plinit, că, cu glas strâin grând lor Dumnezău, nu ascultă; iar acum sfânta Scriptură prin necoinea [-osteneala] Măriei tale să citește și cunoscută să face și la mari și la mici. BIBLIA (1688), 8 p. /r. | Nu ureă ș'asculte nimic: „il ne veut rien entendre”. DDRF.

II. Când ceea ce ascultăm nu e numai un sunet din afară sau o povestire mai mult sau mai puțin indiferentă pentru noi, ci este o dorință, un sfat sau o poruncă ce ni se comunică, atunci ascultarea acestora este în același timp o conformare lor. As-tel a ascultă nu mai este acțiunea care precedă a a zirea, ci, adesea, cea care o urmează: Că mi-au auzit Domnul glasul de plânsoare Și mi-au ascultat Domnul ruga la strănoare. DOSOFTEIU, ps. ADHEM. 1803. Construit cu acuzativul, cu un caz prepozițional („de”, „ra”, „la”) și (rar și numai la scrierilor vechi) și cu dativul.

1. A da crezământ, a crede, a luă s. a băgă în seamă spusele cuiva, a fi convins de adevărul celor spuse (de cineva). Trans. Zici că-ș mândră, și n'am vrut Ca ș'ascult vorbele tale? COȘBUC, b. 12. Domnule Măria ta, Tu pe Greci nu ascultă...! Grecii-flară dușmănoasă, Grecii-limbă veninoasă! ALECSANDRI, p. p. 90/. || Ascultat tot ce a auzit = „il a crut tout ce qu'il a entendu”. PONTBRIANT. || Mai ales intrans. Nu ascultați de vraci și de babe descăntătoare, ci de medici. | Spuse tatălui său ceea ce isivodie el să făcă. Tatăl său, care ascultă la gura lui ca la carte, se duse numai de cât... ISPIRESCU, ap. ZANNE, p. v, 148.

2. (Când e vorba despre o dorință, o rugare) A o luă în seamă, a o împlini, a o satisface. Miluște pe mișel și mi-ascultă mișea rugă. DOSOFTEIU, ps. 18. Mișelilor, Domnul le ascultă. Idem, ps. 227. De-ar vrea bunul Dumnezău Să mi-asculte dorul meu! ALECSANDRI, p. I, 80. Acum te chem; chemarea-mi ascultă-vei? Din neguri reci, plătind, te vei desface? EMINESCU, p. 51. Sluga, ascultând poronca stăpânului, ia pe Ican... CREANGĂ, p. 301. Oiu rugă pe Dumnezău S'asculte blăstemul meu. DOINE, 122/. Sl... în lume fele-s multe, Care-ar ureă să mă asculte Și să făcă tot ce vreau, Ca ș'aline dorul meu. ALECSANDRI, p. p. 303^b/. Rugați-vă la Dumnezău cu toată inima; el vă va ascultă : „priez Dieu avec ferveur, il vous exaucera”. Tatăl său a ascultat cererile sale : „son père a adhéré à sa demande”. PONTBRIANT. Ambasdoarele... să fie ascultat și liber de-a opără... drepturile fării. URICARIU, l. 184^{1/2}. | (Jur.) A luă în considerare. Nice para lor să se asculte, nice în seamă să se bage. PRĂVILA (a. 1652), ap. HEM. 1803. | Refl. (numai la persoana a 3-a, cu sens pasiv) Mihai-Vodă... ori de ce scrie și jălneț la împărăție, i se ascultă și ipepăve. MUSTE, ap. HEM. 1809. || La negativ : a nu se învoi (la ceva), a nu vrea, a refuză. Iar în ziua a șaptea, veșel fiind, împăratul zise... să aducă pre împărăteasă... Și n'au ascultat lui împărăteasa, să vie. BIBLIA (1688), 356 (: „or, au septième jour, comme le roi avait le cœur gai de vin, il commanda à Méhunan, Bizta... qu'ils amenassent devant lui la reine... Mais la reine Vasti refusa de venir”).

3. Trans. și intrans. (Când e vorba de un sfat) A te luă după, a urmă. Fata ascultă sfatul chiftoiu-lui. SEZ. V, 66^{1/2}. Bine este să ascultați și sfatul unei neveste! ZANNE, p. IV, 506. Din zece, una s'ascultă și a femei. ZANNE, p. II, 279. | A urmă sfatul (cuiva). Cel rândit nu ascultă cumu-l învătă vracul. PRĂVILA

MOLD. 68, *Trebue să-i ascultăm, că sfinșii lor știu mai multe decât noi, păcătoasele!* CREANGĂ, p. 116. *Stăpâne, ...ascultă-mă și du-te la boierii!* idem, p. 156. *„Dacă vei merge cu mine”, zise calul, „habar să nu ai!” Te voi sluji cum am slujit și pe tată-tău.* *Numai să m'ascuți!* IPIRESCU, L. 16. *Dracul m'a pus s'ascult de cultur!* BETEGANU, P. 1, 4/1. *Las să fie rău, nu bine, Că n'am ascultat de nime, Ci-am făcut de capul meu, Și m'a bătut Dumnezeu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. *Feciorăz Gruișului meu, Ascultă de ce-ți zic eu, Să nu cazi la vr'un loc ruu.* ALECSANDRI, P. P. 144. *Măre, ascultă la mine, că-s mai priceput... nu îți din cuvântu' meu.* JIPEȘCU, ap. HEM. 1808. *Spec.* (Când e vorba de părinți) A face precum spun ei, a fi ascultător, supune voii lor. *Din copilăria mea, sânt deprins a ascultă de tată.* CREANGĂ, p. 203. *A fost și ea femeie, ca toate femeile, dar blestemul părinților, pe care nu-i ascultă, ci-i tot necetă, a făcut-o să fie gheonoaie.* IPIRESCU, L. 4. *Vai de copilul acela ce n'ascultă de părinți!* ZANNE, P. II, 80. *Fig.* A se lăsa condus de... *Mintea lui... este... un vânt ce se umflă, Pe care, de n'o ascultă, toate-i par întunecate.* KONAKI, P. 275. *Nu face cum își spun alții, ci ascultă de bunul tău simț.* *Refl.* (numai la a 3-a persoană, cu sens pasiv). *Nu s'am ascultat sfatul lui Ureche Vornicul, cum mai multe în lume sfaturi bune la Domni nu se ascultă.* M. COSTIN, ap. HEM. 1808.

4^a. (Când e vorba de o poruncă) A se conforma (celor poruncite), a se supune. *Curântul îngerului meu n'ași ascultat, necă înțeleasem.* CUV. D. BĂTR. II, 44. *Toi omii taste d'acori să spună gindului pe ceea ce nu ea să asculte de dins, Pravila MOLD. 37. Cădele să se asculte și să se ptece boiarenului și mai-mare lui nărodului.* PRVILA (a. 1652), ap. HEM. 1803. *L-ai pusu-l mai mare, toate să l-asculte.* DOBOȘTEIU, ps. 28. *Oameni și năroade mie să-mi slujesc și să mă asculte.* idem, ps. 55. *Fără-nimica ce eră pre supl munte nu ascultă de Domnie.* NE-CULCE, LET. II, 434/12. *Să-i fii supus, cu dreptate să slujești și să-l ascuți, Ca și tu negustor mare s'ajungi.* PANX, ap. HEM. 1804. *Viעדă că toată lumea îmi ascultă cuvântul, În volarile Volgăi cercam cu spada vad.* EMINESCU, P. 200. *Și ceilalți trebue să asculte de dîneul; apă și voi: la mine, trebue să mă ascuți pe mine.* SBIERA, P. 268/12. *Sf. Haralamp... e mai marele ei, și, acolo unde sfântul îi poruncește să se ducă, ea l-ascultă; căci vai și-amar de ea, de nu face pe voia sfântului.* *Când Moarlea nu ascultă de el, sfântul o pune la pedepșă.* ȘEZ. III, 114/10. *N'ascuți de porunca mea?* POP., ap. HEM. 1807. *P. anal.* (Despre animale) *Bădița-i tinerel, N'ascuți boii de el.* HODOȘ, P. P. 56. *Abso!* *Unde este hatmanul, ascultă și oștile mai bine.* AXINTIE URICARUL, LET. II, 159/10. *P. ext.* A fi sub autoritatea, cărmuirea s. stăpînirea cuiuă, a se ține de... *Monastirile... care ascultă de Ierusalim... să dea... câte doi unghi de om, într'un an, visteriei.* URICARUL, v. 251/1. *Neamul Dachilor... prădă ferile ce ascultă de împărăția Râmului.* M. COSTIN, LET. I, 16. *†* După analogia sinonimului „a se supune”, se găsește odată și în funcțiune reflexivă (care de altminteri are numai sens pasiv). *Grădă lui Iosif, și d'entru zi, și nu să ascultă ei, să se culce cu ea, să se imprime cu dînea.* BIBLIA (1688), 29, 1; (: „et quolqu'elle en parlât à Joseph chaque jour, toutefois il ne lui accorda pas de coucher auprès d'elle, ni d'être avec elle”).

— Din lat. pop. *ascultare* (= *ascultare*): ital. *ascollare*, sard. *logudorez ascultare*, engad. *ikuller*, v.-prov. *ascoutar*, v.-fran. *ascouter*, v.-span. *ascuchar* (cu asimilare de către pref. ex: v.-ital. *scollare*, prov. *escoutar*, n.-fran. *écouter*, n.-span. *escuchar*, v.-port. *escutar*). Cele două sensuri i și II le avea și cuvântul latin, care se construie cu acuz. sau cu dat., ca în limba rom. (Cfr. și germ. *horchén* — *gehörchen*;

bulg. *kontitŭ go ne poelušitŭ* = „cazul nu-l ascultă.”) Cfr. dubletul *ascultă*.

ASCULTĂCIUNE † s. f. = *ascultare*. Cuvântul e atestat numai în dicționarul manuscris al lui BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1812.

— Derivat din *ascultă*, prin suf. abstr. *-ăciune*.

ASCULTĂMÂNT † s. a. *Obéissance, obédience*. — *Ascultare*, supunere (la...). *După căntatul lui Djum-nișdezen tatăl, întru sfinșia Duhului, întru ascultământul și stropirea sângelui lui Is. Hs... se mulțășcă-se!* COD. VOR. 158/10 (= prin ascultarea și stropirea sângelui... N. TESTAMENT, 1648; întru ascultare și stropirea sângelui... BIBLIA, 1688: „...obedientiam et aspersionem sanguinis”; „pour obéir à Jésus-Christ et pour obtenir l'aspersion de son sang”).

— Derivat din *ascultă*, prin suf. abstr. *-ământ*. (Cfr. ital. *ascollamento*).

ASCULTĂRE s. f. I. 1^a. *Action d'écouter, d'entendre, de faire attention* (à qqch.), *d'ouir* (des témoins). *Audition, interrogatoire* (des témoins). *Interrogation* (d'un élève). *Ascultation*. 2^a. *Auditoire, salle d'audience*. II. 1^a. *Action de prier l'oreille* (à), *d'examiner* (qqn., la prière de qqn). 2^a. *Action d'écouter* (les conseils de qqn.), *de suivre* (l'avis de qqn.), *d'obtempérer, de se soumettre, d'obéir; obéissance, obédience; dépendance, autorité; commandement*.

Infinitivul verbului *ascultă*, devenit abstract verbal.

I. 1^a. *Acestate doao, până ce pre scuri le vois spune, mă roj ă ascultare.* S. CLAIN, ap. HEM. 1813. *Ascultarea liturghiei.* | *Ascultarea la ușă e o dovadă de lipsă de bună creștere.* | (Jur.) *Ascultarea martorilor* = „die Zeugenvernehmung, das Zeugenverhör”. *TDRG.* | *Ascultarea* (unele lecțiuni date) = *interogarea elevilor. Acel cas de botex... îi pdeșec niște călugărițe. Ele nu dorm nici zi, nici noaple. Din când în când însă un pustnic vine pe la ele, de le povățuiește cele sfinte pentru Domnul. Când sânt la ascultare, de le învață pustnicul, rămâne numai una de pândă.* IPIRESCU, L. 30. *Spec.* (Med.) *Ascultare* = *auscultatio*. *Spec.* † (Probabil printr'o rea înțelegere a lat. „auditorium”) *Sală de audiență, auditoriu. Întrăr întru ascultare, cu mișșii și cu nărociții cetății.* COD. VOR. 71/1 (= intrând în polată cu căpitanii și cu oamenii mai mari ai orașului, N. TESTAMENT, 1648; intrând la ascultare, împreună cu mișșii și cu oamenii ce eră mai de folos ai cetății. BIBLIA, 1688: „introssit in auditorium”; „étant entrés dans l'auditoire avec les tribuns.”).

II. 1^a. *Domnului precum nu i se cade a grăi lucruri ușoare, apă spre ascultarea celor ușoare să nu fie ușor.* MUSTE, ap. HEM. 1812. *Cerule!* *Când o s'ajungă n'it' a tale ascuțării tânguina mea?* PANX, E. I, 25. | *Sufletele coastre curățind întru ascultarea deadevărului... urul alaltu iubii.* COD. VOR. 143/12 (= întru ascultarea adevărului. N. TESTAMENT, 1648; cu ascultarea adevărului. BIBLIA, 1688: „ayant donc purifié vos âmes, obéissant à la vérité... aimez vous l'un l'autre”). *Și-șă lăsa casele și avșșia-și dereptă ascultarea cuvintelor lui Dumnezeu.* COREȘI, E. IV/12.

‡ A da *ascultare cuiuă* = a ascultă pe cineva, a da atenție spuselor lui, a-l crede, a încuviința cererea lui: „ajouter foi (à), croire (qqn.), obéir; accepter (une demande etc.”; cfr. ital. „dare ascolto”, ap. CIHAC, I, 17). *Turcii, fiind în preșus, i-au dat ascultare.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 197/10. *Tatăl său la acosta nu-i da ascultare.* DĂGHICI, R. 5. *Dece ascultare acestor cereri.* IPIRESCU, M. V. 3/17. *De va da înșcri răzășul că să leapădă, și în urmă să va căi și va crea... să să făcă tovaroș la heleştu, răspundând chelueala pă jumătate, să nu li să dea ascultare.* CARAGEA, L., ap. HEM. 1813.

2^a. *Urmare a sfaturilor cuiuă, supunere la po-*

runcile cuivă. De va ascultă de învătătura mai-marelui său, va puția țură și nu să va certă după pravile pentru greșala ce va fi făcut prin ascultare. PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1812. Eu... că jin turmă... mare și înaltă..., pentru buna ascultare și supunerea care arătați de-a-pururea către biserică și către arhierie. ANTIM, P. 4/17. Nedând ascultare și de al doilea, l-au legat și l-au adus la [Bals]. POPOVICI-KIRILEANU, B. 13. Copila, cătu-i de mică, Bate-o și pune-o la furcă, Că, dacă va crește mare, Nimărni nu dă-ascultare. SEZ. IV, 293^{1/2}. [Negativul: neascultare: împărăteasa, împărătuși arădă neascultare. VARLAAM, C. 360. Eca, cu nepuțința neascultării, blestem au săzizat. MINEIUL (1776), 13^{1/2}. Neascultarea ce imi făcuți ca fi în sufletul tău o aducere-aminte foarte jalnică intru toată viața ta. GORGAN, H. IV, 62.] † (Construit în vechime și cu „spre”) Ascultarea care va face neșine spre Domnul fărăi sau spre stăpânul carele i va sluși... PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 1812. † Spec. (Bis.) Ascultare = (în mânăștrile de călugări și de călugărițe) slujire a unui „frate” s. călugăr mai tânăr (s. a. unei „surori” s. călugărițe mai tinere) la unul (s. una) mai bătrân(ă) la care e orânduit(ă) de stareț(ă). Cfr. polușanin. Dat de (s. spre, s. la) ascultare s. „ascultător” = acela care [mai adesea, ca pedeapsă] este orânduit la un călugăr bătrân sau a-l sluji, sau care s’a trimis undevă cu vreo afacere de a mânăștrii: „obediencier”. Cfr. COSTINESCU. *Ei arată că... cerește a se călugări. Starețul îl rândui spre ascultare la un bătrân sehastru... unde el petrecu trei ani, în cea mai mare curerie și umilință*. C. NEGRUZZI, I, 219. Nu se știă de unde-i; n’acce nici tată, nici mamă; de mică o creascu maica Fevronia și acă o areă la ascultare. SADOVEANU, SĂM. VI, 63. † S’au scăpat din ascultaria călăruia stareț-dosoftieiu, v. s. 67; cfr. MINEIUL (1776), 93^{1/2}. † A fi (a rămâneă, a stă etc.) sub ascultarea cuivă = a fi (a rămâneă etc.) sub autoritatea, stăpânirea s. suzeranția cuivă, a fi supusul s. în slujba cuivă, a ascultă de cineva. Luminănd... pre cei ce eănt sup ascultarea Mărișij tale. BIBLIA (1688), 8 pr. 48. Se dezbătuse Cantimireștii de sup ascultarea Hanilor și șetău cu oarede sale dincoace de Nistru. M. COSTIN, ap. HEM. 1813. Constantin Brâncoveanu... de-a-pururea se silău să supie pre Domnii din Moldova, să-i fie sup ascultare, adică ce ar poșii, ori de bine ori de rău, să nu-i easă din cuclănt. MUSTE, LET. III, 62. Zis-au pașă...: Mare și puternic împărat ne-au trimis cu oaste..., ca să fim raialii țării Moldovei, ce este sup ascultarea împărășiei, de areț și de apărare despre Leși. NECULCE, LET. II, 223^{1/2}. Neavând Tătării ce mai face, s’au închinat la Moscăi, rugându-se... să trăească sup ascultarea lor. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 376. Aceștia stă sub ascultarea hatmanului. BĂLCESCU, M. V. 644. Fiul de împărat rămase sub ascultarea hoșului, ca să începe meșteșugul de la dînsul. ISPRESCU, L. 369. † Spec. (Învechit) Comandă (militară). Pundă-i la mijloc și dăndu-le războiu de două părți, îndată un polcoenic... s’au închinat cu căteva steaguri ce eră sup ascultarea lui. ACBINTIE URICARUL, LET. II, 149. † A fi (încă s. tot) sub ascultarea părinților = a fi încă nevărștnic, minor. Oricare cucon ce va fi încă nu de vrăstă, ce să va găsi tot sup ascultaria părinților... PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1814. Pândă su sup ascultarea mîne-sa, el eră bunșor. MOXA, ap. HEM. 1814.

ASCULTĂREȚ, -EĂȚĂ † adj. = ascultător. Cu-vântul e atestat numai în dicționarul manuscris al lui BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1816.

— Derivat din ascultă, prin suf. adj. -ăreș.

ASCULTĂȘ s. a. Action d’écouter, d’entendre, de faire attention (a), d’ouïr (des témoins), d’interroger (un élève), d’obéir, de se soumettre (à qq.). —

Participiul verbului ascultă, devenit abstract verbal. (Lat. a[sc]ultatus.) Ascultare. Și foamea pre ei prinde-o, nu foame de păine și de apă, ce foame de ascultatului cuvântului lu Dumnezeu. CORESI, E. 16^{1/2}. S’au îndritu-și inema și mințea cu chitilă dumndăzestilor scripturi, prădând tot caștel după ascultatul lui Iristos. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1815. Încă mai avem de ascultat! DELAGHICI, R. 14. Cu figurata aprinsă, m’am pus pe ascultat. ALECSANDRI, ap. HEM. 1815.

ASCULTĂȘ, -Ă adj. 1°. Écoute, entendu; ausculté, ouï, interrogé (au sujet d’une leçon). 2°. Exaucé, accépté (en parlant d’une demande), écouté (en parlant de conseils), ouïci (en parlant de l’avis de qq.), obéi, obtempéré. — Participiul verbului ascultă, devenit adjectiv (și păstrând totdeauna sensul pasiv). Sfat adjectiv. Verbe ascultate. Căpitan ascultați de ostașilor lor. HEM. 1815. Relațiile bune finise până la moartea... lui popa Nicolae..., un ascultat sfetnic al lui Brâncoveanu. IORGA, L. I, 156. [Negativul: neascultat, -ă.]

ASCULTĂTOARE † s. f. Écoute. — „Loc de unde poate cineva ascultă sau auzi fără a fi văzut”. [Cuvânt suspect, atestat numai de] COSTINESCU.

— Derivat din ascultă, prin suf. loc. -ătoare.

ASCULTĂTOR, -OARE adj., subst. I. (Celui ou celle) qui écoute. Auditeur. Éleve. II. 1°. Qui obéit. Obeissant, docile, soumis. 2°. Dépendant (ou sous la dépendance) de... — Adjectivul verbal al lui ascultă (derivat prin suf. -ător), întrebânduți adesea în funcțiune substantivală. Astăzi se întrebunțează mai numai în mod absolut, și pr construit cu genetiul sau cu prepoziția „de”. În vechime se construea și cu complementul în acuzativ sau în dativ, iar în sensul II, 2° cu prep. „către”.

I. Subst., rar adj. (Cel s. cea) care ascultă. Nu ascultătorii leagă, ce făcătorii derapădeă-se. COD. VOR. 148^{1/2}. Fiți făcătorii cuvântul, nu numai ascultătorii. COD. VOR. 154^{1/2}. (= fiți făcătorii cuvântului și numai ascultătorii. N. TESTAMENT (1648); BIBLIA (1688): „mettez en exécution la parole, et ne l’écoutez pas seulement”). Oricine taste ascultătorii cuvântului, și nu făcătorii... BIBLIA (1688) (: „quis auditor est verbi et non factor...”). ap. HEM. 1816. Nesuferire aduce... cuvântul neacătuit la urechea bine ascultătoare. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1816. † Cel s. cea care asistă la o predică, la o cuvântare, etc., care ascultă o povestire etc. Ascultătorii... eră strănși preșur dînsul. DOSOFTEIU, v. s. 172. Pentru aceea dar nu este minune, iubiișii mei ascultătorii și cinstiți și de bun neam boieri, de m’au rânduit și pre mine Dumnezeu... ANTIM, P. 4/17. „Puiu de om, călugărul!” strigără ascultătorii. C. NEGRUZZI, I, 169. † Cel care ascultă (s. urmează la) cursul unui profesor, auditor, elev. Căți mai de’nainte eră ascultătorii, adășa atunci ce să făcuar învătăorii. CANTEMIR, ap. HEM. 1817.

II. 1°. Adj., rar subst. (Cel s. cea) care ascultă de statul s. de porunca cuivă. Făcându-te ascultătoriu poruncilor lui Iristos... MINEIUL (1776), 101^{1/2}. Sântem supuși ascultătorii at poruncilor tele. ISPRESCU, L. 29. N’am fost ascultătorii, poășurilor sale. ZILOI, CRON., ap. HEM. 1817. † (Mai ales absol.) Docil, supus, plecat. Pre mine stăpân, pre tine slugă, pre mine porunciitoriu, pre tine ascultătoriu a fi au poruncit. CANTEMIR, ap. HEM. 1817. Moldova cum că-i supusă, norodul ascultător. Au înștințat la Poartă. BELDIMAN, ap. HEM. 1817. Fata moșnegului... eră frumoasă, harnică, ascultătoare. CREANGĂ, P. 283. Tu să fi ascultătoare, să nu ieși din cuvântul lui! ISPRESCU, L. 53. † Fig. Coborau pe ascultătoare valuri ale fureiului. EMINESCU, N. 67. [Negativul: neascultător, -oare. Nu fi neascultătoriu! BIBLIA (1688), 56. Toți ne-

ascultătorii de sabie vor pjeri. BELDIMAN, TR. 329.]

29. † Dependent de... De atunci sânt luați Benii cu câteva sale, de Sultan Osman, sat de feară pe Dundre, ascultător cătră ocolul Galaților. M. COŞTIN, ap. HEM. 1817.

[† și dial.: ascultătoriu.]

ASCULTĂTORĂ † s. f. *Action d'entendre* (qqch.). — Ceea ce ascultă s. aude cineva, vorbă. *Văm desface uşile auzului, însă nu ochilor și ascultătorul spurcate, ce încălăturie dumezeaceă.* CORESI, ap. HEM. 1818. *Ascultăturē* = „auscultatio”. ANON. CAR. [Plur. -turi.]

— Derivat din *ascultă*, prin suf. abstr. -tătură.

ASCULTŌIU, -ŌAIE † adj., subst. *Attentif, obéissant, docile, soumis*. — Adj. și subst. Ascultător, supus, plecat. (La scriitorii bisericești din secol. XVII. Se construiește în mod absolut sau cu complementul la dativ) Mai obicinuții sânt construcțiile: *a fi ascultŏiu* = „a fi ascultător” și *a stă ascultŏiu* = „a ascultă”. *Să fi ascultŏi și împăcătorii și întreg, și toate cuvintele le grălaște cu smerenie.* PRĂVILA DE LA GOVORA (a. 1640), ap. HEM. 1818. *Ca niște fii ascultŏi Domnului său să umblăm.* VARLAAM, C. 205. *Poștii în mare, pre dzisa lui, stătură ascultŏi și voia lui împlată; deaci... și noi... pre încălătura lui să stăm ascultŏi, carii nu simțem pești fără grațu și fără menle.* idem, C. 311. *Boiarii celăltor silă să să arate la'mpăratul ascultŏi.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1819. *Fîiul cu mînte bună ascultŏiu fatănu* (: „filius astutus obediens patri”). idem, ap. HEM. 1819. *Fîind căpetenie între alal[și] fra[și], să pună pre sine chip de filosofie întru toți ascultŏi[și].* idem, v. s. 143, v. [Negativul: neascultŏiu. *Te fecești neascultŏiu și să-mă[și].* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Defaimi neascultŏii legii tale.* DOSOFTEIU, PS. 420.]

— Derivat din *ascultă*, prin suf. adj. -oiu.

ASCUMĂ vb. I. *Exciter, stimuler*. — (În Banat) A ață[și], a sumuță. *Ascumă* = „a asmuță [d. e.] *Ascumă căniu să muște, ascumă oamenii la ceartă*”. Com. LIUBA.

— Etimologia necunoscută. Dacă lat. *ascumma* „Stichele, spöttlicher Ausdruck”, din grec. *αἰσῆμα* „Nekerele, Spot”, nu eră numai un împrumut literar, ci un cuvânt popular, atunci un verb „as+accummare „a ață[și], a irita pe cineva (prin bătăle de joc)” s'ar potrivit și ca formă și ca sens cu cuvântul românesc.

ASCUNDE vb. III. 1^a-2^a. (Se) *cacher* [1^a. *Celer, celer*. 2^a. *Dissimuler, faire un secret* (de qqch.)]. 3^a. *Mettre de côté, garder, consacrer*.

1^a. A face, intenționat, ca cineva s. ceva să nu fie văzut de alții, a sustrage vederii, privirilor s. căutărilor (altora). cfr. a piti, pitulă (avem deci negațiunea noțiunii a arătă, a da pe față, a vădi, a scoate la iveală). *Trans. Oare-cine ascunde tălharii și-l va pitulă... PRĂVILA (a. 1640), ap. HEM. 1823. Oștenii în gloată pătrundeau și trupurile moarte cu trupuri le-ascundeau.* ALECSANDRI, P. II, 224. [Dan] *perî în luptă cu un pretendent... în Mehedința, la Glogova, în 1482. I vor fi ascuns în biserica din acul sat. IORGA, CH. I, L. 9. Rămâneți aci; dară trebuie să vă ascuză foarte bine, căci, cum o simțiși puțin mieu că se află la mine oameni după tărimul cellalt, vă omoară.* ÎSPRESCU, L. 113. (Loc. prov.) *Nu ascunde mîșă, că i se văd unghiile!* POP. (din Ardeal), ap. HEM. 1822. A ascunde lumina sub obroc. | Fig. *Derapetea ta nu ascunși întru inema mea.* CORESI, PS. 106 (: „Je n'ai point caché ta justice”). | Spec. A acoperi pe cineva sau ceva astfel ca să nu se mai vadă. *Ea pătrunde Lângă teul vechiu și sfînt, Ce cu flori pândă'n pământ Un izvor erăjit ascund.* EMINESCU, P. 102. | Prin prep. „de” se indică ființa s. lucrul de la care vine primejdia înaintea căreia as-

cundem ceva. *Ascunde-și ciomagu[și] de cădini, că mai rău te mușcă!* ÎSPRESCU, ap. HEM. 1822. În BIBLIA din 1688 („după grec. *ἀσίζ*” TDRG.), găsăm și construcția cu „de la” sau „de către”. *Grădalele mele de la tine nu s'au ascuză. Și tot curăduți nu se va ascunde de cătră împăratul.* ap. TDRG. | Refl. (Despre oameni, fig. și despre obiecte, stări sufletești, etc.) A se sustrage vederii oamenilor. Cfr. a se piti, a se pitulă. *Ascundē-să întru pustii, ca să nu prăvească spre lume.* OMILIAI (a. 1642), ap. HEM. 1822. *Nu poate cetatea ascunde-se în vârful dealului strămtănu.* TETRAEV. 206 (: „une ville située sur une montagne ne peut être cachée”). *Nu-i nime să s'ascundă de dîns.* DOSOFTEIU, PS. 58. *S'au ascuză, de au scăpat de peire.* NEOLJAN, LET. II, 334^{pp}. *Se ascunde în dosul ferestrei.* GORJAN, H. I, 5/2. *Să se ascundă după un copaciu.* DRĂGHICI, R. 88. *Nori groși se primblau [pe cer]... Luna se ascunsesse.* C. NEGRUZZI, I, 57. *Eu mergam la plug, în laz, și, când trec, Lina s'ascunde.* Parcă nici nu m'a căzut. *Îi torbesc, și nu-mi răspunde.* COȘBUC, R. 8. *Vai de mine, moș Nichifor, unde să mă ascund eu?* CREANGĂ, P. 120. *Se făcu un lup și se ascunde sub pod.* ÎSPRESCU, L. 13. (Loc. prov.) *A se ascunde după deget.* BARONZI, L. 48; [se zice] „când cineva nu știe a se ascunde, astfel încât toți îl vad”. HEM. 1822, fig. când cineva caută a se desinvovăși fără să izbutescă; „chercher des faux devants”. DDRF. *A se ascunde în gaură de șarpe.* | Nici acelasta nu s'au ascuză de cătră acel se/ă/n om [= nu i-a scăpat din vedere]. DOSOFTEIU, V. S. 11, v. (Cu înțeles pasiv) *Cu aceeași un gând în doad inimi a se ascunde poate.* CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1821. *Voaștea lui nu să pută ascunde, ce ieși aciși pretinudirea.* VARLAAM, ib. | *Ne ascundem „înaintea cuivā”, când din respect, din rușine s. dintr'un sentiment analog, nu vom să stăm în fața lui. Înaintea acestora, tu ascunde-te, Apollo!* EMINESCU, P. 245. | *Ne ascundem „de cineva sau de ceva”, când acel cineva s. ceva formează pentru noi o primejdie de care ne apărăm sau o supărare pe care vom s'o evităm.* *Ades copila mândră... de soare... se ascunde.* ALECSANDRI, P. I, 20. *De urit te poști ascunde, Dar de dragoste n'ai unde, Că oriunde te-ai ascunde La inimă tot pătrunde.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 9. | Mai rar se exprimă prin „de” ceea ce vom a ascunde. *Nouă ani ea l-a cătat... Zi și noapte l-a vegheat... Într'o zi el o vidă că de plîns se ascunde... Și cu jale-asa-i zică... Ochișorii tăi frumoși Sânt ca doi luciferi roși.* ALECSANDRI, P. I, 112. | (Tot forma reflexivă se poate întrebuința și atunci când cineva de fapt nu se ascunde pe sine întreg, ci numai o parte a trupului său, care se indică prin prep. „cu”). *De peste mijlocul [scului] spănzură o înediltoare, sub care se ascunde cu capul fîșeul.* SEZ. III, 182^{pp}. | (Mai obicinuții e însă, pentru redarea acestei idei, forma transitivă.) *Până când [și]-ascunzi sfînta față de mine?* DOSOFTEIU, PS. 39. *Copila își ascunse rumena față în sânul coconășului.* C. NEGRUZZI, I, 18. *Cu mînilor amăndouă nu așa imi ascund. Și 'ntăia-dată'n viață un plîns amar mă năceă.* EMINESCU, P. 201.

2^a. Fig. A face (intenționat) ca ceva să nu fie aflat s. înțeles de alții, a tănu, a disimulă. *Trans. Nu mai pută să tacă și să-și ascundă răutățile sale, cunoscând că peste puțină vreme se vor cădă.* VARLAAM, ap. HEM. 1821. *Oricine va ascunde și va tăce ucideră și moartea tălăne-său...* PRĂVILA (a. 1652), lb. *Pentru ce rânșiși spre mine și-mi porunciși să ascuză cu tăcerea alță putere a făcloriului mieu de bine?* OMILIAI (a. 1642), lb. *Ferhat-paga... ascunse moartea împăratului.* E. VĂCĂRESCU, IST. 260^{pp}. *Să nu-i ascundă nimic din adever!* GORJAN, H. I, 6/2. *Nu știă cum să-și ascundă ura.* CREANGĂ, P. 236. | A cuprinde în sine ceva ce nu e lesne vizibil. *Zămbetu-i ascunde ades suspin amar.* ALECSANDRI, P. I, 133. | Construit cu „de”, pentru arătarea persoanei față de care se ascunde ceva. *De ce ascunzi*

de noi izvorul măhnirilor tale, tată? ISPIRESCU, L. 12. | Absol. Ea lude cuonul de-1 hrâni, pentru să poată ascunde, să nu o pricipăi că-i femeie. DOSOFTEIU, V. S. 14. Mândru, nu voiu mai ascunde! Chiar dulce prîtin-la Mi-a finit mie calca, Să nu mai am grija ta. JARNIK-BĂRSEANU, D. 69. | Refl. Unde-ai fost, leliță, unde? Spune-mi, nu te mai ascunde! JARNIK-BĂRSEANU, D. 403.

3^a. P. ext. (în Bucov.) A pune (ceva) bine, a pune (ceva) la păstrare. Ascunde pădăria de paie, că-ți va trebui iarăși la primăvară. (Poate după germ., „verbergen“ care se întrebuintează în Bucov. și cu sensul de „versorgen“).

[Proz. indic. ascund, dial. ascinz, ap. HEM. 1823—1824, conj. să ascund(ă), dial. să ascunz(ă). | Aor. ascunsei, † ascunșu CP. 168; HEM. 1822—1823 (arom. ascunșu, megl. ascunș). | Part. ascuns (istro-rom. (a)scunse, arom. ascunșu, megl. scunt). | Imperat. ascunde! | Ger. ascunz(ănd).]

— Din lat. pop. abscondo, -onsi (Caper, K. VII, 94, 16, în loc de -onsi sau -onsidi; absconsi > ital. nascose, v.-fran. escost, v.-prov. escos, și rom., cu -un-din celelalte forme, ascunse. Meyer-Lübke, Rom. Gramm. II, § 286), -onsum (Georges, Lex. d. lat. Wortf. 5, în loc de absconditum; ital. ascoso, rom. ascunse), -ondere: vegl. ascundro, ital. (n)ascondere, v.-span., v.-portg. asconder (cu prefixul ex-: v.-ver. scondir, v.-fran., v.-prov. escouder, span., portg. esconder.)

ASCŪDERE s. f. *Action de cacher, de dissimuler. Secret.*— Infinitivul verbului ascunde, devenit abstract verbal. În nor e ascunderea lui și nu se va vedea. BIBLIA (1688), 372, 3: „les nuées nous cachent à ses yeux, et il ne voit rien“). Ascunderea unei stete = „întunecarea ei când se află în dreptul lunii“: „occultation“. COSTINESCU. | Tănuire, tăină. *Acela știe ascunderea inimii.* MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1824.

ASCŪNS s. a. 1^a. *Action de cacher, celer, receler, dissimuler* (qqch). 2. *Secret, cache, énigme.* 3^a. *Cachette, recoin, lieu secret. Défense.*

Participiul verbului ascunde, devenit abstract verbal, concretizat în parte.

1^a. Exprimă acțiunea. (Cu sensul verbului transitiv se întrebuintează rar) Ascundere. Ascunzul unui obiect furat de altul, e și el un delict. | Cu sensul verbului reflexiv, în numirea jocului de copii: De-a ascunzul sau de-a ascunsele(a) și (printr-o fuziune cu sinonimul „de-a v'ați ascuns“ TEODORESCU, P. F. 192) și: de-a v'ați ascunsele(a) (expresie întrebuintată mai mult la oraș: „cligne-musette, cache-cache“; cfr. a juminat, mijoarecă, mijoatecă, de-a mija, (de-a) cucul, jumetocă, pitulicică, expresii întrebuintate mai mult pe la țară) = joc de copii în care toți jucătorii se ascund, afară de unul care n'a privit unde s'au ascuns ceilalți și caută apoi să-i găsească (o descrie la HEM. 1830 sqq., PAMFILE, J. I, 74, II, 250). *Jocul copilăresc de-a ascunzul în Zarand se numește „ajumitul“.* ap. HEM. 609. *Băieții tot mai rămăneș de se mai jucă, și se jucă mai ales „de-a ascunsele“ (= de-a mija sau de-a amitul).* PITIȘ, IV, 233. *Băieții o tulură d'a-lungul viei, strigând în goana lor: „Cine vrea [să se joace] d'a „puiu-paia“, să-i adune cu țigăia?“* — „Cine vrea d'o „v'ați ascunsele“?“ DELAVRANCEA, S. 225. | P. anal. *Începură a-și ascunde obraji din dosul umbrelor, sub zăbranicul vălelor... Acest joc d'a ascunsele, ațăfându-mi curiozitatea, da mai mare preț ochirui strălucitoare și zămbetului șifec ce scăpau une-ori printre picidele rădicate căldrilor mele îndăcrite.* ODORESCU, I, 385. | P. ext. Ce, crezi că mă joc cu tine de-a ascunzul? = „glumesc?“ PAMFILE, J. I.

2^a. Tăină, secret. Cfr. ascunsă. (Mai ales despre „tainele inimii“. Întrebuintat numai la plur.) *Deul...*

și ascunsele iremiei. PSAL. SCH. 139/13 (= stie ascunsele inimii. CORESI, PS. 116; cunoaște ascunsele inimii. DOSOFTEIU, PS.: „Diu... connaît les secrets du cœur“). Toate a(ș)scunșurile se vor îc. CUV. D. BĂTR. II, 455. *Domnul Hs... vede tainele și toate ascunsele.* VARLAAM, C. 242. *Dumnezeul nostru, ceta ce toate le cruși și de toate grijești, știi ascunsele omenești și înfălogeara tuturor o ai.* IOAN DIN VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 1826. *Neștiind ascunsele toate ale oamenilor...* MAG. IST. IV, 37/10. *Cel ce cunoaște ascunșurile inimilor...* MINEIUL (1776), 169 1/2. *Domnul ascund din gura unui arhieru aceste, neștiind ascunsele inimii lui, s'au înfricoșat.* ȘINCAI, HR. 249/10. *Toate ascunsele firei sânt în cărlie acile.* GORJAN H. IV, 46. *Fata... întrebă... cu ce putere faci el, de le descoperi ascunșurile faptelor lor.* ISPIRESCU, L. 242. | Enigmă, tăle. *Ba că o fi una, ba că o fi alta. Aș! Nu putea el gâci ascunzul vorbelor bătrănelui.* ISPIRESCU, ap. HEM. 1827. | În legătură cu prep. avum următoare locuțiunilor adverbiale: În(tr)ascunșu sau p(re) (rar prin, † printr) ascunș(ul) (prin fuziunea acestor două expresii, și: † pe(n)tr(ă)ascunș) și, mai expresiv, pe sub ascunș = în tăină, în secret, pe furie, pe sub câmpăt, așa ca și nu se știe: „en secret, en cachette, à la dérobee, clandestinement, sous main, en tapinois, sournoisement, furtivement“. *Ce clevei în ascunșu sufletul tău, acesta mănușu.* PSAL. SCH. 126/10 („Je retrancherai celui qui médit en secret de son prochain“). *Aceș Dicesse v'ajmășie pre Palamid intru ascunș și-l pări cădră împăratul, cu hilenșu.* MOXA, ap. HEM. 1828. *Să facem milostenie într'ascunș.* VARLAAM, C. II, 7, 2. *La arătare fineă păgănească, iară într'ascunș ară creștini.* idem, C. II, 55, 2. *Și într'ascunș fineă creștinească.* DOSOFTEIU, V. S. 25, 2. *Fieștecare (vietate) mulțime se bucură de viață. Și nu rădește alție nici într'ascunș, nici de față.* KONAKI, P. 268. *Viu... într'ascunș să ră corbese.* BELDIMAN, O. 14. *Fata, într'ascunș, îi făcă merinde.* EMINESCU, N. 21. | *Ceta ce va gălă niște bucate sau băntură și le va gălă pre furie, ce să dize pre ascunș, face prepus cum să dea altui cuica să o atrăcasă.* PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1827. *Gheuca Logofătul umblă și pentru sine, iar foarte pe ascunș, iar la aceea umblă pentru Duca-vodă.* N. COSTIN, LET. II, 18. *Îi trimetă bani și daruri lui Manoli, pe ascunș de ginere-său Stavarachi.* E. KOĞALNICANU, ap. TDRG. *Fur zicem celui ce fură, adică în pre ascunș.* CARAGEA, L., ap. HEM. 1827. *Îi grăbesc ca să puceagă, dar în tăină, pe ascunș.* Să nu se dea Eteriei în căt de pușin prepus. BELDIMAN, TR. 355. *Plecă pe ascunș, într-o noapte.* C. NEGRUZZI, I, 178. *Toți își fac, pe-ascunș, din vâi Cătră codri cale.* COȘBUC, F. 127. *Seara noi ne sărutam pe-ascunșul.* idem, B. 189 (în rimă cu: „răspunsul“). *Ne-am iubit, mândru, pe-ascunș.* *Ne-am iubit cu nullă frică, Și-ai noști n'au știut nimic!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 55. | *Până atunce cinstea printr'ascunș șfintele tcoane.* MOXA, ap. HEM. 1828. | *Toți se uită ca la urs Și fac șfaturi prin ascunș.* TEODORESCU, P. F. 318. | *Plecă numai singur, pintr'ascunș.* GORJAN, H. I, 65. | *Una din roabele fetei de împărat, mai miloasă la inimă, se strecură... și le dete pe sub ascunș o copae de mere, două azime și un feteleț cu apă.* ISPIRESCU, L. 354. *Domnița... călă cam pe sub ascunș la argal, și-l gâș că nu se prea desobește de fiii de domni și de împărași... Argatul, și dînsul, călă asupra domnișorului ochi galeși, dară tot pe furie.* idem, L. 240. *Vai de mine, ce-am ajuns! Să iubesc pe sub ascunș!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 81.

3^a. Ascunzătoare, ascunșii. *Ascunșii ei în ascunșul șefței tale de greața oamenilor.* PSAL. SCH. 91/1 (= ascunșii ei în ascunșul față ta. CORESI, PS. 76: „tu les caches dans le secret sous ta face, loin de l'orgueil des hommes“). *Să săgeale într'ascunșuri pre cel (dără vină).* DOSOFTEIU, PS. („ut sagittent in oc-

cultis immaculatum"), ap. HEM. 1826. *Sucud-Murgă... cu-auzit toate sfaturile... smeaacelor și, ieșind din ascunsul său, au zburat la căruță.* SEIERA, P. 105. | Fig. (In) ascunsul inimii sau sufletului: (In) cele mai ascunse părți ale inimii, (In) fundul sufletului, (In) conștiința (sa) : „(dans) son for intérieur”. *Dreptul giudecilor... întâi ascunsul inimii sale de făcărnicie curățește, apoi pe altul din nevoe îl izbăvește.* CANTEMIR, ap. HEM. 1826. *El eră împecat cu cugetul său și se bucură în ascunsul sufletului său de iabăndele sale.* ISPIRESCU, L. 156. | P. ext. † Locuri inaccesibile. *Gripsorul, prin cuiul lui păzând, mâne per colț de piatră și ascunsul.* BIBLIA (1688), 380, 2 : „l'aigle... habite sur les rochers et il s'y tient môme sur les sommets des rochers et dans les lieux forts” : „in inaccessis rupibus”. | † Apărător, scut. *Să înfrăde neștiința oamenilor celora neburilor, ca slobozi, și nu ca ceea ce ascunșu sau rău sloboadă, ce ca șerbiu lui Dumnezeu.* COD. VOR. 148/10 — ca slobozi și nu ca ceea ce au prin a cutul răutății slobozia. N. TESTAMENT, 1648; ca cei slobozi, și nu ca când ați aveă volnicia acoperemânt răutății. BIBLIA, 1688; „comme libres, et non pas comme ayant la liberté pour servir de voile à la méchanceté”.

[Plur. *ascunse* și *ascunsuri*.] Forma *ascuns*, CUV. D. BĂTR. II, 456 și 458, alături de *ascuns* în același text 455, e o greșală de scriere, anticipându-se u din silaba următoare. Tot ca o greșală de scris trebuie socotită și forma *ascus* în COD. VOR. 148/10, care se găsește odată, alături de forma corectă, și la DOȘTEIU, V. S. 113, 2: *pre-ascusă*.]

ASCUNS adv. Numai în expresiunea (rară): a se da ascuns = a se doși, a se ascunde, a se retrage în ascunzături: „se cacher”. *Români se daseră ascuns și le pândea trecerea.* BĂLESCU, M. V. 100.

— Contopit din a ascuns, compus din prep. a (1^a) și ascuns. Cfr. (a se da) a fund (I, 1^a).

ASCUNS, -ă adj., subst., adv. I. 1^a. *Caché, celé, recelé, dissimulé, occulte, mystérieux, secret, furtif*. 2^a. *Personne qui se tient cachée (que part)*. 3^a. *Secrètement, mystérieusement, en cachette*. II. *Sournois, cachottier*.

Participiul verbului *ascunde*, devenit adjectiv, substantivat une-ori și întrebunțat și ca adverb.

I. 1^a. Adj. Cfr. pitit, pitulat. *Ca leu în ogrădă ascunsă leagește.* DOȘTEIU, rs. 33. *Vrând să prindă pre boierii muntenești la mână, au șcut Grigorie Vodă ascuns în Țarigrad.* MUSTE, ap. HEM. 1825. (Loc. prov.) *Banu ascuns în pământ, nici crește, nici rodește.* ZANNE, P. V. 42. | Se vor surpr... *cei ascunși de câră tine.* BIBLIA (1688), 131, 1: „ceux qui se seront cachés devant toi...”. || (Efectul pentru cauză) Nevăzut (dar existent), acoperit, necunoscut. *Când ascunde, când dăzete, Stelele pe cer dăzard.* KONAKI, P. 264. *Subt mânășă să ascunsă și cea măsurată mână.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 224. *Fec ascuns sub cenușă.* ZANNE, P. I, 180. *Minciumi cu voroava frumoasă ascunde.* CANTEMIR, ap. HEM. 1825. *Ca un iztor ascuns în pământul inimii noastre cel secețos și uscat de învătătură... am seos acest izvor de apă dulce... adăpătoare de sufețe omenești.* UDRISTE NĂSTUREL, ibid. *Aceasta e o comoară ascunsă = „este plin de virtuți, înzestrat de talente pe care nu le arată” : „est un trésor caché”.* COSTINESCU. | *Doșnic, ferit de priverile oamenilor. [Mergă] făcând lungi popasuri prin alele ascunse ale grădinilor publice din Iași.* CREANGĂ, A. 133. *Pe cărare, n bolți de frunze, Apucând spre sat în vale, Ne-om da străduții de cale, Dulci ca florile ascunse.* EMINESCU, P. 85. | P. ext. Tâlniu, nedat pe față. *Lucru ascuns = „tâlnuit, necunoscut; occultum, abditum”.* I.B. *O porțiță ascunsă a palatului.* GORJAN, H. IV, 33. *La nceput, pe când fînșă nu eră, nici nefînșă... Când nu s'ascundea nimica, deși tot eră ascuns...*

EMINESCU, P. 221. | Mai ales fig. Tâlnic, secret. *Umblă cu gânduri ascunse. Tâlnic ascunse.* BIBLIA (1688), 5 pr. 3. *În inima ei se petreceă nu știu ce; poate trun dor ascuns, care nu-i veneă a-l spune.* CREANGĂ, P. 276. *Nu știu de ce, dară în inima ei se strecură o bucurie ascunsă.* ISPIRESCU, L. 239. *Este ceva ascuns = „il y a quelque anguille sous roche”.* POST-BRIANT.

2^a. † Substantivat. Persoană ascunsă undeva. *Și ascunșii ei ședea în cămară.* BIBLIA (1688), 186, 2 : „or il y avait chez elle, dans une chambre, des gens qui étaient en embûches”.

3^a. Adv. (Puțin întrebunțat) în ascuns, pe sub ascuns. *Ascuns = „abscondite, occulte, abdit, abstruse; heimlich, verborgen, in geheim”.* I.B. *Vai de tine, ticăloasă țară, la ce ai ajuns! Acum fi-a soșit peira și te tânguesc ascuns.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 1829.

II. Adj. Care are obiceiul să ascundă (să nu spună altora) faptele și planurile lui, ascunzător. (Întrebunțat numai despre oameni) *Om ascuns = „homo occultus; ein heimlicher, versteckter Mensch”.* I.B. *Om ascuns [se zice] celui care nu-și prea arată firea.* PAMFILE, J. II. | Une-ori complinit prin „la fire, la inimă”. *Pre urma lui au stătut împărat fiu/șu Amural, om meșter și ascuns la inimă.* SIMEON DASCĂLUL, LET. I, A. 34/10. (Tot astfel se spunea în v.-fran. *celé = „verschwiegen” și în span. *callado = „verschwiegen, schweigsam”.* Meyer-Löbke, *Rom. Gramm.* III, § 13; cfr. germ. „versteckt”.)*

[Contrariul neascuns, -ă: „unverborgen, unverhehlt, offen”. BARCIANT.]

ASCUNȘĂ † s. f. *Secret, mystère*. — Participiul verbului *ascunde*, substantivat sub forma feminină, cu sens de abstract verbal. *Ascunsă* (2^a), tâlnă, mister. *Și ascunsa acelora a lufurora descoperi se-ca.* COREȘI, X. 29/. *Că nu va fi ceva ascuns să nu fie cîntă atunci, nici ascunsa să nu fie ardată.* idem, 29/12.

ASCUNZĂTOARE † s. f. *Cachette; embuscade, affût*. — Ascunzătoare (de undă pândăști pe cineva), loc de pândă, ascunzătură. *I-au trimes pre ei Iișiu, și au mersu la ascunzătoare.* BIBLIA (1688), 158, 1 : „Dimisitique eos, et perrexerunt ad locum insidiarum”; „José donc les envoya, et ils allèrent se mettre en embuscade”. [Paleol.] {j}jșșșș „latibulum”, din скръпълати „abscondere” = „visterie, ascunzătoare”. MARDARIU, L. 3252.

— Din lat. pop. „absconsoră (cfr. *absconsorium* „latibulum”. CGL. 467, 507). CDDE. Cfr. ascunzătoare.

ASCUNZĂTOARE s. f. 1^a—2^a. *Cache, cachette, repli* (du cour), *recoin*. — 1^a. Loc în care poți ascunde ceva ce nu vrei să fie găsit de alții, tainiță, (loc) ascuns. *Nu e mai puțină griji... de a nemei în toată casa o ascunzătoare sigură, căci pentru mine sîpeturile îmi sînt bînuile, cacele de fier n'au nici o credință.* I. RUSEY (a. 1836), ap. HEM. 1833 (traduce pe : „on n'est pas peu embarrassé à inventer dans toute une maison une cache fidèle”. MOLIÈRE). În ascunzătoarea ce este în colț, la dreapta... este o ușcioară. Ia cheia... și o deschide... În această ascunzătoare vei găsi niște haine și podoabe de împărăteasă. ISPIRESCU, L. 143. *Infricate, stufile s'au pus pe cădate...; și nici o ascunzătoare, oricât de negătată în samă să fi fost, nu le scăpă din vedere.* MERA, B. 134. | Fig. *Ascunzătorile inimii, conștiinței = „ceea ce are înima, conștiința mai ascuns”.* COSTINESCU: „les replis du cœur”. Cfr. ascuns (3^a). *Moș Ioan Roată... nu aveă ascunzători în sufletul său.* CREANGĂ, A. 151. || 2^a. Loc în care te poți ascunde, când vrei a nu fi observat, ascunzătură, „colț ascuns, mai puțin vădit; recoin”. COSTINESCU. *Se făcă că eram într'o grădină frumoasă... Din loc în loc... se făcă că erau așezate niște stușuri, unele ro-*

tunde și cu florii, altele lunguețe și cu pomigori, iar altele făcute ca niște ascunzători. ISPIRESCU, L. 244.

— Derivat din ascunz (= ascund), prin suf. loc. -ătoare. Cfr. ascunsoare.

ASCUNZĂTOR, -OARE adj., subst. *Celui qui cache, qui dissimule. Dissimulé, cachottier.* — Adjectivul verbal al lui ascunde (derivat prin suf. -ător), substantivat une-ori. Care ascunde. *Inchină-voii codrilor, ... Că-mi sânt mie frățiori. De poteri ascunzători.* TEODORESCU, P. P. 582. *Săbile 's înșelătoare. De vieși răpunătoare. De țării ascunzătoare.* POP., ap. HEM. 1824. || Care se ascunde (de alții), ascuns² (II). *Lă-ă-l, că-i un (om) ascunzător.*

ASCUNZĂTURĂ s. f. 1°. *Action de cacher, celer, dissimuler.* 2°. *Cachette, recoin.* (Cuvânt puțin întrebuințat) 1°. Ascundere. *Ascunzătură* — „Versteckung” „Verheimlichung”, POLIZU. 2°. Ascunzătoare, ascunz-zi. Cfr. ascuns² (3°). *Nu putea fi muzică mai melodi-oasă... pentru ei decât acest sunet al banilor, care le prănase într'un mod misterios ascunzătorul sufletului.* TELEOR, ap. TDRG. *În ascunzătorii țeș li-licii* — „les chauves-souris sortent des trous”. DDRF. [Plur. -țuri.]

— Derivat din ascunz (= ascund), prin suf. abstr. -ătură.

ASCUNZĂȘ s. a. 1°. *Cachotterie.* 2°. *Cachette, recoin.* — 1°. Abstract. Tănuire. *Gândești tu că mai pot aced eu inimă câtră aereea tă și câtră tine, dacă umbli cu ascunzări și cu țatine și mă faci de răseul și batjocura slugilor tale?* MERA, B. 249. || 2°. Concret. Ascunzătoare. *În ascunzătorii ei de mai naștere se îmbrăcă cu haina cea minunată de diamant.* POP., ap. HEM. III, Add. XXVI. *În zina de Aleziu, învie și ies toate gufulele din ascunzătorile lor de peste iarnă.* MARIAN, SE. II, 199. [Plur. -zișuri.]

— Derivat din ascunz (= ascund), prin suf. abstr. și loc. -iș.

ASCUTEALĂ s. f. *Aiguiseur, aiguisement.* — Ascutare, ascuțire. (Cuvânt rar atestat numai în dicționare) *Ascuteală.* LB, DDRF. [LB și PONTBRIANT citează și o formă *ascuteald*, suspectă.]

— Derivat din ascuț (= ascuț), prin suf. abstr. -eală.

ASCUȚI vb. IV. I. 1°-2°. (*S'*) *aiguiser.* [1°. *Rendre pointu ou aigu, faire une pointe* (à qqch.), tailler (un crayon); *devenir aigu.* 2°. *Rendre tranchant, affiler, acérer, affûter, repasser* (un couteau)]. II. (*S'*) *aiguiser* (au fig.). *Controuver. Elever* (la voix), monter (le ton); (recl.) menacer.

I. Propriu. 1°. Fact. A face vârf (lungueț, înțepător) unui obiect, prin cioplire. *Au tăiat o creangă... [pe] care, ascuțind-o, au făcut-o frigare.* DRĂGHICI, R. 69. A ascuți creionul, săgeata. TDRG. || Refl. A primi o formă lungueață (la vârf). [Ochii hameliionuli] de la rădăcina în sus, de ca merg, se ascuț. CANTEMIR, ap. TDRG. 454. Când [omului] bolnav] prinde a i se ascuți nasul, a i se negri încheieturile la degete și a i se învineși unghiile... atunci e un semn sigur că n'are s'o mai ducă mult. MARIAN, I. 24.

2°. Fact. (Despre o armă sau unealtă de tăiat) A face să fie ager(ă) la tăiat, tăio(a)s(ă), a subția (iarăși) tăișul s. „limba” îngroșată (dând unealta de tăiat pe amnar, pe cute, pe piatră sau la tociță). *Cușitul pre cute se ascute.* CANTEMIR, ap. HEM. 1835. *Îți ascuți sabia.* RETEGANUL, P. III, 15/. *Acum își ascuț cuștele.* SEZ. III, 96/. *Fier pe fier (II) ascute.* ZANNE, P. I, 166. A ascuți secura, barda, coasa, briciul etc.

II. Prin diferite asociații de idei, verbul a ascuți se întrebuințează, în mod figurat, și când e vorba

despre acțiuni ale omului s. ale organelor sale, fie că ascuțirea e considerată ca o pregătire s. ca o agerire a armei, fie că arma ascuțită e considerată ca un mijloc de a înțepă s. a tăia pe sine, fie, în sfârșit, că se aseamănă un sunet înalt s. strident (care „sparge” sau „impunge” urechile) cu vârful a. *Ascușigul* unei arme. Cele mai întrebuințate figuri sânt: *A-și ascuși urechile* (p. ext. *auzul*) = a fi cât se poate de atent spre a auzi ceva (Figura aceasta se bazează pe observarea vizuală a „cilișrii” urechilor la animale). *El ascuși auzul și ascușă.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 447. || *A-și ascuși colții (dinții)* = „a se obrăznicii cu cineva, a-l atinge cu vorba”. ZANNE, P. II, 118. (În basme s. în snoave pop. se spune adesea — mai mult în chip de glumă — despre monștri s. dobitoace, că își „ascuț” colții înainte de a merge după pradă, d. e. *Lupul se dușe la un fierar și puse să-i ascușă limba și dinții.* CREANGA, P. 22.) *A i se ascuși cuiuă dinții după ceva* (la LB. fa. ct.: *Imi ascuț dinții spre ceva*) = a-l lăsa cuiuă gura apă după ceva. || *A-și ascuși limba (condueți)* = a se pregăti pentru înțepături (de vorbă, de stîf). *Ascușări limbile lor, ca de șiarpe.* DOSOFTEIU (: „a cuerant linguam suam sicut serpentis”), ap. HEM. 1834. *Precum împărășii... scabia, apă scrișorii condueți II ascuț.* CANTEMIR, ap. HEM. 1834. || (În Transilv.; fam.) *A-și ascuși picioarele* = a se pregăti de fugă mare. *Olariș se duc și iau galbinii, lășă calabalicul Cătrineș până la cel din urmă eratiș șchtop, își ascuț picioarele, și du-le! Pasă-mi-le n'aveau poșă să deie față cu Vlad.* POP., ap. HEM. 1835. || *A-și ascuși mîntea (înima etc.) s. a se ascuși la mîntea (înimă etc.) s. a i se ascuși mîntea (înima etc.)* cuiuă = a-și ageri mîntea, a se ageri la mîntea, a i se ageri cuiuă mîntea, a prinde inimă (a-și oțeli curajul). *Ți-ai ascușit mîntea pe tocița civilizației din Sadagura.* ALECSANDRI, T. 1013. *Văzu că începe a judecă alfel de cum judecă el până acum. Pasă-mi-te se ascușe la mîntea.* ISPIRESCU, L. 241. *În imile voiciorilor, în războiul trăind se ascușă.* URECHE, LET. I, 124/. *Nu este poate de prisos să facem câteva obserdri în contra încercării unor autori de a accentuă mai ales părțile slabe din înținsa lucrare literară a d-lui Alecsandri și de a-și ascuși spiritul lor critic înaintea prea micului nostru public cetitor, pe scoala acestui reprezentant de frunte al tinerii noastre literare.* MAIORESCU, CR. II, 206. || Și numai ț a se ascuși = a se pregăti, a sta gata. *Crezând Leșii acela cuednă... s'au întors; iar Bogdan Vodă se ascușă ca să-i poată cănă, unde-ar puteșă.* URECHE, LET. I, 114/. || † *A ascuși (ceva, din capul său)* = a inventa, a născoci, a scorni ceva. *Singur dar, din capul său, ascuși Engel și aceeașă asupra Românilor.* P. MAIOR, IST. 102. *Se chibzueau, la facerea legilor, ce ascueșau Rușii în contra lor.* C. BOLJAC, ap. DDRF. || *A-și ascuși glasul* = a tipă (la cineva), a ridică tonul. *Mă judecă cum îi place. Trăiu cu oțet mi-l face, Strigă și ș'ascute glasul. De s'aude în tot ceșul.* POP. (BUCOV.), ap. HEM. 1834. (În Brașov) *Te a-ascuși apă la mîntea?* = de ce te tipă așa la mine? *Auzi-i cum s'ascute!* = auzi ce ce ton înalt („întiglat”) vorbește (sau cântă, sau tipă)! P. ext. (n Banat) *A se ascuși* = „a amenința”, d. e. *Nu te ascuși asupra mea* = „nu mă amenința”; *s'o ascușit cănele asupra mea* = „a șărit asupra mea cănele”. Com. COCA. Cfr. ascușit, -ă.

[Prez. înd. ascuț, dial. *ascuși și ascușesc*, conj. *să ascuț(ă)*, dial. *să ascuț(ă)*, *să ascușe(a)sc(ă)*. | Imper. *ascuțe!* | Gerund. *ascușind*, dial. *ascușind*.] Despre *ascușe*, vb. III, atestat numai la POLIZU, vezi nota la auzl. | Există, probabil, și un verb *ascușă* vb. I, cfr. *ascușat*.]

— Etimologia nesigură. Se pare că în *ascuși* s'au confundat două verbe: unul cu sensul de „a face vârf” și altul cu sensul de „a face tăioș”. Cel dintăi (propus de LB. și de CIHAC, I, 18) e în limbile românice *acutlare (derivat din *acutus* „ascușit, cu vârf”: ital. *aguzare*, (engad. *aguz* „spitz, scharf”), v.-prov.

aguzar, fran. *aiguiser*, span. *aguzar*, portug. *aguzar*, lar cel de-al doilea ar fi *excoțire (din cös „cută”), cu sensul de „a trage s. a. de pe cută”. Cfr. cuțit. (Hasdeu, *Etyim. Magn.* 1835, cf. Şăineanu, *Dict. rom.-germ.*, Tiklin, *Dict. rom.-germ.*)

ASCUȚIME s. f. *Acuțit* (des sens); *finesse d'esprit, sagacitate, perspicacitate*. — (Numai în sens fig.) *Acuțitate*. [Dacă simțurile noastre ar avea] *măltă gingașime* [de cât au]. — *Aluncea... mirosul, a căruie ascuțime Prin nevăzutele arce ce săgeată cu înfime, În loc de a face bine, ar fi adus amelață*. KONAKI, P. 268. | *Ascufime de mințe* = pătrundere, perspicacitate, sagacitate, finețe de spirit. *Astfel chinul Joie pre bietul Prometeu pentru deșteptăciunea și ascufimea lui de mințe*. IPIRESCU, U. 88^{1/2}.

— Derivat din *ascuțit*, prin suf. abstr. *-ime*.

ASCUȚIRE s. f. *Action d'aiguiser, d'affiler, d'affûter, de rendre tranchant, Aiguillage, aiguisement, repassage, affilage. Acuțit*. — Infinitivul verbului *ascuțit*, devenit abstract verbal. *Ascufirea creionului, a cuțitului, a Cfr. ascufitură*. | Fig. *Ingerasca iste-ciune, și a minții ascufire*. CANTEMIR, ap. HEM. 1836. *V'am dat teatru, vi-l pășit... În el năruenri îndreptați, Dași ascufiri la mințe, Podoabe limbei voastre dași, Cu românești cuvinte*. I. VACĂRESCU, P. 293.

ASCUȚIS s. a. 1°. *Pointe, 2°. Taillant, tranchant, fil.* — 1°. Vârful unui obiect ascuțit (mai ales al unei arme). *Gratiile de fier... erau în formă de săgeți, cu ascufișul în sus*. POP-POLOBENTIN, ap. TDRG. *La mai stai, ca să-ți vorbesc, Păgubele să-ți plătesc: Păgubele cu tăcușul, Faptele cu ascufișul*. TEODORESCU, P. P. 584. 2°. Partea tăioasă a unei arme ascuțite, ascuțit (2°), tăiș. *Ținea, călând, un topor cu două ascufișuri*. MSS. (a. 1773), ap. GCR II, 88 *Jură-m pe ascufișul patosului tău!* CREANŢA, P. 206. *Ascufișuri coase; ascufișul cuțitului*. MARIAN. | P. anal. *Marea e acum cenupie și netedă ca un atlas pe care-l sfâșie ascufișul vaporului*. G. VĂLSAN, CONV. LIT. XLII, II, 252. †† *A trece prin ascufișul fierului (s. săbielii) = a rețoaș cu sabia (capetele locuitorilor unei localități a unei țări cuprinse s. invadate): „passer au fil de l'épée”. Și lupătorii morți treceau pe năvăliți... în fața câmpiei... core deschideă zarea pustie, par'că se întreaga țară a Moldovei prădată, arsă, trecută prin ascufișul fierului*. SADOVEANU, SĂM, V, 1011. | Plur. *-ișuri*.

— Derivat din *ascuțit*, prin suf. *-iș*.

ASCUȚIT s. a. 1°. *Action d'aiguiser; aiguillage. Sagacitē 2°. Tranchant, taillant, fil.* — Participiul verbului *ascuțit*, devenit abstract verbal, concretizat în parte. 1°. Abstr. *Ascufire. Ceasuri libere și le petreceă la ascufitul cărțigelor*. DUNAREANU, SĂM, VI, 870. | *Peatră de ascufit = „afiloiar”*. PONTBIAN. | Fig. †† *Agerime. Învățătură cu ascufitul fierii*. DOSOFTEIU, V. S. 193. | 2°. Concretizat. *Ascufit, tăiș*. (Ne mai întrebunțat în limba literară) *Cușit cu doao ascufituri*. BIBLIA (1688), 175. *Mai tăios decât toată sabia cu doao ascufite*. Ib. ap. HEM. 1840. *Ascufitul sabiei că va mănca*. MINEIUL (1776), 143 1/2. *Încearcă al sabiei ascufit*. ALEXANDRESCU, M. 260. *Văzând cătanele cum că toate vor gustă ascufitul săbielii lui, o luară la fugă cu toți*. CĂTANĂ, P. B. I, 100. *Munți, ca ascufitul cuțitului*. ȘEZ. II, 146^{1/2}. *Au apucat ascufitul, cu mâna toată*. ZANNE, P. IV, 580. (Loc. prov.) *Nici cușit tămp la vârf, nici cu două ascufituri*. I. GOLESCU, Ib. V, 234. *Limba muierii: cușit cu doao ascufituri*. I. GOLESCU, Ib. II, 281. †† *A trece prin (s. subț) ascufitul fierului (s. săbielii)*: cfr. *ascuțit* (2°). *Cetatea se va cotropi și garnizoana se va trece subț ascufitul sabiei*. C. NEGRUZZI, I, 172. | Plur. *-ițe și -ițuri*.

ASCUȚIT, -Ă adj., adv. I. 1°. (*Rendu*) *pointu, aigu;*

piquant, 2°. Aiguisé. Tranchant, coupant. II. Sagace, subtil, fin, ingénieux; aigu, pénétrant, perçant; sévère; fin, raffiné. Tendu. III. D'une manière aiguë, tranchante; vécement; fillet.

Participiul verbului *ascuțit*, devenit adjectiv și întrebunțat și ca adverb.

I. Ad. | În sens propriu. 1°. Cu vârf (lunguet, întepător). *Pietri ascufite*. DOSOFTEIU, PS. 46. *Bărbătuși [viermilor de mătăsă] sânt ascufiți la coadă*. ECONOMIA, 221. Cu o *piețrică ascufită, trăgea o dună*. DRĂGHICI, R. 54 *Boi cu coarne ascufite*. ALECSANDRI, P. II, 105. *Lungi fărșuc ascufite*. EMINESCU, N. 19. (Loc. prov.) *La calul nărvit, Pinten ascufit*. ZANNE, P. I, 344. | P. ext. † *Pietros, gloduros. Descufit... pre locuri ascufite* [mergeă]. DOSOFTEIU, V. S. 20^{1/2}. | Spec. (Geom.) *Orice unghișu mai mic decât un unghișu drept se numeșc unghișu a ascufit*. MELIK, G. 5.

2°. Tăios. *Ca briciu ascufit făpt-ă înșelăciune*. CORESI, PS. (: „sicut noracula a cutra fecisti dolum”). ap. HEM. 1837. [Colțul de acută] *eră așa de ascufit, de tăiă ca briciul*. IPIRESCU, L. 195. (Loc. prov.) *La lemnu tare trebe secură ascufită*. ZANNE, P. V, 540.

II. Fig. (Despre mințe, despre simțuri) *Pătrunzător, ager, subtil, fin. Eră ascufit la mințe*. GAVRIL, NIF. 12. *Trebu... cap bun și mințe ascufiți și săbdoasă, ca să poată duce treble împărăției la bun liman*. ȘEZ. I, 98^{1/2}. *Celui priceput [li zice poporul]: „fi om ascufit”*. ȘEZ. II, 47^{1/2}. *Toată dihania ascufită la adumeat, purura gata și fără preget să fie*. CANTEMIR, ap. HEM. 1838. *Ochiul zavistii măcar cō mulle cu ascufișu sa videre a treace... ponte, înăd starea și cinstea altuia... să nu o atingi... peste puțină li caste*. Idem, HR. 109. [Omul e lipsit] *de-o vedere ascufită, de-un auz peste măsură*. KONAKI, P. 270. (Joc de cuvinte) *Un plan dibocin și ascufit*. Păcat înăd c'a fost așa de ascufit. Încăd i s'a rupt vârful! I. NEGRUZZI, VI, 568. | (Despre priviri sau vorbe) *Întepător, împungător. Căutarea lui [eră] ascufită, duhul său foarte isteț*. FANN, E. II, 19. *Cela ce aveă cerbice țapănă și trufă iute și cu limbă ascufită, el se muie ca boul de jug*. MOXA, ap. HEM. 1838. *Are limba ascufită*: „li a la langue bien pendue”. T. CODRESCU, ap. HEM. 1838. | Întepat, sever. *Acel răspuns ascufită a domnului, ce-i răspune, că nu-i bine să ia pâinea cunilor și să o dea cănilor*. VARLAAM, C. 305. | Rafinat. *Limba cea mai subțire și mai ascufită de toate limbile, ce se dăice elenească*. EUSTRAȚIE LOGOFĂTUL (a. 1632), ap. HEM. 1838. | (Despre dureri și pasiuni) *Străpungător, viu. Dureri amără, suspinuri duioase, jale ascufită din toate părțile se vidă și se auză*. ARHIVA ROM. I, 48. *O auzere ascufită, crudă, îi pătrunse înima lui*. EMINESCU, N. 76. | (Despre miros) *Pătrunzător, iute, tare. În noaptea de vară, după căldura zilei, pluteă subț bolși, puternică, mirosca ascufită a rășinei de brad*. SADOVEANU, SĂM, V, 974. | (Despre căldură) *Viu, întepit, intens. Căldura ascufită a focului ne bătea în față*. SADOVEANU, SĂM, VI, 1065. | (Despre sunet sau glas) *Pătrunzător, înalt, înățat. Cu cât un corp vibrează mai repede, cu atât sunetul produs este mai înalt sau mai ascufit*. PONI, P. 319. *Soacără sa, cum o căză că vine, o și întrebă eu un glas ascufit... MARIAN, SE. II, 104. *Iată, mări... s'auză Tropot mare și pripit, Chioț lung și ascufit*. TEODORESCU, P. F. 624. | (Despre urechi) *Încordat (spre luare-a-minte). Vorocata mea nu de ascufite, ce de căpșuite urechi ar fi locit*. CANTEMIR, IST. 87.*

III. Adv. *De departe, din șes, în zilele zămine, privirile se îndreaptă meru spre aceste ruine singuratece, care se profitează ascufite peste linia întințată a brașilor*. MEREDINȚI, R. 8. *Coasa sună ascufit, depărtată, tristă*. SADOVEANU, LUC. VI, 38. *A judecă ascufit. A vorbi ascufit. A răspunde ascufit*. HEM. 1840. | Dial. și ascufat: *Te-agiunși ursu mari... Cu gura cascăt, Cu sula-ascufată; Cum te-agiunși, Cum țempungi!* ȘEZ. III, 139^{1/2}.

ASCUȚITELE, -EĂ † adj. *Un peu pointu*. — Diminutivul lui ascuțit (derivat prin suf. -eș). Ascuteț puțin. [Hameleonul] solzi mărunței și în cârv ascuteții are. CANTEMIL, IST. 207.

ASCUȚITOĂRE s. f. *Aiguisoir*. — Unealtă de ascuți cuțitele etc. Cfr. *cute*, *amnar*, *gresie*.

— Derivat din ascuteț, prin suf. instr. -itoare. (Cfr. span. *aguzadera* „Wetzstein“.)

ASCUȚITÔR, -OĂRE adj., subst. *Qui aiguise, aiguiseur*. — Adjectivul verbal al lui ascuteț (derivat prin suf. -itor), întrebunțat și ca substantiv. A d. J. Care ascute. | Su b s t. Cel care are meseria de a ascuți cuțitele, foarfecele etc.

ASCUȚITURĂ s. f. I. *Aiguillage*. II. *Pointe*. — I. Abstr. „Ascutețire“. *La simcă groasă ca aceasta, prea aspră piatră, mullă și îndelungată ascuțitură să-i fie trebuit am socotit*. CANTEMIL, ap. HEM. 1841. || II. Concr. Partea ascuteții, lungueață, a unui obiect. [Ochii hameleonului] de la rădăcină în sus de ce *mery*, so ascut; iară în vârful ascutețurii lumina ochiului... se vede. CANTEMIL, ap. TDRG. † *Ascutețură de deal* = „sommel d'une colline“. ap. CDDR. no. 99. [Plur. -turi.]

— Derivat din ascuteț, prin suf. abstr. -itură.

ĂS-DIMINEAȚĂ loc. adv. *Ce matin (-ci)*. — (În) dimineața aceasta, prezentă, azi-dimineață. *Ūmbulo de as-dimineață după primar, și nu l-am găsit pã nicăieri*. (Lupsanu, în *laloma*), ap. HEM. 1794.

— Compus din ast' (= astăzi) și dimineață, după analogia lui *as'-seară*, *as'-noaple*, *as'-vară* etc.

ASEĂME † adj. v. *asemene(a)*.

ASEĂRĂ adv. *Hier soir*. — „Ieri seară“, adică „seara imediat trecută“. *Măngeți după mine, fraților... și gințuți vi cunoscuții mei, că până a-șe/ajrã alalta-seară, cu voi grăde* [-grăeam]. CUV. D. BĂTR. II, 449. *Aseară*, *v'am văzut pe unii din voi suspendând*. DRĂGHICI, R. 83. *De făcăm aseară ca tine și eu, Nu erã să-mi fie astăzi așa greu*. PANN, P. I, 118. *Aseară, când m'am dus acasă, ce să văd?*. C. NEGRUZZI, I, 30. *Ce fi-am spus eu fie-aseară, Să-mi scoți șava din cămară*. MARIAN, SA. 10. *Aseară ș'alaltã-sară, M'am culcat pe prisp'afară*. SEVASTOS, ap. HEM. 1854. *Aseară, cu lita te-ai întâlnit*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 247. | (În legătură cu prep. „de“) *Badea-i mănios de-aseară*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 105. [S]: *asără*. | (În vorbirea fam., adesea: *as(e)ar*°. Olt., Transilv. Mold.)

— Compus, precum dovedește accentul (cfr. *acasă*, *acori*, dar: *astă-seară*, *ei-seară*, *azi*) din a (2°) și seară (cfr. v.-fran. *anuit*, v.-prov. *anueit*, span. *anoche* „gestern nacht, gestern abend“). La origine trebuie să fi fost o locuțiune adverbială cu sens general (ca „spre seară“, „de-cu-seară“ etc.), fără nici o restrângere a ideii în trecut, prezent sau viitor. Unele dintre aceste locuțiuni adverbiale au suferit însă cu timpul o restricțiune; astfel, *de seară* nu se mai poate întrebunța decât în legătură cu un timp viitor (pe când se poate zice de o potrivă încă „vou veni“ s. „am venit *de dimineață* la tine“). Tot așa *acasă* nu se mai construiește decât cu timpul trecut. (Cfr. și: la vară, la toamnă, etc.)

ASECURĂ † vb. I. v. *asigura*.

ASEDIĂ vb. I^o. *Assiéger*. — A se așeza cu oaste împrejurul unei cetăți spre a o cuprinde, a impresură s. încunșura cu armată (un loc întărit) spre a-l cuprinde s. a-l sili să se predea; cfr. blocă. *El atribuie lui Aron-vodă vinovăția pierderii Tighinei...*, *pe care, din potrică, Aron o asedia*. IORGA, L. I, 391. | Fig. A cuprinde ca într'un ocol, a impresură.

Slăpânirea mea s'ntinde până lângă acea parte, Unde este zidul care un popor asedia. C. NEGRUZZI, II, 130/1°. [† și: *asedii* vb. IV°. *Parcesse asupra Targradului și asedia cetatea*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/1°.]

— N. din ital. *assediare*, idem. Cfr. *asediu* și dubletul *așeză*.

ASEDIĂRE s. f. *Action d'assiéger, siège*. — Infinitivul verbului *asedia*, devenit abstract verbal. Cfr. dubletul *așezare*.

ASEDIĂT, -Ă adj. *Assiégré*. — Participiul verbului *asedia*, devenit adjectiv. Cfr. dubletul *așezat*.

ASEDIĂTÔR, -OĂRE adj. *Assiégeant*. — (Rar) Adjectivul verbal al lui *asedia* (derivat prin suf. -ator). Cel care asediază (o cetate, un loc întărit). Cfr. dubletul *așezător*.

ASEDIU s. a. *Siège*. — Așezare cu oaste împrejurul unei cetăți s. unui loc întărit, spre a-l cuprinde, împresurare (cu armată). *Asediul de la Varna*. ALECSANDRI, T. 1424. *Stare de asediu*: măsură de siguranță publică, prin care puterea legilor e suspendată și înlocuită cu regimul militar. *În timpul unei răscobile, se poate proclama starea de asediu în părțile răsculate*. | Fig. (cu privire la o persoană) *Elenca și de aceeași părere cu mine: voim amândoi să fi-o dăm. Prin urmare un asediu în regulă: are să capituleze*. D. ZAMPFESCU, R. 219. [† și: *asedie* s. f. *Au pus asedia înaintea cetății Koffa*. ARHIVA ROM. I, 102.]

— N. din ital. *assedio*, idem. Cfr. *asedia*.

ASELGHICĂNC, -ĂNCĂ † adj. *Luxurieux, débauché, libertin, déréglé*. — (Cuvânt literar rar) *Desfrânt. Petrecând în necurății aselghicesti, poante, vinării, mâncături*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1841 (: „iv ăzi-țiuas“).

— Derivat din *aselghie*, prin suf. adj. -esc.

ASELGHICIUNE † s. f. *Luxure, débauche, libertinage*. — (Cuvânt literar rar) *Desfrânare. Făcând pângărire aselghicini...* DOSOFTEIU, v. s. 74, 7.

— Derivat din *aselghie*, prin suf. abstr. -iciune.

ASELGHIE † s. f. *Luxure, débauche, libertinage*. — (Cuvânt literar rar) *Desfrânare. Să nu mă smințesc iarăși împiedecătorul, să nu mă ducă la aselghia cea dinăis*. DOSOFTEIU, v. s. 53 (la margine, scolia: *curviea*, ap. HEM. 1841). *Dimoniū că tray cătră aselghie*, idem, 164.

— Din grec. *ἀσιγία*, idem.

ASEMĂLUI vb. IV°. 1°. (Se) *comparer*. 2°. *Sassimiler*. — 1°. Trans. și refl. (Cuvânt întrebunțat de scriitorii moldoveni în întâia jumătate a veacului trecut, precum și astăzi de popor, în Banat) A (se) asemăna, a (se) compara. *Nimic... nu se poate asemănați cu mdrărea ei*. (Mold., a. 1817) ERICARIU, IV, 300/1°. *Nu iaste fericire în lume, carea să se poată asemănați cu aceea întru carea se află*. BELDIMAN, N. P. I, 11. *Ah!... mă asemănește cu un steag!* ALECSANDRI, T. 1099. *„Cu cine mă sămăluiești?“* — „Cu ai urieși de Novăcești, Cu aia te-ăsămăluiești“. — „Bine m'ai asemănați: Eu mi-s Grăia lui Noac!“ JAHRESEER III, 303. || 2°. Refl. † Uneori se întrebunța în locul neologismului, a se asimila. *Păturile ce se așază pe un cristal format și se lipeșe de dinel, dar fără a se asemănați materiei cristalului...* CONV. LIT. VII, 331, ap. TDRG. [S]: *asămălu* și, cu asimilare vocalică, *asemelu* vb. IV°.]

— Pentru etimologie, v. *semălu*.

ASEMĂLUIRE s. f. *Action de comparer, comparaison*. — Infinitivul verbului *asemălu*, devenit abstract verbal. DDRF.

ASEMĂNĂ vb. I. *Aplanir, niceler, égaliser, rendre uni* (un terrain). II. 1°. *Rendre semblable, assimiler.* (Refl.) *Être ou devenir semblable, se ressembler.* (Intrans.) *Ressembler* (ă), *avoir de la ressemblance* (avec qqch.), *être pareil* (ă), *tenir* (de); *paraître*. 2°. *Trouver semblable ou ressemblant* (ă...), *comparer, assimiler, égal* (ă...). (Refl.) *Se comparer, se conformer* (ă), *s'accommoder* (avec). 3°. *Interpréter* (un sonnet, au moyen de comparaisons).

Asemănu exprimă, ca verb, ideea cuprinsă în adjectivul sau în adverbul *asemen(e)a*. Se construiește cu prep. „cu” sau cu dativul; construcția din urmă e învechită azi și se găsește numai după formă reflexivă; mai de mult se găseau une-ori amândouă construcțiile în același text: *Aceasta e mdrimcea ta; asemănuși-te finicului și fătele tale cu strugurii.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 1849.

I. (Cu sens concret) **Fact.** (Despre terenuri cu diferențe de nivel) A face asemenea, (dec) a face plan, a nivela, a netezi, a obli, a aduce la același nivel. Cfr. *asemeni* și *asemenea* (I, 4°). *Asămănu* în *grupa cu brazdă.* DOSOFTEIU, V. S. 219, 2. *Mi-au poronci să-i asemenez un deal și să-i fac o grădină acolo.* SBIERA, P. 162/3. *Toate sculele le ascunseșe într'o ocnă... iar locul l-a asemănu*, de nu s'a mai cunoscut. LIUBA-IANA, M. 75. | Refl. (= pasiv.) *Dacă fața drumului nu este netedă, se ase(a)mănează, umplând cu pământ locurile în care ar putea să se strângă apa.* I. IONESCU, M. 318. | A așeză s. pune lucrurile astfel, încât să nu rămână locuri goale între ele. Se ea... [umplea] *coșerul, asemănu*nd *poposuși foarte bine...*, ca să nu rămâie borte printre dinși. I. IONESCU, C. 164. †† (Despre clădiri) A asemăna cu pământul = a face asemenea a. una cu pământul, a distruge cu desăvârșire, fără să rămână urmă. *Eră atunci Târgoviștea oraș foarte mare... Zidurile lui măreșe, vremea le-a ruinat și le-a asemănu* cu pământul. BALCESCU, M. V. 152. II. Cu sens abstract.

1°. **Fact.** A face asemenea (I, 1°), (dec) a face să semene, a face la fel. *Un leor de plăcere, ce asemănu* pe om cu dumnezeirea. MARCOVICI, D. 23/12. | (Construit, în mod neobișnuit, cu „că...”) A face să pară. *Fașa lui cea cucioasă, ochii săi măreși și via Il asemănu* că este *ingerul ocrotitor Al acilor pustii sate.* C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1848. | Refl. A se face (a deveni, a ajunge, a fi) asemenea, (dec) a fi ca..., a semăna cu... *Cela ce se gândește asemănu* se undei măriei. COD. VOR. 110/11. (= cine se îndoaie, asemănu-să valului mărei. N. TESTAMENT, 1648; *cela ce se îndoaie, asemănu*-să cu valul măriei. BIBLIA, 1688; „celui qui doute est semblable au flot de la mer”). *Asămănu*-mă *pelicanului pustiei.* PRALT. (1651) (: „similis factus sum pelicano”), ap. HEM. 1848. *Drugostea să asemănu* cu *beștia.* PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1849. *Împărăția cerului să asemeneze* cu *decize feale.* DOSOFTEIU, V. S. 14. *Că cine intru nuor să asemene* Domnului, *să să facă de-asemenea cu Domnul?* DOSOFTEIU, PS. (: „quoniam quis in nubibus aequabitur Domino, et qui similis erit Domino?”), ap. HEM. 1844. *Nu se află doaz flori să se asemene* una cu alta. MAG. IST. I. 152/12. *Put-au vitliji cu trupuri peritoare să câștije prin pdmiri nesticăciune și s'au asemănu* cu *ingerii.* MINEIUL (1776), 74 3/2. *Una cu alta nu se potrivește, nici se asemănu.* URICARIUL, X, 63/12. | [Păsărea numită franțuzește „grive”] se asemănu cu *mierla.* ODOBESCU, III, 26/22. *Atât de fragedă, te-asemeni* Cu *flora albă de cires.* EMINESCU, P. 95. *S'asemnu* întreolaltă *viașă și cu moarte.* idem, P. 94. *Bucovina se asemănu* unui *deșert.* ȘEZ. III, 171/12. *Aducnd popa hainele sale... îmbracă* pe *dascal.* În *adevăr, că așa să se asemene* om cu om la *fașă și la statură, că dascalul cu popa, spun bătrânii că nu s'a mai văzdu.* ȘEZ. IV, 187/12. *Cu cine te aduni, te asemeni.* ZANNE, P. IV, 195. | A semăna

cu ceva (în următoarea construcție neobișnuită, probabil, pentru rimă). *Să zic că nu trea mândria, că vrea blând a se purta? Aceasta prea peate fire, că Domn nu s'asemănu.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 1850. | † (Construit cu „ca”) *Cucntul fără de înșelăciune asemănu*-să cu o *piatră de mult pref se fie în tind.* MĂRGĂBITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Căpeteniile oști se asemănu* ca *niște copii.* BELDIMAN, N. P. I, 111. Este însă obișnuită și azi construcția cu „ca”, când avem a face cu un sens reciproc (după omitea complinirii „unul cu altul”). *Toți sfinși se asemănu*, ca *donă picături de apă.* DELAYRANCEA, ap. DDRF. | † Intrans. A semăna, a aduce (cu cineva s. cu ceva). *Anteurl lui... nu asămănu* nici cu *un bun mintean.* DONICI, F. I, 40. *O, părintele meu... dă-mi voe, mă rog, a asemănu* *ție!* BELDIMAN, N. P. I, 67. *Cam asemănu* cu *dinși, la chip și la port.* GORJAN, H. I. 94. *Acest... munte... eră atât de ponorit, încet asămănu* cu *un zid drept.* DRĂGHICI, R. 48. | (Construit cu pron. refl.) *Văzu ginerele pre oarecine, de-și asemănu* cu *apostolul.* MINEIUL (1776), 34 3/2. | (Construit cu „că”) A părea, a face impresia (că...). (Cele povestite) și noi multe cu ochii nu le-am văzdu, dar după auzul unora și altora, carii cei mai mulți asămănu că *le-au văzdu și cu ochii lor...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 251/22.

2°. Trans. A socoti asemenea s. de-o-potrivă (cu altceva), dec: a asimila (cu...), a egală (cu...), a compara. *Asemene*z = „comparo, similo”. ANON. CAR. *Cui asemănu*-coiu *ruda aceea?* TETRAEV, 217 (: „ă qui comparari? et cotto génération?”). *Intrnd* *Esop, i-au zis împăratul: Cui mă asemeni, Esop...? Răspunse* *Esop: pre tine, soarului de primăvară.* ESOP. (a. 1812), ap. GCR. II, 209. *Cum puteam, ochi avnd, să nu văd, văznd, să nu iau aminte; lăudnd aminte, să nu asemănu; asemănu*nd, să nu judec...? DINU GOLESCU, ap. HEM. 1848. *Fiind că știu că-și place stitul poetic, o voi asemănu* cu *Atalantă.* C. NEGRUZZI, I, 64. *Gardul, în coplărie, Veinic l-am asemănu* *C'un nebun care-a plecat Ruzna pe câmpie.* COȘBUC, P. 125. *Cu ce l-aș asemănu* oare? RETEGANUL, P. IV, 3/2. *Greul a început să zbiere... behee, behee!... D'ăia asemănu* *Românii pe Greci cu ca-prele.* ȘEZ. IV, 6/2. | Absol. *Mintea, cu cumpdu*na *mănu... stă pe gând, asămănează...* KONAKI, P. 277. | Refl. (= pasiv.) *Este un sunet, cărui altul nu se poate asemănu.* C. NEGRUZZI, I, 243. | Refl. A se socoti asemenea (cu...), dec: a se compara (pe sine) cu cineva, a se face la fel (cu cineva), a se potrivea cuiva. *Nu cei putea nici odată să mi te asemănuzi, Nici să-mi răsplătești iubirea cătu eu fie-ți păstre.* KONAKI, P. 237. *Tu vrei un om să te socoti, Cu ei să te asemeni? Dar piară oamenii un toți, S'ar naște iarși oameni!* EMINESCU, P. 278. *Cu cei mai mari și mai vrednici nu te asemănu.* ZANNE, P. IV, 430. | † A se conformă (cu), a se lua (după...) *Nu eă asemănu*reși cu *acela întâiu al neștiuturii voastre pohtiri, ce celuia ce v'a cunoscut voi.* COD. VOR. 142/1. (= neînchipuindu-vă poftelor dintăi a neștiinței voastre... N. TESTAMENT, 1648; nu împreună închipuindu-vă cu ceale mai den nainte poște intru ne cunoștința voastră... BIBLIA, 1688; „ne vous conformant point à vos connoissances d'autrefois, pendant votre ignorance...”). *Intru acela* ce nu *asemănu* *cooș și tom lăcu* intru *voi, de vă veți face* ca *noș.* BIBLIA (1688), 25, 2 (: „mais nous nous accommoderons avec vous, pourvu que vous deveniez semblables à nous”). *Nu trebuie să ne rugăm, de ne asemănu*ăm cu *obiceul.* MARCOVICI, D. 318. *Sindicii asemănu*-du-se cu *regulele așezate la articolul 231...* COD. DE COM. (a. 1840), ap. TDRG.

3°. † (Despre vise) A tăleui, a interpreta (prin comparații și covă) (traduce pe grec. οὐρανομία). *Vis am văzdu și cine să-l asemene* nu *inște.* BIBLIA (1688), 31, (: „j'ai songé un songe, et il n'y a personne qui l'explique”).

[S]: *asămănu*, dial. *asămănu*, în textele cu rota-

cism: asemără. La I. VISKI din Hațeg (a. 1697) se întâlnește și forma asemă vb. P, ap. HEM. 1850, care pare suspectă (cfr. însă a se me). | Prez., pers. 1: *asemân* (*asemân, asemân, asemân, asemân, asemân*), învechit *asemenz* (*asemenz, asemânz, asemânz, asemânz*); pers. 2: *asemeni* (*asemini, asemâni, asemâni*); † *asemeneci* (*asemeneci, asemâneci, asemeneci, asemâneci*) etc.]

— Din lat. *assimilare*, idem (cfr. v.-ital. *assembiare*, n.-ital. *assemblare*, v.-prov. *assemblar*, fran. *assembler*, span. *asemblar*), devenit *asemără și, prin asimilarea lui *r* de către nazala premergătoare: *asemână*. Cfr. dubletul asimilă și derivatul nou *asemeni*.

ASEMĂNĂRE s. f. I. *Action d'aplanir, de niveler, d'égaliser* (un terrain); *aplanissement, nivellement*. II. 1°. *Action de (se) trouver semblable (à); ressemblance, similitude, conformité, analogie. Image. Effigie, modèle, figure*. 2°. *Action de comparer; comparaison*.

Infiniutul verbului *asemână*, devenit abstract verbal.

I. Aplanare, nivelare, oblire, netezire a unui loc neegal. *Un puț, șanșuri de dus apă, asemănări de pământ, faceri de drumuri pentru apă...* I. IONESCU, C. 73.

II. 1°. (Exprimă faptul de a fi asemenea, de a se asemăna sau de a semăna a (s. cu.) cineva sau ceva) Semănătură, analogie. *Simpatia fîca asemănării este și den dragoste să naște*. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1850. *Ce asemănare este într mișcarea din Moldova și între cele străine?* URICARIU, X, 17, 21. *Acest somn puternic are cu moartea asemănare*. BARAC, A. 50. *Dovezi, erau asemănarea cu porțelul și multe alte împrejurări care nu ne interesează*. EMINESCU, N. 77. *Nu e nici o asemănare între voi amândoi: capul tău e de poet și al lui de oșten*. C. NEGRUZZI, I, 64. || După s. pre (chipul și) asemănarea cuiva = după imaginea cuiva, p. ext. Intocmai ca (s. leit) cineva. [Dumnezeu] a făcut pre om după asemănarea sa. M. COSTIN, LET. I, 42, 21. *Pre chipul tău și pre asemănare zidit-ai...* pre om. IOAN D. VINȚI (a. 1689), ap. HEM. 1850. [Fîntă] care, După chip și asemănare A creat măiestrul neam... EMINESCU, N. 44. *Iși se un suflet de noră, întocmai după chipul și asemănarea celei d'întai*. CRANGĂ, P. 7. *Cum voui iubi ca pe un frate al meu pe acela, care nu iubește și nu slăbește pre Dumnezeu după asemănarea mea?* MARCOVICI, D. 476. || Concretizat († s. dialectal) EFIGIE, imagine, portret, figură, chip. *Să nu vă faceți vouă cioplit asemănare, tot chipul asemănare a parie bărbătească, ou fămească. Și sămănarea a tot dobitoic...* asemănarea a toată pasărea zburătoare... asemănarea a tot țărtoare... asemănarea a tot peștește. BIBLIA (1688), 128 (: *que vous ne vous fassiez quelque image taillée, ou quelque représentation ayant la forme d'un mâle ou d'une femelle, ou l'effigie d'aucune bête...* ou l'effigie d'aucun oiseau... ou l'effigie d'aucun reptile... ou l'effigie d'aucun poisson...). *Trimeș împăratul către Uria prețul asemănării părtănicului*. idem, 278, (: *le roi envoya à Urie, le sacrificeur, la figure et le modèle de cet autel*). *Văzură asemănare de om, împodobit cu părul său*. MINEIU (1776), 137 1/2. [Oamenii] eră acuma prea fierciți și, ca sămănări de Dumnezeu, nici că putea fi altfelui. SIERA, P. 304/21.

2°. Comparare, comparație. *Așă este și viața noastră, tot cu frică, tot cu grijă...* O asemănare voui spune, ca mai luminat să puteți aceeaș cunoaște. Au fost un ce-așă mare... S. CLAIN, ap. HEM. 1851. *Asemănarea ce-o faci nu-i potrivită*. || Mai ales în expresia: A face asemănare între... = a asemăna, a compara, a face o paralelă între... „comparer”. (Loc. a d v.) Fără asemănare (mai...) = neasemănat (mai...): „incomparablement, infiniment plus...” In asemă-

nare cu... = în comparație, în raport cu...: „comparé à...” Cu asemănare = „approchant, à peu près”. PONTBRIANT. *Înțelepciunea lui Dumnezeu fiind fără asemănare mai presus de cât mintea omenească...* DRĂGHICI, R. 109. *Cât mă simțeam de mic în asemănare cu bățelul acel ce scria sară și vie în trei oșebile feluri!* C. NEGRUZZI, I, 6.

[Și: asemănăre, dial. asemănăre. | Negativul: neasemănare: „Unähnlichkeit, Ungleichheit” BĂRCIANU, „dissemblance” DDRF.]

ASEMĂNĂT s. a. *Action de (se) ressembler ou de comparer; ressemblance, comparaison*. — Participiul verbului *asemână*, devenit abstract verbal. *De asemănat ne-am asemănat noi, dar nu ne potrivim*. | *Dacă e vorba de asemănat, apoi vă voui face eu o asemănare mai bună*. [Și: asemănat, dial. asemănat.]

ASEMĂNĂT, -Ă adj., adv. I. 1°. *Aplani, nivelé, égalisé*. 2°. *Ressemblant, semblable, égal, analogue, conforme (à...)*. 3°. *Comparé (à)*. II. *En conformité (de), conformément (à)*. — Participiul verbului *asemână*, devenit adjectiv I. A dj. 1°. (Nelntrebuintă) Nivelat, oblit, netezit. || 2°. (Se construște cu dativul sau cu prep. „cu”) Asemănător, care se asemăna, care seamănă, asemenea (I, 1°) s. la fel (cu...) *Ungnad puse îndată de scoase un portrel de pre cap, foarte asemănat*. BĂLCESCU, M. V. 407. *Când aflăm la noi obiecte antice, asemălate cu altele multe ce s'au descoperit aiurea...* „le place... color... ce au pornire spre asemenea studii, a le rândui printre obiectele analoge din alle părți ale lumii. ODOBESCU, III, 637. || 3°. Comparat. în comparație (cu...) *Nectenae zice: socotesc că nimic nu este Lichir, pre lângă împărăția mea. Și Esop, zimbînd a rade, zice: Nu vorbi așa lezne de ei, o împărăte! că, neamului nostru asemănată, împărăția voastră ca soarele strălucete; iară de să ca asemănată lui Lichir, strălucirea aceeaș întuneacă să va păred*. ESOP (a. 1812), ap. GCR II, 209. *Luna, asemănată cu pământul, e mică...* II. A d v. În conformitate, conform (cu...), potrivit (cu...) după. *Îndată ce Mihaiu-Vodă se întoarce în capitală fărăi, asemănat cu înțelegera ce aruse cu Batori, el chemă pe ceaușul turcesc...* BĂLCESCU, M. V. 246. [Și: asemănat, dial. asemănat. | Cfr. neasemănat.]

ASEMĂNĂTOR, -OĂRE adj. *Ressemblant, pareil, semblable, analogue (à)*. — Adjectivul verbal al lui *asemână* (derivat prin suf. -ător). Care se aseamănă, seamănă, e asemenea s. la fel (cu...) (Se construște cu dativul sau cu prep. „cu”) *Să câștigăm darul tău, pentru căci acesta înuși, având numele tău, se face asemănator descăvărșit bunătăților tale*. ANTIM, P., ap. HEM. 1852. *Îi face o primire asemănătoare celei făcute în ajun DDRF*.

[Și: asemănat, dial. asemănat. | † și dial. -ător.]

ASEMĂNĂTĂRĂ s. f. = asemănare. (Cuvânt rar) *Asemănătură* = „similitudo”. ANON. CAR. [Și: asemănat, dial. asemănat. | Plur. -ături.]

— Derivat din *asemână*, prin suf. abstr. -ătură.

ASEMENE † adj. v. *asemene(a)*.

ASEMENE(A) adj., adv. I. 1°. *Semblable, ressemblant, pareil (à...)*. 2°. (*Tout à fait*) *ressemblant ou égal*. 3°. *Analogue, pareil, de la même sorte. Tel; si. De pareilles choses*. 4°. *Uni, plan, aplani, réduit au même niveau, nivelé*. II. 1°. *Semblablement, pareillement, également, de même, de la même manière (comme auparavant)*. 2°. *De même que, comme*. 3°. *Encore, aussi*. 4°. *Au même niveau*. 5°. *À côté (de), auprès (de)*.

I. A dj. Prin asemene se constată, ca însuși caracteristică a cuiva sau a ceva, o similitudine (parțială) s. o analogie cu altceva s. altceva: „de același fel, de aceeași speță, la fel”. (E adjectiv invariabil —

ca atare îl întămîn adesea sub forma *asemenea*, cu adlogirea lui -a adverbial — cu sens relativ; persoana, obiectul, situațiunea etc. cu care cineva s. ceva are analogie, se arată prin prep. „cu” sau printr'un dativ. Mai rar îl găsim și ca adj. variabil, cu sens absolut. În toate timpurile îl aflăm și compus cu prep. „de”, pusă înainte. Se întrebănează în funcțiune predicativă sau atributivă).

1°. *Asemene(a)* exprimă o anume similitudine s. potrivire (de faptură, de formă, de situație etc.) între două s. mai multe persoane, lucruri, întâmplări etc. care, în alte privințe, se deosebesc: care seamănă (cu...), semănând (cu...), la fel (cu...), asemănător. *Să facem omul pre chipul ce să fie asemenea noo. FALIA* (a. 1582), ap. CCR. 47 (: „faisons l'homme à notre image, selon notre ressemblance”). *Să facem lui [Adam] agiutoriu asemenea lui...; ce lui Adam nu se află agiutoriu asemenea lui. idem, ap. CCR. 47* (: „il n'est pas bon que l'homme soit seul; je lui ferai une aide semblable à lui...; mais il ne se trouvait point d'aide pour Adam, qui fût semblable à lui”). *E un adănc, asemenea uitării celei oarbe. EMINESCU*, p. 276. *Un fetic, asemenea iarmurcei jidovești. idem, X. 51. Aceia-s fiii lui Dumnezeu și asemenea cu îngerii. MSS.* (c. 1550), ap. HEM. 1843. *De la anume juzzi echi, cred că viu numele județelor Mehedinți, Valcea... în adevăr, se zice județul Mehedințului, al Valcei... și Mehedinț e un nume de persoană, ca și Valcea, venit din Valcul [Lupul], ca și Romanița, asemenea cu care sânt unele nume sârbești [Rucaraș, Herligovaș, ș. a.]. IORGA*, CH. I, II, 89. *Va fi de-asemenea lui Dumnezeu de sus. DOSOTREU*, v. s. 112. *||* Spec. Absol. (Geom.) *Două triunghiuri și, în genere, două poligoane se zice că sânt asemeni, când au unghiurile egale unul altuia și laturile omoloage proporționale. MELIK*, g. 74. [Contrariu: neasemene(a). Sânt două surori în lume Neasemenea la nume? [= „Zina și noaptea.”] GORVEI C. 137.] *||* Substantivat *||* Seamă. *Și tot corbul și asemenile lui. BIBLIA* (1688), ap. CCR. 190 (: „et tout corbeau selon son espèce”). | În cazuri de acestea, se întrebănează, de obicei, construcțiunea: cel (de) asemenea: *lubiarea dară cătră cel șie de-asemenea ca să arate neubiarea cătră cel șie nu de-asemenea. CANTEMIR*, IST. 33. *Dulceața, blândăța, răvna de a îndatorî pe cei asemenea șa... își vor câștigă inimile acelora care acum te priceșe cum nebdăre în seamă. MARCOVICI*, D. 9/27. *Trebui o pildă pentru cei asemenea voșu/ă. C. NEGRUZZI*, I, 174.

2°. Când nota în care se asemăună două s. mai multe persoane, lucruri, situațiuni etc. e atât de covârșitoare, încât ne face să uităm pentru moment notele deosebitoare, avem sensul: „de-o potrivă, egal (de frumos, de mare, de tare, etc.), (cu totul) la fel”. *N'ai pre altul asemenea!* BIBLIA (1688), 7 pr. 43. *Săcărșindu-se toată zidirea mândăritii... nevoitu-ne-am iarăș cu asemene osărdie de am împodobit sfânta casă. MSS.* (de la Const. Brâncoveanu), ap. HEM. 1843. *Primăvara, după ce treace de a mai fi zina acasemenea cu noaptea, va fi ploasă. CALENDARIU* (1814), 72. *O fală, scrisă de frumoasă, încât nu se mai află ei-și asemenea sub soare. SBIERA*, F. 23/12. *Erăm asemenea în pomicie și nu-și putea ceni unul altuia de hac. POP*, ap. TDRG. | *A se unî în principiile de cultură este soarta neapărată a fiecărui popor european. Întrebarea este numai, dacă o poate face ca un soț de asemenea sau ca un ră supus. MAIORESCU*, CR. I, 391. *||* Substantivat. *Egal. La-ni pădăni... dar nu te lasă inimă... căci nu afiș un asemenea lui pe pădăni. RANTA-BUTICESCU*, N. REV. R. I, Sup. 29. [Neutral. (Loc. prov.) *Asemenea cu asemenea lesno se însoțește. (Smulți, în Covurlui), ap. ZANNE*, P. IV, 210 (cf. lat. „Simile similib gaudet”, germ. „Gleich zu gleich gesellt sich gern”).

3°. Nu se mai exprimă o analogie, ci o înrudire a două s. mai multe persoane, lucruri, situațiuni etc., de aceeași speță s. categoric: „de acest fel, de acea-

stă natură (calitate, formă, etc.) ca aceasta, analog”. *Cu aceeași și cu alte asemenea... să și tălcuiașe... cucăndul lui Dumnezeu. BIBLIA* (1688), 4 pr. 14. *De-aș avea... un topor sau altă asămine uceală, cu leșnăre aș lărgi borta. DRĂGHICI*, R. 48. | *Comparațiune se face mai cu seamă cu ceva ce s'a exprimat înainte: „Astfel de...” Să vă păziți de a face mai mult asemenea râm! DRĂGHICI*, R. 153. *Amice... sper că dl. S. în asemenea caz ar primi de sigur să-și fie editör. ODORESCU*, III, 12/1. *Dac'ar fi pretulindene tot asemenea judecătöri... cei ce n'au dreptate, n'ar mai năzuî... la judecată. CREANGĂ*, A. 150. *Auziseră... pocșindu-se de asemenea fleacuri. IPIRESCU*, L. 9. | *Mulți de asăminea copaci... fac multă vreme roadă. DRĂGHICI*, R. 145. „*Semne tu dănd, de războiu, săbovești-mi pe-armașișii tirenici!... Astfel a zis, cu de-asemenei învăt îndemnând pe Mesapus. COȘBUC*, X. 219/1. | Foarte adesea primește, ca și astfel (s. așă) de, sensul de gradațiune: „așă, atât de (mare, puternic, bun, rău, de necrezut, etc.), unul (s. una) ca asta”. *Se încredință că, cu adevărat, asemenea vin nu băuse de când eră. C. NEGRUZZI*, I, 83. *Nu mai căzuse asemenea scumpulțuri. IPIRESCU*, L. 38. *Niște golani au asemenea îndărăneală? CREANGĂ*, P. 249. | (Precedat de articolul nehotărît) *Nici odată o asemenea nădejde n'a rămas neșelată. MARCOVICI*, D. 9/27. *Robinson eră prăgătit la o asăminea întâmplare. DRĂGHICI*, R. 166. *Un asemenea om nu se află în armie! BĂLCESCU*, M. V. 392. *||* (Uneori precedat printr'un atribut) *Așă (de), atât de. Și ai putut luă o asemene sumeață hotărîre? C. NEGRUZZI*, I, 45. *Ei, ei! Apoi zii că nu-ți venă să pornești la drum... cu asemenea om crednic și de-a-pururea vesel. CREANGĂ*, P. 108. *O asemenea fată vitează ar fi numai bună să o ia el de soție. IPIRESCU*, L. 19. | Substantivat. *||* Astfel de vorbe. *Pentru ce-i zice asemenea? VARLAAM*, C. 294.

4°. *Asemene* = „oblu, netidă: equus, planus;” gleich, eben”. LB. *Asemene* = „plan, neted, fără ridicătură”: *Toată aria e asemene. A ficut toată curtea asemenea. LM.* (Cfr. asemănă I, și asemi.) *||* A face asemenea cu pământul (o cetate, o clădire etc.) = a face una cu pământul, a distruge ceva cu desăvârșire, încât să nu mai rămână urmă: „raser” (une citadelle, etc.). *Cazele Agăi Enachi... le-au ficut asemenea cu pământul. E. KOGĂLNICEANU*, LET. III, 195/1. (Cfr. a asemăna cu pământul).

II. A d v. 1°. Tot așă, tot astfel, în același fel (rând etc.), la fel, așdorea. (Comparațiune se face cu cele exprimate mai înainte; une-ori asemenea introduce propozițiunea) *Și toți asemenea vor sta, cineși cu ale sale păcate vor sta. CV. D. BĂTR II, 449. După agă, [urmăzată] vel-gramatic, vel-camaras, vel-vașe... Și ai treilea boierii (= boierile de rangul al treilea) asemenea urmează, după cinst, celților boieri. GHEORGACHI LOGOFĂTU*, LET. III, 292/20. „*Fulgerile -și eu le iubesc!*” — „Și eu asămine!” DRĂGHICI, R. 72. *Prezum afi văzut, au deosădire în scris. Asemene tești vedei și cu a douăparadigmă. C. NEGRUZZI*, I, 5. *Să-i zici Pădărită... nu greșești; să-i zici Lăpădă... nici atăta; să-i zici Lungăli... asemenea. CREANGĂ*, P. 245. *Asemenea și cel mijlociu, plecă și el spre opus. IPIRESCU*, L. 33. | (Adesea în corelație cu „precum”) *Prezum soarele își dă singur lumina, asemenea și virtutea fericirea. MARCOVICI*, C. 18/12. | (Tot) așa mai înainte. *Alucii mă iubesc, acum nu mă mai iubesci, măcar că eu tot aceea sânt și tot asemenea te iubesc. C. NEGRUZZI*, I. 18. | (În legătură cu prep. „întru”) *Într'asămine să gășă și Robinson, carile al instrument nu acă de cât pe singure mândile sale. DRĂGHICI*, R. 45.

2°. Când o situațiune s. o acțiune se compară cu alta, arătată și aceasta, asemănarea se indică prin prep. „cu” sau printr'un dativ: „deopotrivă, ca și, ca, tot ca”. *Căile drepților asemenea cu lumina strălucesc. BIBLIA* (1688), ap. TDRG. (: „mais le

sentier des justes est comme la lumière resplendissante*). *Plata asemenea li se varsă celor direpși și celor păcătoși*. PRAYLA GOVORA (a. 1642), ap. HEM. 1846. Dând [hoierii] desătina asemenea cu fărâneli... AMIRAS, LET. III, 150/21. *Asemenea cu fînțele cele desfrânate, et se depărtează de nenorocii!* MARCOVICI, C. 6/. *Mofoc îi sârută mâna, asemenea cănelui, care, în loc să muște, linge mâna cărel-bate*. C. NEGRUZZI, I, 141. *Lă se pără că nu mai pot merge, asemenea celor ce vor să fuță în vis... și nu pot*. EMINESCU, X, 15. | *Să pață de-asaemenea cu de-mpreună nevoitorul său*. DOSOFTEIU, V. S. 135. || † (Une-ori, în loc de dativ sau de prepoz. „cu”, se construie cu conj. „ca”) *Viețuind asemenea ca ingerii*. MINIEUL (1776), 188 1/2. *Au luat și de la boieri și de la mândrești și de la toate breslele desătine, asemenea ca de la fărâni*. AMIRAS, LET. III, 103.

3°. Asemănarea între o situațiune sau acțiune și alta, exprimată în cele precedente, e numai aparentă, căci de fapt se exprimă ceva nou și deosebit: „pe lângă acestea, și încă, mai, cu acest prilej!” [Adunarea sau săborul a toată țara] se convoca de Domni spre facerea legilor... *Ele judeca asemenea în prințiile de vini mari politice*. BĂLCESCU, M. V. 10/. *Tu-mi ceri chiar nemurirea mea, în schimb pe-o sârutare? Dar vouă să știți asemenea. Cât te tubesc de tare. Da, măi vouă naște din păcat, Primind o altă lege...* EMINESCU, P. 269. *La apus de sat, se zice asemenea că a fost odinioară o cetate de peatră*. ODOBESCU, II, 170. | (Mai ales cu prep. de) *Veți cunoaște de asemenea și alte multe eredințe științ.* DRĂGHICI, R. 151.

4°. † *Asemene* = „oblu, netidur: aeque, plane...; eben, gleich”. LB.

5°. Alătura (cu...), aproape (de...), lângă. *Ară badea cu plugul. Asemenea cu drumul Vine toanta cu prânzul...* Să trăești, mândră, în drum!... DOINE, 207/12. (Într-o variantă, pe aceeași pagină: „Alătura cu drumul, Ară badea cu plugul!”)

[Dial. (mai ales în Mold.) *asemine(a)*, *asămine(a)*, *asemini* (mai ales în compoziția de-*asemini*), la Moși *asemerea*, FRANCU-CANDREA, M. 85, † *asămene(a)*, † *asămine(a)*, † *asemenele* CUV. D. BĂTR. II, 454. O formă † *aseme* (cfr. nime = nimene) se găsește la I. VISKI (a. 1697), ap. HEM. 1845 și se repetă (*asemine*) la MARDARIE, L. 2773. | Negativul: *neasemenea* = „unähnlich, ungleich, uneben”. BĂRCIANU.]

— Din lat. *assimilis*, -e „asemănător”, devenit mai întâiu *asemere, apoi, prin asimilarea lui *r* de către nazala premergătoare: *asemene* > *asemene*. Cfr. *seamăn*, *seamărea*.

ASĂMENI adj., adv. v. *asemene(a)*.

ASEMENI vb. IV^a. *Égaliser, niveler, réduire au même niveau* (des terrains de niveau différent). — (Rare, în Transilv.) A aduce la același nivel, „a asemăna (l)”. *Atunci i fi tu fecior, ginerle meu, dacă vei putea asemenea până mâno-dimineață valca aceasta cu dealul de lângă dînsa*. MERA, B. 219.

— Derivat din *asemenea* (l, 4°).

ASEMENIȚĂ s. f. = asemănare. În Munții-*apuzeni* ai Ardealului se zice „potroz, asemeneaiță = asemănare”, ap. HEM. 1851.

— Derivat din *asemeni*, prin suf. abstr. -*iniță*.

ASEMUI vb. IV^a. 1°. (Refl.) *Être semblable ou ressemblant* (à...). 2°. (Se) *comparer*. — (Cuvânt literar format pe la începutul veacului trecut. Construit cu prep. cu, mai rar cu dativul). 1°. Refl. A fi asemenea s. la fel (cu...). *Organe* [= instrumente muzicale]... din vremea cea veche, ce tar nu se asemușcu cu cele de acum, de cât numai buciunul și fluerașul ciobanului. DISU GOLESCU, ap. HEM. 1853 § 2°. Trans. A asemăna, a compara, a semui (cu...) [Dante] nu află, în puternica sa închisuire,

alte imagine mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociți (din Infern), decât ai asemui când cu șire lungi de melancolici coroi, când cu stoluri săpăcite de grauri... ODOBESCU, III, 34/12. *De câte ori priceam la ea [= bunica], Cu dor mi-aduc aminte Sfiala ce mă cuprindea, Asemuind-o'n mintea mea, Duminecii Prea-Sfinte*. IOSIF, P. 10. | Refl. A se asemăna, a se compara (cu...). *Și hiare să le zic, aspidе veninate, Că nu s'asemușcu cu oamenii, la fapte*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1852. *Văndătorii proclama, că nimic... nu se poate asemui cu plăcerile vândătoriei*. ODOBESCU, III, 100/2.

— Pentru etimologie v. *semui*.

ASEMUIRE s. f. 1°. *Action d'avoir ou de trouver une ressemblance* (avec...); *similitude, ressemblance*. 2°. *Action de comparer, comparaison*. — Înflintul verbului *asemui*, devenit abstract verbal. 1°. *Asemănare. Vedeti ceastă cădere A fărîs... A ei peire... n'are-asmuire* Cu cât am celui cu. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1853. *La grive!... nu este eduși de pușin graurele româneșcu, cu toate că judecând după asemuirea lor, aceste două numiri par a fi rudile*. ODOBESCU, III, 29/. *Făcînd [în această baladă] partea asemuirii, nu trebuie să nesocotim și unele diferențe însemnate*. Idem, I, 210. [Negativul: *neasemuire* = „Unvergleichlichkeit”; cu *neasemuire* = „unvergleichlich”. BĂRCIANU.] § 2°. (De tot rar, spre a evita neologismul „comparare”) *Această studiu... va fi conștinând erori... și chiar unele apăsări și asemuirii prea îndrăzneșe*. ODOBESCU, I, 235.

ASEMUIȚ s. a. *Action de comparer* — Participiul verbului *asemui*, devenit abstract verbal. *Arta ta cu alta nu-i de asemuiț*. GOREN, F. 84.

ASEMUIȚ. -Ă adj. 1°. *Comparé*. 2°. *Pareil, semblable*. — Participiul verbului *asemui*, devenit adjectiv. 1°. *Asemănat, comparat. Faptele acestea, asemuite cu alte, sânt neînsemnate*. § 2°. *Asemenea. Norii posomorîți burnîșau peste toată mahalasa, înecînd casele într-o atmosferă grea, fumurie și împurată, asemuiată cu aburii ce plutesc-a-lene pe de-aupra bălților*. DELAVRANCEA, S. 107. [Cfr. *neasemuit*.]

ĂSEN † s. m. v. *asina*.

ASENTĂ vb. I^a (ș. d.) v. *recrută* ș. d.

ASENTĂMINT s. a. *Assentiment*. — Consimțimânt de bună voie, învoire (la un fel de a vedea s. a. procedă al altuia), † *pozvolire*, † *pozvolenie*. O *solicitaș* cu *asentimentul șefului statului*. URICARIUL X, 379/. *Nu am îndrănit... să proced într'un mod mai radical... fără ca mai întâi să am asentimentul d-voastră*. MAIORESCU, D. I, 242.

— N. după fran.

ASERTIUNE s. f. *Assertion*. — Afirmare susținută de cineva ca fiind adevărată. *A-și înlemeia asertiunile... pe date*. HASDEU, I. C. IX. *Roportul confundă tot meru arislocrafie și democrafie... cu centralizarea și descentralizarea... Fac apel la acia din d-voastră care cunosc pușin istoria, ca să sprijine asertiunea mea că această părere este cu desădărire greșită*. MAIORESCU, D. II, 142.

— N. după fran. (lat. *assertio*, -onem „afirmare”).

ASERTORIU, -IE adj. (Filos.) *Assertif*. — Care are caracterul unei asertiuni. Se numește *judecătoi asertorie* acea în care *predicatul se afirmă sau se neagă simplu despre subiect*. MAIORESCU, I, 61.

— N. din lat.-scol. *assertorius*, -a, -um, idem.

ASERVII vb. IV^a. *Assertiv*. — A aduce (un popor, un individ) în stare de șerbie (față cu un altul), a (și-l) face șerb. | P. ext. A pune (pe cineva, ceva)

în slujba (altuia s. a altceva), a supune, a subjugă.
A aservit totul egoismului său.

— N. din fran. Cfr. șerbii.

ASERVIRE s. f. *Asservissement*. — Infinitivul verbului aservi, devenit abstract verbal. Cfr. șerbire.

ASERVIT, **Ă** adj. *Asservi*. — Participiul verbului aservi, devenit adjectiv. Cfr. șorbit.

ASÉSOR s. m. *Assesseur*. — Persoana alăturată pe lângă un judecător, pe lângă președintele unui birou etc., spre a-l ajuta în funcțiunile sale, ajutor (de...) Cfr. supleant. *Assessor* [al consistoriului eparhiei]. CALENDARIU (1844), 36. *Referat temeinic motivat de asesorul T. SBIERA*, p. 402. [Dialectal, pop., în Maramureș, asșor. Noi..., *papa Pintie, așșoră de sobor și popa Lupul, preușii a satului, dem de țire...* ap. IORGA, s. XII, 233.]

— N. din lat. *assessor*, idem.

AȘEZĂ vb. I. l. 1°. (*S'*) *asseoir, prendre place*. 2°. (*Se*) *mettre* (par terre, au lit, etc.). (Refl., en parlant des oiseaux) *Se percher, se poser*. (En parlant de la neige, de la gelée blanche, du frimas) (*Se*) *déposer*. (En parlant des liquides) *Se clarifier, se reposer*. 3°-4°. (*Se*) *ranger, (se) placer, (se) poser*. II. 1°. (*Se*) *mettre ou commencer (à faire qqch.) assidûment*. 2°. (*S'*) *établir, (se) fixer, (s') installer, (se) domicilier. Coloniser. Occuper (une ville), mettre garnison (dans une ville)*. 3°. *Établir, caser (ses enfants). Placer* (qqn. chez un maître, dans un service). *Installer* (qqn. sur le trône, dans une fonction), *monter* (sur le trône). *Régner*. 4°. (Refl.) *Se tenir tranquille, se calmer, s'apaiser*. (Trans.) *Tranquilliser, rassurer*. 5°. (Refl.) *Se fonder, faire fond* (sur la parole de qqn.). III. 1°. *Poser, placer (sur ou dans qqch.), mettre (de nouveau) à sa place, réduire (les ou luxés)*. 2°. *Perdre ou achever* (qqn.). 3°. *Mettre (un fait dans sa lumière vraie). Fixer* (un événement à une date précise). 4°. *Établir* (la paix, sa résidence). 5°. *Établir, fonder, instituer* (qqch.). *Établir* (qqch.) *par décret, décréter, statuer*. IV. 1°-2°. *Ranger, disposer, arranger. Classer*. 3°. *Répartir* (des fonctions, des impôts), *asseoir* (un impôt). 4°. *Mettre en ordre. Se fixer* (sur qqch.). *Mettre de l'ordre* (dans un pays), *apaiser* (des troubles). *S'apaiser*. *Arranger* (définitivement ses affaires). 5°. (Refl.) *S'arranger* (avec qqn.). (*Se*) *réconcilier. Convenir ou stipuler* (qqch. avec qqn.), *fixer les conditions d'une entente. Se mettre d'accord* (pour des fiançailles). *Fiancer*.

I. A așeză este factitivul lui „a ședea”, de care se deosebește ca lat. *sēdo* (sīdo) de *sēdeo*, s. ca germ. *setzen* de *sitzen*. (Se întrebuințează despre ființe)

1°. (În înțelesul său restrâns se poate întrebuința numai despre oameni) Trans. A face (s. a pune) pe cineva să șadă (pe un scaun, pe o bancă etc.). *Așezați copiii (pe scaune)*. [Mal ales] refl. A se pune jos (cu șezutul, pe un scaun, o bancă etc.). *Toți cialanșii s'au așezat, fștețeară la local său*. DRĂGHICI, R. 59. *S'ășeză fata... pe-o lepede de marmur*. COȘBUC, B. 14. | Stă deci în opoziție cu „a se scula (de pe scaun)”. *Scoală-te tu, să mă așez eu!* ZANNE, P. II, 726 (: ôte-toi de là que je m'y mette). | La imperativ e sinonim cu „a ședea”. *Tăcere, băieți, st!... așezați-că la locurile voastre!* CONTEMPORANUL, IV, 1.

2°. P. ext. Fără să fie sensul restrâns asupra poziției șederii, exprimă numai luarea unei poziții opuse stării (în picioare), deci poate însemna și „a se întinde pe jos (s. în pat, etc.)”. Refl. (Despre oameni) A se așterne pe jos (șezând, sau întins în toată lungimea corpului). *Și mergeau, nu prea mergeau, Că de-odată se opreau, Și pe iarba s'ășezau*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 312. | (Complitin, în mod pleonastic, prin „jos”) *Ei se așezară jos, la rădăcina zidului*. ISPI-

RESCU, L. 243. | (Foarte ușor se poate adăoga ca notă nouă ideea „odihnei”) A se pune la odihnă. *Pe când oastea se așază, iată soarele apune*. EMINESCU, P. 243. | (În opoziție cu „a umbli”) A sta pe loc. *Umbli umiiți, nu s'ășază, Tot doresc ca să se vadă*. I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 1984. | Spec. *A se așeză la culcare s. în pat* = a se culca. *Atunci... li-o vini somn și s'o așază la culcări*. ȘEZ. IV, 202. *S'au așezat în pat și începă a geme și a se odăra*. SBIERA, P. 28/29. || P. anal. (Despre pasări sau insecte zburătoare) A se lăsa din zbor (pe ceva, spre a se odihni). *Un roi de albine se încărta în zbor de-asupra capului său și umblau bezmetice de colo până colo, nearădă loc unde să se așeze*. CREANGĂ, P. 238. | Poet. *Un lucăfăr se așeză pe fruntea ei*. ISPIRESCU, P. 38. || P. anal. (Despre lucruri nelușușite) A se lăsa în jos (pe pământ), formând un strat ușor, a se depune (pe ceva). *Valuri albe trec în zare, Se așază în lung troian*. ALECSANDRI, P. III, 13. *Vezi rândunelele se duc, Se scutur' frunzele de nuc, S'ășază bruma peste vii, — De ce nu-mi vii, De ce nu-mi vii?* EMINESCU, P. 288. | Spec. (Despre substanțe purtate de lichide) A se lăsa la fund, a se depune. *Vinul se limpește și drozdile se așază la fund*. I. IONESCU, C. 200. | P. ext. (Despre lichide în fermentație) A se limpezi (după încetarea fermentației, prin lăsarrea la fund a substanțelor solide din masa lichidului). *După ce s'a așezat vinul cel nou, se implu bufle*. ECONOMIA, 165 (cfr. germ. „der Wein setzt sich”). Fig. *Este-un deal mare într-un noi. M'oiu rugă la Precizia și dealul s'o așeză, S'apo, dragă, ne-om lua*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 60.

3°. P. ext. (Ca sensul largit de tot) Refl. A ședea într-un anumit loc și într-o anumită ordine s. poziție, a lua (s. a ocupa un) loc; trans. a pune pe cineva să șadă într-o anumită poziție s. într-un anumit loc, definit prin cele ce urmează. *Așezați-că toți pe la metereze. Să nu zică Leahul c'a intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie*. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1985. *Și s'ășeză toți la masă, cum li-s'ani, cum li-i rangul*. EMINESCU, P. 195. [Porcul] *se așază cu ceilalți: sfărlează la sfărlează*. ȘEZ. II, 68/69. | Copilul voia să-l așeză celare pe bărnă.

4°. Fig. (Urmat de prep. subț) A pune (o țară, un popor) sub ascultarea cuiva. *După ce împărățica Turcului au rupt o parte (în crăia ungurească)... s'au odăbit acest unghiu* [— Ardealul] și s'au așezat supt cnezii. M. COSTIN, LET. I, 215. *Luptând el să dezbătă țeara Moldovii de supt mâna Turcului...* Leșii au împiedecat acest lucr... ce au așezat Moldoza supt birul Turcilor. idem, LET. I, 218.

II. Fig. (Despre ființe) 1°. Ca și „a se așterne” s. „a se pune (pe ceva)”, avem și expresiunea refl. a se așeză pe (s. la) ceva, cu sensul de „a începe (să faci) ceva cu tot dinadinsul, cu multă sărguință, cu stăruință”. *Se alcătuesc cointici, se așază pe prădat: Amar de tine, Moldovo, în ce ispită ai dat!* BELDIMAN, TL 392. *Într-o noapte mă așezasem pe somn, când numai ce aud ciocnind la ușă*. I. GHICA, ap. TDRG. „Fă-mi vreo cincizeci cositori... [Căci] trifoișul s'a lăfșit, Ș'am năni fân de cosit”. *Ei de grabă că-i aducă... Și pe conșă s'ășeză; De la prânz până la namet, Apă rece n'a băut, De mâncare n'a mâncat...* ȘEZ. II, 76/77. A se așeză la lucru : „sich an die Arbeit machen; arbeiten”. POLIUR.

2°. Când șederea e închipuită ca o fixare îndelungată într-un loc, ca o „locuire”, atunci așezarea este identică cu o „stabilire (într-o localitate)”. R e fl. A se stabili (cu locuința) undeva, a se sălășlui. (Cfr. a descăleca). *Se așeză în țara Senaar*. DOȘOFTEIU, V. s. 23. *„Au fugit, de-au imblat hrânindu-să prin țară, ș'apoi au venit cu feciorii săi și s'au așezat de șade cu feciorii săi pre partea țăntelor Ghigorci*. DOC. (secol. XVII), ap. HEM. 1984. [Orasele în care] a descălecat și s'a așezat ficare după plac și voie au un nu-știu-ce care place ochiului. C. NEGRUZZI, I, 321. *Curg dușmanii în puhoiu Și s'ășeză pe*

la noi. EMINESCU, p. 161. *Ia-și movila răzeșie, Cu s'o ai de plugărie; Dar în cărfu-i să te-azezi, Ca stejar să priveghezi, Și Țătarii de-i vedeți C'u intrat în țara mea, Tu să strigi cât ce-i putezi: „Săi, Ștefane, la hotare, Ca intrat sabie-n țară!”* ALECSANDRI, p. p. 170^{1/2}. *S'a așezat ca negustor în Iași* (cfr. așezare II, 4°). | (Une-ori complicit prin „cu șederea” sau „cu totul”, „în gazdă”, „în școală” etc.) A lua locuință (undeve). *S'a u așezat cu șederea la Cură-Cișmă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 198^{1/2}. *S'au așezat cu totul în curșile ei*. SBIERA, p. 51^{1/2}. | Trans. *A așeză* (pe cineva) *în gazdă* (la cineva) = a-l pune să șadă la o gazdă. *După ce ne-a așezat bunicul în gazdă... la una Irinuca, apoi ne-a dus pe la profesori*. CREANGĂ, a. 25. | Refl. *M'am așezat în gazdă la Paucel ciobotariul*. CREANGĂ, a. 81. | Dorind de sfânta încăfătură, m'am instrăinat în Țara-sârbească..., așezându-mă în școala Prea-sfințitului Mitropolit. MSS. (a. 1746), ap. HEM. 1987. | (Complicit prin „cu locul”) A-și face casa, sălașul, culcușul (undeve). [Bălaurii] se așază cu locul în ziduri sparte și părăsite..., pe sub poduri mari de piatră..., prin locuri băltoase, cu deosebire în fânduri. SBIERA, p. 316^{1/2}. | Fig. *Pacea se așază în țară pentru o mică ereme*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I, 117. | Trans. A aduce (oamenii) într-o țară și a-i stabili acolo (spre sălășuire). *Trăian... tot neamul [Dachii] lor din Dacia, au scos, și pe Romanii săi în locul lor au așezat*. CANTEMIR, ap. HEM. 1986. | Refl. *Gothii, după ce au eșit despre părțile Mării Baltice, au venit și s'au așezat pe locurile care stau pe marginile Mării-Negre*. CANTEMIR, HR., ap. HEM. 1986. | Trans. A sălășui. *Dumnezeu așazădă pre cei într-un gând*. DOSOFTEIU (=Dumnezeu-i carole sălășuiaște. PSALT. 1651 : „Deus inhabitare facit unius moris”), ap. HEM. 1986. | P. ext. † A așeză un loc (cu oști) = a pune garnizoană în... , a ocupa (un oraș). *Și toate orașele, Bucureștii, Târgoviștea și alte orașe, așezase [Sinan-pașa] cu Turci*. M. COSTIN, ap. TDRG.

3°. Când șederea e închipuită ca o „situație”, atunci a așeză (trans.) = a procura cuiu o situație bună, a-l face om cu rostul lui, a-l căpăta. *A izbucni să-l permute aici...*, ca să-l poată însuși și așeză. CARAGIALE, s. 81. *A avut patru copii și și i-a așezat pe toți patru: din feciori a făcut negustori, iar pe fete le-a măritat*. || Spec. *A așeză pe cineva la stăpân* = a-l pune la stăpân, a-i găsi loc la un stăpân. *Ioana mulfămi... preotului că a așezat-o la niște stăpâni care o adoptaseră ca [pe] un copil al lor*. ap. TDRG. | Trans. *A așeză pe cineva în scaun* (s. în domnie), *într-o funcțiune, într-un post* etc. = a pune s. a instala pe cineva în domnie, într-o funcțiune, etc. | Refl. *A se așeză în* (s. pe, † la) scaun = a ajunge domnitor, a lua în stăpânire domnia, a se instala în domnie (și p. ext. și în altă dregătorie înaltă). *Basarabii... totuși să așeze pentru ecce neamul lor pe scaunul domnesc*. ODOBESCU, ap. HEM. 1985. *Îndată ce s'au așezat Ștefan-vodă Gheorghie în scaunul domniei... au trimes [oaste] spre Holin în urma lui Vasilie-vodă*. M. COSTIN, LET. I, 302. *Racoși, craiul unguresc, sfătucă pe Duca-vodă să ia o sumă de oaste... și să vie la Moldova, ca să poată gonii pe Leși și să se așeze în scaunul seu, fără de grijă*. AMIRAS, LET. III, 93. *Cum s'au așezat Cantemir-vodă la scaunul fârii în Iași...* N. COSTIN, LET. II, 40. *S'au sfătuit să se închine la Leși, să stea cu toții să bată pre Turci, să nu se așeze pașă în cetatea Hotinului*. MUSTE, LET., ap. HEM 1987. | Trans. (Construit cu acuzativ dublu) A instala. *După ce au așezat pre Ioan Buhuș Logofătul catimacan... încăfă Constantin-vodă pre Turci...*, ca să-i prindă pre boieri. N. COSTIN, LET. II, 55^{1/2}. | (Rar) † Intrans. A guvernă, a domni. [Pe] acest sv/ânt, așezând Maximian, l-aduseră la dînsul legat. DOSOFTEIU, v. s. 4, 3.

4°. Când ședereșă e considerată ca o stare de li-

niște (cfr. *șezi* (bine)! = astâmpără-te !), atunci așezarea e identică cu o liniște. Refl. A se astâmpără, a se liniști, a sta (liniștit) la un loc, a avea liniște. *Depărtează-te de la dînsul, pentru-ca să să așeze*. BIBLIA 1688, 369 (: „retire-toi de lui, afin qu'il ait du relâche”). *Văzându-l Leși* [pre Iliavodă] *că nu se așază, l-au închis în cetatea Sîreagiului*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Iată că fac holdîre, de acum să mă așez...* *S'o să-mi puni toată stînfa la-amor să nu mă gîndesc*. PANN, E. I, 14. *Mă așez...* „mă ogoiu, dau pace altuie, d. e. *Așază-le!* = quiesce!; sei rubig, gieb Friede!” L.B. (Cfr. om așezat, așezare II, 6°). | Fig. (Despre senzații puternice de durere, despre pasiuni, despre vânt, etc.) A se liniști, a se domoli, potoli, a se alina. *S'au așezat junghiurile și s'au sfârșit chinurile*. BARAC, a. 84. [Cel mănos să nu se apuce de lucru] *până pușintel se va așeză mânia*. CALENDARHU (1844), 59. *Vântul s'a așezat* = „der Wind hat sich gelegt”. POLIZU (cfr. „tempestas sedatur”. CICERO). | Trans. A liniști. *Așă l-așezase [Vlădrul] pre Vasilie-vodă prin cărți cu cuvinte blânde*. M. COSTIN, ap. TDRG. (Cfr. așezare II, 1° și neașezare.)

5°. † A se așeză pe cuvântul cuiu = a se bizui, a se întemeia s. a pune temelii (pe), a se lăsa în seama... *Nu s'au așezat pre cuvântul lui Ioan-vodă*. N. COSTIN, ap. TDRG.

III. P. anal. se poate spune și despre obiecto (trans.) că le așezăm, atunci când le punem undeă astfel în cât să stea bine, potrivit, sigur (Intocmai ca omul care șade).

1°. *Dascălul își așezase ochilarii pe tronul lor*. C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1988. *Maica Domnului desprinsese din ceruă două cinelo stete... și i le așezase pe frunte*. EMINESCU, N. 29. *Foc pe gura cămeșii îi bagă și la inimă i-i așază*. MARIAN, VR. 37. *Ți-i așază-o pernioară Pe prispa serile-afară*. ALECSANDRI, P. P. 356^{1/2}. *'N lapte dulce l-a sclddat, Sus pe masă l-a așezat*. *'N foi de nuc l-a n'fășat*. TEODORESCU, P. P. 204^{1/2}. *Merinsile le gâta, La disagi le așeză și Tudor cū mi-ș plecă*. SEZ. III, 213^{1/2}. *A așeză în lăzi* = „encaisser”; *a așeză în magazin* = „emmagasiner”. PONTBRIANT. [Adesea complicit prin „bine” sau „cum trebuie”, „cum se cade”]. *Nouă piei de bicoa... să le așezi bine pe mine*. IMPRESCU, L. 27. *Taie un sulharu de fag... l' așază cum trebuie, pune roata la loc, înhamă ipele [și] țese inel... la drum*. CREANGĂ, P. 155. *Așazăți acest dulap cum se cade!* = „assujettissez cette armoire comme il faut”. PONTBRIANT. | Spec. (Cu, sau fără complicită, „la loc”, când e vorba despre părți ale trupului omenoș scrântite s. desprinsă de la locul lor, frântă, strivită) A pune la loc. *Așază pielea la loc, pune ei ce pune la rană, și pe loc se tîmădușe*. CREANGĂ, p. 177. *În județul Suceava eră un moșneag... care dădea salce și așeză pictoarele rupte ori mâinile strivite*. SEZ. IV, 184.

2°. Ca și „a pune bine (pe cineva)” și a așeză (pe cineva) are une-ori (în Transilv.) în vorbirea mai mult gumeată, sensul de „a aduce la pieire, la pierzanie, la moarte (pe cineva)”. *Așază* = „zu Grunde richten”. POPOVICI, R. D. 164. *Spusu-ți-am, Vilene, spus, Mândrele capu fi-au pus, Spusu-ți-am, Vilene, fie, Mândrele te-or pune bine, Spusu-ți-am, Vilene, așă: Mândrele le-or așeză*. BIBICESCU, P. P. 357. *Apoi Marcu-așă zică: ...La Tărigard oiu așeză și și pe Iov l-oiu așeză!*... *Palocșă cū mi-l scotea, Mici dărăburi îl lăia, Pe feastră l-aruncă*. REV. CRIT. II, 269.

3°. (Despre un fapt istoric) A pune, a arată, a înfățișă (în anume lumină). *Datoria noastră a fost să așezăm bălălia de la Războieni în tot alcăvărul*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I, 120. | (Despre un eveniment vilitor) A hotări date, a fixă. *Au așezat nunta pe cutare zi*. SBIERA, p. 98^{1/2}. | (Despre unelte etc.) A introduce, a importa, a instala. *Această mașină... se așază astăzi întrebuinșată, nu numai pe la toate moștile... din Engliștera... ba încă și din*

Tara-legească, unde... au așezat până la 1830 mai multe sute de mașini. I. IONESCU, C. 183.

4°. Trans. și refl. (= pasiv) (Despre pace) A (se) încheia, a (se) lega (†). *Au așezat pace Ștefan-vodă cel bun cu Leșii*. NECULCE, ap. HEM. 1990. *Mergând... Fulvio Flaccus întâi cu războiu la Sardinia (care iaste acum Soffia), i-au biruit, apoi cu dinșii pace s'au așezat*. CANTEMIR, HR. 63^{1/2}. (Despre reședința unui monarh, etc.) A pune pentru mai mult timp (s. pentru totdeauna, undeva, „scaunul” domniei), a stabili. *După ce s'au așezat scaunul la Carahisar...* E. VĂCĂRESCU, IST. 250^{1/2}. *Își așeză scaunul în cetatea Samarcanda*. GOLJAN, H. II, 14.

5°. (Sens învechit) Din ideea de „a pune ceva pe baza, pe temelia sa” s'a născut sensul fig. „a pune temeiul s. început (la ceva), a întemeia, a stabili, a înființa (ceva)”. (Refl. = pasiv) *Eva blestem au așezăto...* MINEIUL (1776), 194^{1/2}. *A așezat o breaslă nouă de otașii pe care... i-a numit encicri*. E. VĂCĂRESCU, IST. 252^{1/2}. *Cele patru stihii prea înțeleptul Dumnezeu le-a așezat spre a noastră trebuință*. DRĂGHICI, R. 75. *A așezat patru noi sate* = „il a établi quatre nouveaux villages”. DDRF. | A face, a dura. *Impăratul îi țese pe de altă parte înaintea... așeză un pod de aramă, se făcu un lup și se acunese sub pod*. IPSIRESCU, L. 13. Cfr. așezare, așezământ || Spec. (Despre biruri, dări, impozite, obiceiuri, legi etc.) A pune s. a statornici (pentru de-a-pururi), a scoate, a orândui, a institui. Cfr. așezământ (10°) și așezământar. *Toți Grecii... ocărăsă pre cei ce au locuit și au așezat sfinte posturi, să se fie cereștinii*. MUSTE, ap. HEM. 1990. *Pentru plata leșilor otașilor... se așezase o dajdie, sub numire (a) de „fumărit”, ca toată casa de țaran să plătească...* 80 aspri. BĂLCESCU, M. V. 649. *Se mai vorbește de o dare ce a să se așeze pe cuceritul de patrie, adică să se plătească câte o lefacie de câte ori s'a pronunțat acest cuvânt*. ALECSANDRI, CONV. LIT. I, 281. (Cfr. așezare I.) | A dispune, a decretă, a hotărî (ca autoritate), a statuă. (Complimentul e mai adesea o propoziție întreagă) *Cu leage au așezăto adunarea părinților ridicarea sfintei icoane lui Hs. MINEIUL (1776), 89^{1/2}. Pre țară au scos întâiu banii sleagului, câte 105 parale noi... Așezat-au să fie patru ciferturi într'un an; câte 105 parale să dee ștefecă om căsar*. I. CANTA, LET. III, 178^{1/2}. *Măndăstirea... o fost clădită... de... Vlad-coerod... care a dat mândăstirii patru mări în Dridich... așezând care sate au să le păzească și să le dregă*. ODOBESCU, I, 398. *Așez* = „rânduiesc, poruncesc, hotărăsc”. LB. (Cfr. așezare II, 3°).

IV. Când spunem: *Stăpâna casii a așezat pe oșpeți la masă*, nu ne gândim numai la faptul că „i-a invitat să șadă”, ci și la faptul că le-a indicat locul „într'o anumită ordine”. P. anal., când e vorba despre obiecte s. despre lucrări ale minții, așezarea este egală cu „o punere a lor într'o anumită ordine, o întocmire, o rânduire sau aranjare a lor”.

1°. Trans. A pune la rând s. cum trebuie, a rându, a aranja. *Dacă ar fi așezat într'o sistemă toate pricinile judecării...* PRAVILA (1814), VII. *Bufile se așeză în pinișă pe zăsurii*. ECONOMIA, 165. *Florica: Ce faci tu acolo de azi-dimineață, ca un lăstun?* — *Florin: Așez sânii în podu gurii*. ALECSANDRI, T. 895 (1; „Aici nu e o simplă aruncare a fânului în pod, ci o punere a lui astfel ca să încapă, să fie la îndemână de luat, etc.” HEM. 1988). *Lupul... așeză cele două capete, cu dinșii rânjiți, în ferești, de fi se păreau că rid.* CREANGA, P. 25. *Malca așeză gătejele, moș Nichifor scapără și înlăță astfel amândoi focul*. Idem, p. 130. | A așeză scrisori etc. după alfabet = „Brieffe etc. nach dem Alphabet ordnen”. TDRG. *Așez câte ceră în casă* = „deredici, întogmesc, pun în rând”. LB.

2°. A aranja spre un scop anumit, a pregăti. *El se duce, ea se scoală, Apoi masa că așeză, Cu neicuța ospătează*. ALECSANDRI, P. P. 358^{1/2}. *Punea la*

cale tot pentru drum... poruncă și așeză lucrurile de călditorii. IPSIRESCU, L. 13.

3°. Trans. (refl. = pasiv). A repartiza (dregătorii, impozite), a distruge (†) (dădii). *Iordachi Ruset: vel Visternic, Iile Tâfăscule: vel Stolnic, Ștefan Cerchez: vel Comis*. Și așa se așezară și se tocmirii boierii. NECULCE, LET. II, 283. *Au cerșit ca să se așeze la dajdie cu neguștorii*. URICARIUL, X, 78^{1/2}.

4°. A pune în bună rânduială. *Chirufu cu se sculă, Dalb de obrăjel spăla, Cosicioara și așeză*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 491. || Fig. (Despre gânduri) A adună, a strânge la un loc. *Badiu mien tânăr diac, Sede la masă scriind Și din inimă oștând...; Tipi condeii pe masă Și mi se plimbă prin casă... Doamne sfinte și părinte, Mai așeză-mi gândurile, Să-mi isprăvesc rândurile!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 125. | P. ext. A se așeză cu gândul = a avea cunoștință sigură, limpede. *Din cinei simțiri ce are omul... mai adevărat de toate... este vedere, ce prin auz căde aude omul nu se poate așeză deplin cu gândul [dacă] este apă ce se aude, au nu este, căci nu toate [câte aude] sânt adevărate... Vederea însăși dă toate așezate în adevăr gândului nostru, și ce se vede cu ochii nu încapă să fie îndoiială în cunoștință*. M. COSTIN, LET. I, 302^{1/2}. || (Despre stări de turburare socială etc.; refl. = pasiv) A pune bună rânduială (în țară), a tocmi (†), a organiza (țara, afacerile sale), a face să încezeze (urajba, războiul), a (se) potoli, limpezii, liniștii (lucrurile, o situație) *Ștefan-vodă, gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu ceră să așeze țara, ce de războaie se găti*. URECHE, LET. I, 118^{1/2}. *Rădicat-au Șteșii în locul crăinului pre o sor a lui și atunci au așezat boată urajba oștiri și s'au împăcat cu toți crăii*. NECULCE, LET. II, 391^{1/2}. [I-au sfătuit] să mearăș în Tara-muntească... până s'or așeză tulburările în țară. AMIRAN, LET. III, 93^{1/2}. *Se rugă de Cazimir crăin, ca, prin mijlocirea sa, să așeze războiul dintre dînsul și Radul*. SINCAL, HR. II, 55^{1/2}. *Fiind el să treacă spre Anadol, cu să așeze lucrurile dintr'aceea parte...* CANTEMIR, HR. ap. TDRG. (Cfr. neașezare, așezare II, 1°). || (Despre „domnie” și despre „trebi” s. „lucruri”) A aranja definitiv, a pune (ceva) la cale, cu temeiul. (Refl. = pasiv) *După acest războiu și perire a lui Răzvan-vodă, s'au așezat domnia lui Ieremia-vodă fără grijă*. M. COSTIN, LET. I, 218. *Antonie-vodă chelnușu o sută de punzi de bani și mai bine, atunci, la Vezirul, și știu că și-au așezat lucrul*. NECULCE, LET. II, 234^{1/2}. *Tâmplatu-s'au mullă zăbavă, până s'au așezat aceste trebi*. Idem, LET. II, 291^{1/2}.

5°. P. ext. (Despre oameni, construi în mod refl.) (Invechit) A se așeză (cu cineva) = a se împăca (cu cineva), a cădea la pace s. la învoială, a ajunge la înțelegere (cu cineva), și trans. A-l așeză pe cineva cu altcineva = a-l împăca. *Mateiaș-crăiu și cu Ștefan-vodă s'au împăcat și s'au așezat; și încă, după pacea așezată... au dăruit Mateiaș-crăiu pre Ștefan-vodă cu două cetăți mari la Ardeal*. URECHE, LET. I, 122 (1; „se sont réconciliés et ont vécu en bonne intelligence”. DDRF.). *Cu Moscalii s'au împăcat, iar cu Turcii încă tot nu s'au așezat*. NECULCE, LET. II, 414^{1/2}. *Mă așeză cu cineva de la vreo prică, nădă, proces* = „den Streit abtun, bellegen”. LB. *Avă nădăde Despot-vodă în Zaboroeshii... că-l va așeză cu Lăchii*. M. COSTIN, ap. TDRG. || De aici apoi trans. a așeză cu cineva (complimentul e un acuzativ sau o propoziție secundară) și refl. a se așeză cu cineva = a se înțelege (asupra unui lucru), a se ajunge (1, 2°), a cădea de acord, a se scrii, a face o înțelegere, o învoială (orală sau în scris), a se obliga. Cfr. așezământ (6°). *Băncovani-vodă... au făcut vește boierilor ce eră prîbeși în Tara-muntească, precum au așezat cu vezirul*. NECULCE, LET. II, 305^{1/2}. *Dimiștrăco-vodă au trimis sol pre Luca vîsternicul, la Moscalii...; deci Luca vîsternicul... apă au așezat cu Impăratul, de au făcut legătură: țara Moldovii cu*

Nistrul să-i fie hotarul... idem, LET. II, 337/13. | Când s'au bătut la Războieni, atunci s'au așezat Turcii cu Ștefan-vodă... și au făcut pace. idem, ap. HEM. 1990. Deci acum și cu Ionașcu... ne-am învoit și ne-am așezat tot per această toamnă... și fie dumniții locul de la mine. DOC. (a. 1680), ap. HEM. 1991. L-au pus și la închisoare în lemnii și vre a păși și mai rău; ce cu mare chieșie au ieșit, de s'au așezat să plătească oamenilor ce le luasă. N. COSTIN, LET. II, 83/13. Au lucrat adetului... după cum s'au putut așeza cu soborul mândstirii. (a. 1764, Mold.) URICARIUL, X, 189/13. Ne-am așezat cu dumnealui jupânul I. Cantacuzino... și am făcut schimbătura. (a. 1764, Mold.) URICARIUL, XX, 367/1. [Răzași] să să așeze între dinșiși pentru chietueala ce vor face de-a-valma. CARAGEA, L., ap. HEM. 1991. | Cu același sens) † A așeză cuvântul. Grigorie-vodă... s'au vorbit cu boierii să trimiță la Leși pe acensu să se așeze cu dinșiși și să-și epue și semnele care vor avea în ganfuri... rugându-se... să nu dea să-i strice oastea; și au așezat cuvântul să fie apă. AMIRAS, LET. III, 145. † Spec. (In popor; despre logodne; cfr. a se alege I, 2^a) A ajuge la înțelegere (definitiv) în privința unei căsătorii și a încheia logodna. Numai ce i-au căutat lui Vasile-vodă a așezare atunci și logodna fetei sale Ruzandra, după Timuș. M. COSTIN, ap. HEM. 1992. S'au dus la Țarigrad, de au așezat logodna cu fiica Brâncoveanului-vodă, anume domnița Maria. NECULCE, LET. II, 271/13. Au găsit pe fiica lui Bezedă Alexandru Mavrocordat și au așezat vorba cu părinții ei, luându-o cu toată zăstrea ei. E. KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 1992. | Absol. L. Căsbătorie, când un tânăr a mers la o fată, se zice că merge de „vorbește”; după ce a vorbit, se duce de „se așază”; după ce s'a așezat, croșete cămăși; după croșeta, logodna (Românești, în Iași), ap. HEM. 1992. Noi ce umblăm, ce cădăm, Seama'n grabă nu ne dăm, Că tânărl nostru'mpărot, Pe aici a mai umblat. Cu cei bătrâni au așezat. SEVASTOS, N. 114/1. P. ext. A face logodna, a (se) logodi. (In popor... când logodese, se zice că așază. (Vânju-mare, în Mehedinți; aproape peste tot în România, cfr. HEM. 1991-1992. (Cfr. așezare II, 2^a, așezat¹, așezământ 5^a).

[Dial. și: așză, de unde, în Mold. așă/dă]. | Prez. așez, așezi, așază (scris și: așezăd), conj. să așeze († și să așeze).

— Presupune un verb latin popular *assediare (din ad și *sedium sau *sedia cu sens de „scaun”, „șezut”, sau „ținut”, din *sedere*, a șezea”: it. *seggio*, *seggia*, sicilian *sija*, v.-genovez *sedzo*, romagnol *sedza*, tarentin *sedzē*, sard logodurez *seiu*, „sito”: v.-genovez *asedzo*, romagnol *assidē* (cfr. it. *assediare*, care pare a fi un dublet etimologic, și fran. *assiéger*, care-l mai de grabă *as-sédicare. O formațiune analogă este *appodiare din *podium*, care se regăsește în unele limbi romanice. Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* 109). Hasdeu, *Etym. mag. Rom.* 1992-1994. Cfr. dubletul aședii.

AȘEZĂLAȘ s. a. = așezământ (2^a). (În Maramureș) *Supărare, voie ră, Pusă-i la inima mea, S'o făcut așezlăș, Până m'a bagă 'n sălas, S'o făcut așezământ, Până m'o bagă 'n pământ.* (Nota: așezlăș = „așezământ”). TIFLEA, P. P. 36.

— Derivat din așeză, printr-un sufix (altfel neoblicinuit) -lăș, după analogia cuvântului „sălăș”.

AȘEZĂMÂNT s. a. 1^a. *Établissement, action de s'établir* (dans un nouveau pays), colonisation. *Arrangement*. 2^a. *Habitation, logement, demeure, domicile*. 3^a. *Position, situation, température*. 4^a. *Organisation, constitution* (d'un pays). 5^a. *Apaisement; repos*. 6^a. *Accord, pacte, arrangement, transaction, accommodement, convention*. *Accord ou entente définitive concernant des fiançailles, accordailles*. 7^a. *Établissement* (d'une paix). 8^a. *Disposition* (d'une autorité souve-

raîne). 9^a. *Institution, Institut, établissement*. 10^a. *Asstete ou répartition* (des impôts).

Cuvântul acesta avea mai de mult un sens cu mult mai larg decât astăzi, când limba a primit o mulțime de neologisme prin care l-a înlocuit în cea mai mare parte.

1^a. † Așezare (a unui popor într-o altă țară), descălecare, descălecătoare, colonizare. *De la așezământul Romanilor în Dacia până la acest Acrelian a trecut la mijloc 167 de ani.* CANTEMIR, ap. HEM. 1998. *Orânduindu-se din locul Moldovei numai 32 ceasuri de-a lungul și 2 ceasuri de-a curmezii, pentru așezământul și lăcuința lor, a Nohălor...* AMIRAS, ap. HEM. 1998. | Orânduirea s. așezarea (unor persoane s. unor lucruri). *Așezământul unui lagăr = „campement”; așezământul unei fraze = „construction d'une phrase”; așezământul în magazin = „magasinage”; așezământul în lăzi = „encassement”; așezământul soldaților în sate = „cantonnement”.* PONTBRIANT.

2^a. Ședere cu locuința (stabilă sau oblicinuită)... *La care locuri, nici Gothii, nici Ostrogothii așezământ n'au avut.* CANTEMIR, HR. 261/1. *Dar atunci împărăția mea eră strămutată din loc, prin farmecile acei blestemate de mușeri; și acum, luându-și toate chipul lor cel firesc, ca mai înainte, își luară și așezământul locului în care se află d'întâia dată.* GORJAN, H. I, 83. | Instalații de locuință omenească, siliște. *Locuri unde erau așezăminte...* DOC., ap. DDRF. *Vom descrie... unele vechi siliști sau așezăminte de sate și țărâuri părăsite.* ODOBESCU, II, 165. † A se pune cu așezământ = a se așeza de-a binele (undevă). *Năcaul și voia rea S'au pus la inima mea Și s'au pus cu așezământ, Până m'or bagă 'n pământ.* JĂRNIK-BĂRSEANU, D. 215; TIFLEA, P. P. 36; cfr. DOINE, 167/1. (Cfr. așezălăș.)

3^a. † Loc de așezare, poziție, situație. *E mai minunat piațul lui Traian, și pentru așezământul și pentru vechimea lui.* SINCAI, HR. I, 8/1. *Cunoscând părțile locului... după așezământul... stelar cerăși.* GORJAN, H. II, 70. † Temperatură. *De starea și pusul locului [Moldovei, de așezământul aerului... (= „aeris temperies” în „Descriptio Moldaviae”).* CANTEMIR, HR., ap. HEM. 2001.

4^a. † Organizare, întocmire. Cfr. așeză (IV, 1^a). *Câte ponturi trimisăse Antioh-vodă, de poftită la craul Argus pentru așezământul Domniei și a fărții, cum ea fi, după ce a birui pe Turci, toate pe voia lui Antioh-vodă le-au lăsat Craul.* NECULCE, LET. II, 287.

5^a. † Liniște, potolire (a unei răscoale). Cfr. așeză (IV, 4^a). *Pre cât este de lăudat dăstoria bună la boală, per atâtă încă este mai de lăudat așezământul la răscoală.* CANTEMIR, IST. 115. | (Azi, pe alocurea, cu sensul de) liniște, odihnă, stare, așezare (II, 1^a). *Mândră... tu m'ai fermecat, Cu pământ de la fântână, Ca să nu mai am odină; Cu pământ de la mormânt, Ca să n'am așezământ.* HODOȘ, P. P. 97; cfr. 96. *Așezământ = „hodină, pace; quiescentia...; die Ruhe”.* LB.

6^a. † Înțelegere (cu alții în privința unui lucru), tranșacție, convenție, învoială, legământ. Cfr. așeză (IV, 5^a). *S'au învoit schitul cu răzeși și răzeși cu schitul, și s'au făcut așezământ cu zapis, și la o parte și la alta.* DOC. (a. 1781, Mold.), ap. HEM. 1999. *În așezământuri, veeri ce să va tocmi, ori în scris sau necris, de nu va fi în potrica prăvililor, prinde loc de prăvilă.* CARAGEA, L. libid. *De la stăne... are să ta stăpânul moșiei, după așezământul ce va face, sau brânză sau boni.* PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG. *Tratat (internațional). Roman-vodă făcuse legătură cu craul Vladislav Iagelo, precum se află așezământurile amândurora în câmara crăcescă... și astăzi.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Pe care așezământ neținându-l Turcul, l-au bătut Mircea-vodă.* ZILOT, CRON. 333. *Așezământ între cei ce au ceva proces = „transactum, compositio...; der Vergleich, die Ausgleichung”.* LB. (Cfr. neașezământ.) | Spec. Invoială (definitivă) pen-

tru o căsătorie. Cfr. așezat'. După cum tata sau muma... încastrând o față, să vor așeză cu ginerele pentru zestre, acel așezământ rămânând nestrămutat. CARAGEA, L., ap. HEM. 1999. [După peșit, mire și părinții lui sânt poștiți] a veni pentru vobirea zestrei și așezământul nunții; după aceasta vine junele, părinții, câteva rude sau vecini, se ajung din zestre, pun așezământ de nunță și petrec cu loții. (Cobia, în Dâmbovița), ap. HEM. 2000. Cine strică dragostele, Măuce-i grăul pasărele... Cine strică-așezământ, N'abă fărna pe mormânt! JARNIK-BĂRSEANU, D. 281. || (L.o.c. a.d.v.) Cu așezământ = „sicher, festgegründet”. BĂRCIANU, „bine întemeiat, cu temei, sigur”.

79. † Aranjare, tocmire (†), încheiere (a unei păci). *I-au trimis sol pentru întemeiere și așezământul păcii*. NECULCE, LET. II, 234. Să fie congres pentru așezământul păcii. DIONISIE, C. 181.

89. † Dispoziție (luată de o autoritate suverană), întocmire (instituția de domniri s. de o autoritate supremă). Cfr. așeză (III, 5^a). *Mihaiu-vovodă, Domnia-sa așa au fost făcut așezământ atunci, cum, care pe unde va fi, acela să fie rămân vecinic unde se va afla... Și n'am vrut Domnia-mea a strică așezământul lui Mihaiu-vovodă*. DOC. (a. 1613), ap. BĂLCESCU, M. V. 305. *Au fost făcut așezământul satelor mânăstirilor, a plăii de om câte 2 ughi-poi într'un an*. (Mold., a. 1745), URICARIUL, I, 54. Să păzească așezământul, și poruncile lui să le facă. DIONISIE EGLIȘIARUL, C. 162. *Mitropolitul Iacov Putneanu adună un sobor de arhieri... și la 1 Ianuarie 790 (1752) slobozi o sinodicească cartă... restatoricește vechia leguire a ferii, blasfemă și afarisește în viitor por călcătorii acestui așezământ și legiuete ca în vechi să nu [se] mai strămute astă pravilă*. C. NEGURUZI, I, 241. || † Regulament, statut. *Noi, cu privire asupra... folositoarelor sercicii ale dumlitei... în concluderea așezământului organic... am găit cu cale... a-și face cuvenita răspălărie*. (a. 1849, Mold.). † Așezământul cel nou = „testamentul cel nou”: „le nouveau Testament”. MACARIE (a. 1775), ap. GCR. II, 108.

99. Instituție (publică), fundație. *Așezământurile pravilistului Tertulian*. PRAVILA (1814), 133. *Bănuțele vieții noastre publice sânt în mare parte datorite așezămintelor politice pe care le avem*. CONV. LIT. V, 117, ap. TDRG. *Biserica Sf. Sava... are... chilii, gata să primească ucenici. În cea ce privește scopul, nu e nici o deosebire față de așezământul moldovenesc al Trei-ierarilor*. IORGA, CH. I, II, 130. || Institut, stabiliment (public). Școale și așezămături pentru sărmani. MARCOVICI, D. 365. *A fost numit episcop la Așezămintele S-lui Spiridon*. MAIORESCU, CR. II, 332. *Așezămintele, Unde spumegă desfrânt în mișcări și în cuvinte*. EMINESCU, P. 246.

109. † Repartiție s. fixare a impozitelor, cisluire (†), cislă (†). După cum dovedește și cartea boiarilor ce sânt mai sus zigi, de socoteală și de așezământ. MSS. (de la Constantin Brâncoveanu), ap. HEM. 1998. *Așezământul fleșcărușii să se facă după suma oame-nilor ce va avea*. DOC. (a. 1814, Munt.), ap. TDRG. *Domnul începă a obădăni țara cu bune începături... așezământ făcă în toată țara, de se cumpără toate breslele la darea dăjdirilor după stare și putere*. ZILŢ, CRON., ap. HEM. 1999. (Cfr. așeză III, 5^a, așezământar.)

[Dial. și așezământ. | Plur. -minte, † -mânturi.]
— Derivat din așeză, prin suf. abstr. -ământ.

AȘEZĂMÂNTĂR † s. m. *Fonctionnaire chargé de fixer l'assiette des impôts.* — Funcționar însărcinat cu așezarea (cisluirea (†), repartizarea) impozitelor. (Cfr. așeză III, 5^a, așezământ 10^a). *La întocmirea așezământului orânduindu-se așezământari, boieri erudnici, cinstiți, cu frica lui Dumnezeu și cu stință de această meserie*. DOC. (a. 1814, Munt.), ap. TDRG.
— Derivat din așezământ, prin suf. nom. agent. -ar.

AȘEZĂRE s. f. *L'Action d' (ou de s') asseoir ou de (se) placer (sur... que part), d'arranger, d'installer (qqch.), d'installer ou d'établir (qq. ou qqch.), de fixer (l'assiette des impôts), d'apaiser (qqch.). Assiette; arrangement; installation; établissement; apaisement*. II. 1°. *Repos, répit, paix*. *Ordre, organisation; règle*. 2°. *Arrangement d'affaires, accord, entente*. *Contrat (agricole, de mariage, etc.); accordsailles*. 3°. *Disposition (d'État)*. 4°. *Demeure ou résidence (habitation), habitation; établissement (colonie), station, maison*. *Situation ou exposition (d'un terrain)*. 5°. *Établissement (public), fondation*. 6°. *Tenue sérieuse*. 7°. *Situation sûre*.

Infinitivul verbului așeză, devenit abstract verbal. Mai de mult, până a nu se introduce în limba noastră atâtea neologisme, se întrebându-se cu mult mai mult ca azi, când cele mai multe sensuri sânt învechite.

I. Puntero (a cuivă s. a unui lucru, pe s. în ceva, undevă). *Sfintele... moaște... le puse într'o casă de rugă, cu a curvia așezare s'au făcut multe tănăduiri*. MINEIU (1776), 151 1/2. *Astfel stă mortul așezat... trei zile și două nopți... în casă... Nemijlocit după așezare, cei din casă... acopăr toate oglinzile... cu... materie neagră*. MARIAN, I. 88. *Aranjare, (or)ându-se*. *Peace așezare preste tot ce avea acasă*. DOSOFTEIU, V. S. 101. *Așezarea cărților în bibliotecă s'a făcut după cuprinsul lor*. || *Instituire*. *De la așezarea carantinelor... țara a fost ferită de grazdăvile acelei cumplite epidemii*. ALECSANDRI, ap. TDRG. || *Instalare, investitură* (a unui Domn s. ierarh). *Așezarea mitropolitului în scaun s'a făcut cu pompă mare*. || *Stabilire, încheiere* (a păcii). *Se află sđii moschicesti la Turigrad, pentru așezarea păcii*. N. COSTIN, LET. II, 49. || *Întemeiere, instituire*. *S'a făcut un progres netăgăduit al adevărului în opinia publică, și sarcina noastră este acum de a cerceta care sânt formele esențiale de evoluțiune, prin care trece acest progres până la așezarea lui definitivă*. MAIORESCU, CR. II, 116. || *Repartiție* (a impozitelor), cisluire (†), cislă (†) (a birurilor). *Se curvine a se face de obște socotință pentru ca și a birului așezare să se săndrăscă cu dreptă cumpănire*. URICARIUL, I, 186. || *Stabilitate, Ficare năddăjuște așezare, odihnă și chivernisla sa la locul ce s'au află*. URICARIUL, I, 135/12. || *Linștire, potolire*. *Nu spre așezare glăcești proaspețe, ce spre obrintala pizmei... lucrurile s'au început*. CANTEMIR, IST. 51.

II. Spec. 1°. *Odihnă, astămpăr, liniște, pace*. *Valurile nalte și spume de mare, Imblă preste line și n'au așezare*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1995. || *Nice bine sau bunădăte, nice odihnă sau așezare*. CANTEMIR, ap. HEM. 1996. || *Mai ales în legătură cu stare*. *Cum n'a avut, Când l-a născut, Mă-sa stare, Alinare și-așezare, Așa s' n'abă Și el stare și-alinare*. MARIAN, VL. 27. *Acere-faji, mândră, păcăl, Cam fost tână n'neună Și tu rîn n'au fermecat... Și n'om stare ș'așezare, Cu Târnavă când e mare*. DOINE, 208/15. *N'am nici cină cu așezare, Nici odihnă la măncare*. POP., ap. HEM. 1995. || *Ordine, rândueală, tocmire* (†). *Io [= unde]-e urăciuni și rănjale, acia nu e așezare, ce toată firea rea*. CORESI, ap. GCR. I, *10/12. (= acie e netocmeal(e) și toate realele lucrure. COD. VOR.; aceea-i netocmire și tot lucrul rău. N. TESTAMENT 1648; acolo-n eașezare și tot lucrul defăimăt. BIBLIA 1688: „car oă il y a de l'envie et de l'irritation, là est le désordre, et toute sorte de mal”.) (Cfr. neașezare.)

2°. † (Jur.) *Invoială, înțelegere, legământ, contract*. *Carte de așezare: Adică eu Constantin Merjan, sin Velicu... [cu cunatul-mieu și cu soacră-mea] n'am împăcat frățește și ce-am avut la dumnealui cunatul meu, loșofătul Gavril, și la dumne(a)-ei, la soacră-mea, Măriuța diaconicea, tot m'au plătit până la un capăt de apă și de acmă nici un ban nici am să tesu, nici am să dau, nici picini de judecată nu mai avem, în vechi... Și eu, Gheorghi*

Fănu, m'am tâmplat la această așezare, înveală, și sânt martor. (a. 1778, Mold.) URICARIUL, XII, 266-270. Făcându-se cercare s'au aflat... locul îndemnat pentru fabrică, cu pădure îndestulă pentru trebuința fabricii; după care au și făcut așezare cu mândsirea..., hotărându-se a se face fabrică... pe moșia mândsirei Răcea (a. 1815, Mold.) URICARIUL, I, 227/10. Fiii, fără porunca și voința părinților, nu erau vrednici nici pentru sine-și a răspunde de ceva, sau a face vreo așezare cu cineva. FRAYLA (1814), 140. || (Păstrat pe alocuri până azi, în popor) „Așezare” (sau adeliu) se cheamă la Broșteni înveala între proprietar și săteni, prin care aceștia închiriază fânețele (prisoasele) și pășunile (mădritile) pe un preț pe care-l plătesc în natură, în lemne tăiate și date moșiei la malul Bistriței. POPOVICI-KIRILEANU, B. 55. || P. ext. De aceea cuvântul „așezare” mai însemnă decât de lemărie ce s'au îndatorat a tăia și scoate locuitorii, în schimbul fânețelor și pășunilor de care au nevoie. Ib. 55. || Spec. (Obiceiuri țărănești) Așezarea, numită și „legătură”, „învoire”, „toacăle”, însemnează punerea în [-la] cale și conștelegerea [-înțelegera] părinților din amândouă părțile asupra tuturor obiectelor ce se prind și se leagă că vor da aceștia ca zestre tinerilor ce au să se căsătorească. MARIAN, N. 135.

3^a. || Dispoziție (a ocărmiturii). După această postese pe preaoșfinția ta să dai de știre la toate locurile această aducătoare de bucurie așezare, ca... cei carii tor crea să se mute din patria lor aiurea, alegându-și loc pre larg la împărăția rusească, pot să fie încredințați, că festecare... ca găsi odihnă și aprineală. (a. 1774, Brăila) URICARIUL, I, 84/10. || După DDRG. pluralul așezării însemnă mai de mult spec. „actes princiers concernant le status des habitants”.

4^a. Loc unde s'au așezat cineva cu locuința, ședere, loc, locuință (casă), reședință, rezidență (obiciunată). Două cără [de] lemne să aducă la așezarea stăpânului. URICARIUL, II, 146/10. Păcătoșii [în iad]... au tot fealtul de pedepși a muncilor... O jalnică și vrednică de lacrimi așezare a păcătoșilor! VILOTHIEU, ÎNVĂȚĂTURI CRĂȘTINEȘTI (a. 1700), ap. GCR, I, 339. La Scobinșani fac popasul, acolo au lăbărit, Căci având de gamba toate nu le putea fi urit: Așezare „nlemneală” (a Vorucului Șerban), Mici de-a-juns, pâne frumoașă și vin, fără a da bani. De-acolo încep plimbarea prin așezări boierești, și se întorc mai la urmă la Pașcanul din Dumești. BELDIMAN, TR. 364. La Brustureni, așezarea bărbatului-său, ea găsi o bibliotecă aleasă. C. NEGRUZZI, I, 109. Biserica, cu frumosașele așezări de piatră din ograda ei și cu acareturile de exploatare din afară, se află pre un dâmb. I. IONESCU, P. 455. Veniți deci, tineri, în casele noastre. Tot de-opotrică cu voi, prin multe-aruncatu-n'a soarelă Chiar și pe mine, și-aci de-abia mi-am găsit așezare. COȘBUC, X, 26/10. || Stațiune (colonie). Cfr. Tăria. Cercă Ionathan să treacă întră așezarea celor streini de fealtu. BIBLIA 1688, 204 („nitebatur Ionathas transire ad stationem Philistinorum”). Și până astăzi, un deal în partea despre Plotunul, unde eră mai de mult așezarea lui Ciubuc, se cheamă „Dealul-Omului”. CREANGĂ, A. 20. || Situațiune (a unui teren), expozițiune (a unui teren față cu lumina soarelui). Pentru fiecare soiu de grâu se află o climă, un pământ, o așezare, în care se face mai rodul. I. IONESCU, C. 171.

5^a. Fundațiune, așezământ (9^a). Poftim cu glas de rugă să nu strice [urmașul nostru] această a noastră puțină mîlă și așezare. DOC. (a. 1709, Iași), ap. TDRG. Toți sânt datori a orovă drepturii acestui spital, fiind o așezare întocmită pentru folosul obștii. (Din textul pianiei de la spitalul brâncovenesc din București).

6^a. Înfașurare liniștită. Se vede, după port și așezare, că alta nu putea fi decât înfelepciune. ISPIRESCU, ap. DDRF.

7^a. Situație sigură. [Dimitrie Cantemir ceru] de la Împăratul să-i facă așezare, ca să fie domn ne-schimbat. MUSTE, ap. HEM. 1995 (: „adecă să șada pe tron fără grijă de a fi înlocuit”).

[Dial. și: așezăire, de unde, în Mold., așă(d)zeire.]

AȘEZĂT s. a. *Action d'* (ou de s') *asseoir, de placer, de poser, de ranger, de mettre en ordre, de se clarifier etc. Arrangement, installation, institution etc. Assiette* (d'un impôt). *Accord préliminaire des fiançailles; accordailles* — Participiul verbului așeză, devenit abstract verbal. *Hai la așezat* [marfa în rafturi]. S. NÂDEJDE, ap. TDRG. || [Izurile rele] numai după fierul și așezatul mustului se pot simți într'insul. ECONOMIA, 160. || Fixare (a unei dări), așezământ (10^a), cisluire (?). *Întâmpându-se în acile vremi tulburare între Țării lui bugeini*... [Ioan Teodor] *nu'n lipsit din trebile acle, adică a așezării Țătarilor* [în hotarul ce li se dedase]... *la așezatul ușurului și a olămului* [ce aveau] *să plătescă Țării*. CANTA, ap. HEM. 1994. || Spec. (Obiceiuri țărănești) Așezământ 6^a. Cfr. așeză (IV, 5^a) și așezare (II, 2^a). Așezatul este un chip de logodnă, pentru ca să poată întră în cheluturi; când au așezat, sânt învoșiți din zestre și din toate. (Alimăneste, în OR). „Așezat” este atunci, când se duc de vorbese părinții ginerelei; fine loc de logodnă. [Poiana-din-sus, în Dolj.] P. ext. Așezatul = „logoditu” (Bogza, în Râmnicul-Sărat). *Logodnă, la țară, se zice „așezat”*. (Buzău, Mărcuș, Dolj); toate ap. HEM. 2000. [Dial. așezat, în Mold. și: așă(d)zeit.]

AȘEZAT, -Ă adj., adv. I. *Assis, placé, mis. Rangé, arrangé. Réparti; stipulé* II. 1^a. *Colonisé*. 2^a. *Situé. Situé* bas: bas. 3^a. *Établi, solide, durable; sédentaire*. 4^a. (Exprimo à la fois presque toutes les idées rendues par): *Posé, grave, mûr, modeste, sage, réservé, calme, tranquille, bien équilibré*. III. *Tranquillement, posément*.

Participiul verbului așeză, devenit adjectiv.

I. Adj. (Starea de a fi fost așezat de cineva sau de a se fi așezat e considerată ca o atribuție incidentală la cuivă sau a ceva). Șezând (pe ceva, spec. pe un scaun). *Așezat la gura sobii, Trivesc focul*. ALECSANDRI, P. III, 12. *Asollut încep*. *Tunurile, așezate pe scaune de lemn, băteau necontenit ceteala*. C. NEGRUZZI, I, 173. *Vreun pedant... peste un reaz, Printre tomuri brăcuite așezat*... EMINESCU, P. 225. Pus s. intins (pe masă). *Se atungă atât câștig cât și mîdele din casă, ca nu cuvînt, ...cât să mortul așezat, să-l... schimonosească*. MARIAN, I. 88. || (În exemplele următoare așezat ar putea lipsi fără ca sensul frazei să devină mai puțin clar) [Sta] cu costele așezate pe masă. EMINESCU, N. 45. *Când se trezește Ipale, ... în locul grăului de pe câmp vede acum o gireadă mare și două mai mici, așezate pe culmea dealului*. CREANGĂ, P. 158. || Pus în ordine. *Pe lângă părete, sta așezate în rând mai multe ulcioare pîn-tecoase, pline de vin*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. || Fig. Repartizat. *Dădîndu-le erau așezate pe loți de o potrică*. BĂLCESCU, M. V. II. || Stipulat, convenit. *Tovarăși pre tovarăși, după datoria legăturii ce avem între noi așezate, nu cum putea lăd*. N. COSTIN, LET. II, 107. *Craful Companiei n'a urmat orînduialii așezate asupra păcii*. BELDIMAN, N. P. II, 184.

II. Adj. Starea de a fi fost așezat de cineva și obiceiul de a se așeză (în sens figurat) devine o însușire inerentă a ceva sau a cuivă.

1^a. ? Colonizat. *Acest pământ a]] Moldovii n'au fost așezat de de-mulț de oameni*. NEUCULE, LET. II, 195/10.

2^a. Situat. *Așezată la porțile împărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzu trecînd*. BĂLCESCU, M. V. 6/10. *Locuința lui eră așezată în cel mai sterp loc al ostrovului*. DRĂGHICI, R. 155. || Spec. La un nivel inferior, jos. *Nu departe de dealul acesta, se află o vale cam așezată*. MARIAN, TR. 326. || P. ext. Jos, (clădit) pe un loc

jos. *Casă așezată* = „niedriges Haus (auf der ebenen Erde gebaut)”. POLIZU.

3°. Bine întocmit, întemeiat, cu temelie, pus pe baze solide, solid, durabil. *Obiceie bine așezate* = „des usages bien établis”. DDRF. *Nici de lăcaș loc așezat... a areă poate*. CANTEMIR, IST. 148. *Dabija-vodă... domniud cu pace și cu domnie așezată, cu țară întemeiată, eră om bun*. NECULCE, LET. II, 215/21. (Despre oameni) Cu locuință statornică la un loc, stabil. [Țara] nu eră desăciată de oameni așezați. URECHE, ap. DDRF. (: „notre pays n'a pas été colonisé par des hommes d'habitudes sédentaires”). *Bărbatul cu doao cugete nu taste așezat intru căile sale*. COD. VOR. 111/, (= neașezat e intru căile sale. N. TESTAMENT 1648; neașezat e intru toate căile lui. BIBLIA 1688 : „l'homme double de cœur est inconstant en toutes ses voies”). [Negativul: neașezat = nestabil, nestatornicit cu locuința la un loc. *Perit-au atunci multe vite a lăcutitorilor, iar a bejenarii așași au pierit mai de tot, fiind ei niște oameni neașezați*. NECULCE, ap. HEM. 2007. | Nestatornic. Cfr. corespondentele din N. TESTAMENT și BIBLIA în exemplul citat mai sus din COD. VOR. | Neliniștit, dispus spre turburări. *Iar craiul au făcut șfat, ce ea face cu această țară mișcătoare și neașezată*. URECHE, ap. TDRG.]

4°. La ideea aceasta de „bine întocmit, solid, durabil, constant”, adăogându-se, ca urmare imediată, și cea de „liniștit, grav, cumintor”, așezat se întrebunțează în mod figurat mai ales despre oameni și p. ext. despre mintea, firea și vorbele lor. *Tinerel cu fecioara, sugătoriu cu cel așezat bărdn*. BIBLIA (1688), 151 (: „juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine senere”). [Duca-vodă] eră down așezat și întemeiat, și harnic de domnie. MUSTE, ap. HEM. 1997. *Cinstită s'a purtat și a fost așezată*. PANX, E. IV, 30. *Ce copilă n'căntătoare!... Ată de cuminte și-așezată, Totuși pușin cam alintată*. GORUN, F. 115. | (Complinit prin „la minte”) (Om) chibzuit la judecată : „tete bine équilibrée” (HEM. 1997). *Cumotește... pe feciorii lui că nu sânt toți așezați la minte, ce o samă sânt și cam zlobivi*. NECULCE, LET. II, 251. [Antioh-vodă] eră om tdnăr... cinstes, chipeș, la minte așezat, judecător drept. idem, ap. HEM. 1997. *Bunicul... eră așezat la mintea lui*. CREANGĂ, A. 24. | (Despre vorbe) Liniștit, calm. *În curte el de vorbă-a stat Cu doi flăcăi. Și vezi, de-o dată, Așa, din vorbă așezată, Gemă... COȘBU, F. 92*. (Cfr. fran. „posé” și familiarul „rassis”, germ. „ge-setzt”, lat. „sedatus”, ital. „posato”).

III. A d.v. În loc de vorbă așezată se poate spune a vorbi așezat = „liniștit”. *Ei, ce să-și zic...? grăi el așezat*. „Am și eu obiceiurile mele”. SLAVICI, ap. TDRG.

[Dial. așezăți, de unde, în Mold., așa(d)zeți.]

AȘEZĂTOR, -OĂRE adj., subst. *Qui assied, range, arrange, ordonne, établit, institue etc. Fondateur. Pacifique, paisible, conciliant. Etabli, installé (dans un pays)*. — Adjectivul verbal al lui așeză (derivat prin suf. -ător), substantivat adesea. Cel care așază. *Au fost așezate prea multe cărți pe raftul acesta*. Așezătorul nu s'a gândit că scândura se poate rupe. || Sp. c. (Tip.) † Așezător la tipar = „paginator”; „mettre en page”. PONTBRIANT. Așezător de sloce = „zețar”; „compositeur”. Pavel Clopotariu, tipograf... iară așezător slovelor, dilaconul Theodor. CEASLOV (Mold., a. 1796), ap. IORGA, S. D. XIII, 154. | † Fondator, întemeietor, cititor. *Moamet... așezătorul... legei și credinței*. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/. | † Iubitor de pace, pacinic, împăciuitor. *Și firea și fașa îl lăudă a fire blând, milostiv și așezător*. URECHE, LET. I, 173/174. | † Așezat (cu locuință statornică) într-un loc, stabil. *Iar de or și prăddă* [Leși țara], *nimică n'a hi*: [tot mai bine așa], *de cât să le ia inicerii muierile și copiii și să rămâie și așezători*, *să nu se mai ducă*. NECULCE, LET. II, 222/4. [Dial. și: așezător. | † și dial. -toriu.

AȘEZĂTURA s. f. I. 1°. *Action d' (de s')asseoir, de se mettre (à table), d' (de s')arranger, etc. (d'une manière peu attentive)*. 2°. *Accord, transaction. II. Terrain abaissé ou à un niveau plus bas (que les alentours)*. *Fosselte* (au mention).

I. 1°. (Rar; ca abstract are mai adesea o nuanță de sens pelorativă) Așezare rea (grăbită etc.). *Ce fel de așezături e asta? Trebuie să vă așezați (la masă) după cărstă!*

2°. Așezământ (5°). *Cum arată mărturia dumilor-salc boierilor ce au fost orânduși hotarnici, când am făcut această așezătură*. ap. DG.

II. Concret. Loc așezat (II, 2°), suprafață de pământ (de o oarecare întindere) la un nivel ceva mai jos decât cele din prejur (dar nu așa de mică nici atât de profundă ca o „adâncătură” sau o „senfundătură”), depresiune de teren. *De câtră popor se numește așezătură orice loc mai jos ca altul dimprejurul lui, numit acesta [din urma] „grind”*. (Bogza, în Rămnicul-Sărat), ap. HEM. 2001. *Am locmit stălpul iarăși în loc, cum au fost... și [hotarul merge acum] dintr-acest stălp cum spre răsărit, pe o așezătură, și în capul așezăturii s'au aflat alt stălp*. DOC. (a. 1743, Mold.) URICARIUL, V, 263/265. *În deal se întinde o așezătură, pe care se află satul Mihorenii*. I. IONESCU, P. D. 257. Cfr. japcă, ploșniță. || (În Bucov.) Prin antitropomorfism. *Grupă!* (în bărbie). *În același timp, [mama îi pune [noului născut] degetul drept pe barbă, crezând că, făcând aceasta, s'ar face în mijlocul barbei o așezătură (bortită, gropiță), care, când crește copilul mare, mai ales dacă e fetiță, îi stă foarte bine*. MARIAN, NA. 92.

[Dial. așezătură. | Plur. -turi.]

— Derivat din așeză, prin suf. abstr. -ătură.

ASFALT s. a. *Asphalte*.

1°. Bitum solid, de o culoare neagră lucioasă, care se găsește la suprafața unor lacuri (și mai ales a Lacului-asfaltit sau Marea-moartă), bitum de Iudeea. Cfr. smoață.

2°. Amestec de bitum, smoață, nisip și var, care slujește la pardosirea trotoarelor s. a. stradelor, în locul pietrelor s. lepezilor. *Strada... e norioasă, dar mărgenită... cu trotoare bune de asfalt*. IORGA, X. R. A. I, 242. | P. ext. Trotuar asfaltat. [Plur. -falduri, mai rar -falte.]

— N. din fran. (lat. asphaltus < grec. ἄσφαλτος, idem.)

ASFALTĂ vb. I°. *Asphalter*. — A acoperi (un trotuar, o stradă) cu un strat de asfalt (2°).

— N. după fran.

ASFALTARE s. f. *Action d'asphalter, asphaltage*. — Infinitivul verbului asfaltă, devenit abstract verbal.

ASFALTĂT s. a. = asfaltare. Participiul verbului asfaltă, devenit abstract verbal. *Asfaltatul stradelor costă mult*.

ASFALTĂT, -Ă adj. *Asphalté*. — Participiul verbului asfaltă, devenit adjectiv. *Strade asfaltate*.

ĂS'FEL(IU) adv. v. asfel.

ASFINTE s. f. *Coucher* (des astres). — (În Moldova, în locuțiunea) *Pe la asfințele soarelui* = pe la (a)sfințitul (apusul, scăpătutul) soarelui. S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

— Are aceeași etimologie ca verbul *asfinși*, dar formațiunea cuvântului e obscură.

ASFINTI vb. IV°. *Se coucher* (en parlant des astres). *Disparăltre* (en parlant du jour ou de la lumière). *Faire sombre*.

Intrans. (Termin popular; despre soare și p. ext. despre lună și stele) A apune, a scăpăta (sau, pre-

cum se spune în Țara-românească), a sfinți (II). După fața la de doamnă, Lumea n'treagă se întoară... Și de dragul dumitale Știe chiar și sfântul soare, Că, la tine când privește, Să și nu mai asfințește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 15. Pdn'eră soare n'chinde, Rămase Tătarii o mie; Nici soarele n'asfințea, Și Tătarii se sfârșea. POP. (Dobrogea), ap. HEM. 1855. | Luna'n ceriu au asfințit. CREANGĂ, P. 275. Poporul zice că stelele asfințesc dimineața și răsar seara (Latinu, în Brăila), ap. HEM. 1855. | P. ext. (Despre ziua și despre lumină) A pieri, a dispărea (din cauza apunerii soarelui). *Mare obștie l-urmează și pe culme se lăfeste, Precum aburii pe ballă, când lumina asfințește.* ALECSANDRI, P. 1, 32. *Cerbulele, mai privește Soarele ce pier'n nori, Căci, cu ziuă ce-asfințește, În lungi doruri ai să mori.* BOLINTINEANU, ap. HEM. 1855. | Trans. (neobiectiv), poet.; despre lumina ochilor) *Ce amar și ce aleam! ...Ochii să fi-i asfințesc într'o negură de jale.* BELDICIANU, ap. TDRG. || Impers. A asfinți = a se face noapte. *Abia zorile [se] răcarsă și doresc să asfințescă, Abia noaptea înnegrește și eroiu zori să se icescă.* KONAKI, P. 103. [Prez. (soarele) asfințește și, în Transilv., și: asfințe. | Pe vremea tendențelor de latinizare a limbii, scris și: asfinși.] — Pentru etimologie, v. sfinși (II).

ASFINȚIRE s. f. *Coucher* (des astres). — Infinitivul verbului asfinți, devenit abstract verbal. Apunere, apus', scăpătat', (as)fințit'. *Au dormit... până la asfințirea soarelui.* DRĂGHICI, R. 139. *Nu se stă la masă în timpul asfințirii soarelui, că nu e bine.* SEZ. III, 148/79. | Fig. *De-abia zorile lucește, și [eu] doresc de asfințire, Pentru că, și zi și noapte, inimă mea e'n căltire.* KONAKI, ap. HEM. 1858. Cfr. sfințire (II).

ASFINȚIT s. a. 1°. *Coucher* (des astres), *couchant*. Declin. (de la vie). 2°. *Onest, occident*.

Participiul verbului asfinți, devenit abstract verbal. 1°. (Despre soare, p. ext. despre lună, stele) Expri-mă alineația s. faptul de a asfinți, și, p. ext., mai ales vremea când asfințește soarele: Apus', scăpătat', sfințit'. *Precum acele paseri, străine călătoare, ce se abat în șesuri la asfințit de soare...* ALECSANDRI, P. 1, 237. *Este seară 'n asfințit Și noaptea o să 'nceapă.* EMINESCU, P. 280. *Au început a mă scâlda în tîcnă, până pe la asfințitul soarelui.* CREANGĂ, A. 61. *Luna e pe asfințite.* || Poet. (Despre viață) Declin. *Privește fără teamă 'al vieții asfințit.* ALECSANDRI, ap. SĂINEANU, D. U.

2°. Locul unde asfințește soarele: Apus', soare-apunere, vest, occident. *A atunci dracul se crăcește c'un picior la asfințit și cu unul la răsărit... și, când chine odată, se culțemură pământul.* CREANGĂ, P. 54. [Adesea nu se poate preciza când asfințit are sens local sau temporal, astfel: *Când se trezi bine din cugetările lui, văzu că soarele dă în asfințit.* ISTRESCU, I. 34. *Nu dormi când soarele e la asfințit!* SEZ. VI, 25.] Cfr. sfințit', sfințita.

ASFINȚIT, -Ă adj. *Couché* (en parlant des astres). — Participiul verbului asfinți, devenit adjectiv. Apus', scăpătat', sfințit' (II).

ASFIXIĂ vb. 1°. (*S'asphyzicor*). — Trans. A produce asfixie (cuivă), a înnașui (pe cinevă). | Refl. (cu sens pasiv) A fi lovit de asfixie și, p. ext. a muri a. se sinucide prin asfixie. *Pe fiecare au se asfixiază mulți oameni din pricina mangalului aprins în camerele de dormit.* — N. din fran. Cfr. asfixie.

ASFIXIANT, -Ă adj. *Asphyziant*. — Care produce asfixie, înnașuitor (propriu și fig.). *Oxidul de carbon e un gaz asfixiant. Un aer asfixiant.* — N. din fran.

ASFIXIARE s. f. *Action d'asphyzicor, asphyxie*. — Infinitivul verbului asfixia, devenit abstract verbal. Înnașuire. [Și: asfixiere.]

ASFIXIAT, -Ă adj. *Asphyzié*. — Participiul verbului asfixia, devenit adjectiv.

ASFIXIE s. f. *Asphyxie*. — Curmare s. suspendare a funcțiilor vieții prin oprirea respirației, înnașuire (provocată de absorbirea unui gaz otrăvitor, de înecare, de strângere-de-gât).

— N. din fran. (< grec. ἀσφύξια „pulsă”, propriu „înțetare a pulsului“.)

ASFODEL s. a. (Bot.) *Asphodile*. — Plantă de grădină, din familia liliaceelor, originară din regiunile Mării-mediterrane, având vreo 6-7 specii. La noi se cultivă prin grădini. E înrudită și se aseamănă mult cu liliuța s. painjinelul. (Cfr. *Ascheron, Synopsis der Mitteleuropäischen Flora*, III, 47). *Asfodel galben.* BRĂNDĂZ, A. 415.

— N. din fran. (lat. *asphodelus* < grec. ἀσφοδελός, idem.)

AȘI interj. v. aș!

AȘI adv. v. așă.

ASIATIC, -Ă adj., subst., adv. 1°. *Asiatique*. 2°. *Comme en Asie*.

1°. Adj. (substantivat une-ori). (Originar din Asia, propriu Asiei, privitor la Asia. *Unni!* [= Hunii], *rod de Tătari asiatici...* CANTEMIR, III, 12. *Eră plăcut lucru a vedea albele sucumane ale Ardenilor...*; *apoi figurile venerabile ale protopopilor români...*, *cu pălăriile lor lory, mult mai cuvințoase decât potcopilele asiatice ale clerului nostru.* ODOBESCU, I, 467. *Un concept general al industriei aurărești și argintărești de-a lungul întregii antichități europene și asiatice.* idem, III, 653. *Fu chemat de la Bagdad, din guvernul său asiatic și ridicat la demnitatea de mare-vezir.* IORGA, I, 345. *Holera asiatică.* || Fig. Care aduce aminte fastul, obiceiurile sau barbaria orientală. *O pompă asiatică. Pur-tare asiatică.*

2°. Adv. Ca în Asia. *Se poartă asiatic.* [Pronunț. -si-a. | Scris și pronunț. și: aziatic, -ă. | † aslean, -eână, adj. și aslece, -ească adj. COD. VOR. 15/1, 83/1. (Pronunț. -si-ean, -si-esc.) (Învechit) asiaticesc, -ească adj. POLZU, dial. asieticesc, -ească adj. *Între jiganile și vrăjitorii asieticesci l-ai dat.* CANTEMIR, IST. 343; asiaticesc adj. POLZU.] — N. din lat. *asiaticus*, -ă, -um, idem.

AȘIC s. a. v. arșic.

ASIDUITĂTE s. f. 1°-2°. *Assiduité*. — (Franțuzism s. latinism)

1°. Prezență stăruitoare pe lângă cinevă. *De la o vreme, cea mai mică începă a luă seama despre asiduitatea mea pe lângă soră-sa.* I. NEGRUZZI, III, 383.

2°. Sărguință fără preget, osărdie, silință mare. *Admiterea elevilor în șanul acestui complex de studii ar trebui asemenea să fie înconjurată de cele mai solide garanții de capacitate și de asiduitate fructuoasă, dovedite în clasele primare.* ODOBESCU, II, 66.

— N. după fran. (lat. *assiduitas*, -atem, idem.)

ASIDU, -Ă adj. 1°-2°. *Assidu*. — (Franțuzism s. latinism)

1°. Care stă (șade s. se ține) mereu pe lângă cinevă, în preajma cuivă, stăruitor cu prezența sa pe lângă cinevă sau undevă.

2°. Stăruitor (la muncă), sărguitor, de o mare silință. [Sarcina comisiei de revizuire a dicționa-

rului) va fi de a grupă, printr-o asiduă lucrare, toate acele varii elemente. ODOBESCU, II, 403. *Che-sarie... cră... un cetitor asiduu al literaturilor greacă și franceză.* IORGA, I, 324.

— N. din fran. (lat. *assiduus*, -a, -um, idem.)

ASIGNĂ vb. I³. *Assigner*. Donner assignation ou mandat sur (qqn. ou qqch.), mandater. — A da (hotărî, soroci, atribui, determina, fixă cuivă) ceva ce i se cuvine s. ce trebuie să aibă în grijă. *Assignează feedruia locu ce i se cuvine.* | Spec. (Jur., Comerț; după fran.) A afectă s. hotărî un fond pentru plata unei datorii, unei rente, etc. | (In Transilv., după germ. „anweisen“) A da (s. a emite) mandat de plată. [*Assigné* și, mai rar, *assign*. | La Românii din Austro-Ungaria, și forma românzată: asemnéz vb. I³.]

— N. după fran. (lat. *assignare*, idem.)

ASIGNĂNT s. m. (Jur., Comerț) *Assignant*. — (Rar, Invechit) *Assignant* se numește datornicul ce dă assignația, adică ce rânduește luarea banilor de la un al treilea. CODICA TIV. | (Azi, în Transilv., ca traducere a germ. „Anweiser“. Cfr. *assignatar*) *Assignant* = „persoana care assignează ceva; sinonim cu emitent și mandatar“. I. PANȚU, C. C. 289.

— N. după lat. *assignator*, „care assignează“.

ASIGNĂRE s. f. *Assignment*. — Infinitivul verbului *assignă*, devenit abstract verbal.

ASIGNĂT s. a., s. m. *Assignat*. — (Ist.) Hârtie-monetă franceză emisă în timpul revoluției celei mari, assignată asupra vânzării proprietăților naționale. Cfr. *assignație*.

— N. după fran.

ASIGNĂT, -Ă adj. *Assigné*. — Participiul verbului *assignă*, devenit adjectiv. | Spec. Afectat pentru plata a ceva. | Substantivat. (Jur., Comerț, Invechit) „*Assignat* se numește acel al treilea de la care se are creditorul, adică assignatarul, să-și tragă datoria“. CODICA TIV.

ASIGNATĂRIU s. m. *Assignant*. — (Jur., Comerț, Invechit) „*Assignatariu* s. numește creditorul ce primește assignația, adică rândueala de a luă datoria sa de la un al treilea“. CODICA TIV. | (Azi, în Transilv., ca traducere a germ. „Anweiser“, cfr. *assignant*). *Assignatar* = „persoana căreia se assignează ceva; sinonim cu mandatar“. I. PANȚU, C. C. 289.

— Derivat din *assignă*, după analogia lui *mandatar*.

ASIGNĂȚIE s. f. }

ASIGNAȚIUNE s. f. }

Assignment, mandat, rescription, billet à ordre, (au porteur). — (Jur., Comerț, Invechit) *Cambie* s. poliță dată în ordinul unui al treilea. „*Assignația* (rândueala) este aceea ce dă datornicul creditorului său, ca banii ce are acesta a luă să-i primească de la un al treilea (poliță)“. CODICA TIV. | P. ext. Spec. (după rus. *assignaciya*) Hârtie-monetă, bancnotă. Cfr. *assignat*. *Doi (alegători) care întrec pe ceilalți... primesc cel întâiu un vas de argint prețuit 1500 ruble assignații, cel al doilea 500 ruble.* C. NEGRUZZI, I, 36. | (Azi, în Transilv., după germ. „Anweisung, Assignment“) Mandat de plată. *Assignațiune* = „documentul prin care însărcinăm pe cineva să plătească o sumă unei treia persoane, mandat; o scrisoare prin care dăm ordin de plată; se asemănă și cu cecul“. I. PANȚU, C. C. 289. | (Românii din Austro-Ungaria întrebunțează și o formă românzată: asemnățate.)

— N. din fran. (lat. *assignatio*, -onem „assignare“.)

ASIGURĂ vb. I. I³⁻². (*S*) *assurere*.

I³. Trans. *A asigură ceva* = a face ca ceva să fie sigur, durabil (pentru cineva), a-i da cuivă siguranța s.

chezășia că va avea s. va stăpâni ceva, că se va bucura în pace de ceva. *Strădania și economia noastră vă vor asigura totdeauna viețuirea cinstită.* MARCOVICI, D. 52. *Tractatul... asigurăază Românilor următoarele drepturi...* BĂLESCU, M. V. 8/2. *Toate îmi ajută ca să-mi asigurerez biruința.* C. NEGRUZZI, III, 184/2. *O mătușă a lui [Tereniu] Varrone... vîndea pe tot anul câte cinci mi de „turd“... ceea ce-i producea un venit anual de 60.000 sesterții...* Hai să călăm a prinde „turd“ și să ne asigurăm dintr’înșii o mie de galbeni pe an. ODOBESCU, III, 26. [E un timp] când se cuvine ca vîndătorul... să dea nevinoșilor săi adversarii un răgaz ce, în curînd, îi va asigura tot lui o mai spornică și mai dănuitoare izbîndă. idem, ib. 38. *I-o asigură zestrea printr’o ipotecă.* | Spec. *A(-și) asigură ceva* (o casă, mobilele, marfa, semănăturile, recolta, viața sa s. a altuia, pe cineva) s. a se asigura (pe sine pe viață, pe zece, etc., ani) s. contra a ceea (a focului, accidentelor, spargerilor etc.) = a(-și) garanta (printr’un contract încheiat cu o „societate de asigurare“) o despăgubire (în caz de deces s. leziune a contractantului, sau în caz de stricare, prăpădire etc. a obiectului numit, sau a trecerii timpului prevăzut în contract), în schimbul unei sume plătite o dată pentru totdeauna sau în anuități.

2°. Trans. *A asigură pe cineva de(spre) ceva s. c.ă...*, mai rar, neobicitul, *a asigură cuivă ceva* = a da cuivă certitudinea (unui lucru), a(-i) încredința (de ceva), a(-i) afirmă că ceva e sigur. *Și el asigură că uneltorilor morții lor se vor pedepsi.* BĂLESCU, M. V. 449. *M’a asigurat vîrul Iancu... că se pregătește un proiect de biruri.* ALEXANDRI, T. 124. *Acet leopiseli moldovinesc de care vorbește cornicul Urech... este același de care Urech... ne pomenește în predoslovicia sa, și care ne asigură că se sfârșe cu domnia lui Petru-notă Rareș.* M. KOGĂLNICEANU, nota la LET. I, 170. *Ba încă spun — (dar aceasta eu nu v’o asigur, Căci fața e de mirare și nu îmi vine s’o crez).* ALEXANDRESCU, M. 211. | Ref. *A se asigură de(spre) ceva s. c.ă...* = a se încredința de(spre) ceva (în urma unor informații luate asupra aceluia lucru). *At’aveți prilej să se asiguri despre bunăcioșia lui.* [Prez. indic: *asigur*, și (mai mult la scriitorii moldoveni, Invechit) *asigură*.] † (cu o formă latinistă) și: *asecură* vb. I. LB, SINGUR, HR. II, 15; I. IONESCU, D. 27. † (formă din epoca influenței grecești) și: *asiguripsi* vb. IV³.]

— Derivat din *sigur*, după fran. *assurer*.

ASIGURĂRE s. f. *Assurance*. — Infinitivul verbului *asigură*, devenit abstract verbal. *Mărireă noastră... îi va chezăși asigurarea vieții.* C. NEGRUZZI, III, 320/2. *Aceste asigurări... le primesc cu o vie satisfăcțiune.* idem, X, 365/2. | (Formulă de polițete la sfârșitul scrisorilor) *Primiți asigurarea stimei (respectului, etc.) ce vă păstre.* | Spec. (Jur., Comerț) *Garantare a unei despăgubiri (în caz de pierdere s. de stricare a lucrului stipulat) în schimbul plății unei sume oarecare, odată sau prin anuități. Societăți de asigurare. Contract de asigurare. Primă de asigurare.* † (formă latinistă) și: *asecurăre*.]

ASIGURĂT, -Ă adj. *Assuré*. — Participiul verbului *asigură*, devenit adjectiv. *În urma acestei prime încercări de a populariza cercetările arheologice printre personalul didactic, încercare al cărei bun efect îl putem considera că și asigură...* ODOBESCU, II, 159. | „Căpuit, îngrijit cu cele necesare“. COSTINESCU, „pus în siguranță“. LM. *Cine a strâns bani albi pentru zile negre e asigurat înoptrica greutăților vieții.* | Spec. (Jur., Comerț) *Un imobil, recoltă, sau alte bunuri mobile... asigurate în contra incendiului sau în contra oricăruil alt caz fortuit...* HAMANGIU, C. C. 429. | Substantivat. *Asigurat* = „persoana care se asigură [la o societate de asigurare]“. I. PANȚU, C. C. 289. † (formă latinistă) și:

asecurat, -ă. | † (formă din epoca influenței grecești, ușită azi din uz, întrebunțată doar în comedie), și: **ASIGURIPSI**, -ă (participiul verbului *asiguripsi*). *Încă dumnezeu, dacă m'a văzut că mă sperții, zice: „Ce! ce-o să ni se întâmple? Să-mi arză chestagiile? Arză sănătoasă!... Este asiguripsită”*. C. RAGULEA, T. II, 40, 1.

[Negativul: **neasigurat**, -ă, adj., subst. *O casă neasigurată* : „une maison qui n'est pas assurée”. DDRF.]

ASIGURĂTOR, -OARE } adj., subst.

ASIGURĂTOR, -OARE }

Qui assure, d'assurance. Assureur. — Adjectivul verbal al lui *asigura* (derivat prin suf. -ator s. -ător). Care asigură (ceva s. pe cineva). *I-a spus cuvinte asigurătoare. Creditorul ipotecar poate cere un sechestru asigurător asupra imobilului ipotecat.* | Substantiv. Persoana s. societatea care asigură ceva, care garantează asiguratului împlinirea contractului de asigurare. *Suma ce se va datori de către asigurător va trebui... să fie afectată la plata creanțelor privilegiate și ipotecare.* HAMANGIU, C. C. 429.

ASIGURIPSI † vb. IV^a (ș. d.) v. *asigura* ș. d.

ASIJDERE(A) adv. *Également, pareillement, de même, de la même manière, tout aussi...* — Tot așa, tot astfel, la fel, asemenea. *Așa... asintele mușieri... supunându-se a lor săi bărbații... Bărbații asijdere depreună vîndu după înțelepciuri.* COD. VOR. 152, 10. (= *asijdere* a și *bărbații*. N. TESTAMENT 1648; *bărbații asijdere*. BIBLIA 1688: „vous maris aussi, comportez-vous discrètement avec elles”). *Asijdere și la dumnezeiește praznice...* CORESI, E. I, 1. *Iară ieși'n ai șazele ceas, și'n al noalele ceas, [și] făcură asijdere.* TETRAEV. 234 (: „Il sortit encore environ la sixième et la neuvième heure, et fit la même chose”). *Anastasia se sfârși întru D-I. Iis. și Theodor asijdere.* DOSOFTEIU, V. S. 23. *Cără țara pâne de la Brăila la Tighine. Asijdere și lemn căra din țară la Dunăre, de făcă pod mereu la Caral. NEULCE, LET. II, 333, 1/2. Osăbi de Eneas Syloius... sin și alții mai proaspeți scriitorii... [care] să apucă pentru ca să areale, precum... Flac... să fie vinut cu oștile românești și... să fie cuprins Românii aceste locuri și să fie fost rămas decia pe dinsele lăcuiori. Asijdere de pre numele lui Flac hatmanului, lăcuiorii acestor țări să să fie chemat Flachi, și, cu vreme... din Flac să să fie făcut Valah. CANTEMIR, HR. 124, 1. Tot același Engel, despre Moldova scrie așa... Asijdere scrie și scriitorul vieței lui Constantin Cantemir, ci mai per larg. SINCAL, HR. III, 162, 1/2. Secara... e de trei fealiuri... Orzul... iarăși e de trei fealiuri... Ovăsul... asijdere e de trei fealiuri. ECONOMIA, 35. Nu mult însă după ce s'a pornit ea de acasă, s'a întălnit cu un om, anume Trif, care se ducă asijdere într'acolo încotru mergea Maica Domnului. MARIAN, SE. I, 240. Întălnind cizete de vite... el spuse vâcărilor ce să zică... Întălnind turmele, spuse asijdere ciobanilor ce să zică și ei. ISPIRESCU, L. 292. *Chealo, nu te legină, Că rochița nu-i a ta, Cămășuța iar așa, Și scurteica-asijdere.* TEODORESCU, P. P. 337. | Precum. *Am dat danie dumisale nepotului meu... parte[ă] me[ă] ce să va alege în Zaharești și în Slavicea, asijdere și într'alte locuri.* DOC. (a. 1699). ap. HEM. 2003. | (Pleonastic. În legătură cu „așa”) ȘI... *măria sa craiu... asijdere așa au făpădui.* N. COSTIN, LET. II, 107. | (Precedat de prepozițiunii) *Stolnicul... umple [paharul] din nou... și pune la gură și-l zvrăle peste cap, apoi trece la mamă paharul plin, care-l gustă și de-asijdere îl zvrăle peste cap.* SEVASTOS, N. 202, 1. *Pasijdere și vorba cântecului.* ȘEZ. III, 100, 21. | [Mai de de mult, mai ales fără -ă final: *asijdere*. | Dialectal: *asijdire(a)* HEM. 2003; GCR. I, 335 etc., *asijdere(a)* MAG. IST. I, 359, 2/2; E. VĂCĂRESCUL, IST. 249, 1/2. *asijdere* GCR. II, 181; în *PRAVILA MOLD.**

18, 1; 96, 2, accentuat *asij(d)ére*. În limba veche, adesea primea un -le adverbial: *asijderele(a)*, *asijderile* : *Ecclavie asijderele spuse împăratului într'același chip.* VARLAAM, C. II, 35 (cfr. *asijdere*, idem, c. 203; 59; 251). *Au dat lui asijderile cumpănă necarilor.* BIBLIA (1688), 306, 2. *Pre acolea, pre unde au mărșu acei oameni bătrâni și noi asijderile și cu mulți boiari...* DOC. (a. 1610), ap. HEM. 2003. | Scris mai de mult și *asijdere(a)*: *Asijdere și păhar luă după cină, și blagoslovi.* CUV. D. BĂTR. II, 107. *Asijderile și cellalte toate...* ANTIM, P. 51; chiar și: *asijderia.* MOXA, 364.]

— E, de-bună-seamă, o formă contaminată din *asj* și sinonimul sârbește *takoždere* (Hasden u, *Elym. Magn.* 2004) sau din sinonimul paleosl. *takožde*, cu adăugarea unui -re adverbial (Tiktin, *Dičl. rom.-germ.* 112). Un argument pentru părerea lui Tiktin ar fi împrejurarea că vorba e răspândită pe întreg teritoriul daco-român. Mai probabil e însă că nu avem a face cu o formațiune populară, ci că contaminarea aceasta se datorește întâlor traducători români, care, probabil, știau sârbește. Cuvântul are și azi încă un caracter mai mult sau mai puțin arhaic și pare a fi pătruns în graiul prin scrierile bisericești.

ASIJDERELEA † adv. | v. *asijdere(a)*.

ASIJDERILE † adv. | v. *asijdere(a)*.

ASIMÉTRIC, -Ă adj. *Asymétrique.* — Fără simetrie, lipsit de simetrie. *O figură asimetrică.* — N. după fran. (< grec. ἀσμετρικός, idem, din ἀ-privativ și din μετρία „simetrie”). Cfr. *simetric*.

ASIMÉTRIE s. f. *Asymétrie.* — Lipsă de simetrie. — N. după fran. (< grec. ἀσμετρία, idem, din ἀ-privativ și din μετρία „simetrie”). Cfr. *simetrie*.

ASIMILĂ vb. I^a. (*Sjassimiler.*) — În gener. (aproape neîntrebunțat) Trans. A face la fel cu sine, asemenea sie-și. | Refl. (= pasiv) A se face s. a deveni asemenea s. la fel cu altceva s. altceva. | Spec. (Gram. Despre sunete) A pierde valoarea sa și a se acomoda pe de-a-ntregul s. numai în parte (d. e. cu privire la locul s. felul articulațiunii, la fonie s. afonie etc.) unui sunet învecinat s. apropiat. *Cuedn-tul „fămeic” s'a schimbat, cu vremea, în „femeic” -e- accentuat asimilând(-u-și) pe -ă- din silaba precedentă. În cuvântul italian „otto” (< lat. octo) e s'a asimilat cu t următorul. Cfr. disimilă. | (Fiziol.) A face la fel s. asemenea cu propria sa substanță materile (alimentare introduse în organism), a(-și) încorpora prin misture. *Organismul unui om obișnuit asimilează adesea foarte puțin din hrana obținută.* | Refl. (uno-ori absol. Despre alimente) A se face la fel (cu s. a se preface în) substanța unui organism în care e introdus. Cfr. a se mălui (29). *Laptele se asimilează ușor.* | P. anal. (Despre popoare s. grupe etnice) A absorbi în masa sa. *Grupele compacte de streini din mijlocul unui popor nu se pot asimila ușor.* | A face al său, a-și apropria (ceva). *Această întrebare [dacă un popor la parte la cultura omenirii ca egal sau ca rob al altora] se deslege numai prin energia vieței intelectuale și economice a poporului, prin... înșela de a înțelege și de a-și asimila cultura, în activitate potrivită.* MAIORESCU, CR. I, 391. | P. ext. Trans. și refl. (= pasiv) A (se) considera la fel cu altceva s. altceva în privința unor anume condițiuni, a (se) așeza în aceeași categorie. *Pe cei interziși legea îi asimilează cu minorii.* — N. după fran. (lat. *assimilare*, „a face (pe cineva s. ceva) la fel cu...”; din *ad-* și *similis*, -e „asemenea, la fel cu...”) Cfr. dubletul *asemănă*.*

ASIMILĂBIL, -Ă adj. *Assimilable.* — Care poate fi asimilat. [Negativul: *neasimilabil*. Substanțe *neasimilabile*.]

— N. după fran.

ASIMILĂRE s. f. *Assimilation*. — Infinitivul verbului asimila, devenit abstract verbal. (Gram. Despre sunete) *Asimilare regresivă, asimilare progresivă* (a vocalelor s. a consonanțelor). Cfr. disimilare. | *Asimilarea elementelor straine din mijlocul unui popor e foarte înceală une-ori*. Cfr. dubletul asemănare.

ASIMILĂȚ, -Ă adj. *Assimilă*. — Participiul verbului asimila, devenit adjectiv. *Copiii naturali, în pricină succesiunii mamei lor și a colateralilor săi, sânt asimilați copiilor legitimi*. HAMANGIU, C. C. 156. *Fiind asimilat cu Dionysos sau Bacchus al Grecilor, Liber și-a pierdut caracterul său propriu și originar*. TOCILESCU, MON. 21. *Mecanicii caselor de marină sânt asimilați în grad cu ofițerii*. | Substantivizat (Armata) *Asimilații sânt militarii necombatanți*. | Cfr. disimilat și dubletul asemănare.

ASIMILĂȚIE s. f. |

ASIMILĂȚIUNE s. f. |

= asimilare (mai ales ca termen de fiziologie). Cfr. disimilație, disimilațiune.

— N. după fran. (lat. *assimilatio*, -*onem*.)

ASIMILĂTOR, -OĂRE adj. *Assimilator*. — Adjectiv verbal al lui asimila (derivat prin suf. -*ator*). Caro asimilează (pe altul). *Asimilarea regresivă e aceea în care sunetul asimilator e în urma celui asimilat*. Cfr. disimilator.

ASIMȚI † vb. IV^a = simți (parcă, cu o nuanță de mai mare intensitate: „a simți adânc”). *Încăzându-se într'un dorțetș, au implut [=implinit] 69 de ai, nice cădzut de nime, nice grăt cu nime, ce intru sine asimfîndu și pre Dumnezău chitînd*. DOȘTOIEU, ap. HEM. 1864. [Hasdeu crede că ar însemna „răsfechir, mōditer”.]

— Din a- (prefix s. proteză) și simți.

ĂSIN (†) s. m. *Āsina*. — Cuvântul era popular odinioară și-l găsim atestat până prin secol. XVIII, când începe a fi înlocuit pretutindeni prin sinonimul „măgar”. În secol. XIX a fost introdus din nou în limbă, de câțiva scriitori cu tendințe de latinizare. *Iată împărțutul tău vine, șade spre mândșor de asin*. CORESI (— iată împărțutul tău vine călare pre asin. VARLAAM), ap. HEM. 1861. *Și acia vești oflă asinu legat și mândșor cu nusal [= cu el], și-l delegați, de mi-l aducești*. TETRAEV, 235. *Acum ia asinul tău... și te sue în măgara Thamariei*. PALEA (secol. XVII), ap. GCR. I, 65. *Ious afiă un asin și înculecă pr'ins*. VARLAAM, C. 88. „Tjeŋ-ai culcat pre(a) fân uscat, durmind între voi și asini?” MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 136. *Asin* = „asinus”. ANON. CAR. *Asin, cal prost, mășcoșu* (traduce pe paleos, *podljarimnik* = „lastier”). MARDARIE, L. 2430.

[Dialect. și: *ăsen*: *ĂŃii cor fi ca peile aspidei, ăŃii ca pietale asenului*. CUV. D. BĂTR. II, 470, *ăsan*, *ăsan*: *Miară în pădure a leamne, cu asanulă; și aducând leamne, ursul veni și locește asanulă*. DOȘTOIEU, ap. HEM. 1862. *Adapă toate fierle câmpilor și stămpără seafă asynului sălbatec*. PSALT. 1651 (: „susipient onagri in sitim suam”), ap. HEM. 1862. *Și-l pusă pre asin, și-l dusă*. MSS. (c. 1750), ap. GCR. II, 63.]

(La scriitorii moderni) *De asin dară să se facă urechile lui Midas-împărat!* ISPIRESCU, U. 100.¹² *Asinul, masa și botica* (titlu de poveste. Nota: „unul întrebunțează la povestire măgar, în loc de a sin”). SBIERA, P. 192.

— Din lat. *asinus* „măgar”: ital. *asino*, eng. *asin*, esan, fran. *âne*, span. portg. *asno*.

ĂSINĂ (†) s. f. *Āsessa, bourriquet*. — Măgăriță (cfr. asin). *Accasta va legă mândșorul său la buciumul riecei și puiul asineei sale cădră vișa vicei*. PALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 36. *Aduseră asina și mândsul*. II-

BLIA 1688 (: „adduxerunt asinam et pullum”), ap. HEM. 1863. *Onarece evghenie în neamul său are, însă ca asina despre maică, partea vulturului spre semnul monarhiei să fie atând*. CANTEMIR, IST. 42. *Veși găsi o asină legată și mândsul cu ea*. ANTIM, P. 156; cfr. MOLITVELNIC (secol. XVII), ap. GCR. I, 232. [Și: *ăsană: Ședefă aciu cu asina*. DOȘTOIEU, ap. HEM. 1863.]

— Din lat. asina „măgăriță”: ital. *asino*, eng. *asna*, *asna*, span. portg. *asno*.

ĂSINĂȘ † s. m. *Petit âne, bourriquet, ânon*. — Diminutivul lui asin (derivat prin suf. -*ăș*). Măgăruș. MSS. (a. 1778), ap. HEM. 1863. Cfr. asinel.

ĂSINEL † s. m. *Petit âne, bourriquet, ânon*. — Diminutivul lui aslu (derivat prin suf. -*el*). Măgăruș. MSS. (a. 1778), ap. HEM. 1863. Cfr. asinaș.

ĂSIRIAN, -Ă și -ĂJ adj., subst. *Asyrien*. — Adj. Din ASIRIA, a)l) poporului Asiriei. *Dacă am află misterul — pe care l-au posedat, poate, magii egipteni și asirieni, atunci... am putea trăi aiecea în trecut*. EMINESCU, N. 33. *Arta asiriană*. | Substantivat. Numele etnic al poporului Asiriei. *Asirienii au acut o mare împărăție*. [Rare, neoblicnuit, în poezie (pentru măsura versului și pentru rimă), și: *asir*, -*ă*. *Câmpilele asire și întunecata mare*. EMINESCU, P. 82. | La fem., forma *asiriană* e, mai ales, pentru adj. — iar *asiriancă* numai pentru substantiv.]

— N. după fran.

ĂȘIDEREA adv. v. *ășiderca* (a).

ĂȘIȘI adv. v. *ășăș*.

ĂSINTĂ vb. I. 1^a-2^a. *Assister*.

1^a. Intrans. A fi (de) față (la un eveniment). *Doamna B. este rugată... a veni... la biserică cate-drală, spre a asistă la cununia D. Ipolit P. cu D-na... D. C. NEGRUȚI, I, 53. S'au iubit Iarna cu Gerul...; Va lor nuntă 'ngrozitoare moartea ree-au asistat*. ALECSANDRI, P. III, 394. *Văzând cineva acele fizio-nomii grace... ar fi crezut, că asistă la una din acele serbări naționale, unde poezi... se luptau cântând faptele eroilor*. NICOLEANU, P. 98. *Olimpie iubitește a convinge pe Tudor... să meargă să asistă și el la acel consiliu de război*. I. GHICA, S. 112.

2^a. Trans. (Complimentul drept e o persoană. Franțuzism) A fi de față lângă cineva spre a-l ajuta s. a-l da sprijinul (la ceva). *Adocaatul asistă pe clientul său la judecarea procesului*. [La prez. indic. *asist*; rar, învechit, la scriitorii moldoveni, și: *asistez*. *Nu-și pare că asistez la dărmărea împărăției române?* ALECSANDRI, în DACIA LIT. 265.]

— N. din fran. (lat. *assistere* „a fi lângă cineva s. de față la ceva”).

ĂSINTĂRE s. f. *Action d'assister* (à qqch.). — Infinitivul verbului asistă, devenit abstract verbal. *Asintarea la cursuri e obligatorie*. [Negativul: *neasistare*. *Neasistarea sa sistematică la ședințele comisiunii a fost considerată ca o demonstrație*.]

ĂSINTĂȚ, -Ă adj. *Assisté*. — Participiul verbului asistă, devenit adjectiv. (Numai în sensul 2^a; franțuzism) *Femeia eră asintată, în proces, de doi advocați*.

ĂSINTENT, -Ă adj., subst. *Assistant; aide, ad-joinit*.

1^a. Adj. Care asistă, care se află de față (la ceva). *Publicul asistent a aplaudat*. | Substantivat. *Erau mulți asistenți în sală*.

2^a. (Mai ales substantivat) (Persoană) care asistă (pe cineva), care e de față spre a da ajutor, ajutor, -oare (2^a). *Asistentul unui medic*. *Asistent la labo-*

ratorul de chimie. [În Bucov., după germ. *Assistent*, numire generică ce se dă unui funcționar administrativ, militar s. bisericesc, în rangul XI^a (corespunzând unui sublocotenent în armată). *Asistent profesor universitar*, *Asistent universitar*, etc.]

— N. din lat. *assistens*, -tem, participiul verbului *assistere* (cu accepțiuni după fran.).

ASISTENȚĂ s. f. 1^a-2^a. *Assistance*.

1^a. Asistare, prezență (la ceva, lângă cineva). *Ieri după amiază-zi a avut loc înmormântarea... în asistența unui public pușin numeros*. EMINESCU, X, 136. *Tinerimea... nu se poate crește de niște pedagogi fără tragere de inimă, care se grăbesc numai să facă orele de asistență lângă elevi, cu cea mai mare răcoală*. MAIORESCU, D. I, 474. | P. ext. (intrebuintă numai la singular, cu sens colectiv) Persoanele care asistă, care sânt de față (la ceva). *Întreaga asistență a fost adânc mișcată de cele auzite*.

2^a. (Franțuzisme) Aflearea lângă (cineva spre a-i da ajutor), sprijin, ajutor (1^a). *G. Asachi, cu asistența a câțiva amatori și a câțiva școlari, ne dăte mai multe bucdiți traduse*. C. NEGRUZZI, I, 341. | (Jur.) *Mînorul emancipat... nu va putea porni nici un proces p-ivitor la creșterea averii nemisocitoare...* *fără asistența curatorului său*. HAMANGIU, C. C. 110. | Spec. (Serviciu de) ajutorare a săracilor. *Asistența publică*. | P. anal. *Asistența judiciară* = (serviciu de) apărare și (de) sfaturi gratuite pentru cei săraci, pe lângă „barourile” de advocați.

— N. după fran. (acomodat după *asistent*.)

ASLĂM † s. a. *Usure, Fraude*. — (În Psalt. sch. și în textele vechi moldovenești) Camătă, dobândă cămătorească, uzură. *Argintul său nu deade într'aslamu*. PSAL. SCH. 37, 1. (= arginții săi nu-i deade într'aslam. DOSOFTEIU; intru camătă. CORESI; în camătă. PSALT. 165: „qui ne donne point son argent en usure...”) *De aslamuri și de nedreptăți va izbăvi*. ARSENIE DIN BISERICANI (: „ex usura et iniquitate redimet...”), ap. HEM. 1864. *Nu se mai împufnează din calea ei aslamul și înșelăciunea*. idem, ibid. (: „usura et dolus”). *Fleacă înima mea intru mînturirile tale, iară nu într'aslam*, idem, ibid. (: „non in avaritiam...”). *Nu e înșelăciune pri sine, că nici... cela ce se spurge înșipi pe sine, nici cela ce [dă]u ban într'aslam... împărăția cerului nu cor dobândi*. MRS. (ante 1618), ap. GCR. I, 46. *Au căutat dumnilni de au luat bani de la alți neguțitori, cu aslam, de s'au mîntuit*. DOC. (a. 1721, Mold.), ap. HEM. 1865. | P. ext. înșelăciune. *Holdele diacului sînt locurile clele ascunse, unde să fac curvile, uciderele, nedreptățile, aslamurile, asupreale*. VARLAAM, C. 16, v. *De aslamuri și de nedreptăți va izbăvi sufletele lor*. PSALT. (a. 1710, Mold.), ap. GCR. I, 367. (: „il garantira leur âme de la fraude et de la violence”). [Plur. *aslamuri*].

— Sau din rus. *oslamă* „Vorteil, Ertrag”, sau de-a dreptul din vreun dialect tătăresc (giagatale: *aslam* „camătă”), din care a pătruns cuvântul și la Ruși. Șăineanu, *Infl. orient.* XVIII, CCLIX.

ASLĂM † s. m. *Lion*. — (Turcism; rar) Leu. *Văzura că un aslan Pă Mavrogheni în ditcan începând a se găti Băbehoiu a-l întocmi*. PITAREL HRIȘTACHI, ap. HEM. 1866. [Și: *asrlan* † s. m.]

— Din turc.-pop. *aslan* (*arstan*), idem.

ASMĂ s. f. (Bot.) *Sorte de vigne*. — (Rar, dialectal) *Via pusă din nou în numirea de săd;... când o taste de tot, se zice că de acolo iasă o viță numită „asmă”*. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM. 1868.

— Din turc. *asma* „treille, vigne”. *H a s d o u, Etym-Magn.* 1868, poate introdus prin grădinari bulgari: bulg. *asma* „treille”.

ASMĂ s. f. (Med.) v. *astmă*.

ASMACIUC s. m. sing. tant. (Bot.) v. *asmațuchi*.

ANMÂN s. m. (Zool.) *Bédier ou bonc châté*. — (Rar, dialectal) Berbeco „bătut, întors”. [Se zice] *berbec, dacă se lasă de rudă [— de prăsilă]; iar dacă i se scoate sămănța — asman*. (Somova, în Dobrogea), ap. HEM. 1868. *Berbeci se zice numai la cei cari nu sânt întorși; la cei întorși se zice hasmani*. (Fărtănești, în Covurlui), ap. HEM. 1868. *Berbecule sau [apud jugăni] se numește hazman*. DAMÉ, T. 68. [Și: *hasmân, hazmân*.]

— Etimologie necunoscută; pare a sta însă în legătură cu turc. *hasî* „scopit”.

ASMĂȚEL s. m. (Bot.) }
 ASMAȚIU s. m. (Bot.) } v. *asmațuchi*.
 ASMAȚUC s. m. (Bot.) }

ASMAȚUCHI s. m. sing. tant. (Bot.) *Cerfeuil; Anthriscus Cerefolium*. — (Cu sens colectiv) „Plantă erbacee odorantă din fam. umbeliferelor; tulpina... acoperită cu peri moi în regiunea nodurilor;... florile albe;... fructele... de două ori mai lungi de cât rostrul lor. Crește prin tufisuri, prin livezi, pe lângă garduri, pe marginea pădurilor și a viilor; uno-ori cultivată ca plantă culinară. Mai—Iunie. [Se mai numește:] *turbure* (Transilv.), *turburea*”. PANTU, PL. †† *A mănă asmațuchi* = „a se pscăli”; „s'atraper soi-mème”. ZANNE, P. III, 450. [Pronunțat: *-fichă*]. | Și: *asmațai(s)*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG.; PANTU, PL.; GRECESCU, FL. 260; POLIZU; ASMAȚUC POSTERIAN; DDRF; *asmaciuc* POLIZU; *asmațac*, ap. TDRG.; HEM. 1868; *asmațai* BĂRCIANU; *amazăchi* BĂRCIANU; *asmaciuc* CIHAC, II, 503; *atimățuchi* (a. 1773), ap. GCR. II, 98; *asmățel* (prin schimb terminatiunii -uș, din *asmățuis*, considerată drept suf. dim., prin suf. dim. -el) NĂNLĂU, ap. TDRG.; *hasmațuchi* PANTU, PL.; GRECESCU, FL. 260; *hatmațuchi(ă)* PANTU, PL.; CIHAC, II, 503; BRANDZA, FL. 238; DAMÉ, T. 188; ZANNE, P. III, 450; *harmaciuc* CIHAC, II, 503; STAMATI, ap. TDRG.; *harmaciuc* BĂRIT-MUNTEANU, ap. TDRG.; *haginățuchi*, *hasmațuchi* CIHAC, II, 503. | Cu un sens ceva deosebit: „*Anthriscus silvestre*; *Anthriscus silvestris* sau *Chaerophyllum silvestre*”, se găsește în Năsăud, în Transilv. și forma *hasmaciucă*. PANTU, PL.]

Hațmațuchiul-măgarului = „*Thorilide-Anthriscus; Torilis anthriscus*”. PANTU, PL. [Și: *asmățulu-măgăresc*, PANTU, PL., *asmațulu-măgăresc*. GRECESCU, FL. 258.] *Asmațulu-sălbatie* = „*Anthriscus trichosperma*”.

— Din turc. *asmaçyk* „cerfeuil”. ȘIO. (: *asmaçyk*).

ASMAȚUC s. m. (Bot.) }
 ASMAȚUC s. m. (Bot.) } v. *asmațuchi*.

ASMONIE s. f. (Bot.) v. *iasomie*.

ANMUȚĂ vb. I. 1^a. *Lancer, exciter ou acharner* (des chiens contre qqn.). 2^a. *Exciter ou pousser* (qqn. contre autrul). (Refl.) *S'éveiller, se réveiller. Rendre (qqch. excitant)*.

1^a. Trans. A îndemna (câinii) să sară asupra cuivă s. asupra unui animal prin anume întrețipii produse de trecerea aerului prin buzele tuguigate ca la supt, oarecum prin sugerea aerului: *șol șol* (pe el), etc. Cfr *amuță*, *sumuță*. (Cănelo e sau obiectul pasiv: *asmuț cănelo* (pe s. după un animal s. după cinecă, asupra cuișă), sau instrumental (obiectul pasiv fiind omul s. un animal): *asmuț pe cinecă cu câni*. *Ei, în loc... să primească cu dragoste rugăciunea mea, asmuțară ogarii după mine*. ISPIRESCU, L. 302. *Asmuț câinii la diușo, ca să o sfășie*, idem, L. 384. *Pe cerb că n'atînea, Arcul că n'înea, Șoimi că trimetea, Copoi că smuțea...* TEODORESCU, P. F. 66. „*Leti... fine ha...*” [așa] se *asmuță cănelo*, ȘEZ, III, 189/19 *Asard, pe vremea*

cinii, *M'a-asmuțat mândra cu câinii; D'asmuță Și nu preă, Că glia că merg la ea.* DOINE, 47/62; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 390. | A stărni (câinii) prin țipete. *Porcii înjunghieți azmuțeau câinii caselor și găușau de se cutremură pământul.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 1872.

2°. P. ext. (Despre oameni) Trans. A stărni s. a. ațăță pe cineva (asupra s. împotriva altuia). *De ce asmuți asupra mea pe acest diavol lacom de sânge?* I. NEGRUZZI, VI, 97. *Intr'o fugă se ducea, Și pe Turci îi asmuțea* [împotriva stăpânului-său]. TEODORESCU, P. F. 564. | *A asmuțea* = „a îndemna, intrigând, contra altuia”. LIUBA. | Refl. (fig.) *Copiii... își făcură din ochi, azmuțindu-se asupra gusuțului.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 1872. | Refl. „A se deșteptă” (vezi etimologia acestui cuvânt). *A se asmuță* = „wach werden”. BĂRCIANU.

|| Poet. Trans. A excită. *Își azmuțea gândul, îl gonă din mucle în mucle, de p'un plaiu p'altul.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 1872. | A face (ca ceva să fie) mai excitant. *Storci într'o vas zama profumată a mai multor lămpi gustoase...* [și], ca să-nviezi și să mai asmuți acea smeață și diafană salce [= sos], răspândești de-a-supră-i un oacheș nor de piper. ODOBESCU, I, 464. | Refl. Cu moartea Domnului trebuau acum să le renască [boierilor] nădejdiile și să se asmuță ale lor nălze răteniri. ODOBESCU, I, 106/37.

[Pronunțat și (mai rar) scris și: azmuță vb. I. *Dar, între cete pășind, azmuță pe Troieni săngerosul Ares.* MELNIE, I, 100. | Cu obicinuțul schimb de conjugare, și: asmuți, azmuți vb. IV, cu prez. *asmuțesc (asmuțesc), asmuți (azmuți) și asmuți (azmuți)*. Despre *asmuțite* vb. III, atestat numai la POLIZU, v. nota la auzi.]
— Din lat. pop. *ex-mucclare, cfr. muță. (Cfr. amuță, asmuțată și sumuțată.)

ASMUTĂRE s. f. *Action d'exciter* (des chiens), de pousser (qqn. contre autrui). — Infinitivul verbului asmuță, devenit abstract verbal. [Și: azmuțare. | Și: asmuțire PONTBRIANT, azmuțire. | Suspect: asmuțere. POLIZU.]

ASMUTĂT s. a. = asmuțare. Participiul verbului asmuță, devenit abstract verbal. [Pronunțat și: azmuțat. | Și: asmuțit, azmuțit.]

ASMUTĂT, -Ă adj. *Excité* (en parlant des chiens); *poussé* (contre qqn., en parlant des hommes). — Participiul verbului asmuță, devenit adjectiv. [Pronunțat și: azmuțat. | Și: asmuțit PONTBRIANT, azmuțit.]

ASMUTĂTOR, -OARE adj., subst. (*Celui*) *qui excite*. — Adjectivul verbal al lui asmuță (derivat prin suf. -ător), substantivat une-ori. [Și: azmuțător. | Și: asmuțitor: *Lân, mai lin, Cerbe strețin, C'am trei frați, La curte dași... Căteși trei sănt vândători, De șoimei asmuțitori. Ei pre tine te-or vedea...* Cu șoimeii te-or poni, C'oșăriii te-or silii. TEODORESCU, P. F. 62; și: azmuțitor. | Dial. -toriu.]

ASMUTĂTURĂ s. f. *Excitation* (des chiens). — (Cuvânt puțin întrebunțat) Sumuțătură. [Și: azmuțătură. | Și: asmuțitură POLIZU, azmuțitură. | Plur. -turi.]

— Derivat din asmuță (asmuți), prin suf. abstr. -ătură (-itură).

ASMUTEALĂ s. f. = asmuțătură. (Rar, neobicinuit) PONTBRIANT. [Și: azmuțală, dial. -fala. | Plur. -feli.]
— Derivat din asmuță, prin suf. abstr. -eală.

ASMUȚI vb. IV (ș. d.) v. asmuță ș. d.

ĂS-NOAPTE loc. adv. v. astă-noapte.

ASOCIĂ vb. I^a. *Associer*. — Trans. și refl. A (și-)

face pe cineva soț (s. tovarăș) la o întreprindere, a (se) întovărăși (cu altcineva). *S'a asociat cu un inginer și au înființat o fabrică.* | P. ext. A (se) uni (în păreri, cu cineva). *Guvernul se asociă cu dorința publică: e numai un comitet teatral care să se ocupe cu alegerea pieselor...* etc. C. NEGRUZZI, I, 341. | Spec. (Psihol.) despre stări de conștiință s. produse suferenței | A (se) lega între sine, a se înălțui (după anume legi psihologice). *Multe idei și multe simțiri stau în oarecare legătură de asemănare și se pot grupă (asociă) într'un fel de unități colective.* MAIORESCU, CR. II, 148. [Pronunț. -ci-ă. | Învechit, cu pronunț. germană, și: asoția.]

— N. după fran. (lat. *associare*, idem.) Cfr. *di-sociă*.

ASOCIĂRE s. f. *Association*. — Infinitivul verbului *asociă*, devenit abstract verbal. Întovărășire. | P. ext. Unire laolaltă (a mai multor lucruri) *Asociere de interese, de colorii*. | Spec. (Psihol.) Legătură (de stări de conștiință s. de produse suferenței). *Când punem numai două noțiuni lângă alaltă... avem numai o asociere psihologică.* MAIORESCU, I, 41. [Pronunț. -ci-a-. | Plur. -cieri. | (Rar) și: asociere s. f. | Învechit, cu pronunț. germană, și: asoțiare.]

ASOCIĂT, -Ă adj., subst. *Associé*. — Participiul verbului *asociă*, devenit adjectiv. Adj. Întovărășit (cu alții la ceva). *Oameni asociați pentru o întreprindere comună*. | P. ext. Unit (cu altcineva s. cu altceva, la ceva comun). *Inteligența e asociată, la unii oameni, cu viclenia*. | Spec. (Psihol.) Legat (de s. cu altul). *Idci asociate prin contrast*. | Substantivat. (Jur. Comerț) Persoană care a intrat în tovarășie de afaceri cu alta s. cu altele într'o societate comercială. Cfr. tovarăș, companion; coasociati. *Fiecare asociat are dreptul de a obliga pe coasociati să contribuie la cheltuielile necesare pentru păstrarea lucrurilor societății.* HAMANGIU, C. C. 385. [Pronunț. -ci-a-. | Învechit, cu pronunț. germană, și: asoțiat.]

ASOCIĂȚIE s. f. }

ASOCIAȚIUNE s. f. }

1^a-2^a. *Association*.

1°. (Mai rar) Asociere, întovărășire. *O înțeleaptă asociațiune în fața necoii.* URICARIUL, XIV, 145/30. *A transcriere un act de asociație.* | (Psihol.) Legătură *Asociație de idei*.

2°. Totalitatea unor persoane asociate a. însoțite (pentru un scop comun), tovarășie (pentru un timp mai îndelungat s. pentru toată viața). *Legea guvernază asociațiunea conjugată, în privința averilor, conform regulilor prescriese...* dacă părțile n'au făcut convențiuni speciale. HAMANGIU, C. C. 309. | Spec. Societate, reuniune (culturală, politică, socială). *Spre cea mai adăncă părere de rău a asociației...* P. Cazimir... reposed. URICARIUL, XIII, 342/30. *Asociațiunea de lucrători. Asociațiunea (transilvăneană) pentru literatura română și cultura poporului român* (prescurtat „Astra”). [Pronunț. -ci-a-. | Rar, învechit, cu pronunț. germ., și: asoțiație, -ține.]

— N. după fran.

ASOGĂ † vb. I. v. soage.

ASOLAMENT s. a. (Agron.) *Assolement*. — Perindare chibzuită a semănturilor pe același loc, împărțire a unui câmp de cultură în mai multe părți („soluri”) pe care se schimbă în fiecare an semănturile, după o ordine hotărâtă de mai înainte (ca să nu se secătuească pământul). *În privința asolamentului, putem spune că cerealele trebuie să vie după plante grăitoare.* SANDU, S. 61. [†, cu o formă neadaptată încă bine limbii noastre, și: asolement. *Asolementele încă nu s'au statornicit pe adeverătele principii ale științei.* I. IONESCU, D. 135.]

— N. după fran.

ASONANȚĂ s. f. *Assonance*. — Repetarea aceluiași sunet (în mai multe cuvinte care se urmează în șir într-o propoziție). | Spec. (Poet.) Potrivire nedesăvârșită de sunete din cuvintele de la sfârșitul versurilor, rimă imperfectă, formată numai din identitatea vocalei accentuate și asemănarea mai îndepărtată a consoanțelor ce urmează după ea.

— N. după fran. Cfr. asonant.

ASONIE s. f. (Bot.) v. *iasomele*.

ASORİ vb. IV^a. (Se) *chauffer au soleil; s'échauffer*. — (În Maramureș) Trans. *Asoresc* = „pârlesc la soare”. || Refl. *Mă asoresc* = „mă pârlesc la soare”. TIPLEA, P. P. (Glosar). | P. ext. A se încălzi (de căldura soarelui). *Milușa de la bărbat, Ca umbra de pom uscat: Te poți gios să te umbrești, Mai tare te asorești, Și'n bărbat te celuști*. TIPLEA, P. P. 90.

— Derivat din loc. adv. a soare = „la soare”. (TIPLEA, P. P. Glosar). Cfr. *sori* și, pentru formațiune, a murgi, aminti etc.

ASORITĂ vb. I^a. I^a 2°. *Assortir*. — (Franțuzism)

1^a Trans. A pune (a așeza) laolaltă lucruri de același fel, care se potrivește (bine) împreună, a potriivi laolaltă (mai multe lucruri). *A asortit stufe, colorii*. | Refl. A se potriivi, (pop.) a se lovi. *Pălăria aceea nu se asortea bine cu hainele ce porți*.

2^a A (se) aproviziona s. provedea cu lucruri asortate. *Și-a asortat prăvălia cu de toate*.

— N. din fran.

ASORTĂRE s. f. *Action d'assortir, assortissement*. — Infinitivul verbului *asortă*, devenit abstract verbal.

ASORTĂT, -Ă adj. *Assorti*. — Participiul verbului *asortă*, devenit adjectiv. *Lăbrăria este asortată cu tot felul de cărți române și franceze*.

ASORTIMENT s. a. *Assortiment*. — (Franțuzism) Totalitatea unor lucruri asortate (pentru o anume întrebuintă), dichis. *Un assortiment de instrumente de meteorologie*. I. IOXESCU, P. 186.

— N. după fran.

ASPECT s. a. *Aspect*. — Față s. chip (subt care se înfățișază vederii noastre cinovă sau ceva), înfățișare (înaintea ochilor cuiă). Cfr. aer (II), arătare (II). *Producțiunile artiștilor care au săpat marmurele columnel lui Traian... sânt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezintă și fiindcă, în cazul de față, faptele au fost mărețe, opere de artă au știut și ele să păstreze un aspect cu totul impunător*. ODORESCU, III, 76. *În puține săptămâni, aspectul țării se schimbăse*. STURDZA, E. 41. *Arbori, stânci... și oricare făptură sau formă uriașă prin negura cea sură, Aspecturi fioroase de pajuri, de balauri...* ALECSANDRI, P. IV, 103. *Șiroazele ploaiei... dederă capului său aspectul unui berbec plosat*. EMINESCU, X. 34. | Fig. *Aspect se îndalpiă totdeauna: locmai de fapta cea însemnată, care în eugel se înfățișază sub aspectul cel mai ademenitor, e animată câmpina soarelui*. MAIORESCU, D. I, 18. [Plur. *aspecte*; rar, învechit *aspecturi*.]

— N. după fran. (lat. *aspectus* „privire, vedere, înfățișare, aspect”).

ASPENCIU s. m. (Bot.) = spinarea-lupului. (În Transilv.) BARCIANU.

— N. din numirea științifică *Asplenium* [filix femina], acomodată limbii.

ASPERITĂTE s. f. *Asperité*. — Starea a ceva aspru la pipăit, asprime. | P. ext. (Mai ales la plural) Parte aspră (la pipăit) a suprafeței unui lucru. *Mobilierul aceasta n'a fost dată bine la rândă: are multe*

asperități. | Fig. Parte aspră s. aridă (în firea, în scrisul cuiă), ceva care izbește simțirea s. gustul altora, ariditate. *Asperitățile caracterului fac adesea interesantă personalitatea unui om. Asperități stilului unui scriitor*.

— N. după fran. (lat. *asperitas*, -atem, idem.)

ASPIC s. m. (Bot.) = levănțică. (În Transilv.) FANȚU, PL.; BRANDZA, FL. 406; GRECESCU, FL. 459.

— N. din [Lavandula] spica, intrat, probabil, prin comerț, poate prin mijlocire germană (*Spik*), în graiul poporului, unde a primit proteza unui a; cfr. TDRG.

ASPIC s. a. *Gelée*. — (Nume colectiv) Un fel de gelatină care se pune ca garnitură la fripturi (rețetă) de pasăre, de vânat, etc. Cfr. pitfie. [Plur. (rar) *aspice* și *aspicuri*.]

— N. din fran. *aspic* „plat composé de viande ou de poisson froid et de gelée”.

ASPID, -Ă adj. *D'aspic, de vipère, qui laisse voir la méchancelé*. — (În Bihor) Răutăcios (ca de viperă), care arată răutate de suflet, plin de venin. *Se îndalpiă odecă, că trece pe lângă fântâna un ciourlu de țigan, negru ca fundul ceanului, cu ochi aspici, de vijă șireată*. MERA, II, 108.

— Adjectiv postsubstantival, derivat din *aspidă*, deci cu sensul fundamental de „rău s. veninos ca de *aspidă*”.

ASPIDĂ s. f. *Aspic, vipère, cécaste, Vipère* (fig.), *vipère*. — Un fel de viperă sau năpărea (șarpe veninos de prin părțile Egiptului și ale Libiei, cu gâtul umflat). *Alții voru fi negri ca însuș diavolul, alții vor fi ca peile aspideei*. CUV. D. BĂTR. II, 470. *Veniul aspideei supl usnele lui*. CORESI, ps. 382. *Intr'acela puș eră șerpi și aspide și scorpii, de lăcusa într'ins*. VARLAAM, C. II, 2, 1. *O aspide îl apucă de mână*. DOSOFTEIU, V. S. 19. *Și și-astupă urechile, ca aspida*. MAGAZ. IST. 243/2. *Ochiul guzului orb și unghile peștelui ludn, în tapete aspidei te ferbe...* *carile în chipul aiefului făcându-se... pre la rane te unge*. CANTEMIR, IST. 254. *Și tot așa mergând ei încă un an de zile...* *au trecut peste nenunțate țeri și mări și prin coliri și pustiițăli...* *în cari foșeau bălauri și aspide veninoase, vasitcul cel cu ochi sărmăcitori*. CREANGĂ, P. 94. *Deci iar căută spre partea încotro stă el ca picioarele, și văză patru aspide de *aspidă**. MARLAN, I. 183. *Limba aspidei, gura șerpilor, cu care toată ziua clevețim, băjocurim, ochărăm*. ANTIM, P., ap. HEM. 1875. *Hofii...* *au nădăit asupra-le...* *Nici unul n'a rămas...* *Și hiare să le zic, aspide veninale, Că nu s'asemneș cu oamenii la fapte*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1852. | Fig. Femele foarte rare, veninoase (ca o viperă), scorpie (fig.). *Taci, aspido!* FANN, E. IV, 31. *Ce are a face el cu maică-sa? Poate ca să fie o *aspidă*! ce ei de vină?* CONTEMPORANUL, V. 490. *Se spărieză de-o-așchiță de muier*. ȘEZ. IV, 159/1. *Nu toate femele pot umplea borș bun și acru; după femeia blajină ori lenoșă, borșul nu se acrește repede și tare; ...după aschide (rele), borșul se face acru cum li focul*. ȘEZ. VI, 64. | Fintă șireată înșelătoare (cfr. citatul de la *aspid*). *„Așa și-i locuțea, *aspidă*?” zise balaurioica*. *„Aha, că urit m'ai păcălit!”* MERA, B. 34. [De-a dreptul din lat. *aspis*, la I. VISKI (a. 1697) și: † *aspis*, ap. HEM. 1875.]

— Din paleol. *aspida*, idem (< gr. ἀσπίς „Schilde-viper, Natter”). Cuvântul a intrat în graiul prin scrierile bisericesti și (în Mold.) a devenit pe alocuri atât de popular, în cât a primit chiar forma dialect. *așchidă*. Cfr. *aspid*.

ASPIDĂ † s. f. *Bouclier*. — (Rar) Scut, pavăză. *Bădică săbiile goale, în *aspide* se loeșe, încep să se războească*. FANN, ap. HEM. 1875.

— N. din v.-grec. ἀσπίς, -ίδος „scut” („sowohl der

fast mannschohe Ovalschild, als der kleinere Rundschild").

ASPIRĂ vb. I. 1^a-2^a. *Aspirer.*

I. Trans. (Despre flințe) A trage s. sorbi (aerul) în plămâni prin răsufare, a inspira. *A aspiră aer.* | P. a naI. (Fizică; despre pompe) A trage (apa) în sus, a sorbi (prin facerea unui gol). *Pompa aspiră apă.* || Spec. (Gram.) A rosti un sunet astfel ca, înainte de articularea lui (la vocale) sau simultan cu articularea lui (la consonantele plozive), coardele vocale să aibă pozițiunea ce le-o dăm când răsufăm (dezechitarea lor formează un unghiul cam de 10°). Astfel sunetul respectiv e întovărășit de o spirantă laringală care în ortografia obișnuită se înseamnă prin *h*, iar în fonetică prin „spiritul aspru” (*hof=ots*). *Poporul aspirează une-ori cuvinte ca „arc, ala” etc., pronunțându-le „harc, hăla, etc.”*

2^a. Intrans. A năzui (spre s. la ceva), a dori din suflet (să ajungem la ceva, să dobândim ceva), a ținti (spre s. la ceva). *Sânt fericiți astăzi de a putea anon-să [= anunța] trupelor de sub comanda mea, realizarea unei dorinți la care națiunea a aspirat atât timp.* (a. 1866) URICARIUL, VII, 239. Nu e cu puțință, în nici o țară care aspiră la cultură, ca majoritatea corpului profesoral, în loc să se ocupe într-un mod dominant de activitatea științifică, să se ocupe de activitatea politică. MAIORESCU, D. I, 101. Unde ați mai văzut... ca într-o țară care aspiră spre bine să se nască această ură... între părinții de familie și profesori? id. ib. Cu greu îmi iau culezarea s'a spir la deputăție. I. NEGRUZZI, I, 154.

[Prez. aspir; în sensul gramatical: aspiréz.]

— N. din fran. (lat. aspirare „a sufla spre, a aspira”; din ad „la, către” și spirare „a sufla, a respira”).

ASPIRĂNT, -Ă adj., subst. 1^a-2^a. *Aspirant.*

1^a. Adj. Care aspiră (aerul, apa), care ridică în sus (apa, făcând gol într-o țevă), sorbitor (de aer, de apă), aspirator. *Pompă aspirantă.*

2^a. Substantivat. Persoană care aspiră la ceva, care dorește a pune mâna pe ceva s. a intra într-o slujbă, a ocupa un post, a avea un titlu, năzuitor s. poftitor (la ceva). Cfr. candidat. *Mulți aspiranți la zestre sa îi săgădneau cu ochi au și nu vor vedea.* C. NEGRUZZI, I, 79. *Din școalele rurale... ies... un număr... de aspiranți la posturile salariale ale comunelor.* ODOBESCU, III, 357. *Ne plângem că se mărește ceala de aspiranți la budget.* MAIORESCU, D. I, 127. [În Bucov., după germ. „Aspirant”, un fel de funcționar subaltern și provizoriu la judecătorii, căile ferate etc.]

— N. după fran. (< lat. aspirans, -antem, part. verbului aspirare; cfr. aspir.)

ASPIRĂRE s. f. *Aspiration.* — Infinitivul verbului aspiră, devenit abstract verbal. *Aspirarea aerului în plămâni, a apei într-un corp de pompă.* | Năzuire (spre ceva ideal). *Sufletul nostru... și-are nceputul mai sus de pământ... D'acolo adăncă acea aspirare spre bunuri ascunse ce noi devinăm.* ALEXANDRESCU, M. 84. *Care poet, în momentul adevăratului entuziasm... nu și-ar îndrăzi aspirarea spre o nemurire omenească?* MAIORESCU, CR. I, 294. | (Mai ales la plural) Aspirație, năzuință (spre...), dorință adăncă a sufletului (de a atinge ceva ideal). *Bărbății [din fruntea unei mișcări naționale de cultură]... să lumineze și să modereze cu bunăcuință aspirările cele nouă.* MAIORESCU, CR. I, 364.

ASPIRĂT, -Ă adj., adv. I. *Aspiré* (se dit de l'air, de l'eau). *Aspiré, qui a une aspiration* (se dit d'un son). II. *Avec une aspiration* (se dit de la prononciation d'un son).

Participiul verbului aspiră, devenit adjectiv și întru-buinduț une-ori și ca adverb.

I. Adj. Supt (în plămâni), inspirat, sorbit. *Aerul aspirat de cineva.* | *Rădicând pistonul în sus... o nouă cantitate de apă va fi aspirată din fântână în pompă.* PONI, F. 90. (Gram.) Rostit cu aspirațiune. *În limba română nu avem consonante aspirate, ca în limba germană, bunăoară.*

II. Adv. (Numai ca termen gramatical) *Cuedn-tul „arjaq”, după etimologia lui, ar trebui să fie pronunțat aspirat: „harjaq”, cum se și zice pe alocurea, mai ales în Moldova.*

[Negativul: neaspirat, -ă.]

ASPIRĂȚIE s. f. |

ASPIRĂȚIUNE s. f. |

1^a-2^a. *Aspiration.*

1^a. (Rar) Tragero s. sorbire a aerului în plămâni, aspirare, inspirați(une) a (aerului). || Spec. (Gram.) Pronunțare aspirată (a unui sunet), p. ext. spiranta laringală (h) înșasi. Cfr. aspiră (1^a). *Fără la început [în latineste] un fel de aspirațiune neprecizată... „digamma aevolicus” și... se confundă cu h, așa încât se zicea „hircus” și „fircus”... etc.* MAIORESCU, CR. III, 215.

2^a. Răvnă, țințire s. năzuință a sufletului (spre ceva ideal), dorință adăncă a sufletului de a atinge ceva înalt, ceva ideal. *Acea generațiune de la 1848, care-și hrănea inima cu cele mai vii și mai nalte aspirațiuni...* ODOBESCU, III, 622. *Oare... lăsa-voiu după mine vre-o lucrare de adevărat folos, ceva care să se apropie câtuși de pușin de îndrăznețele aspirațiunii și visuri ale tinereței?* id. III, 623. *Când o inimă pierdută 'n mizerie... și-ar ridică aspirațiune până la line... ze-ar simți?* EMINESCU, F. 73. *Să te simți neliber, mic, Să vezi marile-aspirații că-s reduse la nimic!* idem, F. 91.

— N. după fran. (lat. aspiratio, -tionem.)

ASPIRĂTOR, -OARE adj. *Aspirateur.* — Adjectivul verbal al lui aspiră (derivat prin suf. -ator). (Fizică) Care aspiră (aer, apă), aspirant (1^a). *Pompă aspirătoare.* PONI, F. 89. *Atmosfera, apăsând peste apa din fântână, această presiune se va transmite și la aerul din tubul aspirator.* idem, ib. | Substantivat (subt forma masc.). Tub care aspiră (apa, în corpul unei pompe). *La baza corpului de pompă se află un tub numit „aspirătoriu”.* PONI, F. 89 [Prin apropiere de cuvinte vechi (la scriitorii moldoveni), și: aspirător(iu).]

ASPRELĂ s. f. 1^a. *Aprété, rudesse, dureté, sévérité, rigueur.* 2^a. *Amidon, empois.*

1^a. Abstract. *Aspre, LB.*

2^a. Concretizat. (În Ungaria) Scrobeală (albastră), erohmal. *Aspreală* = „întăreală; amyllum...; die Stärke, das Stärkmehl, Kraftmehl”. *LB. Aspreală* = „sineală”. SEZ. VII, 177.

[Plur. *aspreți*, poate și: *asprele*.]

— Derivat din aspră sau din aspru^a, prin suf. abstr. -eală.

ASPREȚE s. f. *Sévérité.* — (Formațiune literară a lui Bolintineanu, pentru rimă; cuvânt, altfel, nelătrebuinț) Asprime. *Viață, bărbăție, nobilită asprețe* Se mărit' ferice cu-a sa frumusețe. BOLINTINEANU, ap. TDRG.

— Derivat din aspru^a, prin suf. abstr. -ețe.

ASPRĂ vb. VI^a. 1^a. *Rendre âpre.* (Refl.) *Devenir âpre, rude, rêche ou sévère. Se mettre en colère; brusquer ou, rudoyer (qqn.).* 2^a. *Empeser.* 3^a. *Geler légèrement ou à la surface.*

1^a. Înăspresc. (Rar) Trans. *Aspresc* = „fac aspru; aspero, exaspero...; hart, rau machen”. *LB.* | (Mai adesea) refl. *Mă fac s. devin aspru. Mi s'a asprit pielea. Părul se asprește.* || Fig. A se aspră = „a se zburli, a se zborși, a se necăji”. *COSTINESCU; „a se întărită”. LM.* | (Mai rar, în Ardeal) A se răsti (la

cinevă). *A se aspri la cinevă* = „jemanden hart anfahren“. BĂRCIANU; „jemanden anschreien“. POLIZU.

2°. (Rar) Trans. Scrobesc, fac (o ruță să fie) tare prin scroboală. *Aspresc restiminte, schimburi, cu înălțareală* = „amylo, corrobore...; stärken (Wäsche)“. LB. 3°. (Rar) Intrans. *Aspresc* = „Inghet puțin; modice congelare...; ein wenig frieren“. LB.

— Derivat din *aspru*¹. Cfr. înăsprit, năsprit.

ĂS-PRIMĂVARĂ loc. adv. v. astă-primăvară.

ASPRIME s. f. *Âpret, asperitate, rudesse; grossièreté, dureté, sévérité, rigueur. Lieux âpres ou inaccesibles.*

„Insușirea lucrurilor aspre, calitatea de a fi aspru“. COSTINESCU. Propriu (opus noțiunii de netezime). *Asprimele pietli, a părului*. | Fig. (opus noțiunii de blândete). Severitate, strășnicie. *Sîmțim mai puțin asprimea chinurilor noastre*. MARCOVICI, 26°. *Pământul desmorțit... de asprimea iernei simfîndu-se ferit, De-o nouă nîtinire ferice se pătrunde*. ALECSANDRI, ap. HEM. 1877. *Vacuri multe de durere au trecut cu vijelie, Sub asprime plecînd capul unei neam în osîndire*, idem, r. 1, 200. *De la venirea mea cu a doua domnie, am arătat asprime călîra mulți, m'am arătat cumpîit, rău, vîrsînd sîngele multora*. C. NEGRUZZI, I, 149. „Atunci? Trebuie să alegi; ori una, ori alta!“ *Eră oarecare asprime în vorbele lui Mîlescu*. D. ZAMFIRESCU, r. 151. Se nimerise un director [de închisori] tipic și neadmipt, care nu ieșea cu o toată din asprimele regulamentului. VLAHUȚĂ, n. 184. *Se temea de asprimea tată-său și de suguboaia defăimare a oamenilor*. CREANGĂ, p. 89. *Asprimea și rădătea ei însă și-o arăta ea mai cu samă față de nora sa*. MAHLAN, SE II, 97. Vigoare rustică (în opoziție cu „rafinare artistică“). *Sălbăticia și gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mînuirea datii*. ODOBESCU, III, 75/12. | Concretizat. *Părți aspre ale unui loc, locuri anevoioase, greu de urcat. Se urcă... prin strămtorile și asprimele munților*. BĂLCESCU, M. V. 387. | (Loc. adv.) *Cu asprime* = aspru: „Ăprement, sévèrement, rudement“. *I-au răspuns și mai cu asprime*. SBIERA, p. 38/12. *De mă vei lua cu asprime, Nimic n'afi de la mine*. TEODORESCU, P. F. 104. Cfr. asperitate.

— Derivat din *aspru*¹, prin suf. abstr. -ime.

ASPRIRE s. f. *Action de rendre ou de devenir âpre, rude, sèche ou sévère; sévérité, rigueur.* — Infinitivul verbalului *asprî*, devenit abstract verbal. | Ț. *Asprime*. Nu se cade să se poarte aspru-le cu asprire. FĂLCIOIANU (a. 1794), ap. GCR. II, 155. Cfr. înăsprire, năsprire.

ASPRIOȘ s. m. *Petite monnaie d'argent.* — (În poezia pop. învechit) Bănuț (de argint), bănișor. *S'a sculat jupîndul gazdă, de o lună... cu un dar mîndru, Cu vreo doi trei asprioși; dar nouă nu ni se par vreo doi trei asprioși, ci o comoară împărătească*. POP. (Colindă de Crăciun, din Copăcel, comit. Făgăraș), ap. HEM. 1878. | (Singularul cu sens colectiv) *Stau Tătari și Turci diași, Cu și snopii sercariși... La chisele cu parole... Asprioși de-ăi mîrunți*... POP., ap. HEM. 1878. Cfr. albișor (II, 1°).

— Derivat din *aspru*¹, prin suf. dim. -ișor.

ASPRIOȘ-OĂNĂ adj., s. f. 1°. *Un peu âpre, rude, sèche ou sévère*. 2°. *Grateron, ribble; Galium aparine*.

1°. Cam aspru (în sens propriu și figurat). *Asprioș cu zineși, blînd și iertător tuturor*. JIPESCU, ap. TDRG.

2°. (În Botan.) Substantivat (subt forma feminină). (Bot.) *Asprioară* = turfiță. PANȚU, FL.

— Derivat din *aspru*¹, prin suf. dim. -ișor.

ASPRIT, -Ă adj. *Rendu (devenu) âpre, rude ou sèche.* — Participiul verbalului *asprî*, devenit adjectiv.

(Numai în sens propriu) înăsprit, devenit aspru (din cauza vremii etc.). *Își înlînd în plăcute befi de repaos Trupul, sub tăle culcați, corăbierii pe-asprilele lavăfi*. COȘNOC, X, 103/22. Cfr. înăsprit, năsprit.

ASPRIU, -IE adj. *Un peu âpre, rude ou sèche.* — (Rar. În Ardeal) Diminutivul lui *aspru*² (derivat prin suf. -iu: cfr. ital. *asprigno*). (Se întrebunțează numai în sens propriu) *Aspriu* = „otwabs rauh“. BĂRCIANU.

ASPRIOU, -OĂIE adj. = aspru (În Sălagiu) VAIDA. — Din *aspru*, cu obicîinutul schimb al sufixului -iu în -oiu (În Sălagiu).

ĂSPRU ț. s. m., s. a. (Numism.) *Âpre* (petite monnaie d'argent). — Cea mai mică monetă turcească de argint de pe vremuri, valorând în țările românești (în secol. XVII) a șasea parte dintr'un potronic de argint și a douăzecișecina dintr'un florint de argint. Pentru... această parte de moștia ce scrie mai sus fost-au dat popa... bani gata aspri 20,000. (a. 1604, Vlașca), CUV. D. BĂTR. I, 136. *Să dea bir, la anul, un florint de argint, cum se zice: 12 aspri*. MOXA, 370. *Ceia ce vor fură plug... să plătească pre toată ziua câte 12 aspri, carii fac 2 potronici de argint, sau cât să va da unui om ce lucrează, pre dzi*. PRĂVILA MOLD. 6, 2. *Acolo cântarul de poșnagi câte 84 galbini de aur cumpără... și macire cu număr cumpără, câte 10 grăunși la un aspru*. N. COSTIN, LET. I, a. 82. *Cumpără... dăndu-i une-ori, pe lângă suma datoriei, și călcea sute de aspri, moneda cea mică de argint a timpului*. IORGA, CH. I, II, 164. Astăzi *aspru* se mai întrebunțează numai pentru mica monetă de argint în circulație încă la Turci (valorând 22 de bani; în sensul acesta se găsește și plur. *aspre*). *O cherășărie am cumpărat-o... drept(e) 65 aspre turcești*. URICARIUL, XIV, 108/2.

— Din m.-grece. ἀσπρος, idem (care e lat. *asper* „aspru“, în întrebunțarea *nummus asper* = „monetă nouă și deci aspră“, fiindu-i părțile în relief netoțite încă prin comerț), deci propriu zis un dublet al adj. *aspru*, intrat în limbă împreună cu introducerea obiectului în țară, înainte de căderea Constantinopolului. Se găsește menționat mai întâi într'un act slavonesc de la 1471, ap. HEM. 1882.

ĂSPRI, -Ă adj., adv., subst. I. (1°.—3°) *Âpre, rude, robotenz, dur, sèche; rigoureux, sévère, cassant*. II. (Au plur.) *Choses dures; dureté, rudesse*. III. *Ăprement, durement, rudement, rigoureusement, sévèrement*.

I. 1°. În sens propriu se referă totdeauna la simțul pipăitului: *aspru* e ceva cu o suprafață mai mult sau mai puțin gladioasă s. sgrunțuroasă și de aceea, când petrecem mîna peste ea, ne pricinuește o senzațiune neplăcută, zgîrîindu-ne (ușor) cu asperitățile sale: contrariul noțiunii de neted. „Care nu este neted [s.] dulce la pipăit“. COSTINESCU. [Casele] sînt zîndule de cele mai multe ori, dar nu lipsesc nici căciulele de paie, aspre ca roata de țepi a unui ariciu. IORGA, N. R. A. I, 356. *Părul... une-ori e lîns și moale, alte-ori e aspru și bășos; alte-ori e ondule și chiar încreșt mîdrunt*. MEHEDIȚI, G. F. 195. *De când umblu prin cînt, pielea mi s'a spuzit și mîinile mi s'au făcut aspre*. | Spec. „Berbeci aspri“ = se zic cei negri părți, de felul oilor jurecane, ca berbeci de prăslid sau de rudă, din care ies miei negri, creșt mîdrunt, cu părul sau lîna răsucită ca bobul de grâu, din ale cărora piei sau hărșii se fac căciule. Se mai zice „berbeci aspri“ și „oi aspre“ la ortecare are lînd groasă în fir și sfîșioasă. (Mățău, în Mucel), ap. HEM. 1880. | P. ext. (Despre apă, când conține ingrediente minerale, în opoziție cu apă moale, cfr. pag. 180°). *Sărurile de var... dacă sînt în măsură prea mare, atunci apa este aspră, tare*, ap. TDRG. | Cfr. iarbă-aspră.

29. P. anal., se poate referi și la celelalte simțuri. (La auz. Despre glas) Care supără auzul. *Are o voce răgușită și aspră*: care par'e că zgârie. Cfr. spirit aspru. | (Despre cadenta cuvintelor și despre armonia frazei) *Poezia noastră din veacul al XVII-lea... îmi place pentru-că e năică și fără pretenție, pentru-că e moale și netedă, nu aspră și ciotoasă ca următoarea elegie... din timpul nostru.* C. NEGRUZZI, I, 266. || (La gust. Despre vinuri) Care înțepă a.s. pișcă (la limbă). *Vinurile ceale aspre și sălbatice, cu cât mai adese ori se trag în alte bufi, cu atât... se fac mai gustoase.* ECONOMIA, 168. *Vinul cam acru se zice „aspru”.* (Sina, în Transilv.), ap. HEM. 1880.

30. Fig. *Aspru* se întrebuintează într-o largă măsură spre a arăta, în mod metaforic, o însușire a ceva care provoacă în noi un sentiment sau o senzație nepăcătuită, analogă cu senzația de asprime a unui obiect. (Despre atmosferă, climă, frig, vânt etc.) Contrariul noțiunii de lin, blând, dulce (în sens fig.) *Gerul aspru și sălbatic.* ALECSANDRI, P. III, 11. *Turnul gene'n temelie, Ca de aspră cizelie.* idem, P. II, 35. | (Despre necazuri s. greutăți venite asupra noastră din afară, precum: urșită, robie, blîri etc.) Care te face să suferi, greu de îndurat (însă ceva mai blând decât: „nelndurat, nemilos”). *A' dac'o ta viață... De asprele ursorite nu ar fi fost curmată...* ALEXANDRESCU, M. 27. *Toți s'asșteptau la o contribuție mult mai aspră.* BĂLESCU, M. V. 420. *O, Moldovo!... Brațul tău ce s'armă astăzi un jug aspru de robie. Ție însăși prăgătește viitor de libertate!* ALECSANDRI, P. I, 201. *Sultanul... a luat pe Miloy și l-a pus în temniță, în temniță grea, aspră... și Miloy a murit acolo!* IORGA, Cd. I, I, 145. *În timpuri aspre, de necoie și de amaruri.* JIFESCU, O., ap. HEM. 1881. *Sever, strajnic. Să zicem... „aspru” în loc de „sever”.* MAIORESCU, CR. II, 258. *Junta noastră direcție a fost lipsită de un asemenea control [al criticiei], fie căt de aspru, numai să fi fost adăvrat.* idem, CR. I, 364. *Toate acestea s' frumose... „adaose apostolul, cu un glas pe care voia să-l arate aspru, deși se cunoștea că-i este milă.* C. NEGRUZZI, I, 93. *Aspra caudoare... a anticei Artemide.* ODOBESCU, III, 57. *Pe rege-l prind fiori, un stol de gânduri aspre trece peste-a lui frunte.* EMINESCU, P. 205. | (Despre tonul vorbirii) *Fu prebrăzită de Domnul cu cuneste aspre.* VARLAAM, C. 306. *„Dacă voi ai onzi... că ai crăcut ceru, voi pune să-ți taie capul!” Zise ea corbele astea aspre din gură, dară din inimă altceea căgela.* ISPIRESCU, L. 239. | (Despre porunci, condiții, legi etc.) *Vîndu-i două bri porunci aspre...* NECULCE, LET. II, 401. *Sufletele păcătoase ale muritorilor... aici pe pământ dănd uitării sândtoasele dar asprele legi ale înțelepciunii, își petrecuse viața în desmierdări lumești.* ODOBESCU, III, 34. *Aceste aspre condiții ce le impune d-l G. unui critic... produc(e) o mare impresie în favoarea d-sale.* MAIORESCU, CR. II, 78. | (Despre oameni sau despre firea omenească) *Arăta-se la fire mai aspru decât cum eră cu domnia dintăi.* NECULCE, LET. II, 218. *Aspru asupra păgânului.* DOSOFTEIU, V. S. 95. *Eu eră să mă arăt aspru cătră Nicolai.* DRĂGHICI, R. 35. *Iubesc o fată... — fata Genarului, om mândru și sălbatic... O, cât e de aspru el, cât e de frumoasă fată lui!* EMINESCU, N. 13. *Tată-său eră un om aspru.* ISPIRESCU, L. 120. || *Greu (de străbătut, de săvârșit), dificil.* *Ascușită și aspră cale căleând...* DOSOFTEIU, V. S. 65. *Fură amândoi... lărdășiși prin locuri aspre.* idem, ap. HEM. 1879. *Aspru lucru este pentru ceale șic cunosute dreptă gideudată a face.* CANTEMIR, ap. HEM. 1879. *Inima mea... spre cea... aspră slujbă a monarhiilor noastre pururea gata și bucuroasă au fost.* idem, ap. HEM. 1879. *Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este Cea ce poate să convie unei inime oneste.* EMINESCU, P. 232. *Un câmp de aspră lupă.* ALECSANDRI, P. III, 4.

II. † Substantivat. (La plur.) *Lucruri aspre.* *Arățași poporului tău aspre, adăpași-ne cu vin de*

ovălire. DOSOFTEIU (: „ostendisti populo tuo dura.”), ap. HEM. 1881. | (Loc. adv.) *Cu aspru!* = „fără milă, fără îndurare”: „aspre, austere, severe, acerbe, rigide...; scharf, streng.” LB. *Fură trimișiși acești preo'nțăleșiși de la patriarhul Ierusalimului la m'păratul Theofil...*, cu aspru. DOSOFTEIU, V. S. 60.

III. Adv. Într'un chip care produce (asupra simțurilor) o impresie de ceva dur, supărător. *Capul arde pusit!* *Aspru, rece, sună cântul cel etern neisprăvit.* EMINESCU, P. 258. *Vântul a început să sufle aspru și rece.* MARIAN, SE. II, 121. | *Bruse, amucind. Muierile când... muly [vacie], aspru trăgând de fișe, se vatămă fișele.* CALENDARIC, 184. | *Cu asprime, cu severitate.* (Cărmucește) *cu blândețe, iar nu aspru, cu cruzime.* KONAKI, P. 304. *Ochi'n sânge și încruntă!* *S'apoi aspru cuvântă:* „*Alelei, fecior de lele...*” ALECSANDRI, P. P. 138.

— Din lat. *asper, asprum*, *asprum* (Georges, *Lex. lat. Wortform.*, 72 : *asper, aspera, asperum*): alb. *aspepr*, ital. *aspro, eng. asper, sard. aspru (aspidu)*, v.-prov. *aspre, fran. éprou*. (Prețutindeni, ca și în lat., întrebuintat cu aceleași sensuri figurate.)

ASPMĂ † vb. I. *Jeter de l'écume, répandre ou jeter comme une écume, écumer. Devenir écumeux.* — Intrans. (mai rar trans. și refl.) A face spumă, a scoate s. arunca (din sine) spumă (s. altceva, odată cu spuma), a spuma, a spumegea. *Valuri sfereape aspmândă a sa răceală.* CORESI, ap. GCR. I, 12/2. (= valori cumplite a mărei ce să aspmă într-undele sale, MSS. (ante 1618), ap. GCR. I, 49; valurile mărei groznic, a spumându-și și necurățiile lor. N. TESTAMENT 1648, ap. HEM. 1885: „des vagues impétueuses de la mer, jetant l'écume de leurs impuretés...”). *Voroava amestecând, limba bolboră-sindu-i, balele meryndu-i și gura aspmându-i, scărnetul glasului articulul și înflegerea cuvântului și astupă.* CANTEMIR, IST. 309. | Fig. *Iaste altul a-tocma acestuia lunatec... carile asulă și aspmă să zică, precum că limba elinească iaste din limba sferacă abătută. Alăta acestă să prinde, ca cum ar zice Țiganul că iaste părinte luielului.* idem, HR. 101. | *Aspmă* = „spumo, expumo...; schiumen, flumen”. LB.

— Din lat. *exspumare* „hervorschäumen”. Cfr. *spumă*.

ASPMĂRE † s. f. *Action d'écumer.* — Infinitivul verbului *aspmă*, devenit abstract verbal. *Aspmăre* = „spumatio, expumatio...; die Schäumung, Fäunung”. LB.

ASPMĂT, -Ă † adj. *Jeté comme une écume; écumant.* — Participiul verbului *aspmă*, devenit adjectiv. Aruncat ca a spumă. Plin de spumă. *Alții aspmăți... alții cu toată spurcăciune[a] din talpe până în capu.* CUV. D. RĂTR II, 470. *Hameleonul... cum mai de grabă la Șoim se duse... și, ca [și] cum de duh rău tulburat ar fi fost... cu buzele lăstate și cu balele aspmate, cuvinte cu stropi... amestecate într'acesta chip a imprăștiă încep...* CANTEMIR, IST. 258.

ĂS-(NE)ARĂ loc. adv. v. *astă-seară*.

AST, ĂSTA pron. }

ĂST, ĂSTA pron. }

1^a-5^a. *Celui-că, ce...-ci, ce. Le. 6^a. Ce, celle. 7^a. L'autre, passé.*

Pronume demonstrativ al apropierii. Cfr. *aest, aist, ahăsta*.

Raportul între *ăst* (*ast, est, ist*) și *ăcest* este analog cu raportul între „*acel*” și „*ăl*”. Ordinarily trebuie să fi existat între ele o deosebire reală de sens și *ăcestă* să fi însemnat „*acă ăsta*”; fiind deci mai expresiv se va fi întrebuintat mai ales în funcțiune demonstrativă, pe când *ăst* va fi fost întrebuintat mai

mult în funcțiune determinativă, precum se poate cunoaște din cazurile în care *ăst* nu poate fi înlocuit (nici în limba literară de azi) prin *acest*. Scriitorii au ales de la început forma cea mai expresivă, chiar când acest lucru nu era absolut necesar, și astfel *acest* a devenit cuvântul cel literar. În vorbire însă, având la dispoziție gesturile și înălțarea vocii spre a da mai multă expresie pronumelui demonstrativ, nu a fost necesar să se aleagă forma mai expresivă *acest*. Într'adevăr, în graiul poporului de pretutindeni și în limba comună, *ăst* (*ast*, *est*, *ist*) e până astăzi cu mult mai des întrebuințat decât *acest*, care se răspândește în cercuri mai largi abia în timpul din urmă, prin influența limbii literare. (În același timp însă se observă, la scriitorii mai noi, tendința opusă: de a introduce în scrierile lor forma populară: *ăst*.)

1°. Prin *ăst* (*ast*, *ist*) se arată șer cineva sau ceva ce e în apropierea noastră. „*Acest* (19)°.

a.) În funcțiune substantivală. „*Uf, ce anost, cine-i ăsta? într'un colț se'ntreabă două*. VLAHUȚĂ, p. 137. *Ista-i Gruia lui Novac*. ALECSANDRI, p. P. 144^{1/11}.

b.) În funcțiune adjectivală, ca atribut după un substantiv. „*A pus iapa mea la căruța omului istuia*. SBIERA, p. 223^{1/11}. „*Na-și aripa asta!* CREANGĂ, p. 237. „*Tot ochii-ăștia, amândoi, Așă frumoși, așa senini, Să mi-ă aduci tu inapoi, Să nu-i uși, dragă, prin streini!* IOBIF, p. 34. | (Urmat de o prop. relativă) „*Uite, porc! ista, care-l vedeți, e fecioru-mieu*. SEZ, II, 111^{1/11}.

c.) În funcțiune adjectivală, ca atribut înaintea unui substantiv. „*Ești tu zina ăstui plaiu, Sau o floare de la râu?* ALECSANDRI, p. 91. „*Căteră odată de luminată aste palaturi!* ISPIRESCU, l. 10. „*Pe lângă își doi ochi, mai am unul la ceafă!* CREANGĂ, p. 5. „*Ist copil, chiar din pruncie, Maica sa mi l-a dat mie*. ALECSANDRI, p. P. 12^{1/11}. „*Ăstă fată bine joacă, Numai are, că cam șchioapă*. JARNIK-BĂRSEANU, d. 420.

2°. Prin *ăst* (*ast*, *ist*) se trimite ascultătorul sau cetitorul la cineva sau ceva despre care s'a vorbit înainte sau se va vorbi îndată. „*Acest* (29)°.

a.) În funcțiune substantivală. „*Ei, dragul tatii, așa-i că s'a împlinit vorba cea: apără-mă de găini, că de căni nu mă lem?* — „*Ce fel de vorbă-i asta, tată?* zise *șu-șu ruginat*. CREANGĂ, p. 188. „*Ista-i loc făr'de noroc*. SEVASTOS, c. 135^{1/11}. „*Astea-s vorbe!* ZANPE, p. II, 823^{1/11}. (Cfr. ă, pag. 88°.) „*Muntenii tremetău todeauna la Duca-codă, de ceru datoria cea veche și eastă nouă*. SECULCE, LET. II, 297^{1/11}. | (În Tara-românească se poate articeala și adjectivul următor) „*Mai șmecher decât cărturarii cei vechi, ăștia, mai noi, vor să fie... și cu gloatele*. ISPIRESCU, U. 125^{1/11}. | (Cu de partiv) „*Lui Dumnezeu îi plac pui de cei mai tineri, mie însă-mi plac de își, mai bătrâni, numai să fie bine fripi*. CREANGĂ, p. 33. „*O fată a unui uriaz o întâindă odată niște oameni de își, de azi, arînd pe o coastă*. SEZ, II, 25^{1/11}. | Neutral. „*Năframa ta cea nouă, Eri ruptă bade'n donă?* — „*Asta, mândro, nu-i așa, Nu-i ruptă năframa mea, Ci-i ruptă inima ta!* JARNIK-BĂRSEANU, d. 256. | (Cu „de” = despre.) „*De asta* [= În(tră) cât privește lucrul acesta], *așă este*. ISPIRESCU, l. 12. | (Se găsește și forma pluralului, subînțelegându-se „lucrurile”) „*Lasă astea acuma*. ISPIRESCU, l. 37. „*Unde creă să știe pocitul de toate astea?* idem, l. 43. | Loc. conj. și adv. „*Cu toate astea* = cu toate acestea, totuși: „*toutefois, quand même?* | „*Pentru asta* = de aceea: „(c'est) pour cela (que...)”. „*Cum se poate... să stea omul trei zile la poarta mea...? Pentru asta* *vă plătesc eu simbrie?* „*Pentru asta* *vă am în mine pe procoposală?* ISPIRESCU, l. 44. † „*Asta* e (s. asta-1!) = a.) iată (care e cauza), *asta* e pricina. „*Tu ești copilă, asta e!* „*Hai, ș'om fuși în lume... Vei pierde dorul de părinți Și viul de luceferi*. EMINESCU,

P. 275. | 3.) (ca replică la o comunicare sau la o scuză pe care nu o admitem sau nu ni se pare potrivită) „*Ce se potrivește!* „*Nu pot veni la tine, căci aștept un prieten!* — „*Asta-i Par'că nu-i poți spune să vină alădată!*” „*Asta încă-una!* (exclamare în fața unui accident neașteptat) — *na-ți-o bună!* „*Mă! asta încă-una!* „*De-oiu fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii, iar de n'oiu fi eu acela, apoi am găsit o căruță*. CREANGĂ, p. 42. „*N'apucă a merge nici douăzeci de prăjini și prrri! se rupse un capăt*. „*Na, asta încă-una!*” idem, 124. | „*Asta-i asta!* — iată lucrul de căpetenie; acesta este momentul hotărîtor. (Cfr. acelu i-acu.) „*Asta-i asta!* „*Stau să-i pice potcoacele, și tot cere să mai trăască*. PANN, ap. HEM. 1889. „*Asta-i asta!* „*Din ciastov și psaltire să treci la gramatică, și încă ce gramatică!*” CREANGĂ, p. 87. | „*Ce-i asta* (de...) = ce va să zică, ce înseamnă lucrul acesta, cum se face, cum se explică (că...)”. „*Dar ce-i asta, codru dea?* „*Vara verde și frumos, Iarna putrezeși pe jos!* JARNIK-BĂRSEANU, d. 224. „*Nu știu, mândră, ce-i asta:* „*Ori tubesc alta, ori ba, Fe tin' nu te pot uita*. idem, 80-81. „*Ce-i asta, de nu-mi mai scrii nimic?* (Mold. Iasta, ceea = (ba) una, (ba) alta: „*tantôt ceci... tantôt cela*”). „*Iar în casă, iasta, ceea, tot au spus și-au tot vorbit*. CONTEMPORANUL, v, 1, 40.

b.) În funcțiune adjectivală, ca atribut după substantiv. „*Cărarea asta o stăia*. COȘBUC, p. 76. „*Prin locurile iestea e cam greu de căldătorii singur*. CREANGĂ, p. 199. „*Focul ăsta are să știe de bietul sufletul tău!* SEZ, II, 162^{1/11}.

c.) În funcțiune adjectivală, ca atribut înaintea unui substantiv. „*Cetind ăstă scrisoare...* KONAKI, p. 102. „*Aști protinici dară n'au de tine păs*. PANN, p. v. 1, 121. „*Aleg cu mare plăcere asupra ăștii pricine*. idem, E. I, 119. „*Cu respect și duioșie mă închin astui mormând*. C. NEGRUZZI, II, 17. „*Fiu al astor ruine, fărâna lor sălvesc*. ALEXANDRESCU, m. 11. „*Dinaintea istor curți...* SEZ, II, 21^{1/11}.

3°. Când *ăst* (*ast*, *ist*) urmează după o descriere, o constatare, o afirmare, etc., rezumând cele spuse, el conține ideea unei asemănări. În funcțiune adjectivală se găsește numai în loc. adv. astfel (s. v.); e însă foarte obișnuit în funcțiune substantivală, mai ales în formă neutrală. „*Așă covă?* „*Ce-i pricina de ești vesel, la-asta nu mă pot pricepe*. GORGAN, H. I, 61^{1/11}. „*Să umbrați nunai așa, frunza frâsinelului, toată viața voastră și să vă lăudați cu sântei feciori de craiu, asta nu miroasă a nas de om*. CREANGĂ, p. 188. „*Vai de mine, moș Nichifor, avem să inopțăm în pădure!* — „*la nu mai meni a rău, jupăneșic-hăi, că doar n'am pățit eu asta numai odată în viața mea!*” idem, p. 124. | Mai ales: „*una ca asta*. „*Nu putea el crede una ca asta*. ISPIRESCU, l. 20. „*Ferească Dumnezeu, înălțate împărate, să cuget eu, om bătrân, la una ca asta!* CREANGĂ, p. 83. | „*Asta e...* = *așa e...* „*Între morși fără de veste le-aruncară dintre ei!* „*Asta-i lumea, asta-i viața!* KONAKI, p. 204. „*Tu n'ai nume, tu n'ai fară: Asta-i patria maghară*. ALECSANDRI, p. II, 24. | [Uneori o urmat de un adj., ca atribut, care primește genul masculin, subînțelegându-se „lucru”: „*Toți trebuie să murim, asta-i știut*. Alte-ori, mai rar, concordarea se face de-a dreptul, deci adj. are forma feminină: „*Omul bun n'are noroc, asta-i știută!*” CREANGĂ, p. 200. | „*Rar, se găsește chiar și forma masculină în sens neutral, subînțelegându-se „lucru”. S'a cutremurat de frică, însă-și făcu fire, ca să nu-și arde frica înaintea diavolilor și zise: „Ce-i ista la mine?” SEZ, v, 35^{1/11}.] „*Cu asta* = cu așa ceva, în acest mod, astfel. „*Cu asta, am erut să-mi rădore cele trei lovituri*. „*Vorba cea: una pentru alta*. CREANGĂ, p. 196.*

4°. În funcțiune adjectivală, înaintea unui substantiv. Ca și ă (pag. 89°), se întrebuințează și *ăst* (*ast*, *est*, *ist*) în acele cazuri când o arătare spre cineva sau ceva ar părea de prisos, ne mai

existând îndoială despre cine sau despre ce lucru e vorba. *Această când a ajuns. Din gură așa a zis: „Leși măicuță din căsuță Și-mi deschide ast' porțiță”*. ȘEZ. II, 78^{1/21}. | (Mai adesea se exprimă prin această repetiție intenționată a demonstrației un sentiment de admirație față de persoana spre care aratăm) *Ist Tudor își ascultă, Mâna pe cădră pue-nă... Dar își| Tudor ce făcea? Vadra de pământ trântăte, La Burulean se ducea...* ȘEZ. II, 77. | Cu sensul de „mieu, nostru” (fam., mai ales într'un ton glumeț). *În să mai odihnesc o leacă aste bătrâne!* CREANGĂ, p. 24. *Veniți și voi, verișoare, De-mi petreceți este-oscioare În grădină'n fîntirim.* (Nășud) MARIAN, I, 282.

5^e. În funcțiune adjectivală. (Stă în opoziție cu alt, celalalt) Acest (4^e), de dincoace. *Vizir cu toată urdia s'au poprit de eastă parte.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 275. *Case, dușenite, hanuri, magazine, ce eră În târgul de eastă parte, pe eterisi apără.* BELDIMAN, TR. 379. *În iasta parte de Herson (arătând pe hartă) vedeți... despre partea aceasta a muntelui... este iarnă... de cea parte a muntelui... este vară.* DRĂGHICI, R. 68. *Fă-te în cerșitor la capătul ista de pod și eu la celalalt.* CREANGĂ, p. 298. *Prulule, rân blăstemat! Face-te-ai adănc și lat... Lăcustele când or trece, La ist mal să se înnece!* ALECSANDRI, p. P. 233. *Șede-un Turc pe ista deal Și unu pe cea deal, Cu moțele n'ir'un stejor, Cu sângele n'ir'un pahar.* [= „Cântarul”] GOROVKI, c. 59. | (În legătură cu viața, lume) Pământesc, terestru (în opoziție cu viața, lumea ce(e)alaltă, epea lume). *Viața asta, de necazuri plină...* KONAKI, p. 84. *Ah! sfârșescu-se îndată Astă viață de durere!* ALECSANDRI, p. I, 16. *Când va bate miez-de-noapte, Treacă-te sudorii de moarte; Când va fi de dimineață, Să te duci din astă viață.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 259. *Ce mai la deal, la vale? Așe e lumea asta!* CREANGĂ, p. 223. *Lumea asta nu-i a mea, Cealaltă nici așa.* ZANNE, p. IV, 213.

6^e. În funcțiune adjectivală. În legătură cu măsurile de timp, *ast* își păstrează de cele mai multe ori sensul său de „acest (5^e)”, adică „prezent”. (Acasta e cazul de câte ori *ast* urmează după substantiv) *Oare n'om mai păți ceoă în noaptea asta?* CREANGĂ, p. 130. *În iarna (cara, primăvara, toamna, dimineața, seara, ziua) asta, de data asta, în anul, în ceasul asta, plec (am plecat sau voiu plecă) la fară.* Par'că nu făceți a bine, de nu vă mai astămpără dracul nici la vremea asta [- acum]. CREANGĂ, p. 254. Tot astfel în loc. adv. *estim(p)*, *ast-an* (est-an), *astă-dată* (iastă-dată), *astă-seară* (astară), *astăzi*, *astămănează* (s.v.). (Uneori *ast* are acest sens și când stă înaintea substantivului care înseamnă o măsură de timp) *Mielșorul ce foamea... Ți-igătește'n astă seară spre cumplită săturare.* KONAKI, p. 262. *În iastă seară nu mergem la chioșc?* DRĂGHICI, R. 82. *De că viață cu necaz, Mai bine moartă în ist ceas [- îndată, imediat].* SEVASTOS, 161^{1/21}. *Rămâi aici în astă noapte.* CREANGĂ, p. 214. *Noi umbăm, Să colindăm Pastă noapte'ntu-necă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 512.

7^e. În următoarele loc. adv. *ast* are sensul de „precedent, trecut (care tocmai a trecut)”: *astă-primăvară*, *astă-vară*, *astă-toamnă*, *astă-iarnă*, *astă-noapte*.

[Nu se poate da un tablou al răspândirii geografice a diferitelor forme, nici paradigma declinării, pentru-că în aceleși regiuni se întrebănează adesea mai multe forme care se alternează chiar în declinare; cfr. JAHRESEER, III, 237; IV, 293; V, 177; VI, 34; VII, 53; VIII, 275; IX, 186; WEIGAND, B. R. 52, precum și exemple din Creangă citate mai sus. Declinarea corectă, din punct de vedere istoric, ar fi: est, eastă, plur. estli, este († easte), iotacizat: iest CIHAC, I, 133, iastă. Forma est (iest) s'a păstrat pe aloceura, iar în unele părți numai în compozițiile estimp (iestimp) și est-an; incolo s'a prefăcut în *ast*,

prin fonetică sintactică, după -u al cuvântului precedent: *omulu estu* > *omulu astu* (cfr. §I, pag. 88^{1/2}), formându-se și un plural analog *ăști*. Vechiul plural *ești* a devenit în Mold. și Bucov. *ăști*, de la care s'a format singularul cel nou: *Ist. Femininul easta (iasta) s'a păstrat în Transilv.*, Mold. și Bucov. și chiar a dat naștere unui masc. *last*, CREANGĂ, OL. 431; în cele mai multe regiuni însă s'a schimbat, mai întâi în cazurile oblice (după analogia lui *ăști* - *ălei* - *ălor*) în *astă*, de la care s'a format masc. *ast*. În multe părți, mai ales în Banat și în Transilv., se găsește și formele aspirate: *hăst*, *hastă*, *a hăst*, -a. | În cazurile oblice avem declinarea în -ui, -ei (-ii), -or, ca în toate celelalte pronume românești. Pe aloceura se păstrează accentul vechiu: *ăstă(ă)*, *ăstôr(ă)* JAHRESEER, III, 237. În cele mai multe regiuni însă, accentul nominativului și acuzativului a pătruns și în celelalte cazuri: *ăstui*, *ăstet*, *ăstôr*. La fem. găsim mai ales forma *ăști(ă)*. Când are funcțiune de subst. și când, ca adj., urmează după substantiv, primește în toate cazurile declinării pe acel -a adverbial despre care s'a vorbit la pag. 15^{1/2}: *casa asta*, *omul asta* s. (mai rar) *asta*. JAHRESEER, V, 177 etc. | La Moți, în loc de *hăsta* se aude și *hăstra*, cu intercalarea analogă (cfr. *ferastă* = *ferestră*) a unui -r între -st- și -a final: *Pe hăstra sau pe ista l-am văzut aseară*. FRÂNCU-CANDREA, R. 58. | La forma fem. (*asta*) se elidează uneori -a (înainte de alt adjectiv, în poezii pop., în Mold. și în Ardeal): *Să treci Dunărea ast'mare*. SEVASTOS, c. 294^{1/21}. *Bată-te, bădiță, bată, Ceicămăi de lângă soare Și dreptea mea ast'mare, Ceicămăi de lângă lună Și dreptea mea ast'buună*. REYEGANUL, TR. 143. | În loc de *ăstuta* etc. se găsește și *ăstue* (vezi exemplul următor). | Pe aloceura, dar mai ales în Mold., se face adesea abatere de la regula arătată mai sus și se găsește forme cu -a chiar când *ast* (ist) stă înaintea substantivului, și forme fără -a când îl urmează. Afară de exemplele citate în cursul articolului, iață și altele: *Lasă'n urmă-ți tenăuă Că te ieu pe seună Istor brașe groase, Groase și vânoase, Istue piept lat, Lat și'nfăgurat, Istui pâlloșel Cu buca de-olel.* ALECSANDRI, p. P. 64^{1/21}. *Ține, Moș, de hasta straiță, Să mă hîj cu hasta moață*. MARIAN, nu. 75. *Pocneă din bicul ist din cuiu, de trei ori.* ȘEZ. II, 204^{1/21}. (Cfr. acel, acest.)

— Din lat. pop. *istus (-iste), -a, -nă, care în graiul poporului roman nu mai însemnă, ca în limba latină clasică, o demonstrație spre persoana a doua („tu”), ci se substituie lui „hic, haec, hoc”: v.-ital. *isto* (se găsește încă adesea la Dante și mai e foarte întrebunțat în dialectele meridionale: sicilian *istî* etc., pe când limba literară îl mai păstrează numai în compozițiile *stamane, stasera*; cfr., la noi, *astămănează*, *astă-seară*), v.-prov. *est* (păstrat și azi), v.-fran. *ist* (în vest; dispărut de timpuriu din graiul, span. portug. *este* (înlocuit adesea prin *ese* < *ipse*)). Cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 83.

ĂSTA, ĂSTA pron. | v. ăst.

ĂSTA, ĂSTA pron. | v. ăst.

ASTĂ † vb. I. 1^a. *Rester* ou *se tenir auprès de qqn. Être auprès de qqn. pour le servir.* 2^a. *Rester* ou *se tenir devant qqn.*; *être présent; se présenter, comparaitre* (devant une autorité); *apparaître* (à qqn.). II. *Amener* (qqn. devant qqn.); *livrer* (qqn.).

I. Intrans. 1^a. Sensul fundamental este a sta lângă (s. alături de) cineva. *Ăstăntă la dreapta mîcelului.* DOSOFTEIU (= stătăt de-a-dereapta meseului. CORESI; stătăt de-a-dreapta surmanului. PSALT. (1652); stătăt den dreapta săracului. BERLA (1688); „adstittit a dextris pauperis.”), ap. HEM. 1891. | Din acest sens s'a dezvoltat cel de: a sta pe lângă cineva spre a-l servi, a sta în slujba cuiva. *Ăstăndu la 'm-*

păratul cuconul, și mplându-să de greață și urât, fugi. idem, v. s. 97, v. Cfr. a asistă.

29. P. ext. A sta înaintea, în fața cuivă. *Astătu nainte-^u, de mărturisii pre Domnul nostru*. idem, v. s. 93, v. *Astăndă la judeacală, mărturisă pre Domnul Hristojs*. idem, v. s. 90, v. | A fi (de) față. *Aciașta auzănd, carii eră astăndă să cutremurără*. idem, ap. HEM. 1892. | A se înfășă, a se prezenta (înaintea cuivă s. a unei autorități). *Iară sfântul, sosind la Nichea, astătu la judef. idem*, ap. TDRG. | A apărea, a se arăta (cuivă). *Îmi astătu înainte îngerul Domnului*. idem, v. s. 83, v.

Il. Trans. A aduce s. a prezenta pe cineva înaintea cuivă. *Deci aducându-l păgânii, îl astătură naintea ighemonului*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. | P. ext. A da pe cineva pe mâine cuivă. *Acă mătihă ne-au astătită în poletele tale*. idem, v. s. 94, v. Cfr. astătu.

[Se conjugă ca stau; la aor. și la part. numai astătuim, astătit, la gerund. astănd și astăndud. idem, v. s. 177, v.]

— Cuvântul se găsește numai la Dosofteiu, care l-intrebunțează foarte des, așa că pare a fi mai degrabă o formațiune a lui, după cuvântul latin, decât urmașul popular al lat. *asto, astili, astare* (ital. *astare* „a fi de față“). Tiktin, *Dict. rom.-germ.* 114.

ASTĂ-DATĂ loc. adv. *Cette fois(-ci)*. — (De) rândul acesta, (de) data aceasta (în opoziție cu altă dată). *O, ticăloasă'n de mine, la ce-am ajuns astă dată!* KONAKI, p. 86. *Astă dată n'ai încolor coligi², îi zise*. C. NEGRUZZI, I, 92. *Astă-dată plecară noaptea*. EMINESCU, n. 15. | (Mai des precedat de prep. de) *Dacă oăzură oă și de astă dată imblă să-i ajungă, fata... întrebă cară pe cal, ce să facă*. ISPIRESCU, L. 25. | Dial. și lăstă-dată: *Te las nebăgat [în] samă, de iastă dată*. DOSOFTEIU, v. s. 124, v. | Accentuat și: *de astă-dată*.

— Compus din *ast*, -ă (6^a) și *dată*.

ASTĂ-IARNĂ loc. adv. *L'hiver dernier ou passé*. — (În) iarna trecută, iarna precedentă. *Astă-iarnă, eră iarnă, Bătea căntul și ningea și badea la noi venea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 165. | (În legătură cu prep. de) *Că mi-i bădăfa cătănu și e dus de astă-iarnă*. idem, 321. | Accentuat, mai rar, și: *astă-iarnă* | — Compus din *ast*, -ă (6^a) și *iarnă*.

ĂSTALALT, ĂSTĂLĂLTĂ pron. | **ĂSTĂLALT, ĂSTĂLĂLTĂ** pron. | — *ceștalalt*. *Do'ntre'o noapte, cum așleptă și plănăge, iaca zărșete umbre prin lumina lunii, aude șoapte*. *Ea sta pe parlea ăstălăltă a părdului, și dincolo l-a cunoscut pe Mihail*. *Eră c'o maică*. SADOVEANU, SĂM. VI, 64. | Cu sincoparea vocalei dintre accentul principal și cel secundar și: *ăst'ălăt, ăstălăt*. TDRG. | Cu disimilarea lui l > n *ăstălant, ăstălânt și ăstălânt, ăstălântă*. | — Se raportă la *ceștalalt*, ca *ăsta* la *ceșta*. Cfr. *aistălalt*.

ĂSTĂLANT, ĂSTĂLĂNTĂ pron. | **ĂSTĂLANT, ĂSTĂLĂNTĂ** pron. | v. *ăstălalt*.

ĂSTĂMĂNEĂȚĂ adv. *Ce matin*. — (În Țara-Oașului) *Ăstămăneăță* = „azi-dimineață“. CANDREA, T. O.

— Compus din *ast*, -ă și dintr'un tip *măneăță în loc de *dimineață* (s. v.). Cfr. ital. *stamani*, idem.

ASTĂMPĂR s. m. sing. tant. *Tranquillité, apaisement, calme, repos, cesse*. — Odihnă, pace, liniște. Numai în următoarele construcțiuni cu sens negativ (cfr. *neastămpăr*): A nu (mai) avea *astămpăr*. *Nevasta... loată ziua muncea și astămpăr nu mai avea*. *Spuza aea de copii o făcea de multe ori să nu știe unde-i stă capul, de lucru*. POP., ap. HEM. 1899.

[Mănzul] se făcuse un cărlănaș zburdalnic, de n'avea *astămpăr*. ISPIRESCU, L. 161. *Am o cămă mică... Ziua căntă, noaptea căntă, N'are nici de cum astămpăr*. (= „Căosornicul“) GOROVEI, C. 70 (cfr. *astămpărare*). A nu-și (mai) găsi (s. află) *astămpăr*. *Pe când stau și se cheștau zăii... zeifa crajmei turbă de neaz p'afară. Umblă d'ac'ncălește de colo până colo și astămpăr nu-și mai găseă*. ISPIRESCU, v. 5/6. A nu da *astămpăr*. *Dragoștea mea cătră maică-mea nu-mi dă nici un astămpăr*. SBIERA, p. 25/27. | Loc. adv. *Fără astămpăr* = „neastămpărat, fără odihnă, într'ună“. *Copilul se mișcă fără astămpăr*. HASDEU, I. C. VII.

— Substantiv postverbal derivat din *astămpără*. Cfr. *stămpăr*.

ASTĂMPĂRĂ vb. I. 1°. *Tempérer ou réfrigérer* (un liquide trop chaud). *Apaiser, tranquilliser* (la colère de qq.). *Réfréner* (sa langue). 2°. *Se tenir tranquille*. 3°. *S'apaiser, se calmer, se tranquilliser, se rasseoir, se remettre* (après une émotion).

Sensul fundamental este: a aduce la o stare normală ceva ce a trecut marginele obicnului.

1°. Trans. (Despre lichide prea calde sau prea reci, despre o temperatură excesivă a aerului) A temperă, a face suportabil. *Să se astămpere [apa cea fierbinte] cu altă apă rece*. DRĂGHICI, ap. TDRG. *Soarele zăpușește firea... aerul joacă, fierbe, și nici un pic de adiere nu astămpără arsura*. DELAVRANCEA, S. 221. | Spec. (Crom. La prepararea vopselelor) *Ăstămpăr* = „răcoresc, răcesc“. MARIAN, CH. 52. | P. anal. (Despre sentimente puternice, pasiuni sau simțiri vii de care omul pare aprins, etc.) A potoli, a domoli, a liniști. *Agamemnon... ere/a) ca să opriacă oaste pără cănd vor faci jărtea ce/a) de o sută de boi, vrând ca să astămpere înfricoșă mânia a d'u/jm-nejzdoai/fej) Palas*. MSS. (ca. 1750-1780, Mold.). ap. GCR. II, 83. | Fig. A ținea liniștiți, a-și păzi (gura). *Nu-și astămpără gura cătră mai marii săi, să-l fi picat cu lumânarea*. CREANGĂ, A. 134.

2°. Refl. (Despre oameni) Propriu: a sta s. a fi (iarăși) liniștiți, a se liniști, deci: a înceta de a mai face ceva turburător, de a fi zburdalnic, de a mai turbura pe alții. Absol. *Aceste [amestecături - in-trigi] vor fi cu înecăfătura lui [Constantin-vodă], căci nu se astămpără*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 257/22. *Ăstămpără-și-vă acuma!* DRĂGHICI, R. 31. *Doamne, Davide, cum nu te mai astămperi! De ce-ai scos băiatul din casă pe vremea asta?* CREANGĂ, A. 24. *Unii oameni... nu se astămpără nici în rușul capului: măcar că au pășit multe, tot cearcă*. idem, ap. HEM. 1898. *Ăstămpără-te, nu mai face aldea nebunii!* — „Inceată!“ *Ăstămpără-te-ai, ori nu?* MARIAN. | A da (bună) pace (cuivă), a lăsa în pace (pe cineva). *Florica [lui Ghifă]: „De nu te-i astămpără, strig foc!“* ALECSANDRI, T. 203. | (Uneori, printr'un infinitiv sau printr'o legătură cu prep. de, se explică în ce consistă neastămpărarea; cfr. ital. „temperarsi di“ s. „da qc.“). *Și tot nu se mai astămpărase de răutățile ce făcuse acelor săraci de boieri, ci ar începură a scormoni, și scriseră cărfi cu mare pară la Duca-vodă*. MAG. IST. V, 17/17. *Să dați porocă femeilor să se astămpere a nu mai face călcăre mândștirea*. (a. 1756, Mold.), TRICARIU, XXI, 166.

3°. Refl. A se liniști, a se potoli, a se calma, a se așeza. (Despre oameni) Absol. *Tăceți și vă astămpărați acum, ca să ascultăm mai înăinte!* DRĂGHICI, R. 7. *Se bocău, de nu se mai puteau astămpără*. ISPIRESCU, L. 329. *A se astămpără* = „a se ogoli“. FRANCU-CANDREA, R. 58. | (Prin de sau din se indică ceea ce cauzează neastămpărarea) A-și veni (iarăși) în fire, a-și găsi liniște. *Numa... nu se poate astămpără de bucuria sa cea peste mășură*. BELDIMAN, N. P. I, 156. *Toată ziua aceea nu puteau să se astămpere de voa-ră [rea]*. DRĂGHICI, R. 109. *După ce se mai astămpărură de spaimă...* ISPIRE-

scu, l. || P. ext. (Despre mișcări, întâmplări) A se potoli, a se domoli. Cu această s'au astămpărat furtunile fârei, au mai alinat durerile creștinilor... ZILOT, CROX., ap. HEM. 1898. Ducându-și oaspeții nuntași pe acasă și astămpărându-se toate, s'au dus tinerii la somnul cel de cununie. SHERA, P. 21/1/2.

[Dial. în Olt. și: astimpără. TDRG.]

— Din lat. pop. *ex-temperare (= *ex + temperare* „das recte Mass beobahten, in das recte Mass setzen“; ital. *temp(er)are*, engad. *temper*, v.-prov. *tempar*, fran. *tempser*, span. *templar*, port. *temperar*; cfr. dubletul *temper*). Aceeași etimologie o are și *stămpără*, care e întrebunțat, în mod exclusiv, în literatura mai veche dinaintea de secol. XVIII. Astăzi, în limba literară, se întrebunțează în sensul 1°, (trans.) a stămpări, iar în sens. 2°-3°, (refl.) a se astămpări. La început, deosebirea între *stămpări* și *astămpări* va fi fost numai de natură formală, condiționată de legile foneticele sintactice.

ASTĂMPĂRARE s. f. 1°. *Action de tempérer ou de réfrigérer* (un liquide), *réfrigération*. 2°. *Repos, relâche, apaisement, cesse; inaction*.

Infinitivul verbului *astămpări*, devenit abstract verbal.

1°. Spec. (Crom.) *Astămpărare* = „răcire, răcorire“. MARIAN, CH. 52.

2°. *Astămpăr, odihnă. Găngănina fără suflare, Umbra fără astămpărare: N'are duh, nici nu eiază, Toată lumea îndreptează. (- „Ceasornicul“). GOROVEI, C. 68 | Potolire. *Astămpărarea foamei*, KONAKI, P. 290. | Nelucrare, neacvitate, odihnă. Cfr. *astămpăr. Mâine sale nu se află nici odată într-un astămpărare*. BELDIMAN, N. P. 1, 49.*

[Negativul: neastămpărare. Cu ce neastămpărare te-am ascultat până în sfârșit! BARAC, ap. TDRG.] Cfr. *stămpărare*.

ASTĂMPĂRĂT s. a. = *astămpărare*. Participiul verbului *astămpări*, devenit abstract verbal.

ASTĂMPĂRĂT.-Ă adj. 1°. *Tempéré, calmé, modéré, apaisé, refroidi, tranquillisé*. 2°. *Tranquille, calme, pacifique, placide, silencieux*.

Participiul verbului *astămpări*, devenit adjectiv.

1°. Domolit, potolit, liniștit (după o stare anterioară de turburare, de agitare, de fierbere). *Întru acest curs de vreme, Entecii supărați, Căci ei n'aveau când să șeară într-un loc astămpărați... Dacă vr'un războiu nu este, zic că nu mai zăbovești. BELDIMAN, TR, ap. HEM. 1900. | Acela, care mai înainte cu pufin Suflă ne'ncetă mână... Acuma... zace... Cu gura astămpărată și cu trupul amorțit. PANN, E. II, 74/2.*

2°. Liniștit, potolit, așezat (cu însușire inerentă a firii cuiva). *E un copil astămpărat*.

Cfr. *neastămpărat, stămpărat*.

ASTĂMPĂRĂTÓR, -OĂRE adj. *Qui tranquillise, calmant*. — Adjectivul verbal al lui *astămpări* (derivat prin suf. -ător). (Întrebunțat rar) PONTRUANT, POLIZU etc.

AST-ÂN adv. *Cette année-ci*. — (În) anul acesta, în anul în care ne aflăm, în anul curgător, es(t)tim(p). (Prin prep. din(tru)) capătă funcțiune adjectivală) *Cu mândra de-acum un an, Dintr'un măr mă săturam: Da cu mândra dintr'ast an, Mănc un măr și două pere, La inimă tot nu mere. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 155. [Dial. și: est-ân, cfr. an, pag. 159°.]*

— Compus din *ast* și *an*.

ASTĂ-NOAPTE loc. adv. *La nuit dernière ou passée*. — (În) noaptea (imediat) trecută, în noaptea precedentă, azi-noapte. În opozitie cu ieri-noapte și la noapte. (Cfr. noaptea asta = „noaptea prezentă“.) *Astă noapte și ieri noapte, Mă strigă cu blânde*

*soapte Mândra mea de-o lună moartă. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 152. Astă noapte, lărzior, Am visat vis cu for. idem. 255. Până la ana-asta, știu ce-am gândit, astă noapte? CREANGĂ, P. 74. [Accentuat, mai rar, și: *astă-noapte*.] În vorbirea repede și: *as'-noapte (as'-nodpe)*. *Ghisai* [— visaiu] *as'-noapte un pustiú de ghis urit*, JIFESCU, o. 56. *Da as'-noapte ce-ai pățit?* SEZ. I, 78/31. *As'-noapte a intrat luchi în zăvad*, (Lupsanu, în lalomita), ap. HEM. 1794.] Cfr. *az-noapte, ias-noapte, iaz-noapte*.*

— Compus din *ast*,-ă (6°) și *noapte*. Cfr. ital. *stanotte* „noaptea aceasta; astă-noapte; noaptea viitoare“.

ASTĂ-PRIMĂVARĂ loc. adv. *Le printemps dernier ou passé*. — (În) primăvara (imediat) trecută, (în) primăvara precedentă. *Când a fost astă primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți. C. NEGRUZZI, I, 59. [Accentuat, mai rar, și: *astă-primăvară*.] În vorbirea repede și: *as'-primăvară (as'-primăvară)*.*

— Compus din *ast*,-ă (6°) și *primăvară*.

ASTĂR s. a. (Comert) *Sorte de toile grossière* (qui servait surtout de doublure). — (Cuvânt ieșit aproape ca totul din uz) Un fel de pânză groasă care slujea mai ales pentru căptușala la haine (se întrebunțau însă și pentru acoperit fața morților, pentru împodobit căli domnești, pentru strecurat și erneru ceva). Cfr. chembrică. *Să găteu un cal domnesc, îmbrăcat peste tot cu astur alb. OHEORGAGHI LOGOFĂTU, LET. III, 321/2. Astarul, ibrișinul și găitanurile s'au suit la pref. DIONISIE ECLINARCU, C. 224. Un antereu femeiesc de alăgă... cu ados de astarin. (a. 1792, Iași) URICARIU, IV, 134/21. | *Migdalele să se pisese... apoi să se cearnă prin astarin. DRĂGHICI, ap. TDRG. [De la Spătarie] Mitropolitul țese pentru a străbate strădele Capitalei, pe un cal împodobit cu astar. IOBGA, C. I, I, 172. Ce văd eu acă, ce schimbare au luat toate de la o vreme încoace... mai bine cu astarul pe ochi, în pământ, să nu mai văd, să nu mai știu. VLAHUȚĂ, SĂM. I, 81. [Dial.: *astarin*.] Într'un document manuscris din 1761, poate din greșală, *ca-star*. TORO, B. R. 340.]**

— Din turc. *astar* „doublure, toile grossière qui sert de doublure“ (Zenker, 36 c.), poate prin mijlocire neo-grecescă: *ἀστάρη* „doublure“ (și alb. bulg. sârb.) CIHAC, II, 544.

ASTĂRĂ adv. *Ce soir*. — (Învechit, dialectal) *Astă-seară, de-seară. Porunci egumenei să-i trimiță pe Maria astară, iară egumena se măhni. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1890. Astără veși cunoaste, cum Domnul v'au scos pre voi den pământul Eghiptelului. BIBLIA (1688), 50. „Astară = „hoc sero“. ANON. CAR. Ceea ce e datoriu... și trebuie să dea, e îndepărtă astăzi până astară, de mâine până poimaine. ȚICHINDEAL, F. 121. | (Astăzi întrebunțat încă pe aiocuri, în Transilv., Ban. și Mold.) FRÂNCO-CANDREA, M. 98; REV. CRIT. III, 86; CANDREA, Ț. O. SEZ. II, 22°/20. *Tucu-ți, lele, ochii tăi, Seara, încuind efiei; Tucu-ți, lele, gurișă, Astară când lele culcă. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 392. Dar astar'a cui să fu? RETEGANU, CH. 171; HODOȘ, P. P. 167. Dar astară, baș, m'oiu duce. HODOȘ, P. P. 55. De nu crezi, Astară te voui lăsa s'o vezi. MARIAN, NU. 427.**

— Compoziție veche (căci se găsește în toate dialectele: arom. *astară*, megl. *stară*, isto-rom. *astăre*) din *ast*,-ă (6°) și *seară* (cfr. compoziția mai nouă: *astă-seară*) > *ast'sară* și, cu simplificarea regulată a grupei *-sta-* în *-st-*, *astară*.

ASTARAGIU † s. m. *Fabricant ou marchand d'astar*. — Fabricant sau negustor de *astar*. *Curtea stărostiei de astaragii din București... adăd creștinii astaragii cdt și Armenii. DOC. (1784), ap. ȘIO.*

— Derivat din *astar*, prin suf. nom. agent. *-(a)giu*,

ASTĂREALĂ s. f. *Doublure*. — Căptușală (și p. ext. scândurile ce se pun sub acoperiș, spre a-l susține). *Peste căpriori se pun leașurile sau o astăreală de scânduri, iar peste această se pun olanele.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

— Derivat din astări, prin suf. abstr. *-eală*.

ASTĂRĂ † vb. IV^a. *Doubler d'asta r.* — „A pune astar la o halnă, a o căptuși cu astar”. COSTINESCU. *Astări* = „füttern”. BĂRCIANU.

— Derivat din astar. [Cfr. turc. *astarlamak* „doubler” (Zenker), n.-grec. *ἀστάρω* „mettre une doublure” (Vlachos).]

ASTĂ-NĂRĂ loc. adv. v. *astă-seară*.

ASTĂ-SEARĂ loc. adv. *Ce soir*. — [În seara (cea)sta de astăzi s. de-acum, desează (în opoziție cu a seară sau mâine-seară). *Dute-acasă astă seară!* MARIAN, SA. 19. [Dial. *astă-sară*.] Accentuat, mai rar, și: *astă-s(e)ară*. | În vorbirea repede, în unele regiuni: *ăs-s(e)ară* (deosebit în mod distinct de a se-ară, prin accent și prin pronunțarea lungă a lui s).]

— Compus din *ast*, -ă (6^a) și *seară*; cfr. ital. *stasera*, idem. Cfr. *astară*.

ASTĂ-TOAMNĂ loc. adv. *L'automne dernier* ou *passé*. — [În toamna trecută, în toamna precedentă. *Astă toamnă eră bine, Că-mi ziceă mândra Jupâne*”; *Da nici astăzi nu-i mai rău, Că-mi zice „ubiul mieu”!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 72. [Accentuat, mai rar, și: *astă-toamnă*. | În vorbirea repede și *as'toamnă* (as'toimnă).]

— Compus din *ast*, -ă (6^a) și *toamnă*.

ASTĂTĂT, -Ă † adj. *Amené, comparu* (devant une autorité). — Participiu verbalului *astă*, devenit adjectiv. Înfațiat, adus să stea s. stând (înaintea cuiu). *Pă-rîta la ighemonul și astătlăt naintea lui, o bătu.* DOSOFTEIU, V. S. 61, 7.

ASTĂURĂ vb. I. *Guelter*. — (În Rusca, în Ban.) A pândi, a sta la pândă. JAHRESBER. III, 313. [Prez. *astăur*.]

— Sensul original pare a fi fost „a sta la pândă în staur (-staul), pentru a păzi oile împotriva lupilor, hoților etc.” (cfr. Acum se puse Stan la pândă în staur în mijlocul oilor... Colo cărată miezul nopții vine ameul și dă să întro în staur... „Cine ogli tu care vrei să mă oprești să nu intru în staur?” REGANUL, P. IV, 16). Aceasta se confirmă și prin faptul că verbul *astăură* se întrebunțoază tocmai în acele regiuni ale Transilvaniei și Ungariei, în care se zice *staur* în loc de *staud*. E deci probabil că avem o formațiune din a (1^a) și *staur*. Mai târziu cuvântul pare a fi fost considerat ca un iterativ de la „a sta” (derivat prin suf. -ur), precum dovedesc sensurile verbului *stăură*.

ASTĂ-VARĂ loc. adv. *L'éte dernier* ou *passé*. — [În vara trecută, în vara precedentă. *Astă-vară sugeai fiță Și-acum dai badei gurii*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 391. | (Prin prep. de capătă funcțiune adjectivală) Din vara trecută. *Hângne râsul d'astă-vară* (: „se zice despre cei ce se cășese prea târziu”). ZANKE, P. II, 675. [Accentuat și: *astă-vară*.] În vorbirea repede, pe alocurea (mai ales în Ardeal) și: *ăs-vară* (as'vară). *Unde gândesc, nu mă duc, Că-m'am dus as'vară-odată Ș'am oftat o iarnă toată*. SEVASTON, C. 56, 10. *Știi tu, bade, mai as'vară, Amândoi măncam o pardă*. POP. (Transilv.), ap. HEM. 1794.]

— Compus din *ast*, -ă (6^a) și *vară*.

ASTĂVI vb. IV^a refl. *Rester, s'arrêter, séjourner, s'attarder* (qqe part); *tariler*. — (În Transilv.) *Mă astăvăsc* = „stau, sânt (într'un loc), zăbovesc : moror, commoror, me detineo...; bleiben, sitzen, sich

aufhalten, d. e. *pușin se astăvăște pe acasă* = parum moratur domi...; er sitzt wenig zu Hause“. I.B. — Din *stăvi*, cu prefixul *a-* (cfr. *stăvi*, *năstăvi*).

ASTĂZI adv. *Aujourd'hui*; à présent; donc. — Azi, în ziua în care ne aflăm acum, între ieri și mâine. Cfr. HEM. 1892. *Pita noastră săltoasă dă-ne noao astăzi*. CUV. D. BATR. 104. *Astăzi nu sântem altă de osteniți ca ieri*. DRĂGHICI, R. 83. *Mă! că rău mi-a mers astăzi!* CREANGĂ, P. 46. *Astăzi îi o săp-lământ*. (Zăndek umblam prin grădina). *Cu iubita mea de mândă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 82. || P. ext. În vremea de față, acuma. *Revntoriu find lu Dum-nedecu, cum și coi toți seși astăzi*... COD. VOR. 38/13 (— cum sânteiți și voi toți astăzi. N. TESTAMENT (1648); precum voi toți astăzi sânteiți. BIBLIA (1688): „comme vous l'êtes tous aujourd'hui”). *Ce-ar fi ajuns patria astăzi, dacă strămoșii noștri ar fi dormitat și ei!* RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 580, 10. *Ca Săgeată de bogal, Nici astăzi Domn pe lume nu-i. COȘBUC, R. 16. Astă-toamnă eră bine, Că-mi ziceă mândra Jupâne*”. *Dar nici astăzi nu-i mai rău, Că-mi zice „ubiul mieu”!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 72. || F. am. (După imperative, exprimă nerăbdarea poruncitorului de a se împlini fără întârziere porunca) *Odă!* *Nu fi-am spus că răspund eu!* *Dar du-te astăzi!* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. || (În legătură cu prep. de primește funcțiune adjectivală) *Românii rești de astăzi în Dacia sânt tot acela Romani per caris Ulpie Traian i-au adus atunci*. CANTEMIR, ap. HEM. 1893. *Pentru găina de mână, oul de astăzi lasă*. CANTEMIR, ap. ZANKE, P. I, 7. || (†, în funcțiune substantivală) *Să nu cu loanca și cu negrija să rămânem, astăzile de pururea ca înșelăciune petrecându-le, iară demănășile... înepăturile lucrurilor iară părăsindu-le*. COREȘI, ap. HEM. 1893. | Acum întrebunțăm în sensul acesta (și numai la singular) construcțiune: *ziua de astăzi, iară strălucii dulce primăveară și liniște suare într'această zi de astăzi*. VARLAAM, ap. HEM. 1893. *Ce te faci pe ziua de astăzi? Ziua de astăzi o voia petrece la țară*. | (Întrebunțat în funcțiune adjectivală, când se leagă de substantivul corespunzător prin prep. din) *De-oiu urmă să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva Omenii din ziua de-astăzi să mă neceapă lăudă*. EMINESCU, P. 222. || (În legătură cu prep. avem următoarele loc. adv): *De astăzi (înalt)* = „ab hoc die, ab hodie” etc.; *von heute* an I.B.: „a partir d'aujourd'hui”. *Rămâi, brațelă, după plug, Că eu de astăzi mă duc, Și mă bag în codrii verzi*. *De astăzi nu mă mai cerei*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 285. | *De astăzi în donă săplămâni* = „von heute über vierzehn Tage”. TDRG. *Să dea Ursul Murguleț acești bani toți, de astăzi... în patru săplămâni*. DOC. (A. 1682), ap. HEM. 1893. | *În ziua de astăzi e mai energic decât „astăzi”*. *Deaci mărturisese voao în ziua de astăzi, că curatu-s*. COD. VOR. 21, 7. (— în ziua de astăzi. N. TESTAMENT (1648); în ziua de astăzi. BIBLIA (1688): „c'est pourquoi je vous prends aujourd'hui à témoin, que je suis noté”). | *Până (în ziua de) astăzi arată că ceva ce s'a întâmplat s. durează de mult nu s'a terminat încă nici în vremea în care ne aflăm. Vedem până în ziua de astăzi, că...* BIBLIA (1688), 4 pr.; 27. *Asă s'a'n potolit acă zărvă, Numai de poeste au rămas de atunci întru pomenirea omenilor numele Hăncăștilor aice în țară, până astăzi*. MUSTE, LET. III, 11. *De atunci și până astăzi, coloni de lumi pierdute Vin din sură râi de haos, pe cărări necunoscute*. EMINESCU, P. 222. *Taina profeții caște loștău de la H[ristos] spre apostoli și până în ziua de astăzi*. ȘAPTE TAINA (A. 1644), ap. HEM. 1893. *Poate acuma a fi oale și ulcioare, și tot „Nichefor Colțariu” i-a rămas bietului om numele și până în ziua de astăzi*. CREANGĂ, P. 136. | Adesea *astăzi* se pune în opoziție s. se aduce în legătură cu „ieri” s. cu „mâne”

(la scriitorii vechi și cu „dimineată“): *Astăzi eră cu noi, tară mâine se duce de la noi acolo; astăzi cea ce ne iubită pre noi, tară demineată petrecemul cu jale; astăzi în viață, tară mâine în groapă; astăzi putearnici, mâine fără puteare...* MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1892. Din astfel de asocieri s'au născut locuțiunile: *De ieri până astăzi sau ț de astăzi-de-mâne = de pe-o zi pe alta* (se întrebunțează pentru a ilustra nestatornicia și trăgănarea). *Să nu mutăm vrtamia pocoinții, zăbăcindu-ne în păcat, de astăzi de mâine, că nu știm până când oșinegim.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1894 (cfr. idem, p. 40). *Ți-ai schimbat principiile, de ieri până astăzi.* (Cfr. „de azi pe s. până mâne“). | *Astăzi-mâne =* (într'una din) zilele acestea, în curând. *Eu nu cânt în a poftă, Că sănt fată logodită. Astăzi-mâne nuntă-mi vine.* TEODORESCU, P. F. 83. | *Ieri..., astăzi... sau astăzi..., mâne...* Inseamnă continuitate s. o durată lungă a fenomenului de care e vorba, în cazul când după ele urmează cuvinte cu același înțeles: „zi cu zi“, „zi după zi“, iar când urmează după ele cuvinte care conțin ideea unui contrast înseamnă nestatornicie: „când..., când“. *Astăzi bură, mâine bură... La Domnica'n bădătură.* ALECSANDRI, P. F. 349. *Ieri ploaie, azi ploaie: nu mai scăpăm de umezeală!* | *Astăzi ici, mâne colcă...* La Țarigrad ajunge. JARNIK-BĂRSEANU, D. 486. | *Până ieri cu fetele, Astăzi cu necesete.* ZANNE, P. II, 127.

[În cele mai multe regiuni i final nu se mai aude de loc: *Astăzi = hodie*“ ANON. CAR., de aceea găsim, în timpurile vechi, și scrierea cu -ă final: *Jucași bine astăzi și varteși bine calul.* MOXA, 389. În unele părți se pronunță *astăzi*].

— *Compus din ast, -ă (6°) și zi.* Compoziția aceasta pare a fi veche. Pe când limbile româneze păstrează *pe hodie*, în limba străveche românească — *dies* fiind numai de genul feminin — *hodie* pare a se fi schimbat în *hadie* (cfr. *azi*), iar prin înlocuirea lui *hic, haec, hoc* prin *iste, -a, -ud* (cfr. *ăst*), în *ista die*.

AȘTEAMĂT adv. (*Furtivement?*) (Pe furie? Cuvântul se găsește în trei poezii populare, culese din Teoerman și Brăila. Sensul lui nu se poate preciza bine. După HEM. 2008 ar fi „soudain, subitement, à la sourdine, furtivement“ *Turcii, unde l-auzeă, Planu!* (1) *măre că-și schimbă: Așteamăt s'apropiă, Semn lui Nedea că-și faceă, Pungi de bani îi arătă.* TEODORESCU, P. F. 554. *Pocică! ăo lălea! Când Ilinca o ajungeă, Turci așteamăt se vedeă. Sănduleasa de-i simfă..., Pe Ilinca ascundeă și nainte le țeseă.* idem, 637. *Grecul, banii când vedeă, Mînjile din cap pierdeă... Și, măre, se'nădupeă, Pe Stanislav îl lăsa, După ceas se duceă și așteamătul-i călcă [citește]: „așteamăt îl călcă“.* HEM. 2008). idem, 566.

— Etimologia necunoscută. Cfr. șteamătă.

AȘTĒNIC -ă adj. (Psihol., Med.) *Asthénique*. — De astenie, care produce slăbiciune a energiei sufletști.
— *N.* după fran. Cfr. astenie.

AȘTĒNIE s. f. (Psihol., Med.) *Asthénie*. — Lipsă de putere sufletască, slăbiciune s. micșorare a energiei sufletști.

— *N.* din fran. (< grec. ἀσθένεια, idem, din à privativ și θένειν „putere“.)

AȘTEPTĂ vb. I. 1°. *Attendre, Faire antichambre.* 2°. *Patienter, accorder un délai* (à un débiteur). 3°. *Hôliter; attendre, s'arrêter.* 4°. *Attendre que..., compter sur..., prétendre, espérer; falloir, être nécessaire; revenir* (qqch. à qqn.). 5°. *S'attendre à...*

1°. A sta într'adins în loc (undeva) spre a putea privi s. fi de față când se întâmplă ceva s. când seosește cineva. Intrans. (absol.) *Am răspuns sehastrul, să aștepte Ștefan-vodă afară, până și-a isprăvit ruga.* NECULCE, ap. HEM. 2013. *Și fata de-m*

părat veni și-a doua zi... Și 'n toate zilele pe rând... Tot așteptă, doar' o veni Flăcăul mai curând. COȘBUC, P. 158. *Țărani așteptară ce mai așteptară, și, dacă căzură cu cucoana nu le face nici o judecată, întrebară: „Da unde-i dus boierul, cucoana?“* INSPIRESCU, L. 180. *„Ce faci aici?“ — „Aștept (pe cineva)“.* || TRAns. (Întâmpinarea s. persoana pe care o aștepti se arată printr'un acuzativ s. printr'o prop. introdusă prin să, une-ori prin amândouă: *Aștept învierea morților. Aștept să învie morții. Îl aștept să vie.*) *Ceștia ainte-measură și așteptă noi întru Troada.* COD. VOR. 15°. (= așteptară pre noi... N. TESTAMENT (1648); așteptă pre noi... BIBLIA (1688); „nous attendent à Troas“). *Înfricoșatul județ cu plată așteptă pre noi.* CORESI, E. 20°. *Cum i-au dat știre, n'au mai așteptat sfânta liturghie, ce au mers de grab' la Curte.* N. COSTIN, ap. HEM. 2010. *Sta încruntat, așteptând ce va aduce întâmpinarea.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 2013. *Aenfundat în simire... Așteptam dorul răspunsul.* KONAKI, P. 100. *Să slăpănim durerea... Să așteptăm în pace al soartei ajutor.* ALEXANDRESCU, M. 3. *Așteptă și dorește moartea ca o fericire.* C. NEGRUZZI, I, 54. *Aștept, din cer să vie O zină drăgălașă.* ALECSANDRI, P. III, 3. *Arad... e-un rege singuratic. Palatu-i parc'așteaptă în veci să-i vie morții.* EMINESCU, P. 210. (Loc. prov.) *Când este să dai pește păcat, dăcă-i înainte te silești să-l ajungi, iar dăcă-i în urmă stai și l-aștepti.* CREANGĂ, P. 223. (Loc. prov.) *Pănea coaptă Buni oazepti așteptă.* ZANNE, P. IV, 56. *Am o mândră, ca ș-o floare, Ce ne-așteaptă cu mâncare. Acolo dac'o am să, Eu frumos ne-o omeni.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 24. *Sănt doi pui de rândnici: Unul zboară și se duce, Unul rămâne și plânge.* „Așteptă-mă, frăioare, Să-mi mai crească arpioare!“ SEZ. III, 158°. || (Langimea răbdării în aștept se descrie prin: „din ceas în ceas“, „din zi în zi“, „din an în an“). *Sta acolo, din ceas în ceas așteptă să apuce domnia.* NECULCE, *Așteptând din zi în zi să i se scoată domnia Moldovii...* idem, ap. HEM. 2014. || Fig. (Omul e închipuit ca fiind așteptat în calea vieții sale de cele ce au să i se întâmple în viitor) *Putimi ne așteptă în cărarea vieții.* KONAKI, P. 288. *Alte lupte mai mari... îi așteaptă.* BĂLCESCU, M. V. 8, 11. *M'am dus la rechea mea gazdă, unde mă așteptă cea îndă decepție.* C. NEGRUZZI, I, 67. *Să pentru cine creai să mori? Întorce-te, te nădăptă, Spre-acel pământ rălăcitor.* Și vezi ce te așteptă! EMINESCU, P. 279. *Nu știă s'armantul Harap-Alb ce l-așteptă acasă!* CREANGĂ, P. 275. | Spec. (absol.) A adăstă în anticameră. *Am așteptat mult, până să-i primească.*

2°. Din noțiunea „a sta (într'un loc) până vine cineva s. până se întâmplă ceva“, s'a născut cea de: „a avea răbdare, a da cuivă răgaz să vie“, p. ext. „să facă ceva“, spec. „să-și achite o datorie“. (În cazul din urmă adesea complinit prin „de bani“ s. „pentru bani“) *Ne-am căutat a mulă vreme și a așteptă până când ne va veni la mână.* CANTEMIR (: „il a bien fallu ajourner et patienter jusqu'à...“), ap. HEM. 2013. *Mă rog, Doamne, să se puse acesta om la o închi-soare, sau să-mi plătească acmă, că nu-l pociu așteptă.* N. COSTIN, LET. II, 7. *Îi așteptă de bani până toamna.* NECULCE, LET. II, 408°. || *Să-l mai aștepte pentru cea sută de galbeni.* MSS. (a. 1642), ap. TDRG. *Bine! fiind-că mă rogi, te-oiu mai așteptă încă până Marți, dară să știu că, de nu m-ai da până atuncișia banii, are să fie moartea ta.* SRIERA, P. 3. | (În ironie) *La Moș-Așteptă s. La Sfântul-Așteptă =* nici odată (cât îl hânu); la pastele calului, când ț-i vedeă ceafa etc.). *A plăti la S[[fântul-Așteptă =* „envoyer aux calendes grecques“. BARONZI, I, 47°. || *La Sfântul-Așteptă să-mi împlini dorința lui!* CREANGĂ, P. 189. *„Am desir sera accompli la semaine des quatre jeudis“.* DDRF.

3°. Din ideea de „a sta pe loc până se întâmplă ceva“, s'a născut cea de „a sta la îndoaială, a ezită“. (În propoziții negative) *Turcii mult nu așteptau,*

Ci îndată răspundea: „Noi de masă-ți mulțumim, Că n'am cenit să prânzim”. JARNIK-BĂRSEANU, D. 493. Când mai vede și această mare minunăție, nici mai așteaptă să mai iee apă, ci fuga la stăpână-sa. CREANGĂ, P. 99. | Sensul acesta se găsește mai ales în amenințări (intocmai ca „stai!”). Tulpa (călără cioban): Așteaptă, cărjălule, că eu îți sânt popa de-acă! ALECSANDRI, T. 636. Iară Șalga-i urândrea Și din gur' așă râcnea: „Iu aștept, așteapt, așteaptă, Să lupțim la lupță dreaptă”. Idem, P. P. 59^b. | P. ext. (Despre lucruri; rar) A sta undeva (în vederea venirii cuiuă s. a. implinirii unei acțiuni). Cartofele... trebuesc culesc...; în zadar rămân de mai așteaptă. I. IONESCU, C. 214.

4. Într-o frază ca *Te-așteaptă [oamenii]*, *Pre toți să-i bucuri cu plată*. DOSOFTEIU, PS. 22 — nu se cuprinde numai ideea stării pe loc a oamenilor până la împlinirea dorințelor lor, ci și speranța și convingerea lor că această dorință se va împlini. (Îndată ce ideea aceasta de „a trage nădejde, a avea speranță, a spera ceva de la cineva” prevalează, construcția cu complement dublu: *il aștept să-mi facă ceva*, se schimbă în: *aștept (de la el s. din partea lui) să-mi facă ceva*). *Mi-ai zis: „Aștept din parte-ți, o rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit fi-ți cer...”* EMINESCU, P. 202. *Tocmai de la una ce d-ta să aștept eu ajutor*? CREANGĂ, P. 190. *Câte fete-s cu cercei Toate-așteaptă să le ceară*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 371. *Servește-le, nu așteptă să le îmbrin mereu!* (Loc. prov.) *E rău când aștepti la mâna altuia*. IPIRESCU, ap. HEM. 2015. *N'așteptă de la gângav vorbă deslușită*. ZANNE, P. II, 575. *Așteaptă, murgule, să paști tarbă verde!* Ibid., I, 556. | Absol. A nădăjdui, a avea credință în Dumnezeu. *Acest bolnav... toate... răbdă-ai și așteptă pentru credința ce aveă cătră Hristos*. CORESI, ap. HEM. 2012. *Aici fapta cea bună viseză veclnicia Ș'așteaptă ne'ncetă. Și omul care crede, și omul ce așteaptă, De-o sfântă mângăiere în veci e însofit...; el va luă ră-splata, Căci a nădăjdui*. ALEXANDRESCU, ap. HEM. 2012. | (În Mold. și Transilv. se găsește și construcția cu un participiu trecut drept complement drept) *Bogăția sed-e în ladă Și urta stă pe vatră... Și tot așteaptă sărutată* [= să fie sărutată de cineva]. *Bat-o Dumnezeu s-o bată*. ȘEZ. IV, 232^b/₁₃. (Variantă: *Tot așteptă căutată, Bat'o etc.* ȘEZ. II, 218^b/₁₃). *Sede cu ușa deschisă Și de bade-așteaptă strinsă*. MĂNDRESCU, L. P. 142₁₇. | (Când subiectul nu e o ființă, avem, în construcția aceasta, sensul) Trebuie, ca (u)ă (a fi...). *Leacurile-s căntărite Și-așteaptă cu bani plătite*. Pe nimica de-te-ar da, Pe urit cin-te-ar scrie. MĂNDRESCU, L. P. 115₁₇. | † (Rar, neobișnuit) *A i se așteptă ceva de la cineva* = a i se cuveni. *Lăso cinstea ce e i să așteptă de la împăratul*. DOSOFTEIU, V. s. 103.

5. Refl. Același sens „a spera să...” se găsește și în construcții refl. *Amice... cu drept căuânt, le așteptă la fi răspălit... prin laude meritate... pentru toate ostenețele ce ai depus în opera ta*. ODOBESCU, III, 10₁₇. | A fi pregătit să... (s. la cea). *Mă așteptam s'aud asemenea răspuns*. C. NEGRUZZI, I, 153. (Loc. prov.) *Fă împrumuturi, și te-așteaptă la săpărări*. ZANNE, P. V, 336. *Strănuce odată pe smeu, tocmai când el nu se așteptă*. IPIRESCU, L. 223. *O găsește sub strajă, după cum nu se așteptă el*. CREANGĂ, P. 269. | (Adesea complement prin *una ca asta*, cu sensul) a prevedea ceva. *Mă așteptam la una ca asta* = „je m'y attendais”. | Funcțiunea aceasta refl., foarte curiosă la întâia vedere, se explică ușor în construcții ca: *Al meu dor li dăzmerdat, Ș'așteaptă'n brațe purtat*. ȘEZ. III, 62, — în care imaginea originală e de fapt aceea, că dorul așteaptă să se vadă pe sine purtat de altul în brațe. (Cfr. ital. „aspettarsi” și fran. „attendre à qqch”).

[În loc de *așteaptă* se găsește uneori, în texte vechi (mai ales moldovenești), forma *așaptă*, cfr. HEM. 2016—2017.] Cfr. adăstă.

— Din lat. pop. *astēctare (asimilat din *aspectare*, W. Meyer [-Lübke], *Die Schikale des lat. Neutrums*, 1883, p. 17; ital. *aspettare*, cu sensul lui *expectare*); sic. *astittari*, tarent. *astittare*, cal. *aseltare*, v.-sard. log. *useltare* (Meyer-Lübke: *Zur Kenntnis*, 36), *ast iseltare* (A. Gaspari, *Zeitschrift*, X, 589). La Aromâni, cuvântul *aștepta* înseamnă și: „primese, ospăteze”. Sensul acesta sau s'a desvoltat din cel de „aștept”, sub influența cuvântului albanez *peres* „erwarto” și „empfangen”, sau etimologia cuvântului arom. o (pe lângă *astēctare și) *expectare* (R. Geheeb, *Jahresbericht*, V, 17; cfr. J. Urban-Jarnik, *Zeitschrift*, XXI, 276).

ĂȘTEPTĂRE s. f. 1^a-2^a. *Attente, expectation, expectative*.

Infinitivul verbului *aștepta*, devenit abstract verb. 1^a. Acțiunea de a aștepta pe cineva sau ceva. *Că tu ești așteptarea mea, Doamne*. PSALT. (1651) (— tu ești răbdarea mea. CORESI; tu ești îngăduința mea. BIBLIA (1688): „quoniam tu es patientia mea”), ap. HEM. 2018. *Să răbdăm și... cu așteptare să ne rugăm*. VARLAAM, ap. HEM. 2018. *Sală de așteptare* = „salle d'attente”. DDRF. Cfr. adăstare. *A fi în așteptare* = a aștepta cu nerăbdare (după fran. „être dans l'expectative”). *Dar a nopți neagră mantă poate dealuri se lăfeste... Tot e groază și tăcere... umbra intră în mormânt*. *Lumea e în așteptare*. ALEXANDRESCU, M. 17. *În așteptarea a ceva* = până când se va întâmpla ceva; „en attendant qqch”. *În așteptarea unor vremi mai bune...* TDRG. I Acțiunea de a da răgaz (cuiuă pentru ceva). *Pentru lucrurile vestrei caute ce se dau cu număr... se poate face așteptare până la un an de zile*. PRĂVILA (1814), 126. [Rar, negativul *neașteptare*, mai de mult și cu sensul de „nerăbdare”. *Încălzăzând sufletul meu cea ce se călăzăz de neașteptare*. MOLTIVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I, 81.]

2^a. Acțiunea de a se aștepta la ceva; ceea ce dorim să se împlinească. *Pe acest timp de speranțe care nu se realizează, de așteptări care rămaseră zadarnice... Români aveam... ideale*. IORGA, L. I, 441. *Beuștia întrece așteptările noastre*. TDRG. *Peste așteptare (a cuiuă)* = mai mult de cât te puteai aștepta (= „plus qu'on n'espérait”). *Binele... peste nedrețea și așteptarea lor eră*. CANTEMIR, HR., ap. HEM. 2018. *Sculându-se de la masă, se duse... și se întoarse numai-de-căt, peste așteptarea tuturor, cu o slugă a lui credincioasă, aducând niște scânduri, stihii... și pânze*. IPIRESCU, L. 367.

ĂȘTEPTĂT s. a. *Attente, expectative*. — Participiul verbului *aștepta*, devenit abstract verb. *Adă-ți aminte de noi, păcătoșii și neîrăbniții serbii tăi... și nu ne rușină pre noi de cătră așteptatul mii tăle*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 2019. *Așteptat* = „expectatio”. ANON. CAR. | Loc. adv. (RAR) *Pe așteptate* = în așteptare, așteptând mereu, într-una, mult = „dans l'attente”. *Unde ești, bădăți frate, De mă lași pe așteptate?* ALECSANDRI, P. P. 360₁₇. [Mai adesea se întrebunțează forma negativă: pe neașteptate = într-un mod surprinzător, pe nepregătite = „à l'improvisto, inopinément”. Numai atât ce se trezește, pe neașteptate, cu Ivan Turbină! CREANGĂ, P. 309.]

ĂȘTEPTĂT, -Ă ad. *Attendu (espéré, désiré)*. — Participiul verbului *aștepta*, devenit adjectiv, având mai todeauna un sens apropiat de „dorit”. *Sosind cea mie... mult dorita și așteptata sară, amândoi împreună purceasăm*. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 2018. *Cu mare nerăbdare de toți așteptatu zi au deslegat intristarea noastră*. DRĂGHICI, R. 23. *Ajunge la o căsuță cunoscută, unde eră așteptat*. C. NEGRUZZI, I, 70. *Vie moartea așteptată, Ca o dulce mângăiere!* ALECSANDRI, P. I, 16. [Contrariul: *neașteptat* = la care nu ne așteptam = „inattendu, inespéré, inopiné”.

DDRF. *Ne pricinuești o neașteptată bucurie.* DRĂGHICI, R. 36. *Încă un motiv al neașteptatei măsuri sângeroase... eră tocmai întoarcerea lui Dimitrie, ascultarea spuselor acestuia în pricină intrigilor de la Poartă.* IORGA, L. I, 318. *Lăudă pe fiul de împărat, pentru o așa nimerită și neașteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38.]

ĂȘTEPTĂTOR, -OĂRE adj. (*Celui*) *qui attend; expectatif.* — Adjectiv verbal al lui *ăștepta* (derivat prin suf. -*ător*). Întrebuințat rar. Care *ășteaptă*. *Mărturisesc... ășteptător la bucurie a svinților la împărăția cerurilor.* DOSOFTEIU, V. S. 5. „*Vom fi ășteptători de răspuns.*” N. COSTIN, ap. HEM. 2020. [Mai des, la negativ: *neașteptător*: „*impatient*”. CDDE.]

ĂȘTEPTĂTURĂ s. f. = *ășteptare*. (Cuvânt rar, aproape neltebruințat) ANON. CAR., CIHAC. [Plur. -*ături*.]

— Derivat din *ăștepta*, prin suf. abstr. -*ătură*.

ĂȘTERESC s. a. *Astérisque*. — Semn convențional (de tipografie) în formă de stea (*) într-o carte s. într-un manuscris, steluță (prin care se trimete cititorul la o notă privitoare la cuvântul sau la pasajul după care e pus în text, iar în filologie, se pune înaintea acelor cuvinte, forme și tulpini care nu se pot atesta, dar care se pot reconstrui). [Și: *asteric*.]

— N. din fran. (lat. *asteriscus* < grec. ἀστέρισκος „*steluță*”, diminutiv din ἀστέρ „*stea*”).

ĂȘTERNĂTOR, -OĂRE adj. (*Celui*) *qui étend* (qqch.). — Adjectiv verbal al lui *ășterne* (derivat prin suf. -*ător*). Care *ășterne*. (Întrebuințat rar) CIHAC.

ĂȘTERNĂTURĂ s. f. 1°. *Action d'étendre, d'étaler.* 2°. *Ce qu'on a étendu par terre pour en former un lit ou une literie.* — (Cuvânt rar, întrebuințat mai ales în sens peiorativ)

1°. Abatr. *Ășternere*. CIHAC.

2°. Concretizat. *Ășternut*. PONTBRIANT.

[Plur. -*ături*.]

— Derivat din *ășterne*, prin suf. abstr. -*ătură*.

ĂȘTERE vb. III. 1°. *Étendre* (qqch. sur...) *étaler par terre, jucher, déployer. Étaler; coucher* (sur une liste), *mettre* (par écrit ou sur le papier), *composer*. 2°. *S'étendre, s'étaler* (par terre). (En parlant d'un cheval) *Courir ventre à terre. Se mettre ou commencer à faire qqch.* 3°. *Jeter par terre, terrasser, tuer; étendre qqn. par terre* (pour le frapper). 4°. *Faire le lit, mettre* (un couvert). *Préparer*. 5°. *Couvrir* (de qqch.).

1°. Trans. A întinde sau a împraștă ceva pe jos, așa ca să formeze un strat (subțire), spec. a răspândi pe jos obiecte ca să formeze un fel de covor, pe care să calce s. să treacă cineva. *Mulțimea de oameni ășterne* (de) *veșmantele lor pe cale, iară alții frângă* (de) *stăpări de lemn* și *ășterne* (de) *pe cale*. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 233. *Îeșind Domnul din biserică, toate rufeturile ășteru pe gios... năfrămile lor.* GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 306. *Ășternându* (de) *supt picioarele sale jăratec...* MINEIUL (1776), 1867. *Făt-frumos...* își ășternu mantaua pe nisipal încă fierbinte. EMINESCU, N. 24. *Peste frunzari toarnă fernă și peste fernă ășterne o rogoșină.* CREANGĂ, P. 29. | P. ext. A face, a dură o trecătoare (un pod) pentru cineva. *Pod de argint... le ășterne.* CANTEMIR, ap. HEM. 2024. | Fig. A desfășura (o pară, o plângere, etc.) înaintea cuiva, a face o expunere. *În curle la Mihnea-vodă, Nemerit-a, poposit-a, Măre, trei moșni bădrăni... Și părăse pe Dobrișan, Naintea lui Mihnea-vodă... Și din gură ce-i spuneă, Păra cum își ășterne?* TEODORESCU, P. P. 473. *Feliurite planuri... războinice... ășter-*

neam... în mincea mea. N. GANE, ap. TDRG. | Spec. *A ășterne* (ceva) *(pe hârtie, pe zid etc.)* = a scrie, a compune, a picta, etc. *Este dator a cerceta toate pricinile... lor, să le ășterne* (în) *alcătuirile istoriilor împărătești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246. *Ășterne* (pe) *hârtie* (pe) *toate lăzile pompoase.* C. NEGRUZZI, II, 216. [La Perși] *legiuni de zugrăvi și de pietrari erau osândiți ca să ășterne* (= așternă) *pe ziduri* [scene vânătoarești]. ODOBESCU, III, 80. | *Au zis cu jurământ, că ei aște scrișori* *Le-au ășternut* *înlocuiri după* *diclarea voastră.* I. NEGRUZZI, VI, 480.

2°. Refl. A se întinde s. a se împraștă pe jos, formând ca un covor, a acoperi. *Frunza jos cădeă, Pe pământ se ășterneă, Par că venise toamna.* ȘEZ. IV, 131. | Poet. *Văpăia lunii se ășterne pe scriplătoare* *întinderi.* VLAHUȚĂ, N. 140. | Fig. (Printro frumoasă imagine se spune despre calul care fuge atât de repede, de par că atinge pământul cu pânțele, că se ășterne drumului etc.) *Alei, murgul meu voinic! ășterne-te* *drumului, Ca și iarba câmpului, La suflarea vântului! Murgul mic se ășterneă...* ALECSANDRI, P. P. 74. *Și pe cal turbat săreă, Și s'ășterneă* *drumului, Ca și pana vântului.* POMPIILU, II 32. *Iară erghelile Petrecean câmpiile, Și de-a lungul râurilor S'ășterneau* *puștiurilor.* EMINESCU, L. P. 123. *Cală, murgule, lupește, Și te-ășterne te-purește, Că zbrese în bădăruț Mândra mea cu miere-n gură.* ALECSANDRI, P. P. 248. | Poet. (rar; prin asociere cu „a fugi ca vântul”) *Fug caii duși de spaimă și vântului s'ăștern.* EMINESCU, P. 213. (Când e vorba despre oameni s. despre obiecte care par a sta în picioare, mai ales complinit prin „la pământ” sau „pe jos”) A se întinde, a se lungi s. culcă la pământ în toată lungimea sa. *Mă ăștern undeeă* = „mă așez”. LB. *Un copaciu... se ășternuse... la pământ.* PANN, P. V. II, 53. | † A se ășterne de tot = a se plecă cu umiliță în fața cuiva, a se prosterna. *Ne-au cndut pre noi Dumnezeu în mânilor, ca să ne ășternem de tot înaintea lor, cu seale și cu poire mare.* BIBLIA (1688) (: ut prosternamur coram eis.), ap. HEM. 2021. | Ca și „a se pune s. a se așeză pe ceva” mai are, în sfârșit, și sensul de „a începe cu tot dinadinsul să faci ceva, a se apuca cu temelu de ceva”. Se ășternură (pe) *lucru*. VLAHUȚĂ, D. 6. *Sub castani, oamenii s'au ășternut pe vorbă.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2023. *S'au adunat cu toatele la priveghii, și unde nu s'au ășternut pe mănecate și bădu, veselindu-se împreună?* CREANGĂ, P. 34. *M'ăștern pe ședere* = „mă pun să șed pentru mult timp”. PAMFILE, J. II.

3°. Trans. (Din această întrebuințare refl. s'a născut cea trans. A culcă s. a trănti pe cineva la pământ, a-l lăsa lungit. Ce nu fi-a trecut prin minie ai pățit într-un minut, Cu necinste și rușine la pământ te-a ășternut. PANN, E. II, 122. *Rogul* [= calul] *nimic nu făcē...* Numa-n tufturi se umflă *Și de parte la-avărde, Fierca'ntr'insul cădrâne, Mort pe jos îl ășterne.* TEODORESCU, P. P. 523. | P. ext. A culcă la pământ (cu o lovitură), a ucide. (În sensul acesta și: *ăștern* pământului etc.) *Unii frâng poarta și-ăștern pe căți îi întimplă'n cale...* COȘBUC, E. 243. *Ășterne câmpului șapte din cerbi.* idem, E. 15. | A întinde pe cineva pe jos spre a-l băta. *Jelitorii au îmblat fugari prin pădure, de frică, că-i căută să-i aducă la curte și să-i ășterne la scară.* ȘEZ. IV, 18.

4°. Spec. A întinde pe jos (paie, toale etc.) spre a face cuiva un culcuș (Cfr. *ășternut*). Trans. *Să-i ășterneă* *ceva moale.* *Ca să nu-l doară...* MARIAN, SA. 256. *Acă mi-i bărbatul drag, De-i ăștern pe pat un sac* *Și-i punu un pietrou sub cap.* *Da ibovnicul, săleacu, Îi ăștern un sac de lână* *Și sub cap îi punu perină.* ȘEZ. I, 11. *Do'am dăst că nu mai vii, Pusciul deorul căpătăiu, Uritul mi-l ășternu-mi...* JANK-BĂRSEANU, D. 144. | Absol. A face patul, a pregăti (cuiva) loc de culcare. *Au ășternitū lui Saul în foisor.* BIBLIA (1688), 201. *Mult bine mi-eră*

la ea, Că mi-ășternea la răcoare Și măntreba ce mă doare. ALECSANDRI, P. 238^b. Pe entră mi-a măntrebat, JARNIK-BĂRSEANU, D. 236. Imiășternea să mă cule, DOINE, 137^{1/2}. (Loc. prov.) Cum îți veiășternea, așa vei dormi. ZANNE, P. III, 4. Aășternea la cai = „faire la litière”. PONTERRANT. | P. ext. Așternu patul = îl fac, îl pregătesc (și p. anal. și); aștern masa = o pun, o pregătesc. Așternu patu' să se culce, DOINE, 73^{1/2}. S'ășternu masa și patu. MĂNDRESCU, L. P. 107^{1/2}. | (De aici) A pregățiți cuivă ceva. Violegurile Filului... mari primejdiți îiășternea. CANTEMIR, IST. 351. In, cum sănt unele firi! Tu le faci bine și ele îțiășternu moarte! SHERA, P. 86^{1/2}.

5°. Trans. In loc de aștern paie etc. pe pământ se întrebuințează (mai rar) și construcția: aștern pământul cu paie etc. In cazul acesta sensul e: „acoper (peste tot) cu...”. Toată acea grămadă de artiști..., care auășternut... toți păreții Italiei cu nemuritoarele lor picturi. ODOBESCU, ap. TDRG. | Poet. Luna plină Leășternea drumul cu flori de lumină. BOLINTINEANU, ap. HEM. 2020. | Aășternea cu pietriș o șosed. Cfr.ășternere șiășternut². || Refl. A se acoperi (de tot). Masa se vaășternea cu tot felul de măncări. RETEGANUL, P. 1, 62^{1/2}. | (Refl. = pasiv) Apartamentele noastre lui... seășternură pe jos cu covorașe. C. NEGRUZZI, I, 73. [Imper.ășterne! aor.ășternău, part.ășternut. Cfr. strat.]

— Din lat. așternere „a întinde lângă s. aproape de” (— ad și șternere „aășterne”: alb. štrōti, piemontez sterni „a pardosi”, tessinez sterni „aășterne vitei”, sard. isterriri „a desface snopi,ășternându-le pe jos”, engad. sterner, valon sterni).

ĂȘTERNERE s. f. Action d'étendre, de déployer, d'étaler, de faire le lit, etc. — Infinitivul verbuluiășterne, devenit abstract verbal. Cei mai vechi scriitorii... lucrurile mai-marilor săi în minte aducându-și, cu slove a le însemnă și celor mai pre urmă viitori... în palmă-le puind, spre tocmitura, orându-cala șiășternea lor a-i îndemnă și a-i învăță au început. CANTEMIR, HR., ap. HEM. 2025. Așternere scoțelelor = „bilan, balance”. Așternere cu năsip [a unui loc] = „sablage”. PONTERRANT.

ĂȘTERNŪT s. a. l. Action d'étendre, de déployer, d'étaler, de faire le lit, de couvrir etc. II. 1°. Couché, lit, litière, literie. Sortie de couverture. 2°. Marchepied. 3°. Mise en train.

Participiul verbuluiășterne, devenit abstract verbal.

I. Abstr. Așternere. Cocorul e vrednic și de mai mult, Că nu e... numai pentruășternut, Ci este covor magic... PANN, ap. HEM. 2026. Ogrinji, deășternut la vită.

II. Concr. 1°. Lucruri întinse (pe jos și mai ales pe pat) ca să se culce cineva pe ele s. In ele, strale s. rufe de pat, și p. ext. pat. Cfr. strat. Lau în toate nopți[ile] stratul meu, Cu lacrimile meleășternutul meu udă-se. PSAL. SCH. 14^{1/2}. (= cu lacrimile mele-me[!] molașterea ăntul. DOSOFTEIU, PS. 23. „Je baigne ma couche entre les nuits, je trempe mon lit de mes larmes”). S'au corovoi o seamă de boier... și, laășternutul lui, unde odăhnă, l-au omorât, în cetatea Sucevi. URECHE, ap. HEM. 2028. Au prins și pre Iie Cantacuzin..., numai cu cămeșoa, descuț..., că se tâmplasă de nu știu nimică și dormea înășternut. NECULCE, LET. II, 317^{1/2}. La scunul împărătesc și laășternutul ei bărbat de treabă... aleepind, ...s'au cununat cu dînsul și l-au așezat la împărăție. CANTEMIR, HR. 380. El se așia în fundul colbit, șzând pre unășternut de paie. BELDIMAN, N. P. II, 70. Așternutul... eră umplut cu peri de cal. BRAGHICI, R. 77. Vândătorii n'au avut grijă a-și aduceășternut și merinde în căruță. ODOBESCU, III, 18^{1/2}. Iatăășternutul său; perina cusută de mine încă tot o are... C. NEGRUZZI, I, 28. Cum a venit împă-

ratul de vânătoare, s'a pus înășternut. CREANGĂ, P. 97. Mă culc sara'nășternut. SEZ. II, 94^{1/2}. Se ridicară dinășternuturi. RETEGANUL, P. I, 13. Cuișcu. Așternutul [viteilor] trebuie să fie totdeauna foarte îmbelșugat. I. IONESCU, C. 3. || Spec. Un fel de cergă s. țol fărâncos (de invelit). Desebutele feluri de țesături fărâncoste sânt: celina ori scoarța...ășternutul, în patru șfe, țesut în ochiuri și în cergi, urzeala de lână căpsădit... (Olt, Teleorman, Galați), ap. HEM. 2027. Blandă lungă, moale, Cu samur în poale, Și unășternut, Cu aur țesut... ALECSANDRI, P. P. 121^{1/2}.

2°. † Lucru întins sub picioarele cuivă spre a călca pe el (ca pe un covor). Voiu pune vrăjmasii tăiășternut picioarelor tale. APOSTOL (Buc. 1683), ap. GCR. I, 263 (: „j'ai mis tes ennemis pour ton marchepied”).

3°. (Tipogr.) „Coalele de hârtie pe care se face ptriveala în mașină”. G. IONESCU, C. T. 407. [Plur. -nături.] Cfr. strat.

ĂȘTERNŪT -Ă adj. 1°. Étendu, déployé, étalé (par terre), couvert (en parlant d'un lit, d'une table). 2°. Couvert, recouvert; pavé.

Participiul verbuluiășterne, devenit adjectiv.

1°. Întins, desfășurat s. răspândit pe jos (spre a călca pe el) s. în pat (spre a se culca pe el). Niste foale rupte,ășternute pe lăiși. CREANGĂ, P. 73. Cărări... acoperite cu fel de fel de țarbă mărunțică, de păreau că erau niste covorașternea. IPSIRESCU, L. 243. Dar pe pat ce-iășternut? Iarbă verde de pe Prut. SEZ. I, 13^{1/2}. Fig. Vorba și portul Dojheștenilor se asemănă cu al fărâșilor din satele Bogdănești, Borocșa...ășternute pe valea Moldovei. SEZ. IV, 17^{1/2}. Spec. (Despre pat sau masă) Făcut, pregătit, întins. De-aici până la munte, Tot păturiășternute. (— „Hold”) POP. (Transilv.), ap. HEM. 2026.

2°. Acoperit. Harnabale...ășternute cu țoluri. I. IONESCU, C. 122. Odaieășternută cu scoarțe. HEM. 2025. | Pardosit. Drumuriășternute cu piatră. BĂLCESCU, M. V. 6^{1/2}.

ĂȘTEROID s. a., s. m. (Astron.) Astéroïde. — Mic corp cereș (nume dat micilor planete dintre Marte și Jupiter, aeroliilor, stelelor căzătoare, etc.). [Plur. -ide și -izi.]

— N. din fran. (grec. ἀστεροειδής „asemenia cu o stea”).

ĂȘTEL adv. 1°. Ainsi, de la sorte. De sorte que; par conséquent; dans ce cas. 2°. De même, également. 3°. Tellement, de telle sorte. 4°. Tel, pareil.

1°. (Adverb de mod) Așa, în felul, în chipul s. în modul acesta (pe care vi-l arăt, vi l-am arătat sau vi-l voi arăta). (În opoziție cu alt-fel) Și-ades atunce un glas de jale Soptind s'audeăștel prin vânt: „Tu ce spui...”. ALECSANDRI, P. I, 24. Pe-un șef tăiat în stăncă stă făpân, palid, drept, Cu cărja lui în mână, proful cel păgân. De-un veac el șadeăștel, de moarte-uitat bătrân. EMINESCU, P. 204. În șfârși s'a holărit a se duce în toată lumea, să-și caute bărbatul. Și hotărîndu-seăștelui, a zis: „Doamne-ajută!”, și-a pornit. CREANGĂ, P. 89. Calul... se scutură... și rămase... gras, trupș și cu patru aripi. Văzându-l Făt-frumosăștel, îi zise: „De azi în trei zile plecăm!” IPSIRESCU, L. 3. || Cândăștel, referindu-se la cele spuse înainte, introduce o prop. concluzivă, atunci are un sens apropiat de „(așa) încât”. (În cazul acesta e adesea precedat de și) Mintea... le comentează..., șiăștel-se face ajutoarea Providenței. BĂLCESCU, M. V. 5^{1/2}. Luând Istoria Românilor de Petru Maior, ajutat de abecdarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a citi...ăștel Petru Maior m'a învățat românește. C. NEGRUZZI, I, 13. Ii vede azi, Ii vede mâni,ăștel dorința-i gata. EMINESCU, P. 260. | Prin urmare, de aceea. Frumozii erau și,ăștel, de moarte logodiți. idem, P. 214. |

Atunci, în cazul acesta. *Cu mine nu te însoți, Că astfel nu-i păgubi.* ZANNE, P. IV, 211.

2°. (Exprimă o comparație) Așa. *Eră de o frumuseță florosă. Astfel trebuie să fi fost Didona, când hotărî a se îngropă sub ruinele Cartaginei.* C. NEGRUZZI, I, 51. | (Mai ales în corelație cu ea, precum un, uneori făcut mai expresiv prin adăugarea unui tot) *Că o stăncă... Ce... se rostogolește... Astfel crunt oștășul mieu își izbește calul său...* ALECSANDRI, P. II, 15. *Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate.* EMINESCU, P. 224. *Precum pulberoa se joacă în imperiul unei raze... Astfel într-a cecinicii noaple pururea adânc, Avem clipa, avem raza...* idem, P. 223.

3°. (Adverb de grad) Așa, atât (de tare, de mult), în așa grad (mod, chip, fel). *Oare Dumnezeu ca suferi să se calce astfel jurămintele?* C. NEGRUZZI, I, 51. *Cum de în câteva zile s'au schimbat astfel lucrurile?* ISPIRESCU, L. 9. | (Urmat de încât, de, că) *Vorbă astfel, încât robii toate întinide.* idem, L. 38. *Se vârcă în sus și văzură palatul strălucind astfel, de la soare te puteai uita, dar la dinsul ba idem,* L. 7.

4°. (În funcțiune adjectivală. Se leagă totdeauna de subst. la care se referă prin prep. de; poate fi precedat, la sing., de articolul nehotărît) Asemenea, așa (de), atât de. *Să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune!* C. NEGRUZZI, I, 146. *Ce bine va aduce o astfel de schimbare?* ALEXANDRESCU, M. 6. *Mullă vorbă se făcuse la palat... despre o astfel de batjocură ne mai pomenită.* CREANGĂ, P. 84. *Badiu meu, lăndr diac... Scrie două-trei rânduri... Și mi se plimbă prin ceașă, De la inimă fierbinte Zicând astfel de cuvinte: „Alelelu, Doamne sfinte! Mai azează-mi gândurile, Să-mi isprăvesc rândurile...”* JARNÍK-HĂRSEANU, D. 12. | (În funcțiune adjectivală sau se declină astfel: *Înainte de principii mă închin, sau, mai ales, se declină articolul nehotărît, pus înaintea lui astfel invariabil: Înainte de principii mă închin.*)

[În Mold., Bucov. și o parte din Transilv.: *âstfeliu*.] În vorbirea repede mai ales: *âstfel(lu)*. *O bătrână, astfel cum mă vezi pe mine, Nici la degetul mi-dî mic nu te pun pe tine.* PANN, ap. GCR. II, 361.

— Compus din *ast*, -ă (3°) și *fel* (cfr. ung. *istyle, oly-fel, effel*, idem). Formațiunea aceasta, foarte des întrebunțată azi, apare în literatură numai în secolul al XIX-lea și lipsește aproape cu desăvârșire în poezia pop. Cfr. acest fel, în felul acesta, într'ast fel etc.

ÂSTFELIU adv. v. astfel.

ÂST'ALIT, ÂSTĂLALTĂ pron. v. âstaltal.

ÂSTNĂ s. f. (Med.) *Asthma*. — Sufocare intermitentă atribuită unei nevroze a organelor respirațiilor, înecăciune, năduf, stenoză. *Am fost foarte greu bolnav... M'au apucat niște atacuri de astnă așa de violente, încât fiecare amenință să-mi stingă suflarea.* ap. MAIORESCU, CR. III, 68. [Pronunțat mai adesea, și scris uneori: și: *âsmă*.]

— N. din lat. *asthma* (< grec. *ἀσθμα*), idem.

ÂSTMATIC, -Ă adj., subst. (Med.) *Asthmaticque*. — Adj. Privitor la astmă. Care suferă de astmă. | Subst. *Un astmatic*. [Și: *asmatic*.]

— N. din lat. *asthmaticus*, -a, -um (< grec. *ἀσθματικός*).

ÂS'TOAMNĂ loc. adv. v. astă-toamnă.

ASTRĂGĂCIU s. a. (Cism.) (*Outil de cordonnier*: instrument, în formă de beche, avec lequel le cordonnier étire la semelle). — „Un instrument de ciobărie, în formă de hârleț, ce servește la întins talpa

moldovinească”. CREANGĂ, ȘEZ. VIII, 156. „În cismăria cea groasă se numea altădată *astrăgaci* o unealtă de lemn cu care se întorcea pe față cizma, după ce se cosea mai întâi pe dos”. HEM, 1901. „Un lemn cu un cârlig, cu care se întore cismele care s'au cusut pe partea stângă”. TDRG. *Gazda, robotind zi și noaple, se proslăvea pe cuplor, între sanuri, calupuri, astrăgaci, bedreag, dîchic și alte custuri lăioase.* CREANGĂ, A. 81. [În Iași: *aftragaci*. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (După o comunicare a dlui A. BYHAN, pare a fi cuvânt de origine slavă, cfr. bulg. *străgăč* = gratteur, slov. *ostrgáča* = Schabmesser.)

ASTRĂGĂL s. a. (Anat.) *Astragale*. — Os al tarsului de formă cuboidă, arșic. || P. ext. Spec. (Arhit.) Brâu (la partea de sus a unui stâlp s. a. unei coloane). *Această încăpere eră o sală... despărțită la mijloc prin stâlpi rotunzi... Din brăul superior, aici din astrăgalele stâlpilor și din căpătăile ascuțite sau consolele bolților de pe părțile laterale, se porneau... numeroase ciubuce sau nervure.* ODOBESCU, I, 442.

— N. din fran. (lat. *astragalus* < grec. *ἀστράγαλος*, idem.)

ASTRAHAN s. m. *Astrakan*. (Fără plural) (Numele unui oraș și al unei provincii rusești de la Marea Caspică, regiune vestită pentru o rasă de oi din partea locului și, p. ext.) hârșie de miel din rasele oilor de Astrahan (cu părul creț și mătăsoș). *Piei de astrahan, pentru căciuli negri.* I. IONESCU, M. 701. *Eră bună cu părul lustrat și creț ca o piele de astrahan.* DELAVRANCEA, ap. HEM, 1901. *Căciula de astrahan.*

— N. după numele orașului și provinciei rusești Astrachan.

ASTRĂL, -Ă adj. *Astral*. — (Franțuzism; rar, mai numai la unii poeți mai noi) De astru, a(l) astrolor, de stele.

— N. din fran. (lat. *astralis*, -e, idem.)

ASTRĂNGE vb. III. *Amasser, ramasser, réunir, recueillir, entasser, économiser*. (În Ban. și Ardeal; mai de mult și în Mold.) Sensul fundamental e „a strânge laolaltă”, deci „a aduna” (com. LIUBA), uneori cu sensul de „a aduna, a strânge (ceva) de pe jos” (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM, 1902 sau „a strânge la sine, a aduna, a îngramădi, p. ext. a economisi”, sau „a întruni, a uni, a împreună”. *Ducându-se prutul cu Ecdochia la casa ei, astrănsă toată bogata ei bogăție și o au dat pre mâna lui, DOSOFTEIU, ap. HEM, 1903. Stoinicel... mai flueră odată, Să vină și a lui ceată, Ce-i prin codru-mpărățiată. Apoi, deacă s'astrăngă, Stoinicel porunci dădea...* RETEGANUL, TR. 45. *Lemne din codru-astrăngă și un foc mare făcea,* CORCEA, B. 22. (Loc. prov.) *Cine nu astrănge la linerele, nu va avea ce mânca la bătrânețe.* ZANNE, P. V, 611. *Încă vinii și iții prin codru, să-mi astrăng născăi uscături prin iarnă.* (Măidan, Ban.), JAHRESBER. III, 283 (, zusammenraffen”. GLOSAR). *Dorul mândrii cu al mieu Să-I astrăngă Dumnezeu Și să-I facă-n ciuciuere, Ciuciuere cu apă rece, Cine-o bea, de dor îi trece.* E. HODOS, C. 41. [Se conjugă ca *strânge*.]

— Din a- (= lat. *ad*, cu sensul de „la un loc”) și *strâng*, sau de-a dreptul din lat. *astringere* „a strânge la un loc” (cfr. neologismul *astringent*).

ASTREINĂ † vb. I°. *Alléner, éloigner*. — Trans. și refl. A (se) astreină. *Astreinédz* = „abalieno”. ANON. CAR. *Voi, nemulțămătorilor, di însul ud le-pădat [= lepădării] și căzut [= căzurăți] din darul lui și de împărțita cerului vă astrăinat [= astrălnarăți].* VARLAAM, C. 283, p. [Dialect. și: † *astrilnă*.] — Derivat din *strein*, cu ajutorul prep. a.

ASTREINĂT, -Ă † adj. *Aliéné, éloigné*. — Participul verbului *astreina*, devenit adjectiv. *Astrirăți fură păcătoși*. PSALT. SCH. 176 (= *Instrinați*). CORESI: „alienati sunt peccatores”, ap. HEM. 1902. *Asă e amă astrinat a fi dea de-adevăr*. MSS. (secol. XVI°), ap. HEM. 1902. [Dialectal: *astrinat*; în textele cu rotacism: *astrirăți*.]

ASTRIIRĂT, -Ă † adj. v. *astreinat*.

ASTRINGENT, -Ă adj. *Astringent*. — Care stränge s. contractează țesuturile (organice), care face gura pungă. Cfr. stîfos. *Piatra-acră e o substanță astringentă*. | Substantiv (sub forma masc.). *Un astringent*.

— N. din lat. *astringens*, -entis (part. prez. al verbului *astringere* „a strânge”).

ASTRINGENTĂ s. f. *Astringence*. — Proprietatea substanțelor astringente.

— N. după fran.

ASTROLĂB s. a.

ASTROLĂV(IU) † s. a. f. (Astron., Astrol.)

Astrolabe. — (Astron.) Instrument care slujea într-o vreme la măsurarea înălțimii stelelor de-a-supra orizontului. | (Astrol.) „*Astrolav* = cinie de aramă sau de lemn, în care drumul stelelor se arată”. CANTEMIR, IST. 8. *Și așa Păul la a cel vrăbitoriu mergând... și de lucrurile ce auzise întrebându-l, îl răspunse: Asupra la... traja rău nu arată, iară asupra Inorogului... Corbul toată traja spre rău i-au întors, pre carile până mâni (precum astrolăviu meu arată) sau în izgnanie [= oxil] îl vor trimeate, sau și altă ceva mai rău îi vor face*. CANTEMIR, IST. 350.

— N. din fran. (lat.-med. *astrolabus* < grec. ἀστρολάβος, din ἄστρον „stea, constelație” și λαβάνω „iau, prind”. La *Cantemir* de-a-dreptul din grec.)

ASTROLOG s. m. *Astrologie*. — Cel care practică astrologia, cititor în stele. Cfr. *zodier, solomonar*. La *acesta lucru, întâi ca astrologhi să facem se cade, carii, cele adevărate firești și cerești trupuri mai curat vrând să arate, niște științe... și niște trupuri și locuri, carile nici în ceriu, nici în fire se află, pînă*. CANTEMIR, IST. 91. *Constantin*... s'au sculat cu mari oști s'au mers asupra Bolgarilor, mai vărtos îndemnat fiind de Pangratie astrologul, carele adevărată biruință îi giurase. idem, III. 348. *Cometă*... De ce vrei să arzi globul ce noi îl locuim?... Mai dă-ne un mic termen de zece mi de ani... Azi, topește numai a inimilor ghiafă! Și arde astrologii ce lumea îngroașese. ALEXANDRESCU, M. 179.

[Plur. -logi, † -loghi.]

— N. din lat. *astrologus* (< gr. ἀστρολόγος „astronom” și „astrolog” din ἄστρον „stea, constelație” și λόγος „scoțese”).

ASTROLOGHICESC, -EASCĂ † adj. *Astrologique*.

— De astrologie, de astrologi, astrologie. *Lacomul, și așul, flămând este; și lăcomia nici în hotarele gheometricești se oprește, nici de excentrurile astrologicești se covârșește... nici în grammatică... cuvântul „agiunge” au învățat*. CANTEMIR, IST. 45.

— N. după lat. *astrologicus* (grec. ἀστρολογικός), la care s'a adăugat suf. adj. -esc. Cfr. *astrologie*.

ASTROLOGHICESTE † adv. *Astrologiquement*. — După astrologie, ca astrologii. *Pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmați-am trei vestiși și a vremilor iscușiți sămădulțori [= calculatori]... carii... cursul anilor nu numai istoricește, ce încă și astrologicește foarte curat sămădulț, din toate învățăturile îi descurcă*. CANTEMIR, III. 51.

— Cuvânt neologic format din *astrologhicesc*, prin înlocuirea suf. a dj. -esc cu suf. adv. -ește.

ASTROLOGHIIE † s. f. v. *astrologie*.

ASTROLOGIC, -Ă adj. *Astrologique*. — De astrologie. *Linile semmului astrologic se mișcău camplit*. EMINESCU, N. 48.

— N. din lat. *astrologicus*, -a, -um (< grec. ἀστρολογικός, idem).

ASTROLOGIE s. f. *Astrologie*. — (Protinsa) știință a citirii în stele, a prezicerii viitorului oamenilor după poziția stelelor pe cer. *Păcat că știința necromanții și cea a astrologiei s'au pierdut! Cine știe câte mistere ne-ar fi descoperit!* EMINESCU, N. 33. *El deschise o carte veche... un manuscris de zodie... O astrologie mai mult de origine bizantină*. idem, N. 44. *Universitatea din Padua era... vestită [în secol. XIII]... prin marea descoperire pe care o da studiului medicinei și al astrologiei*. Această din urmă știință, prin care se înșelău pe a atunci un amestec ciudat de observări astronomice pozitive și de speculații fantastice privitoare la influența stelelor asupra vieții omenești, se bucură în deosebi de o mare faoare. P. F. NEGULESCU, CONV. LIT. XLIII, 408. [La scriitorii vechi, de-a-dreptul din grecește: *astrologhie*. DOSOFTEIU, v. S. 192.]

— N. din lat. *astrologia* (< grec. ἀστρολογία „știința despre stele, astronomie”, din ἄστρον „stea” și λόγος „cuvântare, vorbire”).

ASTRONOM s. m. 1°. *Astronomie*. 2°. *Astrologie*.

1°. Cel care cunoaște astronomia și se îndelincitește cu ea, învățat în știința astronomiei. *Astronomii, adică a stelelor cunoșcători... intra toate câte intra a cerului trup stele să poartă, două numai neclăitoare și nemăștoare a fi arată*. CANTEMIR, ap. GCR. I, 322. *Astronomul ar dori cu cursul Uranului să se pricească*. BĂLCESCU, M. V. 4°. *Parcă-i ead pe astronomul, cu al negurii repaș*. Cum, ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos. EMINESCU, P. 231.

2°. († sau pop.) *Astrolog*. Cfr. *zodier, solomonar*. Nu s'au pomenit pentru semnele cerului care s'au întâplat mai nasle de aceste toate răutăți... care toate semnele, bătrâni și astronomi în feara leșească a mari răutăți că sânt acestor feri menă. M. COSTIN, LET. I, 323°. La cursul anilor... 1689... ițiu-s'au pre cer o stea cu coadă... De care, mulți astronomi stringându-se pîntr'ale feri, au făcut prognitic ce se va lucra în lume după aceea în urmă. N. COSTIN, LET. II, 23. *Astronomie* Valtasare, *Varsă din cer foc și zare (sare?)*. Cu caira și cu pucioasă, *Pe acest tiran să-l arză*. TEODORESCU, P. F. 105°.

[Pop. și: *hastronom*. Eră *solomonar*, care face călindare, adică *hastronom*. RETEGANU, P. III, 82°.]

— N. din lat. *astronomus* (< grec. ἀστρονόμος, idem, din ἄστρον „stea” și νόμος „împart”).

ASTRONOMEȘTE † adv. *Astronomiquement*, dans les choses de l'astronomie. — În ale astronomiei. *Stătu-au acest Alesandru... Macrocordat terginan mare... om prea învățat în toate învățăturile, așa: filosofește, astronomicește, cum și theologhește*. N. COSTIN, LET. II, 81°.

— Cuvânt neologic derivat din *astronom*, prin suf. adv. -ește.

ASTRONOMIC, -Ă adj. *Astronomique*. — De astronomie. *Observator astronomic*. Cfr. *astronomicesc*.

N. din lat. *astronomicus*, -a, -um (< grec. ἀστρονομικός, idem).

ASTRONOMICESC, -EASCĂ † adj. *Astronomique*. — De astronomie, de astronomi, astronomic. *Pre un munte destul de nalt este o casă de observare astronomicească*. C. GOLESCU, ap. DG.

— N. din lat. *astronomicus* (grec. ἀστρονομικός), la care s'a adăogat suf. adj. -esc.

ASTRONOMICESTE adv. *Astronomiquement.* — (Invechit. POLIZU, COSTINESCU) După metodele astronomiei, ca astronomii. Cfr. astronomeste.

— Cuvânt neologic, format din astronomicesc, prin înlocuirea suf. adj. -esc cu suf. adv. -este.

ASTRONOMIE s. f. *Astronomie.* — Știința care se ocupă cu studiarea astralelor. Cfr. cosmografie. *Astronomiă.* DOSOFTEIU, v. s. 64. *Ptolomeu... au locmit ceale patru cărți de astronomie.* BIBLIA (1688), a. 36. *Acestă teorie [a gravitațiunii]... este de un adevăr evident și a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei.* MAIORESCU, CR. II, 113.

— N. din lat. *astronomia* (< grec. ἀστρονομία, idem, din ἄστρον „stea, corp ceresc” și νόμος „lege”). La scriitorii mai vechi, de-a dreptul din grecește.

ĀSTRU s. a., s. m. (*Astron.*) *Astre.* — Corp ceresc (numirea generică a stelelor și a planetelor). *Tot ce există în spațiu la distanțe nemărginite... prezentând vederii noastre aspectul de puncte luminoase, numite stele, sau de discuri luminoase... precum este soarele și luna, poartă în general numirea de „corpuri cerești” sau „astre”.* CULIANU, C. 3. [Plur. *astre*, mai rar *astri* și *astri*.]

— N. din lat. *astrum* (< grec. ἄστρον „constelație, stea”).

ASTRUCĂ vb. I. 1°. (*Sejcouvrir* (de qch.). (Refl.) *Se couvrir d'une couverture; se mettre au lit, se coucher.* 2°. *Couverir* (avec de la terre, afin de cacher qch.), *cacher.* *Ensevelir, enterrer, inhumier.* 3°. (Refl.) *Sauter* (à cheval).

1°. (În Ban. și regiunile învecinate, rar pe aiurea) *Trans.* (refl. = pasiv) A acoperi, a înveli (cu ceva). *Astruc = „tegu”* (ANON. CAR.), „acopâr” (COM. LIUBA), „einwickeln, bedecken” (JAHRESBER. III, 313). *Dacă eu m'oiu prăpădi, Cu copila tu să-mi răchei Și o trapă tu să-mi faci, Cu dinții n'ea să mă tragă. Vântul mare-o abură, Multă franză va pică, Pe mine m'a astrucă.* CORCEA, B. 18 (variantă din Mold. la HEM. 1907). *Vânturi mari au aburat, Florile s'au sculatur Și urma s'au astrucal.* HODOȘ, P. P. 64. *Puseu dorul căpătâii Și cu gândul m'astrucă, Și de tine mă lăsaui.* idem, 66 (— „acoperiui”, Nota). *A acoperi casa se zice „a astrucă”.* (Șiești-de-Jos și Cloșani, în Mehedinți), ap. HEM. 1907. Cfr. *astrucământ.* | Refl. A se acoperi, a se înveli (cu ceva). *Mama pădurii... pre o ureche se culcă și cu alla se astrucă = se acoperi.* (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 1907. | P. ext. A se acoperi cu ceva spre a dormi, a se culca. *A se astrucă = „sich niederlegen”.* JAHRESBER. VII, 82. *Astrucă-te, să te cotroșec = „culcă-te, să te învălesc”.* (Garvan, în Dobroea), ap. HEM. 1907.

2°. (Pretutindeni, deși astăzi întrebuițat mai rar) *Spec. Trans.* (refl. = pasiv) A acoperi cu pământ, în scopul de a ascunde ceva. *Baba astrucase inelul și mătura mai departe, ca și când n'ar fi fost nimic.* MERA, B. 55. | (De aicel) A acoperi cu pământ un mort, a îngropa, a înmormânta. *S'au sădârșit și s'au astrucă cu cinste, de poporul său.* DOSOFTEIU, v. s. 2. *Nu-i nime să meargă cu sapa să le-astroace [trupurile].* idem, ps. 267. *Și-l ucide pre el-i vei astrucă pre dînsul.* BIBLIA (1688), 243¹³. *Au murit în Țări-grad... cu cinste ca pre un craiu l-au astrucal.* CANTEMIR, HR. 265¹³. *Lăsând cu a dumnezei gură ca să o astruce lângă boariul dumnezei.* MAOAZ, IST. 350¹³. *Ioan Huniadi... au murit în Zemlin... de unde s'au dus în Bălgradul din Ardeal și s'au astrucal în biserică cea de el zidită acolo.* ȘINCAL, HR. II, 27¹³. *Poporul, pe arcașii morți găind, Intr'o grupă i-astrucară.* C. NEGRUZZI, II, 88¹³. *Făcusemăndăstirea... și când pieri, în 1474... el va fi fost astrucal aice.* IORGA, CH. I, 1, 8. *Li-au jurat popa, că va îngropă fiedruia copiii de geaba, și așa au avut ce*

astrucă o săptămână întreagă în toată ziua, de dimineață până în sară. SIEREA, P. 14¹³.

3°. Refl. (În Tătăruși, jud. Suceava, Mold.) A se arunca (IV), a se (ajzvrâri) (pe cal). *Pe cal s'o astrucă = „pe a se înălțat dintr'o săritură”.* VASILIE, c. 199. (Sensul acesta pare a fi influențat de „aruncă”, subț înăruirea căruia s'a schimbat în munții Suceviți și forma cuvântului; v. mai jos).

[La DOSOFTEIU formele accentuate pe tulpină au și și 6; *astrucă-mi!* ACATIST, 42.; *să astroace* ps. 267 etc. (*să astruce* v. s., ap. TDRG.). Cu metateza, în sensul 3°, în munții Suceviți moldovene: a se astarce vb. I = „a se așeza pentru culcare”. ȘEZ. II, 126¹³. | Prin influența lui aruncă, în sensul 2°, și *astrucă* vb. I: *După ce Vartici mură, Jos din țapă îl dedeă... Pe Vartici că-l astrucă...* POP., ap. HEM. 1907. | Prin influența lui astupă (cfr. pag. 333¹³), și: † *astrupă* în R.SALT. lui IOAN VISKI, ap. HEM. 1907. Cfr. destrucă.]

— Dintr'un derivat lat. pop. *“astrucare* (din *astrucere*, cu sensul lui *obstruere*). Meyer-Lübke, *Zeitschrift rom. Phil.* XXVII, 253.

ASTRUCĂMÂNT s. a. *Toit, loiture.* — (În Ban. și Serbia) Acoperiș, coperiș, (a)acoperământ. CDDE. Cfr. astrucăș, astrucătoare.

— Derivat din *astruca*, prin suf. -ământ.

ASTRUCĂN † s. m. v. *asturcan.*

ASTRUCĂRE s. f. 1°. *Action de couvrir* (de qch.). *de cacher.* 2°. *Action d'enterrer, d'ensevelir. Enterroment, exsécution, inhumation, sépulture.* Infinitivul verbului *astrucă*, devenit abstract verbal.

1°. *Abstr.* Acoperire, învăluire (a ceva). Fig. *Nu fără astrucarea adevărului lăsă afară cealaltul acela.* P. MAIOR, IST. 144.

2°. *Abstr.* *Astrucare* = „îngropare : humatio, sepultura...; das Begraben, die Begrabung”. L.B. | Concretizat. „Îngropăciune [înmormântare] : funus, exequiae, iusta inhumatio...; das Begräbnis(s), Leichenbegängnis(s)”. L.B. *Intr'același an... au murit și Ștefan, craiul ungureș... Bonfin... pomenește că... la astrucarea lui, nu numai din toată țara ungurească, ce încă și din Dachia... mulți să se fie adunat.* CANTEMIR, HR. 373. *Zice Topellin: În Ardeal Daților obiceiul cu mare petrecere aduc mortal la biserică... mergând înaintea boierilor călătoreșii și proșii... Vechiu obiceiul, și la Râmlesni le ziceă trâmbețe înaintea oaselor... adevă cantă trâmbețe jalelor astrucării.* M. COSTIN, LET. I, 29¹³. *Permite-mi... a-ți semnală câteva nume de prelați români... cari... au umplut fara cu mii de cărți de acelea ce sunau rânduște la urechea poporului întreg, de la nașterea pruncului până la astrucarea moșneagului.* ODOBESCU, II, 311.

ASTRUCĂT s. a. 1°. *Action de couvrir.* 2°. *Action d'enterrer; enterrement, ensevelissement, inhumation, sépulture.*

Participiul verbului *astrucă*, devenit abstract verbal.

1°. Acoperit¹, învelit¹. *În pat... pentru astrucal (= acoperit, învelit), sănt stranie ori poneci făcute din lână.* LIUBA-IANA, M. 97.

2°. Acoperire cu pământ (a unui mort), îngropare, înmormântare. *La Râmlesni... cantă trâmbețe jalelor astrucării... precum și astăzi la aceste țeri la astrucatul Dumnilor și la alți oameni de cinste.* M. COSTIN, LET. I, 29¹³.

ASTRUCĂT, -Ă adj. 1°. *Concert.* 2°. *Enseveli, enterré, inhumé.*

Participiul verbului *astrucă*, devenit adjectiv.

1°. Acoperit, învelit (cu ceva).

2°. (Despre un mort) Acoperit cu pământ, (deci)

Ingropat. FRÂNCU-CANDREA, M. 98, Inmormântat. *Schelele de Gofsi...*, astrucați sub pământ cu hainele... cu armele și cu uneltele lor rituale. ODOBRESCU, II, 208.

ASTRUCĂTOARE † s. f. *Toiture*. — (In Ban.) Acoperământ. *Astrucătore* = „tegmentum etc.”. ANON. CAR. — Derivat din astruca, prin suf. instr. -toare.

ASTRUCĂ s. a. *Toit*. — Acoperiș, coperiș. *A acoperi casa se zice „a astruca”*, iar acoperișul — „astrucă”. (Șișteii-de-Jos și Cloșani, în Mehedinți), ap. HEM. 1907. [Plur. -cușuri.] — Derivat din astruca, prin suf. instr. -uș.

ASTRUCĂ vb. I. | v. astruca.

ASTRUPĂ † vb. I. |

ASTUPĂ vb. I. 1°. *Boucher, étouper, tamponner, obturer, obstruer, aveugler (une voie d'eau); fermer (la bouche). Constiper. 2°. Encombrer, embarrasser, obstruer, barrer (le chemin à qqn.), boucher ou murer (une fenêtre). (Refl.) Se boucher, être obstrué, etc. 3°. Couvrir, accablér, étouffer, ensevelir. Fermer (les yeux à qqn.). Faire disparaître, cacher, faire oublier.*

Sensul fundamental e: „a umplea cu astupă (= călți) o gaură, o crăpătură sau o spărătură”, în special „a pune un dop de călți la o sticlă”. Cu timpul, sensul s'a generalizat, devenind indiferent dacă materia cu care se astupă ceva e călți sau altceva, deci:

1°. A umplea s. a. infundă o gaură, o crăpătură, o deschizătură etc., a pune dop la o sticlă. *Trans. Spurcata astupă toate găurile casei.* IPIRESCU, L. 65. *Mămele n'au grăit de-a astupă ferestele unde doarme copilul.* ȘEZ. II, 131/12. *A astupă lumina unui tun* = „enclouer un canon”; a astupă vrana bușilor cu dop = „bondonner”; a astupă crăpăturile unei corăbii = „calfater”; a astupă găurile unei uși, unei ferestre = „calfauter”. PONTBRIANT. *A astupă cu călți* = „étouper”; a astupă cu dop = „tamponner”; a astupă o feană = „engorger”. COSTINESCU. *Astupa-ți urechile cu vată!* (Cfr. fran. „avoir les oreilles étouppées”). *Am astupat sticla.* | A-și astupă urechile = a-și pune degetele în (s. mâine la) urechi, spre a nu auzi, a nu voi să auzi ceva. „Păgân”, mă curmă descădul, astupându-și urechile. C. NEGRUZZI, I, 13. | Fig. *A astupă găuri* = „a plăti datorii”. COM. I. FANȚU. *Această sumă este destul de bună spre a astupa o gaură* = „spre a plăti o datorie, a întâmplina o trebuință” = „pour boucher un trou”. COSTINESCU. *Câte găuri n'ai astupă cu bani din păstrare!* JIPESCU, ap. HEM. 1912. | *A astupă cultivă gura* = „a face pe cineva să tacă, să nu mai aibă ce zice, să nu mai clevețească: „clouer la bouche à qqn., le faire taire, le mettre à quia, le laisser coi”. PONTBRIANT. *Domnul Hristo!* de bună voie să duse la puștie, cu să astupe gura erticilor... ce-au încățat că cu nălcuire s'au intrupat Hristo! VARLAAM, C. 252 [Brâncovanu] au luat și trei sute de pungi de bani cu dînsul și, agîngându-l împărțut, cu acei bani au astupat gurile tuturor, cine ce cerea. NECULCE, ap. HEM. 1913. (Loc. prov.) *Gura lumii numai pământul o astupă.* ALECSANDRI, T. 1432. *De te lațră treun căine.* *Astupa-i gura cu pâine.* PANN, ap. ZANNE, P. I, 502. || P. anal. (Pop., în Transilv.) Refl. A se constipă.

2°. P. ext. *Trans.* și refl. A (se) închide, a (se) acoperi, a (se) troieni deschizătura unei groape, unei cavități, gura unui vas, intrarea unei locuințe etc. *Omășii nu numai câmpii acoperiți și văde umpluți, ce încă și ușile caselor cu troianii astupă.* CANTEMIR, ap. HEM. 1912. *Biserica curșei domnești... eră... strimlă și mică. Eră și nu turn... în chip de clopotniță, și supt turn eră visterie, și supt visterie temnița.* Deci Mihai-vodă... s'au apucat și au răsipit turnul și visteria, și au astupat temnița și

au mărit biserica. N. MUSTE, LET. III, 34/22. *Au astupat ușa cu crengi de copaciu.* DRAGHICI, R. 100. (Loc. prov.) [De omul uricior] să-și astupi calea! ZANNE, P. IV, 14. *A astupă cuică gura cu mîna* = „jdm. den Mund zuhalten”. *A astupă o ușă* = „eine Thür vernageln, verrammeln, vermauern”. TDRG. *A-și astupă nasul* = a-și închide narile strângând nasul între două degete. [Refl. *Antonie-vodă Rușă... au adus și apă pre oale, până în zidul acestei biserică, care pre urmă, cu vremea*], s'au astupat, ne-locuindu-o nîme. NECULCE, LET. II, 232/11. *Teara s'a astupat* = „le conduit s'est engorgé”. PONTBRIANT. || Spec. A se închide s. a. închide un drum, a-l acoperi, a-l face să nu se mai cunoască. *Să meargă... la Comănești, să astupe poticile.* NECULCE, LET. II, 438/12. *Astupați cărări și drumuri!* ALECSANDRI, P. III, 237. *O dă în frig și în ninsoare cum-se-cade, și astupă un buc ne astupă calea.* CREANGĂ, A. 30. *Doi-trei să plecați, Drum să-i astupați, Calea să-i tăiați!* TEODORESCU, P. P. 493.

3°. P. ext. Ideea cavitate, groapă etc. dispore cu totul și rămăne numai cea de „a acoperi, a coplesii, a învăli, a se întinde peste ceva așa, încât să nu se mai vadă, să nu străbată la acel lucru aerul, lumina, etc”. *Dață îi priește cănepi, atunce aceasta [crescând] va astupă dudul.* I. IONESCU, C. 77. *În sobă arse un foc straniu; îl înălșim și astupăm, căci eră per afară.* CREANGĂ, A. 110. *A-și astupă ochii* = „sich die Augen zuhalten”. TDRG. || *A astupă cultivă ochii* = a face pe cineva să nu vadă ceva (rău) ce am vrea să rămăne ascuns. *Nu-și împlesce datorile sale, ci numai gîndesc cu minciuni să astupe ochii altora.* TICHINDEAL, ap. HEM. 1914. || Spec. A acoperi ceva sau pe cineva cu pământ (p. ext. cu frunze), a-l îngropa. *Mlădiță... să se astupe, [să se] bătucească și [să se] taie la vîre, ca să nu rămăne fără numai trei sau patru ochiuri, la fiște care(a) mlădiță, afară de pământ.* ECONOMIA, 159. *Și-atunci vîntul ridică-a lot nisipul din pușturi, Astupănd cu el orașe.* EMINESCU, P. 70. | Refl. „*Allo, allo!... trebuie singur să mă astup aici!*” Zicînd aceste, s'au apucat Țigănu și și-au făcut o groapă în drum, până la brău de adănc, s'au băgat într'însa cu mort, au tras fărîn pe împrejuru său și au început să șină acolo. SOBIER, P. 237. (Foarte adesea, în poezii populare, în loc de „a astruca” din alte variante. Se pare că astupă a înlocuit pe astruca în regiunile acele, în care acesta din urmă a ieșit din uz) *Cînd m'or îngropa și m'or astupa...* TEODORESCU, P. P. 436. *Franza că s'a scutură, Trupul că mi-a astupă.* ALECSANDRI, P. P. 74. Cfr. ALEXICI, L. P. 173/11; 187/10; MARIAN, I. 123; GOROVEI, C. 271. | A șterge (de pe față pământului), a face să nu se mai cunoască, să nu se mai știe, să piară (refl. — pasiv). *Și-am venit, venit, venit, Dar la pod ne-am poticnit. Până ce'n sus-ne-am sculat, Urma ni s'a astupat.* TEODORESCU, P. P. 177; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 203/1. *Vremea!* îndelungată, ce strică și astupă vestile împărăției, crăii și domni, ușă și graul Românilor... nu strică, M. COSTIN, LET. I, 29. || Fig. (Despre sunete) A coplesii, a face să nu se audă. *Scrănetul roatelor astupă voroaca cîrășurilor.* CANTEMIR, IST. 47. *Orchestra astupă vocea cîntătorilor*: „l'orchestre couvre la voix des chanteurs”. PONTBRIANT. | A acoperi, a face să nu se vadă, să se uite s. să piară din amintirea oamenilor, a ascunde. *Constantin Duca-vodă se umplă de mare bucurie, unde anzi acă veste, gîndind că-și va astupă gresala lui ce făcuse... prin-zînd pe Turculeș.* NECULCE, LET. II, 279/10. *Tălhării, socolind ca să-și astupe faptele lor ceale reale, după ce au prins pe Remus, l-au dus la Amlic.* CANTEMIR, ap. HEM. 1915. *Unii ca acei... veste și numele Domnului vor astupa.* N. MUSTE, ap. HEM. 1914. *Ată domnul căt și boierii greci arăta o mare dragoste asupra pămîntului, făcînd tuturor boiciorii veniturii... și... daruri... ca să astupe hula ce înșă în Țara-românească.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III,

235. Toată ritorica lui Alexandru Drăganu nu putea astupă moşcia Turcului. MAG. IST. V, 168, 13. A fost un balaur care şi-astupă coada şi se făcea flăcău şi venea la joc, de jucă cu fetele. Da odată i-o ieşit coada şi un Român i-a zis: „Măi flăcăule, astupă-ţi coada biculului!” ŞEZ. III, 111.

— Din lat. pop. **(d)stupa* „a umplea s. a înfundă cu călţi, a pune un dop de călţi” (< ad şi *stupa: v. *stupa*, engad. *stopper*, fran. *étouper*, v.-span. *estopar*, — iar acesta din *stoppa* „călţi”). Cfr. *stupă*, *destupă*.

ASTUPĂRE s. f. *Action de boucher, d'étouper, de fermer, de murer, de barrer, d'obstruer, d'obluer, de couvrir, d'étouffer. Bouchage, obturation, occlusion, obstruction. Constipation.* — Infinitivul verbului *astupa*, devenit abstract verbal. *Astuparea luminii unui tun* = „encloajare”; *astuparea unei găuri cu pământ* = „clembeant, remblayage”; *astuparea crăpăturilor unei corăbii* = „calfatage”; *astuparea găurilor unei uşi*, *unei ferestre* = „calfeutrage”; *astuparea unei drum* = „barrage, encombrement, embarras”; *astuparea unei fevi* = „engorgement”. PONTBRIANT. *Astupare cu zid* = „das Zumaern”. POLIZU. *Pridvorul nu ridică de Brâncoveanu la vechea mitropolie târgovişteană, după astuparea celui vechin...* CONV. LIT. XLIII, 392. *Astupare* = „acoperire: tectio, cooperitio...; das Decken, Zudecken”. LB. | (Pop., în Transilv.) *Constipaţie. Sufere de astupare.*

ASTUPĂT s. a. = *astupare*. Participiul verbului *astupa*, devenit abstract verbal. *Astupatul drumului a colsat odată. Astupatul fevei a împiedecat curgerea apei.* HEM. 1916. | Fig. *Am multe găuri de astupat* = „am multe datorii [de plătit]”. COM. I. PANTU. *Magdion (dându-i punga): Na, cu ce să-ţi astupi ochii... — Marin: De astupat ochii mi-ai dat... Dar de astupat gura?* ALECSANDRI, ap. HEM. 1916. *Donă guri nu i-lesse de astupat* [(scil. cu mâncare) = de hrănit], *mai ales când una nu câştigă, ci numai înroşeste.* ŞEZ. VI, 10.

ASTUPĂT, -Ă adj. 1°. *Bouché, engorgé, obturé, obstrué, barré. Constipé. 2°. Couvert, envelopé.*

Participiul verbului *astupa*, devenit adjectiv.
1°. (Despre găuri, cavităţi, etc.) *Umplut, închis (la deschizătură, cu un dop etc.). În izvor de apă rece, să fie astupat, de ce folos are şi celor însutaţi?* KYSTRATIE, PRĂVILA (a. 1632), ap. GCR. I, 79. *Unde urechile adevăratului sânt astupate, acolo toate hrişmurile se par baste.* CANTEMIE, ap. HEM. 1916. *Îşi simţi gura astupată de sărutări.* EMINESCU, N. 83. *Strada este astupată* = „la rue est obstruée”. DDRF. *Sticla n'a fost bine astupată.* | (Pop., în Transilv.) *Constipat.*

2°. *Acoperit, învelit (cu ceva). Mersă prin oraş cu faţa astupată, ca să nu-l mai cunoască nimeni.* HETEGANU, P. IV, 54/5. (Loc. prov.) *Oala astupată, nu dă gunoaie'n ea.* ZANNE, P. IV, 13.

[Negativul: *neastupat*, -ă = „non bouché, non couvert, non tamponné, non calfeutré”. DDRF.]

ASTUPĂTOARE s. f. *Bouchon, tampon, bonde, obturateur; couvercle.* — Lucru anume făcut spre a astupa ceva cu el: dop, astupuş (sau) capac, învelitoare. *Astupătoare* = „clausura, obturatorium”. ANON. CAR. *Am un Sas Cu sacu'n nas.* (= „Coşul cu astupătoare”). ŞEZ. IV, 95. *Astupătoare de foc* = „étouffoir”. PONTBRIANT, DDRF. *Astupătoare la sobă* = „das Ofenblech”. POLIZU. *Astupătoare la captor* = „der Schieber, das Ofenblech”. BĂRCIANU.

— Derivat din *astupa*, prin suf. instr. -*ătoare*.

ASTUPĂTOR, -OARE adj. *Qui bouche, obstrue, obture, engorge, couvre, constipe, boucheant, obstrucitif, obturateur, constipant.* — Adjectivul verbal al lui *astupa* (derivat prin suf. -*ător*). *Astupător* = „ob-

turator, occ[us]or”. ANON. CAR. *Astupător* = „verstopfend”. BĂRCIANU.

ASTUPĂTURĂ s. f. 1°. *Action de boucher, d'étouper, d'obstruer, d'engorger, etc. 2°. Obstruction, engorgement, étoupeement, obturation. Trou ou fosse, etc. qu'on a bouchée(s).*

1°. Abstr. (Mai rar şi mai ales cu o nuanţă de sens peiorativă) *Astupare. Ce mai astupătură e şi asta? S'a evaporat tot alcoolul din sticlă.*

2°. Mai ales concretizat. *Stare a ceva astupat, efectul astupării. În canalul acesta trebuie să fie o astupătură.* | (Pop., în Transilv.) *Constipaţie. Calul are de-odată astupătură şi mare căldură în gură.* CALENDARIU 1814, 169/13. | Loc. groapă astupată. | *Astupătură la apă* = „das Wehr, der Wasserdamm”. BĂRCIANU.

[Plur. -*furi*.]

— Derivat din *astupa*, prin suf. abstr. -*ătură*.

ASTUPŪS s. a. *Bouchon, tampon, étoupeillon, bonde; obturateur.* — „Dop de lemn, mototol de cărpă, colocoloz de hârtie, cu care se astupă ceva”. COSTINESCU. Cfr. *astupătoare. Pescaru' luă astupuşul cel de plumb şi astupă vasul.* GORJAN, H. I, 45. *Astupuşul conic ridicându-se împreună cu pistonul va lăsa liberă comunicaţiunea.* POZI, F. 83. *Şipuri cu rachiu, cu astupuşuri de flori.* MARIAN, N. 499. [Plur. -*puşuri*.]

— Derivat din *astupa*, prin suf. instr. -*uş*.

ASTURCĂ vb. I. v. astrucă.

ASTURCĂ, -Ă adj., subst. (Cheval) *de race perse.* — (Cuvânt literar, rar) *De rasă persană (fiind vorba despre cai). Com. n. GANE. Sultanul i-a dăruit doi cai asturcani. n. GANE, ap. DDRF. [La ŞINCAI se găseşte şi formele: astrucă şi asturcon, în funcţiune substantivală. Mihaiu-vodă... au stricat oraşul Nicolopolului, tînd pe Turcii dintr'insul şi când eră să bată şi celatea, sangiacul sau prefectul celăştii l-au cinstit cu multe daruri, adecă cu haine berluite sau soboli, cu zece astrucani înşelaşi, înfranaşi cu şefranguri tot într'af'gintite.* HR. II, 264/23. *Raiul, prinşul Valahiei... ca să se arate a fi client unguresc după credinţa cea veche... au venit în Buda la Vladislav, aducând cai milătăreşti, împărăteşte înşelaşi şi asturcon de cei mai buni, sabii polite cu aur şi cu pietre scumpe, şi alte daruri.* HR. II, 114/12.]

— Etimologia necunoscută.

ASTURCŌN † s. m. v. asturcan.

ASUD s. m. sing. tant. 1°. *Transpiration, sueur. 2°. Suint.*

1°. *Sudoare, (pop.) năduşală. Vine Barbul de la plug, Cu doisprece boi la jug, Cu trupul plin de asud.* TEODORESCU, P. F. 329².

2°. *Materie grasă, secretată de pielea speciei ovine, cu care impregnându-se lâna devine moale şi impermeabilă, usuc. Asud = „suint”. PONTBRIANT.*

Asud = „das Wollenfett”. BĂRCIANU.

(Bot.) *Asudul-calului şi asudul-capului* (în Transilv.) = *osul-leparului*; „Bugrane: Ononis hircina”. PANTU, FL. (Cfr. *sudoarea-calului, sudoarea-capului şi asudarea-calului*; cfr. în Meklenburg numirea *Kohschmeet* = „Kuh-schweiss”, ap. TDRG.)

[După CIHAC, I, 269 ar există şi un plur. *asiduri*.]

— Substantiv postverbal din *asudă*.

ASUDĂ vb. I. l. 1°. 3°. *Suer, être en sueur, transpirer, être en nage* (au propre et au fig.). *Se covrir de bude, suinter.* II. *Faire suer* (qqn.).

I. Intrans. 1°. (Despre oameni şi animale) *A da prin porii pielii o umoare apoasă, a transpira, a-l trece (pe cineva) sudorile, (pop.) a înăduşi, a fi în-*

nădușit. Când i s'au apropiat ceasul morții, au început a asuda și a se înfrică și mare neceaz a avea. s. CLAIN, ap. HEM. 1918. De multă osteneală au asudat foarte tare. DRAGHICI, R. 69. (Loc. prov.) Nebunul n'asudă, nici la deal, nici la vale. C. NEGRUZZI, I, 248. Deodată dinții ercăsau, Din ochișori lăcrăman. Pe trupșor asudau... Și nimic nu mai ziceau. TRODORESCU, P. P. 264. Să nu iele femeile sare în mână, că le asudă [mâinile], când cos. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1917.

2°. Fig. (Despre obiecte) A se aburi, a se umple la suprafață de abur condensat în mici picături. Tavanul troșnește și zidurile asudează. DELAVRANCEA, H. 36. Aburii se ridică molatic în tavan de pe mămușca ce asudă pe fund. VLAHUȚĂ, N. 11/2.

3°. Fig. A (se) osteni, a (se) oboși, a se trudi, a se nevoi, a-și da mare silință s. osteneală (pentru ceva). Voi, carii sânteți îmboldiți Spre-a artelor cultură, Și asudați și că trudiți, Muntind literatură... L. VĂCĂRESCU, P. 351/2. Engel... mult asudă ca să arate cum că Săcuii sânt Unguri. P. MAIOR, IST. 124. Florile se cresc în truda. Grădinarul mult asudă. Cu apă uildându-le. HARAC, T. 3. Am trei băiești... Pe unul am să-l dau în școală la Iași... Pe cel al doilea am să-l dau calfa la vr'un lipșcan... [Pe] cel mai mic l-oiu da pe lângă vr'un boier... Incași știu c'or petrece o viață mai bună; n'or asudă, ca tatăl lor, să-și școală pânea din pământ. C. NEGRUZZI, I, 297.

⊕ A asuda sub limbă: se zice, în glumă, când sânt călduri mari, când a alergat cineva prea mult, sau „în bătaie de joc, de cei care se vaită că au muncit mult, când, la drept vorbind, nu au făcut nimica”. ZANNE, P. II, 288. [Nici] limba nu-i asudă! BARONZI, L. 47/13; „când acuză cineva, ironic, de leneș pe un om muncitor”. HEM. 1919 = nu-i pasă. [A nu asuda de vorba cuiva = „a nu-i pasă de vorba cuiva”: „ce qu'il dit ne lui fait ni chaud ni froid”. ZANNE, P. II, 478. Unii zic că-s demagog, alții că sânt numai un gog... Dar ce n'asudă, sufăr tot, căci sânt un mare patriot. ALECSANDRI, T. 30/20. | A-i asuda (cuiva) urechea pentru ceva. BARONZI, L. 40/10; „când așteaptă ca nerăbdare o veste”. HEM. 1919: „attendre impatientement une nouvelle”. ZANNE, P. II, 62.

II. Trans. (Rar) A asuda pe cineva = a-l face să asude, (fig.) a-l da (mult) de lucru. Mai apoi, de i-au și supus supt giugul lor [Turcii pe Moldoveni], de câteva ori i-au asudat [pe Turci Moldovenii], roșoșindu-se. URECHE, LET. I, 98/17.

[Asud, rar asudéz.]

— Din lat. *assudare*, idem (— *ad* și *sudare* : ital. *sudare*, eng. *suar*, v.-prov. *suar*, fran. *suer*, span. *sudar*, portg. *suar*).

ASUDĂRE s. f. *Action de suer, de transpiration. Transpiration, sudation, suer, moiteur. Suer*. — Infinitivul verbului *asuda*, devenit abstract verbal. Transpirație, înnađușire. *Asudarea face bine la răceală*. || Fig. (La plur.) *Asudări* = „ostenele, silințe mari : *sueurs*”. COSTINESCU. || (Bot.) *Asudarea-calului* = *osul-iepurelui* : „Bugrane: Ononis hircina”. Atestat numai la PONTBRIANT (cfr. sudoarea-calului și *asudul-calului*).

ASUDĂREA-CĂLULUI s. f. sing. tant. (Bot.) v. *asudare*; *osul-iepurelui*.

ASUDĂT s. n. = *asudare*. Participiul verbului *asuda*, devenit abstract verbal. *De asudat* = „sudatoriu...; *schweis[s]altreibend*”, d. e. *pravuri de asudat* = „pulvis sudatoriu...; das Schwitzpulver”. LB. *Baie de asudat* = „das Schwitzbad”. BĂRCIANU.

ASUDĂT, -Ă adj. 1°. *Suant, transpirant, en suer, en transpiration*. 2°. *Recouvert de vapeurs, de buée, moite*. 3°. *Fatigué, Gagné à la sueur de son front*.

Participiul verbului *asudă*, devenit adjectiv.

1°. Plin de sudoare, transpirat, înnađușit. *Prinde tot trupul e asudat*. CALENDARUL (1814), 162. *Un tânăr plășez, a cărui cal asudat păstea... troscutul ce creștea pe lângă zid...* C. NEGRUZZI, I, 169. *Mâni asudate*. TDRG.

2°. P. ext. Aburit. *Află scris cu degetul, pe fereastră asudată, un B. SLAVICI, ap. TDRG. Păreții murdari și asudați de umezală*. CONTEMPORANUL, V, 1.

3°. Fig. Obosit, ostentit, trudit. *De cîi mai multe și mai departe și de țeri mai streine și mai late, mai asudat și mai zburciunat sânt*. CANTEMIR, IST. 97. | Căștigat cu greu, în sudoarea feții sale. *Ne papă banii, muncelița noastră a asudată*. JIPESCU, O., ap. TDRG.

ASUDĂTOARE s. f. *Étoffe*. — (Cuvânt nou, puțin întrebuințat) Cameră de baie, plină de aburi, în care intri spre a asuda. BĂRCIANU, DDRF.

— Derivat din *asudă*, prin suf. loc.-instr. -*ătoare*.

ASUDĂTOR, -OARE adj., subst. 1°. *Qui sue (facilement)*. 2°. *Qui fait suer, sudorifique*.

Adjectivul verbal al lui *asudă* (derivat prin suf. -*ător*), întrebuințat uneori ca substantiv. (Cuvânt rar, „care se înlocuiește mai totdeauna prin... de asudat”, HEM.)

1°. Adj. și subst. „Cel ce asudă”. LM. *Asudătoriu* = „sudator...; der Schwitzer”. LB.

2°. „Care cauz[ez] asudare”. COSTINESCU.

[† și dial. *asudătoriu*.]

ASUDĂTURĂ s. f. *Sudation, transpiration*. (Cuvânt rar) CHIAC, BĂRCIANU, HEM.

1°. Exprimă acțiunea, ca și „asudare”, adesea cu o nuanță de sens peiorativă.

2°. Rezultatul acțiunii sau faptul de a fi asudat. [Plur. -*turi*.]

— Derivat din *asudă*, prin suf. abstr. -*ătură*.

ASUDEALĂ s. f. *Transpiration, sueur*. — (Cuvânt rar, neoblicnuit) Sudoare, transpirație, nădușală. *Asudeala trupului deșchide poftă de mâncare*. PISCUFESCU, O. 290.

— Derivat din *asudă*, prin suf. abstr. -*eală*.

ASUDOARE s. f. *Transpiration, sueur*. — (În Transilv., mai ales prin jurul Sibielului, unde nu se zice sudoare) Sudoare, transpirație, nădușală. *Asud, de stau să plesnesc, Și n'am apă să potolesc Al meu trupșor asudat, Cel în asudori scaldat*. RETEGANUL, TR. 76/2.

— Modificat din sudoare, după verbul *asudă*.

ASUDUL-CĂLULUI s. m. sing. tant. (Bot.)

ASUDUL-CĂPELUI s. m. sing. tant. (Bot.) } v. *asud*; *osul-iepurelui*.

ASUMĂ vb. I. trans. *Assumer*. — A lua asupra sa s. pe seama sa. *Îmi asum răspunderea acestui fapt*. (Învechit) A-și lua pentru sine, a-și da, a-și arogă (ceva). *Când o singură naționalitate formează două sau mai multe unități politice separate, sau când un singur stat omogen se subdivide în două sau mai multe provincii, vedem adesea pe una din acele unități... sau provincii assumând epitetul de „mare”*. HASDEU, C. I. 57. [Prez. indic. *asum* și (rar, învechit) *asuméz*.]

— N. după fran. (< lat. *assumere*, idem.)

ASUMĂȚĂ vb. I = *asumuță*. COSTINESCU. (Rar.)

— Contaminat din sinonimele *asumuță* și *sumuță*.

ASUNĂ † vb. I = *sună*. *Asun* = „sono, adsono, sonitum edo...; tön(n)en, ertön(n)en, schallen, erschallen, kling(en)”. LB.

— Din *sună*, cu a protetic.

ASUNĂRE † s. f. = sunare. Infinitivul verbului *asună*, devenit abstract verbal. L.B.

ASUNĂTOARE s. f. (Bot.) = pojarănită, sunătoare: „*Millepertuis* ou *Herbe-de-la-Saint-Jean*: *Hypericum perforatum*”. L.B., HARCIANU (Rar).

— Modificat din sunătoare, sub influența verbului *asună*.

ASUNĂTORIU, OĂRE † adj. = sunător. Adjectivul verbal al lui *asună* (derivat prin suf. -*ătoriu*). *Asunătoriu* = „sonans, sonorus; tön(n)end, ertön(n)end, schallend, klingend”. L.B.

ASUNET † s. a. = sunet. L.B.

— Modificat din sunet, sub influența verbului *asună*.

AȘUNGĂ vb. I. *Fripper*. — (La Moți) A lovi. FRĂNCU-CANDREA, M. 98.

— Etimologia necunoscută.

ASUPRA adv., prep.

ASUPRĂ adv., prep., s. f. j

I. 1°. *Dessus, au-dessus, par dessus. Au-dessus de, sur. 2°. Sur. 3°. Sur. À la surface, à la superficie, en ou par dehors, à l'extérieur, d'après les dehors, par cour. Supérieur; superficiel. 4°. En haut, sur. 5°. Sur. II. 1°. Sur. 2°. Sur, à l'égard de, pour, à cause de. III. 1°. Sur. 2°. Contre. 3°. Vers, pour. 4°. Vers, (juste) au moment où... IV. 1°. Au-dessus de, au delà de. 2°. Par surcroît, encore, plus que. 3°. Usure, fraude.*

Ca toate adverbele noastre locale, *asupra* se poate întrebuița și ca prepoziție, fie că se leagă de substantiv prin prep. de — mai rar —, fie că mai ales primește funcțiune substantivă, construindu-se cu cazul posesivului sau cu pronumele posesiv. În loc de *asupra*, avem în limba de azi mai cu seamă compoziția *de-asupra*, fără ca între ele să se poată face totdeauna o distincție precisă; în general putem spune că *asupra* cuprinde mai mult ideea unei mișcări (d. e. *Se repezi asupra lui*), iar *de-asupra* conține mai ales ideea unei stări (d. e. *Are un semn de-asupra genunchiului drept*).

I. (*De-asupra* arată, ca adverb, că starea sau acțiunea exprimată prin verb este sau se petrece undeva „sus”, iar ca prepoziție, că e(n)nevă este „din sus de” alt-e(n)nevă, indiferent la ce distanță. Când verbul cuprinde ideea unei mișcări, se alege construcțiunea cu prep. pe, așa că avem sensurile mai puțin hotărâte de „pe sus” (adv.) și „pe din sus de...” (prep.). Stă adesea în opoziție cu *de-desus*).

1°. Adv. *De-asupra* (forma *asupra* nu se găsește în sensul acesta) = sus, *Adevăr spun, că Dumnezeu e de-asupra!* CREANGĂ, A. 64. *Au și început a curge furnicile... unele pe sub pământ, altele pe de-asupra. idem, 264. Când eu de-desus, când el de-asupra!* ZANNE, P. II, 535. *Fie talazuri în astă lume, El [— suvenirul] pe de-asupra zboard voios.* ALECSANDRI, P. II, 45. *Că să trecem prin pădure, e peste poate; noi însă să ne silim, dac'om putea, să străim pe de-asupra.* IPSIRESCU, I. 6. (Determinat mai de aproape) *Stelele de-asupra, pe lunca părăsită, Luceam ca niște candelă aprinsă p'un mormânt.* ALEXANDRESCU, M. 25. (Loc. prov.) *Cărțița p' sub pământ umbă, dar urma e în cunoaște de-asupra, pe pământ.* ZANNE, P. I, 399. || (Intrebuițat în funcțiune adjectivală, rar) *De (din) sus, Ridicați călăra sprânceane, Ceale mai de-asupra geane.* BARAC, A. 49. || Și cu sens fig. Superior (în sens moral). *Voința bună este mai pe de-asupra.* BIBLIA (1688), 6 pr. 17.

Loc. prep. *De-asupra* (închis: *asupra*, neintrebuițat: *de-asupra de*) = din sus de, la o oarecare înălțime față de... *Icona... ce iaste asupra dteerei...* CUV. D. BĂTE, I, 195. *N'ai răzuit o zburând asupra capului tău?* MARCOVICI, C. 61 (cfr. 17/1, 21/2). *Sprincenele [erau] rădicate cu disproporție d'asupra ochi-*

lor. C. NEGRUZZI, I, 16. *Gloria te puse laltă înălțime, Că n'aveai tu de-asupra-ți ș'altăurea pe nime!* ALECSANDRI, P. III, 253. *În mijloc aceluia feerie splendoadă... apar în maiestate, De-asupra de grămadă, viziral și muftil. idem, P. III, 377. Soarele e d'asupra amiazului.* ODOBRESCU, III, 16/17. *Un cer de stele de-desus, De-asupra-i cer de stele: Părău un fulger n'ntreput, Rătăciră prin ele.* EMINESCU, P. 275. *Am să zbor: În înaltul cerului, Văduhul pământului, Pe de-asupra codrilor, Peste vârful munților.* CREANGĂ, P. 220. *Calul se urcă repede ca săgeata, până cam d'asupra ei.* IPSIRESCU, I. 6. *Pe de-asupra ochilor, Trasă-i peana corbilor; Pe din jos de ochișori, Rumeorii obrăjori.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 136. †† A stă de-asupra calvă = „a-i fi superior”. *Trei bărbați sta de-asupra lui.* BIBLIA (1688), 11, 17.

2°. Loc. prep. Ideea „e(n)nevă este undeva, mai sus decât alt e(n)nevă” se schimbă lesne în „e(n)nevă este peste alt-e(n)nevă”, deci *asupra* (= germ. oberhalb) capătă sensul de „peste” (= über), gândit ca stare sau ca mișcare. *Vidra nu puține făcitu topise asupra cârților filosofiei.* CANTEMIR, IST. 39. *Un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.* C. NEGRUZZI, I, 60. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului...* BĂLCESCU, M. V. 5/17. *Urșitoarele întinse[ra] pedapsa aceasta și asupra împărăției.* IPSIRESCU, I. 102. †† A stă asupra unui lucru = a stărui (să se facă). *Foderășco... și Urche Vornicul sta asupra aceștii nunte, să se facă.* M. COSTIN, LET. I, 284/1.

3°. Adv. și loc. prep. Ideea de „sus, la o distanță oarecare (de ceva)” dispare aproape d' tot pentru ca să facă loc ideii: „pe toată întinderea a ceva”. Astfel *de-asupra* ajunge la sensul fundamental al lui „peste” (chiar și când întrebuițarea lui poate da naștere la echivocități, precum: *Se încușe pe de-asupra șalului cu o căruță laltă.* C. NEGRUZZI, I, 23, — unde sensul e, evident, „peste șal, acoperindu-l cu căruța”; nu, ca în exemplele de sub 1°: „din sus de șalul ce-l încingea mijlocul, pe piept bunăoară”). *Piperul e negru și îl pun d'asupra pilafului.* ZANNE, P. IV, 75. || „Pe toată întinderea a ceva”, atunci când ideea aceasta o punem în opoziție cu „în interiorul, în partea din lăuntru a ceva”, echivalență cu „pe din afară, la suprafață”. De aici apoi (pe) *de-asupra* cu sensurile lui „(pe) din afară” (cfr. pag. 577): „la suprafață”. (Loc. prov.) *Banul muncii piștește d'asupra apei.* ZANNE, P. V, 33. †† A leși de-asupra (apei s. a. nevoilor) = a învinge, în cele din urmă, toate piedicile, a leși biruitor din lupta cu greutățile vieții și fact. A scoate (s. a. scăpa) pe cineva de-asupra (nevoii s. a. nevoilor) = a birui pentru altul, în cele de pe urmă, toate piedicile, a-i scoate din toate greutățile, a-i face un rost sigur pe lume. (Loc. prov.) *Dreptatea iose ca untdelemnul d'asupra apei.* ZANNE, P. V, 284. *Pe miera [tradiția populară o arată]...compătimitoare pentru pușiori cucului... dându-i toată silința... de a-i crește... până ce-i vede mărișori și scoși de-asupra nevoiei!* MARIAN, O. 1, 288. *De-acum sîntem scăpați de-asupra nevoiei!* CREANGĂ, P. 124. || Pe din afară, la suprafața externă. *Ceia ce fac bani răi, argintu-i fac de arame și numai că ce-i sposec de-asupra cu argint.* PRAYLA MOLD. 40. *Pe de-asupra-i cu suman, Dar pe trup are caftan.* ALECSANDRI, P. 202/17. *Pe d'asupra frumos, Șîndăntu dăunos.* ZANNE, P. I, 215; II, 564. || (În legătură cu prep. de) Pe din afară, după exterior, după înfățișare. *Pe dumiata te vād de pe de-asupra că ești ceva mare și frunț.* SHIERA, P. 123/17. *Se încășe ale, sîretul, a le alege așa, de pe de-asupra.* CREANGĂ, P. 167. || Pe din afară, (pe) de rost, de-a rostul. *Nu știu lecția pe de-asupra!* | În mod superficial, în treacăut, ușurel = „superficient”. COSTINESCU, „légèrement, à vue de pays”, CHIAH, I, 19. || (Cu funcțiune adjectivală. În legătură cu prep. de) Superior. Ca

un îmbrăcămint de de-asupra te învâli pre înșij. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1927. | Superficial. Încălzătura cea pe d'asupra este otrăd. MARCOVICI, D. 217.

4°. Adv. și loc. prep. Când ideea de „sus” nu mai implică în sine pe cea de „la o oarecare distanță”, de-asupra a putut să ajungă a exprima ideea de „(imediat) pe s. peste ceva”. *Malca își ia ziua bună de la socri și se suie de-asupra sateltoilor, în fundul căruiți.* CREANGĂ, P. 117. *Leagă o piatră [de funie] și puse căciula d'asupra ei.* ISPIRESCU, L. 89. || Astfel s'a putut ajunge la un fel de substituție a noțiunii adverbiale de-asupra, cu sensul de „partea cea mai de vârf, vârful s. culmea a ceva”. *Măsură-mi bine o găleată de mere și mai pune pe de-asupra [— pe vârful grâmezii de mere] vreo două pere.* | De aici apoi expresia: **Pe de-asupra** — în afară de prețul, măsura, cantitatea etc. cunoscută s. stabilită mai dinainte, mai mult decât fusese vorba, încă, mai, și, peste (asta): „par dessus le marché, en outre, au surplus”. *Prăpădi... cât ai bate în palme, tot ce câștigase, și moștenirea de la tată-său pe de-asupra.* C. NEGRUZZI, I, 81. *Venac... câte cu un picior frânt, și acesta le eră câștig pe de-asupra.* CREANGĂ, A. 26. *Moșul său eră un om foarte bogat; avă de toate câte le cădău, și pe de-asupra mai avă încă și o turmă de oi.* MARIAN, SE. II, 96. *Marișcuță de la camă, Taie-un puț și ne fă seamă: Cându-i trece pe la noi, Pentru unu' fòm da doi, Pe de-asupra buze moi, JARNİK-BĂRSEANU, D. 335. | (Rare, neobiceit; la comparativ) Mai mult decât atât, ce e mai mult... Ca și Engel, el nu observă că Severin și Craiova formau un singur și același Banat al Otului. Mai pe de-asupra, el afirmă că Basarabia... HASDEU, I. C. 74.*

5°. Loc. prep. În sfârșit s'a ajuns (pe cea din urmă treaptă a dezvoltării) ca asupra să exprime același raport local ca pe. (Exemplele sânt toate scoase din literatura veche; cu sensul acesta nu se găsește nicodată compoziția de-asupra, decât, doar une-ori, în legătură cu de partitiv: *Să-și leapele [omul] de de-asupra sa larul păcatelor.* VARLAAM, C. 85, p. *Descărând de de-asupra-șiți acă multă acufie...* DOSOFTEIU, V. S. 246, 1; — dar și: *Se învoești toată fara de acă veste, unde se rădică acă necoie de asupra fării.* NECULCE, LET. II, 290¹². *Acest rău obicei să-l rădicăm de asupra fării.* URICARIU, V. 249¹. *Carul credinței, asupra căruia vom să intrăm în raiu...* BIBLIA (1688), 4 pt.¹¹. *Domnul, după altă podoaă de îmbrăcăminte ce pune asupra sa, se îmbracă și cu haina cea împărătească, ce se chiamă cabanji.* GHEORGACHI LOGOFĂTU, LET. III, 290¹⁰. [Lui Romil] *și cade capul asupra pieptului.* BELDIMAN, N. P. I, 135¹. *Să analohisiți asupra lor [— să repartizați între ei] banii ce s'ar cuceni.* URICARIU, V. 185¹⁰. *Asupra unei nădejdi deșarte zidim fericea noastră.* MARCOVICI, C. 30¹⁰. (La acesta din urmă, probabil, franțuzism, ca și în exemplul: *Eu n'am asupra-mi nici bani de cheltueală.* DRĂGHICI, R. 6.) || (Astăzi încă în construcția:) A lua (ceva) asupra sa = a-și lua asupra, și asupra sufletului s. capului său) = a se însărcina cu ceva și a primi răspunderea pentru ceva, a lua pe seama sa (ceva) (azi, după fran. „prendre sur soi” = a-și asuma ceva); „prendre sur soi, se charger de, prendre à son compte”. *Antioh au luat asupra lui și n'au primit să...* *Întoarce [zahereau].* NECULCE, LET. II, 280¹³. *Au luat asupra sufletului lui că nu vor acă nici o necoie.* Idem, LET. II, 311¹. *Să ia boierii asupra capetelor sale această grijă.* MUSTE, LET. III, 18¹. *Meziliți ce vor lua treaba fierii menziloror asupra, să dea de la sine 500 lei pe an.* URICARIU, III, 4¹². *Gospodiniile...* vor lua asupra-le această îngrijire a casei. I. IONESCU, C. 11. *Să implinescă slujba ce și-o luase asupra.* ISPIRESCU, L. 17. | Nu mai lua, și tu, asupra-ți toate câte se spun despre noi. | (O construcție veche remarcabilă) *Să se știe că, având un multă guede-cată pentru niște țigani și stând dumniului mijlo-*

ciilor de ni-am dezbătut giudecata și făcându-mi dumnealui și ispisoc domnesc, luându-mă asupra de toată cheltueala [— luând asupra sa toată cheltueala ce mă privea pe mine], eu cu altă n'am avut eu ce mulțămii dumisale, ce... i-am dat... un copil de țigan. URICARIU, XXI, 386¹. | † A avea asupra = a avea la activul său, a putea numi al său. *N'am asupra nice un lucru bun.* DOSOFTEIU, V. S. 133, 1. II. Loc. prep. Din sensul I, 2°, s'au dezvoltat două întrebări figurate ale lui asupra. (În sensurile acestea nu se întrebunțează forma compusă de-asupra.)

1°. (După verbe care exprimă o domnie, o stăpânire s. o superioritate, arată persoana s. obiectul asupra căruia se întinde puterea, stăpânirea etc.) *Peste împăratul îi deade putere asupra a tot creștinul.* DOSOFTEIU, V. S. 35, 1. *Te rândum pe dumneafă asupra acestei trebi.* URICARIU, XI, 231¹⁰. *Pe... soare, lu mi-vei împădu mult vreme să împărătescă mărș asupra univesului.* MARCOVICI, C. 19¹¹. *Patima aceea... Dobândind asupra noastră pulere covârșitoare, Varsă în sânge otrăv.* KONAKI, P. 280. *Dar Românii nu vor pacea, nu vor tracia uniluiș.* Ce asupra-le aduce un necinstilor tractat. ALEXANDRESCU, M. 21. *Nic' a lui Costache... nu mai avă stăpânire asupra mea.* CREANGĂ, A. 7. | Pentru, în privința... *Temperatura avă toldeaua o deosebit influență asupra spiritului meu.* C. NEGRUZZI, I, 57. *Drepturile împăratului asupra coroanei ungare...* SLAVICI, IN JAHRESEER, X, 619. || † A sta asupra cuiva să... = a fi în puterea, în cădere, de competență cuiva, să... : „dépandre de, être du ressort de”. *Să asupra giudefului să să isprătescă, de vor fi mărturiile bune, sau de nu vor fi.* PRAVILA MOLD. 78.

2°. (După verbe care exprimă o eugtare sau o înfățișare a gândului, arată persoana s. obiectul despre care gândim, vorbim etc.) *Despre, în privința... Dacă o scăpă fi-i voia, de stâncile floasoase, în care își sfărâmă mândrul gândurile lăcomose Asupra a mi de ceriuri... Freghe-mi de-a-și da ochii în cerelări îngămfate.* KONAKI, P. 259. *Chibzuindu-te aduce asupra rețelor... întrebă-le: pierdut-am oare tot?* MARCOVICI, D. 14¹². [Lui Romil li eră ciudă] a ascultă o mulțime de căpetenii ale Campanienilor, fălindu-se asupra stinței. BELDIMAN, N. P. I, 86. *Pricina care-l îngrozise eră închipuirea lui asupra acestor semne.* DRĂGHICI, R. 156. *Îată acca ce ne ne lămură asupra misterioasii drame...* C. NEGRUZZI, I, 45. *Ai voit, amice, să citească... cartea... și, după citire, să-mi și dau părerea asupra-i.* ODOBESCU, III, 9¹. *Medită asupra unui cuvânt.* EMINESCU, N. 41. *Un împărat oarecare, nevădind nici un fecior... Prin rugăciuni și postire Dumnezeu l-a ascultat și după a lui dorire cu un prunc l-a mângăiat... Atât de mult împăratul asupra lui tremură, Cât strășnic tot patatul, nu cumea a-l supără.* FANN, P. V. II, 5.

III. Când nu mai este vorba de o stare sau de o mișcare a ceva care este sau se petrece mai sus (față de altceva), ci de o mișcare ce vine de sus, atunci asupra exprimă, ca și spre, direcția de sus în jos: *Vulturul s'a năpustit asupra mielului.* Cu timpul însă ideea de sus în jos a devenit accesorie, și asupra (ca și spre, de altfel) indică azi persoana sau obiectul care este ținta unei loviri, indiferent dacă mișcarea vine din sus sau de la un punct de pe același plan.

1°. (După verbe care exprimă o năvălă, năpustire, lovire etc.) Spre, pe, peste, în. *Sloboză asupra-le gadine cumplite.* DOSOFTEIU, V. S. 138. *Visuri sfășietoare au năvălit asupra simțurilor mele.* MARCOVICI, C. 7¹. *Luând o șogălați au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 168. *Urul se repezise asupra-i.* ODOBESCU, III, 48¹¹. *Se năpusti asupra ei un lup.* ISPIRESCU, L. 16. *Apuca ortice vede și asupra mea repele.* TEODORESCU, P. P. 274.

2°. (Mișcarea asupra cuiva sau a ceva se face cu

intenție dușmănoasă) Impotriva, în contra... Ioan Cantacuzino au oștit asupra Ghinovezilor. BIBLIA (1688), 7 pr.₁₂. Biruire asupra de vrăjmaș. DOSOFTEIU, V. S. 5 pr. Muscalii se pogorâră asupra Jării. NECULCE, LET. II, 337₁₂. [Părinții de la Nichea] s'au adunat asupra celor ce păpănașe besearica a slujii idollor o făcă. MINEIUL (1776), 69 ¹/₂. Incepuse și războiul asupra Bulgarilor. E. VĂCĂRESCU, IST. 252₁₂. Acea nădejde că Ungurii îl vor apăra asupra Cumanilor. P. MAIOR, IST. 98. Vrăjmașii toți, într'un sfat, Asupra se o' narmat. KONAKI, P. 184. Pavel, apostolul... mai înainte era luptător asupra lui Hristos. DRĂGHICI, R. 94. Triumful stinței asupra naturii. BĂLCESCU, M. V. 3₂₀. Îi ajutase asupra prolificiei. ISPIRESCU, I. 51. Incapărâ bătăie grabnică asupra cânelor. RETEGANUL, P. II, 74₂₂. Mai ales în expresiile (în cea mai mare parte învechite): a fi (s. a sta) ceva cuită asupra — a apăsa ceva pe cineva, a veni ceva cuită asupra — a veni (ceva rău) peste cineva pe neașteptate, a cădea ceva cuită asupra — a cădea ca o pacoste pe capul cuiuă, a se scula asupra cuiuă — a ataca pe cineva, a se revoltă în contra cuiuă. Și-au părșit părinții și frații... de s'au dus print' alte țări, și unii s'au făcut oameni răi și talhari, de mare nevoie ce le eră asupră, că nu mai acă de ce se apucă. N. COSTIN, ap. HEM. 1925. Potolește viforul ce-mi stă asupră. MINEIUL (1776), 198 ¹/₂. Vom răbdă răul ce ne va veni asupră. DOSOFTEIU, V. S. 94, r. Se femeă împărșia de oastea rusească, ca să nu treacă fără de veste, să-i vie asupră-i. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 258₂₂. Am mai luat... uchi 6, de m' am plătit de un Turc, de ce mi-a căzut asupră. MSS. (a. 1622), ap. HEM. 1924. Să sculă noaptea asupra oasplii și-i ucisă. DOSOFTEIU, V. S. 117, r. Toate răgăsurile s'au sculat în picere asupra împăratului. GORJAN, H. IV, 22. [Compilint, în mod pleonastic, prin „împotrivă“] Au zis cum să fu făcut 24 de capete asupra Măriei Tale împotrivă. ANTIM, P. XXVI₂₂. [Rare, la scrierilor mai vechi, compoziții de-asupra: Dumnezeu încă nu-i plinise certarea de-asupra țării. N. COSTIN, LET. I, A. 104]. Polonia... stănjini războiul Nemților de-asupra Muscalilor. E. VĂCĂRESCU, IST. 282₂₁.] Fig. (După cuvinte care exprimă un sentiment răuvoitor, mânie, pizmă, ură, etc.) În contra, împotriva. La asupra mea pizmașii mânia să-și împlă. DOSOFTEIU, PS. 25. Vrăjmașia și răutatea ce are dăruțat asupra mizeri-și... PRAVILA MOLD. 82, r. S'au burzului asupra Moscului. NECULCE, LET. II, 428₂₂. Foarte s'au scărbit asupra țicirului. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 276₂. Iscodeau intrigi unul asupra altuia. UICARIUL, I, 127₂. Aceau o ură fioroasă împotriva nobililor și mai ales asupra familiei Batoresților. BĂLCESCU, M. V. 338. Din romanțul Ameliei, luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld. C. NEGRUZZI, I, 73. Nicu: Cum fi-a plăcut [la teatru]? — Tinea: Am răs foarte mult. — Nicu: Am auzit că s'a mântit un comisar asupra autorului. ALECSANDRI, T. 807. Destul ai viclenii asupra tatălui meu! EMINESCU, N. 6. Vor acă cuzele rele asupra lui. SBIERA, P. 85₂₂. Se hotărî să-și răzbuie asupra împăratului. ISPIRESCU, I. 31.

3^e. [Măscarea în spre cineva sau ceva nu se face cu gând dușmănos] Către, spre, în direcția, în spre... Au luat [drumul] de la Hofin, spre supt codru, asupra Toporășilor. NECULCE, LET. II, 224₂₂. Tîguru... curge asupra Asăritei, Enfratu... curge asupra Indiei. MSS. (secol. XVIII), ap. GCR. II, 61₂₂. Apartamentele nevastei lui, despărțite într'un capăt ce da asupra grădinii... C. NEGRUZZI, I, 73. Scroafa, cum vede pe moșneg că vine asupra ei... o rupe la fugă. CREANGĂ, P. 75. [După verbe care exprimă îndreptarea privirii spre cineva s. ceva] La, spre, către. Să nu caufi asupra nesiniicii norodului acestuia. BIBLIA (1688), 133. După mulțimea îndurărilor tale caută asupra mea. ANTIM, P. 52. Asupra nemărginirii tale

ochii mei sânt pironiți. MARCOVICI, C. 9₁₂. Aruncându-și ochii asupra maică-șo, au văzut-o... moartă. DRĂGHICI, R. 27. Spănul răpede își aștepte prierile asupra lui Harap Alb. CREANGĂ, P. 233. Apă strălucă, de orbă pe cei ce se uitau asupra dinșilor. ISPIRESCU, I. 38.] Fig. (După cuvinte care exprimă un sentiment binevoitor, iubire, laudă etc.) Către, spre, față de... [Avea] mare dragoste asupra legii creștinești. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 259₁₂. Almieu asupra-i amor. PANN, E. IV, 141. Se înforca apoi cu milostivie asupra greșelului. MARCOVICI, D. 150. Să se îndure asupră-le și să nu-i pună în primejdie. BĂLCESCU, M. V. 349. Prins dragoste asupra unei fete. ISPIRESCU, I. 117.

4^e. P. ext. Din raportul local (direcție spre s. către un loc), se poate naște un raport temporal: spre, către, aproape de (un moment al zilei, al anului, al vechului, al vieții etc.). Au pricepat Barnoesci-tođă peira sa, cu căteva zile înainte a cădere în închisoare, scriside o carte la maică-șo aice în feară, care carte penr cuvintele lui s'au cunoscut că eră asupra morții acă scrisoare. M. COSTIN, LET. I, 268₁₂. Diata surdului și a mulțului... și a celui ce iaste asupra dării sufletului... PRAVILA (1814), 130. Nu coese a sădeși poezirea prin o ași înfricoșată întâmplare, tocmai asupra somnului. DRĂGHICI, R. 106. Casele sânt bune, curate acum, asupra Paștilor. IORGA, N. R. B. 63. Și a venit asupra nopții. MARIAN, D. 243. Sfânta Vinere... au venit (ca) să se pedesească, că te-ai apucat de spălat cămeșile, asupra zilei ei. SBIERA, P. 301₂. (Cfr. span. „llover sobre la tarde“ = a sosi către după-amiază.) În timpul când (tocmai se întâmplă ceva). Mitropolitul sărută crucea cea din mână Domnului... asupra căria sărutări înlăt se face mare pălăc, cu slobozirea tunurilor. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 313. Îi opri asupra eroanei. MINEIUL (1776), 102 ¹/₂. † A fi asupra unu lucru = a fi tocmai gata de a se apuca de ceva. Sosecă... olticari la Șerimbeiu [cu porunca:] ori unde l-ar apungă, într'acel loc, să lase toate, măcar și de ar hi asupra vreniții trebi, și înlăt să purcează înapoi. M. COSTIN, LET. I, 322₂₂. Eram tocmai asupra mesei, când a venit ei: gata de a ne așeză la masă.

IV. 1^e. † În limba veche asupra de (s. pre asupră de) se întrebuință și în sensul de „dincolo de, mai pre sus de.“ (În acest caz „de“ are sens partitiv și asupra de cer = de la cer mai sus, dincolo de cer). Și... irema se înălți asupră de ceriu. CUV. D. BĂTR. II, 121. Se luă mare cunșință a tu pre asupră de ceriu. PSAL. SCH. 19₂ (= pre mai susă de ceriu. CORESI, PS.: „tu a mis ta majesté au-dessus des cieux!“).

2e. † Fig. Din raportul local se naște lesne un raport de grad și „dincolo de ceva“ ajunge să exprime gradul cel mai înalt: „mai mult decât atăta s. decât ceva“. Asupră de aceea, cînto înțoașe fața mea în aleamul vostru. CUV. D. BĂTR. I, 8. Au iubit Dumnezeu asupra de tot. Ibid. II, 225. Asupra de putere = „supra vires“. ANON. CAR.] (Procedat de mai) Mai asupră de cât tofii] pizmașii miei mă feciu oară. DOSOFTEIU (: „super omnes inimicos meos factus sum propprium“), ap. HEM. 1925. Mai asupră de cumu-și este puterea și agonisita, să nu cheltuești. CĂRARE PRE SCURT (a. 1685), ap. CCR. 131.] Spec. (Și azi încă): Cu asupra de măsură = mai mult (decât era de așteptat s. se cunevea), din cale afară, afară din cale, peste măsură; cu beșug, cu prisosință; „extrîmement, excessivement, extraordinairement, outre mesure; à l'excess, à folson“. Cumpăta prințipeasă puseasă în lucrare răsplătirea aceasta, cu asupra de măsură. BELDIMAN, N. P. I, 174. Fericit mă simt altăceia, cu asupra de măsură. EMINESCU, P. 188. Duce-vă în loc de-i spuneși, să le-aducă dăntură, Și-i plătesc cu cât o face, cu asupra de măsură. IOSIF, P. 63.] (Eliptic. Astăzi, rar): Cu asupra = cu dobândă, cu pri-

soasă, cu vârf, mai mult (de cât se cuvenea), și mai și de tot: „encore plus, davantage, par surcroît, abondamment”. Mulți boagași sânt ca aciaia, și încă mai cu asupră [= și încă și mai boagași]. VARLAAM, C. 331. *Pentru aceiaia șerbul tău...* [fînă județele tale], *pentru să ia cu asupră plată din mila ta*. DOSOFTEIU, PS. 59. *Toate asupra lui i-au venit, încă și mai cu asupră*. MAG. IST. III, 361/1. *Fiind răniți prea cu asupră [= prea de tot]*. MINEIUL (1776), 86 1/2. *Sufbușii cu asupră-i silea de împlină mai mult de cât acei poruncă*. DIONISIE ECLISIARCUL, C. 189. *Și-au răsplătit cu asupră de pre Ursachi*. MUSTE, LET. III, 13/21. *Dar mai mult și cu asupra s'a ceselit Arelti*. PANN, E. II, 157/22. *Ginerele se supără mai cu asupra decât toți*. ISPIRESCU, L. 258.

3^a † Subst. Din locuțiunea adverbială cu asupră = „cu dobândă”, pare a se fi despărțit un subst. asupră = „camătă, uzură” (cfr. asupreală). Îi întâlnim în PSAL. SCH. 168/13 (și la CORESI, ps. 142): *Și scâdză de calea lui asupra și hielensji* (= asupra și înșelăciuni. CORESI: „et non deficit de plateis eius usura et dolus”).

[Forma asupra s'a născut din asupră și art. -a în construcțiunile cu cazul posesiunii și cu pron. pos.: *asupra omului, asupra mea*. După analogia adverbelor terminate în -a, forma aceasta a înlocuit, în timpurile mai nouă, în mare parte, pe asupră și ca adverb: *a ieși de-asupra* și în legătură cu dat. pron. enclitic: *asupra-mi* (pe lângă: *asupră-mi*); *asupră s'a păstrat* în construcțiunile, rare de altfel, cu prep. de: *cu asupră de măsură*. | Pentru șovăirea uzului de construire găsim la HEM. 1923 următorul exemplu din DOSOFTEIU: *Că dzua Domnului Savaoft vine asupra tot ocornicul* [= asupră a tot oc.] și *trufașul și asupra a tot sulul...* și *asupra de tot chedrul...* și *asupra de tot muntele nalt și asupră de tot turnul nalt etc.* Cfr. și: *Te purorisi/ de-asupra svânta fecioară*. DOSOFTEIU, V. S. 230. | † Asupre (cfr. cătră > cătră): *Rădulatea toată asupre-mi să strânge*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1939.]

— Din lat. pop. ad și supra: sard. I. *assupra* (în celelalte limbi romanice numai forma necompușă *supra*, cfr. *supra* și *super*, cfr. *supre*; pentru compoziția cu *de*, cfr. *despre*). Cfr. p(r)este. Cfr. R. Kurth, *Jahresbericht*, X, 618—623 și 624—625.

ASUPRĂLUARE † s. f. *Avarice, avidité, cupidité*. — Sgărănie, avarie, lăcomie de bani. Și cu asuprăluarea, cu menciuroase cuente, voi vă vor scumpăra. COD. VOR. 169/12 (= și pentru hâlpie. N. TESTAMENT 1648; și cu lăcomie. BIBLIA 1688: „possés par l'avarice”).

— Cuvânt format de traducătorul Codicelui voronețean, din asupră și luare (cfr. „a luă asupră”, fără să fi pătruns vreodată în limba de toate zilele.

ASUPRAVENI † vb. IV. *Survenir*. — A se întâmpla, a da peste ceva. *Cerul s'a clădi și pământul s'a legăna din urcădăturile sale pentru mânia urgiei Domnului Savaoft, în dzua aceiaia în carea ea asupraveni mânia lui*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1931. [La DOSOFTEIU se găsește și: *suprăveni* vb. IV, ap. HEM. 1931.]

— Cuvânt compus de Dosofteiu din asupră și veni după lat. *super-venire* (cfr. „a veni asupră” și *frun.* „surveni”), fără să fi pătruns vreodată în limba de toate zilele.

ASUPREALĂ s. f. *Oppression, vexation, injustice, Usure, Calomnie*. — (Cuvânt foarte des întrebuțat în literatura veche, azi puțin mai rar) Apăsare, încălcare a drepturilor cuiva, împilare. *Avea asupreală multă și strămbătăți greale...* de cătră o samă de boiari. MOXA, 371/22. *Neputând trăi, de asupreală altor neamuri...* N. COSTIN, LET. I, 56/11. | *Nedreptate*. Un dirgătoriu nu este datoriu să asculte pre Domnul

[ării, să muncească sau să spânzure pre neșine, cunoscând et că nu-i vinovat și iaste lucru cu asupreală acelaia muncă sau acelaia moarte. PRAXILA MOLD. 152. „Mamonul încafă să apucăm cu strămbul și cu asupreală. VARLAAM, C. 228. *Intr'âmbe părțile mai mult fălărie decât omenie, sau mai mult asupreală decât dreaptă socotela s'ar face*. CANTEMIR, IST. 33. | (Superst. pop.) Prigonire, rele pe care le fac spiritele necurate oamenilor și vitelor. *Gonești asuprelele dracilor*. MINEIUL (1776), 86 1/2. [Oamenii cearcă cu descătence să scape de] *asupreală* [dracilor, strigoilor...]. CALENDARIU (1844), 63. *Binecuedintează și turna dobitoacelor...* și *le'nmulțește și le'nărăște...* și *le izbăvește de toată asupreală diavolului...* și *de tot șfutul Satanei*. AGHIASMATAR (A. 1851), ap. TEODORESCU, P. P. 384. | Cămătărie, uzură. *Camătă - dobândă cu asupreală*. ȘAPTE TAINE (A. 1644), ap. HEM. 1931. *Nici o asupreală să nu facă Turcii la cămpărtării*. DIONISIE ECLISIARCUL, C. 231. | *Năpaste*. *LB. S'au făcut asupreală, ce să dzice au căzut năpaste*. PRAXILA MOLD., ap. HEM. 1933.

— Derivat din asupră, prin suf. abstr. -eală.

ASUPRÉNIC, -Ă † adj. *Oppressif*. — (Formațiune literară de pe la sfârșitul secol. XVIII, învechită azi) Asupritor, apăsător, chinulor. *Se pricinua strămbătale și asuprénică supărare*. URICARIUL, XIX, 313/22; IV, 22/21. (Mold. Hrisov de la Grig. Ghica).

— Derivat din asupreală, prin suf. adj. -nic.

ASUPRI vb. IV^a. 1^a. *Surcharger* (qqn.). *Opprimer, oppresser, pressurer, accubler* (qqn.), *tyranniser, léser* qqn. *dans ses droits; vexer, causer des vexations; tourmenter* (qqn.). *Porter* (contre qqn.) *une accusation inique. Forcer, contraindre*. 2^a. *Exagérer, augmenter*. 3^a. *Attaquer inopinément, surprendre par une attaque*.

1^a. A pune asupră cuivă o povară, deci, fig. a împilă, a (a) apăsa, a nedreptăți, a cere de la cei slabi ceea ce nu pot da sau împlini, a pune altuia greutăți, sarcine (nedrepte s. mai mult decât poate duce)!. *COSTINEȘI*. *Așă eră viața acestui împărat bun, că pre strărci cu birurile nu-i asupră*. MOXA, ap. HEM. 1934. *Va prea asupri cu camătă*. PRAXILA MOLD. 88. *Nu pre toți într'un chip asuprește neputința și mișelătatea*. VARLAAM, C. 316. *Dumnezeu au făcut dobitoacele spre a noastră întrebuținare, adică numai, să nu le asuprim peste măsură*. DRĂGHICI, R. 99. *Cei mai areuși asupresc pe cei mai strărci*. I. IONESCU, M. 159. [Impăratul] *nu supără întru nimic pe popor și nu asupră pe călător, nici pe sirman*. ISPIRESCU, L. 393. *Baba Dochia areă și o noră, pe care o asupră foarte tare*. MAHAN, SE. II, 97. *Eu mi asupresc pe nimeni, cum asuprești tu țara!* RETEGANU, P. I, 9/22. | (Rar) A chinul. *Vorbam c'un june prieten de astă supărăcioasă boală...* *cu asuprește pre bietii Ieșeni*. C. NEGRUZZI, I. 198. | *Asupresc* = „năpăstuese, vinovățesc pre cineva pe nedrept = calunior, inique accuso...; fälschlich beschuldigen”. LB.; POLIZU; BARCHIANU; DDRF. || P. ext. † A silă, a forță, a constrânge (pe cineva la ceva). *Asupresk* = „cogo”. ANON. CAR. *Și alle pricini vor fi fost carile să fi asuprit pe Aurelian deodată a deșertă Dachia*. CANTEMIR, HR. 216/11. *Insă noi nu asuprim pe cinecă...* *să crează*. idem, HR. 218. (Cfr. asuprit¹.)

2^a. † A pune vârf (la ceva), a mări, a exageră, a încornoră (un fapt). *Cuvintele lupului de-a-fir-a-păr le povestă și încă de căt eră, cu ozile, varile minciunilor le mai asupri*. CANTEMIR, IST. 98. (Cfr. asuprit².)

3^a. † A cădea (fără de veste) asupră cuivă, (dec) a atacă fără de veste, a surprinde printr'un atac. *Cadan i-au asuprit fără de veste și pre mulți i-au tăiat*. SINGAI, HR. I, 251/4. *Pofi cu mare leșmie a-i trage în rîpele acealea, acolo îi vei așteptă, cu mare statornicie îi vei lovi și în creamea aceasta Sa-*

binenii miei îi vor asupri cu săgețile lor, cu sulfițele și cu stâncile ceale de piatră ce vor prăvăli asupra lor. BELDIMAN, N. P. I, 140/14.
— Derivat din asupra.

ASUPRICIUNE † s. f. *Oppression, vexation, exaction, concussion.* — Asuprire, asupreală, împilare. Ale trupului asupriciuni și camelele și mândria cestii lumi și pohta ei cade-i-se să le lasă. CORESI, ap. HEM. 1936. Multe răutăți și asupriciuni... făcăă fărăi. MAG. IST. II, 202/22.
— Derivat din asupri, prin suf. abstr. -iciune.

ASUPRIRE s. f. 1°. *Action de surcharger, d'opprimer etc. ou le fait d'être surchargé, opprimé etc.* *Oppression, vexation, exaction, concussion. Contrariété, peine morale. Torture.* 2°. *Calomnie.*

Infinitivul verbului **asupri**, devenit abstract verbal. 1°. „Fapta de-a asupri, de-a nedreptăți (pe cineva); jaf, mănătorie (în administrațiune, în împărțirea dreptății), sarcină nedreaptă, apăsare din partea celor mari către cei mici”. COSTINESCU. (Cu sens activ) Să mă irt... pentru asuprirea ce le-am făcut. URICARIUL, XI, 354/12. Tăra geme sub asuprirea Tomșei, C. NEGRUZZI, I, 138. (Cu sens pasiv) Poporul gemea în ticăloșie și asuprire. C. NEGRUZZI, I, 275. || (Rare, neobitnuit) Supărare. *Robinson au priceput asuprirea ce au făcut pînă în sfârșit săi.* DRĂGHICI, II, 38. || Chin, tortură. *Asuprirea morții.* MARCOVICI, C. 44/2.
2°. Calomnie, năpăstuire. POLIZEU, DDRF., HEM.

ASUPRIT s. a. = asuprire. Participiul verbului **asupri**, devenit abstract verbal.

ASUPRIT, -Ă adj., subst. 1°. *Surchargé. Opprimé, oppressé, pressuré, lésé dans ses droits, vexé. Calomnié. Forcé, contrainst.* 2°. *Exagéré, excessif.*

Participiul verbului **asupri**, devenit adjectiv, substantivat adesea.

1°. Apăsă, încercat cu o greutate (prea) mare, (și fig.) mai mare de cât e drept, oprimat, împilat, nedreptățit. *Pe năvălăii răstignită...* cu podoabe de-ale lumii asupriți. Fața ta pare că răde. KONAKI, ap. HEM. 1937. Zeastrele ce să cade să dea cela ce au făcut săă featei cei asupriți... PRĂVILA MOLD. 111, 7. Se învinsă oamenii cei cu strămbătuși asupriți, de apucă anul pre altul, strigând: „haidă la diavol!” N. COSTIN, ap. HEM. 1936. Pretutindenea vei afla noroadele asupriți. BELDIMAN, N. P. II, 64. Locuitorii au fost asupriți. I. IONESCU, M. 146. [Pemea se teme] să nu rămăie steapă și din cauza aceasta apoi să fie nu numai certată și asupriță de bărbatul său, ci chiar și bătută. MARIAN, NA. 5. | Substantivat. (Cu sens pasiv, în opoziție cu „asupritorul”, cu sens activ) *Asupriții și împilății — atâ de mulți la număr — ar fi pierdut... un... apărător.* C. NEGRUZZI, I, 244. *Asupriți* pămîntese multe, da nu moare tute ca asupritori”. JIPECU, ap. HEM. 1938. || † Silib, constrâns (la ceva). *Vandalii... fiind asupriți de foame... s'au tras cătră Ghermanii cari astăzi îi chemăm Franchi.* CANTEMIR, HR. 76/2. Dacă eu eș dintru acea cîntire de pace și vădșare de sânge..., [noi] denaintea a toată lumea îndreptăți putem fi; căci noi spre aceasta sântem asupriți. N. COSTIN, LET. II, 108. || † (Mai de mult și ca termen juridic) Fără voie, constrâns. *De a lui bună-voie, de nime nevoit, nici asuprit, au cîndut a lui dreoptă ocină și moșie.* ACT (a. 1591, Mold.), ap. HEM. 1937. | Forțat, prin mijloace artificiale. *Se îndeamnă... slăbozirea cea asupriță, a mistuelii și a udului.* PISCUPESCU, O. 210.
2°. † Exagerat, excesiv, care trece peste măsura cuvenită. *Să fugim amă de beșie și de mănăcare asupriță.* CORESI, ap. HEM. 1937. *Da Turcii banii cu dobânzi asupriți, de întrecă până la un an sau doi dobânda pe capele.* DIONISIE ECLESIAICUL, C. 164.

ASUPRITOR, -OĂRE adj., subst. 1°. *Oppressif, vexatoire, tyrannique.* 2°. *Oppresseur, tyran. Concussionnaire. Calomniateur.*

Adjectivul verbal al lui **asupri** (derivat prin suf. -itor), substantivat adesea.

1°. Adj. Care asuprește (pe cei mai slabi, pe cei mai mici), apăsător. *Frica va să zică povnire asupritoare carea înspăimîntăză pre omul cinstit.* PRĂVILA (1816), 38. *Frica lui Romil, a barbarului asupritoriu.* BELDIMAN, P. II, 180. || † Pricină asupritoare = forță majoră: „forțe majeure”. *Nu fieleci iaste dat jărătic a mănăca..., ales cînd pricina asupritoare lipsește.* CANTEMIR, ap. HEM. 1938.

2°. Substantivat. Apăsător, împilător. *Va cunoaște cel asuprit că-l va ucide asupritoriul.* PRĂVILA MOLD. 66. *Lacomii, apucătorii, asupritorii.* VARLAAM, C. 383. *Un asupritoriu ce giură strămb...* DOSOFTEIU, V. S. 116, 7. *Vezi... pe asupritor, că nu poate scăpa de blestemul jertelor sale.* MARCOVICI, C. 19/2. || „Măncător, jăfător, care prin puterea ce are nedreptătește, jăfătește, apasă, asuprește pe alții”. COSTINESCU. || „Năpăstuitoriu = calumniator...; der falsche Beschuldiger”. LB. {† și dial. -toriu.}

ASUPRITURĂ † s. f. *Oppression, contrainte, vexation.* — Asuprire, asupreală. *Beșia și cămădnicia și asupritura și toate alalte păcate...* CORESI, ap. HEM. 1938. *Că de asupritura trudei călușrești ce să asupriță, nice purl nu-i pută elaga.* DOSOFTEIU, V. S. 19, 7. [Plur. -turi.]

— Derivat din asupri, prin suf. abstr. -atură.

ASURZEALĂ s. f. *Action d'assourdir, de devenir sourd; assourdissement.* — (Rare) Faptul de a fi s. a. deveni surd. *Leac de asurzeala urechilor.* PISCUPESCU, O. 324. [Plur. -celi.]

— Derivat din asuză, prin suf. abstr. -eală.

ASURZĂ vb. IV^a. 1°-2°. *Devenir sourd, perdre l'ouïe, s'assourdir.* 3°. *Rendre sourd, assourdir; abasourdir, dourdir, ahurir.*

1°. Intrans. A-și pierde auzul, a deveni surd. *Au asurzăt d'imbe urechile.* DOSOFTEIU, V. S. 126, 7. *Măi, Michiduța, cînd oiu chinu eu, ai să asurzești.* CREANGĂ, P. 54. *Și-asurzește, Și-amușește.* MARIAN, V. 47.

2°. Refl. (Învechit) Cu același sens. *Asurzește-te.* BIBLIA (1688), 229. *Și-ți voiu legă limba și te vei asurzi.* ib. 535.

3°. Fact. A luă auzul, a face surd, fig. a zăpăci, a ameți pe cineva. *Asurzește pre oameni, spînd și ceale ce sînt și ceale ce nu sînt.* ȚICHINDEAL, F. 203. *Să ne ferim de întălnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească.* C. NEGRUZZI, I, 238. *Taci, nău te lasă inima să taci; asurzești lumea cu jărănițele tale.* CREANGĂ, A. 71. *Nu voiă să asculte nici la păsărele ce ciripeau, de [te] asurzeă.* ISPIRESIU, I. 58. *Și-l asurzise zgomotul ce se făcea în acel oraș.* idem, 136-1. (Pleonastic) *De urechi m'au asurzit.* TEODORESCU, P. P. 381^b.

[Rare, nelotrăbuințat, e prezental: asură. ALECSANDRI, ap. HEM. 1940.]

— Din lat. *assurdire (*assurdesco în loc de obsurdesco); ital. assurdire, fran. assourdir (span. ensordecer, portg. ensurdecer). Cfr. surzi, desasurzi.

ASURZĂME s. f. *Surdité.* — (Formă puțin întrebuințată) Faptul de a fi surd, surzie, surzenie. LB., FORTBRIANT, CHAC.

— Derivat din asuză, prin suf. abstr. -ime.

ASURZIRE s. f. *Action d'assourdir, de rendre sourd, de devenir sourd, d'ourdir, d'ahurir. Assourdissement, abasourdissement.* — Infinitivul verbului **asuză**, devenit abstract verbal. *Asurzirea din răceală se poate vindeca.*

ASURZIT s. a. = asurzire. Participiul verbului *asurzii*, devenit abstract verbal.

ASURZIT, -Ă adj. *Assourdi, deœenu sourd, rendu sourd; abasourdi, étourdi, ahuri.* — Participiul verbului *asurzii*, devenit adjectiv. (Pleonastic) *De urechi azurzit*. MARIAN, V. 123.

ASURZITÓR, -OÁRE adj., adv. I. *Assourdissant, abasourdissant, étourdissant, ahurissant*. II. *D'une manière assourdissante*.

Adjectiv verbal al lui *asurzii*, (derivat prin suf. -itor), Intrebuințat și ca adv.

I. Adj. Care asurzeste, care ametește. *Auzul se resimte de vibrări asurzitoare*. ALECSANDRI, P. III, 84. *Un zgomot asurzitor* = „un bruit assourdissant”. DDRF.

II. Adv. *Strigă asurzitor de tare*.
[† și dial. -tórú.]

ASURZITÓRĂ s. f. = asurzire. ANON. CAR. (Formă puțin întrebuințată)

— Derivat din *asurzii*, prin suf. abstr. -itură.

ASVÁNTÁ vb. I. (ș. d.) v. *azvântá* ș. d.

ÁS-VARÁ loc. adv. v. *astă-vará*.

ASVÁRLÉ vb. IV (ș. d.) v. *azvárlé* ș. d.

AT † s. m. *Checal (de selle), éalon, coursier.* — (Cuvânt păstrat azi numai în unele regiuni, în poezia populară) Cal bun, cal turcesc, cal (și mai ales armăsar) de călărie. *Au venit la Iași Casim-aga... căruia mare prețlesug i-au arătat Domnul, și el asijleroa, trăgând și un cal (de șed) Domnului peșchiera*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 227. *F-au eșit Domnul înainte... cu mare alaiu, și... vrând să se sdrute cu agasi de pe cai, s'au tulburat așii lor și, sculându-se așii în două picioare, au luncat calul Domnului*. Idem, LET. III, 218. *Un om au vrut să edând o mazgă [= catăroaică]... în loc de cal, adăogând că tatăl său nu au fost măgaru, ci hăt (= cal turcesc)*. TICHINDEAL, P. 160. *Văd pe Stanca Moșogoașă, în carătă zugrăvită... Imprejur steteau legați Șapte pușoișori de hăși, Să-i dea Stanca pe la frași*. POP. (din Dobrogea), ap. HEM. 2029. *Nu fi-e hatul de cănzare, Să-ți dăm gabeni și parale?* TEODORESCU, P. P. 613. *Mult pușin ce eșpăta, Tot pe ei și pe-at punea*. POP. (Serbia), ap. HEM. 2030. [Și: hat. Plur. (h)ăși. Se găsește însă și forma hăși. POP., ap. ȘIO., chiar și hale: *Cu trei hale la coșare, Puși de la Vinerea-mare Pe grăunșe și pe sare*. TEODORESCU, P. P. 611^b — unde nu e vorba de (h)atoaice adevă de lepe (de călărie), ci de cal — lucru care pare a dovedi că vorba nu mai e înțeleasă nici în popor.]
— Din turc. at „cheval entier”. ȘIO.

AȚĂ s. f., loc. adv. *Fă, flet; filament, filandre, fibre; ficelle, corde, cordeau.*

1^a. Tort subțire (de in, cânepă, bumbac), răsucit, formând un fir lung pentru cusut. *De unde a luat Adam și Eva ac și ață, de a cusut frunzele de smochin?* C. NEGRUZZI, I, 13. *Să stai toată ziua'n prag, Cu ață băgată'n ac*. DOINE, 10/. (Superstiție pop.) *Cine dă acu' cu ață într'insul, își dă zilele*. ȘEZ. III, 123. *Unii zic că vârcolacii se suie la Innă... pe ața ce s'a scuit într'o zi de Duminecă*. (Rânghilești, în Fădegen), ap. HEM. 2078. *A băgă ața în ac = „einfäden”*. TDRG. † Cusut cu ață albă = cu ochi și cu sprâncene, făcut astfel încât îi cunoști îndată (precum se cunoaște ața albă când se înselează cu ea o stofă închisă) (după fran?) „[finesse] cousue de fil blanc”. *Istoria ața e cusută cu ață albă = „se pricepe taia”*. PAMFILE, J. II. Acest „unde ești?” prea e cusut cu ață albă. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Ca orice numire de materie,

se întrebuințează în deosebire la singular: *Am cum-părat niște ață neagră; fel de fel de ață*. Unitatea e: un fir de ață. Pluralul aței înseamnă „soiri deosebite de ață” sau bucățele de ață: *A acolate ațele cu care s'a înșeitat o haină*. TDRG. | *La mâncare, mămăliga... se taie cu o ață de cânepă*. (Bădeni, în Iași), ap. HEM. 2078. *Băgatu mână'n punca chingii, Găsiu ața mămăligii*. TEODORESCU, P. P. 333. † A rămăneă cu ața mămăligii = a rămăneă sârac lipit (pămăntului), a nu mai avea nimic: „tre completomen ruină”. ZANNE, P. III, 611. | Ața, fiind subțire, se rupe lesne. De aici locuțiunile: *Nu întinde ața, să se rupă*. C. NEGRUZZI, I, 251, sau: *că se rupe*. ZANNE, P. III, 8 (se zice celor ce trec măsură). A se țineă s. a sta (numal) într'un fir de (s. într'o) ață = abia a se mai țineă, a fi aproape de pierzanie: „ne tenir qu'à un fil”. ZANNE, P. III, 12. *A omului viață... Se ține într'un fir de ață și se rupe gând când n'ai*. PANN, P. V, II, 89. *Îi stă viața într'un fir de ață*. Idem, P. II, 801. *Viața ce abia se mai ține într'o ață*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2079. | *A fi cu șerpar de ață*: adică sârac. (Șerparul se face, de obicei, de piele.) ZANNE, P. III, 372. Cfr. și exclamația: *Lume, lume și viață, Brăciunare de ață!* ZANNE, P. I, 216. (Brăciunarele se fac de lână; cele de ață nu țin mult). | (Cu aluzie la puțina valoare a unui fir de ață) *Un fir s. un capăt de ață = cel mai mic lucru, ceva neînsemnat, foarte mic s. foarte puțin, un lucru de nimica*. *Nici căm un fir de ață, Nu-ți dăm prin gură să tragi*. PANN, P. V, III, 96. *Scotțiți că văzute de la unchiu-său vreedată măcar un fircel de ață?* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | *Nu mai eăru-mieu... fecior de gospodar cinstit, nu luase nici un capăt de ață*. CREANGĂ, A. 99. *Până'ntr'un s. (s. în un) capăt) de ață = tot, până la cel mai mic rest*: „Jusqu'à une tôte d'épingle”. *Au făcut tot, până la un cap de ață*. NECULCE, LET. II, 229^{1/2}. *Au încăr-căți și bucate și rinul și grăul, până'ntr'un cap de ață, de au lăsat numai peatră sacă*. S. COSTIN, ap. HEM. 2080. | A spune (s. a povesti) din fir până'n ață = din fir a păr, cu toate amănuntele: „de fil en aiguille”. *Îi povestă... din fir până'n ață*. GORJAN, H. II, 190. *Îi spuse tot, din fir până'n ață*. ISPIRESCU, L. 106. *Să spusă din fir până'n ață*. ȘEZ. III, 232^{1/2}. † Nu face față cât ața = mai mare decât ocaua, „pușoiș și trundă multă”. PAMFILE, J. II. (Despre o îmbrăcămintă roasă, jerpelită) *Mai mult ață decât față = ros, de l se vede ața de urzeala stoffii*. *Din călcăie până'n cap, haina lui mai mult ață decât față*. PANN, ap. HEM. 2079. | (Despre nesiguranta și necazurile vieții omenești) *Viață eădrpăta (s. legată) cu ață*. POP., ap. HEM. 2079. (Loc. prov.) *Nu întinde (prea mult) ața, că se rupe*. ZANNE, P. III, 8 = nu forță lucrării, nu le aduce la o prea mare încordare. *Unde e ața mai subțire, acolo se rupe*: tot peste cele săraci (necăljiți etc.) dă belele.

2^a. P. a nali. Firul produs de paianji. *Muștii eă moarti și s'andăzurati pei ații painjilor...* ȘEZ. VI, 7. | Poet. *Prin ușa veche și crăpăta, deslușiu căteava ața de lumină în odăia alăturată*. DUNĂREANU, CH. 119. *În lăuntru cafenelei, ața de fum se ridicau în tavănu murdar*. Idem, CH. 47. | Spec. (pop.) Ața limbii: membrana subțire care împreună dosul limbii cu partea inferioară a gurii: „le filet”. Ața buricului: „cordon ombilical”. | Ața cuțitului (a coasei etc.) = „firul de oțel care se desface de pe ascuțitul cuțitului [al coasei etc.] prin continuă ascuțire”. LM. *A acolate ața cuțitului = „das Messer abziehen”*. TDRG. *A bate [coasa] după felurite/te vârtosii ațle aței ei*. I. IONESCU, C. 112. | *Zeama de vară, de castraveți are s. a căpătat ață = se zice când nu se pritocește regulat, astfel în căt devine băloasă și se întinde*. TDRG. | *Fu-solea, mazărea are ață*: când îmbătrânește și, rupând păstăia, rămăne, în lungimea ei, de cele două laturi, căte un filament sau fir. | Ața în carne, în poame = „fibrele cărnil, ale poamelor”. BĂRCIANU.

3°. P. ext. Fir. *Afă* = „fir sau tort”. DAMÉ, T. 140. *Inul sîmînat des nu face ramuri și toate afele din lăor sînt lungi.* I. IONESCU, C. 43. (Ironie) *Care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se lărdău afele și curgeau ochielele după dîinși.* CREANGĂ, P. 249. || *Epocile se nîsîră ca mărgelele pe afă.* EMINESCU, P. 231. *Zile înșirate cu afă.* ZANNE, P. 1, 24: la fel, una ca alta (ca și mărgelele înșirate), monotone. | P. ext. Șir (de mărgele). *Un ghîrdar de mîrgăritar, în 6 afă.* URICARIU, XI, 225. || (Credințe pop.) Cu aluzie la firul tort de ursitoare: *Afă vieții* = a) firul vieții: „le fil de la vie”. Se ca milostivi [Dumnezeu] a-mi tăia afă vieții. MARCOVICI, C. 101. | *I s'a sfărșit afă de pe ghem.* S. NĂDEJDE = „sein Lebensfaden ist abgelaufen”. TDRG. — b) sfărșitul vieții(?) [Pe copii] îi muncesc peste toată puterea... lor, până li se stîngue lucrarea mîinii de tot și vin la afă vieții! *Și mor cei mai mulți.* PISCUPESCU, O. 9. || *Trage (pe cineva) afă spre (s. la) ceva* = se apropie de (s. se îndreaptă spre) ceva, mînat parcă de o forță tainică, în mod fatal, irezistibil. *Unde-l trage pe el afa Ca să-și mai petreacă viața.* PANN, P. V. I, 71. *Du-te, băiete, dacă te trage afa la moarte.* ISPIRESCU, L. 193. *Gazda se sîih în toate chipurile să-l opraască de la această șofotărire... Fu peste puînșă. Îi trăgea afa la rele.* ISPIRESCU, L. 280.

4°. Orice tort răsucit, chiar mai gros: sfoară, funie etc. *Nici se vor clăii fărâșii cîrtului ei... nici afele lui nu se vor rumpe.* BIBLIA (1668), ap. TDRG. (: „dont pas un des cordeaux ne sera rompu”). *Boierii au tăiat afele cîrtului asupra lui Ștefan-codă și acolo, cu multe rane pătîrîndu-l, l-au omorît.* URECHE, LET. I, 175/1. *Dorintele cu boii de afă!* („se zice în bătaie de joc, cănd se dă numele de domn celui cărînia nu i se cuvine”). ZANNE, P. IV, 352. (Cfr. *ibid.*: „Domnule cu boii de funie...”) || *Spec. (Teșăt.) Afele șfior.* DAMÉ, T. 135. *Afă* = „o parte a sucelei”. *idem*, T. 140. *Afă* = „o parte a urtoarei”. *idem*, T. 141. || (Imbrăc) Legăturile opinelor (cfr. *nojiță, tărăsnă*). *Opincile se leagă de picior cu niște afă* (= afe) făcute de pîr din coadă sau coamă de cal negru, sau pîr de capră neagră, pe care, răsucindu-l, fărâniți îl împletesc, și acestea se chiamă afă negre la opinci. (Lămășeni, în Suceava), ap. HEM, 2077. *Am o niță lungă, lungă, îngrădăsc o poaiță și-o zahată, și mai răndăno-o bucată?* (= „Afa de la opinci”). ȘEZ, I, 27. *Scînd o piele de porc sălbatăc... și croind căle-o păreche de opinci... le-a îngrăuit frumos și a petreut căle-o păreche de afă neagră de pîr de cal prin cele nojițe.* CREANGĂ, A. 25. || *Funia* cu care se trage clopotul (și p. ext.), tragerea clopotului. *Pentru 9 ceas, 2 afe; derept vecernie, 4 afe; pacecer-nița cea mică, 3 afe.* FRĂVILA GOVORA (a. 1640), ap. TDRG. || (Zid.) *Afa zidarului* († *zidarului*) = sfoara de care e atârnat un plumb, servind de indicator al direcției verticale: „fil à plomb”. *În mîna lui eră afă de ziditori.* BIBLIA (1668), 564. || *Ca pe afă* = drept de tot, în linie dreaptă: „tout droit”. ZANNE, P. III, 14. *Tot copaciul... ca cum pe afă de-adreptul... ar fi fost puși.* CANTEMIR, IST. 126. *Tot locul înlustru pre afă de-atocma atocmat eră.* *idem*, IST. 127.

5°. Loc. adv. (Prin prescurtare din comparația „drept ca un fir de ață întins”) *Ață* (la...), urmînd după un verb ce indică o mișcare, înseamnă „drept (la...)”: „(aller) de droit fil, tout droit, directement”. *Acă măiestrită șoseă... se întinde afă până la bariera Ploieștilor.* ODOBESCU, I, 375. *Merge dracul... afă, la mîndăstirea sfîntului pîrînte.* RETEGANU, II, 65/1. *A me'a afă* = „a merge drept la țintă”. FRĂNCU-CANDREA, M. 97. *Fata... își luă hîlîuștele și zeleți pe nesîmînte din curte, sîndu-și afă la babă.* MERA, B. 186. (Cfr. germ. „schunurstracks, schunurgerade”, fran. „il a dormi plusieurs heures de fil” s. „à la filée”).

6°. (Bot.) *Ața-apei* = a) *Philonotis des fontaines*;

Philonotis fontana, sau: *Mnium fontanum*. (În Banat) „Mușchiu... din fam. bartramiaceelor... de 4—10 cm. înălțime, formează tufe întinse de o culoare verde-gălbui... Crește pe marginea pârâlelor și izvoarelor, în câmpurile mlaștinose și pe stînci umede”. PANTU, PL. — b) = mătasea-broaștei. PANTU, PL. [Plur. afe, dial. afă.]

— Din lat. *accia*, *idem* (*Thea. linguae lat. și Archiv lat. Lex.* XIII, 278); ital. *accia*, eng. *atsa*.

ĂȚA-ĂPEI s. f. (Bot.) v. ață; mătasea-broaștei.

ATĂC † s. a. v. latică.

ATĂC s. a. 1°. *Attaque. Atteinte* (à l'honneur de qqn.), *offense, outrage, insulte*. 2°. (Med.) *Attaque. Phisie pulmonaire*.

1°. (Mil.) Mișcare ofensivă împotriva unui inamic, lovire a unui vrăjmaș (spre a-l doborî s. a. cuprinde locul unde se află). (Contrariu noțiunii de apărare) Cfr. *asalt. A urmări pre dușman... A se lupta cu dinșul... E... vrednicie a celui ce comandă... oastea... Tu... nu știi ce este atacul și asaltul.* C. NEGRUZZI, II, 193. *În ziua de 7 Octomvrie, regimentul 7 de linie, batalionul 1 de vânători și căle un batalion din regimentele 5 și 13 de dorobanși încearcă un nou atac în contra redutei a doua de la Grivița, dar atacul este din nou respins cu pierderea a o mie soldași și 22 ofițeri.* MAIORESCU, D. II, 99. *Locotenent-colonel Sergiu Voinescu, în fruntea dorobanșilor de lași și Vasluiu, dusese trupele de atac cu un acednter oic. D. ZAMPFESCU, B. 235. [Fig. și p. ext. Apeșterile critice izolare... nu vor trebui să lipsească niciodată dintr-o mișcare intelectuală... Dar aceste sînt lucrări de amănunte. Sintaza generală în atac, izbirea unui întreg curent periculos, o credem acum ștearsă de la ordinea zilei.* MAIORESCU, CR. II, 204. *Cu atdă mai pușin... puteau slăbi [gubernul] atacurile unor deputași... care nu aveau nici o greutate.* *idem*, D. II, 7. (Rare, în graul de mahalal, al orășenilor incuți) *Atingere* (a cinstii cuiva), ofensă, insultă. *Vai de mine, jupdă Dumitrache, adică gîndești că am erut pentru ca să-și fac un atac? Îmi pare rău!* CARAGIALE, T. II, 6.

2°. (Med. Pop.) Năvălire neașteptată a unei boale care aduce moartea s. ruinează sănătatea, „lovire năpraznică de vre o boală”. POENARU. Cfr. *aces* (2°). *Atac de apoplexie* = „Schlagflussanfall”. *Atac de friguri* = „Fieberanfall”. POLJUZ. *Ma părăsîți fără de veste sănătatea mea... M'au apucat niște atacuri de astmă așă de violente, în căt fiecare amînșă să-mi stingă suflarea.* ap. MAIORESCU, CR. III, 68. || *Spec. Atacare a plămînilor, flisie pulmonară, tuberculoză, boală de piept, ofiță.* *A murit de atac:* „il est mort de la poitrine” DDRF. *Borsul erud, bătut pe nemăncate, este bun pentru atac.* POP., ap. ZANNE, F. IX, 276.

[Plur. *atacuri*.]

— N. din fran. (ital. *attacco*, *idem*.)

ATACĂ vb. I. 1°-3°. *Attaquer*.

1°. (Mil.) A porni lupta ofensivă împotriva unui inamic, a lovi pe vrăjmaș, spre a-l înfrîng, spre a-l alunga și a-i ocupa locurile întărite pe care le apără. | *Trans. Împărățul Teodosie-cel-mare... confundă în apă un număr însemnat din micile lunturi în care Gojiș veneau noaptea decîndea, ca să-i atac* *flota de pe mîl stîng al Dunării.* ODOBESCU, III, 636. | *Absol.* A porni atacul decisiv care sfîrșește cu asaltul. *Atacul [asupra Plevnei] fusese hotărît pentru ora 3 după amiază... După felul nedisciplinat al generalilor ruși, trupele lui Școabea atacaseră înainte orei hotărîte.* MAIORESCU, D. II, 94. | P. ext. A năvăli s. a. sări cel dintîi (asupra cuiva, spre a-l lovi). *L-au atacat mișelește.* || *Fig. Se întreprinde publicarea unei foi literare... [Gubernul] luand drept pretext o necinovată poveste, sub cuvînt că atacăm*

religiunea, suprimă foca. C. NEGRUZZI, I, 334. Opozițiunea atacă guvernul prin presă și în parlament. A atacă persoana, sentimentele sau credințele cuiva, sau pe cineva în sentimentele și credințele sale. A atacă răul. | (Fam.). A veni (la cineva) cu o cerere de împrumut de bani. Te atacă c'un pol. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

2°. A izbi într'un lucru s. într'o persoană, astfel în căt să-l slăbească, să-l dărăpene. *Cu astfel de sistemă [rea] de instrucțiune, nici odată clasa rurală nu ea ajunge la o adevărată cultură... Știința de carte i se va face din zi în zi mai odioasă ca un mijloc de corupțiune ce atacă pe cei ce se ating de ea. DOBESCU, III, 357. Muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său, i-au atacat sănătatea. C. NEGRUZZI, I, 54. || Spec. (St. nat. Chim. Med.) A roade, a strică, a prăpădi. Filoxera atacă vița de vie. Tinctura de iod atacă fesăturile organice. Microbul fiziei i-a atacat plămâni. | Refl. (cu sens pasiv, fam.) A se atacă la plămâni și, eliptic, a se atacă = a căpăta boala de piept, a ofiică. Cfr. atac (2°) și atacat. || (Jur.) A atacă validitatea unui act și, eliptic, a atacă un act = a cătă să-l dărâmi, să arăți că nu-i valabil. Când, în cursul unei instanțe civile, actul se atacă de fals, tribunaletle pot... suspenda provizoriu executarea actului. HAMANGIU, C. C. 283.*

3°. (Franțuzism; rar) A atacă un subiect, o lucrare, o bucată de muzică = a începe executarea lor, a se apuca de cercetarea s. executarea lor, a aborda (un subiect etc.). *Vom atacă deindată un obiect principal al studiului... judecata estetică asupra lui Alexandri. MAIORESCU, CR. III, 221.*
— N. după fran. (ital. ataccare, idem.)

ATACABIL. -Ă adj. *Attaquable.* — Care poate fi atacat, de atacat. [Negativul: inatacabil-ă, neatacabil-ă. *Cetățuia Belgradji...*, inatacabilă în vărurile ei de stâncă, rămâne sub observarea brigadei Cantilli. MAIORESCU, D. II, 112.]
— N. după fran.

ATACABILITĂTE s. f. *Qualité de ce qui est attaquant.* — (Rar) Faptul de a fi atacabil. [Negativul: inatacabilitate, neatacabilitate. *Temperatura de toamnă (1775°) și inatacabilitatea sa face ca platina să fie metalul cel mai întrebunțat pentru vasele care servec la temperaturile cele mai înalte. MURGOCI-LUDWIG, MIN. 63.]
— Derivat din atacabil, prin suf. abstr. -itate.*

ATACĂRE s. f. *Action d'attaquer, attaque.* — Infinitivul verbului atacă, devenit abstract verbal. *Atacarea unui fort. Atacarea religiei. Atacarea sănătății.* | (Franțuzism; rar) Faptul de a se apuca (de un subiect, de o lucrare cu mintea), aborda (a unui subiect). *Ce-i drept, problema este foarte vastă și pentru atacarea ei cineva trebuie să fie înarmat cu cunoștințe înalțe. MURGOCI, SĂM. VI, 295.*

ATACĂȚ. -Ă adj., subst. *Attaqué. Attaqué de la poitrine, poitrineaire, phthisique.* — Participiul verbului atacă (1°-3°), devenit adjectiv și substantivat une-ori. *Oricine are drept de a cere de la păstrătorii registrelor stării civile extracțe din acde registre. Extracțele date conform registrelor și legitacțe... vor fi crezute, pe cât timp ele nu vor fi atacate prin inscripțiune de fals. HAMANGIU, C. C. 21. Acum nu mai rămăsese îndocală că pieptul său era atacat. C. NEGRUZZI, II, 154/11. || Spec. Atins de boală la plămâni, bolnav de piept, fizic, (pop.) oficios. S'a prăpădit curând: eră atacat. Substantivat. Un atacat. [Negativul: neatacat, -ă = „unangegriffen“. BARCIANU.]*

ATAGĂN s. a. v. iatagan.

ATĂGĂRTĂ vb. I. *Suspendre, accrocher, attacher.* — A acăță, a spânzura (ceva de altceva). [Prez. *atăgărtă și atăgărtăz.*] HEM. 2035.
— Derivat din tăgărtă, după analogia lui acăță, atărna.

ATĂGĂRTĂRE s. f. *Action de suspendre, d'accrocher* (qqueh.). — Infinitivul verbului atăgărtă, devenit abstract verbal. HEM. 2035.

ATĂGĂRTĂȚ. -Ă adj. *Accroché, suspendu.* — Participiul verbului atăgărtă, devenit adjectiv. Acățat, atărnat, spânzurat (de ceva). *Dumnezeu are două scări, eu căte un cap erit în pământ, și eu altu' atăgărtăte al șaptelea cer; și pă una suie pe Rumân, iar p'alta îi dă drumu' dă vale. JIPESCU, ap. HEM. 2035.*

ATAMĂN s. m. 1°. *Chef de Cosaques.* 2°. *Chef de pêcheurs.*

1°. † Căpitan de Cazaci. *Au șezut Timuș aicea în Iași, cu asaulu, polcovnicii și atamanii săi. M. COSTIN, LET. I, 296/11. Și au și întors pre atamanul Donjiilor și cu vahmistru. NECULCE, LET. II, 452/11.*

2°. (Astăzi în Basarabia și în Dobrogea, la pescari ruși și, de la acestia, și la cei români) Șef al unei echipe de pescari. *Ataman* se numește unul din pescari care cunoaște mai bine meseria păscuitului și care călăuzește fiecare expediție; el priveghează la azvărul și scosul cărligelor din mare și toată răspunderea e pe dînsul. CONTEMPORANUL, IV, 141. [La pescuitul morunului] fiecare zăvod are un „cătaf-sau „ataman“. Lucrătorii sânt tocmești cu leafă, iar atamanul la parle din prinoare. ANTIPA, IHT. 270.
— Din rus. atamanu, idem. Cfr. dubletul hatman și vătaman.

ATĂPCĂ s. f. *Écharde, éclat de pin.* — (În Buzău) Țeapă, așchie de brad care intră în piele. *Com. ST. POPESCU. [Și: atăpică s. f. în Buzău, com. ST. POPESCU, atăpoc s. a. „éclat de bois“: Vezi atăpocul în ochiul fratelui tău, iar bărna... ap. CIHAC, II, 430, atăpoc s. a.] Cfr. țeapă.
— Cuvânt de origine slavă (cfr. bulg. *čepkŭ* „fente“, rus. *šlepka* „copeau, băchețe, é-lat“, *ostepokŭ* „éclat, chicot“. CIHAC, II, 430).*

ATĂPOC s. a. | v. atăpacă.

ATĂPĂCĂ s. f. | v. atăpacă.

ATĂR s. m. (Bot.) v. arțar.

ATARAXIE s. f. *Ataraxie.* — (Fil.) Liniște sufletească pe care n'o turbură nici o plăcere și nici o teamă.

— N. după fran. (< grec. *ἀταραξία*, din ἀ- privativ și *ταράσσω* „turbur“).

ATĂRDISEALĂ (†) s. f. *Enchérissement.* — Fapta de-a atărdisi, de-a scumpi, de-a urcă prețul unui obiect în licitație (COSTINESCU), supra-licitare, supra-ofertă. [Și: arturiseală s. f. POLIZU; arteriseală s. f.]

— Derivat din atărdisi, prin suf. abstr. -eală.

ATĂRDISI (†) vb. IV^a. *Enchérir, surenchérir.* — (Cuvânt din epoca fanariotă, ieșit din uz în timpul din urmă) A da s. a oferi la mezat mai mult de cât altul, a sui, a ridică prețul de adjudecare, a supra-licită. *Se va atărdisi la mezat. DOC. (a. 1784), ap. ȘIO. [Foarte multe variante: atirdisi vb IV^a: Abia ajuns în localul unde se făcea mezatul, o ameleală îl cuprinsă și se puse să atirdisească. I. NEGRUZZI, I, 295; artorosi vb. IV^a: Nimeni să nu fie slobod a artorosi chiria prăcăliei unul altuia spre pagubă. DOC. (1775), ap. ȘIO; arturisi vb. IV^a POLIZU; CIHAC, II, 644; L.M.; artirosi vb. IV^a PONTBRIANT;*

CIHAC, II, 544; LM.; TDRG.; artărdisă vb. IV° CIHAC, II, 544; artărdisă vb. IV° LM., TDRG.; artorisă vb. IV° LM.]

— Din n.-grec. ἀρτυρῖσις (ἀρτυρῖσις: aor. ἀρτυρῖσαι), idem, de unde și bulg. *artardisam*, sârb. *arterisati*. Cuvântul neo-grecesc e de origine turcească (*arturmak* „enchérir”, din *artık* „mai mult”). ȘIO.

ATĂRDISIRE (†) s. f. *Action d'enchérir, enchère, surenchère; surenchérissement.* — În înfinitivul verbului *artărdisă*, devenit abstract verbal. PONTBIANT; POLIZU; COSTINESCU. [Și: *artarisire* s. f. POLIZU; DDRF. *artorisire* s. f. PONTBIANT; *artărdisire* s. f. DDRF.; *artorisire*.]

ATĂRDISIT, -Ă (†) adj. *Enchéri, surenchéri.* — Participii verbului *artărdisă*, devenit adjectiv. PONTBIANT. [Și: *artorisit* PONTBIANT; *artorisit*.]

ATĂRDISITOR, -OĂRE (†) adj., subst. *Qui enchérit, qui met à l'enchère, enchérisseur.* — Adjectivul verbal a lui *artărdisă* (derivat prin suf. -itor). Cel care artărdisește. POLIZU; PONTBIANT; COSTINESCU. [Și: *aterdisitor*: *Să se citească condițiile pomenei... cu hotărâre că acestea rămân nestrămutate și că aterdisitorii nu vor putea în urmă cere nici o preface.* (Mold., a. 1843). URICARIUL, IX, 203/; *artărdisitor* DDRF.; *artorisitor* PONTBIANT, LM.; *artarisitor* POLIZU, LM.; *artorisitor* LM., *artorisitor* LM. [Și: *-toriu*.]

ATĂRE adj., pron. 1°. *Tel, un tel, pareil, semblable, si* (suivi d'un adj.). 2°. *Quelqu'un, un tel, certain.*

1°. A dj. Astfel, așa fel, atât de, așa. *Ce ți-au făcut fire acest nărod, cum atare mare păcat ai adus pre înșii?* PALIA (1582), ap. CCR. 77 (: „que t'a fait ce peuple, que tu aies attiré sur lui un si grand péché?”). *Atare... talis**. ANON. CAR. *Mai bun leac spre a depărta sau a apăra dobitoacele de a nu căpăta păduchi, țaste: ca să le hrănim bine. A unge pre atare dobitoac păduchios numai cu ulei... nu țaste de folos.* CALENDARIU (1814), 180/1. *De ce ni-ți bună noao atare viață?* TICHINDEAL, p. 189. [Precedat de ca, primește însemnarea adevărită de „în astfel de calitate, în astfel de împrejurări”. (Probabil germanism : „als solcher”). *St. Haralampie a fost dintru început păstor și, ca atare, trebuia să-i fie aminte de sporirea turmelor.* MARIAN, SE. II, 28. | † Substantiv. Astfel de om. *Nici a oamenilor celor ce nu știu carte dezinvoacăia nu are loc... Dacă atari zic că din neștiință fură, pentru-ce nu fură zina și înaintea oamenilor?* TICHINDEAL, ap. HEM. 2033.

2°. Pron. nedefinit. (În Transilv.) Oarecare, oarecine, neștine, vreun, vreo (plur. niscăiva). *Să atare bărbai unul cu altul se cor sfădi...* PALIA (1582), ap. CCR. 67/11 (: „si autem jurgati fuerint d uo viri...”; „si quelques-uns ont eu querelle...”). *Să neștine va amăgi atare cerșur...* ib., ap. HEM. 2034. *Văzură că de-bună-seamă e copil mic, care crezură că atare blăstămată l-a aruncat, ori poate vreun mișere pră-pădită, ca să se scape de el.* RETEGANUL, p. I, 14/1. [De obicei invariabil, mai rar cu pluralul *atari*.]

— Din lat. *talis*, cu adăogirea unui a inițial ne-explicit încă, care se găsește și la Aromâni (*atara*, alături de *ahtare*, *afitare*) și a existat și la Megleniți (**atara* > *tari*, alături de *htari*, *ftari*). Cfr. *acătare*, *cutare*, *tare*. Și în celelalte limbi românice aflăm alături de *ital* (*tale* (*taluno*), fran. *tel*, span., portug. *tal*, formele: *ital*, *coțale*, v.-prov. *aital*, v.-fran. *itel*, span. *atal*).

ATĂRNA vb. I. I. 1°. *Pendre, être suspendu, traîner* (jusqu'à terre). 2°. *Pendre* (qqch.), *appendre, suspendre* (qqch.), *accrocher, attacher* (à). *Pendre* (un condamné à mort). 3°. (Refl.) *S'accrocher, se suspendre* (à qq. ou qqch.), *prier qq. instamment* (à être amené avec). II. 1°. *Incliner, (se) pencher* (en bas);

faire pencher, tirer (qq. en bas ou vers...). 2°. *Peser, avoir du poids, être lourd; valoir*. (Trans.) *Avoir plus de poids, peser plus* (que...). 3°. *Differer, temporiser, se mouvoir lentement, rester dans l'inaction. Être indécis, hésiter*. III. 1°. *Dépendre* (de...), *être dépendant* (de...). *Faire dépendre* (de...), *subordonner* (à...). 2°. *Résulter, provenir, être la conséquence* (de...).

I. Sensul original pare a fi fost: „a rămâne acățat în spini”, de unde, prin generalizare, „a rămâne acățat de ceva”, și în urmă, rezultatul: „a spânzura de ceva”.

1°. Intrans. (Construit cu prep. *de*, *pe*, *la*, sau în mod absolut) A cădea în jos în voie (fîind suspendat s. prins de ceva). *Purtă un benicel de feldreș, a căruî mănica atărnau din napoi.* C. NEGRUZZI, I, 145. *Brațul ei atărnă leuez marginea de pat.* EMINESCU, p. 185. *Șade popa pe corlată Și-i atărnă brău 'n vatră?* (— „Lanțul”) GOROVEI, c. 197. (Loc. prov.) *De cel călare să nu-ți fie milă, când îi atărnă picioarele.* ZANNE, p. IV, 288. *Bococna sa atărnă = „son chèle tralne”.* PONTBIANT. *Pe grumazii ei atărnă o salbă de multe șiruri de mărghăritar.* C. NEGRUZZI, I, 145. *Înaintea mergeau suitarii... cu căciuli..., la care atărnă câte-o lungă coadă de vulpe.* idem, ap. HEM. 2057. *De înima cărușei atărnau: păcornița cu feleștiocul și postuca.* CREANGĂ, p. 106. [Construit în mod pleonastic cu adv. în jos] [Buză] *cea de deșub atărnă în jos de-i acoperă pântecul.* CREANGĂ, p. 240. | Fig. A fi suspendat de s. la ceva, a năzuî cu gândul spre ceva. *Nu te uita la fațete lumii, la ce atărnă gându' omului; tu ascultă numai la ce-ți zice ențelarea.* JIPESCU, ap. HEM. 2058.

2°. Fact. A face pe cineva sau ceva să spânzura de ceva, a-1 prinde de ceva astfel în cât să cadă în jos în voie, deci : a acăță, a anina, a suspenda ceva. (Construit cu prep. *de*, *pe*, *la*, *în*, sau în mod absolut) *Atărnă pe coapsa stângă o sabie încoroată.* C. NEGRUZZI, I, 23. *Sfinșia-se și-a atărnat la piept o cruce mare de lemn.* CREANGĂ, A. 138. *Își atărnă tolba cu săgețile la spate.* ISPIRESCU, I. 74. *Am o cutie cu un cârlig și de-acasă când plec(a)și, la ușă afar' o atărn(a)și?* (— „Lacătul”) GOROVEI, c. 194. (Loc. prov.) *Șita, când e nonă, n'oi nite s'o atărnă.* ZANNE, p. v, 596. (Cfr. lb.: Până-s uita nouă o acață 'n cui; pe urmă o aruncă și după ușă.) *A-i atărnă* [cui] *belciugu* [s. *cinghela*], s. (rar) *tabășana* [de nas, idem, p. III, 22, v. 172, 327 (: a și-l supune, ca ursarul pe urs), a slăpăni, a purta (pe cinevă) după plac. *A-i atărnă* (cnică) *lingura* (s. *lingurile*) *de gât* = a nu da cuivă de mâncare. (Se zice celor care întârzie la masă și, p. ext., celor care vin după vreme, în orice împrejurare). ZANNE, p. III, 594. *Când cinevă are vreme mândrinos, îi atărnă de gât o lingură... ca să nu se deoache.* (lfo), ap. HEM. 2059. [Codrule!] *În tine de cănt intrai, Nu-mai o creangă tăiai, Armele de-mi atărnai.* ALECSANDRI, p. P. 253/. (Cfr. varianta cu acăță, la pag. 127/1.) *A atărnă* [ceva] *în cui* = „an den Nagel hängen”. POLIZU. *Am o fută mare și o atărnă de plele în cui.* (— „Plosca”), ap. HEM. 2059. | Spec. (Rar, „neobișnuit”) A spânzura (un condamnat la moarte), a pune 'n furci. *Cu moarte să se omoare, în furci să-l atărne!* ISPIRESCU, I. 121.

3°. Refl. A se acăță, a se prinde (cu mâinile de ceva). *A se atărnă* = „sich hängen, sich anklammern”. POLIZU. *Cinevă de spate-i s'atărnă și-l trăgea.* PANN, ap. TDRG. | Fig. *S'atărnă sufletu-mi de ochii cei plini de lacrimi și noroc.* EMINESCU, p. 96. | P. ext. A se ruga s. a se ține (de cinevă) cu stăruință, a stăruî (de cinevă) să fii luat la drum, cu el. *Cococna Scavășia s'atărnă de el, să nearyă cu ea.* D. TELEOR, ap. TDRG.

II. La ideea de „a rămâne acățat” se adaugă cea de „a se plecă sub greutatea sa proprie” (cfr. fran. *pencher*, din lat. **pendicare*) și p. ext. cea de „a fi greu”.

1^a. A se aplecă spre pământ sau într-o parte, a se plecă sub o povară sau din lipsă de putere, a nu mai putea sta drept. Intrans. *Atârna* = „aculmu... înclinor...; neigen“. LB. *Zecă copaci alămăi, de mullă roadă, alârnau la pământ*. DRĂGHICI, II, 67. | Refl. (Nelntrebuințat) *După cal, pe Filaret eră să-l doboare jos... L-a izbit... Încât p'o parte și alta se legănu ameli; Care în cea după urmă nici pe cal n'a putut să; Deci s'a dat poruncă... Că cel ce s'atârna, n'are voie d'a se mai luptă*. PANN, E. II, 87. | Trans. (Mai rar) A trage (pe cineva spre ceva), a apăsa (pe cineva) în jos, spre pământ. *Puterea mea slăbește, amorfește cu totul, greutatea mă alârna... MSS.* (secol. XVIII), ap. HEM. 2060. *Partea muritoare, Partea, ce are viața Pământă'n firea noastră, Tot spre derăpănare ne atârna și spre moarte*. I. VACĂRESCU, P. 54/13. *Părășiiu lopata din mână căci mă atârna în jos, și țieșiu la fața apei*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Impera. (Rar, neoblicnuit) *Îl atârna într-o parte* = „o beat“. PANN, P. V, I, 112.

2^a. Intrans. Din sensul „a fi greu“ s'a desvoltat cel de „a trăgea greu la cântar, a avea greutate (mare), a cântări (mult)“ și fig. „a avea preț, a face s. prețul (mult)“. *Puindu-le în cumpănă, i se pără că atârna mai mult vorbele feneii*. ISPIRESCU, S. 28/. (Loc. prov.) *Dreptatea străucului nimic nu atârna, că [este] foarte ușoară*. ZANNE, P. V, 282. *Ceea ce mult atârna, lesne se cunoaște, la cumpănă când se pune*. idem, P. V, 224. (Fam.) *Trei oți i-alârna buza* (cu referire la expresia figurii omului supărat: „e paronissit grozav“). idem, P. II, 28. | Trans. (Rar, neoblicnuit) A fi mai greu decât... a întreci în greutate pe... *Vezi cum alârna lăcrul din dreapta pe cel din stânga?* CONV. LIT. VIII, 381, ap. TDRG.

3^a. Din ideea de „a fi greu, a trage greu la cântar“ s'a născut cea de „a sta în cumpănă, a oscila (cu gândul — ca cele două terozii ale unei balanțe când se cântărește ceva), a șovăi, a sta în indoială, a fi nedecis“. Refl. *Vodă... a scottit... mai bine să se lipesească de domnie... mai scortos că... nu-i mai rămnăsese mijloc de agonisita banilor, că poate, de eră aceasta, tot se mai atârna cevașe*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 2060. *Și fiind-că se înștiință și Turcul de aceasta, schimbă socoteala păcii cu Rusia și începă a se alârna, sădăjduind că Rusia... îi ca mai da cevașe*. idem, ap. HEM. 2060. | Intrans. *Că la cumpănă, într-o parte și într'alta alârna*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, IX, 14. *Alârna de azi până mâne* = „a fi om nehotărât, lenes“. ZANNE, P. II, 479. | (De aci) A nu te grăbi să faci ceva, a sta în inacțiune (parcă te-ar ținea pe loc o greutate), a te mișcă greu, a sta mult pe gânduri (înainte de a face ceva), „a te da lenii, a te lenevi, a zăbovi, a lăsa lucrul început“. COSTINESCU. *De la Tudor [Vladimirescu Incoace] ne-am deșteptat, dar tot mai atârnașu, mai moșim căde odală*. JIPESCU, ap. HEM. 2059. *La sculare, nevestii și fetii n'alârna, sănt mai ghiși* [= viol, vioaie] *ca flăcăii*. idem, ap. HEM. 2059.

III. Intrans. Din ideea de „a rămâne acățat de ceva“ se naște cea de „a depinde (de...), a fi dependent (de...)“ a fi sub ascultarea s. suzeranitatea (altcuivă)“. (Cfr. lat. de-pendere, germ. ab-hängen.)

1^a. (Se construște cu prep. de, mai demult și în popor și cu în, de la și la) *Nu atârna de la voi!* TICHINDEAL, P. 285. *Trebuința cea de bani... În care toată ispravă atârna*. BELDIMAN, TR., ap. TDRG. *De la asta atârna soarta ta de față și ceaș viitoare*. C. NEGRUZZI, I, 230. *Împărății... de cari atârna... această țară...* BĂLCESCU, M. V. 6/. *Ce este mai plăcut, decât a nu atârna de nime!* ALECSANDRI, T. 572. *A atârna de altu' = „a nu fi stăpân pe tine“*. ZANNE, P. II, 479. *Acesta atârna de împrejurări* = „est selon“. PONTBRIANT. *A atârna la (s. de) mâna [voia, mila, etc.] altuia* = a fi cu totul la dispoziția altuia, a aștepta tot de la altul, a fi la cheremul altuia. *Căd'n juru' tău, și nu mai atârna la mâna*

și la voia altuia. JIPESCU, ap. HEM. 2058. (Cfr. neatârna-re.) | Fact. A face dependent de ceva. [Acestea] înștiințăm, alârnaud toată holărirea la înalta înțelepciune a Înălțimei Tale. (Mold., 1814), URICARIUL, I, 226/13.

2^a. † A rezultă a se trage, a proveni (de la ceva s. de undeva). *Atârna* = „răsar, urmezi (orie, nascor, provenio...; entehen, entspringen, daraus folgen“). LB. *Toată prostia Românilor de acolo atârna, că nu au cărți românești*. P. MAIOR, I, 255.

— Derivat din țârna, spin, mărcino* (< paleosi. trână, idem), de sigur influențat de a căț (cfr. a nin, atăgârț, aculm). Avem a face, după toată probabilitatea, cu un termen păstos: la început se va fi spus despre oi că li-i rămas lăna atârnată (= acățată în spini). Generalizarea sensului nu pare a fi veche, de-oarece cuvântul începe a apărea în literatură în secol. XIX; și astăzi e foarte uzual și dispusă tot mai mult locul sinonimelor sale: „acăță“ și „anină“.

ATĂRNĂRE s. f. *Action de pendre, de suspendre, d'accrocher; suspension. Lassitude. État d'hésitation, d'hésitation; ajournement. Dépendance. Provenance, origine.* — Infinitivul verbului atârna, devenit abstract verbal. Acățare, aninare, spânzurare, suspendare (de ceva sau cineva). | Deprimare, slăbire a puterilor, oboseală a corpului. [Boala vine] cu greață... și cu o mare atârna-re și osteneală de trup și cu tragera la somn. PISCOPESCU, O. 244. | Stare de ezitare, de nehotărare. | Dependență (de cineva s. ceva). *Al să-ți osăndești copilul la o vecinică atârna-re: să gâdă într-o oadaie cu paza în mână, unde a să lănuzească ca o floare scoasă din locul ce-i priică*. C. NEGRUZZI, I, 297. (Cfr. neatârna-re.) | † *Atârna-re* = „naștere, porneală; ortus...; din Entstehung“). LB.

ATĂRNĂȚ s. a. = atârna-re. Participiul verbului atârna, devenit abstract verbal.

ATĂRNĂȚ, -Ă adj., subst. *Pendu, suspendu, accroché* (ă.). *Tiré* (en bas). *Dépendant* (de...), *attache* (ă.). *Penché* (en bas), *pendant*. (Subst.) *Poteau*. — Participiul verbului atârna, devenit adjectiv. Acățat, aninat, spânzurat, suspendat (de ceva). *Ca pomele pin pome stau atârna-te*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, IX, 14. *Un portel... atârnat în... pîrele*. EMINESCU, N. 37. *Din ramură în ramură, când atârnat cu mânăie, când cu picioare... încețate, ajunsă până în vârf*. ISPIRESCU, L. 212. | Apăsă, tras (în jos). *Ciocoiu în doi peri, giunmăte acățat de protipândă prin mărițiu unii măteli a lui c'un boieru mare, și giunmăte atârnat în gios de ruțele lui de steara a doua*. ALECSANDRI, T. 1344. | Dependent, în atârna-re, atârnat (de cineva s. ceva). (Rar) (Cfr. neatârna-t.) | Care atârna; plecat, aplecat (spre pământ). *Lângă el o mândră salce cu lungi ramuri atârna-te*. C. NEGRUZZI, II, 14/. *Ca un cășet cu urechile atârna-te*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, IX, 14. | Substantivat. (In Râmnicul-Sărat) *Atârnați* = stâlpi care sprijină striașina casei, numiți în Mold. dregi s. diregi, iar prin Prahova stâlpi de pâlmar. DAMÉ, T. 95.

ATĂRNĂȚOARE s. f. I. 1^a. *Endroit où les bergers font sécher leurs habits*. 2^a. *Porte-manteau*. II. *Endroit où reposent les montons*.

I. (Cu sensul lui atârna I, 2^a)

1^a. *Atârnațoars* se cheamă la ciobani locul unde își atârna hainele și obielele ude, să se zvântă* (Pietroșița, în Dâmbovița), ap. HEM. 2065. „Zăvoada sau atârnațoars [se numește locul] unde atârna ciobanii obielele și celelalte haine, spre a le zvântă.“ (Runcel, în Dâmbovița), ap. idem.

2^a. (Rar) Cuiar, mobilă în care se atârna hainele. *Atârnațoars* = „porte-manteau“. DDRF. I. (Cu sensul lui atârna II, 2^a) Mirișoz. Mân-

zările ciobanii nu le măn[ă] în strungă, după ce le muly, ci le dă pe hătasuri până la locul de culcare ce se cheamă atărnătoare și care este de parte de stână mai bine de un kilometru. Rămân în atărnătoare, adică în locul de culcare, ca un ceas. (Brebu, în Prahova), ap. HEM. 2065.

[Plur. -tori sau -toare?]

ATĂRNĂTOR, -OĂRE adj. (*Qui est pendu, suspendu, accroché* (ă...); *qui pend, pendant; dépendant* (de...), *appartenant* (ă...)). — Adjectivul verbal al lui atărnă (derivat prin suf. -ător). Care atărnă ceva sau atărnă de ceva, p. ext. care (se) ține de ceva, dependent de, sub ascultarea (cuivă). [Să se vină *o grădină cu pomi roditori, unde fețele vor putea învăța practicește cultura plantelor și a legumelor atărnătoare de economie*. (a. 1836, Mold.), TRICAHILU, VII, 194/1, † și dial. -toriu.]

ATĂRNĂTURĂ s. f. 1°. *Action de pendre, de suspendre, d'accrocher*. 2°. *Chose qui est suspendue, qui pend, qui traîne*.

1°. (Rar) Abstract. „Atărnaro”. POLIZU (mai ales cu o nuanță de sens peiorativ).

2°. (Rar) Concretizat. Cevă ce atărnă. *Lingura pe care, ca un fel de amuletă, o atărnă fărâmi, de gățul mănăzului... este... atărnătură*. HEM. 2066. [Plur. -turi.]

— Derivat din atărnă, prin suf. abstr. -ătură.

ATAȘĂ vb. 1°. *Attacher*. — (Franțuzism) Trans. A alătură (cevă s. pe cineva la s. pe lângă...), a alipi (la s. pe lângă...). *Ministerul a atașat serviciul cel nou la direcțiunea vămilor*. | Refl. A se legă suflătoare (de ceva s. de cinevă), a simți iubire (pentru cinevă). *M'am atașat foarte mult de copilul acesta*.

— N. din fran. (propriu: „a legă de ceva, cu o sfoară, funie, lanț, etc.”)

ATAȘAMENT s. a. *Attachement*. — (Franțuzism) Sentiment de vie afecțiune care ne leagă durabil de ceva s. de cinevă, alipire suflătoare (de ceva s. de cinevă).

— N. din fran.

ATAȘARE s. f. *Action d' (de s')attacher* (ă qqch. ou à qq.). *Attachement*. — Infinitivul verbului atașă, devenit abstract verbal. (Franțuzism).

ATAȘAT, -Ă adj., s. m. *Attaché*. — Participiul verbului atașă, devenit adjectiv. Alipit, alăturat (pe lângă...) (În sensul acesta, franțuzim) *Pietrele de pragie... au fost adoptate, pentru aceiași sfârșiți, în armata romană și lăsate pe seama ostașilor atașați pe lângă legiuni, în calitate de „accensi” sau asvărțitori de pietre*. ODOBESCU, II, 145. | Spec. (substantivat, la masculin) Funcționar (din cariera diplomatică, consulară sau militară) alipit pe lângă reprezentanța diplomatică a unei țări. *Atașat de legațiune. Atașat comercial. Atașat militar*.

ATĂT adv., adj., subst.)

ATĂTA adv., adj., subst.)

I. *Tel (et tel...), tant; à tel prix*. II. 1°. *Tant* (do... autant..., aussi... 2°. *Aussi bien...* (que). 3°. *D'autant plus*. 4°. (Pas) *tant...* (que...). 5°. *Si...* (beau, bien etc.) *ou tellement...* (que...), *à un tel (ou un) point...* (que...). *Tant...* (que...). III. 1°. *Autant, tant de, en si grand nombre, tellement...* 2°. *Si peu (de chose), en si petit nombre, etc.* 3°. *Ne...* (que cela ou ce c'est tout que... 4°. *Tel; tellement; à tel point, si...* que cela. IV. *Une somme déterminée*.

Atăt(a) exprimă un număr, un grad s. o cantitate nedefinită: numai din sensul frazei întregi, sau din gestul care o întovărășește, aflăm dacă numărul, gradul s. cantitatea este mare (*Cine să mănânce atăta pâine?*) s. mică (*Pentru atăta pâine*

să-ți muncesc o zi întreagă?). — Adverbul *atăt(a)* (*Atăt(a)* fupe, de se obosește), când stă în legătură cu verbe transitive, poate fi privit drept compliment al acestora, deci drept substantiv (*Atăt(a) trebuie să lucrez, încât veghez nopțile*), sau poate lesne primi funcțiune adjectivală (*Atăt(a) lucru am, încât...*), dar numai ca atribut înaintea unui substantiv; în cazul din urmă, când stă ca atribut înaintea unui adjectiv sau adverb, se construiește cu prep. de (*Atăt de mult lucru am, încât...*).

Atăt(a) se întrebuințează:

I. Adv. și adj. Când nu voim să exprimăm un număr definit, nefind important, pentru moment, mărimea lui. „(Cu) cutare (preț)”. *Cel ce este logofăt al treile... face înșuținare... tuiuror boierilor celor mari... ca să vie la biserică la atâte ceasuri*. GHEORGAGHI LOGOFĂTEL, LET. III, 297/1°. *Cum dai masline?* — *Atăta*. DELAVRANCEA, ap. CDMR. | (Adesea repetit: *atăt și atăt*, ținând locul unei enumerări sau având înțelesul de „un număr foarte mare de...”) *Cât ceri?* — *Atăt și atăt*. | *A atătea și atătea scriitorii credință lepădându-și*. CANTEMIR, ap. HEM. 2041. *Cotim de Partiarșii cei din legea ceache, că au trăit atăța și atăța ani...* S. CLAIN, ap. HEM. 2041.

II. În asemănări, când mărimea celor indicate de *atăt(a)* reiese din corelativele sale.

1°. Adv. și adj. În corelațiune cu cât (mai rar, cu prep. cum) exprimă „aceiași grad, număr, preț, aceeași măsură, cantitate, etc.” care o arată de corelativ. *Numai căși... au trecut asupra Cămenii... atăția am hălădui*. NECULCE, LET. II, 224/1°. (Loc. prov.) *Câte ceape, atătea mînți*. ZANNE, P. II, 43 (: „quot capita, tot sententiae”). *Cât dai, atăția ie*. idem. P. V, 242. *Nu e dracul atăt de negru cum îl fac [oamenii]*. idem, P. VI, 560. *Căți frăgări pe la Arad, Atătea gânduri mă bu*. Căți frăgări pe la Iena, *Atătea gânduri am eu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 139. | (În legătură cu prep.) *Cu (s. pre, † de) cât... cu (s. pre, † de) atăt*: „plus... plus”. *Cu cât greșeti, cu atătea te poartăste*. VARLAAM, C. 336, 2. *De cât mai mult îl munciaste, de-atăta mai mult s'ntăria ceilalți* / *creștini*. DOBOFTEIU, v. s. 157. *Pre cât vor jură ei... pre atăta s' tie*. DOC. (din vremea lui Const. Brănevoanu), ap. HEM. 2038. [Exemple de construcții în care acordul dintre cele două corelative nu-i deasăvărțit: *Cu cât omul dău-n'afară boleaste... atăția el den lăuntru... se vindcă de păcate*. CORESI, ap. HEM. 2038. *De cât să strică omul denafară, cu atăta să inoiaște cel din lontru*. VARLAAM, C. 244, 2. *Nu atăta copilărește, pre cât blăstămăleaste*. CANTEMIR, ap. HEM. 2038. | *Caraiman... putcă să înghită... atătea vedre cât o bute de la Dealul-mare*. ODOBESCU, III, 14/2. *De câte ori își fi dormit în stroh... să am eu acum atăția bani în pungă, nu mi-ar mai trebui alta*. CREANGĂ, P. 255. | (Fiind vorba de o asemănare, în loc de cât, pot apărea drept corelative cum, precum sau ca) Adv. Așă. *Atăți nu sântem atăt de osteniți ca ieri*. DRĂGHICI, R. 83. *Atăta-s de supral, Cumu-i ceriul înorat, Și atăta-s de scărbit, Cumu-i ceriul de ceriut*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 220-221. | Adj. Așă de mult, etc. *Nici un animal nu are atăța crieri ca omul*. CALENDARIU (1814), 103. | (Adesea întregit prin to) *La cânditorie... eu mi pricep cam tot atătea precit se pricepe vestitul agamiu...* ODOBESCU, III, 9/1. | (De aici apoi, când e vorba de o asemănare sau de o alternativă) *Tot atăta* = același lucru, tot una, de o potrivă, egal; indiferent. *Ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot atăta-i*. CREANGĂ, P. 212. *Hai, badeo, o [= ori] nu veni, Mie tot atăta mi[-i]*. *Fără tine pot trăi*. *Hai, badeo, o [= ori] șezi acasă, Mie tot atăta-mi pasă* / *RETEGANUL, TR. 153-154, †* (Încă s. mai) *pe atăt(a)* = încă odată (s. aproape) (În aceeași măsură, (în) aceeași sumă, cu același preț etc. *Poate Fuvel să clarie pre Ioan și să-i ia toată averea înapoi și încă să-l facă să mai dea pre atăta*. PRĂVILA MOLD. 29. *Petre... fi-u mănăcat nonă sule*

de lei; Vasile... mai pe-atăția, și alții căși? CREANGĂ, A. 17.

2^a. Adv. În (corelațiune cu cât, + cum) De-o potrivă, asemenea. *Să faci jurământ, atât jălitorul, cum [azi s'ar zice: cât] și păritul.* PRAVILA (1814), 10. *Atăt(a)..., cât (precăt) și (s. mal ales s. mai cu seamă s. mai vartos) = și... și; nu numai... ci (și) : „et... et; aussi bien... que” (span „tanto... como”).* *Mul't s'au spus aceaste mândștiri, atăta cu petrearea cea plăcută lui Dumnezeu, cât și cu veniturile.* MINEIUL (1776), 30 1/2. *Au rămas... atăt moșie, bani, case... cât și la Iași vii.* (Mold., a. 1792), URICARIUL, XIX, 39 1/2. *Boierii, atăt cei din slujbă, cât și cei din afară...* BĂLCESCU, M. V. 10 1/2. *Lele, nu mai sufină... Că-i atăta vina mea, Cât și, lele, vina ta.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 253. (Loc. prov.) *Atăt făina, cât și atuatul, tot cu impurumtare.* ZANNE, P. III, 544.

3^a. Când după *atăt(a)* urmează un comparativ, atunci nu mai avem a face cu o asemănare sau cu un contrast, ci cu o gradăție. *Noti n'om crufă a zice... Că minlea cu cătu-i tare, cu-atăta mai mult lucrează.* KONAKI, P. 278. *Pe cât îl iubea de mult suspuși săi... cu atăta mai mult se temea de dînsul vecinii săi.* GORJAN, II, 1, 1 1/2. | (De aici apoi, și fără corelativ) *Cu atăt mal mult s. mai vartos = și mai mult; mai ales că: „encore plus; d'autant plus, à plus forte raison, à fortiori”. Scopotind să scape [de sălbatic], cu atăt mai mult își punea toată cărtuța să fugă.* DRĂGHICI, R. 159. *Mai cu Iesnire au putut să se fină întrăgimea limbii română, și cu atăntu mai cărtos, că strămoșii Românilor n'au fost ca alte colonii.* P. MAIOR, IST. 267. | *Cu atăt mai bine!* (și după fran., azi și): *Cu atăt mai rău!* (fam: *atăta pagubă!* cfr. III, 2): *astfel fiind lucrurile, n'avam decât a ne bucura [s. a. ne întrista]: „tant mieux! tant pis!” „Eu mă tocesem pe trei ani odată...” — „Despre mine, cu atăt mai bine, măi Chirică! Și ce-mi ceri tu pentru trei ani?”* CREANGĂ, P. 151.

4. După negațiune, exprimând o restricție: *nu atăt(a)... cât (mai ales s. mai cu seamă s. mai vartos)... = deși intru câtă și... totuși, mai ales... : „pas autant... que... ou plutôt...”* *Nu atăta din venitul ca-ștei, cât din sudorile feței mele [s'au făcut acestea].* ANTEI, P. XXIV, 27.

5^a. Dacă în loc de a spune: *El era atât de puternic, cât doi*, ne vom exprima în modul următor (lipsindu-ne momentan termenul de comparație): *El era atât de puternic, căl... nu se poate închipi*, atunci valoarea sintactică a lui *cât* poate să se schimbe ușor, și el să se transforme într-o conjuncțiune care să introducă o propoziție secundară consecutivă: *Netinav... atăta-i de fermecătoriu, cât [azi: încât] ne-au luat toate bunățile noastre.* ALEXANDRIA, 2. *Astfel s'a născut locuțiunea: atăt... , cât (azi mai cu seamă încât) = în așa măsură s. atăt de mult (de bine, de mare, etc.), încât... Atăta să neoiă de cu osărdie, căl...* DOSOFTEIU, V. 8, 28. *Atăta murea, cât nu-i putea dovedi cu ingropatul.* E. KOĞĂLNICEANU, LET. III, 192 1/2. *Acesta atăt era iubitor de lege, încât îl numiră Iudaeancheș, adecă lucrător de-Dumnezeu, sau cu totul dat la Dumnezeu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252 1/2. *Eră atăt de frumoasă, încât dăzându-o cineră, trebued... că puțin să o pricească ca pe un cap d'operă a naturii.* C. NEGRUZZI, I, 37. *Gloria te puse Palăta îndlșime, Căt n'aveai tu de-asupra-și și-aldurea pe nime!* ALECSANDRI, P. III, 253. *Așa de tare, în cât... Atăta au rănit pe unu, încât îndată au căzut jos.* DRĂGHICI, R. 167. | *Așa de bine, încât... A săgetă și a aruncă lancea atăta s'au deprins, încât prea rar se întâmplă, de nu nimeri/ă șămnul.* DRĂGHICI, R. 152. | (Adesea — după analogia sinonimului „în așa măsură” — în legătură cu prep. intru, + la) *Florile... Puinjinesc într'atăta viderile amăgie, încât...* KONAKI, P. 284. *Procurari, intrigile politice, mă cuprinseseră într'ald, în cât, ne-aflând minută de răgaz,*

am fugit la țară. C. NEGRUZZI, I, 60. *La atăta credință și laudă avea Dimitrașco-coldă la Poartă, căt apoi pașa... tot la Dimitrașco-coldă trinitea, de luă vești.* NECULCE, LET. II, 335 1/2. | (Urmat de pe cât) *Paguba nu eră atăta, pe cât el o socotea.* DRĂGHICI, R. 116. | În construcțiunea cu (în) e/ă, *atăta* poate scădea la funcțiunea unui simplu corelativ întregitor, așa încât atăta e/ăt ajunge să exprime același lucru ca „(așa) încât”: „de sorte que”. *Vedem neamul omeneș împletcindu-se în... Nefolositoare înedlșiale, atăta că a îndemnă și pre-Solomon să strige...* BIBLIA (1688), 3 pr. 1/2. *Se făcu cutremur mare, atăta căt au căzut ciale înalte lăcașuri.* MINEIUL (1776), 162 1/2. | (Propoziția consecutivă poate fi introdusă și prin conjuncțiunea de sau că) *Atăta urăciune atăta între amândouă besericile, de nu se pot vedea care cu drăgoste.* URECHIE, ap. HEM. 2039. *Îl stränge cu atăta putere, de eră, bietul drac, să-și dea sufletul.* CREANGĂ, P. 53. *Incepe ușor A zice cu dor Un cântic dușios, Atăt de frumos, Munșii că răsună/ă, Șoimii se adună/ă.* ALECSANDRI, P. P. 66. | + Construcție neobișnuită cu prep. de. *De atăta eră strănic, că măntă așion dimineața...* CANTA, LET. III, 181 1/2. | (Când avem a face cu un raport temporal, urmează până) *Atăta vreme să ai a mă slujă, până cund îi mură.* CREANGĂ, P. 206. (Loc. prov.) *Ulciorul, atăta merge la fântână, până se sparge.* ZANNE, P. IV, 158 (: tant va la cruche à l'eau qu'à la fin elle se casse). | O altă construcție e/ăt de (adj.)... ce + verb. = de oare-ce atăt(a)... *N'aveci apă să se atămperu în zăduindu lucrului, atăta de greu la marmuri ce lăia.* DOSOFTEIU, V. S. 156, 3. (Ironic) *Atăt de treabă ce este, Numai juben îi lipsește.* ZANNE, P. V, 371. | (În mod enclitic întrebun/ăm cu același sens, în exclamații, când nu mai avem vreme să întregim fraza printr-o propoziție consecutivă, pe atăt(a)), fără să-și urmeze un cât etc.) *Așa de tare, etc. Ah! E-atăt de albă noaptea!* EMINESCU, P. 252. *Atăt e de frumos!* COȘBUC, R. 15. | De aici apoi:

III. Când săntem atinși sau surprinși (în mod plăcut sau neplăcut) de măsura, timpul, prețul, numărul, gradul etc. în care se întâmplă, se găsește s. ni se prezentă ceva. (Măreimea măsurii, timpului etc. reiese din cele spuse înainte sau din sensul frazei întregi).

1^a. Adv. În așa măsură, așa de mult (s. tare, bine, îndelungat, scump etc.). *Să nu mai slujești atăta, ci să umbli cu carăta.* BARAC, A. 44. *Și atăta s'au spăriat, în loc să se bucare!* DRĂGHICI, R. 156. *Nu mai doudă(n) atăta din gură!* CREANGĂ, P. 59. | (În legătură cu prep. intru) *Cum am îndrăznit până ntr'atăta să mă mănesc?* DRĂGHICI, R. 10. *Rea, doar într'atăta nu-s!* COȘBUC, B. 229. | [Adj.] *Astfel de... , așa de (mare, tare, mult, bun, îndelungat, scump etc.). (Adesea repetit: atăt și atăt.)* *Pricina atătu riu și atălei pierzări...* LET. 1, 116. *Păcat că au perit atășa viteji!* NECULCE, LET. II, 264 1/2. *Cu-atătea mustrări crule, spune-mi, faci ere o isprăvă?* KONAKI, P. 281. 51. — *Celălalte, strigă gazda, eșind din răbdare, intru acuz atător laude.* C. NEGRUZZI, I, 77. *Unde sânt atăde vieți?* ALECSANDRI, P. II, 18. *Pentru atăta încredere, nu am cum să-și mulțumesc.* ODOBESCU, III, 9 1/2. *Eră buimac de cap și hămesit de foame, de-atăta îmblat.* CREANGĂ, P. 145. | (În combinație cu intru) *Nu cred că poate fi într'atăta de crud!* C. NEGRUZZI, I, 50. | Substantivat. *Eu pot fi arătă atășa și atășa, carii... mă ascultă.* TICHINDEAL, ap. HEM. 2041. | *De-atătea ori!* = așa de adesea: „tant de fois, si souvent, si fréquemment”. *Te ridicam de subunori, De-atătea ori, de-atătea ori!* EMINESCU, P. 289. | *Atăta (amar de... v. amar V (pag. 137)).* [Când atăt e atribut la un adj. sau adv., găsim uneori, — sau prin intervertirea topice] *eră frumos atăt, că... > eră atăt frumos*, sau după analogia sinonimului „așa” (care se poate construi și fără de) sau prin influența unei limbi streine — și construc-

ția (rară, neobișnuită) *atăt* + adj. sau adv. *Nu-s atăt nfericiți*. PANN, E. IV, 128. *Nația română, atăt doritoare de viață*... BĂLCESCU, M. V. 5/17. || *La scriitorii vechi, găsim și construcții ca acestea: Amă și corăbile, atăta fiind, și de iziacian cât găsite, și se șatore de miștăți cărmăloare*... COD. VOR. 123°, (= corăbilele cătu-s de marl... X. TESTAMENT (1648); corăbilele fiind așa marl... BIBLIA (1688): „les navires, qu'ou'is soient si grands, et qu'ils soient agités par la tempête, ils sont menés... avec un petit gouvernail”¹). Dumpești: „du nu o au pă-răsit nice-i fu greață de-atăta spurcăl și necurăț... DOSOFTEIU, V. S. 51, 2 [= de o femeie așa de spurcată și necurăț]. *Îi ceartă cu caterga în toată viața lor sau intr'atăția* [= în decursul multor] ai. PRAVILA MOLD. 95, 2. (Cfr. itał. „tante grazie!” = „laussend Dank!”²)

2°. (*Atăta* poate arăta și o măsură, o cantitate, un grad etc. mic, nelsemnat etc. — de-oare-ce *atăt(a)*, precum am spus la început, nu implică o mărime determinată) Adv. și adj. Așa de puțin. *Când s'au trezit Mihai-vodă, au fost numai cu giuruinfa, cō* [= căci] *Costantin-vodă l-au amăgit și au luat domnia fărăi muntenești și Grigori-vodă au venit domn aice în Moldoa... Iară Grigori-vodă de aici din țară nu s'au lăsat cu atăta, ce... au scris pe talnă la Mihai-vodă, de au stricat logodna cu sora lui Constantin-vodă*. NECULCE, LET. II, 427°. *Cu atăta s'au ales el din călătoria sa*: DRĂGHICI, R. 10. *Ei, vezi cum ești! În prag la noi te-am prins de mână Și-am erut să te cuprind, și pentru-atăta lucru Ai plâns și n'ai venit la noi o săptămână*. COȘBUC, B. 189. *Fetele împărătesului au mulțămii spânului și pentru atăta*. CREANGĂ, P. 232. *Eu atunci oiu ingenunchiu Și la dișul n'oiu rugă... Cu-atăta nu m'oiu lăsa, [c] Când s'or dezbănă... MARIAN, V. 204. † Nici atăta! = și mai puțin: „moins que ça”. *Se uită în dreapta, nu vede nimica, se uită în stânga, nici atăta*. CREANGĂ, P. 238. *Atăta(-i) tot!* (și numai: atăt! fam. atăta tot și lada'n pod!) = (ca exclamație de nepăsare și indiferență): „asta e”, „cu asta am lăcheat!” = „c'est tout, voilà” (ital. „tanto!” = „tanti!” = „damit Punkt!” Kurz und gut!“). *Vedeți o biată femeie nevinoasă... O urmăriți... până ce... o faceți de lei călă datoriile sale de femeie... și apoi... o azvârșiți cu despreț, zicând: atăta e tot!* C. NEGRUZZI, I. 48. „Să vede că nu știu cine sânt eu?” — „D-ta? Ești domnul Răzvrătescu; atăta e tot și lada'n pod!” ALECSANDRI, T. 711. *Prăcălce cu chirie Și narfă pe datorie: Atăta-i tot!* ZANNE, P. V. 513. *Atăta pagubă (în țara Moldovei)!* s. atăta rău! = nu-i mare pagubă, nu e vreo nenorocire! = „belle perte, ma fol! tant pis!” *Tot am să-i zbor crierii, și, de-oiu merge criminal, atăta pagubă să am!* CONTEMPORANUL, VI, II, 113. *Atăta griji!* = atăta griji să am! puțin lmi pasă!: „das soll meine geringste Sorge sein!” TDRG. (Adesea în imprecășiuni) *Fă... cum te îndemnatu eu, și de fi-o hi rău așa, atăta rău să-mi cadă pe casa mea!* JIPESCU, O., ap. HEM. 2039.*

3°. Când legătura cu cele precedente sau cu cele următoare e mai intimă, *atăt(a)*, po lângă sensul „așa de puțin” mai are și sens de adverb demonstrativ, așa încât ajunge să însemneze: A dv. Numai acestea, acest singur lucru. *Să ia lumea'n cap nebună, Parc'atăta-i mai rădăne!* EMINESCU, P. 101. *Lui Harap-Alb atăta i-a trebuit: îndată face căștea pași spre dișna, o apucă...* CREANGĂ, P. 271. *Atăta mai apucă să zică zmeoica: „M'ai mănăcat friptă!”* IPIRESCU, L. 195. *Dar, zău, doru-i mare căne, Peste multe dealuri vine, S'oașă vine de fierbinte, Să stai în loc, te-ai aprinde!* *Dar cu-atăta ai noroc, Că te miști, nu stai în loc.* JARNIC-BĂRSEANU, D. 93. | Adj. Numai acest (unul s. singur). *Cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac?* (că așa îi eră porecla, pentru că atăta odor avă și ei pe lângă casa lui, /deut de mână lui). CREANGĂ, P. 39. *Dumneața atăta copilă ai!* SADOVEANU, M.

111. *Eu atăta fată am!* ALEXICI, L. F. 264°. || *Pentru cea din urmă oară. S'a prăpădit [fata] prin cea săcrată de pădure, ori a nimeri chiar la curșile zmeului, apoi atăta o mai vedem*. RETEGANUL, P., ap. TDRG. || *Atăta-ți trebuie!* s. atăta ție-leacul! = va fi vai (și-amar) de tine! *Și doarte-te împingă capul tuș clinești ere-o piatră din locul său... c'apoi atăta ție-leacul!* CREANGĂ, P. 219. Și cu un alt sens: *Atăta i-a trebuit lui...* = asta o aștepta (ca să întrepindă ceva împotriva cui): n'a mai putut răbdă: „da riss ihm die Geduld”. TDRG. (Numai) atăt l-a fost (s. il fu) = până aici l-a fost (viața, sănătatea etc.), cu asta s'a sfârșit, mai mult n'a putut... *De sigur a înspăimântat-o înăfășurarea mea, căci a fipat, dar numai atăt i-a fost, n'a mai avut vreme să facă o mișcare: i-am descărcat cele șase focuri în cap.* VLAHUȚA, ap. TDRG. *Când văzu fiul împăratului că zăna lipsește, atăta-i fu, căzū la grea boală*. IPIRESCU, ap. DG. || *Atăta numai* = cu condiția ca...: „à la condition que...”, à charge de... *Toate vi le hărăzesc iarăși, atăta numai...* *să-mi dați bisericile*. E. VĂCĂRESCU, LET. 258°. | *Atăta (numai) că...* s. atăta doară..., că (cfr. lat. tantum quod... = numai cât, doar' că...; „seulement...” *Iar moșneagul a rămas liniștit din partea babei... Numai atăta, că...* a rămas pleșu și spet. CREANGĂ, P. 294. *Cu mare bucurie au intrat în București; numai atăta, că eră Domnul cum slab, că se bolnăvise la Holin.* AMIRAS, ap. TDRG. *Atăta...*, atăta = căt..., atăta = „c'est tout ce que...” *Atăta stin, atăta spuis* = „ich sage was ich eben weiss”. TDRG. | Cfr. *Atătica*.

4°. † La scriitorii vechi se găsește și cu sensul de „tocmai, de tot, nu-știu-ce, al, (după negațiune) așa de... *Târpi toată țara, neacănd atăta trup tare*. DOSOFTEIU, V. S. 80. *De s'ar tămplă și primejdie, n'ar fi atăta lucru mare*. NECULCE, LET. II, 356°. *Această fată mai mică nu eră atăta proastă la unele învățări, ci acăa prea multe daruri vrednice de laudă*. GOBRIAN, H. I, 13. *Numai căt...*, atăta... = doar'..., și (îndată) și... și imediat... Adv. *Numai căt gândeaște păcătosul să să scoale, atăta-l tămpină D[um]neșcu cu mila sa*. VARLAAM, C. 19. (Sensurile acestea aduc aminte de funcțiuni analoge în limbile române de e. itał. tanto bello „prea frumos”, tot așa v. fran. tant riche, span. tan grande, portug. tão formoso etc. Cfr. Meyer-Lübke, Rom. Gramm. III, 238.)

‡ *Atăta e de mine* = m'am dus pe copcă, s'a isprăvit cu mine: „peril, actum est de me...; ich bin weg, ich bin verloren! mit mir ist [es] aus!” LB. | *Ce mai atăta!* MARIAN = ce (mai) atăta vorbă?: „à qui quoi tant de paroles?” | *Atăta ie și după (ceva)* = se prăpădește, moare după (ceva). *Atăta ie și după ednat, după joc*: „die Jagd, der Tanz ist sein Leben”. POLIZZI. *Și atăta mi-eră: să-i fac cunoștința*. D. ROSETTI, ap. TDRG.

IV. † Substantivat. *Un atăta* = o anumită sumă. *Dobândă să zice un atăt, ce după tocmeală dă datornicul împrumutătorului său*. COD. CARAGEA, ap. HEM. 2014. *Tocărășita... să zice, când doi înși sau mai mulți, tocându-se, vor pune toți câte atăta, cu care să neguțătorească împreună*, idem, ib.

[Adverbul atăt (intrebuintat în forma aceasta mai mult de cărturari decât de popor și mai ales în corelație cu cât) poate primi un-a adverbial: atăta, care se găsește (în concurență cu atăt) și în funcțiune adjectivală, dar numai în nominativ și acuzativ: *Am dat atăt s. atăta. Atăt s. atăta necaz. Atăt s. atăția* (scris: *atăcea, atăța*) *oameni. Atăt s. atătea femei*. Numai când atăt e atribuit al unui alt adv. sau al unui adv. de care se leagă prin prep. de, forma atăta e puțin obișnuită: *Stădile nu erau atăta de multe*. DRĂGHICI, R. 44. În cazul oblie numai forme fără -a; în general însă dativul e înlocuit prin prepozitiv: *Am dat la atăt(a) oameni* (s. atăt/or oameni) *atăt(a) parole*. | În legătură cu substantive care conțin o idee colectivă, atăta se gă-

sește, la scriitorii vechi, și ca adj. invariabil, deci, alături cu: *Văzând că s'au strâns atăta om* [= atăta lume]... NECULCE, ap. HEM. 2040, sau *Trecând atăta vreme...*, avem: *Deacă văzură adunate atăta oști...* MOXA, 353, sau: *Du multe ori omii însuși ceale ce ceale cu ochii săi nu poate să le pue pe rând...* dar ceale de demult și răsuflate de atăta vreme de ani! URECHE, ap. HEM. 2040 (cf. atăta mari de ani). Neobișnuită e articularea lui *atât*, când stă ca atribut înaintea unui substantiv: *Pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atâtele-i umbre de frunziș, cu atâtele-i lumini...* CARAGIALE, N. S. 48. | În loc de *atâtea, atâția* și formele *atitea, atitia*: *După atitea ciudese și după atitea minuni ce făcî Iristos...* VARLAAM, C. 303, *Atitea at.*, idem, ap. HEM. 2043. | În Țanareca (Serbia) și: atât CDDE. Forma aceasta, la P. MAJOR, IST. 262 etc. (și, după el, la ȚICHINDEAL, F. 60) e însă mai degrabă forma aromânească, introdusă în limba literară, pentru ca etimologia *-tanus* să fie mai străvezie.]

— Din lat. *ecum-tantum*: ital. *tanto* (*colanto*), engad. *tant*, sard. *tantu*, v.-fran. (*s*)*tant*, n.-fran. *tant*, v.-prov. *aitan*, *lan*, v.-span. (*a*)*tanto*, n.-span. *tanto*, portug. *tanto*. (*Tantum* înlocuise în limba populară roman pe lat. *tot*. Meyer-Lübke, *Rom Gramm.* III, § 53.)

AȚĂȚĂ vb. I. trans. 1°. *Atitser, ravicer* (le feu). 2°. (*S*)*allumer* (le feu). 3°. *Inciter, pousser* (à...), *instiguer*. *Exciter, susciter, enflammer, rallumer, aiguiser, réveiller, (s')*embraser (qqn. ou une passion conque). *Remuer* (doucement qqch.).

1°. A apropia tăciunii spre a face să ardă (focul) mai bine, a înviora focul apropiind tăciunii, scuturând cenușa, suflând. *Veni un lup deiu pădure și purtă găteji de băgă în foc, iară un cultur băleă cu arepile și aduceă vânt de-l ațîță*. MOXA, ap. HEM. 2063. *Au mai ațîță focul, cădînd și alte lemne*. DRĂGHICI, E. 75. *Mai ațîțară focul, li luară pălăria și i-o aruncară pe foc*. INSPIREȘI, L. 248.

2°. P. ext. A aprinde, a face focul. (Com. CORBU.) *Ațîță* = a aprinde focul. (Com. LIUBA.) *Cine au ațîțat focul, acela să plătească până la destul*. PALIA (a. 1582), ap. CCR. 70 (1: „celui qui aura allumé le feu...”). *Ponte umezeala să ațîțe foc?* DRĂGHICI, E. 113. *A mers s'atâte-n vatră foc*. COȘBUC, F. 110. *Malca așază găteji. moș Nichifor scapără și îndată ațîță amîndoi focul*. CREANGĂ, P. 130. *Pe acele vremuri numai amnarul și cremenea puteau ațîță blagoslovia de flăcărăte*. MERA, L. E. 77. *Mai așteaptă, să ațîț opaișul*. CONTEMPORANUL, III, 921. *A-și atăță pale'n cap* LB. = (mai obișnuit: a-și aprinde (s. v.) pale'n cap. | Refl. *Din scântiea mică, mare pojar a se ațîță poate*. CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 280.

3°. Foarte des întrebuințat în sens figurat. (Cf. *Petu*: *De cât să mori, mai bine să ne răzîndum! Verdutescu: Nu ațîță focul, Petule; nu corbi de răzîbunare!* ALEXANDRI, L. 1276. *Cum eadînt ațîță foc, Apă corba ațîță vrajba*. I. GOLESCU, ap. HEM. 2094.) (Despre oameni și animale) A întărită, a excită, a sumbă, a împinge la... *Ațîț* = „amut căni: canem excito ad latratum; ad praedam”. LEX. ROBB. *Ațîț* = asmut, îndemna intrigând contra altuia. (Com. LIUBA.) *Voroava blăndă toată pornica îmblânzește, iară cea aprigă și pe cel slab [!] ațîță la mînie...* MUSTE, ap. ZANNE, P. II, 811. *Care lucr...* *inima lui Traian... înșterbântănd-o spre izbădire... au ațîțat-o*. CANTEMIR, ap. HEM. 2094. *Spre mai multă mînie au ațîțat pre împăratul*. MINEIUL (1776), 115^{1/2}. *Ațîțară pre Grigorie-vodă la mare mînie asupra casei lui Constantin Postelnicul*. ȘINCAI, ap. GCR. II, 206. *Gabriel Bethlen și alții li ațîșan meru spre a răzîbună moartea cardinalului*. BĂLESCU, M. V. 423. (Despre căni) *A ațîță căni* = „die Hunde auf jemand hetzen”. BARCIANU. (Despre pasiuni, sentimente, simțiri etc.) A aprinde, a înflăcăra, a încinge, a ex-

cită, a întei. *Măhnirea ta o ațîșă păcatele noastre*. MINEIUL (1776), 162^{1/2}. *Nădejdea din voi n'o pierdeți, mai cărtos s'o ațîțai*. BELDIMAN, O. 12. *Se ațîșă războiul între noi și între dînșii*. GORJAN, H. I, 112. *Sarea... este folositare dobitoacelor, ațîșînd pofta de mîncare*. I. IONESCU, C. 4. *Urzeau comploturi și ațîșau revolta*. C. NEGRUZZI, I, 143. *Amorul, plăcerea, sînt pasări ușoare. Ce cîntă ș'ațîșă a inimii dor*. ALEXANDRI, T. 315. *Cu corbele acestea... mai tare le-a ațîțat dorul de o vedea*. RETEGANU, P. II, 7. | Refl. A se aprinde, a se încinge, a se întei. *Și vești pieri den calea cea dîreaptă, când să va ațîță de grabă mînia lui*. BIBLIA (1688), ap. GCR. I, 283 (1: „quand sa colère s'embrasera”). *Dent'aceea s'au ațîțat și alte răutăți*. N. COSTIN, ap. HEM. 2095. *Au început și ciurma a se ațîșă în lași*. NECULCE, LET. II, 442^{1/2}. *Începă a se auzi... de ciună... care boală au intrat și în iarnă... iar de primăvară s'au ațîțat foarte tare*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 192^{1/2}. *Răsmirîja aceasta a doua într'acești chip s'au scornit și s'au ațîțat*. DIONISIE ECLESIAIARUL, C., ap. HEM. 2093. *Pricind la diusa, i s'ațîșă mila*. PANN, P. V, II, 136. || A face să se miste (ușor), a pune în mișcare *Zefirii cei dulci să vedea cu careșcare așîță a ațîșă prin suflarea lor frunzele*. BELDIMAN, N. P. I, 53. *Dacă ve o cupetare Co umbră de intristare Fruntea mea acopereă, Ușoara-i întipărire Cu cerul acul subire Ce-ațîșă, din îndămplare, Pe-o undă nemiscătoare Un vânt cu lîni suflare Treceă, se pierde de sine*. ALEXANDRESCU, M. 229.

[† și: ațîță, formă scrisă și azi, de unii.]

— Din lat. pop. „attitizare, idem (întrudit cu *titio*, -onem „tăciune”): ital. *attizzare*, v.-prov. *aitisar*, fran. *attiser*, span. *atizar*, portug. *atizar*.

AȚĂȚĂND † adv. *Autant*. — (Numai în Pălia din 1582) *Pe atât. A gusea țeri iară gătească se cum de doa ori atătînd să aducă dînșii n'țru, de cum într'alte zile adunase*. PALIA (1582), ap. CCR. 62 (1: „mais le sixième jour, qu'ils apprênt ce qu'ils auront apporté, et qu'il y en ait le double de ce qu'ils recueillieront chaque jour”). *Oltariu încă fî de lemn de setim, de cinci coși în lung atătînd și de lat. lb.*, ap. DG.

— Etimologia obscură. Se pare că avem a face cu o compoziție a cărei parte dintăi e *atăt*. (HASEDEU, *Etyim. magn. Rom.* 2045-2046, propune pe lat. *tantulum*.)

AȚĂȚĂRE s. f. *Action d'attiser ou d'allumer (le feu)*; (au fig.) *action d'inciter, d'embraser, d'exciter* (qqn. ou une passion), *d'instiguer; excitation, incitation, instigation*. — Infinitivul verbului *ațîță*, devenit abstract verbal. *Scormonire în jar s. suflare în foc, ca să se aprindă mai tare*. || *Facorea s. aprinderea focului*. *Încă n'a apucat a trece o oră de la ațîțarea acestor focurile*. MARIAN, SE. II, 207. || Fig. Întăritare, excitare, înteițire (a cuivă s. a unei pasiuni), împingere (la...). *Ațîțările poștii cei spurcate*. BIBLIA (1688), 4 pr. 4. *Ațîțările patimilor*. MINEIUL (1776), 182^{1/2}. *Pentru ca să dea o ațîțare mai vie acestor laude silite, desăimau... petrecerile holței*. C. NEGRUZZI, I, 75. *Ațîțarea personală se vede din aceea că...* MAIORESCU, CR. I, 244. || *Supraexcitare*. *Chipul nall al cântăreței, palidă de ațîțare și de obsola*. CONTEMPORANUL, IV, 83. [† și: ațîțare.]

AȚĂȚĂȚ s. a. = ațîțare. Participial verbului *ațîță*, devenit abstract verbal. *Te-ai apucat de ațîțat focul?* [† și: ațîțat.]

AȚĂȚĂȚ, -Ă adj. *Attisé ou allumé*; (au fig.) *embrasé, incité, poussé, excité* (à...). — Participial verbului *ațîță*, devenit adjectiv. *Foc ațîțat de copii; flăcără ațîțată de cănt*. HEM. 2096. || Fig. Aprins, excitat, întăritat, împins (la s. spre...). *Mare e urgia Domnului ațîțată întru noi*. BIBLIA (1688), 284. *Duhurile*

eran ațiate și inimile îngrijate. C. NEGRUZZI, I, 179. *Nervii îi sânt încă ațiațați.* CONTEMPORANUL, II, 248. || Pus în (usoară) mișcare. *Zefirii cei ațiațați de abia mișcă crengile.* HELDIMAN, N. P. I, 52. [† și: ațiațat.]

AȚĂȚĂTOR, -OĂRE adj., subst. 1°. *Qui attise ou allume (le feu). Qui excite, incite (à...), excitant.* 2°. *Attiseur, instigateur, agitateur, boulesfeu.*

Adjectivul verbal al lui ațată derivat prin suf. -ător), substantivat adesea.

1°. Adj. Care ațată focul. | Fig. Excitant, stimulant; care face poftă de mâncare. *Se așezară la cea dintâi masă, în mijlocul norodului, într'un miros ațățător, de friptură.* SADOVEANU, SĂM. V, 907.

2°. Subst. (Persoană) care ațată s. împinge pe cineva la ceva, spec. care ațată patimile mulțimii, agitator, instigator. *Au prins Ștefan-vodă pre Radul-vodă, carele au fost ațățător de păgâni asupra creștinilor.* TRECHE, ap. HEM. 2097. *Ațățător de răscoală.*

[† și: ațiațător. | † și dial: -toriu.]

AȚĂȚĂȚURĂ s. f. = ațățare. (Formă rară) ANON. CAR. (: „excitatio“), CIHAC, I, 277 („attisement, excitation, instigation“). [† și: ațiațatură. | Plur. -turi.] — Derivat din ațată, prin suf. abstr. -atură.

ATĂȚIC(A) adv., adj. invar., subst. *Tantet, tantinet, tant soit peu; très petit.* — Foarte mic, foarte puțin, o fărâmiță, cel mai mic lucru. *Marghioala... dintr'atâtica, s'o făcut coșcoșe fătoin.* ALECSANDRI, T. 339. *Și e numai atătica, mitel ce o mesioară.* BRĂTEȘCU-VOINEȘTI L. D. 227. [Cin asimilare vocalică, și: atlică. *Știți, cum m'a făcut Dumnezeu pe mine, nu-i trec mișcări nici atlică din al mieu.* CARAGIALE, T. II, 137. | Și: atătic. Com. PAVELESCU.]

— Derivat din atăta, prin suf. dim. -ică. La forma *atătică (citată, fără exemple la HEM. și la DAMÉ), s'a adăogat adverbialul -a: atătica.

ATĂȚICUȚA adv., adj. inv. = atătica, având însă o nuanță micșorătoare și mai pronunțată. — Derivat din atătica, prin suf. dim. -uț (cu adăogarea adverbialului -a).

ATĂȚIC(A) adv., adj. = atătica. *Atățuț sau atățuța* = „tantillus, tantulus...; so klein, so wenig, so winzig“. LB.

— Derivat din atăt(a), prin suf. dim. -uț (cu, sau fără adăogarea adverbialului -a).

ATĂȚIC, -Ă adj. *Atavique.* — Măstănit din (răs)-strămoși. *Cine nu e pătruns de evidența lucrului acestuia, acela e atins de o infirmitate atavică, este victima unei neferice încrușări de rasă.* D. ZAMFIRESCU, R. 27.

— N. din fran. Cfr. atavism.

ATAVISM s. a *Atavisme.* — Măstănire din (răs)-strămoși (adesea peste mai multe generații) a unor apucături fizice sau morale. *A nită principii atavismului... este a nu înțelege istoria.* HASDEU, I. C. 171. | P. ext. (Șt. nat.) Tendința descendenților de a se întoarce înapoi la tipul primitiv (al ascendenților). *Gemelele pot rămânea latente ani întregi și însușirile pe care le poartă nu ies la iveală. De odată însă ele devin active și însușirile corespunzătoare repar.* *Astfel se explică atavismul.* SANDU, s. 131.

— N. din fran. (derivat din lat. *ataeus* „răsstrămoș“).

ATAȚIC, -Ă adj., subst. (Med.) *Ataxique.* — (Rar) Neregulat. *Friguri ataxice.* || Spec. Substantivat. Persoană lovită de ataxie locomotrice. *Un ataxic.* — N. din fran. Cfr. ataxie.

ATAȚIE s. f. (Med.) *Ataxie.* — (Rar) Neregulari-

tate. *Ataxie a pulsului.* || Spec. *Ataxie locomotrice:* neregularitate în mers, în mișcările ritmice ale umbletului, pricinuită de o turburare a funcțiilor nervoase.

— N. din fran. (gr. *ataxia*, din *at-* privativ și *taxos* „așez, ordănuș“).

ATEIĂ vb. I. 1°. (Se) *parer* (avec des vêtements propres ou de fête). (s')*endimancher*. 2°. *Mettre* (qqn.) *à la raison; remettre* (qqn.) *à sa place.*

1°. (În Banat) Trans. și refl. „Cuvântul „a ateia“ înseamnă: habiller solennellement, festlich kleiden, d. e. *Petru s'a ateiat de biserică, de Puști etc.*“ MANGIUCA, ap. HEM. 142. *A se ateia* = „a se îmbracă în haine curate“. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 142. *A ateia* = „a îmbracă“, d. e. *M'am ateiat de bal.* (Com. COCA.)

2°. (În Banat) Fig. (În amenințări) *Las'că te ateia eu pe tine!* = „las'că-ți dau eu ție!“ (Com. COCA.) [Forma ateia voeste să redea pronunțarea dialectală din Banat: *tse* (= *te*). Cfr. ateiat, ateieturi, desteia.]

— Etimologia necunoscută. (S. Mangiuca, *Familia*, a. 1884, p. 67, și după el A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI, 294—295, compară cu vântul românesc cu ital. *attillarsi* (un vestito) = „sich mit ausgesuchter Eleganz kleiden“, v-prov. *atihar, atillar* „disposer, arranger, ajuster“ etc., care însă par a fi de origine germană.)

ATEIĂȚ, -Ă adj. *Paré, endimanché.* — Participiul verbului ateia, devenit adjectiv. (În Banat) Imposibil, gătit, chistit. *Brăul se poartă la sărbători, când omul e aciat frumos.* LIUBA-IANA, M. 21. „*Acial* însemnează în schimb în haine curate sau aciețuri“. idem, ap. HEM. 143—144.

ATEIETURI s. f. plur. tant. *Habits de fête. Vêtements propres.* — (În Banat) Haine curate, de sărbătoare. „*Acieț* = îmbracă = *imbracat cu aciețuri curate*“. (Com. LIUBA.)

— Derivat din atelia, prin suf. abstr. -atură (devenit -atură, după palatala).

ATEISM s. a. (Filoz.) *Athéisme.* — Doctrina ateilor, necredință în Dumnezeu. Cfr. deism, teism.

— N. din fran. (iat. -med. atheismus, idem). Cfr. ateu.

ATEIȘT, -Ă adj., subst. *Athéiste.* — Adj. De ateu. *O doctrină ateistă.* || Subst. „Fără Dumnezău, om carile vre unui Dumnezău nu se închină“ (CANTEMIR, IST. 9), ateu. *Nu mai slobodă este limba ateistului spre blăstem, de cât tropurile ritorului spre hula sau laudă.* CANTEMIR, IST. 111. *Dionis... deschise o carte veche... un manuscris de zodi.* *El eră un ateist superstițios — și sânt mulți de aceștia.* EMINESCU, N. 44. [† și (cu o formă de-a dreptul din lat.) și: *atheista* s. m. *Dumitrașco-vodă... s'au așezat în scaun și au finit și pe pașa o lună... jăcând pe la țară vaci, oi, pâne... ca un om fără milă și fără frica lui Dumnezeu... Și așa au fost trăiți fărăi într'acei iarnă, cu acel Domnu atheista.* N. COSTIN, LET. II, 131.]

— N. din fran. La scriitorii mai vechi, (subst.) din lat. *atheista*, idem. Cfr. ateu.

ATEIȘTIC, -Ă adj. *Athéistique.* — (Rar) De ateist. — N. din fran.

ATELIER s. a. *Atelier.* — Încăperea (sau încăpărilor) în care lucrează laolaltă mai mulți lucrători sau meseriași de aceeași breșă, (la Românii din Ardeal și Ungaria) lucrătoare. *Atelier de tâmplărie, de croitorie, de tipografie. Atelierele căilor ferate. Șef de atelier.* | P. ext. Unelele și mașinile folosite unei meserii. *Are un atelier foarte bogat.* || Spec. Încă-

peera în care lucrează un pictor, un sculptor, un fotograf.

— N. din fran. (v.-fran. *atelier*, propriu „loc unde se adună aşchile s. surcelele, locul de lucru al dulgherilor” — derivat din *astelle* „aşchie“.)

ATENEU s. a. *Athénée*. — (Antich.) Clădire publică în care poezii şi retorii îşi citeau lucrările. | P. a n. l. (Azi) Clădire (a unei societăţi particulare, nu a statului) cu săli pentru conferenţe, concerte, expoziţii de lucrări de artă, etc. *E la ateneu; prima lui conferinţă; sala gema de luma*. VLAHUŢĂ, D. 105. | P. e. l. Societate care a întemeiat un astfel de aşezământ. *Ni-au servit chiar în Bucureşti [pentru cercetări] biblioteca centrală... biblioteca Ateneului...* HASDEU, I. C. IX. [Plur. -nee.]

— N. din fran. (lat. *Athenœum* < grec. Ἀθηναῖον, propriu „templul zeiţei Atena [= Minerva]“.)

ATENT, -Ă adj. *Attentif*. — Cu toată mintea îndreptată spre ce se spune sau se întâmplă în faţa sa, cu luare-a-minte, cu băgare-de-seamă. *Băieţul fusese atent la cele ce li se întâmplase pe drum*. ŞEZ. V, 41/42. [Negativul: neatent, -ă = „inattentif”. DDRF.]

— N. din lat. *attentus*, -a, -um (part. verbului *attendere* „a se întinde spre... a fi cu luare-a-minte la...“.)

ATENŢĂ vb. 1^a intrans. *Attenter*. — (Construit mai ales cu prep. la) A se atinge (de ceva) cu gânduri nelegiuite, a face o încercare criminală (asupra a ceva). *Sânt oameni care atentează la onoarea şi chiar la viaţa altora*.

— N. după fran. (lat. *atentare* „a atinge (ceva) cu mâna, a se atinge de... a atenta la...“)

ATENŢĂRE s. f. *Action d'attenter*. *Attentat*. — Infinitivul verbului *atenţă*, devenit abstract verbal. Cfr. *atentat*.

ATENŢĂT s. a. *Attentat*. — Încercare nelegiuită împotriva a ceva (sau, elipt., împotriva cuivă). *Acest atentat... va necinzi Moldova*. URICARIU, X, 19/20 (Mold., a. 1848). *Un nou atentat în contra ministrului-prezident*. MAIORESCU, D. III, 67. | Spec. (Jur.) *Atentat la bunele moravuri, atentat la pudora (a cuivă)*.

— N. după fran. (lat. *attentatum*, part. neutru al verbului *attentare* „a atenta“.)

ATENŢĂTOR, -OĂRE adj., subst. *Attentatoire*. (*Celui* *qui atente* (à qqch.)). — Adjectivul verbal al lui *atenţă* (derivat prin suf. -ator), substantivat une-ori. (Cel) care atentează (la ceva).

ATENŢIE s. f. |
ATENŢIUNE s. f. |

Attention. — Îndreptare a întregii minţi spre ceva, luare-a-minte, băgare-de-seamă. *Ascultă cu mare atenţie (luare-de-seamă)*. ŢICHINDEAL, V. 24. *Sutele de jurnale care au corbil în contra noastră au sosit mai întâi neîntreruptă atenţia publicului asupr-ă-ne*. MAIORESCU, CR. I, 362. | P. e. l. Îndreptare a simţurilor sale spre cineva. *Vă mulţumesc că-mi daţi atâtă atenţie*. CONTEMPORANUL, VI, II, 198. [Negativul: neatentivune = nebagare-de-seamă, lipsă de luare-a-minte; mai rar, şi aproape numai în sensul de „lipsă de atenţi(une) s. de consideraţie faţă de cineva”, şti: neatentiv.]

— N. din lat. *attentio*, -onem, idem. Cfr. *atent*.

ATENŢUĂ vb. 1^a. *Attenuer*. — Propriu (rar) A subţia, a face mai subţire. | Fig. A face mai uşor s. mai slab (fig.), a uşura, a slăbi, a scădea, a micşora (gravitatea unui fapt). *A doua oară, a mai atenuat puţin criticile ce formulase la început*.

— N. din lat. *attenuare*, idem (din *ad* şi *tenuis* „subţire, fin, uşor“).

ATENUĂNT, -Ă adj. *Attenuant*. — Care atenuează, care micşorează, care scade (vina s. gravitatea unui fapt), uşurător. (Mai ales ca termen juridic; contrariu: agravant) *Nu putem vorbi de acest curios incident [proclamarea „republicii de la Ploieşti“], fără a releva şi circumstanţele lui atenuante*. MAIORESCU, D. I, 23.

— N. după fran. (lat. *attenuans*, -antis, part. verbului *attenuare*.)

ATENUĂRE s. f. *Attenuation*. — Infinitivul verbului *atenuă*, devenit abstract verbal. (Rar) Subţiere. | Uşurare, slăbire, scădere, micşorare (a gravităţii unui fapt).

ATENUĂT, -Ă adj. *Attenué*. — Participiul verbului *atenuă*, devenit adjectiv. *Subţiat*. *Foile... atenuate în lung*. GRECESCU, FL. 62. *Baza atenuată*. idem, FL. 52. | Fig. Slăbit, uşurat, scăzut, micşorat (în gravitatea sa). *Afirmarea aceea gravă din cuvântările sa a fost atenuată la tipar*. Cfr. dubletul a şinat.

ATERNIC, -Ă adj. | (Fig.)

Athermane, *athermique*. — Prin care nu străbato căldura radiantă. *Substanţele care nu lasă să treacă prin ele căldurile luminoase, nici pe cele obscure, se numesc athermane*. PONI, F. 146.

— N. din fran. (format din grec. ἀ- privativ şi θερμῆ, „căldură“.)

ATEŢĂ vb. I. *Atester*. — A sta martur s. mărturie (pentru adevărul s. existenţa a ceva), a fi s. a sta dovadă (despre ceva), a certifica, a mărturisii. Cfr. adevori (I, 2^a) şi arătă (I, 3^a, 4^a). *Sărătii n'au cuvinte îndestule pentru ca să ateste onorabilitatea proprietarului*. I. IONESCU, D. 316. [Paşările numite „grives“]... sânt foarte mândcioase: în-suşi Orajii ne-o atestă. ODOBRESCU, III, 27/28. | Fig. *Odoarele eclesiastice ale Bistriţei stau în fund spre a atesta antica splendoare a acestei mănăstiri*. idem, I, 335. *În vechea capitală, o măreaţă mănăstire... stă, trecutul atestând*. ALEXANDRESCU, M. 161. *Ruine... atestă existenţa lui de odinioară*. MAIORESCU, CR. III, 176. [Prez. indic.: *atest* şi *atestez*.] † şi: *atestă-lui*. *Drepti aceea îndatorit s'au văzut Consistoriumul despre ceale mai sus zise, pentru leghitimă[şa]... întru adevăr a-l atestă-lui* (a. 1798). CIPARIU, A. 737.]

— N. din lat. *attestari*, idem.

ATEŢĂRE s. f. *Attestation*. — Infinitivul verbului *ateştă*, devenit abstract verbal. Mărturisire (mai ales printr'un act scris), mărturie, dovadă, certificare, adevărire, încredinţare. *Atestări date prin canoane*. URICARIU, X, 375/37 (Mold., secol. XIX).

ATEŢĂT s. a. *Attestation*, *certificat*. — Act prin care se atestă ceva, dovadă, adevărită, testimoniu, certificat, (spec. certificat de studii). Cfr. *atesta[ţie]*. *Toţi tinerii... ce vor petrece cursul public... şi vor ace[ia] avea atestaturi...* URICARIU, VII, 177/178. *Atestat, după formulărilor de la mine la mână-i-lăsat*. (Sibiu, a. 1810). IORGA, S. D. XII, 201. *Astăzi răzi de-o pedanţi, măine de-o preioşia, Zici de una ajunsă în vârstă curcioasă, Că atestată tremii nu ea să-l primească*. ALEXANDRESCU, M. 269. *Un doctor vestit venise... Acea atestate*. Numai în aur legats, Diplome ce'n Acadēmii luase. idem, M. 373. *Parapostemul*: „Mi-i plin sinul de atestaturi... eaca leşcherile”. ALEXANDRI, T. 90. [† (în Ardeal, de-a dreptul din lat. de cancelarii) şi: *atestatium*, *Atestatium*, *Prezum Dimitrie Preda... s'au cununat cu Elena, fiica jupnului Stoian Chişu... drept adevărefez*. În *Belgrad, 21 Dechemvrie, 1803*. N. Kăpi, *protopop* neunit. IORGA, S. D. XII, 149. | Plur. -state, şi (învechit) -stături.]

— N. din germ. *Attestat*, idem (lat. *attestation*, neutru part. verbului *attestari*).

ATESTAT s. a. *Action d'attester* (qqch.), *attestation*. — Participiul verbului *atestă*, devenit abstract verbal. [† (în Ardeal) și: *atestatălit*, *Carte de sorocil, de înștiințat... de admonouluit, de mărturisit și de atestălit*, (Brad, a. 1767), IORGA, s. D. XII, 264.]

ATESTAT, -Ă adj. *Attesté*. — Participiul verbului *atestă*, devenit adjectiv. Mărturisit (printr'o dovadă oarecare, mai ales în scris), adevărat (printr'o mărturie), certificat (de cineva s. de ceva). [Negativul: *natestat, -ă*.]

ATESTATIE s. f. *Attestation*. — (Rar, învechit) Atestat, certificat, adevărit. *Omul nostru are bună dreptate, precum atestațiile îl adevărează*. (Râmnic, a. 1737), IORGA, s. D. XII, 37. *Am plătit zloții* f. 20, *cară arată și atestație/ă cărmămidarului că am plătit*. (Făgăraș, a. 1795), ib. XII, 119. [Și: *atestație* — s. f. PONTBRIANT, COSTINESCU.]

— N. din lat. *attestatio*, -tionem, idem.

ATESTATOR, -OARE adj. *Celui* qui ateste. — Adjectivul verbal al lui *atestă* (derivat prin suf. -ator). (Lucru sau persoană) care atestă (ceva), care stă mărtur s. dovadă (despre existența a ceva), mărturisitor (de...).

ATEU, -EE adj., subst. *Althé*.

1°. Adj. (Rar) Fără Dumnezeu, care tăgăduiește existența lui Dumnezeu. *Tu, chip zămbitor, Trăit-ai anume, ca astfel să mori? De e senin intr'asta, e'n-tors și ateu — Pe palida-ți frunte nu-î scris Dumnez*. EMINESCU, p. 63. *Nu-i ca ca'n' orajul tot Mai frumoasă fată. Ea se'ncchină? Cei atei Sânt bigoși de-odată*. COȘBUC, B. 60.

2°. Subst. Persoană care nu crede în existența lui Dumnezeu. *Eresul, desbinarea, sânt ficele științei. Mai mult mințește-acela ce e mai încălat, Și [cel] care tot ceștește, curând se face-ateu*. C. NEGRUZZI, II, 176^{1/2}. [† (formă încultă) și: *atein*. *Cum eră ghenă-râriul de ateu, au început a prădă pre sup't munte mânăstirile*. MAG. IST. III, 368^{1/2}.] Cfr. *ateist*.

— N. din lat. *athens* (< grec. ἄθεός „fără Dumnezeu”, din ἄ- privativ și θεός „Dumnezeu”).

ATIC, -Ă adj., s. a. 1°. 2°. *Attique*.

1°. Adj. (Antică) Din Atica, propriu locurilor Atice. *Cloara acasta, de locul său este atică*. CANTEMIR, IST. 119. *Dialectul atic*. *Ordinul atic*: ordin de arhitectură greacă, având părți comune cu ordinul ionic și cu cel corintian. | Fig. *Sare atică*: ironie fină, în felul Atenienilor. [† și: *aticesc, -ească*. În *limba atticăscă au strigat*... CANTEMIR, IST. 119.]

2°. Substantivat (subt forma masc.) (Arhît) Partea superioară a unui edificiu, împodobită de obicei cu pilastri, care are de scop a ascunde acoperișul. [Constantin-cel-Mare] *văză arcuul lui Traian stând fără cîmpăluu*... *Puse îndată de-i ciopli pentru pedestalerii niște grosulani figuri de Victoriu*... *iar pe ambele fețe ale aticului așternu lungi dedicațiuni*... ODOBESCU, III, 73^{1/2}.

— N. din lat. *aticus, -a, -um* (< gr. ἄτικός), idem.

ATICĂ s. f. 1°. *Menu fil*. 2°. *Fil de colon formé de deux brins torlus ensemble*. 3°. *Sorte de toile*. 4°. *Sorte de danse populaire*.

1°. Ață (mal) subțire. POLIZU, HEM., TDRG.

2°. (Comert) (în Bran, Transilv.) Bumbac răsucit în două, cu care se face urzeala pânzilor (în opoziție cu „bumbacul” care constă dintr'un singur fir și se întrebutează la bătătură; când „bumbacul” e colorat, se numește „arniciu”).

3°. (Comert) (în Bran, Transilv.) Pânză țesută din arniciu, ca bătătură, și atică (2°), urzeala.

4°. (Cor.) Un joc țărănesc în jud. Prahova, Buzău etc., descris la HEM. 2083-2085.

— Derivat din *ăță*, prin suf. dim. -ică.

ATICESC, -EĂSCĂ † adj. v. *atic*.

ATICISM s. a. 1°. 2°. *Atticisme*.

1°. Formă particulară dialectală *atic*.

2°. Măsură, eleganță, puritate (în stil), delicatețe de gust proprie scriitorilor atici. *Vr'un pedant*... *...Atticismul limbei tale o să-î pună la călțari(u)*... EMINESCU, p. 225. | P. ext. „Stil care unește eleganța cu puritatea limbei”. I.M.

— N. din lat. *atticismus* (< grec. ἀττικισμός), idem.

AȚINAȚUCHIU s. m. (Bot.) v. *asmațuchi*.

A-TÎMP adv. 1°. *À temps, juste à temps, au moment opportun*. 2°. *L'année suicante*.

1°. † La timp, tocmai la timp, în momentul potrivit. Și nu va răspunde *cela ce-i în strimtoare până atîmp*. DOSOFTEIU (= „usque ad tempus”), ap. HEM. 2049.

2°. (La Moți) Anul viitor, la anul. *O fată mare din finutul Moșilor, dacă voiește să știe că se va mărită în cursul anului sau peste unul ori doi ani, merge la cofelez râmăntorilor și zice cu glas lare: hui estîmp, hui atîmp; hui dincolo de atîmp* (Nota: a timp = „anul viitor”; *dincolo de a timp* = „anul proxim viitor”). FRĂSCU-CANDREA, M. 128^{1/2}.

— Derivat din a (2°) și timp.

AȚINĂT, -Ă adj. 1°. *Penché*. 2°. *Fier, hautain, orgueilleux*. — (În Transilv.)

1°. Aplecat. *Trandafiri verde-afinați! Asară te-am așteptat, Tot cu foc și cu lumină Și cu dor de la inimă*. POP. (Orlat), ap. HEM. 2087. *Afinaț* = „hângend”. BĂRCIANU.

2°. Fudul, cu capul sus, sumet. *De la sfînt-Văsiu a treia Duminecă, își jucă telea Solomie nora*... *Sofica pășea mândră și-afinaț, soacră-sa o ținea de după cap [și] o gugulea*. V. R. BUTICESCU, N. REV. R. I, SUPL. II, 30. [Dial.: *afinaț*.]

— Din lat. *attenuatus, -a, -um* „suptiat, slăbit” (participiul verbului *attenuare*, care ar fi dat *afinare*, o formă atestată în I.B., fără a fi tradusă însă). Pentru trecerile semantice cfr. *înțina, înținat* și *duțetul atenuat*. *Wörter und Sachen* I (1909), 111—114.

AȚINĂTOR, -OARE adj., subst. (*Cela*) qui *guette, guetter*. — Adjectivul verbal al lui *ațineă* (derivat prin suf. -ător). *Aținător la drumuri* | [Dial și: *aținătoriu*].

AȚINEĂ vb. II. 1°. *Suivre de près* (qqn.), *être sur les pas* (de qqn.). 2°. *Se tenir ou être prêt à saisir ou attrapper* qqch. ou qqn.), *guetter* (qqn. au passage), *être aux aguets* (pour s'emparer de...), *attraper ou capturer* qqn.). 3°. *Attendre* (qqn.) *au passage* (pour l'arrêter, pour l'empêcher de continuer sa marche, ou pour l'attaquer). 4°. *Tenir* (les chemins).

Sensul fundamental este „a (se) țineă s. a fi mereu aproape (de cineva s. de ceva)”.
1°. Refl. A fi mereu în urma cuiva, urmându-l (ca și cum ai fi legat de el), a se țineă (după s. pe lângă cineva). *Ce? Când luna se strecoară printre nouri, priu pus'ii*. *Tu, cu lumea la de gînduri, după ea să te ați?* EMINESCU, p. 255. | Trans. Același sens, în construcția (neoblicinută): *Ei mă aține de pe urmă* [adecă „mă ține legat de urma lui”] = „îl est toujours sur ma route (sur mes pas)”. DDRF.

Fig. A se ațineă la ceva = a fi s. a sta cu gândul (tot la ceva), a se țineă mereu de (ceva). *A se ațineă la petreceeri* = „den Vergnügungen nachgehen, nachjagen”. TDRG.

2°. Refl. A sta în apropierea s. în dramul cuiva s. a ceva, pregătit spre a-l prinde, a sta la pîndă s. în așteptarea venirii s. trecerii cuiva (ori a unui animal) printr'un loc, spre a pune mîna pe el s. a-l atacă. *Pescarul fine în mîna dreaptă o sită*... *Cînd se clatină o țigla* [pusă anume pentru prinderea raclor],

lin o rădică și cu cea[[altă mână s'aține delesubi cu sita. ȘEZ. IV, 117/17. Dragoș s'ațineă, Și cel zimbru cum veneă, Găioaga'n frunte i-aruncă. ALECSANDRI, P. II, 94. Lupul începuă a alergă... Ursul se ațineă merus, până îi veni bine, [și] se aruncă în apă. IPSIRESCU, L. 345. Flăcăii miresei, călări pe cai ageri, se ațin să prindă pe nuntăși mirelui. SEVASTOS, N. 90/33. | (Reflexiv = pasiv.) Pentru apele mergătoare, cărșile... ia așezate cu gura numai într-o parte, pe când cele din apă stădoare se ațin una cu gura într-o parte și cealaltă cu gura în altă parte. ȘEZ. IV, 116/17. | Spec. (În jocul cu mingea) Scările mingea sus... și tot e aleargă, de s'aține cu mânilor și-o prinde. ȘEZ. II, 62/32. Băieții s'ațin să le prindă. VLAHUȚĂ, CL. 114. | (Ca termen de vânătoare, întrebîntat la imperativ) Aține(e)-te! = fi gata (de a trage cu pușca)! (Dărmașești, în Prahova; Sâncea, în Iași), ap. HEM. 2086. Stau cu pușca la ochi, incurcat, bezmetic, neștiind în ce să dau. „Aține-te, cucuzașule”, strigă Moș-Toma la urechea mea. Atunci două răfe... trecură ocolind de-așupra capului mieu. N. GANE, ap. TDRG. || P. ext. A fi s. a stă gata (spre a prinde, a primi s. a se bucura de ceva), a avea pretenție la ceva. Stricinu' va'n'tăi să hie'mpământeu... și p' urmă să s'ație la drepturi. JIPEȘCU, ap. HEM. 2087. Știrea cacăn'ți tronului o aflare Turcu înaintea celor ce se ațineau la dînsul [= la tron], care nu putură deci să se agile. IOGA, L. I, 330.

|| În stilul viu al povestirilor populare se întrebîntăz adesea imperativul (apoi, s. atunci) aține(e)-te (bălele)! când în povestire se arată că ceva ce eră așteptat cu dor, se întâmplă în sfârșit: stai gata de a primi, [în(e)-te bine]! Când auzeam noi de masă, lăbărăm pe dînsa, ș'apoi aține-le gură! CREANGĂ, A. 10. S'a răcit vremea... vine vremea desfăcutului; bucuria fetelor! De acolo, clăci, de păpușoi; moșnegi, fete, flăcăi — cu toții la desfăcut; atunci aține-le la pocești! SEVASTOS, N. 3/32.

3. Spec. A se ațineă (la drum, la poteci), când e vorba de boji, înseamnă „a păm calea (cuivă), a stă la pândă în calea trecătorilor, spre a-i atacă”. Zeașu nu m'adeasă... Dar ce mă apasă [e] — Că s'ațin pe-atsi Patru-zeci și cinci... De haicid levinși, Duși de la pârniși, De când erau mici, La codru'n poteci. ALECSANDRI, P. 63/17. | Fig. Iubirile care-s mari Stau la drumuri, ca tâlhari[și]; Iubirile care-s mari Se ațin pe la poteci. Ibid. 304/17.

4. Din expresiile cu același sens: mă ațin în calea cuivă și fin calea cuivă s'a născut construcțiunea trans. ațin calea cuivă = stau în calea cuivă, spre a-i opri s. a-l împiedică să înainteze. Aș veni și n'am cu cine, Dușmanul calea mi-aține, Și 'ntre noi un deal ș'o vale Strică dragostile tale. POP., ap. HEM. 2085. Vin Hotin și pân'la mare, Vin Muscalii de-a călare, De la mare la Hotin, Meru calea ne-o ațin. EMINESCU, P. 160. Crăsmăria cea frumoasă, luând paharul, se închină la toți cu sîndăte... și se roagă să n'o războim... Not, ațindu-i calea, o poșteam cu stăruință să cinstescă de la ficcare. CREANGĂ, A. 97. Calea mîndrei aținuui, O florică de-i ceruui. ALECSANDRI, P. 237. Vine-o capră de la munte, și nimeni nu poate să-i ație calea? (= „Glonțul”).

|| În „aține vb. III. 1.” Se conjugă ca țină (ține).
 || În „ațենere (formă reconstituită în elementele sale din aținere), „a (se) ținea lângă s. aproape de... a păm”. (Cfr. „ripam Danubii legionum duae aținebant” [Tacit:] „două din aceste legiuni păzeau țărmul Dunării”).

ĂȚINERE s. f. *Action de guetter* (qq. sur son chemin), etc. *Action de tenir sa parole*, [qn. à la parole donnée]. — Infinitivul verbului aținea, devenit abstract verbal. *Aținerea drumului*. HEM. 2087. ||

Spec. † Ținere-de-cuvânt. Noi, cineși din partea sa, cu sfîntă aținere făgăduim... N. COSTIN, ap. HEM. 2088. [Și: aținere.]

ATINGĂTOR, **-OĂRE** adj. *Qui touche, atteint, effleure*, etc. *Touchant. Blessant. Offensant. Relatif* (ă), *touchant* ou *concernant* (qqh.). — Adjectival verbal al lui aține (derivat prin suf. -ător). | Spec. e. (întrebîntat numai în literatura modernă după fran. „touchant”). — Care atinge sau mișcă inima, care moale, apleacă, înduplecă către milă”. COSTINESCU, care înduoșază sau emoționează, emoționant, înduoșător. *Nimini n'a îndrăznit încă să zugrăvească atingătoarea iceană a omului virtuos în brațele morții*. MARCOVICI, C. 45/17. | Care atinge, care mușcă, înțepă prin vorbe. COSTINESCU. (Neuzitat) *Căt este de atingătoarea limba ei!* MARCOVICI, C. 78. | (Des) Cu privire s. relativ (la...), ce se ține (de...), Să nu se mai încerce a se amesteca în interesele atingătoare de acel ospital (a. 1785). ERICARIU, I, 119/23. Să despuim acum... această... baladă de tot coprinul ei local și curat atingător de țările românești. ODOBESCU, I. 210. Români pătrosăz încă unele din obiceiuri[le] antice, atingătoare de aflarea soartei. ALECSANDRI, ap. TDRG. [† și dial. atingătoriu.]

ATINGĂTURĂ s. f. *Attouchement*. — (Cuvânt rar) *Atingătură* = „die Berührung”. POLIZU. [Plur. -ături] Cfr. atinsură, atinsătură.

— Derivat din atinge, prin suf. abstr. -ătură.

ATINGE vb. III. I. 1°. (Se) *toucher* (tègèremènt), *effleurer*, *frôler*, *friiser*. *Atteindre*. *Être en contact avec* (qq. ou qqh.). *Mettre la main* (sur qqh.). 2°. *Toucher* (ă un sujet), *aborder* (une matière), *mentionner*. II. 1°. *Toucher* (aux mets, à une somme d'argent, etc.). 2°. *Toucher, atteindre* (qq. d'une manière sensible), *s'attaquer* (à qq.). *Blessar, offenser, froisser* (qq.). *toucher* (qq.) *par une allusion*. 3°. *Toucher, émouvoir* (qq.). 4°. *Faire penser* (ă...). *Concerner, regarder*; *se rapporter* (ă...).

Atingem ceva când venim (s. ajungem) în contact cu suprafața lui, într-unul sau mai multe puncte.

I. 1°. Trans. Mă așzări peste gard, de par că nici nu l-am atins. CREANGĂ, A. 50. Păișorul cănd m'atinge, Foc la inimă mă'nșinge. JAJNIK-BĂRSEANU, D. 22. Încalceă pe mine și atinge-mă de trei ori cu scările. FUNDESCU, L. P. 29. | (Prin prep. e și la, mai rar prin de, se arată locul la care se face contact) Bolind la ochi de scursoare, [sfântul] l-au lămăduit, atingându-l la ochi. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Apoi întinde și Domnul mîna la cupă și, atingîndu degetele sale de o parte de pîne ce este în cupă, le atinge de buzele sale*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, ap. HEM. 2050. *Cu geana tu m'atinge pe pleoape*. EMINESCU, P. 52. | (Prin prep. e și se arată obiectul sau partea cu care se face contactul) Când uzi tîndud întâia dată, primăceara, să atingi fruntea cu muchea toporului, ca să-ți fie capu' tare, și să nu te doară. ȘEZ. II, 194/17. || Reflexiv. (= reciproc) *Buzele lor se atingeau*. C. NEGRUZZI, I, 78. | (Prin prep. de, mai de mult și prin către și la, se arată obiectul sau partea supusă contactului din partea subiectului) Se atinse ziditorul cătră coastela lui și luă os de-îfeace sof. MOXA, ap. HEM. 2053. Când s'a atins de mijlocul ei, dang! a plesnit cercul. CREANGĂ, P. 100. *Am un lucru mare: Suflet n'are, Suflet duce*. De pămînt nu s'atinge? (= „Corabia”), ap. HEM. 2053. | (Prin prep. cu se arată obiectul s. partea prin care se face contactul) Așeă să creadem făgăduințele lui [Iristo], cum lo-am vedea cu ochii și cum ne-am atinge cu mînulor d'însu. VARLAAM, C. 261. Să atinșă cu mîna de căldare. DOSOFTEIU, V. S. 7, p. | Spec. (subînțelegându-se „cu un picior de altul”) *Aceșt cal se atinge = se coșete*: „se cheval se coupe”. PONTBRIANT. || Poet. *Îți simțea gîndurile lui cum o ating și-o desmiardă*. VLAHUȚĂ, P. 69. || P. hiperb. A nu

atinge pământul = a fugi așa de repede s. a juca așa de ușor, cu atâtă eleganță, în cât par'că nici nu se vede cum picioarele vin în contact cu pământul. *Calul meu fugi, Jar a lui picioare iarba n'atinge.* ALECSANDRI, P. I, 190. *Mergând iute ca gândul, Tare ca vântul. Neatingând pământul...* MARIAN, D. 268. *Cealaltă jucău — nu jucău, dar zăna, când jucă, părea că n'atinge pământul.* ISPIRESCU, L. 39. *Dar când încep zăia, jucă așa de frumos, încât nu atingea de pământ.* FUNDESCU, L. P. 100/101. Intrans. (Prin prep. de, se arată obiectul cu care venim în contact; iar prin prep. cu, obiectul prin care se face contactul cu ceva) *Dracul, ca să-i facă în ciudă... atingea și mai des cu friptura sa de slănină lui Pepelea.* SRIERA, P. 16/17. || (După omiterea subiectului „de foc“) Absol. Nu te-atinge, *Că te frige?* ZANNE, P. II, 479. || *Atingerea* înseamnă adesea numai un pas mai departe decât a juca (cfr. pag. 81^a) sau e rezultatul final ori scopul ei. În urma lor se înală deodată un munte de piatră, care atinge cerul. ISPIRESCU, L. 25. *Era cerul aproape de pământ, încât oamenii cei mai nalți atingeau cu mâna de el.* FUNDESCU, L. P. 21/2. (Jurământ, în glumă) *Să nu ating luna cu mâna, nici soarele cu picioarele!* I.M. (Cfr. varianta: *Să n'ajung luna etc.* pag. 82^b.) || Decl. (fig. (refl., † intrans.)) A ajunge pe s. până la cineva s. undeva. *Și cărsă-se căpata... și încungură și are cine [= pe cine] află... E îngerul Domnului destine dimpreună cu Azaria fierului în cupor... și [văpăia] nu atinsse de ei, cu tot focul.* PSAL. SCII. 518/5. | A se lipi de... *Puznic era un balaur, de care nu se atingea somnul.* ISPIRESCU, U. 15/16. (La anii scriitorii moderni, după fran., și trans.) *Cea mai scumpă floare, cel mai gingaș dor, Moartea le atinge...* ALECSANDRI, P. I, 229. *Acest soldat cu reputație și-ar fi atins scopul, dacă Dimitrie nu s'ar fi luptat în tabăra în potrivă lui.* IORGA, L. I, 338. || Când e vorba de persoane, atingere lor înseamnă un „contact sufletesc“. A veni s. a sta în contact (cu cineva). *Jidovii nu se nice atingă de Samarcani.* VARLAAM, ap. GCR. I, 108. *De om ce căsă sânge Ty-i greață a te-atinge.* DOSOFTEIU, PS. 20. || Metaforic. A pune mâna pe..., a lăsa în mână (ceva, spre a săvârși o acțiune). *Joile, pân' la Rusali, ce nu m'am atins de fus.* PANN, ap. HEM. 2043. (Cfr. neatin.)

2^a. Fig. (trans.) (În limba literară, după construcții din alte limbi) A menționă în treacă (intr'o scriere), a aduce vorba despre ceva fără a stăruie asupra aceluși obiect. *Istoricii noștri cei mai vechi nici cu răful condeiului nu le-au atins.* CANTEMIR, ap. HEM. 2050. *Cinnam, biograful... împărătușii Manoil Comnen... atinge cauzele ostilității între Ungaria și Bizanțini.* HASDEU, I. C. 14. | (Neobiceiul, intrans.) *Toate aceste fapte, de care atinsăram până acum...* BĂLCESCU, ap. TDRG.

II. În câteva cazuri speciale s'au născut nuanțe nouă de înțeles.

1^a. *Atingerea* de un corp se face cu scopul de a-și apropia o parte din el. Trans. și, mai ales, refl. (când e vorba de mâncare; mai ales la negativ) A pune mâna, gura s. buzele (pe ceva), a gustă, a mânca (din ceva). *Căsi nu se ating de aceste [buruiene].* I. IOANESCU, C. 88. *N'am atins mâncarea.* [Rar, după analogia lui „a se întinde la ceva“, construit cu Ia. *Sedeți la masă, și ia aminte să nu te atingi la bucate.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2053.] (Când e vorba de a avere) A pune mâna pe..., a-și însuși (averea altuia). *De aceea lui nu s'au atins nimenea.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 250/1. *Ei nu se atinsse de comori.* RETEGANUL, P. IV, 12/13. | A se apropia (de ceva) cu gânduri de atac s. de apacărare. *Știti că nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea.* ISPIRESCU, L. 12. | Spec. A se apropia de o femeie cu gânduri necinstite. *Bine iaste, omul de muiare să nu să atingă.* MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 45.

2^a. *Atingerea* se face cu scopul de a pricinui cui-

vă o durere și, prin extensiune, un rău. (Punctul de plecare e ideea că atingerea unei rani e dureroasă) A izbi în cineva, a-i aduce vătămare (în ceva), a ataca pe cineva, a atentă la cineva cui. Trans. și, mai ales, refl. *Nu atingeți pre unșii miei.* PSAL. (a. 1651) (= nu vă atingeți!) de hristoși miei. DOSOFTEIU: „nolite tangere christos meos.“, ap. HEM. 2050. *Și-au adus aminte și de giurământul ce au giurat Cantemir-vodă lui Gavriliță vornicul... să nu-și atingă sabia lui de neamul feciorilor lui.* NECULESCU, LET. II, 267/13. *Să va atinge de beserăric cu vreo hulă sau altceva lucru cu rușine...* PRĂVILA MOLD. 135. *S'au purtat foarte cu înfălepciune... și nimăruți nimică au făcut, nici s'au atins de cinevași.* GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 327. *Te desfătezi a smeri pe frate-tău, a-l baijucuri sau a-i atinge cineva.* MARCOVICI, D. 428. *Nu te atinge de el!* RETEGANUL, P. III, 34/1. *Să nu se atingă de bietul argat.* FUNDESCU, L. P. 67/13. | † Refl. (cu sens pasiv) A se simți rănit (în suflet). *Simțise [Căraș] că Poarta are socoteală a-l pierde... [pentru-că] fiind întrebat, silit au fost de au arătat Rosiei... toată hurea din țară, cum și la darea la obrazele Țarigradului, care dare fiind adevărată... nu puțin s'au atins acele obraze.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 2054. || Trans. (refl. = reciproc). Fig. (Instrumental atingerii e vorba prin care rănești pe cineva, izbind cu ea acolo unde e mai simțitor cel atacat). A răni, a ofensă cu vorba. *Pilde... ce aruncă... până la ficești li atingea.* CANTEMIR, IST. 153. *Nu creau s'ating pe nimeni, dar mult mă mier...* DONICI, P. II, 39. *Din vorăcele lor, încep a se atinge vâul de altul, mânia începe a se face cederată.* BELDIMAN, N. P. I, 97. *Oșlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât li negru sub unghie, că-și azerile fărâ după cap, ca buhaiul.* CREANGĂ, A. 78. *Dar săracul nu tăcea, Cu cuvântul îl tăca, Cu vorba că l-atingea.* TEODORESCU, P. P. 297/1. | A face o aluziune la slăbiciunea cui, a-l pișca cu vorba, a-l arunca pilde (despre ceva). [Pe curvar] *deaca l-atingi cu curvie, îndală să scârbește.* VARLAAM, C. 325. *Când [cineva] îl atinge cu ceed în corbire, [Românul zice] „nu mă călca pe picior!“* SEZ. II, 73/13. *Ștefan-vodă 'nfelega l'inde baba l-atinge, Și'n gura mare-i zice: „Babă slabă și'nfocată, Dar la minte înfeleaptă...“* TEODORESCU, P. P. 519^a. *L-ai atins cu vorba asta = a-l tras una, să priceapă.* PAMFULE, J. II. *Cu vorbe îmbolditoare, li atinge unde-l doare.* PANN, ap. HEM. 2051. Cfr. atins.

3^a. (Modern, după fran. „toucher“) A înduioșă, a mișcă (pe cineva), a produce (în cineva) un sentiment de duioșie. *Generozitatea d-tale m'a atins foarte mult.* *Cuvintele ce i-a spus, l-au atins până la lacrimi.* Cfr. atinger și atins.

4^a. Din ideea de „a avea puncte de contact (cu cineva sau ceva)“ se naște înțelesul de „a avea o asemănare (cu...)“, a se potrivi (cu...), a deștepta în minte s. a aduce aminte de (ceva, prin asociație de idei) și, p. ext., „a privi (se zice despre un lucru s. despre cineva), a fi important și pentru...“ *Apostolii o noapte întreagă cădăru și nemică nu prinsăru, iară îndată deacă asculară cuvântul Domnului, aruncară mreaja și mult peaște prinsăru. Atinge-să aceasta isprăve de cuvântul Domnului ce dzice: „cercați năințe... iară acestea toate să vor da voao.“* *Pricina terzimanului îl atinge și pe Domn.* GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 197/13. | (În literatura modernă m. ales refl.) A se referi la..., a privi (un lucru pe cineva sau ceva). *Documentele ce se ating de regularea intereselor mânăstirești...* (Mold. a. 1855). URICARIUL, IV, 426/13. *Nu trebuie să cerem de la vândători o apăsare rece și nepărtinitor... a izbândelor ce se ating de arta lor favorită.* ODOBESCU, III, 48/1. | De aici: (Intra s. pe) că se atinge de (mai rar: despre)... s. (Ceea) ce se atinge de... = cât despre..., (ceea) ce s. (Intru) cât pri-

vește (pe...): „quant à... Întru cât se atinge despre neapărata trebuință ce avem... nu mă voiu amăgi, dacă... I. IONESCU, C. 54. *Cât s'atinge despre dreptăți judecătorești...*, nu m'agiungi nici la căldău. ALECSANDRI, T. 1232. *Ce se atinge de streini...*, se zice că... MARIAN, T. 167. Cfr. atingător.

[Aor. *atinsese*, ț și azi în Banat, *atingă*], part. *atins*, imper. *atinge*, gerund. *atingând*. | De la part. *atins*, pare a se fi format, pe alcuerea, după analogia lui *înțins*: *înțind*, un prez. ind. *atind*, după cum reiese din următoarea echiuitură din Koteag (Transilv.): *Sărută-mă mândră'n dinți, De buze să nu te-ai-nzi. RETEGANUL, CH. 156.*

— Din lat. *attingo* (-*tigi*, -*tactum*), țingere; ital. *attingere* și *attingere* „a scoate”, v.-prov. *atenher* „a atinge” (v.-fran. *atteindre*, fran. *atteindre* „a ajunge la...”) < *at-tangere, reconstituit în elementele constitutive, din *attingere*).

ATINGERE s. f. *Action de toucher, etc.; frôlement. Attouchement. Contact. Atteinte.* — Infinitivul verbului *atinge*, devenit abstract verbal. *Atingere cu mâna* etc. | Spec. (Mat.) *Punctul de atingere* — „punctul unde o linie dreaptă atinge o alta, curbă, sau unde două curbe se ating, se tale” — „point d'atouchement”. COSTINESCU. | *Contact* (vezi etimologia acestui cuvânt), în locuțiunile: a întra (a vea) s. a fi) în atingere cu cineva s. ceva: „entor (venir, être) en contact avec qqun. ou qqch.”. *Nu intrase în atingere cu Grecii*. A. XENOPOL, ap. DDF. | Șîrbire, impuținare, vătămare, atacare (a unui drept, a unei pozițiuni etc.). *Facem obștească rugămintea ca să se îndărăscă și de cătră îndălmimea ții și să se păzască... fără ailingere sau strămutare.* (Mold., a. 1814) ERICARIU, IV, 188/20. Cfr. *atins*, atinsură, atinsătură, atingătură, atingime.

ATINGIŢE s. a. (Bot.) = altăglice (s. v.) DATCULESCU, ap. HEM. 2055-2056.

ATINGIME ț s. f. *Delicatesse.* — (Cuvânt format de Konaki pentru rimă; neuzitat) *Delicatese* s. finețe (de percepere, a unui simț). *Dă la simțirile noastre o mai multă gingăgime, Adecă la pipăcălă o neuspă atingime...* KONAKI, P. 268.

— Derivat din *ating*, prin suf. abstract *-ime*.

ATINS s. a. *Action de toucher, d'atteindre, etc. Attouchement, atteinte, contact.* — Participiul verbului *atinge*, devenit abstract verbal. *Atingere, contact* (cu...). *Fașa lor s'a vestejit. Ca frunza stejarului De-atinsul brumarului.* POP., ap. HEM. 2056.

ATINS, -Ă adj. *Touche, atteint, etc. Touché au vif, froissé, blessé, offensé. Palpable, saisissable.* — Participiul verbului *atinge*, devenit adjectiv. (Are totdeauna sens pasiv) *De-odală auz foșnirea unei rochii, Un moale pas, abia atins de scânduri...* EMINESCU, P. 48. | (Modern, după fran. „touché”) *Misesc, înduioșat, emoționat. Eram atins de opetul călduros ce l-au făcut entusiaștii tineri.* | *Ajuns. El e astăzi de sigur ferucit, căci el a trăit o viață bine umplută, având dinainte-i scopuri mari și frumoase, lăsând în urmă-i feluri mărețe, atinsse și realizate.* STURDZA, E. 33. | Lovit ușor (de o boală etc.). *Drogotele...* *M'au uscat, m'au vestejit. Ca stejarul infranzit, Când de brumă e atins.* ALECSANDRI, P. P. 244^b). *Atins de alienație mentală* = „von Wahnsinn befallen”. TDRG. | Lovit (de o vorbă s. aluzie a cuiva), cu musca pe căciulă. *La aceste vorbe, mulți dintre boieri s'au simțit atinși* [= că se face aluzie la ei]; *cel cu pricina a rămas ca oprită.* CHEANGĂ, A. 156. | Ofensat. *Cum atins de cuvântul zmeului, i-a răspuns: „Ce? Eu scocioresc aice?”* SHERA, P. 180^b). | ț Spec. Pe caro-l poți atinge e. pipă cu mâna, palpabil (vezi etimologia acestui cuvânt). *Aceste șapte taine se imprimă cătră ceale șapte daruri a*

duhului sfânt, carele sub chipure văzute și atinse voră în sufețele credincioșilor darurile lui Dumnezeu. EVSTRATE LOGOPĂTUL (a. 1645), ap. GCR. I, 115. | Cfr. neatins.

ATINSĂTURĂ ț s. f. *Attouchement, contact. Atteinte.* — (Cuvânt rar) *Atingere, contact. Pre călătorie ce-au călătorit și pre atinsură ce s'au atins de pat, om deplin să arată, iară pre ciudese Dunedzău deplin să mărlurisească.* VARLAAM, C. 320. [Plur. -*ături*.] Cfr. *atinsură, atingătură*.

— Derivat din *atins* (part. lui *atinge*), prin suf. abstr. -*ătură*.

ATINSURĂ ț s. f. *Contact, attouchement.* — (Cuvânt rar) *Atingere, contact. Pre călătorie ce-au călătorit și pre atinsură ce s'au atins de pat, om deplin să arată, iară pre ciudese Dunedzău deplin să mărlurisească.* VARLAAM, C. 320. [Plur. -*ături*.] Cfr. *atingătură, atingătură*.

— Derivat din *atins* (part. lui *atinge*), prin suf. abstr. -*ură*.

AȚINTI vb. I = aținti. Trans. (Despre ochi, privire, căutătură) *Toți își aținteau călăturiile asupra celor viitoare.* MARCOVICI, D. 3/20. *Imi ațintai călătura mai de multe ori la dăna.* GORJAN, H. IV, 77. *Atance falnic omul ritlică a sa frunte Și'n ceruri cu mândrie ațintă ochul său.* ALECSANDRI, P. I, 125. *Ochilor, ațintaiți în cer icoana sfântă!* I. VĂCĂRESCU, P. 105/20. | Refl. *Ochi-mi s'ățintau pe semnul mântuirii...* *Prin care-a'nvois barbarii creștinul Constantin.* ALEXANDRESCU, M. 26. | [Prez. *aținte* și *ațint*. | Dial. *ațintă*.] Cfr. *ațintat*. Cfr. *pironi*.

— Verb, format din prefixul *a-*, care arată direcția spre ceva, și substantivul *țintă* sau verbul *ținta*. Cfr. *țintă*, (a)ținti, țintui.

AȚINTĂRE s. f. = ațintire. Infinitivul verbului *ațintă*, devenit abstract verbal. *Ațintarea ochiului sufletec cătră cele de sus...* MARCOVICI, D. 218. [Dial. și: *ațintare*.] Cfr. *țintare*, (a)țintire, țintuire.

AȚINTĂT s. a. = ațintare. Participiul verbului *ațintă*, devenit abstract verbal. [Dial. și: *ațintat*.] Cfr. *țintat*, (a)țintit, țintuit.

AȚINTĂT, -Ă adj., adv. = ațintit.

I. Adj. *Moartea mea căl-mi* va sta... *Dintr'un plumb micuș d'argint, Bine'n armă îndesat, Si la pieptu-mi ațintat.* RETEGANUL, TR. 46/20. cfr. JAHRESBER. VI, 68. | *Țin ochii lor ațintai asupra'i.* MARCOVICI, D. 93. | Fig. *Gândul mieu eră ațintat la frumuseța Regiei.* GORJAN, H. IV, 36.

II. Adv. (Rar, neobicit) *Fix* (probabil pentru rimă s. spre a redă pe fran. „fixement”). *He pricește ațintat, c'un aer infricoșat.* C. NEGRUZI, III, 366/20. [Dial. și: *ațintat*.] Cfr. *țintat*, (a)țintit, țintuit.

AȚINTĂTOR, -OĂRE adj. = ațintitor. (Rar) Adjectivul verbal al lui aținti (derivat prin suf. -*ător*). PONTBRIANT. [Dial. și: *ațintător*. | ț și dial. și: -*loriu*.] Cfr. *țintător*, (a)țintitor, țintuitor.

AȚINTI vb. IV^a. 1°. *Pointer, braquer* (une bouche à feu), *eiser, mirer*. 2°. *Fixer* (ses regards sur qqn. ou qqch.). *Fixer* (qqn. ou qqch.), *regarder fixement*. 3°. *Viser, tendre* (ă.), *aspirer* (ă.).

Sensul original e „a îndreptă ceva spre o țintă (p. ext. spre un punct, fig. spre un scop)”.

1°. Trans. (Despre arc sau arme de foc) A îndreptă (arma) spre cineva s. ceva, luându-l la țintă

s. la ochiu, ochind spre el. *El se opri și întrebă cine este, ațintind pușca asupra tufei.* I. NEGREZZI, ap. TDRG.

2^a. Trans. și refl. (Despre ochi, privire, căutătură etc.) A-și îndreptă privirea ținută spre cineva sau ceva, a privi nemișcat, a pironi ochii spre... *Ochii mei C'n veci la tine Ațintesc a lor lumină.* ALECSANDEI, P. I, 144. *Ochii tuiulor se ațintiră la mă-iastra.* ISPIRESCU, I, 283. *Spânul repede își ațintescă privirile asupra lui Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 233. P. ext. (Subiectul devine omul și „ochii” se prefac în instrument, care poate rămâne neexprimat; probabil după fran. „fixer”) A fixă (pe cineva, cu privirea). *El sălbatic o ațintescă.* GANE, ap. DDRF.

3^a. Fig. (Rar, impropriu, în loc de ținți). (Despre dorințe, aspirații etc.) Intrans. A aspira, a năzui, a tinde (spre...). *Fiștecare la interesul său în porle ațintescă.* DONICI, V. II, 34. *Neamurile toate cătră dînsul [= soare] ațintescă.* ALECSANDEI, P. II, 6.

[Dial. și: aținti.]

— Născut, prin schimb de conjugare, din ațiată. Cfr. (a)țintă, ținti, țintui.

AȚINTIRE s. f. *Action de braquer* (sur...), *de viser, de fixer, de regarder fixement*, etc. *Pointage* (d'une bouche à feu), *visée*. — Infinitivul verbului aținti, devenit abstract verbal. *Ațintirea privirilor.* [Dial. și: ațintire.] Cfr. (a)țintare, țintire, țintuire.

AȚINTIT s. a. = ațintire. Participiul verbului aținti, devenit abstract verbal. [Dial. și: aținit.] Cfr. țintit, (a)țintat, țintuit.

AȚINTIT, -Ă adj., adv. I. *Pointé, braqué* (sur...), *visé, miré; fixé. Attention!* II. (*En regardant*) *fixement*. Participiul verbului aținti, devenit adjectiv, întrebuințat și ca adverb.

I. Adj. *Privirile ochilor lui mari erau ațintite asupra acelei porfi.* EMINESCU, N. 69. *Junele, a cărui atențiune era ațintită la cea mai mică mișcare.* FILIMON, ap. HEM. 2089. || Fig. *Cu capul ațintit la pază* = „wachsamem Auges”. BĂRCIANU. Și cu am căzut cărdurile de dropii, cutrăndră cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază acelu sesuri fără margine [ale Bărganului]. ODOBESCU, III, 14.

II. Adv. Cu privirile nemișcate, pironite (asupra unui lucru). *O jumătate de an se munciră cu lucrul acesta, și de ce se uitau mai mult la icoană, de ce ar fi voit să o vadă mai mult... Ar zice cinecă, că ce o jumătate de an de a sta cinecă ațintit la un lucru...?* RETEGANU, P. II, 6. [Dial. și: ațintit.] Cfr. țintit, (a)țintat, țintuit.

AȚINTITOR, -OARE adj. *Qui braque, vise, fixe*, etc. — Adjectiv verbal a lui aținti (derivat prin suf. -itor). DDRF. (Rar) [Dial. și: ațintitor. | † și dial. -toriu.] Cfr. țintitor, (a)țintător, țintuitor.

AȚIPEALĂ s. f. *Assoupissement, torpeur*. — Starea unui om cuprins de un somn ușor, fig. amortire. Cfr. aromeală. *Când te trezești că ai drepturi, scoală din ațipeală.* JIPEȘCU, O. 103/12. [Dial. ațipeală, ațipeală.] [Dial. -păla. | Plur. -peli.] — Derivat din ațipi, prin suf. abstr. -eală.

AȚIPĂ vb. IV^a. I. 1°. *S'assoupir, s'endormir*. 2°. *Dormir légèrement ou à courts intervalles*. II. 1°. *Assoupir* (qqa.), *endormir doucement*. 2°. *S'assoupir, s'endormir*.

I. Intrans. 1°. În trecerea de la starea de trezie la somn, ațipirea este faza întâi, când, fără să adormi de-a binele, „ți se închid ochii”, deci când conștiința realității începe să dispară: a dormi ușor, a apuca să adormi, a fi pe jumătate adormit. (Cfr. adormi, a romi, piroți, moțai, (a)dormită, cli-poci, cucăli). *Eu adormiu* [= mă culcaiu] și ațipiu.

CORESI, PS. 6 (: „je me suis couché et je me suis endormi”). Nu va adormi, nice va ațipi *cela ce facește Izrailitanii.* ARSENIE DIN BISERICĂ, ap. HEM. 300 (= nu durmitează, nici adormi, ce facește Izraili PSAL. SCH. 422/31). CORESI, PS. 352: „ce-lui qui garde Israël ne sommeillera point, et ne s'endormira point”). *Am ațipită puștel, de-am dormit.* DOSOFTEIU, V. S. 106/12. *Șeful de masă trează, ca un om care, ațipind pe scaun, moșne și se izbește cu barba de piept.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2090. *Deși abia se înnoptase, toți dormeau la cărciumă și chiar Ghiță... ațipise, când cântii începură să latre.* SLAVICI, N. II, 89. *Țugulca... începuse a ațipi lângă foc.* ISPIRESCU, I, 326. *Biala soră, care de-a-bia ațipise, de voie, de nevoie, trebuși să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *Ce-or mai fi și cutremurele iese, zise Ivan... și apoi iară se culcă.* Dară, când să ațipească, de-o-dată se aud prin casă o multime de glasuri. idem, ap. HEM. 2091. De cătră dimineață însă, în redăruatul zorilor, ațipi atât bogatul cât și muierea lui. CĂTANĂ, P. B. III, 86. *Eu nu pot dormi. Nici pot ațipi.* *D'un nichez de cal Discoace de mal.* TEODORESCU, P. P. 492^a. | (Complinit prin „în s. de somn”: rar) *Toate le făcea. Iar flica ședea. Cu ochii clipind. În somu ațipind.* idem, 661^a. *Ațipise și ea de somn.* SEZ. VI, 111. || Fig. A se liniști, a se potoli, a se ostoli. *Bahus, când în cap ini întră, Toate grăjile-ațipesc.* CONV. LIT. VIII, 284, ap. TDRG.

2°. P. ext. A dormită, a dormi ușor sau puțin. *Când o aflau ai săi în zori de zi că mai ațipește...* CONV. LIT. XV, 98, ap. TDRG. *„Necastă... Scoală, mulge vacile...” — „Măi bărbate, dragul meu. Lasă să mai ațipesc. Că nimeni te firzotoc!”* JARNIE-BĂRSEANU, D. 456.

II. † (izolat) LA CANTEMIR, se găsește și cu funcțiune fact.

1°. Trans. A face pe cineva să ațipească. *Nu știm, cu ochii, ca vulpea pe cocos, l-au fărmeccat, au cu cucintele, ca Syrenile cu cânteccele, l-au ațipit și l-au amăgii?* CANTEMIR, IST. 279.

2°. Refl. A se aduce pe sine în stare de ațipire, deci „a ațipi”. *Ca nu cumea, glasul Syrenelor auzind, să se ațipească.* CANTEMIR, ap. TDRG.

[Dial. ațipeșc și ațipeșc. | LA ANON. CAR. și: ațip.] — Etimologia necunoscută.

AȚIPIRE s. f. *Action de s'assoupir, de s'endormir. Assoupissement*. — Infinitivul verbului ațipi, devenit abstract verbal. [Dial. ațipire, ațipire.]

AȚIPIT s. a. = ațipire. Participiul verbului ațipi, devenit abstract verbal. [Dial. ațipit, ațipit.]

AȚIPIT, -Ă adj. *Assoupi*. — Participiul verbului ațipi, devenit adjectiv. [Dial. ațipit, ațipit.]

ATIRDINĂ † vb. IV^a (ș. d.) v. atărdisi ș. d.

ATIȘERIF † s. a. v. hatîșerif.

AȚIȘORĂ s. f. 1°. *Menu fil, petit fil*. 2°. *Sorte de feu d'enfants*.

1°. Ață subțire s. fir scurt de ață. Cfr. a țică (1°). *Legându-o cu ațioare de picior [pe ceucă], o hrănă și se jucă cu ea.* TICHINDEAL, P. 156. *O parte [din poame] se înșiră pe o ațioară.* MARIAN, I, 165.

2°. (La plural) *Ațioarele* = un fel de joc copilăresc, cu o ață („Copiii lui, câte doi, o ață lungă, și întinzând-o legată la capete printru degetele amânduror mânilor, îi dau diferite [forme de] figuri geometrice, numite: „oglină, masă, eruce, [florăstrău] etc.”. HEM. 2092.) — Derivat din ață, prin suf. dim. -ioară.

AȚIȚĂ vb. I (ș. d.) v. ațăță ș. d.

ATITIC(A) adv. v. atătica.

ATITUDINE s. f. *Attitude*. — Poziție a corpului care răspunde unei anume dispoziții sufletești, înută. *O atitudine respectuoasă*. | Fig. Fel de a fi s. a se purtă către cineva. *La universitatea de acolo... se prepară această rețetă de profesori... care au o atitudine incompatibilă cu misiunea lor*. MAIORESCU, D. I, 102. — N. din ital. *attitudine*, idem (< lat. *aptitudo*, -*inem*, cfr. dubletul *aptitudine*).

ATLĂJEL † s. a. (Comert) *Etoffe de satin et de coton*. — Specie inferioară de atlas. *Atlăjel în șatranghe*. DOC. (a. 1792), ap. ȘIO. II. — Derivat din atlas, prin suf. dim. -*el*.

ATLANGIC s. m. (Bot.) = altângic. HEM. 2066 (fără citație).

ATLÂNTE s. a. v. atlas².

ATLANTIC, -**Ă** adj., subst. *Atlantique*. — (Oceanul) care se întinde între Europa și Africa de o parte, și America de cealaltă parte. — N. din lat. *Atlanticeus* (< grec. Ἀτλαντικός „al [gigantului Atlas“]). Cfr. atlas².

ATLĂS s. a. (Comert) v. atlas.

ATLĂS s. a. (Geogr.) *Atlas*. — Colecție de hărți geografice legate la un loc, într'un volum. | P. ext. Culegere de stampe s. de deseneuri adăose pe lângă o lucrare s. privitoare la o știință. *Atlas istoric*. [Plur. *atlase, atlăzuri*.] (Încechit, după ital., și: *atlante* s. a.) — N. din fran. (după titlul unei culegeri de hărți a lui Mercator, 1595 — propriu, numele unui personaj din mitologia grecească, uriașul Atlas: grec. Ἄτλας, -αντες, care era închipuit că poartă bolta cerului pe umerii săi).

ATLĂZ s. a. (Comert) *Satin*. — Stofă de mătase, lucie numai pe față. *Un coștan de atlăz*. MSS. (a. 1572), ap. HEM. 2066. *I prococesu de zerbă și cu florile albi și pre margine de atlăz mușchiu, cu patru cănași*. (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 198. *S'au însins câteva bucăți de atlăzuri... pe unde mergea Împăratul*. NEULCE, LET. II, 219^{1/2}. *Acău dar de la Domn căle un postar mahul și căle un atlăz florentin*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 315. *Le-au dăruit postave, atlăze*. MAG. IST. IV, 112^{1/2}. *Am cheltuit pentru Chiufa 10 coși atlăz*. (a. 1764), IORGA, B. R. 340. *Un sânge purpuriu vâpă pielea lui, lucie ca atlăzul*. C. NEGRUZZI, I, 42. *Cu scurteica de atlăz, Face multora'n necaz*. TEODORESCU, P. P. 314³. [Plur. *atlăzuri*, mai rar *atlăze*.] Și: *atlăs* (accentuat la Românii din Austro-Ungaria, după nemțește, și: *atlaz*): *Acum înnoată în atlăzuri, cășițele și samuri*. FILIMON, C. I, 608. *Înveșmântă pe căpitani dorobanșilor și călărașilor cu frenghii și costirii și cu atlăz*. BĂLCESCU, M. V. 597. [Pop.] și: *acłaz, acłasz, agłaz*. *Una salte[ă] de acłaz*. (a. 1813), URICARIU, XIV, 234^{1/2}. *De iubit, ea mă iubește, Cu dragoste mă'nedește, Cu oghelul de acłaz, Mor dușmanii de necaz*. SEVASTROS, P. P. 151^{1/2}. *Foais verde de agłaz, Am o mândră, eău, cu haz...* ȘEZ. I, 142^{1/2}. — Din turc. *atlaz*, idem (s. din n.-gr. ἀτλάζ, idem).

ATLÉT, -**Ă** subst. *Athlète*. — (Atlet.) Luptător (de meserie) în exercițiile gimnastice și în jocurile publice de trântă și de bătaie cu pumnii. | P. ext. Om de o mare forță musculară. | Fig. Campion, luptător de frunte (pentru o doctrină, etc.). *Păpa numeă pe Ștefan cel mare atletul lui Cristos*. — N. din fran. (lat. *athleta* < grec. ἀθλητής, idem, din ἀθλος „luptă la întrecere“).

ATLÉTIC, -**Ă** adj. *Athlétique*. — De atlet. — N. după fran. (lat. *athleticus*, -*a*, -*um* < grec. ἀθλητικός, idem).

ATLIU † s. m. (Arm.) *Cavalier turc*. — (Cuvânt care n'a fost niciodată uzual) Călăreț din armata turcească. *Cară-Mustafa, cu 300 de atlii, lovină pe erămași...* DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. — Din turc. *atly* „cavaler“². ȘIO.

ATMACIUC s. m. (Bot.) | **ATMAȚUCHI** s. m. (Bot.) | v. amațuchi.

ATMIȘCEĂ † s. f. (Comert) *Sorte de fourrure*. — (Cuvânt care n'a fost niciodată uzual) Un fel de blană. *I-amu datu un cal murgu cu șa turcească, cu grana și cu frâu, și o dulamă cabanișă cu guler cu vulpi de atmișcele, roșiu*. DOC. (a. 1620), ap. HEM. 2067-8.

— Numită astfel după localitatea Akmeecet (sau Ak-Mesgid), numele turcesc al orașului Saimferopol (din Crimeea). ȘIO.

ATMOSFERĂ s. f. *Atmosphère*. 1°. „*Atmosfera este masa de aer care încunjură pământul în toate părțile sale*“. PONI, F. 69. Cfr. vâzduh. *Niciodată mândru vultur... Acel Domn al atmosferei... De o pradă-așa bogată încă nu s'a năduslat*. ALEXANDRESCU, M. 22. || P. restr. Aerul ce-l respiri undeva: *Dimineața te deșteaptă într'o atmosferă groasă și grea*. C. NEGRUZZI, I, 291. *Atmosfera unui spital*. | Fig. Mediul social încunjurător, lumea în care trăiește cineva. *Casa lui de pustnic... și atmosfera lenesă și flegmatică a cafelei, asta eră toată viața lui*. EMINESCU, X, 36. *Nu este vorba de o concepțiune în afară de atmosfera actualității, ci de o idee... născută din chiar mijlocul luptelor intelectuale ale epocii în care trăiește și ale poporului din care s'a născut*. MAIORESCU, CR. II, 117. *Asă de puternic lucră această atmosferă [a „Junimei“] asupra celor ce o respiră, încât forma ea însăși o legătură între ei și-i armoniză*. idem, CR. II, 338.

2°. (Fizică) Greutatea unei coloane de mercur având înălțimea de 76 cm. și baza de 1 centimetru pătrat (1,033 grame) luată ca unitate de măsură a presiunii. *O presiune de patru atmosfere*.

— N. din fran. (compus din grec. ἀτμός „abur“ și σφαιρα „sferă“).

ATMOSFERIC, -**Ă** adj. *Atmosphérique*. — De (s. din, în) atmosferă. *Cercul atmosferic al banatului Severin[ului]*. HASDEU, I. C. 153. *Fenomene atmosferice*.

— N. după fran. Cfr. atmosferă.

ATNĂM † s. a. = ahtinam. *Racofi răspunsese... că va fiineă atnamele cel[ei] de la Soliman II date ferei*. ȘINCAL, HR. III, 73^{1/2}.

ATOĂICĂ † s. f. *Jument (de selle)*. — Înapă (de călărie). *Turcii împușcară hatoaica șărdarului Iordachi*. ARICESCU, ap. ȘIO.

[Și: hatoaică s. f.] — Derivat din at (*hat*¹), prin suf. motiön. -*oaică*.

A-TOĂTE. v. a-tot.

A-TOCMA † adv., adj. *Tout juste comme... exactement comme... pareillement, également*. (*Parfaitement égal, pareil, semblable, comparable*). — (Cuvântul e întrebunțat mai ales de scriitorii vechi moldoveni. Se construște cu dativul sau cu prep. cu, rar cu nominativul. Une-ori în legătură cu prep. de) *A d v. Întocmai, la (s. în același) fel, asemenea, de-opotrivă, în mod egal. Să fie amândoi soții și să împără[ăsc] de-atocma în Italia*. CANTEMIR, HR. 295. *Pizmașii [vor]... Viața n' pământ să-mi[și] calce, atocma cu pravul*. DOSOFTEIU, FS. 25. || Mai ales în funcțiune adjectivală. *Întocmai, la fel, asemenea, de-opotrivă, egal (ca rang, putere etc.)*. *Cel*

atocma apostol, *Constantin împărat...* BIBLIA (1688), 8 pr. 15. *Găleaca lungă atocma iaste cu boala hronică* CANTEMIR, IST. 34. *Iaste altul atocma cesteuia lunatec...* idem, HR. 101/1. *Ești de-atocma și de-asemena și n'r'un scam cu părintele*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 2069. *Constantin Erăncovanul... de-a-pururea se sileă să supire pre Domniū din Moldova, să-4 fie supt ascultare...*; ce, cu greu poate să se facă aceasta, atând amândoi acești Domni fōri osăbte și stăpânirea lor de atocma. MUSTE, ap. HEM. 2069. | Comparabil, care să se poată asemăna cu... Ori pedestrașul, ori călărețul..., nu vei află să hie de protiva sinefașului sădcăces...; nice sânt simenți sārbi sau unğuri atocma cu focal Căzacilor. M. COSTIN, LET. I, 311/1. † A face atocma cu pământul = a face una cu pământul, a dărâma până la pământ (cfr. asemenea și un): „raser (une ville, etc.)”. Pe Troada atocma cu pământul rōspind-o, nice nu Troadean viu să nu lasă... CANTEMIR, HR. 92/1.

— Compus din prep. a (3^a, v. pag. 1^a) și adv. tocmă. Cfr. Intoacma (1).

ATOCMĂ † vb. 1^a refl. *S'accommoder, s'harmoniser, s'ajuster, s'adapter exactement ou tout juste (h...)*. — (Numai la Cantemir) A se-potrii intoacma (cu altceva), a se adapta perfect (la...). *Zid de marmure în sus se ridică, cât cu înălțimea scipului se atocmă*. CANTEMIR, IST. 127.

— Derivat din a-tocma.

ATOCMĂT -Ă † adj. *Égalisé, aménié au même niveau* (se disant d'un terrain). — Participial verbului *atocma*, devenit adjectiv. (Numai la Cantemir) Potrivit, asemănat, aplanat, nivelat. *Tot locul, în-luntru, pre află de-atocma atocmat eră*. CANTEMIR, IST. 127. | Podul eră | între bolle înplut, atocmat peste tot, neated oșternut. idem, HR. 189.

ATOCMIRE † s. f. *Accord, harmonie, adaptation réciproque*. — (Numai la Cantemir) Potrivire, armonie, acord. *În dobitocul acesta..., firea, nu după mărimea trupului, duhurile în cumpăna atocmirii au împărși*. CANTEMIR, IST. 90. | Negativul: *neatocmire*; nepotrivire, dezacord, disarmonie (între olaltă), † *netocmire*, † *netocmeală*. *Carile să fie fost peste tot a hotōrșirilor obârșii, la scrișorii cătănea neatocmie aflam; înă această a lor netocmă*... CANTEMIR, HR. 63/12.

— Infinitivul, devenit abstract verbal, al unui verb *atocm*.

ATÓN s. a., s. m. *Atome*. — (Fil. antică; mai ales la plural) Corpusele ipotetice infinite de mici și indivizibile ce ar fi alcătuint ultimele elemente ale corpurilor, fiind la fel în privința calității, deosebindu-se numai în privința mărării, greutateii și formei lor. *Este dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sânt... neschimbată în feafe, tară nu în atomuri... de vreme ce... singură schimbarea atomurilor tâmplându-se, fînșă feașelor după hireșul său neam întreagă și neschimbată se păzește*. CANTEMIR, IST. 334. *Leucip și Democrit au introdus și desvoltat teoria atomelor*. | P. anal. *Întoarce încă șapte foi și fine-mă de mână. Ce simți?* — *Simi brațele mele pierind în aer și, cu toate astea, căpătând puteri uriașe; simt cum, deslipindu-se atomele greoaie ale creierilor mei, mincea mea devine clară ca o bucată de soare*. EMINESCU, N. 62. | P. ext. *Greutate de pulbere. Nimic nu poate fi ascuns pentru nemărginita fînșă... care tot de-o-dată mișcă stelele cele mai depărtate și atomele văzduhului ce să par a să însușe de razele soarelui*. MARCOVICI, D. 319. | Fig. Corp, relativ, foarte mic. *Dumnezeu oard nu va iertă pre păcătoșul pocăit, pre slabul muritor, ci va fine mânia asupra unui nenorocit atom?* idem, D. 443. *În multe forme-apare a vieții crudă taină,*

Pe toți ea îi înșală... Dorinși nemărginite plau-tând într'un atom. EMINESCU, P. 125. || Spec. (Fizică, Chim.) *Împărșind... un corp în bucăți din ce în ce mai mici, așiuungem la niște părțicele care nu pot fi împărșite mai departe. Aceste părțicele s'au numit „atomi”, curând care însemnează netăbil, ceva care nu poate fi tăiat*. POZI, V. 4. | Fig. *Un punct matematic se pierde 'n nemărginirea dispozițiunii lui, o clipă de timp în împărșibilitatea sa infinitesimală, care nu înțealăz în ecce*. În aceste atome de spațiu și timp, cât infinit! EMINESCU, N. 33. | † (Neobișnuit, impropriu) Element chimic, corp simplu. *Apa acestui izvor... nu e analizată...* nu știe nime din ce atomuri se alcătuiește. C. NEGREZZI, I, 317. | Plur. atome și (învechit) atomuri. | Ș: *atomă* s. f. *Cugetare nedespălită... de mânăta atomă*. CONTEMPORANUL, V, II, 264.

— N. din lat. *atomus* (< grec. ἄτομος — propriu „care nu se poate despică s. tăia, indivizibil” — din a- privativ și τμήνω „taiu, despic”). Pentru sensul fig. de la Eminescu, N. 33, cfr. expresia din Sfânta scriptură în ἄτομος [în *atomo*, Tertulian] „într-o clipă”.

ATOMIC -Ă adj. *Atomique*. — A(l) atomelor, de atom(i), privitor la atomi. | (Chim.) *Teoria atomică*: teorie întemeiată pe proprietățile atribuite atomelor și combinațiilor lor. *Curs de chimie elementară, fundat pe teoria atomică*. POZI, CH. 3. *Greutate atomică*: greutatea relativă a atomelor corpurilor simple (în raport cu hidrogenul). *Notafiune atomică*: notare a corpurilor întemeiată pe greutatea atomică a elementelor lor.

— N. după fran.

ATOMICITĂTE s. f. (Chim.) *Atomicité*. — Valență atomică. *Corpurile simple diferesc între dînsele... și prin aptitudinea ce au de a se combina cu cantități deosebite din alle corpuri... Această proprietate ce au atomii corpurilor simple de a se uni cu un număr diferit de atomi a/și altor elemente se numește „valență” sau „atomicitate”*. POZI, CH. 146/12.

— N. după fran.

ATOMISM s. a. *Atomisme*.

1^a. (Filos.) Sistem de cugetare care explică formarea universului prin combinarea întâmplătoare a atomelor (m. ales în sensul antic al acestui cuvânt).
2^a. (Chim.; mai rar) Teoria atomică a chimiștilor.
— N. din fran.

ATOMIST -Ă adj. subst. *Atomistique. Atomiste*.

1^a. Adj. De atomism, a(l) celor ce admit atomismul, atomistic. *Doctrina atomistă*.

2^a. Subst. Partizan al atomismului. *La acesta lucru [al existenței unei promii cerești], doveadele aporia de n'ar dezlega... filosofia atomiștilor socelealele muritorilor și, cu dînsele împreună, lucrurile lumeeși ar stăpâni*. CANTEMIR, IST. 300.

— N. din fran. (la Cantemir, din lat. scolast. *atomista*, idem.)

ATOMISTIC -Ă adj. *Atomistique*. — Relativ la atomism, care admite atomismul. *Doctrina atomistică*. | Substantivat (subt forma feminină). *Atomistica* = sistemul filosofic al atomiștilor (din antichitate).

— N. după fran., sau după germ. *atomistisch* și *Atomistik*.

ATÓN -Ă adj. (Med.) *Atone*. — (Despre țesuturi musculare, despre expresia ochilor; rar, franțuzism) Fără vigoare, fără vlagă, fără vitalitate, obosit, lănced, adormit (fig.), mort (fig.). [Accentuat, de-a dreptul după grec, și: *aton*.]

— N. din fran. (grec. ἄτονος „destins, moleșit, slab”, din a- privativ și τόνος „încordare, tensiune”, de la τείνω „întind, încordez”. Cfr. *atonie*.)

ATŌN, -Ă adj. (Gram.) *Atone*. — (Despre vocale, silabe sau cuvinte) Fără ton, fără accent, neintonat, neaccentuat. Cfr. ton, tonic. [Accentuat, ca și aton¹, și: *atōn*.]

— N. din fran. (formațiune savantă din *à-privativ* și ton). Cfr. ton.

ATŌNIC, -Ă adj. (Med.) *Atonique*. — De atonie, de lăncează, caracterizat prin atonie. *Stare atonică*. Cfr. tonic¹.

— N. după fran. Cfr. aton¹.

ATONIE s. f. (Med.) *Atonie*. — (Despre țesuturi musculare) Faptul de a fi aton¹, lipsă de energie, de vitalitate, de vlagă, molicine, lăncează (a organelor). *Atonia stomacului*, *Atonie intestinală*.

— N. din fran. (grec. *ἀτονία*, „destindere, molicie”). Cfr. aton¹.

ATŌS, -OĂSĂ adj. *Filamenteux, filandreux, fibreux*; *raide; rude, brusque*. — Fibros, cu fibre, filamentos. „a-*te*” în structura sa; care se poate desface (lesne) în firelele s. a-*te*. *Afōs* = „lemnos, bățos (d. e. răchită)”. VAIDA. *Cooja ce[a] pe din afară* [a nucii de cocos] *eră afoasă, ca cănepa*. DRĂGHICI, R. 51. | Fig. (Despre oameni) Prea puțin maleabil, prea puțin flexibil, colțuros, bățos. *Afōs* = „spröde, steif, zurekhaltend”. TDRG.

— Derivat din *a-*te**, prin suf. adj. -*os*.

A-TOT-Elementul de compoziție *a-tot*- (mai rar forma pluralului *a-toate*-) este traducerea elementului de compoziție lat. *omni-* (v. c.), e deci dativul adj. tot (v. pag. 2^a) și îl aflăm mai ales în cuvinte care sânt atribuite date lui Dumnezeu. **A-tot-puternic, -Ă** adj., subst. = „omnipotens: tout-puissant”. *Făcând rugă la A-tot-puternicul Dumnezeu ca să-l întorească cu ajutorul cel de sus, au eșit din biserică*. NECULCE, LET. II, 144^{1/2}. *Cneazul Dimitrie Galățin...* [a tot puternic în sfat. C. NEGRUZZI, II, 145^{1/2}.] [formațiune cărturărească] **a-tot-puține** BĂRCIANU. | **A-tot-puternicie** s. f. = „omnipotentia: toute-puissance”. O. *Doamne! Tu care fii soarta mea întru a la mână și mă sprînjinești cu a tot puternicia ta, cine sânt eu, ca să-ți aduci tu aminte de mine?* MARCOVICI, D. I. *A-totputernicia* ȚĂNĂȘ. MAIORESCU, L. 81. | **A-tot-puțere**, A sa [a lui Dumnezeu] a tot puțere nici mai scade, nici sălbește. KONAKI, P. 272 și [formațiune cărturărească] **a-tot-puțință**. BĂRCIANU. | **A-tot-răbdător, -OARE** adj., subst. = „endurant tout”. *Dumnezeu cel Atot-răbdător n'a putut să le mai rabde toate aceste*. ȘEZ, VI, 102. [Dial. și: -*toriu*.] **A-tot-stilător, -OARE** adj., subst. = „omniscient, qui sait tout”. [[Formațiune savantă] și: **a-tot-stilător, -OARE**, POLIZU, COSTINESCU. | Dial. și: -*toriu*.] **A-tot-știltor, -OARE** adj., subst. = „omnitenens; qui (sou)tient tout (en sa main), maître suprême”. *Marturisitorii ai a tot știltorului*. MINEIUL (1776), 149 ^{1/2}. *Dumnezeu este a tot știltor, cu adevărat*. DRĂGHICI, R. 36. *Crez într'unul Dumnezeu, Totul a-tot-știltorul, făcătorul cerului și al pământului...* [și și dial. și: -*toriu*.] **A-tot-văzător, -OARE** adj., subst. = „qui voit tout”. [și: **a-toate-văzător, -OARE**, COSTINESCU, TDRG. | și și dial. și: -*toriu*.] [In lex. BOBB. se mai citează: **a-tot-făcătoriu** = „omnium factor”, **a-tot-măncătoriu** = „omnivorus”, **a-tot-părinte** = „omniparens”, **a-tot-primă** = „omnivagus”, **a-tot-voitoriu** = „omnivolens”, iar la BĂRCIANU: **a-tot-prezent** = „allegenwärtig”, **a-tot-prezență** = „Allegenwart”, **a-tot-știință** = „Allwissenheit”, formate după corespunzătoare latine și germane.]

ATŌXIC, -Ă adj. (Med.) *Atoxique*. — Neveninos, neotrăvitor. *Substanțe atoxice*. Cfr. toxic.

— N. după fran. (grec. *ἀ-privativ* și lat. *toxicum* „otrăvă [în care se maiuau săgețile]” < grec. *τοξικός* idem.)

ATRĂCȚIE s. f. | **ATRĂCȚIUNE** s. f. |

Attraction. — Puterea de a atrage, de a trage (cevă) spre sine, atragere, | Spec. (Fizică) *Legea atracției universale*: legea după care toate corpurile din natură se atrag unele pe altele direct proporțional cu masa lor și invers proporțional cu pătratul distanței dintre ele. [Tânărul care se instruește] *să înțeleagă a stelelor rotire S'atraccia ce trebui să abă întru ele*. C. NEGRUZZI, II, 262^{1/2}. | *Atracțiune magnetică, electrică*: puterea ce o are magnetul sau un corp electricizat de a atrage alte corpuri. | (Chim.) *Atracție moleculară*: forța de cohesiune pe care o au între sine moleculele unui corp. | Fig. *Poezia... nu-și poate alege obiecte... precum sânt cele științifice... ceea ce... pe acest lărm, este interesant astăzi... nu mai interesează mâine, și o poezie însuflețită numai de asemenea obiecte ar pierde din an în an din atracțiunea ei*. MAIORESCU, CR. I, 50. *E o persoană care n'are nici o atracție asupra celor ce vin în atingerea cu el*. | (Mai ales la plural) Cevă care te atrage prin partea sa plăcută, plăceri, distrații, ademeniri. *Atracțiile unui oraș mare*.

— N. după fran. (lat. *tractio*, -onem „confracție, atracție”, din *attrahere* „a trage la sine, a atrage”).

ATRĂCTIV, -Ă adj. *Attractif*. — Care atrage, care are putere de atracțiune, atrăgător. *Putere atractivă*.

— N. din lat. *tractivus*, -a, -um, idem.

ATRĂGĂTOR, -OARE adj. *Attractif, attirant, attractant*. — Adjectivul verbal al lui atrage (derivat prin suf. *ător*). Care atrage, atractiv. | Fig. Care are în sine ceva (plăcut) ce te atrage. Cfr. ademenitor. [Într-o carte în felul lui „Laocoon” *mintea cititorului... căldăuzită de o critică judicioasă și atrăgătoare... ar trece în recuzare toate creațiile prin care genul sau talentul au știut... să idealizeze instinctele și faptele oăndătoare ale omului*. ODOBESCU, III, 51^{1/2}. O! mare... Tu ești atrăgătoare, Ca visul început. ALECSANDRI, P. III, 98.

ATRĂGE vb. III. (S) *attirer*. *Avoir de l'attrait*. — Trans. și refl. (cu sens reciproc). A trage (cevă) la (s. spre) sine. Se numesc „magneți naturali” corpurile care... au prin ele însele proprietatea de a atrage fierul. PONI, P. 232. [Există] o putere care atrage corpurile către pământ. Această putere se numește „gravitațiune”. idem, F. 16. *Corpurile încărcate cu electricități contrare se atrag*. idem, F. 195. | A face (pe cineva) să vină (la s. spre...). Cfr. a ademeni. *Veni dără în Valachia, unde îl atrăse prezența umnia din cei mai mari dignitari ai bisericii*. URICARIU, X, 377/1 (a. 1865). *Arcășii... la fugă se gătesc, Cercând s'atrăgă Leșii din tabără afară*. ALECSANDRI, P. III, 221. *Lui au atras într-o cursă*. [și într-o poezie pop., transcris probabil greșit, în loc de „să tragă”, sau poezia va fi fost făcută de un om cu carte] *Acest cimbrisor S'atrăgă voinicii cu dor*. MARIAN, SE. II, 58. | Fig. *Toate micile mizerii [ale] unui suflet chinuit Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit*. EMINESCU, P. 227. *Tu îmi ești răspunde, că e bine... Să-mi atrag luarea-a-minte a bărbăților din fară idem*, P. 229. [Să căutam] *împrejurările ușurătoare... care i-ar luă o parte din răspunderea ce și-a atras-o*. MAIORESCU, CR. I, 263. *Pe cât e de simpatice cel dintâi, în greșele lui chiar, atât acesta de-al doilea nu atrage nici prin însușiși pe care le are*. IORGA, L. I, 78. *Purtarea sa i-a atras aspre mustrări*.

— N. după fran. attirer (refăcut din elementele românești corespunzătoare: *a- și trage*).

ATRĂGERE s. f. *Attraction*. *Attrait*. — Infinitivul verbului atrage, devenit abstract verbal. *Atracți(un)e*. Cfr. ademenire, tragere-de-înimă.

ATRÁS, -Ă adj. *Attré*. — Participiul verbului *atrage*, devenit adjectiv. *Colonii de lumi pierdute... Sânt atrase în viață de un dor nemărginit*. EMINESCU, P. 222. *Făcu' vr'o doi-trei pași și simți cum privea ei eră atrasă într'o parte a prăvăliei*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1071.

ATRĂȚEL s. m. (Bot.) *Langue-de-chien* ou *Herbe d'Antal*: *Cynoglossum officinale*. — „Plantă erbacee, cu miros greu, din familia boraginaceelor... tulpina acoperită cu peri moie de o culoare cenușie; frunzele verzi-albicioase, acoperite cu un puf fin...; florile închis roșietice, mai rar albe. Crește prin locuri incolte, sterile și pietroase, pe coline uscate, pe lângă drumuri și cu deosebire pe un pământ calcaros. Maiulie. [Se mai numește:] limba-cânelui și pleșcață-roșă (Bucov.)” PANTU, PL. [Variante: arărieț, BRANDZA, PL.; PANTU, PL.; arățieț, BRANDZA, PL.; arățieț, PANTU, PL.; arățieț, PONTBRIANT; arățieț, LB.; POLIZU, LM.; CIHAC; arățieț, POENARU, ap. TDRG.]

— Probabil, din ung. *atraccél* „*Anchusa officinalis*, *Borago officinalis*”. CIHAC, II, 477. Cfr. *otrățel*.

ATRIBUI vb. IV. *Atribuer*.

(Construit cu dativul, mai rar cu prep. la)

1°. A da (ceva cuivă) ca o parte ce i se cuvine. Cfr. *asignă, conferi*. In *gramatică... se numesc [nume] comune cele ce se cuvin la mai multe persoane sau lucruri, iar proprii cele ce... se atribuiesc numai unei persoane sau unui lucru*. MAIORESCU, I. 45. *Și-a atribuit sie-și partea cea mai mare*. | P. ext. A socoti (cevă) ca propriu cuivă. *Îi atribuie calitățile pe care nu le cre*. *Omul îngâmfat își atribuie numai sie pricepere și inteligență*.

2°. A pune ceva în (s. pe) seama, în socoteala s. în spinarea cuivă (ca fiind el autorul sau pricepa aceluia lucru) [Tatăl meu] *atribuind știința mea la vrednicia învâțătorului, porunci să cumperă... un denar, pre care îl trimisese dascalului*. C. NEGRUZZI, I, 11. *Negreșit că nu invenția mea gravurii cu apă-tare ce mi se atribuie [lui Albert Dürer] îi va câștiga mai mult preț în ochii tăi*. ODOBESCU, III, 61/. *Aceste imputări sânt lipsite de buna-credință, fiindcă îmi atribuiesc lucruri ce nu le-am susținut*. MAIORESCU, D. I, 108. *A-și atribui* (cevă) = a se da drept autor s. cauza unui lucru, a-și arogă (cevă). *Își atribuie numai sie-și reușita acestei întreprinderi*.

[Prez. ind.: a-tri-buă și atribuiesc. | ț și: atribuiă vb. 1°. Cfr. atribuit.]

— N. după fran. (lat. *attribuere*, idem.)

ATRIBUIRE s. f. *Action d'attribuer, attribution*. — Infinitivul verbului *atribui*, devenit abstract verbal. Faptul de a da (cuivă) ceva ce i se cuvine, etc. *Atribuirea predicatului numai la o parte a sferei noțiunii subiectului va produce adese în limbă un cuvânt deosebit pentru această specie din genul subiectului*. MAIORESCU, I. 45.

ATRIBUIT, -Ă adj. *Attribué*. — Participiul verbului *atribui*, devenit adjectiv. [ț și: atribuat, -ă]. *Le-topisiful... atribuat lui Neculai Muste*. M. KOGĂLNICEANU, LET. III, 5.]

ATRIBUȚ s. a. *Attribut (Attribution)*. *Épithète, qualificatif, Titre*. — Calitate s. fel de a fi considerat ca propriu unei persoane sau unui lucru, proprietate, însușire. *Smerenice, agerime și duh pătrunzător. Aceste-a atributuri ce trebuie la curle*. C. NEGRUZZI, II, 155/16. *Întinderea este un atribut al materiei, cugetarea un atribut al vieții sufletești a omului*. | P. ext. Emblemă caracteristică a unei figuri mitologice, a unei meserii, etc., simbol. *Sabia și cumpana sânt atributele (zeitei) Dreptății*. | ț (Impropriu) Atribuție, competență, cădere. *El a însemnat puterea fieșecăruia ram administrativ, și au hotărât atributurile tribunalelor*. URICARIUL, VIII, 124/11

(Mold. secol. XIX). || Spec. (Gram.) Partea propoziției care determină un substantiv, calificativul unui substantiv. In *propozițiunea „omul cinstit” e adesea prada celor vicleni”, cuvântul „cinstit” e atributul subiectului „om”*. | P. ext. Calificativ, epitet. *Foile politice... sânt pline de personalități... oameni corupți, trădători de patrie... sânt epitelete obicinuite cu care un partid atacă pe celălalt... In sfera literară procedura este locmai contrară. Acți loși autorii caută a [se] întrece... în atribuie înșugătoare*. MAIORESCU, CR. I, 210. | Titlu. *Radu... își luă, pe lângă titlul de Mare-Maistru al ordinului constantinian, și alte atribuie politice, din cele mai comice și mai șarlatanești*. IORGA, I. I, 507. [Plur. -bute, și (învechit) -buturi.]

— N. după fran. (lat. *attributum*, neutru part. pasiv al verbului *attribuere* „a da, a atribui”.)

ATRIBUȚIE s. f.)

ATRIBUȚIUNE s. f.)

Atribuțiune. — (Mai ales la plur.) Cădere, competență, drept, atribuie unei funcțiuni. *Atribuțiile bisericesti... ale Mitropolitului, URICARIUL, V, 152/*. *Curtea de Casașiune se va rosti... asupra conflictelor de atribușiune*. HAMANGIU, C. C. XXXVIII. *Nu este bine ca Aduunarea [deputațiilor] să tindă a face acte care sânt de atribușiunea puterii executive sau a celei judecătorești*. MAIORESCU, D. II, 166. *Numirea și nenumirea unui rector sînd de exclusivă atribușiune a ministrului, el este responsabil*, idem, D. II, 167. | (Impropriu, franțuzism) Atribuere. *Sânt manuscrise... care dau această compilație... fără prefața inițială... și fără atribușiunea ei vreunui scriitor oarecare*. IORGA, I, 270.

— N. după fran. (lat. *attributio*, onem „atribuire”.)

ATRIBUȚIV, -Ă adj. *Attributif*. — (Gram.) Care exprimă un atribut, sau are funcțiunea unui atribut. *Propozițiune atributivă*.

— N. după fran.

ATRISTĂ ț vb. I v. *intristă*.

ĂTRIU s. a. sing. tant. (Archit.) *Atrium*. — (Antich. romane) Curte interioară a caselor romane, în de obște înecunjurată de un portic acoperit. | P. ext. Partea din mijloc a unei biserici. *Planul [bisericii]... oferă... după principiile clădirilor bizantine, două corpuri principale: în față un „nartex” sau „ad-con” pătrat și din dosu-i un „atrium” sau „choră”, formând o cruce cu latură egală, cuprinsă într-un al doilea pătrat... și „absida” sau fundul, în loc de o singură „celă” sau altar, prezentă... trei altare*. ODOBESCU, I, 389. [Cu forma de-a-dreptul latinescă, și: *ătrium* s. a. | Pronunț. -tri -u(m).]

— N. din lat. *atrium*, idem.

ĂTRŌCE adj. *Atroce*. — (Rare; franțuzism) De o mare cruzime, săngeros, groaznic, cumplit, feros. *O crimă atroce*.

— N. după fran. (lat. *atrox*, -ocis, idem.)

ĂTRŌCITĂTE s. f. *Atrocité*. — (Rare; franțuzism) Cruzime nespusă. | P. ext. Faptă feroasă, nespus de crudă.

— N. după fran. (lat. *atrocitas*, -atem, idem.)

ĂTROFIĂ vb. 1^a (Med.) (*S'*) *atrophier*. — Trans. și (m. ales) refl. A (se) slăbi (de tot) prin atrofiă, a (se) istovi s. a (se) usca (înecut cu înecut) prin atrofiă. Cfr. încheire, pipernic.

— N. după fran. Cfr. *atrofiie*.

ĂTROFIARE s. f. *Action d'atrophier*. — Infinitivul verbului *ătrofiă*, devenit abstract verbal. Slăbire (de tot), uscare s. istovire prin atrofiă. Cfr. încheire, pipernicire. *Ătrofiarea unui organ*.

ATROFIAT, -**Ă** adj. *Atrophie*. — Participiul verbului atrofia, devenit adjectiv. Slăbit (de tot), uscat s. istovit prin atrofie. Cfr. închireit, pipernicit. Un membru atrofiat.

ATROFIE s. f. (Med.) *Atrophie*. — Istovire (s. uscare incoetul cu incoetul) a unei părți a corpului sau a unui organ care, ne mai funcționând, nu mai e hrănit de circulația sângelui. Cfr. consumpțiune, închireire, pipernicie.

— N. din fran. (lat. *atrophia* < grec. ἀτροφία, din ἀ privativ și τροφή „nutrire, hrană”, de la τρέφω „mă nutresc”).

ATROPINĂ s. f. (Chim.) *Atropine*. — Alcaloid extras din mătrăgună (helodonă). *Atropina dilată pupila*.

— N. din fran. (derivat din lat. naturalizilor *atropa*, numele științific al mătrăgunii.)

ATŪ s. a. *Atout*. — (La joc de cărți; franțuzism) Carte de colorarea care „bate” pe celelalte (fiind „scosă” jos, la „tăiat”, sau după oricare alte convenții), (pop.) coz. [Plur. *atșuri*.] (Mai rar, cu o formă romanizată, sub influența fem. „carte [de joc]”), și: ată s. f., plur. *atâte*.

— N. din fran. (compus din *à* și *tout*, literal „[bun] la toate”).

ĂȚĂCĂ s. f. *Menu fil*. — Diminutiul lui ată (derivat prin suf. -uc). Ățică (1^a), ațșoară (1^a). (In Transilv., ap. CDDE.)

ATŪNCE adv. } v. atunci.

ATŪNCEA adv. }

ATŪNCEAȘI † adv. v. atunciși.

ATŪNCEȘI † adv. *Alors même, (tout) en même temps, au même moment, au moment même, tout de suite alors*. — (*Atunceși* arată că pe când se întâmplă ceva, tot atunci se și întâmplă altceva sau că tot atunci se întâmplă și altceva). Tot atunci (și), tot în timpurile acelea, chiar atunci, atunci imediat, chiar în acel moment. *Dacă stătu Foca împărat și dobândi scaunul și steagul, atunceși tremeasă de prinseră pe Mavricchie. MOXA, 374/22. Să înțoarsă sufletul ei și învie [— învie] atunceși. VARLAAM, C. 339. De va fi tocmala pentru erease, giudeful cel mirenesc nu mai cercetează nemică, ce atunceși, orice fealiu de eretic îi vor da, îl va omori. PRAVILA MOLD. 154. Numai căt... am zis să-mi facă Dumnezeu parte de rușa sfinții tale, atunceși, într'acel ceas, n'am oflăat sănătos. ȘAPTE TAINÉ, ap. TDRG. Atunce semn mare s'au arătat pe cer și au stătut multă vreme, și atunceși au trecut Legii Nistrul. URECHE, LET. I, 159/1. [Și: atunceși: Înălăse-am din boierii bătrâni, cum să fi vrând Vasile-odă în Suceava, atunceși, să-și despărță fata. M. COSTIN, LET. I, 286/1. | atunceși: Atunceș au pus Traian două cetăți. CANTEMIR, HR. 322. Savin Banul, ce-l făcușe Postelnic-mare atunceși... MAG. IST. III, 351/12.]*

— Din atunce (atunci, atunci) și din și.

ATŪNCEI adv. }

ATŪNCIA adv. }

1. 1^a. *A cette époque (-lă), à ce moment (-lă), lors, alors*. 2^a. *Alors, là-dessus, il. Dans ce cas-lă. Donc.*

I. Adverb de timp care arată că cele exprimate prin verb trebuie puse într-o vreme trecută sau viitoare (în opoziție cu a cum, care indică prezentul).

1^a. Pe vremea aceea, pe acel timp, în momentul acela (despre care e vorba; germ. „damals, zu der Zeit”). *Atunce eră desputorin în toată Tara-Românească... Măneea-voicodă. CORESI, E. 1/12. Visurile tinerețelor mele pe care atunci le scoleam uecl-*

nice... MARCOVICI, D. 20/12. *De leșinase, sau cu adăbrat murise, atunce eră cu îndoire. DRĂGHICI, R. 138. Dacă fi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac. ISPIRESCU, L. 2. Primăvara-i noaptea mică, Nu-i de mers la ibovnică, Până'n luna lui Brumar, Cătușca-n nopțile mari. JARNIK-BARSEANU, D. 95.*

2^a. În momentul acela (care urmează imediat după cele arătate înainte sau e în același timp cu ele), îndată după aceea (germ. „dann, darauf”). *Anania dăise celora ce sta înrainta lui, să-i bată lui rostul. Atunce dăise Pavel... COD. VOR. 46/8 (= atunce. N. TESTAMENT (1648); BIBLIA (1688): „alors Paul lui dit...”). *Atunci sfânta Vineri grăi cătră el... CUV. D. BĂTR. II, 151. Atunce Irod fură chemă călăzele și ispiți di înșii den ce vreme se ici steaco. TETRAEV. (1574), 202 (= „alors Hérode, ayant appelé en secret les magos, s'informa d'eux...”). *Dulce înțger, pătruns de simțire, Îmi zise atunci cu-o dulce zimbire... ALECSANDRI, P. I, 127. Atuncea, dinaintea lui Arald zidul pier. EMINESCU, P. 207.***

(Adesea timpul se precizează mai de aproape prin alte adverbe) *Tot atunci = în același timp: „en même temps, à la fois” (cfr. atuncoși). O namilă de om mână brazdale de pe urma a donăzeci-șipatură de pluguri și tot atunci strigă în gura mare, că crapă de foame. CREANGA, P. 241. | Chiar s. tocmal atunci = chiar în clipa aceea s. cu (foarte) puțin înainte: „tout à l'heure”. *All om renise dinșpre lărg, cu un car nou, ce și-l cumpărăse chiar atunci. CREANGA, P. 40. Noroc, că locmai atunci sosise postnicul și chemase pe toate călugărițele la ascultare. ISPIRESCU, L. 30.**

(În legătură cu prop.) *Pe atunci = pe vremea acelea (exprimă un timp dintr'un trecut mai îndepărtat și mai puțin precisabil): „dans ce temps-lă”. De unde a luat Adam și Eva ac și adă... în vreme ce pe atunci nu eră încă nici o fabrică? C. NEGRUZZI, I, 13. Pe-atunce, mitropolitul Antonie... întâmplându-se a pribegi în Rusia, Patriarhia... numi de-a dreptul la scaun pe arhierul grec Nechifor. idem, I, 241/2. Atunci din al meu codru iubit și respectat, Mult lemn de ghionge, arce, voinicilor am dat, Căci pe atunci, când țara sură de crunte larme, Stejarul cu voinicel eră frate de arme. ALECSANDRI, P. III, 327. Văzurăm urma focurilor aprinse de Vlăhii ce se urcau pe atunci la sălășele lor de vară. ODOBESCU, I, 229. | Până atunci = până în acel moment: „Jusqu'alors”. Nu mai cădeuse până atunci suflet de om. ISPIRESCU, L. 7. | Până va sosi timpul acela : „en attendant”. Ce-ai văzut, om mai vedă, Ce-am făcut, om judecă, Până-atuncea, măi fărate, Dă-ți mânia la o parte, Și bea ici pe jumătate! TEODORESCU, P. F. 583. | De-atunci (încoace) și, mai puțin precis: *de pe atunci = începând cu acele timpuri, din acel moment: „depuis lors, depuis ce temps-lă, dès ce temps-lă, depuis”. De-atunce întră savistia în lume. MOXA, 347/12. Zapisul] ce-au fost de pre atuncea, au perit. DOC (a. 1656), ap. HEM. 2072. [Puse] și pe breslași greulate, de s'au stins de atuncea, că eră breslași mulți în țară. NECULCE, LET. II, 259/12. De-atunci negura eternă se desface în făși, De atunci răsar lunea, luna, soare și stihii, De atunci și până astăzi coloni de lumi pierdute Vin din sură vâi de haos... EMINESCU, P. 222. | Încep pe acele vremuri, chiar de pe timpurile acelea : „alors même”. *Eu vream să le arăt Măriei Tale de atuncea și să-ți cer voie să-i afurșesc. ANTIM, P. XXVI, 26. Cine a murit d'acui doi ani, s'a înmormântat d'atunci! ZANNE, P. II, 637. (Cu funcțiune adjectivală) Din vremea acelea, contimporan cu ceva trecut: „d'alors”. *Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea, despletit, pe umări. C. NEGRUZZI, I, 145.****

(În corelațiune) *Atunci* (care în funcțiunea aceasta poate să și lipsescă) se pune adesea spre a scoate mai bine la iveală timpul arătat printr'o pro-

poziție care începe cu „când”. *Atunci, când spaima crudă flori sufli prin lume, Când tunetul se poartă, vind din loc în loc, Când marea frământată s'acopere de spume... Îmi place a sta singur...* ALECSANDRI, P. I, 193. *Când tronul er vacant, atunci mitropolitul conecoa [adunările].* BĂLCESCU, M. V. 9/10. (Loc. prov.) *Calul și bărbatul să nu-i crezi: când pare că merg mai bine, atunci te trânteste.* ZANNE, P. IV, 255. | (În legătură cu prep.) *Ia, de atunci e rău în lume, de când a ajuns coada să fie cap!* CREANGĂ, P. 23. *„Oh! zice copilul, tata, de atunci [- din clipa s. din vremea aceea] puneă și trei obiede nouă, de când te căsnești tu cu aceasta.”* RETEGANU, P. I, 34. | (Adesea în imprecăzuiri) *Atunci s'ajungi tu, sfrijitul, când îi mănca aițenci de la mine!* ALECSANDRI, T. 722. | (De aici, spre a arată imposibilitatea de a se împlini vreedată cele arătate) *atunci și nici atunci!* = nici măcar când s'ar întâmpla imposibilul. *Să-l văd când mi-oți vedea ceafa, atunci — și nici atunci!* CREANGĂ, P. 227. *„Când vei lăsa focului viața de haiducie...”* — *„Când iataganele ruginite de la căpătuiul tatei s'or schimbă, din cădud, în iatagane de aur; când din busuioclu de pe mormântul lui vor răsări dafini și naranzi; când codri or infrunzi iarba ca și vara, vara ca și iarna; atunci — și nici atunci!”* DELAVRANCEA, S. 177. *Spune, bade, măică-ta, Că noi atunci ne-am lăsat. Când ea va și numără Penel de pe doi cucii, Iarba de pe nouă lunci. Poate-atunci — și nici atunci!* POP. (Transilv.), ap. HEM. 2073. | (În corelație cu alte adverbe de timp) *Șidanul odată a vrut să încalece, și atunci a fost Sămbătă.* ZANNE, P. VI, 176. (Loc. prov.) *După ce răstoarnă carul, atunci vede drumul cel bun.* *ibid.* P. V, 127. | (Învechit) *Întănu... și atunci = întănu... (abia) după aceea s. apoi s. numai pe urmă... „d'abord... après (ou puis)...”* *Întăi-l băteă cu vine de bou și atunci viu-l băgă într'un sac.* PRĂVILA MOLD. 49. *Gândește întănu și atunci do-jănește!* N. COSTIN, LET. II, 62/11.

II. Raportul temporal se poate schimba lesne într-un raport concesiv, ca în următoarele exemple, unde „când” poate fi privit ca adverb de timp sau poate fi interpretat ca având înțelesul de „în cazul când... dacă...”. *Când să pornesc răii, de sănt fără treabă, Atuncea-i de dinșii o nădeajde slabă.* DOȘTEVICU, PS. 40. (Loc. prov.) *Luminarea, când îi tai muscu, atunci mai mult luminează.* ZANNE, P. III, 212. | (Funcțiunea aceasta o are atunci mai cu seamă în corelațiune cu dacă, de și ț se, care însă pot și lipsa) În cazul acesta, subț condiția aceasta. *Să [= dacă]... nici cu aceasta nu veți îmbună... atunci voi luă sporul păinei.* LEVITICUS, ap. GCR. I, 5/2. *Să nu mă înducere, atunci necinovat voi fi.* CORESI (: „și mei non fuerint dominat, tunc inmaculatus ero”), ap. HEM. 2070. *Atunci, dacă a mea frunte, palidă, oșosită, Dacă a mea privire s'o n'loarce spre mormânt... Voiu părăsi lăcașul unde-am nădăjduit.* ALEXANDRESCU, M. 7. *De nu va [- vor] fi nori, atunci, în ziua aceea va fi vreme curată.* CALENDARUL (1814), 77/. *De-ar avea și baba, ca oamenii, barbă, atunci ea i-ar zice: „ce mai moș de treabă!”* ZANNE, P. II, 2. *Trecește-ți copilul din somn, și el atunci are să înceapă a plânge.* CREANGĂ, P. 173. | (În legătură cu că sau cu a) *De-ar crăpa odată, să crape, și harabujul care v'a adus, c'atunci știu că n'ar avea cine să vă măi cărbănească așa de des la țarg.* CREANGĂ, P. 110. *Iară dacă s'a întâmpla... după dorința Luminărei-Voastre, apoi atunci să ne trimețai copila acasă.* *idem.* P. 84. *Dar de-o fi să ne pornim... Atunci apoi vom pleca. Dacă din tine-om așta, Moartea ta din ce va sta?* RETEGANU, TR. 46/12. | *Dar, deci. Dacă mă subești, să fușim atunci.* EMINESCU, N. 9.

[Forma veche ar atuncea, păstrată pe alocuri în graiu până azi, iar în literatură, mai cu seamă în poezie, din pricina ritmului. Din ea s'a desvoltat, în mod

regulat, atunci (pronunțat a-tun-ț). | Prin adăogarea lui -a adverbial, s'a născut atuncea, scris și atuncea (pronunțat a-tun-ța). | În texte vechi se găsește și scrierea atonce. CUV. D. BĂTR. II, 191, *atunci*, *ibid.* II, 152.]

— Din ad + *tunc-ee (ad tunc e atestat în latinitatea de mai târziu, ap. DHLR. 171), cfr. v.ve-nețian *toncha*, span. *entonces* (s), v.-portg. *entom*, n.-portg. *então*.

ATŪNCINE adv. |

ATŪNCINEA adv. |

Alors. — *Atuncine*, (în Sălgăiu) CDE, *atuncinea* (în Mold.?) PHILIPPIDE, PRINCIPU, 95.

— Din atunci și elementul -ne, care se anină adesea la adverbe. (Cuvântul apare și la Aromâni sub forma *atunținea*.)

ATŪNCIȘI † adv. v. atunțești.

AU conj., particula întrebătoare. I. 1°-2°. *Ou (bien)*

3°. *Sinon.* II. *Est-ce que? Donc. Si.*

1. (La scrierile vechi foarte dese, azi aproape numai în graiul popular, cu deosebire în Transilv. și în Banat) Particula disjunctivă, adesea repetată.

1°. (Leagă două noțiuni identice ca sens, deosebite numai ca formă, spre a explicita cuvântul dintâi prin al doilea) Sau, ori (cum i se mai zice...). *Uniforma lui, au portul, er abstru* PANN, E. II, 33.

2°. (Leagă două noțiuni deosebite și ca sens și ca formă, care se infățișază ca o alternativă)

a.) *Au se pune o singură dată, între cele două noțiuni. Mai ales după verbe care exprimă o îndoielă, o nesigurantă, o alegere etc. între două alternative și în propoziții întrebătoare* Sau, ori (poate...)

Încătruo veri să mergi... spre apus, au spre amiază? CUV. D. BĂTR. II, 322. *Nu știu, la țări merg, au aiure.* NECULEC, LET. II, 339/11. *Scriitoriu i-aș zice, au arățătoriu, nu putem alage.* CANTEMIR, HR. 130/21. *Măria Ta o faci, au întâmplările?*

ANTIM, P. XXVIII/10. *Cino-i mai frumos, eu au femeia mea?* SBIERA, P. 228/13. *Sab poală de codru verde un focșor abia se vede; Nu știu, focu-i potolit, Au de feciori ocotit. Nu știu, patru, au doisprezece, Săd și frig la un berbec.* HODOȘ, P. F. 201. |

(Adesea partea a doua a alternativelor o negațiune, exprimată prin ba) Sau, ori (nu). *Să pr sama giudefului să giudece acel lucru și acia vină de caria să teame mularia, poate să fie de chizăie, au ba.* PRĂVILA MOLD., ap. HEM. 2099. *Să fie înimă supt slăpănirea sa și Dachia, au ba?* CANTEMIR, HR. 226/21. *Nu știu, dacă broaștele po(a)le să mănânce mălais, au ba.* ISPRESCU, L. 180.

b.) *Au se exprimă de două sau de mai multe ori, înaintea fiecărei părți a alternativelor* Sau..., sau; ori..., ori; fie..., fie, *De va ști că vor să ucigă pe cineva, au cu otrăv, au cu armă, au fie cu se fealiu de moarte.* PRĂVILA MOLD. 52. | (Cu sensul: „una din două; din două, una”) *Au să-m(i) fac mai mare nume, au mă prăpădesc în lume.* BARAC, A. 32. *Au mă joacă, au mă lasă. Au te du la draucă-acasă!* DOINE, 130/12. | (Cu sensul: „într'un fel sau într'altul”) *Să te vatăm, au trupește, au suflotește.* ANTIM, P. XXIV/12. | † (Alternează cu veri, oare, ori, sau). *Sânt sau Rumâni, au Sârbi, au Greci, au Nemți, au Leași.* CORESI, ap. GCR. I, 25/21. *După voia giudefului slă acest lucru să leguiescă acă sudală a robului, oare atinge-să de slăpănu-său, au nu să atinge.* PRĂVILA MOLD. 130/1. *Să abă a-ș(i) strănge pr ai lui oameni cari sint rumâni din Moldova, ver-unde i-ar așta în țeara domni(i)ș-meale, au în sat domnesc, veri boeresc, au edu-găresc...* DOC. (a. 1679, Munt.), ap. HEM. 2098. *Crașul al Romii, acum în mâna ta iaste a alege, au cupa aceasta, sau săgeata.* BELDIMAN, N. P. I, 93. |

(În Bucov., în legătură cu că) *Au pută să prin-dem diferite păsările..., cu care apoi au că ne ju-*

cam..., au că le închideam într'o căsuță. MARIAN, O. I, 392. *Între acești boieri au că a fost amestecat și părcălabul Sbera...*, au că s'a retras cu supărare în viața privată. SBERA, F. 8. 57. | (În întrebări) Grăi bunul Dumnezeu: cui, om bun, te potrivești, Au mie, au sfinților, Au lui Ioan, sau sfânt Ioan, Au bătrânului Crăciun? TEODORESCU, P. 29^b. Căcule, pasăre sură, Ce tot căsuți la noi pe sură? Au fi-i foame, au fi-i sete, Au fi-i dor de codru verde? JARNIK-BĂRSEANU, D. 122 (variantă: Ori fi-i foame, ori fi-i sete, ori fi-i dor...).

3^a. † (Rar. Condițional). Sau dacă nu, ori de nu, de unde nu, în caz contrariu, altfel, altminterlea... Sătut-au [Nemții], și împotriva Muscalilor, să faci pace cu Turcii, au se va scula și ei cu războiu asupra lor. DIONISIE ECLÉSIAȘCUL, C. 165. (Cfr. lat.: „Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri vana feror“). VERG.)

† (†) (Rar. Au-unde = oriunde, oriunde: „n'importe où, partout“. Și au unde va intra, ziceți stăpânului casei... N. TESTAMENT (1648) (: „et quocunq; introierit, dicite domino domus“...), ap. HEM. 2099.

II. (Mai ales la scrierilor vechi, iar azi în graiul popular; dar se găsește și în literatura mai nouă, cu deosebire în poezie) Au, pus în fruntea unei propoziții interogative serveste și scoată mai bine în evidență întrebarea. [Funcțiunea aceasta s'a născut din cea alternativă, în întrebări, și anume pe două căi: a.) Știu că cele ce am să le spun sânt adevărate; pe când vorbesc însă, îmi trece prin gând că afirmațiunea mea poate să fie greșită. Îndoiala aceasta mi-o exprim printr'o propozițiune interogativă, pe care o introduc prin au, prezentându-mi-se ca alternativă față de propozițiã afirmativă. Ia-ți, maică, flu'n brațe Și mergi, maică, mai înainte, Că știi, maică — au nu știi? — Că-e trei răuri, trei pârâuri, Un' de vin, altul de mir, Șaltul d'apă limpede... TEODORESCU, P. 27. | Se poate însă ca propozițiã afirmativă: *că știi maică...* să nu se mai exprime, fiind mai puternică îndoiala: *au nu știi că-s trei râuri?* Astfel avem propoziții interogative introduse prin au care însemnează: „dar, e oare admisibil, că...“ b.) Știu sigur că afirmațiã mea e adevărată și tocmai de aceea întreb, ca și când aș vrea să curm de la început orice negare din partea altuia, că nu e așa: *De ce să mai vorbim atâta: Ți-am dat paratele, (s)au nu fi-le-am dat?* Printr'o figură oratorică, întrebându-iã adesea în vorbire, partea afirmativă a alternativă poate fi suprîmată: *Au nu fi-am dat paratele, ce-aiãta vorbă?* Astfel s'au născut aceste propoziții interogative introduse prin au, al căror sens e: „vrei doar să zici, sau vrei să susții, poate, că...“ | Așa se explică faptul că au introduce mai ales propoziții negative. | Oare? sau (poate)? doar...? *Au nu boagiți nevolnice voi și acia vă trag spre judecãtoare? Și au nu acia hulesc?* COD. VOR. 117¹⁴. (= Au nu boagiți, cu putearea lor vă nădușeu pe voi și vă trag pre voi la leage? Au nu hulesc...? N. TESTAMENT (1648): Au nu boagiți asupra pre voi și ei vă trag pre voi la judecãți? Au nu ei hulesc...? : „et dependant les riches ne vous oppriment-ils pas, et ne vous tirent-ils pas devant les tribunaux? Et ne sont-ce pas eux qui blasphement...?“) Au nu doao pãdãrele prefusescu-se întru fãleariu? TETRAEV. (1574) (: „deux passereaux ne se vendent-ils pas une pite?“) Au nu iaste acesta cea ce sedã de cerã? VARLAAM, C. 168. Au nu erã și el de acolo de unde erã doamna B. C. NEGRUZZI, I. 61. Au nu știi c'a/ți nostru nume Onorat de toți e'n lume? ALECSANDRI, P. I, 207. Au prezentul nu ni-i mare? EMINESCU, P. 245. Tu bine ai știut ale cui sânt moștele acesta? Au nu fi-au arãtat fie moșneagul locu? SBERA, F. 38¹⁴. Au purtareã noastrã nu-fi place? Au supuși Mãriei tale sânt rãi? SPIRESCU, I. 12. Au nu vezi tu, mãndro, bine, Cum bat calca pentru

tine? HODOȘ, P. P. 109. Au pierdut porcii, Au sfãrșit bucatele, Au au rupt oincinde? POP. (Prilipãți, în Ban.), JAHRESBER. III, 306. Dar... Pãcãtoș, nãdãng și îndãrãtnic, i-a zis [Sf-Petru], „au nu te temi de iadul ce este gãtit pentru nelegiuirile tale“ C. NEGRUZZI, I. 84. Darã zina ce faceã?... Tot jucã și s'ndãlã... Dar Gruiu acã-i grãea: „Au te'nãli, au te cobori, Au ce fac cu-a-i meu fecior?“ BIBIGESCU, P. F. 309 [= te înnalți, ori nu, mi-e indiferent, dar ce fac eu cu copilul?]. Dacă. Mult mã nãtreabã maică-mea: Au [la bãrbat], mi-i bine ca la ea? HODOȘ, P. P. 115. | (Une-ori, în mod pleonastic, se mai exprimã și dar, oare) Dar, au a Domnului au fost pricina aceea? MUSTE, LET. III, 70¹⁴. Au nu nãfelegi lu oare, Cum cã eu sãnt nemuritor? EMINESCU, P. 268. (Găsim chiar legãtura cu de) De au nu lui Dumnezeu suplea-sã-va sufletul meu? DOSOFTEIU (: „nonne Deo subjecta erit anima mea?“), ap. HEM. 2099.

Au doar(ã). (Adesea, la scrierilor vechi, ca particulã întrebãtoare, și la unii din scrierilor mai noi și populari. Se întrebãtoare, ca și a sau do ar singur, spre a introduce o propozițiã interogativã, când știm cu siguranță cã adevãrul nu e cel pe care l-arãtam în întrebarea noastrã) Care folos e, frații miei, se neșire credinã grãstele că are, e lucru nu are? Au doarã poate credinã spãsi e? COD. VOR. 119¹⁴. (: Cã ce folosu-i, frații miei, de va zice cinevã cã are credinã, iarã fapte n'are? Au poate-l credinã spãsi pre el? N. TESTAMENT (1648):... au poate credinã sã-i mântueascã pre el? BIBLIA (1688): „la foi le pourra-t-elle sauver?“). Au eu focul doarã-l gãtise [= gãtitem] oao? Ba nu-l gãtise [= gãtitem] oao? CUV. D. BĂTR. II, 227. Au doarã poate fãrna sã grãescã? DOSOFTEIU, PS. 99. Au doar la sfatul din ceruri ai fost și tu? KONAKI, P. 200. Au doarã numai asupra-mi lucește soarele? MARCOVICI, C. 21¹⁴. Au doarã nu te mulțumeste de simbra ce-fi dau? SPIRESCU, I. 231. Au doar nu mã vezi, Au nu vezi ca sã-mi rãpunzi? MARIAN, I. 114. † Dacă. Întrebãnd de oameni, au doarã l-au vãzdu unde, știrã unde au intrat. VARLAAM, C. 190. † Pentru sã-l cunoascã giudeful, au doarã sã face, au cu adevãrat taste neban, trebuș sã-l întreabã multe întrebãri. PRAVILA MOLD. 147. † † Sau și dacã, de asemenea dacã... Carele va face trei furtușaguri, sã-l spãndzure, înleagãnd cã acleaste furtușaguri le-au fãcut tot într'un loc, au doarã și aiuri, într'al-le loc, s'au fost certat pentru acleaste. PRAVILA MOLD. 19. † † Și poate, sau poate...; poate fiind-cã...; fie cã... Mai lovit-au un podgheaz leșese pe Velicico Hatmanul, între vii, la Copou, de l-au gonit pãnã în Iași. Velicico Hatmanul erã un om de fire și de treabã la toate socotelele lui și îndãrãneț bun; numai, neavând nici cu cine, au doarã nici noroc la rãzboiu..., pe unde mergeã, îl tot bãtea. NECULCE, LET. II, 255¹⁴. Erã atunce nerãbdãtor și mãnios, zlobia la beșie, și-i țesãia numele de om rãu. Iarã acum, viind cu donnia, știi sã-și piarãz numele cel rãu, au doarã mai la vãrstã venisã, au doarã chivernisãã vieãia lui unde nu erã pace... idem, LET. II, 333¹⁴. (Cfr. lat. aut vero, ital. ovvero.)

— Din lat. aut (adesea în întrebãri și în alternațiã aut-aut): alb. a (particulã disjunctivã și interogativã): a dijon? = „hãrșt du?“ G. Meyer, *Etm. Wörterb. der alban. Sprache*, I, unde se dã etimologia greșitã: an, ital. o (înainte de vocale od) „oder“, o(d) -o(d) „entweder — oder“, sard. log. a (interogativã: a lu faghes? = „au o faceți?“ Meyer-Lübke, *Zur Kenntnis des Allgouoerischen*, 5), eng. od, o(-u) (u) (-u) „(entweder) oder“, fran. ou(-ou), v.-prov. o(-o), oz (-oz) „(entweder) oder“, span. ó(u) „oder“, portg. ou (-ou) „(entweder) oder“. Cfr. o'.

AU interj. Aiet ah! hã! — Sunet reflex care exprimã o ușoară durere fizicã (cfr. ah, vai, a le u), o mirare (cfr. a!) sau introduce, spre a le da o mai mare plãsti! citate, propozițiuni exclamative (cfr. [i]i ehe! hel-

ihai! tiil). Au = „web!“ POLIZU. Pân'acum, știu că s'alegă cașul din zer, dar aşă, vai şi au! GR. SIMA, ap. TD RG. | Au!: exclamaţiune de mirare. POMPILIU, RH. 1004. | În loc de Timoteiu, cu trăsura vine Vinlilă, sărind într'un picior, zicându-i sădând: Aă! Dumneata să trdeşti, că pe Timoteiu l-a mndnecaa...! Moş Martin. GHICA, ap. HEM. 2102. Să-i placă măi-chi ca mie, Ne-am duce la nunie...! Au, Doamne, cum ne-am mai duce: Cu calu' nu ne-ar ajunge! HODOŞ, F. P. 135.

AU formă verbală, cfr. *aveă*.

AU adv. *Oui-da, certainement*. — (În Dobrogea) „Țaranii de aici întrebunțează cuvântul au în loc de „da“; bunioară îl întrebă: ai făcut cutare lucru? el răspunde: au“. (Allman, în Constantin), ap. HEM. 2102. — Etimologia necunoscută.

AŪ: formă verbală v. *auzi*.

AŪĂ s. f. (Bot.) 1°. *Raisin*. 2°. *Varietă de raisin*. 1°. † (Numai în cele mai vechi texte, din care a pătruns și în N. TESTAMENT (1648), unde însă, ne mai fiind uzul pe acel timp, se simți nevoia de a-l explica într'o notă marginală; de asemenea vedem la MARDARIE, că numai într'un loc întrebunțează cuvântul corect: *strugur de așu* nr. 768, în al doilea, interpuncția greșită dovedește că n'a înțeles cuvântul: *strâng, auă, culeg viță*, nr. 4358, iar într'al treilea loz găsim chiar: *au a tământu oase* nr. 1918, în loc de: *auă tământoasă*, precum trebuie cetit după conjectura editorului, căci cuvântul slav corespunzător e *myrta, myrășina*). *Strugure*, (mold.) poemă. *Și sânge de aua bea, viru*. PSAL. SCH. 492.; CORESI, ps. 412 (: „tu sa bu le vin qui était le sang de la grape“: „et sanguine uvae biberet mercissimum“). *La-va în vin vezmântul său și în sângele aotei tământariu său*. PALLA (a. 1582), ap. CP. 131 (: „il lavera son vêtement dans le vin et son manteau dans le sang des raisins“: „în sanguine uvae amictum suum“). *Aua, strugurul, strugurii* (traduce pe paleoslovoz, greznovenie). CUV. D. BĂTR. I. 268. *Slobozi seacerea la cea ascuțită și culeage strugurii viei pământului, că s'au copt aua* (nota marginală: „ponma“). N. TESTAMENT (1648), ap. CCR. 100 (: „vendange les grappes de la vigne de la terre, car les raisins en sont mûrs“: „vindemia botros vineae terrae, quoniam maturae sunt uvae ejus“). 2°. Spec. (p. restr.) (Aslăzi, pe lângă Ōit) O varietate de struguri (Calopăr, în Dolj), „cu boabele mărunte și dese, li mai zice și berbececi“ (Cioara, în Telorman), asemănându-se cu „strugurele alb“, având însă „boabele mai mici și mult mai dese“ (Voivoda, în Telorman), ap. HEM. 2104.

[Accentul nu-i sigur. După formele core-spunzătoare arom. *auă*, megl. *uă*, am așteptă accentuarea *auă*. În Palla din 1582 avem însă genetiv *aoiei*, care ne face să reconstruim un nominativ *ă(u)u*, precum e atestat cuvântul și la Mardarie.]

— Din lat. *uva* „strugure“: veglot *jojva*, ital. *uva*, engad. *u(j)a*, sard. *ua*, span. portg. *uva*.

AUĂCE(A) adv. }
AUĂCI(A) adv. } v. *aoace*.

AUDIENȚĂ s. f. *Audience*. — (Mai ales despre înalții reprezentanți ai puterii statului) Auzire s. ascultare a cuivă, primire a cuivă spre a auzi cele ce are de comunicat. *Mădularile Sfântului și înaltul cliros vor aveă audiență la... URICARIUL*, VIII, 184. *A cerut audiență la rege. Ministrul acordă audiențe publice Marșii, iar audiențe private în toate zilele. Audiența a finit cinci minute. Sală de audiență* (Cfr. *ascultare*, I, 2°). || Spec. (Jur.; franțuzism) Auzire a părților (la judecarea unei pricini). *Tribunalul va soroci părțile pentru audiența publică, a*

cărei zi și oră o va fixă. HAMANGIU, C. C. 63. || *audiențe* s. f. *N'au dat audiențe împărăția, solu-lui Mazovitchi*. ACSINTE URICARUL, LET. II, 154/p. || † (prin analogie cu cuvinte vechi ale limbii) și: *audi-ență*. Nu puțin îndată aveă audiență de la regele. C. NEGRUȚI, II, 151./c.]

— N. din lat. *audientia*, din *audire* „a auzi“.

AUDIȚIE } s. f.
AUDIȚIUNE }

Audition. — Auzire, auz. (Psihol.; franțuzism) *Audiți/unje colorată*: particularitatea fizică a sunetului care are o anumită imagine de coloră la auzirea sunetului. || Spec. *Audiție muzicală*: concert, în proporții mai mici, înaintea unui cerc mai restrâns de ascultători. *Ce alte vremuri apucase ei...! Gagăși plățiți bine, orchestra cu care organizează audiții muzicale la clubul militar, proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate...!* ERĂTESCU-VOINĂȘTI, I, D. 20.

— N. după fran. (lat. *auditio*, -onem.)

AUDITIV, -Ă adj. *Auditif*. — (Franțuzism) De auz, al auzului. *Sensafii auditive*.

— N. după fran. (derivat din lat. *audire*, supinul verbului *audire* „a auzi“.)

AUDITÖR (†) s. m. *Juge militaire*. (La cronicari și azi, la Români din Austro-Ungaria) Judecător militar (care ascultă pe inculpați, martori, etc.). *A polcurilor auditöri (adece judecători)*. N. COSTIN, LET. II, 73

— N., la cronicari din poion. *audytor*, iar, azi, la Români din Austro-Ungaria, din germ. *Auditor* (lat. *auditor*, adj. verbal al lui *audire* „a auzi, a ascultă pe cineva“).

AUDITÖR, -OARE subst. *Audileur*. — Cel care a venit să auză s. să asculte cuvântarea cuivă, ascultător, spec. ascultător al unui curs universitar (adeese ca sensul mai restrâns de ascultător liber, neînscris ca student). (Cfr. dubletele *auditor* și *au-zitor*.)

— N. după fran. (lat. *auditor*).

AUDITÖRIU s. a. *Auditorium*.

1°. Sală (de obicei mai mare) în care se strâng ascultătorii unui curs, spec. sală de prelegeri la o universitate. (Cfr. *ascultare*, I, 2°).

2°. P. ext. (În acest înțeles, fără plural) Toți ascultătorii dintr'o sală. *Cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcă un mare fiasco*. C. NEGRUȚI, I, 341. *Auditoriul se alcătueă mai ales din dame bătrâne*. idem, I, 5. *Cuvintele poeziei sânt, de regulă, numai un mijloc de comunicare între poet și auditoriu*. MAIORESCU, CR. I, 9.

— N. din lat. *auditorium*.

AUEĂLĂ s. f. *Rumeur sourde, bruit confus et contin*. *Vibration*. — Auire, uet, șgomot vag, confuz, monoton și prelung. *După ce m'am odihnit pe treptele pridvorului, cu capul în mâini, cu ochii închiși și surd la aueala întinsă a satului, m'am sculat*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2121. *A stat el aşă... până s'a stins de tot — de tot auaia din urmă a acioai*. CARAGIALE, S. 55/2. [Seris și: *auială*.] — Derivat din *au*, prin suf. abstr. -eală.]

AUGMĒNT s. a. *Augment*. — (Gram. greacă) Sunet sau silabă de la începutul formelor verbale de trecut al indicativului cu care acestea „au crescut“ față cu forma prezentului sau cu radicalul verbului; adaos. *Augment silabic, augment temporal*.

— N. din lat. *augmentum* „creștere, mărire, adaos“.

AUGMENTĂ vb. 1° trans. *Augmenter*. — (Latinism s. franțuzism, întrebunțat mai ales când e vorba

de salarii) A mări (prin adăogare a unor părți nouă, la fel), a spori, a crește (cevă).

— N. din lat. augmentare.

AUGMENTĂRE s. f. *Augmentation*. — Infinitivul verbului *augmenta*, devenit abstract verbal. Mărire, sporire (a ceva). *Propunerile ce fac... sânt cereri de augmentări [de salariu]*. MAIORESCU, D. I, 81.

AUGMENTATIV, -Ă adj. (Gram.) *Augmentatif*. — Care augmentează, care arată o sporire, o creștere, o mărire (a unor însușiri, de obicei a proporțiilor unui lucru s. unei ființe, față cu forma primitivă s. obicnuită). „*Broscoia* este o formă augmentativă a cucântului „brosca“, derivat prin sufixul augmentativ -oiu* | Substantivul (la mascul. — cu plur. -fice — subînțelegându-se „cuvânt“ s. „sufix“). Un *augmentativ*.

— N. după fran.

AUGUR s. m. *Augure*. — (Antich. rom.) Preot însărcinat a prevesti viitorul, de pe zborul și cântecul pasărilor. *Colegiul augurilor*. (Cu aluzie la lipsa de credință a augurilor în prevestirile lor) *Când se vâd, bufnesc de râs, ca doi auguri*. (Rar, franțuzism) = *auguri*.

— N. din lat. *augur*, idem.

AUGURĂ vb. I^a. *Augurer*. — (Franțuzism; rar) A interpretă (cevă) ca un semn de prevestire s. chiază (bună sau rea), a scoate o prevestire, un „augur“ (din ceva). *Imaginația poporului augurase de acă că acest prunc va fi pterea fărăi*. BĂLCESCU, M. V. 40.

— N. după fran. (lat. *augurari* „a prevesti prin arta augurilor“). Cfr. *inaugură* și dubletul *agură*.

AUGURAL, -Ă adj. *Augural*. — (Antich. rom.) De auguri.

— N. din lat. *auguralis*, -e, idem. Cfr. *inaugural*.

AUGURIU s. n. *Augure*. — (Antich. rom.) Prevestire a augurilor. || P. ext. (azi) Prevestire, chiază, semn (bun sau rău). *Se simte bogat de-o întreagă viață De visuri și revolte, de lacrimi ș'auguri, Cu care să trezească tăcerii pădurii*. ANGHEL, SĂM. V, 291. | [După franțuzește, și: *augur*. *Augurul, până în [cele din] urmă, s'a și împlinit*. BĂLCESCU, ap. DG. *Asta, ce s'a întâmplat, e de rău augur*.]

— N. din lat. *augurium*, idem.

ĂGUST s. m. sing. tant. *Ăoăt*. — Numele lunei a opta a anului, (pop.) *ăgust*, gustar, măsălaru, secerar. *A venit în vara aceea pe la Ăgust și cinștia holeră de la '48*. CREANGĂ, A. 14 [Accentuat și: *ăgust*.] | Învechit și: *ăvgust* și *ăvgăt*. (TDRG.) *Ăgust e cătră sfârșit și nopțile s'au mărit*. C. NEGRUZZI, I, 330. | (Forme populare, dialectale) și: *ăgustru*, *ăust*, *ăgust*. MARIAN, SE. I, 96.

— N. din lat. *augustus* (nume dat de Romani acestei luni după numele împăratului Octavian August, fiind aceasta luna în care fusese el numit pontifex maximus). Cfr. dubletul *ăgust*(ru).

ĂGUST, -Ă adj., subst. *Ăguste*. — (Antich. rom.) Titlu de cinste dat de senatul roman împăratului Octavian. || P. ext. De cesar, de împărat s. al împăraților (romani), împărateșc. || P. ext. (azi, ca titlu de cinste dat membrilor unei familii domnitoare) Prea-luminat, prea-nălțat, prea-slăvit, prea-mărit. *Ăgusta-i persoană*. URICARIU, X, 367. *Fiii împărașilor obătându-se din ăgusta lor naștere...* MARCOVICI, 126. *Ăgustul meu strămoș, Cătu Ulpiu Traian*. ODOBESCU, III, 31^{1/2}. *Ăgustă Doamnă!* URICARIU, I, 181^{1/2}. || Fig. *Care împune respect (ca ceva împărateșc), maiestos*. *Nădejdea scânteeă pre frunlea sa cea ăgustă*. MARCOVICI, C. 49^{1/2}. *Ă(i)*

timpilor eroici imagine-ăgustă. ALECSANDRI, P. III, 281.

— N. din lat. *augustus*, -a, -um, idem.

ĂGUSTIN, -Ă adj., subst. *Ăgustin*. — (Călugăr) din tagma s. ordinul zis al sfântului Augustin. *Călugării ăgustini*.

— N. din lat.-med. *augustinus*, -a, -um (de la numele sfântului Augustin).

ĂU vb. IV^a. 1°. *Résonner, retentir*. 2°. *Faire résonner ou retentir; abasourdir, assourdir*.

1°. Intrans. A răsună prolong, a ul. *Toată ca-lea ăuește de un eon frumos, muzical*. VLAHUȚĂ, D. 52. *Și acea liniște adăncă... ău de țipetele copșilor, când zăriră primul liliac*. DELAVRANCEA, S. 267. *Dacă arunci o piatră în fundul fantăni!*, numă, de departe, din inima pământului, începe să ăue și ăue tot mereu. CARAGIALE, T. I, 51^{1/2}. *Toată pădurea începe a hău, de-ți lui ăzul*. SPIRESCU, L. 255. *Hăuea Tartarul, când lătră el*, idem, V. 65^{1/2}. 2°. (Rar). Fact. A face să răsună; a zăpăci, a ameți. *Caleștile-ți hăuesc capu!*. JIPESCU, o., ap. TDRG.

[Proz. ămeșc și, mai rar, *ăuiu*. | Și: *hău* vb. IV^a, *hău* vb. IV^a.]

— E același cuvânt ca *ău* (*ău*, *cău*), cu adăogirea unui *ă* protetic, după analogia lui *ău!* *ăulen!* *ăuli* etc.

ĂURE s. f. *Action de résonner ou de retentir; bruit continu et sourd, retentissement*. — Infinitivul verbului *ău*, devenit abstract verbal. Uet, răsunet prolong. Cfr. *vuire*, *huire*, *uire*. [Și: *hăuire*, *hăuire*.]

ĂUIT s. n. *Action de résonner ou de retentir; bourdonnement, hurlement*. — Participiul verbului *ău*, devenit substantiv. *Ăuire*, Uet. | Uriaș. *Dacă eroi să te sufăr în casă, Căine, lătratul îmi lasă, Și-mi lasă atăt ăuit!* GORUN, F. 52 (: „Pudel, so lass das Heulen!“). Cfr. *uit*, *huit*, *vuit*. [Și: *hăuit*, *hăuit*.]

ĂUITOR, -OĂRE adj. *Résonnant, retentissant, qui produit un bruit continu et sourd*. — (Rar) Adjectivul verbal al lui *ău* (derivat prin suf. -itor). Cfr. *uitor*, *huitor*, *vuitor*. [Și: *hăuitor*, *hăuitor*. Dial și: -itoru.]

ĂULĂ s. f. *Salle d'école ou de fêtes*. — (Ist.) Curte (domnească, împăratească). | Sală (mare) pentru festivități (într-o clădire mare, mai ales într-o școală mai înaltă). *Ăula uniceștițăii*.

— N. după germ. *Aula*, idem (lat. *aula* „curte a unei case, curte a unui domnitor, palat“).

ĂULEĂ: interj. v. } *ăuleă!*

ĂULEŢ: interj. v. }

ĂULĂ: interj. v. }

ĂULĂ vb. IV^a v. *ăulă!*

ĂULIC, -Ă adj. *Aulique*. — (Care ține) de Curte (a unui domnitor), de la Curte, al Curții, de divanul domnesc. *Consiliul ăulic*: tribunalul suprem în vechiul imperiu germanic. *Consilier ăulic* (în Austria, traducând pe germ. „Hofrat“): consilier al Curții imperiale (efectiv, sau numai ca titlu de distincțiune). [Accentuat și: *ăulic*.]

— N. din lat. *aulicus*, -a, -um, idem. Cfr. *ăulă*.

ĂULICĂ: interj. } v. *ăuleă!*

ĂULICŢ: interj. }

ĂULIU: interj. v. *ăuleă!*

ĂULMĂ † vb. I. *Flairer, quêter, halener, écenter, suiver à la piste, dépister, Pressentir*. — Trans. A *ăulmeca*, a miroșă, a simți (prin miroș), a da de urma

(cuivă). (Numai la DOSOFTEIU). *Și venind scântul la pesteră spre noi, ne auză de departe.* v. s. 81. *Auzându-mi miros minunat, se miră.* v. s. 140. || Fig. (intrans.) A simți din vreme, a presimți, a mirosi (în sens fig.). *Scântul auzându-l cu sufletul, știu de tot.* idem, v. s. 210. [La BĂRCIANU e atestată o formă — suspectă — *aurm*, -ă = „nachspüren, wittern”, care s'a născut din *auzmă* prin etimologie populară după *urmă*, cfr. *adulmecă* — *adurmecă*.]

— Din prefixul *a-*, care indică direcția spre ceva și *ă-*.

A-ŢE-ŢE-ŢE adv. v. une-ori.

ĂUR s. m. (Miner). Or.

1°. *Argint sau aur sau veșmente, necă de la urul n'am feluit.* COD. VOR. 22¹² (= argintul sau aurul său veșminte a nemurii n'am pohtit. N. TESTAMENT (1648); de argint, au de aur, au de îmbrăcămintă, nici de una n'am pohtit. BIBLIA (1688): „je n'ai désiré ni l'argent, ni l'or, ni les vêtements de personne”). *Găudeaște-ți! ca durulă sânt dorite.* DOSOFTEIU, ps. 59. *Unul din pînții săi de aur se sfărâmă.* BĂLCESCU, M. V. 392¹². *Gătiră o cină plăcută și numai în case de aur.* INSPIRESCU, L. 7. (Loc. prov.) *În vremea războiului, e mai scump fierul decât aurul.* ZANNE, P. IV, 565. *Poporul zice că aurul este ochiul dracului, pe care i-l-a scos Sf. Ilie, plesnind cu bicul, și de atunci a rămas pe pământ.* (Mărgineni, în Prahova), ap. HEM. 2126. *Aurul se găsește rare-ori bine cristalizat; în genere fețele sânt curbe și mai adesea formează fire, plăci sau buclăci cu forme neregulate, numite pepite, care pot ajunge până aproape de 100 chilograme.* MURGOCI-LUDWIG, M. 62. || *Aurul e curat, slobod (= „masiv”) FRĂNCU-CANDIEA, M. 41) sau amestecat; o bucată de aur masiv se numește bot, bulg sau bulgar de aur.* Cu (în) aur (în)tin în pătură, pojbîște s. foi subțiri) se îmbracă, se ferecă, se sufică, se poleieasc, se varșă sau se (în)moaie (lucrulile) (cfr. aur, întrauri, înauri, desauri, destrauri), de asemenea, cu aur (= fire aurite) se cos, se țes sau se trag diferite obiecte. *Macar de-ar face neșine bani cât de buni, galbeni prisne de aură curată, sau lăteri, sau all feal de bani...* PRAVILA MOLD., ap. HEM. 2125. *Când cineva are un copil cel-ți ubeghe mai mult ca alții, zice: are mama un bot de aur.* (Negrești, în Vaslui), ap. HEM. 2127. *Dumnezeu... duceă... Bulg de aur junilor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. *Nici unul nu poate să rădice'n spate Armele calcate, Cu-aur îmbrăcate, Cu fier ferecate.* ALECSANDRI, P. F. 67^b. *O căruță ferecată în aur.* INSPIRESCU, L. 38. *La masa de piatră, În patru crăpată, Cu sarmă legată, Cu slove săpătat, Cu sloce de carte, Cu aur suflate...* ALECSANDRI, P. F. 63^b. *Alexandru stătu cu oștile acolo și zidă stălp de piatră și-i potei cu aură.* MSS. (a. 1620), ap. HEM. 2127. *Și cinzeci de berbeci... Cu coarnele belciugate, Toate cu aur vărsate, Cu lănițe slobozite, Cu aur într'aură.* POP. (Bucov.), ap. HEM. 2128. *Corturi înmuete în aur.* GORJAN, H. I, 31². *Și un așternut, Cu aur fesuț.* ALECSANDRI, P. F. 121^b. *Na-ți năframa de mătășă, Pe margini cu aur trasă. Aurul când s'a topi, Să știți, frate, c'oiau muri!* Ibid. 20^b. || (Cu funcțiune adverbială) *La coșarul răzimat, Stă boierul răzimat, Numai aur îmbrăcat.* TEODORESCU, P. F. 326. † *Cruce de aur (la noi) în casă!* se exclamă (în Mold. și în Bucov.) ca apărare împotriva diavolului, când se pomeneste numele lui. *Îa nu mai vorbiți de necuratul..., cruce de aur în casa asta!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *N'am crezut că am a face cu dracul!* — *Ferească Dumnezee, cucoane; cruce de aur la noi în casă!* CREANGĂ, P. 160. *Săntem patru fete de împărat, pe care ne-au luat patru draci — cruce de aur în casă! — și ceuma...vai de noi!* SBIERA, P. 149^{1/2}. || (În Tran-

silv., în ironie) *Aur, bătut la faur:* se spune despre obiecte care imită aurul. Cfr. și aoleu (pag. 182^b).

2°. Fig. (Cu aluzie la culoarea și luciul aurului) Strălucire ca de aur. *Luna recădă tot aurul ei în oadaia lui.* EMINESCU, N. 81 (cfr. argint). || Mai ales în construcția adjectivală: de aur = aurii; „d'or, doré”. *Ileana Simziana, costifă de aur, câmpul înverzește.* INSPIRESCU, L. 23. || (Cu aluzie la valoarea superioară a aurului; expresiile acestea sânt în cea mai mare parte literare) *Vârsta s. veacul de aur = (după credințe mitologice) primii timpi ai lumii, când oamenii trăiau în nevinovăție și în ferice:* „l'âge d'or”. COSTINESCU (cfr. veacul (în)aurit). || *Înimă de aur:* „se zice despre omul milos, bun la suflet, înzestrat cu porniri înalte”. ZANNE, P. II, 204: „cœur d'or”. || *Gură (și rost) de aur:* „se zice despre acel care vorbește cu eleganță și ușurință... [despre un] orator bun”. ZANNE, P. II, 195 (tradus din *Chryso-stomos*, epitetul ce i se dădea vestitului orator bisericesc, sfântul Iovan: *Eră un părinte Ioan... cu rostul de aur.* CUV. DIN BĂTR. II, 82); „un Saint Jean Bouche d'or” (span. „pică de oro”). || *Fie-ți gura de aur:* se zice celui cu face o presteviro favorabilă, celui ce-și exprimă credința că în curând se va întâmpla o schimbare în bine (cfr. fie-ți gura aurită). || *Vis de aur:* ideal, plan măreț, nutrit în suflet de cineva. *Aceasta poate că eră visul de aur al unora dintre domnia-lor, ca să văză odată armata română vârsându-și sângele pentru a dobândi un drept mai mare pentru țara lor.* MAIORESCU, D. 212. *Al vieții vis de aur, ca un fulger, ca o clipă!* EMINESCU, P. 188. || *Epoca de aur a literaturii latine:* „se numește perioada de la dictatura lui Sulla până la moartea lui August, în care literatura latină... a ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare” LM, și *latinitatea de aur:* limba latină scrisă în această perioadă. Cfr. aurit.

3°. P. ext. Bani de aur, avere. *Da aură și argint în mătă.* CUV. D. BĂTR. II, 51. *Boerile nu le da voinicilor pentru slujbe, ce le vindă pe aură.* MOXA, ap. HEM. 2126. *Deade lui ștețecarele câte un aură de patru drahme, nepceceliul.* BIBLIA (1688), 382. *Aurul deschide raiul.* ROMÂNUL GLUMET, I, 55^{1/2}. Cfr. argint. || Belșug, binecuvântare a lui Dumnezeu. *După o secetă mare, dacă ploaună, se zice: a dat Dumnezeu aur și argint pe pământ!* (Bistrițoara, în Neamtu), ap. HEM. 2127 (cfr. ital.: quest'acqua è stata tant oro per la campagna = „ist ein wahrer Segen gewesen”). || (După fran. „payer en or”) *A plăți în aur:* cu bani de aur. || *Sete de aur:* răvnă după avuții. Cfr. arghirofilie. || *A fâgâdui cuișo muniș de aur:* lucruri imposibile — „promette à qqn. des monts d'or”. || *Să-l cântărești cu aur = „neprețuit”. ZANNE, P. V, 121: „cui vaut son pesant d'or” (span.: vale tanto oro como pesa). || A înnotă în aur:* a fi foarte avut; „nager dans l'opulence”.

(În Transilv. Min.) *Aurul mătel = „mică”. BĂRCIANU.* [Cuvântul n'are plural. Posibil, dar neintrebunțat, ar fi un plural *aururi*. CIHAC, I, 20 cu sensul: „diferite soluri de aur”. Singularul se întrebunțază și în sensul 3°: *Mii de aură și de argint.* CORESI, E. IV¹²; rar găsim, în acest sens, și † *auri:* *Căție, una de zece duri.* BIBLIA (1688), 99. || Dial. se pronunță și: *dor.* JAHRESBER. VIII, 81. || În poezia populară și *d'aur:* *Găsi cișă de daur.* FRĂNCU-CANDIEA, M. 188. Pronunț. a-ur.]

— Din lat. *aurum*, idem: alb. *ar*, vegliot *jaur*, ital. *oro*, engad. *or*, *aur*, fran. *or*, v.-prov. *aur*, span. *oro*, portog. *ouro*.

AURĂ vb. I^a = **auri**. (Formațiune literară, aproape neintrebunțată, atestată numai în dicționare: cfr. *aurat*, *aurare*, *inaură*) LM., COSTINESCU, TDRG. [Pronunț. a-u-ră.]

— Derivat din *aur*, la scriitorii moderni după fran. *dorer*. Cfr. (în)auri, întrauri, înaură, desauri, destrauri.

AURĂ † s. f. *Vent doux, souffle léger, brise.* — (Latinism, s. italianism) Vânt lin, vântuleț, adiere, boare. *Trebue bôgat de seamă, ca oile... să aibă pururea aură nouă și sdampărată.* ECONOMIA, 95. *Plâng nimfe, junii, plâng grațioare, Plâng auro, zefiri și orice floare.* I. VĂCĂRESCU, p. 116. [Pronunț. a-u-ră.]
 † s. f. a. s. f., la Bolintineanu, ap. HEM. 2131.
 — N. din lat. *aura*, idem (ital. *auro*). (La Aromâni: *aeră* și la Megleniți: *aură* cuvântul e popular.)

AURĂR s. m. 1°. *Orfèvre. Bijoutier, joaillier.* 2°. *Ouvrier mineur. Orpailleur.*

1°. „Maiestru care lucrează în aur și argint [sau care vînd astfel de obiecte]”. COSTINESCU. De obicei se zice și pentru „aurar” tot „argintar”, mai de mult se zicea și „zlătar”. *Îi trebește un aurarius tare iscusit, care să-i facă niște lucruri foarte prețioase.* SHERA, p. 97. (La Moți) P. ext. (ca și argintar) „Giuvaergiu”. FRANCU-CANDREA, M. 41.

2°. „Cel ce scoate aur din mine, cel ce culege aur din râuri”. LM. Băieș, rudar, căutător de aur. *Aurarius* = „spălătoriu de aur”: lotor auri, aureligus, chrysolites; der Goldwäscher”. LB. || Spec. „Țigan rudar” („ont seuls le droit de chercher l'or dans les rivières et dans le sable des montagnes, et en paient chacun à la princesse pour ses épingles trois ou quatre drames, c'est-à-dire 2/100 ou 1/100 d'une oca...”). M. KOGĂLNICEANU. „Acești țigani scoateu aur mai ales din Olt, Motru, Lotru, Argeș, Dâmbovița, etc.” HEM. 2129.

[Pronunț. a-u-rar.] † și dial. și: *aurăriu*.
 — Din lat. *aurarius*, sau formație românească din aur și suf. nom. agent. -ar.

AURĂRE s. f. = *aurire*. (Rare) Infinitivul verbului *aură*, devenit abstract verbal *Argintarea și aurarea sînt de asemenea aplicări aște decomunerii sîrîlor prin curenți.* PONI, p. 268. [Pronunț. a-u-ra-] Cfr. (în) *aurire*.

AURĂREASĂ s. f. *Femme d'orfèvre ou d'orpailleur.* — Femininul lui *aurar* (derivat prin suf. -easă). Cuvînt rar, atestat numai la LM.: „misiunea aurărilor”. (Posibil e și sensul „femeie-aurar”). [Pronunț. a-u-ră-]

AURĂRIE s. f. 1°. *Mine d'or.* 2°. *Objets en or, orfèvrerie.*

1°. (Încechit) Baie s. mină de aur. *Aurărie* = „min(er)ă de aur”. LM. *Acolă au fost aurăriile și alle băi.* P. MAIOR, IST. 49.

2°. „Tot felul de scule de aur”. COSTINESCU. *Te-saurul de aurărie antică* [cloșca cu puil]. ODOBESCU, III, 625/3. *Palatul Vînerii, numai în aurărie și diamantiale.* DELAVRANCEA, s. 246. Cfr. argintărie. [Pronunț. a-u-ră-]

— Derivat din aur, prin suf. loc. (1°) și col. (2°) -ărie.

AURĂRIME s. f. *Objets ou marchandises en or, grande quantité d'or.* — (Aproape neintrebunțat) Obiecte s. mărfuri de aur, cantitate mare de aur. *Pe noi ne-a uluit, c'am văzut atîta aurărimă, atîta bănet!* TDRG. RĂDULESCU-NIGER, ap. [Pronunț. a-u-ră-]

— Derivat din aur, prin suf. col. -ărimă.

AURĂRIU † s. a. 1°. *Étole, oraire.* 2°. *Voile paillèle de fiancée.*

1°. (În Transilv.) Orar', stolă, epitrahil. *Trei aurare de sârmă.* DOC. (a. 1690?) Bistrița, în Transilv.), ap. IORGA, D. B. I, 88, 90. *Un aurarius de diacon.* CATASTIFUL I (al bisericii Sf. Nicolae din Brașov), 1627, 60.

2°. „Peteală”. ARSENIE DIN BISERICANI, ap. HEM. 2130 (fără să se citeze exemplul. Să nu fie oare tot sensul de subt 1°?)

[Pronunț. a-u-rar.]

— În sensul 1° s'a născut din orar', prin etimologie populară după aur (orarele sînt brodate cu fir); în sensul 2°, dacă cuvîntul a existat, ar fi un derivat din aur prin suf. instr. -ar.

AURĂT, -Ă adj., s. f. 1°. *Doré.* 2°. *Grande Marguerite; Leucanthemum vulgare ou Chrysanthemum Leucanthemum.*

1°. † Adj. Aurit. Numai la DOSOFTEIU: *Jilfuri aurate.* v. s. 46, 5. *Ușle... aurate.* PS. 144.

2°. Substantivat. (Bot.) Aurată: „plantă erbacee din familia compositelor... florile... marginale sînt albe..., cele centrale... formează un disc galben. Croște prin fînețele și prin noiunile din păduri;... Iunie-August. Se mai numește: mărghărită (Țara-românească), ochinl-boului (Transilv.), roman (Transilv.), romoniță-mare (Transilv.), tătăișă (Bucov.).” PANTU, PL.; BRANDZA, PL. 284; LEON, MED. 53.

[Pronunț. a-u-ră-]

— La Dosofteiu, cuvîntul pare a fi o formațiune a sa (cfr. argintat), poate după lat. *auratus, -a, -um, aurit'*, care pare a se fi păstrat în numirea de plantă (cfr. germ. „Goldblume”), dacă aceasta e veche și într'adevăr populară (lat. *aurata* eră un soi de păstrăvi).

AURĂLĂ s. f. *Dorure, dorage.* — (Rare) Aurire. [Pronunț. a-u-rea-]

— Derivat din aur, prin suf. abstr. -eală.

AURĂL, -Ă s. m., adj., subst. I. Or. II. 1°. *Doré, d'or, en or; blond.* 2°. *Nom donné aux chiens. Sorte de raisin; sorte de vin. Camara-commune ou Lantana-à-feuilles-de-Mélisse: Lantana Camara (ou aculeata ou scabrida).*

I. Subst. (Mai ales în poezia populară, în rimă, dînd cuvîntului o nuanță desmierdătoare) Aur. *La un cap de masă, Mi-ele-un jefurel, Dres de aurel.* TEODORESCU, P. P. 23°. *Este-un mîndru șejărel, Cu frunza de argințel.* SEVASTOS, C. 163. | Broderii cu fir. *Șede Neagoe călare, Pun cal galbăn grîngurel, Șaua noată n' aurel.* MARIAN, O. II, 141; cfr. TEODORESCU, P. P. 54. *Cămașă în aurel. Oprez de aurel.* (Bonțariu, Hațeg). VICIU, GL. | Coloare de aur. *Te-oiu zugrăci și pe tine, M-oiu zugrăci și pe mine... Pe tine cu aurel, Care'n țară-i pușinel, Iar pe mine cu negraul, Care-i destulă în țară.* CORCEA, B. 49 (cfr. varianta cu argințel, pag. 243°). | Fig. Grău (grăul colt fiind galben ca aurul). *Și-șii aved Turgul, aced, Nouă mori în ăurel.* De macinul aurel. ȘEZ. III, 212/14.

II. 1°. A. Adj. Din construcții ca: *Porumb alb cu gușa verde... Cu-ochi în cap de piatră scumpe, Capu-i bate'n aurel, Ciocu-i bate'n argințel.* TEODORESCU, P. P. 39°. *Șaua-i luce'n aurel, Șeările în argințel.* ibid. 20, — s'a putut naște un adjectiv cu sensul de „auriu”, întrebunțat în mod poet. (când e vorba despre păr) și pentru „bălan, plăt, blond”. *Maica sfîntă șade... Și din cderel, Lasă fir aurel.* MARIAN, O. I, 115. *Alba-i mîndă rădăcește Printre păru-i aurel.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Perişoru-i aurel, Ca mătasa subfîrel.* ALECSANDRI, P. I, 92. *Aurică copilă, cîntă-mi frunza verde, cîntă-mi...* RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 578. *Aurică drăgăluț, Nici ai grijă, nici ai frică... Căt îi fi tu lângă mine.* ALECSANDRI, P. P. 24.

2°. Substantivat. *Aurel* e nume ce se dă la cănl. JAHREBER, XII, 143 (de-bună-seamă, la origine, numele propriu *Aureliu*) < lat. *Aurelius*, apropiat apoi, prin etimologie populară, de *aurel* = „blond”. || *Aurel* „este un strugure alb și cu boabele mărante; vinul scos din acest strugure la numele de vin aurel”. (Risipiții, în Dolj). *Aurei* „se zice la strugurii cei albi-galbeni, cu boabele puțin eliptice”. (Galicuța, în Dolj), ap. HEM. 2123. || (Bot.) *Aurică*: „arbut din familia verbenaceelor... florile galbene-portocalii, devenind mai apoi roșii... fructul... este negru la

maturitate. Originară din America de sud și din Est-India, cultivată ca plantă decorativă. PANTU, PL. [După BARONZI, I, 128, aurică ar fi planta „oreille-d'ours”, ceea-ce e Indois și pare a fi numai o romanizare a termenului științific *auricula*.]

[Pronunț. *a-u-re-l*.] Femininul e *aurică*, de la care MARIAN, CH. 50 a reconstituit, greșit, un masc. *auric*. | În poezia pop. și *d'aurel*: „La capul mesii, Stă un scaun d'aurel. POP., ap. HEM. 2123. | Prin apropiere de verbele *inauri* și *intrauri*, și: *inaurel*: *O scoș 12 boi bourei, În coarne inaturei*. MĂNDRĂSCU, L. P. 220; și *intraurel*, ap. CDDE.]

— Derivat din *aur*, prin suf. dim. -el.

AUREOLĂ s. f. *Aurēole*. — Coroană aurită cu care zugrăvii încunună capul lui Isus-Hristos, al sfințel-Fecioare și al sfinților (și, p. anal. și la personajii păgâne), nimb. *Marele Traian, Incununat cu o aureolă circulară sau nimb... stă în picioare*. ODOBESCU, III, 74²². | P. ext. Cerc luminos sau colorat ce-l vede ochiul împrejur unui obiect oarecare, nimb, cearcăn. | Fig. Strălucire (în sens fig.), splendoare, nimb, glorie. *Radu Negru... sub aureola de fundator al Munteniei...* HASDEU, I, C. 18. *Pe chipul acelei coltușoase regine a frumuseții, mâna maestră [a artistului] a răspândit aureola unei divinități căndătoarești*. ODOBESCU, III, 57. *Aureola Romei încunună fruntea țărânului robii*. IORGA, CH. I, 113. [Pronunț. *a-u-re-și au-re-și*.]

— N. după fran. (adj. fem. lat. *aureola*, subînțelegându-se „coroană”: „[coroană] de aur“.)

AURĪ vb. IV^a. 2°. (Se) *dorer* [(se) reconvorir d'une couche d'or]. 2^a. *Dorer* (revêtir d'une teinte semblable à l'or). 3°. *Lacer l'or* (laver les sables aurifères, pour en séparer les paillettes d'or). 4°. *Aurifier*.

1°. Trans. A acoperi ceva cu un subțire strat de aur, a polei s. a sulfă cu aur. *Auresc* = „deaur“ ANON. CAR. *Du-te și fă o mulțime de furci de torș, una mai frumoasă decât alta. Apoi ie [—] și le aurește pre toate*. MARIAN, O. II, 91. || Refl. A se face de aur, a se polei cu aur. *Și îndată i se aurii lina [micleșelului]*. ISPIRESCU, L. 63.

2°. Trans. (fig.) (Despre bătaia razelor soarelui) A face să strălucească în culoarea auriului, a da unui obiect aspectul auriului. *Soarele... aurește cerul*. PISCUSCUL, O. 143. *Razele domineștii... norii aureșc*. ALEXANDRESCU, M. 148. || Fig. Refl. *Sub privirea-i, s'aurește unda lina din Bosfor*. BOLINTINEANU, ap. DDRF.

3°. (Mont.; la „băieșii” de pe la Abrud și Ofenbaia) „A alege aurul din nisip, prin spălare”. *Auresc* = „wasche Gold”. JAHRESBERG IV, 325.

4°. (Dentistică; modern, după fran.) A astupa cu foite de aur (un dinte găunos).

[Pronunțat *a-u-ri*.]

— Este lat. *auresco*, -rīre (= rescēre „goldfarbig werden”). Cfr. (1n)aură, Inauri, Intrauri, de-straurl.

AURICĂ adj. fem., s. f. v. aurel.

AURICULĂ s. f. (Anat.) 1°—2°. *Auricula*.

1°. Urechia externă, pavilionul, pâlănia s. scoicia urechii.

2°. Una din cele două despărțiri de sus ale inimii, urechiușă. Cfr. ventriculă. [În înțelesul 2°, și: *auriculă* s. a.]

[Pronunț. *a-u-ri-și au-ri-și*.]

— N. după fran. (lat. *auricula* „urechie”). Cfr. dubletul urechie.

AURICULAR, -Ă adj. (Anat.) *Auricularis*.

1°. De ureche, al urechii. *Conductul auricular extern*. | (Franțuzism) Care a auzit cu urechile sale (ceea ce spune). *Martor auricular*.

2°. De (la) urechiușă inimii. *Apendice auricular*.

[Pronunț. *a-u-ri-și au-ri-și*.]

— N. după fran. (lat. *auricularius*, -a, -um, idem.)

AURICULĂȚ, -Ă adj. (Șt. nat.) *Auriculē*. — (Înzostrat) cu auricule. *Pețiolurile auriculate*. GRECUSCU, PL. 57. [Pronunț. *a-u-ri-și au-ri-și*.]

— N. după fran.

AURIFĒR, -Ă adj. (Min.) *Aurifere*. — (Despre riuri) Care duce cu sine aur, purtător de aur, (despre pământuri) care cuprinde în sine aur. *Nisipuri aurifere*. [Pronunț. *a-u-ri-și au-ri-și*.]

— N. după fran. (compus din lat. *aurum* „aur” și *fero* „port, duc“.)

AURILE † adv. = aure. IORGA, S. D. XII, 233.

AUR(PI)GMENT s. a. *Orpiment*. — „O compoziție de arsenic, pucioasă etc. Intrebuintă ca vopsea galbenă”. COSTINESCU. *De molimă, se piscază șar și auripigment și se amestecă în hrana vitelor*. GRIGORIU-RIGO, M. II, 15. [Pronunț. *a-u-ri-și au-ri-și*.]

— N. din lat. *auripigmentum*, idem (compus din *aurum* „aur” și *pigmentum* „pigment“).

AURIRE s. f. *Action de dorer, dorage, dorure*. — Infinitivul verbului *auri*, devenit abstract verbal. *Aurire* = „auratio, inauratio; ...die Vergoldung”. LB. „Poleire, sulfare, acoperire cu aur”. COSTINESCU. [Pronunț. *a-u-ri-și*.] Cfr. Inaurire, aurare.

AURIT s. a. = aurire. Participiul verbului *auri*, devenit abstract verbal. [Pronunț. *a-u-rit*.]

AURĪȚ, -Ă adj. *Doré, d'or, exquis. Bienheureux, beau, splendide*.

Participiul verbului *auri*, devenit adjectiv.

1°. (Cu sens pasiv) Sulfat s. poleit cu aur. *Auritul arc [al Artemidei]*. ODOBESCU, III, 53¹². *Cadrelor aurite, de păreși sânt prinse*. ALECSANDRI, P. III, 3. *Cu unghio-aurite, Cu coarnele poleite*. ȘEZ. III, 212². | Tesut s. cusut cu fir. *Peste zobonul de stofă aurită, purtă un benicel de felendre*. C. NEGRUZZI, I, 145. | Fig. *Într'un loc aurit de razele soarelui...* C. NEGRUZZI, II, 150¹². | P. ext. De aur. *Am eu mere aurite*. BARAC, A. 14. *Falături aurite*. ALECSANDRI, P. I, 191; ISPIRESCU, L. 8.

2°. Poet. (Cu sens neutral) Aurii (cu deosebire despre păr și grâne coapte). *Tu ai plete aurite*. ALECSANDRI, P. P. 27¹. *Și se duse ca să vadă, De i-a dat Dumnezeu roadă, Și de-i grâul răsărit, Și de-i spicul aurit*. TEODORESCU, P. P. 145² (cfr. fran.: *Le soleil dore les moissons. In pustul arid, necheză calul... îmbătat de lumina aurită a soarelui*). EMINESCU, N. 26. || Fig. De aur (2°), strălucit, fericit, frumos. *Auritul oraș Mîchene*. URICARIU, III, 24¹². *Face pe frumos, Că e ponevos, Și pe cel urit, Că e aurit*. PANS, P. V. 1, 4. *În auritele zile ale verii*. MARCOVICI, D. 419. *Tu, cărui speranșă e arată aurită...* ALEXANDRESCU, M. 127. *Zină drăglașă, cu glasul aurit*. ALECSANDRI, P. III, 3. *În toată ziua, ei îi promisese... că o soartă aurită o așteaptă*. EMINESCU, N. 40. *Auritele lumi ale inchipuirii*. VLAHUȚĂ, N. 42. (După fran. „l'âge, le siècle doré” = veacul de aur (v. c.) și „jeunesse dorée” = tinerețe clasă avute și aristocratică). *Veacul cel aurit*. BELDIMAN, P. II, 136. *Anterul eră nu numai pentru boieri bătrâni, ci și pentru junimea cea aurită din generațiile trecute*. HASDEU, ETIM. MAGN. 1229¹². † *Fie-ți gura aurită!* = „să dea Domnul să vorbești într'un ceas bun!” ZANNE, P. II, 195: *fie-ți gura de aur!* (s. v.).

[Pronunț. *a-u-rit*.] În poezia populară și *d'aurit*. *Cu aur d'aurit*. TEODORESCU, P. P. 22². | *Zile d'aurite Vom trăi nedespărțiți*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. (În cazul acesta, probabil, imitație după fran. *doré*.)

Negativul, în sensul 1°: *seaurit*, DDRF, BĂRCIANU.] Cfr. *aurat*, *inaurit*, *intraurit*.

AURITURĂ s. f. *Dorure, dorage*. — Abstractul verbal al lui *auri* (derivat prin suf. *-itură*). Exprimă acțiunea „aurire” și — mai ales la plural — rezultatul ei „lucruri aurite”. LM., BĂRCIANU. [Pronunț. *a-u-ri*. Plur. *-turi*.]

AURIU, **-IE** adj., s. f. 1°. *Doré, jaune doré, isabelle*. 2°. *Sorte de raisin*.

1°. Adj. De culoarea aurului (întrebuințat în mod fig., mai ales despre păr). *Perii din cap aurii*. PANN. E. II, 11. *Primăvara cea verzie, Cu cosița-i aurie...* ALECSANDRI, P. I, 234. *În loc de mere coapte aurii, edză că pomul inuagurise din nou*. IPIRESCU, L. 72. *De aur (2°)*, foricid. *Anii aurii ai copilăriei incie în sufletul unui mizerabil*. I. NEGRUZZI, V, 263. 2°. Substantivul sub forma fem. O specie de struguri. BARONZI, L. 94°.

[În poezia pop., în sensul 1° și *dauriu*: *Și parăle-am băut, Cu fețele după gât, Gălbinași dauriu, Cu fețele din Jiu* (u). TEODORESCU, P. P. 306°.] — Derivat din *aur*, prin suf. adj. *-iu*.

AURMĂ vb. I v. *aurmă*.

AURMĂ s. f. v. *urmă*.

AURORĂ s. f. *Aurora*. — Lumina portocalie cu care soarele ce stă să răsăre colorează orizontul; zori, răvârșatul zorilor, faptul zilei. *Pe vremea aurorii*. GORJAN, H. IV, 228. *Aurora se iesește vestitoare dimineții*. C. NEGRUZZI, II, 17°. | Poet. *Cât de diminețea s'a deșteptat zămbitoare auroră!* MARCOVICI, C. 32. *Făcută „Din ochirile-i murdare ochiu-aurorii matinal*. EMINESCU, P. 43. | Fig. Începutul unei epoci, unei acțiuni. *Conștiința... a venit la putere în Aprilie 1876, și la începutul lui Maiu... cedem în „Monitor” oacă cucăntare solemnă, cu care s'a prezentat în aurora primăverii acestui guvern*. MAIORESCU, D. II, 227. | Spec. *Auroră boreală*, *australă*: arc luminos care colorează cerul pe o mare întindere și care se observă mai ales spre poliuri. Cfr. *lumină polară*.

— N. din lat. *aurora*, idem (din *aura*: cfr. *aură*).

AURÓS, **-OANĂ** adj. 1°. *Contentant de For, riches en or, aurifère*. 2°. *Doré; lumineux, étincelant*. — (Cuvânt rar, învechit; formațiune literară)

1°. Bogat în aur, conținând aur. *Aurosul năsip al apelor*. HASDEU, L. C. 189.

2°. Auriu, aurit, fig. luminos, strălucitor. *Stelele coioase Scutură în aier camele-auroose*. BOLINTINEANU, ap. HEM. 2136. *La a nopții... Poartă... Bal(e) Zorii soarelui, Cu-al lor deget auros*. SIHLEANU, ap. TDRG. Cfr. și *aură*.

— Derivat din *aur*, prin suf. adj. *-os*.

AURUL-NĂȚEI s. m. (Met.) v. *aur*.

AUȘ s. m. *Vieux, vieillard, grand-père*. — Moșneag, moș. (Cuvântul s'ar întrebuință, după HEM. 2139, la Oltenii) [După LM. forma ar fi: *aiăș*.] Cfr. *aușel*, *deaoș*, *neaoș*.

— Diminutivul în *-uș*, al unei forme dispărute din grupul *aus, din lat. *avus* „moș” (: lombardă *tesinice af*, *ast*, *aaf*, *trientin ao*). *Auș* e, la Aromâni, cuvântul obicnuit pentru „moș”.

AUSCULTĂ vb. I. (Med.) *Auscultare*. — A ascultă agomotele normale sau anormale ce se produc în inimă, plămâni, etc., punând urechea (de-a-dreptul sau cu un instrument anume) pe părțile vecine cu aceste organe.

— N. după fran. (lat. *auscultare* „a ascultă”). Cfr. dubletul *ascultă*.

AUSCULTĂNT s. m. *Jeune fonctionnaire adjoint à un juge (en Autriche-Hongrie), faisant office de greffier*. — (În Bucovina, după germ...) Funcționar la începutul carierii sale judecătorești, făcând de obiceiul servicii de secretar al judecătorului (Reprezintă în ierarhia judecătorească rangul XI și a trecut de obiceiul prin fraza de „practicant”). Cfr. *grețier*. *Nu-mit... ca auscultant la tribunal*. SHERA, F. S. 361.

— N. din germ. *Anskultant* (lat. *auscultans*, -*tantem*, part. verbului *auscultare* „a ascultă”).

AUSCULTĂRE s. f. (Med.) *Auscultation*. — Infinitivul verbului *auscultă*, devenit abstract verbal. Cfr. dubletul *auscultare*.

AUSCULTĂȚIE } s. f. (Med.) = *auscultare*.

AUSCULTĂȚIUNE } — N. după fran. (lat. *auscultatio*, -*onem* „ascultare”).

AUSEL s. m. (Ornit.) *Boitelet huppé ou petit-coq doré ou petit-doré ou bournat; Regulus cristatus*. — „Cea mai mică dintre toate păsărele... [d]in Europa și tot-odată una dintre cele mai frumusele este *auselul*. El e pe-de-asaupra măslinii, pe tample și la-turile grumazului castaniu; marginile frunții și o trăsătură deasupra ochilor deschise; zăbelele și cerul ochilor albi; vârful capului galben; părțile inferioare ale corpului galben-aurin și pe de laturi ruginiu-castaniu. Penele aripelor și a[le] cozi-căstani-închise și pe margini măsline-dechise. Ochiul castaniu-întunecat, roștul negru, picioarele castaniu. *Auselul* e răspândit mai preste toată Europa. El petrece vara prin păduri, iară primăvara și toamna se arată și prin grădini”. MARIAN, O. I, 326. Se mai numește *ochiul-boului*, *sfredeluş* și *tartatac*. — Derivat din *auș* „moș”, prin suf. dim. *-el*.

AUSPICIU s. a. *Auspice*. — (Antich. rom.) Prevestire scoasă din observarea abotului și a cântecului pasărilor, care se făcea în momentul când eră să se înceapă o acțiune s. o întreprindere publică; augur. *Cele două condiții formale ale legilor* [votate de comiții, la Romani, erau] *întrebarea prealabilă a auspiciilor și confirmarea posterioară de către senat* MAIORESCU, CR. III, 117. | Fig. *Literatura poetică română va începe scutul al 20-lea sub auspiciile geniului lui* [Eminescu], idem, CR. II, 324. *Sub asemenea auspicii, guvernul de la 11 Februarie procede la plebiscitul care consacra alegerea principelui Carol*, idem, D. I, 9. | P. ext. Protecțiune, ocrotire. *Eu creau să te conduc sub auspiciile mele în templul înțelepciunii*. I. NEGRUZZI, III, 190. [Pronunțat: *a-u-spi-ciu*. Plur. *-picii*.] (Cu pronunțare germană) și: † *auspiciu*. *Mătieş Corcinu... trimisă către Domnul Moldaviei* *per Gaspar de Hatacu...*, *postindu-l ca să urmeze un războiu început sub auspiciu aşu de fericele*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I, 100.] — N. din lat. *auspicium*, idem.

AUSTĒR, **-Ă** adj., adv. *Austère. Austèremant*. — Adj. și adv. Aspru, riguros, rigid (în principiile purtării sale). *Viciale austeră*.

— N. din lat. *austrerus*, -*a*, -*um*, idem.

AUSTRĂL, **-Ă** adj. (Geogr.) *Austral*. — (Caro este) din spre polul de miază-z. s. antarctic (de unde suflă austrul), de (la) miază-zl. sudic, meridional. *Există două fluide magnetice, unul boreal și altul austral*. PONI, F. 237. *Dacă observăm mersul izotermelor, și în emisfera australă găsim aceeași regulă*. MEHEDIŢI, O. F. 37.

— N. din lat. *australis*, -*e*, idem. Cfr. *austru*.

AUSTRALIEN, **-Ă** (Geogr.) adj., subst. De *Faustrie, Australien*. — Adj. și subst. (Locuitor) din Australia adesea cu sensul restrâns de locuitor pri-

mitiv) al Australiei. *Australianii... fac un fel de trecere de la Negri spre Papuasi... Azi obiă mai sânt vreo 60.000.* MEHEDIŢIŢI, G. F. 200.

— N. după fran. (derivat din *Australia* „Asia australă”, numele continentului din sud-estul Asiei.)

AUSTRIAC, -Ă adj., subst. *Autrichien*. — Adj. și subst. (Locuitor) al împărăției Austriei. *Ducatul austriac... monedă de aur.* CLIMESCU, A. 214. *Din Oltenia, din România austriacă, veni în Banat... diaconul Loga.* IORGA, I. 1, 518. *Am spus că în acest timp Austriacii nu se grăbiră a face schimbări.* Idem, L. II, 10. [Pronunțat: a-u-stri-ac. | (Învechit) și: austriecăscă -ească, adj. | † și: austriac, -ă adj. (prin analogie cu *prusian*, etc.). *Generalism oștirilor austriene.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 278.]

— N. din lat. de cancelarii austriacus, -a, -um (derivat din *Austria*, numele latin al țării casei de Habsburg).

AUSTRIECĂȘTE adv. *Comme l'Autriche, à la manière de l'Autriche.* — Adverbul adjectivului austriac (derivat prin suf. adv. -ește). Ca (în) Austria, în felul cum (se) procedează de obicei (în) Austria.

ĂUSTRO-UNGĂR, -Ă adj. *Austro-hongrois*. — Al Austro-Ungariei, din Austro-Ungaria. *Monarhia austro-ungară.*

— Compus din austro- (al Austriei) și ungar.

ĂUSTRU s. m. 1°. *Vent du midi, auster, autan.* 2°. *Sud.* 3°. *Vent (du nord, du nord-ouest, de Pouest).* Des în literatura veche; azi, mai mult în graul popular.

1°. (Sensul propriu) Vânt de mează-zii (în opoziție cu erivățul). *Și după o dei, suflă austru.* COD. VOR. 99/4 (= suflând austru. N. TESTAMENT (1648); făcându-se austru. BIBLIA (1688): „post unum diem flante austro”). *Rădica austru den cer.* CORESI, ps. 210. *Omeșii se rump de austrulă ce suflă cu călduri.* DOSOFTEIU, ps. 441. | (Întrebuințat adjectival, în legătură cu vânt.) *Domnul aduse vânt austru pe pământ.* BIBLIA (1688), 46 (= vânt). *Vântul de mează-zii se numește și austru, iar cel de mează-noapte crivăș.* (Ohaba, comit. Făgăraș, și în alte părți din Ardeal; tot așa în Râmnicul-Sărat, Olt, Ialomița etc.), ap. HEM. 2138.

2°. † P. ext. Partea pământului (s. locului) din spre care bate austrul; mează-zii, sud. *Dumnezeu de austru vine.* CORESI, ps. 422 (= „ab austro”). *Rădica-aur despre-austru cânturi.* DOSOFTEIU, ps. 259. *Despre austrul Ierusalimului.* BIBLIA (1688) (= spre austru de Ierusalim. DOSOFTEIU: „ad austrum Ierusalem”), ap. HEM. 2138. *Un nor plotos se ici despre austru.* MAG. IST. IV, 325/11.

3°. (Impropriu, p. ext.) Vânt îndeobște, s. nume dat la tot felul de vânturi: de nord-vest, de apus, de răsărit, sau chiar de mează-noapte. *Austrulă și marea, tu faptu-le-ai.* CORESI, ps. 243 (= „a-equilonom”). *Scornă austru den ceru și aduse cu puterea sa austru (cu nota marginală: vântul de la răsărit).* PSALT. (1651) [= rădica austru dein ceru și aduse cu vântutea sa erivățu. CORESI: „transult austrum (vântu) de colo, et induxit in virtute sua african (vântu)”, ap. HEM. 2137. *Austru* = „vântul părții apusului”. PISCURSCU, o. 70. *Afară este viscol, austrul eădește și zgidu coliba sârmanului lipit.* C. NEGREZZI, II, 34/4. *Austru turbează nărteljuri.* COȘBUC, E. 12/21. *Austru* = „[vânt] nord-vest. Când bate austrul vara, usucă tot, iar când bate iarna, este ger tare”. (Dudești, în Ialomița), ap. HEM. 2138. *Vântul de la apus se zice austru sau „traistă-goală”.* (Glâmbocel, în Muscel. Tot vânt de apus și în Prahova, Dâmbovița, Putna, Olt; asemenea și în Dobrogea: „vântul alb sau de mează-zii, austrul sau de apus”), ap. HEM. 2139.

[Și: *dostru*. | Accentuat, rar, și: *aistru*.]

— Este lat. *auster*, -strum „austru, vântul de mează-zii, (țările de la) mează-zii”: ital., ven. *ostro*, mant. *loster*, v.-fran. *ostre*.

AUTENTIC, -Ă adj. *Authentique*. — Sigur, cert, adevărat, garantat, de netăgăduit, mai pre sus de orice îndoială, întemeiat pe o dovadă inatacabilă, recunoscut ca propriu autorului s. vremii de la care vine. *Or ce document autentic pricitor la istoria română are prețul său.* MAIORESCU, CR. III, 37. *Rește-le de afirmări care se pot desmînși îndată, în mod autentic.* Idem, CR. II, 357. *Această interpretare este autentică.* Idem, CR. I, 335. | Fig. *Un strănut autentic dă dreptul la un păhar cu vin și la două cafeane.* IORGA, CH. I. 1, 159. | Spec. (Jur.) A căruia certitudine e garantată de un act oficial, de o formalitate legală. Cfr. omologat și legalizat. *Acturi autentice sânt acle despre a cărora adevăr nu este nici [o] îndoială.* CODICA CIV. *Actul autentic este acela ce s'a făcut cu solemnitățile cerute de lege, de un funcționar public, care are drept de a funcționa în locul unde actul s'a făcut.* HAMANGIU, C. C. 282. *Toate donațiunile se fac prin act autentic.* Idem, 202. *Părțile... vor putea fi reprezentate de un procurator cu procură specială și autentică.* Ibid. 19. | † (de-a dreptul din grecește) și: *avântic, -a.* *Însă cinstea numelui de istoric authentic (în nota marginală: „i-coditorul de crezut”) să-i dea nu videm.* CANTEMIR, HR. 113.]

— N. din lat. *authenticus*, -a, -um, idem (< grec. *αὐθεντικός* de la *αὐτός* „autor, făcător (a ceva)”).

AUTENTICĂ vb. I (ș. d.) v. autentică și d.

AUTENTICITĂTE s. f. *Authenticité*. — Faptul s. însușirea de a fi autentic. *Autenticitatea [cronica-ru] n'a fost până acum supusă [nici] celei mai mici bănușe.* HASDEU, I. C. 67. [De la Aristoteles ne-a rămas] o carte „de categorii”, a cărei autenticitate însă este contestată. MAIORESCU, L. 7. *Nu s'ed admis că familia Kogălniceștilor eăcunoscută încă de supt Despot; donația satului Răpide din partea aceluși Domn, către Vasile Kogălniceștilor, dinc de visterie... nu oferă nici o garanție de autenticitate.* IORGA, CH. I. I, 481.

— N. după fran. Cfr. autentic.

AUTENTICĂ vb. I (Jur.) *Authentiquer*. — A face (un act) autentic, investindu-i cu formele cerute de lege. Cfr. legaliza. *Procură se autentică la tribunal.* [Proz.-tife. | La Români din Austro-Ungaria și: autentică vb. 1°. *Autenticănd și peccatului cărțile.* ȘINCAI, HR. I, 359.]

— Cuvânt plămădit din elementele latine *authenticum* și *facere*, după modelul lui *certificare* (certum facere). Români îl au, poate, de la Germani (*authentifizieren*).

AUTENTICĂRE s. f. *Action d'authentifier*. — Înfinitul verbului autentică, devenit abstract verbal. Cfr. legalizare. *Autenticări de acte de cănzare, de imprimat... procese-verbale de ale primarilor... toate scrise într'un stil... mort și nemişnat, ce o pară stearsă.* BRĂTESCU-VOINȘTI, I. D. 124. [La Români din Austro-Ungaria, și: autenticăre s. f. *Peccellarij acia s'au întrebuințat spre autenticăre a cărților celor s'au mincinoase.* ȘINCAI, HR. III, 295.]

AUTENTICĂT, -Ă adj. *Authentiqué*. — Participiul verbului autentică, devenit adjectiv. Cfr. legalizat. *Actul de subrogațiune, autenticătat tot de acest tribunal.* MON. OV. 16. [La Români din Austro-Ungaria și: autenticăt, -ă.]

ĂUTO- (prefix) *Auto-*. — Prefix de origine grecească — pron. *avôc, -v, -v, -v* (el) însu-și¹⁴, (în sine, prin sine, de la sine) însu-și¹⁵ (cu sens de opoziție

față cu altceva s. altceineva, sau de scoatere în relief) — intrat în limba noastră prin neologisme din latinește sau din franțuzește (la scriitorii mai vechi și de-a dreptul din grecește, cu forma *avto-*); ei arată că acțiunea sau lucrul de care e vorba e făcut (dat, luat, etc.) de înșă-și ființa în chestiune, din propria ei putere, fără ajutorul sau amestecul altuia. [Pronunțat: *a-u-to-*, rar *av-to-*]: **Autohiografic**, -ă adj. De autohioografie. **Notițe autobiografice**. | **Autobiografie** s. f. Biografie a unei persoane, scrisă de ea înșă-și. | **Autocefal**, -ă (Biser. ort.) adj. (după fran. *autocéphale* < grec. *αὐτοκέφαλος*, din *αὐτός* și *κεφαλή*, „cap”). Care e el însu-și capul său, stăpân pe sine, neatârnat (de patriarhal ecumenic). „*Legea... constituirii sfântului sinod al sfintei biserici autocefale ortodoxe române...*” s'a sancționat în Decembrie 1872. MAIORESCU, D. I, 112. | **Autocefalie** s. f. (grec. *αὐτοκεφαλία*) Faptul de a fi autocefal, neatârnat (de patriarhal ecumenic). | **Autocecrat**, -ă adj., subst. (grec. *αὐτοκρατής*, din *αὐτός* și *κρατέω*, „a fi mai puternic de cât altul, a domni s. a porunci peste alții”) (Domnitor însu-și poruncitor, (de) monarh absolut, a cărui putere în stat nu e mărginită (de alte puteri ale statului), care e fără control (din partea unei reprezentanțe a poporului). Cfr. despot și dictator. *Domn constituțional precum eră, el [principale Carol] nu putea să impună politică sa, ca un autocrat, ci trebuia să caute a o inspira miniștrilor săi.* MAIORESCU, D. II, 54. | Fig. (Persoană) care impune tiranic voința sa. Cfr. despot. | † și: **avtocecrat**, scris și **avtocecrat** (< grec. *αὐτοκράτωρ*). **Impăral, monarh și stăpânitoriu avtocecrat** să fim aced... toată lumea mărturisesc. CANTEMIR, IST. 164. **Constantin stătu avtocecrat răsaritului.** DOSOFTEIU, V. S. 17. Formă aceasta, modernizată, **avtocecrat**, se află încă și la scriitorii din secol. al XIX-lea. *Moldavia se face cunoscută și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei blamidă și coronă, ca unui avtocecrat.* C. NEGRUZZI, I, 271. **Autocecratic**, -ă adj., adv. (după fran. *avtocecratique*). Adj. De avtocecrat s. de avtocecratie. Cfr. despotie. | **În Rusia guvernul e avtocecratic.** [† prin adăogarea suf. adj. -esc, și: **avtocecraticesc**, -ească. *O consecvență a îndurării avtocecraticesii.* URICARIUL, I, 130. | † și: **avtocecratic**, -ă (derivat din *avtocecrat*, prin suf. adj. -ic). Adv. Ca un avtocecrat. [Invechit, prin adăogarea suf. adv. -este, și: **avtocecraticesc**, **POLIZU**] | **Autocecratie** s. f. (după fran. *avtocecratie*, grec. *αὐτοκρατία*) Formă de cărmuire a unei țări în care suveranul are o putere absolută, domnie absolută. *Sânt partide în Rusia care cer restabilirea deplină a avtocecratiei.* | † și: **avtocecrater** s. f. (derivat din *avtocecrat*, prin suf. abstr. -ie) sau de-a dreptul din grec. *αὐτοκρατορία*). **POLIZU**. | **Autocecratică** s. f. Critică de sine însu-și, critică a propriei sale persoane (a propriilor sale acte, judecăți, etc.). *Se făcuse rogu și se turburase de tot. Se simți. Avtocecratica îl făcu să zămbească o clipă.* D. ZAMFIRESCU, R. 246. | **Autocecton**, -ă adj. v. *autohton*. | **Autodidact**, -ă adj., subst. (grec. *αὐτοδίδακτος*, din *αὐτός* și *διδάσκω*, „a învăța [pe altul]”). (Persoană) care și-a făcut singur învățături regulate înșă-și, (om) care n'a urmat învățături regulate într-o școală (superioară), ei a învățat singur. *Cele mai disparate spirite s'au putut îndâni [a „Junimea”]... scriitorul acestor rânduri cu militarul autodidact M. Cerchez.* MAIORESCU, CR. II, 338. **Fasci-ara L. dovedește că de greu li este unui autodidact... să se deprindă cu mânuirea noțiunilor abstracte.** Idem, CR. III, 52. | **Autodidactic**, -ă adj., adv. (derivat din *autodidact*, prin suf. adj. -ic). Adj. De autodidact. Adv. Ca un autodidact. | **Autoneomiastic**, -ă adj. (< grec. *αὐτός* și *ἑγκωμιστικός*, „laudător”. de la *ἑγκωμισμός*, „cuvântare s. scriere de laudă a cuivă, panegiric”) Care se laudă pe sine însu-și. *După această lună digreste auto-neomiastică...* Dimitrie [Cantemir] se întoarce la istoria muntenească. IORBA, L. I, 327. | **Autograf**, -ă adj., s. a. (grec. *αὐτογράφος*, din *αὐτός* și *γράφω*

„scriu”) (Bucată) scrisă de propria mână a celui care a compus-o, a celui iscălit. Adj. *O scrisoare autografă. Semnătură autografă.* Subst. *Peste câteva zile, se publicau mărturisiri, autografe, fotografii, care puneau într-o lumină zdrobitoare tot trecutul, plin de acențuri rușinoase.* VLĂDUȚĂ, D. 7. | **Autografilă** vb. 1^a (după fran. *autographe*). A reproduce prin autografie. | **Autografic**, -ă adj. (după fran. *autographique*) De autografie. **Presă autografică**. | **Autografie** s. f. Meșteșugul de a reproduce întocmai scrisoarea cuivă, decalând-o pe o piatră litografică sau pe o hârtie anume pregătită pentru asta. | **Autogramă** s. f. (Germ. *Autogramm*, compus din grec. *αὐτός* și *γράμμα*, „literă, scriere”) Scrisoare s. iscălitură autografă. | **Autohton**, -ă adj., subst. (după fran. *autochtone* < grec. *αὐτόχτων*, din *αὐτός* și *χτῶν*, „pământ, țară, patrie”). Adj. (Antich. greacă) (Neam de oameni care pretindea a fi) născut din chiar pământul pe care locuiește. *Locuitorii Aicei se socoteau a fi autohtoni.* | P. ext. Născut, din moși-strămoși, pe pământul pe care locuiește (iar nu venit din alte țări), aborigin, de baștină, băștină. Cfr. (e) get-beget. *Din fericire, în sale, 98%, populația e românească, iar vedea deșteptare economică a populației rurale... îndreptățește speranța că elementul autohton va stătu și reduce la proporții înofensive acțiunile elementului strein.* MEHEDINTI, R. 18. | Substantivat. Un autohton. | **Automat**, -ă adj., s. a. (lat. *automatus*, -a, -um < grec. *αὐτόματος*, „de sine mișcător, din propriul său impuls”) Adj. Care pare a se mișca de la sine ca o ființă vie, ale cărei mișcări (produse de un mecanism ascuns) par a fi spontane, ca la o vîietate. *O jucărie automată.* Substantivat (s. a.). *Automatele lui Vaucanson au rămas vestite.* Fig. Om care parcă face totul ca o mașină, fără reflecție, parcă printr-un mecanism, lipsit de conștiință și de voință proprie. | **Automatic**, -ă adj., adv. Adj. De automat. P. ext. (Tehnică) Care funcționează singur, prin ajutorul unui mecanism, fără a fi condus de mâna omului. *Cântar automatic.* P. anal. (Psihol.) Ca de automat, care se execută fără deliberare, fără intervenirea voinței propriu zise. *Mișcări automate.* Adv. Ca un automat. [În funcțiunea aceasta din urmă se aude și forma autocecește adv., derivată din *automatic*, prin suf. adv. -este.] | **Automatism** s. a. (după fran. *automatisme*). Mișcare (ca) de automat, faptul de a fi (ca un) automat. | **Automobil**, -ă adj., s. a. (după fran. *automobile*). Care merge singur. Substantivat (s. a.) Trăsură care merge singură (fără tracțiune animală sau mecanică, ei pusă în mișcare de un motor lăuntric cu benzină, cu petrol, cu electricitate, etc.). [Pronunțare incultă, după fran. și: *otomobil*.] | **Automobilism** s. a. (după fran. *automobilisme*) Tot ce privește meșteșugul automobilelor, spec. sportul primărilor în automobil. [Pronunțare incultă, după fran. și: *otomobilism*.] | **Autonom**, -ă adj. (lat. *autonomus*, -a, -um < grec. *αὐτόνομος*, din *αὐτός* și *νόμος*, „lege”) Care se cărmuește după propriile sale legi, spec. (despre o comunitate de oameni, o provincie, o țară) care se cărmuește, (numai) în afacerile sale lăuntrice, după propriile sale legi, deplin stăpân la sine acasă, (relativ) neatârnat (de alții), (relativ) independent. *Omul e o ființă autonomă.* *România eră, înaintea de proclamarea independenței, un principat autonom, sub suzeranitatea Turciei.* | **Autonomie** s. f. (lat. *autonomia* < grec. *αὐτονομία*) Faptul de a se cărmui (mai ales în afacerile lăuntrice) după propriile sale legi, fără amestecul altcuivă, proprie domnie asupra sa însu-și, (relativă) neatârnat (de alții), (relativă) independentă. *Autonomia țerei noastre.* (Mold., a. 1855) URICARIUL, V. 194. *Lupta... se continuă... și pentru restaurarea autonomiei marelui principat al Ardealului.* SBIERA, F. S. 213. *Autonomia voinței (omenești).* *Autonomia universităților.* | **Autonomist**, -ă subst. (după fran. *autonomiste*, sau din germ. *Autonomist*) Partizan al autonomiei (unei comune, etc.). *În baronul Eu-*

doxii Hurmuzachi, României bucovinene, atât cei din tabăra centraliștilor... cât și cei din tabăra autonomiștilor... au pierdut pr politicaianul lor cel mai vechiu. SBIERA, F. S. 275. | Autonomistic, -ă adj. (după germ. *autonomistisch*). De autonomist. Curenții germanist... se opune... la reorganizarea împărțirii pe principii curat autonomice și federalic. SBIERA, F. S. 155. || Autoplastie s. f. (Chir.) (după fran., din grec. *αὐτοπλαστική* „formează, face“). Facere la loc (a unei părți din corp, stâlcițe sau distrușe), prin ajutorul unei făși desprinsă din altă parte a corpului și altoită acolo. || Autopsie s. f. (lat. *autopsia* < grec. *αὐτοψία*, din *αὐτός* și *ὄψις* „vedere, privire, percepere“) (Lăteral: „proprie vedere, vedere cu propriii săi ochii“). (Filosofie mediev.) Stare de contemplantare mistică a Dumnezeui, stare sulețescă în care sugerul se pierde în vedenia Dumnezeui. | (Azi) P. a.n.l. Studiul anatomic al părților din lăuntru ale unui cadavru omeneș (prin disecarea lui), în interesul justiției sau al științei, spre a stabili pricina morții. Am cerut să-i fac autopsie, dar n'au vrut rudele nici-de-cum. C. NEGRUZZI, I, 33. || Autosugestii(an) s. f. (după fran. *autosuggestion*; cfr. *sugestione*). Proprie sugestiune la ceva. Această boală (deochiul) poate să mai proce... din hipnotism, autousugestie, credință, superstiție, etc. GRIGORIU-RIGO, MED. I, 48. | Autosugestiona vb. I^o refl. A-și sugera singur (o idee). Autopsie s. f. (după fran. *autopsie*, din grec. *αὐτός* și *ὄψις* „izbesc, lovesc, imprim“) Meșteșugul de a scoate clișee în zinc, după o scriere, un desen, etc., p. ext. reproducerea însă și s. (ca termin tipografic) clișeu scos prin acest meșteșug. Reproducerea aice [un uric], atât în autopsie, cât și ca transcrierea textului. SBIERA, F. S. 50. Autopsie = „clișeele în zinc obținute de pe fotografi“. G. IONESCU, C. T. 407.

AUTODAFĂ s. a. (It.) *Autodafé*. — Călire și executare publică a sentinței prin care inchișiții (spanioli) osândiți pe eretici la arderea pe rug. | Fig. Aruncare în foc, ardere (a unor lucruri la care nu mai tinem).

— N. după fran. (portg. *auto da fe*, propriu: „act de credință“).

AUTOR, -OĂRE s. m., s. f. I^o-3°. *Auteur*.

1°. Cel care este cauza dintăi a ceva, izvorul, făptuitorul, pricinuitorul, (pop., în înțeles fig.) tata. *Hăciuta, tristă cauză a acelei dispute, și autorul ei, au rămas turliți și hăcuți*. C. NEGRUZZI, I, 286. Se numește... *linie colaterală șirul gradelor* [de rudenie] între persoanelor ce nu se *coboără* [dintre] unele din altele, dar care se *coboără* [dintre] un autor comun. HAMANGIU, C. C. 159. *Autorul unei reforme, al unei invențiuni*.

2°. Spec. Cel ce a compus o operă intelectuală. *Autorul unei bucăți de muzică, al unui portret, al unui monument, aldoarea unui roman*. | Absol. Scriitor. *Autor*: „*acel ce au alcătuit vreo carte*“. CONDICA TIV. *Despre alcătuirii între autori și tipografi*. (Mold., a. 1817). ERICARIUL, IV, 307^{1/2}. D. Millo, *autor și actor*. C. NEGRUZZI, I, 345. *Nemicoala poeziei servi de pretext ca să închiidă jurnalul și să exilare pe autor*. idem, I, 94. *Balzac era autorul favorit al doamnei B. idem, I, 49. Nu deșertăciunea de a te nedeu trecut printre autori, nu ambifișnea... îți dau dreptul de intrare în literatură*. MAIORESCU, CR. II, 109. | P. ext. Cartea ce conține opera unui scriitor. *În multe biblioteci sânt cărți fără valoare, alcături de autori clasici*.

3°. (Jur.; franjuzism) Cel de la care avem un drept, o proprietate. *Noului proprietar îi rămâne totdeauna recurs în contra autorului... spre a fi dedăunat*. HAMANGIU, C. C. 458.

[†] (Prin analogie cu vorbe luate din grecește, ca „avtocrat“, etc.) și: avtor s. m. *Aceștii sentenții, precum elini, așeă [și] latini căștea avtori a căuă putem*. CANTEMIR, III, 62. | † (modern, prin falsă analogie) și: autóre s. m.]

— N. din lat. au(ctor) „cel care produce, care naște, care întemează (ceva), autor“ (de la verbul *autore*, frecvent. lui *augere* „a produce, a mări, a crește“).

AUTORĂȘ s. m. *Petiți autor, autor de penă împorată, éricavilleur, éricassier*. — (Exprimând o compătămire sau o simpatie ironică) Autor de pușcă însemnată. Cfr. scriitorul, poetastru.

— Derivat din autor, prin suf. dim. -aș.

AUTORITĂR, -Ă adj., adv. I. *Autoritaire*. II. *D'une manière autoritaire, autoritairement*.

I. Adj. Care impune altora autoritatea sa. *Te rog, mavan, nu mă intrerupe. Dă-mi voie să fiu și eu o dată autoritar cu dumneata*. D. ZAMFIRESCU, R. 57.

II. Adv. Intr-un mod autoritar. *Službașii statului se poartă la noi prea autoritar cu publicul*.

— N. din fran.

AUTORITATE s. f. I^o-2°. *Autorité*.

1°. Dreptul s. puterea de a impune cuiuă ascultare. *Orașul... de mai multe ori necunoscut și trădase autoritatea împărătescă*. BĂLCESCU, M. V. 413^{1/2}. *Singurul rol ce filologii îi pot avea în pricină limbei lor materne este de a i se supune fără împotrăvire, de a o recunoaște ca autoritate legală a naturii proprie a poporului lor*. MAIORESCU, CR. I, 190. *Autoritatea lucrului judecat rezultă numai din dispozitivul hotărării*. HAMANGIU, C. C. 299. *Un act de autoritate*. | P. ext. Oficiu, d(î)regătoriu, organe ale statului care au dreptul de a impune cuiuă ascultare. [Legea noastră] *înstituie o autoritate sinodală centrală pentru afacerile ortodoxe în Românie*. (a. 1832). ERICARIUL, X, 371. *Oamenii din rechinea cea mai departată au înșințat autoritățile, punind în capul acestora pe obliăduitorul, ca pe un... apărător și îngrijitoriu obștesc*. (Mold., 1817) *ibid.* IV, 300. „*Responsabil*“, în înțelesul dreptului public, este acela care poate fi dat în judecata unei autorități constituite a Statului și condamnat de aceasta. MAIORESCU, CR. III, 146. *S'au clădit case frumoase în stil modern și locului pentru autorități*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 238. | P. ext. Persoana care stă în fruntea acestor organe. *La debarcare ne așteptau autoritățile și, după împlinirea tuturor formalităților, m'au lăsat să ies pe mal*. CONTEMPORANUL, IV, 133. *Autorități civile și cele militare*.

2°. Fig. Puterea de a se impune altora prin meritele sale. *Pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicționar cunoscut*. C. NEGRUZZI, I, 263. | P. ext. Persoană cu asemenea putere. *Odoberuș era la noi o autoritate în materie de istoria artelor*.

— N. după fran. (lat. *actoritas*, -atem, idem).

AUTORIZĂ vb. I. I^o-2°. *Autoriser*.

1°. A investi (pe cineuă) cu o autoritate publică, a-i împuternici (să facă ceva). *Procurorul a autorizat pe directorul poliției să facă cercetările trebuincioase pentru descoperirea criminalului*.

2°. P. ext. A da (cuiuă) dreptul de a face ceva. *Augustele exemple ale lăudașilor împărași ai Constantinopolii mă autoriză să a o face*. ERICARIUL, X, 370. *Tot ce a putut zice d. ... în pasagiul precedent nu-l autorizează întru nimic a adresă... [aceu] cerevare stranie*. MAIORESCU, CR. II, 86. *Felul tău de a te purta cu Mihaiu ar fi autorizat pe ortine să creadă că-ți place*. D. ZAMFIRESCU, R. 184. [Prez. indicat.: *autoriză și autorizează*].

— N. după fran. (lat.-med. *autorizare*).

AUTORIZARE s. f. *Action d'autoriser, autorisation*. — Infinitivul verbului *autoriză*, devenit abstract verbal. Investire cu puterile unei autorități publice, împuternicire (de a face ceva). *Consiliul ministrilor... luând în deliberare referatul d-lui*

ministru de interne, relativ la autorizarea comunei urbane Brăila de a contracta un împrumut de 232.000 lei. MON. OP. I.

AUTORIZĂȚ. -Ă adj. *Autorisid.* - Participiul verbului autoriza, devenit adjectiv. Investit cu o autoritate (publică), împuternicit (a face ceva). | *Deputat foarte autorizat din majoritate.* MAIORESCU, D. II, 256. [Negativul: neautorizat, -ă.]

AUTORIZĂȚIE } s. f.
AUTORIZAȚIUNE }
= autorizare. *Femelele măritate nu pot face valabilă acceptațiunea unei succesiuni, decât cu autorizarea bărbatului sau a justiției.* HAMANGIU, C. C. 687. *Nici o înmormântare nu se va face fără autorizarea.* Idem, C. C. 31.

ĂȚ-ŪDE † adv. v. an.

AUXILIAR. -Ă adj., subst. *Auxiliaire, aide.* - A dj. Ajutător, de ajutor. *Introducerea așa numitelor linii auxiliare [în demonstrațiile geometrice].* MAIORESCU, L. 141. *Necunoscutele x, y, se determină ușor cu ajutorul unei ecuațiuni auxiliare de al doilea grad.* CULIANU, A. 244. | (Gram.) *Verb auxiliar:* care ajută la formarea unor timpuri ale celorlalte verbe. „A vedea”, „a fi” și „a voi” sânt, prin unele forme ale lor, verbe auxiliare. | Spec. (Armata) *Corp s. trupe auxiliare:* soldați care se luptă sub steagul altui neam. *Un corp auxiliar moldovenesc a participat momentan la lupta regelui Poloniei contra ordinului [cavalerilor teuton].* IORGA, L. I, 90. || Substantivat (s. m. și s. f.). *Sprîjin, ajutor; sprîjinitor, ajutător. Abia după moartea lui Ioan, primi sarcina de egumen un Român...* *Silvestru...*, un sârguitor auxiliar al Mitropolitului Veniamin în răspunderea prin tipărituri a culturii religioase în Moldova. IORGA, L. II, 393. *Achiziunea naturii și un auxiliar puternic la însușirea unui bolnav.* *Psihologia și morala sânt auxiliarele pedagogiei.* | Corp de trupe auxiliare. *Intâia expediție... împotriva Cașinului, oprită de serea de pradă ce se manifestă la auxiliarii tătari, e atinsă... în puține cuvinte.* IORGA, L. I, 216.
- N. din lat. *auxillaris*, -e (derivat din *auxilium* „ajutor”).

AŪZ s. n. I. 1°. *Action d'ouir ou d'entendre, ouïe.* 2°. *Nouvelle, bruit, rumeur. Renommée, réputation. Information.* II. *Ouïe.*

I. 1°. Abstract verbal. *Auzire, auzit. Iată, Că Ianus de-odată... Aude... Un mândru cântec, Cântec de voinic, Ș'un glas de cobuz, Dulce la ea [: „doux à entendre”. DDRF.]* ALECSANDRI, P. P. 64^b. || **La** (s. învechit, intră) *auzal* acestora = auzind acestea: „eu entindând coci”. *Amețela...* nu cuprinsese întru *auzal* barbarelor numiri a [le] buclilor lui. C. NEGRUZZI, I. 9. *S'a buclat la auzal acelor vorbe.* RETEGANUL, P. III, 78^{1/2}.

2°. † [Poate grecesim: ἀουή = „auz, auzire, comunicare din partea altora, povestire”]; cfr. însă *auzi*, 3°, *auzire* I, 2°, și *auzit* II.] P. ext. *Veste, știre, zvon.* *Acesta audez nesuferind Maxentiu, gemă de la inemă.* DOSOFTEIU, V. S. 169. *De auzul cel rău nu să ce teme.* Idem (= de veasta rea nu să va teame. PSALT. (1651). „ab auditione mala non timebit”), ap. HEM. 2116. *Auzul veni cătră David.* BIBLIA (1688), 229 (: „ἀουή”). *Auzit-am, Dumnezeule, auzul tău.* MINEIUL (1776), 167^{2/2}. | Cele ce se spun despre cineva, faimă, reputație, nume (cu s. rău). *Nu, feții miei, nu, căci nu e bun auzul carele [ ] [auz [eu] pentru voi; nu faceți așa, căci nu sânt bune auzirile carele eu [ ] [le] auz!* BIBLIA (1688), 196 (: „nolite, filii mei: non enim est bona fama, quam ego audio”; „ne faltes pas ainsi, mes fils, car vous n'êtes pas dans une bonne réputation”). | Cele ce

se raportează prin tradiția orală, informațiune. *Pând aice am însemnat aceste câte arată, care și noi multe cu ochii nu le-am văzut, dar după auzul [= din auzirile] unora și altora, care cei mai mulți asemănă că le-au văzut și cu ochii lor, pot să fie și auzit o somă...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 281^{1/2}.

II. Înșușirea suflutească de a auzi, simțul prin care percepem sunetele. *Cu auzul audziți.* COD. VOR. 104^{1/2} (= cu auzul veți auzi. N. TESTAMENT (1648); cu auzul să auziți BIBLIA (1688); „vous écoutez de vos oreilles”). *Dacă auzul urechii ar fi auz o simțire Mai ageră de cât este dată omului...* KONAKI, P. 268. *Încă tot nu sântem lipsiți de simțul auzului și, prin urmare, ne place a ascultă povești frumoase.* C. NEGRUZZI, I, 245. *Are vâz de lup și auz de vulpe [= foarte fine].* ROMÂNUL GLEMET, I, 50^{1/2}. *O, năjite, pricâitate, Tu ieși din creierii capului, Din auzul urechilor, Din fața obrazului...* TEODORESCU, P. P. 380^{1/2}. || *Auzul* îl ascuțim (s. † tindem), când ne încordăm atențiunea într-o direcție oarecare; *auz* îl vine cuivă (asurzit), când capătă iarăși puțința de a distinge sunetele și (p. hiperb.) *auzul* țî-î ia un zgomot prea mare care te asurzeste. *Auzulă să vă tîndeși.* DOSOFTEIU, PS. 160. *El ascuși auzul și ascultă.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 447. *Lud și parcul scroafei de sub pământ și îl fîcă să-î giuște la urechi, și îi veni auz.* ISPIRESCU, L. 131. *Moș Nichifor avea o hiețușă...*, cu care pocnea, *de-îi auzul.* CREANGĂ, P. 107. *Frumușel și mițtel, și țipă de-îi ia auzul?* (= „Fluțul”). GOROVEI, C. 151. | Fig. și p. ext. *Nu lăsa să-î spurce unii și alții auzurile, cu corbele lor cele otrăvicioase.* ANTIM, P. XXIX, 11. *Cu darul cucuțului îndulcești auzurile credincioșilor.* MINEIUL (1776), 61^{1/2}. *Cu lacrimi dăm expirare milostie auzului înălțimei Tale.* URICARIU, X, 202^{1/2}. *Glasul său [= al cucului] când îl auzi întâia oară primăvara cântând, e bine, când răsună de-a dreapta auzului sau în față.* MARIAN, L. 7. || Întru *auzul tuturor* (s. oamenilor): așa ca să poată auzi toți, în public († „avelea L. 1°”; „publicilem”). *Mărturisii pre Domnul [ ] [risto]s întru auzul tuturor.* DOSOFTEIU, V. S. 92. *S'am celit fermantul... întru auzul tuturor.* MAG. IST. II, 323^{1/2}. *Zicând în auzul tuturor...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 254^{1/2}. *Nu mă sfles acă, în agiunul morții, s'o mărturisesc, în auzul oamenilor...* ALECSANDRI, ap. HEM. 2118. | (Rar, neobiceiuit) A ajunge în auzul cuivă = la urechile, la cunoștința cuivă. *Vestea... ajunse în auzul Arctișii [ ]*. PANN, E. I, 101.

[Pronunțat a-ăz. | Plur., rar, învechit și numai în sens fig. *ăuzuri*.]

= Substantiv postverbal din *auzi*. Cfr. *auzire, auzit*¹.

AUZÎ vb. IV. I. 1°. 2°. *Ouïr, entendre.* 3°. *Entendre dire, apprendre par oui-dire.* 4°. *Faire attention (ă...), entendre, écouter, exaucer. II. Sentir (mauvais).*

I. *Auzirea* este primirea unei impresii prin simțul auzului.

1°. În sensul cel mai larg al cuvântului, *auzirea* este actul suflutesc al perceperii sunetelor și zgomotelor.

AbsoI. *Nu aud d'o ureche.* PANN, P. V. II, 146. *Vai, vai, vai, inima mea, Mult se arde și se frige Și n'are gură să strige: Că, de-ar striga nun'odată, Auzire-ar lumea toată.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 214. *Ba, zău, bade, aud bine, Dar nu pot veni la tine.* Ibid. 56. | (Fam.) *Tu spui, tu auzi = „es hört Niemand auf dich”.* TDRG. | (Adesea, spre mai multă întărire, se exprimă și subtilul organ al auzirei, *auzul* s. urechea, cfr. „a vedea cu ochii”). *Cu auzul audziți și nu acești a înșeleaz, și vădând prășiți și nu acești a vedea.* COD. VOR. 104^{1/2}, (= cu auzul veți auzi. N. TESTAMENT (1648); cu auzul să auziți BIBLIA (1688); „aure audietis et non intelligetis”). *Ochii de om n'au văzut și urea-*

che n'au auzită. CORESI, E. IV¹². Am auzit eu, cu urechile mele. (Adesea în legătură cu a vedea, la negativ, spre a exprima o insensibilitate completă față de impresii din afară) Ea n'auze, nici nu vede, Ci tot fuge n'ncelat. ALEXANDRII, P. 1, 12. El eră dus cu gândurile...nu vedea, nu auzea. IPSIRESCU, L. 34. | N'a (s. ne-) aude, n'a (s. nu) vede, n'a (s. ne-a) greul pământului (și ușorul vântului) sânt nuririle pe care Făt-frumos le dă, în basmele populare, tovarășilor săi, animalelor lupul, vulpea, ursul (și iepurele). Cfr. IPSIRESCU, L. 338-339. (N' și ne-sânt exclamările na! și nea! prin care se strigă sau se sumuță aceste animale. TDRG. Ele au fost identificate însă cu negațiunea nu, și expresiunea întreaș se întrebuintează astăzi ca „n'auze, nu vede” din exemplele precedente). Nu vedea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în ușurelul vântului. ODORESCU, ap. TDRG. | Cu funcțiune substantivală, în legătură cu verbele a fi sau a se face = a fi sau a părea surd, nesimțitor: „rester sourd, faire semblant de ne pas comprendre”. Nici un zămbet însă pe fața cucoanei sau a fetei ei: erau niște adecrate n'auze, n'a vede, n'a greul pământului. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. Fi-am zis să mai vii pe la mine și te-ai făcut ne-auze. S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

Trans. (Complementul e un sunet și un zgomot din natură sau produs de om) Să nu auzu plîngerile voastre. CUV. D. BĂTR. II, 49. Sufletul meu saltă, ca cum ar auzi glasul Ingerului. MARCOVICI, C. 10^{1/2}. Cel mai mic sunet ce-l auzi, îl înspăimântă. DRĂGHICI, R. 40. Glasul ei se-ntinde, crește... Transilvania l'auze. ALEXANDRESCU, M. 14. Mai merge el cât merge, și numai iată ce aude o bădăritură înădușită. CREANGĂ, P. 238. | Țăst... și nu-fi aud gura! ALEXANDRII, T. 407. | (Prin metonimie, complementul nu e sunetul însuși, ci izvorul lui, de obicei omul sau animalul care-l produce) N'auzi tu de departe cocorul răgușit? EMINESCU, P. 213. Ies afară, vîzu-o, Intru'n castel-auru-o. JARNIK-BĂRSEANU, D. 99. | P. hiperb. În trasee o palmă, de aici căminii în Giurgiu. IPSIRESCU, L. 47. Când fi-oiu trage o palmă, auzi cococii în Giurgiu. (Chiojd-Băscă, în Buzău), ap. HEM. 2109. | (În acest caz, de obicei se exprimă și sunetul, printr'un verb în gerundiu) Dacă ești puneți la uatră dinaintea focului, auziți unele lemnețipînd. C. NEGRUZZI, L. 246. Să te-aud din corn sunând. EMINESCU, P. 163. Să nu te-aud văditându-te! RETEGANUL, P. IV, 51^{1/2}. | P. hiperb. E o liniște aldt de mare, încet se aude iarba creșcînd. | Am auzit și eu spundînd în biserică la noi, că „pomul care nu face roadă se taie și în foc se aruncă”. CREANGĂ, P. 118. Unde-aude să pocnească Pușca cea vîndătorească, Ea se duce... RETEGANUL, TR. 14^{1/2}. | (Subiectul e urechea) Urechea nu aude vreun sunet! MARCOVICI, C. 8^{1/2}. De-ar audeă codrul ista gură ești spuie căte-a văzut, cumplită pătărănie ne-ar mai auzi urechile. CREANGĂ, P. 119.

Refl. (Cu sens reciproc) Nu se auzeau unul cu altul. SEZ. IV, 5^{1/2}. | (Cu sens pasiv, cu sau fără subiect) S'au auzit în fundul corăbiei părănd. DRĂGHICI, R. 10. Se aud în depărtare răsunînd dușmane pasuri. ALEXANDRII, P. II, 12. Strigăte de-Allah! Allah! se aud pe sus prin nori. EMINESCU, P. 236. Turmele s'aud mugînd. COȘBUC, B. 5. Cum te-ai dus d-ta de-acasă, n'a trecut locmai mult și s'auze cinevă bătînd la ușă. CREANGĂ, P. 27. Gură are, și gura nu i se aude. ZANNE, P. II, 178.

2°. Când fraza auzi cum strigă! se schimbă în auzi ce strigă! când deci auzirea nu se îndreaptă numai urechii, ca o simplă percepere a unor sunete externe, ci și minții, fiind în același timp o pricepere de cuvinte, atunci verbul auzi iese din sfera verbelor analoge: vedea, mirosi etc., pentru ca să se alătore de noțiunea a înțelege, a pricepe, reprezentînd oare-cum un stadiu pregătitor al acesteia. Absol. Întrădă pre ei și mulți auziți și cre(a)deți și alți oameni spunetă allora. CUV. D.

BĂTR. II, 146. | Trans. (Complementul e adesea o propoziție secundară) Auzîndu-i aciașta din gura Domnului mieu adesea a zice... BIBLIA (1688), 4 pr.^{1/2}. Auzi Petru de Domnul H[risto]s, unde zice... de ca greșii fețe frate tău, du-te de-l coortă... VARLAAM, C. 270... Mult trădești, multe-auzi; Mult umbli, multe vezi. PANN, ap. HEM. 2108. Ții tu minte căte n' lumetă auzi? EMINESCU, P. 225. Când auzi calul de la Făt-frumos, că armele și hatnele sânt bine curățate... IPSIRESCU, L. 3. A-și auzi (multe, vorbe, etc.) = a-i ajunge la cunoștința cuiuă cele ce spun alții despre el. Ei, apoi, vorba cea: „fă bine, să-și auzi rău!” CREANGĂ, P. 253. | (Mai ales în întrebarea ce o punem interlocutorului, după ce l-am spus ceva) auzit(u-m')ai! = (m')ai înțeles? : „(m')as-tu entendu?” Nu-i frumos, domnule; și ca să te pedepesc, n'o să te sîrut trei zile. Auzitu-m'ai? C. NEGRUZZI, ap. HEM. 2106.

3°. Spec. (Când cele auzite sânt o veste, o povestire, o istorisire etc.) A află, a aveă știre, a prinde de veste, a înțelege din cele ce se zvonesc... Trans. Câte-odată, auzim povestindu-ni-se căte o îndămplare, de ne vine mai a n'o crede. RETEGANUL, P. IV, 3^{1/2}. | (Complementul e o propoziție secundară) Aud zvonindu-se că vom aveă în curînd un războiu. | (Gerundiu „povestindu-se, zicându-se” etc. poate fi omis) Nu o cunoșce, dar aud că e o femeie tînără, bună... C. NEGRUZZI, I. 52. Poate-i fi auzit ce-au păfit alții. CREANGĂ P. 81. Auzind acesta, împăratul s'a intrisit IPSIRESCU, L. 2. Auz că... a căzut. SEZ. III, 191^{1/2}. Am auzit că iar vine! JARNIK-BĂRSEANU, D. 411. | (Complementul e omul, une-ori figurînd ca al doilea complement și o propozițiune secundară) Și tîmpînd prîns nărodul, că-l auzise prîns c'au făcut acesta sîmîn. VARLAAM, C. 81. Vin' singur ca să-mi vorbești. Nu mai pune pe-altul. Că altul umple satul, Și m'auze bărbatul. TEODORESCU, P. P. 316. | Auzind aș... = aflînd acestea... Dumneator, auzindu apă, au cenitu la noi și ne-au întrebato. DOC. (s. 1622, Munt.), ap. HEM. 2113. | Refl. (Cu sens pasiv) Se aude = se vorbește, se zvonește: „le bruit court”. S'au și auzit că vine prințul Evghenie. NECULCE, LET. II, 288^{1/2}. Pe cît se aude, lega se va votă în curînd. | Fig. (La negativ) Nu se aude = nu se vorbește, nu se află, nu există, nu se întîmplă. În palaturile tale nu se mai aude de vitejia. RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 580^{1/2}. Vede și el ceea ce nu se mai căzuie și nu se mai auzise de cînd lumea și pământul. CREANGĂ, P. 159. De unde s'au pomenit, S'au văzut și auzit: Două săbii într'o leacă, Foi domni în fără săracă? ALEXANDRII, P. P. 201^{1/2}. | În loc de Auzi că săhăstrește un călugăr, se poate spune și: Împăratul auzi de un călugăr, că /s. care/ săhăstrește acolo. MINEVICI (1776), 1/2. Astfel s'au putut naște o funcțiune intransitivă: a auzi de... = a află despre... Auzi de minunile se/ăntului. DOSOFTEIU, V. S. 74^{1/2}. Am auzit... de bănturile fărîi și am venit s'o mîntuim. C. NEGRUZZI, I. 138. Nu-mai în grădina ursului — dacă-i fi auzit de sîna — se află sălăți de aceste. CREANGĂ, P. 211. Marcu, biet, o auzi De potopul cel cumplit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. (Loc. prov.) Cine a auzit de Păcală, Cunoaște pe Tîndală. ZANNE, P. VI, 250. # A nu (mai) auzi de numele cuiuă = a-i pierde urma, a nu mai ști ce s'a ales de el (cu deosebire în improcațiun). Du-te unde a dus surdul roata și mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău! CREANGĂ, P. 47. Și de-atunci nu li s'au mai auzit nimic de nume. SBIERA, P. 22^{1/2}. | A nu voi (s. a nu fi bucuros) să auzi de cinevă (s. de numele cuiuă) = a rupe orice legătură cu cinevă, a nu mai voi să întrefii legături cu cinevă. Nu eră bucuros nici de nume să-i auză. MUSTE, ap. HEM. 2111. Tată-său nu mai voeă să audă de el. VLAHUTA, ap. TDRG. | S'auzim de bine! este o formulă de salutare, la despărțire: „(dorim) să aflăm știri bune despre voi”.

A auzi de la (s. din) moși-strămoși (s. din [oameni] bătrâni, s. de la strămoși) = a ști, a apuca ceva din tradițiunea orală. Din *pomenirea moșilor-strămoșilor auzim*, precum unde *acum este Oblucita... să fie chemat vodul Dunării*. CANTEMIR, ap. HEM. 2112. Ștefan-rodă cel bun mult războie au bătu; și apă se aude din oameni vechi și bătrâni, că câte războie au bătu, atâtă mânăstiri cu biserică au făcut. NEUCULE, ap. HEM. 2112. Bunii lor auziseră de la străbunii lor, povestindu-se de asemenea fleacuri. ISPIRESCU, L. 3. *Auzise din bătrâni Că-i rea pâinea prin străini*. POP., ap. HEM. 2111. || † *Auzându-și* așed [=auzindu-se batjocorit în așed] *Simplicie, învâjă de arseră un cupitoriu*. DOSOFTEIU, V. S. 20, v. (Cfr. auzi I, 2°; auzire I, 2°, auzit II.)

4°. *Auz* se referă către ascult, întocmai ca *ăd* către priveș sau mă uit; adică *ăd* este o facultate organică, a cărei întrebuintăză devine ascult, astfel că se poate zice: te *ăd*, dar nu *vreu să te ascult*¹. HEM. 2107. E firesc însă ca la imperativ, când nu mai e vorba de o acțiune psihică ce scapă voinței, ci de urmarea unei porunci, *ăd* să se apropie de „ascult”. Când avem a face cu sunete simple, sensul e „fi atent”, deci deosebirea între „ăd” și „ascult” e încă pronunțată: *Auzi, mândră, cucul căntă, Ieși afară și l-ascultă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 43. *Dar auzi, ce jalnic căntă Clopotele-acum în sat!* COȘBUC, P. 128; — când însă complementul e o frază ce constă din vorbe spuse de cineva, atunci *ăuzi!* = *ascultă*, la seama la cele ce îți le spun acum. *Auzi, bade, acumă Joi, Pune clopote la boi, Și le leagă, bade, leagă, Cu șinoare de cicoare, Să te-ăd din șeătoare, Cu șinoare de măstă, Să te-ăd, bade, din casă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 68. | Adeșea imperativul *ăuzi* (măi, s. frate, s. nene, s. colo, s. vorbă etc., și repetat: *ăuzi! ăuzi!*) se întrebuintăză ca exclamare a mirării (mai ales în ton batjocoritor) pe care voim s'o împărțăm altuia, ca și: „*ăuzi!* ascultă!” *ăuzi! ăuzi!* *vicleșuguri!* PANN, ap. HEM. 2110. *Auzi frate! junele L... ne declară „într'un mod categoric” că nu are „idei preconcepțu”* MAIORESCU, CR. II, 26. *Vreau să-mi fac băiețel popă. Ce ai tu?* — „*Nu-mă dăcă popă!*” *zise tata. „Auzi mă!* Nu-le vezi că-i o țigoiare de băiețel cobot și lenez, de n'are părche?” CREANGĂ, A. 13. *Ja-ăuzi colo!* — „da sieh” cînal her!¹ POLIIZ. | Imperativul se întrebuintăză adesea în strigăturile populare, la joc) *D'ăuziți, feciori cu șundră, Mândră-t luma-*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 400. *Doși din gură, măi feciori, Nu gedeți ca 'n șeători!* *D'ăuzi, mă!* *ibid.* 400. | *ăuz!* s. *ăuz!* și *ăude!* e, ca și „poftim” = „vous dites; plăt-ii?”, răspunsul la o interelare, prin care arătăm că sântem pregătiți a ascultă. „*Jupăneșed, Jupăneșed, Jupăneșed!*” — „*ăuz!* moș Nichifor”, răspune Malca, tresărind spăimântată. — „*Știi ce-am gândit eu...*” CREANGĂ, P. 132. || Un sens apropiat de „ascultă” mai are *ăuzi* când e vorba de rugăciuni îndreptate către Dumnezeu (s. către un puternic al lumii). *Measerial chemă, și Domnul auzi el* (= pre el). PSALT. (1651), ap. HEM. 2115. *Și auzi Dumnezeu pre Iă și, zdmisind, născu lui Iacov al cincilea fecior*. BIBLIA (1688), 22 (: „et Dieu exauca Léa”). *Dumnedzdu, auzdu* [= *ăuzi!*] *făgăda ma, ascultă grauirile roștului mieu*. DOSOFTEIU (= *ăuzi*, la aminte... PSALT. (1651) : „Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei”), ap. HEM. 2107. *Pe străcu 'n necoi crude, Numai Domnul îl aude*. ZANNE, P. V, 562. [În traduceri vechi din grecește se găsește și construcția grecescă, cu dativul. *Auzi ei Dumnezeu*. BIBLIA (1688), 22. *Auzitu-mi-au Domnul și mi-au trimis mla*. DOSOFTEIU, PS. 99.] | Adeșea în construcția: *Să te-ăudă Dumnezeu (s. Sfântul Ilie!, etc.)*, ca răspuns la o urare de bine. „*De-aș aveă eu atăția gonitori în ocol și d-ta atăția băieți, căți căzaci... au căcut morți aici... bine-ar mai fi de noi!*” — „*Să te-ăudă Dumnezeu, să am băieți, moș Nichifor!*” CREAN-

GĂ, p. 117. „*Să ne vedem sândoși!*” — „*Să te-ăudă Dumnezeu, tată, îi răspune fata*, „și să te găsece sîndoș!” ISPIRESCU, L. 19. „*Opincile să se rupă, stăpănu!*” *să trăsască!* — „*Să te-ăudă sfântu-Ilie, lofofe!*” JIPESCU, o., ap. HEM. 2110.

II. Printr'o remarcabilă trecere de sens de la perceperea prin auz la cea prin miros, se întrebuintăză, în Mold. și Bucov., forma refl. (une-ori imper.) și cu sensul de „a mirosi (rău), a puți”. *I se aude din gură* = „er riecht aus dem Munde”. TDRG. *În casa rece și neingrijită, se auză mirosul de mori*, s. NĂDEJDE, ap. TDRG. *On!* se aude rău = e stricat, mirosăse urit, pute. (Auzit în Molodiu, în Bucov.)

[Prez. indic. *ăud și auz*, conj. *să audd și să auză* (la DOSOFTEIU odată, ap. HEM. 2113, și forma analogă: *ăude* = „să audd”). După cercetările lui Weigand, JAHRESBER. III, 222; IV, 278; VI, 26; VII, 40; VIII, 268; IX, 174; B. E. 44, forma *ăud* e singura cunoscută în Banat, Ungaria și în toată Transilvania, afară de colțul sud-estic, apoi în Bucovina și Basarabia, precum și la Români din Serbia, Bulgaria și în cea mai mare parte a Olteniei, iar în Munt., numai în Râmnicul-Sărat și Brăila; forma *ăuz* alternează cu *ăud* în Transilvania de sud-est, în Dolj, Vâlcea și Romanți, în Ialomița și în Tulcea și iarăși în nordul Moldovei, în Covurlui și Putna. Astfel, patria formei *ăuz* e partea cea mai mare a Munteniei, a Moldovii și județel Constanța, în Dobrogea. | Imperat. e: *ăuzi!* (al cărui *!* nu se pronunță în multe părți: *Dumnedzdu, auzdu făgăda mea!* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2107, și are valoare vocalică numai când e urmat de cuvinte enclitice: *Auzi-mă pre mine*. PSALT. (1651), ap. HEM. 2106.) Prin Bihor și Sălagiu se găsește și forma scurtată *ău!* în loc de „*ăuz!*” POMPILIU, BIH. 1004; VAIDA. Gerund, *ăuzind* (dial. *ăuzind*). | După COSTINESCU, s'ar conjuga și după conj. III. Așertuinea aceasta se bazează pe faptul că, din fuziunea formelor *poți ăuzi și se aude* s'a născut o formă *poși aude*: *Tac nepoșii măle, Tăcereă crește, De poți aude musca'n pod cum zboară*. ST. IOSIF, A FOST ODATĂ, 3, cfr. ascuți pag. 297°. | Accentuarea vechi *ăud* (păstrată la Aromâni: *ăudu* și la Istro-români: *ăedu*) se mai găsește în Valca-Crasnei și pe lângă Someș. JAHRESBER. VI, 26; Incolo a fost înlocuită pretutindeni prin *ăud* (și la Meglenii: *ăud*), după cum crede Weigand. JAHRESBER. III, 222, mai întâi în întrebări, unde u a putut primi accentul, pronunțându-se cam cu o cvintă mai sus decât a. În tot cazul, forma negativă *n'ăud* nu e necesar să o scootim ca reprezentând stadiul vechiu, ci trecerea accentului la o poate fi ulterioară, ca în *n'ăscult, nu văd* etc. | În unele părți se pronunță *ăod*. JAHRESBER. VIII, 81 etc.]

— Din lat. *audire*, idem: latin. *ădure*, engad. *ăur*, fran. *ouir*, v.-prov. *ăuzir*, span. *oir*, portg. *ouir*.

AUZIRE s. f. I. 1°. *Action d'ouir, d'entendre*. 2°. *Nouvellet, bruit; renommée, réputation*. II. *Ouie*. Infinitivul verbului *ăuzi*, devenit abstract verbal. (Astăzi întrebuintat rar, și înlocuit mai ales prin *ăuz*)

I. 1°. Abstract verbal. Faptul de a auzi, de a ascultă (pe alții vorbind). *O, glasul cu dulcea în auzire!* CORESI, E. 32¹². *Mai bine auzire multă și corbă mai scurtă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 483.

2°. P. ext. Veste, știre, zvon. *În pomeană de veac fi-pă dreptul; de(a) auzire rea nu spăimântă-ăd*. PSAL. SCH. 377¹² (: „ab auditione mala”); „*il n'aura peur d'aucun mauvais bruit*”). *Nu sânt bune auzirile ce auz*. BIBLIA (1688), 196 (cfr. auz I, 2°). *Mihaiu porunci ca toate prăzile... să se împartă la ostași... La auzirea aceasta, toată fara se puse în mișcare*. ISPIRESCU, M. V. 32¹²; Faimă, reputație, nume (rău sau bun). *Auzirea numelui lui Cutuzof în urechile Turcilor eră foarte înfricoșată*. ZILOT, CRON., ap. HEM. 2118. *De lup sânt rele auziri*. DO-

NICI, F. 51. | † Spec. (Jur.) *Mărturie după auzire*: care atestă nu din proprie știință, ci după cele auzite de la alții: „par oul-dire”. *La prigonirile de stăpânire sau de hotărâ, primim și mărturia după auzire*. CARAGEA, L., ap. HEM. 2118.

II. Insușirea sufletească de a avea senzații de auz, de-a auzi, simțul prin care percepem sunetele, auz. *Fără de graiu, și fără de auzire*, [Ingerii] *pricep voea lui Dumnezeu*. VARLAAM, C. II, 22. *Ai dat auzire surzilor*. MINEIU (1776), 131 ¹/₂. *Îmi împiedecăză vederea și mă scărâză fără de auzire*. S. CLAIN, ap. HEM. 2118. *Își pierduse auzirea*. PANN, E. II, 100. Cfr. auz, auzit¹.

AUZIT s. a. I. 1°. *Action d'entendre, d'ouïr*. 2°. *Bruit, renommée, réputation*. II. *Ouïe*.

I. 1°. Exprimă acțiunea auzirei. *Cine are urechi de auzită...* să auză. VARLAAM, ap. HEM. 2120.

2°. † Ca și auz, auzire are sensul de veste, faimă, nume (bun s. rău), renume, reputație. *Întreaceastă vreme(a), auzi Irod, al patruz desputătorii, auzitul lui I[sus]*. TETRAEV. (1574), 224 (: „en ce temps-là Hérodote... entendit ce qu'on publiait de Jésus”). *Și ieși auzitul lui prein toată Siria*. *ibid.* 205 (: „et sa renommée se répandit par toute la Syrie”). † (Astăzi numai în locuțiunile): *Din auzite*: nu din proprie vedere, etc., ci din spusele altora : „par oul-dire”. [Lepetșutul] *l-am scris de pe niște învoade ce am aflat la unii și alții, și din auzitele celor bătrâni boieri*. NECULCE, LET. II, 195¹/₂. *Știm însă, din auzite, că 'n vechia clădire erau două paraclise sau capele*. ODOBESCU, I, 404. | *Pe auzite* (înțemeiat) numai pe spusele altora (câspre cineva), fără a le controla; într-o doară : „ă tot hasard, au petiț bou-heur”. *Fă cunoștință cu fata; n'o luă numai pe auzite, pentru că nu se măndăcă tot ce șboard*. C. NEGRUZZI, I, 251. (Cfr. ital. *per udita*, cu același sens.)

II. † Auz (II), † auzire (II). *Întru auzitul urechii auzită-mă*. CORESI, ps. 42 (: „in auditu auris obediuit mihi”).

— Din lat. *auditus*, -ns „auzire, auz, zvon, veste”: ital. *udito* „auz”, v.-prov. *ouido*, span. *ouido* „auz” (ital. *udita* „auzire”, engad. *udida* „auz”, fran. *ouïe* < *audita*). Cuvântul românesc e simțit ca un participiu, devenit abstract verbal, de verbul *auzi*.

AUZIT, -Ă adj. *Ouï, entendu; appris, transmis (par tradition)*. — Participiul verbului *auzi*, devenit adjectiv (cu sens pasiv). *Cine ca putea să facă auzite puterile lui Hristos?* VARLAAM, C. 375¹/₂. | *Transmis (prin tradiție orală)*. *O samă de cucinile, ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni*. NECULCE, LET. II, 197. Cfr. neauzit.

AUZITĂTOR, -OĂRE adj., subst. (*Celui* și *ceia* care *auzitor*, -trice. — (Rare, învechit) (Cel s. cea care aude, care poate auzi, Adj. *Fie ochii tăi deșchiși și urechile tale auzitoare la umflința locului acestuia*. BIELLA (1688) (: „et aures tuas exaudientes ad orationem loci huius”), ap. HEM. 2121. *Cum și până la acest număr, auzitori vom fi...* N. COSTIN, LET. II, 106. | † Spec. (Jur.) *Martor singur auzitor*: care a auzit însuși (cu urechile lui) cele ce mărturiseste : „témoin auriculaire”. *Să să adevereze cu trei martori singuri vădători sau singuri auzitori*. CARAGEA, L., ap. HEM. 2120 (cfr. *Au scris tot pre o vreme cu lucrurile ce să făcă, și singuri martori pricivitori, iar nu auzitori au fost*. CANTEMIR, ap. HEM. 2120). | Subst. † Auditor. *Adevărat, auzitorilor, pentru fișji legei...* nu este moarte. ARHIVA R. I, 38. (Pangiricul lui Ștefan-cel-Mare). | † și dial.: -*ătoriu*.

— Poate fi urmașul direct al lat. *auditorius*, -a, -um „care servește la auzit”, sau un derivat românesc din *auzi*, prin suf. -itor. Cfr. dubletul *auditor*.

AUZITĂRĂ † s. f. = auzire (I, 1°). (Neîntrebuin-

[at și atestat numai la ANON. CAR.:) *auzitură* = „auditio”. [Plur. -*ăuri*.]

— Derivat din *auzi*, prin suf. abstr. -itură.

ĂVĂ s. f. (Pesc.) *Épervier, rets, filet* (pour la pêche) *seine, senna*. — (În Dobrogea) *Ăce* = „plăși mari cu trei pânze care se aază vertical și plutesc în apă”. ANTIPA, F. I, 113 (142). *Peștele se prinde cu undița, cu colețe de stof, ostrețe, plase, ave. Acele au și marafet cu niște plumburi, de se lasă la fund*. (Somova, în Dobrogea), ap. HEM. 2154.

— Din turc. av „chasse, pêche”, poate prin mijlocire bulgară: av „vânătoare”. Cfr. a vgiu.

ĂVĂ † v. arvă.

ĂVĂD s. m. (lht.) v. hauț.

ĂVĂET s. a. 1°. *Taxe, rente, redevance* (perçue comme revenu au profit de certains fonctionnaires de l'État). 2°. *Part convenue qu'on rend au propriétaire d'une brulerie sur l'eau-de-vie de prunes qu'on fait fabriquer chez lui*.

1°. † (În epoca fanariotă) *Dare, impozit sau taxă ce se plătește pentru diferite beneficii, slujbe, numiri în slujbă, drepturi etc.* Aceste *ăvăeturi* erau, pe vremurile acelea de jaf obștească, foarte numeroase și de-audea venituri considerabile slujbașilor mici și mari, chiar și domnitorului și membrilor casei sale. *Luându-și gelatul acauțul lui, după obicei, au dat trupul de l-au îngropat...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 250¹/₂. *Acauțul caștanilor ce îmbracă Domnul șa toiciri: de la vcl log, până la vcl post, câte 100 lei, de la vcl spat, până la vcl stol, câte 80 lei*. (a 1776), ap. HEM. 2140. *Ventul lui vcl cahoggin: de toată cahfeneaoa...* să iea acauțul său, după locmeala ce se ca putea așeză. *ibid.* 2141. *Vama românească la Bibnic, la havoctu Dojașmei, și la cașimacanuș, și la ispravnic, la porc 26 pașrale*. (a 1792), ap. IORGA, S. D. XII, 115. *Acauțul horelcii ce tine de peste munși*. (Mold., a. 1814). URICARIU, I, 214¹/₂. *Să plătească numai 50 parole havuel, de peccetlui*. (Mold., a. 1803), *ibid.* II, 180¹/₂. *Nu sânt supuși...* a plăți nimică *ocărmușrii, sau havuel, sau zăciueală*. (Mold., a. 1827), *ibid.* II, 208¹/₂. *Să ieste acauțul căbășiei de arabagii, din zece lei unul*. (Mold., 1815), *ibid.* IV, 206¹/₂. *Acauțul acestor școli...* (Mold., 1827), *ibid.* VII, 92¹/₂. *Donă mii fișji lei am dat havoctul mezaletului*. FILIMON, C. II, 614.

2°. Spec. (Astăzi, în Muscel) *Ăvăiet* = „zeciuială ce se ia celor ce fabrică țuică la povernele altora; plata fabricatului”. RĂDULESCU-CODIN.

[În sensul 1°, adesea *havaet*.] Plur. -*ături*.]

— Din turc. 'avâd „rente”. CIIAC, II, 544.

ĂVĂIU, -IŢE † adj. v. havaiu.

ĂVALĂNŞA s. f. *Avalanche*. — Trâmbă de zăpadă care se desprinde din vârful sau de pe coasta unui munte și se rostogolește la vale, mărindu-se din ce în ce; lavină. | Fig. *Frumoasa-i limpezime* [a Rinului]... *Se schimbă 'n largi troene de spume argintii, Ce valneș se răstăornă cu-o furie turbată, Formând o avalanșă de cataracte mii*. ALEXANDRI, P. III, 135.

— N. din fran. (împrumutat dintr-un dialect din Elveția romandă, cuvânt derivat din *aval* „a se coborî, a veni la vale”).

ĂVALEĂ s. f. v. havaală.

ĂVALIM: interj. *Bravo!* — (Rare s. chiar †) *Bravo!* *Aferim!* (Într-un cântec pop. din Covurlui) *Ohlto, viteaz Tudor, Că mulți își mai mor de dor! Acalim, Tudor viteaz, Mulți își mai mor de năcăz!* ap. HEM. 2141.

— Pare a fi turc. *avalla* „soit, oui”, transformat după *aferim!* ȘIO. LXIII.

A-VALMA adv. 1°. *Ple-mle, sens dessus dessous, en déarroi.* 2°. *En bloc, en foule, à la débânde, à la bilbaude.* 3°. *Ensemble (sans tenir compte des différences), également, en commun.* 4°. *Par indivis, indistinctement.*

Adverbul *a-valma*, învechit și păstrat aproape numai în dialecte, limba literară preferând compoziția *d(e)-a-valma*, exprimă, ca și *de-a-valoma* al vechilor scriitori moldoveni, un raport de mod, arătând că cele cuprinse în verb — de obicei mișcarea indicată prin predicat — se întâmplă „fără ordine, laolaltă și fără distincție, în mod învâlmășit“.

1°. Adv. (Despre lucruri) Unul peste altul, fără osere, fără ordine, val-vârtej. *Acuma, de când s'a dus el de la noi, toate merg a-valma.* SLAVICI, X. 71. *Bolovanii sub picioare-i dau de-a dura, dau de-a-valma.* ALECSANDRI, P. III, 298. *Casele rechi,...* *dărdamate, fără garduri, măturasesc că sărăcia s'a încuibat în local bîlgugului d'odinoară. Azi tot e d'a-valma, căci toate sînt d'a-valma, când bietul creștin nu mai are ce croși.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2142. *Au căcut alte multe biserică și de-a-valoma case.* DOSOFTEIU, V. S. 10.

2°. Adv. (Când e vorba de persoane care fac o mișcare) Unul peste altul, ciale peste grămada, în cărd învâlmășit, cu toții împreună (fără nici o ordine). *Hai d'a-valma! adecă toți cu grămada, din toate părțile.* (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2142. *Pe ziduri, pui de tigri! A-valma la sarai!* ALECSANDRI, P. III, 352. *Gură fac [copilii], ca roala morii. Și de-a-valma se pornesc. Cum prin gard se gâlcesc Frății gureșe, când norii Ploț vestesc.* COȘBUC, F. 63. I (După analogia lui în preună, compus cu prep. în; rar, neoblicul) *Într-... printră grăbiți bărbați în de-a-valma.* COȘBUC, E. 2112.

3°. Adv. (Cu deosebire în Mold.) La un loc, laolaltă, împreună (fără să se țină seamă de deosebire de rang, vârstă, religie, etc.). *Lăcuiții orașului Gangrelor să strădănră acolo, plângând de-a-valoma.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2143. *Hrotot, oștean vestit, Ca să-i mai îmbărbăteze, d'a-valma pîntre soldați. Se luptă.* C. NEGRUZZI, I. 122. II Mai cu seamă în legătură cu prep. cu, așa că s'a putut naște uneori chiar o loc. prep. (de-)-*val(o)ma* cu... = împreună cu, laolaltă cu... *Eră de-a-valma cu dinși, în mijlocul șanțului.* DOSOFTEIU, V. S. 14. *Vidra... din neamul nostru... și eră și se înecă, și cu noi de-a-valoma și hrana și traul ti eră.* CANTEMIR, IST. 36. *Măhrămile ceale de șters [coanele]... să nu se speale de-a-valma cu alte rufe, ce în loc curat, sau în apă curdătoare.* LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I, 346¹². *Pe proști înoc-i închidă, de-a-valma cu mireni, la grosuri.* N. COSTIN, LET. II, 26¹². *Pe Tălari au început... a-i pune de a lucră la cetate, de-a-valma cu creștinii.* NECULCE, LET. II, 299¹². C. Sion... este poroncil a umbă de-a-valma cu neferii. URICARIUL, XIV, 287¹². *Moarța... cu noi de-a-valma... Tot s'apropie și vine.* KONAKI, P. 292. *Mie-mi dă brațe, ca să pot combate. Cu cei mari d'a-valma pentru libertate!* ALECSANDRI, P. II, 147. *La deal, moș Nichifor se da pe jos și trăgea de-a-valma cu iepete.* CREANGĂ, P. 107. *Socrul rade de-a-valma cu nuntașii.* SEVASTOS, N. 331¹². I Pleonastic (neoblicuit). *Cumpăna... trebuie să [o] păzești de-a-valma împreună cu dregătorii.* URICARIUL, V, 183¹². [(Compus cu prep. în și cu) *Să fie la jirtcă toț[i] înde-a-valoma.* DOSOFTEIU, V. S. 227¹². *Să face obște-nic pranic cu de-a-valoma.* idem, V. S. 77¹². (Din construcția din urmă s'a putut despărți *de-a-valma* ca substantiv, așa că aflăm chiar construcția neoblicuită: *Însă la mijloc Ulise tărînd, și cu multă de-a-valma.* Fără de voie sale pe Calcas... *Care să-i tăleuse spusa lui Fobus.* COȘBUC, E. 32¹². [(Cu funcțiune adjectivală) *Obște. Toț[i], într'o voce și cu de-a-valoma giudeț, îl suiră în scaun.* DOSOFTEIU, V. S. 145.

4°. (Jur.) Neimpărțit, în comun, în devalmășie, în indiviziune (fîind vorba de o casă, moșie, etc., pe care o au sau o stăpînesc mai mulți coproprietari). *Stăpînesc acă parte a-valma cu noi.* URICARIUL, XIV, 250¹². [(Cu funcțiune adjectivală) *Pentru cheltueala ce vor face de-a-valma [ad. v.] și pentru stăpînirea cea de-a-valma [ad. v]. Că dîntre vecini zăd, când să va întemeia pe locul și al unuia și al altuia vecin, e de-a-valma (: „mur mitoyen“).* CARAGEA, L. ap. HEM. 2142. || Substantiv (subst. invariabil) *Obște. Zicem obștore sau de-a-valma, tocmeala acia după care doi sau mai mulți stăpîni... stăpînesc un lucru de obște.* CARAGEA, L. 36¹². Cfr. *devalmăș, devalmășie.*

[și de: *de-a-valoma*, formă atestată și la Ardeleanul S. Barcianu (a. 1858), ap. HEM. 2143.]

— Din a- (3°) și *valmă*, care e paleosl. *valmŭ* (instrumentalul lui *valŭ* „val“, devenit adverb, cu sensul original „ca valurilo“). Forma *de-a-valoma* o luată din rușetea *valomŭ* „im Haufen, in hollen Haufen; im Ganzen Grossen, en gros“ (Pavlovski), care (ca și cech. *valom* „en foule, en masse, impétueusement“) reprezintă aceeași formă ca și cuvîntul paleoslav. La cuvintele românești s'a mai adăgat adverbialul *-a*. CHIAȘ, II, 446; TDRG. Cfr. *valmă*, (In) *vălmășag*, (In) *vălmășeală*, (In) *vălmăș*, *vălmăș*, *învălmășă*, *învălmășit* și cuvintele înrudite *năvăli*, *prăvăli*, *tăvăli*, etc.

AVALMĂȘ s. m. = *devalmăș*. (Suspect) Numai la FONTBRIANT: *avalmaș* = „copropriétaire, associé pour le partage d'un produit obtenu en commun“.

— Derivat din *a-valma* (4°), prin suf. nom. agent. -*ay*.

AVĂLMĂȘIE s. f. = *devalmășie*. (Suspect) Numai la FONTBRIANT: *avalmașia* = „copropriété, association“.

— Derivat din *avalmaș*, prin suf. abstr. -*ie*.

AVĂM, -Ă adj., adv., subst. 1°. = *avan*°. 2°. *Pauvre, misérable.*

1°. (În Transilv. și Bucov.) *Avan*°. Adj. *Aruncă țilîncă cine știe unde, cugetînd... că se va sfârși bucfete... [dar] țilîncă în urma aruncăturii celei acame s'a prefăcut într'o doamnă tîndră.* MARIAN, O. II, 368. *Dară tu mi-ai făcut mare și acamă supărăre.* (Crasna, în Bucov.) idem, I. 133. II Adv. *Strălucă... mai acam decît soarele.* RETEGANUL, ap. ȘIO (= „pogan, țare“). Com. RETEGANUL.

2°. (În părțile Nășudului) *Acam* = „avănit, om sărac, mișel“.

— Pentru etimologie v. *avan*°.

AVĂN, -Ă adj., adv. I 1°. *Cruel, rude, dur, barbare, terrible, impitoyable.* 2°. *Rusé, malin, fin, sagace, perspicace, endiable.* II. *Cruellement, terriblement, impitoyablement. Très, bien.*

I. Adj. 1°. *Strănic, grozav, aprig, amarnic, hain, barbar, cumplit, crud, lute la mînie.* Om acam = „om strănic, inimos, rânzos de nu mai are păreche și căruia nu-i trec mulți pe dinainte, nici nu-i sullă'n borb fecine“. ȘEZ, V. 14. *L-au probărit pre acel tiran, făcîndu-l bezbojnic și acan și alte multe mustărî.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2148. *Sânt Grecii avani și încărăci de datorii.* MAG. IST. IV, 358¹². *Nu are îndurare, e aprig și acan.* C. NEGRUZZI, II, 298¹². *O câmpie mănoasă, rădeșească, Pe care o pîndește acanul domnitor.* ALECSANDRI, P. III, 631. *Iată oardele acane, Iată limbile dușmane.* idem, ap. HEM. 2149. *Ei ajunge. Într'o groupă mare arde-un foc acan, Pe-o păreche de pirostră clocește un cazan.* EMINESCU, L. P. 127. *Astfel tăbăra se duce, Lă-lînd în chip acan.* COȘBUC, P. 67. *Vezi, căt ești de acan, moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcătit!* CREANGĂ, P. 134. *Acasă ții femeie strănică la inimă și acană.* ȘEZ, V. 135¹². *Căt de acană ca fi fost loptura accea, nu pot spune, dar destul că: ca-*

vanul lingurei rămase pentru toldeana întipărit în spatele Sarcei. MARIAN, O. II, 49.

2^a. P. ext. Isteț, drăcos. *Avan* = „priceput”. ION CR. I, 12. *Din nimica toată se face lucruri de mare haz, mai ales când cel ce se spuce și le face e om avânt, al dracului.* PAMFILE, J. I, 383. *Cine găsește cuedntul dint'odată, se consideră ca mai avânt.* idem. 306 (= „glumeț, isteț, pișicher”. GLOSAR).

II. Adv. Cumplic, grozav, fără milă, nemilos, hain. *Scapă-mă, că mor! Sufletul meu arde, arde mai avânt decât focul cel mare din Sărărie.* ALECSANDRI, T. 1058 (= „grozav”. GLOSAR). *Îi cald avan, aici.* SANDU-ALDEA, U. P. 206. *„Da la Siret tot pod umbilător este?”* — „Tot, tot... Numai de nu l-o fi rupt apa, că am auzit că vine avan Siretul”. SADOVEANU, M. 180. *Primărele cu suman, Primăria cu suman, Judecă ciocoi-avan.* MARIAN, SA. 177. | *Avan de...* = foarte, cumplic de... *Rosturile împărțitei mele sânt avan de grele și încurcate.* ION CR. I, 3.

— E turc. *havan* „traitre, perfide”, care poate să fi intrat în limba noastră și prin filiațiune n.-grecească: ἀβάς „calomniator”, sau sârbească e: *avan* „perfidus, proditor”. De origine grecească e, probabil, la Dosofteiu (cfr. și *avanie*), iar prin Sârbi pare a fi pătruns în Ardeleni, la care apare sub forma *avam* (v. c., cfr. însă *avănit*).

AVĂN s. a. v. *havan*.

A-VĂNĂT † loc. adv. *À la chasse*. — (La DOSOFTEIU, adesea.) La vânat. *Dăndoaară, eșindu a-vădnatu, vădezi un cerbu și încep a-l lua în goană.* ap. HEM. 2167. — Din a' (i^a) și vânat.

AVĂNĂTĂRĂ s. f. v. *avenitură*.

AVAN-GĂRDĂ s. f. (Armată) *Avant-garde*. — Streașă s. partea de oștire din fruntea unei armate ce se află în mers (la războiu s. la manevre) (numită mai de mult streașă, fruntea oștilor; cfr. hărăți, hărăți). Nu confundă *avant-garda* unei armate, cu niște soldași răzleși. MAIORESCU, CR. II, 379. | Fig. *Principalele române au fost multă vreme avant-garda creștinătății în potrivea Turcilor.* [Scris și: *acant-gardă*.] † (după ital. *acanguarda*) și: *avangardie* s. f. *Avan-guardia română* „înaintă până la sat la Putineiu. BĂLCESCU, M. V. 59. | † și: *avangardie* s. f. *Acolo se pun la cale, avangardie pornește.* BELDIMAN, E. 75. | (Cu o formațiune latinească, rar) și: *ante-gardă* s. f.

— N. din fran. *avant-garde* (compus din *avant* „înaintă” și *garde* „streașă”).

AVANIE † s. f. }

AVĂNIE † s. f. }

Avanie, vexation, oppression. — (Mai ales la plur.) Stoașceri de bani, apăsări, vexațiuni, mizerii. *Deci, cu aceste avăni și drăcii, făcut-au lui Mateiu bani mulți.* MAG. IST. IV, 366. | *Vedeți avăniile Turcilor și a boierilor.* ibid. I, 226. | *Toate aceste avăni ale Turcilor seise răbdarea poporului.* BĂLCESCU, M. V. 48. — Din n.-grec. ἀβασία „calomie, médisance, oppression”.

AVĂNIT, -Ă adj. *Faure, misérable*. — (În părțile Năsăudului) *Avam* (2^a). *Acănit* = „om sărac, mișel”. BUGNARIU, N. S.

— Participiu, devenit adjectiv, al unui verb neîntrebunțat *acăni* (derivat din *avan*).

AVANITĂ subst. *Intrus*. — (În Ban.) *Intrus*, om de pripas, venetic, aventurier. Cfr. *avenitură*. *Avanită streină.* FOAIA DE DUMINECĂ (din Timișoara) I, No. 15 (= „care se vără undevă”). RUDOW, XIX, 420. [Accentuat, probabil, *acavniță*.]

— Din sârb. *avanica* (citește: *acavnița*) „om rău, hrăpăreț”.

AVAN-POȘT s. a. (Armată) *Avant-poste*. — (Întrebunțat mai ales la plural) *Post* militar înaintat (al unei armate ce se află în războiu s. la manevre), postul cel mai apropiat de răzmaș (care servește la paza trupelor care se odihnesc). *Bandele de Cerechi... tot se mai ispuite une-ori, pe întuneric, a înaintă până în prajma avansurilor noastre.* ODOBESCU, III, 576. | Fig. *La gura Bărnărelului, în fața satului Crucea... aflăm un rest de „linov” (turbărie [= loc cu „turbă”])...avantpost al marelui linov de pe Bistrița și Dorna.* ap. POPOVICI-KIRILEANU, B. 40 și 41, nota. [Scris și: *acant-post*.]

— N. din fran. *avant-poste* (compus din *avant* „înaintă” și *poste* „post [militar]”).

AVĂNS s. a. *Avance*. — *Plată* anticipată a unei părți dintr-o sumă datorată; parte răspunsă înainte (dintr-o sumă al căreui soroc de plată e mai târziu). *Muncitorilor se fac avansuri considerabile pe muncă.* I. IONESCU, D. 324. *Avansele făcute exploătrării minelor s'au zădărnici.* I. IONESCU, M. 52. *Pe luna asta a primit 100 de lei, ca avans din leafă.* | (Finanțe) *Un agent fiscal poate să fie în achit, [în] avans sau [în] debit.* PRETORIAN, DR. C. 67. *Avans pe efecte depozitate* = „lombard”. I. PANU, C. C. 290. | (La plural. Franțuzism) *Acte prin care o persoană vrea să se apropie iarăși de cineva sau să intre în relații cu el.* *La acavansurile lui, nici nu i-a răspuns.* [Plur. *avansuri*, mai rar *avănsie*.]

— N. din fran. *avance* „poziție a unei persoane s. a unui lucru care e înaintea altuia (în spațiu s. în timp); *avans*” (de la verbul *avancer* „a înaintă”).

AVANSĂ vb. I^a (ș. d.) v. *înaintă* ș. d.

AVAN-SCENĂ s. f. (Teatru) *Avant-scène*. — Partea scenei (unii teatru) dinaintea decorurilor. Cfr. *prosceniu*. | P. ext. *Lojă* (pentru spectatori) imediat lângă scenă. *Pentru astă-seară am luat o avanscenă.* [Scris și: *acant-scenă*.]

— N. din fran. (compus din *avant* „înaintă” și *scène* „scenă”).

AVĂNT s. a. v. *avanta*].

AVĂNT- v. *avan*.

AVĂNT s. a. *Élan, essor*. — Mișcare repede, prin care avântăm ceva sau ne avântăm undeva. *Cu un baston împiedecă... avântul loviturilor prea puternice.* CONV. LIT. XVI, 183, ap. TDRG. † A-și lua avânt = a se avântă; „prende sur élan ou son essor”. | (Rare) A-și da avânt = a-și da vânt: „s'élancer”. *El puse mâna pe leucă, își dete avânt și... se aruncă din car.* CONV. LIT. XII, 452, ap. TDRG. | (Mai ales) Fig. *ai farmecul puterii ce-aprind-n omeniere Avântul de mari fapte, dorinți de nemurire.* ALECSANDRI, P. III, 73. *Tinerul post... nu prea știă să-și cumpănască bine acănturile proloze ale infocatei sale muz.* ODOBESCU, III, 63. | *D-I G., într'un acănt de generozitate, a intervenit în discuția noastră.* MAIORESCU, CR. II, 75. *Răcase scrise cu avânt.* SBIERA, F. S. 354. *Și de pe sul, cu mult avânt, Îse oleda inel, cu'nctul.* COȘBUC, B. 63. *Nobil în cel mai întreg înfeles al cuedntului... n'acăi nimic din avântul cavaleresc al eroilor legendari, dar, poate tocmai de aceea, eră mai simpatie.* ZAMPFIRESCU, B. 210. *Brav e avântul, Mândră-i răspalta.* GORUN, F. 39. *Iuși și cu pletele-n spate l-urmară pe dinsul Abanjă. Plini de războinic avânt și pururi cu sulji întinse.* MURNU, I. 39. † A lua avânt = a crește, a se desvoltă repede. *Ideile de încoafăni sociale luaseră un acănt apă de mare, încotă prinseră toate spiritele.* CONV. LIT. XVII, 373, ap. TDRG. | A-i tăia culvă avântul = a-l face să se oprească în pornirea sa sufletească spre sfere superioare, a-l descuraja; „arrêter qqn. dans son élan”. *Dan îi pocestise copilăria lui tristă, decepțiile*

și osteneala care-i tăiasă orice avânt, orice entuziasm. VLAHUȚĂ, D. 204. [Plur.: *avânturi*.]

— Substantiv postverbal din avântă.

AVĂNTĂ vb. I. 1°. *Brandir, élaner*. 2°. *Pousser rapidement* (en avant). 3°. *Fuire partir* (qqn.) *avec élan, entraînant ou emporté* (qqn dans la bataille). II. (Refl.) *S'élaner, sauter* (en selle), *prendre son élan ou son essor. Avoir la hardiesse, l'audace ou le toupet* (de...).

I. Trans. (fact.). 1°. A mișcă ceva s. pe cineva repede prin aer, spre a putea lovi mai tare cu el, sau spre a-l putea trânti mai cu putere (cfr. a face vânt). *Și scoate un biciu plumbuit... Și-avântându-l într-o parte, Trage la ștran pe spate... Și scoate-o măciucă groasă... Și-avântându-o într-o parte, Trage la ciocoiu pe spate.* MARIAN, SA. 174. *Măntos înhață pe zmeu, îl acântă în sus, și apoi îl izbește în pământ.* SBIERA, P. 103/112.

2°. A împinge (ceva s. pe cineva) înainte, repede și cu putere (cfr. a da vânt). *Săliă iule-n lustru; apoi... câteva voinicești lovitură de topală acântură micul vas departe de coastă.* ODOBESCU, I. 141/112.

3°. Fig. A-l face pe cineva să-și ia zborul, să se repeadă s. să pornească repede (spre...). *Cu ce scop oare... țși părăsise el pustia casă părintească...? Insu-și el nu putea și; dar o răbăritură a inimii îl avântase spre locul unde era iubita lui.* ODOBESCU, I. 120/112. || A insulta. *Și Herbor Lucasienitz... Se duce să acânte armata cea crăiască și cu Români aprigi în piept să se lovească.* ALECSANDRI, P. III, 223.

II. Refl. A face o mișcare repede spre a ajunge undeva, a se repezi la s. pe..., a-și lua vânt s. sborul încotrovă. *Și, azi, el se acântă pe calul său arab.* EMINESCU, P. 211. *Totuși Atride'napoi se acântă și erca să-l doboare, Lăncii dând zbor.* MURNU, I. 61. *Uituu... acântându-se în sus, zise...* MARIAN, O. I, 176. *Și cum zice, cum curdăntă, Drept spre crăsmă mi s'acântă.* MARIAN, SA. 147. || A se mișca cu repeziune, a fugi s. a zbură cu vântul. *Cerbul în fușă sa minunată se acântă ca în zbor.* ODOBESCU, III, 136/112. || Fig. *Iar sufletu-mi în zboru-i S'acântă fericit.* ALECSANDRI, P. III, 99. || (Fam.) A cutezi prea mult. *A se acântă* = „sich erdreisten“. *Te-ai cam acântat, băiete!* || Absol. A-și lua avânt. *Mă-sa l-a trimis în sat. Vezi, de-aceia-i încruntat și s'acântă și se crede Că-i bărbat.* COȘBUC, P. 61.

— Formațiune românească din a² și vânt, mai degrabă decât din lat. *ad-ventare (cfr. ital. *avventare* „lanceer, darder“, *avventarsi* „s'élaner, se jeter, se précipiter sur, fondre sur“; cfr. și *ex-ventare > (*a*)-*zventă*); pe cât se pare, cuvântul e modern (spre a se vedea prin *avântă*: *avânt* fran. „élaner; élan“ s. germ. „schwingen; Schwung“), căci el lipsește în literatura veche și nu pare a fi răspândit în popor (exemplele sânt toate din SBIERA și MARIAN, amintind mult pe germ. „schwingen“, căci: *Iar pe Leși cu chita tare îi acântă-n spânzurare*, la ALECSANDRI, P. P. 173°/112, nu face de loc impresia de a fi vers popular. Cfr. însă *avântă* II).

AVANTAJ s. a. *Avantage*. — Folos (ce-l înfățișază un lucru înaintea altuia, s. pe care l-are s. el) în trage cineva dintr'un lucru înaintea altuia (s. mai mult de cât altul), înlesnire. Cfr. dezavantaj. *Avantajele, pe care regulamentul le-au asigurat proprietarilor.* URICARIU, IV, 438. *Mă anunțați că dorința sa [a Sultanului] e de a le da [Principatelor române] o dovadă despre acele simținente, acordându-le avantaje.* *ibid.* X, 365. *Ne rămân încă multe avantajuri.* C. NEGRUZZI, III, 61. *Pentru contemporanii săi [ai lui Grigore Urechio], care nu ceteau de cât românește, grecește și slaronește, eră un mare avantaj să aibă înaintea lor, în limba fării, cuprinsul cronicelor latine și polone.* IOBGA, L. I, 91. [Plur.: *-taje* și (învechit) *-tajuri*.] || Și: *avantajlu* s.

a. (după ital.) *-taji* și (învechit) *-tajuri*, *-taje*. | Cuvântul a devenit popular prin unele regiuni din România, sub forma avânt s. a. *Ar trebiu 'statu' să'nchirise pământu' la locuitori; ar fi și avantu' lui, și al nostru. Am plăli mai mult ca arindași.* GRAIU, I, 49.]

— N. din fran. (ital. [av]vantaggio).

AVANTAJĂ vb. I^o. *Avantager*. — Trans. și refl. (cu sens reciproc) A (-și) da s. a (-și) procură (cui-vă) un avantaj, a face ca cineva să tragă dintr'un lucru folos mai mari de cât un altul. *Contractul de societate universală se poate face nu mai între persoanele capabile de a da sau a primi una de la alta și care au facultatea de a se avantaja reciproc în prejudiciul altor persoane.* HAMANGIU, C. C. 381. [† (după ital. *avantiaggiare*) și: *avantajă* vb. I^o.] — N. din fran. Cfr. *avantaj*.

AVANTAJĂRE s. f. *Action d'avantager* (qqn.). — Infinitivul verbului *avantaja*, devenit abstract verbal. [† (după ital.) și: *avantajare*.]

AVANTAJĂT, -Ă adj. *Avantagé*. — Participiul verbului *avantaja*, devenit adjectiv. [† (după ital.) și: *avantajiat*.]

AVANTAJÓS, -OĂNĂ adj. *Avantageux*. — Care oferă un avantaj (față cu altceva). *Tara noastră și-a depus toată speranța în voi, ca unul care ați apărât-o și ați liberat-o până acum... [și care] ești înțelegem libertatea și fericirea ei, în modul și în gradul cel mai avantajos.* URICARIU, I, 175. [† (după ital. *avantiaggioso*) și: *avantajos*.] — N. după fran.

AVANTĂRE s. f. *Action de brandir, d (de s') élaner, de pousser rapidement* (en avant), etc. — Infinitivul verbului *avântă*, devenit abstract verbal.

AVANTĂT s. a. = *avântare*. Participiul verbului *avântă*, devenit abstract verbal.

AVANTĂT, -Ă adj. *Brandi, élané, poussé rapidement* (en avant), etc. — Participiul verbului *avântă*, devenit adjectiv.

AVANTĂTÖR, -OĂRE adj. *Brandissant, élançant, poussant* (en avant), etc. — (Rar) Adjectivul verbal al lui *avântă* (derivat prin suf. -*ător*).

AVANTÖP † s. a. *havantop*.

AVĂR, -Ă adj., subst. *Avar*. — Care e lacom de a strânge bani numai spre a-i avea străni, peste măsură iubitor-de-argint, „cumplit, iubitor de argint cu prisoș“ (POENARU), scump (la bani), șgăreț, (în Mold.) calic. *Om avar.* | Fig. *Pe un pat străză acută într-o lungă agonie Tănărul. O lampă atîndă limbă-acară și subîre.* EMINESCU, P. 91. *Căci în lumea asta crudă și avară pentru el...* VLAHUȚĂ, ap. D.D.R.F. | P. ext. (Rar, frañtuzism) Econom, scump (la...). *Acar la vorbă.* || Substantivat. *Un avar*.

— N. după fran. (lat. *avarus*, -a, -um „doritor foarte s. lacom de... în special de bani“).

AVĂR, -Ă subst. *Avar*. — Numele etnic al unui popor mongolic, care a năvălit și s'a așezat în Europa pe la începutul evului-mediu. *Avari, Sclavonii, Ghepidii și alte neamuri carcare...* CANTEMIER, III, 329. *Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserică... Entinsă-n haine albe, cu fața spre altar(i), Logodnica lui Arald, stăpân peste Avari.* EMINESCU, P. 199.

— N. din lat.-med. *Avarus*, idem.

AVARIA vb. I^o (Comerț.) (*S'*) *avarier*. — (Frañtuzism)

Trans. și refl. (Despre corăbii și mărfuri încărcate pe ele și, p. ext., și despre orice obiecte transportate sau immagazinate undevă) A (se) strică, a suferi stricăciuni. *Umezeala poate avaria o marfă.* I. PANTU, C. C. 290.

— N. din fran. Cfr. avarie.

AVARIARE s. f. (Comerț) *Action d'avarier, avarie*. — (Franțuzism) Infinitivul verbului *avară*, devenit abstract verbal.

AVARIAT, **Ă** adj. (Comerț) *Avarié*. — (Franțuzism) Participiul verbului *avară*, devenit adjectiv. *Vapor avariât*: „vapor stricat, vapor care nu mai poate funcționa în ape și trebuie reparat”. I. PANTU, C. C. 290.

AVARIE s. f. (Comerț) *Avarie*. — (Franțuzism) Stricăciuni s. pagube suferite de o corabie în drum s. de marfă încărcată pe ea, p. ext., de orice marfă transportată sau immagazinată undevă. *Avarie totală, d. e. la naufragiu*. I. PANTU, C. C. 290.

— N. din fran. (ital. *avarie*, idem.)

AVARIEȚIE s. f. *Avarice*. — Însușirea de a fi avar, scumpete (la bani), sgarăcie, „iubire de argint cu prisos, cumplire, scumpenie în bani” (POENARU), (în Mold.) calice.

— N. din lat. *avaritia* „dorință vie, sete, lăcomie de... (în special, de bani)”.

AVĂT s. m. (lht.) v. *haut*.

AVĂȚOIU s. m. (lht.) = *haut*: *Aspiurapax*. (Piua-Petrii, în Ialomița), ap. HEM. 2153.

— Derivat din *avat* (v. *haut*) prin suf. augm. *-oiu*.

AVEĂ vb. II. A. I. 1^a-5^a. *Avoir* [specialmente 2^a, à la lettre e.) *considerer, tenir pour...* 5^a. (Refl.) *Être, se sentir; se rapporter (à...)* II. 1^a-2^a. (Employé avec l'infinitif ou le subjonctif d'un autre verbe) a.) *avoir à...*, *devoir* (faire qqch.), b.) a le sens d'un impératif, c.) a le sens d'un futur, d.) *pouvoir, avoir la possibilité ou l'occasion de...* 3^a. (Employé avec la proposition „de” suivie d'un participe passé) *devoir, pouvoir* 4^a. (Employé avec un participe passé servant d'adjectif prédicatif) a le sens d'un plus-que-parfait. 5^a. (Employé avec un pronom relatif ou avec certains adverbes suivis de l'infinitif) *savoir, pouvoir, être dans la situation de...* 6^a. (Employé avec „cine” suivi de l'infinitif) *trouver à, avoir de quoi...* B. (Verbe auxiliaire. Se construit pour tous les verbes avec le participe passé, pour exprimer le temps passé.)

A. Verb pregnant.

I. A *aveă* exprimă raportul cuiuă s. a *aveă* cu ceea ce e al său. Când e vorba de o idee din sfera morală, a *aveă* are același sens ca „a stăpâni, a posedă”, fără a implica însă noțiunea de drept public, inerentă acestora; iar când ideea e din sfera materială, a *aveă* are un sens apropiat de „a ținea”, fără însă a implica imaginea deșteptată de acest cuvânt.

1^a. a.) [Omul] *neavând toate, zice că nimic nu are*. KONAKI, P. 268. *Am auzit că ai o furcă de aur, care toarce singură*. CREANGĂ, P. 96. *Amândoi bătrânii dară otur popii, rămânând în urma lor casa toacă și o sârăcie lucie. Copilul... după ce văzu că nu mai are de nici unele... se puse pe... plâns*. ISPIRESCU, L. 287/. † A *aveă* ac de cojeul cuiuă v. ac (pag. 10^a). | Spec. A posedă (bani, avere, moșii etc.) p. ext. a primi (leasă, plată etc.). *Are avere*. N. COSTIN, LET. 87/. *Pe la noi, cine are bani, bea și mănâncă, cine nu, se uită și rabdă*. CREANGĂ, P. 279. *Căltana ce plată are?* DOINE, 113/. | *Ai destul, de-și prisoșește*. DOSOFTIEU, P. 43. | Absol. (eliptic) A fi om cu stare. (Loc. prov.) *Cine are, bea și mănâncă; cine nu, stă și se uită*. ZANNE, P. V, 18. (Cfr. *avere*, *avut*,

avuție). || *Nu avemă istorie* [= nu ni s'a transmis în scris], *câți nepoși au domni*. BIBLIA (1688), 7 pr. /²⁰. *Chesarie ar fi fost, nu numai un priceput orator — și avem* [= ni s'a păstrat], *un discurs al lui, alcătuit limpede și cu adevă, — ci și un scriitor original*. IORGA, L. I, 525. *Noi avem* [= există s. se află la noi] în veacul nostru *acel soviu ciudat de barzi, Care cercă prin poeme să devie cumularzi*. EMINESCU, P. 229. *Acești* [= se află, există] *pe acolo astfel de...?* = „gibt es dort solche...?” POLIZU. *Jurământ lfi fac din suflet, că... eu nu mi-oi schimbă cuvântul... De-a te iubi până la moarte, de a nu aveă* [= recunoaște] *sub soare altă stea de proslăvire, altă luceafăr de'nchinare!* KONAKI, P. 103. *De sânt acestea lucruri creștinești, zică cine are* [= recunoaște un] *Dumnezeu!* ANTIM, ap. IORGA, L. I, 430. *Imbracă-te iule în pielea cea de urs pe care o ai* [= ai moștenit-o] *de la tată-tău*. CREANGĂ, P. 215. *De unde să ai bi* [= să aii, să găsești] *apă vie?* VARLAAM, C. 158. *Cine-o zice „Nițul vine”*, *Are* [= capătă] *un galben de la mine*. ISPIRESCU, P. P. 305^a. † A nu aveă nici un sfânt, v. sfânt. | A nu aveă după ce bea apă, v. apă (p. 183^b). | A nu aveă (nici un) chichirez, v. chichirez. | Aproape toate ghicitorile românești se încep prin am...: *Am o cățelușă roșie, care bale tof/da/juna pînă un gard alb de os?* (= „Limba în gură”). SBIERA, P. 320.¹⁷

b.) (Complementul este o parte integrantă a subiectului) A fi (înstrătat) cu ceva. *O, ce frumoși ochi ai!* EMINESCU, P. 209, 212. *De-ar a veă codrul ista gură, să spuie căte a văzut... știu că am aveă ce ascultă!* CREANGĂ, P. 119. *Scorpiu... este mai rea de cât soră-sa și are trei capete*. ISPIRESCU, L. 5. *Cu dragostea nu plăm...* *Ea doboră, și-oripi n'are*. HODOȘ, P. P. 33. *Masa are patru picioare. Casa are două caburi* † A *aveă* cap (v. c.), gară (v. c.), inimă (v. c.), minte (v. c.), nas (v. c.), obraz (v. c.), ochi (v. c.), perii rai v. păr', roșt (v. c.).

c.) (Complementul se află ca o parte integrantă a subiectului) A purtă, a ține. *Acă curură* [= cunună] *în cap*. CUV. D. BĂIL. II, 192. *Toți pe duce au virtute*. EMINESCU, P. 246. *Acel unni are atunci în mână și pânea și cuștul*. CREANGĂ, P. 248/¹⁰. | P. ext. *Adă-mi aice hărțile cele mici, ce le ai la tine*. DRĂGHICI, R. 18. [Boierul hotărî să o dea] *după un fecior ce l-aveă boțorul pe lângă dinul*. ISPIRESCU, L. 179/¹⁰. *Pentru asta să am eu la mine pe procepsală?* Idem, L. 44/¹¹. *Îl aveă cu dinul mai în toate zilele, la corbă*. GORJAN, H. I, 48. † † (Despre femeii) A veă pre sine : a veă menstruația. *Actasta e leagea... cea ce ars pre sine intru necurățila ei...* și *bărbatului carele ea dormi cu ciala ce ars pre sine*. BIBLIA (1688), 82 (: „telle est la loi de celle qui est malade de ses mois... et de celui qui couche avec celle qui est souillée”), cfr. și libid. 11, ; 359/. (Invechit) A veă în pântecu = a fi însărcinată. *Fără ispită bărbătească, ai avut în pântecule tău pre Căntăntul*. MINEIUL (1776), 54 1/2. *Fecioara a avut în pântecu și a născut*. TEODORESCU, P. P. 115^b. | A veă seu la răruंची, v. seu. | A nu aveă nici în clin nici în mănecă (cu cineva), v. clin. | A veă (ceva) în gând (v. c.), în minte (v. c.), în cuget (v. c.). | A veă la (s. pe) capul său), v. cap. | A veă (ceva) s. pe cineva la (s. pe s. în) inimă (v. c.) s. (fam.) la stomah (v. c.). | A veă (ceva) pe (s. la) suflet (ul său), v. suflet. † † A veă (ceva) a-mână: la îndemână, la dispoziția sa. *Are săgeți a mână*. DOSOFTIEU, P. 26 (cfr. a-mână pag. 133^b-134^b). (Azi) A veă (ceva) s. pe cineva la mână = disponibil, la dispoziția sa, în puterea s. în stăpânirea sa. *Lăsați-mă pe mine, cucoana, să găsesc un bărbat duducă Tincă: am la mână un procuror fain!* ALECSANDRI, T. 765. *Nu pot să fac nimic împotriva lui: mă are la mână cu un înecur*. | † A veă (ceva) pre mână: a dispune de... *Va fi acedn pre mână sa bani domnești*. PRĂVILA MOLD.

178. | A avea la îndemână: în apropiere (aşa în cât să nu fie nevoie decât de a întinde mâna spre a-l lua). *Să ai la îndemână niţel muc de lumânare.* ISPIRESCU, L. 376.²⁸ | A avea în degetul cel mic, v. deget. | A a avea gârăni (în cap), v. gâr-găun.

d). P. ext. *Dumnezeu în ceru are duhuri.* BIBLIA (1688), 4 pr.¹⁰. *Eu s'aibă în ceru curşii?* DOSOFTEIU, v. s. 49.²⁷ *N'avea chioară pară în buzunar.* STANCOVICI, B. 247.¹³ *Cine strică dragostele, Mănce-i grâul pasărilor Şi să n'aibă până-n masă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 281. *Are oi la munte.* | *Peşte-rea... în loc necunoscut își are răsuflarea.* ALEXANDRESCU, M. 11. *A avea pe cineva în tasca* (v. c.). | *Nici acasă n'am de coasă* (v. c.). | (În legătură cu adverb local) *la ce-şi place din ceea ce am din-nainte.* ISPIRESCU, L. 384.²⁷ *N'am asupra-mi [= la mine] nici un ban de cheltueală.* DRĂGHICI, R. 6. (Franţuzim, cfr. asupra pag. 357².)

2^a. a) Ca o posesiune se pot considera şi drepturile pe care le dă puterea părintească asupra copiilor, puterea maritală asupra nevastă, p. ext. puterea stăpânului asupra slugii. *Acest vestil împărat avea doi feciori.* GORJAN, H. 1, 1/10. *El întreabă, cine are o slugă?* BALCESCU, M. V. 392.²⁷ *Şi-avea o fată — fata lui — Iocană n'lr'un altar s'o pui, La închinat.* COŞBUC, B. 16. *Doamne, mă Chirică, că bun suflet de femeie mai am. Bine mi-am ales-o!* CREANGĂ, P. 168. | P. ext. (Raportul Invera) *N'are Dumnezeu stăpân!* CREANGĂ, P. 111.² *Copilul acesta are o mamă maşteră.* | (Orice raport analog) *Ruda sa ce-o are Nu o ia 'n defăimare.* DOSOFTEIU, P. 42. *Nu am alt tocarăş.* KONAKI, P. 99. *Să am draguşi pe-aici, Mi-ar părea zilele nicei.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 130. Elipctic. *Cine-o avut [scil. draguşi] şi-amă n'are, Pare-i noaptea de de mare; Am avut, dar amă n'am, Pare-mi noaptea cât un an; Pe badea nu-l uit guhan* [= niciodată]. MĂNDRESCU, L. P. 85.

b). Când voim să numim şi persoana (fiinţa) care ne e rudă, prieten, etc. avem construcţia cu acuzativ dublu. *Tot creştinul are pre călugăriţă sor sufletească.* PRĂVILA MOLD. 107.²⁷ *Să poşi avea supus pe împăratul grec.* E. VĂCĂRESCU, IST. 253.²⁷ *De nu mi-tegea atunci din casă, Eu n'aş fi de copil rămasă.* *Că laş avea băiat şi-acum!* COŞBUC, F. 95. *Are păzitor la cireadă un căne.* ISPIRESCU, U. 55.²⁷ *Are-o Greacă ibovnică.* TEODORESCU, P. P. 70. Elipctic. *Dar mă doare şi mai tare, De măduca ce mă are [scil. fată].* ALEXANDRI, P. P. 197.² | F. am. (Către cel ce ne supără, ne picătoşete) *Du-te'n casa cui te are* (Ca să-şi dea de mâncare) = „geh' heim zu Muttern, schau, dass du weiter komst”. TDRG. | Circumseris. *Eu am pre Domnul care mă grăsteşte [= îngrijitor].* DOSOFTEIU, P. 36. | P. ext. *Buzduganul ista îl avem lăsat moştenire de la strămoşul nostru.* CREANGĂ, P. 57. | Poet. *Brazi şi pălînăşi I-am avut nuntaşi.* ALEXANDRI, P. P. 2^a 21.² | Fig. *Căşi se dau bucatelor trupeşti şi pohtelor, acela păntecule-şi au Dumnezeu şi Down.* CORESI, ap. TDRG. *Bărbaşi, acândă armă sfânta scriptură, oştesc.* BIBLIA (1688), 8 pr.²¹. *Atunce, Doamne, la primejde, Sufletul meu să te-aibă nedajde.* DOSOFTEIU, P. 70. *Noianul de lume, ce-l am palat de primbare...* KONAKI, P. 265.

c). (În loc de al doilea acuzativ figurează un adj. sau un adv.) *Nai pre altul acaemenea.* BIBLIA (1688), 7 pr.¹⁰. *Ai heruvimi gata.* DOSOFTEIU, P. 50. | Fig. şi p. ext. *Paşine sucenira... am plăcde.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Am mânie reci.* | Spec. *A avea pe cineva de aproape* = a avea multă simpatie s. dragoste pentru el. *Pe copiii tăi ai mai de aproape decât pe ceilalţi.* ISPIRESCU, L. 273.²⁷ | *A avea pe cineva drag* = a-l iubi. *El, acum ghieste singur. De te am eu drag ori nu?* COŞBUC, B. 196. *El o avea foarte dragă, cu ochii din cap.* SBIERA, P. 169.²⁷ | Mai ales refl. (cu sens reciproc) *A se avea dragi* = a se iubi unul pe altul. *Vai, bădiţă, dragi ne-avem,*

Ne-am luat, nu ne putem, Ne-am lăsat, nu ne'ndurăm! MARIAN, O. II, 199. *Hai, bade, să ne-avem dragi!* RETEGANUL, CH. 108. | *A se avea rău* (cu cineva) = a fi duşmani s. certai, a trăi în relaţii duşmănoase. *Dacă se va da apă din vasul din care bene porumbii, celor ce se au rău laolaltă, se îndrăgesc iarăşi.* (Orlat, în Transilv., ap. HEM. 1274.²⁸) | *A se avea bine* (cu cineva) = a fi prieteni, a trăi în termini prieteneşti, a se înţelege, a trăi în armonie: „vivre en bonne intelligence, être en bons termes, être bien, être l'ami de qqn”. *Acându-se bine* [Mihailu-vodă Racoviţă] *cu domnul nulenesc...* MAG. IST. III, 77.²⁵ *Îl puneă la multe trebi, acându-se prea bine.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 260.²⁸ *Împăratul turcesc nu bine se are cu hanul tălăresc.* ŞINCAI, HR. II, 267.¹ *Cu nimene'n lume nu se avea bine.* PANN, P. V, II, 96. *Ei de mici copii s'au avut bine şi s'au iubit fără-şeşte.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 949. *Popa le mai ce-tea [mirilor] iară din corşi şi, după ce isprăveă, le da poveşe ca să se aibă bine, să se îngăduie unul cu altul şi să trăiescă fericiţi.* PITIŞ, SCH. 150. *Hai, măndro, să ne-avem bine...* *Hai, măndro, să ne-avem dragi.* RETEGANUL, TR. 191.¹² *Se avea bine, ca fraţii.* ISPIRESCU, U. 34.²⁷ | *A se iubi, a avea relaţii de dragoste* (cu cineva), a fi ibovnică (cuiva). *Se zice că ar fi al unei figanice care s'a avut bine cu un boier.* SANDU-ALDEA, LUC. VI, 449. | Elipctic. *A se avea* (cu cineva), cu aceleaşi sensuri... *Cu care se avea ca nişte fraţi.* ISPIRESCU, U. 50.²⁷ *Chemătorii luă lăutării şi mergea la câte o fată, rudă ori nu; de multe ori, mergea la fata cu care se avea unu' sau altu' din chemătorii şi avea de gând să o ia de nevastă.* PITIŞ, SCH. 154. *De ne-avem, ori nu ne-avem, Numa'n ochi s'au ne vedem.* ŞEZ. I, 142.¹ *Foicică măricea! Şi-aş trăi, şi n'am cu cine. Că cu cine m'am avut, Post-a vreme s'o trecut. Ş'o mai fi s'o mai eeni, Dar ca aia n'o mai fi.* BIBESCO, P. P. 361. *Cum te ai cu frate-lădu?* = „quomodo convenit tibi cum fratre?...” *Intertragat du dich mit deinem Bruder?* LB. [Neobiectivitate şi neromâneşti sânt expresiile şi sensurile în următoarele două exemple din I. NEGRUZZI: *Au creai tu a mea moarte, Fiind-că eu am foarte?* I, 80. *Prezidentul nu are bine.* VI, 11.]

d). (Al doilea complement se poate indica şi prin prep. de.) *S'o am de ibovnică.* TEODORESCU, P. P. 315.² *Acela va avea fata de nevastă.* RETEGANUL, P. IV, 73.¹⁰ *Îşi aless... un ogar, să-l aibă de tovarăş.* ISPIRESCU, L. 297.²⁷ | P. ext. *Viermuşorii... fărna am de neclătoare.* KONAKI, P. 269. *Acem de moştenire, de la tata, o perche de opinci.* ISPIRESCU, L. 215.²⁷ *Să prinzi ere-o fată de peşte, ca să avem de legumă pentru azi şi mâine.* Idem, L. 280.²⁷ *S'o aibi de vestre pe când te-i mărta.* SBIERA, P. 207.²⁷ *Ai un bărbat de vânzare.* DOINE, 177. | Fig. *Slava acesti lumii, de răs şi de smenţală să o avem.* VARLAAM, C. 73.² *Şi pe călugări întru nimic nu-i socotea, acându-i de batjocură.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 164. *Aceasta... o vom avea de pildă.* DRĂGHICI, R. 141. *Căci nu mai am de obicei...* *Să mă îmbdă şi de scântei Din stela.* EMINESCU, P. 73. | (Complementul în acuzativ poate fi omis, ca de la sine înţeles) *Eu nu am [banii] nicei de cheltueală.* DRĂGHICI, R. 14. | (Mai rar) *A (se) avea* (în) de bine = a (se) avea bine (cu cineva); a (se) iubi, a avea relaţii de dragoste (cu cineva). *Se avea în de bine, fiindu-i foarte credincios.* BALCESCU, M. V. 463. *Mă am di bini cu fata împăratului.* ŞEZ. IV, 199.²⁷ | (În cazul din urmă găsim în popor mai ales construcţia cu prep. cu: *A avea pe cineva cu bine s. cu drag* = a-l iubi. *Ai-mă, măndră, cu bine.* *Cum te am şi eu pre tine!* RETEGANUL, TR. 109.² *Că n'am pe nime cu bine!* ŞEZ. III, 159.²⁷ *Că n'am pe nime cu drag.* ŞEZ. I, 74.²⁷; III, 22.²⁷ | (Prep. de, care în construcţiile acestea are sensul de „drept”, e înlocuită, mai ales în limba cărturarilor, prin ca) *Acela să aibă pe fiică-sa de soţie şi îm-*

parăfia toată ca zestre. SBIERA, P. 74/15. *L-am avut zece ani ca deputat al oraşului nostru.*

e.) (Aproape Invechit) A considera, a socoti, a tineă (pe cineva drept ceva). *Tremise Domnul D/umnefăzau pre cei săraci și neputernici, schiopii și orbii... pre carii aveă Jidovii, că sânt săraci și neputernici cu sufelele.* VARLAAM, C. 361, 2. *Rogu-te să mă aibi lepădat.* idem, 358, 2. [Moisi] *imbă pre D/umnefăzau și pre dănsul aveă sădcărșitul cel de apoi.* BIBLIA (1688), 6 pr./15. *Sădcărșitul se cuisine să-l iubească, iar toate celelalte să le aibă ca niște gunoaie?* ANTIM, P. 16. *Nu voui niciodată să m'aibi de nebuln.* PANN, P. V, II, 150. *Mă au de mort și pierdut.* GORJAN, H. II, 223. *Iago (către Otelo): Și-aveți-o, generale, vă rog, de credincioasă.* P. P. GARP, ap. TDRG. *Popoarele l-aveau ca pe cel mai liberal dintre potentați.* I. GHICA, ap. TDRG. || † Eliptic. (refl.) A pune preț mare pe sine, a se crede prea mult, a fi infumurat. *Nime, pentru bună-tățile sale, să nu se aibă pe sine și pre altul să osăndească.* VARLAAM, ap. TDRG.

3^a. P. ext. (Complementul e o noțiune de timp sau de spațiu) *N'am nici măcar un ceas subț a mea stăpânire.* MARCOVICI, C. 10/12. *Am uitat ce dată avem azi.* *Mai avem un chilometru până să ajungem.* DG. *„Ce (zi) avem azi?” — „Azi avem! Iam!”* TDRG. || † A avea vreme (s. timp) = a afla timp (spre a face ceva). *Dumnezeu... iubit cetitoriule, să-ți dărucească... cândă și mai slobode cacuri, intru care... să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iacasită zăbăv.* M. COSTIN, LET. I, 5/22. *Tu cei trăi... pentru-ca să ai îndestul vreme a împlini areapta mea răsăditre.* BELDIMAN, N. P. II, 17. | A apuca (II, 3^a) să... *Împărțatul nici n'aveă vreme să se minuneze.* IPIRESCU, L. 390/16. | A fi liber s. a avea răgaz pentru cineva. *Dragu mi-e rățul cu flori și de mândra'n sărbători.* *Și mi-ă drag rățul cu pene.* *De mândra, când are vreme.* DOINE, 56/12. (Mai ales la negativ): *N'om vreme s. timp (să... spre a... s. pentru...).* | † (Completat prin „de a(n)i”) A fi trăit. *Are multă vreme de ai, intr'acel loc.* DOȘOFTEIU, V. S. 30. | (Vreme = „timp frumos, rău etc.”) *Donă zile au acut ei vreme bună, cu cănt priincoș.* DRĂGHICI, R. 9. | A avea x ani = a fi de x ani. *Dinainte (în trăsură), am un om balan, ce puteă să aibă 35 [de] ani.* C. NEGRUZZI, I, 37. | A avea zile (s. zilțoare) = a trăi (se bazează pe credința fatalistă că omului li este dat de soartă un anumit număr de zile). *A pomeni baba nea, câte zilțoare-a aveă, de uăcuzal acesta!* CREANGĂ, P. 128. *Mai aveă-cor zile, să se mai cază, au ba?* IPIRESCU, L. 105/21. *Moare, că nu are zile.* MĂNDRESCU, L. P. 47/12. | P. ext. *Să nu am Paști, nici Crăciun!* DOINE, 218/15. *Cu gura mă blăstăma: Să n'am prânz Fără de plăns.* *Nici amiază Fără năcz.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 195. (Cf. a jungle III, 1^a) *Vom aveă ploate, furtună.* TDRG. *Acând nuntă Domnul celății acia...* MINEIUL (1776), 3/12. | A-și avea un loc = a ocupa un loc. *Nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe harta lumii.* BĂLCESCU, M. V. 5/12. | A avea loc = a găsi (un) loc. *Un roiu de albine... umblau bezmetice de colo până colo, neațănd loc, unde să se așeze.* CREANGĂ, P. 238. *N'ar aveă loc în pământ!* ALEXANDRI, P. P. 229/12. | (Franțuzism s., la Români din Austro-Ungaria, germanism; despre un eveniment) A se întâmpla, a se petrece. *În acele vremi a acut loc întâmplarea.* RETEGANU, P. I, 11/1. | (Despre un sentiment, o putere, o faptă...) A nu avea margini = a trece (peste) orice măsură, a fi afară din cale de... *Supărărea acum nu aveă margini.* RETEGANU, P. V, 20/17. *Eră un zăcoș (în text „zăgăș”, probabil greșită de tipar), de n'aveă margini.* IPIRESCU, L. 276/17. | † A avea cale = a avea înaintea sa un drum (lung). *Acia cale la fară departe.* DOȘOFTEIU, V. S. 118, 2. | P. ext. *Un zid... acând opt palme lățime...* DRĂGHICI, R. 164.

4^a. Fig. a) Complementul e o abstract) *La mine*

să aibă omul sădcărșitul, la mine să năzucească. BIBLIA (1688), 6 pr./13. [Pre measar] *Domnul îl face de-i clasel, Trimițând pultare de la Ston s'ă dă.* DOȘOFTEIU, PS. 41. *Voiu lăsa fericiere aceluia ce-ore.* ALEXANDRESCU, M. 7. || † A avea dreptate (v. c.). | A avea gând să (s. a...)... v. gând. | A avea grijă (v. c.). | A (nu) avea greș(ală) (v. c.). | A (nu) avea habar (v. c.). | A avea treabă (v. c.). | A avea vorbă (v. c.).

b.) Adesea a avea împreună cu complementul său abstract corespunde unui verb; astfel: a avea asemănare. *desporebire* = a se asemăna s. deosebi, - *fință* = a fi, a exista s. a se naște, - *întâmplare* = a se întâmpla, - *nădejde* = a nădăjdui, - *prepus* s. bătucă a bănui, - *spor* = a spori, - *train* s. *viață* = a trăi etc., - *vis* = a visa — sau corespunde construcției „a fi”, urmat de un adjectiv: a nu avea moarte = a fi nemuritor, a nu avea număr = a fi nenumerat etc. *Atât de nesimțitori ne-am face, încât n'am aveă despoire de dobitoacele cele necuvințitoare.* DRĂGHICI, R. 50. *Acest somn puternic are cu moartea asemănare.* BARAC, A. 50. *Păgânii de la D/umnefăzau au fință.* BIBLIA (1688), 6 pr./15. *Atunci lumea cea gândită pentru noi aveă fință.* EMINESCU, P. 232. *Pot să am nădejde în noi?* CREANGĂ, P. 20/15. *Când a mai acuză și despre întâmplarea ce au acut... nu știă cum să mulțamească lui moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 135. *Având prepus pentru niște lucruri...* ANTIM, P. XXIII/7. *La lucru n'are spor.* DOINE, 283/4. *Și de sânt, și de am viață, dar lumea ce-mi folosește?* KONAKI, P. 100. *Dumnezeu a rânduit.* *Să ia mândruța urit.* *Să aibă train neclăit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 167. *Vis frumos acut-nu noaptea.* EMINESCU, P. 187. *A băul apai vie, și nu are moarte.* SEZ III, 99/15. *Faclele nu mai acutu monai.* BĂLCESCU, M. V. 395/13.

c.) De multe ori a avea împreună cu complementul său abstract corespunde unui verb cu sens pasiv. *Ptolomeu era mare laudă [— este lăudat].* BIBLIA (1688), 8 pr./22. *Să acem iertare [— să fim iertați], stăpâne!* CREANGĂ, P. 204. *Nu mai ai scăpare [— nu mai poți fi scăpat] din mâna mea!* IPIRESCU, L. 223/12. || De aci sensul de „a primi, a căpăta, a se da cuiva ceva, a fi părtaș z. a se împărtași la s. din ceva” (cu deosebire atunci când e vorba de dorința de a primi ceva, când deci posedarea a ceva se anticipează oarecum). *Ce bine să fac să aibă viața de ceaci?* CORESI, ap. CP. 139 (— ca să aibă viața veacilor. N. TESTAMENT (1648); ca să aibă viața veacilor. BIBLIA (1688); „que dois-je faire pour avoir la vie éternelle?”). *Cinste să aibă de la domnia la.* MOXA, 372. *Să aibă certare, cu și un neigătoriu.* PRĂVILA MOLD. 47. *Ar da toată starea, ca să aibă un minut...* de odihnă. MARCOVICI, C. 19/2. *N'am mândrire.* KONAKI, P. 103. *Se întoarseră pe rând: Gavril și Moise, pentru a domni, iar Ioan, pentru a rădăci o viață întreagă în Ardeal, așteptând un scaun pe care nu-i era dat să-l aibă.* IOH. G. I, 21. *Pace de ei!* — din spre partea lui nu veți aveă. IPIRESCU, L. 195/22. *N'am milă, unde mă dac.* DOINE, 48/12. (Cf. *N'am milă* = „nu simt milă”, mai sus, sub f.). | *Boala asta n'are leac [— pentru ea nu se găsește leac]. De toate acestea... eu mai înainte acem știință [— căpătaseam știțe].* DRĂGHICI, R. 36. (Cf. *aveă știință de limba etnească* = „cunoaște limba elin”, subț d.). *Mulți ani trecuse la mijloc, de când aceti frați nu mai acuse prileț [— nu le fusese dată ocazia] a se îndăni amândoi.* CREANGĂ, P. 183. *Trecărăm cum trecărăm până aci, stăpâne; mai acem [— ne mai rămâne] un hop: acem să dăm peste o primejdie mare.* IPIRESCU, L. 6. *Ku am semne [— presimți], că trebură să dau de ei și să-i aduc.* RETEGANU, P. V, 27/22. || † A avea cautare (v. c. s. trecere (v. c. s. folos (v. c. s. dobândă (v. c.)). | A nu avea chip să... v. chip. | A avea parte (v. c.). | A avea voie (v. c.).

d.) Complementul e o trăsătură caracteristică s. o

Insușire inerentă a vieții sufletești s. trupești a omului (s. a unei ființe). (De cele mai multe ori se poate reda prin) A fi înzestrat cu... A avea bunătațe (s. răutate) = a fi bun (s. rău), curaj (s. îndrăzneală) = a fi curajos (s. îndrăzneț), - putere = a fi puternic etc. *Multa bunătațe ce aveai spre cei de sub stăpânire...* BIBLIA (1688), 7 pr./s. Nu ai destulă îndrăzneală. MARCOVICI, D. 10/12. De ai curaj să mai mergi, poți să o întreb pe dînsa. IPIRESCU, L. 358/7. Ai destulă tărie de suflet, ca să nu te temi. MARCOVICI, D. 16/20. Prătsea întrebă ce putere are zmeul. IPIRESCU, L. 87/2. | A avea dar (s. talent) de... = a fi talentat, - darul să... = a fi înzestrat cu însușirea (bună) de a... - memorie (s. finere-de-minte), - știință = a ști etc. *Nicolae aveai dar de învățătură.* GAVRIL, NIF. 12. Aveai darul de a fi curățel. IPIRESCU, L. 229/4. *Are finere-de-minte grozavă.* idem, L. 366/17. *Oameni ai locului...* de lumina clinească având știință. BIBLIA (1688), 4 pr./s. | A avea (a)plecare (și plecăciune) spre... = a fi aplicat spre... - deprindere s. obicei = a fi deprins, obicnuit... - năruv = a fi năruvos, etc. *Împăratul are obiceiul a bea în toată sara... lapte dulce.* CREANGĂ, P. 97. *Lămele, după deprinderea ce aveau, umblau după dînsul.* DRĂGHICI, R. 149. *Cum ai vr(e)a, ca omul... La patini să nu mai aiă... plecăciune?* KONAKI, P. 266. *Trageroa-de-înimă ce are aiuga spre a-i slujii cu credință...* IPIRESCU, L. 126/11. *Calul acesta are năruv.* | *Acești auru de a voră să îmbulziți pe lărau cu drepturi.* MAIORESCU, D. II, 169 (cfr. a.e.r., pag. 54°). *Harap-alb are o înfașare... plăcută.* CREANGĂ, P. 210. *Total într'însul are pe vino-coace.* IPIRESCU, L. 240/10. | P. ext. A avea haz (v. c.) | A avea noroc (v. c.) | A avea răndueală (v. c.) | A avea socoteală (v. c.) | A avea (h)arțag (v. c.)

e.) Complementul este o stare sufletească sau o stare organică. (Exprimă adesea același lucru ca verbul corespunzător: *am bucurie* = „mă bucur”, sau ca „-i fi cuivă (dor, etc.)”; *am dor de casă* = „mi-e dor de casă”. Se poate reda de cele mai multe ori prin) A simți. *Eu nu am mai mare bucurie, decât cînd vorbești de Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 48. *Fămeașă aveai jale nemărginită.* MINEIUL (1776), 51/1. *Nu mai am nici o plăcere.* KONAKI, P. 104. *Frica ce are [femeașă] pentru să nu o omoare [bărbatul]...* PRAVILA MOLD. 82. *Au-am odată... dor de fată.* ALECSANDRI, P. II, 101. *Mai am o dorință.* MARCOVICI, D. 6/25. *Tu să n'ai nici o păsare.* ALECSANDRI, P. P. 113/17. *Cînd n'am bani, am tot-bună.* DOINE, 209/10. *N'aveai ostîmpăr.* IPIRESCU, L. 161/20. *N'am răgaz, nu am odihnă?* KONAKI, P. 86. *Mă învață să aiă răbdare.* VARLAAM, C. II, 3. *N'am stare și-acezare.* DOINE, 208/11. *Cum să n'am inimă-rea?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 383. | *Numai nua n'are somn.* MĂNDRESCU, L. P. 69/20. *Parcă aveau orbul-gîinilor.* (v. c.) CREANGĂ, P. 304/15. *Nu aveai poftă de mîncare.* DRĂGHICI, R. 40. *Pacolo ară poftă el a trece.* IPIRESCU, L. 373/20. *Am dureri de cap. Am friguri.* AVEA LIPSĂ (v. c.) | A avea nevoie (v. c.) | A avea op (v. c.) | A avea trebuință (v. c.) | Adesea, în întrebarea Ce ai? (prin care întîmpinăm pe cineva a cărui înfașare trădează o suferință fizică ori morală) s. în general o (înută neobișnuită) — ce ti-e? Ce ai astăzi, măi Tănădă, de ești așa supărat? ALECSANDRI, T. 161. *Arad, ce însemnează pe tine negrul port?*... Ce ai? EMINESCU, P. 211. | Și cu alte accepțiuni: *Asă a fi, n'a fi asă?, zise mama, - vreau să-mi fac băiețel popă. Ce ai tu?* [-de ce te împotrivesți? Ce-ți pasă țep?] CREANGĂ, A. 13. *E dus de-atunci. Dar ce-au areu?* [-ce i s'a întîmpat? De ce a luat hotărîrea să se ducă?]... - *Ce-a făcut, Destul de rău a fost!* COȘBUC, P. 72. | (Fam.) A avea pe dracul! s. a nu avea nici pe dracul! = a nu avea nici o suferință, boală, necaz, etc. *Sărmanul, are friguri și trebuie să stea în pat!*... - *Are pe dracul! L-am văzut și azi pe stradă!*

f.) De cele mai multe ori, starea sufletească indi-

cată prin complementul abstract e un sentiment față de altcineva. *Dragostea, ce ei arată că are asupra popoarelor învine...* BĂLCESCU, M. V. 413/10. *Jubireea ce ai către împăratul...* IPIRESCU, L. 15/10. *Îlărăneală având cătră Mîntuitorul. MINEIUL (1776), 207/1. Toți aveau mîla de ea.* IPIRESCU, L. 309/10. *Are ciudă pe ala.* ȘEZ, I, 157/6. *Pe cine-avea mînie...* DOINE, 98/10. *Avea pîmă pe oameni.* IPIRESCU, U. 62/10. *Are crîmășie spre dînsa.* PRAVILA MOLD. 83. | De aici, senșul de „a fi s. a sta cu cineva într'un anume raport”. *Începu...* a avea luptare cu Scheai. MOXA, 373/1. *O vrajă ce au fost acundî ei an-de sine...* PRAVILA MOLD. 38. *Acundî întru Hristoșu libou în-de ei.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *Asem prietenu preu mare cu vîrul meu.* GORJAN, H. I, 104. *Două merg, două stau, două o dîmănie au?* (= „Soarele și luna...”) GOROVEIU, C. 352. *Se vede că a avut creu ceartă cu soră-sa.* IPIRESCU, L. 5. † (Jur.) A avea pără (cu cineva) = a fi în proces s. a avea judecată (cu...). *Va avea neștine pără cu altul...* PRAVILA MOLD. 12.; cfr. 29., 31.; 34. | A avea ceva cu cineva = a avea motive de nemulțumire s. vrăjmășie împotriva cuivă, a-i căuta ceartă s. pricină, etc.: „avoi un dent contra qqn.”. *De acești ceva cu noi, răspundeți!* SEVASTOS, N. 114/. *Eu nu știu ce are cu mine!* RETEGANUL, P. II, 57/10. | (Mai ales în întrebări) Ce ai cu mine? = ce vrei de la mine? : „que me voulez vous?”. *Ce am eu cu sufletul vostru?* CREANGĂ, P. 160/10. *Ce-au împărații toți cu mine?* TEODORESCU, P. P. 111. *Sărăcie, ce-ai cu mine?* ZANNE, P. V, 575. *Ce-ai cu ei, Daclă e chel?* idem, P. II, 517. | Adesea completat. *Cu dînsu să am eu acuma de lucru (v. c.)?* ȘIBERA, P. 286. *Mai ai și cu mine o leacă de vorbă (v. c.)* CREANGĂ, P. 272/12. † A avea de făcă cu cineva, v. furcă.

g.) Une-ori, mai ales la scriitorii vechi și în graiul popularului găsim drept complement o construcție propozițională; astfel, cu prep. de: *Părinții feii...* *am de bucurie* [= sînt bucurioși], *că le-a picat un om apă de bun.* CREANGĂ, P. 168. *Pentru-aceea, Doamne sfînte, eu ții-am de făgădă* [= mențin făgăduința], *Ce voi da laudă tale fără de tăgadă.* DOSOFTEIU, PS. 185. *Ai de gînd* [= ai intenția, v. gînd] *să mergi mai tîrziu [la bal]?* ALECSANDRI, T. 306. *A avut de grijă* [= a avut grijă (v. c.) și pentru aceasta. IPIRESCU, L. 107/10. *Purtă... pene, pentru care avei de fală* [= aveai ca o fală] *a se îngămfă oarecum.* DRĂGHICI, R. 174. *Despre acest lucru, ea n'are de știre* [= n'are știre s. v.]. ȘEZ, V, 31/10. | Cu prep. în. *Pe dînsa în dragoste o are.* FANN, E. II, 30. | Cu prep. la. *Să aiă la iubire Dumnezeu pe-o muritoare?* KONAKI, P. 101. *Nu știu, dacă ai la știință, ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* CREANGĂ, P. 313. | Cu prep. întru. *Începă a să grijă în tot chipul să o aibă întru cunoștință.* MINEIUL (1776), 10 1/2.

h.) Eliptic. *Astă fată bine joacă.* *Numai are [subînțele: defectul s. obiceiul], că am schioapă.* EMINESCU, P. 224. *Las' să mă chleme cum m'a chlemea; ce [subînțele: pagubă] ai d-ta de acolă?* CREANGĂ, P. 149/17.

5. Refl. Afară de cazul de subț I, 2, c, unde reflexivul are sens de reciprocitate, sînt rare și mai mult excepționale cazurile de întrebătoare reflexivă a verbului avei. Astfel fig. *Și plecă împăratul-Verde supărat, la bătaie...* *Vine... un om străin... și-i zice: ...De-mi făgăduiești că-mi dai ce n'ai acasă, ce te mîntuiesc...* — „Să-i dau ce nu am acasă?” *Numai pe mine nu mă am acasă și cătănele mele...* RETEGANUL, P. 31. | În literatura veche, la scriitorii moldoveni, une-ori cu senșul de „a fi”. *Pururea să ne avem călătoria într-această lume.* VARLAAM, C. 369. *Micșor Ioan de pre stat să dre, ce la Dumnezeu are cînte mare.* DOSOFTEIU, V. S.

115. *Așă dară, despre răsărit bălțile, munții și locurile se aced.* CANTEMIR, IST. 125. *Istoricul ade-vărat (...carile istoria adevărată, precum s'au avut, istorisește).* Idem, IST. 70; cfr. IST. 76; 91 etc. (In exemplele acestea din urmă, probabil, latinism, cfr. res sic se habet = „lucrul stă, este astfel”). (Astăzi, rar) A se simți. *Mă am = „sânt...; trăiesc: sum, valom;... sein, sich befinden.”* [d. e.] *Cum te ai? = „quomodo valet...; wie befindetst [Du] dich?”* LB. *Filocare, cum se păstrează, așa se are.* RĂDEȘCU-NIGER = „wie man's treibt, so geht's”. TDRG. || *Neromânească* e construcția: *A se aced* (către s. la...) = a se raporta (către s. la...). *Precum lumina soarelui se are cătră alalte steale, așa chipul împăratului cătră senatori... iaste.* CANTEMIR, ap. DG. *Două dreptunghiuri care au aceeași bază se au între ele ca înălțimea lor.* MELIK, G. 110.

11. În legătură cu forme verbale.

12. În legătură cu infinitivul, a avea arată destinațiunea, scopul s. obligațiunea acțiunii exprimate de acel infinitiv. *Cum iaste aruncată sâmbunța în pământ, așa și cuvântul lui Dfammedj-zău are [= e menit] a hi sămăna întru inimile oamenilor.* VARLAAM, C. 324. *Cercetază pentru cre-or corabie, ce are [drept țintă] a să porni acum.* DRĂGHICI, R. 14. *Hai și tu cu noi... că doar n'am [= nu sânt dator] a te duce în spinare.* CREANGĂ, P. 241. *Zăce merla că-i bolnavă. Mergă cucul și-o întreabă. „Da mori tu, soro, de grabă?” = „Ce ai, cuce, a mă'ntreba [= ce urmărești prin întreabarea ta]. Că mor de grabă, ori bă?”* ȘEZ. I, 46_{1/2}. Din sensurile acestea fundamentale se pot desvoltă ușor sensurile: „a trebul”, sau sensul unui timp viitor, une-ori cu înțelesul lui „a voi” — fără ca să se poată spune totdeauna cu precizie care anume dintre aceste sensuri prevalează. [Une-ori infinitivul se păstrează, la cei vechi, întreg: *Atăta avem a pomeni.* N. COSTIN, LET. I, A. 16_{1/2}.]

a.) A trebul, a avea îndatorirea, a fi dator să... *Răspuns avănuă a da.* CORESI, R. 29_{1/2}. *Să aibă a plăti daideia și toate greutățile.* PAVILA MOLD. 3. [Talantul] *alta nu e, fără căt cuvântul lui Dumnezău cu care are a neguțitori omul.* BIBLIA (1688), 4 pr. 1. *Venind poruncă de la împăratul să dibă loșii a să lepădă de domnul Hristo[su].* DOSOFTEU, V. S. 8. *Țărani să aibă a aduce bucate la oaste.* NECULCE, LET. II, 344_{1/2}. *Să cinstim prin bătrânii cu care vom avea [= va trebul s. ne va fi dat, menit] a trăi.* MARCOVICI, D. 178. *Ce arău [= ce trebului s. ce lmi fu dat] a mai vedă!* PANN, P. V. 1, 99. *Nu avem [= nu sântem datori] a cercetă aci, cum se produc asemenea raporturi.* MAIORESCU, CR. I, 165. *N'au avut de căl cu ochiul ori cu mâna semn a face, și apu-șii își împines toate neamurile n'coace.* EMINESCU, P. 239. *Atăta vreme să ai a mă suși, până când îi mură.* CREANGĂ, P. 206. [Cfr. *Să aibă datorie a merge... spre ajutor.* E. VĂCĂRESCU, IST. 255_{1/2}.]

b.) (Neoblicnuit) Cu sens de imperativ. [Avuția] *să nu o dibă a face [= să n'o faci, să n'o ascuzi] a lui Dfammedj-zău.* VARLAAM, C. 279.

c.) Exprimă viitorul. *Cu auzul auziți și nu aveți a înțelege, și vădând păreții și nu aveți a vedea.* COD. VOR. 104_{1/2}. (= cu auzul veți auzi și nu veți înțelege, și văzând veți prăvi și nu veți vedea). N. TESTAMENT (1648); cu auzul să auziți și să nu înțelegeți, și căutând să căutați și să nu vedeți. BIBLIA (1688); „aure audietis et non intelligetis: et videntes videbitis et non perspicietis”; „vous écoutez de vos oreilles, et vous n'entendez point; et en voyant vous verrez et n'apercevez point”. *N'are a treace ruda aceasta, până ocaiea toate vor fi.* CORESI, ap. CCR. (: „que cette génération ne passera point”). *A ascuzesi tale inimă am a nudi addincima.* KONAKI, P. 259. *Doar n'am a trăi că lumea!* CREANGĂ, P. 186. *N'are a te mănă ciuma!* ȘEZ. I, 108_{1/2}.

d.) A putea, a avea puțința, posibilitatea, ocazia (de

a...). *Mi-am oprit rostul, să n'aibă a dice... cuvânt de price.* DOSOFTEU, PS. 46. *Lună-ași încântătoare n'am avut a admiră.* ALEXANDRESCU, M. 19. *Să faci tocmala, că după ce îți-i implini anii, să ai a lua din casa lui cei vrea tu.* CREANGĂ, P. 146_{1/2}. *N'am a mă plânge de nimic.* ISPIRESCU, I. 12. *Iertător mult pentru sine și adese-ori și pentru alții, când speră că o să aibă a fi iertat, la rândul său, de dinșii.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

e.) (Neoblicnuit) *Săbăticu... într'o nimică au de a acide [= pentru săbăticu uciderea e o nimică toată] și a mănă oameni.* DRĂGHICI, R. 265.

|| A avea (de) a face (ceva) s. cineva, cu altceva s. cu altceva) — a avea ceva comun, a avea analogie cu cineva s. ceva: „avoir, à faire”; „avoir affaire”; foarte dese la negativi: *n'are a face!* întrebunțat ca o simplă întâmplare, prin care voim să arătăm că argumentele aduse împotriva părerii noastre nu sânt în chestiune. *Acasta [o sustine] însă fără cuvânt, neavând ni-mic a face numele Sorei cu Ismail.* E. VĂCĂRESCU, IST. 247_{1/2}. *Rău e, când ai a face tot cu oameni care se tem și de umbra lor.* CREANGĂ, P. 233. *Bunăta-tea nu are de-a face cu răutatea.* Idem, 209. *Așă ni fi-a fost pocăstă?*... *Stă!*... *dară, să-fi arăt eu cu cine ai a face!* ISPIRESCU, L. 377_{1/2}. *Pleacă ințe c'ai să întârzi de la tren?*... *N'are a face, la șapte și douăzeci pleacă altul!* || *Mai ales: Ce-are (de)-a face? când voim să spunem că cele întâmplare în-trec orice așteptare. Ce-are a face el cu maică-sa? Poate că să fie o aspidă, el ce-i de vină?* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Harap-Alb, Geriș, Ochilă și Pă-sări-Lăi-Lungilă se pun ei de ospătează și beu, cât le trebe. Dar ce are a face? Par că nici nu se cunoștea de unde au măncat și au băut [așa enorme cantități] de mâncare și de băutură li se servi-seră.* CREANGĂ, P. 200. *Voinic trebie să fi, omie... dacă tu poți să cănezi un tânjar pe care noi nu-i vedem!* — *Ce-are a face! Voinic este Țugulea... care a omorât pe Smeoșca!* ISPIRESCU, L. 321. (Cfr. ital. „non ha a far!” = „che ha da far!”)

29. Aceleași sensuri ca acelu cu infinitivul le are și aved urmata de conjunctivul (introdus prin să), atât numai că în acest caz prevalează înțelesul viitorul. Sensul fundamental de scop reiese încă din exemple ca: *Curios lucru e să vadă cineva pe lamă, când aced să vie acasă.* DRĂGHICI, R. 102. Dar mai ales ideea fundamentală a menirii se străvede limpede în exemple ca: *Nu luați sama că alogătorii au să plece!* C. NEGRUZZI, I, 39. *Îi spune cu cine are să se întâlnească și ce să vorbească.* CREANGĂ, P. 95. *N'am știut că, ducându-mă să slujesc unui împărat, am să mă lupț și cu fiare săbătic.* ISPIRESCU, L. 14. | Astfel s'a născut chiar o nuanță nouă de sens, cea de „a fi destinat să...”, care, de obicei, se redă în românește prin „eră să...”. *În timpul de acum aced să ne calca cu fier și cu foc năpastia... ODORESCU, III, 28_{1/2}. Într'o zi merseră părinții lor de-acasă, și aved să fie pe sară înapoi.* SBIERA, P. 275_{1/2}.

a.) A trebul, a avea îndatorirea, a fi dator să... *Un pas am să mai fac!* MARCOVICI, C. 16_{1/2}. *Să știți de la mine ce ai să faci, când vei ajunge acolo!* CREANGĂ, P. 170. *Dragostea din satul tău E mai bună, fătul meu; ...De drum n'ai să n'engrijesti, Nici de plozi să te scutești.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 80. *Ai să-fi ceri iertare de la el, dacă vrei cu afacerea să se aplaneze.* | Când nu voim să poruncim, ci să dăm un sfat, să arătăm singura cale care e de urmat, fraza din urmă se schimbă în: *N'ai decât să-fi ceri iertare de la el, și afacerea se va aplană* (Eliptic) *N'ai decât =* în încercare, poștești și fă, dacă-ți dă mâna; puțin lini pasă! *Am să mery să-i fac un scandal ne mai pomenit!* — *N'ai decât!*

b.) Cu sens de imperativ. *Aveți să mergeți!* KETHGANUL, P. III, 9_{1/2}. *N'are să se amestecă [= nu-i e permis să s'amestec; să nu se amestec] nimeni unde nu-i fierbe oala.* ZANNE, P. IV, 19.

c.) Exprimă viitorul. *Moartea are să-l răpească.* KONAKI, p. 292. *În călătoria ta, ai să ai trebuință și de răși și de buni.* CREANGĂ, p. 198. *Aven să dăm peste o primejdie mare.* ISPIRESCU, l. 6. *Tu te fă bolnav și-i spune că ai să mori, dacă...* SBIERA, p. 131/1. *Au să te alegă.* MARIAN, o. 1, 9. *De-ai să mori...* *Făc ce-a vrea Dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. 217/1. *Nare s'o poată lua.* SEVASTOS, N. 27/2. *Pre mine ai să mă dai.* REȚEGANU, TR. 23/1. *Nare să-mi ieie meseria din mână!* ZANNE, p. V, 412. (Sensul de „a voi” se străvede încă în exemplele: *Mă dau jos și am să șed toată noaptea lângă d-ta.* CREANGĂ, p. 133. *Un lucru numai am să-ți spun...* ISPIRESCU, l. 41.

d.) A putea, a avea puțința, posibilitatea, ocazia de a... *Ceia ce-și... fac fără smântână...* Să n'ăibă să scape de sfânta-ți d'rapăci. DOSOFTEIU, PS. 63. *Asu-pră cărmuirii împărăției n'am nimic să-ți zic* [= nu pot obiecta nimic]. ISPIRESCU, l. 41. *Dăpăci dacă n'oiu ști eu, cine altul are să știe?* CREANGĂ, p. 299. *N'ai să-mi scapi!* SEZ. I, 61/1.

3v. A avea în legătură cu de, urmat de participiul trecut, înseamnă „a-i rămânea cuivă ceva de împlinit, a trebui”, mai rar „a putea, a ști”. *Eu socotesc că încă mai avem de ascultat.* DRĂGHICI, R. 14. *Am de trecut prin multe locuri.* CREANGĂ, p. 197. *Cum ai de mers pe drum?* REȚEGANU, p. IV, 20/2. (Participiul poate avea un pronume drept complement). *Accese dară acum, carile mai curat și mai pre scurt acum de zis.* CANTEMIR, IR. 75/1. *De câte ori aveți câte ceva greu de făcut, chemă calul.* ISPIRESCU, l. 149/1. *Moșneagul se duce la țarg, țarguște el ce are de țarguit...* CREANGĂ, p. 77. *Îa mai sfârșește odată cu lupul cela; altă ceea n'ai de vorbit?* idem, p. 123. *Că nimic n'am de cerut.* DOINE, 267/1. (Complementul participiului poate fi și un substantiv) *Fiecare nație are o misiune evanghelică de împlinit.* BĂLCESCU, M. V. 5/1. [A nu se confunda cu acele cazuri când complementul aparține verbului aceluși, precum: *N'aveți timp de pierdut.* ISPIRESCU, l. 372/1.]

4v. Invechită e legătura lui a avea cu un participiu servind ca adjectiv predicativ, spre a redă ideea unui mal-mulț-ca-perfect. *Alătea [puști] aveți luate [= luate] împărățul cu sine...* NECULCE, ap. TDRG. *Dulăilor, pre care în muști trimiși aveți...* CANTEMIR, ap. TDRG. *Știa toate pe larg ale Craiovei, acedintu-le ochile* [= căci le ochise] *din vreme.* ZILOT, CRON., ap. HEM. 970/2. *Colea firii... o au părăsită.* DRĂGHICI, R. 190. *Am sfârșit hrana ce aveam gătită.* idem, 26. (Cfr. la KONAKI, p.: *Sfânta rândueală, ce pe zidurile toate cu milă are cuprins...* 272. Chiar și: *Fugarii...* *Nu simte a lui podobe ce firea îi are date.* 291).

5v. În legătură a.) cu relativ cu, sau b.) cu adverbale cum, când, unde, urmate de infinitivul fără prep., „a” (mai rar urmat de să cu conjunctivul), a avea (mai ales negativ a nu avea) înseamnă „a nu” și „a (nu) putea”. [Între ce, cum, când, unde și infinitiv se poate intercala particula mai, sau pronume personal.]

a.) *Harap-Alb, nu mai având ce zice, mulțămeste lui Dumnezeu, și de bine, și de rău.* CREANGĂ, p. 223. *Aș fi urșid ale de tare...* *că... s'ar fi lepădat de spin, ca de ucigă-l-crucea. Dar nu aveau ce se face, de împărăta!* [din pricina împărătaului], ca să nu-i aducă supărare. idem, p. 210. *Local e ferit, și tepele au ce poate.* idem, p. 128. *Toți rămaseră de rusine, căci n'aură ce le face.* ISPIRESCU, l. 380/1. *N'au nici el ce mai zice.* idem, l. 47/1. *Ea-i răspune: n'am ce face.* ALECSANDRI, P. 240/1. *Pentru omul care-ți place, Mergi la dracul, n'ai ce face.* DOINE, 83/1. *N'am ce face* = „ich kann nichts dafür”, n'am ce-i face = „ich kann ihm nichts anhaben”. BĂRCIANU, | *Dară n'aveți ce-și face capului, căci tată-său îl trimetea...* ISPIRESCU, l. 33/1. *Să aiibă cu ce munci.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 291. *N'au cu ce se apără de necurătul.*

SEZ. I, 19/1. *Nu ai de ce fi supărat.* CREANGĂ, p. 189. | *Elipctic (prin omisiunea infinitivului de la verbul care a fost exprimat înainte). Nu-i apă jupănească? Mai zi dacă ai ce [subînțeles: zice].* CREANGĂ, p. 119. *Nu e dator să mi-o plătească? El zice că n'are ce ce [subînțeles: plăți].* ISPIRESCU, l. 176/1. „*Mulțumesc!*” — „*Nam de (s. pentru s. la) ce [subînțeles: mulțumii!]*” *N'ai ce să mai pier?* MARCOVICI, C. 8/1. *Văzând că Ivan este om împărătesc, n'are ce să facă.* CREANGĂ, p. 301. *Am de ce să fi supărat.* DG.

b.) *Ce să vadă? Și-apoi mai are când vedea?* CREANGĂ, p. 23. | *Într'alt chip n'aură cum face.* VARLAAM, C. 49, 2. *N'ai cum lăcu intr'aciata curte.* DOSOFTEIU, v. s. 49, 2. *Mai dulce n'are cum fi.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 25. *Bat'o cruciulița, lele, N'au cum să nu mă'nele* [= a trebui să fiu sedus de ea], *O'v căzuși albă la piele Si la gramuz cu mărșele.* ibid. 242. | *Legătura să desleaze n'au avut cum.* DOSOFTEIU, v. s. 43. | *N'are de unde veni.* TEODORESCU, P. P. 617/1. *Da n'ai unde te culca.* SEZ. I, 106/1. | *Elipctic. Când se scoală baba în zori de zăud, ia aurori, dacă ai de unde [subînțeles: lua].* CREANGĂ, p. 11. | *N'are de unde* = „n'are încotro (v. c.) = nu-i rămâne altă de făcut... Tare-i rău, și de l-a fină mult apă, apoi n'are de unde, și el trebuie să moară.” SBIERA, p. 131/1.

[Neoblicnuită e construcția cu „a”, care în cazul acesta mai de grabă = „va” („a face” fiind viitorul), decât propoziția infinitivului. *De frica lui Buziuc, Măncă cencurș neopt, N'avea când a face foc.* (Straja, comit. Timișoara). ALEXICI, l. p. 46/1.]

6v. Complementul drept sau nedrept e pronumele cine; construcția rămâne aceeași ca subț 5v, sensul: „a putea să s”, „a găsi pe cineva, ca să...”. *Multe sânt de făcut și pușine de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege.* CREANGĂ, a. 100. *Apă a trebui să se întâmpe, și n'ai cui bănuși idem, p. 223. Ai pe cine-l trimite la noi? N'am la cine prăzi.* | *Elipctic. De geaba l-a strunit și l-a închis...* *Dacă n'ai cu cine [te înțelege], n'ai cu cine!* VLAHUȚA, ap. TDRG. | *N'avea cui să lase moștenirea urei lui.* EMINESCU, N. 3. *Are cui să semene = ital. „ha a chi somigliare”.* HEM. 974. | *Unipers. (N'are cine face, sau alt verb la infinitiv, mai rar, la conjunctiv) = se găsește cineva (nu se găsește nimeni) ca să facă, e cineva (nu-i nimeni) care ar putea face.* *C'an izbăci pre-măser, căruia n'avia cine-i fi aglătoriu.* DOSOFTEIU (— izbăvitul... meserul cui nu e aglătoriu. PSALT. SCH.; cui nu eră ajutor. CORESI, PS.; care n'are ajutor. PSALT. (165); ce el n'avea ajutor. ARSENIIE DIN BISERICANI: „quia liberavit... paupere cui non erat adjutor”: „car il délivra l'affligé et celui qui n'a personne qui l'aide”). ap. HEM. 973. *Ferice de dină e-a murit, că știu că are cine-o bochi!* CREANGĂ, p. 16. *Jele-i, Doamne, cui i-i jele. Jele-i, Doamne, codrului, De armela hofului, Că le plouă și te ninge, Și n'are cine le'neingee.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 288. *Vai de cel ce merge singur!* *Când va aluneca, n'are cine-l ridică.* ZANNE, P. IV, 228. | *Ai să te duci în fundul iadului, și n'are să aiibă cine te scoate.* CREANGĂ, a. 17. *N'are cine să mă hrănească.* ISPIRESCU, l. 15. [Aceasta e singular caz, în care are = „il y a”, sens oblicnuit la Aromâni și la Megleniți, d. e. arom. „Mamo! Nu are angil'i în fer [— nu sânt Ingeri în cer]?” — „Cum nu are [— cum să nu fie], soarele a'neu! Mulți, mulți! Lumina, îi, 109] — meg. *Ari tarbă* = este iarbă. | Din contaminarea construcțiilor: *n'are cine să mă bată și n'am pe nimeni, să mă bată* s'a născut construcția neoblicnuită: *At lucră l-aș face'ndată, Dar n'am cine să mă bată.* PANN, p. V, l. 107.]

[Se conjugă: Prez. ind. I, am, 2, ai, 3, are, 4, avem (ș, forma corectă, din punct de vedere fonetic, acodmă), cu doarebire la CORESI, astfel E, IV, etc., ap. OCR. 10, 14, 15, 23, dar și la VARLAAM, ap. HEM. 977-978), 5, aveți (ș, după pers. 4; arăți CVV. D. BĂTR. I, 129),

6. *au* (în Ardeal — Sălaj, Gales, Tilișca — după pers. 3: *ar*. CONV. LIT. XXIV, 1056). | Prez. conj. 1. *să am* (†, până pe la mijlocul secol. trecut, în literatură: *să aib(ă)*. HEM. 603/21, doc. din a. 1656, DOSOFTEIU, ps. 16, 242. DRĂGHICI, R. 103; C. NEGRUZZI, I, 260 etc.), 2. *să ai* (†, și încă și azi, numai în parte, *n' ai ai*, la DOSOFTEIU, ps. 82, EMINESCU, N. 9, etc. *N' ai ai grîdă*. CREANGĂ, P. 151, alături de *n' ai grîdă*, idem, p. 271; la VARLAAM și forma † *aiubă* [cf. *ciuib*, *coiuf* etc.], C. 116) 3. *să aiibă* (după anal. verbelor de conj. 1: *să aibe* DOINE, 57/22; prin apropiere de „*avem*, *avut*, *aveam*, *avea*” etc. și *să aiibă* ȘEZ. II, 209/13, TÎPLEA, unde [în Glosar] se mai dă și o formă *să aiubă*), 4. *să avem*, 5. *să acefi*, 6—3. | Imperativul, ca conj.; cu negațiune: 2. *nu avea* (*nu aveă s. n'avea*), și, prin analogie cu formele afirmative, *n' ai* și *n' ai bi*. Part. *avut*. | Gerund. *avînd* CUV. D. BĂTR. I, 412, (acundă JIPESCU, o., ap. HEM. 978, † *aiubînd* COREȘI, ap. CCR. I, TETRAEV. (1574), 201, etc.) | † Condiționalul 3. *se avere*: *Ași și credința: se nu avere lucrul, moară țiasc*. COD. VOR. 120/2. | Celelalte forme, ca la verbele de conj. II.]

B. Verb auxiliar.

Când spun: *Am la mine o scrisoare scrisă de eri*, mă închipesc pe mine în momentul de față ca posesor al unui lucru îndeplinit mai înainte. Sensul frazei nu se va altera prea tare, schimbînd-o în: *Am scris eri o scrisoare, care este la mine*, atît numai că în cazul acesta mă gândesc mai întâi la săvârșirea acțiunii în trecut, și în urmă la starea actuală. Prin faptul că am depărtat participiul trecut din poziția lui de atribut al complementului drept și l-am legat imediat de verbul *avea*, s'a născut construcțiunea cea nouă: *am scris*, prin care se exprimă o acțiune săvârșită în trecut. Construcțiunea aceasta se poate urmări chiar în limba latină clasică (*Ibi castellum Caesar habuit constitutum* = „Caesar avea un castel care eră clădit acolo” > „Caesar își zidise acolo un castel”. Cfr. Ph. Thielmann, *Archiv für lat. Lexikographie*, II, 372 sqq., 509 sqq. și Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, III, § 288 sqq. Cevă analog la noi: *Venitanii avînd cu Turcii început războai la Crit*, *au pus gînd crăiul leșese numai s' începă sfadă cu Turcii*. M. COSTIN, LET. P. 314. Cfr. și: *Ingerii oamienilor celora ce n' au fapt bun...* CUV. D. BĂTR. II, 417 > *ingerii oamienilor ce n' au făcut [† fapt] bun...*); ea a devenit generală în limbile romanice (tot așa germ. „ich habe getan” etc.; cfr. n.-grec. *ἔχω* = „am (ceva) legal”), mai întâi, firește, atunci când subiectul frazei eră același ca și al participiului (*Am o scrisoare scrisă de mine*), mai târziu pentru orice verb transitiv (*Am un castel zidit de alții*). În limba română uzul acestei construcțiuni s'a generalizat cu desăvârșire, extinzîndu-se și asupra verbelor intransitive, căci, de pildă, o propoziție ca: *E venit din țară streină* are numai sensul original „este un om, care a venit”, pe când timpul perfect se poate exprima numai prin *a venit din țară streină*. Intrebuintarea lui *am* auxiliar e din cele mai vechi timpuri din care avem urme scrise, și în toate dialectele.

1°. Perfectul compus (care, în cele mai multe regiuni, se întrebuintează astăzi și în funcțiunea perfectului simplu) se formează, la toate verbele, prin participiul trecut (invariabil) construit cu prezentul verbului *avea*, conjugat însă, în parte, cu alte forme decît prezentul verbului pregnant, și anume: *am*, *ai*, a († aproape exclusiv *au*, dialectal *o*), *am*, *ați*, *au* (dialectal a și, prin confuziune cu formele verbului auxiliar „*vrea*”, și *or*). Aceste forme pot sta înaintea participiului, sau pot să se lege de el în mod enclitic: în vechime există regula sintactică, după care la începutul frazei nu putea sta decît forma din urmă (precum, în general, nu se putea începe fraza cu cuvînte proclitice); azi regula aceasta nu se mai observă; în graul poporului e însă adesea încă vie: *Fost-ai, lele, când ai fost...*, etc.; mai ales în construcțiile cu participiu dublu: *Poruncit-ai, poruncit,*

Slugile împăratului, La fetele satului, Să nu poarte busuioac. JĂRNÎC-BĂRSEANU, D. 296. Iată câteva exemple, din diferite vremuri și regiuni: *Fost-au în gîndul meu, iubite cetătoarele, să fac leatopisăful fără noastru, Moldovei...* M. COSTIN, LET. I, 214. *Rădăcinar-s'au Petricele-vodă din țara leașcă...* și *au venit cu oaste în Moldova*. NECULCE, LET. II, 242. *Am ieșit cu cinste*. ANTIM, P. XXV, 16. *Juratu-m'am și mă jur...* JĂRNÎC-BĂRSEANU, D. 74. | *În cinste mare curință i-ai dat*. DOSOFTEIU, ps. 28. *Nepote, mai căzu-t ai pieleu nestimate apă de mari?* CREANGĂ, P. 217. | *Viscolul pustiirei a suflat*. RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 580/2. *La Nistru pîn' la Tisa, Tot Românul plînsu-mi-s'a...* EMINESCU, P. 160. *Văz'au înțeleptul acela...* BIBLIA (1688), 3 pr./21. *Înt'acelu stare Mai fost-au vr'un om?* KONAKI, P. 101. *Cine-o iubit pe Zulnea...* idem, p. 105. *Luna'n cerin au asfințit*. CREANGĂ, P. 275. *M'a vîrît în țoți spăriești*. idem, p. 186. *Mie mi s'o arit*. POP. (Iablonița, în Banat) JĂHREȘER, III, 273. | *O, cum ne-fajm pierdu't vreame!* CUV. D. BĂTR. II, 456. | *Bine-afți venit s'ndoițoi!* IȘPESCU, L. 1. | *Mulți au căzut, iar eu am rămas!* MARCOVICI, D. 1. *Or plecat noasă figani la pădure...* POP. (Borlova, în Banat), JĂHREȘER, III, 268. | În literatura veche, mai ales în traduceri, auxiliarii apare une-ori despărțiți de participiu. *Să se-faju neștre după al nostru ceas lașat...* CUV. D. BĂTR. II, 79; cfr. I, 372, 392 etc. *De am eu făcut ceva cu nedereptul...* MOXA, ap. HEM. 979; dar și în texte originale: *Au ei lăsat cu al lor cucuț* („act rustic din Mehedinți, circa 1599”), ap. HEM. 979.]

2°. Mai-mult-ca-perfectul se formează în limba populară prin legarea lui *am* fost cu participiul trecut, iar imperfectul prin legarea lui *am* fost cu gerundiul. *Am fost făcut o jalbă* = făcusem o jalbă. *Am fost venind cu oile de la munte*. (Bran, Transilv.) = veneam cu oile.

— Din lat. *habere*: vegi *avar*, ital. *avere*, engad. *avar*, fran. *avoir*, prov. *aver*, span. *haber*.

A-VECERNE (loc. adv.) s. f. |

A-VECERNE (loc. adv.) s. f. |

Le temps, dans la journée, qui précède le coucher du soleil, vers les cinq heures de l'après-midi. Vêpres. — (În Transilv.) La început a-vecernie eră locuțiunea a-verbială, compusă din prop. a. (2°) și subst. *vecernie*, însemnînd „la vecernie”. Când prop. a a încetat de a mai fi întrebuintată în limbă ca vorbă independentă, s'a mai adăogat prop. „la”, pentru ca să exprime „timpul cînd se ține vecernia” (cfr. la amurg). *Timpul înainte de asfințitul soarelui se chiamă: „la vecernie”*. (Făgăraș), ap. HEM. 2155. Cfr. a-chindie, chindie. Din locuțiunea aceasta s'a putut despărți apoi un subst. fem. *Vecerne* = „timpul între orele 4-5 postmeridian” (Făgăraș), ap. HEM. 2155. | *Vecernie. I-am rugat să vie în beșearică...* Văzînd că nu înfăleg... mergînd în beșearică, am început la vecernie, iară ei... trîgîndu-mă și împingîndu-mă, m'au scos afară. DOC. (a. 1765, Orăștie), ap. IORGA, s. D. XIII, 253.

A-VEDEARE † loc. adv. *Ouvrlement, franchement. Réellement, vraiment.* — Pe față, față, în vederea s. f. în fața tuturor, aievea (†). *Amfianu mărturisind a-vedlare și cu îndrăznie pe Domnul nostru Is. Hs. Dumnezău, bătut fu*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 2155. | *Cu ochii săi, în realitate, de fapt, aievea. Văzînd a-vedare răsipa oștii sale...* M. COSTIN, ap. DG.

— Compus din a. (3°) și *vedere*.

AVENI † vb. IV. *Frumenter, lecer.* — (Numai în FALIA, a. 1582) Intrans. A dospi. *Și făcură pogaci pîne azimă, că nu putea aveni, silindu-i Eghipteanii să iasă*. ap. DG. | Refl. A se dospi. *Aluțul ainte de ce so-ară fi avendînd...* ap. DG. Cfr. *avenit*.

— Pare a fi lat. *ad-venire* „a veni spre ceva, a veni grămadă”, întrebuintat despre apele care vin

mari: span. *avenir*, „a se răvărsa peste maluri“, de unde „a crește“, spec. (despre alui) „a se umfla a se dospî“. În celelalte limbi romnice: it. *avenire*, fran. *avenir*, etc. cuvântul arată alte dezvoltări semantice („a se întâmpla“ etc.).

AVENIT, -Ă † adj., subst. 1°. *Fermenté, levé*. 2°. *Pâte fermentée*. — (Numai în PALIA, a. 1582).

1°. Ad. Dospit. *Pâine aventă*, ap. DG.

2°. Substantivat. Pâne dospită. *Cine va fi mîndrîcînd aventî, sufletul aceluia va peri den adunarea Izraelianilor*. ap. DG. Cfr. azimă.

— Participiul verbului *aveni*, devenit adjectiv, și substantivat în urmă.

AVENTURĂ s. f. *Étranger, intrus, aventurier*. — (În Banat) „Venetic“. DG. [Și: *avianătură* s. f., numai în expresia (oameni) *de-a-vănătură*. *Dragu mi-i la bădătură*. *Cu voinici de-a-vănătură*. SEVASTOS, c. 298. | Plur. *-turi*.]

— Format ca *venitură* (v. c.); pentru prep. *acfr.* lat. *adventicius* „venit din alte locuri“.

AVENTURĂ vb. 1°. (*S'*) *aventurer*. — Trans. și refl. *A* (se) *avzărî* într-o *aventură*. *Mario... îl rugă să nu se prea aventuraze* [în vânătoare]. N. XENOPOL, ap. TDIG.

— *N.* din fran. Cfr. *aventurá*.

AVENTURĂ s. f. *Aventure*. — Faptă s. întreprindere cu întâmplări neașteptate s. surprinzătoare, acțiune hazardată, întreprinsă la (un) noroc. *Marturi oculari ai nenorocitei aventuri a lui Daris*. HASDEU, I. c. 210. *Sînt sigur, că fiedrnia din noi i s'a întâmplat vreo aventură*. I. NEGRUZZI, III, 381. *Chiar cere datoria de cavaler să cauți orîndu aventuri*, idem, VI, 189. *Peste cîteva zile, se publicau mîrturisiri... care puneau într-o lumină străbuitoare tot trecutul plin de aventuri rușinoase... prin care trece omul acesta*. VLAHUȚĂ, D. 7. *Tocmai în acest an, Radu, un om... chinuit de o nepotolită sete de aventuri, fie și criminale... își chemă fratele*. IORGA, I, 1, 507. | Plur. *-turi*.]

— *N.* după fran. (din lat. *adventura*, part. viitor plur. neutru — luat ca fem. sing. — al verbului *advenire* „a sosi“.)

AVENTURĂR s. m. v. *aventurier*.

AVENTURĂRE s. f. *Action de se lancer dans une aventure*. — Infinitivul verbului *aventură*, devenit abstract verbal.

AVENTURIER, -Ă subst. *Aventurier*. — Persoană care umblă după aventuri, căruia-i plac aventurile. *Nicolae Milescu acel aventuros călător și teolog... pretindea că „studiile sale principale le-a făcut asupra limbii grecești“*. IORGA, I, 1, 31. | Plin de aventuri. *O viață aventuroasă*.
— *N.* după fran.

AVENTURÓS, -OĂSĂ adj. *Aventureux*. — Care umblă după aventuri, căruia-i plac aventurile. *Nicolae Milescu acel aventuros călător și teolog... pretindea că „studiile sale principale le-a făcut asupra limbii grecești“*. IORGA, I, 1, 31. | Plin de aventuri. *O viață aventuroasă*.
— *N.* după fran.

AVÈRE s. f. *Avoir, fortune, richesse*. — „Tot ce are (de preț) cineva“, un termen mai general decît

„avut“, care redă mai mult noțiunea de „posesie“ sau decît „avuție“ ori „bogăție“, care, de regulă, însemnează o avere mare, sau decît „stare“, care e o avere destul de mare ca să poți trăi bine din ea. (Cfr. *iosag*). Cuvântul se întrebunțează de o potrivă la singular sau la plural, avînd, în cazul din urmă, sens colectiv. *Iară eu nu mai crăufu de în avere ce-mi eră dăruită de Dumnezeu, a da la acest lucru*. CORESI, E, VII, 227. *Nu vor rămîndă lui averile*. BIBLIA (1688), 369. „*De la Cantemir-vodă nîscaica avere nu le-au rîmas bezadelelor*. NENCULCE, LET. II, 270/22. *Nenorocitele vremilor au krăpit o parte din averea* Ia. MARCOVICI, D. 15/12. *Ca să se sece influința boierilor, ...îi despoie de averi*. C. NEGRUZZI, I, 143. *La Paris, în lupanare...* *Acolo v'afi pu avere, tinerețele la stoc. Ce a seos din voi Apusul, cînd nimic nu e de seos?* EMINESCU, P. 248. *Mai bine-mi dau averea la golani!* COBUCI, F. 73. *Moartea nu va să știe De averi și bogăție*. TEODORESCU, P. P. 101. *Însoară-te, ia-ți muiere* *Fără stare, fără-de-avere, Că averea-i trecoătoare, Dar urta nu mai moare*. SEVASTOS, c. 165. (Loc. prov.) *Averea-i gard de muiere, Sărdacia-i zid de piatră*. ZANNE, P. V, 23. (Cu aluzie la bogățiile cele mari ale lui Constantin Brâncoveanu) *Să aibă averea Brâncovanului, și nu se pricopășește*. Ibd. VI, 459. *Avere mare, primjindă mare*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 9. *Averea-i ca o ballă: cum îi faci un șifuleț, toată se scurge*. id., ib., IX, 7. | *Am avere* — sînt avut. *Fac avere* — agonisesc. *Pierd averea* — rămtăv s. devin sărac. *Mă bucur la avere* — sînt lacom de bani. *Mă asigurău să iau muiere, Mă bucurău la avere, Lăcomit-am, lăcomit, Lăcomit la șase boi, Și-am luat hida de pădcoi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 181. *Cu avere* = avut. *Avere părintească* = „patrimoine“. *Avere câștigată de bărbat și de necastă în timpul cănăiciei lor* = „conquêt“. *Averea unui călugăr ce rămîne mîndărită după moartea lui* = „cotte-morte“. *Avere mișcătoare* = „meubles“, *ne-mișcătoare* = „immeubles“. POSTERIAN. *Toată averea mișcătoare și nemișcătoare, câte are muierea afară din zestre ei, expocită să zice*. CARAGEA, L, ap. HEM. 2161. | *Azi*, adesea cu sens de „avere mișcătoare“ sau „bani“. *Cum s'a vîndt făcălul cu casă și avere bunică, nu mai să la locuia*. CREANGĂ, P. 140. *Am moșii și am averi*. BICHESCU, P. P. 370. *Vreun creștin, de-l întâlneau, Averile-i împărțeam: Cu doi cai de-încapcam, Unu-i dam, unu-i luam*. ALECSANDRI, P. P. 89. | (Contabilitate) *Avere* (din it. *Avere* = active, credit) = „partea dreaptă a unui cont sau a unei partizi; credit“. Com. I. C. PANȚU.

[Plur. *averi*; pop. rar, *averuri*, cu sens de „bani și diferite obiecte de preț“. *Că sînt bufi cu bani mărunți, Cară cu averuri*. GRIGORIU-RIGO, M. I, 29.] Cfr. *neavere*.

— Infinitivul verbului *avea*, devenit abstract verbal și concretizat în urmă. Tot așă: it. *avere* (și plur. *gli averi*), idem, eng. *avoir*, idem, prov. *aver* „turmă de oi“, hionez *avair* „prîsac“, fran. *avoir*, span. *averes*, idem. (Cfr. bulg. *imade*, ung. *vagyon*, germ. *Hab und Gut, Habschaft, Habseligkeiten* etc.)

AVÈRS s. m. sing. tant. (Numism.) *Avers*. — Fața unei monete, de regulă cu chipul domnitorului. I. PANȚU, c. c. 290. Cfr. *revers*; *arol(ă)*, *pajură*.
— *N.* din fran. (Imprumutat din lat. *adversus* „din față“.)

AVÈRSIUNE s. f. *Aversion*. — Sentiment de vio repulsiune față de ceva s. cineva. Cfr. *antipatie*. *Entuziasmul pentru Franța creșteră din ce în ce mai mult, și în aceeași măsură se exageră aversiunea în contra a tot ce venea din Germania*. MAIORESCU, D. I, 23.

— *N.* din fran. (lat. *aversio*, -onem, idem, de la verbul *avertere* „a se întoarce în altă parte, a se depărta de...“)

AVERTISMENT s. a. *Avertissement*. — Înștiințare, atragere a atenției cuivă (mai ales din partea unei autorități) asupra unui lucru, mai ales când socotim că a greșit sau a uitat ceva. *Ce poate să le facă [ministrii profesorilor de facultate care nu-și îndeplinesc cu exactitate îndatorirea lor]? Să le dăm avertismente, ca la băieții din școală?* MAIORESCU, D. I, 365. [Decanul baroului către un avocat:] *Am să-ți dau avertisment!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 56. | Înștiințare pentru plata impozitelor. *Censul nu se poate doneți decât prin... chitanțele sau avertismentele din partea împlinitorilor de dări.* HAMANGIU, C. C. XXIV. | (Jur.) Invitarea din partea autorității, adresată unui jurnal, de a înceta publicarea unor anume articole, sub pedeapsă de suspendare sau de suprimare. *Presă nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor.* idem, C. C. XVII. — N. din fran.

AVERTIZĂ vb. 1^a. *Avertir*. — A da de știre, a înștiința (pe cineva de ceva), a-i atrage luarea-a-minte asupra unui lucru. — N. după fran.

AVERTIZĂRE s. f. *Avertissement*. — Infnitivul verbului *avertiză*, devenit abstract verbal.

AVERTIZĂT, -Ă adj. *Averti*. — Participiul verbului *avertiză*, devenit adjectiv.

AVGĂR † s. a. v. *advār*.

AVGI-BAȘĂ † s. m. v. *avgia*.

AVGIU † s. m. (Milît.) *Chasseur*. — (Întrebuințat mai mult la plural) „Corp de vânători care, în timp de pace, aduceau la masa domnească diferite vânături, iar în timp de războiu se aflau în tabără pe lângă Domn”. ȘIO. *Odăile simenilor și ale avgiilor, nește slujitori de a lui [Dumitrașco-vodă Cantacuzino], ce le pusesă el acest nume.* N. COSTIN, ap. HEM. 2166. | Căpitanul lor se numea *avgî-basa*, sau, românizat, și: *baș-vânător*. *Poruncă la avgî-bașă, să meargă cu vânătorii săi, pentru aducerea ednatului de trebuință curții.* DOC. (a. 1798), ap. ȘIO. *Avgi-bașă, adică baș-cânditor al Măriei Sale lui Vodă,* cine aci... *să cumpere cincisprezece samsoni* [= dulji]. DOC. (a. 1804, București), ap. IORGA, S. D. VIII, 30.

— Din turc. *avgî* „chasseur”. *avgî-bașy* „officier de janissaires, chef du trente-troisième orta des seymens”. ȘIO.

ĂVGUNT s. m. v. *august*.

AVIAȚIE s. f. |

AVIAȚIUNE s. f. |

Aviation. — Zbor prin aer (în felul pasărilor), navigațiune aeriană (cu aparate mai grele decât aerul). — N. după fran. (formațiune savantă din lat. *avis* „pasăre”, după *navigatiune* etc.).

AVIATOR, -OARE subst. *Aviateur, aviatrice*. — Persoană care se îndeletnicește cu aviațiunea. — N. după fran. Cfr. *aviațiune*.

AVICULTOR s. m. *Aviculteur*. — (Franțuzism; rar) Crescător de pasări. — N. din fran. (format din lat. *avis* „pasăre” și *cultor* „cultivator”).

AVICULTURĂ s. f. *Aviculture*. — (Franțuzism; rar) Mestegugul creșterii pasărilor. — N. din fran. Cfr. *avicultor*.

AVID, -Ă adj. *Avide*. — Lacom (la...), nesățios, doritor, pofitor (de...). *Românii... Sărbii... Bulga-*

rii... loși împreună or fi mai siguri de... viitorul lor, când n'ar există printre dînșii pretențiuni absurde și aspirațiuni avide, ca ale Mașhiarilor. ODOBESCU, III, 367. *Să zicem... „aprij” în loc de „avid” și „impetuos”.* MAIORESCU, CR. II, 258.

— N. din fran. (lat. *avidus*, -a, -um, idem.)

AVIDITĂTE s. f. *Avidité*. — Lăcomie (la...), nesățiu (de...). *Îndată se puna seceștrul pe toată averea lui, până ce cărmuirea și-au primit satisfacțiune, ca să-și mulțumească aviditatea ei.* URICARIUL, X, 3/1.

— N. după fran. (lat. *aviditas*, -atem, idem.)

AVIDOMA adv. | v. *avidoma*.

AVIDOMĂ adv. |

AVILITĂ s. f. ? *Foaie verde d'avilită, Cine uroși la Istriță? Senzi căpitan Gheorghifă.* POP., ap. HEM. 2167.

AVIZ s. a. *Aviz*. — (Franțuzism) Păreră, fel de a vedea al cuivă, opiniune (a cuivă într'o chestiune oarecare). *A cerut avizul unui prieten.* | Spec. Păreră ce și-o dă cineva având o calitate oficială. *Avizul șmodului din Constantinopole, ca cătămătoriu drepturilor antice ale bisericii independente a Daciei, nu-l pot primi.* URICARIUL, X, 371/1. *După un aviz al unuia din membrii comisiunii... am crezut că este bine să ne adresăm... la o reputațiune stabilită.* MAIORESCU, D. I, 362. *Avizul consiliului permanent de pe lângă ministerul instrucțiunii publice.* | Înștiințare. *Aviz amatorilor.* | Spec. (Comert) Scrisoară prin care un comerciant înștiințează pe cineva despre un act de comerț. *Aviz că am tras o poliță asupra cuivă.* I. PANTU, C. C. 290. *Aviz de cătător* = mandat. idem, C. C. 290. [Seris și: *aviz*. | † *avizie* s. f., care pare a fi ital. *avvisi* (plur. din *avviso*) „notițe despre fapte (războinice)”. *Această veste o simfiso și Nicolae-codă, din niște avizi, că scrioă că crâul Stanislav au pucea din Holandă, de la Meklenburg.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 161.]

— N. din fran. *aviz*, idem (din *à* și v.-fr. *avis* < lat. *visum* „ceea ce e văzut”).

AVIZĂ vb. 1^a. 1^a 2^a. *Aviser*. (Franțuzism).

1^a. Trans. A atrage luarea-a-minte (a cuivă asupra unui lucru), a înștiința. *L-am avizat de primăjila ce l-așteptă.*

2^a. Intrans. *A aviză* (la...): a se gândi în ceva ce trebuie făcut, a vedea s. a chibzui ce o de făcut. *Consiliul comunal nu...a avizat la executarea altor lucrări de edilitate.* MON. OF. 2.

— N. din fran.

AVIZĂRE s. f. *Aviz*. — Infnitivul verbului *aviză*, devenit abstract verbal.

AVIZĂT, -Ă adj. *Avizat, Rănit* etc. — Participiul verbului *aviză*, devenit adjectiv. [La Românii din Austro-Ungaria (și, de ei, și la Eminescu), după germ. „auf etwas angewiesen sein” și cu sensul de „constrâns, căruia nu-i rămăno decât să...” *Ce vicață l-așteptă?... Un copist, avizat a se culția pe apucate, singur...* EMINESCU, N. 36.]

AVIZIE † s. f. v. *aviz*.

AVIZO s. m. (Mar.) *Aviso*. — Mic vas de războiu, repede, întrebuințat la dusul avizelor, ordinelor, depeșilor, ori la recunoașterea poziției vaselor dușmane. — N. din fran. (span. *aviso*, scurtat din *barco de aviso*.)

AVLIE s. f. 1^a. *Cour, enclos*. 2^a. *Cimetière*. — (În Ban. și prin părțile Crișului și ale Mureșului, JAHRESBERG, IV, 325).

1°. „Curte, ocol“. VICIU, GL., „ogradă, voreț, obor“. HEM. 2170. *Porțile le deschide, Nunta 'n acție tună* [— intră]. *În biserică intră Și frumos se cunună*. POP., ap. HEM. 2170. *Pinten calului lui da, Din acție lui ieșe, La 'mpăratu se ducă*. CORCEA, B. 74. *În noaptea spre Joi-mari... purced muierea din Banat... la mormânt, alții acasă în acție (= curte) aprind morților focuri*. MARIAN, I. 283; (= E. II, 274.

2°. Cimitir, țințirim. *Acție* = „Friedhof (wofür im Norden [des Banats] mebr „ogradă“ gesagt wird)“. JAHRESEBER. III, 313; IV, 325.

— Din turc. (h)awly „pourtour d'une maison, cour“ (< n.-grec. ἀσλή „curte“), poate prin mijlocire sârbească: (h)avlija, idem.

AVOCĂT s. m. (ș. d.) v. advocat ș. d.

AVOR † s. a. v. ivorin.

AVOR s. a. (Med.) *Avortement*. — Lepădare (mai ales prin întrebuițare de mijloace nelegiuite) a unui făt neajuns la deplina dezvoltare (iar când expulsarea copilului înainte de soroc se face fără voia mamei, din vre-o întâmplare sau din slăbiciunea firească a trupului, această lepădare se cheamă și pierdere). [Plur. *avorturi*. | Cu o formă mai apropiată de limba latină și: *abort* s. a.]

— După lat. *abortus*, idem (apropiat, ca formă, de *avortă*).

AVORTĂ vb. 1°. *Avorter*. — (Med.) A lepăda s. a. pierde (un făt, înainte de sorocul nașterii normale, mai ales prin întrebuițare de mijloace nelegiuite). Cfr. (a se) stărpi. Trans. *O persoană, așa de bine constituită, nu avortează dintre un lucru de nimic*. VLARUTĂ, D. 310. || Fig. *Este silit să-și avorteze zilnic, prin provocare voită, gândurile și concepțiile*. CARAGIALE, N. S. 21_{1/2}. | Absol. (Despre întreprinderi răuvoitoare, îndreptate în potrivă cuiva) A nu izbuti, a nu-și ajunge scopul. *Campaigna începută (în politica lui X) a avortat*. [După lat. și: *avortă* vb. 1°.]

— N. din fran. (lat. *avortare* „a naște prea de timpuriu“, derivat din *aborior* „a scăpăta, a pierde fătul“.)

AVORTON s. m. (Med.) *Avorton*. — (Franțuzism) Propriu și fig. Stărpitură, lepădătură. Cfr.rogenitură.

— N. din fran.

AVRĂD † interj. |

AVRĂDINI † interj. |

(Înjurătură trivială, întrebuițată în epoca Fanariotilor, fără de a pătrunde în popor, ca anasăna v. c.). (În gura Turcilor) *Turcii nu l-ajunseră, să-l taie, și căltau din cap zicând: avradini sictin!* ARICESCU, p. 510. *Bragajii* (Turc): *Bre, avradini sictir, ghaur!* TEODORESCU, p. P. 121. | *Atât aveți simțenie De nimeni nu vrea să știe: De avrad și d'anasăna, Pe atunci se'ngroșase gluma, PITARUL HRISTACHE*, ap. HEM. 2170.

— Din turc. *avradyny*, propr. „feminam ejus“. Cfr. anasăna.

AVRĂM s. m., adj. (Bot.). *Sorte de prunier*. — (În Mold.) *Avram* = „o varietate din specia *Prunus insititia*, cfr. goldan“. PANTU, PL. | (Și cu funcțiune adjectivală) *Prunul se mai zice și „perj“ și de mai multe feluri: perj adeverat, perj alb, perj avram, goldan, curcud și porumbrel*. (Tibănești, în Vaslui); Cfr. Cracăoani, în Neamț; Târnavă, în Dorohoi), ap. HEM. 2173.

— Probabil numit așa, după vreun grădinar cu numele *Avram*.

AVRĂMĂ s. f. (Bot.) *Sorte de prune*. — *Avrame* = „varietate de prune obținută prin cultură, din spe-

cia *Prunus insititia*, cfr. goldan[e]“. PANTU, PL. „*Avramele* sânt un soi de perje care se fac de mărimea unui măr viesc și sânt rânduie, la culoare unele sânt roșii și rămân așa până ce se trec, iar altele sânt albe“. (Băiceni, în Iași), ap. HEM. 2174. *Poame sânt: poame goldane, albe, avrame... (În Rădășani, în Mold.)* ȘEZ. V, 69.

— Forma feminină (spre a numi fructul) a lui *avram*.

AVRĂMEĂȘĂ s. f. (Bot.) 1°. *Rameaux floriferes de l'Herbe-au-pauvre-homme (Gratiola) Gratiola officinalis*. 2°. *Ajușu Loxmanni*.

1°. Planta „veninară“ (v. c.), cunoscută și sub numele de „milstivă“, „mila-Domnului“, „potroacă“, are ramuri sterile numite „cărstineasă“ („crotineasă“ LEON, M. 34, „cresteneasă“, „crestăneasă“, „cristineasă“, „cristinească“, „critienească“) și ramuri florifere. Acestea se cheamă *avrămeășă* sau *avrămească*. Când poporul voește să exprime, într'un cuvânt, numele plantei întregi, cu ramurile ei sterile și cu cele florifere, spune mai ales *Avrămeășă-și-crestenească* (s. -crestănească -cărstinească -cărstinească). *Avrămească-crestenească* s. *Avrămească-și-cristinească* (s. -cristinească). „Buruena *avrămească-și-cristinească* [e] cu o singură rădăcină. *Avrămească* face floarea albă pe 'mprejur și în mijloc galbenă, iar *cristineasca* nu înflozește de fel“ (Niculțel, în Tulcea). „*Avrămeășă*, tătănească și zburătoare se întrebuițează pentru om sau vita pociță din tele sau Dinsele“ (Voinești, în Muscel). „Tătănească, *avrămeășă* și *cărstinească*, numite și ierburii din tele...“ (Vânju-mare, în Mehedinți). „Când e bolnav cineva de sperietură, se afumă cu *avramască* și *critienească*“ (Tigănești, în Teaciu). „*Avrămeășă-cărstinească*... se culogea înainte Rusalilor, de afumă femeile copii cu ele, când sânt bolnave“ (Vișoara-Măruțel, în Olt). „*Avrămeășă-și-crestenească*... cresc laolaltă, două s. mai multe ramuri din aceeași rădăcină (la un loc sau una-două palme îndepărtate); unele ramuri înfloresc, și altele nu, adecă sânt sterpe. Ramurile sterpe se numesc *crestenească*, cele înfloritoare *avrămeășă*... *Avrămeășă* și *crotinească*, fierte, se beau pentru durere de inimă (stomac stricat) și pentru tuse etc. Apoi când se întâmplă multe morți și nenorociri în casă, când copiii se sperie din somn etc., atunci se afumă casa cu ele, în credința că ajută mai mult decât rugăciunile (moliftete) popei. Aceste plante, după credința poporului, constrâng spre dragoste“ s. MANGIUCĂ; toate aceste comunicări, la HEM. 2175-2180. „În Moldova (Iași) se afumă bolnavul (de lipitură) cu *avrămeășă*“. GRIGORIU-RIGO, M. I, 102. Cu versul *Frunză verde* (s. foaie verde, s. frunzuliță, s. foaică) *avrămeășă* s. *avrămească*, în Mold. *avrămeășă* se încep multe cântece populare. ȘEZ. V, 14; V, 45; VIII, 58; I, 239^{9/11}; TEODORESCU, P. P. 337⁹; 279; 272⁹; 302⁹; SEVASTOS, C. 150⁹; 216¹¹; MARIAN, NU. 781; ION CR. II, 16. Adecă, în descăntece: *Avrămeășă-cristinească, Leuștean și odolean... Cum se sparge țărul, Cum se sparge oborul Așa să se spargă faptul Și lipitura Și zburătorul*. MARIAN, NA. 24 etc. (cfr. HEM. 2176-2177).

2°. = (planta) *barba-boierului*. PANTU, PL.

— Numele acestei plante e apropiat, numai prin etimologie populară, de *Avram*; de fapt însă el pare a deriva, în sensul 1°, din bulg. (div-)avrană, rus. avrană, idem, care, la rândul lor, corespund germ. (wilder) *Aurin*, idem (< lat. *aurinus?). *Cărstinească* și *cristinească* stau în legătură cu paleosl. *kristā*, rus. *krestā* „cruce“ (cu adjectivale: paleosl. *kristinā*, rus. *krestajnyj*), și numirea aceasta i s'a dat plantei pentru însușirea ei tămăduitoare (cfr. sinonimele „milstivă“ și „mila-Domnului“ și germ. Kreuzbaum, *Christpalme*, *Agnus Christi*=ricin). Hasdeu, *Etym. Magn.* 2182; Tiktin, *Dief. rom.-germ.* 134.

AVRĂMEĂȘCĂ s. f. (Bot.) = *avrămeășă* (1°).

A-VREMI † loc. adv. *Rarement, de temps à autre, de temps en temps, par intervalles.* — Rar, din timp în timp, câte odată. *Câte sâdu în lumea aceasta luminală... multă trulă și usteneală au, iară dulceață pufină și a-cremi.* CORESI, E. 18/22.
— Compus din a² (2^a) și vremi (plur. lui v vreme).
Cfr. a-timp.

AVTĒNTIC, -Ă † adj. v. autentic.

AVTOCRĂTOR, -OĂRE † adj., s. m. v. autocrat.

AVTŌR † s. m. v. autor.

AVŪT s. a. *Possession (choses possédées), bien, avoir.* — Participiul verbului avea, devenit abstract verbal și primind în urmă sensul concret de „posesiune, lucrurile posedate de cineva”, fără să implice însă noțiunea de drept public a acestui cuvânt, ci însemnând mai mult „averea câtă o are cineva, mai ales averea câștigată prin munca sa”. *Bărbăți! Șiți că dintru această lucrare acutului nostru iaste.* COD. VOR. 8/1 (= de intru acest meșteșug iaste dobânda noastră. N. TESTAMENT 1648; dentr'acest lucru sporul nostru iaste. BIBLIA 1688: „vous savez que tout votre gain vient de cet ouvrage”). *Prădără toate acuturile lor și să duseră.* BIBLIA (1688), 9/1. *Boierii și norodul, căzându-și primejdia, își năpăstuiră acuturile și patriă.* STOLNICUL DIMITRACHE, ap. GCR, II, 128/1. *Murind tatăl, și rămând fala nelăzestrată și avut părintesc, datoriu iaste fratele să o înzestrece din acut acut.* CARAGEA, L., ap. HEM. 2186. *Amândoi, cu acutul și cu acutul în Focșani.* ALECSANDRI, T. 400. *Trăi aici câțiva timp... chinut de dorul de țară, de lipsa de ocupație, de grija acutului său peste care alții se făcuse stăpâni.* IORGA, L. I, 241. *Tot acutul ci este o găină, un câțel și o pisică.* ISPIRESCU, L. 395. *Tot acutul din bordană Mă-e, pe câtră, un coteiu.* ALECSANDRI, P. F. 285². *All'împrădat... o [= va] fi stăpân p'al său acut.* TEODORESCU, P. P. 111. *Au umbat multă vreme, fără să se atingă de acutul omensului și fără că să facă pollogării de rând.* ȘEZ. VII, 106. [Plur. avuturi.]

AVŪT, -Ă adj. 1°. Eu. 2°. *Riche, aisé, à son aise, à l'aise.* — Participiul verbului avea, devenit adjectiv.

1°. (Rar, neobiciuit, numai în limba literară, mai ales la scriitorii care au învățat târziu limba românească sau dialectul daco-român) Care a fost al cuiuă. *Acuța sa frumusețe s'a vestejit.* PANN, E. I. 49. *Cea mai frumoasă din fetele avute de craiul Peleias...* MURNU, I. 74.

2°. Bogat, cu stare, bine situat, (în Ardeal) gazdă, gazdac. *De mare folos și cinste este domniei și fărâși boierului înfăptit și acut.* M. COSTIN, ap. GCR, I, 198/22. *Fost-a-a poporul troian ca preot slujind lui Efeslos, Dares, om tare și-acut.* MURNU, I. 87. *Eu sânt fată de împrădat... mare și acut și puternic.* ISPIRESCU, L. 37. *Iou era acut, nu Tândălu.* RETEGANUL, P. IV, 61. | (Interesante sânt următoarele exemple, în care întâlnim și verbul „a avea”) *Cine-i gazdă și acut, Toți îi dau bani împrumut, Da noi care nu acem, Cerem și nu căpătăm.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 415. *Un stăpân acut, când are, La mai mulți dă de mănucare.* ZANNE, P. IV, 618. | Substantiv. *Dă-mă și după sărac, Numai să trădesc cu drag; Căci casa acutului, Din afară-i cărăuță, În lăuntru-i otrăvită.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 275. (Loc. prov.) *Tot grasu' e frumos, și tot avutu' cinstit.* JIPESCU, ap. HEM. 2185. (Cfr. *Tot bogatu' om cuminste, și tot grasu' om frumos.*) [Pentru sensul 2° cfr. alb. *kan-gs și pâr-surj „bogat”* (part. de la *kan „am”*), bulg. *imoblen „bogat”* (de la *imam „am”*). Cfr. și avere, avuție; neavut.]

AVUȚI vb. 1V^o refl. (ș. d.) v. înavuți (ș. d.)

AVUȚIE s. f. *Richesse, opulence, fortune, avoir.* — Bogăție, avere mare. *Suflete, atunci nu veri griji nici de feciori, nici de muere, ce te veri teme de înfricoșatul giudeț și te veri culțemură, cumu-și va plăti Dumnezeu pre faptele tale.* *Unde fi-ș-a) atunci avuția și bogăția și scumpia?* CUV. DIN BĂTR., II, 451. *Și a lui acufie altora o împărțer.* CORESI, E. 7/1. *Inimă lacomă și iubitore la acufie.* MOXA, 372. *Vor da neacu niște avuție, ca să o fie și să o cotească.* PRAVILA MOLD. 22, 2. [Ion-vo) băgat-on în foc de vin pre clădica Gheorghie, de au ars, dându-i vină de sodomie, auzind că are acufie.] GHECHE, ap. HEM. 2187. *Acufiția cea închisă nu iaste acufie.* BIBLIA (1688), 4 pr./22. *A mostenit... multă acufie.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/1. *Fură omorâți atunci... Emeric Lazar, Francie, numit cel Mare, Mihailu Caracozoni... și mulți alții, vestii prin meritul și acufiile lor.* BĂLESCU, M. V. 393/1. *Boierii se bucurau... că vor pută ocupa iarăși posturi... ca să adune nouă acufii din sudoarea poporului.* C. NEGRUZZI, I, 150. *Ei, spuneți acumă, boieri domina-voastră, nu-i așa, că avuțiile-s amăgitoare?* ODOBESCU, I, 80. *Politica noastră va aceri de jind... de-a descolă prin legi finanțare și economice acufiia particulară, care este sorgința acufiiei publice.* MAIORESCU, D. II, 223. *Își împrăți toată acufia pe la oșai.* ISPIRESCU, L. 4. (Loc. prov.) *O meserie plătește cât o acufie.* ZANNE, P. V, 406. *Muieroa dă-băbat, acufia casii.* Ibid, II, 294.
— Derivat din avut, prin suf. abstr. -ie.

AVUTŌR, -OĂRE † adj., subst. *Possesseur.* — (Neobiciuit) Adjectivul verbal al lui avea. *Acutor de mai înainte, odecă acela ce au acut mai înainte un lucru.* COD. TIV.

AVŪZ s. a. v. havuz.

ĂV(Y)A † s. m. (Biser.) *Père, abbé.* — (Rar) Tată, părinte, abate (Numai în legătură cu nume proprii). *Acu Athanasie.* DOSOFTEU, V. s. 56³/22. *Acu Zinota purces odată să meargă la Palistina.* Mss. (a 1808), ap. GCR, II, 200/22. *Acu = „I” tată, părinte; pater...; der Vater. 2° avat, archimandrit, egumen; abbas...; der Abt¹. LB.*

— Împrumut literar din grec. ἀβάς „abate”²².

ĂVĂD † s. m. *Petit père.* — Diminutivul lui AVŪ. *Acuții plânge Raitho.* DOSOFTEU, V. s. 13, 2.
— Împrumut literar din grec. ἀβδών, idem.

ĂXĂ s. f. 1°-4°. *Axe.* — Terminul tehnic pentru oxie sau fus (de roată, de moară, etc.).

1°. (Geom.) Liniă matematică (închisută) în jurul căreia se învârteste un plan spre a da naștere unui corp. *Axa unei con, a unei sfere, a unui cilindru.* *Axa coordonate:* dreptele la care se raportează pozițiunea unuia sau a mai multor puncte. | P. ext. *Axa unei piramide,* perpendiculara care merge din vârful mijlocul bazei. *Axa unei prieme,* dreapta care unește centrele celor două baze. *Axa unei elipse, a unei hiperbole,* dreapta care trece prin cele două focare. *Acu mare a elipsei.* CULIAN, C. 104. | P. anal. (Astr.) Dreaptă (închisută) în jurul căreia se face mișcarea de rotațiune a unui corp ceresc în jurul lui însuși. | (Mecan.) Orice dreaptă în jurul căreia se poate mișca un corp. *Axa unei corăbi:* linia matematică în jurul căreia se fac deosebitele mișcări de oscilație și rotație ale unei corăbi. | *Axa unei strade,* linia care împarte strada în două părți laterale egale.

2°. (Fizică) *Axa unei oglinzi, a unei lentile,* dreaptă dusă de la un punct luminos la centrul de curbătură al unei oglinzi sau la centrul optic al unei lentile. *Liniă care unește centrul optic al obiectului cu punctul de înțrucișare al firilor reticulului se numește axă optică [sau vizuală].* CULIAN, C. 4.

3^e. (Geolog.) *Axa de ridicare*, linia direcțiunii după care s'a făcut ridicarea unui șir de munți.

4^e. (Anat.) *Axa gâtului*, vertebra a doua, numită a axis, în jurul căreia se poate învârti, ca în jurul unui fus, vertebra primă, de care e fixat capul. || (Bot.) *Axa unei plante*, partea plantei, în jurul căreia nase apendice. *Staminele și carpelul... sânt așezate pe extremități de axe caulinare...* GRECESCU, Fl. 4.

[Citit (și scris) și]: *axă*. | (Barbarism) și: *ax s. a.* STĂNCESCU, ap. TDRG. | † (de-a-dreptul din grec) și: *axos s. m.* *Primum 2 roate într'o osie să leagă, ași aceale [deodoluri] print'o mîntoașă osie (ca-re axon să chiamă) una cu alta să... intrulocăz.* CANTEMIR, ap. GCR. I, 323.]

— N. după fran. (lat. axis < grec. ἄξιν „osie, axă“.)

AXIAL, -Ă adj. *Axial*. — Care este în linia axei. [Pronunț. -xi-al.]

— N. din fran. Cfr. axă.

AXILAR, -Ă adj. (Anat.) *Axillare*. — De subsuoră. | P. a. anal. (Bot.) Care este așezat la încheietura unei foi, a unui peduncul, a unei crengi. — N. din fran. (derivat din lat. axilla „subsuoră“.)

AXIOMĂ s. f. *Axiome*. — (Mat.) Adevăr general, care nu se poate proba și nu are nevoie de demonstrație, fiindcă se impune minții ca evident de la sine. *Judecățile fundamentale a căror certitudine este dată în ele însele și nu mai trebuie nici mai poate fi argumentată din alte judecăți... se numesc axiome.* MAIORESCU, L. 135. *Propoziția că partea este mai mică decât întregul este o axiomă.* | P. ext. Propoziție admisă de toți, ca un adevăr matematic indiscutabil. [Terminul „Vlah“, în înțeles de „Roman“ sau „Latin“] *Slavii l-au luat de la Germani. ... Această bază... oferă toată certitudinea unei axiome istorice.* HASDEU, I. c. 41. [Pronunț. -xi-o. | † (de-a-dreptul din grec.) și: *axioma s. f.* *A celor întregi la mîndre axioma este: Tot lucrul cu grabă să se caare...* CANTEMIR, EST. 145. | (Rare, cu păstrarea pronunției franțuzești) și: *axiom s. a.* | Plur. *axiome*, rar și învechit și: *axiome*.]

— N. din fran. (lat. axioma < grec. ἀξίωμα, idem, de la ἄξιον „scoțese vrednic de... adevărat“.)

AXIŌN s. a. (Bis. ortod.) *Hymne religieuz qu'on chante pendant la messe* (et dans lequel se répète, en grec, le mot ἄξιον „digne“). — Imnul „Cuvine-se cu adevărat“ în liturgia lui Ioan Gură-de-aur, și imnul „De tine se lucră“ din liturgia lui Vasile cel Mare (înlocuit în Joia-mare prin „Nu te tângui, măică“). *Împăratul... tot în picioare au stătut, pînd ce au cîntat psalmii axion și ecteria.* N. COSTIN, LET. II, 114^e. *Cîntînd axionul, după obicei, sîntele icoane au sîrutat.* G. GRECEANU, ap. GCR. I, 333¹². *Nu-mai biet popa Stoian, cu luleaua de coccan... Cînd eră pe l'aj-aghios, legeră fumul gros, iară cînd pe l'aj-axion, Nu se vedea om cu om.* ISPIRESCU, ap. HEM. II, A. VII. | (*Axiome* se cîntă și la slujba bisericăscă ce se face la intronarea mitropolitului și a domnitorului țării, sau la praznicul marii care asistă și ei). *Mitropolitul [intronat atunci de Domn]... au purces, mergînd în biserică cea mare domnească, scofîndu-î evanghelia înainte, după obicei, cîntînd aksion, pomeniindu-î. E. KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 222. [Domnul venind la praznicul sîntei Paraschive], înaintea Domnului, la ușa bisericii este obicei de ea mitropolitul, cu alți arhieri... și cu axion duc pe Domn în biserică.* GHEORGACHE LOGOPĂTUL, LET. III, 318. [Accentuat și *axion*, ca în grecește.]

— Din grec. ἄξιόν ἔστιν „o vrednic“, începutul imnului religios.

ĂXIS (Anat.) s. f. } v. axă.
ĂXON † s. a. }

ĂZ † s. m. sing. *Je, moi* (en même temps, nom de la première lettre de l'alphabet cyrillien). — Numele literei dintâi a alfabetului chirilic, însemnând, ca vorbă independentă, la Bulgari, „eu“. Se puneă, mai de mult după modelle paleoslave, în zapise, înainte de numele propriu al celor ce făceau o declarație (cînd începe a se întrebunța în acte și limba românească, în locul celei paleoslave). *Az, Nicolaiu Șeakil, bio cupar, scriu și mărturisăse cu cest zopsis al mi[e]n, cum n'am tocmi..., de am vîndut dumisali..., a treia parte de sat...* DOC. (a. 1642), ap. GCR. I, 102¹².

— Din paleosl. ază, idem. Cfr. az-buche.

AZ adv. v. ază.

AZĂDUȘI vb. IVe. *Suer* (en parlant des boufs). — (În Zagra, lângă Năsăud) *A azăduși* = „a asuda (despre boi)“. Com. CORBU.

— Din paleosl. zadușiti „suffocare“. Cfr. zăduh, năduși, duhoare.

AZAGHIU † s. m. v. lasaciu.

AZAGIU † s. m. v. iazagiu.

AZALÉE s. f. (Bot.) *Azalee*. — Plantă din familia ericaceelor, cultivată pentru frumusețe. *Îți trămisși și eu un buchet de fuchsiă, azale, camelii, pelargonii...* C. NEGRUZZI, I, 99.

— N. din fran. (lat. azalea < grec. ἀζάλειος „uscă“.)

AZĂP } v. azim-
AZĂM }

AZĂP † s. m. *Sorte de milice ottomane*. — (Cuvânt literar, neîntrebunțat) „Veche milizie otomană, un fel de infanterie neregulată ce eră mai întîi expusă atacului dușmanilor“. ȘIO. *Voi, Timarioși, Azapi, Ianiceri!*... BOLINTINEANU, ap. ȘIO. [Plur. *azapi* și (după n-grec. ἀζάπαι): *azapici*: *Prinzînd și tînd pre căldăreși și azapizii carii se depărta de oastea împărătească...* ȘINCAI, HR. II, 40¹².]

— Din turc-arab. 'azab (lit. „celibatar“), sorte de milice destinate az azarizării și particulièrement à la garde des portes de la ville“. ȘIO.

AZĂRD s. a. (ș. d.) v. hazard ș. d.

ĂZ-BUCHE s. f. *Alphabet*. — Pînă la introducerea literelor latine, era terminul obicinuit la noi pentru „alfabet“ (cfr. azbucovnă). [*Mestodii*] *deprinsă limba slovenască, și slovele azbukilor facee cu fratele său, cu scîntul Kiril.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2189. *Deci fitecarea cuoant străin și uinșelor, oriunde înainte [și]-ar ieși, după rîndul azbukel și după numărul feafelor, la scară îl ciarăc.* CANTEMIR, IST., ap. HEM. 2189. *Am așezat după slovele azbukilor și sărbătorile celestatornice.* CALENDARUL (1814), 35. || (Astăzi, învechit: aproape numai cînd e vorba de scrierea cu slove chirilice) *Instrucțiune elementară în cetirea și scrierea cu buchi. Învățăceii de azbuche se strîngeau în jurul unui dascăl... la Sf. Gheorghe din București și la Sf. Nicolae-cel-domnesc din Iași.* IORGA, CH. I, II, 131. | (Ironie) *Învățătura. Iorgu... ce-o mai făcut... pin țara Neamșului?... Ce-o mai învățat? Trebuie să fie acă lui de azbuchi, ca un stup.* ALECSANDRI, T. 1000. *De abia ești la az-buche* = „la început“. PAMFILE, J. II. [Plur. *-buche* și *buchi*.]

— Din paleosl. ază-buki „a-be“ (numele celor două litere de la începutul alfabetului).

ĂZ-BUCOAVNĂ s. f. *Abécédaires*. — Înainte de introducerea literelor latine, az-bucoavnă eră terminul obicinuit pentru „abecedar“. *Nu-i mult, de cînd bățul și-a pus la az-bucoavnă, și-ocum e de mirare, cum poate slovenă.* C. NEGRUZZI, II, 202¹².

— Din paleosl. azăbukovino, idem. Cfr. bucoavnă.

AZ-DIMINEAȚĂ adv. v. azi.

A-ZEACE † s. f. *Dime*. — Dîjmă, zeciucaală (cfr. azeaciure). *Postescu-mă de toate ori într'o săptămînă și dau a-zecia din doadă cîr agonisesc.* VARLAAM, c., ap. HEM. 410. *Pîndutul den rodurile sale de dă a-zecoa, iară Maria dentru adăncul său dajde fi-aduce fie.* OMILIAI (a. 1642), ap. HEM. 411. *Acosta, căruia-i deade și a-zecia din lobăndă...* N. TESTAMENT (1648) („decimas dedit de praecipuis”), ap. HEM. 410. *Și a-zecoa de an încă dă dea Troișanii.* DOC. (a. 1639), ap. HEM. 411. [Cu prep. de. Au finit tot călugării acel loc, și au luat de a-zecia de pre acel loc. (secol. XVII), ibid.

— Eliptice din a ze(a)cea parte.

AZEACIURE † s. f. *Dime*. — Dîjmă, zeciucaală (cfr. a-zeace). *Jidocii, dein toată auzitea lor, dau a zecoa și iară altă azeaciure, și după aceea a trea.* CORESI, E. 7/.

— Născut prin fuziune între a-zeacea și zeciuire (infinitivul, devenit abstract verbal, al lui *zeciu*) „a luă a zecoa parte s. dîjmă din ceva”.

AZI adv. *Aujourd'hui, à présent*. — (Ziua de) astăzi. *Noi umbilăm Să colindăm...* Că azi s'a născut *Christos*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 512. | Substantivat. *Din sîmul vecinicului ieri Trăștește azi, ce moare.* EMINESCU, p. 278. || P. ext. De obicei exprimă nu ziua, ci timpul prezent, avînd aproape același sens nelimitat ca „(vremea de) acum”. *Pîndutul fărîi noastre e azi adăpostire* *La Grecilor fărîndu*. ALEXANDRESCU, M. 23. *Azi avîi valem ce sîcîpă și ce aspră cale este* *Cea ce poate să convie unei inime oneste.* EMINESCU, p. 232. *Ah! e mult de-atunci! Cărua Nedădă pe deal urcă...* *Azi potea e urîtă, Face colitură în drum.* COȘBUC, F. 122. | În acest sens, adesea: *În ziua de azi*: „de nos jours”. *Pe om, în ziua de azi, s'î pînă în pînă și s'î dai cu chilușii peste el, și nu-i nîmărești.* ZANNE, P. I, 371. | Când azi poartă un accent mai apăsător, poate însemnă chiar „momentan”. *Franga cerde-acum s'a face; Ce tubesc, mamii nu-i place. De-ar plăceți mamii cu mie, Azi m'aș duce'n curmăse.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 61. || (În legătură cu propoziții) *Până azi* = *până* (în clipa de) acum. *Să știți că până azi nici un muritor n'a cutecat s'î calce hotarele mele*. EMINESCU, L. 5. | *De azi în x zile* = *peste x zile*. *De azi în trei zile, plecăm...* — „Să trăiești, stăpîne, sînt gata chiar azi, de poruncești”. EMINESCU, L. 4. | *De azi înainte* (s. încolo), sau, eliptice de azi = de aci s. de-acum(m) înainte: „dorănavant”. *Și de-aceia, de-azi înainte poftă s'î nu mă mai întreb...* EMINESCU, p. 232. *De azi înainte, or s'î fiu în locul tui nepotul împăratului.* CREANGĂ, P. 206. *Și de-azi a mea viață la zeii tîi se'nchină.* EMINESCU, p. 205. *Zina mea, urșita mea!* *De azi calca-mi părăsesc, Murgușoru-mi prîpesc* *Și la tine mă opresc.* ALEXANDRI, P. I, 100. | *De azi se întrebunțoază și cu sens adjectival.* *Ai cetit gazeta de azi?* | Foarte adesea, azi e pus în corelație cu mâine. (Spre a exprima o continuitate sau o repetiție neîntreruptă în cursul timpului) *Vois strîgă: Dragă Zulnie! Azi și mâni s'î'n vecinicie.* KONAKI, P. 211. *Îl vede azi, îl vede mâni, Aștef dorința-i gata.* EMINESCU, P. 260. *Nucul crește, crește măruș.* *Azi apă, mîine apă, se făcuse coșeamite pom.* STĂNCESCU, B., ap. HEM. 1895. | *De azi a arătă deosebirea între trecut și viitor* *Azi e cîiafă, mîni e moarte, Azi plăcere, mâni dureri!* ALEXANDRI, P. I, 172. *Azi cu bani, mîne fără bani.* ZANNE, P. V, 67. *LA EMINESCU, P. 101, găsim expresia de cu azi, în loc de „de cu vreme”, fiindcă precedă mâine. Pentru drumul cel de mîne, De cu azi te pregătește!* (Spre a redă ideea de amănare continuă a ceva) *Ba azi, ba mâne...* (Spre a exprima un timp scurt) *De azi până (s. pe) mîne, Nodul snopului 'da la capătul paielor despre rădăcina legătoare este mult*

mai fapdn și mai trainic decît acel ce se face în Moldova și care fine de azi pînă mâni. I. IONESCU, C. 126/1. | *A trăi s. a duce un tralu de azi pe mîne:* necăjit, fără aspirații la ceva mai bun. *Șoi-moanul meu [=calul]... a îmbătrînit și el... obiă își trăie și el viețoa, de azi pe mîine.* EMINESCU, L. 12. (Spre a exprima un timp viitor apropiat) *Azi-măne* = în curînd: „bientôt”. *Nu mă-î rîu, dar mă topesc. Când în mine mă gîndesc, Că azi-mîne coșu mîri și nime nu m'î jeli.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 206. (Tot așa, la Albanezi: *sot-neser, sot-neser*, la Neo-greci: *σήμερα-σήμερα, σίγουρα-σίγουρα*, la Bulgari: *днес-утрѣ PAPAHAJI, P. A. 140*). | **Az(î)-dimineață** — (În dimineața zilei prezente: „ce matin”. *Bre, c'a-nopota lucra! Se vede că azi dimineață mi-a ieșit înainte v'î un popă!* CREANGĂ, P. 126. (Cfr. a' dimineață) | **Az(î)-noapte** = (În) noaptea care tocmai a trecut: „la nuit dernière, cette nuit”. *Căți feciori cu pălării, Toți au fost azi-noapte'n vii.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 464. (Cfr. a' noapte). | **[Pronunțat și scris, mai rar, și: az.]**

— Asupra părții dinții a cuvîntului părereile diferite. Sensul și accentuarea arată că nu poate fi lat. ad (Hasdeu, *Etym. Maga*, 1895: *ad-diem*, admis ca posibil și de Tiktin, *Dict. rom.-germ.* 114). De asemenea o greu de admis că ar fi o prescurtare din *astăzi* (Tiktin, *op. cit.*; Weigand, *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der rom. Philol.* 1904; Sandfeld-Jensen, *Anzeiger der Indo-germanischen Forschungen*, XX, 181). Mai probabil că lat. *hodie* a fost analizat în *hoc + die* (limba română nu face distincție între lat. *o* și *o*) și, fiindcă pe *die* s'î luă moștenit ca feminin, a fost profăcut în *hadle (= *hac die*). Cfr. Cipariu, *Gramatica*, II, 146; Tiktin, *op. cit.* 114 și Pușcariu, *Lat. Tj und Kj*, 48. Cuvîntul, deși nu se poate atesta în scrierile anterioare secol. XIX, e desigur vechiu, căci se găsește și la Aromâni (*adză, adz, azi, audzi*) și la Megleniți (*adz, as*).

AZIL, s. a. *Asile*. — (Antich) Loc socotit ca inviolabil, în care găseau scăpare criminalii. | P. ext. Loc de scăpare s. de siguranță. *Orășenii bejănduri în Bucovina...* unde păstră azil. C. NEGRUZZI, I, 217. *Românii...* ieșind din azilurile lor, întemeiară... *statuiri*. BALCESCU, M. V. 7. 30. | Fig. *Munții noștri-ou fost adesea scump azil de libertate.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Mai rămăsece o școală, pre care acești buni bătrîni o priceau ca singur azilul prigonitilor limbi, școală unde se încăpă încă românește.* C. NEGRUZZI, I, 3. || P. anal. Local s. instituție în care sînt primiți copii (orfani s. săraci), bătrîni, infirmi, oameni sărmani. *Azil de copii. Azil de bătrîni. Azil pentru orbi. Azil de noapte.* [Scris și: *asil*. Plur. *aziluri și azile*.]

— N. din fran. (lat. *asylum* < grec. ἀσύλον „lo inviolabil”, din ἀ- privativ și σῶν „zeifure”).

AZIN. — A adj. |

AZINĂ s. f. |

L. (*Pain*) *azimo*, (*pain*) *sans levain*. II. P. *Galette (de froment) sans levain, cuites au four ou sous la cendre, fougae.* 2^a-3^a. *Non acidifié ou pas encore acidifié, ou acidifié mais pas encore préparé* (en parlant d'un produit alimentaire).

I. (În cultul mozaiic și în cel creștin) Subst. sau adj. (În locuțiunea *pîne azimă*) („Pîne) nedospită” (singura, pe care Evreii au voie s'o mănînce la Paști, în zilele s. săptămîna s. sărbătoarea *azimelor*). *E noi descărca-mu-nă după zilele azimelor.* COD. VOR 15/. (=iară noi vînsilăm pe mare, după zilele azimelor. N. TESTAMENT 1648; iară noi am mers pe apă după zilele azimelor. BIBLIA 1688: „mais pour nous, après les jours des pains sans levain, nous nous embarquâmes”). *Sărbătoarea azimelor s'ă o fîneți. În șapte zile s'ă mînceuți pîne azimă...* PALIA (a. 1582) („Festum azy-

morum servate facere. Septem diebus edetis azy-
ma...". ap. HEM. 2190. *Șapte zile vești/și mânca azime,
și den ziua dentău vești/și piarile aluatul den ca-
săle voastre.* BIBLIA (1688), 47, 1: „vous mangerez
sept jours des pains sans levain, et dès le
premier jour vous ôterez le levain de vos maisons“).
*De ac sânge... pan [Jidovii] în azimele lor, ce fac
la sărbătorile Puștilor.* MUSTE, LET. III, 134, 2. *La
Ovrei eră anathem acel ce va fiineț până dospită
în zilele azimelor, la casa sa.* P. MAJOR, IST. 258.

II. (În limba comună) 1°. Substantiv. Turtă
(de făină de grâu sau de seară) făcută din aluat
nedospit și coaptă, de obicei, subspuză. *Și adecă la
câpătăiu său adzămă de alac și urciur cu apă...
DOSOFTEIU* (1: „et ecce ad caput eius subcineritiis
siliginis et lecythis aquae“), ap. HEM. 2190. *Fă-
cură o azimă, luară și nițică legumă, le puseră la
traistă, și pleară.* ISPIRESCU, L. 285. *Când copilul
împlinște un an, i se pune în cap un pahar cu
cin și de-azupur o azimă.* MARIAN, NA. 416. *Fă o
azimă de grâu curat.* RETEGANUL, P. V, 27, 2. *Mă-
năncă din același castron... rup din aceeași azimă,
din aceeași turtă caldă.* DELAVRANCEA, ap. HEM.
2191. *Bolnăcul... să nu mănănce decât zămă de
carne, cu azimă de grâu; pâna dospită e interzisă.*
ȘEZ. IV, 184, 2. (PROV.) *Muirea corpă nu va să facă
azimă, loată ziua cernă.* ZANNE, P. II, 286. *Azimă =
pâine nedospită, turtă coaptă în spuză.* (Băilești,
în Dolj), ap. HEM. 2191.

2°. Intrebuintat în funcțiune de adjectiv invariabil
(atestat numai sub forma sincopată: *azmă*)
„Nedospit, neacrit“... „Azimă poporul din localitate
zice la pâinea nedospită... și în genere la orice mân-
care neacrită, dar mai cu seamă la varză crudă, neacrită,
cum se la din grădină, gătită cu carne sau altfel,
de ex. țărancele zic: *astăzi am gătit varză ozmă cu
carne, sau varză azmă cu oțel (salată), adecă: varză
neacrită“.* (Băilești, în Dolj), ap. HEM. 2191. *Scoveerzi
dospite, scoveerzi azmă.* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM.
2191. | P. ext. *Varză azmă [se] mai zice și la varză
acără, însă negătită, adecă cum o scoate din puțină,
o toacă mărunț și o mănăncă astfel cu zeama ei“.*
(Băilești, în Dolj), ap. HEM. 2191.

3°. (În Transilv.) Adjectiv. (Despre murături) Neacrit încă bine. *Azimă = „nici acru, nici dulce“.* *Ca-
stravești sânt azimi = „nu sânt încă acri“.* FRÂNCU-
CANDREA, M. 98. (Pe la Brad) *Castravețele e azimă =
nemurat; abia se simte cevași acru“.* VICIU, GL. | P. ext. *Azimu = „verde, crud; viridis, crudus, recens...
grün, roh“.* LB. (În Cetea, Transilv.) *Pe sără mănăncu
curechiu azim = „ne-pus la năcrit, ne-murat“.* VI-
CIU, GL.

[Dial. *ă(d)zăm(ă), ă(d)zim(ă)*. Se găsește și forma sincopată *azmă*. | Plur. de la *azimă* e *azime*, după POLIZU și *ăzimi*.]

— E grec. ζῆμος „nefermental“ (din ă-privativ și ζῆμα „aluat“, din ζῆμα „ferb“). Cuvântul e vechiu și pare a fi intrat în limbă dimpreună cu cei dintâi termeni ai cultului creștin.

AZIMIOARĂ s. f. 1°. *Petit pain de froment sans levain, cuit au four ou sous la cendre, petite fouace.* 2°. *Sorte de champignon comestible.*

1°. Diminutivul lui *azimă* II, 1° (derivat prin suf. -ior). Cfr. *turtișoară*. *A plecat neica la fară și nu mi-a spus de a-seară, Ca să-i fac o azimioară.* TEODORESCU, P. P. 317.

2°. P. anal. (Bot.) *Azimioară* este un fel de burete sau ciupercă, deosebită de bureții numiți: hribi, chitări, bureți luți, pânișoare, ghebe, călu-gărași, zbărcioși, etc. (Doamna, în Neamțu), ap. HEM. 2194.

[Pronunț. -mloa-ră. | Și *azmioară: Și cosare mă-turii, Făioară e'adună D'o azmioară că-i face.* TEODORESCU, P. P. 670°. | Dial. *azămioară: Nevasta îi puse în traistă o azămioară, frământată în lă-crămioare.* ȘEZ. IX, 65.]

AZIMIT † s. a. (Bis.) *Fête des pains sans levain, fête des azymes.* — Zilele azimelor (în cultul religios al Evreilor). *Vine ziua de azimit; intru ca căder-se să taie Puștile.* CORESI, ap. MURNU, GR. 9. *Eră Puștile și azimitele prespre doaz zile.* CORESI, ibid.
— Din m.-grec. ἀζιμιτικός „Sărbătoarea „paștei“, a pâinii nedospite, la Evrei“.

AZIMIU, -IE adj. *Préparé comme le pain sans levain.* — (Neoblicinuit și atestat numai în PROZA lui ALECSANDRI, 381; sub forma dialectală *azămiu*) Făcut din aluat nedospit, ca azima. *După donș, se aduce o masă cu tablale pline de nuci uscate, de turte azămi și de dulceți de harbur.*
— Derivat din *azimă*, prin suf. adj. -iu.

AZIMŪT s. a. (Astr.) *Azimut.* — „Se numește *azimut* al unei astre unghiul diedru format de verticalul astrei cu un vertical fix“ CULIANU, C. II.
— N. din fran. (arab. al-semt „drumul“.)

AZIMUTAL, -Ă adj. (Astr.) *Azimutal.* — Care se referă la azimut. *Coordinate azimutale.* CULIANU, C. 12. *Cercul azimutal trece prin verticalul locului.*

ĂZLU † s. a. *Déposition ou distillation du Hospodar* (par la Sublime-Porte). — Destituirea s. maxilirea Domnului de către Poartă. *Îar voi, boierilor... veți rămă-neă cu totul liniștiți despră îngrijirea azului pomăntului Danu.* DOC. (a. 1802), ap. TDRG. | *A face azlu = a destitui. Să nu se facă azlu domniei, mai înainte de împlinirea celor șapte ani.* DOC. (a. 1802), ap. ȘIO.
— Din turc. „azl „destituție“. Cfr. m azil.

ĂZMĂ s. f. (ș. d.) v. *azimă* (ș. d.)

AZMIOARĂ s. f. = *azimioară* (1°). (În Știrbești, în Oltenia). JAHRESBER. VII, 71 (în glosar tradus greșit prin „Geschenk“).
— Derivat din *azmă* (= *azimă*), prin suf. dim. -ior.

AZMUȚĂ vb. I (ș. d.) v. *asmuță* ș. d.

AZMUȚI vb. IV (ș. d.) v. *asmuți* ș. d.

AZNĂ s. f. v. *haznă*.

AZ-NOAPTE adv. v. *azi*.

AZOT s. a. (Chim.) *Azote.* — Corp simplu gazos, incolor, fără gust nici miros, impropriu pentru ardere și respirație, intră în compoziția aerului și formează unul din elementele esențiale ale tesiturilor vegetale și animale; zis și nitrogen. *Azotul este... unul din elementele aerului atmosferic, unde se află amestecat cu oxigenul în proporție aproape de patru cincimi...; un animal introdus într'unul moare sufocat și din această cauză i s'au dat numele de azot.* PONI, CH. 62. *Azotul, care e gazul cel mai ușor... slujește să „dilueze“ oxigenul, adecă să-l dea în plămâni animalelor mai „subțiat“.* MEHEDIȚI, G. F. 23. *Ce e în creierul nostru? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu? BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 43.*
— N. din fran. (compus din grec. ă-privativ și ζῆμα „vieță“.)

AZOTAT s. a. (Chim.) *Azotate.* — Sare formată prin combinarea acidului azotic cu o bază; zisă și nitrat. *Țărba-de-puscă este un amestec de azotat de potasiu (numit și salpetru și silitră), pu-cioasă și cărbune. Azotatul de argint („piatra-ia-dului) se obține dizolvând argintul în acid azotic.*
— N. din fran.

AZOTĂȚ, -Ă adj. (Chim.) *Azoté.* — Care conține azot. *Alimente azotate.*
— N. după fran.

AZÓTIC, -Ă adj. (Chim.) *Azotique*. — Format din trei valențe de azot și una de oxigen; zis și nitric. *Anhidridă azotică... în contact cu apa produce căldură și se transformează în acid azotic*. PONI, CH. 111. *Acidul azotic se numește, popular, apă-tare. Apa-regală cu care se disolcă aurul și platina, este un amestec de acid azotic și acid clorhidric*.
— Derivat din azot, prin suf. adj. -ic (după fran. *azotique*).

AZOTÍT s. m. (Chim.) *Azotite*. — Sare formată din combinarea acidului azotos cu o bază; zisă și nitrit. *Acidul azotos... formează cu metalele azotiți, care sânt stabili*. PONI, CH. 107.
— N. din fran.

AZOTÓS, -OĂNĂ adj. (Chim.) *Azoteux*. — Format dintr-o valență de azot și una de oxigen; zis și nitros. *Anhidridă azotoasă pusă în contact cu apa se transformează în acid azotos*. PONI, CH. 107.
— N. după fran.

AZOTŪRĂ s. f. (Chim.) *Azoture*. — Combinațiune a azotului cu un corp simplu. [Plur.: -turi și -turi].
— N. după fran.

AZŪR, (-Ă) s. m., (adj.) I. *Azur*. II. *Azură*, (bleu) *azur*.

I. Subst. Culoarea albastră deschisă, albastrul cerului. *Ochii lui, albastru ca azurul... dovedeau curaj*. C. NEGRUZZI, I, 30. *Toate-mi par frumoase... Dumbrava, râul, câmpul, azurul cel ceresc*. Idem, II, 21.

II. Adj. (impropriu, numai în poezie). Albastru deschis (ca cerul). *Acă stajeri ca fală se'nalță/ă, se'ndreptează, Urcând ale lor ramuri spre-azurile câmpii*. ALEXANDRESCU, M. 149. *Din tainica pădure, Apare luna, mare, câmpilor azure*. EMINESCU, P. 123.
— N. după fran. sau din ital. *azzurro* (< arab. *al-azurî* „albastrul”), etimologicește înrudit cu numele pietrei *lapis-lazuli*.

AZURĂT, -Ă adj. *Azură*. — (Rar și numai în poezie) Căruia i s'a dat (de cineva sau prin ceva) culoarea azurului, de culoarea azurului, albastru ca cerul. *Pe fața-azurată A splendeții mării...* BOLINTINEANU, ap. TDRG.

— Participiu, devenit adjectiv, al unui verb *azură* (după fran. *azurer*), altfel neîntrebuințat.

AZURITĂ s. f. (Chim. Miner.) *Azurite*. — *Azurita...* este un bicarbonat [de cupru] bazic, de culoare albastră; se întrebuițează pentru a face obiecte de artă și, pulverizată, în pictură („albastru de munte”). [Se găsește în mică cantitate în Dobrogea]. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 195.

AZURIU, -IE adj. *Azurin*, *azurescent*. — De o culoare care bate în azur. *Munții azurii ce se privesc în depărtare... te fac să uși uritul tăryurilor*. C. NEGRUZZI, I, 195. *În baie azurie Sicilia se scaldă*. ALECSANDRI, P. III, 75. [Răurile] scoborându-se din nălele lor piscine...serpesc... desfășurând undele lor azurii, sub razele călduroase ale soarelui. ODOBESCU, I, 23. *Ah! tu plângi... Moldova, timpul... când nobila română, nebulnică și vie, își făcă din undă-și pură o cămașă azurie*. Să-și ascundă sinul fraget, alb, rotund cu un pahar... NICOLEANU, P. 50.
— Derivat din azur, prin suf. adj. -iu.

AZVĂNTĂ vb. I. I. *Sécher au vent*. II. (Refl.) *S'é-lancer, prendre son élan ou son essor*.
I = zvântă. (În Ungaria) *A pune albiturile să se asvânte*: „mettre le linge à sécher au vent”. DDRF. (după SLAVICI).

II. Refl. = a se zvântă. (În Ungaria) *Atunci, nu știu cum, se asvântă furnica și l-aruncă pe Făt-*

frumos în mijlocul odăii, față în față cu aceea după care i se asvântă inima. MERA, L. II, 269.

[Seris și: asvântă].

— În sensul I, are aceeași etimologie cu *zvântă* (v. c.); în sensul II, pare a fi mai degrabă *asvântă* (v. c.), cu prefixul schimbat după *azvărli*, decât lat. *accutare.

AZVĂRLI vb. IV. 1°. *Lancer, jeter; mettre ou jeter (qqn. à la porte); rejeter, jeter hors de soi; décocher (une flèche); pousser (qqn. à la mort)*. 2°. *Jeter de côté* (qch. de dépassant ou d'inutile); *re-jeter, repousser* (le conseil de qqn.). 3°. *Jeter* (qch.) *violamment* (contre qqn. ou qch.). (En parlant des animaux) *Ruer*. 4°. (Refl.) *S'é-lancer, se jeter, se lancer; se précipiter* (par la fenêtre); *sauter* (sur un cheval); *se ruer* (sur qqn.). *Se mettre violemment* (à la besogne), *aller vite* (en besogne), *abattre* (la besogne).

— *Azvărli* sau *zvărli* — amândouă formele se găsește adesea la același scriitor, fără deosebire de sens (la imperativ e mai obișnuit *zvărli*, iar în funcțiune reflexivă, *azvărli*) — înseamnă „a trimite un obiect în spațiu printr-o impulsione repede”, este deci aproape sinonim cu „a aruncă (II)” și se deosebește de acesta numai prin faptul că *azvărlirea* este de obicei o „aruncare” cu mai multă putere, mai repede, mai departe, etc.

1°. Trans. (Direcția, locul, obiectul s. persoana în care se (*azvărli*) ceva se exprimă printr-un caz prepozițional sau printr-un adverb local) *Îndemnând pre alții, carii de acăt noi în puteri mai bogați vor fi...*, *grea povara acestora, cu căvnil deopuzului din mijlocul căru rădicând-o, ca pre un bulgăr... de-partate să o zvărliască...* CANTEMIR, HR. 298^{1/2}. *Li omori p'amândoi cu însuși mână sa, asvărindu-i afar' pe ferestră*. GORJAN, II, I, 3^{1/2}. *Învață buchile pe de rost...* — „Ba nici gândesc”, ziseși, asvărind obedcăndul sur masă. C. NEGRUZZI, I, 9. *Oh! scrie pistolul acela!* Idem, I, 23. *Calul... zvărli pe Genarul până în nori*. EMINESCU, N. 27. *Cine-a zvărli budzaganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii...* — „...lan zvărli-tu întâi, măi dracule!” CREANGĂ, P. 56. [Smeul] are obicei de aruncă budzaganul cale de un conac, și lovește în ușa, în masă, și se pune în cuiș. N'apucă să isprăvească vorba..., și budzaganul se arată și se asvârli în cuiș. Dară Prăseala luă budzaganul, îl asvărli înapoi, mai departe decât îl asvărlișe smuel. ISPINESCU, L. 85. *De lei găb la masă stând și din creun păhar bând, Zvărli-i păharul din mână!* MARIAN, V. 30. [Mreana] în cer mi-o zvărli. TEODORESCU, P. F. 414^{1/2}. *Într-o groupă l-aruncă, Pământ pe el azvărli, Ca pe un căne turbat*. ȘEZ, IV, 133^{1/2}. *Ce nu poți să asvărli în pod?* (= „Pana”). GORJOVEI, C. 273. | Fig. (Neobișnuit) *Morțea... asvărli spaimă între dișele*. MARCOVICI, C. 68. *Dragi și-o fost...* Cine-n lume s'o aflat? Ură'ntră dinșii-o țipal [= aruncat]. Cine-n lume s'o găsit? Ură'ntră dinșii-o zvărli. RETEGANU, TR. 30^{1/2}. | A izbi cu (ceva în...). *Svărli zvărli-n gamurii grele picuri*. EMINESCU, P. 47. Cfr. *aruncă III, 4°*. | A da afară (din casă, dintr-o situație oarecare). *Vrei să ne-primindem pate în cap? Să ne zvărli baba pe drum?* CREANGĂ, P. 9. | A aruncă. O sârmană pășărică a picat... Vândătorul vesel o asvărli sângerată în torba sa. ODOBESCU, III, 36^{1/2}. | (Când e vorba de un vas cu un lichid într'însul) A deșertă cu o mișcare repede. *Oasele străngă, Cenă-ă-alegă Șin cănt o zvărli*. ALECSANDRI, P. F. 119^{1/2}. *De le'nădănești cu'n' popă, zvărli în urma lui paie ori fân*. ȘEZ, I, 18^{1/2}. *Novac la tennisă vineș, Cu pum-nul galbeni zvărli, Turcii cu toții străngă...* ibid. I, 110^{1/2}. | Fig. (Despre bani) A cheltui fără nici o soco-

teală, nebunește. (Adesea complinit prin „pe fereastră“). După nepăsarea și risipa ce o facem, scărind banii pe lucruri de nimica, puțin mai avem de înstrănat. CREANGĂ, A. 154. (Loc. prov.) A aruncă (s. a. azvărli) banii pe fereastră = a fi cheltuitor peste măsură: „Jeter l'argent par les fenêtres“. ZANNE, P. V, 72. Cfr. aruncă III, 1^a. | (Când complementul face parte din subiect) A da afară din sine printr'o mișcare repede, a proiecta în afară printr'o impulsion puternică. *Etna din sânu-i azvărle stela* 'n cer. ALECSANDRI, P. III, 74. *Iscovele își tulburau adâncul, ca să-și azvărle afară undele*. EMINESCU, N. 5. *Gura de balaur... azvărle apă'n sus*. COSBUC, B. 14. | Fig. (Neobiectiv, despre priviri) Ochiul ei începură a azvărli căutătură. MARCOVICI, C. 70. Cfr. aruncă II, 3^a. | (Când e vorba de trimeterea în spațiu, cu repeziune, a unui proiectil dintr'o armă) A slobozi, a da drumul. [Artemida] întinzându-și auri-tul arc, azvărli dardă ucigătoare. ODOBESCU, III, 53^{1/2}. Cfr. aruncă III, 5^a. | A pune (cevă peste...) în grabă și cu o mișcare repede. *Răpede zvărle niște copșind în cărută, așterne de-asupra o păroche de pocelzi, înhamă iepșoarele...*, și țica băiete! CREANGĂ, P. 114. Cfr. aruncă III, 6^a. | P. anal. A da pradă, a mână, a împinge spre o primejdie. *Cine dracu' te pune să-ți scărli tu singur pușorii la moarte?* ȘEZ. III, 186^{1/2}. Cfr. aruncă III, 1^a. | (Când intenția noastră e ca obiectul (a)zavărli să atingă pe cineva și să fie primit de cineva, avem construcția cu prep. în s. cu dativul) *Contadina'n Monreale Sedarle vesel portocale în volosul contadin, Care-i scărle flori în sin*. ALECSANDRI, P. III, 131. *„De-i ceată... [că ursul] nădește la tine, azvărli pielea cea de urs și apoi fuși încoace spre mine cât îi putea!... Harap-Alb, dacă vede reaua, i-aruncă pielea cea de urs, și apoi fușe*. CREANGĂ, P. 215. *Când își scărle o piatră, scărle-i o pâne*. ZANNE, P. IV, 45 (cfr. „Când îți da cineva o palmă pe obrazul drept, întinde-l și pe cel stâng“). Cfr. aruncă III, 1^a. Fig. *Lumina ce-ai întunecat mieu suflet și azvărle-i o rază a nemărginităi tale înfepăcuni*. MARCOVICI, C. 9^{1/2}. (Neobiectiv, în loc de: „a-l aruncă cuiva pe cineva în spinare“ = a căuță să te scapi, să te descotorosești de cineva, silind pe altul să-l primească, cam fără voia lui). *Tu nu l-ai tras în casă, nu i-ai scărli fata'n cap*. I. NEGRUZZI, VI, 5.

2^a. TRANS. ((A)zavărlirea se face cu scop de a îndepărta de la noi un obiect pe care-l scotim rău, netrebnic, nefolositor etc.) A lepădă printr'o îndepărta repede, a aruncă (II) cu putere. *Văzând că areă un gust foarte neplăcut, l-au zvărli cât colo*. DRĂGHICI, R. 62. *Vedeți o biată femeie nevinoată... o urmăriți... o faceți de își calcă datorile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea, ca să se arunce în brațele voastre, și apoi, spre răsplata tuturor acestor jefte, o asvirliți cu desupre, zicând: atdă e lot!* C. NEGRUZZI, I, 79. *Georgehe Giasută...*, cu o rugină de pușcă, pe care orice vândor ar fi azvărli în o gunoia, nimeră mă bine decât altul cu o carabină ghintuită. ODOBESCU, III, 14^{1/2}. *Dar, când prinse a lucră, Sedarli furca la naiba*. MARIAN, A. 145. *Baba Dochia, zădănd că i s'a udal cojocul de-asupra și că e prea greu de purtat, l-a azvărli din spate, idem*, SE II, 101. *Culegă la flori domnești... Culegă și nu-i plăcică, Pe toate le azvărleă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 123. | † A respinge, a nesocoti. *Dumnezeu sparge sfaturile păgânilor și leapădă cugețele omenești și zăvărlește scaturile domnești*. MAG. IST. V, 16^{1/2}.

3^a. INTRANS. În loc de (a)zavărli ceată, se poate zice și (a)zavărli cu ceată: dau (în cineva) s. în cineva cu un obiect pe care l-aruncă cu putere. [I]ristoje ca zvrăli [citește: zvărli] cu toiașul. CUV. D. BĂTR. II, 458. *Cu bucluganul azvărli în oamenii cei vînoași*. NECULEA, LET. II, 313^{1/2}. *Au zvrărit cu o piatră în el*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 218^{1/2}. *Adeseori zică că Ardelenii zvrălesc în vacile sale cu*

pietri ce sânt de mai mare preț de cât vacile. ȘINCAI, HR. III, 263. *Unde săditi țete nebune, Ce azvărli cu alună și se leagă de fecteri, Ce albinele de flori*. ALECSANDRI, P. P. 391. *Au scărli cu putineal după el*. ȘEZ. V, 132^{1/2}. (Loc. prov.) A azvărli cu piatra în sătră = a lovi cu vorba pe de departe. ZANNE, P. I, 252 (a face o aluzie la cineva). † Da (s. azvărle cu barda) în Dumnezeu = se răzvrătește în contra tuturor. ibid. VI, 689. | Absol. *El așlă o zburătură de lemn și zvrăli în pasdăre*. RETEGANUL, P. V, 60^{1/2}. *Căți drumari pe drum treacă, Toți în cubul mieu scărliă*, idem. TR. 16^{1/2}; ȘEZ. I, 120^{1/2}. (Toți în cubul mieu azvărleau. MĂNDRESCU, L. P. 164^{1/2}). † Cât ai (a)zavărli cu secura (s. cu un topor, s. cu bățul, s. cu praștia, s. cu o zburătură s. cu un lemn, etc.): la o mică distanță. Cfr. aruncă III, 2^a. | P. anal. (Când e vorba de animale, prin prep. cu s. din se arată nu, ca atunci când e vorba de oameni, obiectul cu care ne servim spre a da în cineva, ci organul [piciorul] cu care animalele lovesc, în urma unei zăncăciturii puternice) A da, a lovi (cu piciorul). *Măgarul a început a zvrăli cu picioarele*. TICHINDEAL, P. 107. *Dară cine putea să se apropie de [îepe]...? Azvărleau din copite, de scărliă unde locuiau*. SPIRESCU, L. 28. | Absol. *Calul scărli, scărliă, fugind*. DONICI, P. 22. *Calul răucoșăz, azvărlește*. RETEGANUL, TR. 49^{1/2}. | Fig. A desprețui (ceva). (Loc. prov.) *Nu azvărli cu piciorul, Că-i vei duce darul*, nu disprețui nimica, căci la o vreme poate să-ți prindă bine. ZANNE, P. II, 478. Cfr. aruncă III, 3^a.

4^a. REFL. A se repezi, a se precipită, a se aruncă (IV) cu mare avânt. *Valuri peste valuri s'azvărli spumegătoare*. ALECSANDRI, P. III, 136. *Plănești... s'azvărli rebeli în spațiu*]. EMINESCU, P. 223. *Fac vr'o două sărituri mai potrivite, mă azvărli peste gard, de par'că nici nu l-am atins, și-mi pierd urma*. CREANGĂ, A. 50. (Cu gând de sinucidere) *Tu să-i spuți, că eu m'am dus, Pe malul apei, în sus, Și că'n apă m'am scărli, La copila ce-am iubit*. ALECSANDRI, P. P. 21^{1/2}. *Un nenorocit s'a azvărli pe fereastră de la calul al doilea. | A se azvărli (pe cal, în cărută, etc.) = a sări s. a se aruncă lute pe cal, a încăleca repede, dintr'o săritură; a se aruncă pe capra trăsării, etc. *Boierul... se azvărle pe-un cal și ține numai o fugă până pe lanuri*. CREANGĂ, P. 159. *Malca își ia zăbăună de la socri și se suie de-asupra saltelilor, în fundul cărăupei; iară moș Nichifor se azvărle pe capră, dă bicia iepelor...* idem. P. 117. | A se năpusti, a năvăli (asupra cuiva). *S'a azvărli asupra mea și eră cât pe ce să mă doboare*. | A se mișca lute a se învârti repede (la o treabă) *Până un copil să sugă, [Nevasta harnică] Se azvărle ca cărtugă* *Și răzgeșta tot în fugă... Într'o clipă ea frământă, Se roșește, se'nferbăntă...* ALECSANDRI, P. P. 353^{1/2}. | Fig. *Tânărul [eră]... nerăbdător de a se azvărli în noianul vieții*. MARCOVICI, D. 3^{1/2}.*

[Și: zvărli. Se conjugă: Prez. ind. I. (a)zavărli s. (a)zavărli, 2. (a)zavărli s. (a)zavărli, 3. (a)zavărli, dial. (a)zavărli, 6. (a)zavărli, dial. (a)zavărli, s. (a)zavărli. — Prez. conj. 3 și 6. să (a)zavărli, dial. să (a)zavărli. — Imperat. (a)zavărli; dial. (a)zavărli! Dialectal, mai ales în Transilv., dar și la scriitorii vechi moldoveni, și: (a)zavărlesc. | Se scrie și se și pronunță, pe alocuri, și: (a)zavărli(esc). | Pronunțarea slavă -zvr-, cu r vocalic, a devenit în Români: (a)zavărli sau (a)zavărli. | În Mold., în munții Sucevei, se găsește și forma: zvărli, care e apropiată de onomatopeul zvrărl]

— Din paleos. *vrărliti (*hrărliti, din vrărlă, hrărlă „lute, repede, vehement“, bulg. (h)vrărljam, sârb. vrjiti „azvărli, aruncă“). La acest *zavărli s'a adăugat un z- după onomatopeul zvrărl; iar zavrărl, după analogia lui aruncă, a primit și un a-, cu atât mai ușor, cu cât în limba română se găseau forme paralele ca: stămpără — astămpără, sfinși — asfinși etc.

AZVĂRLIRE s. f. Acțiune de (se) jeter, de (se) lancer etc.; lăncement, jet. — Infinitivul verbului az-

vărl, devenit abstract verbal. (Puțin întrebuințat) *Al lumii 'ntregul simbur, dorința-i și mărirea, În inima oricărui i-ascuns și trăitor, Seârlire hazardată, cum pomu'n înflorire. În orice floare'ncearăd întreagă o sa fire, C'i'n calea de-a da roade cele mai multe mor.* EMINESCU, p. 125. [Și: zvărlire. | Scris și pronunțat, pe alocuri, și: (a)scărlire.]

AZVĂRLIT s. a. |
AZVĂRLITĂ s. f. |

I. *Action de (se) jeter, de (se) lancer; lancement, jet, décochement.* II. 1°. *Jet de pierre.* 2°. *Sorte de jeu d'enfants.* — Participiul verbului azvărli, devenit abstract verbal.

I. (Subt forma masculină) Azvărli. *Te-ai apucat de azvărli (pietre).* | Spec. (la jocurile de-a țurca, de-a glineca, de-a mîncea, etc. — la care sînt două partide: una „la bătaie“ și alta „la azvărli“) (Prindere și apol) azvărli Indărăt a țurcii, mincii etc. *Treceși și voi la azvărli, că ni s'a urîl de când așteptăm să venim și noi la bătaie.*

II. (Subt forma feminină) 1°. (Mai ales în Ardeal) *Azvărlită:* „depărtarea cât poate să ajungă o poatră sau altă uneltă azvărlită“. HEM. 1944. *Nu eră departe casa bătrănuului... Numai aci, în apropierea oborului, două azvărlite de la Călea Moșilor, în dreapta.* SLAVICI, N. II, 4. *Luna-i sus de-o sulifă, Bădea-i dus pe uliță; Luna-i sus de trei zărlite, Bădea-i dus la chiute.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 107 (Nota, la pag. 338: „aș se măsoară drumul lunii și al soarelui la poporul nostru“). Cfr. azvărlitură (2°).

2°. *De-a (a)zvărlita* se numește jocul copiilor, când se iau la întrecere: care azvărle mai departe cu pietre, cu bățul, etc. Cfr. PAMFILE, J. II, 311.

[Și: zvărlit(ă). | Scris și pronunțat, pe alocuri, și: (a)scărlit(ă).]

AZVĂRLIT, -Ă adj., s. f. *Lancé, jeté; rejété, rebaté.* — Participiul verbului azvărli, devenit adjectiv.

Aruncat (repede, violent, departe); cfr. lepădat. *Un mândru june, cu hlamida azvărlită pe spate.* ODOBESCU, III, 74/. *Numa' c'un codru aruncat în traisa săracului nu se plătește omu' mare de datorie.* Năruș cu câte o lepe azvărlită în dăsașu u-lări(i), nu s'ă zăimă c'acem capete strălucite. 31-PESCU, ap. HEM. 1944. *Am o botă împistrită Și în pod scărlită?* (= „Păpușoiul“). GOROVEI C. 277. *Ca-sele... par'c'a-s zărlite din lepoiu: una ici, pe-o răpă, alta pe un deal, altele prin cele înfundături de munți.* ȘEZ, III, 180/18. [Și: zvărlit, -ă. | Scris și pronunțat, pe alocuri și: (a)scărlit, -ă.]

AZVĂRLITÓR, -OÁRE adj. *Qui jette, lance, etc.* — Adjectivul verbal al lui azvărli (derivat prin suf. -itor), substantivat une-ori. Aruncător (violent, repede, departe). *Mânia cea zărlitoare de pietri.* MINEIUL (1776). 82/. *Ascărlitor* = „der Werfer, Schleuderer, Schneller“. POLIZU. [Și zvărlitór, -oáre. | † și dial. -toriu. | Scris și pronunțat, pe alocuri, și: (a)scărlitor(iu).]

AZVĂRLITURĂ s. f. 1°. *Jet, lançage, décochement.* 2°. *Portée* (d'une pierre, etc.), *jet de pierre.*

1°. Aruncătură (violentă, repede, departe). *Azvărlitura lui Protim atât de tare a mers, încât din coif zugrăveala lui Erotocrit s'a sters.* PANN, E. II, 156. *L-a pus să sape un baci, cu tocmală ca la fiecare zărlitură de lut să-i dea câte o prescură.* ȘEZ, III, 129/130.

2°. Distanța până la care ajunge un obiect azvărliț de om. *O răpă de o zărlitură de larpă.* DOSOFTEIU, v. s. 46. (De obicei, complinit prin „de băț“ etc.) *Eră ca la o azvărlitură di băț.* ȘEZ, IV, 198/199. *De-o azvărlitură de băț: „nu-i departe“.* ibid. IX, 145. Cfr. azvărliță (II, 1°).

[Și: zvărlitură. | Scris și pronunțat, pe alocuri, și: (a)zvărlitură. | Plur. -turi.]

— Derivat din azvărli, prin suf. abstr. -itură.

B.

B s. m. invar. *B.* — A doua literă din alfabet și sunetul care-i corespunde: consonantă orală, fonică, bilabială și explozivă. *Scrisie un b mic.*

— N. din lat. **b** (B).

BA interj., conj. 1^a. (Pour confirmer ou renforcer une affirmation) *Mais si; si.* 2^a. (Pour exprimer plus énergiquement une négation) *Mais non, point du tout, pardon!* 3^a. (Pour exprimer une gradation) *Encore, aussi, même. 4^a. Tantôt... tantôt.*

1^a. Prin *ba* se precizează, într-o convorbire, punctul de vedere al celui ce răspunde, care e altul decât al persoanei care-i vorbește. *Da*, la origine, nu este deci o particulă negativă; intenția celui ce răspunde *ba* nu e de a nega ceva, ci numai de a arăta că el are altă părere. De aceea, *ba* poate tot atât de bine să stea în legătură și cu *da* și cu *nu*: „*Ar fi bine să nu mai amândăm lucrul asta!*” — „*Ba da, să-l mai amândăm.*” — „*Ba nu, chiar acum să-l sfârșim!*”

Sensul original al lui *ba* e deci (indiferent dacă în răspunsul nostru se cuprinde, în mod obiectiv, o afirmare sau o negare) „dimpotrivă, din contra” și corespunde adesea lui „Doamne ferește! Nici vorbă! Aș! Ce se potrivește! Nu cred! Nu se poate!” (Ca răspuns la o presupunere s. afirmare greșită) „*Bah-lui!*... *Trecut-au... a tale negre uide, Ca gloria, ca viața, ca visul de noroc!*” — „*Ba n'au trecut, stăpâne!*” — ALECSANDRI, P. 1, 202. „*Văd că ai de gând să-ți ceri tertăciune de la mine, ca toți fri-coșii!*” — „*Ba să mă ferească Dumnezeu!*” ISPIRESCU, L. 42. „*Frunză verde și un bănuș, Nu stă lumea-ntr'un drăguș!*” — „*Ba stă, zău, dacă-i mândruș!*” JARNIK-BĂRSEANU, D. 405. „*Suflă vântu'n paie ude, Eu strig, mândra nu m'audă!*” — „*Ba, zău, bade, aui bine, Dar nu pot veni la tine!*” *ibid.* 56. | (Ca răspuns la o dorință ce ni se pare nepotrivită) „*Să am eu o slugă așa de vralnică... aș pune-o la masă cu mine!*” — „*Ba să-și puie pofta'n cuiu!*” *răspuns spânul, cu glas răutăcios.* „*Asta n'aș face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este!*” CREANGĂ, P. 229. 15. | (Ca răspuns la întrebări, la care întrebătorul e aproape sigur că va primi un răspuns ce nu admite presupunerea sa) „*Vrei să mă păsești moartă!*” — „*Ba să le ferească Dumnezeu de una ca asta, jupănescă!*” CREANGĂ, P. 133. „*O, căută mioară... A mea surioară, Au iarba nu-i bună, Au nu-i apa lină, Că nici n'ai păcut, Și nici n'ai băut!*” — „*Ba iarba e bună, Și apa e lină, Dar, de n'am păcut, Și de n'am băut, Semn mi s'a făcut.*” TEODORESCU, P. 59. | (Ca răspuns la orice întrebare bazată pe o presupunere greșită) „*Drăcești-le, Pavle!*” — „*E el dzis: „Ba nu mă drăcești!” COD. VOR. 80/10 (= Nubunești, Pavle?... Iară el zise: N'am nebnut! N. TESTAMENT 1648; Nebun ești Pavle?... Iară el: Nu-nebnun, zise. BIBLIA 1688: „Tu as perdu le sens, Paul... Et Paul dit: Je n'ai point perdu le sens...”) „*Cred că ne înțelegem!*” — „*Ba nu ne înțelegem**

nici de cum!” C. NEGRUZZI, I, 9. „*Tu aici ești!*” — „*Ba nu sănt aici, nu cezi că nu sănt aici!*” KMI-NESCU, N. 12/11. „*Eră migel!*” — „*Ba nu, de loc!*” COȘBUC, P. 12/11. (Une-ori repetat) „*Dragă turta-rică... Vara că ne'ncoamă... Să ne drăgostim Și să ne iubim.*” — „*Ba, cucule, ba, nu te-oiu ascultă!*” ALECSANDRI, P. P. 7^b/12. (După propuneri, oferte etc., pe care nu voim a le accepta) „*Lăe! că mă duc eu...*” — „*Ba nu, Icoane, trebuie să mă duc eu!*” CREANGĂ, P. 312/11. | (Adesea *ba* nu răspunde de-a dreptul la o întrebare, afirmare, poruncă etc., ci la o presupunere neexprimată, dar pe care o găcim din vorbele ce ni se adresează) „*Passăre de la graniță, N'ai căzut pe-al mieu bădăș!*” [Răspunsul ar fi „*Da, l-am văzut!*”; dar, spre a respinge totdeodată și presupunerea că nu l-ar fi văzut, zice:] „*Ba l-am văd la Bănești!*” JARNIK-BĂRSEANU, D. 123. „*Iacă vae o porumbă! Oare nu-i din fară mea?*” [În loc de „*nu*”, avem răspunsul care respinge și presupunerea că ar putea fi din aceeași țară:] „*Ba eu nu-s din fară ta!*” *ibid.* 172. „*Pofti tu, mândră, zice, zău, Că nu te-am sărutat eu!*” [Mândra nu poate măcar admite că el s'a presupunat așa ceva; deci, pe lângă negare, ea exprimă și respingerea unei atari presupuneri:] „*Ba eu, bade, nu pot zice...*” *ibid.* 56. „*Spovedește-te, necastă, Că moartea e la fereastră!*” — „*[Tu crezi că eu, la amenințarea asta, vreau face așa?]* *Ba eu nu'm oiu spoceli, Chiar în casă de-a veni!*” *ibid.* 458. „*Nu-i așa, jupănescă?*” — „*Poate să fie și așa, moș Nichifor!*” — [De oare-ce vede că ea nu e încă convinsă:] „*Ba chiar așa-i, jupănescă dragă, cum își spun eu!*” CREANGĂ, P. 119/11. | (Une-ori *ba* nici nu respinge o presupunere a altuia, ci un gând al nostru, deșteptat de vorbele celui alt) „*Mi-au murit mai mulți copii!*” — „*Ba pe mine nu'a ferit Dumnezeu până acumă de asemenea amar!*” *LM. Ba, (știi că) nu-i rău vinul* (se zice și când n'a susținut nimeni că ar fi rău). | (Adesea răspundem cu *ba*, motivând, de cele mai multe ori, punctul nostru de vedere, când simțim în vorbele altuia o muștrare, o dojană etc.) „*Vezi bine că da; de ce(ă) nu?*” — „*Când eu sufer cu amar, tu dormi în deplină pace!*” — „*Ba n'oiu dormi; ba mi-oiu pierde și eu sănătatea!*” *LM. „Tu nu-mi faci, ca alți bărbăși, și mie veșminte de modă!*” — „*Ba m'oiu vinde pe mine, ca să-mi mulțimesc desertațiunile tale, mierești!*” *LM. Da știu că ești bine dispus azi!*” — „*Ba n'oiu fi, când nu-am trecut examenul!*” — „*Ba că chiar!* (subînțeles: a-i nemerit-o!) se replică, în ton glumeț, celui ce ne face o propunere sau ne asigură despre ceva ce ni se pare nepotrivit, neluțemițat etc. „*asta-i! tocma!*” (:par exemple! avec ça!) *Ghiță: Da n'ai frică, soro, că ești cu mine!* — *Florica: Ba că chiar!* ALECSANDRI, T. 186. | (Cu același sens) *Ba aia-i vorbă!* „*leși afară!*” — „*Ba aia-i corbă!* *Mai pune-ți pofta'n cuiu!*” ISPIRESCU, ap. HEM. 2249. (Rar. Cam cu același sens) *Ba ce!* (subînțeles: so potrivește!) „*Ți-e frică de mine!*” —

„Ba ce?” LM. [=nici vorbă!]. || **Ba (nu), zău!** spunem, când voim să trecem de la glumă la serios și să susținem că într-adevăr lucrul e așa cum îl prezentăm. (Căm în același sens se întrebineză și expresiunile care urmează după *ba nu, zău!* în acest exemplu): *Cap de Români i-ai tăia? Par'că m'o zmulă Rusaliile și m'o păcat boboci!* (oftând) *Ba nu, zău...* adică cum s'ar prinde, șaga de-o parte... drept să vă spun... Mă-i deștal... De cazarmă, ca de-o cușcă, și de muștra și de pușcă... Așa zău! ALECSANDRI, T. 4. *Ba, zău, încă nu m'ier c'am avut răbdare să fin casă cu baba, pân' acum!* CREANGĂ, P. 118^{1/2}. *Pas-am gând s'o părăsesc. Drept să fie, sau glumesc? Ba zău, cum s'o părăsesc. Când ca ea nu mai găsece: La obraz ca rujele, Ochisorii ca murele...* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 32. | Căm în același sens și numai: **Ba nu!** : „vrai, vraiment!” *Hei, bine, boieri D-voastră, unde mergem?... unde mergem?... ba nu, adică că'ntreb, unde mergem?* ALECSANDRI, T. 39. || **Ba bine (că nu)!** este un „de sigur” vezi bine (că da!) firește (că da!)”, spus însă cu o nuanță glumeață. „Știi tu ce pericol ne amenință?” — „*Ba bine că nu! Dacă n'oiu și tu!*” CARAGIALE, ap. TDRG. „*Măi Bazilă, mi se pare că tu ești toată prețina gâleecei dintr-o no!*” — „*Ba bine că nu!*” zise Ochilă... „Știu eu ce i-ar trebui.” CREANGĂ, P. 254^{1/2}. || **Ba să (mai) zici!** este un „într-adevăr” familiar care în același timp arată un fel de mirare că cele afirmate pot fi adeverate. „În cărând avem să zburăm cu toții prin aer!” — „*Ba să mai zici!* După cum prognozează acum descoperirile aviatorilor, se prea poate!” | Căm în același sens: **Ba că bine zici!** „D-lui îi cucuoașă d-tale? Nicușoru?” — „*Dar nu-i cunoaști!*” — „*Ba că bine zici, cucuoașă Grigori!* La privește-l, cum a crescut de mare! S'o făcut holțu!” ALECSANDRI, T. 337.

2°. E natural ca, în cele mai multe cazuri, respingerea unei afirmațiuni, presupunerii etc., să fie în același timp o negare a ei. Astfel *ba* a ajuns să aibă sensul lui „nu” (cu o nuanță de mai multă energie decât acesta: De loc! Nici-de-cum! În nici un caz!). La evoluțiunea aceasta semantică a contribuit, de sigur, și forma cuvântului, care rimează cu „da”: *Da sau ba?* „oui ou non?” Într-adevăr, foarte des afirmațiunea „da” stă într'un fel de corelațiune cu negațiunea „ba”: *Nevoind a le sîrăci înimă nu le spune nici da, nici ba.* CREANGĂ, P. 249^{1/2}. [Un caz analog s'a produs în unele părți ale Ardealului, unde lui *ba nu!* i se răspunde *ba u!* în loc de „*ba da!*”] Acest *ba* se poate întrebuiți numai în mod absolut, negând ideea unei fraze întregi; când voim să negăm noțiunea verbală a predicatului, exprimând-o și pe aceasta în răspunsul nostru, trebuie să întrebuițăm pe „nu”. *Femeii sânt!* — „*Ba!*” — „*Lău-tori sânt!*” — „*Nu-s, Irane, ce m'ea tot cîhăști de cap?*” CREANGĂ, P. 308^{1/2}. De asemenea *ba nu* poate sta ca răspuns la o întrebare cu negațiune (ci numai „nu” sau, când respingem negațiunea, „*ba da!*”) — „*Nu știe să scrie?*” — „*Nu!*” — „*Ba da, știe!*”

(Ca răspuns la întrebări, adesea oratorice, puse anume ca să li se dea un răspuns negativ, și introduce de cele mai multe ori prin *u, oare*). *Grăi lui Avraam: „Au Moisi și prorocii să asculte de ei?” El zise: „Ba, pîrînte Avraam!”* CORESI, ap. GCR. I, 31 (: „le riche dit: n. o. père Abraham!”). *Au dorău pentru'acta Iastă bessareca, să mergem să giurăm?* — *Ba!* VARLAAM, C. 378. *Au dobândit războaie?* — *Ba!* ARHIVA ROM. I, 63. || (Foarte obișnuit în alternativă) *Nu știu, oare fi-mi/j-îvor mie accoștea, au ba?* CAZANIA (a. 1644), ap. GCR. I, 112^{1/2}. [Alerg] *că călă... dacă acle poame era/j-î de măn-care, sau ba.* DRĂGHICI, R. 51^{1/2}. „*Vă închinăți ori ba?*” — „*Ba!*” C. NEGRUZZI, I, 173. *C'a fi trăind calul, ori că n'a fi trăind, aceasta mă privește pe mine; numai creu să știu, dacă mi-l dai, ori ba?* CREANGĂ, P. 194^{1/2}. *Tot întreb înimă mea, Ascultă-te-voiu,*

ori ba? JARNÎK-BĂRSEANU, D. 42. *Am nu bon roș și altul alb: cel roș trece gardul, cel alb ba?* (= „Grăi și pleava”) GOROVCI, C. 181. (Cu aluzie la influențatul boier Hâncu, care s'a împotrivit lui Duca-vodă — spre a arătă că ceva nu se poate întâmplă, din cauza unei împotriviri puternice și neașteptate din partea unui inferior) *Vodă vrea și Hâncu ba? Vodă zice ba (s. toată lumea zice ba), numai Hâncu zice da!* (cf. ZANNE, P. VI, 142-145. (În antiteză) „Imposibil!” (Prov.) *Lupul păru! [și] schimbă, iar narau!* C. NEGRUZZI, I, 248. *Zecă Rumâni (= oameni, bărbați) pot ședei într-o casă, că se împacă!* *dă' două femei ba.* ZANNE, P. II, 14. (Hiperbolă foarte obișnuită în povestile noastre populare, spre a exprimi o frumusețe peste fire) *La soare te puteai uita, dar la dînsa (dînsul, ea, el) ba!* ISPIRESCU, L. 7^{1/2}, 37^{1/2}; CREANGĂ, P. 276^{1/2}, etc. | (În legătură cu conjunctivul) „Imposibil! Nici vorbă! Nici pomeneală!” (Accentual frazei pe *ba*). *Dar de geaba, căci fiocorul nostru nu se îndreptă, Pe semne aș-i spună lui inimă să facă; și inimei ba să-i poți porunci.* MERA, L. B. 142. De când am lăsat copilului bine nașul, ba să mai facă ce mai făcăs, de atunci ba să mai dea pe la mine! LM. *Mai bătu odată [în poartă]. Dar ca să răspundă cineva, ba!* ISPIRESCU, L. 100^{1/2}. | (În fraze eliptice) [Ochii] ar crea să mi-i sîrute. Și cu ba! COȘBUC, P. 87^{1/2}. *Und zicăs că i se cucine numai lui bouorul, pentru-că el a grîjit mai mult de dînsul; altul, ba că să fie al lui, pentru-că el au căutat mai mult de lată-să, când au fost bolnav; al treile, ba nu, că să fie al lui, pentru-că el a grîjit pentru gospodărie mai mult.* SHERA, P. I. Floricid, florice, Măndră mândrușoana mea, Toată vrea mi-ai cărat Cu caea pe lângă sat; Când a fost, colo, toamna, Fata — fată, caea — ba! | — Nu fată. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 445. *Veturina, gîndindu-se pușin, roșește toată și clatină din capul frumos, că ba.* AGĂRICEANU, LUC. V, 75. | (Une-ori, repetat) *Mai căzuse el caș bun; mai căzuse și fi tineri de boieri... dar ca și acștia ba, ba, ba!* ISPIRESCU, L. 246. | (În Mold. și Bucov., spre a da o nuanță mai energetică negațiunii) *Ca mai ba!* s. *Nici (căm) mai ba!* s. *Nici ba!* — „Nici vorbă! Nici pomeneală!” *Ca mai ba, băiete, nu fi-ai găsit omul!* ALECSANDRI, T. 241. *Fost-a împărdat odată și trei fete el avoa, Căt [— în căt] puteai priei la soare, da la ele, ca mai ba!* EMINESCU, L. P. 124. *De-acă în-năinte, ca mai ba să se îmbăsoe el cu emătră-să.* SHERA, P. 243^{1/2}. *Fătul-babei înă, auzind cucinele ei cobitoare, își cugetă în sine: Hehei, nici mai ba! Ți-ai dat tu acumă peste om!* Idem, 143^{1/2}. *Dar nici cam mai ba să audă el ceo de dînsii!* Idem, 49^{1/2}. (Cf. ca mai). *Că n' lume căle legi sânt, Toate au... ers-o locaș sfânt... Și biserici și-au făcut, Numai ploi [Tiganii] nici ba, Cî trăiși aș, De e dî ninge și vă plouă.* MARIAN, SA. 222. †† *A zice ba = a se împotrivi, a se opune, a refuza:* „(Șe) refuser, s'oposer, faire opposition, résister”. *Păru tîn fi se desprinde Și frumos fi se mai șede. Nu zi ba, de te-oiu cuprînde; Nime'n lume nu se vede.* EMINESCU, P. 7. *Pentru dumneata, Eu n'ași zice ba; Dar zic și zic ba, Pentru măică-tă, Că-i bănuitoare.* ALECSANDRI, P. P. 7^{1/2}. (Prov.) *Lacomul, căt să-i dai, el nu zice ba.* ROMÂNUL GLEMET, I, 26^{1/2}. *Nu zic ba = „nu mă împotrivesc”. PAMFILE, I, 26.*

3°. Prin *ba* nu se respinge presupunerea sau afirmațiunea făcută de persoana cu care vorbim, ci chiar cele spuse de noi înșine, atunci când ne vine în minte că, la ele, trebuie făcută o restricțiune sau un adăos: *Că satul, cătu-a de mare, Nime bădîf ca mine n'are, Și cătu-a satu' merou, Nu-i bădîf ca al meu; Ba mai e un brad în munte, Cu crăci cerzi, cu verde frunte...* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 29. Astfel, *ba* devine o conjunctiune a gradațiunii, fiind adesea întărită prin *chiar*, *încă* (și *s. și* mai mult), unde mai pui *că*, etc. „*Mai mult decât atăta, ce e mai mult!*... *Nu mă munceașe cugetul, ba încă, din potrică, mă bucur.* TICHINDEAL, ap. HEM

2247. *Se deprinde a bea cafea turcească și a fumă dintr'un ciucub lung; ba încă află multă poezie în forma ciucului și a bănelor lungi.* C. NEGRUZZI, I, 69. *Am ochii adesea și, în ciocăria cea toiană ce'n văzduh se leagănă, ba unde pui că am cutelat a trage cu pușca și'n cărdurile de găște săbotice!* ODOBRESCU, III, 237. *Iar de-asupra tururora av vorbi er'nu mîitile, Nu slăvindu-te pe tine, Iustruindu-se pe el.* Sub a numelui lui umbră: iată tot ce te așteaptă! *Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă... Măgălit e fiecare Că n'ai fost mai mult ca dîneul.* EMINESCU, P. 226. *Vr'o scofală marenu er' de dinții: un bordsiu, ca vai de el, niște foale rupte... și atîta er' tot.* *Ba, de la o vreme incoace, urîtul li mîncă și mai tare, căci fîpenie de on nu le de-șchideu așa.* CREANGĂ, P. 73. *Ba, bade Vasile, și astăzi, ca'n toate zile; Ba, astăzi, să dai mai tare, Că e zi de sărbătoare.* JARNIC-BĂRSEANU, D. 464. | (În gralul popular se obișnuiește și construcția lui ba cu augmentativul cuvîntului precedent, spre a arăta o gradățiune). *Văd un cal.* *Ba căloiu.* *Ești fată.* *Ba fătoiu.* LM. | (De obicei urmat de și s. și chiar) „Chiar (și), s'ar putea zice chiar că...”. *Fieșcare, spre înlestularea toată, Jertfește averi și ciuste, ba și viața câteodată.* KONAKI, P. 282. *Așă casă... este săracă... ba de răs eralucă.* CALENDARUL (1844), 66. *Cobza mea... a fost cinstită De boierii de pe-aci, Ba și chiar de venetici.* ALECSANDRI, T. 80. *Tot pe atîta, ba și mai mult poate, boricile implică, pînă la un pîn(c)l, construcțiunea unor grănare de asemenea sub pămînt.* HASDEU, I, C. 238. *E lung pămîntul, ba e lat, Dar ca Săpată de bogat, Nici astăzi Domn pe tume nu-i.* COȘBUC, B. 16. (Prov.) *Cineba vin, își hie punja și mintea, ba și așdăntala.* ZANNE, P. IV, 184. | Sau chiar. *De cât slugă, ba cîntău, Mai bine la oi, cu peană.* MĂNDRESCU, L. P. 165. ¹²

4. Când revine cineva de mai multe ori asupra unei hotărîri, introduce fiecare decizie nouă, ce o ia, printr'un ba, care respinge pe cea dinainte. *Comisar! Aici trebuie să fie hotul! — Păpșarul: Na! că m'ajunge păcatul... Unde să m'ascund? (Alcaryd în drapta și în stînga, spăriat) Colă! ba colă... ba colă, în bisunia asta!* ALECSANDRI, T. 65. | Astfel ha..., ba..., ajunge să exprime o stare de nehotărîre, de codire, în fața unei alternative, introducînd un șir de seuze sau explicări, ori arată, p. ext., alternarea mai multor situațiuni, sau chiar o simplă enumerare. De cele mai multe ori, se poate înlocui prin „cînd... cînd...”, „aci... aci...”, „acu... acu...”. *Îmi plutea pe dinăute cu al timpului amestec, Ba un soare, ba un regu, ba alt animal domestic.* EMINESCU, P. 232. *An îmblat pîntre armașarii cîi ageri, și încolo și incoace, tot alegîndu-și ba pe cela, ba pe cela.* *Nepulându-se hotărî pe care să-i iae, iată că...* SBIERA, P. 59. *Calul, dacă vîză așă, începînd să-i imbuzeze, ba că o să facă cutare lucru, ba că cealtă.* *Pînă una alta, își cădăru un culcuș.* ISPIRESCU, I, 162. ¹³ *Băbăția lui... începuse a scărîi; ba c'o doare cea, ba c'o doare cea, ba i-a făcut de uși, ba că-i e făcut pe gresală de tipar, în loc de?] urșă, ba că-i e făcut de plănsori, și tot îmblă din băbă în băbă cu descătece și cu obloje.* CREANGĂ, P. 111. ¹⁴ *Pe vremea aceea, eră bine să fi horabagiu în Târgul-Neamfului..., atenci mușterii, de nu erai bucuș; ba să-i duci la Peatră, ba la Fălticeni, ba pe la Iarmaroc, ba la mîndăștea Neamfului, ba la Secu..., ba în toate părțile, pe la hramuri.* Idem, P. 109. | (Mai ales în legătură cu una..., alta...; cea...; cela.) *Biata fată dă să mintă... ba una, ba alta, dar zmeu!—zmeu, nu crezi nimic.* RETEGANUL, P. V, 25. ¹⁵ *Se auzîră zicîndu-se, de unii-alții: Ea că fata ar fi cocșată, ba că ar fi chioapă... Unii [sic] ba că una, alții ba că alta. Împărțul și împărțeau se afla(u) într'o mare încurcătură.* ISPIRESCU, L. 250. ¹⁶ *Și, ba unul una, ba altul alta, de la o vreme i-a furat*

somnul pe amîndoi.

CREANGĂ, P. 133. *Slujinul cu credință, ba la unul, ba la altul... și-a scrișit pușine parole.* Idem, P. 139. (Cfr. alt. pag. 123¹⁷.) *Codirea de a lua o decizie, sau pretecele ce le dă cineva spre a-și motiva refuzul ori nehotărîrea, se exprimă și mai energic prin: ba e abă, ba e agraș.* ZANNE, P. V, 11; MARIAN, O. II, 64 (cfr. alb, pag. 94¹⁸), sau prin: *ba e laie, ba-i bălăie.* MARIAN, O. II, 64.

— Din slav. (bulg., sârb., rus., rut., polon.) *ba*, idem. Cfr. *baio*.

BĂ: interj. v. *mă!*

BAARGIC s. a. (Tehn.) *Pièce de bois posée horizontalement sur l'essieu et soutenant avec celui-ci l'arçon du chariot.* — (Rar, numai în Dobrogea s. în județe de pe lângă Dunăre, care au avut atingere cu populație turcească) Bucată de lemn care vine de-asupra osiei dinainte a carului, formînd, împreună cu osia, corpul în care intră graul (piscul, furca) și inima carului. (Constanța) DAMÉ, T. 9; 14. „Grosie, perinoc, scaunul dinainte, masă”. [Și: *balgic* s. a. (Covurliu) DAMÉ, T. 14.]

— Este, poate, același cuvînt ca turc. *barëak* „bucata (de protecțiune) de-asupra unui mâner de sabie”. Löbel, *Contribuțiuni*, 9.

BĂBĂ s. f. I. 1°. *Grand'mère*. 2°. *Vieille femme* (souvent terme de mépris). 3°. *Sage-femme*. 4°. *Mère*. II. 1°. *Chabot* (ou cabot, ou cotte, ou gonjon, ou menuier, ou tête-d'âne, ou chervane, ou lotte, ou caborgne). 2°. *Morlette*, ver blanc ou ver du blé, ver mai ou turc. 3°. *Sorte de poizie* (champignon). *Epi de maïs ou panonil qui a peu de grains*. 4°. *Étai*, Chacun des quatre poteaux qui soutiennent le beffroi d'un moulin. *Pivot qui soutient la charpente d'un moulin à vent*. *Butte*. 5°. *Petite fosse que font les enfants dans la terre quand ils jouent à la balle*. *Boutonnière*. *Porte (d'une agraie)*. 6°. *Passé* — *lacet en bois pour introduire le tirant dans les caleçons*. 7°. *Frangeons*, bouts des fils qui restent sur l'ensonelle et ne peuvent plus être tissés. 8°. *Comble d'un vase rempli de fruits et enveloppé dans un chiffon*. 9°. *Baba* (sorte de gâteau).

I. 1°. (În Ungaria și prin Transilv.) „Bănică”. POMPILIU, III, 1004; VAIDA.

2°. (Pretutîndeni) „(Femeie s. muiere) bătrîna” (corespondînd lui *moș, moșneag s. unchiș*. De cele mai multe ori, cuvîntul acesta are, în limba română, o nuanță de despreț, ceea ce se vede mai ales din atribute peiorative ca: *cloanță, cotoroanță, hărăc, hoanghină, carabă, cătărămbă* etc., și din multe locuțiuni proverbiale, în care babele sînt prezentate într'un lumină de ridicul. În sens desmiardător, se zice mai ales „mătușă”. De oare-ce „vărsta înaintată”, nota caracteristică a unei femei ajunsă *băbă*, e o noțiune relativă, poate fi vorba și de „babe bătrîne”, fără ca această combinațiune să fie pleonastică. Se întrebîntăză în mod absolut sau apozitional, în legătură cu numele). *Iustinian... trenise la dinții: nice să crupă bătrîni, nice tîndr, nice mular, nice băbă, nice fată, nice cocoon, ce pre toți să-i piarză.* MOXA, 378. ¹⁹ *Băcăliile sta carsate pre uși, de eră sîtîi și captii; stroful, smochine, alune, eră, destule, pre la toate babele.* NECULCE, LET. II, 343. *Un tocmî pe baba Nastasia ca bucătărească.* URICARIU, XIV, 36. ²⁰ *Măcar că găina bătrîna face zama bună, forestele de babe.* C. NEGRUZZI, I, 251. *Văzîndu-se lunt în răspăr de babele satului... se opără în dulcea limbă a poeziei.* ODOBRESCU, III, 9. ²¹ *Fial crăului... un-mai inca, se trezește dinaintea lui o babă gîrboră de bătrînețe.* CREANGĂ, P. 189. ²² *Ai mai răzuit v'un băiel cuminte și babă frumoasă?* ȘEZ. II, 74. ²³ [Dumnezeu] *ducea erăbă bosioic... Bosioic-fetelor, Măghiran nevestelor, Tămăiță babelor, Bulg de*

aur junilor, și crucea bătrânilor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. *Și-a străns fine și vecine... Și vro'i trei baba bătrâne, Care știu rândul la păne.* TRODORESCU, P. P. 146. *Dragelē badii copile, De au putez badea craște, Să vă facă tot necesite, Din nevastă-baba slabe, Și din babe-cățărambe.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 2267. (Loc. prov.) *În urma dijarilor, multe bărfesc bable.* ZANNE, P. V, 266 (se zice despre col ce se arată curajoși după trecerea primei)diei: cfr. „După războiu, mulți viteji s'arătă”. De la *copacul căzută, și bablele adună crăcițe* (: „quand l'arbre est tombé, tout le monde court aux branches”). Ibid. I, 146. *Badea cu căciula albă, De departe par' că-i baba.* Ibid. III, 38 (se zice, în bătaie de joc, celor săraci și leneși, care nu-și pot cumpăra căciula neagră, aceasta fiind mai scumpă de cât una albă). *Baba bătrână nu se teme de pânea moala.* Ibid. IV, 48 (se zice, în ironie, celor ce fac caz dintr-o biruință sau izbândă lesne de dobândit). *Satul arde (s. lumea piere, s. lumea moare) (și) baba se piștă-lână.* C. NEGRUZZI, I, 251, PAMFILE, J. I (se zice despre cineva care se ocupă de lucruri mici ori inoportune, când în jurul său se petrec lucruri grave). *A trecut baba cu colaci* (s. mai rar, *cu colacul*)! (se spune celor ce au scăpat ocazia; originea acestei locuțiuni e obscură; poate că s'a născut astfel: s'a zis întâi celor ce nu fuseseră de față când vreo babă împărțea colaci de pomană, la o înmormântare). *Pentru o babă surdă, popa nu toacă de două ori!* (se zice celor ce n'a fost atent și vrea să-și se repete cele spuse). || Fig. Numele de *babă* se dă, în glumă sau ca despreț, și bărbăților fricoși, lași, fără energie, nevoiști; cfr. băbăiașu. *Marcul se și repezede, Buzduganul învârtit și din gură chinid: „Măi Bosneni, măi Brăileni, Mișei dușmani și vicleni! V'aruncați sută pe-un om, Ca și cicoartele pe-un pom... Alei frate Băntule, Cum te calcă bablele!” Cât zicea se repezede... Pe Badiu că-l slobozede.* ALECSANDRI, P. P. 126^{3/4}. *Ce mai baba (de om) ești! Te temi și de umbra ta!* (Fam.) În glumă se zice de către un bărbat soției sale *babă*, în loc de „nevastă” (și când aceasta e tânără; cfr. germ. „meine Alte”). *Când cu baba n'am luat, Opt ibornice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108^{3/4}. *Eu iubesc, baba iubeste, Casa ni se pustiește, Dar de-oș iubă numai eu, Casa noastră-ar s'ni meren!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 413. *Știe cât baba mea! — nu știe nimic, habar n'are. N'ar strică — nu hite și doftori d'el ghite, că mulți din ai d'azi știu mai numa cât baba mea, corba alușia, JIFESCU, ap. HEM. 2268. | Babelo sânt adesea „femei știutoare”, care vindecă boale, descântă, fac farmece și vrăji, se crede că stau în legătură cu spiritele rele etc. Babelo, la noi, gonesc *pe nocuratul, afumând pene prin casă.* C. NEGRUZZI, I, 66. *S'a corbărit într'o oenă părăsită [pe] curs i-o arătase o babă vrăjitoare, și... s'a tot dus... până a ajuns la poarta iadului.* idem, ap. HEM. 2273. [Mă tem de mama-pădurilor], o babă bătrână și urită, care îmblă prin împărăția mea, de mână cu furtuna. EMINESCU, N. 7^{1/2}. *Îmblă din babă în babă, cu descăntece și cu oblojele.* CREANGĂ, P. 111^{1/2}. Astfel se explică expresiile proverbiale: *Baba e calul dracului. Baba e talpa iadului. Unde baba face, Dracul nu desface.* ZANNE, P. II, 3. | În credințele populare se găsește mai multe figuri mitologice de femei bătrâne, cărora li se atribuie diferite însușiri; astfel: (Știrba) baba Cloașta (o babă urită, dar binevoitoare) cfr. RETEGANUL, F. I, 51-59; ZANNE, P. VI, 57; ALECSANDRI, P. I, 9. *Baba-Coașta* (spirit necurat și răuvoitor care, după credința românilor din Transilv., omoară copiii nebotezați). Cfr. MARIAN, N. 33. | *Baba-Dochia*, numită astfel după Sf. Eudochia (1 Martie) s. în Basarabia, *Baba-Marta* (în numele căreia trebuie recunoscută numirea luni Martie) e cea dintâi dintre cele nouă (în Muntenia și Ardeal) s. douăsprezece (în Mold.) babe, care, după tradiția populară, personifică întâiele zile ale luni Martie (numite zilele*

babelor: „giboulées de Mars, jours d'emprunt”). Femeile și fetele își aleg dinainte câte una din aceste nouă zile, în care să fie „babe”. *Eu sânt babă în ziua de 2 Martie.* Cfr. HEM. 2278-2282; MARIAN, SE. II, 34, 94, 132. *Nu trecu mult, cam între sfârșitul lui Făurar și începutul Babelor, p' un ger în neștinca firecului.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2279. *Zilele babelor au fost urite, dar, la vro'i trei zile după Mucenici, Bătrânul întinerise.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1072. (Cfr. moș). | *Baba-orba.* MARIAN, I, 17; cfr. HEM. 2274. | *Baba Parasciua.* MARIAN, SE. II, 34. | *Baba-rece.* ȘEZ. VII, 9. | *Baba-Relea.* SHIERA, P. 56. (Jocuri de copii) *De-a baba-gaia*, s. „de-a mama-gaia” s. „de-a puia gaia” (Mold.), „de-a trei colăcei” (Muntenia), „de-a cloașta” (Oltenia), „de-a cloșca și puil” (Transilv.) e un joc în care un copil face pe gaia (ulful, eretele), iar altul pe cloșca. Acesta din urmă apără împotriva atacului găii pe ceilalți copii jucători, care se țin la spatele lui, unul după altul, formând un lanț s. un fir, ce se mișcă după mișcările ce face cel din frunte, „cloșca”. (Descrie la) PAMFILE, J. II, 289-291. | „Copilul zice că se dă de-a baba-huța, când se pune pe stinghia ușii, împinge ușa ca să se deschidă, cu mâna răzimată în perete, și, când ușa s'a deschis, o închide, răzimându-se cu mâna de ceva și împingând”. PAMFILE, J. I, 325. | *De-a baba-orba* e un joc de copii, numit pe aiuri „de-a mătă-orba”. Nota caracteristică a acestui joc e că unuia dintre copii i se leagă ochii, și, fiind astfel „orb”, dibușete să d. prindă pe ceilalți: „colin-mallard”. Cfr. PAMFILE, J. II, 289; MARIAN, I, 221. *Întă și Nicu, fiul meu... Nu-ți aluci aminte când te jucaai cu dinul de-a-baba-orba?* ALECSANDRI, T. 339. *Dă-nită leagă străns, c'un stergariu gros, de călți, ochii și urechile dracului, ca la „baba-orba”.* CREANGĂ, P. 55^{1/2}. (Expr. prov.) *De când eri lupul călți și se jucă de-a baba-orba cu mielușei.* ZANNE, P. I, 530 (adecă de mult, pe când se puteau întâmpla încă minuni, ca în povești, și eră posibilă chiar o prietenie între lup și miel). *Par'că ne jucăm de-a baba-orba.* ZANNE, P. IV, 248 (se zice când ne ocolim cu cineva, când nu ne putem întâlni, deși avem intenția să ne găsim). | (Joc la priveghiu) „În jud. Tecuciului se joacă, la priveghiu, de-a baba și nechișai, care, rățaciți fiind, se caută prin lume unul pe altul și se poposind prin casa cu mortul, se tocmesc uneșului la coasă, și atâta cosește uneșului c'un ciomag prin dreapta și stânga, de cotonoște pe cel de prin prejur. Tot așa se joacă și în Bucovina (cfr. MARIAN, I, 209-210)” PAMFILE, J. II, 250.

3°. „La „moașă” care moșete în părțile Reciței [în Ban.] se zice *babă*”. ap. HEM. 2272. *Babă* = „obstetrică”. ANON. CARP; L.B. *Babelo ce slujește la nașterea... PRĂVILA DE GOVORA, ap. TDRG. În Bonat, moașă, numită ultimintrelea și babă de buric, după ce a tăiat buricul pruncului nou-născut... îl învâlește într'un petec de pânză.* MARIAN, N. 420.

4°. În unele părți ale Țării-ungurești se întrebuințează cuvântul acesta în loc de „mamă”. L.B. Acest sens îl atestă VICIU, GI. pentru comuna Bociu (unde mamă însemnează „bunică”).

II. P. ext. se dă numele de *babă* la diferite animale, plante, sau obiecte, fie că acestea prezintă vreo asemănare cu *babele*, fie că numirile acestea sânt numai metafore glumețe și ironice, adesea de origine obscenă.

1°. (Iht.) (În Ban. și în Mold., pe pârcele din valea Bistriței, pe Trotus, Asău, Uzul, la Dărmănești, etc.) *Pestele „Cotus gobio”,* cunoscut mai ales sub numele de *zglăvoacă* (v. c.), în Oltenia sub numele de *moacă*. Cfr. ANTIP, IHT. 40. „*Baba* e un pește scurt și lat cam de 0.6 dm. (în Caras sânt și mai mari); are solzi; oamenii noștri cred că pestele acesta este făcut din scoică”. (Măidan, comit. Caras-Severin), ap. HEM. 2276. Cfr. *babugă*.

2°. (Entom., în Bucov.) *Babă* = „larva cărăbușului (Melolonta vulgaris)”. MARIAN, numită pe alurea

ciormag (Bucov), ciormă s. ciorman (Maramureș), viormă-alb (Bucov, Muntenia). MARIAN, INS. 20-21. Că(ă)nele-babei v. cănute.

3^a. (Bot.) Un fel de ciuperci comestibile. „Babele [sânt] de aceeași formă și mărire ca „urechiușele“, dar, pe partea concavă, de o culoare roșie, iar partea convexă, albă; cresc pe crăci uscate, putrede; se mănâncă”. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM. 2277 (cfr. babă). || Urechia-babei v. ureche. || Colțul-babei v. colț. || Dinți-babei v. dinți. || Babă = știutelele porumbului când are boabe foarte rare (se mai numește și sterp; numirea aceasta e deci o aluzie sau la imposibilitatea babelor de a mai face copii, sau la lipsa de dinți a babelor). Cfr. DAMÉ, T. 63; ȘEZ. II, 126/10; PAMFILE, J. I.

4^a. (Tehn.) Cu sensul fundamental de „bărnă sprijinătoare“. „Trunchiul sau căpătău de lemn de sprijinit greutatea sau corpuri voluminoase“. COSTINESCU. || (La moară) Cele patru babe (s. „stâlpi“) sprijinesc „podul“ (în care e „coșul“, prin care se toarnă grântețele de măcinat) și alcătuiesc „urșoica“ morii. DAMÉ, T. 151. || (La moara de vânt) Baba (s. „babăleu“) e un stâlp gros de lemn care trece prin „talpa morii“. (Mar.) Bărnele aplicate la partea dinainte a corăbii, spre a țineă funia ancorei. DDRF.

5^a. Cu sensul fundamental de „gaură (în pământ)“ sau de „cheutoare“. „O boriță în pământ, la locul de-a mână“. ȘEZ. II, 126/10; cfr. II, 59/10, 63/10. „Răcă, gaură, când se joacă [copiii] de-a popicul și de-a cotca, mingea“ (Agristea, comit. Târnavei-mici). VICIU, GL. || „Gaura de bumbi la veșminte“. VICIU, GL. Cfr. babușcă. „Femeiușca“ unei copil. ibid.

6^a. (În Mold.) „Un lemnuș ce slujește la băgarea bărnețului în izmene“. PAMFILE, J. I. Bărnețul se scoate, când izmenelo se spală, și se bagă din nou prin ajutorul babei („Baba e cam de 1 1/2-2 dm, în a cărei cărlig se pune firul înodată și se trage bata izmenei, încrețind-o“). ȘEZ. IX, 38.

7^a. (Țes.) la plural) Babe = „căpătăiele de fire care rămân pe sul fără a mai putea fi țesute, piedin“. CANDREA, Ț. O. Cfr. uruioc.

8^a. (În Bucov.) „Femeile, fetele și copiii, dacă cuieg fragi, zmeură, ori afină, și le pun cu vârf în cofă, lângă vârf cu o năfrână, pentru a o putea duce în mână fără de a vârsă vârfurile. Acest vârf legat îl numesc babă. Se zice deci: oală cu babă“. Com. A. PROCOPOVICI (cfr. cărță).

9^a. (În Bucov. și Mold.) „Un fel de colac cu stăfide“. TDRG. „La nunțile cele de frunte... este vorba... de a coace mai multe cuptoare [de] pâne, colaci, cozonaci, mălăie, plăcinte, babe, învârtite și altele...“ MARIAN, NT. 236. „Ouale, uncel, drojdiile și celelalte ce-i trebuecă la cozonaci, paște și babe...“ CONV. LIT. V, 103, ap. TDRG.

— Imprumut vechiu (cuvântul se găsește și la Aromâni: babă „bunică, moașă“, la Megleniți: babă „bunică, bătrână, moașă, obiectul de lemn care servește la ridicarea pietrelor de moară“ și la Istro-români: baba „bunică, bătrână, moașă“) de la Slavi (paleosl., bulg., sârb., rus., rut., pol.) baba. În limbile slave găsim aproape toate accepțiunile cuvântului românesc: I „bunică“ (pretutindeni; trecut și la Neo-greci: βαβιά, βάβια), „bătrână“ (pretutindeni; trecut și la Neo-greci: μπαβια, în Epir βάρβια, și la Friulani: babe, și la Triestini: baba), „moașă“ (pretutindeni; trecut și la Unguri: baba, báb(a)-asszony). La Bulgari și la Sârbi are și sensul de „nevastă“, la Ruși, la Ruteni și la Poloni, afară de acesta, și pe cel de „bărbat laș“. Jocul de-a baba-gata se găsește și la Bulgari: baba, iar cel de-a „baba-orbară“ se numește și la Bulgari stăpa-baba și la Poloni stăpa-s. ciuci-u-băba. „Zilele babelor“ le numesc Bulgarii și Sârbiu babini dâni (tot așa la Aromâni: moșșilo, la Albanezi: p'faka-ge, la Neo-greci: ol mēpē vīc t'pīac. PAPAHIĞI, P. A. No. 1). Pentru II, 1^a, cfr. sârb. baba „un pește mic, de mare“, rut. bābka „mai multe specii de pești cu cap turtit“; pentru 2^a, cfr. ung. báb

„Nymfje, Puppe eines Insektes“; pentru 3^a, cfr. rut. baba „Art Weisschwämme“, sârb. babina ucha (= urechea-babii, v. c.) „peziza aurantia“; bulg. bā-barka „porumb cu boabe rare“; pentru 4^a, cfr. rus. babka „stehender Balken, Stütze, Hebelunterlage, Böcke (zum Gerüst)“, babā „Pflichtanker“; pentru 5^a, cfr. sârb. babina rupa (= grupa babii) „o groapă săpată de copii în pământ, când se joacă“; pentru 8^a, cfr. rus. babka „das Bündel, der Aufsatz auf einem Haufen von Kornbündeln“; în sensul 9^a, cuvântul emprumutat de la Poloni, de-adreptul sau prin mijloace rutenă: baba „Art hochgebackener Osterkuchen, Topfkuchen“ (de la Poloni vine și fran. babe și nemț. Babe). La origine, cuvântul acesta aparține, ca și mama, graiului copilăresc și s'a născut prin reduplicarea silabei ba. El a fost priceput de Slavi, de la care l-avem noi, ca o chemare a „bunicii“, pe când aiurea el înseamnă „tată“ (astfel la Italiani babbo, la Sarzi babu și la Turci babā, unde mai are și sensul de „bunic, moș“ și de la care a trecut apoi la Albanezi, Bulgari, Sârbi și la Aromâni; cfr. și la Noi în Baba-Novac, babaie și babac). Este deci posibil ca sensul I, 4^a („mamă“) să nu se fi desvoltat ulterior, din „bunică, bătrână“, ci să fie, la Români, o formațiune nouă a graiului copilăresc, toemai precum babu (v. c.) are, în unele părți din Transilv., sensul de „nene“.

BABĂC s. m. v. babacă.

BABĂCĂ s. m. }

BABĂCĂ s. m. }

Père, papa. — (Termin familiar, din epoca fanariotă, întrebânduți mai ales în Mold., unde, prin servitori, el a pătruns și în limba poporului, care-l întrebtează însă numai când imită graiul boierilor. În limba literară aproape învechit, și neocunositate multe munți). Tată, tătuca. Cfr. babaie. Loyofete Dinule... am venit să-ți dau o carte de la băbaca d-tale. FILIMON, C. I, 752. „Asta e o scrișă asupra originii și a limbii țigănilor, făcută de D. Copălniceanu, tânărul“. — „Cunosc pre baba D-săle. Și ce serie dumnezăului despre țigani? C. NEGRUZZI, I, 223. Dumnezăul îi slugeră Gângu, un prieten vechiu a baba-că-tău. ALECSANDRI, T., ap. HEM. 2253. (Loc. prov.) Traiu, neneco, cu banii babachi! = trau, cu banii tătăului, p. ext. cu banii altuia. Braeos, musiu Spiridoane, zice: dormi, ce-ți mai pasă! Tului ai tras destul, acum te-ai pus să tragi la aghioase: Traiu, neneco, cu banii babachi! CARAGIALE, T. 24. Căin/ă / o vădzuț mîntreasa basmaua cu inelu... o'nceput a strigă [cătore tată-său, împăratul]: „Băbaca, băbaca, iacă cini o omori/ă! balauru!“ ȘEZ. IV, 199/11. Cum l-o vădzuț fata (de împărat) di diparti, că vini, nu măi puti di bucurii [și strigă]: „Slăi, babacă, că... vini!“ ȘEZ. IX, 23. [Prin adaptarea formei la genul natural al cuvântului, mai rar, și învechit, și: babac s. m. (mai ales în legătură cu pron. pos.: babacu-său etc.) O sultă de galbeni, de la babacul său. STAMATI, ap. ȘIO.] — Din n.-grec. μπαμπάκας (și acesta din turc. babā), idem.

BĂBĂCĂIE s. f. v. babbătie.

BĂBĂCĂȚĂ s. m. (Cher, peti) père ou papa. — Diminutivul lui babacă (derivat prin suf. -uț). (Fam., în Mold., dar și aici rar și aproape învechit) Băbaca? babac! o venit babbăcuța! ALECSANDRI, T., ap. ȘIO.

BABADĂM s. m. Numai în expresia: De când Adam-Babadam = de când cu Moș Adam, de mult: „du temps du père-Adam, depuis longtemps, de tout temps“. Apă nu eră obiceiul să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam. CREANGA, A. 65.

— Din turc. habadām „vieillard expérimenté“. ȘIO.

Cuvântul a fost adus, prin etimologie populară, în legătură cu „Adam”.

BABA-GAIA [DE-A] s. f. v. babă.

BĂBĂICĂ s. f. Rome. — (În Tutova, pe lângă Dunăre, și în Dobrogea) Vasă, lopată (cfr. opăcină). DAMÉ, T. 126.

— Din rus. s. rut. *babalka*, idem.

BĂBĂIE s. m. *Papa*. — (Fam. în Mold., rar; cuvânt din epoca fanariotă. Intrebuințat mai ales la vocativ) Tată. *Să pot ajuta pe babaia...* N. XENOPOL, ap. ȘIO.

— Din turc. *babâ*, idem.

BĂBĂIȚĂ s. m. (*Cher petit*) *père ou papa*. — (Fam. în Mold.; învechit) Diminutivul lui *băbale* (derivat prin sufl. -iță). *Manolachi: Băbăiță, băbăiță!* — *Manole: Ce este, copilule?* ALECSANDRI, T. 950.

BABALĂC s. m. 1°. *Vieux, homme âgé* (terme respectueux). 2°. *Visillard, barbon*. 3°. *Pivot qui supporte la charpente d'un moulin à vent*.

1°. † (În epoca fanariotă eră, la cei ce știeau turcește și se adresau către Turci, un fel de titlu de respect, cu care vorbea cineva bătrânilor) Bătrân (venerabil). *Pavandogliu au zis către Pașa: „Măria-Ta, babalac, ai ieșit în primărie?” Pașa cu răspuns: „Agh, fule!”* DIONISIE ECLISIAȘIUL C. 186.

2°. (Azi, în România, fiind apropiat, prin etimologie populară, de *babă* l, 2°, și-a pierdut nuanța respectuoasă de odinioară, și a primit, dimpotrivă, un sens peiorativ) Om foarte bătrân s. bătrânicios. „*Babalac* se zice la un bătrân, sau și [la un] tânăr cu apucături bătrânești [d. ex.] *Ce mai face babalacul cela de moș Ion? Pe Ion nu-l vezi nici odată ieșind cu flăcăii de sama lui; îi un adevărat babalac de o sută de ani!*” (Oancea, în Covurluiu), ap. HEM. 2254. *Tot îmblând noi din școală în școală... mâne-poimâne avem să ne trezim niște babalaci gubavi și ostigoși*. CREANGĂ, A. 124. *Aici se adunau mulți babalaci și pensionari*. TELEOR, ap. TDRG. Cfr. *moșneag*, ghju).

3°. (Tehn., fiind apropiat de *babă* l, 4°) *Babalac* = „un lemn foarte gros ce se bate în pământ, și se așază pe dinșul moara de vânt, care are la centrul său, de deșub, un lemn tare, așezat vertical, spre a intra într-o borbă făcută în *babalac*, ceva mai larguță decât lemnul ce intră în ea, astfel ca să poată întoarce stăpănel moara, după vânt. *Babalacul* suportă toată greutatea morii”. (Oancea, în Covurluiu), ap. HEM. 2254. Cfr. DAMÉ, T. 162. [În sensul acesta, poate s. a., cu plur. *-lăce* sau *-lăcuri*; în Tecuci, în Tutova și în Covurluiu... se mai aude și forma *babalac*, HEM. 2254; 1097/1. | Cu un sens modificat intru câtvă (și cu o formă ce a rezultat prin armonie vocalică): *bubulac* s. m. (în Bacău, numit, de pe regiuni, și țaraș, *găscă*, *bundac*, *bunduc*, *derec*, *parmac*, *urs*, *pondoc*, *gorgozan*), e un stâlp de lemn, cu capul de jos îngropat în pământ, iar pe cel de sus sprijinind căoastele prispelor casei. Cfr. DAMÉ, T. 96.]

— Din turc. *babalyk* „moșneag”. Sensurile 2°-3° s'au dezvoltat la Români sub influența cuvântului *babă*, de care *babalac* a fost apropiat prin etimologie populară. Cfr. dubletul *băbăluc* l.

BABALĂU s. m. }

BĂBĂLĂU s. m. }

1°. *Barbon*. 2°. *Efféminé, femellette*. 3°. *Sorte de plante*.

1°. (Fam.) (Mold.) *Babalac* (2°), *babă* (= om neputincios s. fără energie, ca o *babă*). *Ion al dumitale i-un băbălău, un papă-lapte!* GHIBANESCU, ap. TDRG.

2°. (Fam.) (Țara-Oașului) *Muierce*, *muierotcă*, *afemeiat*. *Babalău* = „om muieratic”. CANDREA, T. 0.

3°. (Bot.; la plur.) *Băbăliși*: „cu floarea galbenă; creșc înalți”. (Cucuteni, în Iași), ap. HEM. 2769. Cfr. *babă* l, 3°.

— Derivat din *babă*, prin suf. peior. *-ăliu* (cfr. *fătăliu*). În sensul 3°, e, poate, un alt cuvânt.

BABALŪC s. m. v. *babalac* (3°).

BABALŪC s. m. }

BĂBĂLŪC s. m. }

(În Ban. și în părțile învecinate) Numai în expresia: *Din băbăluc (babaluc) = din moși-strămăși*, din vechime: „de tout temps”. *O poveste din băbăluc = „din vechime”*. VICIU, GL. *Așă ne-am poment, din băbăluc (= din moși-strămăși), că acest pământ e al nostru*. Com. LIUBA. *Măi muierc, noi avem un fin. El ne chiamă să-l cununăm. Tu să te ridici și să te câștigi, după obiceiul din babaluc (= [stră]moșesc)*. MARIAN, NU. 662 (din jurul Timișoarei).

— Din sârb. *babalyko (babalyko, babajko)* „moș (și a socru)”, care derivă din turcescul *babalyk*. Avem deci a face cu un dublet al cuvântului *babalac* ce e întrebuințat în România.

BĂBĂLŪC s. m. }

BĂBĂLŪC s. f. } (Mitol. pop.)

Croquemitaine, moine bourru. — (Prin Țara-Hațegului și prin părțile învecinate) Personajul imaginar (cfr. gorgoniță, mama-pădurii) cu care se sperie copiii. „Cu *băbălucul* [se] spărie copiii, ca pre alurea cu *babau* l și cu *bolea*”. VICIU, GL. *Băbăluc*: „ființă mitologică cu care se sperie copiii. Se întrebuințează și în imprecătuții [d. ex.]: *du-te-n băbăluc!* *Ace[a]re-ai băbăluc!* = *ave[a]re-ai nevoie!*” REV. CRIT. III, 86.

— Din sârb. *baba-ruga*, cu același sens (apropiat de cuvântul precedent, care nu are, pentru Români, un sens precis, fiind întrebuințat numai în expresia stereotipă: *din băbăluc*).

BABANĂ s. f. }

BĂBANĂ s. f. }

Vieille brebis stérile (qui n'a plus de dents). — (Mold.) „Oaia care o bătrână se zice *babană* sau *hăștioagă*”. (Taslău, în Neamțu). „*Hăștioagă* se numește oaia bătrână, căria li mai zice și *baband*, care n'are dinți și nu mai poate produce miei”. (Măstăcani, în Covurluiu). „*Babane* se numesc oile atunci când sânt știrbe”. (Popești, în Iași), toate ap. HEM. 2255-2256. „Când rămâne oaia fără dinți, i se zice *baband* sau *boancă*”. DAMÉ, T. 68. Cfr. și: *botoașă, botoșanu*. [HEM. 2768-2769 și, după el BĂRCIANU, dau și o formă masc. *băbân* „care trăeste... ca o *babă*, sau are înfățișarea și apucăturile de *babă*”, neantată. | Sensul „sorte de croquemitaine pour épouvanter les enfants”, pe care li dă DDRF, ca existând în Bucov., se reduce la o greșală de tipar: *Damé* a cetit *baband* în loc de *babană*, v. c.]

— Din bulg. *babana* „oaie îmbătrânită s. bătrână”.

BĂBAR-OĂRBA [DE-A] s. f. v. *babă*.

BĂBAR s. m. }

BĂBĂR s. m. }

Homme d'un certain âge. (En plaisanterie) *Homme marié*. — Nume de batjocură s. de glumă, care se dă bărbaților spre a li se aminti vârsta, mai ales atunci când săvârșesc acțiuni sau manifestă dorințe ce nu se mai potriveșc cu etatea la care au ajuns. „*Ce cași, Barbule, la noi? Ori nu sânt fete la voi?*” — „*Ba sânt multe și mărunte: Ale mici — pentru voinici, Ale mari — pentru băbări*”. ȘEZ. II, 220. *Auzit-am auzit, Auzit-am o poveste, Că umblă junii la neveste și băbări la fete mari*. BIBCESCU, P. P. 225.]

(În glumă, se dă acest nume și la bărbatul însurați, spre a li se aduce aminte că au ieșit din rândul tinerilor) *Ași zic și astăzi la cei însurați: „Ești în catastihul nostru, te-am scris în rândul babărilor!”* PANN, P. V. II, 145. [Toate celelalte sensuri, date de dicționare, sânt posibile, dar nu se pot atesta, astfel: „Cui [ii] place a stă și petrece cu babele”. LM. „Care se adună cu babele”. COSTINESCU. „Altweiberfreund”. ALEXI. „Qui se (com)plărt parmi les vieilles”. PONTBRIANT, DDRF. | „Acela crui[ă]-i] placea sta acasă ca o babă”. COSTINESCU. | „Homme efféminé”. CIHAC. „Der weibliche Mann”. BARGIANU.]

— Derivat din babă, prin suf. -ar (care adesea dă derivatelor sale un sens peiorativ).

BĂBĂRCĂ s. f. *Vieille femme* (terme de mépris), *vieille maitresse, dagone*. *Vieillard* (terme de mépris), *barbon*. — „Băbărcă se zice în chip de batjocură muierilor celor trecute”. LB. „In sfârșit, după multă hotoană, ajunseră la casa băbărcii. MEHA, L. B. 112. Pădureful s'a cam înspăimântat de ce vedei, dar, luându-și inima'n dinți, intră în peșteră și se îmbie slugă la băbărcă. idem, 158. | P. oxt. „Moșneg cu înfățișare de babă, mic, slab și spân”. HEM. 2769-2770.

— Derivat din babă cu suf. peior. -ărcă (care se găsește în rus. nēmtyrka „femeie mută”). E probabil că la formarea acestui cuvânt a contribuit și expresia *baba-hărca* (v. hărca; cfr. rus. *bicharka* „vrăjitoare”, bulg. *băbarka* „porumb cu boabe rare; cfr. babă II, 3ra).

BĂBĂREANĂ s. f. *Guirisseeux, empirique, diseuse de bonne aventure*. — Femeie (de obicei bătrână, babă) care știe să lecuască boale, să descante, să dea cu bobii etc., „femeie știutoare”. *Băbăreasa descantă de mătrice, cu un ac, în fâfă mulsă de la mamă*. ȘEZ. IV, 21^{1/2}. *Alcarră li băbăreasa care o știe mai meșter de dat cu bobii*. Ibid. III, 232^{1/2}. *Chiar și băbăreșele, când descantă, tot cu apa spărie boalele*. Ibid. III, 101^{1/2}. *Băbăreșele, pentru tusea ordinară, recomandă următoarele...* Ibid. VIII, 152. [În Mold., cu pronunț. dialectală, și: *babăreasă*.]

— Din *bobăreasă* (v. c.), prin apropiere de *babă* (= femeie știutoare).

BĂBĂREȚ s. m., sing. (*Les*) *vieilles femmes*. — Colectivul lui *babă* (derivat printr'un suf. -ăreț, în loc de -et, după analogia lui *muler-et*, *tiner-et*, etc.). *Foloștină dă cu părerea, că băbărețu'n nu poate nimic înaintea sfântului*. JIPESCU, o. 151. Cfr. *băbet*.

BĂBĂRI s. m. plur. *Hommes qui chantent les noëls*. — (În Rușor, comit. Făgărașului) *Băbări* = „bărbați care umbă de colindă, în ziua de Crăciun, seara”. VICIU, GL.

— Din bulg. (Bitolia) *băbari* „oameni deghizați, bătrâni, colindători în zilele de 31 Decembrie și 1 Ianuar.”

BĂBĂRIE s. f. *Sorcellerie ou superstition de vieille femme*. — (Întrebuințat mai ales la plural) Leacuri, credințe s. superstiții băbești; vrăji, farmece, făcături, boscoană, solomonie. *Cui i-s dragi tare sărbătorile, cine-ascultă de ireduri, de băbării, rămâne și desculț, și dator la toți căini[ti], și mort de foame*. JIPESCU, o. 76.

— Derivat din *babă*, prin suf. abstr. -ărie.

BĂBĂRNĂC s. a. v. *bobărnac*.

BĂBĂRȚĂ s. f. *Mégère*. — Femeie rea, neagă-rea. (Atestat numai la ALEXI) *Băbărță* = „Megăre”.

— Derivat din *babă*, prin suf. peior. -ărță (cfr. bulg. *băburci* „oameni masecați care colindă în ziua de Bobotează; cfr. *băbari*).

BĂBĂRŪJĂ s. f. (Bot.) = bujor; *Paeonia romanaica*. (În Bistra, în Transilv.) *Băbăruje* = „rujă”. VICIU, GL.

— Din ung. *bazsarozsa*, idem.

BABĂȘ s. m. *Restes de la cire fondue*. — (Rar, prin Tutova, cfr. HEM. 2262) *Fagurul fierț care s'a stors și din care s'a scos ceara* (numit și boștină, hoștină, voștină, jintiță). Cfr. MARIAN, IRS. 147.

— Etimologie necunoscută. (Cfr. ung. *babos* „pain d'épicer, pain de cirier”).

BĂBĂȘCĂȚĂ s. f. *Petit melon*. — (Mold.) „Pepene mic”. PAMFILE J. II.

— Pare a fi un diminutiv (derivat prin suf. -uță) din *băbușcă* („băbușcă > băbășcăuță”, prin armonie vocalică), care ar fi rus. *babūška* „gălușca” (cultivatorul de pepeni fiind, prin Moldova, și în județele Brăila, Buzău, Râmnicul-sărat, mai ales Ruși, Lipoveni).

BĂBĂȚIE s. f. *Petite vieille, bonne vieille* (souvent comme terme de caresse). — (Termin desmierdător) „Babă mică de stat, dar bună de sfat”. CREANGĂ, GL. *A fost odată... o babă harnică și îndemnată... Intr-o zi, pe când mătură baba prin casă, ...ă peste un fir de chiperiu, îl ia și-l pune pe masă... dar n'a apucat bine a se întoarce iar la mătură, și chiperiul a căzut de pe masă. De ciudă — că eră ciudăsoasă baba, ca toate băbățiile — l-a înghițit. ȘEZ. II, 49^{1/2}. *Băbăția lui, de la o vreme încoace, nu știu ce are, că începuse a scârșăi; ba c'o doare ceabă, ba c'o doare ceoa... și tot îmbăli din babă în babă cu descăntece și cu oblojele*. CREANGĂ, P. 111. Cfr. *băbuță, băbușcă, băbăică, băbiță, băbuie, băbuță*. [La BĂRGIANU și ALEXI și: *băbăchie* s. f. | La BĂRGIANU și: *băbăție* s. f. | La DAMÉ, greșit, *băbăție*.]*

— Forma originală pare a fi fost *băbuchie, derivat din *băbuță* după analogia unor cuvinte ca *bădie* etc. (Cfr. însă și bulg. *băbelina*, diminutiv din *baba*).

BABĂU s. m.

BABĂU s. f. articulat } (Mitol. pop.)

Croquemitaine, moine bourru. — (În Mold., Bucov. și Ardeal) *Personagiul imaginar, cu care se sperie copiii mici*. Cfr. *gogoriță, mama-pădurii, cauă, băbăluț, bolea*. *Când copiii devin prea obraznici... atunci li amenință cu babău, spăima copiilor*. MARIAN, NA. 342. [Părinții să nu zică către prunci, când plâng] *că vine babău, și-i duce!* CALENDARUL (1844), 62. *Cu babău se spărie copiii pe la Blaj*. Cfr. VICIU, GL. 17².

— Cuvântul acesta e răspândit în aproape toate limbile; astfel, sicilianul *babbau* „cuvânt cu care se sperie copiii”, venețianul *babao*, idem, sard. *babao*, idem, rus. *babă*, idem, germ. *Wanwan*, idem (cfr. neo-grec. *μπάουουαζ*, idem, ceh. *bobák*, idem), etc. (Poate, la început, onomatopee de imitare a lătrăturii unui dulău, spre a speria pe copii; apoi, de aci, cuvântul a fost personificat, ca numele unei ființe mitice, spre același scop.)

BĂBĂU s. a. (Imbrăc.) v. *bobou*.

BĂBĂCĂ s. f. (Agric.) *Enclumette des faucheurs, chaploir*. — (În Bucea, Bucov.) *Mică nicovaia, bătută într'un țărșuc de lemn, care se înfige în pământ și servește cositorilor să-și bată ceasa pe ea*. *Ădă babcă, ed-mi bat ceasa!* Com. G. TOPAN. Cfr. *batcă*, *bătăliă*.

— Din rut. (rus., pol.) *babka*, idem (cfr. sârb. *baba, babica*, idem).

BABĂIN † s. a. (ș. d.) v. *mabeln* ș. d.

BABELIC, -A adj. *De Babel, comme à Babel*, —

(Rar, formațiune a lui Alecsandri; cu aluziune la povestea din Biblie despre turnul Babilonului) Ca la turnul Babilonului, de multe neamuri care nu se înțelege între sine, impestriată și gălăgioasă, haotic. Cfr. babilonice *Și'n lături și'mprejurul putericeii armate, Se n'adeasă-o gloată oarbă de tipuri variate: Nemți, Leși, Rușnaci și Unguri, babilonic mulțime. Pădă, n'adășită, de neagra Ercime. ALECSANDRI, P. III, 337.*

— Derivat din Babel (numele evreesc al orașului Babilon), prin suf. adj. -ic.

BĂBESC, -EASCĂ adj. De *vieille femme*.—De babe, după felul, obiceiul, portul, apucăturile etc. babelor. (Se întrebuințează numai în sens peiorativ) *Oare sabie... tăioasă iaste? Au timpă custură băbescă, și numai de conași răzătoare iaste?* CANTEMIR, HR. 221/. *Dragoste zvăbească, cochetărie băbescă, popomanie pălăsoasă... și fudulia țigănească!* ALECSANDRI, T. 351. | (Mal ales în expresiile:) *Verbe (s. fleacuri) băbești*: scornituri, vorbe, etc., cărora nu trebuie să li se dea importanță: „commérage”. De *cuvintele spurcate și băbești te leopădă*. N. TESTAMENT (1648) (: „Ineptas autem et aniles fabulas devita”). ap. HEM. 2780. *Zicoh mulți că va fi acesta un semn rău, însă pre urmă s'au văzut că sânt băbești cuvintele*. MAG. IST. V, 96/22. | *Leacuri băbești*: precum le prescriu babele: „remèdes de bonne femme”. *Contra* [ciunei vitelor] *leacurile băbești n'au nici o putere*. ȘEZ. IV, 124/22. *Așă îl învățase japaneasa Abina, care se pricepea la tot felul de farmece băbești*. ODOBESCU, ap. HEM. 2781. | *Spec.* (În Tecuci) *Poamă băbescă*: o varietate de straguri. „*Poama băbescă este cu boabele mari, negre*” (Brăhășești, în Tecuci). „*Băbescă este o poamă neagră, cu boabele rare*” (Ionașești, în Tecuci), ap. HEM. 2781-2782. Cfr. *poamă crăcană*. [În Mold., cu pronunțare dialectală, în fem. și: *băbescă*.]

— Derivat din *babă*, prin suf. adj. -esc.

BĂBEȘTE adv. *Comme une vieille, en vieille femme*.—Ca o babă, ca babele (mal ales cu o nuanță de despreț). *Când a ajuns acasă, ș'a făcut de iznoadă scoateala, băbește, cum îl ține pe al capul. IYLAHUȚA*, ap. TDRG. *Ești fată tânără și totuși te îmbraci băbește. Nu mai vorbiți băbește!* HEM. 2782. | *Cu leacuri băbești. M'am căutat cu alopații, cu omeopatii, cu hidropatii, și băbește*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

— Derivat din *babă*, prin suf. adv. -ește.

BĂBET s. m., sing. *Vieilles femmes*.—(Rar) Colectivul lui *babă* (derivat prin suf. -et). *Băbăret. O parte din băbete' satului ș'a mâncat credința*. JIFESCU, ap. TDRG.

BĂBETE s. m. *Vieille sorcière*.—(Rar; în Mold., cu sens peiorativ) *Babă. Băbetii drocului, cum o edezuț/ calu', o detz...* „*Se te opuci să-l tai*”. ȘEZ. IV, 203/22.

— Derivat din *babă*, prin suf. peior. -ete (-eș).

BĂBI vb. IV^a. 1^a. *Vivre en vieille femme*. 2^a. *Exercer la profession de sage-femme*.

1^a. (Rar) A fi babă, a trăi ca babă, fiind babă, a duce viața de bătrână. *Mulți ani a moși băbit și astă miere*. LM.

2^a. (Ban.) A moși. *Băbișă*: „obstetrică”. ANON. CAR. — În sensul 1^a, derivat din *babă* (I, 2^a); în sensul 2^a, de-a dreptul din sârb. *babiti*, idem.

BĂBICĂ s. f. *Chèvre petite vieille*.—Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -ică). POLIZU etc. Cfr. *băbuca*, *băbuța*, *băbușcă*, *băbătio*, *băbița*, *băbuie*.

BĂBIE s. f. (Bot.) *Semence d'aïl*.—*Băbie* = „semințele usturoiului de toamnă, care crește pe vârful

făstfului”. MARIAN. [Și: *băbă* s. f. = „smoel cu seminte din vârful cepei s. al usturoiului”. Com. I. PAVELESCU.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. *baib*.

BABILONIAN, -ANĂ adj. *Babylonien*.—Din (s. de la) Babilon, a(1) Babilonului; cfr. *babilonic*, *babelle*. *Cultura babiloniană, regii babilonieni*.

— N. după fran.

BABILONIC, -Ă adj. *Babylonien*.—De la Babilon, din vremea Babilonului (Se zice în deosebi despre *robă babilonică*: timpul exilului iudeilor în Babilonia, în vremea lui Nabuhodonosor); cfr. *babilonian*, *babelle*.

— N. din lat. *babylonicus*, -a, -um, *babilonian*.

BABILONIE s. f. *Galimatias*.—Vorbire s. scriere confuză, amestecată, incurată. *O mai ciudată babilonie, fără metodă, legătură și scop, decât în capul călugărului acestuia...*—*cu greu se poate închipui*. IORGA, L. II, 347. [Invechit și: *vavilonie* s. f.]

— Derivat din Babilon (invechit: *Vavilon*), prin suf. abstr. -ie (cu referire la cele spuse în Biblie despre amestecul limbilor la clădirea turnului din Babilon).

BABIȚĂ s. f. 1^a. *Pelican*.—*Pelecanus onocrotanus*. 2^a. *Limace*. 3^a. *Agaric* (du chène, du saule, etc.) *dont on fait l'amadou, amoudouier*: a.) *Fomes fomentarius* ou *Polygopus fomentarius*; b.) *Fomes igniarius* ou *Polygopus igniarius*. 4^a. *Pierre à chaux, pierre calcaire*. 5^a. *Scis à bras*. 6^a. *Petit morceau de bois qui sert à fixer le ros (peigne) du métier à tisser*. 7^a = „*babițe*”.

1^a. (Ornit.) *Pelican*. (La scriitorii bisericesti, și alte păsări acvatice.) *Cea mai mare pasere notătoare cunoscută Românilor este pelicanul, numit în unele locuri încă și *babiță* și *batec**. MARIAN, O. II, 400. *Și struțul și ciuhul și *babița* și *corușul* și cei asemenea lor*. BIBLIA (1688), ap. CŌR. I, 190/22. *Pe ostrouul inecinat, un stol de *babițe* sta adormite*. ODOBESCU, I, 142/. *Untura de *babiță* [se întrebuințează] pentru durere de gât cu răgușală*. LEON, MED. 79. Cfr. *batec*.

2^a. (Zool.; mai rar) *Moluscă gastropodă*, cu trup lungăreț, acoperit cu o materie bălănoasă, care luănteață târându-se; melc fără casă. *Babiță* = „*Wegschnecke*”. TDRG. [Și: *babițe* = „*Arion*, *limace*, *Wegschnecke*”. MARIAN.]

3^a. (Bot.; mai ales la plural) a.) „*Ciupercă din familia poliporaceelor, pălăria de forma unei copite de cal... acoperită de o coajă lucitoare foarte tare; înăuntru are un miez brun-roșietic, moale ca bumbacul, porii sânt lungi, subțiri, și de culoare brun închisă. Crește pe țagi bătrâni și pe mesteacăni*”.—b.) „*Ciupercă care se distinge de precedenta prin pălăria acoperită, la început, de un strat de perle alipii, care-l dau un aspect alb, devenind mai târziu brun și la urmă negricios, coaja pălăriei este foarte tare și zgrăburoasă, miezul este brunie, tare și compact, porii foarte mici, stratificați sânt cenuși, devenind brunii. Crește mai cu seamă pe meri, pe pruni și pe sălcii*”.—Ambele aceste ciuperci sânt întrebuințate pentru a prepara produsul vegetal cunoscut sub numele de *iască*”. PANTU, PL. *Babițe* = „un soi de ciupercă care crește la rădăcina nucilor”. RĂDULESCU-CODIN. „*Babițe* sânt un fel de bureți care se mănâncă și din care ciobanii scot, prin fierbere în cenușă, apă numită *iască*, ce le servește la scăpărat. Din *babițe* nefierite, pe la munte se fac filituri pentru candelile de la biserică: sânt mult mai durabile decât cele de bumbac sau cânepă”. (Chiojdu, în Buzău), ap. HEM. 2285.

4^a. (Miner. La Moți și prin părțile Crișului) „*Babiță*, prin Munții-apuseni, e piatră de var. VICIU, GL. *Babiță* = „piatră de var sau de marmură”. ȘEZ. VII, 177.

5°. (Tehn. În Bouțariu, În Hațeg) Fierăstrău mare, ce constă numai din lama dintată, la capetele căreia sânt fixate două mânere de lemn; cu el se taie bușteni; li mișcă doi oameni trăgând alternativ de câte un capăt al lui. *Babița* = „un firez [= fierăstrău] mai mare, pentru doi oameni”. VICIU, GL. [Tot prin Tara-Hațegului, în Clopotiva, cu o formă asimilată limbii românești: *băbița*: „firez lat și mare, cu care [se] taie lemne groase (gros)”. VICIU, GL.]

6°. (Țes. În Ban.) Bucată de lemn care ține spata în vatale. *Spata constă din dinți de lemn prinși cu ață sutre prociță (marginile spetei) și din babițele de la capăt, care țin spata, ca să nu se desfacă.* LIUBA-IANA, M. 116.

7°. cfr. *babițe*.

— În toate aceste cazuri se pare că avem a face cu slav. *babica* (citește: *babița*), diminutiv din *baba*. (Pentru sensul 1°, cfr. bulg., rus., rut. *baba* „pelican”, rus. și *baba-plica*, propriu zis „baba-pasăre”; pentru 2°, cfr. sârb. *babica* „un rac de mare”, bulg. *babur* „melc”; pentru 3°, cfr. rus. *babica* „un fel de burete”; pentru 6°, cfr. rus. *babka polvižnaja*, „Spitzdoeke, Reitstock”, bulg. *babica* „un lemn strămb, înțip la capătul din nainte al proțapului”).

BĂBIȚĂ s. f. 1°. *Chère petite vieille*. 2°. = *babiță* (5°). 3°. = *babițe* (1°).

1°. (Rar) Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -iță). *Șeză (cutare) n sat Cu strigoii, cu strigoaicela. Cu maroii, cu moroaicele... Cu băbițele...* (Descântec din Ștefanesti, în Vâlcea). SEZ. IV, 154^{1/2}. Cfr. *băbălie*, *băbică*, *băbuca*, *băbușcă*, *băbuță*, *băbuie*.

2°. v. *babiță* (5°).

3°. v. *babițe* (1°).

BĂBIȚE s. f. plur. tant. (Med. pop.) 1°. *Diarrhée infantile (qui accompagne la première dentition)*. 2°. *Vertige, tournoisement de tête*. 3°. = *babiță* (2°).

1°. „Un fel de morb pe care-l capătă mai cu seamă copiii cărora nu le-au crescut încă toți dinții... Li se umflă pântecul, capătă dureri crâncene de stomah și pântecare mare”. MARIAN, NA. 398 (349, D. 32 și 38). [După GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 10, numirea aceasta nu e cunoscută în Muntenia, Oltenia și Dobrogea. După MARIAN, NA. 398, cuvântul se găsește și la sing.: *băbița*, cu pronunț. dial. *băghiță*, *baghiță*, *baghișă*, iar la plur. ar fi *băbiți* (*baghiți*, *baghiși*). MARIAN, D. 38; SEZ. III, 194^{1/2}.] După LB. s'ar accentua *băbița*. [La GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 10, se citează și forma: *boăghiță*, născută, probabil, prin apropiere de cuvântul *boaghă*.]

2°. (În Mușcel) *Babițe* = „boală cu ameteți și urlete prin cap”. | Fig. *Are babițe*: se spune „de unul ce se supără de orice lucru”. RĂDULESCU-CODIN.

3°. v. *babiță* (2°).

— Din bulg. *băbiye* (citește: *băbiși*) „dureri gastrice” sau rut. *băbicja* (citește: *bibița*) „o boală”.

BABOIĂȘ s. m. *Petit poisson blanc, blanchaille, fretin. Petite perche*. — Diminutivul lui *baboiu* (derivat prin suf. -oș). *Știuculița — cinci parole, Baboiățu — opt parole. Peștișorul ăi mai mic — Ocna c'un firicic*. TEODORESCU, P. P. 299^{3/4}.

BABOIU s. m. 1°. *Percha: Perca fluviatilis*. 2°. *Poisson blanc, blanchaille, fretin*.

1°. Peste de apă dulce, cu notătoare țepoase, numit și biban (Muntenia) și costreș (Mold.). *Baboiu* = [paleol.] *percă* [= lat. *perca*]. GLOSAR (secol. XVII), ap. HEM. III, A. XXX. *Costrăș* sau *baboiu*. (Cârjoani, în Tutova), ap. HEM. 2286.

2°. Peste de orice specie, când e mic sau necrecut încă. *Sătenii consumă peștele în formă de ciorbă și friptură... Peștele fript, în genere, este cel sărat, și anume cococul... Un baboiu de cococ, cu o ceapă și cu un codru de mămăligă sănt... singurele sub-*

stanțe alimentare în traisla Țăranului. MANOLESCU, I, 269. *Am prins numai doi baboi de pește*. I.M. *Pe cheiu, amestecătură de tot felul de lume... cete de lenesi, stârmocind pe malul apei, cu ochii pe plata usudei, în așteptarea vre-unui baboiu ce nu pică*. [SANDU-]ALDEA, SĂM. II, 68. [În comuna Ciobanul, în Dobrogea, după HEM. 2787, „se aude și: *băboiu*.”] După unele dicționare, ar avea și sensul de „peștișori întrebunțați ca podmot”, cfr. DDRF., sau chiar cel de „plevușcă”. POENARU subț „alevin.”]

— Din bulg. *baboi* „perca fluviatilis”.

BĂBOIU s. m. *Méchante vieille (femme)*. — Augmentativul lui *babă* (derivat prin suf. -oiu) având, de obicei, și sens peiorativ. *Cum s'a depărtat băboiul de acolă, nenorocita drumeață a ingenunchiat lângă patul soțului ei și a început a plânge cu amar*. CREANGĂ, P. 97. *Niță: Da baba Irina fost-a la noi? — Ilinca: A fost, băboiul, ieri*. CONTEMPORANUL, VI, I, 482.

BĂBOLNIC s. m. (Boi.) v. *babornic*.

BĂBON s. a. (Med.) *Bubon* (particulièrement *inguinal, d'origine syphilitique, poulain*. — Inflamație (mai ales de origine sifilitică) a ganglionilor limfatici (în deosebii a celor inervali), bubon. Cfr. ud m, uimă, scurtă.

— N. după fran. *bubon*, idem.

BĂBORD s. a. (Mar.) *Bâbord*. — Partea stângă a unei corăbii, când privești înainte. Cfr. *tribord*. [Plur. -*borduri*.]

— N. din fran.

BĂBORNITĂ s. f. 1

BĂBORNITĂ s. f. 1

Vieille femme laide et méchante, vieille carcasse, vieille moutarde. — *Babă bătrână, urită, rea, artăgoasă, supărăcioasă, etc. Leonil: Nu-i e rușine băborniței să nebunască la bătrânețe, și să erce să-și facă un blestem, cu aiata... să te călugărească!* ALECSANDRI, T. 357 (În glosar: „*babă bătrână*”, pag. 1761). *Băbornița, cum aude covoața, pe loc trimele s'o chieme*. CREANGĂ, P. 99. *Băbornița dracului, Ce ie [=]a mana vailor, Eră calul dracilor*. MARIAN, SA. 72. [DDRf. mai cunoste și sensurile: „*tout oiseau vieilli qui ne chante plus*” (cfr. *băbușcă* 3°) și „*able, ablette*” — *suspecte*.] Cfr. *mamorniță*, *bahornita*.

— Pare a fi o fuziune între sârb. *babirina* (augmentativ din *baba*) și *beșniță*.

BĂBU s. m. = *nene*. (În Săliște. Com. BANCUI).

— Pentru etimologie cfr. *băbă*.

BĂBUCĂ s. f. *Chère petite vieille*. — Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -ucă). *Nimăi băbucă ti poate face bine*. SEZ. I, 120. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbiță*, *băbușcă*, *băbuie*, *băbuță*.

BĂBUIE s. f. *Chère petite vieille*. — Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -uiu). (Rar, în Mold., unde poate fi format după analogia lui „*duduie*”). HEM. 2785. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbucă*, *băbiță*, *băbuță*, *băbușcă*.

BĂBURĂ s. f. *Grosses gouttes de pluie entremêlées de grêle, grésil*. — (În Ban.) „*Babură* se zice la picăturile de ploaie mari, care uno-ori sânt amestecate cu grindină; iar, când timpul e așa, se zice că *băburăscă*”. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2287. *Băbură* = „Regen und Hagel untermischt”. JAHRESBER. III, 313. Cfr. sloată.

— Etimologia necunoscută.

BĂBURĂ s. f. *Grande flamme*. — (La Moși) Bo-

botole, vâlvătaie. *Babură* = „flacără foarte mare”. FRĂNCU-CANDREA, R. 52. Cfr. gălgară.

— Etimologia necunoscută.

BĂBURĂ s. f. }

BĂBURĂ s. f. }

Cheminec.—(Prin Țara-Hațegului și prin Ungaria) *Babură* = „urloiul pe care iese fumul în pod, la casele țărănești (se mai numește și capră sau ursoaie)”. REV. CRIT. III, 86. *Băbură* = „Rauchfang” (în Buteni). JAHRESBER. IV, 326. Cfr. bageac.

— Din sârb. *babura* „fornax simplicissima”.

BĂBUREAZĂ vb. unip. *Il pleut à grosses gouttes entremêlées de grêle, il grésille.*—(În Ban.) Plouă cu picături mari, amestecate cu grindină. JAHRESBER. III, 313.

— Derivat de la *babură*.

BABUȘCĂ s. f. (Iht. *Gardon, rotengle, Erythrophthalmes.*— Prin delta Dunării și la Galați, *babușca*, mai precis *babușca-albă* este pește „*Leuciscus rutilus*”, numit și țărăncă (mai ales în comerț), bălos, taran, taharâuși, mai ales, ochiană (când e mic, i se zice și ocheniță, țărănețuță și goghie). E un pește de apă dulce, gustos, dar de valoare inferioară. Se vinde, în cantități mari, ca pește sărat. E cam de 25–30 cm. de lung. Capul îl e mic, spina-reă cenușie-albastră, laturile argintii, pântecul alb, aripioarele roșii. Cfr. ANTIPA, IHT. 179–181. Cu acest pește se confundă adesea peștele „*Scardinus erythrophthalmus*”, cușocot de obicei sub numele de roșioară. I se zice, spre deosebire de celalalt, *babușcă-roșie* sau *babușca cu pana roșie* (tradusă după rus. *baboška krasnoperca*), ibid. 177.

— Din rus. *baboška* (în limba Lipovenilor; și bulgărește *babuška*), idem. Cfr. băbășcuță.

BABUȘCĂ s. f. }

BĂBUȘCĂ s. f. }

1°. *Chère (petite) vieille (femme)*. 2°. *Boutonnère*. 3°. *Petit oiseau vieilli qui ne chante plus*. 4°. *Sorte d'herbe*.

1°. Diminutivul lui *babă* (cu o nuanță desmierdătoare foarte pronunțată). *Cuccona Nastasica, o băbușcă sbărcită, imbrobodită* cu un barez negru, *gade grămădită în fundul unui dișan*. L. NEGRUZZI, I, 125. *Sus, băbușco!* SANDU-ALDEA, D. X. 197. *Babo, băbușcă, școal' de-mi dă ceată de mănăcare, oă mă sfârșesc de tot*. ISPIRESCU, ap. HEM. 2786. | (Se zice, ca și *babă*, în mod glumeț-desmierdător, și „nevestii”) *Sermana băbușca mea! Fie bună, fie rea, Am să țin casă cu ea*. CREANGĂ, P. 135. *Uiniă, băbușca mea, Ce mai canși pe-acole!*. SEVASTOS, C. 309/23. [Fam. (la vocativ) prescurtat, și: *băscă* s. f. (Lu-dești, în Dâmbovița). *Ja, taci, băscă, din gură!* Com. I. PAVELESCU.] Cfr. băbăție, băbică, băbuică, băbiță, băbuță, băbuie.

2°. (Transilv.) *Băbușcă* (la veșminte) = „gaura în care intră bumbul, butoniera (Benic, Teuș)”. VICIU, GL. 149. Cfr. *babă* II, 54.

3°. (Ornit. pop.) „Sticletele, scatiul, și orice pasăre îmbrăntănită, care nu mai cântă”. TEODORESCU, P. P. 123, nota. *Pene adunate... De la băbuști scăpate*. ibid. 123. *Își pierd vremea... umblând... să împuște și ei căta vr'o băbușcă de nu știu care păsărică*. ISPIRESCU, ap. HEM. 2787.

4°. (Bot.) „*Băbușca* este un fel de iarbă crescând foarte densă, până la înălțime de 11 cm” (prin Tutova, Covurlui și Teucuiu), ap. HEM. 2787.

[Pur. *băbuști*].

— Din slav. *babuška* (diminutiv din *baba*; cfr. bulg., sârb., rus. *babuška*, în parte cu alte sensuri).

BABUȘI † s. m. plur. tant. *Babouches.*— Papuci. *Nici o pereche de babuși întregi*. ALECSANDRI, PROZA, 395, ap. RUDOW, XVII, 385.

— N. din fran. (sau din rus. *babuși*, idem). Cfr. dubletul papuc.

BĂBŪT subst. *Lisoir, pièce mobile de l'avant-train d'une charrette.*—(Mold., prin Vasluiul și Botoșanii) Bucată de lemn mobilă așezată orizontal de-așupra perinocului (gresiei, scaunului din nainte, mesei, bărgicului), de pe osia carului țărănesc. Se numește aiuri, pretințeni, „vârtej”. Cfr. DAMĂ, T. 9, 14.

— Etimologia necunoscută.

BĂBŪȚĂ s. f. *Chère petite vieille.*—Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -uț), întrebuințat mai ales în sens desmierdător. *Intrăiu... Găsiu o băbuță sbărcită*. C. NEGRUZZI, I, 68. *Und' te duci, băbuță?* — *La biserică!*. TEODORESCU, P. P. 198. *Căți flăcăi mi să rătăc, Tot băbușele i-apucă*. SEVASTOS, C. 154/10. Cfr. *băbăție*, *băbică*, *băbuică*, *băbiță*, *băbuie*, *băbușcă* (1°).

BAC adv. *Baccara, bac.*—(Cuvânt orașenesc, din limba jucătorilor de cărți) La jocul de cărți numit *bacără* s. macă, se zice că un jucător are *bac*, când suma punctelor de pe cărțile ce l-au picat este o sumă fără nici o valoare (zece, douăzeci, sau figuri, care au, la acest joc, tot valoarea de zece „ochi”). *Carte.*— *Cinci.*— *Bac!* DELAVRANCEA, S. 123.

— N. din fran. (prescurtare din *baccarà*).

BAC (Navație) s. a. *Bac.*—(Franțuzism) Pod plutitor (s. pod umblător) pentru trecut oameni, animale, trăsuri, de la un mal al unui curs de apă la celălalt mal (fie că e tras de un remorcher, fie că alunecă cu ajutorul unui scripete, pe un otgon întins între cele două maluri). [Plur. *băcuri*.]

— N. din fran. (< oland. *bak* „teică”).

BĂC s. m. *Père (dans le parler des enfants).*—(În graiul copilăresc) Tată. *Nea Mitrane, ai vădat pe băcu?* (și „*băcu*” i-eră *tată* sînu). DELAVRANCEA, S. 216. Cfr. *băcă*, *bică*.

— Formațiune a graiului copilăresc (probabil, contragere din „*bătic*” = „bunic”).

BĂC! interj. *C'est bien fait!*— Săc! Săc! „Când cineva, bucurându-se de nesuccesul sau [de] dauna cuiva, i-arată aceeași bătănd în pumni, exclamă la fiecare lovitură *băc!*” (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87. (Cfr. și TEODORESCU, P. P. 193 și 193^b).

— Formațiune spontană. Cfr. *săc!*

BĂC s. a. Numai în expresia: *A-i umblă cuiet' în băcuri* = „a căuta să-i faci pe voie, a-i răsfăță” (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU: „chercher à satisfaire les desirs de qqn., gâter qqn.”

— Sensul original pare a fi „a face cuivă închinăciuni”; în acest caz, cuvântul vine din ung. *bök* „compliment, închinăciune”. Cfr. *băca*.

BĂCA! † interj. *Certes! Bien sûr!*—(În Ban., spre a întări o afirmațiune cu care se răspunde la o întrebare) *Vezi bine!* „*Toți Turcii sânt frați unii cu alții!*” — *Baca! cum nu ar fi?* răspunsse sultanul. TICHINDEAL, F. 279.

— Împrumut (probabil, literar, fără să fi pătruns și în limba poporului) din sârb. *baka* (< turk. *bāka*) „lan'vezi!”

BĂCA! interj. *Tu vas tomber! Prends garde!* (pour avertir les enfants quand ils commencent à marcher). *Terre (dans le langage des enfants).*—(În Munt., Mold., și Bucov.) Părinții întrebuințează acest cuvânt spre a avertiza copiii la timp, să nu cadă. „*Băca!* se zice copiilor când stau pe pat, ca să se astâmpere, căci cad jos; *șezi, băca!*” [= *șezi binișor, să nu vii băca*]. PAMFILE, J. II. „Cu cuvântul *băca!* se fac atenții copiii mici, ca să nu pice” (Zaharești, în Bucov.).

Com. I. GRĂMĂDĂ. | A da (s. a face) băca = „a cădea”. „Dacă un copil se apropie de vre-un obiect, de care ar putea să se împiedice și să picce... Românele din Bucovina, făcându-l atent ca să se feroască, spun: *băca! Feri, că-ă da băca!* Nu te sui, că acuzi îi da băca!” MARIAN, N. 340 („se zice numai copiilor celor mici, care învață a umbla”. MARIAN). *Chirifa care vorbește afectat, în felul copiilor mici: Carnacal! că eră să fac băca!* ALEXANDRI, T. 441. | Pentru copii, care mai ușor concep noțiunea concretă „pământ”, decât cea abstractă „a cădea”, exclamația aceasta ajunge să însemneze „pământ”. „In Zaharești (Bucov.), pământul se chiamă, în limba copiilor, *băca*”. Com. I. GRĂMĂDĂ.

— Probabil, onomatopoe care imită (ca și buff) sunetul produs de o căzătură. S'ar putea însă admite și o apropiere de ung. *bök* „compliment”; în cazul acesta a face *băca* ar fi „a se ploconi”, o expresie glumeață-metaforică pentru „a cădea”. Cfr. *băc*°).

BĂCĂ s. f. *Mère* (dans le parler des enfants). — (În graiul copiilor) Mamă. *Apădându-se de sânul, mă-sei, îi zice: „Dar tu, băcă, ai două fusoare”*. DELAVRANCEA, s. 167. Cfr. *băc*°, *bică*.

— Formațiune a graiului copilăresc (probabil, va fi însemnat la început „bunică”, nu „mamă” și, în acest caz, ar putea fi contras din *bătică* = „bunică”).

BĂCĂI vb. IV* }

BĂCĂI vb. IV* }

1°. *Finter* 2°. *Battre* (en parlant du cœur).

1°. † (Despre trâmbiță) A (ră)sună. *Și dragoste nu am, făcutu-m'am aramă răsunând, au timpândă dăcând. BIBLIA* (1688) (: „aut cymbalum tinniens”) ap. HEM. 2814.

2°. (Despre inimă) A ticăi. *Îi băcde inima. JIFRESCU*, ap. TDRG.

— Formațiune verbală din tulpina onomatopoeică *băc(a)*, prin care se exprimă o lovitură. Cfr. *băca*.

BACĂL s. m. (ș. d.) v. *băcan*° (ș. d.)

BACĂLĂ s. f. *Chose ennuyeuse ou embêtante*. — (În Mold.) *Bacală* = „belea pe cap, de care nu te mai poți descotorosi; [d. ex.] *Cade bacală, plicii* (= pic) *bacală* = „cade neaz pe capul omului”. ȘEZ. II, 126/12; *bacală* = „lipcă, belea pe cap”. Ibid. III, 69/10.

— Etimologia necunoscută.

BACALAUREĂT s. a. *Baccalaureat*. — Examen de maturitate pe care îl treceau absolvenții liceelor noastre, în fața unei comisii de profesori universitari, spre a avea dreptul să se înscrie, ca studenți, la o facultate. *Bacalaureatul a fost desființat, la noi, prin legea din anul 1898*. [Pronunț. -la-u-re-at și -lau-re-at.]

— N. din fran. (lat.-med. *baccalaureatus*, derivat din *baccalaureus*, cuvânt prin care, în evul-mediu, membrii universității franceze traduceau pe *bachelier*, punându-l, pe nedrept, în legătură cu *bacca lauri* „boabă de laur”).

BACALAUREĂT, -ă subst. *Bachelier, bachelier*. — Cel s. cea care a trecut examenul de bacalaureat. *Pătru copisti aveți cancelaria parchetului Curșii: trei bacalaureași... și, în sfârșit, un nebacalaureat... porcelii „Microbul”*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 140. [Negativul: *nebacalaureat*, -ă. | Pronunț. -la-u-re-at și -lau-re-at.]

— N. după fran. (din v.-fran. *bachelor* < lat.-med. *baccalareus*, cuvânt de origine necunoscută, care designă, la început, un personaj de rang inferior).

BACĂLBAȘĂ † s. m. (Comert) *Prévôt des épiciers*. — (În epoca fanariotă) Starosteale breslei băcanilor. *Dat-am cartea Domniei mele lui Hagi Daniil, pre carele l-am făcut Domnia mea bacalbașa peste toți băcanii*

din București, ca să aibă a fi purtător de grijă și ocărmuitor breslei acesteia. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. *Nicalache sin Georga Muruitul, bacalbașa din Eși* [= Iași], *au tras în judecată pe căpitanul Iovanca Popa*. (a. 1803). URICARIUL, XXII, 162/. În secol. XVII, *neguțătorii de băcălii se organizează în „breală” sau „snaș”, în Moldova și „rușet” al băcanilor, având ca conducători câte un „bacalbașa”*. FURNICĂ, I. C. XV. [Și: *bacalbașa*, și când era nearticulat.]

— Compoziție (probabil turcească) din *bacal* „băcan” și *bașa* „cap” (cfr. *baș-*). Cfr. *băcan*°.

BACALICĂ † s. f. plur. (Comert) *Articles d'épicerie, denrées coloniales*. — (Grecism, cuvânt din epoca fanariotă) (Articole de) băcănie, coloniale. *Lucrurile de bacalică... de peste Dunăre...* DOC. (a. 1792), ap. ȘIO.

— Din n.-grec. *πακαλίκα* (plur. din *το πακαλίκο* „épicerie”, derivat din *πακαλός* „băcan”, din turc. *bakkâl*, idem. Pentru formă cfr. zaharicale). Cfr. *băcan*°.

BĂCĂLIE s. f. (Comert) v. *băcănie*.

BĂCĂLIE s. f. (Bot.) = *babite* (babită 3°), (ciupercă de) *lăscă: Fomes foetentarius (Polyporus foetentarius); fomes igniarius (Polyporus igniarius)*. (În Mold.) PANȚU, PL.

— Etimologia necunoscută (poate = „articol de băcănie”).

BĂCAN s. m. *Épicier*. — (În Munt. și în părțile marginase ale Transilv. Cuvântul a devenit literar) Negustor de comestibile (mai de mult, cu deosebire de legume proaspete și uscate, de orez și de unt). *Un, ce au dat băcanii, care s'au trimis la Dăstruț*. DOC. (a. 1693), ap. HEM. 2812. *Am dat la jurăneasa Ana, a jurământului Coman băcanul, un sac de lău[ă]*. DOC. (a. 1730, Giurgiu), ap. IORGA, s. D. XII, 34. *Verice băcan sau neguțător să fie slobod a vinde sare în polite*. CONDICA (a. 1813), ap. ȘIO. *Na, fine asta și mergi color la băcan, Să-și dea mezelicuri, pâine și o carafă de vin*. PANN, P. V. II, 8. *Toată noaptea a fost masă mare la bacănnul din colț*. CARAGIALE, T. I, 95. *Furnicele străng, economisesc ca băcanii, bob cu bob, firimitură cu firimitură*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2812. [În Mold.: *bacal* s. m. *Bacalii să-l cumpere* [unt-de-lemnul] *câte 51 parale cu tolniul cu tot de la cei ce l-ăduc aici*. (a. 1792) URICARIUL, IV, 131/. *Am să-l dau calfa la vr'un lipscan sau la vr'un bacal*. C. NEGRUZZI, I, 297. *Și eu am giucat hora în colț la Petrea bacalul* (în glosar, pag. 1747 = „băcan”). ALEXANDRI, T. 39. *Avurăm și noi vândători de zaharicale, condimente și aromate, cărora, după cuvântul turcesc, Moldovenii le ziseră *bacali*, iar Muntenii *băcani**. IORGA, CH. I. II, 176. *Până la începutul secol. XVII, toți cei ce făceau comert se numeau neguțători*. În secol. XVII vedem a se face deosebirea comerțului cu băcălii de cel al neguțătorilor „*bacali*”, numiți și „*băcani*”, mai ales în Muntenia și Ardeal. FURNICĂ, I. C. XV.]

— Din turc. *bakkâl* „épicer, marchand de légumes frais ou secs, de riz ou de bourre; il vend aussi certains plats tout préparés; (quelquefois) droguiste” (Barbier de Meynard); poate, prin mijlocire neo-greacă: *πακαλός*, idem. Forma primitivă: *bacal*, păstrată în Mold., s'a schimbat, în Muntenia, în *băcan*, sub influența lui „lipscan”.

BĂCĂN s. a (Comert) *Bois de campêche*. — Lemn dintr'un arbore ce crește în America centrală, în Columbia și în India occidentală, întrebuințat în medicină ca astringent împotriva diareei, iar la noi, în popor, mai cu seamă pentru înroșitul ouălor de Paști (conține principiul colorant numit „haematoxylina”), scorfiiță (în Bucov.). *Băcan de 14 ocă I leu vechiu*. TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Numai iaca, se*

trăseste... cu jupân Strul..., negustor de băcan, iruri, ghileală, sulmineală... CREANGĂ, P. 112. În *Vinearea din noaptea Paștilor se încondeie ouăle și se roșesc cu băcan*. TEODORESCU, P. F. 585 (nota).

— Din turc. *bakam*, idem (bulg., sârb. *bakam*, n.-grec. βακάμα), asimilat cuvintelor în -an.

BACANĂL, -Ă (Antich.) adj., s. f. *Bacchanal*. — Adj. consacrat lui Bacchus. [Subst. *Bacchanal*; serbare dată în cinstea lui Bacchus, caracterizată printr'un amestec de entuziasm religios, și de beție și glume destrăbălate. (Astăzi) Fig. Orgie zgomotoasă. — N. din fran. (lat. *bacchanalis*, -e și *bacchanal*, idem).

BĂCĂNCĂ s. f. v. *bocăneă*.

BĂCĂNEANĂ s. f. 1°. *Épicière*. 2°. *Femme d'épiciër*. — (Intrebunțat rar și atestat numai în dicționare). (În Munt.) Cfr. *băcăniță*. 1°. Femeie care ține o băcănie. 2°. Nevasta băcanului. — Derivat din *băcan*¹, prin suf. moțion. -easă.

BĂCĂNEȘC, -EASCĂ adj. *D'épiciër, appartenant à un épiciër*. — Adjectivul lui *băcan*¹, derivat prin suf. -esc. (Intrebunțat rar) De *băcan*[i]. de băcănie. *Lucru băcăneșc. Socotăla băcănească*. HEM. 2816. [În Mold.: *băcăleșc, -ească*. TDRG.]

BĂCĂNI, vb. IV^a. (*Se/teindre en rouge avec du bois de cypéche*. — (Într'un intrebunțat) TRANS. A vopsi cu băcan¹. A băcăni ouăle. HEM. 2816. || P. ext. Refl. „A se drege cu roșu, a-și da roșu pe față (se zice de femei)“ LM. — Derivat din *băcan*¹.

BĂCĂNIE s. f. 1°. *Profession d'épiciër*. 2°. *Épicerie*. 3°. *Épices, épicerie*.

1°. Profesiune de băcan. Din *Istoria Comerțului la Români. Mai ales băcănia*. FURNICK, I. C. (titlul.) De... vor să trăiască bino Apuce-s' de băcălie, Că-i mai mare boierie. (s. 1778), LET. III, 285/4.

2°. Prăvălie, dughenă în care băcanul vinde marfa sa, magazin de colonială („băcănie și spiterie erau la început același lucru, deposit de mărfuri coloniale“ JORGA, CH. I, II, 174). *Căcașii nu nu poată să deșchidă băcănie pe moșie, de nu se cu tocmi cu stăpânul*. CARAGEA, L., ap. HEM. 2817. *Ele nestrică gustul și trișta lor manie Parnasul îl preface în prouă stă băcănie*. ALEXANDRESCU, M. 257. *Mastic am găsit la băcălie*. ALEXANDRI, T., ap. ȘIO. *Șofranu nu poți găsi în orice băcănie*. ZANNE, P. IV, 125.

3°. (Mai ales la plural) Mărfuri coloniale. *La Brătia'n sale, Șapte bolozale și șapte sandale Descarc' la zambaloa și'n care' la stamboale, Descarc' băcălii și'n care' dimirtii, Tot de grâu mărunț...* ALEXANDRI, P. F. 116/4. *Băcăliile stau dărsate pre ulițe, de erau sături și copiii și: strafide, smochine, alun...* NECULCE, ap. ȘIO. *Asijlerea și pentru o dughiană cu băcălii, ce ar avea la fața târgului..., mai mult decât un garben să nu dea*. DOC. (a. 1740, Mold.). ap. FURNICK, I. C. 12. [Judecată] *pentru un lecod de 112 lei datorita lui Andreiu...*, ce-au luat din dughiana Procădi baculului, bărbatul Procădeii, băcălii și altile, ș'au rămas neplățiți. DOC. (a. 1762, Mold.), ibid. 20. Spec. Substanțe vegetale, aromatice și gustoase (precum piper, șofran, scorțșoară, ghimber etc.) care se întrebunțează spre a drege cu ele bucatele, „drăsurii“. *Mielul îl băgă într'o groapă plină cu jăratec...*, unde-l liasă până pocneă cu un tun; atunci îl scoate... și-i ungea cu un fel de salță inventată de dînsul, făcută cu vin amestecat cu usturoiu pisat și cu băcăni, cu lămâie și cu sare. GHICA, s. 67.

[În Mold. *băcălie* s. f.] — Derivat din *băcan*¹ (băcal), prin suf. abstr. -loc. -col. -ie.

BĂCĂNIME s. f. *Épiciers*. — Colectivul lui *băcan*¹ (derivat prin suf. -ime). Totalitatea băcanilor dintr'un târg sau oraș. *Întinericul se'ntinde, nu se moie cunoștea nime, Lăhăscu dă'n profesorii, Pă-lăgiță n' o băcălime*. I. NEGRUZZI, I, 158. [În Mold. *băcălime*.]

BĂCĂNIOARĂ s. f. *Petite épicerie*. — Diminutivul lui *băcănie* (2°) (derivat prin suf. -oar, -ioară). *Arănda unei băcănioare, 180 taleri*. DOC. (a. 1827), ap. HEM. 2818.

BĂCĂNIȚĂ s. f. 1°. *Épicière*. 2°. *Femme d'épiciër*. — (În Mold.) *Băcăneasă*.

1°. Femeie care ține o băcănie. *Dădură peste două fete bătrâne: cumpătorea și procișoana, băcăliife care vindeau cu dea mică*. CONTEMPORANUL, IV, 504.

2°. Nevasta băcanului. [În Mold.: *băcăliță*.] — Derivat din *băcan*¹, prin suf. moțion. -iță.

BĂCĂNTĂ s. f. *Bacchantia*. — (Antich.) Femeie care celebră sărbătorile lui Bacchus dedându-se la veselia pasionată care caracteriză aceste sărbători. Fig. Femeie de petreceri, care pune multă pasiune în veselia ei. *Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu 'nșelăciunea De pe-o frunte de focioară mirtul verde de martir*. EMINESCU, P. 43.

— N. din fran. (lat. *bacchantis*, -antis, participiul prezent al verbului *bacchari* „a celebră sărbătorile lui Bacchus“).

BACARĂ s. f. *Baccara, bac*. Joc de cărți, în care nouă „ochi“ (9) este cartea cea mai mare, iar zece, zis *bacără*, ori (securat) *bac*, este echivalent cu zero; se joacă între mai mulți jucători, dintre care unul, care dă cărțile și plătește sau încasează, este „bancherul“, iar ceilalți „pontează“, într'unul sau în două „tablouri“; cfr. macă. [Plur. *bacărăle*.] — N. din fran. Cfr. *bae*¹.

BACĂU s. m. În expresiile: A-și găsi Bacăul = „a-și găsi cineva omul care să-l pună la loc și să-l învețe minte, a cădea cineva într'o nevoie din care învață minte“. LM.: „trouver son maitre“. (Mai rar) A arătă Bacăul cuiva: „a-l amonință cu bătaie“: „promette a qq. une volée“. Cfr. ZANNE, P. VI, 449, și *Toată lumea își are Bacăul ei: „a de peste omul său“*. ibid. P. V, 383. *Răspunde curat, cum te'ntr'o, c'opoi își găssit Bacăul' cu mine*. ALEXANDRI, T. 236 (în glossar: „a da de beleă“, pag. 1753). „Când amenință pe cineva cu bătaie, poporul zice: *Lasă că-ți voiu arde un Bacăul acupa!*“ (Șendrestii, în Tutova), ap. HEM. 238.

— După Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 2291 ș. u. avem a face cu numele orașului moldovean *Bacău*, unde odinioară eră una dintre vămile celei mari moldovenești. Neplăcerile ce le sufereau călătorii din partea vameșilor de la Bacău ar fi dat naștere la expresiile citate. După CIHAC, II, 477, *bacău* ar derivă din ung. *bakó* „călău“.

BACCEĂ s. f. *Videi décrepit, ramolli*. — (Fam.) Bătrân nevoias, cu idei învechite, ramolit, cfr. *babalac, căzător, hodogor*. *Apoi* [tinerii țorții din Franța] *s'au pus pe iscolit porcele bătrânilor: ba strigoii, ba baccelle, ba ciocoi, ba retrograzi...* EMINESCU, I, 25.

— Etimologia necunoscută.

BACCELĂ vb. IV^a refl. *Vieillir et devenir réfractaire aux idées nouvelles, se ramollir*. — (Fam.) A deveni baccéu. *Te-ai baccelit*.

— Derivat din *baccéu*.

BACCELIT, -Ă adj. *Décépité, ramolli*. — (Fam.) Participiul verbului *baccelit*, devenit adjectiv și în-

trebuințat mai ales ca substantiv. Ramolît, învechit în idei.

BACCEVÂN † s. m. *Fruitiér, coquassier, marchand d'herbages, marchand des quatre-saisons*. — (Cuvânt din epoca fanariotă, care n'a fost niciodată popular) Negustor de legume. *Că boierul de divan A s'apunguê baccevan, Și se strîpe pe cece, Văzând tot prăji și spanac.* LET. III, 284/4.

— Din turc. bağçevan „jardinier”. Cfr. bagcea², baceea.

BACCİL s. m. și s. a. v. bacil.

BĂCE s. m. v. bacia¹.

BĂCHIC, -Ă adj. v. bahic.

BĂCIE s. f. (Păst.) *Laiterie, fromagerie, buron*. — Stână (în înțelesul mai restrâns al cuvântului). *Băcie* = „coliba în care locuiesc ciobanii și unde se fabrică brânza” (Izverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2819. *Sus la Țara-rumânească, La băcia ciobănească, Este-o masă...* TIPLEA, P. P. 33 (= „stână” GLOSAR).

— Derivat din *baclu*, prin suf. loc. -ie. (Cuvântul se găsește și la Sârbi și Bulgari: *bačija* „locul unde, vara, se mulg oile și caprele”).

BACIL s. m., s. a. (Șt. nat., Med.) *Bacille*. — Microorganism (microb) de natură vegetală, lunguet, în formă de bastonaș, bacterie. [S]: *bacilii* s. m. și s. a. (formă necorectă). Plur. *bacifili* și *bacifilii*.] — N. din fran. (lat. *bacillus* „bastonaș”).

BĂCIOIU s. m. (Păst.) *Maitre-berger (de brebis), (maitre-) fromager*. — Augmentativul lui *baclu* (derivat prin suf. -oiu). (În Ban., unde apare sub forma *băcioiu*), Stăpânului peste ceilalți ciobani, carele ia de la oile, adică strânge și încheagă laptele, îi zic *băcioniu*. (Teregova, în Ban.) „Primul între păcurari se numește vătău; cel ce mulg: mulgaș; cel ce mână oile la muls: strungaș; proprietarul laptelui se cheamă *băcioniu*”. (Borlova, în Ban.), amândouă ap. HEM. 2821. [Pronunț.: *bă-cioi-ă*.]

BĂCÎT s. a. *Salairé du maitre-berger, du (maitre-) fromager*. — Partea care i se dă bacului drept remunerare. *Băcîtblacului e de 1/2 din sumă.* DDRF.

— Derivat din *baclu*, după analogia participiilor în -it, devenite abstracte verbale.

BĂCÎȚĂ s. f. (Păst.) *Femme qui aide aux bergers à préparer le fromage, fromagère, femme-maitre-berger*. — Femininul de la *baclu* (derivat prin suf. moțion. -iță). (În unele părți ale Transilv., și în părțile învecinate ale Munt., pe unde și femeile se ocupă cu păstoria) *Apoi, și femele noastre, ca băcișe, ne ajută la lucrul economiei de vite, vin cu noi mai peste tot locul, afară la stăni, pe șes și în munți și „fînd ele... mai îndemnatice în ale lăptăriei și în facerea cașului și a brânzei... toate le fac mai bine și mai cu folos ca bărbații... Apoi trăim noi (în Poiana, comit. Sibiuului); lucrăm laolaltă cu femele noastre la economia de vite.* TURCU, E. 78. *La moară, la Sărățel, S'o' necat o babă'n zăr, Și-o copilă de băciță într-o oală cu fîntiță.* MĂNDRESCU, L. P. 166.

BACIU s. m. (Păst.) 1°. *Berger qui prépare le fromage et surveille la bergerie, fromager (maitre-berger)*. 2°. *Celui qui commence le jeu (aux osselets)*.

1°. „*Baciu* este însărcinat cu facerea brânzel, a urdei și a untului... El ține cheile și îngrijește de stăna oilor”. P. S. AURELIAN, ap. HEM. 2295. (În unele părți, d. ex. prin Ardeal, *baclu* e totdeauna cel mai mare peste ciobanii unei stăne; cfr. vâtaf). *Bacs* = „opilo”. ANON. CAR. *Unii fînd cu slugile, baci, pă-*

stor[i] într'acolo, pe la vite... DOC. (a. 1712), ap. IORGA, B. R. 142. *Noi, viind aici, la Bran... ne-au [spus] baciu[i] de la cășărie, că Miercuri sara a venit 3 hoșii.* de au lo/af 15 cașacala. DOC. (a. 1760), ibid. 225. *Căteoa saiele și olumuri pentru vite, o ceală de dulăș jepsiu, lătrând cu învierunare... iată tot adăpostul și stoaia ce le poate oferi bacii de la Rădona sau cel de la Renciu.* ODOBESCU, III, 18. *Ciobanii și baciiu habar n'aveau de asta: numai se întorceau pe cea parte, în fișetele mele, și hordeau meres.* CREANGĂ, A. 15/1. *Baciu* de la stănu... a adunat laptele de la oala finului, l-a făcut brînză. ISPIRESCU, L. 209/1. *În Vicovul-de-sus [Bucov.].*... mai există încă și acea datină, ca la feciorii holtei... mai ales la baci și ciobani, să se năimească și trâmbișaji. MARIAN, I. 118/1. „*Miorifiș laie, Laie, buclăie, De trei zile 'nceoaș Gura nu-și mai toce! Ori iarba nu-și place, Ori ești bolnăvicioară, Drăguș micoară?*” — „*Drăgușule bace, Dă-ți oile'nceoaș...*” ALEMBANDI, F. P. 1. *Bacilor, coinicilor, Voi la turme să-mi tot stați, Bine seama să-mi luați...* TEODORESCU, P. P. 513.

2°. P. anal. (În limba copiilor, la jocul de arșice „în armean”) Cel care dă întâi în jocul cu arșice. *Teodoros eră mașter de frunte în toate jocurile de copli...* *Potricea* [caprele] *oșă de bine, că „biful” cădă totdeauna pe ceilalți jucători, și rămăneră tot el „baciu”.* GIHCA, ap. HEM. 2299. *A cui ichiu cade mai întâi beiu, asta baciu, adică cel ce trebuie să dea întâi.* ISPIRESCU, ap. HEM. 2299.

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul e de sigur străvechiu în limbă — ca nume propriu e atestat, la HEM. 2296, în acte din secol. XIII și XV — aici se găsește și la Aromâni: *baciu* și *bagiu* „cama mare cașar” și la Megleniți: *baciu* = „baciu”, și e răspândit pe tot domeniul daco-român. E deci exclusiv derivarea cuvântului din ungurește (GIHCA) sau din turcește (ȘAINRANU, LÖBEL). Prin păstoria români cuvântul a fost răspândit la popoarele învecinate: bulg. *bača*, sârb. *bač* „Sennar”, ceh. *bača* „Oberhäfner”, pol. *bacza*, ung. *bacs*, *bacsó*, *bacsza* „Schäfer”. În sensul său original, cuvântul pare a fi fost un termen de respect prin care se adresaază cineva unui frate mai mare sau unui om mai bătrân, deci un fel de „nene”, care apoi s'a specializat, în graiul păstoresc, adresându-se cu el ceilalți ciobani șefului lor. Dacă albanezul *bats* „älterer Bruder, Geselle” (cfr. și n.-grece. *παζωνος* „bătrîn respectabil”) e, precum erodea G. Meyer, *Alt. Wörlb.* 29, un împrumut din românește, el ar păstra încă sensul original, care se regăsește și în ung. *báci* „nene” (cfr. *baciu*) și în bulg. *bačjo* „nene”. De oare-ce acestea din urmă nu sânt termeni păstorești și nu fac impresia de a fi luate de la Români, s'ar putea ca la noi, la Unguri și la Bulgari, cuvântul să fie de origină eumano-turanică.)

BACIU s. m. (Terme de respect qu'on emploie en parlant à ou d'une personne plus âgée, particulièrement à un frère aîné). — (În Ban. și în părțile învecinate din Ungaria și din Transilv. F. a. m.) Termen de respect, întrebunțat în vorba către sau despre un frate mai mare, o rudă sau un cunoscut mai în vârstă; cfr. *bădie*, *bădiță*, *nene*. *Baciu* = „bade: major natu frater... der ältere Bruder”. I. M. *Iarăși caz la fața dumaloroastră și mă rog iarăși cu plecaciune, cum, de ni să va cădeă ceva-ceva de la rămășița jupânului baciu Coman Băcănuț...* *să stea supt mâna jupânului birăul.* DOC. (circa 1700, Alba-Iulia; pare a fi scris de un Ungur), ap. IORGA, S. D. XII, 9. [La vocativ: *bace* care apoi a devenit și formă a nominativului: *bace* = „frater major natu”. ANON. CAR. și se articulează — ca *nene*: *nenea* — *bace*: „Cei cu câte puțini ani mai tineri zic celor mai bătrâni „nene” și *bace*, iar femellor „*doda*”. LIUBA-IANA, M. 4.]

— Din ung. *bacal*, idem; cfr. *baciu*.

BĂCIUCĂ s. m. (Terme de carease) *Petit maître berger* ou *fromager*. — (Fam.) Diminutivul lui **baciu** (derivat prin suf. -uc). *Baciuca de la oi*. LM.

BĂCIUI vb. IV^a intrans. 1°. *Préparer le fromage (ou qualité de maître-berger)*. 2°. *Travailler lentement* (comme un maître-berger à la préparation du lait). 3°. *Trainer en longueur, tarder, demeurer longtemps quelque part. Rester (à cause) longtemps dans le même lieu, chez la même personne, hanter qqn.; importuner qqn. de ses sollicitations*. 4°. *Demeurer, habiter, loger*.

1°. A prepară brânzetură (ca baciul unei stâne). Pe când băciuei Dada, și storcoi Untul dintr'un caș... MARIAN, SA. 329.

2°. (Secontarea untului, a urdei etc. o face baciul foarte încet și cu deosebită precauție — cfr.: „Baciul, după ce se încheagă cașul, își străfrânge mânele până la umăr... și începe a sfărâma cu degetele clăbucul, adecă cașul încheagat, bine, bine, până-n fund. Începe acum cu mare îngrijire și foarte încet a apăsa cu amândouă mâinile cașul spre fund, astfel de încet, încât îi trebuie mai un ceas, până îl strânge din toate părțile la mijloc și-l face un glob, scoțându-l din puțină, în care rămâne numai zărul curat“). Povestiri de-ale lui Moș Barbă-Albă. Brașov, Mureșianu, 1909, II, pag. 72—De aci: P. anal. „A lucră încet de tot, fără spor, a mocăi [d. ex.] De când tot băciuiși pe casa aceasta și n'o mai gătați! (Abrud)“ VIGIU, GL.

3°. (Din sensul precedent pare a se fi dezvoltat apoi) p. ext. A tâbori, a sta mult la un loc. *Înapoi spre Vama, printre cârciumile unde băciuesc aceeași oaseși, pe care i-am găsit la sosire*. IORGA, N. R. B. 100. | Fig. (despre animale). *Peste un ceac. Suceea a fost un maldăr de ruine, unde câinii fără stăpân băciueau prin picnișele de piatră ale caselor ce se dărâmaseră*. IORGA, N. R. B. 19. || (De aici apoi) „A sta, a se opri des la o casă, la o familie, la o persoană oarecare“ COSTINESCU. | Spec. A sta de capul cuivă, a stărui într-una pe lângă cineva, pentru ceva. *A băciui* = „a tot veni la altul într'o afacere [d. ex.] *E o săptămână de când băciue*“ RĂDULESCU-CODIN.

4°. (Din sensul de „a sta mult timp la un loc, a frecventa mereu un loc“ s'a născut) prin generalizare înțelesul de „a locui“ PAMFILE, J. II. *Băciuesc* = „villicor“ ANON. CAR.

— Derivat din **bacia**, prin suf. verb. -ui (cfr. bulg. *băčeam* „lau din lapte și din altele partea ce se cuvine, după datină, celui însărcinat cu îngrijirea turmei“, ap. HEM. 2819).

BĂCIULIE s. f. *Bulbe. Tête* (de pavot etc.); *boule, pelote*. — *Băciulie* = „căpătâna usturoiului ce crește în pământ“ (Bucov). MARIAN, ap. HEM. 2827. *Băciulie* = „măciulie: căpătâna mică, d. o. la mac și la alte plante care fac la vârf o capsulă“; p. ext. „orce altă formă asemenea“ (Tara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87.

— E același cuvânt ca *bociulie* (v. c.) și *bociulă* (v. c.), și toate s'au născut prin fuziunea sinonimelor *bocioacă* (*bocioc*) și *măciule*.

BACLAVĂ s. f. (Culin.) 1°. *Gâteau oriental feuilleté, préparé au miel, aux amandes ou aux noix, et divisé en tranches de forme rhomboidale*. 2°. *Lo-sange*.

1°. Un fel de prăjitură din foi de plăcintă, foarte dulce, de origine orientală, umplută mai ales cu migdale s. cu nucă, dresă cu scorțișoară și alte arome, miuțată în sirop de miere, și tălățită în bucăți de formă rombică. Niște așale din Diis au trimes generat Isuii poclon o baclavă foarte frumoasă și cu gust bun și miroitoare. DIONISIE ECLISARHUL, C., ap. ȘIO. *Baclavale și dulceațe de Târgu-grad*. FILIMON, C. II, 59. *Seralii, baclavale, plăcinte,*

încărtite, ș. c. l., se îngropau în stomahul lui, ca într'un abis fără fund. C. NEGRUZZI, I, 286. *S'a trecut timpul baclavalelor, pentru voi*. ALECSANDRI, T. 138.

2°. (Baclavalele se taie în formă de miel rombur, deci, rar) p. a. n. l. Mică câmp împărțit în romburi. *Plouă de ciț verde, cusută în baclavale*. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Și: † *paclavă*. ALECSANDRI, T., ap. ȘIO.]

— Din turc. *baklava* „gâteau d'amandes, pâtisserie assaisonnée de sirop ou de miel et divisée en tranches de forme rhomboïdale“ (bulg., sârb. *baklaca*, n.-grec. *πακλαβάς*).

BACON s. m. (Bot.) = *tutun-turcesc*: *Tabac rustique*: *Nicotiana rustica*. BRANDZA, FL. 344; PANȚU, FL. (Foarte rar) Cfr. *baconii*“.

— Din rus. *bakun*, idem („Cuvântul pare a fi străbătut la noi cu ocupațiunile rusești“). HEM. 2300.

BACONITĂ s. f. (Bot.) = *tutun-turcesc*: *Tabac rustique*: *Nicotiana rustica*. BRANDZA, FL. 344; PANȚU, FL. (Foarte rar).

— Derivat din *bacon*, prin suf. -ită, foarte des întrebuțat pentru formarea de numiri de plante. (Poate există și în rusește o formă diminutivă *bakunica*.)

BĂCSĂIU s. m., s. a. 1°. *Homme* (ou *enfant*) *trapu, court et ramassé*. 2°. *Galette de farine de maïs (en-duite de saindoux)*. — (Rar; întrebuțat prin unele părți din Ardeal și, pe alocurea, în Mold.).

1°. Om s. copil scurt, gros, și îndesat. *Un băcsăiu de fată* = „o fată scurțută și groasă“; un *băcsăiu de băiat*. (Șipote, în Iași), ap. HEM. 2829. Cfr. *bondoc*. [Și: *bocsăiu* s. m. = „un om mic, gros; vir quadratus; ein untersetzter Mensch“ L.B.; „copil gras și uritel“; PAMFILE, J. II; „copil îndesat, gras și scurt“ COSTINESCU. | LA PONTERIANT și la DDRF. se dă și o formă *bocsăiu*, neatestată de altminteri.]

2°. *Băcsăiu* = „mălaiu dumat și prăjit în unsoare, ca găgăul de mămăligă“ (Sântioana, lângă Gherla) VICIU, GL. *Băcsăiu* = „mămăligă friptă în unsoare; se zice și găgău“ (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2829. [Și: *bocsăiu* s. a. = „turtă de mălaiu copt, de-abia seacă din cuptor, ruptă bucățelă, care se ung cu grășime de porc“ FOMFILIU, B.H. 1005. | Forma *bocsăiu* la DDRF. pare a fi greșită.]

[Și: *băcsăiu*, scris și *băcsăiu* (*băcsăiu*, *bocsăiu*, *bu-căsiu*.)

— Derivat din *băci*, prin suf. -ăiu.

BĂCSII vb. IV^a. (Se) *bourrer, enfoncer en pressant*. — (Se întrebuțează mai ales sub forma participială, ca adjectiv. Rar, întrebuțat prin Ardeal și, pe alocurea, în Mold.) Trans. A umplea ceva prin îndesare s. tiere, a băga ceva s. pe cineva cu forța undevă, a înghesu, „a îndesa“ LM., „a ticsi“ HEM., „a ghionți, a buși [pe cineva]“ REV. CRIT. III, 87 (Tara-Hațegului). | Fig. A îndesa pe cineva cu vorba, „a vexa [pe cineva] cu vorba“ REV. CRIT. III, 87. || (Mai ales) refl. „A se îndesa, a se lipi, a intra unul într'altul [d. ex.] *Mă s'a băcsit* [șiput]. LM. A se îndesa, a se înghesu (în cineva). *S'au băcsit în mine și m'au strâns de nu mă puteam răsufla*. (Sireca, în Iași), ap. HEM. 2831. [Și: *băcsi* vb. IV^a, *bucsi* vb. IV^a = „tasser, serrer, coller l'un contre l'autre“ DDRF. | Scrise unori și: *băci*, *băci*, *buci*] Cfr. *imbăcsi*, *(im)bęsi*, *bucsi*, *bucși*“.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o contaminare din *băci* și *ticsi*). În cazul acesta, forma *bucsi* se datorește trecerii obișnuite a lui *d* > *o*, u după labiale.)

BĂCSIRE s. f. *Action de bouder, de bourrer*. — (Rar, înlocuit aproape pretendenți de compusul *imbăcsire*) Infinitivul verbului *băci*, devenit abstract verbal. [Și: *băcsire*, scris și *băzire*, *băzire*.]

BACȘIȘ s. a. *Priz* (d'un service rendu), *rémunération, cadeau. Pourboire; pot-de-vin.*—(Cuvânt turcesc, intrat de vreme în limbă și devenit popular chiar și peste munți). (Mai de mult) Premiu, remunerare în bani (adesea considerabilă), cu deosebire pentru servicii militare. *Făgăduită* *eră plata Tătarilor la Hotin, de la sultan Osman: care va aduce cap de Căsoz, să iasă câte 50 galbeni de aur bacșiș.* M. COSTIN, LET. I, 250. *Incerit...* *n'au vrut să dea războiului Șezilor; au făcut-o, ori că nu se îndură de Craiul, că le da mult bacșiș, ori că apăsărise Craiului daruri la capetele Incerilor.* AXINTE URICARUL, ap. HEM. 2300. | (Mai de mult, în parte, iar azi exclusiv) Mică recompensă, mai ales în bani, ce se da cuiuva care face un serviciu de altminteri datorit ori plătit (cu deosebire servitorilor, birjarilor, chelnerilor, factorilor poștali etc.), adesea (când e vorba de funcționari) pentru un serviciu ilegal. [Ilias Alexandru] *eră și darnic, bacșișuri da mari, că eră om bun.* NECULCE, ap. HEM. 2300. *Au sosit [Domnul] la Copou... dând și bacșișuri în destul, la oamenii Pașii.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 197/. *El le făgăduisese foarte mult bine și un bacșiș mare, dacă i-or putea prinde acea pasăre, de vie.* SRIERA, P. 68/. *Cuscri, surori, veri, ori vada de aproape ale mirasii... opăra zestrea; cănd vrenul din flăcăi dă să puie mâna pe căta ceva, ele-i îndepărtează... și tot urmează a apăra straiete, până ce mirele... [le] dă un bacșiș, de obiceiu papuci, tulpan sau boriz.* SEVASTOS, N. 161/. *După strângerea banilor pentru tinerii non-căsătoriți... se mai strâng bani și pentru lăutari. Această strângere, numită "bacșișul lăutarilor", se face în următorul mod: Nuna-mare pune-o plăcință pe-un talger, înplântă într'însa un grifar [= crețlar] sau doi, și o dă mai departe... MARIAN, NU. 77. *Intr'unde fâri, sânt funcționari care așteaptă bacșișuri pentru serviciile ce sânt datori să facă.* [Plur. -șișuri și -șișe.]
— Din turc. bahşîş, idem.*

BACȘIȘUIT -Ă adj. *Corrompu par des dons, des pots-de-vin.*—(Rar. Pop.) Mituit, cumpărat prin bacșișuri. *Administrația, bacșișuită de răii arendași...* JIPESCU, ap. TDRG.
— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb bacșișuit (*pe cinecă*), aproape neintrebunțat.

BĂCȘIT s. a. = băcsire. (Rar, înlocuit aproape pretutindeni de compusul *Imbăcsit*) Participiul verbului băcsii (băcsi), devenit abstract verbal. [Și: băcsit, bucsit, scrise-ori-o și băcsit, băcsit, bucsit.] Cfr. *Imbăcsit*.

BĂCȘIT -Ă adj. *Rempli de, plein de, bourré.* — Participiul verbului băcsii, devenit adjectiv. „Plin de ceva [ce s'a adunat s. a. fost băgat, umplut, îndesat așa, încât mișună s. zace în straturi groase acolo] [d. ex.] *Hainele erau băcsite de păduchi, de praf, de noroiu.*” (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 87. *Cărciuma eră băcsită de lume; podul eră băcsit de șoareci; eră cu nările băcsite de colb; eră cu urechile băcsite de lănd.* (Sireca, în Iași), ap. HEM. 2831. *Dar să nu uși, maica mea, O perniță de sub șea... Cusută cu pietre multe, Băcsită cu pietre scumpe.* TEODORESCU, P. F. 521. Cfr. *Imbăcsit*, bucsit.

[Și: băcsit, -ă, bucsit, -ă.]

BACTÉRIE s. f. (Șt. nat. Med.) *Bactérie.* — Microorganism (microb) din cele mai primitive, de origine protistă, având, în mare parte, caracterul vegetal, de formă lungueată, ca un bastonaș. | P. ext. Orice microb de origine vegetală. Cfr. *bacil*, *microb*. [Pronunț. -ri-o.]
— N. din fran. (grec. βακτηρία „baston”).

BACTERIOLÓG s. m. (Șt. nat., Med.) *Bactériolo-*

gue. — Cel care se ocupă cu studiul bacteriilor. [Pronunț. -ri-o.]

— N. din fran.

BACTERIOLOGIE s. f. (Șt. nat., Med.) *Bactériologie.* — Știință, care are de obiect studiul bacteriilor, microbiologie. [Pronunț. -ri-o.]
— N. din fran. (format din *bactérie* și *λόγος* „vorbiro”).

BĂCUIEĂȚĂ s. f. *Tais d'oreiller employée comme sac à effets.*—(În unele părți ale Transilv.) „*Băcuiieăță* se zice la fața de perină, când este folosită [= întrebunțată] în loc de sac, cum fac muierile, când merg la târg; căci merindele, cioboatele și ceva haine, ele le pun într-o față de perină curată, cusută, pe care o au sub-soafă ori pe cap, iar la caz de lipsă [= de nevoie] scot din ea cele trebuincioase; numai pe cât timp face serviciul sacului, fața de perină se chiamă *băcuiieăță*”. Com. I. POP-RETEGANUL, ap. HEM. 2834-2835. [Pronunț. -cu-ia-].

— Din ung. bakó „Seitentornister” (= un fel de traistă), apropiat de cuvântul *ăcuiieăț*.

BĂDĂBĂI vb. IV. 1° *Aller à l'aventure, errer ça et là, vagabonder, flâner.* 2° *Parler déraisonnablement.* — (Mold.)

1° A-mbla fără scop, a rătăci; cfr. a hoinări, a horhâi. *Și de-atunci, ca mai ba să-l vadă cine-bădăbind pe ulițele Iașilor.* CREANGĂ, A. 142. *Ori casa asta nu-i curată, ori s'a cutremurat pământul, de mi-a sării perna de sub cop, și eu umbu-bădăbind ca un nebun.* idem, P. 302 (= „umbu în neștire, horhălesc”. GLOSAR).
2° *Bădăbdăi* = „a spune vorbe fără rost”. IOS. CR. II, 134.

[Prez. indic. *bădăbdăiu* și *bădăbdăesc*.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bátologni* s. *bódorogni* „a rătăci”; pentru trecerea de sens: „rătăcesc” > „vorbesse prostil”, cfr. băgul.)

BĂDĂIU s. a., s. m. |

BĂDĂIU s. a., s. m. |

Sorte de seille, de baquet ou de baratte. — (Prin Banat, Transilv. și Moldova) Vas de lemn, de obicei de mărimea unei cofe, în care se adună smântâna din care se scoate unt. Cfr. *budăiu* (*budău*, *budie*, *budăie*, *budului*, *budară*, *budașca*, *budac*(ă), *budereu*, *budalău*), *putineiu*, *botogor*, *botlică*, *hărdău* (*hurduio*, *hurdaio*), *șteand*, *che-gornită*, *bărbînță*, *boșcă*, *boște*, *balercuță*, „Laptele... Îl bagă în troce, unde se alege smântâna; smântâna luată de pe lapte o bagă în *bădăiu* și acolo o bate de se alege unt din ea; iar care vrea să o păstreze o bagă în botice” (Cugieru, în Transilv.). „*Bădăiu* este un fel de vas cât o cofă de mare” (Bistrițoara, în Neamț), ap. HEM. 2836. (Loc. prov.) *Ca hârful [= șoarecele] într'ârșie și ca mața din bădăiu.* TICHINDEAL, F. 59 (: „cu mare băgare-de-seamă”. ZANNE, P. IV, 143). (Prin Ban. se pronunță *bădăniu*: *Bădăniu* = „vasul în care se pune smântâna spre a scoate untul din ea” (Srediteșta-mică), „*Bădăniu* (cu n muiat) se numește la ciobani hurduioi în care se bate zara și se alege untul”. (Hateg; Borlova, în Banat), ap. HEM. 2836. „În casă se află... un *bădăniu* cu măta, de bătut smântâna pentru unt”. LIUBA-IANA, M. 100. *Bădăniu* (plur. -e) = „putineiu în care se adună laptele pentru a se scoate unt”. (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 87. *Se întâmplă însă că în unele locuri colindătorii nu capătă nimic. Atunci își bat joc de acela care îi lasă să plece cu mâna goală [dorindu-i]: Rădăcina sculuii în vatra focului, Măși [= pisici] bolăni Prin bădăni, Lupii zbiră Prin ciubară... (Banat), ap. PAMFILE, J. II, 361. | Pe la Jiu, se găseșc și formele: *bădiu* (*bădiu*) = „botogor, hurduio, ce se bate cu măta, ca să se alege untul”. VICIU, GL. | Prin Transilv. se găsește și forma *bă-**

dău s. a. „Zărul se fierbe și se alege din el urdă dulce; din aceasta, băgată în bătău sau hurdăiu, se alege untul”. (Orlat și Vaidarecea), ap. HEM 2836. | Prin Bihor, cu schimb de gen și cu un sens covă deosebit: bădănie s. f. = v. de lemn, în care se strâng prunele”. REV. CRIT. IV, 337.]

— Din ung. bődöny „putină mică”, care, în Mold. și Bucov., a fost împrumutat sub forma budăiu. Cfr. bădan și buduroiu (budureț, buduleț).

BĂDĂIU s. m. (Bot.) = migdal: *Amandier: Amygdalus communis*. — (În Ban., unde se pronunță bādăiu.) „Pe la noi migdalului i se zice bağim și bādăiu”. (Sreditea-mică), ap. HEM. 2843.

— Pare a fi împrumutat cu badim (< sârb. badem < tuc. bādem, idem).

BADALIURCE s. f. plur. (Bot.) *Pommes de terre*. — (În unele părți ale Transilv.) Cartofi. BARGIANU; ALEXI.

— Etimologia necunoscută. Cfr. handrabureă.

BĂDÂN s. a. *Cuce (ou l'on dépose le marc de raisin ou les prunes pour en préparer l'eau-de-vie), grande cuce de vendange, dont le fond est plus large que le haut*. — (Prin Banat și Oltenia) Vas, cadă, sau cazan mare, mai lat la fund decât la gură, în care se prepară vin sau rachiu; cfr. tocitoare, zăcătoare. După ce a fert vinul și s'a împiețit, se trage de pre logor. Din logor... se face răchie...; rămășițele cîlcucului ce au rămas în leace... se pun în căci sau bādane, și dintr'însele se ferbe răchia de loză. Bādān, [plur.] bādane, se zice și la unele vase mari în care se pun prunele spre ferbere. (Sreditea-mică, în Banat), ap. HEM. 2837. [În Mehedinți] culeau vici se face strângând strugurii cu mîna, pîindu-i în hardău și zîrobindu-i... Toate hardaile cu muștură se țară în streaza sau badan, adecă într'un cazan mare mai larg jos decăt sus. I. IONESCU, M. 371. [Și: badān. | Cu schimb de gen și cu sensul de „putină”, în părțile Bereteului, în Ungaria: badānă s. f. = „Wanne”. JAHRESBER. VI, 75.]

— Din sârb. badan „labrum, cadus”. Cfr. bādāniță, bādăiu.

BADANĂ s. f. v. bîdineă.

BADANĂ s. f. v. bādās.

BĂDĂNIȚĂ s. f. *Petite cuce pour y conserver de la farine*. — (În Banat) Vas mic de lemn, în care se păstrează făina. O bādāniță de lemn, ori un burduș din o pele pînășită pentru păstrat făina. (Măidan, comit. Caraș-Severinului), ap. HEM. 2837.

— Derivat din bādān, prin suf. dim. -iță.

BĂDĂRĂN, -CĂ subst. (Terme de mépris donné surtout aux campagnards ou aux citadins de manières rustiques) *Homme ou femme de manières rustiques, (villageois) grossier, rustre, rustaud, butor, maroufle*. — (F. a. m.) Mojie, om fără maniere. [Sensul fundamental al acestui cuvânt butjocoritor pare a fi fost: „unul care vorbește lucruri fără rost”, apoi „unul care spune lucruri neconvenabile”, prin urmare „om fără maniere, mojie, necioplit”, spunându-se, azi, cu deosebire de către orășeni celor ce trăesc la țară (căci aceștia sînt deprinși a vorbi fără incunjur) și, mai ales, celor veniți de la țară la oraș și care au păstrat maniere grosolane, și, îndeobște, oricărui om grosolan.] *De unde știe ciobanul, Mojicul și bādăranul, Ce fel să te primească și ce fel să te cinstească?* FANF. P. V. III, 144. *Fectorul: Domnul Ilie Rogojină!* [un răzeș bogat]. *Zoiața: Iată bādăranul!* I. NEGREZZI, IV, 237. [Vorbește Don Ranudo, un „grande d'Espagne”, ruinat de n'are ce mănă, însă tot mândru] *Mă fărdoioale, ce faci tu acolo?* — „Gustam și eu cecă, stăpăno”. — „Ce gustari, mă?” — „Niște

brânză, Măria-Ta”. — „Ce fel de brânză? Ia să văz și eu, ce fel de brânză. Știi, nobila mea consoartă, că mîncăurile bādăranilor astora au câte-odată gust bun, mai ales după plimbare. Ia să-ți văz brânza, mocofane!” CARAGIALE, N. s. 96. *Bādăran boierit* = „homo novus, parvenu”, LM.

— S'a născut prin înlocuirea terminației -ău cu sufixul peior. -on (ca în *jidam* < *jidău < ung. zsidó, *goldan* < *golden < ung. süldő), din forma bādă-rău (păstrată numai ca nume de familie, în Moldova, cfr. HEM. 2845), care e ung. badaró „einer, der unverständlich, ungereimt, kauderwelsch redet” (din badarni „a vorbi fără rost”).

BĂDĂRĂNESC, -RĂSCĂ adj. *Rustaud, rustre, grossier*. — (F. a. m. Rar) De bādăran, a[!] bādăranilor. *Vorbe bādăranesti. Punctare bādăranescă. Obraz bādăranesc*. HEM. I. P. ext. (Însă nu în sens rău, ci cu un fel de mândrie țărănească) Țărănesc, a[!] mojiilor. *Am avut în gând să fiu înțeles de orășenii, care, poate, nu mai știu bine limba bādăranescă*. JIPESCU, ap. TDRG.

— Derivat din bādăran, prin suf. adj. -esc.

BĂDĂRĂNI vb. IV^a, refl. *Prendre des manières rustiques*. — „A deveni bādăran” LM, a începe să ai apucături bādăranesti. *Te-ai bādăranit cu totul, de când trăiești la țară!*

— Derivat din bādăran.

BĂDĂRĂNIE s. f. *Action ou parole de rustaud, rusticité, grossièreté*. — (F. a. m.; întrebuințat mai ales la singular) Abstractul lui bādăran, derivat prin suf. -ie. Acțiune, faptă, vorbă de bādăran; mojie, grosolanie. *Asta e o bādăranie*. Cfr. mādăranie, madoronie.

BĂDĂRĂNOS, -OĂNĂ adj., adv. I. *À la manière d'un rustre, d'un rustaud*. II. *D'une manière rustaude, grossière*.

I. Adj. Ca de bādăran, ca a[!] unui bādăran; cam necioplit, nemanierat, grosolan. *Expresii curtenitoare* ca: „domnule”, „da”, „d-v.”... sânt... preluind înlocuitor prin bādăranosul „măi” și familiarul „tu”. CONV. LIT. XVII, 106, ap. TDRG. *Pe cât e de bine crescut... de ușor în mișcări modelul, pe atîtă scenical e de stăgaciul, de brutal, de bādăranos*. IORGA, L. II, 506. *Nu fi bādăranos!* HEM. 2847.

II. Adv. (Cam) ca un bādăran. *Vorbește bādăranos*.

— Derivat din bādăran, prin suf. adj. -os.

BĂDĂU s. a. (Păst.) *Bâton qui sert à broyer le lait caillé destiné à la préparation du fromage*. — (În Mold.) Un lemn cu care se sfărâmă cașul. „Laptele cel încheat, baciiu îl rupe cu mînila și-l tot strînge grămădă până când se formează un boț, apoi scurge zerul, [din care]... iese urda, iar cașul cel rămas în budacă îl farmă cu un lemn ce-l zice bādău”. (Hangu, în Neamțu), ap. HEM. 2840. Cfr. mătcă, brididău.

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. bódó „țevă”). Cfr. budălăuș.

BĂDĂU s. a. v. bādăiu.

BĂDE s. m., sing. 1^a-2^a. Terme villageois d'amical respect envers un homme plus âgé, un frère aîné, son mari, son fiancé ou son amant. 3^a. *Frère aîné*.

1^a. Cuvântul *bade* eră odinioară, când Românii trăeau în comunități mai mici, și, prin urmare, cei ce se întâlneau zilnic se și cunoșteau, termenul general prin care cineva se adresă unui bărbat mai în vîrstă — a spune unui om mai bătrîn numai pe nume, a fost totdeauna o lipsă de respect — de cătoroi, nefiindu-i rudă, nu-i putea zice „nepchiule”, „bine” etc. sau, neavînd un rang anumit, nu i se putea adresa cu „jupăno”, „stăpăno” etc., sau, nefiind destul de

bătrân, nu-i putea spune „moșule“. Odată cu desvoltarea vîrstei de orăș, terminul acesta a pierdut din răspîndire sa, fiind înlocuit, la orăș, prin „domnule“, și păstrându-se doar în cercurile restrănse familiare. La țară însă, el se aude până azi, coresponzând întocmai cuvîntului lele, când e vorba de o femeie, iar orășanul îl întrebuințează ca termen de binevoitor respect, considerație sau politețe, când vorbește cu un țaran sau despre un țaran. Tot astfel vorbind țaranul cu un orășan despre sine, se poate numi *bade*. (Se întrebuințează a pozițional, în legătură cu numele, de obicei cu cel de botez, sau absolut, la vocativ) *George Ștefan-rodă, trecînd cu oastea... prin Roman... un bicolar bătrîn a lui au țegit înainte dintr-o crădmă, fiind bat [=beat]... și au început a rîde și a bate în palme și a zice: „Dragul badei, Ștefan-rodă, mai bine îți ești în domnie decît în boierie. Așa să mi te porți!“* NECULCE, LET. II, 206, 21. *Boierul lamandii, ce au fost vornic-mare de țara-de-sua și cu giupăneș sa Maria, au dăruit tot la acea mîndăstire o parte de sat... carele au avut-o cumpărătura de la badea Limbovici. (a. 1814, Mold.)* URICARIUL II, 3/2. *Terinte... Domnică ta-i cumina, Doamne fereste! He, he, he! — Domnică (în parte): Așa, bade Terinte? Te-oiu face eu de-4 da căriantii. Așteaptă!* C. NEGURUZZI, III, 14, 1/2. *Jidanal: Ei vei! bade surugiu, ce să facem, mă rog? ALECSANDRI, T. 48. (Un țaran, către un Sas). Bună crema, japune. — No, bine ai venit, bade Ioane. — Bucuroși la oșupă, japune? — Bucuroși, bucuroși, bade Ioane. ISPIRESCU, ap. HEM. 2305. Aho! aho! Plagui badii cu 12 boi... S'a dus badea să vadă Grăul de-4 rășrit... TEODORESCU, ibid. | (Une-ori bade devine un fel de atribut stabil pe lângă numele unor anumite persoane marcante din sat sau dintr-o familie). *Dat-am scrisoarea mea/a la mîna dumisale dăruul meu, bade/a Ursului Burchi i dumisale nepotu-mieu, Oșrișan Burchi. (a. 1778). URICARIUL, XIV, 41. | Badea Ion a devenit figură tipică a unui țaran cam prostănac, așa în cât s'a născut loc. prov. *Vorbește (și) badea Ion, Că și el e om* („se zice, în bătăie de joc, pentru cel ce grăse vorbe proaste, socotindu-le de vorbe mari“). ZANNE, P. II, 842 (cfr. varianta: *Vorbă și (ne)nea Ion, Că este și el om*, IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 842). (Adeșea, la vocativ, cu o nuanță de ironie și de amenințare; cfr. badișor) *Ha, ha! Măi badeo, mi-ai celul la mîndă ocă?* ALECSANDRI, T. 234. [Epistatul cătră Stan, covigarul] *Jan ascultă, măi bade, poartă-te bine cu boierii, e'apai o împlinești cu mine!* idem, T. 142. *Hei, hei!... nu te-am știut eu că mi-ești de aceștia, că de mult îți făceam felul!... Dar, trînd și nemurind, te-oiu sluji eu, măi badeo!* CREANGĂ, P. 236, 1/2. (În opoziție cu „domn“=„boier, om de la orăș“) *Țaran. Domnule cu'n bou de funie, să fii cu doi, ț-i-șo zice „bade“!* („se zice, în bătăie de joc, când se dă numele de „domn“ celui căruiu nu i se cuvine“). ZANNE, P. IV, 352. | (În opoziție cu lele, în limba țaranului) *Bărbat, om. Dacă badea ar avea coșife, i'ar zice lele. ZANNE, P. IV, 249. Nici lelea cu bărnașă, nici badea cu alție (: „bărbatul să fie bărbat și femeia, femeie“).* ibid. III, 25. *Strigă badea din pârțaz, pîn' la lelea din grădină, să mă apere de-o găină, că de căne nu mă tem. GOROVEI, C. 316. Cfr. badiuc.***

2. Tot ca termen de respect față de un om mai în vîrstă sau de un superior trebuie explicat cuvîntul *bade* în gura femeilor s. fetelor, când se adresează bărbatului a. iubitului (p. ext., când aceștia din urmă vorbesc despre sine cu nevasta s. iubita lor). *Tu te duci, badeo, sărace; Eu cu dorul tău ce-oiu face?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 109. *De cît să tot vii la noi, Mai bin' meri, bade, la boi!* ibid. 460. *Draga badei, Năstăie, Prea înbită mi-ai fost mie.* ibid. 253. | Astfel, *bade* a putut să primească, în gura nevestelor și a fetelor, un înțeles apropiat de „bărbat“ și, mai ales, de „ibovnic, dragut, iubit“. *Eu cunosc firea badii, Că cu mine s'ar iubi, Dar nu cutează-a gră, Dorul a-și destăinu!*... *Cutează,*

bade, grăște, Și cu mine te iubește! ibid. 50. *Badea vine și se duce, Dor îmi lasă, dor îmi duce.* ibid. 143. *Pe câmpul cu seminic, Ară badea și'un coinic.* MARIAN, NA. 117, 1/2. *Dragu-mi-i paharul plin Și badea nu prea bătrîn.* ibid. 240, 1/2. (Mai ales în legătură cu pronumele posesiv) *Badea mieu, tîndră bîat: Nici mustața nu i-a dat, Badea mieu tîndră copil: Roșu ca un trandafir... Cum e bradul arătos, Așa-i badea de frumos; Cum e bradul nalt din munte, Așa-i badea mieu de frunte.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 39. (Adeșea pas în opoziție s. în legătură cu „măndră“, mai rar cu „lele“) *Badea zice că se duce, Măndra iese 'n drum și plînge; Badea'ntinde hamurile, Măndra șterge lacrimile.* ibid. 252. *Badea'n deal, Ca și-un pahar; Măndra'n vale, Ca și-o floare.* DOINE, 236. *Badea' nalt cît un ciros, Măndra cît un feleș; Badea' nalt cît o prăjînă, Măndruța-i toată'n fărînd.* Mă jir ce se mai iubeșc, Că nici când nu se'ntîlneșc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 429. *Badea' nalt ca și-un hugar, Lelea pînd la pieptar; Badea măndra și coinic, Și măndruța de nimic.* ibid. 431. *Rău e dealul cu cucule Și badea cu măndra mure!* ibid. 407. *Floriciod din ogară, Dorul badii mă omoră.* SEVASTOS, C. 129. Cfr. badi(ă), badiuc(ă), badiș, badiță, badiță, badișor, badiuc.

3. † La SINCAL, HR. III, 21, îl întîlnim cu sensul de „cel mai mare“. *Drept aceea Ioan-rodă s'au dus... în Moldova, unde eră vodă bade-său, Moise... la el acolo /trăc!... la el doilea bade al său, la Petru-rodă, carele eră om de biserică și mitropolit în Kiovia... Ioan-rodă acesta au fost frate dulce cu Găvril-rodă; porcia le au fost Moghila, și au fost din vechia familie domnească, frați cu numiții Moise și Petru.* Cfr. badiică (39), badio, badiță (39), badițică.

[Cuvîntul e atestat, ca nume propriu, de timpuriu: la 1440 în Munt. și la 1443 în Mold. Cfr. HEM. 2306 ș. u. | Pronumele posesiv și adjectivele care l'însoțesc au genul masc. | În legătură cu pronumele posesiv, se întrebuințează de obicei articulat, dar sînt și construcțiuni ca: *Trandafir și bade-mieu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. | La vocativ, găsim formele: *badeo*, și, în legătură cu pronumele posesiv, rar, și: *Badea-mieu (cel supdrat, Da așară ce-ai cinat? JARNIK-BĂRSEANU, D. 54). Se găsește și forma scurtată: badi: Badi, Davide, [zice popa] „domniata fii cu mine“. Eu am zis: „Aș finea, dar alfiși! să tem, nu fîn domnică și pentru aceia nici eu nu îndrănesc“. DOG. (circa 1765, din Grid, comit. Făgăraș), ap. IORGA, S. D. XIII, 255. | În sensul 2°, cu deosebire în Transilv., cu trecere la decl. II, din pricina genului bărbătesc, și: *badiu* s. m. POPOVICI, R. D. 164; JAHRESBERG, V. 189, adeșea alături de forma *bade* sau de diminutivele ale ei, ca în următoarele perezii populare: *Foșie verde de duplîn, Încorâr-le, badiul mieu, Și trăște, badeo, 'n bine și gîndește și la mine.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 404. *Hei, badișă, badiul mieu, Badiul mieu, dragușul mieu, De când noi ne-am despărțit, Pîn'acum, când ai venit, Tot cu altul m'am subit!* ibid. 240. *Badișor ca badiul meu Nu-i cît fîne Dumnezeeu, Făr' mai este un brad a-munte Ca badișul meu, de frunte, Dar nici bradul Nu-i cît badiul.* POP. (Orlat în Transilv.), ap. HEM. 2865. *Foșie verde a macului, Pentru coia badiului, Dat-am trupul dracului Și sufletul iadului.* ibid. 11. *Estă-i badiu, cănele, Co-mi lăz incele!... RETEGANU, TR. 151, 1/2. Rășai, lună, de cu sără, Să vîd badiu' unde'nară.* POP. (din Vălcova.)*

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi înrudit cu bulg. *bate*, cu aceleași sensuri; cfr. sârb. *bača*, *bato*, ung. *bátya*, *bátyó*, etc. BERNEKER, SL. WB. 45-46).

BADEA-IÓN s. m. (Bot.) } v. badian.
BĂDEÁN s. m. (Bot.) }

BADIÂN s. m. (Bot.) = anason : *Anis (vert)*; *Pimpinella anisum*. LB. etc., PANȚU, FL. (În Ardeal cuvântul a devenit popular, planta aceasta fiind introdusă pentru fabricarea unui rachiu. Se găsește și sub formă mai asimilată a limbii: badeân PANȚU, FL. și, prin etimologie populară (la Brașov), BADEA-ION. Com. Lacea.)

— N. din germ. *Badian*, idem.

BĂDIC s. m. sing. tant. 1°. *Fer de fonte*, 2°. *Botte à grisse*, en *fer-blanc*, — (Ungurism).

1°. (Prin Ban.) Tuci, cfr. schișă. BĂRCIANU, ALEXI. În *chilii sânt cupatoare* (= *sobe*) de bădic (= *fier turnat*) sau de pământ. LIUBA-IANA, M. 97.

2°. (Prin jurul Aradului) Vas de tinichea în care se ține untura. Com. Dr. I. BODEA.

— Din ung. *bádóg* „tinichea”.

BĂDICĂ s. m. sing. 1°-3°. (S'emploie dans les mêmes sens que *bade*, ayant cependant une nuance plus accentuée de caresse). — Diminutivul lui *bade* (derivat prin suf. -ică). Se întrebuințează în aceleași cazuri ca *bade*, exprimând însă mai multă desmierdere decât aceasta. Cfr. *bădiță*, *lelică*, *mândruleană*, *mândruliță*.

1°. (Mai ales în Mold. F. am.) Se zice, în graiul țărănilor, unui om mai în vârstă, iar de către orășeni, unui țăran, ca apelație de stimă sau prietenie. Cfr. *nene*, *neică*, *nenișor*; *lele*, *leliță*. *Dracul s'a prefăcut într'un bădic ca de opt ani, îmbrăcat cu stranie nemfești și îmblă zbrubulind pe la poartă. Stan eră acasă... și numai atât ce vede că se răpede cănuț... Alargă la poartă zicând: „Fibă! Hormuz; na! Balan; nea! Zurzan; dați-că'n loturi, cotarlet!... Da de unde ești tu, măi fiică? și ce cauși pe-aci, spaima cânilor?” — „De unde s'eu, bădic? Ia, sânt și eu un bădic serman... și vreu să întru la stăpân”.* CREANGĂ, P. 147. (În colinde întâlnim adesea: *bădica Troian*; cfr. TEODORESCU, P. P. 145; ȘEZ. III, 181/.)

2°. (În Mold., Bucov., Transilv., Ban.) Țăranele se adresează cu acest cuvânt spre desmierdere, bărbatilor sau iubitorilor lor, așa încât cuvântul se apropie, mai ales la vocativ, de sensurile de „drag(ă)”, „iubit, dragut, iobovnic”, totdeauna însă cu nuanța unei afecțiuni de la unul inferior sau mai slab către altul mai mare sau mai puternic. Cfr. *bade*(2°), *bădicuță*, *bădiș*, *bădiucă*, *bădișor*, *bădiță*(2°), *bădițel*, *bădițiță*, *bădiuliță*, *bădiuluț*. *Terinte: Voichifjo, Voichifjo! — Voichifjo: Cum îi bădică?, iatămă-s! C. NEGRUȚI, III, 17. Un Român: Taci, nevastă, că-mi rupi inima cu cânticul ăst de robie... — O Română: Când ar fi numai atâta! Dar a să ne scoată! Leșii din țara noastră, bădică, și să ne ducă robi peste hotar!* ALECSANDRI, T. 1515. *Roaba băbei s'apropie de el și-i zise încet, strângându-l de mână: „Eu știu că tu ești Făt-frumos... Da, bădică, mâne și se'mplinește anul, ia-mă și pe mine cu d-ta, că fi-oiu și de mare folos.”* EMINESCU, X. 21. *Inima-mi de dor e arăă. Că bădica-i dus de-acasă.* ALECSANDRI, P. P. 267/1. *Fă-mă pasăre mătastră, La bădica pe fereastră: Să auz ai lui suspin, Lacrămile să-i alin.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 134. *Vas de mine, ce să fac? Mi-a căzut bădica drag Și n'am cămașă să-i fac.* HODOȘ, C. 86.

3°. Copiii de țăranii numesc astfel pe frații lor mai mari. Cfr. *bădie*, *bădiță*(3°), *nene*, *neică*(ă), *neică*; *dădă*, *țată*, *țățică*. „*Mă duc să-i deschid!*” — „*Bădică, bădică, zise iarăși [fratele] cel mic, ascuțit-mă și pe mine!*” CREANGĂ, P. 22. | (Spec. (Obiceiuri pop.) *Botezând un frate sau [o] soră la un alt frate sau soră, ei nu se numesc mai mult [— nu se mai numesc] „frați” sau „bădica” și „lelică”, ca mai înainte, ci „cumătru” și „cumătră”.* MARIAN, NA. 172.

[Germ. -dat. *bădicicii* și *bădicăii*. TEODORESCU, P. P. 144°. | Cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc, mai rar, și: *bădic* s. m. „*Dumnezeoasă*”

vă duceți pe tărârie?” — „Acolo, acolo, bădicule”. — „*Dumnezeu să vă ajute!*” MARIAN, NU. 702.]

BĂDICUȚ(Ă) s. m. sing. (Même sens que *bădică*, mais avec une nuance plus accentuée de caresse). — Diminutivul lui *bădică* (derivat prin suf. -uș), exprimând un grad mai intensiv de desmierdere decât acesta. (În Mold. și Bucov. Îl întrebuințează mai ales femeile, fetele când își mângâie bărbatii sau iubii!) *Miron* [câtor Terinte]: *Dă-mi pace, dă-mi pace, mă! n'am chef de joc. — Domnica: Bărbățele, drăguță! — Miron: Lipsește, scorie! [— scorie] că intru 'ntr'un păcat! (O amenință). — Domnica: Iartă-mă, bădicuță, am greșit! C. NEGRUȚI, III, 38. (Într'un bocet din Bucovina, „La un bărbat”) *Bădicuțul meu iubit! Frumuseț mi te-am gătit, La lung drum mi te-ai pornit. Scală, bădicuță, scală, Și-i ieșire pân'afară. Să vezi oile cum zăiară.* MARIAN, I. 522. [Cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc, mai rar, și: *bădicuț* s. m. sing.] Cfr. *bade* (2°), *bădică*(ă), *bădieș*, *bădișor*, *bădiucă*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițiță*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiuluț*.*

BĂDIE s. m. (Terme de respect et de caresse qu'on emploie en s'adressant à un frère aîné; cfr. *bade*.) — (În Mold. și Bucov.) Se spune de către un frate (s. o soră) mai mic(ă) unui frate mai în vârstă (și, în general, unei persoane mai în vârstă). Corespunde lui „*nene*”, cuprinde însă o nuanță mai desmierdătoare ca acesta. Cfr. (ne) *neică*, *dădă*, *țată*. *Pamfile se lăsa pe scaun. [Soru-sa] i-aduse mâncarea în farfurie, dar el sta cu ochii în jos și nu spuneu nimic. „Ce nu mănăndci, bădie?”* DUNĂREANU, Ch. 147. [Rar, neobișnuit și: *bădie*. PAMFILE, J. II.]

— Derivat din *bade*, după analogia unor cuvinte ca *duduie* etc. (Cfr. *băbăție*).

BĂDIERĂ † s. f. v. *bandieră*.

BĂDIEȘ s. m. sing. (Même sens que *bădie*, mais avec une nuance de caresse en plus.) — (În Mold.) Diminutivul lui *bădie* (derivat prin suf. -eș, care, în Mold., se preface, după palatate, în -eș). *Măi bădie Gherghies, Dragu' țafei bădieș.* ȘEZ. VIII, 190. [Pronunț. -di-eș.] Cfr. *bade* (2°), *bădică*(ă), *bădicuț(ă)*, *bădiucă*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițiță*, *bădiucă*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițiță*, *bădiuluț*.

BĂDIU s. a. v. *bădălu*.

BĂDILUCĂ s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes femmes ou les jeunes filles à la campagne en s'adressant à leurs maris, fiancés ou amants). — (În poezia pop., în Mold., ca o variantă mai desmierdătoare a lui *bădiță*) Exprimă o nuanță mai intensivă de desmierdere decât „*bade*”. Îl întrebuințează mai ales femeile și fetele când se adresează, desmierdător, bărbatilor sau iubitorilor lor. *Măi bădiță, bădiucă, Dacai ai avut pând de ducă, De ce n'ai prins iobovnic?* ȘEZ. III, 199/1. Cfr. *bădică*(ă), *bădicuț(ă)*, *bădieș*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițiță*, *bădiucă*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițiță*, *bădiuluț*.

— Derivat, prin suf. dim. -uc, dintr'o formă *bădila* (< *bade* și suf. -ila), păstrată azi numai ca nume de familie (cfr. HEM. 2858).

BĂDIȘ s. m. (Bot.) = *migdal: Amandier: Amygdalus communis*. (În Ban., unde se pronunță *bađișim*). „Pe la noi migdalului i se zice *bagim*”. (Sredisteamică), ap. HEM. 2843. Cfr. *bădăiu*.

— Din sârb. *badem* (< turc. *bâdem*), idem.

BĂDIOIU s. m. sing. (Même sens que *bade*, mais avec une nuance d'ironie). — Augmentativul lui *bade* (derivat prin suf. -oiu) cu o nuanță de ironie. (Rar, în opoziție cu *bădică*) *Bărbat* s. iobovnic bogat, dar

neubit. *De cât cu badea bădișu Și ocolu' plin de oi, Mai bine cu badea bădică Și'n ocol nimică.* (Ivești, în Tutova) ZANNE, P. IV, 249. [Pronunț. -di-ôfă.]

BĂDIȘOR s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes femmes de la campagne et surtout les jeunes filles en s'adressant à leurs maris, fiancés ou amants. Employé par les hommes, le mot a une nuance d'ironie). — Diminutivul lui **bade** (derivat prin suf. -șor), exprimând o nuanță puternică de desmierdare. E întrebuințat, aproape exclusiv, de fete (mai rar de neveste) când se adresează iubitelui (s. bărbatului) lor. (În poezia populară, îl aflăm adesea precedat de „bade” sau „bădiț[ă]”: ca o întărire și o grație a acestora). *Ară badea cu plugul, Alătura cu drumul, Merge mândra cu prânzul. „Hai, mândră, să odihnim Și mai târziu să prânzim”.* — „Bade, bădișorul meu, N'am venit să odihnesc...” POP. (Transilv.), ap. HEM. 2860. *Bade, bădișoru' meu, Drag îmi este portu' tău, MARIAN, SA. 8. Trazandă verde, frumos, Bădișor la graiu dușos, Eu din fir mi te-am scos. JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. Mă bădișă, bădișor, Nu-mi trimite-atăta dor, Pe gurile tuturor ... Trimite-mi mai puțin, Și vin dumnoata cu ei! Ibid. 116. (Variantă: Bădișor de-părtitor, Ce-mi trimiți atăta dor...? EMINESCU, I. P. 42.) P. ext. (În afara de apelații directe) Flăcău, voinic (frumos, iubit). *Bădișor cu badiul meu, Nu-i cât sine Dumnezeu, Făr mi este-un brad a-munte, Ca bădișul meu, de frunte.* POP. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2865. *Frunză verde de bujor, Fost-a fost un bădișor: El de tânăr s'a 'nșurat, Mândră fată și-a luat.* POP. (Transilv.) (În varianta din ALECSANDRI, P. P.: *Fost-a fost un crăișor... „Aici bădișor pare a indica ecă acea variantă se datorează unei fete”.) HEM. 2860-2861. || (Întrebuințat de bărbați, acest cuvânt primește o nuanță de ironie s. de amenințare; cfr. bade (1⁹). „Cât cei pe car, bade 2⁹ zise Oșlobanu, căruia nu-i eră o câmpără lemn, cum nu mi-e mie acum a mă face popă. — „Trei bușăși, dascăle”. — „Ce spui, bădișorule; pentru un braț de lemn? Dacă le duc în spate pe toate odăți până a casă?” — „Dacă le-i duc, dascăle, fi le dau de geaba”. — „Zău, nu sugnești, bade 2⁹ — „Nici o șogă, dascăle”. CREANGĂ, A. 83. („Lasă-mă, bădișorule!” exprimă iubire din gura unei fete, dar ceva desprețitor din partea unui bărbat”. HEM. 2859).**

[Vocativul **bădișorule!** mai adesea însă se întrebuințează nominalivul în apelajii directe, chiar și când nu e urmat de pron. pos.] Cfr. bădic(ă), bădițeu(ă), bădieș, bădiuică, bădiț(ă), bădițel, bădițică, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.

BĂDIȚ(Ă) s. m. 1⁹-3⁹. (S'emploie dans les mêmes sens que bade, ayant cependant une nuance plus accentuée de caresse). 4⁹. *Belle-soeur* (l'epouse du frère)

Diminutivul lui **bade** (derivat prin suf. -iță). Se întrebuințează în aceleași cazuri ca și **bade**, dar exprimă mai multă desmierdare decât acesta. Cfr. bădică, nenic(ă); leliță. (Alături de forma **bădișă**, se găsește și **bădiș**, cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc).

(Fam. în Mold., Bucov., și Transilv.)
1⁹. Se zice, în graiul țărănilor, unui om tânăr dar mai în vârstă decât cel care l-adresează cuvântul, iar de către orășeni unui țaran. *Ș'apoi să fi văzut pe neobositul părinte, cum umbli prin sat, din casă în casă, îmbrăcându cu bădișă Vasile a linoei, dascălul bisericii, un holțiu zdrăcnit, frumos și voinic.* CREANGĂ, A. 2. *Am o rață sugubăță, Singură coada negoată, Și cu ciocul cigălește — Pas, bădișă, de gâstește!* — („Punga”) GOROVEI, C. 307. „Copiliță, stăci să bu, Răcori-te-ar Dumnezeu!” — „Bu, bădișă, ba, nu vreu, Că mă tem de dragul meu!” ALECSANDRI, P. P. 5.

2⁹. (Cu deosebire) Țărancile se adresează cu acest cuvânt, spre desmierdare, băbăților, logodnicilor sau

iubiților lor, așa încât cuvântul ia cam aceleași înțelesuri ca „drag(ă), iubit, draguț, iobovnic”. Cfr. nenic(ă). (În poezia populară, mai ales la vocativ, întrebuințat apozitional, lângă numele de botex al iubitelui, sau precedat de **bade**, care-i mai puțin desmierdător, sau urmat de **bădișor**, care exprimă mai multă desmierdare). *Măi bădișă Onule, Sămăna-ți-aș numele, Prin toate grădinele...!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 94. *Bădișă cu șase boi N'are ce călă la noi, Dar bădișă cel cu-o vacă Nici o seară să nu-l treacă! Bădișă cel să-răcuț, Zău, acela mi-i draguț.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 38. *Câte caro cu povară, Toate suie și coboară, Numai carul bădișii Șede-n dealul Bistrișii.* Ibid. 127. *Bată-te, bădișă, bată, Înima mea cea stricată!* Ibid. 262. *Pasăre de la graniță, N'ai văzut pe-al meu bădișă?* Ibid. 122. — „Că satul cătu-i de mare, Nime bădișă ca min' n'are, Și cătu-i satu' meru, Nu-i bădișă ca al meu. Ibid. 29. Vecină, mândru'aleasă, De bădișu' meu te lasă! Ibid. 278. De unde vii, bădiș dragă? Ibid. 104. Pentru badea, bădișu', Bucuroș mi-aș da șurțu'.” Ibid. 9. *Măi bădișo, bădișor, Dar de mine nu fi-i dor?* Ibid. 69. „Desfă, mândră, ce-ai făcut, Că eu sânt băiat pierdut!” — „Bădiș, bădișorul meu, Nu fi-am făcut să-ți desoc, Da fi-am făcut că mi-ești drag.” MARIAN, NU. 26. *Bădișă, dragă bădiș, Tot în gară mă sârui!* DOINE, 3/2. *Dragu-mi-e bădișă spân, Că-i și tânăr și bătrân.* ZANNE, P. II, 741. Cfr. bădic(ă), bădițeu(ă), bădieș, bădiuică, bădișor, bădițel, bădițică, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.

3⁹. „Nene, nenică, neicuță. Astfel zise fratele [s. sora] mic[ă] celui mai mare, vrând să-i mângâie.” COSTINESCU. Cfr. bădic. *Ajunzând în sat, se duse drept la frate-său, cu să-i ducă bucurie. „Bine v'am găsit, bădișă!” — „Bine-ai venit, frate Dănilă!”* CREANGĂ, P. 44. *Soră-mea Catrina zice atunci cu mirare: „I-auzi, bădișă! [că pupăza a început să cânte] Doamne, cum sânt unia, de năpăstuesc omul chiar pe sfânta dreptate!” — „Mai așa, sorioară!”* idem, A. 59.

4⁹. † (În Ban.) Cumnată (nevasta fratelui). *Bădiezo* = „uxor fratris”. ANON. CAR. (Suspect).

[Vocativul, de cele mai multe ori, e egal cu nominalivul. Se găsește însă și: **bădișo** și **bădișule**. HEM. 2866.] Rar de tot e pluralul: *Doi bujori și doi bădiși, Și-o dracoc ce gândiți, C'amândoi mă'ncluiți.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 277. *Odăta (în rimă) găsim propunele posesiv care-l întovărășeste sub forma femin. În poala bădișii mele, Șede-o kile de miere.* DOINE, 104/2. Prescurtat, în Mold., **bă** (din **bădișă**) și **băță** (din **bădiță**). *Und'le duci, bișă Vasile?* — „La crâșmușă din pădure”. ȘEZ. I, 171/22. *Bișă calu'și potcovește, De grea cale mi-l gătește.* Ibid. I, 46/2; cfr. III, 22/10. *Vin doi nourași din sus Ș'amândoi vin cu răspuns Di la bișă mieu cel dus.* Ibid. II, 182/22. *Cărdrușă din pădure, Bătuhită cu alunce, Cu alunce mărunțele, Să meargă băța (=bădișă) pe ele...* Ibid. I, 73/10. Cfr. JAHRESBER. IX, 224; ȘEZ. V, 37/21; PAMFILE, J. II.]

BĂDIȚEL s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes filles ou les jeunes femmes de la campagne, en s'adressant à leurs fiancés, maris ou amants). — Diminutivul lui **bădiț(ă)** (derivat prin suf. -el), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În poezia pop., în Mold., Bucov. și Transilv., adesea precedat de **bădiță**.) Întrebuințată mai ales femeile tinere și fetele când își mângâie bărbății s. iubiții. *Măi bădișă, bădișele, Mi-ai furat minșile mele Și cu dorul m'ai lăsat, Tot în jale și dănat.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 2866. Cfr. bădic(ă), bădițeu(ă), bădieș, bădiuică, bădișor, bădiț(ă), bădițică, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.

BĂDIȚICA s. m. sing. (Plus caressant que bade, s'emploie, à la campagne, quand on s'adresse à un frère aimé). — Diminutivul lui **bădiță** (derivat prin

suf -ică), mai desmierdător decât acesta. (Fam., la țărani din Moldova) Se spune unui frate mai mare și, în general, unui om mai în vârstă decât cel care-i vorbeste. Cfr. PAMFILE, J. II. *Frunză verde siminoc, Dragă bădiță, of! Nu am parte nici noroc Să șez cu puica 'nt'ru'n loc, La o cătră, la un foc.* ȘEZ. I, 73/1. Cfr. badić(a), badićuț(a), badić, badićș, badićuță, badićșor, badić(a), badićel, badićuc, badićniță, badićuț.

BĂDIU s. m. sing. v. bade.

BĂDIUC s. m. (Plus caressant que bade s'emploie, à la campagne, quand on s'adresse à un homme plus âgé.) — Diminutivul lui badiu = bade (derivat prin suf. -uc), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În graiul țărănesc, în Transilv.) Se spune unui om mai bătrân. „*Dumnezeoacăru' de du-cești pe tărârie?*” — „*Acolo, acolo, badiucule!*” — „*Dumnezeu să vă ajute!*” SEYASTOS, N. 327/1. Cfr. badić(a), badićuț(a), badićșor, badić(a).

BĂDIULIȚĂ s. m. sing. (Termo de caresse qu'emploient les jeunes filles et les jeunes femmes de la campagne en s'adressant à leurs fiancés, maris ou amants.) — Diminutivul lui badiu (= bade, derivat prin suf. dim. -uliță), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În Maramureș) Îi întrebătoare femeile tinere și fetele când își mângâie bărbații s. iubii. *Bădiuliță* = „badișor, iubit, drag”. TIFLEA, F. P. (glosar). Cfr. badić(a), badićuț(a), badićș, badićuță, badićșor, badić(a), badićel, badićniță, badićuc, badićuț.

BĂDIULUȚ s. m. sing. = badićuliță. (Prin Maramureș) Diminutivul lui badiu (= bade, derivat prin suf. dim. -uluț). *Bade, badićuluț meu, De fi-i voia să mă lași, Spune-mi cerde în obraz, badiu, F. P. 30.* Cfr. badić(a), badićuț(a), badićș, badićuță, badićșor, badić(a), badićel, badićniță, badićuc, badićuț.

BĂDOACĂ s. f. 1°. *Nécessaire.* 2°. *Lieu où l'eau est plus profonde, trou dangereux dans une rivière* (specialmente sous les racines d'arbres).

1°. (La Moți) „O cutie de lemn pentru mărunțișuri”. FRANCU-CANDREA, M. 38.

2°. P. anal. (În Transilv.) Boțoaacă, loc „unde-i apa mai adâncă, mai ales pe sub rădăcini. (Bou-tari)”. VICIU, GL.

— Pare a fi ung. bődke „cutie”.

BĂDŌC s. m. *Bec, museau.* — (În Transilv.; rar, fam., pop.) Fleacă, fleocană, fleură. Numai în expresia familiară și batjocuitoare: *Ține-ți badocw!* = ține-ți gura! (Ghirbom) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. (Poate e același cuvânt ca badoaică; „gura” ar fi comparată, în acest caz, cu o „cutie”).

BĂDRĂGÂNE s. f. *Enflure, gonflure, abcès, tumeur.* — (În Suceava, în Mold.) „Boală, inflamație pe corp”. ȘEZ. IX, 155.

— Etimologia necunoscută. Cfr. băzdăganie.

BĂDĖĂ s. f. *Expectoration, pneumo(n)orrhée, flegme. Pus.* — (În Ban.) Flegmă „ce sculpă un oficios, hără” (Măldan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2865-2863. „Puroitu”. COM. LUBA.

— Etimologia necunoscută.

BAE... v. bale...

BĂFTĂ s. f. *Chance, veine (au jeu); prestige, considération, honneur.* — (Învechit, fam. La joc de cărți, etc.) *A (nu) avea băftă:* a (nu) avea noroc. Noroc, trecere, cinste. (Adesea în exclamări, une-ori

cu sens ironic) *Lelița Safta știu că n'are așă mare băftă pe lângă badița Ion.* GHICA, ap. TDRG. *Ținca... îi îngrennată... cu Ghiță al dumitale, fi-ți-ar în băftă să-ți fie!* VLAHUȚĂ, CL. 61. *Dascălii și popa însă... laptele l-au desertat, iar cu lapte pe la gură au uns sfinții și-au plocat... Deci a doua zi, fișanul... „privind spre sfinți [zise]: „Aferim de băfta voastră, zău! Dar mi-e rușine mie, Sfinții să se n'arupă'n posturi.* CONTEMPORANUL, I, 291.

— Din turc. baht „noroc, cinste, vază” (Zenker 178, trecut și la Sârbi, la Bulgari și la Albanezi: baht [la aceștia din urmă, în dial. gogic baft]). Pentru trecerea lui ht > ft, cfr. piștie < turc. pıhty).

BAGĂ s. f. (Comert) *Écaille de tortue.* — Teastă de brăncă testoaă întrebuintă în industrie spre a fabrica din ea diferite obiecte de lux (piepten, brățare, tabachier, prășele, etc.). *Unelte eclesiastice mai mici... nu se executau mai niciodată în piatră, ci, mai adesea, în metale de prof... în fildeș, în sidof, în bagă, ori în deosbite lemne.* ODOBESCU, I, 461. *Mănițe-i albe și stabe necesec înconștient penele de struț ale unui evantaliu cu plănele de bagă.* VLAHUȚĂ, D. 8. [Pur.: bagile, nelintrebuintă.]

— Din turc. bāgha „scăille de tortue”.

BĂGĂ vb. I. 1°. *Mettre dedans, faire entrer, passer, introduire, fourrer; verser. Mettre dans un lieu caché. Enfoncer, sicher.* 2°. *Faire entrer, introduire, mener, amener, conduire; attirer (par ruse); cacher; placer; enfermer.* 3°. (Reflex.) *Entrer, s'introduire; se cacher; se perdre, disparaître; entrer (par hasard), tomber (que part); entrer (un peu, pour peu de temps), se fourrer (parmi...), se mêler (à... ou de...), se faufler, se glisser; se fourrer; s'immiscer (dans...), s'ingérer, interceser (dans...).* II. 1°. *Introduire; engager, porter (son argent dans...); faire (une réclamation), porter (plainte); semer (la zizanie, etc.), mettre (la discorde, etc.).* 2°. *Placer (qqn. dans une fonction ou service), faire nommer (qqn. à une fonction), accepter, engager (qqn. pour une fonction ou un service), (reflex.) entrer (en service), se placer, s'engager (comme domestique).* 3°. *S'engager (à exécuter qqch.), lâcher (de...).* 4°. *Amer, pousser, inciter (qqn. à...), jeter, fourrer (qqn. dans...).* 5°. (Construit avec „seamă”) *Considérer, estimer, apprécier, faire cas (de...), avoir de la considération (pour...), tenir compte (de...), donner ou prêter attention (à...), remarquer, observer, s'apercevoir (de...), faire attention, avoir égard, prendre garde (à...).* *Calculer, compter, faire les comptes, s'appuyer le prix; se soucier (de qqch.); apparaître (à qqn.) ou faire (à qqn.) l'impression (de...).*

I. *A băgă înseamnă:* A face să intre ceva s. cineva într'un spațiu mărginit, în care poate încăpea. Exprimă deci o noțiune mai generală decât a văli, care e o băgare cu puterea, o Inghesurie a ceva (mai mare într'un recipient mai mic) — și conține ideea opusă verbului a scoate: *Trufa amă întra propaste bagă omul, iară smerenia de în căleare scoate el.* CORESI, E. 4/1. *A băgat mâna în buzunar și, scofând niște metaniți... încep să se jucă cu ele.* C. NEGRUZZI, I, 18.

(Se construște, de obicei, cu prep. în, mai rar cu alte prep.)

1°. (Despre obiecte, mai rar despre vieți) A pune ceva (s. pe cineva) într'un spațiu mărginit, într'un recipient etc. și a-l lăsa acolo. *Adesea amă cailor zăbalele în gură lă [—le] băgăm.* COD. VOR. 122 (—iată cailor le punem zăbală în gură. N. TESTAMENT 1648; și iată că și cailor frânie în gură le punem. BIBLIA 1688 : „nous mettons des mors dans la bouche des chevaux”). *Sculpă jârtaoa ceala ce-i băgă în gură cu sita.* MINEIUL (a. 1698), ap. GCR. I, 321/1. *Moșneagul... îl bagă [pe purcel] în traisă, așă pînă de glod... cum eră.* CREANGA, P. 75/1. *Neșfătorul băgă degetul în gura inelului.* IȘPIRESCU, L. 26/1. *Îl băgă în cuptor și-l arse.* RETEGANUL, P. III,

66, 11. Spuno-î să-şi bage bumbac în urechi. SEZ. IX, 150. Nici o mândră n'ei afă Care să grăiască; Băgă-ţi banii în cură! [— strânger-î, nu-l cheitai.] JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. Ungurene, Ţufulene, Băgă cămaşa-n teneze! [se zice, în batjocură, Ardelenilor, care se poartă cu poalele cămaşii afară.] ZANNE, P. VI, 431. A băga [afa] în ac = a introduce firul de aţă prin gaura acului: („eine Nadel einfadeln“). L.B. *La-a băgat muma-să în ladă şi l-au mândrat molile* („se zice... despre acii care, de mici copii, au fost cocotii şi alinaţii de părinţii lor“). ZANNE, P. I, 555. *Bag vreun clin la vreun veşmânt*: „adecă înădese: sutura adunjo; stückeln, erstücken“. L.B. *Au băgat răchiiul pe ferastă în grajdă*. SBIERA, P. 256, 7. *Ca fiğanul, care bagă degetul prin rava casă De nădod — cu-a mele coate, eu cerc vremea de se'n-moaie*. EMINESCU, N. 42, 29. *Plin de bucurie, luă Petru puşcăliţa, o băgă sub şerpar, şi plocă*. RETEGANUL, P. II, 62, 20. *Cu degetul cel mic a ridicat curşile, de şi-a putut mă-să băga pe sub ele [afa, să-i dea să sugă*. Idem. P. V, 75, 21. (Construit cu adverbe) *Pogănicii l-aşi îmbătat, Şi tare rău a mînat, Carul cotii l-au băgat Şi foarte rău l-a răsturnat*. SEVASTOS, N. 205, 1. P. ext. (Recipientul e omul) *Intr'o zi, bînd mai fără câmpăt, adică băgînd intr'îneul [— bînd] duh d'al lui Bacus, pre cît nu putea să ducă...* IPIRESCU, U. 104, 12. *Aduce apă vie, de l'învia, şi apă tare, de l'în-lă-rete, bagă în el puterea de la trei bivoli, apoi zboară*. RETEGANUL, P. III, 45, 08. P. anal. (Ca recipient pot fi închipuite „apa“ şi „focul“, care „înghit“ oarecum ceea ce introduc în ele) *Cum băgară peştele în apă, el învia* [— învia] şi să ducă în izăr. ALEXANDRIA (a. 1784), ap. GCR. II, 134. *Măna'n caluri că băga, Mreana'n mîna'n-o apucă*. ALECSANDRI, P. P. 23, 1. *Partă găteji, de băga în foc*. MOXA, ap. GCR. I, 58, 22. *Cum am făcut, cum n'am făcut, destul că, din negrijă, am băgat şi pielea la în foc*. RETEGANUL, P. II, 47, 2. *Am băgat hîrtiule în foc* — „j'ai jeté les papiers au feu“. D.D.F. **A-şi băga** pentru cineva mîna în foc = a intra chează, a garanta pentru cineva (în mod foarte energetic), a nu avea nici cea mai mică îndoială despre cineva cuivă. **A-şi băga** mîna'n sînge = a face moarte de om. Omul... *Nuşi băgă mîna în sînge pentru vreo apărare*. KONAKI, P. 296. **A-şi băga** capul în foc (şi eliptic): **a-şi băga** capul (pentru cineva) = a-şi pune viaţa în primejdie (pentru cineva). *Singur el a tot zorit Să-şi bage cap'u în foc: S'omnoare pe făcîdu la joc. Şi-i dus de-atunci, fugit*. COŞBUC, P. 72. *Puase convoca Chioachi străjă de ai lui, de nu putea nime, nici merge, nici veni; şi pre cine trimise? Şermet, îl tot prindea veeoda, de-i tăia, sau îi închidea. Iar Şermet au dat o sulă de galbini unui Moldovan, de s'au băgat capul, [plecînd] cu cărţi, pentru voia banilor, şi au făcut cum au putut, şi au mers la paşa de Tighine*. NEULCE, LET. II, 382. (Obiectul pasiv e un lichid, p. ext. dă sură) A turna, a vîrsa (intr'un vas), a pune în ceva să se amestece (cu el). *Bufile... în care se bagă mustul să nu fie mîncate*. ECONOMIA, 100. *Ai băgat apă în vin*. DOINE, 210, 11. *Ai băgat sare în bucate?* (loc. prov.) *Cine are pipir mull, bagă şi în terciu*. ZANNE, P. IV, 75. (Rare, neobitnuit) *Bagăpă pe mîni*. L.B., I.M. (Complinit prin „la loc“) A pune (ceva) iarăşi acolo unde fusese înainte de a fi fost ceva. *Are să iaşă din [nucă]... cîte multe: vinde din ele, taie, fă ce e; iar ce rămînde, bagă-le la loc însei, plezînd din dîr bîcin*. STĂNCESCU, B. 29, 7. (Cînd cineva sau ceva e închipuit ca însuşi recipientul, se întrebuintează construcţia **a-şi băgă** cuiw? *ceea?* Slăt, neagră, să-şi bag bandhoal! (= „Ciubota şi piciorul“). SBIERA, P. 321, 12. (În astfel de cazuri se întrebuintează şi reflexivul, cu sens pasiv) *Această boală... se cîndecă... dînd vitei, în ţările... frazele unei buruene numite „armurar“... se ia în/ în faţă plantei... se hăduse mărul şi se dau vitei în ţările. Duce vitea nu*

în înghite, î se bagă pe gît cu mîna. SEZ. III, 145, 11. (Une-ori, băgara a ceva undeva se face cu scop de a-l sustrage vederii noastre) A ascunde. *Bagă, Doamne, luna'n nor, Să mă duc unde mi-e dor; Bagă, Doamne, luna'n ceaţă, Să mă duc la mîndra'n braţă*. RETEGANUL, CH. 23. || Eliptic. *Am băgat şi eu (subînţeles: grăunţei) în coş (de moară) = „am început a măcina, am căpătat rînd la moară“*. I.M. *Omul care-i urît Nici la moară n'are rînd, Dar omul care-i frumos, Cînd ajunge, bagă'n coş*. HODOŞ, P. P. 58. Tot astfel: *Am băgat la maşină (de treacat), la cănturătoare, etc.* = am început (s. mi-a venit rîndul) la maşină, etc. | *Am băgat la sapă, la seceră, la coasă* = am băgat oameni în ţarină, pentru săpat, secerat, cosit, am început munca săpatului, etc. || (Cînd recipientul e o materie solidă, băgara a ceva în ea e posibilă numai în urma unei izbiri puternice; sensul e în acest caz) A face să intre. *Îi izbî de pămînt şi-l băgă în fîrdănd pănu'n glezne*. EMINESCU, N. 10, 15. || (Cînd avem a face cu vîrrea sau trecerea unui obiect tare printr'unul mai moale, imaginea e adesea intervertită şi obiectul pasiv devine recipient) A înfige. *A băgat puiul în frigare*. *A băgă în [ceapă]... „empaler“*. D.D.F. (Astfel se explică şi construcţia cu prep. pe) *Lud... un ghem de sfoară şi făcu un fîraş ascuţit... băgă capul sfoarei pe fîraş [şi] bătu fîraşul în pămînt*. STĂNCESCU, B. 357, 2. *Să bagă ochiul praştiei pe degetul cel mic*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Pre lămnul cel de muncă îl băgară*. DOSOFTIC, v. s. 120. || (F. a. m.) A băga în gară (în glumă, şi: (pe) subţ nas s., mai rar, subţ nări) = a îmbuca (din ceva) a mîncă. *Şez la masă să mînduc, Bag în gură cu supin, Pîn la inimă veniu*. SEZ. I, 107, 10. *Omul trîbeşte cu ce bagă'n gură*. ROMĂNU, GLUMET, I, 7, 11. *Romănu, ce ce poartă şi cu ce bagă'n gură, cu aia s'alege pe lumea asta*. IPIRESCU, ap. HEM. 2318; cfr. ZANNE, P. II, 304, 309. A băga în (s. la) urechi = a avertiza cu loare-a-minte şi a ţineea minte. *Băgaţi în urechi curintele mele!* BILIA (1688) („auribus percipite verba mea“), ap. HEM. 2320. *Băgaţi bine la ureche, codăneşti!* *tutis: limba asta d'n corbişi voi acuma, aşă am apucat-o eu d'la pîrînţi/şi miei*. IPIRESCU, ap. HEM. 2320. *Socri mari, ascultaţi Şi'n urechi băgaţi: Cînd o da soarele de senară, Mare oaste că impresară*. TEODORESCU, P. P. 175, 1. | A băga în (s. la) cap = a-şi însemna ceva vrednic de ţinut minte, a lua-a-minte, a pricepe bine, a se pătrunde (de ceva). *Iată dar, în scurt, ascultă Şi ce-ţi zic bagă la cap: Găloşan şi vorbă multă De loc la mine nu'cap*. PANOS, E. II, 58. „Tu zezi la grajdă nealespîit şi să îngrijeşti de calul meu, ca de doi ochi din cap, că de-oiu veni pe-acolo şi n'oiu oăsi trebile făcute după loc, cai de pielea la are să fie...! Băgat-ai în cap corbule mele?“ — „Da, stăpîne!“ CREANGĂ, P. 208. *Boierii ziseră unii una, alţii alta; iară Mănuş adună toate sfaturile lor şi le băgă în cap; apoi se puse pe lucru*. IPIRESCU, M. V. 10, 13. A-şi băga mîinţile în cap = a se cuminji, a-şi da bine seama (de urmărire faptelor sale), a reflecta bine (la ceva); „être raisonnable, faire bien attention, prendre bien garde“. D.D.F. *Acum eşti mare; ar fi vremea să-ţi bagă odată mîinţile în cap şi să te laşi de năzdrăvăni*. A-şi băga în cap (s. în minte) = a-şi propune, a-şi pune în gând: „se mettre, se fouir ou se bouler dans la tête“. D.D.F. *Ţi-ai băgat-şi [în] în mintea ta, gîndind să amăgeşti şi înfălepti!* DOSOFTIC, v. s. 124, 2. *Doară l-ar putea întoarce dintr'acei nedreptăţi socoteală ce-şi/şi băgăsu în cap...* CANTEMIE, ap. HEM. 2317. (Cfr. om. şi-u bagă (cu mîndea) = lşi propune; n.-grec. βάζω sic; τὸν νόον βάζω = „se mettre dans la tête, se proposer“, alb. vq ndër mënt = „j'ai l'intention, je pense“) A băga cuiw în cap (ceva) = a-l face să creadă (ceva, ce nu e adevărat), a-l suggera (ceva). *Lui Euristien, îi băgase în cap Junona, că Ercole... are să-l dea jos de pe scavunul împărăţiei*. IPIRESCU, U. 33. *Nu ştiu cine băgase în cap acestui ne-*

fericită cu ar fi atacat. TDRG. *I-a băgat în cap* — „il lui a fourré dans la tête”. DDRF. (Cfr. n.-grec. $\epsilon\phi\alpha\lambda\alpha\nu \epsilon\iota\varsigma \tau\acute{o} \kappa\epsilon\phi\acute{\alpha}\lambda\iota$ = „on lui mit dans la tête; on lui fit croire; on lui insinua”) | (Fam.) *A-și băga nasul, v. nas.* | (Fam.) *A o băga pe mâncă, cfr. mâncă.* | *A băga (ceva) în (s. la) buzunar* = a fură, a șterpel: „empocher”. DDRF. *N-avea grijă, lasă lucrurile pe masă, căci n-am să le bag în buzunar!* (= să le fur, să le duc cu mine). | Fig. (Despre cel care a fost „rămas” într-o prinoare, mai ales pe parole) *A băga (pe cineva) în (s. la) buzunar s. în pușcă* = a-1 rămâne, a încesa de a el prețului prinoarei, propriu: a băga în buzunar banii câștigați de la el prin rămășag; de aci, p. ext. b.) a rămâne pe cineva într-o discuție, a-l înfundă. | (Despre omul care îl e drag se zice că *l-ai băgat în sân*). *Măi bădiță Gherasim, Eu de drag te-aș băga în sân!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 7. „Nu necelzi de-a-l ocări”. — „Ei, ba nu cumcă ai era să-l bag în sân și să-l cocolez?” ALECSANDRI, T. 600. (In ironie) *Așă mi-e de drag, de l-aș băga în sân, da nu n-acepe de urechi.* ȘEZ. II, 75/10. *Unde-l [aren-dașul?] să-l bag în sân, dac'ar încăpăr de urechi.* ALECSANDRI, T. 860. *De drag ce mi-e, l-aș băga de păr în sân.* PANN, ap. HEM, 2318.

2°. (Despre oameni s. animale) A face (cu voie-bună, cu șiretenii s. cu sila) să intre undeva (în casă, curte etc.), a aduce, a conduce, a mână în lăuntru. *Mă năstăvără și băgară-mă în pădurea sfântă a ta și în sfatele tale.* PSAL. SCH. 134, CORESI, PS. 113 (: „qu'elles me conduisent, qu'elles m'amènent sur ta montagne sainte, vers tes tabernacles”). *Atunce vești sfântul, de grăi preotului: Ce dormi, de nu te scoli, să bagi pre împăratul în casă?* MOXA, ap. GCR. I, 61/11. *Nu putei să bage înăuntru ogrăzii... dobitoacele.* DRĂGHICI, R. 101. (Loc. prov.) *A băgat pe dracul în casă cu lăutari, în nu poate să-l scotea cu sate de acherii!* : se zice când unul a luat de nevastă o femeie rea. ISPRESCU, T. 102/25; cfr. ZANNE, P. IV, 417. (Loc. prov.) *Dacă ai pe cine să le bage în buie* [— să te scalde, să îngrijască de tine], *te faci sănătos.* ZANNE, P. III, 15. | A atrage pe cineva (prin ademeri) *l-au amăgii* [pe Lesi] ai noștri, de i-au băgat la cotru: *șind copacii înfănași pre lângă drum, i-au surpat asupra lor.* GR. URECHE, ap. HEM. 2321. *Nu fi-e milă și păcat? De la părinți n'ai furat, în răi comi m'ai băgat, M'ai iubit și m'ai lăsat!* DOINE, 302; ALECSANDRI, P. 17/10. *Săracă dragoste dulce, Pe strimă căle ne duce: Săracă dragoste dragă, Pe strimă căle ne bagă!* RETEGANUL, CH. 155. (Prin prep. pe se indică de obicei deschizătura prin care e introdus cineva s. ceva într'un spațiu mărginit). *Dracul suflă groaznic de tare, așă că [atunci] când răsuflă, mână pe băiat înainte, încât îl băgă pe ușa borșeului... Când mai răsuflă odată, împinse pe băiat, de-l băgă toc-mai în fundul borșeului.* ȘEZ. III, 96/10. *Dragostele necestigi Mă te bagă pe ferestă și te scot pe undă pot, Pe sub strășină, sub pod!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 393. (Prin prep. sub se indică mai adesea locul ascuns, în care se introduce cineva s. ceva spre a fi sustras vederii altora). *Trebuie să te ascunzi foarte bine, căci, cum o simți jui mieu... ed omă-ră.* Zicând aceste vorbe... îndată sări după sobă o pasăre... și-i băgă sub aripi pe amândoi. FUNDESCU, L. P. 48 a. †† (Fam.) A băga (pe cineva) subț covată s. subț masa (expresia aceasta din urmă fiind luată și în sensul propriu, la întreceri de băutură: cel care n-a putut rezista cade subț masă) — a-1 lăsa cu mult în urmă într-o întrecere, a-l învinge, a-l birui, a-l rămâne. *Privighitoarea, prin cântulei, a băgat sub covată pe ceilalți doi cântăreți.* MARIAN, O. I, 247. (Construit cu pe la) A așă. *În anul dinții a domniei lui Nicolai-codă eră multă necoie, în fară, de oamenii Lesilor... orânduși la finutul Romanului, a Neamfului... și a Sucevei... Și aceasta eră din neascultarea lui Nicolai-codă, că boierii îl sfătuiră să-i bage aice în tărj pre la gazde, precum au făcut când eră Dimitru-*

geo-codă, și să le dee proviant, să nu-i sloboază prin fară; iară el n'au eră. MUSTE, LET. III, 57/2. | A lăsa să intre, a primi la sine. (P. Prov.) *De cât să bagi un chiriș rău în casă, mai bine un mărăcină, și s'o fii închisă.* ZANNE, P. V, 168. | A pune să stea, a închide (pe cineva undeva). *Maica s'o supdră, Și'n cămară n'o băgat, Și trei zile n'o lăsat, De măncare nu mi-o dat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 187. *Se adunară cu mulți părinți și... să duseră... la acea Dani-nă și, rugându-l să bage pre Athanasia la o mândăstire, o trimise la mândăstire.* MINEIUL (1776), 51/10. (Sensul acesta îl are mai ales expresia) *A băga pe cinec în (s. la) temniță (închisoare, prinoare, ocnă)*, s. fa. m. *la gros s. la răcoare* = a-1 întemniță, (mai puțin energetic decât) a aruncă (pag. 277^b) pe cineva în închisoare (dar mai puternic decât) a-1 pune în temniță: „incarc'er, détenir ou s'assurer de qqn”. PONTBRIANT. („Expresivune a băgă în închisoare și a băgă la închisoare difer între sine ca și expresivune a scăpă de la închisoare și a scăpă din închisoare. Cel ce scăpă de la închisoare nu a fost încă în închisoare, ci numai pe cale de a fi pus în închisoare; pre când cel ce scăpă din închisoare, a stat de fapt mai mult sau mai puțin la închisoare. De asemenea un judecăt'or decide prin sentență să bage pre cinec la închisoare, dar prin sentență nu-l și bagă de fapt în închisoare, ci numai executorul sentenței bagă pe condamnat în închisoare”. I. M. Deosebirea aceasta nu se face însă totdeauna, ci, după Mă băgară frumuseț la umbră. RETEGANUL, P. V, 83/10. se spune și *Îl băgară la pușcărie.* ISPRESCU, M. V. 7/2, cu același sens ca „în pușcărie”). *Că eu eră [— eram] cele ce-i băgă [— băgam] în temniță și-i acăi ucidă [— ucidem] prin gloate cea ce credă întru tire.* COD. VOR. 42/4. (= am tras în temniță și am bătut prelin sinagogii pre cea ce credă întru tine. N. TESTAMENT 1648; eu eram puind în temniță și bătdn la adunări pre cea ce credă întru tine. BIBLIA 1688: „ego eram concludens in carcerem...”; „je mettais en prison et faisais fondre dans les synagogues ceux qui croyaient en toi”). *Deci pre densa o băgară în temniță.* MOXA, ap. GCR. I, 59/12. *Să-l bage în ocnă.* PRĂVILA MOLD. 19. *Îl băgară în butuci și în lănuje.* DOSOFTEIU, V. S. 28. *Și-l bagă în pușcărie.* GAVRIL. NIF. 10. *Nici si fată, nici neastă, Cu-o floare de pe mare, Mulți coinci bag în prinoare [— închisoare].* BİBICESCU, P. P. 293. *A ieșit Bujor în fară! Hale, pradă, nu omoară. Pe ciocii îi bagă în fară.* ALECSANDRI, P. P. 156/1. *Trimisă de-i băgă la închisoare.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *Elliptic.* *A băgă secerători* (subînțeles: în holde) = a angaja oameni să sece. *Să n'abă cu siacora n'ce frage Săcerători ce vor eră să bage... DOSOFTEIU, ap. HEM. 2329. Un om acer trei pluguri de boi; semănd trei obroace de grău, băgă doispreeze secerători, patru trierători și ieșiră tot trei obroace de grău (: Omul este Dumnezeu; trei pluguri sânt treimea; semăntura, cuodntul lui Dumnezeu; doispreeze secerători, apostoli; patru trierători, evangheliștii).* TEODORESCU, P. P. 25^b. *So-au mărturisit Lungul naintea judecâției, cum n'au băgat nici el, nici frate-său, pre Stăntă în moșia Moldoveanului [— nu l-au tocmii să are în moșia altuia], ci fără lucru au intrat el într'acoi moșie.* DOC. (a. 1591), ap. HEM. 2316. †† (Fam. Agric.) A băga (subînțeles: boii, vitele) la (s. în) plug (s. în cârd) cu cineva = a se întovărăși cu cineva (spre a face arăturile s. spre a-și paște vitele în comun), fig. a se asocia, a-și face cu cineva de lucru. *Vei ști că Vultureștenii nu s'au mai învoit anu-ăsta la arendaș-de-aci, într' pricină că le-au pus încoietii prea grele și s'au dus la Căldăruța. Tat-tău i-acum acolo, ară. A băgat la plug cu Petra Macădu, SANDU, D. N. 229. (Prov.) Până nu bagi cu omul în plug, nu-i cunoști năravul lui* („adică, până nu ne întrebăm în carene la vreo subță nu-i cunoaștem năravul lui”) IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V, 504-505 (: „nu poți cunoaște

fieea unui om, până nu faci afaceri cu el, [se spune] în deosebi despre căsătorii, tovarășii etc." Cfr. între multe variante citate acolo și: „până nu intri în plug cu omu', nu cunoști ce fire are"; „până nu pui în plug cu omu', nu-știi cine e". (Loc. prov.) *Ține minți, în tot vacul, Și nu-ți băgă în cărlu cu dracul*, PANN, P. V. III, 25; ROMÂNUL GUMET, I, 54/21, ZANNE, P. VI, 596 (1: „frequentur, s'associer a...". Variantă: „nu te pune cu dracul"). † A băgă (pe cineva) la mijloc = a-l impresura, a-l încunună de toate părțile. *Agitunsăra un cerb și, băgându-l la mijloc, aruncară cu fușturile*, DOȘOFTEIU, V. S. 117.

† A băgă pe cineva la mână = a-l prinde, a pune mâna pe el. *Emilian atât de bine și vitejește s'au purtat, cât în mare dragostea slujitorilor intrând, îndată l-au numit împărat, în patriea căruia Gallie cu o/aște merzând, zillit să-l bașe la mână; ce oaste, părăsind pe Gallie, încă neplănuind doi ani a împărășii, în anul pomeit, de slujitori fu omorit*, CANTEMIR, III, 210/10. | (Învechit, rar) A băgă pe cineva în mâinile cuiva = „a da în puterea cuiva, la discreția lui [cfr. a-l da pe mâna cuiva], a-l pări; a-l înșeai, a răde de cineva pe care-l știi prostăncă". ZANNE, P. II, 263. *Și Saul au socotit să bașe pe David în mânăle celor streinu de fealtu*, BIBLIA (1688), ap. HEM, 2320 (1: „cogitabat înjicere eum in manus alienigenarum"). | (Păstor.) (Refi. = pasiv). Oile se băgă în lapte = li se iau mîile și încep să fie mîse. *Bărbașii ies la câmp, la stână. Astăzi se înșeală mîile, și oile se bașă în lapte*, EMINESCU, N. 142/11. *De cum se bașau oile în lapte, Cula Mereu' umbi'o cu sterpele*, AGĂRBIȘEANU, D. T. 37. *Oile se bașă în măsură = se aleg mîile de la el*, ECONOMIA, 86.

3^a. Refi. (Despre oameni s. animale) A se duce să stea s. a se vări într'un loc (închis) spre a rămănea acolo (câtva timp), deci: a intra. (Se construște de obicei cu prep. în) *Când în casă se bașă, Buni seara toți mi-i da*, RETEGANUL, TR. 37/11. *Se bașă în măneca umanului, la urșă*, idem, P. V, 60/12. *Intr'al căru'i ocol se va bașă [bourul], al aceluia să fie!*, SBIERA, P. I, 10. *S'o băgat în grajdul*, ȘEZ, III, 242/12. *Fie! cravaiul... se potrivește șpanului și se bașă în fântâna*, CREANGĂ, P. 203/11. *El de mână-o a luat și în crăsmă s'o băgat*, BIBICESCU, P. P. 282. *Poale albe ridice! Și'n Mureș' ce se bașă*, idem, 201. *În cursă să nu te bași*, DOINE, 66/. | (Prov.) (Prov.) Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci! CREANGĂ A. 94 (cfr. varianta: Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci!). | (Construit cu adverb) *Strigănd, întreb: Cine este, Cine-aice s'a băgat, Cine-aice fără de cine-ăndrăzmit de a intra?* I. VĂCĂRESCU, P. 11. *Au trebuit să se bașe și mai afund, în colțul cel des*, SBIERA, P. 66/10. *Plecară pe cale, erând să se bașe undeva, să doarmă pe noaptea*, RETEGANUL, P. II, 34/10. *Dele de-o ospătarie; aci se bașă nănuțu și mână, bău și trăi cum i-ji postî inima*, idem, P. I, 70/. *Bărbațu-său auzei, La ca'n casă se bașă*, BIBICESCU, P. P. 168. (Fig.) *Dorul... Peste multe dealuri vine și se bașă'n sân la mine*, ȘEZ, I, 46²/10. *Și la crăsmă se bașă și vin cereș' o că*, BIBICESCU, P. P. 286. *Pe la nobili se băgară, După vin, până și sare, Că să ducă de mănăcare*, RETEGANUL, TR. 47/1. *Vaca mea survia n'a vrut să se culce afară, ci s'a băgat sub coperiș*, idem, P. III, 84/11. *El... are nărav, că cum intră în casă, mai întâi se bașă după euptor*, idem, P. V, 41/1. | (Prin prep. pe se indică deschițura prin care pătrunde cineva într'un spațiu mărginit s. calea pe care o face intrând undeva). *Când pe usă se bașă, El își cul debrăcă*, BIBICESCU, P. P. 333. *Prin această burtă, te bașă în Lumea-neagră*, SBIERA, P. 84/11. | (Când cel ce intră undeva vrea să se sustragă vederii altora, avem sensul) A se ascunde. *Frântul... s'au băgat în zobă, tocmai unde dormea boierul și au fosid puțintel, La vuetul acestu, s'au trezi boierul*, SBIERA, P. 263/11. *Cravai înău, erând să-l își potăcă...* se îmbracă pe ascuns într'o piele de urs...

iese înaintea fecioru-său, pe altă cale, și se bașă sub un pod. Și, când să treacă flu-său pe acolo, numai iaca, în capătul podului îl și întâmpină un urs morând. CREANGĂ, P. 185. *Luna se bașă după nor, de rușine*, RETEGANUL, P. I, 30/11. | (Când locul în care intră cineva e o pădure, un codru etc., avem sensul) A dispărea, a se pierde (în...). *Râmăd, brazăd, după plug, Că eu de astăzi mă duc, Și mă baș în codri verzi; De astăzi nu mă mai vezi*, JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 285. *Mergi, în codri de te bașă, Ori în apă de te neacă, Dacă nu fi-i lumea dragă*, ȘEZ, III, 160/11. | (Construit cu prep. la) A intra (undeva) ca din întâmplare, a nimeri (la...). *Asară plecau la tine, Greșiu calea, cai de mine, Mă băgaiu la altă casă, Unde e mândra frumoasă, Cu bărbatu' dus d'acasă*, HODOȘ, P. P. 195. | (Construit cu până la) A intra puțin, în treacă (la cineva). *După ce se năseră, porni cătră casă, dar, fiind întâneret și fiindu-i frică să neagră acasă, se bașă până la wașal*, RETEGANUL, P. I, 70/. | (Construit cu în sau între, printre, când e vorba de o mulțime de oameni s. de lucruri de același fel) A se vări, a se amesteca (printre...), a se strecura (printre...). *Vai de mine, cum nu pociu să mă duc în țarg la Moci, Să mă baș între cojocae, S'aleg mândri/i care-o place, Cu două, cu trei palace*, MĂNDRĂSCU, L. P. 124/11. *Printre lume se bașă, De mă-sa s'apropiă, Nimeni seamă nu-i băgă*, TEODORESCU, P. P. 525^b. *Acolo, când ajunse, căzu o mulțime de oameni, care așteptau să vină fata împăratului. Se bașă și el în mulțime*, RETEGANUL, P. IV, 45/10. *Tu, care ești fată mare, nu te bașă între copile!* LM. *Se bașă în toate = „il se mête de tout". Se bașă pretutindeni = „il se fourre partout"*, DDRF. (Prov.) *Cine se bașă între lupi, trebuie să urle*, ZANNE, P. I, 511. *Cine se bașă în țărăie, îl mânăcă porcii*, idem, P. IV, 137. | Eliptic. *A se bașă = a se amesteca. De nu va fieri munte nemică să fie cădzul în vis, atunse să va fi băgat dincolul, de-a să fi făcut pacoste*, SAPTE TAINÉ (a. 1644), ap. HEM, 2329. *Amă primaru' zice că el nu se bașă, că să-mi iau hățul înapoi*, VLAHUȚĂ, ap. TRDG. *Faceți ce știți; eu nu mă baș, nu mă amestec = „je ne m'en mêle pas; je m'en lave les mains"*, DDRF. †† (Fam.) A se băga în ochii cuiva = a se vări în cineva, a sări în el (cu gura), a fi îndrăznet cu vorba către cineva. *„Ce gîndești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului?... Nu-ți paio lucră de sașă?" Și mă băgam în ochii moșneagalui, și făceam un țărăboiu, de se strănăse lumea ca la comédie, împrejurul nostru*, CREANGĂ, A. 57/10. | A se băga în sufletul s. (pe) sub pielea cuiva, mai puțin energic: în (s. la) cineva = a se vări, a se îndesa în cineva (cătând, mai ales, a-i căștiga cu tot prețul încrederea s. a-l descoace), a nu-l mai slăbi, a nu-i mai da pace, a-l omori cu dragostea: „entrer sous la peau de qqn. ne pas le quitter d'une semelle; accaparer sa confiance". ZANNE, P. II, 853: „s'insinuer auprès de qqn." DDRF. (cfr. varianta: „a intra pe sub pielea cuiva"). *Florin: Dacă dulcești, eucană! Florica... (luând dulcești) Iu te băgă aș în sufletu' meu, că doar n'ai să mă'nghiiți... stăi colde/ă... și te deprinde a sluji cum se cade*, ALECSANDRI, T. 923. *Ce te bași în mine?* LM. *Când s'au arătat acei măgneață neagră în miezul nopții și se tot băgă la dînsul, s'au înfricoșat foarte și au fugit*, SBIERA, P. 148/10. *Cum nu-i dorul mare căne? Peste câte dealuri vine? Și nu vine cum se vine, Că el vine drept la mine și se bașă'n sin la mine și se face foc și jale De-asupra inimii mele*, HODOȘ, P. P. 36. | (Mai ales în blestem, despre dracul Mergi, drace, „n cancelării Și te bașă'n cel ce se arec Feciorii la cătănie; Bașă-te și printre cărși, Bașă-te în domni, în țâfi, RETEGANUL, CH. 135. *Cine crede la miere, Bașă-i-se dracu'n piele!* BIBICESCU, P. P. 208.

†† A (se) băga (de viu) în mormânt (în groapă), p. ext. în pământ = a (se) omori cu zilo, a-și pricinui moarte (din cauza unor supărări mari). *David*

al meu are de gând să mă bage de via în mormânt, cu epucăturile lui, cum căd eu! CREANGĂ, A. 32/2. O, nu ești, măndro, creștin!, De mă urești fără vină. Că nimic nu ți-am greșit, Măndrușo, nici c'un cucânt; Că dacă ți-aș fi greșit, De viu n'aș băgî 'n pământ. HODOȘ, P. P. 37. Năcazul și coia rea S'au pus la inima mea Și s'au pus cu-așezământ, Până m'or băgî 'n pământ! JARNIK-BĂRSEANU, D. 215. Nu vine badea la noi, Da tu știu de ce nu vine... Că nu-l lasă taică-său, Băgî-s'ar în copârșeu [= sicriu]. RETEGANU, TR. 158/11. (Cu deosebiră în Transilv.) A (se) băga după masă = a (se) așeza la masă. Supănașu... L-aucă, Făclii în masă i-aprindă, Și înainte-i țeseș, Di susuori îl luă, După masă îl băgă... Și bine își lăspă, De-acolo l-o luat Și 'n cămară l-o băgat, La lelița cea frumoasă... MĂNDRESCU, P. P. 221. „Gata-i prânzu", pusă p' masă; Slobozî-ne gazdă'n casă? Iar săracii îi primiră Și în tontru-i slobozir, După masă mi-i băgăvără Și așe le cucătară; „Gata-i prânzu" pre pușu [= în scurtă vreme] Haidăți cu tăf să prânzim". ALEXICI, L. P. 170. Și s'o dus în Târgigrad, Sus, la birul satului, La crâșma mpărătului; După masă s'a băgat Și-a cerut vin cu firia [= vadră], C'a da banii cu chicăra. ȘEZ, I, 108/13.

II. Fig. Nu mai avem a face cu imaginea concretă a introducerii a ceva sau a intrării culvii într-un spațiu mărginit, ci cu imagini abstracte: fie că recipientul e un abstract, în care ne închipuim că e introdus sau intră omul, fie că obiectul pasiv e o abstractiune închipuită ca intrând sau fiind introdusă în om.

Se construște cu prep. în, la, între.

1^a. A aduce (ceva undeva). *Approape de fricoșii lui spăsenia lui, să bage slăvă în pământul nostru* (: ut inhabitet gloria in...). CORESI, FS. 233. | A introduce. [Românii au lipsit din bisericile lor limba cea slovească, băgând tarăși ceja] românească. P. MAJOR, IST. 256. | A angaja s. a vârl (ceva într-o întreprindere). *Hotărîu ca să bag în creva negulătorioară acei pușini bani*. GORJAN, II, II, 6. *Marfa... în care-și băgă tot capitalu*... Idem, II, IV, 134. (Cfr. n.-grec. βάζω γροσάτα = placher de l'argent.) | A face, a înainta (o plângere, la cinová). *Om băga pomas și lierămure la Pilat*. ALEXICI, L. P. I, 251/13. (Obiectul pasiv e un abstract cu sensul de neînțelegere, zavistie, intrigă, zizanie, ceartă, etc.; construit cu prep. între, printre, sau în mod absol.) A face (intrigi), a produce, a ațăță (vrajbă). *Ei n'au lipsit a nu băgă câte ceva zizanii*. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 158/10. *Celelalte zeife băgăvără zizanie printre toți crati Elenilor*. ISPIRESCU, U. 10/15. *Și tot nu pociu încă să bag între dinșii O intrigă mică și să-mi răz de dinșii*. PANN, ap. GCR. II, 36/10. A băga zizanie, iscodă = „a umbla cu intriga, cu foarfăca". Com. I. PAVELESCU. (Cfr. n.-grec. βάζω ζήλον = „semer la zizanie, intriguer") | (Construit cu dativul persoanei și un abstract ca obiect pasiv) *Imi bag omnia pentru cineva* = „pun creditul meu în joc pentru cineva, răspund s. mă întrepun pentru el". LM, cfr. imi pun obrazul pentru cineva: „caevo cuipiam, me interpono pro quopiam; gut stehen, sich darzwischen legen [einsetzen] für Jemanden". LB. I. (In Transilv., rar) *Bag despre cineva s. asupra cinei vorbă rea*: „adecă-i defaim, li stric numele cel bun; difama, infamia adspergo quopiam, male de quopiam loquor; Jmd. schimpfen, übles nachreden, anschwärzen". LB. I. (Poet.) *A băgă zina în noaptea* = a continua cu lucrul până noaptea târziu: „opus dinnum usque ad noctem prothabo; mit seiner Tag[er]sarbeit sich bis in die Nacht verspäten". LB. (Cfr. a face din noaptea zis. noaptea zi.) (În loc de a se exprima recipientul, avem construcția cu acuzativ dublu) *Bag ceva zălog* = zălogesc: „oppignoro; verpfänden, versetzen". LB., „engager, mettre en gage". DDRF.

2^a. (Când e vorba de cineva care intră într-o slujbă s. într-o funcțiune, care se duce s. e. dat la o meserie, etc.) *Trans s. Așez. dau pe cineva (într-o slujbă, la o meserie, etc.), refl. intru (într-o slujbă etc.)*. *L-am dus pe frate-mieu, da l-am băgat în slujbă la un croitor. S'a băgat în slujbă la un croitor*. (Mai adesea „în slujbă" e înlocuit prin „slugă", astfel că se naște construcția cu acuzativ dublu): *bag pe cineva slugă (etc.)* (s. *mă bag slugă, etc.*) la cinová (s. undev). *Vrând să mă bage slujitoriu la mpărătu-lu*. DOȘOFTEIU, V. S. 115. | *O femeie săracă veni la curtea împărătească, să se bage slujnică*. ISPIRESCU, L. 184/10. *Să-mi bag ibovnicu' slugă... să puiu mâna pe armă... ș'apoi să-l omorim*. STĂNCESCU, R. 237/13. *Du-te și te bagă undev slugă*. RETEGANU, P. V. 3/13. *Puică, sprăncănele tele, M'aș băgî slugă la ele; Nici simbiră n'aș luă, De la mine își-ș'ar mai da*. ȘEZ, I, 174/11. *Unchiașul se băgă căcar la sat*. FUNDESCU, L. P. 97/. *Frunză verde, lapte ceru*. Mă băgău slugă la dracu', Dar la dracu' nu-mi preu place. *Ca!* ș' se doze, că n'am ce face. JARNIK-BĂRSEANU, D. 193; cfr. DOINE, 72/11. *D'ar veni lana lui Main, Să mă bag slăvar la cai!* BIBICESCU, P. P. 163; cfr. DOINE, 293/12. (Construcțiunea aceasta se găsește exprimată în mod eliptic în mai multe feluri; cfr. „Am venit, zise feciorul, să mă bag slugă". — „Bine, zise baba, am lipsă de slugă, să umbie la capre; bagă-te la mine". RETEGANU, P. III, 36/13.) *A băgî slugă* = a angaja s. a primi pe cineva ca slugă. *Sfântu... îi zise să rămăsie acolo și fata a prins bucuroș. Aluneci a în-căfat-o sfânta ce are de făcut... Când veni sfânta de la biserică, îi ieșiră toate lighioanele înaintu și-i mulțumiră, că a băgat aș slujnică bună*. STĂNCESCU, II, 150/13. [Expresia aceasta se găsește și la Aromâni: bag huzmarik, la Neo-greci: βάζω υπηρέτη(ν), la Albanezi: ve fje huzmekar și la Bulgari: torjam sluga. P. PAPAHOI, P. A. No. 335.] | P. ext. *Cin' m'o dat pe min' căntău N'are ce-și mai da pomănu*. Că pomana și o dat, Căntău căntău m'o băgat (= când m'a lăsat să intru în armată). RETEGANU, CH. 44. *Bag pre cineva credinciu* = „sponsorem du, vadem constitu; Bürge stellen". LB. || *A se băgî slugă (etc.)* = a se angaja ca slugă (etc.), a intră ca servitor (la cinová). *Mergi... doică de te bagă*. PANN, P. V. III, 43. P. ext. (In Transilv.) *Mă bag soldat (s. în soldație)* = „militiam ampletor, do nomen; Soldat werden". (Transilv.; rar) *A se băgî dator* = „aes alienum, debita contrahio; Schulden machen". LB. *De-ai fi, măndro, lucrătoare, Precum ești de băutoare, Nu te-ai mai băgă datoare Pe sare și pe faioare*. RETEGANU, CH. 197. *Mă bag chează (credincierii LB., răspunzător LM.) (pentru cineva)* = iau responsabilitatea, răspund, chezășques, garantez, girez (pentru cineva) : se porter caution, garantir. „rèponde, cautionner pour qqn." PONTRIAN. *Ei să nu se lapede, ce să stea de față, la crame căud trebu să se bage cheazăși*. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 232/1. *Nu-l țiu!* [pomul], că mă bag chează că la anul va face poame. FRĂNCU-CANDREA, ap. TDRG. || *A se băgî* = a se angaja s. a se tocmi s. a intră ca servitor. *Măncă bine cu gura, Pe lucru nu te băgă*. DOINE, 289/10. (Prov.) *Cino se bagă fără tocmeară, Iese fără socoteală*. ZANNE, P. V, 630. | P. ext. *Dați câte-o leturșie, Ca să scap din căntănie*. *Dar oți ilurșii nu dași, Și'n căntănie mă băgași* — mă înrolați s. lăsați să mă la oaste). BIBICESCU, P. P. 125. *Decăt m'ar băgă* [= m'ar luă] la oaste. *Mă bine-ș'ar zace pe coaste*. ALECSANDRI, P. P. 238/10. | *A se băgî la cineva* = a se angaja s. a intră la cineva în slujbă. *„Ai venit să te bagi iar la noi?"* — „Da!" SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 883. *Se băgă la nașu-său, care eră rumân*. RETEGANU, P. I, 64/13. *Care ucenic va aveă a se băgă la meșter, să aibă a veni la starostile, cu stăpânul său*. URICARIU, XIV, 2/1. | P. ext. *Frunză verde, nucă sacă, Nu gămea bade să-mi placă; Că badea de mi-a fost drag, În căntăne s'a băgat* [= a intrat în armată]. HODOȘ, P.

p. 215. † A te băga la stăpân = (propriu) a te tocmi (ca om de serviciu) la cineva; (fig.) a lua angajamente care te supun voinții altuia (fără să fi băgat de seamă aceasta, de la început): „entrer en service, se placer comme domestique” DDRF. (ed. 1905), „se donner un maître”. ZANNE, P. V, 667. Pentru bani, luau bătrân și mă băgau la stăpân. FANN, ap. ZANNE, P. 47.

3^a. P. ext. (În Mold. și Bucov.) A se băga la ceva s. a se băga (urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) = a se prinde (să săvârșască ceva), a se angaja la ceva, a încerca ceva. Nu te băga a ispiți pe toareful tău! DOSOFTEIU, V. S. 81, 2 (- pre cel ce te-au zidit. MINEIUL 1776, 137 /₁). Să mă fi băgat și eu să trec apa, mă păpădeam cu totul! SBIERA, P. 227 /₁. Absol. † A se angaja, a se involucra, a lua o decizie hotărâtoare pentru toți. Se temă de Jidovi, că așa se băgase Jidovi: cine ce apăsă Hristos, lepădat să fie de beasarecă. CORESI, ap. HEM. 2330. † Construcția: Mă bag (la cinecă) să... poate, în anumite împrejurări, primi sensul: „drăznesc să...”. Atăta groază le-au dat [Petru Rareș Ungurilor], cât [- încât], la ereme de primăjdie, ce eră și pribag la diuși... Unguri, necum să se bage să-i jăcuască, ce încă i-au păzit. GR. URECHE, ap. HEM. 2330.

4^a. Trans. A aduce, a duce, a împinge pe cineva (într-o stare oarecare), a-l îndemna la ceva, a-l vădi (în...), A băga pe cinecă în datorii = a-l aduce să facă datorii: „plonger dans les dettes”. DDRF. (cfr. n.-grec. ἀνάγκη τῶν ἰσχυρίων = c'est lui qui l'a poussé...), (mai ales refl.) a se băga în datorii = a contracta, a face datorii: „s'endetter, contracter des dettes”. PONTBRIANT. Mierea lăcuasă băga pe bărbat în grele datorii. LM. S'a băgat în datorii până-n gât. Bag pe cinecă la rău, la nevoie = „qu'empiam ad malum redigo, molestiam cuiuspiam conflo; Jemandem einen Verdruss zuziehen, ins Übel stürzen”. A băga pe cinecă în gura dreptătorilor = „il părăse: accuso, incuso, defero; anklagen, verklagen”. LB.: „délérer à la justice, accuser”. DDRF. Pe boteriu l-au băgat în belea. SBIERA, P. 236 /₁₃. M'ai băgat într-un bucluc = „tu m'as fourré dans une mauvaise affaire”. DDRF. Au băgat pe mânăstire la atăta cheltăială și supărăre, ca jutecăfăile... URICARIUL, X, 199 /₁₀. Acăsta băga pe sefulțutul în mult fealtu de gânduri. DOSOFTEIU, V. S. 43: („la multe gânduri”. MINEIUL (1776), 193 /₂). Cu limba-n-gală, Să bage la greșală. DOSOFTEIU, PS. 42. Fii bun și nu mă băga în asemenea încurcături! LM. Eu eră să-l bage în ispiți. ISPIRESCU, U. 97 /₁. Ai poști Să mă bage în nebulni. În ea aia nu oiu face. BIBICESCU, P. P. 80. Acuma căntu iară, în tot felul să-l bage în alt necaz și mai mare, că nu pute' să-și pună ochi buni starea cea fericită a băiatului. SBIERA, P. 77 /₁₀. Îți mulțumesc că m'ai scos din nenorocul în care m'a băgat mama. RETEGANUL, P. IV, 58 /₂₅. Se pricepă lordachi cornicul să bage pe alții în nevoie și să fie numai el slabod. N. COSTIN, LET. II, 88 /₂₇. Dragul meu tocară, la grea nevoie m'a băgat iar spânul. CREANGĂ, P. 234 /₁. Mulți covinci bage în păcate! Astăzi, măne, ori poi-măne, Mă bage, măndro, și pe mine. HODOȘ, P. P. 161. M'o băgat măndra la pără [- m'a pără], Că n'am fost să-mi dee gură; De m'o băgi și la lege [- a judecătă], Io la ea tot n'oiu mai merge. RETEGANUL, CH. 135. Trage-ți, lele, cusuna, Cam pe ochi, cam pe sprincene, Că mă bage în multe rele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 18. Ce lucru poate să fie, Să mă bage în robie, Nelegat, necincoat?... Numai măndra m'o băgat! ibid. 101. † Refl. Când eram la mama fată, Măncam turtă căpătă... Dar dacă m'am măritat, în mari scărbe m'am băgat, Mădănc până tot cu vin, Trupul meu cărsă cenin. BIBICESCU, P. P. 175. † A băga pe cinevă în boală (mai energetic: în boală cănească s. în toate boalele, în năbădal, în alte alea) s. a-l băga cuivă boala în oase =

a-l îmbolnăvi, (fig.) a-l face să-și piardă cumpătul, să-și lăasă din fire. Când se it' la cinecă, cu ochii ei cea marți și negri ca murele, îl băgi în boale. ISPIRESCU, L. 78 /₁₃. Hop, leliță, lelișoară, Ochii tăi mă bagă! a) boală. Sprâncenile mă omoră. MĂNDRESCU, L. P. 89 /₁₁. Dumnezou să te ferescă De dragustea foamăscă, Că dragustea foamăscă, Te face iască, Te bagă-n boală cănească. SEZ. I, 111 /₁₂. Măi bărbate, blamamate, Căneapă m'ai amănai, Boala'n oase m'ai bagat. Vai, în coasa g'o cosește, De boală mă mântuește! ibid. II, 214 /₁₅. Refl. Cum l-au cărit popa, s'au băgat în toate boalele și s'au leuat să-l deschilă poarta. SBIERA, P. 11 /₂₂. Spune-i, bade, maică-la Să nu-și bage boala'n oase [- să nu se îmbolnăvească singură], Că nu i-oiu fi noră'n case! RETEGANUL, TR. 142 /₁₀. † A(-l) băga pe cinevă în frică s. în groază, s. în (toate) grozile s. spaimale morții s. în ceasal morții, s. în friguri, s. (fam.) în răcori, s. în toate răcorile, s. (în Mold) în tușă, s. în (toți) sperieții) s. a-l băga cuivă frica în oase = a-l face să aibă mare teamă, frică s. groază, a-l speria, a-l înfrica, a-l îngrozi: „spouvanter, terrifier, jeter qqn. dans les transes”. Măndră, măndruleana mea... Ochii tăi mă bagă'n boală, Sprâncenile iar mă scotăi; Ochii tăi mă bagă'n frică, Sprâncenile mă ridică. JARNIK-BĂRSEANU, D. 23. Se năpusti asupra ei un lup, cu niște ochi turbași și zgâfii, de băgi fiori în oase. ISPIRESCU, L. 17. Ce groază strănică a băgat surlatul în vacarul satului! SEZ. II, 141 /₁₀. Ia, m'ai băgat în toate grozile morții, căci, cuprins de amfeală, nu mai știam unde mă găseac. CREANGĂ, P. 196 /₁₇. A băgi în ceasal morții = „effrayer”. ZANNE, P. II, 853. A băga pe cinecă în friguri = „a te răsti la el, a-l amenința, a-l speria” (Vâlcea). ZANNE, P. II, 559. De ce a băgat el în răcori, gândesli, pe toți împărății și pe Papa de la Roma? CARAGIALE, T. I, 80 /₁₂. Dacă coești să bage pre un Români în toate răcorile, e de ajuns să-i amintesli numai, că ai auzit o cucoveică călând pe casa sa. MARIAN, O. I, 196. Din mânășu se făcă o mătă mare, care, când se încărți priute soareci, îi băga în tușă, înghițindu-i pe eroe călăea. SEZ. II, 1 /₁₀. A fost o vreme, când verizorii școlari nu înțelegeau că pot acce' alt rol în învățămintu de cât să bage pe încodători în sperieți. I. V. BĂDULESCU (Piciorde-munte, în Dâmbovită), în TRIBUNA ÎNVĂȚĂTORILOR, a. IV, nr. 74. Refl. Dracilor li s'au cam băgat frica'n oase și au trimes pe altul la diavol, să-i spuie că i-or da un corț de galbini, numai dacă n'a face el mânăstirea acolo, pe trecătoarelor. SBIERA, P. 259 /₁₁. † (Pop., fam.) A băga pe cinevă în draci (s. în toți dracii) s. a băga draci în cinevă = „a-l necăji (foarte), a-l întărătă rău; a-l face să-și de frică”. ZANNE, P. VI, 618. A(-l) băga cuivă vină s. (mai rar) a băga pe cinevă în vină = a acuza pe cinevă, a-l face vinovat de ceva, a-l învinovați, a-i impută ceva: „accuser (qqn.), incriminer, inculper; imputer ou reprocher (qqch. à qqn.)”. Aș s'au purtat, împărăteasă fiind, căd' nimeni au putut a(-l) băgi eroe vină, ȘINCAL, HR. I, 3 /₁₇. El bagă vină tot Jidoveului, pentru-că nu i-a făcut lucrul datorat. I. IONESCU, D. 214. Vîno, măndră, prin grădina, Zmulgând câte-o bobolnă, Să nu-și bage mă-la vină. SEZ. I, 142 /₁₁. Niindrăni vină nu-i bag, Numai prostului de cap. RETEGANUL, TR. 144 /₁₅. JARNIK-BĂRSEANU, D. 180. Și iaca nu om acolo, acednd mâna uscată, și întrebară pre el, zicend: „oare cade-să în Sombătă a vindeca?” ca să-l bage în vină. N. TESTAMENT (a. 1618), ap. HEM. 2323 (: „ut accusarent eum”).

5^a. (În legătură cu subst. seamă avem următoarele expresii): A băga în seamă (cevă s. pe cinevă) = a da (mare s. deosebită) atenție (la ceva s. cuivă), a lua aminte (la...), a țineă seamă s. socoteală (de ceva s. cinevă), a ascultă (de...), (mai ales la negativ: a desconsideră, a nu țineă socoteală de ceva,

a nu da atenție cuivă, a nu observa pe cineva etc.). *Aceasta toate băga-le în seamă și le socotea.* CORESI, E. 7.¹⁰. De să vor află de în cei răi, cum am zis mai sus, nici într'un chip să nu li să bașe în seamă păra și mârțuria lor. PRĂVILA (A. 1652), ap. HEM. 2324. Oamenii, de carii să nu-i bașe nime nice într'o seamă... PRĂVILA MOLD. 84. Nu băgăm în seamă Dumnezeu că n'avea! DOSOFTEIU, ps. 37. Nu rom băga în seamă mila lui, nice vom lua a-mente îndelung răbdăria lui. VARLAAM, ap. HEM. 2324. *Băg-ău seamă = „aestimo“.* ANON. CAR. PAII, nebăgându-n seamă, „Cale bună“-i zic, „madamă, Noi nu știm ce ne vorbești“. ALEXANDRESCU, M. 341. Ei se deprinseseră cu aceste cărțile și porecle așt de tare, căt nu le mai băgă în seamă; le socotea tot așt de trebuință ca și ori și ce vorbă a cătărilor, SBIERA, P. 252.¹². Tot omul are un dar și un amar, și unde prisoșese darul, nu se mai băgă în seamă amarul. CREANGĂ, P. 269. Ochii ei sticleau, și eră pieptănată și pomăzuță, de-ă stă părul lins; se tot lită asupra ei meru [și] trăgea cu coada ochiului, spre a vede dacă o băgă în seamă cei de prin prejur. SPIRESCU, U. 21.¹². Vorba nu mi-ai așcutat, în seamă nu m'ai băgă! TEODORESCU, P. P. 289. Șterge-și ochii cu-o năframă, Dar plânsul nu bagd'n seamă; Și-i mai șterge c'un chindun: Lacrimele curg meru. JARNIK-BĂRSEANU, D. 119. A nu băga în seamă pericolul, opinia publică: „affronter le danger, se moquer du qu'en dira-t-on“. PONTRIBRIANT. † (Rar, construit cu prep. de, prin analogia cu „a ținea seamă de...“) Să nu bașe în seamă de năpăști. DOSOFTEIU, V. S. 126. † (La Cantemir și): A băga a ș(e)amă, cu același sens. *Incurt mic a seamă a nu se băga, sau a mândrilor, sau a nebunilor lucră caște.* CANTEMIR, IST. 146. | (Azi, în Mold., rar) A băga la ș(e)amă. *Aici n'am căzut nimic ce să bag așt la seamă.* SEVASTOS, POVEȘTI, ap. TDRG. | A băga seamă avea odinioară înțelesul de „a face socoteala (la ceva s. cuivă), a socoti“. † (Construit cu dativul) *Adun-și [= ței adună] cărțile și le ardeă între toți și băgă seamă prefului lor și aflară cinci înturoarece de arginț.* COD. VOR. 6.¹² (= și cărora băgând samă prețurile lor, aflară samă ca de cinci zeci de mite de denari N. TESTAMENT 1648; și socotiră prețurile lor și aflară de arginț cinci zeci de mil. BIBLIA 1688: „et quand on en eut supputé le prix, on trouva qu'il montait à cinquante mille deniers d'argent“; „et computatis pretiis illorum, invenerunt...“). (Construit în mod absol.) *Asamănă-să împărăția cerului omului crușu, carele eru să bașe seamă cu slugile lui. Deci începând el a băga seamă... N. TESTAMENT (A. 1648), ap. HEM. 2326 (la margine: „să le ia samă“: „c'est pourquoi ce qui arrive dans le royaume des cieus est comparé à ce que fit un roi qui voulut faire compte avec ses serviteurs. Quand il eut commencé à compter...“; „...qui voulut rationner ponere cum servis suis...“). Sensul acesta îl găsim încă în LB.: *Bag sama; „adecă trag sama cu cineva, fac socoteală: rationem in eo, duco, puto...; Rechnung machen“.* | (Cu timpul, înțelesul s'a schimbat însă, după analogia lui „a lua seamă“, care are și sensul de „a lua socoteala de la cineva“ în expresia „iau seama cuivă s. de la cineva“, dar are și înțelesul „observ, consider, sănt atent (la...)“). În construcția „iau seama la ceva“, așa că azi avem numai sensurile) A prețui s. a pune preț pe ceva, a da importanță s. atenție unui lucru, a lua în seamă ceva, a lua seama, a considera ceva, a observa ceva, a se îngriji de ceva, a-i păsa cuivă de ceva (mai ales la negativ: a nu da nici o importanță, a desconsidera, a nu da cuivă nici o atenție s. ascultare, a nu se îngriji de ceva, a-i păsa puțin de ceva, a nu lua în seamă, a nu lua seama la ceva, a nu observa ceva, a nu ști s. vedea că se întâmplă ceva). (Intrans. construit cu dativul s. cu prep. de, mai rar cu la, sau trans., construit adesea cu că, uneori întrebunțat în mod absol.)*

Bag sama = „păzesc, iau samă: attendo, rationem habeo rei; achten, acht geben“. LB. I s'au dzis, și n'au băgat samă. PRĂVILA MOLD. 42. *Îndăfătorile, au nu bașe seamă căș perin? N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 128.¹² (= „malire, ne te soucies-tu point que nous périssons?“). Întru nemică nu băga samă bătăile. DOSOFTEIU, V. S. 7. Nu băga samă de durori, idem, V. S. 20.¹². Ne [mai] fiindu-i ginere. U nrăd; și zică [Brâncoveanu], că [dacă Constantin Duca nici] când li er'i ginere, și nu l-ascultă, dar acum, dacă va ieși la domnie, nice l-ar băga samă. NECULCEA LET. II, 294.¹². Oamenii crăștini, pentru o vistierie ca aceasta a fecioriei, nu bașe seamă de nimic. MINEIUL (1776), II 7.¹². Ne băgă samă încotro meryșă, se into[af]ra cād într'o parte, când într'altă. DRĂGHICI, R. 160. Cāt pentru străinul brunet, el păred că nu băga samă că e lângă o frumuseță, și nu se uită. C. NEGRUZZI, I. 37. Nimeni seamă-i lua, Afară de-un cerb... Et seamă-i băga și mi-o întreba, Ș'asfel îi grău... TEODORESCU, P. P. 59. *Printre lume se băga, De mă-sa s'apropi, Nimeni seamă nu-i băga.* TEODORESCU, P. P. 252. De laerăm n'ăș băgi seamă, Că le șterg cu-a mea năframă. Dar mi-e milă de obraz, Că rândune fript și ars. JARNIK-BĂRSEANU, D. 101. („Dar la lacrimi nu bag samă...“ DOINE, 254.¹²). | Impers. Nu se bașe seamă = nu se observă, nu face nimic: „man merkt es nicht, es macht nichts“. POLIZU. † A i se părea cuivă ceva, a avea impresia (că e...), *Îndă o spânzurară și o nrădără cu făclii de cănt, și la băga samă focal cu apo, și adeveriră în toți cum vade pre așutul inger coordănu-o și răcorind para făclilor.* DOSOFTEIU, V. S. 94.¹². Trece-rea de sens: „socotesc“ — „dau cu socoteala“ — „mi se pare, bănușe, imi vine a crede că...“ (cfr. pasă-mi-te) o întâlnim și în locuționea (cum) bag-seamă (s. bag-seama), prin care povestitorul vrea într-o cântă să slăbească o afirmare, dând a înțelege că ea corespunde unei păreri subiective a sa: „a ce qu'il parait, selon les apparences, apparemment“: „fors, forșitan, ut adverte, ut opinor, ni fallor, mihi videtur; mir scheint, wo ich nicht irre [allein Ansheino nach]“. LB. *Cum bag seamă, i-a fost teamă Iunonei ca să nu se apuce ful său de suflet de berbantăle prin cerul lor.* SPIRESCU, U. 79.¹². S'au poruncit... arhiepiscopului... să-i dea care, să se poată mută, bag-samă, în Sclaconia. ȘINCAI, HE. II, 159.¹². *Bag-seamă, căpitanul și-a isprăvit repertoriul.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Dar, bag-sama, precum e scris așt are să se întărg.* MERA L. R. 85. *Bag-seama, lumea astu n'a fost nici odată fără împărăți; așt a rânduit Dumnezeu, ca unii oameni să fe mai mari, alții mai mici.* RETEGANUL, P. II, 3.¹². *Frunză verde și iar verde, Ce mi-i dor nu se mai vede, Nu se vede, nu s'andă, — Bageamă, n'are de unde; Că s'au lare depărt Și de mine și-a nitat.* HODOȘ, P. P. 85. || (După construcțiunea substantivă băgare-de-seamă, s'a născut o formă nouă): A băga de seamă = a lua seama la ceva, a da atenție s. importanță unui lucru, a fi atent la ceva, a remarca, a observa. (Trans., adesea cu o propoziție secundară drept complement, s. construit în mod absol.; rară și învechită o construcția în trans. s. cu prep. de, greșită cea cu dativul). (Foarte rară la scriitorii vechi, lipsind cu desăvârșire în literatura populară, construcțiunea aceasta, „a băga de seamă“, devine tot mai uzată la scriitorii moderni, înlocuind aproape cu desăvârșire pe „a băga seamă“. În timpul mai nou pare a se stabili în uz și o diferențiere de sens între „a băga în seamă pe cineva“ = a-i da atenție, și „a băga de seamă ceva“ = a fi atent la ceva.) *Pent'aciula, Doamne, le trimite spaimă, Când nu li-a hi 'n vâste să bașe de samă.* DOSOFTEIU, ps. 11. *Care nu va băgi de seamă la bună vreamă de lucrul cel trebuincios, aceluia i se va părăde biacul dinaintea uși.* TICHINDEAL, ap. HEM. 2328. *Lumea este vicleană, poți singur să socotești: Când cede**

pe oarecine urcând și coborînd des, Se uită, bagă de seamă, unui tânăr mai ales. PANN, E. I, S. El nu prea bagă de seamă așa bine pe ceea ce leșinasă. GORJAN, H. II. 167. Arvinte: Tu ești, antițăr-fule? Ce cași aci? Pepele: Nu bagă de samă, giu-pule? Imi întîni rufele ca să se usuce. ALECSANDRI, T. 834. Ea vine, prin luptă trece, făr' a-i bagă de samă. Iși ia copilul'n brațe, la sin plîngând îl strange, și pleacă... Idem, P. III, 244. Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei! ODOBESCU, III, 24^{1/2}. Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent. Idem, III, 38^{1/2}. Vei fi bagat de seamă, o împrejurare: cartea mea, cetind-o în șir, rămâne neînțeleasă. EMINESCU, N. 55^{1/2}. El supărat plecă înainte, fără a bagă de seamă că barba și părul îi albise. ISPIRESCU, L. 9^{1/2}. Uncheșul nu bagă de samă lucrul acesta și mergea înainte. ȘEZ, I, 161^{1/2}. [În expresiile acestea, cuvîntul seamă, de origine ungurească, a înlocuit de sigur un alt cuvînt vechiu, precum vedește arom. bag oara „observ, bag de seamă”, l'i bag semnu „observ”, cfr. n.-grec. βάζω „faire attention”, βάζω εἰς τὸ πόνον „estimer, tenir compte de”, βάζω βάζω „compter sur”, alb. vq ndering „j'estime, j'apprécie”]

— Etimologia necunoscută (Cuvîntul e de sigur foarte vechiu, caci se găsește și în dialectele din sudul Dunării, în parte cu sensuri necunoscute la noi; astfel (la Aromâni) „a pune, a (se) culca; a se așila, a se strădui; a începe” etc. DALAMETRA, 38; PAPA-HAGI, B. A. 548 etc. E foarte probabil că avem a face cu un cuvînt moștenit de la strămoșii noștri neromani. Etimologiile propuse până acum nu sînt acceptabile. Cihac II, 637-638 îl derivă din n. grec. βάζω, βάω (v.-grec. βάλλω) „mettre, placer”, m. grec. βάζω „mittere, ponere, immitere, înfîcere, addere, adjuicare, impoanere, exequi, adimplere, adhibere, apponere”. G. Meyer, *Indogermanische Forschungen* VI, 115, îl aduce în legătură cu cuvintele romane reprezentate prin v.-fran. *bague* „legătură”, n.-fran. *bagage* etc; pentru alte etimologii, care nu pot fi luate în considerare, cfr. HEM. 2331—2335. Multe din locuțiunile românești au analogii izbitoare în limbile balcanice; afară de cele citate mai sus amintim următoarele: arom. bag baste „mă rămăseș, fac prinsoare” = alb. ve bast; n.-grec. βάζω „συνεργεῖν”; arom. bāgā s-angiară „începu să înjure”: alb. u vuri te šarete; n.-grec. βάζω „σπάσσει”; arom. bag mânia = alb. ve dorē „încep (lege Hand an), pun mâna (la...)”: arom. bag boate „tip”: n.-grec. βάζω „ταῖς φωναῖς”. PAPA-HAGI, P. A. pag. 155; G. Meyer, *Etymol. Wörterbuch der alb. Sprache*, 469; Vlachsos, Αἰεῖν, 167-168 etc.)

BAGABONT s. m. v. vagabond.

BAGADÉL(Ă) subst. v. bagatelă.

BAGAJ s. a. *Bagage*. 1. lucrurile pe care le-a luat cineva cu sine într-o călătorie (s. pe care le-a luat o armată la drum, într-o expediție), calabalăc, (†) a grărlăc. După un trup de lănceri..., venea dănuimul oastei: trăsuri, bagaje, pedestrași. C. NEGRUZZI, I, 167. Cele mai multe corbe slave... au venit în tovarășia buchiilor sau în bagajele vâldicilor de alt neam. IORGA, L. II, 303. Fig. (după fran.) Suma cunoștințelor ce are cineva într-o știință oarecare sau a produșilor proprii cu care se înfățișază publicul. *Bagajul literar a[] lui Negruzzi este... puțin voluminos... însă câștigă în calitate ce-i lipsiște în cătina.* ALECSANDRI, ap. C. NEGRUZZI, I, LXI. S... P... se ridică în contra teoriei barbare a lui D..., cu un formală bagaj de argumente științifice. CARAGIALE, M. 192.

— N. din fran.

BĂGARE s. f. *Action de mettre (dans), (mise), de jurer entré, (entré), de(s)'introduire, (introduc-*

tion), d'enfoncer, (enfoncement); de (se) fourrer, de (se) mêler, de (s)'engager, (engagement), de pousser, (pousse), d'inciter, etc.

Infinitivul verbului băgă, devenit abstract verbal. Exprimă noțiunea opusă lui scoatere. Băgarea vitelor în ocol. Băgarea degetului în gură, etc.

Spec. Băgare-de-seamă=a.) luare-a-minte, grijă, precauție, atenție : „precaution, attention”, foarte adesea negativiv: *Nebăgare-de- (sau, mai rar, în) seamă* († și *nebăgarea sămii*) = lipsă de atenție s. de precauție, neatenție, neprecauțiune, negrijă: „manque de précaution ou d'attention, inattention, inadvertance”. (L. oc. adv.) *Cu băgare de seamă* = „avec circonspection, [à chaux et à sable], doncement, délicatement, avec égard”. PONTBRIANT. *Din nebăgare de seamă* = „par mégarde”. DDRF. *A fi cu băgare-de-seamă*: „prêter attention, faire attention, être en éveil, être attentif”. DDRF. (ed. 1905). *Întră la mare băgare de seamă, ca să vezi și el însuși, chiar cu ochii săi, această minune.* GORJAN, H. I, 62. *Am buchetul d-tale, pe care am să-l studiez cu mare băgare de seamă.* C. NEGRUZZI, I, 98. *Calul... spuse bălăntul să fie cu mare băgare de seamă.* ISPIRESCU, L. 163. *Atunci ea... se uită mai cu băgare de seamă și înlătă cunoaște podul.* CREANGĂ, P. 95. *Cu nebăgare de samă, bând odată apă pe osteneală, au căpătat offică.* DRĂGHICI, R. 3. *Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lângă Bălănești.* C. NEGRUZZI, I, 195. *Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinșul tău, și n'am nici un gând rău asupra-ți.* ISPIRESCU, L. 42. b.) (pozitiv) Considerație : „considération, appréciation, prévenance”; (negativ) lipsă de considerație, desconsiderare, despreț : „manque de considération, mésestime, dédain, mépris”. Băgare de seamă = „cinstire, aestimatio; (ung.) szamba vevés; die Achtung”. LB. (Loc. adv.) *Luând în băgare-de-seamă... = „considérant, vu que, attendu que, à tout prétexte”. PONTBRIANT. Luat-ai în băgare-de-seamă atâtea mari faceri de bine?* DRĂGHICI, R. 152. *Luând ocară prăline și nebăgaria sămii.* DOBO-FTEIU, V. s. 146. *Imperatorul ar rămâneși mai mult mulțumit, când ar face pacea cu Turcii acuma, decât când s'ar înlămplă a face curând vreo ruptură cu Franția sau cu altă crăie, caci Turcii atunci ar răspunde cu măreție și nebăgare-de-seamă.* E. VĂCĂRESCU, IST. 272. *Voi toți, cei ce la niște cucuțe deșarte că supuneși, și trucești cu nebăgare-de-seamă pincinile cule dintre împărași, să nu socotiți că din pricina necredinciei voastre mă veți pricinî întru osândă.* BELDIMAN, N. P. II 199. *Toate aceste daruri își cor câștigă inimile aceluia care acum te presece cu nebăgare în seamă.* MARCOVICI, D. 10. c.) (pozitiv) Observare, observație : „observation, remarque”; (negativ) neobservare, neluare în seamă, neurmare : „manque d'observation ou d'obéissance”. *Observații sau băgări dă seamă asupra regulilor și orândurilor gramaticii românești, adunate... de Iancu-Văcărescu.* [Râmnic, 1787]. [Ioan-vodă Caragea] după băgarea de seamă ce au făcut în anul de născut... în al doilea an se dezbracă de pletana și lingăștoarea pe la vulpii. ZILOT, CRON., ap. HEM. 2869. *Se sui iarăși pe munte, ca să iese în băgare de samă mai bine mișcările dănuimilor.* DRĂGHICI, R. 166. *Nebăgarea în seamă celor hotărâte și așezate în legi și în pravile.* ANTIM, ap. TDRG. d.) † Învățătură, precept, normă, regulă : „enseignement, précepte, norme, règle”. *Pocestiri... pline de băgări de seamă și de înlămplări foarte frumoase și minunate.* GORJAN, H. I, 1. *Ca o pildă a rămas a[] lor amor Pentru băgare de seamă la oricare cîntor.* PANN, E. IV, 49/. [A], pare a se stabili tot mai mult distincțiunea următoare: Băgare de seamă = atențiune, observațiune; băgare în seamă = considerațiune. Cfr. COSTINESCU, BĂRLEANU.]

Băgare de vină = acuzare, învinovățire : „culpation, accusatio, incusatio, insinuation; die Beschuldigung, Ausstellung”. LB.

BĂGAT s. a. = băgare. Participiul verbului *băga*, devenit abstract verbal. *Și stâlpii i-au ferecat cu aur, și cerișele lor le-au făcut de aur la băgătul drăgilor*. BIBLIA (1688), 66, 1; (, et on couvrit d'or les ais, et on fit leurs anneaux d'or, pour y faire passer les barres''). | Spec. (Joc de copii) De-a-băgătul s. de-a-băgătele (la arrest): Jucătorii fac un șir de ronturi; fiecare și-alege câte unul și pune în el o bucată de piatră, etc. Apoi se lasă cu ochiurile (tot de piatră, numite și târși) la o distanță oare-care și încep să dea. Dacă vreunul lovește și răstoarnă o piatră din ront, cel căruia li aparține acel ront iese din joc. Împărat e jucătorul care reușește să-i bage pe toți la arrest. Com. I. PAVELESCU.

(Un *băgat* în seamă nu se aude, dar se întrebunțează negativul: | Loc. adv. Pe nebăgate de (s., mai rar, în) seamă = fără a băga de seamă, fără a observa s. a. fi observat: „sans s'apercevoir ou sans être aperçu, sans avoir remarqué ou sans être remarqué”. Pe nebăgate de seamă, mă depărtam de ființă. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Vănează ici, cănează colea, — se depărtase de oamenii săi pe nebăgate în seamă. ISPIRESCU, L. 389. Mireana, pe nebăgate de seamă, pune un picior pe al ginerelui, ca ea să fie mai mare... în casă. G. IONEANU, ap. TDRG.

BĂGĂT, -Ă adj. *Mis (dans), introduit, enfoncé, fiché, fourré; mené, conduit, amené; mûlé, immiscé; engagé (au service de), etc.*—Participiul verbului *băga*, devenit adjectiv (păstrându-și totdeauna sensul pasiv). (Despre obiecte) *Bazele unei lumânări de seau, băgată în gâtul unui clontir(fiu)*... EMINESCU, N. 41, 20. *Bordeiu... băgat în pământ*... STĂNCESCU, B. 71, 10. *Să șezi toată ziua'n prag, Cu afa băgată'n ac!* DOINE, 212, 20. (Loc. prov.) *În sacul legat, Nu știu ce-i băgat*. ZANNE, P. III, 349. | (Despre oameni) *Înălțat împărate, Pune pace, nu te bate, Că-s rețute | — recrutiți tinerete, Nu te băgă'n foc cu ele. Ai avut mai încredință: Jumătate-s împușcate Și la ispită! | —spital! băgate!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 317. | *Într-at se tocmii într'o slujbă*. (Loc. prov.) *Cel băgat fără tocmăță iese fără școalață*. ZANNE, P. V, 631.

Spec. *Băgat în seamă*—observat, remarcat, considerat, prețuit, stimat, cinstit: „remarqué; considéré, estimé, apprécié”, mai ales întrebunțat la negativ: *nebăgat în seamă* († și: *nebăgat seamă*)=neobservat, nereamarcat; neluat în considerare, desconsiderat, desprețuit: „inaperçu; méprisé, dédaigné, mésestimé, pris en dédain”. *Fă-i ca apa cea cărată, Ce nu-i în samă băgată*. DOSOFTEIU, FS, ap. HEM. 2870. *Și mai fost-au poftiți încă: croii, crăteșe și împărați, oamenii în samă băgați*. CREANGĂ, P. 279. *Voin fi înaintea lui ca un nebăgât în seamă*. BIBLIA (1688), 19, 7. *O învâță tot ce trebură să știe... ca să nu fie urîtă și nebăgată în seamă de ceilalți fi de împărat*. ISPIRESCU, L. 13. *Pentru ca cinecă să nu fie urît de lume și nebogal în samă, se duce la o apă curgătoare... ȘEZ. II, 165, 10. Lăsând nebăgate samă toate lucrurile pemintite... DOSOFTEIU, V. S. 64, 7. *Să pusă o slujă la mânădire nebăgâtă samă și defăimat*. idem, V. S. 14, 7.*

BĂGĂT, -Ă adj. v. bogat.

BĂGĂTELĂ s. f. 1°. *Bagatelle, brinborion*; (plur.) riens. 2°. *Sorte de dentelle*.

1°. Obiect de mică valoare și de puțină trebuință, neînsemnat. *Căpitanul i-au încoit să cumpere oare-care bagateliuri, precum: foarfeci, cușite, săcuri*. DRĂGHICI, R. 16, 20. *Ai făcut incertăriașul tuturor bagatelor din colonadă*. C. NEGRUZZI, I, 329. (Ironie) *Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateliuri de al de aceste, prefăcute în parole, trebuiau să ducă dascălul pocton catihetului*. CREANGĂ, A. 81, 10. || *Băgătură* de puțină importanță; lucru de nimica, (o) ni-

mica toată; cfr. fleac, moft, almojdii. *Doi feciori nu-s bagatele*. I. VĂCĂRESCU, P. 317, 10. *O corbă, o bagatelă, le dă prilej de sfadă*. C. NEGRUZZI, II, 242, 7. *În zadar mai deunăzi, Am erut prin poezie să scap d'o bagatelă, d'o mică datorie*. ALEXANDRESCU, M. 254, 1. *Însă această lucrare foarte însemnată și economică pentru colza și napul de iarnă, este o bagatelă pentru soirurile cele de primăvară*. I. IONESCULESCU, C. 85. *Căli: Trii-zăci și doi de galbină*. — *Lunătescu: O bagatelă! Eată bani*. ALEXANDRI, T. 1111. „Transilvania”... reproduce anti-critica „Familiei” din Pesta, care este de opinie că erorile limbistice criticate de noi sânt numai niște „bagatele”. MAIORESCU, CR. I, 260. [Și: bagatel s. a. Nu e lucru mic, inșe pre lângă aceasta ce vom zice e bagatel, TICHINDEAL, P. 407, ap. HEM. 2537. Plur. *tele* și, învechit, *ăduri*. || † (cu o formă incultă, apropiată de cuvinte vechi din limba noastră) și: *băgătelă* s. f. *Atăta numai îți zic, Să n'o numeri drept nimic Și drept băgătelă chiar, A mă omori'n zădar*. A. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 2336. *Nu e să bine, că auda lumea și este rușine: Pentru băgătelă doi sofi să se bată*. PANN, S. II, 28. | † (cu o formă apropiată de cuvinte ca *stea-ștele, acadei, -dele*, etc.) și: *bagăteă* s. f. *Acasta nu este decât o bagatelă, nu zis Eros; și de scoțelști și acastea niște bagatela...* CRITIL ȘI ANDRONICUS (a. 1794), ap. HEM. 2336. || (învechit și în comedie, impropriu) *băgătel, bagadel*, adj. masc. *Ată luptă o să-i pară că e un joc băgătel*. PANN, P. I, 82, 1. *Ce te gândești dumnea, că a fost așa, un bagatel lucru?* CARAGIALE, T. I, 79, 10. 2°. (Pop.) *Dantelă ușoară, făcută cu mâna, herbotă*. [Și: *bagadelă* (s.) s. a. (s. f.)

— N. din fran. (ital. *bagatella* „scamatorie, caraghiozică s. faptă de comediant”).

BĂGĂTOR, -OARE adj. și subst. *Celui ou celle qui introduit, enfonce ou fait entrer (qqch. qqe part), qui engage ou place (qqn. dans un service), etc.*—Adjectivul verbal al lui *băga* (derivat prin suf. -ător). | Spec. Care se amestecă în toate, îndrăzneț. *Om băgător ca frate-meu, nici nu s'a pomenit*. Com. I. PAVELESCU. (Se întrebunțează mai cu seamă în construcția: *Băgător-de-seamă* = atent; cu ochii în patru, precaut, circumspect, prudent, rezervat: „attentif, circonspect, prudent, réservé”. (Mai ales negativul: *Nebăgător-de-seamă* = neatenat, neprecaut, necircumspect, neprudent, imprudent, neglijent; „inattentif, inappliqué, insouciant, imprudent, négligent”; *nebăgător în seamă* = desprețuitor; care nu merită a fi băgat în seamă, neînsemnat, fără importanță, neimportant: „dédaigneux; qui ne mérite pas d'être considéré; sans importance, insignifiant”. *Omul băgătoriu de samă și înfepti, carele toate mai noainte le prujudecă*...când pleacă de acasă, bine bagă sacul și așa mijlociri alege pentru lucrurile sale, care cătră nu sânt sfârșiți la poartă. TICHINDEAL, V. 282. Răspunsul acestei întrebări așteptăm a-l dobândi de la gospodarul cei băgătoriu de samă. I. IONESCULESCU, C. 89. *Nu jii mândru și nebăgător în seamă, ci cercetează-ți amicii și prietenii*. PANN, A. 19. *Asemenea chiar și mic s'a n'atmplat acest amor, Prea mic i-a fost începutul și'n seamă nebăgător*. idem, R. I, 12.

BĂGĂTURĂ s. f. 1°. *Action de fourrer (qqch. qqe part). Enfoncement. 2°. Gousset (de chemise). 3°. Marque ou grain de petite étoile près de l'œil*.

1°. (Rar) Exprimă acțiunea și mai ales efectul acțiunii cuprinsă în noțiunea „băga”. *Băgătură* = „impusitor”. ANON. CAR. *Băgătură* = „înfundătură”. I.M.

2°. Concretizat. Partea aceea de pânză în formă de triunghi care se bagă la mâneca unei cămăși, când se coase; clin. *Băgătură (adecă), în creșu vestmânt, d. p., la cămășă subuoră* = „cuneș; der Zwickel”. L.B. *Băgătură* = „clin de veștmânt”. I.M.

3°. (In Ban.) (Med. pop.) Semn de vărsat, la ochi.

Băgătură = „laesio oculorum propter variolas“. ANON. CAL.

[Plur. -*turi*.]

— Derivat din *băgă*, prin suf. abstr. -*ătură*.

BĂGĂU s. n. 1°. *Reste de tabac au fond d'une pipe, calot*. 2°. *Nicotine en sirop* (răsidu de nicotine au fond d'une pipe ou dans l'intérieur d'un porte-cigare). — (În Transilv. și Ungaria).

1°. Tutunul rămas în fundul lulelei, prefăcut, în parte, în scrum, pe care unul țărani îl „pun la măsoară“, înlocuind astfel fumatul. *Băgău* = „ultima rămășiță a tutunului dintr'o luleă“. ZANNE, P. III, 207. *Fetele din Ardealul Meru pipă la tabac, iar cele din Satu-nou se întrec după băgău*. JAKNIK-BARSEANU, D. 452. „Scrum se zice la *băgăul* din luleă [= luleă]“. Com. LIUBA (Prov.) *N'ajunge nici călă o luleă de băgău* (Galșa, comit. Aradului) = (mai ales despre oameni) n'are nici un preț, nu valorează nimic: „il ne vaut pas une pincée de cendres“. ZANNE, P. III, 207, 683.

2°. Materia cicioasă, de culoare galbenă-murdară, conținând multă nicotină, care se adună pe perețele dinăuntru al lulelei sau al țigaretelii, după mult fumat cu ea.

[Plur. *băgături* e neuzitat.]

— Din ung. *bagó* „rămășița într'o pipă care nu a fost fumată întregă“.

BAGECĂ s. f. v. bascăcă.

BAGDADIE s. f. *Plafond. Plafond d'église ornementé*. — (În Mold.) Tavan. *Bagdadia* se sparse, și *kerutul bulgărilor* ce răpădeau pe scânduri se amestecă într'un vuet asurzitor de glasuri. VLAHUȚĂ, N. 204. *O săliță între două odăi podite cu scânduri de stejar, în fund un iatac c'o ferestruie ce dă în liceală, păreții și bagdaditiile alb...* acolo-i toată copilăria mea. idem, SĂM. I, 290. *Un nor de fum se ridică leneș în bagdadia crăpată*. DUNĂREANU, CH. 43. | Spec. (În Ardeal) „Tavan de biserică ornamental“. (Atestat numai la) ȘIO.

— Din turc. *bagdâdî* „stuc ou plâtre à la manière de Bagdad. (De la même origine: esp. *baldaquí*, *baldaquin*, ital. *balduccino*, v.-fr. *baudequin*, n.-fr. *baldaquin*, de lit. *Baldach*, nom de la ville de Bagdad (arabe *bagdadî*), où ces étoffes précieuses, ces brocarts se fabriquent“. CIHAC, II, 545. Cfr. *baldachin*.

BAGEĂ s. f. v. bageac.

BAGEĂC s. a. *Lucarne, vit-de-bois* (servant souvent d'issue pour la fumée. — Deschizătură, ca o ferestruică, în podul caselor țărănești. DAMÉ, T. 98; în unele regiuni (Mold.), *bageacul* înlocuiește casei. Cfr. *cubea*, (h)ogea^c, fumar, cucuoaie, ochiul-podului, ursoaie, marchioță, cam-pădură, cucumea. *Bagiagă* este locul pe unde iese fumul în pod“. (Mirești, în Vasluiu), ap. HEM. 2338. *Băgiag* = „hogaec, coș“. (Munții Sucevii, în Mold.) ȘEZ, V, 37. *Teatrul reprezintă o curte cu zaplaz...* În dreapta o șură cu *bageac* (glosat prin: „gura de jos a coșului“) spre scenă. Florica... *Florina, hâi!* — *Florin* (scotea capul pe bageac) *Ce este?* ALECSANDRI, T. 895; 1867. *Pe-o bageagă iese și spre lăry privește*. CONTEMPORANUL, III, 707. | ȘI: *bageacă* s. f., *bageagă* s. f., *bageagă* s. f., *bageag* s. a. (scrise și: *bagiacă*, *băgiacă*, *bagiagă*, *bagiag*), *bageă* s. f., (*băgiuă*) s. f. ȘEZ, V, 37.]

— Din turc. *băga* „lucarne, cheminée“ (poate prin mijlocirea limbii bulgare: *badžo* „ogeaec“ Cuvântul se găsește și la Sârbi, la Albanezi și la Neogreci, precum și la Aromâni: *băgăc* „deschizătură în tavan, prin care intră lumina în casele fără ferestre“). Forma corectă e *bagea* (după forma articulată, și *bageauă*), care, după analogia (sinonimu)lui *ogeaec*,

ogeaec, s'a prefăcut în *bageac*, *bageag* sau, cu menținerea genului de la origine, *bageacă*, *bageagă*. Cfr. ȘIO.

BAGEĂCĂ s. f. }
BAGEĂG s. a. } v. bageac.
BAGEĂCĂ s. f. }
BAGEĂGĂ s. f. }

BAGHETĂ s. f. *Baguette*. — Bețișor (subțire, mai mult s. mai puțin lung și flexibil), verzeă, vârguță, verzeușă, neuleușă; cfr. arbu, răstoce, elimpăuș. (Aproape numai în expresiile) *Baghetă magică*: neuleușă vrăjită (de corn — în basmele noastre, de alun —) cu care, în povești, se face minuni, se transformă ființele sau lucrurile ce sânt atinse de ea — și *bagheta unui șef de muzică*, verzeușă cu care conduce orchestra sau corul.

— N. din fran. (<ital. *bacchetta*, diminutivul lui *bacchio* „băț“ <lat. *baculus*, idem.)

BAGHIONETĂ † s. f. v. balonetă.

BĂGHITĂ s. f. v. habiță.

BAGHIUNETĂ † s. f. v. balonetă.

BAGIĂC s. a. }
BAGIĂCĂ s. f. } v. bageac.
BAGIĂCĂ s. f. }
BAGIĂGĂ s. f. }

BAGI-BEȘLIĆ † s. a. v. balgi-bașliac.

BAGLAMĂ † s. f. }
BAGLĂMĂ s. f. } v. balamă.

BĂGRIN s. m. (Bot.; Ran.) 1°. *Faux acacia* ou *robuster*: *Robinea pseudoacacia*. 2°. *Faux ôsier* ou *cytis commun*: *Laburnum vulgare* ou *Cytisus Laburnum*.

1°. = *salcâm*. PANTU, PL. *Vino, bade, de mă trece Pește Dunărea cea rece, Și păză [= păzește] să nu mă neci, Că n'ai bani să mă plătești, Nici băgrin* (nota: „acaț, salcâm“), *Să-mi faci sicrin, Nici măr dulce, Să-mi faci cruce*. HODOȘ, C. 61. *Pe coasta cu fragile Mână-și, mândru, vacile; Prin lăstarii de băgrin, Să m'astepți, mândru, că vin*. ibid. 70.

2°. = *salcâm-galben*. *Băgrin* = „*laburnum vulgare*“. (Com.) LIUBA. *În grădina se mai află pomii: pruni, meri... băgrini pentru ars și foarte buni de bucucini*. LIUBA-IANA, M. 102.

[După HEM. 126 și 2339 se mai zice și: *braghin* s. m. (formă metatezată) și *magrin* s. m., acesta din urmă atestat și la DDRF.]

— Din sârb. *băgreca* (*băgreca*), idem.

BĂG-SEĂMĂ v. băgă.

BĂHĂ s. f. (La scriitorii vechi), numai în expresiile † a *prinde băha* (s. *băhă*), a se apuca de *băhă* = a nu spune ceva cum este de fapt, a tăgădui, a contesta, a tăinuți (ceva); a negă, a persista în negarea unui fapt: „se defindre (de qch.) nier (qch.)“, con-tester (qch.), disconvenir (de que...)“. *Au, nebun ai fost, și acastea a cunoaște înfelepincă n'ai acut? Carile a tăgădui și băhă a prinde nu cei puțin, căci fie înfelepincă duhnul... fi s'au dat*. CANTEMIR, ap. HEM. 2872. [Postulniceasa Elena și fiul ei li învinuiesc pe vornicului Stroie Leurdeanu de a fi fost autorul omoririi postelnicului Cantacuzino] *Apucându-se de băhă, cum nu este el nimic vinovat de sângele aceluia creștin, Constantin postelnicul, nici au stătut el împotriva lui să l'omoaie, erând să se ascundă, ca Cain de sângele fratelui-său, lui Acel. Iar Dumnezeu, judecătorul cel drept, nu l-au îndădăut, [căci s'augăsit niște scrisori care dădeau la*

iveală vinovăția lui] de s'au cîșit în dîcanul cel mare, și le-au căzut singur Stroeie cornicul și n'au mai putut prinde băha, că eră scris de mîna lui. MAG. IST. V, 4 || (Azi, în Orlat, Transilv.): „Dă băha însemnează pe aici: nu vrea să meargă”, ap. HEM. 2872. — Din bulg. *cheaștam* (=iau, apuc) s. *činja* (=fac) s. *lova* (=prind) *bъch* „nu spun cum este, ascund ceva, fac tăgădat, tăgăduesc, deszic, neg, contest”.

BAHADĂRCĂ s. f. 1°. *Femme grande et lourde ou courte et grosse*. 2°. *Vieille bégueule*. (În Mold.; termen de batjocură.)

1°. „Femeie mare și groasă”. PAMFILE, J. II, „seurtă și groasă”. ȘEZ. II, 126/10.

2°. Femeie bătrână care face pe mironosiță, pe rușinoasă, pe ispășită. „Vieille bégueule = bahadăred”. CODRESCU. Cfr. băborniță.

[Și: bahodărcă].

— Cuvântul e întrebuințat, de bună-seamă, în ironie, cași sensul fundamental de „eroină” nu se mai găsește. L-am primit de la Ruteni: *bagatirka* (cit. *bahatirka*) „femeie bogată”, sau de la Poloni: *bahatarka* „eroină”. Poate a influențat asupra înțeleșului și cuvântul *baharaucă*.

BAHAMÉT s. m. v. bahmet.

BĂHANIE s. f. *Monstre, épouvantail*. — Monstru, ființă urită și grozavă. *Este o băhanie* = „c'est une horreur”, atestat numai la) POSTERIAN (DDRF., ALEXI, HEM).

— Cfr. bîdiganie și dihanie (din care pare a se fi născut prin fuziune).

BAHARĂUCĂ s. f. *Femme grasse, corpulente ou râpote*. — (În Munții Sucevei, Mold.) *Baharăucă* = „femeie groasă, încalată”. ȘEZ. II, 126/10. Cfr. bahadărcă.

— Etimologia nesigură. (Pare a se fi născut prin substituiri de sufix din pol. *bach(o)račka* „femeie groasă”, din bohor „pântece, burtă”. Cfr. HEM. 2874.) Cfr. baharoasă.

BAHAROĂSĂ s. f. = baharaucă. ȘEZ. II, 126/10.

— Desigur un adjectiv în -os, substantivat sub forma feminină. Conține aceeași tulpînă *bahar-* ca și baharaucă, în care recunoaștem cuvântul pol. *bochor* „pântece, burtă”.

BĂHIC. -Ă adj. *Bachique*. — De al lui Bacus, zeul vinului. *Cântec băhice*, cântece de băutură. [Scris și: *bahic*.]

— N. din lat. *bacchicus*, -a, -um, idem.

BĂHLI vb. IV^a refl. *Croupir* (en parlant de l'eau). — (În Mold. și Bucov.; despre apă s. alte lichide) A se strîci prin stagnare, a se cloci, a se împuși. *Borșul finat la căldură se băhleşte, adică se împușește și se întinde*. ȘEZ. VI, 64. *Apă se băhleşte*. Cfr. băhlit.

— S'a născut din fuziunea verbului *băhni* cu tulpina *bah-*, *bahl-* pe care o întâlnim în cuvintele cu sens analog: băhluu (Bahluu), bălhaa, bălhoacă, bulhaa.

BĂHLIRE s. f. *Croupissement* (en parlant de l'eau). — (În Mold. și Bucov.) Infinitivul verbului *băhli*, devenit abstract verbal. Împuțire, clocire (a apei, a borșului, etc.).

BĂHLIT. -Ă adj. *Croupi* (en parlant de l'eau). — Participiul verbului *băhli*, devenit adjectiv. (În Mold. și Bucov.; despre apă, borș, etc.) Stătut, clocit, împuțit. „*Băhlit* = stătut, învechit și puturos, [se zice d. e. despre] apă stătută într'un vas necurat”. (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. II, 149/19. *Apă eră băhlită și ne-am fi putut îmbolnăvi*. CREANGĂ, P. 204 („se zice

de apă care, șezând multă vreme într'un vas, capătă un miros greu și displăcut. Apei stătătoare din mlaștini și ze zice de asemenea: *băhlită*”. GLOSAR. *Apă băhlită* = „apă puturoasă, care a stat multe zile”. (Bîlca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

BĂHLIȚĂ s. f. v. bahliță.

BAHMÉT s. m. *Chécol tartare*. — (Învechit; aproape leșit din uz; se găsește numai în balade populare din Mold.) Cal tătăresc. *El în grabă se duce, Chiar la grajdul hanului, Hanului Tătarului. Când, la grajdul el ce zăred? Un bahmet ce tot săreș, Un căluș cam pătrărel, Eșeă'n vară cincărel*. ALECSANDRI, P. F. 79. *Și'n Bugacu am eu intrat, Mulți Tătari, zău, și-am stricat... Și Bugacu-am pusit De bahmeți l-am sărăcit*. Ibid. 78^b/12. (Nota: *bahmet* sau *bahamet*, cuvânt de origină tătară, ce denumește caii din Bugacu.) [Și: *bahamét* s. m. *Și te du în grajdul meu, De-și alege-un puiu de smeu, Din cincăzeci de bahameți, Bahameți cu perii creși*. ALECSANDRI, P. F. 149^b/17.]

— Cuvânt de origine tătară (întârl și la Ruși: *bahmat*), la Ruteni și Poloni: *bachmat*), pe care Moldovenii l-au primit de-a-dreptul de la Tătarii din Bugacu.

BĂHNĂ s. f. *Marécage, marais, boubrier*. — Loc mlaștinos sau mocirlos. Cfr. mlaștină, mocirlă, smărc, băltoacă, băltău, bolotău, bălăști-oagă, băltărie, bulhaa, șleaf, năcom, turbucală. *Băhnă* = „loc mlaștinos, pe care crește papură și stuț”. (Zăpodeni, în Vaduș), ap. HEM. 2342. S'au aflat trupul lui într'o băhnă întinat. N. COSTIN, LET. I, A. 43/10. *Acolo veselia pasărilor, odă de turme de trestie și bahună* (: „ibi laetitia avium, caluae arundinis et paludes”). BIBLIA (1688), ap. HEM. 2342. [Hotarul merge] pe din gios de livada cornicului, peste băhnă, în colțul silăștii. (a. 1667) URICARIU, XXV, 68/1. [Măgarul cu scumpa lui harșo], în băhnă au intrat. DONICI, F. II, 32. *Apele cele mai bune pentru țigii* [înul sau cănepa] sânt... toate bălile, toate bahnele, bulhacurile și apele stătătoare. I. IONESCU, C. 153. *Stegarul cel drept crește pe munte, în aer vis și'n ălină sănăloasă, iar nu în băhnă*. ALECSANDRI, T. 1351. *Prinseră a se ascunde prin stăhărițe iazurilor, iacurilor și ale bahnelor*. MARIAN, T. 17/17. *Al să te faci cucostărc și vei îmblă prin toate bahnele și părele și până ce nu vei aduna iarși în un loc în sac pre toate jigănițele... până atunci tot cucostărc să rămâi*. MARIAN, O. II, 313. [Plur. *băhne*, rar *băhnuri* s. *băhnuri*; acestea două din urmă au sensul de „câmpuri băhnoase, mocirtoase, mlaștinoase”; cfr. băhnîș. *A arat Lunile grădinile, Marșile fânășele, Mărcurile bahnurite...* ȘEZ. VI, 164. „Deosebitele câmpuri lucrate și nelucrate pe aici se numesc: lanuri, pârloage, sărături... *băhnuri*, plajște etc.”. (Brihuești, în Botoșeni), ap. HEM. 2877.]

— Din rut. *bahnó*, idem.

BĂHNĂR s. a. = băhnîș. „Se aude mai ales în Moldova de jos”. HEM. 2875.

— Derivat din *băhnă*, prin suf. col.-loc. -ar.

BĂHNÎ vb. IV^a refl. = băhli. DDRF. (Acesta mai citează, după CIHAC, II, 8 și sensul „devenir marécageux”, care nu se poate atestă aiurea). Cfr. băhnîș.

— Derivat din *băhnă*.

BĂHNIRE s. f. = băhlire. Infinitivul verbului *băhni*, devenit abstract verbal. CIHAC, II, 8.

BĂHNÎȘ s. a. *Lieu marécageux, champ plein de marécages*. — Loc cu multe bahne, regiune cu locuri mlaștinoase, mocirtoase, băhnoase. „Locul...

unde crește rogoz [se numește] bahnă sau bahnîș". (Călinești, în Botoșani), ap. HEM. 2876. *Vasile-codă, dacă au sosit la Pravea, știind den limbi* [— din ceretajii, iscoade] de gățirea lui Matei-codă împotriva sa..., au făcut șfat, acolo la Ojogeni, socotind și trecătorile apelor, și locuri închise cu păduri den toate părțile, și bahnîșuri. M. COSTIN. LET. I, 280^{1/2}. Și apa Iordanului de-ncoace și de-ncoale, și bahnîș și dumbrăv. (: „aqua vero Iordanis hinc et inde et palus et saltus”). BILIA (1688), ap. HEM. 2876. [Plur. -nișuri].

— Derivat din bahnă, prin suf. col.-loc. -iș. Cfr. bahnar, bahnîșă.

BĂHNIT, -Ă adj. = bähnli. Participiul verbului bahnă, devenit adjectiv. *Mirosind apa din urciur [și] căzând că ea e răsuflată și bahnită, presupuse că bătrânul trebuia să fi murit.* EMINESCU, X, 128.

BĂHNIȚĂ s. f. = bahnîș. *Is-Tudore, cătano, Tu degrabă, frate, să mergi, Iule, prea iute, să pleci. Măna pe vadă să pui, Apă rece să ne-aduci. Iet Tudor îi ascultă, Măna pe vadă puneă Șo luă prin bahnîș, S'urcă la crucea de piatră, De multe belbe dată. Că-i o fântână cu apă, Care muncitori adapă.* ȘEZ. II, 77^{1/2}. (Nota culegătorului bahnîșă = „Intu-nerec mare” arată numai că cel ce i-a spus cântarea nu cunoștea sensul cuvântului, când i-a dat această explicație. E posibil ca Bahnîș, în această poezie, să fie numele unei localități; într'adevăr cuvântul acesta se întâlnește adesea ca numire toponimică. Cfr. HEM. 2342).

— Derivat din bahnă, prin suf. instr.-loc. -nișă.

BĂHNIȚĂ s. f. și s. m. *Surnom donné aux bohémiens.* — (Munt.) Nume desprețuitor dat Țiganilor; cfr. baragladină, cioară, cioloriu, etc. *Feciorul de boier, când își aduse acasă nevasta, îi dete, pentru trebuințele ei, o fată a unei bahnîșe de țigancă ce-și ținea zălea prin curtea boierului.* INSPIRESCU, I, 63^{1/2}. *Văzând tatăl fetii că se întăzire timpul și crezând că balaurul îi va fi mândat fata, trimise un țigan cu vadă să aducă apă... Dacă ajunse la fântână, se sperie, bahnîșă, văzând... pe balaur.* Idem, I, 343. *Când pe biata fată o fură somnul, bahnîșă [e vorba de o „țigancă bătrână”], o puse în car și, bălând să onoare boii, o aduse la tronul împărăției.* DELAVRANCEA, S, 256 [în Mold.: bähnliță s. f. Să să facă nuntă: fata împăratului cu bähnliță de țigan. ȘEZ. IV, 139^{1/2}].

— Etimologia necunoscută. (Sensul original ar putea fi „om lăudăros, fudul”; în cazul acesta am avea un tip slav *bahnicna (cit. bahnîșă), fem. de la *bahnik, iar acesta de la bahati „a se lăuda” și cuvântul ar fi înrudit cu bahorniță).

BĂHNŌS, -OANĂ adj. *Marécageux, bourbeux.* — Mociros, mlaștinos. *Pământurile cele băhnoase din păcișii unde pătura de lut sau humă este la su-* [p]r[a]fașă expun oile la gîlbează. I. IONESCU, D. 274. *Conochifiriră și o gajulie ce trăiește pe la locuri băhnoase și grase.* ȘEZ. I, 120.

— Derivat din bahnă, prin suf. adj. -oă.

BĂHODĂRCĂ s. f. v. bahodărcă.

BĂHORNIȚĂ s. f. *Vieille sorcière.* — (În Munt.) Vrajitoare, șicșă (întrebuințat mai ales ca termen de injurie către femei). *Când e 'ndărjit Rumânul pe fămeia lui, îi zice ce-i găhine [— vine] 'a gură, adică... calu-dracului... scorpie... bahornișă... JI-PESCU, O, 56. Cfr. bahornița.*

— Din sârb. bāhornica (cit. bahornița), „vrăjitoare”.

BĂHTINI † vb. IV^a refl. *S'ennuyer.* — A se plictisi. (Cuvântul nu a fost niciodată uzual și e atestat numai la POLIZU, de la care l-au primit celelalte dic-

ționare. POLIZU mai citează și derivatele: bāhtisiré s. f. — „das Langweilen”, bāhtisirō = „langweilig”, bāhtisōllā = „die Unzufriedenheit, Langeweile.”)

— Din (turc. *byknak* „se degoțor” prin intermediare) bulg. *braktis(u)vam*, idem.

BAI s. a. v. baia.

BAI s. m. v. bade.

BĂI vb. IV^a. I. 1°. *Exploiter une mine.* 2°. *Travailler dans une mine.* II (Refl.) *Se baigner.*

I. (Băies.) 1°. (La Moți) „A exploată (o mină de aur, etc.)” FRĂNCU-CANDREA, M. 43.

2°. „Băiesc = lucru la vreo baie: fodnam colo; bergbauen”. L.B.

II. (Rare) Refl. A se scaldă, a se îmbăia, a face baie. *Trândavi, lacomi, mândri, se scaldă/ă și se băiesc în lacrimi de a/le mulfimei.* CONTEMPORANUL, I, 205. (Zmullii, în Covurlui). *Intri în baie, trebuie să te băiești!* (Cfr. Intri în horă, trebuie să joci!), ap. ZANNE, P. III, 15. Cfr. (Im) băia.

[Pronunț. bā-/i].

— Derivat din baie.

BĂI vb. IV^a v. băia¹ (1°).

BĂIA vb. I. (1^a) trans. 1°. *Nourrir, allaiter (un enfant).* 2°. *Passer doucement la main sur la joue d'un enfant, flatter (de la main), caresser.* 3°. *Accoucher de, mettre au monde, donner la vie ou le jour (à...).* (Prin Transilv., prin Ungaria și prin Banat)

1°. „Băiez vreun prunc la fâfă: adică, cresc, hrănesc [lăptez]: infanțem nutrio, educoc; verpflegen, versorgen, erziehen (ein Kind)”. L.B., cfr. și I.M. Cfr. băietoriu, băietoare. [În acest sens, după L.B. și: bāl vb. IV^a.]

2°. „A băia copilul = a mângâia cu mâna, pe obraz, un copil”. Com. COCA. *Când plâng copiii cei mici, mama îi baie, adică îi netezește prin fâfă, cu mâna, zicând: „Iaci, juco-I mama!”* (Măidan, în Ban.), ap. HEM. 2896. „A băia = a aduia, a ciuciuia, a goguli, a mângâia”. FRĂNCU-CANDREA, R. 48.

3°. A naște. *Eră o muiere leneșă, leneșă, de-i luă furnicile bucătura din mână. Și, cu lenea ei, ajunsese de nu mai avea să tragă [— să poarte] măcar o treacă pe ea. Zăcei goală, cum o băiesc (nota: născuse) mă-sa.* REV. CRIT. I, 236.

— Cuvântul românesc e o dovadă pentru existența unui verb *bāiare în limba latină, care pare a fi aparținut graiului copilăresc, ceea ce are atestată neafestarea lui la scriitorii clasici. E însă altădată derivatul *baiulura* „a purtă”, spunându-se cu deosebire despre femei însărcinate că „poartă” sarcina lor, („uterus, quo mulier baiulat partum”) și despre femei că „poartă în brațe un copil” („puer geneticis manibus baiulatur”) și, prin extensiune, având sensul de „a crește un copil” („sex annos a parentibus male baiulatur”). Sensurile acestee se regăsesc și în limbile române (cfr. portg. *bajular* = băia 2°; „flatter, caresser”) și mai ales sânt răspândite în ele cuvinte care se reduc la un substantiv *baiuta* (*Theo. Linguae lat.*) cu înțelesul de „moașă, dolcă, mană, crescătoare”: it. *balia* „dolcă, moașă”, n.-prov. *bailla* „dolcă” (cfr. n.-grec. βάλια, βάλια, baia „dolcă”). În limba română, verbul *băia* abia se mai găsește în unele regiuni, pe când participiul său, *băiat* („băiat”), e răspândit pe întreg teritoriul daco-român. Înțelesul fundamental al lui *băiat* nu se poate stabili. Dacă e a fost „copil mic, abia înțărnat” (cfr. băiat I) se leagă de adreptul de sensurile verbului românesc *băia*; dacă însă înțelesul lui original e „om care n'a ajuns încă vârsta adolescenței”, „copil care se găsește încă sub îngrijirea s. sub tutela părintească”, îl putem apropia de expresiuni analoge în celelalte limbi romanice (cfr. it. *tener in balia* „a ține pe cineva sub stăpânirea sa”, fran. [În vechiul drept] *bail* „găde ou tuelle d'un enfant

mineur", n.-prov. *eissir de baiuta* „devenir majeur” = a leși din copilărie, *bailessu* „gouvernante”, etc.). — De la înțelesul fundamental de „a purta” al lui *baiere*, avem și câteva derivate cu sufixe instrumentale: astfel e atestat un *baionula* „lectus qui in itinere baluatur” (*Thes. linguae lat.*), deci un diminutiv din *baio*, *-onem* „purtătoare” (cfr. *urcarea* „a plivi” — *runco*, *-onem* „săpălugă”). Prin sufixul instrumental *-ulum*, *-ula* (cfr. *cing-ula* etc.) s’a derivat un *bauiulum* sau *bauiula* „obiect care poartă ceva”, fie că este un „sprinț” (ital. *baggiolo* „sprinț s. proptea care se pune subtale de marmură”) fie că e un instrument de care se acată obiectul pe care voim să-l purtăm (sopraselul *baia* „funie scurtă și groasă”, mantuan, pavian, parmigian *bașol*, cremonez, milanez, piaconțez *bazzol*, etc., „cobiliță”, cfr. CDDE nr. 127). În acest din urmă înțeles, cuvântul se regăsește și în românește, sub forma *baier s. baieră*, care e, propriu zis, „șofara, fășia, etc. care ține ceva atârnat de ea”. — Cuvântul *băiat* și verbul *băia* a fost adus în legătură cu *baisture*, *baistus* încă de Diez (subt. „bailo”) și etimologia aceasta a fost susținută de LM., CIHAC, 1, 21; Meyer-Lübke, *Thes. linguae lat.* (Etimologia lui Hasdeu, *Etyim. magn.* 2894: *băiat* = „[copil] scaldat” nu e posibilă, între altele și pentru că în Banat se spune *băiat*, nu *băinat*, precum ar trebui să se rotească, dacă ar sta în legătură cu *baie*, în Banat *baie*). Etimologia cuvintelor *baier* și *baieră* a fost dată mai întâi de G. Crețu, *Lexicon slavo-român*, 307, și a fost primită de A. I. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI, 295 și de I. Candrea, în *Candrea-Densușianu, Dicționarul etimologic al limbii române*, nr. 127.

BĂIA vb. I. *Baigner, faire prendre un bain.* (Refl.) *Se baigner, prendre un bain.* — Trans. și fact. (Mai ales despre copii) A scaldă într-o baie anume pregătită, a face cuiva (m. ales unui prunc, unui copil mic) baie, a face pe cineva să ia o baie. *Pe fiul tău l-ai băiatu și l-ai înfășat și l-ai optecat.* VARLAAM, C. II (15 August). *De când mă-și l-a băiatu Și popa l-a botezatu, De loc nu s’a mai spălatu.* MARIAN, NU. 416. *Mândră mică-om mi-ai avut! Copil mândru mi-a făcut, M’a băiat cu flori de munte, Toți gura să mi-o aculete. Mândrele să mi-o sârute!* JARŃIK-BĂRSEANU, D. 362. *Maică, măscălița mea! Când pe mine m’ai băiat, Rău, maică, m’ai blestemat.* BIEBICESCU, P. 95 (poate că ar trebui citat la *băia*’, cfr. JARŃIK-BĂRSEANU, D. 183). || Refl. A se scaldă (în baie), a lua s. a face o baie. *N rău de vin cin’ mi se scaldă? Ica banul Dunnezeu Scaldă-se, băiezu-se, În apă se limpezește, N ceamânt alb se primește. Cu mir că se miruște.* TEODORSCU, P. 29.

— Derivat din baie. Cfr. îmbăia, băi (II).

BĂIA: interj. *Ca brăde!* — (În Bucov.) Interjecție prin care se fac atenți copiii să se păzească de foc (Arde! Frige!), p. ext. (în limba copiilor) foc. Cfr. (h)ărsii! „Băia” sinonim cu băja! [se spune spre] a-l feri pe cineva ca să nu se frigă [d. ex.] *Băia, că te-i frige!* MARIAN. „Băia” sau *băja*? Cu acest cuvânt se avertizează copiii cei mici să nu pună mâna pe foc. Tot odată și „focul” se numește în limba copiilor mici: *băia*’, (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRAMADĂ.

— Etimologia necunoscută. Cfr. băja.

BĂIAȚĂR s. a. (Îmbrăc.) v. baldir.

BĂIAȚĂRĂ s. f. *Bayadère.* — Dăntuitoare indiană. *Mai departe este Delhi, cetate fără rivale... Vin’ de-mi cezi țara de atâte minuni plină... Vîno, de privesc dansul tinerelor baiadere.* C. NEGRUZZI, II, 131₁₁₇. P. v. ext. Dăntuitoare (de teatru, etc.). *Nobilul poet [Ienăchită Văcărescu] știuse a se înconjură, cu o rafinare adevărat orientală... de toate desfătările simfonior. O mulțime de fete, tinere și gin-*

gașe uimfe și baiadere, îmbrăcate cu cele mai luxoase veșminte, cu rochii de șofuri... îi slujeau, uimind pe lângă serviciul casnic și talentele desfătătoare ale dansului, al cântării și al muzicii instrumentale. ODOBESCU, I, 292.

— N. din fran. (<portg. *baiadeira* „dăntuitoare”, cuvânt din aceeași tulpină cu *bal*, *balerină*, etc.) Cfr. baldir.

BĂIALĂ s. f. *Peine, désagrément.* — (Ungurism; rar, în Transilv. Cfr. *baiu*) „Necaz, supăr”. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 2882.

— Derivat din *baia*, prin suf. abstr. *-eală*.

BĂIAHAȚĂR † s. m. *balractor.*

BĂIAHĂN † s. a. v. *balram.*

BĂIAȘ s. m. I. *Garçon de bains.* II. = *băieș.*

I. Servitor (care pregătește baia) într-un stabiliment de băi (II) (Atestat și într-un glosar slavo-român din secol. XVII, ap. HEM. III, A. 35). Cfr. *băieșiță*.

II. = *băieș.*

— Derivat din *baie*, prin suf. nom. agent *-aș*.

BĂIAȚ s. m. I. 1°. *Enfant* (en général). 2°. *Enfant mâle, garçon, fils.* 3°. *Garçon, adolescent, jeune homme, jeune homme, gars. Courtard de boutique, apprenti ou commis (marchand); garçon (d’hôtel, etc.)* 4°. (*Bon ou pauvre, etc.*) *gars*, (au vocatif) *mon (cher) gars!* II. *Enfant servé.*

I. 1°. (În Transilv., unde se întrebunțeară și cuvântul *băiată*’) în sensul cel mai larg al cuvântului, pluralul *băiești* se poate întrebunțea, ca și „copil”, spre a arăta pe oameni în întâiul stadiu al vârstei lor, fără deosebire de sex (= germ. „Kind”). *Un biet om rămăse călăuc... cu doi copii, cu o fetiță... și c’au ficioară... Odată spun copiii tatălui lor, că iată ce miere bună e lea Sofe și că ar fi bine să o ia el de miere... Și se udăpeacă omul nostru... Dar de la o săptămână, de la două, lea Sofe începă a urî copiii... Biești băiești bine vedean, dar nu grămuztau nici fiți, știind bine că numai ei făcușeră pe tată-său s’o aducă-n casă.* RETEGANUL, P. I, 43. **De-a băieții** s. de-a păpușile e un joc („Se fac doi copii din drajiță: un băiat și o copilă și se îmbracă în forma păpușilor.” etc. MARIAN, I, 208).

2°. De obicei însă, cuvântul generic spre a arăta pe omi în întâia vârstă a vieții sale e „copil” (pe alocuri „prunc”), pe când cuvântul *băiat* înseamnă „copilul de sexul bărbătesc”, deocamdată fără să se precizeze vârsta (= germ. „Bube”). *Unle sânt moșse mai multe. Rămăne bietul băiat Cu buricul netăiat.* PANN, ap. ZANNE, P. V, 431 (aici se citează o mulțime de variante populare: în toate avem însă cuvântul „copil” s. „prunc”. E evident că Pann a întrebunțat pe *băiat* din cauza rimei; proverbul lui devine astfel impropriu, căci orice Român telege pe *băiat* aici: „copil de sexul masculin”). *De băieți nu mai trag nădește, pentru-că baba mea e o sterpătură... — Nu te supără, moș Nichifor... pentru-că apă serie și la noi în cărți, despre unii, că tocmai la bătrânele au făcut copii.* CRANGĂ, p. 118 (Moș Nichifor se gândește de sigur la „fiu” — copil de sex masculin — nu la „copil” în deobște). (*Desă-novăjirea copiilor: Ai mai văzut e’un băiat cuminte și babă frumoasă?* ȘEZ, II, 74₁₁₇). *Un băiet de figan... cu degetele uscate mișcă niște coarle false.* EMINESCU, N. 34. **Băiat din flori** = copil (masculin) din flori, copil nelegitim (cfr. *floraie*). *Un paj ce poartă pas cu pas A împărăției rochii, Băiat din flori și de pripas, Dar îndrăzneț cu ochii.* EMINESCU, P. 270. | (Când se pune în opoziție cu „fată”) *Fecior. Voi sânteiți fete, și unuui un băiat m’ar scoate din nevoia în care mă aflu.* SPIESCU, L. 12. *N’avea băiești, ci unuui trei fete.* idem, L. 11. *Ku oiu sta de o parte, cu băiești, iar dumnătu*

să te prinzi în joc lângă o fată. CREANGĂ, p. 163. (Când e vorba de raportul între părinți și copii) *Fiu. Căzuse baxnaxa jos... și băatul morarului îndată fi-au adus-o. DRĂGHICI, R. S. Merg cătanele tot rând, Merg mămănuțe gemând, Și din graia așa grăind: "Vas de mine, riu mă tem, C'am un băiat tinerel, Șoia rămâneți fără el. JARNİK-BĂRSEANU, D. 304. Pe băiatul meu am să-l fac popă!*

3. De obicei, băiat, față de „copil”, nu indică numai o mai mare precizie cu privire la sex, ci între aceste două cuvinte există și o altă deosebire de sens. Prin băiat înțelegem de obicei pe un om care a trecut de vârsta copilăriei și nu e încă bărbat (= germ. „Knabe”; une-ori „Bursche”). Înțeles mai restrâns băiat e numai tânărul de sex masculin în vârsta pubertății, dar adesea cuvântul acesta se întrebunțează și pentru „adolescent”. Deosebirea între „copil” și băiat e mai precisă, decât cea între băiat și „flăcău” sau „fecior”. Școala de băieți stă în opoziție cu școala de fetițe; școala fröbeliană, frecventată de copii mici se numește grădiniță de copii (după germ. Kindergarten). Despre o fată, spunem că are față de băiat, iar despre un om trecut de vârsta copilăriei zicem că are față de copil. Văzând pe strădu un copilăș, întrebăm: al cui copil e? văzând un băiat de școală: al cui băiat e? văzând un adolescent, (de obicei): al cui fecior e? *Eram băiat de vreo treisprezece ani, când am început să dau cu pușca. ODOBRESCU, III, 213. Dracul a un prefăcut într'un băiet ca de opt ani. CREANGĂ, p. 147. Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul, ca să vadă... Oamenii ce priceau, și mai ales băieții, leșinau de răd. Idem, p. 306. Sapte ani, de când plecat-ai, zburător ca negre plete, Și-n uitat de soarta măndrui, iubitoarei tale fete! Și pe câmpul gol ei cede un copil, umbănd desculț... Bună vreme, măi băiete! — Mulțumim, voinic străin! — Cum te chiamă, măi copile? — Ca pe tată-meu: Călin! EMINESCU, p. 191. Bădea meu, tânăr băiat: Nici mustața nu i-a dat! Bădea meu tânăr copil, Roșu ca un trandafir. JARNİK-BĂRSEANU, D. 39. Când de-acasă am plecat, Eram tinerel băiat, Tinerel fără mustață; Și acum: barbă stufoasă ibid. 300. Hei, mare, apă sărată, Mai lasă-mă afar'odată, Să mă văd pământ uscat, Să mă fin odată băiat! ibid. 321. || Spee. Băiat (de s. în prăvălie) = tânăr care slujește într-o prăvălie spre a învăța negustoria (corespunzând lui uenonic și lui calif la meseriași; astăzi, „băieții de prăvălie” mai mari încep a se numi, din ce în ce mai mult, cu termenul impropriu de „funcționari comerciali”). Un fărăn, viind odată cu treabă la București, Și trecând pe dinaintea bolșilor bogăseroști, Băieți ce stau la ușă și unii pe alți se-ntrec Ca să cheme și să-ndemne pe câți pe uliță trec, Începură... o-l strigi... PANN, ap. HEM. 2893. Pe-atuncea... Din băieți de prăvălie nu ieșu bărbați de stat! OLLĂNESCU, ap. TDRG. (De care-ce mai de mult prăvăliile de mărfuri coloniale erau, de obicei, în același timp și biruri, băiat a putut deveni sinonim cu) Chelner (azi numirea aceasta de băiat se generalizează și sub influența franțuzescului „garçon”). Băiete, adă o bere! TDRG.*

4. În sfârșit, mai există o deosebire între „copil” și băiat și prin nota sentimentală pe care o conțin aceste două cuvinte (cfr. germ. „Junge”). Precum arată derivatele copilărie, copilăresc, copilăros, etc., cel dintâi cuprinde și o nuanță de sens peiorativă: vârsta fragedă e considerată ca vârsta judecării nedevoltate, a lipsei de judecată. Conținutul sentimental al lui băiat e, dimpotrivă, meliorativ, și-l întrebunțăm când vom să scoatem în evidență iubirea, simpatia, compatimirea sau sentimentul de mândrie ce l-avem față de cel pe care-l numim cu acest cuvânt (de obicei un inferior, un om mai tânăr de cât noi, p. ext. chiar și un animal iubit nouă. Prin firea lucrurilor, reiese că sensul acesta va fi mai pronunțat atunci când cuvântul e la vocativ, sau

când e întovărașit de atribute ca „viteaz”, „voinic”, „bun”, „de treabă”, sau „sărman”, „strein”, etc.). *Dionis era băet săroc. EMINESCU, N. 36. Am văzut, mânăși de soartea Vramilor, băieți sărmani, Alergând pe la dușmani, Ca să-și afle moartea! COSBUC, p. 126. De frica onnei, s'a răsuit, Și-i dus de-atunci. Mai știu și eu? Așa i-a fost menit. Dar bun băiat! De-o fi murit, Să-l irtie Dumnezee! Idem, v. 73. Eră odată un flăcău stătut, pe care-l chemă Stau, Și flăcăul acela, din copilăria lui se trezise prin străini, fără să cunoască tată și mamă... Și, cu băiet străin ce se găsea... s'a oplozit de lu o vreme într'un sat mare și frumos. CREANGĂ, p. 139. Aleodor... eră băiat viteaz și de treabă, și îi legă [corbului rănit] aripa. ISPIRESCU, L. 44. Bujor: Dați-i cep, băieți! ALECSANDRI, T. 238. Dacă pe sărmanul surugiu vreo jale îl coprinde, cine va fi mai simțitor la a sa durere decât caii săi credințioși, cărora le spune el fugind: „Mișcă, băiete, mișcă...” ODOBRESCU, I, 379. La vezi, colea, ce strănice fete! Hai după ele de grabă, băiete! GORUN, p. 37. Auzii, băieți, ghinăravul poruncește să mergem la sat! GHICA, ap. HEM. 2892. De ca vrea Dumnezee, oătăi să putem (ca) să scăpăm. De primejlia aceasta, intru care ne aflăm, Să știți, Purice, băiete, că nu-i mai fi mușinoinu, Ci spre credință răsplătit, novelă-a te face roiu. C. NEGRUȚI, I, 129. (Adese băiat stă ca apozitiune după un nume, spre a releva calitățile, mai ales voinicia sau istețimea cuiu; sau cineva se numește cu mândrie pe sine băiat; în sfârșit, întâlnim vocativul băiete! în monologuri, cu deosebire în legătură cu imperative sau interjecțiuni ca du-te, tute-o, pârle-o, tiva! etc.). „Pot să am nădejde în voi?” — „Să n'ai nicio griță, mămucă”, opucară cu gura înainte cei mai mari. „Noi sântem odată băieți, și ce-am vorbit odată, corbii rămânem”. CREANGĂ, p. 20. Apoi lasă-ți, băiete, satul, cu tot farmecul frumuseților lui, și pasă de te du în loc strein și apoi depărtat, dacă te lasă pădălnica de inimă! Idem, A. 118. În sa cocoul într-o umere și bicul în mână, și — tica băiete! Idem, p. 114. Ei însă, cum au văzut pe jidan înșelat și în căuci, au și lăut-o la fugă, și să te cam mai duci, băiete! ȘIERA, p. 272. Toți se strâng grămeci împrejurul mahramelor așternute pe iarbă și apasă o mulțime de-ale gurii. Pe urmă, înghite și bea voinicește, băiete! RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.*

II. † (în Transilv.) Copil înfărcat (cfr. băia; dacă cumva în acest singur exemplu nu avem a face cu o expresiune impropriu). Se nu plecară mândria, ce înălțau sufletul meu, ca băiatul spre ma-sa. PSALT. SCH. 234; CORESI, ps. 364 (ca înfărcatul la mlaic-a sa. PSALT. 1651; ca înfărcatul supra mlaic-a sa. DOSOFTEIU 1680 : „și je n'ai pas rangé et fait taire mes desirs, tel qu'est un enfant sevré à l'égard de sa mère...”; sicut ablatatus super matrem suam”).

[În Mold. băiet (scris și băiet).]

— Pentru etimologie v. băi³. Cfr. băiată.

BĂIATĂ s. f. *Fille, fillelle.* — (În Transilv., mai rar prin Mold., d. e. în Doftana, în Bacău JAHRESBER. IX, 224) Copilă, fetiță, fetișcană. *Sedea băiatele la uliță, pe lăciță. BARAC, T. 8. Ghișule, drăguțule, lă-sări-ți-ar numele Prin toate grădiniile, Să răsară florile, Să le strângă fețele, Fețele, nevetele, Mai cu drag băiatele. BRICESCU, P. P. 32. [Fata] începă a plânge ca o băiată mică. CONV. LIT. XV, 177, ap. TDRG. De eră v'una mai avută... aruncă cusufetari peste mireasă... și băieți și băiete... străngură. PITIȘ, SCH. 150. [Plur. † -iate, azi -ieto.]*

— Pentru etimologie, vezi băi³. (Cfr. băiat).

BĂIB adj. masc. (Bot.) (Mold.; rar) Numai în expresia usturoiu baib = usturoiu de sămânță (bulb secundar care se dezvoltă sau în substanța bulbului principal, sau alături, sau deasupra acestuia, și a cărui menire e de a multiplica planta): „caiea d'ail”. Baib =

„usturoiu de sămânță”. BARONZI, L. I, 128^{1/2}. „Baib se chiamă usturoil acela al căru bulb nu e împărțit în căței, ci otova, adică tot una de la periferie până la mijloc. Cuvântul baib se întrebuințează numai în-tovărășind pe substantivul usturoiu: *usturoiu baib*. L'am auzit în impregiurimile Târgului-frumos”. (Th. Speranția), ap. HEM, 2354.

— Etimologia necunoscută (Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 2354, îl derivă dintr'un ad. lat. *babueus în *baba, cfr. bale), al cărui sens ar fi „bălos”. Într'adevăr, la Spaniolii găsim termenul *baboso* (derivat de asemenea din *baba* „bale”) care, la origine trebuie să fi fost adjectiv, cu sensul de „băloasă”, azi însă însemnează: a) „băbită” (2^a) (după balele pe care le lasă), b) un pește, numit fran. *baveuse*, germ. *Schleimfisch* și c) mai are încă tocmai sensul românescului „baib”. Cfr. babie.

BAIBAFIR † s. a. *Fil d'or pur*. — (Numai în poezia populară, în colinde din Munt.) „Fir de aur bun, excelent, de prima calitate”. TEODORESCU, P. P. 31^b (nota). *L'inaintea acestor curți, Cestor curți, cestor domni, Plimbă-mi-se, mi-se plimbă, Măicuța Sântă-Mărie, C'o furcă dalbă la brâu, Căier verde de mătase, Tot cu'mpletitură'n șose. P'un fusior De argințel Trage fir De baibafir*. (Buzău) TEODORESCU, P. P. 31^a. *Toată lumea dărucea: Unii boi Și alții oi, Unii bani, Alții jucani, Unii vii, Alții moși, Buzdugane pentru fin, Și mirești baibafir* (București), ibid. 62°. | Cu funcțiune adjectivală. *Și nă poartă bine, Cum mi se cuvine: Cămcă de ie, Gulț baibafir, Năstori de arginți, Cu fir potriciți* (București), ibid. 80°. **Și: bașafir** † s. a. *Și te-a dăruit Cu ciolțar de fir, Fir și bașafir*, ibid. 46. *Și frumos se poartă: Cămașa de in, Cusută cu fir Și cu bașafir*. (Buzău), ibid. 79. | **Și: bașfir** † s. m. *Cu guler de fir, De fir chiar bașfir*. POP., ap. ȘIO. | După HEM, 2668, s. a. **baibazar** † s. a.]

— Toate formele citate se găsesc în turcește: *baibafir* „o haină lungă în felul binișului Turcilor, purtată de prinții tătari”, *bașfir* (*bașfir*), *bașvaafir* „coperiș de cap țesut cu fir de aur și purtat de emiri, în timpul lui Djenghiz și Timurienk”, *baibazar* „un fel de pieptar împodobit cu giuvaergerie sau cu fildeș, al căilor călării de prinții tătari”. LÖBEL, *Contribuții*, II. E evident, că în limba română ele au fost apropiate de cuvântul *fir* (de aur) și că această etimologie populară a fost cauza pentru care astăzi, când cuvântul nu se mai găsește decât în poezii populare, el e priceput altfel decât am așteptă după etimologie.

BAIBARAC s. a. } (Imbrac.)

BAIBARAC s. a. }

Sorte de vêtement (de couleur rouge). Sorte de vesto court (soaté), porté à la campagne (surtout par les femmes et les enfants). — (Mai de mult) O haină, pe cât se pare, de culoare roșie. *Și atunce un legat* [— au făcut legământ], *să dea Ilieș-codă* [regelui Poloniei] *pe an câte 100 cut, 400 boi, la culnea credească, 200 camine de uron și 400 băbăruce sau haine roșii*. N. COSTIN, LET. I, 110^{1/2}. *Baibarace nouă, de 7 un leu*. TAHIFA YAMALĂ (n. 1761), ap. HEM. 2355. | (Astăzi) „Baibarac, în Moldova, prin județele Iași și Botoșani, pe cursul Milletinului, se numește o haină scurtecică, așa cum până la brâu. E sinonim cu laibăru, cu acea deosebite însă, că laibăru poate să fie și din nou, pe când baibaracul se face dintr'o haină veche, mai lungă, care a fost scurțată”. „Baibarac = o haină scurtă, la țărance și la copiii de la țară”. (Butoiești, în Mehedinți), ap. HEM. 2354. „Băbărac = haină de dimie, cu mâneci, și lungă până mai jos de brâu, purtată de țărani”. (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Să călătorească Și să-mi târăsească Pânzușă de in, Fir și ibrigin, Postav de cel bun, Sculuri de mătase Împletit'e n șose, Din de să fac Frumos baibarac, Nunta*

să-mi îmbrac Și lui ca să-i plac. (București) TEODORESCU, P. P. 659^b. [Cuvântul se găsește și în Transilv., sub diferite forme: *baibărac* s. a. *Zis-o maica, că mi-a face Rochie și baibărac Și m'a da dup'on diac*. MĂNDRESCU, L. P. 77^{1/2}; VICIU, GL. (de pe Târnava-mică). | Din forma aceasta pare a fi rezultat, prin scurțare, cuvântul *baib* s. a. = „măncare de pănură” (Milaș-M.) VICIU, GL. | O altă variantă e *baibălăc* s. a. = o haină roșie. BĂRCIANU, *Franză cerde iasomie, Spusu-mi-a măicușă mie, Că mi-a face baibălăc Și m'a da după diac*. POP., ap. VAIDA. | Cu alt sufix: *baibălu* s. a. și *baibeleu* = „surtuc pentru femeii, croit strâns la trup”. VAIDA. *De-aș trăi până la toamnă, Să mă'nșor, să iau o doamnă* (= cocohana); *Doamna n'are baibeleu, Are mă-sa lepedeu* (= ciarșaf) *Și i-a face baibeleu*. (Reteag) RETEGANUL, CH. 63. (Derivarea acestui cuvânt din ung. *buj belé*, „ascunde-te în ea (= haină)” ALEXICI, ap. MĂNDRESCU, UNG. 50, e absolut fantastică). Pronunțat: *bui-ba-*]

— Din turc-tatar. *baibarac* „postav domnesc” (format din *baib* „beiu” și *barak* „un fel de stofă de lână”). LÖBEL, *Contribuții*, 10. („Se aducea din Crim, prin comerțul genevez, și avea în secol. XV un deșpozit în Moldova... Din palat și de la boieri, cuvântul a trecut la bordeul țăranelui, unde însă baibaracul cel scump de altă-dată s'a prefăcut într'o veche haină scurțată”. Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 2355). Cuvântul a pătruns și în limba rusească (*baibărak* „stofă de mătase răscuită, cu mostre de fir”), în cea ruteană (*baibarak* „surtuc femeiesc, un fel de laibăr scurt, la Huțului”) și în cea polonă (*baibarak* „un fel de stofă de mătase”).

BĂIBĂRĂCĂR † s. m. *Fabricant* ou *marchand de baibarace*. — Fabricant sau negustor de baibarace, p. ext. de alte haine, precum antree etc. (cfr. URICARIUL, IV, 134^{1/2}). *Băibărăcarii... bacalii... să nu fie volnici a vinde prin daghenile lor marfă supțire*. (Mold a 1783). URICARIUL, II, 43^{1/2}.

— Derivat din baibarac, prin suf. nom. agent. -ar

BĂIBĂRĂCĂRIE † s. f. *Fabrique* ou *magasin de baibarace*. — Fabrică sau prăvălie de baibarace. — *Două sănare (la) băibărăcării*. CODICIA (1776), ap. ȘIO. (Cfr. *Ulița Băibărăcării*, în Iași de odinioară. C. NEGRUZZI, I, 301.)

— Derivat din băibărăcar, prin suf. loc. -ie.

BAIBAZĂR † s. a. v. baibaifar.

BĂICĂ s. f. *Sage-femme*. — (Ban.) Moașă. „La moașă, care moștește, în părțile Reției se zice *băibă*, în ale Boșei *baică*”. (Maidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2356.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi alterat — poate prin influența lui maică — din sârb. *babka*, diminutiv din *baba*. Cfr. HEM. 2356).

BAIDÉR (Imbrac.) s. a. v. baidir.

BAIDERĂS s. a. (*Petit ou court*) *cache-nez*. — Diminutivul lui baidir (derivat prin suf. -aș). *Ea [copișă] într'o rochiță din petici și c'un baideraș de lână vechiu...* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

BAIDIR (Imbrac.) s. a. *Cache-nez, fichu (de laine)*. — (În Mold.) „Legătură de gât pentru iarnă”. (Tuto-va) DAMÉ, T. 169. „Baidirul” e de un metru sau doi, făcut din lână moale de țarg și cumpărat gata. Lățimea e de o palmă. Eu am purtat, dar azi poartă puținele băieți (căci numai băieții poartă). Probabil că-i adus de la Unguri, de-oare-ce Ungurii, care pe la noi sânt văcari și păzitori de țarină, Țitari, au și vara *baidire*”. (Tecuciu) PAMFILE, SEZ. IX, 42. „Țaranii, la frig, își învălesc gâtul cu *baidir*, o lungă fașie din bumbac sau lână colorată”. (Moscu, în Co-

vurului, Iepureni, în Tutova), ap. HEM. 2357. [Și: *baider* s. a. (în Mold și în Brașov). *Fețele au cusut baide și a rufe, și tu împletit baider.* VLAHUȚĂ, ap. DDFR. | *baedără* s. f. „Îmbrăcămintă de etichetă ce pun dămele pe umeri, în loc de sal”. COSTINESCU. | *baladăr* s. a. „față sau vâl de mătase ce femeile pun și poartă pe umeri”. I.M.]

— Etimologia necunoscută. După A. Philipide, *Arhive*, XX, 480, derivă din *baider*: dela vâul caracteristic al baladerelor indiene pe care-l învârtesc în tot felul, în timpul danțului, moda de acum vre o jumătate de veac a dat numelu de *baider* și vâului, legători sau saluri purtate ca un lucru de eleganță, de femei (cfr. formele și definițiile date de COSTINESCU și I.M.) și apoi de bărbați.

BAIE s. f. I. 1°. *Mine, minière*. 2°. *Bains, thermes*. II. 1°. 3°. *Bain*. (1°. L'Action ou le fait de (se) baigner, le lieu où l'on (se) baigne. 2°. Le récipient ou le liquide dans lequel on (se) baigne, *baignoire*. 3°. L'établissement ou la chambre où l'on (se) baigne.) 4°. *La trine, lieux d'aisances, commodités, privé*, (vx) *retraits*.

I. 1°. Teren, din sânul pământului, în care se găsește și se exploatează metale (prețioase) sau minerale; mină. Cfr. ocnă. †madem, carieră. *Baigné d'or* = „aurifodina”, - *d'argent* = „argintifodina”, - *d'arame* = „arifodina (euprifodina)”, - *d'plumb* = „plumbifodina”, - *d'fer* = „ferifodina”, - *d'kosit* = „stannifodina”. ANON. CAR. *La tălară gleenile de la piciorul cel stâng și-i dăderă la ocnă, la băi, să pață rău.* DOSOFTEIU, V. S. 21. *Pre cursul apei Bistrița, din sus de cetate patru mile de loc, iaste baia Rodna[!] cea veache.* GEOGRAFIA ARDEALULUI [secol. XVII], ap. GCR. I, 177²⁵. *Au venit la Rodna cea așezată pre munți, unde sânt băi de aur și de argint.* SINCAL, HR. I, 261¹. *Acold au fost avarurile și ulti băi de sare, de fier...* P. MAIOB, IST. 49. *Băile lui ceale de aur.* BARAC, A. 4. *La poalele despre meazizi-apus ale muntelui acestuia, zice că eră înainte de șase sute de ani o baie de argint și de atunci încotace atât părdul... cât și cotulul care s'a înființat... s numesc Benea.* MARIAN, T. 240/1. (Loc. prov.) *Românu-i baie de aramă*: „adică producător, harnic. Nu are în totdeauna aur sau argint, dar ceva mai mărunt [are] vecinici”. (Dobrovăț, în Vastuși), ap. ZANNE, P. IV, 283. *Valva-băilor* er, în credința băieșilor din Munții apuseni, o zână răuvoitoare, care ia aurni băilor. „Vidrenii spun că în timpul când și în munții Bihariei se lucrau *băile*, o găina de aur ieșea din *băi* spre a se așeză în vârful muntelui pe cuibul său, în care erau ouăle sale de aur. Vidrenii, atrași de frumusețea ne mai pomenită a găinei, în mai multe rânduri s'au încercat s'o prindă, ea însă a fugit în jurul minelor de aur de la Roșia. De atunci ne mai putându-se găsi aur în *băile* din acest ținut, Moșii au încetat de a le mai lucra, fiind-că găina din poaste eră *Valva-băilor*, și ea a dus aurul cu sine în părțile în care a zburat”. FRÂNCU-CANDREA, M. 67. [Cfr. și multe numiri de localități], precum: *Baia-de-aramă*, *Baia-de-fier*, etc.]

2°. Pe cât se pare, *baie* mai însemnă odinioară și „loc cu izvoare tămăduitoare”. Sensul acesta reiese din numiri topografice, precum e *Baia* din Moldova, unde nu s'au găsit niciodată metale prețioase, dar care e așezat lângă râul Toplița (= „termă”). Cfr. HEM. 2353. (†)ur. *băi*, întrebunțat azi în sensul acesta, d. e. *Băile de la Stăncu de la Gocora* etc. *Am fost la băi în streinătate.* *Vara e sezonul băilor* — pare a fi un sens modern, după fraz. „bains”. *Băile de la Ems sânt frecventate de o societate aleasă.* C. NEGRUZZI, I, 326. *Însoțeam pe tatăl meu la băile de la Balta-Albă.* ODOBRESCU, III, 21¹³.

II. Din sensul din urmă pare a se fi născut, prin generalizare, sensul de „loc unde se scaldă cineva”, apoi chiar „scaldătură” s. „scaldătoare”.

1°. Locul unde se scaldă cineva s. faptul de a se scaldă. Cfr. *scaldă*, *scaldăușă*, *scaldăușcă*, *ciupă*. *Întru baie și în scaldătura apei [se] aduce vindecare.* CORESI, ap. HEM. 2344. *Vara, vita să se fie cel puțin câte 1—2 ceasuri în apă rece, până din sus de plântec, făcându-se baie această odată pe zi.* SEZ. IV, 127¹. *Itai să mergem la baie, să ne scaldăm.* | (Cel care se scaldă la s. face o baie; celui pe care-l scaldăm îl facem o baie). *S'o plănuie o noapte n'reagă prin odăie și dis-dimineașă apoi, fă-i baie.* GORUN, P. 141. *Băi igienice, mai ales iarna, s'aranul nu face de loc, vara ce se mai scaldă în iazuri sau în apă curgătoare...* *Băile medicale sânt mai des uzitate, mai ales pentru copii, scaldători de frunze de nuc, de scuturătură de fân, boz, etc.* LEON, MED. 156. *Am luat o baie de picioare, - de rău, - de mare, - de puțină.* || Spec. (Despre botez, numit și *baia de obște*. MINEIUL (1776), 160^{1/2}). *Unul e tatăl nostru în ceru, o mamă pre voi e'au născut: baia botejului.* PRAYLA (a. 1642), ap. HEM. 2345. *Aceștia sânt cei ce se sfîșesc de a doua oară, în baia sfântului botez.* ANTIM, P. 67. *Prin baia cea dumnezeiască dezbrăcându-te de omul cel vechiu...* MINEIUL (1776), 45^{1/2} || (Modern) *Baie de aburi s. de capori, - rusească, - orientală*: expunerea trupului la acțiunea vaporilor de apă s. a aerului încălzit până la temperaturi înalte, cu fricțiune și masaj, etc. (cfr. 3°). | P. anal. (Med.) *Baie de soare* = expunere a corpului gol la acțiunea razelor soarelui; *baie de aer* = expunere a corpului gol la acțiunea aerului atmosferic, mai ales iarna (în anume stabilimente); *baie electrică*, etc. | (Neologic după fran., ca termen de Chim.) *Colorare, preparată într'o puțină, spre a vopsi țesături, disoluție a unei sări metalice (de aur, de argint etc.) spre a auri s. a arginti, etc.*

2°. P. ext. Vasul, cada, putina, etc., sau lichidul în care ne scaldăm. Cfr. *scaldătoare*, *feredule*. *Feredu, baie* (glosat prin slav. *lazebnaja*), GLOSAR (secol. XVII), ap. HEM. III, A. 35. *Aici șade o curbezană, care ziua petrece în baie și la oglindă.* C. NEGRUZZI, I, 323. *I se părău numai, că'n luciu băii, plină de lacrimile ei, vederă ca'n vis chipul mirelui iubit.* EMINESCU, N. 28¹. *Eu porunci să încălzească baia și împreună cu împărăteasa să se îmbăzesc în laptele iepurilor ei.* INSPIRESCU, L. 31^{1/2}. *În baia te-oiu îmbătă, Cu tine că m'oiu scaldă, În baia de lapte dulce, De-aicea nu tei mai duce.* TEODORESCU, P. P. 89¹. *Când fetele-ori merge'n joc, Tu să pui baia (pentru copii) la foc: Când oamenii fân ori strânge, Tu-i ședă'n casă și'ăi plânge: Când oamenii-ori seceră, Tu în casă-i legăni.* BIRICESCU, P. P. 388. *Baie de șezut* = „bain de siège”. COSTINESCU. (Loc. prov.) *Într'o baie și bun și rău se scaldă.* ZANNE, P. II, 298; III, 15. †† (De aici, în Mold.). *Tot de-o baie* = tot o apă, de o seamă, de aceeași toapă, de aceeași categorie, de aceeași tagmă, de același fel: „de la même trempe, du même calibre”. *Sânt tot de-o baie* = „la fel, de o potrivă”. (Putna, Suceava, Vaslui), ap. ZANNE, IX, 441. *De-ar fi mai dihai decât mine ori măcar tot de-o baie, mi-aș răzbuună.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Românul își ia totdeauna nevasta de o baie cu el.* SEVASTOS, N. 31^{1/2}.

3°. P. ext. (Sens modern) Stabiliment (public) în care, în schimbul unei plăți, poți să te scaldi. *Ducia... ajunse într'o stare foarte înfiorătoare...* *Drumuri minunate, asternute cu piatră, basilicele, templeurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne-o dorească în destul.* BĂLCESCU, M. V. 6^{1/2}. *Băile Eforiei.* | *Baie de aburi s. de capori, - rusească, - orientală*: stabiliment cu diferite întocmiri, precum camere încălzite cu vapori sau cu aer fierbinte, masaje, dușuri, bazine, etc. (cfr. 1°). (De aici expresia) *E cald ca într'o baie*, cfr. etv. 1°). *Odaia dintr'o locuință, în care se găsește instalată scaldătura.*

4°. † *Latrînă, privată, umblătoare.* *Sarpară casa lui Vaal și orânduira pre ea să fie baie.* BIBLIA (1688),

274 (: „ils démolirent la maison de Bahal, et ils en firent des retraitts“: „posuerunt eum in latrinam“).

[Scris și: *baie*].

— Etimologia nesigură. Legătura etimologică cu lat. *bal(i)neum*, *bal(i)nea* „scăldătoare“ e nelindioasă (ital. *bagno*, „scăldătoare; ocnă [pentru condamnați]“, eng. *bain* „scăldătoare [în numiri de localități și cu sensul de „loc cu izvoare minerale]“, prov. *banh* „scăldătoare“, fran. *bain*, span. *baño* „scăldătoare, ocnă [pentru condamnați]“, la plur. „izvoare tămăduitoare“, portg. *banho* „scăldătoare“). Îndoios e numai dacă cuvântul nostru e urmașul direct al celui latin (*baie* < *bañe* < *bannea* < *balnea*) sau dacă l-avem prin mijlocire slavă (m.-bulg. *banja*, n.-bulg. *banja* „scăldătoare“, foarte des în numiri de localități, sârb. *banja* „scăldătoare“, atestat în secol. XIV, rus. *banja* „baie caldă“, vechiu în limbă, rut. *bania* „scăldătoare“, pol. *bania* „scăldătoare“, ceh. *baně* „mină“; cuvântul se găsește și la Albanezi, în dialectul gogic *baĳe* „scăldătoare“ și la Unguri *bánya* „mină“). Problema aceasta se va putea deslegă numai atunci, când vom fi mai bine informați despre raporturile dintre Slavi și Români. Remarcabil e faptul că sensul „mină“ lipsește atât în latinește, cât și la popoarele romanice, iar dintre Slavi îl cunosc numai Cehii, și, judecând după numirile de localități, Bulgarii. Ungurii îl pot avea de la Români, dat fiind că Transilvania e bogată în „băi“. Aromânescul *baie* are numai sensul de „scăldătoare“.

BAIE s. f. (Geogr.) *Baie*. — Goif mic, a cărui deschițură spre mare e strimțată.

— N. după fran.

BAIE adj. fem. *Toute blanche*. — (Rar) *Baie* (plur. *băie*) = „curat albă“ [d. ex.] *Oaie baie, lână baie*. MARIAN, Cfr. băi.

— Etimologia necunoscută.

BAIER s. a. |

BAIERĂ s. f. |

1. 1°. *Lien quelconque (corde, tanière, ruban, lacet) qui sert à attacher un objet ou qui tient la place d'une anse. Attache*. 2°. *Collier*. 3°. *Amulette*. 4°. *Entrailles*. 5°. *Profondeur, fond*. II. 1°. *Lien quelconque: corde, cordon, lacet, tirant, gause*. 2°. *Garçette*.

I. Sensul fundamental de „ceea ce poartă o sarcină“ (cfr. băiă), etimologia s'a păstrat numai într-o accepțiune restrânsă:

1°. (Mai ales la plur.) Partea cea a unui obiect (de obicei o împletitură s. o curecă), de care acesta atârână s. de care poate fi apucată. Astfel se poate vorbi de *baietul* (*baiera*) traistei, al găleții, al căldării, al ploștii, al unei arme, al tigvii, al pungi, etc. „*Baier* = curecua sau ața de la o traistă, ce se pune pe după grumaz“. Com. LIUBA. „*Baier* = șfoara de la traistă“ (Oravița). Com. A. COCA. „*Baierile* [sânt niște] împletituri de lână colorată cusute cu amândouă capetele de partea deschisă a străițe [— traistei] spre a o putea anima de grumaz“. (Sreditea-mică, în Banat), ap. HEM. 2358. „*Baieră* = o ață sau curecă ce se pune la o traistă sau la un săcuiu, spre a putea fi luat la gât ori în mână“ (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Dacă vede și vede, taie baierile de la traistă... și face cum poate, de lungă... gârneful, unde trebură*. CREANGĂ, P. 125. „*Baier* (plur. *baere*) = ață de lână care servește la găleți, în loc de torți [— toarte] MARIAN. *Vasul unde mulge laptele se numește găleată, pe o cârșia băierii stă așezat un vas mic de lemn care se numește cupă*. (Hangu, în Neamțu), ap. HEM. 2360. *Taife/o ghăță* [— viță, de păr] *din ceafă, Și-ți să bairi la găleată, Afăptară la sağıată*. SEZ. II, 56/, (nota: „*bairi* = șferite [— șforile] de care se ține cu mâna“). *De pe la Săm-Pietru, eu îmi luam ghiocianul, și treccam bairile pe după*

gât... DELAVRANCEA, ap. TDRG. Toartă (s. toarte). „*Cotale* — ocăldare maro fără *baier*“. LIUBA-IANA, M. 99. „*Oala cu băieri* [se întrebun[tează] pentru ducerea bucatelor în câmp“ (Chiojdu-Băscu, în Buzău). H. II, 32; cfr. *băieri*, *băierit*. | *Măna sub șea că băgă, Mosca pe baieri scotă*. Un *pahar de vin turnă*. TEODORESCU, P. P. 629°. | *La buzdugane mergă, Un buzdugan și-alegă*, Numa! deoptzeci de ocă, în mână, frate, că-l luă. *De baireră l-apucă*. ȘEZ. VII, 61. „*Baier* = curclușă îngustă cu care se prinde iușca [— gârbaciul] de coadă“. *ibid.* VII, 185. | (Prov.) *Tiega nu merge de multe ori la apă: Ori i se rup bairerile și scapă, Ori se lovește de ceva și crapă*. ZANNE, P. IV, 149. | „*Baier... lu pieptare lungi* = ațele cele de piele cu canași, legate la piept și trase pe subsuori și imbinante la spate prin [tr] o mărgăciă“. MARIAN, ap. HEM. 2358. | *O fin legată bairerle pungei mele*. C. NEGREZII, III, 94. „*Dă gânsucul [în schimb] pe o punga... cu bairerle lungi, de pus în gât*. CREANGĂ, P. 43. „*Să mi te prinzi cu mâna De bairerle pungei Și să scoți eroo căficia gâlninași*. SEVASTOS, N. 299. | „*A strănge bairerle pungi* = a face economii, a se face mai econom în cheltueli, a fi mai străns la punga. *Petca (către Adela): Ia vezi-l, Adelo? Chiar ocă-mi ziceă, că bărbatu-lău te ruinează*. — *Veritescu: Dar! o spuneam, înai tu n'ai decăt să străngi bairerle pungi*. ALECSANDRI, T. 1236. *Strănsu erau pe atunci bairerle pungi stăului*! GHICA, ap. TDRG. *A aveă nouă băeri la (gura de) punga* = „a fi foarte zgârcit“. ZANNE, P. V, 523. [Șfârși] *aceștia n'au avut nouă băeri la gura de punga, ca în ziua de azi*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *A-l tăuă cutivă bairerile punga* = a-l face, pe nesimțite, să-ți pună la dispoziție paralele sale. *Să face că-ți dă povoați cum să nu cheltuești, până-ți taie și nesimțite bairerle pungi/și*. JIFESCU, ap. HEM. 2359. | Spec. „*Cheo-torea de ață, de șfoară, de gălețan, la o haină*“ (COȘNESCU), agățătoare. *Coase-mi baiera (— agățătoare) dela palton!*

2°. (Prin asemănare cu *băierile* traistei, etc., care se atârână de gât, în Transilv.) Salbă (de bani). *Fetele mai bogate au și bairer (salbă) din taleri de argint; chiar și seceste mai linere poartă bairer*. MOLDOVAN, T. N. 65. *Fă-mă, Duamice, ce mi-i face, Fă-mă bairer/și de bănuși Și mă-nșiră peste muși, Înaintea oilor, în calea ciobanilor*. MĂNDRESCU, L. P. 50. [În acest sens, și la Aromâni: *bair* (de Buri), *baireră* = salbă (de unde *măbiru*, „înșir“), meg. *bairer* „lanț, salbă de mărgălele“].

3°. P. anal. Amuleta s. talisman (purta la gât, mai ales ca preservativ împotriva deochibului sau a altor boale). Cfr. adv. *Așijerina cea ce poartă bairer sau nărocul, costa ce zic oamenii că are năroc omul... aceia să se canonizească*. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 162. *Chiamă pre draci, și-ți scriu bairer, și te despoaie de mântuirea ta și te face de căs și de batjocură în toată celata*. MĂRGĂRITĂ (a. 1691), *ibid.* 291. „*Alunici e, cu mijlocul vrăjtorului despre Crică, la vrăjtorii cei mai de la Delta un bair trimeseose, a căruia descăntăc*... CANTEMIR, IST. 347. „*Unul din boierii lui, numele lui Theoctist, carele acasă un bair la grumazi, și în bair eră zugrăvit. Isus Hristos*... HRONOGRAF (a. 1798), ap. HEM. 2361. *Acest copil acasă un bair atârnat de gât. Și dacă îl luă, dăzu că într-insul eră o scrisoare*. ÎPSCURESCU, L. 146. „*Vrăjitoarea descântă o ață făcută din mai multe fire de lână, care are a o purtă cel bolnav, la grumaz, și care se numește bairer*“. Com. LIUBA. „*Baere* se mai numesc și niște împletituri mai subțiri de lână, descântate de vreo miere știutoare, care se pun la grumazul copiilor bolnavi, spre a [-și] redobândi sănătatea. [d. ex.] *Am fost la baba Eca, să-mi facă un bair la copil, că e biclay* [— beteg] *de giocina* [— deochiu]“. (Sreditea mică, în Banat), ap. HEM. 2358. | Loc. adv. În *bairer* = ca (s. drept) amuleta. *Iară scđutul Orest,*

deacea să vădă că-i creștin și el, căce să lovisă de străjariul, că arănd cruce în bieră la piept, i să vădă crucea... DOSOFTEIU, V. S. 215.

4^a. P. anal. **Băierile inimii** (mai rar **băierul pieptului**) sânt, la poporul nostru, în graiul familiar și figurat, o expresie prin care se înțeleg diferitele vase de comunicație, de care atarnă sau de care este suspendat organul principal al circulației sângelui, înima omului (cum ar atarnă o pungă de bairerele ei). (După o comunicare din Sredigtea-mică, în Banat, ap. HEM. 2358, **bairerele inimii** ar fi valvulele inimii: „urechile inimii, nemțește Herzklappe“). (Foarte adesea, în descătece) **Să teși din creștetul capului, Din bairere inimii, Din măduva osului**. ȘEZ. III, 195^{9/10}; cfr. I, 253¹⁰; II, 89^{9/10}, 92¹⁰; VII, 33. **Fugi deochiul Dintre ochi, Din tîmplete capului, Din fața obrazului... Din bairere inimii**. MARIAN, NA. 356¹⁰; cfr. 48¹⁰; idem, D. 327. **Teși bubă de la cutare, din dinți, din măsele, din urechi, din creierii capului, din măruntaiele trupului, din bairerele inimii**. TEODORESCU, P. P. 358. | Despre un strigăt puternic s. un oftat s. suflăt adănc, (mai rar) despre un răs voios, se spune că vine din **băierile inimii** (cfr. din adăncul inimii s. din toată inima). „Sărăcuț de maica mea“, **strigă din bairere inimii Bioceanul, s'a răpus domnul iniger** [= inginer]™ ODOBESCU, III, 189¹⁷. **Sîmțindu-mă atunci la țargul meu, rădcam din bairere inimii**. idem, III, 256¹³. **Biata fată stă 'ngenuchi, suflănd din bairere inimii [în foc]**. DELAYRANCEA, ap. TDRG. **Ostează din bairere inimii: „din adănc“**. PAMFILE, J. II; cfr. ZANNE, P. II, 216. | Când cineva simte o durere internă, când ridică o sarcină grea, s. când are un sentiment viu de durere, de milă etc., se zice că i s'a rupt **băierile inimii**. „Mi s'o rupt bairerele inimii: se zice când a avut cineva de dus o sarcină foarte grea“ (Bilea, în Bucov.) Com. G. TOFAN. **Mi se rup(e), uite, bairere inimii, de milă**. IPRĂSCU, L. 54¹². | S'o ruptură la bairerul pieptului și i-o rupt [— năvălit] sângelui și'n jos și'n sus. (Munții-apusenii) Com. V. COBAN.

5^a. Fig. (După **băierile inimii** — fundul sufletului, adăncul inimii, se găsește în stilul poetic, rar, numai la scriitorii care vor să se apropie de graiul popular, dar n'au trăit în mijlocul lui, cuvântul **băieră** întrebându-se cu sensul figurat de) Adănc, adăncime, fund. **Lin recără lucața Argintului, Selena Pe creștetul (u) stăncei, Ce sprâncenoasă înalță Spre nori, și îi răsfrânge: Asemeni cu mândria Abieului în baireri Adănc înțog pasul**. I. VĂCĂRESCU, p. 27. **Tetis diemă pe Briereu, ca să iasă din bairerele adănci ale pământului**. ODOBESCU, III, 272¹². **Temeliile aceluia tempu enorial al mahalalei Goryanul se afundă în bairerele unei movile**. idem, II, 268. **Limba măiestriilor e totlăuna populară, adesea arhaică și țesută din bairerele idiomei**. idem, II, 396.

II. P. P. gener. Orice legătoare: ață, sfoară, împletitură, bete, etc., cu care se leagă un obiect de altul. **Băieră** = o ață împletită și grosă până la un deget. PAMFILE, J. I. **Copiii mici, până sânt la fâfă, se înfopie... cu fașia, care e făcută dintr'un baer gros de lăud**. LIUBA-IANA, M. 14. (Cred. pop.) **Când vine cineva în casă, trebuie să lasă somnul copilor, adică a baireri, sau orice de la sine**. GRIGORU-RIGO, M. I, 152; cfr. MARIAN, NA. 360¹². | Spec. Legătura de la rufe, balne, de la „gura“ cămășii, etc. „Capătău de cîngătoare ce rămăno afară peste nodul de strănsură sau de înnoadă“. COSTINESCU. **Trăgându-mă și împingându-mă, m'au scos afară din beseriuri, căl [= încăl], de tragera și răgărțirea lor, o lucră de la dulamă încă mi s'au rupt**. (Orăștie, a. 1765). IORGA, S. D. XIII, 253. **Mănecele de la ție eră lungi, de când se'ncheoă, mai întâi încurtează măneca pe braț și apoi o încheoă cu „punniț“ de fir, cu baireri**. PITIS, I, 111. **Își puse mîinile în cap, și rupse în urmă bairerele cămășii, îi venă să-și scoată inima din piept, îi venă să se repeadă**

cu capul în zid. SLAVICI, N. II, 189. **Peptea, l-au prins [pe Ucișă-l-crucea] cu bairerul izmenit**. SIBIRIA, P. 11. **Cămașa românească nu e încreștită la gât, mazi, e fără guler, gura cămeșii e mică, și la piept, în partea de sus, se încheie cu două baireri: o bairere de o parte, și alta de cealaltă**. MOLDOVAN, T. N. 173. **Frunză verde, frunzuliță, leși, mândrușo, la porțită, Numa'n baireri și'n cătrînță**. POP. (Orlat, Transilv., ap. HEM. 2359. (Cred. pop.) **Să nu-și facă fata baireri lungi la ție, că felește mult**. (Orlat, în Transilv.) ibid. **Mi s'a rupt bairera de la phee**. [Fig. **Dulăii cătărea creame în gânduri stănd și la întrebare fără baere cu aceea** (= fără noi, fără ascunzătură? HEM. 2360, pe care n'ai de unde s'o apuci, ca s'o deslegi), ce să răspundă scotindul, mai târziu într'aceia chip îi zieră... CANTEMIR, IST. 268. [La Istro-români baireri are sensul de „panglică care se împletește în păr“].

2^a. (Mar.) Sfoară mică făcută din sfori vechi de-strămate. DDRF.

[Scris și: **bair(ă)**. | **Bairer**, plur. **baireri**; **baireră** plur. (în Munt. și o parte a Transilv.) **băieri**, (în Mold., Ban. și în Transilv. de vest) **băieri**. | Prin Mold. și: **bair s. a.** ȘEZ. II, 5, și: **băiri s. f.** PAMFILE, J. I, 335. | Prin Sălăgiu, se aude și forma (veche?) **baior s. a.** (pe lângă **bairer**). VAIDA. **Tri picurări, Tri turme ghe uată (= de oi) S'o suit la munte, Să-și cază mai multie: Fată ghe maior, cu galbăn bairer...** POP., ap. idem.]

— Pentru etimologie v. **baiet**. Cfr. **îmbăieră**, **dezbăieră**.

BĂIEREL s. m. *Petit collier*. — Diminutivul lui **bairer** (derivat prin suf. -el). **Băierel de bani** = salbă de bani, monete de argint. (Jiu)™ VICTRU, LI. [Scris și: **băierel**.] Cfr. **băieruță**.

BĂIERI vb. IV^a. *Pouvoir* (qqch.) *de cordons, de liens*. — (Rar) A pune baireri (la o pârnaie s. oală în care se transportă măncare, etc.). **Când ai baireri oalele, să pleci îndată cu demăncare la câmp**. (Meri-Petechi, cătunul Suduți, Ilfov.) Com. I. PAVELESCU.

BĂIERIȚ s. a. *Action de pouvoir* (qqch.) *de cordons*. — Participiul verbului **baireri**, devenit abstract verbal. **Băieritul pârnaelor m'a făcut să pierd multă vreme**. (Ilfov.) Com. I. PAVELESCU.

BĂIERUȚĂ s. f. *Cordelette, cordonnet*. — Diminutivul lui **baireră** (derivat prin suf. -uță). **Băieruță** = lineola, ligulula; das Bindehen, Schnürchen™. LB. [Scris și: **băieruță**.] Cfr. **băierel**.

BĂIEȘ s. m. 1^a. *Ouvrier mineur; possesseur d'une mine. Ouvrier dans une carrière*. 2^a. (Autrefois) *bohémien orpailleur*; (aujourd'hui) nom qu'on donne aux habitants de quelques villages en Transylvanie, d'origine bohémienne, dont l'occupation est la fabrication d'ustensiles en bois ou la fabrication de corbeilles.

1^a. (Azi, numai în Transilv., mai de mult și în România) **Lucrător** (adesea, în același timp) stăpân al unei băi (mine). Cfr. **ocnaș**, **ciocănaș**. **Îară să fie domnie-sale moșie la Baia-de-flor, însă din partea Stăncului băiașul o funa mare, într'acel funa mare stănenii 774**. HRISOV (de la Mateu Basarab, din a. 1644), ap. HEM. 2887. **Și băiașii care lucră, Încă au bani bine'n pungă**. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 223. „Acol dintre muntenii care se ocupă, după cum se zice pe acolo [în Munții-apusenii], cu băieșagul, s. lucrarea minelor, se numesc băieși“. FRÂNCU-DRETA, R. 14. **Băieșii care au înșințat baia aceea... își vîndeau argintul ce-l scoteau din munții Văzul-mare, Văzul-mic și Fereden, cui puteau și cum puteau**. MARIAN, T. 240. **Când șede un băieșag mai mult în munte™ — Când îi în mormânt™**. SBIERA, P. 322¹². | P. anal. (în Orlat, în Transilv.) **Lucrători**

care scot din cariere piatră de var. „Aice se află cupatoare de var; oamenii care se ocupă cu scoaterea pietrei de var se numesc *băieși*”. ap. HEM. 2889.

2°. (În partea de sud-vest a Transilvaniei) Spec. (Odinoară) Țigani arari (cfr. pag. 367^r), zlatari. *Bengesh* (= băieș) = „Zingarus vagabundus”. ANON. CAR. (Ocuparea cu aurirea (alegera aurului din nisip prin spălare) nu mai e de mult rentabilă, de aceea *băieșii* aceștia au părăsit-o și se susțin azi din fabricarea de diferite obiecte de lemn (în satele Călnic, Gârbova, Rodu, Jăna) sau de împletituri (în Apolda). Limba, felul lor de a vorbi tare și rupt, precum și tipul lor, îi arată a fi fost odinioară Țigani, deși ei azi se dau de Români. Cfr. WEIGAND, JAHRESBER. IV, 288-289. | (Țigani) lingurari, rudari. „Tot *băiași* se numesc și un fel de Țigani care se ocupă cu facerea fuselor, lingurilor, trocilor, corfelor [= coșurilor], lopeților, etc.” (Orlat, în Transilv.) *Băiași* fac fuse, lopeți și troci”. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 2888.

[Și: *băiaș* s. m.]

— Derivat din *baie* (I), prin suf. nom. agent. -aș (devenit după palatale -eș prin rugunile în care se mai întrebunțează azi cuvântul).

BĂIEȘĂG s. a. *Exploitation de mines, travail dans les mines. Région où l'on exploite des mines.* — (În Transilv.) Exploatare de mine s. lucrare în mine, băieșit, p. ext. locuri unde se exploatează mine, regiune miniară. *Știk... mergând la băieșaguri și auzind că se apropie Bercești cu Karoli, s'au tras la Baimoșu... Bercești... au prins băile [și] au bălăt bani de aur și de argint.* ȘINCAI, HR. III, 210^{1/2}. *De la Baia pe Arieș în sus, la gura Cărpinișului, începe adevăratul fînt al băieșagurilor.* FRANCU-CANDREA, M. 32/. *Acei dintre munteni, care se ocupă, după cum se zice pe acolo, cu băieșagul, sau lucrarea minelor, se numesc băieși.* idem, R. 14. *Spre miez-noapte, în depărtare până la colosul de stâncă Vulcan al Munților-apuseni, ni se înfățișază munții și dealurile Zarandului, cu băieșagurile lor bogate.* MOLDOVAN, T. N. 411. [Și: *băieșag*, pronunț. *bă-i-șaguri*.]

— Din ung. *bányaság*, idem.

BĂIEȘESC, -EASCĂ adj. *De mineur.* — (În Transilv.) De băieș. BĂRCIANU; ALEXI.

— Derivat din *băieș*, prin suf. adj. -esc.

BĂIEȘESTE adv. *À la manière des mineurs.* — (În Transilv.) După modul, obiceiul s. felul băieșilor. „*Băieșeste* = metalice, more metallurgorum; bergmännisch, nach Art der Bergleute”. LB. — Derivat din *băieș*, prin suf. adv. -ește.

BĂIEȘITĂ s. a. *Profession de mineur ou d'ouvrier dans une carrière.* — (În Transilv.) Meseria băieșului (= lucrătorul de mine). | Spec. „Oamenii care se ocupă cu scoaterea pietrei de var se numesc băiași, iar meseria lor *băieșită*”. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2887.

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb băieșit („a fi băieș”), pe cât se pare, neuzitat.

BĂIEȘITĂ s. f. I. *Fille de bains, baigneuse.* II. 1°. *Femme d'un mineur.* 2°. *Ouvrière dans une mine.* I. Femeie care servește într-un stabiliment de băi (la cabinele pentru femei).

II. 1°. Nevastă de băieș.

2°. Femeie care lucrează în băi (= mine).

— Derivat, prin suf. moțional -ită, din *băiaș* (în sensul I) sau din *băieș* (în sensul II).

BĂIESTRĂN † s. m. *Galopin, trottin.* — (În Mold.) Slugă mică, băiat întrebunțat spre a face curse și comisoane, băiat de alergătură. *Adece un Simion bucătar, rob a dumisale vel vesticnic Costachi Ru-*

săl, dau adevărat și în credință zăpizul meu la cinstită mâna dumisale cucocani Cătinică Canta, precum să fe știut că cu voia noastră am făcut tocmală cu dumneai cucocana, de am luat pe trei ani un băeștrar a dumisale, ca să-l înveș bucătării în trei ani. DOC. (a. 1820, Mold.), ap. HEM. 2884.

— Pare a fi un derivat cu suf. -n din *băieștru* = (în Mold.) *băieștru*, în sensul de „(mers la) trap”. (Pentru formațiunea cuvântului, cfr. fran. *trot; trotin; galop; galopin*).

BĂIEȘTRU s. m. v. *băieștru*.

BĂIEȚĂN s. m. *Grand garçon, gars; jeune homme.* — Băiat (une-ori și cu sensul de „slugă”) ceva mai răsărit, băiat mai măricel (trupește, ca vârstă; cuvântul acesta cuprinde, de cele mai multe ori, o notă sentimentală pronunțată: când spunem unui copil *băiețan*, arătăm că ne e drag s. că sântem mândri de el), adesea sinonim cu fecior, flăcău s. flăcăiandru. Cfr. *copilandru, băiețandru, băiețoiu, zăblău. Fruntejaș... bălătă... coincide pe deplin cu fața într'adevăr plăcută a tânărului meu... Uscăciunea neagră și sălbatică a părului contrastă plăcut cu fața fină, dulce și copilărească a băiețanului.* EMINESCU, N. 35. *Unul dintre boitari, un băiețan ca de șaptesprezece ani, intră în cârmănu, SLAVICI, N. II, 82. Și acum ne-o mai trimes și pe fiucur ăsta de prezident; putea să ne trimească un om cu mintea coaptă, dar nu un băiețan.* N. XENOPOL, ap. DRG. *Când fi-oiu da grăul în girezi, să am voie a lui numai atâtă grău... cât oiu putea duce în spate eu și cu un băiețan at' mieu [e vorba de o slugă].* CREANGĂ, P. 157. *Baba... pofteste pe flăcău pe o punte... Flăcăul se făcea că nu pricepe; baba se duse să-i arăte, și șnecherul de băiețan apăsa pe bumb și, în loc să se ocupă el... căzî băcanta de babă.* ȘEZ. II, 26^{1/2}. *Băiatul... am închinat [= dăruit, cu un omagiu] împărățului [pe] smelut [prin]. Împărățul n'au știut ce să facă de bucurie, văzându-se acumă sculț de toată grija și pe băiețanul acesta atât de roinic.* ȘIERA, P. 79^{1/2}. *Ș'apoi foasia bobului, Nevăstauca omului, Șede'n capul târgului și dă sare la juncași, Gură pe la băiețani.* ȘEZ. IV, 233. *Băiețanu-așă zicea: „Alăile, cucocana mea... Cu tine m'am cununat. Eu fecior de crain am fost...”* YASILIU, C. 36. [Scris și: *băietan*. | Prin Transilv., Munt. și Bucov., după analogia formei *băieșel*, și: *băiețan* s. m. (scris și: *băietan*). *Într'o zi, când eră băiețanul cel mai mic la poză, adece fratele cel mic, iară vin doi călători.* BETE-GANUL P. IV, 70.]

— Derivat din *băiat*, prin suf. augm. -an.

BĂIEȚĂN s. m. v. *băiețan*.

BĂIEȚANDRU s. m. *Garçon, gars.* — *Băiețandru* nu e propriu zis nici formă augmentativă, nici diminutivă a cuvântului *băiat*, ci e unul dintre aclele cuvinte derivate, cărora sufizul (-andru) le dă numai o notă sentimentală: *băiețandru* e un băiat care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l lăudăm când îl numim astfel, de care sântem mândri (văzându-l atât de volnic, istet, frumos, chips, etc.), pe care l-admirăm, etc. Se apropie deci de augmentativă, fiindcă poate însemna un „băiat mai răsărit, mai trupest”, dar nu conține niciodată nuanța de sens pelorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmierdătoare, caracteristică pentru diminutiv (de aceea LUCBA-IANA, M. 24, îl citează alături de diminutivul *băiețel*). Cfr. și *copilandru, flăcăiandru, flăcăiandru, copilandru, fetișcană*. Și după ce se sparse adunarea... rămase numai împărățul cu măi-marele famen al său și cu un băiețandru rob. GORJAN, H. I, 126^{1/2}. *Eram obiă băiețandru ca de vreo optsprezece ani, când m'am scris la Cazaci, cu bietul Țndor al nostru.* L. GHICA, ap. HEM. 2900. *Spun, măre, că odată Ervule, încă*

copilăndru fiul, ieși afară la câmp... Cum sta el acolo, i se arătară două femei... Pe când cea dintâi își căta de treabă, cea de a doua, dăndu-i pricină de vorbă băiețandruului... îi zise... ISPIRESCU, U. 22. Când prinseră de veste părinții că băiatul nu e, caută-l în sus, caută-l în jos; nu e... Tocmai târziu, hei! afară de la niște drameți, că au văzut o băiețandru călare, pe deșapte, pe un căluș care se ducea ca vântul. Idem, L. 161. [Seris și: băiețandru.]

BĂIEȚAS s. m. *Petit* ou *cher garçon*, *garçonnet*, *bambin*, *mioche*, *moutard*. — Diminutivul lui băiat (derivat prin suf. -aș; schimbarea lui t > ș se datorește analogiei sinonimului *băiețel*). Înmenează sau „băiat mic (de stat s. de ani)“, sau e numai o formă desmierdătoare s. familiară care se poate aplica și pentru un băiat mare; adesea ca nume de mângâiere dat de fete și femei iubitorilor lor; cfr. *băiețel*, *bădiță*, *bădișor*, etc. *Toată răsfa lui, nu-l plânse pe Troilus băiețelul, Nu-l jetiră în toldeaua phrygianele-i surori, Nici părinții...* OLLĂNESCU, O. 141. După ce aless un săbioiu ca de abia oamenii ceitărul îl înșed în mână și un buzdugan năpranic, [tânărul] voi să plece. — „Hătește întâi, băiețas, și apoi să pleci!“ ...Dacă văz că n'are încotro, ceru să slujască ferarului pentru sabie și buzdugan. ISPIRESCU, L. 137. Spune-mi, spune-mi, băiețas, unde-i drumul la oraș? TEODORESCU, P. P. 489. *Trandafir, Trandafir, Dragul țafei băiețas, Te-am înbit de copilăș, Ș'acuma pleci și mă lași și ție fată de oraș...* POP. [Seris și: *băiețas*.] [Și: *băițăș* s. m. (pronunț. *bă-i*).] *Iar fi murit baba, și i-ar fi rămas un băiețas.* ȘEZ. VIII, 132.] Cfr. *băiețel*, *băiețică*?, *copilăș*.

BĂIEȚAS s. f. *Petite fille*, *fillette*. — (În Transilv. și Bucov.) Diminutivul lui *băiată* (derivat prin suf. -ea). *Fetșcană, copilăndră. Și nime să-mi dăruși O băiețel, Sprincinășea, Care pe mine m'a vrea.* POP. (Ceahor, în Bucov.), ap. MARIAN, Nu. 323. [Seris și: *băiețel*.] Cfr. *băiețel*, *băiețică*?

BĂIEȚEL s. m. 1°. *Petit* ou *cher garçon*, *garçonnet*, *bambin*, *mioche*, *moutard*. 2°. *Sorte de danse populaire*. 3°. *Sorte de plante*.

Diminutivul lui *băiat* (derivat prin suf. -el).

1°. Băiat mic (de stat s. de ani); adesea, numai formă desmierdătoare s. familiară, care în unele împrejurări se poate întrebunța și pentru un băiat mare: *băietan*, *flăcăndru*, *flăcău*; spec., întrebunțat în poezia pop. ca nume de mângâiere dat de fete și femei iubitorilor lor (cfr. *băiețas*, *bădiță*, *bădișor*, etc.). *Toți, de militei, iubesc Lucruri care nu-i cinșesc, Toți, de când sânt băieței, Inclineză lângă ei.* MOMULEANU, ap. GCR. II, 247. *Să-i fur și eu băiețelul, Ca să-i orză sufletul!* ... *Pe scăriță se urcă, În iatac că nimeră Ș'i-n iatac că mi-și găseă Leagămul copilului Ș'i odrasla Domnului. Corbea pe copil luă Ș'i-n feapă că mi-l puneă.* TEODORESCU, P. P. 535°. (O zână, către un tânăr) *De ce te căinești, băiețele, și te andrești?* — *Cum nu m'aș căină și nu m'aș andri?* ... *Iată sânt olog, și din această pricină am ajuns de batjocura tuturor băiețelilor din sat!* ISPIRESCU, L. 314. *Frunzuliță trei smicele, Dragă băiețele, Leagă calul de zăbrele, Dragă băiețele!* TEODORESCU, P. P. 321. *Măi băiețele, Băiețele, Vină la noi, Nu te teme.* MARIAN, I. 45. *De când te-ai dus, băiețele, Nam mai pus la gât mărețele.* POP., ap. LM.

2°. (Cor.) Danț frănesc cu lăutari („un joc de brân“ ap. HEM. 2903), jucat în Tutova, Dorohoiu, Suceava, Iași și Covurlui, cfr. HEM. 2902-2903; SEVASTOS, N. 280. ¹⁰⁷; PAMFILE, J. II, 272.

3°. Un nume de floare. (Serbești, în Neamțu), ap. HEM. 2903.

[Seris și: *băiețel*.] [Și: *băițel* s. m. (pronunț. *bă-i*).] *Măi băiețele, băiețele, Vin' la maica și mă cere.* ȘEZ. I, 74°. ¹⁰⁷.] Cfr. *băiețas*, *băiețică*?, *băiețea*.

BĂIEȚESC, -**BĂSCĂ** adj. *De garçon*, *de jeune homme*; (en parlant de jeunes filles) *garçonnière*. — (Despre înfățișare, obiceiuri, apucături, purtare) *Băiețesc* (în poziție cu înfățișare, etc. de fată și spre deosebire de *copilăresc*, care conține o notă peiorativă, referindu-se mai ales la judecata nematură a cuiu; cfr. *băiat* I, 4°), de tânăr. *Acum... nișta apucături mai puțin băiețesti decât colegii mei.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Își aduse aminte că porțofoliul îl cumpărase de la Viena, și atunci alese întâmplări îi răsuiră în memorie: lucruri băiețesti [— strengării, aventuri cu femei], nimicuri.* D. ZAMFIRESCU, R. 244. [Seris și: *băiețesc*.]

— Derivat din *băiat*, prin suf. adj. -esc.

BĂIEȚESTE adv. *En garçon*, *comme les garçons*. — Ca băieții, în felul s. cu purtare, apucături, înfățișare s. obiceiuri (ca) ale băieților. *Și, cum se îndămplă foarte rar ca să nu se știe de îndată toți noii veniți, se întrebaseră toți cu ciudă, cine era fată... tunsă băiețeste.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 248. *A se jucă băiețeste.* A petrece *băiețeste*. HEM. 2903. [Seris și: *băiețeste*.]

— Derivat din *băiat*, prin suf. adv. -este.

BĂIEȚICĂ s. f. *Petite fille*, *fillette*, *gamine*. — Diminutivul lui *băiată* (derivat prin suf. -ică; întrebunțat în Transilv. MARIAN, Na. 348). [Pluralul se imprumută de la sinonimul *băiețel*: *băiețele*.] [Seris și: *băiețică*.] Cfr. *băiețea*.

BĂIEȚICĂ s. m. (sing. tant) *Garçonnet*, *mioche*, *moutard*. (Fam.) *Mon vieux*. — (În Mold.) Diminutivul lui *băiat* (derivat prin suf. -ică). Băiat mic de stat s. de ani (se întrebunțează mai mult la vocativ). [În glumă, se poate spune astfel și unui bătrân] *„Na și ție, băiețică“, zicând unui bătrân bondoc, vărsându-i iarbă în coru și alicie în busuță.* GHICA, s. 283. [Seris și: *băiețică*.] Adesea, în Mold., sub forma scurată: *țică* s. m. *„Da de unde ești, tu, măi țică? Și ce cauți pe aici, spaima cănilor?“* CREANGĂ, P. 147. *„Apoi bine că știu a' cui ești, măi țică!“* Idem, A. 58 [țică: formă scurată din *băiețică*.] Idem, GLOSAR. *Măi țică* = „măi băiețică“. ȘEZ. II, 45.}]

BĂIEȚIME s. f. *Garçons*. — Colectivul lui *băiat* (derivat prin suf. -ime). (Rar) *Fundul șalții Ateuluiți* eră prins de *băiețime*, de fete de la conservator... D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

BĂIEȚOIU s. m. *Gars*, *garçon* (grand ou mai elevé). *Mal-appris*, *grand garnement*. — Augmentativul lui *băiat* (derivat prin suf. -oiu; t > ș după analogia lui *băiețel*), cu o puternică nuanță peiorativă. Băiat mare și greoiu, dar mai ales: băiat obraznic (îndrăzneț, cu purtări rele, etc.). *Din păcate pentru dînșii, un băiețoiu de vreo 10 ani... îi dele de gol.* C. ECONOMU, CONV. LIT. XXXVI, 968. *Mama Pădurii clănșii numai din dințuri, când îl văză venind... „În prin creșeri îi trecură gânduri urile despre acest băiețoiu nădrăcan și isteț.* MERA, L. B. 163. *Băiețoiu să te tai nasul, că apoi se prea întind.* LM. [Seris și: *băiețoiu*.]

BĂIEȚORIU, -**OĂRE** † adj., subst. (Au fem.) *Bonne d'enfants*, *nourrice* (*siche*). — Adjectivul verbal al lui *băiat* (derivat prin suf. -ător, devenit -etor după palatale) (La masc., numai în expresia) *Înger băiețoriu* = *înger păzitor*: „ange gardien“. *Curățește, fericește-mă pre un ponegrit, o! părinte și ființe și dușule, troiță sfântă! tu-mi dai înger lumină-purtător, minșii sportorului, băetorului și socotorului.* DOBOȘTEIU, ap. HEM. 2900. † Substantivul sub forma feminină. (Rar, învechit; în Transilv.) *„Băiețoare* = nutrix; die Kinderwärterin, die Amme“ LB. = „ceea ce alăptă sau crește un copil“ LM.

BĂIGUEALĂ s. f. 1°. *Radoterie, radotage, diacation, aberration, absurdité, extravagançe, ineptie.* 2°. *Delire.* 3°. *Confusion, trouble, ahurissement.*

1°. Vorbă fără rost, fără șir, fără înțeles, absurd; ineptie, aberațiune. „Am amot”, în loc de „am iubit” este o băiguială ridicolă. ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. Vorbire într'aiurea, vorbire în vis (mai ales la bolnavi), delirare, aiurare. *Valuri-caluri de ineptii și de băiguieli bolnace, înșirate în versuri și în proză...* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. „Delire = băiguială”. POENARU.
3°. Zăpăceală, aluceală, năuceală, buimăceală. *Et simți că treaba te stă rău și-ți schimbă, în buiguelă sa, mărturisirea ce făcuse mai înaintea.* CARAGIALE, ap. DDRF.

[S]: băiguelă s. f.; ȘEZ. V, 39^{1/2}. În Transilv. și Ban. și: bulguelă s. f. | Seris și: -ială. | Plur. -eli, † și dial. -ele.]

— Derivat din băigu), prin suf. abstr. -eală.

BĂIGUI vb. IV^a. 1°. *Parler sans réfléchir; dire des choses sans rime ni raison, dans un état de trouble ou d'ahurissement; divaguer, radoter, battre la campagne, déraisonner, extravagançe.* 2°. *Delirer, parler en songe ou dans le délire.* 3°. (Refl.) *Devenir confus, perplexé ou ahuri. Geindre, dans un état d'ahurissement.* 4°. *Ahurir (qqn.), faire perdre la tête (à qqn.).*

Sensul fundamental „a rătăci” nu se mai poate atesta în limba română, ci numai înțelesurile figurate „a aiura” (prop. „a rătăci pe mintea”, cfr. „a bate câmpii” și lat. „aberratio”, de la errare = „a rătăci”) s. „a vorbi prostii” (prop. „a rătăci cu vorba”, cfr. germ. „irre reden”).

1°. Intrans. A vorbi alandala, a vorbi lucruri fără (nici un) rost s. fără (nici un) temei, a spune lucruri fără nici un sens, fără șir, neprecipitate pentru alții, a grăi zăpăcit. *Și l-au înșelat să creadă întru Iristos și să nu mai dică că-i năroc și călăia ce-a să poftă omul, cum buiguiă întâi, ce să creadă în adeverătură Dumnezătzu.* DOSOFTEIU, v. s. 154. *Nu s'au rusinat, nici s'au zitt [= sfiit] a buigui, precum...* CANTEMIR, HR. 171. *Și atele câte buiguiște, tuluror sânt zitt; ce acele... crude minciuni să fie... s'au dovedit.* idem, ap. HEM. 2906. *Florin: Ai Ți-ai bătut joc de mine?... Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru că să trași oșența pe turta ta? (secoate sabia). — Colivescu (cu frică, băiguindu): Ce tur-tur-tur-tă? ALECSANDRI, T. 920. *Elind profetiză, făcând comentarii ale bibliei... și întâia printe a băigui într'un fel de româno-italiană pe care n'o nu cetă nici nimeni.* IORGA, L. II, 80. *Omule, tu ce grăiești? Căută [= bagă de seamă] că buiguesti!* MARIAN, I. 506.*

2°. Intrans. (Mai ales despre bolnavi) A vorbi fără șir, în somn s. în delir, a vorbi într'aiuri, a aiura, a deliră. „Băigui = a aiura, a vorbi într'aiuri”. ȘEZ. V, 38^{1/2}. „Băiguieac = irre reden, verwirrt reden”. JAHRESBERG III, 314; I, 225. „Buigui = a aiura, a deliră, a vorbi în vis, bolnav” (Zagra, lângă Năsăud). Com. CORBU. *Căsele și zidiurile schimbate și oamenii schimbății: îi părea că doară vizidă sau buiguiște.* DOSOFTEIU, v. s. 76. *Și-l întreabă ce... prin somn buigui?* STAMATI, DACIA LIT. 146. *Copilul... are prin somn buiguiște.* ȘEZ. II, 129^{1/2}. *Sau poate că bolnavul îi scuturat ca de friguri, are floruri, fierbințeli și-i năuce de cap. Sau poate că buigui (= vorbeste fără șir, într'aiurea, spune lucruri fără înțeles), îi sărit din minți, atunci i se descăntă de fele.* GRIGORIU-RIGO, M. I, 65. *De ură, zac pe piciorare; și nici capul nu mă doare: Băguie, ca de lungare.* ȘEZ. I, 50^{1/2}. *Mă trezesc: nu te găseșc. Cu perina mă sfălesc; Văd bine că buiguesc!* BUD, P. 36. || Fig. (Despre mădulari; neobișnuit) A face mișcări reflexe, fără nici un scop. *Când capul s'au amețise, picioarele dovedesc; și când mădularile buiguesc, lipsa erierilor arată.* CANTEMIR, IST. 236.

3°. Refl. (Învechit) A se ului, a se zăpăci, a se buimăci, a se năuci, a se ameți de cap. *S'au mirat*

și s'au bulguită Iiranul. DOSOFTEIU, v. s. 11. „*Ja-ți scama ce grăiești, că doară ai cisat și te-ai bulguit.* BARAC, ap. TDRG. | *Mă buiguesc de cap = deliro, în phantasiam incurro; aberwitzig werden.* I.B. || A se vălta încet, ameți, în neștire. *Un glas speriat țipă: foc, foc!... O fereastră... se deschise!... O femeie apăra între percauri, repetând: foc, fo-o-o-o!... Fluerături răsunară!... Vărlituli și trecătorul se apropiară de fereastră. Femeia nu mai țipă.* Se băiguiă. M. I. CHRITESCUS, CONV. LIT. XLII, vol. II, 447.

4°. Fact. (Rare) A zăpăci, a ului, a buimăci, a năuci, a ameți (pe cineva) de cap. *Până într'atăta pre muritori buiguesti, imbeși și nebunesti, cât [= încât] și spre tabăra adeverului desfrânale oștile nebunelor sale seceotele a-șii slobozi nu se rușiniază.* CANTEMIR, IST. 98.

[Rare: băigui vb. IV^a | Și: bvăigui vb. IV^a. *Când boala se arată, copiii ard, sânt troiciți, bvăiguiesc, țipă prin somn...* ȘEZ. I, 255^{1/2}. | Și: bărgui = „a spune vorbe fără rost”. ION CR. II, 134. | În literatura veche (și azi, în mare parte) numai: buigui vb. IV^a, v. exemplul. | † și: buigui vb. IV^a. *Și ca buiguiți asupra mea sufletul meu.* BIBLIA (1688) (: „et re-colorat super me anima mea”), ap. HEM. 2905 | † și: buigai vb. IV^a. DDRF; cfr. buigăitură. | În Transilv. și Ban. și: buigui vb. IV^a | † la DOSOFTEIU, v. s. și: imbuigui vb. IV^a. JAHRESBERG v. 100. || Se conjugă, la prezent, și: buiguiu, etc. ȘEZ. V, 329^{1/2} | Cfr. buigat, buiguit, buiguiecuie.

— Din ung. bolyog(buig) „a rătăci”. LACKA. Cfr. bādādāni.

BĂIGUIRE s. f. 1°. *Irreflexion, déraisonnement; radotage, diacation, extravagançe.* 2°. *Delire. Extase.* 3°. *Confusion, trouble, ahurissement.*

Infinitivul verbului băigu), devenit abstract verbal.

1°. Vorbire fără rost, fără șir, fără înțeles. *Comédie ca acestă și buiguire într'acesta chip din gura papagaii în mințile tuluror dăhănitilor răvărșăndu-se...* CANTEMIR, IST. 117. *Pildele meale buiguiți și cucintele meale într'aiuri fiind...* idem, IST. 157.

2°. Vorbire într'aiuri, vorbire în somn (mai ales la bolnavi) s. în delir, aiurare, delirare, delir. || † P. ext. (Stare de) extaz. *Nu în vis, ce în buiguire și cădă la scam de giudeț șezând.* DOSOFTEIU, v. s. 149. *Varuh unde aciale ce-au vădent Ieremia în buiguire.* idem, 34^{1/2}. | Pleonastic. *O feimă de cinste luminată cu duhul lui Dumnezătzu, fu în buiguire de istăpēnie.* idem („unde istăpēnie este paleoslavul istapijenije = „extase”), HEM. 2909.

3°. Zăpăcie, buimăciere, rătăcire cu mintea. *Buiguire m'au lovit astăzi; nu-i aceasta cetălia, m'au rătăcit.* DOSOFTEIU, v. s. 106.

[S]: buiguire s. f., în Transilv. și Ban. și: bulguire s. f. BĂRCIANU.]

BĂIGUIT s. a. = băiguire. Participiul verbului băigu), devenit abstract verbal. | Extaz. *Actosia le adeverită acel scințit Ilăstrie, că le-au cădnt avidom, au în buiguită.* DOSOFTEIU, v. s. 88^{1/2}. [S]: buiguit s. a.]

BĂIGUIT, -Ă adj. 1°. (En parlant d'un discours) *Confus, désordonné.* 2°. (En parlant d'un homme) *Ahuri, doură, abusivă.* 3°. *Delirant.* 4°. *Extasie.* 5°. *Fantastique.* — Participiul verbului băigu), devenit adjectiv (cu sens pasiv și activ).

1°. (Rare. Despre graiul s. glasul cuiva) Care spune cuvinte fără rost, fără șir, incurate. *În picioare, numărdnd silabele pe dește, ea clăpă, pe nerăsuflăte, a fabulă, fără să priceapă boabă... Glasul băiguit al școlăreșei se contopă în gândul (dascălului) nu cădănele gării ce se rostogolea repede de cale...* CARAGIALE, s. 11.

2°. (Despre oameni) Zăpăcit, uluit, năucit, amețit de cap, rărbăcit, buimăci. *Și mai buiguiți, și mai uluiți au fost.* CANTEMIR, HR. 100^{1/2}. *Dușu se uită*

cădea timp buiguit, în cânt. SLAVICI, N. II, 236. (Uneori completat prin de cap) Dar Dumnezeu știe cum se dese (= cum se întâmplase), că în loc să apuce pe calea care o cunoștea el bine că duce către casă..., din pricina durerilor, ori că eră buiguit (amețit) de cap, sau cum [o] fi fost, nu știu: o apucat pe alte poteci. FRÂNCU-CANDREA, M. 298.

3°. (Complinit prin de fire) în delir, aiurând. Au căzut în boală foarte grea, lungoare, care boală înclată au pricipat doftorul, că trebuș să-i ia sânge. Ce, n'au ascultat, și adăogându-se boala, și ales toamna fiind, așa de greu l-au cuprins herbinteala, căd [= încât] până la Tighinea au stătut frântite, adecă buiguit de hire. M. COSTIN, LET. I, 354².

4°. S p e c. Extaziat, în extaz. (Uneori complinit prin de minte) Ș'au ieșitu-șii din simșire și ședea băiguită, cu ochii st[ă]l[ă]p[ă]i[i] în sus, la podul casii. DOȘOFTEIU, v. S. 45¹. Ce cu, buiguită de minte, Dziș [= ziseiu] de tot omul, că minte. Idem, PS. 400 (: iv ty iztazni po).

5°. Fantastic. Căd-te dar acmă, cetitoriule, ca într-o aglină..., lepădând de la tine toate cealealte busne, căde unii au însămat de tine, de neștiință rădăciși, alții de zavistie... alții den bușiguite scornuri și deșarte. M. COSTIN, LET. I, 9¹. Min de cisuri turburate și bulguită... BARAC, ap. TDRG.

[Și: băiguit, -ă adj.], și: buiguit, -ă adj., în Transilv. și Ban. și: bulguit, -ă adj. | † buiguit, -ă adj. Petrec cu mândriți și cu buieci, buiguiti în dezmirăciunea lumiei. VARLAAM, C. 13¹. | (Prin Reteag, pe Someș) buigat, -ă adj. = confuz, care nu-i cu firea întreagă, [d. ex.] vezi că-ă buigat de cap? VICIU, GL. Deci umbă ca buigat de cap, prin cea pldure să creată, ar fi voit să dea cecă băiguite de el și să-ă mănănce. RETEGANUL, P. II, 77¹. | (În Săcaș) buiguluit, -ă adj. VICIU, GL. (subt buigat).]

BĂIGUITOR, -OARE adj. I. 1°. Qui dît des choses dénuées de sens, qui parle sans réfléchir, qui radote, qui divague; (esprit) divagateur ou confus; radoteur. 2°. Qui rend confus; qui ahurit, étourdit ou obsourit. II. 1°. Délirant. 2°. Qui fait délirer. III. Fantastique.

Adjectivul verbal (cu sens activ și pasiv) al lui băigui (derivat prin suf. -itor), substantivat une-ori.

I. 1°. Care vorbește pe negândite, fără șir s. fără înțeles; confus. Adj. A mea proastă și acmă, de bătrând, buiguitoare socoteală... CANTEMIR, IST. 118. Substantivat. Cartea a șaptea, carea dovedește trailul Românilor... și muștră pe unii buiguitori, carii, pentru începătura neamului moldovenesc, cu basne au murut hârta. Idem, HR. 359.

2°. Care uluște, ametește de cap, bulmăcește.

II. 1°. Care delirează, aiurează... Dălrant = bulguitor, care vorbește [intr] aiurea". POENARU.

2°. Care te face să aiurezi, să delirezi. Busuioc chităt ca noru', Mă măncași, mândro, cu doru'! Dar nu-ă dor ca dorarile, Ci e dor bulguitor, Că tresar noaptea din somn; Dau cu mâna după tine: Dau de păreși, vai de mine! HODOȘ, P. P. 162.

III. (Complinit prin: în gânduri) Fantastic. Măneacodă, Domnul mănănce, om fără de nice o frică de Dumnezeu, fără de nice un temeiu, tiran, drept fantastic, adecă buiguitoriu în gânduri. M. COSTIN, LET. I, 341².

[Și: buiguitor, -oară adj.]; și: bulguitor, -oară adj. | † și dial. -toriu.]

BĂIGUITURĂ s. f. Parole confuse, parole irréflechies. Divagation, radoterie. — (Rar, aproape învechit) Vorbă negândită, fără rost și înțeles, aiurare. Basne și blojerituri și buiguituri sănt câte... Simion Măzocul... adoage. CANTEMIR, HR. 458. Cunoștozul acesteia toate în loc de basnă și în buiguituri de bătrâneafie le luă. Idem, IST. 97. [Și: buiguitură s. f. | † și: buigăitără s. f. | Plur. -itură.]

— Derivat din băigui, prin suf. abstr. -turi.

BĂILUI vb. IV^a. S'ocuper (de...), avoir soin (de...). — (Ungurism. În Transilv., rar, învechit) A se îndelețnic, a se ocupa cu ceva (s. cu cineva), a-și face de lucru cu ceva (s. cu cineva); a îngriji de ceva (s. de cineva). Băiluesc...curarisesc, îngrijesc". LEX. BOBB. Vara umbă pe câmpuri, prin păduri, unde știă că sânt adunați prunici a paste vileș, căzându-ă, îi strigă la dînsul; carii, cunoscându-ă, înalță alergau toți acolo, și el îi întrebă cele ce-au înouăfat și de nou îi încață și lumina, având oșebită dulceață de a băului cu prunici, pentru care a luteror eră iubit. P. MAIOR, ap. IORGA, I. II, 235. Băiluit cu pomii, în seama, ca să nu li se taie sau rumpă rădăcinile. ECONOMIA, 137.

— Din ung. bajlodni „a se căsui cu ceva s. cu cineva".

BĂINGIC s. a. (Tehn.) v. baargic.

BĂIO: interj. cfr. bain'.

BĂIOȘETĂ s. f. Petit bain, petite baignoire. — (Rar) Diminutivul lui baie' (II) (derivat prin suf. -tor) „Baie mică". I.M.; cfr. băiță. [Pronunț. băi-ia-]

BĂIONETĂ s. f. Baignolette. — Bucată de oțel ascuțită (un fel de pumnal) care, adaptându-se la țevă pusti, poate fi întrebuințată ca armă de împuns sau de străpuns, mai ales la atac. În acea încălmășală, unde, pe necăzute, arsura gloanțelor, cărful baionetelor și tășul săbiilor ajung pe luptători, Turcii... strigau... „Allah! și „aman!". ODOBESCU, III, 601. Ș'ă rangerile rupte zbor glonții căjănd, Ș'ă e baioneta străpunge zingherul. ALECSANDRI, P. II, 158. (Alac s. osalt) cu baioneta s. la baionetă: atacul din urmă, deciziv, întovărășit de sunete de goarne, pe care-l face infanteria asupra unei fortărețe s. redute dușmane, cercând s'o ocupe luptându-se piept la piept cu cel ce-o apără și întrebuințând pușca (cu baioneta pusă) numai ca armă de atrăpuna s. de lovit. Caracării regimentului al 13-lea... se aruncaseră asupra Turcilor, la baionetă; îi grămădiseră val-cărteț în redan. D. ZAMFIRESCU, R. 235. † Personificat — (cel ce poartă această armă, armata). Alegea deputaștor... s'au făcut prin sila baionetelor. URICARIU, X, 3. Lăntea se restatoriește... — Sub baionetele străine! C. NEGRUZZI, I, 293. [Pop. în Transilv. și Ban., după germ. Bajonett, și: baionet s. a., bainet s. a. Eău nă doare peste piept. De pușcă și baionet. HODOȘ, P. P. 204. Eău nă doare, maică, n piept. De pușcă și de baionet. MĂNDRĂSCU, L. P. 35. (Prin apropiere de verbul bag, sau, mai probabil, cu o formă polonă, cfr. pol. bagn, idem, la scriitorii vechi din Mold.) și: † baghionetă s. f., † baghionetă s. f. Alexandru Iplăntea... a armat mai întâi pe oștași cu puști cu baghionete, pe care le-a adus de la Viena. URICARIU, XXII, 437. Moscalii, cu mare îndrăznire, au început a-i gonii și a-i giunghia cu spege [= spanze, sulțe], și cu baghionete, ce sânt în gura flintelor, și cu sulțe. M. COSTIN, LET. II, 68.] Cfr. (ș) pan-ganet.

— N. din fran. (derivat din Bayonne, oraș din Franța în care a fost fabricată mai întâi această armă).

BĂIOR s. a. v. baier(ă).

BĂIOS, -OĂȘĂ adj. Metallifère. — (Rar. În Transilv. Despre regiuni miniere) Bogat în băi (= mine). „Băios = metallifer; erhaltig". L.B.

— Derivat de la baie' (I), prin suf. adj. -os.

BĂIR † s. a. Pente, penchant, colline. — (Rar. Turcism) Povârniș, coastă (de deal), colină. De acolo se încep bairurii, coaste, dealuri. ISTORIA (a. 1716), ap.

ȘIO. *La vale este câmpie cu bairuri*, idem, ib. [ȘI bair s. a. | Plur. -*iruri*, -*isurii*.]

— Cuvânt literar, din ture. *baır* „colină”.

BĂIR s. a. } v. bair(ă).
BĂIRĂ s. f. }

BAIRĂC s. a. 1°. *Drapeau, étendard, bannière*. 2°. *Compagnie de fantassins*. 3°. *Tente foraine (avec un drapeau au sommet)*.

1°. † (În epoca fanariotă) „Steag turcesc foarte lat, de mătase, ce se servea înaintea sangiacului”, introdus și în armata noastră. ȘIO. Cfr. alem și sangiac. *Scumpeturi din ordia Visirului: aur, argint, scule împărătești, arme mârnuțe, tunuri, bairce, corturi... ZILOI*, ap. ȘIO. *Mai anțăf... și eu am purtat bairacul, și eu am gîciat hora-Unirei, în colț la Petrea Bacalul!* (= „steagul”). GLOSAR. ALECSANDRI, T. 39, 1747.

2°. P. ext. † Companie s. regiment de soldați, mai ales de voluntari, ce se servea sub același drapel, † steag (de oaste). *Câteva baerce de oaste...* DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Sub armașul cel mare sînt bairacurile fării și tuiurile domnești*. FOTINO, ap. ȘIO. *Stan al Bratei s'a sculat... Să facă de-în bairac*. *Să vie la Turci de hac*. *Foicică ș'o lala, Bairacul cum făcô? Cînzeci coinicî cî strîngê...* TEODORESCU, P. P. 585.

3°. (Azi, după o comunicare făcută de IȘPIRESCU:) „La băleiri, cort cu prăjină înaltă [și, probabil, cu un steag în vârful ei], unde se strînge lumea să petreacă” ȘIO.

[Pronunț. *ba-i-rac*. | Scris și: *baerac*. | Plur. -*race* și -*raeruri*.]

— Din ture. *bairak* „grand drapeau, pavillon, étendard dont la hampe, terminée par une pique, se fiche en terre; corps d'armée irrégulière”. Cfr. ȘIO. Cfr. iuruc. *bairac* și *bairactar*.

BAIRACTĂR † s. m. *Porte-drapeau*. — (În epoca Fanariotilor) Port-drapel, stegar (care purta bairacul). *Patru bairactari, de la 5 steaguri de Leoniș, câte 7 pol lei unul, pe lună 30 lei*. (Mold., a. 1776). *CRICĂRIUL*, XIX, 387^{1/2}. [Pronunțat: *ba-i*. | Cu o formă metatezată: † *bairactar* s. m. *Pornucii-au bîlung-baștor bairactarilor...* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 206; cfr. 200. | ȘI: † *bairactăriu* s. m. IORGA, S. D. VI, 268. | Scris și: *baeractar, bairactar*. ȘIO.]

— Din ture. *bairak-dâr*, idem.

BAIRĂM s. a. *Bairam*. — Numele a două mari sărbători la musulmani, dintre care una (numită „bairamul-mare” s. „ramazan-bairam”) se celebrează după postul Ramadanului și ține trei zile, iar cea de a doua (numită „bairamul-mic” s. „curban-bairam”) se sărbătorește șaptezece de zile mai târziu și durează patru zile. „Cuvântul s'a introdus la Români în secolul XVII, din cauza peșcheșului [numit bairam-peșcheș, cfr. bairam-lăc, ramazan-lăc], pe care Domnii români se făcuseră atunci datori de a[-] trimite todeauna Sultanului cu ocazia unei acelei sărbători, când se mai făceau totodată daruri și la alți Turci cu vază”. HEM. 2365. *S'au dat pentru un coșoc de răs, ce s'au luat de la coșocur, care s'au dat pocton Împăratului, la bairam*. CONDICA (a. 1694-1704), ap. HEM. 2365. Dară numai trei-patru zile de ar fi mai fost *cezir Topal-pașa*, eră *baraiamul Turcilor*, și atunci poate ar fi perit și el. NECULCE, LET. II, 409^{1/2}. *N'au putut să strîngă haraciul, cu să'l trimiță la creame la bairamă, după obiceiul*. MAGAZ. IST. I, 325^{1/2}. [Cheltoșelii lui Alex. Ioan Mavrocordat:] *Baeram-peșcheș: 7500 lei*. *Polihia dumnevoicului baș-capichihă, pentru socoteala bănarilor ci [-] ce au dat blani la baeram-peșcheș...* DOC. (a. 1786), ap. IORGA, S. D. VI, 189. *Ei au plătit în tot anul haraciul, ploconul bairamului, căcărulul*. BĂLCESCU, M. V. 597^{1/2}. (La scrierilor moderni,

cuvânt literar) *N'aș creu să am nici chioșcurei, nici seraiu, Nici să dismierd, în bairam, Hurile din raiu*. ALECSANDRI, P. I, 148. [Pronunț. *ba-i-ram* și *ba-ram*; scris și: *baeram*. | ȘI: *bairam* s. a. BENGESCU, ap. TDRG.; *baraiam* s. a. (ca sârb. *barjam*). AMIRAS, LET. III, 136. | Plur., rar: -*rame* și -*ramuri*.]

— Din ture. *bairam*, idem.

BAIRAMLĂC † s. a. *Don que les hospodars roumains faisoient au Sultan ou aux grands dignitaires turcs à l'occasion du bairam*. — Durulile obținute a se da Sultanului și altor dignitari turci, cu prilejul sărbătorilor Bairamului; cfr. *ramazan-lăc*. 977^{1/2}, *tal. s'au dat pentru bairamlăcările ce s'au dat Turcilor de aici, la bairam*. CONDICA (a. 1694-1704), ap. HEM 2366. *Au pârît pre Mihai... pentru două biruri, și pentru două bairamlăcări*. NECULCE, LET. II, 312^{1/2}. [Plur. -*lăcuri*. | Pronunț.: *ba-i-ram-* și *ba-ram-*; scris și: *baeramlăc*. | ȘI: *bairamlăc* s. a. *Au rămas obiceiul de dă țara baraimlăc, de atunci*. NECULCE, LET. II, 204^{1/2}; *baraimlăc* s. a. N. COSTIN, ap. ȘIO.]

— Din ture. *bairamlyk*, idem.

BĂIRE s. f. *Travail dans les mines*. — (Rar, în regiunile miniere din Ardeal) Infinitivul verbului *băi*, devenit abstract verbal. „*Băire de la ziună* = lucrare pe suprafață, la lumina zilei”. FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

BĂIȘAG s. a. v. băieșag.

BĂIȚ. -X ad. (Băieș; în Transilv.) Atestat numai în expresia: *Piatră băită* = piatră din care s'a scos conținutul metalic: „dăbris de gangue”. *Arancarea pietrei băite* = „der Haldensturz”. BĂRCIANU (subt aruncare).

— Participiul verbului *băi*, devenit adjectiv.

BĂIȚĂ s. f. I. *Petite mine*. II. *Petite baignoire*. I. Baie (= mină) mică. HEM, TDRG., BĂRCIANU, ALEXI. (Păstrat și ca numire topografică).

II. „*Băiță* = un clubă de formă eliptică, cu margini nu înalte, în care [se] scaldă copiii. Bran”. [Brašov, etc.] VICIUI, GL.

— Diminutivul lui *bale* (I-II), derivat prin suf. -*ită*.

BĂIȚĂȘ s. m. v. băieșag.

BĂIȚEL s. m. v. băieșel.

BĂIU: interj. *Que non! Pus du tout! Je ne veux pas!* — (În graiul țărănilor din Mold., din Transilv. și din Ban.) Negățiune, mai puternică decât „nu”, cu care răspundem la o provocare s. la o invitare ce voim s'o respingem: *nici-de-pot, nici să te gîndești (la așa ceva), de loc, ba aia-i vorbă!* Cfr. ba. *La stăi pușinel, dragă Vochoj!* — „*Baiu, baiu, nu se poate!*” C. NEGRUZZI, III, 21^{1/2}. *Fa Dochjo, puică albă, Vin' cu mine să-ți dau salbă!* — „*Ba nu, nu; ba nu, nu vreu, Că mi-e drag Bajoral meu!*” — „*Ți-oi da salbă de mărgele și pastale și inele!*” — „*Baiu! marfa de voi Nu se trece pe la noi!*” ALECSANDRI, T. 228; cfr. SEVASTOS, C. 172. *Hai, intră de grabă în lăuntru!* — *ii zice dracul. Baiu! nu vreu, ca să nu mă vadă!* — *ȘIERIA, P. 201^{1/2}. Dă-mi mie pe finuș, să-l învâț carte!* — „*Baiu, cumre!*” ȘEZ. III, 112^{1/2}. *Jan ieși, mîndro, pîn' la gard!* — „*Ba io, bade, c'am bărbat!*” HODOȘ, P. P. 151; cfr. DOINE, 247^{1/2}. *Lasă-mă acasă!* — „*Baiu, nu te las!*” ALEXICI, L. P. 254^{1/2}. (Despre oamenii lenoși) „*Scoală, scoală, de fă coț!*” — „*Baiu, că nu pot!*” — „*Scoală, Ioane, la mîncare!*” — „*Unde-i limba mai mare!*” ZANNE, P. VI, 163; III, 638. (Despre cei vecinic nemulțumiți) *Ș'apoi și vouă, nu știu, zeu, cum v'a mai intră cineva în voie. Vorba cea: Hai în car!* — „*Baiu!*” — „*Hai în căruță!*” — „*Baiu!*” — „*Hai în teleagă!*” —

„Baiu¹ — „Hai pe jos² — „Baiu¹ CREANGĂ, A. 115/; (variante: PAMFILE, J. II; ZANNE, P. V, 124; SEZ. II, 126/12). | (Ca și „a zice ba¹, I, pag. 398^b) A zice baiu = a se împotrivi, a se opune, a refuza: „(se) refuzor, s'opposer, faire opposition, résister¹. Dară pe cea mijlocie — mi-o căntău dragă pe foc, Și nici ce nu zice baiu! bat-o hâtrul de noroc! EMNESCU, L. P. 136. | Pronunțat: ba-iu, rar (cfr. Creangă) baiă. Și: baiu! (pronunțat în două silabe). | În unele părți se zice și ba to (s. eu), ca și când cuvântul ar fi compus din particula ba și din pronumele it. SEZ. II, 126/12, 130/1. | Une-ori, întărit prin zău! SEZ. IV, 226. „Măi fucule, arde tufa...! — Baiozo!¹ — „Măi tăule [= lacule, stinge focul!¹ — „Baiozo!¹ — „Măi tăule [= lacule, stinge focul!¹ — „Baiozo!¹]

— Pare a fi o variantă a cuvântului ba. (Hasdeu, *Etyim. Magu.* 2251, crede că e pol. ba i „chiar”, intrat prin Moldova în Transilv.).

BAIU s. a. 1^a. Peine, embarras, ennuis. 2^a. Souci, dérangement, inquiétude, tourment. 3^a. Affaire, difficulté, cause, accident, conjoncture. 4^a. Mal, maladie. 5^a. Accusation, reproche.

(Ungurism), la Românii din Ardeal și țara ungarăscă sau la cei din Țara originară de pe acolo).

1^a. „Necaz, supărare”. SEZ. VII, 177; TIPLEA, P. F., CANDREA, T. O., „belea” POMPILIU, BHL., (Mold.), „scărbă [= supărare mare, necaz], val [= necaz mare]”. I. B. Au băgat în besarecă pe popa cel unit și i-au felelit de tot baiu! [= au luat asupra lor răspunderea pentru toate supărările ce i s'ar face din pricina asta]. DOC. A. 1767, Băsești), ap. IORGA, S. D. XIII, 266. *Atâtea baiuri am avut eu ca Românii, Armenii și cu alții de ceștia!* SINCAL, HR. III, 163/15. Pentru carea apoi multe baiuri și necoi au avut. idem, HR. III, 184/15. *Bată-te focu' de dor, N'am topor să te omor, Nici săcuri să te taiu, Să nu-mi faci tu-atăta bai!* DOINE, 79/14; cfr. JARNIK-HĂRȘEANU, D. 93; RETEGANUL, CH. 129. *Multă hăbă și mult baiu pe capul nostru.* (Năsăud), ap. HEM. 2366. „Nu-mi face atânlta baiu!” = noli tantas mihi facessere molestias; mache mir nicht so viel Ungelegenheit! I. B. A picat un mare baiu pe capul meu: „un necaz, o belea mare”. POMPILIU, B. 87.

2^a. Griji, dureri de cap (în înțeles figurat), preocupări, „sînchiseală”. MĂNDRESCU, UNG. 37. *Crișmă cui îi place, boii 'n jug baiu nu-î face* [= nu are grija boilor, că stau afară înjuțați]. ZANNE, P. III, 504. *N'are baiu (de) = habar n'are*, „nu-i pasă, se arată indiferent, n'are griji”. POMPILIU, B. 87. A acea baiu cuiod = a-i pasă cuiod de cineva, a-l băga în seamă. *Badea bătrân ca și-un căne lincă umbă după mine Și mă leme nu știu cui, Și eu nu am baiu lui: Eu, tândră cu o floare, El, bătrân ca o cicoare.* RETEGANUL, CH. 22. *Patruzeci de ani îmi pare, De când port păr pe spinare, Nime baiu' nu mi-l are!* idem, T. 164/10. *Nu-i baiu, că... s. de asta nu (mi-)i baiu* = nu face nimic, nu strică, nu mi-e griji, nu-mi pasă, nu e nici o pagubă. *Bărbatul nu-i baiu că-i puțint, Să-mi fie mintea la el!* ZANNE, P. IV, 255. *Hei, tu mămurătușule, Nu-i bai, nu, că ti-urpă!* Bine că nu-s celuță! TIPLEA, P. P. 50. *Nu-s popi să nu cunune. Dar nu-i baiu de cununie, Dacă-mi place fata mic.* MARIAN, N. 158. *Mărită-m'ăș, mărită, Piti' nu știu frământă. Nici de piti' n'ar fi baiu, Dar nu știu face mălăiu.* ibid. 30/11.

3^a. Lucru, afacere, treabă, pricină, cauză, accident, întâmplare (care aduce griji, necaz, preocupări), „price, cicoandă, proces”. I. B. Am baiu cu sîpatul = „am de lucru”. VAIDA. *Am un baiu cu tine = am o afacere, am de furcă cu tine. Ce-i baiu'?* — e e? care-i pricina? care ți-i păsul? *Ce-i baiu', bade Nicolae, de ai venit iară?* Ce baiu, Mihu, de tăt strîji [care-i cauza de tot strîji]? ALEXICI, L. P. 191/1. *Când o băgat de samă că tezi nu răspund eu „meș”, mîntoșas [= îndată] o știut că aici trebuie să fie ceva bai [= să se fi întâmpat ceva] și înte-o fugit după un suc.* ibid. 236/12.

4^a. Durere, „boală”. I. B. *Am baiu cu capu' = „mă doare, mi-e rău la cap”. Ce baiu ai? = „ce-ți lipsește? ce-ți pasă [= ce păs ai?]”. VAIDA.*

5^a. Vină. *De frumoașă, nu-i dau baiu* [= nu-i bag vină că n'ar fi frumoașă]: *Că-i cu dinții ca la cai, De-o sulă cînzeci de ai, Nu poate roade mălăiu.* MARIAN, S. 24.

[Scris și: bai; | Plur. baiuri.]

— Din ung. baj, cu aceleași sensuri și în aceleași construcții (mi a bajod? = „ce-ți lipsește?”, bajom van = „am de lucru” și „mi-o rău”, mi a baj? = „ce e?” etc.). Cfr. băiut eac.

BĂIŪR † s. a. v. bair¹.

BĂJA interj. = băla. (În Mold. și Bucov.) „Băja [se zice] copiilor, ca să nu se frigă [d. ex.]: *Vezi, mamă, băja, c'are să te frigă tăcînuie!* PAMFILE, J. II. „Băja se zice la copii, când se apropie de ceva fierbinte”. (Miclăști, în Vasluiu), ap. HEM. 2918. „Băja, în limba copiilor celor mici, însemnă „focul”. (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRAMADĂ. „Fugi de-acolo, că-i băja!” se spune copiilor mici, când vrea să-i păzească de foc, ca un fel de avertisment”. (Bîlea, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

— Formațiune onomatopeică.

BĂJĂGNĂ s. f. = dăsași. (Pe la Năsăud). BUGNARIU, N. 8.

— E același cuvânt ca *dăsași*, luat însă din vreun dialect slav cu silaba inițială *be-* s. *bi-* (ca la Sârbi, Poloni și Ruteni). În consonantism arată o apropiere de ung. *szék* (cîtește: jac) „sac”.

BĂJĂNI vb. IV^a (ș. d.) v. băjeni ș. d.

BĂJBĂC s. m. } v. bojăbc.

BĂJBĂC s. m. }

BĂJBĂCĂLĂ s. f. *Marche à tâtons, dans l'obscurité; tâtonnement.* — Abstractul verbal al lui *băjbăi* (derivat prin suf. -eală). „Căutare a ceva prin întuneric, pe pipăite, fără a vedea”. COSTINESCU. *La urmă, îmi puseți blana în spate... și după multă bojăbăială, găsiud ușa, ieșiu afară.* I. NEGRUZZI, I, 341. *Toată noaptea tezeam un fel de băjbăeală în odăia de alturi.* HEM. 2920. [Și: *băjbăeală s. f., băjbăeală s. f., băjbăeală s. f. | Și: bojăbăeală s. f., bojăbăeală s. f.* | Scris și pronunțat mai adesea: -ială.]

BĂJBĂI vb. IV (IV^a). I. 1^a. Bourdonner. 2^a. Bégyyer, bredouiller. II. 1^a. Grouiller, fourmiller, pulluler, foisonner, sarabonder. 2^a. Marcher à tâtons, dans l'obscurité; marcher en tâtonnant, tâtonner; chercher qqch. à tâtons.

I. (Despre sunete)

1^a. Intrans. A produce sunetul caracteristic albinelor când zboară, a băzbăi. *Merge el cât merge... până ajunge numai la o livadă întinsă, acoperită cu o iarăb moale... și presărită cu cele mai frumoase și mai mirositoare flori, de-asupra cărora se păfugau fluturii și băjbăiau albinele.* MERA, L. B. 206. Cfr. bozgoiu.

2^a. Intrans. și trans. A scoate (din gură) sunete nearticulate s. rău articulate, a boiborosi, a băzbăi, a îngână (ceva). *Când nu știe rolul său... în timpul ce-i trebuie pentru a asculta pe suflor, el bojăbăe tonuri neînțeluse.* I. NEGRUZZI, I, 224. „Bojăbc [se numește un] om ce vorbeste rău, bojăbăește. Se zice mai cu seamă despre dascăl”. SEZ. II, 150/15.

II. (Despre mișcări)

1^a. Intrans. A umbla repede încoace și încolo, mulți de-odată, p. ext. a roi (undeva), a se afla în mare număr; cfr. mișună, mișul, forfoți, fojgăi, foșcăliu, foi, furnică, viermii. *Incepuni a mă găndi despre altă grăună, adică despre a hărădior sălbatic... ce băjbăeau pretutindena.* GOR-

JAN. II. IV, 115. *Știu să fac și cu ulcica, De fi se aburlește chica, Când auzi dracii șoptind Și prin oală bojăbăind.* ALECSANDRI, T. 10. *Delescu... se plecă la urechea nevestei sala și îi șopti... încet câteva cuvinte... „Mai încet, ce dracu! îmi spari urechile, și — lumea băjbăie împrejurul nostru!”* DELAVRANCEA, S. 142. *Aceia când au intrat, Ce-am zăcut, când u' am năit?* Băjbăiau serpoacele Și erau ca acele, Brouștele ca nucile, Năpârca ca undrele... TEODORESCU, P. F. 518°. | P. ext. (Prin Transilv.) *Îlăul ăsta băjbăie de pești: o plin, mișună de pești.*

2°. Intrans. A umbli încoace și încolo printr'un loc în care nu vezi (d. ex. prin întunec, prin apă, etc.), orbecând și dibuind cu mâinile. *Boeriu'... a bojăbăit toată noaptea prin odăi, ca un strigoiu.* ALECSANDRI, T. 1144. *Încise cărțile și se duse în dormitor. Eră întunec și cam frig acolo. Băjbăind, mersu la patul lui, își aprinsu lumânarea...* VLAHUȚĂ, N. 33. *Ajunse la bordeiu, băjbăie prin întunec, de găsește belciugurile...* EMILGAR (E. Gârleanu), SĂM. IV, nr. 22. *Tot bojăbăind el prin amary, date peste palaturile băiatului celui bubos.* ISPIRESCU, L. 389. *Băjbăie el și orbăcă p'acolo prin bungel.* Idem, L. 211. *Își lepi ochii bine cu un fulpan și începă a bojăbăi, ca prostul, pin casă.* SBIERA, P. 272°. | P. ext. A căută cu mâinile, pe dibuite (prin întunec s. printr'un loc întunecos, prin apă, etc.); cfr. dibui *Pășărilă... se lăfeste căt ce poate, începe a bojăbăi prin toate buruienile și, când s'au pună mâna pe diasu, [pasărea] zbură pe vârful unui munte.* CREANGĂ, P. 267 („bojbăesc, băjbăesc = caut^o. idem, gl.). *Pești și raci se mai prind și cu mâinile, pe sub rădăcini, butuci și pietrele din apă...* Sănt oameni care nu-s fricoși, chipu [= pipă] cu mâinile și, unde să de colou, bagă mâna n'el... Pentru prins scoicile, la apă mică băjbăie cu mâinile, la apă adâncă, cu piciorule. ȘEZ. IV, 118°. *Răpăzi-te de grabă în adâncimea apei și adă o mână de lut!...* *„Iacă m'au repezit!” răspunsu Ducă-se-pe-pustiu, și, cum rosti cuvintele acestea — hăstălucl! do-a-una [= de-o-dată] s'o și enfundat în apă. Dar bojăbăind el încolo și 'ncoace prin adâncimea apei și neafundă nici o țără de lut, s'a întors înapoi.* MARIAN, I. 50. *Băjbăiu = caut, mai ales pe dibuite, [se spune] despre hoți, care umbli noaptea...* PAMFILE, J. II. | (Rar) Tra. A pipă, a căută ceva pe pipăite. [Ion, ajungând în pod] mai căută și mai bojăbăie vre-un loc, să vadă. CONTEMPORANUL, III, 707. *Cel mic a 'ncoacep s'o bojăbăie [pe mama sa] la piept.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

[Prez. băjbăesc și băjbăiu. | Șl. băjbăl vb. IV^a, băjbăi vb. IV^a, băjbăi vb. IV^a. | Șl: bojăbăl vb. IV^a, bojăbăl vb. IV^a. | La I. IONESCU, D. 359, găsim și forma bozbăl vb. IV^a (poate numai scris greșit, în loc de bojăbăl): *Astăzi nu este permis nimului a iubli horcând și bozbăind în întunec.* | La DDRF. se citează și o formă bojăid vb. IV^a, neatestată alurea — poate, greșală de tipar.]

— Derivat dintr'o combinație onomatopoeică de sunete: hăj-b(ăj), prin suf. -ăsc. Cfr. bojăbc, bozbănd. (Cfr. și ital bisbigliare „a șopti, etc.”)

BĂJBĂIRE s. f. Bourdonnement, bégaement, groûtement, fourmillement, tâtonnement. — Infinitivul verbului băjbăi, devenit abstract verbal. [Șl: băjbăire s. f., băjbăire s. f., băjbăire s. f. | Șl: bojăbăire s. f., bojăbăire s. f.]

BĂJBĂIT s. a. = băjbăire. Participiul verbului băjbăi, devenit abstract verbal. [Șl: băjbăit s. a., băjbăit s. a., băjbăit s. a. | Șl: bojăbăit s. a., bojăbăit s. a.]

BĂJBĂITĂTOR, -OĂRE adj. Qui tâtonne, tâtonnant. — Adjectivul verbal al lui băjbăi (derivat prin suf. -itor). Acela sau aceea care băjbăie(ște). (Rar) [Șl: hăjbăitător, -oăre adj., hăjbăitător, -oăre adj., hăjbăi-

tător, -oăre adj. | Șl: bojăbăitător, -oăre adj., bojăbăitător, -oăre adj. | Dial. -toriu.]

BĂJBĂITĂRI s. f. Marche à tâtons, dans l'obscurité; tâtonnement. — Abstractul verbal al lui băjbăi (derivat prin suf. -itură). (Rar) Poate acestea periră pe rând, apoi, pe neașteptate, răsunară din odăița alăturată câteva șoapte. Pe urmă nu șpomol de pași și o băjbăitură. „S'au sculat”, îmi ziseu eu bucuros, „de-acum nu mai e mult până la ziua”. DUNĂREANU, CH. 120. [Șl: hăjbăitură s. f., hăjbăitură s. f., hăjbăitură s. f. | Șl: bojăbăitură s. f., bojăbăitură s. f. | Plur. -turi.]

BĂJENĂRI s. m., adj. Fugard ou réfugié (avec d'autres, en masse, devant une invasion ou à cause des exactions administratives); émigrant. — (Învechit) Fugar (care și-a părăsit locul, casa, împreună cu alții, în masă, din pricina năvălirilor streine, cu gândul de a se întoarce îndărăt îndată după trecerea primejdiei); (mai rar), refugiat, emigrant (din pricina jafurilor administrative). *Dintr'acei 12 lipcani, numai unul au scăpat, și, năzuind acela să dea știre la Domnie, au răpădit noaptea lipcanul și, dând pebejneri peste Trofus, au luat pe un om să-l petreacă până l-a scoate din dumbrăvă la Domnești; omul acela încă fiind viețean, au rădăcit prin lipcan.* MAGAZ. IST. III, 47°. *Căci străcii bejnerii n'au scotit, n'au gândit, O așă nenorocire nici cum li-au trecut prin gând, Căci așteptă să se 'ntoarce înapoi căt de curând.* BELDIMAN, TR. 379. *Clasele plăti-toare de dări erau dăcășii, bejnerii hrivocșii, căpătării...* I. IONESCU, D. 117. *Talpi: Să fie vr'un tâlhar... nu creclă... a fi, poate, vr'un bejner, care va să între argat la mine.* ALECSANDRI, T. 607. *Anzi, să fugi la munte, ca bejnerii!* D. ZAMFIRESCU, R. 26. *Strigă buha din pădură Că n'are unde se pune. S'ar pune pe dealul tat, Bejnerii că-și fac sat; S'ar pune pe-o luncă doază, Bejnerii își fac castă.* MARIAN, O. I, 212. *Veniseră odată peste țara asta nemuri streine și vrăjmașe, puzlerie, care mai de care mai apucătoare, și bieții Români... se făceau bejneri în alte sate, pe unde nu eră prăpădit, orji apucau către muni, ION CR. II, 3.* | P. ext. Cel abia venit îndărăt din bejneni. *Încă nu se potolise Tătarii bine cu pradă... Ce Lupul Vornicul făcuse atâta cheltuială cu scosul [= răscumpărarea] robilor [de la Tătari] și la Paură, fiind țara bejenită, ce numai i-au căutat de au scos asupra bejnerilor, la toate ținuturile, câte 2 lei de cap, să ia.* N. COSTIN, LET. II, 128°. | În funcțiune atributivă. *Lupul Vornicul... cum au soait în lași [caimacam]... au și pus bani pe țarg... și au pus de tot omul bejner să de câte doi lei.* NECULCE, LET. II, 375°. [Șl: bejnenăr s. m., în Mold. și: bejnenăr s. m., (rar) bejnenăr s. m.]

— Derivat din băjen, prin suf. -ar (după analogia lui fugi : fugar).

BĂJENĂRI vb. IV^a. *Fuir en masse (dans les montagnes) ou errer loin de son foyer, émigrer, quitter son pays, se réfugier (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives).* — (Învechit) A-și părăsi căminul, împreună cu alții, în masă, sate (mai rar orașe) întregi, a se refugia (la munte, în codri, mai rar în altă țară, dinaintea unor năvăliri streine s. a. jafurilor administrative). Intrans. *După stricarea eteristilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, ferile noastre rămăseră în prada birbanșilor. Înașl se pustii. Orășenii bejnenăriră în Bucovina și Basarabia, unde găsiră azil.* C. NEGRUZZI, I, 217. *Au băjnenărit toți rumânii, de spăimă.* ODOBESCU, I, 163°. || Refl. Cu același sens. *„De frica birșului, De groaza capșului, El că se băjnenări” (= „fugea speriat”) Tot pe Băcea fără cale, Făr de nici o supărare.* POP. (Chiojdu-Băcea

in Buzău), H. II, 40; cfr. TEODORESCU, P. P. 592^b.
[Și : bejenări vb. IV^a, bejănări vb. IV^a, (rar) bejînări vb. IV^a.]
— Derivat din băjenar. Cfr. băjeni.

BĂJENĂRIE s. f. *Fuite (en masse dans les montagnes, dans les monastères ou en pays étrangers, devant une invasion ou à cause des exactions administratives). Émigration.*—(Învechit) Fugă (în masă) în munți, pe la mănăstiri, s. în țări străine, înaintea năvălirilor străine s. din cauza jafurilor administrative. „De ce pricină p'acea nici nu locuitor su-ză?... Pricina bejănăriei ș'a jalei obștești tu ești, Hoț turbat și fără lege, care prăzi și pustiești”. C. NEGRUZZI, I, 119. | P. ext. (Mai rar) Emigrare vremelnică, plecarea în altă țară (din motive politice), cu gând de întoarcere. *Un chercan... plin până în coștăru de așepuri... ducă pe drumul băjeneriei boșăvile lui Mihnea-vodă.* ODOBESCU, I, 95^{1/2}. [Cu asimilare vocalică și: băjenerie s. f. Și: bejenarie s. f., bejănărie s. f., (rar) bejănie s. f., (rar) bejănărie s. f., (rar) bejănie s. f.]
— Derivat din băjeni, prin suf. abstr. -ărie.

BĂJENĂRIE s. f. *Abandon de son foyer, fuite (en masse) (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives); émigration.*— Infinitivul verbului băjenări, devenit abstract verbal. (Învechit) [Și: bejenărire s. f. bejănărire s. f., (rar) bejănire s. f.]

BĂJENĂRIȚ s. a. = băjenărire. Participiul verbului băjenări, devenit abstract verbal. (Învechit) *Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia, Hrotot, aflând pustii sate, a 'nfelege nu putea, Care poate fi pricina aceluia bejănărit.* C. NEGRUZZI, I, 119^{1/2}. [Și: bejenărit s. a., bejănărit s. a., (rar) bejănit s. a.]

BĂJENĂRIȚ, -Ă adj., subst. *Fugăru (à l'occasion d'une fuite en masse), réfugié* (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives). — Participiul verbului băjenări, devenit adjectiv și întrebuințat uno-ori în funcțiune substantivală. (Învechit) *Tătarii au mas... prin casele cele pustii, fiind oamenii bejănăriți prin mănăstiri.* AMIRAS, ap. TDRG. *Cei mai mulți din cei bejănăriți la fară vecină defăimă pr' Văcărescul.* ZILOT, CRON. 345. *De nude eras, boierii vor pe toți a-i aduna, Vor ș'a ducă la loc țeara, fiind bejănăriți mulți: Unii în locuri străine, iar alții ascensi prin munși.* BELDIMAN, TR. 386. [Și: bejenărit, -ă adj., bejănărit, -ă adj., (rar) bejănit, -ă adj.]

BĂJENERIE s. f. v. băjenărie.

BĂJENI vb. IV^a refl. = băjenări. *Dacă au știut [Tătarii] de moartea Radului-vodă, n'au stricat în țeară nimic... că eră Cantemir fărțat lui Barvoșchi hatmanul, și satele lui nice odată den ca-lea lor nu se bejenă, când trecu pe la Cernuții ortele în Teara-leşască.* M. COSTIN, LET. I, 259^{1/2}. *Țara nu o lăasă să se bejenască; că pe cine îi prindea le tăia nasul și urechele, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaharelui oștilor.* NICULCE, LET. II, 261^{1/2}. *Cealaltă fărșe se băjănise toată, prin munși.* MAG. IST. IV, 62^{1/2}. *A venit vestea că dau Tătarii, și [oamenii, sătenii] s'au bejenit! Pe mine m'au lăsat.* SADOVEANU, SĂM. V, 925. [Și: bejeni vb. IV^a, bejăni vb. IV^a, băjani vb. IV^a.]

— Derivat dintr'un adjectiv *bejan (păstrat ca nume de familie, mai ales prin Moldova și Bucovina—iar în Muntenia sub forma Băjan) „fugar”, iar acesta din paleosl. bĕžană „fugit” (participiul-adjectiv al verbului bĕžati „a fugi”).

BĂJENIE 1^a. *Fuite loin de son foyer* (dans les montagnes ou dans les pays voisins, devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives),

émigration (forcée). *Déménagement.* 2^a. *Temps pendant lequel on restait loin de son foyer. Lieu de refuge ou de retraite, asile de réfugiés. Troupe de réfugiés. La famille, les domestiques et les bagages d'un réfugié.*

(Învechit)

1^a. Fugă în masă, spre munți, prin codri, pe la mănăstiri s. în țările vecine, înaintea năvălirilor străine s. a jafurilor administrative; p. ext. emigrare vremelnică, cu gând de întoarcere; cfr. băjenărie. *O femeie ce o luaseră în goană Agaranii, cu alți vecini mulți ce fugiseră'n bejenii, cătră Scântul, să scape...* DOSOFTEIC, V. S. 26^{1/2}. *Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei, la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultueală lănicorilor!* C. NEGRUZZI, I, 11. *Butușca de teiu, Limbă de coteiu, Pe la Blagoceștenia Porneș: oamenii 'n bejenie?* (= „Albina”). GOROVEI, C. 9. *Vremuri de bejenie* (pe titlul unei novele de) M. SADOVEANU. | Fig. *Peste flori ce cresc în umbră, Lângă ape, pe poteci, Vezi bejenii* (de albine, Armii grele de furnici, EMINESCU, P. 112. | (Cea din urmă fugă mare din țară fiind la 1821, în timpul Eteriei s. Zaveriei, mult timp după aceea ea se numea băjenia, fără precizare mai de aproape). *Surugiu!* ... *Destul năcăz avem noi cu rădoanul ista, ardă-i focu!* — *Chirița: Ba să le ardă pe tine focu! Anzi? rădănu! trăsura mea de nunță, nouă-noușară!* — *De abia din vremea bejeniei!* ALECSANDEI, T. 394. | Fig. (astăzi, fam.) Mutare, mutat, schimbare de locuință. *Am intrat în băjenie* = „nous sommes en plein déménagement”; *grijele băjeniei* = „les soucis d'un transfert ou d'un déménagement”. DDRF.

2^a. P. ext. (Unele dintre exemplele ce urmează pot fi interpretate și altfel și trecute sub sensul 1^a) *Vremea în care băjenarii se aflau departe de țara s. de casele lor. Bani, argințării, galuri și scule, câte avuseră, le vândură și le cheltuiră în băjenii.* GHICA, S. 497. | *Local ascuns s. sigur spre care fugeau băjenarii;* cfr. azil. *Moldocenii au purces în răsipă, carii cum putea, pre la bejănile lor.* NICULCE, LET. II, 365^{1/2}. *Pomeniții Domni, întorcându-se pre la locurile lor, din bejeniele Ardăului, și deosebite titlurile... a se vesti au început.* CANTEMIR, HR. 50^{1/2}. | *Cărduri, trupe de băjenarii, în drumul lor spre codri, spre munși s. țări străine. Sângele curăz giroaie, și în pământ străin și pe pământul Moldovei... bejeniele porneau la munte.* SADOVEANU, P. 2. *Am răzbit prin codru și-am ieșit la Prut. Acu Prutu' eră hotar. Cunșau băjenile de prin sate. Iși luau oamenii în grabă tot ce mai puteau duce cu dinșii din gospodărie și se strămutau încoace de pământul înstrăinat.* COSMOVICI, SĂM. I, 37. *Frunză verde grâu mărunt, Cobori, Doamne, pe pământ, Să vezi Tarcii ce-s-au făcut: Multe casă-au pustii, Mulți copii au sărăcit Și femei au văduvit, Mănăstiri au răsipit. Egunenii, călugării, Au umplut pădurile, Și călugărițele Au zburat ca frunzele. Frunză verde rug de mure, Cântă cucul pe pădure Și n'are unde se pune; S'ar pune pe-o rămure/ă Și se teme de beje/ă!, Că-i multă băjenie!* SEVASTOS, C. 220^{1/2}. | (Mai rar) Familia, oamenii, servitorii și bagajul unui băjenar. *Au mai fost și alte potaie de Tătari, ca Allan, hanul tătarăc, de a căroră necoa acest Ștefan-vodă iarăși ș'a fost tras la Ardeal, apoi, după rădicarea Tătărilor, și Ștefan-vodă, cu bejeniele sale, iară s'au întors la Moldova.* CANTEMIR, HR. 475^{1/2}. *Trimis-au [Șerban-vodă]... pre Mânăllă căpitănuul, cu Saragale, să prinză pe giupăne asa lui Iordachi Rușă! Deci, aflându-se giupănu casa lui Iordachi Rușă, cu multe bejenii, pe Oit uz, la un sat, anume Grozești, de frica unui podgheaz leșech, ce venia din sus, au apucat numai ea, Iordăchioaie singură, cu rădănuul numat, de au fugit și au scăpat, de n'au prins-o Saragale; iară altă ce au avut agărlic, i-au luat tot Saragale.* NICULCE, LET. II, 258^{1/2}.

[Și : bejanie s. f., bejănie s. f., bejănie s. f. | Pronunț. -ni-e.]

— Din paleosl. bežanije „fugă”. Cfr. pribeag.

BĂJENIRE s. f. = băjenărire. Infinitivul verbului băjenii, devenit abstract verbal. *Această poveste cu... bejenirea lui Ștefan-codă... în Ardeal, în Hronical Moldovei... de va învoi Dumădăzu, pre țarg vom dzice.* CANTEMIR, HR. 475/13. *Ne povestește de venirea Turcilor prin țara Moldovei, de prăzile lor, de bălăile Românilor cu ei, de inecul Tarcilor în Dunăre și de bejănirea Românilor prin munși și codri.* SBIERA, F. S. 5. [Și : băjănire s. f., bejenire s. f., bejănire s. f.]

BĂJENIT s. a. = băjenărit. Participiul verbului băjenii, devenit abstract verbal. *Cetatea Succerii eră plină de avere: arginturi, hașne, odoare, bucate boierești și negoțorești și altor oameni de țară, mistuite în creme de bejănit.* MUSTE, LET. III, 18/15. [Și : băjănit s. a., bejenit s. a., bejănit s. a.]

BĂJENIT, -Ă adj. = băjenărit, -ă. Participiul verbului băjenii, devenit adjectiv. *Nemșii tot sedea prin cetăți... și făcuă ce putea, prin pregiural cetăților, pentru mâncare; și Moldovenii sta cu oaste... și totdeauna aveă cu dinșii bătaie; și boierimea de prin pregiur eră bejenii de răul lor.* NECULUCE, LET. II, 230/1. | P. ext. *lară oastea ce eră oameni de țară toți s'au dus cineși pră acasă... supărați de cale, s'au dus cine cum au putut, să-și afle casele [i — familiile lor] bejenite de grija oștii ce eră în țară, cum s'au zis mai sus.* MAG. IST. III, 46/1. *De vor cere nescarica zăherule, uulle se pută face în grab?* fiind și țara fugită și băjănită. Ibd. II, 226/17. [Și : băjănit, -ă adj., bejănit, -ă adj., bejenit, -ă adj.]

BAJOCORÎ vb. IV^a (ș. d.) v. batjocori ș. d.

BAJOCURĂ s. f. (ș. d.) v. batjocură ș. d.

BAJOK s. m. (Bot.) v. bujor.

BAL s. a. *Bal*. — Întrunire mare de lume spre a dansa (de obicei noaptea, într'un local s. într'o sală mare). *Ambasadorul Spaniei în măsă și pohtă (ca) să mery la balul ce vrea să dea a dona soară el, după obiceiul ce au la carnațaluri.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I, 281. *Amândoi păzeam țicere, gâdnind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.* C. NEGRUZZI, I, 46. *Ne găleam să dăm un bal bunului nostru guvernator.* Idem, I, 64. *Atlio, în astă sară Vom veni cu toți la bal, Să'nropăzăm în veselie Acest vesel carnaval!* ALECSANDRI, T. 425. *Glama groasă eră dukul de atunceă [în vremurile mai de demult]: galanteria lor nu s'a primii nici măcar într'un bal pusier din Păcurarii sau în vestitul și răposatul Șuster-bal de la Părlita.* RUSSO, S. 20. *S'a stins viața fainiceii Veneșii, N'auzi cântării, nu vezi lumini de baluri.* EMINESCU, P. 55. | Cuvântul (împreună cu obiceiul) a pătruns și în popor. *Eră un împărat... și aveă trei fete... Odată au eră împăratul să facă o petrecere... un joc pentru fiecele sale... Așă dară, adunându-se toți fruntașii din toate părțile, au și făcut împăratul un bal foarte mare și vestit.* SBIERA, P. 129/15. *Afară, ticăloșilor, Că-mi faceți balul de răs!* TEODORESCU, P. P. 122. *Mă duceam... la bal', să pricesc cum își petrec flăcăii. Toți căși umblase cu colindul... se puneau pe joc.* PĂRVEȘCU, II, 55 (explicat în Glosar prin: „petrecere de flăcăi în sărbătorile Crăciunului. [In] Dobrocea”). (Loc. prov.) *Dacă-i bal, bal să fie: strică oul tot.* ZANNE, P. IV, 249 („Dacă petreci, petreci să fie, și nu te mai uitați la chel-tueală. Se zice, într'un cuvânt, când nu mai e chib-zuintă, milă și îndurare”. Cfr. „dacă e jaf, jaf să fie”). *Bal la cărciumă: „bastringue, guinguette”* FONTBRIANT. Cfr. complet. | *Bal-mascat*: bal la

care lumea se duce mascată. *Abunul? Bal mascat, cu luma multă.* EMINESCU, P. 296. [Ptur.: *baluri*.]

— N. din fran. (de la verbul *baller* < lat. pop. *ballare* „a dansa”).

BAL s. a. (Comerț) *Balle, ballot*. — Pachet mare de mărfuri (de obicei împachetat în pânză groasă și legat strâns cu sfori, pentru transport), balot, legătură mare. Cfr. *boceacă*. *Sânt mărfuri care se ambalează în cutii, etc. și astfel ambalate se pun într'o ladă mai mare, într'un bal mai mare.* PANȚU, PR. 4. [Ptur. *balluri*.] [Și : *bălă* s. f. Și au făcut și o *bală* de postav pră frumoasă, de au trâmăsi-o la împărăție. E. KOGĂLNICEANU, LET.³ III, 253.]

— N. din fran. *balle* (de marchandises), idem, sau din germ. *Ballen*, idem; forma $\hat{a}$ *bală* din ital. *balla*, idem. Cfr. ambală, balon, balot.

BAL $\hat{t}$ s. a. *Ballote, boules de vote*. — Mică bilă pentru votat, p. ext. vot. Cfr. *balotaj*. *După cercetarea ce vor face... asupra sumei cei cerute [bugetului statului] întocmai cum se obișnueste și la Engleterre... atunci cor balotaris [— vor vota] deputații județelor, și, după numărul balurilor, drept ce [— după cum] vor cădea cele mai multe, așa și se va urma.* (Plan sau o formă de oblaudire republicană, de Logofătul Dimitrie de Sturza, a. 1882). URICARIUL, IV, 286/19.

— N. din fran. *balle* „minge, bilă”.

BĂL, -Ă (și **BĂLĂ**, **BEA**) adj., subst. I. 1°. *Blond*. 2°. *Joli*. 3°. *Chère, Amante*. 4°. *Parole qu'on adresse à la campagne à une femme quand on lui parle, à peu près comme on dirait en français: ma chère.* II. *Nom donné à divers animaux domestiques de couleur blanche.*

I. (În Ban. și în părțile învecinate)

1°. (Despre păr) *Plăviț, bălan, bălăiu, găbitor, blond*. *Au plecat io supărată Și pe față nespălât, Și pe față și pe brați Și pe băla cosioară Și pe dalba pelioară.* ALEXICU, L. P. 72/1. | P. ext. (Despre oameni, în opoziție cu oacheș, bărnauț, bărnaicu, smead, negru) *Cu părul blond și cu fața albă, bălan; cfr. albeiu, albineț, albișor, albuș.* *Băl = „albus”.* ANON. CAR. *Drag mi-a fost neica-țu-ă! Băl, De trei ani mă țin cu iel.* HODOȘ, P. P. 168. *Frunză verde, calapăr, Doi voinici, maică, mă cer: Unu-i negru, unu-i băl.* *Frunză verde de măr dulce, După băl, maică, n'aș duce; Frunză verde de măr acru, După negru meargă dracu' ibid.* 186. *De-aș trăi cât aș trăi, Fută bălă n'aș iubi; C'aș iubi una bărnauță, Să țin vară cu dragăuță Și toamna cu necăstuță.* RETEGANU, TR. 186/19.

2°. P. ext. (colorarea bălăie a feței fiind considerată ca notă caracteristică a frumuseții) „Frumos, drăgălaș” (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87.

3°. (Ca apelatie a unui bărbat către iubita lui) Adj. fem. *Dragă, dragăuță, mândră. Ce-am auzit, bălo, ielu. Că maică-țu-i pare rău, Că te iubesc, bălo, ielu?* Ibd. 136. *De nu ți-ar fi, bălo, dor, N'ai ieși sora'n obor, Tremurând, cu capul gol.* HODOȘ, C. 54. *Ce cași, bătăuș, pe luncă!* — *Cat o vacă o junincă Ș'o bală de ibonnică. Vaca creau să mi-o găseș, Că mândră să mă iubesc!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 414. | Substantivă (sub forma feminină). (Banat și Ungaria) *Iubită, dragă, dragăuță* (a unui bărbat). *Bălă = „dragăuță, ibovnică”.* JAHRESBER. III, 314. *Cine n'are dor în lume Să vină la mine-anume, Că io am atlu dor, De pot vinde tuturo; Că mi-ou pune bala'n poartă, L-ou vinde la lumea toată, Și mi-ou pune bala'n praș Ș'ou vinde la dor și drag.* HODOȘ, P. P. 35. *Băla care-mi place mie, Gura ei: strugur de vie.* Ibd. 55. *Să luvară, să iubiră, O zi-dasăuă că trăiră, Până mi să ceseziră, Voinic din graiu că-mi grăia: „Frunză verde de cucută, Băla mi-i floare trecută”.* ALEXICU, L. P. 116/19.

4°. (Prin Oltenia) Substantivă (subt forma fe-

minină). *Bălă* s. *bea* este cuvântul cu care se adresează cineva unei țărance, corespunzând lui „surată”, „lele”, „fa” s. „dragă”. *Trope, bălă, bobii bine, De-mi spune, neica când vine.* POP. (CONV. LIT. X, 212), ap. TDRG. *Băla ta e săndătosă. Șede la umbră și coasă.* POP., ibid. „Țărancele din Dolj [și din celelalte părți ale Olteniei], adresându-se una către alta, în loc de „dragă Marie” sau „dragă Leancă” sau „dragă Ioană”, obicnuiesc a zice „bela Marie”, „bela Leancă”, „bela Ioană”. HASDEU, *COL.* IV (1883), 99.

II. Prin cele mai multe părți locuite de Români s'a păstrat încă spre a servi ca nume pentru oi (miei și berbeci) albi pe corpul întreg s. numai pe bot, în opoziție cu laiu = negru —, mai rar și pentru boi s. căni (cfr. alb II, 4^a, albeiu, albin, alboiu, alburii, albuț, bălaiu, bălan, băloiu, băluca, băluică, bălușă, bălut). *Miel bel, oaiă belă* = „alb, albă”. BARONZI, L. I, 102, 8. „Bel”: nume de berbec” (Găvănești, în Buzău). H. II, 87. „Ca să se deosebească oile una de alta, ciobanii le dau numiri: ales *bela* l'ales bucălaea, buzata, oacheșă!” (Niculițel, în Tulcea), ap. HEM. 833/100. „Culoarea [oilor] se numește după lăna lor: oachișă, *bela*, bucălaea etc.” (Cilibia, în Buzău) H. II, 49 (tot așa în Chiojdă-Hăsea, Găvănești, Blajini etc., în Buzău, Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița, H. II, 28, 80, 12; IV, 10, în Prahova JI-PESCU, O. 48; DAMÉ, T.). *Oaiă bălă* = „cu obrazii albi, curăți de tot”. ȘEZ. II, 126. „*Băla este [oaiă] cu botul băl (alb)*”. LIUBA-IANA, M. 111. „*Oaiă cu botul alb se zice bălă*”. (Brăila), ap. HEM. 2925. „*Vaca albă [se zice] bălă*”. (Măidan, în Banat), ap. HEM. 2925. „*A pus-o după ușă... și a mănăcut-o băla (= oțelăna [cea albă])*”. POP. (BANAT) ȘEZ. I, 274/100. „*De cină le-am pus Un miel biel, sugărel.*” HIBICESCU, P. P. 241.

[Alături de forma *băl, bală* se găsește, la feminin, și forma analogă *băllă*, care s'a generalizat în Banat. Pe alurea, avem o formă cu e păstrat după labiale: *bel, belă*, iar în local formei feminine, prin Oltenia, și *bea*, refăcută din pluralul *bela*, după modelul *stea*: *stea*. Hasdeu, *Columna lui Traian*, IV (1883), 99 ș. u. cred că această formă din urmă ar derivă din lat. *bella* (femininul lui *bellus*), o etimologie posibilă din punct de vedere formal, dar prea puțin probabilă. Forma *biel*, într'un colind din Transilvania, pare a fi influențată în vocalism de cuvântul „miei” cu care o în legătură.]

— Cuvântul pare a fi vechiu în limbă, precum arată derivatele lui (cfr. *bălan*) și faptul că se găsește și la Aromâni și Megleniți: (*bel* = „frumos, alb”); este slavul *bělъ* „alb” (luat dintr'un dialect, care nu pronunță pe *ě* ca ea). Cfr. *bell, bill*.

BALĂ s. f. *Monstre; être monstrueux, impur, impie, immonde ou dégoûtant. Bête sauvage, bête féroce.* — (Mit. pop.) *Bală* (adesea complinit prin „spurcat” s. „a dracului”) zice poporul nostru la draci, la duhuri necurate, la animalele monstruoase din povești, sau la unele dintre fiarele pe care le crede „spurcate”, în special ursului, dar și lupului și cănelui (după TDRG. „spre a nu rosti numele acestor dobitoace, de teamă să nu-i aducă vreun rău”). De cuvântul acesta se leagă deci tot deauna ideea unei ființe monstruoase și spurcate s. necurate. P. ext., la necaz, poporul da acest nume și persoanelor care i sânt urite sau care-l supără, femeilor desfrânate și murdare, țigancelor, copiiiilor răi, cam în aceleași împrejurări, când li-ar zice „spurcăciune”. Să se ășuzese pământul și să se curățească de o spurcăciune și *bală* cu tine! GORJAN, H. II, 213. *Deci, venind Goliath, ca o bală, asupra lui David, grăbi Dacul a-l întâmpina.* CALENDARIU (1814), 122/100. *Bobule de grâu curat, Să nu fi bală de drac!* MAT. POLC. 212. *Făcă mică fărîme pe necuratul de zmeu, bală dracului.* IPIRESCU, L. 131. *Spun păgâni, să se fi născut... o bală a Satanei, ce-i zică Chimera.* idem, v. 121/100. „Alte numi[ri]

ale dracului sânt: *Bală, Bală spurcată, Bălosul, Mieuțul, Ucișă-l-erucea, etc.*” (Voila, comit. Păgărașului), ap. HEM. 508/100. „*Bală* = dihanie, sălbătăciune: *bale spurcate* = lupi, urși, etc.” (Munții Sucevii, în Mold.). ȘEZ. II, 126. „*Bală* = fiară [d. ex.] niște *bale* de lupi, de urși, de căne; o *bală* de copil: rău, srot; *du-le'n bală!* *mănă-te-ar bale!* *dă-l în bală!*” (Țara Hațegului). REV. CRIT. III, 87. „*Bală* se numește ursul. Se zice: a *dat bală* între oi = a dat ursul”, (Bucov.) COM. I. PITICARIC. *A fi altă bală* = „a nu fi curat, a avea ceva și din partea drăcească” (Bogdănești, în Vâlcea); a *fuși ca de altă bală* = a fuși nebun, ca de ceva rău (Jud. Olh). ZANNE, P. VI, 484.

— Pare a fi un singular nou din pluralul *bale* și a-și avea originea în credințele poporului despre *balele dracilor* (v. sub *bale*). Cfr. Hasdeu, *Etyms. Magn.* 2374-2375.

BĂLĂ † s. f. v. *bală*.

BĂLĂ s. f. v. *bălle*.

BALABÂN † s. m. *Sorte de faucon.* — (Cuvânt literar) Un fel de șoim. Îl atestă CANTEMIR, IST. 26, care, enumerând pasările răpitoare, citează și *balabanul*.

— Din turc. *balaban* „nom d'un épervier ou faucon blanc” (cuvântul se găsește și în limbile slave, cfr. Berneker, SL. WR. 40).

BALABÂN s. m. (lit.) = *chefalul-mare* (s. *chefalul cu capul mare, s. labanul*). „*Mugil cephalus*”. (Intrebuințat de Lipovenii și Români din delta Dunării). ANTIFA, P. 76.

— Probabil, din turc. *balâbân* „mare”. Cfr. Iaba n.

BĂLBĂNEĂLĂ s. f. *Brandillement, brimbalement, vacillement; effort que l'on fait pour vaincre qqch.; discussion.* — Abstractul verbului *bălbăni* (derivat prin suf. -eală). BARCIANU, ALEXI. [Plur. -neli.]

BĂLBĂNĂNI vb. IV* 1°. *Brandiller, brimbaler, gambiller, pendiller. Jacasser, dire des balivernes.* 2°. *Ballotter, cahoter.* 3°. *Vaciller, chanceler, tituber.* 4°. *Se donner bien de la peine ou du mal, perdre beaucoup de temps (pour...); débattre (une question), discuter longuement (sur qqch.).*

1°. Intrans. (Despre mâni și picioare) A se mișca greoiu, încet, într'o parte și într'alta, oscilând. *Picioarele îi erau așa de lungi, încât bălbăneau de-a lungul constelor catăratului, mai până la pământ.* ALECSANDRI, ap. TDRG. | (Când subiectul e omul, prin prep. cu s. din se arată acea parte a trupului care *bălbănește*) A-i atârna cuivă greoiu și oscilând o parte a trupului, a i se mișca involuntar și greoiu într'o parte și într'alta. *Copila bălbăneacă cu amândouă picioarele de pe banca prea înaltă a trimcaului.* ap. TDRG. | (Impropriu) A tremura, a clătăni. *O babă... fără dinți în gură, bălbănind din bărbie, de hărăc ce eră.* CONTEMPORANUL, IV, 504. || „A *bălbăni* = a trăncăni (din gură), d. ex. *Ce tot bălbănești acolo!*” Com. I. PAVELESCU. (Cfr. *bălbăni*).

2°. Fact. (Rare) A face pe cineva, fără voia lui, să se miște s. să se aplece când într'o parte, când într'alta, a-l hurduca, a-l zgătăi, a-l scutură. *Câte giupănese cu testemeluri, căți lofofeți cu vîșică, tot l'icui friticovrui!* îi *bălbănește, hurduz-burduz,* prin toate rătăcăniile. ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. Refl. A șovăi, a se clătina greoiu, încoace și încolo (ca omul beat), a da, umblând, când într'o parte, când într'alta, a se mișca într'o parte și într'alta. *Cântând, cu pălăria pe ceață, se oprea la ficcare colț, bălbănindu-se și vorbind singur.* DUNĂREANU, CH. 66. *Veneă bălbănindu-se pe două*

cărări. PAMFILE, J. II. Un furnicar de mâni se bălăbănește de-așupra-i prin negura de aburi ce se ridică în sus. M. FLORIAN, SĂM. I. 387.

4°. Refl. (= reciproc; construit de obicei cu prep. cu) A se zgâlțai cu cineva încoace și'ncolo, a se aduce, în luptă dreaptă (însă mai mult în glumă decât în serioasă), când într-o parte, când într'alta, a se îmbrânci (în glumă), a se zbugli încoace și'n colo; fig. a se trudi cercând încoace și'ncolo, pierzând mult timp, spre a învinge o greutate, a se zbate, a se lupta, a se ciorovăi, a se ciondăni cu cineva (pentru ceva), fără a ajunge la un rezultat. *Sau bălăbănit, pând ce au căzut amândoi.* BARAC, T. 7. Nu ne face cinste să înșirăm pricinile, pentru care unele sale și unii din scutelnici și postjuici oareșii/ce se bălăbănesc în lume. C. GOLESCU, ap. HEM. 2977. Calul meu se bălăbănește cu moartea, de durerea răunii și de osteneală. GOLJAN, II, 1, 112. În loc să-mi meargă'nainte, îmi sporește ca la rac: Nu poaci de loc să leg două, c'una mă bălăbănește. PANN, P. V. I, 140. Până și tradiționalii pignei ai lui Pinu, de la garile Duării, se bălăbăneau cu cocorii. HASDEU, I. C. 228. În sfârșit, cât s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas! CREANGĂ, A. 17. Mergând corăbioara pe apă, ea se rugă la Dumnezeu... ca să o scoafă la liman bun... Câtecă zile se bălăbăni ea apă, cu valurile apelor. IPIRESCU, L. 121. Cum d'or mai îndupăși ai d'au lucrat o ghiofă [= viață] întreagă pentru fara-asta să se mai bălăbăniască fărănu'n umbreții dreptății[!], alii aledorăni și alii munciși! șterge! JIPESCU, o. 16. Se bălăbănește cu nevoile. PAMFILE, J. II. Se zbate ștrigoaica și se frământă, ca să scape din laș... Dară Coman, încordându-i toate puterile, finu și finu bine... Se bălăbăniară ei, se smuceă dinna. Coman n'o slăbi nici în ruptul capului. POP., ap. HEM. 2978. [POSTERIANȚ DĂ ȘI O FORMĂ BĂLĂBĂNI vb. IV^a, „se tourner et se retourner dans son lit sans pouvoir dormir”, care e suspectă.]

— Etimologia necunoscută. (E. poate, o formație onomatopoeică, cfr. bălălăl, bânăni). Posibilă e și o legătură cu turc. *balaban* „mare, gros, năvălos”, trecut în sârbește *balaban* „mare”, bulg. *balaban* „ceva ce e mare”, cfr. rus. *balaban* „nătrâru”. În acest caz s'ar putea admite o desvoltare de sens: „mare” — „greoiu” — „care atârna greoiu”, de unde verbul „a atârna greoiu”.

BĂLĂBĂNIRE s. f. *Balabullement, brimbalement, ballottement; dispute. Action de gambiller, de pendiller; de se donner bien de mal.* — Infinitivul verbului *bălăbăni*, devenit abstract verbal.

BĂLĂBĂNIT s. a. = bălăbănire. Participiul verbului *bălăbăni*, devenit abstract verbal.

BĂLĂBĂNÓS, -OĂSĂ adj. *Écarquillé(?)*. — (Rar, probabil formație personală; despre ochi) Care se învrtește în toate părțile? holbat? Hoșu? „are „păru aspru, nelăricit și'ntr'una stă călcoiu; ochi bălăbănoși, gogonași și roșiți dă neodină or[i] dă răutate. JIPESCU, o. 94.

— Poate, derivat din *bălăbăni*, prin suf. adj. -os.

BALĂC s. m. 1° *Turbot*: „*Rhombus maximus*”. 2° *Conserved d'esturgeon*.

1°. (Iht.) = calcan. „Balac sau pește-c'un-ochiu” (Obilești, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 2376.

2°. „Cea mai bună conservă de nisstru este *balăc*; aceasta se prepară din spinarea peștelui, care se pune în sare cu puțin salpetru, spre a se înroși carnea, și apoi se așază la vânt într'un loc umbrat, spre a se uscă repede”. ANTIPA, F. 258. Cfr. *batog*.

— Cuvântul e de origine turcească (*balyk* „pește”). În sensul 1° e scurtat din *calcan-balyk* (v. c., propriu „pește cu scut”), iar în sensul al doilea ne-a

venit, probabil, prin mijlocire rusească (*balyk*, idem). Cfr. *balăcediș*.

BĂLĂCĂRI vb. IV^a. *S'injurier, (se) dire des obscénités; dire du mal, médire.* — (În Transilv.) **TRANS.** și refl. (reciproc) „Vorbes spurcăciuni; spurce, obscène loquor; zottenreissen”. I.B. *Bălăcări* = „a vorbi de rău pe cineva; de la a se certă, injură, batjocuri”. REV. CRIT. III, 87. „A se bălăcări = a se certă cu vorbe proaste, [d. ex.] ei se bălăcăresc ca *Tigani*”. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2980. „A (se) bălăcări = a se măscări, a vorbi măscări, trivialități”. (Merii-Petehii, cât. Sudiți, Ilfov — colonie de Ardeni de la '48). Com. I. PAVELESCU.

— Din sârb. *balakati* „a flecări” (și rus. *balakati*, cu același sens; pentru familia slavă a cuvântului v. BERNEKER, SL. WR. 40), cu suf. iter. -ăresc.

BĂLĂCĂRIE s. f. = bălăcăritură. (În Transilv.) I.B. — Derivat din *bălăcări*, prin suf. abstr. -ie.

BĂLĂCĂRIRE s. f. *Action d'(e)s injurier, de (se) dire du mal ou des obscénités, de médire.* — Infinitivul verbului *bălăcări*, devenit abstract verbal. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRIȚ s. a. = bălăcărire. Participiul verbului *bălăcări*, devenit abstract verbal. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRIȚ, -Ă adj. *Injurie.* — Participiul verbului *bălăcări*, devenit adjectiv. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRIȚURĂ s. f. *Obscénité, langage obscène, cilenie, expression obscène, injure vile, gros mot.* — (În Transilv.) „*Bălăcăritură* = bălăcărie = obscenium dictum, spurciloquium: die Zotte”. I.B. [Plur. -ăriti]. — Derivat din *bălăcări*, prin suf. abstr. -itură.

BALĂCĂDİȘ † subst. *Fanon de baleine.* — Balenă (2°). *Bălăcediș, oca 50 bani.* TARIF (a. 1761), ap. HEM. 2376. *Bălăcediș, dinle de pește, oca 16 bani* „suteșul, balăgiteșul și fuleșul. TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. [Pronunțat și scris și: *balăgiteș*]. — Din turc. *balyk diși*, idem (*balyk* „pește”, *dış* „dinte”, cfr. *fildeș*).

BĂLĂCĂLĂ s. f. *Barbotage, pataugeage.* — Faptul de a da din mâni și din picioare în apă, mai mult în chip de joc, decât pentru scăldat de-a-binele (se zice mai ales despre copii). *Copiii când vor să innoate... izbutesc după multă bălăcăală cu capul afund.* PAMFILE, J. I, 330. — Derivat din *balăci*, prin suf. abstr. -eală.

BĂLĂCI vb. IV^a. *Patanger, barboter, piéliner* (dans la boue), *patroniller, gargoniller* (dans l'eau); *remuer* (dans...). *Salir* (en trempant ou en plongant dans la boue). (Refl.) *Se vaوتر* (dans la fange). — Întrans. A da din mâni și din picioare în apă puțin adâncă, a se muia, s. a scormoni, s. a lovi cu mâna (a. cu un obiect ținut în scormoni) prin apă (norioasă), prin băltoace, mocirle etc., a înainta cu greu prin sloată. (Despre oameni) *Par'că văd colô pe un biet eândor, bondoc și pântecoș, bălăcind ca cai de diușul, pe ploaie și pe sloată, într'o luncă norioasă.* ODOBESCU, III, 157. *Smiley se duse la deștel din apropiere și, după ce bălăcise p'în mociră, prinse două broscuțe.* CARAGIALE, S. 46^{1/2}. *Copiii, desealfi și numai în cămăși și grole se și ridică până la burta lor... bălăceau prin șuvițele de apă.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2993. *Bălăcei cu sulaua prin apă și făcea haz cum sar(e) stropi de apă.* IPIRESCU, L. 34. | Spec. (Despre rațe și alte pasări de apă) A scotoci cu ciocul prin fundul noroiu al apelor. *Am o rață: Cu ciocul bălăcește, Cu coada primatește?* (= „Luntrea”). GOROVEI, C. 214. (Cred. pop.) Când

rafele bălăcesc în apă, poporul crede că este a ploaie. (Slobozia-Conachi, în Covurluiu), ap. HEM. 2993. | Trans. A turbură apa (s. alt lichid), umblând cu mâinile prin ea. Să nu mai bălăcești apa, că mie-mi trebuie limpede. Com. I. PAVELESCU. Hei, voi, păpușe caraghioase, Acolo cui, ce bălăcești? („So sagt mir doch, verfluchte Puppen, Was quirlt ihr in den drei herum?“). GORUN, F. 104. || Fig. (intrans.) A-și muia mâinile într'un lichid și a se umplea pe ele. Ai bălăcești în sânge! hai de te curăță! CARAGIALE, s. 36/37. (trans.) A-și muia ceva într'o moacă, a-și murdări ceva. Ușurința cu care [făcș ziarist] își bălăcește condeiul în toate... VLAHUȚĂ, ap. TDRG. || Refl. A se muia și a se mișca prin apă p. ext. a se scălda (într'o apă puțin adâncă, mai mult în chip de joc, și nu pe tot corpul, a da din mâni și din picioare în apă, zicând că te scaldi). Vă bălăcești în fiecare zi, și tot nespălați sănteți! Com. I. PAVELESCU. Nu țin să innoate, dar se bălăcește și el. PAMFILE, J. I. | Fig. A se tăvăli (prin noroiu). O, cănturătorii de fraze, scripcari sarbei și amintii, Nu vedeți în ce mociră de prostii vă bălăcești? VLAHUȚĂ, P. 86.

— Din bulg. *balakam*, idem (Pentru familia acestui cuvânt în limbile slave, cfr. BERNEKER, SL. WR. 40, sub *bala* „mociră“).

BĂLĂCIRE s. f. *Pataugege, piétinement* (dans la boue), *gorgouillement, barbotement, patronillage*.— Infinitivul verbului bălăci, devenit abstract verbal. „Bălăceală sau bălăcire: fapta de-a bălăci, spălătura, scăldătura migăloasă a unui vas în apă murdară; scăldătura nebanată în apă“. COSTINESCU. | Fig. *Ce sarbădă bălăcire într'o mlaștină de conveșii și de etichete!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

BĂLĂCIT s. a. = bălăcire. Participiul verbului bălăci, devenit abstract verbal. [De] atăta bălăcit prin apă li s'a urât și copiilor. HEM. 2995.

BĂLĂCITV. -Ă adj. *Troublé, brouillé; sale*.— Participiul verbului bălăci, devenit adjectiv. (Rar) (Despre apă) Turburat în urma bălăcirii cuiuș a a ceva prin ea. Apă bălăcită de rașe. (Despre flinte) Murdar în urma bălăcirii prin mocirle. Copii bălăciți în noroiu. HEM. 299.

BĂLĂCITURĂ s. f. *Barbotement, patronillage*.— Abstractivul verbului bălăci (derivat prin suf. -itură). (Rar) Spune copiilor să se lase de bălăcitură și să însă din apă. HEM. 2995. | Plur. -turi.

BĂLĂCIUSCĂ s. f. *Boisson trouble* de de mauvaise qualité, *vinasse*.— (În glumă; formațiune personală) Vin, rachiu s. altă băutură turbure, de calitate proastă (cfr. holercă, poșircă). Și hincă! — hincă! mă aflu c'o bălăciuscă, foiu de rachiu, în mână, să beau din plin. JIPESCU, O. 161.

— Derivat din bălăci, prin suf. -iucă.

BALĂDĂ s. f. *Ballade*.— Mică bucată în versuri, cu subiect epic (adeșea o legendă populară), împărțită în strofe, cu sau fără refren; acțiunea precipitată, iar povestirea adeșea în dialog; (baladele populare se numesc la noi cântece bătrânești). Cfr. romanță. *Anticele ballade serbe numesc pe Mircea-cel-mare crăiu de Hașeg.* HASDEU, I. C. 30/31. *Treispreezece balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu...* MAIORESCU, CR. I, prefața, V/12. *E plăcut să stai apă și să ascuți ca pe o baladă, în tristea ta omăni, pocștea dragostei mele.* SADOVEANU, M. 197.

— N. din fran. (din provens. *bal(l)ada*, de la verbul *ballar* „a dansa“, balada fiind, la început, un cântec de joc).

BALADIN, -Ă † subst. *Balladin, -ine*.— (Franțuzism)

Bufo din comedie, p. ext. soitaru, caraghioz (cel care face caraghiozării pe la comedii, în bălciori); cfr. *paiată, saltimbanc. Lord Clinton... Regiud!*, ai în toate zilele în palatul lău comedii, teatre... Zău..., bine ar fi ceva mai puțin veselie la voi și mai puțin jale la noi; mai puțin baladinii aici și mai puțin calăi colo. C. NEGRUZZI, III, 266 (traducere din Victor Hugo). *Tisbe...* Aceasta e o comediantă, o fată de teatru, o baladină, cum ne ziceți. Idem, III, 446 (traducere din Victor Hugo).

— N. din fran. (provens. *baladin* din *ballar* „a dansa“). Cfr. *baladă*.

BALĂGDÎȘ † subst. v. *balăcidiș*.

BĂLĂI vb. IV^a. intrans. *Bêler*.— (În Transilv.) A produce sunetul caracteristic pentru animalele de rasă ovină, a behăi. [Oaia bolnavă de călbează] stă posomorită, oboșită, tristă, cu capul cădră pământ plecat, abia răsuflă..., încet-încet i se umflă forțele și biata oaie, tare bălăind, moare. CALEN-DARIU (1814), 188/19. || Fig. (Despre oameni) A vorbi (în mânie) într'un ton înalt și întrerupt, asemănător behătului oilor. *Mergând, l-au găsit pe Heissler turburat, de bălăii și mănios ca pre un urs împușcat.* MAG. IST. V, 106/107 (dacă nu cuvânt în exemplul acesta avem a face cu un derivat al cuvântului *bale*, cu sensul „a face bale la gură, a spumegă de mânie“).

— Cuvânt onomatopoeic, care o de comparat pe de o parte cu lat. *balare, belare*, idem (este posibil ca în astfel de cuvinte, care reproduc un sunet, regula fonetică a trecerii lui / intervocalic în r să nu fi fost valabilă; și sufixul -ăi denotă natura onomatopoeică a cuvântului), pe de altă parte cu slavul *bljati*, idem (rus. *blejats*, rut. *bljatyj, blejatyj*, bulg. *bljz, sârb. bljati*; cfr. și germ. *blöken*, cu formele vechi și dialectale: *blögen, blēn*, etc.).

BĂLĂICĂ s. f. „*La Blanche*“ (nom d'une (petite) vache ou d'une brebis blanche).— Diminutivul lui bălale (v. bălailu 1°), derivat prin suf. -ică. Bălăioară (Nume ce se da unei oi, vițele s. unei vaci albe, când e mică de stat s. spre desmierdare. Cfr. MARIAN). Cfr. plăvan. *O oaie albă se zice bălăică*. (Homocia, în Tecuciu), ap. HEM. 2932.

BĂLĂIEL. -ICĂ adj. și subst. masc. *Blondinet. Blanc* (en parlant d'un animal).— (Rar) Bălăior. | Substantivat (În glumă, fiind vorba despre un purcel curățit) *Vai, săracu' bălăiel! Mult era el frumușel! Cum l-o pârțit pe spinare, Și mi l-o pus în frigore, De striga în gura mare: Coviș, coviș, râm mă doare!* ALECSANDRI, T. 898. | Scris și: *bălăiel*.

— Derivat, prin suf. dim. -el, din bălailu (după analogia lui *bălăior*).

BĂLĂIÖR. -OĂRĂ adj., subst. 1°. *Blond. Blondin*. 2°. *Blanc* (en parlant de la couleur d'un animal). Nom donné aux vaches blanches.

Diminutivul lui bălan (derivat prin suf. -ior, înaintea căruia n se pierde în mod regulat).

1°. (Despre păr; rar) *Ești tainica vieșii floare, Cu cosițe bălăioare.* I. VĂCĂRESCU, P. 550/51. | (Mai ales despre femei) *Blond, bălailu, plăviț, băl, bălan* (însă în totdeauna cu o nuanță desmierdătoare). *Libertatea, copilă bălăioară, cu cosițe lungi și aurite...* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 547. *Pe cel colnic, Trece-cu pruncă ș'un voinic, Puiculișă bălăioară, Cu cosița galbionă, Voinicel tras prin inel, Mult e mândru, tinerel.* ALECSANDRI, P. P. 241. *Când ești fufa-i bălăioară, Dorul ei mai mă omoară.* JARNIK-BĂRBEANU, D. 31. *Franzulă bălăioară, Puica neicăi bălăioară, Am un foc la simțioară.* MAT. FOLC. 220. *'S copilă bălăioară, Cel ce mă iubște, moare.* ȘEZ. I, 107/108. || Substantivat (aproape numai sub forma feminină) *Femeie blondă. De-aș așcă*

o bălăioară, Naltă, veselă, ușoară. Ca un puiu de câprioară! ALECSANDRI, P. I, 4. De-i luă o bălăioară, Să dea Dumnezii să moară! HODOB, C. 72. Frunză verde sălăioară, Am avut o bălăioară, Cu numele Mărioară, idem, P. P. 101.

2°. (Despre animale, numai la feminin; rar, în Bucov.) Cu păr alb, bălă, bălaie (II, 1°), bălană (cu o nuanță desmierdătoare) Oaie bălăioară. MARIAN. || Substantivat (subt formă feminină) Bălaie I (cu o nuanță desmierdătoare). „Numele unei vaci u părul alb”. MARIAN.

[În sensul 1°, în Mold., și: bălăior, -oară adj. *F. Maria cea frumoasă, Că-i frumoasă, bălăioară, Cu privire-i mă omoară.* SEVASTOS, C. 173/4; cfr. 40/10.]

BĂLĂUI, -IE s. f., adj. I. (Vache ou jument) *blanche*. II. 1°. (En parlant de la couleur des animaux) *blanc*. 2°. (En parlant des hommes) *blond*. III. *Variété de raisin*.

I. (Substantiv feminin) *Bălaie* e numele obicnuit ce să dă vacilor albe, mai rar iepelilor de culoare albă. *Spre cireadă tot alerg, Pe bălaea să mi-aleg.* ȘEZ, VIII, 84. (Loc. prov.) *Dacă se scoboară baba din căruș, e mai ușor bălaie.* (Truseni, în Chișineu, Basarabia) ZANNE, P. II, 722. *Nici lupul pre balala, nici balala pre lup.* C. NEGRUZZI, I, 249; ZANNE, P. I, 525 (: „ze zice, bunăoară, când ne tocmim și ne învoim asupra unui preț mijlociu care nu-i nici cel cerut, nici cel oferit” TRDG.). *Fam. A înfărcat bălaia* (= a încetat izvorul de unde-i veneau cuivă mijloace de trai în abundență și fără multă osteneală din partea lui, s'a isprăvit cu ceva). *Văzând zmeul că nu e chip să se scape de el, învâță pe mama lui Busuico să se facă botnavă și să-i roage să-i lase ei căței, să-i mai fie de urit; iar când o fi el fără căței, atât i-a fost, că înfărcă bălaia, nu mai vede lumina cu ochii.* STĂNESCU, B. 199. || Fig. (desprețitor, pop., vulgar, în injurături) *Mamă. Și tu tot al dracului, ca și bălaia care fi-a pus fășa în gură.* Com. I. PAVELESCU.

II. (Adjectiv feminin, rar masculin) 1°. (Despre culoarea părului unor animale, cu deosebire a vacilor și a oilor) Alb, băl, bălan; cfr. plăvan. *Am o vacă bălaie, Umbă noaptea prin gunoaie?* (= „Luna”) GORVELI, C. 212. *Oaie bălaie.* MARIAN. (= „Căutați aceea?” — „Căutați pe soru-ta.” — „Pe soru-mea nu v'oiu da, Dar v'oiu da micori bălaie, Să cânte vara pe nă.” POP., ap. HEM, 2929.

2°. (Despre părul oamenilor) Blond, plăvit, băl, bălan. *Ochii ei albaștri clipiră sub lungile-i gene bălaie.* ODORSCU, I, 113/4. *Miroasa florile-argintii Și caă, o dulce ploae, Pe creștele-a doi copii Cu plele lungi, bălae.* EMINESCU, P. 281. *Părul ei bălaia, ca niște sculuri de borangic, îi lumină obraji, gâtul și umerii.* DELAVRANCEA, ap. HEM, 2928. *Un băiat frumos, cu barbă mare, bălae.* RADOVEANU, M. 120. *Eu mă fii [= în] la păr bălaie, Ficiorii imi zic mărhaie.* RETEGANU, TR. 165/11. || P. ext. (Despre oameni) *Blond la păr și albicios la față.* *Negri-s ochii, cu văpaie, Dar pe fața ei bulae Se topese ca nori de ploaie.* ALECSANDRI, P. I, 26. *Deschisese ochii pe o copulă com de vârsta mea... Bălaea îi ziceam eu, căci era albă.* DELAVRANCEA, ap. HEM, 2929. *Tuturor li-i cu dulceală, Numai unul are greață: Voi-nice bălaia la față.* TEODORESCU, P. P. 450°. *Dragă mi-i oia laie Și lelița cea bălae.* ȘEZ, I, 213/1. || Poet. *Luna, luna iese n'treagă, se înalță-așă bălae Și din ferm în ferm durează o cărare de văpaie.* EMINESCU, P. 253. *Veneau, cu fața către soare, scăr-lind cu dreptă simăntă bălaie de orz.* SANDU-ALDEA, D. N. 287.

3°. (Foarte adesea în opoziție cu *lalu* = „negru”) *Că e laie, că-i bălaie... s. ba e laie, ba-i bălaie* (și: „ba e albă, ba e neagră”, cfr. vol. I, 94° și 396°): ilustrează codirea de a luă o decizie sau pretextele ce le dă cineva spre a-și motiva refuzul ori nehotărârea, sau înșirarea a fel de fel de motive. *Gura babei um-*

blă, cum umbă melița; că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soiu rău, că-i laie, că-i bălaie. CREANGĂ, P. 285; cfr. 247; ZANNE, P. V, 371; MARIAN, O. II, 64. *Ori laie, ori bălaie; să sfârșim într'un fel, ori una ori alta, ori în bine ori în rău.”* ZANNE, P. V, 373. *Nici e laie, nici bălaie:* nu spune (despre un lucru) nimic, nici așa, nici așa, nu se pronunță nici într'un fel, tace; cfr. MARIAN, O. II, 64. *Nici laie, nici bălaie:* nici într'un fel. „*D'apoi când or veni ai noștri?* — „*Atunci voi să vă faceți moarte-n popoșoi, să nu spuneti nici laie, nici bălaie.*” CREANGĂ, P. 13. || (De or-na-ce *bălăui* = alb, se zice și) *A intrat bălaia'n sat* = „s'a luminat de ziua”. ZANNE, P. I, 16 (cfr. alb II, 2°, vol. I, pag. 95°).

III. Substantivat (subt formă feminină) *Bălaie:* o varietate de struguri JIPESCU, O. 53.

[*Scrie, la fem., și bălne* | Natura substantivală a cuvântului se cunoaște și din pluralul (feminin) *bălaie*, care se întrebunțează chiar când cuvântul are funcțiune adjectivală: *oi bălaie* MARIAN, — alturi de forma mai nouă *bălaie*].

— Derivat din *băl*, prin suf. (care derivă numiri de animale domestice de sex feminin) *-aie*. (După analogia lui *bălan*, care se întrebunțează și el spre a numi animale domestice, *bălaie* a putut fi considerat ca un adjectiv feminin și s'a creat masculinul: *bălăui*, — cu atât mai ușor, cu cât forma aceasta s'a putut simți drept primitivul diminutivului *bălăiur*).

BĂLĂLĂEALA s. f. *Brimbalement, balancement.* — Abstractul verbului *bălălăi* (derivat prin suf. *-ală*). [Plur. *-ăli* | Pronunțat și une-ori scris: *bălălăială*.]

BĂLĂLĂI vb. IV° intrans. *Brandiller, brimbaler, gambiller, se balancer.* — A se mișcă greoiu și fără putere într-o parte și într'alta, ca un obiect spânzurat, în bătaia vântului; a bătăni (cfr. a bălăbăni). (Când mișcarea aceasta n'o face corpul întreg, ci numai o parte a lui, partea aceea se arată prin prop. din s. cu). *Stenon, ce'n adunare înșiră, cum îi cine, Și vrute și uerute, ca moara cea stricăță... Din mâni bălălăiește, întocmai ca din limbă.* C. NEGRUZZI, II, 226/11. „*Mă cam stränge* [livronau] la coate și n'apate”. — „*Da ce vrei, să bălălăiești* [în ea], ca într'un sucman?” ALECSANDRI, T. 426. *Ai morit, berbantule, o spânzardătoare anume făcută pentru tine, la care încă n'u bălălăit nici un fiu al lui Adam.* I. NEGRUZZI, V, 448. *Fântâna părăsită... asupra căria o fale scărțoae, bălălăind în bătaia vântului, campăna ce tot se mai fină pe crăcana unei surci butucoase.* VLAHUȚĂ, ap. HEM, 3002.

— Formație onomatopoeică. Cfr. *bănăni*, *bălăbăni*.

BĂLĂLĂINE s. f. *Brandillement, brimbalement, balancement.* — Înfnitivul verbului *bălălăi*, devenit abstract verbal.

BĂLĂLĂIT s. a. = *bălălăire*. Participiul verbului *bălălăi*, devenit abstract verbal.

BĂLĂLĂU, -AIE adj. adv., subst. *Balançant, gambillant, brandillant, ballant; relâché, flasque, molasse. Nigaud, bêta.* — Ațărând greoiu și mișcându-se într-o parte și într'alta, bălălând, bătăniând. *Ican atunci se întoarce iar cu fața'n jos, cu capul bălălău într-o parte.* CREANGĂ, P. 322. || Substantivat. *Bălălău* (fem. *bălălăie*) = „neghiob, prostănac”. PAMFILE, J. II (propriu: care umbă cu mâinile bălălăniând). Spec. *Bălălău*, un joc de copii: unul din jucători (care se face) și-acoperă ochii cu mâinile, iar ceilalți, la spatele lui, zic într'una „băzz”, mișcând în acest timp și mâna dreaptă cu arătătorul întins. Când unul îl atinge cu degetul pe cel care s'a făcut, toți strigă: *bălălău!* Acesta se întoarce, își descoperă ochii și caută să ghicească pe cel care l-a atins.

De-asemenea, se mai strigă bălălan! și la jocul „m'a trimes unchiul să-ți dau cu trunchiul”, când unul lovește pe altul în spate, cu genuchiul. (Ilfov) Com. I. PAVELESCU.

— Derivat din bălălan, prin suf. -ău.

BALAMĂ s. f. *Charnière, gond et peinture*. — (Intrebuințat mai ales la plural) Țățână (în unele părți făcându-se deosebire între țățână = cârligul de fier bătut în părete s. în uscior și balamă = placă mică de metal, care se bate cu cuie în ușă și la capătul căreia e o gaură s. un belciug care intră în țățână. Cfr. DAMÉ, t. 96. În tot Ardealul, cuvântul balamă e necunoscut), spec. (în România) aparatul (pentru prins ferestrele, ușile, etc.) compus din două mici plăci metalice unite pe o axă comună și fiind cel puțin una din ele mobilă împrejuriul acestei axe. *Fierul se aduce din Austria în cantitate mare... Fierul lucrat consistă în cuie, piroane, sape, topoare... balamale, etc.* I. IONESCU, M. 735. [Engolpion] din Snagov... [este] compus și el de două mici tasuri metalice ce se deschid pe balamă (sur charnière). ODOBESCU, I, 394 (cfr., tot acolo, în nota: „Acest engolpion... e format din două tipuri rotunde... ce se deschid pe balamă”). *Oricine l-ar fi văzut tând cu fierăstrăul, ori așezând balamalele porții... nici n'ar fi putut bănuși de ce lovitura fusese izbit, cu cinci zile mai înainte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I, D. 235. *Cum-părău n'elne de teslărie: două lăntuioare groase, patru balamale, câteva piroane, două belciuge și un lăcătou slavăcu, și se apucă de-și face... o... rucă.* CREANGĂ, P. 321/12. *Cu pitoria 'n ușă da, Din balamale săred.* (Șerbănești, în Oltenia). MAT. FOLC. 90. [Fig. (Ca și cuvântul țățână, balamă se întrebuințează adesea în locuțiuni figurate și familiare, omul fiind comparat cu o ușă ale cărei balamale nu mai țin, sânt slăbite, etc.; cfr. și fran. „sortir des gondas, mettre qqn. hors des gondas”). *A scoale din balamale = „a necăji”, a supără pe cineva; a(-și) țepi din balamale = „a se supără; a fi ciocnit, ținut”; a i se săbi s. unși [cuivă] balamalele = „a-și pierde puterile, a fi fără putere, a se hodorigi”; a strânge [pe cineva] în balamale = „a[-i] sili să facă oare-ce, a[-i] constrânge cu vorba”. ZANNE, P. III, 16-17. *Afrodita: Ce ai? Ce fi-4? — Papă-lapte: Nimica... ni-o săbăt balamale.* ALECSANDRI, T. 1183. *Lasă, bine ai făcut de nu te-ai potricil lui, e om bătrân, ș'apoi i s'au cam săbăt balamalele capului.* GHICA, S. 219. *Zărintă ochii floșozi și mustățile șapose ale haiducului, își simți balamalele săbînd și pistolul îi căzu din mână.* GANE, ap. ȘIO. *Greul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele.* CARAGIALE, N. S. 92/17. *Pampon... A! vrei să mă 'nșeli? (Îl zguduie).* — *Crăcănel (sfârșindu-se de la inimă, se moaie din balamale, și cade pe un scaun).* Idem, T. II, 134. *Din ce pricină fi-au sărit falcite din balamale?* D. TELEOR, ap. ȘIO. „[I] se inmuia [cuivă] balamalele = a pierde puterile, a îmbătrâni, d. ex. *bielului moșneg i s'au inmuia balamalele, nu mai merge dărz, cum merge odată*”. (Onacea, în Covurluiu), ap. HEM. 2369. [Prin disimilare și etimologie populară, rar, și: *balămăre* s. f. plur.; *Cu piciori' că mi-i da, Ușa din balamăre săred.* (Costești, în Vâlcea). MAT. FOLC. 151.] *Rar, învechit, și: baglamă* s. f. *Să-m'aj facă baglamale de noasoprazce ferești, cât(e) să vo(a)r pută mai zarife și șapose.* DOC. (Porumbac, în Transilv., a. 1806), ap. IORGA, S. D. VIII, 41. | *Cu metateză, rar, și: baglamă* s. f. *Baglamalele ușei.* DAMÉ, t. 98. | În Banat, din sârb. *baglāma, bāglāmā* s. f. = „țățână”. JAHRESBER. III, 314.*

— Din turc. *baglama*, idem. (ȘIO. citează și o formă turcească *balama*).

BĂLAMĂLĂȚĂ s. f. *Petite charnière*. — (Rar) Diminutivul verbului balama (derivat prin suf. -uț). TDRG.

BALAMIS-BALMUS v. balmos.

BALAMUC s. a. *Maison d'aliénés, hospice, asile ou hôpital d'aliénés ou de fous. Tapage, tohu-bohu; esclandre*. — Casă de nebuni. *Ziua de 1/12, Aprilie a anului 1877 eră o zi cu toate celălalte... și n'ar fi avut darul să scoată pe ușișe atâta lume, dacă liniștiții cetățeni ai Capitalei nu ar fi fost turburați de zgomotul asurzitor al vânzătorilor de jur-nale, care, alergând ca scîrpați din balmuc, strigau cât le luă gura: „România liberă de mâine, cu trecerea Rușilor!” D. ZAMPFIRESCU, R. 5. *A fi bun de (dus la) balmuc = „a fi nebun”.* (Smulți, în Covurluiu), ap. ZANNE, P. VI, 450. *Bine, e balmuc întreg casa asta!* CONV. LIT., ap. TDRG. [Fig. și p. ext. Larnă, gălăgie, zgomot și ceartă mare (ca'n casa de nebuni). *Ce mai balmuc e p'aci!* ZANNE, P. VI, 450. | *Scandal. De mă vei da afară, îți fac un balmuc, să mă pomeniești câte zile-i trăi!* S. XENOPOL, ap. TDRG. | Zăpăceală, griji, pacoste, necazuri. *Dar câtă cheltueală până-i găsește, până i-aduce la moșie, cât balmuc nu-și ia pe cap cu mănucărea lor!* SANDE, D. N. 211. [Plur. -mucuri.]*

— Disimilat din *Balamuc*, localitate lângă Gherghița, unde eră casa de nebuni (care, mai târziu, a fost mutată la Mărcuța, în comuna Pantelimon, județul Ilfov, lângă mănăstirea zidită la 1587 de Dan, vel logofăt). ZANNE, P. VI, 450. *Balamuc* este deci, la origine, un nume propriu, numele unei localități unde se află o casă de nebuni și numai prin generalizare a ajuns să fie întrebuințat pentru noțiunea „casă de nebuni” în de obște (precum aceeași evoluție se poate observa azi cu „Mărcuța” în București, cu „Petcut” la Brașov, mai înainte cu „Golia” la Iași, etc., etc.).

BALAMUȚ, -Ă adj., subst. I. 1°. *Sédacteur, menteur, dupeur, abuseur, enjoleur, imposteur, charlatan, médisant, calomniateur, destructeur*. 2°. *Pépé*. II. 1°. *Muet de naissance*. 2°. *Bègue, bredouilleur*.

I. 1°. † Amăgitor, seducător, înșelător, mincinos; clevețitor, bârfitor. *Mihail, până fu supt ascultarea mîne-sa, el eră bunșor... iară deaca crescă... și veni în vârdet, el lipi pe lângă el niște hlapi și niște smărzi, și unchiaș, frate mîne-să, de-l chemă Barla, plin de toate hîltenile, de purtă pe împăratul cumu-i eră lui voia... Deaca se văz Mihail volnic, el curînd n'asipi acăa avușe tîntă, cum nu se căleă, balamușiloră, hoșilor, mîscăricilor.* MOXA, 387/20. *Dară voi, balamușilor, pentru ce rînjîși spre mine?* OMIILAR GOVORA (a. 1642), ap. HEM. 2369. „[Slav.] bledivyl=cel bârfitoriu, balamuță”. MARDARIU, I. 286. „[Slav.] šepotnic (= „blagueur, menteur”) = ciocotniță, balamuț”. GLOSAR (sec. XVII), ap. HEM. III, Add. XXXI.

2°. Spec. (La jocul de cărți) Măsluit. *Un ponton, la spatele căruia ședea Dan în picioare, ruseșe asul care fusese rîu de unsprezece ori: „Par-că-s balamute, eu n'am mai căzut apă goană”; (apoi întorcându-se spre Dan, cu un aer dezolat): „Mai du-te, te rog, domnule, din spinarea mea... pentru Dumnezeu!”* VLAHUȚĂ, D. 284.

II. (Prin apropiere etimologică de cuvântul mut) 1°. „Cel mut din naștere se numește balamuț”. GRIGORIU-RIGO, M. I, 121.

2°. „Balamuși se mai numeșe și cei bălbăiți”. GRIGORIU-RIGO, M. I, 121. „Balamuț = bălbăit, caro pronunță greu vorba”.

— Din rus. *balamutz*, „Schwätzer, der einem den Kopf verwirrt, Klätcher, Zwischenräger, Zwiebrachtstifter; Fingerkunstgriff beim Mischen und Zeigen der Karten”, sau din rut. *balamut*, „Betrüger, Vorführer”. (PONTBRIANT).

BALAMUȚI † vb. IV°. *Môdire, prétenire (faussement)*. — A spune lucruri neadevurate despre alții, a bârfa, a cleveți, a flecări. *Mai bărfă, de ziceă că*

neșfârșita muncă are sfârșenie... mai balamufiă, zicând că nu e raiul, nice e făcut de Dumnezeu; mai bârflă, zicând că Adam... PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2370.

— Derivat din balamut (cfr. rus. *balamutitš* „a zăpăci pe cineva“, rut. *balamutiti* „a înșela, a amăgi, a flecări, etc.“).

BALAMUȚIE † s. f. *Médisance, dénigrement*. — Clevețire, bârfeală, calomnie. *Au fost început ai filosofi și a țiteri* [= a inventă, a scornii] multe bârfeale și hule împotriva pravoslaviei; drept aceea, acest sfânt sărbător surpându-i balamufiile, ca unui eretic, și întărind pravoslavia, pre dînsul și pre soții lui deaderă-i anathemei. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2370.

— Derivat din balamut, prin suf. abstr. -ie.

BĂLĂN, -Ă adj., subst.

1°. *Blondin, Blondine. Diable. Blond filasse*. 2°. Nom donnée aux boufs et aux vaches, aux chiens et aux chiennes, aux chevaux et aux juments, de même qu'aux chèvres de couleur blanche. *Blanc* (en parlant de la couleur des animaux domestiques). 3°. *Jaune clair* (couleur paille).

1°. Subst. Om blond, (bărbat s. femeie) băl(ă), blond(ă). *Ce face bălanul acesta aice? A cui e bălana aceasta?* MARIAN. | (Prin eufemism s. în ironie; „blondul“, în loc de „negrul“) *Drac* (în expresiile: *Înfelegă-te Bălan!* (Băsești, în Fălciu) ZANNE, P. VI, 485; IX, 542. *Balan să-ți alegeți din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit!* CREANGĂ, P. 151. *Damnezeu aleană, Bălan înfelegă!* (Foliteim) ZANNE, P. VI, 687. || În funcțiune adjectivală. (Despre părul oamenilor) Galben-deschis, blond, plăvit, băl, bălăiu. *O femeie tândră, cu părul bălan, risipit în jurul obrăjilor, privi drept și lung la mine*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2933. *Ieși, copile cu părul bălan, afară și răde la soare, doar s'a îndreptă crenea*. CREANGĂ, A. 34. || P. ext. (Despre oameni) Cu fața albă și părul galben-deschis, blond, plăvit, băl, bălăiu (în opoziție cu amead s. oacheș). *În jurin sa, se vede că fusese bălan, căci ochii lui aveau încă o ușure căpșe de alb-albastru*. C. NEGRUZZI, I, 58. *Spre țeară cu plectat, cu Marin și cu Ciocan, Cu Ișanul cel bălan*. ALECSANDRI, P. P. 180/2. || Poet. *Par'că sânt zugrăvite bălănele lui francezi*. FANȘ, E. II, 82/1.

2°. Subst. *Bălan și bălană (bălăne)* sânt, pretutindeni, nume obicinuite ce se dau la dobitoacele din jurul omului, când sânt albe; astfel la bou (cfr. plăvan și vacă, MARIAN, H. II, 49, 53, 79, 131, etc., la cal și, mai ales, la iapă (cfr. alba), MARIAN, H. II, 31, 42; IV, 61, etc.; DAMÉ, T. 182; LIUBA-IANA, M. 116, etc., la căni și cățele, JIPEȘCU, O. 51, H. II, 28, 117, 146; III, 18, 118, etc., mai rar, la capre (în Bacău) H. II, 17, etc., DAMÉ, T. 182, și la oi. *Vând și boi și vacă, și rămân numai cu Bălana, care înfară tocmai pe la Sf. Gheorghe*. SLAVICI, V. P. 76. *Ne poimenim într'una din zile că părintele... ne aduce un scasn nou și lung și, după ce-l întrebă pe dascăl, care cum ne purtăm... a pu nme scasnului „calul Bălan“ și l-a lăsat în școală*. CREANGĂ, A. 2. *Țibă! Hormuz; na! Balan; nea, Zurzan! doști-că'n latari, cotarie!* CREANGĂ, P. 147. *De-aș mai trăi pîn'a toamnă, Cumătră Ioană, Să pun șeua pe bălană!* TEODORESCU, P. P. 332. *E mîncat, ca bălana, de ham* (: „se zice despre omul prăpădit de nevoi, ca și iapa cea albă, de ham“). ZANNE, P. I, 321. *Popa eră cîlare pe bălan și întrebă de iapă*. ibid. IV, 289. *Oiță bălană, Cu lăna bîrșană, De trei zile 'ncoace țeară nu-și face...* TEODORESCU, P. P. 435. || În funcțiune adjectivală. (Despre părul animalelor domestice) Alb. *Au un bou balan, Paște pe munte de ciolan?* (= „Ariciul“). GOROYEI, C. 32. *Vai, mîncatu-s de străini, Cu iarba de boi bătrîni, Și mîncatu-s de dușmani, Cu iarba de boi bălani!* JARNIK-BĂRȘANU, D. 191; ȘEZ. I 79/13. *Boi, boureni...*, *Pe pînteci bălani, Pe spate*

plăvani. ALECSANDRI, P. P. 102^b/11. *Frunză verde de-un lipan, Drag mi-a fost calul bălan, Calul alb și șeua neagră...* ȘEZ. I, 73^b/12. *E rău când ajungi slugă la cal bălan!* (: „căci caii cei albi se murdăresc ușor; trebuie mereu să-i cureți“) ZANNE, P. IV, 594 (unde se citează variante cu „cal alb“).

3°. În funcțiune adjectivală. (Despre plante, în special despre cereale: grâu, orz). De culoare deschisă, galben bătdn în alb. *Bălan* [ca] *spicul grînului* (s. orzului). ZANNE, P. IX, 216 (cfr. „Miorita“: „Mustăcioara lui: Spicul grînului“).

[Prin Mold., și: *bălin*, -ă. La feminin, forma *bălană* în multe locuri e neîntrebuințată și înlocuită prin *bălaie*, cfr. bălăiu.]

— Derivat din băl, prin suf. calificativ -an. (Cfr. rus. —Împrumutat din românește? —*bylanyi* „blond“, *bylanko*, -a „cal, iapă albă“.)

BĂLĂNCĂ s. f. v. balangă.

BĂLĂNCĂNI vb. IV^a (ș. d.) v. bălăngăni ș. d.

BĂLĂNÉL, -EĂ s. -ICĂ adj., subst. I. *Le Blanc*. „*La Blanche*“ (bouff ou vache de couleur blanche; terme de caresse). II. *Blondinet*.

I. Subst. Diminutivul substantivelor *bălan* și *bălană* (în sensul de „bou“ și „vacă albă“), derivat prin suf. -el, la fem. -ică. Bou s. vacă alb(ă), de statură mică. | Bou s. vacă alb(ă), în sens desmierdător. MARIAN. | *Bălănel* = numele unui vițel, al cărui păr e de culoare albă. „*Bălănică* = numele unei vițele [albe]“. MARIAN.

II. Adj. Diminutivul adjectivului *bălan*, -ă (derivat prin suf. -el; la feminin, mai rar -eă, mai ales -ică). *Bălan*, în sens desmierdător s. cu sensul „cam bălan, aproape bălan“. *Dînsa e femeie naltă, bălănică, grînslie și ție și limbă*. JIPEȘCU, O. 100. *Eu te-oi mărită După Harap bălănel, Să samini și tu cu ei*. VASILIU, C. 23; ȘEZ. VI, 116. *Bala vînta salcia, Se pornește tabăra, Tabăra de soldăței, Așa nalfi și subfîrei. Și la piept cu năsture, Și la față bălănei, Dă-mă, maică, după ei*. SEVASTOS, C. 121. [Forma *bălănică* se aude, mai mult în glumă, și ca subst. masculin: *Am un bălănică de fecior, de-î gol mă-sa*!]

Cfr. *bălan*, *bălăiu*, *bălăică*, *bălăiel*, *bălăior*.

BĂLĂNG(A)-BĂLĂNG(A): interj. *Ding! Ding!* *Drelin, drelin!* *Drelin, dîndin!* — Cuvânt care imită sunetul unui clopot mare; cfr. bam! lîncă! *De-odată anziu: balanga! balanga!* *Ies la poartă: eră căruța*. IPIRESCU, ap. DDRF. *Balang-balang-balang!*... *face clopotul*. PAMFILE, J. I.

— Formațiune onomatopeică.

BĂLĂNGĂ s. f. *Clochette* (attachée au cou des bestiaux), *clarine, sonaille*. — *Balăngă* = clopotul ce atărnă la gătul calului“. BARONZI, L. I, 101/2; cfr. *talangă*: [și] *balanca* s. f., în numirea unui cop. copilăresc: *de-a balanca*. ALECSANDRI, P. P. 393 (tipărit greșit: *balanea*), STAMATI, ap. HEM. 2371.]

— Din interj. *balang(a)*! Cfr. *talanca*.

BĂLĂNGĂIT vb. IV^a = bălăngăni (2°). PAMFILE, J. I. [În jocul de-a clopotul:] *se pun tot toți în horă, umăr la umăr, îndesăți bine, iar în mijlocul lor stă „limba de clopot“... [Bălatul care face pe „limba“] își scoate căciula din cop, iar ceilalți toți îl apucă de păr și-l bulangesc*. ȘEZ. VIII, 121.

— Derivat din *balang*!, prin suf. -desc.

BĂLĂNGĂIT s. a. *Bourdonnement, tintement* (des cloches ou des vases d'airain) — Participiul verbului *bălăngăi*, devenit abstract verbal. *Un bălăngăit depărtat, de clopote*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 3005. *Zgomotul sec al roatelor fără șini, bălăngăitul arămurilor, ca niște clopote dogite, împrăstie dezună-*

dădăirea în lungul finuturilor, idem, s. 202. Cine n'ar fi ascultat cu plăcere întoarcerea vitelor de la pășune, cu bălângăitul lor depărtat...? idem, ap. HEM. 3006.

BĂLANGĂNI vb. IV^a. 1°. *Sonnailles, tinter*. 2°. *Sonner* (une cloche d'une manière irrégulière).

1°. Intrans. (Despre un clopot mare, o balangă) A sună (tare). *Mai trecu ce trecu ș'opoi auzi bălângăcînind un clopot de necioare*. JIPEȘCU, O. 154.

2°. Trans. „Bălângănesc = trag clopotul nereglat”. PAMFILE, J. I.

[Și: bălângăni vb. IV^a; cu schimbul sufixelor -ănesc și -ăresc și: bălângări vb. IV^a] Cfr. bălângăi.

— Derivat din *balanc* (balanc), prin suf. -ănesc.

BĂLANGĂNIT s. a. *Bourdonnement, tintement*. — Participiul verbului *balângăni*, devenit abstract verbal; cfr. bălângăit. [Și: bălângărit s. a. *Un bălângărit ascuțit* [de clopot]. N. REV. R. I, Supl. II, 185.]

BĂLANGĂRI vb. IV^a (s. d.) v. bălângăni ș. d.

BALANSĂ vb. I^a. *Balancer*.

1°. Fact. A cumpăni, a face să stea în cumpănă (în echilibru), a echilibră. | Spec. (Comert) *Balansăni* acum sumele de bani din Debit și din Credit cu interesele lor, se capătă un sold general și se bonifică. PANTEU, FR. 89. Cfr. balanță (2^a), bilanț, | P. ext. (impropriu) A țineă cumpăna (la ceva), a contrabalansă. *El [Radu-cel-mare] cercă atunci a balansă puterea boierilor*. BĂLCESCU, M. V. 14.

2°. Fact. A face să oscileze ceva câteva timp împrejurul unui centru de echilibru (ca cele două capete ale unei cumpene s. ca cele două terozii ale unei balante), a face să se plece când într-o parte, când într'alta, a legăna un corp, a dăina (cfr. POINARU, COSTINESCU); cfr. clătina, legăna. | Spec. (Dans) A balansă (o damă), la cadrul, etc.) = a face (pe dama cu care dansezi) să facă un pas de dans în care corpul se leagăna, când pe un picior, când pe altul. | (În amândouă sensurile și) refl. *A se balansă*.

3°. Intrans. (Propriu și fig.) A oscila câteva timp (ca cele două brațe ale unei cumpene s. balante), a se clătina, a se plecă, când într-o parte, când într'alta, a sta în cumpănă, a sta la îndoială, a fi nehotărit.

[Și: balanță]

— N. din fran. Cfr. balanță.

BALANSĂRE s. f. *Balancement*. — Infinitivul verbului *balansă*, devenit abstract verbal. Cfr. legănare. [Și: balanțare s. f.]

BALANSĂT, -Ă adj. *Balanec*. — Participiul verbului *balansă*, devenit adjectiv. Cfr. legănat. *L... N... înalt la statură, lat la față și la piept, cu umbletul balanșat, cu al marinarilor... eră mai întâi de toate un om bun la inimă, milos...* MAIORESCU, CR. II, 333. [Și: balanțat, -ă adj.]

BALANSIÉR s. a. (Mecan.) *Balancier*.

1°. Dispozitiv s. piesă a cărei balanșare regulează mișcarea unei mașine. *Balanșierul unui orotopiu, al unei pendule*: limba sau pendula ceasornicului. *Balanșierul unei mașine cu vaporii*: pârghia (mobilă, cum e cumpăna unei balante) prin care se transmite mișcarea pistonului mașinei la un arbore motor, prin ajutorul unei biele și al unei manivele; cfr. POXI, V. 163-7.

2°. Ceea ce słujește a țineă în echilibru (o persoană, un lucru), spec. prăjitna s. cumpăna cu care se ajută jăcătorii-pe-funie ca să se cumpănească. *Să fii balanșierul cu ochi neadorniți, De frică să nu scapeți de pe frângiile gios*. C. NEGRUZZI, II, 253.

[Și: balanțier s. a.]

— N. din fran. Cfr. balanță.

BALANȚĂ vb. I^a (s. d.) v. balansă ș. d.

BALANȚĂ s. f. *Balanc*.

1°. Instrument pentru cântărirea corpurilor, punându-le în cumpănă (echilibru) cu greutatei determinate, spec. aparat cu o pârghie mobilă (cumpănă) pe o axă cu două brațe egale, la ale cărei extremități se află două terozii, dintre care pe una se pune lucrul de cântărit, iar pe alta greutatea care să-ți țină în cumpănă. *Balanță de precizie*. | Fig. (*balanță* fiind emblema justiției) *A țineă balanța dreptății* = a fi drept, nepărtinitor. *A plecă balanța* (în favoarea cuiu); a fi părtinitor; cfr. fățări, fățărnicie. | P. anal. Cumpăna, constelație a zodiacului (reprezentată de cei vechi printr-o balanță). *Balanța sau Cântarul*. *Cu el va cântări Hristos la judecata de apoi fațetele oamenilor*. OTEȘCU, CR. 27. | P. ext. *Balanță romană* = cântar (cu o greutate constantă, care se oporește sau se depărtează de punctul de suspensie). *Balanță (s. cântar) cu basculă* = cântar decimal, balanța aceea în care se cântăresc corpuri (mai grele, în cantități mari) cu greutatea de zece ori mai mici (brațul pârghiei pe care apasă corpul de cântărit fiind de zece ori mai scurt decât brațul de care atâră greutatea).

2°. Fig. Echilibru (într-o lucruri); cfr. cumpănă. *Balanța puterilor statului*. | Spec. (Comert) Echilibru între debit și credit, p. ext. diferența care stabilește acest echilibru în caz de neegalitate; cfr. bilanț. *Balanța comerțului* (unei țări), echilibru între export și import, p. ext. diferența între țira importului și cea a exportului.

[Pop., în deosebi pentru „balanța romană” („cântarul” propriu zis) și: *palanță*, s. f. *Olteni cu palanțele*. TEODOREȘCU, P. F. 136.]

— N. din fran. (<lat.-pop. *bilancia* [lat. *clas. bilanz*, -ancum], din *bis* „de două ori” și *lanx* „clar, disc, terozie”).

BĂLĂNŪȚ, -Ă adj., subst. = bălănel. (Rar)

1. Subst. Diminutivul substantivului *bălan* și *bălană* (în sensul de „bou [și vacă] alb[ă]”), derivat prin suf. -uț. Cfr. bălăiu, bălăică, plăvan. Bou s. vacă alb[ă] de statură mică. Bou s. vacă alb[ă], în sens desmișdorit. MARIAN. | Vițel s. vițea de culoare albă. MARIAN.

II. Adj. Diminutivul adjectivului *bălan* (derivat prin suf. -uț). Bălăior. *Lățășul... e de colora bălănușă, cu picioarele covrigite pe de-o parte*. (Pașcani), ap. MARIAN, INS. 309.

BĂLĂOĂCHES, -Ă adj. *Qui a le teint d'un brun mat*. — (Fam.) formațiune glumeată: se zice, în glumă, și ironie, despre un om care nu-l de loc bălan, ci smead la față, cu deosebite țiganilor, „adecă, de bălan ce-i, o negru”. Com. M. SADOVEANU. Cfr. bălan 1°). *Mergem la Peșteră?* — „Da, și... merge și d-nuș! Dan?” — „Nam onoare [să-i vinose]. O fi tândur balnoaches de azi-dimineață.” — VLĂHUȚĂ, D. 65 (cfr. ib., 28 ș. u., descrierea lui Dan: „păr negru și des, o figură blândă, smeadă... ochi... căpru... o mustață neagră”). [Și: *balnoaches*.]

— Compus din *bălăiu* și *oaches*.

BĂLĂOĂNĂ s. f. = balaur. (Într-o poezie populară din Săcel, în Gorj), varianta cunoscută poezii despre balaur: *Voinicul călare răneste „sarpele” și o ia la fugă Șarpele se năcăje... Dupăl călare se luă și mi-ă gonea ce-ă gonea, Până murgu-i osteneă. Dară murgu ce-mi făcăă?... Lui stăpănu-ău grăa: „O, d'alei stăpăne-al mieu... Ne prinde bălăoăna și ne scurtează viața!”* MAT. FOLC. 9.

— Etimologia necunoscută. Cfr. balaur.

BĂLĂOR, -OARĂ adj. v. bălăior.

BĂLĂRIE s. f. *Mauccise herbe, brugère, brous-*

sauile; terrain inculte couvert de mauvaise herbe et de bruyère. — (Mai mult la plural) Buriieni sălbatice, de obicei înalte și cu foaia lată, care cresc dese pe locuri necultivate și părâginite (la câmp); p. ext. locul acoperit de astfel de buriieni, porțoaagă; cfr. țelină. *Îl băgară în bălării, prin scăieți.* PANN, ș. II, 12/6. *Au auzit azi pe stăpânul viei zicând: Mă, da ce mare a'n/ crescut bălăriile astea!* Săptămâna citoare am să puiu s'o saps. ISPIRESCU, ap. HEM. 3006. *Pe o culme mai semeță... sta... cetățuia lui Dracea armașul din Mănești; din zidurile ei înegrite, veteșea coprinică toată lunca, cu borleiele și coșoarele jărânești, răsipite prin tușșe și bălării.* ODORESCU, I, 64/2. *Dincolo, la stânga, e o cocioabă de casă, în mijlocul unui mlaștan plin de bălării.* SLAVICI, N. 252. *Nu simții cum miroase a bălărie răscopăată de soare?* CARAGIALE, M. 100. *În fața școalei, o ceche și murdară peneșă plină de gnoșiu; în jurul caselor, o curte mare, cu bălării.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 3007. *Casa... năruită; nu se mai arată pe locu-i decât un morman înecat în bălării.* VLĂHUTĂ, ibid. *Iar acum, de când nu rii, Au crescut tot bălării, Că, de când ne-ai părăsit, Cădrile-au înverzit.* ALEXANDRI, P. P. 280^b/9; cfr. TEODORESCU, P. P. 282^b. *Unde căz țeșe'n Jiu'u, Cu borden'a bălării... Aici, murgule, rămâi.* TEODORESCU, P. P. 306.

— Derivat din slav. *bylĭ* „buriiană” (paleosl. *bylŭje*, bulg. *bĭle*, sârb. *bilje*, rus. *bĭlĭ*, rut. *byle*), prin suf. col. -ărie. CHAC, II, 7. Cfr. *bălă*.

BALĂȘ † s. a. 1

BALĂȘ † s. a. 1

Rubis balais. — Rubin de culoare roșie mai deschisă, bătând în portocaliu. *Mi-au dat bani gata 9000 și o părechie de cercei cu balas, drept bani 3000.* ZAPIS (Munt., a. 1644), ap. HEM. 2372. *Izvod de zestra ficei noastre Ilenii, după cum în jos se arată... I părechi cercei cu zăbrăgluri, I părechi cercei cu zămfir, 3 inele cu diamant, 1 inel cu bălas... DOC. (Mold., a. 1780) ERICARIEU, XI, 249/25. [Peștorii greci ai fiicelor Doamnei Chiajna aduseșeră] *sipeturi de sidif, pline cu... lefturi de smaragduri, de balasuri, de rubini, de zămfiri...* ODORESCU, I, 134/2. [Plur. -așuri.]*

— N. din ital. *balaselo*, idem (intrat de timpuriu în limbă, prin negustorii italieni; cuvântul e de origine arabă și se găsește în toate limbile europene).

BALĂNT s. a. *Ballast.* — Nisip, pietriș, pietre sfărâmate întrebuintate în marină spre a servi ca leșt, și la căile ferate spre a se pune sub trasele pe care sânt așezate șinele drumului de fer. [Fig. Umplutură, cunoștințe nefolositoare care împovărează de prisos mintea. *Se împovără numai memoria cu un balast de cunoștinți confuze.* SBIERA, P. 309. [Plur. -lăsturi.]

— N. din fran. (Imprumutat din engl. *ballast*, idem.)

BĂLĂȘTIOACĂ s. f. *Flaque (d'eau), bourbier.* — (Rar, în Bucov.) Băltoacă, mlaștină. *Sub podul acesta, zice că locuște l'cigă-l-cruce, mânca-o-ar acolo unde a însărat; și, dacă trece cineva după apusul soarelui și mai ales pe la miezul nopții peste dinșul, fără a-și aduce aminte de Dumnezeu și a-și face cruce, e vai și amar de capul lui... Așă, zice că meryând odată, pe la miezul nopții, un om din Mănăstioara spre casă și trecând peste podul acesta, a fost purtat pe tot l'orașul și, în urmă, înainte de căntatul cucușilor, trântit într-o bălăștioacă, nu departe de satul Negrucina.* MARIAN, T. 345. [Pronunț. -ășioa-șă.]

— Înrudit cu *bolătau*, *bolotou*, *bulătau*, *bolotugă*, derivând, ca și acestea, din rut. *boloto* „baltă, băltoacă”. Se pare că cuvântul acesta a fost influențat de *mlaștină*. Pentru sufix, cfr. *băltoagă* (*băltoacă*).

BĂLĂȚĂN, -Ă, adj., subst. v. *bănățean*.

BĂLĂTRUC s. a. *Égrugeoir (pièce ronde de pierre ou de fer qui sert à égruger le sel).* — (Prin părțile vestice ale Transilv. și prin Ungaria) „*Bălătruc* = piatră rotundă cu care se face sarea pe lepede”. SIMA, M. „O bucată de fier ori de piatră rotundă și mică cu care se pisează sare”. (Vașcău, în Bihor). ȘEZ. VII, 185. „[În Vereșmort, lângă Mureș-Ulora, în Cacoava, lângă Aiud] O piatră globuroasă [— de forma unui glob], cu care zdrobesc sarea pe masă, sau în piuă mică (pre Jiu). [Și] despre un copil mic gras, zic că-i ca un *bălătruc* (Cacoava, lângă Aiud)”. VICIU, GL.; cfr. *doľofan*. [Weigand JAHRESBER. IV, 325, dă și sensul de „lepede pe care se pisează sarea”; se pare însă că a înțeles greșit comunicarea învățătorului Sala din Vașcău, căci pentru comuna aceasta M. Pompiliu dă înțelesul citat mai sus.]

— Etimologia necunoscută. (Se pare că avem a face cu *tuľpina bal-* cu sensul de „glob” [cfr. sârb. *balotta „glon”* <ital. *balotta „glob”*] și o apropiere de cuvintele *tăvălug*, *vălătuc*, etc.)

BĂLĂȚUC, -Ă adj. *Blondin, blondinet.* — (Rar, în Mold.; f. an.) Diminutivul lui *bălău* (derivat prin suf. -uc). *Ș'o copilă coacheșe Care-ar fi de vârsta mea; Fie și moi bălățuc!* SEVASTOS, N. 106/24.

BĂLAUR s. m. 1

BĂLAUR s. m. 1

1. *Dragon* (monstre fabuleux), *hydre*. *Homme cruel, monstre*. *Bohémien*. II. 1°. *Dragon* (constellation). 2°. *Ceiniure* (de plaques qui entourent l'avant d'une barque).

1. (Mit. pop.) Monstru cu înfățișare fioroasă, având formă de șarpe, acoperit cu solzi verzi sau aurii, cu coadă lungă, mai adesea înaripat, cu unul, șapte, nouă, sau douășpezece capete (Incorcurate), care creșe la loc, une-ori în număr mai mare, când i se taie. Are limbi ascuțite și varsă foc din gură, care e închipuită atât de mare, încât ajunge cu o falcă în cer și cu una'n pământ. În credința poporului *bălaurii* se nasc din șerpi, care într'o zi de primăvară se adună în mare multime la un loc, își amesteacă balele și fac din ele o mărăgă. Acela dintre șerpi care înghite mărăgeaua, se face *bălaur*. După altă credință, orice șarpe care'n curs de șapte ani n'a fost atins de rază de soare și n'a fost văzut de ochii omenești se face *bălaur*. *Bălaurii* sânt închipuiți ca fiind totdeauna dumșănoși oamenilor, și trăind prin fundul fântanelor, prin peșteri, prin codri neumblați și umbroși, etc., sau alășăindu-se în nori (și conđuși fiind de solomonari), purtând în văzduh norii care aduc piatră, rupându-se uneori împreună cu norul care produce pohoitu. (Cfr. HEM. 2951—2962; ȘEZ. I, 244—245); cfr. *smeu*, *ală*, *bală*. *Bălaurul* mitelor noastre populare se confundă cu „*dragonul*” cârților sfinte. *Approape de acel loc eră o pădure mare, și într'aceă pădure eră ascuns un șarpe mare, și de multă vreme lăcută acolo, până să făcuse bălaură stragnic, și nime nu culețedă să triacă pe acialta căt, că și copaci aciala [— acelei] păduri eră roși și belii pre unde să trăge/a/ acel șarpe, căt [— lncăt] și mulți oameni de frica lui ș-lășase fîrîntie.* VARLAAM, C. II, 58. *I s'au colăciț pregur dinșul un bălauru mare.* DOSOFTEU, V. S. 50. *Aspide, bălauri și chidine.* idem, v. S. 79. *Sculându-să bălaurulă pre coadă, și-au deșchis gura.* idem, v. S. 82. *Pripi pre un bălaură întrând în peșteră, groznic, ca de zecce stăneni, și-i deșă: sosit-au, o bălaurule! asupra ta sabița lui Dumnedzău; și făcând scânta cruce asupra-i, suflă scântul; îndată crepă bălaurulă.* idem, v. S. 116. *În ziua aciala va supraduce Dumnedzău sabița sa ce/a/ scântii și ce/a/ mare și toro asupra bălaurului, șiarpele cel îndărăpnic.* idem, ap. HEM. 2948 („sup- per draconem, colubrum fugientem” : „en ce jour-

lă l'Éternel punira de sa dure, grande et forte épée, Léviathan, le grand serpent"). Și iată doi bălauri mari gata veniți înainte amândoi, să să lupte. BIBLIA (1688), 355 (: „et ecce duo dracones magni...“; cfr. 4 pr.; 43, 3; 151; 366; 371, 2 etc. Acest necaz de moarte, acest foc necontenit. Balaur cu limbi de pară, ce arde nepotolit... KONAKI, P. 118. Dormea în liniștea Bosforului fără valuri, într'a Europei mândre ș'a Asiei verzi maluri. Cu un balaur verde, în lupte ostent. ALECSANDRI, P. 1, 236. La sfârșitul cărței era zugrăvit Sf. Gheorghe în lupta cu bălaurul. EMINESCU, N. 45. Zăbind, s'așază fata aproape de fântână, Pe-o lespede de marmur, privindu cu gândul dus La guru de balaur ce-avându-se 'n sus. COȘBUC, B. 14. Iaca și Dealul Bălaurului, japuneșică. Ia aici a căzut odată un bălaur grozav de mare, care cărău jăratec pe gură, și, când șeră, clocoțea codrul, gemeau râle, farele tremurau și se băteau cap în cap, de spaimă; și tipenii de om nu cuteză să mai treacă pe aici. CREANGĂ, P. 121. Pădurăa foșgăie de-o mulțime de balauri. idem, P. 289. Tată-său... se făcu un balaur mare cu douăsprezece capete și se ascuise sub acul poș. Când fu ca să treacă fata pe-ocolo, unde îi ieși înainte balaurul, plensind din coadă și încolăcindu-se; din gurile lui ieșeau câșpote de foc, și limbile îi jucasă ca niște săgeți arzătoare. IPIRESCU, L. 18. Balaurii, care aici se mai numesc și „ale“, sânt crezută de popor a fi niște duhuri rele ce se fac pe cer în timpul ploii... (Plenița, în Dolj) au. HEM. 2960. | (Une-or: balaur de șarpe, mai adesea în funcțiune adjectivală: șarpe balaur. D-ta nu știi că aici în fântână este un balaur mare de șarpe, care bănuie omenirea? IPIRESCU, L. 341. S'am tras un șarpe mare băliușă pre-afurșul ș'au intrat în vistariul cel împărătesc. DOSOFTEU, V. S. 128. „Așa, din zi în zi, bălaurul acest caritonesc îngărășindu-să și îngroșându-să... schimbu-s'au, ca cum chipul și firea cea de șarpe bălaur învinat și-or fi lepădat, însă altă de scorpie au înbrăcat. CANTEMIR, BR. 22). Din fundul prăpastiei ieșită șarpi băliuri. MINEIUL (1776), 17 1/2. Tu șarpe bălaur(ă), Cu solzi de aur, Cu noaoză limbă împunătoare, Cu noaoză cozi izbitoare, Să te duci la cutare... TEODORESCU, P. P. 376. Din picior mi-l legina, Din guri-lă blestăma: „Lăluu, lăluu, cută-că-mi-te, Păiu de șarpe sugă-mi-te, Păiu de șarpe balaur, Cu solzi galbeni de aur!“ SEZ. III, 64. (Adesea în legătură cu laur, mai ales în vrăji și în descântece) Și te fă laur-balaur, Cu aripi și solzi de aur, Cu 99 de capuri, Cu 99 de ochi, Cu 99 de limbi, Cu 99 de picioare. MARIAN, V. 29. Du-te, Petre, p'un deal ascuțit, Cât o săncea de cușit, Și până în Marea-roșie: Acolo este un șarpe Laur-balaur, Cu solzi de aur. POP. (Transilv.) au. HEM. 2967. Brâne, brănișorul meu, Fă-te șarpe laur, Șarpe balaur, Cu solzii de aur. (Mold.) TEODORESCU, P. P. 377). Să îi faci laur-balaur... Cu 99 di ghiară ră-cătoară. SEZ. VI, 92. Iar pe fundul ei trăste Șerpe laur-balaur. POMPIIU, B. 57].; cfr. 44]. Laur-balaur, Cu solzi di aur. SEZ. IV, 196].; || Fig. Om infri-coșat, crud; monstru. Slăbind [Pusandul], am crepat ca un câine spurcat, scăpând ferra și domniul de acest bălaur mare. Așa știe Dumnezeu birui pe cei puternici, că pe acest bălaur nu l-au putut birui oștile turcești împărătești, iar o bubă l-au biruit. DIONISIE ECLESIARIUL, au. HEM. 2971. | Ironic. Țigan; cfr. baragladină, cioară, clorou, stancă. „Lăpșii de-aci, balaurilor!“ — „Iau kasă, jude-păuțe! Așa să trăiești, că boeriu ne-o chemat, să-i cântăm de zina lui.“ — „Minciuni! Boerului nu-i plac firliturile figănești!“ ALECSANDRI, T. 79. Lăntescu (către lăutari): Cântă cu suflet, bălaur! Alecu (mănos): Cine dracu' au adus cioarele aste? idem, au. HEM. 2971. Doi balauri, negri ca dosul ceanului cântă, unul din scripă și altul din cobă. MARIAN, NA. 249. Atunci au și tăbărit bălaurii pe

mine, și cât pe ce să mă înghită, de nu eră o chirișulă mai tândră între dinșii, să-mi fie parte... Atunci lingurarii, ne mai pândindu-și mintea cu mine, s'au așternut pe mănecare. CREANGĂ, A. 54. De-odată auzi niște balauri de lăutari, trăgând din vioară. IPIRESCU, L. 109.

II. P. anal. 1^a. (Astron. pop.) Constații din emisfera boreală („are ascensiune droapă 130-300" și declinațiune nordică 50"-80". Se află între Cefeu, Hercule și Liră. Coada și-o întinde șerpund printre ursa mare și [cea] mică; foalele, făcând mai multe sucituri, se întind împrejurul polului ecliptic. Are la cap o stea de gradul al doilea, apoi 11 stele de gradul al treilea și peste tot 230 [de] stele vizibile“. ENCICL. ROM. I, 368-369). Cfr. dragon, smeu. „Dragonul, în general peste tot e numit [de poporul nostru] Balaurul, nu însă cu înțelesul de șarpe năprasnic, ci cu înțelesul de smeu baladelor populare; de aceea unii îl zic chiar Smeul; cele două trapeze din el sânt numite Încolăcitură sau Colacul (cel de la mijloc) și Capul balaurului (cel de la margine)“. OTESCU, CR. 10.

2^a. (În Dolj) „Balaur — un fel de cerc de scânduri care încinge luntrea pe marginea gurei“. DAMĂ, T. 126. [Pe alocuri balaur s. m. Șerpule Nistrului, Păiu' balaurului... ALEXICI, L. P. 42]. Mai rar, trecut la decl. III: balaur s. m. Smeul... transformându-se în bălaur cu aripi... nu rădică până în slava cerului. GORJAN, H. 1, 120.]

— Etimologia necunoscută. (E înrudit, de sigur, cu cuvintele obscure etimologice: alb. (tosic) bot² „șarpe mare“, (gagic) bwarojs² „un fel de șarpe mare“, butir „șarpe acvativ“ și cu sârb. (în Muntenegru și în Ragusa) blavor, blaucur, blaor, babor, glavor, blavorak, blavoruša, blor, bloruša „un fel de șarpe mare“. Cuvântul românesc apare, cu altă terminație, și sub forma bălaoașă.)

BĂLĂUR s. m. (Bot.) v. balur.

BĂLĂURĂȘ s. m. *Petit dragon*. — Diminutivul lui balaur (derivat prin suf. -aș). (Rar, numai în poezia pop.) Te faci un bălăuraș, Cu solzii de aurăș. ION CR. II, 94. Cfr. bălăurel. [Pronunț. -lă-u-].

BĂLĂURĂȘ s. m.]

BĂLĂURĚL s. m.]

Petit dragon. — (Rar, numai în poezia pop.) Diminutivul lui balaur (derivat prin suf. -el) cu sens micșorător. Chingulița lui: Doi bălăurei, Cu capul de smei, De coada nodiași, La gură-ncețoși. TEODORESCU, P. P. 92^a. („bălăurel“ SEZ. I, 113^a/29.) Prisoare-am făcut, Mic bălăurel Nainte să-i scofi, Întins peste drum... Ea că l-o vedeă Și s'o nfricoșă. MAT. FOLC. 448. Cfr. bălăuraș. [Pronunț. -lă-u-s. -lă-u-].

BĂLAUROAICĂ s. f.]

BĂLAUROAICĂ s. f.]

Dragon-femme. Femininul lui balaur (derivat prin suf. moțion. -oaică). Balaur-femeie, nevastă s. mamă de balaur. Păcat de dinaș, că eră gingașă și voinică, miere; ca o balauroaică mi se sumfeșă împotrică. ODORESCU, I, 82. „Du-te'nă bucătărie și o [—sita] ia din cuișă, zise mama balaurului, ascuțind încă dinșii. Nevestei atdă-i trebuă, că ieși ca vântul... luă sita... și pe ici fi-e calea! Balauroaica așteptă cât așteptă, dar de la o vreme i se pără că vecina zăboșește prea mult. MERA, L. B. 34. Să-mi aleg de-o Popoveancă, Cu ochii bălăuroaică, Cu coala ce de șerpoaică. MAT. FOLC. 448. [Pronunț. -lă-u-s. -lă-u-].

BĂLBĂEALĂ s. f. = bălbăire. Nu înțeleg nimic din bălbăelile tale. [S]: bălbăeală s. f., balbaeală s. f. [Plur. -eli și -ele. [Pronunțat și scris uneori -ială].

— Derivat din bălbăi, prin suf. abstr. -eală.

BĂLBĂI vb. IV^a. *Bégayer, balbutier, bredouiller; baragouiner.* — A produce sunete nearticulate s. a articula sunetele nedeslușit (fie că organul vorbirii nu e încă dezvoltat, ca la copil, cfr. gânguri), — fie că e are un defect natural, cfr. gângăvi, gângăni, — fie că facultățile omului sânt turburate de emoție, de frică etc., s. că, dintr-o cauză s. alta, omul pronunță cuvintele nedeslușit, cfr. borborosi, mormăi, murmură, etc.) nearticulate. (Organul prin care se produc sunetele nearticulate se indică prin prep. cu, de) și trans. *Băiatul ăsta e de un an și jumătate și abia bălba.* Com. LACEA. *El bălba, când vorbește.* Bălbăia zăpuzii somnuroși și speriat, nu știu unde să se ascundă de frică. GHICA, ap. HEM. 3009. *Cu glasul înăbușit de plâns, Ilieca bălba:* „Mămucă, nu vreau să mă duc în streini”. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Bălbăind cuvinte neînțelese, s'a de-părta de cărușă.* CONTEMPORANUL, III, 619. *Vasile dintru'nțăi nu putu să vorbească. Eri schimbă la față și mâinile-i tremurau pe lopești. „Ce ai, Vasile?” întrebă moșneagul din nou. „Moșule, eu nu merg”, bălbi el și rămase nemișcat.* DUNĂREANU, CH. 211. *Când... să scoală de la masă, își iau căciula or[i] p[er]ălăria din cap, fac trei cruci, bălbaiesc câteva cuvinte de rugăciune și apăs iar o așază pe cap.* IFFESCU, O. 153. | (Impropriu) A gălbi. *Capul [re-tor-zat al] lui Remus îl duc, iar trunchiul rămăs zădărlit.* Bălbăe-n sânge fâsnit. COSBUC, X. 171. | [Prez. bălbaesc s. bălbăiu, | Și: (prin Transilv.) bălbăi vb. IV^a, (rar, de cele mai multe ori numai variantă ortografică) bălbăi vb. IV^a. | Și, cu schimb de sufixe: bălbu vb. IV^a. PONTBRIANT. | Și (numai variantă grafică): bolbăi vb. IV^a. Acestea încă ei bolbăind, și străpîi vinului din gura unuia în obrazul altuia zădîrind, iată... CANTEMIR, IST. 184. | Prin Transilv. (Cacova, lângă Alud) se găsește și forma metazoată, cu un sens intru căva deosebit: hălbăi vb. IV^a = a trănăni „Nu mai hălbăi = nu mai hodorigi și vorbi multe verzi-uscate”. VICIU, GL.]

— Formațiune onomatopeică. (A se compară pe de o parte cu paleosil. *bibljg*, bulg. *biboljan*, idem, pe de altă parte cu lat. *balbus* „bălbăit”, eng. *balbag* „bălbăit”, alb. *bebepe* „bălbăit”, etc.) Cfr. borborosi.

BĂLBĂIĂ s. m. sing. tant. *Type de bégue, type de bredouilleur.* — „Un bălbăiă este nu numai un bălbăit, ci anume un bălbăit cunoscut tuturor, devenit așa zicând proverbial”. HEM. 3011. [Și: Bălbăiă s. m., bălbăiă s. m.]

— Derivat din bălbăi, prin suf. calificativ-peiorativ -iă.

BĂLBĂIRE s. f. *Bégagement, balbutement, bredouillement; baragouinage. Langage inintelligible, baragouin.* — Infinitivul verbului bălbăi, devenit abstract verbal. „Vorbă stricată, pronunțată îngânată, împiedecată”. COSTINESCU. [Și: bălbăire s. f., bălbăire s. f.]

BĂLBĂIT s. a. = bălbăire. Participiul verbului bălbăi, devenit abstract verbal. [Și: bălbăit s. a., bălbăit s. a.]

BĂLBĂIT. -Ă adj., subst., adv. I. *Qui bégait, qui balbutie, qui bredouille. Bégue, bredouilleur.* II. *En bégayant, en balbutiant, en bredouillant.* — Participiul verbului bălbăi (cu sens activ), devenit adjectiv, substantivat adesea și întrebunțat și ca adverb.

1^a. Adj., subst. (Om) care bălbaie când vorbește. *Fonși și flecorii, gâgăuși și gușăși, Bălbăiți, cu gura strâmbă, sânt stăpâni aștei nașii.* EMINESCU, P. 247. *Bălbăit:* „gângav, om care vorbește greu”. CREANGĂ, GL.

2^a. Adv. Bălbăind, cu vorba bălbăită. „Gramatica română este... ce este? este... este arată... nu arată”,

arta... artea... ce... ce... ce ne învață, învață... învață... ce ne învață a vorbi... bi... bi...” Și tot așa, *dondăniind foarte răpede, bălbăit și fără pic de euzetare, până la a scrie într-o limbă corect rar ajungă, săraca!* CREANGĂ, A. 90. *Zugrăvescu eră doctorul, un pipernic de om numai că un baston, cu o bărbuță rară, cu un glas pișigăit, care mai vorbea și bălbăit.* ZAMFIRESCU, R. 203. *Bietul preot, nu că nu știu să citească: vorbea cam bălbăit și se temea să nu răzî lumea de el.* ISPIRESCU, ap. HEM. 3012.

[Și, bălbăit, -ă, adj., subst., adv., bălbăit, -ă, adj., subst., adv. | bălbuti, -ă adj., subst., adv. *Pe Bărbucică l-am cunoscut... Îi zicea Bălbuitu din cauza anecdotii ce avea la vorbă.* GHICA, s. 325.]

BĂLBĂITĂTOR. -OARE adj., subst. *Qui bégaise, qui balbutie, qui bredouille. Bégayant. Bégue, bredouilleur.* — Adjectivul verbal al lui bălbăi (derivat prin suf. -itor), întrebunțat une-ori ca substantiv. „Care bălbăiește, vorbește bălbăit, care pronunță îngânat, împiedecat, stricat” (CONSTINESCU), bălbăit. | *Acum în vârsta carnea mă aflu, nu numai a grăi, ci nici a asculta cuvintele bălbăitoare nu primesc.* CANTEMIR, ap. HEM. 3012. [Pronunț. -bă-i-; Și: bălbăitător, -oare, adj., subst., bălbăitător, -oare adj., subst.]

BĂLBĂITĂTURĂ s. f. *Bégagement, balbutement, bredouillement, baragouinage. Niaiserie, bêtise.* — Vorbă bălbăită. | P. ext. Vorbă proastă, prostie, fleac. *Prin multă vreme nu cu puțină dosăși bălbăituri și buignituri eu oceașta de la hămoșton ascultând, mai mult a-mi răbăia nu putu.* CANTEMIR, ap. HEM. 3012. [Pronunț. -bă-i-; Și: bălbăitură s. f., bălbăitură s. f. | Și (poate numai o variantă grafică): bolbăitură s. f. *Fictecare dăhăne glas de sfat și bolbăitură de învătătură înceri a da.* CANTEMIR, IST. 32; cfr. 81, 94. | Plur. -turi.]

— Derivat din bălbăi, prin suf. abstr. -itură.

BĂLBĂRĂ s. f. = bălboare^a. (Prin sud-vest) „Bălbără = flacăra. (Hunedoara)” VICIU, GL. *Să te dăie foc și pară, Să iasă bălbără'n cer, Să se vadă pătă fărăi.* POPOVICI, R. D. 158. *Sărmana iaiina mea, Cum arde cu bălbăra, Se frige, mă face iască, Mă bagă'n boală cănească.* POP. (Vâlcea), Com. DRAGU.

— Dintr-o formă mai veche *bălbără, din care s'a născut și bălboare (v. c.).

BALBAȘ † s. a. *Hylomel.* — (Rar) Mied. Mied sau balbaș. TARIF (1870), ap. ȘO. [Accentuat, probabil: *balbăș*.]

— Cfr. turc. *bâl* „miere” CIHAC, II, 546 (*bal başy* „miere de calitate primă”. ȘO.).

BĂLBĂTĂIE s. f. = bălboare^a. „Bălbătaie = flacăra” (Sîsești, în Mehedintșu). Com. S. IONESCU. *Roșie cu bălbătaie Gehenii, DDRF.* [Plur. -tăi. După PONTBRIANT și ALEXI și: bolbătaie s. f., poate prin apropiere de cuvântul *bobotaie*.]

— Pare a fi același cuvânt ca *bălbătaie*. Cfr. bălboare, bălbără.

BĂLBĂȘĂ s. f. (Bot.) 1^a *Épiaire-des-bois ou grande épiaire ou ortie puante: Stachys silvatica.* — „Plantă erbacee din familia [iluz] cabiatorlor; tulpina acoperită cu peri aspri...; frunzele... ascuțite, pe margine dintate și acoperite cu peri aspri; florile roșii, mai rar albe... Crește prin pădurile umede și umbroase. Iunie-August”. PANTU, FL.

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul nu pare a fi popular și nu e imposibil să avem a face cu o formă coruptă din germ. *Waldziest*, idem.)

BĂLBOACĂ s. f. v. bolboacă.

BĂLBOARE s. f. (Bot.) v. bălbor.

BĂLBOARE s. f. *Grande flamme*. — (Ban.) Flacăra mare, cfr. bălbără, bălbătaie, bobotaie, flăcăraie, hopătaie, vălvătaie, vălvotaie, vălvoare, pâlălaie. *Oh! drogoate zburătoare, De mulți tineri stricătoare! Tu aprinsi, tu dai do-goare. Tu bați inima'n bălboare* (în notă = „flăcără”). EPURE, F. 13. [Plur. -bori.]

— Dintr'o formă mai veche *bălburi, din care a rezultat și bălbără. Cfr. vălvoare.

BĂLBŌR s. m. (Bot.) = bulbuci: *Boule d'or*: *Trol-lus europaeus*. PANTU, PL.; BRĂNDĂ, PL. 519; GRESCU, PL. 37. [Și: bălbŏr LB.; bălbŏare s. f. BĂRCIANU, PONTBRIANT („angélique”), DDRF („renoncule des montagnes”), ALEXI („Engelwurz”), bulbŏr PANTU, PL.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi intrudit etimologicește cu bulbuc sau, dacă numirea plantei e de origine orășenească, poate fi o formă coruptă din fran. *boule d'or*).

BĂLBŪI vb. IV* (ș. d.) v. bălbăi ș. d.

BĂLC s. a. *Flaque, mare, boubrier*. — (Mold.) Băltoacă, bahnă, mocrîră. Cfr. baracă¹, bălăștiogă, bolotău, smărc. [Hotărî urmează] *culmea în jos, p'ân' [în]tr'un plop, intru carele am aflat boorul ceului, și p'ân' în bălcul lui Balhic, și apucă chiorul din mișloc și pogorâră în gura Părului-lăchifii*. DOC. (a. 1644 Mold.), ap. HEM. 3014. *Păstular trebue să o ferească [pe oia] ca să nu se adăpe din bălcuri*. DRĂGHICI, ap. TDRG. *Ion Unghureanu... săpând nu de mult în dâmbul de la Gheorghe Sulifă, ca să astupe un bălc (lac), a dat peste o groapă arsă*. SEZ. III, 112₆. *C'au trimes carăle în jos la Iărâu Și-a picat drumul rîu; A fost drumul grunzoru Și-au picat bufile din car jos, Și-au umplut fundurile unghurite, Și doogete prăioagele, Și cercurile bălcărite*. SEZ. I, 38₉. [Și: MARIAN, A. 303⁹; cfr. MARIAN, NU. 770. [Plur. bălcenii.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă e intrudit, precum crede HEM. 3015 ș. u., cu boucă, ne-am putea gândi la țulpina slavă *bělk* — cfr. BERNEKER, SL. WB. 117—, care se găsește în verbe cu sensul de „a urui” și în substantive cu sensul de „adâncime, vărtej”, d. e. în polon. *betk* „Strudel, Tiefs”). În cazul acesta, *bălc* ar fi însemnat „vărtej” s. „ochiu” într'un lac și numai p. ext. „lacu” înșuși, și n'ar fi imposibil ca și *bălcă* „ulcior” să fie același cuvânt. Sensul „adâncime, prăpastie” s'ar păstra în cuvântul *boucă* [băucă], născut din *belcā, prin vocalizarea lui l. Cfr. însă bălcău.)

BĂLC s. f. *Cruche*. — (Rar) Ulcior. DAMÉ, T. 74. — Etimologia necunoscută. Cfr. bălc.

BĂLCĂNIC, -Ă adj. *Balkanique*. — (Cuvânt literar) A(l) Balcanilor, de (la) s. din Balcani, din peninsula Balcanilor. *Peninsula balcanică. Popoarele balcanice*. | P. ext. (cu referire la starea de cultură mai înapoiată a popoarelor din Balcani) înapoiat, primitiv, necivilizat. *Procedere balcanică*.

— N. după fran. (derivat din numele propriu *Balkan* < turc. *balğan* „munte, șir de munți răpoși”).

BĂLCĂU s. a. *Grande flaque, grand boubrier. Lac*. — (În Bihor) „Bălcău = lac, morăștiină.” REV. CRIT. IV, 337.

— Etimologia necunoscută. (Pare a se fi născut, printr'un obiceiuit schimb de sufixe, dintr'o formă *bălcău, iar aceasta din ung. *balkány* „mlăștiină”). Cfr. bălc.

BĂLCĂZ, -Ă adj. *Laid, difforme, bouffé*. — (Mai ales în Mold.) Unul din acele cuvinte învechite, care se dă ca epitet unui om urit, slăt, hăd, cu un defect fizic oarecare; înțelesul nu i se poate preciza.

Astfel în CREANGĂ, GL. e explicat prin „mare de trup și grosolan”, înțeles atestat și în celelalte dicționare, contestat însă de TDRG. După informațiile luate, ar însemna: urit la față și la trup, diform (mai ales prin trăsături sau proporții grosolane), spec. „căruia i-atârniă pieile pe obraz”. Com. A. VLAHUȚĂ, „Incrucișat (numai de-un ochiu)”. Com. M. SADOVEANU, „cepeleag”. Com. M. N. BURGHELE. „Ți-o fi neavata balcăz?” — „O că o fi slătă su frumoașă, că i-o fi nusal drept sau strămb, că o fi ciadără sau oarbă, deosebirea e atât de neînsemnată! Drept zicând însă e frumoașă.” I. ALECSANDRI, CONV. LIT. XIX, 494. *Nică a lui Costache, cel răgușit, balcăz și răutăcios, nu mai acea stăpânire asupra mea*. CREANGĂ, A. 7. *Acea o fată balcăz și lălbăie, de fi-eră frică să înopzezi cu dînsa în casă*, idem, a. 26. — Etimologia necunoscută.

BĂLCĒAN s. m. *Personne qui va à la foire ou qui en revient*. — (Foarte rar; în Oltenia) Cel ce se duce la un bălcu s. vine de acolo. *Împărțiră turcu cu toți drumășii, cu toți bălcenii* (într'un descăntec de obrîntit, din Vâlcea), ap. HEM. III, Add. XXXV. — Derivat din bălcău, prin suf. adj. -*ean*.

BALCI-BĂȘA † s. m. v. balgi-bășa.

BALCI-BAȘLĂC † s. a. } v. balgi-bășlăc.
BALCI-BEȘLIC s. a. }

BĂLCIU s. a. 1°. *Fête anniversaire ecclésiastique, grande fête d'église, fête patronale d'une église, kermesse*. 2°. *Foire tenue le jour d'une fête*. 3°. *Foire, marché*. 4°. *Convention passée entre le marchand et l'acheteur, marché, entente*.

1°. Serbare bisericască aniversară, praznic, hram; cfr. chîrvaia. *Să face bălcuială lui, adică praznic în biserică sofăntului...* Petru, DOBOFTEIU, V. s. 213. *S'au obârșitu-șii pângăritul bălcu*, idem, v. s. 164 (e vorba de un sacrificiu adus zeilor). *Julecără dirpt lucru să-i faci pomeanele, dzuă de bălcu și sărbătoarea de bucurie*, idem, v. s. 217, †; cfr. 77, †, 217, 229, 231, †, 318, †. *Și intru sărbători și intru bălcuiri va fi mană frământătură vîfelului*. BIBLIA (1688), 569, †: „or, dans ces fêtes solennelles, et dans ces solennités, le gâteau d'un veau sera d'un epha...” et în solemnităților et în nundinilor...” [În Franța] *decum se string pînăle* [= bucatele] și pînă ce dă frigul, năncetă se fin lauz una de alta sărbătorile în toate satele, și sub nume de sărbătoarea satului care este tot aceea ce [e] și la noi hramul bisericii, se fac alunării câte de la 10 și 20 de sate, strângându-se lăcitorii la un sat și petrecându, precum petrec și satele noastre cele unghure și bălcuiri lor. Bălcuiriile unei țări sînt cu atât mai veselu... L. IONESCU, c. 233. † *Ielele, zice poporul, sînt uște chipuri femeiești care umblă pe vînturi și sînt foarte zburdalnice; se serbează și o zi a lor, numită Bălcuiri-Rusalilor*. (Codinești, în Tecuciu), ap. HEM. 3019.

2°. (La praznic și la hramul bisericii o datina, pe alocurea, a se ținea târg. De aici, cuvântul a primit, prin metonimie, sensul de:) Tărg ținut în zi de sărbătoare. *Tot acolo [adecă în câmpia de la Teiu] se mai ținea un bălcu anual, zis bălcuială Drăgiciu, în ziua de Sânt-Ilie, 20 Iulie*, MARIAN, SE II, 82. „Crisenii, sub numirea bălcuiei înțeleg târgurile care se țin în zi de sărbătoare; astfel se zice: *bălcuială Sânt-Teodorerului, bălcuială Sânt-Barbarei, bălcuială Sânt-Măriei, etc. Bălcuială Sânt-Teodorerului de la Hălmagiu...* se mai numește și *bălcuială strădatului*” (fiind-că e acolo obiceiul ca nevestele tinere, care s'au măritat în timpul fructului, să sărute în ziua aceasta pe rudele și pe cunoscuții lor și chiar pe străinii pe care-i întâlnește. Acest obiceiul pare a fi o rămășiță din vremurile vechi, când „Crisenii, fiind păstori, țigău primăvara cu oile la munte, și soțiile lor i-însoțeau

până la Halmagi, unde, prin sărutat, își luau rămas bun de la ai lor". Cfr. ung. búcsúzni = „a-și lua rămas bun”. FRĂNCU-CANDREA, M. 54-(56). Dar bălciiul e mai ales o sărbătoare de întâlnire și de veselă petrecere. Lumea cea multă, oamenii ce vin ca să vadă și să se arate, fetele și nevestele tinere gălăie ca de nunta..., întreaga lume veselă nu se adună decât Duminecă... I. SLAVICI, ap. HEM. 3019.

3^a. P. ext. Târg (mai ales la sate), iarmocar, cfr. zbor. *Bea horeală de la marchizani, măcar să fie fost ocaoa un galbin, dar eră cu îndestulare la marchizani de toate, că făcea mare negustorie, ca la un bălciiu mare, și căștigă bani în gren.* DIONISIE ECLISIARHUL, ap. HEM. 3018. *La malurile vadurilor stou carăle și cărnfele, adunate ca la bălciiu, câte o săptămână, așteptând să scază apa, să poată trece.* I. GHICA, ap. HEM. 3019. *„Bilder und Skizzen aus der Moldau“ ne dau următoarele copii de pe natură din societatea noastră dintre 1832 și 1856: o vândătoare în Moldova..., o vizitator a bălciiului sau a iarmocarului din Follicien... MAIORESCU, CR. III, 22. Sânt șarlatani de bălciiu, pînă râmăgag! GORUN, P. 91. Dacă posesorul actual al lucrului furat sau pierdut l-a cumpărat la un bălciiu sau la un târg, sau la o vindere publică..., proprietarul originar nu poate să ia lucrul înapoi. HAMANGIU, C. C. 486. Un zbor, un bălciiu, un târg, unde streinii d'afară dă hotare și dinăuntru își cînd mărșurii lor. JIPESCU, ap. HEM. 3019. *Flec spre bălciiu, după toclă, Cu gândul cam pe teșită. Când treciu la crâmă n vale, Crâmăreasa mi-tese-n cale.* ALECSANDRI, P. P. 265^{1/2}. *Azi e târg în orașul cutare, bălciiu mare, numai un cios (de) departe până acolo; hoidași să mergem într'acolo!* RETEGANUL, P. III, 85^{1/2}. *Foate verde ș'o lăle, Negustori la bălciiu treceți, Negustori bucureșteni, Trec la bălciiu la Răureni. Dară Păun ce-mi făcși? Culea la strimțori țineți. Și d'un negustor prindeți.* MAT. FOLC. 175. *Murgule, te-am cumpărat De la bălciiu din Târgarod.* SEZ. IV, 220^{2/2}.*

4^a. (Mai rar) (Devenind sinonim cu „târg”, a putut primi și sensul acestuia de:) *Invocată făcută între vânzător și cumpărător, tocmeală. Vorbă să fie (dă-mi o lăleă de tutun), că bălciiu se face.* ZANNE, P. V, 30, II, 826. (Cfr. varianta: „Vorbă să fie, că târg se face”. idem, P. II, 827. „Vorbă să fie, că tocmeală-i gata”. CREANGĂ, ap. ZANNE, P. II, 827).

[Pronunț. *bălc*.] † și dial. și: *bulciii* s. a., numai cu sensurile 1^a și 2^a; *La Moși și: bunciu* s. a. SLAVICI, ap. MĂNDRESCU, UNG. 52.]

— Din ung. *bolesă (bicsai)* „rămas bun; pelerinaj; praznic, hram.” CIHAC, II, 486. Cfr. *bulciug*.

BĂLCIUG s. a. v. belciug.

BĂLCÓN s. a. Balcon.

1^a. Platformă cu balustradă ieșind în afară la fațada unei clădiri, la nivelul pardoselii, susținută pe capete de grinzii s. pe console și comunicând cu interiorul printr'una sau mai multe uși. Cfr. folgor, cerdac, pridvor. *Tot orașul eră adunat în ograda Episcopiei...; când iată se deschiseră ușile balconului și sfântul se arătă în vestiminte arhierice.* C. NEGRUZZI, I, 231. *Bunul bătrân...; abia ridicat de pe cumpăta boală...; ședea pe un jif, în balcon.* idem, I, 293. *Singur numai cavalerul, suspinând, privea balconul, Ce n'acărta eră cu frunze, de îi spânzur prin ostrețe Roze roșie de Șiras și liane... Dintre flori copila rade și se nclină peste gratii... Din balcon i-aruncă o roză.* EMINESCU, P. 252. *Uga mare, deschisă în balconul catului de sus, se clătina scărțâind în vânt.* idem, N. 37.

2^a. (În săli de spectacole) Galerie cu locuri de privit în sală, în dreptul lojilor sau, în locul lor, de jur împrejurul sălii. [În acest înțeles, după nemțește, (rar) și: *altân* s. a. *Regle Francisc* așteaptă *Ca să vadă cum se'nvine între fiare lupta... Pe bal-*

conul nalt se'nșiră dame, 'n veselă cunună... O frumoasă mând scop, de pe margine de-altun. O mănușă, drept la mijloc, între tigris și 'ntre leu. EMINESCU („Mănușă”, trad. din Schiller).]

— N. din fran. (< it. *balcone*, idem < v.-germ. *balchō* [azi *Balken*] „grîndă”).

BALCONĂȘ s. a. *Petit balcon*. — Diminutivul lui *balcon* (derivat prin suf. dim. -iș).

BĂLCÓS, -OĂȘĂ adj. *Marcageux, bourbeux*. — Mociros. (Atestat numai la) ALEXI.

— Derivat din *băle*, prin suf. adj. -oș.

BĂLDĂBĂC interj. Onomatopoeie exprimant 1° le bruit d'un corps lourd qui tombe dans l'eau, 2° le bruit d'un corps qui tombe à terre: *patatras, c'lan, pa!* *pa!* *pauf!*

1°. Imită zgomotul produs prin căderea s. arzătorii în apă a unui corp greu. [Un neghiob] *azecărlă secura, să dea într'o rață. Nu înanerește; rufește zbor, scopă. Și secura cade, băldăbăc, în apă.* PANS, P. V, I, 87. *Alergă calul ce alergă, și, băldăbăc! dele în fântâna în care căzușe și Siminoc.* ISPIRESCU, L. 385. *Și nu se mai gândi mult, ci: băldăbăc! s'aruncă și el în apă.* STĂNCESCU, ap. HEM. 3022. *Păunica luă un bolovan de piatră, și, băldăbăc! îl aruncă în puț.* ISPIRESCU, ap. idem, 3022. *La moment spurcatu' s'aruncă, băldăbăc, în baltă CERCEL, SĂM. III, 654.*

2°. Imită zgomotul produs prin căderea unui corp de la o înălțime oarecare. (Nu exprimă sunetul produs de lovirea de un corp tare, ci numai zgomotul căderii înșăși). *Hoțul de păgubaș — în pod, prăcostavnicul — pe casă. Când să sară. [zise:] „Și schiopii cor sări cu coorbtii!”; și: băldăbăc jos!* DELAVRANCEA, V. V. 231. *Băiatul s'a ferit repede în lături, și odată: băldăbăc și zdron!* CARAGIALE, N. 16.

[Și (prin apropiere de cuvântul baltă): *băltăbăc!* Dictionarele mai dau formele: *băldăbăc!* BĂRCIANU, DDRF., *băldăbăc!* BĂRCIANU.]

— Formațiune onomatopoeică (cfr. rut. *byłbyłkai* „a lovi cu ceva în apă”). Cfr. *băltăc*, *hălbăc*, *hăldăbăc*, *huștiuțuc*, *băca!*

BĂLDĂBĂLĂ s. f. *Affaissement ou abattement physique* a cause d'une *chaleur excessive*. — (Rar) *Băldăbăleală* = slăbiciunea sau ne'ndămăna[rea] pe care o simte omul vara după o căldură prea mare”. (Chioara, în Ialomița), ap. HEM. 3024. Cfr. sfărșală. [Atestat numai cu pronunțarea dialectală, caracteristică în partea locului: *băldăbăleală*, plur. -gheli.] — Derivat din *băldăbi*, prin suf. abstr. -eală.

BĂLDĂBĂ vb. IV^a. *Être dans un état d'affaissement ou d'abattement physique a cause d'une chaleur excessive, languir a cause de la chaleur.* — *Băldăbăghesc* = [sânt cuprins de] slăbiciunea sau ne'ndămăna pe care o simte omul vara după o căldură prea mare”. (Chioara, în Ialomița), ap. HEM. 3024. [Atestat numai cu pronunțarea dialectală, caracteristică în partea locului: *băldăghi*, în loc de *băldăbi*.] — Etimologia necunoscută. (Cfr. bulg. *bladam*, *bladam* „aurez, am ferbințeli”).

BALDĂC s. a. v. băltag.

BALDACHÉN s. a. Baldaquin.

1°. Coperământ (făcut pentru ornament) susținut pe stâlpi și împodobit cu perdele de stofe scumpe, de-asupra unui altar din bisericile catolice, a unui catafalca sau a unui mormânt, „uraniș” (POENARU). *Sânte [= sfințe] Gofrad... de vei face Ce te rugăm, Un mormânt falcic fi-om înălța, Un corn de fîleș Ș'un baldachiu De stofă nouă Vom hărăzi.* C. NEGRUZZI, II, 98. | P. ext. Lucrare de arhitectură în

Sângele l-au împărțit, pînă-l prin balerce. AMIRAS, LET. III, 133/12. [Tatăl meu] murî, după ce mîncăz trei oi fripte și bău o balercă de pelin. C. NEGRUZZI, I, 247. *Pelcu (cătră feciori):* Spune stoinicului să scoată din pînăuă o garafă de Comandaria de cea bună... (cătră Ștefan) Am adus-o eu însu-mi de la Chipru... fine opt sute de lei balerce. ALECSANDRU, I, 243 (Glosar: „butoias” ibid. 1776). *Vadră eu eadră face balercă, balercă eu balercă face antal.* idem, ap. TDRG. *Al nostru tînăr împărat... la eadnat a plocat.* Având, pentru osteni, Buși cu vin și balerce cu rachiu... (orație din Moldova) TEODORESCU, P. P. 163°. *L-au adus o balercă de vro 12 ocă, plină cu vin.* MARIAN, T. 330. *Aveți d-voastră o ră gîtă De conac, buși de vin, Balerci de rachiu, Cu colaci de grîu.* SEZ. III, 42/11. *La vremea de-apoi... toți [oamenii] se vor boci de sete; atunci Antehrist ea veni cu o balercă cu apă, trasă de-o împă albă.* (Neamtu și Vasluiu), ap. HEM. 1233/14. *Am o vacă cu buricul în spate?* (= „Balercă”) SEZ. I, 27. *Și vin și balercă Tot într-o balercă?* (= „Oul”) GOROVEI, C. 262. (L.o.c.) *A face gîtul leică [= pînăie] și pîntecile balercă:* „se zice de unul care bea mult”. ZANNE, P. V. 381 (cfr. idem, P. II, 392; SEZ. II, 72/13. Cfr. fran. „boire comme un tonneau”). [Plur. -lerce și -lerci. C. NEGRUZZI, III, 195/11. Sî: balercă: „mic vas de lemn, ca un buglănaș de 3-4 cupe, pentru a purta beuturi (Valea Hateg)”. VICIU, GL; și (forma nemetatezată) barlică s. f. Ciuberle cu care adăpă caii eră de argint, și cofe și barlice și fînle la hamuri... tot de argint. M. COSTIN, LET. I, 254/10. *Împlînd toate vasele căde acă, barlice și altete, cu pămînt...* AXINTIE ERICARUL, LET. II, 163/17. (Scrierea bălercă, la SBIERA, P. 323/10. e numai variantă ortografică.)] — Din rut. *barlika*, idem (rus. *barylka*, polon. *barętko*, *barętko*; cuvîntul e, la Slavi, împrumut romanic, cfr. BERNEKER, SL. WB. 44).

BALERCUȚĂ s. f. *Barillet, tonnet.* — Diminutivul lui balercă (derivat prin suf. -ușă). *Am o balercuțu.* *Cu două holercu?* [= „Oul?”] GOROVEI, C. 263. *Inchin și la gură mea, Că ea știe cum a bea.* *Și voui face bucele leicău?* [= pînăioară] *Și pîntecile balercuțu.* *Și n'a curge nici o leică.* POP., ap. GCR. II, 318/18.

BALERINĂ s. f. *Ballerine.* — Dănuitoare de balet, de profesione. — N. din ital. *ballerina*, idem. Cfr. bal, baladă și balet.

BALÉT s. a. *Ballet.* — Danț figurat, executat de una s. (mai ales) de mai multe persoane (de obicei femei, cfr. balerină), la o serbare și în deosebi într-un teatru, ca „intermezzo” și o operă. *Cu vremea... regisorul ajunge a fi foarte pătruns de însemnătatea lui...* *Pentru dînsul, orice dramă nu e decât un balét.* MAIORESCU, CR. I, 328. *La Pussau, el a părăsî pe L... și a urmat călătoria cu o Italiancă de la trupa de balét a operi din Viena.* SLAVICI, N. II, 341. | P. ext. Compoziție muzicală, după care se dansează baletul. *A scris o operă și un balet.* | *Corp de balét:* trupă însărcinată cu executarea unor asemenea dansuri. [Plur. -lete și -leturi.] — N. din ital. *balletto*, idem (diminutiv din *ballo*, „danț”).

BALEFISTĂ s. f. = balerină.
— N. din ital. *ballettista*, idem.

BALEUȚĂ s. f. *Augel.* — Diminutivul lui balie, derivat prin suf. -ușă. (În Bucov.) Albioară, covată covățică. *Bădicănd moșna copitul și fînăndu-l deasupra unei baleușe sau covățele, toarnă deasupra lui apă rece.* MARIAN, NA. 53. [Sî: bălăuță. v. f. TDRG.]

BĂLFÉU s. a., s. m. v. bulfeu.

BĂLGĂR † s. m. v. bulgar.

BALGHENÉZ † s. a. v. baliemez.

BALGI-BĂȘA † s. m. 1°. *Fonctionnaire de la Sublime Porte, qu'on envoyait dans les Principautés Roumaines pour percevoir le tribut en miel et en cire.* 2°. *Fonctionnaire du khan des Tartares qui percevait en Moldavie le tribut en miel.*

(Turcism)

1°. „Trimisul Porții pentru strîngerea cantităților de miere și de ceară, trebuincioasă serailui”. ȘIO. (cfr. balgiu). 341 cîntare de miere împărțitească s'au dat la balgi-bașa... ceară împărțitească oca 9000 s'au dat iar la balgi-bașa. CONDICA (a. 1693), ap. ȘIO.

2°. Trimis al hanului tătăresc care luă tributul de miere de la Moldoveni (cfr. balgi-bașlăc). *Au prins atunci și pe balgi-bașa Hanului.* MUSTE, LET. III, 29. *Acel potigheaz... au încunajurat gazda Turcului noaptea, alții gazda balgi-bașii.* idem, LET. III, 290. | (Cu funcțiune atributivă) *Se făcuse aici în Iași mare gălceavă între Turci și între Tătari balgi-bași.* N. COSTIN, ap. ȘIO.

[Sî: balci-băsa, ap. RUDOW, XVII, 387, abalgi-băsa. N. COSTIN, ap. TDRG. | Plur. -bași. | Probabil, accentuat și: balgi-bași.]

— Din turc. *balgy-başı* „șeful balgiilor”. ȘIO.

BALGI-BAȘLĂC † s. a. *Tribut en miel que les Principautés Roumaines versaient autrefois au Sultan ou (en Moldavie) au khan des Tartares.* — Tribut de miere care se da odinioară Sultanului și (în Mold.) Hanului tătăresc (și pe care-l încasă balgi-bașa 2°). *Au plătit și birul deplin și baizmăncul aceluși an, și balgi-bașlăcările, și miera și ceara ce s'au dă la mulțacul împăritesc.* ACSINTI ERICARUL, LET. II, 137/16. *Se vede însă ușor că amem a face cu a scriitor mai posterior, care... după ce ne vorbește de plata balgi-bașlăcului către Tatari... trece pe larg la evenimentele petrecute cu mult după moartea lui Nicolae Costin.* IOBGA, L. II, 81. [Sî: balgi-beșlic s. a.]

balci-bașlăc s. a. *Irminia-vodă...* *îndată au agiuns cu daruri la Hanul... au legat atunci și mieros ce s'au dă în toți anii balci-bașlăc...* N. COSTIN, LET. I, a. 112/12. **balgi-beșlic** s. a., **bagi-beșlic** s. a. N. COSTIN, ap. TDRG. | La BALCESCU, ap. ȘIO. și forma greci-zată **balgi-pasalichii**. | Plur. -lăcarii.] — Din turc. *balgy-bašlyk*, idem. TDRG.

BALGI-BEȘLIC † s. a. v. balgi-bașlăc.

BALGIU † s. m. *Turc qui achetait du miel dans les Principautés Roumaines pour en approvisionner la Sublime Porte.* — „Turci... cumpărători de miere, care umblau prin districte pentru a aproviziona cu miere Poarta otomană”. HEM. 2390-2391. *Au chemat pur boierii cei mari... și pe călugări, și pe segătătorii și pre balgi.* NECULCE, LET. II, 461/10. [Bolării se îndatoriră pre la Turci și pre la balgi.] MAGAZ. IST. IV, 311/19. | (Cu funcțiune atributivă) *[Grigorie-vodă] pre Turcii balgi din fară foarte îi înfrînăse, și se temea de dînsul, de nu pulea face zopt întru nimică.* NECULCE, ap. HEM. 2390.

— Din turc. *balgy*, idem.

BĂLHĂC s. a. } v. bulhac.
BĂLHOĂCĂ s. f. }

BALHUIU s. a. *Marçage, boubrier.* — „Balhuiu sinonim cu mocirlă și cu nămol, numește poporul pămîntul lnuatit peste măsură cu apa ce vine de pe cursura unei văi mari sau mici; când oamenii trec prin astfel de locuri cu carul sau numai cu vitele slobode, se înmoleșcă sau se scufundă, încât abia cu mare greutate ies afară. Când balhuiu nu e adănc, ci numai de 1-2 decimetri, atunci se cheamă

șleaf sau turbucală." (Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 2340. [Plur., probabil, -băiuri.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a conține a ceeași tulpină *balh-*, care, metatezată, se regăsește în numirea locală *Bahlui*, și care se mai întâlnește și în cuvintele bălhaac, bălhoacă, hulhaac, cfr. și băhli. Sufixul ar putea fi *-iu*, prin care, în limba română, se derivă diminutive.)

BALIE s. f. *Auge* ou *baquet* à *laver* le *linge*, *cuvier*. — (Mold. și Bucov.) Albie de spălat rufe. *Mama și copila muncesc unii cămătar evreu, pentru ca să-și plătescă o datorie învechită. Mama îi stăjește în bucătărie, iar fata îi spală rufele... Deodată un gemăt sfâșietor spintecă liniștea bordeiului. Îngrozită, fata scoate mâinile din baie și se răpode...* P. HÂNCU, N. REV. R. II, Supl. II, 95. *Nora lui Romancescu e o frumoasă femeie oacheșă... care spală harnic rufe într-o baie.* IORGA, N. R. B. 230.

— Din rut. *balija*, idem.

BALIE s. f. j

BĂLIE s. f. j

1°. *Herbe*. 2°. *Tige* (de la *mais*, de la *pomme de terre*, de *Félicianthe* ou *oleu*). (În Mold., Bucov., și prin nordul Transilv.)

1°. Buriuiană, ierbură. *La naltă cărvuri a mușilor au asit și a pustiei necoi bărbălește răbdând, cara păli, iarva de răcăală și de ger căzută, iară hrana îi eră zmorosă băli.* DOSOFTEU, V. S. 12, 1. *Nafam într'insul nice o rădicănie de bălie*, idem, ap. TDRG.

2°. Sp. c. Cotor, tului, vre), beidie, cocean, strujan (de obicei uscat) de la diferite plante. *Inchinătorii lui [Purim] făcea focuri și se petrecea peste dinsele, inchipindu ca cum s'ar da singuri prin sine jertfă aceluia idol Përim. Același inchipuri fac și unii din creștini, până în ziua de astăzi, adică focuri în bălii, în ziua de Joi-mari și se petrec peste dinsele.* MSS., ap. ȘEZ. VI, 126 (e vorba despre focul ce se face la Joi-mare din „bozii uscate”, băliării, etc., pentru ca să se încălzească sufletele morților, cfr. MARIAN, SE. II, 271). *Bălii* (în țara Oasului) = jipi de cucuruz (păpușoi) [D. e.] *Dă la vile un snap de bălii!* Se mai numește și tului (Fărnave). *VICU, OL. | Cotor floarei soarelui.* (În Sălaj.) *Pe la Giorcoara (Sălajului) [se] numesc bulii cotoarele de la floarea-soarelui.* VICIU, OL. *Băli* (plur. *băle*) = vițele sau cotoarele, tufelele barabului [= cartofului]. MARIAN. [S]: *bulie* s. f., *băla* s. f.]

— Din rut. *byfe*, „cotoare” (la Dosofteu, probabil, împrumut literar din paleosl. *bylje* „ierbură”).

BALIMEZ † s. a., s. m. (Armată) *Bombardier, mortier, canon de gros calibre*. — (Turcism) Tun de calibru mare, cfr. † *falconet*. „Cele dintâi bucăți, de artilerie numite în Europa bombarder, la Români se numeau *balimezuri*.” BĂLCESCU, M. V. 614. [Îi bătea pe Cazaci cu] *60 de pușci... tot de cele mari, ce se zice balimezuri*. M. COSTIN, LET. I, 251^{1/2}. *Au lăsat tunurile care adușese întâi, și au adus și mai mari balimezuri și cumbarale, și au mers asupra crăului.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 164^{1/2}. [S]: *balimez* s. a. *Să se gătescă, să meargă... cu câteva părechi de bicoli, pentru ridicarea balimezilor.* XECULCE, LET. II, 290^{1/2}. *Sinan... cu balimezuri de cele mari, numite doubles faulconneaux, doubles falcones, trăgea neincetat asupra creștinilor.* BĂLCESCU, M. V. 172. [S]: *balghemez* s. a. *Șase tunuri erau focuri mari, din cele ce le zice balghemezuri.* ISTORIA OȘTIRII (a. 1715), ap. ȘIO. [S]: *banimez* s. a. *Toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130, și mari ce le zice banimezuri.* CRONICĂ, ap. ȘIO. | Plur. *-mezuri*, rar *-mezi*.]

— Din turc. *bal-yemez*, idem.

BALIGĂ s. f. 1°. *Excrementes des grands animaux* (tels que le bœuf, le cheval, l'âne et le mulet, l'ours,

le porc, le cerf): *fiente, bouse, crotte, crottin, bousard. Excrementes de l'homme*. 2°. *Fumier*. 3°. *Homme mou, privé d'énergie ou mollassé.*

Excrementele animalelor mai mari, cu deosebire ale bouului (vacii) și ale calului (măgarului, cătăruului), dar și cele de urs, de cerb și de porc (adesea precizată: *baligă de cal, de cerb* etc.; animalul face baligă). Cfr. căcărează, gănaț, căcăt. *Baligi* se întrebunțează adesea în medicina populară, iar amestecată cu lut, baliga (de boi s. vacii) dă o materie cu care se lipese, la țară, părții și podeala (în Ardeal „fața”) caselor, grajdurilor, etc. *Purtă[și] pedestri de-acei fără rând muncitori 30 de zile, și tras[și] prin guoaie și prin baligi.* DOSOFTEU, ap. HEM. 2383. *De cu sară și până după miezul nopții, am stat numai într-o fumărăie de baligi, ca la carantină, și tot ne-au coșit fânării.* CREANGĂ, A. 125. *Tot mai bine să plecăm, S'ajungem și să năsem! Pe la bordetele noastre Cele mici și tuptate Și cu baligă lipite, Și cu stele-acoperite.* POP, ap. GCR. II, 337^{1/2}. (Cred. pop.) *Când urechea văjje cuică, să se afume cu baligă lipită în ziua de Mărina.* ȘEZ. III, 121^{1/2}. (Med. pop.) *De ea [bejica cea rea] le lecești... prin descântec, în care timp baba afumă împrejurul bubei cu un șunuiay de petecă... în care se pune baligă și bonace din Ziva-Crucei.* ȘEZ. I, 55^{1/2}. (Loc. și prov.) *A trănit-o ca baligi în țară!* „se zice [celui ce] spune... vorbe nepotrivite”. ZANNE, P. III, 165 (cfr. „a n uca'n perete”). *La baligă moale, pufințică apă (s. ploaie) trebue [spr a o face bună de lipit].* PANN, P. V, II, 101 („adica pe cei slabi de tot, mici întâmplări li topesc”. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 322). | „*Balegă* = stercus jumentorum”. ANON. CAR. *Alții îi umplea nările de acărui [= excremente de om] și de balegă.* CLAIN, ap. HEM 2383. *Trebue, s'armanal, să coacă baligă de vită ca să-și hrănească copiii.* SBIERA, P. 187^{1/2}. (În glumă, fam.) *Balegă de vită botzată = „excremente de om”. LM. [Umblarea ugerului vacii provine] din multele balegi și alte necurățenii ce i se acapă preție.* CALENDARIU (1814), 183^{1/2}. *Se descântă [de jughiu]... și în balegă de vacă... [caro] se coace în spuz și se pune pe partea bolnavă și unde ține pe om jughiu.* *Umzeala caldă a băligii face mult bine bolnavului.* ȘEZ. III, 194^{1/2}. *Iară cărvurile vițelului și pialea și balegi vei arde cu foc afară den tabără.* BIELIA (1688), ap. TDRG. (: „carnes autem vituli, et pellem, et fimum combustes igni extra castra”; „mais tu brûleras au feu la chair du veau, sa peau et sa fiente, hors du champ”). (Loc. prov.) *Vițel după baligă se cunoaște ce bou o să [se] facă = „omul se vede, de mic copil, ce o să fie mai târziu (se zice mai cu seamă cu un înțeles defavorabil și despre cei proști)”. ZANNE, P. I, 693. *Alăta i-au fost dragi căii [lui Copronim], cât mai multă vreme au fost petrecând în grăji și în baleca [greșală de tipar?] cailor, și, sezând la masă, în câteva țepșii au fost puiul balegă de cal, zicând că mai frumos miroc decât baligă calului altul nu mai poate fi.* CANTEMIR, III. 345^{1/2}. *Am un cal c'un dinte: Toată ziua mânducă paie și baligă nu face?* (= „Cărligul de paie”). PAMFILE, CIM. 19. (Copililor, când plâng și le vine, în același timp, să și rădă, li se zice, ca să li se facă n'ciudă) *Rău cu plâns, Baligă de mână: lapa fuge. Mânzul suge!* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2383. *Urând pe platin, un dat de baligă de urs.* (Brașov, Bran, etc.) COM. LACEA. *Se ia scărniă (baligă) de porc negru, se amestecă într-o strachină cu o lingură de unt-de-lemn franțuzesc, se bate și se sfărâmă bine, apoi se pune oblojeală pe locul unde au ieșit scrofurii.* GRIGORICU, M. P. 165. *Baligă de cerb = „bousard”.* FONTBRIANT [P. ext. (Împropriu s. în glumă) Excremente de om. *Nu [m'au trimis Domnul] la oamenii ceia... [care] s'at pre zidu ca să mânduce baliga lor și să bea udul lor împrună cu să vio odată?* BIELIA (1688), 281 (: „ne m'a-t-il pas aussi envoyé vers les hommes qui se tiennent sur la muraille, pour leur dire qu'ils*

mangeront leurs propres excréments, et qu'ils boiront leur urine avec vous?"). *Antihars o să strângă în sine bălīgi de vite și de oameni.* ȘEZ. III, 98/12 (Loc.; fam., pop.) *S'a aprins balega în el* (Gașca, comit. Arad, Ungaria). ZANNE, P. IX, 542 (: se zice, în glumă, despre un om moale care s'a infuriat și ei odată). *Când te mării, faci sânge 'n bălīgi!* CREANŢĂ, P. 253 (: se zice, în glumă, omului care se laudă că atunci când se va mării are să facă lucru mare, dar despre care știm bine că nu-i în stare să facă nimic).

2°. P. ext. (Impropriu) Gunoiu. *Perivă de tot în Aendor, făcură-se ca balega pământului.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 2383 (=ca gunoiul pământului). CORESI: „disperierunt în Aendor, facti sunt ut stercus terrae”; „lesquels furent défaits à Hendor, et servirent de fumier à la terre”).

3°. Fig. *E o bălīgi de om*, se zice despre un om slab, fără energie. *Ce mai bălīgi de om!* = „quel homme mou, sans énergie!” DDRF. (De aici, metaforic) Om moale, fără voință și fără energie. I.M. POLIZU; ZANNE, P. I, 322, etc. Cfr. băligos.

[Plur. *bălige, bălīgi și băligi*.] (Mai cu seamă în limba veche) și: *balegă*, plur. *balege* DOSOFTIU, ap. HEM. 2383, și *balegi*.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul apare și la Aromâni și la Megleniți: *băligă* [de asemenea verb *băligă*]), la Albanezi: *bălig, baig, bāigle*, la Sârbi: *balega, balaga, baloga* și la Ruteni [la acestia, probabil, împrumut din românește] *batyga, belyga, bah-oh*. Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I, 269 și *Elym. magn.* 2384, compară cuvântul cu tătușorul *balgas, balhacs, balgacs*, cu același sens, fiind de părere: că avem a face cu „una din vorbele (cele) cibernăști lăsate la Dunăre prin invasiunile popoarelor turanice din veacul de mijloc”. Pe lângă dificultăți formale [am așteptă alt accent, cfr. ȘIO, I, 268], etimologiei acestuia i se opune și faptul că la Bulgari cuvântul e necunoscut. Răspândirea geografică [română-sârbo-albaneză] ne îndreaptă mai degrabă spre vest. Și, de fapt, cuvântul se găsește și la Sissano, în Istria: *balygola* [ap. Densușianu, *Ist. d. l. langue roum.* 385, cfr. Meyer-Lübke, *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.* XII, 240]. După G. Meyer, *Indogerm. Forsch.* VI, 116, avem a face cu cuvântul *bagos* [diminutivul lat. *baça, bob*“], trecut din Italia nordică, unde e foarte răspândit (Brescia, Bergamo, Como, Mantua, Milano-Balgata, Pavia *bagol*, etc.) la popoarele din peninsula balcanică. Am avea deci a face cu un cuvânt venind din vest în evul mediu și ajuna la Dacoromâni prin contact cu Românii din sudul Dunării; cfr. fară.)

BĂLIGĂ vb. I. 1°-2°. *Fienter* (en parlant des grands animaux). *Souiller* (qqch. ou qq. de fiente). 3°. *Rendre* (qqch.) *par l'orifice anal*.

(Fiind vorba despre animalele mai mari, ale căror excremente se numesc bălīgi, cu deosebire însă despre boi, vaci și cai, p. ext. în glumă s. ironic, și despre oameni) A face bălīgi, a lepăda bălīgi, a da afară din sine excremente; p. ext. a da afară din sine ceva prin orificiul anal; sau (mai rar): a umplea (ceva s. pe cineva) de bălīgi, fig. a-l împrăști, a-l murdări (cu vorbe urite, etc.).

1°. (Mai rar) Trans. (atât sensul, cât și forma) A face bălīgi. „*Bălig* = stercus emitto”. ANON. CAR. A da afară din sine ceva prin orificiul anal (Intocmai cum se excretează baliga). *Calul măncoș jărătic și bălīgi galbini*. SBIERA, P. 40/10 | Fig. A umplea s. a împrăști pe cineva cu murdării. *Mă 'ntălniu cu vrajnicu mei, Cu chizmașii [= pizmașii] mei... Cum m'au văzut, în dos m'au întinat, în fața m'au bălīgiat, în mare urit m'o băgat.* ȘEZ. II, 94/22

2°. (De obicei) Refl. (ca formă, întrans. ca sens, cfr. a se ouă, a se băși, a se pișă, etc.) A excretă bălīgi. *După ce s'au ălat bine, s'a încredințat curat Că peste grinda aceea vor ouă s'a*

băligat. PANN, II, 63/1. *Toți cei de față au început a-l rade și a-l batjocuri, că la aceasta i-au chemat el pe dinși, să pricească cum se bălīgi așinii?* SBIERA, P. 196. *Am o caacă neagră? Când se bălīgi, toți aleargă?* (= „Ceauzul”). GOROVEI, C. 71. *Am un bou; el măndăcă, el se bălīgi, el mătură?* (= „Sfrodelu!”). TEODORESCU, P. 245.

3°. (Une-ori) Refl. (ca formă, trans. ca sens). A scoate prin orificiul anal, în loc de (s. pe lângă) bălīgi, altceva. [Musculii] nu areți nici carne, nici piță; și căi încă hămesisă... se bălega tot apă, că altă n'avea ce bălega. NECULCE. LET. II, 364/1. [† și: *bălega* vb. I.]

— Derivat vechiu (postsufantival) din *băligă*. Cfr. *imbăligă*.

BĂLIGĂR s. a. 1°. *Excréments en tas des grands animaux*. 2°. *Fumier, tas de fumier*. 3°. *Braisin*.

1°. *Băligă* multă strânsă la un loc, grămadă de bălīgi (de vite). *L-au țărât de picioare* [pe Hangerliu] *ca pe un câne, din case, de sus, jos, în mijlocul curții domnești, aruncându-l pe zăpădi amestecat cu noroii și bălīgiar de cai.* ZILOU, ap. HEM. 3027. *Câmpiile din țara Elia atât se încălzeau de gunoii și de bălīgiar, încă nici iarbă nu mai creștea.* ISPIRESCU, U. 41/22-23. *Și cănașă i-am spălat-o, Pe mărăciuni i-am uscat-o. Cu bălīgiar i-am frecat-o.* TEODORESCU, P. 342. (PROV.) *Cine se ia după muscă, ajunge la băliger.* ZANNE, P. I, 562. (Cfr. „Cine se ia după muscă, îl duce la scărna”, s. „I-te după muscă, că te duce la e[face]!” ibid.)

2°. P. ext. *Băligă* multă călcată de vite, amestecată cu paie, cu ogrinzi, adenată la un loc, și care, după ce putrezește, se poate întrebuința sau ca îngrășământ pentru câmpuri sau la făcut focul; cfr. țizic, Gunoiu de vite, P. e. ext. Local (groapa) în care se ține gunoiul de vite, movila de gunoiu de vite. *De la grajdul boilor, arendașii dobândește pe zi câte 6 care de gunoii (băliger).* I. IONESCU, D. 271. *Ținerea turmelor de oi, a boilor de îngrășat, a cailor ce se scot din herghelie, a boilor de pluguri s'a organizat a se face astfel cât [- încă] să se poată strunge băligerul lor și cu dinal să se împrășe pământurile învechite.* idem, D. 319. *Cum căză copilașii așa de frumoși, gâșperii de cocoși... se duse numai decât și îngropă copilașii în băligerul de la grajd.* ISPIRESCU, L. 63 (: „în băligerul calor”). FUNDESCU, L. P. 57/3. *Dar în dosul grajdului, în malul balegarului, Mică taină! făcea Și pe Roșu [ca] l-îngropă.* MAT. FOLC. 181.

3°. *Băligă* (de obicei de vacă), amestecată cu lut, întrebuințată, la țară, la lipitul s. bulgăritel caseilor, al grajdurilor, etc. *Noi arem nește borlea tu-pilate, Cu băliger de cal sănt lucrute.* (Bistricioara, în Neamtu), ap. HEM. 3027.

[Și: *bălegăr*, † și dial. -*gărin*. LB. | Plur. -*gare*, rar: -*garuri*. LB.; POLIZU.]

— Derivat din *băligă*, prin suf. loc-instr. -*or*.

BĂLIGĂR s. m. (Entom.) *Colobopsis finicola* ou *scarabie beleană*: *Gestrupus stercorarius*. *Bousier* ou *grand pilulaire* ou *mange-merite* ou *stercoraire*: *Scarabus finentarius*. — Prin baligele vitelor... și mai ales prin cea de cal, foarte adese-ori se poate vedea în decursul verii un găndac de 15-24 mm. de lung și de culoare neagră sau întunecat-albastru, care, după ce a răcolit în toate părțile baliga... își face... o horticică perpendiculară în pământ, în care se ouă apoi femeleaza câte un ou. Acest găndac se numește, în Bucovina, *băligariu* sau *bălegariu*, găza-boului, trânduș, trânt, trântz, lle-nuță sau lle-nuța-cea-păduchioasă, în Moldova trântz [și bălegăr; cfr. HEM. 3027], în Țara-românească *bălegăr și băligar*, în Transilvania găză, găndac-de-gunoiu, goangă și goangă-de-baligă”. MARIAN, INS. 31-32. || *Băligar-cu-corn* = caraban; *Oryctes nasicornis* (larvele acestui găndac

„petrec într'un fel de... ghemuș, făcut dintr'o materie ca baliga”. MARIAN, INS. 9-10. [Dial. și: bălegar s. m. | Dial. și -gariu.]

— Derivat din **baligă**, prin suf. nom. agent. -ar (propriu: „cel ce petrece în baligă”, cfr. numirile franceze, germ. Mistkäfer, și atributele stercorarius și fimentarius ale numirilor savante).

BĂLIGĂRE s. f. *Action de fienter ou de souiller de fiente, de rendre qqch. par l'orifice anal.* — Infinitivul verbului **baliga**, devenit abstract verbal [† și: bălegăre.]. Cfr. îmbăligăre.

BĂLIGĂT s. a. = **baligare**. Participiul verbului **baliga**, devenit abstract verbal. *Sfete-lic...*, *blestemă* [ulmul]: „...să fi, ulm, de cioplit, De tăiat, De n-găsurit, De părțit, Și de bălegat (mânjit).” ȘEZ. IV, 156^b/₁₄ [† și: bălegat.]. Cfr. îmbăligat.

BĂLIGĂT, -Ă adj. *Souillé de fiente.* — Participiul verbului **baliga**, devenit adjectiv. [Și: bălegat, -ă adj.]. Cfr. îmbăligat.

BĂLIGÓS, -OĂSĂ adj. 1°. *Plein de fiente ou mêlé de fiente.* 2°. *Faible, mou, privé d'énergie, mollassé, apathique. Flasque.* — (Rare; pop., fam.)

1°. Plin de baligă. Amestecat cu baligă. Cfr. LM. 2°. Fig. (în glumă, fam., despre oameni) Slab, fără energie, molău, moleșit, moale (ca o baligă); cfr. baligă 3°. Cfr. POLIZU. Cfr. căcăcios. *Leon bălegosul*, MINEIU (1776), 23¹/₁. || (Ca epitet al unei spețe de pruno) Moale (ca baliga). *Prune băligoase*. Com. I. PAVELESCU.

[† și: bălegós.]

— Derivat din **baligă**, prin suf. adj. -os.

BĂLIGŪTĂ s. f. *Petit excrément des grands animaux; petite quantité de fiente, de bouse, de crotin ou de bousard.* — Diminutivul lui **baliga** (derivat prin suf. -uță). LM.; TRDG. [† și: băleguță. LM.]

BĂLINÉZ † s. a. v. **ballemez**.

BĂLIRĂ s. f. v. **balercă**.

BĂLÍSTĂ s. f. (Antich.) *Baliste.* — Mașină de rășobă de care se slujau cei vechi spre a arunca împotriva vrăjmașului proiectile (mai ales pietroaie); cfr. catapultă. *Amândouă cetățile le-au întărit cu strecurari* [= strejari] și cu *baliste anglicesti*. ȘINCAI, HR. I, 337¹/₁₄.

— N. din lat. *ballista*, idem (din grec. βάλιστα „a arunca, a azvări”).

BĂLÍSTIC, -Ă adj., s. f. *Balistique.* — A dj. Privitor la mișcarea corpurilor grele aruncate în spațiu. *Știința balistică* și substantivat (subt forma feminină) *balistică*; știința care se ocupă cu studiul mișcării proiectilelor.

— N. din fran. Cfr. *balistă*.

BĂLŪȚĂ s. f. v. **băleuță**.

BĂLIVERNĂ s. f. *Baliverné.* — (Franțuzism; în-trebuințat mai ales la plural) Fleac(uri), mof(turi), vorbe puțin serioase. *Ei, cum își vine dămitale să crezi apă balivernă?* CARAGIALE, M. 65.

— N. din fran.

BĂLMĂJ s. a. v. **balmoș**.

BĂLMĂJ vb. IV^a. I. 1°. *Mélanger, brouiller, embrouiller.* 2°. *Étourdir, embrouiller* (qqn.). 3°. *Parler d'une manière embrouillée, dicquer, bas arder, babiller.* 4°. *Charmer, jeter un sort* (sur qqn.), *ensorceler.* II. (Refl.). *Devenir mou, s'amollir, perdre de son énergie.*

I. Trans. (Propriu zis: a face ca un balmoș, a face ceva talmeș-balmeș, deci:)

1°. A amestecă (mai multe lucruri) unele cu altele, a încurcă lucrurile. *„Bălmăjesc s. bălmășesc = permisceo, turbulento; untereinander mischen”*. LB. *„Bălmăjesc = încurcă”*. CREANGĂ, GL. *„Bălmăjesc = rühre durcheinander”* (Borloveni-vechi, în Banat). JAHRESBER. III, 313.

2°. (Despre oameni) A încurcă (cfr. CREANGĂ, GL.), a zăpăci, a ameți pe cineva (cu vorba). *Du-te, omule, și fi mai cu inimă, nu te mai lăsa să te îmbolmăjescă cu vorba*. VLAHUȚĂ, CL. 61. *Vestea asta nu-i căzu bine lui Ion... Iși aminti cu groază de câte se ziceau de oaste... Gândurile-l bolmojiră și mai rău*. C. CONSTANTINESCU (lași), N. REV. R. II, 225.

3°. (Despre graiul s. vorbirea cuiva) *„A bălmăji = a vorbi încurcat [d. ex.] Ce tot bălmăjești?”* RĂDULESCU-CODIN. I. *„A bălmăji = a vorbi în neștire, fără rost”*. (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *„Bălmăjesc = plaudere viol”* (Borloveni-vechi, în Banat). JAHRESBER. III, 313.

4°. P. ext. A zăpăci pe cineva prin trăi s. farmece. *Badeu, nu te-am bolmojit, Cum măcă-ta mi-a stărnit, Că bolmoja mea nu pică; Ducă pică, Ea nu strică*. ȘEZ. VIII, 82. Cfr. *bolmoja* ă.

II. Refl. (În Transilv. Propriu zis: a deveni moale ca un balmoș, prin urmare) A se muia, a se moleși. *„S'a bălmăjit* [pronunțare dialectală = *bălmăjit*] = s'a muia” (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 3058. *Cum dai de treabă, te bolmojești!* = „te molșești, îți pierzi energia”. (Brașov). Com. C. LACEA.

[Și: *bălmăji* vb. IV^a, *bălmăji* vb. IV^a, *bălmoși* vb. IV^a (Brașov); (cu trecerea lui *ă* > *o* după labiale) și: *bolmoși* și *bolmoji* vb. IV^a; (compus cu prefixul *in-*) și: *îmbolmăji* vb. IV^a.]

— Derivat din **balmăj** (**balmuj** **balmăj**, **balmoș**).

BĂLMĂJIT, -Ă adj. I. 1°. *Embroüillé, brouillé.* 2°. *Mou, sans énergie.* II. *Qui parle indistinctement, d'une manière embrouillée ou précipitée, qui parle gras ou en zézayant, qui annonce ou bredouille; bavard, babillard.*

Participiul verbului **bălmăji** (**bălmăji**), devenit adjectiv.

I. (Cu sens pasiv) 1°. *Încurcat. Asta-i asta; din ciasloc și psaltire, și acide bălmăjite rău, ca vai de ele, să treci la gramatică! Și încă e gramatică!* CREANGĂ, A. 88 (explicat de Creangă prin „încurcat”. ȘEZ. VIII, 156).

2°. (În Transilv.) Moleșit, moale, fără energie. *Ce mai om bălmojit ești!* (Brașov).

II. (Cu sens activ; despre oameni) *„Bălmăjit = încurcat în vorbire, peltic; se zice și unuia care vorbește prea mult”*. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: *bălmăjit, -ă* adj., *bălmoșit, -ă* adj., *bolmoșit, -ă* adj.]

BĂLMĂJITŌR, -OĂRE adj., subst. *Qui parle d'une manière embrouillée; babillard, bavard.* — (Rare) Adjectivul verbal al lui **bălmăji** (derivat prin suf. -itor). [În LET. I^a, 110, găsim și o formă *bălmejultor* s. m., care e adjectivul verbal al unui verb *bălmeji*, neatestat altfel: *Acel Ungur, au ce ca și fi fost nu știu, de au bălmejit și au visat ca acelea a zice, se vede că de puțină știință și socoteală au fost... băbești basme și nesărate vorbe la... oameni lăsând în pomețe. Ci, ca să nu fim prea lung, în vorba acestora bălmejitori, cu atâta fecare gânditor... se poate domiri, cum acelea ce au zis n'au fost, nici au putut fi.*]

BĂLMĂJITURĂ s. f. *Embroüillement, embrouillement, confusion, galimatias.* — Amestecătură, încurcătură, araburată, talmeș-balmeș. *„Bălmăjitură = colluvies, mixtura; das Gemengsel, Mischmasch”*. LB. [Plur. -turi.]

— Derivat din **bălmăji**, prin suf. abstr. -itură.

BĂLMAȘ s. a. } v. balmoș.
BĂLMAȘ s. a. }

BĂLMAȘI v. b. IV^a (ș. d.) v. balmăji ș. d.

BĂLMĂTRUCĂ s. f. v. balmătuca.

BĂLMĂTUCĂ s. f. Mets paysan (sorte de bouillie dans laquelle il entre du fromage, du beurre et un peu de farine). — (În Hațeg și în Banat) Un fel de balmoș. „Bălmătuca se face, în tinutul Petroșenilor, din caș cu apă și făină puțină; alții iize și un turuș”. (Hațeg). „Bălmătuca = caș, unt și puțină făină, fiert în căldură”. (Lugoș). „Bălmătuca = un fel de mâncare din brânză”. (Păucinești, în Banat), toate ap. HEM. 3058. [Și: balmătrucă s. f.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil, intrudit cu balmoș, care în ungurește pare a fi un adjectiv substantivat, derivat prin suf. -os. Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 3059, îl apropie de alb. *balmet* „unt, untură.”)

BĂLMEJITOȚ, -OĂRE adj., subst. v. balmăjitor.

BĂLMEȘ s. a. (Cul.) v. balmoș.

BALMOJE s. f. v. bolmojă.

BĂLMOȘ s. a. (Cul.) Mets paysan (sorte de bouillie dans laquelle il entre du fromage blanc, un peu de farine de maïs ou de blé, du beurre ou de la crème et quelquefois des œufs). *Omelette paysanne au fromage*. — *Balmoșul* o o mâncare (ciobănească), a cărei pregătire variază (după WEIGAND, ZHEESBEZ. XVI, 220, rețeta *balmoșului* e următoarea: „Se ia o parte de unt și trei părți de caș, se pun în tigaie să se încălzească, sărându-se puțin, apoi se amestecă puțin formează o masă subțire, peate care se presară mălaiu (făină de porumb) în acest timp, se tot amestecă, până ce se îngroașă. Când e gata, se răstoarnă pe farfurii, și pe de-așupra se toarnă smântână”). „Păcurarii [= ciobanii] fac *balmăji*, care se face din caș dulce fiert în lapte dulce și în care fierbând se pune și puțină făină de cucuruz, ca să se îngroașe”. LIURA-IANA, M. 111. Cfr. A. MARIENESCU, ap. HEM. 2387. „*Balmăji* = o mâncare delicată, făcută din caș de oale. (Mai mulți cași de oale se fiarbă mult, până ce se alege *balmoșul* din ei). (Oravița)” Com. A. COCA.

„*Balmoș* = un fel de mâncare ciobănească care se face ca mămăliga, din făină de păpușoiu fiartă în jintoi și [în] smântână. *Balmoșul* e foarte gras”. MARIAN. „*Balmoș* = o mâncare aleasă țărănească. La stână se face din jintoi (= scursură grasă din cașul dulce frământat) și făină de păpușoiu, fierbându-se și mestecându-se ca mămăliga. În sat, se pune smântână în loc de jintoi. Iar pentru copii mici se pune groșier, adică smântâna cea mai bună”. CREANGĂ, GL. Cfr. SEZ. VII, 152, 115. „*Balmoș* = o mâncare de predilecție a munteanului, pregătită din groșier (smântână) și făină de mălaiu”. FRÂNCU-CANDREA, R. 48. „La ciobani, *balmoșul* se compune din unt pus pe foc sau jintoi și la fierberea lui se bagă făină de păpușoiu și sare și se face întocmai ca mămăliga”. (Bistricioara, în Neamtu), ap. HEM. 2387. | „*Balmoșul* se face din lapte, făină de grâu, unt și câte odată și grăsime”. (Smulți, în Covurlui), ap. HEM. 2387; cfr. coleașă. | „*Balmoșul* este unt cu brânză și cu ouă”. (Alimănești, în Olt), ap. HEM. 2387. | *De la-otă mai pune [dulceții] pe jaratec, mă tem că, din bellé, s'or prefacă în balmoș* (Glosar: „mâncare ordinară”). ALECSANDRI, T. 323, 1754. *Acum se puse Stan la pândă, în staur, în mijlocul oilor, de-bună-seamă după ce cinară un balmoș păcurăresc*, RETEGANUL, P. IV, 16/14. v. (Loc.) *Se imbie, ca Țiganul la balmaș* (Hunedoara), „adică la chilpir, mai ales la mâncare și băutura [bună] fără plată”. ZANNE, P. VI, 392. (*Balmoșul* se întinde când îl scoți din bld), *Muareea... deșartă, fîrășită, ză-*

darnică, și fără de lucru, carea cu zuseirea hainelor de mătăsă ț se întorc și crierii, sloboda graiurile întine ca balmoșu; unde nu se vorbește rău de alții, acolo nu rămâne ea. TICHINDEAL, P. 400. (*Balmoșul* fiind o mâncare în care se amestecă diferite substanțe, el a putut fi întrebuintat în sens figurat, pentru însăși noțiunea de „amestecătură, arăbură”, cfr. *bablonie*. În sensul acesta apare însă totdeauna în legătură cu cuvântul *balmoș* s. *talmeș*; cfr. balmăji). *Talmoș-balmoș* s. *talmeș-balmeș* = amestecătură; zăpcoală: „mélange, gallimatias”. PONTERRIANT, „embrouillamini”. DDRF. Întrebuintat mai cu seamă ca loc. adv. *A face prăcinecă talmeș-balmeș* = „a-1 rupe în bătaie”. LM. = „a(-l) omori”. BARONZI, L. P. I, 151/2: „rouer qqn. de coups”. DDRF. Cfr. *harcea-parceea, tercea-perceea*. *A face un lucru talmeș-balmeș* = „mettre une chose sens dessus-dessous”. DDRF. *Trebuie să mă urmezi... într'o lună controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală și să se facă un talmeș-balmeș pe cât se ea putea mai doct și mai erudit*. ODORCSCU, III, 24/v. *Apa din ciana fierbă așa de tare, că paștele se făcuse talmeș-balmeș*. CONTEMPORANUL, VI, I, 27.

[Și: balmuș s. a.; balmuj s. a.; balmăj s. a.; balmăș s. a.; balmăj s. a.; balmăș s. a. | Și: balmăș-balmuș s. a. | *A făcut un balmăș-balmuș* = „o amestecătură”. MARIAN. (Cu aluzie la o anecdotă populară despre un Țigan care a scăpat în apă *balmoșul* primit în dar de la cumătră-sa) *Ai fost și tu, când ai fost, pe când te hrăneai cu balmăș-balmuș de la cumătră*. ALECSANDRI, T. 69; cfr. 671. | Și: *halmăș* s. a. (Loc.) *Face ca Țiganul cu halmășul* (Bosșari, în Mehedinți). ZANNE, P. VI, 392 [care explică pe *halmej* prin: „un fel de mâncare” și trimite la (talmeș)-balmeș]. În loc de *talmeș-balmoș*, mai rar și: *halumış-balumış* s. a. *De atâta frământătură, s'o făcut glodul și apa halumış-balumış*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Etimologia nesigură. Cuvântul se găsește și la Unguri: *balmos* „mâncare preparată din făină de porumb și din caș” și, judecând după accent, e foarte probabil că Românii l-au primit de la Unguri. CIHAC, II, 478. Dimpotrivă, e aproape sigur că Rutenii și Huțuții din Bucovina (*balmus, balmus, bamus, banus* „mămăliga cu smântână”; și în sensul figurat: *poibit na balmus* „a bate pe cineva zdrăvăni, a-1 schingiu”) îl au de la Români. (Cu greu să existe vreo înrudire — precum pretindea Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 2389 — între vorba românească și *bulamac* „une soupe épaisse et gluante, bouillie” din dialectul djagatale, care se găsește și la Turci: *bulamağ*, de la care a străbătut la Bulgari: *bulamac* și la Sârbi: *bulamac, bulamac*. Tot astfel e îndoiel că ar exista o legătură etimologică între rom. *talmeș* și fran. *talmoose* „pièce de pâtisserie sucrée, dans laquelle il entre de la crème, du fromage et des œufs”; mai degrabă e posibil ca forma *talmoș* să fie luată și ea de la Unguri, la care o transformare a cuvântului *balmos* în *talmoș*, prin apropiere de *tal* „strachină, bld”, ar fi ușor explicabilă). Cfr. bolmojă.

BĂLMOȘI ob. IV^a (ș. d.) v. balmăji ș. d.

BĂLMOJ s. a. v. balmoș.

BĂLMOJI vb. IV^a (ș. d.) v. balmăji ș. d.

BĂLMOȘ ș. a. v. balmoș.

BALNEAR, -Ă adj. *Balnéaire*. — De bă (I, 2^a și II, 1^a, 3^a). *Peste cară, s'o alevărată emigrație spre localitățile balneare și climatice din căile Carpaților*. MEHEDINȚI, R. 12.

— N. din fran.

BALNEOTERAPIE s. f. (Med.) *Balnéothérapie*. —

Tratarea boalelor prin întrebuințarea metodică a băilor.

— N. din fran. (compus din lat. *balneum* „baie” (l. 2^a) și grec. *θεραπευα* „tratare, îngrijire, cură [medicală]”).

BĂLOIU s. m. *Bouf blanc*. — (În Banat, unde se rostește *băloiu*) Bou bălan, alb. „*Belong* = bos albus”. ANON. CAR. „Băl și *băloniu* e un bou alb”. LIUBA-TANA, M. 115.

— Ar putea fi un derivat din *bâl*, prin suf. augm. *-oiu* (cuvântul se găsește însă și la Sârbi: *bijeloina* „bou alb” și ar fi de cercetat dacă Sârbi îl au de la Români, sau din potrivă).

BĂLON, s. a. 1^a-2^a. *Ballon*.

1^a. Aerostat (mai nainte, de obicei, sferic) alcătuit dintr'un înveliș de stofă subțire și impermeabilă, care se umflă cu ajutorul unui gaz mai puțin dens decât aerul atmosferic (aer cald, gaz de luminat s. hidrogen). *O călătorie cu balonul. Balon captiv, balon ținut de o frânghie care l-impiedică de a se urca mai sus de cât lungimea ei. Balon de încercare, mic balon cărui l se dă drumul înainte de o ascensiune aerostatică, spre a cunoaște direcția vântului; fig. știre ori faptă cu care se încearcă dispoziția sufletescă a oamenilor.*

2^a. (Chim.) Vas de sticlă, de formă sferică, cu un gât. *Luăm un balon mare precedat la gât cu un robinet.* FOXI, F. 69.

— N. din fran. (derivat din *balle* „minge”).

BĂLON s. a. (pop.) v. *landou*.

BĂLONĂT, -Ă adj. *Ballonné*. — Umflat ca un balon. | Spec. (Med.) Despre pânțele Umflate de gazele grămădite în intestine.

— N. după fran.

BĂLOS, -OĂNĂ adj., subst. l. 1^a. *Concert de bave. Baveux*. 2^a. *Dégoutant, sale*. 3^a. *Saliveux, glaireux*. (Vin) qui file. 4^a. *Glissant*. II. 1^a. Nom d'une plante employée en médecine populaire. 2^a. Epithète des esprits malins, du diable.

l. Adj. 1^a. Plin de bale, cu bale, cărui l curg balele. „*Bălos* = billosus, phlegmaticus”. ANON. CAR. „*Bălos* = sănavos; goitric”. LB. [Cel ce s'a bolnăvit de plecate, are] limbă băloasă, cleioasă și galbenă. PISCUȘCĂ, O. 213. *Leliță cu buze groase, Șterge-l, că și-s băloase: Sărută-te-aș, și mi-e groază!* BUD, P. P. 59.

2^a. P. ext. „Scârbos” (RĂDEȘCĂ-CODIN), murdar; cfr. îngălat. *Nu vreau să beau după un bălos ca tine!* (Brașov). Com. LACEA.

3^a. Ca balele. *Unii pești scot prin scame sau piele o materie băloasă.* LM. [Din organ] *carne o materie băloasă și săngeroasă.* P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. | Spec. (Despre vin) *Caro se întinde. Vinul poate fi: acru, dulce, pietros și bălos.* (Mânzați, în Tulova), ap. HEM. 3060. „*Vinul* [ui] greu la băut se zice bălos”. (Slobozia-Conachi, în Covelușu) H. III, 399. | (Bot.) *Burete-bălos* v. *burete*.

4^a. (Transilv.) Lanecos. (Fiind vorba de gheață s. zăpadă). [Se zice că locul o] *bălos, când îngheață zăpada, de-i lunecă.* (Gura-Răului, comit. Sibiușu) VIGI, GL. „*Poleiu* nu se zice pe la noi, dar se zice: *gheață listăcă și polighică, sau: e bălos locul.* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 3060.

II. Substantivat. 1^a. (Bot. Substantivat sub forma feminină) „*Băloasă* [se numește o iarbă ce] se întrebuințează pentru dureri de spate”. (Lupești, în Covelușu), H. III, 261.

2^a. Plur. necurat. (Substantivat sub forma feminină, la d. h.) „În descăntece se întrebuințează, între altele, epitul: „*voi, băloasălor!*”, către duhuri rele femeest”. HEM. 3061. | (Substantivat sub forma masculină) „Între epitele populare ce se dau dracu-

lui este și acela de *bălosul*”. (Păgăraș), ap. idem, 3061. Cfr. *bală, bală-spurcăță*.

— Derivat din *bale*, prin suf. adj. -os (cfr. ital. *bacoso*, sard. *baosu*, fran. *baveux*, span. *baboso*, portg. *baboso*, cu același sens).

BĂLOȘĂ vb. 1^a. 1^a. *Baver*. 2^a. (Refl.) *Se acoperir de bave*. — (Cuvânt neîntrebuințat și suspect; atestat numai la COSTINESCU).

1^a. „A curge bale, a lăsa bale”.

2^a. (Refl.) „A se umplea de bale”.

[Tot la Costinescu se găsește și un verb *A desbăloșă* = a curăți de bale, de materii băloase: „*Șter les baves, les salives.*”]

— Derivat din *bălos*.

BĂLOȘEL s. m. (Bot.) *Russula foetida*; *Russula foetens* ou *Agaricus foetens*. — (În Mold.) „Ciupercă suspectă, cu un miros caracteristic foarte neplăcut, din familia agaricaceelor, pălăria galben-roșietică... piciorul... alb, gros;... carne albă, grețoasă, are un gust acru. Crește pe pământ, în pădurile de brad și de fag. [Se mai numește:] burete-bălos „[din cauza sucului său cleios”. HEM.] (Mold.) PANTU, PL. — Derivat din *bălos*, prin suf. dim. -el.

BĂLÔT s. a. (Comerț) *Ballot*. — Pachet mare de marfă pentru expediție pe căile de comunicație (de obicei înfășurat în pânză groasă și legat cu sfori sau cu cercuri de fier); cfr. *bal* 1^a. *Toate baloturile, lăcile și pacheturile... să fie îndreptate la vama centrală din Iași.* (a. 1888). URICARIU, VII, 224. *Matrozii corăbiei și cărătorii șau hamalii portului umblau în sus și în jos, scoțând... baloturi și baloane cu marfă.* ODOBESCU, III, 248. *Unii luară baloturile uriașe, le înălțară pe umeri...* N. DUNĂREANU, CH. 49. [Pur. -*loturi*].

— N. din fran. (derivat din *balle* „minge”).

BĂLOTĂ vb. 1^a. *Ballotter*. — (Franțuzism) A trimete mereu de la o parte la alta (ca pe o minge, la joc); cfr. *balotat*. Cfr. *bălăbăni*.

— N. din fran.

BĂLOTĂGIU s. a. a.)

BĂLOTĂȚI s. a. a.)

Ballottage. — Alegere rămasă nehotărâtă între mai mulți candidați, fiindcă nici unul n'a întrunit majoritatea absolută a voturilor. *La alegerea colegiului al doilea de Ilfov s'a declarat balota.* | P. ext. Scrutinul care trebuie să decidă între candidații rămași în balota. *La balota, nu s'au mai prezentat toți candidații.* [Pur. -*tașii, -tașe și -tașuri, -tașuri*]. — N. din fran. (derivat din *balloter* „a pune o bilă de votat [balotte] în urnă”).

BĂLOTĂRE s. f. *Ballotement*. — (Franțuzism) Infinalivul verbului *balota*, devenit abstract verbal; cfr. *balotat*. Cfr. *bălăbăneală*.

BĂLOTĂȚĂ, -Ă adj. *Ballotté*. — (Franțuzism) Participiul verbului *balota*, devenit adjectiv. Trimes, printr'o mișcare, când într'o parte, când într'alta (ca o minge săvârșită, la joc, de la o parte la alta). *În fur-tune și în intrigi balotați fără-necetare. Am uitat noi vechea cale și trecutul glorios.* ALEXANDRESCU, M. 162/11.

BĂLSAM s. a. 1^a. *Baume*. 2^a. *Odeur agréable, parfum*. 3^a. *Baume*.

1^a. Substanță miresitoare, rășinoasă, care se scurge sub formă lichidă din anumite copăci, iar la aer se îngroașă și se întărește. [Între tropice] *Îteră-moază zmirna și tămăoa, bălsamul și sicădul*. PISCUȘCĂ, O. 62. (Se întrebuințează mai cu seamă la îmbalsamarea morților) *Și până cum părăd și cu unșori de balsam unse trupul*. OMILAR DE LA GO-

VORA (1642), ap. HEM. 2391. *Înfăşură cu pânze carate, cu unsoari de miroasuri scumpe* (pe margine: balsam). DOSOFTEIU, ap. HEM. 2391. *De grabă i s'au tâmplat moartea şi, grăindu-i trupul cu balsam, l-au dus la fara lui.* ACSINTE URICARU, LET. II, 182¹⁵.

2°. P. ext. Miroso foarte plăcut (cfr. fran. „odeur embaumée”). *De mirosoase imuşăfite Balsam vin din ele dând, Zefir dulci suflării trimite.* I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 2392. *O atmosferă de balsame răcoaroase încă suflarea.* ODOBESCU, ap. HEM. 2392.

3°. P. ext. (Med.) Numele a felurite preparate farmaceutice uleioase şi balsamice întrebuinţate ca medicamente externe în potrirea durerilor fizice. *Balsam de copai* (= fran. „copahu”). COSTINESCU. [Pentru orice supărare de boală ascunsă în trup ia picăturile de revant amari, de la spişărie, zece dramuri, balsam vite ofman [= b. vitae Hoffmann, aşă zisul „balsam de viaţă”] un dram. PISCUPESCU, o. 291. *Să iei zilele de micas de la spişerie şi să bei în toate zilele.* ŞEZ. VIII, 154. *Se mai recomandă asemenea [ca leac împotriva herniei] unt de piatră şi balsam ungueres luat de la spişării ori băcăni.* Ibid. IV, 25¹². Fig. Alinare (a durerilor morale), mângâiere, consolaţiune. *Nici firea dar, nici spirite divine Vreun balsam să găsească n'au ştiut?* GORUN, F. 112. *Dulce somn, tu, al căruiu balsam mântuitor aşurează natura suferitoru, unde fugi?* MARCOVICI, c. 6^{1/2}. *La rana lui Erotoerit vorbele lui Polidor îndată se prădăură într'un balsam cindecător.* PANN, ap. HEM. 2392. *Să străngă draga ta mână, să simţ a ta ōversu Vărsădu-se aşurpă-mi ca balsam fericiit.* ALEXANDRESCU, M. 59¹. *Departo de toţi ai mei şi cu sufletul odănc intrând trăiam într'un colişor al Franciei... în toate serile un sunet de corn răsună de pe malul opus al râului... Cât coim trăi, nu voiu uită ce dulce îmi eră acel balsam melodios.* ODOBESCU, III, 97¹. (Are ca atribut subst. mângâiere) *Isus binevoi a se coborî între noi, şi ca un doctore milostiv, ne dete balsamul mângâierilor sale.* MARCOVICI, M. 404.

[Accentuat mai rar, şi: balsâm. Plur., rar: -same şi -samuri. Cfr. TDRG.] La Români din Austro-Ungaria, cu pronunţare nemţească: balsam (şi balsâm).]

— N. din lat. balsamum („copacul de) balsam” (< grec. βάλσαμον, idem).

BALSAMĂ vb. I^o (s. d.) v. balsămă ş. d.

BALSĂMĂ vb. I^o. 1°-2°. *Embaumer.* — (Întrebuinţat rar, în locul compusului „îmbalsămă”).

1°. A unge s. împregună un cadavru cu balsam s. p. ext. cu alte substanţe aromatice, desicative şi antiseptice, spre a-l prezerva de putrezire. [Antioh Cantemir] *ceră ca trupul său, bălsământu-se, să fie dus în Rusia şi depus în mânăstirea unde eră tatăl său îngropat.* C. NEGRUZZI, II, 156¹².

2°. P. ext. A umplea (aerul) cu miroso foarte plăcut. *Eliza e viaţa ce toate 'nsufleşte; Zămbirea-i e ceresală, pricirea ei amor; A sa dulce suflare ast aer bălsămeste.* ALEXANDRESCU, M. 106¹¹. *Isomita bălsămeste aerul cu miroso de faguri albi.* DELAVRANCEA, S. 70.

[Şi: balsamă vb. I^o; balsămî vb. IV°; † balsamui vb. IV°. PANN, R. IV, 113¹¹]

— Derivat din balsam.

BALSAMĂRE s. f. *Embaumement.* — Infinitivul verbului balsamă, devenit abstract verbal. Cfr. îmbălsămăre.

BALSAMĂT s. a. = balsamare. Participiul verbului balsamă, devenit abstract verbal. Cfr. îmbălsămat'.

BALSAMĂT, -Ă adj. *Embaumé.* — Participiul ver-

bului balsamă, devenit adjectiv. Cfr. îmbălsămat, -ă. [Şi (învechit): bălsămit, -ă. *Îmi pari un şif, ce cine, pe razu unei stete. Din sferă luminoasă, din aer bălsămit.* ALEXANDRESCU, M. 77. *Ūmbrele călduroase şi bălsămite ale nopţii de vară ascuseră... pe fericiţii miri.* ODOBESCU, III, 202.]

BĂLSĂMÎ vb. IV° (s. d.) v. balsămă ş. d.

BĂLSĂMIC, -Ă adj. *Balsamique.* — (Ca) de balsam. *Ūdour aromatico-balsamică.* GRECESCU, FL. 310.

— N. din fran.

BĂLSĂMIU, -IE adj. *Embaumé.* — (Rare) Ca de balsam; cfr. balsamic. *Teii, salcămii şi pomii roditori erau tocmii în floare, umplând văzduhul... cu miroso dulce şi balsamii.* E. GRIGOROVITA, N. REV. R. I, 65. [La Români din Austro-Ungaria, cu pronunţare nemţească, şi: balsamui, -ie.] — Derivat din balsam, prin suf. -iu.

BALSAMUI † vb. IV° (s. d.) v. balsămă ş. d.

BALŢ, (-Ă) s. m., s. a., subst. 1°. *Laet, lacs, filet. Moulle. Cordon.* (Au plur.) *Cordons d'un sac. Cercle (de roue).* 2°. *Voile. Poşle, colle de mariée. Voile dont on couvre le mort.* 3°. Nom d'un animal qui a le cou blanc ou qui est bigarré, rayé.

1°. (Transilv.) „Laţ, ochiu, faşie cu care se prinde, se leagă, se încinge şi se strânge ceva.” LM. „BalŢ = laqueus; die Schlinge.” IB. „BalŢ = legătură, chioţoare, baeră, laţ sau ochiu.” (Tara-Hategului). REV. CRIT. III, 87. (La plur.) BalŢi = băerile sacului. BĂRCIANU. J Spec. „Cerc de fier cu care butile rotoare se leagă la capete sau pre la mijloc.” LM. Cfr. zbaŢ, zbaŢt.

2°. (În Sălagiu, prin părţile Năsăudului şi prin munţii Bucovinei mărginaşi cu Ardealul) „BalŢ [s. balŢul miresei] = vâlul de mireasă, peteala albă ce împodobeşte creştetul miresei.” (Nădişul-romănesc, districtul Cehul-Sălagiului). VAIDA. Cfr. zăbranic, hobot, nimitet, nimitet, sovon, zovon, von, potilat, procov, tulbent, turbent. „În Sălagiu duce mireasa în presara cununiei balŢul, cu care ară să se îmbălŢeţe mireasa, la casa mirelui şi aici îl dă ea nunelca ca să-l tvească. Nunelca... îl tvece cu primă mierie. Fac apoi din altă primă tricoloră, precum şi din saşu sau bărbenog (= Vinca minor)... o cunună pe care o cos pe balŢ astfel ca, atunci când vor pune-o miresei pe cap, să vină tocmal de-asupra frunţii.” MARIAN, NU. 231. „În tinutul Năsăudului... unde se întâmplă îmbălŢărea, adică înhobotarea, cam cătră miezul nopţii, copilul care o îmbălŢeşte [pe mireasă], când îl aruncă întâia oară balŢul pe cap, strigă: [Să ai] Feciori şi fete! 1° ibid. 546. „În Sălagiu şi în Zarand, nuntaşii se pun cu toţii la masă după poziţia socială pe care o ocupă în sat şi anume: mirele cu pălăria în cap, ca semn că e rege înconrat, iar mireasa cu balŢul tot pe cap stau în fruntea mesei.” Ibid. 651. (Urmat de atributul miresei.) *Că ne-om duce tare şi cărtos, Cu puterea lui Hristos, În vârful muştorilor, În crucile brazilor, În cununa fetelor, În balŢul mireseilor.* MARIAN, NU. 249; PĂRVEŞCU, C. 82. J Vâlul de pe obrazul mortului. Cfr. nimitet, păioară. „Se pune de-asupra mortului o bucată de pânză cât dinul de lungă, iar peste aceasta une-ori şi păioară (nimitet, balŢ). MARIAN, I. 246. *Frăţiorul meu iubî, De ce sezi aşă măhnit Şi cu balŢ acoperit?* (Mânăstirea-Humoral, în Bucov.) Ibid. 552. [Cfr. la Aromâni: balŢ = „aşară albă ce o pun femeile fărşiroate la (= pe) cap.” DALAMETRA.]

3. P. anal. Nume de animal cu gâtul alb s. peştri, alb cu negru. „BalŢ = alb şi negru, peştri.” POPOVICI, R. D. 164. „BalŢa (plur. balŢe) = numele unei oi care e bălŢată, adică la care grumazul e alb, iară încolo neagră.” MARIAN. Cfr. bălŢat.

[În sensul 1° e masculin, cu plur. balŢi. BĂRCIANU;

în sensul 2°, ambigen, cu plur. *bălfuri*. BARCIANU; în sensul 3°, e masc. s. fem., după sexul animalului, cu plur. *băli și balfe*.]

— Din lat. *balneus* și *balneum* „cingătoare“: ital. *balzo* „bordură, falbală“ (manțue *balz*, urbinez *balz*, breșcan *balza* „partea de jos a unei halne, bordură“, ferrierz *balz* „șnopi de paie“, palma *balz* „bordură“, trientin *vausa*; abruzezez *calz* „curmele de salcie“), friul. *balz* „șnop, legătură de paie“, span. *balzo* „nod“. CHICAC, I, 21. Pentru înțelesul 3°, cfr. *bălțat*. Cfr. *imbălță, imbălțiți*.

BALTĂ s. f. 1°. *Amas d'eau dormante, mare, étang*. 2°. *Eaux dormantes formées et alimentées par le débordement des grands fleuves. Marécage* (apropu de Danube). 3°. *Flaque ou mare d'eau formée par la pluie; masse d'eau* (de saug, etc.) *répandue sur le sol*.

1°. Cuvântul *baltă* are în limba română aceleași accepțiuni ca lat. „palus“ (v. etimologia); înseamnă deci „o întindere mai mare de apă stătătoare“. Numai rare-ori se confundă în limba cu lac (s. iezăr, iazăr, tău), care e mai mare și mai adânc: „O scobitură a pământului plină cu apă se chiamă *baltă*, când e mică; când e mare se chiamă lac“. MEHENDIȚI, p. 3. Se deosebește de asemenea de iaz, iezătură prin faptul că *baltă* e o formațiune geologică naturală și apa ei nu s'a adunat prin ieziere artificială. Deși *bălfite* sânt de obicei bogate în pește, totuși cuvântul nu se confundă cu pescuină s. *heleșteu* care, precum arată etimologia lor (ung. *halastó* = lac cu pește), înseamnă „un lac (mic, adesea făcut de om) în care se cultivă pești“. Adâncimea *bălfilor* nefiind mare, ele sânt de obicei năpădite de vegetațiune acvatică. Din cauza aceasta, de cele mai multe ori sânt mociroase, și apelor, care nu are scurgere, e băhlită; totuși, de obicei, se face deosebire precisă între *baltă* și bahnă, balhuiu, bălhoacă, bulhac, pițeliniță, mlaștină, bălăștioagă, smărc, turbucală, șleaf, mociră, etc. Cfr. și băltoacă, bolotou (bolotău, bulotău), bolotugă. *Trimeseși iznoarele în balte*. PSAL. SCH. 336 (= în iazere. CORESI, PS. Cuvântul e întrebuințat în sens impropriu: „c'est lui qui conduit les fontaines par les vallées“: „in convallibus“). A *odănat* a sa *dreaptă ocină*... cu vecini și cu bălți de pa/ajste și cu tot venitul. DOC. (a. 1655, Iași), ap. TDRG. Și o am *adaos* [Curtea-de-Arșej] și cu bălți cu paște, cu sate și cu țigani. DOC. (a. 1682), ap. HEM. 2397. Să-i fiteți ocină toată moșia satului Ulmulețului oi sud Teleorman, cu vii și cu balte. DOC. (a. 1693), ibid. Voiți pune răurile spre ostroave și bălțile coia uscă. BIBLIA (1688), ibid.; („ponam flumina in insulas, et paludes siccabo“; „Je réduirai les fleuves en lacs, et je sécherai les étangs“). De *efr/și să năbi puțintă mângăiare la sufletul tău, nu mearge la zbor și la jocuri, numai [—] mergi pe grădini, la răuri și la bălți și la lizezi și la pomaturi, de ascultă pe grieri, carii cântă toată ziua*. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 291¹⁰. *August Chesurul... trimetea și ei boterici cei greșii la închisoare, — cum zic Turcii, suryan — la Cetatea-Albă, unde și un dascal, anume Publius Ocidius l-au trimes... care au și murit în Cetatea-Albă. Și o baltă ce este acolo, Vidov, pe numele acelu Ocidius este*. M. COSTIN, LET. I, 23. Apoi singur Ion-odă cu vro 600 de oameni s'au lipit la baltă la Cokul, unde eră oastea Iurcoască. URECHE, LET. I, 195¹⁰. Dintr'acestea a lui Procopie cuvinte curat poate cunoaște cinevă că ceale vechi a Goticilor lăcașuri, după ce s'au coborât de la Scandinavia, să fie fost pe lângă marea Azocului, adică baltă Meotis (= „palus Maoticus“). CANTEMIR, HR. 261¹⁰. Apa izvorului, din curgerea sa, în piștelniță și în bălți stătătoare oprindu-se, se strică și grea puțoare de gl'oasă sau de alt mires nepăcut slăboade. idem, ap. GCK. I, 359¹⁰. Turcii să n'au mai șază cu casele lor în Tara-rumânească, nici moșii sau bălți

să nu fie slobozi a fineă. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 165. Tot felul de pește de țară, atât de helește, cât și de baltă... TARIF (a. 1792) UHICARUL, IV, 133¹⁰. Ba [căpitanul Turculeț] încă a pus prin bălți și niște ierburii veninoase. C. NEGRUZZI, I, 171. Pe de-a-supra bălții nagății se năvărăse. ALECSANDRI, P. III, 27. Văd cloșca păscând boboci de răpi pe malul bălții. ODOBESCU, III, 13¹⁰. Stiuca se vândează vara cu cârțișele, și iarna în bălți, cu cotețe. DAMÉ, T. 127. [Murgul] a băut apă din baltă, Cu glod negru-amestecat. ALECSANDRI, P. 248. Mândra... fine [caii] de căpește Și-i adapă la țevor, Că la bălți să ba nu cor, Că se prăpădeșc și mor. ȘEZ. IV, 218¹⁰. (Cred. pop.) La opărituri, e bine să mai pui și mătrează din belți, că-i foarte bună. ibid. III, 176¹⁰. Vai de mine, mor de cald, Și n'am baltă să mă scald. ibid. I, 104¹⁰. Mierla iar zbură... Pește cop se da Și mi se făcea, Se făcea d'o baltă Cu papură naltă, Cu papură groasă, Naltă și stufoasă. TEODORESCU, P. F. 455¹⁰. Toată fata Sare baltă, Numai șirba Scoate limba. JARNİK-BĂRSEANU, D. 434. Iubește, bade, iubeste, Trezile mândră din baltă, Subfirea, cerde și naltă. ibid. 47. Multe cântece populare se încep cu: *Frunză verde (s. foas tală s. foiliță, etc.) de pe baltă*. Cfr. HODOS, P. F. 149; TEODORESCU, ap. HEM. 2396; ȘEZ. I, 72¹⁰. (Prov.) *Picătura cu picătură face baltă*. ZANNE, P. I, 57 (cfr. *Picătură cu picătură face lac*. ibid.). *Acerea e o baltă: cum faci un gănșuleț, toată se scurge*. ibid. v. 24. *Cine scoală baltă, prinde broaște!* ibid. IX, 441. (Loc. Cu aluzie la bogăția în pește a bălților noastre) *Pește'n baltă, cas la stână!* „se zice despre acele lucruri care se află neapărat și cu belșug în anumite locuri“. ZANNE, P. III, 512. *Are baltă pește!* „știu că se află în mare număr, se va găsi, se va face neapărat!“ ibid. I, 117; mai ales cu înțelesul: are avere (cel de care e vorba). *Îtăde cărpa de baltă și dracul de porumbe(țe) negre*: „se zice despre cei ce răd de alții și [pe sine] nu se văd“. ZANNE, P. IV, 684; ibid. 690. ‡ A da cu bătă'n baltă: a face o muncă zadarnică, „donner un coup d'épée dans l'eau“, idem, I, 117. [Poporul crede că în bălți se aciuoază spiritele rele; cfr. smârcul mărilor] „In fundul apelor mari... își au drăcii, ai d'au căzut în apă, casele lor, căci d'ăia le și zice lor lumea: *ăi din baltă, [și de-a-acea se zice] fire-și-i în baltă!*“ ȘEZ. III, 101¹⁰; cfr. ZANNE, P. VI, 574; CANTEMIR, ap. HEM. 2400. *Voi, lelelor, Măiestrelor... Vă duceți în locuri depărtate, în baltă, trezile, pustietate*. POP, ap. GCR. II, 338¹⁰. Fig. (prin hiperbolă). [Sfânta Vineri] plânse, și baltă de lacrimile [ei] se feace. CUV. D. BĂTR. II, 150. *Lacrimile-i curg meren, De face baltă și tău*. BIBICESCU, P. F. 93. [Din astfel de expresii s'a născut construcția adverbială] *baltă=*(foarte) mult. *Au oăzut multe mere, de furtuna asta? — Au oăzut baltă*. Cfr. și *Am o vacă moartă'n șură, Îi șade untul baltă'n șură?* („Fântăna.“) GOROVEI, C. 143; cfr. C. 34. ‡ (Bot.) *Iarba-bălți* v. păiuș. PANTU, PL. I (Zool., iht., Ornit.) *Bon-de-baltă, bon-bălți, buhalui* de-baltă v. bou, buhalui.

‡ (Cu apa stătătoare a bălților se poate compara stagnarea unei întreprinderi; cfr. lat. *stagnare* din *stagnum* „baltă“. În loc de a se face însă o comparație completă din punct de vedere sintactic, printr'o propoziție construită cu o particulă comparativă, se întrebuințează construcția eliptică, în care *baltă* are funcțiune adverbială:) A stă (lucrurile) *baltă* = a sta pe loc, a stagna, a nu mai înainta, a nu mai da înainte, a rămâne neisprăvit; „stagner, rester stagnant, être abandonné ou remis“; p. ext. apoi: a rămâne (mai rar, a zăcea) *baltă*, p. ext. apoi (pentru ideea transițivă): a lăsa *baltă* = a lăsa ceva neisprăvit, a nu se mai interesa de... s. a nu se mai ocupa cu ceea ce s'a început: „laisser tout en plan“. DDRF. *Au rămas lucrurile baltă* = „tot încuratec și date tăcerii“. PAMFILE, J. II. *Vremea trece, făcând începe și el a se trece... și însurătoarea rămâne baltă*

CREANGĂ, p. 142. *Lumea umbilă în multe părți pentru sărbătorile apropiate și drumul meu e în mare preție de a rămâne baltă*. IORGA, N. R. B. 93. *Trebilele zac baltă*: „les affaires languissent”. CIHAC, II, 8; „die Unternehmungen, die Sachen stocken”. BAUCIANU. *Nauzi altu decât forme, Uniforme și reforme, Toți croșca, fac și prefac, Ca să ne vie de hac, Ieri o lege, astăzi altă, Și, când cați, lucrul stă baltă. Ci-că-aist-i e progres?... Na-ți-l frânt, că ți-l-am dres*. ALECSANDRI, T. 40. *Post-ai și d-ta la tinerețe, nu zic, dar acum ți erod; dă, bătrânețe nu-s? Cum n'or sta trebile baltă?* CREANGĂ, p. 230. *Toute interesele ne stau baltă* = „toate operațiile de comerț au încetat, stau în nemiscare”. COSTINESCU. *Vă poruncesc... să lăsați orice lucru a' câmpului baltă și să vă duceți cu să cărați lemni!*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *În urma urmelor, se văzură silii să lase baltă planul de răscumpărare*. CONV. LAT., *ibid. La 18 ani, am rămas fără tăl și am lăsat școala baltă spre a da ajutor mamei la treburile moșiei*. SANDU, LUC. VI, 147. „Ca să lase [cineva] o afacere, să nu se mai intereseze [de ea, și zice]: las'o baltă, las'o moartă'n poposu, las'o moartă'n cănepă!” ȘEZ. II, 75, *las'o moartă în baltă!* PAMFILE, J. II.

2^a. Spec. Numirea de bălți o primesc cu deosebire întinderile de apă stătătoare rămase pe urma răvârșirilor râurilor mari și mai alese ale Dunării. De aceea, voină a arătat toată extensiunea Țării-românești, poporul zice pe alcurea de la baltă până la munte = de la Dunăre până în Carpați (expresie care trebuie să fi fost creată de ciobanii care fac în fiecare an drumul cu oile de la munte la baltă și îndărăt). *Clăcașul să nu poată să căneze pește în heleștial stăpânului, dar în bălțile Dunării să vâneze pește, dând câte un pește la zec*. CARAGEA, L., ap. HEM. 2398. *Cu toporul să arunci în al de i-or da'n gând dracu' să-ți robească noșitea... și trau' tâu de vacuri așezat de la baltă până dincolo de munte*. JIPESCU, O. 126. „Când vântul bate despre baltă”, poporul judecă că are să ploaie”. (Găvănești, în Huțul) II, II, 92, cfr. bălțare? 2^a. P. ext. Locurile acestea după ce a secat apa de pe ele, vestite pentru vegetația lor îmbelșugată, cu deosebire locurile pe care le inundă Dunărea, aproape de gurile sale. *Se tîndeă Brătlenii până la orașul Flocii, pe baltă în sus... și pusesse subșapi prin sate și acoun pe baltă, de luă vamă din toate cele ce ieșea din bălți*. MAG. INST. IV, 107. *Balta a nfluor de minune!* LM. *Mulți mocani din Săcele și din Bran ieroun cu turnele lor de oi pe baltă*.

3^a. P. anal. Apă de ploaie strânsă într-o afundătură de pământ s. în zropile de pe drum, apă s. alt fluid vărsat în cantități mai mari pe jos (cfr. apărie, apăraie); băltoacă, baracă. [Despre omul beat se zice că] i se obănesc picioarele, ca cănepa cănoșo scoși din baltă. (Orlănc, în Transilv.), ap. HEM. 2400. *Priu bălțile de noroiu, ce împușcun pre cutelătorul ce se încreală perfelotelor unde, treceau niște ciubote mari, cărora nu le-ar fi păsat nici de potop*. EMINESCU, N. 33. *Pe străde se formase mici radele și pe alcouri apa se grămădise în mari bălți noroioase*. N. XENOPOL, ap. TDRG. *Mere nora la fântână, Cu cămașa soacrii 'n mână Și-o afundă-odată 'n baltă* (= băltoaca de apă murdară ce se formează lângă fântână din apa ce se vârsă pe jos din găleată) *Și o fîpă* [= aruncă] *peste poartă*: „Na-o, soacra, că-i spălată!” JARNIK-BĂRSEANU, D. 455. *Vinul, amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile salei*. C. NEGRUZZI, I. 152. *Atâta sânge mohorlîi curse din spurcăciunea de scorpie, încât se alcătui o baltă*. SPIRESCU, L. 138.

[Plur. bălți, ț balte și (Mold.) belți. Bădeja]... *Cum în belții să tîcăleă și de cojoc nici gîndea*. ȘEZ. V, 87^a. *S'a luat p' din douz setlor, Pă marginea belților*. MARIAN, S. 281. Cfr. ȘEZ. IV, 137^a. De aici gen-dat. belți. *Un prost mergea pe malul unei belți*. *ibid.* I, 210^a.]

— Cuvântul e vechiu în limbă și se găsește, cu același sens, și la Aromâni (*baltă*), la Megleniți (*baltă*) și la Istroromâni (*bâte*). Față de paleosl. *balto*, idem (cfr. dubletul: *bolotău*), cuvântul românesc arată aceeași metateză remarcabilă (căci grupul inițial *ba-*, ca și *gra-* a fost în toate timpurile obicnuit la Români; deci cuvântul acesta nu poate fi asemănat cu slav. *diato* > *daltă*) ca și în *pară* față de paleosl. *grads*. Aceeși metateză apare la Albanezi care au *balte* „mocrilă” și *gar* „zard”. Coincidența aceasta nu poate fi întâmplătoare, cu atât mai mult că *baltă-balte* a înlocuit în amândouă limbile pe lat. *palus*, care la Români (*pădure*) și la Albanezi (*pūt*) — și numai la ei — a primit sensul de „pădure”. Raportul între cuvântul slav și cel româno-albanez nu este încă lămurit: forma metatezată apare și în Dalmația (*balta*. Jiriček: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, 88) și la Greci (m.-grec. βάλτε, n.-grec. βάλτος „baltă”), iar dintre Slavi o cunosc numai megieșii imediați ai Românilor, de care au împrumutat-o (m.-bulg. *ballina*, *Archiv. f. slav. Phil.* XXII, 32, rut. *balta* „băltoacă de noroiu”). Foarte probabil este că și *paltă* „mocrilă, noroiu” la Ladini și în Italia de nord (*lomb. paltta*, piem. *panta* Ascoli: *Archivio glott. ital.* I, 261) e același cuvânt ca cel româno-albanez. Răspândirea aceasta geografică a făcut pe E. Berneker, *Sl. Wb.* 70 să presupună că a existat la Iliri o formă *ballom, cu plur. *baltă, de la care au acest cuvânt Albanezii, Români, Dalmații, Italianii și, probabil, și Grecii.

BĂLTĂ s. f. v. balț.

BĂLTĂBĂC: interj. v. băldăbăc.

BĂLTAC s. a.]

BĂLTAC s. a.]

Hache d'armes; sorte de halberde. Coup de hache d'armes. — (În România; peste munți, numai în Maramureș și în poezii populare. Învechit) O armă care constă dintr-o secură cu unui s. cu două tăieșe pușă în vârful unei coarde mai lungi, de lemn tare. Armă în formă de secură cu două ascuțituri, bipennis”. LM. „Toporel cu coadă lungă; astăzi se poartă de unii călători la obăncul selei”. COSTINESCU. *Băltag* = topor mic, îndemănos și ușurel, cu toporiște lungă”. TIPLEA. *Vladul au fost băut la o masă cu Șarba, fratele Radului, deci au fost lovit pe Șarba cu un băltag peste o mână, și i s'au uscat mâna*. DOC. (1624), ap. HEM. 3065. *Dimitri Saraciu, sluga lui Dimitrașco-vodă... au lovit lăcața cu băltagul, de o am stricat-o și au scos pe tornicul lorlăcați nfară și i-au dat cărji de călmăciune*. NECULCE, LET. II, 332^a. (*Acel călare scoase baltaculă lui și lovi pe săracul acela în tâmpla capului și-l omori*. MĂRGĂRITARUL (a. 1746), ap. CCR. 200 [Robinșon] au aruncat halna de pe dînsul, sulfa și băltagul. DRĂGHICI, R. 160. *Au mers îndată la cozpicul acela... și au dat cu băltagul de două ori într'însul și au bălăt în locurile acele două pene, și au aninat ploștele de dinsele*. SBIERA, P. 68^a. (Prov.) *Dese lovituri de baltag răstoarnă stejaru urieși*. ZANPE, P. I, 289. | „La curtea domnească din Moldova, băltagul era într-o vreme semnul caracteristic al agăi, înlocuit apoi prin topor”. HEM. 3035. *Pînă la Grigorie-vodă în domnia a doua, aga purtă baltag... iar atunci Grigorie-vodă... au sult agia după cel-comis, dându-i Domnului cu mâna lui semn să poarte topuz, adică bazdușan, și de atunci s'au numit și cel-aga*. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 292^a. *O Mihnea, Maria-Ta, Nu sili la cap tăiat, Că e lucru cu păcat; Tu, grăbi, Pîn' mi-o soși Costanul și baltacul* (pentru că s'au pută legitima). TEODORESCU, P. F. 476^a. | *Băltacul* era una dintre armele hauducilor, care-l purtau, când erau călare, la obăncă s. la ciochină. Adevădă era „ferecat” s. „țintuit” și une-ori se ținea în-

tr'o teacă anume făcută) [Codreanu zice:] *Unde vi-deam săracul, îmi ascundeam baltagul, iar unde zăream grecul, Mult îmi ardea sufletul, Pîn' ce-i retezam capul.* ALECSANDRI, P. P. 89^b/₁₀. *Dat-a franza fagului, Pus-am cruce satului și coadă bal-tacului, Că am gândul dracului Asupra bogatului.* TEODORESCU, P. P. 289. *Vălcinaș seședă întins și cu greu de somn cuprins, Cu baltacul la călcăiu, Cu hangerul cîpătău.* ibid. 553^b. *Cel mai mic din poterași... Măna'n posnar băgă, D'un argint cîl mi-și scoțed, Pe butuc cî-l aședă, Cu baltac patru-l făcē, În flintă mi-l aședă.* ibid. 589^b. *Cu baltage ferecate Tot cu petre nestimate.* POP., ap. HEM. 3063. *Pănă eram ne'nșurat, Partam murgu' ne'nșafat și baltag inferocat, Dar de cînd mă însurain, Dă-duiu murgu' pe mălain, Băltagu' pe lapte dulce.* MĂN-DESCU, L. P. 113. *Și-s volnicii înarmați bine, Nu le pasă, eđu, de nime, Căci au arme ofelite și baltage fîntuite.* POP., ibid. *În fierul [plugului] cel mai lat, Cel mai lat și'ncoaciat, Să fac teacă la baltag, Și baltăgu' 'n ea să-l bag.* POP., ap. GCR. II, 306^b/₁₀. *Bistrișo, șiroiu de frunte! Ce te făcuși Dunăre și te umflași tulbur, De nu pot trece prin tine Cu baltagu' la ciochine?* ALECSANDRI, P. P. 255^b/₁₁. | (Astăzi, e, prin unele regiuni, arma ciobanilor și a sătenilor la drum) „Armele de care seserăvesc ciobanii: pe lângă pușcă și măciucă, mai au un fel de toporaș, pus în capul unui băț de corn, ce se cheamă, c'o singură numire, *băltac*.” (Chiojdu-Băsea, în Buzău). H. II, 31. „Armele ciobănești sînt: băț sau băță, cață și *băltac*.” (Maxenu, în Buzău). H. II, 131. „Numele armelor întrebuintate de săteni sînt: pușcă... *baltagul*...” (Borești, în Covurluiu). H. III, 50. *Morfișo cum Hoișeti, Albă ești, frumoasă ești, Cu bărbatul cum trăiești? — Trăiesc bine, cu cu dra-cul, Că și-aseară mi-a spart capul, Mi-a spart capul cu baltacul.* TEODORESCU, P. P. 316^b. [C. NEGRUZZI și ODOBRESCU n'au priceput bine, pe cât se pare, sensul adevărat al cuvîntului din poezile noastre populare, de-oare-ce l'întrebuintează cu înțeles de „măciucă, ghioagă”. Căci tatăl mieu [urîșul] pe-atuneca eră volnic și torc... Eu astăzi îi fîn locul! Eu port armele sale, Baltagul lui cel strășnic și arel ostășesc. C. NEGRUZZI, II, 72^{1/2}. [Impăratul] cînd e să plece la căduțoare... învoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Erelul rusticul, al Lășului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu. ODOBRESCU, III, 75^{1/2}. *Eră îmbrăcat cu un mîntean de urs lășos și'n cîncu cu o curea, de care sta animată o ghioagă nestrujită, cu dinți de fier, adevărat baltag de uriaș.* idem, I, 173^{1/2}.] Fig. (Metonimie) Lovitură de baltag. *Și Stoian apă grăudă... Cîntă-mi, măndro, cîntecul, Că mi-e drag ca sufletul!* — „Alei, frate, dragul mieu, Nu mai poști să cînt eu... Eu dacă fi l-oiu cîntă... Văile or răsună și pe noi ne-a'ntîmpină Păunașul codrilor, Voinicul voinicilor...” — „Las' să vie, că nu-mi pasă, Eu că l-oiu poști la masă, Și de-a mai vred altă hrană, l-oiu da trei baltagi pomandă.” ALECSANDRI, P. P. 98^b/₁₀. [La C. NEGRUZZI, I, 24, se găsește întrebuintat și cu sensul — suspect — de „bustonață la talpi”; cfr. *băltagaș*. *Veți lua fiecare cote o sută [de] baltage chirjaliești pe talpe.* C. NEGRUZZI, I, 24.]

[Plur. -tace, (rar din cauza ritmului) -taci. | Și: *băltăg* s. a.; *băltăg* s. a. | În Teleorman, și: *balďac* s. a. [Codreanu] *Vîndedă calul, armii, Rămănea cu balďacu.* MAT. FOLC. 152. *Ș'oiu plecă din sat în sat, Să-mi găsece omu' bogal... Să-i trag măciucă după cap, Ș'unde-oiu gășă om bătrău, Să-i dau balďace...* ibid. 387^b.]

— Din turc. *baltak* „hache, halberdar”.

BĂLTĂC s. a. v. *băltoacă*.

BĂLTĂC interj. = *băldăbăc*. (Rare) Interjecțiune care „exprimă căderea în apă și sunetul ce rezultă

din acea cădere”. LM. „*Băltăc în apă* = platsch ins Wasser 1° POLIZU. *Hăltăc, Băltăc, De barbă-l duc?* (= „Fedelesul.”) GROVEI, c. 145 (Variantă: *Hurduc, burduc*,...). Cfr. *hălbăc! hăldăbăc! hăltăc!* — Formație onomatopoeică (ca și *băldăbăc!*) Se pare că această onomatopoea a fost apropiată de cuvîntul *băltăc*, cfr. *băltăbăc*, ca și cînd ar limita sunetul produs de căderea unui corp în baltă. La LM. se dă și expresiunea — suspectă — a *merge băltăc-băltăc*: „greu și scăpătînd din lac în lac” [construit, probabil, după „a merge șontăc-șontăc”]. Cfr. și rus. *bultych!* [cu același sens, de la care derivă verbul *bultychat* „a arunca în apă”].

BĂLTĂCĂI vb. IV². *Tomber à l'improviste dans l'eau*. — Propriu: A face *băltăc!* în apă, (deci) a cădea s. a. și scăpătă pe neașteptate (cu picioarele) în apă. *Căi au băltăcîi înăci cu picioarele de dinainte, apoi cu cele dinapoi; ghioșă părău... și sania scăpătă în apă. Și cai și fugari s'au dus pe supt ghioșă.* SANDU-ALDEA, U. P. 37. [„Forma *băltăcîi*, în SĂM. III, 763^{1/2}, unde novela aceea s'a publicat mai întîi, e greșală de tipar”. Com. SANDU-ALDEA. În dicționarul i se atribuie lui *băltăcîi*, în mod greșit, sensul lui „băltăc”.]

— Derivat din *băltăc!* prin suf. -ăesc.

BĂLTĂCĂL s. a. *Hachette d'armes*. — Diminutivul lui *băltăc!* (derivat prin suf. -el). Cfr. *băltăgaș*. *Să-mi dai (tu) cărligul tău, Să-ți dau băltăcelul mieu.* MAT. FOLC. 211. *În nouă cădurele Sînt cam nouă corăbiele, Și stegari cu stegărele, Căpătani cu băltăcele.* TEODORESCU, P. P. 52^b. [Și: *băltăgei* (diminutivul lui *baltag*)². *În ciocan un băltăgei, Să intru 'n codri cu el.* POP., ap. ȘIO. II.]

BĂLTĂCI vb. IV² intrans. 1°. *Former des flaque, séjourner (en parlant de l'eau) 2°. Pétiner dans un marais, barboter, patauger, patrouiller, patouiller.*

1°. (Rare; despre apă) A se strînge într'un loc, formînd (ca) o baltă, a stagna, a (se) bălți. *Scurge-roa acoperigului trebus să fie repede, ca apa să nu băltăcească pe învelitoare.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

2°. (Numai în dicționare) „A merge prin lacuri sau tîna, a sări, a se arunca, a sălta, a se bate prin apă. A merge greu printr'un loc băltoș sau tînos”. LM. (După COSTINESCU, și cu sensul spec. de „a zbură cu pieptul pe de-așupra și [cu] picioarele prin apă. Se zice de pasiri”). HEM. 3069 face deosebirea următoare între a *băltăci* și a *bălăci*: „Bă-lăcește cineva, jucându-se, cu plăcere sau de bună-voie, pe cînd *băltăcește* cu desgust, de nevoie și cu anevole”.

— Derivat din *băltăc!* (în sensul 2°, născut printr'o apropiere a verbului *bălăci* de subst. *băltă* s. de *băltăc!*: „a bălăci prin baltă”).

BĂLTĂG s. a. | v. *baltac*.

BĂLTĂG s. a. | v. *baltac*.

BĂLTĂG s. m. sing. Nom d'un vent violent. — (În Copăcel, com. Făgărașului) „La vîntul-cel-mare so zice pe la noi *băltăgu*”. ap. HEM. 3066.

— Pare a fi derivat din *baltă*, prin suf. -ag; ar însemnă deci, propriu zis, „vîntul ce bate de la baltă (3°), băltărețul”. (Hasdeu, *Etyim. magn.* 3066, crede că avem a face cu o întrebuintare metaforică a cuvîntului *băltăg!*: „vînt puternic = care bate, lovește, doborău ca un baltăg”. Impotrivă acestei explicări vorbeste faptul că *băltăg!* e necunoscut prin Transilv.; dimpotrivă, Românii din Țara-Făgărașului cunosc bălțile Dunării, din migrațiunile lor cu oile, la iernatic. Și sensul de „vînt de la răsărit” ce-l are derivatul *băltăguș* prin părțile Brăilei arată că avem a face cu un „vînt ce vine din spre bălțile Dunării”).

BĂLTĂGĂN s. m. sing. *Vent de l'est.* — (Rare) „Vântul de la răsărit i se zice *băltăgan*”. (Ceacăru, în Brăila) ap. HEM. 3066.

— Derivat din *băltăg*², prin suf. augm. *-an*. Cfr. *băltăroț*.

BĂLTĂGĂȘ s. a. *Hachette d'armes. Coup de hachette d'armes.* — Diminutivul lui *băltăg*¹ (derivat prin suf. *-uș*). Cfr. *băltăcel*. (Rare) Lovitură de băltăg. *Mă ținu seara pe lună, Cu flintuța mea în mână. Când flintuța mea plesnă, Un ciocoiu se prăvăle.* *I-aș mai da ș'un pumnul bun, Să-i sară punga din sân; I-aș mai da ș'un băltăgăș, Să-i sară er'un găbenaș.* POP. (din Bucovina), ap. HEM. 3070.

BĂLTĂGĂL s. a. v. *băltăcel*.

BALTĂGI-HAȘ(A) † s. m. v. *baltăgin*.

BALTĂGIN † s. m. *Soldat armé d'une hache d'armes, pionnier, sapeur* (dans la garde du sérail). — (Turcism din epoca Fanarioșilor, cunoscut numai la Români în legături cu Turcii) „Soldat pionier care servea odinioară în garda saraiului (compus din 400 de oameni înarmați cu securi sau baltaice și care erau puși sub ordinele imediate ale lui Căzlar-aga”. ȘIO. *Împăratul, sigurăciut spre vreme, în sarai, supt paza bostangilor și baltăginilor, se temea de toate cele întâmplătoare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/1. *Marți, August 1, au mers Domnul Mollaviei, cu corn[ic]ul Cusa, corn[ic]ul Iordache Răscănuș și post[ic]nicul Greeceanu, de au heretisit pe patriarhul, în două cauze, cu un baltăgin și cu slugi feștecare.* LET. III², 447/]. [Căpitanul baltăginilor se numea *turește baltăgi-șoșu*, cuvânt ce se găsește și la noi, sub forma *baltăgi-șoș(a)* s. m. *leșice poronci de la împăratul, la baltăgi-șoș, de i-au călcat casele până în trei ori, cerându-l.* N. COSTIN, LET. II², 92. Comandantul suprem al corpului de baltăgi se numea *turește baltăgișlar-kehoșușu*, cuvânt întrebunțat și de unii scriitori români, sub forma *baltăgișlar-chehoșușu* s. m. *150 tal[er]i ș'au dat, de ș'au trimis la Odrin, pentru poclonul lui baltăgișlar-chehoșușu, care nu i ș'au dat la bairam.* CONDICA (a. 1693), ap. ȘIO.] — Din turc. *băltăgi*, idem.

BĂLTĂI vb. IV². *Dire des bêtises.* — (În Șeșiți, în Mehedinți) „A *băltăi* = a spune prostii”. Com. N. IONESCU.

— Etimologia necunoscută.

BĂLTĂRĂU s. a. v. *băltău*.

BĂLTĂREĂNCĂ s. f. Nom d'une danse populaire. — (Prin Teleorman, Dolj, Râmnicul-sărat, Buzău și Covurlui) Un danț țărănesc. HEM. 3073; H. II, 82; III, 154.

— Probabil că danțul acesta a pornit și a primit numele de la vreo comună cu numele *Băltărești*.

BĂLTĂREȚ **-EĂȚĂ** adj., subst. 1°. *Palustre, marécageux*. 2°. (*Vent*) *qui vient des marais* (du Danube), *paludéon*, *Aulan*. 3°. *Habitant d'une contrée couverte d'étangs ou marécageux; paludicole*.

1°. De baltă, de pe baltă, de lângă baltă, din regiunea bălților; cfr. *palustru. Pasărele băltărețe*. LM. „Porci se deosebesc în porci de țară și porci băltăreși. Porcii băltăreși sânt mai mari decât cei de țară, însă sânt foarte plăpânzi. Ei au urechile lungi și blegoșate, astfel că nu văd în lături”. (Chiojdu-Băsea, în Buzău), ap. HEM. 3071. *Dar o parte din fân eră plouat și caii nu-i mâncau bucuros, iar altă parte eră băltăreș, amestecat cu șovar și cu mânzoș, și nu-i mâncau bucuros boii.* SLAVICI, V. P. 55.

2°. Spec. (Despre vânt; uneori substantivat) (Vântul) care bate dinspre bălțile Dunării, deci, pentru Români din Muntenia: vântul de sud, de miază-zi;

cfr. *băltăg*¹, *băltăgan*. „*Băltărețul* [e] vântul polului miezii zile[!]”. PISCUPESCU, O. 70. „*Băltărețul* suflă despre sud; e cald; se mai numește și vânt de la nimeazi”. (Alimănești, în Olt), ap. HEM. 3071. „Vântul care bate despre sud se numește *băltăreș*. Băltărețul este privit ca vântul cel mai arzător; e însoțit mai todeauna de o ploaie caldă; nu e bun pentru recolte. Este în opozițiune cu vântul despre nord, numit munteanal”. (Socariciu, în Ialomița și Crăciuna-de-sus, în Olt), ibid. 3072. Cfr. H. II (Buzău), 5, 13, 22, 50, 106, 127, 134, 156; III (Covurlui), 157, 316; IV (Dâmbovița), 15, 47, 68, 77, etc. *Vântul băltăreș suflă de la Dunărea (despre mează-zi)*. I. IONESCU, M. 62. *Nu eră însă primejdia atât de mare cum și-o închipuiseră ei. După apusul soarelui, băltărețul ș'a oprit.* SLAVICI, V. P. 104. cfr. ibid. 98. *Când bate băltărețul, Ia-și toacă și șăculușul.* POP. ap. HEM. III, Add. XXXVI. [În sensul acesta, cu obiectivul schimb între suflărele *-eș și -er*, și (rare): *băltărez* s. m. FUNDESCU, I. P. 168/1.]

3°. Substantivat. Locuitor de pe lângă baltă, din regiunea bălților. *Eră băltăreș, crescut pe marginea opei, ca bobocul de rață.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 923. *Băltărețele (= muerle băltăreșilor) știn mână luntrile ca și bărbaiș lor.* LM. — Derivat din *baltă*, prin suf. adj. *-reș*.

BĂLTĂREZ s. m. v. *băltăreș*.

BĂLTĂRIE s. f. = *băltiș*. „*Băltărie* este o mare întindere de pământ acoperită cu ape stătătoare”. HEM. Cfr. *băltina*.

— Derivat din *baltă*, prin suf. col.-loc. *-ărie*.

BĂLTĂȚ, **-Ă** adj., subst. 1°. *Bigarré, bariolé, diapré, tacheté, rayé, gricelé; marqueté.* (Cheval) *pie. Distingué*. 2°. *Qui a une dent préminente*. 3°. *Peint sans goût. Bigarré, bariolé, etc.* (Au fig.) *Qui manque d'unité*. 4°. *Habillé en bourgeois*. 5°. *Incertain, changeant, inconstant, variable*.

1°. (Despre animale, mai ales despre bou și vacă) Cu păr care nu e de aceeași culoare peste tot trupul (nu e sadea), ci e întrerupt de așe sau așe mai multe făși s. bălțuri (cfr. *dungat, vârgat, zăbrelat*) s. pete mari (cfr. *pătat*) de altă culoare (se poate descrie de peștri și țărcent). (Adesea substantivat, înseamnă animalul care e *băltat*) „*Băltat* [e] numele unui bou, care e vârgat pe spate, adică care are o pată sau dungă albă și una neagră; *băltăță* [e] numele unei vaci care e vârgată pe spate, adică care are o pată sau dungă albă și una neagră”. MARIAN. „După fața părului se dă (- dau) boulii [și vacii] felurile denumiri și anume:... *Băltat* (fem. *băltăță*), când are pe spate pete mari mai deschise printre părul mai închis”. DAMÉ, T. 28. „*Băltăță* [e] numele unei vaci care e la păr împetrișată și cu o pată albă preste nas”. MARIAN. „*Băltăță* [e]: vită cu părul alb preste mijloc și încolo roșă, neagră, porumbă sau plavană”. ȘEZ. IX, 157. *Puis de gască... sânt... bălțai*. (Jorăști, în Covurlui), H. III, 244. „*Băltăț*: care are o vargă preste trunchiul”. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 3081. „*Băltăț* [se zice] despre culoarea vitelor, [și înseamnă] jumătate negru, jumătate alb (Orlat, în Transilv.) ibid. 3081. „*La boi bălțai li se zice Floreni; când le este numai coada bălțată = eudalbi*”. (Smulți, în Covurlui; Copou, în Iași), ibid. 3081. *Is, voi, Turcilor, să-mi dați Vro cincizeci de boi bălțai, Cu cârți negre pe spinare, Rotogale pe sânt poale.* TEODORESCU, P. P. 481. *Când [nevasta] dă câte o gură, Vacă fușe, Boul mușe... Ho, bălțato! na boiastră! Ștafi că nu e boala voastră Și e chiar nevasta noastră, Mi-e perche, Nu vi-i streche!* ALECSANDRI, P. P. 352°. „O rămas un giunc bălțat Ș'o luat porțina cap. ȘEZ. VII, 42. *Merg cu toanta la oboș, Fură vacile, șe omor, Gâdnesc cu e boala lor, D'apoi un vișel bălțat? A rupt funia ș'a*

scăpat. TEODORESCU, P. P. 335; ȘEZ. I, 139/12. *Taur bălțat, La spatele mă-tii înodată?* (= „Cojocul.”) GOROVEI, C. 97. (Loc.) *A umbliă după boi bălțafi s. a urea boi bălțafi* = „a dorii lucruri a-nevoie de căpătâș” (fiindcă „boii... bălțafi sânt mai mari”). LM. *De acum înainte, nu o să mă fac boi bălțafi* = „de-acel înainte, n'o să mă facem trebur însemnate, n'o să mă neam priocosim”. ZANNE, P. I, 332. P. ext. De seamă, ales (nu numai despre boi, ci și despre oameni; cfr. breaz). *Nu ești tu mai bălțat ca alții!* LM. Și despre alte animale; astfel, despre cai („După fața părului, calul poartă diferite numiri... bălțat, când are mari pete albe în alte pete închise”. DAMÉ, T. 48. „La cal bălțat se zice pag [s. peag]”. Hermozio, în Iași, ap. HEM. 3082); despre oi și berbeci. DAMÉ, T. 67; H. IV, 9; despre capre și țapi, H. II, 28; despre căni, H. II, 99; despre porci, H. III, 130; despre pisici, H. III, 130; despre porumbei („bălțafi pe roșu, pe negru, etc., însemnează că coada, penele mari ale aripilor, fulgii de pe gât și de pe cap sânt albi, iar restul sau numai roșu, sau numai negru”. COM. I. PAVELESCU; cfr. BARONZI, L. I, 95), etc. *Toi ce nu ca fi bălțat și ală intru capre și murgu intru miei, furat ca fi, cătră mine... Și împărți intru zioa acoala [apoi cei bălțafi și cei albi și toate caprele ceale bălțate și albe. BIBLIA (1688), 22* (= tot ce nu va fi bălțat și alb în capre și sâin în miei... BIBLIA DIN BLAJ 1795: „omne quodcumque non fuerit sparsum et subalbum in capris, et fuscum in agnis, furto ablatum erit apud me... Et separavit in die illa hircos sparsos et subalbos, et omnes capras sparsas et subalbas”; „tout ce qui ne sera point picoté ou tacheté entre les chèvres, et tout ce qui ne sera point roux entre les agneaux, sera tenu pour un larcin, s'il est trouvé chez moi... Et en ce jour-là il sépara les boucs marquetés et tachetés, et toutes les chèvres picotées et tachetées”). *Să-mi dai căciulă de țap bălțat. MAT. FOLC. 211. Pe-te dealul pădurat, Fuge-nu o iepure bălțat?* (= „Soarele”). GOROVEI, C. 350. *Erau unsprezece burșucii... unii negri, alții murgii și alții bălțafi. ODOBESCU, III, 42. Pentru dinșul, toate zburătoarele... pupăze cu crește bălțate, gravuri peștriși... toate picau ca fermecate, când ieșea și la oînătoare. idem, III, 181/1. Să nu ceri nimica, fără numa găina a bălțată. ȘEZ. IX, 114. Grăul înfrățise pe brază, trecuse d'o șchioapă, și, de s'ar fi dat ofund ciocăriturile în suful lui, și-ar fi ascuns și trupul cât un pumn, și ciocul limbuit, și moțul bălțat ca și cum ar fi încondeiat de mâna omului. DELAVRANCEA, ap. HEM. 3082. Ioana... (imănd pe Bălășu (când o ocără pe ea) Bălă-te-ar gădiu, cofofană. Numai la zăbănuituri [și-a gându... ghidi, ghidi, pupăză bălțată! ALECSANDRI, T. 938. Alecu: O, Aglăișă, Aglăișă! Dumnezeu trebuea să te facă împărat, ca să scapi lumea de creditori... Acum sânt sigur că nu m'or mai oprimă mâni. — Aglăe: Ba zău, nu prea... că bate nu știn cine la ureă... Alecu: Încă o lighioce bălțată? idem, ap. HEM. 3083. — Metaforă. Dar, ca să scurțăm. Pe d-coastră că rugăm, Ca ciuta moșată, Sub barbă bălțată (— mireasa), Cu fundără neagră mbrăcătă, Cu cismie roșii încălțată, Să ne-o arătați. TEODORESCU, P. P. 178; MARIAN, ap. HEM. 3082; cfr. MĂNDRĂSCU, P. P. 203/12. 2. (Neoblicnuit; numai în LB.) „Colțat: cui dens deformiter prominet; dem ein Zahn unförmlich hervorragt”. Cfr. colțat, zămbat.*

3. P. ext. (Fiind vorba de stofe, de porci, de tablouri, etc.) Cu prea multe colori amestecate, împreștate, p. ext. fără gust. *Coororul acesta nu-mi place, pentru că e prea bălțat.* | Fig. (Literar) Se zice „de opere și produse ale spiritului, în care intră ideile luate de la răsărit și de la apus, fără nici o legătură între dînsle”. LM. Lipsit de unitate. | (Rar) *A fi cu mafele bălțate* = a fi peștriș la mafe („rău ca șarpele cel peștriș care, după credința poporului, este cel mai veninos dintre toți șerpii;... fățarnic”). ZANNE, P. II, 271.

4. (Desprețnitor) Imbrăcat în haine boierești s.

nemțești (care poporului li par bălțate). Cfr. albastru (3). *Frunzulășă, lemn uscat, Aoleo, ciocoiu bălțat, Sânt trei ani de când te cat. TEODORESCU, P. P. 383.*

5. Fig. (Despre noroc, lume, etc.) Nesigur, schimbăcios, nestatornic, în care nu te poți încrede; cfr. în doi peri. *Cie, maică!... Eu mă duc După ăst voinic haiduc, Că mă topeș după el — Mull e mândru, voinicel, Ș'o să-mi facă norocul! — Arde-l-ar, să-l arză focul! Norocul lui e bălțat. De l-ay vedea spânzurat!* POP. (Gorj), ap. HEM. 3083. *Sân-Văsiu bălțat, Adă-mi nu bărbat, Cât de blăstămat, Dar bine-ntrămat. MARIAN, SE. I, 123. Apoi se cumunară și trăiră o viață fericită, cum se tritește pe lumea noastră asta bălțata. ISPRESCU, ap. HEM. 3083. Lui popa Toader nu-i pășă. Li venise feciorul, care era soldat în Dobrogea, și nu se mai sfârșeau chefurile, de trei zile și trei nopți. Hei, dar toate au copăt pe lumea asta bălțată. După ce trecură ale trei zile, ca trei ceasuri, feciorul popoi se porni iar la Dobrogea. HĂDULESCU-NIGER, ibid. 3083.*

[În Mold. se pronunță și: *bălțat*, -ă.]

— Din lat. *baleatus*, -a, -um „înțins” (cfr. ital. *balzano*; v.-fran. *baugant*; prov. *baussan* „tacheté, pie” < „balleanus”). Cfr. baiț, îmbălțat.

BĂLȚĂTEL adj. masc. *Bigarré, bariolé, tacheté, gri-celé*. — Diminutivul lui *bălțat* (derivat prin suf. dim. -el). (În Oltenia; numai despre grâu) Peștriș, pătat. *Grâu curat sau grâu bălțătel*. (Șimnic, în Dolj). *Namirile grânelor sânt: grâu de Banat, ghircu, arnaud și bălțătel*. (Cotofeni, în Dolj). *La grâu bălțătel se zice și peștriș* (Gostavet, în Romanța). Toate ap. HEM. 3087.

BĂLȚĂTURĂ s. f. 1. *Bigarrure, bariolage*. 2. *Tache* (sur le corps d'un animal, sur une paroi ou sur une robe), *balzone*. 3. *Animal bariolé, chose tachetée; bouillage*. 4. *Marrube blanc*: „*Marrubium vulgare*”.

1. (Rar; cu sens peiorativ) „Amestecătură fără priecere și fără art de diverse colori ce nu armonizează intru sine [d. ex.] *Bălțătura* ce se observă în acest tablou face ochilor o impresiune dureroasă.” LM.

2. Pată mare de altă culoare pe o suprafață sa-deă, cu deosebire „pata sau cureaua de altă culoare, care face ca un animal să se zică bălțat”. HEM. 3085. | (Mai ales cu sens peiorativ) Pată care bate la ochiu, jignind armonia de colori a unei suprafețe mai mari. „*Bălțături* se chiamă... atunci când pereții casei se coșcovesc și se strică, iar petele se dau cu lut și apoi cu var”. PAMFILE, J. I, 335. *Bălțături* = pată pe haină. DAMÉ, T. (glosar). | Spec. (med., neoblicnuit). Un fel de pete albe pe piele (traducând pe grec. *leucy*). FIRU-TESALIANUL, MEDICINA PRACTICĂ (a. 1849), ap. TDRG.

3. (Intrebuințat rar și numai cu sens peiorativ) Animalul s. obiectul *bălțat*. *Bălțătura aceea de vacă* = „vaca aceea bălțată”. *Asta e bălțătură, nu picătură!* LM.

4. Spec. (Bot.) = *ungurac*. PANTU, PL.

[Pur. -turi.]

— Derivat, prin suf. abstr. -ătură, dintr'un verb *bălta, neintrebuințat (și atestat numai în dicționar).

BĂLȚĂU s. a. *Grand étau, grand amas d'eau dormante. Grande flaque ou mare* (d'eau épanchée par terre, de sang, etc.). — Augmentativul lui *bălțat* (derivat prin suf. -ău). Bălță mare, bălțoiu. „Bul-hac = lac, bălțău”. CIREANĂ, GL. | (Cu deosebire ca augmentativul al lui *bălțat* 3) Cantitate mare de apă (sânge, etc.) vărsată pe jos, bălțoiu; cfr. bălțoaică, lăcăraie, lăcărie. *Când [împărăteasa] ajunse la locul de lupă, căzu un bălțău de sânge*. ISPRESCU, L. 134. [Pur. *bălțăuie*.] DDRF. dă și o formă cu sufixul -ăruș: *bălțărău* s. a. „marais”, neatostată aiuroa.]

BĂLȚI vb. IV^a refl. 1. *Se courber graduellement par le milieu*. 2. *S'érouler*. — (În Muscel)

1°. „A se bălți = a se îndoi de la mijloc puțin câte puțin [d. ex.] Nu cezi că se bălțește?” Com. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. (a se) scovărdă.

2°. „A se bălți = a se surpa (cevă), așternându-se la pământ”. RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. Cfr. bălți².

BĂLTI vb. IV^a }

BĂLȚI vb. IV^a }

Former des marais, des mares ou des flaques; séjourner (en parlant de l'eau). — Intrans. și refl. (Rare; în Mold. și peste Carpați; numai despre apă) A se strânge multă la un loc, formând (ca) o băltă, a stagna, a bălțaci (1^a). Oile de munte sânt ferite de galbăză căci galbaza se face numai pe la șas, unde bălțește apa. ȘEZ. III, 147¹². Făcând apă, apa curge de-a-lungul șanșului, numai unde se strămătă, iar, aproape de viroaș și aproape de moară, iar mai departe, în burdă, ea se bălțește și aruncă podmol. SLAVICI, V. P. 47. Făcuse locmai dincolo, unde apa se odăra în matcă, un pletar înțărît cu capre și cu garduri, și viroaga s'a podmolit, fiindcă apa se bălțise, oprită de acest pletar. idem, V. P. 110. Cfr. ibid. 127.

[Dicționarele mai citează și o formă derivată prin suf. -ness: băltui vb. IV^a cu funcțiune refl. „Mă băltuiesc = inundo, exundo; austreten, überströmen oder anschwellen” LB, „sich stauen”. BARIANU, „se răspânde în de hors (en parlant de l'eau), inonder, se déverser, s'étendre en flaques”. DDRF. După atâtea plozi, râul s'a băltuit, ieșind din maluri. HEM. 3076 — și cu funcțiune trans.: „A băltui = inonder”. PONTBRIANT. După atâtea plozi, ieșind din maluri, râul a băltuit tot împrejurul său. HEM. 3078. Tot în dicționare se mai citează și derivatele: băltuire s. f. „débordement, inondation, action de déborder”. PONTBRIANT; băltuit a. a. și băltueală s. f. HEM. 3078.]

— Derivat din băltă.

BĂLȚI vb. IV^a refl. Se relâcher, se détendre, se lâcher au milieu. — (Mold.) A se destinde, a se lăsa la mijloc, a se slăbi (despre o funie întinsă, despre împletitura unei site, a unui scaun, etc. TDRG.); cfr. scovărdă. Cfr. bălțit.

— Pare a fi un derivat din bălț, cu sensul de „ochiu, lat”. Funia întinsă s'a bălțit a putut însemna la început: s'a destins atât de tare, încât a format la mijloc un ochiu. Cfr. bălți¹.

BĂLȚIC, -Ă adj. *Baltique*. — (Numai în numele propriu) Marea baltică = germ. „Ostsee”, marea dintre coastele Danemarcei, Suediei, Germaniei și Rusiei. | Spec. *Regiunile baltice, provinciile baltice*: provinciile rusești de la marea baltică, între golful Finlandei și granița germană.

— N. din fran.

BĂLȚICĂ s. f. = bălțită. Diminutivul lui băltă, derivat prin suf. -ică. HEM. 3076. Cfr. băltucă, bălțică, bălțită, bălțuță; băltoacă.

BĂLȚICĂ s. f. v. }

BĂLȚICĂ s. f. }

= bălțită. Diminutivul lui băltă, derivat prin suf. -ică (-icea). Cfr. bălțică, băltucă, bălțită, bălțuță; băltoacă.

BĂLȚIC s. a. v. băltoacă.

BĂLTINĂ † s. f. *Terrain marécageux près d'une rivière*. — „Loc mlaștinos sau mocirlos lângă un râu Un fel de bălțis, dar de o natură mai permanentă”. HEM. 3075. Cfr. bălțis, bălțarie, padină, rovină. Pământuri a arătoare dreptu taleri 4, anume unul în lazul Pordeșilor, altul în curmătura Altoei, altul în băltine pe malul Tâncabei, altul în gorgane. DOC.

(a. 1672 și 1699), ap. HEM. 3075. Și de acolo, pe la capul moșii și, spre amiază-noaptea drept în ului, în crângul lui Epure; și de acolo drept în băltind în hotar; de acia pe băltină în jos, pe lângă [h]otarul Berestilor. DOC. (a. 1749), HEM. III, Add. XXXVI.

— Formațiunea cuvântului e slavă, și cuvântul nostru pare a fi o romanizare a paleosl. *blatina* „baltă” (cfr. rus. *болотина* „loc mlaștinos”). Cuvântul românesc a pătruns însă la Modlo-bulgari sub forma *baltina*, cfr. *Archiv f. slav. Phil.* XXII, 32).

BĂLTIS s. a. *Eaux dormantes répandues sur un terrain marécageux (formées et alimentées par le débordement des grands fleuves). Terrain marécageux; marécage*. — (Cu sens colectiv) Mai multe bălți (mici) ce se găsesc la o mică distanță una de alta, pe un teren apătos; (cu sens local) teren bălțos, loc acoperit cu bălți, cu deosebire în apropierea râurilor care se răvârsă când vine apa mare.

„Bălțis se zice la un câmp mocirlos”. (Țigănești, în Tecuciu), ap. HEM. 3076. „Bălțis însemnează tot una cu stuhărie”. (Corbu, în Râmnicul-sărat). Ibid. Cfr. bălțarie, băltină, bahna, bahniș, bahniță, rovină. O lupță destul de crâncenă se încuieră acolo, printre rovinele și bălțurice de pe malul Drâmb. ODOBESCU, III 574^{1/2}. Un covor de iarbă fragedă și mărunță, scâlțat p'alocurea de bălțise răslăfat, ce se adunase din apele de ploaie. idem, I, 377^{1/2}. [Plur. -ișe și -ișuri.]

— Derivat din băltă, prin suf. col.-loc. -iș.

BĂLTÎȚ, -Ă adj. *Desserir, détendu, relâché; baissé, plié*. — Participii verbului bălți, devenit adjectiv. „[Când] o funie întinsă sau o ată s'a lăsat în jos de mijloc (sau numește) bălțit/ă”. ȘEZ. I, 157. „O frânghie bălțită: une corde relâchée”. CIHAC, I, 22. „Bălțit = lăsat, slăbit într'o parte”. ȘEZ. II, 126^{1/2}. Cfr. scovărdat. [Dial. și: bălțit.]

BĂLTÎȚĂ s. f. *Petit étang*. — Diminutivul lui băltă (derivat prin suf. -iță). Bălțuță, bălțică, bălțică, băltucă, cfr. băltoacă. *Acostăz livează mearge... în tat... din bălțuță până în măriciuni de preste drum*. DOC. (a. 1751), ap. HEM. 3076. Să începe moșia de lașta parte de Prut, din mijlocul șanșului din balta Simii din giunătăle de toamnă și cuprinde o bălțită Hăjden și altă bălțită nouă din sus de Hăjden ce s'au făcut, și în gios până în craciul Lungului. DOC. (a. 1752, Mold.) Ibid. Apa [care lese printr'un cep, dintr'o bute]... vine de se aruncă, printr'o covăcă de o palmă de naltă, într'o bălțită, unde mierlele, cîntișile și gangurii se scaldă. C. NEGRUZZI, I, 96. [Din bulătuț] au fost ramas numai o leacă de bălțită, din care o țesit o broscuță. ȘEZ. I, 177^{1/2}. (Poetic) Am în inimă un spin Ș'o bălțită cu venin. MARIAN, ap. HEM. 3077. | (În poezia populară, diminutivul acesta se întrebuintează une-ori fără înțeles de micșorare, ci numai spre a da cuvântului o notă de duioșie) *N'am nici mămuță, nici tată, Trăesc cu frunza pe băltă; Și bălțita mi-a scedă, Franzița mi s'a uscă, Și bălțita mi-a scedă, Franzița mi-a rămăneș, Săroca viața mea!* MARIAN, NU. 288.

BĂLTÎȚURĂ s. f. *Détente, relâchement*. — (Rare) Slobozire, slăbire de la mijloc. CIHAC, I, 22. Cfr. scovărdare. [Plur. -turi.]

— Derivat din bălț, prin suf. abstr. -itură.

BĂLTOACĂ s. f. *Mare, patrouillis; flaque*. — *Băltoacă* este o „baltă mică”. Cuvântul acesta se deosebește însă de celelalte diminutive ale lui băltă prin faptul că în el se cuprinde totdeauna o notă peiorativă, fie că apa băltoacei e murdară, stricăță, etc., fie că băltoaca e primejdioasă prin afunzimea ei, fie, în sfârșit, că e nefolositoare prin lipsa ei de pesti de soiu. E deci firesc ca băltoacă să se întrebuinteze cu deosebire în înțelesul lui băltă³, adică în cel de

adunătură a. scursură de apă de ploaie prin văgăunile drumurilor s. de apă (sânge, vin, etc.) vărsată în cantități mari pe jos, lăcăraie, lăcărie, apăraie, apărie. (Din cauza acestui sens peiorativ, care în limba română e caracteristic pentru augmentative, nu pentru diminutive, lexicograful îl consideră adesea, greșit, ca augmentativ). *Un pâlce de soldați trecu pe sub ferestre, mergând drept prin băltoacele de apă. D. ZAMPRESCU, R. 37. Dă fuga în sus și în jos. Și bea din orice băltoacă. Și roade mușcănd furios. Și tropăie, sare și joacă. Dar nu-i folosește de loc: „Sie [die Ratte] fuhr herum, sie fuhr heraus Und soff aus allen Pfützen...”. GORUN, P. 89. (În ironie) Căutând să schimbe vorba, se întoarse cu fața spre canal, unde apa curgea liniștită și întrebă:*

*„În băltoaca asta se prinde pește mult?” DUNĂREANU, SĂM. VI, 373. Am scăpat într-o băltoacă, în care eră să mă înec! L.M. Când a fost lângă sat, dă de niște Țigani, pescuind într-o băltoacă. K.L. se băgă-n băltoacă și prinde pești cu Țigani... Dar când merge acasă, cu cafea pescuși, însă fără de pușgă, căci o cocșopse-n băltoacă... RETEGANUL, P. IV, 23. (Loc.) Căscărcul și barza tot în băltoace trăse! „flocare viețuește unde-l trage firea; se zice mai ales de acei cărora le place a trăi în murdărie sau în locuri rele”. ZANNE, P. I, 426. [Cu variantele obicnuite la sufixele în -c, și: băltăc (dial. *băltăc*) s. a. „băltă mică, mocirolo[a]ș[ă]”. COSTINESCU. Când umblă pe uliță, nu băga de seamă, unde calcă, ci intră de-a dreptul în toate băltoacele. ODORESCU-SLAVICI, ap. TDRG. O ploaie mare de o noaptea și o zi... a sădănat băltoace, curate încă. IORGA, N. R. B. 9. Dăca ajunse la fântână, se sperie bănuia, căzînd fata vie-nedălmătată, iară pe balaur mort, într-un băltoc de sânge, cât pe colo de mare. SPIRESCU, L. 343. (TDRG. crede că băltoc s'ar fi născut din *baltic* prin apropiere de cuvântul *baltă*, o părere cu greu de admis, dat fiind că vorba de origine turcească *baltac* nu pare a fi fost niciodată uzuală.) | băltig s. a. (atestat numai la DDRF.: „marécage”). | băltoc s. a. (atestat numai la DDRF.: „mare, boubrier”). | băltoagă s. f. „Poporul rostește d'o potrivă: băltoacă și băltoagă”. (Teuștești, în Iași), ap. HEM. 3077. „Băltoage = ape, bălți mici și adânci”. *Rage-un bou într-o grădină, Ie'o fată și-l îngână. „Taci, fată, nu mă'ngână! Cât îmi trăiește soția, Beam apa izvoarelor, Plăteam iarba mușilor, Da de când ea mi-a perit, Beam apa băltoagelor: Pase iarba priloagelor. ȘEZ. I, 236^{1/2}.* | băltog s. a. „băltă mare, mociroasă și urită”. PAMFILE, J. II.]*

— Derivat din *baltă*, prin suf. -oc (-ac, -ig, -og).

BĂLTOAGĂ s. f. | v. *băltoacă*.
BĂLTOG s. a. |

BĂLTŌIU s. a. *Grand étang, grand amas d'eau dormante et puante, grande flaque ou mare* (d'eau, de sang, etc.). — Augmentativul lui *baltă* (derivat prin suf. -oiu). *Baltă* mare, *băltău*, (adesea cu o nuanță de sens peiorativ) *baltă* cu apă murdară și puturoasă. *Satan afurisit, Cu a sa jertfă se aruncă În băltoiu mucezit. ALECSANDRI, P. I, 13. Se adunară într-o zi toate broaștele la un loc, într-un băltoiu mare. MARIAN, O. II, 314.* (Ca augmentativ al lui *baltă* 3°) Cantitate mare de apă (sânge, vin, etc.) vărsat pe jos, *băltău*; cfr. *băltoacă*, *lăcăraie*, *lăcărie*. *Când să duca copăia în celar, să dea drumul cănelui [Inchis acolo], acesta o izbi peste gloama goală. În celar, eră tot un băltoiu, de luase toate pe de desubt. T. CERCEL, SĂM. IV, 767.*

BĂLTŌIU s. m. Nom de chien tacheté. — Augmentativul lui *baltă* (3°) (derivat prin suf. -oiu). (Nume de câine) *La un câine bălțat, ciobanii îi zic băltoiu*. (Domnita, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 3090. Cfr. *băltăuie*, *băltăuică*.

BĂLTŌS, -ŌIĂȘĂ adj. 1°. *Riche en étangs, concert d'étangs, marécageux* (en parlant d'un terrain). 2°. *Qui forme, par ses débordements, des marais; dont le rievage est riche en marais* (en parlant d'un cours d'eau). 3°. *Qui vit dans les marécages, marécageux, paludéen, palustre* (en parlant d'une plante).

1°. (Despre un loc) Plin de bălți, acoperit de multe bălți; cfr. *băhnos*, *mocirlos*, *măștinos*. *Pământul este băltos, mocirlos, în vecinătatea bălții*. I. IONESCU, P. 48. [Un om] acea o moșioară. Și dracu' o fășioră, însă omului lucrată Ca o grădină curată, Iar a dracului băltoasă, Glodoroasă și ghimpoasă. PANN, P. V, II, 119^{1/2}. [Balaurii] se așează cu locul [-cu locuința] în ziduri sparte și părăsite..., prin locuri băltoase, cu deosebire în fântâni și lacuri rare. SBIERA, P. 316^{1/2}.

2°. (Despre un râu) Cere, în urma deselor răvărșări, formează bălți pe locurile apropiate; ale cărei maluri sânt bogate în bălți. *Ficuse Ruminăii două poturi, Moldovenii iar două, peste apa Tismenul, ce eră lângă Cehrin, băltoasă și noroioasă. MAG. IST. II, 15^{1/2}.*

3°. (Despre plante; rar, neîntrebuințat) De băltă, băltăret. *Thalictrum flavum* [crește în] „Locuri joase cu palustre, stufuri băltoase. GRECESCU, FL. 25. — Derivat din *baltă*, prin suf. adj. -ox.

BĂLTŌCĂ s. f. = *băltiță*. Diminutivul lui *baltă*, derivat prin suf. -ucă. HEM. 3078. Cfr. *băltică*, *bălticică*, *băltuță*, *băltiță*, *băltoacă*.

BĂLTŪI vb. IV° (s. d.) v. *bălți* 1° și d.

BĂLTŪICĂ s. f. Nom de vache tachetée. — „La o vită bălțată, ciobanii îi zic și *băltuică*”. (Bistrița, în Mehedinți), ap. HEM. 3090.

— Derivat din *baltă* (cfr. *baltă* 3°), prin suf. dim. -uică. Cfr. *băltăuie*, *băltăiu*.

BĂLTŪIE s. f. Nom de chèvre tachetée. — Nume de capră bălțată. „Capreilor se dau numiri de: ciută, roșie, sultănică, muscurică, *băltue*, etc.” (Boteni, în Muscel), ap. HEM. 3090. Cfr. *băltat*.

— Derivat din *baltă* (cfr. *baltă* 3°), prin suf. dim. -uie. Cfr. *băltuică*, *băltăiu*.

BĂLTŪTĂ s. f. = *băltiță*. Diminutivul lui *baltă*, derivat prin suf. -uță. Cfr. *băltiță*, *băltică*, *băltucă*, *bălticică*; *băltoacă*. *Dozo broaște petrecă într-o băltuță, însă acelea uscându-să v(e)ara de căldură, au pornit mai departe, să caute apă. ȚICHINDEAL, P. 136.*

BĂLTŪCĂ adj. f. *Blonde*. — Diminutivul lui *băl* (derivat prin suf. -uc), (ntrebuințat, pe cât se pare, numai la fem. „*Băltucă* = bălaie, blondă”. ȘEZ. II, 126^{1/2}). Cfr. *bălăior*, *bălănel*.

BĂLTŪCĂ s. f. „*Les Blancs*” (nom d'une vache blanche). — „Numele unei vaci bălaie”. MARIAN. Cfr. *bălaie*, *băltucă*.

— Derivat din *băl*, prin suf. -uică.

BĂLTŪR s. m. (Bot.)

1° = *costrel*: *Sorgho d'Alep* ou *Herba de Guinée*: „*Sorghum halepense* ou *Andropogon halepensis* ou *Holcus halepensis*”. PANTU, PL.

2° = *măture*: *Millet à balais*: „*Sorghum vulgare* ou *Holcus Sorghum*”. PANTU, PL.

[Numirea e atestată de HEM. 3091 pentru Dolj; tot acolo se citează din Olt și Teleorman variați: *bălăur* s. m.] Cfr. *bălură* 1°.

— Din bulg. *balăr* „*Sorghum halepense*”.

BĂLTŪRĂ s. f. (Bot.) = *brândușă-de-toamnă*: *Tuechien, veilleux*: „*Colchicum autumnale*”. PANTU, PL. — Probabil, același cuvânt ca cel precedent.

BĂLURĂ s. f. *Terrain glissant, mou.* — (Rare; înțeles nesigur: poate o interpretare greșită a celui ce l-a auzit, înțelegând pământul în loc de planta ce i-o va fi arătat cineva) Pământ luncos și moale. „Bălură = glatter, weicher Boden”. (Titești, în Argeș; atestat numai în) JAHRESBER. VII, 82.

— Etimologia necunoscută.

BĂLURĂ s. f. „*La Blanche*” (nom de brebis ou de chèvre blanche). — „Numele unei oi cu totul albă”. MARIAN. Nume de capră bălăie. Cfr. DAMÉ, T. 182, cfr. bâl, bălăie, băluț. [Dial. bălușe].

— Derivat din bâl, prin suf. dim. -uș.

BĂLURĂ s. f. (Bot.) *Dame-d'onze-heures, Belle d'onze-heures; Ornithogalum umbellatum (Ornithogalum tenuifolium)*. — „Mică plantă erbacee din familia liliaceelor. — flori albe. — Crește prin fanete, locuri cultivate umbroase, prin grădini și păduri. Aprilie-Maiu. [Se mai numește:] ceapa-cioarei s. ceapă-cioarească, găiniță, găinușe, laptele-păsării, pliac-păsărească”. PANȚU, FL.; H. IV (Dâmbovița), 9 (Bălenii-Sârbi), 52 (Bileicrești). [Și sub forma prescurtată: lăscă s. f. PANȚU, PL. *Luscă* = ceapă cioroască. ECONOMIA, 47. Pluralul: luște s. f. = ghiocei-bogați; Nivole d'été: „Leucojum aestivum” et Nivole printanière ou Grelot blanc; „Leucojum vernum”. PANȚU, FL. *Luște*: niște floricele ce cresc primăvara prin băhnuri și arinșuri”. ȘEZ. VII, 116.]

— Derivat din bâl, prin suf. dim. -ușcă. (Numirea aceasta s'a dat plantei, din pricina florii sale albe; cfr. germ. Vogelmilch și Schneeglöckchen).

BĂLESTRĂDĂ s. f. *Balustrade.* — Șir de baluștri uniți la partea de sus printr-o grindă, formând astfel o rezemătoare (la o scară s. o galerie) sau o apărare (la o clădire), sau o împrejmuire de pozoabă (la o clădire), parmaclă; cfr. parapet, primblă, rampă. *Ini ricinamem capul pe mâni și mânăle pe balustrada punții și mă uitam în apă.* I. NEGRUZZI, III, 434.

— N. din fran.

BĂLESTRU s. m. *Balustr.* — Mic stâlp (de lemn, de piatră, etc.) până la înălțimea mâinii, fasonat (cum în formă de popic) și formând, împreună cu alții la fel, o balustradă sau parmaclă (la o scară, împrejurul unei clădiri, la un pod, etc.); cfr. parmaclă. [Și: balăstră s. f. *Pentru bază, s'a pregătit [la mânăstirea Curtea-de-Argoș] acă prispă cam teișii și împrejmuțită cu mari balustru de piatră, pe care o reclama... mărturia... diacon[ului] Paul din Alep.* ODOBESCU, II, 504.]

— N. din fran. (< ital. *balaustru*, idem < lat. *balanstrum* < grec. *βαλανστρου* „rodie, fructul rodului sâlbatec”, bulbucaura baluștrilor aducând aminte forma florii de rodii.)

BĂLŪT, -Ă adj. 1°. *Blondin, blondinet.* Nom de brebis blanche. 2°. Sorte de danso paysanne.

1°. (A. D. J. e. v. adesea substantivat) BĂL, bălăiu, plăviț, blond (cu o nuanță mai mare de desmierdare). (Despre oameni; mai ales despre fete) *La fântâna de ulagă, Vine dorul de mă 'ntreabă: Care fată mă-e mai dragă, Cea cu chica lată, neagră? — Ba mai bine cea băluță.* DOINE, 128/14; cfr. ibid. 152/15; 239/. (Banat) Substantivat (subt forma feminină). Dragută, ibovnică (cfr. bâl I, 3°). *Pe picior de capră aură, Dă-mă/și, băluță, câtă gură.* EPURE, P. F. 46. Ală, băluță, să fugim, Să fugim, să pribegim. POP., ap. HEM. III, Add. XXXVI. || Nume ce se dă, prin Banat, oilor albe (s. cu botul alb). „La oia albă se zice băluță”. (Bucova, în Banat), ap. HEM. 2926. „Băluța este cu botul bâl (alb)”. LIUBA-IANA, M. 111. „Oia cu botul alb se zice băluță”. (Zăpodeni, în Vaslui), ap. HEM. 2926. *Păcurariu cu oi*

băluțe, Nu finer multe drăguțe, Că tu, cu mândruțele, Nu mai sporești oile! RETEGANU, CH. 147; cfr. HODOȘ, P. F. 121. Cfr. bălăică, bălăiel, bălăior, bălan, bălănel, băloiu, băluță, băluică, bălușă.

2°. (Cor.) Substantivat. Dans țărănesc cu lăutari, numit și *hora lui Băluță*, pe alura (Dolj) *hora lui Băloiu* și (Vâlcea) *mănoasa* (descriu la) HEM. 3092 ș. u., și la PAMFILE, J. II, 272; cfr. H. IV, 90, 259.

— Derivat din bâl, prin suf. dim. -uș. (În sensul 2°, după vreun Băluță oarecare, probabil vreun lăutar).

BĂLVÂN s. m. 1°. *Bloc de bois, poutre, poteau, pieu.* 2°. *Bille.* 3°. *Poutre du pressoir d'huile.* 4°. *Semelle d'assemblage, sablière.* — (Prin Oltenia și Banat)

1°. Butuc mare de lemn, bărnă, grindă, stâlp „Bălvân = un lemn mare” (Măidan, în Ban.), ap. HEM. 3095. „Bălvân = grosses Stück von Holz”. (Titești, în Argeș) JAHRESBER. VII, 83. *Casele și pimiștile de piatră și toată curtea, cumu-și lasă înprădătu cu bălvani.* DOC. (Mânăstirea Hurezu, a. 1656), ap. HEM. 3096.

2°. Trunchi de arbore curățit de ramuri, destinat a fi tăiat în joagăr, numit și (în Muntenia și Transilv.) buștean, (în Jud. Suceava) butuc, (în Gorj) gros (atestat, sub forma *bulecan*, pentru Vâlcea, de) DAMÉ, T. 175—176. „Bălvân = lemn gros, din care se taie scânduri (Clopotiva, în [inutul Hațegului]). VICIU, GL.

3°. Spec. Bărnă la toacul de ulei. „Bălvân = Balken bei der Ölprese” (Caransebeș) JAHRESBER. III, 314.

4°. Spec. (Arhit. pop.) Bărnela care se pun ortăzont pe fundamentul ori pe tarăși casei, purtând stâlpii caselor țărănești; se numește de obiceiu talpa casei, tălpoiu, tălpile prispelor, tălpile țărnatului, tălpi lungi, (prin Prahova) temeleiu; (prin Constanța) temei. (Atestat, sub forma *bălvân*, la) DAMÉ, T. 98. „Bălvân = grinda ce se așază în temelia casei”. (Gorj), ap. HEM. 3095. „Pre fundament se pun bălvani de gorun, care sânt de 20-30 cm. de groși, iar de lungi, cât este și fundamentul”. LIUBA-IANA, M. 94. „Părțile de lemn ale casei sânt: *bălvani*, care se pun pe fundament; în bulvani se bagă căței, între căței se pun bărnele...”. Com. LIUBA, ap. HEM. 3095. Cfr. babă II, 4°, babălaic 3°. [Și: bălvân s. m. Cu prefacerea lui *ă* > u după labiale, și: *bălvân* s. m.]

— Din sârb *bălvân*, „bărnă”. (Formează dublet cu *bolovan*, *bolohan* și, probabil, și cu *bolocan*. Dacă cuvântul slav, care la origine însemna „statue, idol”, e împrumutat, precum crede Korsch, ap. BERNEKER, SL. WR. 41, din pers. *pahtacân* „erou”, atunci avem a face și cu un dublet depărtat al vorbei *pehlvan*).

BĂLVÂN s. a. (ș. d.) v. balsam ș. d.

BAM: interj. Interjection imitative du tintement d'une grande cloche: *Din-din, ding-dang!* — (Expresie literară) Interjecție care imită sunetul unui clopot mare. Cfr. *balang!* *bang!* (Mai adesea reduplicat; une-ori, poate după germ. „bim-bam”, în legătură cu un element bim-) *Bam, bam! Linca! linca!*... *răsună aerul de glasul clopotelor mari și mici!* URECHE, ap. TDRG. *Popa clopotul trăgna, Clopotul bim, bam! făcă.* MARIAN, SA. 306. [În loc de *bim-bam* și *bimba!* Ca el [— clopotul] *ășă-a căntă, Văle d'or răsună: Bimba, bimba, mă ciobana, Meri la dracul, mă țigane!* MARIAN, SA. 242.]

— Formațiune onomatopeică.

BĂMBĂC s. a. (ș. d.) v. bumbac ș. d.

BAMBARIE s. f. *Bout d'homme, nabot.* — (Rare, fam.). „Se zice, în sens batjocoritor, ... mai ales de un om mic. D. ex. *O bambarie de om!*” (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANGIU. Cfr. *bondoc*, *ghindoc*.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bambo*, *bambu* „cască-gură, prostălău“). Cfr. *bambură*.

BĂMBE s. f. plur. (Bot.) v. bame.

BĂMBU s. m. (Bot.) *Bambou*. — Plantă graminee arborescentă, din a cărei scoarță se împletesc coșuri și rogozini, iar din tulpinile tinere se fac mobile, batoane, etc. [Fără plur. | La Români din Austro-Ungaria, sub formă germană: *bämbus* s. m.]

— N. din fran. (Imprumutat din malaezul *bambu*).

BĂMBURĂ s. f. (În Hațeg) Numai în locuțiunile: **A bate bambura** = „a îmbla hațmană s. a bate lela, a bate poduri[le]“; „vagabonder, flaner, battre le pavé“; **A sări bambura** = „a sări în sus (de bucurie sau de durere)“: „sauter en l'air (de joie ou de douleur)“. REV. CRIT. III, 87. Cfr. a hoinări, a umbla în geamburii.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bambo*, *bambu* „cască-gură, prostălău“). Cfr. *barbarie*.

BĂME s. f. plur. (Bot.) *Gombo*. *Gombo comestible*, *corne grecque*: „*Hibiscus esculentus* ou *Abelmoschus esculentus*“ — (Obiectul și cuvântul necunoscut în Ardeal) „Plantă erbacee din familia malvaceelor...; frunzele mari... verzi închise pe partea superioară, puțin cenuși pe cea inferioară; florile... galbene cu control brun sau violaceu...; fructul capsula... cu numeroase semințe cenuși-verzi... Originea din... India, cultivată ca plantă alimentară. Iunie-Iulie.“ PANȚU, PL. Grădinarii seamănă mai cu osobire... carzu și ceapa, după aceea praz, ardeii..., bame... I. 10-NESCU, M. 357. | P. ext. Fructul acestei plante (care se întrebunțează în bucatărie). *Bame mari* 25, *trei bani*. DOC. (A. 1792), ap. ȘIO. *Anghesaru, conopidita, bănișile... hrănește necrii*. PISCOPESCU, O. 194. *Banișile încă, loboda și știrul*. Să se aște față să „mplinească șirul“. PANX, ap. HEM. 2403. *Am mâncat cu mare poftă bamele cu puia*. TELEOR, ap. ȘIO. *Bame[le]... se întrebunțează în în contra cămășiturii și a lingașor*. LEON, M. 23. [S]: *bămil* s. f. plur. (Poate prin apropiere de *bombă*), și: *băme*. PANȚU, PL.; LEON, MED. 23.]

— Din turc. *bamla*, idem (neo-grec. *πάμπλα*, bulg., sârb. *bamja*, alb. *banja*).

BĂMIȘ s. f. plur. (Bot.) v. bame.

BĂMPİR s. m. v. vampir.

BAN s. m. *Ban* (titre correspondant à peu près à celui de margrave, qu'on trouve d'abord pour les commandants militaires des provinces frontières du royaume de Hongrie, puis pour un haut dignitaire de la Valachie (sorte de gouverneur de la petite Valachie), le premier des boyards valaques. En Moldavie, haut dignitaire intermédiaire entre le grand porte-épée et le grand-écheanson. De nos jours: gouverneur de la Crée). (1)

Titlu, conferit de regii Ungariei întâi unor nobili de rang inferior din Transilvania (tradus în latinește prin *magister*), apoi comandanților unor provincii de graniță [tradus în latinește une-ori prin *comes*, alte-ori prin *banus*; în această din urmă calitate se găsește întâi (secol. XII și XIII) ca titlu al guvernatorilor (s. comandanților militari) ai provinciilor sud-estice ale regatului ungar s. al stăpânitorilor unor ținuturi sârbești (Croatia, Bosnia, Slavonia, Dalmatia, *banul de Macieo*); mai ales însă *banul Severinului*; = „banus Saverinensis“]. Prin luarea în stăpânire a unei părți din banatul Severinului de către Domnia Țării-românești, aceștia își adaugă în titulatură și titlul de „*ban de Severin*“: *Weyvoda transalpinus et banus de Zeverino*. DOC. (de la Vladislav Basarab, a. 1368) în Documentele Hurmuzachi, I, 144. *Vayvoda transalpi-*

nus et banus de Zeverino, neo non dux de Fogaras. (A. 1369), ibid. 148. *Wainoeda transalpinus/ban de Czerinio* [= Severin] (A. 1390, titlul de pe pecetia lui Mircea-cel-mare), ibid. 322. Titlul de *ban al (Severinului)*, mai târziu (de pe la începutul secol. XVI) *ban al Craiovei*, trece apoi asupra Întâului dignitar al Țării, după Domn, administratorul suprem al Olteniei, care avea și semnul său deosebit, „grapa“ și pecetie deosebită; chiar mai târziu, când bănia nu mai eră deosebit în ierarhia boierească, *banul (Mare-ban s. Vel-ban)* rămase cel dintâi între boieri. În Moldova, bănia se introduce pe la sfârșitul secol. XVII și se statornicește pe la începutul secol. XVIII, când *banul* fu așezat după marele spătar și înainte de marele șaharnic. Astăzi, când vechile boierii românești sânt de mult desființate, titlul de *ban* nu se mai întrebunțează decât pentru *banul* Croației, care stă în fruntea guvernului autonom al Croației și al Slavoniei. „*Ban* = prorex“. ANON. CAR. *S'au pârât acești boiari ce scrie mai sus, cu părtații din mânăștiri, înaintea Hriței, banul*. DOC. (a. 1643, Tismana), ap. HEM. 2407. *Ștefan, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit... cu cei de bună rudd boiari, cinstiți și socotiți vrednici dregători și judecători... întâi jupân Ghiorma ce au fost ban-mare... (a. 1642) MAG. IST. I, 126/127. Până astăzi, Banii în Țara-muntenească, măcar că sânt ascultarea și coia Domnului sânt, însă după privilehiile — poate fi — carie de început au fost având, și la boierie sânt mai de frunte, și alți putere au peste Ol, nu numai a judeca, ce și cu moarte prin sinooaiți a căni, și tot acel vechiu titlu de Ban își fin. CANTEMIR, ap. HEM. 2405. [Slujbașii] treacă [la socoteală] întâi câți bani au dat lui Vodă, câți banului, câți vornicului, câți logofătului, câți visterului, câți spătarului și celorlalți. ZILOT, CRON. 78. *Banul mare de Craiova, mai marele judecător al Țării și apărătorii hotarelor*. ERICARIU, IV, 220/. Și catărea Severinului, și banul de acolo... vin de la Unguri, cercuritori de pământ românesc în această parte. IORGA, CH. I, II, 147. *Odinoară, tot fiutul din dreapta Oltului avea mai-marele său, care se chemă 'ban' și care stă la Craiova*. MEHEDINTI, P. 40. *Slujește-mi, slujește, Pân' la Sân-Văii Să 'mpart boierii, Că te-o-oi ridică Ban la Craiova, Și tu că-i băni, De te-i ferici*. TEODORESCU, P. P. 48. *Banii Severinului, Caimacanii Oltului și boierii țării lui Slau la dreapta Domnului, Cam în fața cortului; iar la stânga Domnului, Domnului și banului, Șei Buzestii și Căpleștii*. ibid. 478. (Loc.) *Aseară mă culcaiu bolocan, Și azi iată-mă mare-ban!* („arată repogiuona cu care putem trece dintr-o stare proastă într'alta strălucită“). ap. ZANNE, P. I, 68; cfr. II, 471. *A trăi cu un ban* (cfr. ca un împărat, ca un prinț, etc.) = „a trăi bine, nesupărat, a trăi domnește“. ibid. IV, 250. (Cu aluzie la unii dintre vestiții purtători ai acestui titlu) *Vole la dumneata, ca la banul Ghica!*: „poți să faci tot ce-ți place“. HEM. 2406 (corespunzând, în Mold., cu: „voia la d-ta ca la armașul cel mare“). || **BANUL-MĂRĂCINE** o vestit joc național, cfr. PAMFILE, J. II, 283. | [Antioch Cantemir] *pre Lupul Boydan iar i-au pus hatman... pre Savin cel-ban; și de atunci se așază această boierie, cu temein, în Moldova, de este așezată la rând; că mai înainte vreme, deși eră la creșt Domn, une-ori ședea mai sus, iar alte-ori mai jos... iar de aici înainte i s'au așezat rândul după spatarul cel mare, și i s'au făcut și venii boieriei, câte un ban de dregul de sare de la Ocni. NECULCE, LET. II, 313; cfr. GHEORGACHEI LOGOFĂȚUL, LET. II, 292. [Vornicul] *Hărăzboianu: Poftim, arhon bane! (și arată un scaun) — [Banul] Valpe: Săru! mânăle!* ALEXANDRI, T. 1333.**

— Cuvântul acesta, a cărui origine încă nu-i limpezită, se găsește și la vecinii noștri Slavi (bulg., sârb. *ban*), și la Unguri (*bán*). La noi a venit, după toată probabilitatea, dimpreună cu instituția, de la

Unguri (cfr. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, 135).

BAN s. m. I. ¹. *Argent. Pécule, fortune, richesse. Deniers; contribution en argent; dette. Monnaie.* 2. Valeur prise pour unité de comparaison, la plus petite monnaie. (De nos jours) *Centime; pièce de dix centimes ou de deux sous.* II. *Demi-gramme.* III. *Germe de l'œuf.*

I. 1°. Ca nume generic, *ban* înseamnă orice monetă (s. hârtie care reprezintă valoarea unei monete) recunoscută ca instrument de schimb și ca mijloc de plată; cfr. pară, argint (3°).—Bani sunt de aramă, de nichel, de argint, de aur (mai rar de alt metal) s. de hârtie (banconote). — sânt mărunți s. mari; aceștia din urmă, ca și banii streini, se schimbă. — sânt buni, când au curs (umbă, ț. sânt umbători) s. sânt răi, când sânt falsi (plăsmuiți) și când au ieșit din curs. — se dau s. se iau cu împrumut, cu dobândă (cu interese), care poate deveni camătă (uzură, țăslam); cel ce primește împrumut e datornicul (debitorul), cel ce-i dă e creditorul (când la dobândă prea mare, cămătar s. uzurar). Se pot lua înainte. Se cumpără s. se vinde ceva cu s. pe - (ț drept atăția -), vânzarea se poate face în -, negustorul dă marfa pe -, cineva face servicii de geaba (gratis, de-a fetea) s. pe (ori pentru) -. Bani de cheltueală sânt cei destinați cheltuielilor zilnice. Ceea ce ne costă (s. ține) - mulți, une-ori nu face (A. VII, 3°, vol. III, pag. 17-18°) - (s. parale). În mod figurat se spune despre cineva că mănâncă (bea, înghite, nu se poate sătura, e lacom de) -, cel bogat e vestit din - , altul poate fi în strămtoare (ț strănsoare) de -. În diferite timpuri și în diferite provincii umbiau s. circulau la Români diferite feluri de bani bătuți în țările române (până la mijlocul secol. XVII), sau streini. Cfr. aceea, albisor, argint, aspru, băncuță, batea, burline, caragraș, carboava, centimă, copeică, coroaună, costandă, creițar, dinar, ducaț, dutea, fertun, florin, florint, filer, finic, firfirică, franc, funduc, funduciu, galben, gologan, greslă, grivnă, groș, groșiță, husăș, icosar, irmilic, left, lețeaie, leu, leiță, liră, mahmudea, marcă, mariaș, napoleon, nesfeă, olandez, obol, ort, oriță, pară, patacă, perper, pitac, pițuță, pol, politurac, potor, potronic, pușor, rublă, rublă, rungă, șalău, șfanț (țfanțic, zvanțig), sor(o)-cevăț, stambol, taler, țener, timf, tunuh, turalui, ughiu, venetic, zarmacup, zingirliu, zlot, etc. — „Ban = nummus, pecunia”. ANON. CAR. *Banii săi nu-i dă în camătă* PSALT. (a. 1651), ap. HEM. 2415 (— argintul său nu deade într'aslam. PSAL SCH.; argintul său nu deade intru camătă. CORESI, PS.; arginții săi nu dăde într'aslam. DO-SOFTEIU, PS.: „pecuniam suam non dedit ad usum”; „qui ne donne point son argent en usuro”). *Bine ești, că cveintela trebuș să fie ca banii; că banii, aceia sânt buni carii umbă în toate țările.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. GCR. I, 126^{1/2}. *Banii cei răi sântu de trei foalțuri, mesteclătură ce să deice: aurul cel cural ce are fi să fie, ei li spurcă și amestecă, argintul asjidere; unul amestecă cu arame, altul fac chiar de arame și unmai că ce-șpoc de-asupra cu argint, aceasli-una; a doo, șare fi cu erași o somă de bani, ei fac mai mici, de ce nu ajung la cumpând, ce păgubăsc oamenii cea ce-i iau; a treia, asjidere să chiamă mencișoși) pentru căde chipul și scriptura ce pune pre dinși) ieste minciunoasă, nu iaste făcută den seol, cu înodătura cuiuă, ce pre furis, ca un lucrū rdu... Banii cei buni și direși ai patru lucruri pre'negriurul lor: întâi, cela ce face bani să aibă putere și voie de la împărășie sau de la Domnul locului aceluia; al doilea, să să facă în*

loc vestit, cum are fi în mijlocul țărului, să cadă toși; al treile, să aibă chip și scriptură cinstită și frumoasă...; al patru, iarăș să fie și la cumpândă deplin, nemică să nu-i lipsească. PRAVILA, MOLD. 40, 1. *El și banii mirului vria să înghiță.* VARLAAM, ap. HEM. 2422. *Atăși/a mi-e banii și-i băgu în piei.* DOSOFTEIU, V. S. 134. *Elle-au dat lor 70 galbeni, bani de aur.* URECHIE, LET. I, 162^{1/2}. *Un ban de alamă galben iarăș la oacă ceste năruță qm aflat, căt un orb de mare.* M. COSTIN, LET. I, 17. *Intr'un rând, mi-au adus Teodori, păreădiabul de Galați, un ban de argint.* CANTEMIR, ap. HEM. 2417. *Făcut-au Dabija-rodă și băuărie de bani de aramă, la Suceacă.* N. COSTIN, LET. II, 5/. *Păgăni își cumpără robi pe bani, și în al șeptelea an îi iarță.* Id. ib. II, 47/. *Rămăind asupra lui, din banii fării, mănăci multe pungi de bani...* Id. ib. II, 38^{1/2}. *Mie să-mi dați cecă bani de cheltueală, căt veți îndura voi.* SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I, 144^{1/2}. *Când este manie de la Dumnezeu, atunce nici mința nu slujește, nici prietenii, nici banii.* NECULCE, LET. II, 277^{1/2}. *Ce vor să isprăvească pravilele, [acolo] unde domnește lăcomia banilor?* MUSTE, LET. III, 35. [In-vățătura] *simenia nu o poate vinde pe bani.* ANTIM, ap. GCR. II, 6^{1/2}. *Intr'această vreme [a. 1798] au imbat bani de hârtie.* DOC. (Șerăția, în Transilv.), ap. IORGA, S. D. XIII, 171. *Această sf[ânt]ă Biblie am cumpărat-o eu, Ioan Hăntes, cantor, cu 41 de aloși, bani umbători.* DOC. (secol. XIX, Oena, în Transilv.), ibid. XIII, 140. *Când, tocmindu-ne, dăm lucrū pă bani numai, sau pă lucru numai, dar preșuit în bani, sau și pă bani și pă lucrū..., atunci aceasă tocoasă se numește cănzare.* CARAGEA, L., ap. HEM. 2416. *Li finșue într'o robie aspră, ca pe niște robi cumpărați cu bani.* BĂLESCU, M. V. 393^{1/2}. *Bani n'am mai răcut de-un secol, vin n'am mai băd de-o lună!* EMINESCU, N. 42. [Baba] *legă paroua cu zece noduri și trenură după bani.* CREANGĂ, P. 3. *Am să te ieu cu mine, si-i răp pe lăduș noi, ca banul cel bun.* Idem, P. 175. *Simbrie în bani să nu primești de la dînsul!* Idem, P. 146. *Șubșa... o coiu implini-o, dacă-mi vei da douăzeci de corăbii și bani ca să cumpăr marfa cea mai frumoasă.* ISPIRESCU, L. 24. *Doresc prea mult să văz, la masa mea, mearc un măr din acest pom care m'a finut atătu sumă de bani.* Idem, L. 81. *Se puse fata și-i adună tot ce, biata, putu cu degrabă: o leacă de merinde, niște hănișue și vreo doi bani ce aveă de-nțemăd.* RETEGANUL, P. V, 68^{1/2}. *Nici o năndră nu fi-ur cice: „Nu-ți bea banii, măi coince. Că banii fi-or treni, Dacă te-i căsători.”* JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. *Cine-i gazdă și avut, Toți li dau bani împrumut. Da noi care nu avem, Cereș și nu căpătăm.* Ibid. 415. *Murguleșu tare-mi place, Spune-mi mie căți bani face?* Ibid. 487. *Spăriat, badea mă-ntreabă, Mă întreabă de cereș: Cine-a dat banii pe ei? — Cui li drag de ochii mei. Și mă-ntreabă de mărgele: Cine-a dat banii pe ele? — Cui li plac buzele mele.* Ibid. 77. *Scrisorică de pe ban, Nu m'ai urit de măgan (— „din îndomn propriu”); Scrisorică pe hârtie, Alți-or sămănat urgie!* Ibid. 254, 347. *La intră'n odaia mea, Umple cu galbini poala, Tot cu galbini venetici, De căte-o sută și cinci, Cu mahmudle turcești, Cu rublele arăpești, Cu groașe lipovenești, Cu dinari moltovenești, Și cu grivne muntenesti; În casă când vei intră, Să te faci a mătură, Bani prin casă că-i cără.* TEODORESCU, P. P. 541. *La minte cald, la mână rece, Îmi schimb stăpăni, ca voi de ei, Și n'am odihnă nici în mormânt?* (= „Banul.”) ȘEZ. I, 28. (Cred. pop.) *De primești bani Lunea, e semu bun.* ȘEZ. III, 150^{1/2}. *Banul de gisit să-i străngi, că-i cu noroc.* Ibid. II, 66^{1/2}. *Dacă te mănăncă 'n palma stângă, primești bani; Dacă te mănăncă 'n cea dreaptă, dai bani.* (Prov. și loc.) *Banii străngătoari (intră) în mâna cheltuiitorului [s. a risipitorului].* C. NEGRUZZI, I, 247. *Banul e ochiul dracului.* ISPIRESCU, ap. HEM. 2421; cfr. ROMÂNUL OLUMET, I,

41/16; 19/16; ZANNE, P. V, 32. *Cum e banul rotund, se tot duce d'a dura.* RETEGANUL, P. IV, 8/37; cfr. ROMÂNUL GLEMET, I, 25/12. *Ban găsit în ban crăjit!* ALECSANDRI, P. P. 93. *Banul e roata lumii.* RETEGANUL, P. I, 69/21. *Bani ai și Țiganii; numai cinstea le lipsește!* PAMFILE, CIM. *Banul: pasăre cu aripi!* HEM. 2421. *Banul rău nu se pierde (s. nu pieri)!* C. NEGRUZZI, I, 250; BARONZI, L. I, 49/1; COSTINESCU; ZANNE, P. V, 57-59 (unde se citează variante și expresii corespunzătoare din alte limbi. Se bazează pe experiența că, dac' ai primit odată un ban fără curs, nu mai poți scăpa de el, și la orice ocazie dai de el; se spune, cu deosebire, ca o constatare a nedreptății din lumea aceasta, unde cei merițiți se prăpădesc și cei răi trăiesc, sau când un om fără merite și stricat scapă de o boală primejdoasă, etc.; adesea, în glumă). *A trăi cu banul în lădă;* liniștit, fără griji. ZANNE, P. V, 68; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 30/12. *(A strănge) bani albi pentru zile negre* = a se gândi la viitor și a face economii (tot astfel la Bulgari: băli par za černi dni, la Albanezi: para te bërnë per ditë të zot, și la Neo-greci: ζῆποι κοπάζειν τὰ πόρρει πῆρε PAPAHAĞI, P. A. nr. 328). *Frate, nefrate, dar brânza-i pe bani!* (se replică celor ce cer servicii gratuite s. se spune despre oameni incapabili de altruism): când e vorba de parale, încețază orice alte considerații mai înalte. (Variante: *Frate, frate, brânza e cu bani.* C. NEGRUZZI, I, 249; *Frate, frate, dar pînă-i cu bani, bărbade!* CREANGĂ, P. 38). (Despre „omul harnic, vrednic”, se zice că) *scotea bani și din piatră.* ZANNE, P. V, 70. *A umbla cu doi bani în trei pungii* = „a.”) a umbla cu soada, căutând să înșeli; b.) (rar, în Bihor) se zice la muliere cu [mai mulți] draguți. ZANNE, P. V, 68. *A da bani pe mîere* = a face cuivă o necinste, a-1 înfrunța aspru, a-1 face de batjocură, a-1 batjocori în față (locuțiunea aceasta își are originea din timpurile când balgiile turcești veneau să adune miera arvunită de la țărani români și, neaflând o strănsă când sosseau să dea banii pe ea, schingneau cumplit pe bieții țărani, cfr. MELCHISEDEC, ap. HEM. 2424). (De-oarece vînzarea, tocmeala, etc. se poate face și în schimbul altor valori, cuvîntul *bani* poate fi întrebuințat atributiv pe lângă suma indicată) *Am vîndut... drept 30 de lei bani,* și *mi-au făcut dumnezeul plata deplin.* ZAFIS (a. 1710, Suceava). URICARIUL, XVII, 196/10. (Izvod de zestre:) *O fată de Țigan, 1500 lei, bani; o zgardă (soabă) de 500 lei...* Ibid. XXI, 368/1. (Când plata se face imediat, cu suma întregă, se spune) *bani gata* (s. - buni, - ghiață, - pesin, - (în) naht, - numărăți și (impropriu) - numărătoare); „argint comptant”. *Acasta e o au vîndut dumisole lui Drăgan din Filipești...* *dreptu cîntî-șăci taleri bătuți, bani gata.* HRISOV (a. 1591), ap. GCR, I, 38. *Acasta o am vîndut dimisale fratelui nostru Lupului... dreptu cîntîci de galbeni, bani buni,* HRISOV (a. 1641), ibid. I, 91/20. (*bani buni* = *bani ghiață*?) PAMFILE, J. II. *Care bani au să se răspundă acum în naht.* URICARIUL, XIV, 235/10. *Cîte 1500 galbeni de fată; bani înalt, împărătești și cu zîmfi.* ALECSANDRI, T. 433. *Iar când e la vînzare, O cumpărărti oricine, Cu bani numărătoare.* OLLĂNESCU, ap. DDRF. †† A luă ceva de (s. drept) *bani bani* = a da crezămînt la ceva, a considera ca adevărat. „prende qqch. pour bon argent, pour argent comptant.” *Pentru ce s'aprinde? Pentru ce să iee De bani buni prostia oricărei femei?* COȘBUC, F. 99. *Fecior de bani gata,* v. fecior. (Adesea la singular, cu sens colectiv) *Toți aceia...* *Numai banul îl vînză și cîstîgînt fără muncă.* EMINESCU, P. 248. *Bea vin nemăsurat și da ban nemumărat.* TEODORESCU, P. F. 310/1. (Prov.) *Banul, prietini și pe crămași îi face.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 659. (Mal cu seamă în legătură cu pron. pos., avînd sensul figurat de) *Avere personală. Stobod e să beau și eu, Stobod e, pe banul meu!* BIBICESCU, P. F. 222. *Și dacă e cheltuiet, Eu singur agoniesc, Ce aveți cu banul meu, Judecă-v'ar Dumnezee?!*

SEVASTOS, C. 258. (Și la plural; cfr. v.-it. *danari*, *surselic daners*, fran. *deniers*, etc.) *Avere în bani* (Mai ales în locuțiunile) *A acei bani* = a fi avut, a fi cum cu avere s. cu dare de mîna, a dispune de parale. *Aș zice popa nost, Când moare cel fără rost: Mergeti lare, Că bani n'are. Dar când moare creștin bogat, Unde-ți cîntă trăgănat: Pune-ți jos, Că-i bănos!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 468. *Pe la noi, cine are bani bae și mînducă, iară cine nu, se uită și rubdă.* CREANGĂ, P. 179. (Variantă: *cine nu, să și se uită*). *„Are bani străniși (s. are bani la ciopor) = il a un boursicaut”.* PONTBRIANT. (Despre omul bogat tare se zice că) *Are bani gîrlă; că măsura banii cu dimeria, că se culcă pe bani; că se joacă cu banii (ca cu fasolele), că e stup (s. dobă s. plin) de bani.* Cfr. ZANNE, P. V, 71-72. *A face bani* = a câștiga, a așezii avere (cfr. face A, VII, 2°, vol. II, pag. 17). *A-și spune banii* = a-și trădă averea. *Pe Turci îi purta tot legați, pe uliți, bălîndu-i, să-și spuie banii, pe la cine sînt.* N. COSTIN, LET. II, 112/1. *Vătaci... și femeile și fetele, slujnicile din casă, le bătea, să spuie banii și odoare și hațne... ce avusesse.* NECULCE, LET. II, 272/21. †† (Mold.) *A fi (s. a lăsa pe cineva) în banii săi* = a fi (s. a lăsa pe cineva) liber de a face ce vrea, a-1 lăsa în boii lui; cfr. ZANNE, P. V, 70; PAMFILE, CIM. *Așa îl uriaș ele de tare acum, că, dacă ar fi fost în banii lor, s'ar fi lădat de span, ca de Ucișă-l-crucea. Dar nu aceea ce se face de împiratul, ca să nu-i aducă supărare.* CREANGĂ, P. 210. (Sumă de bani. *Și au zis cum au fost să de/a Opre/a/ acci bani.* DOC. (a. 1626), ap. GCR, I, 74/1. (Print' un dativ se indică destinația unei anumite sume de bani, cu deosebire când e vorba de o contribuție, o dare s. un impozit) *Arătați-mi/banul dădeii.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2415 (: „ostendite mihi numisma census”); „monrez-moi la monnaie dont on paie le tribut”). *Multă strinsoare făcô, pentru rămășița banilor birului.* NECULCE, LET. II, 239/10. *Par' că-i cer banii birului, așa se mînie!* PAMFILE, J. II. *Atance, la banii steagului n'au mai scos altă dajde.* NECULCE, LET. II, 402/20. *I-am iertat ca să fie scutiți de banii pefeilor.* DOC. (a. 1745), ap. HEM. 2419. *Banii grosului, de la cei ce se vor include, când se vor slobozi...* RĂSCANU, L. ibid. *Din banii pocolanilor, să dea numai câte 10 mi lei pe an, iară după trei ani să dea tot birul deplin...* până s'o împlini rămășița cea păsului, și banii pocolanilor iarăși să-i dea deplin. AMIRAS, LET. III, 127. *Inchisăse pe Rugină sulgeriul și pe Stefan Luca oisternău, pentru banii năpăștilor, în cisterie.* N. COSTIN, LET. II, 83/12. *În comitalul Zaramandul, nemijlocit după jocul miresei se mai scot încă și „banii verșlor”. Pentru aceștia îi scoate cornicul mirelei, de la cuscri. MAHAN, NE. 729. *Vro nouă pui de graur Ciripeș, coroneș, Cum să scoafă, cum să fie Cei bani de cămeșie, Vor trece Nistru', Să prade Pistru'.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 517. (Eliptic, în loc de: *bani datoriiți*) *Suma de bani pe care o datorește cineva cuiva. Zis-podă...* *legînd priteșug și Leșii, le-au întors Pocuța cu toale tîrgurile, și le-au iertat și banii.* URECHE, LET. I, 108/11. (Monetă. *Mama-mi dădea un ban de trei, ca să-mi iau un simit.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *A găsit niște bani cheți.**

2°. Valoare considerată ca unitate de măsură, și moneta — cea mai mică — care o reprezintă. — Valoarea piesei de un ban, în vremile vechi, nu se poate stabili cu precizie, căci variază după timpuri și regiuni; astfel: asprul = 1/2 bani (în Mold., căci 6 aspri = 1 potronic = 10 -; după socoteala ce reiese dintr'un HRISOV din a. 1638, ap. GCR, I, 87/11, asprul și banul par însă a fi fost echivalenți: *Am vîndut 11 pogoni de țelin/ă/ și cu 11 stîndîn/și/ di loc în dealul Bășiniștilor, pogonul câte 500 de a./s/p/ri/, fac bani 55000; copeica = 2 - (6 copeice, adică 12 bani, N. COSTIN, LET. II, 116/11); costanda (Munt.) s. potronicul (Mold.) = 10 - (căci 5 costande =*

1 ducat=50 - Găina eră câte un leu, oul câte un potronic (zece bani). NECULCE, LET. II, 248⁽¹⁾; florintul de argint=20 - (căci = 2 potronici); ducatul = 50 - (200 de bani, care fac 4 ducați); ducatul iaste câte 5 costand. INVĂȚĂTURI, a. 1642, Cămpulung, ap. GCR. I, 95⁽²⁾; talerul = 112 - (O bute de vin, vedre 60, vedra câte bani 30, fac taleri 15, costand 12. DOC. a. 1683, Munt., ap. HEM. 2427); leul = 120 - (Lei 70, bani 60, de la 47 lefecți câte 1 pol [- 1/2] leu unul. DOC. a. 1776. Mold., ap. HEM. 2426); galbenul = 330 - (Lei 5, bani 60, adică 2 galbeni zări, de la fleștecare carte gospod. DOC. a. 1776, Mold., ap. HEM. 2426); punga = cam 56000 - (căci cuprindea 300 taleri). O monetă și mai mică decât banul a existat pe vremea lui Dabija-vodă, care puse în circulație niște bani „râi” s. „proști”, numiți și răli, care valorau 1/2 dintr-un ban „bun” și nu aveau curs în alte țări. Făcea sălă de aramă, carii numai aice în țară îmblă, 4 sălă în un ban bun. MUSTE, LET. III, 10⁽³⁾. Bani proști, sălă, în zilele Dabijii-vodă. ZAPIS (a. 1665, Mold.), ap. HEM. 2418. În veacul XIX, până la introducerea noului sistem monetar, banul eră 1/2 dintr-o pară. Leul se submparte în 40 [de] parale și paraoa în 2 lăscăi sau 3 bani. POPP, a. 35. În România [- Muntenia] precum și în Moldavia, unitatea de măsură monetară este leul, unitate de măsură fictivă, ce are 40 de parale bune sau 70 mărănă... Parava bună se socotește împărțită în 2 lăscăi sau 3 bani. IARCU, a. S. 21. Astăzi (de la 1867 încoace), banul e 1/100 dintr-un leu (nou) s. franc, corespunde deci unei centime franceze. (Singular sub-multiplicu al leului este banul. CLIMESCU, a. 210) și se găsește în circulație numai în piese de câte 1 și 2 bani (acestea de aramă, aproape dispărute din circulație), de 5, 10 și 20 de bani (câte trele de nichel; până în anul 1900 și monetele de 5 și de 10 bani erau tot de aramă; monete de 20 de bani nu erau; la aceste trei monete din urmă li se zice și gologani) și în piese de 50 de bani (acestea din urmă numai în monetă de argint). În Oltenia și prin Muntenia, astăzi cuvântul ban începe a fi înlocuit tot mai mult prin pară, în sensul de 1/100 dintr-un leu, întrebându-se ban mai mult pentru piesa de 1/100 dintr-un leu. În Austro-Ungaria, începe să se încetățenească cuvântul ban (s. diminutivul bănuț) pentru moneta de 1/100 dintr-o coroană, numită și filer, pe alocuri finic. - Eră lui deatoriu cu o sulă de bani. N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2415 (: „debebat el centum denarios”: „qui lui devait cent de niens”). Noi acum o fărâmiă de pâine sau un banu ne scumpim a da. VARLAAM, ap. HEM. 2425. Ne simt [- sănt] datori oamenii numai câte o sulă de bani. idem, c. 269. Și chelluea lui... să i-o-ntoracă, până la un ban. URECHE, ap. TDRG. I s'au făcut și cenit boierici, câte un ban de drobul de sare de la oca. NECULCE, LET. II, 313⁽⁴⁾. Cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, ap. HEM. 2404. Alții au cerșut nămă de aicea până la Braseov câte 12 ban/i de vedră, iar noi l-am lăsat câte o cost[andă]. DOC. (a. 1651), ap. IORGA, B. R. 30⁽⁵⁾. Să abă a dare/i camă, de caru' cu peaște bani 70, și de calul împodrat cu peaște, câte ban/i 7, iar mai mult nu. DOC. (a. 1719), ibid. 375. Cucurigu! boieri mari, Dați pungața cu doi bani. CREANGĂ, P. 65. Il întimpim în pragul ușei cerșitoarea cărcia îi dăduse el un ban, de pomand. idem, P. 213. Eu, de-am avut un singur ban, l-am împărțit cu tine. COȘBUC, ap. TDRG. Malca Djomnului l-o blăstămat așa: Să lucră cu anu', și să capeși banu'. ȘEZ. I, 178. (Loc., în care se face aluzie la valoarea mică a banului). Măcar de-un ban = cât de puțin, cât de mic. Dar cei ce le vedea starea, cu minte măcar de-un ban, Nu putea să dea crezare la un așa doinic plan. BELDIMAN, TR. 370. Nu face un ban = nu face nici o ceapă degerată, nu valorează nimic (cfr. face a, VII, 3⁽⁶⁾, vol. II, pag. 18⁽⁷⁾). Acum, o mie de vorbe un ban nu face). ISPIRESCU, L. 36. Nici un ban (une-ori complinit prin chior) s.

nici doi bani = nimic s. „mai nimic.” ZANNE, P. V. 74. Bir să nu dea țara nici un ban. NECULCE, LET. II, 337⁽⁸⁾. Te-am tomanit [- tocmii] să-mi căsuți un an, Nu mi-ai căsătat nici di-un ban. ȘEZ. IV, 135⁽⁹⁾. N'am nici un ban chior. PAMFILE, J. II (construcție mai puțin întrebuintă de cât „nici o pară chioară”). Măndra, când e rumentă, Cu cinci sute nu-i plătită, Dar când se desrumenește, Nici doi bani nu mai plătește. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 440. Ifi spun eu, acuy-acuy, căji bani cere [s. face] francul este o „amenințare”. PAMFILE, J. II. || (Întro vreme, pare a se fi făcut deosebire între ban, simplu, și ban echiv.) Să-si plătească oieritul, de oiaie câte 15 bani cechi. DOC. (a. 1752), ap. IORGA, B. R. 380. (Un alt soi de bani erau cei numiți roșiți) Îndatorirea Românilor către Turci s'au într-un ușor tribut anual de 3000 bani roșiți. BĂLCESCU, M. V. 9⁽¹⁰⁾. Mircu-cel-dătrân, tot soldatul primea, pe zi, câte doi bani roșiți, care fac 13 parale. Mateiu Basarab mări leața și o făcă de opt bani roșiți, idem, M. V. 595. Bani roșiți / ce mi-au rămas... DOC. (a. 1778), ap. IORGA, S. D. VIII, 81.

II P. ext. (La băhești din Munții-apuseni ai Transilv.) Măsură veche [de] 1/2 gram. Ex. Din / fr / un lar [- sarcină], am făcut doi bani și o bată [- 1/2 gram] = din 2 coșuri de platră [auriferă], am scos 1/2 g de aur.” VICIU, GL. 96. (Sensul acesta s'a născut, probabil, din faptul că prețurile aurului se făcea prin transparență imediată a greutateii în valoare).

III P. a. anal. Plodul oului, „lumina din fundul oului, care se mai numește și bănuț”. PAMFILE, CIM. „Bani-mătuini = părțile cristaline ale cromenei, care se pot desface în piace [- plăci] subțiri. (Boutări)” VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Păreră că banul ar fi fost la origine moneta bătută de banu! Olteni, în de obște admisă (LM, BARONEL, L. I, 102⁽¹¹⁾, HEM. 2425, TDRG, RUDOW, XVII, 388, IORGA, CII. I, II, 147) nu e în de ajuns dovedită istoricoște. Ea este foarte neverosimilă, având în vedere răspândirea cuvântului pe tot teritoriul daco-român. (Existența lui la Megleniți: bani „monete vechi de aramă care n'au curs” nu dovedește nimic, aici acestia li au, probabil, de la Bulgari: ban „monetă de aramă”, care li-au primit prin zarzavagii, bragagii, etc., de la Români). Se pare că avem a face cu un cuvânt străvechi, și nu este neprobabil ca acest cuvânt să stea în legătură cu arom. *bānā* „a trăi”. De la acest cuvânt, probabil de origine anteromână (BANN-), ne-am putea închipui că, afară de arom. *banā*, să se fi derivat și un al doilea postverbal: *ban*, cu același sens de „viață”. Treccera de sens de la „viață” la „vită” are două analogii în limba română: lat. *vita* „Leben” > rom. *viță* „Vieh”, iar megli. *viță* [- viață] Insuși însemnază azi „victuitoare, ființă”. Având odată sensul de „animal, vită”, cuvântul *ban* a putut să primească același înțeles ca lat. pecunia „Geld” (Inrodit cu pecu „Vieh”), într-o vreme când strămoșii noștri încetaseră de a mai face cumpărări în schimbul vitelor, introducând monetele. (Polonezul [dialectal] *ban* „Pfennig” derivă din românește, și nu dimpotrivă, cum credea CIHAC, II, 8-9).

BÂN: interj. Onomatopée imitative du bourdonnement de certainsoustiques - (Rar) Cuvânt prin care se limită sunetul produs de fânțarul numit „morțitar”; cfr. bână! Cfr. bân. [Pronunțat: ban!] — Onomatopée.

BĂNĂL vb. IV. Bourdonner. - (Rar; atestat numai la MARIAN, INS. 313) [Morțitarul] se numește astfel, pentru că... morțărăște tare, adică bână, produce un fel de sunet bână! Cfr. bână! — Derivat din bân!, prin suf.-desc.

BANĂL. -Ă adj., adv. Banal. Banalement. I. Adj. Dă obște, cunoscut de toată lumea, știut

și răsuflăt, lipsit de originalitate, comun. În ceasurile de mănăstire... sufletul e împins de sine-și spre gândiri poetice; mintea zărește natura și soarta omenească printr-o rază amurgită ce-i ascunde amănuntele banale ale vieții. ODOBESCU, I, 185. Un adesea banal.

II. Adv. (Prea) ca toată lumea; fără originalitate. Vorbește banal.

— N. din fran. (derivat din *ban* „circumscripția peste care se întindea puterea unui senior feudal; vasalii și supușii din această circumscripție“).

BANALITATE s. f. *Banalité*. — Caracterul a ceea ce e banal. Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele... „grațioase“, pe care le îndeplinește în camera de chibzuire..., altele „contențioase“, procesele. Cele dintâi sînt de-o banalitate, de-o secăciune, ce nu se poate pricepe. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 124. Cine se teme dieci de banalitatea munților cu fum de locomotivă și [cu] otele până la vîrf, acela poate găsi încă pe cîmășii și prin căile Carpaților românești icăna unor timpuri aproape ca cele primitive. MEHEDIŢI, R. 8. | P. ext. Lucru banal, idee banală. Treceam unui corp... din starea gazoasă în starea lichidă sau solidă... o concentrare sau o condensare progresivă a atomilor. Această idee, care e o banalitate astăzi, era o inovație pe atunci. NEGULESCU, F. R. I, 227. Multe cărți cuprind numai banalități.

— N. după fran. Cfr. banal.

BANAN s. m. (Bot.) *Bananiar*: „*Musa paradisiaca*. *Musa sapientium*“. — Plantă erbacee din fam. musaceelor; ajunge la înălțimi considerabile, din care cauză are un aspect arborescent; tulpina cărnoasă, încoronată de foi late și lungi de 2-3 metri, din mijlocul cărora cresc păstăi sculele așezate în chip de ciorchine. Cultivat în țările calde. „Legendele din orient spun că [bananul] ar fi fost arborele științei binelui și a răului [popul cel oprit]“. Cfr. PANȚU, PL. *Bananul*... a cărui patrie e Asia de sud, s-a răspândit în toate țările calde, unde e umezală de ajuns. Fructul său, un fel de mîncare cu boabele lungi în chip de castraveți, e o străvănă toată ziua gata pentru înțelegi. MEHEDIŢI, G. F. 174.

— N. după fran. Cfr. banană.

BANANĂ s. f. (Bot.) *Banane*. Fructul bananului, „fruct... cărnos, făinos, zaharos și aromatic“. PANȚU, PL.

— N. după fran. (imprumutat din dialectele Indiei).

BĂNĂNĂELĂ s. f. = bălănelă. Abstractul verbal al lui *bănană* (derivat prin suf. -eală). [Plur. -eli. Pronunțat și une-ori scris: *bănăndănelă*].

BĂNĂNĂI vb. IV^a = bălălăi. Intrans. După câteva minute, aruncându-se vinul în cap, începă a cântă și el niște mormoliturii, în limba sa, și a bănăndă din picere, după gătul me. GURJAN, H. II, 63. Gros, rozu-verzuu ca un ficat... cu ochii umflați... mîinile îi bănănde în toate părțile. DELAVRANCEA, H. T. 167. Se călătina pe picioare, capul îi bănănde pe umeri, brufele-i curgeau mo și grele, de-a-lungul trupului. VLAHUȚĂ, ap. HEM. 3002. Capul îi bănănde într-o parte și într'alta, de par'că își rusese junghietura. ISPIRESCU, L. 106. | Spec. Ia hura, în unele regiuni, se bănăndește cu mîinile, adică jucătorii coboară și ridică de-odată cu toții mîinile prinse, accentuînd astfel înaltă jumătate a tactului de joc. În Bucovina arcanul se joacă de feciori și fete. Se face o horă, făindu-se de mîni, dar fără a bănăndă cu ele. (Săgeorgiu, în Transilv.), ap. HEM. 1495. | (R) (R) Trans. Popa își făcă crucă, și după dînsul toți bănăndă semnul mînăntăriei. DELAVRANCEA, s. 200. [În loc de *bănăndăște*,

bănăndăsc, se întrebăntăză la pers. 3 sing. și plur. și: *bănăndă*].

— Formațiune onomatopeică. Cfr. bălălăi, bălălăni.

BĂNĂNĂIRE s. f. = bălălăire. Infinitivul verbului *bănanăi*, devenit abstract verbal.

BĂNĂNĂIT s. a. = bălălăit. Participiul verbului *bănanăi*, devenit abstract verbal.

BĂNĂR † s. m. *Employé ou ouvrier à la Monnaie, Monnayeur*. — Funcționar sau lucrător la monetăria statului, cel care făcea bani. Cfr. † tarapanțiu. Scriem și mărturisim, cu acest zapis al nostru, cum au fost Enache zătarul bănarului, și au căzut la mare vină domnească la mărirea sa Feostrie Dabije-nodă. ZAPIS (a. 1666, Mold.), ap. HEM. 3096. Și au arătat înaintea noastră niște zapise făcute de mărturie, întâi un zapis de la mulți oameni buni și doitari, anume: Andoca ce au fostă clucsar și Pintea pilarul și Puscăl Corlai uricarul și Alexandru bănarul domnesc. ZAPIS (a. 1670), ibid. | (Întrebăntăză ca nume patronimic) Ioan Bănarul, cel căpitan. SECULCE, ibid. Gacril Bănarul, DOC (a. 1749), ap. TDRG. [Dialectal, și: *bănarău*].

— Derivat din *ban*?, prin suf. nom. agent. -ar.

BĂNĂRIE s. f. 1^a. *Monnaie, hôtel des monnaies*. 2^a. *Grande somme d'argent*.

1^a. † Stabiliment unde se bat banii, monetărie, (†) tarapană. Făcut-au Dabija-codă și băndărie de bani de aramă, la Suceavă. N. COSTIN, LET. II, 5. Eră băndărie în cetatea Sucevei... și făcă soldii de aramă, cărri numai aice în țară îmbă. MUSTE, LET. III, 10^{1/2}.

2^a. (Mold.) Sumă mare de bani, bani mulți, bănet, bănarit. CIHAC, II, 8; PAMFILE, CIM.

— Derivat din *ban*?, prin suf. loc.-col. -ărie.

BĂNĂRIE s. f. *Grand feu*. — (În Zagra, lângă Năsăud) „*Băndărie* = foc mare“. Com. CORBU.

— Etimologia necunoscută.

BĂNĂRIT s. a. *Grande somme d'argent*. — (Mold.) Sumă mare de bani, bani mulți, băndărie, bănet. Au lipsit tiranii țării, Domnii greci s'au ridicat, Prada, băndăritul țării, de la sine-și au picat. BELDIMAN, TR. 117. Stan... Ian priceește băndărit, de unde eram așf de parale! ALEXANDRI, T. 146. Câte suflete nu s'au dat diavolului pentru băndărit ăla! s. NĂDEJDE, ap. TDRG. Boierul acela, de mult băndărit ce acce, nu-î mai știa numărul. CREANGĂ, P. 67. Care dincoțră îl rugă: unul să-i dea băndărit cât a cere el, altul să-i dea fata și jumătate de împărăție. id. lb. 228. [Plur. (rar) -ărituri].

— S'a născut din *băndărie* (2^a), prin înlocuirea sufixului -ărie cu -ărit. (Aceste două sufixe, când derivă abstracte, sînt echivalente, d. ex. plugărie = plugărit, morărie = morărit, grădinărie = grădinărit, etc.)

BANĂT s. a. |

BANĂT s. a. |

1^a. *Pays ou circonscription* (surtout marche, province frontiere) gouvernée par un ban, banat. Nom d'une danse populaire. 2^a. *Fonction du ban*. 3^a. *Dignité ou rang du boyard qui avait le titre de ban*.

1^a. Țară, provincie sau ținut ocărmit de un ban. Banul, cărmănuind singur banatul Craiovei și fiind Domnului numai vasal, a trebuit să aibă o oștire a sa. BALCESCU, M. V. 533. | Spec. (Astăzi) Reginea dintre Dunăre (miazăzi), Carpați (răsărit), Mureș (miază-noaptea), și Tisa (apus), numită și Banatul Timișoarei. Haid' cu mine la Banat, Că Banatul-i țară bună, Aflăm popi de ne cunund. MARIAN, ap. HEM. 3103. Căntă, mândră, trăgănat, Să te-aud

de la Bănat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 290. „Vino, lele, la Bănat!” — „Ba eu nu, că am bărbat!” Ibid. 385. (Bot.) *Grâu de Bănat* s. (atributiv) *grâu Bănat* = o specie de grâu: „varietate de frumoa”. „Subt acest nume (adecă: grâu-Bănat) se cunoaște în agricultură, în comerțul de cereale și în industria morăritului, varietatea de grâu care se cultivă de preferință în Bănat, de unde-i vine numele. Această varietate este cu spicul albit, analog cu grăul băla n românesc, cu care are multă asemănare, deosebindu-se însă prin aceea că are un spic ceva mai lung și boabe mai rotunde, mai măricele și mai sticloase. Este unul din grănele cele mai căutate de morari, pentru calitatea superioară a făinei ce se poate scoate din el”. P. S. AURELIAN, ap. HEM. 3186. (Varietăți) „Felurile de grâu ce se seamănă în țară sânt: a). *Grăul Banat albinesc*, cu bobul mare și spicul cu mustăți; b). *Grăul Banat roșiatic* (ruginiu), de asemenea cu bobul mare și spicul cu mustăți”. DAMÉ, T. 56; cfr. H. III, 47 (Berești, în Covurlui). (Cor.) Un fel de Joe fărăncescu, ca brăul. HEM. 3186.

2°. (Rar, neîntrebuțat) „Dregătorie de ban.” LM. 3°. (Rar, neîntrebuțat) „Grad s. rang de ban în ierarhia boierească.” LM., bănie.
— Din lat.-med. *banatus* (derivat din *banus* = ban + și suf. -atus).

BĂNĂT s. a. 1°. *Regret, tristesse, crêve-cœur*. 2°. *Chagrin, peine, ennui, affliction, contrariété*. 3°. *Resentiment, rancune, animosité, colère, emportement, dent* (contre qqn.), *piqué*. 4°. *Accusation, blâme, réprimande, imputation, reproche, affront*. 5°. *Souppon*.

1°. (În Transilv., Mold. și Bucov.) Stare de durere sufletească, în care tristețea și jalea sânt îngemănate cu părere-de-rău și cu căință. „Dure, jale” TIPLEA, P. P.; BUD, P. P., „Întristare, înduioșare” VAIDA, „Întristare, regret” POMPILIU, III, 1005, „părere-de-rău, grotăie [în înțelesul locuțiunii: mi-a căzut (cu) greu (la inimă) că...]” CREANGĂ, GL., „căință, părere-de-rău” JARNIK-BĂRSEANU, D. 525. — Adesea în legătură cu „jale”, „cândă”, „scărbă”; mai ales în locuțiunile cu înțeles adjectival s. adverbial: cu -a *fără* - ; spre a redă noțiunea verbală corespunzătoare, se spune de obicei: *imi este (cu) bănat*, mai rar *trag* - = îmi pare rău, îmi cade (cu) greu, regret, etc. — *Mereu se depărta de sat Bătrânul, slab, cu ochii plini de lacrimi și bănat* — *Mergea de-und gând nebun purtat: Să moară între străini!* COȘBUC, B. 78. *Mă lânguesc prunilor, De jalea părinților, Și mă vaer brațelor, De bănatul fraților* („bănat... exprimă ideea despre dor, supărare, mâhnire și melancolie”). TEODORESCU, P. P. 84^b; cfr. POMPILIU, B. 411^c. *Fata lui popa Vasile s'a uitat în fântână și, de ciudă și bănat* (= „părere-de-rău”), *că nu s'o măritat, i-o ieșit pe piele cărsat*. REV. CRIT. II, 350. *Arde-te-ar focul, cetate [unde iubitul e soldat]... Că prea mulți fii în bănate, Fără nici o dereptate!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 313. *Pe tine te-a îngropat Unde-a fost locu'nsemnat, Înseninat de blăstămat, De noi tare depărtat, O, ce moarte cu bănat!* Ibid. 198. *Ne-am iubit, nu cutecăm; Ne-am lăsat, nu ne'ndurăm; De luat, încă-i păcat; De lăsat, e mult bănat!* Ibid. 61. *Vind'napoi, vină, Că tu fii-ai uitat, Că tu fii-ai lăsat Suguifă [= rochiță] frumoașă La mine pe masă.* — „Ba eu n'am uitat-o, Că eu am lăsat-o, De uritul tău, De bănatul meu.” Ibid. 501. *Lângă munte, este-o punte, Și la capătul punții Scriu-i doru' mândrușii; La capătul celalalt, Scriu-i și-al bodei bănat, Că s'a dus și m'a lăsat.* Ibid. 161. *D'oi bătăci, bătăci, Tăie fii-ai destul de dor Și eu după tine mor; Cându-i colea la luat, Amândoi tragem bănat!* Ibid. 280. *Mai bine de-aș fi murit, Decât să ne fi'ntâlnit, Și mai bine-aș fi schiopat, Când peste prag fii-am călcat, Decât să trag la bănat.* POP., ap. HEM. 3100. *Nu mai poartă nici mărgelă, Nici în degete inele, Și de dor și de bănat Și cerceii-i-au aruncat.* HODOȘ, P. P. 218. Cu-

cule cu pan' sură, Muzcă-ți-aș limba din gură... Mi-ai căntat, pe-un ciung înalt, Tot a scorbă și bănat!

MARIAN, O. I, 25; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 15. *Mi-ar fi, nu mi-ar fi bănat, Dacă s'ar fi măritat, De-acel al treilea sat; Dar ea s'a făcut mireasă De la noi a treia cașă.* ALECSANDRI, P. P. 303; cfr. MARIAN, NU. 7; DOINE, II, 1; (-Și nu mi-ar fi cu bănat...) JARNIK-BĂRSEANU, D. 99; cfr. VASILIU, C. 97. *Când gândesc la mândra'n sat, Nu ead lumea, de bănat; Când gândesc, mândro, la tine, Suspină inimă'n mine.* DOINE, 24^c. *Găseam... mândra adorată. O-aș sculă și mi-i păcat, O-aș lăsa și mi-i bănat, O-aș sculă și nu mă'ndur, Că somnul mândrușii-i bun.* Ibid. 230^{1/2}. *Plângeți toți, că e'am lăsat; Tot mă duc cu greu bănat!* BUD, P. P. 41. *Muri-ai [= murire-ai] neînsurat, Cum mă lași tu cu bănat!* Ibid. 34. *Care fată-și lăsa satul, Mănce-o jela și bănatul, Că și eu mi l-am lăsat, Multă jale m'o mândac.* REȚEGANU, CH. 28. *Bănta mamă îmi începe a plânge și a se căieta: Dar cum te lăsaș inimă, să mă lăși acum, la bătrânețe, slabă, beleagă, singură? N'am dus și nu duc destul bănat după cei trei [copii, duși în lume]? Acum te mai prăpădești și tu prin cea săcrăală de lume!* Idem, P. V, 28^{1/2}.

2°. (Mold.) Măhnire, supărare (activ și pasiv) (cfr. supăr, p. ext. aspirare. — Ideea verbală „a fi supărat, a se supăra (pe cineva și pentru ceva)” se exprimă prin: *a(-i) fi (cinec)* cu *bănat*, mai rar: *a fi cinec* cu -, *a-și finea* cu -, *a lua* -, *a-i veni* cuiva cu -, *a fi în -ul cuiet*. Expresiunea: (*să*) *nu-ți (s. nu că) fie cu -!* = *nu-ți (s. nu că) fie* cu supărate! să nu bănuieți! să mă l(er)tați! a ajuns. În Mold., un fel de formula de politețe, prin care ceri cuiuă iertare pentru cele ce i le spui, corespunzând adesea neologismului pardon — *Băntul, carele l-aprind pururea păcatele noastre.* DOSOFTEIU, V. S. 88 („măhnire”. MINEIU 1776). *Dără de vreme ce tu, împărate, luasși bănat, căce nu fii-am cinstit per hial tău... dără cu cât mai mult să va mânăta nemuritorul împărat și-si/i cu luă bănat, când necurafii per fiul svinții sale... Il ocărăsc și-ai defaimă?* id. lb. 146. „Petru-vodă... au do-băndit [= au cucerit] de la Săcuți cetatea Bistrita. Ce, nu o pută sine îndelung, având grije de Sultan Selim, să nu-i vie bănat. LET. I, 157^{1/2}. Nice o opreală sau trun banat despre cinec n'au avut, ce, cum au venit fără griji, așa, când i-au fost voia, au ieșit. M. COSTIN, LET. I, 305^{1/2}. *Priecăpând acum bănaturi despre o samă de boieri, cărora li se dădese danile și milturite acelor Domni trefniți, socotind să nu-i mânăsească, [pe acei boieri]... au poroncit să nu se mai ievoacă acele cărți [prin care se stricau danile domnești]. M. COSTIN, LET. II, 95^{1/2}. *Dările de pre au, de bună voie, fără lipă și fără bănat [= fără să facă omienilor supărări s. aspirări] străngându-le, să le numere, cumpețesească, în punși băndulu-le să le lege.* CANTEMIR, LET. 183. *De acestea, nemăru cu bănat să nu fie, că pentru învățatura și aducerea-a-minte s'au scris aclea.* MUSTE, MAG. IST. III, 80^{1/2}. *Deci noi, spre a nu fi în bănatul răpousatului Vistier, n'am vrut să ieșim.* (a. 1801). IORGA, S. D. VI, 67. *Iară eu, fie fără bănat tutulora, că nu pot să-l luă.* ARHIVA R. I, 155. *Il Doamne! mi-ai cucoziși zăresc eu aici, cărora le-aș face de dragoste, cu uclia... dac'aș ști că nu le-ar fi cu bănat.* ALECSANDRI, T. 10, cfr. 529, 715 (= „supărare” idem, Glosar). *De n'o fi cu bănat, Domnul nostru-ar crea să tezi pe măritul împărat.* EMINESCU, P. 238. *Departie-i până'n sat? Să nu că fie cu bănat, — Întreb, că sânt drumef.* COȘBUC, P. 70. *Nu-ți fie cu bănat, om bus, că am șuguit și eu!* CREANGĂ, P. 127. *Mă rog, să nu fie cu bănat, dar ta spune-mi cum te cheamă.* SHIERA, P. 193^{1/2}. *Iar d'voastră nu că finea cu banat, Că al nostru cinstit împărat Pe aicea a mai umblat Și bine sama locuila a luat.* SEZ, III, 42^{1/2}; cfr. Ibid. II, 126^{1/2} II, 153^{1/2}. *Cumpăr pânea cu oca, Mastinile cu litra, Și le duc la pui-**

cufa: *Și-i duc vinu' cu vatra Și paralele cu poala, Și ce totu-i cu banat, Că nimica nu i-am dat.* SEZ. III, 169°.

3°. (Mold.) Luare în nume de rău, mânie, necaz, ciudă, pică (construit cu prep. pre s. asupra). *Bator Sigmond nu s'au mai ispitit să mai trimiță oști în Moldova; ce, având bănat pre Leși, de paguba omenilor săi cu Răzean [Leși dăduseră ajutor lui Ieremia-vodă împotriva Ungurilor aliați cu Bători], au trimis soli cu Jobola la Rodolf, împăratul nemțesc... jălându mare pagubă ce i-au făcut Leșii în castea lui. M. COSTIN, LET. I, 218°. Avea și cădtămăre și bănat mare Nicolai-vodă asupra lui Die spătarul Catargiu, pentru supărările ce făcuse aici în țară. N. COSTIN, LET. II, 84. Am înțeles Sigmond Bator de bănatul cumnatul-său lui Rodolf împăratul, asupra sa. Idem, LET. I, A, 125. Arăt-au din Dumnezeu greu banat asupra creștinilor, pentru toate păcatele și fărâșelele noastre. NECULCE, LET. II, 408°. Iar de nu vor înțelege... și ni s'a mai jelu Jigiercul, [ii] vom... pedepsi cu certare; și asupra d-tale încă vom fi cu banate, că nu i-ai supus să înțeleagă. (a. 1762, Mold.), URICARUL, VIII, 9°. Ar trebui să mă ceri la mama; atunci ea îți putea veni cât de des; și ea n'ar avea nimic de bănuți. — Despre bănat nu mi-i teamă; dar vezi, n'am vreme să mă ocup cu osteliul de lucruri. CONTEMPORANUL, V, II, 499.*

4°. (Mold.) „Invinovăfire, vină” (CREANGA, GL.), imputare, muștrare, înfruntare, (?) certare. *Li lovicu cu-vânt de bănat. DOSOFTEIU, V. S. 177°. Mare bănat pentru toate acoste au avut Jaleoeshi, de la craiul. M. COSTIN, ap. TDRG. Și au mers solul de la boierii leșești, cu multă muștrare și bănat. id. ib. Vecirul... au scris la cămăcanul, cu bănat, zicând că nu s'au căzut să facă una ca aceea. ACSINTE URICARUL, LET. II, 136°. Mai pune la scoatela-că și Trănea era înaintat în cărăță, bucher de frunte și tâmp în fețiul său; că profesorul... zicea: „Luai de ici până aici...” — și poate că nu veși aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trănea, ci întâmplări, care a făcut pe oameni așa cum sânt. CREANGA, A. 89.*

5°. (Mold.) Bănăuială, prepus. *Iară împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce l-au legat cu dînsul. N. COSTIN, ap. TDRG. Dar un Țigan, unul Toader, cezeau, simfise că faciurul cel mare trădește cu maștăh-sa și intră el la banat că boierul a murit otrăvit. SADOVEANU, LUC. VI, 389.*

[Pur. (rar) -nate și -naturi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 135. În Mold., sl: *banat*, la unii Moți, și forma rotacizată: bănat. ALEXICI, P. 144°. Din locuțiunile a acea bănat „a bănuți” și a nu ști a-bună seamă (s. a-nume), pare a se fi născut, prin fuziune, locuțiunea (neobicită) *A nu ști cu abănat* = cu siguranță. *Cât o fi zăcut Țiganul după aceasta, de oase rupte, nu pot ști cu abănat. MARIAN, INS. 204.*

— Din ung. *hănat*, „păreare-de-rău, tristețe”. Cfr. *bănuți*.

BĂNĂȚEAN, -Ă și -CĂ adj., subst. I. *Du Banat*. II. 1°. Sorte de dans payanne. 2° Variété de ralsin. 3°. *Habitant du Banat. Roumain du Banat.*

I. Adj. (De fel) din Banat. *Grăsele bănățene se bucură de multă cântare.* HEM. 3189; cfr. *bănățene*.

II. Substantivat. 1°. (Cor.) (subt forma feminină) *Bănățeanca*: un joc țărănesc (joc de brău). HEM. 3189. Cfr. *Banat* (1°).

2°. (Bot.) (subt forma feminină) *Bănățeană*: varietate de strugure. „In comitatul Aradului, strugurii au mai multe numiri, și adevătat: „strugure alb, numit țâța-caprei, coada-oaiei, boldeană, *bănățeană*.” (Tincova, în Banat), ap. HEM. 3190.

3°. Locuitor din Banat. *Sărbii, Ungurii și Nemții din Banat sânt și ei Bănățeni.* HEM. 3189. | Spec. Român din Banat s. al cărui neam se trage din Banat. *Între Români din Banat se deosebesc așa*

numiții *Frățași de apă* numiții *Bufani*, [și de Țărani], *cei dintâi fiind Bănățeni de buștină, ceilalți veniți acolo din alte părți.* id. ib. (cfr. WEIGAND, JAHRESBER. III, 201-203). *Bănățeanca se distinge, între călea, prin port, de Româncă din Oltenia.* id. ib. *Scritorul Ion Popovici-Bănățeanu a cunoscut bine viața meseriașilor bănățeni.* [Femininul *bănățeană* e întrebunțat în funcțiune adjectivală, iar fem. *bănățeană* în funcțiune substantivală. (Cu pronunțare dialectală): *bănățin, -ă* și *-că* adj. subst. JAHRESBER. III, 325°. | La Românii din Serbia, și: *hălățan* s. m. JAHRESBER. VII, 82.]

— Derivat din *Banat*, prin suf. gent. *-ean* (la fem. *-easă* și *-eancă*).

BĂNĂȚEANĂ adj. fem., s. f. v. *bănățean*.

BĂNĂȚEL s. a. *Regret, chagrin*. — Diminutivul lui *banat* (derivat prin suf. *-el*). (Rar, în poezia pop.) *Ano, Ano, Soro Ano, Iau deschide tu ușa, Ca să-ți vină vecinșia, C'a bălăt-o bărbănelul, Doar t-a bate bănănelul.* CORCEA, B. 56.

BĂNĂȚENESC, -EANCĂ adj. *Du Banat*. — De-al Bănățenilor; cfr. *bănățean* I. *Grăul bănățenesc se deosebește de cel oltenesc. Doină bănățenescă.* HEM. 3190.

— Derivat din *bănățean*, prin suf. adj. *-esc*.

BĂNĂȚENEȘTE adv. *À la manière des Roumains du Banat. Comme dans le Banat*. — În felul sau după obiceiul Bănățenilor; ca în Banat, ca Bănățenii. *Bănățenește* (= în dialectul bănățean) nu se rostosește „*șic*”, ci „*șic*”, înlocuind ca în Moldova. Am văzut la Mehadia o fărâncă îmbrăcată bănățenește. HEM. 3190.

— Derivat din *bănățean*, prin suf. adv. *-ește*.

BANC s. a. (Joc de cărți) *Banque*. — (Banii pe care-i pune în joc — la bacară, etc. — „bancherul”, adică cel ce ține jocul împotriva tuturor celorlalți jucători; cfr. *banca* 2°, *banco*; de ael. p. ext.) Jocul de cărți în care un jucător ține banca (2°); cfr. *bacară*. [Toderică] *a hotărât să-și răzbuie... punșind pre cei mai mari boieri. Pentru aceea sfârșit, i-a poștit... la un bal mare, care avea să se sfârșească cu un banc de cele mai zarife. C. NEGRUZZI, I, 87. Cîntise Scarsofchi... de socofi că este vrednic cel întâi jucător de pe pământ să joace cu tine cărți... să jucăm amândoi... — „Bucuroș zise Scarsofchi: — „Ce crei, stos xau banc?” — „Stos...; știu că la banc se încap multe șuterie” idem, I, 88. Feți-logofeți de soim nostru, cu meseria stoului și a bancului, nu pier în lași. ALECSANDRI, T. 402. (Jocul și cuvântul pare a fi pătruns pe alcurea și la țară) *Jocuri de cărți sânt: preferanța... banca*. (Bălenii-sărbi, în Dâmbovița). II. IV, 12. *A da (un) banc*: a ținea „banca” la un astfel de joc. *Stos zopciul, mahmur, că fusese intrerupt tocmă eșul dălel un „banc” norocos, la club, m. CHRITESCUL, CONV. LIT. XII, 448. [Pur. *bîncuri*].**

— N. din fran. Cfr. *banca* 2°.

BANC s. a. *Banc (de sable)*. — Grămadă de nisip pe fundul mării s. al unui fluviu formând o înălțătură până aproape de suprafața apei, primejdioasă pentru vasele plutitoare, prag. [Pur. *bîncuri*.] După rus. *banku* și: *bâncă* s. f. *Cu feciurii săi... se aruncă în cea mai mare furtună, ca să scape pe nenorociții aruncați de vântul fără mil... pe năsipurile și băncile acestui ferm pustiu.* ST. BASARABEANU, CONTEMPORANUL, IV, 43.]

— N. din fran.

BÂNCĂ s. f. 1°-2°. *Banc*.

1°. Seaua îngust și lung (cu sau fără spate) pe care pot ședea mai multe persoane deodată; cfr. la viță. O

banca de lemn, o bancă de piatră, o bancă cu spate. (Propriu și fig.) Băncile deputaților. Banca miniștrilor s. ministerială. Banca acuzaților. Banca apărărilor: banca pe care stau cei ce apără pe un acuzat, avocatii unui acuzat. | S p e c. Scaunele (cu sau fără pupitură) pe care șed școlarii în clase. Așeziiși de limbe moarte, de planșe, de colbul școlii. Confundam pe bietul dascăl cu un craiu mîncat de molii... Capul greu cădeu pe bancă, păreau toate'n înfiut; Când sună, știeam că Romșes trebuie să fi murit. EMINESCU, p. 232. Era încă pe băncile universității. [† (după fran.) și: banc s. a. Pe bancul acela, lângă cântă țorzi englezi, șede generalul rus Engelhard, ce vorbește c'un june ofițer. C. NEGRUZZI, I, 328.]

2°. (Meserii) Suport în formă de bancă, slujind la vreo operație; cfr. scaun, masă, tejghea, butuc, bedroag. [După germ. Bank, și: banc s. a. În borșiu stă pielea 12 oare, apoi se scoală și se pune pe banc, pentru ca să se scoală [părul] din față, cu un cuțit ascuțit ca briciul. După aceea se spală în apă și iarăși se pune pe banc, cu carnea în sus, pentru ca să se curățe cu cuțitul tot mustul borșului. I. IONESCU, M. 702. „Banc = masa cu sculele, în jurul căreia lucrează cismarii“. Com. I. PAVELESCU.]

[Plur. bănci.]

— N. din ital. banca, idem. (În Austro-Ungaria, din germ. Bank).

BÂNCĂ s. f. 1°-2°. Banque. 3°. Billel de banque, papier-monnaie.

1°. Casă care face comerțul de bani, negociază efecte de comerț, face avansuri pe efecte sau pe polițe, dă și primește bani cu dobândă, ușurează schimbul de la o piață la alta prin ajutorul trazelor, etc. Stăpînitorul, ca să poată pune pe tot anul cu dobândă căpătării... în bănci străine, calcă legile. (a. 1848) URICARIUL, X, 3/1. Bancă agricolă, bancă industrială, așezăminte care înlesnesc creditul agriculturii și industriilor. Bancă de emisiune, care se ocupă în deosebire de valori mobiliare. Bancă de circulațiune, așezămînt (public) de credit, autorizat de o lege, pus sub controlul statului, și avînd anume sarcini și privilegii, în deosebire privilegiul de a emite bilete la purtător, numite bilete de bancă (s. hîrtie-monetă), care se plătesc la vedere și circulă ca și banii de aur și de argint. Banca națională a României e o bancă de circulațiune. | P. ext. Negoțul ce-l fac aceste case. Un Român a deschis o casă de bancă în Iași.

2°. (La joc de cărți) Banii puși în joc de cel ce ține jocul împotriva tuturor (la baracă, etc.) și plătește s. încasează, după cum câștigă s. pierde; miza „bancherului“; cfr. banc, banco. A ține o bancă, a „ține“ s. a. da cărțile la un astfel de joc. Să cezi ce elegant taie băncile. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Un singur scandal a fost, într'o seară, cu doctorul Pracă; ținea el o bancă de ștos, și Dimcea, care-i știu că n'are niciodată noroc la pontat, se'ncăpă-ținea cu „dama de cară“ și pierde trei sute de leușori. VLAHUȚĂ, D. 267. A sparge banca, a câștigă, dintr'odată, toți banii puși în joc de „bancher“: „fără sauter la banque“. | † și banc s. a. Așteptă când se fără sof; joacă și tot îndoaieșe cușnrile [— miză]; trebuie să spargi banca' la a patrușprezecca dată. C. NEGRUZZI, III, 110.]

3°. P. ext. † Hîrtie-monetă, bilet de bancă, ban notă; cfr. băncuță, băncuță. „Băncă—băncuță, ban de hîrtie; Bankzettel“. I. B. Bonaparte au pronunțat... să încunguie cetatea Viena și să o ia cu războiu, și toată acușia lăcuiților (cetățeni să fie prada ostașilor, numai estieria împărătească, adevă aurul, argintul și hîrtiele, adevă bancele, și mărjuri'e din fabricale împărătești să fie pe seama împărăției sale. DIONISIE ECLESIAHUL, C. 215. Și de la clădica Ioan Bob din Ardeal nu sântem fără de nădejde, că, precum banchele, adevă banii cei vechi de hîrtie, i-au dat afară, așa și banii cei de ar-

gint și de aur, carii... mai cărtos până o nu se ici banchele, i-au adunat, după moartea prea sfinției sale vor româneă cărului. P. MAIOR, IST. 259. [Plur. bănci, † banche.]

— N. din ital. banca, idem (propriu: „banca“ pe care se așezau zarafii“. Cfr. grec. ζαράφης „zaraf“ din ζάρα „masă“).

BANCĂRŪȚĂ † s. f. (s. d.) v. bancrută ș. d.

BANCHÉR s. m. 1°-2°. Banquier.

1°. Cel care are o casă de bancă; cfr. zaraf. Aceasta-i o împunernicire dată de dumneaia lui Varner..., ca să iae în numele dumitale banii ce ai la bancher. C. NEGRUZZI, III, 160.

2°. (La joc de cărți) Cel care ține banca? (2°), „aceia pe a cărui sumă de bani joacă mai mulți pontatori“. COSTINESCU.

[Seris și: banchier.]

— N. din fran. sau din ital. banchiero, idem.

BANCHERIE s. f. 1°. Banque (commerce). 2°. Banque (maison).

1°. (Rar) Profesiunea s. negustoria de bancher. „Bancherie = das Wechselgeschäft“. POLIZE.

2°. (Neintrebuțat) Casă de bancă, „Banquierhaus“. POLIZU. [Seris și: bancherie.]

— Derivat din banch(ier, prin suf. abstr. -ie.

BANCHÉT s. a. Banquet. — Ospăț sărbătoreșe (dat în cinstea cuiuă sau luat împreună de către membrii unui corp, unei asociații); cfr. benchet, ziafet, agapă. Multe știa să cânte și vioia să'ncănte Noaptea, în bancheturi, pe subiiș lor. ALECSANDRI, P. I, 227. Un banchet politic. Banchetul anual al colaboratorilor unei reviste. | Fig. Banchetul vieții (s. mai rar, al lumii), plăcerile vieții. Numai nebunii refuză d'a luă parte la banchetul lumii. DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Plur. -chete și (învechit) -cheturi.]

— N. din ital. banchetto, idem (diminutivul lui banco „bancă“, banca fiind luată în sens fig., pentru persoanele așezate pe ea). Cfr. dubletul benchet.

BANCHÉT † s. a. v. banchetă.

BANCHETĂ vb. 1°. Banqueter. — (Franțuzism; rar)

A luă parte la banchete. Cfr. benchetui.

— N. după fran.

BANCHETĂ s. f. Banquette. — (Franțuzism) Bancă mică fără spate (de obicei umplută cu păr de animal, cu călți, etc.), spec. bancă sau canapea în vagoanele drumurilor de fier. „Mîtelul... al d-voastră?“ întrebă conductorul [trenului] arătînd [spre copilul] care s'a suit cu picioarele pe bancheta de canapea. CARAGIALE, M. 168. Dacă pleci... cu trenul care merge spre Predeal... și dacă [zei] pironiți pe bancheta ta..., auzi vădînd, pe sub vagon, o apă repede. VLAHUȚĂ, D. 50. | † P. ext. (impropriu) Șir de lucruri întinse unul lângă altul pe pămînt, formînd ca un fel de bancă (s. de brazdă înălțată deasupra suprafeței locului). A doua zi ridică cărămizile în dungi, ca să se usuce mai bine, și apoi le pune în banchet, adevă în șir de 1000 cărămizi. I. IONESCU, M. 706. | † și: banchet s. a.; plur. -chete.]

— N. din fran.

BANCHIZĂ s. f. Banquise. — (Geogr.) Bancă de gheață în mările polare.

— N. din fran.

BÂNCILUȚĂ s. f. Coparacon, housse. — (Retăr) Toi, pătura s. corgă ce se pune subț șa. Foaișe verde alimon, Să pun murgul la prigon, Să mi-aștern o băncilă (cerga de sub șea) Și la căpătîin slujă. POP. (Dobrogea), ap. HEM. 3192.

— Etimologia necunoscută.

BANCNOTĂ s. f. *Bank-note, billet de banque*. — Bilet de bancă, hârtie-monetă; cfr. assignat, assignație, bumașcă, bancă² (3^a), băncuță, băncuță³. *Un vizitator venit din Principate aruncă, printra fâșiioarele soașe de bancnote austriace... un zeanțig în monea de argint*. ODOBESCU, I, 469. — N. din germ. *Banknote*, idem (literal: „notă [-hârtie] a unei bănci”²).

BÂNCO s. m. sing. 1^a-2^a. *Banco*.
1^a. (Comerț) Valoarea (unei monete) la bancă, după cursul băncilor.

2^a. (La joc de cărți) Totalul mizelor jucătorilor, alcătuit suma de câștigat de unul din ei; cfr. banc¹, bancă³ (2^a). *Căpitanul... aprins de nădejdea d'n îndoi că 130 de lei din banco... făcă semn că trece mâna*. DELAVRANCEA, s. 125. *Și cu patru aș fi câștigat... S'ar fi făcut 250 [de lei] în banco*, id. ib. 142. — N. din fran. (ital. *banco* „bancă”²).

BANCROT s. m., subst. v. bancrută; bancrutar.

BANCROTĂ vb. 1^a. *Faire banqueroute*. — (La Românii din Austro-Ungaria) A cădea în bancrută; a da faliment, (†) a moftuzi. [Și: bancrută vb. 1^a.] — N. după germ. *bankrottieren*, idem.

BANCROTĂ subst. v. bancrutar.

BANCROTĂ s. f. (Comerț, Jur.) *Banqueroute*. — Faliment dat de un negustor și pedepzit de lege ca fiind pricinuit din vina sa; cfr. faliment, (†) moftuzie. *Te duceai la casieria și nu ți se plătea mandatul... nici în două luni... Eră o bancrută deghizată, în care se află administrațiunea publică atunci*. MAIORESCU, D. I, 488. *Bancrută simplă*, pricinuită de o rea gestiune și considerată ca delict. *Bancrută frauduloasă*, pricinuită de înșelăciune (fraudă) și socotită drept crimă. [La Românii din Austro-Ungaria, după germ. *Bankrott*, și: bancrot s. a.; plur. -*erotur*. POLIZU, ALEXI | † (după ital.) și: bancrută. COSTINESCU.]

— N. din fran. (< ital. *banca rotta*, literal: „bancă ruptă”, fiindcă negustorul ei da faliment și se rupea teigheaua ce avea în piață.)

BANCROTĂ, -Ă subst. *Banqueroutier*. — Cel care a căzut în bancrută; cfr. falit, moftuz. *Delapidatorii de bani publici și bancrutarii frauduloși, să fie de acum înainte julecați de tribunalele ordinare, iar nu de curtea juraților*. MAIORESCU, D. I, 207. [La Românii din Austro-Ungaria după germ. *bankrott*, *bankrut*, *bancrot*, -ă subst. și *bancrut*, -ă subst. *Am ajuns, la vreme de bătrânețe, ca fetei mele să-i fie rușine de mine!... Mă doare, când văd că pentru niște bancroți, pentru niște prăpădiți care au fugit din Timișoara de groaza datorilor, eu nu mă bag în seamă*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 69.] — Derivat din bancrută, prin suf. nom. agent-ar (după fran.).

BÂNCULIȚĂ s. f. *Petit banc*. — (Rare) Diminutivul lui bancă¹ (derivat prin suf. -uliță), băncuță¹; cfr. lă(v)icioasă.

BÂNCUȚĂ s. f. *Billet de banque*. — (Rare și învechit; la Românii din Transilv. și Ungaria) Bilet de bancă, hârtie-monetă, banc de hârtie, „în special de mică valoare, de zece cruceri”. LM; cfr. bancnotă, bancă² (2^a), băncuță¹, bumașcă. „*Băncuță* vb. bancă¹. LB. *Stau la mine galbenii pe gard? Sau cresc băncuțele ca susoarele?* SLAVICI, ap. TDRG. [Și: Băncuță s. f. LB. BĂRCIANU.] — Probabil din germ. *Banknote* „bancnotă” (formă populară, disimilată din *băncuță).

(derivat prin suf. -uș); cfr. bănculiță, lă(v)icioasă.

BÂNCUȚĂ s. f. 1^a. *Petite pièce de monnaie de 50 centimes (en argent)*. 2^a. *Petite pièce de monnaie (en cuivre ou en nickel) ou papier-monnaie de dix ou de vingt kreutzers*.

1^a. (În Munt.) Mică monetă de argint în valoare de 50 de bani, firfirică. „*Ce-o fi în oala cea, al vostru să fie... Ce să vezi? Poli, galbeni, patace, băncuțe, hârtii de 20, de 100, ba și de 1000*. CARAGIALE, N. s. 58. *Negustora'n încercă lumea la cântar și stourke paisproce câștiguri din spinarea mustriului: pă mine cu trei leițe la sare... pă Tărcav e'o băncuță d'ali dă cinzei de bani*. JIRESCU, ap. HEM. 3193. [Notele cele mai bune] nu le aceai deodt cu ajutorul băncuțelor și a jumătăților de șfanț. DELAVRANCEA, ap. HEM. 3193.

2^a. (În Ardeal; învechit) Ban — odinioară hârtie-monetă (cfr. băncuță), având pe vremea absolutismului valoarea de 1/12 dintr'un florin, adică șase creițari (germ. „Sechserl”); mai târziu monete de argint (cfr. pițulă, firfirică)—în valoare de 10 și de 20 de creițari. (Astăzi ieșit din circulație și înlocuit prin piesa de nichel de 20 de bani). Cfr. LM, BĂRCIANU, ALEXI, PITIS, SCH. 106. *Măierile plătesc, căce le chiamă la botz, 3 băncuțe, 4 băncuțe, da mai pușin de 2 băncuțe nu dă*. PITIS, CONV. LIT. XXXVI, 557. *Prindăvara, să însă la pădure, și șerpele core-l-a vedea mai întâi înainte de Siffantului G[h]norg[h]e, la șerpele acela să-i taie capul cu un ban de argint, o bucătă de 40 bani sau o băncuță (pițulă) austriacă de 10 sau 20 cruceri*. (Avrig, în Ardeal) SEZ. III, 133, 71. *Tinerete, haine scumpe, Cumpără-v-aș n'am băncuțe*. HODOS, P. 153. *Un năr mare și frumos, chinădit cu cruceri și băncuțe*. (Transilvania) MAHIAN, NU. 753.

— Din germ. *Bankozettel* (acest cuvânt figură singur pe băncuțele de hârtie, tipărite mai multe pe o bucătă, din care se rupeau câte trebuiau omului), prefăcut, prin etimologie populară (ca și când am avea a face cu un diminutiv în -uș de la bancă), în *băncuță*.

BÂNDĂ s. f. 1^a-2^a. *Bande (troupe)*.

1^a. (Învechit, neintrebuit) Ceată de soldați puși sub aceeași bandă, sub același steag; cfr. ceată, mână, mănuchi, roată³, țteag, companie, trupă. *O bandă din cavaleria noastră să meargă să supere ariergarda dușmanului*. BĂLCESCU, ap. TDRG.

2^a. P. anal. Ceată de oameni, întovărășiți pentru un scop (mai ales răz.). *Dar eforti, epistafii bandii acești tâlhărești, De vite ce adunase, crede-mă, te îngrozești*. BELDIMAN, TR. 394. *Pojorul [- incendiu] de la 20 Iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătatea orașului Iași, și fanaragiții... pologarii, de care gemenă orașul, zăndă ascuși pînă risipiri, pânduca pe nesocotitul pedestru care zăbovise... În zadar îmblau streji de arnăuși... nu puteau... descoperi bandele vagabonzilor*. C. NEGRUZZI, I, 16. *Bandă de hoși, - de tâlhari*. (După franțuzește) Banda neagră, asociație de speculatori care exploatează trebuința de bani (mai ales a unor tineri neajunși la majorat) luând polite pentru sume cu mult mai mari decât cele împrumutate de ei în realitate. | Spec. (adesea absol.; în înțeles bun) Trupă (de muzicanți), țara de lăstari; cfr. capela¹. *Pe la pitefe, cor suna bande de muzic*. ERICARIU, VIII, 184, 20. *Orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri; bande de lăstari jucau [- cântau] hore și dolne...; toată lumea nu vorbea decât de nunta domnacei*. C. NEGRUZZI, I, 107. *În aceste două luni... șed jos, cendând din niște harpe... bande de femei muzicante*. ODOBESCU, III, 110, 15. *Îndată se umplu m(e)șasa de mândări și beuturi, iar bănzile ziceau, de gândeai c'atunci e nunta dracului*. BETEGANU, P. I, 7, 14.

BÂNCUȚĂ s. f. *Petit banc*. — Diminutivul lui bancă¹

Et câte-un tun slobozeau Și cu bandele ziceau... Să aibă curajul trupa. idem. TR. 71.

[Plur. *bande*, rar (pop.) *bânzi*.]
— N. din fran. (ital. *banda* < gotic *bandi* „steag, drapel”; cfr. *bandieră*) sau din germ. *Bande*, idem.

BANDĂ s. f. 1^a-2^a. *Bande* (*lien*). — Fâșie (de stofă, pânză, hârtie, piele, metal, etc.) ce se pune (coase, etc.) peste ceva, în deosebi pe mărgini (mai ales spre a legă sau a ține strâns ceva); cfr. *bañ*, *banță* (beantă), *fașă*, *fâșie*, *legături*, *suviță*, *zbanț*. *Un sipet mare, legat în bande de fier alb peste piele de căprioară albastră*. FILIMON, ap. HEM. 2459. *În mânăstirea Govora se vede, lângă chipul lui Radu-cel-mare... o Doamnă cu coroana pe cap, cu benzi de fir pe piept și [cu] lungi cercei*. IORGA, c. I. I. 70. *În camera de alături [la redacția unui jurnal]... un bășetan nal și pistriul, ocreiu, preglăt bezile pentru expediția*. VLAHUȚĂ, D. 40. *A trimite o carte sub bandă* (mai des *sub banță*), a o expedi, prin poștă, înfășurată într-o fâșie de hârtie. Spec. Fâșie (de o altă stofă sau de o altă culoare) ce impresoaară sau mărginește, spre podoabă, o haină. *O rochie cu bandă de postav negru*. Fig. Fâșie. *Studiind cu atențiune spectrul solar*, *Fraunhofer an descoperit într'insul un mare număr de bande negre*. POHL, F. 383.

2^a. (La biliard, după fran. sau după germ. *Bande*). Margine. *Banda* (plur. *bandele*) *unii biliard*, marginele elastice ale mesei de biliard, de care se izbesc bilele spre a căpăta direcția voită de jucător; cfr. *mandană*. || (La joc de popecă, după germ. *Wand*) *A da* (s. a. *luă*) *bandă*, a atinge cu bila marginea (de scânduri a) șoselei popicelor.

[Plur. *benzi*, rar *bande*.]
— N. din fran. (< germ. vechiu *binda*, de la *binden* „a legă”). Cfr. dubletul *banță*.

BANDĂJ s. a. (Chir.) 1^a-2^a. *Bandage*.
1^a. Acțiunea de a legă, încinge s. înfăș(ură) cu bandă (o parte rănită, frântă, s. bolnavă a corpului).

2^a. Totalitatea fâșiilor cu care e legată s. înfășurată o parte (rănită, frântă s. bolnavă) a corpului (cfr. *legătură*), spec. aparat anume făcut spre a fixa un pansament s. a ține strâns un organ ce tinde a se deparță de poziția sa normală; cfr. pansament. *Unde eram ostășii? Iși simți o vânt în umărul drept și-i veni în minte că poate se desfășure bandajul și curgă sângele*. D. ZAMPRESCU, R. 270. *În căzătura, și-a frânt mâna*; acun o poartă în bandaj. *Bandaj pentru hernie*; cfr. *suspensoriu*. [† și : *bandajiu* s. a.]

— N. din fran. (derivat din *bander* „a înfășură în bandă”, a *bandajă*.)

BANDAJĂ vb. 1^a (Chir.) *Bandier*. — A legă strâns, a încinge s. înfăș(ură) (o parte rănită s. bolnavă a corpului) cu fașe (bande?) de pânză, a aplică un bandaj; cfr. *pansă*.

— N. derivat din *bandaj*.

BANDAJĂRE s. f. *Bandage*. — (Rare) Infinitivul verbului *bandajă*, devenit abstract verbal.

BANDAJĂT, -Ă adj. *Bandé*. — Participiul verbului *bandajă*, devenit adjectiv.

BANDAJIST s. m. *Bandagiste*. — Cel care fabrică sau vinde bandaje (pentru fracturi, hernii, etc.). [Invechit, aproape neintrebuintat, și: *bandagist* s. m.]
— N. din fran. Cfr. *bandaj*.

BANDAÓN s. m. (Entom.) v. *gărgăun*.

BÂNDĂR s. m. (Entom.) } v. *bandar*.

BÂNDĂUR s. m. (Entom.) }

BÂNDERIU s. a. = *bandieră*. (În Ardeal) *Giumd-talea oștilor de sub banderiu* să se adune *la Ora-dea-Mare*. ȘINCAI, HR. II, 129^{1/2}. [Pronunț. *-de-riu* și *de-ri-u*. | Plur. *-rii* și *-riuri*.]

— N. din lat-med. *banderium* (forma latinizată a ital. *bandiera*, înrudit cu germ. *Banner* „steag [de oaste], drapel”); cfr. *bandă*?, *bandieră*, *banieră*.

BANDEROLĂ s. f. *Banderole*. — Fâșioară s. bandă (bantă) mică de stofă, prinsă la un cap de vârful unui catarg, unei lănci, etc. astfel în cât să fâlfaie; steguleț, stegusor; cfr. *fanion*. | Spec. (În pictură și sculptură) Fâșioară cu inscripție (o deviză s. o legendă) pusă în mâna unor personaje sau încadrând figuri. *Aceste patru icoane... sânt încadrate sus prin niște banderole arcuite, pe care se citește o inscripțiune slavonă*. ODOBRESCU, I. 403. | P. anal. (Franțuzism) Fâșioară de hârtie lipită cu un capăt pe corpul iar cu celălalt pe capucul unei cutii (de ceai, de chibrituri — acolo unde e monopol —, de medicamente, etc.) spre a împiedică să fie desfăcută fraudulos.

— N. din fran. (ital. *banderuola*, idem). Cfr. *bandă*?, *bandieră*.

BANDIERĂ s. f. *Bandière*, *bannière*. — (Feud.) Steag ostășesc sub care seniorul ducea la luptă pe cei ce-i datorau slujba ostășască, drapel. | P. ext. Steagul unei armate s. al unui comandant de oștire; cfr. *prapor*, *steag*, *drapel*, *banderiu*, *banieră*, *flamură*, *stindard*. [Dușmanii] *făcură de mai multe ori semne, cu bandierile, că vor să se predele*. BĂLCESCU, ap. TDRG. *Vin să-și cestece că două treimi a Genevei îmbrățoșază partea ta și jură sub bandiera lui Fiesco*. I. NEGRUZZI, v. 519. | Steagul unei țări înzălțat pe vapoarele sale și pe clădirile unde se află rezidenții ei în străinătate, pavilion. [Un dăscălas din Iași care fusese lăsat să ție locul consulului grec] *îmbracă halne cusute cu fir... și o pleacă să facă vizită oficială Locotenentului de Donn*. *Glumețul Costache Sturza... îl primește cu „ce e asta, caraghiosule?”*. *Greco-porul... se supără... se duce la consulat, dă bandiera elinească jos și rupe relașiunile cu guvernul Moldovei*. GHICA, s. XI (introducerea). | Fig. *Toți, ca și mine, veți fi admirat în trecut un nume ca al d-sale, prețios națiunii române*. *Dar este cu atât mai mult o datorie, ca să împiedicăm ca nu cumoi, sub bandiera acestor merite bine dobândite, să se introducă, fără drept, o măsură care n'are a face cu ele*. MAIORESCU, D. I, 150. [† și *badieră* s. f. *Badiera*, adică steagul fării. ZLOT, CRON. 70.]

— N. din ital. *bandiera*, idem. Cfr. *bandă*?, *banderiu*.

BANDIT s. m. *Bandit*. — Tălhar, hoț de codru, hoț de drumul mare; cfr. *lotru*, *haiduc*, *brigand*, *asasin*.

— N. din ital. *bandito*, idem (propriu „[om] pus afară din lege”).

BANDITESC, -EĂSCĂ adj. *De bandit*. — De bandit; cfr. *tălhăresc*, *hoțesc*, *haiducesc*. *Un act banditesc*.

— Derivat din *bandit*, prin suf. adj. *-esc*.

BANDITESTE adv. *À la manière des bandits, comme les bandits*. — Ca bandiții; cfr. *tălhărește*, *hoțeste*.

— Derivat din *bandit*, prin suf. adv. *-este*.

BANDITISM s. a. *Banditisme*. — Tălhărie, tălhărit.
— N. din fran.

BÂNDĂCĂ s. f. (Anat.) v. *bândoc*.

BANDOALĂ s. f. *Femme grande, lourde et naïve*. —

(Har. Munții-Sucevi, în Mold.) „Băndocă = o păpălugă de femeie, care se tot duce încotro apucă, unde căleă se eutremură”. SEZ. II, 126/12.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. bandură 2°. Și în rutenegă e atestat un cuvânt *bandolfa*, cu un sens neprecizat).

BĂNDŌC s. m. (Anat. pop., Cul.) *Estomac (du porc)*. *Estomac de porc farci*. — (Transilv.) „Băndocă = stomahul porcului.” (Țara-Hategului). REV. CRIT. III, 87. || „Băndoc = stomahul porcului preparat cu umplutura”. *ibid.*; cfr. tobă. „Băndocă = caș de porc”. (Bouțariu, în Transilv.) VICIU, GL. [Și: băndocă s. f.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bendő* „burtă”, pol. (dial.) *bandoch* „stomach”). Cfr. bandor, bandură, băndocă.

BĂNDOR s. m. (Anat. pop.) *Estomac, centre. Peritoneic*. — (Mai ales la animale) Stomach; cfr. burtă, prapor. MARDARIE, I. 3786; cfr. 2381. | Peritoneu. „Băndor, [plur.] -i = invăluții intestinelor.” (Țara-Hategului). REV. CRIT. III, 87. *Întă e o odăbrece coao umărul, și voiu răspi băndora preste obrazele coaste, băndorulă sărbătorilor coaste*. BIBLIA (1688), 613. *Am dat cănelui nește bandor să mândăne*. (Brașov) COM. LACEA. | P. ext. (Trivial.) Pân-tece de om gras, burtă (mare). *Ți-ai umplut băndorul?* (Brașov) COM. LACEA.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. băndoc).

BĂNDORĂ s. f. v. bandură.

BANDRABURCĂ s. f. (Bot.) = cartof. (Mold.) „Băndraburci sau ptiocoi”. (Zabolteni, în Iași), ap. HEM. 2462. „La țărani, cartofele, numite barabule și bandrabure, se gătesc cu borș, cu carne, prăjite, cu usturoiu și cu oțet.” (Rânghilești, în Botoșani), *ibid.* [Pur. -burce BRANDZA, FL. 342; PANTU, FL.; MARIAN; SEZ. V, 44, nota 1; și -burci. SEZ. V, 37/38.] (Prin despărțirea terminației -că, considerată ca sufix) și: **bandrabură** s. f. CIHAC, II, 9. | Și (forma nemetizatată): **brandaburcă** s. f. SEZ. IV, 44, nota 1; BARGIAND, ap. HEM. 2462. | Și: **hadaburcă** s. f. BRANDZA, FL. 342; PANTU, FL.; LEON, MED. 29; BUG-NARIU, N. S.; BARGIAND, ap. HEM. 2462.]

— Numele acesta i s'a dat cartofului după provincia prusiană *Brandenburg*, din care se va fi importat, pe vremuri, în țările noastre. PHILIPPIDE, *Princ.* 109; TDRG. Cfr. dubletul *brandeburg* (g).

BANDULIERĂ s. f. (Mil.) *Bandolière*. — Bantă de stofă, de piele ori de fir, pusă peste piept de la un umăr la gâtul din potrivă (ca balera unei traiste sau a unei glugi ciobănești), și de care se agăță sabia (în armatele în care soldații n'au centrioane), etc. | Loc. adv. *În bandulieră* = a'cea, arciș.

— Din fran. (< span. *bandolera*)

BĂNDURĂ s. f. 1°. *Chiffon*. 2°. *Dévergondée*.

1°. (În Sălajiu) Cărpă. „Băndură, băndoră = pân-zătură de calitate dură, în formă de stergar; se folosește (= se întrebuințează) s'apă a înlătură pulberea despre (= de pe) obiecte”. VAIDA. Cfr. băndurică. 2°. Fig. „Băndură = mulieră cu purtare slabă”. (Bouțariu, în Hațeg), ap. VICIU, GL. Cfr. fleoarăță, țărfa, ranțură.

[Și: băndoră s. f.]

— Etimologia necunoscută. (E, probabil, același cuvânt ca *bandor*).

BĂNDURICĂ s. f. Diminutivul lui *băndură* (derivat prin suf. -ică). *Fira le va scote [ierburile], Le va pune toate într'o băndurică, într'o cărpă mică, S'apoi le va duce...* COȘBUC, ap. HEM. 2461.

BĂNEANĂ s. f. *Femme de ban*. — (Învechit) Fe-

minului lui *ban* (derivat prin suf. -easă), devenit adesea nume patronimic. *Nevastă de ban*, soția unui ban. *Acastă jumătate de sat... fost-au... al lui Șărbăban postelnic de Coiani și a mănă-sa, japăneșii Ancăi băneșii*. DOC. (a. 1646), ap. HEM. 3195. *Adecă eu japăneșsa Maria băneșsa, care nu fostu a răposatului Barbului biv cel-ban Mileșcul*. ZAPIS (a. 1699), *ibid.* 2408.

BĂNEȘC, -EĂȘCĂ adj. s. f. *De ban*, *qui se raporte* a la dignité de ban¹. (Subst.) Danse populaire. — (Învechit) *De ban*, (de-)a(l) băniei. *S'au tras spre Secerîn și peste Oii, unde și la stăpânila băneșcă unii dîntr'înșii au agiuns*. CANTEMIR, ap. HEM. 3196. *S'au dus Mareș banul la Craioava... cu grapă (adecă steag băneșcă, apă se zice: grapă); cu trâmbețe...* MAG. IST. I, 359/15. *O mulțime de panduri bănești... se răpeziră cu săbiile goale asupra lui*. ODOREȘCU, I, 157/15. | Substantivizat (sub forma feminină) *Băneșca*: un joc țărănesc. (Săcuieni, în Dâmbovița), ap. HEM. 3197.

— Derivat din *ban*, prin suf. adj. -esc.

BĂNEȘC, -EĂȘCĂ adj. *D'argent, pécurinaire*. — *De bani*, în bani, relativ la bani. [Acest schiț l-au în-zestrat și s'au dăruit... cu un fondos băneșc de 3000 galbeni olandezi. (a. 1856). ERICARICI, IV, 413/15. *Interesul băneșc nu este nici-decum scopul nostru*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, VIII.

— Derivat din *ban*, prin suf. adj. -esc.

BĂNEȘTE adv. 1°. *En argent, comptant*. 2°. *Pécuriairement*.

1°. (Rar) *Cu (pe s. în) bani (gata)*. *Țărani vor plăti la hazne(ș)ă adetui bănești [= bănește], după locuala ce osăbii să va închiu cu dînșii*. (a. 1818), ap. GOR. II, 221/15.

2°. În privința banilor. *Stă răs bănește*. TDRG.

— Derivat din *ban*, prin suf. adv. -ește.

BĂNEȘ s. a. *Forto somme d'argent*. — Bani mulți, sumă (cantitate s. grămadă) mare de bani, avere mare în bani. „*Dar bine, mă, ce a făcut atăta băneș ce i-a rămas de la totă-său*”² FILIMON, ap. HEM. 3198. *Se teme, că nu cumcă să-l apuce cineva și să-l iustre, de unde are atăta băneș*. SLAVICI, N. II, 297. *Fiuș cel mare se îmbrăcă cu hainele ce le avea el mai bune, luă oaste cu dînșul și băneș de ajuns*. ISPIREȘCU, I, 33. *Tot mai are Dobrișan... Mult băneș și grea avere*. TEODOREȘCU, P. P. 474³; cfr. 519³. (Neobișnuit) *Bogași putrezi, de băneș*. DELAVRANCEA, s. 241 (cfr. putred de bogat). *Putere de băneș* = mulți bani, sumă mare de bani. *Ajunșind Petru acasă, lată-l său căzând atăta putere de băneș, eră mai să nebunească de bucurie*. CĂTĂNĂ, P. B. III, 15. [Pur. puțin obișnuit -seturi. MAT. FOLC. 45.]

— Derivat din *ban*, prin suf. col. -eș.

BĂNGĂU s. m. *Personne grande et mince, perche*. — (Rar. În munții Sucevi, în Mold.) „Băngău = [om] mare, lung.” SEZ. II, 126/12, cfr. acăstău, lungan, deșirat. [Prin Bihor: băngăhău = nerod. JAHRESEBER, IV, 325.]

— Din ung. *hangó* „prostănac, nerod.”

BĂNGŌIU s. m. (Entom.) v. *bangolu*.

BĂNĂ † vb. IV^a. 1°. *Élever (qqn.) à la dignité de ban*. 2°. *Faire fonction de ban*, *gouverner* (une province) *à titre de ban*.

1°. Fact. (Învechit) A face (pe cineva) ban, a ridică (pe cineva) la treapta de ban. *Vodă a bănit pe Goleșcu*. HEM. 3197.

2°. Intrans. A exercită funcțiunea de ban, a ocărui ca ban. *Că te-oiu ri-lica Ban la Craioava, Și tu că-i băni, De te-i ferici*. TEODOREȘCU, P. P. 48³.

— Derivat din *ban*.

BĂNI † vb. IV^a. *Batte monnaie*. — (Rare) A bate bani. (Numal la ANON. CAR.): „*Bényšek* = nummos eudo.”

— Derivat din ban¹.

BĂNI † vb. IV^a. 1^a. *Traiter ou s'entendre* (avec...). 2^a. *Vexer, tourmenter, importuner* (qqn.).

1^a. A trată cu cineva, a luă înțelegere. (Atestat numai la ANON. CAR.): „*Bényšek* = ago cum aliquo, tracto. curam zero.”

2^a. (În Mold.) A nu lăsa pe cineva în pace, a nu-i da pace, a-l săcăi, a-l face mizerii. *Păzea noaptea la drumuri... și cine venea la țară îi prindea și le luă cai, și arme, și altele ce găsea bun; și lucă pre unii da la închisori, de-i bănia, apoi îi slobozia*. N. COSTIN, LET. II, 124/21. *Necontenit... supărați cu închiderea vitelor, de cătră vechilii stăpânilor moșilor de pin prejur, băniindu-i, încât nu sânt colnicii a-si pășună câte o vilă, ce au pentru hrana caselor lor*. (a. 1816) URICARIUL, II, 23/10.

— Din ung. *bánni* „a trată cu cineva.” (În sensul 2^a, elliptic, din a *báni* rău cu cineva = ung. rosszúl bänni valakivel). Cfr. băntui.

BĂNICĂ s. f. (Bot.) *Raioune orbiculaire* (*Phytoloma orbiculare*). — Mică plantă cu flori albastre închise, rar albe, care crește prin pășuni și prin poieni. Se mai numește: spinuță. PANTU, PL. Cfr. bănișor (2^a).

— Derivat din ban², prin suf. dim. -ică.

BĂNICÉL c. m. *Fleur brodée sur la chemise*. — (În Transilv.) Floare brodată pe lie. Pe umeri [la femeile din Rășinari] sânt bănicel. MOLDOVAN, T. N. 128.

— Derivat din ban², prin suf. dim. -icel.

BĂNICÉR s. a. v. bănicioară.

BĂNICÉR s. m. *Boisselier*. — „Meșter de făcut banițe sau vâcălili (coșuri) de banițe, din coajă de teu”. PAMFILE, CIM.

— Derivat din banită, prin suf. nom. agent. ar (cu prefacerea obiectivă a grupei -far) -cer.

BĂNICIOARĂ s. f. (Mor.) (*Petit boisseau*). — Diminutivul lui banită (derivat prin suf. -ior), adesea fără sens micșorător. *Un furnicar de oameni în toate părțile: sus, pe dotoză; jos, la bănicioară*. SANDU-ALDEA, A. M. 217. *Calu', să-l lovească boala, Să-i aduc orzu cu poala, Boabele cu bănicioara*. MAT. FOLC. 316; cfr. H. V, 375 (Plenița, în Dolj). [Cu schimbarea genului, și: bănicior s. a.; cfr. DAMÉ, T. 154; PAMFILE, J. II; cu alt sufix, și: bănicer s. a. PAMFILE, CIM.]

BĂNIE s. f. *Dignité ou fonction de ban*. — (Invechit) Funcțiunea s. boieria de ban. *Pre Savin Zmucit [-a pus] vâ-ban; și de atunci se așază această boierie cu temeiu în Moldova, de este așază la rând, că mai înainte vreme, deși eră la vreun Domn, uneri ședă mai sus, iar alte-ori mai gios, după cum le fusese alte boerii, așă ședă și cu băniea la dicau; iar de acé înainte i s'au așezat rândul după spătorul cel mare. NECULCE, LET. II, 313/1; cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 292/1. „At, Doamne, măria ta, Să-mi dăruiești bănia, Că o să-mi stric nășia.” Domnul dacă auzea, Bănia că-i jurmea. POP., ap. HEM. 3200.*

— Derivat din ban¹, prin suf. abstr. -ie.

BANIERĂ s. f. *Bannière*. — (Rare; franțuzism) Drapel militar feudal. *Jupănișii atunci cu feciorii lor, ca niște domni feudali, se ridicau cu banierele lor și cu slujitorii lor, ca să opere moșia*. BĂLCESCU, M. V. 609.

— N. din fran. Cfr. bandieră.

BANIMÉZ † s. a. v. ballemez.

BĂNIȘÓR † s. m. *Subalterne du ban de Craiova, qui jugeait dans les campagnes les affaires de peu d'importance*. — Slujitor de al băniei, de subț ascultarea marelui-ban. „În vechime, banul [Craiovei] avea sub dînsul bănișorii, care judecau diferite cerțuri, adulțere și alte afaceri, în cele cinci județe [ale Olteniei]”. FOTINO, ap. HEM. 3203. („În secol XVII, documentele ne arată bănișorii și pe aiu în Țara-românească... Această veche instituție a fost desființată... de către... Const. Mavrocordat, care a concentrat atribuțiunile bănișorilor în mâinile celor cinci ispravnicii.” HEM. 3203). *Satul Cereful din județul Mehedinți... de cătră Domnița mea să aibă milă și să fie în pace de bir... și de bănișorii din județ*. DOC. (a. 1629), ibid. 3204. *Să nu aibă nimenia treabă să judece satul Glodul: nici cămărașii de la Oțelea caile mari, nici bănișorii de județ, nici nimenia, ci să aibă a-i judecă pe dînsii de toate părinte egumenul cu tot soborul*. DOC. (a. 1637), ibid. 3205.

— Derivat din ban¹, prin suf. dim. -ișor.

BĂNIȘÓR s. m. 1^a. (*Petite monnaie, petit sou argent*. 2^a. (Bot.) *Raioune* (*Phytoloma Vagneri*)).

Diminutivul lui ban², derivat prin suf. -ișor.

1^a. (Rare cu sens micșorător, în care accepțiune se întrebuițează de obiceiul bă nu ț). POLIZU. *Să nedaș un bănișor, Să cumăpără un bicșor, Să 'ndemână boii la plugșor*. ȘEZ. III, 244/12; cfr. GUR. II, 337/11. (De obicei, cuvântul acesta conține o notă pronunțată sentimentală) Ban ban, ban scump, ban muncit, etc. (Întrebuițat mai ales în legătură cu nu mele posesorului; une-ori, rar, la singular, cu sens colectiv) *Den ce vom aced, să dăm și să-i ajutăm au bănișor, au păine, au hănișoare*. MSS. (secol XVII), ap. HEM. 3201. *Săracilor țărani... le dăș fum de ardeș și le punem fierul roșu pe piepa ca să le luăm bănișorii din pungă*... FILIMON, ap. HEM. 3201. *Nu te pune în poară, măi omule, e împăratul iadului, ci mai bine ia-ți bănișorii și caută-ți de nevoi!* CREAȘGĂ, P. 49. *Măi, Dariu putu de lotru, Ce fii drumul strănt din colțu și despoi pe călători De-auruși, de bănișori?* MARIAN, ap. HEM. 3202. *Dar așă, eu dacă ben, În bez bănișorul meu!* SEVASTOS, C. 258/1.

2^a. (Bot.) = cărbunul. „Bănișorii îi mănăncă țărani cu oțet, în loc de lăptuc.” (Drajna-de-sus, în Prahova ap. HEM. 3205; cfr. H. IV, 83 (Cobia, în Dâmbovița) cfr. bănică.

BĂNIȘORIE † s. f. *Fonction de bănișor*. — Fumțiunea s. slujba bănișorilor. [Marele-ban] *prime de la toți bănișorii împreună suma de 500 [de] lei / an, ceea ce se numeă venit al bănișoriei*. HEM. 3201.

— Derivat din bănișor¹, prin suf. abstr. -ie.

BANITĂ s. f. (*Double-boisseau*). — Vas de lemn făcut din doage sau dîntro vâscălie (fășie lată d'coajă de lemn îndoită în formă de cilindru) servin ca măsură de capacitate mai ales pentru cereale. *Banifa*, în vechiul sistem de măsură din țările r. mănăști cuprindea 20 de ocale — mai demult. 22 (CARAGEA, L., ap. HEM. 2462) — și eră a 20-parte dîntro chiliă muntească (CLIMESCU, A. 214). Corespunde unei dimirlii (Mold.) s. unei ferdele (Transilv.) s. unei sinice (Dolj) s. unei măsurii (Banat). Prin introducerea sistemului metric, banifa tînde să dispară sau numele ei trece asupra ne măsură de capacitate pentru cereale, dublul-deci litru (mai mic ceva decât *banifa cea veche*) și se m. întrebuițează cu deosebire în terminologia mor. ritualu. DAMÉ, T. 154; H. II, 29; H. III, 38, 310, 387, et. *După ce se cară ciocălii chelși, cu banifele, la gr. madă, nu trebuă să stee multă vreme în pănuș*. I. IONESCU, C. 163. *Când se ducea și el... prin sa*

să cumpere grân... apoi nu eră destul că se tocmese... că răseda banușa cum îi plăcea lui, nu eră destul că luă 21 [de] banuși în chită, în loc de 20, apoi se învâna... cerând să-i mai adauge pe de-asupra câte o jumătate de banuși. IPIRESCU, ap. HEM. 2463. Nu da banii cu punga, Ci da socii cu mâna. Lăscăi cu dimirlii, Porale cu banuși. TEODORESCU, p. P. 676. „La câmp se duc bucatele în banuși sau fer d'elă, care este de lemn, rotundă și cu fund; în aceasta se așează oalele cu bucate, strachinele, castroanele și lingurile, și se duc de femei, în cap”. (Recea, în Vâlcea), ap. HEM. 2463. (Adesea ca termen de comparație pentru un cap mare, cfr. „cap cât un butoiu”) Numai uitându-se cinecău la capul [leului] cel cât banuși, la coama aia... zbârțită, ară și înghețat de frică. IPIRESCU, L. 17. Iți dai cu banuși și-ți dă cu ciurul: so rize despre unul care uită lesne ajutoarele. PAMFILE, J. II. Dai cu banuși și scoți cu lingura: „dai banii imprumut cu grămada și și te înapoacă cu țărăntă”. ZANNE, P. V, 241; cfr. BIRBESCU, p. P. 197. Banușa cu care dai, cu aceea primești, „adică după ale tale fapte îți vei lua și răsplătirea; cum vei face, așa vei trage”. ZANNE, P. V, 75. [Plur. banuși și băniși, mai rar: banuși. TEODORESCU, p. P. 142^b]

— În limbile slave există un cuvânt banja, cu înțelesul de: vas (rotund), „baie, ulcioară”, etc. BERNEKER, SL. WB. 43, al cărui diminutiv banica (cât. banușa) se găsește bunăoară la Bulgari (cu sensul de „baie”). Înțelesul special al cuvântului nostru pare a se fi dezvoltat pe teren românesc.

BĂNÓS, -OĂSĂ adj. I. Riche, opulent. II. 1^a. Lucrativ. 2^a. Coțteuz.

I. (Despre persoane) Care are bani (mulți), avut, bogat, cu stare. Banii aceștia, care sânt menși pentru moașă, însemnează că copilul să fie bănos și norocos, cât va trăi. MARIAN, NA. 259. Când moare vran bogat, Unde-ți cântă [popa] trăgânat: Pune-ți jos, Că-ți bănos! JARNÎC-BĂRSEANU, D. 468. De ni-ay mai găsi o fată, N'ay vrea să mor niciodată, Și de n'o fi ea bănoasă, Numai să fie frumoasă. BIRBESCU, p. P. 177. Hop, săracu! anu-nu-mare, Că-i fâlos, Da nu-i bănos! MĂNDRESCU, L. P. 201¹⁰.

II. (Despre lucruri) 1^a. Care aduce mulți bani, mult câștig, productiv, lucrativ. În sfârșit o încredințai [pe nevastă-mea] că [negotai], deși mic, [e] însă bănos în părțile locului. GORJAN, H. IV, 135. Despre hrice... zic Moldovenii, că pânea ei scoate pe om din necoste, se vinde bine, și-i bănoasă. I. IONESCU, C. 103. Acuma er'o 290 de ani, un țar rusesc, văcând că negotul pe apă e mai bănos, a dat poruncă să se culească o nouă capitală, lângă Neca. MEHRIDTI, P. 10.

2^a. (Rare) Seump, „care... costă mulți bani”. COSTINESCU, Mă-sa... mi-o trimetea... s'aleagă Sculuri de mătase D'ale mai bănoase, Fir și ierșin, Postav d'ăi mai bun. TEODORESCU, p. P. 649⁹.

— Derivat din ban¹, prin suf. adj. -os.

BĂNȘIG s. a. Rouces et maucaises herbes (dans un bois).—Vegetația (de copăcei și ierburii) care crește printre arborii unei păduri. Părearea sătenilor e că unei păduri, de pe la vârsta de 10 ani în sus, îi merge mai bine dacă umblă vitele prin ea, căci o curățește de bănșig (după o comunicare a autorului: „bălării, mărașcini”) acela de pe dealușub, care o înăbușește. I. V. RĂDULESCU (invățător în Ploier-de-munte, Dâmbovița, în) TRIBUNA ÎNVĂȚ. a. II, nr. 36; cfr. RĂDULESCU-CODIN.

— Dint'ro formă mai veche *bănșag, derivată din băntul, prin suf. abstr. -ag, cu înțelesul originar de „asuprire, stricăciune” (de unde: „vegetație stricăcioasă, înăbușitoare”).

BĂNTĂ s. f. Bunde, lien; bride, fronce (aux manches ou au cou d'une chemise); cerclé (en fer); gond; fers, menottes. — (Cuvânt nou) Fâșie de pânză, de

hârtie s. de metal, cu care se leagă, se înfășură, se învâluște ceva. Lecția îi va ieși din gură, ca scrisă pe o bandă de hârtie. VLAHUȚA, ap. TDRG. În Cherson, unele femei se leagă pe sub falci cu bente („niște bande înguste de pânză albă”). BURADA, ap. SEVASTOS, N. 153¹⁰. || Spec. Imprimatoarele se trimit prin poștă sub bantă; învâluie într-o fâșie de hârtie (une-ori în două fâșii încrucișate): „sous bande”. Fâșiuța de pânză de la gâtul s. de la capătul mâncelilor cămeșii, servind pe alocuri, la țară, de guler și de manșetă (la orașeni, de această bantă se prinde gulerul s. manșeta scrobilită), ben d'ită, ben-tiță. Delenii au cămașa muntelui, cu această deosebire, că ei, în general, obișnuiesc benii la mâneci. MANOLESCU, L. 172; cfr. 223. Cântărețul se făcă negru-verde și răspune, încheindu-și banta de la mîna dreaptă... DELAVRANCEA, ap. HEM. 2467. || Sină de fier (s. de alt metal) cu care se strâng pachetele mari de mărfuri (baloturile), când se expediază; în general, orice legătură de metal. Cfr. obadă, zbant, potâng. Pe mijlocul acestor tinichele, [mașina] are câte o bantă de metal. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. Potâncul sau banta... leagă grindeleul cu cârligul [la plug]. (Cobia, în Dâmbovița), H. IV, 86. || Beantă = tătană; [de ex.] Să meri la căuaci (= covaci, fierar), să faci o beantă la ușă. (Șofalău, pe Târnava-mică, în Transilv.). VICIU, OL. | P. ext. (La plur.; neobișnuit) Fiere, cătuse, obezi. De ce nu l-a prins viu. Să-l lege, să-l pună bente și să-l ducă la zapciu? PANX, ap. HEM. 2467.

[Plur. benți și bente; din acesta din urmă, un nou singular: beantă s. f.]

— Din rus. bantă, idem (rut., polon. bant, toate din germ. Band „legătură”). PONTREMIANT. Cfr. dubletele bandă și pantă¹.

BĂNTĂLI vb. IV^a v. băntui.

BĂNTĂN s. m. (Entom.) v. bătan.

BĂNTĂȚUI † vb. IV^a (s. d.) v. băntătuți s. d.

BĂNTUEALĂ s. f. 1^a. Vexation, molestation. 2^a. Ravage, pillage. 3^a. Tentation.

1^a. (Corespunde neologismului vexatiune; învechit; cu sens activ și pasiv) Supărător, neozaru, asupri și prigonitor prin abuz de putere; adesea în opoziție cu „pace” și în legătură cu „val”; se spune mai ales despre stăruerile nelegiuite de biruri și încălțările de drepturi, dintre care una dintre cele mai aspre eră băntueala de rânduie (HEM. 3213). De cătră Domnia mea vor fi acești oameni în pace și ierțați de bir de țară, de miere cu ceară, de găleată cu fân..., de alte dăjlii și mîncături câte vor fi peste an în țara Domnișii mele: de nici unele cal sau băntuială să n'auă. DOC. (a. 1684), ap. HEM. 3213; cfr. ibid. 3212 (a. 1665), MAG. IST. 124¹⁰; IORGA, S. D. II, 229. Și această pace a fărâșii nu cenă dent'altece, fără că împărțatul... fiind departe de noi, nu avem băntuială, ci pace. MAG. IST. I, 350¹⁰. Le răsplătește de băntuială ca mi-au făcut. MI-NEUL (1776), 47 1/2. Alți sătenii toți căji sânt și să vor afla moșteni din satul Craiovița... de nimenea băntuială de rânduie să nu auă. DOC. (a. 1654), ap. HEM. 3213. Fără nici o băntueală: în bună voie, neoprit de nimenea, nesupărat de nimenea. [Lui Antenor și lui Enias] le-au dat voie cu toată casa și familia lor, încătră li va fi voia, fără nici o băntuială să se ducă. CANTEMIR, hr. 94¹⁰. Acest domn [Teodor Calimah] cu chicernelele dreptății sale, în trei ani au purtat poronice împărătești, împlinindu-le fără mintea și fără nici o băntueală a Porței. CANTA, LET. III, 183¹⁰. De unde vine boala și paguba, de nu cumcă e de vro dușmancă dat, ori din sfinte, ori din tele, din rusalii, băntuile de zmeu? SEZ. III, 232¹⁰.

2^a. Jaf, pradă, pustiire (din partea dușmanilor, etc.).

Clavie, cu bună cetejia sa, iarăși întrămă puterile împărăției, și hotărâre ei fără băntuială] — nebăntuite de dușmani] lăsându-le, la anul 270, Februarie 2, de ciună au murit. CANTEMIR, HR. 213^{1/2}. Ia să venim acum iarăși a mai arăta băntueala săracei ferii, ce au cercat despre hoții pazașilor. ZILOT, ap. HEM. 3214.

3^e. † (In)cearcă, ispitire, ispită. *Își/vei aduce aminte căle au făcut Domnul Dumnezeuul tău lui Farao și tuturor Eghipteanilor, băntuțiile ceale mari care le au văzut ochii tăi. BIBLIA (1688), 131^{1/2}. (: „tentationes magnas quas viderunt oculi tui”). Și să nu ne duci pre noi în băntuială, ce ne izbăvește pre noi de cel rău. ibid. ap. TDRG. (= „și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mântuește de cel rău”).*

[Și (adesea numai variantă grafică): băntueală s. f. | Plur. -tueli. † -tuele.]

— Derivat din băntui, prin suf. abstr. -eală.

BĂNTUI vb. IV (IV⁸) trans. 1°. *Molester, faire souffrir, tourmenter; importuner. 2°. Infester (uno region), succager, piller. Tomber (sur...), scvir. 3°. Eprouer, tenter (qqn.).*

(Refl. = pasiv. Une-ori, absol. Prin prop. de se arată, în limba veche, în ce constă băntuirea).

1°. (Subiectul e o persoană A) nu da (bună) pace (cuivă), a nu lăsa pe (cineva) în pace, a-i face vreun rău a supărări, a se legă (de cineva), a-i turbură liniștea, a-i stingheri meru într'un mod supărător, spec. a-i pricinui cuivă supărări și necazuri prin fol de fel de abuzuri de putere, a asupri, a împiia, a prigoni pe cineva; cfr.: năvăli. (Maiales în graul vechiu, unde devenise aproape un termen tehnic juridic, și în cel popular) *Voi să așdăi a nă feri de acei sat și de seună monastire, să nu-i băntuiești de nimie, nice să se plângă calugherii. (a. 1602). În pace să lăsați toate bucatele sputei mânăstiri Nucetul, de camă, ori câtă va vinde în târg, de nimeni băntueală să n'asă... iar cine să va ispită a înocul sau a înocul pre sânta mânăstire..., acela om rău va petrece... (a. 1630), ap. HEM. 3210—3211. De la Bănuic, [banul Radul] s'au dus la ghenăruind la Sibiu, cure i-au dat cărți de odihnă, unde ar creă să șază, nimeni să nu-i băntuiescă. MAG. IST. IV, 61^{1/2}. Alexandru ziss să nu-i băntuiescă nimeni [pre pitici]. ALEXANDRIA, 92. Mistovitul Dumnezeuu să te întărească în gândul ce ai pus, de o nu mai strică pre boieri, și a băntui norodul. C. NEGREZZI, I, 151. [Alexandru-vodă] băntueș cumpli țara cu asuprele sale. ISPIRESCU, M. V. 4^{1/2}. | (Subiectul e un spirit rău, un vis urit, etc.) A neliniști, a întunece mintea (cuivă), a turbură, a chinul. *Înima și scații, de ca băntui pre cineva drac sau duh ciclean, ceastea trebe a le afună înaintea omului sau a fimei, și nu să va mai băntui. BIBLIA (1688), ap. HEM. 3208. Când [cineva] visează pe un mort în mai multe nopți de-a-rândul..., azevând cu mâna dreaptă o ceapă..., zice: Cine mă băntue pre mine noaptea, să n'asă treabă cu mine, ci cu ceapă! MAHIAN, I. 9. | (Despre un miros nepăcut. Neobișnuit) A supără. *Ca un stăre lângă drum mort, carile nările drameșilor băntuiesc... CANTEMIR, HR. 150^{1/2}.***

2°. (În limba literară de astăzi se întrebuntesă mai ales cu un sens iterativ, exprimându-se o repetiție neliniștire din partea unui subiect care e mai adesea un colectiv s. un abstract; de asemenea complementul conține de obicei ideea unei pluralități s. colectivități) (Despre hoți, dușmani, monștri) A (în)-căle (un tinut), a neliniști (o regiune) prin atacuri și năvăliri repetite, prin prăzi și jafuri și a face nesigur traiul oamenilor (de acolo). *Patru-vodă Rarăș... eră neodihnit și băntuea pre toți vecinii... MAG. IST. I, 171^{1/2}. Hoții Cărgială, care de multă erme băntuie orașele și aștele din țara țurcescă... ZILOT, ap. HEM. 3209. În tot cursul cerii [posturile turcești de la Rahova] ne zădărie..., băntuind tare țargu-*

leful nostru Bechetul și împrejurimile lui. ODOBESCU, III, 588^{1/2}; cfr. 297^{1/2}. Chimera... băntuea nouă fără împrejurul ei. ISPIRESCU, U. 121^{1/2}. | (Subiectul e un rău oarecare: războaie, boale molipsitoare, grindină, etc. Corespunde adesea întocmai germ. „heimsuchen“). A da peste cineva, a se încuibă undeva. *Pe când Moldavia se băntuea de războaie și de răzcoale, [Alexandru-cel-bun] zidi aproape de biserică și un turn de piatră. C. NEGREZZI, I, 213. Chel-bea băntue plășile Băcăniunii, Gârlele și Biliștii. I. IONESCU, P. 178. Din valul ce ne băntue, înălțane, ne mântue. EMINESCU, P. 302. Dragostea dintre ei fugise îngrozită: inimile și trupurile lor erau despărțite; ce o suflare de moarte băntuea prin casă. SADOVEANU, M. 125. Jălania și tristetea băntueau acuma casa popoi. ȘEZ. IV, 186^{1/2}. Holidile să vă rodească, Piatra nu le băntuiescă. ALEXICI, I, P. I, 170^{1/2}.*

3°. † (Rar) A cercă (pe cineva), a pune la (în)-cercare, a ispitii. (Cfr. băntueală). *Că toți oamenii carii văd slava mea și seamnele care au făcut în Eghipt și în pustiiul acela, și n'au băntuit aceasta a ceaca, și n'au ascultat glasul meu. BIBLIA (1688), 106 (: „qui m'ont déjà tenté dix fois“).*

[Și (adesea numai variantă grafică): băntui. | În Sălagiu cuvântul apare ca împrumut recent (augmentat prin același element -al- care se găsește și în ung. *bántalom* „ofensă”, *bántalmazni* „a ofensă”) sub forma: băntui vb. IV⁸ = „a face cuivă supărare prin bătaie, șicanare; vatăm, ofensez, jignesc.” VAIDA.]

— Din ung. *bántui* „a nu lăsa în pace (cfr. ne băntui — dă-mi pace)”, a chinul (cfr. *nyavalni* „bântui — are epilepsie, propr. îl băntue nevoia”). Cuvântul a pătruns și la Slavia învecinată (rut. *bantuviti* „a turbură pe cineva, a se legă de cineva”, bulg. *bantuvam*, slov. *bantovati* „a jigni, a supără”) și se pare că răspândirea aceasta mare a cuvântului unguresc datează din timpurile vechi, când Ţările, prin năvălirile și jaciurile lor băntueau Ţările învecinate.

BĂNTUIRE s. f. *Vexation, molestation; pillage, ravage; tentation.* — Infinitivul verbului băntui, devenit abstract verbal. *Slava lui David a rădărit din... supunerea către Dumnezeu, la nenorociri și băntuiri. MARCOVICI, C. 137. Tucești, mistovite Doamne... apărătorul de rele și de toate băntuirea. DRĂGHICI, R. 61. Văzând mulțele supărări și băntuiri ce fac ostașii leși și sezei..., s'au sculat cu slugile sale... și... i-au apăr. C. NEGREZZI, I, 179. [Negativul: † nebântuire s. f. BELDIMAN, TR. 422.]*

BĂNTUIT s. a. Participiul verbului băntui, devenit abstract verbal. (Rar).

BĂNTUIT, -Ă adj. *Vexé, molesté. Tourmenté, affligé ou éprouvé (par...).* Infesté, succagé, ravagé. — Participiul verbului băntui, devenit adjectiv (cu sens pasiv). Asuprit, apăsat, prigoniți. *Lesii preposlanicii sînt băntuții la slobozenia legii de către Logica-tolici... E. VACĂRESCU, IST. 279^{1/2}. Sânt mai multă sale băntuile în drapurlă de propriatate. I. IONESCU M. 24. | Chinuit, muncit, frământat (de gânduri, de dureri rele, de boală, de patimă). *Băntuit de aceste gânduri, ajunseu în sfârșit acasă. N. GANE, CONV. LIT. XVII, 129, ap. TDRG. Duhul lenes, al beției, al lăcomiei, al curviei, al clevetirilor și ale dureri rele, de care sînt băntuții oamenii cei răi. RETEGANU, P. III 41^{1/2}. Acuma, ia să cercetăm pe bolnav mai de aproape; va să zică ești băntuit de două patimi. D. ZAMPFIRESCU, R. 155. | Ajuns de, atins de (vreun rău s. vreo nenorocire). *Sultan Mustafa... fu... cel mai băntuit de nenorocire. E. VACĂRESCU, ap. HEM. 3215. Încercat (de soartă). Cântecule poporului... se păstrea să necontenit, chiar în sîmul năvălitor băntuie d soartă. ODOBESCU, I, 184. | Lovit, cercat (de...). Mai toate țările erau băntuite de războaie grozave***

CREANGĂ, p. 183. [Negativul: **nebântuit**, -ă adj. = ne-supărat (de nimeni), etc., deci: de bună voie, în bună voie, în pace, teafăr, întreg. *Venit-au la Domnița mea de a lor bună voce, de minena neșliși și nebântuiți.* DOC. (a. 1695), ap. HEM. 3215. Iau mărgăritare, oricâte voese, nebântuit de nimica. GORJAN, II. IV, 112. *De-ar fi pretutindene tot asemenea julecători [drept]... și ce n-au dreptate iar mai năzu... la julecătă...; iar societatea bună ar rămâne nebântuită.* CREANGĂ, A. 150. [Ercule] se întoarce cu mearle la împăratul lui, teafăr și nebântuit, precum îl făcuse mă-sa. ISPIRESCU, U. 63/2.

BĂNȚUITOR, -OĂRE adj., subst. — Adjectivul verbal al lui **bântui** (derivat prin suf. -itor), întrebuințat uneori ca substantiv. *Scărni asupra mea dinții, săgețile bântuitorului lui pre mine căzură.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3215.

BĂNUEALĂ s. f. I. 1^a. *Fâcherie* 2^a. *Reproche*. II. 1^a. *Présomption, conjecture*. 2^a. *Souçon, doute*.

I. (În Mold., mai rar) 1^a. Supărare (pe cineva), bânat. *În timpuri nenorocite l-am întâluit iarăși, după o lungă despărțire, și, departe de a-mi arăta creștătatea, a știut, ca un adevărat amic, să-mi aducă mărgăritere.* I. NEGRUZZI, V. 49. Nu e bănuceală, Unde e tocmecală. [Folcloric; cfr. varianta: „Târgul mânie n'are”. IORD. GOLESCU], ap. ZANNE, P. V, 626, 630.

2^a. (În Mold., rar) Imputare. *Nu-ți mai fac, fi-o spun pe cinste, Bănuți de-acum de loc.* T. SPERANȚĂ, ap. TDRG.

II. (În Munt., Ardeal; literar) 1^a. Faptul de a bănuși (III, 1^a), de a-și da cu socoteala, presupunere. *La treizeci de ani omul d'abia începe a se gândi cu purtare la lui poate fi desfrânat; la patruzeci, bănuceala se face dovadă.* MARCOVICI, C. 31/2.

2^a. Faptul de a bănuși (III, 4^a) s. prepune (cevă); cfr. prepus, (†) prepunere. [Construcția cu înteleș verbal: omul are bănuceală (pe cineva) s. asupra cuivă, că...) = bănucește; intră s. cade la (s. în) — începe a bănuși; bagă cuivă — îl face să bănucească; bagă pe cineva în (s. la) — scoate pe cineva din —) — îl face să bănucească s. să fie bănușit (II liberază de bănușiri). Cu înteleș adjectival: † (om) de — suspect.] *Să nu crează leane și fără de întrebare prepunerile și părările și bănucealele.* PRĂVILA MUNT. (a. 1652), ap. HEM. 3216. *Cela ce așteaptă să auzogăvescă ocinele și auzița cuivă face prepus și bănușit cum să fie otrăvit pe aceasta rudă a lui.* id. ib. (În PRĂVILA MOLD., protindeni; prepus, cfr. HEM. 3217). *A pomeni toate bunătățile pre deplin câte avă Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănușială de colacite, care rumânește se chiamă ciocoincie.* MAG. IST. IV, 147/2. *Baiazid... mergea încet în călătoria...; aceasta poate fi pricină de bănuceală, și zic că i s'ar fi dat otrăv.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/2. *Departe de noi o astfel de bănuceală! Noi nu știam la sufletul nostru nici o faptă neomenosă să fi săcărșit!* ISPIRESCU, I. 378. *Moarte fără bănuceală și nuntă fără vorbe, a-nevoie se găsește.* ZANNE, II, 821; cfr. IV, 525. † Spec. Faptul de a pune (cevă) la îndoaie, de a bănuși cineva (cu deosebire a unei femei măritate). *Aceste primbări, aceste cavalcade aște domnișii cu curteanul, da ocazie de multe bănuceale oamenilor răi.* C. NEGRUZZI, I, 107. *Lenfa mea au primit o creștere care o va opri totdeauna de-a se abate din calea buniei-cuvinții, și care-o pune mai pre sus de toate bănuceale.* ALECSANDRI, T. 1432. *Bărbatul-meu... nu s'a putut plânge că l-am înșelat... deși câte-odată erau bănucele și mă probează.* CREANGĂ, P. 4.

[Plur. -nueți și (Mold.) -nue.]
— Derivat din **bănuși**, prin suf. abstr. -eală.

BĂNUELNIC, -Ă † adj. 1^a. *Souçonneux, méfiant*. 2^a. *Suspect, douteux*.

(Formațiune literară de pe la mijlocul veacului trecut, leșită cu totul din uz și atestată numai în dicționare)

1^a. Care bănucește lesne, bănușitor, bănuicios.
2^a. Care dă lesne prilej de bănuceală, suspect.
— Derivat din **bănuceală**, prin suf. adj. -nic.

BĂNUȘI vb. IV^a (IV). I. *Regretter*. II. 1^a. *Prendre en mauvaise part, se fâcher (contre...)*. 2^a. *Trouver à redire* 3^a. *Faire des reproches, imputer*. 4^a. *Voir de mauvais œil, envier*. III. 1^a. *Présumer, conjecturer*. 2^a. *Deviner*. 3^a. *Croire*. 4^a. *Considérer (qqn.) comme l'auteur d'une mauvaie action, se méfier (de qqn.), suspecter*.

I. (În Transilv.; mai rar în Mold.) A-î pără (cuivă) rău (după... s. de...), a se căi, a regreta (cevă). Absol. „*Bănușik* = doleor”. ANON. CAR. *Ubește, mândră, ubește, Da ia sama ce ubești, Nu cumcă să bănușești, Să nu ubești o nălucă, S'o ubești și să se ducă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 251. *Vecină, drayă vecină, Bănușești și-ți pare rău, Că ubești bătăful mieu?* DOINE, 232/2. † [De obicei, construit cu dativul pronumelui reflexiv; se întrebuește sau în mod absol., sau ceea ce constituie motivul părerii de rău se arată prin prop. de s. după] *De nu le va da Grigorie-vodă giupănește... apoi să nu-și bănucească.* CANTA, LET. III, 154/2. *Bușuoc cu foata cerde, Drăgușu cu alta-mi sedo! Sează și prubulecească, Numai să nu-și bănucească!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 248. *Cine streină ubește, Cât trêștești bănușește.* BUD, P. P. 15. †† (În unele părți ale Transilv., traducește pe ung. „nem bânám!”) *Nu-mi bănucește!* = nu-mi pasă! nu-mi pare rău, n'am nici cea mai mică părere de rău! = „peu m'importe, je m'en moque”. *Măgercan cu fir ciunat, Văd, bade, că m'ai lăsat; Măgercan cerde domnesc, Lasă-mă, nu-mi bănucește.* RETEGANUL, TR. 158/11. [Că-și] *cuoștește păcatele și-și bănușiește de eale.* PSALT. (a. 1651), ap. HEM. 3224. *Utlându-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșală...* C. NEGRUZZI, I, 289. *De lacrămi nu-mi bănucește, Da-mi bănucește de obraz, Că-i de tânăr cu năcaș.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 3224. *De cumcă o cei luă, de mare năcaș ne-ar fi; iară de nu o cei luă, și-i bănuși după ea.* RETEGANUL, P. III, 17/2.

II. (Mai de mult și în Munt., astăzi numai în Mold., necunoscut în Transilv. Se construiește în mod absol. sau cu un dativ, uneori și cu prep. pe, asupra, prin care se arată persoana asupra căreia se îndreaptă bănușeala; câte-odată găsim și construcția cu dativul pronumelui reflexiv).

1^a. A lua (cuivă ceva) în nume de rău, a fi nemulțumit (cu cineva s. cu ceva), a-î purtă cuivă mânie (pentru ceva), a se mânia, a se supăra (pe cineva), a se indignă (de ceva sau împotriva lui), a certă (pe cineva). *Nu bănuși asupra șarbei tale!* DOSOFTEI, V. S. 56; cfr. 288, p. *Mai marele sinagogului, bănușind căci (= fiindcă) o vindcă Sămbăta Isus, zică...* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3222 (= mănîindu-să căci o vindcă Isus Sămbăta... BIBLIA, a. 1795). *Tare i-au bănușit [lui Șeremet] și l-au mustrat.* NECULCE, LET. II, 371/2. *Îmi împinesc datoria, nu-mi vești putea bănuși.* BELDIMAN, TR. 362; cfr. 386. †† (Formulă de politețe, foarte des întrebuită în Mold. și în Bucov.) *Să nu bănușești!* s. (să) nu bănuși! = să nu fie cu bănuș, să nu fie cu supărare, să nu mi-o luai în nume de rău; „ne vous en déplaît”. *Vă rog să nu bănușiți că vi le spun aceste!* C. NEGRUZZI, I, 139. *Balașa: Adelașa nu-i de obrazu' d-coastră... adică să nu bănușești!* ALECSANDRI, T. 948. *Stăpâne, să nu bănușești, da am să zic și eu o corbă.* CREANGĂ, P. 154. *Colăceii își com zicici... Dumnealor se rogă să-i primiiși Și să nu bănușiți.* SEZ. I, 36/2.

2^a. A avea de cărtit (împotriva cuivă s. a ceva), a cărti. *Prostică de mănăcare aced ce mănăc, eră plină de lănfări; aceasta o răbdă trei ani încheiași!* și

nemică n'au suspinat, nice ș/i-au bănuit. DOSOFTEIU, ap. HEM. 3225. *El patru și eu două; mi se pare că n'are ce bănu!* ALECSANDRI, T. 1296.

3°. A face (cuvă) mustrări s. lăpădări, a-l împuță (cuvă) ceavă, a-i găsi (s. băga) cuvă) vină. *Așa a trebuit să se întâmple și n'ai cui bănu!* CREANGĂ, P. 223. *Iește erou ale lui și, când le grăie, grăie erau, iară cănu nu, n'areă cine să-i bănuască.* id. lb. 107 (= „cine să-l reproșeze, cine să se supere.” Glosar). [Mama ta] m'a mustră, *Că te-oiu desmierdă, și mi-a bănu!*, *Că te-oiu prea iub!* ALECSANDRI, P. F. 8^{1/2}; cfr. 7^{1/2}; SEZ. II, 8^{1/2}.

4°. † (Rar) A privi (ceavă) cu ochi răi, a pizmui, a învidi (pe cinevă). (Construit cu prep. pre) *Și eră Saul bănuind pre David, den zioa aceea înainte.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3222 (: „et erat Saul invidens David ab illa die et deinceps”).

III. (Munt., prin Transilv. — nu însă prin Sălăgiu (VAIDA); literar).

1°. (Construit cu o propoziție obiectivă introdusă prin că) A da cu socoteala (fără a ști ceva pozitiv, numai după oarecare aparențe), a socoti (aproximativ), a fi în credința că..., a crede, a gândi, a-și închipui, a presupune (ceavă). *Bănuind noi cum că ne-ar fi mai rămas și nouă moșie... alunecându-ne după niște terfeloaie de scrisori vechi, ne-am sculat cu toții, de am dat mare jalobă.* ZAPIS (Buzău, a. 1745), ap. HEM. 3220. *Croniciarul polon Heidenstein bănuște că comandantul Sucevei... ar fi trădat cetatea.* BĂLCESCU, M. V. 431; cfr. 474. *Arău să cu întră, cine e domnișoara care cântă la pian; dar bănușe că nu ști!* BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 3. *Surorilor, bănușe că s'a luat cinevă după mine, că uite, simțiu că m'a călecat oarecine pe rochie.* ISPIRESCU, I. 236. *Ma bate gându' să bănuim că ne'nală ca pe copii și ne papă banii.* JIPESCU, ap. HEM. 3226. (Mai rar, construit cu dativul pronumelui reflexiv) *Cine ș'ar fi bănuit că eu coia fi v'odată tatăl a trei copii... voinici și nebanatici?* DELAYRANCEA, ap. TDRG. *Zinele celelalte începură a-și bănuși ceavă, dar iară se îmbărbătau [zicându-și]: e fată ca și noi.* REȚEGANUL, P. II, 13^{1/2}.

2°. (Construit cu complementul la acuzativ) A ghici, a prinde de veste, a simți, a află (în urma unor deducțiuni logice). *Înlemiești pe această credință, voim acum să credem a descoperi izele istorice... și astfel poate vom ajunge a bănuși și fara și epoca, în carele) căntul elenic și-a făcut loc în limba română.* ODOBESCU, I. 214.

3°. (Construit cu acuzativ dublu s. cu un acuzativ și o propoziție obiectivă; despre persoane) A socoti pe cinevă (drept ceavă), a-l crede s. socoti (ceavă), a avea prepus că e ceavă. *Pe servitorul meu îl bănușe că e hof.*

4°. Spec. (Al doilea acuzativ poate fi omis, ca de la sine înțeles) A socoti (pe cinevă) ca autorul unei fapte rele (fără a ști pozitiv, ci numai după oarecare aparențe s. indicii), a prepune, a avea prepus (pe cinevă). *Orbul, a două zi, cercetând acolo, nu găsi banii, și, bănuind pe vecinul său, să socotea cu ce meșterisug ar putea să-și găsească banii.* GOLESCU, ap. GOR. II, 257^{1/2}. *Cel cărnuia s'a furat ceavă, bănuște pe toată lumea.* (Construit cu dativul pronumelui reflexiv) *Nu socotea că au venit bătaia lui Dumnezeu, de le plătește după șaptele lei, ci și-au bănuit pre o sor a mănă-sii... că ea ar fi făcut fermec.* RADU POPESCU, ap. HEM. 3221. [Tureli] *bănuindu-și pe boierii, că ei au pricnuit spaima lor, au chemat pe toți boierii și i-au jurat să fie credința cu ei.* DIONISIE ECLESIAHUL, C. 178. † Spec. A avea prepus (pe cinevă) că are relații cu o femeie, a prepune; a teme (pe cinevă), a fi gelos. *Cine se ca vâdi întru curvie, măcar de nu ca țipi de față, acela nu poate să o s'a mutare, că l-au bănuit oamenii că au înblat cu dinsa, ca să nu s'a adereaze bănuiala.* PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 3220. *Tragi cu ochiul la necete... Da te-or bănuși bărbășii, și-o pășești.* CO-

ȘBUC, P. 87. *De cumt n'are chef, Ci-mi iese-afară pe drag, Să văză pe cin' i-a drag. Dac'o'ntrăbi, dac'o' cărtești, Ea zice c'o' bănuște.* TEODORESCU, P. F. 345^{1/2}. [P. ext. A pune la îndoială (cinstea) cuvă), a avea îndoială despre sentimentul, despre purtarea, despre credința cuvă; a avea îndoială despre un lucru, despre ceavă. *Bănușe foarte credința acestui servitor.* COSTINESCU. *Ce cruzime poate fi mai mare decât aceea de a bănuși cinstea unei femei ce fi s'a dat cu cea mai mare dragoste?* FILIMON, ap. TDRG. *Nu-mi bănuși buna-credință!*

[Derivate: bănuire a. f., bănuit s. a.]
— Din ung. bănuai „a-l fereă (cuvă) rău (de ceavă), a se căi, a-l pășă (cuvă de ceavă)” (cuvântul a pătruns și la Slavi, cfr. BERNEKER, sl. WB. 42). Cfr. bănat³, băni³.

BĂNĂCUIȘ, -OĂȘĂ adj. *Soupponneux, méfiant; jaloux.* — Bănuitor prin temperament, din fire. [Pronunț. -nu-i.]

— Derivat din bănuși, prin suf. adj. -ăcios.

BĂNUIȚ, -Ă adj. 1°. *Qui regrette* (qqch.). 2°. *Fâché, affligé.* 3°. *Soupponneux; suspect.*

Participiul verbului bănuși, devenit adjectiv (cu înțeles pasiv și activ).

1°. (Transilv.; rar) Regretând, părându-i rău după cinevă, „cu părere de rău”. *TIPLA, P. F. Cine n' lu-mo-a mai căzut Mirceașă mândru gîlată, Și ea șade supărâtă, Mirceașă mândru tocmită, După lume bănușită?* MARIAN, I. 259^{1/2}.

2°. (Mold. și Maramureș) „Supărat” (TIPLA, P. F.), măhnit. *Nu fii, bade, supărat, Măgulă că fi s'a stricat, Nu fii, bade, bănuit, Ți-a fost plugul hărăbit.* SEZ. I, 176^{1/2}. Cfr. *ibid.* III, 156^{1/2}; MARIAN, ap. HEM. 3227-8. *Iată-te, unde-am sosit: Să trăesc din crâmărit, Cu sufletul bănuit.* BUD, P. 21.

3°. (Munt., Transilv.; literar) Presupus. [Colonelul Sălăneanu] *fără de a fi văzut sau măcar bănuit de garnizoana turcească, își așază pe la 10 ore cele două tunuri ca la 2000 metri în fața tabiei.* ODOBESCU, III, 573. [Luat la ochi, suspect. *Că mulți ziceam: Mănuși Greuc, ba și unchiu' lui Ipsănt, Bănuit la Turci urmasă, deci nu scapă de gelat.* ZILOU, ap. HEM. 3227.] [Pus la îndoială. *Cu toate că credința lui [Csomortany] eră bănușită lui Andreiu, îl însoși în fuga sa: dovadă puternică despre ușurința ce pus uneori oamenii în bănușelile lor.* BĂLCESCU, M. V. 393^{1/2}.

[Negativul: nebănuit, -ă] adj. [Și cu înțelesul de: pe care nu l-ai fi putut bănuși, neșteptat. *Școlul al 19-lea a adus o civilizațiune... nouă, nebănușită și nevizată de timpii anteriori.* GHICA, ap. TDRG.]

BĂNUIȚOR, -OĂȘĂ adj. *Soupponneux, méfiant. Jaloux.* — Adjectivul verbal al lui bănuși (derivat prin suf. -itor). „Care o aplicat a bănuși” (I.M.), „care bănuște lesne, care se îndoeste despre ceavă, despre cinevă” (COSTINESCU). *Copriniș de frică și temându-se de pricivirele cele bănușitoare ale Idoșitor, nu îndrăznea a sta lângă încățătorul lor răstignit.* MARCOVICI, D. 130. [Agenții împăratului se întoarseră foarte întăritați și cu inimă bănușitoare, lângă împăratul, cărnuia îi însușăra același bănuși. BĂLCESCU, M. V. 422. *Nu fi așa bănușitoare, soro; cine să fie aci, ori să se ia după noi?* ISPIRESCU, I. 236. (Construit cu prep. de; rar) *Să nu mi fii temător și de toți bănuitor.* TEODORESCU, P. F. 119^{1/2}.] Spec. Cel care bănuște pe soție s. pe iubită că are relații cu altcinevă; gelos, temător. *Greuc, bănuitor și întăritat, emulse pe biata Ancușă din zădărnicele îngrijiri ale jupânșilor curtence.* ODOBESCU, ap. HEM. 3228. *Dragoste bănușitoare, Rea copilă ești subț soare!* POP. *ib.*

BĂNUT s. m. I. *Petite monnaie, petit sou. Pièce de deux centimes. (Petite somme d'argent. (Petite*

fortune. II. *Germe (de Fœuf)*. III. 1°. *Pâquerette* ou *Petite Marguerite (Bellis perennis)*. 2°. *Buis (Bucus sempervirens)*. 3°. *Petite perenche, violette de serpent (Vinca herbacea)*.

Diminutivul lui ban¹, derivat prin suf. -uș.

I. Ban mic, piesă s. monedă mică, bănișor². [Un-gurii] scoasă la isală niște derizorii bănuți de aur. ODOBRESCU, III, 538^{1/2}. *Scoase punca; se uită în ea; dar ce să vadă? În loc de dimon, bănuți de aur, ce luminău ca jeralucul. DELAVRANCEA, ap. HEM. 3230. E datină ca să se puie în partea de dina-into a căifei...* un bănuș. MARIAN, NA. 90. [Spec. (In România, m. ales în Mold.) Piesa de 1 ban s. de 2 bani. Când omul moare și-l duce la groapă, și se dă pe drum, de pomană, bănuți de 2 parale. ȘEZ. III, 237^{1/2}.] (In Ungaria) Monedă de un ban s. de un fier, a sută parte dintr'o coroană. *Bănuși sau 1/2 crețari. CALENDARIU (1814), 151^{1/2}. [Cu o notă sentimentală, în care înțeles se întrebuintează mai mult bănișor²] Bani buni, scumpi, etc. (Numai la plural) *Ba de voie nu m'oiu da, Nici povara nu mi-eși luă, Că mi-am dat bănuși pe ea. TEODORESCU, P. P. 292. Și căși ani l-am tot slujit, Bănuși mi-am agonișit, Acere mi-am întocmit. ibid. 595. Dar bănuși i-am mâncaț, Cu puicile după cap; Dar bănuși i-am băut, Cu puicile după gât. ibid. 313^{1/2}.**

II. P. anal. Germenele oului (fecundat), lumina din fundul oului, numită și ban¹ (III, 1°); cfr. PAMFILE, CIM. *Când e să puie oulde sub cloșcă, atunci mai lăudă le ceardă în carea luminii...* Celo ce au „bănuș” în partea rotundă și nu sânt, „ciuruite” acelea sânt bune, iară celelalte nu. MARIAN, O. II, 256.

III. (Bot.) 1°. Mică plantă ierboasă ale cărei flori micițe și rotunde sânt albe sau trandafirii pe la margine și galbene la mijloc. Crește prin livezi, fânețe și pășuni; înflorește de primăvară până toamna. Se mai numește: bănuțel, bănuțele, bumbușor (Bucov.), butuciliță (Transilv.), floaro-frumoasă, floarele-frumoase (Transilv.), frunșiță (Transilv.), părălute (Muntenia), scânteuță (Bucov.). PANTU, PL.; DAMÉ, T. 185. (Floarea, rotundă și de mărimea unei piese de 2 bani, a servit ca termen de comparație).

2°. = cimșir. LB.; PONTBRIANT; LM.; DDRF., TDRG. 487; cfr. bănuțel (II, 2°) (lăpșete la PANTU, PL.; frunzele, rotunde și de mărimea unei piese de un ban, au servit ca termen de comparație).

3°. (La plur. bănuți) = sacșiu. *Iau câte două frunze de bănuși și le pun în valra focului, de vrăjesc.* (București, comit. Zarand) VICIU, GL.

BĂNUȚEL s. m. I. *Petite monnaie, petit sou*. II. 1°. *Pâquerette* ou *petite marguerite (Bellis perennis)*. 2°. *Buis (Bucus sempervirens)*. III. Sorte de pâte alimentare.

Diminutivul lui bănuț, derivat prin suf. -el.

I. (Rar; în poezia pop.) Monedă mărunță, ban mic, bănuț, *Zis-a mândra că mi-a face O peană de bănuși, Fruzoasă ca ochii ei. JARNIK-BĂRSEANU, D. 43.*

II. (Bot.) 1°. (La plur. bănușei) = bănuț (III, 1°) PANTU, PL.; BĂRCIANU; DAMÉ, T. 185. [În acest înțeles și o schimbarea genului, și: bănuțele s. f. plur. PANTU, PL.]

2°. = cimșir s. bănuț (III, 2°). LB.; BĂRCIANU.

III. (Cul.) Aluat tăiat mărunț, în patrat; se fierbe în zeamă de carne de vită. (Grădiștea-mică, în Ungaria), ap. HEM. 3232; cfr. trahană.

BĂNZĂI vb. IV (IV^a) v. băzai.

BĂNZĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon (bombus terrestris)*. 2°-3°. *Taon (tabanus bovinus et gastrophilus equi)*.

1°. = băzâbn. MARIAN, INS. 193. „Bânzarul este un fel de insectă care are multă asemănare cu albinele, dar este ceva mai mare”. (Smuți, în Covur-

luia) H. III, 426; cfr. 263 (Lupești, în Covurlia). Cfr. bondar, bonzar, bănzolu.

2°. = tăbn. MARIAN, INS. 317 (Bucov.). Cfr. bonzar, bonzâlău.

3°. = musca cailor, numit și: bănzar de câmp (Bucov.). MARIAN, INS. 365. Cfr. bonzar.

— Derivat din bănzai, prin suf. nom. agent. -ar.

BĂNZOIU s. m. (Entom.) (Varietă de) *bourdon (bombus lapidarius)*. — (În Munții-apuseni și prin Ungaria) Varietate de bondar, numită și bonzar, bondar-negru, viespe țigănească; cfr. bănzar. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; MARIAN, INS. 194 ș. u. | Fig. „În Ungaria... se zice bănzoiu unui om care are o căutătură înholbată și fioroasă, care vorbește arțăgos, îndesat și [este] nesimpatic. De aici apoi și zicala: *Uite cum stă modoros, Gândești că e un bănzoiu*. id. ib. Tot în Ungaria [se zice despre cel ce cântă urit, că] *Cântă ca un bănzoiu*”. MARIAN, INS. 198.

— Derivat din bănzai, prin suf. -oiu.

BĂPCĂ † s. f. v. batecă.

BAPTISTÉRIU s. a. *Fons baptismaux. Baptistère*. — (Mai ales în bis. catolică) Vasul în care se botează copiii la biserică, cristelniță, colimivitră; p. ext. capela în care se află cristelnița, alcătuind adesea (la bisericile catedrale) o mică clădire deosebită, alipită de biserică. *Un baptisteriu foarte cu meșteșug făcut din arșini. SINCAL, RR. III, 116^{1/2}. „Cantarul” sau baptisteriul din fața bisericii [de la Curtea-de-Arges] — un grațios accesoriu al tuturor vechilor catedrale bizantine de la muntele Athos — abia se mai findă pe stâlpii lui sdrobiți și confundai. ODOBRESCU, ap. MAIORESCU, D. I, 268. *La Bistrița fu dus trupul Doamnei lui Alexandru, Ana, o ortodoxă...* pe când... *cea dintâi soție a voenodului, o catolică, Margareta, are așezată sub baptisteriul bisericii latine din Bais (1410). IORGA, C. I, 1, 31.**

— N. din lat. baptisterium (< grec. βαπτιστήριον, idem). Cfr. botez.

BAR s. a. (Joc) *Barre*. — (Franțuzism) Hotarul (desemnat printr'o linie trasă pe pământ) de la care aruncă copiii pietrele sau ichiurile (cfr. PAMFILE, J. II, 295, 300), sau care deosebeste câmpul fieceiara din cele două partide (la jocuri cu mincea); spec. un joc de alogarea pentru copii (împărțiți în două tabere; vezi descrierea lui la IOBESCU-TEODOSIU, J. ș. 49 și 79).

— N. din fran. Cfr. bară², barieră.

BĂR: interj. I. *Brr!* (cri d'appel d'un berger à ses moutons). II. 1°. Exclamation de dégoût. 2°. Exclamation poussée par qq. qui est saisi par le froid. III. Interjection imitative du son de tambour.

I. Strigătul ciobanului român de pretutindeni, cu care chiamă, îndeamnă, mână s, alungă oile. MARIAN, V. 35; PAMFILE, J. II, c.; HEM. 853^{1/2}. Cfr. tăr! hăr! băști! „Băr este o exclamație ciobănească; d. ex. *băr! fîntato, la strungă! băr, ciolo, înapoi! băr, laie, băr! băr, băr! buclăia, băr!*” (Cărlomănești, în Tutova). „Băr, oai, de-acele! sau bărrea, oai, de-acele!” (Găiceia, în Teușiu), ap. HEM. 3233. *Are tata o oie laie Și-a tăcut doi miei în paie; Eu sic băr! Ea fac hăr! Eu sic: băr, oai, la stână! Și ea face hap!* (= „Căteau.”) GOBOYEU, C. 56; cfr. 57; ȘEZ. I, 296. (Adesea, un fel de refren în poezia populară) *Fruză verde peli-nișă, Băr, oișă, băr, Dragă mi-e oia păișă, Băr, oișă, băr...* ALECSANDU, T. 613; cfr. ibid. 63. | Băr oișă! e numele unui joc țărănesc. Cfr. SEVASTOS, N. 280^{1/2}. [Se întrebuintează, și se a lungă oile, și forma amplificată: bărcahăr! MARIAN.]

II. 1°. (Mai rar) Exclamație reflexă a omului când

simte degust sau greață (de-o mâncare). *Borșul mi-o îndără stomahul; mămăliga mi s'au prins în gât și curechiul cel cu rață... (oferindu-se) brrrrr!... de-aș avea un pic de colônă, să-mi mai dreg mirosul!* ALECSANDRI, T. 1007.

2°. Exclamație reflexă a celui cuprins de frig. *Brrr... da frig îi!... da frig îi!... Bărrr... par'că-mi curg slouiri de gheață pe spinare!* ALECSANDRI, T. 1006. *Brr! că frig e!* PAMFILE, J. II. [Când exclamația aceasta e scurtă, imitând oarecum un singur fior de frig ce-l trece pe cineva, avem forma (rară): *brr!* *Frig îi... brrrr!*... *par'că-i o gheațarie!* ALECSANDRI, T. 645.]

III. (Rar) Interjecție care imită sunetul tobei. *Talpa iadului face iute o darabănă... și începe a o bate ca de răboiu: brr... brr...* CREANGĂ, P. 310.

— Onomatopee. [Exclamațiile reunite aici într'un singur articol se pronunță deosebit. În înțelesurile de sub II avem a face, de obicei, cu un singur sunet: un *r* lung și fonic bilabial; în sensul III, cu un *b* urmat de un *r* lung dental; în sensul I, mai adesea cu grupul *băr(r)*. Deosebirea mai este și în înălțimea tonului. Exclamații asemănătoare se găsesc și în alte limbi. Despre un *r* bilabial ca sunet reflex al omului cuprins de frig și de greață vorbește Jespersen, *Grundzüge der Phonetik*, 15. *Brrr!* ca strigăt al ciobanilor către oi e atestat și pentru unele regiuni din Franța, cfr. HEM. 3234, iar cu *prrr!* (*r* bilabial a fon) își îndeamnă adesea vizitii caii.]

BARĂ s. f. *Bourbir*. — (Prin Banat și prin Ungaria) „Bară se zice la un loc băltoș, cu imală, ce se află în drum; de ex.: *Să nu bagi carul în bară, că nu-l scoți nici cu patru boi!*” (Maidan, în Banat), ap. HEM. 2486. „Bară = mocirlă”. GR. BĂN. *Dac'or face de tri ori cruce peste cărpă, H-4 face o bară de sânge.* ALEXICI, L. P. 258/10; cfr. ibid. 243. — Din sârb. *bara*, idem.

BARĂ s. f. *Barre*. — (Franțuzism) Drug de lemn ori de metal. *O bară de fier.* | Spec. Drug care desparte, la instanțele judecătorești, pe judecător(i) de advocați și impetracii. *Toți advocații, mari și mici, cari zilnic s'au frecat coatele de bară...* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Fig. (În graini advocaților) *A apără la bară* : a se înfățișa înaintea judecătorilor. Cfr. *barou*.

— N. din fran.

BARABAN s. a., s. m. 1°. *Tambour* (instrument). 2°. *Tambour (crieur public)*. — (Rar, învechit, și necunoscut peste munți).

1°. Tobă (înțelegându-se mai ales toba care se bate la ținerea licitațiilor, la vânzarea la mezat a unor lucruri, etc.). LM. | (Eliptic) *A bate toba. Ce faci, pilă?* — *Nici o țără.* — *Dar tu, ciocan?* — *Hei! Hei! baraban.* PANN, P. V, 494. |Și: *barabănă* s. f. CIHAC, II, 9, *barabăncă* s. f. *Vardiști nașionali, cu coude de cocoaș* și *barabance*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

2°. P. ext. „Toboșar care, la un mezat, cheamă pe musterii”. FONTEBIANT. Cfr. *tambur*, *dobăș* [Plur. *-ban*].

— Din rus. *baraban*, idem. Cfr. *darabană*.

BARABAN adv., subst. (s. d.) v. *barăbar* ș. d.

BARABANĂ s. f. } v. *baraban*.
BARABĂNCĂ s. f. }

BARABĂNI vb. IV^a (s. d.) v. *barăbări* ș. d.

BARABĂR adv., s. a. 1°. *Parallèlement, l'un à côté de l'autre, au même niveau.* 2°. *Marche uniforme des bestiaux.*

(În Banat; serbism).

1°. Adv. Egal, asemenea, de-o potrivă, la aceeași

înălțime, unul ca altul, paralel, la rând. Com. LIUBA, COCA; VICIU, GL.: JAHRESBER. III, 313. „*Apa e bărbăan cu fărmurele* = asemenea. *A merge bărbăan* = a merge unul lângă altul”. Com. COCA. „*Lumele trebuie puse bărbăan* = în rând”. RUDOW, XIX, 420.

2°. Substantivat. *Bărbăan* = umblat uniform al viteilor. JAHRESBER. III, 314.

[Și: *barăbări*, adv. VICIU, GL. | Cu disimilare: *barăbăan* adv. s. a. Com. COCA.]

— Din sârb. *barabar* „intr'o linie, în rând” (cfr. *barabarene* „mers într'un rând, în aceeași linie”; cuvântul e de origine turcească). Hasdeu, *Elym. Magy.* 3242. Cfr. *porboată*.

BARĂBĂRI vb. IV^a. 1°. *Aligner. Comparer.* 2°. *Être pareil ou égal (à un autre). Se comparer. S'entendre.* (În Ban; serbism)

1°. Trans. A pune în rând, a așeza unul lângă altul, a aranja. Cfr. RUDOW, XIX, 420. | „A asemăna”. LIUBA, ap. HEM. 3242.

2°. Refl. A fi de-o potrivă (la mărime, la putere, etc.). „*Se bărbănește boii* = sânt unul ca altul”. Com. COCA. „*S'or bărbărit în luptă*, adică s'au asemănat, sânt egali, unul ca altul, nu s'au putut trânti unul pe altul”. Com. LIUBA; cfr. JAHRESBER. III, 314. | A se asemăna, a se compara. *Acești patrii fericite, care cu însuși pământul Hanau se pot bărbări.* (a. 1830), ap. IOGIA, s. D. XIII, 19. | (Despre oameni) A se potrivi (la obiceiuri, la păreri, etc., deci) a se împăca bine unul cu altul, a se înțelege, a se înțelegi. Cfr. LIUBA, ap. HEM. 3242. „*Nu ne putem bărbări* = nu ne putem împăca, nu ne putem înțelege”. Com. COCA.

[Și: *barăbani* vb. IV^a.]

— Din sârb. *barabariti* se „a se așeza în aceeași linie”. Cfr. *barăbar*.

BARABOIU s. m. (Bot.) 1°. *Cerfeuil-bulboz* (*Chaerophyllum bulbosum*). 2°. *Pomme de terre* (*Solanum tuberosum*). *Bagatelle, rien.* 3°. *Terre-noire* (*Bunium bulbocastanum*). 4°. *Aruchid, pistache-de-terre.* 5°. *Baïsson* (*Phyteuma Vagneri*; *Campanula Rapunculus*; *Phyteuma orbiculare*).

1°. Plantă ierboasă cu rădăcina în formă de bulb, cu peri aspri la baza tulpinei și cu florile albe. Croște prin tufșuri, prin locuri necultivate, pe lângă garduri și prin păduri umede. Se cultivă din cauza rădăcinilor sale ca de mărimea și de forma morcovilor, care sânt carnoase și au un gust plăcut aromatic. Se mai numește: *alunăle* (II, 2°. Trans.) și *gușnică* (Nășăud, în Trans.). Cfr. PANȚU, PL. „*Când baraboiul e tânăr, rădăcina lui e dulce; cotorul și frunzele seamănă cu ale tinerei cucute*. (Oancea, în Covurlui; Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 2474. Multe cântece populare se încep cu: *frunză (s. foaie) verde (s. frunzuliță s. frunzuleană) baraboiu*. ALECSANDRI, P. P. 250/; cfr. idem, T. 908; 243; SEVASTOS, C. 219/; JARNIK-BĂRSEANU, D. 67; ȘEZ, I, 75, etc. *Frunzuliță bărbăoiu, Și la dreapta câte doi s. numal baraboiu e numele unui joc țărănesc, numit și „nuneasca”. Cfr. JIPEȘCU, ap. HEM. 2475; SEVASTOS, N. 280/; PAMFILE, J. II, (Băleni, în Covurlui) H. III, 6. [În Munt. și Ban. și: *baraboiu* s. m. TEODORESCU, P. P. 111; 329; 340^b; *bărbăoiu* s. m.; după CIHAC, II, 479 și: *barbôiu* s. m. (suspect)].*

2°. (În Mold., Bucov. și prin unele părți ale Transilv.) Cartof. Cfr. PANȚU, PL.; MĂNDRESCU, UNG. 76; VICIU, GL. 104. *Un evreu cu lungă barbă... stă de vorbă cu privire la un sac de cartofi, cu „barabule” zice el moldovenește.* IOGIA, N. R. B. II. *Unde vor fi fost odinioară biserici mărețe și case frumoase, astăzi e fărâncă pe care orășeni din Suceava sămănă păpușoi și barabule.* MARIAN, T. 258. *Barabulele tăiete felii încă s bune de durere de cap.* ȘEZ, III, 14/; cfr. MARIAN, ap. HEM. 2480. *Ce pui una, găsești două? Ce pui două, găsești nouă?* („Ba-

rabulele). SEZ. IV, 44; GOROVEI, C. 19. *Câte fete-s pi la noi, Nu plătesc un baraboiu*. MĂNDRĂSCU, L. P. 141/2; SEZ. I, 105^b); | P. ext. (Din expresiuni ca: *nu plătește un baraboiu* se explică sensul, puțin obicinit, de) Lucru fără prof. bagetă. L.B., L.M.; cfr. nici o ceapă (degerată). [Pe lângă *baraboiu*, întrebuințat în Transilv. și Ungaria, și: *barabuscă* s. f. MĂNDRĂSCU, UNG. 76; SEZ. IV, 44; prin părțile Năsăudului (reconstruit din plur. *baraboi*): *barabou* s. m. prin Mold. și în Bucov. numai: *barabulă* s. f.] 3°. = *alunel* (II, 1°). Cfr. COSTINESCU; TDRG.; BARONZI, L. P. I, 128^b); POLIZU; PONTBRIANT; DDRF. (Numirea de *baraboiu* se dă mai ales bulbului comestibil al acestei plante. Cfr. MANOLESCU, I. 256 și 271).

4°. = (Rar) *alune americane* (v. vol. I, pag. 128^b). BARCIANU; TDRG.

5°. = (Rar) *carbunii*. POLIZU; BARCIANU; DDRF. || = *clopoțel*. POLIZU; BARCIANU; DDRF. | = *bănică*. DDRF.; ALEXI.

— Cuvântul se găsește la Unguri (*baraboly* „*chaerophyllum*“), la Bulgari (*barabol* „*cartof*“) și la Ruteni (*barabolja*, *barabanja* „*cartof*“) și se pare că în românește a pătruns din câte trele limbile acestea.

BARABOU s. m., **BARABULĂ** s. f. (Bot.) v. *barabou*.

BARABULIȘTE s. f. *Champ de pommes de terre*. — (În Bucov.) Țărână cu cartofi. MARIAN, ap. HEM. 2480. — Derivat din *barabulă*, prin suf. col. -iște.

BARABUN s. a. *Fichu*. — Tulpanul, marama, barișul, etc., cu care se îmbrădese femeile. *Adu-mi barabunul, că nu-mi vine să ies în lume cu capul gol!* (Ludești, în Dâmbovița). Com. I. PAVELESCU. — Etimologia necunoscută.

BARABUȘCĂ s. f. (Bot.) v. *baraboiu*.

BARAC, -Ă subst. *Chien poilu* (surtout au museau), sorte de *barbet*; *limier*. — (Rar; numai despre câni) „*Barac* (și *barac*) = câne flocos la păr și cu mustăți mari la bot.“ (Paraschiou, în Constanța). H. II, 289-290. „Câni de vânat se numesc: *Barac*, *Geopal*, *Neamtu*“ (Văleni, în Mușcel), ap. HEM. 2480. „*Barac*, *barac*“ figurează acî printre numele cânilor de vânat.“ (Socaric, în Ialomița) *ibid.* Spec. Copoiu (Rasova, în Constanța). H. II, 299. [Și: *barac* subst.]

— Din turc. *baraq* „chien poilu; chien de chasse, grand épagneul originaire de Tartarie et de Sibirie“. Hasdeu, *Etyim. Magn.* 2481.

BARACĂ s. f. *Baraque*. — Construcție (vremenică) de scânduri, stufid drept adăpost soldaților (râniți), pescarilor, negustorilor pe la târguri, etc., (fig. sandramă, „coșare, casă proastă“). POENARU; cfr. șatră, colibă, magherniță, cocioabă. *Acum vede cinec în locul baracelor și a colibelor... niște căsuțe de modă „bourgeoise“*. C. NEGRUZZI, I, 70. *Doamna* [se spune] *ca dintâi, în barucele-spitale ce și te alcătuisă la Cotroceni... tuturor îndatoritorilor*. MAIORESCU, D. II, 134. „*Barac*“ = filigorie, casă de vară (din scânduri) în grădini și în curte“. VICIU, GL.; cfr. argeă (I, 1°), chioșc, foișor. [(În Mold.) și: *barăcă*. *Fu îndrumat către o barăcă de scânduri ridicată în prîp de unul din mîile de indivizi ce se făceau după armate*. D. ZAMPFIRESCU, R. 190. Școala e o *barăcă joasă, acundă, umedă*. IORGA, N. B. R. 50.] — N. după fran. (ital. *baracca*, idem).

BĂRĂCĂ s. f. v. *buracă*.

BĂRĂCĂ s. f. = *bărăcie*. (Prin Rucăr, în Mușcel). — Derivat din *bară*, prin suf. -ac. Cfr. *bărăcie*, *bărăciune*.

BĂRĂCĂ vb. I. 1°. *Grimper* (sur un arbre). 2°. *Aider* (qqn.) a *grimper* (sur un arbre).

1°. Kefl. A se cățăra (BARCIANU), mai ales într'un arbore (SIMA, M.).

2°. Trans. (fact.) „A *bărăcă* = a ajută cuivă să se uree într'un arbore“. (Rășinari, în Transilv.) Com. I. PANTU.

[Și: *bărăcă* vb. I; și PONTBRIANT și ALEXI: *bărăcă* vb. I.]

— Pentru etimologie, v. *aburcă*. Cfr. *imbărăcă*, *burică*

BĂRĂCIE s. f. v. *bărăcie*.

BĂRĂCIE s. f. *Petite mare*. — „*Bărăcie* sau *bolbochiță* numește poporul o micuță adunătură de apă în care se scaldă rațele și găștele. *Bărăcie* e făcută de oameni într'adina. Tot *bărăcie* se numesc și meșoarele bolbochițe ce se văd pe drum sau prin alte locuri, în urma unei ploii zdravene“. (Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 3242. „*Bărăcie* (plur. *bărăcie*) se numește un loc apătos, în care te cufunzi când intri și care nu are o întindere mare“. (Auzit în Bran, Transilv.) (Atestat ca nume local, la 1580, cfr. HEM. 3242.) (Accentuat în Brașov: *bărăciș* (plur.), la Bran. *bărăcie*. | În Țara-Hațeagului: *bărăcie* s. f., cu sensul de „mică pârâiaș curgător, vâlcică“. REV. CRIT. III, 87.)

— Înruđit cu *bară*. Cfr. *baracă*², *bărăciune*.

BĂRĂCIENE s. f. 1°. *Marais, eau stagnante*. 2°. *Tourbillon* (dans une rivière).

1°. Baltă mocioasă, băltoacă, (p. ext.) apă mocioasă dintr'o astfel de băltoacă. „*Bărăciune* se zice la o apă stătută, împuțită, de ex. *Nu lăsa să bea jitele* (= vitele) *din bărăciune*; sau: *lăta zina am băt și tu bărăciune d'aceoa, că nu-i p'acolo nici fântănu, nici izvor, numai apă acă cu bărăciune*“. RETEGANU, ap. HEM. 3243.

2°. „Ochiu [în râu]. (Bociu, în Husid, în Transilv.)“ VICIU, GL.; cfr. *anaforniță*, *bolboacă*, *văltoare*.

— Înruđit cu *bară* (pentru sufix cfr. *mărăciune*, *mărăciune*). Cfr. *baracă*², *bărăcie*.

BĂRĂCIE s. m. *Agneau*. — (Rar, în Mold.) Miel. „*Am auzit că frumosi bărăcie mai ai la stăni; de Arminden, negreși, tai cr'o doi...*“ — „*Să fi Spînția-ta sănătoși! Micii în vândați lui Iordache brânzariu!*“ CONTEMPORANUL, V, 98.

— Derivat din *bărâi*, prin apropiere de cuvântul *berbec*.

BARACTĂR † s. m. v. *hairactar*.

BARĂGĂ s. f. v. *baraugă*.

BARAGLĂDINĂ s. f. Appellation injurieuse des *Bohémiens*. — Expresie apelarivă, de ocără sau de despreț, dată Țiganilor. Cfr. *bahniță*, *balaur*, *cioară*, *cioroia*, etc. *Câte odată dădea poacășă lăutarilor: „Măi baragladină, să-mi cântați cum și-a pierdut ciobanul oaia“*. I. NEGRUZZI, I, 320. *Isală! am închis baragladina!* ALECSANDRI, T. 352. [La JI-PESCU, O. 15 găsim și forma neoblicinută: *baragladin* s. m. *Doar ar plecă toți Țiganii, baragladinii, ciornglavii, odată din sate, nu te gîndești, cin'fi-ar mai cânta de joc?*]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi rezultatul fuziunii a două cuvinte, dintre care cel dintâi pare a fi *baroan*, iar al doilea ar putea fi bulg. *glăden*, „flămînd“).

BĂRĂIE vb. IV (IV^a). I. 1°. *Crier „băr“ aux moutons, mener les moutons*. 2°. *Séparer les agneaux des brebis*. II. 1°. *Parler d'une voix enrouée*. 2°. *Bredouiller*.

I. (Oierit) 1°. Intrans. A strigă oilor „băr, băr!“

(ca să le faci să meargă, să fugă, să apuce într-o direcțiune carecarea). | Trans. (Complementul e „oais, miel, etc.”) A mână oile, strigându-le „băr!” Cfr. REV. CRIT. III, 87. | Spec. A mână oile în strungă, la muls. LB.

2°. A alege mieii dintre oi. Cfr. BUGNARIU, N. S. II, 1°. Intrans. A vorbi răgușit, a hărăi. *Am băut apă încălzită, și acum abia băraiu.* (Brașov.) Com. LACEA.

2° P. ext. (Efectul pentru cauză) A vorbi nedeslușit, a bolborosi, a blodogori, a mormăi. Intrans. *Cu dânsa să nu grăiască, Să nu bărăiască.* MARIAN, N. V. 34. (Nota: „a băraii = a borborosi sau a sopți”. Ibid. 35). *Femeie, ce tot băraii?* CARAGIALE, M. 304. | Trans. (Impropriu) A spune ceva repede și pe negândite, cfr. trănăni, bălăbăni (din gură); torăi, turul. *Școlărița îi băraie* [învățătorului] *meru lecția pe de rost.* CARAGIALE, S. 10/10. [Și (Transilv.): băra.]

— Derivat din hăr, prin suf. -ăsc. Cfr. borăi, bornăi, zbornăi.

BARAIÂN † s. a. (ș. d.) v. bairam ș. d.

BARACTĂR † s. m. v. bairactor.

BĂRĂIȚĂ vb. I^o v. băraia.

BĂRĂJ s. a. *Barraje*. — (Franțuzism)

1°. Închiderea unui drum printr-o barieră.

2°. Zăgaz, ieșătură, stăvilă. *Oprirea apei din râuri și pârâe de a intra în pământul ce are a se cultiva, se face prin barraje, ieșături.* I. IONESCU, M. 323. [Și: barăgiu s. a.]

— N. din fran. (derivat din barre „bară”). Cfr. bară, barieră, barou.

BĂRĂM adv., conj., interj. v. barim.

BĂRĂNGĂ subst. I^o. *Vieux loup, qui hurle le premier.* 2°. *Taurou ou vache qui marche à la tête d'un troupeau.* 3°. *Brailard.*

1°. „Barangă este lupul bătrân care urlă întâi, când lupii încep a urla”. (În Argeș, Muscel și Vâlcea). ap. HEM. 2484. *La lumina steli, steli cobitoare... Lupul cu copul înălțat în vânt urlă, când baranga* (explicitat prin „căpoteaia lupilor”) *întâi a urlat.* DERĂLĂȚANU, ibid. 2485. „Între ocări se aude la noi: *Baranga lupul să te ia, dragul mamei!*” (Movileni, în Tecuci), ibid. 2484.

2°. „Tot barangă se mai numește și taurul cel mai puternic și mai voinic, care conduce cîreada și căruia i se atără clopotul; de asemenea se zice vacii care merge în capul turmei și este de ordin ar steapă”. (În Argeș, Muscel și Vâlcea), ap. HEM. 2484-5.

3° P. ext. „Epitet dat unuia ce face gură mare”. RĂDULESCU-CODIN. *Barangă* „zice țărâna copilului care țipă tare: *Ho, barangă, ce sbieri așa?*” (În Argeș, Muscel și Vâlcea), ap. HEM. 2485.

[Și: baragă s. f.; buragă subst. „om al cărui plânset sau răcnet se asemănă cu răgetul vitelor”. ȘEZ. II, 151/1.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. boroagă.

BĂRĂNGI vb. IV°. *Brailier*. — „A striga în gura mare, fără rost. [D. ex.] *Ho, creștine, ce tot bărăngești!*” RĂDULESCU-CODIN. (R. e. f.) *Ce tot te bărăngești?* PAMFILE, J. II (explicitat prin: „plâng tare, urlător”).

— Înrușit cu barangă.

BĂRĂNI vb. IV°. *Insister, Aspirer* (h. a.). — (Mold. și Transilv.) „A stărui cu tot dinadinsul” (CREANGĂ, G. I.), a sta de capul cuiva, cerându-i mereu ceva, a nu-l mai slăbi pe cineva cu gura. *Poate că tu îi băraii atunci să-mi tei sufletul din mine, ori mai știu eu ce dracul ți-a venit în cap să ceri?* CREANGĂ,

P. 151. [Soacra] *nu-i zicea nemic nurorei de-a dreptul, ci tot mai pe departe, băraiea hojma: „Că nime nu face nemic”, ori „că gospodăria nu-i floare la urache și se ține greu”.* CONTEMPORANUL, V, 1, 103. | A ținde, „a năzni” (LB.), a aspira (la, spre...). *Puti-mile-ți măsoară, omule, și le slăbește, Dacă cântă fericeu inima ta băraiește.* KONAKI, P. 279.

— Etimologia necunoscută.

BĂRĂNȚĂ s. f. (Bot) = otrăfel (*Onosma arenarium*). — *Se fierbe înădușit baranță (otrăfel) împreună cu urzică și pelin, apoi zeama se bea.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 176. [Intrebuințat și ca plur. tant. *bărănți*, ibid.]

— Se pare că avem a face cu o alterare a cuvântului *boranța* (altă plantă din familia borraginaceelor) sub influența numelui slave (rusește) *barannij jazyk* = limba-mielului (= boranță). Cfr. TDRO.

BĂRĂȘNIC s. m. *Appellation injurieuse des Bohémiens*. — Nume dat Țiganilor, în batjocură sau ca despreț. (Neoblicnuit, atestat numai la IȘPIRESCU). *Mergând el, ce-i pleni baranșnic prin cap, că încep să vorbească cu uneltele lui.* ap. HEM. 2486.

— Alterat din *faraon* (II).

BĂRĂȘNIC s. m. *Countier*. — (În Mold.; rusism) Samsar, misit. [Și: barișic s. m.]

— Din rus. *барышник*, idem.

BĂRĂȘTUI vb. IV v. băraiu.

BĂRĂȚ s. a. v. berat.

BĂRĂȚ s. m. *Prêtre catholique*. — Proot catolic (mai ales din România). *Este a baratului din târgul Băcăului.* (Iași, a. 1662), ap. IORGA, S. D. 78. *Toată obștea curioasă [din Sibiu], muieri și bărbai, ascultă cântările latinești ale baratului și râsnetul măreț al organului.* ODOBESCU, I, 101/2. *Moara asta e veche și se spune că pe vremuri a fost proprietatea „popilor”, a „bărașilor” cum le spun bătrânii, a unor călugări franciscani.* I. AGĂRICEANU, LUC. IX, 432. (Cu funcțiune apozitională) *Este pe lângă părințele baratului.* (Târgoviște, a. 1694), ap. IORGA, S. D. 228. *Preșilor barai.* (București, a. 1717) ibid. [Și: barăt.]

— Din ung. *barát*, idem (propria: „prieten”).

BĂRĂȚĂ † s. f. v. bareță.

BĂRĂȚĂ vb. I^o. *Gronder, vociférer. Faire des remontrances*. — (Munt.) Intrans. A spune, întruna, cuvinte de mustrare la adresa cuiva, a nu mai țineă din gură (ocărind). | Trans. A mustra pe cineva întruna, a-l face imputări, a sta cu gura pe cineva (se spune mai ales despre bătrâne care ocărăsc mereu pe copii). [Și: *bărăta* vb. I^o; *bărăta* vb. IV° *Tot strigând și bărășind, Strigă tare 'N gura mare.* POP., ap. HEM. 3247. *Mihnea-codă că dorme, Și apoi mi se trezeă, El pe stugi le bărășe Și din gură-așa grăe... POP., ibid.; *bărăta* vb. IV°. *Tu noaintă să te pelin, Drumul drept s. d. 228 apuci; Eu în urmă am să vin, Tot răcniind, Bărășind, Și din pistoale trăsniind.* POP., ibid.]*

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bărătu*, *bărăni*.

BĂRĂȚĂI vb. IV° v. băraia.

BĂRĂȚĂȚ, -Ă adj. *Destiné, prédestiné*. — (În Dolj) Ursit, menit, sortit. „*Bărăta* = destinat. De ex. *Apă e bărăta: omul să muncească pământul!*” (Secuial) H. v. 147.

— Etimologia necunoscută. (Sensul original ar putea fi „blestemat”. În care caz am avea a face cu participiul-adjectival al verbului *bărăta*).

BĂRĂȚĂ s. f. v. barnăc.

BĂRĂȚI vb. IV^a v. bărată.

BĂRĂȚIE s. f. sing. *Église catholique*. — (Invechit) Biserica (s. mănăstire) catolică (din România). *Unde stai dumneata? — Lângă bărăție, cosogelul matchii... o căsuță mică și roșie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 62. *Să ca proasta 'n bărăție*: năucit (cfr. varianta: „a rămânea ca vițelul la poarta nouă”). ZANNE, P. VI, 485.

— Derivat din bărat, prin suf. loc. -ie.

BĂRĂȚUI vb. IV (IV^a). 1°. *Acheter* (qqch.) *après avoir longtemps marchandé*. 2°. *Expérer obtenir* (qqch.) *à force de sollicitations*. (In Transilv.)

1°. „A bărătui: a răzbate la târg când se tocmește marfa”. (Orlat, in Transilv.), ap. HEM, 3248.

2°. „Bărătuie și bărătuie = umbli, trage nădejde la covă”. FRĂNCU-CANDREA, M. 98. [Poate, prin apropiere de nădăjdui]: a bărătuși vb. IV.]

— Din sârb. *băratați* „a neguța” (acesta din ital. *barattare* „a schimba”).

BĂRĂU s. a. v. baros.

BĂRBĂ s. f. 1°. *Barbe*. 2°. *Barbes d'épi* ou de plume. 3°. *Menton*. 4°. *Partie antérieure du corps de la charrie*.

1°. Părul care crește la oamenii adulți (bărbați) pe bărbie, pe gât și pe obraji. — Despre barbă se zice că iese, dă, răsare, incolțește, mijește, crește. Cei dinții peri, moi, ce crește tinerilor se numesc fulgi s. (in glumă) tulleie. — se poartă plină, se tunde a se rade (cfr. barbison, barbetă, barbișă, țacălie, favorite, (barbă)-jeioc, mușcă, etc.); — nerasă de câteva zile te mănâncă și împunge. Rădarea *bărbii* eră, in țările românești, mai înainte vreme, o pedeapsă (cfr. CANTA, LET. III, 179, HEM. A. III, XXXII) și a rămas până azi, in lumea poporului, ca simbolul răspopirii. — o deasă, rară, mică, mare, lungă, pieptănată, zburliată, etc., — se cănoște a se cornește, se piaptănă, se netezește; — încărunește, devenind mai întâi sură, apoi albă; — in cazul din urmă se zice, in glumă și pop., *că porți găscă in barbă*. (JIRESCU, O. 56), s. *că fi-a ieși brăncă in barbă* (ZANNE, P. III, 491). Țăranul român, câte e (June) nelusurat, de obicei nu poartă barbă; mai de mult (secol. XVIII și întâia jumătate a secol. XIX) purtarea *bărbii* lungi eră un privilegiu al boierilor de divan (din protipendă, cfr. GOLESCU, I. 112); in vremile mai vechi însă, barbă-mare pare a fi trecut unorii drept un epitet injurios (cfr. PRAVILA MOLD. 123).

Să nu faceți creș den chica capului vostru, nice să stricați fața barbei voastre. BIBLIA (1688), 85. *Duca-vodă... își cernea barba; pe atâtă se cunoște că nu acedă a cătare minte sau frica lui Dumnezeu*. NECULCE, LET. II, 245. *De micu' li dase Doamna la carle, și când abia începuse tulleie bărbei să-i umbreasă petița copilărească, el vorbă pe-îe-rost toate limbile de pe lume*. ODOBESCU, ap. HEM. 2501. *Drept in fața lui Dan se ivi un om nalt, cu barba lungă și sură*. EMINESCU, N. 51. *Moșnegul își piaptănă barba frumos... și pornește spre împărăție*. CREANGĂ, P. 80. *Trandafir crescut in fân, Bău lui stă june bătrân; Trandafir crescut in tarbă, Bău lui stă june cu barbă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 459. *Până ce subeam copilă, Mai eră ceoă de mine, Dar de când iubesc neveste, Crește barba fără veste*. Ibid. 367. *Ju-nele atunci că-i june, Când bricis' pe bărbi nu pune*. DOINE, 35/. *Să ne aduceți, socri mari, Oameni cărturari, Vr'un popă cu barba deasă, Să ne citească carle-aleasă; Să nu fie cu barba cănită, Să rămăie cartea necităită, Ori er'unul cu barba rară, Să ne fie pân' de seară, Ci unul cu barba ca fusul, Să ne doa curând răspunsul*. TEODORESCU, P. P. 175. *Iar la masă cine-mi șade, Cu bărbite răsfirate Și cu plelele*

lăscate? id. ib. 478. *A trage nădejde ca spânul de barbă: a nădăjdui covă ce nu se poate realiza niciodată*. Cfr. LM.; HEM. 2509; TDRG. *Cine are barbă are și pieptene*. C. NEGRUZZI, I. 249. *Când mi-o crește tarbă in barbă!* = niciodată: „jamais de la vie”. DDRF. †† *A-și da barba pe (s. in) mâna altuia: a se da singur in puterea altuia, a se lăsa la discreția altuia*. *Își delese barba in mâna fu-său, și... cum îi cântă adă jucă*. ZILOT, ap. HEM. 2509. *A face dără (s. drum) prin barbă* = a face începutul, a deschide calea, a se stabili un obicei (rău). *A șopti in barbă* = a spune covă numai pentru sine, încet. (Probabil, germanism: „in den Bart brummen”). *Cu o ură ne'impăcătă mi-am șoptit atunci in barbă...* EMINESCU, P. 240. | *Barbă* urmat de atribute ca: lungă, deasă, sură, roșie, rasă, etc. formează locuțiuni atributive, și se întrebuintează une-ori ca poreclă. (Cfr. fran. „une barbe grise, une vieille barbe”). *Cheștiți papa, să vie, Că el lătimește știe; Dar nu er'unul barbă-lungă, Trei zile să nu-i ajungă*. TEODORESCU, P. P. 171. *Spune, spune, barbă-sură, Căișorii cum se fură*. id. ib. 293. *Când de-acasă am plecat, Eram tinerel băiat, Tinerel fără mustați, Și acum barbă-stufoasă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 300. *Barbă-laltă e o „poreclă deasă”*. PAMFILE, J. II. | *Barbă-cot*, s. (mai adesea) *Statu-palmă-barba-cot* (cfr. *Statii-cot* și *Tartacot*) e, in basmele noastre, singura figură de pitic, de o putere extraordinară, locuind sub pământ și umblând călare pe o jumătate de iepure schiop (cunoscut și in basmele sârbești și bulgărești). *In jurul meu să am nepoți Și pe genunchi să-i joc pe toți Și să le 'nsir a-lene Povești cu amei și Barbă-coși Și mândre Cosinzene*. IOSIP, P. 29. | „Când seceri la grău, să lași un petecel, numai cât cuprinzi cu brațul, numit barbă-lui-Dumnezeu”. ȘEZ. VI, 35. | P. ext. (La unele animale, mai ales la capră și la țap) Perii lungi care creșe subțo. *Cino se naște cu barbă?* („Capra”) ȘEZ. I, 63. *Titiri, Pitiri, Barba caprii, Brou albastru, Jug de teiu so zice, „in batjocură, Grecilor lăudăroși”*. ZANNE, P. V, 370 (cfr. capră răioasă).

(Bot.) *barba-bolerului* = *Ajuga Laxmanni*. Plantă cu floarea galbuie-urită și cu vine purpurii. Crește prin fânețele uscate, pe coline aride, prin tușguri și pe la marginea pădurilor. Se mai numește: avrămeasă, cărstăneasă, cristenească. Cfr. PANȚU, PL.; H. IV, 269. | = *chica-voinicului* (*Nigella damascena*).

barba-călugărului = *cucută* (*Conium maculatum*). COSTINESCU; BARGANU; DDRF.; ALEXI.

barba-caprei = *Barbe de chiers, Salisifis sauvage* (*Tragopogon major*). Plantă cu flori galbene. Crește prin fânețe sterile, coline aride, de preferință pe calcare. Se mai numește: floare-de-câmp galbenă, salată-de-iară (Trans.), țâța-caprei. Cfr. PANȚU, PL. | (Mold.) = *Calocera viscosa*; *Clavaria viscosa*. Clupercă, de colorarea gălbenușului de ou. Crește prin păduri, pe trunchiuri de brazi. PANȚU, PL. | (Mold.) = *bureți-de-conopide* (*Clavaria coraloides*). | (Mold.) = *rămurele* (*Clavaria botrytis*). | = *tozmăgel* (*Clavaria crispula*). | (Mold.) = *melosel* (*Clavaria formosa*). | = *aglică* (*Spiraea Filipendula*; *Filipendula hexopetalata*). | (Transilv.) = crețușcă (*Spiraea ulmaria*).

barba-impăratului = (Mold.) *Belle de nuit* (*Mirabilis Jalapa*). Plantă cu rădăcina in forma napului și cu tulpina noduroasă; florile sânt roșii, galbene, albe sau peștrite și au miros plăcut; se deschid seara de la apusul soarelui și stau deschise toată noaptea. Se mai numește: noptiță și noreă. Cfr. PANȚU, PL. | (Munt.) = *curcubeu* (*Lycchnis Coronaria*). | = *trei-trăți-patați* (*Viola tricolor*). [După TDRG. = „arșinic”, după DAMÉ, T. = „neghină”; după BARONZI, L. P. 128/12 = „urechelnită” și „borșior.”]

barba-lui-Aron = *rodni-pământului* (*Arum maculatum*) (și prov. barba Aron).

barba-lupului = spânz (*Helleborus purpurascens*).
barba-popii = Barbe de bouc (*Spiraea Aruncus*).
Plantă cu flori mici albe-gălbui. Crește prin pădu-
rile umede și umbroase din munți. Se cultivă ca
plantă decorativă prin grădini. Se mai numește: bar-
ba-țapului, coada-priculicilor, cornul-dra-
cului, floarea smeuului, goliclucnea, fetel-pă-
durei, muma-pădurii. Cfr. PANȚU, PL.

barba-Sasului = barba-ursului.
barba-țapului = barba-popii (fran. „Barbe de
bouc”, germ. „Geissbart”).

barba-Ungurului = *Dianthus spiculifolius*. Mică
plantă cu rădăcina puternică care emite numeroase
tulpini tetragonale; florile ei sânt albe sau trandaf-
rii și au un miros plăcut. Crește prin pășuni și pe
stânci de calcar. Se mai numește: garofiță. Cfr.
PANȚU, PL.

barba-ursului = *Prêle des champs* (*Equisetum ar-
vense*). Plantă care crește prin flânețe și câmpuri ar-
goase și umede. Poporul nostru crede că vacile și
oile își pierd laptele dacă o pase. Se mai numește:
barba-Sasului (Trans), brădișor, coada-ca-
lului, coada-ipei, coada-mânzului, codăie
(Trans), iarbă-de-cositor, părul-porcului. Cfr.
PANȚU, PL. | (Bucov.) = *Prêle des bois* (*Equisetum
silvaticum*). Varietate a plantei precedente care crește
prin locuri umede și umbroase din pădurile de la
munte. Cfr. PANȚU, PL. | (Bucov.) = mătărele de ar-
beri (*Unea barbata*).

3^a. P. anal. Țepii s. țepușele de la spicele cerea-
lelor. La unele cereale, se deosebesc, varietăți cu
barbă și fără barbă. [D. ex.] Grâu cu barbă. Orz
cu barbă. HEM. 3611. | Filamentele care cresc de
cele două părți ale cotelorului unei pene. Barba pe-
nei. BARCIANU.

3^a. P. ext. Bărbie. Ungo-să [pruncul cu mir] la gură,
în bărbă. VARLAAM, C. II, 50. Se frecă la ochi... și
ce să cămă? O sferjită de lightoie, mai urâtă de-
cât ciușca, cu barba adună, de păreă că stă să o
apuce de nasu-i. ISPIRESCU, L. 206; cfr. ib. 83. Mân-
cași, mâncași, Dar din barbă să nu dași. PAMFILE,
J. II. Crișdăriaș, ceapă neagră, Nunai ceapă la
mi-e dragă Și peteasa di su' barbă. MĂNDRESCU, L.
P. 138.

4^a. P. anal. (în Banat) „Plugul are trupită de flor
cu trei gemene, ce se numesc cronje; vârful dina-
lente al trupitei se numește barbă; de aceasta și
de creanga dreaptă vine prins cu civi... Serul lat.”
LIUBA-IANA, M. 107.

[Plur. (invochit) barbe și (astăzi mai des) bărbă].
— Din lat. barba, idem. (Întelesul 3^e e atestat și
în lat. În C. gl. II, 262; III, 247, e răspândit în Nea-
pole, Istria, Friaul, Franța meridională și în pen-
insula iberică, și se găsește și la Albanezi și la Bul-
gari; cfr. Zauner, *Körperteile*, 407; Papahagi,
P. A. nr. 46).

BĂRBĂCIOR † s. m. v. bărbățel.

BĂRBĂCŪȚ s. m. v. berbecuț.

BĂRBĂLĂȚĂ subst., adj. Invar. (Homme) mas-
cat, travost. — (Om) mascat, travostit (în vremea
carnavalului); cfr. buduhală. Cfr. VICIU, GL. Ion
s'o făcut bărbălățit, la prinderea (= începutul) po-
stului. (Hațeg, în Transilv.), ibid.

— Derivat din barbă-lată, prin suf. dim. -iță.

BĂRBĂNĂC s. a. v. hobărnac.

BĂRBĂNCIOARĂ s. f. (Dog.) v. berbincloară.

BĂRBĂNOC s. m. (Bot.) v. brăbănoc.

BĂRBĂNȚĂ s. f. v. bărbunc.

BĂRBĂNȚĂ s. f. (Dog.) v. berbință.

BARBAR, -Ă adj., subst., adv. I. Barbare. II. Bar-
barement.

I. 1^a. (Despre națiuni) (La Greci și apoi la Ro-
mani) Strein, de alt neam (vorbind ală limbă),
scotit ca inferior în civilizație (la Greci, tot ce nu
eră grec; la Romani, tot ce nu eră roman, afară
de Greci). *Dumnezeu... cu să schimbă fața lumii
vechi și să o înlănucească, înapune potoape de na-
ții barbore acupră-i.* BĂLCESCU, M. V. 6. | Sub-
stantivat. *Așază la porțile împărăției și în tre-
cătoarea barbarilor, Ducia noastră mai mult de
opt secolii își văză trecând... pe pământul ei.* idem,
M. V. 6.

2^a. P. ext. Strein (s. lipsit) de civilizație, vădind
o neștiință grosolană a regulilor culturii; cfr. in-
cult. *Amefala... mă cuprinsese întru auzul barba-
relor numiri a buclilor.* C. NEGRUZZI, I. 9. *Păcerea
cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce și
atranii... MAIORESCU, CR. I, 373.* | Fig. Cu însu-
șirile de cruzime ale oamenilor necivilizați, crud,
neuman; cfr. sălbatec. *Omenia ce acest om barbar
afectază și dragostea ce el arată... măresc binușele.*
BĂLCESCU, M. V. 413. | Substantivat. *La ce-i cenit,
regină, aicea în pustiu? Ce coufi la barbarul, sub
stregina-i de celini?* RMINESCU, P. 201.

II. A dv. Ca barbarii (necivilizat, incult, neo-
menos, sălbatec). *Unii părinți se poartă barbar
cu copiii lor.*

[Accentuat: *barbăr* și *barbăr*. | Invochit și: *var-
var*, -ă adj. și subst. (având toate nuanțele de înțele-
s ale lui *barbar*, † și cu înțeleș de: strein creștină-
tății, păgân; accentuat mai ales *varcar*; atestat întâi
în PR. SCH. 379 și COD. VOE. 93₍₁₁₎). *Limbă carcară.*
BIBLIA (1688), 4va. *Om eră chișes și de fire, dar mai
rău și mai spurcat și mai varcar și mai tiran nu
eră alt om pe acele vremi în țară.* NECULEC, LET.
II, 294₍₁₎. *Ne izbăvește de stăpânirea varcarilor.*
MINEUL (1776), 20₍₁₎. *Gloate a carcarilor.* CANTEMIR,
IST. 87. *Sânt... atăta de carcar, încât mânduc și
carne de om.* DRĂGHICI, R. 39. | În funcțiune ad-
jectivală † și: *varvarăre*, -ească adj. și *varvărăre*,
-ească adj. *Din adunarea a multor neamuri car-
varăști, carile pe acana vremea Europa prădă...
vestită crăvea să se fie scornit.* CANTEMIR, HR. 12₍₁₀₎;
cfr. BELDIMAN, TR. 43. *Vărdreacă cruzime.* ȘINCAI,
HR. II, 127₍₁₀₎. † și *varvărăre*, -ească adj. (după ace-
sta, în întâia jumătate a sec. XIX, și: † *barbaricee*,
-ească adj.). *Răspunsuri pline de carvaricească tru-
fie.* ȘINCAI, HR. I, 183₍₁₎. *Fabulo născocite și mi-
nuciant barbaricești.* PANX, E. II, 53. † și *varvărăre*
adv. *În însăși loma, multămea vorbă carvaricește.*
P. MAIOR, IST. 241.

— N. din fran. (< lat. barbarus, -a, -um < grec.
βάρβαρος, idem). Forma *varcar*, din paleosl. *var-
vară* (< m.-grec. βάρβαρος).

BĂRBĂREĂȘĂ s. f. = băbăreasă. *Acum bărbă-
reasa linge pe bolnav în frunte și-i zice...* (Ștefănești,
în Vâlcea). ȘEZ. IV, 192₍₁₀₎.

— Din băbăreasă (prin propagarea lui r în si-
laba precedentă, sub influența verbului *borborosii*).

BARBARIC s. a. În poezia pop., în locuțiunea
în (s. de) barbaric (despre mustață) = răscuită în
sus? După *Fulga se fînce...* Tocmai patruzeci-și-
cinci... Tot lînșii și tot colnic... Cu mustața
barbaric. *Cum stă bine la volnic.* TEODORESCU, ap.
HEM. 2498. *Tot colnic d'oi Oltului...* *Cu musta-
ța'n barbaric, Cum stă bine la volnic.* *Cu mustața
cât o coadă, Două la ceafă le'nnoadă.* Id. Ib. (Fig.)
Brazii crăidoni, cu mustațe în barbaric... M. CHI-
RIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 1149. [Și: *barbărie*. *În-
soară-mă, talco, 'nsoră! Mă-ou dat perii'n bar-
bărie, Cum stă bine la volnic.* BIRCESCU, P. P. 303;
varvărie: O ceată de volnicel... *Cu chebe roșii pe
spate Și musteți de carcaric, Cum stă bine la volnic.*
ALECSANDRI, P. P. 209₍₁₀₎; *varvalac: Cu mustați în*

caroalde, Cum să bine la voicic. PĂSCULESCU, I. P. 273.]

— Etimologia și înțelesul precis nu se pot stabili.

BARBĂRIE s. f. *Barbarie*. — Lipsă de civilizație (la un popor). Românii... se jefiră ca niște măriți pentru apărarea civilizației în contra barbariei. BALCESCU, M. V. 8/12. | Fig. Lipsă de cultură. Cete străine, care pe neamul nostru la marea barbarie l-au adus. S. CLAIN, ap. GCR. II, 184. | P. ext. Act de barbarie, faptă de barbar, cruzime de barbar; cfr. neomenie, sălbătecie. *Bietul meu archeologic încremeni la vederea unei asemenea barbarii*. C. NEGRUZZI, I, 203. [† și: varvarie (și vârvărie) s. f. Acăi carovarie, adică acel întunec și neștiință... P. MAJOR, IST. 252. [Târ] carele odioasă eră înțunecate în negura vărcării. URICARIUL, VIII, 107/12. | Au pălmit toate vărcările, din partea lui. ALECSANDRI, T. 1457. | † (Cu sufixul -făc) și: varvarlăc s. a. BELDIMAN, TH. 362.]

— N. din fran. (< lat. barbaria, idem).

BARBĂRIE subst. *Grande barbe*. *Barbon*. — (Propriu) Barbă mare, multă, stufoasă. *Foarfecă-mână lui* și pe *Radu-l sperid*, *Să-i tate barbărie*. TEODORSCU, P. P. 599°. | Fig. (în glumă sau în batjocură) Bătrân bărbos. *Cei s-au spus barbărie de popă?* CARAGIALE, s. 16/12. *Hei, Stoiene, barbărie, Ce te-ai lăsat de popie... De te-ai dat la haiducie?* ALECSANDRI, P. P. 92/12.

— Derivat din barbă, prin suf. col. -ărie.

BARBĂRIE s. f. (*Lea*) *barbares*. — Totalitatea barbarilor; regiunea în care sânt așezați barbarii. [Numai subț formă † varvarime s. f. *Bolgaritii*, și *Sirbitii*, din cea mai din fund a crivășului carovarie... *Misia*,... și până la Dalmăția cu deose prăzi au locii. CANTEMIR, HR. 12.]

— Derivat din barbar (varvar), prin suf. col. -ime.

BARBĂRIE s. f. *Jument barbe*. — (Rar) „Numele unei lepe a]l] cărei păr e roșietic-negru sau suriu-ispăcat”. MARIAN.

— Etimologia necunoscută. (Poate: îapă de rasă arabă, din Barbaria (Berberia)).

BARBĂRIE s. a. 1°. *Barbarie*. 2°. *Barbarisme*. 1°. (†) *Barbarie*. *Popoarele cele cuprinse de neștiință și barbarism*. S. MARCOVICI, D. 375.

2°. (Gram.) Cuvânt strein spiritului limbii sau cu o formă inculță; cfr. solecism. *Advocatul ce l-ași avut eră un ignorant... Sânt sigur că petiția ce v'a făcut eră plină de barbarisme și de solecisme*. C. NEGRUZZI, I, 281. [†, (cu forma de-a dreptul grecească) și: varvarism^o s. a. CANTEMIR, IST. 119.]

— N. din lat. *barbarismus* (< grece. βαρβαρισμός „intrebunțare de graiu și obiceiuri negrețești, expresie greșită, barbarism”).

BARBĂRIE vb. 1°. *Barbarizez*. — Trans. și refl. A aduce (un popor s. o manifestare a vieții lui) într-o stare de barbarie, a întoarce (un neam) la starea de barbarie. [După retragerea legiunilor din Dacia] *Romanismul nu trebui... să piară, ci numai să se dăcezeze — mai drept: să se barbarizeze... Romanii Daciei trecură la viața barbară a Dacilor liberi*. V. PĂRVAN, CONV. LIT. XI, 773. *Scriitorii fără gust barbarizează limba*. [† (de-a-dreptul din grece.) și: varvarism^o vb. IV°. CANTEMIR, IST. 119.]

— N. din fran. (grece. βαρβαρίζω „mă port ca un strein, introduc ori adopt obiceiuri streine, spec. vorbesc cu greșeli de limbă, ca un strein”).

BĂRBĂSĂRĂ s. f. (Bot.) v. *bărbăsoară*.

BĂRBĂT s. m., adj. I. 1°-2°. *Homme*. *Mâle*. 3°.

Mari, *époux*. *Mâle* (de bête). 4°. *Homme* (de courage). II. *Vîrd*, *mâle*, *énergique*; *actif*, *laborieux*, *assidu*. (En parlant des animaux) *Vif*, *alerte*, *ardent*.

I. Subst. 1°. Om matur (spre deosebire de copil, băiat, flăcău, june pe o parte, de bătrân, moș, moșneag (ghiu), vâj), pe de altă parte) de sex masculin (în opoziție cu femeie s. muier). *Legând și pridăind în temniță bărbați și muieri...* COD. VOR. 38/12. *Bărbat iaste* [omul] *de în 42 de ani până în 56*. PRAVILA, ap. OCR. 179. *Doamne, Doamne sfînde, fă ca nelegitul... să se facă muier, de va fi bărbat; iară de va fi muier, să se facă bărbat!* IPIRESCU, I. 30. [Fetele] *nume-mi puneau: Spate-late de bărbat, Buce-dulci de sîrnat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 168.

2°. P. gener. Om de sexul masculin (fără să ne gândim anume la vârsta lui). *La losă, lasă, moș Nichifor, că așa sântăți d-oastră, bărbați!* CREANGĂ, p. 123. *Femeie curată, care n'a acut a face cu... bărbat*. ȘEZ. IV, 180/22.

3°. Spec. Om însurat, cu nevastă, (pentru femeia măritată): *sol*, † *mărit*. *Așă și muierile supindu-se ale lor săi bărbați...* COD. VOR. 150/11; cfr. 152/12. *Lăspunse muicarea și-i dzise lui* [Isus]: „*N'am bărbat*”. — *Grăi ei Isus: „Bine ziseși că n'am bărbat, că cinci bărbați ai avut, și acmă carele ai nu-și iaste bărbat”*. VARLAAM, c. 158, 2. *El... înțea mandle tinerei dămate străne întru ale sale, cu o familiaritate neierată altui decât unui bărbat*. C. NEGRUZZI, I, 37. *Dedicând broșuri la dame, o' căror bărbați, ei speră, C'ajungând cândva miniștri, le-a deschide carieră*. EMINESCU, P. 229. *Bărbatul e dator protecțiune femeii, femeia ascultare bărbatului*. HAMANGIU, C. C. 55. *Bărbat-meu, Dumnezau să-l ierte, nu s'a putut plânge că l-am înșelat*. CREANGĂ, P. 4. *„Vino, lele, la Bănat!” — „Ba eu nu, că am bărbat.” — „Da că și eu am bărbat, și cu tine tot așa m'era.”* JARNIK-BĂRSEANU, D. 385. *Câte știe satul, nu (mai) știe bărbatul*. ȘEZ. I, 219/22 (adecă tot satul știe că cutare femeie își înșală bărbatul, numai acesta nu știe nimic). *După acestea zise Ileana Simziana Fătului-frumos: „In să-mi fi bărbat. Aidem să ne îmbădim și să ne canunăm”*. IPIRESCU, I. 31. | P. anal. (despre animale). *Bărbătuș*. *Porumbelii soși se iubesc foarte mult, încât bărbatul, de rânduine vădud, șade trist*. (Bilicurești, în Dâmbovița), II. IV, 54.

4°. (Cu o notă sentimentală, omul matur fiind considerat ca reprezentant al puterii, al curajului, etc.; în opoziție cu muier s. babă; întrebunțat numai în funcțiune predicativă) Om în toată firea, puternic, plin de curaj, cu inimă. *Fii bărbat, frate, nu te măhni!* MINIKIUL (1776), 120 1/2. *Fii odată bărbat, și nu-ți face voie-rea!* CREANGĂ, p. 212. (Din astfel de construcții s'a putut leaște naște o funcțiune și un sens nou, și anume:)

II. Adj. Plin de curaj bărbătesc, inimos, energie, viteaz, voinic; harnic, silitor, muncitor, activ, abătător. (Tiverice) *eră bărbatul la oști și culezătorii la războiu*. MOXA, 373. *M'am făcutu-mă mai bărbat și mai îndrăzneț*. DOSOFTEIU, v. s. 95. *Mulare cine afă b'ărbat, una ca aceea iaste mai de cinste decât piatrile cele de mult preț*. MSS. (n. 1694), ap. GCR. I, 312/22. *Tipătescu: Zoe, Zoe, fi bărbat!* — *Zoe* (funecată): *Nu mai pot, nu mai pot!* CARAGIALE, T. I, 220/12. *Bărbat-ă muieră mea, Lunca caerul făcă, Marța'n surcă și-l puned, Miercură fusel prindea*. DOINE, 69. (Substantivat) *Foșie verde odoteană, Asta-i mândra, mândruleană, Te-săloarea pânzelor, Bărbata bărbatelor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 423. | P. ext. Despre animale (mai ales despre cai și despre câni). *Iute, ager. An ales 2000 de Tătari ce eră cu cai mai bărbați*. N. COSTIN, LET. II, 13/22. [Ciobanul cel moldovean] *are oi mai multe, Măndre și cornute, Și cai înțăfași Și câni mai bărbați*. ALECSANDRI, P. P. 1°/22.

— Din lat. *barbatus*, -a, -um „cu barbă, bărbos”

(In glose și cu înțelesul de „vir” și de „operarius, intimidus”, ap. CDDE. nr. 134).

BĂRBĂȚEL s. m. — Diminutivul lui bărbat (derivat prin suf. -el), cu înțeles desmierdător (întrebuințat de femei când se adresează soților lor). *Tândăro necastă, vădându-și bărbățul, mai uită din cele năcuzări*. CREANGĂ, P. 7. *Mamei i s'a dus feciorul, iar necetei bărbățelul*. MERA, R. 229. *În mai doși, De că lupțoși, Că oricare-o biriu Tot un bărbățel mi-o fi*. TEODORESCU, P. P. 629. (Se întrebuințează adesea ironic, din partea altora, când vorbesc femeilor despre bărbații lor) *Sărmănelul bărbățel, Bun a fost cât a trăit, Iău îmi pare c'a murit!* MARIAN, I. 409. [Cu alte sufixe, mai rar: bărbățuș s. m. *Măi bărbăte, bărbățuș, Lasă-mă să-mi fiu în drăguț!* MĂNDRĂSCU, I. P. 106^{1/2}; SEZ. I, 212. | LA ANON. CAR. se citează și o formă bărbăciér s. m., bărbăciéră = masculus², ce se află și azi ca nume de familie (prin Oltenia.)]

BĂRBĂȚESC, -EĂSCĂ adj. 1°. D'homme. 2°. Măle, masculin, viril.

1°. (În opoziție cu femeiesc și mulieresc) De bărbat. *Și nu de în sânge, nece den pohta trupului, nece den pohta bărbătescă, ce de la Dumnezeu se născă*. CORESI, ap. GCR. I, 20^{1/2}. *Îmbrăcându dedesupt bărbătești, de-asupra ciale femeiești* [haine]... DOSOFTEI, V. S. 93. *Mergă pr departe, ca la o mie și mai bine de pași bărbătești*. NEUCULE, LET. II, 357^{1/2}. *Croaște-mi o cămașă... bărbătescă*. DOINE, 193^{1/2}.

2°. Fig. Matur (în opoziție cu femeiesc, mulieresc, băbeș sau cu copilăresc, bătrănesc), exprimând bărbăție; masculin; viril, plin de energie, impunător, inimos. *Când vei să se facă judecată... să-ți strângi mîntea cea bărbătescă în cap; să nu fi să clatină gândul ca trestia, când o bate vântul*. NEAGOE, INV. (a. 1654), ap. GCR. I, 169^{1/2}. *Foia lui lăndră și bărbătescă înauflă încredere*. C. NEGRUZZI, I, 30. [Vântoarea o] *crudă, dar bărbătescă aplecare a firei omenești*. ODOBESCU, III, 51. *Am de împlinit, pentru întiași dată în viață, o adevărată datorie bărbătescă; coisn s'o împlinesc bine*. D. ZAMFIRESCU, R. 59. — Derivat din bărbat, prin suf. adj. -esc.

BĂRBĂȚEȘTE adv. 1°. En homme. 2°. Virilement, courageusement.

1°. Ca bărbații. *Acest portret înfățișă un chip imbrăcat bărbătește*. EMINESCU, N. 39.

2°. Cum se cuvine s. cum îi șade bine unui bărbat: cu bărbăție, cu inimă, cu energie, curajos, inimos, vitejește; volnicește. *Și au căntat... el cu Lupul a se apără camai bărbătește, stănd cineși pentru capul său*. MUSTE, LET. III, 54^{1/2}; cfr. C. NEGRUZZI, I, 116.

— Derivat din bărbat, prin suf. adv. -ește.

BĂRBĂȚIE s. f. 1°. Ape viril, ape măr. 2°. Virilité, vigueur. *Courage, fermeté, énergie... Action héroïque, exploit, Ardeur au travail*.

1°. (În opoziție, de o parte, cu copilărie, tinerețe, junete, de altă parte cu bătrânețe) Etatea de bărbat, vârsta de om matur, maturitate. *Omul la tinerețe trebus să se păzească de desfrânare, la bărbăție de trândăvie, și la bătrânețe de slăbăvire*. FANN, ap. ZANNE, P. II, 771. *Când eram copil, doream să ajung în vârsta bărbăției*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2°. (La scrierilor vechi, și la plural) Calități bărbătești (întrebuințându-se, p. ext. și despre femei și chiar despre animale): putere, vigoare bărbătescă, virilitate. *Trebușe a să fină și a să păci curățenia și bărbăția trupului*. PISCUPESCU, O. 159. || Cura], vitejie, energie; cfr. inimă. *Aurul poate birui războiul, poate pitare toate bărbățiile*. MOXA, 369^{1/2}. *Intiași dată s'au arătat bărbăția Căzucilor împătricia Moscalilor*. N. COSTIN, LET. II, 65^{1/2}. *Mai întâi*

de toate, să aibi cea mai mare grijă ca să împărecheci căni de o bărbăție încercată. ODOBESCU, III, 65^{1/2}. *Calul spuse feței cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăția*. ISPIRESCU, I. 16. (Loc. adv. și adj.) **Cu bărbăție** = bărbătește, volnicește, vitejește; cu inimă, cu țară, cu curaj, cu hotărâre. *Apă s'au arătat de o bărbăție și nebiruit pătimitorul și ostașul lui Hristos, VIEȚILE SFINTILOR* (a. 1809), ap. GCR. II, 204^{1/2}. *Întorcându-se căbră Măria-sa vodă, cu bărbăție i-au grăit...* (a. 1814) URICARIU, VII, 84^{1/2}. *Colonii romani din această țară nu pregătau a apăra cu bărbăție patria lor adoptivă*. BALCESCU, M. V. 7^{1/2}. *Sculați toți, cu bărbăție, Ziua vieții a sosit*. ALECSANDEI, P. II, 6. || Faptă vitejească, bravură. (Propr. și figurat) *Și au înfăles și Domnul Radul-cod] de bărbățiile ceale sufelești ale sântului*. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 192^{1/2}. *Se neocș mulți ca să strice cu bărbățiile lor cele otrăvicioase... bunale tale plecări*. ANTIM, P. XXVI^{1/2}. *Sărgință, silință; hărnicie. De a robilor sântule și bărbăție și de voia sufletului lor cerci*. R. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 291^{1/2}. *Partea fânelască fereste casa... de stricăciune, numai cu bărbăția acului*. PISCUPESCU, O. 165. *Se dusea ceașta până la împărăteasa, de hărnicia, de bărbăția și de curăgenia-de-inimă a găinăreșei*. ISPIRESCU, L. 309. [Negativ: *Nebărbăția vrăjmașilor*. MIKEIUL (1776), 170^{1/2}. — Derivat din bărbat, prin suf. abstr. -ie.

BĂRBĂȚINE s. f. sing. Les hommes. — Colectivul lui bărbat (derivat prin suf. -ime). (Rar) Totalitatea bărbaților, sexul bărbătesc. *Și fîlu' și tinăru' și bărbățimea și fâmeictu' și bătrînimea... s'ăncele legea păstrării*. JIPESCU, O. 65.

BĂRBĂȚOĂIE † s. f. Femme, hommasse. — (Termen imprumutat din Biblie) Femeis; cfr. omniale. *Atunci D-zeș a zis apă: Adam, Adam, Acesta se va cheia bărbătoș*. MARIAN, ap. TDRG. (Cfr. Faecera, II, 23; „Man wird sie Männin heissen, darum, dass sie vom Manne genonnen ist”; „on la nommera hommasse, car elle a été prise de l'homme.”)

— Derivat din bărbat, prin suf. motiional -oie.

BĂRBĂȚOIE s. m. Augmentativul lui bărbat (derivat prin suf. -oie). TDRG.

BĂRBĂȚOS, -OĂSĂ adj. Viril, măle. — (Rar și mai ales în ironie) Bărbat (II), curajos, inimos, energie. [Smeul] *al doile eră mai viteaz și mai bărbătos*. SBIERA, P. 102^{1/2}.

— Derivat din bărbat, prin suf. adj. -os.

BĂRBĂȚUȘ s. m. 1°. Măle (d'animal). 2°. Cheville (de mător à tisser).

1°. Animalul de sex masculin (în opoziție cu muiereșcă s. femeieșcă); se întrebuințează mai ales la acele animale care n'au pentru aceasta un cuvânt deosebit). ANON. CAR. *Amestecându-se bărbățiiși [viernilor de mătase] cu muiereștile, alda oau, până ce creapă*. ECONOMIA, 209. *Doi cărăbuși, un bărbătuș și o femeieșcă...* PAMFILE, J. II, 338.

2°. [Țes.] (În Sălajiu) Cuiul ce se vără într'una din găurile lopățiceii din amnarul (s. zăvorul) războiului. „Amnarul stă găurit; chinga ce întră prin acesta, fiind și ea găurită de-asupra amnarului, are un cuiu care se numește bărbătuș.” VAIDA. — Derivat din bărbat, prin suf. dim. -uș.

BĂRBĂȚUȚ s. m. v. bărbățel.

BĂRBENOC s. m. HÄRBENÖG s. m. (Bot.) v. brăbănoc.

BARBETĂ s. f. Favori. — (Mai ales la plur.) Barbă lăsată și crească de o parte și de alta a feței, pe obraji, tunsă mărunț (bărbia fiind rașă); cfr. fa vo-

rite. Un domn cu ochelari și cu barbete blonde.
VLAHUȚĂ, D. 9.
— N. din ital. barbetta.

BĂRBIARIU † s. m. v. bărbier.

BĂRBIÉ s. f. 1°. Menton. 2°. Double menton. 3°. Menton des animaux. Barbe (du coq). 4°. Barbette (des enfants). 5°. Mentonnet de la cognée.

1°. Partea aceea a fetei de jos, care, la oameni, formează o proeminență subț buze inferioară, barbă. Eră spân... numai pe la răst adevărat, pe sub buze și'n vârful bărbiei. DOSOFTEIU, ap. TDRG. „Mario... cum arăți tu? zise un bătrân prietenos... ridicând cu mâna lui cea fină bărbia cea rotundă a fetei. EMINESCU, N. 76; cfr. CREANGĂ, A. 46. Gîngășu-i găt ar fi rupt cureaua... Care-i sta prinsă de colț și trecută subț alba bărbie. MURNU, I. 61. Aruncături... junghiuiri, Săgeți... leșiți și pieriți... Din bărbie, De su' bărbie. MARIAN, D. 20.

2°. P. ext. Partea grasă de subț barbă (la unele persoane), gușă, gușuliță. A lăsat bărbie se spune celui căruia „li merge bine, [care] a făcut avere.“ (Vâlcea), ap. ZANNE, P. II, 17.

3°. P. anal. (La animale) Carnea și pielea care atarnă la grumazul bouului și al vacii. Cfr. DAMÉ, T. 32. Bărbia [boulor] spânzurându preste genunchiu. MSS. (a. 1773), ap. GCR. II, 88^{1/2}. Am o vacă Porumbacă, Pe la coarne Cu icone... La bărbii cu făciii...? [—Biserica.] GOROVEI, C. 25. | Cele două buci de carne roșie de subț barbă ceoșului. COSTINESCU. De multe ori gănele mor cu droaia; numai ce vezi că li se lucinească bărbile și creasta. ȘEZ. III, 203, 17.

4°. P. ext. (În Brașov) Bueata de pânză, de mușamă etc. care se leagă la gâtul copiilor ca să nu se murdărească când mănâncă, bărbiiță.

5°. P. anal. Adăncitura de lângă mușea toporului. Cfr. DAMÉ, T. 86.
— Presupune o formă lat. pop. *barbilia, -am (din *barbile „locul unde crește barba“). Tiktin, Dicț. rom.-germ. 158.

BĂRBIÉ s. m. 1°. Barbier. 2°. Jeu d'enfants.

1°. Acela care are meseria de a rade barba și de a tunde părul. Făgăduiră bani mulți unui bărbier, ca să taie capul împăratului acleia unde-l spală. FLOAREA DARURILOR (a. 1700), ap. GCR. I, 342. Am tocmă pe bărbier cu cinci lei pe an, ca să se vie să ne radă acasă. (a. 1754) URICARIUL, XIV, 36. Ștefan-nodă porunceă, Bărbieri de-i aducea: Unii părul că-i tăiu, Alții barba i-orădeț. Pe Corbea l-întineră. TEODORESCU, P. P. 530³; cfr. MAT. POLC. 183. | Căpetenia breslei bărbierilor se numea odinioară starostele de bărbieri, iar bărbierul Curții: † bărbier-hăsa, (cu formă turcească) † herber-bașa. Lei 10, de la starostele de bărbieri. (a. 1770), ap. URICARIUL, XIX, 327^{1/2}. Berber-bașa radea pe cel ce îmbracă caxtan de boier. GHICA, ap. ȘIO. Când se căftănău erenii boier, se ducea bărbier-bașa, de-4 radea cu bricecele de mărgean, în cardiacă casei. ALECSANDRI, ibid. | Unii bărbieri (mai ales înainte vreme) aveau și îndelungătura de sub-hirurg; cfr. felcer. Bărbier-chirurgus*. ANON. CAR. Când să va afișă că vracul înste dascăl, atunci să creade și mai bine decât ore fi altul mai prost, bărbieriu sau descântătoriu. PRAVILA MOLD. 69.

2°. Un joc de copil. PAMFILE, J. II.

[Pronunț. -bi-er. | † și: bărbieriu.]

— Neologism intrat de timpuriu în limbă, prin filiațiune neo-grecescă (μαρτυρικός, idem), din ital. barbiera, idem.

BĂRBIEREASĂ s. f. Femme de barbier. — Nevastă de bărbier. (Poate și: Femele care se îndelungătează cu bărbieria.) [Cu alt sufix (în Mold.): bărbierită s. f. C. NEGRUZZI, I, 322; MARIAN, SA. 126.]

— Derivat din bărbier, prin suf. motlon. -easă.

BĂRBIEREȘC, -EASCĂ adj. De bărbier. — De bărbieri, a(l) bărbierilor. Breasta bărbierească mi-este foarte simpatice. CARAGIALE, N. 47^{1/2}.
— Derivat din bărbier, prin suf. adj. -esc.

BĂRBIERII vb. IV³. 1°. (Se) raser, (se) faire la barbe. 2°. Rosser. Tromper.

(Numai în Românie).

1°. Trans. A rade (pe cineva), a rade barba (cuiva). Un flăcău îl tunda [pe mire] și-l bărbiereste. SEVASTOS, N. 90^{1/2}; | Refl. A-și rade barba. Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână. C. NEGRUZZI, I, 199. (La țară, în Munt., se face, în glumă, o deosebire între a rade și a bărbieri: Numai porcii se rad; oamenii se bărbieresc).

2°. Fig. (Fam.) A trage (cuiva) o bătaie. Cfr. PAMFILE, J. II; cfr. ferchezul. || A înșela pe cineva. Cfr. PAMFILE, J. II; cfr. potcovi.

[Derivate: bărbierit s. a. La bărbierit, mireasa îi fine [mirelui] oglinda și lumânarea. SEVASTOS, N. 89; bărbierit, -ă adj. bărbierărească s. f. (în glumă, și cu sensul de „bătaie, scărmanăleală“). PAMFILE, J. II; cfr. ferchezuală.]
— Derivat din bărbier.

BĂRBIERIE s. f. 1°. Profession de barbier. 2°. Boutique de barbier.

1°. Meseria de bărbier. Prostului nici să-i faci, nici să-ți faci. El învață bărbieria la (s. pe) capul tău. C. NEGRUZZI, I, 248; cfr. FANN, P. V. I, 85.

2°. Prăvălia bărbierului. O să mergem la bărbierie, Să ne radă pe datoric. LET. III, 284^{1/2}.
— Derivat din bărbier, prin suf. abstr. -loc. -ie.

BĂRBOARĂ s. f. — Diminutivul lui bărbie (derivat prin suf. -ioară), cu o nuanță de desmiardare. (Rare) Să mă-ngrape... Cu mâna la fășișoare, Cu gura la bărbioară. Unde-i dragostea mai mare. TEODORESCU, P. P. 304; cfr. ALECSANDRI, P. P. 265^{3/4}; MAT. POLC. 252. [Pronunț. -bi-oa- | Cu alt sufix (rare): bărbioară s. f. (pronunț. -bi-u-).]

BĂRBIERIC s. a. v. barbaric.

BĂRBIȘĂ s. f. Barbiche. (Franțuzism) Bărbuță lăsată să crească numai în vârful bărbiei; cfr. cioc(e)let, țacălie; barbison. Un bărbat nalt și subțire, Cu musteți și barbiișă neagră. I. NEGRUZZI, III, 50.
— N. din fran. (derivat din barbe „barbă“).

BĂRBIȘOARĂ s. f. (Bot.) *Alyse jaune* (*Alyssum minimum*). — (Ban.) Mică plantă cu frunze albicioase și cu flori palid-galbene, care devin mai târziu albe. Crește prin câmpii nisipoase și pe coline. PANȚU, PL. [Prin apropiere de sără și: bărbăsară s. f. BĂRCIANU; DDRF, ALEXI.]
— Derivat din barbă, prin suf. dim. -ioară.

BĂRBIȘON s. a. Barbiche, impériale. — Barbă lăsată să crească numai la bărbie, cioc, țacălie; cfr. barbiișă. Căpitanul... se trage... de barbisonul său. DELAVRANCEA, S. 123.
— N. din fran. barbichon (derivat din barbiche) „câne cu părul lung și încrețit“.

BĂRBIȚĂ s. f. Barbette (d'enfant). — Bărbie (4°) mică, șervețel pentru copil mic. Nașa-cumpără bătaiatul lui plapumă și fașie și căcioare și zăbunle și bărbiiță și pânză amelică destulă, 3—4 coți... PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI, 554.
— Derivat din bărbie, prin suf. dim. -iță.

BĂRBIUȚĂ s. f. v. bărbioară.

BĂRBOAIE s. f. Grande barbe. — Barbă mare, bărbol; cfr. bărbărie. (Se spune mai ales în bat-

jocură. Cfr. BARONZI, I. 1, 102_{1/2}. *Nemica nu se îndoaie ca doară Dumnezeu nu ar ședea în ceriu cu o bărbode mare.* ȚICHINDEAL, F. 57. Cfr. id. ib. 59_{1/2}.

— Derivat din *barbă*, prin suf. augm. *-oiu*.

BARBŌIU s. m. (Bot.) v. *haraboiu*.

BĂRBŌIU s. a. 1°. *Grande barbe*. 2°. Sorte de mauvais herbe.

1°. Barbă mare, bărboaie; cfr. bărbărie. TDRG. 2°. O buruiană (Moscu, în Covurlui). H. III, 335. — Derivat din *barbă*, prin suf. augm. *-oiu*.

BĂRBŌLNIC s. m. (Bot.) v. *hobornic*.

BĂRBORĂ s. f. v. *barbură*.

BĂRBŌN, **ŌANĂ** adj., subst. I. *Barbu*. II. *Chiendent à balai* (*Andropogon Inchaenum*).

I. Adj. (Om) cu barbă (multă s. mare). *În zilele lui Constantin bărbosul.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *Un cincințel pletos și bărbos, de la un nu știu care departament, s'a pus să o mângâie.* C. NEGRUZZI, I, 322. *Și s'au pornit bărbășii regi Cu sfetnicii 'nechiși în legi, Și patru-zeci de zile 'ntreși Au tot numit, COȘNIC, B. 22. Fost-am tânăr și frumos, Șamă-s bătrân și bărbos MĂNDRESCU, L. P. 161_{1/2}.* Cfr. id. ib. 161_{1/2}.

II. (Bot.) Substantivat la fem. Bărbosă: plantă ierboasă ale cărei flori constau din niște spice pătate cu roșu sau cu verde și violet. Crește prin locuri nisipoase și uscate, pe dealuri aride și calcareose. Se mai numește: păiș-dulce (Trans.), sadină, PANTU, PL. (Cfr. și germ. Durlgras). — Derivat din *barbă*, prin suf. adj. *-os*.

BĂRBULIȚĂ s. f. v. *bărbuță*.

BARBŪN s. m. (Iht.) *Rouget, rouget-mulet, barbet* (*Mullus barbatus*). — Un fel de pește de mare, cu carnea gustoasă. *În mrejiile întinse lângă malul mării s'au prins câteva bărbuni.* RALETTI, ap. TDRG. *Mai aduceți, bra! marinată de barbuși și vin de Tenedos.* FILIMON, C. II, 338.

— Din n.-grec. *παρμπούνο* (sărb. *barbun*), iar aceasta din veneț. *barbun*. TDRG.

BĂRBŪNC s. a. 1°. *Racolage*. 2°. *Danse paysanne*.

1°. (Învechit; în Transilv.) Recrutare, înrolare în armată (precum se făcea mai demult, când așa numiții vârbuncași ademeneau pe flăcăi, prin jocuri și chefură, să se înscrie la oaste. Cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 350). *Haideți, feciori, la căluse, Să mănâncăm pită cu carne, Haideți, feciori, la băbunc, Să mănâncăm carne de junc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 317; ȘEZ. III, 53_{1/2}.

2°. Jocurile care se făceau cu prilejul acesta și p. ext. numele unui joc țărănesc (care se joacă azi la alte ocazii și în afară de Transilv.). HEM. 1524; PAMFILE, J. II, 267; ȘEZ. V, 37_{1/2}.

[Forma mai veche: *vârbung* s. a. e atestată în documente ardelen: *Sărăngerea aceasta să nu se facă prin obicinuitul pân' acum vârbung.* (Brașov, a. 1794). JAHRESBER. X, 177. Cuvântul verbane, însemnând un joc țărănesc, se întrebuintă odinioară și prin Dâmbovița; astăzi s'a păstrat numai fig., în locuțiunea *joacă verbuncul*, care se zice celui ce „lovindu-se, sare în sus de durere”. ZANNE, P. IV, 680; în Muzeul a primit un înțeles cu totul particular: „timpul cât ține o boală oarecare, de ex. „De gaala umbli după doctorii; până nu și-o face ea (boala) verbuncu, nu și-o trece”: iar în verbuncel a devenit o loc. adv. cu înțelesul de „în lumea largă” (propz.: în armată). RĂDULESCU-CODIN. | Prin asimilarea lui v. inițial de către b. următor s'a născut forma *bărbunc*, *berbunc* s. a. BĂRCIANU; iar în sen-

sul 2° și *herbuncă* s. f., *herbunță* s. f. PAMFILE, J. II, 267 și *bărbunță* s. f. HEM. 1524.]

— Din germ. *Werbung* „recrutare, înrolare în armată”.

BĂRBŪNȚĂ s. f. v. *bărbunc*.

BĂRBUR s. m. 1°. *Extrémité angulaire de la lame d'un couteau, d'une cognée, etc. Talon, mentonnet*. 2°. *Tenon* de la jante d'une roue. 3°. *Broderie en triangle* (sur une chemise).

1°. Partea de jos a tălăului securii, bărzii, cuțitului, etc. Cfr. GR. BĂN.; N. REV. R. (1910), 85; REV. CRIT. III, 87; JARNIK-BĂRSEANU, D. 350. *Capătul corzii de la călău se pune pe barburile săcurii.* LIURA-IANA, M. 119. *Am ajuns cu barburile săcurii în picior.* GR. BĂN.

2°. Cepul sau cuiul lăsat din lemn la capătul fierăcra dintre cele șase bucați ce formează obada roții, care se îmbracă în gaura din capătul bucății vecine (numit aștea cep, păș, păj, pășleagă s. sip) „În capătul din afară al spițelor se așază obezele, ce se unesc una de alta prin sîpi s. barburii”. (Brănește, în Covurlui). H. III, 72.

3°. „Barburul este o chindisitură în formă de triunghi”. JARNIK-BĂRSEANU, D. 350. „Barbur = lărgitura cămeșii bărbătești de la piept și spate”. FRĂNCU-CANDREA, M. 98. „Barbur, la cămeșile românești, este băgătură în spate și în piept, de formă triunghiulară. (Cinful, lângă Blaj și Presaca, Săcaș)” VICIU, GL. *Pe barburul dinaintea [al cămeșii] Pune plug cu șese vite; Pe barburul dinapoi, Pune, plug cu șese boi.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 307.

[Și: *bărbure* s. m.]

— Din lat. *barbula*, -am „bărbuță”. HEM. 2516. Cfr. *bărburătură*.

BĂRBURĂ s. f. 1°. *Barbe; Jour de la Sainte Barbe* (et les coutumes populaires qui s'y rattachent). 2°. *Boule-de-neige* (et le fruit de cet arbrisseau).

1°. Nume de femeie, dat după Sf. Bărbura (= Barbara, Varvara), a cărei zi se serbează la 4 Decembrie. Zina aceasta, împreună cu cele două următoare (Sf. Sava și Sf. Nicolae corăbierii) sânt, în credința poporului nostru, „zilele bubatului”; ele se țin ca sfinte, mai ales de femei și de fete, iar copiii se (im)bărburează cu ocazia aceasta. Cfr. HEM. 2517. | P. ext. Obiceiurile legate de această sărbătoare. „Barboasele sau *barbură*... se face... așa: fiecare femeie face semnul crucii cu degetul arătător, miuit în miere sau zahar pe fața copiilor..., pentru-ca copiilor ce n'au zăcut de vârsat, să le iasă vârsatul dulce ca mierea sau zaharul”. (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 34.

2°. P. ext. (Bot.) = călău (pentru-ca îmbărburarea se face cu fructele acestui copac). [De-oare-ce în limba română numirile de arbori sânt masculine, iar ale fructelor feminine, se spune *barbură* și boabelor roșii care formează fructul călăului, iar copăcelului Inuși și zice și *bărbur* s. m.] Com. I. PAVELESCU.

[Și: *bărboră* s. f.; cfr. Dr. Laugier: *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, p. 112 (unde se descriu obiceiurile de la această sărbătoare).]

— Din lat. *Barbara*.

BĂRBURĂ vb. I^o. (Rar) Trans. A face (mai ales la copii) semnul crucii pe frunte, bărbie și obraji cu sucul roșu ce-l conțin barburile (călăiele), în ziua de sfânta Bărbură (sf. Barbara), ca să nu se îmbolnăvească de vârsat („bubat”). [Și: *imbărburât* vb. I^o, cu derivatele: *imbărburat*, -a adj., *imbărburat* s. a., *imbărburare* s. f. Cfr. TEODORESCU, P. P. 398. „La sfânta... Bărbura... copiii se îmbărburează cu fructele călăului la barbă, la frunte și la obraji”. (Drajnădo-sus, în Prahova), ap. HEM. 2517. *Se îmbărbură*

și ea și în sfârșit încep să facă curcari roșii pe păreți. T. CERCEI, SĂM. IV, 770.]

— Derivat din BARBURĂ.

BĂRBURĂTURĂ s. f. (Oierit) *Estaille à angle droit faite à l'ovelle d'un agneau* — „La ales, miei se însemnează la urechi cu semnele următoare:... *Bărburătură s. bărburitură*, [se zice] când se face o tăietură la ureche în forma unui unghiu drept”. DAMÉ, T. 68. [Și: *herbătură s. f.* Plur. -turi.]

— Derivat dintr'un verb neîntrebuințat *bărbura* „a face un barbur”, prin suf. abstr. -ătură.

BĂRBURE s. m. v. barbur.

BĂRBUSĂ s. f. Appellation de *brébis*. — Nume de oale. (Poiana, în Dolj). H. II, 389.

— Pare a fi derivat din *barbă*, prin suf. dim. -uș.

BĂRBUȘOARĂ s. f. (Bot.) = *crusățea*. HRANDZA, ap. TDRG.; BĂRCIANU.

— Derivat din *barbă*, prin suf. dim. -ușor.

BĂRBUȚĂ † s. f. *Ancienne monnaie*. — (Rar) Monedă veche de la începutul secolului trecut, având valoare de 2½ bani vechi (piastră). FILIMON, ap. TDRG.

BĂRBUȚĂ s. f. *Barbe courte; barbiche*. — Diminutivul lui *barbă* (derivat prin suf. -uță). *În rașon se auzie... un bătrân gras și blând, cu ochii umflați și bărbuța albă, ascuțită*. IORGA, N. R. A. I, 227. | P. XI. Om cu barbă (mică). PAMFILE, J. II. [Cu al suffix (rar): *bărbuțică s. f.*]

BĂRC s. a. *Buisson*. — (Rar; în Transilv.; ungurism) Tufș, dumbravă, pădurice, lăstar, rețiu, buciu, huceag. *De acolo... cine la o metă de pământ ce este într'un bărc*. SINCAL, HR. I, 296½. *Când printr'un bărc tufos treace* [Argbir], *lăută izevor bun și reace*. BARAC, A. 65½. [Și: *berc s. a. Du-te, cucule, la berc* Și mă lasă să-mi petrec. JABŢIK-BĂRSEANU, D. 13; DOINE, 168½; RETEGANUL, CH. 143. | Plur. *bărcuri* (BARAC, A. 39), *bercuri*. Înțelesul de „lăc” și varianta *bars*, date de CIHAC, II, 546, și după el de DAMÉ, nu se pot atesta.]

— Din ung. *berék*, idem. PONTBRIANT.

BĂRC s. a. *Coche*. — (Transilv.) „Crestătura pre „bara” (pre instrumental cu care măsură bacii laptele)”. (Bouțariu, în Hațeg). VICIU, GL. Cfr. răboj. [Plur. *bărcuri*.]

BĂRCĂ s. f. 1°. *Barque*. 2°. *Auge (de maçon)*.

1°. Luntre; cfr. caic, dubas, lotcă, găică. *Barce încercate*. DONICU, P. II, 16. *Cum să-ți încredințeze corabia, când barca N'ai cărmănit v'odată?* C. NEGREZII, II, 192½. *Păgește lin o barcă pe unda adormită*. ALEXANDRESCU, M. 97½.

2°. (Zid.) Albie pentru cărat var. (Brașov, etc.) [Plur.: *bărci*, † *bărcă*.]

— N. din ital. *barca*, idem.

BĂRCĂ s. f. v. *berc*.

BĂRCĂ adv. Numai în expresiunea: a țineă bărcă la ceva; a țineă cu încăpățănare (s. morțiș) la ceva, a nu se lăsa cu nici un preț abătut de la părerea sa (Prașov).

BĂRCĂI vb. [IV^a v. zbărcă].

BĂRCĂR interj. v. *bar*.

BARCAGIU s. m. *Battier*. — Omul care are meseria de a conduce o barcă; cfr. luntraș, găicar, gondolier. *Acolo se adunase muncitorii, căpitani*

de șlepurii, barcagiii, și jucau cărți. DUNĂREANU, SĂM. VI, 376. *Un flăcău înalt... de meserie barcagiu*. idem, c. 153.

— Derivat din *barcă*, prin suf. nom. agent.-agiu.

BĂRCĂR s. m. *Berger*. — (Sălajiu) Păstorul oilor care se chiamă *berce* (s. *băree*). VAIDA.

— Derivat din *barcă* (= *bercă*), prin suf. nom. agent. -ar.

BĂRCĂRIE s. f. *Bergerie, bercail*. — (Sălajiu) Staful în care se adăpostesc oile numite *berce* (s. *băree*). VAIDA.

— Derivat din *barcă* (= *bercă*), prin suf. loc. -ărie.

BARCAROLĂ s. f. *Barcarolle*. — Cântec cadentat al barcagilor, spec. al gondolierilor venețieni. P. ex. I. Bucată de muzică făcută pe acest ritm. *Eu, în gondolă, Cu-o barcarolă, Vântul tău gîtușă voiu legăna*. ALECSANDRI, P. I, 159.

— N. din fran. (venețianul *barcarola*).

BARCĤET s. a. v. *barhent*.

BĂRCOȘIE s. f. (Bot.) *Néflier colonneux (Colonneux interjermis ou calgaris)*. — Mic copăcel din familia rozelor, cu frunzele verzi pe față și albiicioase pe dos și cu flori albe-roșietice; fructul e roșu ca sângele și lăcutor. Crește pe stâncile de prin pădurile muntoase. PANȚU, PL.

BĂRCUȚĂ s. f. *Petite barque*.

— Diminutivul lui *barcă* (derivat prin suf. -uț).

BARD s. m. *Bard*. — Poet celt care compunea și recita cânturi războinice și religioase. | Fig. (poetic) Poet (național). *Noi osem în ceaul nostru acel voiu ciușul de barzi, Carveacără prin poemă să devie cumulari*. EMINESCU, P. 229. *Barbul de la Mircești*. — N. din fran. (cuvânt de origine galică).

BĂRDĂ s. f. 1°. *Hache à main; hache de charpentier, (herminette ou calgaris)*. *Hache d'armes*. 2°. *Persée* (constellation).

1°. Un fel de secură mică cu tășul mai lung și (de obicei) covă curbat și cu coada scurtă (de obicei aduș puțin spre dreapta), cu care se cioclește (se bărdăște, se ia din s. în bardă) lemnul; se întrebuințează însă și la alte lucrări, precum la tăiatul cărnil etc., înainte vreme și cu armă de atac (în acest caz, cu coada lungă; cfr. *bardășă*, *halebardă*). Părțile *bardiei* sînt: *mucnea*, *leafa* (s. *pânza*), *tășul* (*gura s. buza*), *vârful* (partea din spre afară a ascuțitului), *călcăiul* s. *barbușele* (partea din spre coadă a ascuțitului) și *coada* (s. *toporiște*). În Mold. *bardă* dulgherului și dogarului se numește, în unele locuri, *toaiță*. *Rotariul curmă lemnul cu fereștrul sau firezul și-l sparge cu sicurea, îl cioclește cu barda*. LUCĂ-ILIANA, M. 121. *Moarte fără de coste vine... cu teșă și cu bardă și șredel*. CUV. D. BĂTR. II, 452. *Cu toporul au tăiat țșile lui de odată, cu sicuri și cu bardă surpară pre el*. BIBLIA (1688), ap. HEM. 2520. *Teșarii, ciocliul grinzile cu bărzile, le șnie pe zidul*. DRĂGHICI, R. 44. *Stăipi ciocliși din bardă*. ODOBESCU, I, 127½. *Întro zi, flăcăul, vinod a ciocli covă cu bardă, și fiindcă nu prea tăia, a ascuț-o cu rutoa*. ȘEZ. I, 187½. *Să nu dați bardă și lemn*. TEODORESCU, P. P. 180½. [Descrierea spănzurătorii:] *Jupăneasa Carpena, Adușă din Slatina, Numai din topor ciocliță și din bardă bărdăuită... Id. Ib. 520. [Gruia] Bardă'n mână opacă și'n Tătari se arunca*. ALECSANDRI, P. P. 79½. *Cine are bardă mică, Focă-ă buza subfircică; Când s'a repezi prin gloate, Să de șarul de moarte*. Id. Ib. 319½. | Oamenilor cu purtări bădrănești și celor proștăciți se zice că sînt *ciocliși numa din bardă* (ȘEZ. II, 74½).

cf. ZANNE, P. V, 77) sau că-s *neluși în bardă, ciopliți numai cu seacă*. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2521. Despre un om „nesocotit, nestatornic, sărit, șul, săvârturatic” se zice că *dă* (s. *zdrăre*) *cu barda în lună* (ZANNE, P. V, 77), iar omului sărit de-a binele, unuia care e în stare a se răzvrăti în potriva tuturor, care n'are respect de nimic, i se zice că *dă* (s. *zdrăre*) *cu barda* (variante: cu seacă s. cu pușca) în *Dumnezeu*. ZANNE, P. VI, 689.

2^a. (Astr.) P. anal. Constelația Perseu (numită și căpățână, carul-draconului și toporul). ORESCU, C. R. 15.

[*Rar*: *bărdie* s. f. Din *bărdie bărdăuț*, Din *seacă potrică*. MATEESCU, D. 47. Plur. *bărde* și (azi și) *bărzi* (gen.-dat. *bărzii*. MARIAN, V. 198 și *berzii*. PAMFILE, I. C. 116.)

— Din ung. *bárd*, idem (care a pătruns și la Sloveni: *barda*; și la Ruteni: *barda*; cuvântul de origine germană a trecut la Slavi, la Unguri și chiar la popoarele romanice, cf. *halebardă*).

BARDĂC s. a., s. m. 1^a. *Petit pot à boire, cruchon. Vase en bois, de la contenance d'une 'ocă' et servant de mesure de capacité*. 2^a. Varietă de prunier (et le fruit de ce prunier: prune *diaprée*).

1^a. (În România și'n Banat) Vase mic de pământ, (cămă mică, ulciă cu toartă), de obicei cu gura strimță și zmulțuit, întrebuințat la țară pentru băut apă, în casă; cf. *bălcă*. „*Bardac* = boalcă mică de pământ, smălțuită”. RADESCU-CODIN. „*Bardac* = ulciă, oală mică”. PAMFILE, C. „*Bărdac* = un ulcior de pământ cu gura strâmță”. COM. LIUBA. *Anca (cu o bărdacă cu apă)*: *Ține, Ioane, CARAGIALE, T. I, 80/10. Doacă și cinec să-mi dea și mie...* „*bărdacă de apă de izvor, să beau...*” ISPIRESCU, I. 263. (În Sîsești, în Mehedinți). „*Bărdac* = un vas de lemn de formă cilindrică; e unitatea de măsură pentru liche, în valoare de o ocă”. COM. N. IONESCU [Și: *bardacă* s. f., *bărdacă* s. f., *bărdac* s. a. JIPESCU, O. 12, 38, *bărdăc* s. a.]

2^a. (Bot.) (La masc.: *bărdac*) O varietate de prun. BRANDZA, PL. 67; (Țârnauca, în Dorohoiu), ap. HEM. 2518. | (La fem. *bardacă*) Fructul acestei varietăți PANTU, PL., DRĂGHICI, ap. ȘIO, SEZ. V, 69/17. „*Gol-dăne* = prune rotunde; *bardac* = prune cu gât” (Măncăstrea Polovragi, în Gorj) H. V, 235; cf. (prune) gătlăne, gătlănoase. (Une-ori se întrebuințează în funcțiune atributivă) *Prună bardacă, perjă bardacă*. HEM. 2518. [Și (formă refacută din plural): *bardacii* s. m. (Bărlad), ap. HEM. 2518.]

— Din turc. *bardak* „urecor” (*bardak erigi* „la prune diaprée”; cf. și sârb. *bardaklija* „varietate de prune”). Cuvântul e răspândit la toate popoarele balcanice. ȘIO.

BĂRDĂCĂL s. a. v. *bărdăcuț*.

BĂRDĂCIU s. m. (Bot.) v. *bardac*.

BĂRDĂCĂȚ s. a. (Oliarie, Bot.) 1^a. *Petit cruchon*. 2^a. Sorte de prune.

Diminutivul lui *bardac* (derivat prin suf. -uș).

1^a. *Bardac* mic, ulciă, cf. *căniță*, *cănuță*. [Și: *bărdăcuță* s. f. *Boial* îi eră apă de gingas, încât își cesea să o bei într-o bărdăcuță de apă. ISPIRESCU, I. 20; cu alt sufix (mai rar): *bărdăcel* s. a. *Vin roșu... spumegă în bărdăcele de lut*. SANDU-ALDEA, A. M. 31.]

2^a. (Bot.) O speță de prune. (Atestat numai la) BĂR-CIANU.

BĂRDĂMIIE s. f., **BĂRDĂMIAN** s. a. (s. d.), **BĂRDĂN** s. a. (s. d.), **BĂRDĂN** s. a. (s. d.) v. *burduhan* s. d.

BĂRDĂȘ s. m. (Ornit.) *Cigogne*. — (În jud. Mehedinți și în Banat) Barză, cocostărc. N. REV. B. (1910),

80. „Pe la noi, berzei îi zice *bărdăș*, d. ex. *Văzurăm bărdășii. Eră numai bărdășii*”. (Isverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2528. [Și: *bărdos* s. m. „Cu-costărcii pe la noi se zic *bărdosii*, la singular *bărdos*”. (Jupâlnic, lângă Orșova, în Banat), ibid. 2528.]

— Înruđit cu cuvântul *barză*. Cf. HEM. 2528.

BĂRDĂȘ s. m. *Charpentier*. (Rar) Dulgher, lemnar. *La... îndărire* (la Benderului) *s'au poftit zidari 100, bărdăș 200*. SINCAL, HE. III, 220/22. *Să ne dați bărdășul satului, Să dregă caru 'mpăratului*. TRODORSCU, P. P. 180^a; cf. MARIAN, NU. 622; SE-VASTOS, N. 211/12.

— Derivat din *bărdă*, prin suf. nom. agent. -oș.

BĂRDĂȘI vb. IV^a v. *bărdai*.

BĂRDĂU s. a. *Feu fait avec des épis de maïs*. — (În Transilv.; ungarism): „*Foc făcut din tutei [șipi] de cucuruz*, [D. ex.] *Măi, hai cu mine, că astă-noară facem bărdău*. (Bouțariu, în Țara-Hategului)” VICIIE, GL. — Din ung. *borgó* „tuteiu de cucuruz (porumb, păpușoiu).

BĂRDĂUȘ s. m. (Entom.) v. *bărdăuș*.

BĂRDĂIE s. f. v. *bărdă*.

BĂRDĂIȘ ț s. f. (Armată) *Hache d'armes, halebardie*. — Un fel de armă având forma halebardiei sau a baltaului. *Și te-au dat și Hotchivici hatmanul ajutorilor... cu 1000 de halăuci cu bardize — este un fel de armă: toporul cu coada lungi*. M. COSTIN, LET. I, 247/1. [După HEM. 2522 este s. a., cu accentul pe silaba cea din urmă: *bărdîș*]. — Din pol. *bardysz* „halebardă”. HEM. 2522.

BĂRDĂȚĂ s. f. *Hachette*. — Diminutivul lui *bărdă* (derivat prin suf. -iță). *Vangheli te-au luat bărdățele [Țiganilor]*. (Mold. a. 1812), URICARIUL, XIV, 231/22. [Furau] *lăcicere, bărdăți, foțari și desagi*. BELDIMAN, TR. 348. *În băcișul de la carămbul dedesupt din stănga eră aninată o bărdăță, pentru feisurite întâmplări*. CREANGĂ, P. 106. Cf. id. ib. 124. [Plur. *-dițe* și (neîntrebuințat) *-diți*].

BĂRDĂȚIU s. a. — (Rar) Argumentativul lui *bărdă* (derivat prin suf. -oiu). *Șeaple bărde ș'un bărdăciu*. FUNDESCU, L. P. 85/1.

BĂRDOS s. m. (Ornit.) v. *bărdăș*.

BĂRDUI vb. IV^a. *Travailler à l'herminette ou à la doloire, dégrossir ou façonner le bois à l'herminette*. — TRANS. și INTRANS. A ciopli cu *bardă*, a luă lemnul din *bărdă*. *Hai, teiute, hai, Cum am să te tain, C'un topor tăioș; Ș'am să te... halesce, Să te bărdălesc*. SEVASTOS, C. 201/12. *Un meșter bun să căpătăși, Cu bardă să bărdăscă Și dipla să i-o cleiască*. MARIAN, NU. 620^a; SEVASTOS, N. 206/22. [La BĂRCIANU și ALEXI se dă, cu același înțeles, și o formă *bărdăși* vb. IV^a (derivat din *bărdăș*). Derivate: *bărdăuț*, -ă adj. Din *găluș* e *găluș*, Din *bărdăși* *bărdăuț*, ION CR. II, 47. În *zadar pierde tămplăru-lăstru'n lemn nebărdăuț*. PĂNĂ, ap. TDRG. *bărdăru* s. f., *bărdăuț* s. a., *bărdăceală* s. f.]

— Derivat din *bărdă*, prin suf. -uț (cf. ung. *bărdolai*, idem).

BĂREĂ interj. v. *băr*.

BĂREĂG s. a. *Support, étai*. — (În Mold.; rar) Proptea. ION CR. I, 122.

BĂREȘ s. a. v. *bariș*.

BĂREM(I) adv., conj., interj. v. *barim*.

BĂREȘ s. a. v. bariș.

BĂREȚĂ s. f. *Barrette*. — Căciuliță de postav a. do catifele, bonetă pătrată. *Seimenii... purtau în cap barețe cu fund roșu*. URICARIUL, XXII, 427. *La Paști dăruia Domnul fiecarei ostoș o chiețură sau bareță și o bucată de postav pentru uniformă*. BĂLCESCU, M. V. 596. † și: *barăta*. *Vândătorii... se făcuse până la 100 de oameni, în 2 steguri, și roșii se făcuse iar până la 100 de oameni, corii se purta în halne roșii și în bărăți armănești*. GEORGHACHE LOGOFĂTU, LET. III, 315.

— N. din fran.

BĂREȚ s. z. v. bariș.

BĂRFĂȘ s. m. *Bocariș*. — (Rar; învechit) Flocar, moflangiu, bărfitor; cfr. *bărfelnic*. [Cei mari] nu dau la cei lipsiți. *La cei săraci și smeriți, Ci la bărfăși ce le spun Basme, la ei când s'adun'*. MUMULEANU, ap. GCR. II, 248^{1/2}.

— Derivat din *bărfi*, prin suf. nom. agent. -oș.

BĂRFEĂLĂ s. f. 1°. *Bacardage, caquet, rudotage*. 2°. *Vantare, fanfaron*. 3°. *Médisance, difamation; commérage, cancan*.

1°. (Învechit) Flecărire, scornitură, vorbă de ciocă. *Să amuzască bărfealele elienești și să se părușească*. MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I, 85^{1/2}. *Câte acrice Calcisic... toate sânt bărfele*. ȘINCAL, RR. I, 57^{1/2}. *Cel mănușic... nu asculte toate flecurile și bărfelele unor oameni...* CALENDARIU (1884), 59. *Noi... pre timba noastră, ce n'are nici în clin nici în mânăce cu bărfelele păgânilor... zicem...* SPIRESCU, U. 101^{1/2}.

2°. (Rar. În Banat) Concretizat. *Lăudăros, fanfaron*. „*Bărfală* — un om care se laudă că are, dar când cercetezi, e o fală goală, traistă usoară” Com. LUBA.

3°. Calomniare, hulire, cărtire, defăimare. [Tată-său] o țărăță cum să se ferească de bărfeli și cleete. SPIRESCU, L. 13.

[Și: (dial.) *bărfală* s. f. | Plur. (vechii și dial.) -ele, (azi) -eli. | Alte abstracte verbale: *bărfărită* s. f. (exprimând mai mult rezultatul acțiunii). *Și altele multe de acestea bărfărită femești*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Mar târziu însă se adevăcă că aceasta fu o bărfărită*. SPIRESCU, M. V. 28^{1/2}; *bărfăre* s. f. și *bărfă* s. a. *Bărfăre noastră recelnică în gazetă streină...* JIPESCU, ap. TDRG. *Știu să fac discântăci grele, Pentru orice boale rele: Precum boala de turbol, De bărfă și de furat*. ALECSANDRI, T. 13.]

— Derivat din *bărfi*, prin suf. abstract -eală.

BĂRFEĬNIC -Ă adj., subst. = bărfitor. (Rar; învechit) *Bărfelnicul* sau *măscăriciul* nici cum nu ca mânca în lăcașele cele vecinice. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Bărfelnicu* sa limbă. MINEIUL (1776), 110 1/2; cfr. *ibid.* 120^{1/2}. *Palomede... fusese osândit la pierire, Necunoscut, — ca fiind trădător — de Danați bărfelnici*. COȘBUC, z. 31^{1/2}.

— Derivat din *bărfală*, prin suf. adj. -nic.

BĂRFI vb. IV^a intrans. 1°. *Bavarder, babiller, jaser, jaxasser, joboter; déraisonner, ruidoter*. 2°. *Dire du mal* (de qqn.), *măkire, faire des cancons, calomnier, décrier* (qqn.); *déblatérer* (contre qqn.).

1°. (Învechit) A flecări, a-i umbli (cuiva) gura, a spune vezi și uscate, a vorbi nimicuri. *Bărfesc unii nebuni și zic că multe trupure ale oamenilor, deoa... le îngropă în pământ, ele nu putrezesc*. ÎNDREPTAREA LEII (a. 1652), ap. TDRG. [Partizanii lui Orighen] *moi bărfăia, de zic că nesfârșita muncă are sfârșenie, și dracii țără vor să-și și vie la a lor cinste*. *idem*, ap. GCR. I, 163^{1/2}. *Grăim multe și lungi cuvinte unul către altul, care nu se sânt de treabă, numai în zadar bărfim*. MĂRGĂRITARE (a. 1746),

ap. TDRG. *Băbele, dă cele trecute, purtarea bărfesc*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 3. | A spune scornituri s. minciuni, a susține un neadevăr, a băigu (Neoblicnuit, în construcție trans., complementul e însă sau pleonastic, sau un cuvânt cu înțeles nefinit) *La un coinic se cade Adevărul a corbi și cu totul râm și gade Aș minciuni a bărfi*. PANK, E. II, 58. *Când se adunau seara [argat] și bărfeau cerzi și uscate, el se făcă că nu înțelege corbele aruncate în pofta lui*. SPIRESCU, L. 229. *În urma dijmărilor, multe bărfesc băbele*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V, 266.

2°. (Înțelesul actual e) A vorbi de rău (pe cinovă), a spune (despre cinovă) lucruri rele și neadevărate, a cleveți, a calomniă, a defăimă, a hulii; a cărti, a critică (toate). (Se construiește în mod absolut sau cu prep. împotriva, în contra, de...) *Când se vor pricea doi oameni și va zice unul altuia nisecare cuvinte reale asupra lui, cum să fie făcut nisecare răutăți și și cela i va zice că bărfăște, de nu vor fi adevărate cuvintele cele de ocară ce i-au zis, nu să cu corbă cela ce i-au zis că bărfăște*. PRAVILA MOLD. 132^{1/2}; cfr. *ibid.* 132^{1/2}. *Ticătoasă stare easte, unde cel neinvățat are putare să clevească și să bărfăscă*. ȚICHINDEAL, P. 177. „*Taci, mișiere, nu bărfi!*” răspuns Dumbraș. DOBOESCU, I, 173^{1/2}. [Dracu] *apucă spre păduri, să cadă... doar a face pe eremii om să bărfăscă împotriva lui Dannezeu*. CREANGĂ, P. 144. *Mihailu... înfrânt pe Basla, zicându-i că cu nedreptul bărfăște împotriva Românilor*. SPIRESCU, M. V. 57^{1/2}. (Rar trans. cu complement pleonastic) *Eretici și bărfăia hulenie asupra Domnului Il/ristoșu*. DOBOETIU, V. 8 18^{1/2}.

[Și: *bărfi* vb. IV^a; (neoblicnuit) *îmbărți* vb. IV^a. ȚICHINDEAL, P. 187. | Formele *borfi* vb. IV^a și *cedrî* vb. IV^a, citate de CIHAC, II, 446, nu se pot atesta.]

— Etimologie necunoscută. (Cfr. tulpina onomatopice slavă *brb-*, cu înțelesul de „a flecări”, cfr. BEBKEK, SL. WB. 107).

BĂRFTOR -OARE adj., subst. *Radoteur; bavard, Médisant, cancanier, calomniateur, etc.* — Adjectival verbal al lui *bărfi* (derivat prin suf. -tor), *Bărfătoarele* limbii ale ereticilor. MINEIUL (1776), 61^{1/2}. *Nu trebuie să roești răul aproapei tău, ci să ajuți pe cine poș, să n'ai inimă bărfătoare, ci curată*. ȘEZ. II, 158^{1/2}. (Subst.) [Împărăteasa] porunci bucătăreșii a o tă [pe găinăreșii] mai de aproape, spre a nu cădea în gurile bărfitorilor. SPIRESCU, I. 309.

BĂRGEICĂ s. f. v. bărzeică.

BĂRGLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BĂRGLOĂZĂ s. f. *Laideron*. — (La Moși) „Femeie urită”. FRÂNȚUC-CANDREA, R. 49.

— Etimologie necunoscută. (Cfr. sârb. *obriju* „femeie murdără”).

BĂRGUÎ vb. IV^a v. băiguî.

BĂRHĂIU s. a. (Anat. pop.) v. burduhan.

BĂRHENT s. a. *Futaine*. — Stofă păroasă din ață și bumbac. [Și: *bărhet* s. a.]

— N. din germ. *Barchent*, idem.

BĂRIĂM † s. a. (ș. d.) v. bairam și d.

BĂRICĂ vb. IV (ș. d.) v. bărăcă și d.

BARICADĂ s. f. *Barricade*. — Întăritură improvizată (pe strădele unui oraș, în vreme de răzvrătire), din pietrele scoase din caldărâm și făcute grămadă, din arbori scoși din rădăcini, din trăsuri răsturnate etc., spre a astupă strada și a împiedeca astfel trece

rea armatei. *Pe străzile ncrăzite de flucări orbitoare,*
Suivi pe baricade de bulgări de granit, Se mișcă
bătăliane o plebei proletare... EMINESCU, p. 122.
— N. din fran. (< ital. *barricata*, idem).

BARICADĂ vb. 1^a. *Barricader*. — Trans. A împiedeca printr'o baricadă trecerea unei străde. | Mai ales refl. A se baricadă: a se pune la adăpostul unei baricade. *Procurorul îi întrebă: pentru ce s'au baricadat?* VLAHUȚĂ, N. 196. | P. ext. A se baricadă în casă: a îngrămădi mobilă, etc. îndărătul ușilor, ca să nu poată pătrunde nimeni înăuntru. Fig. (rar) S'au baricadat în contra naturii sănătoase prin concepții sârbede. I. NEGRUZZI, v. 159. [Derivate: baricadare s. f., baricadat, -ă adj.]
— N. din fran.

BARIERĂ s. f. *Barrrière*. — Drug s. barmă (mobilă) pusă spre a opri (vremelnic) trecerea (pe un drum). *Dinaintea galeriei [privitorilor] este bariera de unde pleacă aletytorii.* C. NEGRUZZI, I, 36. | Spec. Bărna cu care se poate închide intrarea într'un oraș, p. ext. locul unde este o astfel de barmă (la marginea orașului), „palancă, margine (de oraș)” STAMATI, D. *Ajunând la barieră, nenorocitele fiare își scuturau praful de pe copite...* C. NEGRUZZI, I, 280. | Birou de accize așezat la barieră. *N'a declarat toată marfa la barieră: o parte a trecut-o prin contrabandă.*
— N. din fran. (derivat din *barre* „drug, barmă”). Cfr. *bar*, *bară*, *barou*.

BARIJ s. a. v. *baris*.

BARILCĂ s. f. v. *balercă*.

BĂRIM adv. conj. 1^a. *Au moins, du moins, tout au moins; măcar, 2^a. Bien que, quoique. 3^a. Bah!*
1^a. A dv. Măcar, cel puțin, înca, înalta, batăr (II), FRĂNCU-CANDREA, R. 49; REV. CRIT. IV, 85; POM-PILU, Bih. 1004 (Une-ori urmat de s. a. de). În loc de măcar, pe la noi se zice mai mult *barim* și *batăr*, d. ex. *barim o leacă de pâine*. (Poesti, în Iași), ap. HEM, 2530. *Nu-i cer să vorbească cu mine, dar barim să nu mă vorbească de rău.* FANFULE, I. II. *Batăr de ar urmă lui Traian și obăduitorii Românilor și ur băgă între dinșii... meșteșugurile, barm cele mai de treabă și mai de lipsă.* SÎNCAL, HR. I, 8⁷⁵. *Să vină pește patru zile, că vei avea barm ce mânca.* TCHINDEAL, F. 97. *Încei dacă nu se face știință, să se facă măcar politică, ca să dăm barm situa lucrului.* CARAGIALE, T. I, 92⁷⁵. *Va fi barim o slugă în curte care să fie de urt mă-sii, în lipsa lui.* ISPIRESCU, I. 123; cfr. 164, 225, 302, 393, etc. *Bade, inimă de piatră. Ce nu eii la noi vre-odată? Barăm numai până'n casă. Să mă vezi pe vin' mireasă; Barăm numai până' la poartă. Să mă vezi pe mine moartă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 143; cfr. HODOȘ, P. P. 113. *Sofule, tu dragul meu...* *Rogă-te de Dumnezeu Ca să trăiesc barm eu.* Să-i scop [pe copilăși] *de necazul mare.* MARIAN, I. 123. *Barem, de m'aș turci, să mă fac pașă.* ZANNE, P. IV, 544. | (Precedat de negațiunea *niel*) Chiar. *Că nu-ți cer de cheltulă Nici barim o lăscioară.* JARNIK-BĂRSEANU, ap. ȘIO, II. I. (Rar, prin Ardeal, poate sub influența ung. *barhogy*, idem) *Barim cum = oricum. Barim cum mi-o cufulește!* (În variantă: Măcar cum mi-o ocărăște). JARNIK-BĂRSEANU, D. 333. | Prin Mold., întrebânduți și ca exclamație; cfr. *batăr II* | *Ti-ai găsit! Nici vorbă! Porcu!* *trătește pe popă...* *Barim să se mai scoale popa așa de dimineață!* ȘEZ, II, 68⁷⁵.
2^a. Conj. † (Rar) Cu toate că, măcar, ca, deși, batăr (I). *Plugarii...* *de s'ar învăță a-și face gurturi -ni, care barm se fac cu ceva osteneală, dară apoi fin din nepoși în nepoși.* ECONOMIA, 116.
[Și: barm; barmii. FRĂNCU-CANDREA, R. 49; barm; barm. CONTEMPORANUL, III, 784.]

— Din turc. *barim* „du moins”. (Cuvântul se găsește la toate popoarele balcanice: bulg. *barem*, *barim* și *bars*, sârb. *barem* și *barim*; n.-grec. *πάροχος*). Răspândirea lui în Ardeal se datorește, în parte, ungurească lui în Ardeal se datorește, în parte, ungurească lui în limba Românilor din părțile unde sânt mai amestecați cu Unguri.)

BĂRIS s. a. *Barège*. *Fiehu de barège pour la tête.* — (În Munt. Mold. și Bucov.; rar la Românii din Ungaria) Stofă de lână foarte subțire, fină, ușoară. *Alungând un flutur, cu un năcoț de baris...* ALECSANDRI, ap. TDRG. | Spec. (Îmbrăc. fem.) Buceată pătrată de stofă de aceasta pentru îmbrăodit s. legat la cap; cfr. *basmă*, *testime*, *grimeă*, *tulpă*, *bocecă*, *broboadă*, *maramă*. „*Baris* = vâl pentru mireasă” (Șigeti, în Mehedinți). Com. S. IOANESCU. „*Caimacamul*”, *cel mai incusit contrabandist de mărfuri, își strecură la bogasiirii, marchidantii...* și *tutunghiul din țară barisale, grimelele... bec-timisul* M. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIII, 925. *Culoare deschisă u'a mai purtat decât acuma, de curând, barej conabiu, la cap.* CARAGIALE, M. 167. *Și-a pus un barej curat și a trecut la vecinii de pe mizdan.* SLAVICI, N. 282. *Eră îmbrăodită cu cafeceică cafenie, cu fustă roșie, îmbrăodită cu bariz verde.* SADOVEANU, SĂM. VI, 545. *În Muntenia și Oltenia, pe ici pe colo, încă se mai zărește fesul: în toate celelalte părți locul fesului îl ține barizul roșu, cu care o leacă pe mireasă pe frunte.* SEVASTOS, N. 335⁷⁵. *La fântâna cu cerdac, țesă lelea până'n prag. Cu bariz negru pe cap.* VASILIE, C. 102. † A-și da barizul pe ceafă = a se îmbrăodii cochet, fig. „a pierde rușinea” (cfr. fran. „*jeter son bonnet par-dessus les moulins*”, ap. ZANNE, P. III, 17). *Bătrânele... prea dau pildă rele...* *prea-si dau la vreme de bătrânețe, barizul pe ceafă și-și pun poalele 'n cap.* DELAVRANCEA, ap. HEM, 2535.

[Forma *baris* (m. rar *barij*, Cibolan, în Constanta, II, II, 225), în Munt.; forma *bariz* (m. rar *barez*, I. NEGRUZZI, ap. TDRG, etc.), în Mold. Literar (la autori care cunosc originea cuvântului) și: *baraj* s. a., mai rar *barés*. | Plur. *-rijuri* și *-rije*.]
— N. (devenit popular) din fran. *barège* „stofă de lână ușoară, non croisée” (numită astfel după localitatea *Barèges*, din Franța, unde s'a fabricat întâia oară).

BARITON s. m. (Mus.) *Baryton*. — Voce bărbătească între tenor și bas, numită și bas-prim. P. ext. *Un bariton*: cel care are vocea de bariton. [Accentuat, după grec, și: *bariton*.]
— N. din fran. (< grec. *βάρυτον* „cu tonul grav”, din *βαρύς* „greu, grav” și *τόνος* „ton”).

BARIZ s. a. v. *baris*.

BĂRLĂ s. f. (Țes.) v. *brăglă*.

BĂRLĂROIU s. m., **BĂRLĂROIU** s. m. (Bot.) v. *barabolou*.

BĂRLĂDEĂNCĂ a. f. sing. (Cor.) Sorte de danse jarmenice. — (În Mold.) Un joc popular. SEVASTOS, N. 280⁷⁵.
— Femininul lui *Bărlădean* (derivat din numele orașului *Bărlad*, prin suf. gent. *-ean*, fem. *-eancă* și *-eancă*).

BĂRLIGĂ vb. I. *Retrousser* (la queue), *mettre* (la queue) en *troussette*. — (Despre animale) A întoarce coada cu vârful în sus, a și-o încălrigă. *Prian... bărligă coada.* CARAGIALE, s. 80⁷⁵. Cfr. *bărligat*. [Și: *imbărligă* vb. I.]

— Cuvântul s'a născut din fuziunea tulpinei slave *brl*, cu înțelesul de „întorc, învârtose, sucesc” (cfr. sârb. *brlj* „Drehwurm bei Schafen”, *brljati* „a căpia”,

slov. *brlja* „sfârlează”, bulg. *brljoja* „mă destrăbălez”, etc.) și a cuvântului românesc *cărlig, încărliga*.

BĂRLIGAT, -ĂAD. *Betrousse, en trompette.* — Participiul verbului *bărliga*, devenit adjectiv. (Despre coada s. — m. rar — despre coarnele animalelor) Înărligat, adus în sus s. pe spate, învărtit. [Dracul] *s'a pus el... luntre și punte, cu să-și căde coafla cea bărligată undea; dar de geaba i-a fost creangă.* P. 144; cfr. id. lb. 53. „Bărligat = cărligat, cum e coada porcilor, a caprelor”. CREANGĂ, GL. Cfr. ȘEZ. V, 38^{1/2}. *Capra, macar că i se vede rușinea, da tot șede cu coada bărligată* („arată fudulia și nerușinarea unora”). ZANNE, P. I, 390; ȘEZ. I, 219^{1/2}; cfr. ȘEZ. I, 156, 30; PAMFILE, J. II, 327; CARAGIALE, S. 55^{1/2}. *Cărligat, bărligat, Lea fele'n urechi băgat?* [— Ceroulul.] GOROVEI, C. 63; cfr. ȘEZ. IV, 67. [Și: imbărligat, -ă ad.] *Diu fundul linciezii cîștelu o auzice, îi răspuness, și ceneă, venea, în goană, cu coada imbărligată, cu botul întins.* VLAMBU, CL. 55. *Și dacă ai ura să mergi la dracu', de sigur că și acolo ar ieși ureni dîxel cu coada imbărligată, să ceară cu lateral, la chelă.* V. POP, SĂM. II, 696. *Herbeci bec' se nunesc berbecii cei de doi ani — cărlani — dintre cei mai frumoși, cu coarne imbărligate frumos înapoi.* PITTIS, CONV. LIT. XXIV, 1057.]

BĂRLOAGĂ s. f., BĂRLOC s. a. v. bărlög.

BĂRLOĞ s. a. *litraille de bœufs sauvages (surtout de l'ours), andre, repaire, tanière; zone. Demeure, foyer.* — Locul de adăpost s. de culcuș al animalelor sălbatece (mai ales al ursului). CREANGĂ, GL.; ȘEZ. V, 38^{1/2}. (Cfr. vizuinie). *Încunginurără-mă, ca leul gata la cănat, și ca puțul leului ce petrecea în bărlög.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 247^{1/2}. *Vulpea... spre bărlögul fîncilor să se ducă.* CANTEMIR, IST. 129. *Un al treilea/ă ura s'a luat pr'un cănat subșuoră, și i-a dus în bărlögul său.* C. NEGRUZZI, I, 319. *Comuna... intră prin bărlög și prinde urșii vii.* ALECSANDRI, P. IV, 9; cfr. idem, T. 1175. *A fi trăit cu în bărlögul ursului = „adică sălbatic, fără creștere”.* ZANNE, P. I, 684. | P. ext. Culcușul porcului; cfr. coccină, coteț. *Când porcul duce paie 'n gură și-și face bărlög, vestește vreme ră!* [— rea]. ȘEZ. II, 197^{1/2}. *Fetele care vor să știe când se vor mărita, merg la bărlögul porcilor și zic: hăr în ist an!* MARIAN, SE. I, 127. | Fig. (fam., cu nota sentimentală). „Cămin, casă, gospodărie”. PAMFILE, J. II. *Se gândea oamenii... numai că le-a rămas la bărlög necasta și copișii, că așa o poruncit Vodă și că, la o adică, cine-ă Român neaoș nu dă înapoi.* D. ZAMFIRESCU, II, 237. *Mai lin, dorule, mai lin, Că sânt pe pământ strein. De-aș fi la bărlög meu, Te-aș chema să vii meru.* ION CR. I, 55. [Plur. *Joage*, (neintrebuintă) *Joğuri*. CANTEMIR, IST. 55. LA ALECSANDRI, T. 113, odată, în rimă: *bărlög s. a.* (Singular nou, din plur. *bărlögae*.) *bărlögă s. f.* *Vezi așa, o să am cu cine-mă petrece; ce să șed cu singur, ca ursul în bărlögă?* RETEGANUL, P. IV, 11^{1/2}.]

— Din paleo-slav. *brŭlogŭ* „latibulum” (sărb. *brlog* „culcuș de animale; culcuș de porc”, rus. *berloga* „vizuină de urs”).

BĂRLOIU s. a. *Bloc de pierre.* — „Bolvân, piatră mare”. RĂDULESCU-CODIN („au bolnav mare”, cum s'a tipărit din greșală.” Com. RĂDULESCU-CODIN).

BĂRNĂ s. f. *Poutre, solive.* — Tulpină (groasă) de arbor fătuită cu barda s. cu secura întrebuintată mai ales la construcții. Cfr. buștean, bălvân, butuc, copaciu, cătur, căturobin, stălp, grindă, scleață, colțieș, prăjină, răslog, în unele părți, se întrebuintează numai cu înțeleșul spec. de bușteni care formează pereții construcțiilor de lemn. JAHRESBER, IV, 326; cfr. DANÉ, T. 95. *Vezi ștercul*

ce e în ochiul frulei lui, e bărna ce iuste în ochiul tău/ă nu simți. TETRAEV. (1574), 209; cfr. CUV. D. BĂTR. II, 463; N. COSTIN, LET. I, A. 86^{1/2}; ȘEZ. I, 220^{1/2}. *A făcut... un grajd de bărne.* I. IONESCU, P. 59. *Cu o țesă rău mănăsită, o calță de dulgher stângaci ciopârțelge bărna care țesie mândră și te-meinică din pădurile, unde, sub paza Domnului, ea a crescut în largul ei.* ODOBRESCU, III, 166^{1/2}; cfr. 172^{1/2}. *Ce mai de pont s'au pus în finteșim, care ar în-gradă cu zăplac bărne bărne, streșind cu șindli!...* CREANGĂ, A. 2; cfr. 26. *La căsuta cu de bărne.* *Toute fetele s'ă bătrâne.* RETEGANUL, TR. 167^{1/2}. *Se rapse-o bărnă [de la pod] cu mine.* *Și căzuia, spre-a mea rușine.* MĂNDRESCU, L. P. 203^{1/2}. *Franzulesă rug de mare.* *Ce mi-i droy mie pe lăma?* *Numai crășma din pădure.* *Făcută din nouă bărne.* SEVASTOS, C. 74^{1/2}.

— Din paleo-slav. *brŭvŭno*, idem.

BĂRNĂ s. f. *Brouillard.* — „Când atmosfera este încălărată cu vapori care stau jos, poporul zice: astăzi este ceață sau *bărnă* sau *burhaiu*.” (Bileciurești, în Dămbovița) II, IV, 51. [I.M. citează, cu același sens, o formă *bărnă s. f.*]

— Pare a fi rezultatul unei reconstrucții greșite din cuvântul *bărnă* (= *burnă*), care, în loc de a se despărți în *bură + nă*, a fost analizat în elementele *bărnă + ă*.

BĂRNĂCUC, -E ad. *Brun, brunâtre.* — (În Transilv.) (Despre colorarea feței și a ochilor) Oacheș, negricios; cfr. smec. *Eada popii cea bărnăca lă-o cucul, multă lui place.* RETEGANUL, TR. 99^{1/2}. *Mândră cu ochii bărnăci, Albă est, dar nu-mi prea plac.* JAHRESBER, D. 372. Cfr. ibid. 375; 469. (Substantival) *Măi bădăți, măi bărnăce, Te-aș iubi — măitchi nu-i place.* HODOȘ, P. P. 135. [Prin Mojd. (cu trecerea lui *d* în *o* după labială) și: *bornăciu ad.* *Bou bornaciu.* ȘEZ. IV, 18^{1/2}.]

— Din ung. *bornas*, idem (cu înlocuirea lui *-ag* prin suf. *-aciu*). Cfr. *bărnău*.

BĂRNĂS s. a. (Imbrăc.) *Corlon serrant à servir le pantalon à la taille ou à passermenter les vêtements.* — (Transilv. și Ban.) Snur cu care se strâng ciorocii peste mijloc (cfr. brăcinar, brănișor, brâne). JAHRESBER, III, 314, sau cu care se țesev hainele (cfr. primă). *Peplariul e fără măneci, și pe margini, în colțuri și în spate, e înfrumusețat cu flori roșii din căldmăjin (postav roșu), încunjurate cu bărnăs (șinor) negru sau cănat, lat și îngust.* LIUBA-IANA, I, 18. *Peste peplariu, mănecariu de pânză infundat, ori de pânură, pe margini cu bărnăs (șinor), giurg împregtur un șir, iar pe guler două șire, de culoare roșie, la bătrâni de culoare albă.* MOLDOVAN, T. N. 64. [Și: *bărnaș s. a.* Forma primitivă, *bărnaș*, nu e atestată. | Cu alt sufix: *brănăciu s. a.* Încingătoare. *Brănăciului drumu-i da.* (Orlea, în Roumania). PASCULESCU, L. P. 286.]

— Derivat din brân (plur. *brâne*), prin suf. dim. *-ag*. Cfr. *brâneț*, *brănișor*, *brânel*.

BĂRNĂȘ s. m. (Entom.) v. *bărzaun*.

BĂRNEĂȚĂ s. f. (Imbrăc.) v. *brâneț*.

BĂRNEE † s. f. *Butin, dépouille, proie.* — (Numai în PSALT. SCH. și, odată, la CORESI, PS.) *Pradă.* *Bucuru-me eu de cuintele tale, că aflau burnes multă.* PSALT. SCH. 418; CORESI, PS. 350 (= ca cola ce află dobândă multă. PSALT. 1651; ca cola ce află jafuri multe. BIBLIA 1688; „sicut qui invenit solum multa”). *Se goneseu, agiușgu, imparfu barnie, poturia sufletul mieu.* ibid. 485 (= împart folos CORESI, PS.: „Je partagerai le butin...”). [Și: *bărne s. f.* | Plur?]

— Etimologia necunoscută. (Hasdeu, *Etym. Magy.* 2533, crede că „nu e a altceva decât o formă

metatetică din paleo-slavice *branie* „luare”, collectio, браниѣ).

BĂRNĒȚ s. a. (Imbrăc.) v. brăneț.

BĂRNÎȚĂ s. f. v. burnița.

BĂRNUI vb. IV^a. *Construire una muralle avec des poutres.* — Numai în expresiunea: a bărnui un părete: a așeza bărnele spre a clădi pereții caselor. [Derivat: bărnuită s. f. Umplutura unui părete cu bărne. Cfr. TDRG.]

— Derivat din bărnă, prin suf. denominal -ui.

BĂRNŪȚ, -Ă adj. *Brunet.* — (În Transilv., rar) Oacheș la față, negricios; cfr. smead. *De-aș trăi cât aș trăi, Față bădă n'aș iubi, C'aș iubi una bărnŭț.* RETEGANUL, TR. 186²¹.

— Din ung. *barna* „brun”, diminutivat prin suf. -uț. Cfr. bărnaciul.

BĂRNŪȚĂ s. f. — Diminutivul lui bărnă (derivat prin suf. -uță). *Bărnŭț de os Duce porci 'n jos?* [= Pieptenele.] GOROVEI, c. 286.

BAROC, -Ă adj. *Baroque.* — Cu o înfățișare neregulată, ciudată, de o bizarerie izbitoră, fără gust („se apropie de bizar, intrupează însă mai mult decât acesta noțiunea secundară de comic”); cfr. extravagant, straniu. *Impresia barocă ce ne-o face ortografia lui Pannul.* MAIORESCU, CR. III, 350²¹. *Un amestec, de multe ori baroc, între obiceiurile vechi și cele nouă.* IORGA, L. II, 32. | Spec. *Stilul baroc* (în arhitect., în artele plastice), stilul predominant în Europa din veacul XVI-XVIII; cfr. rococo.

— N. din fran. (< span. *barroco* „mărgăritar de formă neregulată”).

BAROIU s. m. Appellation méprisante appliquée aux *Bohémiens.* — (Rar) Expresie desprețuitoare la adresa Țiganilor. Cfr. ciorară, cioroiu, baragladină, etc. *Sara... gospodarul trimite pe o slugă a lui, — un baroiu de Țigan, jupit de pe dracul, — să cadă cum îi vremea.* ION CR. I, 25. [Și: baron s. a. (pronunțat baron ?) cu sensul original de „baros”. (Touca, în Ialomița) ȘEZ. IV, 7²¹.]

— Format din baros, prin înlocuirea terminației cu suf. augm.-batjocurilor -oiu (cfr. cioroiu, garoiu).

BAROMÉTRIC, -Ă adj. *Barométrique.*

1°. A(l) barometrului, de (s. privitor la) barometru. *Coloana barometrică. Înălțime barometrică. Observații barometrice.*

2°. Privitor la presiunea atmosferică. *Companie barometrică, societate pentru curățirea latrinelor prin presiunea atmosferică.*

— N. din fran.

BAROMÉTRU s. a. (Fizică) *Baromètre.* — Instrument care servește a măsură greutatea atmosferei (și, prin aceasta, înălțimea unui loc, și a da indicații asupra schimbărilor probabile ale vremii). [Fig. *Ori cunosc rău barometrul sufletului, ori domnul maior e tot așa de extrem în gelozie, ca și'n amor!* I. NEGRUZZI, VI, 72.

— N. din fran. (compus din grec. βάρος: „greutate” și μετρήν „măsură”).

BARÓN s. a. v. baroain.

BARÓN, -OANĂ și **-ONEANĂ** subst. *Baron, -onne.* — (Feud.) Orice mare senior (care are pe pământurile sale plenitudinea drepturilor feudale). (Azi, în statele europene cu titluri de noblete) Titlu de noblete (ereditar sau conferit de suveran) ocupând în ierarhia

nobilitară locul între cavaler și viconte. *Domnul duce de Brețania Adună... Vasalli săi mari și mici, Baroni cu frumoase arme ce sed în mândre cetăți.* C. NEGRUZZI, II, 74²¹. *Adunarea... prelaților, baronilor și nobililor noștri.* SINCAL, HR. II, 52¹³. *Andrei Șaguna... mai poartă și tilburile de „scelenfă” și de „baron”.* ODOBESCU, L. 471. *Cântă puțul cecului, În mijlocul Clujului, Pe curtea baronului.* RETEGANUL, TR. 53²¹. *Cine vine? cine vine?.. Ce băroneasă? Ce proteasă?* MARIAN, V. 82. | P. ext. Boier (s. om) mare. *Face pe baronul.* [La fem. și (rar): baroniță, l.B.]

— N. din germ. *Baron*, idem. (lat.-med. *baro, -onem*, cuvânt de origine germană, însemnând „om liber”).

BARONIE s. f. *Baronnie.* — Demnitatea, titlul, boieria de baron; (în timpurile feud.) pământurile unui baron. *De mi-si propune o baronie... jur că nu mă vei mai vedea.* I. NEGRUZZI, V, 72.

— N. din germ. *Baronie* (lat.-med. *baronia*), idem.

BARONITĂ s. f. v. barou.

BAROS s. a. *Gros marteau de forgeron, masse.* — Cloacul cel mare, cu care bate faurul fierul pe nicovăli. „Foarfecele cu care tăie fierarul în lung se apucă cu mâna dreaptă, iar cu stânga se ține fierul. Un alt fierar dă cu cloacul cel mare pe foarfece, care ciocan fierarii îl mai numesc și baros”. (Chiojd-Băcea, în Buzău) H. II, 30; cfr. II, 118, 186; III, 4, IV, 45, etc. *Cocociul are diferite ciocane. Cele mari și grele se numesc barose.* LIUBA-IANA, M. 125. *Faurul l-au pus [pe Titu Buhoghidă] numai decât la lucrul baronului.* BARAC, T. 38. *Barosul cel mare, pe carele nici trei oameni nu-l puteau ridica, el se jucă cu dinnul.* IMPERSCU, L. 157. *Fierariul... l-au pus... cu ciocanul și cu barosul la nicovăli.* SBIERA, p. 248¹³. *După mine s-au luat Românii cu topoarele, Țigani cu barosele, Cobzarii cu cobzele.* TEODORESCU, P. p. 136. *Lată c'a ieșit Fauron cel mare, Cu barosul în spinare.* MARIAN, ap. GCR. II, 335. *Tot Țiganul își laudă ciocanul, Dar mi-te cu barosul?* (Alexeni, în Ialomița). ZANNE, P. VI, 364. [A B] între baros și nicovăli, în mare strimtoare. ZANNE, P. V, 77; cfr. ciocan. [Plur. -rose, și (rar) -rosuri.

În urma înlocuirii terminațiilor -os prin -uf, augm. -ău, s'a născut forma (rară) barău s. a. (Malușteni, în Covurluiu) H. III, 291.

— Din țigănește (fierarii de la țară fiind, mai înainte vreme, mai numai Țigani), iar Țigani din grec. βάρος „greutate”. HEM. 2536. Cfr. LM.

BAROSÂN, -Ă adj. *Lourd, pesant* (comme un marteau de forgeron). *Cosul, riche.* — Mare și greu (cu un baros). *Lud un par barosan și se puse pe coto-nogăli.* ȘEZ. IX, 68. [Fig. (fam.) Greu la pungă, cu mulți bani, avut. *Cine face toacărie cu mine? Sânt 200 de lei în banc, stripă notabilul cel mai barosan din societate.* D. R. ROSETTI, ap. TDRG.] Substantivat. *Un barosan.*

— Derivat din baros, prin suf. -aia.

BAROSCOP s. a. (Fizică) *Baroscope.* — Aparat care servește a constată că un corp pus în aer pierde din greutatea sa o parte egală cu aceea a volumului de aer dislocat de el.

— N. din fran. (compus din grec. βάρος „greutate” și σκοπιν „a cerceta”).

BAROU s. a. (Jur.) *Barreau.*

1°. Profesunea de avocat.

2°. Corpul advocaților. *A intrat în barou.*

[Plur. -rouri.]

— N. din fran. (propriu „partea din sala tribunalului în care stau advocații spre a pleda și care e despărțită printr-o bară de partea unde sed judecătorii”). Cfr. bar, bară, barieră.

BĂRSĂ s. f. (Agric.) *Étaupon, soupeau* (de char-ru). — *Bărsă* se numește lopătica cea perpendiculară și ca de un lat de mână de lână, care îmbină grindeul cu plauz și 'n care e întărită partea dinainte a cucurei [= cormane]. Are servețe spre slobozirea sau rădicarea plauzului dimpreună cu floral cel lat, anume ca plugul să intre mai puțin sau mai adânc în pământ. MARIAN, D. 54; cfr. DAMÉ, T. 35; PAMFILE, I. C. 150; TIPLEA, P. P.; H. II, 3, 62, etc.; III, 4, 87; IV, 44; etc. *Franuzică de mătăsă, Porniții cu pluza de acasă, Mă suiți în deal pe coastă, Ca să-mi trag și eu o brazdă; Seosea dracu' n neastă, Când porniții și eu o brazdă, Eu cu ochii la neastă, Plugu' mi-o ieși din brazdă... Eu cu ochii după dînsa, Mi s'o rupt pluza' și bărsa*, ȘEZ, III, 58^{9/12}; cfr. *ibid.*, I, 175^{9/13}; III, 156^{9/12}; TIPLEA, P. P. 81; JARNIK-BĂRȘANU, D. 390; DOINE, 324; MARIAN, D. 55. [Și: *bărtă* s. f. MARIAN, D. 55; H. II, 13, 29, etc.; III, 18, 38, etc., IV, 11, 56, etc.; PAMFILE, I. C. 150.]

BĂRSĂC s. m. (Entom.) v. *bărzac*.

BĂRSĂN, -Ă și **-CĂ** adj., subst. (Oierit) (Brebis) *À laine longue et rêche*. (Laine) *Longue et rêche, de seconde qualité*. — Adj. (Despre oi și berbeci; cfr. țigău, stogoman, stogos, pleșuș, etc.) *Bărsan, -ă* = cu lâna lungă și aspră" (Argetoania, în Dolj). H. V, 10; cfr. II, 28, 117, 207; III, 139, 223; IV, 10; V, 223, etc. *Oile sânt mici de stat și de soiul bărsan și figle*, I. IONESCU, M. 364. *Oiță bărsană, De ești nărlătoare... Să spui lui Vrâncean Și lui Unguran, Ca să mă îngroape...* ALECSANDRI, P. P. 2; cfr. TEODORESCU, P. P. 435. *Berbec bărsan*, MARIAN, D. 55. (Despre lâna acestor oi) Lungă și aspră, de calitate mijlocie. *Oiță bălană, Cu lâna bărsană...* TEODORESCU, P. P. 435^{9/12}. | Despre postavurile țesute din astfel de lână *Cioarecii, numiți în Reșinari nădragi, se fac din postav de cusă alb, fișina sau bărsan* [= făcut din lână țigăe sau bărsană]. MOLDOVAN, T. N. 127. | Substantivat. *Bărsană* s. *bărsană* = oale cu coada scurtă și lată. Acest soi de oi sânt bune de lapte, dar slabe la lână. MARIAN.

— Propriu: „din țara Bărsei (în Ardeal)”: *bărsan*, -ă e derivat din *Bărsa* (fina, vestit odinioară pentru oierit), prin suf. gent. -*an*.

BĂRSĂNEL, -EĂ și **-ÎCĂ** subst. — Diminutivul lui *bărsan* (derivat prin suf. -*el*). Berbeco s. oale bărsană (în înțelese desmierdător). *La mulsoare de-ajungea, Bărsănelo că mulgea*, TEODORESCU, P. P. 514^{9/12}.

BĂRSĂNEȘC, -EĂSCĂ adj. *Du district de Bărsa* (en) (în Transylvania). — (Despre un soi de cai) (De fel din țara Bărsei. *Cai bărsănești din țara ungurească, ce se vor afla aici în țară la iernatic, cor da cuniță câte patruzeci de bani noi de tot calul*. (Mold., a. 1794). URICARIUL, IV, 42^{9/12}. *Cai bărsănești din țara ungurească...* (ca mai sus). (Mold., a. 1799), *ibid.*, I, 91^{9/12}. [Și: *bărsănesc, -ească* adj.; (cu prefacerea lui *a* > *u* după labială, și): *bărsănesc, -ească* adj.].

— Derivat din *bărsan*, prin suf. adj. -*esc*.

BARSON s. a. (Comert) *Velours (rouge)*. — (În Transilv.; ungurism) Catifea (mai ales roșie). Cfr. MĂNDRESCU, L. P. 239. Cfr. urșinic. [Într-o foale de zestre din Brașov:] *3 laibare de barson*. FITTS, SCH. 106; cfr. 110^{9/12}. *Câte țuc, câte mule, Toate-s cu barson pe frunte. Lela cu barsoane Nu și' mulge oile*. JARNIK-BĂRȘANU, D. 424. *Pălăria te, măi Ioane, Toată-i primburii și barsoane, Părinții tăi mor de foame*. DOINE, 155^{9/12}. Cfr. RETEGANUL, CH. 147; 153. Cfr. și TIPLEA, P. P. 64; BIEBESCU, L. P. 222^{9/12}. [Accentuat, după ungurește, *barșon*; pe alocuri, în spiritul limbii românești, *barșon*. (Cu metateză, prin Murăș-Turda): *brașon* s. a. *Lelen*

cu șurj de brașon. *S'o uitat un ochiu în horn*. MĂNDRESCU, L. P. 139^{9/12}].

— Din eng. *barsony*, idem.

BARSONIT, -Ă adj. *Garni de couleurs*. — (Rare) Împodobit cu catifea. *Ce hană* (= folos)-*i de voi, feciori, Cu cloapele* (= pălărilor) *barșonite, Cu casale descoperite*? DOINE, 282^{9/12}.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neintrebunțat *barșoni* „a împodobi cu catifea” (derivat din *barșon*).

BĂRT! interj. v. *băr*.

BĂRTĂ s. f. 1°. *Conronne* (de fleurs naturelles) *portée par une jeune fille ou une fiancée. Ornement (de chapeau)*. 2°. *Ourlé* (à la ceinture d'un vêtement). (În Transilv., Ban. și Ung.)

1°. Cunună cu care fetele își împodobesc capul. POMPILU, BIH. 1004; VICIU, GL. *Mă 'ntălniu cu două fete, Amândouă 'n berbe nouă, Sărută-le-az pe-amândouă*. JARNIK-BĂRȘANU, D. 384. Bordură la pălăria flăcăilor. POMPILU, BIH. 1004; VAIDA; VICIU, GL. | P. anal. Streășină de snopi care se face (ca o cunună) în vârful stogului. *Stogurile se călăsc rându... din gios de cărf, carele trebuș să fie cucuțai, li se face birtă din doao sau trei rânduri de snopi, și pentru ca să fînduș goul, cu carele se copere cărdul, și pentru ca să se scură apa, ca să nu cură pre marginea sau latura stogului*. ECONOMIA, 54.

2°. (Prin apropiere de cuvântul bată) Tivitura de sus a izmenelor (a cioarecilor sau a rochiei), prin care trece brăcinarul (baiera, etc.); cfr. bată, betelle, barta, VAIDA; VICIU, GL.; cfr. MARIAN, IS. 473. | (În Zaharești, în Bucov.) „Pătrat de pânză de-asupra fundului izmenelor.” Com. I. GRĂMADĂ.

[Pur. *berbe*. Din acesta s'a reconstruit un singular nou *beartă* s. f. LB. JARNIK-BĂRȘANU, D. 477; BĂRȘANU; VICIU, GL. (subt. barta) (deosebit de cuvântul moldov. *bertă*). Intrebunțat adesea sub forma dim. *bertiță* s. f. *Mergi la Joe, nu te ia nime... De ciudă și de amor, Iți azcărli bertița 'n jar*. JARNIK-BĂRȘANU, D. 448; cfr. 440; GOROVCI, C. 22; POMPILU, BIH. 1004. (Are pe alocuri și înțelesul de „panglică împletită din paie, care, pe la sate, se pune pe pălărie sau [cu care] se încing fetele peste brău”. REV. CRIT. III, 88). | (În Transilv. de sud, cu formă mai apropiată de etimologie) *beartă* s. f. și *börtă* s. f., cu dim. *bertiță* s. f. *Borți*, [iarăși două la număr, una cu mărgăritar și cealaltă cu] *fluturi*. DOC. (slav, cu cuvinte rom., a. 1682, Tărgoviște). CUV. D. BĂTE I, 257. *O boartă de argint*. CATASTIHUL (bis. Sf. Nicolae din Brașov, a. 1684), 14.

În Bran, fetele purtau în ziua nunții, mai de mult, peste cununa de flori o *bortă* de *mireasă*, care constă dintr-o panglică groasă de catifea cusută cu fir și împodobită cu ferecături aurite și cu imitații de pietre scumpe. „*Boartă de flori* — cunună de flori pe care s'o prind fetele în păr” (Brașov). JAHRESBER. VIII, 7^{9/12}. „*Bortă* = frunza de pe pălărie (Tărnava-mare; Făgăraș)”. VICIU, GL.; cfr. LB. *Bortiță* = firul — de obicei o bercă roșie — cu care [se] leagă florile pe pălărie” (Tărnava-mare). *ib.* „La smulsul cănepei, copii își fac, din fire subțiri de căneapă, crepate în două... *bortife* alb-verzi pe pălărie.” BIEBENEL, GR. P. | (În Ban., cu formă ungurească: *parta*, idem) *partă* s. f. „podoabă pe pălărie, dar nu atât din panglică, cât mai ales din paie ori căneapă verde”. Com. A. COCA; cfr. ANON. CAR.]

— Din germ. *Berten* (prin filiații dialectului săsesc, în care are aceeași înțelesuri ca în rom.; de la Sași am primit obiectul și obiceiul).

BĂRTĂ s. f. (Agric.) v. *bărsa*.

BĂRTĂC s. a. *Chaudron*. — (Rare) *Bărtac* sau *cazon de încălzit uncrop*. DRAGHICI, ap. TDRG.

BĂRTIŢĂ s. f. *Chancissure*. — (Rar) „Un fel de coajă albă ce se formează pe de-asupra [borşu]lul.” SEZ. VI, 64; „un fel de mucegală ce se face în puţina de borş şi în poloboacele de curechiu, când nu-a îngrijite”. ION CH. II, 302; cfr. muşiţă.

— Etimologia necunoscută. (Poate, diminutiv din *barbă*).

BARŪT † s. m. sing. *Poudre à canon*. — (Rar) Praf (s. larbă) de puşcă. *Au sfârşimut zidurile cetăţii, cu barut*. N. COSTIN, ap. DDRF. *Pentru umplutura tunurilor, spune că bagă întâi un săculeţ de barut, şi apoi toarnă cu banuşa feluri de ghiulele*. DIONISIE ECLESIAŢICUL, c. 171; cfr. id. ib. 165. [La autorul acesta din urmă, a cărui limbă e plină de turcisme, găsim şi cuvântul *barută* s. f. c. 173, din turc. *barut hané* „magazie de praf de puşcă, lerbărie”.]

— Din turc. *barut*, idem.

BĂRZĂ s. f. (Ornît) *Cigogne*. — Pasăre călătoare, cu ciocul, gâtul şi picioarele foarte lungi; cfr. stăre, cocostăre. Poporul deosebeşte două varietăţi de *barză*: „*barza albă* şi *barza griă*, adică cea cu aripile negre”. (Bălăceanu, în Râmniceul-sărat), ap. HEM. 2525. Aceasta din urmă se numeşte, pe alocurea, *barză cernită* (DDRf.) şi *barză neagră*. Sunetul caracteristic produs de *barză*, cu ciocul, pliseul, s. clobăntul său, se exprimă prin verbele: a tocă (Pribegi şi Mărculeşti, în Ialomiţa, Balintestii, în Covurlui), a tocăni (Pribegi şi Borăneşti, în Ialomiţa), a păcăni (Broşteni, în Ialomiţa), a clăpăi (Mărculeşti, în Ialomiţa), a clăpăni (Ivesti şi Cârjocani, în Tutova), a clămpăni (Homocea, în Teaciu), ap. HEM. 2525; II. III, 17. *Să nu măncăci!*... *barza* şi *goşumul*. BIBLIA (1688), 137. *Barza* cea simfătoare, *Care pe o munteşte şi n'aprejmă-i se nutreşte*... ALEXANDRESCU, p. 382. *În sfârşit ajunseră la pădure; şi de cum ajunseră, le clăpănir dinţii aşă de tare, că parcă cu loşii ar fi acut ciocuri de barză*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2525. *Pe moliu [bălăii]... se vedeau ici-colea berze*. SANDALDEA, a. m. 89. „Pasările privity ce mai sînte la popor sînt: porumbul, rînduciole şi *berzele*.” (Glozaru-Sîlăteş, în Buzău) H. II, 122. „*Barza*, când se arată primăvara, e semn că nu va mai da iarnă”. (Balluteşti, în Covurlui) H. III, 66. *Când vezi barză întâi pe sus, tot anul vei fi sănătos, iar când o vezi vedea pe jos, tot anul vei fi bolnav*. (Ciulniţa, în Ialomiţa), SEZ. III, 46^{iv}. (Pentru alte credinţe populare despre *barză* cfr. HEM. 2523 şi MARIAN, o. II, 310, SEZ. III, 47^v, VIII, 51). *Berze orbe îi face Dumnezeu cuib*. (Slănic, în Bacău), ap. ZANNE, p. IX, 543 [adică Dumnezeu îngrijeşte de cei nevoiaşi]. *Se întrec, ca pînă de barză la zburat*. (Putna) *ibid.*, IX, 543 [se zice „mai ales despre copiii”]. P. anal. Numire dată caprelor bălătate cu negru. JAHRESBER. XVI, 221; cfr. DAMÉ, T. 182 (din Bacău). | *De-a barza* e numele unui joc de copil. Cfr. SEZ. VIII, 124; PAMFILE, J. II. [Pur. Jor, rar: *barze*. MARIAN, o. II, 310; (Cloban, în Constanţa), ap. HEM. 2523; ALECSANDRI, *ibid.*; tot aşă gen.-dat.: *berzei, berzii*, (vechiu) *barzei*. MSS. (a. 1764), ap. HEM. 2530.]

— *Barzei* e, probabil, un adjectiv substantivat, fiind la început atributul speciei celei albe de *berze* şi derivă din alb. *barş*, -*ş*e „alb, -ă”. Gaster, *Zeitschrift f. rom. Phil.* III, 469; G. Meyer, *Etym. Wörtb. d. alb. Sprache*, 27 (cfr. şi *bardăş, bardog*, alb. *barbôş* „albicioş”, grec *λευκός*; MEYER-LÜNKE, E. W. R. II, 620 revine la vechea etimologie, din lat. *ardaea* „stăre, bătlan” şi, în afară de Ital., *spar. garza*, portg. *garça*, li compară şi cu Ital. *albardola* „Löffelgans”). Cfr. şi Schuchardt, *Cuc. d. bät. Supl.* XXIII, HEM. 2526 z. u.

BĂRZĂC s. m. (Entom.) *Cousin, moustique*.

(În Transilv.) Tântar. MARIAN, INS. 310. [Şi: *bărsăc* s. m. id. *ib.*]

— Derivat din tulpina onomatopeică *bărz* (cfr. *bărzău*), prin suf. -ac.

BĂRZĂC s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon* (*Rombus terrestris*). 2°. *Frelon, gulpe-frelon* (*Vespa crabro*). 3°. *Vaurien*.

1°. (Munt. şi Transilv.) Specie de himenopteră, cu corpul gros şi părco, care trăieşte în coloniile mici făcându-şi fagurele în pământ şi care produce, cu o coardă din organul respiratoriu, un sunet foarte caracteristic (redat prin verbele a bănzăi, a bonzăi, a bombăni, s. a. bombăni); se mai numeşte *bondar, bonzar, bonzăroiu, bănzar, băţan, băzgan, bombar, bombar, bundar, bunzar, bongar, bongoiu, buzgoiu, albina-ţigănească, albina-Tiganului, muscoiu*. Cfr. MARIAN, INS. 193 s. u.; H. II, 80, 87, etc.

2°. (Mai rar) = *gărgău*. MARIAN, INS. 201, 204. 3°. Fig. (Ban. şi prin Mehedinţi, sub forma *bărdănuş*) „Om fără căpătău, fără nici o treabă, gură-cască”. GR. BĂN. X. REV. R. (1910), 85; MARIAN, INS. 214. | (Întrebuinţat şi în funcţiune adverbială) *Umbă, cătu-ş dzicului, bărdănuş prin est*. GR. BĂN.

[Şi: *Bărzău* s. m., *barzău* s. m. MARIAN, INS. 201, *barzău* s. m., *bărzău* s. m. (Bălcoi-Sârbi, în Dâmboviţa) H. IV, 9; MARIAN, INS. 193; COSTINESCU. (Cu metaţeză, în Bar. şi prin Mehedinţi) *bărdău* s. m. MARIAN, INS. 193, 195, 201, etc.; (poate, rezultatul unei fuziuni între sinonimele *bondar* şi *bărdău*, prin *Ban. şi*: *bărdău* s. m. şi *bărdău* s. m. (pronunţat *bărdău*). *Prei bărdău* *îmi sîră*, *După Noac* se luă CORCEA, p. 100.]

— Derivat dintr-un verb onomatopeică *bărzăi* (varianţa verbului *băzi*), prin suf. -ău.

BĂRZĂCĂ s. f. *Peltă trăinean*. — (În Ţara-Hategului, Transilv.) „*Bărzăcă* = sanie mică, cloacă, pe care se aduc lemne din pădure. (Clopotiva)”. VICIU, GL. „*Bărzăcă* = saniaţă ce se trage cu mână”. REV. CRIT. III, 87. *Bărzăcă* = sanie, cum au copiii iarna, de se sanie cu ea. [D. ex.] *Du-te, [de] adă bărzăcă, să se dău pe deal*. (Jurul Hategului)”. VICIU, GL. Cfr. hăţ, cloacă, scările. [Şi: *bărzăcă* s. f. (Boujarin, în Haţeg) VICIU, GL. *bărzăcă* s. f. şi, cu pronunţare dialectală, *bărzăcă* s. f.]

— Derivat din slav. *brzra* „ropede”, prin suf. -ică. Întelesul original pare a fi: „sanie care merge ropede” (cfr. a veni *săniuş* = a veni s. a. fi dus ropede la vale; cfr. răpăgă) şi cuvântul pare a fi împrumutat întreg din vreo limbă slavă (mai degrabă din sârbete).

BĂRZĂC s. m. *Tipe de chancre (restle plus petite que les autres)*. — (Numai la plur.; rar; în Agrişteu, pe Târnava-mică, în Transilv.) „*Bărzăci* = cănepa mai mică [care n'a putut creşte mare şi care stă printre cănepa ca puful sub peno, cfr. PAMFILE, I. c. 103], ce rămâne dacă s'a smulă cea mai înaltă”. VICIU, GL. Cfr. *poşomogi, podbici, porbici*.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *borzag* „borz”).

BĂRZĂC subst. (Bot.) Sorte de plantă. — „*Bărzăci*: nişte flori.” SEZ. II, 149^{iv}.

BĂRZOIA vb. I refl. 1°. *S'emporter, s'irriter. Boudier*. 2°. *S'emorgneiller*.

1°. A-î sări (cuivă) ţandăra numaidecăt, a se mănuia lesne şi a sta bosumflat. *Dă-i pace, e! nu corbeleşte cu noi, vezi că se bărzoieşte!* (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. o. NISTOR. (Cfr. *bărzolea*).

2°. A se îngâmfa; a se umfla în peno. *La cărful [felezuitoarei] sânt legate... niiele subfiri... răsfirate cu coada curcanului, când se burzoie*. BRE-

BENEI, GR. P. (subt felezui). *Tinerică când erai, Zici că nărau nu aveai, Dar acum te-ai bărzoiat, Cu nărau te-ai învățat.* TEODORESCU, P. P. 152; MARIAN, SE. I, 42. (Despre femeia obraznică și îngâmfată se zice că) *S'a bărzoiat ca o curcă.* MARIAN, O. II, 77; ZANNE, P. I, 457.

[Și bărzoit vb. IV^a (cfr. bărzoale); (cu prefacerea lui *ă* în *u*, după labiale) și: bărzoit vb. IV (IV^a).] — Derivat din *bărzoiu*. (În înțelesul 2°, influențat de cuvântul *burzului*).

BĂRZOIĂT. -Ă adj. *Redressé* (en parlant de la queue des animaux). — Participiul, devenit adjectiv, al verbului *bărzoia* (în înțelesul etimologic, despre coada animalelor); cfr. *bărzoiu*. Ridicată (ă) în sus. *Vulpea...*, cu coada bărzoiată, spre bărzoitul fincelor și cum putea mai tare se ducea. CANTEMIE, IST. 129; cfr. 195.

BĂRZOIU s. m. (Ornit.) *Cigogne mâle*. — Masculinul lui *barză* (derivat prin suf. moțion. -oiu; întrebunțat rar și mai mult în glumă). Am căzut O barză S'un bărzoiu Și trei puici. Cine sânt? — (Culare) cu femeoa, Și trei fete. TEODORESCU, P. P. 159.

BĂRZOIU adv. *Redressé. Dressé, hériscé*. — La origine, în expresia: cu coada bărzoiu = cu coada ridicată în sus. [Călu] pornă apoi în spră el, cu capu'n piept, cu codița bărzoiu în vânt. SANDU-ALDEA, SĂM. III, 743. *Caprei li cade coada de răie, Și ea tot bărzoiu* (variante: sus) o fine (= „adică mândrul și când scapătă, capul tot sus li tine”. IORD. GOLESCU, ap.) ZANNE, P. I, 393. †† A-și face coada bărzoiu : a o luă nebanește, la fugă (precum fug vitele când a dat băzu în ele). [Morărița] Și-a făcut coada bărzoiu Și-a fugit prin cele văi. TEODORESCU, P. P. 151^b; MARIAN, SE. I, 41. (Întrebunțat în funcțiune predicativă) „li bărzoiu = li ștremgar”. ȘEZ. IX, 149 (probabil, mai mult cu privire la exterior: țanșos, mândru). †† P. ext. „Cu părul bărzoiu = cu părul în sus (de spaimă), cu părul măciucă; (de unde și vorba: bărzoiu-măciucă: sai pe el, înhață-l! PAMFILE, J. III. [Și: băzoiu adv. Coadă cioată, băzoiu sus] TEODORESCU, P. P. 486; (cu schimbul obicnuit între suf. -oiu și -ău, și): băzău adv. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 393.]

— Derivat din *băză*, prin suf. -oiu. (Pentru formațiune, cfr. „cu părul vălvoit”; formele cu *r* se explică prin existența unei tulpine onomatopoeice *băr-*, alături de *băz-*, cfr. *bărzaun*); „cu coada bărzoiu” înseamnă deci, la origine: cu coada ridicată, precum o au vitele în care a dat *băza* (= strochia).

BĂRZOIEA s. f. invar. Appellation des *raches* facilement irritables. — „Numele unei vaci care din toată nemica se bărzoiește, [se] mânia ca și unii oameni”. MARIAN.

— Derivat din *bărzoia*, prin suf. *batjocoritor-olea*.

BAS s. m. (Muzică) *Basson*. — Voce (bărbătească) adâncă (groasă), ori instrument (de coarde s. de aramă) care scoate năsunete grave. Și nu mi-i de bot, Cum mi-i de nas, Că făcăm din el un bas. MARIAN, I. 218. † P. ext. Persoană care are o astfel de voce, muzicant care cântă partea de bas. † *Bas întâiu s. prim* (spre deosebire de *bas al doilea s. secund*, numit și numai: *bas*) = bariton. Un... tânăr, basul cel dintâi din corul arhiresc. CONTEMPORANUL, III, 616. Cfr. alto, altist, bariton, tenor, sopran.

— N. din fran. (ital. *basso*, idem, propriu: „jos”).

BAS adv. *Juste, justement, tout-à-fait, précisément, exactement*. — Tocmai, chiar, taman. Când te văd, bade, la lună, Inima nu mi-i baș bună. HODOȘ,

P. P. 113. *Pe mine mă cer doi veri, Nu mă cer baș de demult, De-o lună, de-o săptămână.* id. ib. 117. *În poala bădișii mele, Sede-o lele de miere. Ci n'ar fi baș cu cădere, Că telea ara bărbat, E și june de năsrut.* DOINE, 154. *Ți-a-i fata de frumoasă, Frumoașă e baș cu noaptea Și e groznică cu moarrea.* BIRIBESCU, P. P. 304. *Mieroaia lui Păcală iar încep a plânge după bărbatul ei, zicând că acum baș li mort* (= chiar că-i mort, e mort de o blane) și e întins în biserică. CĂTANA, P. III, 49. *Ți-a-i rău*. — „Rău și nu baș.” (= și nu prea. Sarafola, comit. Torontal, în Banat). ȘEZ. I, 275^a. — Din sârb. *baș*, idem.

BAS s. m. I 1°. *Chef* (de corporation). 2°. *Extrémité, bout*. 3°. *Change, agio*.

I 1°. † (Nebicnuit) Cap, căpetonie, mai-marele (unei breșle de negustori s. meseriași), staroste. *Am dat această domnească a noastră carte Nicoliti, bașul geșelilor.* DOC. (a. 1795), ap. ȘIO. *Pentru aceste toate așezăm epitropi și purtători de grijă... prepreșfinția sa părintele mitropolitului Moldo-Vlahiei... pe baș Coste Avraam, pe baș Sandul Fănaite, pe baș Coste Pupaful.* (Mold., a. 1766), ERICARIUL, XIV, 190^{1/2}. † (Păstrat pe alcuerea până azi, ca atribut al cuvântului „cocoș”) „Poporul crede că este o toacă în cer, după care cântă cocoșii. În fiecare sat este un cocoș, care cântă când este numai de trei zile. Acest cocoș aude cel dintâi toaca din cer, și, după ce cântă el, apoi încep a cânta și ceilalți cocoși. Acel cocoș se numește cocoș baș”. (Gherășeni, în Buzău), ap. HEM. 2663 (numit și *cocoș năzdrăvan*, MARIAN, ib.).

2°. (Navig.; rar) Cap, capăt (al unei bărel). Căpitanul se ghemni între capetele malădărilor și bașul de dinapoi al luierei. SANDU-ALDEA, P. 201.

3°. (Comert; pop.; învechit) „Ceea ce se lasă schimbătorului pentru schimbatul unei monede” (COSTINEȘCU), *agio*. *Maș sânt datorii însă 130 lei, la Moise Jidoen; cu 30 lei bașul turci.* (Mold., a. 1767), ERICARIUL, XVII, 55^{1/2}. *Mulți casieri... se folosesc... de aurul ce au în casa de bani al... statului, prefăcându-l... în argin, și nașia plătește pentru datorii mai mult baș.* IRESCU, ap. TDRG. † P. ext. Plus, spor. Și chiar dacă se brodează... să se păcălescă..., își găsă socoteala... în bașul, spre cel ce țese de la „raz”, când umplea... măsură... cu dichis. M. CHRITESCUCU, CONV. LIT. XLIV, II, 77.

— Din turc. *bâş* „cap, căpetonie; agio, etc.” (Cfr. *baş*. În înțelesul 2°, poate prin mijlocirea sârb. *baš*, „capătul dinainte al corabiei”; în înțelesul 3° o prescurtat din turc. *akçe başy* „capete de bani” ȘIO, și a putut intra la noi și prin filiația limbii bulgare: *baš* „întăluț; agio”).

BAŞ. Element de compoziție, intrat în limba noastră dimprună cu titlatura ierarhică otomană și devenit mai târziu un fol de prefix productiv.

1°. În cuvinte luate de-a-dreptul din turcește, *baş*-se găsește numai în legătură cu substantive care înseamnă titlul unei funcțiuni sau al unui rang; cuvântul compus arată pe „căpetenia” s. pe „șeful” slujbașilor sau demnitarilor acelei administrații. (Mai toate aceste cuvinte au pierit azi din limbă. Adesea aceste compuse cu *baş*-sânt sinonime cu cele care conțin în partea a doua cuvântul -*başă* și cu cele compuse cu *vel*.) Exemple:

baş-agă † s. m. (În turcește și la Românii care aveau legături cu Orientul) Întăluț eunuc al haremului Sultanelui. E. VĂCĂRESCU, ap. ȘIO. † (În poezia pop.) Primul căpitan s. comandant al unui detașament de Turci. *Da'n căsă cine eră? Eră căpitan-pașă, Baş-agaia Turcilor.* ALECSANDRI, P. P. 124^{1/2}, cfr. 125°.

baş-alain-ceaș † s. m. și *alain-baş-ceaș* † s. m. Cel mai mare între cele doisprezece coași care pășeau înaintea alaiului domnesc. *Baş-alain-ceaș, pe lună 20 lei.* (Mold., a. 1776), ERICARIUL, XIX, 391^{1/2}.

baș-beșleagă † s. m. și (cu formă turcească) baș-beșli-agă † s. m. Comandantul suprem al ostășilor de poliție (turcească), numiți beșlii. *Au trimis pașau... pe baș-beșli-agă, cu câțiva beșlii... la Nicolai-codă.* AXINTE ERICARIU, ap. TDRG. *Penru menținerea ordinii, Chehain-beg în Valahia și Iusuf-pașa în Moldova orânduise în fiecare plasă câte un beșliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un beșli-agă cu 50 de neferi, și la Iași și București câte un baș-beșli-agă cu câte 200 de neferi.* GHICA, ap. HEM. 2661.

baș-bulu(c)-baș(a) † s. m. și baș-buluc-baș † s. m. (N. COSTIN, ap. ȘIO.) Căpetenia bulubașilor, care, ca șef al gardei domnești, supraveghea închisoarea Curții, având pe semeni sub comandă sa. *Au venit aici în fară, în Moldova, de au fost baș-buluc-baș la Constantin Duca-codă.* NECULCE, LET. II, 255_{1/2}. *Pe Costache Purice... cu bună pază închizându-l la Celdăne, găzduind până au venit Domnia în Iași, și atunci l-au scoborit în Curte, la baș-buluc-baș de simeni.* E. KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 2660; cfr. LET. III, 293_{1/2}; BELDIMAN, TR. 341. *Să holdrăm o casă cu local ei ce este împrejurul casei, a domnialei Neculai Morășul, baș-bulu-baș.* (Mold., a. 1700). ERICARIU, XXII, 384_{1/2}. [Derivat: bașbulubăș † s. f. Rangel de baș-bulu-baș. FOTINO, ap. ȘIO.]

baș-caimacâm † s. m. E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. și baș-caimacâm † s. m. Cel dinlăuntrul caimacamii. *Mulfămim agatelor Și baș-caimacamilor.* TEODORESCU, P. P. 563.

baș-capchehale † și baș-capucheale † s. m. (cu formă turcească și -chehale). Întâlnit agent diplomatic (capucheale) al principatelor românești pe lângă înalta Poartă. *Polița dumnea-lui baș-capchehale, pentru scoaterea blănarilor ci [=ce] au dat blani la baeram-peșche.* DOC. (a. 1786), ap. IORGA, S. D. 189. *Spătarul Mihalache Sușu, ce au fost întâiu' spătar aici, în vremea domniei lui [Caragea], ... și apoi baș-capu-chehala al lui, la Tariograd.* ZILOT, CRON. 71.

baș-capigiu † s. m. = capegi-bașa. E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO.

baș-ceaș † s. m. Ofițer superior cu diferite atribuții, cfr. ceaș-bașa. *Serjan, alceș baș-ceaș.* N. COSTIN, LET. II, 75. *Luară pre Duca-codă, de l-au dus de l-au închis la baș-ceaș.* NECULCE, ap. HEM. 2660. *Nastasă Ciurea, ce au fost baș-ceaș.* (a. 1795) ERICARIU, XXI, 320.

baș-ciohodâr † s. m., (mai rar) baș-ciohodâr † s. m. IORGA, S. D. VI, 197. (La Turci) Primul ciohodâr s. camier al Sultanului; (la noi) întâiu' cămăraș al Domnului, având sub porunca sa pe ceilalți ciohodari; el încălță și descălță pe Domn și ridică, din poruncă domnească, pe boieri, băgându-l la închisoare. Cfr. ȘIO., GHICA, s. XIV. *Ciohodarii cu baș-ciohodar, din a-stânga, cum merge Domnul la biserică.* GHEORGACHI LOGOFĂTU, LET. III, 298_{1/2}. *Grigorie Ghica pornește pe baș-ciohodar Măciucă, care și aduce la curte pe Bărbucioi, îl trânteste la pământ și din porunca domnească îi trage o falangă, apoi îl trimite surghiun la mânăstire.* GHICA, s. 45. *Poftisem de masă pe cărul Bușe..., care o fost baș-ciohodariu la Domnul Ioniță Sturizu-codă.* ALECSANDRI, T. 40.

baș-conaciu † s. m. Mai marele conacțiilor, având să îngrijască pentru sălaş când călătorea Domnul; cfr. vel-conaciu. *Și Domnul încă au porocit de s'au rânduit conacile, orânduindu-se baș-conaciu (pe) Constantin Canano.* GHEORGACHI LOGOFĂTU, ap. HEM. 2660.

baș-tergimân † s. m. Întâlnit dragoman al Sultanului s. al Domnului. CANTEMIR, ap. ȘIO.

2^a. (În graiul fam. și glumei, adesea cu o notă batjocoritoare; cfr. „el e capul răutăților”) baș-se întrebunțoază (în România) ca element de compoziție în legătură cu substantive, dându-le înțelesul „de cel mai de frunte, cel mai înalt (ca rang);

cel mai bun, cel mai fin (cfr. cel mai prima)”—și cu adjective: „În cel mai înalt grad, peste măsură de...” (și, când avem a face cu un cuvânt care arată originea), „get-boget, de baștină, neoaș”. Cfr. arhi-, para-, ultra-, extra-, supra-, super-, hiper-. Exemple: baș-bătăș s. m. *Baș-bătăș la algeții.* N. XENOPOL, ap. REDOW, XIX, 420. | baș-bătrân, -ă adj., subst. *Sântem vinocești, C'am fost prea pleacăi!* *Baș-bătrânul Ianoș Ungurul.* TEODORESCU, P. P. 498^b. | baș-boier s. m. Primul boier al țării, în același timp președinte al Divanului (după Domn) s. chiar guvernator provizoriu (ca în aca m) al țării (cu un astfel de baș-boier a fost orânduit întâia oară, din partea Porții, la a. 1763; cfr. ȘIO.); boier mare. *Baș-boierul purta hanșer la brâu.* GHICA, s. 501. [Un boier din Moldova] a dat domnitorului fărui toate moștile sale, pentru ca acesta să-i sărute mâna în fața mai multor marturi și să-i hărăzească titlul de baș-boier. I. NEGREZZI, I, 416. O, voi, baș-boierilor! MATRESCU, B. 36. | baș-calic s. m. *Să vie și să-mi calce drepturile mele de calic vechiu, de baș-calic?* SEZ. VI, 169. Cfr. CREANGA, GL. | baș-căpitan s. m. LET. III^a, 294. | baș-marghiol s. m. Strengar de frunte. *Necola Neculcea, Din oraș din Tulcea, Fecioraș de Sărb, Baș-marghiol de Iară.* POP., ap. HEM. 2662; cfr. PASCULESCU, L. P. 161, 162. *Io nu te-oiu lău, Nu te-oiu sâruti, Că ești țarlar, Baș-marghiol de gură, Care simeni fură.* TEODORESCU, P. P. 455. | baș-rachiu s. a. *A băut vin hermăziu, Cu răcoac și baș-rachiu, Ș'acum doarme într'un pal, Pe trei porne răsturnat.* TEODORESCU, P. P. 540. [Și: baș-rachiu s. a. *Scoată vin, scoată rachiu, Scoată rachiu, baș-rachiu.* MAT. POLC. 47.] | baș-răzēs s. m. *Eu așdēt Harfă, baș-răzēs, Cunoscut tocmă prin Ieșji.* ALECSANDRI, T. 257. | baș-tarigrădean s. m. *Graci neșfătorii, Baș-tarigrădeni.* TEODORESCU, P. P. 85^b. | † baș-vânător v. avgiu.

BĂȘĂ † s. m. (ș. d.) v. pașă ș. d.

BĂSĂDĂ s. f. v. besedă.

BĂSĂDI vb. IV^a. *Parler, cousser, s'entretenir.* — (Transilv.; ungerism) A vorbi s. a sta de vorbă cu cineva. *Băsădiu de bin pară la zori.* COD. YOR. 16_{1/2}—1; cfr. 64_{1/2}; 82_{1/2} (= vorovind cu el. N. TESTAMENT 1648; vorovind până la zio. BIBLIA 1638). *Staji, Turcilor, nu grăbiți, Că cu Grăni băsădiți.* BIBICESCU, L. P. 291. [Și: băsădiu vb. IV^a, care, în Munții-Sucevi, din Moldova, înseamnă „a fi deprins numai cu un fel de lucru de muncă”. SEZ. II, 126_{1/2}.] Înțelesul acesta arată că în Moldova cu-vântul e imprumutat din limba rutenă: *bəsədavati* „a ospătă”. — Derivat din băsădă.

BĂSĂDIU vb. IV^a v. băsădi.

BĂSĂIŢOC s. a. (Bot.) v. busuloc.

BĂSALIC s. a. *Tas de foin.* — (Rar) „Porcoi sau porcan de fân, cam de o jumătate de car.” SAMFILE, C. *Sus cârlig, Jos cârlig, Și la mijloc bāsali-c?* (= Cântarul) GOROVEI, C. 61.

BĂSAMĂ adv. *Apparement, à ce qu'il paraît.* — Bag seamă, mi se pare. (Săște, în Transilv.) Com. A. RANCIU. [Și: bāsămă adv. „pe somne, așă se vede”. POMPLIU, BIH. 1004, bāsămă adv. „pășă-mi-te” (Mehedinți), Com. STRĂMBULESCU.]

— Scurtat din bag seamă.

BĂSAMĂC s. a. *Eau-de-vie de céréales (de mauvaise qualité), tord-boynau.* — (Cuvânt nou, care se răspândește tot mai mult în România; cfr. H. II, 81; IV, 12, 119; V, 72, 117; VII, 8, etc.) Rachiu ordinar (făcut din spirit de bucate amestecat cu apă). Cfr.

holerică, târâș, pocirlă, poșirecă, etc. *Pe sticlă eră scris: Mastică de Hio; dar miroasă a basamac.* CONTEMPORANUL, v. 2. *Zice lumea că-s sărac. Pe ce beau la basamac?* ȘEZ. VII, 44. *Basamacul sparge capul.* ZANNE, P. III, 451. Fig. *Unde murgului că-i trase [cu gârbaclul]? — Între șale basamace* — în lovituri zdravene, cum e basamacul de taro), *Unde murgului nu-i place.* ȘEZ. III, 65^{131, 132}. [Plur. (rar) -mace și -macuri.]

— Probabil, din înjurătura trivială ungurească *baszama a...* Cfr. HEM. 2538.

HASANGEL s. a. (Cor.) *Danse populaire.* — Numele unui joc țărănesc. (Băilești, în Dolj.) II, v, 18.

HASAOCHIU, -OĂCHE adj., subst. v. bazaochiu.

HĂSĂU, -OĂNĂ † adj. *Encieux, haineux.* — (Atestat numai într-un glossar din secol. XVII) invidios, pizmas, urcios, ciudos. CUV. D. BĂTR. I, 270.

— Derivat din *hășău*, prin suf. adj. -os.

HASARDINĂ s. f. v. bașardină.

HĂSĂU s. a. 1°. *Vengeance.* 2°. *Haine, rancune; colère.* 3°. *Injure, outrage.* 4°. *Mauvaise habitude, vice.*

(Prin Transilv., Mold. și Bucov.; rar; ungarism). 1°. † Răzbanare. *Voia aduce armă pre voi, care ca sta de bășău.* CUV. D. BĂTR. I, 10 (: „l'épée, qui fera la vengeance“). *Toț[i] creștinii... să nu fie stăători de alian, ce toată stătătura de bășău să o lase pre Dumnezeu, carele judecă toată lumea în dreptate.* SICIUL DE AUR (a. 1683), ap. CCR. 116.

2°. Ură, pică, „ciudă învechită (care cere răzbanare), prinsură“ (Vieoual-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR; cfr. CUV. D. BĂTR. I, 16. *Lasă bășăul!* COHESU, PS. 93; cfr. 250. *Pizmașilor mare... jale iaste... numai căce-ș vâd cu ochii pe cine-i easte piznă și bășău.* MSS. (Brașov, secol. XVII), ap. HEM. 293¹⁰². *Am bășău pe culari;* „ură, ciudă mare“ (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. V, 37¹¹⁷.

3°. Hatjocură, supărare (adusă cuivă), ofensă, nedreptate. „Bășău = iniuria (contumelia).“ ANON. CAR. *Dascal, acastea zicând, noao ne faci bășău.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. CCR. 91.

4°. „Apucătură [rea], vițiu.“ (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. V, 37¹¹⁷.

[Plur. (rar) -săuri. CUV. D. BĂTR. I, 16.]

— Din ung. *hossz* „răzbanare.“

HASBĂTİR † s. a. v. balbatfir.

HASBUZUC s. m. v. hașibuzuc.

BĂȘCA adv., adj. invar., prep. 1°. *Séparément, à part; séparé, différent.* 2°. *Excepté, outre, sauf, sans compter...*

1°. Adv. (Une-ori compus cu de(-a)); construit în mod absol. sau cu prep. de. În deoseb. de o parte, (în) afară de...; cfr. bez, dechilin. (Interpretându-se adverbial drept atributiv al subiectului, s'a putut naște și funcțiunea de adj. invar. cu înțelesul de) Deosebit, despărțit. *Sânt ceale doao licea bășcă, cum-părături ale popes.* DOC. (Munt., a. 1715), ap. HEM. 2609. *Mai înainte de a fâta, scroafale trebuie atose din cârđ (bășcă) și închise dechilin în cocine.* ECONOMIA, 98. *Am fost bășcă de frații mei peste 20 [de] ani.* ARICESCU, ap. ȘIO. *Leontida: Vesi bine, pensia e bășcă; o am după legea a vechi.* CARAGIALE, T. 84¹¹². „*Locuiesc bășcă; mând bășcă:* separar, deoseb. bit.“ REV. CR. III, 87. (Pleon.) *Stăpănu-tău, ca stăpănu-tău; ce fi-a face el, asta-i deosebit, de bășcă?* CREANGĂ, P. 266. (Kopetat) *Mesele!* erau bășcă pentru oameni, bășcă pentru muieri și bășcă pentru feciori. PITIȘ, SCH. 107. *Bășcă Românii, bășcă Ți-*

ganii! ZANNE, P. VI, 373. || P. ext. (Din înțelesul „de o parte“ s'a născut, în auzimite construcții, cel de) „Singur“ (VICIU, GL.), „răslot“ (Mehedinți; com. N. IONESCU), anume. *Spun bătrânii, că pe ciud veneau Turcii prin casele lor, aveau străchini bășcă pentru Turci, și ce bucate rămăneau de la ei le lăpădau la căni.* ȘEZ. III, 76¹¹². *Am rămas de bășcă!* (Densuș, în Transilv.) VICIU, GL. | (În corelație cu „una“) Alta, altfel. *Asta-i!* una corbim și bășcă ne'nelegem! CARAGIALE, T. II, 7/2; cfr. ZANNE, P. II, 742.

2°. (Mai rar) Prep. (În) afară de... fără a se socoti..., nepunând la socoteală... *O vie de vro opt popoane și ceva, bășcă crama și casle.* MARION, ap. HEM. 2669. *Bășcă de ce fi-am dat, fiți mai ră-mân dator cinci lei.* LM.

[Accentuarea mai veche era *bășcă*; cuvântul în-ocetătenindu-se în limba română — el a pătruns și dincolo de munți (în Ban, prin mijlocire sârbească) — și-a schimbat accentul: *bășca*, prefăcându-se pe al-curi în *bășcă, bășca, bășcă.*]

— Din turc. *başka*, idom.

BĂSCĂ † s. f. sing. *Toison, laine.* — Lăna (tunsă de pe oaie). Atestat numai o singură dată: *De-știnge-ca ca ploașea spre băscă.* PSAL. SCH. 220 (la CORESI, ps.: „lână“).

— Din al. *baske*, idem. (Cuvântul există și la Aromâni).

BĂSCĂ s. f. *Maie ou huche pourvue d'un grand trou au milieu.* — (Mold.; rar) „O covată găurită în mijloc, ca să încapă trupul unui om“ 10X CR. II, 13.

BĂSCĂ s. f. 1°. *Basque.* 2°. *Petite veste de femme* (corsage à basques, bolero).

1°. Poalele (sădoase) ale unei talii (bluze s. ja-chete) femeiești.

2°. P. ext. (pop.) Bluză cu bășcă, „ilic de stambă nevătită (modă nouă, de lux)“ (Ciuperceni, în Dolj) II, v, 129; cfr. II, II, 147; 89; II, III, 119, 311; II, VI, 143; II, VII, 8; etc.

— N. din frau. Cfr. *baschină*.

BĂSCĂ s. f. v. baștă.

BĂSCĂCĂRĂ vb. I^a (ș. d.) v. răsărcăcă și d.

BĂSCĂTIE s. f. *Outil de forgeron.* — (Mârleanu, în Constanța) Unealtă a fierarului (neprecizată mai de aproape) II, II, 282.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bașchie*.

BĂȘCALĂI s. a. v. hașcanet.

BĂȘCALŪ vb. IV. *Gronder, se moquer* de (qqn). — A certă, a mustră pe cineva, a-l cicăli, a-l face de două parole, de răs și de bătaie-de-joc. *În viața mea n'am să-i spun o corbă, că m'a bășcalit de par'că aș fi strein.* Com. I. PAVELESCU.

BĂȘCALŪ vb. IV^a. (Se) *séparer.* — Trans. și refl. A (se) pune bășcă, a (se) alge (de o parte), a (se) despărți (spec. spunându-se despre „unii care au avut toate în comun, rămânând fiecare cu partea ce i se cuvine“). RĂDULESCU-CODIN. *În fetele vără, după ce isprănda treierul, își bășcalăuă grăul în două: cu o parte, cea păstrată gurii, pornea la moară. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 78. (Derivate: bășcaluit, -ă adj. A fi însă despărțit și bășcaluită una de alta, de tot și întru toate, viața de veci de moartea de veci. PISCULESCU, o. 125; bășcalănu s. f. Această bășcalănuire și despărțenie... socială, durează de aproape două veacuri. JIFESCU, ap. TDRG. | Cu altă sufixă: bășcali vb. IV^a = „a da de o parte, a despărți, a răzleți“ (Șiștești, în Mehedinti). Com. N. IONESCU. Și noi să ne bășcalim.*

(Orlea, în Romani). PĂSCULESCU, L. P. 216. (În Ban.) bășcăși vb. IV^a (refl. și cu înțelesul spec. „a se divorța”), cu derivatul bășcășit, -ă adj. = „deosebit”. COM. LIUBA. Tată, iar s'or îmbinat oile noastre cu altele, și umblând să le bășcășesc, mieii nu i-am putat nici cum răzni. CĂTANĂ, B. III, 13. „Frații s'or bășcășit = s'au despartit unul de altul, din avere. S'au bășcășit de soție: a divorțat”. COM. A. COCA.]

— Derivat din bașca, prin suf. -ălu (-ni, -ăși). Cfr. desbășcăși.

BAȘCANET s. a. (Petit) sac, bourse (de toile ou de cuir). — (Rare; în Transilv. de nord) „Bășcăneafă = sac, săcuț, săcuțior”. BUGNARIU, N. „Bașcăleț = pungă de pânză”. VICIU, GL. „Bașcăleț = pungă de piele sau beșica de porc, în care țin tăbăc, jașcău. (Ioana, Gherla, Cămăraș, Cistelec)”. VICIU, GL. [Și: bășcăneafă s. f., bășcăleț s. a.]

BĂȘCĂȘI vb. IV^a (ș. d.) v. bășcăluți ș. d.

BĂȘCĂU s. m. Sol. — (Rare; în Muscel) Prost. BĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. (Probabil, din ung. *bácsikó* „bădiță”, fiind considerat „prost” mai întâi vreun Ungur care nu pricepea românăște și se adresa Românilor mereu cu acest cuvânt.)

BĂȘCĂU s. f. Jărdin. — (Rare, prin Oltenia) Grădină. Pe suru-âl mic încăleacă, Pân (= prin) badele se'nfundă. MAT. FOLC. 79. [În Ban, prin mijlocire sârboască (*bašče*): bășce s. f. JAHRESBERG III, 313.] Prin secol. XVIII, în texte cu multe turcisme, și: † hașcă. ȘIO.]

— Din turc. hașče, idem. Cfr. baceavan.

BĂȘCHI interj. v. băști.

BĂȘCHIE s. f. (Dog.) *Chassoir* (de tonnelier) — Unealtă a dogarului (numită și clochie, păpușă sau băție) în formă de ciocan, cu o parte șențuită. („Șanțul se așează pe cere și cu un ciocan de lemn se bate de-asupra, ca să găsească cercurile către partea mai umflată a vasului”. PAMFILE, I. C. 161.) Cfr. DAMÉ, T. 87.

— Etimologia necunoscută. Cfr. beșchie, băscăle.

BĂȘCUI vb. IV^a. *Bourrer, enfoncer (en pressant)*. — (În Transilv.) „A umplea tare, îndesat, d. ex. [cineva] umple o oală cu țărăță, după aceea o îndesă și zice că: *Au băscuit-o*. (Bistra)”. VICIU, GL.

— Pentru etimologie v. băcsi.

BĂȘCUIȚI vb. IV^a v. bășcăluți.

BĂȘCULĂ s. f. *Bascule*. — Scândură s. pârghie mobilă așezată în câmpăni pe un suport, astfel încât când un capăt se lasă în jos celălalt se ridică. *Cântor* (s. *balanță* cu *băsculă*) și *absol. băsculă* v. *balanță*. *Pod-băsculă*: balanță pentru cântărit crăuțe și care încărcate, etc.

[Accentuat, mai rar, și: *băsculă*.]

— N. din fran.

BĂȘĂREACĂ † s. f. v. biserică.

BĂȘEMA adv. v. bașema.

BĂȘÉN s. a. v. bașin.

BĂȘERICĂ s. f. v. biserică.

BĂȘFIR s. a. v. balbafir.

BĂȘI vb. IV^a (IV). *Pfiter, cesser*. — (Aproape numai

cu formă refl., însă cu sens trans.; pop.) A davânt (din anua); cfr. fășă). ZANNE, P. I, 394; II, 126; 485; VI, 356; 420; 581, etc. [Dial. beș vb. IV^a.] Prez. mă bășec și bă. ANON. CAR.; GOROVEI, C. 72; 221.]

— Din lat. *vissire*, idem.

BĂȘIBUZUC s. m. *Volontaire turc de la milice irrégulière. Homme brutal*. — (Încehăt) Voluntar turc, aparținând trupelor neregulate (în opoziție cu nizam). În război, ostașul turc, *pe nizam ori bașibuzuc, fie seiz ori pașă, rămâne pururea o fiară sălbatică*. ODOBESCU, III, 603. *Un sentiment de groază străbătuse cu încetul până în straturile poporane, la vorba bașibuzuc*. D. ZAMFIRESCU, R. 53. (Amintirea acestor soldați turci care, prin încălcările și jafurile lor, erau groaza țârilor române, a rămas în înțelesul fig. pe care l-are azi cuvântul) Om sălbatic, crud, crunt, crâncen. [Pronunț: *bași-bu-*, une-or scris și: *bașibuzuc* s. m. Derivate: *bașibuzucenie*, -așcă adj.; *bașibuzuceste* adv., *bașibuzucie* s. f. Purtare sălbatică, cruntă; cruzime.]

— Din turc. *başı-bozuk*, idem (propriu: „cap sudit”. ȘIO.).

BĂȘICĂ vb. I (*Se*) *couvrir d'ampoules*. — Fact. A produce bășici; refl. a căpăta bășici. *Rele-s, bade, frigurile, Da mai rele dragostele: Frigurile te bășică, Dragostele te ușcă*. ALECSANDRI, P. P. 19; cfr. BTEGANUL, TR. 119^{1/2}; MAT. FOLC. 219. *Un balaur... îl mușcă... Trupul de i-î bășică*. TEODORESCU, P. P. 438²; cfr. 276. *De durere, nu-și află loc, beșicându-se trupul, încât părea că-i o arătare*. DRĂGHICI, R. 130. | Fig. (pop.) A bășică (*pe cineva*) = a-i bate tare, (încât să-i bășice trupul) *Nu tacti, ofaristule, că acum te bășic, de ai să mă pomenesci cât ai trăi*. (Sudji, în Ilfov). COM. I. PAVLESCU. [Derivate: *bășicăt*, -ă adj. 1^a. (Despre corp a. piele) Plin de bășici, *scoperit cu bășici*. ANON. CAR.; MARIAN, SA. 103. *Nică... se duse și el, cu talpele beșicate, pe urma lui Oșlobanu*. CREANGĂ, A. 102. „*Pită beșicată = pâne coșită (comit. Păgărașului)*”. VICIU, GL. 2^a. În formă de bășică. (În acest înțeles, și substantivat, sub forma fem.) *bășicată (albă)* s. *woagră*, un fel de struguri. H. II, 11; 58 („de culoare albă; este cea dintâi la copă”); 98; 115; („cu boabe rugini și pietroase”); 129; 141; 165; 176; 193; IV, 53; V, 4, VII, 67, etc.; JIFESCU, O. 53; BARONZI, L. I, 94; *bășicare* s. f. (rar; exprină acțiunea); *bășicat* s. a. (mai mult despre obiceiul de a se bășică cu urzici, la Sf. Gheorghe); *bășicătura* s. f. (exprimă rezultatul acțiunii).]

— Din lat. (pop.) *vessicare*, idem.

BĂȘICĂ s. f. I. *Vessie*. II. 1^a. *Globe, boule, ballon*. 2^a. *Ampoule*. 3^a. *Bulle*. 4^a. *Coqueret (Physalis Alkekengi)*.

I. Receptacol dintro membrană elastică, care se găsește în corpul animalelor, îndeplinind diferite funcțiuni organice. Astfel, în *bășica* omului (numită și: *bășica* *utului*) și a mamiferelor se adună urina; la pești, *bășica*, umplută cu aer, servește a da corpului ușurime necesară spre a pluti la suprafața apei. P. ext. *Bășica* uscată, întrebunțată spre diferite scopuri (ca pungă, burduf, pergament, etc.). *I-cu cenit boală de piatră, în beșică*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O beșică plină de bani*. YORGA, S. D. XIII, 242. *După aceea, [gura butelii] se învâlește bine cu beșică de vită*. I. IONESCU, C. 205. *O pungă de beșică de bou*. CONTEMPORANUL, III, 820. *Mă are să-mi dea coada porcului s'o frig, și beșica s'o umplu cu grăunțe*. CREANGĂ, A. 41. *Se duse într'un oraș, își puse o bășică de circiș în cap...* IPIRESCU, L. 150. *De piatră la bășica utului, porfășese babele să sape bolnavul...* mclă... GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 144. | (Bot.) *Bășica-porcului = gogoasă (Lycopodium bostana)*. PANTU, PL.; LEON, MED. 23.

II. P. anal. 1^a. *Lampion*. *Niște beșici de hărtie*

boite, în care, ca'n niște fânare, ordeau lumânări. SEZ. III, 184. | Spec. † Balon. Mulți... sânt căldătorii intr'insul (= în vâzduh) cu bășică de vânt. PISCUPESCU, o. 66. De căud cu bășica lui Caragea: de mult (aluzie la ascensiunea în balon făcută de niște Francezi la București, pe vremea lui Caragea). ZANNE, P. VI, 45. | Glob de sticlă (ca ornament în grădini, ca aparat chimic, etc.). Bășici mari de sticlă, la gură legate cu pergament. EMINESCU, N. 56. Bețele de la strandafr vopsite verde, cu bășici de sticlă în vârf. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 18. † (Geol.) [Movilele] rămase în urma eroziunii apelor... se numesc [când sânt în câmp] gorgane, bășici, etc. MURGOCI, SĂM. VI, 93.

2°. Umflătură sub epidermă produsă prin iritarea sau inflamarea pielii, conținând o materie lichidă (spre deosebire de bubă, care se formează sub straturile cele din urmă ale pielii și are mai ales caracter purulent). Să mă bată Dumnezeu, Unde-o fă locul mai rău, Intr'o groapă de urzici, Să mă fac tot bășici. BIBICESCU, P. P. 29; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 398. Să calc pe urmele tale, Cu dășugii la spinare... De vânt bătat, ars de soare, Și cu bășici la picioare. TEODORESCU, P. P. 307; cfr. RETEGANU, TR. 124. | Spec. Bășica (cea) rea = dălac, (talan, armurar, cărbune, bubă-reă) „anthrax (pustula maligna)”. LEON, MED. 121; GRIGORIU-BIHO, M. P. I, 12; (descântec) MARIAN, D. 44-45; TEODORESCU, P. P. 358; SEZ. I, 55, 57, 82, 122, 199, etc.

3°. Și despre lichide (în urma amestecului lor cu aer) și alături (în urma dospirii) se spune că fac bășici. Picăturile ploii... picând pre ape stătătoare fac beșici. CALENDARIU (1814), 84. Gloria-n închis-puirea ce o mie de pitici Eolului lor închid, numind mare pe-un pitic Ca-o beșică e de spună într'un secol de nimic. EMINESCU, P. 230. O bășică de săpun.

4°. (Bot.) numai la plural, sub forma bășicuri, prin Ban., Oltenia și prin Moldova de nord, cfr. SEZ. I, 120 = păpălău (cfr. bășicuță).

[In Mold. și prin Transilv. beșică s. f. | Plur. -șici. LA CANTEMIR, HR. 9 și forma neoblicivită (în acest înțeles) beșicuri (de vânt inflată și pe apă înolotă).] — Din lat. vesica, idem.

BĂȘICĂȚEL, -EĂ adj. — (Rar, fam., în povești pop.) Diminutivul adjectivului bășicat (2°), derivat prin suf. -el. Umflat ca o bășicuță. Broasca... a avut nouă pui mîței..., cu ochii bășicuței. MARIAN, SE. II, 260.

BĂȘICĂȚEL, -OĂȘĂ adj. 1°. Plein d'ampoules ou de bulles. 2°. Baguenautier (Colutea arborescens). Carnillet (Silvea inflata).

1°. Cu bășici, plin de bășici. Roșăși beșicoasă. SEZ. II, 91^b. Bășicoase spume. I. VACĂRESCU, P. 161.

2°. (Bot.; substantivat prin sub forma fem.) Bășicoasă: copăcel cu flori galbene având niște păști bășicoase ca fruct. (Cfr. germ. Blase n'austrach). PANȚU, PL. = gusa-porumbului.

— Derivat din bășică, prin suf. adj. -os.

BĂȘICĂȚĂ s. f. — Diminutivul lui bășică (derivat prin suf. -uț). Bășicuțele de rouă ce pe țarbă strălucesc... I. VACĂRESCU, P. 181. Pușchelele sânt niște beșicuși dureroase ce se fac pe dungile lîmbei. SEZ. II, 130^a; cfr. III, 205^a. | (Bot.) = lumânărică-pământului (Gentiana asclepiadea). (Bucov.) PANȚU, PL. = păpălău (Phytolisa Alkekengi) (cfr. bășică II, 4°). DAMÉ, T. 184.

BĂȘILICĂLE s. f. plur. v. vasilicale.

BĂȘILÎSC s. m. v. vasilisc.

BĂȘIN s. a. Bassin. —

1°. Construcție (în formă de un enorm lighean) de piatră, de ciment, etc., menită a primi apa ce sare dintr'o fântână țâșnitoare; cfr. a vuz.

2°. P. ext. (Anat.) Ligheanul osos care alcătuiește fundul trunchiului la animalele vertebrate (format din cele două oase iliace s. oasele șoldurilor), de care se leagă membrele inferioare.

3°. P. anal. (Navig.) *Basinul unui port*: partea mai mult s. mai puțin închisă (a unui port) unde staționează corăbii și vaporarele. [Prin podul de peste Dunăre... grăul se poate cobori azi de-adreptul tocnai la Constanța, în marele bazin care nu se mai teme de inșef. MEHEDIȘTI, R. 12. *Basinul do-curilor*.

4°. (Geogr.) *Basinul unei mări*: Intreg ținutul udat de fluviile ce se varsă într'o mare. *Basinul unui râu* (s. fluviu): Intreg ținutul udat de acel râu împreună cu tot afluenții săi.

[Plur. -sinuri, m. rar -sine. | Ș: basen s. a. (m. rar) bazen s. a., bazin s. a.]

— N. din fran.

BĂȘINĂ s. f. Pel, cesse, vent. — (Pop.) Gaz ce iese din trup prin orificiul anal, vânt; cfr. fâșăeală. PANN, P. V, II, 30; C. NEGRUZZI, I, 249; SBIERA, P. 286¹⁰⁰; 321, 323; ALEXICU, L. P. 215¹²; ZANNE, P. I, 356; 171; IV, 86; 525; V, 25; VI, 282, etc. În legătură cu nume de animale, formează în limba pop. diferite numiri de plante, cfr. PANȚU, PL. 19-20. [Plur. -șini.] Diminutive: bășinică s. f. POLIEU; bășiniță s. f. ZANNE, P. VI, 58; bășinaș s. f. | Adjectiv: bășinos, -oasă. ANON. CAR.; ZANNE, P. I, 346; II, 565 (și cu înțelesul fig. de „fricos”, ca la Albanezi: porăș; și cu sensul de „care produce vânturi”, în numirea, prună bășinoasă). | Ș: beșină s. f. (s. d.), în Mold.] — Din lat. *vissina (derivat din *cissire*).

BĂȘILĂC s. a. 1°. *Têtère* (de harnais). 2°. *Chapiteau*. 1°. † (Rar; turcism) Căpețel, căpețel. *Frînsele ce vin din fară, cu bășileurile lor...* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO.

2°. (În unele părți ale României, sub forma *bașlic*) Căpătăiu crestat și adesea înflorit al stălpilor unei case, capitel (cfr. calup, elapă, măgăriță, talaer, papuc, amănăr, broască, cărlan sau căciulă. DAMÉ, T. 99, 95). | Ș: bașlic s. a. Plur. -lăcuri, -lăcuri.] — E ture. başlyk „têtère, etc.” ȘIO. Cfr. și baigi-bașilac; (l)șlic.

— E ture. başlyk „têtère, etc.” ȘIO. Cfr. și baigi-bașilac; (l)șlic.

BASM s. a. *Fable, récit fabuleux, légende; conte (populaire), conte bleu, conte de fées. Mensonge, blague.* — *Basm* însemnă la scriitorii vechi „fabulă”, nu atât spre a designa un gen literar, ci mai ales cu înțelesul de „istorisire fantastică, lipsită de orice temei real”, prin urmare „scornitură, minciună” (mai ales la vechii noștri croniciari, care-l pun în opoziție cu adevărul istoric; une-ori și cu înțelesul de legendă). Azi, pe lângă înțelesul de „vorbă de clacă (adesea scornită cu intenție difamantă)”, este, în limba literară, termenul pentru istorisirile fantastice, cu elemente miraculoase, pe care poporul — în afară de Muntenia — le numește de obicei povești. (Pe alcurea, în Munt.: povește e numele generic, iar *basm* o poveste mai lungă.) *Le-au măsuraț, și băne le-au arătat, cu sila cucutului și cu paturea scripturilor*. BIBLIA (1688), 7 pr./1. *Ca niște... necărturari... au scris mai mult den basme și den povești*. URECHE, ap. HEM. 2600. *Alexandrie... plină de băsm și scornituri*. M. COSTIN, ap. GCR. I, 198¹⁻². *Iar noi în loc de a-l tubi [pe Dumnezeu] și a-l păzi cuvintele, îl înjurăm și-i finem cuvintele de rău și de batjocură, ca dănil ar fi niște basme*. ANTIM, P. 129¹. *Basma la adevărații istorici loc neavând...* CANTEMIR, ap. GCR. I, 360¹. *Alta ce nu încălă pre noi băna* (= fabula) *este această...* ȚICHINDEAL, P. 296. *Basnele* (= fabulele) *la toate dobitoacele glas de vorbă le-a dăruit*. IORD.

GOLESCU, ap. ZANNE, p. VIII, 660. *Cele ce scriu, nu sânt bisme, toate-s lucruri de crezut*. BELDEAN, tr. 412. *Mi se pără această povestire că este bism mincinos... însă mă aduse vremea să văz această chiar cu ochii mei, și să o crez de adevărată*. GORJAN, II, II, 22. *Oricare simțurile înalte, generoase, Ne par ca niște bisme, de povestit frumoase*. ALEXANDRESCU, m. 5^{1/2}. *Un căndător... povestea... o mulțime de întâmplări minunate... și la toate aceste bisme nu lipsa niciodată de a aduce ca martor pe biata slugă*. ODOBESCU, III, 44. *Vizez la basmul vechiu al zinei Dochii*. EMINESCU, p. 48. *Legende sau bismele Românilor* (e titlul colecției lui) ISPIRESCU. *A face (pe cineva) de bismă = a face de ocară, [de poveste]*. (Șiștești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. (Asta e) basmul (în Ardeal: povestea) cu cocosul roșu = „o poveste, un lucru, o încercătură fără sfârșit”. ZANNE, p. V, 77-78. Cfr. BARONZI, L. P. I, 126^{1/2}. [Mai de mult numai: basu s. a. și bismă s. f. formă păstrată pe alcătuirea în popor (băznă s. f.). Astăzi: basm și (în poezie) bismă s. a. (mai rar: bism s. a.) | Plur. *bisme*, (rar) *bismuri*. GOR. II, 315^{1/2}. (*basmuri* s. CLAIN, ap. HEM. 2657.)
— Împrumut literar din paleoslav. *basm*, „fabulă”.

BASMA s. f. 1°. *Toile peintes*. 2°. *Fichu*. *Mouchoir*. (Numai în România și pe alocuri în Bucovina) 1°. † Stofă de bumbac colorată (de obicei cu flori). *O plopomă de bismă i o saltă*. DOC (a. 1798), ap. IORGA, s. d. XII, 123; cfr. ȘIO. | (Prin unele părți și azi) „Un fel de pânză proastă de târg”. PAMFILE, C.

2°. (Azi) Bucată de pânză de târg, mai ales pătrată, de obicei colorată. Intrebuintată ca batistă, ca legătură (de cap s. la gât) s. spre a lega și duce în ea ceva. Cfr. textemele, tulpan, bariș, năframă, maramă, cărpă, bococa. *Basmale, testemături și altele, după obicei*. FOAIE DE ZESTRE (Mold., a. 1797) URICARIUL, XVI, 276^{1/2}. *Alexandru descălecă... și-l stează [de sudoare pe Dario] cu mărșama, udecă cu basmaoa lui*. ALEXANDRIA, 82. *De partea stângă a unei stă lo Petru voroed, purtând într-o mână o bismă roșie, cu borduri de fir*. ODOBESCU, ap. HEM. 2653. *Pe un agor... împrăstie semine de cartofi femei frumoase roșocavane, cu bismăli de târg pe cap*. IORGA, N. R. B. 77. *Fala... luă cu dinsa o gresie, o bismă cu chenar pe margine, și o perie*. ISPIRESCU, L. 194. *Lângă grâu mi s'a plectat, Trei spice 'n mână a luat, În bismă mi le-a legat*. TEODORESCU, p. P. 150. *Cu basmaoa umbră-i face, Cu mănica căntu-i trage*. ȘEZ. I, 13^b. *Basmaoa e începutul dragostei*. ȘEZ. IX, 42. *Basmă popoasă, bismă mare ce se dă proților, la lumormântări s. parastase*. † A scoate (pe cineva, s., mai rar, a leși) bismă curată: a spăla pe cineva de o învinuire (de necinste), a face (la o cercetare) ca învinuirile aduse cuiuiv să pară neadevrate. *Din încercătură, tot el a ieșit bismă curată*: cu fața curată. PAMFILE, C.; cfr. ZANNE, p. III, 18. | (Cor). Jocal în bismale e numele unui dan țărănesc. Cfr. SEVASTOS, N. 282^{1/2}; PAMFILE, J. III, 9. În bismăli e numele unei melodii duioase „și fără cuvinte”, care se cântă înainte de nunție. Ibid. 239^{1/2}.
[Mai rar: bismă s. f. ZANNE, p. II, 744; bezmeă s. f. (Șiștești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. | Plur. *basmale*, (prin Mold. și!) *bismăli*.
— Din turc. *basma* (literal „tipăritură”; cfr. stambă) „stofă colorată”.

BASMAGIU † s. m. v. *basmangiu*.

BASMĂLŪȚĂ s. f. — Diminutivul lui *basmă* (derivat prin suf. -uș). *Luă 'ntr-o bismăluță* Numai fână, fără țărăță. TEODORESCU, p. P. 143. *Apușoră Distrioară, Face-le-ai neapără cerneală, Să-mi cernese o bismăluță, S'o trimiți P. nea, măicuță*. SEVASTOS, C. 30^{1/2}. *O bismăluță de mătasă, Pentru*

fața dăunne-coastră aleasă. ȘEZ. I, 36^{1/2}. | E și numele unui dan popular. (Foltești, în Covurluiul). II, III, 154. [Și: *basmălătă s. f.*]

BASMANGIU s. m. *Fabricantul ou marchand de ficus* ou de *mouchoirs*. — (Învechit) Fabricant s. negustor de bismale. *Ori bismangiu, ori rufet de altă breaslă*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Doi Armeni foarte borfoși, unul bismangiu pe Podul-țârgului-le-ou-fară, și altul fabricant de cafea măcinată*. CARAGIALE, N. 286. [† și: *basmangiu s. m.*]
— Din turc. *basmagı*, idem. (Intercalarea lui *n* se datorește analogiei unor cuvinte ca *bostangiu*, *toptangiu*, etc.; cfr. *boiangiu*.)

BĂSMŪI vb. IV° v. *băsmi*.

BASN s. a., **BĂSNĂ** s. f. (ș. d.) v. *basm* ș. d.

BĂSNĂR s. m. *Conteur de fables* (ou de *choses fantastiques* ou *fausses*, ou de *contes de fées*, etc.). — (Învechit) Cel care spune s. născocotește bisme, povestiri fantastice și mincinoase, etc. Cfr. bărfitor, băguitor. *Fieșcare om... amăgindu-se bismărilor aceluia... se depărtează de dogmele bisericești... trebuie negreșit să se prăpădească*. ZILOI, CRON. 342. *Câte din povestirile lui Herodot n'au fost... tratate de fabule, până ce au venit împrejurări cari... au făcut ca marele istoric să nu mai fie tratat de bismar!* GHIGA, s. 294. [Cu alt sufix (rar și neobișnuit): *băsnăș s. m.* MUMULEAZI, ap. GOR. II, 248^{1/2}.]
— Derivat din *băsnă* (a), prin suf. nom. agent. -ar.

BĂSNŪI vb. IV°. *Inventor* ou *contor* des *fables, d'erre des contes*. — (Aproape învechit) A scrieri s. a spune bisme, neadevăruri, a povesti lucruri fantastice și neadevărate; cfr. bărfi, băguit. „A băsnă” a spune bisme, neadevăruri. (Șiștești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Băsnăleacă de bărfese păgâni*. DOȘTOIEU, v. 71. „Să nu armați celor ce băsnăscuș den pănteco (traducând pe grecescul ἰστορησάμενος). BIBLIA (1688), 85. „Acosta scotomul să fie adevărat pricina... iară nu ce băsnăscuș unele/leatopisefiri. CANTEMIR, HL. 155^{1/2}; cfr. IST. 119. Grecii... la toate virtuțile și eișile da câte un Dumnezee, băsnănd (= născocind mituri) E. VĂCĂRESCU, IST. 258^{1/2}. *Roșul, în via zicea el, pe curând însemnăză, precum bismăsc: tâlmăcitorii eișilor*. ZILOI, CRON. 70. *Ce Dumnezee! doar n'au trăit omul acesta acum cătează cocuri, ca să ne permitem cu atdă ușurință a băsnă despre trista lui viață!* CARAGIALE, N. s. 20^{1/2}. *Căl fină bătlălia, aleyjiși și Domnu' și sfătuitoșă Domnului se bănește că n'au pus o noapte capu' jos*. JIPESCU, o. 136. [Și: *băznal vb. IV°*. Fornație românească (prin suf. -al): *băznal vb. IV°*, (rar) *băsmal vb. IV°*. | Derivate (atestabile): *băsnat*, -ă adj. I. VĂCĂRESCU, p. 383^{1/2}. *băsnuit*, -ă adj. *Încăleștur p'un găte/uscăt, să fie bismal bismuit și n'alt sat*. STĂNCESCU, ap. HEM. 2601; *băsnător*, -oare adj. *băsnuitor*, -oare adj. (adesea substantivat). *Basma, la adevărații istorici loc neavând, iarăși la băsnăntori trebură o se afla*. CANTEMIR, ap. OGR. I, 360; cfr. HL. 125^{1/2}, 136^{1/2}, 139, 172, etc. *Pe băsnăntor să-l acuză, dar nu multă vreme, că pierzi vremea în sudar*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, p. VIII, 660 (cfr. *băsnar*, *băsnăș*). | *băsnire s. f.* *Spune băsnări deșarte*. I. VĂCĂRESCU, p. 349^{1/2}.
— Din paleosl. *basniti* „a spune s. a scrieri fabule”.

BAȘODIE s. f., **BAȘODINĂ** s. f. v. *bașordină*.

BAȘORDINĂ s. f. *Grossa femme*. *Femme de mauvaise vie*. — (Vorbă de batjocură) Femeie grasă; femeie stricată. Cfr. *bahornită*, *beșoandă*, *buleandă*, *pațachină*, *fleoară*, *țărăfă*, *cotoroanță*, *papina*, *scortotină*, etc. Când e „ndărățit Rumdnu' pe

[*femeia lui, îi zice... bașoldină* JIPESCU, O. 56. [Și: bașoldină s. f.; bașardină s. f. HEM.; bașoldie s. f. BARDIN.]

BASORELIEF s. a. *Bas-relief*. — Lucrare de sculptură în care figurile sânt scose afară pe jumătate. *Artiștii acia care au săpat... baso-relievurile arcului triumfal*. ODOBESCU, III, 75/10. După ce am necelzit granitul peșterii mele, am umplut suprafața pereților cu ornamente și basorelieful. EMINESCU, N. 103. [Plur. -efuri. -și: basoreliev s. a. și basorelief s. a.] Pronunț. -li -ef.]

— N. după ital. *bassorilievo*, idem.

BĂSTA adv. *Baste*. — Destul! Atât! *Basta-ți, de-ocum s'a mântuit*. CREANȚA, ap. DDRF. *Ev, o să-mi zici „domnul baron” și bastea*. GORUN, P. 110.

— N. din ital. *basta!* „ajungo”.

BĂSTĂ s. f. 1°. *Bastion, rempart, retranchement, redoute*. 2°. *Voăte, souterrain, sous-sol; cachot*.

1°. † Masiv de pământ (acoperit cu iarbă s. întărit cu zidărie s. cu îngrădituri de niște umplute cu pământ) ridicat în afara liniei fortificațiilor principale, spre a le proteja pe acestea; cfr. meterez, tabie, (și neologismele) *bastion, tranșee, retranchement, redută*. *Surpă zidul Ierusalimului și băstăle lui le arse cu foc*. BIBLIA (1688), 324. *Spânzurați-l pre el pre bastea zidului vostru*. Ibid., ap. TDRG. *Și-au făcut... din afară de șanșuri băști de pământ*. M. COSTIN, LET. I, 216/10. *Făcuse Izăii... o tabie, adică o baștă denăsură de șanșuri*. idem, LET. I, 250/11; cfr. 215/10, 240/10. *Au pus... în partea despre Vistla o bașcă, făcută de strajă*. N. COSTIN, LET. I, A. 13/10. *S'a un aprins geabnaoș... ce eră într-un turn, bașcă (tabie)*. NECULCE, LET. II, 433/10. *Stricându-se și mai tare zidurile cetății, mai ales prin baștia cea de câtra Dunăre... mulți-au agitat pre ai noștri*. ȘINCAI, HR. III, 141/10. *În noaptea aceea, soldații făcură băștia*. BĂLCESCU, M. V. 130. 2°. P. ext. (Numai sub forma *bașcă*) Încăpere boltită și dospică, sub-sol, „beciu sub casă cu ferestre, zidit și vărut” (ION CR. II, 21), servind uneori ca magazie s. prăvălie subterană (HEM. 2670), alte ori ca închisoare s. temniță. *Părintele... îi include într-o bașcă, vința erând a le păzi*. BELDIMAN, TR. 363. *Toate aceste încăperi, precum și deosebitele băsci sau cămări bolite...* ODOBESCU, I, 128/1; cfr. III, 268/10. *Un indicid a fost vărut, de un șfert de ceas, în bașca primăriei*. SADOVEANU, P. S. 62. *O făcut o bașcă de schijă și l-o 'nchis acolo*. ION CR. III, 98.

[Plur. *baște, băști*. ȘINCAI, HR. II, 117/10. | Din plural s'a desvoltat singularul nou: *băște* † și *bășcă* (singura formă cunoscută azi), cu pluralul nou: *bașce, băsci*. | Din ung. *bástya* am primit forma: † *băstie*, cu plur. *băstii*, ȘINCAI, HR. I, 83/1, și *băstii*.]

— Din polon. *bastza*, idem (din ital. *bastia*, cfr. germ. *Bastel*). Cfr. *bastion*.

BASTARĂ s. f. *Brouillard d'été (nuisible aux semences)*. — (Rar) „Coață în timpul verii, periculoasă semănăturilor.” (Poiana, în Ialomița) H. VII, 384.

BASTĂRD, -Ă adj. și subst. *Bâtard*. — (Copil) născut din părinți necăsătorii împreună, (copil) ilegitim, natural, (pop.) copil din flori, copil de gard, copil de la umbră, proptea-u-gardu-lui, urzicăr, fochiu, bitang, spur, (în unele regiuni) copil. *Numeroșii bastarzi domnești*. HASDEU, I. C. 75. | P. anal. (Zool., Bot.) *Probus din încrucișarea a două animale (s. plante) de spețe deosebite, coreit, coreitură*. *Cătrul e un bastard*.

— N. din ital. *bastardo*, idem.

BĂȘTE † s. f. v. *baștă*.

BĂȘTENĂ † s. f. v. *baștina*.

BĂȘTI: interj. 1°. *Crac, le voită parti!* 2°. *Cri des bergers pour mener les brebis*.

1°. Expresie onomatopeică spre a exprima mișcarea repedă pe care o face cineva când scapă de undeva și dispore imediat: cfr. *zbugh*, *tăst*, *tu-ști(i)*. *Are să facă băști!... pe usă și n'ai s'o mai vezi prin casă cât lumea*. MUSCEL, 113.

2°. Strigăt cu care se mână oile: cfr. *bâr, târ, hâr*. „*Băchi* [se exclamă] când se mână oile” „PAMFILE, J. II. „La toți berbecii cu clopot le zice *batali* și când îi chiamă le zice: *băști*, *belu băști*, *cornu!* sau ori cum îl cheamă” (Pistosioa, în Dâmbovița). H. IV, 155. | P. ext. „Oaia cu clopot s'zice *oaia de băști*” (Socariu, în Ialomița), ap. HEM. 2673. [Și: *băchi!*]

BĂȘTI vb. IV°. *Se saucer rapidement*. — (Pop.; rar) A face băști!, a scăpa printr-o mișcare repedă din mâinele cuișă; cfr. *zbugh*. *Când... să dea drumul cănelui, acesta o băști pe usă pe lângă ea*. T. CERCEL, SĂM. IV, 767.

— Derivat din *băști!*

BĂȘTIE † s. f. v. *baște*.

BĂȘTIMENT s. a. *Bâtiment*. — Construcție plutoare pe mare, corabie, navă, vapor.

— N. din ital. *bastimento*, idem.

BĂȘTINĂ s. f. *Bien hérité, bien-fonds, patrimoine*. — Proprietate hereditară (de mai multe generații în aceeași familie), bun moștenit (iar nu cumpărat), *patrimoniu*; cfr. *moșie, ocină; ohabă*. (Întrebunțat une-ori atributiv) *Am căndut moșia Glodeanu, pârțile noastre, câte să va oleage den baștina de la moșii noștri*. (Prahova, a. 1596) CUV. D. BĂTE, I, 66. *Să cercetați... atâta de cumpărători și baștini, cât și de donii*. DOC. (a. 1762, Mold.), ap. HEM. 2683. *Are să pe pârșinți săi șepti pământuri baștina*. DOC. (a. 1766, Mold.). Ibid. *Proprietatea domnului C... este formată din cumpărături de la mai mulți rezeși și din o baștină a patra frați Ghiculești*. I. IONESCU, D. 203; cfr. P. 291. | Cu deosebire, în loc. adj. *de baștină* = moștenit (din moși-strămoși), patrimonial; p. ext. din moși-strămoși, get-gobet; neaoș, aborigin, autohton. *Merisorile de baștină, ce au rămas dumisale banului de la pârșinți, sânt aceste...* DOC. (a. 1811), IOBGA, S. D. VI, 174. *Multe moșii, anume caprinse prin uric, fiind ale lor de baștină...* (Mold., a. 1817) URICARIU, IV, 335/10. *Bursuflescu: Vrei să cinzi răzășia dumitale? — Harță: Locul meu de baștină, unde au trăit și murit pârșinți mei? ALECSANDRI, T. 254. *Am trăit cu Tămădăeni, vândători de dropii din baștină, care neam de neamul lor au rălăcut prin Bărăgan*. ODOBESCU, III, 14/10. *Pajine sânt familiile despre care să se creadă că sânt de baștină din calea Bistrifei*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 18. [† și: *băštenă* s. f. HEM. 2683.]*

— Din paleosl. *baština, idem (propriu: „moșie părintească”, din *bašta* „tată”; cuvântul s'a păstrat la Bulgari și Sârbi: *baština*; la cei din urmă, cu același înțeles ca la Românii). Cfr. *ocină, neaoș*.

BĂȘTINĂȘ, -Ă adj., subst. *Aborigène, autochtone, indigène*. — (Cel) care aparține populației primitive a unei țări, din moși-strămoși, pe pământul pe care locuște (iar nu venit din alte părți), de băștină, aborigin, autohton, indigen; cfr. *neaoș*. *Carre-i venit din alte părți și așezat între băștinăși*, [se numește] *genetic*. SEZ. II, 47/10.

— Derivat din *baștină*, prin suf. adj. -aș.

BASTJON s. a. (Armată) *Bastion*. — Masiv de pământ, cu două flancuri și două fețe, acoperit cu iarbă sau cu zidărie, construit în afară de incinta unui loc întărit, spre a-l apăra; cfr. *baștă*. *Dorobanții... cătă a se apropiă... de fortul cel mare, de*

pe ale cărui bastoane gloanțele răpădesc mai interesante. ODOBESCU, III, 586_{1/2}. [Pronunț. -sî-on.]

— N. din fran.

BASTON s. a. *Canne, bâton*. — Băt de primblare s. de sprijinit la mers (m. rar) de bătut (cfr. bastonadă); p. ext. bătaie. (Cuvântul e atestat mai întâi la începutul secolului al 18-lea, ca poreclă a unui boier moldovean) *Iordachi Rusii Baston, cel medicilor. IOAN CANTA, LET. III, 177_{1/2}. Și-și împunuse coasta cu paloșul, și o bătă foarte tare, și o bătă cu bastoane de usturie. CUVĂNTUL SFĂNTULUI SISOE (ca. 1770), ap. HEM, 2659. La alături și la cere-moniă... băz-boierul purta hanzer la brâu: boierii cei hălești stau împrejurul Domnului, cu bastoane lungi în mână. GHICA, *ibid.* 2659. Bastonu 'n mână-l luă, Pe Neguța îl rapedă. MAT. FOLC. 48. *Sterge-o, Stane, Că mândreii bastoane* (= capete bătaie). (Ște-fănești, în Vâlcea), ap. ZANNE, P. III, 316. De-a bastonul e numele unui joc copilăresc. ALECSANDRI, P. P. 393.] Fig. (Expresie din graiul hoților) „Baston desfundat = pușcă”. BARONZI, L. P. I, 149_{1/2}. [(Bis.; Invechit) Cărjă (de arhieron). Toți egumenii să se ategă... din călugării sinodici a festicărei mândăstire, carii, propunându-se prin mitropolit Domnului, îi ca numi, dându-le baston și carte de egumenie. DOC. (Mold., a. 1734) UERICARIL, VII, 23_{1/2}. Bastonul de mareșal: pe care-l purtau mareșalii Franței ca semn al comandamentului lor.*

— Din ital. bastone, idem.

BASTONADĂ s. f. *Bastonnade*. — Bătaie cu bastonul, un număr de lovituri de baston date cuivă. — N. din fran. (span. *bastonada*).

BASTONĂȘ, BASTONÉL s. a. *Bâtonnet*. — Diminutivele lui baston (derivate prin suf. -aș și -el).

BAT, -Ă adj., subst. v. beat.

BĂT s. a. v. bătă.

BĂT, -Ă adj., subst. *Grand-père; grand-mère*. — (Prin Buzău, Ialomița, Brăila, Ilfov, Constanța, Covelnicu) Ad). Bătrân, -ă, numeral în expresiile: *taica* (s. *tata*-) *băta*, *maica* (s. *mama*-) *băta*.] Substantivat. Bunic-bunica; p. ext. moș-babă, unchiag-mătușă (când ne adresăm către ei: fam.). II, II, 89; 266, 320; III, 96, 119, 402, etc. „Tot tu, bătule?” — „Dapoi cine?” zise unchiagul. M. CHIRIBESCU, CONV. I. IT. XLIV, I, 38. [In legătură cu pron. pers.: *bătă-mien*, etc. *Doar, chirigu eră și tălă-so și bătă-so, și unchiu-so și nașu-so*, id. *ib.* XLIII, 922.]

— (Cuvânt din graiul copiilor) Probabil, prescurtare din (tata-) bătrânel, (mama-) bătrâna. RĂDULESCU-POGONEANU.

BĂT s. a. 1°. *Bâton, canne, mât ou bâton* (de paraplui, etc.); *baguette* (de tambour, etc.). *Coup de bâton, bastonnade*. 2°. *Tige. Allumette*.

1°. Bucată de lemn lungă și subțire (mai subțire ca băta și mai groasă ca vergeaua), tăiată de obicei dintr-o ramură dreaptă de arbore și întrebuințată mai ales ca baston. (Cfr. fuște, băt, bătă, botă?, toiaș, cărjă; baghetă). *Târcoșii îmblă ea bețe*. N. COSTIN, LET. II, 87_{1/2}. *Au scris niște cărți viclene și le-au pus într-un băt sfredelit și le-au trimis la Constantin-codă*. NECULEC, *ibid.* II, 209_{1/2}. *Au făcut un băt în opt muchi, de bălea pro boieri*, id. *ib.* II, 239_{1/2}. *Întă vine-un sol de pace c'o năframă'n vârf de băt*. EMINESCU, P. 238. *Moșneagul... își sa traisa în băt și face cum i-a zis baba*. CREANGĂ, P. 74.] Spec. *Bățul umbrelei. Bețeale tobei*.] (Tes). „Vatale se alcătuiesc din următoarele părți: *Bățul catalor, arțar sau brăglar*.” DAME, T. 135. „Scripț[i] sau scripț[i] [sânt] legați cu o sforă de un băt paralel cu bățul vatalelor și care se chiamă bă-

țul ștelor”. id. *ib.* 135. [O parte a alergătoareii sânt:] „Bețeale moșoarelor [numite și] vergele[le] alergătoareii [sau] dreve.” id. *ib.* 141.] (La argășitori). „Bățele pe care se întind pieile, se numesc *băfuri*.” LIUBA-JANA, M. 124.] Pana de răscuit (a ferăstrăului).] (Tipogr.) „Vergelele de lemn de la spatele mașinei, care scot coala afară din mașină”. G. IONESCU, C. T.] P. ext. Bătaie cu bătul (cfr. bastonadă). *Taci că-ți dau vreo două bețe! Știe numai de băt (de bătaie, de frică)!* PAMFILE, J. *Cată a băt (Roman)* = căută bătaie. ZANNE, P. III, 23. I s'a făcut de băt, ca calului de ham = i s'a făcut de bătaie. Com. I. PAVELESCU.] (Foarte adesea întrebuințat în locuțiuni) A pune căută bețe în roate = a face cuivă greutatea la îndeplinirea unui lucru, a-i zădărnici întreprinderii. Cfr. ZANNE, P. V, 541; PAMFILE, J. *Neuratu... căută să pus omului bețe'n roate*. ȘEZ, I, 286_{1/2}. *Grăsie un sat fără căni și se primblă fără băt*. CREANGĂ, P. 231 (s. *fără ciomag* și) *umblă cu mânuile în guldure*: se zice pentru cel ce negăsin împotriviți, își fac mendrele lor. IOED. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VI, 304-5.] A da (ca cănele) prin băt = a fi obraznic (ca acei căni care se reped la om, chiar când îl lovești). *Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băt, de obraznici se eru*. Idem, P. 19.] (Expresie de origine trivială) *Au fectul băful* = te-ai făcut de răș Cfr. ȘEZ, II, 47_{1/2}. *Naiba fă-o făcut [armele], cu chip ca să bătă oștile în Dum-năndău, da n'o țesit la fărșit, n'o scos-o la capăt cu obraz caru, o fectul băful di-amândouă cap-țitii*. *ibid.* III, 6_{1/2}.] „A pipăi corba cu băful = a căuta ceartă”. ZANNE, P. III, 883.] A corbi de-a băful (lăpova, în Vasilu): se zice de un corb care vorbește răstit, amenințător. *ibid.* III, 24. Cfr. băt-ox.] A rămas cu traisa'n băt = a sărăci, a ajuns la săpă de lemn.] Fig. Drept, țoapăn, (în funcțiune adverbială) încremenit, în picioare. Cfr. PAMFILE, J. II; III. *Domnule! zice ea stăpânindu-se și ședând băt înaintea lui*. EMINESCU, N. 90. *Partau... frăc deschis... guler scrobil băt*. GHICA, ap. TDRG.

2°. P. anal. Cotor. *Vitele mândău... poale bobu-lui, însă când au țesit mai răvrat, atunci bețele cele mai groase rămân nemădate*. I. IONESCU, C. 160.] În Maramurăș. Chibril (eliptic, în loc de *băt de chibril*, cum se zice peste tot). VICIU, GL.] (Termen întrebuințat la jocul de cărți) Liniuța prin care se însoamnă partide ori punctele câștigate. *Fac un băt*. PAMFILE, J. II.

[Și băt s. a., în Maramurăș.] Plur. *bețe*, foarte rar: *băfuri*.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul amintește pe de o parte pe *băt*, *bătă*, pe de altă parte pe ung. *pálca* — pronunțat mai ales *pica* „baston”).

BĂTĂ s. f. 1°. *Cointure* (étroite et longues), *décharpe* (de laine). *Ceinture* (de caleçon). 2°. *Cordon* (de taille), *bande, poignet* ou *col* (de chemise de femme), *repli* (du caleçon par lequel passe la ceinture); *bori* (de cheapeau). *Lièvre* (de drap, de toile). 3°. *Bras* (du ballant d'un métier à tisser).

1°. (Numai la plur., sub forma *bete*) Cingătoare îngustă și lungă (țesută mai ales din lână, cu ale-sături) cu care se încing țărani și țărancele peste mijloc de mai multe ori (de obicei peste brâu); se întrebuințează în unele regiuni și ca fașă. Cfr. cingătoare, brânișor, brăneș, brăcie, brăcie, bră-ciele. II, II, 14, 63, 81, 118, 126; IV, 56, 57, 98, etc. *Dragotea din ce n'ocpe? Din inele și din bete, Vara din bustoac verde*. REV. CRIT. I, 471; ȘEZ, I, 112_{1/2}; III, 232_{1/2}. *În Românie se crede că cu betele de la botozul unui copăn sau e bine să se încingă mă-su, pentru-că îmbătrânește curând și ea va mai mult bolnăicioasă decât sândătos*. MAHIAN, NA. 170_{1/2}. *În seara de sf. Vasile, unele fete încing cu betele lor câte o femeie înscărcinată*. MUSCEL, S. *Bete peste bete, Trei mi încheie!* (= Sita; ghemul). GOROVEI, C. 345; 173; SBIERA, P. 320_{1/2}. ++ (Mold.) A da pe bete

pe cineva s. faptele cuiav = „a-1 da de gol, a rãdo de dibsul”. ZANNE, P. III, 20. *Vai biețele fete! Cã le-am prãpãdit, Și le-am dat pe bete...* De-acum m'am topit. ALEXANDRI, T. 410. *Baba, de friclã, spune cum nu mai arecã chip sã trãieascã cu feciorii pãnã nu le-o aduce fata și le dã pe bete toate faptele lor.* SEVASTOS, ap. ZANNE, P. III, 20. || P. anal. (Mai rar) Baierã, brãcinar (de izmenno). *Izmenãduce de fuor...* Cu bata de ibrizin De la mireasã din sãn, Cu betiã de teiu, Cã de-acum nu ești holteiu, Cu brãcinare de in... SEVASTOS, N. 145.

2°. P. ext. (Și la singular) Partea aceea a unei fuste (rochii, fote), care încinge (ca niște bete) mijlocul femeii și prin care poate fi trecut un șiret (baierã, etc.); betelie, bantã; p. ext. Indoitura de la gâtul s. de la mânecile cãmãși (cf. p. pumn, pumnaș) LB., sau de la izmenno (prin care se bagã brãcinarul). MARIAN; p. ext. „indoitura îngustã la hanã sau mai adese la cãmãșã, fãcutã înadins pentru frumusețe; [panzica cusutã pe] marginea (bãrdurile) plãșierii”. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IO- NESCU. [Fata] învalduște struna [de la o scripeț] pe deget și o face ghemușor, pe urmã o coase în bata justii ce o poartã. SEVASTOS, N. 5/v. *Primele izmenno pe care le poartã un copil sãnt cu bata, și deci cu probã și bunghi* [= bumbi, nasturi], cunoscutã sub numele de izmenno cu bunghi. SEZ. IX, 37. || P. ext. Marginile postavrurilor (care, fiind colorate deosebit de restul stofei, se dau afarã din stofã, la croit, și se întrebunțã ca bete). COSTINESCU.

3°. P. anal. (Bucov.) Brațele rãzboiului. „Batã, pl. bete = lãpãțelele cele mici de la vãtãle care trec prin capetele celor douã mai mari și care sãnt cu capítul de sus întãrite în arãriur”. MARIAN.

[Pluralul bete se gãsește (rar) întrebunțat (dupã analogia lui brãu, brãcinar) ca singular masc.: *Am un bete lung, La capít n'ajung.* PAMFILE, C. 22. Din plur. bete s'a format un singular nou: beatã s. f. „Gulerul de la ieã nevestelor constã din douã pãrți: din ciupag și beatã, care o cusutã peste ciupag. Fetele au numai beatã”. (Sãlișto, în Transilv.) Com. A. BANCUI; cfr. JAHRESBER IV, 325.]

— Din lat. *vitta*, „legãturã”.

BATã s. f. Întrebunțat numai la jocuri, în expresiunea: „A fi în batã [în opoziție cu „a fi afarã”] = a fi înlãnturat... adecã a fi la hãtut [s. la tãtale], în jocul „de-a-piul”... Partida care-i „în lãnturat”... se zice cã-i în batã”. (Abrud) VICIU, GL.

— Postverbal din bate.

BATã s. f. *Gourdin, trique. Honilette. Coup de bâton.* — Bãt mai lung și gros, de obicei cu mãciucle la un capít, une-ori ferecat. CREANGã, GL. O poartã mai ales ciobanii, cãrora le servește de armã (cfr. H. II, 31, 43, 89 etc.). Cfr. mãciucã, tolag, cațã, ciobãrnãcã, bãzdoacã, moacã, mãcãu, ghioagã. *Au lung douã bâte la sine, una în mãni, alta în brãu, și pornind asupra tãrgului au început a bate pe Romãni și pe Unguri, pre bãrbași și pre miieri.* SINGAI, HR. II, 281/v. *Pruncii nu trebus cu... batã a-1 pedepsi.* CALENDARU (1844), 64. *Ercul cu pielea de leu, proptindu-se în bãtã.* ODORSCU, II, 192. *Șin piepturide pãstorilor tineri, rãzimași c'un cot de-o stãncã și c'o mãnã pe bãtã, incolfã... dorul voiniciei.* EMINESCU, N. 5. *În munții apuseni ai Transilvaniei i se pune [mortului] de-alungul trupului... o bãtã cât e de lungã..., sã se sprinjãnescã [cu ea] în lunga lui cãldãtoris.* MARIAN, I. 246. *Bate-mã, Doamne, cu bãta. Nu mã bate cu urta.* JARNIK-BÄRSEANU, D. 430. *Acvã bãtã ca de nebun... Ca la dat sã fi bun; Cãnd o fi la areo bãtã, Bãta lui sã nu se îndoaie, Nici sã [se] rupã, sã se frãngã.* SEZ. IV, 130/v. *Am la bâte ferecate, La fin in pod aruncosã?* (= Talelele de pãpãșoi.) GOROVEI, C. 370. *Dumnezeu nu dã (s. nu bato) cu bãta, ci îi în [omu-*

lui] *minte!* (Galãa, în comit. Arãd), ap. ZANNE, P. VI, 660. *Cãinele nu fuge de piatã, ci de bãtã.* PASCULESCU, L. P. 109. *Ajunge o bãtã (bunã) la un car de oala (în varintio: ciomag, mãciucã, boatã).* ZANNE, P. IV, 9. || A da cu batã 'n hãltã; cfr. baltã (I, 463/v). *Fire-ar în bãtã!* (ca șerpii, pe care țãranii, dupã ce-i omoarã, îi trag pe bãtã), se adaugã, pe alocuri, la țãrã, în vorbire, dupã ce s'a numit vroun animal spurcat s. monstruos. *Peste pu-finã vreme... a nãdãcut fata împãratului șapte zno-menii, jumãtate om și jumãtate cãine, ucigã-i pietrele!* Din brãu în sus, oameni ca oameni, și din brãu [în jos] cãini ca spurcãciunile de cãini, fir-ar în bãtã! (Vãlcea) SEZ. III, 74/v. || P. ext. Loviturã de bãtã. *Știe numai de bãtã.* PAMFILE, J. II.

[Și: băt s. a. (plur. bâte, rar, bãturi), cu același înțeles (numai în Țara-Hatogului însomneazã „beti-gãș.” REV. CRIT. III, 88; cfr. *Bãt de trestie.* (a. 1811), IOBGA, S. D. XII, 227). [Tatã] zis acoste cãvine prunculu, sãtunudu-l bine sã pãceascã cãbãnd-cioara și bãtul (foiașul) cu care a smblat dupã oi. TICHINDEAL, P. 162. *Pãcurarii cu sine mai poartã... nu ciobãrnãcariu (ori și mãciucã) care e un băt mare, cu mãciucã la un capít.* LIUBA-IANA, M. 113. *Bãtuiu cu bãt'u poartã.* HODOȘ, P. P. 126. *Un băt ferecat.* ALEXICI, L. P. I, 203/v.

— Din paleoslav. *bãtã*, „sceptrum”. CIHAC, II, 10; cfr. dubletele *botã*, boatã.

BATã s. m. sing. v. bãdiã.

BATã interj. Interjection employée pour désigner le balancement ou les mouvements rythmiques d'un corps. — Interjectione întrebunțatã (mai ales în legãturã cu hãta) spre a designã legãnarea s. mișcãrile ritmice ale unui corp. Cfr. fãta. *Hãta, Bãta, Tup la pãmãnt?* (= Mãtãnilã.) GOROVEI, C. 222. *Hãta, Bãta, Boca, Boca, Hodorog?* (= Stativele rãzboiului). ibid. 354.

— Formațiune onomatopoeicã (*bãt! b!*) cu adãogarea adverbialului -a).

BATãC ț. s. a. *Flaque, fondrière.* — (Rar) Bãltoacã. *Sã se îndreptãze ulișe și drumurile de prin mahalale, sã nu se mai ațte gropi și bataraci.* DOC. (a. 1784), ap. ȘIO. [Plur. „-acuri”].

— Din turc. *batak* (și bulg. *batak*), idem. ȘIO.

BATãCHINã s. f. (Bot.) v. pațachinã; BATãCIU s. m. v. bãtãuș.

BATãCUIU s. a. *Petit sac.* — (Ban.) Sãculeț, „sac mic, pentru fãinã”. Com. A. COCA. [Dupã CIHAC, II, 481 și: bãtãcule s. f.]

— Etimologia necunoscutã. (CIHAC, II, 481) l. derivã din ung. *bãtã*, *batgã* „pachet, legãturã.”)

BATãTãLãS. f. *Frétillement, trémoussement. Mouvement convulsif.* — Mișcare repede și neliniștitã într-o parte și într'alã; mișcare din coadã. Cfr. fãtã ealã. P. anal. Mișcãrile convulsive ale unui epileptic în timpul atacului. Cfr. SEZ. V, 38/v. *A 'ncuput a brãni și-a zãrli upã 'nșpoi, de gãndeai tu cã l-o apucat toate bãtãlãli.* ibid. III, 5/v. || P. ext. „Neastãm-pãrul cu l-au femeile isterice”. ibid. V, 38/v.

— Derivat din bãtãi, prin suf. abstr. -ealã.

BATãGONIE s. f. v. bazaconie.

BATãI vb. IV (IV³). *Branter. Frétiler (de la queue), hocher ou remuer (la queue), quoailler. Se trémousser.* — Intrans. și refl. A mișca repede și neliniștit într-o parte și într'alã, a da repede din... (Se întrebunțã de obicei despre mișcãrea ce o fac animalele cu coada lor; cfr. fãtãi, fãrtãi, adã (2°), sau despre mișcãrea repede a mãnilor și a picioarelor; cfr. bãnãnãl, mãhãl; în sens ob-

scen și cu înțelesul latinescului „cavero, crissaro”. REV. CRIT. III, 87. (Partea trupului cu care se face mișcarea se arată în prep. din) *Cădele băfăse din coadă*. REV. CRIT. III, 87. *Nenea Maudache stă pe gânduri, băfăind din piciorul drept și scărâfând din cărful gheții*. CARAGIALE, M. 227. | A umbli încoace și încolo fără nici un rost. *Ce mai băfăsești atâta?* (Someș, în Transilv.). VICIU, GL. *Ce te băfăi?* (Brașov) COM. I. PANTU, [Și: băfăi vb. IV (IV²)]. | Derivat: *băfăire* s. f., (mai des) *băfărit* s. a. (exprimând, amândouă, acțiunea); *băfăritură* s. f. (exprimând rezultatul acțiunii). |

— Derivat din băf(a), prin suf. -ăi.

BĂȚĂIAȘ s. m. (Vân.) *Rabatteur, traqueur*. — Gonaci cu într-o bătaie, într-o goană, răzbate pădurea făcând zgomot spre a ieși vântul la pușcași”. COSTINESCU; cfr. gonaci, hăitar. *Slujitorii, pușcași, hăitari, bățăiași, șomari, care compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut*. ODOBESCU, III, 144. [La POLIZU se mai dă înțelesul „războinic”, la BARCIANU „cel care vine la rând să bată o carte”, iar la POLIZU și la PONTBRIANT „bățăuș”, posibile toate, dar neatestate.]

— Derivat din bătaie, prin suf. nom. agent. -aș.

BĂȚĂIE s. f. I. 1°. *Coups, battement*. 2°. *Battage* (du mâin). 3°. *Frappement* (à la porte). 4°. *Battement* (d'ailes). 5°. *Battement* (du cœur), palpitation. 6°. *Battus, traque*. 7°. *Bombardement*. 8°. *Portée, tir*. 9°. *Souffle* (du vent), *tombée* (de la neige, de la grêle, etc.), *dardement, feu* (du soleil). 10°. *Coup* (de cloche, d'horloge, etc.). 11°. *Aboiement*. 12°. *Trame*. 13°. *Morceau de cuir, en face duquel le joueur de „cobza” frappe les cordes*. II. 1°. *Coups, volée*. 2°. *Attaque, combat, bataille, guerre*. 3°. *Monte* (de l'étable). 4°. *Frai* (des poissons). 5°. *Châtiment* (de Dieu), *plais, fléau*. I. (Obiectul pasiv e un lucru)

Cu înțeles abstract:

1°. Lovitură ritmică (cu un corp tare) în ceva; cfr. izbitoră. *De departe încep a bate cu muchile mai multor topoare în gheață, tot viind cu bătaia în spre producere*. ȘEZ. IV, 116²¹. † *Intr-o - de amar* = într-o clipă (cât ai lovi cu amarul în cremen). *Un stat nu se formează într-o bătaie de amar*. URICARIU, XIV, 147²⁴. | A fi în bătaia fierului, se zice de o poziție bună, avantajoasă, în care se află o prăvălie; loc pe unde trece lume multă; cfr. vad. BARONZI, L. P. I, 102¹; cfr. ZANNE, P. I, 166; V, 290 (cfr. bate A, I, 1°, b). | *De - (Plosca, în Dolj)* H. IV, 382 și *Bura 'n - SEVASTOS, N. 281¹*; sânt numirile a două danțuri țărănești. (Cfr. bate A, I, 1°, p).

2°. *Bătaia păpușoiului* (Roman) = desfacerea boabelor de porumb de pe cocean. Cfr. ZANNE, P. I, 265. (Cfr. bate A, I, 1°, f).

3°. - *la apă, la fereastră* = ciocănire, pocănire. *Cine bate la fereastră, Nevastă, nevastă?... - Omule, pisica noastră... - Nu-i bătaie pisicoasă... Cui bătaie ciocăiește*. TEODORESCU, P. F. 340. (Cfr. bate A, I, 2°, a).

4°. - *din aripi* = fâlfăire. *Se înălțau în zbor, cu rari bății de aripi*. SANDU-ALDEA, A. M. 89. (Cfr. bate A, I, 2°, b).

5°. - *de inimă (a ochiului, etc.)* = zvăcnire, palpitare (cfr. sărituri de inimă. LEON, MED. 121) (cfr. bate A, I, 2°, c și 3°, b). *Bățiile pântecului [calculii] sânt mai regulate*. I. IONESCU, C. 92. *Când pui capul tu pe pieptu-mi și bățiile îi numeri*. EMINESCU, P. 188.

6°. (Vân., Pesc.) Scornirea peștelui cu boldul (s. știoldiul), în boldire; sau a vântului cu bățiași și gonaci (s. hăitași), goană. *Bățiași, pe supă 'ndată!* Vântul bate de minune. *Luafă bătaia zns, din picuri*. ODOBESCU, III, 88. *La poște... cu bătaia (când îl ia la bătaie de la vale și-l apucă în vreo coadă)*. (Pietroșița, în Dâmbovița). H. IV, 155. (Cfr. bate A, I, 1°, e).

7°. Bombardare. *Celatu cu mare o a izbăvit de încunajurmea și băția carcarilor*. MINEIU, (1776), 160². *Tot scutul hotărâi bătaia Târgoveștei*. BĂLCESCU, M. V. 150. (Cfr. bate A, IV, 1°).

8°. Distanța până la care ajunge lovitura unui proiectil (adesea luată ca unitate de măsură); curba descrisă de un proiectil. *Se așezară... la o mânăstire... departe de celate de o bătaie de săgeată*. BĂLCESCU, M. V. 151. *Crăgoștii fac comună cu Presinenii, de care nu-s departe decât ca la o bătaie de pușcă*. I. IONESCU, M. 581. *În când socotește ea [propelița] că e în afară de bătaia puștei, zboară repede, scăpată, spre lăstar*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Când fură aproape de lup de-o bătaie de săgeată, puse Făt-frumos arcul la ochi*. ISPIRESCU, L. 75. | (P. anal.) *Făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor*. CARAGIALE, N. S. 39¹⁰. (Cfr. bate A, IV, 2°).

9°. Suflare (a vântului), cădere (a zăpezii, brumei, etc.), dorogire (a căldurii s. a. arștii soarelui), luminare (a lunii). (Cfr. bate A, VI.) *Eu mă împiedicai și, de bătaia vântului, căzai în mare*. PROLOG (1675), ap. GCR. I, 225¹⁰. *Din bătaia grindinei, brumei și din mări geruri ce se întâmplă uneori, se pricinuși locurilor lui mare pagubă și nedreptate*. (Mold., a. 1755) URICARIU, VI, 176¹⁰. *Mijloacele de ocrotirea sănătății și a frumuseții... Fereala capului gol de bătaia căldurii razelor soarelui*. FISCUPESCU, O. 185. *Petiționarii... atârnau în bătaia crăciului, de brațele spânzurătorilor*. IORGA, L. I, 330. *Boierii... jucând pe cai frumoși cu hamurile încinși în bătaia luiși albe*. SADOVEANU, SĂM. V. 933. *Măi puned Cam la stălpii coșului, în bătaia focului*. ALEXICU, L. P. I, 29¹. † - *de soare la cap, v. insolăție și soare-sec*. LEON, MED. 121. - *la cap s. - de cablă* = „așfixiere cu oxid de cărbune, provenit din cauza astupării pripse a coșului prin punerea capacului”. id. ib. 121. *În bătaia vântului* = în potrivă direcției vântului (cfr. în aretul vântului). ZANNE, P. II, 723.

10°. Sunetul ritmic produs prin loviturile limbii clopotului, prin mișcarea mecanismului unui ceasornic, etc. (cfr. bate A, VIII). *Bătaia clopotului te face a tresări*. C. NEGRUZZI, I, 243. *Cadența bătaia a unui orologiu de lemn*. EMINESCU, N. 35²⁰.

11°. Lătratul scurt și ritmic al câinilor (cu desebire al celor de vânat când au zărit vântul). Cfr. bate A, IX). *Părcu... se depărta cu pasul domol, în bătaia câinilor*. VLAHUȚĂ, ap. TDGR.

Concretizat:

12°. (Țes.) Bățătură (II, 3°), băteaII, I^o (în opoziție cu urzeală; cfr. bate A, I, 1°, d). [Dacă e] *urzeala bumbac și bătaia tot bumbac, [țesătura] se numește pânăz de bumbac*. (Smulți, în Covurluina). H. III, 430.

13°. (La cobză) Bucata de piele, în dreptul căreia lănturul lovește cordele. TDGR.

II. (Obiectul pasiv e o vietate)

1°. Loviturile ce le dă cineva cuivă s. pe care cineva le primește de la altul. (Când înțelesul e reciproc, se zice: *a-și da -*; a se lăd s. *apucă cu cineva la -*; când înțelesul e activ: *a da s. a frage cuied o -*; când înțelesul e pasiv: *a primi s. a mânca o -*. Pentru *bățiile* grave se zice, mai ales în graiul pop. și fam.: *de moarte* TEODORESCU, P. F. 461¹. - *sor cu moartea, o sfântă s. un puiu de -*, ISPIRESCU, L. 153. - *de la roată*, ZANNE, P. V, 542. - *muscălească*, ibid. VI, 213, etc.; tot astfel pentru noțiunea „a bate zdravăni, tare” se zice: *a zăntă pe cineva în -*, ȘEZ. IV, 17¹⁰. *a-l stinge din -*, JIPESCU, ap. GCR. II, 259¹⁰. *a-l răbăi în -*, POP, ibid. II, 356¹⁰. *a-l coși în -*, SBIEREA, P. 214¹⁰. *a-l mântui în -*, id. ib. 212¹⁰. *a-l face burduf de -*, ZANNE, P. III, 499. *a-l umfla în bătaii*, ibid. III, 499, etc., *a-l snopi în bătaii*, etc.). *Că robul drept frica băției face bine*. COMES, E. 19¹⁰. *Nu mai căde să va mână pe un om, de-l va sufla și-l a bate [și] den-*

tr'aceă bălbic i se va tâmplă moarte, atunce acceu aceneră să chiamă. PRAY. MOLD., ap. GCR. I, 121/27. *Baba se duce în poată, găbușe găina, o opucă de coadă și o ia la bătaie.* CREANGĂ, p. 69; cfr. ISPIRESCU, I. 66. *Țigănuș... apucă pe vizitla la bătaie.* SEZ. I, 6/1. *Bătaie ce i-o tras tală său, n-o fost de cele proaste.* *Ibid.* II, 154/. *Când imbraci o halnă pe dos, fără să observi, are să te bată cinecă, dar călcându-o în picioru, scapi de bătaie.* *Ibid.* II, 196/27. *Bătaie e din raiu.* C. NEGRUZZI, I, 251; PAMFILE, J. II. *Donă bătaie strică, dar donă mândrici nu.* *Ibid.*; cfr. ZANNE, P. III, 636. *Să te păzească Dumnezeu de bătaia muerii, a stângăciului, a ciungului și a schiopului!* SEZ. III, 81/27. *Spec. - la tâlpi, la palmă, pe umeri.* || P. ext. *A trage cuiță o - (la jocul în cărți, în șah, etc.) = a-l învinge (cfr. bate B, III, 2°).* || Fig. *- de-cap = frământare a minții, p. ext. trudă, muncă. Făcă ce făcu și-l puse și pe dinșu la bună rânduială, ca și pe ceilalți doi, dar cu mai mare bătaie-de-cap.* ISPIRESCU, I. 201. *După multă frământare și bătaie-de-cap, îi plesni prin minte că dacă se va încumări cu ulul...* MARIAN, O. II, 41. || † - de-cuget (s. a. cugetului) = mustrare de cuget, remușcare. *Cea mai mică vătămare întru cele dohovniciești aduce cea mai mare bătaie a cugetului la cei ce sânt bine-credincioși Domni și ocormurtorii noroavelor.* (Mold., a. 1804) URICARIUL, VII, 59/17. || † A fi pe - = a se vinde ca pâinea caldă (se zice despre un articol de comerț care are mare căutare). *Varza eră astăzi pe bătaie în țărș. Brașov (cfr. a se bate după ceavă: B, II, c) || A fi (s. a. ajunge) la - : a-ți veni rândul să bați (la jocul în cărți, de șah, cu mineca, etc.; cfr. bate B, III, 2°).*

2°. *Atac, luptă, bătălie, războiu. Să află... la ceasul războiului și bătaii.* BIBLIA (1688), 380. *Moldovenii... totdeauna aveă cu dinșii bătaie.* NECULCE, LET. II, 230/. *Bătaia troacească fină zece ani.* CALENDARIU (1814), 99. *Celor ce sânt Achili și Diomezi pe câmpul de bătaie se cade să le ierlăm a fi și Omeri.* ODOBRESCU, III, 48/. *Urleă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.* EMINESCU, P. 242. *Bate vântul peste paie, Trece vîntul la bătaie, La bătaia Turcului, în țara Muscovului.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 299. 3°. *Impreunarea (armăsarului cu iapa) (cfr. bate B, I, 1°, e). Amândoi acești harmăsarari bat herphelia din Martie și terminând în Iunie. Bătaia se face din mână, potrivindu-se iepele cu harmăsarii.* I. IONESCU, D. 262.

4°. (Despre pești) *Depunerea icerilor; p. ext. timpul când peștele își depune icerele.* COSTINESCU. (Cfr. bate B, IV, 2°).

5°. *Bătaia (lui Dumnezeu) = pederapsă, nenorocire.* (Cfr. bate B, V). *Nu ve veni cătră tine rău, și bătaie nu să va apropiă cătră sălașul tău.* MOLITĂNIC (a. 1689), ap. GCR. I, 286/12. *Caută cum îl loviră bătaie una peste alta.* ARHIVA R. I, 146. || *Bătaie-de-joc = luare în răs, batjocură.* (Se zice: a lua pe cineva în - s. a. face pe cineva de -). *Cine te-a pus la cale, să mă iei tocmă pe mine în bătaie-de-joc?* CREANGĂ, p. 83. *Ea le răspundă cu ciudă în bătaie-de-joc: „Da cum nul...”* *Id.* *ib.* 292.

[Plur. -tăi.]

— Din lat. *battalia*, -am (= *battualia*) „exercițiu de armă” (devenit, la Români, cel mai întrebuintat abstract verbal al lui *bate*).

BĂȚĂIOS, -OASĂ adj. v. *bătăș.*

BĂȚĂIT s. a. *Combat, guerre.* — (Rar; în poez. pop., în rimă) Participleul unui verb neîntrebuintat, *bătaie*, devenit abstract verbal. *Bătălie, războiu.* *S'a dus badea 'n bătaie.* *Nu știu, Dunărea-a trecut: De trei zile n'a venit.* HODOȘ, P. P. 217.

BĂȚĂIȚĂ s. f. (Rar) — Diminutivul lui *bătaie*

(derivat prin suf. -iță), întrebuintat mai ales în amenințări față de copii. *Acuși fi-o da o bătaie!* MARIAN. [Cu alt sufix: *bătăiață* s. f. LM.]

BĂȚĂITOR, -OĂRE adj., subst. 1°. *Frétillant, 2°. Hoche-quent.*

Adjectivul verbal al lui *bătaie* (derivat prin suf. -itor).

1°. Adj. Care bătaie.

2°. (Ornit.) Substantivat sub forma feminină. *Bătaitoare = codobatură, codobăta.* MARIAN, O. I, 327 (propriu zis: pasăre care bătaie mereu din coadă). [Și: *bătaitoare* s. f. MARIAN, O. I, 327; *bătaitoare* s. f. BĂRȘANU.]

BĂȚĂIŢŪS s. a. (Mor.) = *titirez*. DAMÉ, T. 153. [La DAMÉ, T. 175 se dă și forma — probabil greșită — *bătaios*, pentru „partea joagărului care se mișcă neconștient când ferăstrăul e în acțiune, numită și *bătaitoare* (4°)”.]

— Derivat din *bătaie*, prin suf. instr. -iș.

BĂȚĂIȚŪȚĂ s. f. v. *bătaiață.*

BĂȚĂL s. m. (Oierit.) 1°. *Bélier ou bouc châtre, ou devenu impuissant par l'âge. Bélier ou bouc duquel on attache une cloche, 2°. Bélier ou bouc (non châtre).*

1°. Berbec (mai rar, țap) făcut incapabil de reproducere prin mutilarea testiculelor s. (mai rar) ajuns în această stare în urma bătrâneții. „Când un berbec este scopit, se numește *batal*. Aceasta o fac numai locuitorii care se ocupă cu creșterea oilor, pentru a avea, pe lângă carne bună, și seu mult, căci un berbec necopit nu se îngrășă așa de tare.” (Pașcani-Stolniceni, în Suceava), ap. HEM. 2731. *Batal* este berbecul întors, iar cel lăsat de rudă sau de prăsilă se cheamă *taur*.” (Mățău, în Muscol), *ib.* 2731. „Dacă berbecii se castrază, se zice *batal*”. (Copou, în Iași), *ib.* 2732. „La berbecii întorși care nu se mai pot reproduce se zice *batali*.” (Slobozia-Conache, jud. Covurlui), *ib.* III, 400; cfr. Gărlieiu, în Constanța), *ib.* II, 270. *Batal = berbec* bătut”. (Bilciurești, în Dâmbovița), *ib.* IV, 56; (Găvănesti, în Buzău), *ib.* II, 79. „Și la țap scopit se zice *batal*”. (Jorșii, în Covurlui), ap. HEM. 2732. „Berbecule când este de 5-6-7 ani se mai numește și *batal*”. (Chiojdu-Băscă, în Buzău), *ib.* II, 27. *Ce-ți pare mai blând, mai plăpând, cu oișle, berbecii, mioarele, batalii?* JIPESCU, O. 48. || „La toți berbecii cu clopot le zice *batali*.” (Pietroșița, în Dâmbovița), *ib.* IV, 155. || *Sede batal = ca un trântor.* PAMFILE, J. II. *A sta batal la usă* (ca berbecii bătrâni) = „a se (inecă de capul cuivă.” (În Olt), ap. ZANNE, P. IX, 543. (De aci s'a născut apoi înțelesul de) *Stăturor, cu tot dinadinsul* (în expresiile): *Stă batal pe lucr = „cu tot dinadinsul” RĂDULESCU-CODIN. „Ți-l cu batal? = Intr'adina, serios.” PAMFILE, C.*

2°. (Cuvântul devenind din ce în ce mai rar, înțelesul precis s'a pierdut în unele regiuni și există numai amintirea că e vorba de un cuvânt privitor la puterea de reproducere a berbecilor, găsim tocmă înțelesul opus) *Bătal = berbec neîntors, cu aptitudini [de reproducere]*. PAMFILE, J. II. „Berbec necastrat.” *Id. c.* *Batal = berbec lăsat pentru reproducere.* (Pietroșița, în Iași), *ib.* VII, 355; „țap pentru prăsilă.” RĂDULESCU-CODIN. *Batal* [se numește] berbecul de la doi ani în sus.” (Sutești, în Brăila), ap. HEM. 2732.

[Și: *bătal* s. m.]

— Etimologia necunoscută. (E posibil să avem a face — precum s'a mai propus — cu un împrumut din turc. *battâl*, *leneș*, ieșit din uz, netrebnic, deșertat, decăzut — poate prin mijlocire bulgară: *batal* „părăsit, devenit netrebnic!” [cuvântul se găsește și la Sârbi și Albanezi]. Înțelesul românesc s'ar explica prin apropiere de „berbec bătut”).

BATAL s. a. *Fosse* (large et prolongé sur une grande distance à côté d'une chaussée ou d'un digue). — (In Ilfov; întrebuintat mai ales la plural) SaŃ larg prelungit pe o mare întindere, format sau din ruperea apelor, sau mai ales din săpăturile pentru înălțarea unei șosele s. a unui dig. [Șuvoalele coplesieră lunca Otleniți până în dighiu, gălășeră batoaurile și, nepulând răzbi mai departe, dăduseră târcol portului ce sta ridicat pe un tâpșan. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 927. [Plur. -latur].]

BATALĂ s. f. v. vatală; **BATALĂIE** s. f. plur. v. bătălau; **BATALANĂ** s. f. v. patalamă; **BATALĂN** s. m. v. bătăuș.

BATALĂU s. a., s. m. l. 1°. *Battoir, palette; pilon* (en bois); *gros marteau*. 2°. (Au plur.) *Chaploir et marteau des faucheurs. II. Courseur (de femmes)*. I. S. a. (cu plur. -iaie, -iaie, rar -lăuri) 1°. Băt, băt de bătut mincea; „mai u. loptăciă pentru bătutul rufelor, cămeșilor, pânzăturilor albe când le spală a. când le blește la gâră” (COSTINESCU), pisălog (de lemn), clocan mare (VICIU, GL.), „un băt scurt ca de o palmă și gros ca mâna, cu care se pisează usturoiul.” ȘEZ. VIII, 89; cfr. ibid. VIII, 35; cfr. JARREBER IX, 224. *Fu cumpulți bătută... coastele strujită cu bătă-lăuri*. DOSOPTEIU, v. 8: 64; cfr. 310.

2°. (La plur.) *Bătălăie* = [termen colectiv, unind numele a] două instrumente [a]le cosăului: bâtea, pe care se pune coasa cu gura, și clocanul, cu care se lovește în coasă.” ȘEZ. II, 149/2. II. S. m. (cu plur. -lăi). Fig. Om mueratic, muerotcă, „carele îmblă tare aug. muier.” LB; cfr. PONT-BRIANT; LM.

— Derivat din bat, prin suf. instrum. și augm. -lăiu.

BĂTĂLEȘ, -ă adj., subst. v. bătăuș.

BĂTĂLEȘ s. f. *Bataille*. — Luptă într'un războiu între două popoare; cfr. bătăle. *Acem și noi [piticii] într'un an bătălia odată cu cocoarele*. ALIXANDRIE (a. 1784), ap. GCR. II, 152/24. *Se făcu o singuroasă bătălie, intru care pieri sultan Gavri*. E. VĂCĂRESCU, IST. 260/15. *Curăă armele în ajunul bătăliei*. C. NEGREZUȚI, I, 7. *Poveștile bătrâne și glumele ale ostașilor îndăbiți în bătălie și neoi*. EMINESCU, N. 3. *Câmpul bătăliei*. FUNDESCU, I, P. 71/22. [Amfition] *cu să-i deprinsă [pe Ercule] în ale bătăliilor, îl luă totdeauna cu dinșul*. ISPIRESCU, V. 20/11. *Îndalțe împărăte... de când tot porți bătăie, Lacrămile cury păraie, Și de când porți bătălii, Rămân holdole pustii...* RETEGANUL, TR. 64/19. *Cuprinsă-i [oasta] de peire...* Căci se clatină, rărite, giruri lungi de bătălie, Cad Arabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie. EMINESCU, P. 242. *După bătălie, mulți viteji se-arată*. ZANNE, P. 119, 269. (Cfr. variante tot acolo și PAMFILE, J. II.) - cu țesuri, e numele unui joc. Cfr. PAMFILE, J. II. † (Incercare de românizare a cuvântului, cu înțeles spec. de „asediu”: bătărie. *Cetatea Bicanșului, după o bătărie de trei ani, fu luată*. ȘINCAL, HR. I, 15/2.)

— Din ital. *bataglia*, idem, probabil, prin mijlocire neo-greacă (βαττάλια) și românizat în ce privește accentul. TDRG.

BATALIÔN s. a. (Armată) *Bataillon*. — Trupă de ostași; cfr. roată, steag. *Sese batalioane de peles-trime*. N. COSTIN, LET. II, 67, ap. HEM. 2737. *De-abia puteă să-și ridice capetele, pentru cu să vază cularul batalionului*. BELDMAN, N. P. II, 131/15. *Fiecare pole neă două batalioane*. URICARIU, XXII, 439. *Voi, războinici țineri, drăgă batalioane, Fieca ale celor vestite legioane, Care înire popoare un nume ne-au lăsat*. ALEXANDRESCU, M. 33. *Se mișcă batalioane a plebei proletare*. EMINESCU, P. 122. *Forncutu-mi-o Ion Di Pa lui batalion, Să-i fac peană*

de bitron. MĂNDRESCU, P. F. 74. | Spec. (In armatele moderne) Corp de trupe de infanterie; cfr. escadron. *Regimentul are mai multe (trei s. patru) batalioane, iar batalionul are patru companii*.

— N. din ital. *bataglione*, idem. (La cronicari din polon. *batalion*).

BĂȚAN s. m. (Entom). 1°. Sorte de *cousin* (*Chironomus leucopogon*). 2°. Sorte de *taon*. 3°. Sorte de *bourdon*.

1°. „Un fel de țânțar mic, care trombură din piccioare când stă locului, numit și zgriburiclu.” MARIAN, INS. 310 (Valda-recea, în Făgăraș); cfr. ȘEZ. II, 149/22 (Munții Sucevi, Mold.); VICIU, GL. (Orlat, în Transilv.) [Și: bătăan s. m.]

2°. Un fel de „muște mari, roșietice, care se aază pe cai” (Viștea-de-jos, în Făgăraș), ap. MARIAN, INS. 310.

3°. Un fel de bărzaun. „Bătăin, pe auri și băzgariu, bombărită și bonzariu...” [D. ex.] *Am prins un băgășu; să-i iau miera*. (Cărta-săsească, în comit. Făgărașului.) VICIU, GL.

— Format din onomatopea *b(ă)!* (care imită sunetul produs de aceste insecte) și suf. -au.

BĂȚAN conj. adv. l. 1°. *Quoique, bien que*. 2°. *Pourtant*. II. *Au moins, du moins, même*.

Cuvânt întrebuintat la Români din Transilv., Ungaria și din Moldova, mai rar pe aiurea (d. ex. în Mehedinți, com. N. IONESCU).

I. Conj. 1°. Deși, cu toate că, măcar că. *Nici o dată nu mi-ai dat Bani de vin și de jucat, Băter și nu mă trudeș, Și tot (-totuși) ca ei nu trădeș*. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 226/19. *Astă fată se măriă, Bătr nu ști(e) face pită*. DOINE, 279. *Băter ai tu patru boi, Nu mă' mbiu noră lo voi*. POP. (în Maramurăș), ap. TDRG. (Une-ori urmat de conj. că) *Nu pentru deștoinicia faptelor, bătrău că să cucine să facem fapte bune...* N. TESTAMENT (a. 1645), ap. HEM. 2738. *Dar noi n'om mai face apă, Căci bătră cu slăntem doi, Noi nu ne temem de voi*. MARIAN, NU. 422.

2°. (In construcții negative) *Că tot nu...*, *In zadar* (s. de grabă) *că nu...*, știu bine *că nu...* *Dă mâna cu orșicine, Bătr nu-i voinic cu mine!* (sensul lui bătr este: *că tot nu...*) BIRIȚESCU, P. F. 40, 450.

II. Adv. (După ce *bătr* (că) a devenit sinonim cu *măcar* că, a putut fi întrebuintat și în funcțiune adverbială, cu înțelesurile: *Măcar, barem, cel puțin, înca, înca, chiar*. „In loc de *macar*, pe la noi se zice *mai mult* *barăm* și *bătr*, de ex. *Bătr o leacă de pă(ă)ne*” (Popoști, în Iași), ap. HEM. 2530. *Moși...* *au început unul câte unul a-și rade barba, până ce nu au mai rămas nici bătră unul să se îngroape cu barbă*. TICHINDEAL, F. 60. *In ajunul sfântului Vasile, toată ziua am stat de capul tatei să-mi facă și mie un buhaiu, ori de nu, bătr un harapnic*. CREANGĂ, A. 41/22. *Băgam de seamă că oarecare trecere la o fată mare puteam să am eu, bătr cât de cât, pe lumaș asta*. SADOVEANU, SĂM. V. 567. *Să stăm, Să mai cvoatăm* *Bătr două-trei cuvinte*. MARIAN, I. 503/22. *Ce focul, bado, te ține, De nu oii seara la mine, Bătr la două-trei zile?* JARNIC-BĂRSEANU, D. 237. | (Urmat de conj. de s. să) *Cu acestea bine am făcut, bătr și cu atele de ar fi făcut bine!* ȘINCAL, HR. III, 243/25. *Băteri de mi-ai fi spus!* FRÂNCU-CANDREA, H. 49. „*Și acum tot apă faci?*” *întrebă părintele Arbore*. — „*Tot, bătr să crăpe dracu!*” CREANGĂ, A. 141. *M'ăș abate pe la ea [— mândra]. Are rădă căni, m'or mușca; Bătr lup să mă mănânce, Pe la mândra tot m'oiu duc*. DOINE, 137. | *Bătr cât — măcar cât, ori cât, Bătr cât mi-ți dăru!* *Mie nu mi-a mai țigii* *În fară cu stoină*. BUD, P. F. 10. (Prin Biharia, întrebuintat și în exclamații) *Doamne bătr!* *Ce-a fi de ei!* POPILIU, BIIH. 1004.

[Și: bătăr, în Mold. și: bătăr. La Moși și: bătăr(I). Cu metateză: bătără. *Da ea tot s'a rumenit, Bătră-uu*

foiș de la plădă. (Dolhasca, în Suceava) SEZ. III, 125/2. Arare-ori și cu adverbialul -(ă)/și(i): bătarăș. VAIDA.]

— Din ung. bator „deși, cu toate că, măcar că”.

BĂTĂRĂȘI conj., adv. v. batar; **BĂTĂRIE** † s. f. v. bătălie, baterie; **BĂTĂRN**, -Ă adj., subst. v. bătrân.

BĂTĂRNIC, -Ă adj., s. f. 1°. *Appliqué, travailleur*. 2°. *Senecion (Senecio crucifolius)*.

1°. (Rar) Silitor, străduitor, harnic, abătător. *O albina îl și aude și, cum îi e felul ei, cotelitoare și bătărnică, să fugă la ariciu*. MUSCEL, 108.

2°. (Bot. Substantivat sub forma feminină) *Bătărnică*: plantă ierboasă cu frunze ascuțite, flori galbene și cu fructele acoperite cu peri acurți și aspre la pipăit. Crește prin tufșuri, pe marginea pădurilor, prin locuri umede și pe lângă vii. Se mai numește și: petimbrosă. [Cu alt sufix: bătărnică s. f.] PANTU, PL. || = cracialță. BĂRCIANU.

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între bătător și harnic.

BĂTĂTOARE s. f. 1°. *Battoir*. 2°. *Fleau*. 3°. *Claquet*. 4°. *Toquoir*.

1°. Lopățică de bătut până când se înalbește, a rufeie, când se spală. LM.

2°. Îmbliciu. Cfr. PONTBRIANT.

3°. Un fel de titirez care se mișcă cu bătai ritmice când joagărul e în acțiune. DAMĂ, T. 175; cfr. bătaius.

4°. O bucată de lemn oblongă s. pătrată cu care se bat ușor literele spre a se așeza la nivel, când se dă corectură s. se începe tipărirea în mașină. Înainte, și chiar azi încă prin unele ateliere, se zice călfață. G. IONESCU, C. T.

— Derivat din bate, prin suf. instr. -ătoare.

BĂTĂTOR s. a. *Batte*. *Battoir*. *Conteau* de la broie ou du brisoir. — Instrument cu care se bate ceva. Spec. Bătul cu care se bate laptele prins. „Când s'a înșecat bine, se la laptele la bătut, cu un bătător, care nu-l altceva decât o drugă, cu deosebire că, în loc să fie lată, e mai mult cilindrică; bătătorul are și el găuri ca și druga.” PAMFILE, I. C. 25. (Cfr. drugă, brichidău, berdedou, ferdeu, perdedou, măică, litică, roată.) Limba meliței. Cfr. DAMĂ, T. 139.

— Derivat din bate, prin suf. instr. -ător. (O formă battatorium, cu același înțeles, e atestată la scriitorii latini de mai târziu.)

BĂTĂTOR, -OARE adj., subst. *Frapper*, *frappant*. — Adjectival verbal al lui bate (derivat prin suf. -ător). *Bătătorilor deschide-le-se-va*. CORESI, E. V/11. *Fu bătut de patru bătători*. DOSOFTEU, V. s. 34; cfr. 69, 53, 2°. *Theoel...* *are bătătoriu de ciocane, faur de aramă și de fier*. BIBLIA (1688), I. În poartă își așeză o firmă bătătoare la ochi. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; cfr. CONTEMPORANUL, VI, 1, 98.

BĂTĂTORI vb. IV^a trans. *Battre* (un terrain). — A bate un teren (drum, arie, curte, etc.) spre a-l face tare și neted. *După ce să va isprăvi sămănatul, de să va țene gospodarul de acedă, va trebui să boroneze fața ogorului, și de va fi pământul ușor, să-l și bătătureze*. I. IONESCU, C. 59. *Acet pământ se bătăturește bine*. MANOLESCU, I. 18. [Și: bătături, (neobiefnuit); bătătura vb. 1°. Derivate: bătătorit, -ă adj. Când vrei să semeni bob, linte, ori mazăre, să nu le pui pe loc... bătătorit. SEZ. III, 150/11. *Drum nebătătorit*. BĂRCIANU; bătătore a. i., bătătorit s. a.]

— Derivat din bătătură (II, 29); cfr. deabătături.

BĂTĂTURĂ s. f. I. 1°. *Battlement*; *palpitation*, *pulsion*; *frappage*; *frottement* (de la chaussure).

2°. *Action de battre et d'aplanir* (un terrain). 3°. *Souffle* (du vent). 4°. *Portés* (de fusil). II. 1°. *Callosité, cal, cor, durillon*. 2°. *Terrain battu* devant la maison ou devant un cabaret (où l'on danse); *cour*; *parois*. 3°. *Trame*.

I. Cu înțeles abstract, exprimând acțiunea.

1°. *Bătăte*. *Bătătură* = percussio. ANON. CAR. *Auzind smei cei din curți bătătura în poartă, se minunau*. RETEGANUL, P. V, 71/11. *Urceaca inimii cea stângă cuprinde ca două unșe de sânge, care la loată bătătura inimii se deșartă*. CALENDARIU (1814), 104/11. [Cosașii] *știa... a o (= coasa)... bate după felurile vârlășimii a așii ei, ieșind din flocăre bătătură... o adevărată cădătură*. I. IONESCU, C. 112. | *Freacărea ghetelor, opincilor, etc. de picior. Strănsătoarea și bătătura continuă a opincii*. MANOLESCU, ap. TDRG.

2°. (Agric.) *Bătătore*a s. bătucirea unui teren. (Cfr. pârloagă). *Moldovanul știe că toloaca, pârloaga, bătătura sânt mijloacele prin care înnoește înecchițele lui ogoare*. I. IONESCU, C. 218. *Pământul se odihnește, se înnoește, rămânând sau în pârloagă, sau în bătătură*. Id. P. 226.

3°. (Rar) *Bătăte* a (vântului). *Niște lemne legate de copaciu... tot bontănea, lovindu-se la bătătura vântului*. SEIERA, P. 172/11.

4°. (Rar) *Bătăte* a (puștii, etc.). BĂRCIANU.

II. Cu înțeles concret, exprimând rezultatul acțiunii.

1°. Învertoșare a pielii (pe spinarea animalelor de muncă sau de călărie, produsă de frecarea șolei; pe palma oamenilor care lucrează mult, s. a. picioarele celor pe care li strânge încălțăminte, etc.). *O bătătură înfricoșată s'a făcut pe spinarea calului, din bătaia șelii*. LM. *Eu făcându-mi loc... călcând pe bătăturile moșnegilor...*, am aierat. C. NEGRUZZI, I, 58. *Palmele aceste fărâșăie ale noastre, străpuse de pălămidă și pline de bătături... vă sîn pe dumneavoastră*. CREANGĂ, A. 156. †† A călca (pe cineva) pe bătături = a-l atinge unde e mai simțitor. Cfr. ZANNE, P. II, 484.

2°. Teren bătătorit s. bătucit (pe care nu crește iarba) în preajma (în deosebi în fața) unei case (uneori sinonim cu curte (II, v. 158; v. 479, etc.), ogradă, ocol pentru vițe, loc liber dinaintea căruciumilor unde se face hora, locul dinaintea porții principale a unei biserică. Noi să nu cutesăm nici a mai prăsi vreun cal în bătătura noastră? ODOBESCU, I, 479. *Și mi-a plăcut în jurul meu Să văd flocăi pe bătătură, Și cobea cu isonună gură Să-mi zornăie corind merun*. COȘBUC, P. 17. *Veniți mai înte încoa, să vă acund eu în șira asta de paie din bătătură*. ISPIRESCU, I. 294. *În ajunul anului non... flocăii târâsc plugul cu care ară, pe la ficare casă, și aruncând grău pe bătătură, etc.*: „Să crească 'n pașu cât treștia, *În spic cât urabia*.” (Mărcineni, în Buzău), II, 157. „*Prapleac*” este un copăcel cu cincișiri... așezat în mijlocul bătăturii, în care ciobanii își pun târhatul și merindele. (Chiojdu-Băscu, în Buzău), II, 41. *Când erai a mea săbită, Ți-eră casa sugrăvită, Bătătura poroșdită Cu var și cu cărămidă*. SEZ. IV, 139/11. *Bagă ciurdă în bătătură*. BĂBICESCU, P. F. 375. [P. ext. Joc, danț (care se ține pe bătătura crâșmelor). *Ș'o ieșit [fata] la bătătură, Ș'o 'mplut locu' de untură*. SEZ. I, 165/11.

3°. (Pes). Firele ce se introduc prin urzitura unei stufe, (bătându-se cu vatalele), băteală, bătăte (I, 129), (în opoziție cu urzeală). *Firele întrebuințate la fesut sânt de două feluri: unele pentru urzeală, altele pentru bătătură, care se bat la fesut cu vatalele*. CREANGĂ, GL. *Cârpe de cap, unele cu urzala și bătătura de burangic, altele cu urzala de bumbac și bătătura de burangic*. I. IONESCU, M. 377. *Surtucul lui... eră mai mult urzeală de cât bătătură*. EMINESCU, N. 42. *Canură toarăș nu eră pentru bătătură*. CREANGĂ, A. 62. *Am un șem de mltăș, Și-l trimet la împărțenă, Să-mi șeasă o fesătură, Făr'o leac de bătătură?* [— Ghița.] GO-

NOVEL, C. 174. | (Fig.) *Ici și colî, se prind de la sine, în această bădătură de idei, florile strălucitoare, vii, ale caracterelor, isprăviilor și suferințelor acestor Doamne.* IORGA, CH. I, 7, 66.

— Derivat din bate, prin suf. abstr. -ătură.

BĂTĂTURĂ vb. I^a, **BĂTĂTURĂ** vb. IV^a v. bătători.

BĂTĂȘ, -Ă adj., subst. I. *Batailleur*. II. *Bat-toir* (dont on se sert au jeu de paume).

I. Adj. și s. m. Care caută bătaia, căruia îi place să se bată; spec. oameni din plebe (înarmați cu bâte), tocmiți să înceapă bătăi pe stradă (cu ocazia alegerilor, manifestărilor, etc.), cfr. ciomăgaș; (în diferite jocuri) cel care bate, care e la bătaie, cfr. PAMFILE, I, 2, 287, 314. *Obosind bădăușii, schimbărilor de puseră alții bătători.* DOSOFTEIU, V, s. 36. *Bădăuș nu-s, că toți mă bat.* CREANGA, A. 200. *Berebecii sînt bădăuși.* SLAVICI, N. 39. [Ercule] scîpă omenirea de niște astfel de împărați bădăuși ce tot cătau oamenii cearță cu lunănaș. IPSIRESCU, U. 54/55. [Cu alte sufixe: bătălós, -loasă adj. (și cu înțelesul de „năbădăios, apucat“). *Lupii mi-au mîncat nevasta... Treceai balta, luaiu alta. Aoleo, ce bădăioasă! Îmbătă tot năbădăioasă: Nici cu asta nu fac casă!* ALECSANDRU, P. P. 352/53. *Într'un copaciu găinos, Urîă un lup bădăuș?* (= Clopotul). M. T. FOLC. I, 539; cfr. GOROVEI, C. 25; (Mold.) bătălăs s. m. (dial. bătălós) ȘEZ. II, 126/127; (Transilv.; neînțeleșut) bătăcia s. m. *Țara [Paținaților] e mare... și sînt foarte bătoci.* P. MAIOR, ÎNȘT. 99; LB; (suspect) bătălós, -ă adj., subst. LR, IM.]

II. S. a. Lemnul cu care se lovește mincea“. ȘEZ. VII, 185; cfr. bătători'.

— Derivat din bate. (Pentru sufix cfr. cărbuș, jucăuș, în înțelesul I, pare a fi *bătdu + uș; în înțelesul II, alterat din bătăuș.)

BĂTCĂ s. f. (Agric.) = babcă. (În Mold. și Bucov.) Cfr. bătlălie. DAMÉ, T. 37; ȘEZ. II, 149/5; PAMFILE, I, C. 142; (Suceava, în Bucov.) com. G. TOFAN; HEM. 2739-40. *Cu de aramă bătce preste făleci fu bătut.* DOSOFTEIU, V, s. 12. *Iau dă-mi batca și ciocanul, din bledariu.* CONTEMPORANUL, IV, 828. [Plur. batce și bătce.]

— Schimbat din babcă, sub influența verbului bate (batca fiind unealta pe care se bate coasa).

BĂTCĂ s. f. 1^a. Sorte de monnaie. 2^a. *Unité de poids: 25 centigrammes.* (Prin Ban. și prin Munții-apuseni).

1^a + Monetă mică. Atestat numai la ANON, CAR. *Bapka, batka* = grossus. *Filer = batcă*; assarius. LEX. ROBB.

2^a. (Băieș) „Batcă = o măsură mică d. ex. de aur = assarius; [ung.] batka filler; der Pfennig. Denar.“ LB. „Batka = măsură veche = 1/4 gram. [D. ex.] *Din/tr'* un tar am făcut doi bani și o batcă = din 2 coșuri de piatră, am scoș 1 1/2 gr. de aur.“ VICIU, GL. [În sensul 1^a și: bapca s. f.]

— Din ung. batka (și sârb. *bapka*, turc. *babka*), idem.

BĂTCĂ s. f. (Ornit.) = pelican. MARIAN, O. II, 400. Cfr. babiță.

— Presupune un tip slav *balka (cfr. slav. baba „pelican“), prefăcut în batcă, sub influența verbului a bate (din aripi, cu ciocul).

BĂTCĂ s. f. (Iht.) Sorte de poisson. — (Cuvânt rar) Un fel de pește. (Slujitorii-Albotestei, în Brăila) II, I, 269 (Rosova, în Constanța) II, II, 299. Cfr. babă II, 1^a; babușcă¹.

— Din slav. *balka* (cfr. rut. *balka*: mai multe soiuri de pești cu cap turtit), schimbat sub influența verbului (a se) bate (B, IV, 2^a).

BĂTCĂ s. f. *Souricière; panier pour prendre les*

oiseaux. — Cursă de șoareci. Cfr. LB.; LM.; REV. CHIT. IV, 337. Cfr. capeană | „Coș împletit pentru prins pasări“. PAMFILE, J. II.

— Etimologia necunoscută. (Poate, un derivat al verbului bate.)

BĂTCĂ s. f. *Petite montagne. Pente d'une montagne stérile exposée au soleil. Sommet (de colline).* — (În Mold. și în Bucov.) Munte mai mic (ȘEZ. II, 23/3), deal, delușor (cfr. ION CH. II, 154); spec. arșiță (II). „Sihă, smidă sau pădure picată, arșiță s. bătcă.“ (Mălini, în Suceava), ap. HEM. 1748. *Pe la gura Părăului-râu, bătca Palmoșului.* DOC. (a. 1800), ap. IORGA, S. D. VI, 9. Întrebuințat adesea ca nume propriu. „În Bucovina există mai în fiecare sat câte un deal care se numește Bătca.“ MARIAN, J. P. restr. „Vârful unui deal.“ idem. *Vro cățica Tătari... se suiră pe bătca Tătarcei, adică pe vârful muntelui Tătarca.* idem, T. 248. *Aici în mijlocul băței dealului a pus sibastrul tăciunele jos.* (Straja, în Bucov.) ȘEZ. V, 35/36.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *botkó, bötök, bötök* „măciulie.“)

BĂTCĂȚĂ s. f. *Hauture (sur la pente d'une montagne).* — (În Mold. și Bucov.) Diminutivul lui bătca (derivat prin suf. -uș). „O înălțime (= ridicătură, proeminență) pe coastele muntelui.“ MARIAN; ȘEZ. II, 41er. *Frata, frate, frățioare, Sui-te colea 'n bătcașă, Și-mi taie, frate-o cărguță.* (Cotârșan, în Suceava) ȘEZ. II, 4er.

BĂTE vb. III. A. I. 1^a. *Battre* (le fer, des ceufs, le tambour, la faux à coups de martelet pour l'aiguiseur, le blé, le linge, des habits, la terre pour la rendre plus ferme, l'eau pour pousser le poisson dans des filets, la campagne, le pavé, les bois, etc.); *guler* (un arbre fruitier); *tramer*; *châtrer* (un bétail); *enfonceur, clouer, presser; blesser* (par frotement). 2^a. *Battre* (contre qqch., des ailes, etc.), *frapper*; *s'agiter, palpitier*. 3^a. *Se battre, palpitier, faucher* (fig.). II. *Battre* ('un contre l'autre), *se battre*. III. *Battre* (des mains, des pieds), *frapper, jouer* (à la balle, etc.). IV. 1^a. *Battre* (les murs d'une place avec de l'artillerie), *bombarder, canonner*. 2^a. *Porter. V. Attendre, s'attendre* (jusqu'à...), *arriver; monter* (à la tête). VI. *Battre, tomber, souffler, darder*. VII. *Battre* (la mesure). *Pencher, être incliné* (vers...), *tirer sur...* (en parlant des couleurs); *avoir de la sympathie* (pour...), *s'adonner* (à...). VIII. *Sonner, résonner*. IX. *Aboyer, japper*. — B. I. 1^a-3^a. *Battre* (qqn.), *frapper, rosser; haurter, cogner; frapper* (doucement sur l'épaule), *taper; courir* (une jument). *Se battre, se frapper*. II. 1^a-3^a. *Se battre* (contre qqn.), *lutter, combattre, livrer bataille, faire la guerre* (à...); *s'efforcer* (de...), *tendre* (à...). III. 1^a. *Battre, vaincre* (qqn.). 2^a. *Être plus fort que...*, *valoir plus que...*, *surpasser, l'emporter* (sur...); *gagner* (qqn. au jeu), *couper*. IV. 1^a. *Se débattre, se tortiller, s'agiter*. 2^a. *Frapper. V. Punsir, châtier*.

(Construcția: Funcțiunea verbului e transitivă: *bat un cui*, intransitivă: *bate vântul*, sau reflexivă: a.) cu înțeles reflexiv: *se bate cu pumnul în piept*, b.) cu înțeles reciproc: *s'au bătut doi oameni*, c.) cu înțeles pasiv: *amici se bat toamna*, d.) cu înțeles neutru: *mi se bate inima* = zvănoște. Adesea se construiește în mod absolut (eliptic). *Profesorii să nu bată în școală*. Înstruimental, când nu e subiectul propoziției, se exprimă de obicei prin prep. cu: *l-a bătut cu bătă*; dacă el e o parte a trupului, adesea prin din: *pasărele bat din aripi*. | Locul unde se dă lovitura se exprimă prin prep. în, pe, la: *l-a bătut în cap, pe spate, la tălpi*, sau prin de: *se bătău cu capul de zid*.)

Verbul a bate exprimă, în înțelesul său fundamental, o mișcare repetitivă sau ritmică prin care se lovește ceva de altceva.

A. Obiectul pasiv e un lucru (obiect neînsoțit).
 I. A lovi de repetiție ori cu un corp tare în altul. (După scopul urmărit, după instrumentul înțrebuințat și după felul în care se face lovirea, distingem o multime de nuanțe):

1. Tr. n. s. a.) (Cul.) A lovi de repetiție ori cu o lingură (făcătel, brighindea, măcă, etc.) bucatele (laptele, smântâna, ouăle, legumele, etc.) dintr'un vas, spre a le (a)mesteca s. frecă bine (cfr. alege (2^a), făcălul, făcăli, siel, răvărli, etc.). *În două albușuri de ouă proaspelte dintru aceluși băte, le cu două-trei mușeluge curate, într'o furturie, până să vor spumi.* PISCUPESCU, O. 303^{1/2}. *Au început a bate laptele până ce s'au ales untul.* DRĂGHICI, R. 140^{1/2}. (Mai ales la part.) *Un putineiu cu lapte bătut.* TEODORESCU, P. P. 170^{1/2}; cfr. MARIAN, D. 134. *Mazăre bătută.* P. ext. A - putineiu = a alege untul din lapte s. din smântână. *Vezi bate și putineiu, ca să alegei untul.* ȘEZ, V. 131^{1/2}. *Bate apa să s'aleagă unt.* Ibid. I, 220^{1/2} (se zice despre o întreprindere s. o muncă zadarnică; cfr. fran. battre l'œuf). Cfr. ZANNE, P. I, 98; IV, 161. *A bate apa în piină, cfr. apă.*

b.) (Fierăr. industr.) A lovi mereu (cu ciocanul, barosul, etc.) fierul (însoțit în foc, s. și alt metal) spre a-l da o anumită formă (s. a-l face mai vârtos). *Începând a bate herul pre ilu...* DOSOFTEI, V. S. 34^{1/2}. *Bate fierul până-i cald, cfr. fier.* P. ext. A - bani = a tăia s. turna bucați de aur s. de alt metal într'o anumită formă și a imprimă pe ele o legendă care le dă curs legal. *Își dăm slobozenie să bați bani însemnați cu caracterul tău în toată crâmea de la. ȘINCAL, HR. I, 240^{1/2}. Că de mult ce ești acut, Bani de aur ai bătut.* ALECSANDRI, P. 211^{1/2}. Spec. (În vremea mai vechi și pop. și azi întâlnim adesea adjectivul bătut ca atribut constant al diferitelor numiri de bani) *Taleri bătăți* (a. 1591), ap. GCR. I, 38^{1/2}. *Lei bătăți...* Zlot bătut. (a. 1662) URICARIU, XXIII, 251^{1/2}; cfr. N. COSTIN, LET. II, 39^{1/2}; MARIAN, O. II, 32. *Oaie de unt câte doi orți bătăți.* NECULCE, LET. II, 248^{1/2}.

c.) (Agron.) A lovi de multe ori cu un ciocan mic tășul coasei (așezat pe batcă), ca să poată tăia mai bine iarba. *Cosași, cor știa...* a. bate [coasa] după felurile vârtoșii a așii ei... I. IONESCU, C. 112. *La toată casa Bate coasa, Dar la mine N'are cine.* MARIAN, I. 538^{1/2}.

d.) (Țes.) A băga de-a curmezisul, printru firele urzei, alte fire și a le îndesa lovindu-le cu vatale. Cfr. H. III, 73; DAMÉ, T. 135; I. IONESCU, M. 690 (cfr. bătaie I, 12^a; bătătură II, 3^a; băteală; cfr. urzi). *Menșteriu (i) bătut/ef cu bambac.* (a. 1730) IORGA, S. D. V, 156. *Ileana Cosinceana... cum țesea, de câte-ori bătea cu brâgla, totdeauna țeseau câte două cătane îmbrăcate și 'narmate.* RETEGANU, P. V, 40^{1/2}. *La țesutul straielor, îndrugătura se bate cu pieptenele.* (Brașov). (Poet.) *Erăm să-ți țes o haină urzită în descănec, bătută 'n fericiere.* EMINESCU, N. 9^{1/2}.

e.) (Pesc.) A lovi mereu cu un băț (numit bold a. știoldice) pe sub pietrele unui râu spre a scormoni peștiu din ascunzătorii și-a-l face să intre în năvod (s. în rociu, etc.). Cfr. PAMFILE, J. II. *Un al treilea pescar vine cu luntrea și bate apa până ce se sfârșește de strâns tot năvodul.* I. IONESCU, P. 408. *Bățul intră cu plasa în gârle. Bățul în sus, bățul în jos, și pește să prină cătuși decăt.* IPIRESCU, L. 280^{1/2}.

f.) (Agric.) A izbi prin lovituri repetate (cu bățul, cu îmblăciul, etc.) o masă de produse vegetale, spre a face să se desprindă de paiu, de cocean s. de trunchiu sămânța sau fibrele textile (cfr. îmblăți, desghioacă, descoji, meliță, etc.). *În Iannarie se bate pânea (=grâu) și la arie și sub stodolă (sub titlul: Îmblătitul).* I. IONESCU, C. 5. *Au pus să trece cerealele și să bată popoșii.* id. D. 295. „Inul, cânepa se topește întâi, apoi se bat, ca să se aleagă e o bun de tors.” I.M. [Cânepa] uscată se bate, câte două trei fire de oală, și un scuan

lung (bunăci) așezat în aria șurii, ca să cadă să-mănța. HREBENEL, GR. P. [Inul] și bat, îl curăț, îl meliță, îl perie, îl torc. DRĂGHICI, R. 78. | Căcașii să dea stăpânului poruși... din tot pognonul de porumb, patru bătăne moșuri bătut. CARAGEA, L. 26^{1/2}.

g.) (Grădin.) A lovi de repetiție ori cu o prăjină crengile pomilor spre a face să cadă fructele (coapte). *Au răspuns că el i-au bătut [nucii], iar cât au luat dintr'înșii nu știe.* (a. 1766) IORGA, S. D. VI, 103. *Nu bate poamele ceale necoapte.* TICHINDEAL, P. 211. *Să nu bați merele până în ziua de Sf. Ilie.* ȘEZ, III, 48^{1/2}. † (Rar; în Ardeal) A bate cuiva perele = a repetă de mai multe ori un sfat ce-l dai cuiva. (Cfr. a-i tocă cuiva mereu la urechi). *Până un plecă [bărbatul] de acasă, bătutu-i-a muierea perele cum să se poarte de s'ar întâlni cu omul cel bun.* RETEGANU, P. IV, 25^{1/2}.

h.) A lovi de mai multe ori cu mâna s. cu un băț ceva (d. ex. în văcălia ciurului, în coșnița cu albina, în haină, etc.), spre a-l scutura (și a face să iasă grăuntele, albinele, praful, etc.). *Precum în ciurul cu găurile largi multime de grăunte miltetele punem și veșca ciurului dincoace și dincoloă balem și zbatem, din cele multe grăunțe carile întâi și carile mai pe urmă a cădea s'ar tâmplă, nu știm.* CANTEMI, IST. 190^{1/2}. *S'o bătut în câte și'n covală. De-o cernut făina toată.* ȘEZ, III, 244^{1/2}. | (Albin.) *Un grec, carele nu fost de au fost bătuț stupii lui Gavriță/ă vornicul și au fost dat stăbitor foc.* NECULCE, LET. II, 252^{1/2}. *În grupa aceasta se scutura toate albinele roinului celui nou, bătând tare coșnița.* ECONOMIA, 191. *Soldatul intră cu pantofii: îi luase lelea Ufo, să-i bată.* D. ZAMFIRESCU, R. 216.

i.) A lovi ceva de repetiție ori cu un mână (s. un ciocan), d. ex. carnea, ca să se frăgezască s. ghețele (pe calapod), ca să li se întindă pielea, s. rufețele muiate în apă, ca să iasă din ele săpunul și leșia, etc. (cfr. ghili, înalbi). *Își muia câte-o bucată de carne, bătându-o cu mâinul.* DRĂGHICI, R. 149. | *Cercând ciemelo, au zis Tulu că...* una e prea mică, să o ducă să o bată pre samfă. BARAC, T. 29. *Bate pânea la izcoare.* ALECSANDRI, T. 272.

j.) A produce cu un instrument muzical sunetul său caracteristic prin loviri ritmice. (Construit și intrans., cu prep. din s. In) *Bateți lămpâna și diceți în lăute.* DOSOFTEI, ap. HEM. 2728. *Răspunșiu c'un glas ce-mi tremură, ca și cum cineva ur fi bătut loaca pe beregata mea.* DELAVRANCEA, Ibid. 2729. *Tălpoiu' face iute o darabănă... și începe a o bate ca de răboiu: brr... brr... CREANGĂ, P. 310^{1/2}. *Veneau tobogării și trâmboșii, bătând din tobe și zănuind din trâmboșii.* IPIRESCU, M. V. 42^{1/2}. *Viteazu' ocoli pădurea înireagă, bătând din daie-reă.* id. U. 44^{1/2}. | P. ext. *Pentru care bătuse pristac (= dăduse de știre), adă acelu... îi va da...* FUNDESCU, L. P. 117^{1/2}. (Germanism) *Veneă gheural/ul cădare și striga din gura mare: „Bateți marș, bateți marș!” (= bateți toba de marș) HODOS, P. 228. (Frantuzism) *Cine a dat ordin să bată alarma?* (= să bată toba de alarmă). I. NEGRUZZI, V. 501. (Frantuzism) *A bate în retrager* = (fig.) a da îndărăt, a retracta cele susținute mai înainte. † A-i bate cuiva în strună s. a bate în struna cuiva = a vorbi în felul în care știi că-l face plăcere cui. *Femeia a priceput alăbucimea bărbatului și totdeauna i-a bătut în strună.* SEVASTOS, N. 3^{1/2}.**

l.) (Mold.) - *cârțile* = a jucă mult cărți (propriu: a le lovi mereu de masă). *Manea cu îmbrățeasa băteți cărțile.* ȘEZ, IV, 202^{1/2}. | - *telegraful*, p. ext. o depeșă (s. telegramă) = a telegraful (la baza expresiei e imaginea aparatului telegrafic pe care ț. cănește telegrafistul) *Ei? Nu bate telegraful?* CAI RAGALIE, T. I, 140^{1/2}. | - *în tipar* = a tipări. *Nevoim a le isprăvi [de tradus], ca și aceea în tipariu să să bată.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I, 290^{1/2}.

m.) (Păstor; mai ales la participiu: berbec bățut) A face un miel s. un ied incapabil de reproducere, zdrobindu-i testiculele (cfr. batal, întoarcă, jugăni); cfr. ȘEZ. V, 37¹²³; I, 100³¹.

n.) A băga, a implanta, a înțepeni, a vâri (cfr. a înfige) un corp ascuțit (ouă, piron, fărș, etc.) în ceva, lovindu-l de mai multe ori cu un corp tare (clocan, mal, etc.). *L-au muncit cu feliuri de munci, trestii pe sub unghii i-au bățut.* N. COSTIN, LET. II, 18¹². *Nuntașii ies afară, caută un par înalt, îl bat în mijlocul oprăzii...* SEVASTOS, N. 531¹. *M'au răstignit... Și ei că-mi băteau Prin talpe, prin palme Tot cuie de fier, ținte de oțel.* TEODORESCU, P. P. 27⁹. | P. ext. A fixă s. a înțepeni un obiect de altul bățându-l cu cuie, țintindu-l. *De-i găsi o pară frântă în toată casa, să mi-o bați în frunte!* ALECSANDRI, T. 1557. *Alții... să bătu... potocoveale.* ȘEZ. II, 10¹². | A împodobi un obiect, bățând în el ținte (pietro scumpe, etc.) închipuind un desemn (cfr. ferocă). *Pre făcătoarea de minuni scoasă a sfântului mucenic bățut-au însuși!* Neagoe-codă, cu cuișoare, un măr de aur curat. GAVRIL PROTUL, ap. HEM. 2696. | (Mai ales part.-adj.) Ferocit, brodat (cu fir, etc.). *Un cerc de aur bățut cu diamante.* EMINESCU, N. 6; cfr. CREANGĂ, P. 33. *Cu însemne de fuior, bățute pe la picior.* ȘEZ. I, 143¹². *Câmăși bățute cu fluturi.* SEVASTOS, N. 90¹; cfr. ALECSANDRI, P. P. 28⁹; BIRICESCUI, P. P. 262; TIPLEA, P. P. 33, etc.

o.) A îndesa ceva prin lovituri repetate. *Toader... întinse mâna la un cârbune... și-l aruncă în luleă, bățându-l cu unghia.* D. ZAMFIREANU, R. 239. Spec. (Oier.) *Bunătațea brăzei de oi atârână de la meșugul baciului de a prepara cașul și de la chipul de a o bate la putină.* ȘEZ. VII, 100. *Brânză bună, bățută în foale de căne.* (Cuvin, în Arad) ZANNE, P. III, 486 (se zice despre oamenii cu calități intelectuale, dar lipsiți de caracter). | P. ext. Part.-adj. *bățut* are adesea înțelesul de „îndesat, strâns,” spec. *flori bățute* ale căror petale sânt îndesate. *Varză bățută* (în opoziție cu înfăntă). Brașov. *Mac bățut* = mac de grădina (cu mai multe rânduri de petale). H. II, 289 (Paraschiol, în Constanța); cfr. MARIAN, I. 336.

p.) A bățători Pământul arat se bate și se înfoiește. I. IONESCU, C. 7. *Arta se bate bine.* LM. (Despre oameni) A lovi pământul cu piciorul, de repetate ori (jucând, tropăind), p. ext. a juca cu foc. *Se prind de mâni și se desprind... Și bat pământul, tropăind, în tact ușor.* COȘBUC, R. 21. [Polca] o băteam cârșos, când eram mic. ALECSANDRI, T. 1150. || A - drumurile (căile, ulițele, țările, codri, etc.) = a umbla mult (pe un drum), a face merou (s. larăși) o cale (m. ales pentru afaceri); a cutroiera (cuvânt care se întemeiază pe aceeași imagine); cfr. avergă, avergătură. *Nunai eu, rămas același, Bat merou același drum.* EMINESCU, P. 24. *Fîind s'oi bățut alăta amar de cale, o să...* RETEGANUL, P. V, 65¹². *Drăguș la, măi fărțate, Toate ulițele bate, Cu ulciac după lapte.* Idem, CH. 78. *Nu li-o mai dat pofta să bată drumul leșului!* ȘEZ. VII, 26. *Multe mări am trecut, Multe țări am bățut!* TEODORESCU, P. P. 173⁹; SEVASTOS, N. 109. *Ordonă să se ridice îndată mic și mare... și să bată codrii, ca să prindă pe fugări.* C. NEGRUZZI, I, 108. *A bate calea mănăzului,* cfr. a umbla calea mănăzului. ZANNE, P. I, 545. | A - mahalalele s. târgurile = a le frecventa neîncoțat, a umbla într'una prin... *Se înhătase cu cățica feciori de boieri și băteau mahalatele, ziua și noaptea.* GHICA, S. 40. *Dumnezeu... să te orbească, Să bați tu târgurile (ca corșitorii cei orbi), Cum bat eu grădinițele (venind merou să te înălțase)! DOINE, 266¹².* (În Ard.) A - sata 'n vergi = a cerpl. COM. CORBU. A - prundurile s. podarile (și: lela, treta, bambura, geambura) = a umbla de colo până colo (fără vreun scop s. vreo treabă), a hoinări, a strengări (de uindec) bate-poduri s. m. = pierde-vară, derbedou, hoinar (cfr. fran. *battre* de pavé). *Țață zălucă*

bate prundurile, după scâlțai. CREANGĂ, A. 13¹². A - laturile = a umbla răstăind, p. ext. a călca pe alturi, a (cu) greș. *Celor din Borca, fîind s'eu ugernice și cam bat laturile, li se cântă și lor după fapta.* ȘEZ. IX, 138. | A - câmpii = a vorbi altore decât ceea ce e în chestințe, a leși din subiectul vorbirii, a bălăui, a vorbi într'auri (cfr. a luă câmpii). *Drum bățut* = umblat, drumul urmat de toți (propriu și fig.); cfr. făgaș (văgaș). *Să lași codru' în stănga, și apoi fine tot drumul cel bățut.* C. NEGRUZZI, III, 218. *Mă, bădăță Gheorghioș, Bățutu-i drumul la leși!* Mai bățut la București, Mă rog să nu zăbocești. SEVASTOS, C. 66¹. *Foais verde bob năut, Lungu-i drumul și bățut: Nu-i bățut de cor cu boi, Nici de turmele de oi, Ci de ochisorii mei.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 200. *Puțini gospodari moldoveni sîu socotele repulate; mai toți ceilalți... se duc pe cale bățută, fără să-și mai bată capul de a mai socoti.* I. IONESCU, C. 243.

r.) (Mai rar; cfr. bățătură) A (în)glodi s. înglodă, a roade s. a răni pielea (prin faptul că ceva: jugul, saua, gheata, etc. apasă merou asupra ei). *Pînd nu-i își șaua din spate, Nu cezi în ce loc îl bate.* PANN, ap. ZANNE, P. I, 651. *Du-mi-te, bădăță, du-te, Cu piciorarele bățute, Cu opinculele rupte.* HODOȘ, P. P. 118.

2°. Intrans. (absol.) A da de repetiție ori cu ceva în altceva, lovindu-l. *Căldreși... în cași lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EMINESCU, P. 242. *Când bați cu băta în apă, plouă.* ȘEZ. III, 102¹². *A bate din s. în) palme, în pumni, din buze.* Spec.

a.) A lovi cu degetul s. cu pumnul de mai multe ori în ușă (s. în fereastră) spre a atrage atenția celor dinlăuntru asupra sa, a ciocăni, a pocăni. *Cine caută afia, și celui ce bate i să deșchide.* N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 2696; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 11; 133, v. || A - pe la ușile oamenilor (subînțeles: ca un corșitor) = a cere (de) pomână. RETEGANUL, P. I, 11.

b.) (Despre pasări și câni) A lovi aierul (s. pământul) de repetiție ori (cu aripelo s. cu coada), a da (din aripi s. din coadă); cfr. bățai, falfăi. *Un vultur bățut cu aripel și aducea vânt de-î (focul) apăfă.* MOXA, ap. GCR. I, 58¹². *Frișca (nume de cățea) se lipi la pământ, șchelăitând, apoi prinde a bate din coadă.* SADOVEANU, SĂM. VI, 335. *Cucoșu... a bate din aripi s'a cântă.* ȘEZ. I, 179¹. *Când rafele și găștele bat cu aripel în pământ, are să ploaie.* Ib. IV, 120¹². *Corbu'n aripi băte.* BIRICESCUI, P. P. 298. | P. ext. A fâlfai, a flutura (cu papucii scârșind). *Cu poalele'n vânt bățând... Ea la apă se ducea.* Ib. 263.

c.) (Despre inimă, puls, etc.) A zvâcni (repede) de repetiție ori, a palpita, a pulsa (și fig., ca dovadă a unei emoții s. iritații). *Înima... d'abia bate, în pieptu-mi.* MARCOVICI, C. 20¹. *Forica [cel] caru... Ar face pentru dînsu... O inimă scumpă de dragoste să bată.* ALECSANDRI, P. I, 129. *Tâmpla bate liniștită, ca o umbră eiorie.* EMINESCU, P. 185. | P. ext. *Eu și-s frate, tu mi-ești frate, În noi doi un suflet bate.* ALECSANDRI, P. P. 396⁹. (Cfr. I, 3, b.)

3°. Refl. (Nefiind vorba de flințe însuflețite, în-tâlnim această funcțiune deocamdată numai fig.) A se lovi de repetiție ori. *Se bat merou de maluri Șioate care poartă cadavre pe-a lor caluri.* ALECSANDRI, P. IV, 104. (Sau în cazuri spec., ca:)

a.) (Despre conținutul oului, când îl scuturi) A se lovi (de coajă) de mai multe ori. *Ouăle nu-s proaspete, se bat.*

b.) (Despre inimă, puls, etc.) A zvâcni repede de repetiție ori, a palpita, a pulsa (și fig., ca dovadă a unei iritații s. emoții mari). *Înima mea bate-se.* PSALT. (1652), 172 (= turbură-se. PSAL. SCH.; CORESI, PS.). [Calculul bolnav de apărindere de plămâni] i se bat flămâncările. CALENDARIU (1814), 162¹. *Puns un picior pe trupul său cel mort, care înoc se băte.* BELDIMAN, N. P. I, 129. *Sub pleoapele în-*

chise, globii ochilor se bat. EMINESCU, P. 185. Când se bate sprânceana unei fete mari... ȘEZ. III, 122₂. (Pop.) I se bate (variantă: îi joacă) colica în piept, se spune despre omul bătrân, cu'n picior în groapă. ZANNE, P. VI, 524.

c.) (Despre piciorarele calului, p. ext. despre cal) A se lavi s. frecă unul de altul în fugă, a se cosi. I.M.

II. („Lovirea repetată” devine „lovirea unui obiect de altul”). A (se) lavi (s. izbi s. ciocni) unul de altul. Trans. Peste cărfuri trace luna, Codru-și bate frunza în. EMINESCU, P. 151. || Refl. Frunza în se bate, în codru 'nflorit. ALEXANDRIU, P. I, 197. || Spec. (Grădin.) Perlele (merele, etc.) se bat = se strică lovindu-se (strivindu-se) una de alta. || Intrans. S'a 'nchinat, bătând din pînă. EMINESCU, P. 196. Bate din călcăie. RETEGANUL, TR. 168.

III. (Idea de lovire „de mai multe ori, una după alta” devine secundară sau dispare, fiind înlocuită prin lovirea „puternică, bruscă”). Intrans. A da tare (dată sau și de mai multe ori) cu ceva în altceva; (mai ales în expresiile): A - cu pumnul în masă de mână, cu pectorul (în pământ); de nerăbdare (mai ales despre cai) s. spre a amenința și intimidă pe cineva (despre oameni). La cealtele ceale de nuntă, în mâni plerind și în masă bătând, cântă. MSS. (secol. XVIII), ap. GGR. II, 51₁₀. [Iopelo] nechezu și băteau din picioars. EMINESCU, N. 20₁. Măică-ta... Vine'n casă măntoasă... Și bate cu pumnul'n masă, Că-i trebe (= trebuie) noră frumoașă. RETEGANUL, TR. 142₁₇. Scaraoschi..., mănios grozav, chemă înaintea sa toată drăcimea și bătă din picior, strigând... CREANGĂ, P. 57₁₉. || Trans. A - mincea, furca, etc.: a le lavi cu un băț, spre a le face să zboare într-o direcție anumită, p. ext. a se jucă de-a mincea, furca, etc. A bățul furca toată ziua și n'a făcut nici o treabă. (Cuca, în Covurciu), ap. HEM. 2724.

IV. (Despre arme de foc)
1°. (Învechit) Trans. și intrans. (Idea „lovire repetată” reiese limpede din înțelesul) A bombardă. Mocalii au început a bate Orul, din puse și din camarale. NECULCE, LET. II, 429₁₁. Încungurără cetatea, prind a o bate și a pune scări la muri. P. MAIORE, IST. 6. Băteau partea de sus a cetății, cu zeos tunari. BĂLCESCU, M. V. 151₁. Tunurile lor (= Leșilor) bat zidiurile aște necontenit, de cinci zile. ALEXANDRIU, T. 1494.

2°. P. ext. (intrans.) A ajunge cu lovitura. Iar de le-ar fi venit lor pre îndemână, și la bată pușcele departe, ca a Turcilor, n'ar fi putut fi înțicării atată de lung războiu. NECULCE, LET. II, 360₁₁. Și eră cetatea lui Por de patru ori căt bate săgeala. ALEXANDRIU, 124. I P. ext. (despre curba descrișă de glonte) A avea direcția în spre... Pușca asta bate ceea în dreapta.

V. P. gener. (trans. și intrans.) A ajunge. (Idea „lovire repetată” se recunoaște încă în cazurile următoare: [Hotarul merge] până unde bate apa heștelului Bahului. (Mold., a. 1742) UNICARIUL, V, 314₁₁. „Cum fi-i grîn”, coase Petriche 2^a - „Ban, cumetre, bun... bate la piept”. SANDU-ALDEA, U. P. 152. Bate barba brăile Și părul călcăie. ȘEZ. I, 44₁₇. A bate cu fruntea 'n nori (Slatina, în Olt) = „a fi înalt, mândru”. ZANNE, P. II, 161. || (Fig., do-gorarea fiind simțită ca o lovitură) La leși arde mare foc. Bate pară prin Mălești, Zbor tăciunii la Lăfești. ALEXANDRIU, P. 183₁₉. || (Despre foc, p. ext. despre băuturi) A - la cap = a se sui la cap, a picinui durori de cap, a ameți. Hei! aceasta-i altă băutură; bate mas tare la cap. SBIERA, F. 36₁₉. || (P. ext., fără să mai cuprindă ideea unei loviri). Ne-au ardat pre unde bate hotarul mânăstirii Sotoși. (Mold., a. 1734) UNICARIUL, XX, 222₁. Miște și imazuri, căt bate ochiul. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

VI. (La origine trans, despre grindină și ploale, exprimând „lovirea repetată” în pământ a stropilor de apă s. a boabelor de grindină; mai apoi și in-

trans., exprimând „căderea lor ritmică”. P. ext. și despre alte elemente ale naturii, păstrându-se însă, de cele mai multe ori, nota originală a „lovirii”. Astfel despre „brumă” se zice de obicei că dă, cade s. pică; când ne gândim însă la urmărilor stricăcioase ale acestui fenomen, zicem că bate; „vântul”, de obicei bate, când suflă (tare) izbînd în ceva; despre „soare” se zice că bate mai ales atunci când dogorește, etc.) A cădea, a da, a suflă, etc. Corabia eră pre mijlocul mării, înclătuit de valuri, că la bătea vântul dinaintea. VARLAAM, C. 257. Să nu fi și călatină gîndul, ca tresia cănd o bate vântul. ÎNVĂȚĂTURI (a. 1654), ap. GCR. I, 169₁₁. Au bățut toată ziua o furtună mare. AMIRAS, LET. III, 158₁₂. De va bate ploaia peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acol pământ. I. IONESCU, C. 30. De multe ori se întâmplă că brunete ce vin din răcoale de noapte bat porumbul și nimiceș: astfel toate ostenelile și speranțele cultivatorilor. idem, D. 146. Soarele acolo (= la tropi) bate drept, iar nu cheazăit (= pieșit). DRĂGHICI, R. 67₁₃. Codrul... își deschide a lui adăncuri, fața lunii să le bată. EMINESCU, P. 191. Stiele bat în lac, Adăncu-i luminându-l. idem, P. 10. Soarele bătea căldicel pe prispă. VLAHUȚĂ, D. 300. O lumină tristă... bate în gemuri, DELAVRANCEA, ap. HEM. 2706. Dumnezeu, ca să aperse pe credincioși, porunci vântului să bată asupra păgînilor, și tot fumul de la arme căzu asupra lor, de li orbea și li îneca. ISTIRESCU, M. V. 24₁₁. Cum cănea de bătea soarele în ea [în apă], o făcea de pieră a fi valurile ei valuri de aur și de pietre nestemate. STĂNCESCU, B. 87₁. Murgule, coamă rotată, Du-mă la mândra oată, Că fi-oiu face grajd de piatră. Vântul să nu mi le bată. HODOȘ, P. F. 47. Păcurar cu oile, De le-ar bate ploile, Să-ți omoare turmele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 279. Codrule cu frunza lată, Bruma cază, nu le bată. idem, 199. (Cfr. Pico bruma, nu te bată. DOINE, 97₁₂). Care fată n'a jucă, Bată-i piatra cănepa, Să n'abb ce melifa. DOINE, 281₁. Când vine o grime mare și are să bată zloata, se înfige toporul în pământ. ȘEZ. III, 49₁₁. Dacă în zina de Bobotează ca bate criciful, vor fi roade la bucate. idem, III, 46₁₇. || Fig. Bătut de brumă = albit (la păr), încrunțit, bătrân (cu deosebire despre persoane îmbătrânite). Auzi ghiușu!... Umbă să se însoare..., cănd li bătu de brumă! ALEXANDRIU, T. 941. || Fact. (despre Dumnezeu și despre sfinți). A face să bată. Bate, Doamne, vânturile, Să-mi pornească luntrile, Să mă duc la mândra mea, Să căd ce-o fi făcut eu. DOINE, 237₁₂. Pleacă Ioan bobotezând, Sfânt Ilie fulgerând, Sfântul Petre ploii bătând. TEODORESCU, P. F. 34. || (P. ext.) A distruge (recolta) cu aceste elemente. Și bătă cu grindire vinile [- vilile] lor și sicamenele lor cu brumă. PSAL. SCH., ap. HEM. 2706.

VII. (Idea „loviri” se pierde cu totul și se accentuează tot mai mult ideea „mişcării ritmice”).

1°. Trans. (În expresiile): - tactul = a marea prin mișcări regulate, cu mâna s. cu bagheta, tactul unei bucăți muzicale. | - mătăni: a face mătăni. Călugării se ridicau, făceau semnal sfânt și băteau metanii. SADOVEANU, SĂM. V, 976.

2°. Intrans. a.) (Prin asemănare cu limba cumpeni) A oscila spre..., a inclina spre..., a fi aplecat spre... Mîinea lui ca o cumpănă se clătina, cănd într-o parte, cănd în alta, dar tot spre înșelare bătea. CONTEMPORANUL, VI, II, 213. S'a înecat de căteva-ori să aște cam încotră i-ar bate gîndul fetii. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

b.) (Despre colorii) A da în..., a avea o nuanță de... Al ei (- al vulpii) păr în galben bate. ALEXANDRESCU, M. 339₁₁. Medalioane de teracotă smălțuită, în diferite nuanțe, care trec de la galbenul cel mai palid... până la tonurile cele mai variate ale cerdelui: prăzulin, întunecos și chiar bătând în albastru. ODOBESCU, II, 210. Capu-i bate 'n aurul, Ciocni-i bate 'n argințel. TEODORESCU, P. P. 39°.

c.) (În Mold.) (Construit cu prep. cu. Une-ori refl.) A avea trager de inimă către... a avea simpatie pentru... a se avea bine cu... a-i plăcea. *Oasa cea foarte puțină opă, și țarna mai mult bate cu omăt.* I. IONESCU, C. 230. *Mai potriviviți, unde să-i găsești? — Numai atâta mă îngrijește, că Lulușa nu bate nicidemi cu Guliță.* ALECSANDRI, T. 478. *Săteanul cu hurelea bate, căci mai în grabă îl face cu chef și hazul.* ȘEZ. I, 39/10.

VIII. Intrans. și trans. (Prin prefacerea instrumentului în subiectul propoziției, cfr. A, I, 1^a, J. Despre instrumente muzicale, clopot, ceasornic, etc., care produc un zgomot ritmic prin bătaia „limbii” s. ciocanului în clopot, etc.) A sună în mod ritmic. *Ceasornicul... bătea de se auzea peste tot târgul.* AMIRAS, LET. III, 151/10. *Meterheneasa Domnului... bătea în toate zilele chindia. Id. ib. III, 174/10. Ceasul cel după [= de pe] urmă a bătu pentru mine.* MARCOVICI, C. 10/11. *San-Marc [= ceasul din turnul bisericii Sf. Marcu] sinistra miezul-noptii bate.* EMINESCU, P. 56. *Când nu pniu să odănesc, Doba-mi bate să pornească; Doba-mi bate de pornit.* Nu cătă că-s ostent. JARNIK-BĂRSEANU, D. 302. *Când bătea ceasul la unu', eram gata ca pânău; Când bătea ceasul la doi, eram cu mândra-amândoi.* Ibid. 299, 300. | P. anal. *Ce naște în pădure și bate în sal?* (= Melița, melițoiul.) GOROEVI, C. 225. *Gura mână-ta Bate ca și melița.* TIPLEA, P. 50.

IX. Intrans. și trans. (Despre căne.) A lătră scurt și în intervale egale (cu deosebire despre câni de vânătoare, când dau de știre vânătorului ca a zărit vânatul; cfr. germ. Der Hund schlägt an). Când văsatul... stă pe loc cu să facă rezistență, atunci numai copoiul lătră, și aceeași, în limbajul vânătoriei, se zice: bat câinii. N. RUCĂREANU, ap. HEM, 1213/10. *Răsunetele dulci încă vibrau, când nu căne răsunase, bădănd ascuțit de trei ori.* SADOVEANU, SĂM. VI, 335. *Dacă erai să nu le muște câinii și să te lese în pace, cum îi cezi că sar la tine, să te tulpilești jos la pământ și să-i lași să te latre cât te place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat și de la o vreme te părădesc și se duc.* CREANGĂ, A. 68. *Auzi, mamă, câinii bat, întră pețitorii 'n sal.* MĂNDRESCU, L. P. 156/10. *Cănele care bate, nu mușcă furis.* ȘEZ. I, 220/10. (Cfr. Cănele care lătră, nu mușcă. ZANNE, P. I, 372.) | (Har, despre țară.) A călări. *Când țara (cofofana) bate (cărde ori strigă), își vor cenii musafiri.* ȘEZ. II, 65/10.

B. Obiectul pasiv e o flintă: A lovi de repezițe ori pe cineva cu scopul de a-l pricinui o durere și astfel a-l pedepsi (când e vorba de oameni) ori a-l mână a alungă (când e vorba de animale).

L. 1^a. Trans. (și absol.)

a.) (Înțelesul obiectiv) A lovi pe cineva de repezițe ori, a-i da cuivă o bătaie. *Anania dăzise celora ce sta înaintea lui, să-i bată lui rostul.* COD. VOR. 46/. (= porunci celora să-l bată preste gură. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). *Serbul... să nevoiască, căci să teame de stăpănu-său că-l va bate.* PARACLIS (a. 1661), ap. GCR. I, 180/10. *Și-i vouă bate cu toaie...* Și cu carya îi vouă bate. DOSOFTEI, PS. 306. *Hu-sain-beiu... au alergat... cu căcioca Turci... și au început a batore și a înprăștiera norodul.* NECULCE, LET. II, 252/10. *Mofoș îi sărătu mână, asemenea cănelui care, în loc să muște, linge mână care-l bate.* C. NEGRUZZI, I, 141. *A țesuț Bujor în fară, Bate, prădă, nu omoară.* Pe ciocoiți îi bagă 'n flară. ALECSANDRI, P. P. 156/10. *Ortomane, hoțomane, Bate-și negrul pe de întregi, Și te du și fuși de mine.* Ibid. 116/10. *Nu ești, taichii, de 'nsurat, Că, zdu, fetele te bat, Fetele cu furcile, Babele cu drugile.* BIRICESCU, P. P. 307/10. *Io-i fac zomă pipărită, Fl în zhibul, să mă bată.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 173. *În pădure naște, În pădure crește, Vine 'n sal și bate?* (= Bățul.) ȘEZ. I, 29. *Calu', unde te trănțește, acolo bate-l.* Ibid. I, 230/10. (Metafore, cu înțelesul de: a bate pe cineva tare.)

A bate ciobănește. ZANNE, P. IX, 216. *Să-l julece ru-*

șeste, Și să-l bată cădăcește. ALECSANDRI, P. P. 238/10. *A bate furcă pe cineva.* ȘEZ. IX, 114. *Și așă încins Ștefan pre aprigiți săi dușmani, bădându-i de la route.* MARIAN, T. 117/10. *Bietul băiat, bătuț măr de lată său, se întorcea...* MARIAN, O. II, 365. *Și unde mi se pun amândoi bejivii pe el și dă-i dă-i pândă-i sfărâcitură toate hainele, și-l bat ca mărul.* RETEGANUL, P. IV, 24/10. *„Așa e mamă, zise zmeul, plângând de frică, că-l bătea mamă-sa doboz, cănu se mândă.* Id. ib. I, 39/10. *Nuatași au srit la diasul și au început să-l bată și să-l bată, de-și mergea colbul [s. fulgii].* BIERIA, P. 289/10. *Poroncesă să-mi aducă niște palce, că am să-i bat la strou, să pomenească ei cât or trăi.* CREANGĂ, P. 305/10. *S'o batem gros.* BIRICESCU, P. P. 193. | (Figură etimologică) *Stăpănul m'o bate Bătușe de moarte.* TEODORESCU, P. P. 461/0 (cfr. fătu, ferechez, șpeti).

Spec. A - la talpe: (ora o pedepși obișnuită în vremile trecute; fig. (despre avere) a chełtu s. a risipi fără socoteală paralele. *Cei mai mulți s'au adăpostit prin curțile boieresti... trăind... fără grija de ziua de mâine; când puneau mâna pe căle-o pară, o băteau la tâlpi, pe must, pe cărnași cu lăntari la Filaree.* GHICA, ap. HEM, 2691. *Cea întâi treabă ce a să facă, o să fie să-i vândă stăvânișii de moșie care-i vezi da zestre și, după ce-i va bate la talpe, are să-i lepede fata.* C. NEGRUZZI, I, 239.

b.) (Construit cu prep. de.) A izbi. *leşi afară, soacră-mare, C'aducem pe noră-la(re). Ți-aducem un ajutor, Să te bată și de captor Și, ca să mă scimb-o dată, Să te bată și de catră.* MĂNDRESCU, L. P. 170. *Muiera rea singură își dă palme și-și bate capul de pereți.* ZANNE, P. II, 252.

c.) (Exceptional, bătaia nefiind dată cu putere, poate servi spre a arăta cuivă sentimente de bunăvoință; astfel o bătaie pe umăr din partea unui superior sau bătaia cu care mângăiem un dobitoc). *Așteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenească bătut pe umăr cu multă discreție.* CARAGIALE, M. 61. *L-a bătuț vodă cu mâna pe umăr, zicându-i: „Moșule, să știi că de azi înainte ești omul mieu!”* CREANGĂ, A. 20/10. *Bate colul, că s'o speriat!*

d.) (Expresii figurate și idiomatice) A - capul cuivă = a sta de capul cuivă, a se ținea stăruitor de cineva, a nu-l da pace. *De multă vreme Jos umbă după Junona, bădăndu-i capul și spinodul că moare de dragoste pentru dînsa.* IȘPIRESCU, U. II/10. *A-și - capul (rar firea) cu (mai rar pentru s. de) ceva = a se gândi mult, meru la ceva, a-și frământă mîntea, a chibzui fel și chip, a se ocupa intensiv cu ceva, a se interesa mult de ceva. *Pe trusa celestiale interese nu-și prau bași capul, și-și dreptate.* C. NEGRUZZI, I, 63. *Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost, O să-și bată alții capul s'o pătrunză cum a fost?* EMINESCU, P. 225. *Dar ce-mi bat eu capul cu cruii și cu împărății, și nu-mi cast de copilăria petrecută în Iumulești și de nevoile mele?* CREANGĂ, A. 74/10. *Mulți oameni și-au bătuț capul că de ce-i zic tutunulni „lă-măia-dracului.”* RETEGANUL, L. II, 64/10. *Dacă nu ești vrednic la o treabă, nu-ți bate capul degeaba.* ROMÂNUL GUMET, 39/10. *Împărăteasa... se cam necăjea, că ginerole ei eră șerpe, și mult și-a bătuț firea cum ar putea să măntuească fata ei de această rusine.* MERA, L. B. 15. *Bătuț la cap (s. - m. de) lovit - cu leuca) = (hop) într-o parte, țanțit, zărgbit.* PARN, P. V, I, 10; ZANNE, P. V, 388; MARIAN, O. I, 348. *A-1 - pe cineva gândul = a-veni un gând ademenitor și a fi preocupat de el, a-i da cuivă ceva prin gând și a nu mai scăpa de el, (mai rar) a frământă meru un gând în cap. *Une-ori îl bătean gândurile să-și facă seama singur.* IȘPIRESCU, L. 214/10. *Pe mine mă bate gândul Să las crângul, Să iau câmpul.* TEODORESCU, P. P. 289/0. *Căți frăgari pe la Arad, Alătea gânduri mă bat; Căți frăgari pe la Ineu, Alătea gânduri am eu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 139. (Poet.) *Armonia Codrului bătuț de***

gânduri. EMINESCU, p. 58. | A-1 - pe cinevǎ grija = a fi neliniștit s. muncit de o grijǎ, a fi tare îngrijat. *Când m'ar bate numai atâta grijǎ, mǎi femeie, ce mi-ar fi? Dar eu mă lupt cu gândul, cum să-i port de cheltuialǎ*. CREANGǎ, A. 120¹⁰. | A - cuivǎ obrazul = a-i face imputǎri (cfr. a-i scoate ochii); cfr. SEZ. II, 73³². *Sǎ nu-i batǎ obrazul bǎrbatului, cǎ a luat-o... cu cǎt îi pe ea*. SEVASTOS, N. 47¹². | A-și - gura degeaba (s. în vânt) s. (rar) a-și - limba = a vorbi în zadar, de-a-surda, fǎrǎ nici un rezultat. Cfr. ZANNE, P. II, 192, 226; PAMFILE, J. II. † A - cu gǎlceavǎ urechile cuivǎ = a supǎra pe cinevǎ cu plǎngeri, cu judecǎți. *Nu cumuǎ sǎ meargǎ la împǎratul sau la Domn, sǎ batǎ cu gǎlceavǎ urechile lui*. PRAYLA (a. 1652), ap. HEM. 2730. | A-și - picioarele = „a osteni umblǎnd, a umbǎ mult.” ZANNE, P. II, 412. *De geaba cǎ mai bateți picioarele, ducându-vǎ!* CREANGǎ, P. 246¹⁰. *Sǎracele fețe, Multu-și bat picioarele Pe toate rǎzvoarele, S'adune copǎ cioroasǎ, Fața sǎ și-o rumeneascǎ!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 439.

e). P. anal. (Despre armǎsarǎ) A se împreunǎ (cu iapa), a încăleca. *Acești harmǎsari bat herghelia începând din Martie și terminând în Iunie*. I. IONESCU, D. 262. *Stavole cine le bate? - Bate-le negrul...* POP., ap. HEM. 2730. | P. ext. (refl.) - pas, despre lepe). *Când o iapǎ se bate cu un mǎgar, atuncea mǎnzul se chiamǎ catǎr*. (Cristoști, în Botoșani). H. I, 57.

2^a. Intrans. (rar; construit dupǎ sinonimul) A da în cinevǎ. *Începǎ a bate iar în sfântul Petru*. SEZ. I, 264¹⁰. || (Mai ales în expresiile fig.) A - la ochi (mai rar: la urechi s. la auz) = a izbi vederea (s. auzul cuivǎ) prin neobișnuitul apariției, trezindu-i luare-a-minte, interes sau bǎnuialǎ. [Lapsurii] bǎteau prea tare la ochi ca sǎ nu le fi putut îndatǎ constatǎ. ODOBESCU, II, 395. *Se înfășurǎ o societate, cu numele de Klerie, nume modest, care nu bǎleǎ la auz*. GHICA, ap. TDRG. | † A - cu capul în pământ = a se umili cu poclǎnǎ. *Au venit osândiți și cu fața rușinatǎ și cu capul sǎu în pământ bǎleǎ*. OMILIAN (a. 1644), ap. HEM. 2693. | A - (cu vorba) = a face aluzie la..., a aduce vorba despre ceva, pe departe, a pișca cu vorba, a da ponturi. *Princip eu unde bate el (cu aluziile lui)*. PAMFILE, J. II. *Tot pe departe cu vorba tu bați*. COȘBUC, E. 158¹⁰. *A! înfeleg: bate în ciocoi*. CARAGIALE, T. II, 22¹². *Ea, biet, nu știu unde bate diavolul de smeu*. SPIRESCU, L. 125¹⁰.

3^a. Refl. (cu înțeles reciproc) A se lovi unul de altul. *Un bǎlaur..., care..., când șuierǎ..., flarele tremurǎ și se bǎteau cap în cap, de spaimǎ*. CREANGǎ, P. 121¹⁰. | Spec. | A se - cu pumnii în (s. peste) cap: de supǎrare mare, de desperare; în piept: în semn de poclǎnǎ (s. supǎrare), ori când cinevǎ se fǎlcește cǎ are sǎ arate lui vreo faptǎ mare. *Odatǎ înfeleg ele a se boci înndușit și a se bate cu pumnii peste cap*. CREANGǎ, P. 174. *Apostolii rǎmasǎrǎ gios și cu mare jalǎ cǎlǎtǎ spre ceru și sǎ bǎlǎ în piept și lacrǎmi pe fațele sale cǎrǎ*. VARLAAM, ibid. 2702. *Împǎrǎteasa... începǎ a suspinǎ și a plǎnge, bǎtându-se cu pumnii în piept și smulgându-și și pǎral, de supǎrare*. RETEGANUL, P. II, 29¹⁰. (Eliptic) *Femeia mea mǎdǎ (=maso) acolo, bocind și bǎtându-sǎ cu jale*. DOSOFTEIU, V. S. 56. | A se - cu mǎna (s. cu palma) peste gurǎ: drept pedeapsǎ pentru niște vorbe necoțite s. pentru cǎrțire în contra celor sfinte s. și înaintea unei întâmplǎri neașteptate s. îngrozitoare. Cfr. ZANNE, P. II, 188. *Nu mai faceți și tu atâta vorbǎ, cu fariseul cel fǎlǎrnic*. *Bate-te mai bine cu mǎna peste gurǎ și zi ca vameșul...* CREANGǎ, A. 17¹⁰. *„Sculându-mǎ sǎ mery sǎ mǎ culc, oameni buni, Doamne pǎzește”, (omul se bǎtu cu mǎna peste gurǎ) „cruce de aur în casǎ!” - pe gura femeii ieșea o parǎ roșie*. SEZ. I, 247¹⁰.

II. 1^a. Refl. (Despre doi s. mai mulți înși s. despro animale) A se lovi unul pe altul, cu scopul de a

se învinge; (despre popoare beligerante) a purtǎ rǎzboiu.

a.) A se luǎ la bǎtaie (s. la harțǎ), a se luptǎ s. rǎzboiu cu cinevǎ. *La beție, sǎ scǎdește și sǎ bǎte cu tofii!* PRAYLA MOLD. 145¹⁰. *Care crasii mergând sǎ sǎ batǎ cu alt crasii, au nu cu pǐdeǎ mainte sǎ și sfǎtueascǎ?* X. TRASTAM (a. 1648), ap. HEM. 2700. *Craiuǎ ședea într-o casǎ mai îndăntur, cu cei mai albi, și se bǎtea și se apǎrǎ de acolo*. AXINTE URICARUL, ap. GCR. II, 19¹⁰. *Fǎt-frumos își luǎ ziua bunǎ de la pǎrinți, ca sǎ se ducǎ sǎ se batǎ el singur cu oștile împǎratului*. EMINESCU, N. 5. *Am fugit... de frica unei cete de Turci, care se bǎtuse chiar atunci cu volintirii, la Secul*. CREANGǎ, A. 20¹⁰. *Vezi bivoliu aceștia în ocol? - Sǎ nu le dai mai degrabǎ drumul de aici, pǎnǎ ce nu s'or bate de moarte*. SBIERA, P. 121¹⁰. *Pentr-o fatǎ cǎt o ceapǎ Stau feciorii sǎ se batǎ*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 434. *A fost odăitor ca niciodatǎ..., de când se bǎteau în coadǎ în coadǎ*. SPIRESCU, I. I. *Se puserǎ a se bate în sǎbii*. RETEGANUL, P. V, 31¹⁰. *Sǎ ne batem în luptǎ dreaptǎ*. STĂNCESCU, B. 96¹⁰. *Strigoiul și strigoițele, în spre ziua de Sf. Andrei, se bat cu timbele de la melfoși și melfoaice, ori cu coase*. SEZ. I, 245¹⁰. *Ce sǎ faci? Cu Dumnezeu nu te poți bate*. COM. CORBU. | Spec. (în duel) *Și când cǎ bateți? C. NEGRUZZI, I, 210¹⁰*. | (Celor ce vorbesc nedolușit precum și celor ce mǎnǎncǎ cu lăcomie, ciofǎind, li se zice cǎ) *Se bat calicii s. Jilaniu s. babele s. lupii s. doi nebuni în (s. la) gura lor*. Cfr. ZANNE, P. 178. *Susana... Ce limbǎ greșitǎ, cǎ parcǎ se bat calicii în gura D-tale?* ALECSANDRI, T. 705; cfr. id. ib. 394. *Începǎ iarǎși a mǎncǎ, de pǎrea cǎ se bat lupii la gura lui*. SPIRESCU, L. 216¹⁰. *Se pun cu lupii ligniți împrejural mǎmǎligii și 'mbucǎ cu așǎ poftǎ, dǎpare cǎ sǎ bat doi nebuni la gura lor*. JIPEȘCU, ap. HEM. 2701. (Fig.) *Când se bate ziua cu noaptea = cǎnd se îngǎnǎ ziua cu noaptea, cǎnd însereazǎ*. COM. CORBU. | Spec. | A se - în parte: a se bate s. luptǎ așǎ, încǎt nici unul sǎ nu rǎmǎnǎ învingǎtor. *Generarii muscǎlețu au plecat cu oștile la Viana, și șosini, au șleat bǎtǎlie mare cu Franșozii, însă s'au bǎtut în parte, n'au fost biruințǎ cea de pe urmǎ nici a Muscǎlilor, nici a Franșezilor*. DIONISIE ECLESIAHUL, C. 213. *Bǎtǎnt ǎsta se bate în parte cu fatǎ-sǎu*. (Brașov).

b.) (Expresii figurate și idiomatice) A se - cu moartea = a fi în agonie. *Am oǎzut o ciorǎrǎ bǎtându-se cu moartea*. RETEGANUL, P. II, 66¹⁰. | A se - cu gândul (s. cu gândurile) = a se luptǎ s. munci cu gândul, a fi preocupat de un gǎnd s. de un plan. *Pururea sǎ bate cu gândurile, ziua și noaptea, cum ar face o corabie*. DRĂGHICI, R. 142¹⁰. *Euristeu se bǎtea cu gândurile, cum de nu se prǎpǎdește Ercole*. SPIRESCU, U. 43/. *Omule, pământ și lut, Ce te bați cu gândul mult? Ca mǎne-i mere (= merge) 'n pământ, Și te-i mirǎ ce-ai fǎcut*. SEZ. I, 50¹⁰. | A se - singur, de capul sǎu = a veni singur la o judecǎtǎ dreaptǎ, a se îndreptǎ singur. *Cu cearta tu faci om din el, losǎ-I sǎ se batǎ singur de capul lui!* (Brașov); cfr. PANN, P. V, II, 12. | A se - cap în cap (s. în cap cu...) = (despre un hotar) a se mǎrgini cu..., a ajunge pǎnǎ la....; (despre douǎ lucruri) a fi în contradicțiune unul cu altul. *Hotarul... se bate în cap cu Bǎrtești în apa Bahluului*. (Mold.). (a. 1745), ap. URICARUL, X, 93¹⁰. *Ce-mi spui d-tǎ azi, se bate 'n cap cu ceea ce mi-ai spus ieri*.

c.) (Fǎrǎ înțeles reciproc) A se - dupǎ (rar: la s. pe) ceǎ = a cǎuțǎ cu tot dinadinsul (luptând cu orice împotivitor) sǎ ajungǎ la cevǎ. *Muștele se bat la miere*. LM. *Văzând unii și alții figurile caele noav, sǎ bǎtea pre ele, de i le emulgǎ din mǎnd*. BARAC, T. 17. *Cum se bate toatǎ lumea...* *Dupǎ apǎ bunǎ și curatǎ, Apǎ sǎ se batǎ Toți feciorii, Toți tociniu, Dupǎ dragostele mele*. MARIAN, V. 106-7. În înțelesul acesta și:

2^a. † Intrans. (ltar).

a.) A se strădui, a tinde, a năzui (la s. spre...), a căuta cu tot dinadinsul, a face tot posibilul să... LB.; cfr. abate (I, 4^a). *Varla bătea să fie împărat, MOXA, 388/1^a; cfr. 382/1^a; 392/1^a Bate de-mi/ji dă ştire. DOSOFTEIU, V. S. 419/1^a.*

b.) A da (a începe s. a porni cu) războiu (impotriva) cuiwă. *Şi ieşi Gaal... şi au bătut cărăi Aimeleah şi gonî pro el Aimeleah. BIBLIA (1688), 181, 2. („I combattivit contre Ahiméleah“). Iar Măria-ta, cum ai văzut oastea mea, cum ai prins a bate, şi nu stăi să vorovim. NECULCE, LET. II, 358/1^a.*

3^a. Trans. (Numai cu complement intrinsec, în expresia veche şi pop.) A - războiu = a se război, a se luptă. *Să nu băteji cu dinşii războiu. BIBLIA (1688), 126. Ştefan-codă-cel-bun multe războaie au bătut; şi apă se aule din oameni teci şi bătrâni, că câte războaie au bătut, atâtă mândăritri cu biserică au făcut. NECULCE, ap. HEM. 2112/1^a. Unde-i cetelea mai tare, acolo bate dracol războiu mai puternic. CREANGĂ, P. 236. Neamju-ascute armele, Să bată sus războaile. ŞEZ. II, 10/1^a.*

III. (Ideea „lovirii“ dispăre, spre a face loc rezultatului) Trans.

1^a. A pune pe fugă (pe un duşman bătut), a învinge, a birui pe cinevă, a înfrânge (oştile cuiwă), a triumfa asupra cuiwă. *Crucea iaste armă coincărilor, că într'insă nedăjduind, întră în războiu şi cu puterea ei bată şi izbăndesc. VARLAAM, ap. HEM. 2707. Dând creştinii războiu Turcilor şi Tătărilor, i-au biruit şi i-au bătut peste putere, [în]căt au scăpat de acolo vezirul cu fuga. N. COSTIN, ibid. 2707. Să trimită împăratul cincşpezece mii de oaste..., să bată tot Zugaşul. NECULCE, LET. II, 336/1^a. Altesandrie, adică istorie lui Alicesandru Machidon, care au bătut toată lumea/şi toate împărățiile, şi toate crăile din/şa toată lumea/şi, şi le-au supus lui. (Titul Alexandriei din a. 1784) ap. GOR. II, 132/1^a. Fig. Când te bate foarte tare somnul..., mai multe zile şi nopţi de-a rândul (je semn că vei muri). MARIAN, I. 4/1^a. A năpădi. Pe Vulcan sudorii îl bat(e). SEVASTOS, C. 298/1^a. | A chinul. Vitele bătute vara de muscă, albesc. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 12.*

2^a. P. ext. (Pără a fi vorba de o luptă) A fi mai tare s. mai vrednic, a preţui mai mult decât altul, a fi superior cuiwă, a-l întrece, a-l dovedi, a-l rămănea. *Ştied că o vorbă dă matoroşii bato o suită de prouici de la mator. POFOVICI-BANĂŢEANU, V. M. 41. Doamne, Cuŭă, cât ești de frumusec, n'are maică-ta nevoie de ceare: baŭi o fată de boieriu. CONTEMPORANUL, VI, 486. Arundăşul nu pută răbdă privirea..., ci plecă ochii în jos şi înleze că de data asta are bătut. SANDU-ALDEA, D. N. 216. Năruel din fire bate învățătura şi-i mai pe sine decât dinas. SIERA, P. 247/1^a. O copră bună bate o vacă, din lapte (= o întrece). PAMFILE, J. II. A (nu) se da bătut = a (nu) se lăsa convins. ibid. [Sp. ec. (La jocuri de cărți, la jocuri cu mineca, la şah, etc.) A învinge pe cinevă în joc (când complementul e adversarul) s. a pune pe cartea altuia (s. a-l lua figura cu) o carte (figură) mai mare (când complementul e obiectul cu care se joacă). Fodericid... chemă pe cataful şi se puse la jucat stoz. Îi bătă toate cărțile de-a rândul. C. NEGRUZZI, I, 84. Pe la mese, se zăreau grupe de jucători de cărți..., fiindul cărțile într'o mână ce tremură, plesnind din degete cu cealaltă, înainte de a bate. EMINESCU, S. 37/1^a.*

IV. Refl. 1^a. A se zbate, a se zvărcoli, a se frământa. *Te baŭi pe iarăşi noaptea întreprăş, fără să adormi. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Unde ead neveste. Eu mă bat în apă lînd, Ca mreana la rezpezină. ZANNE, P. IX, 217. A se bate ca peştele (pe uscat) sau ca apa de maluri. LM.; ZANNE, P. I, 522; ŞEZ. II, 72/1^a. Cum se bate Dunărea, o numele unui danţ ţărănesc. JIPESCU, O. 52.*

2^a. P. anal., se spune despre peşti, că se bat, când îşi depun ouăle (icerele). COSTINESCU; LEON, ap. TDRG.

V. Trans. (Ideea „lovirii“ dispăre, spre a face loc

scopului): A pedepsi, a ajunge pe cinevă ceva, (mai ales când subiectul e Dumnezeu). (Poarte întrebunţat în blesteme; uno-orice aceste imprecățiuni, când subiectul e „norocul s. fericirea“, chiar şi „harul, vina, pustia, părădnicul, cucul, etc.“, se spun mai mult în glumă, fără intenție rea). *Atunce dzise Pacelu cădră elu: Bate-te-o Dumnezeu, părăte vărutiu. COD. VOR. 46/1^a. Dumnezeu-i-au mai bătut cu o iară foră mare. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 272/1^a. Bău, stăpănu, pre cui se să luptă pururea cu mine. MINEIUL (1776), 47/1^a. Bată-te părădnicul, să te bată!... Sezi biușor. ALEXANDRI, T. 392. Un paj... Cu obrăjei ca doi bufoiri De rumeni, bată-i vina. Se furișează părădilor. EMINESCU, P. 270. Soarlea pe neidrepi mă bate. COBUC, P. 131/1^a. Dar ac... eadul îl bătă atât de cumplit seceta... SANDU-ALDEA, D. N. 240. Apă e tinerul ista, bată-l să-l bată, zise moș Bodrănuș. CREANGĂ, A. 97/1^a. De-i găsi una ca mine, Tin'o Dumnezeu cu bine; De-i găsi mai blăstămată, Dumnezeu cu ea te bată. BOINE, 236/1^a. Nu ești cilele mi-s rele, Ori mă bat faptele mele, Nu ești cucul mi-este rău, Ori mă bate Dumnezeu. Nu mă bate, sfinte Doamne, Nu mă bate cu canoe. Dacă nu m'ai fost bătut, Când faptele le-am făcut. JARNIK-BĂRSEANU, D. 194. Bate-mă, Doamne, cu băta, Nu mă bate cu urta. id. D. 430. Bate-mă, Doamne, să zac într'o grădină cu mac, Cu mândra pe după cap! ibid. 382. Un bătut de Dumnezeu, Aclea-i bărbatul meu. ibid. 174. Fata popii cea bărnace, Bat-o cucul, mult îmi place. NETEGANU, TR. 99/1^a. Bată-ă hazu, neveste, Gură ca la voi nu este. ŞEZ. I, 104/1^a. [Făt-frumos] eră frumos de pică, bătă-l cărnă! STĂNESCU, B. 145/1^a. (Cel care vrea să fi crezut, se jură, zicând:) Să mă bată Dumnezeu (s. crucea, s. Maico-precista, etc.). Să mă bată Precista, De-oiu iubi pe cinevă, Făr' singur pe dumneata. JARNIK-BĂRSEANU, D. 51. [Al] bată-l-crucea s. bată-l-nouă-tămăi = ucigă-l-toaca, diavolul. Al bată-l crucea, isbit de puterea sfintei cruci, ca de trăsnet, date să se arunce în balla din apropiere. MARIAN, INS. 133. Vini al bată-l crucea şi să ia cănt. ALEXICI, L. P. I, 260/1^a. Dar din ce creştos [copilul] mai mare... din aceen se intrăsur părinții mai tare, fiindcă eștiu bine, că azi-mănu pe veni bătă-l-nouă-tămăi să li-l ducă dinaintea ochilor. MERA, L. B. 217. [În loc de bată se întrebunţează uno-ori formele scurte: 'ată s. bato. Cfr. HEM. 2031. Ată-te Dumnezeu, calcule. (Chiojdu-Băscu, în Buzău), ap. HEM. 2031. Tă-ă pustia, privighetori, să te bată, că ești cu o dragostie bine! CREANGĂ, P. 132/1^a.]*

†† A-și - Joc de cinevă (s. de ceva) = a face pe cinevă de răsul lumii, a-și răde de cinevă, a lua peste picior, a lua în rău; sp. ec. (despre femei, adesea) e la face de răsul lumii, necinstindu-l-o, a le seduce; (despre lucruri) e la face fără nici o grijă, rău, prost, etc. (cfr. batjocuri). *Domnul bate-și/i giuc de ei. PSAL. SCH. 4/1^a. (-răde-și de ei. CORESI, PS.). Dacă mă vede că-s o vădușă sermană... mai trebus să-și bată joc de casa mea? CREANGĂ, P. 28/1^a. Voiă să-l piarăș prin viclenie, și apoi să-și bată joc și de mă-să. ISPIRESCU, L. 128/1^a. De-i luă o gâlbioră, Deu Dumnezeu să moară, S'apoi să vii iar la mine, Și eu să-mă bat joc de tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 261. (Constructul cu acuz; neobișnuit) Ce te este lor [părădilor] a batere jocuri pr creştini? M. COSTIN, ap. HEM. 2727. | A-și - menstrele = a răde s. a-și face haz (de cinevă s. de ceva), s. a-și face, neimpiedecat, orice poftă. [Frații cei mai mari] pe din dos... își băteau menstrele, cum voiau, își dedeau canoe, de rădeau... ISPIRESCU, L. 37/1^a. Lasă, lasă, n'au să fie căt lumea miplidele asea, nu că vești bate voi mult menstrele. CONTEMPORANUL, IV, 503. † A - pizna cuiwă = a învidia pe cinevă. *Măhal, deaca vără că vine leul cel cu năru de fieră, se duse de voe-și și lășă scaunul celui ce-i bată mulți pizmă muncitorului. MOXA, 383. Doi nevoz/i, ce-i bătă pizmă, îl viclenie! DOSOFTEIU, V. S. 48.**

[In unele părți ale Munteniei, se zice, cu trecere la conjug. a II-a, în pers. 4 și 5 prez. indic. și conj. bățem, băteji; să bățem, să băteji. Cfr. faec, vol. II, p. 22. | Familiar, cu funcțiune substantivală, în expresia: „un puin de bate = o bătaie trăsnică”. CREANGĂ, *Gl. Dându-mi... părintele Isaia un puin de bate, așa din senin...* CREANGĂ, A. 80. | Derivate: bățut, -ă adj. (cu înțeles pasiv). Spec. (substantivat sub forma fem.) bățuța s. f., numele unui danț (Ărăneș și melodia după care se joacă. (Atestat mai întâi la) ANON. CAR. Cfr. SEVASTOS, N. 280/11; PAMFILE, J. II; PĂRVESCU, C. 21; etc. (Cfr. A. I, 1^a, p.) *Toboșanca... e un fel de bățuță în loc, întreruptă prin învârtiri în droapă și 'n stângu.* (Hațeg), ap. HEM. 1528/2. *Când aude Românul cântărul cântând bățuța sub umbra, și întră dracu'n opinică și joacă până moare.* ODOBESCU, II, 528; cfr. IPSIRESCU, L. 238; MARIAN, I. 220; ȘEZ. IV, 236/12. | bătere s. f., bătuță s. a. (amândouă mai puțin obicnuite decât bătaie). *Blanda bătere de vânt.* EMINESCU, P. 58. *Bătera ochiului.* MARIAN, I. 3. *Bătera-de-joc.* POP., ap. GCR. II, 358/12. *Bătera alțișii.* | *Incepă a bate iar în sfântul Petrea. Apoi, după ce s'a mulțumit de bătu...* ȘEZ. I, 264/12. *Bătuțul snopilor.* GOLESCU, I. 5. *Bătuțul inului.* I. IONESCU, C. 146. *Bătuțul doberlor.* MARIAN, I. 32. *Bătuțul armăsarilor, al berbecilor.* Cfr. ȘEZ. V, 37/12. Spec. „*Extremizarea trântorilor, trântorit*”. MARIAN, INS. 146. *De-a bătuțele e numele unui joc cu mincea, descris la PITIȘ, ȘCH. 234.]*

— Din lat. *battēre* (*battnere*), idem (însă cu un înțeles mai restrâns decât în românește).

BĂTEA s. f. I. *Battoir, triquet*. II. 1^a. *Mossette* (*Typha angustifolia și latifolia*). 2^a. *Ruban-œuf* (*Sparganium ramosum*).

I. „Bățul cu care se bate mincea”. MARIAN. II. (Bot.) 1^a. = *păpură* LB.; CHICAC, II, 10; BĂRCIANU. 2^a. = *burdagan*. BĂRCIANU.
— Derivat din *băta*, prin suf. dim. -ea.

BĂTEALĂ s. f. I. *Trome*. II. 1^a. *Battant* (d'un métier à tisser). 3^a. *Sourcière*. 4^a. *Clauet* (de moulin). I. A bstr. (Mold.) Numai în expresia (rară): *A sta cuivă - să...* = a sta de capul cuivă să... *Le-a stat căuțele beșilor moșnegi, s'o mărite.* CONTEMPORANUL, V, 1, 100.

II. Concretizat. 1^a. (Țes.) Bătuțură (5^a). I. IONESCU, M. 630; LIUBA-IANA, M. 118; PAMFILE, I. C. 211; BĂBENEL, GR. P. *Cum s'a necesit urzica cu băteala, așa să se necesesea tinerii unu cu altul; să se îndrăgăscă și în feciorie să trăiească.* MARIAN, NU. 512.

2^a. (Țes.) *Vatale* (Olt). ȘEZ. VIII, 147; (Sălăjești, în Tecuciu) HEM. 2735. [După DAMÉ, T. 135, plur. *băteali* ar însemnă cele două brațe verticale ale vatalei.]

3^a. *Cură de șoareci.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN, V. BIANU, ap. TDRG.; STAMATI; LUPĂȘCU, ap. CIDDE. Cfr. *bateală*.

4^a. (Mor.) *Tîțerez*. DAMÉ, T. 153. Cfr. *bătuțiuș, bătuțoare* (3^a). [Plur. -teți.]

— Derivat din *bate*, prin suf. subst. -eală.

BĂTELINTE s. f. 1^a. *Terrain foulé ou battu; enclos pour le bétail, parc. Lieu de vendes-cous*. 2^a. *Souffle du vent*.

1^a. (Mold. și Bucov.) Loc s. pământ bătuțorit (mai ales de vite. ȘEZ. V, 37/12; H. III, 309); cfr. *bătuțură, bătuțoie*. ȘEZ. V, 37/12. *În pomei bătește să se prefacă.* CANTEMIR, IST. 307. *În bătește mai bine se face hrîșcă decât în pământul cele nouă.* I. IONESCU, C. 104. † *Bătelistea dracului* = „locul unde joacă s. calcă dracul” (Bucov.) | P. ext. „*Loc de întâlnire*”. CREANGĂ, GL. (propriu: bătuț de cei mulți care se întâlnesc acolo). *Mai pasă de două ochi*

cu... băieții și fetele din sat... pe la scîldat, în cîerul [- cîairu] Cucusul, unde eră băteșteștea flecări și a fetelor, doriți unii de alții toată săptămîna, de pe la Iscru! CREANGĂ, A. 51. *Co-a ajuns livada mea, băteșteștea noastră?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. | Fig. *Lumea largă eră acuma băteșteștea vitejilor lui.* SHERA, P. 122/2.

2^a. (Rar) Bătaie a vîntului. *Într-o vreme, vîntuș eră băteșteștea a încetat.* DUNĂRANU, CH. 180.

— Derivat din *bate*, prin suf. loc. -ește. Cfr. *bațuțe*.

BĂTE-PÔDURI s. m. v. *bate*; **BĂTER** conj., adv. v. *batăr*.

BATERIE s. f. *Batterie*.

1^a. Unitate tactică de artilerie: o reunire de patru (șase sau opt) tunuri cu materialul și oamenii cu ele servese. *Bateriile române... întrefîn... un foc viu și neîntrerupt.* MAIORESCU, D. II, 81. *Terasamentele care ocrotese tunurile așezate spre bătaie.* *Deodată Carol Domnul, urcat pe-o baterie, Vîntului din fața s'arătă cu mîndrie.* ALECSANDRI, P. III, 485. Fig. *Tatăl meu e iritat; are să îndrepte spre noi toate bateriile sale!* I. NEGRUZZI, VI, 84. † (Incercare de romanizare a cuvîntului) și: *bătărie*. *Luând bătria, o au aruncat în șanșul celdăii.* ȘINCAI, HR. II, 117/12.

2^a. (Fizică) *Baterie electrică*, rennirea mai multor butelii de Leyda, de elemente voltaice, destinate a produce descărcări electrice s. un curent electric. | Fig. (expresie glumeață) *O sticlă cu vin împreună cu una cu apă minerală, așezate într'un vas cu ghiășă.* *În grădina, din toate părțile se aude strigătele obicnuite: băteie, o baterio!* DELAVRANCA, ap. TDRG. [Accentuat și: *baterio*.]

— N. din fran. (derivat din *battre* „a bate”).

BĂȚI vb. IV^a. *Frapper* (qqn.) *à coups de gourdin ou de trique, bâtonner, triquer*. — (Rar, în Banat; formațiune glumeață) *A bate cu băta*. *Eu lașcu atunci un băi, Prinsesu cocopul chiar de gât, Și începui a-l băti, Să mă neceși și pre mine a minți!* CATANĂ, P. I, 7.

— Derivat din *băt(ă)*.

BĂȚIC s. a. v. *embatic*.

BĂȚIC, -Ă subst. Diminutivul lui *băt*, -ă (derivat prin suf. -ic), cu înțeles desmiardător. *Bunic, bunică, tata-bătrînul, mama-bătrîna.* *Bătica Sanda.* PAMFILE, J. I, 357. Cfr. *băc*, *băcă*.

BĂȚIC s. a. (Dog.) = *bașchie*. DAMÉ, T. 87; PAMFILE, I. C. 161.

— Poate, derivat din *băt*, prin suf. dim. -ic.

BĂȚICĂ s. f., **BĂȚICUȘ** s. a. v., **BĂȚICIE** s. f., **BĂȚICEL** s. a., **BĂȚICUȚĂ** s. f. v. *bătuță*; **BĂȚIȘOȘ** s. a. v. *bețișoș*; **BĂȚIȘOARE** s. f. (Ornit.) v. *bațăitor* (2^a); **BĂȚIȘOR** s. a. v. *bețișor*.

BĂȚISTĂ s. f. 1^a. *Batiste*. 2^a. *Mouchoir* (*de poche*).

1^a. Pânză de în foarte fină. *Să se puie linte fierță și sleită bine, pe petice de batistă.* PISCUPESCU, O. 253. *Echia ușurică, de batistă albă.* DELAVRANCA, ap. HEM. 2742.

2^a. Spec. Bucată patrată de acastă stofă (și, p. ext., din orice fel de pânză) pentru șters nasul (mai mică decât *basmaua*). *Nici să bage dogețele în bucate, nici să-și sufle nasul fără batistă.* ODOBESCU, ap. HEM. 2742. *Genarul îi aruncă în fața o batistă rozie, ușoară, miroșitoare.* EMINESCU, N. 18/12. *Îmi coase și-mi chindioștea Guleruș lui toacă-său.* *Batistă lui frate-său.* TEODORESCU, P. 61. *De'napoi, bade, -ai veni, Eu mînteanul fi-oiu blăni Și cîmeșă fi-oiu călci Și batistă fi-oiu spăla.* SEVASTOS, C.

272/1. † A scoate (pe cineva s. a leși) batistă curată (cfr. ZANNE, P. III, 21) v. basmă.

— N. din fran. (numele întălmint fabricant al acestei pânze, care trăia în veacul al XIII-lea la Cambrai).

BĂȚIȘTE s. f. *Cour, enclos pour le bétail, parc.* — Curte, ocol, ogradă: *lese (din casă) cu mortul, în bățişte.* (Jiu, în Transilv.) VICIU, OL.; cfr. bățătură, bățeliște. (Păstrat, ca nume local, și pe aiurea.)

— Derivat din bate, prin suf. loc. -iște.

BATJOC † s. a., **BATJOCORĂ** s. f. v. batjocură.

BATJOCURI vb. IV^a. *Faire la risée* (de qqn.), *tourner* (qqn.) *en dérision, se moquer* (de...); *deshonorer* (une femme). — Trans. și absol. († A - intru cineva^a - și; a - și - de... s. a se - cini). CORESI, ap. HEM. 2758) A face de răs, de rușine s. de ocără (prin vorbe s. prin fapte), a-și bate joc (de cineva s. de ceva), a lua în răs. *Cu spini îl încunună și cădea în genunchi, de i să nchină, batjocurându-i și tot fealul de batjocuri făcându-i.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2752. *Dă vecinilor noștri de seapte ori în anul lor batjocura ce batjocorură pre tine.* SILVESTRU (1651), lb. 2747. *Mă vor Jânghea (= Junghia) pre mine și vor batjocuri întru mine.* BIBLIA (1688), 219/17. *Să poestăți... fiilor voștri... căde am batjocuri Egipteanilor.* ibid. 46. *Crașul Secului își batjocură de Tăltari.* N. COSTIN, LET. II, 128/17. *Isăi batjocurată de Romei [= Greci] și-și rădea de dingsii.* CANTEMIR, HE. 416. [Mitropolitul Ignatie] batjocurată posturile, până și cel mare post al sfințelor Paști, cu mănucarea de carne. ZILOT, ap. HEM. 2754. *D-la trei să mă batjocurești, să mă pu la alfașita, pe mine care știu grecește...* C. NEGHEZU, I, 9. *Au prins a sudui și a batjocuri pe bietul Pepele.* SBIERA, P. 19/17. *La ce, dar, le batojocorim [vitele], le omorim și le stingem din bătaie?* JIPESCU, ap. GCR. II, 259/17. *Vai! adrimăna biată țară, Cum te-ajunse focu' iară! Ruciți vin, te calcăse, Nemții te batjocoresc, și cocioți te hulesc.* ALEXANDRU, P. P. 246/17. *Mărculeș' s'a dus de-a-casă, Și Turcu' d'oblicit își lu el d'a-drept a vint Și rău l-a batjocorit; Cetatea prădatu-i-a, Măicuța călcuța-i-a.* — Cu-ădat nu s'a năstulat, Mai rău l-a batjocorit: Neavata robu-i-a, Departe pornu-i-a. JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. *Când căză pe biete' om așă batojocorit [fusese murdărit cu baligă]... îl spăd și-l îmbrăcă, ca să nu mai răză lumen de el.* SEZ. III, 35/17. *O căci batojocurit, într'o cireadă, feșteleste pe toate celealte.* ibid. I, 218/17. Cfr. ZANNE, P. I, 687 (cfr. variantele: Intinată, cufurită, etc.). | Spec. A necinși, a rușină (o fată). *Cel ce prin silă va batjocori fecioară, tându-i-să nasul, să dea feții și a treia parte din avaria sa.* PRAVILA (1814), 175. [Și: (dial.) batjocuri (scris și) † batjocuri. CUV. D. BĂTR. II, 456, 458; (pronunțat și) batojocuri; (Transilv., Mold.) batjocuri; (mai rar) bătjocuri. | † (Odată, la DOSOFTEIU, cu trecere la conjug. I): batjocură vb. I^a. *Batjocureadă pre ai noștri mari Dumnezăi.* ap. HEM. 2759. | Derivate: batjocorire s. f. MARDARIE, L. 2531, 3103. *Batjocorirea celor sfințe.* HEM. 2763; batjocorit s. a. Tu, bătif, așa-ai gănit, Că sânt floare de pe răț, Tăe de batjocorit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 235; batjocorit, -ă adj. (cu înțeles pasiv); batjocorit/or, -oare adj., subst. În vremea de apoi ceni-vor batjocorit/ori, după ale tor pohte imblând, în necurăția lor. CORESI, ap. GCR. I, 12^a/17.; cfr. ODOBESCU, ISPIRESCU, ap. HEM. 2761; (neobicitnuit) batjocurită s. f. LB.]

— Derivat din batjocură.

BATJOCOROS, -OASĂ adj., subst. *Railleur, moqueur.* — Care batjocorește bucuros, căruia îi place

să batjocorească. *Fericit bărbat, carele... în scunul batjocoroșilor n'au gerul.* SILVESTRU, ap. HEM. 2762. *Și batjocoroșii vor stăpâni pre ei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Cu alt sufix: † (neobicitnuit) batjocoriceles, -oasă adj. OMILIAN (a. 1644), ap. HEM. 2762.]

— Derivat din batjocură, prin suf. adj. -os.

BATJOCURĂ † vb. I^a v. batjocori.

BATJOCURĂ s. f. I. *Spectacle.* II. *Dérision, risée, moquerie; déshonneur.*

I. (Înțelesul original, atestat numai în COD. VOR. 10/1, pare a fi fost) Spectacol, mascară. *Tremeseră la el, de-l rugară se nu-și dea sine întru zboriste, întru batjocură.* (= să nu lasă în teatru. N. TESTAMENT 1648; să nu dea pre sine la priveală. BIBLIA 1688).

II. Din expresiile a fi, a'ajunge, a rămâne, a se face (de s. spre, † intru) batjocură (lumi), propriu: „a deveni obiect de spectacol (public)“, s'a dezvoltat înțelesul nou: „a se face de râsul lumii“. Faptul că în exemplele mai vechi, și până astăzi încă, - o însoțit de cuvinte ca: „răs“, „rușine“, „ocără“, etc. (exemple la HEM. 2744-47) dovedește că nota peiorativă nu e originală și că ea s'a adaos numai mai târziu. P. ext. s'a zis mai apoi și: a face pe cinecă de -, (mai rar) a îneca pe cinecă în -, a l'avea de -, și (după a lua în răs:) a lua pe cinecă în -. Astfel s'a putut naște înțelesul nou:

Obiectul râsului lumii; faptă vrednică de desprețul s. de râsul lumii s. prin care cinecă își răde de lume; vorbă prin care faci pe cinecă de râs (în public), luare în răs, bătaie-de-joc. *Fu batjocură vecinilor noștri.* CORESI, PS. 218; PSAL. SCH. 258. *Știu ce mă cu tîmpînii de la dinșii, ce batjocuri și ce ocără/și și ce munci.* VARLAAM, C. 73. *Să nu fie bărbatul de 50 de ai și fala de 12..., că aceea nu este nuntă, ce iaste o batjocură și o ocără..., de răs și de graiurile oamenilor, și de muștrare și ponosu în tot ceas.* ȘAPTE TAINÉ (1644), ap. HEM. 2746. *Direptul om și fără de prihană s'au făcut întru batjocură.* BIBLIA (1688), 368. *Pre proși și pe călături intra nimic nu-i acoțea, atându-l de batjocuri, și uora le tăia barbele.* DIONISIE, C. 164/17. *Am rămas mut de... rușine.* Ce batjocură! să mă pus pe mine, care nu mai eram un copil..., să înțăf a b c! C. NEGHEZU, I, 7. *Galimatia medicilor și filologilor a deșteptat toțdeana... numai batjocura oamenilor cu minte.* MAIORESCU, CR. I, 373/17. *De demult erati tu... ajuns de batjocura dracilor, dacă nu-ți intră Dumnezeu în voie.* CREANGĂ, P. 324/17. *Voia să se lasă să moară, mai bine decât să ajungă de batjocura lumii.* ISPIRESCU, L. 52. *Vulturul, când li tai penele, rămâne de batjocură.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 714. | Spec. (Despre femei și mai ales despre feto-mar) Necinstire, prihănire. [Turcii cu niște oșteni păgâni ce eră, tot stricăciuni făcâ, eu fel de fel de risuri și batjocuri a fete fecioare și a femei îșlepte. NECULCE, LET. II, 382/17. [Și: (dial.) batjocură, scris și: † batjocură. CUV. D. BĂTR. II, 466; pronunțat în unele părți: batojocură PAMFILE, J. II; SEZ. III, 179/17.; (prin Munt.) și: batjocură DELAVRANEA, ap. HEM. 2748. | Numai la DOSOFTEIU și, într'un joc de cuvinte, și la CANTEMIR: batjoc s. a. *Să rugă lui Dumnezeu pentru cea ce luă în batjoc.* DOSOFTEIU, V. S. 68/17.; cfr. id. lb. 75, 104/17.; ps. 223, 192, etc. Într'un chip oare-carile de gloc și de batjoc. CANTEMIR, HR. 169/17.]

— Etimologia întunecoasă. (Aceeși combinație a cuvintelor bat (în palme?) + joc (= spectacol?) o găsim, cu același înțeles, și la Slavi: sârb. *šala zbi-jati* (*šala* = joc, *zbi-jati* = a bate), v.-rus. *bajdy bic*, bulg. *se šega bje*. Miklosich, *Consonantismus*, II, 75. Ea pare a fi străveche, căci la Aromâni se zice: mi batu pezu cu îneca, iar pezu, care e un derivat din

grec. *παίζω* „jouer, badinezi”, pare a fi înlocuit pe vechiul *gioc*. Cuvântul românesc nu poate fi compus din elementele *bat* + *joc* + suf. *-ură*, căci după legile formațiunii românești am asteptă în acest caz *jeobatură, ca *mână-slezy-ură*, *colo-bat-ură*, *cap-în-tort-ură* [cfr. ital. *latti-vend-olo*, *terre-muol-olo*, etc. cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 430], ci trebuie admis că forma mai veche ar fi *batjoc*, cu pluralul *batjocuri*, și că de la acesta s'a refăcut apoi singularul *batjocură*.

BATJOCURI vb. IV^a (s. d.) v. *batjocori* s. d.; **BATJOCURICIÓN**, -o^{ANĂ} † adj. v. *batjocuros*.

BATJOCURIE † s. f. = *batjocură*. (Neobișnuit) *Vacua nostra*, cu „mprumut dat în datorie, *Ceruil de gânduri noastre batjocurie*. M. COSTIN, ap. GCR. I, 205¹¹¹; cfr. BIBLIA (1688), 597.
— Derivat din *batjocuri*, prin suf. abstr. *-ie*.

BĂTLĂG s. a. v. *butlan*.

BĂTLÂN s. m. (Ornit.) 1°. *Héron*; *butor*. 2°. *Sarcelle (d'hiver)* (*Anas querquedula*).

1°. Pasăre de baltă, cu gât lung și subțire și cu cioc mai lung decât capul; coadă scurtă, pene moi. *Butărea careu se chiamă băllan*. CANTEMIR, IST. 34. *Băllanul printru neferi stă... necelint!* ALECSANDRI, P. III, 277. *Băllan mic*: *Graculus pygmaeus*. DOMBROWSKI, 335. Specii: - ul alb, numit și: erodiul alb (Ardea alba). - ul cenușiu, numit și: erodiu, stărc (Ardea cinerea). - ul roșetie s. scorțioriu (Ardea purpurea). - ul de stuh, numit și: bou-de-baltă, buhaiu (de baltă) (Ardea stellaris). Cfr. MARIAN, O. II, 335 s. u.

2°. (În Dobrogea) Un fel de rață sălbatecă mică, neagră, care trăiește pe unde se ține pelicanul. JAHRESBERG, IX, 224.

[Și: *bătlan* s. m.; *bătlean* s. m. Femeiușca se numește *bătlanăcă*. Cfr. MARIAN, O. II, 334. | *Bătlanul-cenușiu* se mai numește și *gătlan*. MARIAN, O. II, 335; cfr. PAMFILE, J. II, printr'o apropiere de cuvântul *gât*.]

— Din bulg. *bătlan* „o pasăre de baltă”.

BĂTLĂNĂS s. m. (Ornit.) Sorte de *butor* (*Ardea minuta*). — Mică pasăre de baltă din neamul bătlanilor. Cfr. MARIAN, O. II, 337.

— Derivat din *bătlan*, prin suf. dim. *-aș*.

BĂTLĂNCĂ s. f. (Ornit.) v. *bătlan*.

BĂTLĂNÓS, -o^{ANĂ} adj. Intrebuițat numai în numirea: șoim bătlănos (Milvus migrans; Milvus-nigro). MARIAN, O. I, 171-2.

— Derivat din *bătlan*, prin suf. adj. *-os*.

BĂTLĒAN s. m. (Ornit.) v. *bătlan*; **BĂTLŌG** s. a. v. *butlan*.

BĂTLŌG s. a. (Pesc.) *Verceux, filet pour la pêche*. — Un fel de vârsă. DDRF. [La prins raci] se strânsese cu toții lângă *bătlog*. ADAM, S. 191.

BĂTŌC s. a. (Comert) *Merlucho, morue sèche*. — „Pește de mare care ajunge pe la noi numai sărat și uscat; de ael. în genere orice specie de pește sărat și uscat sau afumat”. LM. *Bujenife, carne uscată sau bătŏy de pește*. MARDARIE, L. 3477. *12 oă bătog*. IORGA, S. D. VI, 197. *Din cherbanaua de batocuri iese un... tănăr*. TAPRALI, S. 14. *Luain o bucată de batoc*. SPIRESCU, L. 94¹¹¹. | P. ext. *A face un pește* - : a-1 sără și a-1 uscă. *Pe galăn să-1 fac batoc*. SEZ. IV, 219¹¹¹. [Plur -*ocuri*. | Și: *batog* s. a.; † *batog* s. a.]

— Din sârb. *batok*, idem (propriu: „bătă”; cfr. germ. *Stockfisch*). CIHAC, II, 10.

BĂTŌCIU s. m. (Mor.; prin Vlașca) = titirez. DAMÉ, T. 153. Cfr. *bătăiuș*, *bătăeală*.
— Derivat din *bate*, prin suf. *-ociu*.

BĂTŌG s. a. v. *batŏc*; **BĂTŌG** vb. IV^a v. *batŏci*.

BĂTŌJIT, -Ă adj. *Epuisé*. — (Mold.) Stors, isto-vit, fără putere (din cauza bătrănelor) *Unchiule... ești bătrân, ostentit, batŏjit, ai podagră; prin urmare trebuie numai decă să pui capăt hoției*. ALECSANDRI, T. 807 (— zvântat id. Glossar, 1766). *Lasă-1 să se însoare... II moșteni mai degrabă; nu-1 vezi că e de batŏjit?* CONV. LIT., ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi participial unui verb împrumutat din rus. *batŏžit*, „a bate cu nulele”; în acest caz înțelesul fundamental ar fi: muat în bătlă). Cfr. Bătuhit.

BĂTŌS, -o^{ANĂ} adj. adv. I. *Raide* (comme un bâton), *droit; rude; inflexible, hautain. Ligneux*. II. *Raide*.

I. Adj. Ca bățul: teapăn, drept; aspru, tare; nemlădios; (fig.) nemlădios, dărz, fudul. [Reseda ramosissima are] *ramurile bătoase*. GRECESCU, FL. 90. *Lumânărele drepte și bătoase*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Părul are însă forme curioase. Une-ori e lins și moale, alte-ori e aspru și bătos, alte-ori e ondulat și chiar încrețit mărunț*. MEREDINTI, G. F. 195. | Lemnos (se zice despre unele plante s. despre unele legume când îmbătrânesc și nu mai sânt fragede). *Căneapă bătoasă*. PAMFILE, J. II. *Fusole bătoase*.

II. Adv. Teapăn. *Veдем... un cap afumat de sfânt bizantin, care șade bătos între două coloane*. CARAGIALE, N. F. 24¹¹¹.

— Derivat din *băt*, prin suf. adj. *-os*.

BĂTŌZĂ s. f. *Batteuse*. — Mașină de treerat (s. bătu) cereale sau alte plante, pusă în mișcare de un motor sau cu mână.

— N. din fran. (derivat din *battre* „a bate”).

BĂTRACIÂN s. m. (Zool.) *Batracien*. — Animal, alcătuit o clasă din desprătimântul vertebratelor, al cărei tip e *brouca*: cu temperatura variabilă, supus la metamorfoză; a mibiu. [Pronunț *-ci-an*].
— N. din fran. (derivat din grec. *βάτραχος* „broască”). Cfr. *brotae*.

BĂTRĂGĂ a. f. (Anat.) *Estomac (de) animalez rumînantes*. — (Transilv.; rar) „Erborivul animalelor rumegătoare, rânza, stomacul. (Boufariu.)¹¹¹ VICIU, GL. Cfr. *bătăcu*.”

BĂTRĂIŌR, -ŌARĂ adj., subst. 1°. *D'un certain âge, mûr*. 2°. *Vieillot*.

Diminutivul lui *bătrân* (derivat prin suf. *-ior*), cu o nuanță de mângâiere.

1°. Cam bătrân, cam trecut de vârstă (în opoziție cu tinerel). *Rar se năplăm... să nu săz... între două protese, fie chiar mai bătrănoare*. SLAVICI, X. 201. *Fete d'alen bătrănoare*. MUSCEL, 63. (Un cal ținut mai mulți ani într'un grajd, zice:) *Mi-am intrat tretior, Ș'acuma ies bătrăior*. TEODORSCU, P. F. 521.

2°. (Fam.) Cu apucături de om bătrân, „care cugetă, vorbește și se poartă cu minte de om bătrân. *Bătrăniorul mamei* (zice mama copilului ei)”. LM.

[Prin Transilv., cu n conservat, și: *bătrăniŏr*, -oară. | Cu alte suf.: *bătrănel*, -eă, -ică subst., (mai rar) adj. *Bătrănelul se plimbă regulat... seara*. CARAGIALE, X. 43. *Bătrănicu nu s'a mai putut stăpăni... a biruit-o plânșă*. Id. S. 58¹¹¹; cfr. SPIRESCU, L. 54. *Zice-atunci unul din ei, Dintre cei mai bătrăneli... BIRIBESCU, P. F. 291. O babă cam bătrănelă*. CORCEA, B. 10. | *bătrănuț*, -ă adj., subst. LB.]

BĂTRÂN. -A subst., adj. I. 1°. *Vieillard, vieille femme*. 2°. (Au plur.) *Ancêtres*. 3°. *Partie d'un domaine patrimonial*. II. 1°. *Âgé, vieux*. 2°. *Ancien, antique*.

I. Subst. 1°. Om (bărbat s. femeie) într-o vârstă înaintată (în opoziție cu *june, tânăr, -ă*), cfr. moș, ghluj, vâj, moșneag, unchiș; babă, mătușă. *Tureii și supareji-dă bătrârilor*. COD. VOR 163/. *Bătrân să chiamă din 50 de ai până în 70 de ai*. PRĂVILA MOLD. 142 (de la 56 până la 69° PRĂVILA MUNT., ap. GCR. 179). *Sânt grei bătrâni de pornit, Dar de-și pornești, sânt grei de-oprit*. COȘBUC, B. 22. „Sărmană fată!” este bătrâna. CREANGĂ, P. 288. | Spec. † - *și satului* = reprezentanții comunei (aleși dintre oamenii în vârstă); cfr. jurat. *Am mănat doi bătrâni ai satului acolo*. (a. 1709) IORGA, B. R. 349; cfr. 343; s. D. XIII, 4, 217, 229, etc.

2°. (La plural) Moși, strămoși. *De acele greșale... au pălmit bătrâni noștri*. TICHINDEAL, F. 138. *Bătrâni bătrânilor noștri istoricem...* MARIAN, T. 100. † Din bătrân = din vremea veche, din moși-strămoși. *Indicțioul îi prăznamește biserică din bătrâni luând obicină*. DOSOFTEU, V. S. 1. *Căci te iubeam cu ochi păgâni, Și plini de suferinți, Ce mi-lăsară din bătrâni, Părînți din părînți*. EMINESCU, P. 128. *Cu păharul plin în mâni, Precum e felul din bătrâni...* *El a'nchinat*. COȘBUC, B. 23. *Mă! tot am oștit din bătrâni că droaci nu-s proști*. CREANGĂ, P. 52. (La Români din A-U., după nemțește, uneori și) Părînți. *La luat să nu gândim, C'acem doi bătrâni acasă, Ne-am luat și nu ne lasă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 53.

3°. † (Astăzi, prin Mold. cfr. PAMFILE, J. II) Trup de moșie (rămăasă de la moși-strămoși). Cfr. moș, moșie. *Giumătate de bătrân, ce iaste cumpăratură, în gura Horăței, [de la] moșu-ădu, (a. 1662)*. ap. IORGA, S. D. VI, 24; cfr. 149. *Tot satul Năsoești s'au ales patru părți sau patru bătrâni; dintr'acostia și pe mânăstirea Berzanului jumătate de sat, doi bătrâni din sat...*, iar un bătrân, Solomon, să-l fie neamul lui Solomon..., iar un bătrân să-l fie celaltă moșinăși Dospinești și alții cași or mai fi tot intr'acel bătrân. (Mold., a. 1731) ERICARIUL, X, 172. *Au făcut satul în 3 bătrâni pol, și au dat 2 bătrâni lui Ștefan Roșit vornicul, și un bătrân pol l-au dat tuturor răzărâșii*. (Mold., a. 1741) *Ibid.*, XVII, 206. *Au vândut o parte(a) de ocină a mea den sat den otîi, de pro Sokolui, partea a unui bătrân den cinci bătrâni, partea moșni-mieu*. DOC. (a. 1612), ap. GCR. I, 93/24. (Intregit prin atributul: de moșie.) *Am vândut dreptu' al nostru bătrân de moșie ce să numește bătrânul lui Siman, ce l-avem și noi de la moșii noștri; și acest bătrân se recușește în sâltărea Bălțașilor...*, și trăgându-se toată moșia Bălțași pe cinci bătrâni, au țegit stângeni 139 et. la tot bătrânul. (a. 1786) ERICARIUL, X, 111-112. *Căi ce sânt dintru aceiași bătrân au înlăia protie la răscumpărarea părților ce sânt dintru acel bătrân*. PRĂVILA (1814), 82.

II. Adj. 1°. (Dospre oameni) Foarte înaintat în vârstă (în opoziție cu *tânăr, june*). *Un moșneag bătrân*. DOSOFTEU, ap. GCR. I, 255/11. *Câteva bătrâne slugi părintești*. ODOBRESCU, I, 93. *Proști bătrâni ca țarna*. EMINESCU, P. 203. *Cătu-i moșii de bătrân, Tot ar mânăcă măr din sân*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 467. *Drogu-mi-i fecioru' spân, Că-i și tânăr și bătrân*. *Ibid.* 460. | P. ext. *O adăncă intristare eră scrisă pe fața lui bătrân* (= do om bătrân). EMINESCU, N. 55. (Despre animale și plante) *Calul de la 10 ani [în sus] se numește bătrân*. (Găvănești, în Buzău) H. II, 87. *Vai, măncătu-s de strâini, Ca țarba de boi bătrâni*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 191. *Calu' bătrân nu se mai înadă a merge la imblet [în buiedra]*. ȘEZ, I, 220/11. *O pupăză... își făcea cub...* *Intr'un leiu foarte bătrân*. CREANGĂ, A. 52. (P. ext.) *Slugi bătrâni*. ECONOMIA, 181. | De bătrân: de bătrânețe. *De veri să mori de bătrân* în

impărăție... MOXA, ap. GCR. I, 60/2. *Vrabia tot puiu rămăse și moare de bătrân*. | P. anal. *Cucul cântă până e frunza verde, iar nu când pică de bătrân*. ZANNE, P. I, 449. | (Adesea ca atribut al domniilor care au stăpâni înaintea altora cu același nume) *Mircea cel bătrân*. *Basarab cel bătrân*. (Spec. *Funcionar* - (m. des: *vechii*): care are mulți ani de slujbă. | *June* - (mai ales) fată - a: care a îmbătrâni necesar(ă); cfr. *tomnatec*. *Bău imi stă june bătrân!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 459. *Mărită-te, horolindă, Nu ședea fată bătrân!* *Ibid.* 449. | (În unele părți) (Tata) -, (mama) - a = bun, bunică, tatăl s. mama părinților. (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 257; cfr. *băt*, -ă. *Pe la noi... se zice... la mamă-mare: alde-bătrâna*. (Măceșul-de-Jos, în Dolj), ap. HEM. 787/2.

2°. P. ext. De demut, din vremuri vechi, din moși-strămoși, antic (în opoziție cu de-acum, proaspăt, actual, modern). *Eră deprinși oamenii a să închină și a slui idollor din zile bătrâne* (= din vechime). VARLAAM, C. 221. *Vamă bătrân* (= așezată de mult în acel loc). PRĂVILA MOLD. 24... [Săcuii] *au fost maf bătrâni* (= așezați de mai multă vreme în Ardeal) și *sloboci*. GEOGRAFIA ARDEALULUI (secol. XVII), ap. GCR. I, 177/24. *Vecurite acole bătrâne...* P. MAJOR, INT. 275. *Obicatul bătrân*. TICHINDEAL, P. 152. *Poveștile bătrâne*. EMINESCU, N. 3.

[Și] *bătrău*, -ă. JAHRESBER. VII, 82; DHLR. 329.] — Din lat. *veteranus*, „veteran”. (Laistro-români, *betâră* se întrebuințează încă numai ca substantiv.) Cfr. dubletul *veteran*.

BĂTRĂNĂȚIC, -A adj. v. bătrănesc; **BĂTRĂNEĂȚĂ** și s. f. v. bătrănească; **BĂTRĂNEL**, -EA și -ICĂ adj., subst. v. bătrălor.

BĂTRĂNEASCĂ, -EASCĂ adj., s. f. 1°. *Du bon vieux temps, ancien, antique, ancestral*. 2°. (Au fém.) Nom d'une danse paysanne.

1°. De la bătrâni (I, 1°, 2°); (ca)de om bătrân, vechiu, din vechime, de demut, din vremea veche, antic, rămas de la bătrâni. *O răzeș destul de mare, casa bătrânească cu toată pojiția ei... alcătușec gospodăria babei*. CREANGĂ, P. 3. *Verba, portul și apucăturile bătrânești nu li mai cenă la scoala*. *Id.* A. 152. | Spec. *Cântec* - : cântec popular cu subiect epic din trecut; cfr. baladă, romanță. *Un cântec bătrănesc din Transilvania mai conseră încă... tradițiunea stăpânirii munten* în această regiune. HASDEU, I. C. 30. *Vorbă bătrânească*, expresie idiomatică, proverb, zicătoare.

2°. (Cor. La fem.) Bătrânească: numele unui joc țărănesc. (Viziru, în Brălla), H. II, 388; (Găvănești, în Buzău), *Ibid.* II, 82.

— Derivat din bătrân, prin suf. adj. -esc.

BĂTRĂNEȚE adv. *A la manière des vieux, en vieillir*. — Ca bătrânii, ca un bătrân. *Eu îi vorbesc bătrănește*. LM. *Mama-mare se ridică bătrănește și se duce în coridor*. CARAGIALE, M. 125.

— Derivat din bătrân, prin suf. adv. -ește.

BĂTRĂNĂȚI s. a. v. bătrănimie; **BĂTRĂNĂȚ**, -EAȚĂ adj. v. bătrăncios.

BĂTRĂNEȚE s. f. 1°. *Vieillesse*. 2°. *Les vieillards*. — (Mai ales la plural)

1°. (Abstract) Vârstă înaintată, vârsta omului bătrân (în opoziție cu: tinerețe, junete). *Acum la tinerețe să-m(i) petrec lumea în câte-mi iubăște trupul, iară la bătrăniște mă voiu poală*. VARLAAM, C. 212. De multe bătrăniște, nu s'î vedea ochii. DOSOFTEU, V. S. 81. *Cantemir-odă...* *eră trecut cu bătrănețele, om de plăcări de ani*. NECULCE, LET. II, 266/15; cfr. E. KOGĂLNICEANU, *Ibid.* III, 253/12. *Cinștește pro părinți tăi la bătrănețe și la tinerețe*. PHYSIOLOGUS (1777), ap. GCR. II, 111/22. *La vreme de adăncă bătrănețe sta falnic în fruntea oștașilor*

DELAVRANCEA, s. 82. *Să ai femeie cum trebuie, și s'o duci cu dînsa pînă la adînci bătrînețe.* CREANGĂ, p. 163. *Fugi umbroși, înalți și scortorosi și de o bătrîneală însemnată.* SEZ. V, 77/77. *Murgule, vino-inele, Mai poți tu la bătrîneală, Cum puteai la tîne-rețe?* SEVANTOS, c. 294/2.

2°. (Rar, colectiv) Oamenii bătrâni, bătrânii, bătrînime (în opoziție cu tinerete, tineret). *Se adună tot satul: bătrînețele cu sfatul, flăcăimea cu vioiozia, și muieretul cu zarca.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Și: (f) bătrînețea, bătrînețea.]

— Derivat din bătrân, prin suf. *-ețe (-eafă)*.

BĂTRĂNĪ vb. IV^a (s. d.) v. îmbătrâni ș. d.

BĂTRĂNICIÓS, -OÁSĂ adj. *Vieilli avant l'âge, vieillot.* — Îmbătrînit înainte de vreme, cu apucături, înfățișare, vorbă, etc. de om bătrîn. *Bătrîniciós = seniculus.* ANON. CAR. DOAR' S'A ÎNCULI [Gerilias]... și n'a mai cîntîni atîta din mîșele, ca un cocostîrc de cei bătrîniciós. CREANGĂ, p. 246. *Le vest [pe țărance] topte de slabe, gîlbînicioase... bătrînicioase fără timp.* JIPESCU, ap. TDRG. | (În poez. pop., în rimă) Bătrîn, de demult. *La Adam, la moș-Adam, Că-i un mai bătrînicioș.* MATESCU, B. 113. [Cu alte sufixe (rar): bătrînatic, -ă adj. DICT.; bătrîneț, -eafă. CDDE. nr. 151.]

— Derivat din bătrîn, prin suf. *-icioș*.

BĂTRĂNĪE s. f. sing. *Coutume ancestrale.* — (Rar) Fel, obiceiul s. vorbă bătrînească. *Ajută tu fratelui tău... apoi îi zi tu lui, după bătrînăie.* "Bine ai venit, frate, cu Dumnezeu". ȚICHINDEAL, F. 251. — Derivat din bătrîn, prin suf. abstr. *-ie*.

BĂTRĂNĪME s. f. sing. 1°. *Antiquité, ancienneté.* 2°. *Les vieux, les vieillards, les notables.*

1°. † Vechime, antichitate, Ne-am depărtat... de dăca bătrînimeii neamului nostru. PISCUPESCU, O. 1b; cfr. 17.

2°. (Rar) Oamenii bătrâni laolaltă, bătrâni, fruntași. *Bătrînimea filor lui Israel.* BIBLIA (1688), 42; cfr. 41, 75, 142, etc. *Tineretu' și bărbătimea și muieretu' și bătrînimea.* JIPESCU, O. 65; cfr. PANN, P. V. II, 24. [Cu alt sufix, rar: bătrînēt s. m. sing. MARIAN, ap. CDDE, nr. 151.]

— Derivat din bătrîn, prin suf. abstr.-col. *-ime*.

BĂTRĂNĪÓR, -OĂRĂ adj., subst. v. bătrăior.

BĂTRĂNĪȘ s. m. (Bot.) *Vergere de Canada (Erigeron canadensis).* — Plantă lerbosă cu flori albe-apălate. s. liliachii. Și: coadă-vacii, șoricel, spirince, steluță. PANȚU, PL.

— Derivat din bătrîn, prin suf.-col. *-iș*. (Pentru înțeles, cfr. germ. Dürrewurz).

BĂTRĂNŪȚ, -Ă adj., subst. v. bătrăior.

BĂTRĂȘ vb. IV^a. *S'arrêter longtemps à la même place, s'arrêter pour causer.* — (Rar; Țara-Hațegului) „Stau mult la un loc; stau și vorbesc mult laolaltă [cfr. stau la taifas]. *Păstorii, vitele, au bătrășit toată ziua în poiană. Nu știu ce au bătrășit toată ziua la-olaltă = au vorbit, au discutat.* REV. CRIT. III, 87-88.

BĂTRĂȘ s. m., s. a. v. bedreg.

BĂTŪCĂ s. f. (Anat.) *Estomac (des oiseaux), gésier.* — (Prin Țara-Hațegului, în părțile Sibîului și pe arirea în Transilv.) Rânză de pasăre, pipotă. LB.; REV. CRIT. III, 88. | P. ext. (Despre om) *Arde bătuca în el, de sete s. de mînie.* ibid. III, 88. Cfr. bătrăgă.

BĂTUCÉL s. m. (Entom.) = musca-calului. MARIAN, INS. 396 ș. u.

— Derivat din bătuci, prin suf. dim. *-cel*. (Cfr. cal bătut de muscă).

BĂTUCI vb. IV^a. 1°. *Battre* (qqch. pour tasser, pour rendre plus ferme). 2°. (Roř.) (En parlant des mains, des pieds, etc.) *Se couvrir de callosités, devenir calleux.* *Se weurtir* (par frottement). 3°. *User.*

1°. A bate bine (îndeșnănd s. călcînd), a bătătorii; p. ext. (despre drumuri) a așterne (cu nisip s. pietriș), a șoseli. LB.; LM.; MARIAN; REV. CRIT. III, 88. *Mădișele să se astupe, bătucescă, și taie la căre.* ECONOMIA, 159; cfr. 43, 121. *Gunoșul... îl adună... într'o grămadă și-l bătucim bine.* ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG. *Ion trecu la iad, pe un drum bine bătucit și îngrijit.* SEZ. V, 33/33. *Leșind Țigă-nul bătucit, cum îi măruł, din casă, s'au dus...* SBIERA, P. 289/30. *Ulișă... bătucit cu nisip.* JARNIK-RĂREANU, D. 303. *Bătucit la cap = bătut la cap, „tîmpit”.* REV. CRIT. III, 88.

2°. Roř. (Despre mîni, picioare, etc.) A face bătături, a se îngroșa. *M'am bătucit la picioare = „mi s'au făcut beșici, de umbiat”.* REV. CRIT. III, 88; cfr. MARIAN, O. II, 19; MĂNDRESCU, L. F. 155/5.

3°. (Despre monede; m. ales în Mold.) A (se) șterge (prin mult uz), a (se) uză. *M'a dat un leu bătucit.* COM. N. QUINTESCU.

[Cu alt sufix: *bătogi* vb. IV^a. *Loc bătogit. Măni bătogite, de acđăroa pe calarguri.* BALLEST, ap. TDRG.; cfr. v. A. URECHE, ibid. *Amă bătogit.* (Bucov.) PAMFILE, I. C. 304. | Derivat: *bătucitără* s. f. „Bătătură la picioare”. MARIAN.]

— Derivat din bate, printr'un suf. frecvent. *-uci* (cfr. port. *batucar* „a bate mereu”). Cfr. bătucă.

BĂTUCITŪRĂ s. f. v. bătuci.

BĂTUBĪȚ, -Ă = bătucit(?). (Mold.) *Cătrărușă din pădure, Bătubită cu alună.* SEZ. I, 73/73. — Cfr. rut. *batuch* (*batih*, genit. *batohá*), „biciu”.

BĂTULĪȚ s. a. v. bețișag.

BĂTŪȘ s. m. (Industr.) *Soulier (d'enfant).* — (Rar) Gheată, mai ales de copil. [În Brașov] *se află casa de vînzare orășenească numită românește „podul bătulșilor”...*, în care își desfăș. manufacturile meseriașii din oraș. MOLDOVAN, T. N. 184. [Și: *botuș* s. m. CHIAIC, II, 25.]

— Din bulg. *bătúš* (*botúš*) „cizmă”. Cfr. botăș

BĂTŪȘEI s. m. plur. (Îmbrăc.) *Petits chaussons de laine.* — Diminutivul lui bătus (derivat prin suf. *-ei*). (Ileni, etc., comit. Făgărașului) Călțuni (= pantofi de lână), pentru copii de țîță. Cfr. ȚARA OLȚULUI III, nr. 21-22.

BĂTŪȚA f. f. (Cor.) v. bate (V).

BĂTŪȚĂ s. f. *Petit gourdin, petite trique.* 2°. *Allumette.*

Diminutivul lui bătă (derivat prin suf. *-uț*). 1°. Bătă mică. *Constantin nu mai zăbovea nimica, ci își luă bătufa și plecă în lumea largă.* MERA, B. 228. *Am o bătufă, toată neodrăgă, Pe câmp aruncată?* (= Șarpele). GOROVEI, C. 364.

2°. (În Transilv.) [Băt de] Chibrit. FRÂNCU-CANDREA, M. 104. Cfr. băt (2°), bețișor.

[Alte diminutive de la bătă, mai puțin întrebuintate: *bătica* s. f., *băticea* s. f. (descăntec, în rimă) GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 142; *băticeuță* s. f. MARIAN, NU. 219; REȚEGANUL, P. II, 80/80. | Diminutive de la forma *băt*: (În Ban.) *bătăt* s. a. CĂTANA, P. III, 6; *băticele* s. a. MARIAN, I. 77/77, 244/244 (și cu înțelesul de „chibrit”) CĂTANA, P. III, 84; (prin Bihor) *băticeș* s. a. „bețișag”. LB.; SALAVICI, ap. TDRG.]

BAU interj., s. m. 1°. Interjection imitativă de hur-

lement du loup (dont on se sert pour effrayer les enfants). 2°. (Dans le langage des enfants) *Loup*.

1°. Interjecție imitând urletul lupului, cu care se sperie copiii. *Fata, despiciind în două barba lui... scotea capul, ca printr-o gură de cămășă, și zicea răzând: Bău, totă! bău!* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2765. | P. ext. Interjecție ce o spune cel ce se joacă de-a ascunsul cu un copil mic, în clipa când scoate capul din ascunzătoare.

2°. P. ext. Subst. (În limba copiilor) *Lup. Taci, mamă (zice ea copilului), că vine bău! (lupul)*. PAMFILE, J. II. (Cfr. *Bău* = numele unei văi în Belet, care se zice că ar fi fost locuință de mulți lupi. RĂDULESCU-CODIN.)

— Onomatopee; cfr. *vau, babau, băună*.

BĂUCĂ s. f. v. beucă.

BĂUNĂ vb. I. *Hurler; pleurer. Importuner qqn. par ses pleurs.* — (Transilv. de nord și Ungaria) Intrans. A urla (despre lupi și câni), p. ext. a plânge, (fam. despre copii), a urla (cfr. germ. „das Kind heult“). POMPLIU, Bih. 1005; VAIDA; REV. CRIT. III, 88. *Cănele băună la lună.* (Șpreuș, în Ungaria) Com. M. STURZA. *Mai dă-i față la copil, să nu-mi tot bătne.* REV. CRIT. III, 88. | Trans. (Despre copii) A supără pe cineva cu plânsul, (fam.) a-i urla pe cap. *Toată noaptea m'a băunat copilul.* Ibid. III, 88. [Derivat: *băunat s. a. La băunatu' și urlatu' lupului să odunaru' mulți lupi.* ALEXICI, L. P. I, 237.]

— Din lat. *baubulare (din *baubari*, „baffen, bāfen“, h. origine onomatopee, cfr. *bac*), păstrat și la Sarzi: *baulsi* „a lătră“.

BĂUR, -Ă adj. *Actif, laborieux.* — (Iar; la Moji) „Harnic, muncitor“. FRANCO-DANDEA, M. 98. [Pronunț. *bă-ur*.]

— Din germ. *Bauer* „țăran“ (țărani germani fiind foarte harnici). Cfr. *găbur*.

BĂUT s. a. v. bea.

BĂUT, -Ă adj. I. Du. II. 1°. *Désaltéré, 2°. Éméché, entre deux vins, aviné, gris.*
Participiul verbului *bea*, devenit adjectiv (în corelație cu *mâncat*).

I. (Cu înțeles pasiv; rar) *Vinul beut peste măsură, câtămă. LM.*

II. (Cu înțeles activ) 1°. Care a băut, care și-a stămpărat setea. (Aproape numai în legătură cu *mâncat*, mai ales la negativ). *Însă beută și mâncată.* MĂNDRESCU, L. P. 159. *Toată ziua nemâncat și ne băut am șezut.* BARAC, T. 11.

2°. Care (se cunoaște că) a băut (prea mult) băuturi spirituoase, amețit s. chircălit de băutură; beat. *Argășitorul au venit târziu acasă fiind foarte băut și îndată s'au culcat.* BARAC, T. 56. *Nu te vezi că ești băută?* OLLĂNESCU, H. O. 324.

[Pronunț. *bă-ut*. | Și: *beut, -ă*.]

BĂUȚĂ s. f. (Min.) v. beuță.

BĂUTOR, -OARE adj., subst. v. bea.

BĂUTURĂ s. f. I. 1°. *Boisson, 2°. Bombance. II. Boisson (alcoolique), potion, breuvage (magique).*

I. (Abstract) 1°. (Mai rar) Acțiunea s. obiceiul de a bea. *Ici aduceau... Vin de beutură.* ALECSANDRI, P. P. 188. *A se da la beutură: la băut, la beție.*

2°. † P. ext. Ospăț s. venelă, la care se bea, chef. *Îmbăind întru... multă beutură.* COD. VOB. 158. *Au făcut acolo Sampson băuturi șapte zile.* BIBLIA (1688), 185.

II. (Concret) Substanță lichidă (mai ales alcoolică) pe care o bea omul spre a-și potoli setea sau pentru plăcere; lichid prescris de medic (s. de vrăjitoare) bolnavului. *Unde fi-s mesele cu bea/nturile și cu mâncările?* CUV. D. BĂTR. II, 451. *Și înch-*

nând, au sorbit feleganul, cu allă băutură. NECULCE, LET. II, 200. | *Hărcă s'a incredințat că împăratul doarme, biziindu-se... în puterea băuturii sale.* CREANGĂ, P. 100.

[Și: *beutură*. | Diminutiv (cu înțeles desmiurdător): *băuturică* s. f. „*În partea mea măncărea-i numai o zăbuvi; băuturica mai este ce este*“, *zice Setilă.* CREANGĂ, P. 258.]

— Din lat. *bibitura, idem (ital. *beviture*, sard. *log. bidura*, v.-fran. *hoiture*). MEYER-LÜBKE, *Rom. Gramm.* II, § 492.

BĂUTURICĂ s. f. v. băutură.

BĂVĂ s. f. = *băhă* (cu obiceiuită trecere a lui *h > v*). (Banat) Impotrivire. *Calu' o pus băvi* = nu ascultă. JAHRESBERG, III, 314. „*Pe la noi, un om care a comis ceva rău, ca să nu-l judece, pune băva, adică nu spune*“ (Măidan), ap. HEM. III, A. XXXIV.

BAVARĂZ, -Ă adj., subst. *Bavarois.*

I. Adj. Din *Bavaria. Bere bavareză.*

II. Subst. Locuitor al *Bavariilor*.

— N. din ital. *Bavarese*, idem.

BĂVĂȘ, -Ă adj. *Récalcitrant.* — (Ban.; despre cai) Îndărătnic, care nu vrea să asculte, cu melic, nărăvaș. „*Un cal care poate, dar nu voeste să tragă, se zice băvăș*“ (Măidan), ap. HEM. III, A. XXXIV; cfr. JAHRESBERG, III, 314. Cfr. *băzajnic*.

— Derivat din *băvă*, prin suf. *-aș*.

BĂX, *BĂX*-v. băcș, băcs.

BĂZ: Onomatopee (pronunțată de obiceiul *băz*) imitând sunetul produs de muște și de albine, când zboară. PAMFILE, J. II, C. *Băz în sus, Băz în jos, Roade din rogoz.* id. ib. 15

BĂZ: interj. În expresia: *a face caică cu băz*; a refuză cererea cuiva, căutând să-l superi cu aceeași (de obicei întovărășit de frecarea unui de altul a degetelor arătătoare), a face (cuiiva) în necaz. Cfr. *săc, băc*. [Zănelo] *încopură cu binele a se rapă de el cu să-și taste părul, să li-ă dea lor; dară băiatul le făcă cu băz.* ISPIRESCU, L. 164.

BĂZ s. m. v. hăză (1°).

BĂZĂ s. f. *Base.*

1°. Partea de jos a unei clădiri, partea care vine de-așupra fundamentului, sprijinit tot restul clădirii; cfr. temelie, talpă. | P. anal. Partea de jos a unui corp, partea prin care stă pe ceva, partea opusă vârfului. *Brăz unui turn, a unui munte, Baza cranului.* | *Frango alternă... cu peșoatul dilatat la bază.* C. NEGRUZZI, I, 102. | P. abstr. (Geom.) Linie ori plan care termină un corp s. o figură geometrică, și care se la drept nivel spre a măsura înălțimea corpului s. a figurii. *Într'un triunghiu on-recare se ia ca bază una din cele trei laturi.* MELIC, G. 14. *Baza unei piramide.*

2°. Fig. Ceea ce formează temelul s. reazimul a ceva. *Am gonit stocul și am luat lătere, fieră a pune și bazele, după care să le întrebunțăm în limba noastră.* C. NEGRUZZI, I, 339. *În noi totul e spoiată, tot e iustră fără bază.* EMINESCU, P. 180. *Dreptatea e baza organizării Statului.* || Spec. (Armata) *Bază de operațiuni*, linia pe care se sprijină o armată în mișcările ei strategice. *Întrăzneața înaintare [a armatelor rusești în Balcani] eră... pericolită prin evenimentele întâmplăte în același timp la baza de operație lângă Dunăre. Spre a lăpși această bază, aripa dreaptă a armatei... se îndreptă spre Nicolopi.* MAJORESCU, D. II, 76. | (Mat.) *Baza unui sistem de numerotație*, numărul de unități de un ordin oarecare, ce alcătuiește o unitate

de ordin imediat superior. *Baza sistemului nostru de numărare este zece.* || (Chim.) (Într'un amestec, într'o combinație) Elementul esențial. *Mercurul e baza calomelului*; spec. orice acid care, combinat cu un acid, formează o „sară” și, p. ext., orice corp care are această proprietate.

— N. din fran. (lat. *basis* < grec. *βάσις* „pas, mers; lucrul pe care calcă s. stă covă, temelie, bază”).

BAZĂ vb. I^a. *Baser.* — TRANS. și refl. A da o bază la covă, a pune s. așeză (covă) pe o bază; fig. a pune temelii, a (se) întemeia, rezemă s. bizul (pe...). *Un edificiu așă de mare nu se poate bază pe fundamente așă de puțin solide.* LM. *Bazăndu-ne această cutuză pe chiar promisiunea noastră...* URICARIU, I, 180/1. *O astrologie... bazată pe sistemul care admite pământul de centrală arhitecturii lumefi.* EMINESCU, N. 44/29. *Școala Baranului tinde... a anulă validitatea proprietăților bazate pe moștenire, pe contracte private sau pe prescripție.* MAIORESCU, CR. III, 88.

— N. după fran.

HĂZĂ s. f. (Entom.) I^a. *Mouche.* 2^a. *Abeille.* (În Mold. și Banat)

1^a. Muscă. MARIAN, INS. 369; ȘEZ. II, 149/23; VI-CIU, GL. (Lugoj, Caransebeș, Timișoara). Cfr. găză. || Spec. Musca care picșă vitele, făcându-le să fugă de durere; cfr. streche. (De aici, expresia întrebuintă și despre oameni) A da baza în el: o neastâmpărat „pornit, (mai ales) cuprins de porniri sexuale. Cfr. băzălnic, băzvoiu. || In acest înțeles și: hăz s. m. „Insectă care face să fugă animalele.” (Șocariu, în *Ialomița*) H. VII, 481.

2^a. (Ban.) Albină. MARIAN, INS. 144. [În acest înțeles și: hiza s. f. MARIAN, INS. 144; cfr. ghiză.] — Derivat din hăz. (Această combinație de sunete, cu înțelesuri apropiate, se găsește și în alte limbi. Pentru limbile romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, S. W. R. nr. 1057; pentru cele slave, BERNEKER, S. W. 111, cfr. mai ales rus. *бѣза* „streche”; și în nemțește există verbul *bisen* „a strechi.”)

BAZACONIE s. f. I^a. *Iniquité, injustice, crime.* 2^a. *Drôlerie, bizarrerie, farce.*

1^a. F. Nelegiuire, fără-de-lege, crimă. *Domnul izbăvește Ierusalim de toate bezaconiile lui.* CORESI, PS. 363; cfr. 99, 303. *Făcuși bezaconie ca aceasta* (zice unul către cel care dedese foc capitelui). VARLAAM, C. II, 61, 7. *Văzură acolo atâta strâmbătate și război și multe bezaconii.* ALEXANDRIA, 97. Cfr. bezaconie, bezacoulu.

2^a. (Astăzi, numai sub forma asimilată *bazaconie*) Ideie, faptă, istorie, întâmplare, etc. ciudată, bizară, care te pune în mirare; ciudățenie, cfr. năzbătic, drăcie, comedie, cabalilăce, etc. *Am auzit că nu mă poți suferi.* — *Eu, pe d-ta? Cine a putut născoci o bezaconie ca asta?* ALECSANDRI, T. 1684; cfr. 57, 999, 991. *Multe bezaconii trec printr'un cap de fată!* I. NEGRUZZI, II, 44. *Babele... îi băgase mamei o mulțime de bezaconii în cap, care de care mai ciudate: Ba că am să petrec între oameni mari; ba că...* CREANGĂ, A. 12/11; cfr. P. 144/11.

[În înțelesul 1^a mai ales: † bezaconie, (mai rar) bazaconie; în înțelesul 2^a și: bațagonie. REV. CRIT. IV, 85. *Aici, alte bațagonii!* JIPESCU, O. 45.]

— Din paleosl. *bez-zakonije* „fără-de-lege”.

BAZAGHEAN-BĂZĂ † s. m. v. pazarghean.

BĂZĂ vb. IV^a. I^a. *Bourdonner. Accompanier* (cu *sourdine*). *Murmurer, grommeler, pleurnicher.* 2^a. *Tuquiner, agacer, harceler. Altiser.*

1^a. Intrans. (Despre insecte, mai ales despre muscă și albină) A produce sunetul caracteristic lor, când zboară; cfr. zuzăi, zburăni, bombăni, vâ-jiăi, etc. (MARIAN, INS. 147; 370; H. III, 237; IV,

144, etc.) *Găzele... o băzăit.* MARIAN, D. 196. | P. anal. (În glumă) A țineă isonul la o cântare. (CREANGĂ, GL.) *Dumniecele băzăim la strună.* CREANGĂ, A. 9. | Fig. A da, printr'un murmur, expresiune ne-mulțumirei sale, a cărți; cfr. bombăni, murmură. *Astă glăvă... Băzăeste și vnește. Ca albinele în roiu.* C. NEGRUZZI, II, 104. *În vremea înclucului la 48.... Incepuse boierimea a băzăi.* I. IANOV, CONV. LIT. I, 29; cfr. v. A. URCEHE, ap. TDRG. | (Despre copiii) A plânge (încet, trăgănat și mult, fără lacrimi, silindu-se); cfr. scânci. *Nu mai băzăi acolo, că de-abia te-a atins!*

2^a. TRANS. A necăji (propriu, despre muște, p. ext. și despre oameni), a cicăli, a întărăți; a atăță. LB. *Când se puneă Stan să șiăză lângă Măria, ea fușă de el, de nu-l lășă să se apropie de dînea, să o băzăiească.* (s. 1817, Făgăraș) IORGA, S. D. XII, 206. *Sântene, de toți, nouă frați, Din toată lumea-adunați, Hai să-l băzăim [pe făclul culcat cu fața în sus] Și în sus să-l zădărim.* MARIAN, I. 209. | (Rare, neobișnuit) A băzăi cu câtrarul, în foc = a răscoli cărbunii. LB. [Și: hăzăi, hăzăi LB, hăzăi; hăzăz MARIAN, INS. 194, bonzăi idem, D. 242.] Derivate: băzăire s. f. MARIAN, INS. (mai adesea) hăzăit s. a., hăzăială s. f. și băzăitară s. f. *Dar ce agonot se aude? Băzăit ca de albine?* EMINESCU, P. 195. *Arșița văzduhului fierbe, de băzăit de musculife.* SANDU, D. P. 37; cfr. 60. *Nu mai iată ce aude o băzăitară înădușită... Un roiu de albine se încărdăre în zbor pe de-asupra capului său.* CREANGĂ, P. 238; hăzăit, -oare adj.] — Derivat din hăz, prin suf. -ăi.

BĂZĂITOARE s. f. Sorte de *joset*. — Jucărie de copii, făcută dintr'o coajă de nucă, astfel încât să zburne. IPIRESCU, ap. TDRG. Cfr. zburătoare. — Derivat din hăzăi, prin suf. -itoare.

BĂZĂLĂU s. m. (Entom.)—gărgăun. (Mold.) CONTEMPORANUL, I, 804.

— Derivat din hăz(ăi), prin suf. -ălău. Cfr. bonzălău.

BĂZĂLNIC, -Ă adj. (Cheval) qui prend le mors aux dents. — (Despre cal) Care are obiceiul s'o pornească nebușește, fără să-l poți oprii; cfr. băvaș, nărăvaș. (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 25, 26. — Derivat din hăzăi, prin suf. adj. -alnic.

BAZĂLT s. a. (Miner.) *Basalte*. — Rocă eruptivă, de culoare închisă, care se înfățișază adesea ca niște coloane prismatice paralele între ele. | P. ext. *Basalt (artificial)*: un fel de cărămidă obținută printr'un amestec de lut, nisip și var, încălzit până la topirea unora din aceste substanțe. *Fabrica de bazalt. Trotoare de bazalt.* [Plur. (rar): *bazălturi*.] — N. din fran. (lat. *basaltus* < gr. *βασάλτης*).

BAZĂOCHIU, -OACHE adj., subst. I^a. *Louche.* 2^a. *Étourdi, évaporé.*

1^a. Care se uită chiorș, zbanghlu. Cfr. șasiu, chior, etc. *Bielele feti se uitau... toate cruciș. Mahalaua întreagă le zică: fetele zbanghii sau fetele șasiu sau fetele bazaoache.* TELEOR, ap. TDRG. *Ochi bazaochi.* POP., ap. HEM. 2539. (Substantivat, sub forma fem., ca și cum ar fi un nume de femeie) *Se uită ca Bazaoache* (Peteculești, în Vâlcea) „adică se uită cruciș”. ZANNE, P. VI, 453.

2^a. P. ext. Nebușat, deșăntat. (Substantivat) *Vine bazaochiul ăsta, de-mi băzălește pânza, cu piciorarele lui.* ALECSANDRI, T. 274 (— „dișăntatul”. idem, GLOSAR, 1754).

[Scris și: *bazaochiu*.]

— Etimologie necunoscută. (Pare a fi slavul *bezokij* „fără ochi”).

BAZĂR s. a. *Bazar*. — Târg, piață (la orientali); p. ext. loc acoperit, galerie unde se vând tot felul

de obicei. *Bazarul e plin de mărfuri variate și are cu ce să îndulțească curiozitatea vizitatorilor.* ALEXANDRI, PR. 369. [Fig. *In acest bazar curios de lume de tot felul, de îmbrăcăminte de oraș alături cu îmbrăcăminte de țară, de feșuri roșii, de tichii și salvari bulgărești — uniforme dominau și erau simpatice.* D. ZAMFIRESCU, R. 78. [Ptur. (rar): -zăruri.] — N. din fran. (= persanal bazar).

BĂZĂR s. a., **BĂZĂRĂ** s. f., **BĂZĂRĂU** s. a. v. bezer.

BAZARGHEAN-BĂSA † s. m. v. pazarghean.

BAZARGHIDEAN † s. m. v. pazarghidean.

BĂZĂRI vb. IV^a. *Plisser*. — A încreți pânza, pe margini, la țesut. (Zagra, în Transilv.) Com. CORBU. — Derivat din bazară.

BAZARLĂC † s. a. v. pazarlăc.

BĂZĂU adv. v. bârzolu.

BĂZDĂC s. a. *Caprice, fantaisie*. — Artag, toano, capriciu, (pop.) zămbăc, părtaș. *Libertatea îi așază [pe oameni] după... dreptate, și nu după băzdăc.* ZIFESCU, ap. TDRG. †† (Mai ales în expresiunea: *Ia sărit - ul: i-a sărit tandăra, s'a supărat (dintr'odată, fără motiv).* Cfr. PAMFILE, J. III. [După LM. și CIHAC, și: *băzdăc, băzie s. a.*])

— Etimologia necunoscută. [Probabil, expresia: *a-i sări cuiă - ul* (cfr. *a-i sări țandăra*) e de origine trivială. În rusește *băzdăc* înseamnă „bășină”. Posibil a fi ca la baza acestei expresii să stea imaginea buretelui *Lycoperdon bovista* (= bășina-poreului s. a. lupului s. a. calului), care de asemenea se numește rusește *băzdăc* și care, dac'o lovești când e coaptă, improasă o pulbere cafenie și cu un miros foarte urt.]

BĂZDADEĂ subst. v. beizadă.

BĂZDĂGANIE s. f. *Monstre. Drôlerie, bizarrerie*. — Monstru, nanulă, arătare. CRĂNGĂ, GL. *Nu-mi totă ce vede Harap-Alb altă băzdăganie și mai și id. p. 244. Și cum mergeam prin pădure, iaca o băzdăganie de lup!* PAMFILE, J. III. [P. ext. Minu-năție, ciudățenie, drăcie; cfr. *bazacanie. Vești și auzind... zicându-se: mărul descorditei. Eu mă prinz că nici un visof și băzdăganie mai este și oia.* ISPIRESCU, U. 2°. [Sf: *băzdăganie. CIHAC, II, 13; CRĂNGĂ, GL.; băziganie. PAMFILE, J. III; bățăganle. POLIZE.*]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul pare a fi influențat de *dăbanie*; TDRG. propune slav. *bez-dyhanins* „fără suflot”; cfr. *bidiganie, bidihanie*).

BĂZDĂI vb. IV v. băzgoiă.

BĂZDĂR interj. — (Sălăgia) În legătură cu un cuvânt care arată o direcție, are înțelesul verbului: a pleca repede, a o șterge, a o tui (propriu; ca vietele care băzdrăresc). *Băzdar acasă!* — *în sat, - la dan!* VAIDA.

— Pentru etimologie, cfr. băzdări.

BĂZDĂRĂ vb. I v. băzdări.

BĂZDĂRĂ s. f. (Entom.) = streche (Hodș, lângă Huedin, în Transilv.) VICIU, GL.

— Pentru etimologie, cfr. băzdări.

BĂZDĂRI vb. IV^a intrans. (En parlant du bétail) *Courir (la queue redressée) à cause des douleurs provoquées par les piqûres du taon.* — (Despre vite) A alerga (cu coada ridicată) din cauza durerilor provocate prin împunșătura strecii, a strechiă; cfr. căpia. POMPILU, III, 1005; VICIU, GL.; MARIAN, INS. 332; VAIDA. *N'am mai putut ară. că*

o băzdară boii. (Vălcuț-rom, în Sălăgia) VICIU, GL. *Din cauza [muștei roșe s. năprasnice]... vitele băzdoară în luna lui Cuptor, adică alergă cu coada ridicată în sus, fără a avea stare.* (Someuta-mare) MARIAN, INS. 332. [Și: *băzdoară* vb. I (Hodș, lângă Huedin, în Transilv.) VICIU, GL.; *băzdară* vb. I.] — Din slav. (cfr. rus. *băzdyrits*, idem).

BĂZDOĂCĂ s. f. *Gourdin, trique*. — Bătă, ciomag mare, măciucă, moacă (intrebunită în trecut și cu armă. H. IX, 7; v. 442). *Să-mi dai băzdoacă părlită.* MAT. FOLC. 206. [Și: *băzdoacă s. f. ION CR. II, 163.*]

— Pare a se fi născut prin reconstruirea unui primitiv din *băzdogan* (poate sub influența sinonimului moacă).

BĂZDOĂGĂ s. f. v. băzdoacă.

BĂZDĂC s. a. v. băzduc.

BĂZDURĂ vb. I v. băzdări.

BAZEĂ s. f. (Comert) *Basin*. — (Rare, învechit) „Materie a cărei urzeală este de ață, cu bățătura de bumbac”. COSTINESCU. *Un capot de bazeă, cu vapeturi.* (a. 1669), ap. ȘIO. *Doauz anterie bazeă.* (a. 1821), ibid. *Să mi urt și eu la ea, Cum și-o poartă mărăcă-su, Cu rochița de bazeă.* MAT. FOLC. 275. — N. după fran.

BĂZGĂIAT, -Ă adj. v. băzgoiă.

BĂZGĂR s. m. (Entom.) v. băzganu.

BĂZGĂUN s. m. (Entom.) = gărgăun. (Turnu-Măgurele) MARIAN, INS. 201. [Cu alt sufix: *băzgar s. m. VICIU, GL.*]

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni a lui *gărgăun* cu *băzganu* (s. poate, cu *băzgoiă*; cfr. *hozgoiu*).

BĂZGOIĂ vb. I 1°. *Écarquiller les yeux, regarder (qqn.) en écarquillant les yeux, regarder (qqn.) de travers.* 2°. *Changer de mine ou d'habitudes.* (În Transilv. și Banat) Mai ales refl.

1^a A face ochii mari, a căsă, holbă s. zgăt ochii, a strămbă din ochi, a privi pe cineva cu ochii căsați s. zgătiți; p. ext. a se uita urt la cineva (Banat) Com. LIUBA. *Să băzgoiie din ochi. Nu te băzgoiă la mine.* (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU. *A băzgoiat din ochi la mine. Nu te băzgoi căltri mine.* (Oravița) Com. COCA.

2^a P. ext. A-și schimba portul s. starea. Com. LIUBA.

[Și: *băzgoi*; *băzdu*. VAIDA. Derivat: *băzgalat*, -ă adj. „Când cineva e cu ochii întorși, se zice că-i *băzgalat* la ochi”. Com. LIUBA.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. zgăi.

BĂZIC s. a. v. băzduc.

BĂZII vb. IV^a v. băzai.

BĂZILICĂ s. f. *Basilique*. — (Antic. La Romani) Clădire de formă rectangulară împărțită, prin șiruri de coloane, în mai multe abside; în ele se înneau judecățile și se adunau negustorii spre a trată afaceri (cfr. bursă); (mai târziu, la catolici) fostă biserică romană, consacrată cultului creștin și ajunsă, de obicei, cea mai însemnată biserică din oraș (cfr. biserică domnească, catedrală). *Bazilicele, templurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc.* RĂLDESCU, M. V. 6°. *Basilica Ulpiană, cu cinci rânduri de stâlpi de granit.* ODOBESCU, III, 72°. [Accent. și: *băziliică*]

— N. din fran. (lat. *basilica* < grec. *basilikos*, „regal”). Cfr. dubletul biserică.

BAZILICĂLE s. f. plur. v. vasilicale.

BAZM, **BAZM**-v. basm, basm.

BĂZNĂ s. f. adj. v. beznă.

BĂZOU adv. v. bârzolu.

BĂZOU s. m., s. a. I. *Guipe*, 2°. *Bourdon*, basse continue.

1°. S. m. (Entom.) = viespe. (In Ban., unde se pronunță *băzou*.) MARIAN, INS. 217.

2°. S. a. Partea aceea a unui cîmpoiu care produce băzăiala caracteristică a acestui instrument. (Simnic și Ișalnita. In Dolj) H. V. 288, 448. † A (țineă cuivă băzoulu: a secundă, a cântă basul unei cântări; fig. a aprobă s. limită pe cineva (ZANNE, P. IV, 277; cfr. a-î țineă isonul). *Incepură a cântă*, *Una în corda subfire*, altul băzoulu țineă. PANN, P. V. III, 83.

— Derivat din *băz*, prin suf. -ouin.

BDENIE † s. f. v. denie.

BDENU † vb. IV^a. *Veiller (pour prier)*. — (Rar) A veghea (în rugăciuni). *Țâncuși și postoi și bdenuți*. BIBLIA (1688), 228. *Bdenuți toată noaptea la slujba clahernelor*. MINEIUL (1776), 5/10.

— Derivat din *bdēal*, prin suf. denominal -ni. Cfr. *denie*.

BE s. m (Joc.) v. belu.

BEA interj. v. behehe.

BEA s. f. v. băl.

BEA vb. II. 1°. *Boire*, se *désaltérer*. 2°. *Boire*, *s'adonner à la boisson*. 3°. *Boire son accoir*. 4°. *Fumer*.

1°. (Despre oameni și animale, p. ext. despre corpuri poroase) TRANS. A consumă un lichid sorbindu-l, (adesea absol., cu eliziunea complementului, care de obicei e „apă”) a-și stămpără setea. *Nece se mărânce, nece se bea, pără când nu vor ucide Pavel*. COD. VOR. 49/12. *Cine va bea dintru această apă...* CORESI, E. VI, 12. *Bea din cana lor*. COȘBUC, P. 156. *Împărătul are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce*. CREANGĂ, P. 97. | P. ext. *Mureș, Mureș, apă lină, Cîn'te bea, se instrăină*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 201. *Când bei primul pahar, trebură să verși jos pușin, ca să bei morții*. ȘEZ. III, 46/10. | FIG. Nu voiu fi băut în zadar paharul amărăciunii. MARCOVICI, C. 10/1. | (Despre medicamente) A lua. *Au băut doftorii împotriva otrăvii*. NECULCE, LET. II, 275. | A suga, a sorbi. Venind un șarpe mare asupra copilului, ca să-i bea sângele. GCR. II, 189/20. *O strănuce cu alătă foc, încut îi păreă c'o să-i bea viața toată, din gura ei*. IMINESCU, S. 64/2. *Boial îi eră apă de gingaș, încut îi veneă s'o bei într'o bărdăcușă de apă*. IPIRESCU, L. 20; cfr. ȘEZ. II, 47/2. (În blosome). *Bea-te-ar șerpii, să te bei!* PAMFILE, I. II; cfr. CREANGĂ, A. 112. | Pe când complementul lui bea e totdeauna o „băutoră”, a mânca se poate întrebuiți și pentru corpuri solide, dar și pentru acele lichide pe care le consumăm dînt'r un blid, taler, etc. și care tree drept „măncări”. Astfel se *bea ceain, cafea, lapte, medicamente*, etc. dar se *măncăcă supra, fiercuri*, etc.]

2°. Spec. (adesea cu eliziunea complementului: vin, rachiu, etc.) A consumă băutori alcoolice (cu scopul de) a petrece, a cheful. *Beu cu carcele*. MOXA, 350. *Popa ce va bea la cricină... să se gonească din popie*. PRĂVILA MOLD., ap. GCR. I, 91/2. *Cu rudele bea și benchetește, dar neșufitorii nu face*. C. NEGRUZZI, I. 249. A - în sănătatea, intru pomnirea (GCR. I, 52/2) *cuică*. A - pe datorie. *Ne mai acodă pe ce bea, și-a vândut fire pușga cu făină*. RETEGANUL, P. IV, 27/12. | Absol. A se da la beție. *De când i-a murii neacata, a început să bea*. || P. ext. A-și - mișfă: a bea până ce sa-și pierde judecata sănătoasă, până ce se tâmpește sau înnebunește. ZANNE, P. III, 457. | A - pe cinecă: pe banii cuivă, a face cheful pe socoteala celui care face cinecă. *Șigur că mă bea!* CARAGIALE, M. 59.

3°. FIG. (Complementul e: banii, averea) A cheľtui, a prăpădi pe băutoră. *Cucul zice, mierla zice: „Nu bea banii, măi voiuice!”*. ALECSANDRI, P. P. 298/4;

cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372, etc. *Cu băutori și cu glodă, Băuiu, nene, tarma toată*. ALECSANDRI, P. P. 265/2. *Mândra, bat-o soarele, și-a beut fuicoarele*. HODOȘ, P. P. nr. 501/2.

4°. (Numai în România și în Bucov.; învechit. Expresie de origine orientală, care se explică prin faptul că narghileaua din care fumează Turcii are forma unei sticle. Cfr. turc. tiutium içmek; alb. pî duhan, bulg. tutun pie). A - tutuu (s. p. ext., (figare) = a fumă. *Antioch-codă...*, *bând tiutium*. N. COSTIN, LET. II, 61/12. *Ar voi să bei și el tâbac*. SHERA, P. 303/12. *Făcă țigară și bea*. ȘEZ. IV, 171/12.

[Conjugarea regulată la prez. ind. *beu, bei, bea, bem, beți, beau*, a fost înlocuită, în multe părți (după analogia lui *iau*), prin *bea, bei, bea, bam, beți* († și: *beași*), *beau* (sau *biau, biai, bia, biem, bieși, biau*). | Prez. conj. să *bea, bea*, (Mold.) să *be* (La DOSOFTEIU, V. s. 118: *să bāmă*). Imper. *bea!* | Aor. *băuiu*, (dial.) *beuiu*. | Part. *băuți*, (dial.) *beuți*. | Gerund. *băud* (la MOXA, 376/2; *beundu*). | Derivate: *băut* (dial. *beuți*) s. a. *Zăbăcindu-să gonaciu cu prănzul și cu băutulă*. DOSOFTEIU, V. s. 44. *Când e vorba de băute, Meryși voi oricăd de iute: Schiopul meryș'n pas cu voi*. COȘBUC, B. 211. *Și mai stă din băut și iar începe a mornăi*. CREANGĂ, P. 214. *Apă bună de băut*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. *Mai șede moș Nichifor așa pe gânduri, până-și gătește de băut lăeana*. CREANGĂ, P. 132/1. *Pe ne-băute = până a nu fi băut nimic* (cfr. pe nemăncate). | *băutor*, (dial.) *beutor*, -oare adj., subst. Caro bea; căruia-i place să bea (băutori alcoolice), bețivan). A ce nu te *cealești cu alalt/și băutori?* DOSOFTEIU, V. s. 48. *Băutorul de sânge* (= ucigașul) *puse în mîntea lui că face bine*. MARGHITARE (A. 1691), ap. GCR. I, 294/12. *Băutorul de vin făcăă destăinuirii politice*. IOBGA, L. 1, 334. *De nu-ți fi măncători și băutori buni, c'ași găuți bețeaua cu mine*. CREANGĂ, P. 259. *Cu bărbatul băutor, Nu-i (= nu vei) face pită 'n captor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 463.] — Din lat. *bibere*, idem.

BEĂBE s. f. (Min.) = beancă, I.B.

BEANBEANEA interj. v. behehe.

BEANC s. a. *Débris, tesson, têt.* — (Transilv., rar) Hărb. *Beanc*, pl. *beancuri* = orice frânturi de oale, de blide ș. a.: *Ai spart oala; pune-i beancurile lângă gard*. (Henig, Săcaș).² VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *beancă*.

BEANCĂ s. f. (Min.) *Caillou; silex, quartz*. — (Transilv., rar) Pietricică de cromene, quart. LB.; BĂRCIANU, „Pietricică netedă și lățăreată.” (Săliște) Com. BANCIU.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *bicaș, beabe, beuță*).

BEANTĂ s. f. v. bantă.

BEĂRTĂ s. f. v. bărtă.

BEAT, -Ă adj., subst. *Iere, soûl.* — Cu mîntea turburată de băutori alcoolice, p. ext. ameițit de bucurie, de dragoste, de farmece, etc. (În graiul familiar se întrebuițează o mulțime de expresii figurate pentru *beat*, mai ales pentru întăilele stadii ale beției: *afumat, aghesmut, ameițit, amnărit, băut, cherchelit, făcut, învințat, mahmur, rătutit, sfințit, tămăiat, turleac, turtit, l-a mușcat albinele de limbă*. ZANNE, P. II, 227, etc.; celui care se află într-o stare de beție desăvârșită, i se zice: *beat mort s. mort de*, (-) *turtă* ZANNE, P. IV, 157, *topit de* - DDRF., - *frânt id.*, - *lucă* BRĂBENEL, GR. P., *cuc de* - SHERA, P. 224/20. - *ix* ZANNE, P. IX, 217, - *ca ciocărlănu* id. ib. IX, 217, *ciocărlan de* - id. ib. I, 409, - *tun*, etc.) *Clăte-se cu beătuță*. CORESI, FS. 304. *Dzi-*

seră că-s plini de vin și sânt beați. VARLAAM, C. 201. O socoti pre ea lli ca o beată. BIBLIA (1688), 194. Un bicolar..., fiind bat, în mijlocul târgului..., au început a râde. NECULCE, LET. II, 206^{1/2}. Beat de trușie. MARCOVICI, C. 18^{1/2}. Cine-i culcat? E neicuța mort de beat, Dar nu-i beat de beatură, Ci-i beat de fermecătură. HODOS, P. F. 73. S'a uitat beat de-a seard: nu se mai trezește din beție. ZANNE, P. III, 469. | Beat de cap = zăpăcit. [Cucoarele] îmbă apoi în-colo și începea bete de cap, neștiind ce să facă și'n-cotră să apuce. MARIAN, O. II, 345. [(Mold.) și: bat, -ă adj., subst.]

— Din lat. bibbitus, idem.

BEATĂ s. f. v. bată.

BEATIFICĂ vb. I. *Beatifier*. — A umplea (pe cinivă) de fericeire cerească, a pune în rândul preafiercilor; cfr. ferici, ↑ ferică. [Pronunț. be-a-] Derivate: beatificare s. f.]

— N. din lat. hiser, beatificare, idem.

BEATITUDINE s. f. *Beatitudo*. — Fericeire cerească, p. ext. fericeire desăvârșită. [Pronunț. be-a-]

— N. din lat. beatitudo, -inem, idem.

BEBE s. f. sing., interj. *Croque-mitaine. Diable*. — (Transilv. și Bucov.) Fîlță închipută cu care se sperie copiii. Cfr. babau, gogoriță, cauă. [Țara Hategului] REV. CRIT. III, 88; (Zaharești, în Bucov.) COM. I. GRĂMADĂ. *Taci, că te dau la beba!* REV. CRIT. III, 88 (unde cuvântul se mai explică și prin: „om bătrîn și prost”). | „Necuratul. [D. ex.] *Taci, nu plînge, că vine beba!*” (Sălăte) VICIU, GL. — Din săsește Băbă „Schreckgespenst der Kinder.” LACHA.

BEC s. a. *Bec*. — (Franțuzism) Vârful (ascuțit, ca un cioc) al unei țevi de gaz aerian. (Ascutit, ca un cioc) de la policaandru de cristal. VLAHUȚĂ, D. 152. *Târnyl... ne nimește prin becurile sale de electricitate albă.* IORGA, N. R. A. I, 248. [Plur.: *becuri*]

— N. din fran. (propriu: „cioc”).

BECĂ interj. v. bebehe, **BECĂCĂI** vb. IV^a v. behâl.

BECĂ s. m. (Muzică) *Bécarré*. — Semn care se întrebunțează spre a anulă bemolul sau diezii și a redă unele note tonul ei firesc.

— N. din fran. (< ital. *bequadro*, propriu „b pătrat”, de pe forma ce o are acest semn muzical.)

BECĂȚĂ s. f. (Ornit) = sitar. MARIAN, O. II, 299. *Becății prăjiți în mustul lor.* ODOBESCU, III, 39^{1/11}. [Și: becaț s. m. MARIAN, O. II, 299, bicaț s. m.]

— N. după fran. (Și rus., rut. *bekas*).

BECĂȚINĂ s. f. (Ornit) = altârș (pasăre călătoare asemănătoare cu becața, dar mai mică, berbecuț, ciocăncă, oala-morților. Cfr. DOMBROWSKI, 328). *Această pasere se nimește în Moldova: berbecuț... în Muntenia: becațină, MARIAN, O. II, 301. Cocheta becațină, ce se săreă pe malul bălței.* ODOBESCU, III, 19. Specii: - mare, *dublă*: gallinago major. - mică, *surdă*: gallinago gallinula. DOMBROWSKI, 328.

— N. după fran.

BECÊ s. m. v. becîn².

BECELUI vb. IV^a (ș. d.) v. bicului ș. d.

BECÊR † s. m. Boyard préposé à la cuisine de la Cour. *Cuisinier-pâtissier*. — (În epoca fanariotă) Boier (de rang inferior) însărcinat cu supravegherea bucatăriei domnești; cfr. pitar, cfr. GHEORGHECHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 293^{1/20}; IORGA, CH. I. II, 160. (Mai târziu) Bucătar (al Curții), (mai ales) plăcintar.

Jupan Tâmaș bectariul... nevoit-am... (a. 1653), ap. IORGA, S. D. XIII, 152. *Din una mie lei ce sânt rânduiși să se dea bectariului pentru cuhnea gospod, să nu se poprească.* (a. 1776), URICARIUL, XIX, 318^{1/2}. 480 lei pe un becerul. ib. XIX, 393^{1/2}. *După cununie, [se întindea] masă mare cu zaharicale de la becerul Manolachi și cu cofeturi de la vestitul Pasen.* I. GHICA, S. 36. *Becerul, adică bucatărul domnesc.* ODOBESCU, I, 263. [Un domn grec] în toată dimineață — până a un face dican — trată cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă. C. NEGRUZZI, I, 286. [Și: bectăria.]

— Etimologia necunoscută. (Germ. [Zucker]bäcker ?)

BECERIE † s. f. *Cuisine*. — (Rar) Bucătărie domnească. *Mai în laturile caselor domnești... erau beceriile sau cuninile, și cuptoarele pităriei.* ODOBESCU, I, 126^{1/17}.

— Derivat din becer, prin suf. loc. -ie.

BECÊSNIC, -Ă †, **BECÊSNIC**, -Ă adj. v. becisnic.

BECÊR s. m. *Garçon, cêlibataire*. — (Munt.) Om nelnsurat, celibatar, burlac, hoitoleu, cfr. flăcău, fecior. *Noi sîntem trei frați... fratele Vela, fiind bechêr și mai tânăr...* DOC. (a. 1823), ap. IORGA, S. D. XII, 180. *Trahanache: Cum, becher? Dandanache: Adică necădătorit.* CARAGIALE, T. I, 235^{1/2}.

— Din turc. bek'ar, idem. G. Meyer, *Alb. Wb.* 34. Cfr. dubletul bicher.

BECÊR s. m. (ș. d.) v. bicher ș. d.

BECERIE s. f. *Cêlibat*. — (Rar) Burlăcie, burlicărit, hoitole, celibat. DIOT.

— Derivat din becher, prin suf. abstr. -ie.

BECÊT s. a. v. pichet.

BECÎTĂ s. f. *Collier de perles en verre*. — (Rar, Boutari, în Transilv.) „Împietură de mărgelă măruntă pe care o pun femeia la gât.” VICIU, GL. [Și: bercită s. f., berchină (Rășinari). ibid.]

BECIU subst. invar. (Mold., în expresiunile: *Nu știe* - = nu știe nimic, nici un cuvânt, nici o boabă; *nici* - = absolut nimic, de com. ALECSANDRI, T. 1773; CREANGĂ, GL. *Nu mi-o pomină nici bechiu de „Iata dănujește.”* ALECSANDRI, T. 421. *Afrodita... Ai trebuit să înfulești noima scrișorii mele.* — *Pupă-lapte: Ba, zău, nici bechiu... să am parlon.* id. ib. 1157. *Începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu măcar.* CREANGĂ, P. 260. *Iaca așa mă chinuse cu el, domnule... Nu știe bechiu moldovenește.* SADOVEANU, SĂM. VI, 165.

— Etimologia necunoscută. (După TDRG., din ung. *betű* „slovă,” deci, *nu știe* - propriu: nici o slovă).

BECIĂRIU † s. m. v. becer.

BECÎSNIC, -Ă adj., subst. 1^a. *Maudit, infame; impie.* 2^a. *Pitoyable, misérable; tâche, imbécile.* 3^a. *Débile, chétif; maladif.*

1^a. Necinstit, „blestemat, ticălos, om de nimică.” (Zagra, lângă Năsăud) COM. I. CORBU; cfr. LB. *Și ca niște becisnici... au mers de au spus lui Vasile-codă faptele lui Gheorghiș logofăt.* MAG. IST. 300^{1/11}. *Ai gândit să-ți prăpădești fata... femeie becisnică ce ești?* RETEGANUL, P. IV, 5^{1/22}. | Spec. Necrodinoc. *Proclési de Armeni, rădăcină armenescă... se nevoia ei, becisnicii, să stingă scânta lumină.* MAG. IST. IV, 332^{1/22}.

2^a. P. ext. Vrednic de compătămire, păcătos, bătut de Dumnezeu, ticălos, ticălit, prăpădit, nenoro-

cit, mizerabil, decazută (cfr. mișel), cu o desvoltare de înțeles în sens invers). Cum [i]și ca fi, dacă vei muri, becisnice om! CUV. D. BĂTE. II, 450. S'au necal to[și], numai eu am rămas, o becisnică. DOSOFTEU, v. s. 152. Viind solii Gothilor în hatne adăo de terfelite, și la stat și la tot chipul schimșii, și de nimico, Valentinian văzându-i agă de becisnică, i-au întrebăt... CANTEMIR, HR. 255/1. Nu putea scăpa nici un becisnic de om, pre nicătri, să nu ia [de la el darea numită] peccăliu. NECULCE, LET. II, 310/. Am văzăt cu și destui bărbăți mult mai ticăși și mai cădăși decât cea mai becisnică femeie. CREANGĂ, p. 141. „Om căruia orico i-ai face, orice i-ai zice, tace și înghite; om ce nu-și mai caută dreptul său.” ȘEZ. II, 149/22. (Redă adesea foarte bine ideea exprimată prin neologismele) Laș, imbecil. Ostași aciaa pre carii armele și grouza morții li infricoșază și fug, becisnicii sânt scotăți. ARHIVA n. 1, 156. Rădeau ca de un becisnic ce nu știe două paise a neurcă. SEVASTOS, N. 58/1.

3°. Nevoias (ca forță fizică), slăbuț (trupește). A născut o fată cum becisnică. CONTEMPORAN, IV, 391. Din acești trei smei, venă cel mai mare mai întâi acasă și de aceea ar și cel mai becisnic dintre dînși. SBIERA, P. 102/22. | Spec. Becepic (despre animale și plante) = supus la multe boale. (Secuial, în Dolj) H. V, 147.

[Și: becesnic, -ă VARLAAM, C. 206, 22 becisnic, -ă, becesnic, -ă, (dial.) bicisnic, -ă adj. | Și: beciznic, -ă. TICHINDEAL, F. 359. | Formă neasimilată spiritului limbii, la CANTEMIR: bečisnicee, -ă.]

— Din paleosl. bečezb.stn.nika, „fără cinste, infam.”

BECISNICESTE adv. *Misérablement*. — Ca becisnicii. *Podgheazul se săbovoie, că venă becisniceste, cu săbaod*. NECULCE, LET. II, 389/17. [Și: bečisniceste.]

— Derivat din becisnic, prin suf. adv. -este.

BECISNICI ct vb. IV°. *Devenir pitoyable; se traiter de misérable*. — A deveni becisnic. *Acel ticăș și becisnică glas*. DOSOFTEU, v. s. 211, 2. | Refl. A se face (— a se numi pe sine) becisnic. *Să edăta, becisnicindu-se pră sine*. MINEIUL (1776), 407/1.

— Derivat din becisnic.

BECISNICIE s. f. *Misère, bassesse, lâcheté*. — Faptă becisnică s. de om becisnic, ticăloșie, mizerie. *Nichea eră dată spre becisnicie*. DOSOFTEU, v. s. 180. *Bela... să fie hălăduit la Austria și acolo cu multe nevoi și becisnică să se fie izbit, aproape de patru ani*. CANTEMIR, HR. 145/1. | [Românii chemați la arme de Racoți] *destulă becisnicie au făcut asupra Domnilor pământești*. ȘINCAI, HR. III, 80/1. *Unde să calce ca eudântul buoțărășii și să se amestece în certurile și becisnicile celorlalți?* ISPRESCU, I. 309.

— Derivat din becisnic, prin suf. abstr. -ie.

BECIU s. a. *Voué souterraine, souterrain, sous-sol; cave*. — (În România) Încăpere boltită (la o casă) sub nivelul pământului, subsoi boltit, servind (mai ales mai de mult, la palatele domnești și—azi încă— la clădirile publice) drept loc de închisoare, la nevoie drept loc de păstrare a averii încheiate, bașcă; astăzi identic aproape cu total (mai ales în Muntenia) cu pivnița (Zărnești-Călnău, în Buzău; Deleni, în Fălciu) H. II, 222; VI, 83, prin Moldova și cu zemnic (Deleni, în Fălciu) H. VI, 83, și hrubă (Rogojeni, în Covurluia) H. III, 132; cfr. celar, gărlieciu, argeă. *Ieremia-vodă au fost pus multă avere la mânășire la Suceviță, într'un beciu supț curșite domnești*. NECULCE, ap. TDRG. [S'au cheltuit cu] beciul i culme... (a. 1780), ap. IORGA, s. d. VI, 191. *Abia unde și unde se mai vede câte un palat vechiu, cu beciuri boltite*. C. NEGURUZZI, I, 71. *Beciul privighitorului Păruu din Târgu-Neamțului putea să lăinuiască, la nevoie, o domniță*. CREANGĂ, A. 74. *Un*

burui cu ghin... să-ți hie la căldăpost, în beciu' tău. JIPESCU, O. 67. *Un gospodăr s'apucase să-și facă un beciu în pământ, pentru finat zarzavaturi*. ȘEZ. I, 286/17. *Stafilele sânt niște fantome cu locuința prin beciuri, pușuri vechi și case pustite*. (Bălcărești, în Dâmbovița) H. IV, 66. *Cămări, beciuri și pivniță*. I. GHICA, ap. ȘIO. *De mână mi-o lău, în beciu de piatră c'o ducea, și cu lăcă o 'acuiă*. TRODORESCU, P. P. 624. *Nici tu 'n beciu, nici eu pe casă; nici tu proa jos, nici eu proa sus*. ZANNE, P. III, 22. *L-a finat arestat o noaple întreagă în beciurile poliției*. [Plur.-ciuri.]

— Cuvânt de origine cumană (cfr. bečel el „urbs munita”; în turcește so găsește numai în numele propriu *Beč* = Viena, cuvânt trecut și la cronicari și, prin mijlocire unguroasă, și la Românii din Ardeal) ȘIO.

BECIU s. m. (Bélier) *de deux ans, bœuf d'auz cornes recourbées en arrière*. — (De obicei atribuit al cuvântului *berbece*) *Berbeci-beci* se numesc berbecii cei de 2 ani — cărlani — dintre cei mai frumoși, cu coarne îmbrăgite frumos înapoi și printre coarne [le căroră] să fie crescută lână stufoasă; iară *cei mai beci* sânt tot acei berbeci după ce au ajuns vârsta de 6—8 ani. (Săliște) PITIS, CONV. LIT. XXIV, 1057. *O să mi-ți alegi Vree 500 de berbeci, Tot berbeci de cei mai beci*. id. ib. *Berbecii lui Dobrițan Nu sânt berbeci ca berbecii, Ci sânt berbeci de-ăi beci*. MAT. FOLC. 102. *Beciu* = berbece bătrân și credincios care merge în fruntea oilor (Sudji, în Ilfov), s. *bece* = berbece (Almăj, în Dolj). Com. I. PAVELSCU. [Și: béce s. m.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul so găsește și la Aromâni: *oi beci* „albe, frumoase”, *berbeci-beci*, de-asemena în Italia și în Sardinia: *ital. becco* „țap”, v. *bergamase bech* „țap”, *marchigian becco*, *sard. beccu* „țap”, *beccuna* „capră”. Legătura acestui cuvânt cu lat. *verrex* e posibilă, dar neclară.)

BECIZNIC, -Ă adj. v. becisnic.

BECTEMIS subst. *Tubac de calitate superioare*. — Tutun de calitate superioară. *Cașacianul, cel mai iacuit contrabandist de mărfuri, își strecură... bărigile, grimele... bectemisal*. CONV. LIT. XLIII, 325. (Atributiv) *A sunat tutun de un franc oșoaia, în loc de tutun bectemis GANE*. CONV. LIT. XX, 136. [Accentuat și: bečtemis. | Și: bectemis, bectemiz.] — N. din turc. pek-temiz, idem.

BEDĂ s. f. 1°. *Calamité*. 2°. *Souppon*. 3°. *Diabie*.

1°. (Ban., Maramur., Bucov.) *Nevoie, necaz, paoste, calamitate. Căde reie mai pășose, Câtă bidă suferese...* BUD, P. P. 42. *Nici Dumnezeu sfântu' nu te scoate din bidava asta*. (Bucov.) ION CR. II, 38. *Mare bedă* (= necaz) *pe capul mieu!* (Oravița) Com. A. COCA.

2°. (Ban.) *Prepus, bănuoală*. Com. LIUBA. *Nu-mi face bedă!* Com. A. COCA.

3°. (Transilv. de vest, Ban., Bihor, Maramureș) *Drac JAHRESBER*. IV, 325, III, 313; GR. BĂN. *Dule' n bedă! Măncă-te-ar bedă! Dă-l în bedă! Iasă-l în bedă!* REV. CRIT. II, 346; III, 88. *Bedă de om om rău*. Com. A. COCA, LIUBA. „În Maramureș... poporul zice... tu bideu! la bărbăți și tu, bidă pe capul mieu! la femei.” REV. CRIT. II, 401.

[Și: bidă s. f., bideu s. m., bidă s. f., biédă (Ban.). ZANNE, P. VI, 486.]

— De la Slavi; paleosl. *běda*, bulg. *běda*, rut. *bidă* „nevoie, necaz,” sârb. *bijeda* „năpaste, învinuire nedreaptă”.

BEDARNIC, -Ă adj. *Méchant*. — (Ban.) „Om bedarnic = om rău”. Com. A. COCA.

— Derivat din *bedă*, prin suf. -arnic. Cfr. *bedarniță*.

BEDĂRNITĂ subst. *Hargheux, chicanier*. — (Ban.) „Om potcaș (= buclucaș)”. Com. LIUBA.
— Derivat din *bedă*, prin suf. -*arniță*. Cfr. *bedarnic*.

BEDĖN † s. a. 1°. *Créneau*. 2°. *Morceau de fourrure*. — (Căvânt rar).

1°. (Fortif.) Creasta zidului. *O culă naltă, de piatră... cu bedenuri, unde stau tunurii, de bat departe*. (a. 1715), ap. TDRG.; cfr. 510.

2°. Bucată de blană. *Blană de iepuri albi, bedenul 12 bani*. TARIF (a. 1792), ap. TDRG. Cfr. *misadă*, *mezină*.

[Plur. -*denuri*.]

— Din turc. *beden*, idem.

BEDĖRNITĂ s. f. (Bis.) v. *nabederniță*.

BEDREĂG s. m. și a. (Cism., Rotărie, Dulgh.) *Bilrot* *ou tabouret (de cordonnier)*, *établi (de charron, etc.)*. — Trunchiu gros s. blană de lemn pe care cismarii croesc încălțăminte s. își țin unelele (numit și bătreag); rotarii îl întrebuințează la cioplit s. la obedit roatele pe el (numit și butuc, trunchiu s. scaun de cioplit); dulgherii așează pe el talpa s. temelie caselor s. a altor clădiri. (*Bedreagul* rotarului și mal ales al cismarului are uneori și picioare și atunci la forma unei mese de lucru s., dacă e mai mic, se întrebuințează de cismar drept scauneciu). Cfr. *tăietor*, *butuc*, *rădăcină*. PAMFILE, I. C. 125; DAMÉ, T. 41; CREANGĂ, GL.; RĂDULESCU-CODIN; ZANNE, P. V, 80. *Garda* [care era ciobotar]... *se proslăvea pe captor, între șmaui, calupuri, asirănciu, bedrag, dichiciu și alto esturi lăsoase*. CREANGĂ, A. 81. *A ședea la bedreag* = a sta de vorbă cu alții, ca să-l vadă lumea (Vâlcea). ZANNE, P. II, 731; cfr. a sta la tafsa. [Plur. -*dragii*, -*draguri*. Cfr. LB., ZANNE, P. V, 80. [Și: bătreag s. m. și a. LB.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bederegny* „a rostogoli”.)

BEDU vb. IV^a. *Soupçonner, suspecter*. — (Ban.) A bănuși, a prepune. Com. A. COCA.

— Derivat din *bedă*, prin suf. denominat -*ni* (cfr. sârb. *biđovati* „a năpăstui, a învinovăți”). Cfr. *bidî*.

BEDUIN, -*ă* adj., subst. *Bédouin*. — Arab nomad din pustile Africe de nord și ale Arabiei. *Prin desert străbat sălbatec mari familii beduine, Cu viața lor de basme pe câmpie risipiți*. EMINESCU, P. 70. *Și de-ar fi fost să nu te știu, De mult puteam să mor* — *Un beduin într'un pustiu, Sub lună călător*. VLAHUȚĂ, P. 141. *Sânt, pașă, usam de beduin, Și de la Bab-âl-Mandeb vin, Să vând pe El-Zorab*. COȘNUC, R. 96.

— N. din fran. (cuvânt arab). Cfr. *bidiviu*.

BEE, BEE interj. v. *behehe*.

BEI vb. IV^a v. *behă*.

BEFSTĖC s. a. v. *biftec*.

BEG † s. m. (s. d.) v. *beiu* și d.

BEGĖT cfr. (e)geț-begeț.

BEGLERBĖU † s. m. v. *bellerbeiu*.

BEGLICĖU †, **BEGLICŪ** † s. m. v. *belliciu*.

BEGONIE s. f. (Bot.) *Begonia*. — Tipul familiei begoniaceelor, care se cultivă ca plantă de pozoabă.

— N. din fran. (Nume dat în veacul al XVII-a în cinstea lui Bégon, intendentul general al coloniei San-Domingo).

BEGNI vb. IV^a refl. *Se donner des coups de poing*. — (La Moți) A se înghioldi. FRĂNCUS-CANDREA, M. 98. Cfr. *imbegi*, (im)băci, buceși.

— Etimologia necunoscută. (Pare a se fi născut din *băci* prin apropiere de cuvântul a se *xbegi*.)

BEHĂ vb. IV^a (IV). *Bôler*. — (Despre capră, mai rar despre oaie, cfr. *bălăi*) A scoate strigătul caracteristic al acestor animale; cfr. *sbiera*. „Oaia, capra, berbecole, țapul, mielul și iodul *behește*.” (Cavadinesti, în Covurluiu) II, III, 108; cfr. I, 137, 347, II, 88, IV, 10, v. 280, IX, 53, etc. *Oaia beheștește*. (Titești, în Muscel) II, IX, 429. [Țapul] *au început a să trănăi prin poată [de durere], sbierând: beă! că! că! Behe, he, he.* „Beocăciată tu acuma acă,” *au zis taurul*. ȚICHINDEAL, P. 173. *O capră neagră... beheă și se da pe lângă boii*. VLAHUȚĂ, CL. 115. [Și: *behehă*, *neobicitul beacă*.] Derivate: *be-hătre s. f.*, *behăt s. a.*, *behătătur s. f.*

— Derivat din *behe(he)*, prin suf. -*ă*. (Cfr. slav. *bekati*, germ. *blöcken*, etc.)

BEHEAHEĂ, BEHEE interj. v. *behehe*.

BEHEHAI vb. IV^a v. *behă*.

BEHEHE interj. Interjection imitative du *bélement* des moutons et des chèvres. *Mouton, chèvre*. — Onomatopoeie care imităză zbireratul oilor s. al caprelor. *Din turma neagră se auzi: bea, bea, beaca*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Grecol a început să zbere ca și capra: behe, behe*. ȘEZ, IV, 6/22. *Iada zice: behehehă. Măcaua zice: miea, miea, miea*. TEODORESCU, P. P. 350. [Cu funcțiune substantivă, în glumă] *Berbeco, oaie, capră*. Cfr. ȘEZ, II, 149/13. *Că-i dau [feți mele zestre]: Nouă miei, Nouă porci, Nouă beci*. Ibid. 149/20. *Pentru behehe voi prăpădi și pre miho*. C. NEGRUȚI, I, 247. *Dusăle, Puscăle, Adus-ai pe behehă?* (în notă: iod ul.) TEODORESCU, P. P. 260°. [Onomatopoeia aceasta costă cînt'un b urmat de e deschis lung; spre a redă glasul tremurat al mielilor și al caprelor, acest e se urmează de mai multe ori, despărțindu-se unul de altul fie prin spiritul aspru, fie prin cel lin. Astfel se explică variantele: *bea, bea, bece, behehe, behee, beheheha, beaheaha*. PAMFILE, J. II; (neobicitul) *beacă*, ȚICHINDEAL, P. 173; (cu altă labială) *miea, mehehe*. ZANNE, P. I, 92.]

BEHLERBĖU † s. m. v. *bellerbeiu*.

BĖHLIT s. m. (lit.) v. *behiță*.

BĖHLIȚĂ s. f. (lit.) *Rhodos amarus*. — (Mold., Bucov.) Numele mai multor pești mici; propriu: *blehnița s. boarca*. Cfr. ANTIȚA, F. I. 136-8 (confundat în unele părți cu *pleava s. pleușca*, id. ib. 170-2) „*Bēhlitā*, pl. *bēhlitē* = un pește mic, cam verziu pe spate. Nu crește mai mare decât un deget.” MARIAN. Cfr. *beidiță*. ȘEZ, V, 37/1. [Și: *behlit* s. m. „pește mic și rău la gust (uscăcios)”. DAMÉ, T. 128, *blēhniță*.]

BEICĂCHE † s. m. v. *beiu*.

BEICĖTU † vb. IV^a v. *benchetui*.

BEIIC † s. a., **BEIICĖ** † s. a. v. *beilic*.

BEILERBĖU † s. m. *Gouverneur général*. — (Turcism) *Gubernator general*, pașă cu trei tuluri. *Au căzut mulți vestiți oameni [la Varna], dentru cari au fost unul Caragea-bașa, beilerbeu de la Anadol*. MAG. IST. I, 101/20. *Beglerbeul Rumelii acasă o mare putere*. GHICA, ap. RUDOW, XVII, 390. [Și: *beglerbeiu s. m.*; *belerbeiu s. m.* MAG. IST. II, 225.]

— Din turc. *begler-begi* (*beyler-bey*) „beiu beilor”.

BEIIC s. a. 1°. *Palais* (destinată să receoiv les hauts dignitaires turcs). 2°. *Achat (forcé) de moutons* (à des prix prétablis, pour la cour du Sultan). *Impôt ou dime* (sur les moutons, *payé au bey*). 3°. *Coroie*.

1° † Casa în care se găzduiau beii, p. ext. dignitarilor turcești care veneau ca trimiși ai Porții în țările noastre. *Cheltueala musafirilor de la beilic*.

(a. 1786), IORGA, s. d. VI, 190. *Îi ducea la castele de belic, la ceauș*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 224^{1/2}. *Capitul... vine pe drum, pre la hanurile de belic, la un spunea nimurii unde merge*. DIONISIE ECLESIARHUL, c. 196. *Belicul după* (= de pe) *malul stâng al Dâmboviței, de la Jicința, și belicul de lângă Sfânta-Vineri din Iași erau cazărni turcești*. GHICA, s. IV, Calea „Serban-vodă” din București se numea înainte *Podul-bellicului*. ȘIO. [Păstrat, ca o reminiscență vagă, în poezia pop., sub forma alterată, bellei: *Trage buca să mă duc La casa de bellei*. VASILIU, c. 48.]

2^a. † (păstrat încă în poezia populară) Cumpărătura de oi făcută mai mult cu de-a-sila, cu prețuri stabilite din înainte, pe seama Sultanelui, p. ext. dare s. dijimă, plătită mai ales în oi, beului (pentru Constantinopol) s. stăpânirii. Cfr. SULZEI, ap. ȘIO. *Cine va avea o sută de oi, va da la belic numai șapte oi, iar nu mai mult.* (a. 1765), ap. IORGA, h. R. 392. *Am hotărât a să luă pe an din venitul boierilor... afară de iratul feredului, belicul.* (a. 1806) URICARIUL, v. 49^{1/2}. *De-i găsi oi atenești, Să le scrii împărătești, Belicul să le dai, Din zece una să iei.* POP., ap. TDRG. *Tudorăi că mi-și plecă, Un cătaf cu el luă, Prin sangeacuri că umblă, Zaharele că strângea, Belicuri că puneă, Mari averi că adună.* TEODORESCU, p. F. 678⁹.

3. Lucru făcut fără plată pentru beiu, pentru boier, pentru stăpânire, p. ext. orice lucru gratuit (făcut fără tragere-de-inimă s. numai de mântuială); cfr. angara, podvadă, havală, robotă, elacă. (Construcții: *A fi de -*, *a luă de -* = pe nedrept. ION CR. III, 377, *a lucră de - cu vite*, etc.) *Nimică belicuri în fară nu s'au făcut, ce tot cu bani au plătit Măria-sa Constantin-vodă*. NECULCE, LET. II, 461^{1/2}. *O împ. de belic.* (a. 1741-2) IORGA, s. d. VI, 268. *Toate statele... finiturilor fării-de-sus s'au îndatorit a lucră la facerea drumurilor... fără a despăgubi pe săteni cu vreo plată pentru facerea acestui nelegiuit beic.* (Mold., a. 1835) URICARIUL, VIII, 133^{1/2}. *Belicul Neamțului, Muscalului, Turcului, și de belic.* DELAYRANCEA, s. 223. *Tot în clacă, în podvezi, în belicuri în toate beletele, în boierescuri.* JIPESCU, ap. ȘIO. *Vită de belic:* supusă la tot felul de munci grele, fig. om exploatat de toți. ZANNE, p. IV, 276.

[Și: *bellăc*, E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR II, 115^{1/2}. Plur. -*curi*.]

— Din turc. *beylik* (*beglik*) „demonitatea unui beiu; dijimă din dobitoace (luată de beiu)”.

BEILICIU † s. m. *Fonctionnaire turc chargé d'acheter des moutons ou de percevoir la dime sur les moutons, dans les principautés roumaines.* — (Turcism) Funcționar turc însărcinat cu cumpărătura de oi, făcută mai mult cu de-a-sila, cu prețuri stabilite din înainte, pe seama Sultanelui, cu s. străngerea dijmei de oi, în principatele române. Cfr. beille 3^a. Când vin *beglicii*, oameni trimiși de *casap-bașa*, starostele măcelarilor constantinopolitani, Bărsanii sânt și ei silși a le vinde lor întâi, cu un preț statornic de mai înainte. IORGA, h. R. 357. Cfr. id. lb. 362. *Ci încă și pentru beglii, la vremea primăverii, iarși s'au săpădăut Măria-sa vodă* [a] *că nice decum beglii nu-i va îndădui să facă silnicii și să i-o ier* de tocmală. (a. 1753) *ibid.* 386. Pentru aceea *belicicii* duc la *Țarigrad*, *pre tot anul, oi de acestea... pentru cuhnea Sultanelui*. CANTEMIR, ap. TDRG. [Și: *bellicu* s. m.; *begliciu* s. m.; *begliciu* s. m. | Șeful belicicilor se numea: *bellicet-bașa*. ȘIO. II, 16.]

— Din turc. *beylikky* (*beylikcl*), *idem*.

BEI-MŪ † v. *beiu*.

BEIU s. m. 1^a. *Bay* (*yovonneur* d'une province turque ou souverain vassal du Sultan). Prince (de Valachie ou de Moldavie). 2^a. Côté concave d'un osselet. 3^a. *Noir employé au jeu, en guise de palet.*

1^a. (Învechit; despre provinciile turcești sau supuse suzeranității Sultanelui) Governator al unei provincii s. al unui oraș, având rangul unui pașă cu un singur tuiz; domitor al unui principat autonom supus suzeranității Turciei, s. p. c. titlul (dat de Turci) Domnilor Munteniei și Moldovei. *Și 'n al doilea un mari Murat-beghi*. MOXA, 405. *Beiu de Tighineu, cu oaste turcoască și tădărească*. N. COSTIN, ap. ȘIO. *Acasă Tălării un beiu, pus de împăratul*. AMIRAS, *ibid.* *Scria-nu Vezirul... la pașa de Tighineu, zicând că beiu de Moklova este un ghaiur și știe toate ce se fac la Mosc și la Leși, de la scrie... la Poartă; iar tu... nu știi nimic*. NECULCE, LET. II, 335^{1/2}; cfr. 396^{1/2}. *Mergi la Valahia, de tuie capul beiuului de acolo* [lui Hangerliu] și-lado, *spre a-l vedea preaputernic nostru împărat, că este nevrednic a fi beiu*. DIONISIE ECLESIARHUL, ap. ȘIO. *Strigă papa-al Diului...: Turcește-te, lăncule, Turcește-te, beule, Beule, creștinule*. TEODORESCU, p. F. 480. *La begu' că se ducea Șic. Fole din gură-ăpă grăită: Begule, domnia-ta*. MAT. VOLIC. 60. [În epoca fanariotă, titlu onorific, mai ales sub forma turco-greacă] *bel-mu* (= beiu + n. grec *μῦ* = al meu) = domnul meu. *„Foroacă Dumnezeu, bel-mu”, zise Dinu*. FILIMON, c. II, 78. *Mă întreb, bel-mu, dacă am drepturi la pensie?* ALECSANDRI, T. 100. [Păstrat, în Mold., cu înțelesul de) Boier mare. *Cerbul se culcă acolo pe loc și dormea cât un beiu*. CREANGA, p. 224. *Astăzi nu-mi mai pasă de nimeni, e beiu mare*. PAMFILE, J. II. [La ALECSANDRI, T. 100, 103 găsim și un diminutiv beieacă (formațiune glumească, după *agachie*) „domnișor”].] *Azi, cuvânt literar, numai despre beii vasali Porții*. *Ion Ghica a fost, în timpul exilului, beiu de Samos*. *Beiu de Tunis e supus protectoratului Franței*.

2^a. Partea concavă din cele două părți înguste ale arșicului (opușă lui siciliu), și pozițiunea arșicului pe muche cu partea cea scobită în sus, (Mold.) împărat; cfr. arșic. (Întrebant și adverbial) *La cine cade arșicul beiu, ia domnia*. IPIRESCU, ap. ȘIO. În beiu bun (BARONZI, L. 125^{1/2}); și în siciliu-beiu (com. I. PAVELESCU); varietăți ale jocului în arșic.

3^a. (La Jocul în nucă, sub forma *beg*) Nucă aleasă ca cea mai grea, spre a arunca cu ea în celelalte nucă fluete grămadă. LM.

[Și: *beg* (1^a și 3^a); *be* (2^a, în Brașov).]

— Din turc. *bey* (*beg*), *idem*.

BEIZADEA subst. *Fils de prince (régnant ou ayannt régné)*. — (Învechit; azi mai mult în ironie) Fiu de Domn, prinț. *Avăa doi feciori, beizade, pre Antiochie și pe Dimitrașco*. NECULCE, LET. II, 254^{1/2}. *Ștefan beizadea*. — MAG. IST. II, 25^{1/2}. *La unof] hrisoave și acmă se urmează de se pune credința Domnului, a beizadelor și a boierilor celor mari*. GHEORGACHI LOGOFĂTUL (a. 1762), ap. GCR. II, 76^{1/2}. *„Au fost rămas la mare scăpăcine, atât Domniul mazilii, cât și bezedele... E. KOGĂLNICEANU (a. 1774), *ibid.* II, 102^{1/2}. *Încă, înălțate împărate, am fost la beizadeau Măriei-tale*. ȘEZ. IX, 21. *Trăiască domnișele și bizadelle*. JIPESCU, ap. ȘIO. *Te-az întrebă cino-o ia [pe noră-ta]?* — *Un fecior de beizade*. SEVASTOS, c. 247^{1/2}. [Și: *beizadea*, *beizadea*. GCR. II, 103^{1/2}; *beizadea* TDRG, *beizadea*, *beizadea* s. f., *beizadea* ȘIO. | Atributul lui *beizadea* stă de obicei la fem, dar se găsește și cazuri de construcții masc. O *beizadea mică*. E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Beizade cel mare*. *id. lb.* *Acel Beizade*. NECULCE, *ibid.* | Derivat: (rar) *beizadesc*, -ească ȘIO. și *beizedesc*, -ească adj. = domnesc, princiar. *La curși mari, Curși românești, La curșile bezedoști*. POP. *ibid.*]*

— Din turc. *beizade* (*beizade*), *idem*.

BEIZADEA subst.; **BEIZADESC**, -EASCĂ adj.; **BEIZADEA** s. f.; **BEIZEDEA** subst.; **BEIZEADEA** subst.; **BEIZEDEA** subst. v. *beizadea*.

BEJ- v. băj-.

BEL-, -Ă (și BEA) adj., subst. v. băl.

BELĂ s. f. Sorte de *poisson*. — (Cătunele, în Mehedinți) Un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. IX, 36.

BELACĂSĂ † s. f. (Comert) Sorte d'*toffe*. — Un fel de stofă de mătase, proțioasă. *Trimețo giup-neselor dururi, canașile, belacoasă*. NECULCE, LET. II, 249¹²; cfr. ib. ib. 417¹². [Dintr'o foaie de zestre:] I rochie de belacoasă roșie... I rochie de belacoasă galbenă. ODOBESCU, I, 421⁹. Id [lei] 60 [ban] s'au cheltuit cu o față de prișto, ce s'au făcut la mânăș[ire] dintr'o belacoasă. (a. 1772) URICARIUL, XXI, 360¹². [Și: belacoasă s. f. MAG. IST. IV, 117²¹; belicoasă s. f. (a. 1764) IORGA, B. R. 340; BARONZI, L. 102¹².] „rochie de o materie de mătase ce se purtă până la începutul secolului al XIX-lea.”

BELADONĂ s. f. (Bot.) = mărăgună.
— N. din it. *bella donna*, idem (propriu „doamnă frumoasă”, fiindcă în Italia se scotea din această plantă o apă de toaletă pentru doamne).

BELALIU, -IE adj. *Difficile, laborieux; difficultueux*. — (Turcism; numai în România) (Despre lucruri) Care cere multă griji a o îngrijire minuțioasă; (despre persoane) dificil (în gusturi). *Aplicația doftorilor externe e mai belală și cere prea mult timp*. CARAGIALE, N. S. 83¹²; cfr. TELEOR, ap. TDRG. *E foarte belălu la mâncare*.

[DICT] și: belalău, belalău, belalău (la PONT-BRIANT și cu înțelesul de „slăbuț, delicat”).

— Din turc. *belaly*, idem.**BELBINOC** s. m. (Bot.) v. brăbăncu.

BELBITĂ s. f. (Ibt.) Sorte de (petit) *poisson*. — (În Dolj și Putna) Un fel de pește mic (= beldiță?). H. V, 4, 16, 308, 433; I. IONESCU, P. 365 (sub forma dial. *belghifă*).

BELCI s. m. (Zool.) v. melc.

BELCĂU s. a. *Berceau*. — (Ungurism; în unele părți ale Transilv.) Leagăn (acelaș cu funii în grîndă). *Firo-ar bătu Dumnezeu, Atele de belcău în care m'am scolțecat eu!* REV. CRIT. 337; cfr. MARIAN, NA. 324; VAIDA, *Prauncul... din belcău*. RETEGANUL, CH. 76; cfr. ȘEZ. VII, 166.

— Din ung. *bölcső*, idem.

BELCI, numai în expresia: a legă = „a legă cobză, a legă strășnic” (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU.

BELCIUG s. a., s. m. 1°. *Anneau, boucle, virole*. 2°. Sorte de ceintură.

1°. Verigă s.inel de metal, fixat de covă, având menirea de a acăță covă în el s. de a fi acățat de vreun cârlig. (Astfel e -ul fixat în părțile casei s. de un stălp înaintea casei, ca să se lege caii de el, -ele de care se atărnă lacătul, -ul s. racul fixat de pieptarul hamului, pe care se prind oporturile [DAME, T. 50 și 51], -ul de la capătul loitrei, în care intră leuca carului, -ul *săbiei*, prin care intră cureaua, -ul de la capătul unui lanț, formând o za mai mare decât celelalte, înelul ce se bagă în botul ursului, de care îl poartă ursarii și p. ext. cel ce se bagă în rătul porcului, ca să nu răme, etc.) Cuvântul e atestat mai întâi la a. 1579, într'un text slavo-român. CUV. D. BĂTE, I, 254. *Și vei face 50 de belciuge de aramă, și vei împreună belciugele den cheotiri de căpătăie, și vei împreună piele [cortului] și vor fi una*. BIBLIA (1688), 57. „Au legă-vei belciugă de narea [bălauru] lui? ibid. 381. *Oficerilor*

infanteriei li s'au dat săbia ce avea cavalieri, cu belciugele galbene. URICARIUL, XXII, 482. *În belciugul de la carămbul de desupt din stăngu [al cărușei] eră animată o bărădișă*. CREANGA, P. 106. *Cumpără... două belciuge și un lăcătou zdraună*. id. ib. 321. „Căreciu (se numește) un petec de lanț cu două belciuge la capete, servind a înlădi o tânăla de alta, când trag mai multe părechi de boi”. (Săcueni, în Dâmbovița) H. IV, 253. *Vără lioca cu capul de sus în belciugul de la loitre*. BREBENEL, GE. P. Dar nu-i frig ei [pe berbecii] cum se frige, Ci-i animă prin cârlige, Și-i întorcez prin belciuge, Să le facă carnea dulce. ALECSANDRI, P. P. 262; RETEGANUL, TR. 45¹²; BIBICESCU, P. P. 167; TEODORESCU, P. P. 295; ALEXICI, L. P. I, 45¹²; ȘEZ. VII, 21. *Belciug de aur la rătul porcului*: lucru nepotrivit. ZANNE, P. I, 610; cfr. orz pe găste. †† *A pune (s. atârna) cui-a în nas*: a-l face dependent de voința sa, a-l avea în puterea sa (mai ales prinzându-l cu o faptă nelegăla și amenințându-l cu arătarea ei). Cfr. ȘEZ. II, 74¹²; ZANNE, P. III, 22. [P. anal. Veriga de care se atărnă cheile. Com. N. IONESCU. (Impropriu) Za, inel (dintr'un lanț). Acest pământ... este un belciug din lanțul cel nemărginit al cereștilor flințe. MARCOVICI, D. 329; cfr. BELDIMAN, N. P. I, 102.

2°. (La plur., sub forma *belciugi*) Un fel de cingătoare ce o poartă feciorii și fetele pe lângă Mureș. Cfr. VICIU, GL.

[Plur. -ciuge, rar -ciugi, -ciugari. LB. | Și: *belciug*, ibid.]

— Din paleosl. *belčugъ*, idem.

BELCIUGĂT, -Ă adj. *Recorché(s)* (on forme d'ancien, en parlant des cornes des animaux). — (Despre coarnele animalelor) Întors cu vârful spre înăuntru, încârligat (ca un belciug), cfr. bărligat, DAMÉ, T. 28. *Boii de la roate, Cu coarnele belciugate*. TEODORESCU, P. P. 139. *Și 50 de berbeci... Cu coarnele belciugate, Toate cu aur căratele*. POP., ap. HEM. 2128. | Substantivat (sub forma fem.). Nume de oasie (cu coarnele belciugate). H. I, 62. (Cristești, în Botoșani). [Și: imbelciugat, -ă. O vacă... coarnele cam imbelciugate înăuntru. MON. OF., ap. TDRG.] — Derivat din *belciug*, prin suf. adj. -at.

BELDAR † s. a. Sorte de *châle*. — (Turcism) Un fel de șal turcesc, foarte scump. *Beldare, ghermetaturși!* (între mărfuri de Tarigrad, a. 1741-2.) ap. IORGA, S. D. VI, 247. (Atributiv) *Un șai beldar, ce s'a cumpărat cu taleri 1500*. (a. 1814). CONV. LIT. XXIV, 671.

— Din turc. *beldar*, idem. ȘIO.

BELDIE s. f. 1°. *Tige (d'herbe, de mauvais herbe)*. *Mauvaise herbe*. 2°. Bando d'*écorce* d'arbre. 3°. *Perche, gaulé*.

1°. (În Mold. și Bucov.) Cotor, tuleiu, curpen, vrej, cfr. băile. MARIAN. *Leșie preparată din lemn de fag, beldii și măguliți de mac*. MARIAN, CH. 10. *Da dînsul, îndăul de boz și de urzici și beldiile de pelin ori lumînărică îi cine știe ce pădure!* SEVASTOS, N. I. | P. ext. (Mal ales la plur.) Bălării, buruien. *Acestea sânt beldii la tine? Nu vezi că-s coșcoțea-me-te copaci groși și înalți creșcuți cum se cade?.. Smulge un copaciou... și-l du repede a casă... Știi voi că mie mi-ar fi rușine... dacă v'as duce a casa cu numai un păduș de-aeste. SBIERA, P. 181¹².*

2°. Fășie din coaja unui copac (teiu, d. e.), beligă. PAMPILÉ, J. I; L. C. 175, 195, 229. (Aceest înțeles pare a fi provocat prin apropiere de cuvântul *beli*).

3°. (Înțelesul cel mai răspândit) Prăjină lungă (și subțire), par lung. VICIU GL., RĂDULESCU-CODIN. *Leșiră... cu beldii și cu săbii... și-l ponorir în răpă*. DOSOFTIEI, ap. TDRG. *Se îngrijește Nicolai-vodă, cândnd atâția slujitorii cu beldii, care ar fi putut mai cu cale să fie mers fără bețe înaintea Domnului*. N. COSTIN, ibid. *Constantin-vodă... trimisează*

pra gâdea, în loc de postelnic-mare, cu toaig de beldie. MAG. IST. V, 122¹³. În urmă, deosebit prizonul podului de la streafân; sări pe punte; se propti cu o beldie în mal, cu să-i facă cânt. CONV. LIT. XLIV, 1, 38. Ce glia ghițelii, junicea, mâncatu'... de beldia la P. JIFESCU, O. 48; cfr. TEODORESCU, P. P. 577⁹. [După DDRF, și: beldie. | Diminutiv: beldioară. V. DIANU, ap. TDRG.]

BELDIOARĂ s. f. v. beldie.

BELDITĂ s. f. (Iht.) *Alburnus bipunctatus*. — (Mold.) Un fel de pește mic de apă dulce, numit și berchiță (Mold.) și cocobar (Olh.) ANTIPA, F. I. 163 s. u.; cfr. MARIAN, INS. 57; POPOVICI-KIRILEANU, B. 89, H. I. (Botoșani), 22, 83. Cfr. behliță.

BELEA s. f. Nom de brebis. — Nume de oale (Bălțiștii, în Covurlui) H. III, 18, s. de vacă (Găvănești, în Buzău) H. II, 88. Cfr. belie, beliiță.

— Derivat din bâl, prin suf. calif. -ea.

BELEA s. f. 1°. *Événement imprévu et désagréable, tulle; ennui, contrariété*. 2°. *Affaires, règles, menstruation*.

1°. Întâmplare neprevăzută care-ți pricinuește neplăceri și de care cu greu scapi; p. ext. ființă care-ți căgunează fel de fel de neplăceri. (Nota aceasta a neprevăzutului, a venirii ca din senin, se recunoaște și din verbele cu care se construiește: - *sa cade, pică a, dă pe a, poste cineva* [pe capul s. spinarea cuivă]; *cineva cade* - [pe capul] *cuiă*; *cineva își găsește - sa cu altcineva s. cu ceva*). Cfr. paoste, năpaste, potcă, bucluc, lipcă, bacală, satară. *Peote...* înțelegând *Moscaltii că sânt* [Turcii balgii] *în lași, să nu stoboadă podgheaz, să-i strice și pe dinșii și târgul; ce să trimită măria-sa pașa* [de Tighine] *un agă a/î lui, să-i rădice* [pe Turci] *din lași, că nu să facă vr'o belă țării și târgului*. NE-CULCE, LET. II, 539¹¹. *Să nu ne aducă vr'o belă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 249¹¹. *Noi nu le-am căzut belă, ce datorie ne-am făcut și i-am întroat, și n'a vrut să cumpere de la noi, purtându-ne cu corbe*. (a. 1809), ap. IORGA, s. D. VI, 174. *Nu coiu să-mi găsece belăuoa, dându-și drumul în raiu*. C. NEGURZU, I, 93. *Să nu facă pe Nicolae bun-mare, își găsece belăuoa cu vicru'*; *să-i facă, își aprindea paté în cap cu boierii țării*. I. GHICA, ap. TDRG. *Nu-s păcate aiste? Nu-s belie pe capu' omului?* ALECSANDRI, T. 233. *La grea belă m'a vârlt iar spânul*. CREANGĂ, P. 219. *El eră bun-bucuroș că-i ia belăuoa din bătătură* (e vorba de o oale), *de-oare ce n'avea ei ce să mănânce, dar încă (mi-te) să mai dea și oi*. ISPIRESCU, L. 208. *Îngerul pe care cade belăuoa să fie dat Țiganului la botez stă 40 de pași departe de el*. ȘEZ. I, 213¹². *Îi spusse belăuoa ce-i făcuse dianolu'* (Îl înșelase să-și omoare părinții). *Ibid.* III, 78¹². *Nevasta frumoasă E belău la casă*. BIBICESCU, P. P. 181. *Lele, Tu cu ochii faci belle*. JAHNİK-BĂRSEANU, D. 40; cfr. 213. *În belău o fi 'ncăput, Ori vr'un riu o fi căzut?* TEODORESCU, P. P. 505. *Câte păsărele zboară Toate zic: „Bade, te-nsoară!” Numai biata rândunea! Ea din gură-apă zicea: „Bade, nu-ți luă belău...”* ȘEZ. I, 103¹². *De n'ascultați vorba mea, Voi atunci dați de belău*. *Ibid.* IV, 132¹². *Fugi, urle, de-acole, Nu-mi cădea mie belă*. SEVASTOS, C. 36¹². *Tot un bou ș'o belău*. CREANGĂ, P. 37 (se zice despre doi soți nepotriviți: unul trage'n dreapta, altu'n stânga. Cfr. ZANNE, P. I, 331). *Comoară găsită, Belău nesfârșită*. ZANNE, P. V, 198. *Bună ziua fr-am dat, Belău(a) mi-am căpădat*. PASCULESCU, L. P. 106.

2°. (Rar, pop.) Soroc, perioadă, menstruație. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 148.

— Din turc. belâ, idem. (Unul dintre puținele turcisme care sânt răspândite și peste munți). Cfr. satară-belău, urdu-belău.

BELĂG † s. a. *Signe de reconnaissance*. — (Numai la CANTEMIR) Semn de recunoaștere; cfr. lozincă, parolă. *Toate păsărele...*, *pentru asupra inorogului căndătoare, belăg și cuvânt își deaderă*. IST. 169. [Plur. -leaguri.]

— Din slav. bĕlĕgъ „semn”. Cfr. beloaznă, beugă.

BELĂJĂ s. m. *Sot*. — (Cuvânt rar) Prost, nătăfleată, guguman. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. beleuz, beleujet.

BELĂ-ARTE s. f. plur. *Beaux-arts*. — (Încechit; barbarism) Arte-frumoase (pictură, sculptură, arhitectură, muzică, poezia, elocvența și coreografia, spec. cele două dintâi). Școala de *bele-arte*.

— N. din ital. belle arti, idem.

BELĂZNĂ s. f. *Blessure, cicatrice*. — Rană, p. ext. semnul lăsat de rană, cicatrice. *Au intrat iarăși în oraș sândos și zdravân, nice loc de sânu sau beleznă acând, dintr'atâtea rane*. DOSOFTIU, V. s. 180, p. Am o beleznă la mână. (Gura-Râului, Drăgus). VICIU, GL. *Nu-ți mai rape bubulița aia, c'ai să-ți faci o beleznă!* (Brașov).

— Pare a derivă dintr'un tip slav *bĕlĕzna (din bĕlĕg, ca bulg. bĕlĕzka „semn”; cfr. rus. bĕlĕzna „pată albă”).

BELĖC s. m. (Dulgh.) *Outil de charpentier*. — O uneltă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. II, 244. (Beilic, în Constanța).

BELCOĂȘĂ † s. f. (Comert) v. belacoasă.

BELIU s. m. Nom donné aux chiens (blancs). — (Jud. Bacău) Nume de câine (alb). DAMĂ, T. 181. Cfr. albeiu, bălan, etc.

— Derivat din bel (bâl), prin suf. adj. -eiu.

BELIȘ s. m. *Prépuce*. — (Țara-Hațegului) Prepuțiu. REV. CRIT. III, 88.

— Din bulg. bĕlĕzъ, idem. CAPIDAN.

BELILĂU, -ĂE, BELELĂU, -ĂE adj. v. belaliu.

BELENNIT s. m. (Geol.) *Blemnite*. — Molusc cefalopod fosil, cu corpul terminat cu un vârf de săgeată cilindrică, (pop.) coadă-de-șarpe. *Belennitii* = *cozi-de-șarpe*. *Pisoiți se suflă în ochi, la boi, pentru albeașă*. (Rucăr, în Mușcel) LEON, MED. 114; cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 4.

— N. din fran. (de la grec βέλωνος „săgeată”).

BELENGHER s. m. (Bot.) (Dâmbovița) = costreiu. FANȚU, PL.

BELERTRISTIC, -Ă adj. *Relatif aux belles-lettres, littéraire. Belles-lettres*. — De literatură, literar. | Substantivat (s. f.; învechit). Științele-frumoase (gramatică, elocvența și poezia), literatura, (azi, mai ales) scrierile literare în proză. *Belletristica creolă de la San-Domingo*. HASDEU, I. C. XI.

— N. după germ. belletristisch, Belletristik, idem.

BELĖC, -Ă adj. v. beleuz.

BELUJET, -Ă adj., subst. 1°. *Sot*. 2°. *Femme dont la coiffure est relevée et tirée en arrière*.

1°. Prostănac, nătăfleată, guguman. *Da cum de te-o pus dracu' să te sui și tu și belejuțu' cel de băiet pe bietul măgar?* ȘEZ. V, 41°. Cfr. beleuz, beleajă.

2°. Substantivat (s. f.) *Femelle ce și-a pieptănat părul îndărăt, de i se văd tâmpole și fruntea goală*. ȘEZ. II, 149¹³ (apropiat de *beli*?; Și-a belit tâmpole, le-a lăsat goale de păr?).

BELEUGĂ s. f. v. beleușcă.

BELEUȘCĂ s. f. (Bot.) — O plantă. (Pelești, în Dolj) H. IV, 407. [S]: beleușgă. (Scăbești, în Dolj). H. IV, 352.]

BELEUȘ, -Ă adj. *Sot.* — (Rar) Prost, nătăleată, gu-guman. RĂDULESCU-CODIN; cfr. LIUBA-IANA, M. 30. [S]: beleuș, -ă. Brașov.] Cfr. beleușă, beleușet.

BELEZĂC † s. a. v. belezie.

BELEZIC † s. a. *Anneau (qui réunit le f ut et le canon d'un fusil).* — Inel, verigă s. brățară care leagă patul puștii de țevă. O pușcă arundănească, cu belezicurile de argint. DOC. (a. 1821), ap. ȘIO. [Plur. -ziuri.] ȘI: belezic. TDRG.]

— Din turc. belezyk „brățară, inel”. TDRG.

BELFER s. m. *Maitre d' cole, pion.* — (Mai ales, în Mold.; fam., ironic) Învățător (de copii mici), dascăl, dascălas.

— Din dialectul germ.-ovroiesc Belfer (< germ. *Behelfer* s. *Behelfer*) „servitorul școlii, ajutor de învățător”. TDRG.

BELFĂU s. a. v. bulfeu.

BELGIÂN, -Ă (-CĂ) adj. subst. *Belge.* — A(l) Belgiei, din Belgia. *Sobă belgiână.* [Pronunț. -gi-ian.] — Derivat din Belgia, prin suf. gent. -ean (la fem. pentru adj. -easă, pentru subst. -ească).

BELHIȚĂ s. f. (Zool). *Zoie (Myoxus glis) (?)*. — Animal cu blană fină. Pârș? (Cfr. BARCIANU, IDDRF.) *Animalele sălbatice ce se prind și se ucid în județul Mehedinți sânt: urși, lupi, vulpi, jleri (cu gusa galbenă), belhițe (cu gusa albă).* — I. IONERCU, M. 95. *Blanc: samur, cacom și de belhiță.* FILIMON, C. II, 597. [Seris și: belhiță.]

— Pentru etimologie, cfr. germ. *Bilch*, polon. *bielina*, rus. *zemljanaja bjelka*. TDRG.

BELI vb. IV^a trans. 1°. * corcher, d pouiller.* 2°. *Retrousser (la peau),  courcir, mettre   nu.* 3°. (Refl.) *S' corcher.* 4°. * corcer, excortiquer* (un arbore). 5°. *D pouiller, piller.* (Pop.)

1°. A desface s. luă (toată) pielea de pe o vintate s. de pe un întreg membru al corpului; cfr. jupul, jupi, scalpă. *Îi belii capul.* DOȘTEIU, V. S. 35. — *Să nu încapă în m na lui Țar Petru, că i-ar fi belit de vie.* N. COSTIN, LET. II, 76/23. *Î-au belit  de piele, ca pre o vită.* MINEIU (1776), 94, 2/. [Se scrie că Vladislav III] *să fie belit și sărat t lpile Turcilor.* ȘINCAL, HL. II, 42/23. *Trimite măcelarii să-l beleușă [pe cerb], să m n ncă carne din el.* RETEGANUL, P. 3, 49/23. *Ilărcu... începe a-și frige o broască belit .* MERA, L. B. 274. *Sărată-mă, că fi-oia pl t .* — *Nu te pot, de m'ai bel.* BIRICESCU, P. 373. *Belit și m ncat  i zbur  prin sat?* (— C mpoiul). GOROVEI, C. 73. *Ce folosește mielului de astăzi m ncat, de ai și belii m no pielea de pe lup?* ZANNE, P. 1, 554. (Despre oamenii nemiloși) *Belește boul p n  a nu-l t di.* lb. I, 328. *Țipă, ca [și] c nd o belește cineva de vie.* ROMĂNUL GLEMET, I, 53/23. † (Fam., pop.) A-1 - culv obrazul: a-1 dogori obrazul, a-1 face de rușine. ZANNE, P. II, 326. | (În Mold. și Transilv.; despre oamenii beți.) A - țapul s. vulpea: a v rs . ION CR. II, 247.

2°. Spec. A da în lături (Înapoi, în sus) partea mobilă care acoperă un membru al corpului nostru: a - dinții (fam. *fasolea*, impropriu: *buzele*) = a-și arăta dinții, a r nji (prosteste); a - ochii = a deschide ochii mari, a-1 căscă, zg l s. înholb , fig. a se uită cu ochii mari, cu mirare, prosteste (la cov ). Cfr. PAMFILE, J. II. *Jigania, belindu-și buzelo și r njinu-și dinții...* zise ... CANTEMIR, IST. 321. Tu-

șește... copitul, p nd... belește ochii și h rde. ȘEZ. IV, 30/. *Cine nu belește ochii, belește punga!* : c nd nu bagi de seamă, p gubești. ZANNE, P. V, 521. (Cfr. „cine nu deschide ochii, deschide punga”).

3°. Refl. A se - (la cov ) s. a-și - (cov ) = a i se lu  cuiv  o f sie de piele, r nindu-se, a se juli. *Cade...*  i belește fruntea. PANN, S. II, 5/10. *Bărbatul beal...* Sare-n sus, se veselește, Picioarele de-și belește. ZANNE, P. 164. *M'am belit la nas.*

4°. P. anal. A despoia o plantă (copac, ramură, etc.) de scoarță, a cur ti coaja de pe el, a-1 descoji. *Belise, din luncă, toți copacii, de coajă.* N. COSTIN, LET. II, 119/23. *Il daniu [de c nepa] se belese de beligi, ori...* se meliță. ȘEZ. IX, 143. *Ai belit molizi.* RETEGANUL, CR. 41.

5°. Fig. A despoia, a fefei pe cineva (de bani), a-1 jupul. *Vodă, după ce ne-au belit, va să ne și robească.* ZILOT, CRON. 82. *Alexandru toată Asia o au robit,  i at tea popoari au belit.* ȚICHINDEAL, F. 278. *Am rămas săraci! ... [Moșoc] ne belește și ne pradă!* C. NEGRUZZI, I, 154. (Joc de cuvinte) *Belu belește, Goleșcu golește, Manu jupuește* (rominiscent  a jafurilor boierilor de sub Caragea). ZANNE, P. VI, 19.

[Derivate: *belire s. f.*; *belit s. a.* O *piele, de am dat-o pentru pricina belitului.* — IORGA, S. D. XII, 216; (mai ales) *belit r  s. f.* (†, la plur., exprimând și rezultatul acțiunii: exacțiuni) *Rană rezultată prin julte, sg ritur . Aceste r nt ri  i belituri ce face  Aaron-codă.* N. COSTIN, LET. I, A. 102/10. *Din h rfaula aceea s'a ales cu c teva belituri pe obraz.* | *beli, - * adj. (și fig., despre cal) prăpădit, amărit (propriu: cu belituri), subantivat: m rtoag  (cfr. germ. *Schindm hre*). *Toată noaptea mă certau C nu este coimici din plaiu, Pe niște belii de cai.* TEODORESCU, P. F. 229/. *Hi, belitule, la deal!* PAMFILE, C.; *belitor, -oare* adj. (mai rar) subst. (cu întelesul de) cel care belește vitele (în abatoriu). ANON. CAL.]

— Din bulg. *belj *, idem (propriu: a înalbi, cfr. dubletul *bilii, ghilii*).

BELICOANĂ † s. f. (Comerț) v. belacoasă.

BELIE s. f. Nom de *brebis*. — (Covurluiu) Nume de oaie. H. III, 71, 49. Cfr. *b lea*, *beliță*. — Femininul substituat al adj. *belu* „albicios (neintrebunțat), derivat din *b l*, prin suf. adj. -iu.

BELIȚĂ s. f. v. beliță.

BELIGĂ s. f. *Bande d'écorce enlev e   une plante textile.* — F sie de coajă belit  de pe o plantă textilă. PAMFILE, J. *Il daniu să belese de beligi ori, mai rar, se meliță și se str ng.* Tot aș , dacă c nepa e mare, se rup cotoarele grouse, cu beligi mari, spre a se da la h ndani... *Beligete de h ndani s nt pentru fr ngiiu (funia e de beligi de teiu).* ȘEZ. IX, 143.

— Pare a fi derivat din *beli*, prin suf. -ig .

BELIGERANT, -Ă adj. *Belligerant.* — (Despre ploaie) Care se află în războiu (cu alt popor), r zboitor. *Pulerele beligerante.* [Substantivat. *Drepturile beligeranților.*

— N. din fran. (lat. *belligerans*, part. lui *belligerare* „a purt  războiu”).

BELIȚĂ s. f. Nom donné aux *brebis* de couleur blanche. — Diminutivul lui *bel * (cfr. *b l* II), derivat prin suf. -iță. Nume dat oilor albe. MARIAN. [Cu alt sufix: *beliță s. f.* (Scurtețiu, în Buzău) H. II, 203.]

BELITURĂ s. f. v. beli.

BELNĂ s. f. Sac (court et large). — (Viecovul-de-sus, în Bucov.) „Sac scurt și larg (conținând 100 kg.)”. Com. P. CĂRSTEAN.

BELȘITĂ s. f. 1^a. *Balsifer* (*Canna indica*). 2^a. *Jonc-fleurii* (*Plantanus umbellatus*).

1^a. Plantă ierboasă cu frunzele mari, verzi sau purpurii, florile de colorii variabile. PANTU, PL.

2^a. — roșățea. BARGIANU; DDRF.

BELȘUG s. a. *Abundance*. — Cantitate mare de lucruri trebuitoare traiului, astfel ca prin ea să se asigure omului o stare materială mai mult decât îndestulată, abundență, îmbelșugare (în opoziție cu lipsă); cfr. *benchet*, *prisosință*, *bo-găție*, *sloată*, *har*, *sărat*, *spor*. (Absol., sau indicându-se prin prep. de — mai rar prin în s. prin cazul posesiunii — în ce consistă abundența. Aseea în loc. din s. cu -). *Accestea au fost rădățile surorii tale, Ierusalime, mândria, saftul, bisugul de toate*. VARLAAM, C. *Atem bisugă mare în sfânta ta casă*. DOBOFFTEIU, ps. 120. *Măncarea de în bisug și beutura în biv*, se află. CANTEMIR, IST. 90. *Cu frumusea și bisugul fârilor Romanilor îndulcindu-se* [Germanii]... id. hr. 11/22. *Târguri vestite, pline de toate bisugurile*. M. COSTIN, LET. I, 8/10. *În zilele lui [Ilias Alexandru-vodă] au fost mare bisug și liniște*. N. COSTIN, LET. II, 7/22. *De câte ai poftit, cu toate te-ai dăruit, și fiind intru atâtea bisug au gândești că-i muri?* MSS. (a. 1773), ap. GCR II, 96/22. *Să le stoarcă toate auzișle, ca nu cumed... cu numărul lor să se măndrească, și cu bisugul bucatelor să se îmbuiească*. ȘINCAI, hr. 285/20. *Poind [Nicolaie Caragă-vodă] toate treble firi și boierile cu arăduială bună, eră liniște și bisug și teftinătate*. DIONISIE ECLISARIHUL, C. 167. *Nu știm când va fi belșug sau când ca fi lipsă*. I. IONESCU, C. 212. *Se vede c'o început a fi belșug în țară*. ALECSANDRI, T. 571. *Sărăcia s'a incubat în locul bisugului d'odinoară*. DELAVANCEA, s. 219. *Din belșug să ai toate, și totuși fără cheltuială nu poți să fii o casă*. POPOVICI-BANĂȚEANU, V. M. 130. *Mulțumește cucocoanei că... ai dat peste belșug, luându-te sub aripa dumisule*. CREANGĂ, P. 330. *Nu se puteau sătura, căzând atâtea belșug în casa lor*. SPIRESCU, L. 268. *Nu mai trește în belșug, ca'nainte*. ȘEZ. II, 47/19. *Paparuda umbă urînd: Să dea Dumnezeu bisug!* (Pietroasa, în Buzău) H. II, 170. *De are ou două gălbenușuri, e a belșug*. LEON, MED. 92. *Rădece, ca găina când se vede în belșug*. ZANNE, P. I, 470. [Fig. Mamele de familită, ai căror bisug de forme îl admirau străngării de pe punte. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.]

[Plur. (mai rar) -șuguri. | Și: *bielșug*, *bișug*, † *bișug*, (+ *biu*) † *bișug*, (+ *biv*) † *bișug*, (+ *bir*) † *bișug*, (cu schimbarea sufixului) *bișăg*, *PAMFILE*, J. II, ION CR. I, 122, *JAHRESBER*, VII, 82 (Gorj), *bișăg* (comit. Murăș-Turda). MĂNDRESCU, Ung. 139, † *bișăg*, † *bișug*, *bevșug*.]

— Din ung. *bőşeg*, idem (propriu: „lărgime”); cfr. *biv*, *biu*, *bios*.

BELȘUGOS, -OANĂ adj. *Abundant, riche, fertile*. — Abundant, îmbelșugat, spornic. *Acăă vestită, țară și bisugoașă... țară*. CANTEMIR, HR. 216/10. *Cu ite picior undele bisugoașei Dunării trecând... id. lb. 12/20. O sămânță bisugoașă de ferice*. MARCOVICI, D. 104. *Dacă iarna, la zile mari, cu fi promoroacă multă, e semn de un belșugos în toate*. ȘEZ. V, 22.

— Derivat din *belșug*, prin suf. adj. -os. (Cfr. ung. *bőşegos*, idem.)

BELTEĂ s. f. (Cul.) v. *pelteă*.

BEMOL s. m. (Muzică) *Bémol*. — Semn convențional pus înaintea unei note, spre a arăta că trebuie acorbată cu un semiton acasă notă și toate notele următoare de același ton (din întreaga notă, dacă e pus la cheie, din același tact, dacă e în mijlocul bucății). Cfr. *diez*, *becaș*.

— N. din fran. (compus din numele literei *b* și mol „moale”).

BENĂ s. f. v. *bină*.

BENCHET s. a. *Festiu, bombance*. — (Învechit, pop.) Masă mare, de petrecere, ospăț, (†) băutăru (cu lăutari și cu joc); cfr. *chef*. *Au venit și în țarg, în Iași, de au făcut bencheturi*. N. COSTIN, LET. II, 40/21; cfr. 14/21. *Fiind în ziua de Sân-Petru, făcând generalul masă mare, benchet... NECULCE, ibid. II, 433/22. Benchetul începe cu glume tale*. RUSSO, s. 103. *Aice iarăși bucurie nespușă, benchete, mândări ca acelea și jocuri și băături*. SBIERA, P. 66/2; cfr. 93/2. [Accentuat și: (Mold.) *benchet*. | Plur. -chete și -cheturi.]

— Din rut. *benket*, idem. (Cfr. dubletul *banchet*.)

BENCHETUI vb. IV^a. 1^a. *Festoyer, faire bombance, faire la noce*. 2^a. *Régaler, fêter*.

1^a. *Intrans*. A petrece în bencheturi. *L-au poftit în curțile crăiești... și au făcut masă mare, bechetuind până a treia zi, cu mare veselie și cu jocuri*. MAGAZ. IST. III, 44/20. *Când femeaoa, fără voia bărbatului, va merge și cu benchetul cu alții, mândru noaptea la casă străină, [bărbatul poate cere desparțenie]*. PRAVILA (1814), 103. *Cu rudele bea și benchetuește, dar negușitorii nu face*. C. NEGRUZZI, I, 249. *Cine-mi dă un pahar de vin, să benchetuesc cu voi?* ALECSANDRI, T. 1521. *S'au așezat cu toții la masă și au benchetuit, veselindu-se până târziu noaptea*. SBIERA, P. 63/29. *S'acum se găsece, De benchetuesc, La valoa adună*. ALECSANDRI, P. P. 63/29.

2^a. † *Trans*. (rar). A-i face cuiuă o primire sârbătorească, cu mese de gală. *Terzimannu... au onil pe la Grigori-vodă... și l-au benchetuit o zi, cu mare cinste*. NECULCE, LET. II, 436/20.

[Și: (+ *beiu*) † *benchetui* vb. IV^a. | Derivate: *benchetuire* s. f., *benchetuit* s. a., *benchetuială* s. f. *În sfârșit însurățeli, săturându-se de benchetui, își luară ziua bună*. GANE, N. I, 167/11. *Nu se trăește numai cu benchetueli și chichieli*. ȘEZ. IX, 117.]

— Derivat din *benchet*, prin suf. denomin. -ui (după rut. *benketoviti*, idem). Cfr. dubletul *banchetă*.

BENCHETUIALĂ s. f. v. *benchetui*.

BENCHIȘOR s. a. — Diminutivul lui *benchiu* (derivat prin suf. -șor). *Să nu aiubă [căldarea din celnișă] nici un benchișor negru*. DRĂGHICI, ap. TDRG.]

BENCHIU s. a., s. m. *Grain de beauté, signe, mouche*. — Mic semn negru (natural s. artificial) pe trup, mai ales pe obraz; cfr. *aluniță*, *nuneă*, *mursă*; p. ext. semn (pe obraz); spec. semn făcut (de mamă) pe fruntea copiilor (cu noroiu de pe călcăul încălțămintelor, amestecat cu scuiup, cu cerneală, cu funingine, cu cafea s. cu cenușă), ca să nu fie deochiați. Cfr. *MARIAN*, NA. 94; *CREANGĂ*, GI., *GRIGORIU-RIGO*, M. P. I, 49, 52, ȘEZ. I, 15/22 și nota, V, 37/20, VI, 31. *Plăsturele cele negre, cu care își făcea murse sau benchiuri false*. FILIMON, C. I, 757. *Gură-i cu benchiuri negre, ca un pădăcel pe-o floare*. ALECSANDRI, P. III, 88. *Cu donă benchiuri cărmuzii, în unerii obrăjilor*. VLAHUȚ, N. 97. *No, na... să n'o săruși că rămâne benchiuri*. SADOVEANU, SĂM. IV, 435. [Mama]-mi făcea... câte-un benchiur boghiet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul. *CREANGĂ*, A. 35. [Plur. -chiuri, rar (s. m.) -chi. *MARIAN*, NA. 94.] Și: *benchin*, *zbenchia* s. a. *Își punuă murse și zbenchiuri*. GHICA, s. I, 66. [Ornamentele exterioare sânt] *capricioase rotocoale, ce răsar ca zbenchiuri scipicioase*. ODOBESCU, II, 504. *I se face zbenchiu în frunte, cu accostă tind*. ȘEZ. III, 121/20; cfr. *MARIAN*, NA. 94. *În zbenchiuri o și numirea unui joc de copii*. SPIRESCU, ap. RUDOW, XIX, 396; (+ bob) *bobenchiu*, „semn făcut în fruntea copiilor, să nu se deoache”. ȘEZ. V, 37/20.]

— Din turc. *benek*, idem.

BENDĒL subst. (Cismăr.) *Corne* (outil de cordonnier). — (Mold.) Bucată de corn, pe care cismarul, când taie marginea tălpii, o pune între talpă și pielea, ca să nu atingă pielea. TDRG.

BENDERLIU, -IE adj. *De Bender*. — Din (s. de la) *Bender*. Pentru niște Turci *benderlii*, ce se plăng cu se cere a doua oară *gostina* cu se dau ei și *ciobanii* lor. Dic. (a. 1741-2), ap. IORGA, s. D. VI, 230.

— Din turc. *benderli*, idem.

BENDIȚĂ s. f. — Diminutivul lui *bandă* (derivat prin suf. -iță). *Petrecut de o bendiță luminoasă, ceasul de pe valcă și scipește apa dintr'insul cu pe o lamă de oțel*. N. REV. R. II, s. II, 95. Cfr. *bentiță*, *betiță*.

BENEDIȚIUNE s. f. *Bénédiction*. — Bindecuvântare, blagoslovenie. *Benedicțiunea religioasă... pentru căsătorii va fi obligatorie, afară de cazurile ce se vor precedea prin anume lege*. HAMANGIU, C. C. XVI. — N. din lat. *benedictio*, -onem, idem.

BENEFICIĂ vb. I^a. *Bénéficier*. — A se bucura (de un folos oarecare), a trage folos (din...). *S'au făcut o sută de forme de administrație pentru țărani, dar țărani n'au beneficiat de dînsule*. MAIORESCU, D. II, 174.

— N. după fran.

BENEFICIĂR, -Ă adj., subst. *Bénéficiaire*. — (Jur. și substantivat). *Măștenitor* beneficiar: sub beneficiu de inventariu; cfr. HAMANGIU, C. C. 171. N. substantivat. Persoana în beneficiul căreia se dă o reprezentare.

— N. după fran. (lat. *beneficiarius*, -a, -um.)

BENEFICIU s. a. *Bénéfice*. — Câștig a folos de care ne bucurăm s. pe care-l tragem din ceva. *Ori-care minor emancipat ale cărui tocmeli se vor fi scdut... va pierde beneficiu emancipațiunii*. HAMANGIU, C. C. 111. Spec. (Jur. și fig.) *Beneficiu de inventariu*: folosul ce și-l rezervă cineva, primind o succesiune, de a nu plăti pasivul decât până la concurența activului, după ce va fi făcut inventarul. *Succesiunea poate fi acceptată curat și simplu, sau sub beneficiu de inventariu*. lb. 166. [Ministrul actual] a continuat numai tradițiunile și a primit moștenirea, fără beneficiu de inventar înșă, a minișterelor vechi. MAIORESCU, D. I, 129. Câștig s. folos (de o oarecare însemnătate) rezultat dintr-o întreprindere. *Asociații își împart beneficiile. Reprezentația (teatrul) dă în beneficiu săracilor, în beneficiu unui actor*. (De act, eliptic) *Acetă-seară e beneficiu cultural*. [Pronunț. -fi-ciu.]

— N. din lat. *beneficium*, „binefacere, favoare, privilegiu”. Cfr. *binefacere*.

BENEVOL, -Ă adj. *Bénévole*. — De bună-voie. *Între umilire de-o parte și între benevolă și sigura noastră zdrobire și sacrificare de altă parte, guvernal a menținut națiunea română pe vechia ei cale tradițională*. ODORESCU, III, 425.

— N. din fran. (lat. *benevolus*, -a, -um „binevoitor, devotat”).

BENGA subst. invar. *Diable*. — (Mold., Bucov.) (Pop., ironic; mai ales în ocări și blesteme) Drac, diavol. PAMFILE, J. II, ZANNE, P. VI, 486; MARIAN, NA. 95. *L-a luat dracu' sau bengă*. SEZ. III, 114_{1/2}; cfr. CONTEMPORANUL, VI, II, 105; I, 405. *Du-de la bengă de aci! Să te ia bengă! De te-ar lua amă odată bengă!* (Bileta, în Bucov.) Com. G. TOPAN. [Pentru Transilv., diminutivul: *bengău*, -ă (în funcțiune adjectivală) = „ciudat, rău, al dracului”. MARIAN, NA. 95.]

— Din țigănește *beng*, idem. Miklosich, *Vokalismus*, I, 5.

BENGĂL adj. *De Bengale*. — (Numai în expresia) *Foc bengal*, foc de artificii, cu lumini intensive în diferite colori.

— N. după fran.

BENGIU s. a. v. *benchiu*.

BENGIUȘĂ s. f. *Barre de bois, traversa*. — (Mold.) Lemnul de care se sprijină partea de sus a leucii (la cărțile numite *cotiug(ar)e*) și de care se reazemă loitrele. TDRG. Cfr. *suian*.

BENGUȚ, -Ă adj. v. *benga*.

BENIC † s. a. (Comert) *Satin pointillé*. — (Turcism) Atlas cu „pui” s. picățele. *3 doze de benic roșii și cu finle de aur*. (a. 1588) CUV. D. RĂTR. I, 199. — Din turc. *benek*, idem. (Cfr. *benchiu*). ȘIO.

BENIȘ s. a. (p. d.) (Îmbrăc.) v. *blniș* ș. d.

BENT s. a. *Vallon où il y a quelquefois de l'eau*. — (Rar; turcism) „Mică vale unde se află câte odată și puțină apă”. (Ciobanul, în Constanța) II, II, 251 (Se găsește și ca nume de localitate: un sat în jud. Buzău). Cfr. *batal*¹, *viroagă*. [La PONTERIANT: „moiră”.] Plur. -turi.]

— Din turc. *beud*, „digue, réservoir d'eau”. CHAC, II, 548.

BENIȚĂ s. f. — Diminutivul lui *bandă* (derivat prin suf. -iță). [Iia ara la piept] *un fel de semicerc de fir, susținut de bențițe late, tot de fir*. ODORESCU, I, 418. [Și: *benițită* s. f. PAMFILE, I. C. 357.] Cfr. *bentiță*, *betiță*.

BENZINĂ s. f. (Chim.) *Benzine*. — Carbură de hidrogen, ulei volatil extras din rășinele și din gudrul cărbunelui de pământ.

— N. din fran.

BEOTIÂN, -Ă adj., subst. *Beotien*. — (Om) grecu la minte. [Pronunț. *be-o-ti-an*.]

— N. din fran. (derivat din *Beotia*, ținut al Greciei antice al cărui locuitori aveau ponosul că sânt greoi la minte).

BERĂCEA s. f. invar. (Cor.) *Dausse paysanne*. — Numele unui joc țărănesc. SEVASTOS, N. 280_{1/2}. [Și: *berăcea*. PAMFILE, J. III.]

BERĂR s. m. *Brasseur*. — Fabricant de bere. *Între alții, eră un berăru bogat*. BARAC, T. 64. [Fom., rar, berărească COSTINESCU, berăriță. LB.]

— Derivat din *bera*, prin suf. nom. agent. -ar.

BERĂREĂȘĂ s. f. v. *berar*.

BERĂRIE s. f. *Brasserie*. — Fabrică de bere s. (mai ales) local în care se bea bere. [Vlădica Atanasie] *țineă crămă de vin și și-au făcut berărie*. ȘINCAI, HR. III, 200_{1/2}. *Berăria unui Iidov, aflătoare la Nicolina*. (Mold., a. 1823) URICARIU, V, 65_{1/2}. *Berării, fabrică de tot felul sănt sbobule de cătră ocdrnuire*. (Mold., a. 1827) *ibid.* II, 202_{1/2}. — Derivat din *berar*, prin suf. loc. -ie.

BERĂRIȚĂ s. f. v. *berar*.

BERĂT † s. a. *Diplôme* ou *brevet (d'inventure)*. — Diplomă s. brevet de inventură dat de Înalta Poartă mai ales Domnilor țărilor românești, la instalarea în domnie; cfr. *firmant*, *uric*. *De la împărăția Turcului să-s scoată uric de domnie neschimbată în zilele lui, care uric în limba lor se cheamă berat*. M. COSTIN, LET. I, 217_{1/2}; cfr. N. COSTIN, LET. II, 82_{1/2}. *S'au cetit fermanul cel de domnie, că berat încă nu se scosese*.

ACSINTE URICARUL, LET. II, 144/16. *Au scos băratul și l-au dat la împăratul, KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 3235. Intr'acest an s'au înouit Duca-vodă domnia de al 3-lea an... și, îmbrăcând caftanul, după ce au cînt băratul de domnie, au dat cu 12 lunari. MAG. IST. ibid. 3235. Solul... trimis de Radul-vodă, mergînd... la Turc... i-au făcut și bărat împăralesc, ori cît negoi va avea și va merge în țara turcescă, vomă să nu dea. MAG. IST. I, 284/16. [Plur. -turi. | ȘI: berat, barat, bārat. | Cel prăvăit cu un berat se numește, în epoca Fanarioților, † beratliu s. m. (< turc. beratly), ap. ȘIO.]*

— Din turc. berat „diplomă”.

BERATLIU † s. m. v. berat.

BERHÂN s. m. (lbt.) Sorte de poisson. — Un fel de pește. (Smulți, în Covurlui) H. III, 408.

BERHÂNT s. m. *Galant, vert galant, coureur (de femmes).* — Om care face curte la femei, care se ține de crailăcuri, care umbliă după femei; cfr. † trengar, eralu, eraidon. (Une-ori în funcțiune adjectivală) *Un birbant de cei de frunte și de fâri cînturători. BELDIMAN, ap. TDRG. Acesta, frate, îi un berbant, un idhariv și un înșelătoriu. DRĂGHICI, R. 241. Ghid, porc-de-căine și berbantule ce ești! GORJAN, H. IV, 161. Chirița... Mă-a făcut curte, berbantu', tot drumul. ALECSANDRI, T. 70. Fluturi multe... vin în urma lui, un lanț, Toți cu înșinare usoare, toți găgalnici și berbantu'. EMINESCU, P. 196. Faletaf este un berbant beșic, care rade toldeaua, face glume indecente și ne face să rădem și noi. MAIORAN, CR. II, 189/11. Tot berbantu' de flăcăi cîntă fetele în joc. SEZ. III, 108/10. Poet. (Despre animale) În cea baltă de la Fan, Este-un șarpe cam berbant. ALECSANDRI, P. 398/11. Cu cău berbantu', Din gură 'nodați. SEZ. III, 41/11. [ȘI: birbant.]*

— Din n.-grec. βερβαντικός, idem (și bulg. berbânt, pol. birbant, toate din ital. birbant, „trengar, om de nimică”).

BERHANTĂRESC, -EASCĂ adj.; **BERHANTĂRIE** s. f.; **BERHANTĂRIE** s. f. v. berbantlăc.

BERHANTLĂC s. a. *Conduite ou mœurs de galant, de coureur de femmes.* — Fapte, purtare, apucături de berbant, cfr. † trengărie, erailăc. *Brucă!... ce berbantlăc!... Imi sa fata, îi mîndăcă zăvrea și șore garitură! ALECSANDRI, T. 1278. Colonelul e grozav de mueratec, mai toată leafa o cheltuește cu berbantlăci. S. NÂDEJDE, ap. TDRG. Să nu se apuce fiul său de suflot de berbantlăc. SPIRESCU, V. 79/10. Gîndeam că te-î fi dus prin lume, după berbantlăciuri de-a tale. CREANGĂ, P. 314. [Plur. -lăcuri. | ȘI: berbantlic. | Cu alte sufixe (rar, neobincnuit): berbantie s. f. COSTINSCU, ALECSANDRI, ap. TDRG.; berbantărie s. f. Singur n'au voit... să mă lese, zicînd că am să fac berbantlăci. I. NEGRUZZI, III, 151. | Derivate adjectivale (neobincnuit): berbantlicesc, -ească. Nu făcea așa cumăo niște nazuri berbantlicesc? N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; (cu alt sufix) berbantăresc, -ească. Duceau o vință berbantărescă. id. ib.]*

— Derivat din berbant, prin suf. abstr. -lăc (cfr. torc. berbădlyq „dezordine”. CHAC, II, 548).

BERHANTLĂCESC, -EASCĂ adj. v. berbantlăc. **BERHANTĂTĂRIĂ** s. f. v. bārburătura.

BERHĂU s. a. (Imbrăc.) Sorte de veste de paysan (en bure). — O haină scurtă, de dimie. (Cătunul Soodol, în Gorj). H. VI, 236.

BERBEC s. m. (Zool.) v. berbec.

BERBECĂR s. a. (Imbrăc.) Long manteau de paysan (en peau de mouton). — (În Mehedinți) Cojoc

lung cu lână mare. N. REV. R. 1910, 86; cfr. s-arică, burecă.

— Derivat din berbec, prin suf. instrum. -ar.

BERBECĂR s. m. *Berber préposé à la garde des bœllers.* — Cioban care păzește berbecii. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 155. (Călinești, în Botoșani) H. I, 34. (Clăeșu, în Brăila) H. I, 139; JAHRESBER. XVI, 221. | Spec. Epitetul unuia dintre cei trei Filipi; se serbează toamna, la 26 Septembrie. MARIAN, SE. I, 253.

— Derivat din berbec, prin suf. -ar (formațiunea cuvîntului este, probabil, străveche, cfr. *berbicarius* în Glosele de la Reichenau, sard. *berogadzu*, fran. *berger*, prov. *bergier*).

BERBECĂRIE s. f. *Troupeau de bœlliers; pâture pour bœlliers.* — Cărd de berbeci după ce au fost aleși (după Sf.-Mărie) dintre oi (Călinești, în Botoșani) H. I, 34 și locul pe care păgănește. TDRG., LU-PAȘCU, ap. CIDE. nr. 159. [ȘI: bārbecărie, H. I, 34.] — Derivat din berbec, prin suf. col-loc. -arie.

BERBECĂ s. m. I. (Zool.) *Bœllier*. II. (Fig.) 1°. — (constellation). 2°. —, *mouton, sonnette* (instrument pour enfoncer des pilotis), *demoiselle*. 3°. Grains de maïs que l'on a fait griller et ôclator sur une surface chauffée. 4°. — (machine de guerre).

I. Masculul oii, după ce a ajuns intr'al 3-lea an al vârstei. (Găvănești, în Buzău). H. II, 87. Când nu se adaugă atributul „bătut” s. „Intors”, se înțelege totdeauna berbecule necastrat; arete (cfr. asman, batal, valos). 268 berbecii. CATAȘII (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 209. Pe zi, numai o mersă de pâne se mîndă și doi berbeci. NECULCE. LET. II, 203/10. Șirooale ploaiei... dederă capului său aspectul unui berbec plouat. EMINESCU, N. 34. Haidaii eș mîndăcăm și apoi să v'arăt pielea berbecului. RETEGANUL, P. III, 64/11. (mai jos: pielea berbecului). *Berbeci are* [Oprisanul] *sute 'ntregi, Cu cozile pe telegi, ALECSANDRI, P. P. 201/10. Se bat în cap, ca berbecii; nu se înțeleg. PAMFILE, J. I-a venit berbecu' la casă (Bărlad, în Tutova); s'a îmbogățit. ZANNE, P. I, 323. De-a berbecule (s. berbecul s. berbecii) e numele unui fel de luptă și a unor jocuri de copii (acestea descrise la VICIU, GL. și la PAMFILE, J. I, 53, III, 44). S'au înouit ca să s'upte... de-a berbecule. SIERA, P. 103/10. Cornul berbecului este numele unei flori la iie. BREBENEL, GR. P.*

II. P. anal. 1°. (Astron.) Constelațiunea zodiacului care coincide cu echinoziul de primăvară, cfr. arete II, 1°. OTESCU, CR. 20. Dă cu tună în număr berbecului dăspre răsărit, cu fi robie și peire multă. GROMOVNIC (a. 1799), ap. GCII, II, 164/10. Martie în 21 se începe anul și stăpânește Jupiter în zodia berbecului, lăcașul lui Mara. CALENDARUL (1814), 64/10. Cfr. CALENDARUL (1844), 22, CULIAN, c. 158.

2°. Trunchiul gros de lemn, cu care se bat parii, se bătătoarește un loc, se pisează sămînța în oioineță, etc. (Bileca, în Bucov.) GOM. TOFAN, cfr. arete (II, 2°). 3°. (Mai ales la pl.) Boabe de porumb care, puse să se coacă pe o vatră fierbinte, crampă de căldură și „penece, sîrind ca un berbec”; flori(cele), cocoșei. PAMFILE, J. II, 88-89.

4°. (În arta militară a antichității și a evului mediu) Mașină de războiu cu un găt lung terminat într'un vîrf de fier în forma unui cap de berbec, cu care se izbeau zidurile și porțile cetăților asediate spre a face spărțură în ele, cfr. arete (II, 2°). *Făcînd o mahină* [— mașină] ce o numesc berbeco, au luat cetatea. SINCAL, HR. I, 113/10.

[ȘI (singulare reconstituite din plur.): berbec, (rar) berbeciu. PAMFILE, C. | Plur. (rar, în rimă), și: -beciuri. Cere-or sute Oi cornute, Cere-or zeciuri De berbeciuri. MUSCEL, 11. Și cincizeciuri De berbeciuri. (Pucioasa, în Dâmbovița). FASCULESCU, L. P. 57.]

— Din lat. pop. *berbex*, -*becm* (= *verec*), idem

BERBECUL s. m. I. *Petiț bélier*. II. 1°. *Laneret, lanier, pie-grîche (Lanius)*. 2°. Sorte de *raisin*.

I. Diminutivul lui berbec (derivat prin suf. -el), mai ales desmierdător. Cfr. berbecuț. *Și-și avea Tudor ș'avea Tot cîndea de mîlușei, Mîlușei cam berbecuț*. ȘEZ. III, 212²/; cfr. GCR. II, 329/.

II. P. anal. 1°. (Ornit.) Pasăre, pe spate cenușie s. roșiatică, cu aripel și cu coada neagră. Specii: - *ul-mare* (și: lupul-vrăbîlilor s. șoimul); - *ul-mic* (și: lupul vrăbîlilor mic); - *roșiatic* (și: șofran). [Femeiușca se numește: berbecică, plur. *berbecițe*.] MARIAN, O. II, 77 s. u., HARCIANU.

2°. (Bot.) Un fel de strugure alb, cu boabe mici, dese, ruginii și dulci la mîncare. (Băilești, Comșeni, Adunați, etc., în Dolj) II. V, 16, 134, 3, (Coseșet, în Mehedinți) II. II, 55, (Cioara, în Teleorman) HEM. 2104, JIPESCU, O. 53.

BERBECESC, -EASCĂ adj. De *bélier*. — (Rare) De berbec. *O'a căciulă berbecască, Nimenea să nu-l cunoască*. MATEESCU, B. 62.

— Derivat din berbec, prin suf. adj. -esc.

BERBECIĂ s. f. (Ornit.) v. berbecel (II).

BERBECUȚ, -Ă subst. I. *Petiț bélier*. II. 1°. *Bécaisine (Gallinago gallinaria)*. 2°. *Laneret, lanier*.

I. Diminutivul lui berbec (derivat prin suf. -uț), mai ales desmierdător, berbecel. [Micii] carii sînt berbecuți, și nu sînt de areale, se judecuse mai înainte. ECONOMIA, 90. [Și: bərbăcut „mîel de un an”. JAHRESBER. XVI, 221.]

II. P. anal. (Ornit.) 1°. (Mold., Bucov.) = becașină, sîltaruș. MARIAN, O. II, 301. [Femeiușca se numește berbecuță. Ibid.]

2°. (Rare) = berbecel-mare v. berbecel II, 1°. MARIAN, O. II, 77.

— Derivat din berbec, prin suf. dim. -uț.

BERBELĂC † s. a. *Ustensile(s) de barbier*. — (Rare) Obiecte de-ale (meserie) bărbierilor. *Două prosoape de mire, berbelăcuri pentru ras, cusute de copila la gherghef*. ALEXANDRI, D. 433. [Plur. -lăcuri.]

— Din turc. *berberlik* „meseria de bărbier”. (Cuvîntul a fost imprumutat într-o accepțiune puțin schimbată).

BERBELEAC subst. *Culbute*. — Numai în legătură cu verbele mișcării a se da, a veni s. a cădea (s. cu exclamații care le înlocuiesc) în loc. adv. de-a berbeleacul (rar: de-a berbeleaca) = de-a rostogolul, (de-a) tumba, (rostogolindu-se) peste cap, învîrtindu-se, „tăvălindu-se, mergînd fără voie când pe-o parte, când pe alta”. *S'a dus săracul cap de-a berbeleacu la vale*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Căzu d'a berbeleacu' de pe scunul jos*. GORJAN, H. I, 54. *Bătrâna... Tranc! din pom, de-a berbeleaca jos grămădă a căzut*. DULFE, ap. TDRG. *Calul se duse d'a berbeleacul*. PUNDESCU, L. P. 29/14. *Copiii... se dau de-a berbeleacu'*. ȘEZ. VI, 29. *Trînda de-a berbeleacu' (s. de-a berbecul) e descriși la PAMFILE, J. III, 44.*

Fig. *A da pe cineva de-a berbeleacu' = a-l da peste cap, a-l face să cadă cu rușine (la alegori, etc.)*. *Cine a dat(ăru), la alegori, mai mulți ca mine de-a berbeleacu'?* N. N. BELDICEANU, SĂM. III, 263.

— De bună-seamă o modificare glumeață a cuvîntului berbec(e).

BERBENE s. m. (Bot.) v. brebenei.

BERBENIȚĂ s. f. (Dog., Bot.) v. berbință.

BERBENOG s. m. (Bot.) v. brebeneoș, sacșiu.

BERBER-BĂȘA † s. m. v. bărbier.

BERBETEAG, -Ă adj. v. beteg.

BERBINĂ, BERBINCĂ s. f. (Bot.) v. verbină.

BERBINCIOARĂ s. f. — Diminutivul lui berbință (1°) (derivat prin suf. -ior). *O berbincioară de lapte*.

MARIAN, SA. 27. *Călat-am și prin cămară Și-am aflat o berbincioară; Berbincioara-i din trei doage Și-a fost plină de potloage*. BUD, P. P. 61°. [Și: bərbăncioară. ȘEZ. VIII, 93.]

BERBINȚA s. f. I. 1°. Sorte de *baratte*, de *saile* ou de *baril* 2°. *Tace* (de *compagnon-cordonnier*). II. 1°. *Citroniule, potiron*. 2°. *Nymphe de fourmi*.

I. 1°. (Dog.) Vas de lemn, făcut din doage, servind cu deosebire la păstrarea lăpturilor și a brînzeturilor, mai rar a băuturilor spirtoase. Cfr. putinică, butoiș, bădănu (și cele citate acolo). *Berbință* (plur. -bănfe) = vas făcut din doage de brad și înfundat la amîndouă capetele cu funduri. MARIAN.

Bărbănță (plur. *berbinți*) = puțină de forma unui poloboc lungărot, în care se ține brînză s. lapte acru. De obicei sînt făcute pentru trei vedre. CREANGĂ, OL. *Bărbănță* = vas în forma butei; se face din lemn de brad, se coacește cu corcui de lemn și se înfundă la amîndouă capetele. ȘEZ. VIII, 93.

Bărbănță (plur. *berbințe*) = butoiu, hărdănu lung, în care se ține brînză și laptele de oi. BUD, P. P. *Berbinți* = vas de lemn pentru pus brînză când se sărează. (Mehedinți) N. REV. ROM. (1910), 85. *Berbinți* = puțină, puțină foarte mică. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 83, cfr. v. 189 (Florești, în Dolj).

Bărbănța cu lapte se atarnă de două sforicele în poziție pînoșă și apoi se hurduecă, până se alege untul. JAHRESBER. XVI, 216. *I berbenfe de rîndze*. CATASTIH (a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 206. *Că hambarale mi-erau tot pline de bucate, berbinfele tot pline de brînză*.

(Reteag) N. REV. R. I, s. II, 157. *Imprurjurul mesei [se aflu] mai multe acunse rotunzine cu berbinfele*. MARIAN, T. 363. [Igreții] *cîntă cînte lângă o berbință (butoiu) cu vin ori cu vinars*. (La Moți) MARIAN, NU. 75. *O bărbănță de vin, Cu cercuri de alun, O bărbănță cu holeră...* SEVASTOS, N. 346/20.

347/2. *Brînză... rasă de pe bărbănță*. ȘEZ. III, 146/1. *Cînd îi brînză, nu-i bărbănță!* CREANGĂ, P. 45. (: n'ai niciodată tot ce-ți trebuie). *Această fată pare că nu-și va uita cușitul în bărbănța cu brînză*; se zice despre o fată leneșă care se vede că nu va fi bună gospodină. (Bucovina) MARIAN, NU. 30.

2°. † (Mold.) Taxă plătită de cei ce voiau să intre în breasla ciobotarilor. *Care meșter strein... ca creu să se apace oase în lași, cu breasla ciobotarilor, sau și din ucenicii care va urea să iași meșteri deosebi, să aibă a merge la starostele și la brestaiși, ca să-și ia roșe, dăndu-și bărbănța cinci lei, cu poclon cu tot; iar carele va fi ficior de meșter, șiint de ceilalți, ucea să dea bărbănța 2 lei și jumătate, cu poclon cu tot*. (Mold., a. 1766) URICARIU, XIV, 2.

II. P. anal. 1°. (Bot.) (Subt forma *berbeniță*). Bostan, dovleac (mare). *Adă o berbeniță, să dau la porci*. (Valcăul-român, în Sălăgia) VICIU, GL.

2°. (Entom.) (Munții Bucovinei) Nimfă de furnică. Cfr. cocoon, sac, săcușor. MARIAN, INS. 233, 234. [Forma *berbință* în Transilv.; *berbeniță* în Mehedinți, Dolj, Banat (ANON. CAR.) și Sălăgia; *bărbănță* (cu plur. *berbinți*) în Mold., (plur. -bănfe) Bucov., (plur. *berbințe*) Maramureș.]

— Din ung. *berbene*, *börbünce* „butoiș”. (Și rut. *berbenicja*, idem.)

BERBUNC s. a.; **BERBUNCĂ** s. f. v. bărbunc. **BERC** s. a. v. bărc.

BERC, BE(Ă)RCA adj. *À queue courbe; anoure*. — Cu coada scurtă s. scurtată, fără coadă, spec. (despre bou și despre vacă) cu coada fără ghișiu (s. fără canaf). DAMÉ, T. 29, II, III, 14. Cfr. ciumpav, ciopărtac, rețezat. „Ce! erez să las vulpea bearcă?”

Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decît să rîndie cuipa mea fără coadă! ODORSCU, III, 47. *Înainteai coasei lui Ionășii Cusură, o prapețiță făcu de-odată: soărrr! „Lai tăiat coada Ionășii”, glumi învîlătorul. „Uite-o, săraca a rămas bearcă!”*

SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 948. *Vr'o cinci sute de berbeci... Tot berbeci de coada bercei.* TEODORESCU, P. P. 474. *Două năpârce bercei.* PĂSCULESCU, L. P. 62. | (În băljoacă, despre o fată fără coadă) *Are-o bearcă d'ibonacă.* MĂNDRESCU, L. P. 214/10. | (În glumă) *Om cu oșmășcă bérce:* cu cămașă scurtă. (Alman, în Constanta) H. II, 240. | (Substantivul) Numele de căni ciobănești de vânat; la fem. *berca*. (Mărăcișeni, în Buzău) H. II, 146. (Coșereni, în Ialomița) H. VII, 154. [Și: *berg*. PĂSCULESCU, L. P.]

BERC s. m. (Anat.) Partie charnue du nez, entre les narines. — (În nordul Transilv. și în Bucov., mai ales la plur.: *bercii nasului*). Partea cărnoasă dintre narile nasului, „puncticia nasului”. HUGNARIU, NĂS., (Siretina, în Bucov.) MARIAN, D. 216, 218. — Etimologia necunoscută. (Cfr. ung., prin Sătmar, *berke* „mugur”, slav. *berks* „vârf, mugur”. BERNEKER, SL. WB. 119).

BÉRCĂ s. f. 1°. *Brebis à laine crépue*. 2°. *Laine teinte* (de cette sorte de brebis). (În Ungaria).

1°. „Oale cu lână creastă și mică”. VAIDA. *Șale 'n poartă răzâmat, Cu cușma de bercă 'n cap.* MĂNDRESCU, L. P. 213/10. [Și *bircă* (Ban.) H. VI, 176, LIUBAIANA, M. 14.]

2°. P. ext. Lâna acestor oi, de obicei boită. Cfr. MARIAN, NU. 296. *La brău, femele tinere și fetole* [din Sălțeto] *cu cînștorii de bercă peștrifă (sau soiu de lână)*. MOLDOVAN, T. N. 135. *Pânzăturii rozii de bérce*. RETEGANUL, CH. 145. *Borțifă se numește firul — de obicei o bercă roșie — cu care [se] leagă florile pe pălărie*. VICIU, GL. [Și: *bărcă*.]

— Cuvântul se găsește la Unguri: *birka* „oale cu lână scurtă și creastă”, la Sârbi: *birka* „un fel de oi”, la Poloni: *biera, bierka* „oale turcească sau românească, cu coadă scurtă” și la Cehi: *běra, birka* „oale ordinare, sterilă”. CIHAC, II, 481. Extensiunea aceasta pare a plede pentru răspândirea cuvântului prin cihani români. În cazul acesta, există poate o intrudere cu francezul (în Normandia) *berk* „oale rea, ordinare”. Posibilă e și o legătură a acestui cuvânt cu adjectivul *berc* (cfr. forma polonă); nota comună ar putea fi: „scurt” (în coadă s. în lână).

BÉRCHEA v. terchea.

BÉRCINĂ, BÉRCIȚĂ s. f. v. bechită.

BERCIU † s. m. *Hérault*. — Crainic, prstav. *Și zisă Alazantru să strige berciul la toți, și să-l audă. Și strigă așa... și zisă tot pi epe să încalce și să lege mânăli la gura poșterii. Și așa făcură... și luară cine ce au găsit. Și strigară berciul, să lase iepile pe voe[și] lor, pe unde or vrea să iasă.* ALICĂNDRIE (a. 1784), ap. GCR. II, 133/10.

— Din sârb. *biric*, idem (din ital. *birro*, cfr. *zbir*).

BÉRCUȘ s. m. Nom de chien de berger (à queue courte). — Nume de cine ciobănească (Perieți, în Ialomița) H. VII, 336, probabil: cu coadă scurtă. [Și: *bircuș* (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 156.

— Derivat din *berc*, prin suf. -uș.

BERCŪȚ s. a. *Petit bûisson*. — Diminutivul lui *berc* (= *bărc*, derivat prin suf. -uș) LB., etc. (Și ca nume de localități). [Plur. -*cufuri*.]

BERDEDŪ s. a. v. ferdișeu.

BERDUF vb. IV² = *berdu*. GRIGORIU-RIGO, M. I, 23.

BÈRE s. f. 1°. *Boisson; bombance. Boisson (alcoolique)*. 2°. *Fête campagnarde, pendant les jours gras après Noël. Jeunes gens qui organisent cette fête*. 3°. *Jeu d'enfants*. Infinitivul verbului *bea*, devenit abstract verbal.

1°. (Adesea în corelație cu mîncare sau, apropiat numai în legătură cu „mîncare”, înlocuit încolo prin) *Bătură* (I, 1°). *Bearea moa cu plângere mestică*. CORESI, PS. 275. *Nu iaste mîncarea și bearea împărțită cerului*. id. E. 537/15. *Elu-și/ji pazea jocurile și berile și mîncările*. MOXA, 389/15. *S'au adăpostit prin curțile boieresti, cu grînditei... trăind pe bere și pe mîncare, fără grijă de ziua de mîne*. I. GHICA, S. 57. *S'am să mă așed, măi bere, pe mîncare și pe bere*. ALECSANDRI, T. 912, cfr. 611. *Scovală, Golea, nu ședea, Las' bearea și mîncarea*. TEODORESCU, P. P. 588/15.

2°. (Transilv. și Bucov.) Petrecea aranjată, la țară, de tineret, la începutul căsătoriei, numită și: *bercan* s. ospățul feciorilor. Cfr. MARIAN, NU. 67, SE. I, 53, 82, I, 259. *Le-și, Mărie, ziua bună De la pă-hăruf cu niere, De la faciori, de la bere*. MARIAN, I, 259. *Dat în bere* = bun de înșurat s. de măritat. ZANKE, P. IV, 200. | P. ext. Grup de tineri care aranjază astfel de petreceri. Cfr. MĂNDRESCU, L. P. 207.

3°. Numele unui joc de copii (Gârbovi, în Ialomița) H. VII, 186.

BÈRE s. f. *Bière*. — Bătură fermentată preparată din orz și din hamei, 4 căldura marea de berca. CATASTIH (a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 194. [Nemții] *înodătoși cu bere și cu horică*. M. COSTIN, LET. I, 250/10. *Bere proaspătă*. C. NEGRUZZI, III, 195/10; cfr. II, 188/10. *Trăgând din cămă în cămă... câte o gură din cofeana și berea ce le sta dinainte*. EMINESCU, N. 37. *Cuiu cu cuiu se scoale-afară, Vin cu bere de-ă amară*. (Poiana-Mărului, comit. Făgăraș), ap. ZANKE, P. IV, 177. | (Elipctic) *Pahar de bere*; cfr. halbă, țap. *Băile, dă-mi o bere mică*. [Numai în acest înțeles din urmă, are și un plur.: *berii*.]

— Din germ. *Bier*, idem (apropiat de infinitivul verbului *a bea*).

BÈREÁN s. a. v. beré.

BÈREÁT † s. a. v. berat.

BÈRECHÉT s. a. s. m. adv. I. 1°. *Bonheur, chance*. 2°. *Abondance*. 3°. (Iron.) *Celui qui porte bonheur*. II. *Trompeur*. III. *Abondamment, à foison, très, fort*. (Necunoscut peste munt).

I. S. a. 1°. Noroc, fericire, prosperitate (care se rovară asupra cuiuă în mod neașteptat, coplesindu-l cu bunuri pămîntești). *Cum au ajuns fărâni la Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat... de se mirau fărâni ce berchet t-ua găsit*. CREANGĂ, A. 161. *Dar toate lucrurile cu vremea lor; și berchetul și petrecania au și ele un capăt*. SEZ. IX, 117.

2°. (Stare de) boșug, (de) abundență. (Adesea în legătură cu „spor”, mai ales în urări) *Casa boierască gema de bercheturi*. ORĂȘANU, ap. ȘIO. *Dumnezeu să vă dea sănătate la toate, spor și berchet*. MARIAN, N. 406. *Cu toții [și] fân ziua bună, cu [vorbole]: berchet, cu berchet să vă fie!*. SEVASTOS, N. 77/1. *Se face ameu, apoi se ridică sus și se face nou, și unde oare se face berchet*. (Topal, în Constanta) H. II, 320.

3°. Om care își aduce noroc (intrebuintat numai în ironie). *Nu știu cine te-a îndreptat la casa mea, că știu că ești berchet bun!* CREANGĂ, P. 162. (De aici:)

II. S. m. (Mold.) „Pleșcar, buș de minciuni” (CREANGĂ, GL.), „șiret, de numa înșală pe alții” (SEZ. IX, 149). *Al văzui bercheți? În căni și-i mână pe la case, de mîndăncă găinele vecinilor*. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Necalai, nu te tot pune în poară cu toți bercheții!* CONTEMPORANUL, VI, I, 490.

III. Adv. În abundență, cu prisosință, cu îmbelșugare, foarte, tare. *Eră îndestulată rodurilor pămîntului... eră și peștele berchet*. DIONISIE ECLISIARUL, ap. ȘIO. *De mîncat, mîncărăm bine, vin acemai berchet*. CHIRIBICI-RĂVNEANU, ap. TDRG. „*Are parale!* — „Berchet!”.

— Din turc. *berket* „fericire, boșug, bogăție”.

BEREGĂTĂ s. f. (Anat.) *Larynx, gosier*. — Laringe, înghițitoare, gâtiță; p. ext. toată partea gâtului în care se află laringele. *Bêregate* = gula. ANON. CAR. *Râsul... ajunse câprioara, se acliță cu ghiarele de pieptul ei, își înfipse dinții în beregată...* ODORESCU, ap. TDRG. *Coșoiți s'auzeau peste tot satul, cântând să-și rupă beregata* DELAVRANCEA, 8. 51. *Hei, băbușco, tu nu vrei o ghiorfițură, să-și speli beregata?* CONV. LIT. XLIV, II, 73. *Cu beregată (gâtiță) se face de urit, dacă se strigă prin beregată* (= laringe de animal, uscat) pe nume acela căruia urea să-i facă de urit. LEON, MED. 97. *Cu palos s'apropiă, Să-i taie beregata*. TEODORESCU, P. F. 565. *A pus mâna în beregată și a strâns cât a putut, ca să nu se ducă mustul pe gât*. ȘEZ. III, 32/. *A arecă beregata curcanului* (în Vâlcea) = a înghiți repede și nemestecat. ZANNE, P. II, 17. [Și: berăgată, berigată. Plur. -gate, (în Mold.) -gâți. ȘEZ. VIII, 153.]

BERETĂ s. f. *Béret*. — Un fel de căciuliță de postav, de catifea, etc., cu fundul scurt, larg și răsfrațt peste margine, purtată de marinari și adesea ca acoperământ de fantazie de către copii, doamne, studenți; cfr. bareță, bonetă. *Scoate din școalele ei un beret tot din uniforma canonicierii „Le Formidable”*. CARAGIALE, M. 124. *Logofătul are un fel de căciuliță, ca o beretă de marinar*. TORGA, N. R. 83. [Și: beret s. a.] — N. din fran.

BERÉZNIC s. m. *Garde-bois, garde forestier*. — (Mold. de nord și Bucov.; rusian) Pădurar. ȘEZ. II, 23¹¹. (Elcu, în Bucov.) COM. G. TOFAN. — Din rut. (poj)bereznik, idem.

BERG, -Ă adj. v. berce'.

BERGAMOTĂ s. f., adj. f. *Bergamote*. — Varietate de poșe, care se țapă în gură; foarte gustoasă. — N. din ital. bergamotta (alterare a turc. bergermôdi „pară a Domnului”).

BERICHIȚEL s. m. *Bâtonnet* (servant și facilitier la poze de treillis en branchages). — (Munții Sucevei, în Mold.) *Berichifal* = un băștor cu laț, care servește la suclul nuielilor. ȘEZ. V, 37¹². — Etimologia necunoscută. (Cfr. brighideu).

BERIGĂTĂ s. f. v. beregată.

BERLÂNT †, **BERLEÂNT** †, **BERLIÂNT** † s. a. v. brilliant.

BERLIC s. m., s. a. v. birlic.

BERNĂVICĂȘI, **BERNAVICI** s. m. plur. (Îmbrăc.) v. bernevecl.

BERNEVEȚI m. plur. tant. (Îmbrăc.) Sorte de pantalon de paysan. — (În Bucov., Mold. și jud. Buzău) Un fel de pantalon (îărănești groși, de iarnă (largi și foarte lungi, făcuți mai ales din sumani albi); cfr. cioareci, ifari. MANOLESCU, I. 183 § u., ȘEZ. II, 23¹²). REV. CRIT. I, 290. CREANGĂ, GL. *Fiește-care ficior de bacal tru să-și schimbe bernivecii pe un pantalon rusac*, s. 6. După modelul pieptariului, cocoiului, sumanului, berneveților (cioarecilor)... românesci din Bucovina, mi-am dat de făcut în Viena un port întreg. SIERA, F. S. 140. *Ifari, berneveci, cămeșoaie...* CREANGĂ, A. 48. *Se schimbă cu cămeșă și imense de bumbac sau de fuioar, cu berneveci (cioareci) ori ifari*. MARIAN, I. 62. *Cu luleaua'n dinși, Cu bernavecii crușifă*. VASILIU, C. 181. [Și: bernevecl CREANGĂ, GL., bernavici, bernavici, bernavigi (Băleni, în Covurlui) H. III, 4, birnivecl WEIGAND, B. R. 94, birnavigi (Cavadinești, în Covurlui) H. III, 100, ȘEZ. IX, 39; (prin apropiere de brău) birnivecii (Intr-o poezie pop. din Vâlcea, unde se confundă cu „brăncinar”) ȘEZ. III, 215-216. Diminutiv: bernăvicăși ȘEZ. IX, 18.] — Cuvântul, de origină obscură, se găsește și la Sârbi (benevecke, benevrake, benebrake, etc.), la Bul-

gari (benevreci) și la Albanezi (brundecek); în limba română e împrumut de la unul dintre aceste popoare. Cfr. CIHAC, II, 12, G. MEYER, ALB. WR. 46, BERNEKER, SL. WR. 49.

BERNEVICI, **BERNAVICI**, **BERNAVIGI** s. m. plur. (Îmbrăc.) v. bernevecl.

BETELIE s. f. v. betelie.

BERTIȚĂ s. f. v. bartă.

BEREZ s. m. *Jeu d'enfants*. — Numele unui joc de copii. (Poiana, în lalomi(a) H. VII, 393, probabil identic cu jocul numit „de-a-barza” (v. barză).

BERZICĂ s. f. *Nom de chèvre*. — Nume de capră. (Davidesti, în Muscol) H. IX, 220.

— Diminutivul lui barză (ca numire de capră), derivat prin suf. -ică.

BESACEȚĂ s. f. v. besaceță.

BESACEȚĂ s. f. *Cassette, nichoise*. — (În România; învechit) Cutioară (de lemn) lucrată frumos, în care se păstrează bijuterii, obiecte de cusătură, de toaletă, etc., casotă. *Ad' aici besacețoa cea nouă*. ALECSANDRI, T. 1394; cfr. 411. *Tata i-a dat un ceasornic frumos, mama o besaceță de toaletă*. EMINESCU, N. 86. [Și: besaceță ALECSANDRI, T. 422, besaceță PONTEBRIANT, COSTINESCU, bisaceță TDRG., bisaceță. O bisaceță eche, un fel de cutie mare de vișin, capacul încrustat cu sidifuri cât alună. BASARABESCU, I. C. V. 10; cfr. TELFOS, N. REV. R. I, 170; bestaceță ap. ȘIÖ., TDRG., besacețea POENARIU, ap. TDRG. | Diminutiv: besacețelută TDRG., bisacețelută. I. NEGRUZZI, IV, 77.] — Din turc. bestakta „pupitur, cutie, etc.”

BESACEȚĂ, **BESACEȚELŪTĂ** s. f. v. besaceță.

BESĂDĂ s. f. v. beseadă.

BÊSCHIE s. f. (Dulgh., Dog.) *Scie à bras, arpon*. — Fierăstrău mare pentru tălătol buștenilor și al bănelor, cu pânza cu dinți mari și curbată (mai lată la mijloc decât la capete), la capetele căreia sânt fixate două mânere de lemn; II mișcă doi oameni, trăgând alternativ de câte un capăt al lui. DAMÉ, T. 112, STAMATI, D. (Lupești și Prodănești, în Covurlui) H. III, 266, 378, (Albești și Doleni, în Fălcu) H. VI, 17, 82, babiță (5^a), bestie', pânză. *Mergesi și aduceși o beschie și un topor*. ION CR. III, 102. [Și: bestie, DAMÉ, T. 112, 89. | Derivat: bischigiu s. m. Tăietor de lemne. DOC. (a. 1795) (turc. bičkyyi), ap. ȘIÖ.] — Cfr. bulg. bičkija „ferăstrău, joagăr” (din turc. byčky „ferăstrău, cuțit”). ȘIÖ.).

BESĂDĂ s. f. *Conversation, parole. Anecdote*. — (În Transilv.) Convorbire, voroavă, vorbă. *Se îndulcescă-se lui besadele meale*. PSAL. SCH. 340. *Și amă besadele tale aiave te fac*. TETREYER (1574), 250. *Și Domnul duse-se deacă seârși besada cu Avraam*. PALIA (1588), ap. CCR. 56. | (Prin Buzău) Poveste anecdotică, anecdotă; ghicitoare. [Și: besădă. CANDREA, T. O., băsădă (plur. -sade și -săzi) = vorbă, convorbire. *Atăde băsădi râlă*. TIPLEA, P. P. 45.] — Din paleosl. besēda (a. din ung. beszéd), idem. Cfr. băsădi.

BESĂRECĂ †, **BESĂERICĂ** † s. f. v. biserică.

BESACEȚĂ s. f. v. besaceță.

BESĂRECĂ s. f. v. biserică.

BESI vb. IV^a (s. d.) (IV) v. băși § d.

BESICĂ s. f. (s. d.) v. bășică § d.

BESINĂ s. f. (s. d.) v. bășină § d.

BÊȘLEAGĂ s. m. I. *Capitaine de „beșlii”*. II. 1^a. *Vieille baderne*. 2^a. Toqud.

I. † (Cuvânt din epoca fanariotă, păstrat și acum încă în poezia pop.) Căpitan de beșlii (și, în de obște, de soldați spre paza țării), câte unul de fiecare județ. Rămăsesse un Turc ce au fost beșleagă la Dumitrașco-vodă. N. COSTIN, LET. II, 123^{1/2}. Beșleagă... cu 6 neferi, pentru a apăra pe locuitorii de Turci. DOC. (a. 1741-2), ap. IORGA, S. D. VI, 234. Alinașoși și de la ordie un agă... cu vre o 800 neferi, și cu altă adunătură din beșleagi/și țării cu neferi/și lor. DIMITRACHE LOGOFĂȚUL, C., ap. GCR. II, 127^{1/2}. Să se plătească numai leșle beșlegilor, a neferilor Curții gospod. (Mold., a. 1814) URICARIUL, I, 44^{1/2}. Necur-marea catahrișului ce să urmează de cătră beșleagi/și finaturilor, cu luarea necontentitelor hanaeturi. (Mold., a. 1823), ibid. XIV, 288^{1/2}. Pentru menșinerea ordinii, Chehaia-beg în Valahia și Inaș-pașa în Moldova arătându-se în fiecare plosă câte un beșliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un beșli-agă cu 50 de neferi, și la Iași și București câte un bay-beșli-agă cu câte 200 de neferi. I. GHICA, ap. HEM. 2061. Opt oală [de tutun]! Ce dracu'! Un beșleagă nu ține cîmbuc apăr de mult. ALECSANDRI, T. 1076. Și'n carte oă mi-i scriă: Să facă cam o putecă, Să meargă la beșleaga. TEODORESCU, P. 613^{1/2}. Tat'-su (Sultanul) porunceă, Porunceă lui beșleaga Și lui caimacam-agă De colb din Orava. S'aducă pe linca. ibid. 636. Beșleaga Turcilor auză Și din gară-ăz zică... șez. V, 63^{1/2}. Mergă n' jos și nu mai sta Pîn' ajungă la beșleaga. VASILIU, C. 38.

II. P. ext. 1°. (În ironie, cei ajunși la rangul de beșleagă fiind, în de obște, oameni bătrâni) Om moale, babalac, bacecă, hodorogaș; „nățărău” (Buzău). Com. S. POPESCU, ZANNE, P. IV, 276. Cfr. tombatera.

2°. Un om care își face dreptate cu pumnul, care o cam într-o ureche. ZANNE, P. IV, 276. [Plur. (rar) beșlegi. | Cu formă turcească: beșli-agă s. m., plur. -agăle. DIONISIE ECLESIAȘUL, ȘIO. | Derivate: beșlegărit † s. a. Dare imposă de beșleagă s. a. dare pentru întretinerea beșlegilor. În indoito prefuri beșlegăritul urcă. BELDIMAN, TR. 413; beșlegie † s. f. Funcțiunea s. rangul de beșleagă, ap. ȘIO; | (în poezia pop., formație spontană) beșlegeste adv. Ca beșlegi. Alții îmi cântă turcește Și beșlii beșleage. TEODORESCU, P. 612. — Din turc. beșlik agay, idem. ȘIO.

BEȘLEGĂRIȚ † s. a.; BEȘLEGESTE adv.; BEȘLEGIE † s. f.; BEȘLI-AGĂ † s. m. v. beșleagă.

BEȘLIC s. m., s. a. 1°. Monnaie turce de 5 paras. 2°. Morceau de feutre rond qu'on met sur la tête quand on porte un fardeau.

1°. † (Păstrat încă doar în poezia pop.) Monetă turcească de 5 parole (mai ales în Muntenia), numită de Greci și de Moldoveni pendar. I-am trimis [bulgări de aur și de argint]... ca să-i bată la tarapană, cu țura de mahmulele și beșlici. I. GHICA, S. 506. „Măi dăscălele, la caudă-l tu pân'la piele, N'ei da de nicăciva mahmulele...?” — „Ba are, pârînele, Dale cu vase picare, Lipite de piele, Și niște beșlici Tot cu câte cinci (= parasii)”. TEODORESCU, P. 613^{1/2}.

2°. P. anal. Bucată rotundă de păsă care se pune pe cap când duce cineva vreo povară. Cu lipsitele azezate, cu mult echilibru, pe beșlice — cercușoara de păsă — de pe cap. RALLEL, ap. TDRG.

[Plur. beșlici și beșlice.]

— Din turc. beșlik (beș = cinci). ȘIO.

BEȘLIU † s. m., adj. (Mil.) I. 1°. Soldat (turc) a cheval, gendarme. 2°. Gaillard; fort.

1°. (în timpul suzeranității turcești asupra principatelor române, mai cu seamă în epoca fanariotă) (Intrebuință mai ales la plural) Corp de cavalerie (turcească, mai apoi compusă și din creștini, supuși ai țării s. stroini) făcând slujbă de jandarmi (în lăuntrul țării și la hotare) și de curieri domnești;

cfr. deliu, călăraș, dorobanț. 2026 tal/ari/ s'au dat la beșli/și/ ot Giurgioz. CONDICA (1693), ap. ȘIO. Mihnea-vodă... zise beșliilor, turcește... CONST. CĂPITANUL, ib. Să poată aduce/și liuzi, oamen/și străin/și, din raiaoa Hotinului, or/și din țara leșucă, să fie beșli, la festecar/și sat câte un beșleu, să fie pentru paza marginii și de opărar/și lăcuiților de pricinile Turcilor ce trăiesc acolo. (1741-2), ap. IORGA, S. D. VI, 232. 16 [lei] 60 [bani] de la 11 beșli creștini, câte un pol leu unul. (a. 1776) URICARIUL, XIX, 323^{1/2}. La fiecare menșihaneă să fie orânduit de la Domnie câte un beșliu, ca să nu poată lua cai drumefi. DOC. (după 1794), ap. ȘIO. 4500 lei leafă beșliilor/și, ce sânt în fiecare județ câte unul, priveghind asupra Turcilor ce vin în țară pentru comerț. FOTINO, ib. Baș-beșleaga... poruncește beșliilor, ostași de poliție turcești. IORGA, CH. I, 1, 185. Nimenea nu s'afle... Să se ducă. Să-l aducă [pe un haiduc]. Făr de numai trei beșlii, Care fîn raiaua'n Dă. TEODORESCU, P. 606, cfr. ibid. 609^{1/2}, 676^{1/2}. Trei pistoale oă scotea, C'o mână le slobozea, Beșliii oă se străngă. MAT. FOLC. 53. Frunzuliță de ocară, Cât era beșlii în țară... POP., ap. ȘIO. 2°. Adj. (Rare) Voinic (ca un beșliu). Ce Turc eră mai bozai, La Stoian arăgat argat; Ce Turc eră mai beșliu, La Stoian lăghegia. POP., ap. ȘIO. — Din turc. beșli, idem.

BÊSNITĂ s. f. Femme grasse et paresseuse. — (Cuvânt injurios) Femeie grasă și leneșă, nesimțitoare. Șade toată zina, ca o bêsniță.

— Derivat din (s. apropiat de) beșt (= băși).

BÊSOÂDRĂ s. f. = basordină. Când e'ndrjit Rumânul pă fîmăcia lui, îi zice... bêsândră. JI-PESCU, O. 56.

— Derivat din (s. apropiat de) beșt (= băși).

BÊSTAHTĂ s. f. v. besactea.

BÊSTELI vb. IV°. Bafouer. — (Pop., fam.) A muștră pe cineva cu cuvinte grele și de ocară, a face de ocară. PAMFILE, J. II. Cfr. festell.

BÊSTIAL, -Ă adj. BÊSTIALITĂTE s. f. v. bestie¹. BÊSTIE s. f. (Dulgh., Dog.) v. beschie.

BÊSTIE s. f. Animal, bête fauce, brute. — Animal, dobitoic; spec. fără (sălbatecă). Oasele fosile de beștii. VLAHUȚĂ, P. 52. | Fig. Om cu apucături s. instincte de fiară. O bestie lacomă de lucruri delicate. CARRAGIALE, T. I, 134^{1/2}. [Pronunț. -sî-e.] Derivate: beștial, -ă adj. De bestie, de fiară sălbatecă; cfr. animalic, brutal. O poftă beștială de a se sfâșii îi apucase pe amândoi. VLAHUȚĂ, D. 306. Cu pașii lareși și tremurînd, Ca omul beat de-o clipă beștială. COȘBUC, B. 141; beștialitate s. f. Fire sau acțiune beștială.]

— N. din lat. bestia, idem.

BÊȘUL-CĂLULUI s. m. (Bot.) = gogoșă (Lyco-perdon bovista). (Sinonim cu bășina-calului).

— Cuvântul beș pare a fi urmașul unui tip lat. pop. *rissium din cissire (atestat la Ducauge; cfr. ital. cecia, fran. cisse, prov. cesso. ODDE, nr. 139).

BÊȚCĂ s. f. și BÊȚCĂ s. f. Écorce de citrouille. — (Rare; în Transilv.) Coajă de bostan copt, fiartă mai întâi, ca să se ia miezul de pe ea, apoi întrebuințată ca vas în care se adună sămburii de bostan. (Bou-tariu, în Hatég) VICIU, GL. [LA PAMFILE, I. C. 44 găsim și un plur. beșcursi „sau pețe, niște bête încovoiate și de mărime deosebită, până la patru metri”, pe care se întind pieile.]

BÊȚE s. f. plur.; s. m. v. bată.

BÊȚEĂ s. f. v. beteață.

BETEAG, -ă adj., subst. 1°. *Malade*. 2°. *Maladié*, *infirmé*, *estropié*.

1°. (Azi, în Transilv. și Ban., în opoziție cu sănătos) Bolnav, cfr. vătămat, slab. (Despre viață; prin prep. de se indică boala de care suferă cineva). *Ai mîlău... e' un beteag...*? CUV. D. BĂTR. II, 454. *Și aveă cu ei schiopi și orbi și muși și beteagi și alți mulți*. TETRAEV. (1574), 227. *După slăjbă, mergeă creștinii la oraș și la sațe, să caute oameni beteagi, să mîlănușă pră ei*. CORESI, ap. GCR. I, 25, 10. *De va fi creuna din oi beteaag, trebuie... să-i laie carnea cea putredă*. ANTIM, p. 90. *Unul nestătătoriu și de răscoare și gălăvea scornitoriu... ca un rău și beteaag mădulării din trupul monarhișii curmat și tăiat a fi se cade*. CANTEMIR, IST. 52. *Tigancă... se căietă că nu mai poate, de beteaag*. REGTEGANUL, p. 1, 48, 23. *Cine are dor și drag, Cătu-lumea-i tot beteaag*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 396; cfr. 83, 206, 273. *Vine dorul și nu 'treabă Ce-s tândră și beteaag?* BUD, p. P. 24. *Se căietă că-i beteaag... de diocănt HODOȘ, p. P. 197. E beteaag? De oiag?* (= sticlă): *beată*. ZANNE, P. III, 500; IV, 4.

2°. (În România; despre ființe) Cu un defect corporal (și bolnăvicios în urma acestuia), infirm, „neputincios” CREANGĂ, GL., „care nu este în stare să lucreze sau să se nutrească”. COSTINESCU; cfr. slăbăog, schilod, schilăvit, stricat, invalid. (Prin prep. de se indică organul bolnav: *Ion e - de un picior*; p. ext. *Ion are un picior -*; schiop a paralizat). Nu se pot certă... stricații și beteaagi. PRAVILA MOLD. 129. *Ochiul muierei cel beteaag*. DOSOFTEIU, v. R. 57. *Sine-i atăta beteaag ce căine, care să nu cunoască?* CANTEMIR, IST. 112. *Îi văzuia pe toți beteagi de ochiul cel drept*. GORJAN, H. I, 158. *Nu-ți face una copii, ie alta...*, da nu ca la noi: să fii nevoit să trăiești cu una beteaag până la sfârșitul vieții, și copii — tuși! CREANGĂ, P. 118. *Pază!..! Să te lași de cea beteaag* (= de femeia însărcinată). MARIAN, NA. 39. *Estă... regula a se scoate la vînzare... caii și iepole bătrîne, beteași și neconformate bine*. I. IONESCU, D. 395. *Petru, beteaag* (= chelop) și mărșăful la boiu, înaintă cu greu. ODOBESCU, I, 108, 1/2. *Din astă băltaie a rămasă beteaag de arîpă și Sar Vultur*. STĂNCESCU, R. 22. [Iubita] *mă-beteaagă, eai, d'ă mână, N'a spălat rufe de-o lună*. TKODORCESCU, p. P. 308^b. *Bou beteaag de un corn* = cu un corn rupt. DAMÉ, T. 29.

[Plur. -tegi, † -teagi. | Ș]: beteaag, -ă MĂNDERESCU, FNG. 139, ZANNE, P. 627. (| Contaminăție giumoasă cu bere) herbeteaag, -ă = amețit (de băutură), năucit. ION CR. II, 55.]

— Din ung. beteg „bolnav”.

BETEĂHNĂ s. f. v. meteahnă.

BETEĂLĂ s. f. 1°. *Fă d'or ou d'argent; flot de ces fils que les jeunes mariées portent à la cérémonie nuptiale*. 2°. *Stigmăte ou fil de maïs*.

1°. Fir lung de aur s. de argint, spec. podoabă făcută din astfel de fire cu care se împodobese miresele la cununie; cfr. tol. *Linile șerpuite ale rădăruș se desprindeau ca fire crețe de beteaală argintie*. ODOBESCU, III, 195, 1/2. *A țegit obicei, ca mireasa să poarte beteaală la cununie*. ȘEZ. VI, 67-8. *Și-mi porți coadă pieptănată, Cu beteaală încurcată*. SEVASTOS, N. 163, 1/2. *Cu cămașa fir [de] beteaală*. MAT. FOLC. I, 480. || (Bot.) *Beteala-miresel*: numele unei flori (Șoricariu, în Ialomița) H. VII, 480.

2°. P. anal. Mătasea porumbului. TDRG. [(Singular refăcut din plur. *betăle*) *betea*. *Cămașa mea Numai fir și cu betea*. ȘEZ. IX, 92^b.

BETEĞOS, -oasă adj. 1°. *Maladié*. 2°. *Cause de maladie*.

(Transilv. și Ungaria).

1°. Bolnăvicios. I.B., PONTERRIANT.

2°. † Plin de boale, aducător de boale. *Primă-*

cară [va fi]... *beteğosă*. CALENDARIU (1814), 66 cfr. 63.

— Derivat din beteaag, prin suf. adj. -os.

BETEJĂLĂ s. f. v. beteașug.

BETEJĂ vb. IV^a. I. 1°. *Rendre malade*. 2°. *Léser, blesser, attaquer*. II. 1°. *Tomber malade*. 2°. *Devenir maladié ou infirmé, languir*. 3°. *Accoucher*. 4°. *Être incommode d'une hernie*.

I. Trans. 1°. (Rar) A aduce în stare de betejune, a îmbolnăvi s. vătămă (pe cineva s. un organ al cuiva). *După ce merse și merse, să-și betejască picioarele, întră într'un codru verde*. ȘEZ. IX, 118.

2°. † Fig. A strică, a vătămă, a răni, a atacă. *Că de văm creva... nici băgăția nici mărădătea nu va beteji apăsenia noastră*. CORESI, ap. TDRG. Nu s'au atins focul nice leac să-l betejască, ce ieși preasădit cu tot intragul, cu ruși sa. DOSOFTEIU, v. S. 250, 2^b, cfr. 251, 1/2. *Aftărăm moștile noi întreagi și nebetegite*. id. ib. 166, 2^b, cfr. 135, 226. *Cinstea a nu-i beteji ne silim*. CANTEMIR, HR. 123. *A neamului evghenie, ne-stricată și nebetegită să fie ferit*. id. ib. 25, 11, cfr. 19^b. [Mintea] *trage mire dintr'o plîntă, fără beteji pe floare*. KONARI, P. 278.

II. Refl. A deveni beteaag. 1°. (Mai ales prin Transilv. și Ban.) A se îmbolnăvi, a cădea în vreo boală. *Toi omul ară pofti, cum de se-ară beteji ei, alții să-l vindeare*. SICRIUL DE AUR (a. 1683), ap. VAIDA. *Frănză verde de pe răi, Măndra mea s'a betejit*. HODOȘ, p. P. 97. *Mi s'o betejit un bou*. ȚIPLEA, P. P. 81.

2°. (Mold., despre oameni) A deveni bolnăvicios, a tănji; (despre organele unui om) a se vătămă, a se slăbi. *Mădulările i s'au betejit*. DOSOFTEIU, v. S. 127. *Se dărmă sănătatea betejărilor*. id. ib. 125. *De multă plîngere betejindu-i se ochii*. CANTEMIR, HR. 231, 1/2. *Pentru ocea Dumnezeu le-au dat toate părechii firii noastre: doi ochi, doi urechi, doi mâini, doo picioare, ca, de se va beteji o parte, cu cealaltă să asem mîngîriea intru trebuința noastră*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Pufin... grăiam de sănătatea mea, mă betejeam mai adese-ori*. SEIERA, v. S. 275. | P. anal. (Despre arbori) *Copacii... se betejeș, șapoi nu mai fac roadă cățien ani*. I. IONESCU, p. 364.

3°. Spec. (Transilv., rar; ungurism): Se zice despre muieri, când nasc prunci. I.B. *Betejiță* = femeie lăună (Lancrăm, com. Sibulului) Com. T. BLAGA.

4°. Spec. A se vătămă s. surpă, a căpăta hernie. I.M.

[Dial. și: *beteji*. | Derivat (rar): *betejire* s. f. CANTEMIR, IST. 30; † *betejiță* s. f. id. HR. 389.]

— Derivat din beteaag (după modelle ca: *sugăstăi*; cfr. ung. *betejiti* „a îmbolnăvi”, *betejediti* „a se îmbolnăvi”; pentru înțelesul II, 3^a cfr. ung. *le-betejediti* „a naște”, *betej-iggy* „naștere”).

BETEJIE s. f., **BETEJINE** s. f. v. beteașug.

BETEJITURĂ † s. f. v. beteji.

BETEJUNE s. f. v. beteașug.

BETEJELICĂ, **BETEJELUCĂ** s. f. v. betelie.

BETELIE s. f. *Ourllet* (à la ceinture d'un vêtement), *repli* (par lequel passent les cordons de la ceinture), *poignet ou col* (de chemise de femme), *lisière, lisière; ceinture* (étroite et longue). — Tivitura de sus a izmenelor, a cioarecilor sau a rochiei (prin care poartă trece brăncariu, baiera, etc.); re fec, tivitura mănecii lei în spre pumn s. (mai rar) la gât; (rar) cingătoare. Cfr. *bată, bartă* (2^a). *Betelia izmențor*. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 158. [Iia] se încheie la mănăscu cu o betelie decorată. ODOBESCU, I, 418. *Mijlocul ei subțire, mîlădios și supranat în betelie rochii zărențuroase*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Izmenele muntienilor au o formă strămită, cu betelie*. MANOLESCU, I. 184. [† bartă a. † germ. *Bördel* „băieră, galon”, Transilv., rar) *betelie* I.B. | Cu alte

sufixe: **betelencă** = betolie, bată. REV. CRIT. III, 88; **betelică** = suvițe înguste de dimie ce se taie la croit (Rudina, în *Mehedinți*) H. IX, 89; cfr. gîtoare.]
— Derivat din bată (printr'un sufix neclar).

BETERDISI † vb. IV^a v. bitirdisi.

BETERMEĂ † s. f. v. betîmea.

BETEȘIG s. a. v. bețișig.

BETEȘUG s. a. *Maladie (épidémique); infirmité.* — (În Transilv., orice fel de) boală. (În Mold.) „boală epidemică de care mor oamenii și animalele”. ȘEZ. II, 149^{1/2}, (sau corespunzând germ. „Gebrechen”. În Munt.) boală veche (dar nu gravă, care-l face însă pe cineva să nu mai poată munci bine), slăbiciune organică, infirmitate. *Pentru greșalele [unui], intră în toți oamenii... toate boalele, betesugurile...* CORESI, ap. GCR. I, 26^{7/8}. *Afii oameni care au fost mai înaintele vremei la slujba Oenei, și întâmpîndu-li-să unora primejdie de betesug...* (Mold., a. 1765) URICARIUL, II, 171^{1/2}. [Primăvara] *cor fi betesuguri și pre alocarea și ciumă.* CALENDARIA (1814), 64^{1/2}. *Aceș a'un betesug de tuse.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *S'o cađă [doctorul pe doi] de n'are vreun betesug.* CONTEMPORANUL, IV, 391. *Când se va spîria copilul sau va căpăta alt betesug...* MARIAN, NA. 411. *Doftorul [se] pricepe la de astea, de-ale betesugului și de-ale morșii.* BETEAGANUL, P. III, 83^{1/2}. *Potmalul se întrebuințoază pentru betesug de femei.* (Bălcu-rești, în Dâmbovița) II, IV, 53. *Căt a fost zisa de mare, Greu betesig mă cercură.* BUD. P. P. 21. *Așă să se potolească și să se stingă lăt betesugul.* (Descăntec din Broșteni, în Suceava) ȘEZ. III, 142^{1/2}. [Plur. -șuguri. | Prin Maramureș și Țara Oașului: **betesig.** BUD. P. P., CANDREA, T. O. (betesig). MĂNDRĂSCU, UNG. 140. || Alte abstracte (derivați) românești de la *betesug* (beteg), mai puțin întrebuințate: **betejală** s. f. 1°. Boală, imbolnăvire, infirmitate organică. *D'am acevă vreo betejală intru sufețele noastre.* CORESI, E. 2^{1/2}. *Iată cauza intrăitiei betegeli.* CARAGIALEA, M. 249. 2°. (În Brașov) Epilepsie; **betefie**. 1°. Infirmitate. *De e ghiop... iată cîrja os-i va spîria în betefia.* ODOBRESCU, ap. TDRG. 2°. † Vătămare, rană. *Fu eroit și zdrumicat și fript pe grîtarul și ieși sînduțos, fără nice o betefie.* DOSOFTEIU, *ibid.*; **betefime**. Com. I. PAVLESCU; **betefiane**. *De va acevă [predul] semu sau altă betefiune pe trup...* PRAVILA (1622), ap. TDRG. *La cășivă și moarte s'au flăcut, și betefiuni la alții.* MAG. IST. II, 196^{1/2}.
— Din ung. *beteseg* „boală”.

BETIC, -Ă adj., subst. v. bețiv.

BETIE s. f. 1°. *Ierese.* 2°. *Ierognerie.* 3°. *Bamboche, ripaille, orgie.*

1°. Starea în care se află omul beat, turburare a minții, ameteală, produsă de consumarea unei prea mari cantități de băuturi spirtoase, îmbătare. *Atunce Acimeloh s'au demesit că din beție.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 256^{1/2}. *La beția lui, prin mulți li da la armași să-i spînzure.* N. COSTIN, LET. II, 5^{1/2}. [Om] *înte la beție.* NECULCE, *ibid.* II, 369^{1/2}. *Omul bețiv nu știe Ce face la beție (— când e beat).* PANN, P. V. I, 111. *Beția din cap nu le mai iese.* CREANGĂ, A. 140. *Ieri ai fost dat la beție, Astăzi veniți la trezie, Dar n'ai prins la cuminție.* ALECSANDRI, P. P. 208^{1/2}. || Fig. Stare suferințoasă de turburare în urma unei pasiuni, etc. *Beția patimilor.* MINEIUL (1776), 198^{1/2}. *Nu mai simt acel foc, acvă beție [de dragoste].* C. NEGRUZZI, I, 47. *Cu-prinse De-ale danțului beții...* ALECSANDRI, P. II, 62. *Ah! zimbă e c'un fel de dureroasă beție, de-ay putea s'o sărut odată!* EMINESCU, N. 75. *Beție de cuvinte.* MAIORESCU, CR. II, 4 ș. u.

2°. Obicinuța s. patima de a bea băuturi spirtoase. *Beția o cințecă s'apo și lopata.* PANN, ap. TDRG. *Să se ferească de lenș și de beție.* C. NE-

GRUZZI, I, 299. (Despre un om bețiv) *Are patima (ironic: darul) beției.*

3°. (Adoșa la plur.) Petrecere cu băutură (cântec și joc), chef, (†) băutură. *Îmbănd... intru beții.* COD. YOR. 157^{1/2}. *Să nu prea-măncărie și beției să ne bucurăm.* CORESI, ap. GCR. I, 30^{1/2}. *Petrec... în beții și în curvii.* VARLAAM, C. 10, 7. *Valtasar, crucul cel puteornic... să desmerdă în beție.* IOAN DIN VINȚI (a. 1683), ap. GCR. I, 271^{1/2}. *Bogdan-vodă... nu în beții și în oșele petrece, ci ca un străjer în toate părțile pricebe.* URECHE, LET. I, 153^{1/2}. *Făcăto mă giocuri și beții și nebunii, prin țargari.* NECULCE, *ibid.* II, 235^{1/2}. *Intr'o beție o duce.* ISPIRESCU, U. 103^{1/2}. *La joc și la beție se cunoaște Românul.* ZANNE, P. IV, 406. - *la toartă, - la cotarumă.* Cfr. JIPESCU, ap. ZANNE, P. III, 470, DDRF.

— Derivat din beat, prin suf. abstr. -ie.

BETIGĂȘ s. a. v. bețișor.

BETISOARĂ s. f. v. bețiță.

BETISOAR s. a. s. m. — Diminutivul lui băț (derivat prin suf. -șor). *Cioplesc mai multe bețișoare sau sulcioare, de regulă din lemn de brad.* MARIAN, I, 166. *Bastonăș. Ne-ay venit apoi... Cu moactu 'n ochi, Drept armă bețișor de promenađ.* EMINESCU, P. 248. || (Țes.) Bețele pe care stau moșoarele alergătoare (Ciobanul, în Constanța) H. II, 255. Cfr. băț (1°). [Și: **bătișor**, **DAMÉ**, T. 31. || Cu alte sufixe: **bețișag** s. a. *Mămălișă la traisă și bețișag în mână.* ZILOU, CRON. 82. *Bătă doi pari în pîndant, între pari... Bătă bețișoare mai subțirite și apoi... se puseși la împletit.* SLAVICI, N. 25. *După ce s'a odihnit vreo câteva zile, a început să alune bețișoare, foi uscate, ... și și-a flăcut un cuib.* BRĂTESCU-VOINȘTI, L. D. 88. *Bețișag de alun.* DOINE, 218^{1/2}. **bătuțel**. **DAMÉ**, T. 13.]

BETIȚ, -Ă † adj., subst. v. bețiv.

BETIȚĂ s. f. — Diminutivul lui hată (derivat prin suf. -iță). *De-asupra ciupagului... se coase o betiță.* BREBENEL, GR. P.; cfr. TEODORESCU, P. P. 380^{1/2}. SEVASTOS, N. 145^{1/2}. MARIAN, SE. II, 140. PĂRVEȘCU, C. [Cu alt sufix: **betișoară**. MARIAN, SE. I, 129.] Cfr. **bendiță**, **bentiță**.

BETIȚU, -IE adj., subst. v. bețiv.

BETIV, -Ă adj., subst. I. 1°. *Buceur, ierogne, soñ-lard.* 2°. (En parlant des boissons) *Enierant.* II. *Poțite mouche* volant au-dessus des récipients de boissons spiritueuses.

I. 1°. (Adj. și subst.) Care are patima (s. darul) beției, care e dat la beție. *Bețivii și curvorii... păstori da porci chiană-se.* CORESI, E. 18^{1/2}. *Cănd să va întâmplă muiarea ce va luă să fie rea, ocăritoare și bețică...* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I, 291^{1/2}. *Acest Dabija-vodă au fost om de țară, om bun, iară (— dar) bețiv.* N. COSTIN, LET. II, 5^{1/2}. *Măhail al III-lea, carle și Potor, adecă bețiu s'au porocit.* ȘINCAI, HR. I, 161^{1/2}. *Ea iaste foarte mare beție.* (a. 1801) IORGA, S. D. XII, 193. [Silent] *ibid.* IV, 220^{1/2}. *Vai de mine, ce trag eu C'o hulă și c'un bețiu.* HODOȘ, P. P. 152. *Bețicul, și când nu se îmbată, tot beat se arată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 662. *Bețivului și drucul îi iese cu oca'nainte.* C. NEGRUZZI, I, 250. *Una găndește cărciumarul și alta bețicul.* ZANNE, P. V, 133. *Celui beție [i se zice că]*

face gătul leică și pântecule balercă. ȘEZ. II, 72₁₂.
Bețiu de la roată. | P. anal. (Rar, poetic) *Bețiu*
de cărți. ALECSANDRI, T. 785 = cartofor pasionat.

2° (Despre băuturi spirtoase) Care îmbată (lesne),
îmbătător. LB. *Bețiu* = inebriant. ANON. CAR. *Pi-
durefele* [= mercele pădureto] *amestecate cu mere* [de
grădina] și *puse la murat fac un must ca vinul, însă*
nu-i bețiu. (Rădășeni, în Suceava) ȘEZ. V, 43. *Vinul*
turcesc îi bețiu. *Și tu-i-bea, te-i îmbată*. ib. I, 108₁₄.

II. (Entom.) (*Muscă*) - *ă* = o musculiță care are
obiceiu a trăi în roiru mari împrejurul vaselor cu
băuturi spirtoase, numită și *muscă*, *musculiță*
(de vin), *mușuță*, *mușuță*. MARIAN, INS. 393 ș. u.
A și *bețiu* ca o *bețioă*. id. ib. 394.

[Și: *bețiu*, -ie, (dial.) *bețiu*, -e, *bățiu*, -le (Lugoș,
în Banat). JAHRESBER III, 313. | Cu alte sufixe: (în
Banat) *bețic*, -ă (dial., Topoloveți și Globurău) *bă-
fă*, -ă. JAHRESBER III, 313. *Săraci și bețici*. (Sara-
foala, în Banat) ȘEZ. I, 276; † *beții*, -a. *Bețits* =
ebriosus, temulentus. ANON. CAR. *A mână și a bea*
cu beții. CORESI, E., ap. ORR. T. O, *amar beților!*
CUV. D. BĂTR. II, 464. | Derivate (neobciznute): *be-
țirește* † adv. Ca bețivii. *Fiu nostru...* *nu acutiă*
glasul nostru, făcând zălogue bețicește. BIBLIA
(1688), 141, †; *bețivi* † vb. IV^a. A petrece în beții.
Fiu nostru bețicește. ib. (Astăzi, fam., în glumă)
Ref. A se îmbată puținel, a bea câteva pahare
mai mult, a prinde (s. a fi cu) chef. *M'am bețivit*.]
— Derivat din *beat*, prin suf. adj. -*iu* (devenit
-*ie*, poate sub influența paleol. *pijaniv*, idem < *pi-
jans* „băut, beat“).

BEȚIVĂN, -Ă subst., adj. *Soular*, *terogyne flossif*, *al-
coolique*. — Persoană care se caracterizează prin faptul
că e bețiv, alcoolice; p. ext. bețiv mare, bețiv și jumă-
tate, bețiv împărăteș, bețiv de la roată. *Ți-am găsit*
un post, bețivanule. N. XENOPOL, ap. TDRG. *Tu, be-
țivan, tu, obraz de dulău, sperios ca și cerbul*. MURNU,
I. 9. [Și: (rari, neobciznute) *bețivian*, -ă; *bețivier*
TDRG.; cu alt suf. augm.: *bețivolu* s. m. CIHAC.]
— Derivat din *bețivan*, prin suf. calif.-augm. -*an*.

BEȚIVĂNĂRIE s. f. *Bamboche*, *ripaille*. — (Rar)
Petrecere de bețivan, chiulhan. *Apă năbătii și în-
tămpinări plăceau în totdeauna lui Creangă, iar nu*
bețivării și tăvăririi zile și nopți întregi prin toate
crămele. ION CR. II, 325.
— Derivat din *bețivan*, prin suf. abstr. -*ărie*.

BEȚIVĂȘTE † adv., BEȚIVĂ † vb. IV^a v. bețiv.
BEȚIVĂȘ, BEȚIVĂȘ, BEȚIVĂȘIU s. m. v. be-
țivan.

BETNIC, -Ă adj. *Vieux, âgé*. — „Bătrân, mai trecut
cu vârsta (în sens comparativ): *Oricun, dar Toader*
e mai betnic ca mine“. ION CR. III, 251.

BETON s. m. sing. *Béton*. — Un amestec de var
hidraulic, s. ciment, apă, nisip și prundiș sau pietre
sfărâmate, care se întărește ca piatra; întrebunțat
mai ales spre a clădi în apă și spre a face fundații,
la construcții. - *armat* v. c. [Familia: *betonă*
vb. I^a. A acoperi s. a clădi ceva cu beton; *betona-
re* s. f.; *betonat*, -ă adj.]
— N. din fran.

BETONICĂ s. f. (Bot.) = vindecă. LEON, MED. 93.
[Și: *betonie*. ib. 23.]
— N. din lat. *betonica*.

BECUĂ s. f. *Fondrière, ravin* — (În Mehedinți,
Muscel, Olt și prin munții Sucevei în Mold.) „*Beacă*
(trisilab) = părau adânc și cu gropi, pe coastele mun-
tului“. ȘEZ. II, 149₁₂. *Becă* (bisilab) = „prăpastie“
(Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. „Cuvântul
băcăd, pronunțat și *becăd* înseamnă, în regiunea
Muscelului, o adâncătură străntă între dealuri ac-

perite cu păduri, totdeauna cu sens de loc rău; d. ex.:
a dat în băcăd, a intrat în băcăd, se zice vorbin-
du-se de un om care a condus căruța într-o astfel de
văgăună (Com. M. Vlădescu). Cu același sens noi
am auzit *băcăd* în districtul Olt^a. HEM. 3015. [Și:
băcă s. f.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. *băle*.

BECŪȚĂ s. f. (Min.) v. beață.
BEŪȚ - v. băuț.

BEŪȚĂ s. f. (Min.) *Caillou, silex, quartz*. — (Transilv. și Ban.) Pietricică (albă și rotundă, din rău);
cromene, cvart. LB. FRÎNCU-CANDREA, M. 41, 98;
REV. CRIT. III, 88. „*Băuță* = piatră de cvart, bicaș
(Hațeg; Lațun, în Banat)“. VICIU, GL. *Monedele și*
păreau buciță de tinichea, iar pietrele scumpe
— beuțe din albia râului. SLAVICI, N. II, 300. [Accen-
tuat, după BĂRCIANU: *beuță*. | Și: *băuță* s. f.; *beuțe*
s. f. FRÎNCU-CANDREA, M. 98; *beuță* s. f. REV.
CRIT. III, 88. | Din aceeași familie: *Bilecean* (dia-
lect. *ghilicean*). Pietricică de pe fundul apei. (Avrig,
în Transilv.) Com. V. STOICA.]

— Din sârb. *bioc* (bijelca) „albeață“. (Întelesul
original pare deci a fi „pietricică albă“ care se
vede pe fundul apelor curgătoare). Cfr. *băi*.

BEŪȚIE s. f. v. beață.
BEŪȚIȘ s. a. v. beșug.

BEZ adv. *Excepté, outre, sauf, sans; en plus, par-*
dessus le marché. — (Învechit, azi cu o nuanță glum-
meată) Afară de..., fără, lăsând la o parte, nu mai
punând la secoltoală și..., (une-ori și cu înțelesul
neologismului) plus. *Douăzeci bani la sută de vedri*
să aibă a-i lua..., *bez opt bani vechi*. (Mold., a. 1799)
URICARIU, III, 7/11. *Au aflat-o de 71 pământuri,*
4 pași, beză câteva liveci. (Mold., a. 1820) *ibid.* VI,
172₁₂. *Au să plătescă nostrumul plătească preot*
i diacon fără săracii și nevoinții câte 4 lei. (Mold.,
a. 1828) *ibid.* 14₁₂. *Și, bez poșta cea mare și obici-
nuită, este poșta (a) orașului, ce-i zic mică*. GOLESCU,
I. 30. *Oieritul de la patru porale l-a suita la*
douăzeci și cinci, bez ploconul. GHICA, s. 512. *Fie!*
primesc să plătesc și dobânda de 24... — *Afară de*
comisionul meu? — *Se înțelege, bez comisionul d-tale*.
ALECSANDRI, T. 742 †† - *Vlașca și Teleormanul*: „și
alte folose (mai ales ilicite) pe de-a-supra: *Ara leafa*
bună, bez Vlașca și Teleorman“. ZANNE, P. VI, 443.

— Cuvânt literar, introdus prin actele oficiale
din slav. *bez*, idem. [În limbile slave sorvește și ca
prefix privativ; unele din aceste cuvinte slave com-
puse cu *bez*- au fost apoi împrumutate și de scri-
torii noștri vechi, cu desosebire de DOSOFTEIU, la care
găsim: † *bezbojnic*, -ă, ap. HEM. 2148. Fără Dum-
nezeu, a te u; † *bezglăsie* s. f. v. s. 213₁₂. Lăpă de
voce, muțenie, a fonice; † *bez(s)rebrănic*, -ă adj. v. s.
98; † 70₁₂; 250, etc. Care nu primește mită, ne-
luțor de bani (de argint), încoruptibil. Din ru-
sește e și cuvântul *bezpopovăt*, -ă adj., subst.,
numele unei secte religioase (de Lipoveni) — fără popi —
în Rusia, risipă și prin părțile învecinate din teri-
toriu românesc (Bucovina, Moldova, Dobrogea).
SĂM. VI, 379. Cfr. *bezaconie* (bezaconie, beza-
conu), *becianic*, *bezmetic*, *bezna*.]

BEZACONIC, -Ă † adj. *Sacrilege, impie, criminel*. —
(Rar) Nelegiuit, fără-de-lege. *Găsiu-s-au și un co-
pîl de creștin, muncit de bezaconiști Jidozi*. NE-
CULCE, LET. II, 400₁₂.

— Din paleoslav. *bezakonnikŭ*, idem.

BEZACONIE s. s. f. v. bazaconie.

BEZACONU † vb. IV^a. *Commotio des impietis*. —
(Rar) A comite nelegiuit, fără-de-lege, crime, a face
bezaconii. *Țișu* [= ziseliu] *lege-călcătorilor să nu*

bezacumulăscă. CORESI, PS. 199 (= nu fără-legiui-reți. PSAL. SCH. 234).

— Din paleoslav. *bezzakonovati*, idem.

BEZĂDEA † subst. v. *beizădeă*.

BEZBOJNIC, -Ă † adj. v. *bez*.

BEZCĂSNEC, -Ă † adj. v. *becisnic*.

BEZDADEA subst. v. *beizădeă*.

BEZDNA † s. f. v. *beznă*.

BEZEA s. f. 1°. *Baiser envoié du bout des doigts*. 2°. *Meringue*.

1°. (Fam., mahalagism) Sărutare trimeasă cuivă cu vârful degetelor. *Umblă după dina și o curte-nește. Îi face bizile*. PANN, ap. TDRG.

2°. Prăjitură făcută din albuș de ou bătut și cu mult zahăr.

[Formă de mahală, și: *bizeă*.]

— N. din fran. *haiser* „sărut(at)“.

BEZEDEĂ † subst., -DEȘC, -DEĂNCĂ adj. v. *beizădeă*.

BEZÉR s. m. sing. 1°. *Mésentère, fraise, Graisse. Double menton*. 2°. *Collette fraisée* (de chemise de paysanne). *Chemise* (de paysanne).

1°. (Măcel) Membrana grasă și crețată care încunjură intestinul, numită în știință *mezenter*. | P. ext. Grăsimea de po mațe (Brașov), p. gener. *Bezărdu* = untură de porc. JAHRESBER IV, 326. Mațele crețe de la vișel s. miel (care se gătesc) | P. anal. Bărbia oamenilor grași. (Brașov). [Forme: *bezér* TDRG., *băzăr* (Brașov), *bizér* (Teiuș) Com. ILIESCU. | Derivate: *bezerău* ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG., *bezerău* STAMATI, DDRF., *bezerel* plur. LB., *băzărău* POENARU (la cuv. „fraise“), *bizarău* VASICI, ap. TDRG.]

2°. P. anal. [Subt forma *băzărău*, *băzără s. f.*] Încruciștură la gulerul ălor femelești. *O iie fără băzări*. ZANNE, P. III, 188. | P. ext. Iie (Brașov). *Nu ești vraincă să-și speli o băzără!* | Cfr. *băzără!*

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi, în ultima analiză, lat. *mesenterium*, grec. *μεσεντεριον*, trecut la noi prin mijlocirea altei limbi, cfr. *éoch. brzel, brzice, bratic, brzik* „ris de veau“, *brzytka* „mésentère“, rut. *brizja* „fraise de veau“, pol. *brzyt, brzytka*, *brzytk* „garnitură, bordură frîsée de robo de femme“, germ. *Brise, fran. fraise, ris*).

BEZERĂU, BEZERĂU s. m. sing. (Măcel.) v. *bezer*.

BEZÉT s. a. (Cism.) *Bout (rapporté) d'une botine*. — Bucată de piele pusă la vârful ghetelor, spre infurmutare. *Ghete cu bezeti*. [Pop. și: *bizet*.]

— Din germ. *Beätze*, idem. (Introdus prin cismarii nemți).

BEZGLĂNIE † s. f. v. *bez*.

BEZIDEĂ s. m. v. *beizădeă*.

BEZİR † s. m. sing. v. *biziră*.

BEZMÂN s. a. = *embatic*. (În Mold.; învechit) *Bezământ cu cepărie, ce au fost dând cărmele din toată țara*. N. COSTIN, LET. II, 58/. — *Fam* tomit și *i-am așezat să dea de locul casei câte cinci orfi bani, orfi* | *câte cinci litre ceauri, bezmân, pe an*. (a. 1748) URICARIUL, v. 318/. *O picniță ce are mândrișua Cetățuia aice în lași încă să fie scutită de comandă, de bezmân...* (Mold., a. 1752) *ibid.* II, 124/. *Să nu îngăduască pe nimine... a-și face case sau dușeni pe moșia aceasta: întâi să se învoiască cu d'umneaștăi hatmanul, prin scrisoare, pentru bezmânul locului, pe căpi stâneni de loc ca aveă trebuință să coprină.* (Mold., a. 1795) URICARIUL, I, 145/. *Căpi vor aed case sau dușeni pe locul mândșirii, cor da bezmet.* (Mold., a. 1803) *ibid.* IV, 159/. *Târșoștii capătă locul de casă cu*

bezmen, și inagul pentru trei vile. Bezmenul este de 10 lei stânjinal la față și de 5 lei la dos. I. IONESCUL, p. 445. *Locașiunile ereditare astăzi în ființă cunoscută sub nume de emfiteuse ori embatic (bezman) se păstrează...* *Pe viitor ele nu se mai pot înfința*. HAMANGIU, C. C. 359. [Și: *bezmân*. Com. I. NEGRUZZI; *bezmén*, scris și *bésmen* (accentuat: *bezmén* CIHAC, II, 549); *bizman* (scris *bizmân*) I. IONESCUL, D. 348; *bézmât* *ibid.*; *bézet*. | Plur. -nuri.]

— Etimologia necunoscută. (După TDRG. din paleosl. *bésmen*us: „neschimbăt“; după ȘIO., din rus. *bezmén* „cântar“, despre care cuvânt v. BERNEKER, SL. WR. 53-54).

BEZMÂNĂR s. m. 1°. *Emphytéote*. 2°. *Fonctionnaire chargé de percevoir le droit d'emphytéose*. (În Mold. învechit)

1°. = *embaticar*. *Bezământul nu are drept să ceară cu să i se ierte o parte din bezmân*. COND. CALIMAH, ap. ȘIO.

2°. † Slujbăș înscrâinat cu strângerea bezmântului. *Părădabi și camiiși, cămă/narși, bezmânari și mostășari și buorari*. (a. 1741-2) IORGA, S. D. VI, 227. *Să fie apărași și de cătră cămănari, bezmânari...* (Mold., a. 1754) URICARIUL, II, 165/. [Și: *bezmâtăr*. CIHAC, II, 549.]

— Derivat din *bezmân*, prin suf. nom. agent. -ar.

BEZMÂNĂRE † s. f. *Perception du droit d'emphytéose*. — (Mold.) Strângerea bezmântului. *Atunci poate bezmântarul să mite asupra altuia dreptul bezmântării*. COD. CALIMAH, ap. TDRG.

— Infinitivul, devenit abstract verbal, al unui verb neintrebuintat *bezmântul* (derivat din *bezmân*).

BEZMĂȚ s. a. (ș. d.) v. *bezmân* † d.

BEZMEĂ s. f. v. *hasmă*.

BEZMETECIE s. f. *Abasourdissement, ahurissement*. — (Rar, Mold.) Zăpăceală, năucie. PAMFILE, J. III.

— Derivat din *bezmetec*, prin suf. abstr. -ie.

BEZMETIC, -Ă adj. I. 1°. (Râche) *sans reine*. 2°. (Abelle) *étourdie*. II. (En parlant d'un homme) *Abasourdi, ahuri*.

(Mold.)

I. (Apic.) 1°. (Despre stupi) „*Stup bezmetic* = orfan, fără mătăc (s. cu mătăc stearpă, nefructificată ori falsă)“. Com. I. ARON (stup din Brașov).

2°. P. ext. (Despre albine; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) *Fără conducător, fără cap și fără țintă, în neștire, zăpăcit*. *Un roiu de albine se încărțea în zbor de-asupra capului său și umblau bezmetice de colo până colo, neavând loc unde să se așeze*. CREANGĂ, P. 238.

II. P. anal. (Despre oameni; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) *Zăpăcit* (ca albinole care și-au pierdut mătăc), *fără a ști încotră s'o apuce*; p. ext. (atributiv; une-ori complinit prin „la minte“) *uluit, amețit, tehiun s. bulmae de cap, năuc*. CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. III, ȘEZ. IX, 153. *Îl bucură...*, *cu un bezmetic ce eră la minte*. NECULCE, LET. II, 271/. *Vedeai un norod bezmetic, neștiind unde mergeă* [pentru că ardea orașul]. BELDIMAN, TR. 433. *Nebăgănd samă încotră mergeă, să înlocăre când într-o parte, când într'ală, bezmetic, DRAGHICI, R. 160. Când l-am știut afară, Mă pusău, ca bezmetic, a ațera prin casă*. I. NEGRUZZI, II, 44. *Și cum sta el pe gânduri, posomorit și bezmetec, numa iată că vede pe o legătură un boț de mămăligă*. CREANGĂ, P. 145. *Cum umblă el [— cănelo] bezmetic, bloc și cu coada în jos, separat cu ea de el, ca omu' căndu-i bolnav, întănește, pe o coadă, un șerpe*. ȘEZ. III, 151/. *Unii zăceau bezmetici* [de bătură] *prin șanțuri, dormind ca niște morți*. *ibid.* VIII, 66.

— Din slav. (ruț.) *besmatok* „(stup) fără match“. Weigand, *Jahresber.* xiv, 112; cfr. TDRG. Cfr. dezmetie.

BEZMETICĂ vb. IV^a intrans. *Être abasourdi* ou *chûri*. — (În Mold.; rar) A deveni bezmetic, a se zăpăci, a se ameți s. ului de cap, a se năuci. *Este dovedit lucrul, că fără de dină (= fără match) abinele bezmetice; și toată lucrarea se strică.* KONAKI, ap. TDRG. *Iar eu stam cu pușca la ochi, înscarci, bezmetici, neștiind în ce să dau.* GANE, *ibid.*

— Derivat din bezmetie. Cfr. dezmetiel.

BÉZNĂ s. f. 1^a. *Abime, gouffre*. 2^a. *Ténèbres*. 3^a. *Brouillard épais*.

1^a. † *Abis*, adâncime fără fund, hâu, (†) fără-fund; cfr. *genune*; spec. (în scrieri religioase) adâncimea iadului. *Întru fără-fundul beznei aruncă omul.* CORESI, E. 5/1. *Dumnezeu căruia să închină toate semențele cerului și a pământului și a bădelor...* VARLAAM, C. 138. *Că n'au cruțat Dumnezeu înșelătorii cari au greșit, ce (= ci) i-au aruncat în beznă.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. YOR. 173. *Undează beznă ca o căldare...* *Pre tartarul beznii ca pre un rob, socoli beznă întru primblare.* BILBIA (1688), 381,; cfr. *ibid.* 374^a, 378^a, 379^a, 380. *Întru numele lui Iisus se pleacă tot genuchiul celor careți și celor pământiești și celor de sub bezne.* ANTIM, P. 33. *Muntele Eihni...* *În bezna păritelor sale rădăcini se pohărnește.* CANTEMIE, *IST.* 161.

2^a. *Intunecare mare. Lumina* [soarelui] *covârșește țeara cea înăsuț pământului.* MARCOVICI, D. 443. *Noaptea cu beznăle sale a cotropit omenirea.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 562. *Acolo ajung pe la miezul nopții; eră o beznă (Intunecare), de nu-și vedea nici mâna.* BHEGANUL, P. IV, 7b/12. | (Adesea ca atribut al lui Intunecare spre a arăta o Intunecare desăvârșită) *Eră 'ntunecare beznă, și nu vedea că plâng.* COȘBUC, P. 137. *La lăptărie — Intunecare beznă.* CARGĂLE, M. 243. *Coaja acestor meri eră suflată cu aur, de lucea ca zăua, când noaptea eră Intunecare beznă.* ISTIRESCU, L. 64.

3^a. P. ext. *Negură groasă.* LB, SIMA, M. *Du-te, bade, cu norii, și vină când te-oiu dori.* *Du-te, bade, cu beznă, și vină când te-oiu chemă.* MĂDRESCU, L. P. 70/1.

[§]: *băznă* LB, LIUBA, *băznă* SIMA, M. † *béznă*, † *beznă*. *I-au scărbit întru bezniea veciniei pedepelor căzute.* URICARIU, I, 69/12. (Forma *bezned*, la DOȘTOIEU, PS. 254, e greșălită de tipar în loc de *bezne*.) — Din paleoslav. *bezdnă* „abyssus“, propriu: „fără-fund“.

BÉZNIE † s. f. v. *beznă*.

BÉZNIC, -Ă adj. (Cheval) *d'un noir d'ébène*. — (În poezia pop., rar, despre cai) *Negru* (ca beznă). *Cu Negrul, cu Béznicul.* POP., ap. GCR. II, 294^a/21. *Și în grajdul mergea, Pa Neagra scotea, Pe Neagra, Pe Béznica.* *ibid.* II, 296/24.

— Derivat din beznă, prin suf. adj. -nic.

BEZPOPOVĂȚ, -Ă adj., subst., **BEZ(S)REHĂN-NTIC**, -Ă † adj. v. *bez*.

BI- Prefix neologic de origine latină: *bis* „de două ori“ (cfr. *bis*, *di*-, *uni*-, *tri*-) — intrat în limba noastră prin termeni științifici moderni, mai ales din franceză: *Bibăzie*, -ă adj. (Chim.) *Cu două baze. Sare bibăzie*, sare neutră conținând două proporțiuni de bază pentru una de acid. | *Bicameră*, -ă adj. *Cu două camere* (legislative): *Camera a deputaților și senat*. *Sistemul nostru reprezentativ e bicameral*. | *Bicarbonat*, -ă adj., subst. (Chim.) *Care conține o cantitate de carbon de două ori mai mare de cât cea care intră în compusele carbonat*; sare care

conține pentru aceeași cantitate de bază o cantitate de două ori mai mare de acid, față cu sarea neutră zisă carbonat. *Hydrogen bicarbonat*, gazul de iluminat (gazul aerian). *Bicarbonatul de sodă este baza tuturor apelor minerale naturale...* *El este tipul alcalinelor...*; *intră în compoziția apelor gazeuse.* BIANU, D. S. | *Biearbură* s. f. (Chim.) *Biearbură de hidrogen*, gazul de iluminat (gazul aerian). | *Biecentenar* s. a. Al doilea centenar (al unei întâmplări însemnate); cfr. *tricentenar*. | *Bicicletă* s. f. *Velociped cu două roate de același diametru, dintre care a doua se pune în mișcare printr'un mijloc de transmisie, de obicei un lanț, care o leagă de pedale*; *biciclist*, -ă subst. *Personă care umblă pe bicicletă sau pe bicicletă*; *biciclu* s. a. (compus din lat. *bis* și grec. *κίβητος* „cere“). *Velociped cu două roate dintre care cea dintâi e pusă în mișcare prin acțiunea picioarelor asupra a două pedale.* [Plur. *ciclé și -cicliuri*.] | *Biclorură* s. f. (Chim.) *Biclorură de mercur*. | † *Bicolor*, -ă. *Stegulete cu propore de mătase bicolor*: *albastru și galben.* BĂLCESCU, M. V. 599. (Cfr. *tricolor*). | *Bieocăv*, -ă adj. (Fizică) *Care se înfățișază cu două suprafețe concave opuse.* *Linte (lentilă) biconcavă*. | *Biconvex*, -ă adj. (Fizică) *Linte (lentilă) biconvexă*. | *Bidreptunghiu* adj. (Geom.). *Un unghiu triedră se cite...* *bidreptunghiu când are două unghii drepte.* MELIK, G. 182. | *Bienal*, -ă adj. (lat. *biennalis*, -e) *Care ține doi ani; din doi în doi ani; la doi ani odată.* *Arândășul urmează în mare, așomental bienal.* IONESCU, M. 461. *Plantă bienală.* GRECESCU, PL. 351; *biénle* s. a. (lat. *biennium*, din *bis* și *annus*, „an“) *Spațiu de doi ani.* Cfr. *trieniu*. | *Biflor*, -ă adj. (Bot.) *Cu două flori.* *Fasciculă bifloră.* GRECESCU, FL. 100. | *Bifurcă* vb. Ist (derivat din lat. *bifurcus*, compus din *bis* și *furca* „furcă“). A împărți în două ramuri, ca brațele unei furci; cfr. *trifurcă*. *De la Marys, drumul se bifurcă*. IONESCU, M. 68. [Prez.: *bifure, bifurcă, bifurcă*. † *bifurcă*.] Derivate: *bifurcare* (după fran. și: *bifurcație*) s. f. *Bifurcare a unui drum, a unei vine, a studiiilor dintr'un liceu, etc.*; *bifurcă*, -ă adj. | *Bigam*, -ă adj. și subst. (lat. *bigamus*, după grec. *βίγαμος*, din *bis* și grec. *γάμος*; „căsătorie“). Cfr. *agam*). (Bărbat cu două neveste; (femeie) cu doi bărbați (căsătorit a doua oară, fără ca întâia căsătorie să fi fost desființată legal). [Derivat: *bigamie* s. f. Starea unui bigam. *Bigamia e pedepsită de lege*.] *Bilabial*, -ă adj. (Fonetică). Articulat cu amândouă buzele (în opoziție cu: labial, labeo-dental). *B e un sunet bilabial*. *Bilateral*, -ă adj. *Care are două laturi s. părți simetrice*; spec. (Jur.) *Contract* -, cu obligații pentru fiecare dintre cele două părți contractante, sinalgamatic (cfr. *unilateral*). *Rușii se văd săliți să admită intrarea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuească stipulările numai bilaterale de la San Stefano.* MAIORESCU, D. II, 117. | *Bilingu*, -ă (lat. *bilinguis*, -e). Scris în două limbi s. care vorbește două limbi. *Când un popor e bilingu, e în primejdie să se desnaționalizeze*. | *Bilocular*, -ă adj. (Bot.) (compus din lat. *bis* și *loculus* „compartiment, căsuță“, propriu „locșor“). *Care are două compartimente, două căsuțe.* *Ovariu bilocular.* GRECESCU, FL. 16. | *Bilunar*, -ă adj., *bimensual*, -ă (formațiune românească, din *bis* și *mensis* „lună“). *Care apare la două luni odată.* *Revistă bilunară*. | *Bimăn*, -ă adj., subst. (format din lat. *bis* și *manus* „mână“). *Cu două mâni, spec.* (Zool.) *care are două mâni la care degetele celei mari pot fi opuse celorlalte*. | Substantivat. *Ordinal bimanelor*: *speța omească (singurul mamifer care are această proprietate)*. | *Biméstru* s. a. (lat. *bimestris*, -e „de două luni“ — luat în românește cu înțelesul substantivului „bimensis“). *Un timp de două luni; cfr. trimestru, semestru*. | (Neobiectiv; latinism) adj. *De două luni.* *Un porc biméstru.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. [Derivat: *biméstrial*, -ă adj. *De biméstru.* *Note biméstriale*; adv. *în fiecare* (s.

odată pe) bimestru. *Notele se dau bimestrial.*] **Bi-** metalism s. a. (Finațe) Sistem monetar întemeiat pe un dublu etalon (aur și argint); cfr. monometalism; bimetalist, -ă adj. subst. (Partizan) al bimetalismului. **Bimilenar**, -ă adj. De două mii de ani; cfr. milenar. *Inscripția aproape bimilenară de la Porțile-de-fier.* **Binomitate** s. f. (neobținut, formațiune personală din *bis* și *nomen „nume”*) Faptul de a avea două nume în același timp. *Antica binomitate a cătorva alte râuri.* HASDEU, I. C. 243. **Bioxid** s. m. (Chim.) Oxid cu o cantitate îndoită de oxigen față cu oxidul simplu s. protoxid. *Când un atom de metal se combină cu doi atomi de oxigen, produsul se numește bioxid.* PONI, CH. 31. **Biozidul de carbon e de mare însemnătate pentru viața plantelor.** MEHEDIŢI, G. F. 23. | **Bipătrat**, -ă adj. (Algebră) Care o la pătratul pătratului. *Ecuafie bipătrată, cu cel puțin un termen având necunoscuta la a patra putere.* **Bipéd**, -ă adj. (lat. *bipes, -is*, din *bis* și *pes, -is* „picior”). (Animal) care merge în două picioare; cfr. biman, patrupe. *Începă a se întreba pre sine, ce gândanie bipéd este el pe lume.* C. NEGRUZZI, I. 202. *Posărilor sânt bipede.* Substantivat. *Plăcutul nostru biped eră doctor.* EMINESCU, N. 77. | **Biplán**, -ă adj. subst. Cu două planuri; cfr. monoplan. *Un (aeroplan) biplan (sistem) Wright.* | **Birefringent**, -ă adj. (Fizică) Care produce o îndoită refracție a razei luminoase (ca spatul de islanda). *Orice corp birefringent polarizează lumina; birefringentă s. f.* însușirea de a fi birefringent. *Corpurile acestea... când refractează o rază de lumină o și descompun în două raze și de aceea se zice că prezintă dublă refracție sau birefringență.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 45. | **Bisector**, -ă adj. subst. (compus din *bis* și *sector*, -ă din lat. *sector*, de la *secare* „a tăia”). Adj. Care taie s. împarte în două părți egale. *Plan bisector, linie bisectriță;* substantivat. *Se numește bisectriță unui unghi, linia dreaptă dusă prin vârf, care împarte unghiul în două părți egale.* MELIK, G. 6. | **Bisext**, -ă (lat. *bisextus, -a, -um*, — din *bis* și *sexus* „al șaselea” — propriu „de două ori al șaselea”, nume dat, în calendarul iulian, zilei intercalate la fiecare patru ani după a șasea zi dinaintea calendelor lui Marte [24 Februarie]. Cfr. bisextil.) A douăzecișisouă zi a lunii Fevruarie în anii bisextili; (impropriu și cu înțelesul de) bisextil. [Invechit, popular, și: bisect, -ă; (cu pronunțare grecească) visect, -ă]; bisextil, -ă adj. (lat. *bisextilis, -e*). [Anul tropic având 365 de zile și 6 ore] *se adaugă anulul civil [la fiecare patru ani] o zi, așa că dintre patru ani civili consecutivi trei au câte 365 de zile, iar unul... 366.* *În calendarul iulian... anul de 366 de zile poartă numirea de an bisextil sau visect.* Numirea... provine de la modul de socotire al zilelor fiecărei luni întrebuintă în calendarul roman. CULIANU, C. 199. Cfr. bisext. | **Bisex(u)l**, -ă (Bot.) Care intrunește amândouă sexele, având și stamine (organ bărbătesc) și pistil (organ femeesc). | **Bisiláb**, -ă adj. Cu două silabe, disilab. | **Bisalc**, -ă s. bisulcat, -ă adj. (Zool.) (lat. *bisulcus, -a, -um*, împărțit în două printr-o brazdă, din *bis* și *sulcus* „brazdă”). *Un exemplul mai mult pentru această stare precară [a științelor] descriptive este varierea înțelesului [cu-vântului] bisulc și bisulcat [cu copita despicată în două].* MAIORESCU, I. 178. | **Bisulfat** s. m. (Chim.) Sare care are de două ori atâta acid sulfuric cât un sulfat. | **Bivalent**, -ă adj. (Chim.) *Corpurile care... se unesc cu doi atomi de hidrogen se numesc bivalente.* PONI, CH. 146. | **Bivalv**, -ă adj. (Zool.) Cu două valve. *Scoică bivalvă.*

BIĂZ † s. a. *Blanc-seing*. — (Turcism din epoca famariotă) Hârtie albă provizată cu încălțura s. petecia cuivă (care aprobă mai dinainte ceea ce va scrie altul, în numele său, pe hârtia aceea). Cfr. blancheta. *Îi trimitea și biázuri, cu petecia Mă-*

riei sale, ca să scrie după cum va găsi cu cale. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 268. *La toate el se amestecă, până și beiazuri adev în mână și scria ce voia la împărăția sa id.* ap. ȘIO. [Plur. -zuri.] Pronunț. *bi-iaz*.

— Din turc. *beyaz*, idem.

BIBĂ s. f. *Trom*. — (Munt.) Gaură, boriță. *Iaca mă, o bibă de pdiășni!* (Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV, II, 731. | *Spec.* (În Bucovăț, lângă Craiova) Gaură făcută în pământ, la jocul „de-a clineca”, gașcă. PAMFILE, J. II, 301. Cfr. CONV. LIT. XLIV, II, 508.

BIBĂN s. m. (Ibt.) 1°. *Perche* (*Perca fluviatilis*). 2°. *Gourmand, glouton, goulu*.

1°. (Iht., Munt.) Pește foarte răpăret; trăiește mai ales în apă dulce, dar și în ape săleii; pe spinarea verde-închisă are mai multe dungii late, negre-verzi; în comerț, mai ales ca pește sărat. Se mai numește: baboiu, ghigorț (Dudești și Pribegi, în Ialomița, H. VII, 171, 421), răsăp (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița, H. IV, 10) iar în Mold. de sus: coarșii s. coarșuș, Turtu-chenii li mai zic (cu pronunțare dialectală); ghiban-cu-pana-roșie, deosebindu-l prin aceasta de „Acerina cornua”, căreia li mai zic și: ghiban-alb. ANTIPA, III, 10-14; H. II, 12, 88, 186, 194, 244, 281; IV, 55; v. 313, etc.

2°. P. anal. (Tara-Hațegului) Om căruia îi place să boa și să mănânce. REV. CRIT. III, 88. Cfr. gaman.

— Din bulg. *biban*, idem (1°). (Pančev).

BIBER s. m. (Zool.) *Castor; peau de castor*. — Castor; (mai ales cu înțelesul de) blană de castor. — N. din germ. *Biber*, idem. Cfr. dubletul breb.

BIBERÓN s. a. *Biberon*. — Sticlă având la gură un sfâr de caucic care imită sfârul țâții; se întrebuințează la alăptarea artificială a pruncilor, (în Bucov.) șișpor.

— N. din fran.

BIBI interj. *Gare! Ne touche pas!* Bobo. — (Transilv.) Interjecție onomatopeică (întrebuintată și de Unguri) prin care oprești pe cineva (mai ales pe copii) de a pune mâna pe covă (fierbinte, murdar, etc.). Păzește! păze! nu te-atinge! Cfr. hârși, bâia, băja. *Bibi, dragă, că te arzi!* se zice copililor mici care vreau să apuce flacăra cu mâna s. să pună mâna pe soba încălzită. (Brașov) [Româncole din Ungaria] *când voesc a-și înfărcă copiii, își ung fățele cu funingene..., apoi când copiii... cere făță, își descelesc pieptul și zic: „Bibi-i hără! fda, C'a spurcat-o măța!”* MARIAN, NA. 425. „Dă-mi-ă mic, draga mea.” — *BIBI, bade, de-acelea, Că nu-s pentru dumnea-ta!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 400; cfr. 378. || P. ext. (În limba copililor; substantivat) Durero. *Mi-am făcut (un) bibi la deget.*

BIBI subst. inv. *Bibi, chéri, bien-aimé*. — (Frantzism; fam.) Dragă, puică, iubit, scump. *Dar vezi tu, bibi, inima lui Spârcea e ca turnul Malacofului.* ALECSANDRI, T. 1680. [Cu o formă româniată: *bibic, -ă. Îi scriu: „Bibicule, mangayana pleacă mâine, Miercuri, la Ploștiș.”* CARAGIALE, T. II, 84. | *Chirița despre fetele ei: Îată-le-s, bibici hazlie.* ALECSANDRI, T. 465.] — N. din fran.

BIBIC subst. *Vêtement de femme*. — (Rare) Haină femească (Găvănești, în Buzău) H. II, 81.

BIBIC s. m. (Ornit.) = nagăț. (Transilv.) BARCIANU, CIHAC, II, 512.

— Din ung. *bibic*, idem (cu înlocuirea terminației -if, prin suf. -ic).

BIBICĂ s. f. (Min.) v. bicaș.

BIBIL s. a. *Sorte de dentelle à l'aiguille, pointe tricotée, picot.* — (În Românie; mai ales la plur.) Un fel de dantelă lucrată (cu acul) în casă, care se pune la guler, la mâneci, la poalele cămășii, etc. *Fetele se dădeau pe mână... unei jupânzese, de le încodă... împletituri de bibiluri.* I. GHICA, ap. TDRG. *Cămașă de flăuș, largă-n mâneci și cusută cu bibiluri.* ODOBESCU, I, 132. *Îmbrăcași cu cămășuice cusute cu bibiluri.* CREAȘĂ, A. 75, (— „un fel de horbotoacă [triunghiulară] pe la poalele cămășii”. GLOSAR). *Cămașă... pe mâneci tivită cu găurile și pe mărginișu cu bibiluri.* SEVASTOS, N. 90/2, [Plur. -Iuri].
— Din n.-grec. μαργαρίτα „mărgine, tivitură, bată”. CIHAC, II, 639.

BIBILICĂ s. f. 1°. *Pintade.* 2°. *Pintade, damier ou ouf-le-vanneau (Fritillaria Meleagris).*

1°. (Ornit.) Pășire domestică cu penele de colorare cenușie împestrițată cu pete albe. Strigătul ei e pătrunzător și neplăcut. (Se zice că chierec-nește, păcătoște, păcătoș, face „păcat-păcat”). Se mai numește și: pipilică, găină-de-mare, găină-cu-mărgăritare, în Transilv.: bibiță, în Oltenia: căță, în Mold.: pichere, pichiro, pichirică, piche, în Bucov.: pică, pipică, pichirură. Cfr. MARIAN, O. II, 273-5; H. I, 4, III, 140, IV, 85, V, 429, IX, 449, etc. [Masculul se numește: bibilou s. m. (Voinești, în Muscel) H. IX, 493 (și ca termen de desmiardare, cfr. bibic, CARAGIALE, T. II, 171/11); de aici femininul nou: bibilică s. f. MARIAN, O. II, 273].

2°. (Bot.) P. anal. Mică plantă ierboasă cu flori peștrițe cu părațe albe, violeto s. roșii, nămilă și: coroaană, lalaeă, lalaeă-peștriță, FANTU, PL. [În Govoruiu și: bibilic. H. III, 47, 473].

— Pentru etimologie, cfr. bulg., sârb., turc.-alb. biba „curecă”, (în sârbește și) „bibilică”.

BIBILOĂICĂ s. f., **BIBILOU** s. m. (Ornit.) v. bibilică.

BIBIȚĂ s. f. (Ornit.) = bibilică. (Teaca, în Transilv.) VICIU, GL.

— Derivat din *bibă (primitivul lui bibilică), prin suf. dim. -iță.

BIBLIE s. f. *Bible.* — Cartea sfântă a creștinismului care cuprinde vechiul și noul testament, sfânta scriptură. *Biblia, adică dumnezeiasca scriptură ale cărei vechi și ale celei noua lung.* BIBLIA (1688), titlu *Biblia ne povestește de Samson.* EMINESCU, P. 303. || Fig. Carte voluminoasă. *O biblie întregă auză că a celui.* C. NEGRUZZI, II, 214/1. [Pronunț. -bi-(A). | Familia: biblică, -ă adj. Al bibliei, din biblie. *Istoria biblică.* URICARIUL, VII, 189/1 (Mold., a. 1828). *Nămrod, vânătorul biblic.* ODOBESCU, III, 13/15. Substantivat. *Elud zideă din visuri și din bazele seculare Delta Biblicilor sfinte.* EMINESCU, P. 177.]

— Din lat.-bis. biblia (< grec. βιβλία, plur. lui βιβλίον, dim. lui βιβλος „carte”, biblia fiind cartea prin excelență a creștinilor).

BIBLIOPIL s. m. *Bibliophile.* — Iubitor de cărți, mai cu seamă de cărți rare și prețioase. [Scritorii (medicori) se vor ascunde în colbul bibliotecilor și din când în când câte vreun anticar sau vreun bibliofil a da la înșelală, peste vr'o 50 [de] ani, câte o fiță, ca o [c]hinezăria. RUSSO, s. 50. [Pronunț. -bi-o.]
— N. din fran. (compus din grec. βιβλίον „carte” și φίλος „iubitor de... prieten”).

BIBLIOGRAFIE s. f. *Bibliographia.* — Cunoștință (s. înșirare) a cărților publicate asupra unui subiect (sau într-un timp dat) a diferitelor lor edițiuni, a înfașurării, cuprinsului și valorii lor; totalitatea scrierilor privitoare la o chestiune. *El a dat, la început... bibliografia întregii lucrări și ea nu cuprinde pe*

nici unul din scriitorii însemnați mai sus. IORGA, I, 1, 96. *Bibliografia chestiunii Orientului.* | P. ext. Publicație care cuprinde informații de acest fel. *„Bibliografia românească veche” de Ion Bănuș și Nerca Hodog.* [Familia: bibliograf, -ă subst. Cel ce face studii bibliografice. *Printre bibliografi lui Voltaire e și un Român; bibliografie, -ă adj. De bibliografie. Cunoștințe bibliografice, notițe bibliografice.* Pronunț. -bi-o.]

— N. din fran. (compus din grec. βιβλίον „carte” și γράφα „scriu despre... descriu”). Cuvântul vechiu grec βιβλιογραφία înseamnă meseria de scriitor de cărți, de copist; abia din veacul al XVII-lea începe să se întrebuiască lat. *bibliographia* în înțelesul actual.)

BIBLIOMANIE s. f. *Bibliomanie.* — Pasiune nebună după cărți (rare, de preț). [Familia: biblioman, -ă subst. Cel care are mania cărților (rare, de preț).] Pronunț. -bi-o.]

— N. din fran. (compus din grec. βιβλίον „carte” și μανία „nebunie, pasiune nebună după ceva”).

BIBLIOTECĂ s. f. *Bibliothèque.*

1°. Dulap cu rafturi (armar) în care sânt așezate cărțile cuivă. *O bibliotecă de stejar.*

2°. Locul (camera, încăperile sau o clădire întreagă) în care sânt așezate în rândulă și se păstrează, spre citire sau consultare, cărțile (manuscrisele, stampele, etc.) unei persoane sau ale unei instituții publice. *Biblioteca Academiei române. Să toată ziua înfundat în bibliotecă.*

3°. Colecție de cărți (manuscrise, etc.) așezate în rândulă, spre citire sau consultare. *Să se poată alături bibliotecă națională.* (a. 1828) URICARIUL, VII, 181/1. *Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare purure deschisă, în coridor.* C. NEGRUZZI, I, 10. *Diferitele biblioteci din străinătate... ne-au procurat într-o mare parte masa materialului utilizat.* HASDEU, I. C. VIII. *Bibliotecă răsipite ale oamenilor bătrâni.* EMINESCU, N. 79/1. Fig. (despre un om care e to bă s. burduf de carte) *O bibliotecă ambulată.*

4°. Publicație în mai multe volume, cuprinzând scrieri cu un caracter (extern s. intern) comun tuturor. *Biblioteca românească.* (Titlu unei reviste vechi). *Biblioteca pedagogilor clasici. Biblioteca pentru toți.*

[Pronunț. -bi-o.] Accentuat și: *bibliotecă.* | † (de-a dreptul din grec.) și: *bibliotica. Acum ou bibliotica și alte multe lucruri de mare preț.* GOLESCU, I, 85. | Derivate: (diminutiv, rar) *bibliotecău s. f. LM; bibliotecău s. m.* Cel pus să aibă în grijă o bibliotecă; șeful personalului unei biblioteci. *Bibliotecariul nu este volnic a scoala din școală creștea carte.* (Mold., a. 1803) URICARIUL, III, 30/10.

— N. din lat. *bibliotheca* (< grec. βιβλιοθήκη, din βιβλίον „carte” și θήκη „loc în care se păstrează ceva, cutie, sicriu”; cfr. teacă).

BIBOL, -Ă subst., **BIBOLITĂ** s. f. v. bivol.

BIC s. m. 1°. *Toureaux.* 2°. *Bouc.*

1°. Taur (Glagova și Rudina, în Mehedinți) H. IX, 41, 93; cfr. bugă, buhaiu. | Spec. (Simțindu-se cuvântul cu un diminutiv în -ic) Mânzat, vițel nelentor. (Risipești, în Dolj) H. V, 393. [În Ban., Ung. și Bucov. (din ung. bika): bică și (+ bugă): biga. ANON. CAR., ȘEZ. VII, 177, H. IV, 176. *Rage bica ntre hotare?* (= Tunetul.) GOROVEI, C. 571 (biga) lb. 88. Se întrebuițează și ca nume de bou. LIUBA-IANA, m. 115.]

2°. (Pugova, în Ban.; prin apropiere de germ. Bock?) † Tap. JAHRESBER. III, 313.

— Din bulg. s. sârb. bik, idem.

BICĂ s. m. v. bic; s. f. v. bicăș.

BICAJEL s. m. v. bicăș.

BICĂȘ s. a. (Min.) *Caillon, silex*. — (In Transilv. și Mold.) Cremene, cvart, cvartil. LB. (subt beancă), MĂNDREȘCU, L. P.; cfr. beancă, beuță. „*Bghi-cojji* = bulovani albi cristalini, sarea-măței”. (In munții Sucevei) ȘEZ. II, 23/. *Ghicaș* = piatră albă pentru fabricarea sticlei. TURCU, E. 61; cfr. JAHRESBERG, V. 189. [Zidul] este zidit de *bicașe*, care sânt cu *indecalare pre dealurile de prin prejur*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Cuarțiturii albe ca laptele, cărora țărani le zic bicași*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 23. *Mă lei cu un bicaș*. KETEGANUL, TR. 169/. *Cutare să rămâie... ca arșitul strecurat, ca bghicazu' de mare*. (Descântec din com. Broșteni, în Suceava) ȘEZ. IV, 19/. [Și] *bicaz* s. m., plur. -*cași*; în Bihor (din ung. *béka* [~s] s. -*kő*): *bicá* „Pietricică” ȘEZ. VII, 177, cu reduplicare (din limba copilor) *bibică* (Șaldorf, în Transilv.). „Pietricică albă”. VICIU, GL. | Diminutiv: *bicașel* (*ghicășel*), la plur. și cu înțelesul de „hoabo”: *Bicașeții de mândie*. FĂRVEȘCU, C. 77, *bicașel* s. m., *bicașea* s. f. (*ghicășea*); cu asimilarea grupului *gh-c > gh-g* și cu schimbarea de gon după *pietricea*. *Să-măncați de mulți răi, Ca iarba de bicașei*. MĂNDREȘCU, L. P. 16/. *Și pe muști cu pietricele Și pe oiți cu ghicășele*. BIRBESCU, L. P. 210. *Părduș cu apă rece, Dare-ăr Dumnezeu să sece...* *Să rămână ghicășei*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 59. *Nu pot trage-un deal și-o vale, Că pe vale-s bicașei*. ION CIL. I, 52. — Din ung. *békasó*, idem (propriu „sarea-broaștei”).

BICĂȘEL s. m. v. *bicaș*.

BICĂȚ s. m. (Ornit.) v. *bicaș*.

BICĂȚ s. m. (Min.) v. *bicaș*.

BICEPS s. m., s. a. (Anat.) *Biceps*. — Mușchiu care are două ligamente la partea de sus; spec. mușchiu anterior al antebrațului. [Accentuat și: *biceps*; plur., rar, -*cepsi* și -*capuri*.]

— N. din fran. (lat. *biceps* „cu două capete”, din *bis* „de două ori” și *caput* „cap”).

BICHERÉ s. m. 1°. *Nocour*, 2°. *Berger* (asocîi a son maitre).

1°. (Transilv. și Ban.) Om care se ține numai de petreceri, de chefuri și de strîngării. *Tu ești, mândră, proficută, Toți bicheriți te sîrută*. HODOȘ, P. P. 176. [Și] *becher*. | Derivate: *bicherése*, -*escă* adj. De bicher. *Înjurături bicheresti*. ap. RUDOW, XVII, 392; *bicherése* adv. Ca bicheriș; *bicherăș* s. m. (In înțeles desmiordător, către cal) *Călișorul meu, Becherășul meu!* TEODORESCU, P. P. 450/.

2°. (Jiu) Ciobanul care se ridică a fi ortac cu stăpînul, căci are și el 100-200 de oi și ciobani cu ei. VICIU, GL. — Din ung. *betyár* „argat, flăcău cheflin”.

BICHERĂȚIU s. a. v. *bicheri*.

BICHERĂȘ s. m.; -*RESC*, adj.; -*RÊȘTE* adv. v. *bicher*.

BICHERÉ vb. IV^a. 1°. *Faire la nocé*. 2°. *Voler sur les grands chemins*. 3°. *Travailler en lambinant, remanier minutieusement*.

1°. Intrans. (Transilv., Ban.) A face a. a se ținea de petreceri, de chefuri și de strîngării. RUDOW, XVII, 392. | Derivat: *bicheritis* a. Alte abstracte: *bicherie* s. f. In *bicheriți încuțat*, ap. RUDOW, XVII, 392; (mai mult în glumă, Brașov) *bicherăi* s. a., plur. -*rașuri*.)

2°. Intrans. (Bihor) A hoți, a tâlhări. *Bityerire-aș bityeri*, *Nu știu rîndul pădurii Și m'or prinde jindarii*. ȘEZ. VII, 167.

3°. Trans. (Mold.), propriu: a face treburi gospodărești, ca un bicher, ca un argat, pe îndelete. A face, a drege s. a. (In)locul un lucru încet, pe îndelete, migălind. ȘEZ. II, 149/. CREANGĂ, GL.; cfr. băciul, mocăi, migăi. *Moș Nichifor... nu știu ce bicheră și ciolăuă prin preajura cărui*. CREANGĂ, P. 123. [Atestat numai sub forma dial.: *bichiri*.]

— Derivat din *bicher*.

BICHERÉ s. f. v. *bicher*.

BICHERI vb. IV^a. v. *bicheri*.

BICHERINĂ s. f. *Lambine*. — (In munții Sucevii, Mold.) Femeie ce bichirește, adică lucrează migătoic ori-și-ce lucru. ȘEZ. II, 149/. — Derivat din *bichiri*, prin suf. -*ină*.

BICHIS s. a. v. *dichis*.

BICHU s. a. *Jeu d'enfants*. — Numele unui joc de copii. (Măstăcani, în Covurlui.) H. III, 312.

BICĂȘ s. m. *Voleur à la tire, pickpocket*. — (Ungurism) Pungaș. *Atîtu sună de surugi și toți ceilalți bicași din celelalte județe*. DOC. (a. 1814), ap. TDRG.

— Din ung. *bieskás*, idem.

BICICLIS s. f., **BICICLIST**, -*Ă* subst., **BICICLU** s. a. v. *bi*.

BICICLU vb. IV^a v. *bicicla*.

BICIOCĂ s. f. (Bot.) v. *picioică*; cartof.

BICISNIC, -*Ă* adv. v. *bicisnic*.

BICISOR s. a. v. *biclu*.

BICIU s. a. 1°. *Fonet*. 2°. *Coup de fonet*. *Fleau*.

1°. Instrument cu care se dau lovituri (vitelor, ca pedeapă și oamenilor) constînd dintr'un băț (numit coadă, codorțe, codorige, codrigă, s. toporiște) și din biciul propriu zis (numit și: șarpel, biciulului), împletit mai de mult (la țară) din cânepă s. din făși de toiu, azi mai ales din curle de piele sau făcut dintr'o singură cureă; aceasta se leagă de coadă cu balera și se termină în sfichiu (sfichiu, sfichiu) s. plesnă (plesnă). Cu -*l* se lovește, se dă lovituri, (fam.) se arde; din -*l* se plesnește, pocnește, (mai rar) trosnește, trăznește. PAMFILE, J. I, 63, I. C. 212, MARIAN, SE. I, 24. Cfr. harapnic, biciușcă, zbicu, gârbaci (corbaci), frișcă, arșă, iușcă, căm gîo, strămurare, etc. *Au gonit cu biciul pre acei precupitorii de oale dumnezești!*. SIMEON ARHIEPISCOPUL (a. 1765), ap. GOR. II, 80/. *Cu biciul să trăsnească*. BARAC, A. 69. *Nu mai sta din pocnit cu biciul*. CREANGĂ, P. 112. *Plesnă de patru părți ale cursilor, cu un biciu*. SPIRESCU, L. 197. *Șoia vinde două vișle, Șoia lui biciu de curle, Șoia face din tin' muiere*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 422. *Biciul să-l aibi d'operat, iar nu dă bătut*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 670. † *A plesnă din* - (Jud. Iasi): a fi în voia sa, a izbuti, a se bucura. *ibid.* III, 24.

2°. Fig. (Mai ales la plur.) Lovitură de biciu (dată animalelor și, ca pedeapă, și oamenilor). *Au dat biciu calului, și au purces cătră țara țogăscă*. AMBAS, LET. III, 88/. *Pe urmă, cu toate opintirile, biciele, strigătele, au început a merge*. C. NEGRUȚI, I, 307. *Să-l aduc în bici pîn'la curle*. SANDU-ALDEA, U. P. 72. *Suragiul... dădă fușarilor câteva bice*. SADOVEANU, M. 182. *Moș Nichifor... dă biciu iepelor*. CREANGĂ, P. 117. *Hasde, măi, dă-i biciu odată*: pocnește (chiar și pe jos). PAMFILE, J. II. † *Te-ușor d-tale douăzeci și șapte de bice la spinarea altuia!* † (In Mold.) (A porni, a purcede) în - (după polon *z bicia*) = imediat, fără multă vorbă, în goană. *Leșii... au purces în bici spre cetate*. M. COSTIN, LET. I, 319/. || Fig. Flagel, plagă, urgie; bătaia a lui Dumnezeu. [Pasările] sânt biciul cel mai cumplit pentru grădini. I. IONESCU, C. 12. *Intr'o zi a căzut biciu de foc pe oămilul nostru*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Biciul lui Dumnezeu* = bătaia lui Dumnezeu, p. ext. om rău. PAMFILE, J. I.

[Plur. *bice*, mai rar: *bicisuri*. MARDARIE, L. 187.] Diminutive: *biclușor* s. a. *Nu aduce, dar de goadă nouă, un drăguș de bicușor de curle, împletit frumos*. CREANGĂ, A. 3, *biclușor* s. a. PĂSCULESCU, L.

p. 31, 62; SEZ. III, 244/120. **biciuț** s. a. ap. GCR. II, 294^b/122; cfr. **biciușcă**.]

— Din paleosl. **bica**, idem.

BICIUL vb. IV^a. 1^a-2^a. *Fouetter; fouailler, flageller* (au propre et au fig.).

1^a. Trans. (și absol.) A bate (cu biciul), a da bice (cuivă). Să-l **bicialească** cu vine crude. DOSOFTEIU, v. s. 6. *Coada că și-o răsucea, Sfârc de biciu că și-o făcea Și cu dînsa biciuși D'a stînga și d'a dreapta.* TEODORESCU, P. P. 443. | Fig. *Trandafrin... ceștie Și de vînturi biciuși.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 99. *Să fi furat? Oh! tăceți! Nu știți de câte-ori m'a biciușit acest gînd.* DELAYRANCEA, ap. TDRG.

2^a. Fig. A izbi (în cineva, în ceva) printr'o critică nemiloasă, a lua în bătaie-de-joc printr'o satiră usturătoare. Cfr. ZANNE, P. III, 24. *Donic biciuși vicuriți, prin fabulele sale.* C. NEGRUZZI, I, 334. *Hudeți... La teatru românesc, Unde retele din fire, Necruțat se biciușesc.* ALECSANDRI, T. 444. *A biciuși frazeologia neandărată.* MAIORESCU, CR. II, 300.

[Derivate: **biciuș** s. a., **biciuire** s. f., **biciulă** s. f. DICT.]

— Derivat din **bicu**.

BICICULĂ vb 1^a, **BICICULI** vb. IV^a v. **bicicului**.

BICICULI vb. IV^a. *Estimer, évaluer, taxer, apprécier, honorer.* — (Ungurism; în Transilv. și Mold.) A prețui (la, a evalua, a taxa; a apreții, a stimă, a onoră. JAHRESBER. IV, 326. *Am adunat birîn' și cu jurafții și satului, împreună cu bătrâniți,* ca să **bicicului** via și moșia lui *Lacoz Vîșoșia.* (a. 1825) IORGA, S. D. XII, 296. *Din voinic fecior, Ca pe un fuior De cănepă voi la-ți biciuțat, De-o parte de drum La-ți aruncat.* TEODORESCU, P. P. 383^b (nr. 571/122); MARIAN, D. 88. [Și: **biciculi** vb. IV^a, **bicicula** vb. 1^a, **biciculi** vb. IV^a ANON. CAR. În SEZ. se dă, pentru acest cuvînt, înțelesul neclar: „a bășdăui” = a fi deprins numai cu un fel de lucru, de mîncare^o. V, 38/122 II, 126/121.]

— Din ung. **becsülni**, idem.

BICIUȘCĂ s. f. *Cravache; fouet.* — Biciu scurt, îmbrăcat întreg în împletitură de piele, întrebuințat la călărit (corespunde neologismului *cravache*); p. ext. orice biciu mai scurt. a. **maibuteț**; cfr. **frișcă**. *Cînd li bătea cu biciușcele, ei se rugă să-și împungă.* NECULEA, LET. II, 200/120. *Ponelele biciușcei poziționului.* C. NEGRUZZI, I, 191. *Moș Năchif are o biciușcă de cele de cănepă, împletită de mîna lui.* CREANGĂ, P. 107. *Peste făci li izbea, Cu biciușcă de creș.* SEZ. IV, 133/122. [În Mold., rar, și: **biciuță** s. f. **Biciuță, biciușcă, ghiușco, servețe** băieților *mici* la zvoirlirea pietrilor cu zbrănușă. Pentru aceasta se leagă piatra în vârful (șfichiu) ghiușcă și se zădăre. SEZ. IX, 134. | Diminutiv (rar): **biciușcăuță**, ap. TDRG.]

— Derivat din **biciu**, prin suf. dim. -ușcă.

BICIUȘCĂ s. f. v. **biciușcă**.

BICIUȘOR, BICIUȚ s. a. v. **biciu**.

BICIUȚCĂ s. f. v. **biciușcă**.

BIDĂ, BIDĂ s. f., **BIDEU** s. m. v. **bedă**.

BIDI vb. IV^a. *Viers difficilement.* — (Maramureș) A necăji, a trăi cu chin-cu val, în obidă. *Frunchi, când naște, de-ar și Căte are de-a păși... Muri-ar și n'ar trăi Și în lume n'ar bidi.* BUD, P. P. 26.

— Derivat din **bidă** (cfr. **bedă**).

BIDIRIU, BIDDÉL, BIDDIEU s. m. v. **bidiviu**.

BIDIGĂNIE s. f. *Monstre.* — (Transilv.) Animal sălbatic, monstru, ființă monstruoasă, ciudățenie. JAHRESBER. IV, 326; cfr. ală, **dihanie**, **dănanăie**, (în glumă, și despre „păduchi” **BARCIANU**). În *Buda*

locuind eu, mulți oameni încăși m'au întrebat ce felu de bidigănie au fost mai de mult chezezi [— enezi, juzi] Românilor. SINCAL, HR. II, 11, 30/122. *Eră ocolit de bidigăniile cele mai urite din lume: căni, măfe, lupi, vulpi, urși, lei, crocoșili și câte nu mai sînt pe pământ și pe sub soare.* HEGANU, P. III, 30/122; cfr. II, 77/122 v. 64/122 IV, 44/122. *Doamne! ce bidigănie proastă mai eră aceea: o babă bătrână, lungă, deșirată, seacă, neagră, cu nește dinți ca hecele și cu unghii ca secerile.* id., ap. TDRG.; cfr. MERA, L. B. 266; ION CR. II, 212. [Plur. -găni. | Ș] (+ **dihanie**): **BIDIGĂNIE** **BARCIANU**.]

— Pentru etimologie, cfr. **băzdăganie**.

BIDIRĂNIE s. f. v. **bidigănie**.

BIDINĂR s. m. 1^a. *Fabricant ou marchand de broses à badigeonner.* 2^a. *Badigeonneur.*

1^a. Cel ce face s. vinde bidinele, fabricant s. vânzător de bidinele.

2^a. Meseria care spoște cu bidineaua, spoștor de case. DICT.

[Femininul: **bidinărăsă**. DICT., cfr. spoșto-reasă, **chivută**.]

— Derivat din **bidinea**, prin suf. nom. agent. -ar.

BIDINĂREANĂ s. f. v. **bidinar**.

BIDINEĂ s. f. *Brosse à badigeonner.* — (În România) Perie de spoșt pereții, cu coadă lungă, făcută de obicei din păr de coamă de porc, cfr. **pămătuț**, **mătă(h)uz**. Cfr. **PAMFILE**, I. C. 1-2. *Pămătuțari și badanale.* ALECSANDRI, T. 412. *Par'car și scuturat bidinele mieste în roșu, galben și albastru, pe d'asupra câmpiei.* DELAYRANCEA, S. 221. *Odată ca aveă o inscripție cu data de 1791, și zugrăveală din acest timp. Parohul a crezut că sfinții aceia de demult erau prea schilozi... și a tras cu bidineaua pe de-asupra.* IORGA, N. R. A. I, 237. *Slopire din bidineț cu stropi albaștri și roșii.* id. N. R. B. 64. *Cei mai mulți [dascăli], cu niște țărsoage de barbă cât badanalele de mari.* CREANGĂ, A. 129/127. *Părul jumult [de pe porc] se leagă în mănunchi... pentru a se face bidinele din el.* MUSCEL, 104. *Dintr'o badană, smulu doi peri de porc.* SEVASTOS, N. 7/122. [Și: (Mold.) **badana**, H. X, 22, 69, **bădana**, **PAMFILE**, I. C. 1, (Muscel) **bidineă**. **BĂDULESCU-CODIN**. Diminutiv: **bidineț**; mai mică decît **bidineaua**, aluștețe la trasul brăielor cu chinovar pe pereți și la ferestre. **PAMFILE**, I. C. 2.]

— Din turc. **badana**, „badigeon”.

BIDINELUȚĂ s. f. v. **bidinea**.

BIDIRI vb. IV^a. *Invectiver.* — (În Transilv.; rar) A ocări. *S'o apucal să se sfădească cu mine; da să știi că l-am bidiri.* (Bistra) VICIU, GL.

BIDIVIU s. m. *Cheval arabe ou barbe; coarsier.* — Cal (de călărie) de rasă arabă p. ext. cal (de călărie) ager, frumos și lute (în povești), „cal ce mănăcă jughiu (jăratec) și se ține tot în Intunecare.” LIUBAIANA, M. 78; cfr. sireap. *Aduseră lui Mihail un bidiviu prea bun dar, den Măisur, și nu se află nime să-l poată încălece.* MOXA, 388/122. (Pleonastic) *O cănt de bidiviu arăpesci.* ALEXANDRIA, 64. *Căt de bine și zedă călare pe bidiviu sîm cel roib și pintonog.* FILLIMON, C. II, 668. *Încălecu... pe mărunțelu-i bidiviu.* ODOBRESCU, I, 146/122. (Atributiv) *I-ar ita... poștalionoane opt cai bidiviu.* DELAYRANCEA, S. 36; cfr. TEODORESCU, P. P. 45^b. *Mihain-Viteazul încălece pe bidiviu sîm.* SPIRESCU, M. V. 36/122; cfr. L. 152 (alături de **bidiviu** L. 164). *Pintonogul lui Stan o să intracă pe bidiviu lui Neacu.* MARIAN, SE. II, 83. *El că-și are-un bidiviu (notă: cal tânăr și sprinter la fugă) Cu sânge de argint viu.* ALECSANDRI, P. P. 106^b. *De grabă că aducea Un cal negru bidiviu,*

Prins atunci de prin pustiu. TEODORESCU, P. P. 608. *Lux' să moară [murgul] la pustiu. Că mai am eu bidivii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 506. *Că mai am fie-ții-oiu dăruu doi ghidigii negri.* POP., ap. SIO. | Fig. (Munt.) Om mic, puținel, dar sprinten la treabă. *La cino'ncocae, mă bidiviiu, par'că ești un prănel!* Com. I. PAVELESCU. [Și cu asimilare]: bidibiu, bididiu. (Gărbovi, în Ialomița) H. VII, 183. | Diminutiv: bidideli. *Vine Ghisă sprintenel Pe-un col mury și bididel.* ȘEZ. I, 183^{1/2}.
— Din turc. bederi, idem (din *bedu* „pustie“; cfr. *beduin*).

BIDON s. a. (Mil.) *Bidon*. — Vas de tinicheă pentru ținut petrol, untdelemn, etc.; un fel de pociuș de tinicheă (îmbrăcată în piele, în pânză s. în postav) în care soldații în marș își țin apa de băut.
— N. din fran.

BIED, -Ă adj. v. biet.

BIEDĂ subst. v. bedă.

BIEȚ adj. m. v. hăl.

BIELĂ s. f. (Fizic.) *Bielle*. — Sol reflexibil prins prin cele două capete ale sale la două puncte mobile, pe care le susține la o distanță constantă, destinat a transmite mișcarea de la unul la altul, s. p. c. sub țepăni care (într-o mașină) transmite mișcarea și o transformă, din alternativă în circulară (mașina cu vaporii, etc.), sau invers (ferocăru, etc.). *Capătul balaușierului este reunit cu o ramură, numită bielă.* POZI, P. 167. [Pronunț. *bi-ec*.]
— N. din fran.

BIELȘUG s. a. v. belșug.

BIEȘAL, -Ă adj. **BIEȘIU** s. a. v. bi-.

BIEȘT s. a. v. birț.

BIEȚ, BIATĂ adj. *Passer*.

Biet e un adjectiv care nu exprimă o însușire a cuiuă (s. a. ceva), ci are un conținut curat sentimental: prin el exprimă vorbitorul compătimirea ce o simte față de cineva s. de ceva. Din cauza acestei note curat subiective, el nu poate fi întrebunțat în funcțiune predicativă (decât în cazurile excepționale c. tate sub 1^a, c.), ci numai în funcțiune atributivă (pus totdeauna înaintea substantivului, une-ori, mai rar, legat prin prep. de), sau apozitională (în care caz poate fi și invariabil).

1^a. Vrednic de compătimire, sărac, sărman (când acestea au funcțiune de atribut pus înaintea substantivului).

a.) (Atributiv, înaintea substantivului) *Caseta... bișilor oameni le-au înneacă.* MUSTE, ap. GCR. II, 25^{1/2}. *Doi bișii nenorociți oameni.* DRĂGHICI, R. 166. *De acă înainte, vai și amar de bietele vrăbii de pe garduri!* ODOBESCU, II, 22^{1/2}. *Vai de biata țară, când vom avea războaie între noi!* C. NEGRUZZI, I, 139. *Biet de linet!... nici tu n'ai fost făcut în ceas-bun!* SLAVICI, ap. TDRG. *Vai de biet Român, săracul, îndărăl tot dă, ca racul!* EMINESCU, P. 161. *Bieții boșorii mei s'au dus ca pe gura lupului!* CREANGĂ, P. 44. *Câte pădure! n' codru, Toate-mi cântă mai la modru, Numai biata ciocărtie Aia-mi cântă n' prăbie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 198. (Adesea, despre morți) *N'am uitat... nici pe bietul Gheorghe Giuță, cel care cu o rugină de pușcă... nimeră mai bine decât altul cu o carabină ghintuită.* ODOBESCU, III, 14^{1/2}.

b.) (Apozițiune, mai ales pe lângă un pronume personal) (Variabil) *Și nu pricep ce-i asta, Și nu știu, biata, cum.* COȘBUC, B. 24. *Mărită-m'az și eu, biata, Rușele de pat nu-s gata.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 442. *Și eu, biet de mine, ce mă fac?* PAMFILE, J. III. (Invariabil) *Românii, biet, se odd meru s'ânjăniți în descolțarea lor firească.* ODOBESCU, III, 514^{1/2}. *Eu, biet, care știu, ce este necazul și lipsa,*

și plec urechea la rușciunile cele viclene ale amestul. ISPIRESCU, L. 123. *Copiii, biet, ca copiii: nu știu ce să facă!* id. ib. 333. *Papa, biet, meru slăbă, Pân' de-odată jos cădea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 494.

c.) (Predicativ; excepțional, numai când cuvântul a mai fost întrebunțat înainte) *Și numai apă se putea liniști biata mamă de răul nostru, biată! (= săracă) să fie de păcate!* CREANGĂ, A. 40; cfr. VLAHUȚĂ, CL. 26; SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 870. *Se sculă bietul om — biet să nu rămâie! — îmi trase cizmele.* CONV. LIT., ap. TDRG.

2^a. (Din nota: „vrednic de compătimire“ se poate desvolta ușor cea de) Vrednic de despreț, neînsemnat. *Ia, un biet funcționăraș și el!*

[În Vălecea și (forma etimologică): *bied, -ă, Dă Tudor se'mpietecă, Cădeu, biedă, nu gumea, Uliceaua de mi-o spărgă.* ȘEZ. III, 213^{1/2}.] | Diminutive (rare): *bietuleț, -iță. Face și ea ce poate, bietușii și mitușii!* JIPEȘCU, O. 34; *bietuș, -ă. Ce, bietuș, să mă fac?* ȚIPLA, P. P. 1.

— Pentru etimologie, cfr. paleosl. *бѣдѣнъ* „sărman, sărac“, CHIAIC, II, 13.

BIEȚUC, -Ă, **BIEȚULEȚ**, -LĂȚĂ adj. v. biet.

BIFTEC s. a. (Cul.) *Bifteck*. — Bucată de mușchiu de vacă friptă pe grătar s. în țigăie. *Când prețușiuile consumatorilor cor ajunge a cere cotlele și biftețajuri, atunci și casapii noștri vor tăia [carnea] după cererea consumatorilor.* IOXESCU, M. 684. [Accentuat și: *biftic*; plur. *tecuri*.] | (Variantă ortografică, apropiată de etimologia cuvântului) † și: *befetc. Un... urs a luat prs un vâdnor subșwoară și l-a dus în bărgolul său, unde l-a făcut beftec pentru pui săi.* C. NEGRUZZI, I, 319.

— N. din fran. (< engl. *beefsteak*, idem, din *beef* „bou“ și *steak* „friptură la grătar“.)

BIFUȚ † vb. IV^a v. ghiftu.

BIFURCĂ vb. I^{al} (s. d.) v. bi-.

BIGĂ subst. v. bic.

BIGĂN, -Ă adj. și subst. (s. d.) v. bi-.

BIGĂȘEA s. f. v. bicăș.

BIGHILUȘĂ s. f. (Cul.) *Gâteau aux pommes de terre*. — (Transliv.) *Bighilșe* = bucată de aluat frământate cu cartofi și puțină făină, fierse în apă; se frig (= prăjesc) apoi în unsoare (= untură). (Tohanul-vechii) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bigură, bighiroancă*.

BIGHIROANCA s. f. v. *bigură; cartof*.

BIGOSI vb. IV^a. *Presser dans un coin, coincer*. — (Mold., rar) *Bhigosi* = a grămădi într-un ungheriu. ȘEZ. II, 149^{1/2}. *Ghigosec* = Indes unul peste altul, bătându-l. CREANGĂ, GL.; cfr. Inghesul. *Trănește baba în mijlocul casei, și-o frământă cu picioarele și-o ghigosește, ca pe dinna.* CREANGĂ, P. 13. *După ce intră ei (= diavolii) cu toții înăuntru (= în turbinică), Ivan începe a-i ghigosi mscălește.* id. ib. 303.

BIGOT, -Ă adj., subst. *Bigot*. — (Om) de o evlavie peste măsură, mințioasă, strimță, rău înțelesă; cfr. *habotnic, bisericos. Cui sântem datori cu acest nou păcat? Clerului bigot și ignorat.* C. NEGRUZZI, I, 347. *Celebrul fiziolog Rudolf Wagner... eră... un mare bigot.* MAIORESCU, CR. II, 162. *Românii, nașiu-neo cea mai puțin bigotă din lumea întreagă.* HADEU, I. C. 146. *Ea se'nchină? Cei atei sânt bieți de-odată.* COȘBUC, B. 60. | Derivate: *bigoterie* s. f. (Putare (s. deprinderi) de bigot. *Deși, precum n'am spus, a călț mult și multe... lotuși n'a putut să se desfacă de bigoteria înțeleasă.* I. NEGRUZZI, V, 25; *bigotism* s. a. Credință de bigot. *Am luptat și am*

progresat: veri obscuritate, azi lumină! veri bigoti-
smul, azi liberpanismul! CARAGIALE, T. 1, 239/202
— N. din fran.

BIGURĂ s. f. (Bot.) = cartof (Nirasteu, Năragiu,
în Transilv.) VICIU, GL. [Și: bighiroacă. (Medeș-
falău, lângă Mureș) lb.]

BIBOL s. m., -LIȚĂ s. f. (Zool.) v. bivol.

BIBORĂL s. m. v. ylfor.

BIBUL s. m. (Zool.) v. bivol.

BII interj. Interjection servant à appeler les din-
dons. — Strigăt onomatopieic cu care se chiamă curcile.
LM. Neastă-să era într'un nor de lightoane, că-
rora le scările grăunțe, chemând pe fiecare pe limba sa:
Pui, pui, pui! Ūti, ūti, ūti! Boci, boci, boci!
Bii, bii, bii! D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 917.

BII interj. = băla. (În Brașov) *Biji, maică, că
te arde!* Cfr. bibiți.

— Formațiune onomatopieică. Cfr. băja.

BII vb. IV^a. *Brăder.* — (În Brașov; în limba co-
pilor) Trans. și refl. A (se) arde, a (se) frige. Nu
pune mâna pe sobă, că bijeste!

— Derivat din *biji*.

BIZOGĂ s. f., **BIZOG** s. m. *Haridelle, rosse.* —
(În Mold. și Bucov.) Cal bătrân, slab și urit, mâr-
țoagă; cfr. dârlog, dârjog. *Ghijoagă uricioasă
ce ești! Din toți caii, toamai tu te-ai găsit să mă-
nânci faratic!* CREANGĂ, p. 195. *Acuma credea Ar-
mannul nostru c'a să-și lese bijogul (= cal foarte
bătrân, slab și urit) la mama-lucului și, cum va
putea, cum nu va putea, să se pornească mai de-
parte.* MARIAN, O. II, 166. *Unde-ți duci ghijoaga
(= cal bătrân și slab), moșule?* (Bilca, în Bucov.)
Com. G. TOPAN.

— Etimologia necunoscută. (TDRG. crede că forma
bijog e cea etimologică și-l derivă din paleosl. *bě-
zati* „a fugi”, comparându-l cu germ. *Klepper* „mâr-
țoagă”, la origine „alergător”; ar putea fi însă ori-
ginală și forma *ghijog* și să avem a face cu un de-
rivat în -og din *ghij* = *ghiuș* „bătrân”).

BIZOIU s. a. *Source (pourvue d'un tuyau d'écou-
lement).* — (În Bran, în Transilv. și în Rucăr, în
Muscel) Șipot. VICIU, GL., ciucur.

— Derivat, prin suf. -oiu, dintr-o tulpină onoma-
topieică *bij-* (cfr. vâj-). Cfr. ciucului.

BIJUTERIE s. f. (Franțuzism) = giuvaer(ică).

— N. din fran. *bijouterie* „negot de giuvaericele”.

BIJUTIER s. m. (Franțuzism) = giuvaer(ig).

— N. din fran. *bijoutier*, idem.

BIL s. m. sing. *Bill.* — Proiect de lege prezentat
parlamentului (englez), p. ext. oricărui parlament.
S'a zis c'oși călcat bilul votat anul trecut. I. NE-
GRUZZI, VI, 479. *Bil de îndemnitare*: act prin care
parlamentul acoperă cu aprobarea sa o dispoziție
neregulată a guvernului sau a unui ministru. *Corpu-
rile legiuitoare... dau ministerului un bil de îndem-
nitare pentru violările de lege comise.* MAIORESCU,
D. II, 70.

— N. din fran. (< englez. *bill*, idem — cuvânt in-
rudit cu *bilet*.)

BILĂ s. f. *Bille (bloc de bois, surtout de sapin).* —
Trunchiu de arbore, cu deosebire de brad, întreg sau
scurtat; cfr. buștean. (Cuvântul se întrebuițează
în diferite regiuni în accepțiuni diferite) Bucăștile de
brad tălate și scoase dintre cununile ramurilor se nu-
mesc *bile*. I. IONESCU, M. 396. *Bghilă* = un brad lung
din care se tale doi ori trei butuci (un butuc are opt,

nouă și zece metri lungime). SEZ. II, 149/2. *O bilă
e o mică scurătură de brad spintecată apoi în clepti,
care, date la cuștoane (cuștoitile), ne dau frăștilă.
(Polovraci) PAMFILE, J. II. Din bile de brad se fac
șindili. (Hunedoara, în Transilv.) Com. T. L. BLAGA.
Cerul-au și salohari și bile să tale din păduri.
DIONISIE ECLESIAHUL, C. 201. *Pădurarii tale bra-
zii... și fac din ei bușteni și bile.* ODOBESCU-SLA-
VICI, ap. TDRG. *Grinzii, bile, traverse pentru căi
ferate.* MON. OF. Ibd. *O ghilă (lungime 20 m.), por-
nită pe coasta unui deal, se țebă jos în vale în-
tr'un butuc cu adăla putere, încât se înfipse în el
ca o săgeată uriașă.* POPOVICI-KURILEANU, B. 133.*

*Acum, băieți, la ghile!”... Muncitorii... desfășurară
frânghia, legară ghila și se pregătiră.* DUNĂREANU,
CH. 48. *Vârtejul [constă dintr'un] pociumb... bălul
în pământ, iar de-aupra o grindă, numită bilă.*
PAMFILE, I. C. 471. *Par'că ar fi ridicat la bușteni
(s. la bile); se zice celui ce se va tăia de osteneală de
fiece lucru.* ZANNE, P. II, 696. *Am adus două ghile
de fag târziu, din pădure.* (Brașov).

— Din bulg. *bile* „bărna” (Cuvântul popular s'a
amestecat cu francezul *bille*, care-l de origine galică
și a intrat în limba noastră prin ingineri).

BILĂ s. f. *Bille, boule.* — (Mică) sferă de sticlă, de
piatră, de lemn sau de os, care servește la jocuri de
copii, la votare (albă-putra, neagră-contra), unele
(mai mari) la jocul de biliard, de popice, etc.; go-
goneă. *Mai lipsește trei voturi pentru invalidare,
când însuși președintele Camerei pune ostensibil
în urnă o bilă neagră în contra raportului.* MA-
IORESCU, D. II, 122.

— N. din fran.

BILĂ s. f. sing. (Med.; franțuzism) = fere, venin.
[Familia: biliar, -ă adj. (Med.) Cu privire la bilă
(fere), a)l f. *fiorel. Fescule biliare*; biliōs, -oasă adj.
(Med.) Plin de venin, cu prea multă fere. *Tempe-
rument -*. (Impropriu, în loc de biliari) *Afectiuni
biliōase, ca sub eșcovator.* HARDEU, I. C. 179.]

— N. din fran. (lat. *bilis*, idem).

BILANT s. a. (Comerț) *Bilan.* — Balanța (s. cum-
pânirea) activului cu pasivul într'un cont comer-
cial, încheierea socotelilor. *A depune -ul, a se de-
clară în stare de faliment* [Fig. *Un bilanț destul
de elegant.* HARDEU, I. C. 41. [Plur. -lanțuri.]

— N. din germ. *Bilanz* (ital. *bilancio*, substantiv
verbal din *bilanciare* „a balanța, compânți”).

BILEALĂ s. f. *Fard blanc, blanc, cernuse.* — Suliman
alb (pe alocuri) s. pudră albă; spec. sub-carbonat
de plumb (întrebuințat contra orbălăului). TDRG ;
CREANGĂ, GL. *Bileala în cernelă și cernușca în bi-
leală.* CANTEMIR, IST. 115. *Pune fața la ghileală,
Buză moi la rumenală și sprâncene la cernelală!*
ALEXSANDRI, P. P. 125^b/121; cfr. SEVASTOS, C. 310/12.
*Jupânul Strul... negustor de băcan, iruri, ghileală,
sulimenală...* CREANGĂ, P. 112. [Plur. (rar) -leți.]

— Din rut. *bilile* „suliman alb” (schimbat după
cuvinte cu suf. -oală).

BILET s. a. *Billet.*

1^a. Scrisoră cuprinzând numai câteva rânduri spre
a face cunoscut cuiwă (care nu e în depărtare) un
lucru; răvaș, scrisorică; cfr. țidulă. *Astăzi am
primit Prin poșta cerească Biletul tău pornit Din
Țara-românească.* ALEXANDRESCU, M. 181. *O slugă
întră cu un bilet în mână.* C. NEGRUZZI, I, 53.]
Spec. Bucată de hârtie cuprinzând o informație
scrisă s. tipărită s. o adeverință. *M'am dus pe la
toți ambasadorii, de i-am hereditat cu bileturi.* E.
VĂCĂRESCUL, IST. 289/10 - de înmormântare. - de
închiriat. - de predare (a unei măști).

2^a. Bucată de hârtie sau de carton constatând în
favoarea cuiwă un drept temporal, cumpărat sau

obținut prin favoare. *Slobozirea bileturilor pentru intrarea în biserica catedrală*. URICARIUL, VII, 186. *Afișuri, bileți... și alte tipărituri mărunte*. Ib. XIII, 342. *Buzunarul în care era biletul de congediu*. CONTEMPORANUL, VI, II, 288. - *de (întrare la) teatru*. - *de (călătorie în) tren*. - *de (loterie)*. | (Comerț) Se dă numele de bilet sau efect oricărui înscr. CLIMESCU, A. 270. - *de bancă* = bancnotă, hârtie-monetă. - *ipotecar* = - de împuternicit al statului, cu scadența scurtă. [Plur. *lete*, (învechit) *leturi*.] Diminutiv: *bilețel* s. a. Răvășel.]

— N. din fran.

BILETEL s. a. v. bilet.

BILĂ vb. IV^a. 1^a. *Blanchir (la toile ou le linge)*. 2^a. (Refl.) *Se fardier*.

(Transilv. și Mold.) = înălbi.

1^a. Trans. *Spălând și bilindă cămeșii*. DOSOFTEIU, V, s. 143. *Purând pe cap un val de pânză ghilă*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Fete... ghileaupânză, din susul mieu*. CREANGĂ, A. 66; cfr. SEZ. II, 114¹⁵. *Teasuse pâna și acum o bileă colo pe rit, în grădină*. RETEGANUL, N. REV. R. I, Supl. II, 167. *Drage mi-s copilăle Cotea primăcerile, Când își bilec pânzele*. MĂNDRESCU, L. P. 87/. (Despre rufe, mai rar despre căneșă. MARIAN, N. A. 394) *Ghilesc cămeșile și albiturile împăratului*. SEZ. II, 115¹¹. *Umblă albă, sopenită. Cu cămeșă tot ghilă*. SEZ. VIII, 62.

2^a. Refl. A se suleleni cu sulfam alb. DICT. Cfr. *bileală*.

[In Mold., astăzi, numai forma dialectală: *ghili*, care tinde a deveni literară. | Derivate: *bilire* s. f., *biliri* s. a. *Bilirea pânzelor*. MĂNDRESCU, L. P. 239. *Fetele de la ghilă... chicoteau pe socoteala mea*. CREANGĂ, A. 66; † *bilitor, -oare* adj., subst. Spălător, -reasă. *Duse cămeșe pe la stăpâni, că era bititoriu*. DOSOFTEIU, V, s. 143. *Pomenirea suflăntului Menignos bititoriulă*. id. Ib. (IN MINEIUL din 1776: *nălbitor*.)

— Din sârb. *biljiti* (In Transilv. și Ban.), rut. *biliti* (In Mold.), idem. (La origine, identic cu *bell*).

BILĂR, -Ă adj. v. bilă.

BILIARD s. a. *Billard*. — Masă acoperită cu postav (verde), cu marginile puțin ridicate și elastice (bande, mantinile), pe care se joacă cu bile (de fildes), în care se lovește cu tacul. *Scrită cu cridă pe postavul verde al biliardului*. EMINESCU, N. 37. P. ext. Jocul însuși. F. *Faci o partidă de biliard?* [Pronunț. *-li-ard* și *-liard*.] Derivat: *billargiu* s. m. Bun jucător de biliard.

— N. din fran. (derivat din *bille*, „bilă“.)

BILICENĂ s. f. Cfr. *bență*.

BILION s. a. (Aritm.) *Billion*. — În sistemul de numărătoare zecimală, unitatea formată din o mie de milioane, miliard (la Români din Austro-Ung., după germ., = un milion de milioane, trillion). *Una mie [de] milioane, cârnia i s'a dat numele de billion*. CLIMESCU, A. II. [Pronunț. *-li-on*.]

— N. din fran. (compus arbitrar din lat. *bis*, „de două ori“ și *million*, „milion“.)

BILITON, -OANĂ adj. v. bilă.

BILITĂ s. f. v. ghilț.

BILITOARE s. f. *Blanchisserie*. — Locul unde se înalbește (bilește, ghilește) pânza. *Cu pânza la ghiltoare, Când o'ntinzi, vara, la soare*. POP., ap. DDRE. — Derivat din *bili*, prin suf. instr.-loc. *-itoare*.

BILITON, -TOARE v. bili.

BILOCULAR, -Ă adj. (Bot.) v. bi-.

BILÓN s. a. (Comerț, finanțe) *Billon*. — (Franțuzism) Monetă de aramă sau de bronz, monetă mărunță, gologani.

— N. din fran.

BILȘUG s. a. v. belșug.

BILȘUGĂRE s. v. f. v. imbelșugare.

BILT s. a. v. ghilț.

BIMAN, -Ă adj., subst. v. bi-.

BIMBA: BIM-BAM: interj. v. ham!

BIMBAȘA s. m. *Colonel (turc)*. — (În România, învechit; astăzi se mai păstrează în comparații: *o trăi ca (un) -*; luxos, permițându-ți orice plăcere. Mai ales a devenit proverbial - *Saca, faimosul căpitan al Armăuților de pe vremea Zaverii*. Colonel turc (comandant peste 1000 de soldați, cfr. *miş*). *Turcii și Arăuții Pasvandului, odobași, bulucbași, baractarii, binbași și cu agalele, împodobindu-se numai în argint și sârme, și cu rafturi pe cap...* DIONISIE ECLESIAȘIUL, c. 188. *Au venit scrisorii... de la Voăd, și i-au dat toate cătanele asupra-i, boierindu-l a fi bimbaș*. (A 1788) IORGA, s. D. VIII, 105. *De unde trăiam înainte ca bimbaș cu patru sfași pe zi, astăzi nu mi-ajung patru poli*. D. R. ROSETTI, ap. TDRG. *Am să-mi duresc o pereche de poturi arădușești, să par că-s Bimbaș Sava*. ALECSANDRI, ap. ȘIO. *I-a dat și ei bani tu de ajuns și-și durară niște case, să trăiască cu bimbașalele*. CLIMESCU, R. 286. *Ceasă că-i venea Bimbași Sava*. TEODORESCU, P. F. 484/. [Plur. *-bași* ZILOT, etc., ap. ȘIO., și *-sale*.]

— Din turc. *bimbaș*, idem (din *bîr* = 1000 și *baș*, „căpetenie“). ȘIO.

BIMESTRU s. a. (ș. d.) v. bi-.

BINĂ s. f. (*Grande*) *bâtisse, bâtiment*, construcția (surtoat în maçonerie); *dépandance*. — (În România, aproape învechit; azi, mai mult f. m., despre o clădire mare, de speculă, cfr. *hardughie*). Clădire mare (de zid, mai ales cu un multe apartamente, servind de locuințe și mai ales pentru prăvălii), adesea cu înțelesul spec. clădire (mare) în construcție, p. ext. „acaret, dependință pe lângă casă“. (Șișești, In Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Să prefețuiesc binalele acelor două dușeni*. (Mold., a. 1794) URICARIUL, XI, 314/. *Binasa puscăriei... găsindu-o Maria tu la o proastă stare, strămută, dărăpănată...* DOC. (A. 1804), ap. TDRG. *Veniturile obștei... se socotesc aceste: morile din Bărlad... binalele dinlăuntru, case și hanuri...* (Mold., 1816) URICARIUL, V, 203¹⁷. *Două zute [de] lei binasa morii...* (A. 1821), ap. ȘIO. *O bină... mai mult de lemn zidită*. DONICI, P. II, 23. *Să se înmulțesc și construcțiunile de binale de piatră*. I. IONESCU, D. 286. *Bină cu patru odăi, unde am putea să ședem chiar noi!* ALECSANDRI, 7. 288. *Legea electorală... sub cuoșt de venit fonciar, vârd între proprietarii de moși și pe acei care au un venit de la o bină sau de la o întreprindere industrială*. ap. MAIORESCU, D. I, 62. *In fiecare an, se clădesc sute de binale... și, în loc să scadă, chiriele cresc*. CARAGIALE, M. 93. *Ce păcat ar fi ca frumusețea lui de grădini... să rămâde orașului, care o s'o desființeze, ca să clădească cine știe ce bină pe acul loc!* BRĂTESCU-VOINȘTI, L. D. 213. *M'am oprit în fața unei binale*. SANDU-ALDEA, A. M. 113. *Lucează ca saloar la o bină*. [Cfr. și: *benă*: I. IONESCU, D. 112. În epoca fanariotă, există și turcismul *blnă-eminî* s. m. Inspector de clădiri. Cfr. ȘIO.]

— Din turc. *binâ*, idem.

BINĂ s. f. (A.-U. Germanism) v. scenă.

BINĂ-EMINÎ † s. m. v. bină.

BINAGIU s. m. *Entrepreneur de bâtiments*. — (Rar) Constructor (de binale). *Apo e; asta meșterul*

Dinco biingial mi-a ficut-o; a tencuit zitul de la poartă. CARAGIALE, T. II, 70/17.

— Derivat din *blăa*, prin suf. *-gia*.

BINĂRE, -Ă adj. (Aritm.) *Binaire*. — Care are 2 ca bază; compus din două unități. *Descompunerea combinațiilor binare.* POIU, p. 262.

— N. din lat. *binarius*, «a, -um „îndoit, dublu”.

BIND ț s. a. (Armata) *Etendari*, *drapeau*. — (Turcism literar; rar) Steag, drapel, stindard; cfr. *banieră*, *prapor*. *Și au început a bate în corturile Turcilor*, [In] *că și bindul de la cortul împăratesc l-au sfărmat* DOC. (a. 1715), ap. TDRG. [Plur. *-duri*.] — Din turc. *band*, idem. ȘIO.

BINDISI vb IV^a intrans. *S'inquieter* (de...), *se melle* cu *peine* (de...). — (În România; construit cu prep. de) A-î păsă cuivă (de ceva), a duce grijă, a se sînchisi (de...). CREANGĂ, GL. *Harap-alb și cu ai săi nici nu bindiseau de asta*. CREANGĂ, P. 251. *Și iar lăa mama nănașă din coardă și iar ne jnăpdeă; dar noi, par'că bindisem de asta!* id. A. 40.

BINE adv., s. m. Bine.

1. A dv. Stănd în opoziție cu rău, - exprimă, ca adverb, ceea ce înseamnă, ca adjectiv, bun: arată situația subiectivă a vorbitorului (față de ceva a. cineva) care e plăcută, favorabilă, mulțumitoare, satisfăcătoare, folositoare, avantajoasă, etc. *Lău' să se rîu, nu bine, Că n'am ascultat de nime, Ci-am făcut de capul meu și m'a bătut Dumnezee!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. *Vede bine* = are ochi buni. Tocmai din cauză că nu are un înțeles absolut, accepțiunile lui - variază de la caz la caz: *Am odată marfa* - = scump; *am cumpărat-o* - = ieftin. De aceea înțelesurile lui nu se pot înșira decât în cadrele unei clasificări mai generale: „scump” și „ieftin”, deși, în mod obiectiv, sînt două noțiuni diferite, opuse chiar. În cazul de față se cuprind în ideea mai largă „în mod avantajos”.

1^a. Așa cum își dorește cineva, spre mulțumirea sa. *Doamne, și mi-eră... Negrăt de bine!* COȘBUC, P. 128. *Nu i-a mers bine în acea zi*. CREANGĂ, P. 144. *Sfînta Dumnezee o primit-o... tot apă de bine* (= amabil, afabil, prietenește) ca și *surorile sale*. id. ib. 92. *Știu că ai s'o duci bine!* ISPIRESCU, L. 41. *Cătu-i lumea pe sub soare, Nu-i bine ca'n șezătoare, Că sînt fele și fcoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 414. *Pînă codru frunza și vine, Toți vecinici trădese bine*. id. ib. 289. *Cînd vei crede că ți-i bine, Să vie popa la tine*. id. ib. 265. *Tine la ade-căr și dreptate, și are să fie bine de dumnezee*. SEZ. II, 161/17. *Cum te sînși? Ce mai faci?* — *Bine. Bine ți-o făc!* = așa-ți trebuia. (Adesea în legătură cu de + part. subst.) *Aici e bine de dormit, de locuit*. (Adesea, în sfatură, gîndindu-ne la rezultat) *Nu-i bine să te pui coteu la cai albi și alungă la femei*. CREANGĂ, P. 107. *De la un datornic e bine să iei și un sac de paie*. ZANNE, P. V, 263. (Adesea, la comparativ, urmat de negațiune, arătîndu-se părărea de rău că s'a întâmplat ceva) *Mai bine să nu ți născut acela om!* CUV. D. BĂTE, II, 53; cfr. 328. *Și fost-ar fi mai bine Ca nici odată n'iafă! Să nu te vîd pe tine!* EMINESCU, P. 203. *Sînt* - = sînt sănătos. *A se face* - = a se înmăntoși; a trăi s. a. se areă - cu cineva - în raporturi de bună înțelegere, de prietenie; (constr. din urmă) (pop.) a fi în dragoste cu cineva. | *Nu ți-e* - = nu ești în toată firea. [Să vîri parii] *în firidă? Nu ți-e bine?* DULFU, ap. TDRG. - ca... = slavă Domnului ca... noroc că (cel puțin)... *Bine, încalle, că de acești nesocotii tineri... nu se află mulți în lume!* DRĂGHICI, R. 6. *Ducă-se și coge și tot, numai bine c'am scăpat de belet!* CREANGĂ, P. 68. *Bine, că n'a dat Dumnezee omului mai multe guri!* ZANNE, P. II, 167. *Decăt... mal* - (să) = mai de grabă prefer (să)... *Să nu... să dea în mînuie*

lor, ce mai bine va pieri acolo. ACSINTE URICARUL, LET. II, 163/17. *Decăt ciora pe par, mai bine erabia în palmă.* ZANNE, P. I, 415. *Decăt roabă Turcilor, Mai bine hrană peștilor!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 496.

2^a. Spre satisfacerea cuivă. (Satisfacția unei poște s. trebuințe trupești) *A măcat* - = mult, lucruri bune, s'a săturat; *a dormit* - = adănc, fără întreruperi, mult, s'a odihnit; *a trăit* - : în desfătări s. fără griji, fără neocuzuri. *Măncă bine și bea bine.* NECULCE, LET. II, 254/17. *Cînd dormea bărbatu-său mai bine, ca... CREANGĂ, P. 87. Haide, mîndră, după mine, Să te-nodă!* a trăi bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 118/17. (Satisfăcerea unui simț superior s. a unui sentiment de natură estetică) *Floarea miroasm-actorul cîntă, joacă* - = frumos, potrivit; *imi face* - = îmi procură un sentiment plăcut; *imi pare* - = mă bucur (cfr. *parere-de-bine*); *îți stă (s. șade)* - = i se potrivește, e (îmbrăcat) cu gust. *Mirosl... în loc de a face bine, ar fi adus omeștia!* KONAKI, P. 268. *Pareșuși cu cooda sfredel și cu beșe 'n loc de labă*. *Cum mai bine i se șede unui pareșuși de treabă.* EMINESCU, P. 192; cfr. 252. *Casa rămîne, nici fierbinte nici rece, cum e mai bine de dormit într'ina.* CREANGĂ, P. 251. *Harap-alb, aflînu-se cu părere-de-bine despre asta...* id. ib. 238. *În zadar mi te pași* (= gătoști) *bine*: *Mergi la joc, nu te ia nime*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 446. *Săraca mîndrușă mea, Să nu văz acum la ea, Doamne, bine i-ar pară!* id. 140. *Bine-i stă mîndrușă gîtală Cu veșmintele de la sătură, Dar mai bine i-ar șede*. *De-ar fi fosete de ea, ib. 421. Îmi pare bine de cunoștinși* (cfr. sînt vesel). (Satisfăcerea opiniei publice) *Se poartă* - = cuvîncios, cum se cade, etc. la locul lui. *Chic-nisest și bine obîduștie!* BIBLIA (1688), 7/pr. 43. *Lău-mă, mîndrușă în casă...* = Bucuros mi te-oiu lăa. *Ducă bine te-i purtă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 375. *Șezi* - ! = stai liniștit, astîmpără-te, poartă-te cuvîncios!

3^a. Spre folosul (avantajul, profitul) cuivă. *Să neguțitoreașcă cu dînsa mai bine decăt cu aurul.* BIBLIA (1688), 3/pr. 47. *Păstreaș'o, că ți-a prinde bine la nevoie!* CREANGĂ, P. 91. | P. ext. *Lesne, ușor. Aluc un cofal de vin, ca să meargă plăcîncite acesta mai bine pe păt.* † A sta - = a fi avut. *Pînă au început Turcii a se îngolți, sta coroco bine și bieșii Moldoveni.* NECULCE, LET. II, 355/17. *Îmi vine* - = îmi o îndemănă, mi se potrivește. *Nu știu cum îi veni bine fetei... și-i rețed capul.* ISPIRESCU, L. 28. *Îmi prinde* - = mi-o de folos la o trebuință. *Acel Cerchez... le-a prins mai bine decăt mi de puști de bani.* NECULCE, LET. II, 271/17. *De-am fost răi, tu ni-i iertă, căci și rîul odată-odată prinde bine la ceo.* CREANGĂ, P. 275. *Însuratură de tînăr și mîncarea (mîncarea?) de dimineață mare bine prinde.* ZANNE, P. IV, 398.

4^a. Vrednic de aprobarea cuivă. *Faci* - = lucrezi înțelegeste; - zici - = grăoști adevărat. *Bravo, Robinson, bine faci că nu te arăși mic la suflet!* DRĂGHICI, R. 91. *Vere, nu faci bine ceea ce faci!* CREANGĂ, P. 209. *Bine ai făcut de ți-ai luat calul asta.* ISPIRESCU, L. 18. *Bine zice prietenul meu, că sînt oameni meșii a fi, că vor trăi, înșelați de demni.* C. NEGRUZZI, I, 66. *Bine a zis cine-a zis...* CREANGĂ, P. 148, 296, etc. *Că bine zici, mamă; iacă, mie nu mi-a venit în cap de una ca asta.* id. 87. *Bine zice moș Arointe: Vai de cap unde nu-i mînt!* ZANNE, P. VI, 16. (Sorește spre aprobare, mai ales cînd vrem să arătăm că ne învoim cu cele auzite s. că am priceput cele ce ni s'au spus) *Acei auzi?* — *Bine.* C. NEGRUZZI, I, 66. *Vreac să mă duc... să-i spun ceva...* — *Bine, Ioane, du-te.* CREANGĂ, P. 313. *Ba - că nu!* = se înțolego, înștețe (că da), de coger | *Măi Buzilă, mi se pare că tu ești toată pricina gîlcoșei...* — *„Ba bine că nu!” zise Ochilă.* id. 124. (Spre aprobarea unei îndrăznețe sau alternative, prin Mold., și sub forma: - de -) *De-*

primi, bine, iar de n'ar primi, s'or bate. NECULCE, LET. II, 436/12. De-oiu putea face ceva, bine de bine, iară de nu, mi-i crede și dumneața. CREANGĂ, P. 172. (Admitem cele spusе, însă numai în parte, exprimând în același timp nedomirirea ce ne-a rămas: dar - s. -, dar...). Bine, dar cu ce chip poate cineva să se facă într'acel chip? DRĂGHICI, R. 156. Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ți dau un astfel de lucru? IPSIRESCU, L. 2. Bine, bastonul pentru pipă, dar felinarul, pentru ce trebuință? id., ap. TDRG. - că... dar... = admit că... dar...; las că... dar. (In pro. concessive). Bine că nu vrea să-mi plătească datoria, dar nu-mi dă nici bună ziua! El - ! (modern, după fran. „eh bien !”) Ei bine, cum fi se pare? COSTINESCU. Ei bine (= fie, așa o), sănt cinovat, pedepsește-mă! (Repetat, servește spre a face pe cineva atent la urmările role ale unei acțiuni) Bine, bine! cereați voi marea cu degetul, dar ia să vedem, cum i-ți da de fund? CREANGĂ, P. 260. (La comparativ, când revinim asupra unei hotărâri, sau o înlăturăm, fiind-că alta ne pare preferabilă, cfr. ba) Citește, ticloșule, sau - mai bine - las' să fi-i citeșc eu! C. NEGRUZZI, I, 22. O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau, mai bine zicând, o întâmpinare de combătut. MAIORESCU, CR. I, 71.

5°. (În legătură cu verbele apercipiunii, ale distingerei, etc.) Lîmpede, lîmuri, clar, deslușit, distinct, exact; cum trebuie. Numai la judecări nu prea putea înuș sama bine. NECULCE, LET. II, 333/12. Plopii! Mă cunosc ei bine, de copil. COȘBUC, P. 125. Măcar că e așa de întuneric, deosebec tare bine firele de mac din cele de năip. CREANGĂ, P. 263. Uită-te bine și vezi cum îmi fac semn. id. ib. 57. Se păzea și el destul de bine. IPSIRESCU, L. 18. Da ochii or fost la tine, Să fi luat seama bine cu cine te împeri. JARNIK-BĂRSEANU, D. 171. Să-ți aduci bine aminte. id. 118. Eu strig, mândra nu m'auide. - Ba, zău, bade, aud bine, Dar nu pot veni la tine! id. 56. | P. ext. Corect, desăvârșit. Apoi mă miezram eu, de ce corbești așa de bine moldovenete! CREANGĂ, P. 129. † A vedea - = a recunoaște; a observa. O, poet, vād prea bine Că minciuna pentru tine E neprețuit odor! ALECSANDRI, P. I, 211. Harap-alb vede el bine unde merge treaba. CREANGĂ, P. 219. Eu vād bine, măi ortace, Că mea ibonnică-ți place. JARNIK-BĂRSEANU, D. 387. Vezi - (că...) = firește, negreșit. Vii cu noi? - Vezi bine (că viu)! A ști - = a ști mai dinainte, a fi informat exact, a avea cunoștință de...; a fi convins. E ludei întru nemică nu-i obidiții, ca (- precum) în tu bire ști. COD. VOR. 67/12. Tă-am fost dragă, știu eu bine! COȘBUC, R. 11. Tă, bade, știu-ai bine Că nu-s frumoașă ca tine; Ce, foc, ai cătat la mine? JARNIK-BĂRSEANU, D. 271. Să știu (de) bine că... = măcar să... Să știu bine că mă duc la mânăstire, pâne și sare cu eu mai mânănc! CARAGIALE, ap. TDRG. Să știu de bine că ajung la sapă de lemn, și tot nu-mi iau feciorul de la înecătură. (Brașov). (Expresie modernă, după fran. „bien entendu”) - n'țeles = se'n'țeleg! de sigur, firește! Bine'nfeles că ficcar poziție nouă... FANTU, FR. 96.

6°. De tot, de-a-binele (cum se cade, cu temelu, cu de-amănuntul, strâns, etc.); după negotație; (încă) nu... (= nicl...) = abia, nici chiar de toate, deplin... Cugăla bine! (= gândește-te și răzgândește-te!) DOSOFTEIU, PS. 40. Lești însă bine din fară nu țeghe... URECHE, LET. I, 150/12. Nu s'au plinit bine nici trei săptămâni... N. COSTIN, LET. II, 44/12. Iară boierii... bine n'au agiuns la Udrii, numai s'au și ridicat zurbă mare. NECULCE, LET. II, 306/12. Se luminează bine de zid. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 318/12. Grănduri, Ce-au cuprins tot universul, încap bine'n patru scânduri. EMINESCU, P. 225. Oiu clătări ploca bine (= de repetate ori) și-oiu umplă-o cu apă. CREANGĂ, P. 204. Așteptară până să moară bine. IPSIRESCU, L. 26. Să te fi bine și în scări! id. ib. 7. Nu te'ncinge, mândro, lat... Că te'ncige strâns și bine. JARNIK-

BĂRSEANU, D. 254. Bate, Doamne, pe'mpărăitul, Că mi-a căldnit bărbatul, Dar nu-l-a căldnit bine, C'am auzit că iar vine. ib. 411. (Adesea, sub formele) Cum e mai - s. (Mold.) ca mai - . O furat fata ca mai bine. ALECSANDRI, ap. TDRG. Se depărtează de drum și se rădăsc cum e mai bine. STĂNCESCU, lb. | Tare, mult. Încă mi bine le plăcuș vinul cel cu pelin. NECULCE, LET. II, 348/12. Pătindu-i bine... C. NEGRUZZI, I, 143. Știu că vă dragostii bine! CREANGĂ, P. 132. Ei, că bine mi te-am căptșit! id. 206. Mândruică, ochii tăi, Bine seamănă cu-o măi mei! JARNIK-BĂRSEANU, D. 402. Atunci al nostru împărat Foarte bine s'a bucurat. SEVASTOS, X. 102/12. (Adesea repetat) I-a sărutat bine-bine mâintele și fruntea. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 233. L-au apucat și l-au îmblătit bine-bine. SBIERA, P. 289/12; cfr. 59/12. (Întârî prin alte cuvinte) O leagău bine-hă la răni. GORJAN, H. II, 127. Dacă te-ai potrivit tu acestora, îi finea mult și bine pe mânăuca ferăți. CREANGĂ, P. 23. Dorceai tu mîl și bine, Harap-alb, de nu eram eu, o. P. 279. Și mânăncă fata la plăcinte, și mânăncă hăt bine! id. ib. 290; cfr. 157. Vara trece, toamna vine, Pică frunza toată bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 192. † Dint'r' o sută, de scăpă unul, eră bine (= mult, lucru mare, putea fi multumit). NECULCE, LET. II, 288/12. A pune - pe cinecă = a-l pune negri; a-l da gata. „Vād, făt'u'mieu", zise Mama pădurii, „că ești tare sîrăvit și, cu toată mătrestia mea, nu te putiu pune bine”. MERA, L. B. 24. Te putiu eu bine la stăpănu-tă!

7°. Spec. (În legătură cu noțiuni temporale s. cantitative) Mai - = mai mult. Sânt mai bine de o mie condacele ce au făcut Scinția-sa. DOSOFTEIU, V. S. 39. Au murit oastea mai bine de giunătăți. NECULCE, LET. II, 264/12; cfr. 448/12. Este datoara fara cu vreo două zile și mai bine de punți. ANTIM, P. XXVIII/12. Eră de un cot și mai bine. ODORESCU, III, 46/12. N'am dat ochii cu Valcea De-i mai bine de un an. TEODORESCU, P. 551.

† Bine-rău (de -, de rău) = când mai bine, când mai rău; cum dă Dumnezeu, cum s'o putea, după putință. A se organiza bine-rău, a se întări prin't-un sâmbure de administrație... HASDEU, I. C. S. Actele civile se înscamă, de bine, de rău... I. IONESCUC, M. 192/12. (În glumă) Ce e - nu e rău. Eu cred că ce e bine nu e rău: Dănilă face, Dănilă trebe să deșafac! CREANGĂ, P. 46. | (Formule de salut) - al venit (sănătos)! (răspuns) - te-am găsit (sănătos), † - -a-i fi (plur. bine-ați fi, scurtat bine-ați, de unde cuvântul binețe). Seamnele terțăciuni sânt acoste... de vor mână cu au vorbi împreună, sau de vor zice bine-ași fi unul altuia. PRAVILA (1652). Ce dorice Bine-ași fi zice binețu! unu altuia. PRAVILA MOLD. 133. † Și drumeții să nu le grătască: - Bini-ași fi, Dumnezău să sporască. DOSOFTEIU, PS. 446 (= benedictio domini super vos). Din rost în'ți delceți bini-ași, de mă'nblăndești. id. lb. 199. Bine v'am găsit, bādă! - Bine-ai venit, frate Dănilă! CREANGĂ, P. 44; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 146. Orice gâd ai împărate, și ortem vei fi sosit, Că sântem încă pe pace, eu îți zic: bine-ai venit! EMINESCU, P. 238. | (Substantivat). Când soșete solul... se face slobozira de toate tunurile, în chip de bine-ai venit! GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 322/12.

II. Predicativ.

1°. (Rar; elliptic, în urma omisiunii adjectivului predicativ) Bun. Toate sânt prea bine (făcute) câte-au făcut Ziditiorul. KONAKI, P. 273.

2°. (Modern, după fran.) Care se prezintă bine, având o înfățișare frumoasă. Și iarăși acest dumnezeesc soare de curșie și lumină înalbește și auroșe tot orașul, care niciodată nu mi s'a părut mai bine decât acuma. IORGA, N. R. B. 206.

III. Substantivat.

1°. Ceea ce aduce cuivă mulțumire, satisfacție, folos, avantaj, etc.; (stare de) mulțumire, noroc, în-

destulare, belșug; viață fericită, trai-bun, etc. *Pă-
cătoși caotă numai lumii și binelui ei.* VARLAAM,
C. 15. *Scoțedă că poate să i se întoarcă iară spre
bine treble.* NECULCE, LET. II, 316^{1/2}. *În împăcarea
aceasta nu aștepta trau binе.* C. NEGRUZZI, I, 150.
*Dare- ar Domnul Dumnezeu Să i se întoarcă tot în
bine.* ALECSANDRI, P. 1, 7. *Harop-alb... mulțimește
lui Dumnezeu, și de bine și de rău.* CREANGĂ, P.
223. *Mă voi încrede... fratelui tău... după-ce-mi
va dovedi că-mi vrea binele.* IPIRESCU, L. 21 (cfr.
binele, Iubescă-le boalele! JARNIK-BĂRSEANU, D.
259. *Binetele mieu din fetie, Nu-i diac să-l poată
scrie.* Ib. 176. *Dragul mieu, binele mieu!* Ib. 336.
Să trăiești în bine și'n îndestulare. SBIERA, P. 23^{1/2}.
Unde-i bine, nu-i de mine; unde-i rău, hop și eu.
PAMPIL, J. II. *De când binele = ca'n vremea veche,
de demult.* Ib. (Modern) *Binetele public s. obșteșc.*
‡ Cu = norocos, în pace, cu fericire (mai ales ca
formulă de urat și salutată, ca și): Să anzim de - !
(și ca) *Dă, Doamne,* - (acesta din urmă, adesea cu
înțelesul de: 'înțe, n'ai grăi! *Îți doresc întoar-
cereșu cu bine.* DRĂGHICI, R. 93^{1/2}. *Noroc bun să dea
Dumnezeu!... și la anu' cu bine!* ALECSANDRI, T.
673. O, rămdă, rămdă cu bine! EMINESCU, P. 72 (cfr.
rămas-bun). *Am bună nădejde să isprăvesc cu
bine slujba.* IPIRESCU, L. 19. *După aceasta se începe
nunta, și-apoi dă, Doamne, bine!* Lumea de pe lume
s'a strâns de pricea. CREANGĂ, P. 279. | Să-ți fie
de - ! = (urare, mai cu seamă celui care a strănutat).
Să-ți fie de bine. *Măria Ta!* C. NEGRUZZI, I, 163.
(Și ironic) *Nu vrei să mă mai cunoști? Să-ți fie
ce bine!* † (Jur) în - le culva = în favoarea culvă.
Femeia nici odinioară nu piarole, acând făcută ipoti-
chici (= hipotecă) în binele bărbatului său. PRĂVILA
(1814), 111.

2°. Faptă bună, binefacere, (p. ext.) ajutor, (per-
sonificat) binefacător. *Cela ce și bira a face, și
nu face, păcat lui iaste.* COD. VOR. 131^{1/2}. *Cunoscu
pre Dumnezeu că iaste binele.* BIBLIA (1688), 6 pr.^{1/2}.
*Făcuse mare bine lui Iordachi Rusel, de-i scoose
de la închisoare.* NECULCE, LET. II, 316^{1/2}. (Alte
exemplu subț face A, III, 1°, c.)

3°. Bunăvoință, blândete, (în locuțiunile.) (Mold.)
Cu = cu bunăvoință, binevoitor, afabil, îndatoritor.
Dumnezeu, cu mi-ești cu-bine. DOSOFTEIU, fs. 16.
*Și eră tuturor cu bine; și nu eră nici un boier în
preșis sau în minciuni la acest Domn.* NECULCE,
LET. II, 212^{1/2}. *Ți-aș trimete, n'am pe unde, Că n'am
pe nime cu bine, S'o aducă pân' la tine.* ȘEZ. III, 159^{1/2}.
Cu - le (rar: în de -) = cu bineșorul, cu blândete.
*Ilanus în de bine, cu fal de fal de cuncte, și pe urmă
l' intrabu din ce parte de loc este.* GORJAN, II, IV,
40^{1/2}. *De-ai fi venit cu binele... poate m'aș fi înduple-
cat.* IPIRESCU, L. 76. *Ase luă eu - le pe lângă cineșu;*
cu vorbe bune, cu lingușiri. (Pentru construcții ana-
loge la Neogreci și la Albanozi, cfr. PAPAHIAGI, P.
A. nr. 139). A luă (pe cineva s. culvă ceva) în (s. a)
nume de - (după opusul: în s. a nume de rău) = a
primi, a se arată binevoitor și mulțumit cu cineva.
*Toată curtea împărătească luă în nume de bine pe
această găndrească pentru vrednicia și curățenia ei.*
IPIRESCU, ap. TDRG; cfr. SANDU-ALDEA, A. M. 180.
*În a-nume-de-bine, jupâne ginere, un cal de la socru
mie!* (Dar de nuntă, la Brașov). A vorbi (s. grăi)
pe cineva de - = a vorbi bine despre el, lăudân-
du-l. *Îl grăesc de bine.* DOSOFTEIU, fs. 32. *Încotro
se întorced vizitil, tot de bine îl grăeș pe Brâncu-
vanul-voed.* NECULCE, LET. II, 275.

4°. Semn bun (numai în loc): a-bine. Parcă nu
faceși a-bine, de nu v'oi mă astămpărăi drăcul nici
la vremea asta! CREANGĂ, P. 254. *Cândi găina cântă
coșoște, nu-i a-bine.* ZANNE, P. 1, 476. *Nu tragi
a-bine cu asemenea purtări!*

5°. (Rar, materializat) Bun, avere, bogăție. *ȚIPLA,
P. P. Au încercat pe calul său... mulțime de bine,
cât au putut.* SBIERA, P. 65^{1/2}. *Tot oșu bea! Cât*

bine l-am, Știu că nu l-oșu bea 'nt'r'un an. HUD,
P. P. 55.

[Plur. neintrebunțat, excepțional: binuri. Când...
te folănești în binuri, atunci te mărește. JIPESCU,
O. 131^{1/2}. Incolo înlocuit prin *fapte bune, bunătați*,
mai ales prin *binuri*: *Binurile și relele acestei vieți.*
COSTINESCU.]

‡ De-a = de tot, cum se cade, bine (I, 6°). *Simte
el singur cum se mulță dererile, ba ici, ba colo, până
lasă pe om de-a binele.* LEON, MED. 153. *Eu și deac,
de mi-a ajutat Dumnezeu, pe după ameză, să-ți pun
de-a binele noră în Piatră.* CREANGĂ, P. 115. *Odată,
chiar murise el de-a binele, dar cu rugăciuni și mi-
lostenii scăpă.* ȘEZ. II, 159^{1/2}. *Vinerea e cea mai sfântă
zi de peste săptămână; cine poate s'o poasească de-a
binele - să nu mânănce de loc - , aceluia îi merge
bine.* ȘEZ. III, 200^{1/2}. *Afară se întunecă de-a (U) bi-
nelo.* SADOVEANU, P. 8 b. 61; cfr. M. 116. | (Modern,
după fran. homme de bien) *Om de - =* care practică
binele, care face milostenii. ALECSANDRI, P. 1, 198.

IV. Atributiv, și ca element de compoziție.

1°. Adverbul - are funcția de a se desface lesne
de noțiunea verbală a propoziției, spre a se alipi pe
lângă cuvântul predicativ, ca un fol de atribut al
acestui. *Acest puiu este fript bine devine.* *Acest
puiu este bine fript:* ideea *bine fript* se poate des-
lipi cu totul din poziția predicativă: *Un puiu bine
fript este gustos.* Unele din aceste combinațiuni între
adverbul - și adjectivul-participiul devin apoi sta-
bile, dând naștere unor cuvinte compuse: *bine-făcut*
nu mai însemnează numai: „care e făcut bine”, ci și
„frumos (la trup), chipeș”, etc. (expresia se găsește și
la Neogreci. PAPAHIAGI, P. A. nr. 142). Numărul lor
crește, în parte, și prin traducerea unor formațiuni
frantuzeză, ca „bien-levé”: *bine-crescut* (= cu pur-
tări bune) (alături de înțelesul popular: „de statură
frumoasă”). Exemple: *Banca națională a României
scontesează numai cambii cu trei credituri ale unor
persoane sau firme solide și bine acreditate.* PANTU,
FR. 49. *Un fecior voinic, îndrăgăș și bine crescut.*
MARIAN, T. 108. *Lucrări bine compânșite.* MARCO-
VICI, D. 13^{1/2}. *Frumos și bine făcut, el n'a avut
multă greutate a câștiga inima ei.* C. NEGRUZZI,
I, 21. *Un juse bine îmbrăcat* (= cu gust, fran. bien
mis). *Spune tu ce ești coi... cu rămătu bine cre-
diat* (= sigur, convins) c.ă... ODOBRESCU, III, 19^{1/2}.
Fii bine încredințat, că n'are să știe nici pământul.
CREANGĂ, P. 171. *Nunai despotismul e bine îndrăit.*
ALEXANDRESCU, M. 5. *Sper că vren cîteva exem-
ple din aceste anecdote vor fi bineprimite* (= bineve-
nite, traducând pe germ. „willkommen”). MARIAN, O.
II, 33. *Pentru vecinica pomenirea lucrului bine pur-
tat.* CANTEMIR, HR. 160^{1/2}. *Bine-văzut* (= fran. bien
vu) = care se bucură de considerația obștească, stimat.
Binevenit (= fran. bienvenu) = a cărui sosire îți
procură plăcere s. care vine tosmă la vreme, când ai
trebunță de el, care-ți prinde bine.

2°. În legătură cu un adjectiv verbal. *Urechii bine
ascultătoare* (care ascultă cu luare-a-minte, care
urmoază sfaturile) am aflat. CANTEMIR, IST. 86.
Limba bine vorcitoroare mult poate. Id. Ib. 109. *Miroși
Domnul mirosire bine-mirositoare* (care mirosoase
bine, parfumată). BIBLIA (1688), 6. *Un mănunchiu
de flori bine-mirositoare.* IPIRESCU, L. 39. *Acesta
fuss... lor și stăpănil și bineșfăituroil* (= sfetnic
bun, purtător). KONAKI, P. 301. *Prea mândrie...
biresupnetoare.* COD. VOR. 126^{1/2}. (= îngăduitoare.
N. TESTAMENT, 1648).

3°. (Invechit) În legătură cu adjective. *Stăhuri
asupra stemei bine credincioșului* (= evlavios, prav-
oslavnic) *Alexandru-voeod.* MINEIUL (1776), 2, pr.;
cfr. 68^{1/2}; URICARIU, I, 300^{1/2}. *Purtau domol da-
rurile... binecredincioșilor Domni de odinioară.*
SADOVEANU, SĂM. V. 336. *Pe mine mă numește bine-
norocit* (traducere neobișnuită a lui „bienheu-
reux”). GORJAN, II, II, 4. *Lesne poate fi bine norocos.*
ȚICHINDEAL, P. 102. *Bine-înțeleptă.* MARDARIE, L.

2693. *Stea acându-te pe tine, bine-slăvitul propoveditoriu*. MINEIUL (1776), 135^v.

4^e. În legătură cu verbe. (Forme literare, cele mai multe neîntrebuinate; traduceri din alte limbi) Te cu bine călători (grec. εὐδοκίαι = îți va da drum fericit) *Domnul*. BIBLIA (1688), 263, *r*. *Pre ospeși mai întăiu foarte i-au înfruntat, iară după aceea i-au bine-dăruit*. SINGAL, HR I, 2^v/₂₀. *A bineemeritat de la patrie*. ALECSANDRII, T. 697. *Florile lămăiei... tot aerul îl bine mireasma* (= parfumă) cu mirosul lor. TICHINDEAL, *v*. 270. *Bine plăcu* (grecian) lui Dumnezău. NOE. BIBLIA (1688), 4, 2; cfr. MINEIUL (1776), 157^v/₂. *Nu este cu puțință a bine plăcu* (frantuzism) lui Dumnezău. MARCOVICI, D. 327. *Să neștre biresulelează*, să cânte. COD. VOR. 134⁴ (= veselu-i cineva, cântă-va. N. TESTAMENT, 1648; veseleaște-se cineva? cânte! BIBLIA, 1688; slavism: blagoduchovali). *I-au ieșit cu toții înainte, de I-au binevenit* (s. în Transilv. *benefecant* = I-au urt bunăvoinre; germanism: bewillkomm(n)en). SBIERA, P. 70^v/₂₂. *Toți cei drepți care bine au vieșat* (au trăit ca oameni buni) *în lume*. BIBLIA (1688), 6 pr.₁₂₂.

5^e. Ț în legătură cu substantive. *Și luă păharul și bineaur* (= uraro de bine) *deade* lor. TETRAEV. (1574), 247.

6^e. Substantivul - apare de asemenea ca elementul dintr-o compoziție cu câteva verbe al căror complement drept este. (Toate aceste cuvinte aparțin limbii bisericești și sânt traduceri din alte limbi; unele din ele au intrat însă în limba comună: *binecucântă*, *bineface*, *binecești* v. c.)

— Din lat. bene, idem.

BINEAȚI: interj. v. bine.

BINEC Ț s. m. *Cheval de selle*. — (Turcism; rar) Cal de călărie. *Grigorie Ghica... au poruncit să-i tragă binecul și, încălcând, s'au dus*. DRĂGHICI, ap. TDRG. [Derivat (turc. binekötayg): binecăt s. a. Piatra pe care călăreșul se urcă încălcând. DOC. (a. 1782), ap. ȘIO.]

— Din turc. binek, idem.

BINECREȚINCIOS, -OĂȘĂ Ț adj., subst. v. bine.

BINECĂȘ Ț s. a. v. binec.

BINECĂVĂNTĂ vb. [8e, 1^a. *Bénir*. 2^a. -, *gratifier*. 3e. -, *glorifier*.

1^a. (Cu deosebire despre preoți s. despre părinți) A invocă ocrotirea divină asupra cuiw, a blagoslovi (adesea în opoziție cu a blestemă). *Binecăvintăză-mă, tată, și rămăi sănătoși*! CREANGĂ, P. 274. *Au scos Dumnezău din curte afară ps Țigan... și ps boier... și binecăvintându-i cu mâna, s'au prifăcut amândoi în doi stâlpi de piatră*. SBIERA, P. 164^v/₁₄.

2^a. (Despre Dumnezău) A da ajutorul ceresc, a trimete ferice (noroc, etc.) asupra cuiw. *Dumnezăule... mă binecăvintăză, milostivește părinte*! DRĂGHICI, R. 61. | (Germanisme, după „segnen”, „im gesegneten Zustande“) *Dumnezău m'au binecăvintat cu o mulțime de copii*, SBIERA, P. 188^v/₁₀. *A fi în stare binecăvintată* (despre femei) = înscărinată. MARIAN, NA. 10. *Impărinteasă tânără — pat aurit, însă pustiu și nebinecăvintat* (nefecund). EMINESCU, N. 3.

3^a. A lăuda, a slăvi, a ferici, a preamări. *Să binecăvintăze în toată vremea pre Domnul*. BIBLIA (1688), 8 pr.₁₂₂. *Fie numele Domnului binecăvintat, de acum și până în vecl*. ANTIM, P. XXVII^v/₂₁. *Cântări sfinte binecăvintăză tubirea lui*, MARCOVICI, D. 2.

4^a. (Numai sub forma adj.-part.) Întemeiat, îndreptățit, admisibil; (despre un remediu) care produce efectul dorit, eficeac, salutar. *Toate ticloșile ce ni se înlămpăi urmeză după voința lui Dumnezău, pentru binecăvintăte pricinii*. DRĂGHICI, R. 117. *Mustrări binecăvintăte și potricole cu greșale*

noastre. MARCOVICI, D. 4^v/₁₁. *Tot culegând la buruieni și făcând la experiențe, am pus mâna pe un leac binecăvintat*. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Căued, motiv binecăvintat*.

[Prez. *binecăvintăz, -vânt și Ț -vintăz*. *Binecăvintă, părinte!* | (Cele două elemente ale compoziției pot fi despărțite prin pron. pers.) *Stăpânul vitreg vă lovește, Dar cerul bine vă cucântă*! GOGA, P. 8. *Pre tine, Doamne, bine te cucântăm!* | Derivate: *binecăvintător, -oare* adj.; (rar) *binecăvintat* s. a., (mai ales) *binecăvintăre* s. f. (cfr. blagoslovenie, benedictiune, Ț urăciune). *Cerescule părinte... cărsă binecăvintăre la preste părinții miei*, DRĂGHICI, R. 89. *Binecăvintăre patriei* vă va deschide porțile nemuririi. MARCOVICI, C. 23^v/₂₀. *Mă întocăvintăz de binecăvintări, până ce mă pierduri din ochi*. C. NEGRUZZI, I. 300. *Îngemur-chind amândoi dinaintea împăratului Verde, își jură credință unul altuia, primind binecăvintăre de la dînsul și împădășia totodată*. CREANGĂ, P. 279. *Binecăvintăre părinților întărește casele fiilor*. ÎSPIRESCU, L. 291.]

— Compus din bine și cucântă, după modelle streine (grec. εὐχαριστῶν, paleosl. *blagosloviti*, lat. *benedicere*).

BINEFĂCĂTOR, -OĂRE adj., subst. *Bienfaisant*. *Benefăcitor*. — Care face bine, care da ajutor altora. *făcător-de-bine*. *Lauda binefăcătorilor*. COD. VOR. 148²/₂ (= εὐχαριστοῦν). *Până într-o mic bene făcătoriu*. PALIA (1582), ap. COR. 80. *Ce cum face acum și noi pentru binefăcătorul nostru?* ÎSPIRESCU, L. 330. *Ce binefăcător e aerul de munte!*

— Compus din bine și făcător, după modelle streine.

BINEFĂCĂ Ț vb. III. *Faire du bien*. — A face bine altora. *Se binefăcându și chinându răbdă-vreși, această caște bunăte de la Dumnezău*. COD. VOR. 149²/₂ (= εὐχαριστοῦντες). *Domnul binefăcă*. CORESI, ps. 325 (= benefeciti).

— Compus din bine și face, după modelle streine (grec. εὐχαριστῶν, εὐχαριστοῦν, paleosl. *blagotvoriti*, lat. *beneficere*).

BINEFĂCĂRE s f. 1^a. *Bienfaisance, bonne oeuvre*. 2^a. *Bienfait*.

1^a. Acțiunea de a face bine, de a da ajutor altora, facere-de-bine (cfr. filantropie). *Acest bărbat s'a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vr'o... binefacere particulară*. C. NEGRUZZI, I. 313. *Contractul gratuit sau de binefacere este acela, în care una din părți voeste a procura, fără echivalență, un avantajiu celuilalt*. HAMANGIU, C. C. 222. *Societate de binefacere* (după fran. societé de bienfaisance).

2^a. Faptă bună, bine s. ajutor dat altuia, facere-de-bine. *Nu știă, unde I-ar găsi, ce să-i mulțamească pentru atâtea binefaceri ce primise de la dînsul*. CREANGĂ, P. 178^v/₉. *Nedreptățile scrie-to pe nisip, iar binefacerile pe marmură*. ZANNE, P. V, 439. | (Modern, după fran. s. după germ. „Wohltat“) *Binefacerile științie*: foloasele ce le aduce căntăre. *Acasă are curat e o adecărată binefacere!* Ț și: *bu-năfacere, binefăptă*: *Se pridădeacă sufletul său întru bunăfacere*. COD. VOR. 162²/₂ (= puo-și sufletele lor cu facere bună. BIBLIA, 1688). *Agonistă de toată bunăfacere*. DOSOFTEIU, ACAT. (1673), 42 r. *Uitără binefapta lui*. CORESI, ps. 208.]

— Compus din bine și facere, după modelle streine (grec. εὐχαριστῶν, paleosl. *blagoteorjenje*; la cei noi, după lat. *benefactum, beneficentia* și după fran.)

BINEFĂPTĂ Ț s. f. v. binefacere.

BINEÎNVOI Ț vb. IV^a v. binevoi.

BINEMERITĂ vb. I^a } v. bine.

BINEPLĂCĂ Ț vb. II j } v. bine.

BINEȘOR adv. v. bineșor.

BINESUFLEȚĂ † vb. I^a v. bine.
BINETȚ s. a. v. binețe.

BINETE s. f. plur. tant. *Salutations.* — (Transilv.) Urări de bine pe care le face cineva salutând pe altul, (cuvinte de) salutare. (În legătură cu a da, rar cu a face). *Și mergând la împăratul, îi-au dat binefele șINGAI, III, I, 175/2. După ce-și făcură astfel binefele cuvenite, înaintară spre scrierile casei. SLAVIC, N. 93. Și-au dat binefe și-au tăcut. COȘBUC, F. 70. Arând pe cel hotăr, iată vine la el un moșneg: „Bun lucru, îndalăte împărate!” — Moșnegul dete alică binefe. HETEGANUL, P. IV, 28/21; cfr. MERA, B. 255. Dând binefe, zic: — Tot noroc bun să vă dea Dumnezeu! MARIAN, N. 120. [Singular nou: bineț s. a. PAMFILE, C. (cu plur. binefuri). După câteva binefuri... DELAVRANCEA, TRUB. 147.]*

— Interjecțiunea bineăț!, substantivată.

BINEȚĂ † s. f., **BINEVENI** vb. IV^a, **BINEVENIT-**, -ă adj. v. bine.

BINEVESTI † vb. IV^a. *Prôcher l'Évangile.* — A vesti în lume s. a. predică evanghelia, a propovădui. *Spre aceasta morților binevesti-ă. COD. VOI. 158/1; (— pentru aceea și morților propovedia au fost evanghelia. N. TESTAMENT, 1648). Acesta ioste graul binevestit întru noi. Ib. 144/2. Tu te du cu coporul tău în Vavilon, binevestindu-le pând-i voiu întoarce. DOSOFTEIU, V. S. 105/2; cfr. I. 32. Se duce la orașele lui Ticeria, binevestindu-i. MINEUL (1776), 88/1. [Și: † binevestii CORESI, E. 210. | Derivat: binevestitor, -oare adj.]*

— Compus din bine și vesti (după paleosl. *blagovestiti*, grec. *εὐαγγελίζω*).

BINEVESTI † vb. IV^a v. binevesti.

BINEVOI vb. IV^a. *Vouloir bien, daigner.* — (Depsre Dumnezeu, capete încoronate s. persoane mai sus puse decât vorbitorul) A voi (să faci ceva) cu condescendență s. încuviințând rugămintea cuiă (unui inferior), a avea bunățate de a.; cfr. a se milostivi, a se îndură. (Construit de obicei cu o prop. obiectivă) *Să bine veri, Doamne, să mă izbăvești. CORESI, PS. 106. Bine tru să i să nască matca Scin-fii-sale. DOSOFTEIU, V. S. 204/2; (bine vrândă să...). Ib. 205. Vai binecui a luă lucrul asupra Domnii-fiate. BARAC, T. 51. Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la cinei ceasuri. C. NEGRUZZI, I, 53. (Ca formulă de încheiere, la scrisori s. petițiuni) *Binevoici a primi expresia deosebită mele considerațiuni. (Adesea ironic) Bine voogă a mă uită și a nu-mi mai scrie. C. NEGRUZZI, I, 25. A desfigură pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce... ODOBESCU, III, 21/1. (În traduceri vechi, din grecoște (*εὐνοία*)) sau din slavonește (*blagovoliti*)). se găsește și alte construcții: absolut. *Derept el binevoim. PALLA (1582), ap. OCR; cfr. BIBLIA (1688), 16, 21; trans. Binevut-ai, Doamne, pământul tău. CORESI, PS. 232; cfr. BIBLIA (1688), 369; cu dativul. Bine vei vrea mie. BIBLIA (1688), 25; cu prep. [Dumnezeu] au binevut întru mine. Ib. 238, 1; refl. Solomon să bine tru, și ascultară lui tot Izrauil. Ib. 307, 1. | Cele două elemente ale compoziției pot fi despărțite prin verbul ajutător. A se face om, bine au voit. MINEUL (1776), 195/1. | Și: † binevrea vb. II; † binevoiu vb. IV^a. Pre pârintele luminilor... rugați, pentru-ca să binevoiască... a scăvâși. CANTEMIR, HR. 52.]***

— Compus din bine și voi (vrea), după modelle streine.

BINEVOINȚĂ † s. f. = bunăvointă. *Vine buna cunoștință Lângă dragostea firească s'anine binevointă. KONAKI, P. 295.*

— Compus din bine și voiață, după fran. *bienveillance*.

BINEVOITÔR, -OĂRE adj., subst. *Bienveillant. Protecteur.* — Adj. Cel care se arată cu bunăvoiață față de altcineva (un inferior). *Pricivri, cuvinte binevoitoare. Concertul se va da cu binevoitorul concurs al domnișoarei X. | Subst. Sânt puțini binevoitorii Românilor. [Pronunț. -oo-i-]*

BINEVREĂ † vb. II v. binevoi.

BINIȘ † s. a. I. *Cavalcade. II. Grand manteau. I. Primblare călare, cavalcadă. Scoaterea domneștilor cai la biniș. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. [Cavalcada domnească, cu alaiul, se numea biniș-alaiul, ap. ȘIO.]*

II. P. ext. Un fel de mantă mare pe care o purtau mai înainte boierii și soțiile lor (propriu: haină care se purta cu ocazia cavalcadelor; cfr. amazoană). *Imbracă... pe unii cu blane... pe alții cu benisuri de postav. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 291/2; cfr. 326/2. Postav englezes, pentru benis. (a. 1786). IORGA, S. D. VI, 191; cfr. XII, 123, etc. Un benis de graditură, cu caecom. (Foale de zestre, Mold., a. 1797) URICARIUL, XVI, 275/2. Biniș de postav albastru. FILIMON, C. I, 608. Boierii cei mari se imbrăcau... pe de-asupra [scurteții cu] giubea de postav, sau, la sărbători, [cu] biniș. GHICA, S. 501. Lărgile mâneci ale benisului. C. NEGRUZZI, I, 30. Binișuri de buhur, de cândăci și de seacă. ODOBESCU, I, 134/1. Iară soru lui Ghemiș Puneă salbă și benis. ALECSANDRI, P. F. 131. | (Printro evoluție firească a model, care se scoboară de la clasele de sus la cele de jos, -ul, ca și anteriorul, deveni mai întâi haina negustorilor, apoi a sigliilor și a Țiganilor până ce, de pe la jumătatea a doua a veacului XIX încoace, a dispărut) *Barbu. Acum mi se mucește cobza sub benis. ALECSANDRI, T. 80. Cinci inși p'un biniș (se zice „când mai mulți trebuie să împartă un lucru de puțin preț”). ZANNE, P. III, 24.**

[Și: benis. | Plur. -șari. | Diminutiv: † binișel (benișel). *Un benișel de postav, dizblănit. IORGA, S. D. VI, 109; cfr. URICARIUL, XI, 219/2. Un benișel de felendrei albastru, blănit cu samur, a căruia mâneci atârnamă dinapoi. C. NEGRUZZI, I, 145/1. | Derivat: † binișliu s. m. (din turc. *binışli*) Cel care purta un benis; spec. curtean. *Doamna cu boierii cei mari și cu binișliii săi. FILIMON, ap. ȘIO.]**

— Din turc. *binış*, idem.

BINIȘEL † s. a., **BINIȘLIU** † s. m. v. biniș.

BINIȘOR adv. 1^a. *Assez bien, passablement. 2^a. Presque complètement. 3^a. Délicatement. 4^a. Prudemment, lentement.*

Diminutivul lui bine (derivat prin suf. -isor). 1^a. Nu tocmai bine, dar destul de bine. *Pentru gresățile și dajdele ce sânt într'acel loc, să va duce aiuri, să-4 fie măi binișor. PRĂVILA MOLD. 90. Vădând Turcii că le-au mers cam binișor... NECULCE, LET. II, 439/1. Vorbește binișor românește.*

2^a. Mai de tot, cum se cade. *Inoplașe acum hăt binișor. MARIAN, T. 44.*

3^a. Cu (oarecăr) băgare-de-seamă, frumușel. *Să cade să caute giudeful și să ia sama binișor. PRĂVILA MOLD. 105. Să-4 scoți creștii binișor și să-i fierbi cu apă. (a. 1749), ap. GCR II, 44. [Săminte] le rămesse sau (le) pisecăz binișor la un loc. MARIAN, NA. 15. (Adesea ironic) *Ce (-ci) scotoasăz binișor Sarniște, că Stravon nu zice pentru Romanii carii au intrat și s'au așezat în Duchia. CANTEMIR, HR. 130/2. Ce plăcere mai poate gusta atunci un biet Român care și-ar fi pus binișor numele său pe o carte sau pe o cuedătară rumegate de altul? ODOBESCU, III, 146/2. Cămătării jumulesc binișor gășile ce le cad pe mână. LM.**

4^a. Încetinel, cătinel, cu luare-a-minte, pe nesimțite; cfr. frumușel. *Chiriac, binișor! să nu cazi! CARAGIALE, ap. TDRG. Se sculă binișor și se duce*

acasă. ISPIRESCU, L. 34, cfr. 30, 54, 47, etc. *Răstoarnă albinele frumusețea din pădure în buștină, îl întoarce binisor cu gura în jos...* CREANGĂ, P. 238, cfr. 132, 85, 123, etc. *Șezi -!* = *șezi bine, astămpără-te* (spus mai ales în glumă s. cu prefăcătorie). *Verba cântecului: Fugi de-acolo, vină neocae, Șezi binisor, nu-mi da pace.* CREANGĂ, P. 276; ALECSANDRI, P. P. 339/12. *Șezi ghinisor, c'a ței mama afară!* ȘEZ. III, 179/12.

† Cu *binisorul* († cu *binisor*) = cu blândete, cu vorbe blânde, cu binele, cu buna. *Au început a grăi cu binisor și a se ruga să le dea și lor lafe.* NECULCE, LET. II, 341. *La zis cu bineșorul: „Păstrează-o, că și-a prinde bine la nevoi”.* CREANGĂ, P. 91, cfr. 209, 160, A. 70. *Împărăteasa îl luă cu binisorul și-l mai domoli o lecuiță.* ISPIRESCU, L. 121. *Începe cam cu binisorul, știți, cum știu muierile câte-odată.* RETEGANUL, P. IV, 8/11.
[Mold. și: bineșor.]

BINOCLU s. n. *Jumelles, lorgnette.* — Instrument optic spre a vedea lucrurile mai aproape s. mai mărite, mică lunetă dublă. *Te uși cu binoclu...* VLAHUȚĂ, D. 110. [Plur. rar: *nocluri*.] Derivat: *binoclu* vb. P. A privi (pe cineva, ostentativ) cu binoclu. *La teaur, nevasta lui Zulfadriș n'are nevoi să binocleze.* D. ROSETTI, L. 121. *Începe cam cu binisorul, știți, cum știu muierile câte-odată.* RETEGANUL, P. IV, 8/11.
[Mold. și: bineșor.]

BINOCULAR. -A *Binoculaire.* — Care servește pentru amândoi ochii. *Telescop binocular.* | Spec. (Optică) *Viziune -ă*: formațiune simultană a două imagini ale aceluiași obiect pe retina ambilor ochi sub un unghi deosebit, ceea ce dă perceperea reliefului; cfr. *stereoscop*.
— N. după fran.

BINOM s. m. (Algebră) *Binôme.* — O expresiune algebrică compusă din trei termeni se numește *trinom*, compusă din doi termeni se numește *binom*. CULIANU, A. 4.
— N. din fran.

BINTĂTUȚI vb. IV^a. *Punir.* — (Prin unele regiuni din Transilv.; ungarism) A pedepsi. *Cine robul său... și-l-o bătând cu togiugul... să se bintătuiească.* PALLA (1882), ap. CCR. 67. *Varecine s'ar afla neîngăduitorii poruncii noastre... cu pedepsea săborului mare să va bintătu.* (Bălgard, a. 1696) IORGA, S. D. XII, 282. [și: *bântătuți*.] JAHRESBERG IV, 326. | Derivat: *bintătuială* s. f. *Iar care se vor afla făcând amintirile, cu bintătuială... se va bintătu.* (a. 1675), ap. GCR. I, 219. *De nimenea nici o bintătuială să n'aibă.* (secol. XVI, Dâmbovița) CUV. D. BĂTR. I, 63. |
— Din ung. *büntetui*, idem.

BINTĂTUIALĂ s. f. v. *bintătuți*.

BIO- Element de compoziție de origine grecească (*βίος*, „viață”), în neologisme luate mai ales din franceză. *Biogen*, -ă adj. (compus din *βίος* și *γεννάω* „produs”) Care crește ca parazit pe o plantă. *Vegetal biogen.* | *Biograf* s. m. (compus din *βίος* și *γράφειν* „a scrie”). Scriitorul vieții cuiva. *Ion Cînam, biograful... împăratului Manuș Comnen.* HASDEU, I. C. 14. [Familiă: *biografic*, -ă adj. De biografie. *Istoria... are marea însemnătate de a fi amintirea carecum biografică a omenirii, a unui popor, a unui individ, despre trecutul său; biografie* s. f. Scriere care cuprinde povestirea (mai pe larg) a vieții unei persoane. *Nu ne-am încrecat a scrie biografia lui Donici.* C. NEGRUZZI, I, 335. *O biografie, oricât de explicativ ar fi...*, nu este un sistem de știință. MAIORESCU, L. 161. (Accentuat, în poezie, rar, și: *biografie*). *Ei vor a-plăuda de sigur biografia subțire, Care s'o'ncreacă s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare.* EMINESCU, P. 226. ||

Biolog s. m. (compus din *βίος* și *λόγος* „cuvântare, vorbire despre, tratare, descriere”) Persoană care se ocupă cu studiul biologiei [Familiă: *biologic*, -ă adj. De biologie, a(1) biologiei. *Științele numite biologice.* MAIORESCU, CR. II, 132. *Chimie biologică; biologie* s. f. Știința vieții organismelor organizate; *biologist* s. m. = *biolog*.] | *Biomecanică* s. f. Știință care și propune a explica prin fizică și chimie cât mai multe fenomene biologice. | *Biosferă* s. f. (Geogr.) Invelișul de viațuitoare al planetei noastre.

BIOL, **BIOL** s. m., **BIOLIȚĂ** s. f., **BIOLȚĂ** s. f. (Zool.) v. *biol*.

BIOS, -OĂȘĂ adj. *Fertile, fecund.* — Roditor, mănos, fertil. ANON. CAR., L.B., VAIDA. *Bun și por încet tot mai lăfându-se și loc mai bun și mai bios călătându-și... au ajuns [Hunii] și prin aceste pământuri.* LET. I, 123, ap. TDRG. [Pronunț. *bi-os*.] Derivat: *biosmie* † s. f. *Fertilitate.* ANON. CAR. |
— Derivat din *bio*, prin suf. adjectival -oș.

BIONINE † s. f. v. *bio*.
BIPED, -Ă adj. v. *bi*.

BIR s. a. 1°. *Salair.* 2°. *Impôt, contribution.* 3°. *Tribut.*

1°. (Prin Sălăgiu) *Leafă, simbrie.*
2°. (Protutindeni, pop.) *Dare (câtre stat), contribuție, impozit, spee. (azi, în Rom.) impozitul personal, capitația. Despre cine iau dădă sau biră?* TETRAEV. (1074), 230. *Sotrire nevoiă por toți să-i dea biră.* MOXA (1620), 349/12. *De căltri Domnia mea vor fi acești oameni în pace și țerțați de bir de țară... de birul optii, de birul leilor, de birul untului... și de alte dădăii și mândăuri.* DOC. (a. 1684), ap. HEM. 3212-3213. *Cu paharul îndesețe, Dar cu birul mai rărește.* C. NEGRUZZI, I, 186. *Ne fac legi și ne pun biruri.* EMINESCU, P. 246. *Privegiu de bir și clacă, Copii fără noroc.* COȘBUC, V. 44. *Dar de frica birului Treacă apa Jiului.* TEODORESCU, P. P. 321. *Cu lucrul plăteau dărite și birul casei.* RETEGANUL, P. III, 3/12. *Ce o greu peate boreliu?* (= Birul). GOROVEI, C. 23. (A da) — cu fugiții a dispărea, a o șterge, a o tăli repede dintr-o localitate (maiunde de a-și lua osândă). PAMFILE, C., ZANNE, P. V, 80. *Napucă să se încălzească locul sub ține și — bir cu fugiții!* ap. DDRF. |
- s. -u(-i) greb: numele unui loc țărănesc. JIPESCU, O. 51; BARONZI, L. I, 91/12, PAMFILE, J. III, 3; SEVASTOS, N. 280°/12, IX, II, 82, 120, 177, IV, 12, 45, V, 236, VII, 121, 273, IX, 156, 397. — al miresei: banii (de dar, darurile) care se strâng de la moșeni (la „masa mare”) pentru noii căsătorii. MARIAN, XU. 727.

3°. (Încechit) *Tribut.* ANON. CAR. *Bir să nu dea țara nici un ban.* NECULCE, LET. II, 337/12. *Dau ca bir tot al zecolui din copiii suspunșor mei.* EMINESCU, N. 7. *Turci... La greu bir mi-l aşezau: Cinci galbeni por săptămână, Pe lună o pungă plină.* ȘEZ. III, 212/12.

[Plur. *biruri*.] Diminutiv (neoblicuit, formă glumeată): *birăscă* s. f. *Să-mi vânz pe mândra? Plătose biruşca și cheltui și datoria.* MAT. POLC. 67. |
— Din ung. *bér* „leafă, simbrie, chirie”. Cfr. *birşag*.

BIRAC, -RĂIĂȘ s. m., -RĂIE s. f., -RĂIȚĂ, -RĂOĂIE s. f. v. *birău*.

BIRAR † s. m. *Percepteur des contributions.* — Perceptor (al impozitelor către stat). ANON. CAR.; cfr. IORGA, CH. I, II, 150. *De alte dădăii să fie de toate în pace... drept aceea și voi, birarilor... foarte în pace să lăsați satul Cernelu.* DOC. (a. 1629), ap. HEM. 3204. *Birariulă* (= φορολήτης) care l-ași trimisă căltri noi, s'au chemat înaintea mea. BIBLIA (1688), 33; cfr. 337, 280, 364, 12. *Dădătie... dese fiind*

nu mai ieșea birării dintr'înșii, făcându-le chel-luși. MAG. IST. IV, 118.

— Derivat din bir, prin suf. nom. agent. -ar.

BIRĂRIE † s. f. *Fonction de perception, perception des impôts.* — Funcțiunea de birar și dreptul de a percepe birurile. *Datu-i un Leon-codă judeful Românașilor ca să-l fie de birărie.* MAG. IST. IV, 311/12.
— Derivat din birar, prin suf. abstr. -ie.

BIRĂU s. m. *Maire.* — (Transilv.) Primar (la sate), jude (comunal), (Bucov.) vornic, (Ban.) chinez; cfr. vătăman, pârcașlab. *Scrim tuturor domnilor și ippanilor... și birailor și solgabităilor și tuturor diregătorilor...* (a. 1600) IORGA, S. D. XII, 281. *Am adunat birău și cu jurații satului, împreună cu bătrânii, să biciduiem (— prețuim) viaa.* (a. 1825) lb. 296. *Să se înceapă per cine trăbuie pus în sat chinez (birău sau jude).* ȚICHINDEAL, F. 66. *Arză-te focu' birău!* MĂNDRESCU, L. P. 35/2. *Intă, maică, intă dragă, Că birăuie mă leagă. M'or trimite și-s ca dus.* HODOȘ, P. P. 225. [P. anal. Conducător, mal-mare. [Folclor].]... *aleg dintre ei trei birău sau căpetie, înstrăcinași cu conducerea jocului.* FRĂNCU-CANDREA, M. 133. [Plur. -răi și -raie. || Cu schimb de sufix (prin Bihor): birac s. m. POMPILIU, III, 1005. | Derivate: Diminutiv: birăraș s. m. *Dragu' mieu ce (— de) birăraș...* DOINE, 82/1. | Femininul (nevasta birăului) birărăie, (mai rar) birăoaie. *Poposim tocmai în acest loc, la birău. Birăușo, gătită de sârbotoare...* IORGA, N. R. A. I, 358. *Birăușo noastră-i doamnă.* KETEGANUL, CH. 28; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 70/1, 127/2. DOINE, 82/10, 280/13. BUD, P. P. 44, ȚIPELA, P. P. 57. *Fomeia birăului, anume Ana, au ieșit cu furca din casa ei, într'o Duminecă...* *Popa, înțelegând ce au făcut birăoaia cu furca, au certat-o!* (a. 1766) IORGA, S. D. XIII, 260. | birăie a. f. (rar) Primărie, vornicie (funcțiunea și localul). *Să te duci merca... de la m-părășie, Pân'la birăie.* PĂRVEȘCU, H. 76.]
— Din ung. biró, idem.

BIRBĂNT s. m. (ș. d.) v. berbant ș. d.

BIRCĂ s. f. v. hercă.

BIRCUȘ s. m. v. berçuș.

BIREȘĂR s. m. v. birîș.

BIRGHIDĂU s. a. (Bodeștii-Precistei, în Neamțu) „Unsală de ciobănie” (nedefinită mai de aproape, probabil sinonim cu berdedeu, ferdișeu). H. X, 77.

BIRIS s. m. (Transilv.; unguirism) = argat, mai ales „sluga ce lucră cu plugul, [cu] carul și sania trasă de boi” (VAIDA), „sluga la vite” (BUD, P. P. 50). *Birish* = mercenarius. ANON. Car. *Birișii domnului... veneau câte cu zece cară în pădurea aceea, după lemne.* KETEGANUL, P. V, 47/1. *Decât slugă și biris, Mai bine colă pe Criș!* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 306; cfr. DOINE, 153/13, 202/13. MAJIAN, Nu. 615. | Derivat: birășar s. m. (Ban.) Argat. *Ai mei păcurari și ai mei stăvari și ai mei căcari și ai mei birășari...* POP., în CONV. LIT. XXXVI, 901; birîșesc, -ească adj. De birîș. *Căleată de boi domnești și de cară birîșești.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 346.]
— Din ung. birés, idem.

BIRIȘESC, -EASCĂ adj. v. birîș.

BIRJĂ s. f. 1°. *Station des fiacres.* 2°. *Fiacre, voiture de place.* (în România)

1°. † Piața unde așteaptă trăsurile. POLIZU, COSTINEȘCU. *Droșca de birjă vine.* PANN, P. V, II, 155.

2°. P. ext. Trăsură de piață. *M'am suit într'o birjă.* GHICA, S. 152.

[Plur. birji, (rar) birje.]

— Din rus. (ievosicicija) birza = piața unde stau

trăsurile (propriu: bursă, piața bursel; cfr. fran. *fiacre*, după biserica *Saint-Fiacre* din Paris, înaintea căreia stăteau trăsurile de piață).

BIRJĂ s. m. *Cocher de fiacre; loueur de voitures.* — Vizitiul s. stăpânul unei birji. *Un arenu... face... șpucula de birjar.* I. IONESCU, D. 78. [Derivat: birjăresc, -ească adj. De birjar. POLIZU.]
— Derivat din birjă, prin suf. nom. agent. -ar.

BIRLE s. f. plur. (Bihor) = potneși (la războiul de țesut). REV. CRIT. IV, 337. Cfr. brăglă.

BIRLIC s. m., s. a. 1°. *As. 2°. Un* (note scoolare). 3°. *Baguette verticale* (de cerf-volant).

1°. (La jocul de cărți; pop.) *As, tuz. Dă-mi un birlic, dă-mi un zece ochi, un popă, o proteoasă sau orice altă carte.* FILIMON, C. II, 329. *Bată-te sfântu' birlic, Mă făcuși, din om, nimic.* (Voinești, în Muscel) H. IX, 498.

2°. (În glumă, în Mold., în limba școlărilor; rar) *Unu (nota cea mai rea în școală). La școală profesorii nu amănau cu birlicul (= nota unu) PAMFILE, J. I.*

3°. *Speteza verticală care trece prin mijlocul zmeului.* PAMFILE, J. II, 329. [În acest înțeles, are și un diminutiv: birlicel s. m. ISPIRESCU, ap. RUDOW, XVII, 392.]

[Și: zbirlic. (Ilfov, Dâmbovița) Com. I. PAVELESCU.]
— Turc. birlik „unitate” (de la bir „unu”; în înțelesul 3° ar putea fi turc. *birlik* „avant-bras”).

BIRLICEL s. m. v. birlic.

BIRNEVECI s. m. plur. (Imbrăc.) v. berneveci.

BIRNIC, -Ă adj., subst. 1°. *Contribuable. Roturier.* 2°. *Tributaire.* (Învechit; pop.)

1°. (Mai de mult, în opoziție cu scuteiinic și cu boier, care, de drept, nu plăteă bir) *Care plătește bir, care e supus la bir, contribuabil, dajnic.* H. IX, 90. *Nu poate (cu) să strădăne oamenii birnici de pe moșia sa.* (lași, a. 1761) IORGA, S. D. I, 109, cfr. 317, VI, 177. *Alți boiari și slujitori și birnici toți eră veseli de venirea lui Grigorie-codă.* MAG. IST. 369/17. *Venitul se alcătuiă din zeceiașla birnicilor.* I. IONESCU, D. 101. *Iarță, Doamne, pe Corbea, C'o da bir ca birnici.* TEODORESCU, P. P. 519. | † (Pentru boieri, mai de mult, sinonim cu) *Om de rând, om din clasele de jos (țăran s. negustor); cfr. moșic, prost. Bărbatul ei... ar fi fost moldovan și birnic (= din clasele de jos, nu boier de neam).* (Mold., a. 1777) URICARIUL, XIX, 16/13. *Am văzut și la satele Austriei birnici cu nevasta și copiii la teatru.* GOLESCU, I. 89, cfr. 24.

2°. † *Tributar. Cei ce s'au aflat în cetate vor fi birnici și supuși.* BIBLIA (1688), 141, cfr. 174. *Crăia ungurească taste birnică zeceanului Papii.* CANTEMIR, HR. 387. *Am prins pe împăratul...; pre urmă l-au slobozit, să fie birnic.* NECULCE, LET. II, 456/12; cfr. LET. III, 21/21. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 106.
— Derivat din bir, prin suf. adjectival -nic. (Cfr. ung. *birnök* „chiriaș, arendaș”).

BIRNIVÉCI s. m. plur. (Imbrăc.) v. berneveci.

BIROCRĂT s. m. (ș. d.) v. birocrat ș. d.

BIROS † s. a. (Min.) v. bisor.

BIROU s. a. *Bureau.*

1°. *Mașă cu sertare (și, adesea, și cu alte adăose) slujind la scris, la ținut hârtii importante, etc. Se închise în oada lui... și încep să se plimbe... pe lângă birourul de stejar, pe lângă filțurile mari.* SADOVEANU, M. 122. | *A depune un proiect de lege, etc. pe biroul unei adunări:* (propriu) a-1 depune pe biroul la care șed prezidentul și secretarii adunării, p. ext. a prezenta un proiect. *Acesta eră*

moșniea ce am depus-o pe birou. MAIORESCU, D. II, 250.

2^a. P. ext. Camera (s. încăperile) în care își are cineva biroul, în care lucrează, spec. sălile în care se face serviciul unei administrații (publice). În 1862 s'îm din corespondența agenției din București, care areă un birou de poștă, că, afară de Domn..., primeau jurnale în Iași... și alții. IOIGA, L. II, 35. Birou de servitori, stabiliment (public s. particular) pentru procurarea de servitori. Birourile ministerelor. Șef de birou.

3^a. P. ext. Persoanele care șed la un birou, îndeplinind un serviciu (public). Biroul unei adunări legislative: prezidențial, vice-prezidențial și secretariat. Biroul orlonanșirii din ministerul cultelor. [Plur. -ouri. | Cu pronunțare și scriere mai apropiată de franțuzește, și: biroură.]

— N. din fran. (derivat din *bure*, postav gros de lână, un fel de dimie, cu care se acopereau mesele de scris).

BIRȘĂG s. a. Amende. — (În Transilv.; ungarism) Amendă, p'deapă în bani, gloabă. MĂNDRESCU, UNG. 45, VAIDA. Cine nu va ascultă de cucăntul cârșii noastre, să fie birșăg 12 florinți. (a. 1661) IOIGA, S. D. XII, 281, cfr. XII, 59, 263, B. R. 344; SINGAI, HR. II, 291/2. [Plur. -șaguri. | Verbul corespunzător: birșăgălu, birșăgu, birșăgul MĂNDRESCU, UNG. 45, birșăgul DDRF., birșăgul IOIGA, S. D. XII, 281, birșăgălu vb. IV^a IOIGA, S. D. XII, 50, 216 (din ung. *birșăg*) a amendă.]

— Din ung. *birșăg*, idem.

BIRȘĂGĂLUI, BIRȘĂGLUI, BIRȘĂGĂLUI, BIRȘĂGLUI, BIRȘLEGUI vb. IV^a v. birșăg.

BIRȘĂG s. a. v. belșug.

BIRȘĂGUI vb. IV^a v. birșăg.

BIRT s. a. *Restaurant; auberge, hôtellerie*. — Ospătarie (ceva mai bună decât cărciuma și mai puțin bună decât restaurantul), one-ori (†) și cu înțelesul de hotel; cfr. han. *Insețoșindu-se foarte, au intrat într'un birt (cărcimă)*. BARAC, T. 6. *Dar birturile ce sânt pe la șate și orașe cum ve vou lăasă, făr' de a nu cucăntă pentru mărimea zidurilor, podobă odăilor și curățenia așterunților?* GOLESCU, I. 135; cfr. Ib. 128. *Ajunșând la Iași, trase la cel mai bun birt.* C. NEGRUZZI, I. 84; cfr. 55, 67. *Fost-a taica băntor Ș'a rămas la birt dator.* JARNIC-BĂRSEANU, D. 460. [Plur. -turi. | Prin Transilv. și: bîrt. PĂRVEȘCU, H. 9, BIBICESCU, P. F. 309.]

— Din sârb. *birt*, idem.

BIRTĂȘA, m. *Restaurateur, traiteur; aubergiste, hôtelier*. — Persoană care ține un birt, cfr. restaurant, cărciumar, hangiu, hotelier. *Apoi au venit copila birtășului (= hotelierului)... și ne-au cântat cu clozirlu.* GOLESCU, I. 129. *Neva Christodor...* fost birtăș... DELAVRANCEA, S. 144. [Femininul: birtășiță (neavasta birtășului s. stăpâna unui birt). Gruia intră'n Tâlgărad și de-a lungul l-o luat, în cornul pîșăului, La birtu'mpăratului, Unde-a fost cinul meu bun, Birtășiță de Român. ȘEZ, II, 33^a/12. Birtășița-i frumuseică... Birtășița bărbat n'are. DOINE, 133^a/1; (mai rar, cu o nuanță de despret) birtășoaică. DDRF.]

— Din sârb. *birtaș* (și *birtășica*), idem.

BIRTĂȘIȚĂ, BIRTĂȘOAIȚĂ s. f. v. birtăș.

BIRUI vb. IV°. 1^a. *Pouvoir (porter, trainer, soulever, etc.)*. (Refl.) *Se lever*. 2^a. *Venir à bout, se rendre maître (de...), être capable (de...), réussir, abattre (de la besogne)*. 3^a. *Supporter, endurer, braver*. 4^a. *Vaincre, triompher (de...)*. 5^a. *Gouverner, dominer*. (Refl.) *Se soumettre*. 6^a. *Posséder*. 7^a. *Se mesurer, lutter*.

Înțelesul fundamental e: a fi mai tare decât..., a putea (în urma unei încordări)... Construit — ca în ungurește (*birui valami, s. valamicul, magdi*) — trans. (absol.) s. cu prep. cu, (rar) refl.

1^a. (Complementul e o greutate fizică) A putea duce, trage, ridică, etc. *Nu încordă carul, că n'au să-l birue oții*. *Nu birue să ridică sacul*. || (Ungurism, în Sălagiu) Refl. A se ridica. *Mă biruiu din pot = mă ridică, las patul*. *Birue-te de jos!* — cerea a te ridica de jos. VAIDA.

2^a. (Complementul e o greutate de alt ordin, mai ales lipsa de timp) A putea ajunge, izbui, răzbi, a avea vreme s. putință, a fi în stare, a ieși la cale; cfr. prididi. *Moartea biruiaște cu toate*. VARLAAM, C. 371, cfr. 260, 219. *Scrisău câte am putut birui...* DOSOFTEIU, V. S. 6. pr. *Nu mai biruiu a cărare trupurile în Nistru*. M. COSTIN, LET. I, 249/11. *Așă murea [vitele], [În]odă nu mai biruiu oamenii să le despozie*. NECULCE, LET. II, 333/22, cfr. 442/11. *Nu putându-i birui cu îngopare pre toți morții...* S. COSTIN, LET. II, 39/. *Cine birue să spună Toate câte-au fost?* RETEGANUL, P. I, 63/17. *Îmbrăcă pe leu în piele de vulpe, că unde nu va putea leul, vulpea să biruiașcă*. ZANNE, P. I, 504. *Biruesc cu lucrul = joacă, am timp în de ajuns cu isprăvirea lucrului*. VAIDA. *Nu mai biruiu cu omul dăta!* = nu mai pot ieși la cale cu el.

3^a. (Complementul e o durere, o pacoste, un nezac, etc.) A putea îndura, răbdă. *Ș'n toate acestea munci au biruit cu o destoinică*. DOSOFTEIU, V. S. 92. *Să șacă voste de iară la un loc, nu o va putea birui fara, de fân și de grăunțe*. NECULCE, LET. II, 222/3, cfr. 268/21.

4^a. (Complementul o un dușman, fig. somnul, foamea, etc. s. un vîșiu) A învinge, a ieși învingător, a dovedi, a supune, a înfrânge. *Sarpele omu de mult biruită fu*. CORESI, E. 21/22. *Rădică oști asupra lui Baiazit și-l birui*. MOXA, 404/1. *Împărășii intrarmăși, iară mucenicii goli, și biruiu pre cei intrarmăși*. VARLAAM, C. 212, 11. *Nimenca nu biruea, Nimenea nu dovedea*. TEODORESCU, P. F. 442^a. *Și ortocare-a birui, Eu cu dînsul m'oiu iubi*. ALECSANDRI, P. P. 25^a/2. *Fie-sa li birui cu rugăciunile*. ISPIRESCU, L. 15. *A se da biruit = a se da învins, a nu se mai împotrivi, a cedă*. *Să mă dau biruit?* COȘBUC, E. 12/1. † (Mal rar construit cu dativul s. cu prep. spre) *Cine ești tu, de biruești și focului?* DOSOFTEIU, V. S. 16, cfr. 236, 2. *E să biruire spre zmiu și să no perire de el, plecă-ne-rem*. CUV. D. BĂTR. II, 151. || Fig. *Ținearea ca veche, aciaia biruiaște (= uzul vechi are preferință)*. PRAVILA MOLD. 2, 1. *Li deloș împăratul, biruindu-l mânia...* DOSOFTEIU, V. S. 146, 2. *Biruit-au gândul să mă apuc de această osteneală, să scoț lumii la vedere felul neamului*. M. COSTIN, LET. I, 3. *Să biruiși nevoile*. NECULCE, LET. II, 268/12. *Să nu-i biruiașcă pofta lăcomiei și iubirea arginului*. AMIRAS, LET. III, 82/10. *Necazuri biruite prin răbdare*. KOKAKI, P. 81. *Birue-ți durerea*. BALCESCU-RUSSO, M. V. 580/12. *Biruit (= înduplecat) de rugăciunile credincioșilor să...* ISPIRESCU, M. V. 52/1. *Mai pe urmă au fost biruiți de fire și au așipit pușin*. SBIERA, P. 60/12. *Dreptatea toate biruiaște*. ZANNE, P. V. 283. | Refl. *A se birui pe sine = a-și înfrânge patimile*.

5^a. † P. ext. A stăpâni (o țară), a fi domn stăpânitor, suveran, a domni, a avea sub ascultarea sa; cfr. biruitor (1^a), biruință (1^a). *Băsarăbă biruiu până la Marea-neagră*. BIBLIA (1688), 7/pr. 28, cfr. 355, 2. *Biruiaște cu toate, și cu cerul și cu pământul, casu lui taste toată lumea*. VARLAAM, C. 282; cfr. CORESI, PS. 242. *Strămoșul meu Attilă... au acut țara... carea acum o biruește Salan*. SINGAI, HR. I, 168/12. || Refl. † A se supune (cuiva). *Cu veșminte luminate îmbrăcându-mă, încă mă biruesc aceștii mării departe*. CORESI, E. 4/11. *Prechum unul nu biruiu, așă altul nu se biruiu*. CANTEMIR, IST. 29, cfr. 30.

6°. (Ungurism) A avea bogății, a fi avut. LB. (După ung. *jó birni magdi*) *Ase birni bine* = a fi bogat. VAIDA.

7°. Refl. (Prin anticiparea rezultatului; Ban.) A se măsură la luptă, a-și măsură puterile. *Tu fata s'o pomenești, Cu ea să te biruiești: Dacă fata vei lupă (- Invinge), Atunci neica te-o'nșură.* JAHRESBER. III, 295^{1/2}. *Turcule, dobindându, Dar... ai gând să te lovești, Cu noi să te biruiești?* POP., ap. MĂNDRESCU, UNG. 141.

[Derivate: *biruire* († *abiruire*) s. f., *biruit* s. a., † *biruită*: 1°. † = Biruință (1°); 2°. (Invechit, înlocuit prin *biruință* (2°), *învingere*, *victorie*. *Estate datoriu Domnului acela, supt care (- a căru) biruire s'au prins răpitorii, să-l trimiță câtră celalalt.* PRAVILA MOLD. 100, †. Când iertăm pro ceia ce ni-s vinovați, dobândești cumuna *biruirii*. VARLAAM, C. 315, †; cfr. 175, 267, 306. *Biruire asupră de crăjșma.* DOSOFTEIU, V. S. 5 pr.; cfr. ps. 38, 39. *Unde fi-ți abiruirea?* CUV. D. BATE, II, Sl. *Lasă [să] simi noi sub biruita (- stăpânirea) ta.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 80. | *nebiruit*, -ă adj. neînvins, pe care nu-l poți învinge, invincibil. *Limba cea părințoasă... nebiruit martur ni este.* CANTEMIR, III, 104^{1/2}. *Mucosiță nebiruită.* MINEIUL (1776), 7^{1/2}. *Domnul Ștefan cel vestit, Domnul cel nebiruit.* ALECSANDRI, P. III, 161. *Nebiruit e brațul tău.* COȘBUC, F. 118. | *biruitor*, -oare adj., subst. = 1°. † Stăpânitor, suveran, domnitor, Domn; cfr. despot *Vasile Voievoda, Domnul și biruitorul țării Moldovei.* PRAVILA MOLD. pr. 1, †. *De se va prijeși să-l prinză aicea supt biruința Iașilor, se va certă de la Domnul den Moldova, iară de se va prinde supt biruința Cămenjei, se va certă de la biruitorii lui locului aceluia.* IDEM, 100, †. 2°. *Învingător, Ca niște biruitori vom să intrăm în raiu.* BIBLIA (1688), 4 pr. 12. *Gîngășă Buzanda ajunsă și a părta biruitorului.* C. NEGRUZZI, I, 144. *Și gonind biruitoare, tot veneau a fărîi stăguri.* EMINESCU, P. 243. *O învâșă cum săl făcă să iasă și de astă dată biruitoare.* SPIRESCU, L. 18.]

— Din ung. *biral*, *idem*.

BIRUINȚĂ s. f. 1°. *Domination, autorită* sovveraină. 2°. *Victorie, triumpe*.

1°. † Stăpânire politică, autoritate suverană, dominațiune; cfr. ascultare (II, 2°). *De se va prijeși să-l prinză aicea supt biruința Iașilor, se va certă de la Domnul den Moldova, iară, de se va prinde supt biruința Cămenjei, se va certă de la biruitorii lui locului aceluia.* PRAVILA MOLD. 100^{1/2}. *Por împăratul... avea treizeci și șase de limbi supt biruința lui.* ALEXANDRIA, 77.

2°. *Învingere, izbândă, victorie.* *Boierimea l' așteaptă, acedî bună nădejde de biruință.* N. COSTIN, LET. A. 61^{1/2}. *Au făcut biruință în Turci.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 232. *A credinși biruință cătră orice cașaler.* EMINESCU, P. 241, cfr. 236, 239. *D'o fi biruința mea, O să-ți dau pe soră-mea.* TEODORESCU, P. F. 479. † *Până în - = de ispravă, de tot, pentru totdeauna.* *Înghițită-i moartea până în biruință.* MSS. (a. 1650-1675), ap. GCR. I, 233.

— Derivat din *biral*, prin suf. abstr. -*ință*.

BIRUITĂ † s. f. |
BIRUITOR, -OARE adj., subst. | v. *birui*.
BIRUȘCĂ s. f. v. *bir*.

BIS: Interj., adv. *Bis*. — Interj. Încă odată, a doua oară ! (strigăt către un cântăreț, etc. spre a repeta producțiunea sa). A d v. *Nămădral 31 bis*. [Derivat: *bisă* vb. P°. A repeta sau a cere să se repete. *Cântecul a fost bisat*.]

— N. din fran. (lat. *bis* „de două ori“).

BISACȚĂ, BISACȚĂ, BISĂCELĂȚĂ s. f. v. *besacțea*.

BIȘĂG s. a. v. *beșug*.
BISCHIGIU s. m. v. *beschle*.
BIȘCOT s. a., **BIȘCOTĂ** s. f. v. *pișcot*.

BISCUIT s. a. *Biscuit*. — Pastă alimentară ușoară făcută din ouă, făină și zahăr, coaptă mult, uscată. Cfr. *pișcot, pesmet, posmag*.

— N. din fran. (compus din lat. *bis* „de două ori“ și *cuit* „copt“).

BISERICĂ † a. f. v. *biserica*.

BISĖCĂ, -Ă adj. v. *bi*.

BISECTOR, -TRIȚĂ adj., subst. (Geom.) v. *bi*.
BISERĂ, BISERUȚĂ s. f. v. *biserica*.

BISERICĂ † vb. I refl. *Aller à l'église, assister à la messe*. — (Numai la DOSOFTEIU, ap. CDDE nr. 161) A se duce la biserică.

— Derivat din *biserica*, cfr. *imbiserici*.

BISERICĂ s. f. 1^a-2^a. *Église*. 3°. *Assemblée ou congrégation (des chrétiens)*.

1°. (Concret.) Clădire zidită anume pentru celebrarea unui cult creștin, p. ext. a oricărui cult religios, casa-Domnului. *Pruiții de la besareca Scheator.* CORESI, E. VII^{1/2}. *Îndrăzni, cu vasele besarecii, de bea cu carcele.* MOXA, 350. *M'oiu închină cu rugă... În besarica ta sfântă.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Am grăit... în biserică, propoveduind cuvântul lui Dumnezeu.* ANTIM, P. XXIV^{1/2}. *Merge numai la biserică și la paradă.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Biserica creștină.* EMINESCU, P. 208. *Am auzit și au spundî în besarecă la noi, că „pomul care nu face roadă, se taie și în foc se aruncă“.* CREANGĂ, P. 118. *Nu ești, mândră, vrednică Să calci în biserică.* *Nice crucea s'o săruși, Nici la popă să te uși, Că biserică-i sfîșită Și tu, mândră, ești greșită.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 248. *La biserică s'a duce.* *Preotul mi-i cumună.* TEODORESCU, P. F. 90. (*Ună flueră în biserică*: cască-gură, prost. ZANNE, P. VI, 493. *Nedus (pe) la biserică*: 1°) neîncipit, bădăran. 2°) (Om) care nu știe multe, cu care o pați repede, cam într'o parte. *ib. P. VI, 491.* *A fi usă (cruce a lemn) de biserică*: sfânt, curat, neprihănit; drept, cinstit. *ib. P. VI, 487, 533* (cfr. fran. *pillar d'église*). (În ironie) *A veni de la biserică*: de la cărciumă, a fi beat. *ib. P. VI, 489.* || Fig. Învățătură morală de la biserică. *Biserica deschide pe om.* CREANGĂ, A. 9.

2°. (Abstract.) *Comunitate creștinilor care au același cult dumnezeesc.* *Apostolenca besarecă de pururea să o aibă întreagă.* CORESI, E. III^{1/2}; cfr. BIBLIA (1688), 7 pr. 50. *Biserica lui Hristos îi deschisă la toți.* ZANNE, P. VI, 488. *Biserica ortodoxă, - apusandă, etc.*

3°. † (Impropriu, numai în Cod. Vor.) Adunarea celor care adoră pe Dumnezeu creștinilor; adunare, mulțime (de creștini; cfr. lat. *ecclesia*). *Eră băsearca turburată.* COD. VOR. 10^{1/2}. (= eră mulțimea turburată. N. TESTAMENT, 1648; ară adunarea turburată. BIBLIA 1688). *Lăsă besareca.* *ib. 13^{1/2}*. (= sloboz adunarea. N. TESTAMENT, 1648, BIBLIA, 1688).

‡ (Entom.) *Biserica-draclui* = un fel de parazit, „ploșnită pe plante: *Pentatoma baccarum*“ (Ciuguzel, în Transilv.) VICIU, GL.

[Și: † *băseacă, băseacă, beserică* (aceste două, dialectal și azi, cfr. ION CR. II, 219), *biserică*, (în Ban.) *băserică* JAHRESBER. III, 215 (în Transilv. și Mold. și): *beserăcă* POMPIUL, BIH. 1006, (cu sincopă) *biseră*. VICIU, GL. | *Diminutiv* (cfr. capela, paraclis): *biserică* (biseruță) TEODORESCU, P. F. 42^{1/2}; † *biserică* s. f. DOSOFTEIU, V. S. 206. *Post-au și biserică de lemn între acul delușel.* NECULCE, LET. II, 197^{1/2}. || Fig. (poate după fran. „clocher“, „paroisse“) Cerc de prieteni (mai ales literari). *Fiecare cu biserică lui.*]

— Lat. basilica (din grec. βασιλική οἰκία = locuință regală) „bazilică”; de la Constantin-cel-mare încoace devine sinonim cu *eclesiază* și se păstrează ca termen popular la Români, la Veghioși și în unele dialecte reto-romane. Cfr. dubletul bazilică.

BISERICESC, -EASCĂ adj. De *Făglis, ecclésiastique, religieux*. — De biserică, al bisericei, eclesiastice; cfr. religios. *Leatopisefia eale beserocēsti*. BIBLIA (1688), 8 pr.₁₀. *Ōvrare mari bisericești*. ANTIM, p. XXIII_v. *Tipicul besericeștii orânduiale*. MINEIUL (1776), 18. *Moștile besericești*. PRĂVILA (1814), 65. *Jignire a dogmelor bisericești*. C. NEGRUZZI, I, 242. *Cîtece orice carte bisericească*. CREANGĂ, A. 18. *Sufbă bisericească*.

— Derivat din biserică, prin suf. adjectival -esc.

BISERICÊȘTE adv. *Conformément aux lois de l'Église, ecclésiastiquement*. — Din punct de vedere bisericesc, în ce privește organizarea bisericească, după prescripțiile bisericești. *Se duce în Ardeal, în fară care aldrună bisericește... de principatul Brăncoveanului*. IORGA, L. I, 420.

— Derivat din biserică, prin suf. adverbial -ește.

BISERICÓS, -OĂȘĂ adj. *Religieux, dévot; bigot*. — Care înțelege biserica, se duce regulat la biserică, se închină mult; cfr. curvios, evlavios, religios, p. ext. (azi mai ales ce o nuanță de înțeles peiorativ), care e afară din cale de evlavios, bigot; cfr. habotnic. *Mircea-cel-mare a fost în geners un principe puțin bisericos*. HASDEU, I. C. 130. *E religios și bisericosă, ca o babă pocăită*. I. NEGRUZZI, V, 25. *Cu schimbiri de curtisane și cu ochi bisericoși*. EMINESCU, p. 307. *Bisericos n'am fost, părinte, Dar rar, când mi-am adus aminte, M'am dus și eu ca să mă'nchin*. COȘBUC, p. 18. *Femeile bisericoase din sat îi băgară mamei o mulțime de bâzconii* în cap. CREANGĂ, A. 12.

— Derivat din biserică, prin suf. adjectival -os.

BISERICÔCE † s. f. } v. biserică.

BISERICŪȚĂ s. f. } v. biserică.

BISÉXT, -Ă, BISÉXTIL, -Ă adj. v. bi-.

BISŌC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BISŌȚ s. m. (Miner.) *Bismut*. — Metal alb cenușiu cu reflexe roșietic, lamelos, se pulverizează ușor; în amalgam cu mercurul se întrebunțează la sporea dosului oglinzilor; una din sările lui, *subnitratul de -* se întrebunțează ca dros s. suliman de obraz (cfr. bileală) și ca leac împotriva diareei.

— N. din fran.

BISŌN s. m. (Zool.) = bour, zimbru. [Scris și pron. și: bizŏn.]

— N. din fran. (lat. bison).

BISŌR s. a. (Min.) *Chalcopyrite*. — (La Moși) Calcopirită. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. [Neprecizabil e înțelesul cuvântului — de sigur o piatră pretioasă — în următorul text vechiu, unde apare și sub forma (metatezată? greșală?) *biros*: *Cu piatră scumpe, cu birosu și mărgăritariu...* Turnurile cu cornure înpletite, cu mărgăritariu și cu bisorure înpletite. CUV. D. BĂTE, II, 461.]

— Cfr. paleosl. *bisrĕ, biserĕ* „mărgăritar” (vorbă de origine arabă: *bisra* „mărgă de sticlă”). Cfr. TDRG., BERNEKER, SL. WB. 58.

BISŌRIȚ, -Ă adj. (*Prune*) *âcre, acide*. — (Hașog, Bihor, numai ca atribut al cuvântului *prun, prună*) *Prun bistriș* = prun porj (în Moldova); fructul: *prune bistrișe*. REV. CRIT. III, 88; POMPILIU, III, 1005.

— Dintr'un tip slav *bystřec (din *bystř* „lute”,

cu schimbarea înțelesului: „pișcăcios”. Cfr. numele de râu *Bistrița* = „torent de munte, apă care curge ropoș”).

BISTURĪU s. a. (Chir.) *Bistouri*. — Cuțiașă întrebunțată spre a face inciziuni în carne. [Plur. -*riuri*.] — N. din fran.

BIȘŪG † s. a. v. belșug.

BIȘŪGIT, -Ă adj. v. îmbeșugat.

BISULCĂȚ, -Ă adj. v. bi-.

BIȚ s. a. *Boucle* ou *mèche* de *cheveux*. — Viță de păr sau de lână. REV. CRIT. III, 88. *Biț* = miț = mai multe fire de lână s. de păr alse la olaltă. LIUBA; cfr. JAHRESBER. VI, 75. *Floc ori ghiț de lână*. SEZ. II, 215. *Căpi pe munte clorīgi, Tot atâta nocinți* (= notine, noaten) *Cu bițili* (= vișele, șuvițele de lână mai lungă) *după ei!* VICIU. *Mai dă-i [femeii] ajutor la căratul lânii, mai spală bițele... până ce s'a încălțat și ea la cumpărătul și la căndutul lânii*. POPOVICI-RĂNAȚEANU, V. M. 157.

— Pentru etimologie cfr. miț(ă), viță, șuviță.

BIȚĂ s. m. sing. v. badiță.

BIȚĂN s. m. v. bițang.

BIȚĂNG, -Ă adj. și subst. 1°. *Étranger*. 2°. *Vagabond*. 3°. *Bâtard*.

(În Transilv.; ungrism)

1°. † Strein. *Preoți bițangi*. CATASTIH (al bisericei Sf. Nicolae din Brașov, sub a. 1817), 77.

2°. *Vagabond, străngar*. LB., ȚIPEA, p. p.

3°. (Cu înțeles batjocoritor) *Bastard*, copil din flori, cfr. fechiu. *BIȚANG, P. P.* [Și: *bițangă* (pl. *bițangi*)] pentru amândună genurile. ȚIPEA, p. p. (plur. *bițanți*). IORGA, s. d. XII, 149). *BIȚAN MĂDRESCU, U.*; MARIAN, D. 15; *bițong*. ZANNE, p. II, 86.]

— Din ung. *bițang*, idem.

BIȚĂȚ, -Ă adj. v. bițos.

BIȚEĂG, -Ă adj. v. beteg.

BIȚIC, -Ă subst. = bătic², -ă (bunic, -ă). (Maxen, în Buzău) H. II, 132.

BIȚIE † s. f. (His.) *Genèse*. — Întâia carte a Pentateucului, Cartea Faecii. *Dărîm din aceasta cărți... ceaste doo de întîniiu: Biție și Ishod*[u]. FALIA (1582), ap. GCR. I, 37. *De la bițieua cetenia*. DOSOFTEU, lb. 264.

— Împrumut literar din paleosl. *byttje*, idem.

BITIRDINĪ † vb. IV^a. 1°. *Mener* (qqch.) *à bonne fin, venir à bout* (de...). 2°. *Compenser*.

1°. Intrans. A duce un lucru la capăt, a-i veni unu lucr de cap. *Găsece să bitirdinească, parole de-o numără, Dar în visteria fărîi nu găsece nici o pară*. BELDIMAN, TR. 395.

2°. Trans. (refl. = pasiv) A compensă. *A se bitirdisi în bani salahori și carule ce urmează a se da din fară în lucru cetăților împărtești*. DOC. (a. 1816), ap. TDRG.

[Și: *beterdisi*.]

— Din turc. *bitürmek* „a duce la capăt, a executa”. Cfr. *bitirmeă*.

BITIRMEĂ † s. f. *Accord*. — Învoială (de a compensă în bani ceea ce nu se putea da în natură). *Oastea cea turcoască... Cereă ce nu se găsește, căci dacă nu trimede, Apoi îi vedea îndată a cădea la betormeă*. BELDIMAN, TR. 404. *Să nu se amestece simeșul, la nici un foliu de bitirmelo și toemelo ce satela* (Mold., a. 1829) URICARIU, XIV, 292₁₀; cfr. V, 177₁₀. [Și: *betermeă*. | Plur. -*mele*.]

— Din turc. *bitürme* „acord definitiv”. Cfr. *bitirdisi*.

BITÓNG, -Ă subst., adj. v. bitang.

BITÓS, -OĂȘĂ adj. *À longs poils*. — Cu bițe (vițe) lungi, mițos. „Iășos, cu păr mare-stufos”. REV. CRIT. III, 88. *El cojocul cel bițos în scurt lo aruncat glos*. VASILIU, c. 26. [Cu alt sufix (rar): bițăi, -ă. *La cop cam bițafă*. MARIAN, NE. 420. *Miel bifat* = cu lână abundanță. Com. A. COCA.]
— Derivat din biț, prin suf. adj. -os.

BITŪM(EN) s. m. sing. *Bitume*. — Substanță minerală combustibilă, lichidă (naftă, țiteiu) ori solidă (asfalt), de culoare negricioasă. Ufr. păcură, castran, smoală. *Asfaltul... e cunoscut foarte de mult sub numele de bitum de laitea*. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 268. [Derivat bituminos, -oasă adj. De (s. cu) bitumen. *Calcar bituminos (piatră de asfalt), imbitat cu asfalt*, id. 268.]
— N. din lat. bitumen, idem.

BITŪȘĂ s. f. 1°. *Chabraque*. 2°. *Vêtement (sans manches, en peau de mouton)*.

(Transilv. și prin Muscel)

1°. † Procvităș pentru sa. LB.

2°. Un fel de bundă, cfr. cojoc(ol), tihoarcă, foliar, haină blăniță, (bundă) făcută din piel de oaie, și fără mâneci (FRÂNCU-CANDREA, R. 49), „sarică, o îmbrăcămintă lungă, pentru iarnă, fără mâneci, făcută din piel de oaie” (POMPIIU, III, 1006). [Și: bitușcă = cojocel scurt până în cureă. (Săliște), Com. A. RANCIU; cfr. VICIU, GL, H. IX, 496 (Voinesti, în Muscel), *Iarna poartă [bărbatii din Râșinari] cojocac până sub șold, numite bitușce*. MOLDOVAN, T. N. 127.]

BITŪȘCĂ a. f. v. bitușă.

BIU adj., s. m. sing. I. *Abondant, fécond*. II. *Abondance, fécondité*.

I. Adj. (Urgurism, în Sălajia) *Bjhin* = prisositor, mănos. VAIDA.

II. Subst. † Abundanță, prisos, belșug. *Bișugul și biul carile peste toată i. rna acuzase...* CANTEMIR, IST. 192. (Păstrat pe alcuri, în expresiile) *A da de biu*: de belșug, de noroc. BARONZI, L. I, 126/2, DDRF. † de -, în - = din belșug. (în Ban.) din - = cu prisosință; de ajuns, în destul. *Bășădul de biu până în zori*. COD. VOR. 16/1, (= destul vorovind cu el. NOUL TEST. 164). *Și se cor de biu cărsă cîlcătorile de vin și de untelemn*. DOSOFTEIU, ap. CCR. 240. *Dănezău...*, a cărsă de biu multe a lui și minunate culease. N. COSTIN, LET. II, 105. *Băștura în biu...* se află. CANTEMIR, LET. 90; cfr. 323, 286, 208, 90, etc. *Le-au dat de biu toate căde le cră de hpaș*. SINCAL, HR. I, 139/1; cfr. 104/1, II, 281/1. *Am mîncat din biu*: cât mi-a trebuit. LUBA. [În PSAL. SCH. se găsește construcția neclară: a fi în de - care pare a însemna: „a locui, a se ținea, a zădări”. *Domne, cine ea fi în de biu întru viața ta?* 35 (= Eternel, qui est-ce qui séjournera dans ton tabernacle?). *Prinseră-mă...* ca schimănuț ce caște în de biu în comora sa. 42 (= iaste de sălășueaște în comora sa. CORESI, PS.; qui se tient dans les lieux cachés.) [Și: † biv.]
— Ung. bű, bűv „larg, bogat, îmbelșugat”. Cfr. belșug, bios.

BIULŪC-RĂȘĂ s. m. v. buluc-bașă.

BIUROCRATIE s. f. *Bureaucratie*. — Putere s. influență în stat a funcționarilor care alcătuiesc birourile administrațiilor publice. *Membri ai birocratiei statului român*. ALECSANDRI, T. III. [Și: birocratie.] Familia: bi(a)rocrăti, -ă s. m. Cel care abuzează față de public de puterea ce-i dă situația sa în birourile unei administrații; p. ext. funcționar public. [Noua constituție imperială] și

mulți și puternici adversari, nu numai în Maghiari... dar și în... birocrății de prin celelalte țări [ale imperiului]. SBIEHA, P. 156; bi(a)rocrăti, -ă adj. De birocratie.]

— N. din fran. (compus din bureau și grec. *praxiv* „a fi puternic, a pruncii s. a stăpâni peste ceva”).

BIURŪC s. a. v. birou.

BIUȘĂG, BIUȘIG †, **BIUȘŪG** † s. a. v. belșug.

BIV † adj. invar. *Ancien, ex- Nicolas* — (În legătură cu o titlatură) Fost, ex- *Cicilia Costin, biv vel loșofol*. NECULCE, LET. II, 193/13. *Trufanda ij bev vel viș-tiemie*. DOC. (A. 1650), ap. GCR I, 134. *Adecă el Dima, biv judeș de așcea*. (A. 1713) URICARIU, VII, 14/12. [Și: (variantă grafică?) bev.]
— Din paleosl. byr̃ „sing”.

BIV † adj. și s. m. sing. = biu.

BIVEL s. m. v. (Zool.) bivol.

BIVOL s. m. (Zool.) *Buffle*. — Specie de rumegătoare, cu corp robust și greoiu, cu coarne late, inelate la rădăcină, cu păr puțin și aspru, cu pielea neagră. Originar din regiunile tropicale, trăește la noi ca animal domestic. (Se zice în glumă și unul om „gras și mare” PAMFILE, J. I). *Mână bicoliu, cari trăgeș puștile* (= tunurile), *tot în bicia* M. COSTIN, LET. I, 329/13. *Elefantul mănos, și bivolul pieptos*. ALEXANDRESCU, M. 328. *Un car cu bicoli negri a stat lîngă fântâna*. ALECSANDRI, P. III, 90. *Alături de bou trebuie să numărăm pe bicol, care, pornit din mlaștinile luișei, s'a întins în spre apus, alejând locurile mlaștinoase și calde*. MEHEDIŢI, G. F. 184. *Când or zbura bicoliu: niciodată*. PAMFILE, J. Moale ca bicoliu. H. IV, 154. *Bicoul mugește, mîhăe* (H. IV, 85), *zbiară* (H. IV, 56, CREANGA, P. 59). [Plur. bicoli. | Și: (cu asimilare) † bivol BIELIA (1688), ap. CCR. 189 (*ghibol* BREBENEL, GR. F.) (cu v > h, ca în ung. *bihal*) bivol CANTEMIR, IST. 375. (*ghibol*) ION CR. II, 248, HEM. 1233/13, *bihal* (*ghihal* = EZ. IV, 193/1), *ghihul*, ca „nume de bou care aduce la faptură cu un bivol”. MARIAN, bial TDRG. (*ghiol* PAMFILE, J. I), bial (Oltenia) TDRG., bivel GRAUL, II, 32. Diminutivul: bivoleș DICŢ. (cfr. malac.) Femininul: (mai rar) bivola ION CR. II, 219 (*bivola*, numai cu înțelesul figurat de „un fel de flucir de salce” PAMFILE, J. III, 40), (de obicei) *bivolită*, *biholită* (*ghiholită* PAMFILE, J. I), *biholită* (accentuat *biholită* LB.), *biholită* MAT. POLC. 189, *bivolită* TDRG. (*ghiolită* PĂSCULESCU, L. P.), cfr. drigană. Zmântănuț de bicolișe. GEORGACHI LOGOFĂTU, LET. III, 307/13. (Și, în batjocură, unei femei grase) *Taci din gură, bicolișă! Cine naiba să te ia Cu-o bușă de cinci ocă?* TEODORESCU, P. P. 337.]
— Din bulg. bivol (femininul bivollica), idem.

BIVOLĂ s. f. (Zool.) v. bivol.

BIVOLĂR s. m. *Gardien de buffles, Charretier qui emploie des buffles*. — Păzitor de bivoli s. de bivolișe, cărșuș cu bivoli. *Un bicolar bătrân*. NECULCE, LET. II, 206/12. *În mijlocul câmpiei... Culcai pe șapte zede voinicilor bicolar*. ALECSANDRI, P. III, 368. *Bicolarii din Giurgiu*.

— Derivat din bivol, prin suf. nom. agent. -ar.

BIVOLĂRIE s. f. *Étable à buffles, troupeau de buffles*. — Grajd de bivoli, turmă de bivoli. [Plur. -ării.]
— Derivat din bivol, prin suf. col.-loc. -arie.

BIVOLĂȘ s. m. v. bivol.

BIVOLĂȘC, -EĂNCĂ adj. *De buffle*. — De bivol. *Cărtăș bivolășc* (sau *bivolășc*). TEODORESCU, P. P. 360.

— Derivat din bivol, prin suf. adjectival -esc.

BIVOLIȚĂ s. f. (Zool.) v. bivol.
BIVŪG, BIVŪG † s. a. v. belșug.

BIVŪC s. a. (Mil.) *Bicouac*. — Tabără provizorie (a unei armate) sub cerul liber. *Corpul de oștiri românești de la Dunăre, stând une-ori adunate sub corturile din bivouac*. ODOBESCU, III, 571. *Îndată după așezarea trupelor în bivouacuri, se zvonise printr-o ofșeri că... un mare consiliu de război se finuse*. D. ZAMFIRESCU, R. 230. [Plur. -*ăcuri*. | Familia: *bivouac* vb. I. A face tabără în plin aer, în corturi (propriu și fig.) *Siliși a bivouac sub un cort, care nu oă poate apăra de nestatornicia văzduhului*. C. NEGRUZZI, I, 59. *Armata creștină, ne mai având vreme a lăbări, se hotări a bivouac pe loc*. M. V. 171.]

— N. din fran. (< germ. *Belwache*).

BIZĂ s. f. (Entom.) v. bază.

BIZANTIN, -Ă adj. subst. *Byzantin*. — Din vremea împărăției Bizanțului, de la Bizanț. *Biserica Sfinții Trei-Ierarhi, de stil mesteacat gotic și bizantin, e pe dinuntru zăvălă în fraco*. C. NEGRUZZI, I, 284. *Cărți vechi, multe din ele grecești, pline de înodătură bizantină*. EMINESCU, N. 38. *Nicotată nu s'a făcut la noi o mai desăvârșită artă bizantină... decât aici*. IOBGA, N. R. B. 90. | Fig. Ca la Bizanț, (mai ales în ce privește viața publică), plin de intrigi. *A încercă prin toate mijloacele să pună stavila curentului de idei bizantine ce învârtăse capetele generației prezente, ne pare singura misiune oportună a publicității bine înțelese*. MAIORESCU, CR. I, 253. *Ce limbă esteaceasta? Ce forme de copii neavârstnici? Ce limbajire bizantină?* Id. ib. 87. | Substantivat. Un bizantin (propriu și fig.). [Familia: bizantinist s. m. Care se ocupă cu filologia bizantină; (numai în înțeles. fig.) bizantinism s. a. Procedere bizantină. *E primejtos să se mdrăscă acest bizantinism al profesorilor, această pânză de păianjen care amenință de a năbuși vitalitatea din statul nostru*. MAIORESCU, D. I, 128; bizantiniză vb. I^a. Trans. și refl. A (se) face ca la Bizanț. *Viața claselor noastre înalte s'a bizantinizat în parte, dacă nu în întregime*. IOBGA, C. I, I, 110.]

— N. din lat. *byzantinus*, -a, -um, idem.

BIZĂR, -Ă adj., adv. I. *Bizarre*. II. *Bizarrement*. I. Adj. De o ciudățenie neobișnuită, foarte ciudat, straniu; cfr. baroc, extravagant, deșănțat, abraș (II, 1^a). *Gaița... imităază orice sunete bizare*. ALEXANDRI, P. III, 56. *O lume întregă de închipiri umoristice... care mai de care mai bizară și mai cu neputință*. EMINESCU, N. 42. *Un spirit bizar*.

II. Adv. Într'un chip foarte ciudat. *Se poartă bizar*.

[Familia: *bizarerie* s. f. Ciudățenie rară, extravagantă, fantazie. *Calopi: Ideea să mă fure e originală*. — *Stanică: Mă mir numai de un lucru, cumonță: cum dracu' s'o potrivei ei să vie tot într'o zi*. — *Calopi: Bizarerie, bâiete, a micului zeu Cupidon*. C. NEGRUZZI, III, 57.]

— N. din fran. (< span. *bizarro*, propriu „viteaz“).

BIZĂRĂU s. m. sing. (Măcel.) v. bezer.

BIZĂRERIE s. f. v. bizar.

BIZDADEĂ subst. v. belzadeă.

BIZDĂGĂNI vb. IV^a trans. *Stimuler*. — (Perșani, în Transilv.) „A stimula, a îndemna, a ill pe cineva să facă ceva: *De grabă l-am bizdăgănit, că tot n'a făcut nimic*“. ȚARA OLTULUI, III, BI. 19-20.

— Etimologie necunoscută. (Cfr. unțg. *bizpatni*, *bizpetni* „a stimula, a apăta“).

BIZDĂGANIE s. f. v. bizdăganie.

BIZEĂ s. f. v. bezeă.

BIZER, BIZERĂU a. m. sing. (Măcel.) v. bezer.

BIZET s. a. v. bezeț.

BIZETREĂ † s. f. sing. *Hulle d'œillette*. — Ulei de mac. BARCIANU. [† bezir, ap. ȘIU.]

— Din turc. *bezir*, idem.

BIZMÂN s. a. v. bezmân.

BIZON s. m. (Zool.) v. bison.

BIZON vb. IV^a. I^a. *Confier* (qqch. aux soins. à gardo de qqn), *commettre*. II. I^a. *Accoir confiance* (en...), *se fier* (à...), *se reposer ou compter* (sur...). 2^a. *Se faire fort* (de...), *oser*.

I^a. Trans. (În Ungaria) A încredința cuiva ceva, a lăsa ceva în seama cuivă. *LB. Bizuște unțura pe căme: încrede un lucru risipitorului*. (Bihor). ZANNE, P. IV, 164.

II. Refl. I^a. (Construit cu prep. pe și în, mai rar cu dativul) A avea încredere în cineva, a se încrede, a se rezemă, a se întemeia pe cineva, a se lăsa (în seama s. în nădejdea cuivă). *Bizuin tu-se puterii sale și meșterugului său...* URECHE, LET. I, 119°; cfr. I, A, 110°. *Fiind atât de mic, în ce le bizuieți?* DIONISIE ECLESIASTICUL, C. II, 30. *Trăiam fără griji, bizuindu-se pe puterea celâșiei*. BALCESCU, M. V. 56. [Feciorii Chiașiei] *bizuină-se cu încredere pe reasimul lor ostășesc...* PETRESCU. ODOBESCU, I, 171°. *Să poți cunoaște... Și'n ce putere încă se bizu vrajmașul*. C. NEGRUZZI, II, 191°. *Calculul politic al Inaltei Porți... se bizu prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria*. MAIORESCU, D. II, 51. *Se bizuie Lăcă, pe cât se bizuie, pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuie pe chiar a sa cumînție*. SLAVICI, N. II, 143, cfr. 233, 338, etc. *Graie, graie, flăvul meu, Tu ești măncat de robie*. Nu mă pot bizui fie. ȘEZ. I, 110°.

2^a. (Gândit în mod eliptic pentru: a se bizui în puterile sale proprii; construit cu infin. cu să... s. c.ă...) A se încrede în puterile sale, a se crede destoinic, vrednic, încrede, capabil, în stare să... (dacă) a se încredința, a îndrăzni, a cuteza să...; cfr. a se ispitii. *Cine s'a bizui să vie (ca) s'o ceară de neceastă, și n'a izbutit să facă totul...* aceluia pe loc îi și ține capul. CREANGĂ, P. 78. *Între toți oamenii din împărăția mea, numai un păturariu se bizuete la treaba asta*. Idem, 211. *El, care se bizuie a se lepuți cu zeii...* SPIRISCU, U. 41°. *Nu se bizuie moșneagu' de loc să se ducă la împărătu'*. ȘEZ. II, 109°. *Nu mă bizuiu să ridic acest sac de la pământ*. Nu mă bizuiu să-l dovedesc. (Bila, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *Nimenia nu se află, Nimeni nu se bizuie, Făr de tânărul cutare...* TEODORESCU, P. P. 81^a.

[Derivato (rare DIGT.): *bizuire* s. f., *bizuit* s. a., *bizuință*, *bizuială* s. f. Om de bizuială — de încredere. *LB.*; *bizuit*, -ă adj. Sigur, căreia te poți încrede. *LB.*; adv. Cu încredințare, negreșit, de sigur. *Cel ce-i culcat în esle, acela-i, bizuit, cel înșus, flur lui Dumnezeu*. MSS. (Bracovo, c. 1600-1650), ap. ȘIU I, 136; *bizuitor*, -oare adj. Credul.]

— Din unțg. *bizui* „a încredința (cuiva ceva)“.

BIZUIĂLĂ, BIZUIȚĂ s. f.; **BIZUITOR, -OARE** adj. v. bizui.

BIZUONIE s. f. v. vizuonie.

BLĂBORNIC s. m.

BLĂBORNICĂ s. f. (Bot.) } v. bobornic.

BLĂDĂ † s. f. v. blădnic.

BLĂDNIC, -Ă și -**NIȚĂ** † adj., subst. *Impudique, débauché(e); prostitué(e)*. — (Numai la DOSOFTEU) Stricată, prostituată; (la fem.) femeie publică, curvă. *Între acestea zei de adeoărata Pashă, Dumineca blădnii cului*. V. S. 273°; cfr. 25. *Această blădnică ce-au spurcat atâția oameni*. Ib., ap. TDRG. *Ca și când spăla picioarele sfinții sale blădnia*. ps. 436. [În

Psaltirea lui Prale (1827) se găsește odată și blădă
† s. f. = defăimare, ap. CA. 658.]

— Imprimur literar din paleoslav. **bladnikъ**
(fem. *-dnica*), idem.

BLAG subst. v. blagă.

BLĂGĂ s. f. *Richesse, fortune. Bonheur.* — (Sărbism; în Ban. și Transilv. de vest; rar pe aiurea) Bogăție, avere, bunuri. REV. CRIT. III, 88, ION CR. III, 96. *Au și trimis mună-sa și o au luat de la Cantacuzenul, cu toată blaga, carea o ducă cu zece cară.* ȘINCAI, HR. II, 219^{1/2}; cfr. I, 100^{1/2}. *Avea împăratul multă blagă, multe scumpeturi.* RETEGANUL, P. IV, 34^{1/2}; cfr. I, 76^{1/2}, II, 43^{1/2}, V, 32^{1/2}. *Vin la mine de mă ia, C'atăta blagă f'oiu da, Cu carul banii-i cădă, Cu galbenii te-i jucă.* ID. TR. 19^{1/2}; cfr. DOINE, 253^{1/2}; EFURE, P. 12; REV. CRIT. II, 335. *Fata mare-a lui Carale Ce-are blagă și-are stare...* MAT. POLC. 53; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 271 (Orlea, în Romanii). *Să-mi deschid lădișle, Ca să-mi număr blăjile.* ALEXICI, L. P. I, 67^{1/2} † (Ban.) - (s., cu forma neasimilată limbii, blago) de el (la fem. blaga de ea) = ferice de el (s. ea)! fericitul (fericita) I. Com. COCA. *Lată eu țji dau 100 fl., dar spune-mi ce zice blaga de pasăre.* CĂTANA, P. III, 7. [Plur. (rar) *blăgi*, cu pron. dialectală *blăji*. I. ȘI: blag s. m. Bogăție. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.]

— Din sărb. blago, idem (*blago meni* = ferice de mine).

BLAGAMĂ s. f. v. balamă.

BLĂGLĂ s. f. v. brăglă.

BLAGO- Element de compoziție în cuvinte slave, cuprinzând răd. *sl.* — În limba română, toate aceste cuvinte sânt termeni bisericești intrați pe cale literară; cei mai mulți dintre ei n'au fost niciodată populari și numai câțiva s'au păstrat până astăzi. Unii au fost înlocuiți prin compuse românești cu bine-

blagoboret † s. m. (paleosl. *blagobortъ*). Dușman al celui bun, luptător împotriva lui Dumnezeu. (Numai la) DOSOFTEIU, V. S. 63^{1/2}.

blagocēstie (*blagočestie* DOSOFTEIU, V. S. 82, *blagočestie*) † s. f. (paleosl. *blagočestje*). Evlavie, pioat, credință. *Indemnul dând a mulți/și cătră blagočestie*, idem, V. S. 98^{1/2}. *După ce făpte bune go-coliți că nu vom putea arăta creștinătatea și blagočestia ce avem?* ANTIM, P. 128; cfr. MINEIUL (1776), 144, URICARIUL, II, 231^{1/2} (a. 1816). *Cea mai însemnată condiție a fericirii domnesice este blagočestia.* MARCOVICI, D. 167. † **blagočestiv** (*blagočestiv* DOSOFTEIU, V. S. 1 pr., *blagočestiv* lb. III, *blagočestiv*), -ă † adj. (paleosl. *blagočestivъ*). Evlavios, religios, pios, cu frica lui Dumnezeu, bine-credincios. *Putearnică și blagočestivă împărășia Moscului.* CANTEMIR, HR. 371^{1/2}. *N'au putut nici de cum să facă nimica blagočestivului Costandin, n'au putut, zic, măcar cât de puțin să-l miște din călduroasa lui blagočestie.* ANTIM, P. 195. *Părinși blagočestivi.* MINEIUL (1776), 63 b. [Derivat: **blagočestivie** † s. f. Evlavie. (Numai în) MINEIUL (1776), 27^{1/2}, 169^{1/2}, 192^{1/2}.]

blagocis s. m. (rus. *blagočinnjg*, propr. „cel ce îngrășește de buna ordine“; în Mold., învechit) Administrator bisericesc al unei plase, cfr. priostos. *O carte de blestem a mitropolitului, când o aducea blagocisul în casa omului, eră mai dăinui decât trănietul.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Înainte vreme, când vinea blagocisul, îi aducea și pe soții despărțiți și pe ălbocni; îi întindea la pământ și le da bătaie.* GH. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV, 1, 648. (Atributiv, pe lângă „preot“) *Cine-mi spună că... creă să fie preot blagocis?* CONTEMPORANUL, III, 666; cfr. V, 1, 98.

blagodarēne † s. f. (paleosl. *blagodarēnie*) Mulțumită, recunoștință. *De-aciea aruncă piznă cu crăj-*

mășie Varda pre părintele, în loc de blagodarēnie. MOXA, 388^{1/2}. *Măncăm și facem blagodarēnie.* DOSOFTEIU, V. S. 82^{1/2}. † **blagodarī** † vb. IV^a (paleosl. *blagodariti*) A mulțumi, a aduce mulțumite, a-și arăta recunoștința. *Blagodarī Dumnezeu.* COD. VOR. 93^{1/2}. (= Deade har lui Dumnezeu. N. TESTAMENT 1648; mulțimi lui Dumnezeu. BIBLIA, 1688); cfr. ibid 100^{1/2}. *Să blagodarēscă și prănuosească.* (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II, 78. Cfr. *blagodarī*.

Blagoslavēnie s. f. (paleosl. *blago + slavjenije*). Bobotează, Arătarea-Domnului. *Intr'această lună 6, svintele Blagoslavēnie a Domnului și Dnu/mu/ș/dădu și mântuitorul nostru.* DOSOFTEIU, V. S. 253^{1/2}.

blagomānie s. f. (rus. *blagomānnyj* „fără sens“ TDRG., apropiat de *manie*; rar). Prostie, lucru fără nici o însemnătate, (la plur.) nimicuri. *Știnea este serioasă și n'are de a face... cu... blagomānii copilărești de felul acesta.* CONV. LIT., ap. TDRG.

blagonosej † s. m. (paleosl. *blago + nostic*) Bine-făcător. *Acesta au fost scenic cu Scântul Ignatie, blagonoseji Scântului Ioan bogoslov.* DOSOFTEIU, V. S. 326^{1/2}.

blagopriemlic † s. m. (paleosl. *blago + priim-nik*) Bineprimitor. *Intr'această lună 3, pomenirea scântului și dreptului Simeon blagopriemlicului.* DOSOFTEIU, V. S. 297^{1/2}.

blagocēnie † s. f. (cfr. paleosl. *blagočestje*). Numai la DOSOFTEIU, V. S. 292^{1/2}, glosând cuvântul Teorie.

blagorod, -roadă † adj. (MUSTE, LET. III, 58^{1/2}), **blagorodnic**, -ă † adj. (paleosl. *blagorodniks, atestat numai ca nume de plantă și sub forma feminină *blagorodnica*) Nobil, de neam (mare); cfr. † evghenit, nemeș, † șlehticia. *Blagorodnicul bolari.* BIBLIA (1688), 3 pr.^{1/2}. *Nicolai Costin... eră și din părinși blagorodnici și înedfot.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 190^{1/2}; cfr. II, 174^{1/2}, etc. [Cantacuzeni] *fiind de neam blagorodnic și mai cinșii între toate neamurile boierimii Tării-românești.* MAG. IST. IV, 149^{1/2}; cfr. II, 210^{1/2}. *Cinștia și blagorodnica boierime.* ANTIM, P. 107. [Derivat: **blagorodnicie** † s. f. Noblețe (de naștere), nobilitate; cfr. † evghenie, nomeșie, † șlehticie. *Șlehticia și blagorodnicia, când nu este cu făpte bune, nu cinștește... pre om.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 172^{1/2}. *Am primit precinștia scrisoare a blagorodnicilor Tule.* FILIMON, C. I, 601.]

blagorodie (și: *blagorodie*) † s. f. (paleosl. *blagorodje*) și **blagorodie** † s. f. (cfr. paleosl. *blagorodna* „nobil“) Noblețe, nobilitate (cfr. boierime, protpendă); noblețe (nufletească). *Fumili... a Cantacuzinilor, a Paleohogitor... și altelu multe a blagorodnic grecești flori.* CANTEMIR, HR. 25^{1/2}. *Să nu no dăm blagorodie credinței noastre.* MINEIUL (1776), 130^{1/2}; cfr. 142, 129^{1/2}, 179^{1/2}, etc. *Bonaparte, nefind Franțoz, numele Franțozilor la toate neamurile l-au făcut urât, și blagorodie voastră or fi pierdut-o.* DIONISIE ECLESIAIARUL, C. 226. *Vedem neamul omeneș... neconoscându-l-și/și blagorodie și cinștea lui.* BIBLIA (1688), 3 pr.^{1/2}; cfr. ibid. 6 pr.^{1/2}; MĂRGHARETA (a. 1746), ap. TDRG. † **blagorodjenie** † s. f. (paleosl. *blago + rodenije*) Naștere (bună), de neam (mare). DOSOFTEIU, V. S. 165^{1/2}.]

blagoslovēnie s. f. (paleosl. *blagoslovenije*). Bine-cuvântare, benedicțiune, (†) urăciune (adeesea în opoziție cu blestem). *Chemași fuset [= fuserăți], cum se b[lagoslo]slovenie dobândiți.* COD. VOR. 153^{1/2}. *Și tot b[lagoslo]slovenie și acei de la Domnul Dumnezeu.* CORESI, E. VIII, 24. *Vor ceni preste tine toate b[lagoslo]slovenile acesteia.* BIBLIA (1688), 145^{1/2}. *Dându-le tuturoră blagoslovēnia sa cea de apoi, au murit.* N. COSTIN, LET. I, 45^{1/2}. *Au cerut voie și blagoslovēnie de la tot soborul.* GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III, 252^{1/2}. *Voia să mery să iau blagoslovēnie de la starețul meu.* MINEIUL (1776), 51^{1/2}. *Smeritele voastre blagosloveni.* CREANGĂ, A. 140. *Blagoslovēnia părinșilor, țării caselor.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 688. † **blagoslovi** vb. IV^a

(paleosl. *blagosloviti*). A binecuvânta. *Mulfemiți și blagosloviți, nu proclărați*. CORESI, E. VIII^{1/2}. *Blagosloviți, cum și Dumnezeu să blagoslovească pre voi*. PALIA (a. 1682), ap. GCR. I, 37. *După aceasta, a așezat breasla nouă de ostași, pe care Hași-bectăș prorocul i-a numit eniceri, blagoslovindu-i a și purarea birăritori*. E. VACĂRESCUL, IST. 252^{1/2}. *Blagosloveste în dreptă și în slănga* a. C. NEGRUZZI, I, 180^{1/2}. *Mitropolitul blagosloveste casa, patul, perinele și dulcelele ce-i aducea Elisaveta*. I. NEGRUZZI, I, 15. *Doamne... rogu-te, blagosloveste-mi turbinca asta, că ori pe cine-oiu vrea cu, să-l văd într'înșă*. CREANGĂ, p. 300. *Domnul... la masă se puneă, Păine, vin blagoslovă*. TEODORESCU, P. P. 33. *Blagosloveste, (cinstele) părinte!*: cuvintele cu care cetitorul cazaniei în biserică cere voie de a citi, de la preotul din altar, devenite formulă de polițete, cu care se salută preoții. CREANGĂ, p. 110; SEVASTOS, N. 50^{1/2}. | (În glumă) *Vândătorul, venind într'un târziu, îl blagoslovi [pe lup] cu un glonț, în numele Tatălui*. ȘEZ. VI, 156. (Cfr. a mirul). [† și refl. în COD. VOR. 30^{1/2} cu înțelesul „a cheltui”.] Derivate: *blagoslovit*, -ă adj., subst. Binecuvântat. *Faraon... zise: blagoslovit să fi Archireia!* MSS. (a. 1784), ap. GCR. II, 136. *Ce casă blagoslovită!* Se iubesc de 20 de ani ca niște hulași. ALECSANDRI, T. 1104. *Nu-ți face una copii, tei alta. Nu face nici aceea... alta. Și de la o vreme trebue să nimeresci una blagoslovită de Dumnezeu*. CREANGĂ, p. 118; substantivat. *Veniți, blagosloviți tatălui mieu*. (circa 1600) CUV. D. BĂTE. II, 226; *blagoslovire* † s. f. *Vânatul lui cu blagoslovire blagoslovesc*. CORESI, ps. 366.

blagoutrobniță † adj. f. (paleosl.-rus. *blagoutrobnyi*) Milos, milosărd. (Numai la CANTEMIR) *Drept slujitorilor milă și căutare, cinste și îmbunătățimare blagoutrobna noastră împărăție săgăduese*. IST. 181. [Pronunț. -po-u-].

blagovésnic s. m. (paleosl. *blagovestnik*) (învechit, rar) Sub *blagovésnic*... se înțelege arh[an]ghelul Gavril care a fost trimis de Dumnezeu ca să ducă precuratul fecioare Maria veste... că va naște pe... Isus Hristos. MARIAN, SE. II, 234.

Blagovestenie (și *Blagovestenie* MARIAN, O. I, 3, *Blagovestenie*, din cauza rimii și *Blagovieste*) s. f. (paleosl. *blagovestjenje*). Bunavestire (Mai ales la plur.). *Blagovestenia precuratei fecioare Mariei*. VARLAAM, C. p. 67. *Vreamea Blagovesteniilor*. DOSOFTEIU, V. S. 138. *Miercuri cătră Blagovestenie*. N. COSTIN, LET. II, 36^{1/2}. *Spre Blagovestenie... ard cele mai multe comori*. ȘEZ. I, 285^{1/2}. *În zina de Blagoveste Toți Țiganiți mânăncă pește*. ZANNE, P. VI, 370. † *blagovesti* † vb. IV^a (paleosl. *blagovestiti*), *blagovesti*(t)vuł † vb. IV^a (numai la DOSOFTEIU, v. s. 150, 240, etc., cfr. paleosl. *blagovestovati*). A binevesti, a propovedui (evanghelia); p. ext. a prooroci. *Incepă a-i blagovesti lauda și închinăciuni și biruință spre vrăjmași săi*. HIRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II, 70^{1/2}. [La ALECSANDRI, T. 512, impropriu, și cu înțelesul de „a blagoslovi, a binecuvânta.”]

blagovénie † s. f. (paleosl. *blagovonije*) Miros plăcut, parfum, aromă. *Au împut toată lumea de dulcea blagovonie a duhului*. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 168^{1/2}.

BLAGOVÉȘTE s. f. v. *Blagovestenie*, sub *blagovestenie*.
BLAGHOTI vb. IV^a v. *blehă*.
BLAIU s. a., **BLAIIVÁS** s. a. v. *plaiavas*, creion.

BLAJÉNE, BLAJÉNIÉ † s. f. *Beătitude*. — Ferice cerească, beătitudine. *Blajenite învieri*. MINEIUL (1776) 70^{1/2}; cfr. 7^{1/2}, 14^{1/2}, 14^{1/2}, etc. *Alexandru zice: o blajenite! adevă: fericite Bantie!* ALEXANDRIA, 102. — Imprumut literar din paleosl. *blajenije*, idem.

BLAJIN, -Ă adj. *Doux, bėnin, bon enfant*. — (Despre oameni) Bun la inimă (cuprinzând în același timp și notele): răbdător, paclnic și cam moale, „cărui nu-i

plăce a se pune rău cu nimene”. ȘEZ. II, 28^{1/2}; (despre animale) blând. *Cerbul... este gadina cea mai blajină și mai frumoasă*. PISCUPESCU, O. 190. *Trebue a fi ei... mai dulci, mai blajini*. MARCOVICI, C. 127. *Blajina... stăpânire*. ODOBESCU, III, 218^{1/2}. *Tu odinoră ai fost otăt de blajin, că lumea te credă puțin cam... prost*. ALECSANDRI, T. 162. Și [femeia] asta, cât li de bună și blajină, tot are o costă de drac într'înșă. CREANGĂ, p. 168. *Această împărăteasă, cu rostul ei cel blajin...* IPSIRESCU, L. 40. *Ce vată bună ești și blajină și te lași să încalce o femeie pe tine!* H. V, 65. *Boți se jin cu fân Și casa cu om blajin*. ȘEZ. I, 289^{1/2}. | P. ext. *Cu un grain blajin își arătă drumul*. IPSIRESCU, L. 96. *Cuvințe blajine*. MARCOVICI, D. 166. | Fig. Lăb, neprimejdios. *Apă adăncă și blajină*. PĂSCULESCU, I. P. 176. [Și: *blajin*, -a, dial. -jin | Abstracte adjectivale (rare): *blajinie* s. f. DICT., *blajinitate* s. f. *Sântem porniți a-i judecă cu blajinitate*. MARCOVICI, D. 120].

— Din paleosl. *blazynъ* (*blajinyi*) „bun”.

BLAJINĂTĂTE, BLAJINIE s. f. v. *blajin*.

BLAJINII s. m. plur. artic. (Mit. pop.) „*Blajinii* sânt un soi de oameni, care trăesc pe lângă Apa-Sămbetei, la marginea pământului... Se spune că-a oameni supuși, ascultători, plecați întru Domnul, religioși și buni la inimă... Paștele *Blajinilor* cad totdeauna Luni după Dumineca Tomii...” ȘEZ. II, 28-29. Cfr. *ibid.*, I, 128^{1/2}, 201^{1/2}, V, 38^{1/2}, ION C. II, 268. *Sânt niște locuri bune și ostroave a[le] Blajinilor*. MĂRGĂHITARE (1744), ap. TDRG.

— Din paleosl. *blazynъ* „fericit”. (Figură mitologică, intrată în limbă împreună cu numele, prin cărți populare traduse din slavonește și apropiată, prin etim. pop., de *blajin* ‘).

BLĂM interj. v. *umblă*.

BLĂMĂ vb. I^a. *Blămer*. — (Franzuzism) A exprima (în public) o judecată de reprobară a unei fapte a cuiuă. *A blămă pe cineva, - purtarea s. cuvintele cuiuă*. [La Români din A-U. și germanismul o se - a se face de răsul lumii, a se păcăli.] | Familia: *blam* s. a. Judecată prin care blămăm pe cinevă s. covă. *Dac’ăș fi venit singură, aș merită blamul persoanelor serioase și venerabile ca tine*. ALECSANDRI, T. 1305. *Nu este potrivit, ca într’o materie așa de importantă... să se amestece blamuri generale în contra ministrului actual, într’un mod așa de ușor și de vag*. MAIORESCU, D. I, 215. *Mofiune de -, cor de - = mofiunea s. votul prin care a adunare dezaprobă acțiunea împuternicitorilor ei*. *Arz-mahzarurile sau coturile de blam date de boierime, se porneau la zile*. ODOBESCU, II, 497. *În scurtul timp de 12 zile se fac, alternativ, în contra ministrului patru interpelări, trei propuneri de neîncredere și o mofiune de blam*. MAIORESCU, D. I, 379. | *blămabil*, -ă adj. Care merită să fie blămat. (o faptă *blămabilă*, | *blămare* s. f.)

— N. din fran. (< lat. *blasphemare* „a blestema”) Cfr. dubletul *blestema*.

BLĂMĂȚI interj. v. *umblă*.

BLĂNĂ s. f. 1^a. *Fouurrre*. 2^a. *Ais, planche*. 1^a. Pielea de animal cu părul ei și preparată spre a fi întrebuințată ca garnitură și mai ales căptușală la îmbrăcăminte, covor de picioare, etc.; p. ext. haină călduroasă făcută din astfel de piele s. numai căptușită cu ea; cfr. *cojoc, bundă, șubă*, etc. *Blane de spinări de soboti*. NECULCE, LET. II, 204^{1/2}. *6 lei blana albă de oaic, 8 lei blana neagră de oaic*. (Mold., a. 1792) URICARIU, IV, 134^{1/2}. *Au lăsat... să mi să dea un șal și o blană de samur*. (a. 1825) IORGA, B. R. 269. *Cum nu sânt un șoarec, Doamne! — măcar, toluși, are blănă...; nici că mi-ar păsa de per*. EMINESCU, N. 42. *Afurisita dra-*

cului [de valpeji] n'oi mai avea parte de ochi și de blând! SEZ. III, 186^{1/2}. Și îi-oi da la eu fie... Blând lungă, moale, Cu samur în poale. ALECSANDRI, P. P. 121^{1/2}. (În giură) A-i scutură (cutia) blana: a-i trage o bătaie. ZANNE, P. III, 25. [P. ext. Piele de animale (vii), cu păr des și mult. N'are blana unui urs. KONAKI, P. 267.

2°. (Înțeles m. puțin răspândit ca cel de subț 1°; mai ales prin regiunile de munte) Scândură groasă (de obicei scurtă și cioplită cu secura; cu blâni se câptușesc ușorii ușilor, tururile ferestrelor, etc.); cfr. foastân. FRÂNCU-CANDREA, M. 102, SIMA, M. Streășina porții înălțită cu blâni putrezite, de stejar. ODOBESCU, I, 148^{1/2}. Apa lui este mare, de se coboară pe dinșu groșii de brad ce se aduc din munte la ferestele ce îmblă și fac blane [scânduri]. I. IONESCU, M. 70. Un sfredel mare se aude, rozând fesișurile uscate ale blânei bătrâne de stejar [la uși]. CARAGIALE, S. 148^{1/2}. [La capul satului] etă [= se află] un pod stricat; Se rușo- o blână cu mine, și căzuim. TEODORESCU, P. P. 179. Lavița este o blând lungă de brad ce o așază oamenii în case, și pun pe dinșu lucrurile de bucătărie. H. IV, 119. (În Vâlcea) A dormi blână: a dormi bușean, dus, etc. Cfr. ZANNE, P. II, 545. (Rare) A cădea blână: întins, nemiscat. Ibid. III, 26. Spec. O parte a căruții. „Blana carului adăcă fundul carului”. (Săciul, în Dolj) H. V, 154; cfr. Calopăr, în Dolj) H. V, 98. (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 6. (Pietroșia, în Dâmbovița) H. IV, 126. Tabla de de-asupra a mesei de dulgher s. de tâmplar, numită și masă s. față. Cfr. DAMÉ, T. 114. | Blâni se numesc cele două scânduri care leagă tâlpile răboiului, numite și chingi, scânduri, speteze s. stinghii. id. ib. 131. De multe ori [la răboiul de țesut] și scândura sau blana unde șade lucrătura servește drept chingă. SEZ. VIII, 146. | Blâni se mai zice și la spetezele codărilor s. șerigii. id. ib. 11. | - se numește și dulapul (a șestinelor, scândura, nișetea) de la roata joagărului. id. ib. 176. | Tocul ferestrei VICIU, GL., SEZ. V, 38^{1/2}. | Colacul de lemn al fantânii. SIMA, M. | Capacul s. pleopa de ciocingul. MUȘCĂ, 61.

[P. plur. blane, (mai adesea) blâni († blâni NECULCE, LET. II, 435^{1/2}), (când e vorba de diferite var. etape de blână 1°) blânnuri. HARDEU, I. C. 102. Din pielea [vulpii] se fac blânnuri la șube. (Balinoși, în Covurlui) H. III, 16. | Diminutive: blâniță (în amândouă accepțiunile). 1°. Iși luă ciomagul, căciula cea mare și blânița. SADOVEANU, P. S. 105. | 2°. O blâniță este pe apă și zina și noaptea, și ea niciodată nu putrezește? (= Limba) GOROVEI, C. 199; Blânița PAMFILE, I. C. 424. Mănișoară. DICT.]

— Etimologia nesigură. Dacă înțelesul 1° s'a dezvoltat p. anal. din înțelesul 2° — tertium comparationis ar fi „câptușală” —, trebuie să admitem că la Slavii de sud — căci forma bla-, iar nu bol- conduce la aceștia — cuvântul blana avea odinioară înțelesul de „pielită, coajă subțire”, pe care l-are și azi la Cehi și, în parte, la Ruși; cfr. BERNEKER, SL. WR. 69. cfr. și cuvântul înrudit oblon. Se poate însă ca înțelesul 2° să fie cel original. La Megleniți, blână înseamnă „bucată de lemn, despăcură” și tot astfel la Aromâni „bucată de lemn, nelucrată, despăcură dintr-un butuc gros”, p. ext. „bucată de orice altă materie, d. ex. de brânză, de pâine, de pânză s. de piele lucrată pentru câptușeli”, deci blână 1°. Com. CAPIDAN. În cazul acesta cuvântul e de asemănat cu sârb. blanak, slov. blanja „scândură”).

BLĂNĂR s. m. Fourreur, pelletier. — Care lucrează blâni (1°), care blănțește haine, negustor de blâni (1°). ANON. CAR. Cibotarii, croitorii, blânnarii NECULCE, LET. II, 345^{1/2}. Un blânnar, în meșteșug isteț. CANTEMIR, IST. 62. | Spec. Blânnar gros, spre deosebire de coljocar (= blânnar fin). Cfr. URICARIU, IV, 134^{1/2} [Feminiul: blânnăreasă. I. NEGRUZZI, IV, 547.]

— Derivat din blana, prin suf. nom. agent.-or.

BLĂNĂREALĂ s. f. v. blâni.

BLĂNĂREANĂ s. f. v. blânnar.

BLĂNĂREȘCA s. f. sing. (Cor.) Danse payzanne. — (Mold.) Numele unui dans țărănesc. SYVASTOR, X. 280^{1/2}; PAMFILE, J. II, III. [S]: blânnărește (propriu: „ca blânnarii”). Ib.; (Tuțeani, în Covurlui) H. III, 477.]

— Derivat din blânnar, prin suf. adj. -esc (și prin suf. adv. -ește).

BLĂNĂREȘTE adv. (Cor.) v. blânnărească.

BLĂNĂRIE s. f. 1°. Pelletterie. 2°. Magasin de fourrures; atelier où l'on fait des fourrures. 3°. Pelletterie.

1°. Meseria blânnarului. H. II, 81. Am încăfat în fara rușoasă blânnării scumpă. BARAC, T. 43.

2°. Magazin de blâni (1°), atelier unde se lucrează blâni (1°). DICT.

3° (Mai ales la plur.) Blâni lucrate de blânnar, blânnuri. Câte douăzeci Lei brașovenia i blânnării. (Mold., a. 1786) URICARIU, II, 47^{1/2}.

— Derivat din blânnar, prin suf. abst.-loc. -ie.

BLANCHET s. a., BLANCHETĂ s. f. Billet (de diligence). Feuille (pour épêche télégraphique). — † „Billet de poștă în Moldova, chitanță, adeverință de plata taxei cuvenite statului de la poștă” (COSTINESCU), „răvaș pe drum” (PONTBIANT). Acesta e un blanchet ce fi-a dat regina. C. NEGRUZZI, III, 292^{1/2}. Poftim, să vă dau blanchetul! I. NEGRUZZI, III, 56 (Az) Bucată de hârtie pusă la oficiile poștale pentru cei ce vor să scrie acolo telegrame.

— N. din germ. Blankett.

BLÂND, -Ă adj., adv. Tendre, doux; bénin, affable, traitable, docile. Tendrement, doucement.

Adj. și adv. 1°. (Despre lucruri; în opoziție cu „aspru”, „dur”) Care-ți face bine, dându-ți senzația plăcută a unei mângâieri, cfr. mângâios, lin, dulce, domol. Cântătura blândă. KONAKI, P. 100. Leacurile de obște sânt otrăvi blânde. PISCUDESCU, O. 205. Ieri timpul ăra copert și blând. C. NEGRUZZI, I, 99. Blâni erau ochii, blândă era fața, Blând era glasul celui străin! ALECSANDRI, P. I, 23. Vom căsa un vis ferice, îngână-ne-vor c'ân e'dan Singuratoace izvoare, blândă butere de mânt. EMINESCU, P. 58. Peacă gara la ureche-i, blând pe nume el o chiamă. id. ib. 193. Tăcerea absolută este încă senținta cea mai blândă ce o merită. MAIORESCU, CR. I, 120. Blânde zopte JAINIK-BĂRSEANU, D. 152. †† (Loc. adv., rar, învechit) Ca — cu blândoțe. Derept aceea cu blândă, și cu mîlă caută Dumnezeuu spr' inzul CORESI, E. 25^{1/2}. Eu n'oiu lăgădui în ochi un adever, când el mi se ca cere cu blând și cu respect. I. NEGRUZZI, VI, 345; cfr. id., ap. TDRG.

2°. (Despre ființe; în opoziție cu „violent”, „aprig”, „aspru”, „sever”, „mânios”, etc. când e vorba de oameni și cu „sălbatic”, când e vorba de animale) Care nu îți face nici un rău, ci se poartă astfel cu tine încât te simți bine cu el, cfr. bun, blajin, afabil. Serbii supăindu-se... despăitorilor nu numai bunilor și blâni/dinilor, ce și cățănoagilor. COD. VOR. 149^{1/2}. Ferice de blânnici, că aceea îndulci-vor pământul. TETRAEV. (1574), 205. Ceia nemilostivi, să fim milostivi... ceia ce sânt mînioși, să fie blânni. CORESI, E. 219^{1/2}. Acest Doștoși mitropolitul... era... deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel. NECULCE, LET. II, 207^{1/2}. Cu năracuri bune, iubitori de oameni și blânni DRAGHICI, R. 159. Aspru către aristocrați... și blând către norod. C. NEGRUZZI, I, 179. El zărește-o căprioară, fiară blândă de la munte. ALECSANDRI, P. II, 89. Sfânta Duminecă, blândă și îngăduitoare, n'o crut să-și puie mintea c'o sturlubatoacă și c'o leneșă de fată ca aceea. CREANGĂ, P. 292. Orice cașă are un șerpe; șerpele de casă îi blând și nu mușcă.

ŞEZ. I, 128¹². *Turturica... nu se domesticeşte, da este blândă*. H. III, 15. *Blândă dacă te vei purta, Atunci vei putea afla*. TEODORESCU, P. 104. *Măşa blândă zgârie rău*. ZANNE, P. 1, 547, (despre sătarnici) H. III, 69. *A se face - = a se îmblânzi*.

[Diminutive: blândişor, -oară. *Mă ce primă cu căutătură oarec mai blândişoră*. GOJAN, H. II, 118. *El cât a fi umblat, Ca mine n'o mai aflat O oia blândişoră Şi-o nevastă bălăioară*. ŞEZ. III, 63¹²; blândiţ, -ă adj., adv. *Din gură-oia grăd blândiţ Şi mi-oia privea un drăguţ*. MĂNDRESCU, L. P. 62¹²; cfr. DO'NE, 123¹²; (Transilv.) blândoc, -oacă adj., adv. RETEGANU, ap. CDDE.]

— Din lat. *blaudus*, idem.

BLÂNDĂ s. f. (Med., Cor.) 1°. *Urticairă*. 2°. *Danse paysanne*.

1°. (Med.) Boală de piele (numită în ştiinţa articulară, fiindcă seamănă cu înţepăturile produse de urzici), care produce nişte umflături, de obicei roşii, însoţite de arsură şi mâncărimi (pricinuite, adesea, de o intoxicaţie alimentară); p. ext. petele însoţite de mâncărimi, rămase pe urma muşcături unor insecte, ca păreii, steiniţe, etc. *A doua zi s'au icit blânde roşii pe trupul lui*. SINCAL, HR. III, 231¹². *Uite ce blândă mi-a ieşit pe trup!* CREANGA, P. 264. *Bolnăcel* [de pe-alcăiţă], în început simte pe furonlete picioarelor un fel de spuzală ca blânda. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1, 132. *Ca să-şi treacă blânda de pe trup, să-şi de dimineaţă, până nu răsare soarele, pământ de la rădăcina gutuiului şi să te frece pe piele*. ŞEZ. VI, 22.

2°. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc. PAMFILE, J. III.

— Femeninul adjectivului blând (în înţelesul 1° din *boala blândă*, întrebunit eufemistic, cfr. bulg. *dobru* „*erysipèle*“). CDDE.) LM., P. Papahagi, *Eti-mologia*, 11.

BLÂNDETE s. f. *Donceur, bonité, bènignité*. — (În opoziţie cu „asprime“; mai ales în loc. adv. cu - : blând) *Purtare* (verbă), *tratare*, etc.) blândă, de om blând. *Rogă-te să ascuţi tu noi... cu ale tale blândeaşe*. COD. VOR. 58¹². *Mitariul... răbdă osănia fari-siului, cu blândeţe şi cu răbdare*. CORESI, E. 8¹². *Miostenia, blândeţele şi alte lucruri bune*. VARLAAM, C. II, 4¹². *Dacă se înţâmpină boierul chivernisitorul de-î înţepţi şi bun, măcar de-î şi Domnul rău, îl îmblânzeşte şi-l întoarce cu blândeţe, de-l face de-î bun*. NECULOR, LET. II, 314¹². *Să mă lumineze cu blândeţea luminii tale*. MINETUL (1776), 122¹². *Eră o tânără damă blândă, a căreia figură avea acea blândeţe ce se vede înocinată de penelul lui Rafael*. C. NEGRUZZI, I, 37. *Ochii ei, de o întunecăută blândeţe, aveau numai pentru el griţă şi înfelegere*. EMINESCU, N. 40. *O babă întâmpină pe fată cu blândeţe*. CREANGA, P. 288. *Se dusese pomina de blândeţele lui*. ISPIRESCU, M. V. 3¹². *Unde mă-sa l-auzede, Cu blândeţe mi-l muştră, Cu cuvinte l-încoşă*. TEODORESCU, P. P. 640¹². *Cu duhal blândeţii* (s. blândeţelor) = însoţit de sentimentul blândeţii, cu vorbe bune, cu binişor, blajin. *Cu duhal blândeţelor, Să-î irtaşi Şi să-î binecunătăi*, id. ib. 166¹².

[În textele mai vechi (şi în parte, şi azi în popor) numai plur. tant. (art. *blândeţele*); azi, de obicei sing. (art. *blândeţea* MARCOVICI, D. 9¹²); în Mold. (atestat mai întâiu la a. 1679, ap. CPR. 132): blândeţă s. f. (art. *blândeţea* C. NEGRUZZI, I, 263¹²); Cu alt sufix: † (Transilv.) blânzie, *Pomenaşte, Doamne, pre Daviđ şi toată blânzia lui*. PSALT. SCH. 434 (cfr. CORESI, PS. 364: blândeţele lui). *Fă cu noi după blânzia tu*, CORESI, P. 434, cfr. ib. 230, 118. *Că oile amă chiamă-se şfiniţi, drept blânzia lor*, id. E. 31¹². *Carele-î înţepă... orăse-si... faptele sale cu blânzia înfelegiunei*. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 127.]

— Din lat. *blandities*, em, idem.

BLÂNDIŞOR, -OARĂ adj. } v. blând.
BLÂNDOC, -OACĂ adj. }

BLÂNDERĂ s. f. *Vêtement qui tombe en loques*. — (În Transilv.; rar) Haină veche ruptă, fleandură, treanţă, vechitură, ruptură. *Ia şi alte haine, vezi, că-s numai blândari de rele!* (Abrud) VI-CIU, OL.

BLÂNDUŢ, -Ă adj. v. blând.

BLÂNEALĂ s. f. v. blani.

BLÂNET s. a. (*Variétés de*) *fouurrures, grande quantité de fouurrures*. — (Rar) Colectivul lui blână (1°), derivat prin suf. -et. (*Varietăţi de*) blâni (1°), blânărie, blânuri, cantitate mare de blâni (1°). *Tot felul de blâneturi*. FISCUPESCU, o. 66. [Plur. -neturi.] Cfr. blânis.

BLÂNI vb. IV^a. 1°. *Fouurrer, garnir de fouurrure. Battre ou rosser qqn. 2°. Recéitr de planches*.

1°. A câptuşi s. a. garnisi cu blână (1°) o haină, etc. *Fereş blâniţi cu samur*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 237¹². *Luna port pieptar de flanelă şi galosi blâniţi*. C. NEGRUZZI, I, 193. *Iar jos, de vale, e o căsuşă... din care unul câte unul se strecoară cei cu caftane şi călcăii blâniţi cu vulpe*. IORGA, N. R. B. 69. *Eu minteaul Ńi-oia blâni*. SEVASTOS, C. 272¹². | Poet. *Codrii cari blâneau cu prisos hotarele de giur în giur*. HARDEU, I. C. 51. | Fig. (în glumă) *A bate cu pumnul s. cu un băt*. ŞEZ. II, 150¹². C'Y. PAMFILE, J. II. (Cfr. a scutură cuivă blana (1°), a câptuşi). [Derivate: blâneală s. f. = „bătăie, scărmanea“ id. ib.; cu acelaşi înţeles ş: blâneală s. f. ibid.; blânire s. f., blânit s. a. | Şi: îmblâni, blâni vb. IV^a. *Îmbrăcându-i cu haine îmblânite scump*. DIONISIE ECLÉSIASTICUL, C. 167. *Caftan de catifea roşie, îmblânit*. ODORESCU, I, 246¹²; cfr. I, 133¹²; ALEXANDRESCU, M. 333. *Pe margine, îmblânite cu hârie albă*. ISPIRESCU, L. 44¹². (P. r. *Îmblâni* şi cu înţelesul — rar — de „înşuşur în blână“) *Săteam îmblâni lângă dogoarea uriaşă a cîminului*. SADOVEANU, SAM. VI, 1005. *Cafareica este... totdeauna îmblânită pe delesub*. = cu blână de oase. *Gulerul ei mic şi pieşii sânt blânişi cu zucele de piele de culpe sau de lup*. *Mănecele largi nu i sânt blânte*. PAMFILE, I. C. 362.]

2°. A îmbracă s. a. câptuşi ceva cu blane (2°). (Cfr. LB. Cfr. *pardosi*.) Spec. „A pune tocuri la ferreastră“. ŞEZ. V, 33¹². | P. anal. *Până mâns-oi* [= a doua zi]... *eră în locul colbei un palat... zidit din piatră de colru şi blâni cu aur şi pietre scumpe*. MERA, L. B. 9.

— Derivat din blână.

BLÂNIS s. a. *Doublure de fouurrure*. — (Rar, învechit) Câptuşală de blână. *Blâniş ochiul de mintie*. (a. 1752) IORGA, S. D. XII, 63. [Plur. -nişuri.] Cfr. blânet.

— Derivat din blână, prin suf. col. -iş.

BLÂNIŞOARĂ, BLÂNIŢĂ s. f. v. blână.

BLÂNIŞ, -OANĂ adj. *Fourré; doublé ou bordé d'une riche fouurrure*. — Cu blână, câptuşit sau garnisit cu blână bogată, multă. *Bătrâna şi neceste... Sânt îmbrăcate astăzi cu cafeacei blânsoase*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Săricei blânsoase*. DELAVRANCEA, S. 171. *Dar blânsoaşi co-î* [ursoaică!] CONTEMPORANU, II, 152.

— Derivat din blână, prin suf. adj. -os.

BLÂNIŢ vb. IV^a v. blâni.

BLÂNUŢĂ s. f. v. blână.

BLÂNZI † vb. IV^a (ş. d.) v. îmblânzi ş. d.

BLÂNZIA † s. f. v. blândeţe.

BLASFEMĂ vb. I. *Blasphémer*. — (Latinian) A ocări, a hull a, a defăimă cele sfinte p. ext. pe cineva s. ceva, pe nedrept. *Ei au muncit și au trăit, micar că unii blasfemă, zicând că fărâmi sânt lezeși și nu muncesc*. I. IONESCU, D. 393. [Familia: blasfemie s. f. Hulă, defăimare a celor sfinte. *E blasfemie Să crezi în intruparea lui Crist dintr'o Marie*. COȘBUC, B. 145.]

— N. din lat. bis. blasphemare, idem. Cfr. dubletele blestemă, blamă.

BLASHOTIE s. f., **BLĂSNĂ** s. f. (ș. d.) v. blaznă ș. d.
BLĂSTĂMĂ vb. I (ș. d.) | v. blestemă ș. d.
BLĂSTOR, **BLĂSTRU**, **BLĂSTUR** s. a. v. plastr.
BLĂȚI interj. v. umblă.

BLAZĂ vb. I^a. *Blaser*. — (Franțuzism; mai ales refl.) A (i se) toci (cuiva) simțirea, impresionabilitatea prin impresii puternice des repetate; cfr. tămp. *Și motanul toarcă'n sobă, de blazat ce-i*. EMINESCU, N. 43. *Cu totul oșbit în felul său, om al timpului modern, decamdată blazat în cuget, iubitor de anilize cam exagerate... dar în fine poez, poet în toată puterea cuvântului, este d. M. Eminescu*. MAIORESCU, CR. I, 289. *Spui, blazată, că viața asta e noroiu*. COȘBUC, B. 217. [Derivat: blazare s. f.]

— N. din fran.

BLAZGONIE s. f. I^a. *Folie, blisse, farce*. 2^a. *Anecdote*. 3^a. *Oryie, débâuche, libertinage*. (Pop.; unul din acele cuvinte rar întrebuințate al căror înțeles nu e precis în mîntea poporului). 1^a. (Mold.) „*Blazgóni* = nebunii, pozne”. ȘEZ. II, 150/.

2^a. (Mănăstireni, în Botoșani) „*Blazgónie* = znoavă, istorie”. ION CR. III, 345.

3^a. (Transilv. de nord) „*Blazyonie*, pl. *blazyoni* = bacanalii, orgii, desfrânări, blăstămății”. BUGNARIU, N. 8.

BLĂZNĂ s. f. I^a. *Tromperie, séduction*. 2^a. *Être difforme, monstre; bout d'homme. Homme méprisable ou piteux; nigaud, niais*.

1^a. † Îngelăciune, amăgire, ispită, cursă. *Lângă cărare blăzne puseră mie*. PSALTI. SCH. 454 († „scandalum”; Îngelăciune. CORESI, PS.). *Dumnezeu... să ne acopere... de toate primejdiile drăcești și blazne diavolești*. DOȘOFTEIU, ap. TDRG.

2^a. Arătare (la origine, probabil, diavolul amăgitor), p. ext. monstru, ființă diformă (mai ales despre oamenii chiriciți, mici și pociiți), pocitanie. *Cât o mince stărcită, mică, O blăznă mare 'n sus se ridică*. I. VĂCĂRESCU, P. 332/10. *Ūrs ca o blăznă: mare*. (Transilv.) VICIU, G. L. *O blăznă de om: ființă mică, arătanie, chiricitură*. PAMFILE, J. III. † P. ext. (în funcțiune atributivă și predicativă) Om nătâng, prostănac, „prostăluu, prostăgan”. VICIU, GL.; cfr. I. B. *Blăznă se zice celui ce caută ca un năuc la cineva* (Măldan, în Ban.) Com. LIUBA. *Rădicară împirat pe Teodosie, om blăznă și nu știa rîndul, nice se precepea la războiu*. MOXA, 379/10. [Mihail] *avea ponos că e blăznă și fricos*. id. 384/22; cfr. 381/30, 359/7, 395/12. *Turctor! necesor! Ce fugiți voi, bleznelor?* POP., ap. GCR. II, 302/23. *Blăznă ce ești!* BĂRCIANU.

[În I. B. se dă și înțelesul de: „lucru blăsnit, stricat sau rău lucrat”. † Și: blăsnă, blăznă, blăznă, blăsmă. † La CHAC, II, 16 și la DDRF. se citează și un cuvânt blasmotie „scandal”, „monstru”, — suspect.]

— Din paleoslav. blaznŭ, (blazni, blazna) „rătăcire, scandal, piedecă” (cfr. rus. blaznŭtŭ, „a se arătă în via”, blaznŭ, „om neexperientat”, rus. blaznŭ „prost”). Cfr. blaznic, blăzni, săblaznă, neblaznic.

BLĂZNI vb. IV^a. I^a. *Tromper, séduire*. (Refl.) Se

tromper, se laisser induire en erreur. 2^a. *Se scandaliser*. 3^a. *Céder, se laisser toucher*.

1^a. † Trans. A înșelă, a amăgi, a ispită. *De se neștire* [— oarecine] *pare-i credincios a fi intru voi, neînfrându-și limba sa, ce blăznește irema sa, aceluia iaste deșartă credința*. COD. VOR. 115/12, 131. cfr. CORESI, PS. 306. *Azeata slăbește inemile velenjilor și-i blăzneaște de la închisoare unde șade*. DOȘOFTEIU, V. S. 104, 7. *Iară de te va blăzni ochiul tău cel drept, scoate-l și-l leapădă de la tine*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. † Refl. A se înșelă, a se amăgi, a se lăsa amăgit, sedus. *Nu e blăznirești, frații cea dragii*. COD. VOR. 113/1. *Știi că fariseii auziră acel cuvânt și să blăzniră*. TETRAEV. (1574), 226. *Pentru venirea aceluia să va fi blăznită și să va fi spăriat acel ucis și să va fi lăsat de-î cor și ucis*. PRAVILA MOLD. 174. *Ferice de cea ce nu să va blăzni pentru mine*. DOȘOFTEIU, V. S. 177, 7. Spec. † A se - cu inima s. a-și - inima — a se lăsa amăgit, sedus. *Nemid nu să spări, nice să blăzni cu inima*. VARLAAM, C. 304, 7. *Ion-codă... să nu-și blăznească inimile pentru Ieremia părcălabul, care au ciclesit pre Domnu-său*. N. COSTIN, LET. I, A. 91/21.

2^a. † Refl. A se scandaliza. *Și se blăznită d'insul*. CORESI, E., ap. CCR. 9 († „Iis se scandalisase à son sujet”).

3^a. (În munții Sucevii) A se mulă, a-și călca pe inimă. ȘEZ. II, 150/1, III, 2. *Toate* [Ighicioane] *s'au supus și-au lucrat cu dragă inimă, numai cea de loc nu s'o blăznă*. ibid. III, 2/.

[În I. B. se dă și înțelesul „stric, fac rău un lucru”. † Și: blăsnă vb. VI^a.] Derivate: blăznire † s. f. *În lor în blăznire* (= „factum est illis in scandalum”). CORESI, PS. 299; blăznit, -ă adj. = „abătut”. VICIU, GL.; blăznitură † s. f. „Blăznă” LB.; blăznie † s. f. *În să părăsiri rădătoarele blăzniei*. DOȘOFTEIU, V. S. 241, 7.

— Din paleoslav. blazniti „a rătăci, a (se) înșelă”. Cfr. blaznă, blaznic, imblăzni, săblăzni.

BLĂZNIC. -Ă adj., subst. *Béniin; timide, modeste*. — (Mold.) Om bun, cu care te înțelege orișind în vorbă (ȘEZ. II, 150/1), sfios, modest: *e! îi mai blaznic* — nu cutează a se rugă (Broșteni, în Suceava) CONV. LIT. XLIV, 132.

— Din rut. blaznjak „prost, fără experiență”.

BLĂZNIE † s. f. v. blăzni.

BLĂZNITURĂ † s. f. v. blăzni.

BLAZON s. a. *Blason*. — Totalitatea emblemelor consacrate de arta heraldică drept semne distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, ale unei corporații etc., puse pe discuri heraldice, pe steaguri, pecoții, etc.; herb, stemă. *Și am deschis cărți multe, ce scriu despre blazoane*. I. NEGRUZZI, VI, 466. *Câte unul din acești cevi gospodari și „economi de vile” are mai multă avere decât cutare care-și primbă la șoseaua din București căii focoși și cupeaua cu blazon*. IORGA, N. R. A. I, 68. † Derivat: (neîntrebând, formațiune personală) blazonist s. m. Persoană pricepută în știința heraldică. *Să ascultăm dară pe cel mai modern blazonist britanic*. HASDEU, I. C. 94.]

— N. din fran.

BLEAH s. a. v. bleas.

BLEAHĂ subst. v. bleag.

BLEANCĂ s. f. v. bleandă.

BLEANDĂ s. f. — (Munt.) Cuvânt fără înțeles precis, deșteptând imaginaie unei „mase moi și lepșite”; se întrebuințează mai ales ca termen de comparație pentru oameni molăi, fără energie și „prostănaci” (RĂDULESCU-CODIN). *Love-te-ar cataroșă, de bleandă ce ești!* (zice o fată către un moșneag).

GORJAN, II, IV, 176. Se urcă în barca, moleșit ca o bleandă. D. ZAMPINESCU, R. 120, cfr. id. lb. 23. După aceea rămase ca o bleandă, cu mâinile în cânt. Id., ap. TRDG. Cu copul a bleandă, pe un umăr. id. lb. Munteții își cameni stăruși: lucră Dumineca. Nouă ne zic: „Moldovean cap de bou; bleandă”. CONV. LIT. XLIV, I, 657. Dete preste dînsul într'un colț de înfundătură, unde se stărise ca o bleandă. ISPRESCU, U. 119/11. Hei, prietene, fi-a căzut bleanda pe foc... Ia sculași, boieri, de celești furtoaiete blendei (o vorba de o pălărie). id. L. 248; cfr. id. lb. 374. [Augmentative (peiorative): bleandăru = hădăru, beșleagă, unul care umbliă cam așa fără rost, îmbrăcat flecum. ION CR. IV, 188; blendănu, blendolu = căscat, prost. PAMFILE, J. II. Cu altă terminație (Ban.): blească a. f. = guri-cască. Se zice unui om prost, când caută la ceva sau stă fără a ști ce să înceapă: Nu fi blească! Nu sta ca bleanca, de nu știu ce să faci! Com. LIUBA.]

— Pentru etimologie, cfr. *blenderi*.

BLEANDĂ s. f. (Ornit.) Sorte d'épervier. — O pasăre răpitoare (identificată de MARIAN, O. I, 119, cu „vînderoul s. caia-gâmbilor”, la COSTINESCU „uliu, gale de noapte ce penole cenușii”; atestat mai întâi într'un glosar din secol. XVII, sub forma † bleande, traducând pe slav. „vĕtrúška=falco tinunculus.” CUV. D. BĂTE. 270). A dat de un cultur mare de tot, care arecă o aripă ruptă. Și a zis și: „mă duc să omor bleanda aia, să nu se mai cănească”. ION CR. III, 132. [La CANTEMIR, IST. 26 și 94 și forma augmentativă: blendăna a. m.; (+ vînderu) blenderu s. m. „O pasăre răpitoare”. (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX, 122.]

BLEANDĂ s. f. Coup, poussé; taloche, tapa. — (Mold.) Izbitură, răpează, îmbrănceală (CREANGĂ, GL.), tîfă (ALECSANDRU, T. 1750). A!... îmi dai blendă de nilam-nisam, fără să te fi îngrijit mai întâi a-mi plăli măcar ce-mi ești dator? ALECSANDRU, T. 119. I-am tras într-o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind mușca. CREANGĂ, A. 5, cfr. id. P. 66; ION CR. III, 326.

— Substantiv postverbal din *blendii*.

BLEANC s. m. sing. 1°. Salice. 2°. Ane (des animauz). 3°. Voix, parler.

1°. (Auzit în Transilv.) Scuipat, bale, salivă. (Numai în expresia): *Îi lasă gura* = El i să gura apă, îl curg balele (după covă).

2°. P. ext. (Transilv. și Bucov.) Sufletul animalelor, abur (3°) (în băjocură s. în glumă și despre om) LB., JAHRESBER, IV, 326. „Despre un om rău, se zice că are bleanc, iar nu suflet. Și-a dat bleancul, l-a țesit bleancul”. (Tara-Hatogului) REV. CRIT. III, 88. *Eu, cel cu bleancul pe limbă* [= cu sufletul la gură], mă căzuți deodată înut la ochiu de niște poliștiști secerși. SBIERA, F. S. 227, cfr. P. 199/. *Am lucrat, de eră să-mi iasă bleancu! Astămpără-te, că amuși îți scot bleancu!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

3°. (Bihor.) Graiu. ȘEZ. VII, 177.

[ȘI: bleac STAMATI.]

— Din paleosl. blěskъ „luciu” (apoi „lucru selipitor”, spec. „balo”).

BLEASCĂ adv. *Trop serré*. — (Boureni, în Dolj) Despre răuri la cămașă, etc., se zice că sînt blească, adică prea dese, îngrămădite. ION CR. II, 163.

— Din bulg. blizko „apropiat”.

BLEAȘCĂ adv. — (Mold. și Bucov.) Cuvînt onomatopieic (cfr. flească, plească, germ. plitschnass) care imită sunetul produs la cea mai mică mișcare de un obiect foarte ud. (Se întrebunează atributiv pe lângă adj. ud, ca un fel de superlativ al acostuia) Learcă, blearcă. *Dintre* [copilași]...

nii n'au decăt o cămășnică udă blească, peste bietul lor trup năcălîț. IORGA, N. R. A. I, 573. *Eră udă blească. VLAHUȚA, D. 246. Trebul... să lepede chiar și cămașa depe dînsa, căci și aceea eră acum blească. MARIAN, SE. II, 109. [ȘI: bleoască = ud până la piele. ION CR. IV, 86.]*

BLEASNĂ s. f. v. blazănă.

BLEASTUR s. a. v. platur.

BLEAȚI v. umbliă.

BLEAU interj. (Numai în expresiunea): *A nu zice (nici) - = a nu zice (nici) cărc, nici pis. PAMFILE, J. III, etc. O tulă de fugă... fără să îmi zică bleau. GORJAN, H. II, 201. Nu mai cuteză să zică nici bleau. ISPRESCU, L. 277, cfr. id. U. 38.*

— Tot așa se zice și bulgărește ble și blach (Panțev).

BLEAU s. a. 1°. Fer-blanc, fer battu. Happe. Frette. 2°. Mauvais contour. 3°. Nigaud, niais.

1°. Tinicheă (JAHRESBER, III, 313; VII, 82; X, 179), spec. fierul cu care se îmbracă osia carului, ca să nu se roadă de butucul a. căpătâna roatei (COSTINESCU, LM.; RĂDULESCU-CODIN; ȘEZ. V, 38/37; PAMFILE, I. C. 129-130; H. V, 153; BRÉRENEL, GR. P., Com. TOFAN); cfr. plesnitoare (BĂRCIANU); în unele părți se căptușește butucul a. căpătâna roatei pe dinlăuntru cu două bucițe de fier, unul de-asupra și celălalt dedesubt, numite *bleauri*, *bleauri* s. *bleauri* (DAMÉ, T. 8; PAMFILE, I. C. 129). *A face cuițe de bleau* = a tremură a. a dărâdi de frig (cfr. a face cuițe s. piroane.) ZANNE, P. V, 223; PAMFILE, J. II.

2°. P. anal. Cuțit care nu taie de loc; cfr. gioarsă, custră. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.

3°. Fig. (Poate, identic cu *bleah* = bleg). Om neprețuit, netot, prost, tîndălă. RĂDULESCU-CODIN, BRÉRENEL, GR. P. *Sfîntul Petru se umplă de ciudă, de prostia cismarului, și gîndi: ce bleav de om și ăsta, nu se gîndește la mîntuirea sufletului!* ȘEZ. IX, 67.

[ȘI: bleah PAMFILE, J. II, bleav RĂDULESCU-CODIN, BRÉRENEL, GR. P., H. II, 147, 30, IV, 156, IX, 439, blehiu (Brașov) cfr. IORGA, S. D. XII, 147, blec, bief, bles, plec, pleu JAHRESBER, III, 313, VII, 82, X, 179 (cu diminutivul pleșt LB.), plev IORGA, S. D. XIII, 161, și cu înțelesul de „vas de tinicheă, ca de o litră, cu care se bea apă”. ȘEZ. II, 42/401, VIII, 89. Plur. -uri.]

— Din germ. Blech „tinicheă” (în unele regiuni, prin mijlocire slavă sau ungurească: sârb *pleh*, rut. *bljacha*, bulg. *bjnch*, ung. *pléh*, etc.).

BLEAV s. a. v. bleau.

BLEAZ s. m. sing. *Graisse*. — (În Mold.) Grăsimie care se află la vite în partea coadei și are un gust deosebit de bun. TRDG.

BLEAZNĂ s. f. v. blazănă.

BLEC, -EACĂ adj., subst., adv. v. bleg.

BLEC s. a. v. bleau.

BLECUI vb. IV^a v. blegoșat.

BLEF s. a. v. bleau.

BLEFARITĂ (Med.) *Blépharite*. — Inflamațiune a pleoapelor.

— N. din fran. (din grec. βλεφαρον „pleoapă”).

BLEG, -EAGĂ adj., subst., adv. 1°. *Pendant, aux oreilles pendantes*. 2°. *Mou, veule, nigaud, niais, sot*.

1°. (Mai ales despre urechile animalelor, în deosebi ale porcilor; p. ext. porc bleg = cu urechi blege) Atârînat în jos și moale, pleoștit, cfr. fleng, blegos, blegoșat. LM.; H. I, 6; II, 94, 117, 298, III, 288, IV, 116, VI, 142, VII, 149, X, 52. *Porcii blegi sînt mai mari ca celălți porci.* (Găvnești, în Bu-

zău) H. II, 87. *Porcul mare și cu urechile blegi, pe care-l numesc porc grecesc.* (Mărăcinoi, în Buzău) H. II, 143. *O cărlănd... blegă de urechi.* MON. OF., ap. TDRG. *Odată se îmbolnăvese cănele de durere-de-cap, așa de rău, în cât luă câmpii și dealurile, de durere. Cum umbă el bezmetic, bleg și cu coada în jos... întâlneste... un șerpe.* ȘEZ. III, 151/12. *Am o pălărie blegă, Șede'nt' un picior?* (= Ciuperca) *ibid.* VII, 80. *Blegu' e și nume de căne.* (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 28.

2°. (Adj. și adv.) P. anal. (Despre oameni) Moale, molatec, molău (și în același timp) nătărău, prost, tont, nătăfeală, nătâng, netot, bleot. COSTINESCU, LM. Cfr. blaznă (2°). *Dar nu! noi stăm, blegii, în cafelele.* CARAGIALE, M. 179. *Mull ești mare!* [sic albinoele ursului] *Păoat că în-este capul bleg; să cugeți nu-și prea placă.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Tăranul nostru, toropit și bleg de sărăcie.* VLAHUTA, *ibid.* *Tocmai atunci băgă de seamă că un soldat din compania dinainte nu călea de loc a erou, umbland bleg, trăgându-și picioarele după el ca niște butuci.* D. ZAMFIRESCU, R. 225. *Te-ai întors mai bleg de cum te-ai dus:* cu rezultat mai prost de cum eră (Tuțani, în Covurlia) ION CR. III, 287.

[Și: bleg, bleacă adj., bleahă subst. (ca termen de ocăr) = prost, moale. (Transilv.) VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, cuvânt onomatopoeic. Cfr. sârb. *bleka*, *blekasi* „prost”, rus. *blekilyi* „veșted”, etc.)

BLEGĂT, -Ă adj., **BLEGĂI** vb. IV^a } v. blegoșat.
BLEGÎT, -Ă adj. }

BLEGOS, -OĂSĂ adj. (Porc) *aux oreilles pendantes.* — (Porc) cu urechile plecate în jos. (Stălpu, în Buzău) H. II, 207. Cfr. bleg, blegoșat, flong. *Doi porci, de'și blegoși.* JIPEȘCU, O. 160.
— Derivat din bleg, prin suf. adj. -os.

BLEGOSĂT, -Ă adj. 1°. *Pendant.* 2°. *Mon, avachi.* 1°. (Despre urechile dobitoacelor, cu deosebire ale porcului) *Aitărând moi în jos (și acoperind cele două laturi ale capului), bleg, blegos;* cfr. pleoștit. *Porcii bălăreși... au urechile lungi și blegoșate, așa că nu văd în lături.* (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 27.

2°. (Despre oameni) Care a devenit blig și prostălu, molegît, pchețoșit, slăbit, care umbă cu trupul aplecat înainte. *Văzându-i afară-din-cala triști și amărâți, îi întreabă, (că) ce au de sănt așa blegoși.* REV. CRIT. 1, 92. *Un Ciupășol, La chip ochel, La cap blegoșat, La piept gădnat.* TEODORESCU, F. P. 500.

[Și: blegit,-ă. *Braica, Griveiu și Dudaș, cu botul la pământ, cu urechile blegite și cu coada întinsă, aleargă fără îndurare.* ODOBESCU, III, 41; blegăt, -ă adj. *Porc blegat* = cu urechile lăsate 'n jos și mari. (Bicliurești, în Dâmbovița) H. IV, 53. *Ciuperca ordinară... are o pălărie... cu marginile blegate.* *ib.* 70.] *Mal rar verbele corespunzătoare: blegoșă vb. 1° refl., blegi vb. IV^a refl. Când calul e bolnav, i se blegesc urechile.* ap. TDRG. *Ce te-ai blegoșat așa?* În DICT. și: blegu, blecu vb. IV^a.]
— Derivații din bleg.

BLEGŪI vb. IV^a v. bleui și blegoșat.

BLEHĂI vb. IV^a. *Aboyer, japper, glapir; jacasser.* — Intrans. A lătra ca câștei mici. LM. | Trans. *Câșii te-or simți, Te cor blehoți.* POP., ap. GOR. II, 329. | P. ext. A vorbi prost și fără a mai înceta, ca și când ar lătra un căne: *Nu-mi mai blehăi atâtea!* *Ce-mi tot blehăi!* REV. CRIT. III, 88. *Blehoți* = a vorbi multe și fără nici un rost. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. [Și: blehoți, blehoți, blahoti DDRF., BARONZI, L. P. 125/12.] Derivate: blehăire s. f., blehăit s. a., blehăitor, -oăre adj. DICT.]

— Onomatopoe. Cfr. paleosl. *blējati*, rus. *blekati*,

bulg. *blējs*, germ. *blēn*, *blēcken*, grec. *βληγόμενος*, alb. *bl'egeras* „a behă” (despre oi), ceh. *blek/otajati* „belfer”, schwaizon². HEINEKER, SL. WB. 59-60.

BLEHĂUCĂ s. f. *Truis aux grandes oreilles pendantes.* — (Munții Sucevei) Scroafă cu urechile mari, blegi. ȘEZ. II, 150/12.
— Derivat din bleah (= bleg), prin suf. -aucă.

BLEHETI vb. IV^a v. blehă.

BLEHIU s. a. v. bleau².

BLEHNIȚĂ s. f. (Iht.) v. behliță.

BLEHOTI vb. IV^a v. blehă.

BLEHUȚI vb. IV^a v. bleu.

BLEJDE s. f. plur. v. bleođi¹.

BLEJDEU s. a. — (Atestat numai ca termen de comparație, întrebându-se despre) „Cevă ce crește mai mare de cum e data: *Cucuruzul are niște tufei tot ca blejdoadele. Copilul acesta a crescut cât un blejdo.* (Cincu-mare, în Transilv.) ȚARA OLTULUI, III, nr. 15-16; cfr. prăjină, paliță, bredelcu, viăjgan, viăjar, acăstău. [Plur. -deauđ.]

BLEJDI vb. IV^a v. bleođi¹.

BLEM, **BLEMATI** interj. v. umbă.

BLENDĂ s. f. (Minor.) *Blende.* — Mineru de sulfură de zinc, amestecat de obicei în floane de plumb ori de argint. *Sulfura de zinc, numită „blendă.”* PONI, CH. 211.
— N. din fran. (< germ. *Blende*.)

BLENDĂRĂUs.m., **BLENDĂU**s.m. } v. blendă¹⁻².
BLENDERĂU s. m. (Ornit.) }

BLENDERI vb. IV^a. *Gambiller, pendiller.* — (Despre picioare) A bălăni, a bănăni, a bălăni ca o blendă¹. DICT.
— Din rut. *blenditi* (blendati), idem.

BLENDI vb. IV^a *Pousser* (qqn.) *brusquement.* — (Mold.) A imbrănci, a da brânci (ceivă), a împinge imbrăncind. *Comisarul m'a bălăt și m'a blendit afară.* TDRG. [Și: blendisi vb. IV^a. *Deci, fiind părăsit, Adiafortin, Fiind chiar blendisit, Sânt paraponisit.* ALEXANDREI, T. 89 (= „respins”. *id. GL.* 1749).] Cfr. blendă².

BLENDŪIU s. m. v. blendă¹.

BLENORAGIE s. f. (Med.) *Blennorrhagie.* — Inflamarea mucoasei genito-urinare, însoțită de scurgere, (pop.) una din boalele lumesti, (trivial) sculament, (pop.) frântură. [Familia: *blenoragie*, -ă adj. De blenoragie.]

— N. din fran. (compus din grec. *βλένω* „muc” și *ραγή* „erupțiune”). Cfr. blenorée.

BLENORÉE s. f. (Med.) *Blennorrhée.* — Boală a mucoasei genito-urinare, însoțită de scurgere, însă fără fenomene de inflamațiune.
— N. din fran. (grec. *βλένω* „muc” și *ίεϊν* „a curge”). Cfr. blenoragie.

BLEOĂRCĂ adv. v. leoarcă.

BLEOĂSCĂ adv. v. blească.

BLEOJDI vb. IV^a trans. I. *Écarquiller les yeux, regarder fixement et stupidement.* — (Despre ochi) A-i căsăci, a-i zgăli, a-i holbă, a-i boli, a-i boldi, a-i boboși, a-i boli, a se uita cu ochii căsăciți, prostește, (la cevă), a rămănea cu ochii căsăciți (la cevă). PAMFILE, J. II; PĂSCULESCU, L. P. 31. (Construit absoi. ori cu prep. la, mai rar cu pe) *Așteptam ochi, cu guru căsăciți... cu ochii bleođiți.* GORJAN, H. II, 118. *Doi copilași... așteaptă, cu ochii bleođiți, să scoată*

dasca Mitrana cartofii din spuned. DELAVRANCEA, s. 40. Se uită cu luare-a-minte în fund, blejind ochii. CARAGIALE, s. 45/32. Pe când cuocana se îndetășcase... cu facerea cafelei... Fânache blejileă ochii pe pereți. TELEOR, ap. TDRG. *Gheorghie... cădase gura și blejindă ochii la cele ce spuned vântorilor.* IPIRESCU, L. 141. Decăt slugă la ciocoi, Mai bine cioban la oi, Cu capu' pe murguroiu, Cu ochii blejindți la oi. POP. (Com. QUINTESCU). [Și: blejdi, blejdi, și (gresală de tipar?) bojdi. Și aste fete urși căzură, De bojdesc ochii și cască gura? SEVASTOS, n. 374/12. | Derivat postverbal: blejdi s. f. Propriu „lucru la care îți blejdesti ochii”; se întrebuintează, în glumă, ca și „răbdări prăjite”, spre a indica că nu mai e nimic de mâncare: *Acem blejde și cașcove.* (Oit și Tutova). ZANNE, P. III, 477.]

— Din paleos. *bleštati* (s. bulg. *blěštъ*) „a străluci” (*Blejdesc ochii* înseamnă deci propriu zis: în case astfel încât să strălucăască albul ochilor; trecerea aceasta de înțeles pare a se fi produs pe terenul limbilor slavice, cfr. slovenescul *blō štati* „glotzen”; cuvântul e deci împrutat cu bleas, blești).

BLEOJDI vb. IV^a refl. 1^a. *Pendre, mollir, s'a-mollir, devenir flasque.* 2^a. *Se donner une hernie.*

1^a. A se blegoși, a se moleși, (despre obiecte) a se fleșcăi, a se lăsa în jos, (despre oameni) a se ticăloși. *Ce te-ai blejdiți așa?* RĂDULESCU-CODIN. *Patru eră mărunț, ca de o palmă, și frunzele blejdițe (din cauza secetei).* SANDU-ALDEA, A. M. 164.

2^a. Spoc. A se blejdi = a se surpa, a se vătăma, a se boșorogi. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: blejdi, blejdi. | Derivat: blejdi s. f. În mișcarea nativă a călcăii ridicată pe frunte, în blejdira capului pe o parte... mulțimea are înțelegerea dreaptă a unei împrejurări mari. D. ZAMFIRESCU, R. 7.]

— Onomatopee; cfr. pleoști, fleșcăi.

BLEOIU, -OĂIE adj. v. bleoi.

BLEONDĂR s. m. v. bleondăr.

BLEORCOTĂLĂ s. f. v. bleotocări.

BLEORCOTĂ vb. IV^a } v. bleotocări.

BLEOȘTICĂ vb. IV^a v. bleoșticăi.

BLEOȘTRĂIE s. f. *Patrouillis*. — Tină, noroiu, glod apăsos și amestecat cu băltoace, în urma unei ploii; cfr. fleșcă, fleșcăraie, fleșcălială. *Glod se făcă pe străzi; eră o bleoștrăie, de nu te îndură să ieși din casă.* N. REV. R. II, 93.

— Derivat din bleoștică, cu un sufix despărțit din *aparăie, fleșcăraie*, etc.

BLEOT, -OĂTĂ adj., subst. *Niais, godiche, nigaud*. — (Termen de ocară s. de despret) Prostălu și nătâng, nătărău, tont; cfr. bleg. PONTBRIANT, LM.; PAMFILE, J. II, c. *Stăi, bade. Unde-ai por-nit-o?* Acesta, înecăpănat, trăgea înainte, fără să răspundă. — „Nauzi, mă, bleotul! Unde că duceți?” ZAMFIRESCU, R. 84. Sărbu' bleotu', Care dă cu cotu'. ZANNE, P. VI, 309. [Și: bliot, -oată s. -oată; bliot, -a s. -oată RĂDULESCU-CODIN; (+ greoiu) bleoia, oale = bleandă, prostăncă ib. id.; (+ bleiți) bleotogi, -ă = (despre oameni) moleșiți de necazuri s. de viți; (despre plante) bătute de brumă. (Munții Suceviți) SEZ. IX, 151; cfr. blegoșat, bleojdi]. Derivat: (rar) bleoție s. f. = faptă de om bleot.] — Din germ. *blöd*, idem.

BLEOȚIE s. f. v. bleot.

BLEOTOCĂREĂLĂ s. f. bleotocări.

BLEOTOCĂRI vb. IV^a. 1^a. *Patauger, barboter, patrouiller.* 2^a. *Remuer, agiter, secouer.* 3^a. *Baragouiner.*

1^a. (Despre ființe) (Mold., Bucov.) Intrans. A umbli, făcând zgomot, prin apă, a bălăci, a bălăci.

SEZ. II, 150/. *Lângă fântână... bleotocăreaz miste rețe, tot spălându-se.* CONTEMPORANUL, V, 97. | Refl. *Ce te bleotocăști acolo?* = zice copililor mici, când umbli cu mâinile prin apă, bunăoară când lămă pe mamele lor care spală blidele. (Bilca, în Bucovina) Com. G. TOPAN.

2^a. (Despre apă) Intrans. A se clătina, a se mișca plescând. *Nici nu bleotă, nici nu urneste.* Numai cât îmi bleotocăște, *Pe pescar mi-l săbăcești?* (= Apa) GOROVI, C. 16. | Trans. *Bleotăreze* = clatin apa într'un vas. LB.

3^a. P. anal. A vorbi fără socoteală, într'aiurea (PAMFILE, J. II), a flecări; cfr. blehăi, blodogori, bogoniși. *Bleotărește copiii mici când încep a strica cuvinte, de încăfătură.* SEZ. IX, 152.

[Și: bliotocări, bliotocări BARCIANU, bliotăcări, bliotocări LM.; variante: bleotocoti, bliotocoti. Derivat: bleotocăteală s. f., cu înțelesul 1^a. Com. G. TOPAN. *Bleotăceală* s. f. (cu înțelesul 3^a): flecărie. În literatură... *bleotăceală de vorbe fără miez și fără nici o intenție de logică.* VLAHUȚA, ap. TDRG.] — Onomatopee. (Cfr. rus. *blatit* „a clătina apă”, cfr. și bălăci, bălăcări, bliotăci, bliotocări).

BLEESC s. m. sing. v. bleasc.

BLEESCĂI vb. IV^a. *Éclabousser, croquer*. — A murdări, mânji, festeli, stropind (cu noroiu). *la o... băligă și-l mănjește... Apă se pitulă într'o tufulă... ca să răză cind o trecu cineva p'acolo și l-o vedea așa bleescăt cu bălegă.* SEZ. III, 35/1. — Onomatopee, împrutat cu blească (cfr. fleșcăi, plescăi, pleșcăi).

BLEENI vb. IV^a (s. d.) v. blăzni și d.

BLEESTĂMĂ vb. I (s. d.) v. bleestămă și d.

BLESTEM s. a. *Blasphème, malédiction*. — (Unori în opoziție cu binecuvântare, blagoslovenie, † urăciune) Invocarea unei nenorociri s. a. mănii lui Dumnezeu asupra cuiă, cfr. afurisenie, anatamă; p. ext. bătaia lui Dumnezeu s. orice) nenorocire provenită pe urma unui blestem. (Construcții: -ul cade pe s. asupra cuiă, ajunge pe cineva; cineva cade subț s. în -; († rar) cineva dă s. pune -.) *Dintr'același rost ies urăciunile și blestemul.* COD. VOR. 125/1. (= blagoslovenia și blestemul. BIBLIA, 1688, cfr. CORESI, ap. GOR. I, 10/1.). *Bleștămile și ocările ce făcă părinților...* PRĂVILA MOLD. 142. *Am pus și bleștăm, ca să fie afurisit și proclat.* (a. 1604) CUV. D. BĂTR. I, 136. [Dracul] *limba ta pre bleștămii îndeamnă.* VARLAAM, C. 265/1. *Pentru ce bleștămii pre cei nevinocași și pre vecinii tăi, însu-ți căși în bleștăm.* EVANGHELIE (1614), ap. GOR. I, 113/13. *Iată eu dau înaintea voastră astăzi blagoslovenii și bleștămuri.* BIBLIA (1688), 134/1. (*bleștămiele*) ib. 7 pr. 1. *Le-au făcut și bleștăm de afurisenie.* NENCULCE, LET. II, 201/11. *lar de te vor bleștăm, bleștăm te va ajunge, că bleștămii părinților derădăcinează până la a treilea neam.* PHYSIOLOGUS (a. 1777), ap. GOR. II, 111/11. *Îmi ești tributur, ca să mă mai ușurez de bleștămurile norodului.* C. NEGROZZI, I, 141. *Se vede că vr'un bleștăm al lui Dumnezeu suu allă ceoă așa trebue să fie, de nu ai parle de ceea ce cauți, fiica mea!* CREANGĂ, P. 92. *Se... leamă să nu cadă sub bleștămii profese.* id. ib. 110. *Bleștămii de la săraci Nu cadă pe copaci.* ZANNE, P. V, 557. *Copilul rău, Bleștămii lui Dumnezeu.* ibid. II, 85. | *Carte de -* carte de afurisenie. TDRG. † *A-și face -* cu s. de cineva = a se face vrednic de blestemul cuiă, a-și face păcate cu cineva, a-și face rău s. batjocură de cineva. PAMFILE, J. II. *Acum cred că nu fi-i mai face bleștăm cu mine, mi-i da drumul, să intru la Dumnezeu, că tare mare trambă mă am.* CREANGĂ, P. 314. [Și: bleștăm, bleștăm, bleștăm. Accentuat: (mai des) *bleștăm* și

blestem. (Cfr. Să-ți aduci, bădiș', aminte, De blăstămul ăst fierbinte. Că nu-i blăstăm de măcușă. Ci-i blăstăm de la drăgușă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 262.) | Plur. -me, -muri, † (Mold.) blăstămi.

— Substantiv postverbal din blestemă.

BLESTEMĂ vb. I. 1°. *Blasphémer. Injurier, proférer des jurements.* 2°-4°. *Mauvrir, (se) damner.* 5°. *Jurer (ou faire jurer qqn.) sous peine d'être maudit.*

1°. Intrans. (construit cu prep. asupra) A călți s. bărfi, injurând de cele sfinte, a săvârși o blasfemie. *Încăp a blăstăma asupra lui Dumnezău. DOSOFTEIU, v. s. 125.* || P. ext. (Trans.) † A injură, a ocări cu vorbe urite. *Pre popa cel mai mare blăstămi?* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 49 (= doșadești preutul? COD. VOR.; pre arhierul lui Dumnezău sudoșuești? BIBLIA, 1688).

2°. Trans. și absol. (În opoziție cu binecuvântă s. blagoslovi; complementul o persoană) A se rugă ca să ajungă pe cineva vreo nenorocire. (Despre părinți, preot, etc.) A invocă mânia lui Dumnezău asupra cuiva. (Despre Dumnezău, cfr. bate b. v.) A destină pe cineva pentru o nenorocire (veclnică); cfr. a afurisi (2°). *Cu aceea blagoslovim Dumnezău tatăl și cu aceea blăstămău oamerii.* COD. VOR. 124₁₁. *Să nu blăstămați!* CORESI, E. VIII₁₁. *Mă ustenui căd pătui cu mintea mea...* de tipăriu aceste sfinte cărți; *nă rog, ce voui fi greși, să nu mă blăstămați.* EVANGHELIE (1642), ap. GCR. I, 98₁₁. *Puteamnești* (= aveau putere) *apostoli a blăstă și a blăstămă.* MOLITVELNIC (1669), ibid. I, 183₁₁. *Blăstămiă mie pre nărodul acesta.* BIBLIA (1688), 112₁₁. *Cantemir-codă...* blăstămi pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat. NECULCE, LET. II, 266₁₁. *Îngnunchind, o blăstămi, zicând...* ISPIRESCU, L. 30. *Primbă-se călugării, Blăstămăndu-și părinți, De ce i-au călugărit și nu i-au căsătorit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 217. (Printro' prop. obiectivă se arată în ce consistă blestemul) *M'a blăstămat măcușă, De ce i-am călcat corba, Să mă leagă cu frunza, Ca frunza mlinului în casa străinului.* lb. 196. *Să... te blesteme cineva S'ajungi slugă la cai albi.* PANN, ap. ZANNE, F. IV, 594.

3°. (Complementul e timpul când i s'a întâmplat cuiva o nenorocire s. în deoște, viața) A călți împotriva lui, a-și aduce aminte de el, afurisindu-l. Cfr. afurisi. *Măngău în punni, Blăstămăndu-și ceasul în care s'a născut.* CREANGĂ, p. 240. *Și rămân măcușele [focilor] care merg să tragă sorși, Blăstămăndu-și zilele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 823. *Își blăstăma viața.*

4°. Refl. A se numi pe sine blestemat, a-și blestemă s. afurisi zilele. *Rău mă tem și mă blăstem, C'am un băiat tinerel. Șoiu rămână fără el.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 304. *Dar ce greu s'a blăstămat Șin Dumdre s'a țipat: De căl noră Turcilor, Mai bine hărăd peștilor!* BIBICESCU, P. F. 273.

5°. Refl. A se jură, invocând blestemul lui Dumnezău pentru cazul călcării de jurământ, a se afurisi, a se legă cu blestem s. cu jurământ. *Cu giurământ blăstămă-nă sine, nemică să nu giurăm, până nu vrem ucide Pavel.* COD. VOR. 60₁₁. (= cu giurământ ne-am giurat pe noi. N. TESTAMENT, 1648). *Se giură și se blăstămă cu strămbul.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Se blăstămă cași este, cu gura lui tuă foc.* BELIDMAN, nr. 360. *Hai să ne blăstămăm, și care dintre noi amânăto a fi mai meșter, acela să icie banii.* CREANGĂ, p. 58. || (În COD. VOR. și în funcțiune trans. cu înțeles factitiv) A face pe cineva să jure, a jură subț aceste condiții. *Blăstămă-vă cu Isus celsu ce-l spune Pavel.* 5₁₁. (= giurăm pe voi prin Isus. N. TESTAMENT, 1648; jurăm pe voi pe Isus. BIBLIA, 1688).

[S]: blăstăma, blăstămă, blăstămă vb. I. Derivate: blestemare s. f.; blestemăt a. a.; blestemă-

tăr, -oare adj.; subst. ANON. CAR. Aceste sînt ocăritorii și blăstemătorii. (secol. XVI) CUV. D. BĂTR. II, 332. Cfr. blestemat adj.]

— Din lat. pop. *blasfimator (născut din blasphemare + aestinare), idem. Cfr. dubletele blasfemă, blamă.

BLESTEMĂCIUNE † s. f. = blestemăție. *Iară pre une[le] locuri i se arăta lucrurile de blăstămăciune.* NECULCE, LET. II, 412₁₁. *După alte blestemăciuni cu firea alunecăndu-se...* MAGAZ. IST. II, 142₁₁. — Derivat din blestemă, prin suf. -ăciune (cfr. lat. blasphematio „blestemare“).

BLESTEMĂȚ, -Ă adj., subst. 1°. *Maudit, damné.* 2°. *Misérable, chenapan; mauvais sujet.*

Participiul lui blestemă, devenit adjectiv, întrebunțat une-ori ca substantiv.

1°. (În opoziție cu binecuvântat, blagoslovit) Pe care l-a blestemat cineva, pe care l-a ajuns blestemul cuiva, afurisit, proclerțit. *Să fie blăstămat omul cea ce nu-și va lăsa lucrul său Sămbăta.* CUV. D. BĂTR. II, 47. *Blăstămată este tot omul ce moare pre lemn.* VARLAAM, C. 108₁₁. *Străbunii noștri au fost blăstămați de Dumnezău pentru strămbățăile lor.* RUSSO, s. 130. *Blăstămat să fie locul, Unde mi s'a aprins focul...*; *Blăstămat să fie ceasul, Când i-am urmărit cu pasul.* POP. ap. GOR. II, 303₁₁.

2°. P. ext. Vrednic de blestem, deci: rău, ticălos, mișel, (mai ales despre femei) stricat(ă), cu purtări rele, (adesea în glumă, fără înțeles rău, despre copii) strengar, potlogar; cfr. afurisit, proclerțit, spânzurat, ticălos. Cfr. MARDARIE, L. 4278. COSTINESCU, SEZ. VII, 145. *Au zis că sînt Moscalii niște oameni proști și blăstămați de tot.* NECULCE, LET. II, 329₁₁. *Din pruncul acesta va să iasă ori un om de nimic, ori un blestemat.* BARAC, T. 7. *Ia stați o leacă, blăstămaților, să vă dam eu.* CREANGĂ, A. 42. *Dară blestematele de fermece ne-a acoperit palaturile cu apa aceasta murdară.* ISPIRESCU, L. 37. *Fost-am fată de bogat Și-am mers după blăstămat: Ce-am avut, tot mi-a mîncat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 131. *Las' potria să m'ajungă, Că s'a voric, nu-s blăstămat, Știu potrii ce să-i fac.* SEZ. VII, 145. *Fata ei s'a ales o blăstămată (= stricată).* BRAȘOV.

BLESTEMĂȚESC, -EASCĂ adj. *Misérable, infâme.* — (Învechit, rar) De om blestemat, mișelesc. Cfr. bla mabil. *Nunai pentru frica cea blăstămătescă...* cu socotit [Dumitrăscu-vodă] de au iernat Tătarii în țară. NECULCE, LET. II, 229₁₁. *Au făcut sfat de nimica și blestemătesc.* (a. 1716) MAGAZ. IST. IV, 60₁₁. *Lucruri de ocără și blăstămești.* CANTEMIR, ap. TDRG.

— Derivat din blestemat, prin suf. adj. -esc.

BLESTEMĂȚESTE adv. *Avec des intentions misérables, infâmes.* — (Învechit; rar) Ca un blestemat. *Nu atăta copilărește, pre căl blăstămătesc în apoi i-au chemat.* CANTEMIR, HR. 15₁₁, cfr. 229₁₁.

— Derivat din blestemat, prin suf. adv. -ește.

BLESTEMĂȚI vb. IV^a refl. *Decenir misérable ou infâme, mal tourner.* — A ajunge blestemat, mișel. *Că toată căldătoria muritorilor în cel de apoi să-vă răpăși sau se fericească, pre căl blăstămătesc.* CANTEMIR, IST. 114. *Feciornal lui Ion s'a blăstămățit de tot.* (BRAȘOV).

— Derivat din blestemat.

BLESTEMĂȚIE s. f. *Infamie, action misérable. Libertinage.* — Calitate, s. (mai ales) purtătoare și faptă de om blestemat (2°), mișelie, infamie, ticăloșie. *Nu se știe ce blăstămății au făcut capicohăile.* N. COSTIN, LET. II, 128₁₁. *Enachi Băru cădănd la o închisoare, pentru o blăstămăție ce făcuse...* (Mold.,

a. 1779), URICARIUL, X, 225/1. *Țiganii lăieși... fac multe jafuri și furtisaguri și alle blăstămății.* (Mold., a. 1795). *Ibid.* IV, 67/1. *Ai ascuns banii acestia, să-i cheltuești la blăstămății.* HABAC, ap. TDRG. *Toate acele fafle grozave, pentru care s'au cotropit Sodoma și Gomora, orașe și țări arșite de Domnul Dumnezeu pentru blăstămăția lor.* RUSSO, s. 146. *Ce să vădă, tată? Blăstămăție! Târgul îi în jac, Leții pradă și desbracă pe bieții oameni.* C. NEGRUZZI, I, 169. *Așa numitele lor blăstămății erau niște copilării, cu toată libertatea vorbelor cu care le 'mbrăcam.* EMINESCU, N. 98. *Se vede că numai de blăstămății ai fost bun în lumea asta!* CREANGĂ, P. 322; cfr. A. 113. *Țigancu... știă blăstămăția ce făcuse.* ISPIRESCU, L. 64. *Ce și-i portul pr domnie, Mîntea pe blăstămăție? DOINE, 86/1.* // Spec. Craiăc, curvăsărie. — Derivat din blăstemat, prin suf. abstr. -ie.

BLEȘTI vb. IV^a. 1^a. *Être au dernier moment de la vie, donner à peine signe de vie.* 2^a. *Pouvoir à peine parler, articuler, (ne)souffler (mot).* 3^a. *S'enrouer; perdre la parole.*

(Mold., Bucov. și Transilv. de nord; construit cu o negațiune s. cu abia).

1^a. Intrans. (Propriu: „a fi cu bleascul la gură, abia a-și mai trage sufletul”, deci:) *Abia bleștesc* = abia mai dau semne de viață. CREANGĂ, ȘEZ. VIII, 156.

2^a. Intrans. A articulă cu greu un sunet (din cauza lipsei de suflet), a nu putea vorbi (BUGNARIU, N. S.). *Abia bleștesc* = abia vorbesc. CREANGĂ, GL. *Baba eră umflată cât o bule și nici nu putea blești măcar din gură.* CREANGĂ, P. 15. // P. ext. A crăni (Zaharești, în Bucov. Com. I. GRĂMADĂ), a spune (măcar) un cuvânt, a se răsuflă către cineva. *Nu cămăo să bleștești din gură către cineva despre ceea ce-a urmat între noi, că te-am șters de pe fața pământului!* CREANGĂ, P. 207. // (După ce a primit înțelesul lui „crăni”, s'a putut întrebuița și) Trans. A articulă, a pronunța, a scoate (un cuvânt). *A rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvânt.* id. A. 83. *Cât șine discânticu, nu trebuși să bleștești un cuvânt!* ȘEZ. III, 141/12.

3^a. Intrans. (Din înțelesul „a nu putea vorbi” s'a dezvoltat, prin părțile Nășăduului, cel de) A răguși, a amuți. BUGNARIU, N. S.

— Derivat din bleasc, prin suf. TDRG.

BLEȚOGĂT, -Ă adj. v. bleot.

BLEU s. a. v. bleau^a.

BLEUȘ vb. IV^a. *Doubler de fer* (l'extrémité de l'esieu d'une roue), *fretter* (le moyen d'une roue). — A căptși, a îmbrăcă capetele osiei unei roate cu (s. în) bleauri. COSTINESCU, PONTBRIEL, etc. *Mă duc la Lophin (șigan), să-mi bleuească o osie.* BREBENEL, GR. P. *Car bleușit*: are bleauri la osii. ȘEZ. V, 38/12. *În capetele subțiri și bleușite ale osiilor se pun roatele.* (Braniștea, în Covelulul) H. III, 72. [Ș]: bleuri, bleuși, blegă. TDRG.]

— Derivat din bleau, prin suf. denominal -uș.

BLEVĂIS s. m. v. plavăis.

BLEVUI vb. IV^a v. bleui.

BLEZGĂIAT, -Ă adj. *Gâté, dortote*. — Răsfățat. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 92. Cfr. răzgăiat.

BLEZNĂ subst. v. blaznă.

BLEZUI vb. IV^a trans. *Enlever la graisse* (de la chair). — (Mold.; cu complementul carne). A lua bleazul de pe carne, a curăți carnea de bleaz, înainte de a o găti. TDRG.

— Derivat din bleaz, prin suf. denominal -ui.

BLEHĂI vb. IV^a v. bălbăi.

BLID s. a. 1^a. *Assiette, plat (écuelle, terrine, assile, plateau).* (Au plur.) *Vaisselle.* 2^a. *Auget.*

1^a. Vas de pământ s. de metal (mai rar de lemn PAMFILE, I. C. 172), în care se pun bucatele ce se servesc la masă (astăzi, mai mult la țară); cfr. *farfurie* (2^a), *strachină*, *taler* (talger, teler, tălier), *disc*; *castron*, *tipsie*. (La plur. nume colectiv pentru) Tot felul de vase de pământ (s. de lemn) în care se servesc bucatele. *Vai de voi, cărturari și farisei!* ȘARNICI, *că curății de în afară sticlele și blidele.* TETRAEV. (1574), 241. *Și am adus darul lui, blidă de argint unul.* BIBLIA (1688), 99. [Într-o foaie de zestre] *II blidi* [= blide] *de plumb.* (Mold., a. 1745) URICARIUL, XI, 225/12. *I toc blidi costoriv.* (Mold., a. 1780) *Ibid.* XI, 249/12. *I-au dus daruri împărătești, între care eră blide de aur.* ȘINCAI, HR. II, 221/12. *Poruncește s'aduce alte blide.* C. NEGRUZZI, II, 207/2. *Un blid ca o jumătate de mierță eră plin cu curechii acru.* RETEGANUL, P. I, 65/1. *Bate-I, Doamne, om urit... Nu știu cum naib'am brodiți Să mânc cu ei dintr'un blid!* *De s'ar sparge blidul'n fund, Doar aș scăpa de urit; Da blidul-n de costor, Nu se sparge până mor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 167. *Două jumătăți de blid într-o margine de crâng* (= Urechile). GOROVEI, C. 382. *Datoria mănduc cu omul din blid.* ZANNE, P. V, 258. // P. ext. Bucatele servite în blid. *Luă câte două trei blide de bucate din masa lui... și le trimetea acilor oameni.* NECULCE, LET. II, 212/12. // Fig. (Aluzie la Isav, fiul lui Isaac și al Rebecel, care și-a vândut fratelui său mai mic Iacov, pentru un blid de linte, dreptul său de primogenitură) *Ei urmași toate ordinele ce se îndreptară către dînși și cumpărară prin această supuneră... blidul de linte al concesior și o oarecare trecere la curte.* IORGA, L. II, 56. // De cându-s la blidul tău (= la masa ta, măritată cu tine). *Băiulă-s de Dumnezeu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 184.

2^a. P. anal. (Mor.) *Cupa* (căușul s. ciutura) roții de la moară. DAMĂ, T. 150, PAMFILE, I. C. 182.

[Plur. *blide*, rar *bliduri*. PĂSCULESCU, L. P. 138.]

Și: *blidă* s. f. PAMFILE, I. C. 404. // Diminutiv: *bliduleș* s. a. *Pe-un bliduleș de lemn, un moșinoin de brânză de osie.* RETEGANUL, P. III, 83/1. *Da de prânz ce mi-ai adus? — Cooșel în bliduleș, Vinigor în păhdrel.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 271; *bliduleș Pune... la mijlocul ei un bliduleș curat.* MARIAN, NA. 153; *bliduleș* LB.; *bliduleș* ȚIFLEA, P. F., LB.]

— Din paleosl. *bljudā* (bljuda), idem.

BLIDĂ s. f. v. blid.

BLIDĂR s. m., a. a. I. 1^a. *Potier* (qui fabrique des terrines). 2^a. *Pique-assiette.* II. *Dressoir.*

I. S. m. 1^a. Olar care face blide. RĂDULESCU-CODIN.

2^a. Fig. Om căruia îi place să mănânce de la altul, cfr. *lingău*, *linge-talere*, *hârbar*. Cfr. COSTINESCU, LM. [DICT.] și ANON. CAR. dau și o derivat neuzitat: *blidări* vb. IV^a = „a scoate mâncare prin blid”; a frecventa mesele streine”. COSTINESCU.]

II. S. a. Dulap cu poște, de obicei fără uși, în care se păstrează blidele s. orice fel de vase. — *ul* se așează, în multe case, în ungherul casei, către ușă. Cfr. *armaz*. ANON. CAR.; MARIAN; RĂDULESCU-CODIN; ȘEZ. VII, 185, VIII, 91; PAMFILE, I. C. 404-5, 415, H. IX, 497. [În odaia de locuit se află] *o poliță sau un blidar*, în fața hornului. POPOVICI-KIRILEANU, R. 124. *Moșoa... scoate dintr'un dulap sau de pe un blidar un șip cu rachiu.* MARIAN, NA. 137. *Lă spune* [furculițelor] *să meargă la celealtale, în blidarim.* SBIERA, P. 157/12. [Diminutiv: *blidărăș* s. a. RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din blid, cu înțelesul I prin suf. nom. agent-, cu înțelesul II prin suf. instr. -ar.

BLIDĂRI vb. IV^a v. blidar (I, 2^a).

BLIDĂRUS s. a. v. blidar (II).

BLIDĂȘEL, BLIDIȘEL s. a. } v. blid.
BLIDUȘEL, BLIDUȘ s. a. }

BLINDĂ vb. I^a. (Armată) *Blinder*. — A căptuși cu placi de metal pe din afară (un vas de război, etc.) în scopul de a-l ocroti în potruvă stricăciunilor ghilelelor. [Derivate: blindare s. f., blindat, -ă adj. O pesteră..., în care... ai... pătrunde... cu un mic felinar blindat. MAIORESCU, CR. II, 141.]

— N. din fran. (derivat din germ. *Blende*, din *blenden* „a orbi”, de ac. „a astupa”).

BLINÉE s. f. (Cul.) v. blinie.

BLINIE s. f. (Cul.) Sorte de *pâtisserie*. — (Mold., învechit) Un fel de pâcintă. I-am gătit un huloțnoiu imnunar, blinie cu iere fierțe în unt. C. NEGRUZZI, I, 58. [Și: blinée. La PARCIANU accentuat: bliniie.] — Din rus. блин, idem. СИНАС, II, 18.

BLIO v. bléo.

BLIZI vb. IV^a intrans. *Rîre, ricaner*. — (În Țara Hațegului) A râde, a hincoti, a chicoti. REV. CRIT. III, 88. Cfr. hlizi.

BLOACĂ s. f. (Eau) *croûpîe, chaude*. — (În Banat; despre apă) Stătută, caldă. *Apă asta e bloacă, de caldă*. (Oravița) Com. COCA.

BLOĂNDĂR s. m. *Sobriquet donné par les Roumains aux Saxons de Transylvanie. Sot, nigand, niais* — (Transilv.) Nume de batjocură pe care-l dau Românii Sașilor. (Brașov.) | P. ext. Nătarșu (Birchiș, lângă Jara). VICIU, GL. Cfr. bleot, bleg. [Și: bleondăr. lb.] — Din germ. *Blonder* „blond”.

BLOBOJI vb. IV^a. *Encelopper dans beaucoup de cétements (chauds)*. — (Bihor) A învăli în haine multe, a îmbrăca în haine călduroase, a înhăimură, a înfolii. JAHRESBER. IV, 326. Cfr. objoi.]

BLOC s. a. *Bloc*.

1^a. Masă solidă, dintr-o singură bucată. În cămășile lor albe, de pânză, oamenii păreau niște blocuri de marmură. SANDU-ALDEA, D. N. 242.

2^a. O gramadă de lucruri considerate ca alcătuint o masă unică. | Spec. Un teanc de foi de hârtie (prinse sau lipite la o margine a lor) pentru desen, însemnări ș. a. | Fig. O strânsă asociație de persoane, care își subordonează ideile și interesele lor personale unei idei superioare sau unui interes comun. Majoritatea guvernamentală constituie un bloc. † In - cu hirta, cu toptanul, în total. Până acum, de bine de rău, s'a regulat în bloc pământul cuvenit la toți cătășii. I. IONESCU, M. 159. [Plur. blocuri.]

— N. din fran. (< germ. *Block*).

BLOC s. a. *Blocus*. — Împresurare a unei cetăți, a unui port, etc. care să împiedice orice comunicare a asediaților cu exteriorul. | P. a. n. l. (Ist.) - ul continental, măsură prin care Napoleon I prescriese tutar statelor europene de a închide porturile lor Englezilor. [Derivate: blocă vb. I^a. A împresurare din toate părțile a unei tabere, cetăți, oraș, port, etc., care împiedică orice comunicație între asediați și exterior. *Înșul declarat în stare de blocadă*. URICARUL, X, 15^{1/2}. Spre închilerea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea mării redute turcești de la Gornî-Dubnic, de-a stânga Vidului. MAIORESCU, D. II, 99; blocare s. f. În consiliul de război... se decide... ca Plevna să fie învoiată prin blocare în regulă. id. lb. 96; blocat, -ă adj.]

— N. după fran. (< germ. *Blockhaus*).

BLOCIORI vb. IV^a. *Barboter ou potauger dans Peau*. — (În Bihor) A se jucă în apă. ȘEZ. VII, 177; cfr. bloștică, bleotocări, bloștică, bălăc. — Onomatopoe. (Cfr. licieri, locieri, ung. *locogni* „a pescăli prin apă” și *bleacă*).

BLOGOGORI vb. IV^a. *Baragouiner, bougonner*. — A vorbi într-o limbă streină, fără a putea fi înțeles; p. ext. a bolborosi, cfr. mormăi, bombăni. RĂDULESCU-CODIN, L. *Și blogogorei din gură, de nu înțelegeai nimic*. SANDU-ALDEA, E. P. 87^{1/2}. Spunește mama că t-a fost auzind cum blogogore... turcește. T. CERCEL, SAM. III, 662. Să fi căzut cum săreă Orveiu', ca ars, și fugăe blogodorind în limba lui. (Padina, în Buzău) GRAIU, I, 226. [Și (forma fără metateză): blogodori. Derivat: blogodorit s. a. N'am înțeles nimica din blogodoritul lor, dar de mai stam un an pe-acolo, înțeam și eu bulgărește. AGĂRIBECANU, D. T. 94.]

— Derivat din bulg. *blogodarjz* „multumesc”, pe care Românii îl auzeau mereu, fără să-l înțeleagă, în graul Bulgarilor veniți între ei — cfr. exemplul din Agărbiceanu — și care deveni tipic pentru ceea ce Germanii numesc „kauderwalsch”. Cfr. bodogăni.

BLOGODORI vb. IV^a v. blogodori.

BLOI vb. IV^a = bleođi'. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.

BLOJ s. m. *Homme sale, ordinaire. Masque*. — (În Ban.) Om murdar, ordinar. *Toamna ești un dreptul bloj și mojie*. TICHINDEAL, P. 229. | P. anal. Mască (persoană mascată, în carnaval). (Oravița) Com. COCA. Cfr. blojori, bloji.

BLOJĂRITURĂ † s. f. v. blojori.

BLOJĂDĂ s. f. (Dulgh.) v. blojdina.

BLOJĂDINĂ s. f. (Dulgh.) *Petite planche, éclat de bois tordu*. — (Prahova și Muscel) Scândură mică. *Podină se numește firecare scândura (blăniță sau blojdină) din care se alcătuește podoaia*. DAMĂ, T. 99. | (Plur.) *Blojdini* s. blojde = spături din lemne strâmbe. RĂDULESCU-CODIN. [Plur. -dini. | Și: blojdă s. f.]

BLOJĂRITĂRUL, -OARE † adj., subst. | v. blojori.
BLOJĂRITURĂ † s. f. }

BLOJI vb. IV^a. *Souffler, salir*. — (Maramureș, sub forma dial. *bloji*). A murdări. *Tot m'o blojit pe haine, cu țină*; VICIU, GL. [Derivat: blojitură s. f. Poveștea a unei adevărate istorii în urechile și gurile a unor bănuitori căcând, în putoare și grozave blojituri să prefacă. CANTEMIR, HR. 139^{1/2}.]

— Derivat din bloj. Cfr. blojori.

BLOJORI † vb. IV^a. *Diffamer, médire, inventer*. — (Numai la CANTEMIR) Trans. și absolut. A cleveți, a defăimă, a bărfi, a scornii (ceva pe seama cuivă). Și pre singuri Elinii din neamurile lor ceale carcare, să se răstăiești și să se zămădii, a blojori nu s'au aii. HR. 100^{1/2}; cfr. IST. 214. [Derivate: blojorituri, -oare, blojivitări, -oare adj., subst. Armele... apucând împotriva blojoriturilor. HR. 24^{1/2}. Pentru istorici... am giurati, iară nu și pentru blojivitori, și din toată căvarea istoriei adevărat răstăiești. Ibid. 144^{1/2}; blojăritură, blojăritură, blojăritură s. f. Scornitură. Și allele ca acestea blojărituri, ce zic ei în pomenitul lor hronograf. lb. 472^{1/2}. Minciuna sau al chip de blojăritură în corova mea... IST. 274. Căte năczuri... despre minciunoazele ale lumii blojărituri au tras. ap. TDRG.]

— Pare a fi derivat din bloj, cu înflesul fundamental de „a murdări (pe cineva)”, ad. „a negri”, „a cleveți”.

BLOJIRITURĂ † s. f.
BLOJIRITURIU, -OARE † ad., subst. } v. blojori.

BLONCIU s. a. *Noual, frange.* — (Transilv.) Nod; cfr. *fione*, fantă. BIBICESCU, P. P. nota 65. [Gruia lui NOVAJ are mustăți ca de rac și le-oață după cap. Face blonciuri ca pumnul, Că și-e groază de dinul. BIBICESCU, P. P. 225. [Ptur. *blonciuri*.]

BLOND, -Ă adj. *Blond.* — (Despre culoarea părului la oameni) Bălatu, bălan; cfr. *abeiu*, plăviț. Nu le-ar putea cineva deseabi, dacă... n'ar fi una brună și alta blondă. C. NEGRUZZI, I, 327. *Copila mea cu lunzi și blonde plete.* EMINESCU, P. 46. *Peste capul blond al fetei zboară florile și-o plouă.* id. ib. 263. — N. din fran.

BLONDĂ s. f. *Blonde.* — (Rar, învechit) Dantelă albă, ușoară, de mătase. *Blonduri* = horbote de mătase. COSTINESCU. *Gâtul ei era acoperit cu simisul de blonduri de Olanda.* FILIMON, II, 603. *Aleso o rochie de catifele... un eol de blondă alb și un gal negru* C. NEGRUZZI, I, 27. *Confurile cu flori, cu blonde, cu panglice și cu pene.* ODOBESCU, I, 384. [Ptur. *blonde*, † *blonduri*.] — N. din fran.

BLORCOTI vb. IV^a v. bleotocări.

BLOSTICĂI vb. IV^a. *Patrouiller, patauger dans la boue.* — A înainta cu greu prin norolu apătos și prin băltoace, cfr. a bălăci, a băltaoci. *Peste niște tinoasăși piștealnicș și glozoase tini și bălți... bleosticând mai mult decât mărgind.* CANTEMIR, II, 139²². [Sf: bleosticăi, bleosticăi vb. IV^a = a umbli teleap prin glod. ION CR. IV, 60.] — Formațiune onomatopoeică. Cfr. *bleclori*, *bleotocări*, *bleostirale*.

BLOT, -Ă și -OĂȚĂ adj., subst. v. bleot.

BLOTĂCĂRI, BLOTĂCĂRI. } v. bleotocări.

BLOTĂCĂRI vb. IV^a.

BLOTOR † s. m. *Vaurien.* — (Numai la ANON. CAR.) Om de nimic. *Blotor* = homo nauci. Cfr. *bleot*.

BLOCĂ s. f. *Boulette, pelotte. Gland du chène. Globe de lampe.* — (Ban.) Bulgăraș, boț mic, globuleț. Nu odată se poate observa... un fel de gândac negricios... purtând câte o bobolacă de pământ la picioarele dindărâi (nota: „boboloca, boț mic și rotund). MARIAN, INS. 13. | Spec. Ghindă. Nu da nucii pe bloci; lucruri bune pe lucruri rele. ZANNE, P. IV, 4. | Global de la lampă. (Lățunaș, lângă Verșet) VICIU, GL. [Forma *bloc* din glosar e reconstruită de Zanne în mod greșit din plur. *bloci* din text.] Cfr. *boboloș*.

BLOCĂG s. a. v. bucluc.

BLOCĂ s. f. *Blouse.* — Hăinuță de pânză, de lână etc., în formă de lie, purtată de femei. *O blocă de catifele... cuprindea... mijlocul cel mai gingaș din lume.* EMINESCU, N. 81. | Hălnă de serviciu pentru militari, în locul tunicii. *Sanitarilor, în loc de tunici, li s'au dat bluze de postav.* UHICARIU, XXII, 481. | Hălnă ușoară, de muncă, purtată mai ales de lucrători, adesea pe de-asupra altor haine. *Bluza albastră... o schimbă odată cu începutul toamnei.* DUNĂREANU, II, 65. — N. din fran.

BLUZĂR s. m. *Ouvrier.* — (Neobclnuit) [Luleă] de pământ, din care fumează bluzarul și studentul francez. ODOBESCU, II, 303.

— Derivat din *bluză*, prin suf. nom. agent. -ar.

BŌA s. m. indecl. 1^a. *Boa* (*Boa constrictor*). 2^a. *Boa*.

1^a. (Zool.) Șarpe uriaș din America centrală și de miază-zl.

2^a. P. anal. Fășle lungă (de blană s. de penă) purtată de femei în jurul gâtului.

[Pronunț. *bo-a*.]

— N. din fran.

BŌA interj. v. bua.

BOANĂ s. f. I. 1^a. *Baie.* 2^a-3^a. *Goutte.* 4^a. *Pomme de terre.* II. *Grain.* III. *Trou* (dans le jeu de panno).

I. 1^a. Fructul cărnoș și în formă de mică sferă al unor plante (precum vița de vie, agrișul, etc.), în mijlocul căruia se găsește sâmburul. Cfr. *bob* (II), *bobiță*, *buburuz*, *broboană*. *Strugur cu boabe mărunte.* II, IV, 8. *Vinul... din boabe roșioare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 373. *Dulcea-i gura de mireasă, Ca și-o bobă de cirează; Dulcea-i gura miresei, Ca boaba strugurului.* DOINE, 196. [(Bot.) *Boaba-vulpii* = dalac (și: *bobiță*, *poama-vulpii*). LEON, MED. 24, BĂRCIANU.

2^a. P. anal. Ceea ce prezintă o asemănare cu o astfel de boabă, cu dosebire picăturile. *Boabe mari de sudoare îi broboanu fruntea,* ap. TDRG. *Boaba spumii.* EMINESCU, P. 222.

3^a. P. ext. Ca și în „nici (un) pic” s. fran. „ne... goutte”, întâlnim noțiunea de „picătură” servind ca o întărire a negațiunii după care urmează, în expresiile: *nu... boabă* = de loc, nici o - (frântă), *nici două boabe legănate* = absolut nimic. *Eu nu și-am zis două boabe legănate.* GORJAN, H. II, 225. [Poizi] *clăpăi pe neresușate o fabulă, fără să priceapă boabă.* CARAGIALE, S. 9. *Sărmano omule, dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi?* CREANŢA, A. 17. *Pozi tu să citești ce zice aici?* — *Ba nici boabă, răspune el.* ISPIRESCU, L. 270. *Se zăpăci până într'atâtu, de nu știu deocamdată să zică nici două boabe legănate.* id. ib. 387. *Istoria pentru începutul Românilor de Petru Maior și Cronica Românilor de Georgiu Șincai m'î familiariză cu trecutul și aspirațiunile unui popor despre care nu amuziseu de la ceilalți profesori nici o boabă frântă.* SBIERA, F. S. 106.

4^a. (Transilv.) Cartof. FRÂNCO-CANDREA, M. 38; ȘEZ. IV, 44; JAHRESBERG IV, 326; VICIU, GL.

II. (Prin confuziune cu *bob*)

1^a. (Rar, Ban.) *Bob* (în care „*da*” = *bobăreșele*). [*Baba*] *ii dete și în boabe și de noroc.* CĂTANĂ, ap. TDRG.

2^a. Grăunte. *Porumb românesc cu boaba mare.* II, XI, 5. *Când se coace boabă în grăm.* MAT. FOLC. 244.

III. (Prin confuzie cu *bobă* 5^a — poate priceput rău de CIHAC, care singur atestă înțelesul de) Gaură în care pune piciorul cel ce „dă” în jocul cu mincea. Cfr. totuși *bibă*.

— Din sârb. *boba* (cu înțelesul I, 1^a și 4^a). Cfr. *bob*, *boană*, *boambă*.

BOAC interj. *Pan, vian.* — (Rar; Mold) Interjecțiune onomatopoeică care imitează sunetul produs de un obiect levit de altul. Cfr. *poec*, *buf*. *Numai ce aude odată boac!* și *buzduganul emăunul se izbetește în poartă.* ȘEZ. II, 52²².

BOĂCA interj. — Interjecțiune cu care se chiamă vițoii. MARIAN.

BOĂCĂ s. f. (Bot.) *Sorte de națet.* — (Transilv.; rar) Un fel de nap semănând cu gullile. (Comit. Hunedoarei) Com. T. L. BLAGA. A nu ști (nici) *boacă* = a nu ști nimic; cfr. a nu ști *boabă* s. *buche* s. *bătă*. BĂRCIANU, DDRF., BĂRONZI, L. P. 43²². | P. anal. Cap; cfr. *bostan*, *doiveac*. Cfr. BĂRCIANU, DDRF. (Numai în expresiunea) *A fi tare de -*; a fi tare de cap, a nu pricepe ușor; a nu-rea pșă de orice întâmplare, a nu-i fi urit, a răbda multe. (Olt și Vâlcea), ap. ZANNE, P. II, 17-18. Cfr. DDRF.

BOACĂNĂ adj. f. (Numai în expresii ca) *A făcut-o s. a făcut una (pea)* - = proa de tot, de oale; *alta măt* - = mai lată, etc. (Se întrebuintează, fam., spre a caracteriza o acțiune neașteptată, nepricipută, prostească, nepotrivită). Cfr. gogonot. *Dacă le făcea... acestea d. Leviodac... apoi eu cât mai boacăne le croaun... predecesorii d-sale.* HASDEU, I. C. 126. *I-am prins cu alta mă boacăni.* CARAGIALE, ap. DDKF. *Câte-ai făcut boacăne de când m'ai luat și până acuma, toate-au fost cum au fost; dar asta le-au făcut cărf.* ȘEZ. IX, 53. *Și li-i friică să n'o necăjească [pe Dochia] și să le aducă altă și mai boacăne.* MUSCEL, 33. | *Boacăne* o înțelegem într'un jocuri de copii (Slobozia-Conache, în Covurluiu) II, III, 402. [LA ALECSANDRI, T. 1313, cu funcțiune adjectivală, neoblicnuită. *Orice privesc, e boacăn, trist, urit.*]

BOACE s. f. *Voix, mot.* - (Muscel și Ban.) Voce, glas; vorbă. *Florica s'a sculat Și'n dăveri o strigat Cu boci mare pân'la ceru.* MARIAN, D. 269. *Frunză verde lemn domnesc, Hai, neico, să n'tâlnesc, Două boci să-ți dănuesc.* HODOȘ, C. 49. *Îți astup eu boacea: gura.* (Muscel) JAHREBER, VIII, 314. [Cuvântul fiind pe cale de a se stinge din graiu, înțelegem într'un descântec, construcția greșită: *Cu bociu mare a strigat.* TEODORESCU, P. P. 381.]

- Din lat. *vox*, *voce* „voce”. Cfr. *bocel*, *bocot* și dubletul *voce*.

BOACET † v. *bocot*.

BOACȚĂR s. m. *Gardien, cantonnier, sergent (de ville).* - (La Români din Ungaria) Păzitor (de noapte), cantonier, sergent; cfr. cara ulă. JAHREBER, III, 13. *Un Țigan beat doarme'n noroiu, fără cu sergenți - „boacțării” - să se găndească a-l ridică.* IORDA, N. R. A. I, 259.

- Din germ. *Wächter* „păzitor”, probabil prin filiațiune maghiară.

BOĂGHE s. f. (Ornit.) 1°. *Hibou.* 2°. *Sorte d'astour.* (Transilv., Mold.)

1°. Buhă, bufniță, *Palaturile lor, sălășe boagheilor și puhaelor.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Uită-te, bade, la mine, Că-s mândră... Nu ca boaghe hai urită!* JAHNICK-HÄRSKANU, D. 254.

2°. O specie de uliu. Cfr. MARIAN, O. I, 122. „Uliu (Trestia și Jur, Bătecin, în Sălăgia)”. VICIU, GL.

[Și: *boghlu* s. m. (scris greșit și: *bodiu* MARIAN, O. I, 122). *Toată noaptea stă boghiu* („ca și pasărea, trează”). PAMFILE, J. II.]

- Din ung. *bogoly* „bufniță”.

BOĂGHE s. f. *Mesle de foin.* - (Transilv. și Mold.) Căpiță, clăie de fân. BĂRCIANU, RETEGANU, P. I, 3, nota. *Boggy* = cumulus, acervus, ANON. CAR. *Boghie* = clăie mare de fân. GR. BĂN. *Boghile* = clăie mică fără tapă. (Mehedinți) N. REV. R. 1910, 85. *Gazda bună încă până când e [fânul] în câmp, îl pune în bodiuri sau în câmpice.* ECONOMIA, 65. *Când o văd nepieptănată, Purcă-i boaghea negreblată.* DOINE, 250°. [Și: *boghe* s. f., *boghlu* s. a. (scris greșit și: *bodiu*; plur. *bodiuri*). | Diminutive: *boghita* s. f. (prin hiperurbanism, *bobita*). *Snopi-i legă, Bobița o ridică. Ședeau clăie cu oile, Bobifele ca căpițele.* MĂNDRESCU, L. P. 219°. | *bogheacă* s. f. (cu diminutivul *bogheacă* s. f.) = un purcoies de fân, cam un sert de car (PAMFILE, J. II), o clăie mai mică. (Jud. Putna) CONV. LIT. XLIV, II, 619. *Bogheca*, *bogheasca* numele unui joc țărănesc. SEVASTOS, N. 280°. | *bogheca*, J. III. Augmentativ: *boghlană* s. f. BĂRCIANU, ALEXI.]

- Din ung. *boglya*, idem. Cfr. dubletul *buglă*.

BOĂGHE s. f. (Anat.) Partie moale de la țete aprus des tempes. - (Nemțioș, în Neamțu) „Moalele capului, la tample.” ION C. III, 286.

BOĂGHE s. f. *Brouillard.* - (Bran, Muscel) Negură (mai ales pe munți). RĂDULESCU-CODIN.

BOĂGHITĂ s. f. (Pat.) v. *babife*.

BOĂGIU s. m. v. *bolangiu*.

BOĂINE s. f. *Jeu d'enfants.* - (Cudalbi, în Covurluiu) Numele unui joc de copii, cu 5 pietricele, numit pe unele locuri și *opinca*.⁴ H. III, 102

BOAIE s. f. (Bot.) *Sorte d'herbe.* - (Moscu, Lupești, Jorăști, în Covurluiu) O buruiană mică, cu frunza îngustă, întrebuintată în popor ca leac pentru scoaterea veninului. H. III, 325, 261, 143.

BOAITĂ s. f. Se zice *boilor* (slabi). Cfr. *boală*. *Nea, boaită, nea!* PAMFILE, J. II. *Acuma ai numo nește... bonite de boi la jug.* JIPESCU, O. 49; tot așa și la vaci, bivoli, etc. Com. I. PAVELESCU; cfr. *poaită*. P. ext. Termen de bătojocuri, dat mai ales Țării, călugărilor și Țiganilor. Cfr. CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII, 156, PAMFILE, J. II, RĂDULESCU-CODIN. *Socoțești, boaită urită, pe noi să ne amăgești?* BELDIMAN, TR. 360. *Afară, boaită! Ieșiți, că pe toți eă omor!* C. NEGRUZZI, I, 161. *Afară, boaită, că nu știu ce vorbești! Du-te dracului cu toți sfinții!* SADOVEANU, P. 19. *Cât pe ce eră să ne obosească boaita cea înărăcită.* CREANGĂ, A. 43.

- Pare a fi ung. (în Trei-Scaune) *bojti* „vite coarute, cu părul lung și mișos între coarne”, cfr. *boitar*.

BOALĂ s. f. 1. *Maladie.* II, 1. *Syphilis.* 2°. *Typhus.* 3°. *Epilepsie.*

I. Orice stricăciune a turburare a sănătății (în limba medicală înlocuit adesea prin franțuzismul *maladie*); cfr. *beteșug*, *beteșală*. *Boala* e u-goaară, trecătoare, s. grea, fără leac (- incurabilă); ea bate, ajunge, găsește, lovește, mănâncă, răpune pe cineva, se leagă de cineva, vine, intră în cineva, se ia (- ilpicioasă s. molipsitoare) și se dă. Omul cade la s. în -, dă în -, e cuprins a apucat de o -, bolește s. zace de -. Cevă s. cinevă bagă în - pe cinevă. *Boala* se vindecă. Omul scapă s. se mântuește de -; el scapă s. scoate pe cinevă din - s. mântuește pe cinevă de -. *Și aduseră toți bolnavii, de toate boalele și de chinure finuși... și vendecă ei.* TETRAEV, 144°, 205. *Grea boală cu bolit.* (1610), ap. GCR. I, 157. *Ceia ce areă boale, în ostrov merye și să tîmăduia.* N. TESTAMENT (1703), ibid. I, 350°. *Nu taste boală mai primejioasă decât lipsa mîinii.* FILDE FILOSOFESTI (a. 1713), ap. GCR. II, 6°. *Nu vete bine; dar asta poate fi o boală trecătoare.* C. NEGRUZZI, I, 41. *Îl grijește așa de bine, că peste câteva zile îl scoate din boală.* CREANGĂ, P. 76. *Ochii... frumosi... te bagă în boale.* ISPIRESCU, L. 20. *Să te bată, badeo, bată, Nouă boale dîntr'odată, Nouă boale Și-o lingoare.* JAHNICK-BĂRSEANU, D. 265. *Ochii tăi mă bagă'n boală, Sprâncenele tar mă scoală.* ib. 23. *De cât cu urit în casă, Mai bine cu boală 'n oasă; De boală boleș și scop, Dar uritul tot pe cap.* ib. 180. *Eu zac boală nebilită.* ib. 208. *Alu' joacă-o jârjăcoră Ș-i lovește, Doamne, -o boală, De trei luni nu se mai scoală.* ib. 360. *Spune, măicuțică, spune, Ce rea boală te răpune?* ȘEZ. I, 10°. *Măncă-te-o boala!* ZANNE, P. I, 412. *Boala intră* (cfr. variante: *vine*) *cu carul și iese pe urchea acului.* IORD. GOLESCU, ibid. II, 492. *La nevoie se cunoaște prietenul și la boală necasta.* (Argeș și Mehedinți) ibid. IV, 493. † *A băgă s. a cări pe cinecă din - s. în toate boalele* = a băgă în răcori, a speria, a îngrozi pe cinevă. Cfr. PAMFILE, J. II. *Când îmi răsuceam... mustrăja... căram pe cruciți în boală.* I. NEGRUZZI, IV, 22. *Să nu mai zici că vine lupul, moș Nichifor, că mă cări în toate boalele.* CREANGĂ, P. 121. | (Adesea în exclamări, după parti-

cole întrebătoare, prescurtat din *boala să te ajungă!* etc.). Dar cum, *boala, io să-l uit? Că s'aseară l-am zăcut!* HODOȘ, P. F. 186. | Ca epitet dat vitelor slabe, leșe, nărușe, etc. RADELESCU-CODIN, PAMFILE, J. II. *Cea, boală, cea!* Ibid. *Cânelu meu se vede că-i corciu de lup. De unde până unde, s'a dat, boala, c'o lupoasă!* CONTEMPORANUL, VII, II, 2. *În, cezi, fa, ce tot zice boala de cucuș.* ION CR. II, 180. *A luă șapte piei după [- de pe] o boală.* ZANNE, P. I, 594.

a = epilepsie. MARIAN, N. 59.

boala-babițelor = babițe. MARIAN, N. 59.
 - că(ți)nească = socote. LB., LEON, MED. 121, 147, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 184. *Copiii, când bolze de boală cănească, se lămăduiesc, de ca [- vor] mănăcă un purcel.* ISPIRESCU, L. 128. *Dragostea femeiească Te uceă, te face iască, Te bagă'n boală cănească.* SEZ. I, 111^{1/2}. (În poezia pop și la plural) *Dragostile femeiești.. Te bagă'n boale cănești.* MĂNDRĂSCU, L. P. 45^{1/2}.

boala-copilor = epilepsie BIANU, D. S. *Toți se speriară că l-a găsit boala copiilor.* GORJAN, H. II, 155.

- de-gură-și-de-picioare = o boală de vite (Bistricioara, în Neamtu) H. X, 25, febră aftoasă.

† - de lună = de om lunatic. CORESI, K. 79.
 - boala gălbînării = gălbînare. *Te găsește boala gălbînării și frigurile pungi.* ZANNE, P. V, 524.

† - împărătească. *Lea chip ceaștelă și gălbăgiosă, ca cei ce în boala împărătească cad, a fi se pare.* CANTEMIH, IST. 135.

boala înălțimilor s. a munților e boala care cuprinde pe unii, când se urcă pe un munte mai înalt. Cfr. BIANU, D. S.

boale-lumești s. (modern) secrete, venerice = boale ale părților genitale, „boale rușinoase“. Cfr. BIANU, D. S., MARIAN, N. 280. *Salcea e bună de dat... color ce zac de boale lumești.* SEZ. IV, 182^{2/2}.

- lungă s. mare = lângoare APĂRĂTORUL SĂNĂTĂȚII, ap. TDRG., LEON, MED. 121, BIANU, D. S.; H. IX, II, 45, etc. *Din spaimă urmează amețeață, cutremuri, boala mare.* CALENDARIU (1844), 62.

boala-mânzului. O boală de vite (Mastacan, în Covurluiu) H. III, 315.
boala-necazului o are cineva când oftează într'una. LEON, MED. 85.

- rea = a) epilepsie MARIAN, INS. 222, LEON, MED. 85; b) lângoare BIANU, D. S., LEON, MED. 121.

- ruscască = lângoare (Marleanu, în Constanța) H. II, 283.
 - seacă = oftică BIANU, D. S.
 - sfântă = epilepsie PIRU, ap. TDRG.

sfânta-boală = dizenterie APĂRĂTORUL SĂNĂTĂȚII, Ibid.

- uscată = atrofie; cfr. LB.

boala vacilor s. a vitelor = pesta bovină; cfr. LB., (Băgești, în Muscel) H. IX, 157, (Voințești, în Muscel), H. IX, 500, (Găvănești, în Buzău) H. II, 85, (Glod-Siliștea, în Buzău) H. II, 122.

- de apă = idropizie LB., BIANU, D. S.

boale de femei: a părților genitale la femei.

- de grăsime = obezitate BIANU, D. S.

- de mare = rău de mare; e boala de care sufer

cei ce călătorește pe mare BIANU, D. S.

- de mijloc v. durere de șele. LEON, MED. 121.

- de nervi v. isterie, neurastenie, nevroză.

BIANU, D. S.

boale de piele BIANU, D. S.

- de sânge = sângeraț DAMĂ, I. 30.

- de sigel (Lupești, în Covurluiu) H. III, 273

(nedefinită mai de aproape).

- de șarpe: de care suferă acela, în corpul căruia, după credința poporului, s'a introdus pe gură un șarpe (Prahova) LEON, MED. 121.

boală de zahăr = diabet BIANU, D. S.

II. P. restr. 1°. (Sălăgiu) Sifilis VAIDA.

2°. (Mold.) Lângoare PAMFILE, J. II.

3°. (Brașov) Epilepsie.

— Din slav. (cfr. paleosl. *bolъ* „bolnav“, rus. *bole*, sârb. *bol* „durere“), cfr. bol.

BOALCĂ s. f. *Petit pot.* — Uliciă, bardac. *Și-am adus într'o boală bășuc cu tobodă.* (Dâmbovița) CONV. LIT. XLIV, II, 355. *Văcușa mamii, dă-mi o boală de lapte.* ION CR. II, 287; cfr. III, 285. *Se dure la acea femeie, să ceară foc într'o boală ori într'un ciob.* MUSCEL, 59. [Diminutiv: *bolcăță* s. f. (Dâmbovița) CONV. LIT. XLIV, II, 935.]

— Etimologia necunoscută, cfr. *bălcă* (poate, intrudit cu bulg. *bakla, baklja* „un fel de ploscă“).

BOALDA adv. (În Țara-Hațegului, în Transilv.; numai în expresiunile: *A da cu băful boaldă în cinecă*; a da boldis REV. CRIT. III, 89. *De-a boaldă*: un joc de copii. Ibid. III, 89 (descriș acolo). Cfr. de-a 'n boalea.
 — Derivat postverbal din boldi.

BOANĂ s. f.

I = boabă (Transilv.).

1°. Boabă (I, 1°) de strugure. *Când se tescuesc strugurii... boambele să se curețe de tină.* ECONOMIA, 163. *Du-mă, Doamne, și mă pune, Unde-i vin de boambe bune... Du-mă, Doamne, și mă lasă, Unde-i vin de boambe graș.* REV. CRIT. I, 469. [Diminutiv: *bombuță*, LB.]

2°. Boabă (I, 4°), cartof. VICIU, GL., com. A. BANCUI. II = bob (Transilv., Ban., Mold.).

1°. Bob (II, 1°) de grâu, etc. ANON. CAR. *O ars și boambele și paiele* [grâu]! (Hunedoara) GRAIU, II, 120. *Boambe, adică grăunța de grâu, seacă...* MARIAN, SE. I, 285. [Atributiv, Mold.] *Fasole-boambe*: o specie de fasole (Neamtu) H. X, 519, 581, ION CR. IV, 48. [Diminutiv: *bombiță* (bombicel), ANON. CAR.]

2°. Bob (II, 2°), fir de praț, etc. *Cătușă boambe de praț* (= praț). (Banat) MARIAN, L. 244.

3°. Bob (I, 3°). *Dă, babo, cu boambele, De-mi găsește zilele.* RETEGANUL, CH. 57.

— Pare a fi rezultatul unei contaminări între bob, boabă și floare (N'are nimic a face cu cuvintele romanice reprezentate prin ital. *bomba*, fran. *bomber*, etc., al căror înțeles fundamental e cel de „bubuitură“, iar nu cel de „obiect în formă de glob“).

BOANĂ s. f. = gurdună. (Ban.) TDRG.

— Formație onomatopoeică, intrudită cu *bombăni*.

BOANĂ s. f. 1°. *Bois.* 2°. *Grain.*

(Transilv.; germanism)

1°. Boabă. [Strugurii cu boambe *sau* boame dese. (Hațeg) HEV. 1531^{2/2}.

2°. Bob. *Apoi se cară acasă* [cânepa], *învelită în lepedeală, cu boanele ce se sculură de sironcnițul carului să nu se piară.* BREBENEL, GR. P. *De bucate se fin și legumile, a cărora numai rodul, carele crește în boane, îl măcăm.* ECONOMIA, 36. [Prin Brașov și: *bon s. a. Un bon de cafea.*]

— Din germ. *Bohne*, idem.

BOANCĂ s. f. 1°. *Arbre gros et creux, souche.* Branche. *Brebis vieille.* 2°. *Rose-d'Inde.*

1°. Copac gros și găunos înălțantru (REV. CRIT. III, 89), buturugă (GRAIU, II, 115, notă), hăciugă mai înaltă (Răchitova, în Hațeg, VICIU, GL.), p. ext. ramură. *Ardea câte-o săptămână din boanca aia, boanca eră cât o ploscă de fân.* (Țara-Oașului) GRAIU, II, 115. *Pune într'un gard o baliță, în care înșește boance... de descântat beșica cea rea.* SEZ. I, 55, notă. *Când eu mâna bog în spază, Pe boanca opuc de busă?* [= Turta]. GOROVEI, C. 372. Cfr. PĂSCULESCU, L. P. 102. | Fig. Oale bătrână care nu mai are dinți. DAMĂ, T. 68. Cfr. *babană*. (O boancă de oate, PAMFILE, J. II.

2°. (Bot.; plur.) *Boance* = vâzdoage. (Valea Tăvălului, Bistricioara, în Neamtu) SEZ. VII, 177; H. X, 30.

BOANDĂ s. f. v. bundă.

BOĂNGĂ s. f. (Entom.) Sorte d'insecte. — (În Transilv.) Un fel de insecte care mai mult umblă, se târăse pe pământ, decât zboară **MARIAN**, *INS*, v. Cfr. goangă. [Diminutiv: boangă. *Bonjuțele* Și *toate muscuțele*. **BUGARIU**, *NĂS*.]

BOANGERIE s. f. v. boangerie.

BOĂNGHEN, **-GHINĂ** subst. Terme de mépris à l'adresse des Hongrois. — Nume de batjocură dat Ungurilor. *Portarul, un boanghen, eră dat dracului*. **M. CHELIȚESCU**, *CONV. LIT. XLV*, 374.

— Poate să avem a face cu o formă stălcită din paleosi. *Văgrina*, „Ungur”. Cfr. *vengher*, ungar.

BOĂNTĂ s. f. *Rossade*. — (Mănăstireni, în Botoșani) Bătaie, burzuluială, bontăneală. **ION CREANGĂ**, *III*, 251.

BOĂNTĂ s. f. (Îmbrăc.) v. bundă.**BOAŢĂ** s. f. v. boaiță.

BOAŢĂ s. f. (Entom.) 1°. *Taon*. 2°. Sorte de *mouche* (*Musca vomitoria*).

(În Bucovina)

1°. *Streche*. **MARIAN**, *INS*, 353.

2°. *Musca-mare*. *ib.* 366.

— Derivat postverbal din *boază*.

BOAR s. m. 1°. *Bouvier*. 2°. *Propriétaire de bœufs*. 3°. (Astr.) *Le bouvier*.

1°. (Rar) Păstor de boi. Cfr. *văcar*. **ANON. CAR.**, *SEZ. VII*, 177. *Văcarii și bôarii... pasc cirezi*. **PRAVILA MOLD.** 7. *Încă am înțeles... pentru acel Rumân boar cu boi*. (s. 1712) **IOBIA**, *B. E.* 142. *Păcurarii, boarii, vâcarii...* **ECONOMIA**, 94. *Pe marginea Dunării, Trece boarii cu boii*. **RETEGANUL**, *TR.* 155/22. *Și pre mine paște-m'or Boarii boarilor*. **POMPILIU**, *B.* 18/1.

2°. (În șesul Munteniei) Proprietar de boi. [Și: *buhâr*.] *Com. I. PAVELESCU*.

3°. P. ext. (Astron., probabil trad. după fran. *bouvier*) O constelație. *Cfr. CULIANU*, *C.* 48. *Cfr. văcarul, capul-boului*.

[Pronunț. *bo-ar*. i. Și: (+ *bov*) *boar* **BARCIANU**, **MARIAN**; (*Băn.*, după *oier*) *boier* **TRDG.**; cu alt sufix (în zălagiu) *boles* s. m. = feciorul care păzește boii. **VAIDA**. Feminine (rare): *boariță*. Păstorită de boi. *LĂB. Oiu și mamii vâcăriță Și tătuchii boariță*. **ȚIPLEA**, *P.* 30; *boărăsă*. **DAMĂ**, *T.*]

— Din lat. *bo(v)arius*, -um, idem.

BOAR † s. m. (Zool.) v. boar.

BOARĂ s. f. 1°. Sorte de *poisson* (*Rhodeus amarus*). 2°. Appellation injurieuse des Bohémiens et des vieilles femmes transsylvéens.

1°. (Iht., Mold.) = *Mehelți*. **ANTIPA**, *F.* 136, 138.

2°. (Mold.) Nume de batjocură dat Țiganilor și Țiganelor, s. babelor cicălitoare. **PAMFILE**, *J. II*.

BOARE s. f. 1°. *Vent doux et rafraichissant, souffle léger, brise*. 2°. *Exhalaison, vapeur, fumées, parfum*. 3°. *Chaleur, feu*.

1°. Vânt lin (de seară sau de dimineață mai ales), răcoritor, suflare s. adiere de vânt lin. - a sufla, adie, bate. *Suflând odăntă boarea, Au căzut jos toate floarea*. **BARAC**, *A.* 8. *Adie boarea dulce din cerzile câmpii*. **ALECSANDRU**, *P. III*, 449. *Boarea vântului*. *Id. ib.* *IV*, 52. *O boare lină... vine din apus*. *I. NEGRUZZI*, *II*, 98. *Liniste-î deplin stăpână Feste câmpii arși de soare. Lunca-i goală: la fântână E pustiu; și nu se-ngână Nici o boare*, **COȘBUC**, *F.* 57. *Simți că l-atinge incetisor boarea zorilor*. **ISPIRESCU**, *L.* 83. *S'o dat Dumnezădu o boare Și s'o*

copt grân' la soare. **MĂNDRESCU**, *L. P.* 217/24. *Leagănu-șe bradu'n cotru...*, *Fără odat, fără răcoare, Fără nici un pic de boare*. **CATANĂ**, *B.* 153. *Boare de odat*. **RETEGANUL**, *TR.* 24/22. *Și după ce i-oiu spălă-o, Frumuseț cu i-oiu usca-o Nici la boare, nici la soare, Numa-ntr'a mea jale mare*. **MARIAN**, *I.* 69. [După **WEIGAND**, **JAHRESBER.** *IV*, 326, ar însemnă și „crivă”, înțeles suspect.]

2°. *Abur, miro, parfum, aromă*. Când [vasele] *sî pline cu vin, se dă acestue[a] boare de pucioasă*. **I. IONESCU**, *C.* 202; *cf. id. ib.* 216. *Dar se treceze în umbră crinii, vârsându-și boarea lor profană*. **ANGHEL**, *I.* *O.* 20. *Îl locise boarea de pâine caldă*. **CONTEMPORANUL**, *V.* 390; *cf. MAT. FOLC.* *I*, 611.

3°. *Căldură în aer*; *cf. zăpuce, zăpușală, păclă*. *Nu-i nime să-i scape de boare, Să s'ascundă de dins la răcoare*. **DOSOFTEIU**, *PS.* 58. *Ce boare! tu zice când e cădura mare și vântul nu adie* (*Bilciurești*, în *Dâmbovița*). *H.* *IV*, 51.

[Plur. (neintrebuintat) *bori* (Și: *aboare*. *Șașă plorăm Și venimur Pe stelele cerului, Pe aboarea căntului*. (*Pășcani-Stolniceni*, în *Suceava*) **HEM.** 99.]

— Etimologia necunoscută. (Înțelesul cuvântului ne face să credem că avem a face mai degrabă cu o modificare a cuvântului *abur*, *cf. CONV. LIT.* *XXXV*, 820, **TRDG.**, decât cu un armas al grec.-lat. *boarea*, care înseamnă „vânt puternic, furtună”, *cf. MEYER-LÜCKE*, *B. W. nr.* 1219, sau cu un împrumut din slav. *burja* „furtună”, care a dat *bură*, *cf. BEBNEKER*, *s. w.* 103).

BOĂREASA s. f. v. boar.

BOĂRĂ s. f. (Iht.) Sorte de poisson. — (Polovraci, în *GojF*) Un soi de porți mici și groși. *H. VI*, 235.

BOĂRFE s. f. plur. 1°. *Vieux chiffons; hardes*. — Rufe s. haine (vechi, murdare, zdrențuite) **PAMFILE**, *I. C.* 347, 371. (Și: *șești*, în *Mehedinți*) *com. N. IONESCU* *cf. buleandără*; p. ext. lucruri vechi și netrebnice (prin casă); *cf. H. II*, 31; *cf. catrafusa*. *Desculțe, în catrințe... alături cu câteva boarfe... legate la un loc într'o buccă, stăteau... femeile prosimii*. **SADOVEANU**, *SĂM. V.* 975.

BOĂRIE s. f. v. boarie.**BOĂRIȚĂ** s. f. v. boar.

BOĂRNĂ s. f. (Entom.) 1°. Espèce de *mouche* (*Musca vomitoria*). 2°. Instrument de musique.

1°. Musculiță care trăiește prin păduri și piscă pe om și animalele (despre aceste musculițe se spune că scot ursul din pădure la mal; umblă multe la un loc, în cete, jucând în soare ca țânțarii). (Îran, în *Transilv.*) Se mai numește și: *muscă mare*, *cf. MARIAN*, *INS*, 366; *REV. CRIT.* *III*, 90, (*Cătunele*, în *Mehedinți*) *H.* *IX*, 36.

2°. Un instrument de muzică. (*Voinești*, în *Muscol*) *H. IX*, 498.

— Formație onomatopoeică, înrudită cu *zbărnă*.

BOĂRTĂ s. f. v. bartă.

BOĂRTĂ s. f. (Iht.) Espèce de poisson. — Un fel de pește (Slobozia, în Argeș) *H. I*, 7, (*Slobozia-Moaca*, în *Dâmbovița*) *H.* *IV*, 312, (*Brânceni*, în *Teleorman*) *H.* *XIV*, 21.

BOĂRZĂ s. f.**BOĂRZE** s. f. plur. (Bot.) } v. boarză.

BOĂȘĂ s. f. (Anat.) 1°. *Gros intestin*. 2°. *Scrotum, bourses*.

1°. (Brașov, sing.) Mațul-gros. *Am umplut boaza cu ce-a rămas din tocătura pentru călmarie (= caltaboșe)*. | *Mațele de jos* (*Rudina*, în *Mehedinți*) *H. IX*, 110.

2°. (La plur. după anal. lui „coale”) Punga care cuprinde testiculele, p. ext. coale („ca să nu le zici pe nume; *boase* se poate întrebuiți în conversație”). Com. v. CIORAN, cfr. LM. || *Îl ea apucă de boasă*. BIBLIA (1688), 144. *Durarea de boasă* MINEIUL (1766), 119^{1/2}. || [Cel bolnav de vărsat rămân] *umflați la trup, și mai cărtos la boasă*. PISCUPESCU, O. 263. *La... boasele unui iepure*. MARIAN, NA. 4. *De-o fi deochiat de om, crepe-i boasele, cure-i* [= curgă-i] pișantul (Descântec) ȘEZ. VI, 95, cfr. ibid. II, 87²²; IV, 31¹⁰; 190¹²; TEODORESCU, P. P. 370⁹. MARIAN, V. 138; ALEXICI, L. P. I, 208^{1/3}; GRIGORIU-RIGO, MED. I, 53. (C'v. varianta: *Să-i pleșnească boasele!* MAT. FOLC. 543). || (Bot.) *Boasele-papii* = remf. PANTU, PL. || *Boasa-coltel* = untul-vacii. BARGIANU, DDRF. [DICT. citează un singular — format după analogia lui *coiu* — *boș* s. a. și s. m., de la care s'a format pluralul *boși* (când e vorba de cele două testicule). *Acând 2 chile la amândoi boși*. DOSOFTEIU, V. S. 74¹, (alături de: *Le taie boasele*. id. ib. 25¹.)

— Din lat. *byrsea, -am (<*byrsa* = grec. *βύρσα* „piele”). Cfr. *boșar*, *boșantic*, *boșântoc*, *boșorog*, *caitabos*.

BOĂSCĂ s. f. Marc. — (Bar) Tescovină, drojii (Olt) DDRF. Rămășiță de cazan (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 88. Cfr. hușcl.

— Pare a derivă din sârb. *vosak*, -ska „ceară”, cfr. *boștină*.

BOĂȚA s. f. *Gourlin*, *trique*, *houlette*. — (Mold., Ban., Mehedinți) Hăță mare. GR. BAN., COM. STRĂMBULESCU. *Măna dreptă în carea de comun* (= de obicei) *se poartă hăt sau boățu*. LIUDA-IANA, M. 19. — Din sârb. *bota* „baston”.

BOĂȚĂ s. f. (Dog.) v. *botă*; (Anat.) *hut*.

BOĂȚĂ s. f. *Boulette*. — (Mold., în expresiunile:) *a face o -* = un lucru nepotrivit, o posnă (cfr. una *boacănă*); *a fi se întâmplă cuică o -* s. a. *da peste o -* = peste o beleă, peste un necaz neprevăzut. Cfr. *trâsnăie*. *Și s'apucă... de toate poznele, făr a se gândi c'ar da peste v'o boățu*. ȘEZ. VI, 4; cfr. CONTEMPORANUL, III, 784. [Și:] *boățu*. *Fără îndoiială că și ele făceau din când în când câte ceva, câte tr'o boățu... dar o făceau tot pe furie*. CONTEMPORANUL, IV, 502; (Munt.) *boroboăță* s. f. *Un înțot pe scunul domniei ar face mai multe boroboățu decât un neghiob*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. „*Afurisit lucrul imi ziceam eu. Când să zic și eu Doamne-ajută, mi se întâmplă boroboățu*. SANDU-ALDEA, A. M. 28; după LM. și ALEXI și: *boroboățu*; după BARGIANU și ALEXI și: *tanaboățu*.]

BOĂȚĂ s. f. v. *botcă*.

BOĂȚ † s. a. (Geol.) v. *bogaz*.

BOĂȚĂ † s. f. v. *boz*.

BOĂZGĂ s. f. *Sablé* (aux bords des rivières). — (Lupsa, în Transilv.) Nisip pe marginea râurilor. VICIU, GL.

BOB s. m., s. a. I. *Fêce* (de marais), *fecerole* (*Vicia faba*, *faba vulgaris*). II. *Grain*, *goutte*. III. 1°. *Baie*. 2°. (Ne.) *goutte*.

I. S. m. (Bot.) 1°. Plantă alimentară din familia leguminoaselor, cu flori albe s. trandafirii și cu păstăi mari și puțin umflate. *Un stoz de bobu*. (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 309. *Bob* = *faba*. ANON. CAR. SĂ SĂ samene... *grâu, oas, bobu, mazăre*. CALENDARU (a. 1733), ap. GÖR. II, 27¹; cfr. ȘEZ. III, 150^{1/2}. *Lăță-l frunza bobului*. ȘEZ. I, 76^{1/2}; cfr. II, 137^{1/2}; III, 153^{1/2}; 214^{1/2}. TEODORESCU, P. P. 635⁹. || *Bob-de-tarină* (*Lathyrus platyphyllos*): variantă silitică a acestei plante, cu flori roșietice, numită și: *mă-*

zărliche, *unge-căi* (Bucov.). PANTU, PL. [Fără plural.] *Rar, și: bôbă* s. f. PANTU, PL. *Snop de bobă*. RETEGANU, CH. 163.]

2°. P. restr. Fructul acestei plante (și mai ales sămânța (coasă din păstare). *Gătitu-le-afi ceă bob fierț?* CREANGĂ, A. 10. *Au cărsat... un sac cu bob*. SBIERA, P. 212^{1/2}. *Curgeau sularile de pe ei, ca bobul*. RETEGANU, P. III, 60^{1/2}. *Li s'irau dropii, Tot căt bobii*. TEODORESCU, P. P. 181. || *Cătu-a neșrul - ului*: foarte puțin (cfr. căt li negru sub unghie). CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 120. *A mână* (= a) a minți, b) (despre femei) a rămâne însărcinată, cfr. ib. III, 480. [P'ur. (rar) *bobii*, (neobicit) *boburi*. *N'am mânăcat boburi, mazeri, adecă legumi*. DOSOFTEIU, V. S. 68^{1/2}.]

3°. (La plur.) Spec. *Bobii* (2°), în cele mai multe regiuni locuieți azi cu grânțe de porumb (pe alocuri de mazăre), patruzeci și unul la număr, cu ajutorul cărora bobărelese ghicesc viitorul, spun boalele, etc. (Construcții: se dă, se trage s. se căută în *bobii*, se dă a. se trage cu *bobii*, se trage s. se spune din *bobii*, *bobii* se aruncă s. se pun cuivă; descrierea datului cu *bobii* în ȘEZ. III, 126-127, 232-234). *O babă-Cloanță din bobii trăgând*. ALECSANDRI, P. I, 21. *La nașterea sa, mama Grachina... îi pusesse bobii și-i călusea în palmă și aflase c'ă viitorul lui va fi strălucit*. CONV. LIT., ap. TDRG. *Eu sânt mama Azinca, Care dau în bobii și cărfi*. I. NEGRUZZI, IV, 558. *Și intr'adeocăr, mai potricit popă pentru mai potricit sat nici cu bobii nu s'ar fi putat găsi*. SLAVICI, N. 10. *Cătră căpătătul dindă ai cremlor, până unde praștia minții nu azeală și cărturarii își pierd d'a-suria bobii*. DELAVRANCEA, S. 79. *Dar poate da ea bobii cu sita!* COȘBUC, B. 126. *Babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobii...* CREANGĂ, A. 12. *Trage, măndru, cu bobii, Nu-și mai lăcrimă ochii*. ALECSANDRI, P. P. 234^{1/2}. *Unii ateargă pe la babele trăitoare, cu aceste să le caute în cărfi și în palme, să le arunce bobii...* MARIAN, SE. I, 60 || 1-3 - *ii numărăfi* = îl așteaptă o primejdie. PAMFILE, J. II; cfr. II trage așa. || *De ce-mi numeri tu - ii mei?* = ce te amesteci în treaba mea? id. J. I. *A da cu bobii*: a veni tocmai la vreme (ca și când ar fi dat cu bobii și ar fi aflat astfel c'ă e așteptat). - numără = întocmi, exact, clar, limpede, lămurit, deslușit, amănunțit. Cfr. ZANNE, P. I, 120, IX, 442. *Dacă n'o subește, n'are decăt a nu se due'gi pentru dinsa...; mi se pare că-i bob numărăfi*. ALECSANDRI, T. 1288. *Nenea Iristodor... docește, bob numărăfi, căt arezile au scăzut*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Le-au povestit toate, bob numărăfi, după cum s'a întâmplat*. SBIERA, P. 277^{1/2}. *Patruzeci de franci, bobii numărăfi* (= tocmai). PAMFILE, J. I.

II S. a. 1°. P. anal. s'a zis apoi și un - *de mazăre, de fasole, apoi de porumb* și în urmă și *de grâu, de piper, de mac*, spre a designa mai întâi sămânța acestor plante alimentare coasă din păstare, de pe cocean, din spic sau din măciuc. Astfel - devine termenul general pentru orice fel de „grânțe” (când floarea se prefacă în fruct, se zice că ea „leagă -”) și se întrebunțează, cu deosebire, când voim a arăta un individ din noțiunea colectivă grâu, mac, piper, etc. (Cfr. fir 3°). *Spicele* [de grâu] *răscoapte...*, *incărcate cu bob mare și greu*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Secară abă și neagră la bob*. H. IV, 193. *Veie un bob de piper*. RETEGANU, P. V, 26^{1/2}. *Dragostea pe care-o fuci E ca fasolea pe haraci: Se urcă pân' la un loc Ș'apoi stă și leagă bob*. ȘEZ. IV, 138^{1/2}; cfr. MAT. FOLC. 300. *Și-i găvârdim [grăul] în paia ca trestia, în spic ca crabia, în bob ca mazărea*. TEODORESCU, P. P. 139⁹. *În... aceste zile, poporul... nu lasă copiii să mănânce boabe de fasole, porumb fierț, ori alte feluri de boabe, acând creștină c'ă de vor mânăce orice soa de boabe, o să le iași pe corp vărsat și mare cu boabe*. LEON, MED. 154. *P'uru boabe pe-un gliecu*. JARNIK-BĂR-

SEANU, D. 471. *Foaițe verde bob năut* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 178, 200, 207, 236; SEZ. I, 288/3), - *de linte* (TEODORESCU, P. P. 270), - *de mac* (ib. 311^b), - *de meiu* (ZANNE, P. II, 144) †; *Din - în - a*: amănuntit. (Cfr. din fir a păr.) *Dacă nu știi, fi-aș arătă Din bob în bob amoral*. EMINESCU, P. 272.

2°. P. ext. s'a zis în general și un - de nisip sau de rouă, etc., spre a indica masa mică și rotundă care formează unitatea acestor noțiuni colective (cfr. picătură, strop, fir 3°). *Se toacă să nu gresacă, nici cât bobul de nisip*. PANU, S. I, 54; cfr. G. VĂLSAN, CONV. LIT. XLII, 145. *Presupunind lumea redusă la un bob de rouă*. EMINESCU, X. 32. *Boabe mari de piatră scumpă*. id. P. 34.

III. (Prin confuziune cu boabă).

1°. Boabă (de strugure).

2°. (În expresiile:) nu... -, ncl... - = nimic de loc. *Nu zise nici măcar bob*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Bietul aștean... nu ar pricepe bob*. CONV. LIT., ib. — Din slav. bobъ, idem. Cfr. boabă, boană, boambă.

BOBĂ s. f. *Grand'mère; femme*. — (În Munții-apuseni; ungurism) Bunică. FIĂNCU-CANDREA, M. 98. În Vlădeni, comit. Făgăraș, vocalatul *bobu*, de obicei în legătură cu lele, e cuvântul obișnuit cu care te adresezi unei femei. JAHRESBER, VIII, 314. Cfr. dodă, dată, lele. — Din ung. bobám-(asszony) „bunică”

BOBĂ s. f. (Bot.) v. bob.

BOBĂȚURĂ s. f. v. bombăni.

BOBĂȚĂ = băbăciă. (Dăieni, în Constanța) H. II, 262. *Se așază... la bobăciă*. DUNĂREANU, SĂM. VI, 371. [Plur. *-băci* H. II, 263 și *-băci*.]

BOBĂȚĂ s. f. *Résideu, marc; eau de vaiselle, ringer*. — (În Mehedinți și în Banat) Ceea ce se depune pe fundul butoiului, din vin sau oțet. [D. ex.] *N'a mai rămas decât niște bobăți*. (Mehedinți) N. REV. E. 1910, 85. Cfr. drojdia. Lătări, brahă. (Dota, în comit. Timiș) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. (Înțelesul fundamental pare a fi cel de „zoale” și deci a sta în legătură cu tulpina slavă *bybъs* „bășică de apă”, cfr. BERNEKER, SL. WB. 78-79).

BOBĂȚĂ s. f. v. bubăciă.

BOBĂȚĂU s. a. *Colline*. — (Poenari, în Muscel) Rădicătură mai mică de teren (cuvântul e citat altădată de „dălmă” între numirile de formațiuni topografice, fără a fi definit mai de-aproape). H. IX, 387.

BOBĂȚNIC s. m. (Bot.) v. bobovnic.

BOBĂȚEL s. m. (Bot.) Nom de plante. — (Botoeni, în Muscel) Numele unei buruieni (nedifinite mai de-aproape). H. IX, 79.

BOBĂR s. m. v. bobăreasă.

BOBĂREANĂ s. f. = băbăreasă. *Subt numele de vrăjitoare, poporul din Pietroșița (jud. Dâmbovița) înșelege o femeie care dă cu cărlie... ori... cu bobii, numită bobăreasă*. H. IV, 163. *Țiganco bobăreasă* (Vâlcea). ION CR. III, 244. [Cu alt sufix: bobărniță, ap. TDRG. | Mai rar masculinul bobăr = cel ce ghițește în bobii RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din bob (I, 3°), prin suf. nom. agent. -ar, la fem. -areasă.

BOBĂRNĂ s. f. (*Femme camuse qui nasille*. — (Rar; în batjocură) Femeie cărnă care vorbește pe nas. ION CR. II, 362. Cfr. bobărnac.

BOBĂRNĂ s. f. *Prison*. — (Ban.) Închisoare întunecoasă în care deținuții se puneau cu picioarele în gros, iară gruzurile li se încheieă într-o scândură prinsă de o bărnă din părete. Com. LIUBA.

BOBĂRNĂC s. a. *Nasarle, croquisigne*. Nom d'un jeu d'enfants. — Lovitură dată (mai ales peste nas) cu degetul mijlociu încovoait și apăsat pe cel mare și apoi ridicat brusc. Cfr. tifla, sfârâ, frișcă. *Măndra călărească îi trage un bobărnac în nas*. CARAGIALE, N. F. 7°/2. *Dădeă necontenit bobărnace gunoanelor de pe halme*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Fig. *A da cuică un - (s - e) = a-l da peste nas, a-l rușina printr'un răspuns sau printr'o (ușoară) dojană meritată*. Cfr. SEZ. II, 73/2-4, ZANNE, P. IV, 277, PAMFILE, C. *Săcch imi dă și mie bobărnace*. GORJAN, H. II, 68. (Mai rar, cu înțeles pasiv) *Alud (s. a. dobândi) - e. Grădinarul... dobândi... cădea bobărnace de la fețele împăratului, că bagă arșiță tot ce este mai urcios*. IPIRESCU, L. 232. | Joc cu băbărnaci: joc de copii cu pietricele mici, rotunde. BĂRCIANU, (Pelești, în Dolj) H. V, 357, (Băilești, în Dolj) H. V, 17, (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX, 124. [Și: băbărnac s. a. POLIZE, BĂRCIANU, etc., băbărnăce BĂRCIANU.] Cfr. bobărnă.

BOBĂRNĂCĂ s. f. (It.) *Goujon* (Cyprinus Gobiolo). — Vărlugă. TDRG.

BOBĂRNĂȚĂ s. f. v. bobăreasă.

BOBĂȚĂ s. f. (Cul.) Sorte de mets. — (Răchita, în Ban.) Măncare pregătită din făină de porumb, ușoare [= untură] și lapte. Se mănâncă mai ales cu mămăligă. VICIU, GL. Cfr. coleașă.

BOBĂȚĂ s. f. *Vieille femme*. — (În Transilv., rar, în batjocură) Babă, băbăție: *Așa mergeți, cu o bobăciă!* (Șomfalnu, comit. Târnava mică) VICIU, GL. — Derivat din bobă, prin suf. -ică.

BOBĂȚĂ s. f. *Vallée profonde*. — (Munții Sucevii, în Mold.) Un fund de vale adânc subțo băteacă. SEZ. II, 150/2. (În munții Bucovinei se află mai mulți munți cu numele *Bobăciă*.) MARIAN Cfr. boucă.

BOBĂȚU s. m. Nom de chien. — Nume de câine ager, care dă cu ușurință de urma vânatului. Cfr. JAHRESBER, XII, 155.

— Derivat din bob, prin suf. calif. -eu.

BOBĂȚCHIU s. a. v. benchiu.

BOBĂ vb IV°. trans. *Découvrir (la trace de qq.), trouter, tomber juste; arranger*. — Înțelesul fundamental este: a ghiel dând cu bobii. De aici apoi, p. ext., a nimeri, a brodi, a găsi, „a afla urma cuivă” (RĂDULESCU-CODIN), „a potrive” (PAMFILE, J. III). *Umblară să găsească noroară, și o bobări*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Nu știu cum face, nu știu cum dreg, că le bobotește bine*. id., ap. DDRE. *Sânt glumești necoale mare și nu se supără, de și-ar scorni nume, fapte închipuite și bobote*. JIPESCU, O. 39. — Derivat din bob.

BOBĂ s. a. *Perche ou bâton (à remuer)*. — Par cu care pescarii scormonesc peștele din ascunzătorii, cfr. bold, stoidie. *Cei cu sacii cuprind gârta, iar alții cu bobotele bat înainte, și peștele vine și-l prind în sacii*. (Sărdanu, în Dâmbovița) H. IV, 277, cfr. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 155. | „Cu bobotele se amestecă varul cu nisipul” (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 157.

BOBĂ s. m. Numele pietricelelor cu care se joacă jocul numit în buși s. înțebiu, descris la PAMFILE, J. II, 3-5.

— Derivat din bob, prin suf. dim. -ic (cfr. bulg. bobak).

BOBICĂ s. f. (Petit) pot. — (Ban. și Mehedinți) Uleiă, oală. *Frunză verde măzărică, Dragostea de fată mică, Ca fășula din bobică; Dragostea de fată mare, Ca fășula din căldare.* HODOȘ, C. 69. [Diminutiv: bobicuță s. f. (Rudina, în Mehedinți) II. IX, 82.]

BOBIDRĂGI s. m. plur. (Bot.) Nom d'une fleur. — (Bărcă, în Dolj) Numele unei flori (nedefinite mai de aproape). H. V, 28.

— Probabil, bobii dragi.

BOBINĂ s. f. *Bobina*. — (Franțuzism) Mosor. Cfr. țevăv. | Spec. (Fizică) Mosor pe care e înfășurat un fir de aramă acoperit de un înveliș de mătase sau de bumbac și care, pus în comunicație cu o pilă electrică, dezvoltă curenți de inducție și slujește ca electro-motor. *Bobina lui Ruhmkorff*.

— N. din fran.

BOBIR subst. *Fruite mûris avant l'époque*. — (Ban.) *Bobir* se zice la poamele și fructele foarte mici ce s'au coapt nefiind încă din destul dezvoltate: *Anul acesta am câpțitat numai niște bobir de cartofi, cucuruz, etc.* Com. LIUBA. Cfr. bobmir.

BOBIȘOK s. a. v. bobuleț.

BOBIȘTE, BOBIȘTINĂ s. f. *Lieu planté de fèves*. — (În Sălăgiu) Loc plantat cu bob (1°). VAIDA. — Derivat din bob, prin suf. col.-loc. -iște (+ -ină).

BOBIȚĂ s. f. 1°. (Petite) baie. 2°. *Grossille-à-maqueau*. 3°. *Grain, pois sur les étoffes*. 4°. *Grain de beauté, envie, mouche*. 5°. *Camarine-noire (Empetrum nigrum)*. *Raisin-de-renard, parisette, herbe-à-Pâris (Paris trifoliosa)*.

Diminutivul lui boabă (derivat prin suf. -iță).

1°. Boabă (mică), mai ales de struguri, cfr. buburuză. *Vin ce taste din multe bobife stors.* VARLAAM, C. 44. *Dă-mi o bobifiță de poamă.* ȘEZ. VII, 8. *Struguri foarte timpurii, acedul pelița bobifei streozie și subfire.* (Somova, în Dobrogea), ap. HEM. 540°. *Bobifele sau buburuzela de anin se cheamă, în Bucovina, anine sau arina.* Ib. 1207°. *Nu-s soarece, să mă îmbăt dint'o bobifiță (bobifiță) de poamă.* PAMPIL, J. I. [(Bot.) Bobifa-lupului = dalac. PANȚU, FL., BANCIANU, numită și: bobifa-lupului. DDRF. [Cu a t suf. bobică s. f. TEODORESCU, P. P. 194°, pe alocuri cu înțelesul spec. de „boaba tufelor de stejar”. VICIU, GL.]

2°. Spec. Agrașă. (Giorocuta, în Sălăgiu) VICIU, GL.

3°. P. anal. Punct, picățe, pui (pe stufe). *Un flutur alb cu bobife albastre.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O rochie de muselină albă cu bobife cerzi.* DEMETRESCU, ibid.

4°. Semn natural pe obraz s. pe trup, alunică. Cfr. PONTBIANT.

5°. (Bot.) = valetoare. PANȚU, PL. || = dalac. Ib.

BOBIȚAN s. m. (Bot.) = agrașă, (Giorocuta, în Sălăgiu) VICIU, GL.

— Derivat din bobifiță, prin suf. nom. agent. -ar.

BOBITĂL s. m. (Bot.) = drob = lemanal-bobului. GREGESCU, FL. 153; PANȚU, FL.

— Derivat din bobifiță, prin suf. dim. -el.

BOBITOĂRE s. f. *Discuss de bonne aventure*. — Femeie care știe a da cu bobii. Cfr. băbăreasă, bobăreasă. *Maica mea-i bobitoari, La boghișă puscă'n suf.* GRAIU, I, 290.

— Derivat din bobii, prin suf. adj. -itor.

BOBITOȘ, -OĂȘĂ adj. v. bobos.

BOBLÊT, -EĂȚĂ adj., subst. *Sot, nuis, nigami, borné*. — (Munt.) Prost, prostălu, nătărău, bleg. *Omul mai eră cum eră, măcar că îninea de vremea lui, când toată lumea eră bobleacă; dar femeia lui eră o pedeașă.* T. CERCEL, SĂM. IV, 765. *Noi... le zicem pe steau: boblefi, șirefi, proști, seci, ori vaci încălțate.* ISPIRESCU, V. 114°. *Ei mai mari și să rîndie mai pe jos de cât ei, ca niște boblefi!* id. L. 320. *Să înțelăm și să furăm noi cei de sus pe cei de jos, că-i știm boblefi și nu ne simț.* JIPESCU, ap. TDRG. [Și: boblețe; cu alt suf. (Mold.): bobletic, -ă adj., avînd pe lângă înțelesul de „prost, prostănac, într'o ureche” și cel de „moale, molatic, greoiu, nepuțincios”. ȘEZ. V, 38°, IX, 147, ION CR. II, 79, III, 345. *Urșul este trîndav și bobletic.* CREANGĂ, GL.]

BOBLÊT, BOBLÊTE s. m. (lît.) v. oblet.

BOBLÊTIC, -Ă adj. v. boblet¹.

BOBOĂNĂ s. f. *Enchantement, ensorcellement, charme, sorcellerie*. — (Transilv. și Mold.; ungrism; mai ales la pop.) Farmec, descântec, vrăjă; cfr. solumoni, moșmoane, borboase LB, REV. CRIT. III, 89; ȚIPLA, P. P., (Vlădești, în Covurlui) H. III, 505. „Borboasele sau boboanele sînt un fel de vrăji ce le lucrăoză parte din femei pentru a le duce la vecin, ca să nu le meargă bine înteresele”. (Malușteni, în Covurlui) H. III, 294. „Boboană = materialul ce se folosește [= întrebuințează] la vracurile felinite”. VAIDA. *Mearse la capiteșta unde făcă împăratul boboanele aceale spurcate idolești.* DOSOFTEU, V. S. 163. *Pe semne eret să se prină de noi toate boboanele?* NADEJDE, ap. TDRG. *Ducă-se de pe om... boboanele.* ȘEZ. V, 146°. *Vai, dragă, că ști boboane. De nu s'ar ști boboni, Doamne, că urit-ă ar hi.* ȚIPLA, P. P. 68. *A face boboane = a fermeca, a vrăji.* LB., REV. CRIT. III, 89.

— Din ung. babona, idem.

BOBOĂNE s. a. plur. (Med.) = admă. Cfr. bubon, BOBOANȚĂ s. f. v. bomboană.

BOBOĂR s. m. (Industr.) *Tisserand ou fabricant de bobouă*. — (În Brașov, Invechit) Teastor de postav gros de lână, postav care face bobouă. ALEXI. [Pronunț. -bo-ar.]

— Derivat din bobou, prin suf. nom. agent. -ar.

BOBOĂȘĂ s. f. (Bot.) *Pomme de terre*. — (Transilv., Ban.) Cartof. (Bistrița) VICIU, GL. *Boboășă.* ANON. CAR

— Formă fuzionată din boabă + goașă.

BOBÔC s. m., s. a. 1°. *Bouton de fleur*. 2°. *Oison, caneton*.

1°. Calicel ce conține floarea (mai ales de trandafir) înainte de a se deschide și a se desvolta pe deplin; floarea nedeschisă și nedevolată pe deplin. (Cfr. mugur) *Nuamai un staf de trandafiri mai eră înfrunzit și plin de boboci.* ISPIRESCU, L. 77. *Trandafir cu doi boboci, Te-aș iubi și, zău, nu poai.* TEODORESCU, P. P. 304°. *Un boboc de floriciță.* ȘEZ. IX, 162. *Șa încheiat bobocul = s'a isprăvit, nu mai poate spune sau face nimeni nimic.* (Jud. Olț) ZANNE, P. IX, 443. | (Fig.) Ca termen de desmierdare. *Mărica e un boboc de fată.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Leonida: Trebuie să fie târziu, Mișule...? - Eșimifa: Douășpe trecut, bobocule!* CARAGIALE, T. 82°. *Se bucură, nevoie mare, că pușese ochii pe un așă boboc de flăcău.* ISPIRESCU, L. 387. [Plur. boboci (mai rar, mai ales în rimă) boboace. *Leptura cea mai mică, ce areă flori numai boboace, care acum se deschileau, o dota fetei celei mici.* ISPIRESCU, L. 165. *Cu perlele prinsă'n ace, La ferestre cu boboace.* TEODORESCU, P. P. 205°. Fig. (cu funcțiune adjectivală, cu înțelesul): mic, mititel

ternișe prinse'n ace Și mai mari și mai boboace. Id. Ib. 206^b.]

2^a. P. anal. Puiu de găscă s. de rață. *Glasul bubocului și vârteza colunului are.* CANTEMIR, IST. 262. *Văd cloșca păscând bobocii de rațe pe malul bălții.* ODOBESCU, III, 13^{1/2}. *Pe câmpul gol el vede un copil umblând desculț și cercind ca să adune într'un cărl bobocii mulți.* KMINESCU, P. 191. *Se pomeni cu cățiva boboci de rață măcînd după dîneul.* ISPIRESCU, L. 325. *Două găște și-un boboc.* ȘEZ, III, 125^{1/2}. †† *Toamna se numără bobocii:* urma alege. ZANNE, P. I, 82. *Par'că te-ai păscut bobocii* (se zice celor rău tunși, „tunși cu scări”). PAMFILE, J. II. *A paște s. a păzi boboci* = a fi gură-cască, a-și pierde vremea neant. *D-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pri-repeți al cui fapt e acesta.* CREANGA, P. 233. *Nu pasc bobocii, cum crede el; am eu griji!* PAMFILE, J. II. (Fig.) Incepător, aglamiu. Id. Ib. II. Cfr. găscă, agramat. *Fîul crivului, boboc în felul său la trebi de așteasa, se potrivește spânului.* CREANGA, P. 205.

[† și: buboc. | Diminutiv: bobocel s. m. I.] *Leri pe-un trandafir de câmp, Am văzut un bobocel.* COSBUC, B. 214. *Flori cu bobocel.* RETEGANUL, TR. 137^{1/2}. *Foaie verde bobocel.* TEODORESCU, P. P. 663. (Fig.) *Pentru dumneața, bobocelul mamei.* ISPIRESCU, L. 54. (2) *Astă găscă-i din Băcîu...* Și-a scos doispneze boboci, *De-a dragul să cași la ei.* MARIAN, I, 217. *S'a dus la păscut după vișei Și s'a'nora cu boboci.* ZANNE, P. II, 548. | Mal rar, bobocă s. f. (cu înțelesul 1°). *Lînfa neichii, bobocă, Dar așazăr ce-și eră, De nici nu puteai cină?* BICESCU, P. P. 81, și bobocica s. f. (cu înțelesul 2°). MARIAN, O. II, 374. Tot așa se numește și un danț țărănesc. ION CR. I, 155. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, (Prunișor, în Mehedinți) H. IX, 74. | Ca strigăt de chemare pentru bobocii de găscă, se întrebunțoază (repetate) formele scurțate boboc! NADULESCU-CODIN, (Tazlău, în Neamțu) H. X, 498. (Bogza, în R.-Șirnit) H. XII, 207. *Necastă-sa eră într'un nor de lighioane, cărora le scărilea grăunșo, chemănd pe ficore pe limba sa: Puiu, puiu, puiu! Uti, uti, uti! Bocii, bocii, bocii!* ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 917. *bocel! bocel! bocic! bocic!* (Tazlău, în Neamț) H. X 498.]

— Din n.-grec. βοβομαμά „bobooc de floare”. CIHAC, II, 639.

BOBOCEĂ s. f., **BOBOCĂ** s. m. v. boboc.

BOBOCI vb. IV^a v. imboboci.

BOBOCICĂ s. f. v. boboc.

BOBOLĂC s. m. (Mor.) = babalac (la moara de vânt). (Berești, în Covurlui) H. III, 49.

BOBOLNIC s. m. (Bot.) v. bobornic.

BOBOLĂCĂ s. f. v. bobolos.

BOBOLOCĂT, **-ĂTĂ** adj. v. boboloș.

BOBOLÓS s. m. *Boulette*. — Globuleț, bulgăr mic, „o sferă mică (mai rotund decât cocoloșul)”. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, Cfr. blucă, boț, gogonea. *De câte-ori se coace mîlănu, mama face câte un boboloș (turți) de prânzior (dejan), pentru ficure membru din familie.* LEUHA-IANA, M. 99. | Spec. „Continutul onlui”. REV. CRIT. III, 89. | „Bogicele ce le face apa când fierbe”. Ib. [Cu schimb de sufix: bobolocă s. f. „Blucă...”, boț mic și rotund”. MARIAN, INS. 13, Com. LIUBA. *Gândacii... se văd pe drumuri... trăgînd căle o bobolocă sau ghemuș cât un ou de pasăre de mare, făcînd din băliși de vite.* MARIAN, INS. XI, cfr. 13; (+ gomoloș, gomoloș, gomoloș) boboloș s. m. „Bobolozi = cocoloși de fînă din mîmăliga rău mestecată (lona, lângă Gherla)”. VICIU, GL.; boboloș s. m. *Bobolozi* = gogoloși, cocoloși, bășicutele mici de unt ce se formează în smîntîna încălzită. PAMFILE, I. C. 23. *Untul mie, zara*

fie, Boboloși ca mazărea. ZANNE, P. IV, 192; în funcțiune adjectivală, varianta boboloi, -oată adj. „Rotund, rotunjor, durdulu: *Față boboloașă*”. (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCIU. Cfr. bucalat | Derivate: boboloșit, -ă adj. în formă de boboloș, sferic (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU; bobolocăt, -ă adj. = globuroa. Com. LIUBA.]

— Formație spontană din bob și cocoloș. Cfr. bobborosol.

BOBOLÔȘ, **-ĂTĂ**, **BOBOLÔȚ**, **-OĂȚĂ** adj., **BOBOLÔȘ** s. m. v. boboloș.

BOBONĂT, **-ĂTĂ** adj. *Rond, bombé*. — Rotund, bulbucat, „măricel ca bobul.” PĂSCULESCU, L. P. *Ca grindina bobonată... Dinșoriti.* BARAC, ap. TDRG. *Grînele apusene și bobonale se disting printr'o mare producțiune la hectar.* SANDU, S. 104. *Pe valea lui Zăvidarac, O călă de mein vîrsot, Numai unul bobonat?* (= Luna și stelele). PĂSCULESCU, L. P. 88. [Cu alt sufix: bobonel s. m., ca numire de căne. JAHRESBER, XII, 143.]

— Participiul unui verb (atestat numai la LM.) a se bobona = „a se umflă, a se beșică.” Cfr. gogonat.

BOBONEL s. m. v. bobonat.

BOBONI vb. IV^a. *Ensorcement, faire des sortilèges*. — (Transilv. și Ban: ungurism) A fermecă, a vrăji. REV. CRIT. III, 89, ȚIFLEA, P. P. „*Bobonesc* = superstitionibus utor.” ANON. CAR. VAI, dragă, *că și boboane. De nu s'ar ști boboni, Doamne, că urîtă-ar ni.* ȚIFLEA, P. P. 68. | Derivat: bobonitor, -oare adj., substant. *Du-te cănt... cu bobonitori.* (Vașcu, comit. Bihor.) ȘEZ, V, 146^{1/2}; „*bobonitore* = superstitiuos, praestigiatrice.” ANON. CAR. | bobonosăg † s. a. (< ung. *bobonoság*, idem) Vraja, farmec. *De bobonosăguri ce nu taste la tiple, să nu fie.* DOC. (a. 1675), ap. GCR. I, 218^{1/2}.]

— Derivat din boboană.

BOBONOSĂG † s. a. v. boboni.

BOBORNIC s. m. } v. bobornic.

BOBORNICĂ s. f. (Bot.) } v. bobornic.

BOBODĂDĂ s. f. v. boboasă.

BOBOROȘI vb. IV^a v. imboboroși.

BOBOS, **-OĂȘĂ** adj. *Plein de grains, qui contient beaucoup de grains*. — (Rare) „Pîn de bobii sau bobae; care are sau dă bobii mulți; cu fața aspră ca cum ar fi compusă din bobae” LM. *Grău bobos.* (Cătușele, în Mehedinți) H. IX, 35. [DICT. dau și o formă neoblicnută (derivată din *bobifă*) bobifos, -oasă.]

— Derivat din bob, prin suf. adj. -oș.

BOBOS, **-OȘĂ** adj. *Happé*. — Moțat și pîntenat. (Țara-Hațegului; ungurism; în expresia) *Găină bobosă*: cu pene multe și mari pe picioare și cu conciu. REV. CRIT. III, 89.

— Din ung. bobos (*bubos*) tyak „găină moțată”.

BOBÓS, **-OĂȘĂ** adj. *Tacheté, moucheté, taché*. — (Transilv., ungurism) Pestril, pătat, cu pete, cu pichele LB. LM. *Impielectăniți-s-e calul cel bobos, ce-l numea Kalman...* un căzut cu ei cu tot. ȘINCAL, HR. III, 156^{1/2}. [Diminutiv: bobosor, -oară. *O sugnă bobosăară.* ȚIFLEA, P. P. 30.]

— Din ung. habos, idem.

BOBÓS s. m. (Anat.; pop.) *Globe de Paëil; prunelle, pupille*. — Globul ochiului, lumina ochiului, pupilă. LB. — Derivat din bob, cfr. gogeașă, cocoloș.

BOBOSĂ vb. I^a. *Enfler, gonfler*. — A se umflă (ca bobul). *Budă cu 9 guri, Nu te înalță, Nu te bobosă.* MARIAN, D. 307. | Spec. (Despre ochi) bobosăt, -ă

adj. Iesit în afară, umflat. *Dar tu ești bolnav de cea, De-ți sânt ochii boboși așa?* Id. 374. *Ochii ei boboși și bleoșiți.* JIFESCU, O. 155; cfr. RĂDU-LESCU-CODIN.

— Derivat din boboș.

BOBOȘOR, -OARĂ adj. v. boboș.

BÓBOT s. a., **BÓBOTĂ** s. f. 1°. *Flamme, flambe.* 2°. *Emportement, accès, explosion (de colère).*

1°. Flacăra (care izbucnește de-odată, pe neașteptate), cfr. bobotale, vâlvătaie. [Omul e] cu un foc ce pe ceriuri, în bobote de odată, Noaptea fulgurând se vede și stingându-se îndată. KONAKI, P. 277, ¶ (Mold; întrebunțat mai ales în expresia) A vorbi în - s. în - e (propriu: a spune pe neașteptate ceva nepotrivit) = intrăliura (ALEXSANDRI, T. 1767), în dodii, a alura, a vorbi fără să știe cum e lucrul (CREANGĂ, GL., ZANNE, P. II, 847); cfr. în papainoage. *Vorbește în bobote păldămarii.* ALEXSANDRI, T. 911, cfr. 1094. *Taci măi... ce mai vorbești în bobote, că s'a mână omul.* CREANGĂ, A. 103. [P. ext.] A umbli în - e = de geaba, fără folos. PAMFILE, J. II. *Merga, cum se zice, în bobote; nu știu singură încotru.* CONTEMPORANUL, V. I, 103. [P. gener. în s. din - = la întâmplare, fără rost, într-o doară] *Lucrările de făcut în îmbunătățirea citoror domestice sânt astăzi destul de înaintate, pentru ca eoinid cineva să se opuce de lucru, să nu fie nevoit a lucra în bobot.* I. IONESCU, P. 523. *Neajutorul nu știe numai scotele din bobot.* Idem, C. 245. *Ada nu s'a pus în bobot, cum ar crede criticul.* RUSSO, S. 6. *Când noi dam în bobot, [Turcul din cetate] trăgea în carne cie.* ALEXSANDRI, ap. TD.RG.

2°. Fig. (Transitiv, s. f.) Acces (de furie). *Să-I prăpădească, într'o bobotă.* HETEGANUL, LCC. II, 67. *Lea Nastasie, într'o bobotă de mânie, dădă...* pe Ileana, id. P. I, 52. ^{1/2}

— Din slav. (bulg., sârb.) bobot „zgomot (produs printr'o explozie)”.

BOBOTĂIE s. f. *Flamme, tourbillon de flammes; flambe.* — Flacăra mare. Cfr. vâlvătaie, vâlvoare. LB., FRÂNCO-CANDREA, R. 52. *Sau plecat bobotăia în afară asupra oamenilor a celor cărtușoși și i-au ars de i-au făcut zăguri, și luă bobotăia în goană prin împărat.* DOBROFTEIU, V. S. 130 ^{5/2} *să stinsă bobotăia focului,* idem, ib. 136, cfr. 130. *Au poruncit să aducă lumini în corturi și să facă bobotăia, ca să gândească Românii că n'au pierit toată oastea.* SINCAL, HR. I, 245. *Făcuseră o bobotăie mare, că să n'o poată slinge.* N. REV. R. I, supl. II, 29. *S'aș arde cu bobotăie, Ca și-o giradă de paie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 339. [Spec. „Foc micșor, ce, la începutul primăverii, copiii din Muntenia și din Oltenia, de pe lângă Dunăre, face așa cum pe sub seară și-l sting tărziu de tot”. PASCULESCU, L. P. În aprinsul bobotăilor. Id. ib. 255. ^{1/2} În stinsul bobotăilor. Id. ib. 247. [Plur. -ăi. | Cu schimb de sufix: (Ban., cu pronunț. dial. bobotăna) bobotăia s. a. Foc cu bobotăi. Hai la bobotonii... Că la voi s'a stâns, La noi s'a aprins. MARIAN, SE. I, 272.]

— Pentru etimologie cfr. sârb. bobotanie „crepitus.” Cfr. bobot.

BOBOTEĂZĂ s. f. sing. tant. (His.) *Épiphanie, jour des Rois.* — Sărbătoarea bisericească de la 6 Ianuarie, ținută în amintirea botezului Domnului Iisus Hristos, Apă-botează, (†) Arătarea-Domnului, † Blagovălenia, † Bogovălenie. În postul cel mare, sau la Crăciun, sau la Bobotează, au alte zile mari. PRUVILA (1652), 136. ^{1/2} *Stujea țitrușia la zile mari și Iordan la Bobotează.* NECULCE, LET. II, 257. ^{1/2} *La Bobotează strigau chiraleisa, de cloțotă satul.* CREANGĂ, A. 10. *Dacă în ziua de Bobotează va bate crăciul, vor fi roade la bucate.* ȘEZ. III, 40. ^{1/2} *Cine în ziua de Bobotează va intra în apă, scapă de*

friguri. Ibid. III, 47. ^{1/2} *Ajunul Bobotează.* ib. I, 146. ^{1/2} *Cându-i pe la Bobotează, Se tot uită pe ferăstră.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 447. ¶ *De, că n'o fi gerul Bobotezi: se zice cănd cineva se vaită de frig, fără a fi ger mare.”* MUSCEL, 17. *La Bobotează brăzilează: crește ziua binșor.* ib. 17. [Fig.]; rar) Belea. trănăie, tanabotă. BĂRCIANU, MUSCEL, 17. *A pătî o bobotează, de i s'a dus numele.* DDRE. *Nu mi-i face vro bobotează!* MUSCEL, 17. [În Țara-Oașului și prin Reteag se zice și Apă-botează. CANDREA, T. O., MARIAN, SE. I, 162.]

— Se pare că avem a face cu o desvoltare a formei (a) apă-botează (formă atestată. Mai greu e de admis că elementul întâi al cuvântului compus ar fi slav. *bojs* „Dumnezeu”, precum se admite de obicei, sau chiar slav. *vođa* „apă”).

BOBOTI vb. IV^a. 1°. *Brûler à grandes flammes. S'enflammer.* 2°. *S'enflammer. S'ensifer, se gonfler. Se fâcher.*

1°. (Absol. Despre foc) A arde cu bobot, cu vâlvătai, cu zgomot, cu trosnături. Cfr. bubul, du(r)dul. *Bobotă focul, șerând.* DOBROFTEIU, V. S. 130. ^{1/2} *Ășă bobotește focul, Cât oltariul măi s'a prinde.* BARAC, A. 22. *Roșii cădeori bobotind se revărsă prin bărne.* COȘUC, E. 24. ^{1/2} *Dragoste cu multă jale, Ca și focul de surdele, S'aprinde și bobotește, Da'n caud nu se'ncaleze.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 156. ¶ (Fig.) A se aprinde de mânie, a se infuri. *Nici să fi turnat usoare pe foc, pără nu s'ar fi bobotit mai tare de cum s'a bobotit miera, cănt a acuit vorbele acestea.* HETEGANUL, P. IV, 25. [Și refl., numai în LB. „Mă boboteș = dau flacăra.”]

2°. P. ext. (Despre o bubă) A se inflama, a se umfla (când e să spargă). LB., BUONARIU, N. S. (Să-șiște, în Transilv.) Com. A. BANGIU, REV. CRT. III, 89. FRÂNCO-CANDREA, M. 94. [Spec. (Despre o rană) A se obrinti (la frig) LB., a se cătuți (Vicovălu-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. Cfr. a coace. *S'a tăiat la mâna dreaptă, a fost la pălure și, de frig, toată mâna s'a bobotit.* (Nemțior, Vânătorii-Neamțului, în Neamț) ION CR. III, 156. *În odată vreme... se cu vellei locul [bubei] bobotit și roș.* DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. FDRG. *Nu bobotă, Nu obrinti.* ȘEZ. IV, 158. ^{1/2} (Despre apă) A se umfla (dând de vreo lezătură s. piodică) REV. CRT. III, 89, Com. A. BANGIU. *Fiind gerul mare, s'au bobotit (= umflat) apele.* (Baia-mare, în Mehedinți) H. XI, 3. *Bobotă de deșub, de strănsura apelor, gheața groasă... se rușese și zăporul își tărase cale.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, 921. [Fig. (Despre oameni) Bobotit = bosumflat, supărat (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.]

[Derivate: bobotire s. f. Inflamare. *De cumcă bobotirea ochilor easte numai de rând, și nu primeliasă, trebuie numai cu apă spălat.* CALENDARUL (1814), 177. ^{1/2} *Bobotirea și umflarea urezului.* ib. 183. ^{1/2}]

— Din slav. (sârb. bobotati, bulg. bobots) „a face zgomot, a bubul”.

BOBOTOIU s. a. v. bobotale.

BOBOU s. a. (Îmbrăc.) *Manteau de paysan (à longs poils).* — Mantă groasă țărănească, de lână s. mai rar, de păr de capră și puțină lână (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 157. În unele părți nu se face altă deosebire între bobou și sarică, decât că bobou se poartă peste săptămână, iar sarică numai în zile de sărbătoare. (Crihalna, Corbi) Com. BĂRȘAN și BOKRIU. În Sâmbăta-de-sus, comit. Făgărașului bobou e mai scurt decât sarică și de culoare închisă, nu albă ca sarică. Com. SANDU. „Mai poartă cei mai bătrâni, vara, când e răcoare, apă numitul bobou, o halnă lungă, neagră, cu mânecile foarte lungi, făcută din pânură de casă; boboul se pune numai pe umeri, fără a-l îmbrăca pe mâneci, fiind

acele [= mănecile] foarte lungi". (Rășinari, în comit. Sibiu). MOLDOVAN, T. N. 127. Cfr. ghebb, zeche, zeghie, zundră. *Bobov, zeachie*. (sec. XVI) CUV. D. BĂTE. I, 271; cfr. MARDARIE, L. 2513. Când vei luă de mână lui Iristos... pentru săbăle și bobovă osemântul cel fără moarte. TEOFIL (1642), ap. TDRG. *Petrecură în bobădă și pies de capră* (glosă marginală: cojoace). DOSOFTEIU, V. S. 4, pr. Și schimbandu-și portul, s'au îmbrăcat într'un bobov ciobănesc, și așa de-abia au scăpat cu viața. REV. CRIT. I, 386. Dar ceea ce se cereă mai des la Brașov... nu eră postacul, ci numai bobovul cel prost de tot, cu care se miluiau la curtea din Iași cersitorii. IORGA, H. R. 56. [Și: hubov, bubău LB., bábău BĂRCIANU, TDRG. | Plur. -bovă, (f) -bovă] -bov. | Diminutiv: hubolăș s. a. TDRG.]

— Din ung. guba, idem (cu asimilare regresivă).

BOBŌVNIC s. m. (Bot.) *Cresson de cheval, salade de chouette* (Veronica Beccabunga). — Plantă ierboasă, cu frunzele cărnoase, florile albastre; fructul e o capsulă umflată, rotundă. PANȚU, PL. *Bobovnicul* e o buruiană cu crește prin apă de toplită sau prin gârlele de izvor. Frunza lui e rotundă și groasă. SEZ. I, 116^{1/2}. *Frunzușoară bobovnic, De geaba măl fin voinic*, idem, I, 9^{1/2}. *Contra orbalfului... oblojele cu bobovnic pisat și pus pe umflături*. ibid. I, 116^{1/2}. [Și: bobolnic (în Muscel) RĂDULESCU-CODIN, H. X, 153; bobolnic PAMFILE, C. 37; bərbolnic (Prăva, comit. Târnava-Mare) VICIU, GL.; bərbolnică POENARU, ap. TDRG., boborale LB., PANȚU, PL.; blăbrolnică) id. ib. GRIGORIU-RIGO, M. I, 24, LEON, MED. 24 (după LB. și PANȚU, PL. și ca rându a plantei „papucul-Domnei”). bobolnic id. ib. DAMÉ, T. 186, LEON, MED. 24; bribolnic DIOT.; bribolnic (Drajea-de-sus, în Prahova) H. XI, 327, LB., PANȚU, PL.; bribolnic id. ib. (+ pribol) pribolnic id. ib., LEON, MED. 24, DAMÉ, T. 186.]

— Din slav. (sărb., rus., rut., etc.) bobovnik, idem (și alte plante).

BOBREJĂ s. f. sing. (Ba.) } v. pobrejăn.
BOBREJĂN s. m. sing. (Ba.) }

BOBRIC s. m. (Anat.) *Rein*. — (În Ban., sârbism) Rinichl JARREBER. III, 314, (Lăghet, în Banat) VICIU, GL.

— Din sărb. bubreg, idem.

BOBULEȚ s. a. *Petit grain, petite baie*. — Diminutivul lui bob s. boabă (derivat prin suf. -uleț). *Bobuleț de grâu curat*. MAT. POLC. 212. *Aceste bobulețe sau meripoare se numesc astăzi barabale*. SBIERA, P. 300^{1/2}. [Cu alt sufix: bobulcu s. a. *Mi-e rușine... să umbla... după câte un bobulcu de istic*. id. ib. 180^{1/2}; bobușor s. a. (cu înțeles spec. de) Cuștură de culoare neagră pe mănecile cămeșii femeilor de pe Bistrițioara. MOLDOVAN, T. N. 301; cfr. boblă 3.]

BOBULEU s. a. v. bobuleț.

BOBUȘOR s. m. (Bot.) 1°. = mazărice. PANȚU, PL. § 2°. = oreșuță. ib.

— Derivat din bob, prin suf. dim. -ușor.

BOC s. a. v. bocal.

BOC s. a. 1°. *Escabeau* (de maréchal ferrant). 2°. *Siege* (de cocher).

1°. (Făur.) Scănel pe care Ramirez faurul piciorul calului, când pilește cuiele. DAMÉ, T.

2°. (Germanism, în Brașov) Capră (pe care stă vizitil).

[Plur. bocuri.]

— Din germ. Bock.

BOC subst. (Rar, învechit) Întrebuințat numai în

locuțiunea trivială: a mânca - (în Brașov: a mânca - tarcesc) : a spune mîncîni.

— Din turc. bok yemek (verbal „manger des excréments”), „dîra des grossièretés, des bêtises”. ȘIO. Cfr. bocluc.

BOC subst. În expresia: înghețat = tun, de tot. *Ferestrele înghețate bocuri*. X. REV. ROM. I, 41. [Plur. bocuri.] Cfr. bocăni.

BOC, BŌCA interj. Interjecție imitând le bruit des coups (répétés du marteau). PAN. — Interjecție imitativă pentru zgomotul produs de loviturile repetite, de ciocan. Mai ales rimând cu cioc(a). Cfr. poc. *Cioc, boc, cioc, boc, până dădă de bucele casanului*. DELAVRANCEA, S. 249. *Toată zilnică eră Săricilă tot ciocă-boca cu ciocanul pe nicoadă*. URECHE, ap. TDRG. [Moraru] o luat ciocanul n'ă mână Ș'o dat cioc Ș'o făcut boc Ș'i-mi trânti moara la loc. SEZ. V, 22^{1/2}. (În jocuri de copii) *Cioc boc, Trece la loc*. TEODORESCU, P. P. 194. *Merge în pădure, face cioc-boc, vine acasă, face treapa-toapa?* (= Melița, melitoin) GOROVEI, C. 226. *Toată ziua ciocă ciocă; vine sara, boca, boca?* (= Toporul). ib. 367.

BOCĂIU s. a. v. bocal.

BOCĂL s. a., **BOCĂLĂ** s. f. *Verre, cruche*. — (Transilv. Ban, Mold.) Pahar mare, cană (mie), uleică. LB., (Lătonas, lângă Verșet) VICIU, GL. *Castă... fericea lor în bid și în bocal*. TICHINDEAL, P. 167. *Este împocobită în fața-i cu bucaluri mari, pline de liulele*. ALECSANDRI, ap. RUDOW. XVII, 395. *Alinaș bocalu cu vin*. SLAVICI, I. 392. *Femeile iepin la poartă cu câte un bocal de vin... chiamă băieții*. SEZ. I, 91. *Să-mi dai un bocal dă bani*. ALEXICI, I. P. I, 47^{1/2}. [Plur. -caluri și -cale. Și: bucăli s. a.; bocălu s. a. (Târnava-mieș, în Transilv.) = uleică, oală (pentru amăntână, lapte de prins, etc.). VICIU, GL. | Prin reconstruirea primitivului: boc s. a. (Ciuguzăi, lângă Murăș-Uioara, Căcova, lângă Aiud) = bardac, uleică de băut apă, ca de 'j, litru. ib. | Din germ. (Pokal), pocăl (Transilv.) Pahar. *Pocalele multe de-ji plac, Te face om sărac*. ZANNE, P. IV, 94. *Vînal se bea din pocăl*. DOINE, 269^{1/2}.

— Din sărb. bokal s. din ung. bokál, (bokála, bokálj), idem (și acestea din ital. boccale). Cfr. pahar.

BOCĂN s. a. (Făur.) *Marteau*. — (Rar, mai mult în glumă) Ciocan, cfr. H III, 312. *Este-o săndră figănească, Cu ciocane, Cu bocane*. TEODORESCU, P. P. 423.

— Derivat postverbal din bocăni (după ciocane).

BOCĂNC, -Ă adj. v. bocărn.
BOCĂNCĂ, BOCĂNCA s. f. (Îmbrăc.) } v. bocănciu.
BOCĂNCĂR s. m., adj. }
BOCĂNCIU, BOCĂNCIU s. m. (Îmbrăc.) }
BOCĂNCELĂ s. f. v. bocăni.

BOCĂNI vb. IV° intrans. *Battre, frapper* (à coups de marteau, à la porte, etc.). — A bate s. lovi de repetite ori cu un obiect tar (ciocan, topor, etc.) în ceva, așa ca să răsună (să facă „boc, boc”), cfr. pocăni, ciocăni. *Ciocanele... și-ori bocăni la ureche*. ALECSANDRI, T. 14 (glosat prin a toca, id. ib. 1746). *Bocănește el* (cu toporul în copac), *căt bocănește, cînd pârri!*... *cade copacul*. CREANGA, P. 46. *Toți bocăneau la usă* id. ib. 256. *Doctorul... îi cătă, ascultă, bocănește*. CONTEMPORANUL, VI, II, 18. *Ciocănește, Bocănește, Murulețu-i potocănește*. TEODORESCU, P. P. 434. *De-acuma lătina în casă n'a mai intră... La ferăști n'a bocăni*. MARIAN, I. 507. [Pers. III, sing. ind. prez. bocănește, și bocăni. Cîine ciocăne și bocăne la ușa mea? SEZ. IV, 155^{1/2}. | Și: (Brașov) băcâni.]

Derivate: bocănit s. a. *Un bocănit în ușă le rupse vorba.* DUNĂREANU, CH. 215; bocăneală s. f. *După multă bocăneală, se trezi și părintele Vasile.* CONTEMPORANUL, V, I, 294; bocănitură s. f. *Mai trecu puțin, și o bocănitură zdrăvăună răsună în ușă.* DUNĂREANU, CH. 10.]

— Derivat din boc¹, după analogia lui ciocăni.

BOCĂNITOĂRE s. f. (Ornat.) = ghioneala. MARIAN, O. I, 76; BARCIANU, REV. CRIT. III, 89.

— Derivat din bocăni, prin suf. adj. -itoare. Cfr. ciocănitore.

BOCĂNITURĂ s. f. v. bocăni.

BOCĂRN. -Ă adj.

BOCĂRNĂT. -Ă adj. } v. bocărnos.

BOCEKĂ s. f. 1°. *Châte.* 2°. *Ballot, paquet.*

(Numai în România și mai ales în Mold.)

1°. (Imbrăc., învechit) Șal pătrat pe care-i poartă femeile pe spate. *O bohecă.* (a. 1579), ap. ȘIO. *O botcă cu flori de fir.* (Foale de zestre, a. 1669) ibid. *Cinci bocecele de cit.* (Foale de zestre, a. 1817) ibid. *I bucecă turcească înfășurată.* DOC. (a. 1817) IORGA, S. D. XII, 174. *Bocecele cadrate și vâryale.* DOC. (a. 1875), ap. TDRG. | (Azi, pe alocuri) „Basmă mare, în general de lână, cu flori de diferite culori, cu care se împodobește multe femei, care nu poartă maramă.” MANOLESCU, I. 197. Cfr. broboadă. [Cu schimb de suf. : boceie s. f. (Coșereni, în Ialomîța) H. VII, 156.]

2°. Aceoași bucată de îmbrăcăminte, de calitate mai proastă însă, s. învechită, sau o bucată de orice fel de materie, în care se înfășoară ceva (mărfuri, albături, zdrențe, etc.) spre a putea fi transportate (în mână, în spinare); p. ext. legătura însăși; spec. legătura în care-și transportă boceceangii marfa lor (când „umbă cu bocecau”). *Bocecele de pus strais, basmale, testemeiuri.* (Mold., a. 1797) URICARIUL, XVI, 276/. *Atunci ai fi văzut pe toți... rădăcând auzițele domnești în lăzi și în bocecele, ca să le încarce.* ODOBESCU, I, 94. *Alergă după jupânul, cu bocecau la spinare.* GHICA, ap. ȘIO. *Și de odată cu noaptea de-afară, un chip negru se prăvălește în prag, fiind o bucecă în mână.* DENĂREANU, CH. 108. *După ce mireasa s'a suit în car, fire pe brațe o bocecă cu năfrâni albe.* SEVASTOS, N. 238/17. *Le-ți bucecau, hai cu mine!* SEZ. IV, 223/10. VASILIU, C. 104. | Spec. Legătura s. pachet de tutun, cuprinzând mai multe păpuși. LM., ȘIO. *Tutunul de bocecă de 7 ocă, un leu vechiu.* TARIU (a. 1761), ap. ȘIO. *Tutunul în bocecele vine din Turcia.* I. IONESCU, M. 740.

[Și: bocecă, bucecă, bohecă, bohegă, botcă. | Diminutiv: boceclăță s. f. *Slugile îi spuseră că Mărinca își făcuse boceclăța și plecase.* I. NEGRUZZI, I, 327, cfr. v. 135.]

— Din turc. boğça, idem.

BOCEAGIU s. m. v. bocegian.

BOCEALĂC s. a. = bocecă. (Învechit)

1°. *6 bocealcăcuri, 4 de melezi, unul cusut, unul de borangiu.* (a. 1783) URICARIUL, XXI, 368. *Ti-a mai cumpărat [mirele] Un bocealcă de mătăsă, Ca să-ți fie de purtat prin casă.* TEODORESCU, P. P. 164.

2°. *Mai colo [se vedea] bocealcăcuri de stofă cu așternuturi de agabană.* ODOBESCU, I, 134/11. | Spec. Legătura cu pămîntele care le dărușta mireasa mirelui. COSTINESCU, ȘIO. *Bocealcă: două șaturi..., două blane de jder, două de vulpe.* ALECSANDRI, T. 432.

[Plur. -ăcuri. | Și: bocealac PONTBRIANT; bucealac, bohealac.]

— Din turc. boğçalyk „stoffes destinées à confectionner un vêtement complet”. ȘIO.

BOCEGIEU s. m. 1°. *Fabricant ou marchand de bocecel.* 2°. *Colporteur.* — (Învechit)

1°. *Fabricant s. negustor de bocecele.* PONTBRIANT, LM., ȘIO.

2°. *Negustor care-și poartă marfa în spate, într-o bocecă.* Cfr. mămlar, marchidan, tolbaș, colporteur. *Eu sănt Herșeu bocegiu, cunoscut pin toate casele bărești.* ALECSANDRI, T. 19. *Rar, foarte rar, se auză prin orașe câte un bocegiu, strigând: „marfă, marfă”, cu legătura rezemată pe cot.* GHICA, S. XII. *Lupte aprige împotriva bucegiilor evrei.* REV. NOUĂ, III, 202.

[Și: bocegiu, bocegiu, bogcegiu, bogceangiu.]

— Din turc. boğçagy, idem.

BOCELĂȚĂ s. f. v. bocecă.

BOCEGERIE s. f. 1°. *Métier de fabricant de bocecel.* 2°. *Commerce de bocecel.* 3°. *Magasin où l'on vend des bocecel.* 3°. *Colportage.*

(Numai în DICT.; învechit)

1°. *Fabricare a comericiu de bocecele.* LM.

2°. *Păvălie unde se vând bocecele.* DDRF.

3°. *Mămlărie, colportaj.* PONTBRIANT, LM.

[Și: bocegerie. PONTBRIANT.]

— Derivat din boce(n)giu, prin suf. col. -loe. -ărie.

BOCCIE s. f. v. bocecă (1°).

BOCCIU s. m. 1°. *Vidangeur. Homme vil.* 2°. *Assom-meur (de bêtes, à l'abattoir).* — (Rar, învechit)

1°. *Curățitor de latrine s. de gropi; p. ext. om ordinar, din cele mai de jos clase sociale.* Cfr. m. ojie. *De bocciu m'au socotit [boierii]?* BELDIMAN, O. 386. *Domnule lăncule, nu face pentru d-ta să stai între bocci.* CARAGIALE, M. 285. | Fig. *Porcă dai Armenilor.* ȘIO. *Zi-i Armean..., zi-i bocciu... și lasă-i!* ȘIO.

2°. *Lucrător care taie vitele la zalană, cfr. parlagiu.* ȘIO. *Buciiți, parlagiți, pastramagiți, cauzangii forțose de colo până colo, strigându-se pe nume și cerând unul de la altul ce le trebuie la treaba lor.* MARION, ap. ȘIO.

— Din turc. bokkî „vidangeur (sobriquet que les Turcs donnent aux Arméniens)”. ȘIO.

BOCCIU, -IE adj. *Mal fait. Pataud, mastoc.* — Urit format, rău făcut, grosolan. *Plugurile grele și nătăvoase, încălțăminte boccie.* JIFESCU, O. 32. *Cu toate că eră roșodan și cam bocciu, nu-i eră sîla de el.* M. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 656. *Față, nas, bot, cap bocciu* = turtit, lat, diform și strâmb (cfr. RĂDULESCU-CODIN). *Om bocciu* (la cap) = greu de cap. [Și: bucciu, -ie.]

BOCELĂ s. f. v. bocă.

BOCĂL: interj. v. boboc (2°).

BOCET s. a. *Gémissement, lamentation (funèbre).* — Vaiețe prelungite s. cuvinte prin care își exprimă cineva o durere mare, mai ales suferinșă, spec. cuvinte ticluite adese-ori în versuri și cântate cu glas jalnic, într-o melodie recitativă, la Immormântări, de rudele mortului s. de bocitoare. Cfr. MARIAN, I. 118. Cfr. jelanie, jelleire. *Bocețele muerii și pipetele ce se auz den casă nu vor putea arătă crăjmășia bărbatului.* PRAY. MOLD. 84. *Întorceți-vă spre mine din toată inema voastră, cu post și plâns și cu bocet.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Bocețe și vaiețe și plânsuri.* id. v. S. 79, 2, cfr. 47. *Muierile Daților... cu bocet nespus mery după oase.* M. COSTIN, LET. I, 30/. *După foamele, ciuamă, omor, bocete și vaiețe în toate părțile.* MUSTE, LET. III, 77/. *Din sat se rădica Glas de mamă plângător, Bocet lung, pătruzător.* ALECSANDRI, P. I, 111. *Lasă, măică, bocetul, Ca să nu-ți pierzi câmpătul.* TEODORESCU, P. P. 520°.

soldat(ă) nem(î) Pur(ă)tor de boconci. *Nu mi-e ciudă de Muscăli, Nici de Nem(î) boconari.* ALECSANDRI, P. P. 246^{1/2}. *Soseau mul(ă)... cu păpu(ă)ci de lemn... de unde și porecla de boconari.* SIERA, P. 350. Cfr. id. lb. 136.]

— Din ung. bakanes, idem.

BOCOTĂN, -ĂNĂ adj., -ĂNCĂ subst. v. bogătan.

BOCOTÎ vb. IV^a. *Battre* (en parlant du cœur). — (Despre inimă) A bate. JAHRESBER. VI, 75. — Onomatopoe; cfr. boc, bocăni.

BOCȘĂ s. f. v. bucșă.

BOCȘĂIU, BOCȘĂIU s. a. v. băcșăiu.

BOCȘĂN, -Ă adj. (ș. d.) v. bucșan ș. d.

BOCȘĂ s. f. v. bucșă.

BOCȘI vb. IV^a v. bucși.

BODĂIA subst. art. v. bodalu.

BODĂIU s. m. *Homme bizarre, entêté, intraitable ou revêché.* — (Rar) „Om cărăuia nu-i poți afla nici voia nici nevoia; nici nu vorbește, nici nimic; știe a(1) lui înaintea: când lucră, tot lucră; când doarme, tot doarme”. ȘEZ. II, 150^{1/2}. [Subt forma articulată: (Mold.) bodăia „dracu” col pocit”, cu care se sparie copiii. ION. CR. IV, 122. | Și: modăiu = bodăiu. ȘEZ. III, 71^{1/2}.]

— Etimologia necunoscută. [Înțelesul primitiv ar putea fi „bou împungaci”, p. ext. „om de care nu te poți apropia”; înțelesul „cornutaș” se potrivește și pentru forma bodăia. În cazul acesta, am avea a face cu un derivat din slav. *boda-bosti* „a împunge”, cfr. rut. *bodjan*, sârb. *bodač*, *bodan* „(bou) împungaci s. cu coarne ascuțite”. Cfr. bodian.

BODĂPROȘTE interj., subst. v. bogdaproste.

BODĂRLĂN s. m. (Ornit.) v. bodărlău¹.

BODĂRLĂU, BODĂRLĂU s. m. (Ornit.) *Flongeon (Colymbus glacialis).* — Cufundar (MARIAN, O. II, 401), lișiță: un soi de rață cu penele negre și ciocul ascuțit (COSTINESCU). Specii: - ferăstrău (*mergus merganser s. serrator*) s. rață albă (*mergus albellus*); pentru speciile din genul „podicipedelor” v. fundac; pentru cele din genul „colimbidelor” v. fundac și fundar. Din distanță în distanță câte un bodărlău își arată capul său subțire și mișcător peste unde. ODOBESCU, I, 399. Fă-mă un puin de bodărlău... Să prind pește și galdu. MAT. VOLC. 265. | Și: bodărlău. POLIZU.]

— Etimologia necunoscută. (IHAC, II, 483 îl compară cu ung. *bukdár*, idem, *bukdolni* „a se confundă”; un cuvânt ungurese *bukdárlo*, citat de ȘIO. I, 245 nu-l găsim în dicționare).

BODĂRLĂU s. a. *Cachot, prison.* — (Numai la JI-PESCU) Închisoare, tamniță, dubă; cfr. gros. *Nu le pare rău că merg la bodărlău, c'acolo dau de traiu bun.* O. 95. Cfr. idem, ap. DDRF.

BODEGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BODGĂȘ s. m. (Homme) *insipide.* — (Rudina, în Mehedinți) Cel ce face lucruri nesărate. II. IX, 92. Cfr. bogdășie.

BODIÂN s. m. Nom de boeuf. — (Mold. și Bucov.) Nume de bou. MAHAN. [Cu pronunț. dial. bogheân (Bistrițoara, în Neamțu) H. X, 44; ȘEZ. I, 75^{1/2}; femininul (vacă): boghiană MARIAN, boghiță (Bozieni, în Neamțu) H. X, 85; MARIAN.]

— Din rut. *bodjan* „bou împungaci”. Cfr. bodalu.

BODICĂI vb. IV^a. *Chercher, fouiller.* — (În Mehedinți și în Banat, unde se pronunță *bogicăi*) A

căuta, a cerceta, a scotoei. Com. N. IONESCU, Com. COCA. *Cine mi-a bogicăit prin ladă? Nu bogicăi prin buzunar. Tot a bodicăit prin pod.* Idem. [Pers. 3 sg. *bogicăe*. idem.]

BODIÉT, -Ă adj. v. boghet.

BODIGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigăsi.

BODIGĂU, BODIGÉU s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BODINĂ s. f. *Baril.* — (Bilca, în Bucovina; ru-teniism) Butoiu, poloboc, budacă. *Du-te și adă din bodină făină.* Com. G. TOFAN.

— Din rut. *bodnja*, idem.

BODIȘ adv. v. boldiș.

BODIU s. m. s. a. v. boaghe¹⁻².

BODNĂR s. m. = butnar.

BODOGĂNI vb. IV^a. *Marmotter, grommeler, gro-gner.* — (Mold. și Bucov.) Absol. și trans. „A vorbi singur, cum încetșor și neînțeles, cu ciudă și nemulțămire” (CREANGĂ, GL.), a mormăi, a bombăni; cfr. *borborosol. Tot așa ești... tot cu cetitlu...! Zău, trebură să fi având un demirbaș (cap de fier); ca să bodogănești zi și noapte poveștile Franjușilor.* C. NEGRUZZI, I, 221. *Iar s'o rupt așa!... Unde-i giupineasa Bălașa, să'nocopă iar a bodogăni.* ALECSANDRI, T. 937. *Ghiță o îmbrănci cât colo, țipi îndesă pălăria pe ochi, țipi bodogăni...* VLAHUȚĂ, CL. 57. *Mergând ea, tot bodogăniind vrute și nevrute, ajunge la poarta raiului.* CREANGĂ, P. 317. *Băietanul... bodogăniind la sudălmii, a ieșit din odăie.* CONTEMPORANUL, IV, 43. [Descântătoare] *ia borș și un cușit; începe a-l învârti în oala cu borș, bodogăniind...* (Bărlad) HEM. 1626. | Și: bodogoni, bodogăni, bodărgan. | Derivate: bodogănire s. f. O bodogănire se ridică. C. NEGRUZZI, III, 118^{1/2}; bodogăneală, bodogăneală s. f. După multe bodogănele, s'au înțeles apă, ca în ziua de țărș și țară băbei înaintea SIERA, P. 273^{1/2}. Am spus căl e de tragic sfârșitul, în bodogăneala postică a boierului necunoscut. IORGA, L. II, 85.] Cfr. *blodogori*, *bleotocări*, *bogonisi*.

BODOGONI vb. IV^a v. bodogăni.

BODOLĂN s. a. (Gros) os. — (În glumă) Ciolan. *Nu-mi dai pământ? Ți-oiu da cu apă... În ea țior putrezi bodolanele.* NADEJDE, ap. TDRG. *Am două bodolane și le fierb în două oale? (- Picioarele).* GORVIL, C. 284. | Și: *bodolăn* s. a. „*Hodolane* = oasele mai mari, cum sânt cele din picioare, ciolane. (Bouțar, Hațeg)¹ VICIU, GL.]

BODRĂGĂNI vb. IV^a v. bodogăni.

BODROGĂNE s. f. plur. *Nippes, vieux vêtements, hardes.* — Haine vechi și rupte, catrafuse, boarfe. ION. CR. II, 277, ȘEZ. VII, 177. *Și-a luat bodroanfele'n spate și-a plecat.* Ibid. VII, 177.

BODROGĂNI vb. IV^a v. bodogăni.

BOEM, -Ă și -OĂICĂ subst. adj. 1^a. *Tchèque*. 2^a. *Bohème.*

1^a. Numele poporului care locuiește în Boemia (înțelegându-se de obicei numai poporul ceh).

2^a. (Modernă, literară; despre artiști) Cel care duce o viață neregulată, nepăsător de ziua de mâine și de convențiile sociale.

[Femininul *boemă* e întrebuințat în funcțiune adjectivală și, ca subst., în înțelesul 2^a, iar *boemoaică* ca subst. în înțelesul 1^a. | Și: *bohém, -ă* și -oăică.]

— N. din fran. (lat.-med. *Bohemus*).

BOF, BÓFA interj. v. buf.

BÓFTA s. f. v. boifă.

BOFTUȚI vb. IV^a (ș. d.) v. buftuț și d.

BOGĂCE s. f. v. pogace.

BOGĂCIU †, **BOGĂCIU** † s. a. (Comert) v. bogasiu.

BOGĂCIU s. a. v. pogace.

BOGĂGIE s. f. *Bagages d'une armée.* — (În Ardeal) Bagaj. *LB. Vizirul i-au făcut de puține căi ca omari, de vor luă protivnicii cât de puține din bogăgie.* ȘINCAL, HR. III, 177/10.

— N. din germ. *Bagage* (< fran.).

BOGĂNGIU s. m. v. bolangiu.

BOGĂRIE s. f. (Comert) v. bogorie.

BOGASĂN † s. a. (Comert) v. bogasiu.

BOGĂSERESC, **-EĂSCĂ** † adj. v. bogasier.

BOGASIE † s. f. (Comert) v. bogasiu.

BOGASIER s. m. (Comert) *Marchand de boucassin. Manufacturier.* — (Învechit) Negustor de bogasiu, p. ext. de bumbac, mărgelă, basmale, etc., manufacturist. Cfr. lipscan, boitaș. *Bucșă bogasitaru ot Giurgiuvo (poate, un Aromân). (ca. 1730) IORGA, S. D. XII, 33. Lipsăni și bogasieri care își împodobesc magazinele cu marfă putredă și cu oglinzi mincinoase.* FILIMON, C. I, 595. *Odinotăr bogasier, cu prăvălia lângă Bărbărie.* GHICA, S. 502. *M'am înscutur cu fca fostului bogasier Haji-Petcu.* ALECSANDRI, T. 1223. *Mai dădură o rață prin țară, pe la căldărari, pe la marchidani, pe la bogasieri.* M. CHIHIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 352. [PROBUNT...-si-er. Derivate: bogasieresc, -ească, bogasieresc, -ească † adj. *Trecând pe dinaintea bolșilor bogasieresci.* PANN, ap. HEM. 2893/10. *Aste-sa vorbe bogasieresci!* ALECSANDRI, T. 1264; (la ALECSANDRI se mai găsește în formulele personale) bogasier v. IV^a refl. A lua obiceiurile unui bogasier. Nu m'am bogasierit de tot. ALECSANDRI, T. 1226; contrariu: desbogasier v. IV^a refl. *Mă duc la D-na Roscuca, ca să mă desbogasieresc, cici am început a mirosi a tarabă aici.* ALECSANDRI, ib. id.]

— Derivat din bogasiu, prin suf. nom. agent. -ar (schimbat, după palatală, în -er).

BOGASIERESC, **-EĂSCĂ** adj. v. bogasier.

BOGASIERIE s. f. (Comert) 1°. *Commerce d'étoffes.* 2°. *Magasin d'étoffes.* 3°. *Étoffes (de coton).* (Învechit)

1°. Meseria bogasierului; cfr. lipscănie. *În timp de 30 de ani de bogasierie.* ALECSANDRI, T. 1267.

2°. Prăvălia bogasierului; cfr. lipscănie. *Dughenele lor... ori cu ce fel de marfă, vor da... câte 20 lei brașovenia și [— și] blândria și câte cincisprezece lei bogasierile.* (Mold., a. 1786) URICARIUL, II, 47. *Crezi... că această casă în care ne găsim e o dușegană și eu calfa de bogasierie?* ALECSANDRI, T. 1223. *Nu e vorba, am eu ce trăi; am parte în bogasierie la Plocești.* CARAGIALE, T. II, 86/10.

3°. Marfă de bogasier, spec. stofe de bumbac. *Marfa de Rumel ce vine în țară, adică bogasierie și altele ce sânt de bumbac.* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. — Derivat din bogasier, prin suf. loc.-abstr. -ie.

BOGASIU s. a. (Comert) *Boucassin.* — (Învechit) Stofă s. până colorată și lustruită, importată din Orient, întrebuințată mai ales la căpșușal. Cfr. IORGA, B. R. 52. *4 feloane de bogasiu.* (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I, 201. *I stihar de bogasiu alb, de la Costandin.* (a. 1588) ibid. 203. *O dulamă de zărbă cuplășită cu bogasiu.* (a. 1621) ap. ȘIO. *Țam trimes 10 bogasie roșii.* (ca. 1660), ap. IORGA, B. R. 53. *Bogasie de talcicher alb.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Babei Tutioescii... să i se facă o ghiordie de bogasii cu blană de oaie.* (a. 1767) URICARIU, XVII, 61/100. *Fermenă de pambru cu paiul grăului, căpșușal cu bogasiu roșu.* FILIMON, C. I, 600. *Ghiortiile se făcea tot din ce se făcea rochiile; de bogasiu (pânză eândă) își făcea numai ale mai*

năcăjite. FITIȘ, SCH. I, 111. *Bogasiu d'al bun.* PĂSCULESCU, L. P. 288. *Câte-un bogasiu le-am dat. MAT. FOLC. 114.* [Plur., rar, -siuri. TDRG. | Și: bogasie † s. f.; bogasiu † s. a.; bogasie † s. f. LB.; bogaciua † s. a. *Zăbun muiereș negru de bogasiu.* (a. 1752) IORGA, S. D. XII, 63; bogaciua † s. a. *52 coți bogaciua.* (a. 1747) ib. XII, 46, cfr. 67; bogasiu † s. a. (a. 1747) IORGA, S. D. XII, 45.]

— Din turc. *bogasy*, idem.

BOGĂT, **-Ă** adj., subst. L. 1°. *Riche.* 2°. *Riche, abondant, fécond, fertile.* 3°. *Pricieux, luxueux.* 4°. (Homme) *grand et gras.* II. *Grand nombre, nombreux, beaucoup de...* III. *Minerai contenant de l'or et de l'argent.*

I. Adj., subst. 1°. Care posedă (multă) avere (în opoziție cu sărac), cfr. avut, eustare, chiabur, (Ardeal) gazdă. *Voi ocărâți mișelul. Au nu bogății nevolniceș voi și acia să trag spre giudecătore?* COD. VOR. 117/10. *De rudă și bogată.* CORESI, E. 5/10. *Istoria prea-bogatului Abtal Bărsi.* GORJAN, H. II, 115. *Mult bogat ai fost odată, Mult rămas-ai tu sărac.* EMINESCU, P. 190. *Neasta acestui sărac eră muncitoare și bună la inimă, iar a celui bogat eră pestră și la mafe și foarte zgărăită.* CREANGĂ, P. 37. *Apoi m'oiu face bogată, bogată, cât nici nu-i găsi sama banilor.* ȘIERA, P. 250/10. *Vinu-i bun, vinaru-mi place, Om bogat eu nu m'oiu face.* JĂRNĂREȘANU, D. 386. *Post-am fată de bogat Ș'am mers după blădetam.* idem, 181. *Bogatul mănăncă când coește și săracul când găsește.* PANN, ap. DDRF. *Tot [—oric] bogat'oi om cuminle și tot grasul om frumos.* POP. (Spre a arăta o bogăție mare se zice) *Putred (TEODORESCU, P. F. 293; ZANNE, P. I, 93; ISPIRESCU, U. 107/10), stup (ZANNE, P. I, 289) de bogat.*

2°. P. ext. Pîn de... îmbelșugat, roditor, mănos, numeros, mult, mare. (În ce constă abundența, se arată prin prepozițiile în, întru și de) *Au n'au ales Dumnezeu mișei lumii bogății întru credință?* COD. VOR. 117/10. *Dărui-mi-vei... mult bogată.* DOSOFTEIU, P. 52. *Darurile ceale bogate ale lui Dumnezeu.* BIBLIA (1688), 5 pr./4. *Bibliotecă sa cea prea bogată.* ȘINCAL, HR. III, 267/10. *Ea este un instrument bogat în minții.* MARCOVICI, D. 54. *Pământul în care se vor sămăna cartofele, trebus să fie foarte bogat.* I. IONESCU, C. 59. *Pradă bogată.* ALEXANDRESCU, M. 22. *O cocoașă româneă, a cărui bogată zestre cuprinde o laie de roți figani.* ODORESCU, II, 22/10. *Răscumpără această lacună prin cea mai bogată fantazie.* MAJORESCU, D. II, 251. *Un letopisef mai bogat, cel mai bogat în pagini din câte s'au scris.* IORGA, L. I, 78. *O fară apă de mare și bogată.* CREANGĂ, P. 184. *Dar s'ontore frunza pe tău, Ș'am ajuns bogat de rău.* ȘEZ. VII, 161. *Un pdr bogat.* DDRF. (RAR) *Gură-bogată s. m.* — om bun de gură, guraliv, limbut. *Staroste, care eră de tot un gură-bogată, curjeau gărle minciunile din el.* ȘEZ. III, 184/10.

3°. Încărcat cu obiecte de valoare, de mare preț, scump, luxos. *Hainele cele mai mândre și mai bogate.* ISPIRESCU, L. 13. *Ghivraii hanul cel bătrân Cu hamper bogat la sân.* ALECSANDRI, P. F. 77/10.

4°. (Valcăul-român, în Sălagiu) *Om bogat* = mare, gras, VICIU, GL.

II. Adj. (Învechit) În cantitate mare, mult, numeros. *Feace bogată rău.* MOXA, 358. *Că și mulți călugări în bogății ani au fînut, carii nice brănză nice oate au mănucat.* ÎNDRĂPTAREA LEGH, ap. TDRG. *Bogat bine și folos ori rămas fărî și de la Petrico-vodă.* NECULESCU, LET. II, 247/10. *Ce bogat blăstăm eră asupra lui Șeremet.* id. ib. 372/10. *Îi lovea și de bogate ori îi și smintea [pe Turci].* id. ib. 263/10. *Bogată rusine le eră.* id. ib. 324/10. *În sfînta evanghelie vedem în bogate locuri.* ANTIM, P. 128.

III. Adj. substantivat (la bălești din Săcăramb) *Bogată* = piatră care conține aur și argint. *Am dus de mult bogata la cămară* (= oficiul era-

rial unde se schimbă aural). VICIU, GL. *Alergători de bogată*: se numesc băieții care caută astfel de pietre. FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

[Diminutiv (rar): bogățel, -eă și -ică adj., subst. *Măi bogate, bogățele!* ALECSANDRI, P. F. 41^b/14.]
— Din paleosl. bogatъ, idem.

BOGĂT, -Ă, BOGĂT, -Ă adj., adv. v. bogat.

BOGĂTÂN, -ÂNĂ s. **-ÂNCĂ** subst. *Richard*. — (Transilv. și Mold.) Om foarte bogat, bogățas, chibur, găzdac. *Pe cotă p'ânghă p'ălan Măntălniu c'un bogătlan, Bogătlanu' zice-așă: Ia, junere, fatu mea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 435. *Mălăin-i la bocotani.* BUD, P. F. 62. [Și: bocotan -ână și -âncă. ȘEZ. II, 150/10; BUD, P. F., CANDREA, T. O.]

— Derivat din bogat, prin suf. calif. -an.

BOGĂTĂȘ, -ĂȘĂ adj., subst. *Richard*. *Très riche*. — Foarte bogat, bogătlan, chibur. *Bogătășii coârde pre measer.* DOSOFTEIU, PS. 41. *Fică a bogătășii p'ărinți.* Idem, v. s. 232, cfr. 120/11. *Pe multă lume ajută la nevoie acest bogătăș al satului.* SANDU-ALDEA, A. M. 133. *Acesta e descântecul pe care l-am găsit... între hârțile unui bogătăș din Folticeni.* ȘEZ. III, 178/11. *Bogătășul d'auzeă, Săracului că-i ziceă.* TEODORESCU, P. F. 296/9. (Rar, construit cu prep. în; cfr. bogat 1, 2°) *Bogătășu în to binele.* DOSOFTEIU, V. S. 29.

— Derivat din bogat, prin suf. -aș.

BOGĂTĂTE s. f. = bogăție. (Transilv., mai rar pe aierea) *Bogătatea coastră pudreă.* COD. VOR. 131/1. *Lăvă-cor striniilor bogătatea sa.* CORESI, PS. 128. *Slavă și bogătate în casa lui.* Id. Ib. 317, cfr. 138. *Nici mintea omului nu poate socoti bogătatea lui Dărie.* ALEXANDRIA, 88. *Dă-mi, Doamne, ce-oiu cere eu: Patru cai la grajdul meu, Nice mare bogătate, Făr' minte și sîndăte.* RETEGANUL, TR. 136/10; cfr. P. III, 32. *Nu căută la bogătate, Ci la sprîncene ughinate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 375, cfr. 490. *Urzăd: boi, vaci... sîndăte și bogătate.* (Bălgești, în Dolj) H. V. 19. *Sîndăte, bogătate, Că-i mai bună de căt toate.* ION CR. I, 149; cfr. III, 167; ȚIPLA, P. F. 97. [Plur. -tății.]

— Derivat din bogat, prin suf. abstr. -ătate (după modelul lui drept - dreptate).

BOGĂTĚL, -EĂ s. -ică adj. v. bogat.

BOGĂȚI vb. IV^a. v. îmbogăți.

BOGĂȚIE s. f. *Richesse(s), fortune, opulence.*

1°. (Adesea la plur.) Lucruri de pret posedate de cineva, avere (mare), avuție, bogăție, stare, (în opoziție cu sărăcie). *Aușia și bogățila.* CUV. D. BĂTR. II, 451. *Și toată viața lumiei p'ărsirî, bogățila și slava și bucatele.* CORESI, E. 3/11. *Adânci bogăție.* BIBLIA (1688), 3/pr. 50. *Să iau de la tine dar cu bogăție.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Mă povățui cum să câștig bogății!* MARCOVICI, C. 18/11; cfr. D. 11/10, etc. *Palatul... cu toate bogățile și podobeale din el, s'a schimbat țărăși în sărăciosion bordelu al moșneagului.* CREANGĂ, P. 89; cfr. 291, 69. *De bogat ce are, singur nu-și mai știa de rostul bogăției.* ȘEZ. I, 239/19. *Bogăția trece dealu' Și tu rămâi cu amarul.* ZANNE, P. V, 93.

2°. P. ext. Îmbelșugare în ceva, rodnice. (Cfr. bogat 1, 2°.) *Bogăția de idei care înalță toată simțirea lui.* MAIORESCU, CR. II, 304. *Bogăția pământului țării noastre.*

— Derivat din bogat, prin suf. abstr. -ie.

BOGĂZ † s. a. 1°. *Détroit, canal, embouchure; défilé, gorge.* 2°. *Bord de fourrure.*

1°. Canal, gură de râu (POLIZE, ȘIO.), spec. Bosforul. *Bosforul... la bogazul mării Azacului, unde se împreună cu Marea-neagră.* CANTEMIR, HR. 262/14,

Boazul cel mare între Țarigrad și (între) Scutari. M. COSTIN, ap. ȘIO. *Sultan Murat... au venit... la Scudari peste boaz.* N. COSTIN, LET. I, A, 15/11. *Apă Volga căzând în marea Caspia se împarte în 70 și mai bine de boazuri.* Id. Ib. I, A, 79/11. *Acind sofale și asupra buazului mării.* BELDIMAN, TR. 441. *Slobozindu-se mulțime de tunari, încât răsună tot boazul și toate mahalatele.* Id. Ib. 443/11. | Strămtoare, pas. *Să mearză să pazească boazurile de cătră Ardeal.* MAGAZ. IST. V, 115/11. *La 1695 el eră stolnic și împărțea cu Radu Popescu misiunea de a prinde hoșii de la boazuri.* IORGA, L. II, 265. | (Păstrat numai în poezia pop.) *Pe boaz de mare, La apus de soare.* POP., ap. ȘIO. *Pe bogaz de mare.* PĂSCULESCU, L. P. 14.

2°. (Rar) Margine de blană ȘIO. *Bland întreagă de carșaci cu bogazurile lor.* DOC. (a. 1794), ibid.

[Și: bohaz, boaz (pronunț. bo-az), buaz (pronunț. bu-az).] Plur. -ăzuri.]

— Din turc. boghaz, idem.

BOGĂZIE † s. f. (Comert) v. bogasiu.

BOGĂZ s. f. (s. d.) v. bocceă ș. d.

BOGCEAGIU, BOGCEGIU s. m. v. boccegiu.

BOGCEGERIE s. f. v. boccegerie.

BOGDAN s. m. I. Bogdan, II. *Moldave.*

I. Nume de botex, devenit apoi și nume de familie. | P. ext. Nume de cal (Bistricioara, în Neamțu). H. X, 44.

II. † (Numele Domnului moldovean generalizându-se pentru întreg poporul de sub stăpânirea sa, în gura Turcilor) Moldovean. *Turcii, Bogdani ne zic, de pre numele Domnului carele au închinat fara.* M. COSTIN, ap. ȘIO. *Spuneți nouă de Vulcan, Unde-i aprigul Bogdan?* ALECSANDRI, P. F. 134. [Derivate: (turcisme) Bogdân-beg s. Bogdân-begu s. m. Domnul Moldovei. ȘIO. *La numirile astea de Bogdân-beg și de Ilak-beg se amestecă totdeauna diavolii ceia de echi.* GHICA, S. VII; Bogdân-saralu s. Bogdân-seralu s. a. Palatul agentului Domnului Moldovei la Constantinopol. Au șezut (Antioh Belzad) 3 ani la Țarigrad, în Bogdân-saralu, tot cu chealtuia fărîi. N. COSTIN, ap. ȘIO. *Bogdanliu s. m. Moldovean. Turcii au zis Moldoveanilor Bogdanli, adică oamenii lui Bogdan.* CANTEMIR, ap. ȘIO. | (românești) bogdănesc, -easă adj. Moldovenesc. *Murad Gazi e sprinten ca șoimul bogdănesc.* ALECSANDRI, ap. DDRF. *Turcii... Vedeau codă bogdănesc.* COSBUC, P. 114. *El cunoaște Dundrea Până'n vale la Sliua, Și malarile turcești Și șchele bogdănești.* TEODORESCU, P. F. 551.]

— Din paleosl. Bogdanъ (propriu: „dat de Dumnezeu”).

BOGDAN s. m. *Enfant*. — (Ban.) Copil. *Mierea la anu' li făcă bozlanu' și la doi ani erau doi bogdani.* CĂTĂNĂ, P. II, 150. Cfr. găvan.

BOGDAN s. m. (Mor.) *Pilot* (d'écluse de moulin). — (Dâmbovița) *Bogdani* se numesc cei patru stâlpi din care se compune stăvilarul morii. Se bat în fundul gârlii și capetele lor sânt legate printr'un lemn numit *puntea bogdanilor*. DAMĂ, T. 147.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi cuvântul popular „stâlp, grindă”, apropiat, prin etimologie populară, de numele Bogdan.)

BOGDAPRÔSTA interj. subst. }
BOGDAPRÔSTĂ interj., s. f. } v. bogdaproste.

BOGDAPRÔSTE interj., subst.

1°. Interj. prin care cel ce primește ceva de pomână — la origine, în amintirea unui mort — mulțumeste celui care-i dă; azi înțelesul primitiv e șters aproape cu totul și - e expresia de mulțumire mai ales a corcotorilor. *Și de ai și bucate multe*

să dai și săracilor să mănânce, să-ți zică bogdaproste" MĂRGĂBITARE (a. 1746), ap. TDRG. „Bogdaproste", el răspuns, „Iasași, că am încălțat". PANN, ș. II, 16. Cine-a mână buful cel de mămăliță, să zică bogdaproste! CREANGĂ, P. 146. Bogdaproști, cu-coane, și Dumnezeu să primească! IȘPIRESCU, L. 175. Și ni l-o și dat, ca să zicem amiu și bogdaprostă. MĂNDRESCU, L. P. 222/10. | Slavă Domnului! Bogdaproste c'am scăpat! TEODORESCU, P. F. 334^b. Hai, necastă, la prăsit.—Bărbate, m'am bolnăvit.—Hai, necastă la băut. — Bogdaproste, mi-o trecut. ȘEZ. I, 74^b/10.

2°. Substantivat (din fraze ca: Mână Ioaneș boierește și după ce se sătură bine, zise crâsmăritei un bogdaproste. RETEGANUL, P. IV, 9/10. Un mulțumim și bogdaproști ieși din gura femeii. ȘEZ. I, 246/10). Mulțumire (adresată cuiva pentru o pomână primită de ea), mulțumită. Impărțind bogdaprostele în dreapta și în stânga. C. NEGRUZZI, I, 252. Bogdaprostea săracului îi izvor de câștig în casa bogatului. SEVASTOS, ap. TDRG. (Loc. adj.) De -: de pomână, (luera) prost; cfr. de clacă. ZANNE, P. VI, 496. Să trăesc cu colaci de bogdaproste (: de cerșit). GORJAN, H. II, 53. Paia de -: fiu de cerșitor, slab, închiriat și îmbrăcat ca val de lume. CREANGĂ, GL. Axinia... Dar tu, ce stai acolo așa prăpădit, par'că ești un puiu de bogdaproști? I. NEGRUZZI, IV, 471. Cfr. VLAHUȚĂ, D. 277. A umplea pe cineva de -: a înfrunța, a batjocori pe cineva (în loc de a-l mulțumi), a-l face o greutate. CREANGĂ, GL. Și-apoi, sa să-l fi pus păcatul să se întredă cu dedechiul, căci baba și cu fiică-să îl unsplăca de bogdaproști. CREANGĂ, P. 285. [Se zice o s. un bogdaproste.]

[Și] bogdăprăstă, bogdăprăsta RETEGANUL, P. I, 62/100. bogdăprăsti, bogdăprăsti, bogdăprăste. PĂSCULESCU, L. P. 8, 282, etc. | Derivat (rar): bogdaproști vb. IV^a = a mulțumi. DDRF. Dași să vă bogdăproștim, hai să vă bogdăproștim. PAMFILE, J. III, 77.]

— Din paleoslav. bogd. da proštiti, idem (propriu: Dumnezeu să ierte păcatele morților tăi).

BOGDAPROȘTI interj. } v. bogdaproste.
BOGDAPROȘTI vb. IV^a }

BOGDĂȘIE s. f. (Rar, în Vâlcea, numai în expresiunile): A sta s. a fi bun de bogdăși: a fi neastăpărat, a face fel de fel de drăcii, de neplăceri cuiva, a se ținea numai de buclucuri. ZANNE, P. VI, 457. La ope mari să nu culeze omu', mai bine să se închine și să fugă, că dracu' nu face biserică, el stă tot de bogdăși, îi pune piedică, îi împiedică mâinile și picioarele, ca să se înce. ȘEZ. III, 102, 3.

— Etimologia necunoscută. (Probabil că s'a zis mai întâi a face bogdăși = a face nebunii, propr. „a se da peste cap", și că derivă din ung. bukd(od)as „tumbă"). Cfr. bodgaș.

BOGHE, **BOGHEACĂ** s. f. v. boaghe¹.
BOGHEAN s. m., **BOGHEANĂ** s. f. v. bodian.
BOGHEANSCĂ, **BOGHECĂȚĂ** s. f. v. (Cor.) boaghe¹.
BOGHET adv. v. bugăt.

BOGHET, **-ETĂ** și **LĂȚĂ** adj. 1°. Huppé. Poule huppée. 2°. Gros, enflé. — (Mold.)

1°. (Despre găini și puici) Găină s. puică boghetă s. boghetă = cu penă pe la urechi, având capul o înfățișare rotundă. CREANGĂ, GL.; cfr. H. III, 244, 307; XII, 27. Am o găină bogheată, în cămașă încuțată...? — (Oglinda). GOROVEI, C. 257, cfr. 256, 147, ȘEZ. VII, 104. Iși aducea aminte de puicile cele nădătoare și boghete. CREANGĂ, P. 12. Găini negre, albe, cocogi cu creasta bălută, puici boghete... DUNĂREANU, CH. 71. | Substantivat. Găină bogheată. [Cocoșul] se repeză să despartă două boghete zuliare. CONTEMPORANUL, V, 97; cfr. VI, 208.

2°. P. ext. Ca (la) o găină bogheată; gros, plin, umflat. [Mama] îmi făcea apoi câte un benchiu boghet în frunte. CREANGĂ, A. 35. Tata gros, mama lată, Soră-mea bogheată, Frate-mieu, nebunul satului? — (Viia). PAMFILE, C. 35.

[Seris și: bodiét, -ă. GOROVEI, C. 148.]

— Pe cât se pare, avem un derivat din boaghe s. boghlu (PAMFILE, C. explică pe boghet prin: „cu ochii mari ca ai boghului [huhurezeului!]", prin suf. -at [cuvântul fiind moldovenesc, boghet trebuia să se pronunțe boghét]).

BOGHINĂ s. f. v. boaghe¹.

BOGHIGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BOGHICĂU s. m. (Ornit.) Autour. — (Transilv.) Ulu, herete; cfr. galie, coroiu. MARIAN, O. I, 122. Boghigău = șorecar; un soi de pasăre răpitoare (butes vulgaris). VAIDA. [Seris și: boghigău. BĂRCIANU, boghigău. MARIAN, O. I, 122. | Cu alt sufix: boghigăș s. m. (scris boghigăș MARIAN, O. I, 122 și boghigăș ALEXI.)]

BOGHISI vb. IV^a refl. Po urrir, se gâter; se ruiner. — (Ban.) A putezi, a se strică, a se ruina. Mi s'a boghisi fânul în grădină. S'a boghisi casa. Com. A. COCA. [Pronunțat: bogisi.]

BOGHITĂ s. f.

BOGHIU s. m. (Ornit.) a. a. } v. boaghe¹.

BOGHIS vb. IV^a v. boghisi.

BOGLĂR s. m. 1°. Agrafe, fermoir (en or ou en argent). 2°. Mort-aux-caches, renoucle des marais, douce (Ranunculus sceleratus). Renoucle des bois (Ranunculus aureus).

(În Transilv. și Ungaria; ungrism)

1°. O podoabă de aur s. de argint, agrafă, paf-tale. LB.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă foarte veninoasă, cu flori mici, galbene. Și: (Ban.) broșchiță, buruiană-de-friguri, rânunchi, rânzișoară, (Ban.) rârunchiu. PANTU, PL. || = gâlbenele. PANTU, PL. || = gâlbenele-de-munte. PANTU, PL. Se ia boglari, se pisază, se amestecă cu sare și se leagă la încheietura mâinii stângi [a celui bolnav de friguri]. GRIGORIU-RIGO, M. F. I, 74.

— Din ung. boglár, idem.

BOGO. Element de compoziție în cuvinte alave, corespunzând grec. βω- și însemnând Dumnezeu. Ele au intrat în limba română pe cale literară, ca termeni bisericești; cei mai mulți dintre ei n'au fost niciodată populari și astăzi au dispărut aproape toți din limbă.

bogoboreț † s. m. (paleosl. bogobortec) Luptător împotriva lui Dumnezeu. Numai la DOSOFTEIU Șim-bunându-să nește clevețnici cătră b/o/goborețul, îl pârâri [pe sfânt]. v. s. 63. Cfr. blagoboreț. [LA DOSOFTEIU, v. s. 24 se găsește și vocalivul slav: b/o/goborec.]

Bogoiavlénie și Bogoiavlénie † s. f. (paleosl. bogoiavlénije). Bobotează, Arătarea Domnului, † Blagoiavlénie. Scinteie b/o/goiavlénii a Domnului. DOSOFTEIU, v. s. 5, 3. Să toarne aghiasmă dela sfânta Bogoiavlénie, în cruciș de 3 ori. IOAN DIN VINȚI, ap. HEM. 502. (Titlu) Cuvânt la bogoiavlénie ș'adece la Ghenera 6. ANTIM, P. 111. În ziua de b/o/goiavlénie. HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II, 73/10. (Adesea la plur.) Sfintele b/o/goiavlénii a Domnului. DOSOFTEIU, v. s. 5, 3; cfr. 13.

bogonoset † s. m. (paleosl. bogonosicc). Cu frica lui Dumnezeu (propriu: care poartă pe Dumnezeu). Ignatie b/o/gonosetă. v. s. 44, 80, 231. [Și: bogonosnic, -ă † adj. (cfr. paleosl. bogonosnic) B/o/gonosnic † sâhnărit. DOSOFTEIU, v. s. 4 pr.]

bogorecénie † s. f. (cfr. paleosl. bogorecicis „vor-

bînd de Dumnezeu". Numai la DOSOFTEIU, v. s. 46,¹¹¹ glîsînd cîvîntul Teoric.

bogorodîta † și **bogorodnița** † s. f. art. (paleosl. *bogorodica*). Născătoarea de Dumnezeu, Maica Domnului. *Cazania la Vucedenia Bogoroditei*. ANTIM, ap. TDRG. *Cucînt la uspenia* [= adormirea] *Bogorodniței la August 15*. Idem, p. 31. † **bogorodjenie** † s. f. (paleosl. *bogorodjenje*) Naștere de Dumnezeu. *Orfeus la b[ogorodjenie] sa dzice*. DOSOFTEIU, v. s. 163.

bogoslôv, -oavă adj. m., s. m. (paleosl. *bogoslôv*). Învechit; înlocuit astăzi prin corespondentul grecesc) Teolog (propriu: de Dumnezeu cîvîntător). *Ioan b[ogoslôv]*. DOSOFTEIU, v. s. 40. [Om] nu numai slujit la cele politicești, ... ce și ales *bogoslôv*. BIBLIA (1688), 7 pr. 6; cfr. 8 pr. 4. *Toți oameni cucioși, foarte preocupăți și bogoslôvi*. C. NEGRUZZI, I, 226. *Bogoslôviu erasu toți oameni mari, cu barbă și cu muște*. SLAVICI, X, 187. *Țărani despresfesc pe popii bogoslôvi, cum se chiamă pe la noi cei ce au făcut seminariul*. CONTEMPORANUL, III, 661. *Și străneșe sfelnici și filosoși, Arhieri și bogoslôvi*. POP, ap. TDRG. † (Rare) **bogoslôvesc**, -ească † adj. (cfr. paleosl. *bogoslôvestna*) De teolog. *Precum... mărturiseste bogoslôvescul glas*. MĂRGĂRITARE (s. 1746), ap. TDRG. † **bogoslôvie** † s. f. (paleosl. *bogoslôvie*) Teologie. *Adăncul b[ogoslôviei] teologicești*. DOSOFTEIU, v. s. 64, †; cfr. 192,¹¹¹ 47. *Încătuț-au Noe pr feciorii săi... bogoslôvia și învățăturii întru lucrurile dumnezeiești*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Foștesc sî priceapă b[ogoslôvie] tale*. MINEIUL (1776), 22^{1/2}; cfr. 16^{1/2}, 24^{1/2}, 70^{1/2}, etc. *Doi din cei șase cincinocii duhovnicești vor fi epistoși școltor bogoslôviei*. URICARICUL, IV, 298^{1/2}; cfr. II, 229^{1/2} (accentuat: -slôvie și -vie); † **bogoslôvi** † vb. IV^a (paleosl. *bogoslôviti*). A învăța, a propovedui (teologia). *Ai bogoslôviei cu-noștința dumnezeiești*. MINEIUL (1776), 15^{1/2}. *Au propoveduit b[ogoslôv]indă*. Ibid. 149; cfr. 24^{1/2}, 73^{1/2}.

BOGOMILIC, -Ă adj. Care ținea de o sectă religioasă din evul mediu, înrudită cu manihеismul și pavlichianismul, originară din Bulgaria, unde a înflințat-o preotul Bogomil (Ieremia), și răspândită și între Români. [Familia: bogomilism s. m. sing. =secta s. doctrina bogomilică.]

BOGONISĂ vb. IV^a. *Marmotter*. — A spune rugăcini încet și nedeslușit. Cfr. *bodogăni*, *blogodări*. *Alături [de bolnav] ardeu o facție de ceară gabenă, și un biet călugăr bogonisă pe slovenește rușele aponiei*. ODOBESCU, I, 66^{1/2}.

— Formație spontană din *bolborosi* și din cîvîntul slavon *bog* „Dumnezeu”, care se spune mereu în rugăcini.

BOGORIE s. f. (Comert) 1°. *Cuir de Russie*. 2°. *Longue ceintura de cuir*.

(Transilv., ungarism)
1°. (Numai în DICȚ.) Piele de iufț, piele rusească. LB., PONTBRIANT, DDRF. [Și: bogărie. CIHAC, II, 483.]

2°. Spec. Curea lungă cu care se încing feciorii de 3-4 ori, lată de 3 degete, bătută cu bumbi de metal galben (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL.

— Din ung. *bagaria* „piele de iufț”.

BÓGZĂ s. f. (Ornit.) *Hibon*. — Buhă, bufniță. „Bufnița sau cucușia se mai numește și *bogză*”. (Clobanul, în Constanța) H. II, 283. *Nu se vor mânca... struful... și bôgza și babița*. BIBLIA (1688), 77,¹¹¹ Cfr. *boaghe*.

BOGĂR s. m. (Iht.) Sorte de *poisson* (*Acipenser glaber*). — (Galați) Exemplare mici (ca de 40-50 cm. lungime) ale peștelui numit „viză”. ANTIPA, p. 245.

BOHĂCIU s. a. v. pogace.

BOHĂNDĂ s. f. *Femme laide et sott*e — (Năsăud, în Transilv.) Muier urită, proastă, hădă. *Uită-te la cea bohândă, Cum se caută și se strămbă, Să vezi cădău-de mândră!* BUGNARIU, N. S.

— Formație spontană, care pare a fi alcătuită din ung. *bohó* „prost, nătâng” și *boldundă*.

BOHĂZ † s. a. v. bogaz.

BOHCĂ, **BOHCĂ** s. f. (ș. d.) v. boccă ș. d.

BOHOCIU s. m. (Entom.) Sorte de *papillon nocturne* (*Mamestra brassicae*). — Un fluturaș de noapte, de mărime mijlocie, cu ochii scoși ceva afară din cap, trupul acoperit cu perișori lungi și deși, cu spinarea ridicată în sus, cu aripile de dinainte întinocot-surii și împeștritate cu roșu, iar cele de dinapoi tulburli-sure. Și: *buhă-de-curechiu*, *suflet*, *sufletul-mortului* s. *sufletul-mortilor*. MARIAN, INS, 291.

BOHÓD subst. ? (Într'un descântec de bubă) *D'o fi din scorbură, d'o fi din bohod, d'o fi din trestie*. ȘEZ, VII, 54.

BOHODÉIU s. m. *Méchant, insubordonné*. — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Om rău în mai multe privințe, băiat neascultător. *Tu ești un calic fără traisă, un bohodieu fără păreche*. Com. G. NISTOR.

BOHOLT subst. *Grande tempête*. — (La Moți) Furună mare. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.

BOHORDĂR s. a. (Bis.) v. buhurdar.

BOI vb. IV^a. 1°. *Teindre; peindre, badigeonner; farder*. 2°. *Tromper, mettre delians, duper*. (În România, Bucov. și Ban.)

1°. A văpsi, a colora (stofă, lână, ață, etc.), a spoi (pereti), spec. a-și drege a sulemen obrazii. *Pe dintăuntru ferestrelor ea a boit cu vînat*. DELAVRANCEA, ap. DDRF. *Cărciumioara s'a gătit Și frumos că s'a boit*. TEODORESCU, P. p. 675^{1/2}. *Fire de lână boită*. ȘEZ, I, 39^{1/2}. *Hărtie boită*. Ib. III, 184^{1/2}. *Se boesc ouă*. ZANNE, P. II, 485. *Chilie boită*. (Oravița) Com. A. COCA, *Pana corbului, Pană ne-boită, Nesulemenită*. (În Dobrogea) POP., ap. ȘIO. *Ți-ai fi boit obrazul și trupul cu vâpșe răș*. DRĂGHICI, R. 158. *Am gătit păpușa de bal, i-am făcut sprincene, am boit-o cu roș*. ALECSANDRI, T. 422. [Derivate: boire s. f. PAMFILE, I. C. 85; boit s. a. id. Ib. 14, 212.]

2°. (Fig. Mold.) A înșela, a păcăli, cfr. a potcovi, a încolțița (pe cinevă). CREANGĂ, GL., ȘEZ, IX, 148. *Pe ist cu capra știu încoalea că bine l-am boit*. CREANGĂ, P. 42. (Cfr. germ. *anschmiere*.)

— Derivat din boia (corespunzând turcescului *boyamak* „teindre”).

BOIĂ s. f. 1°. *Teinture, couleur; fard*. 2°. *Vinaigrette, liaison, roux*. 3°. *Piment rouge en poudre*.

1°. Văpșă (pentru lână, țesături, etc.), culoare, spec. dres, suliman. *Un foisor... făptură de Tariograd, cu tot felul de boale*. E. KOGĂLNICEANU, III, 192^{1/2}. *Veniră în curând și fetele din mahală... cu flori în coc, vâpșite pe față cu pulură și 'nroșite cu boia*. DUNĂREANU, CH. 155. *Jupân Ștrul... negustor de băcan... sulimineață, boia de păr, chidașuri*. CREANGĂ, P. 112. *Partea din perete, pe din afară, la o lăfime de 2-3 degete, de lângă prapșe, jos, se dă tot cu lut sau cu o boia și constituie brăuș peretelui*. PAMFILE, I. C. 416.

2°. (Cul.) Sos preparat cu oțet, cu legume și cu unt s. cu unt-de-leam, pentru legarea bucatelor. COSTINESCU, PONTBRIANT, ȘIO; cfr. rântăș.

3°. Ardeiu roșu pisat mărunț, paprică. ȘIO.

— Din turc. *boya* „culoare, teintură”.

BOIALĂ s. f. 1°. *Teinture*. 2°. *Couleur, fard*.

1°. Abstract. Văpsire, sulomenire. *Au fost de geaba toată boiala*. C. NEGRUZZI, III, 65¹⁷.

2°. Concret. Boiă, vâpșea, suliman. | Spec. *Boială de băceas*: vâpșea extrasă din lemn de Brazilia. BĂRCIANU.

— Derivat din *boi*, prin suf. abstr. *-eală*.

BOIAMĂ s. f. (Comert) *Fichu, foulard*. — (Învechit; azi, prin Râmnicul-Sărat MANOLESCU, I. 195) Broboadă pătrată, de mătase, cu dungi largi de fir s de bambac; cfr. testemel, dirmea, basmă. O *boiamă cu usinuri și o jumătate testemel*. DOC. (a. 1790), ap. ȘIO. *Boiamă cu bibiluri de sârmă, de fir...*, *boiamă cu bețală*. FOAIE DE ZESTRE (a. 1817), *ibid*. [Și: *bulamă* COSTINESCU.]

— Din turc. *boyama*, idem ȘIO.

BOIAMĂ s. f. *Les boeufs*. — (Ban.) Colectivul lui *bou* (derivat prin suf. *-amă*). CDDE. nr. 170.

BOIÂN, -Ă subst. Nom. de *boeuf* et de *cache*. — Nume de bou și (la fem.) de vacă. DAMÉ, T. 181, MARIAN, LIUBA-IANA. M. 115, JIPESCU, O. 49. *Hâis, Tâlsman; cea, Boian* ! ALECSANDRI, T. 970. *Rage boian la grădina Ș'o fetiță mi-l îngână*. ȘEZ. IX, 92. [Diminutiv: *boianuț* s. m. MARIAN.]

— Etimologia nesigură (poate din numele persoanelor slav (sârb., bulg.) *Bojan, -a*).

BOIANDRĂC s. m. Grinda ce se pune de-aupra spațiului lăsat pentru ușa sau fereastră, spre a susține zidul. *În latura de sus a acestei îmbrăcăminte în piatră a uși, [latură] care corespunde bolodrocului, se vede... stema metropolitană*. A. BALTAZAR, MON. ET. II, 35.

[Și: *bolandrăc* s. m.]

BOIANGERIE s. f. 1°-2°. *Teinturerie*.

1°. Meseria bolangiuului (Plenița, în Dolj) H. V, 375, (Micoșani, în Muscel) Ib. IX, 343, (Gârbovi, Șocariu, în Ialomița) Ib. VII, 184, 485.

2°. Atelierul s. prăvălia bolangiuului, văpsitorie. *Prăvălia de boiangerii, în București*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. | Locul unde se boește. MARIAN, CH. 53.

[Și: *bolangerie* TDRG. *bolangerie* MARIAN, CH. 53, (Voivoda, în Teleorman) H. XIV, 308, *boangerie* (pronunț. *bo-an-*) (Daviduși, în Muscel) H. IX, 220.]

— Derivat din *bolangiu*, prin suf. loc. -abstr. *-erie*.

BOIANGILĂC † s. a. (Comert) *Matière colorante, couleur*. — Materie de colorat, vâpșea. *Să nu fie volnic a fină prăvălie de boiangilăc*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. [Plur. *-lăcuri*.]

— Din turc. *boyangilyk* „boiangerie 1^{ua}”. ȘIO.

BOIANGIU s. m. *Teinturier*. — Văpsitor (de lână, de țeskuri, etc.). (Satul-nou, în Constanța) H. II, 34. (Bălești, în Dolj) Ib. V, 17. *Hrisoetul ce s'au dat răfutei bolangiuilor*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Acești copaci... slujăsc pentru întrebunșarea bolangiuilor la vâpșea*. DRĂGHICI, R. 42. Dar pentru văpsitul lănelor sânt înadins meseriași, *buingii*. I. IONESCU, M. 686. A întâlnit pe un *boagiu*, se ducea la un sat, să vâpșească cănuri. ION CR. III, 165. [Și: *bolengiu* COSTINESCU, MARIAN, CH. 53, H. XVI, 105, *bolngiu* MARIAN, CH. 53, (Cristești, în Botosani) H. I, 63, *bolungiu, buingiu, boagiu* (pronunț. *bo-a-*), *boangiu* (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.]

— Din turc. *boyangy*, idem.

BOIĂREN, BOIĂRIN † s. m. } v. *boier*.
BOIĂRIU † s. m. }

BOIĂSTRĂ adj. f. (Vache) *laurelière, en rut; qui ne se laisse pas traire*. — (Despre vaci) Care e dorită de gonită (BĂRCIANU); care nu se lasă mulșă

(DAMÉ, T.). *Vaca fuje, bout muge. Ho, balfato, na boastro* ! ALECSANDRI, P. P. 352¹⁷.

— Presupunere o formațiune lat.-pop. *bovestris (din *bos*; cfr. germ. „*rindern*”).

BOICOTĂ vb. 1°. *Boycotter*. — (Despre o acțiune a mulțimi; mai rar despre unul singur) A ocoli pe un anumit negustor s. industriaș, a nu mai cumpără nimic de la el (ca demonstrație în potruiva lui).

— N. din fran. (de la *Boycott*, numele unui irlandez în potruiva căruia s'a luat, pentru întâia oară, această măsură).

BOICUȘ s. m. (Ornit.) *Mésange*. — Pasăre cântătoare din familia „*paridelor*”, de mărișoare știgletului, cunoscută la noi în două specii: *aegithalus pendulinus* și *aegithalus castaneus*; și: *aușol*.

BOIEJNITĂ s. f. (Bot.) v. *voeșnită*.

BOIEGIOAIE s. f. (Bot.) = *drobușor*.

— Derivat din *boiangiu*, prin suf. moșion. *-oie*. (Planta aceasta se întrebunșează la vopsit.)

BOIENGIU s. m. (ș. d.) v. *bolangiu* ș. d.

BOIENUȚ s. m. v. *bolan*.

BOIER s. m. 1°. *Boiard. Noble, seigneur*. 2°. *Seigneur, (grand) propriétaire ou fermier, maître*; (fam.) *monsieur, sire, messire*.

1°. *Boierii* erau marii proprietari de pământ; ei formați clasa aristocratică, privilegiată, nobilimea. Calitatea de boier nu era legată nici de titluri nobiliare ereditare, care n'au existat la Români, nici de dregătorii; semnul ei distinctiv era moșia, adică stăpânirea unei întinderi mai mari de pământ, la origine (mai ales în Moldova, unde nu a fost numai o descălcare politică — a statului —, ci și una etnică) în de obște o donațiune domnească; ea impunea proprietarului anume îndatoriri militare față de Domn, din care cauză transmiterea ei, prin vânzare sau moștenire, era supusă confirmării Domnului. În schimbul îndatoririlor militare, boierii erau scutiți de impozite; începând din sec. XVI însă, cu căderea tot mai adâncă a Principatelor sub Turci, Domnii se văd nevoiți a supune și pe boierii la impozite (însă numai la dările către Poartă: dajdia haracinii, oclerul din 3 în 3 ani, cu prilejul mucarului și al unei domnii nouă, etc.). Curând după întemeierea Principatelor, organizarea țării și crearea unei întinse ierarhii administrative și militare a avut drept urmare o împărțire a boierilor în boieri dregători și boieri fără nici un fel de dregătorie. Cei dintâi ajung, firește, cei mai însemnați; ei își pot păstră și mări averea, pe când lipsa dregătoriei atrage mai totdeauna după sine fărâmițarea proprietății între urmași și, odată cu ea, căderea boierilor în rândurile răzeșilor și moșnenilor. Din această cauză, noțiunea de boier ajunge în vorbirea obicinuită, sinonimă cu aceea de dregător, cu toate că în realitate sfera ei era cu mult mai largă.

Cu timpul, boierimea s'a împărțit în mai multe categorii:

a.) *Boierii de ditau*, care ocupau boieriele cele mai însemnate, și alcătuiau, împreună cu mitropolitul și episcopii, divanul domnesc. Ei erau împărțiți, după rangul boieriei, în 3 clase: A) *Boierii mari* (veștiți) sau de clasa I: banul (numai în Țara-românească), vornicul (în Moldova erau 2: de țara de jos și de țara de sus), hatmanul (numai în Moldova, începând din a 2-a jumătate a sec. XVI), postelnicul, spătarul, paharnicul, vistiierul, stolnicul, comisarul, medelnicerul (numai din sec. XVII), clucerul, serdarul, slugerul, jîtnicerul, pitarul, șetrarul, armașul și aga, la care se mai adăogau logofătul al doilea, ușerul (în Țara-rom. portarul), postelnicul al doilea, logo-

fătul al treilea și căpitanul de dorobanți. Cel dintâi 8 boieri erau șefetnici obiectivii ai Domnului, din care cauză se mai numeau și boieri de șfat. (Cfr. protipendă). B) Boierii de clasă II (vtori). care ocupau cam aceleași dregătorii, dar de rangul al doilea: spătarul II, paharnicul II, vistiierul II, stolnicul II, comitul II, medonicerul II, clucerul II, slugerul II, jîtnicerul II, pitarul II, șetrarul II, armașul II și șeful II. C) Boierii de clasă a III-a (treti), având aceleași dregătorii, de rangul al treilea: postelnicul III, spătarul III, paharnicul III, vistiier III, comitul III, slugerul III, jîtnicerul III, la care se mai adăogau cămărașul de slugerie, cămărașul de jîtniță, vornicii de poartă ș. a. [Organizarea aceasta se constată în a doua jumătate a sec. XVII. Ea nu este însă exact aceeași în amândouă Principatele. În afară de deosebirile semnificate mai sus, mai erau și altele: la începutul organizării Principatelor, deosebirile erau și mai însemnate. În Moldova, de pildă, în fruntea boierimei se aflau părăclabii cetățitorilor. Cu căderea subit Turci, cetățile ne mai având însemnătatea de altă dată, părăclabii își pierd și ei importanța, rămânând cărmătorii ținuturilor (cfr. ispravnic). La Putna și Cernăuți nu erau părăclabii, ci staroști. Schimbările de Domni dintr-o țară în cealaltă au avut drept urmare uniformizarea boierilor în amândouă Principatele; această uniformizare se desăvârșește în s. XVIII.]

b.) A doua categorie de boieri erau *boierinașii*, care ocupau diferite slujbe mai mici la Curte și pe lângă Domn: cămărași, vătăfi, cupari, cionodari, pivniceri, diaci, uricari, etc.

c.) Curtenii în Moldova și roșii în Țara-românească, erau boierii nedregători, care-și păstraseră o parte din îndatoririle militare de la început.

d.) Călărașii și dorobanții, la care se păstraseră îndatoririle militare, fără privilegiile boierimei, și care împreună cu

e.) Răzeșii și moșnenii formau legătura dintre poporul de rând și boierime.

Regulamentul organic a întărit și sporit privilegiile boierimii. Însușirea de boier, independentă de acum înainte și de moșie și de funcțiune, constituie un privilegiu de naștere; ea se stabilește prin registrele de neamuri, în care erau trecute toate familiile boieresti. Prin Convenția de la Paris (1858) privilegiile fiind suprimate, boierimea a încetat de a mai forma o clasă socială privilegiată, deosebită de restul poporului. (Com. C. GIURESCU.)

Boiër = baro, nobiliss. ANON. CAR. *Ori bogat să te fi, ori measer... ori boiarină, ori slugă*. CORESI, E. 29/29 9 *covoare de la boiarii*. (a. 1588) CUV. D. BĂTE. I, 193. *Le-am fost dat leagăa acelor rânduși 12 boiară să jure*. (a. 1602) *ibid.*, I, 125. *Domni, covoazi, boiarii*. MOXA, 402/29. *Să plătescă 24 de litre de argint boiarinului celuia a cui va fi șiranul*. PRAYLA MOLD. 4. *Cela ce va zice: eu sânt mai de cinsto decât tine și mai boiarină, se va certă cu un sudutoriu, tară de-i va zice: cinstit sânt și eu ca și tine și boiarină, ca și tine, nu se va certă cu un sudutoriu*. *ibid.* 122. *Boldrinulă săborului, ce să zice cel mai mare al gloatorilor*. *ibid.* 152. *Prinși de boiarinului locului și ntrebafși*. *id.* lb. 62. *Cine te-au pus boldren și judecătoriu pre noi?* BIBLIA (1688), 40. *Boiarenul nostru Pătrașco Danolovici, Logofătul al treilea*. DOC. (a. 1661), ap. IORGA, S. D. VI, 23. *De mare folos și cinsto este domnic și țării boierului înfălept și avut*. M. COSTIN, LET. I, 257/1. *Oameni boiari a caselor de moșii*. *ib.* 170. *Iar boierii cei cu boierii, și alți boieri mazii de la oag în sus, n'au dat vdrădrîi*. NEULCE, *ibid.* II, 314/. *Curănd intrară sub cortul unde el ședea, în-cunjurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri... Aceștii erau vornicul Moșoc, postelnicul Veceřiță, spatarul Șpancioe și Stroici*. C. NEGRUZZI, I, 138.

Boerii din Comana-de-jos și din Comana-de-sus, împreună cu obagi Măriiu sala domnului Belean Gabor. DOC. (a. 1765), ap. IORGA, S. D. XIII 254, cfr. 150, 262. *Nu mai boierii mari și căni nu închid ușile*. ZANNE, P. III, 421. *Boier fără boierie: se zice unuia care se ține mare, dar nu-i nimic de el*. PAMFILE, J. I. *Boier gol: se zice unui om mândru și sărac*. ZANNE, P. IV 281. *Boier cu barbă = boier de divan, din protipendă* (cfr. barbă I, 491^a). *Iar Coragea, în loc de a-l pedepsi pentru atăa îndrăzneală, l-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă*. GHICA, S. 39. (Bar) *Boier-băsa = căpetenia boierilor, baș-boier*. *Apu-catu-s'a acel boier-băsa să făcă... fabrici de șaluri*. V. A. URECHE, ap. TDRG. § P. ext. (În scrierile vechi și pop.) Orice dignitar și dregător mare (la alte popoare); nobil; cfr. nemeș, domn. *Înainte stătura împărașii pământului și boierii adură-se*. PSAL. SCH. 3/, (- și domni CORESI, P&I; et principes). *Un boiaru careare turc, amue Otman*. MOXA, 400/29. *Boldrinu mare, ce se zice consul*. BIBLIA (1688), 11/. *Neeman boiarul, șfeticul împăratului de la Siria*. ANTIM, P. 116. *L-au dus la casa unui boieriu unguresc*. URECHE, LET. I, 162/29. *Spuse acestea la un boiaru drăcesc*. MINEIUL (1776), 11 1/2. *Împăratul se află la masă, cu toți boierii și slugbașii împărașiei*. ISPIRESCU, I, 2.

2°. (Astăzi, mai ales în România) Urmașii vechilor boieri, p. ext. (pentru țărani) proprietar s. arendaș de moșie (cfr. ciocoiu), moșier, (pentru slugi s. slugbași) stăpân (cfr. jupân), p. gener. (pentru clasele de jos) om bogat, bogătan (în Ardeal domn), spec. titlu de politețe cu care se adrează ascultătorilor săi cel care spune o poveste a chemătorii nuntașilor. *Bina cucoana Anica!... De când t-o murit boierul, nu mai are odihnă*. ALECSANDRI, T. 175. *Să țietași, boieri, ca nuna s'o porniu și noi atături*. EMINESCU, P. 196. *Cucuriga! boieri mari, Dași pușușa cu doi bani!* CREANGĂ, P. 65. *Mi-am pus în gând să vă povestesc, boieri d-voastră*. ISPIRESCU, L. 40. *Fecioraș de boieriu mare*. ȘEZ. II, 7/29. (*Barbu Lăutarul*;) *Drăgi boieri de lumea nouă, Zina-bună eă zic vouă! Eu mă duc, mă pripădesc, Ca un cântec bătrânesc*. ALECSANDRI, T. 85. *Țiganul mânăncă când are, Românul când îi e foame, și boieru' când area buclătarul*. *ib.* III, 629. *Scooteala cocoanei și pușușă boierului*: *ib.* V, 520. § *Boierul lumii = dracul*. *ib.* IV, 283. | *Fam.* (apelativ, singur, sau pe lângă un nume propriu, sau pe lângă pron. d-ta, adesea în glumă), cfr. arhon, cocoon, jupân, chir, musiu. *Ce mai faci, boierule? Cum o mai duci, boier Mihalache? Ascultă, boier d-ta!*

[† și: *boiaru, boiarin, boiaren, boierin*. | Diminutiv: *boierăș*, întrebunțat mai ales în batjocuri. Cfr. coconaș, ciocoaș, cioclovină. *Noi umblăm și colindăm Boierășului Efrim*. MARIAN, SE. I, 14. *Boierăș de moda nouă, Fură cloșca de pe oală*. ZANNE, P. IV, 279; cfr. boierinaș. | *Feminin*: *boierită* = nevastă de boier, cocoașă, coconită, du-duci; cfr. jupâneasă. *Am fost și la boieri și la boierife*. ALECSANDRI, T. 391. *Cum l-au adus pe boieriu, ... au aflat că boierita născuse un copil*. SBIERA, P. 258/29. | *Vom trimite c'o carte până la cocoana mea, la boierita*. RETEGANU, P. I, 15/21; *boieroaică*, (mai rar) *boieroaie* † (având uneori înțelesul de „nevastă de boier mare” și întrebunțându-se și ironic) *Boierii și boieroațele, urmași de arnăuși, intrau în grădină*. V. A. URECHE, ap. TDRG. *Am mai imblat eu c'o mufșine de cocoane, cu maice boieroaice și cu alte fețe cinstite*. CREANGĂ, P. 115. *Marița lui Mihaiu Popa, boeroe, monahăa Bonifatia, murie de 60 de ani*. DOC. (a. 1765), ap. IORGA, S. D. XII, 255; *boieroașă* (cfr. boreasă). *Cel om chemă-I Agaton, e boeroasa lui chemă-o Polfa*. (a. 1580) CUV. D. BĂTE. II, 145. Cfr. *ibid.* II, 147. *Fii boier cu veselie... Boieroașă sdnătoasă*. BUD, P. F. 72. *Boieri și boierese!* FRÂNCU-CANDREA, M. 163.]

— Din bulg. *bofăr(in)ъ*, idem.

BOIER s. m. v. boar.
BOIERĂNĂȘ, BOIERĂNĂȘ s. m. v. boierinăș.
BOIERĂȘ s. m. v. boier.
BOIEREALĂ s. f. v. boieră.
BOIEREANĂ s. f. v. boieră.

BOIERÉL s. m. (Bot.) Nom d'une fleur jaune. — (În Țara Oașului) Niste flori galbene care cresc la un loc cu stânjineii. CANDREA, T. O.
 — Derivat din boier, prin suf. dim. -el.

BOIERÉL s. m. v. boierel.
BOIERENĂȘ s. m. v. boierinăș.

BOIERÉSC, -EĂSCĂ adj., s. a. și s. f. I. De boiari, seigneurial, noble, aristocratique. Qui appartient au propriétaire ou au fermier (d'une terre). II. 1°. Corvée. 2°. Nom de danse paysanne.

I. Adj. De boier, (ca s. de) al boierului (proprietarului s. arendașului de moșie) s. boierilor; cfr. ne-meșec. Au acoperit boierescul fară. P. MAIOR, IST. 270. Face cindă boierescul. BARAC, A. 37. Învățănd pre alte slugi și oameni boierești. C. NEGRUZZI, I, 153. Toate pasările din ograda boierescă... s'au luat după dînsul. CREANĂ, P. 67. Mincina boierescă Trece în țara ungurească. C. NEGRUZZI, I, 250. (Bot.) Pene boierești = un fel de pere rotunde, lungi. BARONZI, L. P. 93¹¹. Poama boierescă s. băbească = specie de strugure, mare la bobită și des. PAMFILE, I. C. 217. Cfr. JIPESCU, O. 54.

II. Substantivat. 1°. † S. a. (Mold.) Lucrul (la câmp) ce eră dator țăranul stabilit pe moșia unui boier să-l facă în folosul acestuia, pentru partea de pământ pe care o lucra în folosul său. Boierescul s'a desființat prin legea din 1864, numită legea proprietății țăranilor. Cfr. elacă. Șed în sat, de poartă bir și lucrează boieresc. (Mold., a. 1723) URICARIU, X, 179²¹. Oamenii cei ce vor fi șădători cu casă, pe moșile ce s'au zis mai sus, să asbă a lucră de boieresc stăpînitor moșiei câte 12 zile pe an. (Mold., a. 1760) ibid. XX, 95¹². cfr. II, 139¹¹, I, 301¹² etc. Hojma unii scriu, răcnesc, Să nu fie boieresc. ALECSANDRI, T. 41. Eu cu doina mă plătesc De bir și de boieresc. TEODORESCU, P. P. 276. De omul care mi-ă drag, Zece boierescuri fac. SEVASTOS, C. 68¹. [Fur. -răcnari.]

2°. (Cor.) S. f. Boierescă e numele unui danț țărănesc. (Buzku, Dâmbovița, Gorj, Mehedinți) II. II, 82, IV, 259, VI, 233, IX, 44, Com. N. IONESCU.
 — Derivat din boier, prin suf. adj. -esc.

BOIERÉSC, -EĂSCĂ adj. v. boieresc.

BOIERÉȘTE adv. Comme un boiari, en boiari. Nom d'une danse paysanne. — În felul a după obiceiul boierilor, ca un boier. Ar fi putut să fie cel mai bogat om și să trăiască boierește. SIERA, P. 4¹¹. (Elipitic, din „a jucă boierește“). Boierește = boieresc (II, 2°). (Davidesti, în Muscel) II, IX, 221.
 — Derivat din boier, prin suf. adv. -ește.

BOIERÉT s. a. v. boierime.

BOIERI vb. IV². I. 1°. Elever au rang de boiari, anobler, seigneurifier. 2°. Donner (à qq.) une maladie vénérienne. II. (Refl.) 1°. Devenir boiari; vivre en boiari, faire le boiari. 2°. Attraper une maladie vénérienne.

I. Trans. 1°. A face pe cinevă boier (conferindu-i totodată privilegiu și funcție), a conferi cuivă o boierie, a face (pe cinevă) nobil, a înobilă; cfr. căftăni. Boieresc = nobilito. ANON. CAR. Boier pre amândoi. DOBOȘTEIU, V. S. 25³. Acevă pedepșă de la cei ce-ă miluise și-ă boierise în domnia lui. URECHIE, LET. I, 165. Și i-au boierit pre toți cu boieriele lor. MAGAZ. IST. I, 220¹⁵. Boierii mai multe sute de țăranii. ARHIVA R. I, 100. Noul Domn îi boierii copiii.

IORGA, L. I, 312. Iar nea Stan din Persia Mai trăiă, măre, trăiă, Până vodă-ă boieră. TEODORESCU, P. P. 692. Să te ferească Dumnezeu de țăranul boierit și de Țiganul turc. ZANNE, P. VI, 670. | Fig. A înobilă. Am voit să boierim limba. JIPESCU, ap. TDRG. [Derivate: boierire s. f., boierit s. a. Voi oare nu gândiți... Că am fară de domnit, Judecări de sădearșit Și boieri de boierit? ALECSANDRI, P. P. 203³;] (ironic) boiereală s. f. Am voit să boierim limba, și din multă boiereală... JIPESCU, ap. TDRG.]

2°. (Ironic; pop.) A înfultă pe cinevă dându-i o boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF. [Derivat: boierit, -ă = sifilitic. DDRF.]

II. Refl. 1°. A deveni boier, fig. a trăi ca un boier, p. ext. a face pe boierul, a se mândri, a se fuduli, a se lenevi. Boierescu-mă = nobilitor. ANON. CAR. Ceta ce nu caotă... a să spăsi ori a [să] îmbogăți ori a [să] boier. VARLAAM, C. 300. Florica (despre Florin): Iaca mă I. Nu cunevă s'o boierit fopărea? ALECSANDRI, T. 913. Corbeo, maică, mai trăești? Că, de când te-ă boierit, Maica nu te-ă mai zărit. TEODORESCU, P. P. 532. [Derivat: boierit, -ă adj., subst. și cu înțelesul de „parvenit“. LM., DDRF. Boieritul este totdeauna mai mândru... ca boierul. LM.]

2°. (Ironic; pop.) A lua o boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF.
 — Derivat din boier.

BOIERIE s. f. 1°. Dignité ou titre de boiari, noblesse, seigneurage, seigneurie. 2°. La noblesse. 3°. Puissance (de boiari). Vie ou train de boiari. 4°. Maladie vénérienne.

1°. (În Țările românești, până la anul 1857) Rang, calitate s. stare de boier (însoțite de dregătorii publice și privilegii, mai târziu numai ca titlu), noblețe, funcțiune a nobililor; cfr. arhonic. Boieria se dă, se împarte, se câștigă, se ia, se pierde, la boierie se ajunge, etc. „Boierile se dau foarte ușor la fiil de boier, și mai niciodată la fiil din popor, astfel că deveneau aproape ereditare“. PRETORIAN, DR. C. 43. Boierit = nobilitas, baronatus. ANON. CAR. Ruda cea aleasă ce să zice boierita. PLAV. MOLD. 158. Boierii cei cu boierii și alți boieri mazilii, de la apă în sus, n'au dat odărit. NECULCE, LET. II, 314¹. Au ajuns la boierie mare. Id. Ib. 216¹. Boierii toți... stau la rănduiala lor și cu semnele boierilor lor pe a-mână. GHEORGACHI, ap. TDRG. S'a face un logofăt, și a câștigă și el boierie. C. NEGRUZZI, I, 297. Te-ăș pune vornic, Ca să știi și tu odată, boieria ce-ă I. EMINESCU, N. 43. Să știe că va dobândi de la dînsul mari daruri și boierie. ISPIRESCU, L. 295. Iancule... lăcă-ți nebuniile, Lasă-ți haiducile, Să-ți dau boierile. TEODORESCU, P. P. 292.

2°. Instituția boierescă. Boieria se află printre aceste așezăminte imprumutate. Și numele de boier... și îndatoririle celor mai mulți dintre ei vin de la Bizantino-Bulgari. IORGA, CH. I, II, 147.

3°. P. ext. Domnie, putere (de boier). Și-și va aduce aminte Faruo de boierita ta. BIBLIA (1688), 30. Ari'o focal rezegie! Eu chiteam că-ă boierie. Și-ă numai o sărăcie. ALECSANDRI, P. P. 227¹¹. | Traiu, obiceiul s. apucături de boier. (Cfr. boierit II, 1°). Boieria se fine cu parale.

4°. (Ironic; pop.) Boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF.

— Derivat din boier, prin suf. abstr. -ie.

BOIERIME s. f. (Le) corps des boiaris, (la) noblesse. (Les) riches, (les) propriétaires. — Colectivul lui boier, derivat prin suf. -ime. Boierii, clasa boierescă, aristocratică, nobilimea, cfr. propitendadă. Toată boierimea împărțeau sale. GORJAN, H. I, 4¹. Printro parte de oraș, în care locuia boierimea. EMINESCU, N. 56. Căpătând de aici voie să steie după placul

său în Ardeal, el se așeză la Brașov..., împreună cu boierimea care făcuse lovitura contra Domnului. IORGA, L. 1, 153. O mulțime de alte mese erau puse pentru boierime, pentru negustorime. ISPIRESCU, L. 39. Boierimea 'ncet râdea. ALECSANDRI, P. P. 201/12 [Cu alt suf. (rar): boieret s. a. sing. Dregătorimea și boieretu' scâpătoră. JIFESCU, O. 4.]

BOIERIN † s. m. v. boier.

BOIERINĂȘ s. m. 1^a. *Petit boiard, petit seigneur. Hoiereanu*. 2^a. Varietă de carpe.

1^a. (În Țările românești; până la anul 1857) Boier mic, din clasa cea mai de jos. El servea la curte în dregătorie inferioară de cămărași, cupari, ciohodari, aprozi, etc. COSTINESCU, LM., ENCICL. R., (astăzi, rar) boier (3^a) cu puțină avere, de la țară, agricultor care face pe boierul. PONTBRIANT, DDRF., BARGIANU, TDRG. *Boierii și boierenași din curte.* NECULCE, LET. II, 261/12. *Careți domnească cu 6 cai și cu ciuhodari și boieranași.* E. KOGĂLNICEANU, IB. III, 251/12. *Întru aceste vremi și Pana Boiescul, năindu-se cu cățiva boierinași[...], s'au dus la Odrin.* MAGAZ. IST. II, 32. *Veneț și pocloane, la toate conacele, ori de pre la egumeni, ori de pre la boiernași de țară.* IB. IV, 172/12. *Maș avă sub dînsul și jignicerii sau magazinerii dintre boieranași.* BĂLCESCU, M. Y. 595. *În Țara-de-jos s'ă meară vornicul Teodor Balș, Cu banul Ioan Tăutul cum și vru boiernaș.* BELDIMAN, TR. 355. *Apoi [venea în alalul domnesc] gloată boierilor maziși și [a] boiernașilor.* ODOBESCU, I, 73/12. *Proprietarul culticilor scoate atâtea venituri câte-i sânt de trebuință pentru a duce o viață, cum se zice, de boiernaș cu dare de mână.* I. IONESCU, D. 327. *Eră în lași un tdnăr boieranaș.* C. NEGRUZZI, I, 81. *Crescuse în rang, rămânând însă în spuză boierinașilor din jurul persoanei domnești: eră, în adevăr, etori, al doilea, postelnic.* IORGA, L. 1, 63. *Tata eră un boiernaș mănios SADOVEANU, P. S. 29. Trecură toți tinerii buni și răi din împărăție, și din boieranași, și din proștine.* ISPIRESCU, L. 168. *Să dea... găbinași La boiernași.* TEODORESCU, P. P. 52. [Și: boiernaș, boierenaș, boieranaș, boieranaș. I. IONESCU, M. 185, (în Mold., cu pronunțare dialectală) boieranaș.]

2^a. (Iht. Brătia) O varietate de crap, numită și împăratul-crapului. ANTIPA, P. 103.

— Derivat din boierin, prin suf. dim. -aș.

BOIERIȘAG † s. a. *Proprietă de boiard.* — (În Ardeal, rar) Proprietate boieroaască. *Aceastea toate le-am dat lor, să le fie ocină și moșie și boierșag lor.* (sec. XVIII) IORGA, S. D. XII, 277/12. [Plur. -șaguri.]

— Derivat din boier, prin suf. col. -șag.

BOIERIȘM s. a. = boierie. (Modern; neîntrebuintă) *Legea a putut distruge inegalitățile cele adevărate, privilegiurile de clase, robia, claca, monopolurile, boierismul.* GHICA, ap. TDRG.

— Derivat din boier, prin suf. neol. -ism.

BOIERIȚĂ s. f. v. boier.

BOIERNĂȘ s. m. v. boierinaș.

BOIEROĂICĂ, BOIEROĂIE s. f. v. boier.

BOIEROS, -OĂȘĂ adj. *Qui a des goûts aristocratiques; difficile à contenter.* — Cu gusturi și apucături de boier, căruia-i place să facă pe boierul, năzuros, mofturos.

— Derivat din boier, prin suf. adj. -os.

BOIÊȘ s. m. v. boar.

BOIÊSC, -IĂSCĂ adj. *De boief.* — (Numai în descăntece) De bou. *Să pier... Brâncă văcească, Brâncă boiască.* GRAIU, I, 137.

— Derivat din bou, prin suf. adj. -esc.

BOIESTEĂN s. m. (Iht.) v. boiștean.

BOIESTRI vb. IV^a v. bulestră.

BOINGIU s. m. (ș. d.) v. boiangiu ș. d.

BOINIC † s. m. *Guerrier; athlète.* — Luptător, atlet, gladiator. [Împăratul] *avea un boinică...* *ou mare și cărturosc.* VARLAAM, C. II, 19. [Diavolul] *cu un boinică intrarmat muncă și robăa rofulu omnesc.* id. ib. I, 264, cfr. 266, 277. *Tiranul puse nește boinică, să-l giunghe cu cuștele.* DOSOFTEU, v. s. 226, cfr. 241, 86, 241. *Boinicul și ghilugul și alții asemenea necinșăți.* PRAVILA (1814), 19. (Cu funcțiune adjectivală) *Uise erai boinică.* id. ps. 461. *Și cel boinic nu va mântui sufletul lui.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | (Azi în Bucov., rar) *Apoi să-mi trimești per unul dintre acei slabi de minte, dar tari de vârlude, că să se lupte cu unul dintre boinică mei.* MARIAN, T. 308.

— Din slav. *bojnikъ* (de la *bojъ* „luptă”, cfr. sârb. *bojnik*, idem, bulg. *bojnik* „o pasăre răpitoare”, rus. *bojnik* „pescar care pescuește cu ostia”). Cfr. războinic.

BOINIȚĂ † s. f. *Lieu de combat, champ clos.* — (Numai la DOSOFTEU) Loc de luptă. *Ulița boinică.* v. s. 86 (glosat prin stadiu, în Mineiul din 1776: „ulița mare unde iaste baia de obște”).

— Din paleosl. (rus.) *bojnica*.

BOINOG s. a. *Cheville de bois enfoncée au bout d'un radeau.* — (Transilv.) Când se apucă de încheierea plutei, atunci în bărna cea dintâi se bate un cui de lemn, numit *boinog*. De acesta se loagă o funie și ține pluta în loc, până co-i gata de tot; iar după ce o pornesc, se poate lua șu acel cui. VICIU, GL. 100; cfr. PAMFILE, I. C. 100.

BOIȘOR s. m. v. bou.

BOIȘTE s. f.

1^a. (Înțelesul original „loc de luptă” se păstrează poate în expresia): *A merge în boiște* (la origine, poate: „a se luptă”). *Dară Banul co-mi făcă? Peste brazde că fugă, Tot în boiște mergea, Barbă albă că-și smulgea, Haine mândre le rupă, Pe brazde că nă-șădea, Tot cădea și tot fugă.* (Celelu, în Romaniși). PĂSCULESCU, L. P. 200.

2^a. Spec. („Locul unde „se bat” (IV, 2^a) peștii”, numai în expresia păstrată în Munții-apuseni:) a bate boiște = a se împărochia (despre pești). FRÂNCU-CANDREA, M. 103.

3^a. P. ext. (Însuși peștele foarte obicinuit în apele noastre de munte) = verdet (*Phoxinus laevis*). (Pe Moldova și pe Suceava) ANTIPA, P. 190, (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN, cfr. H. IX, 59, XII, 275. Cfr. boiștean.

[Pronunț. *bo-i-*. | Plur. *boiști*, cu noul sing. *boiștiu*, ad 3^a. MARIAN, INS. 56.]

— Din slav. *bojiste* „loc de luptă” (cfr. sârb. *bojiste*, idem; pentru înțelesul 2^a, cfr. bulg. *bojnica* „locul unde se bat peștii, depunerea icrelor”).

BOIȘTEĂN s. m. (Iht.) = verdet (*Phoxinus laevis*). boiște (3^a) POPOVICI-KIRILEANU, B. 89, (Pe Bistrița și pe Trotuș) ANTIPA, P. 190, (Neamțu) H. X, 4, 21, 68, 96, 505, 507 (definiția „puu de pește” SEZ. II, 150/24 e greșită). [Pronunț. *bo-i-*. | Și: boiștean. H. X, 31, (Bucov.) MARIAN, INS. 56.]

— Derivat din boiște, prin suf. -ean.

BOIȘTIU s. m. (Iht.) v. boiște.

BOIT s. a. v. clucure.

BOITĂNEASCĂ s. f. sing. și **BOITĂNEȘTE** adv. (Cor.) Nom d'une *dansse paysanne.* — (În Mold.) Numele unui danț fărânesc. H. III, 5, 133, 154, SEVASTOS, N. 280^b/123 PAMFILE, J. III.

BOITAR s. m. *Gardeur de porcs. Berger.* — Fiecare turmă [de porci] are câte un păstor, și fiecare păstor e ajutat de câțra doi-trei băieți, *boitarii*. SLAVICI, N. II, 54. Cfr. II, 62. || Cioban, care mână turma de oi din urmă, mânător. H. IX, 284.

— Cuvântul se găsește și în ung. *bojtár*, „ciobănaș” și e înrudit cu *boaită*.

BOIU s. a. 1°. *Taille, stature; air, physionomie.* 2°. *Espèce, race.*

(În România și în Ban.)

1°. *Talie, statură, faptură; înfățișare, fizionomie, figură, față. Venită o seamă de Turci...; ci doar numai cât își arătară boiurile.* DUMITRACHE, ap. ȘIO. *La spune-mi acum ceva semne despre boiul și frumuseța ei.* FILIMON, c. I, 742. *Pătru [Schlopul], betoag și mărunșel la boiu, înaintă cu greu.* ODOBESCU, I, 108⁷. *Fata... îi ca trestia, la boiu.* ALECSANDRI, F. III, 415. *Boiul-mi-l-îmmăldăitu.* EMINESCU, F. 187. *Sânt flori care-și înclină boiul și mor topite de visare.* ANGHEL, I, g. 27. *Boiul îi eră așa de gingaș, încât își venea să o bei într-o bărăduță de apă.* ISPIRESCU, L. 20. *Și cum eră de potrivit făcut la boiul lui, îi ședea bine cu hainele ce îmbrăcă.* id. ib. 232. *Să se lupte cocoșea-mi-te namila de om, cu oamenei de boiul nostru.* id. U. 61². *Rămăseze acum cea mică... cea mai frumoasă și mai cu chip la boiu dintre toate.* ION CR. III, 68.

2°. *Solu, fel, rasă. Nu e boiul lui să crească înalt.* LM. *Neamul Măndreștilor e boiu bun de oameni.* PAMFILE, J. III.

† A-și bate boiul, se zice despre un om greu bolnav care șade trist și dus pe gânduri și își prevede sfârșitul, s. de unul care întreprinde lucrări care nu duc la sfârșit bun. Com. COCA.

— Din turc. *boy*, idem.

BOIU s. a. (Bot.) = micsandră (Prahova). DDRF.

BOIUGĂ s. f. *Gonflement (dans un arbre).* — (În Sălajia) Umflătură în arbore. VAIDA. Cfr. ghilotină².

BOIUNGĂ s. m. v. *bolangiu.*

BOJ s. m. (Bot.) v. *boz.*

BOJBĂC s. m. *Bévue.* — (Mold.) Gângav, bălbăit; (cfr. *bolbore*), „om ce vorbește rău, bojbăește; se zice mai cu seamă despre dascăl”. ȘEZ. II, 150¹². [HEM. 2919 mai dă și o formă: *băjbăc*, neatestată albură; în unele dicționare se mai dă și forma: *băjbac*; s. a. BARCIANU, ALEXI.]

— Derivație glumeață (cu elementul sufixal -c) din *bojbăi* (*băjbăi*).

BOJBĂI vb. IV^a (ș. d.) } v. *băjbăi* ș. d.

BOJDĂI vb. IV^a } v. *băjbăi* ș. d.

BOJBĂCĂ s. f. v. *bujdeacă*.

BOJBI vb. IV^a v. *bleeji* 1.

BOJGĂTEL s. m. (Bot.) O burciană (nedefinită mai de aproape). H. V, 472. Cfr. *bojotei*.

BOJGOANĂ s. f. v. *boscoană*.

BOJIC s. a. *Poche.* — (În Bihor) Buzunar. POMFILU, BHL 1005, ȘEZ. VII, 177. [Și: *bojinc*. ȘEZ. VII, 177.]

BOJINȘOR, BÓJICU s. m. (Bot.) v. *boz.*

BÓJINITĂ † s. f. *Temple païen.* — (Slavism, numai la DOSOFTEIU) Templu păgân, cfr. *capîște. Mearșă în bănișa idolilor.* v. s. 136, 2. Cfr. 96, 135, 137, 175. — Din paleosl. *božnica*, idem. Cfr. *boz.*

BOJÓC, BÓJÓG s. m. (Anat.) = plămân (cu deosebire la plur., despre plămâni de animale; pop.) Ca

să-mi acopere glasul, strigă răgușit, din fundul bojecilor: Cumpanie... drepți! CARAGIALE, M. 285. *Trăgeau cu foc la niște hori, bănta, brănta... de puteai să-ți rupi bojecii jucând.* ISPIRESCU, L. 238. *Chișea [- cartaboșul] se face din mațele groase ale porcului... Umplutura ce se pune în ele e alcătuită din orz... bojeci (plămâți).* ȘEZ. VI, 77. *Ioși deochi... Din ră-nichi, Din bojeci, Din mațe... Din toate măruntaiele.* TEODORESCU, P. F. 368²⁰; cfr. (din *bojeci*) MAT. FOLC. I, 579, GHIGORIU-RIGO, M. P. 9; (din *borjogi*) H. II, 41; (din *borjogi*) TEODORESCU, P. F. 370. *A-și cărșă bojecii = a vârsă mult (cfr. a-și vârsă mațele).* ZANNE, P. II, 18. *A se umflă în bojeci = a se necăji*, a face gură mare. ib. II, 18. [La plur. mai sânt atestate formele: *bojoece* ȘEZ. III, 240¹; *borjôți, borjoel* Com. s. POPESCU și *borjogi, boșogi* MAT. FOLC. 47.]

— Forma originală pare a fi *boșog* (de unde, prin metateza foniei: *bojoc*; am avea deci un derivat din *boasă*, prin suf. -og).

BOJOGĂR s. m. *Voleur de bagatelles, voleur à la tire.* — (București) Cel care la bojecii aruncați la tăierea vitelor în zahlanale și-i vinde pentru hrana câinilor și pisicilor. Com. I. PAVELESCU | Fig. Hoț care fură lucruri neînsemnate. PAMFILE, J. III. Cfr. *potlogar, borfaș, găinar. Da, da, voi... sândeți niște bojogari.* FILIMON, C. II, 338 (glosat prin: hoți proști). *Scoala, nene, bojogarul de zeu, niște furturi din nauul lui, de zgară și sfraclela aueul.* ISPIRESCU, U. 110¹⁻².

— Derivat din *bojog*, prin suf. nom. agent. -ar.

BOJOGĂREALĂ s. f. v. *bojogări.*

BOJOGĂRI vb. IV^a. *Voler, déponiller* (qqn.). — (Rare) A fură, a despoia pe cineva (ca un bojogar). PAMFILE, J. II. [Derivat: *bojogăreală* s. f.]

— Derivat din *bojogar*.

BOJOGĂRIE s. f. *Vol, escroquerie, affaire mal-honnête.* — (Rare) Hoție, afacere necinstită. PAMFILE, J. III. Cfr. *bojogăreală, potlogărie.*

— Derivat din *bojogar*, prin suf. abstr. -ie.

BOJÓR s. m. (Bot.) v. *bujor*.

BOJORĂȚĂ s. f. (Bot.) Nom de *plante*. — Probabil „bujor”. „O plantă care crește pe dealuri, cu foile ca ceapa și floarea roșie ca moțul curcanului, cam virginie”. H. XI, 122.

— Pare a fi ung. *bazsarozza* „bujor”. Cfr. *băbărujă*.

BOJOTEI s. m. plur. (Bot; în Mehedinți) = 1°. cutearig. PANTU, PL. II 2° = spânz, ib.

— Poate, derivat din *bojoc*, prin suf. dim. -el. Cfr. *bojgățel, boițățel, bozățel*.

BOL s. a. *Bol (alimentaire). Motte (de terre).* — (Fiziol., numai în expresia) *Bol alimentaire*: cocoșul de mâncare care e lînghit (după ce mîncarea a fost mestecată). | (Rare; franțuzism) Bulgăre rotund, cocoș (făcut din ceva muiat, *boț*). *Huma neagră... se înmoaie în apă călduță. Pentru iarură, se face boluri rotunde și se păstrează în pod.* PAMFILE, I. C. 382. [Plur. *boluri*.] — N. din fran.

BOL s. m. *Fidéreux.* — (Rare) Bolnav de friguri. H. IX, 315.

— Din paleosl. *bolb*, „bolnav”.

BOLĂ vb. 1° v. *boll*.

BOLĂND, -Ă adj., subst. 1°. *Fou, insensé. Stot, stupide, idiot.* 2°. *Lourd, grossier.*

1^a. (Ungurism, prin Transilv., Ban. și Ung.) Nebun, nerod, smintit. BUD, P. P., TIPLEA, P. P. *Am pornit bolă[n]zîl asupra noastră.* (sec. XVIII), ap. IORGA, S. D. XIII, 241. *Capitul se face bolând și timp la minte.* (Transilv.) MARIAN, NA. 16. *Mândrî, mândrulișă mea, Mare ești, bolîndă ești, Slabă minte hărănești.* ALEXICI, L. P. I, 197/11. *Să măntorc sara acasă, La bolîndă de necastă.* BUD, P. P. 18. *Că mi-am dat cuvintele La toate bolîndele.* DOINE, 206/11, cfr. 125/11, 51/11. | (Ban.) Prost, tont („deosebit de nerod = smintit la minte“). Com. LIUBA. *Râde lumea de mine. Las' să râdă, că-i bolîndă,* Numai eu să fac izbîndă. HODOȘ, C. 83. Nu-i bolund (variantă: „prost“) care mîndăncă șapte pite, numai care-i dă (Vășcău, în Bihor) ZANNE, P. IV, 81. [Și: bolînd, -ă, bolînd, -oîndă (Bran, în Transilv.) Într'un cântec pop. din Transilv. (cfr. variantele la MĂNDRESCU, ENG. 46), cules la Lacul-sărăt, se găsește la TEODORESCU, P. P. 663^a forma sticleită *bolân*.]

2^a. (Munții Sucevii, în Mold.) Greoiu, din topor. ȘEZ. II, 150/11.
— Din ung. bolond „nebun“.

BOLĂNDARIȚĂ s. f. (Bot.) = (Transilv. și Ung.) ciudăfale. PANȚU, PL. [Și: bolundăriță] BĂRCIANU, MARIAN, bolundăriță LEON, MED. 24. | Cu alte sufixe: bolânzeală CALENDARIU (1844), 69, cfr. neburăle; bolundău = măselăriță, VAIDA.]

— Derivat din bolând, prin suf. -ăriță. (Numele i s'a dat, fiindcă se crede că cel ce mîndăncă această plantă veninoasă înnebunește). Cfr. neburăriță.

BOLĂNDĂTIC, -Ă adj. *Toqué.* — (Gor.) Cam nebun, căruia îi lipsește o doagă. *S'a făcut o proastă; o zis că-i bolândatică.* GRAIUL I, 20.

— Derivat din bolând, cu suf. adj. -atic (cfr. neburatic).

BOLĂNZEALĂ s. f. (Bot.) v. bolândăriță.

BOLĂNZEȘTE adv. = neburăște. (Ungurism) [Și: bolunzește adv. TICHINDEAL, F. 44.]

— Derivat din bolând, prin suf. adv. -ește.

BOLĂNZI vb. IV^a = inebunî. (Ungurism)

I. Intrans. [Roșile] pot să se puie... pe creeri, și atunci [copiii] bolânzească. MARIAN, NA. 389. *Prăfoasa a orbit. Eu încă am bolânzi.* ALEXICI, L. P. I, 118/11. *Ce-ai făcut, de-ai bolânzit?* DOINE, 22/11.

II. Fact. *Și feciori să bolânzească.* DOINE, 64/11. *Nu-l orbi, nu-l bolânzi* (Vășcău, în Bihor) ȘEZ. V, 144/11.

[Și: bolanzi, bolonzi.]

— Derivat din bolând (cfr. ung. *bolondulni* ad 1^a, *bolonditni* ad 2^a).

BOLĂNZIE s. f. = neburie. (Ungurism) *Ne apără... de nepricioșere (bolânzie).* MARIAN, NA. 67. *Nu mai boscorodîși altdea bolânzi.* ALEXICI, L. P. I, 251/11. *Teși... friguri, bolânzie, junghiu.* ȘEZ, VIII, 111. [Și: bolânzie.]

— Derivat din bolând, prin suf. abstr. -ie.

BOLĂTĂU s. a. v. bulătău.

BOLĂI vb. IV^a v. hălăi.

BOLBÉIU s. m. (Zool) *Blaireau.* — Numai la DDRF., suspect) Bursuc.

BOLBOACĂ. BOLBOANĂ s. f. *Endroit profond dans une rivière. Tournant, tourbillon, gouffre.* — Loc adânc în albia unei ape curgătoare, unde, de obicei, apa învîrtindu-se, se formează un vârtej s. ochi u; spec. adâncătura care se formează în albia râului printr'o cădere-de-apă naturală sau artificială (mai ales prin izățuri și dedesubtul roții de la moară). Cfr. anaforniță, vâltoare (vultoare), scoc,

irugă, cot, ghiocă, moacă, știoală, știulbină. MARIAN, DAMÉ, T. 148. *Îl băgară într'un sac... și... Murucăru în bulboacă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Privesc cum apa... Adoarme la bulboacă, sîpîndu malul nășior.* ALECSANDRI, P. III, 50. *Învore... aruncându-se în brațele bulboanelor.* EMINESCU, N. 102. *Pe sub malurile Săhăit... se văd bulboane adânci, în care foșesc peștișorii.* ȘEZ. IV, 118/11. *Într'o bulboacă te-i aruncă S'acolo te-i înneacă.* SEVASTOS, N. 138/11. *Seacă o bulboacă.* H. IV, 155. *Să te ferești, că acolo este o bulboacă!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. || (Impropriu) Băltoacă; cfr. băracă. *Îi este indiferent... dacă bea apă de izvor... sau dacă bea dintr'o bulboacă ori baltă, care sînt locul de cultură al frigurilor.* MANOLESCU, I. 298; cfr. LM. [Și: bulboacă, bălboacă ȘEZ. VIII, 31, ȚARA OTULUI, III, Nr. 24, bulboană. (Forma *bulboc* la DDRF. pare a fi un singular reconstruit greșit din plur. *bulboace*). | Variantă (cu terminațiunea schimbată, după *vulbură* și *vultoare*) *bolbură* BĂRCIANU (la ODORESCU, I, 144/, întrebîntuz impropriu, cu înțelesul de „clocot“. *Apăe albiei celei mari se revărăd cu bolbură în malca mai îngustă a fărmlui românesc), bolboră* — adîncime de apă învîrtitoare, ochi de apă. COSTINESCU, *bolboare* BĂRCIANU; (cu v. inițial de la *vulbură, vultoare*) *vulboană* = groapă adîncă, plină de apă, la marginea unui râu, în care se învîrte de regulă apa. MARIAN; (cu e > h) *bulboană* MARIAN, *bolboană. Inelul Doamnei, În fundul bolboanei.* GOROVICI, C. 212), *bolboacă* = bulboană, săpătură în albia apelor. ȘEZ. V, 99, *hălboacă* VICHU, GL., *hălboană* = o adîncime unde apa se învîrtește și ciocotește. ȘEZ. V, 98. *Mai bine mă aruncă acolo, în hălboana cea mare!* RETEGANU, LUC. II, 68; *hălbură* = locul unde apa e mai adîncă. BUGNARIU, NĂȘ. || Diminutiv e: *bolbochiță* (Drajnădo-sus, în Prahova). HEM. 3242; *bulbeniță* s. f. *Impletiiu o vîrșuliță și-o puseu în bulbeniță... Și-o scoseu plină de mrene.* BUGNARIU, NĂȘ.]
— Pentru etimologie cfr. bulbuoc.

BOLBOARE s. f. v. bulboacă.

BOLBŌC s. m. v. bulbuoc.

BOLBOCHIȚĂ s. f. v. bulboacă.

BOLBOCI vb. IV^a v. bulbuoc.

BOLBOIĂ vb. I^a v. bulbuoc.

BOLBOJĂT, -Ă (Ca epitet al găinilor) MUSCEL, 40. Cfr. bolboșă.

BOLBŌL † adv. *Abondamment, copieusement, amplement.* — (Turciam; numai în DICT.) Din plin, cu prisosință, cu belșug.

— Din turc. bolbol, idem. CIHAC, II, 550.

BOL-BOL! interj. *Glouglou.* — Interjecție onomatopeică, imitînd sunetul produs de curcani. TDRG.

BOLBOLŌSI vb. IV v. bolborosi.

BŌLBORĂ s. f. v. bulboacă și vulbură.

BOLBORĂ vb. I, **BOLBORĂI** † vb. IV^a } v. bolborosi.

BOLBORĂSI vb. IV^a

BOLBŌRE s. m. *Bègue, bredouilleur.* — Gîngav, bîlbîit. LB., VAIDA.

— Din sîrb. brbora, idem.

BOLBORŌC subat. (Numai într'un cântec popular) *Frunză verde bolboroc, Ce ai, leiță, la foc?* ȘEZ. VIII, 59; ION CR. III, 183. Cfr. bolboră (= vulbură).

BOLBORŌS s. m. *Bulle.* — (Mai ales la plur.) Clăbuci, bulbuci, beșucă de săpun ori de apă, când plouă. (Neamtu) ION CR. IV, 86. *Bolborosi* = beșuci ce ies din apă cînd aruncă vîr în ea. REV. CRIT. III, 89.

— Derivat postverbal din bolborosi.

BOLBOROSEALĂ s. f. v. bolborosi.

BOLBOROSI vb. IV^a. 1^a. *Balbutier, marmotter, baragouiner*. 2^a. *Gargouiller, jaillir à flots*. 3^a. *Glou-glouter*.

1^a. Intrans., mai rar trans. (cu complementul: cuvinte, vorbe). A produce sunete nearticulate s. a articula sunetele nedeslușite, a vorbi murmurând, fără a putea fi înțeles, a vorbi în somn, cfr. băt-băt, murmură, mormâl, bombăni, blodogori, bălmăji (3^a), bodogăni, bogonisti. *Acetcea se prin buze bolborăind. CANTEMIR, IST. 219. Lăpindu-se [celeil] în dinți, au început a bolborosi. BARAC, T. 41. Boierii în dicau bolborosea graiuri străine. ODORESCU, III, 258/32. Cu rugăciuni bolborosite sara și dimineața. I. NEGRUZZI, V, 76/17. Bolborosind, îi fulgeră cu niște clipiri înșorătoare. DELAVRANCEA, S. 157. Tarcii'n bărbi bolborosau. COȘBUC, P. 114. Vin de cel hrănit, de care, cum bei câte o leacă, pe loc... începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu mîcar. CREANGĂ, P. 290. Vrăjitoarea începă a bolborosi ceod. CĂTANĂ, P. B. II, 4. Bolborosind din gură nu știu ce. ȘEZ, IV, 125/21, cfr. ALECSANDRI, T. 179, RETEGANUL, P. III, 65/20. O bolborosit câteva cuvinte. ȘEZ, III, 67/11. Marcu dacă auzed... Capul Turcului tăia. Trupul fugăa tremurând și capul bolborosind, Pe Marcu tot blestemând. TEODORESCU, P. P. 668, cfr. 630; ȘEZ, IV, 8^a/31. Buturașă scorbura Sede jos și bolboră? (= Putineul). GOROVEL, C. 314. | P. ext. Dacă în ziua de Buna-vestire bolborosește oaia în iarbă, e semn că vara o va fi mănoasă. MARIAN, S. II, 224.*

2^a. Intrans. (Despre sânge sau alte lichide ce țâșnesc la intervale dese printr-o deschizătură mică) A gălgâi. *Un țeror mare, de unde apa bolborosind, teas în mare cantitate. I. IONESCU, P. 40. Sângele, bolborosind, îi pică aaltura. RUSSO, S. 101. Capul de-a dura sărea, Sângele bolboroset. ALECSANDRI, P. P. 89/12.*

3^a. Intrans. (Despre curcan și curcă) A produce sunetul caracteristic acestor păsări. Cfr. chiorcăi, bol-bol. H. I, 347, VI, 16, 30, V, 280, IV, 54, XII, 171. [Dicționarul mai dau și înțelesurile neastabile de: a bălăli ce ciocul prin apă (despre rațe), a chiorăi (despre mațe). LM. BIANU, D. S., „flamber“, DDFR. | Și: bolborosi, bolborăsi H. VI, 30, bolborosi POP., ap. TDRG., bolborăi ț, (în ghicitori și): bolboră, bolbura, bulbură vb. I. GOROVEL, C. 314; (+ mormăi s. murmură) mormorosi vb. IV^a. Oare ce mormorosește urșii? ALECSANDRI, T. 480, cfr. P. 308. || Derivate: bolborositor, -oare adj., subst., bolborosire s. f., bolboroseală s. f. și cu înțelesul de: „vorbire multă fără șir și înțeles“. COSTINESCU. *Voși, cu bolborosania coastă, numai ne incurcași ișele. CONTEMPORANUL, IV, 506. bolborosit a. a. Și așa am scâpal și eu de urit, și Trănea de bolborosit prin somn. CREANGĂ, A. 93, bolborositară s. f. POP., ap. CDDE. nr. 785.]*

— Onomatopee, înrudită cu rut. *borborosy* „mormăituri“ (cfr. sârb. *blabositi, brboriti* „a bălăli“, *brboljiti* „a plescă cu buzele“, *brbositi* „a suprima sunete, vorbind“, *brbotati* „a gălgâi“, bulg. *blabóljs, bl-bóljs* „flocăresc“, *brbórsjs, brboljjs* „flocăresc lucruri neînțelese“, rus. *balabólit* „a vorbi incoherent“ și cu n.-grec. *βορβορίζω* „grouiller, gargouiller“). Cfr. barbar.

BOLBORĂ vb. I^a, **BOLBORĂ** vb. IV v. bulbură. **BOLBORĂTIE** s. f. v. bălbătale.

BOLBOȘTEL, **-Ă** adj., subst. *Dođu, grassouillet*. — Grăsului, rotunjour. (Broasca zise): *Am acut doispreece coconei, toți bolboștei și răscedărei. H. IV, 275.*

— Formațiune glumeață, înrudită cu *bulbucoț*.

BOLBOTI vb. IV^a v. boboti.

BOLBOTINĂ s. f. 1^a. *Maucaises herbes; restes (de mets)*. 2^a. *Melon d'eau, pastèque*. 3^a. *Fruits*.

(Mai ales la plur.).

1^a. Buriolan care crește prin holdele de bucate. VICIU, GL. | Spec. Buriolen, ca știrul, lăptuca, urzica, tăteasa, etc. care se culeg spre a se fierbe și a se da ca hrană rațelor mici (Vălcea ION CR. IV, 158), s. a se prepară leacuri din ele. *Vino, mândră, prin grădina, Zmulgând câte-o bolbotină, Să nu-ți bage mătă vină. (Vălcea) ȘEZ, I, 142^b/17. Rachiul de bolbotine: rachiul cu buriolen de leac (ismă etc.) pentru dor de inimă, vătămare. Com. I. PAVELESCU. | P. ext. Rămășițe (de mâncare). *Au mîncat, de numai vreo două bolbotine au mai rămas. (Răușor, comit. Făgărașului) VICIU, GL. [Și: golgotina, gorgotina s. f. VICIU, GL. Gozurile și golgotinele, de care mai cu seamă trebuie picote holde. ECONOMIA, 46; cfr. 50.]**

2^a. (Dolj) Lubenită, pepene (verde). ION CR. IV, 158. *Mîncare de bolbotini. H. V, 125.*

3^a. Poame (RĂDULESCU-CODIN), mai ales necoapte (POLIZU, LM.). Cfr. gorgoață, rogođele, bolboană).

[Plur. *-line și -tini*.]

BOLBUC s. m. v. bulbuc.

BOLBURĂ vb. I v. bolborosi.

BOLBURĂ s. f. v. bolboacă.

BOLBURĂ s. f. (Bot.) v. volbură.

BOLCĂ s. f. v. bolcă și bulcă.

BOLCHE s. f. (Băileș.) *Lamelle*. — (În Munții-apuseni) Fusul, un trunchi de lemn [la șteamp]... fiind învârtit de roată, pune în mișcare săgețile, cu ajutorul unor limbi numite *bolchie*. VICIU, GL. 96^a. [Pronunț. *-chi-e* | Plur. *-chie*.]

BOLCIU † s. a. = bălcu (3^a). *Vîind la Râmnic, într'un bolciu. DOC. (a. 1794), ap. IORGA, S. D. XII, 150.*

BOLD s. a. I. 1^a. *Aiguillon*. 2^a. *Piquant*. 3^a. *Dard, aiguillon; épine*. 4^a. *Pointe (de lance ou d'épéron)*. 5^a. *Épingle*. 6^a. *Bouille. II. Clou. III. 1^a. Épi de fante, poinçon*. 2^a. *Pointe inférieure du fuseau. IV. Tête (d'épingle); sphère. Poids (de pendule)*.

I. Înțelesul fundamental este: obiect ascuțit cu care se împunge s. se înțeapă.

1^a. Băt ascuțit cu care se împung unele vite spre a le îndemna (înlocuind în cele mai multe regiuni pe vechiul) strămurare. *În ce chip bicul la cal și boldul la măgarin, așa e toaigul la norodul fără de leage. BIBLIA (1688), 444/51. Aoleu!... a dat în mine cu boldul! ALECSANDRI, P. P. 354^b/1. †† A da cuivă bold(ari) = a îmboldi (ZANNE, P. V, 95), a îndemna, fig. a înțeapă cu vorba, a face o aluzie la cineva: *am căzut că mi-ai dat un bold (RĂDULESCU-CODIN)*, a face glume nevinovate pe seama cuiva: *Ku nu încetă însă de a-i da iar bolduri (PANN, P. V, I, 8)*. | Fig. Îndemn, stimulat, îmboldit (ire). *Sfărâmând boldurile necredinșii. MINEUL (1776), 79. Bold firesc este acesta, carele deșteaptă pre oameni a-și iubi patria sa. P. MAIOR, IST. 30. Suferința este un bold mai mult către perfecționare. RĂDESCU, M. V. 4/5. Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect. C. NEGRUZZI, I, 304. De multe-ori cade jos... dar se îmbarbăta iarăși și se duce înainte, căci aveă la inimă un bold, care n'o lăsa să stea o clipă și o mână ca pe o nălucă înainte. MERA, B. 233.**

†† *De-a boldu*: e numele unui joc de copii, cu boțe. H. X, 56; cfr. *bolda*, de-a'n *bolda*.

2^a. Teapă, țepușă (instrument de tortură). *Și-i impunseră... ochii, cu bolduri. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Și-i zgrăbiă coastele, cu bolduri. MINEUL (1776), 186^b/1.*

3^a. Ac (al albinei); ghimpe. *Alte vieșuitoare au de la natură... dăruit un bold, cu care să se pămăso. CALENDARIU (1844), 67. | Fig. Fetei și lui Ipote au*

inceput a li sfârși inima unul după altul. **Boldul**

Satanei se vede că-i înghimpass. CREANGĂ, p. 167.
4. Vârful suliiței; cuiul pîntelilor. *Suliiță fără bold*
nici cuiu vei găsi. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, p. IV,
640. **Boldul unui pînten.** C. NEGRUZZI, I, 42.

5. Ac cu gămălie, spîlcă (întrebuințată și ca „podo-
doabe” la îmbrăcămintea femeiască). H. II, 89, 118,
208, x, 489, SEZ. I, 217_{1/2}. *Rochiță în bolduri, Lăsată*
pe șolduri. ALECSANDRI, p. P. 116_{1/2}. *A auzit-o cât*
un bold, Și a făcut-o de-un cot. ZANNE, p. III, 26.
(Cfr. din [Anțar armăsar].)

6. (Pesc.; în Muscel și în Bran) în Transilv.) Un
par lung cu care se scormonește peștii din ascuțuri
și se mână către sac s. către mreajă. La capătul
cu care se îmboldește, are un petec de piele, ca o
talpă de opincă. H. IX, 516; cfr. bobice¹, știoldie,
fărăboc.

II. P. ext. Obiect ascuțit care se înfige s. se
bate în covă.

1. Cuiu (de poteavă); cfr. caiă. *Prin poteavă*
bătea boldurile (cuiule). PAMFILE, I. C. 366. | Spec.
(Muscel) Cuiu care se bate în capul căpățânilor de
la roată. RĂDULESCU-CODIN; H. IX, 285.

2. Cuiu de metal care se bate în prășelele cuțitelor
(briceagor etc.) spre a le împodobi. (Cfr. boldul.)
Cu *palocș'n bolduri, Lăsată pe șolduri.* TEODORESCU,
p. P. 497_{1/2}. *Paftale cu bolduri.* lb. 80. *Am o eacă*
nădrăcană, Și prin șolduri li tot bolduri?
(= Bricșă). GOROVEI, C. 31. *Și eu că fi-oiu face*
Cuțite în bolduri. SEZ. VI, 115.

3. (Mor.) **Boldul s. cepul** se bumește fierul ce se
pune une-ori în capul grîndieului. DAMÉ, T. 150,
cfr. H. IV, 132, XVI, 22.

III. P. ext. Obiect ascuțit s. cu vîrf.

1. P. ext. obiect care se pune în vîrfurile caselor țăr-
nănești, al corturilor, al steagurilor, etc. Cfr. țepăș,
țepușă, săgeată, istum, sulinar, măgar, mîgar,
stăion, brăncă. DAMÉ, T. 93. TDRG. *Polinar preste*
amăndoi stălpii, și de-asupra coastelor boldă (ini-
țiale). BIBLIA (1688), 247. *Și boldul de la cortul îm-
păratului i-au sfărmat.* NECULCE, LET. II, 198_{1/2}.
În loc de bold, este făcută inimă mare de aur [la
steaguri]. N. COSTIN, LET. I, A. 81_{1/2}. *Moartea... s'o*
pus pe un bold di casă (Bătrânești, în Roman).
JAHREBER, IX, 224.

2. Capătul ascuțit, de din jos, al fusului. BRE-
NENEL, GR. P.

3. **Boldul cerului** = pol. *Întoarce-se pururea magni-
tudii către polus* (glosat în notă marginală prin):
boldul cerului. NOUL TEST. (a. 1703), ap. GCR. I,
347. | (Tipogr.) **Bold de sulă** = un fier mic ascuțit la
vîrf care, pus în mîner, servește a ridica litere spre
a corectă erorile. CĂL. TIP.

IV. Din fuziunea celor două sinonime: ac cu gă-
mălie și bold s'a născut expresia ac cu bold (Să-
liște, în Transilv., com. A. BANCUI, din care apoi
s'a despărțit bold = gămălie, bumb, moțochină,
sferă (Oravița, în Ban.) Com. PERCEA. (Cfr. boldo-
dină). *Berbeci... cu coarnele răscuite...* Și'n vîrf
cornișelor. În chipul boldurilor. *Câte-o piatră ne-
stemată.* TEODORESCU, p. P. 480. | (Măidan, în Ban.)
Groatățile la ceasurile cu pendulă. LUBA.

[Plur. *bolduri*, la DOȘOFTEU, v. s. odată și *boldii*
13_{1/2}. | Diminutive: boldișor s. a. *Să facem un*
boldișor, Să-l avem la plugușor, Să meargă mai
înțisor. TEODORESCU, p. P. 153_{1/2}. *Și nu dăe căte un*
boldișor, Să'mpungem boii. (Bistricioara, în Neamțu)
H. x, 61; boldurei s. a. *Sumătate-i înghitea, Su-
mătate nu-l putea, De boldurile și de pistorete.*
JAHREBER, III, 280. | Formă contaminată din bold
și paleosol. *boldes*, „stimulus” s. sârb. *boldes*, „pînten”:
boldet¹ † s. a. (glosează pe paleosol. *ostinus*, „stimulus,
aculeus”) MARDARIE, I, 4335.]

— Din paleosol. *boldii* „ghimpe” (de la *bolda* „îm-
pung”).

BOLD s. a., **BOLDĂ** s. f. v. boltă.

BOLDĂN s. a. 1°. *Pic (de montagne).* 2°. *Os;*
tibia. — (Rar)

1°. Vîrf de munte inaccesibil, colț (Predeal). HEM.
1141.

2°. (Anat.) Os, spec. fluierul piciorului (Munții
Sucevii, Mold.). SEZ. v, 38_{1/2}. | P. ext. Picior (Straja,
în Bucov.) Com. A. TOMIAC. Cfr. *bordan, bodolan,*
țurloiu, ciolan.

— Derivat din bold, prin suf. augm. -an.

BOLDĂNI vb. IV^a

BOLDĂNÓS, -oasă adj. } v. boldi.

BOLDĂRIE, BOLDĂRIȚĂ s. f. v. boltă.

BOLDĂȘ s. m. v. boltăș.

BOLDEANĂ s. f. (Bot.) Sorte de *raisin*. — (Tin-
cova, în Ban.) O specie de strugure alb. HEM. 3190_{1/2}.

BOLDEICĂ, BOLDEICĂȚĂ s. f. v. boldieci.

BOLDEIU s. m. *Chien basset.* — (Munt.) Căne mic,
spec. cu părul scurt, inimos și bun la vînat („de
rasă streină”) H. IV, 3, 53, („se crece mai mult în
casă”) lb. 116, cfr. 248, VII, 28, 149, IX, 50, 307,
339, 437, XVI, 43, CONV. LIT. XLIV, II, 395, („căn-
ciobănesc”) H. IX, 307, 339. Cfr. coteiu. *Și cu el*
purtă Boldet și dulăi, Șoimii și-ogărei. TEODORESCU,
p. P. 419_{1/2}. [Femininul: *boldieică* = cățelușă mică,
inimășă, bună la vînat. PĂSCULESCU, L. P., H. IX, 59.
Când a plecat ciobanul, s'a luat o boldieică după el.
ION CR. III, 31. *Vîșla, boldieica, Ea mi se opreă.*
TEODORESCU, p. P. 420. *E-o boldieică lădritoare.* PĂ-
SCULESCU, L. P. 295. | Cu alt sufix: *boldică* H. IX,
59. | Diminutive: *boldieicăuță, Carul cel mare, com-
pus din 7 stele, stă răsturnat cu oțelul rupt, și o*
boldieicăuță păzește hamurile. H. IV, 286. *Și tu, taică,*
tar să-mi dai Boldieică de sub masă. SEZ. VII, 59.]
— Derivat din bold, prin suf. -eiu (fem. -eică).

BOLDÊȚ † s. a. v. bold¹.

BOLDI vb. IV^a. I. *Aiguillonner. Stimuler, in-*
citer. II. 1°. *Écarquiller (les yeux).* 2°. *Regarder fixement*
(en écarquillant les yeux).

I. Trans. (în Ardeal și Ban.) = *îmboldi*.

II. (Mold și Bucov.) 1°. Trans. (Despre ochi;
propriu: a înțepă cu privirea lor, a-i înfige ca un
bold în ceea ce privești) A-i căsă, a-i holbă, a-i zgăli.
Unul spre altul cu ochii boldiți căută. CANTEMIR,
IST. 158. *Au rămas încremenți de frică, boldiți*
ochii în toate părțile. DRAGHICI, r. 157. *Ce stai*
acolo, înfipt ca un butuc și boldiști ochii la mine?
ALECSANDRI, T. 747. *A încremenți, Când în cărțile*
Ochii și-a boldiți. MARIAN, SA. 222.

2°. Refl. și († rar) intrans. (Despre oameni)
A se uita cu ochii boldiți (țintă la cinová), a se
zgăli, a se holbă. *Boldiți toți/ la dinzul, le zice*
DOȘOFTEU, v. s. 199. Nu te boldă, nu te rănă. MA-
RIAN, NA. 383.

[Derivat: *boldit*, -ă (cu diminutivul *boldițel*,
-eă) adj. (despre ochi) = holbat, zgălit. *Cu ochii boldiți.*
VLAHUȚĂ, D. 320; cfr. VASILIU, C. 23, MARIAN, SE.
I, 30, SEZ. II, 154_{1/2}; (despre oameni) = cu ochii bol-
diți, zgălit. *Niste sfinți boldiți.* SBIERA, P. 139. *O*
droaie de copii, unul mai boldit decît altul. idem,
ap. TDRG. *Tu, copilă, ce-ai gândit, C'așă slutu-i și*
boldit P' MARIAN, NU. 708. Cu niste ochi boldiști. SEZ.
I, 178_{1/2}. *Eu [broasca] am avut 12 pușiori, mititei*
frumuseți și boldiști. Ibid. 180_{1/2}-r. | Cu alte sufixe:
(Ban.) *boldăni* vb. IV^a. *Inholbească, să boldănească*
ochii mai bine! se zice culivă, în bațjocuri, ca să se
uite mai bine. Com. LUBA; cu derivatele: *boldănos*,
-oasă (și *boldinos*) adj. = cu ochii zgăliți s. mari. id.
Doamne ferește... De nevastă boldincoasă. EPURE,
p. 79; *boldimă* s. m. = om cu ochii boldiți, lești
în afară (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC.]

— Derivat din bold, cfr. boldul.

BOLDICĂ s. f. v. **boldeis**.**BOLDIMÂN** s. m. v. **boldi**.**BOLDIĆ** adv. 1°. *Avec la pointe*. 2°. (Regarder) en écarquillant les yeux ou de travers.1°. (A înțepă, a lovi) cu boldul, cu capul ascuțit al unui obiect. Cfr. REV. CRIT. III, 89. *Istoria se feresc să nu le lovească boldiți (cu capul boltii), că de multe ori se întâmplă accidente*. H. IX, 110.2°. (A se uita la cineva s. la ceva) cu ochii boldiți, p. ext. urit, chiorși, peste umăr. BUGNARIU, N. S. *Mă uitau boldiți, ca să zăresc cerul, dar nu mi se arăta nici un duh*. SBIERA, F. S. 104. [Și (de-a dreptul de la slavul *boldъ* „împung”) **boldiș** adv. Se uită **boldiș** la mine = cu coada ochiului, a mânie. Com. CORBU.]— Derivat din **bold**, prin suf. adv. *-iș*.**BOLDIȘCĂ** s. f. (Bot.) *Seigle*. Sorte de blé. — (OR) Secară. H. XI, 26. Un fel de grâu. H. IX, 95.— Derivat din **bold**, prin suf. *-ișcă*. (Numirea i s'a dat din cauza spicului țepos).**BOLDIȘOR** s. a. v. **bold**.**BOLDIȚEL**. -EĂ adj. v. **boldi**.**BOLDODINĂ** s. f. *Tête d'épingle*. — Gămălie. FRÂNȚU-CANDREA, M. 98.— Derivat din **bold** (IV).**BOLDUI** vb. IV°. *Orner de têtes de clous ou de boutons*. — A împodobi cu capete de cuie s. cu bumbi. (Atestat numai sub forma part. -adj.) *De curele finite, de cuște bolduite*. VASILIU, C. 39.— Derivat din **bold** (II, 2°), prin suf. denom. -ui.**BOLDUREL** s. a. v. **bold** și **boltă**.**BOLDUȚ** s. a. v. **boltă**.**BOLEA** s. m. *Croque-mitaine*. — (Transilv. și Bucov.) Personajiu imaginariu cu care se sperie copiii (Agnșteu). VICIU, GL. 75; cfr. babau, băbăluț, bordea, gogoriță, mama-pădurii, căpeșun. *Merge bolea pe-ici, pe aci, Și face hap-hap de aci*. MARIAN, N. A. 340. *Vine bolea pe părete Și mândănc' un pumn de fete*. Id. ib. 340.— Derivat din **boală**, prin suf. *-ea*.**BOLEAC**, -Ă adj. *Souffrant, malade; faible*. — (Mold. și Transilv. de nord) Cam tot bolnav, bolnăvicios, beteag (2°), suferind, slăbănog; cfr. slab. *Om boleac fiind Radul-vodă și de mâni și de picioare*. M. COSTIN, LET. I, 259^{1/2}. *Om și de trup și de hîre slab, boleac*. Id. ib. I, 267^{1/2}; cfr. 298^{1/2}. *Slabă și bolnicioasă firea lui Iustin, carile mai mult boleac fiind, de-abia de se arăta vreodată la nărod*. CAXTEMI, HR. 326^{1/2}. *Bar amă, de când îi și boleac, numai Dumnezeu mă știe ce tray cu el*. RETEGANUL, N. REV. R. I. S. II, 156. [Și: (din sârb. *boľan*) **bolean**, -Ă. TEODORESCU, F. P. 667 (explicat în notă prin „motic”).]— Cfr. rus. *boljaga*, idem.**BOLEAN**, -Ă adj. v. **boleac**.**BOLEĂRCĂ** s. f. v. **holercă**.**BOLEĂZNĂ**, **BOLEĂNIȚĂ** s. f. v. **bolesniță**.**BOLERO** s. a. (Îmbrăc.) *Bolero*. — (Franțuzesc) Haină femeiască fără mâneci, scurtă până mai sus de talie, purtată peste bluză, un fel de ilic; cfr. laibăr. [Plur. *-ouri*.]— N. din fran. (< span. *bolero*).**BOLEȘNIȚĂ** s. f. 1°. *Maladie (contagieuse), épidémie*. 2°. Nom d'une plante.1°. **Boală** ușoară (luată de obicei prin contagione), **boală** lipicioasă s. **molipsitoare**, **epidemie**, **molimă**(puțin violentă). Cfr. LM., BIANU, D. S., PAMFILE, J. II. *Iarna cea neagră, moinoasă și plină de boleznițe*. SANDU-ALDEA, A. M. 149. *O bolezniță, care dădu pe neașteptate în pasări, puse vârf necazurilor*. DUNĂREANU, CH. 75; cfr. PAMFILE, I. C. 14. [Așa] în care s'au spălat *faurii*... e bună de orice bolezniță... și de durere de gură la om și la vită. LEON, MED. 78. *Se bănușește că umblă moroiul prin sat, când e bolezniță mare, când mor oamenii pe un cap*... GRIGORIURIGO, M. P. I, 109, cfr. II, 5. | Fig. *Dar cum puteși trăi atâtea sufețe, în bolezniță* (= odăită scundă) asta? VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: **bolcniță**, **bolșniță** PONTBRIANT, LM.; (< paleosl. *bolizent* „boală”) **bolează** s. f. = **epidemie** de vite. *Când prin soharuri pică de bolezne câte o vită din cirezi*... ODOBESCU, III, 16^{1/2}. Cfr. **bolează**; (Mold.) **bolște** = **epidemie**, **bolezniță**. CREANGĂ, GL. *M'au trimise la stănuță... să sed acolo până s'o mai potolă bolștea* [e vorba de holeră]. CREANGĂ, A. 15. *De va fi nor fără vânt, ea fi bolștea* (*boală*, *troahnă*) și moarte chiar. ION CR. III, 44.]

2°. Numele unei ierbi (nedefinite mai de aproape), întrebuințată, probabil, împotriva vreunei boleznițe. H. IV, 9.

— Din slav. ***bolestnica** (din **bolest** „boală”, cfr. rus. *bolesnicja* „spital”). TDRG.**BOLF** s. a. *Grosse pierre, roche*. — (În Munții-apuseni) Bucată mare de piatră (pe marginea drumului), stană, pietroiu, bolovan, bordan. LB. LM., FRÂNȚU-CANDREA, M. 41, id. R. 49, ZAHRESEHER, IV, 326, SIMA, M., VICIU, GL. *Foarte rău ne-am scotit. De-am lăsat **bolfa** cel mare, De-l sparseră și-i astară*. FURDUT (a. 1818), ap. GCR. II, 228^{1/2}. *Dă cu un **bolf***. (Câmpeni) VICIU, GL. *Seruiu pe un **bolf***. Ib. [Plur. *bolfuri*] Cfr. **bolovan**.**BOLFĂ** vb. I v. **bolfa**.**BOLFĂ** s. f. (Med.) 1°. *Tumeur*. 2°. *Amygdalite; diphthérie; scrofule*.1°. Umflătură („care conține multă apă” MARIAN, D. 129), gâlcă, motălcă, tumoare. BIANU, D. S., LEON, MED. 122. *Cu chipul ciurii eră boala, că i-au ieșit **bolfa** la o mână*. M. COSTIN, LET. I, 354^{1/2}. *O **bolfa** ce se face între fălci la inghițitoare*. I. IONESCU, D. 372. *O babă... cu o **bolfa** mare în obruzul stîng*. VLAHUȚĂ, CL. 99. [Și: (+ gâlcă) **bolcă** s. f. = umflătură. FRÂNȚU-CANDREA, M. 98. | Diminutiv: **bolfoșor** s. f. *Ariciul, la vite cornute, se face la iia picioarelor și la pînțee, dintăi ca o bolfoșoră sau ca o nucă*. (Doamna, în Neamțu), ap. HEM. 1656.]2°. Spec. (de obicei la plur.) Umflătură la gât, gâlcă, amigdalită (TEODORESCU, P. P. 365^{1/2}, POMPIIU, BIH. 1005); diferite, angină difterică (BIANU, D. S., LEON, MED. 122, ȘEZ. IV, 18^{1/2}, 1, 80^{1/2}); scrofule (DDR.F.). *Brânca porcească se aseamănă cu **bolfe** ce fac oamenii la gramaz*. ȘEZ. III, 146^{1/2}. *Mămălița crudă e bună și de **bolfe***. Ib. v, 6^{1/2}. [Și: (Abrud) **bolfa** = umflătură la gramaz. VICIU, GL.]3°. (Bar, Transilv.) *Nod* (facut într-o naframă)? *Tinerii* [miri] *stanu... într-o două lumânări... cu coroana... pe cap, sprînjiniță într-o parte de o **bolfa** de năframă și legată în cealaltă c'o bucată de sfoară*. O. STOICA, SĂM. III, 216.[Derivate (neobcnuite și atestate numai în DIOT): **bolfoș**, -oasă adj. = umflă, noduros; **bolfa** vb. I refl., **bolfi** vb. IV° = a (se) umflă, a crește, **bolfeu** = grămadă, morman.]— Etimologia necunoscută (cuvântul se găsește și la Ruteni *bolfa* „tumoră”; cfr. **bolif**, **doľofan**).**BOLFÉU** s. a. v. **bulfeu** și **bolfa**.**BOLFÉU** s. a., s. m. v. **bulfeu**.**BOLFI** vb. IV°, **BOLFÓS**, -OĂȘĂ adj. } v. **bolfa**.**BOLFOSĂOR** s. f. }**BOLGAR** † s. m. v. **bulgar**.

BOLII vb. IV^a. I. *Être malade (depuis longtemps), languir*. II. *Rendre malade*.

I. Intrans. (indicându-se boala prin prep. de, în limba veche și printr'un dativ) și trans. (cu complementul boală, mai rar, durere). Propriu și fig. A pătmi a suferi (de o boală lungă s. cronică), a fi beteag s. boalec, a zăcea bolnav. Și amu acestii neputinș oameni ce vor boli, lăsați de Dumnezeu fi-vor. CORESI, E. 3/2. Și-l durău inima de cea ce bolită. MOXA, 361/2. O mniare... boală ca aceea bolită, cât nime nu mai zică că va hi vie. VARLAAM, C. II, 11. *Boalește neștine de ochi*. id. ib. 50. Cui această boală bolită tot rodul jidovec. id. ib. 292. *Bolind la ochi, de scursoare*. DOSOFTEIU, V. S. 3. Un om bolindă durcare de boase. id. ib. 74. Muri bolind de friguri împăratul. SINGAI, HR. I 12/12. Sufăr... de stomah, de piept, de inimă, fără a mai pomeni de celelalte organe care boalec și ele. I. NEGRIUZI, I 105. De frică și de griji, boleă pe picioare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Boleă, cât e ziu-lica, și nu luă nimic în gură*. SANDU-ALDEA, D. N. 267. *Hincua bolă ce boli, nu se mai pută înfiripă de pe lăzuit, și mari*. CONTEMPORANUL, V, I 104. *Vila bolește, fără să se știe ce are*. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 24. De dăbă-mănușii, calul bolește câte 4-5 săptămâni. ȘEZ. IV 123/1. *Nevasta de tubeste se prefăce că bolește*, Geme, zace, se boește. ALECRANDRI, P. P. 358/12. *Vr'o trei zite-a tot bolit*, După trei a și murit. TEODORESCU, P. P. 117. *De bolă boalec și scap*, Dar uritu-i tot pe cap. JARNİK-BĂRSEANU, D. 180. *Să boalec la pat o lună*, id. ib. 278. *Câte boale mi-am bolit*, De toate m'am mântuit. DOINE, 94/1. *Mori, bădăjo, ori te scoală, Ori mai dă-mi și mi vr'o boală*, Să boalec bolă cu tine, ib. 176. *Capul când te doare, tot trupul bolește*. ZANNE, P. II 46. † *Ă bolă cu inima*—a suferi moraliceste. MINEIUL (1776), 145/2; DIONISIE ECLESIARHUL, C. 192. *Ă tănji*, cfr. a piroti. *Se chinău ămon, cât bolită foarțe pentru soru-sa*. BIBLIA (1688) 228, 17 Fig. *Ă duce dorul (cuivă s. a. cevă)*. PAMFILE, J. II. [Și: *bolă vb. I* (Ban.) *Bolez boală din picioare*. HODOȘ, C. 41. Derivate: *bolire s. f.* (și cu înțelesul lui de) boală, îmbolnăvire, zăcare la pat. *Bolire de cap*. MARDARIE, I. 3826, cfr. 699, 2058, 3595. [*Phoebus*] *știe vindecă Cui meșteșug prielnic a trupului bolire*. OLLĂNESCU, O. 401. *Muma-pădurii știe zice că este o bolire a copiilor*. H. IV 93; *bolit s. a.*—zăcut (la pat). *Nevoaia n'are vreme nici de trăit, nici de bolit*. NĂDEJDE, ap. DDRF. *nebolire s. f.* MARDARIE, L. 135; *nebolit, -ă adj.*—fără să boalească, (boală) de care n'a mai bolit nimenea. *Și-a dat sfârșitul ast' noapte, nedzcut și nebolit*. FANN, H. 60. *Ce caută nepierdut Și gema nebolit?* (=Porcul) GOROVEI, C. 304. *Eu știe boală nebolită*... *Boală ne mai isprăvită*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 208.]

II. Trans. (Numai în descăntece) *Ă băgă pe cinevă în boală*. *Îl umștu, Îl pâmflu, Îl boalec, Îl prăpădesc*. MAT. FOLC. 567.

— Din palcosi. bolți, idem.

BOLID s. m., s. a. (Astron.) *Bolide*. — Corp ceresc care străbate atmosfera pământului sau cade pe pământ; cfr. aerolit, meteor. *Acestor meteori care apar mai todeauna în mod nepredcut observatorilor de pe pământ li s'a dat numirea de bolizi*. CULIANU, C. 368. [Plur. -izi și -ide.]

— N. din fran. (<lat. *bolis, -idis* < grec. βολίς, -ίδος; propriu „tășnătură de lumină”).

BOLIE s. f. *Blessure*. — (Rare) Rană. *Pui furnicari... la fier, și pe urmă apă; când o pui în rană (bolie), o stricori*. LEON, MED. 89. [Dacă se accentuează *bolie*, va fi rus. *bolis* „bolă”; dacă însă accentuarea e *bolie*, e un derivat românesc din *bolit*, prin suf. abstr. -ie.]

BOLINDÊT s. a. v. collidêt.

Dicționarul limbii române. 10. IV. 1912.

BOLINTIR s. m. (ș. d.) v. valintir ș. d.

BOLIȘNIȚĂ, BOLIȘTE s. f. v. boleșniță.

BOLMOĂJĂ s. f. *Charme, enchantement, magie*. — Farmec, vrajă, cfr. boboane, boscoane, drăcării, aruncătură, fapt, solomonii. *Badoo, nu te-am bolmojit, Cum măică-ta mi-a slărnit, Că bolmoaja mea nu pică...* *Că bolmoaja de-ar pică, Ar pică pe măică-ta, Care strică dragostea*. ȘEZ. VIII 82.

— Substantiv postverbal din bolmoji.

BOLMOJII vb. IV^a (ș. d.) }
BOLMOȘI vb. IV^a (ș. d.) } v. balmăji ș. d.

BOLNAV, -Ă adj., subst. 1°. *Malade, souffrant. Malade, 2°. Estropié, manchot, infirme*.

1°. (În opoziție cu sănătos, uneori cu zdrăvan) Atins de o boală, beteag (1°). (La Românii din A.-U. înlocuit adesea prin latinismul *morbos, -osus* adj. SIBERIA, P. S. 272, MARIAN, I. 26, NA. 8, etc.) (Prin prep. de, rar prin la, se arată boala de care sufero cineva s. organul atins de boală; prin ușor, greu, tare, rău, de moarte s. mort etc. se indică gravitatea boalei). *Și nu trebuiaște sănătoșilor vraci, ce bolnavilor*. CORESI, E. VI/1. *O fi bolnav, o fimurit*. COȘBUC, P. 158. *Tipenie de om nu le deschide ușa, par'că erau bolnavi de ciușă, sârmanii*. CREANȚĂ, P. 73. *O căleșușă bolnavă*. id. ib. 286. *Pe cine strigă bolnavul când e aproape să moară, acda va muri întâit după el*. ȘEZ. I 125/1. *Decăt bogat și bolnav, mai bine sărac și sănătos*. ZANNE, P. V 88. *Bolnav de inimă, de friguri*. TDRG. *Slăb și stălicăit, măm era, căză la pat, bolnavă de moarte*. CREANȚĂ, P. 13, cfr. *(bolnavă moartă)*. HIBICESCU, P. P. 185. (F. m.) *Ă fi bolnav de cald*; de prea multă băutură, de beție. (Smulți, în Covuriniu) ZANNE, P. IV 24. | P. ext. (despre lucruri, în poezie) Nesănătos, stricat. *O lampă n'line limb'avară și subfire, sfărând în aer bolnav*. RMINESCU, P. 91. | Fig. Nesănătos (în sens intelectual s. moral). *Sufletul cel bolnăv*. MINEIUL (1776) 132/1. *Bolnavale nălcuiri*. HASDEU, I. C. 147.

2°. (Pe alocuri în Transilv., unde în înțelesul 1° se întrebuntesă beteag) *Bolnav* = schilav, milog, ciung (VAIDA), cu o mână s. cu un picior rupt (VICIU, GI.), infirm, bolnav de o boală aproape incurabilă, vererică (MĂNDRESCU, U. 139), cfr. boală, II 1°.

[Accentual, ca în bulgărește, *bolnav* (Transilv. și Mold.) și *bolnăv* (Munt.)] | Diminutive (ad 1°): *bolnăvior, -oară adj.* *Un copilaș bolnăvior*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 230. *Orî ești bolnăvioră, Drăgușă mioară?* ALECSANDRI, P. P. 1°/12. *Lângă foc se întinder, Bolnăvior că se făcă*. id. ib. 87/11. *Mi-este puica... bolnăvioră la mână*. TEODORESCU, P. P. 308; (+ *bolnăvicioș*) *bolnăvicioș, -oară adj.* *Mi-i puica bolnăvicioară*. ȘEZ. III 62/1.]

— Din bulg. *bolnav*, idem.

BOLNĂVI vb. IV^a. I. 1°. *Rendre malade*. 2°. *Estropier, rendre infirme*. 3°. *Fâcher*. II. *Tomber malade*.

I. Trans. (fact.) 1°. *Ă băgă pe cinevă în boală, a-l face să fie bolnav*. (Propriu și fig.) *Inima lui, cu vicieșug o bolnăvicioșe* [satana]. VARLAAM, C. 154, 1. *Balele vrăjmașului... au putere de omoară pe om, îl bolnăviesă greu*. ȘEZ. III, 79/12.

2°. (Pe alocuri, în Transilv., cfr. bolnav 2°) *Ă schilăvi, ă rupe cuivă o mână s. un picior*. VAIDA, VICIU, GL.

3°. Fig. (Bîlea, în Bucov.) *Ă supără pe cinevă. De ce mă bolnăviesă?* Com. TOFAN.

II. Refl. (construit cu prep. de și la; † și pop. și) intrans. (construit cu prep. cu; s. chiar) trans. (cu complementul boală) *Ă cădea bolnav, ă cădea la pat*. (Propriu și fig.) [Copilașul] *bolnăv*. BIBLIA (1688) 228. *Elisee bolnăv* boala lui, prin carea și muri. ib. 276. *Au bolnăvit și n'au putut să vie*. NECULCE, LET. II 232/12. *Dumnezeul nostru, vădând lumea că bolnăviesă cu patimile necredințel...*

au scotit... și am purtat de grijă pentru mănușirea neamului omesc. ANTIM, P. 1/11. Când are un trap o rană... bolnăvește tot trupul și slăbește. ACSINTE URICARU, LET. II 175/2. Zic unii..., când s'au bolnăvit să fie murit de otrăv. NECULCE, LET. II 211/2. Aici se bolnăvesc de lângare. C. NEGRUZZI, I 159. Pot să mă bolnăvesc de dorul ei... și să mor prin tre străni. CREANGĂ, A. 119. Doamna tare se'ntristă, și pornea de bolnăvea. MATESCU, B. 31. Multe din femeile de țară se bolnăvesc de ursită; unele din ele se bolnăvesc de moarte (foarte greu) și mor în durere îngrozitoare. ȘEZ. II 132/2.

[Și: imbolnăvi vb. IV* (ținând din ce în ce să înlocuiască pe bolnăci). Imbolnăvindu-se grădinarul... ISPIRESCU, L. 164. Boalele... Pe cutare nădăoie și-i imbolnăvesc. ȘEZ. IV 156/12. Nu mi s'a urit Cu tine imbolnăvit, Căutându-te... șapte ai. TEODORESCU, P. P. 578; † bolni vb. IV* refl. Fratele său... s'au cam bolnăvit. MSS. (a. 1775), ap. GOR. II 96/12. Derivat: (im)bolnăvire s. f. Căpitan-pracu... s'au mai îndreptat din bolnăvirea ce i s'au pricinuit. DIONISIE, C. 195. Nu suferim bolnăvirea leneșirii mele. MINEIU (1776) 72/1.]

— Derivat din bolnav.

BOLNĂVICIÓR, -IOARĂ adj. v. bolnav.

BOLNĂVICIÓS, -OĂSĂ adj. Maladif, Malsain. — (Despre oameni) Care se bolnăvește adesea s. leșne, care e, din firea sa, mai mult bolnav decât sănătos, care e predisus la imbolnăvire, cfr. betegos, suferind, tânjitor. Regina este bolnăvicioasă. C. NEGRUZZI, III 289/12. (Despre lucruri) Care poate princlin boale, nesănătos. În Capitală trădești într-o climă bolnăvicioasă, că apa e rea. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Fig. Lux bolnăvicios, slavici, ib. [Și: (neoblicuit, derivat din † bolni) † bolniclós, -oasă adj. Stabă și bolniclósă firea lui Iustin. CANTEMIR, HR. 326/12; (rar) bolnăvós, -oasă adj. Omul care nu-i bolnăveos, când se bolnăvește, îndată și moare. CONV. LIT. XLIV, I 661.]

— Derivat din bolnăvi s. bolnav, prin suf. adj. -icios.

BOLNĂVIÓR, -OARĂ adj. v. bolnav.

BOLNĂVÓS, -OĂSĂ adj. v. bolnăvicios.

BOLNÍ † vb. IV* refl. v. bolnăvi.

BOLNICEÁR † s. m. Infirmier. — Infirmier, cel care îngrijește pe bolnăvii unei bolnițe. Bolnicăviri într'aceasta bolniță au fost apostolii. VARLAAM, C. 348, cfr. 344/2. Cel care îngrijește vitele bolnave dintr'o bolniță (2°). Bolnicăer (transcris greșit bolnicser) = opilió. ANON. CAR. [Femininul: bolnicereasă s. f. COSTINESCU.]

— Din paleosl. bolnicăer, idem.

BOLNICEREĂSĂ † s. f. v. bolnicăer.

BOLNICIÓS, -OĂSĂ † adj. v. bolnăvicios.

BOLNITĂ s. f. 1°. Hópital, infirmerie. 2°. Hópital (pour bestiaux). 3°. Căvean (de couvent), crypte. Fosse mortuare commune.

1°. (Învechit) Spital (pe lângă o mănăstire, un așezământ de binefacere), infirmerie, cfr. (†) orfanotrofie. Să faci besserică, sau bolniță, sau ospătărie. PRAY. MOLD. 33. Și-dusă la o bolniță. VARLAAM, C. 343. Bolnițe de bătrâni și mișei. DOSOFTEIU, V. S. 13/2, cfr. 56. Făcut-au și el bolniță în Ierusalim..., puind păzitóri, să grăiască pro acei bolnăvi și rănii. N. COSTIN, ap. TDRG. Neagovodă... au făcut biserica sântului Nicolae..., cu... bolniță și ospătărie. MAG. IST. IV 256/2. Strică bolnița unde eră trupul sântului. MINEIU (1776), 160/12. [Accentuat și: † bolniță; la DOSOFTEIU, V. s. 9., și pluralul: bolnice.]

2°. (Învechit) Loc apărat unde se izolează și se

îngrijesc vitele bolnave. Bolnicăer (transcris greșit bolnicăer) = strunga, ovile. ANON. CAR. Vitele în care a dat boala... se scot din cărl și se trimis la bolniță. I. IONESCU, D. 474, cfr. 334.

3°. (Azi, la mănăstiri) Încăpere boltită (într'o parte a paraclisului) în care se păstrează, așezate la rând, craniile morților, după despagare; cfr. criptă. Loc de îngropare comun. PAMFILE, C.

— Din paleosl. bolnicica, idem.

BOLOBOICĂ s. f., **BOLOBOIC** s. a. v. poloboc.

BOLOBOȚ s. m. v. boboloș.

BOLOCÁN, -Ă subst., adj. 1°. Nom. de boaf. 2°. Sot. 1°. Bolocan e o numire ce se dá boilor (PAMFILE, J. II, H. II 221, III 474, IV 197, VII 155) groși și greoi (MARIAN). Fig. Aseară mă culcuiu bolocan, Și azi itală-mă mare ban. ZANE, P. I 68. [Diminutiv: bolocănel. An-de dumănel și bolocănel ai mei... își lungesc gâtul, tot uitându-se la chipul meu JIPESCU, O. 157.]

2°. Adj. Bolocán — prost, stupid. PAMFILE, J. II, DICT.

BOLOCĂNÓS, -OĂSĂ adj. Grossier, lourd. — Gros, osos, ciobănos (MARIAN, D. 242), greoiu. Pe copil... Pau imbrobodit... cu'n tulpănaș, ca să nu capete cap mare, bolocănos. id. NA. 92; cfr. id. O. II 194. — Derivat din bolocan, prin suf. adj. -os.

BOLOGÁN s. m. v. gologan.

BOLOGEĂNĂ s. f. (Bot.) = cartof. PANȚU, FL.

BOLOHÁN s. m. (ș. d.) v. bolovan (II 1°) ș. d.

BOLOHONITĂ s. f. (Femme) muelle, sottie. — (Născut, în Transilv.) (Femeie) mută, proastă, nătărăucă. BUGNARIU, NÂS; cfr. bolohan, bolocan, bolând, bolomonti, bohândă.

BOLOJÁN s. m. v. bolovan (II 1°).

BOLOMÓNTI s. m. Sol, nisă, nigaud, lourdaud. — (În munții Sucevi) Om prost, greoiu, bolând. ȘEZ. II 150/12. Cfr. balamut, bolohoniță, bolând.

BOLÓND, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. bolând ș. d.

BOLONICĂ s. f. (Bot.; ungarism) = costițel. PANȚU, FL.

— Din ung. bolonyik, idem.

BOLONZI vb. IV* v. bolânzi.

BOLOTĂGĂ, BOLOTĂGĂ s. f. v. bulătân.

BOLOVAN s. m. I. Idole. II 1°. Bloc (de pierre, etc.). 2°. Courge.

I † idol. MARDARIE, L. 1398. Întru bolovanii săi întârțatâr el („: în sculptilibus suis“). CORESI, P. 215. (S'ar pără că acest înțeles se mai păstrează încă și astăzi în Brașov, în fraza: Purcă n'am închinat to la bolovani, de n'am acut nici un noroc).

II. 1°. P. ext. Stană, bucată mare (de piatră, de sare), petriolu, stâncă (H. II 57), p. anal. sloiu mare (de gheață, H. V 3), bruș, bulgare mare de pământ, „bucată de pământ compactă, mai mare de cât oul“ H. IV 245 (cfr. bolovănos). Cfr. bord¹, bordan, bloc¹. Îndată te veri face ca un bolovană de sare. VARLAAM, C. 374/2. Despăcând un bolovană mare, îl băgări în despăcătura. DOSOFTEIU, V. S. 74, cfr. 12. Legându-le bolohani de-a grumaz, îi aruncară în mare. id. Ib. 75/2. Ograda curții eră cu bolocani groși îngrădiți. N. COSTIN, LET. II 34/2. Grămădiți bolocani pe ziduri. C. NEGRUZZI, I 171. Un bolovan de cremene. EMINESCU, N. 27. Năpădării asupra lui și-i mai trântiri în cap cu bolocani și cu ce-au apucat. CREANGĂ, P. 33; cfr. A. 164. Ștefan se puse pe-un bolohan de piatră. MARIAN, T. 112, cfr. SBIERA,

P. 178^{1/2}. *Sărea din bolovan în bolovan*. ISPIRESCU, L. 56. *Zăriea cu bolovani*. ŒZ. I 179^{1/2}; cfr. I 185^{1/2}. *La sare la mioare Şi bolovani la cărliani*. ALECSANDRI, P. P. 54^{1/2}. *Ocolitu-s de duşmani, Ca răul de bolovani*. RETEGANU, TR. 24^{1/2}. Cfr. SEVASTOS, C. 35^{1/2}. *Stradele de pe la margine din Bucureşti sînt pavate cu bolovani*. [În rimă, şi plur. bolovane: *Că io mi-s plin de duşmani, Ca Bistra de bolovane*. HODOŞ, P. P. 116. | Œ: (Mold.) bolohân s. m., bolohân H. II 251. | Diminutiv: bolovănel s. m. *Doi bolovăneli, În loc de cerei*. PĂSCULESCU, L. P. 156^{1/2}; şi ca numire a unui danţ popular. SEVASTOS, N. 280^{1/2}. PAMFILE, J. III.]

2°. P. anal. (Lancrăm, în comit. Sibîului) Bostan. Com. T. L. BLAGA.

— Din slav. (bulg. bolovan „bucată mare de piatră”, v.-rus. bolovan, bolovan „idol, stănă”, (azi) bolovan „prost, stupid”, rut. bouvan „masă informă, bulgăre, om mătăhoş”). Cfr. dubletele bălvan şi pehlivan; cfr. şi bolif.

BOLOVĂNI vb. IV^a. I. 1°. *Enlourer* (une cour) de murs faits de pierres entassées les unes sur les autres. 2°. *Écarquiller* (les yeux). II. (Refl.) 1°. (En parlant de mamelles) *S'enfler, se gonfler*. 2°. *S'ammoncer*.

I. Trans. 1°. (Rare) A imprejmul (o curte) cu ziduri construite din bolovani grămădiţi unul peste altul. Dacă se vor închide în tîrg prin mînăstiri, mîear şi în curşile bolovăniute (sec. XVIII). MAGAZ. IST. II 150^{1/2}. Cfr. BARONZI, L. 102^{1/2}.

2°. A căscă, a bolbă (ochii), a face (ochii) mari, de mirare, de spaimă, etc. PAMFILE, J. II. Cfr. şgal, beli, boloi, boboşa, biol, bioeidi. *Încercă să-şi acopere dinţii, bolovăniind ochii spre gălăgioşi*. T. CERCEL, SĂM. III 443. *Marcu mi se deşteptă, Ochi îi bolovăni*. PĂSCULESCU, L. P. 268^{1/2}. *Văzîndu-l ce ochi bolovăni de la mîncare...* (Covurluiu) ION CR. III 318.

II. Refl. 1°. (Mold. şi Bucov., sub forma bolohăni; despre Ńăte) A se umflă, a se inflama, a se învîrtopă (cum se întîmplă adesea după naşterea dintîri ori cînd nu se sugă s. nu se mulge laptele la timp). MARIAN. *Dacă... unei femei i se bolohăneşte pîntul...* id. N. A. 426. *Vacile care sînt bolohăniute, înce se vindecă, cu cuiş de rîndunici, şi anume... se leagă...* cu dinşul uşerul bolohăniit al vacii. id. O. II 118, cfr. ŒZ. IV 128^{1/2}.

2°. (Despre nori) A se îngrămădi unul peste altul, ca nişte bolovani mari. *Nourii se bolovănesc*. DELAVRANCEA, S. 64.

[Œ: bolohăni. I. Derivate: bolovănire s. f.; bolovănit, bolohănit s. a. *Bolohănitul* ocilor. MARIAN; bolovăneală (GOSTINESCU), bolohăneală s. f. *De bolohăneală, via scapă, descîntînd-o cu cutea înşerbîntărit în foc*. ŒZ. IV 128^{1/2}; cfr. V 38^{1/2}; bolohănitură s. f. *Cînd mulgi vaca bolohăniată, după ce ai descîntat-o, i se trece bolohănitura*. MARIAN.] — Derivat din bolovan (bolohan).

BOLOVĂNIŞ s. a. *Lieu plein de grosses pierres*. — Loc plin cu bolovani, loc pietros. H. IX 387. [Plur. -nişuri.] — Derivat din bolovan, prin suf. col. -iş.

BOLOVĂNÓS, -OĂSĂ adj. *Couvert de pierres, raboteux*. — Cu bolovani, pietros; cu hopuri, gloduros. *Trăsură... rădăceşte pe locuri bolovănoase*. IORGA, N. B. 86. *Cînd arătura e bolovănoasă, cu bolovane, braşi, se pune la grăpat şi dricu' pe grăpă, ca să zăbrească bolovanii*. BREBENEL, GR. P. — Derivat din bolovan, prin suf. ad. -os.

BOLOZÁN † s. a. *Grande barque*. — (Păstrat în poezia pop.) Un fel de luntre mare, cfr. caic, şaică. 1440 *taljeri s'au dat... pentru deresul burazanilor*. CONDICA (a. 1693), ap. HEM. II, A. VI. Să poată *Yalahia a face şi a acea bolozane, şaici, caice şi de toate casele pe apa Dunării*. DOC. (a. 1793), ap.

ŒIO. *La Brăila'n vale, Şapte bolozale Şi şapte sandale*. ALECSANDRI, P. P. 116^{1/2}, cfr. TEODORESCU, P. P. 644. *Şi'nearcă Două-trei sandale, Nouă bolozane* (Streleşti, în Oltenia). JAHRESBER. VII 75. [Œi plur. bolozale, (cu asimilare din bolozane) borozan s. a. MSS. (a. 1769), ap. TDRG; burazan s. a.]

— Etimologia necunoscută (după ŒIO, din turc. bolozan „grand bateau”, care lipseşte însă în dicţionarul turcesc, cfr. LÖBEL, CONTR. 237. Cuvîntul se găseşte şi în poezia populară sârbească şi e explicat de Karagić prin „corabie”, iar în Rječnik e identificat cu sîrb. borozan „trămbiţas” < turc. boruzen).

BOLTĂ s. f. 1°. *Voûte, cintre, arc, coupole*. 2°. *Collier de monnaies*. 3°. *Couloir ou sous-sol voûté*. 4°. *Magasin, boutique*.

1°. Construcţiune (de piatră, de zidărie, de metal) în formă de arc, alcătuită de cele mai multe ori un tavan concav de-asupra unei încăperi, (adesea confundat cu) arc, arcadă, cupolă, boltitură, cfr. † scilic. *Neafîndu-să meşteri buni la noi în tîrg, ca să poată lucra bine la uşi şi la ferestri şi la bolte...* (a. 1643) IORGA, D. B. 75. *La intratul curşilor, eră o boltă lungă (= înaltă) cât ai sodrîu cu piatra*. ROŞOFTEIU, V. S. 46^{1/2}. *Un rând de bolte*. MAG. IST. II 346^{1/2}. *Casole... învîluite cu răgoş, ca să nu se strice boltele*. GHEORGACHI LOGOFATUL, LET. III 237^{1/2}. *Din picior în picior boltă, sau, cum mai prost zicem, scip rădicat*. CANTEMIR, HR. 189^{1/2}. *Bolta tavanului*. DRĂGHICI, R. I 119^{1/2}. *O zidire patrată, făcută din piatră şi acoperită cu o boltă* (a. 1859). URICARIU, V 171^{1/2}. *Boltele moreşti (= maure) alfe Alhambrei*. C. NEGRUZZI, I 263. *Sub bolta cea înaltă a unei nechi biserici...* EMINESCU, P. 199, cfr. 206, 86. *Bolţile ferestrelor*. id. N. 8^{1/2}. | (Modern, după fran. *clef de voûte*) *Cheie de boltă s. cheia bolţii*: piatra din mijlocul unei bolţi, care susţine pe toate celelalte, fig. centrul s. partea cea mai de seamă a unei întreprinderi. | P. anal. *Păşeşte... pe sub bolta întinută a fagiilor*. ODOBESCU, III 87^{1/2}. *Bolţi de frunze*. EMINESCU, P. 85. | (Poetic; neobişnuit) Ghirlandă, cunună de flori în formă de arc. *Şi frunţea şi-o' mpletăşte c'o boltă de lungi flori*. ALEXANDRESCU, M. 158. | Fig. Arcuitură. *Boltele înalte ale malacofelor şi fustelor cusute*. ODOBESCU, I 384. | Construcţie de lemn s. de fier în formă de arc, servind ca sprijin plantelor agăţătoare. *Viţa creşte pe araci sau pe boltă*. H. IV 268. | Spec. *Bolta* (cerulul s. cerească) = firmamentul. *Lampete-aprinse în boltele cereşti*. ALECSANDRI, P. I 155; cfr. 130. *Stelele bolţii albastre*. COŞBUC, B. 53, cfr. VLAHUŢĂ, P. 4, N. 179. *O leacă numai, de mi s'a răsipit bolta carului*. CREANGĂ, P. 54^{1/2}; cfr. EMINESCU, N. 4, P. 220, 83. TEODORESCU, P. P. 71^{1/2}.

2°. Un fel de saibă de parale, pe care o poartă fetele pe cap (Poiana, în Dolj). H. V 90.

3°. P. ext. Galerie boltită, cu deosebite joasă şi întincoasă, chiar subterană, cfr. beciu, baştă (2°). *De trei ani e finut bine, într'o boltă întincoasă, Sub pămînt, în grajdul de piatră*. ALECSANDRI, P. P. 106^{1/2}.

4°. (Astăzi, aproape numai în Transilv.) Prăvălie s. magazin (de manufactură); dugheană (la origine, aşezată într'o încăpere boltită). *O crămă, alătura de lângă boltele ce au fost alfe Bonciului* (Mold., a. 1852) URICARIU, III 260^{1/2}, cfr. BELDIMAN, TR. 347. *În-ar fi surprins spîrgînd o boltă de lipsoinie*. ALECSANDRI, T. 1652. *Alături de toptanerie şi unită chiar printr'o boltă... aveă cărciuma*. M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II 660. *Sînt cei mai buni negustori români din tot Ardealul... înănd cărciume... şi bolţi*. IORGA, N. R. A. I 200. *Fetele* [în Transilv.] *umbă de obicei cu capul descoperit, dar poartă şi cărpe de boltă*. PAMFILE, I. C. 268. *Fire-ai boltă sîntoasă, Multe fete faci frumozici, Fire-ai boltă a cui aşti, Multe fete rumeneşti*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 441, cfr. 239, RETEGANU, J. 20^{1/2}. *Cury muşterii, bolta gema*. ZANNE, P. V 438.

[Plur. *bolte* (EMINESCU, P. 207) și *bolți* (id. ib. 260, 203), gen.-dat. unei *bolte* (id. N. 4) și unei *bolți* (id. P. 184), art. *bolții* (MINIUL, 1770, 29°), și *bolții* (ib.). | Pe alocuri, în Transilv. (din ung. *bolt*): *bold* = prăvălie (VAIDA, MĂNDRESCU, L. P. 19^a); *cocoșă* (cu derivatul *bolzit*, -ă = cocoșat) CANDREA, T. O., *boldă* s. f. = prăvălie, MĂNDRESCU, L. P. 240. | Diminutive: *bolțiță* s. f. (ad 1°). *Bolțița acestui* trim ură numai de brileanturi. GORJAN, H. IV 150. *Capul mieu Pene-t-vei bolțiță, Bolțiță'n porțiță, Despre grădiniță*. TEODORESCU, P. P. 91^b, cfr. 62^b; (ad 3°, în Brașov) = odăiță (scundă) în fundul casei; (ad 4°) *Să meargă la bolțiță, Să cumpere bors de-o groșiță* (Transilv.). MARIAN, NU. 702. *Crăița... Cumpărată din bolțițe*. ȘEZ. VIII 187°; *bolduț* s. a., *boldurel* = prăvăliuță. *Otravă din bolduț*. MĂNDRESCU, L. P. 76°; cfr. HIBICESCU, P. P. 298, 470. *S'a dus în boldurile Și-a cumpărat... curțile*. BUD, P. P. 13. | Derivate (-+ prăvălie) *boldărie* s. f. = boltă, prăvălie, dugheană. ȘEZ. IV 9. *Du-te la o boldărie*. ib.; *boldărită* = un alămăr [- dulăpior] pe părete, în care se țin rechizite de masă (Coseiu, în Transilv.). VICIU, GL.] — Din bulg. (sărb.) *bolta* „prăvălie (mare, de piatră)”; cfr. ung. *bolt* „boltitură, prăvălie” (din ital. *volta*; pentru înțelesul 4°, cfr. germ. „Gewölbe”).

BOLTĂGIU s. m. *Richard*. — (Măidan, în Ban.) Bogătaș, bogătan, (om) putred de bogat. *E un boltăgiu, nu știe ce are, de acut ce e!* Com. LIUBA. — Din sărb. *boltağija* „negustor (mare)”.

BOLTĂI vb. IV^a. *Remner* (l'eau pour faire sortir le poisson). — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) A scormoni prin apă (cu un bold) spre a speria peștele. Com. G. NISTOR. Cfr. bălăci, bălăci (2°) și bold (1, 6°).

BOLTĂȘ s. m. *Marchand, boutiquier*. — (Transilv. și Ungaria) Negustor cu prăvălie (de manufactură); cfr. bogasier, lipscean, prăvăliaș. *Boltașul... lângă scutul cu stema ungarăca*. IORGA, N. R. A. I 205. *M'am rugat boltașului, Să-mi deie cheilele*. RETEGANCI, TR. 106°. | [Prin Sălajiu: *boldăș* s. m. VAIDA. | Femininul: *boldășiță* s. f. *Elisaveta Șicșanița, boltășița la Agnita*. DOC. a. 1804, ap. IORGA, s. D. XII 157. *Când a ojanis la boltășița, boltășița încă nu s'a foat sculat*. MARIAN, NU. 702.] — Derivat din *bolta*, prin suf. nom. agent. -aș; cfr. boltăgiu.

BOLTĂȘIȚĂ s. f. v. boltăș.

BOLTEALĂ s. f. v. bolti.

BOLTÎ vb. IV^a trans. *Voăter, cintrev*.

1°. Trans. A da (unei construcții, unui tavan) forma de boltă (1°). || Refl. A luă formă de boltă. *Se boltește ceru'-asupra noastră*. GORUN, P. 156.

2°. A săpă (s. adănc) în formă de boltă.

[Și: *boltau* vb. IV^a.] Derivate: *boltit*, -ă, *bolteuit*, -ă adj. = în formă de boltă (1°) s. de arc, încheiat în partea de sus în formă de boltă, arcuit, p. ext. (despre ochi) înfundat ca într-o boltă. *Și făcă un cerdăcel... foarte minunat boltitu*. MSS. (a. 1654), ap. GCR. I 172. *Au ars toate casele, scăpând numai cele bolte*. MAGAZ. IST. IV 99°. *Palat vechiu, cu beciori boltoite*. C. NEGRUZZI, I 71. *Riau... curge pe sub boltoite poduri*. ALECSANDRI, P. III 134. *Flota sub largi boltoite stânci acuzându-o*. COȘBUC, X. 18°. *Pridvor de trei ori boltit*. IORGA, N. R. B. 101. *Naosul... e boltit după tipicul bizantin obișnuit, adică prin patru arcuri de cerc mare*. MON. IST. II 28. *Înfășurarea munților e tipică: podiș larg, boltit la vârf, coaste... împădurite*. POPOVICI-KHILEANU, BR. 27. *O piniță neboltită*. DDRF. *La poalea strămii, Strâmă și colită, cu frunză boltită*. TEODORESCU, P. P. 492. *O frunte... netedă... corect boltită*. EMINESCU, N. 35. *Ochii suri, bolțiți adânc în capul cel*

înfelept. id. ib. 52. *Bolțita liră*. id. P. 305; *bolțire* s. f. *Bolțirile stranelor...* lipsescu. IORGA, CH. I. II 8. (Cfr. *bolta* cerului) *Împărat al zilei, Ce spornic din naltul bolțirii își cerei dărniciile milei*. C. MOLDOVANU, SĂM. V 90; *bolțit* s. a., *bolțeață* s. f., *bolțitură* s. f. *Coperșul îl formează petrite late, care... alcătuiesc boltitura*. MOLDOVAN, T. N. 37.]

— Derivat din *bolta*.

BOLTÎȚĂ s. f. v. boltă.

BOLTUI vb. IV^a v. bolti.

BOLUCI vb. IV^a v. buluci.

BOLUN s. m. (Bot.) Sorte de *champignon*. — (Bilciurești, în Dâmbovița) Un fel de ciupercă gălbuiă, mai mare ca cea ordinară, unsuroasă la pipăit; crește pe locuri nisipoase în timpul toamnei, mai multe trunchieri dintr-o rădăcină; se prepară în multe feluri. Se mai numește și: *burete-de-salcie*. H. IV 70.

BOLUND, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. bolând ș. d.

BOLUNDĂU s. a. (Bot.) v. bolândarița.

BOMB, **BOĂMBĂ** adj. *Bougon, qui grande entre ses dents*. — (Răr) Care bombănește, „care vorbește singur cu sine însuși”. MARIAN, INS. 199.

— Derivat din *bombăni*.

BOMBĂ vb. I^o. *Bomber*. — A da (la ceva) forma rotundă ca a unei bombe. *Își bombează pieptul înainte, își bolovănește ochii în cap*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Derivat: *bombăt*, -ă adj.; cfr. *gogonat, boboșat*. *O frunte bombată*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 2. *Pomi... bombași*. ECONOMIA, 142.] — N. din fran.

BOMBĂ s. f. (Mil.) *Bombe*. — Proiectil de fier ori de oțel, umplut înăuntru cu o substanță fulminantă, astfel încât se sparge în buclă la locul unde cade. *Au început a bate cetatea din tunuri și au aruncat bombe*. NECULCE, LET. II 430°. *O băteă [cetatea] foarte tare, cu tunuri și cu bombe*. MAGAZ. IST. IV 96. *Zidul struncinat de trăsnița izbire a bombelor aprinse*. C. NEGRUZZI, II 191°. *Noi jucam hora din sat, Răcând de-a bombe șier*. ALECSANDRI, P. 439. (Despre ceva neasteptat) *Știrea asta a căzut ca o bombă*. [În Mold., prin asimilare cu cuvinte vechi, și: *boambă* s. f. = *bombă*, p. ext. bilă (de aruncat în popoe).] — N. din ital. *bomba*, idem.

BOMBĂI vb. IV^a (ș. d.) v. bombăni ș. d.

BOMBĂNEALĂ s. f. v. bombăni.

BOMBĂNI vb. IV^a intrans. 1°. *Bourdonner*. 2°. *Balbutier*. 3°. *Grommeler, marmorner, marmotter, bougonner*.

1°. (Rare; despre albino) A bâzâi. LB., MARIAN, INS. 147.

2°. (Despre copii mici, care nu știu încă vorbi) A produce sunete nearticulate printre buze (mai ales când stănd plictisit), cfr. gânguri. *Copilul se joacă cu mânușele lui, bombăniind vorbe de tainic înțeles*. SLAVICI, N. 42.

3°. (Despre oameni mari) A vorbi singur, printre buze, încet și nedeslușit (spre a ne arăta nemulțumirea cu ceva, când nu cutezăm s'o exprimăm cu cuvinte înțelșe, ci „ne bosumflăm”), cfr. mormură, mormăi, bolborosi, cărâi. *Românele... nu fugau de vecinici noștri, bombăniind și suduind cu posacele de Bulgăroaice*. ODOBESCU, III 570°. *Roza pleacă bombăniind*. CARAGIALE, M. 211. *Cellău se întorecă cu spatele la el și bombănea, desputat: „Șterge-ți pușca, mă, și culcă-te!”* D. ZAMFIRESCU, R. 242. *Copilul ei... pentru care eră în stare să bombănească și să stea bosumflată o zi întreagă*. SA-

DOVEANU, P. S. 142. *Mărr...* mărr [făcū ursul]. — *Dihai, di...*, bombăni Țiganul. SĂM. I 189. *Dar nevasta ce făcă?* — *Toată noaptea bombănea.* MAT. VOLC. 125; cfr. ISPIRESCU, L. 321, MERA, B. 275. (Rare) trans. A bombăni pe cineva = a certă pe cineva, bombănind mereu; cfr. BĂRĂȚĂ. *Pe bărbății voștri...*, de-i vedeți supărați... faceți-că și mai supărați... că ei au să vie după voi, să vă faciă inimă-bună, și așa scăpați de a vă mai bombăni. MARIAN, NA. 407. Țăranu' e deprins... a bombăni muierea, a pișcă copiii. JIPESCU, ap. TDRG.

[S]: bomboni vb. IV^a. Bomboni la ficcare câte oedă din gură. ISPIRESCU, L. 325. *Să se ducă bombonind.* PĂSCULESCU, L. P. 35, bombăi vb. IV^a (și despre albine). MARIAN, INS. 147. *Să mănă pită bombăită* (= frământată de o nevastă care bombănește) *Și colaci de la săraci.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 467, bombăni LB., bombăi ib., (+ gungură) humberă vb. I. LB., LM. *Humberă, nană, humberă, Ca prunci cei mici din gură, Că eu când voi humberă, Tot satul va tremură.* RETEGANUL, CH. 28. | Derivate (rare): bombă(n)it s. a., bombă(n)ire s. f. *Bombele turcești veneau cu bombăniri de moarte, într'un fum îndușgior.* SADOVEANU, SĂM. III 684, bombăneală, bombăială s. f., bombă(n)itură, bombonitură s. f. (la CANTEMIR, IST. 310; hoberătură). *Zise niște bombăituri tainice.* GORJAN, H. I 33. *Bombonituri.* id. ib. 74; bombă(n)itor, -oare adj. DICT⁹.

— Onomatopee (cfr. tulpina slavă *babins* la BERNEKER, SL. WE. 79, lat. *bombus, bombrine, bombilare, bombarcare, bombarizare*, etc., grec. βόμβη, βόμβος, alb. *bumbatit*, rom. *bombar, bondăni, bondar*).

BOMBĂR s. m. (Entom.) = bărzăun (1^a-2^a). 1^a. MARIAN, INS. 193, H. IV 85, REV. CRIT. III 89. *Fluturii, albinele și bumbării zburau de pe o floare pe altă floare, spre a le suga nectarul.* GAZETA TRANSILV., ap. MARIAN, INS. 193. 2^a. LB., COSTINESCU, LM., BĂRCIANU. [S]: *bumbăr.* LB., II. I 364, v. 280. — Derivat din tulpina onomatopeică *bomb-* (cfr. *bombăni*), prin suf. nom. agent. -ar. (Cfr. sərb. *bumbar*, bărzăun, strecho^a, ech. *brumbal*, bărzăun^a). Cfr. *bunzar, bondar*.

BOMBARDĂ vb. I^a. (Mil.) *Bombarder*. — A bate cu tunul (o armată, un loc întărit). Fig. (rar, în glumă) *Nu-mi bombardă modestia cu complimente.* ALECSANDRI, T. 762. | (Franțuzism) A numi s. a. înaltă (pe cineva) prin favoare, la un loc neașteptat. *L-a bombardat prefect.* | [Ț] și: *bombardări* vb. IV^a. URICARIU, VII 74^{1/2}. | Derivat: *bombardare* s. f. *După o scurtă bombardare...*, intrase la 3 Iulie seara în... cetățuia. MAIORESCU, D. II 76. — N. din fran.

BOMBĂRDĂ † s. f. (Mil.) *Bombarde*. — (În evul mediu) Mașină de aruncat bolovanii de piatră; cfr. *catapultă*; (mai târziu) mortar de aruncat bombe, † balime. *Au bătut cetatea cu tunuri și bombarde.* ȘINCAI, HR. III 142^{1/2}. *Cele dinții bucăți de artilerie, numite în Europa bombarde, la Români se numeau balimezuri.* BĂLCESCU, M. V. 614. | Derivate: † *bombardar* s. m. = cel care face sau mănuște bombardele. *Bombardarii carele au făcut armele pre sarma Turcilor, când au luat Țarigradul, au fost Români.* ȘINCAI, HR. II 24^{1/2}. — N. din fran. (s. ital. *bombarda*).

BOMBĂRĂȚĂ s. f. (Entom.) = bățan (3^a). (Cărțasească), în comit. Făgărașului VICIU, GL. (subt bățan). — Derivat din *bombar*, prin suf. moțion. -iță.

BOMBĂSTIC, -Ă adj. *Afecté, ampoulé, emphatique, guindé*. — (Despre stil și fraze) Umflat, emfatic. — N. din germ. *bombastisch*.

BOMBĂ vb. IV^a. *Écarquiller (les yeux)*. — (Rare; în Mold.) A (în)bolbă, a zgăi, a căsăci, a boldi, a bo-boșă (ochii). PANFILE, J. II. [Pețița] tot *bombăia ochii la mine.* id., ȘEZ. IX 164. [Atestat numai sub forma dial. *bonghi*.] — Derivat din *bumb* (după *bolbă*).

BOMBİR subst. *Grosse pierre sphérique*. — (Bihor) Bolovan rotund. ȘEZ. VII 177. Cfr. *bobic*².

BOMBİR s. m. (Bot.) Sorte de plante. — (Ban.) Un fel de plantă. *Frunză de bombir* Și de rozmarin. ALEXICI, L. P. I 201^{1/2}, cfr. 204^{1/2}. Cfr. *bobir*.

BOMBÎȚĂ s. f. v. *boambă*¹ (II, 1⁹).

BOMBĂINĂ † s. f. = *boboană*. *Zise niște boabane fermecătorești.* GORJAN, H. I 81. — Rezultat din fuziunea lui *boboană* cu *bombăni*.

BOMBĂINĂ s. f. *Bombon*. — Un anume soi de zaharicale; cfr. *cofeturi. Vom mănca... și confete și bomboane.* C. NEGRUZZI, III 70^{1/2}. [În Ardeal, după pronunț. germană a plur. francez *bombons*, și: *bomboane*, cu sing. *bomboanță* s. f. *Ginerile mergez la mirasă, cu plocioane: câte un colac, bomboanțe din boldă.* PITIȘ, SCH. I 108, cfr. id. CONV. LIT. XXIV 926, (+ *amb*) *boboanță*, (+ *borboană*) *borboanță* s. f. (amândouă în Brașov). Familia: *bombolieră* s. f. = cutie mică, elegantă (de carton, de sticlă, de lemn, etc.), în care se păstrează bomboane; fig. (fam.) căsuță s. mic apartament aranjat cu mult gust; cfr. *cuib*.] — N. după fran.

BOMBĂIARCĂ s. f. (Bot.) Sorte de plante. — (Chimiteinic, în Transilv.) O plantă = „baldacin”. (?) VICIU, GL.

BOMBONI vb. IV^a (ș. d.) v. *bombăni* ș. d.

BOMBONIERĂ s. f. v. *bomboanță*².

BOMBĂȘCĂ s. f. v. *bomboanță*.

BOMBĂȚĂ s. f. v. *boambă*¹ (I 1⁹).

BON s. a. (Fin.) *Bon*. — (Substantivat din formula „bon pour...” = „bun pentru [suma cutare]” de pe polițe și mai ales de pe efectele de comerț emise de stat s. de instituții financiare) Hârtie de valoare emisă (pentru suma înscrisă pe ea) de stat sau de instituție financiară recunoscută de stat; cfr. scriș. *D... bucuros ar da bonul de despăgubire de 150 [de] galbeni numai în 75.* L. IONESCU, D. 304. *Să dăm guvernului 16 milioane bonuri de tezaur pentru deficitul momentan.* MAIORESCU, D. I 534. *Bonuri urbane:* ale Creditului funciar urban. | P. anal. Bilet care dă drept la eliberarea sumei sau a cantității de obiecte înseminate în el. *De sărbătorile Crăciunului se impart săracilor, de la Palat, de primărie și de către aşezăminte de binefacere, bonuri de lemne.* [Plur. *bônuri*. | (Românizat, mai rar) și: *bun* s. a.]

BON s. a. v. *boană*.

BONĂ s. f. *Bonne d'enfants*. — Servitoare (mai ales streină; franceză, germană) la copii; cfr. *dă-dacă. Ai nevoie... de... o bonă.* D. ZAMPRESCU, R. 24. — N. din fran.

BONC, BOINCĂ adj. (Brebis) *édentée*. — (Oaie) fără dinți. DAMÉ, T. 68. Cfr. *bont*².

BONC(A) interj. *Pan, olan*. — Interjecție onomatopeică, imitând zgomotul produs de bătaia ciocanului s. de cineva care se împiedică. Cfr. *booc(a)*, *cioc*². (Mai ales repetat) *Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele.* DELAVRANCEA, H. T. 92. *Bonc, figane, bonc.* ȘEZ. I 214^{1/2}. — Formațiune onomatopeică.

BONCĂ s. f. (Bot., Mold.) Numele unei flori. [Pun în baie] stroh de fân, vâzdoage sau bonce. MARIAN, NA. 280.

BONCĂI vb. IV⁶¹. 1°. *Baugler, mugir. Kaire, bra-mer. 2°. Grogner. Fleurer bruyamment.*

1°. Intrans. (Despre boi, vaci, tauri) A scoate mugete s. rîgete puternice, prelungi și plângătoare, când se întărită la luptă, când dau peste locuri săngerate (*boncăni* REV. CRIT. III 89; cfr. bor(n)ă), când sînt furioși și aruncă pămîntul cu picioarele (L.M.) s. palele cu coarnele (VAIDA), (*boncăuște*) H. I 99, X 356, 499, (*boncâe*) I 366, (*boncâeste*) VI 16, XII 139, (*boncâne*) IX 123, (*boncânește*) IX 283, 496. *Boul începe a boncăni și a da cu coarnele în pămînt. ION CR. III 262. Văzînd... boii boncăluind... MĂDRESCU, L. P. 200/12. Ce boncăluiești, ce rîncăluiești... Vacă tinerică? BUGNARIU, NĂS; cfr. TEODORESCU, P. F. 376/13. ȘEZ. VII 94, (*rîcnînd și boncăind*) GRAUL I 501, (*să nu boncălităscă*). POP., ap. TDRG. | Refl. *Vor poște vite la un loc și va începe una a se boncăi, pentru să întărețe pe vreuia să lupte... PRĂVILA MOLD. 10, 11* (Despre cerbi) Numai iată ce aude Harap-alb un muget îndăușit: cerbul vened boncăluind. CREANGĂ, GL.*

2°. P. ext. (Despre oameni) A boncăni = a mormăi ca buhaiul. ȘEZ. II, 151/10. *Eu c'oia vîni, Tot rîcnînd, boncăluind, cu buzduganu' zărlînd. Ib. v. 62°/12. Numai popă nu mă face, Să măncă pită boncăuți (= frîmîntată de cineva care mormăie de nemulțumit, cfr. bombăni), Și colaci de la săraci. BĂTEGANUL, TL 191/10. | (Despre copiii) A plînge tare și urit, cfr. urlă, bătună. PAMFILE, J. II, com. G. TOFAN.*

[S]: boncălu, boncălăi, boncăleii vb. IV⁶, boncăi vb. IV⁶¹, boncăi vb. IV⁶ PONTERRIANT, boncăni vb. IV⁶¹. | Derivate: boncăire s. f. etc., boncăit s. a. etc. *De la înășuri, veni... un boncăluț îndăușit, de taur. SADOVEANU, SĂM. II 601. Scotală, baie, nu durm). Că nu-i vreme de durmă, Că-i vreme de boncăi. DOINE, 291/12. boncălătără s. f. DICT.]*

— Din paleos. *bakati (cfr. sârb., slov. bukati, ceh. boukati, polon. buczec „a mugî”; inrudit etimologiceste cu bic).

BONCĂLĂI vb. IV⁶ v. boncăi.

BONCĂLĂU s. m. Sof. — Om prost (Straja, în Bucov.). COM. A. TOMIAC.

BONCĂLĂU, BONCĂNI vb. IV⁶ (ș. d.) v. boncăi ș. d.

BONCĂNI vb. IV⁶. *Tambouriner.* — A bato în scîndură, rînd pe rînd, ca la toacă, cfr. bocăni, ciocăni, toacă. RĂDULESCU-CODIN, L. — Derivat din bonca).

BONCOI vb. IV⁶ v. boncăi.

BONDĂ s. f. (Imbrăc.) v. bundă.

BONDA-DONDA adv. (În expresia:) *toată ziua, bonda-donda* — dondănește, dărdă, trîncănește, vorbeste fără rost. PAMFILE, J. I. Cfr. dondăni, bombăni.

BONDĂNI vb. IV⁶ v. bondări.

BONDĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon (Bombus terrestris)*. 2°. *Frelon, gupe-frelon (Vespa crabro)*. 3°. *Taon (Tabanus bovinus)*. 4°. *Ōstre (Gastrophilus equi)*. 5°. *Faux bourdon*. 6°. *Hanneton (Melolontha vulgaris)*.

Bondar zo zice, de obicei, ori-cărei muște mari care bâzbe. PAMFILE, J. I, cfr. MARIAN, INS. 351, CREANGĂ, GL. (De aici se explică multe înțeleșuri:)

1°. (Mold.) = bărzău (1°). MARIAN, INS. 192 ș. u. *Un bondar rotund în pîntec.* EMINESCU, P. 196.

Țineam ceaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele. CREANGĂ, A. 4. | *De-a bondaru'* e numele unui Joe de copil, descris în ȘEZ. IX 71. || Specii: *Bondar de grădina (Bombus hortorum)*, de mușchiu (*Bombus muscorum*), negru = viespe țigănească (*Bombus lapidarius*). MARIAN, INS. 194.

2°. = gărgăuș (Cristești, în Botoșani). H. I 59.
3°. = tăun. MARIAN, INS. 348. *La maică-ta te-ai duce... Când bondariu-a face miere, Când a face plopul pere.* ALECSANDRI, P. F. 383°/1. Cfr. MARIAN, INS. 351.

4°. = musca-calului. MARIAN, INS. 365, numit și: *bondar-de-câmp s. -de-pădure.* Id. ib. 365.

5°. = trântor. DAMÉ, T. 120, PAMFILE, L. C. 93.

6°. = cărăbuș. ALECSANDRI, T. 1759. *Un cântec... îmi hucște necontent în cap, ca un bondariu.* Id. ib. 418.

[S]: bândăr HEM. 3194, bândăr BARCIANU, bândăr HEM. 3194, bândăr MARIAN, INS. 193; (+ ung. bogár „gîndac”, în Transilv.) bongăr s. m., ad 1° (MARIAN, INS. 193, 195), ad 2° (ib. 195) și ad 6° (POMPILIU, Bih. 1005). *În capul [porcu]lui este un bongar, în capul bongarului o albînă.* MERA, B. 61; (cu schimb de sufix) bongolu s. m. = bărzău MARIAN, INS. 193-195, și băngolu-țigănesc. VAIDA. | Diminutive: bondărăș s. m. (ad 1° și 6°). MARIAN, INS. 193-4. *Bondări și bondărăș. O alearpă încolo și 'nceoace... să aduce miere.* Id. o. I 59. *Și pe cer el se zăreă, Întai ca un porumbăș, Apoi ca un lăstunăș, Apoi ca un bondărăș.* ALECSANDRI, P. F. 146/1. *E bătețuș... În plînsul ciudoz și netimpăcat, mișcă în aer mînușele și piciorușele slăbuțe, de par'că ar fi un bondărăș răsturnat pe spate și care se luptă de-a scăpare.* CIOCĂRLAN, SĂM. I 252. | Augmentativ: bondărăoiu s. m. (ad 1°). MARIAN, INS. 577.]

— Derivat dintr'o tulpină onomatopeică *bond-* (cfr. arom. *bândureduca* „flecăreș”), prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. bombar, bonzar.

BONDĂRĂȘ s. m. v. bondar.

BONDĂRENC, EĂSCĂ adj. (Numai în expresiunea:) *viespe bondărească* = gărgăuș. DDRF.

— Derivat din bondar, prin suf. adj. -esc.

BONDĂRI vb. IV⁶ intrans, trans. *Bourdonner; grommeler.* — A face ca bondarul; a bombăni, a bolborosi. PAMFILE, J. I. [S]: (+ dondăni) bondăni vb. IV⁶. *Din când în când, bondăneă singură :* „Să mă aforone pe față, par'că'ș fi de sama ei 1°.” NĂDEJDE, ap. TDRG.]

— Derivat din bondar.

BONDĂRĂIU s. m. v. bondar.

BONDOC, OĂCĂ și OĂCĂ adj., s. m. 1°. *Trapu 2°. Pîlier, colonne* (de la vîranda d'une maison de paysan).

1°. Adj. (substantivat uno-ori; mai ales despre oameni) Scurt, îndesat, mic și gros, rotofeu, pitic, cfr. ghindoc. ȘEZ. V 40/1. *Cel bondoc, mic dă trup și 'ndestă se vede, iar înimă mare are, și putere și mai mare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 673; cfr. II 503. *Oameni sălbateci, păroși și bondoci la trup.* GORJAN, H. II 29. *Bătrîn bondoc.* GHICA, s. 283. *Un biet vîndător bondoc și pîntecoa.* ODOBESCU, III 157/1. *Grosicioră, bondocăc.* DELAVRANCEA, H. T. 218. *E mărunță și bondocăc, dar de ani nu e mică.* SLAVICI, V. 41. | *Vedeți că de frumos se fine pe stălpii lui bondoci, de ștejar cioplit.* CARAGIALE, M. 101. | *Bondoca:* numire de cal. (Polania, în lalomița) H. VII 406. [S]: *bunduce, -ă. Ia, un bunduc de față.* I. NEGEUZZI, I 66. *Nistor Munteanu, bunduc, scurt, lat în spate și cu capul rotund.* SADOVEANU, SĂM. V 969. | Diminutiv: bondocel, -eă adj. *Turcul mărunțel, Mărunțel și bondocel.* TEODORESCU, P. F. 562.]

2^a. Subst. (Construct.) *Bunduci* (In Mehedinți) s. *bundaci* (In Dâmbovița) se numesc stâlpii care sprijinesc coastele prispelor, numiți mai cu seamă țarași. DAMÉ, T. 95, 100. (Cfr. subț 1^a exemplul din Caragiale). [Și: *bunduc, bundac.*]

— Din turc *bundak* „court de jambes, petit de taille, nabot”. ȘI10.

BONDOCÉL, -EĂ adj. v. *bondoc*.

BONDRAȘ s. f. *Femme bonne à rien*. — (Născut, in Transilv.) Femeie mută, care nu e bună de nimic, „țeapa-țeapa”. BUGNARIU. N. S. Cfr. *bondriș, bondroș*.

BONDRĂNIȘ vb. IV^a (s. d.) v. *bondroși* ș. d.

BONDRAȘ s. m. (Entom.) = țânș. MARIAN, INS. 348. Cfr. ȘEZ. II 150^{1/2}. Cfr. *bondreț, bondar*.

BONDREȚ, BONDRÊTE s. m. (Entom.) *Larve*, cer. — Larva fluturului de mătase. MARIAN, INS. 279. | Vierme mare (H. IX 135), vierme care se ține prin lemne putrede (H. IX 83). | (Mehedinți) Viermi care se fac in abesele din măsele, din larvele depuse de muște, carote. LEON, MED. 126; cfr. H. V 187, IX 36.

BONDREȘ, BONDROȘ s. m. *Homme habillé tourdement ou déguisé*. — (In nordul Transilv. și In Bucov. | ungurism) Om care e îmbrăcat greu și umblă inect. *Vai săracul bondroș, ai să te strici, nu umblă așa repede.* (Vicolul-de-sus, In Bucov.) Com. G. NISTOR. Om... acoperit la față care umblă după „craș”, la Crăciun (Abrud). VICIU, GL. Cfr. irod, brezaie. *Săptămâna bondrișilor* [— săptămâna albă s. a. nebunilor] se numește de aceea, pentru că in această săptămână numai *bondrișii* umblă de-a înuratului. MARIAN, SE. I 257.

— Din ung. *bondrus* „om mascat”.

BONDROȘI vb. IV^a. *Travailler lentement et maladroitement*. — (In nordul Transilv. și In Bucov.) A lucra ocașuri întregi, cu stângăcie, la un lucru neînsemnat: *Ce bondroșii atâta acolo? N'ai mâni? Mai nerșete-te!* (Vicolul-de-sus, In Bucov. Com. G. NISTOR); a lucra ceva rău (BUGNARIU, N. S.); cfr. a moeai, a (se) moceși, a băciul. [Și: *bondranji* id. ib. | Derivat: *bondranjălă* s. f. = lucru de clacă. id. ib.]

— Pare a fi derivat din *bondroș*.

BONETĂ s. f. *Bonnet*. — Acoperământ de cap (la orășe, mai ales pentru copii, pentru femei, de purtat cu deosebire in casă, in special de bătrâne, de servitoare la case mari), făcut din stofă moale (povav, horbotă, etc.); cfr. *beretă, căciulița, tichie, scufie, căiță*. [O trăsura] *trecea cu săgeata și lăsa să se zărească niște boneta femeiești*. C. NEGRUZZI, I 15^{1/2}, cfr. 328. (Ist.) *Boneta frigiană*, acoperământ de cap al vecilor Frigieni; In 1793 boneta rococoo a revoluționarilor din Franța. | Spec. (Mil.) Acoperământul de cap al militarilor, in mica ținută. [Pop. și: *bonet* s. a. (cu plur. -*nete* și -*neturi*). | Mirele] *prin corturi* [— prăvălii] a *îmblat* și *boneturi* a *cătat*, *Boneturi* de multe feluri... pe placul dănilate *boneturi* a *afost*. MARIAN, NU. 816. | Diminutive: *bonetel* s. a.; *bonetică* s. f. = bonetă mică, de copil. *Draga mamei!... Are să-4 cumpere mama o bonetică roșie*. CONTEMPORANUL, IV 393.]

— N. din fran.

BONETÉL s. a. **BONETICĂ** s. f. v. *bonetă*.

BONGĂR s. m. (Entom.) v. *bondar*.

BONGOĂSE s. f. plur. *Plaisanteries, blagues. Enchantement*. — (Mold.) Palotii, istorioare s. povești hazlii, palavre, glume. CREANGĂ, GL. Cfr. *znovă*.

Oare Grigore a lui Petre Lucăi de la noi din sat pe la ce școli a învățat, de știe a spune atâtea bongoașe și concăcria pe la nunți? CREANGĂ, A. 13. | Lucruri necurate, necuviințoase, câte spurcăniuri toate. ȘEZ. II 150^{1/2}. *Numai eu descântec și cu alte bongoașe poate copilul scăpă* [do speriat]. ȘEZ. II 129^{1/2}, cfr. ib. II 132^{1/2}.

BONGÓIU s. m. (Entom.) v. *bondar*.

BONGÓȘ s. a. v. *gomboș*.

BONGŪTĂ s. f. v. *boangă*.

BONIFICĂ vb. I. (Finanțe) *Bonifier*. — A *bonifica* o *cheltuială* = a despăgubi pe cineva de o cheltuială făcută, a-1 da o indemnizare, spec. a scădea din compt sau din factură o sumă ocareare, ca despăgubire pentru lipsă la marfă, pentru o pierdere, sau pentru nepotrivire de calitate. [Derivate: *bonificare* (bonificăție) s. f. = avantaj făcut unui subscritor care plătește vârsămintele anticipat.]

— N. din ital. *bonificare*.

BONIFICĂȚIE s. f. v. *bonifică*.

BONJŪR s. a. și m. 1^a. *Bonjour*. 2^a. *Jeune homme* à principes libéraux. 3^a. *Sorte de reston* la la mode. 1^a. (Barbarism) *Bună-zia!* *Copiii trec, gângunind o „bună-zia” ungurească... cu care-și pocesc limba, ca noi cești din România, cu „bonjururile”... noastre*. IORGA, N. R. A. I 290.

2^a. † = *bonjurist*. O *mulțime de bonjuri, care ne numesc pe noi rușiniți*. ALECSANDRI, T. 1087, cfr. 921. 3^a. P. ext. † *Halnă după ultima modă* [purțată de bonjuriști]. *In locul nădragilor acelor roșii, să pui un pantalon elegant, botine de glan, un bonjur făcut după jurnal, ca toată lumea bine educată*. C. NEGRUZZI, III 58.

[Plur. ad 1^a și 3^a -*jăruiri*; ad 2^a -*juri*. | Derivat: † *bonjurist* s. m. = epitet cu care, pe la 1840, bătrânii numeau pe tinerii cu idei înaintate întorși din Franța (îmbrăcați europenește și salutând cu „bonjur”, in loc de „bună-zia”). | Bătrânii] *când se mândiau, dădeau și ei tinerilor câte un ibrișin pe la nas, numindu-și ei bonjuriști, dușgii, pantalonari*. CREANGĂ, A. 153.]

— N. din fran.

BONT s. a. *Rebellion, sédition*. — (Mold.; invecit) *Conjurațiune, răvrătire. Uite! tot satul s'o adunat in ograda mea... Nu cumcă o fi er'un bont?* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Vântură-fară*: *Stați locului, copii, nu faceți bunt, că ținuturile nu se prinde cu clopot*. ALECSANDRI, T. 1618. [Plur. *bonturi*. | Și: *bunt*.]

— Din polon. *bont, bunt*, idem (cfr. germ. *Bund*). CIHAC, II 22.

BONT, BOĂNTĂ adj. *Émoussé; camarad, camus. Manchot; infirme des jambes*. — Ciumții (la vârf), cfr. cărn, tâmp(it). *Căniți cărni, cu botul de tot bont, care se numesc mopsi*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Achenițele cu stil scurt sau bont*. GRECESCU, FL. 26. *Vapoare de toată mâna târșe după ele șlepiri boante la vârf*. C. SANDU, SĂM. II 68. | (Despre mână, picior) *Ciung, ciont. Ei da cu picioarele lui boante în vâzduh, cu să se opere* [de căni]. D. ZAMPIRESCU, R. 89. *Degetele ei boante*. CONV. LIT. XLIII 1147. Cfr. *bonc*.

BONTĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *bună*.

BONTĂI vb. IV^a, **BONTĂNEALĂ** s. f. v. *bontăni*.

BONTĂNI vb. IV^a. *Frapper, heurter, cogner*. — (Mold., Bucov., Sălăgia) A face zgomot lovind in ceva (VAIDA), a ciocăni; cfr. *bo(n)ăcăn*. *Bontăni* mai tare la ușă. CREANGĂ, ap. DDRF. *Leși afară, să vezi cine bontănește la ușă* (Bilca, In Bucov.). Com. TOFAN. *Loveă când într'un copaciu*

când în altul, de răsună tontă pădurea. Auzind
 zădărnicele acestea, s'au dus să vadă cine bontă-
 nește acolo. SBIERA, P. 78^{1/2}. || Apucară munții [pe
 lup] între copete și nici bontărilor, de nu pută ieși
 nici înainte, nici înapoi. RETEGANUL, P. III 37.
 [Și: bontă]. DDRF. || Derivat: bontănitură s. f.
 Copiții auzind bontănitura și ciocănitura aceasta,
 credeă într'adevăr că acolo se află tata lor făcând
 lemne. SBIERA, P. 170^{1/2}, bontănelă = boantă, bă-
 tale, burzuluială. ION CR. III 251.]

BONTAȘ s. m. *Seditieux, rebelle.*—(Mold., învechit)
 Conjurat, răzvrătit, rebel. ALECSANDRI, T. 1772. *Com-
 plotiști...*, buntași, care au de gând să des foc țăr-
 gului, în astă noapte. ALECSANDRI, T. 1097. [Și:
 buntăș.]

— Derivat din bont¹, prin suf. nom. agent. -aș.

BONTĂU s. a. (Mor.) *Coussinet.*—(În Sălajiu)
 Brotaclul s. broasca pe care stă așezată roata
 morii cu capătul din afară. VAIDA. *Drăguța ta cea
 dragă S'oa dus la moară'n bontău.* POP., ap. id.

— Pare a fi ung. bontó „Renneisen, Rennstange“.

BONTÓN s. m. *Bon ton.*—(Franțuzism; între-
 buințat mai ales în ironie) Regulele purtării civili-
 zioase în societate, în lumea bună. Și cei sta cu ei
 la masă... A!... dar ia aminte bine Că'n bonton
 sânt pravili grele pentru-un necioplit ca tine. VLA-
 HUȚĂ, P. 136.

— N. din fran.

BONTORÓG, -OĂCĂ adj., subst. *Émousé Pied
 bot.*—Bont², (cevă) care a avut vârf, dar nu-l mai
 are, ciuitit (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU, T.
 Șchiop. DAMÉ, T.

— Derivat din bont², sub influența lui șontorog.

BONZ s. m. *Bonze.*—Pret budist. *Turnuri nalte
 și pagode, unde cântă vechiul bonz.* ALECSANDRI,
 P. III 84.

— N. din fran. (< Japon. bonzu „pret“).

BONZĂI vb. IV⁽¹⁾ v. băzăl.

BONZĂLĂU s. m. (Entom.) = (Bucev. și Mold.)
 tănu. MARIAN, INS. 347-8, ȘEZ. II 150^{1/2}.
 — Derivat din bonzăl, prin suf. -ălău. Cfr. bă-
 zălău.

BONZĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon* (*Bombus
 terrestris*). 2°. *Frelon, guêpe-frelon* (*Vespa crubro*).
 3°. *Taon* (*Tabanus bovinus*). 4°. *Mouché de cheval*
 (*Hypoderma bovis*). 5°. *Estre* (*Gastrophilus equi*).
 1°. = bărzăun (1°). LB., MARIAN, INS. 192 ș. u.,
 VICIU, GL. (sub băfan). Numit și: bonzar-de-câmp
 s. -de-miere. MARIAN, INS. 192. | Specii: *Bonzar-de-
 grădina* (*Bombus hortorum*), -de-mușchiu (*Bombus
 muscorum*), -negru = *viespe* figoasă (*Bombus
 lapidarius*). id. lb. 194.

2°. = gârgăun. MARIAN, INS. 195. Numit și: *Bonzar-
 de-câmp*. id. lb. 195.

3°. = tănu. MARIAN, INS. 347.

4°. = streche. MARIAN, INS. 353.

5°. = musca-calului. MARIAN, INS. 365, și: *Bon-
 zar-de-vite*. id. lb. 365.

[Și: bănzăr (ad 5°) MARIAN, INS. 365, bunzăr (ad 1°)
 lb. 193. | Diminutiv: bonzărăș (ad 1°). lb. 194. |
 Augmentativ: bonzărăiu = bărzăun. lb. 194.]

— Derivat din bonzăl, prin suf. nom. agent. -ar;
 cfr. bondar, bombar.

BONZĂRĂȘ, BONZĂRĂȘIU s. m. (Entom.) v. bonzar.
BOOR, BOR s. m. (Zool.) v. bour.

BOR s. m. sing. (Chim.) *Bore.*—Corp simplu, solid,
 metaloid, de culoare închisă verzuiie, fără gust nici

miros (se extrage din acidul boric și din borate).
 [Derivate: borat s. a. = sare formată din combina-
 rea acidului boric cu o bază; (< germ. *Borax* Arab.
basrag) borax s. a. (BIANU, D. S.) și (învechit, din
 ital. *borace*) borace s. a. (PONI, CH. 193) = borat de
 sodă; boric, -ă adj. = în care borul intră ca radical.
Acid boric.]

— N. din fran.

BOR, BOARĂ adj. *Bles.*—(Rar, prin Transilv.)
 Albastru, vânt. *Mândrușă cu ochii bori, Nu te uită
 la ficiori.* VAIDA, cfr. DOINE, 63^{1/2}.

BORĂCE s. m. sing. tant. (Chim.) v. bor¹.

BORĂI vb. IV v. bornăl.

BORALĂ s. f. v. bori.

BORANĂ s. f. v. boroaună și burană.

BORANĂ s. f. (Agric.) v. boroaună.

BORÂNDĂU s. a. (Cul.) *Sorte de meta.*—(În Ban.
 și în Hațeg) Măncare făcută din sânge (de porc,
 de vită, de rață, etc. și din bucățile de carne) și
 îngroșată cu făină (de porumb) s. cu fărituri de
 pâine, cu sare și cu oțet. REV. CHIT. III 89, VICIU,
 GL., Com. COCA. În ziua de Crăciun, dimineața, se
 dă de pomână morților... cotoroaie... borândău și
 altele. MANGUICA, ap. MARIAN, I. 380. [Și: borin-
 dău (Răchitoara, în Hațeg) VICIU, GL.; borandoiu.
 DDRF.]

— Poate, dintr'un tip unguresc *börömöl* „care se
 amestecă“ (cfr. *összeborömlik* „se amestecă“ SZIN-
 NYEI).

BORANDÓIU s. a. (Cul.) v. borândău.

BORANGIC s. a. 1°. *Soie grăie.* 2°. *Cuscuta Epi-
 thymum.*

1°. (Industr. casnică) Fir de mătase depănat de
 pe gogoșile opărite ale viermilor de mătase, p. ext.
 mătase toarsă din acest fir, gălbui s. albă, strălu-
 cioasă și foarte ușoară. CREANGĂ, GL., PAMFILE, I.
 C. 73, 287, H. II 31, IV 12, 75, (*burangic* = măt-
 tase de bumbac) III 438. *Burangic*, bucată de 50
 cofi, 88 bani. DOC. (a. 1761), ap. ȘIO. 6 cămăși de
burangic. (Mold., a. 1780) URICARIU, XI 249^{1/2}, 4
perini de burangic (a. 1809) lb. X 254^{1/2}. *Femeile
 întrebăntăuă frunza [dazi]lor la creșterea gân-
 dacilor și la facerea burangicului.* I. IONESCU, P.
 293. *Trâmbete de borangic nefăcute.* ODOBESCU, I.
 95^{1/2}; cfr. 134^{1/2}. *Căterul de burangic.* C. NEGRUZZI,
 I 107. *O cămeșă de burangic.* id. I 300, cfr. (*de boran-
 gic*) EMINESCU, N. 5. *Ștergere de burangic, alase.*
 CREANGĂ, a. 48. *Pânză de borangic.* ISPINESCU, L.
 251. *Cămeșă cu... Bătută cu borangic.* MARIAN, N.
 345. *Tulpan de burangic.* SEVASTOS, N. 14^{1/2}. *Sute
 mândra pe colnic, Răscind la borangic, Și pe sus
 n'au pus nimic.* TEODORESCU, P. P. 278^{1/2}. Cfr. HODOȘ,
 P. P. 476^{1/2}. | † (Neobiicnuit) *Gândac de borangic* =
 vierme de mătase. *Livăște de dazi, pentru creșterea
 gândacilor de borangic.* PISCUPESCU, O. 34. [Plur.
 -gicuri = diferite feluri de borangic. | Și: burangic,
 burangic, burangic, burangic, burangic, boran-
 gin, boronclă, boronclă (MARIAN, T. 158), bu-
 ranic, buranclă (TRDG.)]

2°. (Bot.) = torțel. FANTU, PL., DAMÉ, T. 185.

— Din turc. *buranguk* (borângük, bürängük),
 idem. CHAC, II 550.

BORANGIN † s. a. v. borangic.

BORÂNGIC s. a. (Îmbrăc.) *Sayon* (en peau de
 mouton).—(Ban.) Un fel de cojoc scur. Com. COCA.
 [Plur. -gicuri.]

BORANȚĂ s. f. (Bot.) = lîmba-mielului. FANTU,
 PL. [Și: borăță. COSTINESCU.]

— Cuvânt de origine latină (m.-lat. *borago*), ajuns

la noi prin mijlocirea altei limbi (cfr. rut. *buracnik*, polon. *borak*, *burak*, rus. *boracis*, sârb. *borazina*, *borac*, ung. *borica*, germ. *Boretach*), СИРАС, II 22-23, BERNEKER, SL. WB. 72.

BORÁT s. a. (Chim.) v. bor².
BORÁTÁ s. f. (Bot.) v. boratá.
BORÁTEC s. m. (Zool.) v. broatec.
BORAX s. m. (Chim.) v. bor².
BORBÁNOC s. m. (Bot.) v. brebenoc.
BORBOANÁ s. f. (s. d.) v. broboană ș. d.
BORBOANȚĂ s. f. v. bomboană.

BORBOÁISE s. f. plur. 1°. Coutumes populaires se rattachant au jour de la Sainte-Barbe. 2°. Masques de carnaval. 3°. *Enchantements*. 4°. *Galette* (qu'on place au chevet d'un mort). 5°. *Abès*. 6°. *Fruits verts*.

1° = *barburá* 1°. H. II 34.
 2° = *burduhoși* (v. burduhos). VICIU, GL. 24.
 3°. Farmece, vrăji, descântece, făcături, fermecătorile unor femei, făcute cu diferite lucruri, cu cuițitul, frigarea, mătura, etc., spre a face rău dușmanilor (H. II 258), bolgoane (I 72, III 23), farmece cu meșteșuguri drăcești (III 38, 156), boboane (III 294), descântece și vrăji făcute de babe (VI 145), boscoane (X 547), descântece (X 508), farmece: poteci inoade, găteje încruciate, sumoioage de buruiene, etc. (XII 192). || P. ext. Certurile dintre oameni. H. VII 88.

4°. Turte de pâine care se pun la căpețelul mortului, numite și boboroade. H. IV 292.
 5°. Bube mari care ies pe tot trupul omului. H. VI 188 (cfr. cele spuse la *barburá* 1°).
 6°. Fructe necoapte. H. I 173, cfr. bobir.

BORBÓC s. m. v. bulbuc.

BORBÓN s. m.

1°. (Bot.) = *borbonár*. VAIDA (subt aghireg).
 2°. = *borbenac*. *De-a borbonu'* e un joc de copii. H. IX 221.

BORRONÁC s. m. *Petit caillou*. Jeu d'enfants. — (Transilv.) Pietriceică cam cât aluna de mare (Sălajto). VICIU, GL. | Spec. Una dintre cele șase pietricele cu care se joacă copiii „*de-a borbonaci*” s. „*de-a borbonacu*”. VICIU, GL. Cfr. síciu. | Joc de copii cu șase pietricele, numit în alte părți: în buși, descris la VICIU, GL. (Răușor, în comit. Făgărașului). Cfr. PAMFILE, J. III 4.

— Derivat din *borboană* (= *broboană*), prin suf. -ac.

BORBONÁR s. m. (Bot.) = (Brașov) *agris*.

— Derivat din *borboană* (= *broboană*), prin suf. -ar.

BORBOROSÍ vb. VI^a (s. d.) v. bolborosí ș. d.

BORBURÁ s. f. (Bot.) v. volburá.

BÓRCÁ s. f. (Imbric.) *Robe de laine* (de payannes). — (În văile Jiurilor, în Transilv.) Rochie de lână, de culoare neagră, largă și încrețită de sus până jos; o poartă țărancile, mai cu seamă iarna. VICIU, GL., MOLDOVAN, T. N. 86.

BORCÁN s. a. *Pol*, *bocal*.

Vas de pământ (de sticlă, de faianță, etc.) de diferite forme și pentru întrebuințări diverse:

a.) pentru păstrarea dulceațurilor, murăturilor, alifilor, etc.; e cilindric, cu un făgaș s. adâncătură de jur împrejurul gurii sau cu marginea răsfrântă, spre a sprinzi ața cu care se leagă de-asupra coporemântul de hârtie (pânză, bășică, pergament, etc.), (Mold.) *gavanos*. Cfr. DAMÉ, T. 74 (cu ilustrație);

b.) pentru gătit. H. II 214, IV 5;

c.) pentru ducerea bucatelor la câmp; sânt și *borcane* cu mânășă s. cu coadă de pământ, pentru oțet. H. II 32. În unele locuri *borcanele* au țâță și toartă. DAMÉ, T. 74;

d.) oală. Cfr. MANOLESCU, I. 65 (cu ilustrație); e.) ulcior de vin, apă, etc.;

Și borcanul cel de vin... pururea erá de tot plin. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *O picătură de noroc, nu un borcan de mîntu... voscé ai sib. E. VĂCĂRESCU*, IST. 285/2. *2 borcani* [= borcane] *cu pomadie*. (a. 1891), ap. IORGA, S. D. XII 143. *Îi dete două borcane, cu care să ia apă mai în grabă*. ISPIRESCU, L. 127. *Acéa un borcan de bani*. ALEXICI, L. P. 47/. *Uit'țe via... Unde prigonam noi calu' Și beam vinu' cu borcanu'*. MAT. FOLC. 256. | P. anal. (în glumă) Nas mare, cfr. *borcános*, *borcánat*. [Se întrebuințează și atributiv, în expresia *măr borcan* = *borcánat*, mare, cfr. VICIU, GL., unde se adaugă: pe aiurea zic *bocan...*, [iar] în Agrișten (Târnava-mică): a umplut litra *băcánat*.]

[Diminutive: *borcánel* s. a., *borcánăș* s. a. (acesta din urmă e și numele unui joc de copii. H. I 208, 350, II 256, XII 242). *Borcánel de sticlă*. PISCUPESCU, O. 315. *Să se păstreze [magianul] într'un borcánăș*. id. lb. 275. *Am un borcánăș... Plin de gălbenași*. MAT. FOLC. 175.]

— Din bulg. *burkán*, idem. PANŢEV.

BORCÁNÁȘ s. a. v. borcan.

BORCÁNÁT, -Ă adj. v. *borcános*.

BORCÁNÉL s. a. v. borcan.

BORCÁNÓS, -OÁȘĂ adj. *Gros, grand, renflé*. — (Mai ales despre nas, cfr. *borcan*) Mare, gros, umflat (ca un borcan). PAMFILE, J. II. *Îi trage [moașa pe copil] pușin de nas, ca aceasta să nu fie turlit sau borcános*. MARIAN, NA. 88; cfr. s. 215. *Parcel borcános*. PAMFILE, C. 29. [Și] (Mold.) *borchinós*, -oáșă adj. *Copii... cu nasurile corolate sau borchinóase*. IORGA, N. R. B. 12, cfr. *borčochinos*. | Cu alt sufix: *borcánat*, -ă adj. *Pipete... să fie cu pântecete borcánate*. ODOBESCU, II 303. *Poamela (măslariței)... se află într'o tască borcánată*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Nasul lui borcánat și roșu*. CARAGIALE, S. N. 228; cfr. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 601; (cu metateză, sub influența lui *cárn*) *borcánát*, -ă adj. *Are un nas borcánat*, (prin reconstrucția primitivului) *bocárn*, -ă adj. = (despre oameni) cu nasul bocárnat. *O babă bocárnă* (Vilăniștii în Dorohoiu) ION CR. IV 6; (← *bocárnă*) *bocárnec*, -ă adj. *Copilului de țâță nu i se taie unghiile, cíci... vor crașta bocárneci, urile*. ION CR. III 83. Cfr. *bocáiu*.*]

— Derivat din *borcan*, prin suf. adj. -os.

BÓRCEA s. m. sing. v. *bordea*.

BORCEÁG s. a. (Bot.) 1°. *Vicia sativa*. 2°. *Vicia pannonica*.

1° = mazăricea. PANȚU, PL.

2°. Plantă ierboasă agățătoare, cu florile plecate în jos, alb-gălbui s. purpurii; fructele sânt păstări păroase. PANȚU, PL. *Bulurugiile, grăul, cătina, borceacul și rapia zăceau sub unde și sloiuri*. M. I. CHIRIȚESCU, ap. CONV. LIT. XLIII 927. *Din răstacul de borceag copt, o ciocărlie se înălță*. lb. XLIV, I 40. *Sorgurile zădroase... au înlocuit toate miurile pășești, borceagurile și părăngurile*. GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Plur. -ceaguri. | Și: *borceaic*.]

— Din bulg. *borčak* „*vicia cracca*”.

BORCHINÓS, -OÁȘĂ adj. v. *borcános*.

BORCHIȘ s. a. Astfel numesc puțarii români, prin Câmpina, nisipurile cu apă (și petrol), care, curgând meru în puț, împiedecă săpatul în adâncime.

— Pare a fi un derivat românesc cu suf. -iș din slav. *brkati* „a izvori din pământ”, despre care cfr. BERNEKER, SL. WB. 108. Cfr. *borcut*.

BORCÎT s. a. (Rar) Numele unei boale de oameni. Descântec de borcît. ION CR. II 298. Cfr. zărcîrit?

BORCIU s. m. (Bot.) = ciunmăfaie. DICT.
BORCIUȘCĂ s. f. v. borșer(in).

BORCÛT s. a. 1°. *Eau minérale (acide)*. Bouteille d'eau minérale. — (Transilv. de nord, Mold și Bucov.; rutenism s. uncurism) Apă minerală, apă-acri, borvici. BUD, P. P. *Par-mi, mândră, că te văd Prin pădure, prin făget, Aducând borcât și mied*. id. lb. 34. || P. ext. Sticla de apă minerală. DDRF., TDRG. Cfr. borviz. [Plur. -cuturi. | ȘI: (Bucov.) bureat.]

— Din rut. *borkat*, *burkat*, idem (cfr. BERNEKER, SL. WB. 108) s. din ung. *borkât*, idem (care e și el împrumutat din ruteneste și numai prin etimologie populară, după *borvici*, e analizat în *bor „vin” și kût „fântână)*. Cfr. *borchiș*.

BORD s. m. 1°. *Grosso pierre, bloc de pierre; motte de terre sèche*. 2°. *Courge*. — (Transilv. și Ban.)

1°. Piatră mare, bolovan, stâncă; bulgăr s. bruz de pământ uscat, întărit. REV. CRIT. III 89, VICIU, GL. Cfr. *bordan*. *Adă un bord, să punem pe putină, să opese carza* (Uricani, pe valea Jiului). VICIU, GL. *Mai sânt roinici pe sub soare, Și mai mari și mai mărunți, Ca și borzii de pe munți*. REV. CRIT. I 552. *La toată piatra Gușta, Și la tot bordu' Nărodu'*. DOINE, 151¹².

2°. P. anal. (Bot.; în Hațeg) Bostan. Com. T. L. BLAGA.

BORD s. a. *Bord*.

1°. Partea de sus a unei corăbii; p. ext. corabia însăși. *Erau 300 de oameni pe bord*.

2°. (Mai ales la plur.) Marginea răsfântă, streășina pălăriei. *Musafulul se scotă... țușește și pune mâna pe bordul pălăriei*. CARAGIALE, M. 37.

[Plur. *borduri*.]

— N. din fran. Cfr. *bordură*.

BORDĂ s. f. = bartă (1°), cunună de flori artificiale cumpărate din prăvălie, ce se pun pe capul miresei (Hăușor, în com. Făgărașului). VICIU, GL.

BORDĂN s. m. *Grosso pierre, bloc de pierre*. — (În Transilv.) Piatră mare, bolovan. VICIU, GL. [Râul] se rostogolește... preste *bordanii* (bolovanii) ce stau în alea sa îngușă. MOLDOVAN, T. N. 383.

— Derivat din *bord'*, prin suf. augm. -an.

BORDEA subst. sing. art. (Mitol. pop.) *Croquemitaine*. — Ființă imaginară cu care se sperie copiii, cfr. *borza*, *babau*, *bolea*. CONSTINESCU, LM. *O speria, ca nu cumcă să se ducă în cameră, că acolo este Borda și are s'o mănânce*. SEVASTOS, ap. DDRF. *Bordea'u groapă, Fletele pe spate?* (= Ceapa). PĂSCULESCU, L. P. 76°. [(În București, în graiul copiilor): *borcea* s. m. sing.]

BORDEAC s. a. *Couteau ou canif abîmé*. — Cuțit s. briceag stricat, cfr. *custură*, *cioarsă*. H. IX 87.

BORDEIÂNĂ s. f. Nom de *cache*. — (Rar; în Bucov.) Numele unei vaci făcute într'un bordeiu. MARIAN. — Derivat din *bordeiu*, prin suf. orig. -ean.

BORDEIĂȘ s. a. v. *bordeiu*.

BORDEIU s. a. Sorte de *chaumière* ou de *cabane bâite en partie sous terre, hutte*. — Locuință pe jumătate săpată în pământ și acoperită cu pământ s. cu paie (mai ales pe la șes, la oameni săraci; acum din ce în ce mai rară) PAMFILE, I. C. 433, fig. locuință proastă (în opoziție cu palat, curte). Cfr. *argea* (1), *bojdecuță*, *colibă*, *cecioabă*, *hă*. Zăicu

intr'un bordiul fără ușă, fără ferestră. DOSOFTEIU, V. S. 25, 7. *Și-au făcut bordeie în pământ*. N. COSTIN, LET. II 60¹². *Lângă o groapă de bordeiu* (Mold., a. 1765) ERICARIUL, XXX 115¹². *Un bordeiu acoperit cu paie*. ODOBESCU, III 18¹². *În bordeiu ca și în palat, fabulele lui sânt celule și înțelese*. C. NEGRUZZI, I. 336. *Ajunse la un bordeiu urit și acoperit cu gunoia de cal*. EMINESCU, N. 19. *Chiamă și pe celelalte două în bordeiu și se pun la masă*. OREANGĂ, P. 10. *Un bordeiu... li se dote spre locuință*. ISPIRESCU, I. 154. *Noi avem bordeie mici, Bune de plugari roinici*. ALECSANDEI, P. P. 391¹². *Tot bordeiu' Iși are obicei' s. Câte bordeie, Alătea obicei*. ZANNE, P. V 452. *N'ai ușă la bordeiu?* se zice celui ce, intrând într'o casă, lasă ușa deschisă. lb. III 29. *Un bordeiu să ai, numai să fie al tău*. ROMÂNUL GLUMET, I 45¹². || (Prin părțile Brașovului) Casață de lemn, baracă, șopron, construit pe un fanat, în care se țin uneltele și dorm coșaii, cfr. (h)doale. [ȘI: † *bordeaiu*, *burdeiu* LB., PONTBRIANT; (la ANON. CAR., cu pronunțare dial. *borgil'* = subteranea casa).] Diminutive: *bordeiaș* (dial. *bordeieș*) s. a. *Primiți 2 ucinici, de-șiși faceară bordeiașe*. DOSOFTEIU, V. S. 99¹². *Omul dintr'un bordeieș cu paie*. KONAKI, P. 272. [Văzu] *bordeiașul cel sărac, în locul curșilor de azi dimineață*. RETEGANU, P. V 13¹². *Să nu facem bordeieș, Cu ușorii de cires și cu patu' de măcieș*. ALECSANDRI, P. P. 408¹²; *bordeiaș* s. a. (pronunț. -de-uș). I. B. *Făcându-și un bordeiu*, cf. DOSOFTEIU, V. S. 11; *bordeu* s. a. *Mai bine pe la bordeieșe noastre, Cu pordeie de câmpă acoperite*. POP. (Jud. Iași), ap. GCR. II 334¹².

— Din bulg. *bordeľ* (*burdeľ*, *bordej*, *burdej*), idem (cfr. ZBORNIK, XVIII, II 9, probabil, de origine romanică, cfr. MEYER-LÜBBKE, R. WB. nr. 1216 și *bordeľ*).

BORDEȘ s. a. *Bordel*. — Casă de toleranță, de prostituție.

— N. din fran. Cfr. *bordeiu*.

BORDEROU s. a. (Fin.) *Bordereau*. — Însemnare amănunțită a deosebitelor elemente care alcătuiesc o socoteală, o sumă de primit ori de plătit. *Scoutatorul formează pe un anușul formular un borderou pentru toate cambiile ce le prezintă (caz) la scontare*. I. PANȚU, PR. 49. [Plur. -rouri.]

— N. din fran.

BORDEUȘ s. a. f. v. *bujdecuță*.

BORDEUȘ s. a. v. *bordeiu*.

BORDIĂȘ, -Ă adj. Care locuiește în bordeiu. *Țigani bordiași*. BREBENEL, GR. P. [Pronunț. -di-aș.]

— Derivat din *bordeiu*, prin suf. -aș.

BORDIÔȘ, -OĂȘĂ adj. v. *burdușos*.

BORDOHÂN s. a. (Anat.) v. *burduhan*.

BORDÔN, -OĂȘĂ adj. *Raboteux*. — (În Țara-Hațegului; despre drumuri, arături, etc.) Brușos, grunțuros, gloduros, cu bolovan. REV. CRIT. III 88.

— Derivat din *bord'*, prin suf. adj. -os.

BORDOȘI vb. IV° v. *burduși*.

BORDUȘ s. m., s. a. v. *burdat*.

BORDÛN s. m. Sorte de *raisin*. — Soiu de struguri cu boabe mărunte. H. XVI 30.

BORDURĂ s. f. *Bordure*. — Fâșie care o pusă (mai ales spre podoaibă) pe marginea (bordul) unui lucru. Cfr. *chenar*. *O basmă roșie, cu bordură de fir*. ODOBESCU, I, 414. | Fig. *Soarele apăsese după un lung șir de nori...*, *pre care îi poleia cu o bordură de purpur*. C. NEGRUZZI, I 236. [Plur. -dure și -duri.]

— N. din fran.

BORDUȘ s. a. v. bordeiu.

BORÉAL, -ă adj. *Boréal*. — De (la) miază-noapte, de (la) nord, nordic, septentrional. Cfr. a. retic. *Există două fluide magnetice, unul boreal și altul austral*. FONI, F. 237. *Aurora boreală*: fenomen luminos în zona boreală. (Astr.) *Coroana boreală* = (pop.) hora, casa cu ograda sau curtea, coliba, cociora. OTESCU, CR. 19. [Pronunț. -re-al.]

— N. din lat. borealis, -e.

BORÉANĂ s. f. 1°. *Femme, épouse*. 2°. *Veuce*.

1°. (Transilv., jud. Mucel și în munții Sucevii, în Mold.) Femeie (măritată), nevastă. JAHRESBER. V 182, VIII 75, ȘEZ. II 23¹¹, BUD, P. F. *Să fi noră mamii mele și mie dulce muiere, Să fi noră mamii 'n casă, Și mie dulce boreasă*. MĂNDRESCU, L. P. 90. *Toți voinicii trag acasă, La copii și la boreasă*. BICHESCU, P. F. 165, HODOȘ, P. F. 229, BUD, P. F. 43, RETEGANU, TR. 34¹¹, JARNIK-BĂRSEANU, P. F. 289, cfr. MARIAN, I. 535. *Se apucă boreșele, fețele și copilele de tors*. BREBENEL, GR. P. *Boreasă*... fugită de la bărbat. BICHESCU, P. F. 360. *Omul care nu fumează miroasă a boreasă*. ZANNE, P. F. 373.

2°. Spec. (Țara-Oașului) Văduvă. CANDREA, T. O. [Cu masculinul: boreșar s. m. = văduv. ib.]

— Contraz din boreasă (Cuvântul se întrebuințează mai ales în acele regiuni, precum în Țara-Ţutului și în Maramureș, unde există încă „boierii” și se va fi spus mai întâi de către slugi stăpânelor lor. În Maramureș se mai zice până azi *boreasă* după înțelesul de „nevastă, stăpână”. BUD, P. F.)

BORÉSĂR s. m. v. boreasă.

BORFĂI vb. IV^a. 1°. *Dévaliser, dépouiller*. 2°. *Fouiller ou farfouiller dans de vieux vêtements ou dans du linge usé*. — (Mai ales în Mold.)

1°. A despoia pe cineva, luându-i și boarfele de pe el. *Și borfăia pe toți săracii, cu avel obicoid, de la lui și stralele pe pe dinșii*. (Mold., a. 1718) URICARIU, V 254¹¹.

2°. A scotoli, a căuta ceva prin boarfe, a răscoli boarfele. COSTINESCU, DDRF.

[La PAMFILE, I. C. 371, cu înțeles neclar. *Vara, când rufele se murdăresc și se înegresc mai tare...* [femeia] *le numește boarfe, pe care are să le borfășească „negre ca pământul”; dar trebuie să le spele, căci altfel, de la ea băgă numai în boale, au s'o rădă femeile când i le-or vedea întinse pe gard.*]

— Derivat din bo(a)rfe.

BORFĂNI vb. IV^a v. burduhăni.

BORFĂR s. m. v. borfaș.

BORFĂȘ s. m. *Volour* (d'objets de peu de valeur), *filou*. — Hoț de boarfe, de lucruri mici, pungaș, potlogar, găinar, bojogar. *Pe borfași îi da prin târg, bădându-i la spete*. GHICA, s. IX. *Numerul crimelor eră a zecca parte mai mic decât astăzi, și acelea din partea borfașilor și vagabonzilor*. I. IOANESCU, M. 250, cfr. ODOBESCU, III 71¹¹. *Cine să le fi furat?.. Un borfaș, mână-l-or temnița pământului*. SADOVEANU, P. S. 100. [Și: *borfaș*.] Cu alt sufix: borfaș s. m. (Săcele, Transilv.) *Din borfaș, a ajuns hoț de cai*. | Derivat: borfașie s. f. *Tovarășe, mi s'a urit cu borfașia; să facem și noi o hoție care să se mai simță*. ISPIRESCU, L. 371.]

— Derivat din boarfe, prin suf. -aș.

BORFĂȘIE s. f. v. borfaș.

BORFE s. f. plur. = boarfe (în Mold. și Transilv.; în limba veche însemnă „halne, rufe”; astăzi, mai ales „halne s. rufe vechi, sdrêne, bulendre, flenduri”). ȘEZ. II 150¹¹, CREANGĂ, GL., rar, p. restr., „perină, plapumă, lăiceră”. ȘEZ. II 73¹¹. *Împulutu-s'au Că-*

zaciți de borfe, de sabii, de rafturi și de corturi. M. COSTIN, LET. I 252¹¹. *Ce au găsit pe la oameni, vaci, iepci, cai și borfe, tot au luat*. N. COSTIN, LET. II 29¹¹; cfr. NECULOE, LET. II 343¹¹, MAG. IST. II 351¹¹, III 4¹¹, 55¹¹. *Au luat un săcriu cu borfe*. URICARIU, XX 360¹¹. [Rare: *borfari* = lucruri din casă ȘEZ. II 73¹¹, *borfători* (pluralul unui colectiv borfe, neîntrebuințat la singular, cfr. brânzeturi, frețuri) DICT., (+ *bolbotine*) *borfotine* s. f. plur. *Îi pune în gât un colac de borfotine de zdenșe*. SEVASTOS, N. 314¹¹. | Și: *barfe* (Hațeg, în Transilv.) = catrafuse (VICIU, GL.), cotromonte (REV. CRIT. III 91). *Își ia burfele în cărcă*. VICIU, GL.; (Șoroștin, comit. Târnava-mare) bărgă. ib.]

BORFÉU s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORFÉTE s. m. (Iht.) = verdete (Oltenia și Mehedinți). ANTIPA, F. I 190, cfr. H. IX 42.

BORFÉTURI s. a. plur. v. borfe.

BORFÓIU s. m. *Homme corpulent, bourdaud*. — (Jud. Suceava) Om cu corpul groziu, desfigurat. ȘEZ. II 73¹¹.

— Derivat din bo(a)rfe, prin suf. augm.-peior, -oiu (propriu: înhăimurat în multe boarfe).

BORFOTINE, **BORFURI** s. f. plur. v. borfe.

BORGEĂC s. a. (Bot.) v. borceag.

BORHILĂ vb. IV^a. *Découper la viande*. — (În Sălajiu) A dumăci, a tăia carnea în bucăți mari. VAIDA.

BORHĂI vb. IV^a v. burduhăni.

BORHĂIU, **BORHĂN** s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORHĂNI vb. IV^a v. burduhăni.

BORHÉU s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORHOĂȚA s. f. *Botte large*. — (Mai ales la plur.) Cizmă largă. H. IX 89.

BORHOT s. a. 1°. *Blés ou fruits fermentés dont on a extrait le suc. Marc, résidu. Objet bon à mettre au rebut ou au rancart*. 2°. *Tripes*.

1°. Bucate sau mai ales fructe fermentate, plămădeală din care se extrage bere, rachiu, etc. cfr. bortilă (REV. CRIT. IV 85), spec. terci de prune din care se face țuică (COSTINESCU), p. ext. rămășiță de bucate s. de fructe (mai ales de prune) din care s'a extras sucul (LM), etc. cfr. boștină, boroghină, bozorină, bortilă, boască. *Borhot de berării, de orz; borhot de porumb, săcară, etc.* P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. *Lăceș* = un fel de oțet din borhotul țuicel. GRIGORIU-RIGO, MED. I 7. | Fig. Rămășiță netrebnică, cfr. braț, goz. *Procișii noștri leociografii și scriitorii de grainu nou și pocit azcărli, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasă noastră limbă românească*. ODOBESCU, III 173¹¹.

2°. (Anat.) Măruntăie, mațe (de vită) care se aruncă. *Când se taie vreo vită mare, așteaptă până îi dă borhoturile afară*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 184.

[Accont: *borhot* și *borhot*. Plur. *borhoturi*.] Cfr. bortilă.

BORHOTĂI vb. IV^a. *Faire fermenter du marc*. — (Numai în DICT.) A fierbe, a dospi, a fermenta borhotul, a pune borhot în ceva ca să fermenteze.

— Derivat din borhot.

BORİ vb. IV^a. 1°. *Vomir*. 2°. *Cracher* (du venin), *décharger* (du sperme).

1°. Absol. și trans. (Astăzi, vulgar) A da afară pe gură, a vărsa. *Borașe-ți... laptele mână-ta în palmă... Și borî laptele*. CUV. D. BĂTR. II 289. Au

foșt borândă și au fost făcând toate nebuliile be-
fii. PRĂVILA MOLD. 146. Înghițit de chit și borită,
s'au sculat de au mers la Ninea. DOSOFTEIU, v.
s. 23. Numai câinele, dacă borăște, ling. MAG.
IST. v. 10^{1/2}; cfr. PISCUSCU, O. 211. Eră să-și bo-
rășe și mașe din el. GORJAN, H. II 63. | Fig.
Cfr. sculpa. Cu toatele înghit pizma și deodată
boreș galceava și trața. CANTEMIR, IST. 52. Gura
iadului... borăște foc și otrău. PISCUSCU, O. 111.
‡ A-și bori sufletul s. (despre animale) aburul = a-și
da sufletul; cfr. a crăpa. Fugind... Mîhnea-vodă...
la Buculei, în Ardeal, unde și-au bori și sufletul
carănd. M. COSTIN, LET. I 348^{1/2}. Cfr. AMIRAS, LET.
III 135^{1/2}. Peste puține zile și-au bori aburul. CAN-
TEMIR, IST. 121.

2°. P. anal. (Despre serpi) A scupa (venin). În
urcior... s'au tras o năpărcă și-au boritu-si/
veninul într'insul. DOSOFTEIU, v. s. 34. || (Trivial,
despre membrul viril) A lepăda sperma.

[† și: bori. Pers. 3 sing. ind. prez. borăște și borăște.]
Derivate: borire s. f.; borit s. a. LB.; boritură
s. f. = vărsătură; materie vărsată din stomah pe gură;
spermă. Acunele boriturile omului celui bolnac.
PRĂV. MOLD. 59. Iulian... ca câinele la boritura sa
s'au întors. CANTEMIR, HR. 251^{1/2}. Un fel de ma-
terie mucoasă, numită boritură de strigă... care
se crede că e lepădată de acest fluture: striga. SEZ.
IV 23^{1/2}. Cfr. MARIAN, INS. 271; borăla s. f. (Bra-
șov) = spermă; boritor, -oară adj.; (în descânțeco):
boricic, -oasă (și boricic, -oasă) adj. = care pro-
duce vărsături. Aplecate boricioase. GRIGORIU-RIGO,
MED. I 8. Coleți boricoși. Ib. I 43.]

BORIC, -Ă adj. (Chim.) v. bor².

BORICIC, -OĂȘ. **BORICIC**, -OĂȘĂ adj. v. bori.

BORILĂ s. m. sing. Vent du sud, autan. — (Rar)
Vânt de miazăzi, în urma căruia se așteaptă nu-
maidecât ploaie (Cristești, în Botoșani, ap. HEM.
104. [LA BĂRCIANU și ALEXI: „vânt de nord“].
— Derivat din boare, prin suf. calific. -ilă.

BORINDĂU s. a. (Cul.) v. borândău.

BORINTE s. f. v. bouriște.

BORIȚĂ s. f. 1°. Nom de danse paysanne. 2°.
Houise masqué (le masque étant une tête d'animal).
1°. Numele unui danț popular. Grecii dă-i pe mâna
mea, Să-i joc ca pe-o brebenă, Să-i joc bine borîța.
TEODORESCU, P. P. 480.

2°. Om mascat cu un cap de animal, care ex-
cută diferite jocuri, în sărbătorile Crăciunului. VICIU,
GL. Cfr. turcă, clanță, brezaie, Mergi, du-i ceră
la borîță (Dridif, în comit. Făgărașului). id. Ib.
— Din ung. (la Ciangli) borica, numele unui joc.

BORJOCI, **BORJÓCI**, } v. bojoc.

BORJÓTI s. m. plur. j

BORLÂN, -Ă adj. Insatiable. — (Transilv., rar)
Care nu se satură niciodată, nesățios, cfr. gaman,
folte, ghiorlan. Tu, borlane, ai adună toate (Șon-
falău). VICIU, GL.

BORNĂC s. m. (Cul.) Sorte de brioche. — (Ceacu,
în Ialomița) Mic colțel ce se dă în ajunul Crăciun-
ului copiilor care umblă cu Moș-ajunul. SEZ. III
198^{1/2}. Cfr. colindeț, bolindeț.

BORNĂCIU, -E adj. v. bărsaciu.

BORNĂI vb. IV^(a) intrans. Bourdonner; mugir;
bramer; pleurer, beugler; gronder; hurler.
(Transilv.) Onomatopoe prin care se exprimă su-
netul produs de:

a.) albina; a bătăl, cfr. zuzăl, zbărnăi, bom-
bă(n). LB, LM;

b.) vitele albe, mai ales când simt primejdia în
apropiere s. când dau de vreun loc plin de sânge:
a boncă! (boncăni, boncălu), cfr. răeni, mugl,
rage. REV. CRIT. III 90, FRÂNCU-CANDREA, R. 49,
POMPILIU, IIIH. 1006;

c.) copli: a plânge, a se văicăra, cfr. băună,
urlă. REV. CRIT. III 90;

d.) urs: a mormă. *Bornăie cu ursu'*. BREBENEL,
GR. P.;

e.) oameni: a răeni din piept. VAIDA.

[Și: (ada b.) borăi vb. IV. FRÂNCU-CANDREA, R. 49,
Com. COCA.]

— Cfr. zbărnăi, boarnă.

BORNĂILĂ s. m. *Enfant pleurnicheur*. — (În
Țara-Hațegului) Copil plângăcios. *Mai faci, măi
bornăilă!* REV. CRIT. III 90. Cfr. seacănilă.
— Derivat din bornăi, prin suf. calif. -ilă.

BORNÊU s. a. (Milît.) Sac, havresac. — (Un-
gu-rișm) Ranță, cfr. vițel. *la borneu pe spinare*.
HODOȘ, P. P. 207. Cfr. DOINE, 85^{1/2}.

— Din ung. borja, idem (cu pronunț. dial. *bornă*,
propriu: „vițel”, ranțele fiind făcute din piele de
vițel).

BORNÛT s. a. *Tabac à priser*. — (Ungurism) Tu-
tun de tras pe nas, tabac. (În Țara-Hațegului) REV.
CRIT. III 90. [Plur. -nuburi.]

— Din ung. barnót, idem.

BOROĂLĂ s. f. *Morceau de gros bois, tronc de
hêtre*. — (Rachita, în Ban.) Lemn gros, bătrân, ne-
tăiat; fag tăiat ca salcia, ca să dea nulele și pari,
cfr. aciuă, hăciugă. VICIU, GL.

BOROĂCĂ s. f. v. boroiș.

BOROĂNĂ s. f. (Agric.) *Herse*. — Cuvânt necu-
noscut în multe regiuni, ei a intrat pe alocurea în
limbă mai târziu, susținându-se alături de vechiul
„grapă” sau înlocuindu-l. În unele părți s'a făcut o
diferențiere între cele două cuvinte, întrebându-
se fiecare din ele pentru un anumit fel de „grapă”.
După PAMFILE, I. C. 144 și 127 (cfr. și ilustrațiile),
grapa (făcută din măricini) slujește la grăparea
brazdelor, după ce ogorul s'a arat, spre a se netezi
și a acoperi sămânța cu pământ. *Borona* (cu dinți
lungi de fier s. de lemn) slujește la sfărâmarea bru-
șilor (bolovanilor) de pământ, înainte de grăpare, la
zgărirea prășiturii sau a miriștei, spre a putea să-
măna fără de a mai ară, și la zmulgerea buruienilor
din poposușul. *Borona...* are dinți de fier s. de lemn.
II. I 262. *Borona* sau *grapa* cu dinți de fier. II 62.
Boronă = *grapă*. Ib. XII 570. După ce seamănă, trage
cu *grapa* sau *borona*. Ib. III 18. Unelele de plugărie
se numesc: plug, *grapă*, *boronă*. Ib. III 38. *Borona* =
un fel de *grapă* triunghiulară, având pe fiecare latură
tepușe de lemn care servesc spre a sfărâma pământul.
Ib. II 239. *Borona* = *grapă*. VAIDA. Cfr. (*boronă*)
H. I 207, (*boronă*) II 254, XII 31, (*boronă*) VII
506. *Îngroșarea macinii se face... cu o boronă fără
dinți*. I. IONESCU, C. 10. *Sămânătorii... De-a cur-
mezișul brazdei boronăle pornesc, Și grapele spi-
noase de-apropie le urmează*. ALECSANDRI, P. III 44.
Cu *borona boronă*, Cu *grapa grăpă*. PĂSCULESCU,
L. P. 30. *Grău-roșu-o rădărașă*, Cu *boroni* [= bo-
rone] l-o *grapat*. VASILIU, C. 177. [Și: *boronă*, *bo-
rănă*, *borână*, *borună*, *boron s. a.* DAMÉ, T. 36,
PAMFILE, I. C. 144.]

— Din ruț. (rus.) *boronă* s. ung. *borona* „grapă”.

BOROBOTĂ, **BOROBOTĂ** s. f. v. boată.

BOROBOTI vb. IV^(a) refl. *Rudoyer, gronder*. —
(Șișești, în Mehedinți) A se năpusti cu vorba, cu
cearta, pe cineva. Com. N. IONESCU. Cfr. bătăta.

BOROC s. m. v. boroiu.

BORODĂU s. a. *Four (en briques)*. — (Nășud, în Transilv.) Cuptor făcut din cărămizi. BUGNARIU, N. S.

BORODINĂ s. f. *Femme grasse*. — (Nășud, în Transilv.) Muliere grasă care abia se poate mișca dintr-un loc într-altul. BUGNARIU, N. S.

BOROGHINĂ s. f. *Marc de prunes*. — (Rar) Borhot de prune care rămâne în cazan, după ce s'au fierit prunele, și se dă la porci, boască, bozorină. PAMFILE, I. C. 236. [Și: boregină. DDRF.]

BOROIU s. m. 1°. *Sobriquet donné aux Tziganes*. 2°. *Diabole*.

1°. Poreclă care se dă Țiganilor s. numai copiii lor de Țigani. Cfr. dânciuc. *Boroiu*... *Se simți că-i prea plămând*. BOGDAN, ap. TDRG. *Un Țigan a fost arend un boroiu bolnav de friguri*. ION CR. II 250. [Fem.: boreală s. f. TDRG. | Și: horoc (în legătură cu ciococ, s. ap. a batjocuri limba țigănească). *Ciococ, boroc, S'au strâns toți Țiganii la un loc*. MARIAN, ap. TDRG.]

2°. Drac. ION CR. III 286.

— Cfr. baroiu.

BOROIU subst. O parte a cimpoiului (nedefinită mai de aproape). H. II 295, 282.

BORONET s. a. *Sorte de mets*. — (Nășud, în Transilv., Bucov.) Măncare făcută din caș proaspăt, sfărmat mărunt și mestecat în zăr cald de oi. BUGNARIU, N. S. [Și: boronet = caș seurs din jintuit și amestecat cu zăr cald. MARIAN.]

BORON s. a. (Agric.) v. boroașă.

BORONĂ vb. 1° (Agric.) v. boroni.

BORONĂ s. f. (Agric.) v. boroașă.

BORONȚUC s. a. v. borangic.

BORONET s. a. v. boromet.

BORONI vb. IV^a. (Agric.) *Herser*. — A grăpa (cu boroașă). H. XII 7. *Se va boroni bine popuștea*, cu o boronă cu dinți lungi de fier. I. IONESCU, C. 65. *Cu borona boronă*. PĂSCULESCU, L. P. 30. [Și: boroni vb. IV^a. H. III 38; boronă vb. 1°. I. IONESCU, C. 59. || Derivate: boronire s. f. *Boronirea sămânțurilor*. I. IONESCU, C. 28; boroni s. a. DAMÉ, T. 61.]

— Derivat din boroașă.

BOROSLEAN s. m. (Bot., ungarism) = lederă. DICT. [Și: broștean s. m. I.B.]

— Din ung. borostyan, idem. CIHAC, II 484.

BOROZĂN † s. a. v. bolozan.

BORS s. a. 1°. *Eau aigrie* par la fermentation du son. *Soups préparée avec cette eau*. 2°. *Sac aigre* que secrètent les fourmis. 3°. *Jeu d'enfants*. *Danse paysanne*.

1°. (Cul.) Un fel de zeamă acră, preparată din tărâțe de porumb și de grâu care se pun într-o putinică curată împreună cu plămădeală din borș vechiu (numită cuib de borș s. huște). *Borșul* care nu s'a înăcrit încă bine se numește săliciu (MARIAN, INS. 465). P. ext. Orice ciorbă făcută din această zeamă, precum: *Borș rusec* (preparat cu carne de vacă și cu multe legume), *borș holțiu* (preparat numai cu ceapă, sare și piper). ȘEZ. VI 64 s. u., II 195, PAMFILE, I. C. 192, MARIAN, SE. II 3. *După borșul polonez, veneau mândri grecești fierie*. C. NEGRUZZI, I 151. *De departe trandafir, Și de-aproape borș cu știr*. Id. Ib. I 151. *ledul cel cumințe tăcea molcom în horn, cum tace pește în borș, la foc*. CREANGĂ, P. 25. *De mâncare i-am făcut Acru borș din puti-*

nică. TEODORESCU, P. P. 341°. *Cu borșul nestracurat*. DOINE, 207. *Să nu dai borș cu flori* (cfr. floare II, 2°) *de pomand*. ȘEZ. I 277^{1/2}. †† *S'a ufiț tărâța în borș*: se rice în batjocură celor furioși. ZANNE, P. IV 143. *A veni ca la borș*: a intră și a plecă repede iarăși. Ib. III 481. *Cine se frige cu borș, suflă și'n iaurt!* Ib. II 557. *A suflă în borș*: a sforăi (în somn). *Dumnezeu dormeă dus și suflă 'n borș, de-și luă urechile*. ȘEZ. II 103^{1/2}. *A mănăci borș*: a spune lucruri neadevărate, a spori din gură, a minți, a atinge cu vorba. *Să nu mănăci borș, că dai de bele!* | PAMFILE, J. II. *A-i da cuiă borșul în foc*: a-și arși tandăra. Ib. *S'a amplit de borș*: n'a folosit nimic. Ib. *Când fi-oiu da una, te umple borșul (cel roșu)*: sângele. Ib. (În comparați, spre a ilustra acreala, cfr. oțet) *Aista nu mai este vin, aista-i borș*. Ib. *A suflă cuiă în borș*: a se amesteca (nechemat) în treble cuiă, a se măsură cu cinovă (cfr. abraș). *Dar la urma urmelor, de omorât n'a omorât pe nimeni...* *în borș nimăni n'a suflat*. SLAVICI, N. II 246. *Mie unuia știu că nu-mi suflă nimeni în borș*. CREANGĂ, P. 230, cfr. MARIAN, T. 119. | Fig. Cfr. spanac. *A căntura meru, din revistă 'n revistă, același borș de platitudine*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

2°. P. anal. Suceul aerului pe care îl secretează furnicile (de pădure) și-l adună într-o bășieciță care se află în partea dinapoi a corpului lor. MARIAN, INS. 238.

3°. *Borș* s. de-a borșul e numele unui joc de copii. H. I 350, II 82, 245, III 312, 451. | Danț popular. *Lu noi eră și săut și azi borșuri*. *Mergem la biserică și pe urmă fucam* (Bărticești, în Roman). GRAIUL, I 479.

[Plur. *borșuri*.]

— Din rut. (rus.) *borštă*, idem.

BORȘĂR s. m. (Fam.) Poreclă dată soldaților (propriu: „măncător de borș”). TDRG.

— Derivat din borș, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. Borșer(iu).

BORȘĂCĂ s. f. (Dog.) v. borșer(ia).

BORȘER(IU) s. a. și m. 1°. *Baril* dans lequel on prépare la boisson appelée „borș”. 2°. *Chaerophyllum aromaticum*. — (Mold.)

1°. S. a. (Dog.) Patinică, făcută din lămn de brad s. de stejar, în care se prepară și se ține borșul. ȘEZ. VI 64, PAMFILE, I. C. 192. [Cu alte sufixe: *borșăcică* s. f. MARIAN, SE. II 6. *Crapă borșăcică* s. f. (distr. Suceviu, în Bucov.) MARIAN, SE. II 6, *borșăică* s. f. (Țepu, în Tecuciu) PAMFILE, I. C. 192, *borșăică* s. f. (Storojineț, în Bucov.) MARIAN, SE. II 6.]

2°. S. m. (Bot.) = antonică. PANȚU, PL. *Borșari*, cu struguri roșii, scămoși, gust acru, bun de făcut borș. (Rădăpeni, în Mold.) ȘEZ. V 69^{1/2}. *Borșari* — o plantă asemănătoare cucului, acră la gust (Munții Suceviu, Mold.) Ib. V 38^{1/2}.

— Derivat din borș, prin suf. -ar (dovedit, dial., -er după ș). Cfr. borșar.

BORȘERITĂ s. f. (Dog.) v. borșer(ia).

BORȘI vb. IV^a. 1°. *Déchirer, mettre en pièces*. 2°. *S'aigrir; s'empanter; S'irriter, se fâcher*.

1°. Trans. (Neobclănit) A face fărăme cu cinovă, a sfâșii. DDRF. *Lupii leșinați borșesc și dărămu țaurul*. DELAVRANCEA, S. 234.

2°. Refl. A se face acru ca borșul, a se acrl. COSTINESCU, I P. ext. A se împuși. „*Aleu! zise celălalt soldat, apucându-se de nas, al dracului s'a borșit* (cadavru Turcului)”. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

— Derivat din borș.

BORȘI vb. IV^a v. zborși.

BORȘICĂ s. f. (Bot.) = jacepân. (Ungurism, în Săcuie, în Transilv.) JAHRESBER. IX 224.

— Din ung. borsika, idem. SZINNYEI.

BORȘISÓR s. a. și m.

Diminutivul lui borș, derivat prin suf. -ișor.

1°. S. a. (Cul.) Borș (cu înțeles desmierdător). *Feștișor Cu borșișor*. MARIAN, SA. 283.

2°. S. m. (Bot., Stânca-Ștefănești, în Mold.) Plantă erbaceă (*Sempervivum assimile*) grasă, cu flori trandafirii, cu fructe în formă de capsule. PANTU, PL.

BORȘOĂICĂ s. f. (Dog.) v. borșer(ia).

BORSOLÍ vb. IV° v. burzului.

BORSUMFLÁ vb. I. v. bosumflá.

BORSÚNA s. f. (Bot.) v. bursună.

BORT s. a. (Anat. pop.) *Gros ventre (de femme enceinte)*. — (Vulgar) Pântecul umflat al unei femei însărcinate. *Cu borțul la gură*: În stadiile din urmă ale gravidității. *Cum o să mă înfățișez cu acum înaintea tălă-meu, cu borțul la gură?* SPIRESCU, L. 120. [Plur. *borțuri*. | Și: bărță s. f. = pânteco (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLIV, II 619.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil că avem a face cu un cuvânt străvechi, de aceeași origine ca alb. *bark* „burtă”, *barke*, „săminte”, — cfr. și *mbarok* „însărcinată” — a cărui formă primitivă e *bhorko-* și aparține tulpinei indogerm. *bher-* „a purta”, cfr. G. MEYER, ET. WB. 27. O înrudire cu *burtă* e de asemenea posibilă.) Cfr. *boarță*, *borțoiu*.

BORTĂ s. f. 1°. *Trou, creux (de tronc d'arbre), cavité*. 2°. *Tronc d'arbre creux*.

1°. (Mold. și Bucov.) Gaură în trunchiul unui arbore, scorbura, p. gener. gaură. *Eu odată, pe malul mării, în borta unui stânci lăcuind*. CANTEMIR, IST. 155. *Pe multe locuri a zidului acestuia au lăsat și borte, ca la cetăți*. DRĂGHICI, R. 165^{1/2}. *Prin bortele șoselei de pe ulița Romanului sântem în risc să ne prăpădim*. C. NEGRUZZI, I. 193; cfr. EMINESCU, N. 43. *Alfii aruncan cu uncrop... în borta cheii*. CREANGĂ, P. 256. *Mai areă încă trei sute de lei, dară și trei sute de borți de astupat* (= datorii de plătit) cu dinși. SBIERA, P. 225^{1/2}. *O luat sfredelu' și o dat borta în capătul' inimei carului*. ȘEZ, II 17^{1/2}. *Bortă'n cer v. gaură'n cer*.

2°. Trunchiu de arbore scorburos. LM., (în Bihor) JAHRESBER. IV 326.

[Plur. *borté* și *borți*. | Diminutive (ad 1°): *bortăiță* s. f. *Oricând leul brâna în borta stâncii și-ar băgă*. CANTEMIR, IST. 158. (Și cu înțelesul spec.) *Gropiță în obraz. Îi pune degetul pe barbă, crezând că... s'ar face în mijlocul barbei o așezătură (bortăiță, gropiță)*. MARIAN, NA. 92; *borticea*, *borticeă* s. f. *Șoarecul cu oaxpela'mpreună ieși din borticeică*. C. NEGRUZZI, II 300^{1/2}. *Am o casă silitică, Fără nici o borticeică?* (= Oul) GOROVEI, C. 267. *Cusături cu borticele = ajururi*. DDRF.]

— Din rut. *bort* „scorbura”, *borta* „trunchiu de brad găunos”.

BORTĂ s. f. v. hartă.

BORTELI vb. IV° v. borti.

BORTÍ vb. IV° trans. *Trouer, percer, forer*. — (Mold.) A face s. a. da o borta (în covă), a găuri, cfr. a sfredeli, a scobi. *Au făcut o rotășă de lemn, börtindu-o în mijloc*. DRĂGHICI, R. 140. *Bătutul inului se face sau pe o scândură..., sau la scun börteli*. I. IONESCU, C. 146. *Glonful... börtițiș perina pe care se rezămă*. C. NEGRUZZI, I. 21. *Păreșă... börtelițiș ici colă de ferestre*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Orbul... rostogolește groznic ochii morți în fața börtiță de rânile cărsatului*. IORGA, S. R. B. 144. *Un blid... se bortește în fund*. ȘEZ, I 120^{1/2}. *O scândură de lemn börtit*. lb. IV 114^{1/2}. *Iuda s'a*

făcut un șoarec și smac! în corabie, și a început a o borteli. lb. IX 28. *Chinuță și muncită, Pede tot locul börtiță, Cine-o are, îi bogat, Cine nu, îi om sărac?* (= Pănoa). GOROVEI, C. 278. *Picătura börtilește piatra*. ZANNE, P. I 58. [Și: (+ sfredeli) *borteli*, *bortili* vb. IV°.] Derivate: *bort(eli)re* s. f., *bort(eli)t* s. a., *börtiță* s. f. *Börtitura ce se face pe tăcutura dinților (la caii bătrâni)*. VILPESCU, ap. TDRG.]

— Din rut. *bortili* „a găuri”.

BORTICĂ, **BORTICĂCĂ** s. f. v. borta¹.

BORTILĂ s. f. sing. *Marc ou résidu (de prunes)*. — (Transilv.) Borho t de prune (REV. CRIT. III 90), ceea ce rămâne pe fundul căldării din drojdile, din care s'a fiert tuică (Uricani, pe Jiu). VICIU, GL. C. PAMFILE, I. C. 228. Cfr. *boroghină*, *boștină*, *tescovină*

BORTILÍ vb. IV° v. borti.

BORTIȚĂ s. f. v. borta¹ și barta.

BORTOCÁN s. a. (Anat. pop.) v. burduhan.

BORTOCHINÓS, **-OÁSĂ** adj. v. boțochinos.

BORTOIU s. m. și a. 1°. *Nom de poisson*. 2°. *Grosse pierre*.

1°. S. m. (Iht.) Numele unui pește (nedefinit mai de aproape). H. VII 153. Cfr. *boarță*, *bortos*.

2°. S. a. *Piatră mare*. LUBRA-IANA, M. 32. Cfr. *bolovan*. [Cu pronunțare dialectală: *borțoiu*.]

— Probabil, derivat din *borț*, prin suf. augm. -oiu.

BORTONÓS, **-OÁSĂ** adj. v. bortos¹.

BORTÓS, **-OÁSĂ** adj. *Troué, percé, creux*. — (Despre arbori, dinți, etc.) Găurit, găunos, scorburos, boțoeros. *Un copaciun... despre o parte ar bortos și i s'au părut tocmai potricit de calc*. DRĂGHICI, R. 144. *În scorbura unui lemn bortos*. RETEGANU, P. I 13^{1/2}. [Hașca] *eră bortoasă și plină de galbeni*. SBIERA, P. 3^{1/2}. *Măseă... bortoasă*. id. lb. 169^{1/2}. *Aiasta nu-i măr bortos*. *Ca să-l muști și să-l fiți jos*. TIPLEA, P. P. 92 [Și: (+ găunos) *bortonos*, *-oasă* adj. PAMFILE, J. I.]

— Derivat din *bortă*, prin suf. adj. -os.

BORTÓS, **-OÁSĂ** adj. v. burtos.

BORTÓS, **-OÁSĂ** adj. (Femine) *enceinte* ou *grosse*. *Ventru*. — (Vulgar, despre femei, mai rar despre femelele animalelor) Însărcinată, grea, gravidă, (pop.) cu burta mare; p. anal. (și despre bărbați, animale, etc.) cu pântecul mare, pântecos, burtos, folticos, umflat. *A făcut ce-a făcut, și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare și bortos*. CARAGIALE, M. 21. *Doi Armeni... borfoși*. id. lb. 286. *Trei femei borfoase*. ION CR. II 271. *Vaciilor borfoase*. MUSCEL, 43. *Buluci borfoși*. MARIAN, V. 204.

— Derivat din *borț*, prin suf. adj. -os.

BORTOS s. m. (Iht.) *Nom de poisson*. — Un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. XIV 85. Cfr. *borțoiu*, *boarță*.

BORTOȘĂ vb. I^o. *Rendre enceinte*. — (Numai în DICT.) A însărcina s. a îngreuna (o femeie); cfr. a-î face un copil. [Și: (pop., Munt.) *imbortoșă* vb. I^o. *Fată 'mbortoșată*. PĂSCULESCU, L. P. 102.]

— Derivat din *bortos*.

BORTOĂ s. f. *Défilé*. — Treacătoare îngustă, numai pentru un car, printre două dealuri, defileu (Lătu-nași, Verșeț). VICIU, GL.

BORUMBREL s. m. (Bot.) *Nom d'arbre*. — Numele unui arbore sălbatic (nedefinit mai de aproape, probabil „porumb(ri)olul”). II. I 33.

BORUNĂ s. f. (Agric.) v. beroană.

BORNICIUC s. a. v. boragic.

BORNICI vb. IV^a v. boroni.

BORŪS s. a. Nom d'*outil* de forgeron. — O unealtă de fierărie (nedefinită mai de aproape; probabil „barosul¹⁴”). H. III 450.

BORVIZ s. a. 1°. Eau minérale alcaline. 2°. *Bourville*. — (Ungurism)

1°. Apă minerală, apă gazeoasă, boreut (1°), apă-acră. H. I 270. *Place-mi boreizul cu vin și mândra din sat străin*. ȘEZ. I 270¹¹. [Accentuat și: boreiz.]

2°. P. ext. Sticlă (cam de 1 litru, de culoare verzui), în care se vinde asemenea apă.

— Derivat din ung. *borviz*, idem (propriu „apă pentru vin”).

BORZ, **BO(Á)RZĂ** adj., s. f. I. *Hérissé, Bouriffé*. II. 1°. *Croque-mitaine*. 2°. *Nigella damascena*.

I. Adj. (Mai ales despre pasări) Zbrălit, zborșit, răsfrat, înfocat. *MARIAN. Până eră cioara (= Țiganul) boarză, Tot venea la noi la varză, De când s'a colofănit, Nici la curechiu n'a venit*. *MARIAN*, O. II 61. *Gânsuc boarză*. Id. O. II 375.

II. S. f. 1°. (Mitol. pop.) Finiță imaginată cu care se sperie copiii și despre care se crede că aduce boale s. chiar moarte, cfr. babau, bolea, samca, boardea. ȘEZ. II 150²³. *MARIAN*, INS. 65. *Să nu cumcă să umbra în camară, c'acolo-i borza*. ȘEZ. VII 66. *Femeile care n'au parte de copii poartă în sân, ca talisman, o bucată de căifă, pentru a fi ferite de sancă, boarză sau alte boli mândrele de copii*. *GRIGORIU-RIGO*, M. P. I 162. *În cale opritu-o Borza îmborșată, Borza înfocată, Borza uricioasă, Borzo foroasă, Borzo scârșădeaua*. *MARIAN*, D. 231. *Merge borza pe părete și mândre'n un car de fete*. Id. NA. 340.

2°. (Bot.; plur.) *Boarze* = chica-voinicului. *PANTU*, PL.]

— Din ung. (cfr. *borzo*, *borzilă*, *burzului*).

BORZĂ s. f. (Entom.) 1°. *Longicornia*. 2°. *Mouche*. 3°. *Blaps mortisuga*.

1°. Insectă în general (*MARIAN*, INS. V); cfr. găză, gănganie, goangă. | Spec. (Bucov.) Insectă cu mănăști a. cu coarne lungi. Id. Ib. v. XII 100.

2°. Diferite specii de muște (Bărgău, în Transilv.) *VICIU*, GL.; musca de casă (Cămpulung, în Bucov.) *MARIAN*, INS. 64; musca mare (Maramureș), Id. 64.

3°. Un gândac negru, de 20-25 mm de lung, cu capul mic și lungăreț, cu aripile de-asupra încoavate în jos, iar la vârf ascuțite. Se ține la umezeală. Când îl atinge cineva, lasă un suc care miroase greu. Se mai numește și: (Bucov.) goandă, goandă, gândacul-morților, (Transilv.) goambă. *MARIAN*, INS. 64 ș. u. [Cu suf. augm.: *borzoale*. Id. Ib. 572.]

[Și: *boarză*. *MARIAN*, INS. 100.]

— Derivat din tulpina onomatopeică *borz-* (cfr. *bărdănu*, *băzși* etc.).

BORZILĂ s. m. sing. Nom de *boeuf à poil noir*. — (Bucov.) Nume de bou cu părul negru. *MARIAN*. [Femininul: *borzoale* s. f. (Bucov.) = vacă cu părul capului zbrălit. Id.]

— Din *borz* (I), prin suf. calific. *-ilă*.

BORZOALE s. f. v. *borză* și *borzilă*.

BORZOLI vb. IV^a v. *burzului*.

BORZOS, **-OĂSĂ** adj. v. *borzoș*.

BORZOS, **-Ă** adj. *Hérissé, Bouriffé*. — (Ungurism) Zbrălit. LĂ., VAIDA. [La fem. și: *boarzășă*. *Dintre găști pe boarzășa*. *MARIAN*, SA. 118. || Și (cu suf. românizat): *borzós*, *-oasă*. *Găind boarzășă*. *GOROVEI*, c. 359.]

— Din ung. *borzas*, idem. Cfr. *borz*, *borzilă*, *burzului*.

BOȘ s. a. și s. m. v. *boasă*.

BOȘICĂ s. f. (Bot.) = *ciucurasi*. *PANTU*, PL.

— Etimologia necunoscută (După TDRG. din polon. *bosik* „desculț”).

BOȘĂȚOC s. a. (Bot) v. *busuioc*.

BOȘĂȚILĂ vb. I v. *bosumflă*.

BOȘĂȚIĆ, **-Ă** adj., subst. *Rataliné, rabougri*. — Pipernicit. *Eu mă știu că adun coșnic, Fețele-mi zic boșățic*. *BIBICESCU*, P. P. 207. [Variante (cfr. *boșorog*, *șontorog*): *boșățint* s. m. = copil mic și răsfățat (comit. Făgărașului). *VICIU*, GL. (subt. brotan). *boșățoc*, *-oacă* adj., subst. = (la fem.) fată mică durdulie, nespornică la mers și groaie la lucru; (cu derivatul) *boșățocie* s. f. *Ce mai boșățicie fără vlagă!* ȚARA OLTULUI, III nr. 12.] Cfr. *poșidic*, *imboșăntă*.

BOȘĂȚOC, **-OĂCĂ** adj., subst. } v. *boșățic*.
BOȘĂȚOCIE s. f. }

BOȘĂR s. m. (Bot.) *Pastique, melon d'eau*. — Peșene verde. *Se umflă și crește... cât un boșar*. *DELAVRANCEA*, S. 82.

— Derivat din *boasă*, prin suf. *-ar*.

BOȘCĂ s. f. (Dog.) *Baril, tonnelet*. — (Transilv. și Ungaria; ungurism) *Butoias*, *budie*, *balercă*. LĂ., *POMPILIU*, BII. 1005. [Plur. *boșce* (LĂ.) și *boște* (POMPILIU, BII. 1005).]

— Din ung. *boeska*, idem.

BOȘCĂI vb. IV^a. *Bougonner: marcher à tâtons* (dans l'obscurité). — (Dâmbovia) A bolborosi, a (h)orbocăli. *CONV. LIT. XLIV*, II 731. Cfr. *boșconi*.

BOȘCĂR s. m. *Prestidigitateur, escamoteur*. — (Mold.) *Scamatorie*. *Bun scamator este*. — *Eu, cucoane? Fereasă D-zeu! Neam de neamul meu n'o fost boșcar!* *ALECSANDRI*, ap. TDRG.

— Derivat prin suf. nom. agent. *-ar* din *Bosco*, numele unui renumit scamator italian, care în a. 1826 a dat o reprezentație în Iași. (Cfr. *REV. N. VII* 320 ș. u.). Cfr. și *boscoană*.

BOȘCĂRIE s. f. *Prestidigitation, escamotage*. — (Mold.) *Scamatorie*, p. ext. *pungășie*. *ALECSANDRI*, T. 1768, *REV. N. VII* 320 ș. u. *De-ai umbra întreaga lună... N'ai găsi chiar într-o mie Așă țără vestit să fie*. *Pentru boșcărie*. *ALECSANDRI*, ap. *REV. N. VII* 321. *Nu se poate crede în nebuniile tâlmăcilor; ei înșală lumea, ca să câștige bani... Aceștea sânt boșcării*. *CONTEMPORANUL*, II 325. [Și: (+ *boscoană*) *boscărie* s. f. DICT.]

— Derivat din *boșcar*, prin suf. abstr. *-ie* (s. de-a dreptul din *Bosco*, prin suf. *-ărie*).

BOȘCĂRȚĂ s. f. v. *boșcărță*.

BOȘCĂRȚĂ s. f. *Cuir de mauvaise qualité, mal travaillé et déchiré. Paquet, effets*. — (Făgăraș, în Transilv.) Fâșie de piele de calitate rea, rău argășită și ruptă. *Astea nu-s poșoje cumu-i leșea, ci numai niște boșcărțe!* ȚARA OLTULUI, III, nr. 19-20. (Întrebuințat mai ales în expresiunea): *A-și lua s. adună boșcărțele* = a-și lua catrafusele, boarfele. *Îmi vine să-mi adun boșcărțele și să fug de aici*. *SLAVICI*, O. II 170. | Fig. Copilăși pipernicită, bolnăvicioasă, dar afară din cale arțăgoasă și guralivă. *Mai fino-și gura, boșcărță!* ȚARA OLTULUI, III nr. 19-20. [Și: *boșcărță*.]

— Probabil, din ung. *boșkorszj* „curea de opincă”.

BOȘCĂȘ † s. m. *Ancienne monnaie*. — Groșiță (monedă). LB.

BOȘCEĂ s. f. (Îmbracă). 1°. *Jupe de paysanne*. 2°. *Fiehu*.

1°. (Oltenia și Muntenia dunăreană) Un fel de fotă (2°) de lână, cu care fetele și femeile se încing, punând una dinainte și alta dinapoi; cfr. pestelcă. PĂSCULESCU, L. P., cfr. H. XII 261, XIV 66, 187. *Iar Băneasa ce-mi făcea? În boșcele se'imbăca, Niminea n'o cunoștea*. PĂSCULESCU, L. P. 197°.

2°. (Dobrogea) Basmă (2°) purtată mai ales de către femei originare din Transilvania. H. II 240. Cfr. maramă, bocceă.

BOSCHÊT s. a. *Bosquet*. — Grupă de copăcei, dumbrăvioară, tufiș (mai ales în grădini, alcătuit inadins). *Acolo eră sfârșitul boschetului*. DACIA LIT. 265. *Hai degrabă, Leonas, să ne ascundem colă în bosquet*. ALECSANDRI, T. 495. *Dulce îmi veni în umbra fainușului boschet*. EMINESCU, P. 24. [Plur. -chete și, învechit, -cheturi.]

— N. din fran. (<ital. boschetto, diminutiv din bosco „dumbravă”).

BOSCOACE, BOSCOADE s. f. plur. v. boscoană.

BOSCOANĂ s. f. *Sortilège, sorcellerie, enchantement, magie*. — (Mold., Transilv. și Ban.; mai ales la plur.) Farmec (POMPILIU, BH. 1005), făcătură, aruncătură, vrajă (REV. CRIT. I 42), booboană, borboase (H. I 72, X 547), magie, p. ext., mijloacele, obiectele (unsorile) cu care se farmecă a. se descântă (Com. LUBA); obiceiuri superstițioase, neadmise de biserică. *Indată au lepădat boscoanele, și învâfând dumnezeieștile latine... s'au botezat*. ȘINCAI, HR. I 158^{1/2}, cfr. id. lb. III 54^{1/2}. *Mi-e săă s'ajung la boscoane* („magice arte”). COȘBUC, X. 78^{1/2}. *O femeie, care... a făcut niște boscoane sau a bătut leacuri veninoase, anume ca să [piardă] copilul*... MARIAN, NA. 74. *Nu... umbă cu boscoane!* EPURE, P. 84. *Aceasta trebură să fie o boscoană mare... ai grijă, împérate, să nu dai de rău*. RETEGANU, P. II 31^{1/2}. *L-o căușit cu boscoane, de nu mai știe de capul lui*. ȚARA OLTULUI, III, nr. 19-20. [Și: (Mold.) *bozgoane plur.* = descânțece de tot soiul. ȘEZ. II 150^{1/2}. *La dînsa s'a găsit în trăsăi: mână de om mort, gât de lup, ...și multe alte bozgoane*. lb. IV 182^{1/2}. *bozgoane plur.* = borboase, felurite descânțece băbești, spre a face rău. H. I 72, (+ *bozgonie*, Ban.) *bozgoane plur.* = farmece, făcături, vrăjitori Com. LUBA; (+ *iscoade*): *boșcoade plur.* = farmece, leacuri cu putere de vindecare: *Bolnavul a căcat... în niște aruncături, făcături de rele sau alle boșcoade băbești*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 46, *boșcoace plur.* = farmece. FRÂNCU-CANDREA, H. 49.]

— Cfr. n.-grec. βωσκωνία „vrăji”, CHICAC, II 639.

BOSCONDĂR s. m. v. gospodar.

BOSCONÉLNITĂ s. f. v. bosconită.

BOSCONĂRIE s. f. v. boscărie.

BOSCONI vb. IV°. *Faire des sortilèges. Babiller, bégayer; grommeler, murmurer*. — A face boscoane, a vrăji. LB., JAHRESBER. IV 326. *Și au venit babele și au cercat cu căle de toate: descântat-au, vrăjit-au, bosconit-au*. RETEGANU, P. IV 49^{1/2}. *Și crezi c'o rămas o buruiandă... nefărat și nebosconită de dînsa?* POMPILIU, ap. TDRG. | P. ext. A bosconodi. *Te vede bosconind din gură, și face cruce și zice*... JIPESCU, O. 54. Cfr. boscăi. [Derivate: *bosconitor*, -oară adj., subst., bosconitară s. f. DICT.]

— Derivat din boscoană (cfr. grec. βωσκωνίον, idem).

BOSCONITĂ s. f. *Sorcière*. — (Rar) Vrăjitoare, farmecătoare. *A țegit cunoștea*. BOSCONIȚA, MARIAN, NA. 394. [Și: (+ *meliță*, pentru că vrăjitoarelor le

umbă gura ca melița) boscomeliță s. f. = farmecătoare, vrăjitoare. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.]

— Derivat din boscoană, prin suf. -niță.

BOSCOROADE s. f. plur. *Balbutement; bougonnement; caquet*. — (Rar) Bolboroseală, bombăneală, flecărie. *Boierul voi să curme cu poveștile și cimitilurile și zise: „Tăsași la dracu' boscoroadele este”*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

— Substantiv postverbal al verbului boscorodi.

BOSCORODI vb. IV°. I 1°. *Faire des incantations*. 2°. *Accompagner (un mort) en prononçant des formules inintelligibles; ennuyer qqn. par son babli ou ses jérémiades*. II. 1°. *Parler à voix basses, chuchoter*. 2°. *Parler indistinctement, en bougonnant ou en chuchotant, réciter machinalement et vite*.

I. 1°. Intrans. A descântă, a vrăji (CREANGĂ, GL.), șoptind formule neînțelese. *Țiganca... întinse cărțile. Apoi începu să boscorodească*. SANDU-ALDEA, D. N. 193. *Începe dracul a boscorodi și a descântă din gură*. CREANGĂ, P. 58.

2°. Trans. A descântă pe cineva, a pronunță formule neînțelese cuiva, p. ext. a-i bate cuiva capul (cu vâlcăreli, cu flecării, etc.). *Când trecea cu mortul... îl boscorodeam cu cimitilura: Chițigăie, gaie*... CREANGĂ, A. 14, cfr. 43. *Fata plângea, femeia mă boscorodă într'una*. VLAHUȚU, ap. TDRG.

II. P. ext. 1°. Intrans. A vorbi încet, pe șoptite Com. A. TOMIAC, CREANGĂ, GL. *Abia-i auzeași gura, numai boscorodă*. ȘEZ. VI 7. Cfr. bombăni, mormăi. | A sta de povești, flecărind, pe șoptite. *Nu mai boscorodi atâtea bolnăzi!* ALEXICI, L. P. 251^{1/2}. *Boscorodă muierea*. MERA, L. B. 235.

2°. Trans. (Complementul e vorba boscorodită) A spune ceva bolborosind, bodogăinind, bombăind, torând s. flecărind. *Bătrânii își făceau cruce, boscorodind rugăcini*. C. NEGRUZZI, I 227, cfr. II 232^{1/2}. *Spune [lecțiile] papagalicește, cum ar boscorodi versurile unei poezii neînțelese*. VLAHUȚU, ap. TDRG. *Nu mai boscorodii atâtea bolnăzi!* ALEXICI, L. P. 251^{1/2}. [LA ALECSANDRI, T. 359 și varianta: *boscorosi vb.* IV = scotocl. *Ce-mi boscorosești prin dulap, măi tălădu?*]

— Formație onomatopeică (poate, prin fuziunea lui *bolborosi* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka* „vrăjitoare”).

BOSCOROSI vb. IV° v. boscorodi.

BOSDÉCĂ s. f. v. bujdeacă.

BOȘINTOC s. m. v. boșantoc.

BOȘIŢOC a. a. (Bot.) v. busuloc.

BOȘIT adj. m. *Hernieux*. — Care suferă de hernie, surpat, vătămat, boșorog. H. IX 92, com. TOFAN.

— Participiu al unui verb neîntrebunțat boși, derivat din boăș.

BOSMĂ s. f. *Mauvais tour*. — (În România; învechit) Faptă mucalită, dar vătămătoare, năzdrăvănie (COSTINESCU), posmă, șotte (PAMFILE, I. III); cfr. rengniu, festă. *Pă urmă, tot le-au făcut o bozmă*, c. o seamă cu lălat drumul Turcilor. STOLNICUL DEMITRACHE, ap. ȘI. *Fuși împăratului, cel ce făcuse bosmăna, se duse cu totdeauna pe la împăratul, se făcu și el c. se miră*. JIPESCU, I. 372. Cfr. id. U. 69^{1/2}. [Plur. *bosmale*. | Și: † *bozmă* ap. ȘI.]

— Din turc. *bozma* „crimă”. (Pentru scăderea înțelesului, cfr. *bazaconie*). ȘI.

BOSNĂT. -Ă † adj. *Morose*. — (Rar) Posomorit, bosumflat, îmbufnat. CUV. D. BĂTR. I 271 (sec. XVII), MARDARIE, I. 2547 (în amândouă locurile traduce pe paleosl. *posupijenz* = trist). [Și: *imbuznăt*, -ă adj. = mânios (Zagra, în Transilv.).]

— Etimologie necunoscută (probabil, înrudit cu *bosumflat*; cfr. ung. *boszantó* „supărăcios”. ZEITSCHRIFT, III 470).

BOSNEAN, -CĂ subst. **BOSNEGESC**, }
BOSNEGESC, -EASCĂ † adj. } v. bosniac.
BOSNEGIV, **BOSNEGIV** † s. m. }

BOSNIAC, -Ă adj., subst. *Bosniac*. — Din Bosnia, de al locuitorilor Bosniei; numele locuitorilor Bosniei. [Pronunț. -ni-ac. (Pop.) și: Bosnean, -că subst. †] (Derivate din turc. *Bosna* = Bosnia) bosnegesc, bosnegesc, -ească ad. = din (s. cum se poartă în) Bosnia. *Căsuții casaciștei sau bosnegesti* DOC. (a. 1785), ap. ȘIO. *Un armău armat cu o șișină bosnegescă*. FILIMON, C. II 646, bosnegiu, bosnegiu s. m. = Bosniac ap. ȘIO.]

— N. din fran. s. germ.

BOȘOALCĂ s. f. *Tumeur, enflure*. — Umflătură, tumoră, gâlcă, bolă, motălcă, gălmă. *O țapă neagră, coama în dreapta, pete albe pe spinare, o boșoalcă pe sub burdă*. MON. OF. (1907), 7598. [Și: boșalcă = umflătură. ION CR. III 54.]

BOȘOGI s. m. plur. v. bojoc.
BOȘOIȚ s. a. (Bot.) v. busloc.
BOȘOLCĂ s. f. v. boșealcă.

BOSOLĂ vb. IV^a. *Presser*. — (Mold.) A înghesuși. Cfr. buchisi. [Izvoarașul *buimăcit de rezeșiiul coborîrii și bosolă din toate părțile... se încadră în jurul fășșilor ce răsar din albia-i de fier*. CIO-CĂRLAN, P. P. 85.]

BOSORCĂ s. f. (Mitol. pop.) v. bosorcaie.

BOSORCĂIE s. f. (Mitol. pop.) *Sorcire; strige*. — (Transilv., ungrism) Vrăjitoare, strigoaică (CANDREA, T. O.) despre care poporul crede că se transformă în lepore, căne s. alt animal și la laptele de la vacă (REV. CRIT. IV 337, FRANCU-CANDREA, R. 56). *Îi provocas odinioară o babă meșteră sau bosorcaie (strigoaică)*. SINCAL, III. 133^{1/2}. *Așă să vie laptele la vacă, cum vin stelele pe ceru și cum vine roua noaptea, să nu-l poată oprî bosorocăile*. (Descântec din Bihor) ȘEZ. VII 18; cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 3. [Plur. -sorocăi. | Și: bosorocă, MĂNDRESCU, UNG. | Masculinul: bosorocoi s. m. (Ban.) *Să țînă cu 9 Unguri și cu 9 bosorocoi*. ALEXICI, L. P. I 210^{1/2}.] — Din ung. bosorkány, idem.

BOSOROCIU s. m. (Mitol. pop.) v. bosorcaie.

BOSORĂ vb. IV^a. A ciuli? (Numai despre câni, în expresiunea) *A-și bosoră urechile (de bucurie)*. [Cănele] *cu plecat bucuros, bosorându-și urechile*. ȚICHIUDEAL, F. 199; cfr. BARONZI, L. R. I 102^{1/2}.

BOSOROG, -OAGĂ adj., subst. 1^a. *Hernieux*. 2^a. *Scleranthus annuus*.

1^a. (Mai mult ca termen de ocară) Care suferă de vătămătură, surpat, boșit. H. I 271, II 31, IX 511.

2^a. S. f. (Bot.) = buruiana-surpatul. PANȚU, PL. — Poate, derivat din boșe (dacă nu cumva avem a face cu alt cuvânt, la origine termen hatjocitorilor fără înțeles precis, care ar putea fi bulg. *bosonoy* „descult”, apropiat prin etimol. pop. de boșe). Cfr. șontorog.

BOSOROGI vb. IV^a. (Se) *donner une hernie*.

1^a. Trans. A pricinui (cuiva) hernia, a-1 face să aibă vătămătură. COSTINESCU, FOLZU.

2^a. (Mal des) Refl. A se îmbolnăvi de hernie, a se vătămă, a se surpa. REV. CRIT. III 90.

[Derivate: boșorogire s. f.; boșorogală s. f. = hernie. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181, BIANU, D. S.]

— Derivat din boșorog.

BOSTĂN s. m. I. *Jardin potager; melonnière*. II. *Citrouille (Cucurbita pepo)*.

I. (Mold.) *Legumărie*. DDRF. | Spec. (Ban.) Loc pe care se cultivă pepeni, harbuzărie: *Acuși colodă la bostan?* Com. I. LENGERU. [De obicei: bostănă s. f. *Soldății... culeg augur, în ogoarele și în bostănele lor din Bulgaria, numai gloanțe și obuzuri turcești*. ODOBESCU, III 565^{1/2}.] *Bostănele sînt pline cu pepeni, cu dovleci și cu castraveți*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Bostană fără stăpîn*. ZANNE, P. I 122.]

II. P. restr. (Bot; Mold., Transilv.) Plantă cătărătoare, cu vreji lungi și flori mari, galbene; fructele mari ca ale pepenului, de obicei galbene, verzi s. albe, se întrebunțază mai ales ca nutreț de animale; din semințe se prepară ulei; se mai numește și: *cucurbetă(-porcească)*, *dovleac* (dovlete-alb s. turcesc), *lubă*, *ludaie*, *lubene*, *lubeniță*. Specii: *Bostan alb, buburos, rătos, spinos, turcesc*. PANȚU, PL., LB., VAIDA, CREANGĂ, A. 96. *Sămburi* (DRAGHICI, R. 49), *coajă* (MĂNDRESCU, P. P. 166^{1/2}) de bostan. *Parcă-i floarea bostanului: apă-i de galbenă*. ZANNE, P. IX 443. *Am un bordeiu plin de vișei; până nu sparg bordeiul, nu se văd vișeii?* (= Bostanul). ȘEZ. I 31. *A prins bostanul coadă*: (despre parvenii) cel slab a căpătat putere, cfr. a prins mămăliga coajă. ZANNE, P. I 122. | *Bostan dîres* e numele unei mîncări făcute cu bostan. H. X 47. | De-a bostanul e numele unui joc de copii. PAMFILE, J. III, STAMATI, ap. HEM. 237^{1/2}. | Fig. (În batjocură) Cap (mare și prost), dovleac. VAIDA. *A făcut după cum i-a trîsnit prin bostanul lui cel sec*. ȘEZ. II 74^{1/2}. *N'ai nimic în bostan*. PAMFILE, C.

— Din turc. bostan „legumărie” s. sârb. bostan „harbuzărie, dovleac”.

BOSTĂNĂ s. f. v. bostan (I).

BOSTĂNĂR s. m. *Cultivator* ou *marchand de melons* ou *de citrouilles; gardien de melonnière*. — Cultivator s. negustor de pepeni s. bostani; pazitor de bostane; pepenar, harbuzar. COSTINESCU. *Cât am mers, nu am îndulnit de cât pe un bostănar surd*. MERA, L. R. 35.

— Derivat din bostan(ă), prin suf. nom. agent.-ar.

BOSTĂNĂRIE s. f. *Lieu où l'on cultive ou où l'on conserve des melons et des légumes*. — Loc unde se cultivă pepeni, bostani și legume, bostan (I), bostană, pepenărie, harbuzărie. COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 430. *Is bunii de pus mîtdăhă pe la bostăndărie, dar nu păscați*. CONTEMPORANUL, IV 45. *O bostăndărie, plină de pepeni frumoși*. MERA, L. R. 35. *Frica păcește bostăndăria (s. pepeni)*. CREANGĂ, P. 230. (Broșteni, în Suceava) Locul unde se păstrează bostanii. ȘEZ. I 71.

— Derivat din bostan, prin suf. loc.-col. -ărie.

BOSTĂNĂȘ s. m. v. bostănel.

BOSTĂNĂȘ s. m. Diminutivul lui bostan, derivat prin suf. -ăș. Bostan mic. *M'o mănat mama, să-mi dai un bostănel*. ȘEZ. II 61^{1/2}. | Spec. (Mai ales la plur.) Varietate de bostan, cu fructe mai mici și lungărețe, din care se fac diferite mîncări, dovlecoi. PANȚU, PL.; cfr. H. VI 215, (bostănei umpluți) ȘEZ. VI 81, H. X 454, (borș cu bostănei). ȘEZ. VI 71. †† (De-a) bostănelul e numele unui joc de copii (descrie la) H. III 312, cfr. III 329, X 141. [Cu alto sufice: bostănaș = bostan mic. LB., de-a bostănica = de-a bostănelul (descrie tin) ȘEZ. II 61, PAMFILE, J. III.]

BOSTĂNGI vb. IV^a. *Mal bâtir*. — (Mold.; rar) A zidi, a clădi rău (ION CR. II, 219), cu bolovani mari neciopliți, precum își clădese bostăngiul grămezile lor de bostani. [Arheologii] *lasă la o parte grosolănia fără păreche a clădirii, întrebunțarea de pietre căpate la temelie, pe când părți de căpetenie*

sunt bostăngile din cei mai urfii bolovani. IORGA, N. R. A. I, 288.

— Derivat din bostangiu (1°).

BOSTANGIU s. m. 1°. *Cultivator de marchand de melons, de citrouilles, de légumes, etc.; maraicher.* 2°. *Fantassin de la garde impériale turque.*

1°. — bostănar. DICT.

2°. † (Turcism) Soldat pedestru din garda Sultanelui, care avea să îngrijească și de grădiniile saraiului. ȘIO. *Eră și capegiar-chihazi împăritez, cu bostangii, și Colciag-paşa cu ienicerii celdâi Hotinului.* NECULCE, *ib.* *Aednă cu el mai bine de 40 de bostangii.* KOGĂLNICEANU, LET. III 217^{1/2}. *Subt paza bostangilor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 273^{1/2}. [Compoziții (turcești): † Bostangîl-băsa s. -păsa s. m. — căpetenia bostangilor, șeful gardei imperiale și al grădinilor saraiului ȘIO, † bostangîl-odobaşa s. m. — reprezentantul lui bostangî-başa pe lângă marele vizir. *ib.*]

— Din turc. bostangy, idem.

BOSTĂNICĂ s. f. v. bostănel.

BOSTĂVA s. f. (Mor.) v. postavă.

BOȘTEAN s. m. v. buștean.

BOȘTEOROS, -OĂSĂ, BOȘTER, -Ă adj. v. boșter.

BOȘTINĂ s. f. 1°. *Résidu de cire.* 2°. *Résidu de raisins, marc.*

1°. Rămășița obținută din fagurul fierit, după ce s'a stors și din care s'a scos ceara (H. II 117, IV 249, ION CR. 159), comină (H. IX 88), jîntită (MARIAN, INS. 147), babaș. După ce storce miera și ceara din faguri, rămâne boștina, care se întrebuințează ca doctorie. H. IX 494. *Zeamă de boștină* — apa rămasă sub ceară. MARIAN, INS. 71.

2°. Ceea ce rămâne după ce strugurii au fost tescuți, prăstina (H. XII 225), tescovina (H. IX 471), grunj (ib. IV 152), cfr. borhot, boască, boroghina, hușei, drojdii. *Toarnă boștina* [de struguri] în căi, de unde o iau, o pun în saci și o calcă în zghoab. I. IONESCU, P. 252. *Gustul rachiiului de boștină de struguri.* CERCEL, SĂM. III 661. *Ori umbrași după boștine?* — Că aice n'are nime. SEVASTOS, N. 94^{1/2}. *Rachiu de boștină.* H. IV 58.

[Și (ad 1°): v. boștină s. f. BĂRCIANU (v. boștine plur. LB.), (cu v > h, în Mold.) boștină I. IONESCU, D. 405, MARIAN, INS. 147, DAMĂ, I. 120, PAMFILE, I. C. 95, CREANGĂ, GL., ION CR. IV 159, H. III 140, X 21, 68, 499, ȘEZ. III 13^{1/2}, (hoșeină) MARIAN, (hoștine plur.) ȘEZ. III 16^{1/2}, VII 152. *Prăjeau pe foc, într'un ceamă marc, niște hoștine cu sâm.* CREANGĂ, A. 15. *Scose... dînt'r' deașă... vro câteva boșuri de hoștine.* MARIAN, O. II, 165, cfr. LEON, MED. 37.]

— Din paleos. v. boștina, idem (1°). Cfr. boască, hoștochină, hoștoape, hușei, vospă.

BOȘTINĂR s. m. *Acheteur de marc.* — Cumpărător de boștină. DICT. [Și: v. boștină LB., hoștină MARIAN, I. 218. *Anumiți speculanți adună această hoștină și, storcînd-o în mașini bune, capătă... cantități însemnate de ceară... Se numeau hoștinari.* PAMFILE, I. C. 96.]

— Derivat din boștină, prin suf. nom. agent. -ar.

BOȘTIORA adv.

BOȘTIOROS, -OĂSĂ adj.

BOȘTIUR, -Ă adj., **BOȘTIURĂ** s. f. } v. boșter.

BOȘTORA adv., **BOȘTOROGI** vb. IV^a }

BOȘTUR, -Ă adj. *Sec, vide, creuz.* — (Mold.) Sec, gol, găunos. *Un nuc bătrân, pe jumătate boștur.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Fereastră... fără geamuri, boștură.* E. BĂICAN, CONV. LIT. XVII 317. *Pe boștura lui tîdă... stă coiful.* A. NAUM, ap. ȘIO. [Adesea

adverbial, sub forma fem., spre a întări ideea exprimată prin „gol“, „sec“] *Spical eră sec boștură.* N. A. BOGDAN, *ib.* *Au venit hoșii și l-au lăsat boștura* — fără nimic. PAMFILE, J. II. *A lăsa pe cineva gol boștura* [= nap, pușcă]. GRAIU, II 198. *Lănu botos, boștura, putred la mijloc.* ȘEZ. III 89. [Și: boștină(ă), bostiora, bostora, boșter, -ă.] Derivate: boștioros, boștoros, -oasă = găunos. ION CR. I 61, CREANGĂ, GL. 417; boștorogi vb. IV^a = a lăsa pe cineva boștura, a cotoțoni. PAMFILE, J. II.]

— Cfr. turc. boş „gol, găunos“ (după TDRG. din boş dyr = „este gol, sec“).

BOSUOACĂ s. f. (Bot.) v. busuloacă.

BOSUIOC s. a. (Bot.) v. busuloc.

BOSUMFLĂ vb. I refl. *Bouder, faire la moue.* — (Fam.) A-și arăta supărarea s. nemulțumirea printr'o înfățișare pomorită, prin bombăniri și prin refuzul de a răspunde s. a privi pe cineva, a sta bosnat, îmbuznat, drămbotat, îmbufnat, îmboșântat, îmbouțat. *Așă, vezi bine, bosumflă-te acum, să crează lumea că eu sînt de vină, nu tu!* BENGESCU, ap. TDRG. *Mă... mă... mă!* tare-s bosumflăți cliromni! ALECSANDRI, T. 631, cfr. 1036. *De aceea sta cu Luța în loaj, bursumfla.* I. NEGRUZZI, II 43, cfr. IV 8. *Poftim! Acum mi se bosumflă dumneaei!* SANDU-ALDEA, A. M. 41. *Capitul ei, pentru care se certă, pentru care eră în stare să bombănească și să stea bosumflată o zi întreagă.* SADOVEANU, P. S. 142. *Pe deas' rotat Sade moșu' bosumfla?* (= Bostanul) GOROVCI, C. 25. *Nu mai ședeți bosumfla!* H. II 25. [Și: (Brașov) busumflă, (dial.) bosămflă, (+ buză) bozumflă ZANNE, P. v 650, buzumflă TDRG., (+ boasă) boșumflă ȘEZ. VII 178, (+ fran. boursouffler) bursumflă, borsumflă. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul amintește pe de o parte pe fran. boursouffler, norm. boudsouffler, pe de altă parte pe ung. boszi „mânie“. Imaginea „buzelor umflate“ — cfr. megl. mi nabusos „mă bosumfla“, rus. naduete guby (propriu: a suflă buzele) „a se bosumflă“, rom. a pune buza — pare a fi secundară, schimbând forma cuvântului prin etimol. pop.) Cfr. bosnat.

BOȘUMFLĂ vb. I refl. v. bosumflă.

BOT s. a. I. 1°. *Musasa, mufle.* 2°. *Bec. II. Pointe; avant, proue.*

I. 1°. Partea anterioară (mai mult sau mai puțin lungueată) a capului animalelor, în care e gura și nasul lor, cfr. răt, flit, tic. *O ciută micăoră.* *Pe bot gălbioară.* TEODORESCU, P. F. 58^{1/2}, cfr. (despre cățel, căne, cățe) ODORESCU, III 42^{1/2}, ȘEZ. III 206^{1/2}, ALECSANDRI, P. F. 54^{1/2}, (lup) CREANGĂ, P. 24, (bivol) ȘBEREA P. 123^{1/2}, (porc) IPIRESCU, I. 53, ZANNE, P. I 618 (capră, țap) ȘEZ. III 181^{1/2}, ALEXICI, I. F. 158^{1/2}, (cal) ȘEZ. I 228^{1/2}, III 189^{1/2}. P. ext. (în glumă s. în batjocură, despre oameni) Gură. *Șocăța de baron și-o iutins botu' ca să mă sîrute.* ALECSANDRI, T. 72. *Mișă fetoșticul în strachina cu dohot și-mi trăgă un puin de răbăial că aceea, pe la bot.* CREANGĂ, A. 45. † *Cei cu botul breaz* = boierii, ciocoi; cfr. ȘEZ. III 20^{1/2}. *A bea la botul calului* — încă un pahar, din piciorae, înainte de plecare (lângă cal înhămați gata). *Să le mai dea câte un pahar, să bea la botu' calului.* IPIRESCU, L. 105. (Fam. m.) *A da cuvă peste bot:* a-i da peste nas (tot așa și în alte locuțiuni care urmează mai jos se găsește varianta cu nas), a-l tăia cu vorba, când se obrăznicește. ZANNE, P. II 19, GR. RĂX. A se șterge (s. linge) pe bot (despre ceva): a fi silit să renunți la ceva, a-și lua nădejdea de la ceva. *Ștergeți-că pe bot despre porcii!* CREANGĂ, A. 110. *A pune pe cineva și botul pe labe:* a-l supune cu vorba, a-l face de rușine. ION CR. III 252, PAMFILE, J. I. A se întâlni cu cineva bot în (s. la) bot: a se găsi de-odată și pe neprevăzute față în față

cu cineva. *Înt'r-o dimineață, mă întâlnesc bot la bot cu ursul ist de sub ferestra.* ALECSANDRII, T. 1309/2. Bot în bot: sărutându-se, în relații de dragoste. *Un-gureni răndași, pe jumătate beți, bot în bot cu fele-te din casă.* D. ZAMPRESCU, ap. TDRG. A se pupă (s. trivial: a se linge) în bot cu cineva: a trăi în mare intimitate cu cineva, a fi în cele mai strănse legături de prietenie. *Se pupă'n bot cu tâlharul de director.* VLAHUȚĂ, N. 196. | A da în bot (muncind etc.): = a nu mai răzbi (cu lucrul), a nu-și mai vedea capul (de treabă), a cădea (de atâta muncă). PAMFILE, C. | A avea ca la bot: a fi încă tânăr și a nu pricepe lucrurile vieții. ZANNE, P. III 512.

2. P. ext. (la păsări, impropriu) Cioc (când este gros și mare), plise, clon(ban)ț. *Vulturii...* Cu boturi de piatră scumpe. TEODORESCU, P. P. 58^{9/21}, cfr. (despre mierță) ib. 453.

(Ornit.) Bot-gros s. m. = ciresar (Coccothraustes vulgaris). DOMBROWSCHI, 315, MARIAN, O. I 416, II. IV 250, IX 122, XII 374, XVI 9. *Botogroși și scatii.* ODOBESCU, III 181/6. | Fig. Om fără rușine, mitocan, nesimțitor, rău-crescut. ZANNE, P. IX 545.

Bot-roș s. m. = căldărăș (Pyrrhula europaea). DOMBROWSCHI, 316, MARIAN, O. I 419.

II. P. anal. Partea anterioară și ascuțită a lînguiașă a unui obiect (care se aseamănă cu un bot), capăt, vârf. *Bot de ciemă, de peniță; botul canei, al grinduleiului.* DICT. *Botul dealului* = coada unui deal. PAMFILE, J. I. *Pulpana... a fost apucată de botul mașinei* (= locomotivei). CARAGIALE, M. 204. | Spec. Piscul luntrei, DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72. *Petra... aștri în apă și opucă luntrea de bot.* DUNĂREANU, SĂM. VI 367. | Profa corăbiei. *Vaporul făcu un ocol mare, își îndreptă botul încet, încet spre cheul din față.* id. CH. 199. | Cioculețul leucel de la cărță. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 135. | (Prin etimol. pop.) Hobotul saniel. DAMÉ, T. 22, PAMFILE, I. C. 155.

[Plur. boturi. | Diminutive (ad I): botișor, botușor, botuleț s. a. *Ascuțitul botișor.* EMINESCU, P. 298. *Are pufoșor pe botișor:* i se cunoșo semnele vinovăției (aluzie la vulpea din vestita fabulă tradusă de Donici). ZANNE, P. I 622. *A fi încă pușor, cu caș la botișor.* ib. III 513.]

— Etimologia necunoscută (Poate, înrudit cu fran. *bout* „vârf”, *bouton* „mugur”, sau cu ital., span., portug. *boto* „ciung, tîmpăr”).

BOȚ s. a. v. botă¹ -.

BOȚ s. m. și a. *Patote, tapon, boule, boulette. Nevud, suffocation.* 2°. *Boulette* (mets). 3°. *Nevud (dans le fil).* 4°. *Petite tumeur, pustule.* 5°. *Tumeur abdominale.* 6°. *Chabot (Cottus gobio).*

1°. *Botă*, de materie în formă de gogonea s. glob sau mototolită ca un ghem, cfr. mototol, bulz, bulgăre, boboloș, cocoloș, gogoloș, golo-moș, totoloș. CREANGĂ, GL. *Boți de lut.* CANTEMIR, IST. 142, DAMÉ, T. 73. *Boț de aur* (ALECSANDRII, T. 794), *de carne* (I. NEGRUZZI, V 188), *de brânză* (VLAHUȚĂ, D. 88), *de caș* (SEZ. I 167/10, VI 119), *de mîlănu* (DOINE, 42/11), *de mămăliță* (CREANGĂ, P. 145), *de piatră* (SEVASTOS, C. 243/11), *de aur* (GOROVEI, C. 360), *de altică* (SEZ. I 92/1). *Se amestecă jumătate un proaspăt, jumătate sare pisată, se face un boț mare cât ou de găină, se ceară în urechea vitei.* LEON, MED. 80. † *A face (cevă) boț* = a-i da (cu mînie) forma unui boț, a strînge ghem; a mototoli, a boți. [Slatina concentrată] *se face boțuri sau gogoloașe, cu mîna.* PAMFILE, I. C. 397. *Iorgu făcu scrisoarea boț în mîna sa.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Las' să zădă,* [Boala] *boț să-i facă!* SEVASTOS, C. 93/11. | *Boț cu ochi:* om (gras), cu față fără expresiune, can prostuț. ZANNE, P. II 62, CREANGĂ, GL., ION CR. III 376. *la, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă înșeușită din Humulești.* CREANGĂ, A. 71. | Fig. *Nod, Junghiu* (la

înimă); cfr. *năduf, în fine, când i se face* [bolnavului] *boț la inimă...*, atunci e un semn sigur că n'are s'o mai ducă mult, ci că în scurt timp are să moară. MARIAN, I. 24.

2°. Spec. Diferite mănăciră cărora li se da forma unui boț. *Bulz* făcut din două bucăți de mămăliță și brînză s. urdă la mijloc, cocoloș, dodoc, găscă, urs. CREANGĂ, GL., (*boț cu brînză*) SEZ. VII 115, VICIU, GL. *I-a mai rămas o bucăciță de mămăliță îmbrănzită și făcînd-o boț, a sis...* CREANGĂ, A. 143. | (Transilv.) *Pîne mică, țipău, donț, pup.* LB., VICIU, GL. *Când coace, face mai mulți boți ca pite* (Abrud). ib. | *Gălușcă* (Pîldul-de-mijloc, lângă Reghin). ib. (La plur.) *Boți* = aluat care se bagă în supă, frecăței, pisături (Vad, în Transilv.). ib.

3°. P. anal. (Munții-apuseni) *Nod în apă.* FRÂNCUCANDREA, M. 98.

4°. (Neobceinul) *Bobită, zgrăbunță. Își ies din piele niște bofi ca tutelele de găină.* MARIAN, NA. 390.

5°. (Med. pop.) *Bofuri* = tumori abdominale. LEON, MED. 122. cfr. (*bofuri în pitece*) H. I 548.

6°. (Iht., suspect) *Zglăvoacă.* CIHAC, II 485.

[Plur. bofi și bofuri. | Diminutive (ad I): bofișor s. m. și a. *Bofișor de gheuș* rec. SEVASTOS, C. 165/2. *Pătura întăi* [de păr] o învătăcuțește, formînd un mic bofișor. SEZ. II 62/14; *boțușor* s. m. și a. TDRG. *Mămăliță...* făcută boțușor sau totoloș. SEZ. VII 115; *boțurel* s. a. *Trei boțurele de mămăliță.* MARIAN, NA. 370, SEZ. I 121/11.]

— Dintr'un tip lat. pop. „bottium (bottia), răspîndit în toate limbile romane, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. NF. 1240, (cfr. și bulg. *buca* „cocoasă”) SCHUCHARDT, ZEITSCHRIFT, IV 104.

BOȚ † s. a. = (boro)boată. (Numai la ZILOT) *Măriașas* mai făcu un boț și o pornire atîta de blestemată, căt fu tuturora de încremenire. CRON. 79. *Au vrut să mai facă un puț de boț, când umblă să ia moșia unor mahalale din București.* ib. [Plur. boțuri.]

BOȚĂ a. f. 1°. *Barillet, botte, boule.* 2°. *Seau* en bois (à anse).

Vas de lemn pentru apă, cu două forme caracteristice:

1°. Un fel de fedeleș (H. II 50, X 6) de lemn de brad (ION CR. II 163, SEZ. II 23/3), înalt ca o cofă și înfundat la amîndouă capetele cu funduri elipsoide (SEZ. II 23/10, VIII 92), dintre care unul are o vrană; o doagă are o prelungire cu două găuri pentru afoara de care se poartă *botă*. În botă se duce apa la cîmp (H. II 82, 226, 254, 262, III 71, 133, VII 187, X 572, XII 31, 176, 277, XVI 11), a se bagă pești prinși. *Înt'r-o mîncă fină o botă cu păstrăvi căi.* ODOBESCU, III 212/10, cfr. FILIMON, C. I 602. *Hurdic, burduc, De mustăți de duc?* (= Bota) GOROVEI, C. 29. *Le mastică, ca 'n bota țigănilui!* ZANNE, P. VI 392.

2°. (Transilv.) *Doniță.* LB. *Botole'n mîndă luă.* BICIESCU, P. P. 263, cfr. MARIAN, NU. 553.

[Și (ad 1°) (Dolj)] *botă* = vas de lemn de brad, cuprînzînd 5-10 oca de apă. H. V 490, cfr. ION CR. IV 93, (Transilv.) *bot* s. a. = puțină de lemn cu un singur fund, în care se culog struguri (LB.) a. se cară gnoiu. *Un puto* (bot) *de gnoiu e destul.* ECONOMIA, 157, (cu diminutivul) *botet* s. a. = steand d. e. pentru brînză (Romogol, lângă Orăștie), VICIU, GL. | Diminutive: *botiță* s. f. = vas pentru ducerea bucatelor (= apă) la cîmp. H. I 404. *Unu-i fine botița.* DOINE, 228/11, *botică* s. f. [Smîntăna pe] care urea să o păstreze, o bagă în botice (Cujeria, în Transilv.), ap. HEM. 2836/11, *botișoară* s. f. LM., DDRF., *boticăță* s. f. *Din zori s'o făcut botișoară bourușă, Din botișoară o curs o cerușă* (Descăntec din Ungaria), ap. JAHRESEBER, VI 72.]

— Din bulg. *bota* „vas de lemn pentru laur“.

PANŢEV (cfr. alb. *bole* „urciol”, n.-grec. *μαόντης* < Ital. *botte*). Cfr. dubletul *bute*.

BOTĂ s. f. = *bătă*. (Mold., Bucov., Transilv. de nord, Ungaria) *Ludnulu-şi ficcare botă su cea ciobănească în mână, se şi porniră la drum.* MARIAN, T. 10, cfr. I. 381, Nu. 420, SIERA, P. 195/31. *Îşi ia tarăş botă de după uşă... şi pleacă în sat* (Bihor). LUC, III 331. *Botă-i... ciopliă... De spinarea la gătită* (Jud. Suceava). ŞEZ. IV 233/32. *El îmi dă cu botă'n spate.* MĂNDRESCU, L. P. 112/31. *Nu da botă în mâna prostului!* ZANNE, P. III 483. *Îi destul o botă bună la un car de cale!* ŞEZ. I 219/32. || Spec. (Maramureş) *Băţul de care atărnă itele, fuştel*, ib. VIII 146. || P. ext. *Lovitură de băţă. Dă-i botă de răfuială Şi dă-i palmi de cheltuială.* Ib. I 143/37. *cfr. SIERA, P. 155. ††† da cu botă în baltă, cfr. baltă* (I, 463^b). *Cel ce nu ştie să vorbească cum se cade, cel ce dă ca cu botă în baltă, mai bine să tacă.* MARIAN, O. II 270. | *Botă drumului*: se numeşte omul care ziua-noaptea e tot pe drum (Ioana, lângă Gherla). VICIU, GL. [Şi: (Ban., Haţeg) *botă* s. f. = *băt* păstoresc, ţărănesc. REV. CRIT. III 90. *Petru luă tară oile sub botăşi şi haida cu ele la păşune.* CĂTĂNĂ, P. B. III 12, cfr. ŢICHINDEAL, P. 278. *Ajunge o botă bună la un car cu cale!* ZANNE, P. IV 9. *Dumnezeu nu bate cu botă!* Ib. VI 655; (în Transilv.) *bot* s. a. | Diminutive: *botică* s. f. *Botico... unde n'au prins să-l îmbătească şi să-l bată şi pe de-o parte şi pe de alta!* SIERA, P. 198. *La cap botică, la dos botică, iar la mijloc nu-nemică!* (= Furnica) GOROVEI, C. 164. *botică* s. f. *Şi Poiu face-o botică, Botică de lozujă.* MĂNDRESCU, L. P. 191. *botiţă* s. f. *Cară buzdugan?* *Botiţa aia?* CĂTĂNĂ, P. B. II 145. || Augmentative: *botău, botăş* s. a. *Cu botău le mână* [ojle] *În codru la Pandina.* ALECSANDRI, P. P. 55/7. || — Din ung. *bot*, idem (cfr. sârb. *botă* „lovitură”), cfr. dubletul *bătă*.

BOTĂ s. f. (În expresiunea:) A nu şti *botă* = nimica. Cfr. *boabă, tuŝă. Primaru' nu ştie cară botă şi-l înşală şi copilul dă mic.* JIPESCU, ap. ZANNE, P. III 483. *Nu pricepem botă, tuŝă, id.*, ap. TDRG. [Şi: (Ban.) *botă*: *La toate 'aceste meşteşuguri, numai şul... se pricepe, ceialaltă erau botă, stau numai şi se mirau.* CĂTĂNĂ, P. B. I 95.]

— Deşi se zice, cu acelaşi înţeles, a nu şti *bătă*, e greu de admis că avem a face cu o întrebuintare figurată a cuvântului *botă*, de-oare-cu expresia „a nu şti *botă*” se întrebuintează şi în regiunile în care de altfel se zice numai „*bătă*”, nu „*botă*”. Cfr. v.-ital. *botă*, -a „stupid, prost”, ung. *buta* „prost”.

BOTĂŞ adj. (Numai în expresiunea) *Măr botan.* H. IX 389.

— Derivat, probabil, din *bot*, prin suf. -aş (cu înţelesul de „*botos*”).

BOTĂNĂ s. f. v. *botolan*.

BOTĂNCĂ s. f. (Bot.) = *vâzdoage*. MARIAN.

BOTĂNIC, -Ă adj., s. f. *Botanique*. — Relativ la plante. Nu *întrerupe* corespondinţa noastră *botanică*. C. NEGRUZZI, I 99. *Grădina botanică*, grădina în care se adună tot felul de specii de plante, pentru studii. | La fem. substantivat: *Botanică* = ştiinţa care se ocupă cu studiul vegetalelor. *M'am pus pe studiat botanica*. C. NEGRUZZI, I 103. [Familia: *botanist*, -ă subst. = persoană care se ocupă cu studiul botanice; *botaniză* vb. I^a = a strănge plante pentru studiu, a herboriză.]

— N. din fran. (< grec. *βοτανικός*, din *βοτάνη* „iarbă, plantă”).

BOTĂR s. a. I^a. *Muserolla*. 2^a. *Chaine de flèche de charrie*.

1^a. *Bucăţica de ştroang de la căpăstru a de la cureama de la frâu care cuprinde botul calului*, cfr. *botniţă* (1^a). DAMÉ, T. 50.

2^a. *Laţul care leagă capătul de dinainte (botul) grindeului cu rotilele. TDRG.*

— Derivat din *bot*¹, prin suf. instr. -ar.

BOTĂR s. m. (Dog.) *Tonnelier*. — (Transilv.) Meşteşugar care face s. care vinde *bote*, dogar. LM., BĂRCIANU, ALEXI.

— Derivat din *botă*¹, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. *butar*.

BOTĂR s. m. *Celui qui porte la hotte* (à la vendange), *hotteur*. — (Transilv.) Cel care cară struguri la cules cu vasul numit *bot*. LB., BĂRCIANU.

— Derivat din *bot*¹, prin suf. nom. agent. -ar.

BOTAŞ s. m. 1^a. *Traqueur, rabatteur*. 2^a. *Battilleur*. — (Mold., Bucov.)

1^a. (Mold.) *Hăitaş*. H. X 21.

2^a. (Bilca, în Bucov.) *Bătăuş. Să te fereşti de el, că-i botaş*. Com. TOFAN.

— Derivat din *bot*¹, prin suf. -aş.

BOTAŞ s. m. (Bot.) v. *butaş*.

BOTAŞ s. m. *Sorte de sandale*. — (În munţii Sucevei; mai ales la plur.) Opini că în formă de papuc, făcută din pielea scoasă pe cotele picioarelor de dinapoi a[le] calilor şi vitelor; această opincă n'are nevoie de înguritură; e făcută gata, li trebuu numai noşii. ŞEZ. II 150/32. [Şi: *botaş* TDRG., *botoşi* plur. = hileri, încălţămintă turcească ce acopere numai vârful degetelor. H. I 253.]

— Probabil, de aceeaşi origine ca *bătuş* (cfr. şi ung. *botos* „papuci de păslă”).

BOTAŞ s. m. (Entom.) v. *botoş*.

BOTAŞI vb. IV^a (s. d.) v. *butăşi* s. d.

BOTĂŢEL s. m. (Bot.) v. *botăjel*.

BOTĂU, BOTĂU s. a. v. *botă*¹.

BOTĂ s. f. 1^a. *Alveole ou cellule de la reine des abeilles*. 2^a. *Crauc* dans une branche. 3^a. *Coup appliqué sur la tête de qq. rapidement avec le pouce et le petit doigt. Nom de jeu.*

(Mold., Bucov.)

1^a. *Alveolă* (numită şi *ţătă*) în fagure, în care se reproduce matca. MARIAN, INS. 145, DAMÉ, T. 120, H. X 498. [Şi: *botăc* (Neamţu, Suceava), ap. HEM. 743.]

2^a. *Gaură, scorbură* în ramură. TDRG.

3^a. *Lovitură dată în capul cuiuă cu nodul degetului celui mare şi apoi, print'o întorsătură repede a pumnului, cu nodul degetului celui mic, nucleă, pară. Fă-i şi tu o botă în creştel şi-i ca oful!* (Dâmboviţa). CONV. LIT. XLIV, II 955. || P. ext. Numele unui joc obicnuit, la şezători, între flăcăi şi fete care îşi dau astfel de lovituri. Ib.

BOTĂ s. f. v. *butăc*.

BOTCEĂ s. f. v. *bocceă*.

BOTCĂŢĂ s. f. (Bot.) *Plante*. — (Transilv.) Numele unei plante nedefinite. *Cu restes de botcăţă*. MĂNDRESCU, L. P. 48/32. cfr. 184/7. Cfr. *butculiţă*.

BOTEZĂ s. f. (Bia.) = *bobotează*. MARIAN, NA. 78, SE. I 162.

— Substantiv postverbal din *boteză*.

BOTEIĂŞ s. a. v. *boteiu*.

BOTEIU s. a. *Troupeau de moutons*. — (Mold., Bucov., Maramureş, Ban.) Turmă de oi (H. III 280) a. de căriani (Voloca, în Bucov., com. A. PROCOPO-

VICTI), alcătuită din mai multe clopoteare (LIUBA-
IANA, m. 108-9), un cârd mai mare, cam de vr'o 500 de
ol. *Botele de oi Și stave de coi.* POP. (BAN.) CONV.
LIT. XXXVI 899. [Și: (BAN.) boten. LIUBA-
IANA, m. 108.] Diminutiv: *botelăs* (cu pronunțare dialectală
botelâs REȚEGANUL, TR. 54/11) s. a. *Un botelâș de oi.*
BUD, P. F. 49^a, cfr. 70.]

BOTEJUNE s. f. (Teol.) 1°. *Baptême*. 2°. *Repos*
de baptême. — († și dial. Mold.-de-sus și Bucov.)
1°. *Botez* (1°). *Mântuiri-nă-cremu cu boteziurina.*
COD. VOR. 156/10-11 (= botezul N. TESTAMENT 1648,
BIBLIA 1688), cfr. CUV. D. BĂTR. II 122, 124. *Cu bo-*
tejune ce eu amă mă voiu boteză, să se boteze. TE-
TRAEV. (1874), 235. *Și pre toți întrun trup cu*
sfința botejune împreunănd. CORESI, E. III/2. *Preste*
7 zile după botejune au sfărâmat toți/și idolii. DO-
SOFTULU, V. S. 130, p. cfr. 227, v. *Scăldătoarea... co-*
pilulul... până la botejune, dacă botejune nu se în-
lăzrie... /o/- face... moasa. MARIAN, NA. 104.
2°. *Maă dată la botezul cuivă, botez* (4°), eume-
trie. *Eu, în loc de botejune, Ți-oiu face îngropă-*
ciune. (Bucov.) MARIAN, I. 134.

— Din lat. pop. *baptidion, -ionem.

BOȚEL s. m. (Industr.) *Soudier* (d'enfant). — (Topu,
în Mold.; mai ales la plur.) Gheată de copii, cu giro-
turi. PAMFILE, L. C. 350, SEZ. IX 35. [Și (din plur.
boței) botețu s. m. PAMFILE, I. C. 350.]

— Diminutiv, derivat prin suf. -el, din rus. *boț*
„gheată Țărânescă”; cfr. *boțâș, ciobotă, botină.*

BOȚELNIC s. a.

BOȚELNICĂ, **BOȚELNICĂ** s. f. } v. botniță.

BOȚEȘ s. m. (Bot.) v. butaș.

BOȚEȚ s. a. v. botăș.

BOȚEU s. a. v. boteu.

BOȚEU s. m. (Industr.) v. boțel.

BOȚEZ s. a. și m. (Bis.) 1°. *Baptême*. 2°. *Eau bé-*
nite. 3°. *Asperion avec de l'eau bénite* (le 1-er du
mois). 4°. *Repos de baptême*.

1°. În religiuena creștină, una din cele șapte taine,
destinată a șterge păcatul strămoșesc, și care constă,
la noi, (de obicei) în enfundarea corpului celui ce
se botează, de către preot, în cristelnița cu apă sfin-
țită, iar în biserică catolică în stropirea corpului cu
apă. La botez, cel ce se botează primește numele de
botez = prenumele. *Mărturisesc un botez în ier-*
tăciunea păcatelor. CORESI, ap. GCR, I 32/31. *Întâia*
taină iaste botezului, ȘAPTE TAINES (a. 1645), ib. I
115/2. *Sfântul botezului.* DOSOFTEIU, P. 94. *Ca locaș*
de cununie Și de botezuri să fie. MARIAN, SA. 249.
Act (în Transilv. carte) de botez. A tea la botezul
restului: după ce nu mai Ți-o sete. ZANNE, P. V
532. *Ca o lumânare de botez* = gătit, ib. VI 496. |
Botezul (Domnului) și **Botezul** apelor = Boboteza.
MARIAN, SE. I 162. *Cuzanie la botezului Domnului*
nostru, Ius Ius Hristos. CHEIA ÎNTELESULUI (a.
1678), ap. GCR. 238/22 † *Fiu s. prunc* (BARCIANU)
de botez = fin. *Fîndu-ne fu de botez și de cununie*
(a. 1749). URICARIUL, XVII 37. | *Fig. Îndată se po-*
meniră în apă; cei mai mulți se scaldară scaldatul
din urmă, vreo câțiva scăpară numai cu un botez
(= udătură). ISPIRESCU, ap. DDRF. [Florile] din bo-
tezul de lacrămă luară numele *lăcrămioare*. EMI-
NESCU, n. 28. | (Modern, după fran. s. germ.) *Bo-*
tezul de foc: Întâia luptă într-un războiu. BARCIANU.

2°. P. restr. Apa (sfințită), aghiasma întrebun-
țată la botez s. la Boboteză. *Acel vsu cu botez se*
afță... în mijlocul unei bisericuțe. ISPIRESCU, L. 29.
Iuda... o luat luna și lumina Și găleata cu botezu'.
ALEXICI, L. P. I 142/10.

3°. Botezare (a enoriașilor) cu apă sfințită, la zi
întă a fiecărei luni și în ajunul Bobotezii. Cfr. bo-
teză (3°). În ajunul Bobotezii preotul umbă cu
botezul din casă în casă. MĂSCUL, 15.

4°. Ospăț și potreceere la botezul cuivă, eumetrie.
Iar noi să mai jucăm un pic Și la botez. COȘBUC,
B. 23.

[Plur. -tezuri și -teze, (rar) -tezi (MARIAN, NA. 78.)]
— Substantiv postverbal din boteza.

BOTEZ vb. I trans. și refl. (Bis.) I. 1°. *Baptiser*.
2°. *Faire baptiser, convertir*. 3°. *Asperger d'eau bé-*
nite. 4°. *Tenir un enfant sur les fonts baptismaux*.
5°. *Baptiser, surnommer*. II. (Refl.) 1°. *Se faire*
baptiser, recevoir le baptême, se convertir. 2°. *Se*
faire asperger d'eau bénite.

I. Trans. 1°. (Despre preot) A săvârși actul bo-
tezelui, a creștina pe cineva prin botez. *Sântu o*
creștină botezată. CUV. D. BĂTR. II 151. *Făsuți în*
toată lumea, încăfați toate limbile, botezați în
numele Tatălui sfânt. CATEHISM (a. 1607), ap. GCR. I
42/22-23. | (Despre părinți s. rude) A supune (un cop-
il) actului botezelui. *Când fu a-i botez, împăratul*
atună rădărit și apus. ISPIRESCU, L. 41. † *Nu s bo-*
tezat cu toată apa: nu o cu mîntile întregi. ZANNE,
P. VI 497. *Nuamă odată-s botezat: nu știu multe!*
ib. VI 498. *Jidan botezat: creștin cu apucături rele.*
ib. VI 177.

2°. Fact. A face pe cineva să primească botezul,
să se creștineze, a pune să se dea botezul cuivă, a
converti la creștinism. *Pre alții mulți [Turci] au și*
botezat [Mihnea-vodă]. M. COSTIN, LET. I 342/10.

3°. A stropi cu aghiasmă (persoana, vite, case, etc.)
în ajunul Bobotezii și la Boboteză, la zi întă a fie-
cărei luni, la sfeștanie, etc. *În zina de Boboteză, fă-*
cății merg călări la biserică, și, ajunând, desca-
lecă de pe cai și vine preotul de-i botează atăt pe
ei cât și pe cai. H. II 157. *În unele părți din Mun-*
tenia... este datină ca în zina de Sf. Ioan Botez-
torul, des-dimineață, fiecare om să-și boteze la casa
sa toate dobitoacele și căldirile, cu aiasmă din ajan.
MARIAN, SE. I 224. | *Fig. A udă. Și-acolo îi boteză*
ploaia. REȚEGANUL, P. III 83/12. *Și oricare chin*
Eu mi-l botez cu vin. ALECSANDRIU, T. 771. | (În giu-
mă) *A boteză laptele, vinul s. rachiu:* a-l subția cu apă,
ca să fie mai mult. PAMFILE, J. II.

4°. A funcționa ca naș s. nașă la botezul cuivă.
Și botează Cantemir-vodă un copil lui Ioan Ra-
coviță. NECULCE, LET. II 268/10. *Am botezat o cu-*
coasă (= copilă) a lui Miron (a. 1765). URICARIUL,
XXV 277/2. *Nu voia nime să se prindă cumătru și*
să-i boteze. SBIERA, P. 187/22. *Când botezi copii, să*
le dai față lungă. SEZ. I 125/10. *Nașul botează, Nașul*
culează: so zice când o rudă îndrăznește la altă
rudă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 481.

5°. A pune cuivă un nume (de batjocură s. de
glumă), a porecli. *Dar te mai duce copil ca să-i*
botezi? Să-i zici Păsăriță, nu creșteți. CREANGA,
P. 245. *Câte fete atât în sat Fe toate le-am bo-*
tezat, Le-am pus nume de cirașă, Să-mi vindece
gura arsă. HODOȘ, P. F. 165. *Fă om dintr'un lemn*
de teiu, Și îi botează Mateiu! ZANNE, P. IV 200.

II. Refl. (= pasiv) 1°. A primi botezul, a se cre-
știna. *Scală, de te botează, și-ți spală păcatele*
tale! COD. VOR. 41/2, cfr. CUV. D. BĂTR. II 122. *Dintre*
împărații Romanilor, întâi el să se fie botezat. CAN-
TEMIR, HR. 208/2. (Cu complement intern) *Să bote-*
zără botez. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr.

2°. A su duce (către preot) spre a fi stropit cu
aghiasmă (la Boboteză, la sfeștanie, etc.). *La Bo-*
boteză, m'am botezat la amândoi proști.

[Derivate: botezare s. f., botezată s. a. Când fu
la botezului copilului. DDRF.; (Transilv.) botezată
s. m. = creștin, om, Român. *Oile lui se vedeau*
și se cunoșteau dintre ale altor botezași. REȚEGANUL,
P. IV 28/13. (Negativ) nebotezată, -ă adj. *Un om*
nebotezatu și spurcatu. CUV. D. BĂTR. II 332. *Va*
muri pruncu nebotezată. ȘAPTE TAINES (a. 1644),
ap. HEM. 1927. *Creștinilor, cu oamniu cei necre-*
dincioși și nebotezași nu să cade a avea prietegu.
CHEIA ÎNTELESULUI (a. 1678), ap. GCR. I 239/2. *Copil*

de Țigan, negru, nebotezat. MARIAN, SE, I 132, botezător, -oare adj., subst. (cu deosebire ca atribut al Sf. Ioan) *Ceră capul sântului Ioan botezătorului*. IOAN D. VINȚI, ap. GCR. I 272_{1/2}. *Botezătorulul* (= Sf. Ioan) *din pănteco o au zis de Dumnezeu născătoare*. MINEIU (1776), 107_{1/2}.

— Din lat. baptizare, idem.

BOTEZĂTOARE † s. f. *Fons baptismaux*. — (Numai la DOȘOFTEIU, v. s. 202.) Vasul în care se botează copiii, cristeinița. *Înși din botezătoaria* (glosat prin: scâldătoare).

— Derivat din boteză, prin suf. instr. -ătoare.

BOTFOR s. m. (Încălt.) Sorte de botte. — (Mold. și Munt.) Cizme țărănești s. militărești, cu turețec tari și cu creșt. PAMFILE, I. C. 350, SEZ. IX 35, H. IV 87, 119. Cfr. ciubote. *Cu pantalonii vâriți în turețele botforilor*. VLAHUȚĂ, CL. 81. *Colonelul Amza... cu botfori de lac elegant încheiași într'un pinten de bronz, ce zună a noștină*. ZAMFIRESCU, R. 11. [Accentuat: *botfor* și *botfôr*. | ȘI: † (direct după fran.) bofôră s. f. *Condulici...*, cu *botfortele și pintenii* lui I. NEGRUZZI, IV 32; *botfôr* PAMFILE, I. C. 350; *botfôr* ib.; *botfôr* ib. 342.]

— Din rus. bofôrty, idem (< fran. bottes fortes).

BOTFÔRT, BOTFÛR s. m. v. botfor.

BOT-GROS s. m. (Ornit.) v. bot'.

BOTI vb. IV^a. 1^a. (Se) *froisser*; (se) *chiffonner*; (se) *criper*; (se) *petolonner*. 2^a. *Acculer*. 3^a. (S') *entasser*, (s') *amasser*.

(Mold.) Trans. (fact.) și refl. A (se) face bot. 1^a. A (se) mototoli în mână (redă, când e vorba de haine, întocmai ideea frazantuzismului: a *șifona*), cfr. *ponosi*, *ghemu*, *cecoloi*, *golomoz*. *Domniilor, înși bofiși hainele*. ALECSANDRI, T. 760. *Ea bofi scrisoarea cu mâna*. EMINESCU, N. 76, cfr. 111. *Începă să-i poarte [caletul] în toate feburile, bofindu-l*. SADOVEANU, LUC. VII 36. | A (se) zbărca, a se încreți (la față). *Fașa [babei] mică, bofiță și scrijelită, toată în zbărcituri adânci*. VLAHUȚĂ, N. 124; cfr. IORGA, N. R. A. 1292. | A (se) ghemu; cfr. pitulă, tuplă. *Un iepure într-o tușă stând bofiș*. SPEIANȚIA, ap. TDRG. *Frigul mă bofește*. CONTEMPORANUL, I 834. † *Am să te bofeac urât* = am să te bat. PAMFILE, C.

2^a. † A strimtoră s. a prinde la strimtoare (pe un dușman), a înghesu. *L-au bofiț la un gard și l-au prins viu*. NEULCE, LET. II 279_{1/2}, cfr. 421_{1/2}. *Bofind pre Varcari în balta ce eră acolo, ca la 14 mi...* au pierit. CANTEMIR, HR. 329_{1/2}, cfr. 17_{1/2}, 430, IST. 139_{1/2}.

3^a. † Trans. și refl. A (se) îngrămădi, a (se) adună. *Au găsit acolo un doftor de-i tot sloboză sângele din obraz și-i bofeș la nas...*, și apă, din zi în zi, sângele se închea, de i-au crescut nasul [tăiat] la loc. NEULCE, LET. II 210_{1/2}. Și s'au bofiț toate aceste [păre]... asupra lui Constantin-vodă la Poartă. ID. LET. II 276_{1/2}. [Tina Nilului] în patruzeci de zile crescând se bofește. CANTEMIR, IST. 139_{1/2}.

[ȘI: imbofi vb. IV^a = a ghemu (LB.), a zbărca (BUG-NAIU, N. R.). *Nici putând păși mai tucolo și imbofindu-se* (= fiind strimtorat) *de ai noștri, care-i urmă, a-au idiat de Turci*. ȘINCAI, HR. I 367_{1/2}.]

— Derivat din bof.

BOTICĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOTICÓS, -OĂSĂ adj. v. botos.

BOTICŪȚĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOTIE s. f. *Tèle* (de pavot). — Măciulie (de mac), bocliulie, gămălie, măgălie. *Câteva botii (botie) sau măgălii de mac*. MARIAN, NA. 257.

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *botyok*, *bötyök*, idem).

BOTINĂ s. f. (Încălt.) *Bottine*. — (Neologism care a pătruns și în limba populară) Gheată (mai elegantă, mai ales de femei, de copii), cismuliță, ciuboțică; cfr. cipici. PAMFILE, I. C. 350 (n'are gumă, ci se încheie cu curea) H. I 253, II 223, IV 57, (= iminei) X 77, 436, 557, XVI 152. *Botine de glanț* = cipici de lac. ALECSANDRI, T. (416) 1759; cfr. C. NEGRUZZI, III 58_{1/2}. *El [o] priet...*, de la cap... *pân' la botinele micuțe*. EMINESCU, N. 82. [Plur. *ține* și *ține* (H. II 223, IV 57).] (Pop.) ȘI: *botin* s. m. MANOLESCU, I. ap. TDRG., SEZ. V 38_{1/2}.

— N. din fran. *bottine*, idem (cfr. rus. *botinka*, idem).

BOTINEĂSCA s. f. (Cor.) *Danse paysanne*. — Numele unui danț țărănesc. PAMFILE, J. I. 17.

— Derivat, probabil, din botină, prin suf. adj. -esc.

BOTIȘOARĂ s. f. v. botă¹.

BOTIȘOR s. a. v. bot.

BOTIȘOR s. m. și a. v. boț.

BOTIȚĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOTIȚI s. m. plur. (Bot.) v. boțuț.

BOTNĂR s. m. v. butnar.

BOTNIȚĂ s. f. 1^a. *Muselière*. 2^a. *Pointe, avant, proue*.

1^a. Apărătoare (făcută din sârmă s. curele împletite, une-ori un simplu belciug s. o scândurită cu cule) care se leagă la botul unor animale ca să nu poată mușca (cânelo, calul) și nu poată paște (calul) s. suga (vițelul), cfr. *botar*. *S'o'nclășască cu botniță*. JIPESCU, O. 59. † *I-a pus botnița în nas* = a îngreunat-o. ZANNE, P. IX 54b.

2^a. = bot II (la luntre *DAMÉ*, T. 126, PAMFILE, I. C. 72 și la sanie *DAMÉ*, T. 22).

[Cu alte sufixe: *botelniță* (la vițel TDRG. și la cal *DAMÉ*, T. 50), PAMFILE, I. C. 49), *botelniță* s. f., *botelnic* s. a. (amândouă la cal. *DAMÉ*, T. 50, PAMFILE, I. C. 49).]

— Derivat din bot', prin suf. instr. -niță.

BOTOĂȘĂ s. f. *Vieille brebis qui n'a plus de dents*. — Oaie bătrână care nu mai are dinți și care, do regulă, se îngrășă pentru tăiere, cfr. *babană*, *boanca*, *hă(r)știoaga*, *butușană*. HEM. 2255, H. II 87, IV 155, VII 419.

BOTOCĂL s. m. Nom de *chien*. — Nume de câine ciobănesc. H. IX 123.

BOTOCĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. butucănos.

BOTOCHINĂ s. f. (s. d.) v. moțochină ș. d.

BOTOG s. m. (Iht.) *Abramis sapa*. — După credința pescarilor, c-osacul se corcește cu botea, dând un bastard, căruia Turcocienii îi zic *boțog*, fiindcă rămâne mic. Cfr. ANTIPA, F. 146-148.

— Derivat din bot', prin suf. -og.

BOTOLĂN s. m. Nom de *bœuf*. — Nume de bou (H. X 43, 85, XII 385, *DAMÉ*, T. 181) cu botul scurt și gros s. cu capul mare și cu corpul scurt și gros (MARIAN). *Hăie, boțolan*; *cea prian!* ALECSANDRI, T. 970. [Feminin: *botolăna* s. f. = vacă cu botul scurt și gros. MARIAN, *boțână* s. f. = nume de vacă (COSTINESCU, DDRF.), cu capul mare și scurtă la trup (MARIAN).] Cfr. bot'.

BOTOLĂ s. f. *Ventre* (de lampe à pétrole). — (Beclen, comit. Făgăraș) Partea rotundă a lampoi în care se pune petrolul. *Am cumpărat o botolă nouă la lampă*. ȚARA OLTULUI, III, nr. 12.

BOTOROG s. a. = bădălu (Jiu, în Transilv.). VICIU, GL. 17. Cfr. botă¹.

BOTORÓS, -OĂSĂ adj. v. buturos.

BOTOS, -OASĂ adj. 1°. *Ā gros museum.* 2°. *Făché, boudour.* 3°. *Impertinent.*

1°. Cu botul mare s. gros.

2°. Fig. Supărat, bosumflat (cu gura țuguiată ca un bot). PAMFILE, J. I. *Dar ce ai, puile, de ești așa botos? ... Ești tare supărat?* CONTEMPORANUL, VI, 1 114. † *Ā rămănea botos:* a rămănea cu buzele umflato. ZANNE, P. II 20.

3°. Fără rușine, obraznic, îndrăzneț, care dă cu râțul (ca porcul). COSTINESCU, ZANNE, P. II 20.

[Cu alt sufix: (ad 1°, rar) *boticos, -oasă, MARIAN.*] Derivat: *botosă* vb. 1° refl. = a se face botos, a se supăra, a se bosumfla. ION CL. IV 85, (cu derivatul) *botosălă* s. f. = supărare fără temei, morocăneală. lb.]

— Derivat din *bot*°, prin suf. adj. -os.

BOTOS s. m. (Entom.) = căpușă (Bucov. și pe Câmpie, în Transilv.). MARIAN, INS. 400, VICIU, GL. [Și: *botăș, botuș.* MARIAN, INS. 400.]

BOTOS, -OASĂ † adj. *Номек* — (Numai la CANTERIN) Cu noduri, noduros, mofochin. *Picioare înalte și la genunchi bofoase.* IST. 89.

— Derivat din *bot*°, prin suf. adj. -os.

BOTOSĂ vb. 1° refl. (g. d.) v. *botos* ș. d.

BOTOȘI s. m. plur. v. *botăș.*

BOTOȘEL s. m. (Bot.) v. *bozățel.*

BOTRĂC s. m. (Zool.) v. *broatec.*

BOTROAHNĂ s. f. (Med.) v. *iroahnă.*

BOT-RÔS s. m. (Ornit.), **BOTULËT** s. a. v. *bot*°.

BOTURĂL s. a. v. *bot*°.

BOTUȘ s. m. v. *botăș.*

BOTUȘ s. m. (Entom.) v. *botos.*

BOTUȘOR s. a. v. *bot*°.

BOTUȘOR s. m. (g.) a. v. *bot*°.

BOTUȚ s. m. (Bot.) = burete-pucios. TDRG. [Și: (plur.) *botiți* PANTU, FL., BARCIANU, ALEXI; († *botz*) *botz* s. m. PANTU, FL., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 12.]

— Derivat din *bot*°, prin suf. dim. -uț.

BOU s. m. *Bowf.*

1°. Vițelul după ce s'a întăreat și e de un an se numește mânzat, apoi până la trei ani junc (H. II 252); de la doi ani, gonitorii care nu se țin pentru prăsilă (cfr. taur, gonhaiu, bugă, bic) se întorc (cfr. râncașii) spre a deveni *boi* de muncă s. de jug. De la patru ani în sus (după DAMÉ, T. 24 și H. II 59: de la trei ani) ei se numesc: *boi de un vițel, de doi viței, de trei viței, până la șase ani, când li se zice apoi numai bou* (H. IV 53). Boul paște, rumegă; mugește, rage, boncăește, bor(n)ăe, râncașuește (mai rar: orcăește, zbiară H. IV 85); *boi* umblă în turme, ci-rezi, ciurde, gule; la arat, *boul* care umblă pe brazdă se numește *bou de brazdă*, iar cel care umblă pe locul nearat, pe lângă omul care-l mână, *bou de om* (com. A. COCA); atribuite și numirile de *boi* mai obișnuite sânt: a.) după culoare: bălan, bălfaț, breaz, plăvan, roșu, roșcat, ursiu, porumb, hulub, floresan, lupan, muhurel, țbrăcat, înspicat, prian, cudaib; b.) după ziua nașterii: Duman, Joian, Zorilă, Florian, etc. (cfr. LIUBA-IANA, M. 115). *Boul* cu un corn e ciut, ciu-fac, cione, etc., cel cu coada scurtă(ă): ciumpav, bere s. ciopărtac; după firea lor, *boi* sânt moi, lenosi, trăgaci, aprinși, iuți, hăițiși, săritori, împungași (impungători), cu băhă, etc. Cfr. DAMÉ, T. 27-32. Specii: *bou de câmp*: mare, lung în trup, cornaci și mai molatic. DAMÉ, T. 27; *bou de pădure*: mai mărunț, mai lute și mai închis la păr. lb.; (în Dolj) *bou câmpenesc*: mijlociu la înălțime și voinic, *bou ungurean*: mare, cu coarnele lungi și întinse în laturi, și plăpând, *bou mun-*

tenesc: mărunț și mai puțin puternic. lb.; (în Buzău) *bou moldovenesc s. de Moldova*: mare și voinic, *bou muntenesc s. de munte*: mărunț la trup și cu picioarele scurte, *bou ungurean, bou de Slobozia, bou de câmp, bou românesc*. H. II 26, 59, 117, 142; (în Mehedinți) *bou infundat*: trupeș și cu coarne potrivite, *bou măgeresc*: înalt, lung, subțire și cu coarnele foarte lungi. DAMÉ, T. 27; *bou bușan*, varietate a boulii moldovenesc (cevă mă mic, de culoare cenușiu-vântă; cfr. FILIP-MANOLESU, A. D. 198). *Bădic fie boi cu țapi*. CORESI, PS. 168. *Oilă și boi*. DOSOFTEI, PS. 28. *Părechi de boi*. BIBLIA (1688) P. 131. *Boi la plug*. C. NEGRUZZI, I 246. *Boii pasc pe lângă car*. COȘUC, P. 126. *Dejugau boii*. CREANGĂ, P. 14. *Un foc mare, de păreă că au să frigă un bou*. ISPIRESCU, L. 246. *Zece boi ca bivoli*. Să fi-i mănci cu dôftorii. JARNIK-BĂRSEANU, D. 280 (cfr. BIRICESCU, P. F. 50). *Și rămân boii 'nugași și pârînți supărați; și rămân boii 'n ocol, Casele pline de dor*. lb. 323. *Mândră boii: cea, Virag!... ho, Bodor*. lb. 32. *Boii de la rudă... cei din tândală*. lb. 78. *Boii 'n grajd că au murit*. lb. 310. *Rage un bou*. ȘEZ, I 236^{1/2}. *Mâncată-s eu de străini, Ca tarba de boi bătrâni, Și mâncată-s de dușmani, Ca tarba de boi balani*. lb. I 79. † *E mai bine acum un ou decât la anul un bou*. C. NEGRUZZI, I 248 (cfr. ZANNE, P. I 2). *Le omul sărac, Nici boii nu trag*: li merge rău în toate. ION CR. III 157. *Boii ară și caii mândră*: unul munceste și altul trage folosul. PAMFILE, J. II. *Printu boii bătrâni trebe carul mic*. id. C. *A nu-i fi cuită (toți) boii acasă* v. a. cașă. *A-și băga (s. pune) boii în jug (în plug s. în cârd) cu cineva* cfr. băgă (I, 418^B). *Nu fac eu boii bălțași (breji ROMÂNUL GLUMET, I 49^{1/2}) cu tine*: nu mă vreau împacă mult timp! PAMFILE, J. II. cfr. ROMÂNUL GLUMET, I 48^{1/2}. *A lăsa pe cineva în boii lui*: a-l lăsa în apele lui, a-l da pace. lb. 49^{1/2}. *A merge (s. a. să duce) cu cu (s. ca) boii (s. cu carul cu boi)*: încet de tot, a-nevoie. DDRF. *Vorba cea: boala vine cu fuga și se duce cu boii*. lb. *Mi-a luat boii (de) dinainte*: m'a despoiat de toate, m'a adus la săpă de lemn. TDRG. *A scoate pe cineva la drum de boi* = a-l sărăci din pricina altora. ZANNE, P. VI 99. *Ochi de bou*: mari. lb. II 360. *Unde bou nu rage*: departe. lb. (cfr. unde a dus mutul iapa, unde a ntercat dracul copilii) | *Bou bălțat*: mămăligă cu brânză, strânsă între degete, cfr. bulz, cocoloș, ura, bouț, gâscă. ȘEZ, IX 74, PAMFILE, J. III. *De-a bou s. d'a'n boui s. (mai ales) de-a'n bou(e)a* = numele unui joc de copii (cu bețe aruncate astfel încât să sară din cap în cap). STAMATI, ap. HEM. 2371^{1/2}, ALECSANDRI, P. P. 393, H. IV 57, 159, V 17, 12. *Proștia, rumenă și voinică, mai mult se idrăște decât zboră, și merge tot d'a'n-boulea*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 1163. *Să te duci d'a'm-bou', Să te duci ca om'*. MAT. FOLC. I 657.

În compoziții:

a.) (Zool.) *Bou-de-bălță* = buhalu-de-bălță (*Bombinator igneus*). TDRG., cfr. (= bronscă) H. V 381.

Bou sur = zimbru. REV. CRIT. IV 87.

b.) (Ornit.) *Bou-de-bălță* = bătlan (de stuh). MARIAN, O. II 337, DOMBROWSCHI, 325, cfr. ȘEZ, II 211^{1/2}.

Bou-de-noapte = buhă. MARIAN, O. I 208.

c.) (Entom.) *Bou-de-apă* s. *bou-de-bălță* s. *boul-bălți* (H. 1208, III 307, VII 259) = *Hydrophilus piceus*. Unul dintre cei mai mari gândaci de apă din țările locuite de Români; are corpul lătareț-oval, foarte neted și strălucitor; pe de-așupra e negru ca tăciunele, iar de subțire negru-castaniu, pieptul e acoperit cu un fel de păr vârtos și neted, iar picioarele sânt foarte potrivite pentru înnotat și acoperite cu peri lungi și deși. MARIAN, INS. 5.

Boul-babel = o insectă nedefinită mai de aproape. H. V 187.

Boul-lui-Dumnezeu = 1.) rădașcă MARIAN, INS. 34; 2.) *huburuză*, lb. 107. Cfr. (prin amănândou) H. IX 449, XII 6, 226.

Boul-Domnului = 1.) rădăcă MARIAN, INS. 34; 2.) buburză ib. 106-7; 3.) vaca-Domnului ib. 424.
Boul-popil = buburză, MARIAN, INS. 106, cfr. H. II 143, IV 85, 271, VII 259, 420, IX 36, XII 237.
 d.) (Bot.) **Boul-prancilor**—clumăfale. CALENDARIU (1844), 69.

2^a Fig. (Ca termen injurios dat oamenilor) Prost, mărginit la minte, cfr. dobitoc, vită. Au nu vezi unde mă duc, omule, boule? ALECSANDRI, P. F. 351/2. N-ai auzit că unul ci-că s'a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, și a venit vacă? CREANGĂ, A. 13. La trup peșene, La cap pieptene, La picioare rădăchitoare, Cucus, boule, Pricepe-te, nătângule? (= Cucusul). SEZ. IV 85, cfr. 86. †† **Bou încălțat**, MARIAN, PAMFILE, J. II. **Boul lui Dumnezeeu**: om prost de bun ce e, liniștit, răbduros și muncitor. ZANNE, P. VI 684. Cfr. ISPIRESCU, U. 96/2.

[Diminutive: **boușor** (pronunț. **bo-u-**) s. m. (plur. **boșori**, pronunț. **bo-i**). *Bieții boșorii mei s'au dus ca pe gura lupului!* CREANGĂ, P. 44. *Să'mpunem în boșorii, Să meargă mai târziu*, MARIAN, SE. I 86; **boulț** (pronunț. **bo-u-**) s. m. ANON. CAR. 12 **bouleți**. CUV. D. BĂTR. I 208; **boăț** (pronunț. **bo-uf**) s. m. = bou mic s. drag, (în Bucov.) vițel; p. anal. (din pricina coarnelor) melc. MARIAN (cfr. **bour**, **bourle**). *Boiții carii se cresc de jug, cu cât mai tineri se jugănesc, cu atât mai frumoși se fac la pâr.* ECONOMIA, 81. *Boule, boușul meu!* SBIERA, P. 189. *Când vaca fată numai bouși, e semn de noroc în gospodărie.* SEZ. I 18/11. *Om da taci pe la săraci Și jucană pe la sărmani Și junici pe la calici Și bouși pe la cei cînși.* MARIAN, SA. 37. *Și pre mine pașă-n'or Bouși doarilor.* POMFILIU, B. 18/113, **boiț** (pronunț. **bo-i**); atestat numai la plur.) s. m. *Boiții înjugauți.* FRÂNCU-GANDREA, M. 95.]

— Din lat. pop. ***bovūs**, -am (pentru **bov**, **bovem**), idem.

BOUĂR s. m. v. boar.
BOUĂRIE s. f. v. boarie.

BOULEAN s. m. (Zool.) 1°. *Bouillon, jeune boeuf.* 2°. *Carrotel (Aspius rapax).*

1°. Diminutivul lui **bov**, derivat prin suf. -ulean (mai ales în înțeles desmiardător). 9 **boulen/i** *tro-tin/i* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 208. *Să ne milu-ească sevdna mândăstire...* cu **bouleani**, cu **clădăși** (sec. XVII). IORGA, D. B. 35, cfr. URICARIUL, XVI 209/12. *Văzând... doi bouleani.* TICHINDEAL, F. 187. *Acolo boulenii nu mai erau, nici ocaz nu mai eră.* SADOVEANU, P. S. 18. *N'am nici coasă, nici n'am plug, Nici n'am bouleni să'njug.* SEZ. IV 135/10. *Cu mândruful din Valeni Mă-am best doi bouleni.* BUD, P. F. 63^a. †† **Bouleanul** lui Dumnezeeu = bou l. Dumnezeeu (fig.) ZANNE, P. VI 684. | (Ornit.) **Boulean-de-baltă** = bălțan (de stah). ALEXI. Că și eu încă m'oiu face, *Mândro, boulean de baltă.* DOINE, 162/13.

2° (Iht.) = haut. ANTIPA, P. 170, H. V 4, 381.

BOULĚT s. m. v. bou.

BŌUR s. m., adj., adv. (Zool.) I. 1°. *Aurochs (Bos urus).* 2°. *Escarpoț.* 3°. *Partia anterioră (de patin de tralneau); avant, proue (de canot).* II. 1°. *Blason de la Moldavie (reprezentant une tête d'aurochs).* 2°. *Fer (à tête d'aurochs); marque, fétrissure.* 3°. *Impôt (sur le vin).* III. 1°. (En parlant de cornes) *Recourbés l'une en avant, l'autre en arrière.* IV. *Rapideinent.*

I. 1°. Mamifer din rasa bovină, un fel de bou sălbatic, care odinioară se afla și prin munții Moldovei, (deosebit de zimbru = bison, care are păr lung și coarne mai mici ca bourul). *Cap de băură.* FRĂVILA MOLD. (în titlu). *Corn de băură.* DOSOFTEIU, PS. 336. *Fiaru aceasta, ce-i zinc bour, poate că au fost zimbru.* N. COSTIN, LET. I 84/2. *Boăru carile împreună*

cu cășaua Molda să se fi înecat în apa Moldovei. CANTEMIR, HR. 155/2, cfr. 151, 130, 144. *Gonind un boor, s'au fost înecat coteica într'o apă.* MAGAZ. IST. I 93/2. *Bourii n'alți, cu steme'n frunte.* EMINESCU, P. 114. (Azi, ca o reminiscență vagă în poezia pop.) *Printre brazi, printre molifiți, Încoată, încoată Bohor negru. Bohor negru Coarne-și scoate.* (Covurluiu) PĂSCULESCU, L. P. 57; cfr. BURADA, ap. TDRG.

2°. P. anal. (Mediaș, în Transilv., sub forma contrasă **bor**) Melc. CDDE. nr. 172, cfr. **bour**, **bourle** (2°).

3°. Capătul unui obiect (adus în sus ca coarnele bourului), cfr. bot. *Lar moșul, proptit de jug, mângâie bourul înfăptuindu-l de la tânjălă.* CONV. LIT. XLIV 40. | Partea dinainte, adusă în sus, a tălpilor saniei, cfr. căleaiu, DAMÉ, T. 22. Cfr. PAMFILE, I. C. 155. | **Botul** (2°) luntrei, DAMÉ, T. 126; PAMFILE, I. C. 72.

II. 1°. † Pajurea de odinioară a Moldovei, reprezentând un cap de bour. *Bourul Moldaviei reprezintă capul zimbrului ucis de Dragoș.* ALECSANDRI, ap. DDRF.

2°. (Mold.; învechit) Fier cu marca unui cap de bour, cu care se înfierau vitele, măsurile, obiectele care serveau ca puncte de delimitare, criminalii, etc., (mai târziu) p. ext. orice semn domnesc a oficial (mai apoi și particular) de înfierare; p. ext. cicatricea cauzată de înfierare. Cfr. TDRG. *Cotul de fier care este la amândouă capetele, cu boure domnești.* URICARIUL, I 293/22, cfr. XIX 325/2. *Am purcea... de acolo la vale spre amiază, prin arinii Bercii, unde s'au făcut [ca semn de delimitare] bour într'un arin (a. 1711), lb. XVII 192/1; cfr. (boor într'un jugastru, a. 1644), ap. TDRG. Au pus un stăp... însemnat cu doi bouri mari. URICARIUL, II 15/12. Se cunosc boii din circadă și caii din herghelie de pre bourul lor. C. NEGRUZZI, I 298. Bătându-i cu țalhari, le-au pus și bouri în frunte și într'amândouă obrazele.* MSS. (ca. 1774), ap. TDRG. (De ac, fig.) *Om cu bour în frunte: rău (ca un tâlhar înfierat).* ZANNE, P. V 96.

3°. † (Mold.) Impozit asupra vinului, darea ce se luă pentru înfierarea buților de vin cu bourul (II) domnesc. O *pinășiță, care să fie cuită* ...de bour (a. 1765). URICARIUL, I 275/12, cfr. (boor) lb. V 422/2. *Va mai luă vel-cupariu și bonii bourului, după obiceiul vechiu (a. 1755), lb. I 80/20.* Cfr. buoar.

III. (Atributiv) † (Despre coarne) *Coarne bourle* = cu vârful aduse unul spre altul (II. XII 274); *coarne boure* = unul înaintea și altul înapoi (MARIAN). *Nu vă rădicareți coarne băorii.* DOSOFTEIU, PS. 249. *Ține-te, cerebul, cu coarnele cele bour.* NECULCE, LET. II 317/12.

IV. Adverbial † (Numai la DOSOFTEIU, ps. 125) lute ca bourul. *Vădzău pre sporocul zindnu-se băorii.*

[Pronunț. **bo-ur**. | Plur. **bouri**, (ad II 3° și) **boure**. | Șl: † **baăr**, † **boăr**, † **băor**, † **boor**, **bohor**, **bor**.] — Din lat. **babulus**, idem (cfr. Heh n, Kulturpflanzen, 590-591). G. Crețu, *Columna* (1883), 246-248.

BOURĂ † vb. I^o v. bouri.

BOUREAN, -Ă subst. 1°. Nom de boeuf (ou de vache). 2°. *Bouff.*

1°. Nume de bou (COSTINESCU) voinic, gras și ciolănos (MARIAN). *Hăis, tălășman t... Cea, bourean.* ALECSANDRI, T. 902. *Un om mergea la târg... cu doi bot... suriță și bourean.* RETEGANUL, P. I 20/12, cfr. IV 26/12.

2°. (Prin apropiere de „boulean“) Bou (în înțeles desmiardător). [Românului îi place] să cânte o *doină*, să fluiera o *horă*, *ținând plugul de coarne*, să producă *alașu pentru sine și pentru bourenii săi.* MARIAN, SE. I 23. *Cum mergea vulpea la drum strigând la bourenii ei [— doi miei prinși la jug], iacă îi iese în cale un lup.* CĂTANĂ, P. III 29.

[Femininul (ad 1°): boureână = numele unei vaci, ale cărei coarne seamănă mai mult cu ale unui bou, și care e voinică, grasă și ciolănoasă. MARIAN.]
 — Derivat din bour, prin suf. -eân (la origine, probabil: „bou cu coarne ca ale bourului“).

BOURÉL, -EĂ adj., s. m. v. bouriis.

BOURÉL s. m. 1°. *Petit aurochs*. 2°. *Escaryot*. 3°. *Lucane*. 4°. *Rostelet*. 5°. *Instrument servant à imiter le beuglement du bœuf*.

1°. Bour (1°) mic. *En urmă se țesea un bourél mury, cu trei stete în frunte*. MARIAN, T. 43.

2°. Melc. L.B., MARIAN.

3°. (Entom.) = rădăscă. MARIAN, INS. 34.

4°. (Ornit.) = împărățel. MARIAN, O. I 304.

5°. P. anal. Instrumental (ce însoțește „plugu-sorai“, în ziua de Anul nou) numit mai adesea bu-haiu, care scoate un fel de muget ca al bouului. DDRF.

[Și: (ad 2°, † boier) boierél s. m. COLUMNA (1883), 247, cfr. bouresc.]

— Derivat din bour, prin suf. dim. -él (pentru înțelesul 2° cfr. ZEITSCHRIFT, XXII 466, XXVII 611, XXVIII 104, 319, ROMANIA, XXVIII 109, XXXI 276, unde se citează nume romanice pentru „melc“, care sânt diminutive din „bos“ s. „vacca“).

BOURÉL s. m. *Jeune bœuvier*. — Diminutivul lui bour (derivat prin suf. -él). *Și-mi ies bourei cu boi și păcurarii cu oi*. MARIAN, I. 178.

BOURÉSC, -EĂSCĂ adj. (Corne) *d'aurochs*. — (Despre coarnele melcului, în versurile spuse de copii) De bour. *Melc, melc, Codobele, Scoate coarne bouresci*. TEODORESCU, P. P. 191. [Și: (+ boier, cuvântul „bouresc“ ne mai fiind înțeles): boieresc, -ească. ib., cfr. PAMFILE, J. II 111.]

— Derivat din bour, prin suf. adj. -esc.

BOURÉ vb. IV°. (En parlant de cornes) 1°. *Dresser*. 2°. *Prendre la forme des cornes de l'aurochs*. 3°. *Pousser*. — (Despre corne)

1°. Trans. († și în poezia pop. din Bucov.) A țineă coarnele gata de atac. *Coarnele bouriui-și-o (descântec)*. MARIAN, D. 139. | P. anal. (Despre urechi) A ciul. [Armăsarul] *coada pre spinara rădicându-și și urechile înaintea buărădu-și... toată herghelia... ocoleă*. CANTEMIR, IST. 76. | Fig. A țineă gata de atac. *Decielele mai ascuțite decât sulile și mai lungi decât sulilele, anșpură-le-și buărează*. id. HR. 447. *Cu sulia buărată, pre bietul țepure în goană luă*. id. IST. 197.

2°. Refl. (Bucov.) A căpăta forma coarnelor unui bour, cu vârfulurile întoarse spre înăuntru. *Lăptele și-o dobândit, Păru' li s'o netezit, Coarnele s'o bourit* (descântec). MARIAN, D. 133.

3°. Unipers. (Țara-Hațegului) A da, a leși, a crește. *Au început vișelului a-i bouri coarnele*. REV. CRIT. III 90.

[Și: † buără vb. 1°. | Derivat (ad 2°): bourát († buărát, buorát), -á adj. = (despre coarne) ca ale bourului, bour (III); (despre vite cornute) cu coarne ca ale bourului. *Coarne buorate*. CANTEMIR, IST. 101. *Bou cornat și buărát*. id. ib. 161, cfr. 174. *Taur bourat*. TEODORESCU, P. P. 21°. *Capră bourată*. MARIAN, SE. I 147.]

— Derivat din bour. Cfr. Imboură.

BOURÉ s. f. 1°. *Parc à bœufs*. 2°. *Hutte de bœuvier*. — (Transilv., Bucov.)

1°. Locul (îngrădit) unde se odihnesc boii (la amia-ză și peste noapte, vara, la pășune). Cfr. M. OREZĂ, staniște, zăcătură. MARIAN, POPOVICI, R. D. 164.

2°. Coliba bourului. MARIAN.

[Și: boárie, bouárie. MARIAN. | Și (ad 1°, cu schimb de suf.): bouriște, VICIU, GL. 59, boriște = locul unde

stau vitele vara, afară pe câmp: *Du-te, Ioane, cu sare, că vitele-s în boriște!* (comit. Turda-Arieș) VICIU, GL. 91.]

— Derivat (ad 1°) din bou, prin suf. cal. -loc. -árie, (ad 2°) din boar, prin suf. loc. -ie.

BOURIȘTE s. f. v. bourie.

BOURÍE, -IE adj. *Saillant*. — (La origine, probabil, despre coarne ca ale bourului, p. ext. despre țâțe) *Țâțe bourii* = care stau tari și țepure, de se văd subțilie ca niște cornițe (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III 90. (Fig.) *Ochi bourii și adânci ca o prăpastie*. ib. I 220. [Cu alt sufix: bourél, -eă. *Boi bourei* (= cu coarne ca ale bourului). ALEXANDRI, P. P. 102°; TEODORESCU, P. P. 141; MĂNDRESCU, L. P. 217°; PĂSCULESCU, I. P. 28. *Dragostea de unde naște?*. *De la țâțe bouréle*. ib. 406°; cfr. TEODORESCU, P. P. 150°; (substantivat) *Sub alba haină de noapte, de la gât în jos, se trădau bouréii sinilor*. EMINESCU, N. 63.]

— Derivat din bour, prin suf. adj. -iu.

BOUȘÓR, BOUȘ s. m. v. bou.

BOUȘA s. f. (Miner.) *Caillon*. — (Ban.) Pietricică (bună de arzărit). JAHRESBER. III 314. *Aural turnă în trăsăi, iar căldarea o umplă cu boușe*. TICHINDEAL, F. 288, cfr. 289. [Pronunț. bo-u-].

— Modificat din beușa, prin etim. pop. (după bou).

BOVÍN, -Ă adj. *Bovine*. — Din (s. de) familia boulii. *Vite bovine*. URICARIU, XIV 243. (Voter.) *Pestă bovină*: boală de vite cornute.

— N. din fran. (lat. bovinus, -a, -um, idem.)

BOX s. m. *Carlin*. — (Adesea atribuit, pe lângă „câne“) Un solu de câni (H. II 31, VII 476), cu botul negru și turtit, astfel că par cârni (H. II 27), întrebuințată și la vânat (H. I 120). [Plur. *boșii*. H. II 31, IV 85 și *boxi*. H. II 27. Și: *boxă* s. f. H. IV 3, (din germ. *Mops*) *mops, mox* (plur. *mopsi*). H. IV 85. | Derivat: *boxin* s. m.: cel mai rău și lute fel de câni. H. IV 116.]

BOX s. a. 1°. *Boxe*. 2°. *Coup-de-poing américain*.

1°. Sport (englezesc), care constă în a se bate cu pumnii.

2°. O armă mică de atac, care se adaptează ușor la mână (alcătuită dintr-o bucată de metal în formă de patru inele alăturate, în care se vâră cele patru degete alăturate ale mâinii). *Lază-i, să-i învâț să-i aducă aminte de cărți măsluite și de boxul meu*. CONTEMPORANUL, V 204.

[Plur. *boșuri*. | Derivat: *boxă* vb. P = a se bate cu pumnii, englezeste.]

— N. din fran. (engl. box).

BÓXĂ s. f., **BOXÍN** s. m. v. box'.

BOZ † s. m. *Divinité païenne, idole*. — Zeu păgănesc, idol. *Începură oamenii a se închină bozilor și uitară cu totul pre Dumnezeu*. MOXA, 348°. *Să se rugăneze toți slujitorii de bozi*. PSALT. (1651), 182. *Ți-i nălțat sfântul nume Preste toți bôdăii din lume*. DOSOFTEU, PS. 333. *Voiu pune casele voastre peste casele bozilor voștri*. BIBLIA (1688), 91°. *Jârta bozului sâu Eliogabal aducând*. CANTEMIR, HR. 206°. *Bozii... Troadentilor*. M. COSTIN, LET. I 12°. *Închină-te bozilor*. MINEIU (1776), 186°. [Feminine: boază. *O capițe păgănească a unui bôdăze*. VARLAAM, C. II 61. *Au cîdit acă cetate nimfelor (carele eră boazele fântânilor)*. CANTEMIR, HR. 158°. *Áfrodítis... boaza dragostilor*. id. IST. 9, cfr. 129.]

Derivat: bozoale s. f. *Bozoale sau dumnezeie de lut*. N. COSTIN, LET. I 48°.

— Din paleosl. bozi, pluralul lui bogă „Dumnezeou“.

BOZ s. m. (Bot.) *Hibbe*, *yebbe* (*Sambucus Ebulus* s. *Ebulum humile*). — Plantă ierboasă mare, cu miros neplăcut, cu flori albe ca ale socului, cu frunza despicată și fructe negre. PANȚU, PL., H. III 66, 139, 261, etc. *Bozul* face mătăasă (niște fire lungi, galbene). PAMFILE, J. I 59. *Hotarul merye... pe dinșus de niște bozi*. (Mold., a. 1712), URICARIUL, XV 272^{1/2}. *Că doar ducăte și domnișorii nu răsar ca bozul prin satul nostru!* ALECSANDEI, ap. TDRG. *Vița de vie tot învie, iar vița de boz, tot răgoș!* CRENĂU, P. 210. *Par'că-s... niște case vâruite cu bozii și cu soc!* JIPESCU, O. 132. *Îl obloji la aripă cu boz...*, ca să-l vindece. STĂNCESCU, B. 23. *Semințe de bozi*. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM. 888^{1/2}. *Poama de boz*. PAMFILE, I. C. 225. *Trei fure de boz*. ȘEZ. I 200^{1/2}. *Bătă de bozie*, ib. VII 90. *Must de bozii*, ib. VIII 151. *Cu alun și cu bozi îl descântău*, ib. VIII 112. † *A tăia bozi la (câni)*: a nu face nici o treabă, a umbla fără câpătău. ZANNE, P. (Cfr. a tăia cânilor frunză). *Pozi să te culci liniștit, după ce ai tăiat la bozi*. I. NEGRUZZI, V 255. [Plur. *bozi și boji*.] † *Bozia* s. m. ANON. CAR., MĂRDARIE, L. 3386, ECONOMIA, 47, H. II 26, 79, 121, 130, 142, 207, 229, III 242, IV 9, 14, 44, 46, 52, IX 447, etc.; *bozie* s. f. Com. CORBU, LEON, MED. 24, DAMÉ, T. 184. *Boziile și bălăruile*. ODOBESCU, I 148^{1/2}. (din plur. *boji*) *boj*, H. X 85, XII 259, LEON, MED. 24, (*boziu* + *boji*) *boju*, H. XIV 84. † Diminutiv: *bozișor*, *bojișor*, s. m. *Or crește bozișori*. MARIAN, I. 321, cfr. (*bojișori*) VASILIU, C. 198.]

— Din rut., rus. *boz*, idem (cfr. ung. *bodza*).

BOZĂ s. f. sing. † Sorte de *cidre*. — (Turcism) Băutură (băută mai ales de femei și copii) acriosoasă ca braga, obținută prin fermentarea în apă, în timpul iernii, a merelor pădurețe. ȘIO. Cfr. *cidru*. [Și: *bozân* s. m. DICT. † Familia: *bozagi* s. m. = vânzător de boză. *Trei bozagi brăhari, ce făceau brahă în tabără*. (a. 1715), ap. ȘIO. *Bozagi, plăcintari*. HELDIMAN, T. 343; *bozagerie* s. f. *Prăcătie de bozagerie*. DOC. (a. 1796), ib.; *bozagilăc* s. a. = gătitura bozale și meseria de bozagi. *Ine, bozagiul din București, cere să lucreze bozagilăc, care s'a oprit fiind lipsă de bucate*. DOC. (a. 1796), ib.]

— Din turc. *boza* (buză), idem (de bragă de meiu).

BOZĂ s. f. *Graisée* (à graisser les esaioux). — (Bouțariu, în Hațeg) Dohot, unsoare de car (din prăvălie). VICIU, GL. Cfr. *păcură*.

BOZAVĂR, -Ă † adj. *Griandtre*. — (Turcism) Cenușu. *Șal bozavăr... cu flori prin colțuri*. FILIMON, C. I 599.

— Din turc. *bozaver*, idem.

BOZAGIERIE † s. f., **BOZAGILĂC** † s. a. } v. boză.
BOZAGIU † s. m. }

BOZĂI vb. IV^a refl. *Se couvrir de fleurs, moisir* (en parlant du vin, de la bière); *fermenter, lever; s'aigrir, se gâter*. — (Transilv. și Bucov.) A prinde floare s. mucegai (despre vin, bere, etc. DICT.), a se dospi, a se acri, a se strică (despre fasolea băută, BUGNARIU, NĂS.), a se serbeli (despre laptele acru, com. TOFAN). [Derivate: *bozăire* s. f. = dospire, acrire, stricere, BUGNARIU, NĂS.; *bozălăal* s. f. = floare (pe vin). DDRF.]

— Pare a fi derivat din boză.

BOZĂLĂLĂ s. f. v. bozăl.

BOZÂN † s. m. v. boză.

BOZĂNARIU s. a. v. buzunar.

BOZĂRIE s. f. *Terrain couvert d'hibbles*. — (Rar; în Mold.) Multime de bozi, loc plin de boz. *Uite ce bozărie! o răsărit prin curte!* TDRG. [Plur. -ării.]

— Derivat din boz, prin suf. loc-col.-ărie.

BOZĂȚEL s. m. (Bot.) = stîrigoale. DDRF., BĂRCIANU, ALEXI. [Și: *bozoțel* s. m. = o floare (nedeținută). H. V 319; *bojoțel* s. m. BĂRCIANU; *bojățel* s. m. CIHAC, II 25, TDRG., BARONZI, L. R. I 128^{1/2}; BĂRCIANU; *bojoțel* s. m. PONTBRIANT, LM.] Cfr. *bojgătel*, *bojoței*.

BOZĂI vb. IV^a v. băjbăi.

BOZDONĂRIU, **BOZDUNĂR** s. a. v. buzunar.

BOZGÂNDI vb. IV^a trans. *Farfouiller*. — (Ban.) A scoțel (căutând ceva). *A bozgândit tot*. Com. COCA.

— Pentru etimologie, cfr. ung. *bozogni* „a se mișcă”. Cfr. băjbăi.

BOZGOĂNE s. f. plur. v. boscoană.

BOZGŌIU s. m. (Entom.) = bărzăun. MARIAN, INS. 194. Cfr. *bongoiu*.

BOZGŪN s. a. *Guerre*. — (Constanța) Războiu. H. II 239. *Patru bozgunuri am pitrecut, laică!* *Întâiu' bozgun e îl de la Sevastopol*. GRAULU, I 363. [Plur. -gunuri.]

BŌZIE s. f., **BOZŌIȘOR**, **BŌZIU** s. m. (Bot.) v. boz².

BOZMĂ † s. f. v. bosmă.

BOZĂIE † s. f. v. boz².

BOZOCOĂNE s. f. plur. v. boscoană.

BOZORINĂ s. f. *Marc de prunes*. — (Rar) Resturile de prune care rămân în cazan, după ce s'a fierț țuca. PAMFILE, I. C. 236. Cfr. *boasacă*, *borhot*, *boroghină*, *hușci*.

BOZOȚEL s. m. (Bot.) v. bozățel.

BOZUMFLĂ vb. I refl. v. bosumflă.

BOZUNĂR s. a. v. buzunar.

BOZŪZ s. m. (Bot.) v. bojuț.

BR: interj. v. bār.

BRĂRĂNŌC s. m. (Bot.) v. brebenec.

BRĂREȚE s. m. (Ornit.) (s. d.) v. vrăbie ș. d.

BRĂRĪN s. m. (Bot.) *Bunias orientalis*. — Plantă ierboasă cu flori galbene. Și: colțul-lupului. PANȚU, PL.

BRAC s. a. *Rancart, rebut, Chevrol de rancart* ou *de réforme*. — (Mold.) Rămășiță, ce-i mai rău, ce rămâne după ce se alege ce-i bun. ION CR. I 42. *Luna strălucete peste-a tomurilor bracuri*. EMINESCU, P. 221, cfr. 225. † Spec. *Cal de brac* s. numai *brac* = cal care nu mai e bun de nimic, cal reformat. *Slab și costeliv*, ca un cal de brac. ODOBESCU, III 157^{1/2}. *Cărdul de bracuri și caii de rând, scoși din herghelie*. I. IONESCU, D. 370. [Plur. *bracuri*.] — Din rut. (rus. s. pol.) *brak*, idem (cfr. germ. *Brack*).

BRĂCĂCEL s. a.

BRĂCĂCĂLĂ, **BRĂCĂCIE** s. f. } v. brăcacia.

BRĂCĂCIU s. a. Sorte de *chaudron*. — Un fel de căldare „spoită, de adus apă” (Tulcea, ION CR. II 219), „care ia o vadră de apă” (H. XV 359), „pentru fierberea bucatelor” (H. VII 487, XV 346). *12 tingiri cu capace și brăcăci*. (Mold., a. 1661) URICARIUL, XVI 205^{1/2}. *Afăța focul, puneă brăcaciul pe pirosții*. T. CERCEL, SĂM. IV 765. *Brusturii de porumb uscate... începură să pârde și să-și prălină valvoale pe fundul brăcăcelor*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 206; cfr. id. ib. II 552. [Plur. -cece și -căci.] Și: *brăcaci* s. a., *brăcăcie* s. f. = un fel de țingire de aramă, la gură strimbată de tot și jos larg de tot. H. II 285. † Diminutiv: *brăcăcel* s. a. = un fel de țingire (H. II 245), căldărușă (Tulcea, ION CR. II 219);

brăcăciă s. f. = vas mic pentru adus apă. JAHRESBER. IX 225; cfr. H. II 282, 290.]

BRĂCE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Caleçon*. — (Rar; în Bucov.) izmene. În *Moldova și Țara-Românească se îmbracă de regulă cu cămăși nouă, cu brăce și colțuni noi*. MARIAN, I. 62. *Leopădă-și izmenele (brăci), căi crapă Boccaș, ca să-l legăm mai degrabă*. SBIERA, P. 240/1. [Și: braci s. m. plur.]

— Din lat. braccæ „un fel de pantaloni largi“.

BRĂCÊLE s. f. plur. (Îmbrăc.) v. brăcire.

BRĂCÊHE † s. f. v. șabracă.

BRĂCÊLE s. f. (Îmbrăc.) = brăcire. VICIU, GL. 21, LB. [Înțelesurile date de DDRF. „ceinture d'une culotte, laçot, aiguillette“ nu se pot atesta.]

— Din lat. pop. *bracilla (plur. din bractio), cfr. brăciole, brăcinar, brăcină. CONV. LIT. XXXVIII 701.

BRĂCÎER s. a. (Îmbrăc.) = brăciere. *Preste mijloc se încing cu brăci negre și brăciere roșii, împăstritate cu mai multe colori*. MOLDOVAN, T. N. 66.

— Derivat din brăciole, prin suf. instrum. -ar (devenit -er după palatate).

BRĂCÎLE s. f. plur. (Îmbrăc.) } v. brăcire.

BRĂCÎNĂ s. f. (Îmbrăc.)

BRĂCÎNĂR s. a. și m. (Îmbrăc.) I. *Cordon* (de caleçon ou de chausse). II. *Entretoise*. 1°. *Barre transversale reliant les deux bras de l'armoir*. 2°. *Tige de fer reliant les manchons de la charrou*.

I. Așa (șiretul, sfara s. cureaua) care se bagă prin Îndoitura de sus (bata s. veaca) izmenelor (a ițărilor s. cloareclor), spre a le putea strânge pe mijloc, bărneț, bărneț, brănișor. MARIAN, DAMÉ, T. 169, ȘEZ. V 141, VII 177, BREBENEL, GR. P. *Se spânzură singur în temniță, cu brăcinarul său*. ODOBRESCU, III 543/2. *Când s'a stricat carul, Popa și-a rupt brăcinarul*. MARIAN, NU. 622, TEODORESCU, P. P. 180, SEVASTOS, N. 211/1. *Brăcinar că-și desprindea, Cioarecii'n vine cădea*. TEODORESCU, P. P. 629; cfr. 155°. *Badaea'nalt ca un huar, Lelea până'n brăcinar*. MĂNDRESCU, L. P. 139/1; cfr. MARIAN, SA. 140, BUD, P. P. 57, ȘEZ. IV 180/1, MARIAN, T. 349. I (Și la plural): *Copîlul... pleacă grăbit, făcându-se cu o mână de brăcinarii pantalonilor prea largi*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, VIAȚA ROMĂNEASCĂ, IV 224. † *Lume, lume și vieță, Brăcinar de afă!* POP. A fi tare în brăcinar = a fi bogat. ZANNE, P. III 35. *Dacă te fine brăcinarul = dacă te ține cureaua, dacă ai curaj*. LM.

II. P. ext. 1°. *Splina carului*. DAMÉ, T. 2, PAMFILE, I. C. 133. *Înima carului trece pe de-asaupra brăcinarului și intră în mijloc*. I. IONESCU, M. 711. *Brăcinar = o spețează de lemn ce joacă sub înima carului și unește cele două extremități ale furcii* (Secuial, în Dolj). H. V 164, cfr. IV 75, 118, V 72, IX 43, 115, XI 166, XIV 94. *Crăci oștei al brăcinaris, ca oșteea să stea oblu*. BREBENEL, GR. P.

2°. *Ruda de fier care unește coarnele plugului*. DAMÉ, T. 35.

[Plur. -nare și -nari. | Și: (cu metateză) bărcinar, ap. CDDE. nr. 175; (derivat din brăci) brăcinar. H. IX 188, brăcinar(în). ȘEZ. II 150/2, VIII 62, PAMFILE, I. C. 367, SEVASTOS, N. 145, CREANGĂ, GL. 417.]

— Disimilat din *brăcinar, din brăciere † suf. instr. -ar. Cfr. brăciere, brăciole.

BRĂCÎNĂRÎȚĂ s. f. 1°. *Rempli ou coulisse* (de caleçon). *Pusse-lacot*.

1°. (Rar) Îndoitura de sus de la izmene sau de la cioarec, prin care se trece brăcinarul, bată (2°), betelle, bantă, bartă (2°). LB.

2°. Bețișor crestat la capăt, cu care se vără bră-

cinarul în bată. ȘEZ. II 151/1; cfr. VICIU, GL. [Și: (Mold.) brăcinarîță. ȘEZ. II 151, PAMFILE, I. C. 367.]

— Derivat din brăcinar, prin suf. -iță.

BRĂCÎRĂ s. f. (Îmbrăc.) v. brăciere.

BRĂCÎRE s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Ceinture* (longue et étroite). 2°. *Chaîne* (servant à lier la claie d'arrière au char).

1°. (Intrebuținat mai ales la plur. brăciri) Cingătoare, „brău îngust de încins“ (Șișești, în Mehedintzi, com. N. IONESCU), pentru bărbați și pentru femei (cfr. bată), țesut „din părul scos din lână“ (LIUBA-IANA, M. 21). Cfr. JAHRESBER. III 277, H. VI 233, IX 115, REV. CRIT. III 90, PAMFILE, C., VICIU, GL. Ca încingătoare, servese brăciri, brăul, cureaua și prașcia. LIUBA-IANA, M. 21. *Înmodași copetele brăcilor unui de altul*. MARIAN, SE. II 50; cfr. id. NU. 641. *Tu, măndro, com brăciri noi, Ce nu mai vini pe la noi?* HODOȘ, C. 65. *Țes la brăciri*. lb. 45. *Și cheamă copilele Să-și alegă brăcir'le* (Vâlcea). ȘEZ. I 144/1.

2°. P. anal. (La plur. Lănțușurile care leagă codrii de car. DAMÉ, T. II.

[Alături de plur. brăciri, întâlnim și forma brăciri s. f. plur. = brăul, țesut de femei, pe care-l poartă de obicei Românul (Oravița, com. A. COCA), cingătoare subțire și îngustă de lână (GR. BĂN.). *Descăluțatoarea ta o frimble de brăciri* (legătură, brău, bete), din care măsoară trei coji. GRIGORIURIGO, M. I 143, cfr. MARIAN, NA. 38; (prin disimilarea grupului r-r în r-î, cfr. CDDE. nr. 174) brăciole s. f. plur. FRĂNCU-CANDREA, M. 12. *Ți-a țesut niște brăciole, cum n'are nici un făcău în sat*. SANDU-ALDEA, D. N. 230. *Mănușiiul steagului s'înășurat cu brăne și cu brăciole de strămutări*. MARIAN, NU. 267; (din brăciole, prin apropiere de diminutivele în -e) brăciole s. f. plur. = bete. H. II 118. *Brăciolele (brăciri prin Mehedintzi și Dolj) sânt o cingătoare lungă, care încunjură corpul de mai multe ori; ele au lățimi variate; unele ajung până la lățimea de 10 cm.; sânt țesute cu lânări diferite colorate; înlocuiesc la mulți țărani brăul...; cele mai înguste se încing peste brău... puțin obișnuite de câmpeni*. MANOLESCU, I. 193. *Brăciole cu cinguri luate de la fete*. H. II 154. | Singulare nouă: brăcira s. f. JAHRESBER. III 314. *Leagă această brăcira de pi-ciorul mieu*. CĂTĂNĂ, P. B. III 54. | Și ca „numire ce se dă oilor“ (Cătușele, în Mehedintzi). H. IX 37, brăcira(s) a. a. = boțe, brău îngust, cu care se încing omul. ION. CR. II 109. | (Din brăcira, prin disimilarea grupului r-r în r-n cfr. brăcinar) brăcină s. f. LM., BĂRCIANU. *Caierul se leagă pe furcă cu brăcină de păr colorat*. BREBENEL, GR. P. | În înțelesul 2°, după DAMÉ, T., ar fi a. m.: brăciri, ceea ce nu ne pare probabil.]

— Din lat. pop. brăciole, idem. CONV. LIT. XXXVIII 701, MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1258. Cfr. brăciole, brăcinar.

BRĂCLĂ, BRĂCLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BRĂCUI vb. IV¹. 1°. *Mettre au rancart, trier en rejettant les choses inutiles*. 2°. *Ne laisser que les choses de rebut; gâter*. — (Mold.)

1°. A alege brăcurile (animalele s. lucrurile cele rele) de o parte din cele bune. ȘEZ. V 39/2.

2°. A rămănoa brăcurile, părțile netrebnice din ceva, după ce s'a ales ce a fost bun (ȘEZ. IX 151); a strică ceva prin alegerea numai a părților bune. *Am brăcut totă pădurea, până am lăsat lemn de casă*. PAMFILE, C. *Totă pădurea este ciuntită și brăcută de dinșii*. I. IONESCU, M. 643; cfr. id. D. 437. *Poate vr'un pedant... peste un veac, Printre tomuri brăcute așezat — și el un brac — Te-o strănge-n două șiruri*. EMINESCU, P. 225.

[Derivate: brăciure s. f., brăcitură s. f. Dintr'o

turmă de aproape 4000 de capete..., a ales pe cele defectuoase... Prin brăcutivii inteligenți a ajuns... la producerea unei calități... [cu] o reputație din cele mai bine întemeiate. I. IONESCU, D. 172.]

— Din rut. brakuvati „a alege“.

BRAD s. m. (Bot.) I. *Sapin*. II. 1°. *Hippuris vulgaris*. 2°. *Ornaments* (en forme de sapins, sur les besaces ou sur les manches de chemises).

I. 1°. Numire generică pentru arborii în todeauna verzi din familia coniferelor (cfr. pin, silbă, molid, tisă, jneapăn, zmiridar), spec. numirea speciei *brad-alb*. Fructul *bradului* se numește cucuruz (de brad), frunzole lui și: ace, țepușe, materia cleioasă și aromatică care se degajază de sub coaja lui: rășină, praful care cade de pe fructele sale: mană, crengile lui (cu acele pe ele): cetină, iar când sânt curățite: cepl. E foarte des întrebuintat, ca termen de comparație, pentru oamenii frumoși, înalți și subțirei. H. II 79, III 67. *Coastele dealarilor, coperte cu buchete de fași, orini și brazi*. C. NEGRUZZI, I 308. *Din vârful Carpaților, Din desimea brazilor*. ALEXANDRI, P. II 9. *Cu perdelile lăstate sed la masa mea de brad*. EMINESCU, P. 3. *Codri mari de brad*. COȘBUC, R. 7. *Ea înocă avea la ce se uită la ei, căci eră un brad de Românaș*. INSPIRESCU, I 125. *O babă areă trei fecitori, naști ca niște brazi*. CREANGĂ, P. 3. *Dar nici bradul cel fâlos Nu-i ca badea de frumoz, Că bradu' mi-e cingăroz, Și bradu' mi-e potimpoz, Nu-i ca badiu' subțirel, Să mă pot tubi cu ei*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. *Scândura de brad*. Ib. 324. *Crengile brazilor*. Ib. 204. *Astă-arădă mi-am vărat Subt o cetină de brad*. Ib. 63. *Frunza de brad*. Ib. 260; cfr. ȘEZ. II 215/133, Ib. I 11/21. *Când brazilor fac cucuruz mulți, și iese de ei un praș galben, numit mană, ră și imbelugăz în toate*. Ib. II 65/6. †† (Transilv.) Casa de brad = sciriu. MARIAN, I. 235. (Mitol. pop.) Bradul-zinelor: un brad foarte mare, care, după credința poporului român din Banat, crește în „sorbul pământului” și la care ajung mai întâi sufletele morților, când au să treacă în lumea cealaltă. Cfr. Ib. 173. †† Sciriu:

Brad-alb (*Abies alba s. pectinata*): coaja alburie, frunzele mai late, verzi-închise și lucitoare pe partea superioară, iar pe partea inferioară cu două dungi longitudinale albastre-alburii. †† (Transilv.): silbă, brad-nemeș (după germ. „Edeltanne“). BĂRCIANU.

Brad-roșu = molid.

Bradul-cinmel (Brașov) = un fel de jneapăn (*Fu-niperus intermedia*) cu fructe mici. PANȚU, PL. Cfr. zmiridar.

2°. (Obic. pop.) Vârf s. crengi de brad (une-ori înlocuit și cu alți copaci), mai adesea împodobite: a.) cu care se împodobeste carul a. poarta caselor miresei în ajunul cununiei. Cfr. MARIAN, NU. 365. În ajunul nunții, Sămbătă, se trimite cu *bradul* 6-30 flăcăi. (Zărnești, în Buzău) H. II 225, cfr. 82, 119, 208. † P. ext. Ajunul nunții (H. II 89) și petrecere ce se face cu ocazia aceasta la mireasă. H. IX 56, Ib. XII 34, Ib. IV 88, 158. Sămbătă, la casa miresei se zice *la brad*, ceea ce în Dobrogea se chiamă la mărgele. SEVASTOS, N. 153/1. *La brad, mirele cu mireasa să nu se întâlnească*. ȘEZ. III 44/21. †† Turta de brad = turta de pâine pe care o aduce fiecare fată în ziua de brad, la mireasă. N. REV. R. IV 74. Hora bradului s. bradul: se joacă în ajunul cununiei, la mireasă. Cfr. Ib., cfr. LM. *Sămbătă seara, joacă flăcăii și fetele brazu' la mireasă*. (Ilfov) GRAIUL, I 185;

b.) care se poartă înaintea mirilor când se duce la biserică să se cunună. PĂSCULESCU, I. P. 1;

c.) înaintea morților (dacă aceștia, în viață, fuseseră neînșurați, cfr. rapor. MARIAN, I. 107), când sânt duși la mormânt, a. (Transilv.) se așază înaintea casei unde e un mort (Ib. 98). *Și cu brad că l-a'ngropat*. PĂSCULESCU, I. P. 252.

II. P. anal. 1°. (Bot., Snagov, în Ilfov) = conda-

calului (cfr. germ. Tannenwedel). PANȚU, PL.; cfr. H. X 85.

2°. Cusături (în formă de brazi) pe trăsțe (CANDREA, T. O.) și pe mâneci.

[Voc. *brade* și *bradule*. ††] (Dobrogea) *brad* s. m. H. II 251, 275 (horă în ajunul nunții) XIV 349, plur. *bradurii* = alestirii H. II 254 și *breji* (Topal, în Dobrogea „unde oamenii cunosc bradul numai din auzite“) JAHRESBER. IX 215, 225. †† Diminutive: *brădănaș* s. m. *Brădănaș îngemănat, Fire-ai, bade, blăstămat*. BUGNARIU, N. S. *Subt un brădănaș, Joacă un țepuraz* (= Fasul) GOROVEL. C. 167, cfr. MARIAN, NU. 366, I. 98, *brădet* ap. TDRG.; *brăducean* JAHRESBER. VIII 81, *brăduiu* s. m. *Bancă din desimea de brăduiu*. IL. CHENDI, SĂM. II 232; cfr. MARIAN, I. 102. *Frunză verde de brăduiu, Post-am dragă, nu știu cui*. VICIU, GL., *brădișcan, brădușcan* s. m. *S'a oprit cu gâtul în rădăcina unui brădușcan*. TURCU, E. 202. †† Ca numire pentru un fel de cusături. PAMFILE, I. C. 311, *brăduț* s. m. *Bradule, brădușule, Ce-ți este, drăguțule?* MARIAN, I. 105, cfr. id. SE. II 227, id. V. 168, JARNIK-BĂRSEANU, D. 210. Cfr. *brădișor, brăduțel*. †† Augmentative: *brădan* = brad stufos. *Porunci... să taie vreo câțiva brădani tineri*. MARIAN, T. 46, cfr. 47, id. V. 231, I. 94; *brăduu*. *Lada aceea eră făcută din scândurii groase de brăduu... prinse la capete cu cuie, asemenea de brăduu*. MARIAN, T. 7.]

— Din alb. *brəd*, idem.

BRĂDĂ s. f. Sorte de fromaje. — Un fel de brânză. (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX 123.

BRĂDAN, BRĂDĂNAȘ s. m. v. brad.

BRĂDĂNCĂ s. f. — Rudelă miresei, femeile și fetele cunoscute cu mireasa, care iau parte la facerea și la hora bradului se numesc *brădănce*. N. REV. R. IV 74. Cfr. *brădar*.

— Derivat din brad (I²), prin suf. moțion. -ancă.

BRĂDĂNIȚĂ s. f. = bădăniță. LIUBA-IANA, M. 100.

— Formă rezultată din contaminarea lui bădăniță cu brad (materialul din care e făcută); cfr. brădoale.

BRĂDĂR s. m. — Flăcăii ce se duc cu bradul la mireasă Sămbătă seara, în ajunul cununiei (CONV. LIT. XLIV, II 731, cfr. H. XII 35) s. nuntași care joacă bradul miresei (H. XVI 12). Cfr. *brădăncă*: [Cu alt suf. brădăș s. m. CONV. LIT. XLIV, II 731.]

— Derivat din brad (I²), prin suf. nom. agent. -ar

BRĂDĂȘ s. m. v. brădar.

BRĂDĂU s. m. v. brad.

BRĂDEȚ s. a. 1°. *Sapinière*. 2°. *Sapindacées*. 3°. Nom de fleur.

1°. Pădure de brazi, brădet. *Hotarul brădetului* (sec. XVI). CONV. D. BĂTR. I 243. *Iese luna din brădet*. COȘBUC, R. 7. *Brădețe, brădețe! Brad încetinat, Rău te-a blestemat*. MARIAN, I. 102.

2°. *Brădet* = familia tuturor copacilor care se țin de brad. (Explicare dată numai de) MARIAN.

3°. Numire de floare (nedefinită mai de aproape). H. IV 84.

[În întotdeauna 2°, accentuat: *brădet*. † Plur. -dețe și -deturi.]

— Derivat din brad, prin suf. col. -et.

BRĂDEȚ s. m. v. brad.

BRĂDEȘ s. f. v. brădoale.

BRĂDINIȚU, BRĂDINIȘ s. a. v. brădiș.

BRĂDIȘ s. a. s. m.

I. S. a. = brădet (I²). *În stânga, începe să s'așeze un platou, la poalele brădișului, din care iese gol*

masivul Bucegului. VLAHUȚĂ, D. 52. [Plur. -*nișuri* poate, și -*dișe*.]

II. S. m. (Bot.) 1°. = cosor. PANȚU, PL.

2°. = peniță, numit și (Snagov, în Ilfov) brădișgalben. ib.

3°. = ferigă (Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV. II 731.

[Și: (ad 1°) brădișniș s. a. (plur. -*nișuri*) = pădure de brazi și molizi. MARIAN, INS. 256. *Petrece vara prin brădișnișuri*, id., brădișnicu s. a. (plur. -*nișuri*) = locul unde sânt creșcuți mai mulți brazi la olaltă. MARIAN.]

— Derivat din brad, prin suf. col. -*iș*.

BRĂDIȘCAN s. m. v. brad.

BRĂDIȘOARĂ s. f. (Ornit.) = (Munt.) gălănușă (II). MARIAN, O. II 214.

— Derivat din brad, prin suf. dim. -*ișoară*.

BRĂDIȘOR s. m. (Bot.) I. 1°-2°. *Petit sapin*. 3°. *Genétier (Juniperus communis)*. II. 1°. *Lycopodium Selago, annotinum et clavatum*. 2°. *Equisetum arvense et maximum*.

Diminutivul lui brad (derivat prin suf. -*ișor*).

I. 1°. Brad mic.

2°. Spec. Brad mic ce se pune pe coverișul caselor în construcție. | P. ext. Șomolog de paie, de fân, care se pune pe acoperișul caselor în construcție, ca să nu se apropie relele de ele. ȘEZ. III 43.

3°. = Jucăpân. LB., PANȚU, PL.

II. P. anal. Diferite plante care au asemănare cu un brad mic, cfr. H. IX 153 și 188 (între numirile de „jerburi” nedefinite mai de aproape).

1°. Mică plantă ierboasă, numită și cornișor-de-munte. PANȚU, PL. || = cornișor. ib. || = piedică. ib.

2°. = barba-ursului. ib. || = părul-porcului. ib., ȘEZ. IV 29/31.

BRĂDOAICĂ s. f. v. brădoale.

BRĂDOAIE s. f. *Baquet*. — (Ban., Mehedinți) Vas de lemn. *Cașul se zvânlă, se frământă, se sară, și se pune în brădoaică sau în burduf*. I. IONESCU, M. 368. *Brădoai tare sau de brădoaică*. H. IX 52. [Cu pronunț. dial. *brădoane* = vas mic de lemn. N. REV. R. (1910), 85. | Cu alte sufixe și în parte și cu alt înțeles: brădoaică = o putină mai mică (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, „având o capacitate de 2-4 cefe de apă”. PAMFILE, I. C. 165-166; (Bihor) brădoie = măsură de capacitate pentru măsurat grâu, păpușoiu, orz, etc., de vreo zece ocale POMPILIU, BIII. 1005, măsură veche de 20 liti (= litri). REV. CRIT. IV 337. *Să fi-i odru cu brădoia*. POMPILIU, B. 64/2.]

— Avem a face, pe cât se pare, cu forme contaminate din ung. *bödöny* „putină mică” (cfr. bădău, budău) și din brad (materialul din care sânt făcute). Cfr. brădaniță.

BRĂDŌCIU, BRĂDŌCIU † s. a. } v. brăduleț (4°).

BRĂDŌS s. m.

BRĂDUCEAN, BRĂDŪTU s. m. v. brad.

BRĂDŪLĂ s. f. *Gros bâton de sapin*. — *Brăduță* = ciomag sau băta mare de brad (Bran). VICIU, GL. — Derivat din brad.

BRĂDULĚT s. m. (Bot.) 1°. *Petit ou beau sapin*. 2°. *Sorte de plante*. 3°. *Ornement représentant un sapin (cousu sur les manches de chemises)*. 4°. *Brioche*.

Diminutivul lui brad (derivat prin suf. -*ulef*).

1°. Brad mic, brad frumos. *Sus, în câr de brăduleț, S'a oprit un șoimuleț*. ALECSANDRI, P. P. 31/1. | Fig. Român voinic. *Vai de Ungurii semei, Ce luptă c'un brăduleț*. id. P. III 158.

2°. (Văleni, în Muscol) Numire de buruiană (ne-definită mai de aproape). H. IX 472.

3°. P. anal. (Transilv.) Cusături pe mânecile iei. MOLDOVAN, T. N. 301, BREBENEL, GR. P., (Sălaj) Com. A. BANCIU, Cfr. brad II, 3°.

4°. Un fel de colac împletit, ce se face în ziua de Sf. Toader (REV. CRIT. III 90) și în ziua de Patruzei-de-mucenici (MARIAN, SE. II 161-162), cu deosebire când copiii se prind „veri” (ib. II 86) s. fețele „surate”. *La însurătoare, m'am învârtit și eu cu ele, în ziua de Sân-Toader, în jurul mărușii... și am gustat din brăduleț (colacul) rupt în două între ele* (= surate). REV. CRIT. I 222. [Și: brădulete (singular nou, din plur. *brăduleți*). *Copiii se prind veri prin mijlocirea unor colăcei care se numesc brăduleți și care se acață în pruni sau în alți arbori. ...Acela al cărui brăduleț cada mai îndușu* (din pomul scuturat) *este odru cel mai mare* (Orlat, în Transilvania). MARIAN, SE. II 162. | Cu alte sufixe: brăduțu † (Atestat numai la ANON. CAR. sub forma dial. *brăduș*) *brăduș* = nomen tortae; (Teleorman) brăduțu s. m. GRAICU, I 147, (Munt.) brăduș s. m. MARIAN, SE. II 161-162 (p. ext. și pentru „ziua de Patruzei-de-mucenici” ib. I. 381).]

BRĂDULĚTE s. m. (Cul.) v. brăduleț (4°).

BRĂDUȘCAN, BRĂDŪT s. m. v. brad.

BRĂPTURĂ s. f. v. prafură.

BRĂGĂ s. f. 1°. *Malt*. 2°. *Résidu des céréales ayant servi à la distillation de l'eau-de-vie*. 3°. *Boisson rafraichissante faite de jus de millet fermenté*.

1°. † (Atestat numai sub forma *brăhă* în LB.) Orz măcinat care se întrebunțează la fabricarea berii.

2°. *Brăcică* = rămășițele care rămân în căldare după fierberea vinarsului (= rachiiului) de bucate. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; *Brăhă* = bobală, lătră. VICIU, GL. 20. *Din prefacerea produselor în rachiu iesse și un nutref, braha, care servă la îngrășarea vitelor*. I. IONESCU, D. 252. *Mai bine [boii aceștia]... ar sta la brăgă, pe somn și pe mâncare*. DONICI, ap. TDRG.

3°. Bătură răcoritoare preparată din zeamă de meiu răjnit, fierț și fermentat, s. din bucățele de pâine fermentate în apă PAMFILE, I. C. 191. *Brăgă* = bătură făcută din apă și făină de meiu sau mălaiu, care se boia și se mănâncă ca ciorbă în post, cu mămăligă. H. II 256; cfr. ib. II 81, III 74, XI 401, XIV 60. *Brăgă* = cervisia millicaea. ANON. CAR. *Braga este, ca băutura, foarte răcoritoare și igienică*. CARAGIALE, M. 161. *Braga dulce, braga rece! Hai la braga rece, Cine bea da dor ii trece*. TEODORESCU, P. P. 121. *Îi sfătuiă să beie mai cu băgare de samă, căci roșul nu-i brăhă*. CONTEMPORANUL, VI, I 386. *Covașă are mare asemănare cu braha (brăgă)*. ȘEZ. VII 74. *Brăgă deasă, Peste masă* = priteșog mare. ZANNE, P. III 484. *Apa-i brăgă, nu altceea*: turburo ca braga. Com. I. PAVELESCU. [Și: (Mold., din rut. *braha*) brăhă s. f. H. I 65, III 4, 50, X 414, 558, XVI 189; (la Moși) brăcă s. f.]

— Din rus. braga, idem.

BRĂGĂ s. f. (Bot.) v. braghină.

BRAGĂDIN † s. m. v. brigadă.

BRAGĂGERIE s. f. 1°. *Boutique* „où l'on fait et où l'on vend la „bragă””. 2°. *Métier de „bragăgă”*.

1°. Localul unde se prepară sau se vinde braga. COSTINESCU. *Dacă îi este sete, intră într-o braga-gerie*. DELAVANCEA, ap. TDRG.

2°. Meseria bragaieului. COSTINESCU.

[Și: (Mold., < *brăhar*) brăhărie TDRG., după FON-BRIANT și: † brăgăgie.]

— Derivat din bragaie, prin suf. abstr. -loc.

-erie.

BRĂGĂGIE † s. f. v. braga-gerie.

BRAGAGIU s. m. *Fabricant* ou *marchand de „bragă”*. — Fabricant sau vânzător de bragă. *Simiții... Impreună cu bragagiții... făceau contrast cu alunarii*. FILMON, C. I 610. *Acolo se așezau pe vine, în șir, unul lângă altul, merari, simiții și bragagiți, cu tablăle lor și paneretele lor*. GHICA, S. 676. *Se aude, acoperind tot zgomotul străzii, glasul unui bragagițu*. CARAGIALE, M. 161. *Plan de bragagițu* — prost, care nu izbutește. ZANNE, P. V 96. [Și: bragagițu s. m. ALECSANDRI, T. 531. | Cu alt sufix: (Mold.) brahâr s. m. DICȚ.]

— Derivat din bragă (brahă), prin suf. nom. agent. -agiū.

BRĂGHILĂ s. f. (Bot.) } v. braghină.
BRĂGHIN s. m. (Bot.) }
BRĂGHIN s. m. (Bot.) v. băgrin.

BRĂGHINĂ s. f. (Bot.) *Varietă de raisin*. — (Munt.) Varietate de struguri (PANTU, PL.) de culoare galbenă-albă (H. IX 55), roșie sau neagră, rară în boabe și foarte gustoasă (H. V 3), cu bob roșu, mare (H. VI 235), se coace înaintea tuturor strugurilor (H. XI 5), din care iese vinul roșu deschis (H. V 70); cfr. IX 458, XVI 3, 30, 41, JIPESCU, O. 53. *Struguriți se împart în: negru, moale... braghină sau vulpe*. H. IV 83. [Și: braghin s. m. H. II 125; braghilă s. f. H. II 207, bragă s. f. H. VI 233.]

BRĂGLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BRĂGLĂ s. f. (Țes.) = vătălă. (Mai cu seamă la plural) PAMFILE, I. C. 273; VAIDA; REV. CRIT. III 90; LIUBA-IANA, M. 116; H. V 96, 149, V 233, XVI 22, 31; (Șișești, în Mehodiniți) Com. N. IONESCU, *Băteu cu brăglă*. RETEGANUL, P. V 40_{1/2}. *Te vâd, lele, în războiu, Cum îți umbli mânăle, Cum tot dai cu brăglele*. HIBESCU, P. P. 33, cfr. HODOȘ, P. P. 199. †† *A se pune la brăgle mari* = a se apuca de o treabă grea. ZANNE, P. V 96. [Și: brăglă LB., ȚARA OLTULUI, III, nr. 44; BREBENEL, GR. P., VICIU, GL., bărlă POMPILIU, BIH. 1005, ȘEZ. VII 185, VIII 147, CANDREA, T. O., VICIU, GL., brăclă H. XVI 11, brăglă MARIAN, brăclă PAMFILE, I. C. 273, blăglă. BARGIANU.]

— Pare a derivă dintr-o formă mai veche *bdrăllă (cfr. arom. *bărăllă*, alturi de *bărăll*, idem), iar acesia din slav. *bdrilo (cfr. ceb. *brllo*, „spata războiului”, derivat prin suf. instr. -lo din *bdrlo*, idem, răspândit în toate limbile slave, cfr. BERNEKER, SL. WB. 118). Cfr. CHIAK, II 9.

BRĂGLĂR s. a. (Țes.) = arțar (2°). DAMĂ, T. 125, PAMFILE, I. C. 273, ALEXICI, L. P. I 32_{1/2}; H. V 150. [Și: brăglăre (Olt). ȘEZ. VIII 147.]

— Derivat din brăglă, prin suf. instr. -ar.

BRĂGLĂRE s. a. (Țes.) v. brăglar.
BRĂHĂ s. f. v. bragă.
BRAGAGIU s. m. v. bragagițu.

BRĂHĂȚĂ s. f. (Bot.) *Sorte de champignon*. — O ciupercă fără picior care are forma unui ou și se întrebunțează, dacă s'a uscat, la tăieturi, spre a opri sângele. H. III 321.

BRĂHĂLNITĂ s. f. *Femme grasse et solte*. — Femeie grasă și grealoie (Neamtu). ION CR. IV 188. [Cu alt sufix: brahoână = femeie înaltă, grasă și tare toantă ȘEZ. II 150_{1/2}.] Cfr. bărbaiu.

BRĂHĂR s. m. v. bragagițu.
BRĂHĂRIE s. f. v. bragagerie.

BRĂHĂL, -Ă adj. (Anat.) *Brachial*. — A(l) brațului. — *Arteră brahială*. [Scriș și: *brachial*.]

— N. din fran. (lat. *brachialis*, -e, idem).

BRĂHICEFĂL, -Ă adj., subst. (Etnogr.) *Brachycéphale*. — Cu țeasta capului aproape rotundă (cfr. *dolihocéfale*). *Luând însă în mână mai multe feste de morți, vezi că... unele sânt brăhicefale, altele dolihocéfale... De obicei însă brăhicefalii, au țeasta turțită (sânt platicefalii), iar dolihocéfalii o au mai înaltă (adece sânt hipsicefalii)*. MEHEDINTI, G. P. 195. *Un popor brăhicefal*. MURGOCI, SĂM. VI 94. [Scriș și: *brăhicefal*.]

— N. din fran. (din grec. βραχύς „scurt” și κεφαλή „cap”).

BRĂHMÂN, -Ă adj., s. m. (ș. d.) v. bramau ș. d.
BRĂHNI vb. IV^v v. brehni.
BRĂHOANĂ s. f. v. brahălnită.

BRĂICĂ s. f. v. bragă (2°).

BRĂICĂ s. f. *Chienne braque*. — Nume de câțea de vânător. H. IV 10 și 86; v 447; VIII 154; IX 212, JIPESCU, O. 51.

— Pare a fi germ. *Bracko* s. fran. *braque*. Cfr. baraco.

BRĂIE s. f. (Bot.) v. brelu.

BRĂIER s. a. (Zid.) *Tipar de brăie* (II 2°). H. X 261.

— Derivat de la brăie (pluralul lui *brăiu*), prin suf. instr. -ar (trecut în -er după palatală).

BRĂILEAN, -Ă, -CĂ adj., subst. I. *De Brăila*. II. 1°. *Habitant de Brăila*. 2°. Vent. 3°. *Plante*. 4°. *Danso paysanne*.

I. Adj. (la fem. *brăileană*). De s. din Brăila.

II. Subst. 1°. (la fem. *brăileancă*). Locuitor din Brăila.

2°. S. m. Un vânt. H. XIV 344, III 157.

3°. S. f. O plantă (H. X 205, XVI 146, 280) care crește pe la poalele munților și e întrebuințată în medicina populară (ION CR. IV 154).

4°. S. f. Un danț (ărănesc. JIPESCU, O. 52, PAMFILE, J. I 289.)

[Pronunț. *bră-i-*.]

— Derivat din Brăila, prin suf. orig. -ean.

BRĂIU s. a. 1°. *Instrument en bois servant à presser le fromage dans un tonneau*. 2°. *Barre de fer servant à presser la farine dans des sacs*.

1°. (Mold. și Bucov.) Pilul de lemn, având o lungime de peste un metru, rotund și gros cam de un lat de mână, la capăt de obicei cu scrijălțuri, cu care se bate brânza în herbină, cfr. brighidău. MARIAN, PAMFILE, I. C. 35, ȘEZ. II 150, VII 100, VIII 93; H. I 100.

2°. Drug de fier cu care se îndesește făina în sacii la moară (Horodnic în Bucovina). Com. A. TOMIAC. — Din rut. braj, idem.

BRĂMÂN s. m. *Brahmane*. — Membru al castei sacerdotale, cea dintâi din cele patru caste ale Indiei, castă care se credeă ieșită din capul lui Brahma. [Și: brahmân s. m., bramin s. m. | Derivate: brahmănc, -ă adj.; bramanism s. m. sing. — religia indiană în care se adoră trei divinități, dintre care cea dintâi este Brahma.]

— N. din fran. (lat. *brachmanus* < sanscr. *brahman*).

BRĂNĂ s. f. (Zid.) v. brău.

BRĂNĂR s. m. *Fabricant sau negustor de brăne*. Cfr. MARDARIE, L. 2589.

— Derivat din brăne (plur. lui *brău*), prin suf. nom. agent. -ar.

BRĂNAȘ s. a. v. brău.

BRÂNCA s. f. I. 1°. *Patte*. 2°. *Main*. 3°. *Poussée*. II. 1°. *Aiguille* (de montro). 2°. Instrument de tortură. 3°. *Pâstre* (de coridor). 4°. Une des parties du métier à tisser.

I. 1°. Partea de jos a picioarelor animalelor, cfr. labă. *Brânca leului*. CANTEMIR, IST. 153. *Să fii căne-n patru brânci!* BIRBESCU, P. P. 388. | Fig. Stăpânire, robie (cfr. ghiară). *Să ne scâpăm stăpânul din brâncile lupului*. RETEGANU, P. III 41. | (Adosca, ca element de compoziție în numiri de plante:)- *Brânca-porcului* = a.) *huberic*. PANȚU, PL.; b.) (Bucov.) *cinsteț*. lb. *Brânca-porcului se face grasă și frunzoasă și se pune în mânăși pentru firele de fesuț pânza de căneșă*. H. X 420. | *Brânca-ursului* = a.) *crucea-pământului*. LB., PANȚU, PL.; b.) *pedicula*. PANȚU, PL., BIANU, D. S. (cfr. germ. *Bärenklau*). | *Brânca-mâtel* = *crucea-pământului*. BARGIANU.

2°. P. ext. (Bihor, Munții-apuseni, Șimleu, Ban., pe alurea mai ales în glumă; cfr. labă, ghioambă) *Mână*. POMPIIU, III. 1005. *Jahresbes* IV 326. *FRÂNCU-CANDREA*, H. 49. *VAIDA*. *Patrusprezece ei cu brânca lui au tăiat*. SINGAI. HR. II 74. cfr. 264. *IOGA*, S. D. XIII 46. *Cu trei mândre să nădăne*, *Cu una brânca dădă*. ALEXICI, L. P. 78, cfr. 163₁₀ 196₁₀. *Dar cu fuga am scăpat, Din brânci de la un bărbat*. DOINE, 270. *Dă-i peste brânci!* | *Pumn (ca măsură; tot astfel lomb. branca). Trei brânci de țărțe*. ZANNE, P. III 521.

†† Pe brânci (în opoziție cu „în picioare”) = (despre animale), pe câteși patru picioarele, (la oameni) pe mâni și pe picioare (ca animalele), pe foale, (la copiii de-a bușile, rezemat în palme și în picioare (când nu pot sta copăcel s. pop). *Dulăși, unii în picioare... alții pe brânci lăsași*. CANTEMIR, IST. 130. *Și-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brânci decât în picioare*. CREANGĂ, A. 79. *S'au lărat!* (DRĂGHICI, R. 172), *se trag* (ȘEZ. IV 135), *se urcă* (ALECSANDRI, P. IV 1/), *vindu-se* (ISPIRESCU, I. 56) *pe brânci*. *Jos copii, pe brânci* (= la pământ) *cu loși!* ODOBESCU, III 90. *Doar* (ISPIRESCU, I. 394, ALECSANDRI, P. P. 100₁₁), *șade* (ȘEZ. IX 146) *pe brânci* (= cu fața în jos). | (Cu același înțeles, despre oameni, în glumă) în patru brânci = în patru labe. *Abă scăpau, Prin urzici, în patru brânci*. RETEGANU, TR. 170, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 112. | (*A cădeș, a da*) în (s. pe) brânci = a cădeș (cu fața) la pământ (istovit de obicei s. în somn de închinare). *Mâna... cădărețului... nu lasă dobitoacul să cadă în brânci*. CONTEMPORANU, III 921. *Din deal la vale, până nu vezi da în brânci, nicăieri nu te poprești!* ZANNE, P. I 301. *Stambulul cade 'n brânci*. ALECSANDRI, P. III 376. *Muncești până cazi pe brânci*. PANN, P. V. I 135. | *Brânci!* (în legătură cu verbe ale mișcării) = direct, așă, sfoară, găitan, glonț, pușcă. | *Plecat turbat... brânci la Doca acasă*. SANDU-ALDEA, SAM. IV 13.

3°. Eliptică. (La plur., în legătură cu verbal „a da”; cfr. îmbrânci) Împinsătură (repede și fără veste). *Pândeă vream, ca să-i dea brânci sfintei, undeva s'o surpe jos*. MINEIU (1776), 181₁. *Și-i deie brânci, de-l aruncă cât colo*. SLAVICI, N. II 252. *Sus pe mal îl așeză, Brânci în Dunăre că-i da*. TEODORESCU, P. P. 555, cfr. ȘEZ. III 76. *Și căzând-o că-i prea rară [sita], I-a dat brânci pe ușară*. MARIAN, SE. I 31. | Fig. (Subiectul e inima) *Bold, ghes, îndemn. Inima îi deie brânci, și ea nu se pută oprî, ci îl strătuț*. ISPIRESCU, I. 47, cfr. Id. Ib. 234, U. 99₁₃. *Acuma nu-mi mai dă inima brânci la nimicuri*. JIFESCU, O. 41.

II. P. anal. 1°. Arătătorul orologului (Brașov, Dridif, comit. Făgăraș). VICIU, OL.

2°. † Mânășă de fier care servea ca instrument de tortură. *Cu mânăși* (a) ascuțite, *brânci de her și strujări coastele*. DOSOFTEIU, V. s. 73, cfr. Ib. 20, 64, 67, 74, 91, 97, 134. *Și-lă zgăritură pro spinare, cu brânci ascuțite și tăioase*. MINEIU (1776), 119₁. cfr. Ib. 94₁.

3°. Săgeată (mic stâlp, la intrarea caselor), cfr. bold (III 1°). POPOVICI, R. D. 164.

4°. O parte a războiului (fără explicație) ȘEZ. VII 185. [Plur. *brânci*. | Și: (singular refăcut din plur., ad I 3°) *brânciu* s. m. *Nu-mai căde un brânciu le da... și se duceau peste cap*. ISPIRESCU, I. 108, (ad I 3°, la plur.) *brângi*. GRAIU, I 34. | Diminutive: (ad I 2°) *brânculiță* s. f. *Borcul... n'ai cum să-l mânăci fără lingură; celelalte, slavă Domnului, le tai cu brânculița*. ap. TDRG., cfr. PAMFILE, J. I, ȘEZ. VIII 90. *Insemnează și o plantă (nedefinită)*. H. III 242, (ad I 3°) *brâncișor* s. m. *Dându-i un brâncișor*. RĂDULESCU-NIGEN, ap. TDRG., cfr. *brâncuță*]. — Din lat. *branca*, idem.

BRÂNCA s. f. sing. I. 1°. *Étranguillon*. 2°. *Salicornia herbacea*. II. *Erysipèle*.

I. 1°. (Med. pop.) Boală de vite (H. III 141, 232, X 25, 72, XI 519) și de porci (XII 279, ȘEZ. IX 146, IX CR. I 46, ECONOMIA, 102). Vite cuprinsă de *brâncă* se umflă la gât sau la cap, porcul la gât. Doboitoac atins de această boală primejdioasă geme, nu mănâncă și, slăbind tot mai mult, în cele mai multe cazuri pier. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, ȘEZ. III 146. (Leacuri: ȘEZ. III 50; VI 52; VII 98). *Mână-lar brânca să-l mânduce* (pe porcul) CREANGĂ, P. 76. *Dele și brânca într'inșii* (în porci). ȘEZ. II 219.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă fără frunze, cu flori verzi s. alburii care formează spice crănoase; crește prin locuri sărate. Se mai numește: *iarba-porcului*, *iarbă-sărată*, *gusteriță* (PANȚU, PL.), *brâncariță* și se întrebuintează ca medicament contra umflăturii de gât la porci (H. I 56).

II. (Med. pop.) Orbalț. FISCUFESCU, O. 232. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 18, LEON, Med. 122, BIANU, D. S., H. II 12, (= umflătură în forma castravetelui) 292, III 141, VII 195, IX 315, XII 60, Com. COCA. (Descănțec: ȘEZ. I 198, II 93, TEODORESCU, P. P. 366). *Brânca* se face la picioare, mâini, șolduri și la cap; ea o bubă acensă și lucrează la os. ȘEZ. VI 85.

[Augmentative: (în descănțec) *brâncișu* s. m. MAT. FOLC. I 620, *brâncăică* s. f. ȘEZ. I 198.] — Cuvântul se găsește și în sârb. (în Ban.) *branka* „orbalt”, și pare a derivă din *palabra*. *bręknę* „mă inflamez” (BERNEKER, SL. WB. 84); cfr. și *brânt*, *obrintat*.

BRÂNCĂLĂU, -AIE adj. *À grosses pattes*. — Cu brânci mari. *Am o vacă brâncălaie*. GOROVEI, c. 237. [Și: (în ghicitori) *brâncăvân*, -ăcăcă adj. lb. 237, 311.] — Derivat din *brâncă*², prin suf. augm. -ăluș.

BRÂNCĂRIȚĂ s. m. (Bot.)

1°. = *brâncă*² (I 2°). GRIGORIU-RIGO, M.

2°. Burișană galbenă și lată, care se face pe copacii cel mari. MAT. FOLC. I 702, GRIGORIU-RIGO, MED. I 106; cfr. H. XI 58.

— Derivat din *brâncă*², prin suf. -ariță.

BRÂNCEA s. f. Nom de *chien de berger*. — Nume de căne cloabănoasă (H. V 447, IX 37) s. de vânat (H. V 338). [Cu alt sufix: *brâncuș*.]

— Derivat din *brâncă*, prin suf. *calif. -ea*.

BRÂNCI vb. IV³ v. îmbrânci.

BRÂNCIÔG s. a. (Geol.) *Terrain pierreux*. — (Prâhova) Pământ pietros. DAMÉ, T. *Șapă în sită, dar sapă veseli biștii țăranii noștri, în brâncioliș sterp al dealurilor Pleenei*. ODOBESCU, III 565.

BRÂNCIȘ adv. *À quatre pattes*. — Pe brânci, de-a bușile.

— Derivat din *brânci* (plur. lui *brâncă*, I 3°), prin suf. adv. -iș.

BRÂNCIȘOR, **BRÂNCIU** s. m. v. *brâncă*².

BRÂNCOAICĂ s. f. } v. brâncă.
 BRÂNCOIU s. m. (Mod. pop.) }
 BRÂNCOVÂN, -CĂ adj. v. brâncălu.
 BRÂNCULIȚĂ s. f. v. brâncă.
 BRÂNCUȘ, -Ă subst. v. brâncea.

BRÂNCOIȚĂ s. f. Diminutivul lui brâncă (derivat prin suf. -uș).

I. Brâncă mică. LM. || (Bot.) Brânța-voinicului = voinicică. PANTU, PL. | Brânța-de-piscică = suțică. lb.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă (*Sisymbrium officinale*), cu flori mici galbene, numită și: frunza-voinicului, sămăuță. PANTU, PL.

2° = rapiță sălbatică. lb.

3° = năsturel. lb.

4° = hoblinc. lb.

[Ad II 2° și (Transilv.) brancrăt, brancăt s. m., brancăta s. f. < germ. *Brunnenkresse* + *brâncuță*]

BRANDABURCĂ s. f. (Bot.) v. bandraburcă.

BRANDEBURG s. a. *Brandebourg*. — (Mai ales la plur.) Șnururi sau găitane ce atârâă pe piept (mai ales la unele uniforme militare), spre podoabă.

— N. din fran.

BRÂNDUȘ s. m. (Bot.) v. brândușă.

BRÂNDUȘĂ s. f. (Bot.) I. Numire pentru mai multe plante cu rădăcina bulboasă și cu florile în formă de pâlnie. *Ici iată brândușe și coala dedeței* ODOBESCU, III 173. *Mă plâng brândușilor, De jalea mătășilor*. TEODORESCU, P. P. 84. *Foioleană de-o brândușă*. ȘEZ. II 184.

1°. = brândușă-galbenă) Una dintre plantele care înfloresc între cele dintâi, primăvara (*Crocus aureus*), cu flori galbene auri, numită și șofran-galben. PANTU, PL. | brândușă-de-primăvară) = brândușă-albăstră = brândușă-de-munte: cu flori violete sau albe (*Crocus Heuffelianus*), înflorind primăvara, numită și: mițuvele, șofran, șofrănel. lb. | brândușă-albă) = brândușă-mică: cu flori albe (*Crocus reticulatus*) s. albastru deschis. lb., cfr. H. III 242. *Să zarea de brânduși albă*. VLAHUȚA, P. 65. | brândușă-de-vară. H. III 242.

2°. = brândușă-(de-toamnă) = (Bucov.) brândușă-morților: cu flori roșietice și liliacii (*Colchicum autumnale*), foarte veninoasă, crescând pe livezi, toamna. Se mai numește: bălură, ceapa-ciorii, brândușel, ghicitorii, rusceă-de-poiană. PANTU, PL., MARIAN, CH. 9, H. III 242.

3°. = lăcrămioare (Rușor, comit. Solnoc-Dobăca). VICIU, GL.

4°. = ghlocel. C. NEGRUZZI, I 96-97.

II. Nume de vacă. H. II 131, JIPESCU, O., MARIAN. [Plur. *brândușe* și *brânduși*] LA ANON. CAR. găsim *brândușe* = viola, care pare a fi o traducere greșită. | Și: (reflexiv din plur.) brânduș s. m. MAT. FOLC. 53. | Diminutive: brândușel s. m. = brândușă de toamnă. PANTU, PL., PĂSCULESCU, L. P. 65; = brândușă s. f. *Acea Costea mielușele Căto-s vara brândușele*. TEODORESCU, P. P. 514, cfr. 802, JARNIK-BĂRSEANU, D. 243, 288, brândușită s. f. HODOȘ, P. P. 118, MARIAN, SE. I 147.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *brnduša* „colchicum autumnale“).

BRÂNDUȘĂ s. f. (Bot.)

BRÂNDUȘEL s. m. (Bot.) } v. brândușă.

BRÂNDUȘIȚĂ s. f. (Bot.)

BRÂNCIU s. a. (Îmbrăc.) v. brâneț.

BRÂNEL s. m. v. brău.

BRÂNĒȚ s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Cordon* (de caleçon ou de chausses). *Banda* (de terre). 2°. *Ceinture Croite* (de paysanne). 3°. *Corde* (à musette). 4°. *Ceinturon*.

1°. (La portal bărbătesc al Țăranilor) Șiretul care se bagă prin Țindouira de sus a Țămenelor, a Țărilor s. a. cioarecilor, spre a-i strânge pe mijloc, cfr. brănișor, brăncinar. ZANNE, P. III 25. *Bata* [Țămenelor] e străbătută de *brâneț*, de unde și specia de Țămene cu *bârneț*. *Bârnețul* e de lână colorată, lung de 2 metri aproape, și se bagă pe bată, apoi se strânge după căl și pântecole. ȘEZ. IX 38. *Țămene de in*, *Cu bârneț de Țăbrin*. SEVASTOS, N. 395^b. | *Sumele-mi, mândră, brânețu!*, *Că mă svaocbe lo-trefu!* RĂDULESCU-CODIN. *Când Țăa țepi, noaptea, ied înainte, să știi că-i dracu!*, *să-i arunci bârnețu!* în coarne, *că pe urmă nu-ți mai scapă*. ȘEZ. I 278¹¹. *Nici lelea cu bârneată, nici badea cu alțițe*: adică bărbatul să fie bărbat, și femeia femeie. ZANNE, P. III 25; MAT. FOLC. I 107. † *A se luă cu cineva de bârneț* = de brău (v. c.). | P. a. n. al. (Bar) *Bârneț de moșia* = o fășie de pământ. ZANNE, P. III 25. (Cfr. o sfoară — s. o cureă — de moșie).

2°. (La portal femeiesc; mai ales la plur.) O cingătoare a Țăranelor, cfr. bete, frânghie, brăuleț. Nevestele... peste catrițe se leagă, de rogulă, cu *brânețe*, numite altminterlea și *bârnețe* sau frânghii. MARIAN, I. 64; cfr. 63, NA. 44. *Brăuleț* purtat de fete și femei; pe când brăul lat încinge cămașa... *bârnețul*, cu mult mai îngust, se pune de-asupra prigoțoarei, și este cu atât mai lung și mai frumos, cu cât cea care-l poartă e mai bogată; lungimea sa ajunge până la 6 m. (Pojorita, în Bucov.) Com. A. PROCOPOVICI. Prigoțoarea (= catrița) vine legată cu așă numitele *brânețe* (la femeile de pe Bistrițioara); acestea sânt lucrato cu multă Țrtă, sânt alese cu mai multe figuri și culori, după etate. MOLDOVAN, T. N. 302. *Îmbrăcăminte* femeii, vara, se alcătuește din opinci sau botine, Țări până la genunchi... brău și *bârnețe*. FOPOVICI-KIRILEANU, N. 127. *Vinde, maică, două rețe Și îmi cumpără bârnețe*. MARIAN, SA. 26. | P. ext. În celelalte sate din Bucov. se numește *brâneț* și un ștergariu îngust, de in sau buruncic, cusut pe la capete cu diferite flori de strămătă și mătase, pe care în timpul de față îl pun ca înfrumusețare pe la icoane; mai de mult însă, după cum mi s'a spus, femeile se încingeau cu asemenea brânețe, și la capete le lăă să spânzure în jos. MARIAN, NU. 143. | Fașă. *Brânețul* se întrebunitează, pe alocuri, și la înfășatul copililor. Cfr. MARIAN, NA. 89.

3°. *Baleră*. *Bârnețe* = împletitura ce o pun băieții, mai ales Țăcălii, la traista ce[-o] poartă de-a șold. ZANNE, P. III 25.

4°. † Cingătoare (de sabie). *Leașa în brânețele sabiții să-și poarte*. CANTEMIR, HR. 220¹¹.

[Și: (cu metateză, în Mold.) bârneț. De la plur. *bârnețe* (H. X 436, 508) s'a reconstruit, pe alocuri, un sing. bârnețeă s. f. (Cu alt sufix: brânețu s. a. RĂDULESCU-CODIN. | Și: (Bihor) gârnețe s. f. plur. = brău de lână colorată (roșu, albastru, negru). ȘEZ. VII 186.]

— Derivat din brâne (plur. *lu brău*), prin suf. dim. -eș. Cfr. bârnaș, brănișor.

BRÂNĒȚE s. m. (Bot.) Sorte de raisin. — Un fel de strugure, numit și părăgan, specie a cfr. 802, natei, cu boabe dulci, negro-roșii. H. XI 6.

BRÂNĒĂ s. a. v. brâncă.

BRÂNĒII s. f. plur. (Zool.) *Branchies, ouies*. — Lamèle care, așezate ca dinții unui pieptene, formează aparatul respirator al animalelor care trăiesc în apă, (pop.) urechi.

— N. din lat. *branchia* (< grec. βράγχια).

BRÂNĒI † vb. IV^a. *Empêcher, défendre*. — A împiedecă, a opri. *Pre apărtătoriu, carile pre alții această a face brâniiu, vinovat și rău a fi vrea să-i dovedească*. CANTEMIR, HR. 98¹¹.

— Din slav. *braniiti*, idem. Cfr. braniște.

BRĂNIȘOR s. a. — Diminutivul lui brân, derivat (de la plur. brân) prin suf. -isor.

1. Brâu mic. *Brănișor... de fir* (IOEGA, S. D. VIII 3), *de betoală* (ODOBESCU, I 134/1), *de lână* (TEODORESCU, P. F. 132). *Brâne, brănișorul mieu!* MARIAN, D. 287. † *A-și da brănișorul* — a se da pe partea cuiu. ZANNE, P. III 32.

II. — brăcinar.

1^a. Brăneț (1^a). LM. *Lzme cu brănișor*. II IX 7. [După DAME, T. glosar, ar însemnă și: gaura prin care se bagă brăcinarul în bată, peleş.]

2^a. Spîlna (carului). DAME, T. 9, H. IX 6.

BRĂNIȘTĂR † s. m. v. brăniștear.

BRĂNIȘTE s. f. I. 1^a. *Forêt en défens*. 2^a. Bois, 3^a. *Pré*. II. 1^a. *Domaine réservé (au prince régnant)*. 2^a. Impôts. III. *Relations d'amour*.

1^a. Pădure rezervată spre păstrare, pădure oprită, opritură, apărătură, propitură. Au cot (= avut) *Fugle n* (= o) *branește a/c/a/jă* (a. 1606). CUV. D. BĂTR. I 152, cfr. GCR. I 93/1. *Lu Efhemie de la sfânta mânăstire din Argeș, ca să fie volnic... de să-și apere braniștea ce iaste mai sus de mânăstire, de cătră toți oamenii*. DOC. (a. 1612), ap. HEM. 1300. *Umbland oamenii nelipsit prin pădure, s'au împriătat dihanțile de prin braniște*. DOC. (a. 1718), ap. PAMFILE, I. C. 101. *La Crivina este o braniște ca de 20 popoane, la locul numit Vrancea. Pădurea este rară și mare*. I. IONESCU, M. 673.

2^a. P. gener. Pădure (CUV. D. BĂTR. I 271, H. V 393), rodii (H. VIII, I 18). *Herpholie de iapă ciușă* și *braniște de o tufă*. Nu se face. FANN, P. V. I 134. *Spec.* Prin *braniște* înțelege [poporul] acoa pădure, care este de la 25 ani în sus și neintrerupt de tăiere. H. XI 109.

3^a. Lunecă, agră (cfr. rât^a), împrejmuț de arbori. VAIDA. *C'au trăit amândoi bine, Când șețeam pe braniște* și vorbiam de dragoste! M. FOLC. I 279. (La H. IV 86, *braniște* e citat alături de „miriște, siliste” între numirile ce le dau țărani câmpului).

II. † (Mold.) 1^a. *Braniștele domnești* erau locuri de pășune și de fânoată, moși ale Domnilor, pe care pășteau vitele și se făcea fânul pentru trebuințele Curții. Cea mai însemnată eră *Braniștea domnască* de lângă Iași, la Prut, ce o întindere de multe mii de falez. Comisul Ingrijea ca fânul să se cosească și să se adune pentru grajdul domnesc (cfr. CANTEMIR, DESCR. MOLD. II 83); supraveghetorul braniștei domnești se numea *capitan de braniște*, iar agenții săi *branișteri* (cfr. MELHISEDEK, CRON. HUS. 43-44). Din aceste *braniști* Domnii dăruiau unele mânăstirilor; astfel *braniștea* dăruită de Ștefan- cel-mare mânăstirii Putna „să fie mânăstirii de prins pește și ca să-și pască vitele” (cfr. R. ROSETTI, CRONICA BOHOTINULUI, 5), sau marea *braniște* a mânăstirii Voronețului, din care făcea parte moșia Brănești (cfr. POPOVICI-KIRILEANU, R. 3). Cfr. și URICARIUL, IV 336. *Gaspar-codă a trecut Prutul, numai în braniște; fiind cu puștii de ai săi, l-au omorât acei ce erau cu dînsul*. M. COSTIN, LET. I 241.

2^a. În legătură cu *braniștele domnești* erau următoarele dări s. angarale din sec. XVII-XVIII: *Carete de braniște*, care de rechiziție, pentru cărutul fănuții domnesc. *Noi, Grigorie Ghica voievod... m'am milosticit pentru trii oameni streini fără bani... și i-am iertat de... toate dările și angările... nemică să nu dea: nici sulgii, nici iliti, nici cai de mezel, nici cai împărătești, nici cură de braniști, nici boi de seliști... nici podcoz* (a. 1737). URICARIUL, VIII 237/19, cfr. IOEGA, S. D. I 84. *Darua braniștei: un impozit care se percepea de la cărciumii și pivnițe, vara, prin brănișteri, pentru costul și strânsul fănuții domnesc. Așjiderea și o pivniță ce are mânăstirea... să fie scutită... de braniște*. URICARIUL,

II 124; cfr. I 275, V 422. *Să aibă a stränge braniște de cară de la toate cărciumele câte se vor afla în Iași și de la toate, după obiceiul IOEGA, S. D. VI 220.*

III. (Munții apuseni) Relațiuni (oprite?) de dragoste. *Au avut braniște* — am ținut dragoste. FRÂN-CU-CANDREA, II 98.

[Plur. *braniști*, și † *braniște*.]

— Din bulg., *branište* „pădure oprită” (cfr. sârb. *branište* „fortăreață, apărătură”). Cfr. brâni.

BRĂNIȘTEĂNCĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Numele unui danț (țărănesc. H. IV 159).

— Derivat din Braniște (s. din Brănești), prin suf. orig. -aencă.

BRĂNIȘTEĂR † s. m. Slujitor înscărcinat cu paza braniștei domnești (cfr. R. ROSETTI, CRONICA BOHOTINULUI, 6-7), cu încasarea braniștei (II 2^a), etc. (cfr. TDRG.) *Mathei Creșul și Samoșii Roșii, brănișteari care păzeșc prin sat și noaptea și la pădure*. (a. 1662) IOEGA, S. D. XII, 210. [S]: brăniștar s. m. (a. 1662) IOEGA, S. D. I 78.]

— Derivat din braniște, prin suf. nom. agent. -ar (devenit -er după palatal).

BRĂNT † s. a. *Inflammation*. — Inflamație, obrinteală. *Primejdia lui Mătin-codă, cu rana ce i s'au prilejit, din care cu adeveră și brânt au fost, iar cât are hi mai puțin trăi, rana acia i-a-și scurlat rămășița zilelor*. M. COSTIN, LET. I 314/1.

— Pare a sta în legătură cu verbul *obriati* (cfr. și *brăncu*¹) și a deriva din slav. *brěknuti* „a se inflama” (cfr. BERNEKER, SL. WB. 84).

BRĂNT s. a. (Industr.) v. zbant.

BRĂNŢ s. a. v. brâu.

BRĂNZĂ s. f. 1^a. *Fromage*. 2^a. Danse paysanne.

1^a. Nume generic pentru diferite produse obținute din lapte fierț și încheag; cfr. caș, urdă, cașcaval, telemea. După felul laptelui, se deosebesc: *brânză de oaie*, de *capră* (se fac din caș dospit, din care s'a stors zerul; cașul curățit de coajă se sară și se frământă bine cu mereleul s. răvorul într-o covată s. hărdău) și de *vacă* (făcută din chibșleag scopt, din care s'a scurs zerul în strecurătoare). Specii: *brânză bălută* (care se bate bine după ce s'a făcut, cfr. H. II 88, 207), *brânză de burșuf* (îndesată în burduf de oaie s. în bășcă de porc ori de bou, cfr. H. II 71, 145, IV 86), *brânză de brud* (în coșulețe de coajă de brud), *brânză de puțină s. de brădoaie s. de brebișuf* (îndesată cu pilugul s. braiul și acoperită cu frunze de nuc s. de hrean, peste care se pune pământ, ca să nu răsuflie brânza), *brânză nouă* (făcută imediat după fătutul oilor și puțin sărată) și *neche* (sărată mai tare și de aceea mai lute la gust), *brânză zburată* (din lapte zburat v. c., cfr. SEZ. VII 100-101), *brânză murată s. de Brîida* (= caș păstrat murat în zer sărat PAMFILE, I. C. 35), *brânză acră* (încheagată de sine din laptele înăcrat; în Ban. HEM. 217), *brânză felii* (făcută din caș tăiat felii LIUBA-IANA, M. III, H. II 88, 145), *brânză bulgărească* (PAMFILE, I. C. 35), etc. *Brânza se vindea cu o caua, găleata s. vadra*. Cfr. PAMFILE, I. C. 35-36, JAHRESBER. XVI 217-219, SEZ. VII 99-101. (Cuvântul e atestat într'un document raguzan din a. 1356-1381: *branze* = caseus valachicus. CUV. D. BĂTR. I, supl. XLIII). *S. puțin de brânză* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 207. [Pe la anul 1684, pe vremea unei scumpete mari] *oca de brânză are câte doi potronici* (douăzeci de bani) NECULCE, LET. II 248/12. 6 [parale] *oca brânză de oi porospătă*; 10 [parale] *oca brânză de oi bună* (Mold. a. 1792). URICARIUL, IV 133/12. *Pe toamnă... i-aduce un burdușel de brânză*. ISPRESCU, L. 200. *Hărdăiele în*

care făceau brânză. id. ib. 397. *O străchinioară de brânză cu smântână* [cfr. samachișă] și *mămăliușă erau gata*. CREANGĂ, p. 10. *S'a scumpit brânza de oi*. ALECSANDRI, P. p. 336^{1/2}. (Despre lapte) *A se face brânză* = a se corăși, a se strică, a se brânzi. DAMÉ, t. 31. † *Brânză bună în burduf de căne*: so zice despre oameni cu calități intelectuale, dar fără caracter. PAMFILE, J. II, C. NEGRUZZI, I 249, SEZ. IX 148. *Brânza bună se face la stână*: fiecare treabă cu rostul ei. PAMFILE, J. II. *Frato, (ne-) frate, brânzo-i pe (s. cu) bani*, cfr. ban. C. NEGRUZZI, I 249, ROMÂNUL GLUMET, 45^{1/2}, BARONZI, L. P. I 66^{1/2}. *A nu face brânză cu cinivă*: a nu face nici o ispravă cu cinivă (în limbile romanice, cu același înțeles, „a nu face făină”), a nu fi de nici o brânză: a nu fi bun de nimic, de nici o treabă. PAMFILE, J. II. *Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harap Alb, cât îi lumea și pământul*. CREANGĂ, p. 230. *A băga în brânză cu cinivă*: a băga în plug, s. în cârd cu cinivă (cfr. băga, vol. I 418^{1/2}). *Nu băgam în brânză nici cu cocorarii, nici cu opincarii!* ap. TDRG. *Li s'a împușat brânza*: li s'a stricat prietenia s. tovarășia (Brașov), cfr. SEZ. IX 148. *A prins brânza viermi*: (cuivă) nu-i mai merge bine. PAMFILE, J. II. *Când e brânză, nu-i bărbănușă*: când ai una, îți lipsește alta. Cfr. CREANGĂ, p. 45. *I-a pical brânza'n poală*: a dat norocul peste el. PAMFILE, J. II. *S'a băgat brânza'n pulină*: s'a iapărit, nu se mai întâmplă ce s'a întâmplat, nu o să mai fie foloasele care au fost. ZANNE, P. III 488. *Zgărie-brânza s. brânză'n sticlă*: zgărcii. PAMFILE, J. II. *Săptămâna brânzii e a opta săptămână înainte de Paști*, în care se mănâncă fruct alb, adică lapte, ouă, brânză, etc., numită de aceea și săptămâna albă. Cfr. BARONZI, L. P. I 98^{1/2}, SEZ. III 123^{1/2}. *Lăsată s. lăsatul de brânză* = lăsatul secului de Paști înainte de săptămâna brânzii. *Duminica brânzii s. a lăsatel (lăsatului) de brânză*: cea din urmă Duminică înainte de postul Paștelor, Duminica în care se lasă sec s. post de Paști. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I 111; ANTIM, p. 133. *Și au intrat [Mihal-vodă] în lași în 24 zile a lui Februarie, în Duminica brânzei*. MUSTE, LET., III 57. *Opt cu-a brânzii (s. opt, și cu-a brânzii nouă!)* = să te văd când mi-oiu vedea ceafă! atâta pagubă! (se exclamă când pleacă cineva pe care de mult dorești să-l știi plecat, când scapi de cineva, cum scapi de întâia săptămână de post, știind că mai ai încă șapte înaltea ta). *Te duci opt cu-a brânzii?* PANP, p. V. II 118. *Un străin... căzând... câte se petrec în fara noastră... ar plecă opt și cu-a brânzii nouă*. JIPESCU, ap. TDRG. *Brânza de lepure* = lucru imposibil. ZANNE, P. III 488. *Cu bani, cumpəri (găsești) și brânză de iepure*. ib. v. 63. *Să-mi dai și brânză de iepure și n'oiu mănă-zice cel sătul, când nu mai poate mânca*. MARIAN, (cfr. praz și fie!).

† (Bot.) *Brânza-leporelui*: numele unei plante (nedefinite mai de aproape). H. X 534.

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, NU. 280^{1/2}; PAMFILE, J. III; H. I 270, II 82, 168, 177, VII 137, 187.

[Plur. (ad 1°) *brânzeturi* = feluri de brânză. *Lăpturile și brânzeturile cele proaspete*. PISCUPESCU, O. 191. *Brânzeturile se numesc: caș, urdă, etc.* H. III 49, cfr. H. II 71.] Diminutiv: (ad 1°) *brânz-soară s. f.* TDRG.]

— Probabil, din numele orașului Brienz (deci, la început, numele unui anumit fel de brânză, făcută la Brienz), de unde și ital. *brinze* și germ. *Primsenkäse, Brinsenkäse*; cuvântul a fost răspândit (cu deosebire prin păstori români) și la popoarele slave. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1296.

BRĂNZAR s. m. *Fromager*. — Cel care face brânză (din caș preparat gata), la el acasă s. în altă parte, dar nu la stână. (Mai cu seamă) Vânător de brânză.

Să vie brânzarii! La brânză și urdă. MARIAN, SA. 331. [Femininul: *brânzărăasă* (Brașov).]

— Derivat din *brânză*, prin suf. nom. agent. -ar.

BRĂNZĂREĂȘĂ s. f. v. *brânzar*.

BRĂNZĂRIE s. f. 1°. *Métier de fromager*. 2°-3°. *Fromagerie*. 4°. *Grande quantité de fromage*.

1°. (Rar) *Prepararea brânzii, meseria brânzarului. Să lucrăm în țară... brânzăria, curelăria*. JIPESCU, O. 69.

2°. Localul, încăperea (în stână) în care se face brânza. COSTINESCU, TDRG. Cfr. cășărie.

3°. Magazin s. piață unde se vinde brânză. *Astăzi am dat prin brânzărie* (Brașov).

4°. Cantitate mare de brânză. *Ne-am săturat de atâtă brânzărie*. LM.

— Derivat (ad 1°) din *brânzar*, prin suf. abstr. -ie și (ad 2°-1°) din *brânză*, prin suf. col. loc. -ărie.

BRĂNZĂTURI s. f. plur. v. *brânză*.

BRĂNZĂ vb. IV°. 1°. *Enduire de ou préparée au fromage*. 2°. *Se cailler*.

1°. Trans. A unge s. a prepara cu brânză. *Că te-oiu scaldă'n lapte dulce; Cu brânza te-oiu brânzi, Cu urda te-oiu netezi*. ȚIFLEA, P. P. 92. *Face mămălișă imbrânzită*. CREANGĂ, p. 142.

2°. Refl. (Despre lapte) A se închega, a se face brânză, a se corăși. *Am să-și dau tot lapte dulce... în zori de zi*. — Numai de nu s'ar brânzi. SEVASTOS, ap. TDRG.

[S]: *imbrânzi* vb. IV°, cu derivatul: *imbrânzire* s. f. = scotoarea și întărirea cașului din zerul cel diptăi. MARIAN.]

— Derivat din *brânză*.

BRĂNZĂȘOĂȘĂ s. f. v. *brânză*.

BRĂNZĂȘOĂȘĂ s. f. (Cul.) *Pâte au fromage*. — Coacă umplută cu brânză, coaptă în bucăți mici.

— Derivat din *brânză*, prin suf. -oacăș.

BRĂNZÓS, -OĂȘĂ adj. *Contenant beaucoup de fromage*. — (Păcintă) cu brânză multă. *Păcinta nu ni-i brânzoasă*. MARIAN, NU. 669. | Fig. *Nu-i cine stie ce brânzos mare*: om de ispravă. PAMFILE, J. II. P. ext. Conținând o materie coagulată (ca brânza). *Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are niște flocoșori într'însa*. DR. VĂTU, ap. C. NEGRUZZI, I 316.

— Derivat din *brânză*, prin suf. adj. -os.

BRĂNSĂ s. f. (ș. d.) v. *breslă* ș. d.

BRĂNSĂȘĂ s. f. *Mensonge, blague*. — (Fam.; mai ales la plur.) Minciuni, palavre. *La tacă-ți gura, măi Gerilă... Acuș se face ziua, și tu nu mai stinchești cu brașoave de-ale tale*. CREANGĂ, p. 252. *Mai multe alte brașoave*. SEZ. III 184^{1/2}, cfr. VI 181. *A-i face cuivă o brașoavă*: a înșela pe cineva (Slatina, în Olț), ap. ZANNE, P. VI 460. *A fi bun de brașoave*: bun de drăclii, de rele (Stăfănești, în Vâlcea), ib.

— Derivat din numele orașului Brașov. (A spune brașoave: a spune palavre, ca negustorii brașoveni când își laudau marfa).

BRĂȘÓN s. a. (Comerț) v. *barșon*.

BRAȘOVEAN, -EĂNCĂ subst. I. *Habitant de Kronstadt* (Brașov). II. 1°. *Marchand de menus objets, quincaillier*. 2°. Vent. III. 1°. *Grande voiture* (de Brașov). 2°. Danse paysanne.

I. S. m. și f. Locuitor s. originar din Brașov.

II. S. m. 1°. Neguțător de brașovenie. *Tabaci, brașovenii, gabrovenii*. GHICA, s. XIV. *Băculii, brașovenii, țipcanii*. I. IONESCU, D. 495. *Jidani de prin*

Sfânta-Vinere, brașovean, săpunari... toți mănau în spre centrul orașului. ZAMFIRESCU, R. G. A fi ca brașoveanul: șiret (Craiova, în Dolj), fr. ZANNE, P. VI 460.

2°. Numele unui vânt. (Mărgineni, în Țara-Oltului) HEM. 2138/203 (Măgura, în Muscol) H. IX 292.

III. S. f. 1°. Cărută a. trăsura mare cu coviltir (de Brașov), cfr. cherivan. *De-ai fi văzut brașoveanca noastră, n'ai vorbi prostii. CONTEMPORANUL, V, 1 202.*

2°. (Cor.) Numele unui danț fărânesc. SEVASTOS, N. 280^b/203; PAMFILE, J.; H. III 477, 372, X 358, 455. Cfr. brașoveneste.

[Dial. brașovân, -âncă. ALECSANDRI, T. 574.]

— Derivat din Brașov, prin suf. gent. -con.

BRAȘOVELNIC. -Ă adj. (Rar; numai în expresiunea) *A fi brașoveanic*: bun de brașovean, de reie, de drăci (Ștefănești, în Vâlcea), fr. ZANNE, P. VI 460.

— Derivat din Brașov, prin suf. adj. -lic.

BRAȘOVENESC. -EĂSCĂ adj. (Comerț, Industr.) *De Kronstadt, (marchandise) de menus objets, de quincaillerie. — (Marfă) de Brașov. Căruta încărcată cu marfă lipscoănescă, brașovenescă (Mold., a. 1823). URICARIUL, V 58/77. Cioareci brașovenesti. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 23, cfr. 306. Căci brașovenesti. ȘEZ, I 44/20. Ladă brașovenescă: lungă, vopsită cu flori, în care își țin fărâni halmele. Apoi chemă pe o slujnică, să deschidă o ladă veche brașovenescă. GANE, ap. TDRG.*

— Derivat din brașovean, prin suf. adj. -esc.

BRAȘOVENESTE adv. 1°. *En exagérant.* **2°.** Danse paysanne.

1°. Exagerând, cu coarne, încornorât. Cfr. brașovavă. *Popinescu, te oprise, Prea frumos le spui aceste, însă cum brașoveneste: Nu ne cu mai crede nimic. I. NEGRUZZI, I 48, fr. ZANNE, P. VI 460.*

2°. (Cor.) Numele unui danț fărânesc. SEVASTOS, N. 280^b/203; PAMFILE, J. III.

— Derivat din brașovean, prin suf. adv. -este

BRAȘOVENIE s. f. 1°. Marchandise: *menus objets, quincaillerie (de Brașov).* **2°.** Magazin où l'on vend cette marchandise.

1°. Marfă de Brașov, spec. fierărie. (Din împărăția vecină cumpăram tot felul de mărunțișuri: postay, arno, fierărie... Odiñoară mărunțișurile acestea ne veneau în mare parte din Brașov, de unde și numele de brașovenie, păstrat până azi pentru unele mărfuri. MEHEDIȚI, P. 12.) *Vor da la slujba ajutorinții... căde douăzeci lei brașovenia (Mold., a. 1786). URICARIUL, V 58/77. Casa fraților Ferbati face comerțul între Transilvania și România, importând brașovenii și exportând lână și piei. I. IONESCU, P. 429.*

2°. Păvălie cu mărfuri de Brașov.

— Derivat din brașovean, prin suf. abstr. -ie.

BRAȚ † s. m. Frère.

1°. (Slavon, în documente vechi, cfr. sin) Frate (le căiva). *Simion brat Căratei. URICARIUL, XXIV 453/0. Ștefan Popa brat protului Alexandru. ib. XI 230/223, cfr. GCR, I 135.*

2°. (Numal la ANON. CAR.) Frate (3°).

[Și: (ad 1°, în Ungaria, sârbism < brato, voc. brato) brată (cu voc. brato) = frate mai mare, cfr. ba de. Mull mă mir, brato, de tine, De ce nu vini zina la mine. JAHREBER, IV 307, cfr. 303, 306. Trece brata și mi-o întrebă. ALEXICI, L. P. I 121/2. | Derivate: † brățesc, -ească adj. = monachalis. ANON. CAR., † brăți vb. IV° refl. = monachus flo. ib., † brățes († brățesc ANON. CAR.) s. m. = sof, tovarăș, prieten. *O, fărcași de cea ce-și lasă părăinși și frații și sororile și brățesii săi. CUV. D. BĂTR. II 464.*

— Din paleosl. brāt, idem; cfr. dubletul b̄rat.

BRAȚ s. a. Bras. Brassée.

1°. Membru al corpului omenesc care se articulează în umăr și se termină în mână putându-se îndoi din cot, cfr. antebraț. (Adesea înlocuit prin mână). *Oasele brațelor și umerilor. DOBOPETU, V, s. 25/20. Brațu-i stâng era n'cordat. ALECSANDRI, P. II 10. Paternicele brațe spre dinca întinse. EMINESCU, P. 208. Brațul mieu e slăbănogit, nu mai poate să încertească paloșul. ISPIRESCU, L. 12. Nu pot să mă odihnesc. Pe braț capu-mi sprijinesc, Și tot la mândra găndesc. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 12. Și-a pus brațul căpătâiu: s'a culcat cu capul pe braț. [Fig. Sufletul legănat în brațele unei nădejdi. MARCOVICI, D. 8/20. O! Moldo!... Brațul tău... sfarmă... un jug aspru de robie! ALECSANDRI, P. I 201. [Moldova]... se deblăte... în așteptarea unui cap cu Alexandru-cel-Bun și a unui braț cu Ștefan-cel-Mare. HASDEU, I. C. XI. †† În (s. pe) brațe (în legătură cu verbele a ține, a purta, lua, (cu) prinde, strânge, etc.) = cu brațele petrecute în jurul corpului cuiwă (spre a-l strânge la piept în semn de iubire, spre a purta pe un copil, etc.; p. ext. și despre urs). Cfr. în brățișă. *O țineți în brațe, de o sărută. NECULCE, LET. II 249/2. Să poarte în brațe pe cel ce cuprinde toată făptura. MIKHEIL (1776), 1952. Cu tine'n brațe... petreceam. KONAKI, P. 101. Iți găsi pe amândoi adorimi și strănși în brațe. GORJAN, H. I 3/20. Robinson... au voit să se arunce în brațele lor. DRAGHICI, R. 41. Când se născu copilul... Un bătrân îl luă'n brațe. ALEXANDRESCU, M. 4. Abia un braț pe gât i-a pus și ea i-a prins în brațe. EMINESCU, P. 281, cfr. 204, 235. Tată-său cuprinsându-l în brațe, îl sărută. CREANGĂ, P. 198. Judecă-un fecior pe-o fată. Judecata-i și făcută: Strâng-o'n brațe și-o sărută. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 415. Ia pe dracu'n brațe, până treci gârla (puntea)! ZANNE, P. VI 587. It trage, cu ursul, în brațe, până-i ies ochii: so zice despre acel care ne arată o dragoste prefăcută. ib. I 683. | (A primi, a aștepta pe cinewă) = cu brațele deschise: cu mare dragoste. ib. II 20. Mai bine laidem la culcare, că ne așteaptă omul împăratului cu mâna întinsă, făcându-l apărse și cu brațele deschise. CREANGĂ, P. 251. | (A sta s. șede) = cu brațele încrucișate: neactiv (cfr. cu mâinile'n sân); nepăsător, imparțial. ZANNE, P. II 21. | (A avea brațele legate: a nu avea putere, a fi oprit de piedici materiale sau morale. ib. | A fi brațul drept al cuiwă: sprijinul, omul de încredere. ib. | (Despre femei) A fi cu brațele prinse: a avea copil mic. ib. | (Modern) (A merge, a se preumbla, etc.) (braț) la braț s. de braț (cu cinewă): brațul unuia trecut sub brațul celuilalt (în semn de intimitate), la brațetă. *Braț de braț pășesc alături. EMINESCU, P. 252. Nu umblă pe jos decât la brațul unui ministru. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. A da, a oferi, a lua (cuiwă) brațul: spre a merge cu el de braț, la brațetă. În adăvăr, am zis d'eu lui Ipolit, care îmi da brațul... C. NEGRUZZI, I 45. Varsă mea lui brațul bărbatului său. id. ib. I 38.***

2°. Fig. (La plur.) Lucrători, muncitori. *Plugăria... poate să se facă cu mare înlesnire crezând brațe îndestule și ieftine. I. IONESCU, D. 232. Cănu tu că com putea noi singuri seceră și strânge atâta amar de grâu, că doar sute și mii de brațe trebuu acolo, nu șaga! CREANGĂ, P. 155.*

3°. P. ext. Cantitatea (de lemne, fân, etc.) cât poți cuprinde și duce în brațe. *Din niuce să deie din 10 brațuri unul (a 1794). URICARIUL, IV 44/0. Un braț de vrascuri (C. NEGRUZZI, I, 92), de lemne (CREANGĂ, A. 83), de fân (ALECSANDRI, P. 248^b/11).*

4°. P. anal. So numesc brațe părțile unor obiecte care prin poziția a. funcțiunea lor se aseamănă cu brațele omului, d. ex. brașele candelabrelui (cfr. fofoază), ale crucii, ale cumpenii, ale fotoliului, ale unui râm: ramificații ale cursului principal, etc. *Candelabre cu sute de brațe. EMINESCU, X. 6. Coatele pe brațul crucii... le așază. id. P. 87. Brațul [cumpenii] cu talerul în care erau puși banii... se lasă*

in jos. SPIRESCU, L. 400. *Înfipsea mâine în brațele fotoliului*. SANDU-ALDEA, A. M. 109. || Spec.:

a.) Cei patru stâlpișori (doi dinainte și doi dinapoi) înfipși în tălpile războiului de țesut, având câte o creștătură în care se sprijinesc surulio. Se numesc și: brațele sulului, picioare de sul, furcule sulului, furci, mâni, stâlpi, (în Transilv.) eujbe, clocane. DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 271; SEZ. VIII 146;

b.) Tot la războiu: cele două lemne verticale unite în partea de sus cu arțarul, iar în partea de jos cu vatalele. Se numesc și: brăjare, băteți, fălcete, fofeze, lopățele, mă(i)ni, mănuși, speteze, bete (3°). DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 273.

c.) Lemnele orizontale, care leagă podul coșului morii, numite și speteze, chingi, corzi, stinghii, curmezășuri, legătura-brăului. DAMÉ, T. 162; PAMFILE, I. C. 190.

d.) Cele două lemne verticale ale ferăstrăului, numite și mâni, craei, cotoaie, mânere, margini, condace, speteze, pervazuri. DAMÉ, T. 86; PAMFILE, I. C. 121; APOLZAN, F. 31.

e.) Coadă cleștelui. PAMFILE, I. C. 117.

f.) Loitrea căruții. H. IX 144.

g.) Mănila grapel. PAMFILE, I. C. 144.

h.) Cele două lemne (numite și mănuși) de care se așază targa. Ib. 158.

i.) Cele două stinghii verticale ale oloiniții. Ib. 239.

j.) Stinghile din care se compune războiul de rogojiți: cele orizontale se numesc *brațele cele lungi*, iar cele verticale *brațele cele scurte*. Ib. 245.

l.) Brațele caprelor de la podul caselor. Ib. 421.

m.) Stinghile de care atârna polița scărâciobului. Se numesc și: spițe, holobe, hloabe. Ib. 470.

[Pur. *brațe* (dial. *brațe*), și (ad 3°-4°) *brațuri* (BIBLIA, 1688, 582). | Ad 3° și: *brată* s. f. Nu mai am decât o *brată de fân*. PAMFILE, J. II (derivă din lat. *brachia*, pluralul neutru devenit feminin singular, ca în celelalte limbi romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, H. WB. Nr. 1286), (*brată* = braț 1°, din cauza rimii, la RETEGANUL, TR. 40° pe.). | Diminutive: *brățisor* s. a., s. m. *Brățiorulă săracului au jefuit*. BIBLIA (1688) 373.; cfr. ALECSANDRI, P. IV 81. *Fă-mă, Doamne... furcă... Să mă fie 'n brățioare*. JARNIK-ERSEANU, D. 368. *De-mi dă brățete flori, Nevestele brățioari*. MAT. POLC. 252, brăței cs. a. RĂDULESCU-CODIN, *brățuca* s. f. *În brățuca mi-am luat-o*. MARIAN, SA. 31, *brățelș* s. a. *Cum finea pe alla'n brațe*, *Pe brațe, pe brățisele*. ION CR. III 151. | Augmentativ: *brățoia* s. a. LM.]

— Din lat. *brachium*, idem.

BRĂȚĂ subst. v. braț.

BRĂȚĂ s. f. v. braț.

BRĂȚĂC s. m. v. broțac.

BRĂȚĂLEU vb. IV^a refl. *Se donner de la peine inutilement*. — (Șișești, în Mehedinți) A se căzni fără spor (cfr. a bate apa 'n piua). Com. N. IONESCU. Cfr. bărățul.

BRĂȚĂR s. a. v. brățară.

BRĂȚĂRĂ s. f. 1°. *Bracelet*. 2°. *Moulure en forme de bracelet*. 3°. *Virole, douille*. 4°. *Manchette brodée* (de chemise de femme). 5°. *Corsage ou empiècement* (de chemise de femme).

1°. Podoabă de metal (prețios) în forma unei verigi, purtată pe braț s. la încheietura mâinii. *Luă omul... 2 brățări pe mâinele ei*. BIBLIA (1688) 16° pe. *Cunună de spini și brațare de lănușe ne împletesc*. CANTEMIR, IST. 329. *O brățare cu 40 diamanturi, de sumă ția[șer] 240* (a. 1734), av. IORGA, B. R. 423. *O păreche brățări de 40 dramuri* (a. 1745). URICARIU, XI 225/22. *Brațul stâng ornat cu brățări, la umăr și la mână*. ODOBESCU, III 57/57. *O fetiță*

smelcioară și la mână cu brățară. TEODORESCU, P. P. 55°. *Mesteșugul la om este brățară de aur*. ZANNE, P. V 417.

2°. P. anal. Ornamenț în forma unei brățări, în jurul unei coloane. *Stâlpi cu flori la capiteluri și cu brățări la mijloc*. DELAVRANCHE, ap. DRRG.

3°. P. anal. Verigă de metal în forma unei brățări, care se aplică la un obiect, spre a-l întări, a-l lega s. încheia cu alt obiect. *Lumina mică o unei lămpi ceruite cu o brățară de tînchea*. SANDU-ALDEA, D. N. 163. || Spec. (Mor.) Coșul morii e legat de fus cu brățări de fier (Săliște, în Transilv.). Com. BANCIU. | (Dog.) Cerc de bute, de fier s. de lemn. DAMÉ, T. 87. | Inelul de fier cu care se înțepenește custodia coasei de toporâste, numit și căerecio. DAMÉ, T. 37; PAMFILE, I. C. 141, ION CR. III 226. *Coporiți, gresii, brățări*. SANDU, SĂM. V 14. *După aceea ia nouă bucățele de fier... le leagă pe toate la un loc cu o brățare de coasă*. MARIAN, NA. 49. | Veriga care leagă limba briceagului vierului de prăsele. DAMÉ, T. 79. | Brațele vătălelor. DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 273. *Brațele ferăstrăului*. DAMÉ, T. | Parte a carului. H. IV 86, IX 439 (probabil veriga s. belciugul care unește capătul leului de carămb; cfr. rână).

4°. P. ext. Banta mănecii cămășii (cusută cu flori), cfr. fodor, pumaș, cămășii. PAMFILE, I. C. 352. *I-ai cusut brățările [cămășii] cu mătase: par'că acū îl scoți la horă*. CONV. LIT. XLIV, II 955. *Cămășii cu platcă și cu brățări 'n'au ieșit de mult*. Ib. XLIV 658. | P. ext. *Brățare* = pui de arnică ce se fac cu acul pe măneci, pe guler și pe pumașii (și pe fodorii) ilor femeiești (Târș-Oitului). VICIU, GL. Cușăturile de pe pieptul și de pe mănecile ili (Brașov).

5. (Transilv.) Ciungap. LB. *Vântu' o aburat și brățari i-o'amburdut*. DOINE, 46° pe.

[Pur. *brăci* și *brăce* (BIBLIA 1688, 381). | S: *brățare* s. f. (după suf. -or) *brățar* s. a. ANON. CAR. BIBLIA (1688) 220, (prin disimilarea lui *brățară* în *brățală* și formarea unui singular analog din plur. *brățale*, cfr. CDDE. nr. 180) *brățea* s. f. *O brățea de diamanturi*. C. NEGRUZZI, III 348, cfr. 144/pe. ZANNE, P. V 417. *Pe mâni, pe unde pun unii brățelele*. SRIERA, P. 31/31. | Diminutive: *brățarele* LM., *brățărăță* ib., *brățărăș* av. CDDE. nr. 180.]

— Din lat. *brachiale*, idem (1°).

BRĂȚĂRE, BRĂȚĂRĂȘIE, } v. brățară.

BRĂȚĂRĂȘĂ, BRĂȚĂRĂȘĂ s. f. }

BRĂȚĂȘ † s. m. v. braț.

BRĂȚEA s. m. v. brățară.

BRĂȚERĂȚ adj. m. Pătât s. vârgat? *Bon brățerăț*: alb cu negru. H. IX 41.

BRĂȚESC, -EĂNCĂ † adj. v. braț.

BRĂȚEȘ s. m. sing., **BRĂȚEȚĂ** s. f. sing. (Pop., mahalagism, întrebunțat numai în expresiunile.) A merge, a fi (cu cineva) s. a lua pe cineva la s. (neoblicinut) de *brățel(ă)* = de s. la braț. DICT. [Omul noinsurat] *de se duce la primărie*, *Umbă singur ca un cuc și primește cu jîul mare la căli de brațet se duc*. PANN, P. V. II 115/11. — Derivat din braț, după ital.

BRĂȚIȘ † vb. IV^a v. braț.

BRĂȚIC s. a. O parte a plugului (nedefinită mai de aproape). H. XI 132.

BRĂȚIC s. a. v. braț.

BRĂȚIȘ adv. *Corps à corps*. — (Rare) Prinși braț în braț, corp în corp. *El se luptă în pădure brățîș cu ursul*. DDRF.

— Derivat din braț, prin suf. adv. -iș. Cfr. îm-brățîșă.

BRĂȚIȘEL. BRĂȚIȘOR s. a. }
BRĂȚOIU s. a., BRĂȚUCĂ s. f. } v. braț.

BRĂU s. a. [Imbrăc.] I. Ceintură. II. 1°. *Bande de grasso toile* (servant) a descende una bière dans la fosse). 2°. *Ornement* (en maçonnerie, etc., entourant un édifice). 3°. *Poutre horizontale* (dans une muraille). 4°. *Partie moyenne d'une meule de foin. III. Taille, ceinture. IV. Danse paysanne.*

I. Cingătoare lată, purtată de țărani și țărance. *Brăul* este de țesătură (de lână I. IONESCU, D. 352, de in HODOȘ, P. P. 62, de mătase cu canași CUV. D. BĂȚIL I 202), cu ciucuri (JARNIK-BĂRSEANU, D. 276) la capete, lăsându-se urzeala nețesută; de obicei roșu (URICARIUL, X 225^{1/2}); JARNIK-BĂRSEANU, D. 413, dar și de alte culori: *nărdăuziu* ib. 152, cfr. ȘEZ. V 31, *alba sau cerzi pentru oamenii bătrâni* PAMFILE, I. C. 292, sau de piele (CALENDARUL, 1814, 87^{1/2}); cu *finte* (L.B.); în *brău* se poartă diferite obiecte (precum: *banii, cușii* ODOBESCU, III 48^{1/2}); ISPIRESCU, I. 343, 108, TEODORESCU, P. P. 569^{3/4}, 486^{3/4}, ZANNE, P. V 235, *hanjer* NECULCE, LET. II 210^{1/2}, *pistoale* ALECSANDRI, P. I 17, *arcan* id. P. P. 207^{1/2}, *șnur* EMINESCU, N. 5, *furcă* CREANGĂ, P. 5, *nărdăuziu* JARNIK-BĂRSEANU, D. 124, *secre* ib. 170). Cu *brăul* omul se încinge (CORESI, PS. 312, COȘBUC, F. 124, EPURE, P. P. 19, JARNIK-BĂRSEANU, D. 333, 244, HODOȘ, P. P. 61^{1/2}); de *brău* se descinge (VARLAAM, C. II 64, 3, CREANGĂ, A. 83, ȘEZ. IV 214^{1/2}, II 6^{1/2}); în *brău* își prind s. își anidă femelle poalele (COȘBUC, B. 6, CREANGĂ, P. 29, JARNIK-BĂRSEANU, D. 13, cfr. ZANNE, P. 1252). *Luă brăului în Pavel și-i luă picioarele sale și mărul* (= mânăle). COD. VOR. 27^{1/2}. „Un cerb mare... luă de brău, în coarne, pre Vasilie. MOXA, 300^{1/2}. „Cu munții Carpați, ca cu un brău se încinge [Ardealul]. CANTEMIR, III. 63. *Plăcici cu cămeși albe și brăse late*. C. NEGRUZZI, I 104. *Cămil își pică brăul fără să știe, te dorec* IBOVICNICI, ȘEZ. I 192^{1/2}. „O sută de frați într'un brău legați? (= Snopul). GOROVEL, C. 346. Spec. Cingătoarea lată (roșie, albastră s. neagră) pe care o poartă proșii. | Fig. (cfr. mai jos, 5°). *Brăul zorilor de dimineață*. KONAKI, P. 284. † *A fineaș cheful brău* = necumart (cfr. sfoarță, ață, găitan). PAMFILE, J. II. *A vorbi de-a brăul cu cineva* = intrădurea. ib. *A se finea* (s. a. fi, a sta, a se lua) *de brău cu cineva* = a fi foarte familiar, a avea talno cu cineva ZANNE, P. III 32, PAMFILE, J. I. (cfr. brănet). *A sta cu mânăle în brău* (în poale, în sân) = neactiv, ZANNE, P. II 255. (Mold.) *Plăcinte cu poalele n'brău* = un fel de plăcinte din buclăți pătrate de aluat, ale căror capete se aduc peste umplutura de brânză. TDRG. Legătura-brăului = brațele morii. PAMFILE, I. C. 190. † *Brăul ars* = zona fierbinte. CANTEMIR, IST. 59, cfr. id., ap. TDRG. *Tărăie-brău* v. e.

II. P. anal. 1°. Chingile cu care se coboară siriul în groapă. MARIAN, I. 322.

2°. (Zid.) *Ornament* vopsit (o dungă lată de altă culoare) s. plastic, care incurjură, ca un brău, pereții, ușile, ferestrele, etc. (cfr. colac, ciubuc, chenar, pârcean); spec. dunga (roșie) care desparte prisma lipită cu lut de perețele vârluit (ȘEZ. VIII 81). *Rezatul de brăul ferestrei*. VLAHUȚĂ, D. 216. *Colacul, brăul sau ciubucul împletit, care încinge biserică pe din afară*. IORGA, C. I. II 20. *Vârspele pentru tras brănele la case*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 14. *Bidindelețele... care stujesc la trasul brăielor*. PAMFILE, I. C. 2. *Pria prejurul ușilor și ferestrelor, pe dinăuntru și pe dinafară, se trag brăie cu chinăvariu roș sau galben, sau cu lătușor*. Idem, 416. *Ușile... și ferestrele și brăul de la soclu sânt de piatră cioplită*. MON. IST. II 65. *Tragi brăiele la oatră*. SEVASTOS, N. 8^{1/2}.

3°. (Dulgh.) Bărna orizontală în mijlocul păreltelui. TDRG.

4°. (Agric.) Partea de mijloc a unei călai de fân. ib.

5°. (Meteor.) Curecub (JAHRBESR. IX 225), nu-

mit și: *brăul-lui-Dumnezeu* (H. II 292, ȘEZ. I 126^{1/2}), *brăul-popii* (ib. VI 30), *brăul-Maicii-preacinstite* (PONTBRIANT), *brăul-Cosianzii* (Cfr. COȘBUC, B. 117 ș. u.). | *Brăul luminos al cerului* = calea lui Traian. H. XI 471.

III. P. ext. Partea corpului pe care o încinge brăul, mijlocul *Vrăjitor*, *Pe la brău cu cingători*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 102. (Mai ales în loc. adv.) de la brău în jos s. în sus și până la (s. în) brău = de la cap s. de la picioare până la mijloc. *Cu cămășa până la brău*. PAMFILE, J. I. *Moș bătrân*. *Moș cu barba până la brău*. TEODORESCU, P. P. 511^{1/2}. *Am căzut iarăși (= zăpădă) prea mare, până la brău*. NECULCE, LET. II 454^{1/2}; cfr. CREANGĂ, A. 30. *Prin iarbă până'n brău*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 255, cfr. IS. 281, 322.

IV. (Cor.) Un danț țărănesc, la care jucătorii se apucă, pe la spate, cu mâile de brăiele vecinilor, numit și *horă de brău* (PANN, ș. I 11, PAMFILE, J. III) s. de brău (SEVASTOS, N. 281, H. X 9 = corderoșe și x 8). JIPESCU, O. 51; ȘEZ. I 35, H. II 33, 65, 82, 100, 120, 168, 177, 208, III 5, IV 12, IX 407, 442, (= bulgărească) H. VI 228. *Acel joc minunat care se cheamă brăul și la care se cunoșc jucășii de franțe*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 15. | *Vărietăți: brăul în bătaie* H. III 80, *brăul bulgăreșc* H. II 290, *brăul mare* ib., *brăul ciobănesc* sau *cu lo perdea* H. XII 44, *brăul în stănga* H. IV 159, *brăul ca la ușa cortului* ib., ISPIRESCU, I. 238, *brăul de mână* SEVASTOS, N. 280, PAMFILE, J. III, *brăul necesite* ibid., *brăul de doi* ibid., H. IX 205, *brăul jidănesc* PAMFILE, J. III, *brăul mixte* H. I 270, REV. NOTĂ, I 154, *brăul toinicesc*: jucat numai de bărbați ib., *brăul urăreșc* PAMFILE, J. II, *brăul păcherel* FĂRVEȘCU, C. 51.

[Vocativul: *brăule și brăne* (TEODORESCU, P. P. 377^{1/2}, MARIAN, D. 287). | Plur. (mai de mult exclusiv, în parte și azi) *brăne* BIBLIA (1688) 59, 22, MINEIUL (1776) 39^{1/2}, HODOȘ, P. P. 61^{1/2}, (azi tot mai mult) *brăie* EMINESCU, N. 5, TEODORESCU, P. P. 643^{1/2}, BIRICESCU, P. P. 316, ȘEZ. I 46^{1/2}, 271^{1/2}, II 6^{1/2}, etc. (mai rar) *brăuri* ȘEZ. IV 214^{1/2}, (forma *brăni* la TEODORESCU, P. P. 473^{1/2}, 512 numai în rimă). Cu-vântul se întrebuintează, ad l. une-orî (cfr. bete) și ca plur. tant. *Mi se desfac brăule*, BIRICESCU, P. P. 270. | Un singular nou (ad II 2°) *brână* s. f. (cfr. frână) se găsește la ODOBESCU, II 503: *Am admirat noua brână de piatră, săpată întocmai cu aleasăturile unei bogate cămeși țărănești*. (Forma *brân* la TEODORESCU, P. P. 511^{1/2}, din cauza rimei). | Diminutiv: (ad I și IV) *brănuț* s. a. LM, *brănel* s. a. (pronunț. *bră-n-*) PAMFILE, J. II 274, H. IV 45, 57, 159, VII 229, IX 442, XII 229, *brănușor* s. a. (pronunț. *bră-n-*) s. a. MARIAN, V. 42, SEVASTOS, N. 281^{1/2}, PAMFILE, J. III 9, H. IX 397, (ad I) *brăuț* (pronunț. *bră-nf*) s. a. ȘEZ. II 8, *brănăș* (cfr. *bărnaș*) GRAIUL, I 18, *brănel* = cusătură din bata ilii (Sălăgie, în Transilv.). Com. A. BANCUI, cfr. *brănet*, *brănișor*.] — Etimologia necunoscută (cuvântul e străvechiu în limbă — se găsește și la Arom. *brân*, la Magl. *brân*, la Istro-rom. *brău* — și e intrudit cu alb. *bres-brazi*, idem., cfr. *ubrău* „tăncing”, obscur și el).

BRĂUĂ s. f. v. bravă.

BRĂULĂȚ, BRĂUȘOR, BRĂUȚ s. a. v. brău.

BRAY.-Ă adj. *Brave*. — (Franțuzism) Viteaz; cfr. voinic. *Mândri-s bravi călăreți Pe-armășii șomuleși*. ALECSANDRI, P. II 110. *Dar' de-o fi să și porum, Cei mai bravi să ne'nsoșim*. RETEGANUL, TR. 46^{1/2}, Mihaiu-Bravul.

— N. din fran. (< ital. *bravo*).

BRĂVA: interj. v. bravo.

BRAVĂ vb. I°. *Braver*. — A se împotrivi hărăb-tește (la o primejdie), a înfruntă, cfr. *desfide*.

Omul făcând bine nu atârnă decât de sine și poate bravă judecata publică. C. NEGRUZZI, I 289. Brăzdă toată popularitatea, toate criticele jurnalelor, toată opinionea care o numim publică. ap. MAIORESCU, D. I 149. | P. ext. A provoacă (pe cineva) prin vorbe cutezătoare. [Derivat: bravadă s. f. = provocare cutezătoare.]

— N. din fran.

BRĂVĂ s. f. Serrure. — (Ban., sârbism) Broasca ușii. JAHRESBERG III 314. LUBA-IANA, n. 95. COM. COCA. [Plur. brăvei. | Și: brăvă s. f. JAHRESBERG III 314.]

— Din sârb. brava, idem.

BRAVİSIMO: interj. v. bravo.

BRĂVO interj. Bravo! — Exclamație prin care se aplaudă cuvintele unui orator, jocul unui artist, etc., sau se exprimă satisfacție despre un lucru. Cfr. halal. Bravo! strigă [cei] cari auziș. BERTOLDO (a. 1799), ap. GCR., II 170. Toți săririi și s'apropieră de tablă strigând bravo, de răsună sala. C. NEGRUZZI, I 6. Bravo! iacă ne-am găsit omul care să ne facă dreptate. IPIRESCU, I. 215. | (Ironie.) Bravo!... vă duceți și mă lăsați în mijlocul drumului, de vă aștept un ceas. ALECSANDRI, T. 1047. | Substantiv (plur. brăvoari, învechit) Sultanaul, cezirul și toți cealaltii, umflându-se de râs, imi detără mi de brăvoari. GORJAN, II. IV 27. Mai cărtos generalii cu un glas brăvoari îi da. PAN, E. IV 55. | (Pop.) și: brăva! Brăva! ce mai nevăstăci! Cum mai bea la țuică! BIBICESCU, P. P. 187. Apă mi-estî? Brava fîcșu, n'am ce zică! CONTEMPORANUL, III 656. (Adjectival) Brăvoș n'acem, păpușoiu cumpărăm, brava gospodari sîntem! ȘEZ, I 221...; fam. și: brăvoș! Brăvoș, bătrînule! GORJAN, II. I 39. Brăvoș, naștine! Halal să-ți fie! CARAGIALE, T. I 80... | (După ital. și forma superlativă) bravissimo! Eu aș aștepta până ar fi în frigare. Bravissimo! VIAȚA LUI BERTOLDO, SIBIU (a. 1799), ap. GCR. II 170. Bravissimo, să trăiască Bulybrăvoiu. CONTEMPORANUL, V 197. — N. din ital. bravo „brav“.

BRĂVOȘ: interj. v. bravo.

BRĂVURĂ s. f. Bracour. — Vitejie. Îți trebuie o cîntăreagă bravurile s'aculți. C. NEGRUZZI, II 203. | [Plur.: -vuri.]

— N. din fran.

BRĂZ adj. (ș. d. v. breaz ș. d.

BRĂZDĂ vb. I^o. I^o-2°. Sillonner. 3°. Tracer le premier sillon; faire le commencement. 4°. Gazonner. 5°. Offenser (qqn.), se moquer (de qqn.).

1°. A trage brazde (cu plugul, p. ext., cu cutitul) un pământ... au crut să-l are și brăzându-l l-au scos Ilușii zicînd că nu este a lor (Mold. a. 1703). URICARIUL, XVI 45. Omul care a pus stăpînire pe pământ, care l-a brăzdat cu plugul. I. IONESCU, M. 277. Scoase Stan cutitul din șerpar și începă a brăzda locul în jurul fântănei. RETEGANUL, P. IV 18... Să puin plugul să brăzdez Unde-o fi câmpul mai des. TEODORESCU, P. P. 289°. (În figură etimologică) Nici o brăzdă n'am brăzdat. SEVASTOS, C. 274... cfr. MĂNDRESCU, L. P. 217... ++ La bobotează, brăzdicăz = crește ziua sîmțitor. MUSCEL, 17. | Fig. Aceste vorbe rostite de gura domnească au brăzdat adînc inima norodului adunat acolo. CREANGĂ, A. 75.

2°. P. a. na. | (Despre roată, corabie, etc.) Alisă urmă, făgaș, părție, dără, (despre bătrînețe) a săpă încrețituri, abărcituri (pe fața omului). Mama-pădurilor... trece peste apă... și-i brăzică safa în dealuri. EMINESCU, N. 8. Veșteda lui făză de ani eră brăzdată. I. NEGRUZZI, II 172. Floile torențiale brăzdează cu șanșuri largi coastele fără păduri și preu povâr-

nite. POPOVICI-KIRILEANU, B. 37. Berbeci cu coarne brăzdate. H. IV 85.

3°. Spec. A trage înțâia brazdă. DAMÉ, T. | Fig. A face începutul (comit. Aradului), cfr. a se sparge (s. rupe) gheața. ZANNE, P. IX 444.

4°. (Numai la COSTINESCU) A așterne ceva cu brazde verzi de pământ.

5°. (Fig.) A atînge (pe cineva) cu vorba, a ofensă. MARIAN. Nu cummă să vi cinează să-mi zică V'au cumodul obraznic, Să mă cam brăzdeze. CONTEMPORANUL, II 781, cfr. III 730.

[Și: brăzda vb. I^o (vb. I LB.); brăzdul (brăzdul) GOLESCU, I. 132) vb. IV°. Arănd... Și movila brăzduind. ALECSANDRI, P. P. 168°... Brăzduind cerul fulgerul scânteiilor. C. NEGRUZZI, II 7, cfr. 133... brăzdi vb. IV° SEVASTOS, C. 24... Imbrăzda vb. I^o. Să'mbrăzdez alas Unde-o fi crîngul mi des. TEODORESCU, P. P. 291°, cfr. GRATICI, I 177, 358. (Munții-Apuzeni) A imbrăzda cumuna = a culege flori și a împleti din ele cunună de mireasă. MARIAN, Nu. 295. | Derivate: brăzdare s. f., brăzdat s. a., brăzdzător, -oare adj. Fier brăzdzător = brăzdarul plugului. H. II 207, brăzdzătură s. f. (și cu înțelesurile de: scobitură, șabrcitură. DICȚ.; brăzdat adv. În brazde. LB., DDRF.]

— Derivat din brazdă.

BRĂZDĂ s. f. (Agric.) 1°-2°. Sillon. 3°. Frontière. 4°. Gazon. 5°. Audaîn. 6°. Plate-bande.

1°. Fâșie de pământ răsturnată cu plugul. (Brazda se trage, se face, se taie, se răstornă, se ară). În anul acesta n'a făcut nici o brăzdă de arătură. I. IONESCU, D. 2E1. Brazdele arse de soare. C. NEGRUZZI, II 181... Plăsurile rămîn singurele pe brăzdă în farină, cu săplămînde. CREANGĂ, A. 72. Arară o brăzdă de pământ. CATANA, P. II 12. Zina toată a lucrut, Brăzdă negră-a răsturnat, Și prin brazda a semănatătrănuimărut. ALECSANDRI, P. P. 387°... Hai, ho, ha, ho, bourea, Trage brăzdă pe tăpîn. Ib. 168°... Rămăi, brăzdă, după plug! JARNIK-BĂRSEANU, D. 285. Badiu care-mi place mie N'are casă nici moșie, Numai pean'n pălărie, Nici o brăzdă în holății, Făr' cîmăși cu alții, Nici o brăzdă de ogor, Fără cioareci cu șinor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 39. | Nu fi-a plugul de-așă brăzdă: nu o să poți face lucrul acesta care întrece puterile tale (Transilv.). ZANNE, P. V 506. | Bucatele căt se pot recîntă de pe o brăzdă. O număli de om mîncă brazdele de pe urma a douăzeci și patru de pluguri. CREANGĂ, P. 241, cfr. IPIRESCU, L. 320. ++ (Bou) din brazdă (în opoziție cu bou de cătră o m) = de-a dreapta. DAMÉ, T. 29-30; ȘEZ. III 189... (cfr. slav. brazdă „bos arator dexter“. CIHAC, II 27). Pune'n brăzdă pe boghean Și cătră om pe Joian. SEVASTOS, C. 303... A da s. aduce (pe cineva) la (s. pe) brăzdă: a aduce pe cineva la calea cea dreaptă, a face pe cineva să se deprindă cu împejurările. Până lam dat la brăzdă, mi-am stăpînit sufletul de dînsul. CREANGĂ, P. 230. Măreția lui se tot găndu cu și-ar putea desuși bărbatul de la băntul cel fără cîmpăt, cum l-ar putea aduce la brăzdă bună, să-și facă și ei nișică stare. RETEGANUL, P. IV 8/. A se da pe (s. la) brăzdă: a se dedă, a se deprinde cu munca, a se învăță, a se acomoda, a se acimata. ZANNE, P. I 123; CREANGĂ, GI. Mă dedein pe brăzdă a stuji stăpînului cu credință. GORJAN, II. IV 97; cfr. COȘBUC, F. 91. Încet, încet, noua s'ora dat la brăzdă, și baba eră mulfămită cu alegeva ce-a făcut. CREANGĂ, P. 7. A intrat iarși în brăzdă: și-a venit în făgaș, în obiceiurile cele vechi (Ungaria). ZANNE, P. IX 443. Pune-o pe brăzdă odată: hotărăște-te! PAMFILE, J. II. | Rupe brăzde; merge repede (Covurluiu). ZANNE, P. IX 444. | Cu brăzda în cap: eră un termen de jurământ. Au rădicat cu sufletul lor și cu brăzda în cap (Mold. a. 1742). URICARIUL, V 313... CREANGĂ, P. 241.

2°. Fig. Făgaș, urmă, părție, dără. EI[= vaporul]

taie-o brazdă lungă pe-al mărit plain senin. ALECSANDRU, P. III 74. Doctorul în carnea mea Adâncă brazdă taie. COȘBUC, B. 55. O brazdă de lumină. DDFR.

3^a. P. ext. Holar (însemnat cu o brazdă), graniță (Târnova, în Ban.). JAHRESBER, III 314.

4^a. P. anal. (Mold.) Bucată de pământ (cu iarbă cu tot), glie (SEZ. II 24^{b/2}), bucată de pământ luată cu un hârleț (ib. IV 128^{b/2}). Adâncă grupă cu brazdă. DOSOFTEIU, V. S. 219. Ajunghind în câmpul aței, ne-am pus pe o conapă de brazdă. C. NEGRUZZI, I 45. Vînă'oa codru... Unde prispă cea de brazde Crengu plecate o ascund. EMINESCU, P. 57. Pându e c'oiu veni... Cu buzluganu' zădrînd, Brăzdi [=brazde] din pământ sîrînd. SEZ. V 62^{b/13}.

5^a. P. anal. Rînd de iarbă cosită (mai rar, de bucate), pogol (SEZ. II 43¹). Orzul... trebuie lăsat în mînușchiuri sau în brazde. ECONOMIA, 51. Iată cin coșuși... Unii brazdele răstoarnă, în câpiști alții le-adună. ALECSANDRU, P. III 68. O parte din iarbă a rămas necesită, ceialaltă în brazdă. SADOVEANU, P. S. 11.

6^a. P. anal. Strat (de legume s. de flori). Cfr. răzor. De altă parte, câteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă. ODOBESCU, I 148^{1/2}. Grădinarul îl încăfă cum să facă brazde. IPSIRESCU, L. 164.

{ și dial. și: brazdă. LB. JAHRESBER, III 314. Diminutive: brazdiță s. f. GORVEI, C. 40. De-a brazdița (a de-a brazdițele H. VII 158) e numele unui joc de copii. ALECSANDRU, P. P. 393; STAMATI, ap. HEM. 237^{1/2}; PAMFILE, I. III; brazdătuță s. f. [Rân-deaua] face mici scobituri (brazdețuțe) la suprafețe de înclăt. APOLZAN, U. 15. Brazdișoare s. f. plur. e numele unui joc de copii. H. VII 393. } A ugmentativ: brazdoluș s. a. = brazdă trasă alături de cea adevărată, ieșire din brazdă. LM. De multe ori se întîmplă că... plugarii se ceartă... din cauză că... fac brazdoaie. H. IV 279; cfr. II 287. }
— Din paleoslav. brazda, idem.

BRĂZDĂR s. a. (Agric.) Soc (de charrue). — Fierul mare s. lat al plugului, fierul brăzdător. DAMÉ, T. 35, PAMFILE, I. C. 150, H. II 117, III 363, IX 172, 342.

— Derivat din brazdă, prin suf. instr. -ar.

BRĂZDI vb. IV^a v. brazdă.

BRĂZDINOARE s. f. plur.

BRĂZDIȚĂ s. f. (Agric.), **BRĂZDIOȚĂ** s. a. } v. brazdă.

BRĂZDUI vb. IV^a v. brazdă.

BRĂZDUȚĂ s. f. v. brazdă.

BRE interj. Tiens! hé! hotă! — (România și Ban., aproape învechit, familiar)

1^a. Interjecție cu care atragem atenția cuiuă că ne adresăm lui (când nu voim să-i spunem „mă”, „tu” s. „sa”). Iau ascultă! he! Bre. Nucleoie, bine ai venit! GHICA, S. VII. Da ce cei, bre, pe dinuș? SEZ. III 58^{1/2}. Bre, oameni buni: eu am să vă fac trei întrebări. IPSIRESCU, L. 176. (În gura unui Turc) Bre, Punde! de crei bani, Să nu-i poți mîncă doi ani. Dă-ne pe Vulcan legat. ALECSANDRU, P. P. 135^{b/2}.

2^a. Mai adesea cuprinde și nota sentimentală a mirării.

a.) Exprimă minunare. Bre!... da știi c'ai aruncat astfel 10.000 de galbeni pe farasitră? ALECSANDRU, T. 1257. Mai iată și alte lighioi! Bre, bre, bre! da multe zoiuri de dîhăniți mai sînt în legi. id. ib. 1117. Bre! cum s'au stricat lumea! id. ib. 1719. Bre! c'auapoda lucru! CREANGĂ, P. 126. Ce vile frumoase, bre! bre! H. II 33.

b.) Exprimă mirarea față de purtarea necuviincioasă a cuiuă și (în același timp) supărare s. indignare. Corăbierul zise: Bre, hei porc peștiș și pește porci! CANTEMIR, IST. 156. Bre, știu eu ce i-aș da.

TICHINDEAL, P. 176. Da deschide ușa, bre omule... Măi, că încă așă lighioie n'am văzut! ALECSANDRU, T. 198. Bre! bre! bre! tu ești bun de talpa tadului, și ai încă obraz să cauți loc în raiu! C. NEGRUZZI, I 93. Bre! strigă boierul. Cum se poate una ca asta? IPSIRESCU, L. 290. Da, la dracu' bre, ia sama ce faci! SEZ. V 130^{2/2}.

c.) Exprimă mirare că un ordin nu se execută imediat și (în același timp) nerăbdare. Aduceți ciorba, bre! FILDON, ap. ȘIU. Nunul cel mare strigă la lăutari: „ceifei, bre, de masă”, și ei încep a cântă. SEVASTOS, N. 283^{1/2}.

d.) Exprimă mirarea unuia care a pățit ceva și (în același timp) frică: Aoleu! Valeu! Da frică mi-o fost... bre... bre... bre! ALECSANDRU, T. 225. Bre, bre, bre! Vai de mine. CONTEMPORANUL, I. 405.

[Adesea repetat și, mai ales ad 2^a a., cu vocala lungită. ȘI: brea!]

— Din turc. bre, idem. Cfr. mă re.

BREA interj. v. bre.

BREAHÂN s. m. (Bot.) 1^a. *Corydalis Marschalliana* s. *solida* s. *cava* s. *bulbosa*. 2^a. *Anemone silvestris* s. *neurorsa* s. *ranunculoides* s. *pulsatilla*.

1^a. = brebelen. PANȚU, PL., MARIAN, SE. II 277. CANDREA, T. O. *Brebeneș* sau *breabăn* sînt niște plante cu flori roșii sau albe, iar în unele părți, precum în județul Ialomița, sînt și brebenei galbeni. ION CR. IV 180. *Dochia*... a sărit coprele păscuind la breabîn, într-o preluță. ib. IV 176.

2^a. (Transilv.) Diferite specii de „anemone”, precum: oita LB. BĂRCIANU, floarea-Pastilor (Rosia, Abrud, Huedin) VICIU GL., păștița (ib.) ib., dediteț (comit. Sălcoac-Dobăca) VAIDA.

[LB. dă forma breabene, BĂRCIANU brebena s. f.] — Etimologia necunoscută. (Cu lat. *verbera* n. are, probabil, nici o înrudire, mai de grabă cu *brebănoacu*, cu care-l identifică VICIU GL.)

BREABENE s. m. (Bot.), v. breabân.

BREAJ, -Ă adj. v. brez.

BREANĂ s. f. (lit.) v. mreană.

BREANC s. a. *Debris, lesson*. — Frîntură de cale, hârb, ciob. PAMFILE, I. C. 392. [Plur. *breancuri*.]

BREANȘ s. f. Direcția fibrelor unui copac? *Dănd cu secura într'însul [în jugastru], e-au nimerit de odată breanș și i-au crăpat. SBIERA, P. 39^{1/2}; cfr. 36^{1/2}.*

BREANȘĂ s. f. 1^a. *Corps de métier, corporation, classe*. 2^a. *Troupe de soldats* (fournie par les corps de métier). 3^a. *Métier, profession*.

1^a. Corporațiune formată de oameni de aceeași profesiune, cfr. țeh, isnaț, ghildă; p. ext. clasă socială, tagmă, cin. *Fiind dumnezeul... străngător de banii aceștia la toate braștele!* (a. 1693). ap. IORGA, S. D. X 427. *Au ce fealuri de om va fi în rîndul și breasla neguțitorii* (a. 1703). ib. XII 11, cfr. ERICARIU, II 31^{1/2}. *Breasla Jidiorilor din orașul Iași* (Mold. a. 1823). ib. III 278^{1/2}. *Două breșle de scutiți, ZILOI, CRON. 85, cfr. 350. Brasla veselă... o eduțătorilor. ODOBESCU, III 49^{1/2}. Starostii breștelor. C. NEGRUZZI, I 305. Breasla judecătorească. XENOPOL, ap. TDRG. P. gen. *Flecăci schimbăți în străte se închipuiau mai din toate breștele: boier, jidan, ciobaș, fete-mari, vornici, moșneg și babă*. SEZ. III 184^{1/2}.*

2^a. † Spec. Trupă de soldați recrutată din breșlari, din slujbași mai mici și din deosebitele categorii ale burgheziei. Cfr. BĂLCESCU, M. V. 10^{1/2}, LET. III 143^{1/2}, MAGAZ. IST. I 370^{1/2}. *A neșat breșlă nouă de ostași... eniceri. E. VĂCĂRESCU, IST. 252^{1/2}. So făceta gîre tutulor nobililor Ardealului, tutulor brăștelor de ostași... de a părăsi pe voievod și de a veni în tabăru lor. BĂLCESCU, M. V. 478, cfr. 10^{1/2}. Aracu-*

garda se compuneă din brasa Agiei. FILIMON, C. II 676.

3°. P. ext. (Mold.) Meserie, profesiune, p. ext. funcțiune, slujbă (șez. II 150^{1/2}). *Bră crăclmar, de brează, și fiu de croitor.* C. NEGRUZZI, II 233^{1/2}. *Punga cu băieri și traisă de sold., mi le-a făcut Vasile... care are brasa asta.* CONV. LIT. XLIV, I 658. *De breasla lui, ciubotar.* ȘEZ. I 260^{1/2}. *Om în brasă:* în funcți. ib. II 150^{1/2}.

[Și: brăslă. | Plur. *brește și brăște.*]

— Din paleoslav. bratstvo „corporație” (propriu: „frăție”, cfr. brat).

BREAZ, -ă adj., subst. 1°. (Animal) *à tache blanche sur le front ou sur le museau; tacheté de blanc.* 2°. *Dégourdi, éveillé, à la hauteur.* 3°. *Sorto d'artequin.*

1°. (Cal) H. I 34, II 142, 176, III 139, IV 9, V 374, bou s. vacă H. II 50, 146, 207, IV 87, căne H. II 117, 143, III 69, capră H. II 28, pisică H. IV 270) cu o pată (stea, pintă) albă în frunte s. cu o dungă albă pe bot. (Adesea substantivat, însemnând animalul breaz). *Lapă... roată și brează din frunte până în bot.* I. IONESCU, D. 371. (*Surugiul*: *Hi, breazule, nu te lenești!* ALECSANDRI, T. 52. *Iorgule, cu calul breaz, Trece la mine peste iaz.* ȘEZ. I 13^{1/2}. *Iepe breze, pinteoaage la picioare.* ȘEZ. III 212^{1/2}. cfr. SBIERA, P. 164^{1/2}. *Are mama-un căne breaz și te rupe de obraz.* HODOȘ, P. P. 42. *Vin oile de la munte, Toate breze'n frunte?* (— Carul cu nulele). GOROVEI, C. 46. *Cine se naște breaz, breaz moare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 335. ‡ *A cunoaște pe cinecă ca pe un cal breaz:* a-1 cunoaște bine, după toate apucăturile lui (cfr. ca pe un ban rău). PAMFILE, J. II, DAMÉ, T. 48, N. REV. R. I 30. | *A face bot brezi (cu cinecă):* a face vroă ispravă, a scoate la cale cu cinevă. *D'acū'ncolo, bine vezi. Că n'o să fac cu boi brezi.* PANN, P. V. III 151. *N'o să faci boi brezi cu mine.* ROMÂNUL GLUMET, I 49^{1/2}. | Țărani numesc în batjocură pe funcționari, boieri, ciocol, etc. *cei cu botu' breaz:* *Ni-i arăși inima, De muncă și de năceaz și de cei cu botu' breaz, De boieri și de cio-coși și de breștii de soiu și de tăfii cei gulerași.* (Suceava), ap. ȘEZ. III 20^{1/2}.

2°. P. ext. (Vitele breze fiind rare, despre oameni, de obicei la comparativ) (Mai) de seamă, (mal) deosebit, cfr. (mai) abilit, (mai) dîhail, (mai) grozav. ZANNE, P. I 335, PAMFILE, J. II. *A doua zi pândi și cel miștocin; dară nici el nu fu mai breaz, ci se întoarse la tatăl său, cu nasul în jos.* ISPIRESCU, L. 73. *Păi, cum nu, tu ești mai brează!* JIPESCU, O. 43. | *Foame brează:* mare. BĂRCIANU.

3°. S. f. *Brează* = brezoaie. PAMFILE, J. III 2. [Fem. și: *brică*. H. IV 9. | Plur. *brezi* și (mai ales) *breji* H. II 26, 59, III 23 (cu singularul nou) *breaj*, -ă H. III 108. | Și: *braz*, -ă adj. JAHREBER, IX 207^{1/2}. Diminutiv: (atestat numai la fem.) *brezuliță*. *Trece tata lui Ionifi, Cu cineci de bitoileși, Câte cineci brezulițe.* MAT. FOLC. 190. | Augmentativ: *brezoîn* s. m. = nume de bou (LIUBA-IANA, m. 115) s. de căne breaz (DAMÉ, T. 181, H. I 346, II 28, 117, 146, III 18, 71, 118, 195, IX 438). | Derivate: *brezilă* s. m. = nume de bou breaz. MARIAN, *brezale* s. f. = nume de vacă (MARIAN) s. de oale (H. X 535) *brezată* s. f. = nume de oale brează. H. II 186, *brezătără* (brezetară) s. f. = pata (pintă, steaua) albă din frunța vitelor breze; p. ext. pe tot de lut galben de pe părțile caselor a căror tencuială se repară. PAMFILE, J. I. *Pupând brezetură fugarului.* CONV. LIT. XLIV, I 208. — Din bulg. *bréz*, idem.

BREAZA s. f. art. Danse paysanne. — Numele unui danț țărănesc (H. IV 12, 57), numit mai des: ca la Breaza. PAMFILE, J. II. *În curle nu se jucă de cât hora și breaza.* PITIȘ, ȘCH. I 109.

— După comuna Breaza, în Prahova (iar aceasta din bulg. *bréza* „mesteacăn”).

BREAZDĂ s. f. (Agric.) v. brazdă.

BREB s. m. și a. (Zool.) *Bièvre*. — Castor. DICT. [Plur. *brebi* și *brebur*. LB.]

— Din paleoslav. *bebrz* (bebrz), idem.

BREBĂȚĂ s. f. (Ornit.) v. vrabie.

BREBENĂ s. f. (Bot.) v. brebăn.

BREBENĂȘ s. m. (Bot.) v. brebenel.

BREBENE s. m. (Bot., Ban.) = *salcâm*. (Sreditea-mică) HEM. 2339. (Lătușeni) VICIU, GL.

— Se pare a fi o modificare a lui *băgrin* (< *bagrena*), după *breabăn*.

BREBENĂ s. f. (Bot.) v. brebenel.

BREBENEAC s. m. (Ornit., Ban.) = sturz-cântăreț. MARIAN, O. I 279. *Brebengak* (fără traducere). ANON. CAR.

BREBENEL s. m. (Bot.) 1°. *Corydalis Marchaliana s. solida* s. *cava s. bulbosa*. 2°. *Perce-neige (Galanthus nivalis)*. 3°. Nom de *bruy.* 4°.

1°. Mică plantă ierboasă, cu flori purpurii, trandafirii, albe s. gălbui, care crește prin păduri umbroase, numită și: *breabăn*. PANTE, PL., cfr. H. II 142, III 242, (*brebenel alb* și *brebenel roșu*) XVI 146. *Deșiși și ciorole, brebenei și toporași.* ALECSANDRI, P. III 32. *Este datină în unele sate din Bucovina de a se împodobi mortul iarnă cu busuioc și brebenei.* MARIAN, I. 247. *Ți-o în anină doi cercei, Doi cercei de brebenei, Să tragă ochii la ei.* ALECSANDRI, P. P. 288^{1/2}. *Avoa Costea mielușii, Căși sânt cara brebenei.* TEODORESCU, P. P. 514. *Grădina cu brebenei, Se plimbă Lăsa prin ei.* BICEBUC, P. P. 392.

2°. = *ghiocei*. MARIAN, SE. II 116.

3°. P. ext. Nume de bou. H. VII 27.

[Ad 1°, de obicei *brebenei* s. m. plur. tant. H. II 87, 281, III 129, IV 9. Cu alte sufixe: *brebenea* s. f. *Tremură*, ca *brebenele ciufulite de vânt*. DELAVRANCEA, S. 253, *brebeneaș* s. m. CORTINEȘU, (ad 3°) *brebenaică*: nume de vacă. H. IV 86, VII 358. Reconstruit: *brebu*: nume de bou. H. IV 86.]

— Diminutivul lui *brebăn*, derivat prin suf. -el.

BREBENI s. m. plur. v. zgrebeni.

BREBENICĂ s. f. v. brebenel.

BREBENOC s. m. (Bot., Mold., Transilv., Bucov.) = *saschin*. *Toți barbaroc împletit au pe frunte.* COȘBUC, X. 232^{1/2}. *Am să-i pun sub perină brăbănoe, și de-a fi să fie fată, brăbănoac până dimineață se va pîta.* MARIAN, O. II 83. *Unii trimiț (în ziua de Sf. Ilie) pe la case și ucele cu apă împodobite cu brăbănoe, busuioc, precum și alte flori.* Id. I. 392. *La casa miresei, se adună mai multe fete, de o iaș și pornește la pădure după brebenoc, până a nu răsări soarele.* SEVASTOS, N. 86^{1/2}. *Găina cea friptă numai decăți trebe să fie împodobită cu merisor, belbinoc.* Id. Ib. 304^{1/2}. *Frunză verde brăbănoe, S'o mutat puica din loc.* MARIAN, NU. 519. *Bărbănoeu' din pădure.* (Năsăud, în Transilv.) ȘEZ. III 51. [Și: *brăbănoe*, *brăbănoe* (*brăbănoe*, *bărbănoe*), *barbanoc*, *harbenoc* (Șomcuta-mare) ap. MARIAN, SE. I 123, BARONZI, L. P. I 128^{1/2}, *brăbenog* (Chior, în Transilv.), ap. MARIAN, NU. 251, *brăbenog* H. I 48, *brăbănoe* BĂRCIANU, MARIAN, O. II 83 (*brăbănoe* ALEXI), *brăbănoe* PANTE, PL., BIANU, D. S., *belbinoc*, *bilbinoc* TDRG., *brăbănoaică* s. f. (Ragla, lângă Năsăud), ap. VICIU, GL.]

— Din slav. (ruț. *barcinok*, *bercinok*, rus. *barvinok*, *barcenoc*, polon. *barcinek*, din lat. *percinca*).

BRĒBU s. m. v. brebenel.

BRĒC S. a. *Break*. — Trăsură ușoară cu patru roate, de obicei neacoperită (s. cu un acoperiș ușor ce se poate scoate), având înlăuntrul două bănci longitudinale. [Plur. *brecuri*.]

— N. din fran. (< engl. *break*, idem).

BRĒCE S. f. *Longue verge*. — (Racovița, în Transilv.) Nuiă lungă, groasă ca degetul și vâjoasă, cfr. *joardă*. *Au luat o brece și l-am tăiat peste spate*. VICIU, GL.

BRĒCINĂR S. a. (Îmbrăc.) v. brăcinar.

BRĒCIRI S. f. plur. (Îmbrăc.) v. brăcire.

BRĒDEL S. a. *Garrot, tortoir*. — (Brașov) Un par s. o bucată de lemn cu care se răsucește funia trecută peste un obiect, spre a o întinde. *Piciorande [= patine]... cu fier, de și le leagă cu sfori de cismă și și le strânge cu bredei*. FITS, CONV. LIT. XXXVII 726. [Derivate: *bredeleu s. a.* = bucată de lemn, cât un mestecător de mămăligă, ce se leagă cu ață la grumazii porcilor care nu stau în cărd, cfr. *jujau*. ȚARA OLTELUI, III, 15-16.]

— Din sășește *Bredl* „Bündknebel”. LACRA. Cfr. *dezbredele*, *îmbredele*.

BRĒDELŪ S. a. v. *bredel*.

BRĒHĂI † vb. IV (ș. d) v. *brehni* ș. d.

BRĒHANĂCE † s. f. (Ornit.)

BRĒHANĂIE † s. f. (Ornit.) v. *brehnaice*.

BRĒHĂU † s. m. v. *brehni*.

BRĒHĂCE † s. f. (Ornit.) *Sorte d'epervier*. — Ului (găinilor), cfr. *bleandă*, *erete*. *S'au rânduit spre hrana brehăcelor*. BIBLIA (1688), 369₂₁; cfr. 374₂₀. *Brehăcea de sus, iepurele supt stâncă vârtă... pândea*. CANTEMIR, IST. 129. *Aripile vulturilor, brehăciilor, rarăilor*. id. ib. 186; cfr. 26, 83, 101. [Și: *brehănea* COSTINESCU; *brehănece*, *brehăneală s. f.* ap. TDRG.] — Cfr. *brehni*.

BRĒHNE S. f. plur. (Mitol. pop., Mold.) *Mauvais génies*. — (Introbunțat mai ales în imprecacțiuni) Prin cuvântul *brehne*, Românii înțelege niște ființe care trăiesc prin păduri și sperie pe drumeții noaptea, dar nu le pot face alt rău; numai oamenii cei proști se sperie de *brehne*. ZANNE, P. VI 498. *A-l bate (pe cineva) brehnele s. a* fi bătut de *brehne s. par* că-i bătut de *brehne* = a nu avea chef, a fi supărat (Smulți, în Covurluiul). ib.

— Substantiv postverbal din *brehni*.

BRĒHNĪ vb. IV². *Aboyer, japper, glapir; bramer; grogner; pouffer*. — (Mold.)

1°. Intrans. Onomatopee. Exprimă sunetul produs:

- a.) de câni, când latră. H. I 61.
- b.) de căprioară (H. X 68), de căprioară (ȘEZ. V 39₁) și de țapul sălbatec (H. X 499).
- c.) de porci, când se sperie. ȘEZ. V 39₁.
- d.) (p. ext.) de copii, când răd pe năbușite. ib.
- e.) de oameni s. animale, când scot un sunet ce seamănă cu tusea: *Unde n'a 'nceput [dracul] a brehni...* ȘEZ. III 5₂, cfr. *cuhuci*.

2°. Trans. A înțepă cu vorba. *Cu ăla nu poți corbi, că odată (îndată) te brehnește* (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL.

[Și: *brehni* vb. IV² redă sunetul produs de câne (H. VI 8) și de căprioară (H. X 21), † (numai la CANTEMIR) *brehăi* vb. IV². *Dulăii... prin somn ca cum ar scodni și ar brehăi se vede*. IST. 130.] Derivate: *brehăit s. a.* ȘEZ. V 39₁, † *brehăit s. a.* *Dulăii, de brehăit... amurfiș*. CANTEMIR, IST. 203, † *brehăitură s. f.* *Dulăii... toată pădurea de lătrături și de brehăituri împă*. id. ib. 71; † *brehău s. m.* =

câno care brehăește. *Pre dulăi și pro cotei și pro alăți brehăi, pre toți la un loc ață*. id. ib. 318.]

— Din tur. *brechaty* „a lătră” (cfr. sârb. *brehati* „a găfăi, a tuși tare”). Cfr. *blehăi*.

BRĒHNICE † s. f. (Ornit.) v. *brehnaice*.

BRĒU S. m. sing. (Bot.)

1°. Plantă ierboasă (*Mercurialis perennis*) cu flori verzi, numită și: *breiu-de-pădure*; buruia năcănească, sloboinov, *trepădătoare*. BRANDZA, PL. 176; PANȚU, PL. *Breiu* crește lung ca rugul. Fetele aduc *breiu* din pădure în noaptea de Sf. Toader și-l bagă în leșia cu care se spală pe cap, ca să le crească chica (Jiu). VICIU, GL.

2°. *Breiu s. breiu-de-câmp* = *trepădătoare*. PANȚU, PL., BIANU, D. S.

3°. = *împărăteasă*. PANȚU, PL., BIANU, D. S.

[Ad 1° și 2° *Breiu s. m. Breiu* este o plantă cunoscută în Muntenia, din care se prepară un extras pentru creșterea părului. ION CR. IV 181. *Foșie verile-a briului, Strigă pașă-al Diului*. TEODORESCU, P. F. 480, *brate s. f.* PANȚU, PL., ad 2° și *brie s. f.* PANȚU, PL., care însemnează și plantele „*Impatiens noll tangero*” (cfr. *slăbănog*) și „*Meum athamanticum*”; în acest înțeles din urmă se aude și *briolă s. f.* care mai însemnează și „*Meum mutellina*”. PANȚU, PL.]

BRĒLŌC S. a. *Breloque*. — (Mal ale la plur.) Chei, obiecte mici, care se poartă atârnate de un lanț sau de o panglică (la ceasornic). [Plur.: *locuri*.]

— N. din fran.

BRĒDŪȘ S. m. (ș. d) v. *bradoș* ș. d.

BRĒNITĂ S. f. (Ilt.) *Barbeau*. — (Muscol) Mreană mică (*Barbus fluviatilis*). JAHRESBER. VIII 314.

— Derivat din *brenă* (= *mreană*), prin suf. dim. -*ă*.

BRĒSLĂȘ S. m. 1°. *Membre d'un corps de métier*. 2°. *Soldat*. 3°. *Artisan*.

1°. Membru al unei breșle. *Cățiva breslași, megieși de a lui Mihaiu-vodă, Vadușeni de cei buni de gură, s'au părț de față înaintea dișanului*. NECLUȘ, LET. II 315, cfr. 259₂₁. *Pentru ce n'au trimis-o [pricina] în cercetarea stăroșilor de inafuri, după cum e obiceiul între breslași?* C. NEGRUZZI, I 305. *Ni-ă arsă inima. De muncă și de năcuș... De boieri și de ciocoi Și de breslași de soiu*. ȘEZ. III 20¹/₂₁.

2°. † Soldat făcând parte din trupa numită *breslă* (2°). *Măzilit și breslași, siliți de Petriceicu-vodă... să meargă la Bugeac cu oastea*. MAGAZ. IST. III 43_{1/2}. *Când patria eră în primejdie, se rătăceau mazăliți și breslași*. BĂLCESCU, M. V. 648.

3°. P. gener. *Meseriaș* (ALECSANDRI, T. 1751), profesionist, p. ext. funcționar (ȘEZ. II 150_{1/2}). *Ai păi-t-o și tu, Stănică, ca cei mulți breslași români care nu-și mai găsesc chip de hrană în țara lor*. ALECSANDRI, T. 135. | Spec. Slugă la sat: văcar, cioban, baci, etc. ȘEZ. II 150_{1/2}.

[Și: *brăslăș*.]

— Derivat din *breslă*, prin suf. -*ăș*.

BRĒSLŪI vb. IV². A bate penă cu petece de țol la spițele roților, când joacă. ION CR. I 61.

BRĒTELĒ S. f. plur. *Bretelles*. — Fâșii de stofă (elastică) ce se pun peste umeri spre a țineă pantalonii ridicați, cozendroace, patești. *Benișe late tot de fir, care, în sus, trec peste umeri, ca niște brettele*. ODOBRESCU, I 418.

— N. din fran.

BRĒVĒT S. a. *Brevet*. — Diplomă acordată de o autoritate și dând anume drepturi (de proprietate asupra

unei invenții, etc.); cfr. patalamă, patentă, certificat, atestat, diplomă. *A luat brevet pentru invenția sa.* [Derivat: *brevetă* vb. I^a = a acordă un brevet, a face să se elibereze un brevet (pentru o invenție); cfr. patentă. Și-a *brevetat invenția în Germania.*]

— N. din fran.

BREVIAŢĂ s. a. *Breviatare*. — Carte ce cuprinde rațiunile ce trebuiesc recitate la anumite ore din zi de clericii catolici; cfr. ceaslov. *S'a făcut un rezumat al doctrinei Proginia-Paramita, într'un fel de breviare sau ceaslov.* ODOBESCU, II 202.

— N. din lat. *breviarium*, propriu „prescurtare, rezumat”.

BREZĂI vb. IV^a, **BREZĂȚĂ** vb. I v. *brezale*.

BREZĂȚIE s. f. *Sorte d'arlequin*. — Persoană mascată, (de obicei) cu un cap de animal provăzută cu un cioc lung (ca de barză). Imbrăcat cu velințe s. cu zdrențe de toate culorile și cu clopoței, purtând o măciucă în mână. *BrezăȚa joacă după fluiet (mai rar, la cântecul lăutarilor), pe stradă, în curțile oamenilor, cântănește din cioc în ritm și spune glume.* *BrezăȚa* umbă în sărbătorile dintre Crăciun și Bobotează (L.M.) s. în zilele dinaintea Nașterii-Domnului (II. II 121), în căslegi (II. IV 14) s. în seara de Crăciun, cu flăcăii, la colindat (II. II 83, II. II 286); cfr. H. I 353, II 177, 208, IX 45. În zilele dintre Ignat și Crăciun, flăcăii cântă pe un Țigan sau Ungur și-l fac *brezăȚe*: îi acoperă tot corpul cu un matac până la glesne, îi pun o țacă s. cioc lung ca de barză și coarne pe cap... și umbă la colindat. II. II 164. Poporeniile povestesc că *brezăȚa* eră o combinațiune de 3 oameni: unul se numea: *brezăȚe*, unul Moș-Turcu și unul: lăutar. *BrezăȚa* eră imbrăcată într'un toț roșu sau velință, iar în cap a fost având un moț, 2 coarne și un cioc ca al berzei, cu care a fost ciocănind copiii. Moșu Turcu eră imbrăcat tot ca *brezăȚa*, însă în partea dinainte a fost având atârnată o teacă și două cepe. Ei au fost îmblând din casă în casă, ca și paparuda, întreprinzând fel de fel de jocuri și vorbe rușinoase, pentru care li se dedea ceva, ca și paparudel. Pe când *brezăȚa* și Moșu Turcu se ocupau de vorbe și jocuri, lăutarul cântă. II. II 228. Nu se mai face pe aici astăzi *brezăȚa*, dar după cum am auzit pe unii c'a fost înaintea, aceasta eră astfel: La Crăciun, în sărbători, se făcea hora în care se prindea și *brezăȚa*, care eră om s. femeie, mascat în chipul de femeie, se prindea în horă și după aceasta venea și se ținea și brezoțul, ce eră cu podoabă artificială, după *brezăȚe*, să se prindă lângă dînsa. II. IV 67. La nuntă lăutarii se fac *brezăȚe*. II. IV 158. Cfr. boriță, *brezăȚă*, *clanță*, *turcă*. Cfr. PAMFILE, I. III 2; ȘEZ. VI 127. | *BrezăȚe* = o țigană imbrăcată cu frunze verzi... | o jucău din casă în casă în sărbătorile Rusaliilor (COSTINESCU), o fată impodobită cu flori multe (II. II 246). *BrezăȚe* se zice dacă cineva și schimbă fizionomia și hainele, luând altele mai urite și umblând prin sat sperie lumea. II. v 401. Cfr. *paparudă*. | Fig. Femeie bătrână ce se încarcă cu dresuri și alte podoabe, ca să placă (COSTINESCU. Cfr. L.M., D.D.R.F.). | *Diamantele și rubinele sânt aruncate pe dînsa cu lopata, par'că e brezăȚa sau teleoaca.* FILIMON, C. II 605. *Îl impodobiră cu flori, ca p'o brezăȚe.* IȘPIRESCU, U. 106/. [Învățații] au tăiat-o, au... scaldat-o [limba românească], de nu mai înfațegă: limbă e, ori ce *brezăȚe* este. JIPESCU, O. 54. [Și: *brizăte* II. II 154/. | Plur. -ăși TDRG.; *brezei* GORJAN, II. II 166/. | Cu alt sufix: *brezoții* s. m. H. IV 67; *brezoale* s. f. Sub numele de *brezoale* poporul nu cunoaște de cât jocurile de la panorame ale păpușelor. H. III 23. | Derivat (rar): *brezălă* vb. I^a = a impodobi ca pe o *brezăȚe*. *Legă... cărțile, toate sânt brezăȚiale și impuzăte.*

JIPESCU, ap. TDRG., *brezăi* vb. IV^a refl. = a se porți ca o *brezale*. BARONZI, L. I 102/3/.

— Pare a fi derivat din *barză* și a fi fost apropiat în urmă de *breaz*. (Dacă cuvântul există și la Bulgari, cfr. DHLR. 365, e probabil că-i împrumutat din românește; la Bulgarii din Satu-nou, în Constanța, există un obicei asemenea celui descris mai sus. II. II 313).

BREZĂȚIE, **BREZĂȚĂ**, **BREZĂȚURĂ** s. f. v. *breaz*, **BREZĂȚĂ** vb. I^a v. *brăzda*, **BREZĂȚURĂ** s. f. v. *breaz*.

BREZĂI vb. IV^a, I^a. *Tacher*, salir. 2^a. *Grandier*. — (Rar)

I^a. A pătă, a murdări. [*Plin de dulceață*] pe barbă și pe haine..., o prinsă în brațe și încep să o sărute, *brezind-o pe obraz cu dulceață*. D. ZAMPINESCU, ap. TDRG.

2^a. Fig. A înfruntă pe cineva pentru o faptă rea. *L-am brezit pe N.; să nu te brezești și pe tine.* MARIAN.

— Derivat din *breaz*.

BREZĂLĂ s. m. v. *breaz*.

BREZOĂȚIE s. f. v. *brezale*.

BREZOȚIU s. m. v. *breaz* și *brezale*.

BREZĂȚĂ adj. f. v. *breaz*.

BREBANOC, **BREBANOC** s. m. (Bot.) v. *brebenoc*.

BREBĂU subst. v. *priboiu*.

BREBETE s. m. (Ornit.) v. *vrabie*.

BREBĂIU subst. (Fierărie) v. *priboiu*.

BREBĂIU s. m. (Bot.) *Geranium alpestre*. — (Brasov și Ban.) Plantă lerbosă cu flori purpurii, uscate. Crește prin păduri și văi umbrase. Se mai numește și: *fratele-triboiului*. PANTU, PL. *O crut mama să mă bată C'o joridă de briboiu, Să mă'nvețe la răboiu.* HODOB, P. P. 93; cfr. 192.

BREBĂNIC, **BREBĂNIC** (v. *boboyaic*).

BREBĂNIC s. m. (Bot.) |

BREĂ interjecție cu care se strigă oile. H. III 262.

— Derivat din b(ă)r, prin suf. dim. -ică.

BRECEAC † s. a. v. *briceag*.

BRECEAG s. a. *Canif*. — Cuțit mic al cărui mâner s. mănunchiu (de obicei cu prăsoie) e astfel întocmit, încât intră în el limba (s. limbile) când e închis (cu tăsuș spre înăuntru). (Mold.) *cuțitaș*; cfr. *bricică*, *briclu*, *briptă*, *cioarsă*, *custură*, *buriceaș*. I *bricag fain.* (a. 1754), ap. IORGA, s. D. XII 68. *De ce nu erai tu să-mi cumperi un briceag?* SLAVICI, N. 301. | Nume de căne. H. IV 118. [Și: † *briceac* (a. 1809), ap. IORGA, s. D. XII 166, plur. *bricicr* (a. 1754), ib. 67; *briceagă* s. f. HODOB, P. P. 70. | Diminutive: *bricegel* s. a. *Să se cresteze... cu un bricegel*. RISCUPESCU, O. 310; *bricegă* s. a.]

— Din turc. *bicak* „cuțit” s. ung. *bicsák* „briceag” (r se explică prin influența lui *briclu*). Cfr. *bricicel*.

BRECEAGĂ s. f. v. *briceag*.

BRECEGEANĂ s. f. *Danso paysanne*. — Numele unui dans țărănesc. H. v 18.

— Derivat din *briceag*, prin suf. gent. -eană. Cfr. de-a *briclu*'.

BRECEGEL, **BRECEGUT** s. a. v. *briceag*.

BRICHETA s. f. (Comerț) *Briquette*. — Bucată de combustibil, din praf de cărbune aglutinat și turnat în formă de cărămidă.

— N. din fran. (derivat din *brique* „cărămidă”).

BRICHINI vb. IV^a. *Gronder*. — (Ban.) A infruntă, a admonesta: *Nu brichini copilul, că nu-i de vină*. gr. hân. Cfr. *brufțui*.

BRICĂ s. f. v. *brîșcă*.

BRICĂ s. f. *Canif, petit couteau*. — (Ungaria și Bucov.; ungarism) *Briceag, cutiaș* (cu prăsele de lemn și cu o singură limbă MARIAN, NU. 513). PAMFILE, I. C. 119; CANDREA, T. O. *Cu brică te-oi împung*. ALEXICI, L. P. I 211^{1/2}. [Și: *brîșcă* MARIAN, NU. 513; BRACIANU; PAMFILE, I. C. 119; (Ban., singular nou din plur. *brîște*) *brîșcă* JAHRESBER. III 314. | Diminutiv: *brîșcăuță* s. f. *Că-i eră chiar rugine să scoată un căștigăș copăldăreș, o brîșcăuță jidovească de doi crișari*. REGANUL, P. IV 73^{1/2-74}. | Derivat: *brîșcăli* vb. IV^a trans = a bate (cfr. a tăia) cu bicul: *Nu brîșcăli căii! Mi-ai brîșcăliț copilul* (Sălăgiu) VICIU, GL.]

— Din ung. *bicska*, idem (cu *r* din *briciu*, *briceag*). Cfr. *briptă*.

BRICINĂR s. a. (Imbrăc) (ș. d.) v. *brăcinar* ș. d.

BRICIU s. a. *Rasoar*. — Instrument cu limbă de oțel, cu tăiș foarte ascuțit, cu care se rade barba. *Cu briciu ascuțit fapt-ai înșelăciune*. CORESI, PS. 137, cfr. MOXA, 372^{1/2}. *Un brici ascuțit pre cute*. DOSOFTEIU, PS. 173. *Sabie ascuțită mai mult decât briciuul bărbierului*. BIBLIA (1688) 536. *Ei, colonelule, îmi pare că de astă dată o să scot și eu briciurile de prin cutii*. ZAMFIRESCU, R. 15. *Eră așa de ascuțit, de tăia cu briciul*. ISPIRESCU, L. 195. *Iunee atunci că-i june, Când briciu' pe bărbii nu pune*. DOINE, 35^{1/2}. *La așa obraz, așa briciu!* ZANPE, P. II 31. (Adverbal) *Am ascuțit coasa briciu* — ca să taie ca briciul. PAMFILE, C. †† (Rar) *Buză-briciu* = om, și mai ales femeie care te taie cu vorba. PAMFILE, J. II. (Brașov) *De-a briciu!* = numele unui joc. FITIȘ, IV, R. R. I 233; cfr. 231. [Plur. *brice* și *brișuri*.]

— Din paleoslav. (s. bulg.) *brič*, idem.

BRIDIDĂU s. a. v. *brighidău*.

BRIDINEA s. f. v. *bîdineă*.

BRIE s. f. (Bot.) v. *brelu*.

BRIEȘTI adv. (Ban., în expresiunea) *Mă scoase briești din casă*: adică mai mult decât gonit sau alungat. Com. LIUBA.

BRIFTĂ s. f. v. *briptă*.

BRIGADĂ s. f. (Milît.) *Brigade*.

1°. Un corp de trupe alcătuit din două regimente, formând jumătatea unei divizii. *O brigadă de artilerie*. URICARIUL, XXII 475. *Divizia de rezervă și o brigadă a diviziei a 3-a încep trecerea peste Dunăre*. MAIORESCU, D. II 89. *General de brigadă* (cfr. *brigadier*).

2°. O trupă de câțiva oameni (comandanți de un brigadier), p. ext. un număr de câțiva agenți (de poliție, secreți, vamali, etc.). *Brigada (agenților) de siguranță din Iași*.

[Plur. *-gade* și *-găe*.] Derivate: învechit *brigadier* din rusește) † *bragadir*, † *bragadir*, † *brigadir* s. m. = (ad 1°) ofițer superior care comandă o brigadă, general de brigadă. *Le eră căpetenie un polcovnic Ilie și un Nazarie bragadir*. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. *Fiind un bragadir cu oaste de strajă*. N. COSTIN, LET. II 72^{1/2}. *Sermet... și alții din brigadirii și din polcovnici*. NEULCE, ap. TDRG. C. *Cantemir, ce-au fost brigadirii la Moscova*. URICARIUL, V 261; (ad 2°) grad inferior (într-o frunză și sergenti) care comandă o mică brigadă (20 de soldați (apoc. de trupe călărășoți), caporal, căprar. *Plutonul s-a comandă de un*

sergent și doi brigadieri. I. IONESCU, M. 269; (p. anal.) grad în corpul agenților silvici, etc. *D... actual brigadir clasa I*, se înaintează la postul de *guard clasa III*. MON. OF.]

— N. din fran.

BRIGADIÈRE, BRIGADÏRS s. m. (Milît.) v. *brigadă*.

BRIGĂND s. m. *Brigand*. — Tâlhar, hoț de drumul mare, hoț de codru (care jefuiește înarmat, însoțit de cele mai multe ori de o coadă de tovarăși). [Derivat: *brigandă* ș. a. = tâlhărie, hoție de drumul mare s. de codru.]

— N. din fran. (< ital. *brigante*, din *brigare*, propriu „care umblă în trupă, în brigadă“).

BRIGANDĂJ s. a. v. *brigand*.

BRIGHIDĂU s. a. *Mousoir*. — (Mold.) Un băț care se termină la un capăt într-o roțiță cu mai multe găuri, cu care se bate laptele (înecat) s. smântâna s. jintului în putinele (s. în budăiaș) ca să se aleagă untul s. ca să se amestece cu cheagul s. pentru a storce cașul și urda (II, X 108) s. brânza (JAHRESBER. IX 225). Cfr. DAMÉ, T. 69, PAMFILE, I. C. 23, ȘEZ. II 23^{1/2}, VII 98, VIII 93, HEM. 2838, 2839, II. VI 16, X 21, 68, 465, 538, XVI 133. Cfr. bătător, berdeșeu, perdeșeu, ferdeșeu, drugă, liteă, măteă, braiu, roată. [Și: *brighideș* H. II 211^{1/2}, GRAUL, I 449, brididău H. X 5, 424, burhidău H. I 100. Plur. *-dăie, -dăie* TRDG. și *-deie*.] — Cfr. *ferdeșeu*.

BRIGHIDÈU s. a. v. *brighidău*.

BRIHÂN s. a. (Anat.) (ș. d.) v. *burduhan* ș. d.

BRIU s. m. (Bot.) v. *brelu*.

BRIOALĂ s. f. (Cul.) Plat. — Un fel de mâncare (nedefinită mai de aproape, poate „părjoală“). H. III 172.

BRILIĂNCĂ s. f. (Bot.) v. *brilioancă*.

BRILIANT, -Ă adj., s. a. *Brillant*.

1°. Adj. (Franțuzism) Strălucitor de lumină, scilicitor, fig. splendid, strălucit. *La noi, numai streașii grămădăsc averi brilante, iar Românii stau pe loc!* I. IONESCU, M. 252. *Balul e în aleeșii foarte brilant*. ALECSANDRI, T. 1423. *Saloanele brilante*. Id. T. 996.

2°. S. a. *Diamant tăiat în fețe de amândouă părțile spre a străluci mai mult*. *Iară Mihaiu, așezându-se în scaunul domniei, puse stema în cap, numai de brilante și de smarand piatră*. ISPIRESCU, M. V. 47^{1/2}.

[Plur. (ad 2°) *-ante* și, învechit, *-anturi*. | Și (ad 2°) † *brilant*. *Armele-i eră făcute dintr-un metal prea vârtos, și întrecu cu strălucire berlantul cel luminos*. FANN, E. II 17, † *brilant*. *O tabacheri cu berlanturi e*. VĂCĂRESCUL, IST. 289, † *brilant*. *Un buchet de berlanturi*. I. VĂCĂRESCU, 273. *Cersei de berlant*. FILIMON, C. II 599. *Un inel berlant ce au*. URICARIUL, XI 331^{1/2}.] Derivate: *brilantă*, -ă adj. (rar) = plin de brilante. *Brilantata mând*. COȘBUC, D. 217; *brilantină*, -ă adj. (învechit) = care strălucește ca brilantul. *Pe'nfloritul ei obraz luce-o roșă brilliantină*. ALECSANDRI, P. III 365; *brilantină* s. f. = cosmetic pentru uns mustățile.]

BRILIANTĂ, -Ă adj. } v. *brilant*.

BRILIANTINĂ, -Ă adj. }

BRILIOANSCĂ s. f. (Bot., Transilv.) = *larba-flarelor*. LB., PANȚU, PL. [Și: *briliăncă* FUSS, ap. TDRG.]

BRIND † s. a. *Brinde*. — (Franțuzism) Închinare în sănătatea cuivă. *Felibri, fi ai Poesiei, subși, cân-*

tași armonioși, Vă'nchin acest brind al frăției, Sub al Proceșiei cer frumos! ALECSANDRI, P. III 539.
— N. din fran. (alterație din expresia germană (ich) bringe dir's „în sănătatea ta“).

BRINIVICIU s. m. (Îmbrăc.) v. bernevecl.

BRIO s. m. sing. (Muzică) *Brio*. — (Numai în loc. adv.) Cu *brío* = cu însușire mare. Călcând pedala, porni cu *brío* primele tacturi de la figura'n-tăi. VLAHUȚĂ, D. 15. Apoi iar pornește cu mult *brío* grandioasă simfonie. CARAGIALE, M. 165.
— N. din fran. (< it. brío.)

BRIOALĂ s. f. (Bot.) v. breiu.

BRİPTĂ s. f. (*Mauvais*) couteau, canif. — (Gorj, Mehedinți, Ban., Bucov.) Cuțit (JAHRESBER, III 314), briceag, briceș (VICIU, GL.), în stare rea (H. IX 87), briceag primitiv cu mâner de lemn (CONV. LIT. XXXV 841), cfr. cioarășă, custură, buriceaș, spec. cuțit în forma seceei, cu mâner de lemn prins de amândouă capetele și cu ascuțitul din afară, cu care cojocarul curăță pielea (LIUBA-IANA, M. 122), cfr. si-nălău. *Bayă mână'n buzunar, Scoate-mi briptă d'un crețar*. CONV. LIT. XXXV 841. † A lui pe cinecă la briptă = la bătaie (cfr. la scărmanat). Atuncea au luat oamenii pe drăguș la briptă, de la-u bătut, până ce-au măturat-o toată. SIERA, P. 236_{1/2}. [S]: briftă (Gorj). JAHRESBER, VII 82, H. IX 87.
— Din sârb. brlita și rut. brytva „briciu”. Cfr. bricică.

BRİSCĂ s. f. *Cabriolet*. — (Munt., Mold. și Bucov.) Trăsura mică, de un cal sau doi (COSTINESCU), neoperită, cabrioletă. A adus de zestre bricea cu cai. I. IONESCU, M. 436. A alergat cu bricea la moșea satului. CARAGIALE, M. 13. *Bricea lui cea zugrăvită S'o vadă neagră cernită*. SEYASTOS, P. P. 187_{1/2}. [Plur. brice, briceși și bricele (PAMFILE, L. C. 158)]. [S]: bricică. *Bricica msa-i la porțile grădinei*. ALECSANDRI, T. 529. *Doi cai muryi, că potcoave* [— potcoave], *Bricică nouă șinuă*. VASILIE, C. 143. Diminutive: briceuță s. f. *Doi cai iuși și o briceuță ușoară, în care eră loc numai pentru doi*. I. NEGRUZZI, III 288; briceușică s. f. *O briceușică arendășească, țărâta de trei coluși*. ODOBESCU, I 384. | Derivat: fabricar (bricicar ALECSANDRI, T. 1761) s. m. = fabricant, negustor, stăpân s. (mai ales) birjar de bricete. DICT.
— Din pol. bryczka s. rus. bricika, idem.

BRİSCĂ s. f., **BRİSCĂLĂ** vb. IV^a v. bricică^a.

BRİSCĂR s. m., **BRİSCĂLĂ** s. f. v. bricică^a.

BRİSCĂȚĂ s. f. v. bricică^a și bricea^a.

BRİȘTĂ s. f. v. bricică.

BRİȘĂ s. f. *Brise*. — (Franțuzism) Vânt ușor, la țărmul mării, care suflă regulat, în timpul zilei de la mare spre uscat, iar în timpul nopții de la uscat spre mare. Cfr. PONI, P. 183. Cfr. boare.
— N. din fran.

BRIZĂIE s. f. v. brezaie.

BROĂȘNĂ s. f. (Bot.) = nap (carecesc, porcesc). LB., PANȚU, PL., H. IX 493, ION CR. IV 159. *Broașbe și guliă*. PANN, P. V. I 124. | Fig. Glume, minciuni, fleacuri, farcece. PAMFILE, J. II. Nu mai spune broașbe (= minciuni)! ION CR. II 302. [S]: brojba PANȚU, PL., H. IV 8, 105, (= guliie) IX 493. *Guliie, năpăi, brojba*. PISCUPESCU, O. 194. broașbă PANȚU, PL., brojăbă s. f. *Brojbe și rădăchi*. GOLESCU, I. 110; brojăbă H. XI 326, broașbă = guliie. ION CR. II 302, cfr. LB., brojăbă = un zarzavat cum e napul și caralamba, însă are formă și mai lungăreată (POMPIU, BII. 1006), nap alb (REV. CRT. III 90, cfr.

ALEXICI, L. P. I 225_{1/2}), brojdiu s. a. = căpătâna de curechlu închiretă. ȘEZ. II 151_{1/2}. | Derivate: brozban = brojdiu. ION CR. II 109, brojbar s. m. = cel care adună sau cultivă brojbe; fig. (fam.) care șade acasă, care păzește casa, care nu prea iose din casă. COSTINESCU, cfr. DDRF., brojbarie s. f. = loc semănat cu brojbe. COSTINESCU.
— Din sârb. broskva „guliie” (< lat. *brassicum*).

BROĂȘCĂ s. f. (Muz.) *Contrebasse* — (Ban.) Gurdună, contrabas, (fam.) scroafă, VICIU, GL., c. m. COCA.

BROĂȘNĂ s. f. (Bot.) v. broajbă.

BROĂȘCĂ s. f. I. *Grenouille*. II. 1^a. *Tameur. Grenouillete*. 2^a. *Serrure*. 3^a. *Vartop; guillaume*. Outil de forgeron. 4^a. Partie de différents objets (soutenant ou terminant une autre partie). 5^a. *Biais, empicement de chemise ou d'habit*. 6^a. *Dessin broché dans la toile*. 7^a. *Mauvaise sandale (en cuir)*. 8^a. *Ouputa siens indica*.

I. (Zool.) Animal amfibiu din ordinul batracienilor (cu gura largă și cu ochii bulbucați și ieșiți din cap. Corpul lor trece printr-o metamorfoză, desvoltându-se din ou mai întâi mormolocul, apoi broasca). Broasca orăcăește, ocăcăește, cărăie, strigă, cântă. *Broșkă* = rana. ANON. Car. *Bahluu!* locaș de broaște! rân talaic, fără maturi. ALECSANDRI, P. I 202. Când să așteapă, doodată se aud prin casă o mulțime de glasuri, care de care mai uricioase... unele orăcăiau ca broasca, altele mormolau ca ursul. CREANGĂ, P. 302, cfr. ȘEZ. IV 119_{1/2}. *Unii ca broaște sărăc, Alții cu șerpit se țără*. TEODORESCU, P. P. 556. *Broaște în casă de găsești, nu-i a bine*. ȘEZ. 151_{1/2} (alte crotințe lb. I 52_{1/2}, 126_{1/2}, 128_{1/2}). † *Lac să fie (s. de-ar fi), că broaște se-adună s. lac de-ar fi, broaște mînt destule!* = numai prilej bun ori belșug să fie, că s'adună totdeauna cumpărători s. prieteni. Cfr. CREANGĂ, P. 186. *Ochi de broască: bulbucați. Iși aruncă peocitura bulbucați ochi de broască*. EMINESCU, P. 246. A bea vin de ude cîntă broasca: adecă apă. ZANNE, P. IV 189. *Nu bea apă (mulță), că faci broască* (m. des: broaște 'n pînțele s. în burtă)! ȘEZ. I 218_{1/2}, ZANNE, P. III 444. *Traga udejele, ca broasca de păr*. PAMFILE, J. II. *Ziceau că-s plin de noroc ca broasca de păr!* CREANGĂ, ap. DDRF. Când o face broasca pîr: niciodată (Fedetiș, în Tutova). ZANNE, P. IX 551. Până la *ganunchiul broaștei*, cfr. ganunchiu. *Flouă cu broaște: tare*. PAMFILE, C. (Adverbial) *A se face (a se grămădi, a se lipi) broască la (s. pe) TEODORESCU, P. P. 293) pământ: a se pîi, a se așterne pământului, spre a nu fi zărit. Ș'apoi să mă grămădesc broască la pământ*. DELAVRANCA, V. V. 10. *Ea nu răspunde nimic, ci se lipi broască la pământ*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1074. Când vîd tabere vînd și ciocoi "Albăstrînd, Mă fac broască la pământ, lîni așez durda spre vînt Și mi-l iau la căutare. ALECSANDRI, P. P. 260. | Fig. Copil mic, cfr. broscolu, broțan. COSTINESCU, LM.

Specii: broască-verde (H. II 88) s. broască-de-iarbă (BARCIANU) = broatec.

broască-răloasă (LB., MARIAN, H. IV 10) s. broască-de-pământ (H. IV 10), broască-buboasă s. -buburoasă (H. XI 379), cfr. bombină, cioacă, iocară, lioarăc, mioarăc. *Negoi... poji căpătă din apa ce iesă din broaștele buboase, când le iei în mână*. ȘEZ. II 70_{1/2}.

broască-băltoasă. H. II 319.

broască-cenusie. H. II 88.

broască-en-foc: roșiatică pe burtă. H. II 253.

broască-țestoasă s. cu țest (LB.) s. cu țist (H. XII 287), cu troacă (LEON, MED. SI, H. III 289, 488, VI 29, XI 517), cu capace (H. II 253). *O broască țestoasă atît de mare, încât carnea ei putea să tragă 40 [de] ocă*. DRĂGHICI, H. 84. *Iată că o broască țestoasă ieșise pe taciul apei*. ISPINESCU, L. 34. *Mare*

și spăloasă. *Ca o broască festoasă*. TEODORESCU, P. F. 176, cfr. SEVASTOS, N. 111/12.

(Bot.) broasca-apei. Plantă ierboasă acvatică (*Potamogeton lucens*), cu flori verzui. PANȚU, PL.

II. P. anal. 1°. (Boală de om) Umflătură (fără dureri) ce se formează sub pielea de la pleoapele ochilor sau a obrazilor (LEON, MED. 122), nod sub pielea, gușă (PAMFILE, C.), cărcin (Bogoști, în *Tutova HEM. 218*), modălcă, pumn (BIANU, D. S.), cfr. H. XVI 228. *De broască* (descântec). ȘEZ. I 83. [După POLIZU și TDRG. „scrofule”, după LM. „umflătură în stomah”, după DDRF. *broască la ochi* = „urior”.] || (La vite) Umflătură formată pe (s. subț) limba boilor și a vacilor (la margine, cfr. limbariță) s. subț falcă (cfr. motoșcă). LB., DAMÉ, T. 30, ȘEZ. III 145-6, RĂDULESCU-CODIN, H. II 277, IV 91, 207, VI 11, VII 35, IX 56, X 216, 320, 548, XII 62, XVI 154. Vita bolnavă de broască nu poate nici bea nici mânca, pentru-că nu poate purta limba, și astfel slăbește văzând cu ochii. MARIAN. [După TDRG. și o boală la gîselele vitelor.]

2°. (Fierărie) Mecanism de fier aplicat la ușă, care se închide cu ajutorul cleampelor (elanței, eleșniței, ivărului) și se încuie cu ajutorul cheii s. al săvorului; cfr. căpîl. *3 broaște cu arc* (a. 1787). IORGA, S. D. XII 110. *Broasca acilor ușii*, cu plăsele mari de aramă gravate cu chipuri. ODORESCU, I 459. *Băgă cheia în broasca ușii și întorcînd-o nițel, scârț! ușa se deschise*. ISPIRESCU, I. 50. *Gaură s. (în Mold.) borta broaștei*: prin care vîrăm cheia.

3°. (Unealtă) Un fel de rîndeă (întrebuințată la netezirea scîndurilor). I. JONESCU, M. 712. DAMÉ, T. 115. PAMFILE, I. C. 120, RĂDULESCU-CODIN, H. II 222, IV 98, V 320, IX 19, 429, 459, XI 199, XVI 22, 31. Cfr. gură-de-broască (v. gură). | Unealtă de fierărie (nedefinită mai de aproape). H. X 539.

4°. Parte constitutivă a unor obiecte (care sînt în a. termină altă parte):

a. (Mor.) Bucată de lemn s. de fier gros și lat pe care se realizează capătul grîndului roții mofii, broțac, cfr. bontău. DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 183. În apă este o coblă în care o prînsă broasca, pe care se pune călcîitul fusului cu roata. LIUBAȘANA, M. 104. *Broască* = o țigăiță așezată în patul morii. H. XVI 227. În posadă este pusă o bucată de fier gros, numită broască, în care se învîrtește călcîitul de fier ale ciuterei (la moară). H. IX 60.

b. Partea de la mijlocul furcilor pe care se realizează grîndul s. sului scîrîncobului, numită și tîgale. PAMFILE, I. C. 470.

c. Osie la toleaga plugului. H. XII 239, cfr. II 3, 80, 88, III 71.

d. O parte a mesei dulgherului, numită și drug. DAMÉ, T. 114.

e. Căpătîiul crestat și adesea înflorit al stălpilor unei case, capitel, cfr. bașlăc. DAMÉ, T. 99, PAMFILE, I. C. 424.

f. Capul s. căpătîina scînuoiciei. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 162.

g. Partea de din jos a corbeii s. a sfredelului de tîrg, în care se fixează sfredelul însuși. PAMFILE, I. C. 125.

h.) Gîsca (II 6°) s. șurupelnița cu care se strînge teacul. TDRG.

i.) O parte a luntrei. *Aryafii sleiră bine luntrea, bătută strapașane în gîsurile broaștelor...* și *deteră luntrea la apă*. SANDU-ALDEA, SĂM, V 16. [După DDIRF. plur. broaște înscămează și o parte a războinului: „taquet ou rat”].

5°. (Mehedinți și Transilv.) Petec de pînză ori de postav, cusut subsoară, unde se întălesc spatole, pieptul, cîlnul, pava și mîncea hainei. ȚARA OLȚULUI, III, nr. 23. Petec rombic ce se pune sub mîna [= mîncea] cămeșii. H. IX 85, cfr. BREENEL, GR. P. [Cămașa nemeșeană pe umeri, lângă guler, are 2 petece în formă de triunghi, numite broască..

Subsoari se află iarăși câte un petec numit tot broască (Sălăte, în Transilv.). MOLDOVAN, Ț. N. 173. Broască-mare și broască-mică: părți de subț mîncea III. Com. BANCUI. Cfr. barbură, băgătură, cîln.

6°. Alesătură în pînză. H. II 254, cfr. PAMFILE, I. C. 291.

7°. (În batjocură) Opincă rău croită, hărzoabă. PAMFILE, I. C. 45.

8°. (Bot.) Plantă cărnoasă cu flori mari, galbene ca pucoasa (în părțile noastre cultivată numai prin florării și prin casele oamenilor). PANȚU, PL.

[Piar. broaște, (rar) brosci POP., ap. GCR. II 296/297]. Diminutive: broșciță s. f. (ad I). *Sare'n sus, ca o broșciță*, DOINE, 54/55; (ad II 2°) POLIZU; (ad II 5°) Broșciță = băgătură la cămeșile românești, de-a-supra umărului, în formă de triunghi (Clifud, lângă Blaj). VICIU, GL., broșciță s. f. CDDE, nr. 183, broșci, broștean (LM., PONTBRIANT) s. m. = broșciou mic. *Își hrănea broșciul*. CARAGIALE, S. 45/10, broșciță s. f. (ad II 5°) = altă. BARONZI, L. P. 95/100, BARCIANU; (Bot.) = boglari. PANȚU, PL., broșci s. m. = un fel de broască, H. XI 428, 517. *Pe broșciță cînd îl auzi cîntînd, [se] zice: I-auzi, bre, cum cîntă hojma broșciul! De'că să știi că are să ploaie* (blăncuști, în Tutova), ap. HEM. 230. | Masculinul: broșcan s. m. *Vă uitați! Ca niște broșcani umflați*. DOINE, 71/. *Dimpreșuri lacurilor lăcuite de broaște, broșcani și mormoloci...* JIPESCU, ap. TDRG., cfr. H. IX 308, broșciou s. m. (și pentru broaște mari de orice sex, fig. pentru copii mai măricei; și nume al unei plante, nedefinite mai de aproape H. VI 142). *Broșkony* = bufo. ANON. CAR. *Buze moi, Ca la broșci*. MARIAN, SA. 83. *Broșciul cînd începe, toate colobolii broaște după el strigă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 339, (cu femininul) broșciacă s. f. = broască mare. *O broșciacă și-o pustie de șerpoacă*. REV. P. IST. 12, 393. | Colective: broșci s. a. (Fig.) *De unde s'a strîns atîta broșci de copii?* LM., Broștime s. f. ISPIRESCU, ap. TDRG., broșci s. f. COSTINESCU, broșcărime s. f. POLIZU. | Adjectiv: broșcițesc, -ească = de broască, al broaștei. *Trecuți prin țara broșcițescă*. RETEGANU, P. III 16/. *Floare, ismă, miintă, lîmă-broșcițescă*: numiri de flori, (< broșcan) broșcănesc, -ească = de broască, al broaștei. *Neamul broșcănesc*. SLAVICI, N. 8, broșcițesc, -oasă = plin de broaște. DICT. | A dverb: broșcițesc broșcițesc MAT. POLC. 82) = ca broasca. *A înolă broșcițesc* = trăgînd apa sub pînceu cu amîndouă mîinile deodată (cfr. voinicești, serpește). ȘEZ. IX 134-135, TEODORESCU, P. F. 419. | Alte derivate: broșcăr s. a. = unealtă de dulgherie (nedefinită), H. XVI 134, ț broșcăr s. m. (ad II 3°) = dulgher mai fin, care lucrează cu broasca (3°). *Lemnarul broșcăr* (a. 1748). IORGA, S. D. VI 45, broșci vb. IV 3° refl. = (ad II 1°) = a căpătî broască (despre vite) MARIAN; a se răsti la cineva, strigînd și gesticulînd mîinile (Zagra, lângă Nășaud). Com. CORBU (cfr. a se rătoi).

— Din lat.-pop. *broșca, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, H. W. nr. 1329.

BROĂȚĂC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROĂȚEC s. m. (Zool., Mor.) 1°. *Rainette*. 2°. *Coussinet* (sur lequel s'appuie et tourne l'arbre de couche).

1°. (Zool.) Broască verde (*Hyla arborea*) care cîntă s. cărăe (seara) pe pomi s. prin scorburile copacilor și sare departe. Com. LIUBA, H. II 88, III 140, v 273, IX 375, XII 224, cfr. broățel, broască-de-jarbă, răcănel, răcăteț, răcălci. *Broaștele toate împreună cu broățicî din gîră cîntec ca acela în versuri locuic cîntă*. DANTEMI, IST. 108. *Fân verde ca broățel*. SANDU-ALDEA, U. P. 152/. | (În funcțiune adjectivală) Verde ca broățel. *Un ochiu de apă, plin de țiperii negricioși și*

de rogoz brotace. CERCEL, SĂM. III 442. [După RĂDULESCU-CODIN „broască mică“.]

2°. (Mor.) *Brotac* = broască (II 4 a). DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 183, RĂDULESCU-CODIN, II. IV 132.

[Și: (Ban.) broatăc Com. LIUBA, broatic VICIU, GL., LEON, MED. 81, II. XII 287, broțec ANON. CAR., H. I 35, (cu schimbarea accentului și a terminației sub influența sufixelor -ac, -oc, -as) broțac VICIU, GL., ZANNE, P. II 726, H. I 297, IX 154, XVI 21, brățac CIHAC, II 715, brutac I. IONESCU, M. 65, (cu metateză) boțrac ODDE. nr. 184, (+ broască) broțac H. XVI 21, broțec DICT., CIHAC, II 715, broțan (și cu înțelesul fig. de „copil mic și răsfățat“, cfr. broscuio VICIU, GL.). Omul... Văzând numai un brotan, De frică slăbit, îl poartă Frigurile într'un an. ALEXANDRIA (a. 1842), ap. TDRG. Eu, ce-s stăpân pe șoareci și gășani, Pe muște, pușeci, ploșniți și broțani. GOREN, F. 63, (+ bură, de oare-ce proveștește ploaia) burățec SEZ. VI 24, GOROI, C. 33, H., II 253, CREANGĂ, GL., SEZ. I 62, IV 50. Câte un buratec rățacit prin ceață, părădit a ploaie. ZAMFIRESCU, R. 254. Niște mușchii pletos... și verde ca buratecul. CREANGĂ, P. 213, cfr. CIO-CĂRLAN, F. P. 25, SEZ. VI 24, buratic VICIU, GL., ALECSANDRI, T. 1752, MARIAN, C. 54. Pajistea ca buraticul, a poienii. SADOVEANU, SĂM. II 617. Când broaștele și buraticii orădesc, cumplit are să ploaie. SEZ. IV 119¹³, cfr. V 61¹³, broțec H. I 35, broțicol (Bihor) MARIAN, DDRF., broțacar LB., broțacar LM., LEON, MED. 81, broțacăr DICT., broțacăr DDRF., (+ procutăr, de oare-ce face gură multă) proțacăr ODDE. nr. 184, proțacăr ib. | Colectiv: brotacime. s. f. ib.]

— Din grec.-lat. brotachus, -um, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1331.

BROATIC s. m. (Zool.) v. broțac.

BROĂȚĂ s. f. (Bot.) v. broajă.

BROBÎNȚĂ s. f. Baie. — Boabă, bobită, buburuză, broboană. Brobinți sau boabe verzi care se fac în mărăcini. I. IONESCU, M. 694. Strugurele cu brobinți neapără sau albă. H. XIV 374. †† Lăptele s'a făcut brobință: s'a covăsit, s'a corășit, s'a făcut brânză. POSTRIANT, CIHAC, II 102. [Plur. -binți și -binși.] | Și: brobiță POENARIU, ap. TDRG. | DICT. identifică acest cuvânt și cu plantele „drobiță“ și „rechis“.]

— Se pare a fi o contaminare din broboană și bobită.

BROBÎȚĂ s. f. (Bot.) v. brobință.

BROBOADĂ s. f. (Imbrăc.) Fichu. — Basmă (de lână) cu care se leagă (se îmbracă) femeile la cap. H. I 190, 423, II 31, 89, 225, IV 87, V 325, VII 70, 447, XII 228. Cfr. bariș, testemel, tulpan, rariță, năframă, maramă, cărpă, bocecă, grimăc. Broboada ce avasă pe cap are albă. SLAVIC, N. II 33. N'am broboade de mătasă. COȘBUC, B. 123. Maria, fără să răspundă, își luă o broboadă pe cap și ieși. DUNĂREANU, CH. 205. Miresele purtau în loc de hobot de petală, ca acum, un fel de broboadă deasă peste față. SEZ. VII 65. [Și: brohodă H. I 269, II 81; (reconstruit din plur.) brohod, brohod (TDRG.) s. a. Mai bine mi-ar geala un brohod de cervine. Decât veștimintele bogate ale nunței. I. NEGRUZZI, VI 492. Cfr. TDRG., H. VI 262, IX 155, 453. Diminutiv: brobodică. H. VI 143. | Derivat: † brobodeălnic s. a. Să învâli cu brobodeălniculă. BIBLIA (1688) 29, cfr. 17¹³.]

— Născut, prin asimilație, din broboadă (v. c.), care e un substantiv postverbal din *brobodi (cfr. imbrododi), metatezat din *pobrod, iar acesta din bulg. podbradja (podbrăzdam), a leagă o cărpă pe sub bărbie“ (cfr. bulg. podbradka, podbradnik, zabradka). Weigand, Jahresber. XV 168.

BROBOANĂ s. f. 1°. Baie. 2°. Groselă-ă-maque-reau verte ou rougeâtre.

1°. Boabă, bobită, brobință, buburuză). Broboanele strugurilor coapte. BIBLIA (1688), 30, cfr. 84¹³. Scutură vîfa, de cad broboanele jos. ANTIM, C. 120, cfr. PAMFILE, I. C. 241, H. II 57, 218, VII 222, XI 400. Ia broboane de soc, când vor fi coapte. SEZ. VIII 154. Când se icește [buba vîntă], nu-i decăd o broboană roșioară. ib. VI 83. | P. anal. Picătură mare (de sudoare). Broboane mari de sudoare, pe frunte. CARAGIALE, S. 115¹³. | Bubuliță, zgrăbunță. Broboane de cărsat. PISCUPESCU, O. 237. Dacă vrei să-ți treacă broboanele de pe ochi (față), nu-i mîndăci, Lunca, dulce. ION. CR. III 149.

2°. (Bot.) = acrișă. PANTU, PL. || = cocăză. FUSȘ (subt forma burbonă), ap. TDRG.

[Și: broboană s. f. Broboane de masline. BIBLIA (1688) 464. Broboane de brad. JAHRESBER. VIII 314 (identificat greșit cu „cucuruz de brad“), broboană s. f. (ad 1°) Barboana strugurului. H. XI 143. Barboană = băcișă c. bubă mică PAMFILE, C., (ad 2°) ION. CR. I 85, PANTU, PL. | Diminutive: brobonă, brobonică s. f. Vin păsirole, De iau brobonete și zborăd ca ele. ION. CR. II 262.]

— Din bulg. *brăbona (cfr. diminutivele: brăbonka, brăbonka, brobonka, idem). Weigand, Jahresber. XV 168.

BROBOD s. a., **BROBODĂ** s. f. } v. broboadă.
BROBODEĂLNIC † s. a. (Imbrăc.) }
BROBODI vb. IV^a (s. d.) v. imbrododi și d.
BROBODICĂ s. f. (Imbrăc.) v. broboadă.

BROBOANĂ vb. I^o. (En parlant de la snour) Parler. — (Despre sudoare) A acoperi (fața) cu picături mari ca broboanele. Nădușită îi broboană fruntea. DELAVANCEA, S. 118. [Și: broboni vb. IV^a refl. Fruntea lui Dan se broboni de sudoare. VLAHUȚA, D. 186. Derivate: brobonat, (brobonat) -ă adj. = rotund și plin ca broboana, ca boaba. Găgoși... brobonate, cam ca nucile de mari. DULFU, ap. TDRG. Ploaia începu... O pacoste de apă brobonată... se lipse de haină. ZAMFIRESCU, R. 259. Roma brobonată ată frumoasă... pe terburii. JIPESCU, O. 38. Grău brobonat.]

— Derivat din broboană.

BROBONEĂ s. f. v. broboană.

BROBONI vb. IV^a v. broboană.

BROBONICĂ s. f. v. broboană.

BROC s. m. sing. (Cul.) Panade. — (Transilv.) Măncare pregătită, de obicei, din feli de pâine peste care se toarnă apă clocotită în care a fiert brânză (urdă, prune, etc.), cfr. păpără. Cfr. ȚARA OLTULUI, III, nr. 17-8. REV. CRIT. I 199, VICIU, GL. Șterge-ți mîna pe amîrou, Du-te-acasă și fă broc. BICESCU, L. P. 215.

— Din săsescul Brök „miez de pâine“. Borcia, Jahresber. X 179.

BROCĂRD s. a. (Comerț) Brocart. — Stofă de mătase în care sînt „alese“ flori, ornamente de aur, de argint s. de mătase. Doamna Maria..., cu haină de brocart roșu, purtând flori de aur. IORGA, N. R. B. 32. [Și: brocart s. a., (în Transilv., din germ. Brokat) brocart s. a.]

— N. din fran.

BROCIU s. m. v. brocin.

BROCIU s. m. 1°. Rubrique, crayon, craie ou encres rouge. 2°. Rubia tinctorum.

1°. Creion, cretă s. cernală roșie. DICT. Aedud en la răposatul Stan băcan mai dănaaintă creame, de p(s) niște brochi oc. 67 (a. 1741). IORGA, S. D. XII 40.

2°. (Bot.) = roibă. DICT.

[Și: brochiu.]

— Din sârb. broć, idem.

BROD s. a. 1°. *Guc. 2°. Bac.* — (Transilv., Mold.)
1°. Vad, trecătoare LB., brudină (1°).

2°. Luntre lată care servește a trece de pe un țărni al unei ape pe celălalt oameni, vite, căruțe, etc. (LB.), pod (umbilător s. trecător) (ION CR. II 219), cfr. brudină (2°), dubas. *Murășul. îl trecem a treia oară, la un brod* fiind de un străin, dar mișcat de Români cănoși. IORGA, N. R. A. I 337. [Și: (ad 1°) brod s. a., (ad 2°) brudă s. f. DDRF. | Diminutiv (ad 1°): brudăț s. a. *Ponte albe-o suflocat, Cisme roșii-o desulfat Și'n brudăț că ș'o d'intrat. ȚIPLEA, P. P. 31.*]

— Din paleosl. brodŭ „vad”. CIHAC, II 29. Cfr. brudină.

BRODĂ vb. 1°. *Broder.* — A înflori o pânză cu cusătură în relief (făcută cu mâna s. cu mașina), a coase flori sau alte figuri (pe o stofă); a coase la gherghef, a chindisi. *O față de nașă brodată cu mâna, alta cu mașina.* | Fig. A înflori, a împodobi (o povestire). *Între noi literarii se vorbește foarte adesea despre „Bene-Merenti”... În genura, se brodează cu sarcasm... pe tema lipsei de merit a multora dintre medaliați. CARAGIALE, S. U. 83/2.* [Derivate: brodat s. m. sing.; broderie (pop. brodărie PAMFILE, L. C. 312) — cusătură lucrată în zherghef, p. ext. lucrată de stofă brodată, chindisătură. *Purtă una dintr'aceia scurte căpățene numite feruzenele, broderia căreia, cu fir și tertel, îi acoperă tot pieptul. C. NEGRUZZI, I 16. Broderia de aur. id. I 30.*]

— N. din fran.

BRODĂRE, BRODĂRĂL s. m. v. brudar.

BRODEALĂ, BRODELNICITĂRĂ † s. f. v. brodi.

BRODERIE s. f. v. brodă.

BRODI vb. IV^a. I. 1°. *Patauger. 2°. Radoter. II. 1°. Tomber juste; se trouncer. 2°. S'arranger. 3°. Se donner de la peine.*

1°. † Intrans. și trans. 1°. † (Numai la DOSOFTEIU) A umbli, a călca (prin apă, etc.) bălăcind, a bleotocări (1°). *Vei brodi prin sânge, cu și de mainte. Ps. 219.*

2°. † A vorbi în vis, a aiură, a bâigui, a spune prostii, a bleotocări (3°). LB. *Și-ți ado amine de ocară Ce brodescă nebunii până'n sară. DOSOFTEIU, Ps. 248. Tu, (lume), într'acel veac trupurilor omesești foc curățitoriu ești — iară nu altul în cea lume, cum brodesc papistașii. CANTEMIR, ap. TDRG.*

II. (Înțelesul original pare a fi fost: a ajunge la o apă tocmai în momentul potrivit, când te potai ucea pe brod ca să te treacă la celălalt mal).

1°. (Adesea completat prin bine s. rău) Intrans. și trans. (adesea sub forma a o brodi) A ajunge (undevă s. a cinevă) tocmai la vreme, la momentul oportun (cfr. la țanc', la pont'), a nimeri (bine). *La biserică viind, Brodiu când ceteai p'o carie. PANN, P. V. I 75. Sper că-ți voi fi brodit gustul. ODĂBESCU, III 155/12. Cu dăta n'ai brodit-o! GORUN, P. 92. O brodește [pe femeie] într'o zi. Taman măncă... cu copiii. SEZ, III 160/11. Turcii, mare, că mergă. Pe Fătrul că mi-l brodeă, D'adormi ei mi-l găsea. TEODORESCU, P. P. 610, cfr. 442. *La fugă că mi-o tula, Dar în fugă n'o brodeă: De măceși se încurcă, Mărăcini îl înșepă. Ib. 508°. Bate-I, Doamne, om urt, Nu știu cum naiba-am brodit, Să mănc eu de dintr'un blid. JARNIK-BĂRSEANU, D. 167. A nimeri (brodi) ca Țiganul Miercurea la stând. ZANNE, P. VI 390. | P. ext. A o duce (cu afacerile). *Cum o măi brodești, bade Ioano? — Nu tocmai bine,***

*domnișorul (Băla, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | Refl. A se întâmpla (undevă la timpul potrivit), a se găsi (din întâmplare), a se nimeri. (Construit cu să s. de, ori cu un predicativ). *Batalionul nostru s'a brodit să nu fie... la căderea Florei. GHICA, s. 14. Acum, fiindcă se brodește să fie primar Tache Urlișeanu, pe care-l știu ce om de treabă e... o fac. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 246. Chiar dacă se brodeă câte-o dată... să se păcălească... CONV. LIT. XLIV, II 77. Se brodi ca locul ce-și alesese să fie alături cu al unui țărani bogat. ISPIRESCU, L. 175. Dacă făcu... se brodește prea lungă, se va însura copilul bătrân. MARIAN, NA. 175. Se brodi de fătă și o seroafă. SEZ, III 74/2. Se brodisse culcată la foc. Ib. III 78/2, cfr. 78/12. Cum te-ai brodit tu mai cu moș? TEODORESCU, P. P. 111.**

2°. Intrans. și trans. A pune la cale, a aranja (propriu: a face ca ceva să se brodească bine). *Hanul, cu Tălarii... brodeă în toată vremea furiș de lovă oastea ungurească. MAGAZ, IST. IV 285/11. Brodisse planul să mănjască pe părintele Pantelimon pe cap. CONTEMPORANUL, VI, I 386. | Refl. A se brodi — a-și pregăti din bună vreme tot ce-ți trebuie pentru ceva: *Da bine te-ai știut brodi!* (Munții Sucevi, în Mold.). SEZ, V 39/1.*

3°. † A se sili ca ceva să se nimerască (LB.), a-și da silința s. osteneala (ca să reușească ceva). *Nu vor să militască nice odată pre nimine, ce [=] cu brodeș: să faci și mai multă ovuție. ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642), ap. GCR. 160. Brodeță și necoată să le... ture lo beserică. ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. PDRG; cfr. Ib., ap. GCR. I 163/12.*

† A brodi cinstea cuivă: a-i da cinstea cuvenită, a-i cinsti (?). *Cela ce cunoaște că iaste datoriu să brodescă cinstea altuia, aceluia se cade să fugă deaiaze-i cându-l ca vedea că vine suvind, ca să lipsască de vina uciderii. ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), 241.*

[Și: (ad I 2° și II 2°) brodi vb. IV^a. | Derivate (ad II 1°): brodeală s. f. = întâmplare, nimerală. *Din brodeală, căzuim... o corabie. GORJAN, H. I 121, cfr. 86; brodit s. a. (mai ales în loc. adv.) pe brodite = pe nemerite, la întâmplare. Și mergea treaba, mai pe brodite, mai pe nimerite. DELAVANCEA, s. 81, cfr. PANN, P. V. III 8; (ad I 2°) † brodelnicitară = vorbă nesocotită. *Lasă-ți brodelnicitariile și fă porunca împăratului. DOSOFTEIU, ap. TDRG.* | — Din slav. broditŭ (paleosl., rut., sârb. „a bleotocări prin apă”, slov. „a bâigui, a spune prostii”).*

BRODINĂ s. f. v. brudină.

BRODIȚ, -IȚ † adj. v. brudiu.

BROHOI vb. IV^a. *Roucouler.* — Onomatopee exprimând sunetul caracteristic produs de pombel, cfr. gunguni, grungul, gugul, H. XVI 4. — Cfr. brăhăi.

BROJBA s. f. (Bot.), **BROJBAR** s. m. (v. brojba).

BROJĂRIE s. f., **BROJDIU** s. a. (v. brojba).

BROM s. a. (Chim.) *Brome.* — Corp simplu, metaloid, lichid, de culoare roșie închisă, cu miros pătrunzător, asemenea cu al clorului, de care se apropie în proprietățile lui. [F a milia: bromură s. f. = compus alcătuit din combinarea bromului cu un alt corp simplu. *Bromură de potasiu. PONI, CH. 79/2.* | — N. din fran. (grec. βρομιος „miros urt, putoare”).

BROMURĂ s. f. v. brom.

BRONHII s. f. plur. (Anat.) *Bronche.* — Tuburile zgârcioase (cartilagineoase) în care se bifurcă trahearteră (beregata) și care se prelungesc în plămâni, terminându-se în rămurele din ce în ce mai mici. [Cu pronunț. fran. și bronșii s. f. plur. | F a milia: bronșită (rar, bronhită) s. f. (Med.) = boală plicinuită de

flamarea mucoasei bronhiilor. Această boală o exprimă Românul, zicând că „i-a căzut guturaiul la piept”. LEON, MED. 123; cfr. BIANU, D. S.]

— N. din lat. bronchia (< grec. βρόχινα).

BRONHITĂ, BRONȘITĂ s. f. (Med.) v. bronhii.

BRONZ s. a. *Bronze*. — Metal tare și sonor, format dintr-un aliaj de aramă și cositor, la care se adaugă câteodată zinc ori plumb și chiar argint, și din care se toarnă statui, clopote, candelabre, tunuri, medali etc. *Bronzul se compune din cupru și staniu*. PONI, CH. 253. *Acești tăcute guri de bronz purpura deschisă sub porțici sfântului Marco*. C. NEGRUZZI, III 405. *Statuete de bronz*, id. I 203. *Eră de bronz*. | Fig. *De bronz* = tare, puternic, neînfrânt, neclintit. *Calul Genarului necheză, cu vocea lui de bronz*. EMINESCU, N. 14. *Caracter de bronz*. [Derivat: *bronză* vb. I^a = a acoperi cu o poșhiță de bronz sau cu ceva care imită bronzul; a da unui obiect culoarea închisă a bronzului. (Fig.) *Față bronzată de soare*: arsă de soare, părliță, arămie; (rar) *bronzărie* s. f. = obiecte de bronz.]

— N. din fran. (< ital. bronzo).

BRONZĂRIE s. f. v. bronz.

BRȘĂ s. f. *Broche*. — Sculă de podoaibă femeiască care are un ac ce se închide cu copcă spre a prinde s. încheiă ceva: un guler, un șal, etc. *O brșă de aur*. Cfr. agrafă. [Pop. și: *brociu* s. a. II. XII 119.]

— N. din fran.

BRȘĂ vb. I^a. *Brocher*. — A coase împreună coalele unei cărți, etc. [Derivate: *brșăre* s. f., *brșat* s. a.]

— N. din fran.

BRȘHĂ s. f. (Bot.) v. broajbă.

BRȘCĂN s. m.

BRȘCĂNESC, -EASCĂ adj. } v. broască.

BRȘCĂR s. a. }

BRȘCĂRIE, BRȘCĂRIE s. f. v. broască.

BRȘCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Potamogeton natans*. — Plantă ierboasă acvatică, cu flori albe-verzi, numită și: *limba-apei*, notătoare. FANȚU, PL. [Și: *broscăriță*. BĂRCIANU. Cfr. DAMĂ, T.]

— Derivat din broască, prin suf. -ariță.

BRȘCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) v. broscăriță.

BRȘCĂȘ † s. m. v. broască.

BRȘCĂU s. m. (Bot.) v. bruscan.

BRȘCĂȘTE adv.

BRȘCĂȘIȚĂ, BRȘCĂȘIȚĂ s. f. } v. broască.

BRȘCĂȘIU s. m. }

BRȘCĂȘOS, -OȘĂ adj. }

BRȘCĂȘIȚĂ s. f. }

BRȘCĂȘUȚ s. m., **BRȘCĂȘUȚĂ** s. f. }

BRȘCĂȘUȚ s. m. (Zool.) v. broatec.

BRȘCĂȘUȚEL s. m. (Zool.) v. broățel.

BRȘCĂȘUȚAN s. m. (Bot.) v. brustar.

BRȘCĂȘUȚĂN s. m. v. broșășăn și broască.

BRȘCĂȘUȚESC, -EASCĂ adj.

BRȘCĂȘUȚEȘTE adv., **BRȘCĂȘUȚEȘTE** s. a. } v. broască.

BRȘCĂȘUȚI vb. IV^a refl., **BRȘCĂȘUȚI** s. m. }

BRȘCĂȘUȚIME s. f. }

BRȘCĂȘUȚIU s. m. sing. *Lait coillé*. — (Transilv.) Lapte acru adunat de mai multe zile în putine; se scutură în fiecare zi, ca să se amestecă (Reghinul-sășesc, Toplița, etc.). VICIU, GL.

BRȘCĂȘUȚĂ s. f. *Brochure*. — O publicație cuprinzând numai câteva foi sau coale, prea puține ca să i se poată zice carte. *Profesorul... scoase din sino*

broșură cartonată cu hârtie pestriță. C. NEGRUZZI, I 7; cfr. ib. 221. *Dedicând broșuri la dame*. EMINESCU, P. 229, cfr. N. 38. O... *combatere a broșurii noastre „Despre scrierea limbii române”*. MAIORESCU, CR. I 242. [Plur. -șuri.]

— N. din fran. Cfr. broșă.

BROTĂC, BROȚĂCĂR. } v. broatec.

BROTĂCĂR s. m. (Zool.) }

BROTĂCĂL s. m. I^a. *Rainette*. 2^a. *Verdier* (*Ligurinus chloris* s. *Fringilla chloris*).

I^a. (Zool.) = broatec (I^a). COSTINESCU, MARIAN, II. IV 25^a, XII 6, 21. *Broțăcișii orăcișii în depărtare*. ISPRESCU, I. 292. *Primăvara, când auzi pentru prima dată broțăcelul (răcănelul) cântând, să te dai de trei ori peste cap, c'astă e bine*. ȘEZ. VI 24.

2^a. (Ornit.) = florinte. DICT⁹. *Vrăbiile limbute cîrpesic și... broțăcelul cîntă vesel înturnarea zitelor calde*. ODOBESCU, III 77^{1/2}.

[Și (ad I^a): broțăcel II. IX 308, XVI 224, broțăcel POLIZU, (+ broască) broțăcel CDDE nr. 184, (+ buratec) broțăcel MARIAN, TDRG.]

— Derivat din broțac, prin suf. dim. -el.

BROTĂCI vb. IV^a v. broți.

BROTĂCIME s. f. v. broatec.

BROTĂLUI vb. IV^a v. broți.

BROTĂN s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTĂLĂ s. f. v. broți.

BROTĂTEC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTĂ vb. IV^a intrans. *Être en relations* (avec qqn.), *fréquenter* (qqn.). — (Ban.) A avea legături (de prietenie) cu cineva, a umbla cu cineva. *Broțak* = conversor. ANON. CAR. [Și: broțaci vb. IV^a. ANON. CAR. *Mult am broțăcit* (= umblat) cu eu omul ăsta. Com. COCA. broțalui vb. IV^a. Com. COCA.]

Derivate: broțit, -ă, broțăcit, -ă adj. *Com broțit s. broțăcit*: umblat, cu experiență, nebroțit, -ă = neumblat. Com. COCA; broțală s. f. *Broțală* = conversatio. ANON. CAR.]

BROTĂCĂL, **BROTĂC** s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTĂCĂL s. m. (Zool.) v. broățel.

BROTOS, -Ă adj. Citat (fără explicație) între atributele coarnelor bouului și ale vacii. II. XVI 104.

BRȘHĂ s. f. (Bot.), **BRȘHĂN** s. m. v. broajbă.

BRȘĂ s. f. *Tisonnier* eu bois. — (Șișești, în Mehedinți) Un băț (surecă) ascuțit la capăt (cu care se atăță focul). Com. N. IONESCU.

— Amintește pe ital. *brocco* „băț ascuțit”, fran. *broche*, etc. (cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1319).

BRUCĂLNIC, BRUCĂR s. a. v. bruci.

BRUCI vb. IV^a. *Piquer; tisonner; frapper, bousculer*. — (Ban. și Mehedinți, pronunțat *bruci*). A împunge, a întepa cu bruca (Com. N. IONESCU); p. ext. a atăță focul (cu brucerul): *Brusește focul cu catrariul* (Com. LIUBA). *Mai brusește în captor* = mai atăță cărbunii (Com. A. COCA); a lovi cu băta s. cu degetul în cineva (Com. LIUBA); p. gener. a ghionți a (Înghidol), a da ghionturi, a îndemna (N. REV. R. a. 1900, 85, GR. BĂN.). Cfr. EPURE, p. 90. [Derivate: brăcer și brucălnic s. a. (pronunțat *brăseriă, brucălnic*) = făcăleț cu care se mesteacă mămăliga; unealta de fier, ascuțită la un capăt, cu care se scormonesc cărbunii, ca să ardă mai bine. LIUBA-IANA, M. 100, 124.]

— Derivat din brucă.

BRUCĂLĂ s. f. Citat (fără explicație) între uneltelele țesut. II. XVI 11. Probabil „brăglă”.

BRUCOIU s. m. (Mehedinți, sub forma dial. *brucou*) Ae încovalat la un capăt, pentru prins conciliu. N. REV. R. (a. 1910), 85.

— Probabil, derivat din *bracă*, prin suf. augm. *-oiu*.

BRUDĂ s. f. v. *brod*.

BRUDĂ s. (Iht., Bihor) Un pește rotunjour și lungăref; nu crește mare, trăiește prin apele cele pieroase de la munte. POMPILIU, BIH. 1006.

BRUDĂR s. m. *Passeur*. — (Mold. și Transilv.) Cel care mână brodul, podar (ION CR. II 219), ț d-u-basar. *Brudării lucrează la funie, și caii tocece nerăbdător scândurile răsunătoare*. IOEGA, N. R. A. I 248. *Treceți-mă, brudari, Prutu*. VASILIU, C. 171. [Și: *brodăr*, (<*brudină*) *brudinar* s. m. DIOT. Diminutiv: *brodărel* s. m. *Brodăreii rădăc*. POMPILIU, B. 27.]

— Derivat din *brod*, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. *brudinar*.

BRUDĂȘ s. m. = colăcer. Flăcăii bine îmbrăcați, călări, care merg înaintea căruțelor la nuntă și vestece pe tatăl fetii se numesc colăceri sau vestitori sau *brudași*. H. II 109.

BRUDĂTEC, -Ă † adj. v. *brudă*.

BRUDI vb. IV² v. *brodi*.

BRUDIESC, -EASCĂ † adj. } v. *brudiu*.

BRUDIESTE † adv. }

BRUDINĂ s. f. 1°. *Gué*. 2°. *Bac*. 3°. *Pontonage*. 1°. Vad, trecătoare, brod (1°). LB., ION CR. II 219. *Azi... am trecut la brudină (vad)*. IOEGA, N. R. A. I 247. *A se feri de putină și a da peste brudină*. ZANNE, P. v. 528, cfr. I 124 (cfr. a cădea din lac în puț).

2°. Luntre care servește a trece oameni, vite, căruțe, etc. de pe un țărni la unei ape pe celălalt, brod (2°), pod (plutitor s. umblător), dubas.

3°. Plata ce se dă pentru trecutul apei cu *brudina*, p. ext. pe pod. COSTINESCU. [Pentru] *podul ce este făcut pe dubas [pe Prut... să-i aibă] 'brudina' (ca din vechiu)*. B. 1741-2. IOEGA, S. D. VI 213. *Se va folosi de tot venitul de la brudina podului, în veci* (Mold., a. 1852). URICARIU, III 252/253, cfr. XIV 288/27, XIX 356. *Să nu se supere cu... brudină, la trecătoarele apelor*. Ib. II 136/. *Târgul Rădăuși... aduce un venit ca de 500 galbeni, cu brudina podului de pe Prut*. L. IONESCU, D. 365. † Taxa ce o plătesc luntreșii cei ce sânt duși cu luntrea de la țărni la o corabie. De cei acei să-și plătești *brudina*, nime nu te oprește [de a intra în corabie]. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Accentuat după LB. *brudină*. | Și: *brodină*, LB.] — Cfr. slov. *brodovina*, sârb. *brodarina* „pontonago”. CHAC, II 29.

BRUDINĂR s. m. v. *brudar*.

BRUDIOR, -OARĂ adj. v. *brudiu*.

BRUDIȘ, -IE adj. 1°. *Jeune*; *puérit*, *niais*. 2°. *Beau*.

1°. (Mold., Bucov., Transilv., Maram.; învechit. Despre copii, p. ext. despre pul de animale) Tânăr, crud, fraged, nevărstnic, minor; (despre oameni mari, p. ext. despre minte) copilăros, naiv, necopt (la minte), fără judecată (TIPLEA, P. P.), p. ext. simplu, prost, nătărău (LB.). *Coconii-și pre furie și învâșă să se închine; derece ca eră brudii, nu le zică 'iocane', ce le zică 'păpuș'*. MOXA, 386. *Nește mieluși brudii*. DOSOFTEIU, V. S. 85, cfr. 25, 5, 1; PRAVILA MOLD. 114. *Fiind brudiu, pură mămă-sa, doamna Rucanda, trebile fării*. URECHE, LET. I 189/188. *Brudii și tinerile de erăstă*. CANTEMIR, HR.

Dicționarul limbii române. 19. X. 1912.

11/17, cfr. IST. 148. *Ce cuvinte brudii sânt aceste?* id. IST. 371. *Crud la trup și brudii la minte*. SBIERA, P. 132/131. *Fost-am tânăr și brudiu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 221; cfr. SEVASTOS, C. 245/131. *Mintea... Cea nebună și brudie*. SEZ. II 22°; cfr. TIPLEA, P. P. 4. (Substantivat) *Au început, ca un brudiu ce eră, să ceară de la pasăre*. SBIERA, P. 70/71.

2°. (Solnoc-Dobăca) FRUMOS. REV. CRIT. IV 87. [Accentuat și: *brudiu*, -ie. | Și: † *brodiu*, -ie LB., † *brudiv*, -a. *Domnul pre cei brudii înalță*. DOSOFTEIU, PS. 494. *Ești brudică și fără minte*. id. V. S. 168, 27. Diminutiv: *brudiôr*, -oară adj. (pronunt. -di-or). *Și deschide-ți ochisorii și îi ceder frăfiorii Cum i-ai lăsat brudiori, Brudiori și străniiori*. MARIAN, I. 132. † Derivate: *brudule*, -a adj. *Se alintă cu o copilă brudinică*. C. NEGRUZZI, III 50/51, cfr. III 41/42. *Dar unde-s brudnicii copii și unde-s răsetele lor?* IOSIF, PAT. 8; (la CANTEMIR și): † *brudătec*, -a, ap. TDRG., † *brudie*, -ească adj. *Cuvinte copilărești... și... lucruri brudiești*. IST. 372/371. † *brudiește* adv. = copilărește, prostetește. *Vrednicilor lui Traian de atocma... să le faci brudiește gânded*. HR. 196/197. — Cfr. *zburdă*, *zburdălnic*.

BRUDIȘ, -Ă †, **BRUDNIC**, -Ă adj. v. *brudiu*.

BRUDUȘ s. a. v. *brod*.

BRUFUȘ vb. IV². 1°. *Crépir*. 2°. *Échauder*. 3°. *Traiter avec rudesse*.

1°. (Mold.) A arunca pe părete (cu mistria) un strat de brufuțială (1°), a lipi o casă cu brufuțială (1°), a tencui. DAMÉ, T. 103, cfr. SEZ. II 74/73.

2°. (Mold.) A opări ceva în pripă, cam de mântuială. SEZ. V 39/11, 37.

3°. Fig. A aruncă cuivă cuvinte aspre, a vorbi (cuivă) pe un ton aspru, cfr. *brichini*. *Rău i-a brufuit căutare pe Vasile*. ION CR. III 376, cfr. SEZ. II 74/73. *Și totdeauna o brufuială, ca pe-o servitoare*. SANDU-ALDEA, U. P. 184, cfr. CONV. LIT. XXXVII 590.

[Și (ad 3°): *brustul*, *brusul* vb. IV² = a certă pe cineva. RĂDULESCU-CODIN.]

BRUFUȚIĂLĂ s. f. (Zid.) 1°. *Crépi*. 2°. *Échaude*, *dage*, sau *bouillante*. 3°. *Gronderie*, *ruotoient*. *Correction*.

1°. (Mold.) Lut moale (amestecat cu baligă și cu multă apă) s. pământ negru, cu care se lipesc casele s. se dă pe de-asupra lipiturii, mai ales la casele fără dușumea. ION CR. III 376, PAMFILE, J. III, SEZ. II 74/73, H. I 64, X 290. *Unu' o omorât pe Dumitru Toropălu, Pentru' lingură de brufuțială*. VASILIU, C. 175. † P. anal. Amestec de făină de grâu cu făină de păpușoi, cu care se netezește pe de-asupra pâinea înainte de a o băga în cuptor (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Cfr. pielm.

2°. (Mold.) Opăreală cu apă fierbinte; p. ext. uncrop pentru opărit ceva. SEZ. V 39/11.

3°. Fig. Ocară. *I-a tras o brufuțială bună*. PAMFILE, J. III. † P. ext. Bătăie. *Că el, Ștefan, le-a dat [Turcilor] o brufuțială, de-or pomeni-o și pe ceialaltă lume*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Plur. -tuși și -tuete. TDRG.]

— Derivat din *brufuit*, prin suf. abstr. -eală.

BRUM: interj. Exclamație reflexă a celui cuprins de frig, băr (II 2°). *Brum! mi-i frig!* EMINESCU, N. 43.

BRUȘ s. m. (ș. d.) v. *bruș* s. d.

BRUȘĂ s. f. (Bot.) v. *broajbă*.

BRULINC s. m. v. *burline*.

BRUNĂ v. [1°. 1°. *Se congelă en gelée blanche (la rosée)*. 2°. *Se couvrit de gelée blanche*.

1°. Intrans. (Unipers.) A cădea brumă. *Au și*

brumată pe la zua de Iepas (a. 1733). IORGA, s. D. XIII 50.

2. Trans. A bate bruma, a acoperi cu brumă. *Verde frunzuță... Cât o ninge Țo brumează, Ea e tot mândră și creafă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 21.

[Pors. III, prez. ind. și: brumă. L.B., BĂRCIANU.]

— Derivat din brumă. Cfr. brumat.

BRUMĂ s. f. 1°. *Gelée blanche*. 2°. *Pruine*. 3°. *Fri-mas, givra*.

1°. Rouă înghețată (pe plante, pe pământ s. pe suprafața corpurilor). Bruma dă, cade, pică, bate, s'așează, se lasă, atinge. *Blagosloviți brumele și zăpezile.* CORESI, PS. 437, cfr. 214. *Floride... stau oveldie și împiedecate de răscala brumii.* M. COSTIN, LET. I 260/21. *Căzut-au o brumă mare.* NECULCE, LET. II 456/20. *Bruma vence, pre o floare deschisă se lăasă.* CANTEMIR, HR. 277/10. *Ar-măsur, sur ca bruma.* C. NEGRUZZI, II 102/7. *Lunca, bătuță de brumă, acum pare rușiniță.* ALECSANDRI, P. III 7. *S'așează bruma peste vii.* EDINEȘCU, P. 288.

Brumă grea să dea. ȘEZ. IV 190/20. *Cozdrule cu frunza lată, Bruma cază, nu te bată.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 199. *Ba și bruma o pică!* Ib. 142. *Pe tuțe bruma groasă.* ȘEZ. I 141/10. *Cine se teme de brumă, vie să nu sâdoască.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 15. *Pe brumă desculț și [pe] rouă încălțat.* Ib. II 143. † *Fecior bătuț de brumă:* hoteiu bătrân (încărunțit). ZANNE, P. IV 357. *Acești doi bătrâni bătuți pe cap de bruma iernii (= încărunții).* GANE, ap. TDRG. (În imprecizia ușoare) *Să mă bată bruma!* CONTEMPORANUL, V, II 500, cfr. SĂM. III 830. *A fi o brumă rea:* om rău, stricăcios. ZANNE, P. IX 397. | Fig. Cantitate mică, puțin, ce se trece repede (ca bruma la bătaia soarelui de dimineață). *În comparație cu bruma de arheologie... ce se poate culege din scrierile asupra României...* ODOBESCU, II 408. (Mai ales sub forma) *Ce (s. câtă) brumă (de)... = puțin, mica toată.* *Le-am plămădit cu ce brumă de știință am putut și eu să adun, din studii și din călătorii.* ODOBESCU, II 235. *Să stăi aici, să pârzi casa și ce bruma mai acem.* SAHAGIALE, s. 261/1. *Munca lui d'abia aducea cu ce bruma să-și fie zilele.* *Cum am zice, muncă în sec.* IPIREȘCU, I. 208, cfr. 246.

Afincă lui și el ce bruma oștre îi mai rămăsese. id. M. V. 54/10. *Nevoasta și băteții, sărăcanii, ce bruma oștor își dam.* JIPEȘCU, O. 24. *Ce bruma de parale le-am mai avut, le-am cheltuit.* PAMFILE, C. Ce brumă e racul, ca să-ți dea și zamă bună? so zice pentru alergie proaste. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 631. *Margia lui Costache, în zua asta, nu-ș ce bruma (= nu știu ce păcatele) a făcut, că a căzut, de i-a venit laba la gură și a rămas oloag.* MUSCEL, 21. *Nici brumă:* de loc (OH). ZANNE, P. IX 397.

2°. P. anal. Strat de ceară care acoperă, ca o brumă, unele poame, precum prune, struguri, etc, cfr. promoroacă. *Prunele vinete să nu le culegi până nu sânt cu brumă.*

3°. (Impropriu) Chiciură, promoroacă. *Gerilă... trânteste o brumă pe păreți, de trei palme de groasă.* CREANGĂ, P. 254. *De odată, la gura cuportului se făcu brumă.* IPIREȘCU, I. 323. *Prînzăvara, muma noastră, Suflă bruma din fereastră și zăpada de pe coastă.* ALECSANDRI, P. P. 287/10. [La SINCAL, HR. I 225/22, cu înțelesul — latin — de „solstițiu de iarnă, începutul iernii”. Pentru că se apropie bruma, lucrul acela 1-au lăsat până în primăvară.] Plur. (rar) *brume și brumi.* MARIAN, SE. II 155. | Diminutiv: *brumuliță* s. f. *Focul neumbat, Cu brumulița nelăsat.* H. IV 308.]

— Din lat. *bruma*, -am „timp de iarnă” (cu înțelesul românesc și la Albanzi în Muggia și Verzasca).

BRUMĂ s. m. sing. *Brumaire, Octobre-Novembre*. — Nume dat lunilor de toamnă, când cade bruma: Octombrie (ANON. CAR., L.B., CALENDARIE (1844) 72,

I. IONESCU, C. 211, MARIAN, SE. I 97), Noembrie (II. XII 133, BARONZI, L. 91/20, ALECSANDRI, P. P. 34, MARIAN, SE. I 97; același înțeles la Aromâni). Și născu feciara, sfânta, Veneri, în luna lui Brumar, 14 zile. CUV. D. BĂTE. II 146/1. *Prînzăvara-i noaptea mică, Nu-i de mers la ibovenică.* *Până'n luna lui Brumar, C'atunca-s nopile mari.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 95. | Spre a distinge cele două luni, se zice: *Brumar mic = Octombrie* (L.M., BĂRCIANU) și *Brumar mare (Brumar al mare JIPEȘCU, O. 77) = Noembrie* (L.B., POLIZU, L.M., BĂRCIANU). [După MARIAN, SE. I 97, *Brumar mare = Octombrie*.] | (Personificat) *Bătrâna... vestejită și uscată ca o frunză de brumar.* DELAVRANCEA, s. 36. *Eu is Brumarul cel mare, Ce se pune de cu sară și se ia'n prânzu' cel mare.* VASILIU, C. 104, ȘEZ. IV 138/1; cfr. POPA-LISEANU, CONV. LIT. XLI 597 s. u.

— Derivat din brumă, prin suf. -ar. (Cfr. lat. *brumaria, brumalia*, alb. *brimur* „Novembre”, mui i *brimes t'parës = luna brumei dintâi = Octombrie*, mui *mairës i dule = luna brumei de-al doilea = Noembrie*, friulan *brumajo* „Decembrie”, bel-lun, mes de bruma „Decembrie”). Cfr. *brumărel*

BRUMĂREL, -eă adj., subst. I. *Gris*. II. 1°. *Septembrie, Octobre, Novembre*. 2°. *Pflor paniculata*.

I. Adj. (Mai ales despre lâna mielilor) *Brumat, brumărie*, cfr. cenușiu, fumuriu, sein, sur. *Căciulița de miel... creș și brumărel.* SEVASTOS, C. 159/10. *O pietoală cum brumărel.* PĂSCULESCU, L. P. 276.

II. Subst. 1°. S. m. *Septembrie* (JIPEȘCU, P. P. 77), *Octombrie* (DICT., MARIAN, SE. I 97), *Noembrie* (II. XII 133). *Semănătura grâului de toamnă se începe a se face la 15 Mășalar și se urmează în Vinicer, în Brumărel.* I. IONESCU, C. 173. | (Personificat) *Eu sânt, dragă, Brumărelul... Eu vin seara pe răcoare, De mă culc pe sân de floare.* ALECSANDRI, P. P. 33/10, cfr. TEODORESCU, P. P. 452°, ȘEZ. I 235/10.

2°. S. f. (Bot.) Mai ales la plur. *Brumărele = plantă ferboasă cu flori roșii-violete ce ale liliacului și cu miros plăcut.* PANTU, PL.

— Derivat (ad II 1°) din *brumar*, prin suf. dim. -el, (ad I și II 2°) din *bramă*, prin suf. -ărel.

BRUMĂRIE, -ie adj., subst. 1°. *Gris*. 2°. *Raisin*.

1°. Adj. (Mai ales despre lâna mielilor) De culoarea brumei, *brumat* (3°); cfr. cenușiu, fumuriu, sur, sein. DAMÉ, T. 67, PAMFILE, L. C. 363, MARIAN. *Căciulă brumărie.* ALECSANDRI, P. 1114, cfr. ȘEZ. IX 45, PAMFILE, L. C. 363. *Pietoalele cumpără, Fie călușe brumării, Le vindeți la cacașii.* TEODORESCU, P. P. 604. *Oașe brumărie.* H. X 465. *Prune brumării:* cu bruma pe ele.

2°. S. f. (Bot.) *Brumărie = o varietate de strugure.* JIPEȘCU, O. 53.

— Derivat din *brumă*, prin suf. adj. -ărie.

BRUMĂT, -ă adj. 1°. *Couvert de gelée blanche*. 2°. *Concert de prune*. 3°. *Gris*. 4°. *De maucaise humeur, mal disposé*.

Participiul lui *brumă*, devenit adjectiv (cu înțeles pasiv).

1°. Bătut de brumă, cu bruma pe el. *Bărbia îi eră acoperită cu păr moale, ca și când ar fi brumată.* SLAVICI, N. 185. *Trandafir brumat.* COȘBUC, P. 109. *Duminea ruiă 'noaltă...* *Lunca fasole brumată.* RETEGANU, II. 62.

2°. (Fruct) acoperit cu brumă (2°). *Struguri brumați.* L.M. *Prune brumate.* DDRF. *Ce mai mure mari și brumate!* M. I. CHIHIȘTEANU, CONV. LIT. XLIII 923.

3°. (P. anal.) De colorarea brumei, *brumărie, brumărel*, cfr. cenușiu, fumuriu, sur, sein. VICIU, GL. *Măoarele brumate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 387. *Oi brumate.* VICIU, GL.

4°. (Transilv.) Fără chef, indispus, supărat; cfr. plouat. BĂRCIANU, ZANNE, P. IX 397. *Ce 14-e, prie-*

tans. — *il întrebă smeu*, — *de ești așa brumat?*
MERA, B. 247.

[Sî: (ad 1° Ungaria) brumit, -ă adj. Toată frunza
de brumă-i brumită. ALEXICI, L. P. 206/1°.]

BRUMĂTEC, BRUMĂTIC, -Ă adj. (Temps) de gelée
blanche, d'automne, froid. — (Rar) (Temp) în care
cade de brumă, de toamnă, rece, friguros, brumos.
DICT. E toamnă, toamnă, cu nopțile tot mai lungi
și mai brumatece. CONTEMPORANUL, V. 503.

— Derivat din brumă, prin suf. adj. -atec.

BRUMIT, -Ă adj. v. brumat.

BRUMÓS, -OĂSĂ adj. 1°. (Temps) de gelée blanche.
Froid, glacial. 2°. Brumeux.

1°. (Temp) în care cade de brumă, plin de brumă.
Primăvara brumosoasă. CALENDARIU (1814), 64/2. | Ca
bruma, cu brumă. Răsufând în abur brumos. N. A.
BOGDAN, ap. TDRG. | P. ext. Rece, geros, friguro-
s. LM.

2°. (Impropriu, după fran. brumeux) Neguros,
nouros. LM. Oșian cântă între zăpezile nordului,
subt un cer brumos și pasomorit. C. NEGRUZZI, I
197. (Fig.) Să descoper... din ceața brumosoasă
a prezentului o falcină luminoasă pentru viitorul ar-
telor române. ODOBESCU, II 246.

— Derivat din brumă, prin suf. adj. -os (cfr. lat.
brumosus, -a, -um „de iarnă”).

BRUMULIȚĂ s. f. v. brumă.

BRUN, -Ă adj. Brun. — (Despre culoarea obiectelor,
spec. a feței oamenilor) Închis, negricios, oacheș.
Nu le-ar putea cineva deosebi, dacă... n'ar fi una
brună și alta blondă. C. NEGRUZZI, I 327. | Poet.
(rar) Întunecos. La răcoarea nopții brună. EMINE-
SCU, P. 69. [Familia: brunet, -ă adj., subst. = o-
cheșol, ochegică. Un june brunet, care de pe barbete
și musteji se cunoaște că eră străin. C. NEGRUZZI,
I 37, cfr. 45.]

— N. din fran.

BRUNCRUȚ, BRUNCRUȚ s. m. (Bot.) } v. brăncuță.
BRUNCUȚĂ s. f. (Bot.) }

BRUNDĂRÉL s. m. (Ornit.) 1°. Chardonneret. 2°.
Oiseau aquatique.

1°. = sticlete. DDRF., BĂRCIANU, ALEXI.

2°. (Argos) O pasăre de apă cu ciocul lung și cu
penele cenușii, numită și domnișor. MARIAN, O.
II 406. — Cfr. prundăraș.

BRUNÉL s. m. sing. (Comert) Prunelle. — Stoffă
de lână de culoare închisă (la origine, ca a prunelor
vinețe). Ghete (s. pantofi) de brunel. CONV. LIT., ap.
TDRG.

— N. din germ. Brunelle (< fran. prunelle, idem —
derivat din prune „prună”).

BRUNET, -Ă adj. și subst. v. brun.

BRUS s. m. Pierre à aiguiser. — (Ban.) Piatră de
tocilă, cfr. cute, gresie. LIUBA-IANA, M. 129. [De-
rivat: (cfr. rus. brus = buștan tăiat în patru
muchi) brusat vb. IV°. După ce din butucul rotund
s'au tăiat scânduri, acestea se brusesc, adică li se
taie marginile (leațurile) (Bucov.). Com. A. PRO-
COPOVICI.]

— Din sârb. brus, idem.

BRUȘ s. m. 1°. Motta, pelote, boule. 2°. Nigella ar-
vensis.

(Transilv., Ban., Bucov.)

1°. Masă (de pământ, de zăpadă, etc.), boț, bulgăre
(POMPILIU, BH. 1006), cocoloș, cfr. bolovan, bord^o,
bordan, grunz, glod. Arătările... de se cor ară

prea brușos, se zădăresc brușii mai înainte. ECO-
NOMIA, 23. Abia aude „cecinica pomeneire”, abia
vede unde să arunce brușul de pământ. POPOVICI-
BĂNĂȚEANU, FAMILIA, 1901. 38. Iși razămă capul
obosit pe un bruș, în iarbă. MERA, B. 120. Și pleacă
ea, cu-o falcă'n cer, cu alta'n pământ, c'una brușii
măturând, cu-alta stele culegând. RETEGANUL, P. I
39/2. Bruș de neasă (VICIU, GL.), de brânză (LB.),
de caș (RETEGANUL, P. IV 16/2), de mămăliță (ib.
III 82/2), de sare (LM.), de pâne (ib.), de lămă
(LB.). †† Mai du-te brușului: aude foarte domoală.
Com. BANCUI.

2°. (Bot.) = negrușcă. PANTU, PL.

[Sî (ad 1°): bruja (Borgo-Joseni, în Transilv.) VI-
CIU, GL. (Zaharești, în Bucov.). Com. GRĂMĂDĂ. | Di-
minutive: brușuț LB.; brusuleț TDRG.; brusel. Se
ia un punn de pământ, se adă, apoi se face brușel.
ECONOMIA, 5. | Adjectiv (adv.): brușos, -oasă.
Pământurile... în timpul... cel secetos se ară foarte
cu anevioși și prea brușos. ECONOMIA, 26.] — Cfr.
imbruji.

BRUSC, -Ă adj., adv. Brusque. — Repede (smucit,
neșteptat) și aspru (în mișcări și în vorbă). [Fa-
milia: bruscă vb. I^o trans = a lua (pe cineva s.
ceva) repede, aspru, restit, cfr. bruțai; a pripl
(ceva). Pricepă, cu fireasca lui sașacilato, că a bruscă
lecuirea eră a nu ne mai îndecă. C. NEGRUZZI, I
338; bruscare s. f. Arătas vindicarea, pentru brus-
carea sentimentelor. SIBERIA, F. 236; bruschete (-che-
ță) s. f. = fel aspru de a fi și de a lucra.]
— N. din fran. (< ital. brusco „aspru”).

BRUSCĂ vb. I^o (ș. d.) v. brusce ș. d.

BRUSCĂLĂN, BRUSCĂN s. m. (Bot.) v. brustur.

BRUSCHETE s. f. v. brusce.

BRUȘEL s. m. v. bruș.

BRUȘI vb. IV° refl. Se jeter des boules de neige. —
A se bate cu bruși s. bulgări de zăpadă, a se (im)-
bulgări. [Sî: bruji vb. IV° refl. (Zaharești, în Bucov.)
Com. I. GRĂMĂDĂ, imbruji vb. IV° refl. (Borgo-Jo-
seni). VICIU, GL. 22.]

— Derivat din bruș.

BRUSIN s. m. (Bot., Bucov.) = rugină. MARIAN,
CH. 10.

BRUSLEU vb. IV. v. bruțai.

BRUSNAT, -Ă adj. v. busnă.

BRUȘÓS, -OĂSĂ adj., adv. v. bruș.

BRUSTĂN s. m. (Bot.) v. brustur.

BRUȘTIN † s. m. (Min.) Ambre jaune. — (Numai
la DOSOFTEIU) Chihlibar. v. s. 40/1°.
— Din polon. brusztyu, idem (< germ. Bernstein).

BRUSTUI vb. IV v. bruțai.

BRUȘTUR s. m. (Bot.) 1°. Bardane (Lappa maior,
minor, tomentosa). 2°. Petasites officinalis. 3°. Ve-
ronica Beccabunga. 4°. Feuille de chou.

1°. Plantă lerbosoasă, cu foi foarte mari. Și: bru-
stur-mare, brustur-mic, (Ban.) Iapuc, lipan.
PANTU, PL., BRĂNDĂ, FL. 298. Brusturele face un
fel de flori roșii, care uscându-se dau naștere la un
fel de scaiței care se lipesc de materialul lănoase.
H. IV 311, cfr. II 11, III 66, IX 405, X 464, 534, 581.
Copilașul e ascuns sub o tușă de brustur, la ră-
coare. ALECSANDRI, P. P. 309/2. Un șipot de apă,
ce... șerpuiă printre brusturi și alte buruieni. ISPI-
RESCU, L. 230. Pune la pictor... rădăcină de bru-
stur. ȘEZ, I 253/2. Specii:

brustur-amar. H. IV 44.

brusturul-caprei = urechea-poreului. PANTU, PL. Bru-
sturul-caprei = urechea-poreului: o buruiană
care crește pe locuri slabe de prin pădure, înfloarește

prin lule și are o floare cu suc dulce ca mieea. H. X 43. *Brustur-caprei* = barba-caprei a poamăcânelui s. țâța-caprei. ION CR. III 24.

brustur-negru: plantă ierboasă (*Symphlytum cordatum*), cu flori galben-deschise. PANȚU, PL.

brustural-oli = lăptucul-oli. ib.

2°. *Brustur (dulce)* = captalan. ib., H. I 84, cfr. LB., H. IV 44.

3°. = bobovnic, RĂDULESCU-CODIN.

4°. P. anal. Foia din afară a verzi. ANON. CAR. *Brusturi* = frunzele cele mari în care se învâluită varza. Com. COCA. *Toie o oală de brusturi* (Jlu). VICIU, GL.

[Și: brăsture. | Cu alt sufix: brustân s. m. CANDREA, T. O., H. V 235 (și cu înțelesul: „lăptucul-oli”). PANȚU, PL.), *brustân* = buruiană cu foaia lată. H. V 248, (+ *broască*) *bruscân* s. m. *Valca-n mare*, cu *bruscân*. *Nu pot trece de dușmani*. HODOȘ, c. 57, cfr. id. P. P. 222, *bruscălan* (Boutari, în Hațeg). VICIU, GL. | Diminutive: *brusturâs* s. m. = bruster mic, tânăr. COSTINESCU. *Buruienii pîntru băut și dă leacuri... rădăcini dă brusturâs*. JIPESCU, O. 74; *brusturêl* s. m. COSTINESCU. | Derivate: (Mold.) *brusturêancă* (SEVASTOS, N. 281), *PAMFILE*, J. III, H. X 23, 35, 70), *brusturêască* (SEVASTOS, N. 281), *PAMFILE*, J. III) s. f.: danțuri țărănești.]

BRUSTURĂȘ, BRŪSTURĂȘ s. m. (Bot.) }
BRUSTURÊANCĂ s. f. (Cor.) } v. brustur.
BRUSTURÊASCĂ s. f. (Cor.) }
BRUSTURÊL s. m. (Bot.) }
BRUSUȚ vb. IV² s. m. }
BRUSULEȚ, BRUSUȚ s. v. s. brus.

BRUT s. a. *Pain noir (très ordinaire)*. — Pâine neagră și grumbă, de calitate inferioară (POLIZU, LM., DDRF.); spec. pâinea care se dă soldaților ruși (I.M.), cfr. posmag. *Unii zic că e prescură, Alții... că e... Brut d'âl mulescoare*. DEPARĂTEANU, ap. TRDG. *Mai mărește-mi leșoara, Că mi-e brutu' cinci parole, Moare lădița de foame*. MAT. FOLC. 93. [Plur. -turi (după I.M. *bruti*). | Și: brătă s. f. DICT¹]. — Cfr. pită.

— Din slav. *broty* (< germ. *Brof*) „pâine”. Cfr. brutar.

BRUT, -Ă adj. *Brut*. — În starea în care se află de la natură, neprocurat de om; cfr. rudimentar. *Un popor are dreptul de existență națională și teritorială nu în urma naționalității sale brute, ci numai în măsura contribuției ei individuale la cultura omenescă*. MAIORESCU, CR. III 160, cfr. II 283, 184. *Oficial statistic adună la materiale brute, dar nu le lucrează*. I. IONESCU, m. 199. *Un corp brut*. | Spec. (Comerț); în opoziție cu net) *Produs s. venit brut*, din care nu s'au scăzut cheltuielile făcute. *Un produs brut de 44 lei*. I. IONESCU, d. 596. *O redevență de 10 la sută din producțiunea brută a fiecărei sonde*. MON. OF. 22. *Greutate brută* = greutatea din care nu s'au scăzut dărușia. || *Materie brută*, lipsită de viață, neinsușită, anorganică. | Substantivat (s. f.). Animal, dobitoc; fig. om lipsit de inteligență și de simțire, de cultură morală; cfr. bestie, vită.

— N. din fran. (lat. *brutus*, -a, -um „greu”), cfr. abrutiză.

BRŪTĂ s. f. v. brut¹°.
BRUTĂC s. m. (Zool.) v. broatec.
BRUTĂCEL s. m. v. brotăcel.

BRUTĂL, -Ă adj., adv. I. *Brutal*. II. *Brutement*. I. Adj. (Ca) de brută², de animal, de bestie, de dobitoc, dobitoace. *Instincte și pasiuni brutale*. | Aspru, grosolan, fără delicatețe. *Acest mod brutal de acesi morțea unui om*. VLAHUȚĂ, D. 91.

II. Adv. Ca un animal, fără delicatețe morală. *Se poartă brutal cu subalternii săi*.

[Derivate: *brutalitate* s. f. = fire, purtare, vorbă s. act al unui om brutal. *Aș dori să nu încefi d-ta, cum se poate feri cineva de brutalitate unui grosoman*? C. NEGRUZZI, I 211, cfr. MAIORESCU, D. I 33. *Nu voui cedă decât brutalității*. CARAGIALE, T. II 188/9; *brutalități* vb. I² trans. = a se purta (mereu) brutal (cu cineva).]

— N. din fran. (lat.-mod. *brutalis*, -e, idem).

BRUTALITĂTE s. f. }
BRUTALIZĂ vb. I² } v. brutal.

BRUTĂR s. m. 1°. *Boulangier*. 2°. *Danse paysanne*. 1°. Cel care are meseria de a face pâine (spre vânzare); cfr. pitar. *Slugărică, ajuns pitar acum doi ani, de unde eră brutar*. ALECSANDRI, T. 1328, cfr. ȘEZ. III 95/96. *La mieii de la ciobani și pâinea de la brutari*. TEODORESCU, P. P. 292°.

2°. (În Teleorman) Numele unui danț țărănesc. H. XIV 22, 66. Cfr. brutărească.

[Feminin: (ad 1°) brutăreasă, (în Mold.) brutărită s. f. O brutăreasă care ștergea un cuplor. ISPIRESCU, L. 359. Adjectiv substantivat: (ad 2°) brutărească s. f.: danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281, H. XIV 94. | Derivat: brutărie s. f. = locul în care se face și se conace pâine de vânzare; meseria de brutar, cfr. pitărie (H. V 375). *Brutăria indigenă să se îmbunătățească*. I. IONESCU, m. 684. *Produce de brutărie (pitărie) și simigerie*. ODOBESCU, II 96.]

— Derivat din brut, prin suf. nom. agent. -ar.

BRUTĂREANĂ s. f. }
BRUTĂREASCĂ s. f. (Cor.) } v. brutar.
BRUTĂRIE, BRUTĂRIȚĂ s. f. }

BU interj. — Onomatopee (adesea repetată s. pronunțată cu u lung) care imitează mugetul bouului, tipatul buhei (I.M.), zbirletul bouului-de-baltă (PAMFILE, J. III), bubutul puștii, pistolului, etc. (PAMFILE, J. II 352), sunetul produs de lovituri tari. [Diminutiv: (formație glumească din bu-și + suf. -uș) bubuș subst. = lovitură cu pumnul: *Ai pace, că-ți dau un bubuș, de cazi jos* (Vereșmort, în Transilv.). VICIU, GL. *De-a bubușu'*: joc de copii. ib.]

BŪA interj. *Dodo*. — (Transilv. și Bucov.) Interjecție primară (intrebunțată, mai ales, ca refren în cântecele de leagăn) cu care se îndeamnă copiii mici să doarmă. Cfr. nani. *Bua, bua, cu mama*. MARIAN, NA. 322. *Bua, bua, bua, Păiu' mamii* (Cohalm), ap. HEM. II Add. III. *Bua, bua, Ionaș, Dragul mamii copilăș* (Ban.). ib. [Și: bóa. MARIAN, NA. 324. | Cu funcțiune de verb-imperativ: *aboa, aboa-te s. te aboa* = liniștește-te, odihnește! (BIBICESCU, P. P. 280). Cfr. CANDREA, T. O. *Aboa-te cu mama... Culcă-te tu și te-aboa*. MARIAN, NA. 324. Cfr. BIBICESCU, P. P. 280. | Pronunț. (-bu-a, -bo-a.)

BŪAȘU s. m. (Zool.) v. buhalu.
BŪAR † s. m. (s. d.) v. bour ș. d.
BŪAZ † s. a. v. bogaz.

BŪBA s. f. art. *Mal*. — Cuvânt din limba copiilor spre a exprima durerea produsă de o izbitură, etc.; cfr. bibi. LM., TRDG.

BUBĂ vb. I°. *Avoir des accès ou des bouffées. Attraper la varole*. — Intrans. și refl. A face bube, a se umplea de bube (spec. de vărsat). DICT. *Bubăz* = variolis inferior. ANON. CAR. *Un tânăr junigaș, la vârsta de 19 ani... să bubăze* (ca. 1812). IORGA, s. D. XII 202. [Ca part. adj.: *bubăt, -ă* adj. = bubos, plin de bube (de vărsat). DICT. *Bubăt de râni*: plin de râni. TRDG. *Noția noastră e bubată și amărâtă*. JIPESCU, O. 9.]

— Derivat din bubă.

BUBĂ s. f. (Med.) 1°. *Abces, bouton, pustule, bubo. Anthrax, 2°. Blessure, 3°. Mal de dents, 4°. Croup.* 1. Nume generic pentru umflăturile țesutului celular de sub piele, cu caracter purulent; spec. vârsat, bubat. Cfr. abces, coș, furnicel, zgrăbunță, holifă, buburuză (2°), bășică, puște, zgaibă, urciol, rofii, umă, pustulă, tumoare. *Buba* leso, coace, sparge, purolază, trece, trage răul; când se bășică și e gata să spargă (GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 25). Cineva face *buba*, se umple s. se curată de *buba*. *Multa boale și nevoi grele și tot chipul de buba*. MAG. IST. IV 339/2. *L-au lovit buba ce-i zic anthraxi*. GANTEMIR, HR. 347. *Gădilitura bubelor* [la vârsat]. PISCUSCUL, o. 239. *Acest purolin, spărgând sau pușin țind buba, îl scoatem afară*. CALENDARIU (1814), 178/2. *Ce n'a făcut el, ca să se curețe de bube?* ISPIRESCU, I. 386, cfr. 3. *Faptul e o boală ce se declară prin ieșirea unor bube late pe tot trupul*. ȘEZ. I 254/1. *Am făcut o bubă'n cap*. ib. III 201/2. *Deși-i de bube [de vârsat] ciupită*. DOINE, 66/2. *Descăntece de bubă*. ȘEZ. V 143. *† Tot omul se leagă unde i-i buba*; se vaită de co-ldoare. PAMFILE, c. *K om bun să-l pui la bubă*; pe rană, foarte bun. id. J. III. *Cu mine să umblă ca cu o bubă coaptă*; cu binisor. ib. *Să nu mă lovești peste bubă*; unde mă doare, unde sânt simțiori. ib. *Știu eu unde-i buba*; pricina. id. c. *Li pricep eu buba lui*; intenția. id. J. III. *Li știu eu buba*; unde-i doare, ce necaz are. TDRG. *Cel cu buba*; pe care îl privește mai mult. CONTEMPORANUL, III 887. *A merge cu bubă*; se zice când femeile se duc cu mâncare la vreuna care a născut de curând (Vașla, în Transilv.), ap. VICIU, GL. | P. anal. Noduleț mie de pe coaja fructelor. *Mere cu multe bube* pe ele. LM.

Specii: *ă-bubă* H. II 84 (*hă-bubă* s. *ceă-bubă*) s. *buba-bubel* (TEODORESCU, P. P. 358) = un fel de bășică-rea (= dălac, antrax), „altă numai că *ă-bubă* se face mai mult în gură, iar bășica în orice parte a corpului.” GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 11. *Femeile... cred că lucrând* [Vineroa]. *li se arată, adică femeia care lucră pășeste conă; o cuprind de vreo boală... i s'aruncă ă-bubă* (Volla, în Transilv.), ap. HEM. 1555/2. *Descănt' d'ă-bubă*. TEODORESCU, P. P. 358.

bubă-albastră: se face la incheieturile degetelor (Hangu, în Neamța), ap. HEM. 718/2. Cfr. *bubă-vânăță*.

bubă-in-cap: o boală de vite. H. XI 519.
bube-de-plecate: ies pe la gură când și se (ap)leacă de-o mâncare (Brașov); cfr. spuzenală.

bube-dulci s. *zgaibă-dulci*: se face la copli; ies pe față, pe barbă și pe cap, și se zice că provin din spure s. spurcăciune. LEON, M. 123. *Bubele-dulci* s. rofile se ivesc ca niște pete roșiatece, de mărimea unui bob de mei sau gămălia unui ac. Se ridică niște bășicute, crapă, cerge un purolin amestecat cu sânge, apoi în urmă prind un fel de coajă galbenă. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 34; cfr. ȘEZ. I 55/2, MARIAN, NA. 349, 390, H. II 155, X 88, XII 291. *Descăntec de bube-dulci*. TEODORESCU, P. P. 355-6; ALEXICI, L. P. 1 205.

bubă-la-înimă 1°. = *bubă-rea*. H. XI 207. | 2°. = *coific*. H. IV 91.

buba-mânzului (s. *buba-mânzatului* H. XVI 154) = a.) (La vite) O holifă ce se face [la mână] între făci și Inghitoare. I. IONESCU, D. 372. *Buba-mânzului* se face în cap, din care cauză vitei li curg ochii, e tristă, strânută des, li curge pe nas un fel de coptură, și de multe ori se umflă și gâtul. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 5; cfr. H. III 156, 440, VII, X 37, 548, XII 291, 422, XVI 315. Boală de care zac cați tineri. ȘEZ. IV 123/1. | b.) (La om) Un fel de răpelugă la om. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 37.

bubă-neagră s. *buba-rea* s. numai *bubă* (H. IX 315, ȘEZ. III 197/1) = dălac (antrax), un fel de *bubă* care de la început, cum se arată, e vânăță și

cu dureri foarte mari. LEON, M. 123; cfr. *ă-bubă*. Boală (de om) la incheieturi. H. X 428, cfr. I 271, II 84, 122, 155, 303, VI II, VII 195, 491, X 194, 268, 360, 402, XVI 162. cărbune, răsufug, bășica-rea, armurar. BIANU, D. S.; ION CR. II 130. *Buba-rea se vindecă cu prunș păstrate din Joia-mare*. ȘEZ. III 122/2. *Descăntece de bubă-rea*. ib. IV 19/2. TEODORESCU, P. P. 359, ALEXICI, L. P. 211/12; cfr. H. V 19, X 268.

bubă-păr: boală de om. H. X 428.
bubă-pudredă-in-gură = scorbut. POLIZU.
bubă-rosie = bubuliță care iese din fierbințeală. Cfr. DDRF., BARCIANU, TEODORESCU, P. P. 358.

bube-spurcate = spurcat LB.
† *bubele-strictaciunii* = lepră. *Și se faci mna lui plină de bubele strictaciunii ca săpada*. BIBLIA (1688) 41.

buba-trănușilor = a.) pelagră. LEON, M. 123; BIANU, D. S. | b.) = *ă-bubă*. HEM. 94.

bubă-vânăță = o bășică ce se face mai des la mână, pe podul palmei, între degete și la picioare. ȘEZ. VI 83; cfr. TEODORESCU, P. P. 358, H. II 83, 155, 303. Cfr. *bubă-albastră*.

† *Sărbătorena-bubelor* = Sf. Varvara (v. *barbură* 1°). MANGUICA, ap. TDRG. | (Bot.) *Bubă-in-cap* = floare-de-perină. PANTU, GL.

2°. P. ext. *Rană*. MARDARIE, I. 3035; LB. *După ce veni ursul la dinsul*, [Tugulea] se căsni până ce îi scosșeșteap, apoi îl leagă la bubă. ISPIRESCU, L. 326. *A pune mâna pe bubă* = pe rană. ZANNE, P. II 505.

3°. Spec. (Vaca, com. Hunedoarei) Durere de măsele și de dinți (adeseori cu umflături), sau de cap, sau și de măsele și de cap. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 25.

4°. = gâster. ȘEZ. VIII 112.

[Diminutive: (cfr. sârb. *bubuljica* „puște, coș”) *bubuliță* s. l. *bubață*, *bubușoară*, *bubiță* s. f. (aceasta și) o boală a cartofilor] DDRF. *Vocile... fac pe fâțe niște bubușoare*. ȘEZ. IV 127/2. *Toate bubele*. TEODORESCU, P. P. 358/2; cfr. GRIGORIU-RIGO (1814) 183/2. | Augmentativ: (cfr. grec. βουβύσιον) *buboiu* s. a. și m. (ȘEZ. VI 23) = furnicel, furnucal, cfr. abces, apostimă. LEON, MED. 123, BIANU, D. S., ȘEZ. I 256, H. II 122, 155, X 360. *Bubony* = ulcus, apostema. ANON. CAR. *Ţinele... au forma buboielor, însă sânt mult mai dureroase ca buboiul*. ȘEZ. II 19/1-11; cfr. TEODORESCU, P. P. 365/2. *Buboiu-orb*. MARIAN, INS. 222. (În descăntece și): *buboaică* s. f. ȘEZ. I 198/1; (derivate) *bubuiag* (în expresia) *Îa scos ochii ca de bubuiag*; i se umflă ochii cât un buboi, ridicând o sarcină prea mare (Teuciu). ZANNE, P. II 352. *buboios*, -oasă adj. = cu buboaie. *Boală buboiasă*. FILIPESCU, ap. TDRG.]

— Din slav. (rut.) *buba*, „umflătură mică”. BERNEKER, SL. WB. 78.

BUBĂ s. f. *Larve de ver à soie*. — (Rar) Larva viermei de mătase. MARIAN, INS. 279. [Și: (diminutivul) *bubiță* s. f. ib. LIUBA.]

— Din sârb. s. bulg. *buba* „vierme de mătase” BERNEKER, SL. WB. 79 (cfr. arom., megl. *buba*, arom. *bubiță* „vierme de mătase”).

BUBĂLCĂ s. f. 1°. *Tumcur, amygdalite*. 2°. *Pomme de terre*. 3°. *Danșo paysanne*.

1°. (Med.) Umflătură DICT., cfr. *găleă*, *motăleă*. *Bobălcă* = umflătură (mai ales la vite), *ghiodălcă*. Com. BANCUI, VICIU, GL., ȚARA OLTULUI, III, No. 21-22.

2°. (Bot.) *Bobălcă* = cartof (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL.

3°. (Cor.) *Bobălcă* = numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 280/2, PAMFILE, J. III. [Și (mai ales): *bobălcă*.]

— Pare a fi rezultat din fuziunea lui *bubă* cu *gălcă*. Cfr. *ghiodălcă*, *motăleă*.

BUBÁT s. a. (Med.) *Variolo, petite vérole*. — Vârșat, variolă. ȘEZ. IX 125, LEON, MED. 153, MARIAN, SE. II 27, H. VI 236, XVI 56. *Ciupit, stricat de bubat*. BARCIANU. *Nu s'au lipit bubat* (ca. 1812), ap. IORGA, S. D. XII 202. | La 4, 5, 6 Decembrie se zice: zilele bubatului, cfr. barbură. ȘEZ. VI 23. [Specii: Bubatul (cel) mare = vârșatul mare. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181; H. V 19. *Lăindu-se bubatul cel mare* (ca. 1812), ap. IORGA, S. D. XII 202. *Bubat-millociu, negru*, spoli. H. V 23. Oile sulfat de vârșatul numit bubatul-oilor. I. IONESCU, M. 405. [Plur. -turi.] — Din bubă + vârsat.

BUBĂU s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBERIC s. m. (Bot.) *Scrophularia nodosa*. — Plantă ierboasă, cu flori verzi-măslini; fructele sânt capsule; are miros tare, greșos și un gust acru și amar. ȘI: poală, brânca, brânca-porcului, frunză-de-bubă-rea, urzică-neagră, iarbă-neagră. FANTU, PL., LEON, M. 26. [ȘI: bubernic s. m. În Oltenia, de brânca babei leagă bolnavului la falcă o buruiănă numită *buernic*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 22, buheric = o buruiănă care crește prin păduri; are frunza ca a urzicii, trunchiul în muchii și floarea gălbui. ION CR. IV 153.]

— Pare a derivă din bulg. *bubrek*, rus. *bubreg*, „rinichi” (rizomul plantei e umflat-tuberculos); ar formă deci un dublet cu *bobric*. (Numirea „frunză-de-bubă-rea” s'a putut naște prin etim. pop. înlocuindu-se terminațiunea -ic prin suf. -eș și rezultând astfel din buheric mai întâi *bubereș, apoi „bubă-rea” = antrax).

BUBERNIC s. m. (Bot.) v. buheric.

BUBIȚĂ s. f. v. bubă¹.

BUBOĂCĂ s. f. v. bubă.

BUBOC s. m. v. boboc.

BUBOHNIC s. m. (Bot.) O plantă de apă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Cfr. bobovnic.

BUBOIAȘ s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBOION, -OĂȘĂ adj. | v. bubă.

BUBOIU s. a. (Med.) | v. bubă.

BUBOLNIC s. m. (Bot., Transilv.) = rapită sălbatică. I.B.

— Pentru etimologie, cfr. bobovnic.

BUBOLOĂCĂ s. f. = bobolocă (subt boboloc). MARIAN, INS. 10.

BUBON s. a. (Med.) *Bubonea*. — Umflătură glandulară produsă prin inflamarea ganglionilor limfatici de sub piele, în special la vîntre. *Bubon* = ud mă. LEON, MED. 123. Cfr. buboia. [Pop. și: babon s. a.] — N. din fran.

BUBON, -OĂȘĂ adj. *Plein d'abcès, couvert de boutons, pustuleux*. — Cu bube, plin de bube, p. ext. (despre plante) plin de noduri s. creșcături mici, în forma bubelor. *Eră stricat și bubos*. VARLAAM, C. 367^{1/2}. TDRG. *Răie buboasă*. GORJAN, H. I 46. *Un biet paracelser bubos*. IORGA, N. R. K. 19. *Un cal răpicioș și bubos*. ISPIRESCU, L. 3. *Braoștele buboase*. ȘEZ. II 70^{1/2}. (Substantiv) *Foaie verde și un agut, Buboso, nu te-ai lăut*. ȘEZ. IV 231^{1/2}. [ȘI: buborós, -oasă adj. Am o fată buboroasă (variantă: buboasă) TEODORESCU, P. F. 246, GOROVEL, C. 358, Șade cu vodă la masă? (= Strugurele). GOROVEL, C. 359. *Braoște buboroase*. H. XI 379. (Adverbial) *Arborele crește... buburos*. H. IV 52.]

— Derivat din bubă, prin suf. adj. -os.

BUBOTI vb. IV^s = boboti (2^a). *Orbalju' orbăleit, Orbalju' bubotii*. MARIAN, D. 160.

BUBOU s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBUI vb. IV°. *Tonner, gronder, retentir*. — Întrans. (de obicei unipera.) A produce, repețiindu-se în intervale scurte, un sunet înfundat, dar puternic, de obicei prin detunături s. prin explozii:

a.) (Despre tunet) A tună prelung, cu detunături repetite, cfr. d u (r)du. *Grozavul cereș tunet începă a bubui*. C. NEGRUZZI, II 5. *S'un trăsnet lung de-odată în ceruri bubuește*. ALECSANDRI, P. III 209. *Falgeră și bubuie*. RETEGANU, P. I 19^{1/2}. *Se auzi în poartă o pocnitură groază, de gândeai că bubue tunetul, în ereo furtună ce se aprăpă*. MERA, B. 96. | P. ext. *Vădăduh bubuește (de tunet)*. ALECSANDRI, P. III 35. | Fig. *De pe tribună, Bubui-va glasul nostru, precum cerul care tună*. I. NEGRUZZI, I 53. † A se duce unde a bubuit întâi: departe (Dolj). ZANNE, P. IX 397 (cfr. unde a întărcat dracul copiii s. unde-a dus mutul iapa).

b.) (Despre încălțatura tunului) A face explozie. *Încep a bubui tunurile*. RETEGANU, P. P. I 19^{1/2}. | (Neobiceiuit) *Trans. A bate, a bombardă. Zidu' n-ajprejur bubuit*. COȘBUC, R. 243^{1/2}.

c.) (Despre foc) A arde cu explozi, a du (r)du. *Focul bubue și tronăște în cămin*. ODOBESCU, I 153^{1/2}.

d.) P. anal. A lovi cu toată puterea de repetite ori (de ex. cu pumnul în ușa), producând un sunet surd. *Auziră de-odată bubuind foarte tare în ușa odăii*. GORJAN, H. II 124.

[ȘI (pentru rimă): bubuia vb. I^a. *Bubuiască, Bubuiască, Peste nouă munți rânchează?* (= Pușca). FĂSCULESCU, L. P. | Derivate: *bubuire* s. f. COSTINESCU, *bubuit* s. a. MARDARE, I. 3810. *Bubuitul tunului*. ODOBESCU, III 575^{1/2}. *Bubuitul frânt Al bulgărilor de pământ* [aruncați pe sicriu]. COȘBUC, R. 158. *Bubuitul galopului*. DUNĂREANU, CH. 96. *bubuitară* s. f. (sunetul scurt și momentan). *Se auziră niște... bubuituri și duduituri înprozitoare, ca de tunet*. ISPIRESCU, L. 99; *bubulălă* s. f. (sunetul prelung) COSTINESCU, *bubalitor*, -oare adj. *Băuri bubuitoare*. MARIAN, I. 356.]

— Onomatopee (cfr. sârb. *bubati, bubnuti*, „a lovi tare”, slov. *bobneti*, „a bubui” BERNEKER, SL. WB. 79 cfr. bum, buf, boboti).

BUBULĂ subst. v. bubă.

BUBULĂLĂ s. f. v. bubul.

BUBULĂT, -Ă adj. v. pupni.

BUBUIET s. a. *Tubercule*. — Globuleț, boabă, tuberculă. Au săpat buruiana aceeaș dărețele, și au aflat la rădăcina ei niște bubuiețe ca păsiera, P. 297^{1/2}. — Cfr. buburuz(ă), gămuț.

BUBUIOC s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — Un fel de pește tare la solzi, care nu se rad cu înlesnire. II. III 290.

BUBUIU s. a. v. pupni.

BUBULĂC s. m. (Mor.) = babalac (3^a). II. XVI 143, 227.

BUBULĂȚĂ s. f. (Med.) v. bubă.

BUBULŪC s. m. (Mor.) = babalac (3^a).

BUBUREZ s. m. v. buburuz(ă).

BUBURON, -OĂȘĂ adj. v. bubos.

BUBURUJĂRĂ s. f. (Entom.) | v. buburuz(ă).

BUBURUȚĂ s. f. |

BUBURUZ s. m., **BUBURUZĂ** s. f. I. *Boulette. Pustule. Bourgeois. Fruit de l'annee. II. Bête à bon Dieu, coccinelle (Coccinella septempunctata).*

I. 1^a. Globuleț, boțuleț, golomoș, cocoloș (mie), golozor, bobită. *Buburuz* = ceva rotund. ȘEZ. II 151^{1/2}. *Bunul-de-bon* e ca un buburus ce se găsește în

fiere. LEON, M. 80. *Ninsoarea... acoperă pământul c'un lăceriu de buburuzi.* CONTEMPORANUL, V, II 144. *Să iee o buburuză de ceară și... să i-o prindă în păr.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Toți smii se minună numai, cum de se găsește o putere așa de mare într'un buburuz de om ca acesta.* SBIERA, P. 180/11. *Cuștură cu buburuzi:* cu floarea trifoliului (Săliște, în Transilv.). Com. BANCUI.

2°. Spec. *Buburuză* = bubaliță (de fierbințeală), zgrăbțură (LB., GRIGORIU-RIGO, M. P. 1), un fel de bubule rotunde și înfioate care se fac pe corpul omeneș (MARIAN), cfr. spuzaală.

3°. *Buburuză* = mugur tânăr. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1.

4°. Fructul aninului, anină. MARIAN, cfr. HEM. 1206/29. *Se culeg frunze și buburuz de arin negru.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24.

5°. *Buburuz* = ridicăturile sau globurelele cele rotunde ce se fac pe coaja unor bostani. MARIAN; cfr. bubă, bulbucătură.

6°. Cucuruz (mai de grabă: bobiiță) de brad. TDRG.

II. (Entom.) *Buburuză* (rar: *buburuz* H. XVI 142) = gândacel cu corpul rotund și bulbucat, cu aripile roșii, pătate cu șapte puncte negre. ȘI: (Muntenia) gărgăriță (-mărgăriță), margari(n)ță, boui-popoi (s. -Domnului, s. -lui-Dumnezeu), vaca-lui-Dumnezeu, (Bucov.) buburuz-roșie, Măria-popoi, Măriața (-popoi), găinușa (-lunii), găina (s. vaca)-lui-Dumnezeu, cucușor, vrăjitoare, mămăruță, mumuruță, păpăruie, (Ban.) paparugă, (Ungaria) păpălușă, păpărușă. MARIAN, INS. 106 s. u., cfr. H. VI 28, X 582. *Buburuză, Buburuză, Unde-i zbură, Acolo m'oiu mărita.* MARIAN, INS. 110. ¶ Specii (toate la MARIAN, INS. 121): *buburuză albăstrie, cafenie-galbună (Coccinella impunctata: cu aripile turburi-gâlbii și cu mai multe puncte negre pe ele), mică, neagră, verde.*

[ȘI: *Buburuză* (probabil numai grafic), *buburuză* s. f. (ad. I 2°) DDRF, (ad II) MARIAN, INS. 107, *buburuz* s. m. (plur. -rezi) = câlcâiul de pâine, doniț, colțuc. REV. CRIT. III 90. ¶ Diminutiv: (ad II) *buburejoară* s. f.: covă mai mică decât o buburuză și are pe fiecare aripă de obicei numai câte un punct negru (*Coccinella dispar*). MARIAN, INS. ¶ Adjectiv: *buburuzés, -oasă* — încercat, plin de buburuz. MARIAN.]

— Inrudit cu *bob, bubă, bubuștie, bubuieft*, etc. (cfr. ung. *buborék* „băsică”, *buborcsék* „negoi”, sârb. *bu-birica*, etc.).

BUBURUZÓS, -OĂSĂ adj. v. buburuz(ă).

BUBUȘLÉU s. m. v. bubuștie.

BUBUȘLIE s. f. *Boulette, baie, grain.* — Globuleț, boabă, bobiiță, buburuz(ă). *Frasinul... face niște bubușli pe frunze, din care ies... gândaci de turbă.* ȘUTU, ap. TDRG. ¶ P. anal. Pilulă. CANTEMIR, ap. DDRF.

¶ Spec. Fructul (necopt) al verigărilor. CIHAC, II 502, DDRF, TDRG. [ȘI: *bubuștie* s. f. = coroana de flori a losnicioarei, precum și a altor plante. MARIAN, *bubuștiau* s. m. = fructul hâmeiului. ȘEZ. VII 178. *Frunză verde bubuștiau.* Ib. I 12/20. *bubuștie* s. m. *Bubuștie* = ridicăturile mici de rășină din scoarța buhașilor de brad (Straja, în Bucov.). Com. a TOMIȚA, (+ *gogoasă*) *guguștie* s. f. s. *guguștin* s. m. = *gogoasă*, cocoon (de mătase). ȘUTU, ap. CIHAC, II 502, TDRG.] — Cfr. *buburuz(ă)*.

BUBUȘLIE s. f. } v. bubuștie.

BUBUȘLIEU s. m. }

BUBUȘOARĂ s. f., **BUBUȘOARĂ** s. a. (Med.) v. bubă.

BUBUȘ subst. v. bu.

BUBUȘĂ s. f. (Med.) v. bubă.

BUC s. m. 1°. *Bourre*. 2°. *Balle*. — (Mold., Bucov., Transilv.).

1°. (Numai la plur.) Firele scurte din unele materii textile (precum cânepă, câlți, lăor. I. IONESCU, C. 154, mătase DICT.) după ce s'au pieptănat și periat; cfr. *canură*, *stupă*, *zgrebeni*. Din fuiorul melițat și răglat și periat se scot mai multe calități de cânepă, din care cea mai proastă sânt *bucii*. ȘEZ. V 39/1. Ceea ce rămâne în dinții pieptenului se chiamă [la lână] *canură* s. [la câlți] *bucii*, cfr. *butucei*. PAMFILE, I. C. 8, cfr. ȘEZ. IV 113/18. *Cămeșoa cea groasă, de bucii de cânepă.* I. IONESCU, C. 42. *Niște bucii... pentru făcut saci.* CREANGĂ, P. 176, cfr. MARIAN, NU. 143/20. *Am tors la bucii, Ca să-mi fac papuci.* SEVASTOS, M. 160/23. *Lă-s poale de bucii.* MĂNDRESCU, L. P. 158/11. Grămejoare de lână pieptănată (mai ales de calitate mijlocie). PAMFILE, J. II. ¶ Căier pe sfârșite. ȘEZ. IX 144.

2°. Pleava ce rămâne după ce vânturi sămânța de cânepă, de haldani (CREANGĂ, GL.), de în (ȘEZ. II 151/1) s. mălaiu. Cfr. goz. *Pisă mălaiul și-l căntură de buc.* CREANGĂ, P. 6.

BUC s. m. (Numai în expresia) într'un buc = într'o clipă (CREANGĂ, GL.), foarte de grabă, cât ai bate în palme (ȘEZ. II 151/1), în scurt timp (Ib. IX 150). *Și într'un buc [turnicele] au și ales năstul de-o parte și macul de altă parte.* CREANGĂ, P. 264, cfr. 311, A. 30. *Lună de grabă spada și 'ntr'un buc a și fost cu dinșu unde are strânsura adunată.* MARIAN, T. 202. *Și-l mănăcă, într'un buc.* ȘEZ. VI 155. | A fi buc de foamă = lăhnit. ZANNE, P. V 97.

BUC s. m. (Bot.) *Vicus hêtre*. — (Rar. Mold., Transilv. de nord.) Fag bătrân. TDRG. *Două babe, de când bucii* (cfr. de când hăul s. lumea). RETEGANUL, P. V 43/18. — Din palcoslav. *bukъ* „fag” TDRG.

BUCĂ s. f. (Anat.) 1°. *Joue*. 2°. *Fesse*.

1°. Partea cărnosă a feței omului (mai rar, a botului vitelor) de în tâmplă în jos. (Spre a nu se confundă cu 2°, întregit de obicei prin „brazului” s. „feții”, ori înlocuit prin „obraz”). *Cu să te neștine loșire în buca deroaptă, întoarce lui și alaltă.* TETRAEV. (1574) 207. *Ți-ar umfla buca fești.* JIPESCU, O. 50. *A ațeră cu sufletul în buci:* repede (Văloca). ZANNE, P. II 473. *A face bucii:* a se îngrișă. LM.

2°. P. anal. (cfr. germ. *Bucke*). Fiecare dintre cele două părți cărnosă din regiunea posterioră a corpului (omului și al vitelor). (Întregit adesea prin „cărului” ANON. CAR., SBIERA, P. 35/11, ZANNE, P. VI 562 s. „șezutulul” GORJAN, H. I 159). *Dea'de'n pi-zmași cu războiu iute, De ce cădea bucii de pro-pozante.* DOSOFTEIU, PS. 265. *Cincizeci de boale preste buciile altora.* ȚICHINDEAL, P. 278. [Lo-a pus] *Bucii* La bucii. TEODORESCU, P. P. 375/17. — Din lat. *bucca*, idem (1°).

BUCĂCIOARĂ s. f. v. bucățică.

BUCĂL, -Ă adj. *Buccal*. — De gură, al gurei. *Ori-ficiu bucal.* Cfr. oral.

— N. din fran.

BUCĂL s. a. v. becal.

BUCĂL s. m. v. bucălaie.

BUCĂLAIE s. f. (Brebis) à *musseau noir* ou *gris*. — Oaie (H. I 62, 419, II 3, 12, 27, 49, 61, 88, 99, 131, 146, 186, 203, III 38, 49, 96, 131, mai rar, capră JAHRESBER. XVI 221 s. cățea H. II 28) cu botul negru (LIUBA-IANA, M. III, H. IV 247, VII 209, 355, XII 5) s. sur (MARIAN), p. ext. a cărei lână pe făci e de altă culoare decât pe bot (H. III 71). *Bucălaie, vai de tine!* ALECSANDRI, T. 63. (În poezia pop. în rimă cu laie) *Mioriști laie, Laie, bucălaie.* ALECSANDRI, P. P. 1/19, cfr. ȘEZ. III 140/1. [Plur. -lăi, mai rar -lăi H. II 50, 186. | ȘI (suspect):

bucolăie. MARIAN, SA. 321, (cu înlocuirea terminației -*ăie* prin suf. -*ăși*) **bucăliță.** JIPESCU, O. 48. || **Masculinul e bucălău:** berbeci (H. II 12, 87) s. căne (JIPESCU, O. 51, H. II 207, 303, H. III 118, VII 120, IX 284, XI 276). *Berbeci lăi, lăi bucălăi.* PĂSCULESCU, L. P. 41^{1/2}. **bucălău:** cu un obraz sau cu amândoi obrași lăi (= conuși). ȘEZ. II 151^{1/2}, **bucălău** (berbeci) H. II, 87, DAMÉ, T. 76, (cu înlocuirea terminației -*ăie* prin suf. -*ău*) **bucălău** (căne) H. I 206, (=reconstruit) **bucal** (atestat numai pluralul **bucăli**) = căne ciobănesc. H. II 213.]

— Compoziție născută din aglutinarea cuvintelor **bucă** și **laie** (cfr. coate-goale, burtă-verde, etc.).

BUCĂLAIU, -ĂIE adj. v. **bucălat**.
BUCALAN s. și adj. m. v. **bucălaie**.

BUCĂLĂT, -Ă adj. *Joufflu*. — Plin (durduliu, grăsunu) la față. *Bucălăt*, ANON. CAL. *Un morar gras și rumen, cu obrași bucălați ca niște piei*. DELAVRANCEA, V. V. 179, cfr. id. S. 216, SADEVANT, P. S. 142. *Chipul ei slăc... bucălat, cu ochii verzi*. VLAHUȚĂ, D. 86. [S]: **bucălăv, -ă** BARONZI, L. 34, **bucălău** adj. m. *Cioban lău, bucălău*. ȘEZ. III 140^{1/2}, **bucălăiu, -ie** adj. *Cel mai mic [copil], un creșterionț și bucălăiu, se legase cu detele*. DELAVRANCEA, V. V. 192, **bucălăiu, -ăie** adj. *De subțil foț ridicol fruntea Două fețe bucălaie*. GOGA, P. 84.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul nu poate fi explicat ca o compoziție din **bucă** și **lat** din cauza greutăților morfologice și semantice — înțelesul cuvântului nu e „cu bucle late” — ci, precum arată și variantele, el a fost despărțit în aceste elemente prin etimologie populară. Cfr. ung. *bakló, boglyó* „bucile care atâră subțil fațole porcilor grași”. SZINNYEI.)

BUCĂLĂU, BUCĂLĂU, } v. **bucălaie**.
BUCĂLĂU subst. și adj. m. }
BUCĂLĂU adj. m. } v. **bucălat**.
BUCĂLĂV, -Ă adj. }
BUCĂLIȚĂ s. și adj. f. v. **bucălaie**.
BUCĂLIU, -IE adj. v. **bucălat**.

BUCĂR s. a. *Avaloire*. — Cureaua de la ham care trece peste partea posterioară ale calului, și cu ajutorul căreia calul dă căruța îndărăt sau o oprește la scoborit; curar, vânar, hamuț, gurură. DAMÉ, T. 50.

— Derivat din **bucă** (29), prin suf. instr. -*ar*.

BUCĂȚĂ s. f. I. *Bouchée*. II. *Morceau, pièce*. III. (Au plural) 1^a. *Vieures, atiments*. 2^a. *Mets, plats*. 3^a. *Céréales*. 4^a. *Bélaïl*. 5^a. *Richesse, fortune*.

I. Înțelesul etimologic e: „o parte dintr'un aliment solid, pe care o poți imbucăla dintr'odată, im-bucătură.” *O cespă, un usturoiu și-o bucătu de mămăliță rece*. CREANGĂ, P. 6. *Mat bună e o bucătu de pâne goală, în pace, decât o mie de dulcetri, cu coarță*. ZANNE, P. IV 53. Din acest înțeles fundamental s'au dezvoltat înțelesurile de astăzi în trei direcții:

II. P. ext. (Cfr. dărab.) 1^a. Parte dintr'un aliment solid, tăiată s. ruptă din întreg; bucătură; cfr. frântură, fracțiune. *Au tăiat o bucătu de carne și au pus-o în frigare*. DRĂGHICI, R. 85^{1/2}. *S'a tăiat ficcare pâne în câte trei bucăți*. CREANGĂ, A. 147.

2^a. P. ext. O parte tăiată s. ruptă din orice corp solid; cfr. fragment, fărâmă. *Și-i trăsă prestre pietri ascuși, de să tăie și pică bucăți*. DOSOFTEIU, V. S. 37^{1/2}. *Păință dală și lovină cu cicoanul, se răstăia câte o bucătu mare din piatră*. DRĂGHICI, R. 54. *O bucătu de stâncă*. EMINESCU, N. 7^{1/2}. Prin cuvântul **bucătu** se formează singularul s. pluralul logic de la substantive care însemnează o materie solidă, care sânt deci sing. tant: O

bucătu de plumb; cinci bucăți de zahăr. Cfr. picătură, strop (când e vorba de lichide), bob, grăunte, fir, (când e vorba de corpuri solide care se pot turna) † (Adverbal, în legătură cu verbele: *a face, a rupe, a dămici, a zdrobi, a sfâșia, a sfărțica*) **bucăți** (**bucăți**) = a rupe, a zdrobi, a sfâșia, etc.) În părțile mici, de tot. *Intru o clipă pală îl făcă bucăți*. C. NEGRUZZI, I 156. [Scrisoarea] *o rupe bucăți*. EMINESCU, N. 40^{1/2}. *Norii se rupeau bucăți pe cerul id.*, N. 11^{1/2}. *Pieptul lui bucăți se-nfrînge*. RETEGANUL, TR. 49^{1/2}. *Soldatul... fu în grab' făcut în bucăți*. E. VĂCĂRESCU, IST. 252^{1/2}. 3^a. P. ext. O parte dintr'un întreg (dintr'o întindere); cfr. porțiune.

a.) O parte de timp; spațiu, interval. (Adesea întregit prin „bună” — măriceă) *În eternitatea fără margini nu este orice bucătu de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai clipă suspendată?* EMINESCU, N. 32^{1/2}. *M'a lăsat în coia mea, pentru o bucătu de vreme*. CREANGĂ, A. 16. *Viziul lui... stătu de pază o bună bucătu de timp*. ISPIRESCU, L. 109. | (Eliptic) *După ce au aprins lumina, se dau la o parte, se uită o bucătu bună la mort*. MARIAN, I 141^{1/2}. *Și soarele au stătu o bucătu în loc*. SBIERA, P. 113^{1/2}.

b.) O parte de loc; distanță. *N'apucase calul să se depărteze o bucătu de loc... și iată că...* ISPIRESCU, L. 194. | (Eliptic) *Da bună bucătu am mers!* CREANGĂ, P. 119.

c.) Parte constitutivă a unui întreg. *Flautul are clape, bucăți*. H. IV 57. *I-a scos sabia din bucăți*. ȘEZ. IV 216^{1/2} (notă: *sabie cu încheieturi*).

d.) Fragment, pasaj dintr'o operă literară. *Mi-ar părea superbă, dulce, o bucătu din Homer*. EMINESCU, N. 43^{1/2}.

4^a. Parte (despărțită sau nu dintr'un tot) formând însăși (s. fiind considerată ca) un întreg s. o unitate (dintr'un tot, dintr'o colecție, dintr'o stofă). *O bucătu de stofă* (DDRF). *de postar, de mătase* (TD RG). *Au desbătut și bucata cea de loc, ce o închinase Lupul vornicului Hansului*. NECULCE, LET. II 396^{1/2}. *4 bucăți scrisori* (Mold., a. 1789). UMERICUL, X 116^{1/2}. *Când eram la mama fată, Partam rochiile de bucătu*. ALEXANDRU, P. P. 406^{1/2}. | (După fran. *morceau*) *O bucătu literară*. *Bucăți alese din scriitorii români*. *O bucătu de muzică*. † (Comerț) *Ca bucata* (opus; cu toptanul, cu ghiotora, cu ridicata, cu vurtă, cu grămadă, cu ruptal, etc.) = cu măsurțigul, în detaliu. *Cuopără cu bucata*. LM. || Spec. (Mold.) Parte de pământ, cfr. ogor, câmp, țarină, loc. *Din spre spinășul mărginaș bucăți, vine un fipăt de copil*. CIOCARLAN, P. P. 89. *Un Țigan... o plecat noaptea să fure popoșoi. Întrând în bucata omului... începe să culegă popoșoi* (Scântești, în Covuruiu). JAHRESBER. IX 219. | (Mold.) *O bucătu de franc, de stâncej* = o jumătate de franc, de stâncej. TD RG. *Am o bucătu de franc; trei pitaci la barieră, mai rămân doi*. NĂDEJDE, ap. DDFR. | *O bucătu [de] carne = cloșvarte*; cfr. but. TD RG. *4 bucăți [de] carne, adică o vită întreagă*. JOCU, lb. | (Mold.) Firele de tort rășchiată, căleapă, scul. PAMFILE, I. C. 13, 211-2, 259. *Bucata* are o circumferență de 6 coți. lb. 211; ȘEZ. IX 144.

5^a. (Rare, învechit) Pieșă (de teatru); (Mold) monedă. *Bucats s'a jucat foarte bine*. LM. *Bucata* a ceasta nu-i bună (= n'are cure). TD RG.

III. (La plur.) Ceea ce servește spre alimentară, spre hrană.

1^a. † Alimente, provizii; cfr. merinde, vipt. *Slobzi năroadele, ca să meargă prin sate să-și cumpere tor bucate*. BIBLIA (1688), ap. TD RG. *Le-au întărit [ceștiile] cu bucate și cu slujitorii*. URECHE, LET. I 119^{1/2}. *Au lăsat ooste cu bucate, în cetate în Neamț*. NECULCE, LET. II 264^{1/2}.

2^a. Măncări (pre)gătite, feluri de mâncări. *Nu o crămește, ce să zice nu-i dă bucate să-i fie de-agiuns*.

PRAYILA MOLD. 89. Dacă s'ar împuși sarea, bucatele
cu ce s'ar sără? NECULCE, LET. II 428^{1/2}. Singur
numele bucatelor eră de ajuns ca să-mi taie apetitul.
C. NEGRUZZI, I 58. Să nu mai mânduci din bucatele
ce-ți feră babe. EMINESCU, X. 217. Bucatele îngirate
pe masă. MARIAN, SE, I 165. Ea își găti bucate sin-
gure. ISPIRESCU, I. 22. Mestegăsul de a face bucatele.
ib. 22. Din fiecare fel de bucate... luă câte niște. ib.
39. Stă'n capul bucatelor: în capul mesei (la care se
servea bucatele), e de frunte. PAMFILE, J. II; cfr.
ZANNE, P. III 496. Bucate de dulce (v. c.), de post
s. de sec (v. c.). Lista de bucate. (La sing.; neoblit-
nuit) *Rea bucată-i dragostea. Cine prinde-a o gustă,
N'are cap de-a o lăsa.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 8, cfr.
PANN, H. 6. † Bucate cu cheltăială: ales? Alte fe-
lurile mândri, care se ziceau, în vechime, bucate
cu cheltăială. FILIMON, C. II 336. † P. ext. Masă,
prânz. După bucate, și-au luat ziua-bună toți boie-
rii. AMIRAS, LET. III 166^{1/2}.

3†. (Munt., Transilv.) Cereale, grâne, semănături
(pe câmp s. străne), cfr. pâne (în opoziție cu poame
s. fân). PAMFILE, J. II, POMPILU, BII, 1006, VAIDA,
SEZ. VII 177. Să se adune toate bucatele acestor 7 ani
ce vin. BIBLIA (1688) 31°. Semănând bucate. ȘIN-
CAI, HR. I 208^{1/2}. Stogurile de bucate. ODORSCU,
I 114^{1/2}. Bani aveau, bucate aveau. DELAVRANEA,
S. 240. Pentru tine mândră, hăl! M-a pierit iarba'n-
tro vâi și bucatele'n hotărâ, Nouă clăi și nouă
cară, Nouă cară de săcură. JARNIK-BĂRSEANU, D.
369. Dacă în ziua de Bobotează va bate eriașul,
vor fi roade la bucate. ZANNE, P. I 15, VI 495. Dacă
lucurează în ziua de Sf. Constantin, apoi li se ară
bucatele pe câmp. II. II 303. Anțăș nu s'au făcut
bucatele. H. II 210. Rachiu de bucate. PAMFILE, I.
C. 190.

4†. (†, azi încă în Mold. și Bucov.) Vite (oi, boi,
porci, etc., spec. turme de oi). IOBGA, B. R. 50,
MARIAN, SE, II 123. Bucatele de la Vlăcești (a.
1580). CUV. D. BĂTR. I 209. Deiseră c'ar n'ar da cama,
c' le-au fost bucatele prs hotarul unguresc (sec.
XVII). IOBGA, D. E. 18. Să orânduiescă din pământul
Moldovei loc... de pășunarea bucatelor. AMIRAS,
LET. III 171^{1/2}, cfr. URICARIU, IV 96^{1/2}. Staiba gosti-
niții... se urmă câte 5 parale vechi de oate, cu care
somă pricinuită împiedecare la mulți din cei ce le
eră voiuța a fine acestfel de bucate (Mold. a. 1768).
URICARIU, I 340^{1/2}. Din bucatele lor taie carne
(Mold. a. 1776). ib. XXI 217^{1/2}, cfr. I 359^{1/2}. A pri-
begit de acolo ca și noi, s'au tras cu bucatele încoace,
ca și moș Dediu din Vânători și alți mocani.
CREANGĂ, A. 19. Neavând cu ce să-și fie bucatele,
ca să nu piară de foamă. MARIAN, T. 250.

5†. P. ext. † (Mold.) Avere (mişcătoare) (cfr. lat.
pecunia, din pecus „turmă de oi”). Să se știe...
și de cai și de cară și de tot dobitoac și de toate
bucatele (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 192. Și ne-au
fost nouă Până vîstearnicul cu cădăca samă de
banidator. Deci deaca i s'au prilejit moarte și nu
ni s'au fost plătit bucatele, datu-ne-au măriia-sa
Moisei Moghila-voevod satele și ocnela sașef pen-
tru sanna banilor noștri. DOC. (a. 1631), ap. GCR. I
75. Ceta ce va ucide furul căndu-l ca găsi sa-
rându-i bucatele. PRAY. MOLD. 63^{1/2}. Ceta ce va fi
ispravnic creunui cucon micșor, de-i va fiueă bu-
catele prs urma și după moartea părinților. ib. 139^{1/2},
cfr. 33, 40, 2, 95, etc. Nici să cumpiri marfă di
furat, că-ți vei pierdi bucatele tale. ARCHIR (a. 1784),
ap. GCR. II 135^{1/2}.

[Plur. (ad I-II) -căfi, (ad III) -cate. | Urmat de de,
prin hapologie, bucă: O bucă' de vreme. SEZ. II
209^{1/2}, V. 11, 39^{1/2}, cfr. grămă(dă). | Augmenta-
tiv: bucătoiu s. a. BĂRCIANU, PAMFILE, C.]

— Din lat. buccata „(lm) bucatură”. (Pentru în-
țeles, cfr. germ. Bissen, fran. morceau, leccoz mussu
< lat. morsum, megl. muciată, toate însemnând la
origine „muşcătură”, cfr. și n.-grec. psomi „pâne”,
propriu „muşcătură” și alb. buk „pâne”.)

BUCĂȚĂR s. m. Cuisinier. — (Servitor) care are
meseria (s. însărcinarea) de a găti bucate, s. ocaia.
Și rădăc bucățării spata. BIBLIA (1688) 201^{1/2}.
El și-a luat acuma a împlini sarcina de bucățării.
DRĂGHICI, R. 73^{1/2}. Bucățării Curții se îmbătaseră.
ISPIRESCU, L. 23. Țigana' mânducă când are, Ro-
mân' când îi e foame și boiera' când vrea bucă-
țaru'. ZANNE, P. VI 288. (Compus: † Bucățar-basa
— șeful bucățării (Curții). GORJAN, H. I 60. Fe-
minine: bucățărăasă. Pre fețele voastre le e luă...
bucățărăse. BIBLIA (1688) 20. Împărăteasa chemă
pe bucățărăș și-i dăte buruienile, să le fiarbă.
ISPIRESCU, L. 112, (Mold., Transilv.) bucățăriiță LB,
MARIAN, NU. 230^{1/2}. Am poronci... unei bucățării-
(ca) să gătească de mâncat. SBIERA, P. 219^{1/2}. O
fișancă, o bucățăriiță de-a împărățului. SEZ. II 112^{1/2}.]

— Derivat din bucate (v. bucată III 2°), prin suf.
nom. agent. -ar.

BUCĂȚĂREĂȘĂ s. f. v. bucățar.

BUCĂȚĂRI vb. IV^a. Faire la cuisine. — (Rar) A
găti bucate, a se ocupa cu bucățării, a face pe bu-
cățarul. DICȚ. În alte zile, îi venă poftă să bucă-
țărăască s. NĂDEJDE, ap. TDRG.

— Derivat din bucățar.

BUCĂȚĂRIE s. f. Cuisine.

1°. Oalaia (adeosa o clădire deosebită) în care se
gătesc bucatele, cuhnie, cuine, cuvnă. Spr a
se puteă zăi o spălătorie și bucățării. URICARIU,
VII 194^{1/2}. Cum ajunge acasă, zice unei babe de la
bucățării, să ia cucoful. CREANGĂ, P. 63. Cu bu-
cățării plină, Sărăcia e vecină. BARONZI, L. P.
61^{1/2}; ALEXI. Vase de bucățării. POLJUZ.

2°. (După fran.) Felul obiectului de a găti bucatele
(la un popor, într'o regiune). Bucățării franceză,
vieneză.

— Derivat din bucățar, prin suf. loc. și abstr. -ie.

BUCĂȚĂRIȚĂ s. f. v. bucățar.

BUCĂȚĂȚĂ s. f. v. bucățică.

BUCĂȚEL s. m. (Bot.) *Agrostis canina*. — Plantă
ierboasă cu frunzele inferioare răscute în formă
de sul și cu flori roșietice a violacee. PANȚU, PL.

— Forma masculină a lui bucățea.

BUCĂȚELI vb. IV^a v. bucăți.

BUCĂȚI vb. IV^a. Morceler, diviser en morceaux,
dépicer. — A tăia (covă) în bucăți s. în bucăți,
a face bucăți, cfr. îmbucățăți, decima, măcelări.
LB. Cum numai au fost bucățit Petrea. SBIERA, P.
122^{1/2}. Hărbul mi l-ai bucățit. ALECSANDRU, P. P.
351^{1/2}; TEODORESCU, P. P. 274. Palay din teacă
scotea, Bucățeli-bucățea. ib. 503. [Derivate:
bucățit s. a. Au găti tâlharul acela de bucățit
slămina. SBIERA, P. 270^{1/2}.] Și (Mold. și Bucov,
din bucățea): bucățeli vb. IV^a = a crămpoți. SEZ.
I 290^{1/2}. Unii... bucățeliră un ciung ucaof. MARIAN,
T. 47. Uile așă de la oaltă, toată s'au bucățelit [mo-
șia]. CONTEMPORANUL, I 198.]

— Derivat din bucată.

BUCĂȚICĂ s. f. Diminutivul lui bucată, derivat
prin suf. -ică.

I-II. 1° (cfr. numerele respective de la bu-
cată). O bucățică de mămăligă imbrăncită.
CREANGĂ, P. 143. Avera bogatului mânducă bu-
cățica săracului. ZANNE, P. V 86. † Bucățica vlă-
dică (m. rar a mitropolitului; ung. pispok falat)
= spatele puului fript, țartăta. A-si da (s. a.-și luă)
bucățica de la gură (pentru altul) = hrana. PAM-
FILE, J. III. Taie bucățica și fugi de el = lasă de
la tine. ib. † Spec. Bucată mică de carne. Azi am
fiert varză cu bucățică. id. C. Borș cu bucășele. id.

J. III. || Fig. Fată (femeie) frumoasă. *Le lăsa gura apă la toți, după o așă bucăciă.* ISPIRESCU, L. 213, cfr. 257, U. 74.¹² *Bucăciă de fată* = fetișcană. BARGIANU. *Bucăciă bună* = femeie stricată. PAMFILE, J. II.

II. 2°. O stofă... din care voui arătă o bucăciă. DRĂGHICI, R. 155.¹¹ *Sfârșind pasportul, aruncau bucățelele în apă.* C. NEGRUZZI, I 66. O bucăciă de lemn (ib. 63/11), de iască (CREANGĂ, P. 254), de pământ (MARIAN, SE. II 146). † (Adverbial) Îi demicără cu sabiile, mici bucățele. DOSOFTEIU, V. S. 115, cfr. DELAVRANCEA, H. T. 105. Colocul îl rupe vornicului bucățele. SEVASTOS, N. 124.¹² Îi făcu bucățele-bucățele, cu paloșul. ISPIRESCU, U. 64/10, cfr. TEODORESCU, P. P. 443⁹, 321⁹, ALECSANDRI, P. P. 267.¹¹ Te tain bucăți-bucățele! PAMFILE, J. III. | Bucăciă ruptă (s. tăiată) din cineva = leit (cinevă), cfr. ZANNE, P. II 506, IV 656. E tată-său bucăciă tăiată. DDRF. *Fata asta e bucăciă toată, mă-sa: seamănă cu mamă-sa, o leită-poleită mamă-sa.* PAMFILE, J. II. *Îmi seamănă mie... bucăciă tăiată.* ALECSANDRI, T. 474. *Îți seamănă ție, ruptă bucăciă.* CREANGĂ, P. 75. *Fetișoara lui... bucăciă ruptă tată-său în picioare.* id. ib. 250. *Èra ruptă bucăciă tatăl său.* MARIAN, T. 178.

3°. b.) *Mery o bucăciă bunioară.* SHIERA, P. 173.¹² III. (Rar) 1°. *La întoarcere, aduce bucăciă la copii și la miere.* FRÂNCU-CANDREA, M. 62/10, cfr. 63/10.

2°. *Dându-te bucățele (= mâncări) bune.* DOSOFTEIU, V. S. 253.

3°. *Bate piatra rogoadele și bucățele de pe câmp.* GRAULU, I 236.

[Plur. -fele. | ȘI: bătăciă s. f. PAMFILE, C. | Cu alte sufixe: (învechit) bucăci s. f. ANON. CAR. O bucăciă de pâine aduce-voia ooa. PALLA (a. 1582), ap. CCR. 53. *Într'aceă fărâmă de pâine, în să știu că guști trupul lui Hristos, nu o parte sau o bucăciă.* VARLAAM, C. 261/10. *Să ia o bucăciă de la trupul svântului.* DOSOFTEIU, V. S. 86/10. O bucăciă de brânză uscată. TICHINDEAL, F. 143. *Oiu mănăc o bucăciă, C'altă-i simbria mea.* MARIAN, ap. TDRG., bucăciăra s. f. Am bucăciăre bune, cum trebue la prunci. RETEGANUL, P. I 42/10, cfr. PÂRSCULESCU, L. P. 208.]

BUCĂTOIU s. a. v. bucată.

BUCĂTURĂ s. f. 1°. 2°. *Bouchée.* 3°. *Mets, plat.*

1°. (Mold., Bucov., Transilv.) *Imbucată.* În sara Sf. Vasile, strigă cănele în casă și-i dau o bucată de mămăligă; și căle bucătură face cănele, într'afășia ani se va mărită fata. MARIAN, SE. I 74.

2°. Parte dintr'un aliment solid (mușcată, p. ext. tăiată s. ruptă din întreg), cât poți imbucă dintr'odată, bucată (I). H. IX 90; cfr. dărăb, înghițitură. *Rivalii noștri în finuturile voastre... nu cor abed... nici o bucătură de pâine.* SINCAL, HR. II 112/10. [Trebuie] a se măcină bucătura cu de-amăruntul și a se mestecă. PISCOPESCU, O. 197. *Îmi numeri bucăturile, dărăburile care le bag în gură.* TICHINDEAL, V. 331. *La dejna, Dan înfăcuă bucătură mari.* VLAHUȚĂ, D. 333. Când bucătura dă aproape de gură va cădea, e semn că aceluia la care te găudești îi este foame. ȘEZ. III 47. *Fă bucătura cât ți-e gura.* ZANNE, P. III 497.

3°. P. ext. (Numai la RETEGANUL) Fel de mâncare, cfr. bucate (III 2°). *Zara fiind bucătura cea mai gustoasă.* P. I 65/10, cfr. IV 36/10.

[Plur. -turi. | Diminutive (ad 2°): bucăturică (plur. -rele). Face întrebare la bucătareasa curții împărătești, (că) ce ar fi pricina. ȘEZ. III 47. *Fă bucătura cât ți-e gura.* ZANNE, P. III 497.

— Derivat dintr'un verb pierdut *bucă (cfr. îm-bucă), prin suf. abstr. -ătură.

BUCĂTURICĂ, BUCĂTURITĂ s. f. v. bucătură.

BUCĂZĂ s. f. Nume de vacă cu buze foarte mari și dăbălăzate. MARIAN.

— Derivat din bucă, prin suf. -ază.

BUCEA s. f. v. bucea.

BUCEALĂ s. f. (ș. d.) v. buceacă ș. d.

BUCEALĂC s. a. v. bucealăc.

BUCIIE, -IE adj. v. buciie.

BUCEA s. f. *Boîte (du moyen). Frette, virole.* — *Buceaua* este o verigă care imbucă (s. prinde spre a strange) o parte (de obicei) marginea din afară a unei unelte. Cfr. brățară.

1°. (La car, căruță) Cilindru de fier cu care se căptușește pe dinlăuntrul butucului roții. LB., DAMÉ, T. 8, 14, PAMFILE, I. C. 129, BĂDULESCU-CODIN, H. IV 280, VII 184. *Cu roatele în noroiu până la bucea.* GHICA, ap. TDRG. *Unde sânt ghiocurile de altă dată, care păcătoșii vesele din buciie roșilor, de te auzeai de cât colo?* SANDU-ALDEA, LUC. V 22, cfr. id. SĂM. IV 947. *Luă pământul din dihoșia cu picură...; îl treacă prin buceale roșilor, ca să nu se aprină...;* H. CHRISITESC, CONV. LIT. XLIV, I 42.

2°. (Ban.) Roata de fier a leucei, ce vine băgată în cărbăm se zice bucea. LIUBA-IANA, M. 106.

3°. Bucea e veriga ce leagă podul de de-asupra cracilor rudei de osia carului. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

4°. Veriga care prinde mânerul șurupelniței de limbă, brățară. DAMÉ, T. 113.

5°. Gătul palmiei, burliu. PAMFILE, I. C. 222.

6°. (Țea) Roțița dinlăuntrul scriștilor, de care atarnă Țele se numește bucășă (PAMFILE, I. C. 275) și buce (DAMÉ, T. 135).

7°. † 44 de buci de fântână, de oșoi (a. 1588). CUV. D. BĂTE, I 206.

8°. Cavitatea unui candelabru în care se pune lumânarea. DICT.

9°. P. anal. Colăcel, păue în formă de coroană, turtioară. LM.

[ȘI: (ad 1°) buceacă H. II 147, (ad 1° și 6°) ȘEZ. V 39/10 H. III 43, 153, X 69, băcea, (ad 1°) bucășă ANON. CAR., LB., (ad 1°) buceacă BARGIANU, ALEXI, (ad 2°) bucie, (ad 6°) buce. | Diminutiv: buceletă ș. f. = cioc de lampă, tubul prin care trece fitilul unei lămpi. POSTERIANI, CIHAC, II 485.]

— Din lat. buccella, -am „guriță”. TDRG. (Formele bucă și bucășă par a fi influențate de pol. buki, buksa „bolta du moyen de la roue”, rut. buki și de germ. Bäche. Cfr. TDRG.; în limba română, bucella are înțelesul 9°, de „pânzișoară”, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WR. No. 1359).

BUCEGĂ s. a. v. buceag.

BUCED, -Ă adj. v. buged.

BUCELĂȚĂ s. f. v. buceală.

BUCEN s. a. (ș. d.) v. buciun' ș. d.

BUCENIȘ s. m. (Bot.) v. buciuiș.

BUCFĂREL, BUCFĂRIU s. a. v. bufariu.

BUCHE s. f. 1°. Nom de la deuxième lettre de l'alphabet cyrillien. 2°. *Lettre (de l'alphabet cyrillien); instruction élémentaire.* 3°. *Mouche.*

1°. „Be”, numele literar a doua alfabetului chirilic (s. *Tătarii zic Moldovenilor și Boldovan, schimbând slova dintâi M în buche.* CANTEMIR, HR. 306/10. *E păcat să rămâi fără loc de învățătură...; doar ai trecut pe la buche-tudo-aza și buche-rița-azdra.* CREANGĂ, A. 7. *Cunoaște și buche-az-baua.* PAMFILE, J. I. Cfr. az-buche.

2°. P. ext. Literă (azi aproape numai) literă a caracter din alfabetul chirilic, buche, potcoavă; p. ext. scriere (cu buchi); p. ext. instrucțiune elementară în cetire și scriere (cu buchi). Cfr. az-buche, abecedă. *Milioanele de Români îmbătrânise cu az, buche ș. c. I. Idei și învățătură trebue Românilui, mai cu dorință de cât buchea și cuvân-*

lul. RUSSO, s. 59. *Mă puse întâi la buchi.* C. NEGRUZZI, I 247. *Inițialele acestei cărți cu buchi.* EMERSON, N. 44/25. *Buchile scrise de bădăța Vasile.* CREANGĂ, A. 4. *Învăță la oțtire și vreo trei buchi.* SLAVICI, N. II 228. *Buchea poate s'o înțeie și acasă, cine vrea.* CREANGĂ, A. 104. *† A fi tot la buchi:* începător (în ale învățăturii), cfr. bucher, agiamiu. ZANNE, P. V 98. *A nu ști buche (s. rar, două buchi):* nimic. ZANNE, P. V 98 (cfr. bechiu, boabă). *Are... diplomă de la Italia, măcar că nu știe două buchi.* XENOPOL, ap. TDRG. *A spune cuivă buchile:* a-i spune verbele fără înconjur, a i-o spune verbele în față. *N'are buchi la mine:* n'are treceare, n'are cuvânt la mine. PAMFILE, J. I, cfr. ZANNE, P. V 98. *A face buche=* a aduna câteși cinci degetele la oaltă, cu buricele lipite: *Când îi-e frig la mână, nu poți face buche* (Brașov).

3. P. anal. (Mold.) *Buche în barbă=* muscă (smoc de păr subț buza de jos). TDRG.

[Și: bucheă.]

— Din paleosl. *buky*, idem.

BUCHĂĂ s. f. v. buche.

BUCHELĂR s. a. *Porte-monnaie.* — (Transilv.; ungurism) Portmonou, portofel; cfr. pungă. [Și: buchilar, buchelar, (cu formă ungurească) buchilăres (a. 1799) IORGA, s. D. XII 127, buchilăres, buchilăres (transcris greșit *budilăres*). RETEGANUL, TR. 76/2. buchidăban ZANNE, P. V 99, pughilar, pughilaris. LB.]

— Din ung. (dial.) *bugyelláris, pugiláris*, idem (din lat. *pugillaris*).

BUCHÉLISTE s. f. *Terra peu fertile, mauvoise terre.* — (Rar, Mold.) Pământ (care trebuie) lucrat îndelung (URICARIUL, X 400/), loc rău: *Are destulă bucheliște, dar nu se face nimic.* ION CR. III 54, cfr. buchisă.

BUCHÉR s. m. *Celui qui apprend les éléments; commençant, ignorant.* — Care primește instrucțiunea elementară (în cetero și scriere cu buchi); p. ext. începător, ageamiu, ignorant. ZANNE, P. V 99. *Bucherul ce se potrivește unor oameni învățați și îi cleecește.* ISPIRESCU, V. 63/15. *Droaia îngâmfărilor bucheri.* VLAHUȚĂ, P. 84. | Care citește mult, până învață pe din afară (adesea fără a pricepe bine cele învățate), care pisăgește, pisoză (fig.), buchisește. *Și Trăsnea eră înaintat în cărță, bucher de frunte și tâmp în felul său.* CREANGĂ, A. 89. [Derivate: bucheri vb. IV^a = a silabisă, a sloveni, a sloمني. TDRG., bucheries, f. — instrucțiune elementară în cetero și scriere. *Cei patru ani de pisozală și de bucherie zăpăcită (ai școlii primare).* VLAHUȚĂ, ap. TDRG., bucheresc, -ească adj. = bătrânesc, din vremea buchilor POLIZU, buchereste adv. = ca un bucher (DDRf), ca din vremea veche (POLIZU). *Încăfătorii și încăfătorile de la sat... așă de buchereste sânt crescuți.* JIPESCU, ap. TDRG.; (+fran. *bouquiner*) buchini vb. IV^a. *Școlarul palid... buchiniind singur pe o carte soioasă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Buchiniind slovă cu slovă.* id. ib.]

— Derivat din buche, prin suf. nom. agent. -ar (devenit *er* după palatāl).

BUCHERĂĂ adj. f. (Brebis) *à longue laine.* — (Rar. Oaie) lănoasă, cu lână mare și lungă la fir. PĂSCULESCU, L. P. *Aceă o oaie bucherăă.* ib. 296.

BUCHERESC, -EĂSCĂ adj.

BUCHERESTE adv., **BUCHERIV** IV^a } v. bucher.

BUCHERIE s. f.

BUCHÉT s. a. *Bouquet.* — Mănuchiu de flori; cfr. struț. *Îmi zămbi, făcându-mi un semn de adio cu*

buchetul de flori ce aceă în mână. C. NEGRUZZI, I 43/15. *Ca Paris... Hotărâiu buchetul la cea mai frumoasă.* ALEXANDRESCU, M. 80/15. *Un raiu de grădină, ce vară pe maluri bucheturii de flori.* ALEXANDRIU, P. II 167. | Fig. *Ceoa ce amintește forma unui buchet de flori. Sofiți mele, cu un buchet de berlianturi cu asemenea închipiri.* I. VĂCĂRESCU, P. 273/2. | Spec. (Bucov.) Mică plantă ierboasă (*Geranium pusillum*), cu flori albăstrii s. lilacii. PAŢU, PL. [Pior. -chete și (invocată) -chiduri. | Diminutiv: bucheteț s. a., cfr. struțigoi. | Derivat: bucheterii s. f. = florăreasă care face buchete și le vinde pe stradă sau în localuri publice. *Buchetiera de la Florența.* ALEXANDRIU. *O bucheteră bătrână se apropiă de dînsul și cu ghidăcia ce au aceste femei îi puse un mic buchet în mână.* I. NEGRUZZI, III 38.]

— N. din fran.

BUCHETÉL s. a.

BUCHETIERĂ s. f. } v. buchet.

BŪCHINĂ s. f. *Embouchure.* — (În Țara-Hațegu-lui) Partea pipei pe care o ia fumătorul în gură, cîtură. REV. CRIT. III 90. Cfr. imameă.

BUCHINĂ vb. IV^a. v. bucher.

BUCHISĂ vb. I^a. I. *Apprendre beaucoup et difficilement.* II. *Battre, cogner, rosser.*

I. Intrans. (Brașov) *A învăță mult și greu, a pisă cartea. Elevul aceșta buchisează toată ziua la latinește și tot nu știe nimica.* | Refl. *A se buchisă s. buchisi=* a se frământă mult, a-și bate capul tare, ocupându-se îndelung și fără succes cu un lucru. LM.

II. Trans. *A îndesă (cevă), a înghesui (pe cinevă) cu lovituri (ghionturi) dese, a bigosi* (ION CR. IV 60), *a pisă (LB.), a bate (pe cinevă) cu pumnul (ib.), a gbioti. Când fuia tăciunele... mama... îl buchisă cu cetește.* CREANGĂ, A. 35. *Când au socotit smei că l-au buchisat cum se cade și că l-au făcut fărăme, au intrat în casă.* ȘIERA, P. 183/15. *Tigănul au mers buchisat bine.* ib. 289/15.

[Și: buchisi vb. IV^a = a bate mereu în ceva, apăsând în jos (CREANGĂ, GL.), a zbughi, a mușur-lui, a snopi în bății (ION CR. IV 187). *L-am buchisit pe unu, într'un colț.* s. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Unda mi-ți începură a-l răsuși și a-l buchisi înfundat.* ISPIRESCU, L. 108. | Derivate: buchiseală = bătaie înăbușită. ALEXANDRIU, T. 1783. *Eu m'am săturat de buchisală.* id. ib. 1443. *Și unde mi-l luă... la bușel... de-l zăpăcise în buchisi.* ISPIRESCU, ap. TDRG., buchisătura s. f. *Auzind smei că buchisătura lor de astă-noapte i-au părut lui numai ca o pișcătură de purice, s'au însăpăimdat.* ȘIERA, P. 183/15; buchisitor, -oară adj., subst. = care buchisează, bucher, spec. învățător. DDRf.]

— Pare a fi un derivat glumeț de la buche, prin suf. -iși (care, în epoca grecoasă a școlilor noastre, derivă o mulțime de verbe), în graul copiilor de școală: „a bate (un copil) ca să învețe buchile“.

BUCHISEĂLĂ s. f. }

BUCHISĂ vb. IV^a } v. buchisă.

BUCI vb. IV^a trans. *Doubler de fer (le moyen d'une roue).* — A pune o bucă la butucul roții. *Bucetele cu care bucește roșile când se lărgesc.* II. IV 280. [Și: buci, buci vb. IV^a. DIOT.]

— Derivat din bucă (bucăș).

BUCI vb. IV^a v. buti.

BŪCIE s. f. v. bucă.

BŪCIEM † s. a. (ș. d.) v. buciem' ș. d.

BUCIMĂȘ s. a. v. buciem'.

BUCINIȘ s. m. (Bot.) v. *buciniș*.
BUCIN s. a. (ș. d.) v. *bucium* ș. d.

BUCINĂR s. m. *Ramonaur*. — (Sălște, în Transilv.) Coșar, hornar, urloier. Com. BANCIC.
 — Derivat din *bucin* (v. *bucium* II 2°), prin suf. nom. agent. -ar.

BUCINIȘ s. m. (Bot.)

1°. = *cutată*, PANȚU, PL. *Buciniș* = *ciută*. ANON. CAR., CALENDARIU (1844) 69, H. IX 90, REV. CRIT. III, 90, VICIU, GL. *Gândeai c'ar fi numai de buciniș*. RETEGANUL, P. V 33/23, cfr. ALEXICI, L. P. 254/22. || *Buciniș-de-apă* s. *buciniș-de-baltă* = *cutată-de-apă*. LB., PANȚU, PL.

2°. = *anghelleă*. PANȚU, PL.

3°. = *pătrunjelul-cănelul*. BARGANU.

[Ș: (ad 1°) *buceniș* SEZ. II 23/14; *buciniș* MARINOV, ap. HEM. 2819/21, *buciniș* s. a. DDRF.]

— Probabil, derivat din *bucin* (= *bucium* I), prin suf. -iș. (Din cotorul plantei se fac *fiuciere*. BURADA, ap. TDRG. Cuvântul e atestat în CUV. D. BĂTL I 241, sub forma *Buciniș*, ca nume local, într'un document din 1541; sub forma *Buceniș* este nume de munte și de părau SEZ. II 23/14; în înțelesul de „*cutată*” se găsește și la Bulgari: *buciniș*.)

BUCIŢIE s. m. (Bot.) Numele unei buruiene, nedefinite mai de aproape. H. X 85.

BUCIU adj. m. (Cal) puțin galben pe sub burtă, pe la nări și ochi (H. I 6), puțin galben la bot H. XIV 186), când părul e cenușiu înspre cap și galben pe șale (DAME, T. 48), cfr. H. IV 269, v. 16, XIV 103. *Un cal de 10—15 ani, mury-închis, cam buciu, coama în stânga*. MON. OP. 5933.

BUCIUC † s. a. 1°. *Étendard*. 2°. *Fonction de capitaine de Foçași*. 3°. *Troupe de soldats*. — (Turcism).

1°. Steag turcesc a. tătareșc, făcut dintr'o jumătate de tui, și servind ca una din insignile marului spătar, ale ispravnicului de Foçași și ale marului căpitan de lefeși. ȘIO, I 11, 179, II 20, 23; TDRG. *Luat-au [Mihailu-vodă] și șapte bucuciuceri tătareși, de le-au înclinat lui Jicmond-craiu*. N. COSTIN, LET. I 481. *Steagul spătariei i bucuciuc*. (a. 1784), ap. ȘIO. *Marele căpitan de lefeși cu zăpici, bucuciuc*. FILIMON, C. II 677.

2°. P. ext. Căpitania s. ispravnicia Foçașilor. ȘIO. II 21.

3°. Trupă de soldați, rămășiță din marea căpitanie a Foçașilor. ȘIO. II 21.

[Ș: *buciac* s. a. | Derivat: *bucineas* s. m. = I. Cel ce purtă *bucuciuc* (ispravnicul s. al spătarului): *Steparului, bucineasului și trâmbarului le orânduim tuturor leață* (a. 1788), ap. ȘIO. 2. Supus ispravniciei Foçașilor (ib.), soldat făcând parte din trupa rămasă din marea căpitanie a Foçașilor (BĂLDESCU, M. V. 607).]

— Din turc. *bucuk* „jumătate” (cfr. turc. *hünük* „steag”, rus. *bančuk* „steag turcesc din coadă de cal; baston al hatmanului de cazaci”). ȘIO. II 21, 23.

BUCUCĂȘ † s. m. v. *bucuciuc*.

BUCIUM s. a. I. *Trompe (de berger), cor des Alpes*. II. 1°. *Tube, tuyau, cornet*. 2°. *Cheminée*. 3°. Une des parties de l'ourdissoir. 4°. *Briche*.

I. Instrument muzical primitiv de lemn scobit s. de coajă (mai adesea de teiu, legat cu coajă de cires), în forma unui tub lung (până la 2 1/2 m), care se lărgțește și e uneori curbat spre capăt și cu care se produce un sunet frumos și răsunător. La capătul cel strâmt, pe unde se țelve în el, are un tubșor de lemn de nuc, numit *suflă*. Mai de mult întrebuințat în războaie spre a da semnale (de alarmă), azi se mai

găsește pe alocuri, mai ales la ciobani. Cfr. dărlă, dărlou, drâmboiu, dudoiu, hot, burgoiu, hurnoiu, tulnic, tutuzec. Cu *buciumul* (din s. în *bucium*) se *buciumă*, se cântă, se zice, se suflă, se trâmbiță; *buciumul buciumă*, cântă, sună, vuesește. *Bucin/nași în nooa lună cu biciniă*. CORESI, P. 223. *Ca cu un buciniă de aur glasul lui... se răsună*. MOXA, 364/17. *Nu iubea sunete de sabii și bucine, seamne de războas*. IB. 395/22. *Buciniul a cel îngrșez carele va buciniă, de va deșteptă morții*. VARLAAM, C. 26, p. 5. *Auziră glasuri multe de buciniue*. (ca. 1650), ap. GCR. I 147. *Buciniă de corn de buor*. DOSOFTEIU, PS. 336. *Trâmbițară cu buciniunua*. BIBLIA (1688) 272. *Ca să-i amăgească cu buciniue și cu trâmbișe*. URECHE, LET. I 126/13. *Dând cu buciniă sămne de războiu*. P. MAIOR, IST. 218. *Buciumul vuesește munte*. ALECSANDRI, P. I 32. *Tânğuosul bucium sună*. EMINESCU, P. 7. *Deodată înău sună un bucium de războiu*. I. NEGRUZZI, II 16. *Fluier, chitări, alăude, buciniue, cântau într'o unire*. IPSIRESCU, L. 237. *Buciniuele păsturești*. ALECSANDRI, P. P. 408/17. *Să strigăm cu buciniuele*. PĂSCULESCU, L. P. 60°. *Cu buciniul buciniud*. PĂRVEȘCU, H. 78°. *Din orice lemn nu se face bucium* (Folciceni, în Suceava). ZANNE, P. IV 284. | † *Bucin ferecat* = *trompetă*. *Cântați Domnului... în buciniue ferecate, cu glăușure bucine de corna*. CORESI, PS. 268. | P. ext. Sunet de bucium. *Cozrul clocoți de zvonot și de arme și de bucium*. EMINESCU, P. 241.

II. P. anal. 1°. Hărtie, pânză, etc., *sucită* în formă de bucium, sul, p. ext. tub, cilindru. *Nu mă puteam oprî de a tot scoate [diploma] din buciumul ei de tinicheă*. CONV. LIT. ap. TDRG. *Se unge cu ceară de albino o bucată de pânză de olandă și se face din ea un bucium (bucium în Moldova, feștiță în Banat), adică se răsuțește în formă de cornet*. GRIGORIE-RIGO, M. P. I 124. (În funcțiune adverbială) *Să tei te o bucată de pânză... și... să faci petica bucium, pe cât poate să între pe crană*. BIANU, ap. TDRG.

2°. (Mold. și Transilv.) Coș, horn, urloiu, budureț, hogoac. LB.; (*buciu*) JAHRESBER. IV 326. *Un bucium de tenechă, cu trei înfărturi asupra cășelor din Iași* (Mold. a. 1824). ERICARIU, XX 341/111, cfr. (Sălște) VICIU, GL.

3°. (Tes., Transilv.) *Buciu* = *bucată* de lemn scurtă, de formă cilindrică, gârărită pe dinăuntru și fixată în grîndă, în care intră capătul de de-așupra (degetul de sus al fusului PAMFILE, L. C. 264), al urzoiului s. urzariului (Brateș, com. Tărnava-mare). VICIU, GL.

4°. (Cal.; Vășlab, în Transilv.) *Buciu* = un fel de colac în formă cilindrică, cept pe un sul de lemn (după ung. *körtöskabics* idem, din *kürt* = *bucium*, horn). VICIU, GL.

[Ș: (ad 1°, în vechime numai) *buciu* (MARIAN, NU. 667/1, I 52/21), *bucien* (RĂDULESCU-CODIN, H. IX 312), † *buciniu* (și s. m. cu plur. *buciniu*) BIBLIA (1688) 156, † *bucim* (a. 1784), GCR. II 142. | Diminutiv: *bucimău* s. a. SEVASTOS, C. 293/10, *bucimă* s. a. GRAUL, I 294.]

— Din lat. *bucina* „trâmbiță”.

BUCIUM s. m. 1°. *Tronc d'arbre, bûche, branche*. *Pied de vigne, souche, vigne*. 2°. *Moyeu*.

1°. Trunchiu de arbore (tăiat în bucăți LIUDA), tulpină, buștean, butuc, buturugă (LB., VICIU, GL., JAHRESBER. III 314), spec. butuc de viță de vie, muzec (ANON. CAR., ECONOMIA, 149, 158, PAMFILE, L. C. 216, H. III 139). *Acasta va leșă mândășorul său la buciumulă viei*. PALIA (1882), ap. CCR. 57. *Eu sânt buciumul viei cel adevarat, și Tatăl meu lucrătorul este*. NOUL TEST. (1648), 126. *De va îmbătrâni în pământ rădăcina lui și în piatră de va sădări buciumul lui*. BIBLIA (1688) 369. *Vârsta mea va îmbătrâni, ca un biciumă de*

finic. lb. 375. *Și-i aruncă din car în zănf, ca pe niște anopi sau buciuni.* DIONISIE, c. 183. *Au aflat în loc de pește mare un buciunie, de care mreața eră toată rumpă.* TICHINDEAL, F. 243. *Plantarea ciei se face în două chipuri: sau se taie de la buciun cifo alee și coapte... sau se îngroapă buciuni.* I. IONESCU, M. 570, cfr. MARIAN, I. 383, GRIGORIU-RIGO, M. P. I. 60. *De cât noră Turcilor, Mai bine hrană pasăilor Și buciun răchitilor.* BIBICESCU, P. F. 273. *Pășitor peastră, Pe buciun se puș.* *Pusărea așură, Buciumu' seacă.* ȘEZ. IV 31/14

2°. *Butucul roatol.* LB. DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 129, JAHRESBER. IV 326, LIUBA-IANA, M. 106, POMPLIU, BH. 1006, YAIDA, H. IX 6. *Umul din care se fac... buciuni de roată.* LIUBA-IANA, M. 102.

[Și: (ad 1°) buciune s. m., (numai într'un cântec, în funcțiune adverbială) buciună s. f. *Eu buciună rămâne.* PĂSCULESCU, L. P. 180°.] Diminutive: buciunel s. m. *Și zănd pe buciunel, Să mănânc carne de miel.* RETEGANU, TR. 40°; CĂTANĂ, B. 119; buciunăș s. m. *Eu m'am gătat... C'm buciunăș de vin roșu (=măscă).* MARIAN, NE. 654.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul existând și la Aromâni: buciun, buciun, buciun „bustean” și la Megleniți: buciun „bustean, butuc, aparatul cu care se trage lână”, nu poate fi apropiat de ung. *bucsek* „butură, butuc”, cfr. *boelocagă*, și e probabilă înrudirea lui cu familia reprezentată prin *butuc, buturugă* etc., cfr. ZEITSCHRIFT, XV 104; cfr. și poezia mb).

BUCIUMĂ vb. I. I. 1°. *Sonner du cor des Alpes ou de la trompe.* 2°. *Annouer à haute voix, trompeter, glorifier.* II. 1°. *Pleurer.* 2°. *Hurler.*

I. Intrans. 1°. A suflă din buciun, p. ext. din alte instrumente, † a trâmbița. *Când vor buciună arhanghelii.* CUV. D. BĂTR. 454, cfr. VARLAAN, C. 26°, MARIAN, I. 52°. *Preoții vor buciună cu buciuni.* BIBLIA (1688) 156. [Ursan] *un corn apucă și buciună în cânt.* ALECSANDRI, P. IV 91. *Cioabanii... se scotă, în ziua de Sf. Gheorghe, în zori de ziuă și buciună.* ȘEZ. I 128°. *Și de trei ori buciună, Văile se răsună.* ALECSANDRI, P. F. 58°. cfr. SEVASTOS, C. 293°. *Bucium de aur a luat, în fară a buciunat, Mare oaste-a ridicat.* TEODORESCU, P. F. 177. *Cu buciun buciunând.* PĂRVEȘCU, H. 78. *Tutoiul = cornul cu care (văcarii în Ardeal) buciună când scot vitele în cireadă.* PAMFILE, I. C. 64. | P. anal. (în Transilv. despre fluieratul cu aburi, la fabrică) *Când a buciunat la fabrică, eu mare de mult acolo.*

2°. Intrans. și trans. A anunța, a vesti (ceva) în gura mare, a spune la toată lumea, spec. a lăuda, a glorifica, cfr. a trâmbița. *Când amă faci milostenie, nu buciună înainte-ți, ca (=precum) fărniciți fac în gloatele lor.* TETRAEV. (1574) 208. *Andriau, buciunând evanghelia darului, s'au întorz.* DOBROȘTEIU, V. S. 181°. *Ungruți... închipură a buciună că Horia... nu poeste să mai știe de împăratul.* ODOBESCU, III 538/12. *Numele lor de cinstă până la cei mai de pe urmă buciunat este.* ARHIVA, I 55. *Buciumă fericirea creată de diavole.* I. NEGRUZZI, I 66.

II. (Transilv.) 1°. A buciună = a plânge. LB. Cfr. a urlă, a bătina.

2°. A urlă. *Auzi cum buciună lupii.* FRÂNCU-CANDREA, R. 49.

[Și: (în textele cele mai vechi numai) buciună, † buciună.] Derivate: buciuneară s. f. *Zi de mână iaste ziua aceea... zi de buciunare și de chemare.* CORESI, E. 28/12; buciunător, -oare adj. subst. *Un corn buciunător.* ODOBESCU, II 186. *Ștefan-vodă... porunci buciunătorilor să buciune.* MARIAN, T. 274. *Este obiceiul ca înaintea conșoalului funebru să meargă și doi buciunători, buciunând din când în când cu trâmbița.* ID. I. 274/11. *Buciunător [la jocul cu turca].* MĂNDRESCU, I. P. 209/12. *buciunătoră s. f. DICT.]*

— Din lat. *bucinare*, idem. (În înțelesul II, pare a se fi amestecat verbul slav *bucati* „a răsună, a plânge”). Cfr. *zbuciumă*.

BUCIUMĂ s. f. v. buciun¹.

BUCIUMĂȘ s. a. v. buciun¹⁻².

BUCIUMĂȘ s. m. *Trompette.* — Cel care buciună cu buciunul, cfr. trâmbițaș, gornist. *36 lei pe un buciunul agiesc* (Mold., a. 1776). URICARIU, XIX 391/20, cfr. 326°. *Buciunul încep deodată a cânta nu cântec duios.* I. NEGRUZZI, V 122. *Buciunășii, fluierași și surlași răsunau alaiu mare.* DELAVRANCEA, S. 100 [† și: buciunăș.]

— Derivat din buciun¹, prin suf. nom. agent. -aș.

BUCIUNE, BUCIUNEL s. m. v. buciun¹.

BUCIUN S. A. ȘI M. (Ș. D.) v. buciun¹ ș. d.

BUCIUNĂȘ s. a. (Bot.) v. buciunăș.

BUCLĂ vb. I² v. buclă.

BUCLĂ s. f. *Boucle.* — Zăluf, cărlionț, șuviță de păr frizat în inele, în spirală. *O copilă... a cărta păr... cădeă în bucle unduioase pe umerii săi.* C. NEGRUZZI, I 226. *În cursul veacului al XV-lea apare, întâiu la Munteii... gătirea părului în bucle.* IORGA, C. I. I 116. *Își netezește buclele din frunte.* DELAVRANCEA, ap. DDRF. [Derivat: buclă vb. I² trans. și refl. — a(-și) încreți s. cărlionța părul, a(-) face să stea în bucle. *Unul căută'n oglindă de-și buclează al său păr.* EMINESCU, P. 220. *Copilele de împărat... Cu păr buclat.* COȘBUC, B. 22.]

— N. din fran. (< lat. *bucula* „obrăjor”; cfr. *bucă* și *buceală*).

BUCLĂN s. a. (Dog.) v. butlan.

BUCLIE s. f. *Gourde.* — (Rachita, comit. Caraș-Severin, Ban.) Ploscă. VICIU, GL. Cfr. butlan.

BUCLIUC s. a. (ș. d.) v. bucluc ș. d.

BUCLUC s. a. 1°. *Fumier.* *Balayours.* 2°. *Effets, choses sans valeur.* 3°. *Action vile ou impolie.* 4°. *Embarras, ennui, taule.* 5°. *Querelle, chicane.* 6°. *Confusion, pite-mêlé.* 7°. *Nom de chien.*

1°. (Ban. și Ung.) Gunoio de vită. JAHRESBER. III 314. (*bucluc*) com. LIUBA. *Am amputat local de bucluc.* COM. COCA. *Scoasă o lopată de bucluc.* ALEXICI, L. P. I 244/22. † (Trivial) A mănă bucluc = a spune minciuni, cfr. boc. || P. ext. (Bran, în Transilv.) Orice gunoio; cfr. goglezo. *Am cunștit copacul de crângi uscate și acuma tot local e plin de bucluc.*

2°. (Mold. și Bucov., mai ales la plur.) Obiecte neînsemnate (MARIAN), mărunțișuri, bichisuri (șez. V 39/30), cfr. bagaj, calabalăc, catrafuse, cotoaroțe. *Asară am întâlnit pe Osman, cu toate buclucurile în spate.* GANE, ap. TDRG. *Am găsit... tot... pe sub buclucurile d-tale.* CREANGĂ, P. 134. | *Nu bucluc! = nu glumă! Iarnă, nu bucluc!* CONTEMPORANUL, VI, II 298. Fig. (În batjocură, despre o societate de oameni amestecată) Bagaj. *Și tot buclucul pleacă spre Hatna.* IORGA, N. R. B. 116. [După MARIAN ar însemna și numele omului care vinde buclucuri = mărunțișuri.]

3°. † (Fig.) Faptă murdară, necuviincioasă. Cfr. ȘIO. *Acolo și mai multe buclucuri de acestea ieșea la meidan.* MAG. IST. V 144/1.

4°. Belcă, greutateă, dificultăți, încrețtură, nevoie; cfr. poteză, lipeă, bacală, satară. (Construcții: omul dă de s. peste bucluc, aro bucluc cu alteineva, face (cuiva) bucluc, intră în s. scapă de s. din bucluc.) *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat!* CREANGĂ, P. 306. *Îți dau... [un colțun de galbeni], să mă scapi din buclucul în care am intrat.* ȘEZ. IV 4/33. *Buclucul e, că dracu' nu*

veren să gte de tine. ib. IX 114. Unde e calabalc, e și bucluc (Poeșani). ZANNE, p. III 51.

5°. (Mold., Bucov. și Transilv.) Ceartă (MARIAN), sfadă, vorbă rea (SEZ. II 151/16), pincină, cărcotă (CREANGĂ, GL.). Să nu cauți buclucul cu lumânarea! MERA, b. 256. Nu ureau să am bucluc cu voi! (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. Nu catași bucluc pe ici. VASILIU, c. 79. Om de bucluc = buclucă. Mai mulți oameni de bucluc și de gălcoavă. MARIAN, NU. 550/17.

6°. Dezordine, incurcătură (CREANGĂ, GL.), învâlmășeală. În vremea buclucului de la '48. ION. LIV., ap. TDRG.

7°. (Bacău) Nume de câne. DAMÉ, T. 181.

[Plur. -clucuri și (rar, ad 4°) -cluce. Se bucurau că mai pot face bucluce sluguși. RETEGANUL, ap. TDRG. | Și: bocăie, (ad 1°, în Ban.) buclăie, buclăie VICIU, GL., (ad 1°, cu metat.) blucag H. IX 88. | Derivate: (ad 1°, Ban.) bucluc vb. IV^a trans. = a gunoi pământul. Com. COCA; (ad 4°-5°) buclucă, -ă, (mai rar) buclucar, (cu femininul) buclucăriță, (învechit) buclucăie (DICT.) adj., subst. = care face altora buclucuri, care se ține de șicane, care caută cearta cu lumânarea (pentru lucruri de nimic), care-ți caută nod în papură, cărcotăș. CREANGĂ, GL., MARIAN. Domnul Tăntul este tipul, originalul adevărat al rezeșului inteligent... și buclucăș. I. IONESCU, D. 205. Nu e de chip s'o scoți la capăt cu buclucășul acesta. CREANGĂ, P. 254, cfr. 111. De omu' ruș, spân și însemnat să te ferești, că-i buclucăș. SEZ. II 65/17. Despre (acei) bocăiași se zice: cutare e mai rău ca un scuiu. H. III 67. Deci pre acei buclucari, care n'au altă es face... să-i legăm. MARIAN, NU. 550/17.] — Din turc. bokluk „gunoia, ceartă, șicană, dezordine”. Cfr. b.o.c.

BUCLUCĂR s. m.
BUCLUCĂRIȚĂ s. f.
BUCLUCĂȘ, -Ă adj., subst. } v. bucluc.
BUCLUCĂȘIU † s. m.

BUCLUCĂ s. f. (Imbrăc.) Gansse, cordannel. — Găltănaș ce se coase ca chenar pe marginea sau la împănarea a două foi cusute (COSTINESCU), cfr. șnur, cordeluță, galon, vipsucă. Abagiu face haine... cu cusături de găltănaș și buclucă de mătase. I. IONESCU, M. 697. [Și: bocmea. DDRP.]

— Din turc. bükme „găltănaș de mătase”. ȘIO.

BUCLUCI vb. IV^a v. buful.

BUCLUCĂVĂ s. f. *Abécédaires cyrillien; bouquin (cyrillien)*. — (Termen obicnuit înainte de introducerea literelor latine) Abecedari; p. ext. carte (bisericească veche) tipărită cu litere chirilice (ION CR. IV 122); p. ext. (desprețuitor) carte veche. Bucovavă pentru deprinderea pruncilor la celtanie (a. 1777). IORGA, S. D. XIII 13. Cei de la bucovavă râdeau la dinși, cum vorbeau pînărește. GIHCA, S. 50. N'am desprețuit... nici vechile bucovave, părăsite de mai toți literați fării. ODOBESCU, II 236. Bucovavna ta... își hodinește 'năjătura moartă. GOGA, P. 26. Între bucovave strămător, Ce praf te umple și viermi te rod. GORUN, F. 20.

— Din paleosl. azbukovino, idem. Cfr. azbukovavă, bucfariu.

BUCLUCĂIE s. și adj. f. v. buclăiaie.

BUCLUCIC, -Ă adj. *Bucolicus*. — (Poetică) Al păstorilor (idealizați), păstoresc, pastoral; p. ext. privitor la viața de la țară (în opoziție cu orașul); cfr. idille. *Poesia bucolică*. | Substantivat (fem. pl.). *Bucolica* = mici poeme în care sânt puși în scenă păstori, poeme pastorale, cfr. eglögă, idillă. *Bucolicele lui Teocrit*.

— N. din lat. bucolicus, -a, -um (gr. βουκόλιος, din βουκόλος „păstor”).

BUCLUC, -OĂȘĂ adj. *Floconneux*. — (Neobicnuit) Cu buci, flocoș. DICT.

— Derivat din buci¹, prin suf. adj. -os.

BUCLUC, -OĂȘĂ adj. *Joufflu; fessu*. — (Numai în DICT.; întrebunțat mai ales în glumă) Plin, rotund la față, grăsuț; cu părțile carnoase din regiunea posterioară a corpului mari; cfr. buclăiat, dolofan.

— Derivat din bucă, prin suf. adj. -os (cfr. lat. buccosus, -a, -um „cu gură mare”).

BUCOVINEĂN, -Ă adj. și -EANCĂ subst. 1° (*Habitant*) de la Bucovina. 2° (Au fēm.) Danse payannes.

1°. Adj. Din Bucovina. | Subst. Locuitor (spec. Român) din Bucovina.

2°. (Cor.) S. f. *Bucovineană* = danș țărănesc. II. VI 177.

— Derivat din Bucovina, prin suf. orig. -ean.

BUCS s. m. (Bot.) v. bucsău.

BUCSĂ s. f. v. bucă.

BUCSĂIU s. m. (Bot.) v. bucsău.

BUCSĂIU, BUCSĂIU s. m. v. băcsăiu.

BUCSĂN, -Ă adj., subst. Numele unei rase de vite moldovenești (H. XVI 104); cfr. vol. I 631^b. Adj. *Corcirea vitelor de rasă bucsănească*. I. IONESCU, D. 188. | Subst. *Paține rase sânt care să întrecă pe bucsăni noștri*. id. P. 235. *Bucșanele cele de sânge curat*. id. E. 256. [Și: bucsăni, -ă id. P. 522. | Derivat: bucsănesc, -ească. Cf. *șarică bucsănească*, *Cu căciulă jurchinească*. ION CR. II 260.]

— Probabil, derivat din numele loc. Boeșca, prin suf. orig. -ean.

BUCSĂU s. m. (Bot.) *Spartium junceum*. — Arbust cu ramuri verzi-albăstrui și cu flori mari, galbene. PANȚU, PL. [Dicționarele li mai identică cu „papura” (LB, BARCIANU, HEM.), cu „trestia” (BARCIANU sub forma băcsău) și cu „drobița” (PONTBRIANT). | Alte forme: bucsălu s. m. *Frunză verde de bucsău*. MARIAN, SA. 70, bucs s. m. *Lucu de soc uscat sau de bucs*. ECONOMIA, 129.]

BUCSĂI vb. IV^a (ș. d.) v. băcsă și d.

BUCȘI vb. IV^a v. buci¹.

BUCȘI vb. IV^a 1°. *Heurter*. 2°. *Entasser, bourrer*. 1°. (Transilv.) A lovi cu putere, a buși de ceva. *Bucși = a lovi*, [d. ex.] : *o bucsită ruda carului lui Iuân în caru' nostru* (Suciul-superior). VICIU, GL.

2°. (Mold. și Bucov.) A băesi, a umplea, a îndesa (BUGNARIU, NĂS.), a acoperi de ceva (LB.), a fi plin (spec.) de paraziți (cfr. ION CR. IV 27). Un sac plin de grăunte, astfel că nu mai au unde încăpea, se zice că e bucsit; (un porc sau vițel, care din cauza păduchilor hitionește (— slăbește), se zice că e bucsit de păduchi. MARIAN, ap. HEM. 2831. *Cartea pietruită și bucsită de tot felul de căldiri înalte, de lemn*. IORGA, N. R. A. I 162. *Eu am o arie bucsită de copii*. stoguri. ȘIERA, P. 160/17. *O casă bucsită de copii*. id. ib. 187/17. *Și se'ntoarșeră cu o mulțime de pești... de care eră bucsit păruul*. MARIAN, T. 47. *Coprele de multe ori sânt bucsite de rătă*. SEZ. IV 124/17. *L-am oăzut mergând cu buzunarele bucsite de mere*. BUGNARIU, NĂS. Cfr. doidora.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o contaminare între verbele bucsi și buși.)

BUCSĂLIȚĂ s. f. (Bot.) Numele unei flori nedefinite mai de aproape (Boteni, în Muscel). H. v. 49. (Probabil: butculiță).

BUCURĂ vb. I. I. 1°. *Réjouir*. 2°. *Rendre heureux*. 3°. *Récompenser*. 4°. *Russurer*. II. 1°. *Se réjouir*.

2^a-3^a. *Jouir*, 4e. *Courir* (après). — (În opoziție cu: a (se) întristă, a se scârbi, a se mâhni).

1. Trans. 1^a. A face s. a procura cuiva o bucurie, a-l umplea pe cineva de bucurie; cfr. *Invessell*. *Va bucură pre mulțimea lui*. BIBLIA (1688) 143₂. *Mila dumnezeiască este mare, de bucură pe om când nu gândește*. NECULCE, ap. TDRG. *Au găsit și un cub de papagal, care l-au bucurat prea mult*. DRĂGHICI, R. 144₁₀. *Am alergat [la mama], s'o bucur amănându-i vizita d-voastră*. ALECSANDRI, T. 1306. *Ce-mi veda, mi-l bucură*. TEODORESCU, P. P. 476^b.

2^a. A face (pe cineva) părtaș de bucurii, a ferici. *Pre toți să-i bucuri cu plată* (= răsplată). DOSOFTEIU, PS. 22. *Tu fericea mi-ai luat și pe alții-ai bucurat*. TEODORESCU, P. P. 287^b. *Dumnezeu să vă dea sănătate și să vă bucură!* SEVASTOS, N. 298₁₂. | A-i treece cuivă pe dinaintea ochilor perspectiva unei mari bucurii, a-i da nădejde de ceva (spre a-l amăgi). *Bucurat-au Cuprărești pre Cantemir-vodă, că l-or face Domn în Tara-muntească*. NECULCE, LET. II 259₁₃.

3^a. (Construit cu prep. cu.) A face cuivă un bine, a recompensa pe cineva, a-i face un dar (procurându-i astfel o bucurie). *Tot omul mulțumitor se cucine să bucare cu ceă pe îndatoritorii său*. DRĂGHICI, R. 9.

4^a. † A liniști, a face curaj. *Îmblă-av [crainii] toată noaptea cu fânare și-i bucură... până s'au potolit spaima*. N. COSTIN, LET. I, A. 22₁₄.

II. Refl. 1^a. (Construit absolut s. cu prep. de, † și cu intru, la s. — după grec. — cu dativul) A simți bucurie. De el *bucurați-vă*. COD. VOR. 139₂. *Se bucură răduli mieu*. CORESI, PS. 89. *Mă bucur de cuvintele tale*. ID. E. IV₁₀. *Bucurați-vă și ad veseliți, că plata voastră multă este în cerure*. NOUL TEST. (1648) 6₁₁. [Omul] *supus patimilor sale, Când se bucură, Când plânge*. KONAKI, P. 275. *Bucurați-vă pururea intru Domnul*. MARCOVICI, D. 1. *El nici se bucură... nici se mâhnește*. ID. IB. 9₁₂. *S'au spărie, în loc să se bucare*. DRĂGHICI, R. 156. *Toderici... se bucură că-i venită musafiri*. C. NEGRUZZI, I 82. *Sluga... se bucură... și mulțimea în sine lui Dumnezeu*. ODOBESCU, III 46₁₀. *Se bucură... da frumusețea florilor*. ISPIRESCU, L. 8. *Și prea mult m'oiu bucură, Cu mine deși ospătă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 493. *Dă-mă, maică, 'n sal cu tine, Să te bucuri când mi-i bine*. IB. 273. (Pleonastic) *Bucurați-vă cu bucurie negrății și sâlciei*. COD. VOR. 140₂. *Pârînișii, cum au văzut-o, s'au bucurat cu bucurie mare*. CREANGĂ, P. 86. | † (În cărțile bisericesti, după grec. *χαίρειν*, formula de salutare) *Claudie Lisia, fiatorului ghemonu Filicu, a se bucură*. COD. VOR. 54₂. (= lui Felice sântăteat) NOUL TESTAMENT 1648; *Filică se bucură*. BIBLIA (1688), cfr. 109₂. *Bucură-te, împărăteasa lumiei!* VARLAAM, C. II 26₂.

2^a. (Construit cu prep. de și din) A avea parte de cineva pe care-l iubeste (s. de ceva). *Nu eră chip... să se bucare [om] făcându din rămășițele mesei lui*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *De veri înă să te bucuri de ei... poștește-o să vie la tine sus*. ȘEZ. III 186₁₇. *N'a acut parte să se bucare de copiii săi* (= nu l-au trăit). | (După fran. *jouir* s. germ. *sich freuen*) A avea parte, a fi părtaș de ceva ce-ți procură bucurie, mulțumire s. câștig. *Până acum nu te-ai bucurat de o desăvârșită fericie*. MARCOVICI, D. 14₁₀. *Vă ceși bucură pururea de o întreagă sântăte*. DRĂGHICI, R. 157₁₃. *Sufletul celor înecați nu le este dat a se bucură de lumina zilei*. MARIAN, I. 29₁. *Tările ce se bucură de legiuri înțelepte și prevădătoare*. ODOBESCU, III 37₁₀. *Armenii... se bucurau până și de o administrațione municipală proprie a lor*. HEM. 1698₁₃. (P. ext.) *Se bucură de un nume rău*.

3^a. (Construit cu de s. In) A-și găsi plăcerea (în ceva). *Bucurându-se în posturi și bdenii și în toată altă patimă* etc. MINEIUL (1776) 98. *Și se cheștură și se bucurară*. ISPIRESCU, L. 41. *A se bucură de plăcerea lumii*: a gustă cu mulțumire plăcerile lumii. COSTINESCU.

4^a. (Construit cu la) A răvni (la...), a umbli după ceva, a vâna (ceva). *Se bucură la zestre* (FANN, P. V. II 128), *la câștiguri mici* (C. NEGRUZZI, I 249), *la avere* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 181, TEODORESCU, P. P. 272, ȘEZ. I 75₂ etc.). *Mulțumesc lui Dumnezeu că am eu ce trăi și nu mă bucur la nimenea*: nu aștept ajutorul nimărui (Brașov).

[Și: *prebucură* vb. I. *Prebucurați-vă veselindu-vă*. COD. VOR. 160₁₋₂. | Derivat: *bucurat*, -ă adj., adv. = plin de bucurie, bucuros, vesel, mulțumit, fericit. *Să ne închinăm... cu bucurate inimii*. VARLAAM, C. 54. *Astăzi lumea cântă bucurată*. TEODORESCU, P. P. 100. *Grucia, de bucurat* [ce eră], *Se luă și-o sântăte*. BIBICESCU, L. P. 311. *Când eram la maica fată... Petreceam tot bucurată, și nu eram supărăată*. EPURE, P. 5.]

— Din alb. *bukuron* „a înfrumuseța”. Cfr. *Imbucură*.

BUCURIE s. f. *Joi*. — Impresie de o vie plăcere; cfr. *veselie*. (În opoziție cu: *tristețe*, *supărare*, *amărăciune*, *măhnire*, *scârbi*). *Răsul vostru în plângere să întoară-se, și bucuria intru mălcuire*. COD. VOR. 129₂. (= *bucuria*... intru amărcire). NOUL TESTAMENT 1648; *bucuria* sup. posomofire. BIBLIA (1688). *Plănuș acestora să se întoarce intru bucurie*. VARLAAM, C. 27. *Imi dai bucurie Inemii și veselie*. DOSOFTEIU, PS. 19. *Bucuriile raiului*. BIBLIA (1688) 4 pr.₁₀. *Mintea mea... se cumpannește între spaimă și bucurie*. MARCOVICI, C. 12₁. *Se află în bucurie sau întristare*. ID. IB. 14₁₁. *Tara mă așteaptă eu bucurie*. C. NEGRUZZI, I 139. *Ah! fie oricum fie!*... *Durerea fie-mi pară sau fie-mi bucuria*. ALECSANDRI, P. IV 120. *Bucuria caprei nu eră proastă*. CREANGĂ, P. 26. *Lacrimi de bucurie*. ID. IB. 95. *Mulțimea copiilor, bucuria Românilui*. MARIAN, IB. II 77. | (În fraze eliptice, exclamative, construit cu un genitiv posesiv) *Atunci, bucuria lui Ipat!* *Începe a se fiină de fată, ca acut de oase*. CREANGĂ, P. 157. cfr. 145. *Boierul, bucuria lui, că va da peste prădători*. ȘBIERA, P. 254₁₂. (Formula de salutare, de felicitare, de urare la încheierea unei tranșacții) *Noroc și bucurie (să dea Dumnezeu)!* || P. ext. *Vosto de bucurie*. *Se duce drept la frate-său, cu să-i ducă bucurie*. CREANGĂ, P. 44. | *Persoana sau obiectul care procură bucurie*. *El eră bucuria mea*. C. NEGRUZZI, I 51. †† *A avea de bucurie (că...)* = a simți bucurie că... *Cetind cortea, are de bucurie că i-a venit nepotul*. CREANGĂ, P. 208, cfr. 168. | (Loc. adv.) *De bucurie*: din cauza bucuriei simțite. *Sufletul meu saltă de bucurie*. MARCOVICI, C. 10₂. *Muzici... umplea de bucurie pe toți acești căldători*. GORJAN, H. I 3₁₀. *Unii plângeau de bucurie*. DRĂGHICI, R. 20₁₃. *Amuțită* (EMINESCU, N. 28), *la râlele inimii* (CREANGĂ, P. 4), *nu mai știu ce să facă* (IB. 135), *murea și învătă* (ISPIRESCU, L. 2), *nu mai putea* (IB. 13), *n'o mai fiină pământul* (IB. 13) *de bucurie*. | *Cu bucurie s. cu toată bucuria* = din toată inima, foarte bucuros. *Cu bucurie și din tot sufletul ar voi, însă pârînișii nu-i dau voie*. DRĂGHICI, R. 6₂. *Cu toată bucuria, Doamne, am să vin număidecăt, zise Ioan*. CREANGĂ, P. 300. | *A bucurie* = prevestind bucurie. *Semn a bucurie*. HEM. 44. *Câiniș lătrând a bucurie*. DDRF. [Negativ (noobicnuit): *nebucurie* s. f. = întristare. *Paro că văz ce-are să vie: Nelinăște, nebucurie și turburare în norod*. TEODORESCU, P. P. 110.]

— Derivat din *bucură*, prin suf. abstr. -ie (cfr. alb. *bukuri* „frumusețe”).

BUCUROS, -OĂSĂ adj., adv. I. 1^a. *Rējoui, joyeuz, gai, content*. 2^a. *Il Accet plaisir, de tout cour, contentiers*. — (Adesea întărit prin bun).

I. Adj. 1^a. (Construit absol. s. cu de, că..., să..., † și cu dat.) Simțind bucurie (de ceva, că...), prându-i bine (că...), mai mult decât mulțumit (că...); cfr. *vesel*. *Bucuros acestui prilej, îndată s'au gătit cu oști a venire în Tara-muntească*. M. COSTIN, ap.

TDRG. *Tipărituri nouă făcute în Țara-românească, sub ochii bucușorilor ai Domnilor ocrotitori pentru ortodoxia nenorocită.* IORGA, L. R. 51. *Fețele, prea bucușoase de sfatul acesta, au făcut așa.* SBIERA, P. 113. *Au intrat în casă, bucușori și coioși.* Ib. 183. *Biata fată, bucușoasă că și-au aflat capul încă leafăr, au mulfămitu babei.* Ib. 310. *M'asteptă bucușoasă.* ALEXANDRI, P. P. 137. *Toți boierii credincioși și de pace bucușori, Lângă Domn s'au adunați.* Ib. 202. *Nu te mai văd bucușoasă, Nici la față-și frumoasă.* IODOȘ, P. P. 138. *! A fi bucușor (de, că... să..., s. când...) = a se bucura, a-i părea bine. Eră bucușor să-l văd.* VARLAAM, C. 381. *Toți erau bucușori de venirea lui [la domnie].* URECHE, ap. **TDRG.** *Împărăția Turcului bucușoasă că se sfădese Irimia-vodă cu Măhain-vodă.* N. COSTIN, Ib. *Au scris [patriarhul] înopot, cum că este bucușor și au veni după sărbătorile nașterii Domnului nostru Isus Hristos.* AXINTI URICARIU, LET. II 162. *Fiind bucușor să începă gădăcea acolo.* NECULCE, LET. II 397. *Eu sânt bucușoasă; de vrești, venți să căutăm.* DRĂGHICI, R. 59. *Aceoi mușterii, de nu erai bucușor.* CREANGĂ, P. 109. *Lotrii, osteniți cum eră, au fost bucușori de căteva păhare de vin.* SBIERA, P. 280. *N'ai fost bucușoasă. Să ai fată mare'n casă!* TEODORESCU, P. P. 270. *cf. BIBICESCU, P. P. 102. Cel ce pierde drumul, e bucușor și de cărare.* ZANNE, P. I 158, cfr. VI 91. *Și eră bună bucușoasă de a putea să scape de zmeu.* ISPIRESCU, L. 24. *Ea fu bun' bucușoasă că și-a mântuit înbitul de la pieirea capului.* Id. U. 120. *! A fi bucușor de oaspeți: a se bucura de venirea lor, a-i primi cu plăcere, a fi ospitalier. Bătând la ușă, l-au intrat de-i bucușor de oaspeți.* C. NEGRUZZI, I. 82. *Fii de inimă voioasă și de oaspe bucușoasă.* ALEXANDRI, P. P. 130. *! A fi bucușor calvă = a avea simpatii pentru cineva. Alinați eră toți creștinii bucușori Moscolilor.* NECULCE, LET. II 324. *! A fi mai bucușor (să..., dacă s. când) = a prefera. Diocorid mai bucușor eră să-l arză cu totul, decât să le dea svinți.* DOSOFTEU, V. S. 29. *Am găsit de cucuiții să te postesc și pe d-ta.* — *Bucuros, dragă cumătră, dar mai bucușor eram când m'ai fi chemat la nunta.* CREANGĂ, P. 31. *Vulturii, mai bucușori să capele trei stărcuri decât unul, au aburat.* SBIERA, P. 95.

2°. (Predicativ) Cu plăcere, cu drag, din toată inima. *Ce e scris și pentru noi, bucușori le-om dațe toate. De e pace, de-i răboiu.* EMINESCU, P. 259. *I-au peșit fata. Sfânta Duminică i-au dat-o bucușoasă.* SBIERA, P. 85. *Eu v'ăș primii bucușoasă.* ȘEZ, I 263. *Bucușoasă aș răbătă, De m'ar lășă inima.* SEVASTOS, C. 213. *Făcă semne că bucușoasă ar merge cu el oriunde, ci ea-e mulă.* RETEGANUL, P. V, 19. *Șujnica, bună bucușoasă, merse și arătă crăzeși inelul.* Id. Ib. II 131.

II. Adv. Cu plăcere, cu drag, din toată inima. *Bucuros = libenter.* ANON. CAR. *Turul Moscului îndată primii bucușor.* NECULCE, LET. II 300. *De-ar fi pușca de cucută, Bucuros aș fi răgătu!* — *soldat recrut!* — *De-ar fi pușca de tocană, Bucuros aș fi cășău.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 299. *Faceți ceă rănduială..., să fie [calul] la scuteală lezai și să aibă baremi ceă ogrinji dinainte. — Cum să nu, finule, bun bucușor.* RETEGANUL, P. I 70. *! (În Ardeal, după germ. „gorne”, formulă convențională cu care răspundem celui ce ne mulțumește) Pentru puțin! N'ai de ce! Mă rog! Mulțumesc! — Bucuros!* [Negativul: nebucașor, -oasă.]

— Derivat din bucură, prin suf. adj. -os.

BUCUȚĂ s. f. (Anat.) v. bucă.

BUDĂ s. f. 1°. *Cabane.* 2°. *Boutique.* 3°. *Cabinets d'aisances, lieux.* — Înțelesul fundamental e: baracă de lemn.

1°. (Mold.) Cocioabă (s. căsnă) de lemn, în pă-

ture, în care locuiesc lemniari etc., (h)odaie. MELCHISEDEC, ap. PAMFILE, I. C. 433. *Ori în țarg... ori în sat... ori în budă, ori hie unde i-or află.* DOC. (a. 1678), ap. **TDRG.** *În budă... unde șete baba Floarea.* V. A. URECHE, Ib.

2°. (Mold., Bucov.) Prăvălioară de lemn, șatră, maghernel mare, baracă. *Alexie Balaban, neguțitorul ceri mare, carele au avut și căteva budă în țara Moldovei.* N. COSTIN, LET. II 37. *Au avut și giudecată, pentru niște bude.* NECULCE, LET. II 246.

3°. (Transilv.) Umbliștoare. L.B.

[Plur. *budă* și (ad 3° și) *buci*.] Derivat: (ad 3°) *budăr* = curățător de latrine (Brașov.)

— Din rus., polon. *buda*, idem (< germ. *Bude*), iar în Transilv., din ung. *buda* „latrină”. Cfr. *butcă*.

BUDĂC s. a. (Agric.) *Pioche.* — (Ban.) Sapă de 6-15 em de lată și de 20-30 em de lungă și grea (LIUBA-IANA, M. 108), șlupă (VICIU, GL.). *El să șe/șape cu budacul.* TICHINDEAL, P. 398.

— Din sârb. *budak*, idem.

BUDĂC s. a., **BUDĂCĂ** s. f. } v. budăiu.
BUDĂCĂCĂ s. f. }

BUDĂDĂU s. m. 1°. *Berger.* 2°. *Jeune homme perdu.* — (Nășăud, în Transilv.)

1°. Cloban, păcurar. HUGNARIU, N.Ș.
2°. Fiecior blăstămat, tras-impus, bătut de stele.
Ib. Cfr. *budușlău, budului*.

BUDĂHĂCE s. f. v. budihace.

BUDĂLĂȘ s. a., **BUDAIE** s. f. } v. budăiu.

BUDĂȘE s. f. }

BUDĂȘISM s. m. v. budism.

BUDĂȘT, -ă adj. v. budist.

BUDĂIU s. a. v. budăiu.

BUDĂIU, BUDĂIU s. a. și m. 1°. *Tonnelle, baril, baratte.* 2°. *Auge d'abouvoir.*

1° (Mold. și Bucov.) Vas de lemn, făcut din două (MARIAN), având forma unui cu ciontat (ȘEZ, II 151), un fel de putinică (ȘEZ, VIII 93), ca o cofă fără toartă (ION CR. III 189), întrebuințat în gospodăria țărănească (H. X 23, 70); în el se păstrează și se prepară diferite lăptării (MARIAN, ȘEZ, II 151), PAMFILE, I. C. 24), se duc bucatele la câmp (H. X 7), se umple boș (MARIAN, SE, II 6, ȘEZ, VIII 93), etc. Cfr. *budăiu*. Feace un *budăiu mare* și mână arginții de cără ap. DOSOFTEU, ap. **TDRG.** *Trec... cărușele Moșilor, care duc cofe și budăii w-plute cu fan.* IORGA, N. R. A. I 345. *Doșarii lucrăză din lemn de brad ploboacă de marat cur-rechiul, berbinți de finut brânza și laptele, budăie de prins smântâna, ciubere, cofe, ș. a.* POPOVICI-KIRILEANU, R. 110. *Întorcere toate lucrurile din casă cu dosul în sus: strachina, corata, căldărea, oala, budăiul, cociocora, lopata.* SBIERA, P. 308. *! A turnă ca în budăiul țiganului = a mânca în neștire.* ZANNE, P. V 99 (cfr. ȘEZ, II 73).

2°. Ghizele făcute dintr-un singur lemn găurit (ION CR. III 286), cfr. și *nbeiu*. *Am scotit hotarul... după cum mi-au mărturisit oameni bătrâni..., de cătră opus în marginea unui păriu; de-acolo în sus, spre miez-noapte..., până la o fantână un budăiu (Mold. a. 1766).* URICARIU, XIX 53. *Am purces cu măura în sus..., pe de la cale de doi budăii cu apă, la un hotar ce este în colțul ogrăzii (Mold. a. 1800).* URICARIU, V 322. *! La budăiu, la izvor, Amândouă să nădăne.* VASILIU, C. 31. *! P. ext. Fântână făcută cu colac din copac scorburos.* H. XVI 272; cfr. PAMFILE, I. C. 468.

[Plur. *-ălie, -deie* și (ad 2°) *-dăi*.] Cu alte terminațiuni și sufixe, cu schimb de gen, etc.: *budăle* s. f. = un vas de lemn în care se pune jintutul. ȘEZ, VII 98, *budăiu* s. a. = puțină H. IX 83, cfr. X 6,

budău (plur. *budaie* DAMÉ, T. 85). **budău** = (ad 1^a) vas de lemn (H. X 138), talger de lemn sau de lut (H. XII 272). *Mă-a spart copu' c'un budău de lapte acru* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI; (ad 2^a) *Pe drumu' care merg eu, Nu-i nici apă, nici budău, Nici fântână, nici pârâu*. ION CR. II 103, cfr. PAMFILE, I. c. 468, (cu diminutivul) **budălăş** (dial. *budăleş*) = vas în care se ţine rachiul s. borşul. MARIAN, SE. II 6, SEZ. VIII 93, CONV. LIT. XX 105, PAMFILE, I. c. 234, 166, **budăle** s. f. = vas ciobănesc H. I 47, **budie** s. f. = vas de lemn de 3-4 cofe, pentru băuturi (Jiu). VICIU, GL. 17, L.B., (ad 2^a) **budău** s. a. *Fântână cu budău* (a. 1690). IORGA, S. D. VI 145, **budălău** (*budălău* H. XII 386) = putineiu (DAMÉ, T. 31), vas lungăreţ, de ales s. băut unt (SEZ. V 39²³, VII 98, H. X 5, 317, 538), (ad 2^a) fântână în buturugă, stubeiu. VAIDA, **buderău** (plur. *-refe*) = un fel de budăieş în care se alege s. se bate untul; budăiul de la stână pentru storsul untului. MARIAN, **budău** = vas de lemn în care se păstrează făina. *Ia şi cea sită din cuiu Şi fărima din budău*. ALECSANDRIU, P. P. 310¹; (ad 2^a) ghid de puţ, făcut din întregul tulpinii unui arbore. COSTINESCU, **budăc** s. a. = vas pentru închegatul laptelui (H. III 325), putină în care se face unt (com. A. PROCOPOVICI), **budăcă** s. f. (plur. *-dăci* MARIAN) = vas mare de lemn, din doage (MARIAN), cu cercuri de lemn (JAHRESBER. XVI 216), în care ciobanii toarnă laptele din găleţi după ce au muls oile, şi-l închegă (Com. A. TOMIAC, GRAIUL, I 449, DAMÉ, T. 69, H. I 62, VI 55, X 5, 21, 31, 85, 96, 108, 465, 509, 538, XII 386, XVI 105), s. străng caşul (Com. A. TOMIAC, H. X 478), s. ţin zerul (ION CR. IV 122), (cu diminutivul) **budăciac** = putinică. GRAIUL, I 268, H. XII 286, **budăreă** = budăcă. HEM. 2839, **budăşcă** = vas în care se duc bucatele la câmp (H. XII 176), putineiu (PAMFILE, C.), fig. femeie scurtă şi groasă (DDR.F., BĂRCIANU), (cu un înţeles apropiat de sensul figurat din urmă, despre un bărbat) **budăşcă**. *Sergentul-major... sîri la soldat: „Mă, budăşcă, n'auzi?”* ZAMFIRESCU, R. 225, **budurăşcă** = vas pentru ducerea bucatelor la câmp (H. I 350) a pentru brânză (H. II 82). **budăină** = vas de lemn pentru vin. PAMFILE, J. III.]

— Din ung. *bödöny* „putină mică, stubeiu“, care prin Transilv. şi Ban. a fost împrumutat sub forma *bădăiu*. (Compară şi ung. *bödörke* „putinică“, cu **budăroş**, **budulek** „vas de lemn pentru apă“, cu **budalău**). Cfr. şi *bădan*, *bodină*, *buduroiu*.

BUDALĂ s. m. *Sot.* — (Turcism) Prost, nătărău; cfr. *mangafă*. *Eu cu budalaua, cu cospomanul ăsta de lanăca, mult n'am să mai fac purici*. CARAGIALE, S. N. 34. [Şi: **budalás** s. m. CHIAC, II 551, (în comedie, în gura unui Grec: *budalás*). *Eu me numesc Aristidis Monastropoulos... budalás*. ALECSANDRIU, T. 128; **budălăc**, -ă adj., subst. adv. = simplu, naiv. *Uscăţina, puţinica şi budălăca mea vorbire cu an-de hînu-meu Moşăilă n'or h'nu p'facu' multor dăhuri mari*. JIPESCU, O. 14. *Şi el şi ea sânt oameni apropiaţi, budălaci, ospătării şi nişoi*. id. ib. 100. *Budălac* = om ce umbă hăciu-marginea, de-a frunza pălînelului. SEZ. II 151¹³. †† *Umbă budălac* = fugar, umbă pe ascuns, de frică unei pozne ce-a făcut-o; se zice mai ales despre cei zăpăsiţi cu ticăloşi, ce umbă lăturile, de ruşine şi de frică. *Id. v. 39*; (numal la DDR.F.) **budălăc** adj. = prost, imbecil; **budălăciu**, -e adj. = împit. *Coarnele budălăce*. CHIAC, II 484; **budălan**, -ă adj. = buclu la cap. SEZ. V 39³⁰.]

— Din turc. *budala*, idem.

BUDALĂC adj., **BUDALÁS** s. m. v. **budală**.

BUDALĂU, **BUDĂLĂU** s. a. v. **budău**.

BUDĂLĂ s. a. *Mousoir*. — (Mold.) Lemn cu care se bate untul, brighidău. HEM. 2840. Cfr. *bădău*.

BUDĂNĂ s. f. v. **budău**.

BUDĂR s. m. v. **budă**.

BUDĂRCĂ, **BUDĂSCĂ** s. f. } v. **budău**.

BUDĂU, **BUDĂU** s. a.

BUDEĂNCĂ s. f. (Bot.) Numele unei flori (ne-definite mai de aproape). H. XI 5. Cfr. *budiană*.

BUDEHĂCIE s. m. v. **budihăce**.

BUDĂNIC s. a. (Dulgh.) v. **butelnic**.

BUDERĂU, **BUDĂU** s. a. v. **budău**.

BUDGÉT s. a. (ş. d.) v. **buget** s. ş. d.

BUDIĂNĂ s. f. (Bot.) = văzdoagă. PANŢU, PL., REV. CRIT. III. *Budienele* sânt plante care fac flori galbene şi care, chiar când se usucă, nu-şi schimbă culoarea. MARIAN, I. 336, cfr. H. V 319, IX 70, REV. CRIT. III 90. *Frumoasă ca o scoană, Dăbă ca o budiană* (Vâlcea). POP. P. ext. Numire de capră. H. IX 42. [Pronunţ: *dă-ia-nă* şi *dă-nă* (dial. *bugeană* VICIU, GL., HODOS, P. P. 62. | Şi: **budălană** = mare GRIGORI-RIGO, M. P. I 78, **buzină**, s. f. LIUBA-IANA, M. 99.]

BUDIE s. f. v. **budău**.

BUDIHĂCE subst. *Monstre, épouvantail, croquem-laine*. — (Mold., Bucov.) Monstru, arătare, sporioare, uricuno, mătăhală floaroasă (CREANGĂ, GL.), drac, urşenie la fel cu dracul (ION CR. IV 85), fig. gogoriţă, babauă, caută, mama-pădurii, *boloa*. *Cap de budihăce! Parcă eşti o budihăce, cum eşti de frumos!* ION CR. IV 85. (Atributiv) *Curat ucigă-l crucea la colăci să vie şi să-şi facă, budihăcea, căsă, la noi în sat*. CREANGĂ, A. 43. [Şi: **budăhăce**. *S'a dus dada sur la munte... Şi, cum a trecut bătacea, S'a'nălnit cu budăhăcea* (= lupul). MARIAN, SA. 324, **budihăciu** s. m. = o specie de buhă. id. V. 85, **budihăciu** (*budihăciu* MARIAN, V. 85) s. m. = un fel de bufniţă. PĂRVEŞTE, C. *Ochi de budihăciu din capul ei scosu-îo*. MARIAN, V. 73, (+ *mătăhală*) **budihălă** s. f., **budahălă** s. f., **budahăolă** s. f. = momăie, ciuhă, monstru (LM), mătăhală (GRAIUL), ceva urit şi necunoscut (SEZ. II 151¹³); spec. *budihălă* = femeie s. vacă bărdăhănoasă; o boală de vite (Com. A. TOMIAC); troană, guturaiu (Com. I. PAVELESCU), *budihăolă* = o boală (SEZ. II 151¹³, H. III 315, V 86) rea şi molipsitoare (SEZ. IX 151), tuse măgărească s. convulsivă (BIANU, D. s.) boaleşnită, molimă, epidemie. *Capră, jidan şi alte budihăli urite, menite ca să sperie pe cele copile*. SEZ. II 209¹. *Starosteia nunului aduce în casă o budihăolă urită*. SEVASTOS, N. 323¹⁴. *A dat în vite budihăolă* (= s'au săngerat). H. XII 333. *A fi părădălnica budihăolă de găit, face posmol, pârjol în copii*. CONTEMPORANUL V 291, **budihăllă** s. f. = mătăhală, monstru. L.B., **budihăle** s. f., **budihăllă** s. f. = mătăhală, monstru, momăie L.B., L.M., BĂRCIANU, **budihărlă** s. f. = **budihăciu** s. m. = pasăre de noapte (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, **budihălu** s. m. = om gras şi grociu. PAMFILE, C.]

BUDIHĂCIE s. m., **BUDIHĂLĂ** s. f. } v. **budihăce**.

BUDIHĂCIEU s. m.

BUDINCĂ s. f. (Cul.) *Gâteau de riz*. — O prăjitură de casă, făcută din lapte fierţ cu orez (Tăpoca s. gric), gălbenuş de ouă şi zahăr. [Plur. *-dince* şi *-dinci*. | Şi: **budingă** s. f., **paddingă** s. f.]

— N. din fran. *padding* (< engl. *padding* „prăjitură de făină, ouă şi fructe uscate s. zaharite“).

BUDISM s. m. sing. *Bouddhisme*. — Religia întemeiată de Buda. [După germ. şi: **budanism** s. m. sing. | Familia: **budist**, -ă (după germ. şi **budaist**, -ă) adj., subst. De religia lui Buda. *Cunoaşterea filozofiei... şi nu mai puţin al credinţelor religioase*,

mai ales al celei creștine și buddhaiste... MAIORESCU, CR. II 305.]

— N. din fran.

BUDIST, -A adj., subst. v. budism.
BUDIURĂȚĂ s. f. } v. budihace.
BUDIURĂȚIU s. m. }

BUDOAR s. a. *Boudoir*. — Salonaș elegant și înțim al unei doamne; cfr. cabinet de toaletă, iatac. *Lino, mers de-mi cântă evantaiul în budoar*. ALEXANDRI, T. 883. *Ori în umbra parfumată u budoarului să vin? Să mămbeta acel miroas de la pânzele de in?* EMINESCU, P. 252. | Fig. „Cronicu mundenă” a ziarului „Patrio” dedeă, cu aceiași stil de budoar, cititorilor săi, interesanta știre. VLAHUȚĂ, D. 168. [S]: budoar.]
 — N. din fran.

BUDRINAU s. m. (Bot.) = bălărie. H. IX 89.

BUDUGĂNÓS, -OĂȘĂ adj. v. butuc.

BUDUGĂRI vb. IV^a. *Fouiller*. — A căuță, a umbli prin niscal lucruri, fără a le mai pune la loc, a răscoli (Straja, în Bucov). COM. A. TOMIAC.
 — Din ung. *bödörögni* „a rățaci” (pentru înțeles, cfr. budului).

BUDUHĂIE, **BUDUHĂIȚĂ**,
BUDUHĂLĂ, **BUDUHĂLIȚĂ**,
BUDUHĂLĂ s. f., **BUDUHĂLĂ** s. m. } v. budihace.
BUDUHĂNĂ s. f. (Bet.) v. budiană.
BUDUȚIU s. a. v. budăiu.
BUDULĂC, -Ă adj., subst., adv. } v. budală.
BUDULĂCUI, -E adj. }

BUDULĂ subst. Nume de câne. H. XI 517.

BUDULAN, -Ă adj. v. budală.
BUDULEȚ s. a. v. buduroiu.
BUDULI vb. IV^a v. budalini.

BUDULI vb. IV^a. I. 1^a. *Errer, vagabonder*. 2^a. *Chasser* (qqn.). H. *Fouiller*. — (Ungurism)

I. 1^a. Intrans. A hoinări, a pribegi, a prodi. LB.
 2^a. Fact. A alungă, a face pe cineva să ia lumea în cap. VAIDA.

II. Intrans. A căuță cu de-amănuntul (LB.), a scocori prin lăzi, etc. (Com. COCA, REV. CRIT. III 90). [S] (ad 2^a): budali vb. IV^a = a răscoli; Nu mai budali în lodă! (comit. Făgărașului). VICIU, GL. *la odăile de-a rândul...* și budulește prin lucrurile ce erau pe acolo. MERA, B. 247. (+ colduși) budali vb. IV^a = a căuță pe cineva de bani, a-l scocoti buzunarele. GRAIU.]

— Din ung. (el)bödölni „a rățaci”. Cfr. budului, budugări.

BUDUNA s. f. art. Nume de oaie (Bacău). DAMÉ, T. 182.

BUDURĂ subst. (Vânăț) *Rocher élevé sur lequel le chamois aime à se tenir*. — O stâncă mare și cu oarecare vegetație neregulată, unde capra neagră se ține mai adesea. N. RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 93. Cfr. seminare. [S]: budură s. f. = pustiu nelocuit de oameni, locuința necerutului. *Dufe'n budura; ce caufi pe capul meu?* (Mold. de sus) ION CR. IV 122. LA CIHAC, II 485, și după el la DDRF^a, BARCHANU și ALEXI găsim și un cuvânt suspect: budar „trone d'arbre creux”, cfr. buduroiu.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *gyngyor*, sârb. *gudura* „vale îngustă și prăpăstioasă între doi munți”.)

BUDURĂ s. f. v. budur.
BUDURĂȚ s. a., **BUDURĂȚĂR** s. m. } v. buduroiu.
BUDUROAIE s. f. }

BUDURĂȚIU s. a. 1^a. *Baril*. 2^a. *Tour de puits*. 3^a. *Abé*. 4^a. *Hotte* (de cheminée). 5^a. *Espace étroit entre le fourneau et le mur*.

1^a. Budăiu (ȘEZ. V 39^a), puțină mare (ib. VIII 93), vas, de care ne servim la mulsul oilor (H. X 96), cfr. hărădu. | Spec. Poloboc mare, făcut de-a 'ntregul dintr'un copac gros; în el se ține, de obicei, flină ori sământă de cănepă (Neamțu). ION CR. III 187, cfr. ib. 219, PAMFILE, C. Vas, în forma stului, în care se strânge cenușa; se pune și pe crință, la fabricarea săpunului. RĂDULESCU-CODIN. *Se uild la buduroiul cu cenușă, în care baba strângea cenușa pentru leșie*. ȘEZ. I 54.

2^a. Ghizd de fântână, făcut din scânduri sau din gard de nulele. DDRF.

3^a. (Ban, Dolj, Mehed.) Sul, făcut dintr'un lemn îngârit, prin care se aduce apa la moară, pentru ca să cadă mai cu putere pe roată (Com. A. COCA), cfr. uluc; sul, în care intră apa de pe corfa morii (H. IX 19, cfr. V 169), cfr. scoc. Spre a se conduce apa la moară se face un zătoniu...; din zătoniu se conduce apa pe buduroniu (= o butoacă mare de 4-6 metri [de] lungă). LIUBA-IANA, M. 103.

4^a. (Țara-Hategului) *Buduroniu* = horn, ogia la casele țărănești. REV. CRIT. III 90.

5^a. (La Moți și în Bihor) Locul de pe vatră, între camniță și părete. FRÂNCO-CANDREA, M. 98, cfr. REV. CRIT. IV 337.

[Prin Hanat și părțile învecinate cu ă conservat: buduroi, atestat mai întâiu la ANON. CAR, fără traducere. | Ș: (ad 4^a) buduroale s. f. (acris buduroniu) REV. CRIT. III 90. (cu schimb de sufix, după horn) budurēt s. a. = coș, horn (LB.), coșul camniței (FRÂNCO-CANDREA, M. 98), spec. partea aceea a hornului, din tinichea s. din căhăli, care se vede în odăie, cfr. cămin, tapșan, (auzit în Deva) budulēt s. a. = loc strimt între captor și părete. *Când cotețul e umplut bine cu paie, se zice: „Porcu-i ca 'tr'un budulēt”* (Cluj, l. Blaj). VICIU, GL. | Derivat: budurețar = hornar. LB.]

— Născut prin disimilarea lui *n-n* > *r-n* din *buduroniu (cfr. purou <*panouu, mușiroiu <*mușinoiu etc.), care o un augmentativ în -oiu dintr'un prototip *budon corespunzând ung. *bodon* „putină”. (În înțelesul 2^a cuvântul amintește pe ung. *bödön* „ghizd”, iar în sensul 3^a, din care s'au desvoltat 4^a și 5^a, pe ung. *bödö* „scoc, țevă”, amândouă înrudite de aproape cu *bodon*.)

BUDURĂȘCĂ s. f. } v. budăiu.
BUDURĂȘCĂ s. f. }
BUDUȘLĂU s. m. v. budășlu.

BUDUȘLI vb. IV^a. 1^a. *Errer, vagabonder*. 2^a. *Crépir à la hâte*. — (Ungurism)

1^a. Intrans. (Transilv.) A hoinări, a umbli pustiu, a prodi, a ștregări, a pribegi. LB.

2^a. Trans. A vârul părții casii, de mântuială (Vicovul-de-sus, în Bucov.). COM. G. NISTOR.

[Derivat (cfr. ung. *bujdosó* „pribeg”): budășlău s. m. — ștregar, puslău, prodit (LB.), om blestemat, mișel, care umbli de ici coleă (BUGNARIU, NĂS., JAHRESBER. VIII 75), vagabond. Din Țara-ungurească veneau budășlii peste munte..., de prădau și jăcuiau. MUSTE, LET. III^a 85.]

— Din ung. *bujdosni* „a rățaci, a pribegi”, cfr. budului, budugări.

BUF! Interj. *Pouf, pan*. — Interjecție onomatopeică, imitând sunetul infundat produs de o lovire de un obiect tare, de o căzătură s. (mai rar) de o descărcătură de armă de foc. Cfr. poc. *Buf!* *cade... în grupa cu jareac*. CREANĂ, P. 32. *Buf!* o lovi după ceafă. ISPIRESCU, I. 208. *Sub potcoava cizmei mele, Buf, mocane, buf, Șeila dracu' și-o muiere, Buf, mocane, buf!* C. NEGRUȚI, III 36. *I-am căuțat, buf* (= căzând) *la pământ*. PAMFILE, J. 1; cfr. ISPI-

RESCU, U. 61/123, 32/12, MARIAN, SE. II 218. [Și: hof! Afară hof! hof! cădea descărcându-te de pușcă. SE-
VASTOS, N. 53/12, cfr. CONTEMPORANUL, I 852, VI, I
58, hofa! Auzi cap! dă tanurile pe mâna copiilor:
bafa, bafa, toată noaptea. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.]
Cfr. bufni, pu!

BUF s. m., BŪPĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BŪPĂ s. f. (Cul.) = gălușcă de post (Mold.). ION
CR. IV 60.

BŪPĂ adj. fem. *Bouffe*. — (Numai în expresia)
Operă bufă: glumeață, comică; cfr. bufon.
— N. din ital. *opera buffa*, idem.

BUFĂI vb. IV^a v. buhăi.

BUFĂIĂLĂ s. f. v. bufni.

BUFĂI s. m. Numele Românilor bănăniți, de pe
la Oravița, Bocșa, Comloș, etc., veniți din Țara-ro-
mânească, numiți și Țărani. HEM. 3189, WEIGAND,
JAHRESBER. III 201-203, MARIAN, I. 381, TDRG. Cfr.
bănănean (3^a), frățuț.

BUFĂRĂȘ s. a. v. bufariu.

BUFĂRIU s. a. *Licere religioasă. Licret.* — (Tran-
silv., Ban., Ungaria) Carte (bisericească), bu-
coavnă. *Mă rog... de doamna psaltire, de apo-
stol, de evanghelie... de bufariu* (Bihor). ȘEZ. V
145/12. || Spec. Cântăcică în care se însemnă, cu
numărul, vitele. Tot insul trebuie să arete *bufariul*
la primărie și așa capătă pașaport de vite (Merisor,
Valea Jiului). VICIU, GL. || Cântăcică de dare (Coro-
lești, Transilv.). ib. [Și: bucfăria s. a. = carte (Lu-
goș). ib., † buhvăria s. a. = abecedar, bucoavnă.
Bucoariul alfabetar pentru copii (a. 1755). IORGA,
I. 533. || Diminutive: bucfărăș s. a. = scrisoare,
răvas, cfr. carte. *Năfate împărate... Bine să tri-
meși Bufărăș prin orăș, și bine să-ți străngi Toate
cătanele* (Ramna, în Ban.). JAHRESBER. III 292, Buc-
fărel s. a. (pronunț. bucfăriel, Lugoș). VICIU, GL.]
— Din paleosl. bukvari „abecedar”. CIHAC, II 30.
Cfr. az-bucoavnă.

BUFET s. a. *Buffet*. — Mobilă de sală de mâncare
(dulap, de obicei cu geamuri), în care se păstrează
pânezurile de masă, farfuriile, paharele, argintăria,
ș.a.; cfr. armar, dulap. || P. ext. (la teatru, la un
bal) Camera sau masa unde se servesc mâncări
 reci, prăjituri, băuturi, cafea, etc.; p. ext. însăși
lucrurile de mâncare ce se servesc acolo. *Am venit
să-ți spun... că asoră, în bufetul teatrului, N...
mi-a dat o palmă.* C. NEGRUZZI, I 210/12. [Plur. *-fete
și -feturi*.]
— N. din fran.

BŪFLEA, BUFLĂC, BŪFLIȘ s. m. v. buff.

BŪFNA s. f. v. puhă. (Ornit.) v. buhă.

BUFNEALĂ s. f., BŪFNET s. a. v. bufni.

BUFNI vb. IV^a. 1°. *Tonner; éclater. Pouffer*. 2°. *Co-
gner, frapper*.

A produce un sunet infundat, scurt, dar puter-
nic (cfr. bubul).

1°. Intrans. Printr'o explozie:

a.) (Despre arme de foc, atestat numai sub forma
buhni, cfr. pocni) *Carabina'n mână-i da, Numai
odată buhnă, Boierii nu mai rămăneă.* VASILIU, C.
78. (Despre aburul din locomotive, cfr. bufăi) *Buf-
nind furios, trenul se năpustește la vale.* SANDU,
D. P. 11. || P. ext. A ieși cu putere, a izbucni. *Un
fun galben bufni pe fereastră.* DELAVRANCEA, ap.
TDRG.

b.) (Despre râs, atunci când, năpădindu-te, In-
chizi gura spre a-l opri, cfr. izbucni) *Tofi au*

buhnit de râs, de răspunsul acesta. C. NEGRUZZI, I
85. *Când te-ai vedei în oglindă, ai bufni de râs.*
ALEXANDRI, T. 203, CREANGĂ, P. 82, ȘEZ. VI 110.
O buhnit a râde. GRAIUL, I 547. (Eliptic) *Femeile
nu se mai putură stăpâni și începură să bufnea-
scă.* SLAVICI, N. 111. || P. ext. Trans. („Râsu” de-
vine subiect și omul complement) *Ne bufni un râs
strașnic.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

c.) P. anal. A bombăni (șoptind printre buzele
umflate). *Se sculă bufnind, nu vrea să corbească
nici cu mama, nici cu tata.* CARAGIALE, s. 79/12,
cfr. M. 153. | Refl. A se bosumflă. DICT. Cfr. im-
bufnă.

2°. Printr'o lovire puternică de un corp tare.

Intrans. A selovitari, producând un zgomot pu-
ternic și infundat, cfr. pocni. *Iată că și bufnește bu-
zulanul în poartă.* SBIERA, P. 92/12. *Un știolghic
(ghioacă), cu care buhnește în apă.* ȘEZ. IV 113/12,
|| P. ext. Trans. A izbi cu putere, așa ca să buf-
nească, cfr. a trânti, a buși. *Pleacă, bufnind usa.*
CARAGIALE, N. 40/. *Țapul... începe a-i bufni cucapri,
de-i buși pe usă, ca pe niște snopi.* ȘEZ. I 281/. *O turmă
de tauri buici, care... se buvnesc în copile.* MERA, B.
203. | Spec. A lovi, buși s. trânti pe cineva de pă-
mânt. *Bufnind și răzbufnind pe Sărăcie, o poftă
să iasă afară, cu nepută masă.* ISPIRESCU, L. 209.

[Și: bufni vb. IV^a refl. = a împinge cu pumnul,
cfr. îmbrâncl. FIĂNCU-CANDREA, R. 50, cfr. DDRF,
(Mold.) buhni vb. IV^a, buvni vb. IV^a refl. = a se
lovi tare de cineva. *Ce te buvnesc de mine?* MARIAN,
I. 200, buhni vb. IV^a refl. = a ciocni cu cineva în
cale. ȘEZ. VII 178, bucni, bugăi vb. IV^a = a bufni, a
izbi de pământ, LB, buhăi vb. IV^a = (despre tun),
a bubul, (despre om) a tuși tare, (trans.) a bu-
chisă, a pisă, a bato. LB. || Derivate: bufnire s. f.
Bufnirea... când oziă. PANN, B. 27, bufnală s. f.
(ad 1° e) Izbitor. *În fitece oară... bufneli și chion-
doreli.* DELAVRANCEA, s. 112. (ad 2°) *Ascultă buf-
nelele valurilor.* DUNĂREANU, CH. 188, bufnală s.
f. (ad 1° b) *În strigăte, bufăieți, înjurături crema
treacă.* DUNĂREANU, CH. 226, bufnat s. a. (ad 1° a)
*Din când în când, grapelele... se spary pe sus, cu
un bufnet infundat.* SANDU, D. P. 60, buhnet s. a.
(ad 1° a) *Se întuneacă și soarele, de prav ce eră și
de buhnetele pușilor.* M. COSTIN, LET. II 119/12, cfr.
CANTEMIR, HR. 9. (Impropriu) *Buhnetul dobelor.*
CANTEMIR, IST. 247, buvnătră s. f. MARIAN, I. 200,
buhnită s. f. GRAIUL, I 28; bufnă s. f. = bosum-
flare. DICT., bufnos, -oasă adj., subst. = care stă
tot bosumflăt, imbunat. DICT. = bufnă s. m.
sing. DICT.]

— Onomatopoe care se găsește și în limbile ro-
manice (cfr. ital. *buffare* „a suflă cu bucle umflate”,
retorom. *bufar* „găfăi”, fran. *bouffer*, etc. MEYER-
LÜBKE, R. WR. 1373) și în cele slave (cfr. rus. *buchat*
„a izbi tare, să răsune”, rut. *buchaty* „a bubul, a
izbi”, bulg. *buhnuvom* „bat, lovească”, sârb. *buhnuti*
„a frângor”, *buktjeti* „a boboti”. BERNEKER, SL. WR.
97). Cfr. buf, imbunat, răzbufni, buși, iz-
bucni, pufni, puhul.

BŪFNITĂȘ, f., BŪFNITOIU s. m. (Ornit.) v. buhă.

BUFNOS, -OASĂ adj., subst. v. bufni.

BUFOIU s. m. (Bot.) *Petit hêtre touffu*. — (Subt
forma *bufoiu*) Tufă mică de fag, cu crengi fran-
zoase, din fața pământului. VICIU, GL. Cfr. jnea-
pân, turteal.

— Derivat din tulpina onomatopoeică huf („cevă
umflat”, deci „stufos”), prin suf. *-oiu*. Cfr. buhaș.

BUFON s. m. *Bouffon*. — (Personaj care te face să
râzi, spunând glume, făcând strămbături, cfr. pă-
căliciu, măscăriciu, caraghioz, solitariu, pa-
iață, mascară, păcălă, clovn. *La colă, în toată
cremea au trecere bufonii.* C. NEGRUZZI, II 228.
[Impropriu, și adj.: *bufon*, -ă = caraghioz. | Ab-

stract: bufonerie s. f. *Negustorul, de această bufonerie răzând...*, *Îi zice. PANN, s. II 44/17*
— N. din fran. (< ital. buffone.)

BUFT s. a. *Panse.* — (Mold.) Pânteco, burdă (de mamifere), burduhan. TDRG. *Costițe de porc afumate, chiște și buft umplut* (= un fel de dobă ȘEZ. VIII 157). CREANGĂ, A. 103. [Derivate: **bufti** vb. IV^a refl. (Mold., Bucov.) = a se umfla, a se buhăi (de somn, de băutoră), a fi prea plin, cfr. buhav. *El nu-i gras; îi buftit de băutoră și de somn. Lada-i buftită cu pânză* (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR, cfr. GRAIU, 1530. | **buft(e)a** s. m. invar. (La Brașov: **bufti**, **buftis**, Munt. **buft(e)a**): porcău dată unui om gras și buhăit. (Adverbial) *S'o împletit buft(e)a de bube. SHERA, p. 300/122. buft(e)u* s. m. = cățeluș gras, cfr. dolofan, buclăat. *Dolfa [câțeaua], cu cinci șase buft(e)i*. DELAVRANȚA, S. 229, (cu metateză) **buft(e)u**, **buft(e)u**, -eie adj. = umflat. BARCIANU, ALEXI. *O bicivoliță... urechea stângă piscată din urmă, dreapta buft(e)u din urmă*. MON. OF. 1907, 7598, **bufta** subst.: nume de câine (Bacău). DAMÉ, T. 181. | **buft(e)a** s. f. plur. = un fel de turte mici de grâu, coapte în unt s. untură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | (Aici aparține, poate, și: **bôftă** s. f. (Bot.) = vâzdoagă. PANȚU, PL., GRIGORIU-RIGO, M. F. I 122.]
— Pentru etimologie cfr. buhăi, bufni și buhon. (Cfr. și ung. *bufti* „prost, tâmpit“).

BUFȚA subst., **BUFȚE** s. f. plur. (Cul.) } v. buft.
BUFȚE, **BUFȚIS** s. m. sing., **BUFTI** vb. IV^a }
BUFTU vb. IV^a v. bufti.

BUGĂ s. m. (Zool.) *Tauruș.* — Taur (H. XIV 349, BUONARIU, NÂS.) de la patru ani în sus (H. II 252, VII 387), buhaliu (MARIAN), bic; cfr. gonitor. *Rașe buga din celată, Că nu-i-a vacile toate Și vișei jumătate?* (= Clopotul.) GOVECI, c. 87. || P. ext. Nume de clopot mare (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. || P. anal. Bou sau om cu capul mare. id. [Plur. *bugi*.]
— Din turc. (s. bulg.) *buga* „taur“. Cfr. dubletul, buhaliu.

BUGĂNA s. f. art. (Ban.) Nume de oaie, cu mișele ca cocorii, la vârf întoarse rotund. LIUBA-IANA, M. 112.
— Poate, la origine, „oaie bulgărească“, din sârb. *bugar* „Bulgar“ (însemnează și „porc“).

BUGĂȚ, -Ă adv., adj. I. *Assez, suffisamment*. II. 1°. *Suffisant*. 2°. *Très chargé*. — (Bihor, Transilv. de nord, Mold.)

I. Adv. (Construit absolut s. cu prep. de) Destal, de ajuns, cu îmbeșugare. CANDREA, T. O., BUD, P. P., ȘEZ. V 38/17. [La hotez] *ii bugătu popa Ștefanu...*, *că el isprăvește toate* (Maramurăș, a. 1771). IORGA, S. D. XII 247. *Nu-mi despică inima, Că-i bugăț de nouă ai, De când la inimă-mi stai, Și-i bugăț de nouă zile, De când strici inima'n mine*. DOINE, 101. *Celuiț în ce bugăț, Că mă uit și nu te văd!* BUD, P. P. 45. *Ceplângelți voi, feciorași? Știut-ași bugăț de bine... Că mergeți pe fâri străine*. ib. 38; cfr. 27. *Nu te bată alte rele, Numai gândurile mele, Că fi-or fi bugăț de grele*. RETEGANU, CH. 25, cfr. 104. *Mi-e jale... După sufletu' tău, Că tu faci boghet de rău*. ȚIFLEA, P. P. 29, cfr. GRAIU, II 51. *I-am dat bătaie bogăt. Am mâncat bogăt* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

II. Adj. 1°. Destal. *Lasă-le la dracu', doamne, Că răbdă bugăță foame*. RETEGANU, CH. 63. *Dracu' le poate [șrutat] pe tăte, Cinci și șase mi-s bugăte*. MĂNDRESCU, P. F. 150/37.

2°. Încărcat tare, cu vârf. *Un car boghet* = încărcat bine. ION CR. II 274 (la origine, fraza aceasta e eliptică din: *un car încărcat boghet* = peste măsură. Com. A. PROCOPOVICI).

[Și: bogăt. POMPILIU, BIH. 1005, ȘEZ. II 23/6, bogăt, (prin apropiere de *boghet*, -eală) și: boghăt.]

BUGEAC s. a. 1°. *Presaqu'ile*. 2°. *Bessarabie méridionale*. 3°. *Danse paysanne*.

1°. Peninsula. H. XIV 348.

2°. Colțul de miază-zi al Basarabiei unde erau așezați Tătarii. *Basarabia care acum cu nume tâlăresc se cheamă Bugiac, adică unghiu*. CANTEMIR, ib. *În Bugiac Gruc-au intrat*. ALECSANDRI, P. P. 78. *Cinci Tătari din Crimea ajung mai mult decât sece din Bugiac*. ZANNE, P. VI 59. † *A pus-o la Bugiac* = a furat-o (Calafat). ZANNE, P. IV 552.

3°. Numele unui danț țărănesc. H. XI 77, 203, 234, XIV 162, 251, MUSCEL, 29.

[Și: **Bugeac** ȘIO, GCR. II 34, 81; **Buceag** ib. (șe în înțelesul 3°) H. XIV 22.] Derivate: **Bugeac**(e), (turcism) **bugeac**liu s. m. = Tătar din Bugeac. ȘIO.]

— Din turc. *buğak* (buçak) „unghiu“. ȘIO.

BUGEAC s. a. *Étable à buffes*. — O colibă pentru adăpostirea bivoolilor. DDRF.

— Cfr. bulg. *bužak* „un loc de iernat al oilor“. SBORNİK, 18, II 5.

BUGEAC s. a. (Bot.) v. **bugeac**.

BUGEACLIU s. m. v. **bugeac**¹.

BUGEAC s. a. v. **bugeac**¹ și **bugeac**.

BUGEAN, -Ă adj. (Cheval) *gros et gras*. — *Cal bugean* = gras și gros. PAMPILIU, J. II. Cfr. *bugead*.

BUGEANĂ s. f. (Bot.) v. **budlaună**.

BUGED, -Ă adj. *Bouffi*. — (Mold., Bucov., Maramurăș, Ung.) Care suferă de boala oedemă (transudat în țesutul subcutan al feții s. al corpului), p. ext. buhăit, buhav, umflat (la față). *Fața bugedă, barba ofumată*. MUSTE, MAOAZ. IST. III 27. *Fața bugedă, întunecoasă*. SADOVEANU, SĂM. VI 166, cfr. C. NEGRUZZI, II 206/17. *Fața mea-i față de domn, A ta-i bugedă de somn*. MAT. FOLC. I 503. [Și: **buce**d, -ă (prin Jurul Aradului) Com. I. BODEA, **buge**t, -ă adj. *La falcii umflat și buget* EMINESCU, P. 246. *Buget la față. ȘEZ. II 19/17. || Verb: **buge**zi vb. IV^a intrans. — a se face buged, umflat la obraz, de boală ori de somn. BUD, P. P. *Până tot vei bugezi, Doarî la mine-i gând*. ib. 32^b, (cu schimb de sufix, Mold.) **bugi**ni vb. IV^a intrans. = a dormi lenevind (propriu: până te faci buget). PAMPILIU, J. II, *Tu, fatiș, kâi, ai să prîni mușchiu verde pe tine, bugini. ION CR. III 75.]**

— Din lat. pop. *buccidus (din *bucca*) „cu bucle umflate“. TDRG.

BUGEGEAN s. m. v. **bugeac**.

BUGENIȚĂ s. f. v. **buje**niță.

BUGET, -Ă adj. v. **buge**d.

BUGET s. a. v. **buge**t.

BUGET s. a. (Finanțe) *Budget*. — Statul cheltuielilor și veniturilor anuale ale unui stat, unui ministeriu, unei comune, unei instituții publice, etc., p. ext. veniturile și cheltuielile unei familii, unui particular. *Budgetul cheltuielilor*. URICARIU, VIII 130. *Budgetele... se votează numai de Camera; votarea lor se face pe articole și totdeauna înaintea anului în care se pune în lucrare*. PRETORIAN, DR. C. 30. *Celelalte subvențiuni... să fie... tăiate din budget*. MAIORESCU, D. I 85; cfr. id. CR. I 359. *Budgetul meu nu-mi îndagde această cheltuială*. [Scris și *budget*.] Derivate: **buge**tări, -ă adj. = de (s. din) buget, privitor la buget. *Discuțiile budgetare*. MAIORESCU, CR. I 361. *Anal bugetar începe la 1 Aprilie*.

lie; (formațiune fam.) bugetivör, -ă adj., subst. = mănecător de s. din buget, cel care trăiește din bugetul statului.]

— N. din fran. (< engl. budget, care se trage din v. fran. *bougette* „săculeț, pungă“.)

BUGEZI, BUGINI vb. IV^a v. buged.

BUGLĂ † s. f. = gogoasă (de ristic). (Atestat numai la ANON. CAR: *buglă* = galla).

BUGLĂNĂS a. v. Vas de lemn, ca o balercă. Cfr. VICIU, GL. 17.

BUGNĂR s. m. v. butnar.

BUGNI vb. IV^a v. bufni.

BUR s. m. (Ornit.) v. buhă.

BUR s. m. sing. *Nouvelle, bruit; réputation*. — (Mold.) Veste, pomina (CREANGĂ, GL.), nume-rău (PAMFILE, I. III, ION CR. II 109). (Construit cu verbele: a se duce, a merge, a ieși, etc.) *Răspălită vom face... de care să se ducă buhul în toată țara.* GORJAN, H. IV 72. *I-a mers buhul de la Burduzani (= Burdujeni: vorbește un Grec) până la Galați.* C. NEGRUȚI, III 75^{1/2}. *Mi se duce buhul, despre pozna ce făcusem.* CREANGĂ, A. 51. † *I-a ieșit buhul, ca de popă tuns.* PAMFILE, I. III.

— După CIHAC, II 39 ar există și în rusește și polonește un cuvânt *buch(s)* cu înțelesul de „bruit“.

BUHĂ s. f. (Ornit.) *Chat-huant, hibou (Bubo ignavus, strix bubo)*. — Cea mai mare pasăre răpitoare de noapte din părțile noastre, cu capul mare, cu urechile ascuțite și cu ochii bulbucați. JAHREBER, III 55, H. IX 59, 495. (Se confundă, în unele părți, cu cucuveaua și cu alte păsări de noapte. Cfr. MARIAN, O. I 208 g. u., 196.) În unele regiuni se numește: joimărită (MARIAN, O. I 208), bouda-noapte (ib.), cfr. huhureu, strigă. *Buha strigă, țipă (MARIAN, O. I 209), cântă, buhăește (H. X 499), buhăe (H. XIV 334), buhuc (H. IX 509), bufaește (H. III 325), rage (GOROVEI, C. 198, SEZ. IV 81), răcnește (GOROVEI, C. 33). Cântă buha într-o cruce, Pe Magdu la groapă-l duce.* ALECSANDRI, P. P. 377^{1/2}, cfr. TEODORESCU, P. P. 330. *Se uită cu genele, Ca buha cu genele.* MĂNDRESCU, L. P. 160^{1/2}. *Buha bea numai apă de ploaie.* SEZ. V 128^{1/2}. (Ironie) *Ești dragă flăcăilor, Ca buha găinilor.* ALECSANDRI, P. P. 340^{1/2}. † *A-i bea buha pe cimecă = a pieri de frig, a degera (Bucovina).* MARIAN, O. I 209. | Specii: buhă-mare MARIAN, O. I 208, buhă-cu-cărpă = strigă, ib. I 234. | Fig. Fată cu părul zbârlit, urtă. MARIAN, O. I 213. *Ieșiți, buhe, din bordeiu, Și vedeți și-afară ce-4. RETEGANUL, TR. 173^{1/2}.* | Cap (nepieptant, zbârlit), cfr. ciuf. *Piaptă-nă-ți buha! Ce și-a sborât buha?* MARIAN, O. I 215. | Cucuiu, moș (la pasări). Id. ib. I 216. | Oale cu capul ca de buhă, având lână multă pe la făci. MARIAN.

‡ (Entom.) Buha-clumei = strigă. MARIAN, INS. 268. | buhă-de-carechlu = bobociu. ib. 291.

[Și: bufă s. f. MARIAN, O. I 208. (Ironie) *Frumos a frumoasă ca o bufă.* H. IV 55. Despre un copil urt, dar iubit, se zice: *puțul bufii.* H. IV 55, buhăna s. f. H. X 355, 465, XIV 429, SEZ. II 151^{1/2}. *Buhna greu suspină.* ALECSANDRI, P. I 58. *Ne ducem... spre bisericuță, care se înfațosează cinchită ca o buhă amorțită de lumină.* IORGA, N. R. B. 45. Când o femeie se îmbrobodește astfel că i se văd numai ochii, i se zice: *Parcă-i o buhăna.* H. III 429, bafnă, bafnă s. f. MARIAN, O. I 208. *Bufnele pomorile... Țipă cu glas amorțit.* ALECSANDRI, P. II 122. *Stă ca o bufnă:* bufnoa, îmbufnat, supărat, morocănos. PAMFILE, J. II; buhniță s. f. MARIAN, O. I 208, SEZ. II 151^{1/2} și (mai ales) bufață s. f. =

buhă, ciurete (H. VII 260), cucuveică (ib.), cucuveale (H. II 253), bogză (ib.), pasăre pustieinică (H. V 132), bufuleu (H. V 416). *O bufniță mare și sură.* EMINESCU, N. 23. *Ca pe-o bufniță'ncorjoară.* COȘBUC, F. 66. *Se mai pomeni... că se așază de spinarea lui o bufniță.* INSPIRESCU, L. 212. *Bufoiță mare.* DOMBROWSKI, 303; (masculinul) bufoițoiu s. m. BERARU, SĂM. II 443. | Șî: vb. bufa, s. m. = strigă. MARIAN, O. I 235, buhăc s. m. = buhă. DOMBROWSKI, 303, MARIAN, O. I 208, (cfr. ture. *buhaj*) buhăciu (Ropcea, în Bucov.), puhăciu (Mahala, în Bucov.) s. m. = un fel de buhă mai mică. Com. I. URSELEAC, † puhăce s. f. = un fel de buhă. *Cofoana, puhăcea, cucuveana.* CANTEMIR, IST. 26. *Ochii... decădă a puhăci mai mari.* Ib. 135. *Noaptea... puhăcea...* ib. 147, cfr. 179. | Diminutiv: buhăță s. f. = moș. MARIAN, O. I 216.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (la Aromâni și Megleniți *buf*), care se găsește la Latini (*bubo, bufo*), la popoarele romanice (ital. *gufo*, pisan, portg. *bufo*, span. *buhio*), la Slavi (bulg. *buh, buhul, buhal*, polon. *puhac*), precum și în alte limbi (ung. *buhu, puhu-bagoly, buhă, buha*, „zbârlit“, n.-grec. *πεσοπος*, ture. *buh, buhaj*, etc.).

BUHĂ s. f. v. puhă.

BUHAN, -Ă adj., **BUHĂRIE** † s. f. sing. v. buhav.

BUMĂC s. m.

BUMĂCIU s. m. } (Ornit.) v. buhă, (Bot.) v. buhaș.

BUMĂDIE s. f. (Bot.) (Glodeanu-ărat, în Buzău) Buruiană mare (nedefinită). GRAIUL, I 225. Cfr. buhaș.

BUMĂI vb. IV⁰. 1°. *Crier, ululer.* 2°. *Magir.* 3°. *Pleur, hurler.* 4°. *Tirer* (un coup de fusil). 5°. *Faire du bruit.*

1^a. A țipa ca buha. H. X 499, XVI 281, 334.

2^a. A mugli ca buhaiul (H. III 108) s. ca bou! (H. X 518).

3^a. (Despre copii) A plânge tare (făcând buh! buh!); cfr. urlă, bătua, buciună (II 1°). *Nu mă lăsa să plâng, că aș fi buhăit... să răsună biserică.* GHI-BĂNESCU, ap. TDRG.

4^a. A împușcă, a trage cu pușcă.

5^a. A da zgomot mare între pasările de casă și a le speria. GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

[Și: bufai vb. IV^a (ad 1°) H. III 325, buhul vb. IV (ad 1°). *Bufoița buhuc.* H. IX 509, buhăul vb. IV^a (ad 2°) H. XII 288, (ad 3°) MARIAN, buhăli vb. IV^a (ad 4°-5°) VAIDA. | Derivate: buhăliță s. f. Vânătorii se chiamă unul pe altul prin răcnetul *hăr hăr*, care se numește buhăliță. II. II 3.]

— Onomatopee; cfr. rus. *buchats* „a țipa prălung, a urlă“, bulg. *bucham* „țip ca buha“.

BUMĂI vb. IV^a refl. *Se gonfler, se boursoffler, bouffir*. — A se face buhav la față (de beție, de somn, de boală), cfr. bugezi. *Când trăim de mai multă vreme într'un aer stricăt... ne îngălbenim și ne buhăim la față.* APĂRIAREA SĂNĂTAȚII, ap. TDRG. *Chipuri buhăite, galbene.* DELAVRANCEA, S. 131. *Doarme, de se buhăeste.* JIFESCU, O. 155. [Și: buhăvi vb. IV^a DICT. | Derivate: buhăire s. f., buhăială, buhăitură s. f. DICT.]

— Cfr. sârb. *bujați* (din *buhati*) = a se umflă (despre aluat). BERNEKER, SL. WB. 97. Cfr. buhav, bufni, puhăvi.

BUMĂI vb. IV^a v. bufni.

BUMĂIĂLĂ s. f. v. buhăli.

BUMĂIĂȘ s. m. (Zool.) v. buhaleu.

BUMĂIU s. m. (Zool.) I. 1°. *Taureau.* 2°. *Bellier, bouc.* II. 1°. *Trompe, cor.* 2°. Instrument imitant le beuglement du taureau. III. 1°. *Varlope.* 2°. *Lievier* (de moulin). 3°. *Poignée* (de faux). 4°. *Manteau* de

paysan. 5°. *Ruche d'abeilles qui n'essaient pas. 6°. Terre engraisée de fente.*

1. Taur (de bou s. bivoli). H. III 139, 399, VII 386, X 44, 7. *buhai* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 208. *Zecă boi cu doi buhai* (Mold., a. 1745). URICARIUL, XI 226/20. *Bicoli ce i s'au dat: 8 bivolițe, un buhai, 2 bicoli* (Mold., a. 1793). IB. XVI 209/7. [Corbul] *în cepe a-si aruncă fărna după cop, ca buhaiul*. CREANGĂ, P. 226, cfr. 65. *S'an buhaiu s'a deslegat, Toate zilele mi-au sport*. ALECSANDRI, P. P. 361^b/20 cfr. SEZ. IV 238^b/20. *† A fi buhaiul satului* (cfr. cocoșul satului s. al mahalalei) = bărbatul iubit de femei (lași). ZANNE, P. I 342. *Îți aruncă fernă (în s. pe spaț), ca buhaiul* = se laudă singur (Covurluiu), își face pe voie (Vasluiu). IB. IX 552, II 428.

† *buhaiu* (-de-baltă) = (Ornit.) bățian (-de-stuh) MARIAN, O. II 337; (Zool.) specie de broască. H. VI 208. *Cu ochii holbați, ca niște buhai-de-baltă*. ALECSANDRI, T. 943.

(Entom.) *buhaiu* s. *buhaiul-lui-Dumnezeu* (cfr. *buhaiul-Domnului* H. XII 374) = *boul-lui-Dumnezeu*. MARIAN, INS. 34, H. I 59.

2°. P. ext. Berbeci ori țap trecut de doi ani. (Atributiv) *Dă-mi o mierță de mătuiu, Că fi-oiu da un șap buhaiu*. BUGARIU, N. 8.

II. P. anal. (cu răgetul taurului)

1°. Bucium. PONTBRIANT, LM.

2°. Instrument făcut dintr-o putinică s. cofă s. șteand fără fund, legat la gură cu o piele de oaie dublă, prin mijlocul căreia trece o șuviță de păr de cal, care, trăgând-o, dă un sunet puternic care seamănă cu răgetul *buhaiului*. Întrebuințată cei care umblă cu plugul, la urât, în seara de Sf. Vasile. Se mai numește și șteand. MARIAN, SE. I 24, CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 51. *Buhaiul urător, în ajunul anului-nou*. RUSSO, S. 22. *În ajunul Sf. Vasile, toată ziua am stat de capul tatei, să-mi facă și mie un buhaiu*. CREANGĂ, A. 91. *Allud trage buhaiul*. SEZ. III 180/2.

III. P. anal. 1°. (Dulgh.) O rindea [mai mare]. DAMÉ, T. 115.

2°. (Mor.) *Buhaiul servește la ridicarea s. lăsarea poliței, prăselului și a pietrelor morii*. În unele părți se numește *cranic*, cântarul-pietrelor, zăvor. DAMÉ, T. 151. Cfr. armăsar (II 2°).

3°. Cărligul coasei. ION CR. III 226.

4°. Tundră neagră cu glugă (Bras, VICIU, GL.), un fel de mîntean din materie de lână albă (POMFILIU, RH. 1006). *Pînă-și ia buhaiu 'n spala JARNIK-BĂRSEANU*, D. 174. *Eu dorm... Pe un petic de buhaiu rău* (Nojorăd, I. Oradea-mare). SEZ. VII 164^b.

5°. Stup care nu roștește. MARIAN, INS. 146, BACIANU.

6°. Loc bălegăros. H. IX 123.

[S]: *buai* s. m. LM., DDRF. || Diminutiv: *buhaiăș* (dial. *buhăteș*) s. m. = vițel rămas nelintors. MARIAN.]

— Din rus. *buhaj*, idem (iar acesta din turc. *buga*). Cfr. dubletul *bugă*.

BUHAIU s. a. v. *bură*.

BUHĂLI, **BUHĂLIU** vb. IV² v. *buhăli*.

BUHĂR s. m. v. *boar* (2°).

BUHĂS s. m. (Bot.) Petit arbre branchu; *buisson*. — (Mold., Transilv., Bucov., Maramurăș) Copăcel (spec. brad SEZ. II 151²², MARIAN, O. I 216) scurt, închireit, cu crengile întinse roată la pământ (SEZ. IX 154); tufe mici (VICIU, GL.), brad bătrân (BUD, P. P.). Cfr. brad, jneapăn, târș. Cfr. MARIAN, INS. 464. *Scorța buhașilor de brad* (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. *Când mă-ta o numără Cetina de p'un buhaș*. DOINE, 120². *Nice pânză pe obraz, Fără scorță de buhaș*. BUD, P. P. 20. I (Collectiv) Tușș. *Cântam doina prin buhaș*. ION CR. III 313. [S]: (+ *copaciu*) *buhăciu* s. m. = *copaciu* (Suciu-de-sus, Transilv.), VICIU, GL., (cu singularul nou)

buhăc s. m. = brad pe vârful mantelii, care crește până la un timp, apoi stă pe loc și are înfățișare urâtă (Bras, în Transilv.). IB., *buhăș* (buhuz ?) = brad închireit, ale cărui crengi sa întind numai la pământ. SEZ. II 151.] — Cfr. *bufoiu*.

BUHĂS s. m. *Gros nuage sombre*. — Nor de ploae gros și negru. WEIGAND, E. B. 94. — Cfr. *buhaiu* (subt *bură*).

BUHAV, -Ă adj. *Gonflé et mou, au visage pâle et boursoufflé, bouffi*. — Umflat, palid și moale la față (de boție, de somn, de boală), *buge*. *Buhavi la față*. PISCUPESCU, O. 13. *Carnea [vitelor degenerate] deveneă buhavă și fără gust*. GHICA, S. 541. *În chipul lui galben, buhav...*, locuia vecinic un zămbet. T. CERCEL, SĂM. III 457. [S]: *buhav*, -Ă H. III 424. *Buhav la față*. VLAHUȚĂ, D. 30. *Inginerul, subprefectul, cu fețele buhabe* [de boție]. N. REV. R. II 73. || Abstract: (numai la CANTEMIR) *buhăbie* † s. f. sing. *De necăz...*, *din melianholie în buhăbie...*, *ca cădea*. IST. 168.]

— Din sârb. *buhav* „umflat și moale ca un bureț” . BERNEKER, SL. WB. 97. (Cfr. ung. *puka* = moale). Cfr. *buhăli*; *puhav*, *puhab*.

BUHĂVI vb. IV² v. *buhăli*.

BUHĂZ s. a. = bogaz (1°). *Clopotul de la gura buhazului dăngănea amarnic, ca semnul de mare primădie*. DUNĂREANU, SĂM. VI 366. *Foaie verde, salbă moale, Păl buhaz de mare*. MAT. VOIC. 13.

BUBERIC s. m. (Bot.) v. *huberic*.

BUBERIC s. f. (Ornit.) v. *buhă*.

BUBNEY s. a., **BUBNI** vb. IV² v. *bufni*.

BUBNIȚĂ s. f. (Ornit.) v. *buhă*.

BUBOĂRE s. f. v. *dogoare*.

BUBOĂS, -OĂSĂ † adj. v. *puțol*.

BUHON s. m. (Anat.) *Estomac du porc*. — Stomahul porcului (Fritău, în Bucov.). Com. TOFAN. Cfr. *bufi*, *burduhan*.

BUHOS, -OĂSĂ adj. *Ébouriffé, hérissé*. — (Mold.) Zbărlit, cu părul valvoiu. *Bărbății, cu... părul buhos*. IORGA, N. R. E. 36. [Oșteni] *cu cucușele late de dilăniți buhoase în cop*. SADOVEANU, SĂM. V 972. *Depletită și buhoasă*. MARIAN, NA. 395. *Du-te-acasă, fa, buhoasă, Și te lă, te fă frumoasă*. SEZ. V 16.

— Derivat din *buhă*, prin suf. adj. -os.

BUHUHŪ interj., s. m. *Pouf! pant! Coup de poing*. — Exclamație care imităză o lovitură (?) *Utiu și buhuhū!* MARIAN, NA. 270. || P. ext. s. m. (Lovitură de) pumn (Munții Sucevii). SEZ. II 151/24.

— Onomatopee. Cfr. polon. *buch* „buf, poe!” Cfr. *bufni*.

BUHUI vb. IV (ș. d.) v. *buhăli* † ș. d.

BUHULĂT, -Ă adj. *Ébouriffé; huppé*. — Zbărlit, nepieptănat, (despre pasări) moțat. MARIAN, O. I 216. Cfr. *boghiat*. *Am o găină buhulătată, În cămară încuiată. Când o descuși, Haț, cu mâna de cucuș?* (= Lacătul) GOROVEI, C. 194. [Cu pronunțare dialectală: *buhulit*. Cfr. IB. 148, 213, etc. *Cucoveci e mică, pe când buha e mai mare, mai buhulătată*. MARIAN, O. I 196.]

— Derivat din *buhă* (după *cucușiat*).

BUBUR s. a. *Étoffe de soie ou de laine fine*. — (Turcism, învechit) Un fel de mătase (S10), stofă de lână fină, cașmir (TDRG). Cfr. H. X 357. *Fermeadă de buhur*. FILIMON, C. II 677. *Purtă... o largă mantie*

de buhur alb. ODOBESCU, I 133/137. | (Azi) Un fel de halnă femeiască. H. X 357. [Plur. -bururi.]

— Din turc. buhur (*bur*) „stofă de mătase”. ȘIO. (Cfr. bukhurki, bukhurlu = nume de stofi vârgate. TRDG.)

BUHURDANGI-BĂȘĂ † s. m. } v. buhardar.
BUHURDANGIU † s. m. }

BUHURDĂR † s. a. *Eucensoir, parfumeur*. — (Turcism) Vas (de metal) de afumat cu mirodenii; cfr. cătușe, cădelniță. *Lăzi... cu buhardaruri, pline de scumpe mirosmă din Ilegias*. ODOBESCU, I 134/137. [Plur. -daruri.] ȘI: *bohardr s. a. I bohardar de argint cu câmpul poleit*. id. I 422, *burdar s. a. O cătușă poleită, un burdar* (c. 1799). IORGA, s. D. VIII.18. | Cel însărcinat la curtea domnească să poarte grija de afumător se numea buhardangiu † s. m. (ȘIO, IORGA, C. I. II 160), existând și un buhardangi-bașa † s. m. (ȘIO.)

— Din turc. buhardar, idem. ȘIO. Cfr. m u h u r d a n.

BUHURĂZ s. m. (Ornit.) v. buhurez.

BUHURȘ s. m. v. buhaș.

BUHUTĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BUHĂRIU † s. a. v. bufarin.

BUI subst. sing. (Termen din limba copiilor) Hătură (de obicei vin) când se dă copiilor, spec. împărțășanie. *Deachide gura, să-ți dea tata bui*. Com. I. PAVELESCU.

BUI vb. IV⁽⁴⁾. 1°. *Jaillir, se précipiter. Faire irruption* (dans un pays). 2°. *Se lancer*. 3°. *S'élaner en mugissant*. — (Munt. Ban., Ungaria, Transilv. de nord)

1°. Intrans. (Despre apă) A țâșni (Șiești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), a veni cu furie, a năvăli (N. REV. R. A. 1900, 85), cfr. buti, bujd. | *A bui apa mare, de la codru*. GR. BĂN. | (Despre ființe) A năvăli, a da grămadă (BUGNARIU, NÁS). *Corbi grămadă bui*. POMPLIU, R. 78/137. *Leșii au bui și ne-au păgubit*. MARIAN, O. I 107. *Buit-o Unguru'n fară*. ALEXICI, L. P. I 195/137. | Refl. A se vârti, a se băga orbește. LB.

2°. A se slobozi repede la vale, a o tulli la vale. Intrans. *Bui din deal la vale!* ALEXICI, L. P. I 219/137, cfr. GCR. II 329/137. | Refl. *Ea (= mieria) în jos că se bui și fînțu' că-l luă*. ALEXICI, L. P. I 94/137.

3°. † Refl. (Despre vite) A se provoca la luptă, boncănind, a deveni buiac (4°). *Când eor paște niște vite strine împreună la un loc și va începe una dentr'însele a se bui* (Mold.: a se boncăi), ca să întărețe pe vrșma să se lupte... PRAY. 63. *Când va veni un dobitoc buindu-se* (Mold.: boncându-să) *spre altul...* lb.

[Imper. bui! Derivat: buire s. f. BUGNARIU, NÁS.]

— Din slav. (sărb. bujati „toben”, cfr. bujica „păru de munte”, rus. bujinito „a căuța ceartă”). Cfr. buiac.

BUIAC, -Ă adj., subst. 1°. *Ecuberant, dru, fertile*. 2°. *Gaif; gorgejeant* (do...). 3°. *Coureur*. 4°. *Sauvage, farouche*. 5°. *Insensé*.

1°. (Despre vegetație) Căreia-i priește mult, care crește tare, îmbelșugată. *Din Egiptet'ai mutat vie buiacă, Să rodească vin și strugurii să-și placă*. DOSOFTEIU, PS. 271. *Verdeață prea buiacă*. I. BĂRSEANU, SĂM. V 356. *Văzând-o [= planta]... apă de buiacă, s'a bucurat tare*. SBIERA, P. 300/137. | Spec. (Plantă) crescută din sloată, dar fără rod: *Popușoi buiaci* = înalți, dar care nu au legat păpușe. PAMFILE, C. (cfr. buieci I 19). | (Despre pământ) Foarte roditor (LB.), gras, fertil. *Gloata sa cea flămândă și sacă O descăleacă's fară buiacă*. DOSOFTEIU, PS. 377.

2°. (Despre oameni) Răsfățat (LB.), desmierdat, puțin tradit, care nu-și încapă în piele (BUGNARIU, NÁS.), care nu mai poate de bine (Com. I. CORBU), îndopat, îmbuibat. *Dumnezeu-i gudeț cumplit mândriilor, buicăloră*. VARLAAM, C. 351. *Nu umblu de gras și de buiac, ci de năcaz*. RETEGANUL, P. III 46/47. *Nu mai știe ce face, de bina ce-i: de buiac ce-i, face aldea blazgonii*. SEZ. V 39/137.

3°. Ștergar, craiu (L.M.); cfr. berbant. *Bată-l crucea de diac, Cumu-i, Doamne, de buiac: Cu mâinile pe psalter, Cu ochii pe la copile*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 470.

4°. (Despre animale) Sălbatec, sirep, șupar (LB.), zburdălnic (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Pre cătu-i de mare hiară și buicăci, Coarnele'n pășune la pământ își placă*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 251/137, cfr. IORGA, s. D. XIII 96. *O turmă de tauri buiaci, care, cât e zialuca de lungă, se buiesc în capete*. MERA, B. 203.

5°. Nebun, smintit, nechibzuit. *Buicăci* (:stulti) *să'nflăgă*. DOSOFTEIU, PS. 322, cfr. 160, v. s. 107. *La flăcăi mintea-i buiacă, La toată proasta se pleacă*. ION CR. III 218. *Tablă, tablă, inimioară, Că fi-o fost frea buiacă și mintea copilărească*. VASILIU, C. 144, cfr. RETEGANUL, CH. 39.

[Diminutiv: buieci, -eă adj. *Tu ești tânăr, buieci!* ALEXICI, L. P. I 151/137, buieci, -eă adj. lb. 142/137. Cu alt sufix: buietic, -ă adj. *Viuie buietic*. ap. TRDG. | Abstracte: buieci s. f. — starea în care cineva nu-și mai încapă în piele, îmbuibare, îngâmfare, zburdălnicie (LB.). *Lu-ai certat Dumnezeu cu stricăciune, pentru buieci și pentru îndrăznirea*. VARLAAM, C. 368, cfr. 13, 291/137. *Nu fără de rușine și cu buieci, ce cu cumpăt și cu adăvărătate*. DOSOFTEIU, v. s. 165, cfr. PS. 99. *Nevoia în carea Iulian, cu mândria și cu buieci lui, adusese oastea*. CANTEMIR, HR. 253/137. *De buieci sau de bun-voie nu mai prădă nime, ci numai de nevoie*. MARIAN, T. 175. *Buieciame a f. = buieci*. LB., BUGNARIU, NÁS.]

— Din paleosl. bujakă „nebun”. (Cfr. rus. bujnyj cu înțelesul 1° și 4°, rut. bujak „taur”; cfr. și ung. bujak = zburdălnic, sirep. SZINNYEI, 194). Cfr. buieci, buimac, buiu, bui.

BUIAC s. a. (Îmbrăc.) v. buică.

BUIĂGĂ s. f. v. bulede.

BUIA-GĂIA s. f. invar. v. buia-gaia.

BUIAMĂ s. f. (Comert) v. bolamă.

BUIE s. a. (Îmbrăc.)

BUIBĂLĂ s. a. (Îmbrăc.) } v. balbarac.

BUIBĂLĂU s. a. (Îmbrăc.) }

BUIBĂRĂC s. a. (Îmbrăc.) }

BUIBELĂU s. a. (Îmbrăc.) v. balbarac. (*Buibelul* și *buibălău* transilvănean trebuie despărțite de *balbarac*, cu care, probabil, n'au nimic comun, și derivă de fapt din ung. *bujbél* „un paltonas purtat de femei”, propriu „ascunde-te în el”. SZINNYEI.)

BUICĂ s. f. (Îmbrăc.) *Vêtement* (de femme). — (Transilv. și Sălagiu; ungerism) Veskând din postav vânat, ca un frij (Trestia, Hida, VICIU, GL.), surtece de postav pentru femei, une-ori lung până aproape la genunchi. VAIDA. *Nu mai buică s'am în spațe*. RETEGANUL, GH. 122. [Diminutiv: buicăță s. f. VAIDA, RETEGANUL, CR. 112.] ȘI: buică s. a. (plur. buice H. II 262) = pieptar de postav, un soi de pieptar scurt de postav subțire și câptușit cu vată. MĂNDRSCU, L. P.]

— Din ung. bujka, idem (SZINNYEI).

BUICĂL, -EĂ adj. v. buiac.

BUICĂ vb. IV^a v. buieci.

BUICĂTĂ s. f. (Îmbrăc.) v. buică.

BUICĂL, -EĂ adj. v. buiac.

BUIECI vb. IV^a. I. 1°. *Prosperer, croître avec exa-*

berance. 2°. *Être turbulent*. II. *Se rengorger, s'enorgueillir*. III. *Rendre orgueilleux*. — (Mold. și Transilv. de nord)

I. Intrans. 1°. (Mai ales sub forma dial. *bucic*; despre vegetație și vite) A le morge foarte bine, fiind vitea înfute prea bine a plantele puse în pământ prea gras (SEZ. V 39²⁰), a crește peste măsură (com. A. TOMIAC), în detrimntul rodului; (despre pământ) a se îngrași, a deveni foarte roditor. *Boğatul... de carele scris scđanta evanghelie... cđ-i buecirđ farinela, adecđ i sđ immulđ auđuđ i agonistđ. VARLAAM, C. 277, cfr. 349¹¹. Grđul buicește intr'acest pđmđnt, se face nall, inđđ mic la epic. I. IONESCU, M. 566. | P. ext. (In glumđ, despre oameni) *Am buicit de plođ. CONTEMPORANUL*, VI, 1 493.*

2°. A zburđ, a fi zburďalnic. Com. A. TOMIAC, ION CR. III 218.

II. Refl. (Despre oameni) A nu-și mai încăpea, în piele, a se îngdfmđ. *Vlahii... de biruinđu a acesteia buecind-sđ. CANTEMIR*, HR. 408.

III. † Fact. A amei (norocul de cap (pe cinevđ), a-l face îngdfmđ, fđdul. *Nđrucul pe Bulgari buecind, capetele (= cđpđtonile) ei in de ei, au inceput a se gđceci. CANTEMIR*, HR. II 379³⁰.

[Și: *bule*, † *buleci* vb. IV* (ad II). *Cei fđrđ de lege, buicind-u-se, la cer cu mđndri cđutđ. AN-HIVA, I 50, (Transilv.) imbulci vb. IV* refl. Nu cumva, gđtindu-și ei puterea sa, cu numđrul lor sđ se mđndreascđ și cu buisigul (= bolșugul) bucatelor sđ se imbulceascđ. ȘINCAI, HR. I 285³¹. | Se vor prea imbulci hotđle. ECONOMIA, 38. Cuceruzul se imbulcește dupđ plođ și cđldđrđ (Zagra, lângă Nđsud). Com. I. CORBU. | Derivate: *bucire* a. f. (ad I 1°) *Trifoiul... de se va culcđ de buicire sau de furtun... este pierďut. I. IONESCU, C. 36; buicitđrđ s. f. = prosperitate, fericio, Iarđ eu dzđș, in buecitura mea... DOSOFTEIU, ap. CCR. 231.]**

— Derivat din *buiac* (cfr. rut. *bujaty* = „šippig wachsen, wuchern, ausgelassen sich herumtreiben“). Cfr. *bui*.

BUIECIE, BUIECIME s. f. v. *buiac*.

BUIEDE s. f. (Bot.) *Herbe ou plante mđdicinale*. — (Ban., cu pronunț *buidede*) *Buruianđ* (de leac). *Mergi la poticđ [= farmacie] și adđ buidezi* (Lđtunaș). VICIU, GL. *Bate vđntul, arđs cđmpul, N'a rđmas nici o buiede, La inimđ sđ mđ lege. EPURE, P. 78. Fruzđ verde de buiede. DOINE, 245, HODOȘ, P. F. 197. Buedea rea nu piere* (Coștoina). ZANNE, P. IX 144. † *Buledea-clumel = captalan. PANŢU, FL. [Dupđ WEIGAND, JAHRESBER. III 314, se pronunț *bueie*, cu singularul *buiagđ*, de asemenea đ GR. BĀN. forma *bueige*, astfel cđ se pare cđ *buiagđ* e substantivat din *buruianđ* *buiacđ*.]*

BUIENGIU s. m. = *bolangiu*. II. X 539.

BUIESTRÁ vb. I* } v. *bulestru*.
BUIESTRÁȘ adj., subst. }
f

BUIESTRU, -IÁSTRÁ adj., subst., s. a. I-III. *Qui ca l'ambie. II. Ambie.*

I. Adj. Forma originarđ erđ *imbulestru* și cuvântul erđ adjectiv; Intrebuintându-se ca atribut pe lângă „cal“, indicđ un cal (de cđlđrie) care, în mers, aduce de-odatđ înainte amđndou picioarele laterale. *Cal imbulestru* (H. VII 149, III 25), *cal imbulestru jucđtor și bđgicel*. (H. II 117); cfr. ANON. CAR. (*embuiestru*, fđrđ traducere).

II. S. a. *Imbulestru* fiind pus alđtđurea de mersul, în *copci*, în *galop*, în *goanđ*, în *trap*, la *treapđ*, etc., cuvântul *imbulestru* a fost analizat ca o locuțiune adjectivală s. adverbială: în *bulestru*, așđ încđt din ea s'a putut despđrți un substantiv *bulestru* = mersul calculi de cđlđrie, care calcđ cu amđndou picioarele de-odatđ, *umblet* (fiind

pus alđtđurea de substantivele: *copcđ*, *galop*, *treapđ*, *goanđ*, etc.). I.B. *Cal in buiestru* (H. II 12, IV 84), în *bulestru, la pas, la goanđ, la treapđ* (H. II 289). *Mđclării se intreacau cu orzarii, pe cđlúșei lor in buiestru. MARIAN, SE. II 82*. Astfel vechiul proverb: *Calul bđtrđn nu se (mai) incoafđ imbulestru (= buiestraș)*, astđzi so simte: *Calul bđtrđn nu se (mai) incoafđ in buiestru* (ROMĀNUL GLUMET, I 6¹¹, ZANNE, P. I 350; cfr. BARONZI, L. 51¹⁰⁰, ION CR. III 278) și, dupđ varianta: *Calul bđtrđn nu se 'ncoafđ a merge la umblet* (MAT. POLC. I 716) s'a zis (de un scriitor ca Anton Pann, care invđtase mai tđrziu romđnește) și: *Calul bđtrđn nu se incoafđ la buiestru* (PANN, P. V. II 3), iar mai apoi și: *Ái jugani cam gđlbiori... Dan buiestru 'n fuga mare. TEODORESCU, P. F. 688*. Cu toate acestea și azi încă, deși simțim pe *bulestru* ca un substantiv, totuși poporul îl Intrebuinteazđ, în graul sđu obicnuit, numai în legđtura cu prep. „in“: *'Fugarii neobosiți... obiđ atingeon, in buiestru, cu copita de fđrđnd. ODORESCU, I 161¹². Vine domol la vale un cđldřef tđndr, in buiestru fđcđnt. CARAGIALE, M. 44.*

III. P. ext. Adj. Ultimul stadiu de evoluție este (numai în literaturđ, ca o construcție personală, o licențđ poeticđ): *cal s. mers buiestru = buiestraș*. (Fig.) *Cum tresireau incremenit in jocurile lui buiestre Oștiri cu cofuri de aramđ. GOGA, P. 15.*

[Și: (neobicnuit, rđfăcut, pentru rimă, din forma fem.); *bulastru* s. a. *Fug prđstirii. De umbra lor inđuși gonii, in buiestru. D. ANGHIEL, SĂM. VI 332.*

Derivate: (*im*)*bulestrá* vb. I* = (intrans.) a fugi în *bulestru*; (trans.) a face (un cal) sđ meargđ în *bulestru*. *Ghicel buiestrđ, și coama lui...* SANDU-ALDEA, LUC. V 148. *A venit P'un cal negru buiestrđnd. MAT. POLC. I 486, cfr. ALEXICI, L. P. 38¹⁰, VASILIU, C. 14, GRAIUL, II 85. Veneu, calu 'mbuiestrđnd. MAT. POLC. 39, cfr. FĂCULESCU, L. P. 54, 254, *bolestri* vb. IV*. *Merge murgul boiestrđnd. CĂTANÁ, R. 113; (im)bulestrá, -á (bulestrás, -á SÁVVICI, ap. TDRG.) adj., subst. = cu mers în buiestru. Incolecđ pe buiestraș. SLAVICI, N. I 105. Flăcđnt đđ cđlđrie buiestrașului. CARAGIALE, M. 50. Cđii imbulestráși au un drum foarte regulat. H. IX 28. Și-am ibonice bđiefaș și se poartđ drđgđlaș, Pe-nu cal rob imbulestru (Válcea). Com. DRAGU.]**

— Din lat. pop. *ambulestru (derivat din *ambulare* > itał. *ambiare*, fran. *ambler*, prov. *amblar*, propriu: a calcđ ca omul cđnd umbłđ, — cfr. rom. *umblet* = *bulestru* — prin același sufix *-ester*, care apare și în *pedester*. Dacđ acest sufix aveđ đ, precum cer limbile romanice, dezvoltarea cuvântului a fost **imbu'lestu* > *imbuiestru*; dacđ aveđ ž, precum pare a indicđ cuvântul romđnesc *pedestru*, atunci desvoltarea a fost *imburestru > *imbuiestru*, prin disimilare ca în *perire* > *peire*, *farina* > *fáirđ > *fáinđ*). CONV. LIT. XLVI, 137 ș. u.

BUIESTRÚȘ, -Á adj., subst. v. *bulestru*.

BUIETIC, -Á adj. v. *buiac*°.

BUIGÁI † vb. IV* (s. d.) v. *báigui* ș. d.

BUIGÁT, -Á adj. v. *báiguit*°.

BUIGÁTUÍ vb. IV* = *báigui* (4°). BUGHARIU, NĀS.

— Din ung. *bolygatni*.

BUIGVI vb. IV* (s. d.) v. *báigui* ș. d.

BUIGUIT, -Á adj. v. *báiguit*°.

BUIMÁC, -Á adj. *Ahuri, đourdí*. — Ameșit (de somn, de beție, de fricđ, de admirație, etc.), zăpăcit, bezmetice, tehelu (CREANGÁ, GI., cfr. PAMFILE, J. II), uluił, nđuc. *Se cđtinđ și caudđ ecđlđbru, ca un om care s'a sculat buimac de somn. VLAHUŢÁ, ap. TDRG. Oamenii sđrđrđ, buimaci, care dincotro, crezđnd cđ-i foc. CREANGÁ, A. 113. (Uneori) complint prin -de cap) Erđ buimac de cap și hđmesit de foame, de atđta imblat. Id. P. 145.*

[Cu a't suffix: buimătic (buimătec), -ă adj. *Uriești stau buimățici*. ALECSANDRI, P. IV 45. || Derivat: buimăcie s. f. DICT.]

BUIMĂCEALĂ s. f. v. buimăci.

BUIMĂCII vb. IV^a. *Être ahuri, être étourdi.*

I. (Mai ales) Refl. A deveni buimac, a se ameți (de somn, de beție, de frică, etc.), a se zăpaci, a se ului, a se năuci. *Tot norodul buimăcud. BELDIMAN, TR. 387. Cu toții s'au buimăcit, de frică. DRĂGHICI, R. 33. Popii se uitau unii la alții, ca niște buimăciți. C. NEGRUZZI, I 227, cfr. ALECSANDRI, T. 922. Lung priceoc buimăciți spre mine. COȘBUC, F. 125. Portarul se buimăcise, la cele ce vede. ISPIRESCU, L. 103. Oastea... începută a se buimăci și a se da înșopoi. Id. M. V. 41^{1/2}. Se scoală Constantin buimăci. MERA, B. 237.*

II. Trans. A face pe cineva buimac, a ameți, a zăpaci. *Rămase buimăciț, de mirare. ISPIRESCU, L. 235. Lasă-mă, că m'ai buimăciț de cap (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN.*

[Și: imbuimăci vb. IV^a refl. = a se zăpaci. Com. I. CORBU. | Derivate: buimăcie s. f. *Această înfricoșată veste i-a trezit pe toți din buimăcirea în care se află. DRĂGHICI, R. 33. Vîno-și în sine... Ești în buimăcire. C. NEGRUZZI, III 247^{1/2}. buimăceală s. f. *Până-i el în buimăceală, înainte s'apucăm. BELDIMAN, O. 64. Această zicere îl trezise din buimăceala în care l-adăncise scena ce urmas. C. NEGRUZZI, I 229. În buimăceala ceea, trezindu-se cu lon față 'n față, unde nu se încinge între dinșii o bătaie crâncenă. CREANGĂ, A. 112. Mergând prin pădure, s'a rădăci; după multă trudă și buimăceală... dă de un heleșteu. Id. P. 46. Curtea întregă eră în jale, stujile se căierau, și în această buimăceală întrebă și slujnica noastră pe un curtean, că de ce atâtea zăbucim și plângere. MERA, B. 197.]**

— Derivat din buimac.

BUIMĂCIE s. f. } v. buimac.
BUIMĂTEC, -Ă, **BUIMĂTIC**, -Ă adj. }
BUIGIU s. m. v. bolanziu.
BUIORDIU ț, **BUIORULTIU** ț s. a. } v. bulurdii.
BUIORULTĂU ț s. a. }

BUISIN s. m. *Faisceau de chanvre.* — (Țara-Oltului, în Transilv.) Un mănuciu de zece mănuci de cânepă uscată și bătută de ploascăniță, legat cu o sucitură de paie, ca să se poată băga în apă, la topit (Cincu-mare). ȚARA OLTULUI, III, nr. 26. *Se leagă în buisini.* BREBENEL, GR. P.

BUIECI vb. IV^a v. buleci.
BUIGUI ț vb. IV^a (s. d.) v. băigui ș. d.
BUIURBĂ ț, **BUIURDISĂ** ț vb. IV^a } v. bulurdii.
BUIURDISMĂ ț }

BUIURDIU ț s. a. *Ordre (émanant d'un pacha), lettre (émanant d'un vizir); démant.* — (Turcism din epoca Fanariotilor) Ordinul unui pașă sau al mareșalului pentru Constantinopol (în opoziție cu firman, destinat provinciilor), p. ext. ordin s. decret domnesc. ȘIO; cfr. anaforă. *După poronca Măriei-sale... prin buiurdul jalobii isnafului pitarilor (Mold. a. 1826). URICARIU, V 169^{1/2}. [Plur. diuri.]*

Și: bulurdii s. a. ap. TDRG.; bulurdulii s. a. *Spre a cunoște fiecare această punere-la-cale..., s'au slobozit înalt buiurdulii (a. 1819). URICARIU, I 131^{1/2}. bulurdulii s. a. *Acem de atunci fermanuri și multe buiurdulii. E. VĂCĂRESCU, IST. 296^{1/2}. bulurdulii s. a. *Buiorultii aște/ pașii trimete pe la toți. BELDIMAN, TR. 391. bulurdulii s. a. *Au scris buiurdulii la Nicolai-vodă. AXINTI URICARIU, LET. II 157^{1/2}. bulurdulii s. a. *L-au venit lui Grigorie-codă... buiurdul de la Abdula-pașa. AMIRAS, LET. III 156^{1/2}. (formă n.-greecească *μυροπόρτρα*) bu-*****

*iurdismă s. f. *Procum prin buiurdulima ce am dat Domnia mea la obteasca anaforă, este poronud.* DOC. a. 1804, ap. TDRG. | Verbul (cfr. turc. *buyurmak*): bulurdi, bulurdulii vb. IV^a = a da un ordin, a întări prin decret, a transmite oficial o hârtie la o autoritate inferioară. ȘIO., TDRG. *Sultanul... cotindu-ț [arzul boierilor] l-au buiurdit la Vezirul, să le facă pe voie. NECULCE, LET. II 307^{1/2}. *Peste trei ceasuri, au ieșit tâlhăud buiurdulii de la împăratul cătră gambelanul cel mare. E. VĂCĂRESCU, IST. 289^{1/2}. *Buiurditește [pricina] cătră starostii breștelor, ca s'o cerceteze. C. NEGRUZZI, I 305. *Administrația-i un codru, plin de hoși buiurduliiși. ALECSANDRI, T. 1338, cfr. 89.]*****

— Din turc. *buyur(al)du* „ordin dat de guvernatorul unei provincii.” ȘIO., TDRG.

BUIURLĂU ț s. a. } v. bulurdii.
BUIURULTIU ț s. a. }
BUIJĂ s. f. (Bot.) v. bujor.

BUIJĂIE s. f. plur. *Maquis.* — (Ban.) Desigur de buruienii prin gârâni, semănături, etc. (Com. LIUBA), cfr. buleacă.

BUIJĂ s. f. *Masure, baraque.* — (Mold.) Casă mică, sărăchioasă, cu pereții slabi (TON CR. III 377), cocioabă, cfr. hardughie, baracă, magherniță. *Doamne, soro, cât var ai pus pe bujda asta, zideam o curte. CONTEMPORANUL, V 97. *Gamenii din sat se uitau la bujda aceea mare, ca la o minune. ȘEZ. VIII 65. [Și: burdă, bușdă s. f. = casă mică și veche. BUGNARIU, NĂS. | Derivate: bujdacă s. f. DDRF., bujdeacă s. f. = casă pustie (Munții Sucevei). ȘEZ. II 151^{1/2}. *În fundul liceului... eră și bujdeaca mea. Ib. I 147^{1/2}. bujdăcuță s. f. = casă tipălată și rău îngrijită (CREANGĂ, GL.). colibă (GRAIU). *Toamna atunci vede și femeoa, dintr'o bojdeacă de unde făcă mănucare, scroafa moarid (Jud. Tutova). GRAIU, I 419. bujdălu s. a. = casa în care se uscă poamele, șujnic (Gherla). VICIU, GL., (Transilv.) bujdălu s. f. DICT., bușdălu s. f. = căsuță rău zidită (LB.), casă stricată: *Trăștește într'o bușdălu (Bouțariu, în Hațeg). VICIU, GL.; fig. (în funcțiune adverbială; despre femei) nepieptănată, cu părul zburlit, neingrijită: *Ce umbli apă bujdălu? (Brad, în Transilv.) Ib.]* Cfr. bordeiu, budă.*****

BUIJDEĂCUȚA s. f. v. bujdă.

BUIJDI vb. IV^a intrans. *Jailtir, gicler; faire une sortie, sortir.* — (Transilv.) Intrans. A [așul, a năvălil afară, a ieși cu putere, a bui, a buti. LB., REV. CRIT. III 90. *L-au bujidil fără de seamă mult sânge pe nas și pe gură. ȘINCAI, HR. I 84^{1/2}. *Ostașii au bujidit din celate. REV. CRIT. III 90. | Trans. A năpădi, a podidi (sângele). *L-a lovit, de l-a bujidit sângele pe nas. Ib. [Scris și: bujdi LB. | Și: bujdă vb. I Ib.]***

— Etimologie necunoscută. (Probabil onomatopoe; PONTURIANT îl asemănă cu ung. *buzdál* „clocotește”, cfr. și *bozsoq*, cf. *fel-buzsanni* „a [așni]”).

BUIJDECĂ, BUJDELUȚA s. f. v. bujdă.

BUIJECI s. f. plur. (Transilv.) Haîne multe, aruncate: *Du-te, ta-ți bujecile!* (Varviz). VICIU, OL. Cfr. catrafuse, bulendre, trențe.

BUIJENIȚĂ s. f. *Vîanda fumée.* — (Mold.) Carne (spec. mușchiu de căprioară s. but de iepure) afumată. ALECSANDRI, T. 1768. [Slav.] *Sușanica = bujieniș, carne uscată. MARDARIE, L. 3477. Bujănișă de mușchi zvântași. ALECSANDRI, T. 965. Un trunchiun bun de bujănișă de căprioară. CIOCĂRLAN, P. 40. [Dial.: bujănișă, bujienișă.]*

— Din rut. buženicja, idem. TDRG. (trecut și la Unguri: *buzenyica*, idem).

BUJGĂU s. m. (Ornit. Țara-Oașului) O pasăre ce seamănă cu costocăreul. CANDREA, Ț. O.

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *bózsik* „pasăre cu care se sperie copiii“).

BUJNEĂG s. m. *Poussière; fumée.* — (Mehedinți) Prafinneacăș; fum. Com. N. IONESCU. — Cfr. năbuși.

BUJOARĂ s. f. v. bujor.

BUJÓR s. m. (Bot.) I. 1^a. *Pivoine: Paeonia officinalis s. romanica.* 2^a. *Amarantus caudatus.* 3^a. *Orchis fusca s. purpurea.* 4^a. *Rosa des Alpes.* II. Nom de fleur.

I. (Bot.) 1^a. Plantă lerbosă, înaltă și cu frunze mari, cu rădăcina în formă de bulb, cu flori mari roșii-închis, cultivată prin grădini. Și: rujă-de-Rusalii, rujioară, rujoară (PANȚU, PL.), bujor-roșu (BARCIANU), băbărujă, cfr. bojorată. *Frumos... fruntea iasminului, gura bujorului.* CANTEMIR, IST. 262. *Frumoasă, roșie ca un bujor.* C. NEGREZZI, I. 59. *Cu obrăjeii, ca doi bujori.* De rumeni, EMINESCU, P. 270, cfr. CREANGĂ, A. 85, ISPIRESCU, L. 62. *Dă bolnavului să fie furtură de bujor.* GRIGORIU-RIGO, M. I. 16. *Lunea fără de feciori, Grădina fără bujori.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 454. || Fig. *Un bujor de copilă!* ALECSANDRI, P. I. 98, cfr. DELAVRANCEA, S. 213, MARIAN, NA. 223. *Dragi bujori, copiii mei.* COȘBUC, B. 128. *Pălărie cu flori, Și pe față cu bujori.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 102. *Cu cincizeci de finiori, Tinere, mândri bujori.* ALECSANDRI, P. P. 149, cfr. ȘEZ. II 47/20, PAMFILE, C. 153. (De acei, și nume propriu, de om: *Bujor haiducul.*) | Spec. (Credințe pop.) Numire desmierdătoare ce se dă focului, spre a îmblânzi spiritul care-l chinuște, făcându-l să scânteie un sunet deosebit, vestitor de zile rele. ȘEZ. V 39/100, cfr. GOROVEI, C. 153. | Specie: bujor (-romănesc). PANȚU, PL.

2^a. (Bucov.) = busuloc-roșu. PANȚU, PL.

3^a = poroinic. PANȚU, PL. Plantă ce înflorește în Mai; are flori albe și roșii. PĂSCULESCU, L. P.

4^a. (*Bujor-de-munte*) = smirdar. PANȚU, PL. *Culmea nu au altă îmbrăcăminte decât poloaiba umilită a plantelor pitice... bujor-de-munte... MEHEDIȚI, R. 8.*

II. P. anal. S. m. Nume de bou s. de vițel cu părul roșu. MARIAN, O. I. 257, cfr. DAMÉ, T. 181, PAMFILE, C. Cfr. rujan.

[Ad II are și o formă fem.: bujoară = nume de vacă roșie. MARIAN. | Și: bușor s. m. (ad I 1^a) ANON. CAR., PANȚU, PL., bujă s. f. (ad I 1^a) GRIGORIU-RIGO, M. P., bujor s. m. LEON, MED. 24, bujor s. m. (ad I 1^a și 4^a, afară de aceea și „știr-roșu“) JAHRESBER, VIII 81, PANȚU, PL., bujoral-brăoștel = florile de trifoiu sălbatic (Volla, com. Făgăraș), VICIU, GL., (+ rujă) bujă s. f. (ad I 1^a) GRIGORIU-RIGO, M. P.] Diminutiv: bujorăș s. m. (ad I 1^a) BARONZI, L. P. I. 129/100, cfr. bujorel. | Derivat: bujorean, -ă subst. = nume de bou (s. de vacă) cu părul roșu (și nume propriu, de familie). MARIAN, O. I. 257.] — Din slav. (bulg. și sârb.) božur, idem (I 1^a).

BUJORĂ vb. I^a v. imbujoră.

BUJORĂȘ s. m. (Bot.) | v. bujor.

BUJOREAN, -Ă subst. | v. bujor.

BUJORÉL s. m. (Bot.) I. 1^a. *Orchis papilionacea.* 2^a. *Orchis Morio.* 3^a. *Amarantus caudatus.* 4^a. *Pied de poule (Ranunculus repens).* 5^a. *Pied de coq (Clavaria botrytis).* II. Nom de bouf. III. Danse paysanne.

I. (Bot.) 1^a = gemănăriță. PANȚU, PL. *Bujorelul ciou, rumen.* ALECSANDRI, P. III 55. *Frunză verde bujorel.* MĂNDRĂSCU, L. P. 66/12. | *Bujorel-de-munte* = smirdar. *Pâlce de bujorei-de-munte (roze de Alpi)*

bine înfloriți. TURCU, E. 45, cfr. 206. || Fig. *Celui frumos [sau zice] bujorel.* ȘEZ. II 47/20.

2^a = untul-vacii. PANȚU, PL.

3^a = poroinic. LEON, MED. 60.

4^a = floare-de-leac. PANȚU, PL. 98.

5^a = rămurele. DDRF.

II. P. anal. Nume de bou s. de vițel cu părul roșu. MARIAN, O. I. 257.

III. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/1, PAMFILE, J. III.

[Feminin: bujorică adj. și s. f. (ad I 1^a fig.) = roșie (la față) ca bujorul. *Copila cadului... Bujorică se făcea.* ALECSANDRI, P. P. 150^b/11; (ad II) = nume de vacă s. vițea roșie. MARIAN, O. I. 257; (însemnează și o) halnă femeiască. H. VII 486.]

— Diminutivul lui bujor, derivat prin suf. -el.

BUJORI vb. IV^a v. imbujoră.

BUJORICĂ adj. și s. f. v. bujorel.

BULĂ s. f. 1^a. *Hailon.* 2^a. *Femme de mauvais vie.* 1^a. (Năsând) Halnă rea, zdreantă, buleandră. *I-a aruncat bulele'n drum.* BUGNARIU, NĂS.

2^a. (Bihor) Femeie stricată, fleoarăță, tărăfă. POMPIU, BIH. 1006.

— Cfr. ung. *bulya* „cârpă; femeie stricată“. TDRG.

BULĂ † s. f. *Femme turque.* — (Sărbism; în Ban.) Turcoaică. *Bulă* = turcica mulier. ANON. CAR. || Derivat: † bulese, -ească adj. = făcut de Turcoaice. *Bulăské* = quod turcicae mulieres conficiunt. ANON. CAR.; cfr. (bulească) PAMFILE, J. II 317.]

— Din sârb. *bulja* „Turcoaică“.

BULĂ s. f. *Boule; bulle.* — (Antic.) Mică sferă (de metal) goală înăuntru, ce o purtau atârnată la gât, până la vârsta de 17 ani, copiii patrienilor romani (în credință că-l apără de rele); cfr. baieră (I 3^a). | (Ist.) Greutate în formă de sferă (mai ales de plumb) ce se atârna de pecetea actelor s. misiavelor oficiale; p. ext. pecetea însăși și actual s. misiva provăzută cu ea (cfr. hrisov), spec. misivă a Papei. *Și-au trimis sentența sa pecețluită cu bulă de aur.* SÎNCAL, HR. I 192/21. *Mai jos în aceeași bulă, nobilimea și plebea Munteniei sânt numite iorări Vlăchi-Romani.* HASDEU, I. C. 42/21. *Asupră-mi Sixtu Quint a îndreptat o bulă Din Vatican.* I. NEGREZZI, VI 504/12. || (Franțizisme) Mică sferă (de metal, de sticlă) goală înăuntru; cfr. glob, gogoșea, gogoșă. *Într-un vas de sticlă... se află o figurină de porcelan, atârnată de o bulă de sticlă.* PONI, F. 57/1. | Bășică; cfr. bulbuic. *Bulă de aer.*

— N. din lat. *bulia*, idem (cu unele accepțiuni după fran.). Cfr. bulbuic.

BULAMĂC s. m. *Pilier, poteau.* — Stâlp gros (de stejar), de poartă sau de zaplaz, poclumb. DIOT. | Și: bulamăc s. m. PONTBRIANT, cfr. (înșirat între materiale de dulgherie) H. VII 227.]

BULĂȘ s. a. (Dog.) *Couteau de tonnelier.* — Cuțit de dogar cu care se fac cercurile. DAMÉ, T. 88.

— Din rus., rut. *bulatš* „oțel“ TDRG. (s. din turc. *bulat*).

BULĂTĂU s. a. *Mare.* — (Mold., Bucov.) Iaz glosos cu broaște multe (ȘEZ. I 177), băltoacă. *O știut un bulătău mare, fără fund; când o ajuns, o fost prund, au fost rămas numai o leacă de bălțiță.* Ib. I 177/10. | Și: *bolătău* s. a. = un loc așezat unde se strânge apă, apă stătătoare. ȘEZ. V 28/20, cfr. H. x 534, *bolotău* s. a. = heloșten, iaz (Bucovina). Com. COVAȘA, *bolotăgă s. f. Înainte iadului eră o bolotăgă neagră de apă, care închidea și oprea intrarea în iad.* ȘEZ. V 33/21, (Ban.) *bolotroacă* s. f. = apă stătută: *Nu bea bolotroacă.* GR. BĂN. Cfr. băracă.]

— Din rus., rut. *boloto* „mlaștină, nămol”. Cfr. *baltă, băltau*, etc.

BULB s. m. și a. *Bulbe, oignon*. — (Bot.) Umflătura în formă de ceapă a unor plante, alcătuită din pielea și foi rudimentare cărnoase lipite strâns unele de altele; cfr. *tubercula*. După ce pronunțăm acest descăntec, *mănuacă și bulbul brândușei*. LEON, MED. 26^{1/2}. | Un fel de boboc s. mugur terminal care se dezvoltă sub pământ sau la suprafața pământului. || (Anat.) Umflătură rotundă în unele organe, protuberanță, bulboasă; spec. (Anat.) *bulbul ruhi-dian* = umflătură care termină partea superioară a măduvei spinării. [Plur.: *bulbi* și *bulburi*.] Adj.: *bulbós, -oasă* = (Bot.) format dintr'un bulb, a cărui rădăcină e un bulb, p. ext. ca un bulb; cfr. *bulbu-cat*. Cu *tulpina cam bulboasă*. GRECESCU, FL. 36^{1/2}.
— N. din lat. *bulbus*, idem. Cfr. *bulbuc*.

BULBĂC s. m. — *Étranger* (en mauv. part.). — Veneție (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

BULBOACĂ s. f. v. *bolboacă*.

BULBOANĂ, BULBONITĂ s. f. v. *bolboană*.

BULBÓR s. m. (Bot.) v. *bălbor*.

BULBÓS, -OASĂ adj. v. *bulb*.

BULBUC s. m. 1°. *Bulle, bouillon, écume*. 2°. *Tour-nant d'eau*. 3°. *Globe*. 4°. *Bouton de fleur*. 5°. *Boule-d'or*. *Trollius europæus*.

1°. Bășică de apă (L.B.), care se face pe suprafața unei ape, mai ales când plouă, cfr. *bolboroși* (MARIAN) s. când apa ciocotește (L.M.), p. ext. Bășică de săpun (TDRG.), clăbuc (de spumă, la gură). *Zădăream câteva [pietre în știaolnă, de incunium pe dracul în fundul știaolnei, cu bulbuci la gură*. CREANGA, A. 65. *Plouă ploaie cu bulbuci*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 313.

2°. P. ext. Vârtej de apă. CANDREA, T. O.

3°. P. anal. Corp rotund ca o bășică, glob; spec. globul ochiului, gogoasă (S), boboș. *Bulbucii mare* [= mari] la ochi. DOSOFTEIU, V. S. 46. *Un lanțuș [de] aur, cu 96 bulbuci* (a. 1741-2). IORGA, D. N. 235. *Bulbuc de aur, în piele de taur?* (= Soarele). GOROVEI, C. 350.

4°. P. anal. Boboc (de floare). HUD, P. F. *Îșeză un glas... printre bulbucii de nufăr*. RETEGANUL, F. 1 48^{1/2}, cfr. 50^{1/2}.

5°. P. anal. (Bot.) *Bulbuc-de-munte* = o plantă ierboasă, cu flori mari, globuloase, galbene și cu vinișoare verzi pe din afară, numită și: *bălbor*, (Brașov) *bulbor*, (Transilv.) *bulbuc(e)l-de-munte*, gloanță, *măr-auriu* (PANTU, FL.), *fusta-rândunelii*. Cu *struț* [= buchet] verde de bulbuci. HUD, P. F. 5. Pe cea luncă cu bulbuci. ȘEZ, IV 234^{1/2}, v. 43. † *Bulbuc(-de-baltă)* = calea calului. PANTU, FL.

[Și: *bulbóc* s. m. (ad 1°) *Laptele săgetă în hărădă în liniu drepte, care se sărăman în bolboci când înceau înăuntru și abureau ușor*. SANDU, D. N. 223. *bulbuc* s. m. *Bolbuc în genune, Trosc peste pădure?* (= *Curcubeul*). GOROVEI, C. 123. (+ *borborosi*) *horbóc* s. m. (ad 1°) *Dunărea se hăuște, După ce borboci făcô*. MAT. POLC. 82. *bulbaș* s. m. (ad 1°) *Păcăturile ploaiei... picând pre ape stătătoare fac beșici sau bulbuci*. CALENDARIU (1814), 84; (ad 3° + *boboș* s. a. *albuș* 2°) *Din fașa obrazului... Din bulbușul ochilor*. GRIGORIU-RIGO, MED. P. 129. *bulbaruc* s. m. = bășică la suprafața apei, când ferbe s. când e turburată. RĂDULESCU-CODIN, L. || Diminutiv: *bulbucel* s. m. (ad 3°) *Am doi bulbucii, Cu doi copăcei, Unde mery, nu pot fără ei?* (= Ochii) GOROVEI, C. 253 (și planta calea-calului PANTU, FL.), *bulbucel(-de-munte)* = bulbuc (5°) PANTU, FL., *bulbucăț* s. m. (ad 1°) L.B. || A djectiv: *bulbucós, -oasă* = plin de bulbuci, care scotea s. face mulți bulbuci; *bulbucot*. *Bulbucos[i] ochii*. DOSOFTEIU, V. S. 46^{1/2}.

— Cuvânt de origine onomatopeică. (Cfr. pe de o parte lat. *bulba*, „bășică”, *bullare*, „a face bășici”, care în limbile române apar uneori cu reduplicare, precum în sard., camp. *bumbulla*, log. *burbușia*, span. *borbolla*, portug. *borbulha*, „bășică”, span. *borbollar*, *borbotear*, „a țâși din pământ, a ciocoti”, etc. MEYER-LÜNKE, R. WB. NO. 1385-1386; — pe de altă parte v.-rus. *bulbuja*, „picătură de ploaie”, rut. *bul'bul'katy*, „a face bășici”, *bul'bulki*, „o plantă”, sârb. *bobuk*, „bășică de apă”, *bulbuljica*, „bășică”, slov. *bolbljati*, „a face bășici”, ceh. *houbel*, *bublina*, „bășică de apă”, polon. *bańel*, „bășică de apă s. de săpun”, cfr. *BEHNEKER*, SL. WB. 73, *JAHRESBER.* v. 307; — în sfârșit onomatopeea românească *buli* și *băldăbăc*. Din aceeași tulpină par a derivă și cuvintele *bolboacă*, *bolboană*. Neprobabilă e deducerea întregii familii din lat. *coliticar ODDE nr. 788; dar e posibil ca în cuvintele românești — cfr. mai ales înțelesul 3° — să fi rămas urme din lat. *bulbus*, care însuși pare a fi onomatopeic și înrudit cu *bulba*).

BULBUCĂ vb. I. 1°. *Bouillonner*. 2°. *Être en saut-lite*. II. *Écarquiller* (en parlant des yeux). I. REFL. 1°. (Despre apă) A face bulbuci, bășici. L.B., MARIAN. || Fig. (Despre oameni) A se mânia. L.B.

2°. A ieși în afară formând o ridicătură rotundă, a ieși în relief, cfr. *bombă*. *El apucă cu amândouă mâinile de muchea unei lezepe ce se bulbucă mai mult din fașa păretelii*. I. CIOCĂRLAN, P. F. 43.

II. Trans. (Despre ochi) A holbă. CANDREA, T. O., cfr. *căscă, zgâi, boldi, beli, bleoșdi, blol, boboșă*.

[Mai ales sub formă part.-adj. *bulbucăț*, -ă adj. = ridicat în formă de bulbuc (MARIAN), ieșit în afară, formând o umflătură s. ridicătură rotundă, spec. (despre ochi) *boboșăți, ieșiți în afară și umflați*; cfr. *bombat, bumbi, gogonat*. Sânt un felu de cercei bulbucăți. I. IONESCU, M. 713. *Și arancuș poartă bulbucăți ochi de broască*. EMINESCU, P. 246. *Fruntea mare și bulbucată*. ȘEZ, IV 18^{1/2}. (Substantiv) (Bot.) *Bulbucăți* = barabeiu (1°). BĂRCIANU, ION CR. IV 53. || (Derivat din *bulbuc*): *bulbuci* vb. IV* (ad 1°) = a face bulbuci s. clăbuci (despre lichide în ferbere s. în curgere). *Căldare cu plumb topt și bulbucăci*. DOSOFTEIU, V. S. 4. *„În fundul lacului ieșeau un glas, bulbucind prin undele lacului*. RETEGANUL, P. 1 48^{1/2}. *Acolo unde s'a bulbucit apa, e un loc adăne* (Băica, în Bucov.). Com. TOFAN. *Valurile turbucă*. ALECSANDRI, P. F. 28^{1/2}. cfr. ALEXICI, L. P. I 177^{1/2}. (+ *bolboacă*) *bolbocă* vb. I TDRG., *bolboci* vb. IV* intrans. = a bălăci. *Fiare... care bolbocău în bălțile-i* [= ale Dunării] *recărsate*. ORDONESCU, II 264. *bolboia* vb. I refl. = a se uita întră la cineva, înholbând ochii. RĂDULESCU-CODIN, (+ *boboș*) *bolboșă* vb. I°, *bolboși* vb. IV* = a holbă ochii. *Bolboșă ochii*. DELAVRANEA, S. 92. *Cu ochii refecați, Mari și bolboșăți*. PĂSCULESCU, L. F. 288^{1/2}. | Derivat: *bulbucătoră* s. f. = protuberanță, parte proeminentă și umflată, cfr. *bulb*, *cucuiu*, *coacășă*. În creștetul capului, [scitlu] are o bulbucătură, ap. TDRG. *Stălpul abăștri și roșii, tăiași bogat în unghieri și în bulbucături*. IORGA, N. R. A. I 205.] — Cfr. *bulbuc*.

BULBUCÉL s. m. v. *bulbuc*.

BULBUCI vb. IV* v. *bulboază*.

BULBUCÓS, -OASĂ adj. } v. *bulbuc*.

BULBUCUȘ s. m. }

BULBURĂ vb. I v. *bolborosi*.

BULBUCĂC, BULBUCȘ s. m. v. *bulbuc*.

BULCĂ s. f. *Petit pain*. — (Bucov., rutemism) Franzella, pânișoară, jimbă. MARIAN, NA. 101, 136, com. A. TOMIAC. *Li dau [coplului] oul și o bulcă în mână*. MARIAN, NA. 425, cfr. NU. 717. [Plur. *bulci*.] — Din polon. *butka*, idem. Cfr. *blucă*.

BŪLCIU s. a. v. bălcu.

BULCIŪG s. a. (Ban.; unгурism) lertăciunile la morți. VICIU, GL.

— Din ung. *bolcsú* „rămas-bun”. Cfr. bălcu.

BULDŪG s. m. *Bouledogue*. — Soiu de căne cu csul mare, cu botul turtit, cu fălcile ușite, rău, un fel de box, mai mare la stat; fig. om agresiv, pururea gata a ataca pe alții s. a. se apăra cu strănișic.

— N. din fran. (< engl. *bulldog*, propriu „cânotaur”, din *bull* „taur” și *dog* „căne”).

BULDUȘI vb. IV^a v. badalu.

BULEĂC s. a. v. bulcher.

BULEĂCĂR s. a. (Transilv.) *Maquis*. — Tot felul de larbă amestecată cu uscături, cu spini, bungeac; cfr. bujaie. *Abia am putut ieși din buleacăr* (Lupșa) VICIU, GL.

BULEĂDRĂ s. f. 1°. *Haillon*. 2°. *Femme de mauvaise vie* 3°. Nom de chien.

1°. Halnă, veșmânt, țol (com. I. IONESCU, BUGNARIU, NĂS.); halnă veche (ALECSANDRI, T. 1765), veșminte ponsitate care nu se mai pot întrebuița (SIMA, M.). leancă (PAMFILE, I. 17); zdreanță, cărpă, petec de lephdat (COSTINESCU). Tot ce cuprinde portul [[ărănesc], în afară de albituri poartă numele de strale cât este nou și pe cel de *bulendre* după ce s'a învechit. PAMFILE, I. C. 347, cfr. 370, id. J. I 330, 346. *Care și cărușe bulgărești...*, pline de *bulendre*. ZAMPIRESCU, R. 83. *La ce sănt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* ISPIRESCU, L. 215. *Cu anterus negru-verde, Din bulendre nu se vede*. MARIAN, SAT. 216. | Fig. *Jandarmul: Ohărtie de la subprefectură. Na-ți-o!* — *Toader: Iar o bulendră de hărtie?* ALECSANDRI, T. 697.

2°. Femeie stricată, depravată, prostituată, cfr. țărăfă, fleoartă, bulă. LB, FRÂNCU-CANDREA, R. 50, BUGNARIU, NĂS., SIMA, M.

3°. Nume de căne. H. XI 517.

[Diminutiv: *bulendrăță* s. f. (ad 1°) *Scutece, față și alte bulendruțe*. SEVASTOS, N. 330/32. Adjectiv: *bulendros*, -oasă = zdrențos, petecit, cărpit. LB.] — Etimologia necunoscută. După TDRG, din *bulă* + *șeand*(ură), *șealandă*; după Philippide, *Principii*, 151, înrudit cu *bileandă*. Cuvântul românesc amintește viu pe *balandra romanic (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. Nr. 892), care pe de o parte însemnează „un fel de veșmânt larg” (ital. *palandrana*), n.-prov. *balandra*, span. *balandran*), pe de altă parte are un înțeles peiorativ, întrebuițându-se despre persoane (tirol. *balandra* „persoană nestatornică, desfrănată”, bresc. „curvă”, milan. „om care nu se ține de cuvânt”, com. „persoană desfrănată, care fuge de lucru”), cfr. PONTBIANT.

BULEĂRCĂ s. f. v. holercă.

BULEBĂȘĂ s. m. v. bulucbaș(ă).

BULEBDRŌS, -OĂȘĂ adj., subst. } v. bulcandră.

BULEBDRŪTĂ s. f. }

BULĒSC, -EĂȘĂ adj. v. bulă².

BULETIN s. a. *Bulletin*. — Scurtă comunicare oficială publică, tipărită. *Povestirea în proză e un simplu buletin de îngroapare*. IORGA, L. II 86. *Buletin medical* (în privința sănătății unui personaj public). | Publicație periodică oficială (a unei autorități, instituții s. societăți). *Trebunșea ce este de a se întocmi un buletin pe seama Sfatului*. URICARIU, VIII 167/16. *Mă vesti prin gaedă și prin buletin de fu și moștenitor al sîn. GORJAN, H. II 92/22. Buletinul ministerului instrucțiunii publice*. | P. anal. *Buletin de vot*, hărtie pe care o scris sau tipărit numele candidaților la o alegere.

— N. din ital. *buletino*, idem (derivat din *bullo* „bulă”).

BULEVĂRD s. a. *Boulevard*. — (Învechit) Partea din afară a unor fortificații (cfr. bastion, baștă); fig. ceea ce e expus, prin poziția sa înaintată, a primii cele dintâi atacuri și a cerouti astfel ceea ce se află la spatele său, zid de apărare. *Legiunile românești patru veacuri fură campioni creștinătății și bulevardul Europei*. BĂLCESCU, M. V. 589/1. *Noi trebuie să fim un odenărat bulevard între cele două imperii*. D. ZAMPIRESCU, R. 15. | P. ext. (Astăzi) Stradă largă (și lungă) cu șir de arbori de amândouă părțile (asemenea strade fiind făcute întâi în jurul orașelor, în locul vechilor fortificații). *Pe-atunci nu erau cluburi, presă, bulevard*. GHICA, s. 86. [Derivat: *bulevardier*, -ă adj. = de pe bulevard, al celor ce se primbă de obicei pe bulevard (le Parisului). *Adoptare a spiritului bulevardier francez*. IORGA, L. R. II 82, (fam.) *bulevardistă* s. f. = femeie de moravuri ușoare care umblă (noaptea) pe bulevarde.]

— N. din fran. (< germ. *Bohlwerk*, propriu „înțărțire de bărne”, bulevardele din evul mediu fiind înțărțiri de pământ susținute de bărne).

BULF s. a., **BULFĒE** s. f. }

BULFĒIU s. a., s. m. } v. bulfeu.

BULFĒLE s. f. plur. }

BULFĒU, -ĒIE adj. v. buft.

BULFĒU s. a. și m. *Chevilles* (reliant les deux bois horizontaux du joug). — Fiecare din cele două spetoze care leagă cafa (s. cerbicea) jugului de policoară, numit pe aierea și lopațică, flular s. jiglă. Cfr. DAMÉ, T. 13, 17, PAMFILE, I. C. 138, H. IV 11, XVII 31, 118. *Țucu-și, lele, ochii tăi, Când vor fi franze'n bulfei; Țucu-și, lele, gura ta, Când a'nfrunzi lănjața*. RETEGANU, CH 169. *Ei că mă-o-tună Răstoei, Bulfeie, Dalbe strămăruți, Pari pentru căldări*. TEODORESCU, P. F. 454. | Se întrebunțează mai ales la plural: *bulfeie*, dar și *bulfei* (DAMÉ, T. 13, H. III 118), *bulfeie* s. f. plur.: unesc cafa cu policoara, la căruță. H. IX 416. Din plur. s'a reconstruit și un singular nou: *bulfeia* s. a. și m. (H. IV 56, JIPESCU, O. 55). *Mă dusei în pădure, Să taiu un răstoei și bulfeiu*. PĂSCULESCU, L. P. 97^b, și *bulfeie* s. f. (H. II 88). | Și: *bulfeu* s. a. și m. (cu plur. *bulfeii* și *bulfeie* DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 138). *În codri-or intră și ei ori-tăia Răstoei, Bulfeii și dalbe strămăruți* (Dobrogea). MARIAN, O. I 266, *bulfeu* s. a. DAMÉ, T. glossar (plur. *bulfeie* PAMFILE, I. C. 138 = lemnele care împreună poliaza cu cerdița, la jug. FRÂNCU-CANDREA, R. 49), *bulfeu* s. a. și m. (Constanța și Bihor) *Bulfeie* = cele două spetoze de la jug, care leagă partea de sus, numită cerbice, cu cea de jos, numită lopoacă. REV. CRIT. IV 337, cfr. DAMÉ, T. 13, 17; *bulfeie* s. f. plur. (H. IV 86); (reconstruit) *bulf* s. a. H. XI 283.]

— Din ung. *bélfa*, idem (prop. „lemnul din lăuntru”). MĂNDRESCU, UNG. 138.

BULG s. m. v. bulgăre.

BULGĂR, -OĂICĂ, -CĂ, subst., (literar) -Ă adj. *Bulgare*. — Numele etnic al poporului care locuiește în Bulgaria, cfr. Șchiau, șpec. (în România) cultivator de legume (de naționalitate bulgară), confundat însă de popor cu Sărb. *Chioia este dată în arendă... unui Bulgar*. I. IONESCU, P. 350. *Coliba de stul a Bulgarului*. SADOVEANU, SĂM. VI 164. *Dracul a mai văzut căl verde, porc deochiat și Bulgar destept*. ZANNE, P. VI 23. *Literatura bulgară*. [Și: † *Bolgară* s. m. DOSOFTEIU, ap. TDRG. † *Bălgar* s. m. DOSOFTEIU, ap. HEM. 3060, *Bulgărin*, † *Bălga* s. m. DOSOFTEIU, ap. HEM. 3060, *Bulgărin*. *La mală Bulgărinului*. MARIAN, D. 84. | Diminutiv: *Bulgărăș* s. m. (și un danț țărănesc. SEVASTOS, N.

281_{1/2}, PAMFILE, J. III). | Augmentativ: (în bulg.) Bulgăroiu s. m. *Bulgăroiu cu ceașa groasă*. EMINESCU, P. 247. | Adjectiv: bulgăresc, -ească, adverb: bulgărește. *Czara bulgaruskă* = Bulgaria. ANON. GAR. *Teacurii de trafoletoe...* bulgărești. CREANGĂ, A. 134, (substantivat) bulgărească s. f. = numele unui dat țărănesc (SEVASTOS, N. 281_{1/2}, PAMFILE, J. III, MUSCEL, 29), brâu (H. II 285, V 228), numit și bulgărește SEVASTOS, N. 281_{1/2}, PAMFILE, J. III. *Vorbește bulgărește*. | Colectiv și abstract: bulgărima s. f. = totalitatea Bulgarilor. *Toată Greco-bulgărima e nepoata lui Traian!* EMINESCU, P. 247, (rar, în Mold.) bulgărie s. f. = grădina de zarzavat (ținută de Bulgari). *În stânga, pe malul dinspre Galați, o bulgărie își întinde răzoarele lungi*. SADOVEANU, SĂM. V 164. Țara: Bulgaria. | Verb: (rar, în Mold.) bulgări vb. IV^a = (intrans.) a se ocupa cu cultura legumelor TDRG.; (refl.) a-și lepăda naționalitatea și a se face Bulgar (în acest înțeles din urmă, mai obișnuit): bulgariza vb. I^a refl. *Cei rămași... își pierd naționalitatea și se bulgăresc*. IORGA, I. II 180.]

— Din slav. (paleosl. *blgarinŭ*, bulg. *bulgarin*, -arka, sârb. *bugar*, rus. *bulgar*; cfr. turc. *bulğar*, ung. *bolgár*). Cfr. dubletul bulgariu.

BULGĂR † s. m. *Maire*. — (Transilv.; ungarism) Primar. LB.; cfr. șoltuz, vornic. *Marcu Lachinie, consulul sau bulgăruț coloniei cei din Sarmizegetuza*. ȘINCAL, HR. I 11_{1/2}.

— Din ung. *bolgar* (mester), idem (din germ. *Bärgermeister*). Cfr. *părgar*.

BULGĂRE s. m. v. bulgăre.

BULGĂRĂȘ s. m. v. Bulgar și bulgăre.

BULGĂRE s. m. *Pelote, boule, motte*. — Masă (solidă, compactă) de formă (aproape) sferică, cfr. *bruș, boboloș, cocoloș, blucă, boț, bulz, lo-stopană, colcovan, gliod* (2^a). *Bulgăre de pământ* (LB., H. IV 245), *de gheață* (H. V 3), *de sare* (FANN, ap. GCR. II 365_{1/2}, FUNDESCU, L. P. X 119_{1/2-13}, H. IV 14), *de aur* (GOROVEL, C. 212, 349, TEODORESCU, P. P. 232^b), *de argint* (H. IV 52), *de tămădie* (SEZ. I 153_{1/2}), *de mămălișă* (N. REV. R. I 41), *de caș* (DOMIC, ap. TDRG.), *de iască* (ZANNE, P. I 196, II 65, BARONZI, L. P. I 85_{1/2}), *de roșu* (BIBLIA 1688, 380_{1/2}, BIBLIA 1795, ap. GCR. II 159_{1/2-3}). Numele de bolovanii se dă la bucițile de pământ compacte, mai mari de cât oul. Acesteora li se mai zice și *bulgări* sau *glozi*, dacă sânt pe drumuri, formați din înghet sau uscăciune. H. IV 245. *Prin geruri se zdrobesc bulgării* [arături]. I. IONESCU, C. 6. *Acest bulgăre... ce se numește pământ*. EMINESCU, N. 65. *Luă un bulgăre și zădriți în ei*. SANDU, SĂM. V 1073. *Zădriți de oro două trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește*. CREANGĂ, A. 49. † (Adverbial) *Sântos bulgăre*: ca piatră. *Băieții sântoșii bulgări se joacă pe la porțile*. AGĂRICEANU, LUC. V 35. *Plin de bulgări* = drăcoș. ION CRR. III 345. [Și: bulgăr s. m. = cocoloș de aur, omăt, etc. (SIMA, M.), bulz (SEZ. II 23_{1/2}). *Și Domnul Dumnezeu făcu pre om den bulgăr de pământ*. PALIA (1582), ap. TDRG., cfr. LB. (primitivul?) *bulc s. m. Fie voinici, pe căji bulgi*. HODOȘ, C. 95. *Duceă... bulg de aur junilor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. | Diminutive: bulgărăș s. m. *Bulgărăș de sare* (SEZ. II 165_{1/2}), *de gheață* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 297, MAT. FOLC. 395), *de aur* (GOROVEL, C. 248), *de argint* (SADOVEANU, SĂM. V 339), *de teiu* (TEODORESCU, P. P. 273^b), bulgărel s. m. COSTINESCU. | Adjectiv: bulgăresc, -ească = cu bulgări, plin de bulgări. *Toaloana este cărtoasă și bulgăroasă*. I. IONESCU, C. 177, (substantivat) bulgăroasă: un fel de strugure. H. IV 83. | Verb: bulgări vb. IV^a trans. și refl. = a arunca (unii într'alții) cu bulgări (de zăpadă). COSTINESCU, (în acest înțeles, la Brașov, și: imbulgări vb. IV^a); a lîp) casa, graj-

dul, etc. cu baligă (de obicei de vacă) amestecată cu lut și cu bulgări (sfărâmați) de pietre și de cărămizi. [Bochetul] *durat din ostrele bulgărite*. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920; substantivul de la acesta: bulgăreală s. f.] — Cfr. bulz.

BULGĂREALĂ s. f., **BULGĂREL** s. m. v. bulgăre.

BULGĂRESC, -EASCĂ adj., s. f. } v. Bulgar.

BULGĂREȘTE adv. } v. Bulgar.

BULGĂRI vb. IV^a v. Bulgar și bulgăre.

BULGĂRIA, **BULGĂRIE** s. f. }

BULGĂRINE s. f., **BULGĂRIN** s. m. } v. Bulgar.

BULGĂRIU † s. a. (Comerț) *Cair de Russie*. — (Turcism) Piele de iuf, teletin. ȘIO. *Bulgari de 7 parcele I leu vechiu* (a. 1761), ap. ȘIO. [Și †: bulgariu s. a. *Niște piei de copre și douăspredzece bulgariu* (sec. XVII). IORGA, D. B. 36, † *bulgariu* (atributiv) *Zece lei niște hamuri bulgariu de doi cai* (a. 1767). URICARIU, XVII 55_{1/2}.] — Din turc. bulgari, idem. ȘIO. Cfr. dubletul Bulgar.

BULGARIZĂ vb. I^a, **BULGĂROIU** s. m. v. Bulgar.

BULGĂROS, -OĂȘĂ adj. v. bulgăre.

BULGHEANĂ s. f. (Bot.) v. bulgheană.

BULGUI vb. IV^a (ș. d.) v. băgăi și d.

BULGUR s. m. sing. 1^a. *Blé moulu gros, blé pilé*. 2^a. *Farine de sarrasin*.

1^a. Grâu măcinat mare, urlu oală de grâu, din care se prepară bucate (L.M.), grâu rășnit (H. VII 172) s. pisat (ALECSANDRI, T. 1752, TEODORESCU, P. P. 168^b, MARIAN, NU. 657). Cfr. *păsat*. Cfr. H. III 489, VII 185. *Borș cu bulgur*. H. III 132. *Pufințel bulgure*, cu încredință la sfârșit. ALECSANDRI, T. 187. *Flacii, une-ori făcute cu orez, dar mai de multe ori amestecat cu bulgar și cu pisat*. MARIAN, NU. 657.

2^a. Făină de hrișcă. GRECESCU, VL. 512, PANȚU, PL. 122.

— Din turc. bulgar, idem.

BULMĂ s. f. *Bloc de pierre*. — (În Munții-apuseni) Piatră din baie (= mină), ruptă din stâncă prin influențe meteorologice (VICIU, GL. 93), piatră surpată (FRANCU-CANDREA, M. 41). Cfr. băifă, bolovan.

BULMĂC s. a. *Petit lac, mare*. — Lăculeț, băltău, smărc. CREANGĂ, GL., cfr. WEIGAND, R. B. 94. *Apele cele mai bune pentru topii* [înul și cînepa] *sânt... toate bălțile, toate bahnale, bulhacurile și apele stătătoare*. I. IONESCU, C. 153. *Scroașa cu porcești din bulhacul peste care... dăduse moșneagul*. CREANGĂ, P. 101, cfr. 75. *Să ai cașa racului, în fundul bulhacului*. SEVASTOS, C. 175_{1/2}, cfr. 73_{1/2}. [Plur. -hacuri. | După CIHAC, II 8, și: bălăc s. a. (+ bălăoacă) bălăoacă s. f. *Amândoi își târăsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic... de noroiu bălăoacelor de prin mahalale*. VLAHUȚĂ, N. 109.]

— Etimologia necunoscută. (Forma originară pare a fi bălăc, cuprinzând aceeași tulpină pe care o întâlnim și în cuvântul bălăhuiu (Bălhuiu), cfr. băhii.)

BULMĂCIT, -Ă adj. *Abasourdi, ahuri*. — Tărbăciit, bulmăciit (Săliște, comit. Sibiu). Com. A. BANCUI. Cfr. bulgăi.

BULI interj. Onomatopee prin care se exprimă sunetul produs de apa care înghite un corp. *Buli, buli, auziu încă, și pe neșteptate am simțit că apa m'a cuprins din toate părțile*. CONTEMPORANU, III 828. [Citește: buli.]

BULIBĂȘĂ s. m.

BULIBĂȘI † vb. IV^a refl. } v. buluc-baș(ă).

BULICHER s. a. (*Maucis*) *conteau*. — (Mold. și Bucov.) Cuiț mare și lung (șez. VIII 88), cuiț rău, cioură (CREANGĂ, GL.), cfr. cutură, briplă. *Scotea bulicherul din teacă, îl dă pe amănariu și începe a ciocări un gărneț de stejar*. id. p. 125. [Și: buliter = bulhécia s. a. = cuiț stricat (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, cfr. șez. VIII 88, (-buric, aici cu astfel de cuițe taie la sate moștele buricul copiilor) buricăr, (cu schimb de sufix) buricăș = cuiț iofiu, cu prășele de lemn (Brașov, Bran); (reconstruit?) buleac s. a. = cuiș s. brieac ruinat H. IX 37.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 486, îl compară cu ung. *buggyi* „brieac cu prășele de lemn.“)

BULIE s. f. v. băle.

BULIGĂ, BULIGĂIE s. f. (Ornit.) } v. uligale.

BULIGĂIU s. m. (Ornit.) }
BULIGHEANĂ s. f. (Bot.) v. bulugheană.

BULIMĂU s. a. (Bot.) Dudău, iarbă mare ce crește la tărârlur. CONV. LIT. XLIV 3. [La plur.] *buliheie* = tulpini de plante, tulesie (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Și: buliholu s. a. = cotor. MARIAN.]

BULIMÉCIU s. m. v. bulicher.

BULIHÓU s. a. (Bot.) v. bulihău.

BULIN s. a. *Pain à cacheter*. — Mic potec rotund de coacă uscată, de lipit scrisori s. hârtio s. de învâlit medicamentele (prăfurile) cu gust amar și nepăcut (BIANU, D. S.). *Bolnavud ia chinină în bulinuri*. [Plur. *-line* și *-linuri*.] [Și (rar): bulină s. f. *Scrisoarea eră lipită cu o bulină*. L. NEGRUZZI, ap. TDRG.]

— Din n.-grec. *μολίνι*, idem. TDRG.

BULIŌN s. a. (Culin.) 1°. *Bouillon*. 2°. *Marmelade de tomate* (sans sucre).

1°. Măncare lichidă care se obține fierbând în apă carne, legume, ierburii; cfr. supă, fiertură. *Bulion* cu ou. | Spec. (Bacteriol.) *Bulion de cultură (de microbi)*, bulion de vacă s. de puie preparat ca mediu de cultură bacteriologică.

2°. Magiun (fără zahăr) sau pastă de pătlăgele (și ardei) roșii, introdusă în gătearea bucatelor. *O sticlă de bulion*. *Turtă de bulion*.

— N. din fran. (din *bouillon* „a fierbe“).

BULITÉR s. a. v. bulicher.

BULUCBAȘĂ (Ă) † s. m. v. buluc-bașă(ă).

BULȚ s. m. și a. v. bulz.

BULUCBAȘĂ (Ă) † s. m. v. buluc-bașă(ă).

BULUBĂC s. m. = țaraș. PAMFILE, I. C. 403.

— Motatezat din *bubulac* (= *babalac*).

BULUC s. a., adv. I. 1°. *Compagnie*. 2°. *Grand nombre*. II. 1°. *En troupe serrée, en masse compacte*. 2°. *En foule, avec précipitation, pêle-mêle*. I. S. a. 1°. † (Mil.) Mold. de pe la sfârșitul sec. XVI până la începutul sec. XIX). Unitate tactică, detașament corespunzând ca unei companii de soldați (înlocuind pe vechiul ceată și steag, și une-orisonion cu drămbă), cfr. roată, stol. *Toamna oștilor, toate bulucurile și printre bulucuri și loc desert, să aibă loc deschiș alte bulucuri*. M. COSTIN, LET. I 167_{pp}. *Au mai teșit steagurile leșești și au mai lovit pe o drămbă (buluc) de Tătari*. id. ib. I 243_p. *Au trims hatmanul pe oameni aleși... drept spre bulucul Ieșilor*. MAGAZ. IST. III 49_{pp}. *Din deal un buluc s'arătă, de mulți Turci alcătuit*. BELDIMAN, TR. 379. | Corp de armată, păle. *Oștile în trei bulucuri împărșind, o parte au trims la Farigrad*. CANTEMIR, HR. 333_{pp}. | P. ext. Ceată de oameni înarmați. *De oameni răi așa se*

umpluse țara, cât aieve bulucuri îmblă de prădă. M. COSTIN, LET. I 262.

2°. P. ext. (Astăzi rar, și despre obiecte) Număr, cantitate mare, grămadă. *Să fie toldeaua buluc de lumânări* (a. 1795), ap. ȘIO. *Îl vări cu nasul în buluc de fărimituri*. BASME, ib.

II. În funcțiune adverbială 1°. Cu rânduile străne, în masă compactă, toți laolaltă și deodată. *Au mers tot buluc Leșii, apărându-se de Tătari până sub șanțuri*. M. COSTIN, LET. I 210_{pp}. *A umblă buluc* = în ceată compactă, în neregulă (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU.

2°. (Azi, mai ales în logături cu verbele: a da, a intra, a năvăli, a veni, a cădea, a se adună, etc.) Grămadă (ALEXSANDRI, T. 1772), toți deodată (CREANGĂ, GL.), năvală (Com. N. IONESCU), p. ext. busna, iute (COSTINESCU). *Întă-i toți buluc!* ALEXSANDRI, T. 1135. *Desnădăjluții... ar și năvălit buluc dinlăuntru* VLAHUȚ, N. 202. *O împucătură iute... ne-a scos buluc afară*. SADOVEANU, P. S. 127. *Hergheia... se adună buluc în prașia pinteogului*. CONV. LIT. XLIV, I 205. *Mistrefii fac numai bruu! și pușnind floras dau buluc la vale*. I. ADAM, R. 285. *Și cum ajung, odată intră buluc în ogradă*. CREANGĂ, P. 218. *S'adunară sfătuitorii lor buluc astăcoră*. JIPESCU, O. 136. *Dând buluc unul peste altul, se rostogolesc* [do pe săni]. PAMFILE, J. II 80. *O tulără buluc, unul peste altul, la fușă*. ȘEZ. VI 132. *Turcii casa 'ncunjurii Ș'n casă buluc intră*. ALEXSANDRI, P. P. 131_{pp}. *Măndrele se străng buluc*. *Mă ntreabă unde mă duc*. ȘEZ. III 156_{pp}. II. IV 202.

[Pur. *-lucuri*.] ȘI: bulag s. a., adv. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, cfr. ȘIO. | Verb: buluci vb. IV* = (refl.) a se aduna, a se strânge toți laolaltă, a se forma în bulucuri, a intra în rânduri, a se concentra, a se îngloti (fîind vorba de oaste), p. ext. (astăzi, rar) a se grămadă, a se îmblui. *Petru-vodă iară s'au bulucit al doile rând, la Orbic, de s'au lovit cu Ștefan-vodă*. URUCHE, LET. I 118_{pp}. *Se arătă răzmaișorii săi, bulucindu-se cineși* [= fiecare] *la ai săi*. id. ib. I 158_{pp}. *S'au bulucit un voevod cu oști*. N. COSTIN, LET. II 101_{pp}. *Se bulucău, ca la pomana*. PAMFILE, C.; (trans.) = a aduna grămadă, a îngrămadă. *O mișcare infrigurată tot mai mult bulucăe lume necunoscută spre sfântul locaș*. SADOVEANU, SĂM. V 330. *Bulucăe toate într'un loc*. PAMFILE, C. *Ne ducă ca pe boi... Bulucii ca niște oi*. POP., ap. ȘIO. | ȘI: bulagi vb. IV* = a îngrămadă; a ataca (Gorj). JAHRESBER, VII 82.]

— Din turc. *bölük*, idem. Cfr. I. Bogdan, *Organizarea armatei*, pag. 392.

BULUC-BĂȘĂ (Ă) † s. m. (Mil.) *Commandant d'un "buluc"*. — Comandantul unui buluc (cu deosebire format de arnăuți a. de săimeni ȘIO.), în număr de o sută, cfr. sutag, sătnic (BĂLCESCU, M. V. 644, URICARIU, XXII 432_{pp}, I. BOGDAN, ORG. ARM. MOLD. 392, 415; cfr. begleagă. *Bulucbași și căpitani și săimenii celor muntenești*. M. COSTIN, ap. ȘIO. *Bulucbaș al doile*. GHERGACHI LOGOFĂTEL, LET. III 293_{pp}. [Aste forme vechi: bulughăș(ă). *Patru agale mari, cu olobași, cu bulugbași*. DIONISIE ECLES, C. 200. *bulubăș(ă)*. *Au trimsse niște bulubăși, cu săimeni, de i-au luat de pre la gazdole*. NEULUCE, LET. II 237_{pp}. *Patru bulubăși hătmănești... opt bulubăși așești* (Mold. a. 1728). URICARIU, I 52_{pp}. *Un bulubașa* (Mold. a. 1819). ib. VII 77_{pp}. *bulucbaș(ă)*. *Un bulucbaș al Pasavandului*. DIONISIE ECLES, C. 186. *bulucbaș(ă)*. *Căpitani, bulucbași, bimbași*. TEODORESCU, P. P. 486_{pp}. | Azi: *bulubășă*, (mai ales) *bulbășă, bulebășă* (accentuate și *bulu-, buli-, bulbeașă*) s. m. = în batjocură) volevod de Țigani (MARIAN, O. II 33, PAMFILE, J. II, JAHRESBER, IX 225), vătaful unei șetre de Țigani. *Tiganiți se judecua cu bulubașa lor*. ȘEZ. VII 25. *Bulubașa cel ceșit, Fiarar renumiș*. PĂSCULESCU, L. P. 28°. † *A sta ca bulubașa*: jos, la cujiță, cu luleaua în

gură și murdar (Ștefănești, în Vâlcea). ZANNE, P. IV 256. | Căpetenia *bulucbașilor* se numește *bășbulucbășa* † (v. baș). | Diminutiv: *bulucbășel* † s. m. = slujitor sub comanda unui bulucbașa. ȘIO. *Hătmânia se compune iarăși din arnauși, din seimeni și din bulucbășei*. DRĂGHICI, lb. | Adjectiv: *bulucbășesc*, -ească †. *Seimenii bulucbășești înarmați, toți cu haine roșii și cu mofuri galbene*. ib. | Abstract: *bulucbășește* s. f. = corp de armată comandat de un buluc-bașa. Cfr. ȘIO. *Seimenii hătmănești, împărțiți în zece bulucbășii*. BALCESCU, P. V. 645. *bulbășie* = rang de bulbășă țigănesc. A dat *bulbășia peste el*: norocul. PAMFILE, J. II. | Verb: *bulbăși* vb. IV^a refl. = a ajunge buluc-bașa. De când s'a *bulbășit*, *Turchia mi-a sărăcit*. MAT. FOLC. 58.]

— Din turc. *buluk-başı*, idem.

BULUCBĂȘEL † s. m.
BULUCBĂȘESC, -EASCĂ † adj. } v. buluc-baș(ă).
BULUCBĂȘIE † s. f.
BULUCI vb. IV^a v. buluc.
BULUG s. a. (s. d.) v. buluc ș. d.

BULUGHEANĂ s. f. (Bot.) = (Mold.) cartof. ȘEZ. II 23^{1/2} IV 44, v 6^{1/2}, VII 152, 178, CREANGĂ, GL., ION CE. II 218, H. X 30, XII 286. *Puschellé pe limbă-și, cât bulughenele!* ȘEZ. II 130^{1/2}. [Și: *bulgheană* s. f. H. X 43, bulughină s. f. CREANGĂ, P. 153, bulgheană s. f. PANTU, PL., bulugheată s. f. (Neamțu) ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. polon. *bulba*, *bulba*, rut. *bulba*, idem).

BULUGHEATĂ s. f. (Bot.) }
BULUGHINĂ s. f. (Bot.) } v. bulugheană.

BULULÉU s. m. (Ornit.) = buhă. H. V 417.

BULUMĂC s. m. (Cul.) v. bulamac și bulamaciu.

BULUMĂCIU s. m. sing. (Cul.) Sorte de mets. — (In Dolj și în Olt) Un fel de mâncare (H. V 17, 304, 375) făcută cu lapte s. cu apă (H. V 98), ciulamă (H. V 98, 274), prăjitură (H. V 98). [Și: *bulamac* s. m. H. XI 247.]

BULUȘ s. m. Nume de căne. H. XI 517.

BULUȚ s. m. *Bûche courte et grosse*. — (Șișoți, în Mehedinți) Lemn gros, scurt și rotund. Com. N. IONESCU. — Cfr. *butuc*, *bulubuc*.

BULVAN s. m. v. băltan.

BULZ s. a. și m. 1^a. *Pelote, boule, boulette*. 2^a. *Kocher*.

1^a. Masă (de cevă) de formă (aproape) sferică, cfr. boț, boboloș, cocoloș, gogoloș, golomoz, bulgăre, bluch, bruş, gogonea. *Bulz de aur* (GOROVEI, C. 349), *de sare* (BARONZI, L. P. I 102^{1/2}), *de caș* (TEODORESCU, P. P. 41^a). *Ochiul... cu buldenă*. DOSOFTEIU, PS. 322. *Opăredă* [făina] cu murdăroare fierbinte, făcând bulzi și-i da la porci. ECONOMIA, 101. *Un bulz foarte mare și alb, în formă de ou*. GORJAN, H. II 18. || Spec. Cocoloș de caș (ANON. CAR., ȘEZ. II 23^{1/2}), după ce-l scoate baclui din budacă și-l pune în străcătoare, să se strecore (MARIAN, cfr. ȘEZ. I 116^{1/2}, BUD, P. P.). (Cul.) Cocoloș făcut din două bucăți de mămăligă caldă, în mijlocul căreia se bagă brânză s. urdă, dodoc, găscă, urs. MARIAN, JAHRESBER. VIII 314, H. IV 158, H. VII 185. *Mâncă bulz și păsat*. NERA, B. 141. *Fac frâncete bulzuri cu brânză*. H. IX 148. *Mai întâi face cel mai isteț trei bulzuri: unul cu brânză, altul cu parale în el și altul numai de mămăligă*. H. II 38. | Cocoloș (de alte substanțe alimentare).

Dar Zina-i aruncă [lui Cerber] *Bulzul cu miere gătit și cu țări pregătitele sămuri*. COȘBUC, X. 116^{1/2}.

2^a. P. anal. O stâncă singuratecă: *Dus-ați cacile la bulz?* (Uricani, pe Jiu). VICIU, GL.

[Plur. *bulzuri* și (rar) *bulze*, *bulzi* GORJAN, H. IV 234. | Și: (+ boț) *bulz* = boț de mămăligă cu brânză, urs. ION CR. I 73. | Diminutiv: *bulzișor*, *Bulzișor* = caseoluș. ANON. CAR. | Augmentative: *bulzoiu* s. a. *Șapte bulze ș'un bulzoi!* Ș'un mămăligoiu! (Brașov; cfr. „Șapte pite ș'un pitoiu“), (în Ban. *bulzoiu* = franzolă. Com. A. COCA), (cu alt sufix) *bulzoc* = gogoloș: *Cu un bulzoc de miere*. ȚI-PLEA, P. P. 91. | Derivat: *bulzăriță* s. f. = sacul în care se strecură cașul. FRÂNCU-CANDREA, M. FOLC. 98.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o formă iotacizată a lui *bulg* = *bulgăre* și amintește po lat. *bulga* „sac“: fran. *bouge* „partea bucată a unui obiect“, ital. *bolgia* „bort“, verșia *bolgio* „săculeț de făină“). Cfr. *imbulzi*.

BULZĂRIȚĂ s. f. v. bulz.

BULZI vb. IV^a v. imbulzi.

BULZIȘOR, **BULZOC**, **BULZOIU** s. a. și m. v. bulz.

BUM: interj. Onomatopoe care imită zgomotul produs de o cădere a de o lovitură infundată, cfr. buf. PAMFILE, J. II 299, ALECSANDRU, T. 1301.

BUMĂ s. f. (Ban.) Un fier cu scof s. scob (de multe ori o bucată de ghiulea spartă), în care se bate pielea cu ciocanul spre a se întinde. LIUBRIANA, M. 126.

— Cfr. ung. *buma* „unealtă de cizmărie“. SZINNYEI.

BUMĂȘCĂ s. f. (Fin.) *Papier-monnaie (russe)*. — (Rusim) Bilet de bancă, bancnotă (rusească). *Prăti... trei bumăși*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 547. [Plur. -*mașce* și -*măși*.]

— Din rus. *bumazka*, idem.

BUMB s. m. (Imbrăc.) 1^a. *Bouton*. 2^a. *Globe, boule*. 3^a. *Bouton* (de violon). 4^a. Nom de fleur. 5^a. *Anon*.

1^a. (Mold., Transilv., Bucov.) Nasture; cfr. *butuc*. *Bumb* = nodus. ANON. CAR. *Un frac... pe bumbii căruia o să fie marca stăpânului*. C. NEGRUZZI, I 298. *Izmeně (SEZ. IX 37), curele (JARNIK-BĂRSEANU, D. 408) cu bumbi*. *Să văd bunghii strălucind*. SEVASTOS, C. 279^{1/2}. *Bumbi de aur* (ib. 325^{1/2}), PĂSCULESCU, L. P. 13), *de argint* (BUD, P. P. 41). || În *bumbi* (s. în nasturi) e numele unui joc de copii, descris la PAMFILE, J. II 251, III 3, cfr. H. X 87. *Na te jucă cu Europa 'n bumbi*: nu te pune cu unul mai tare și mai mare. ZANNE, P. VI 111, cfr. PAMFILE, J. II. || P. anal. *Bumbul nasului* = vârful nasului. GRI-GORIU-RIGO, M. P. | *Bumbi în urechi* = cercei. VAIDA.

2^a. P. anal. Ornament în formă bulbucată, glob (în vârful unui turn LB.). *Pe corpul edificiului... brăne... rozețe și bumbi de piatră sculptată*. ODOBESCU, II 504.

3^a. P. anal. O parte a vioarei. H. II 120 (probabil nasturele care ține în partea de jos lemnul cu coardele).

4^a. Nume de floare (nedefinită mai de aproape). H. X 489. Cfr. *bumbișor*, *bumbușor*.

5^a. (Anat; vulgar) *Bumbul (carului)* = oficial anal. PAMFILE, J. I, LM. Cfr. găoază, târțiță, bumbăreață.

[Și: (singular reconstruit din forma dialectală a pluralului *bunghii*) *bunghiu* s. m. PAMFILE, J. I, III. *Când fi-i coasă vr'un bunghiu*. ȘEZ. 1277. | Diminutive: *bumbuț* s. m. = cerce. *Tucu-ftl... bumbuț din ureche*. RETEGANU, CH. 128, *bumbuleț* s. m. TDRG., cfr. *bumbișor*, *bumbușor*.]

— Din ung. *gomb*, idem (cu asimilarea lui *g-b* în *b-b* după *boambă*, *buburuz*, etc.). Cfr. *imbumbă*, *desbumbă*.

BUMBAC s. a. (Bot., Comerț, Industrie) I. *Cotonnier*: *Gossypium*. II. 1°. *Coton*. 2°. *Fil de coton*. 3°. *Tissu de coton*. III. 1°. *Filament* (de plante). 2°. *Nom de bœuf*.

I. (Bot.) Plantă textilă cultivată în țările calde, cfr. *bumbăc* cfr. Cfr. MEHEDIŢI, G. F. 175. || *Bumbac-de-câmp* = *bumbăcăriță*. PANTU, PL.

II. 1°. Productul vegetal textil (format din numeroasele firsoare albe) ale semințelor diverselor specii de *Gossypium* (PANTU, PL.), uneori preparat în formă de vată. *Episcopii fiind pre-a-mână pomă-zuciturii de bumbac*, șterg *umerii cele unse a crucii*. SIMEON DASCĂLUL, LET. A. 28/12. *Acem... bumbac*, saci 15 (a. 1760). IORGA, S. D. X. 339. *Bătrânul dascăl... își infundă... bumbacul în urechi*. EMINESCU, P. 221, cfr. CANTEMIR, IST. 153. *Dican moale ca bumbacul*. CREANGĂ, P. 302, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 88/10. *Lasă-mă, maică, să zac Pe perină de bumbac*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 96. | Fig. *Turcii cu săgeți de bumbac ucid pre oameni, și lor le pot sluij aceste cuvinte din sfânta scriptură: Muietuz-s'au cuvintele lor mai mult decât unt-de-lemn, și acle sânt săgeți*. M. COSTIN, LET. I. 267/10, cfr. CANTEMIR, IST. 81. || *Aceea bumbac în urechi: a nu auzi bine s. a. te face că nu auzi*. ZANNE, P. II 464. *A crește un copil în bumbac: a-l crește prea moale, a-l cocoleș. Această copilă, pe care mă-sa o crescuse numai în bumbac, cum se zice*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. *Tort s. fir de bumbac* (PAMFILE, I. C. 351, TIPLEA, P. F.), care se întrebuintează la cusut (cfr. ață, ațică, *bumbăce*) și mai ales la țesut pânză de rufe. *Bumbacul colorat se numește arniciu* (v. c.). *Pânză* (H. III 73), *șie* (JARNÎK-BĂRSEANU, D. 245), *scutec* (TEODORESCU, P. F. 26) *de bumbac*. *Un polog de bumbac, în ochiuri* (Mold. a. 1824). URICARIU, XX 344/10. *Cămeșile tinerilor sau ale bărbaiților tineri se fac din pânză de burangic, cu urzeală de bumbac sau triptic*. PAMFILE, I. C. 353. *Cându-i trage cu ocul, să se rumpă bumbacul*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 347, cfr. ib. 452.

3°. P. ext. *Țesătură de bumbac*. LM. *Bumbac-sadea* = țesătură cu urzeală și bătătură de bumbac, *tort în bumbac* = cu urzeală de bumbac, *bumbac-sacdz* = cu bumbac obicnuit în urzeală. PAMFILE, I. C. 351.

III. P. anal. 1°. Fire subțiri pe care le fac unele plante când li se coace sămânța; cfr. puf, lână (de plante). *Polonidă care împunge la smulș și face bumbac*. BREBENEL, GR. P.

2°. (Ban.) Nume de bou. LIUBA-IANA, M. 115. [Plur. *bumbăcari* = bumbac de diferite calități s. colorii. | ȘI: (Ban.) *bămbac* s. a. LIUBA-IANA, M. 16, cfr. PONTBRIANT. | A] Adjectiv: *bumbăcôs*, -oasă = (țesătură cu mult bumbac; plantă) cu fulgi moi ca bumbacul; p. ext. moale ca bumbacul; cfr. pufos, lănos (LB.). *Centaurica-de-păture e o plantă bumbăcoasă*. DATCULESCU, ap. TDRG. | Verb: *bumbăci* vb. IV* = (trans.) a căptuși cu bumbac, a vâtu; (refl.) a se face moale ca bumbacul (COSTINESCU). *Haină cătușă (bumbăciată)*. DAMÉ, T. 169. Derivat: *bumbăceală* s. f. = vătuitoare. PAMFILE, I. C. 362.]

— Faptul că în toate dialectele române (arom., megl. *bumbic*, istorom. *bumbac*) cuvântul (atestat între 1420-1431, cfr. DHLR. 395) are aceeași formă, care se deosebește de a limbilor balcanice (n.-grec. *μπάμυξ*, turc. *pambuk*, *памук*, alb. *pambuk*, *памбак*, bulg. *памбук*, *памук*, *бубак*, *бобак*, *бубак*, *бѣбѣк*, sârb. *памук*, cfr. ung. *памук*, *паму*, v.-rus. *памбак*) și același accent, deosebit de cea mai apropiată formă slavă (sârb. *bumbak*, *bombaki*), ne face să credem că cuvântul e foarte vechiu

și a pătruns la noi din apus, sub o formă medio-latină, cfr. *bombacium*, *bambucium*, *bombax* (ital. *bambagio*, *bombagio*, calabrez *vombaka*). Cfr. Byhan, *Jahresber.* VI 201, BERNEKER, SL. WB. 100-101.

BUMBĂCĂR s. m. I. *Cotonnier*. II. *Fabricant* ou *marchand de coton*; *cardeur*.

I. (Bot. Neobicnuit) Arborele care produce bumbac. NANIANG, ap. TDRG.

II. Fabricant s. negustor de bumbăcării; lucrător care scarmână și toarce bumbac. || *Bumbăcării nu se uild cu ochi buni la cănele alb*. PANN, P. V. III 81.

[Femininul: (ad II) *bumbăcărăsă*. LM. | Derivat: *bumbăcării* s. f. = fabrică s. prăvălie de bumbac; meseria bumbăcării; țesături de bumbac. DICT.]

— Derivat din bumbac, prin suf. nom. agent. -ar.

BUMBĂCĂREĂSĂ s. f. } v. bumbăcăr.
BUMBĂCĂRIE s. f. }

BUMBĂCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Linagrille* (*Eriophorum angustifolium* et *latifolium*). — Două specii de plante ierboase, cu flori brune roșietice s. verzi negricioase, cu peri care în stadiul de fructificare sânt ca lână și ajută fructul la zburat. ȘI: *bumbac-de-câmp* (Transilv.), lânărică, lânăriță. PANTU, PL.

— Derivat din bumbac, prin suf. -ariță.

BUMBĂCEĂLĂ s. f. v. bumbac.

BUMBĂCĂL s. a. (Comerț, Industrie) *Fil de coton*. — Bumbac (II 2°) subțire și bine răscuit, fir subțire de bumbac (LM.) (colorat: arniciu. Cfr. H. IV 11). [Cu] *cordeluța sau bumbăcelul, cu care a fost crima legată la lumină, leagă copilul la gramaz, ca să nu se deoache*. MAHIAN, XA. 273. *Cămeși de borangic, alese cu bumbăcel*. SEVASTOS, X. 90. *Am tors bumbăcel*. ID. N. 161/10. *Zgărbăcel* (ȘEZ. III 65/10), *scutec* (JARNÎK-BĂRSEANU, D. 516) *de bumbăcel*. [Plur. (neobicnuit): -celuri. TDRG.]

— Derivat din bumbac, prin suf. dim. -el.

BUMBĂCÎ vb. IV* } v. bumbac.

BUMBĂCÔS, -OĂSĂ adj. }

BUMBĂI vb. IV v. bombăni.

BUMBĂN, -Ă adj. v. bumben.

BUMBĂNI vb. IV v. bombăni.

BUMBĂR s. m. (Entom.) v. bombar.

BUMBĂRĂ † s. f. (ș. d.) (Mil.) v. cumbără ș. d.

BUMBĂREĂSĂ s. f. v. bumbăreată.

BUMBĂREĂȚĂ s. f. (Anat.) = țărță. LM. *Că-ți țam și fie o bumbăreăță*. TEODORESCU, P. F. 124. [ȘI: *bombăreăță* LM., *bumbăreasă* TDRG., *bumbărează* lb., *bumbăreată* s. f. POLIUZ.]

— Derivat din *bumb* (5°). Cfr. *bumburiu*, *bumburel*.

BUMBĂREĂZĂ s. f. v. bumbăreată.

BUMBĂREEL s. m. (Entom.) Diminutivul lui *bumbărcă* (derivat prin suf. -el). O specie de albină sălbatecă. TIPLEA, P. F. Cfr. bombar.

BUMBĂȘIR † s. m. (Mil.) v. mumbașir.

BUMBEN, -Ă adj. *Gouffé* (de sommeil). — Umflat, boboșat (RĂDULESCU-CODIN). || (Mai ales în expresia) *A rămăneă mort (s. a dormi) bumben*: ca lemnul, ca un buștean, ca un butuc, neintors, tun, dus. ZANNE, P. II 545, PAMFILE, J. III. *Se mai zărcolc ce se mai zărcolc dibanja, și rămăne moartă bumbenă*. ISPIRESCU, L. 343. *Toți dor-*

mean bumbeni. id. ib. 377, cfr. u. 87/12. [Și: bumban, -ă adj. PAMFILE, J. III.]

— Din paleol. *bambn (cfr. rus., rut. *bubens*, srb. *bubanj*, *tobă). Cfr. BERNEKER, SL. WB. 79).

BUMBĂ vb. IV^a. I. *Coudre des boutons, orner de boutons*. II. *S'écarter* (en parlant des yeux).
I. Trans. A coase s. a pune nasturi (TIPLEA, P. P.), a împodobi cu nasturi. *Căpăt mândra, tot bumbă*. RETEGANUL, TR. 76/11, DOINE, 193/14.
II. Refl. (Despre ochi) A se înholbi, a se zgâl, a se bombi; cfr. boboșă, bulbuca, gogonat. *Ochiul ciioroiului se bumbără* (jud. Fălcu). GRAIUL, I 502.

[Mal ales sub formele dialectale: *bunghi*, *bunghi*. TIPLEA, P. P.]
— Derivat din *bumb*. Cfr. *bombi*.

BUMBIC a. s. = *bolboacă*. (Bucov.) Loc foarte adânc în apă, cu învârtitoare (Straja). Com. A. TOMIAC. [Apa] și-au săpat încopere în adânc, și apă s'au făcut acolo... o adâncime foarte mare de câteva prăjine... și se cheamă „bumbicul Sucevei” (Notă: cei învățați îi zic „ochiu de mare”). ȚEZ. VI 132.

BUMBIȘOR s. m. (Bot) 1°. *Erigeron acris*. 2°. *Anthemis tinctoria*. 3°. *Pyrethrum Balsamita*. — (Mold., Bucov.)

1°. Plantă ierboasă, cu tulpină roșietică, acoperită cu peri scurți și aspri; florile marginale sânt de culoare rozee sau violetă, cele centrale sânt galbene. Se mai numește: *ochiul-boului*, *steluță*. PANTU, PL.

2°. = floare-de-perină. PANTU, PL.

3°. = spiluță. PANTU, PL.

[Mal ales sub forma dialectală *bunghișor*. H. X 85, 141, XVI 103.]

— Derivat din *bumb*, prin suf. dim. *-ișor*. Cfr. *bumbușor*.

BUMBIȘOR s. m. v. *bumbușor*.

BUMBULĂ s. m. v. *bumb*.

BUMBULĂ, -IE adj. (Transilv.) *Rond, sphérique*. — Rotund, sferic; cfr. gogonat LB. [Fem. și *bumbulă* lb. | Și: *bumbulă*, -ie adj. LB.]

— Din ung. *gumbilyu*, idem, influențat de *bumb*. Cfr. *bumburel*.

BUMBURĂ vb. I v. *bombăni*.

BUMBURĂȚĂ a. f. v. *bumbăreăță*.

BUMBURĂL, -EĂ subst. *Corps sphérique. Petite fumee*. — (La masc. numai în ghicitori) Corp sferic, boț, spec. (la fem.) *bubiță*, *zgrăbunță*. Am o ciuțuță de teiu și-amiroasă a bumburel? (= Străgurele.) GOROVEI, C. 359. *Bumburel rostogol N'are stare pe ogor?* (= Bulgărele.) PĂSCULESCU, L. P. 74°. *Când e copilul de se îngrașă, prinde jăpchiu, bumburele așa pe frup, ca „pielea-o-păinii”*. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 551. [Cu alte sufixe, în ghicitori: *bumburăș* s. m. PĂSCULESCU, L. P. 103, *bumbărăt*, -ă adj. ib. 93°.]

— Derivat din *bumb*. Cfr. *bumburez*, *buburuș*.

BUMBURĂZ s. m. 1°. *Grain*. 2°. *Schœnus nigricans*.

1°. Bob, boabă, grăunte de mazăre, fasole, porumb, etc. FRÂNCO-CANDREA, M. 98. | Fig. *Voiu porunci de-și va da jos bumburezul* (= capul) *acela care îl tot învârtăște de-asupra umerilor tăi*. BARAC, ap. TDRG.

2°. P. anal. (Bot) Plantă ierboasă, cu spice de culoare brun-închisă. Și: *bumbușor*. PANTU, PL. — Cfr. *bumburel*, *buburuș*. (Pentru înțelesul 2° cfr. *bumbușor* și germ. *Knopfgras*).

BUMBURIC, -IE adj. v. *bumbullu*.

BUMBUSCĂ a. f. *Épingle*. — (Transilv. și Bucov.) Aș cu gămălie, bold, splică, gomboș. LB., REV. CRIT. III 90. *Câte o panglică... prinsă cu bumbuscă*. MOLDOVAN, T. N. 246. *Cu bumbuști încumjurat, Cu bumbuște de argint*. RETEGANUL, TR. 61/10, cfr. BUD, P. P. 36. [Plur. *-bușce* (LB.), *-buști*, *-buște*. | Și: (Te-reblecea, în Bucov.) *bombăscă* s. f.]

— Probabil singular refăcut din plur. *bumbuște* < ung. *gombostók*, idem. PONTBRIANT (cfr. și rut. *bumbuşka*, idem. Byhan, *Jahresber.* v 306).

BUMBUȘOR s. m. I. *Petit bouton*. II. 1°. *Pâquerette (Bellis perennis)*. 2°. *Schœnus nigricans*. — Diminutivul lui *bumb* (derivat prin suf. *-ușor*).

I. Năsturel, năsturas.

II. (Bot.) Nume de floră. H. XVI 287. 1°. (Bucov.) = bănuț (III 1°). PANTU, PL.

2° = *bumburez*. PANTU, PL. (Cfr. germ. *Knopfgras*).

[Și: *bumbșor* s. m. (ad I). *Bumbșor* = nodulus. ANON. CAR.]

BUMBŪȚ s. m. v. *bumb*.

BUMNI vb. IV^a v. *bufni*.

BUN, -Ă adj., subst., adv. *Bon*.

I. A d. *Un câne bun* poate însemna: „un câne de soiu” sau „un câne blând, care nu mușcă pe nimeni” sau „un câne care mă plăzește bine”, deci un câne rău pentru streinul care se apropie noaptea de casa mea. Înțelesurile lui *bun*, care stă în opoziție cu *rău* s. prost, se pot deci clasifica numai în linii generale, căci noțiunea ce-o cuprinde e foarte relativă și determinată mai todeauna de întregul context.

1°. (Despre ființe, p. ext. despre sufletul, vorba, căutătura, faptele lor) Care (din fire o plecat a) face bine, care e deci milostiv, îndurător, îngăduitor, iubitor de pace și dreptate; p. ext. care nu face rău nimănui, (mai ales despre animale, în opoziție cu *rău*, *nărăvos*, *impungaci*, *mușcăcios*, etc.) blând, blajin. Nu numai *burilor și blânișilor*, *ce și că-fânogilor*. COD. YOR. 149/1. *Scăzură cei buni, răii să muștră*. DOSOFTEU, FS. 40. *Faptele coale bune*. BIBLIA (1688) 3/12. 10. *Vorbă bună, de prieteșug*. NECULCE, LET. II 334/12. *Îl frisoașe ai mieu prea bun!* MINEIUL (1776) 199/1. *Dând titlul de „prea bun împărat” lui Aurelian*. P. MAIOR, IST. 38. O, *bunul meu Domn, viteazul meu soț!* C. NEGRUZZI, I 146. *Puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută*. CREANGĂ, P. 214. *Bun suflet de om e acesta!* id. ib. 299. *Eu is bun, cât is bun* (= răbdător), dar și când n'a scoale cineva din răbdare... id. ib. 253. *Vorbă bună* (în opoziție cu aspră). JARNIK-BĂRSEANU, D. 67. *Du-mă, Doamne, și mă pune Unde-s necestele bune* (= darnice) *Și bărbăți duși în lume*. ib. 377. *Frumoasă ca primăvara, bogată ca toamna și bună ca o fată-mare* (RETEGANUL, P. IV 64/1), *ca pânea cea bună* (ib. v 3/), *ca și-o bucată de pâne* (ib. IV 35/), *ca pânea cea de grâu* (ȘEZ. I 218/10). *Milostiviți-vă, oameni buni, și ne mântuiți!* DRĂGHICI, R. 25. *Ierăși-mă, oameni buni și boieri dumnezeoștră!* C. NEGRUZZI, I 149. *Cine-ă la poartă?* — *Om bun!* † *Bun la inimă*: milostiv, îndurător. *Frumos și bun la inimă*. C. NEGRUZZI, I 81, cfr. CREANGĂ, P. 298, ISPIRESCU, L. 393. *Fii bun* = te rog, ai bunăstare. *Fii bun și săboviți*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 493. *Bun și rău* = toată lumea, oricine fără deosebire. *În călătoria ta, ai să ai trebuință și de răi, și de buni*. CREANGĂ, P. 198. *Întinse masă mare pentru bun și pentru rău*. ISPIRESCU, L. 80. *Bun e Dumnezeu!* = am nădejde în Dumnezeu, se va îndură Dumnezeu și-mi va ajuta! *Bun e Dumnezeu și mare!* *De te-aș prinde'n mână mea, Zile tu n'ai mai avea*. ALECSANDRI, P. II 23. [Care aduce bine, norocos. S'a născut în... bun ceas. ȚICHINDEAL, P. 188. *Ceas bun, noroc* și ed

trimeată... Dumnezeu. TEODORESCU, P. P. 167^b. *Fie într'un ceas bun!* | Caro volesti binele, binevoitor. *Incepuse a-l pricei cu ochi buni.* IPIRESCU, I. 126. | Gentil, amabil, dragut. *Fiind-că esti așa de bun...* erau să-ți fac și eu un bine. CREANGĂ, P. 237. | (Despre unelce, etc.) Care-și împlinesc bine (ușor) menirea. *Cârfa lui... era o cârfa bună, încapătoare și îndemnată.* CREANGĂ, P. 106. *Corpură prin care căldura se poate răspândi cu ușurință, se numesc bune conductoare de căldură.* PONI, V. 141. *O călă reu niciodată nu-și găsește scule bune.* ZANNE, P. V 113. | Care prevestește binele. *Aista nu-i semn bun, după cât știu eu.* CREANGĂ, P. 186. *A fi a bună (culvă ceva)* = a fi semn bun, cfr. a-bino. *Mama călină din cap: „Nu-i a bună cu băiatul nostru.”* SANDU-ALDEA, D. N. 159. *Parc că nu eră a bună: pe cât de supărăta... eră mai nainte, pe atât de veselă... se făcă acuma.* MARIAN, T. 218. | Fericit, liniștit. *Cine... să cadă deile bure... să nu grăiască menciuri.* COD. YOR. 153¹¹¹, cfr. CREANGĂ, P. 12, JARNIK-BĂRSEANU, D. 22. *Nu am avut viață bună cu Alecsandru-todă.* NECULCE, LET. II 203¹⁰. *Duce casă bună cu ea.* Cfr. ZANNE, P. III 90. (Formule de salut, construite cu „a da”, — la întâlnire — și cu „a-și lua” — la despărțire) *Bună dimineața!* IPIRESCU, I. 20, JARNIK-BĂRSEANU, D. 46, ZANNE, P. II 330, etc., *bună ziua!* ZANNE, P. IV 203, VI 168, etc., *bună seara!* și (mai ale la despărțire) *ziua bună!* NECULCE, LET. II 234¹¹¹, GORJAN, H. I 3¹¹⁰, EMINESCU, N. 4, IPIRESCU, I. 9, etc., *seară bună!* DRĂGHICI, R. 162, *noapte bună!* *bună creștea!* (In orice vreme a zilei; pe alocuri: după ce a înserat; în altce, după ce a înnoptat bine. MARIAN). EMINESCU, P. 191, CREANGĂ, P. 39, *somn bun!* *bună masă!* *cale bună!* IPIRESCU, I. 16 și *bună calea!* CANTEMIR, IST. 196, CREANGĂ, P. 200, *drum bun!* id. ib. 307, *bun întâlnit!* id. ib. 199, *bun sosit!* id. ib. 197, *bun ajuns!* MARIAN, *bun lucru!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 270, 379, *rămas bun!* CREANGĂ, P. 185, 198, DOINE, 192¹¹, *noroc bun!* *! A umblă cu bună-dimineața* = cu moș-ajunul (în noaptea din spre ajunul Crăciunului cu alți copii, spre a ură pe la case, „bună-dimineața la moș-ajun”) (Bot). *Bună-dimineața s. f.* = zoroete. DAME, T. 184, H. I 19, VI 214, X 534, XVI 103, 287, 320, (floarea albă și roșie) III 261. *Un chiocș acoperit de iederă și bună-dimineața.* DUNĂREANU, CH. 153.

2°. Care îți face a. îți prinde bine, mulțumitor, satisfăcător, gustos, plăcut, recreator (cfr. bine I 1-2°). *Pace în fară eră bună.* NECULCE, LET. II 319¹¹⁰. *Am petrecut două săptămâni... în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire.* C. NEGRUZZI, I 68. *Ce mai știu de pe la țarg?* — la, nu prea bune vesti. CREANGĂ, P. 77. *Pe toate ai să le biruești și să le scoți la capăt bun.* IPIRESCU, I. 22. (Satisfacerea unei pofta s. trebuințe trupestă) *Găinu bătrână face zeama bună!* C. NEGRUZZI, I 251. *Bune sarmale ai mai făcut!* CREANGĂ, P. 32. *Trage un somnuleț bun.* IPIRESCU, I. 335. *Bună-i gura de la carii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 401. (Satisfacerea unui simț superior, a unui sentiment de natură estetică) *Trandafir cu bun miros.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 34. (Satisfacerea opiniei publice) *Vrednic, cum se cade, cinstit, euvinicos. Voința bună taste mai pe de-aspura.* BIBLIA (1688) 6^{pe} 21. *Purtare* (MARCOVICI, II 9¹¹⁰, JARNIK-BĂRSEANU, D. 386), *pildă* (C. NEGRUZZI, I 250) *bună.* *Năravuri bune.* DRĂGHICI, R. 89. (Ironie) *Nu știu cine-a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună!* CREANGĂ, P. 30. *Știu că'm păt-o bună!* id. ib. 160. *Nu-ți-o bună!* id. a. 114. *Voi să... huzuriți de căldură, iară eu să crap de frig!* *Bunuu treabă!* id. P. 252. *Poamă bună* = femeie stricată. | Intelect, intelecteș. *Sfatul cel bun noaptea se naște.* DRĂGHICI, R. 163. | (Adesea complicită prin de urmat de un subst., cu deosebire de un part.-subst.) *Potrivit* (la, pentru...), care are calitățile cerute (de,

la, pentru...). *Loc bun de hrană* (URECHE, LET. I 97¹¹⁰), *de bătaie* (NECULCE, LET. II 223¹¹⁰), *Vreo șeșe salcâmi... ce nu sunt bune!* (= nu faci) *nici de foc, nici de umbră.* C. NEGRUZZI, I 71. [Bo] *cum sânt mai bune!* (= foarte potrivite) *de înjugat la car.* CREANGĂ, P. 38. *Șști bun de înșurat* (CREANGĂ, P. 154), *de blătămăși* (ib. 322). *De nimic nu mai sânt bun!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 381. *Olta... bună de cost!* ib. 102. *Bun de alămaș* ZANNE, P. V 13. *Bun de gură* = vorbăreț, limbut, care știe să te întoarcă cu vorba. NECULCE, LET. II 315¹¹¹, C. NEGRUZZI, I 247. *Bun de mând* = îndemnat; (fam., iron.) cu obiceiul de a fură, de a pune mâna pe lucruri de-ale altuia; (neobișnuit) vânos. ALECSANDRI, P. P. 63¹¹⁰. *Bun de picioare* = iute, sprinten. DRĂGHICI, R. 230. (Vocă, capră) *bună de lapte* = care dă lapte mult. CREANGĂ, A. 42. (Tipogr.); după fran. *bun a țire*) *Bun de imprimat*, formula prin care se arată că o tipăritură s'a corectat și poate fi trasă la țipar. | (Cu alte prep., cu s. a. cu alte construcții) *Nu bună pristanție cătră ținere.* COD. YOR. 86¹¹, (= nefind valdă bun a țeră. N. TESTAMENT, 1684, netocmit bine fiind vald de lernatoc. BIBLIA 1688). *Stofă bună pentru strate.* DRĂGHICI, R. 165; cfr. CREANGĂ, P. 112, SBIERA, P. 79¹¹⁰, JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. (Finanțe; după fran.) *bun pentru...* cfr. b o n ¹¹. *Sarea nu e bună în toate bucatele.* ZANNE, P. IV 106. *Mândra cu șurț de carton* *Ar fi bună după'n domn.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. *O asemenea fată... ar fi numai bună să o ia el de soție.* CREANGĂ, P. 33. (Eliptic) *Cinșerci bune* (scil. de mâncat) și *nebune* (v. c.) H. IV 71. *Nu eră bolnav, la care împărăleasa să nu-i trimită cecă bun, îndată ce oueă de boala lui.* RETEGANUL, P. IV 35¹¹⁰.

3°. Folositor, rentabil, avantajos, prielnic, priincios, favorabil (cfr. bine I 3°). *Măi datu-mi bună încodărită.* DOȘOFTEIU, PS. 54. *Urmand în cădare a se luă cel mai bun preț.* URICARIU, V 204¹¹. *Se găntă la o înșurătoare bună.* VLAHUȚĂ, D. 97. *Dumnezeu să ușureze picatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut!* CREANGĂ, P. 205. *Harabagia... e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie.* id. ib. 107. *Dând Dumnezeu un vânt bun, corăbiile mergeau cu ușureta.* IPIRESCU, I. 25. *Ți-oiu cădeți și eu... bun la ceva.* id. ib. 19. *Vreme bună* = frumoasă. *! Ce mi-e bun? s. cui e bun?* și (după fran. *a quoi bon?*) *la ce bun!* = *ce-mi e (s. cui li) folosește?* *Loc ce le mai eră bună viața?* AXINTE URICARU, LET. II 166¹¹⁰. *Se băteu cu gândurile, cum ar face o corabie.* — *Ce îi eră bună?* DRĂGHICI, R. 142. *Vin ea și țințurica mai pe urmă, dar ce fi-o bun?* CREANGĂ, P. 274. *Privegia cui ț-e bun?* *La feciorul fără numă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 198, cfr. 303. *Sfătuește!* — *La ce bun, dacă nuoscultă?*

4°. (Despre relații de înrudire, în opoziție cu „vitreg”) *Adevărat, veritabil, de gradul întâiu, direct; cfr. primar. Moșul dumilor-sale cu moșul meu... au fost frați bun!* URICARIU, XVII 260¹¹, cfr. DOȘOFTEIU, V. S. 2^{pe}, E. VACĂRESCUL, IST. 254¹¹⁰. *Surori bune.* DOȘOFTEIU, V. S. 13^{pe}. *Apă e soră bună cu focu', dar apa e soră mai mare, căci birue focu', li stinge.* SEZ. III 101¹¹. *O fată care are mamă și tată bun!* (nu vitreg), *din întâiu căsătorie.* N. REV. R. IV 71, cfr. RETEGANUL, P. I 61¹¹, ZANNE, P. IV 471. *Văr bun* = văr primar. (Despre mamă bună, cfr. II 1°). | P. o x t. *Bură creștin, de Dumnezeu iubit.* CUV. D. BĂTR. II 82, cfr. 78, COȘBUC, P. 71. *Calu-i alb, un bun tocarăș, înșelat așteapt' afară.* EMINESCU, P. 102. *Bun prietin* (= sincer, devotat), JARNIK-BĂRSEANU, D. 244. *! A o luă de(-a) bună* (s. a. o apucă și a o ținea bună) = a crede ceva adevărat și a ținea morții la acel lucru. *De când... le spune că-s străne-pofi de împărăși... fărani au luat-o de bună.* ALECSANDRI, T. 632. *Mulți oratori au apucat-o și o fin bună că Românul nu pieri.* I. NEGRUZZI, I 391. *A ști una și bună* = a avea o părere hotărâtă, pe care nimic n'o mai poate zdrăncina. *Știu una și*

bună: să-mi slujesc stăpânul cu dreptate. CREANGĂ, P. 203. I se prinde de bună = trece de adevărat, e crezută. Spânul, văzând că i s'au prinsă minciunile de bune... id. lb. 208. || (In documente vechi) Vrednic de erozare. La această tocmală fost-au oameni buni mărturie, anume (urmează numele). DOC. (a. 1600), ap. TDRG. || (Despre obiecte de vânzare, despre metale prețioase, etc., in opoziție cu „prost”) De calitate superioară, prețios, scump. Giudeafle-și..., ca aurul cel bună sănt dorite. DOSOFTEIU, PS. 59. Brânză bună in burduh de căno! C. NEGRUZZI, I 249 (cfr. brânză). Ștergarele erau de mătase..., cu fir de cel bun. ISPIRESCU, L. 38. Calul bun și mândrele, Alea-mi mândă zilele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 15. Fân bun din iarbă proastă a-nevoie se copătă. ZANNE, P. 1162. Bate, Doamne, Neamfu 'n drum, C'o ales ce-fost mai bun (= floarea flăcăilor). JARNIK-BĂRSEANU, D. 298. (Despre halne) In stare bună, nou, de zile mari. Se imbracă cu hainele ce lo avea el mai bune. ISPIRESCU, L. 33. O găsiu c'o suenă rea; Pe cea bună și-o cărpea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 442. Văzut-ai vr'un ciobotar cu ciobote bune? ZANNE, P. 181. || (Despre bani) Care au curs, care umbli, valabili. Îmbia patru galai la un ban bun. MUSTE, LET. III 10^{1/2}. Bani buni, fără pricină de scâdere. URICARIUL, IV 24^{1/2}. Unprezece galbeni, bani buni. lb. XXV 59^{1/2}. Li trăi pe lângă noi, ca banul cel bun. CREANGĂ, P. 175. || Bani buni = bani gata; a lua ceva de (s. drept) bani buni = ca adevărat, cfr. ban pag. 473. Zlotul bun e mai de mult cel de argint, florinul, in opoziție cu zlotul rău, care valoră numai patruzeci de creițari. (Eliptic) L-am împrumutat cu zece buni și abia am scos zece rui (Brașov). Pentru fiecare măr, patru sute bune. RETEGANUL, P. II 78^{1/2}; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 152^{1/2}. || P. ext. (Despre oameni) Bogat. Pe toate rудele câte le-au avut... i-au cinstit și i-au boierit și i-au îmbogățit, carii au rămas de or fi unii bunii până ce or fi. NECULCE, LET. II 455^{1/2}. Din comara care a găsit-o, a rămas bun cu tot neamul lui (Brașov).

6. (Despre originea cuvî, in opoziție cu „(de neam) prost”, cfr. lat. *bono genere natus*). De neam, de soiul ales, nobil, mare. Iubiții mei ascultători și cinstiți și de bun neam boieri. ANTIM, P. 4^{1/2}. Viță bună. JARNIK-BĂRSEANU, D. 270. Mesenii, cu buni, cu proști, se plecără. ISPIRESCU, L. 40, cfr. PANN, E. I 38, II 157. Copil de familie bună. LM. Societatea bună. CREANGĂ, A. 150. (Substantivat) Se adunară toți bunii Bygulni depreună. MOXA, 356^{1/2}. (P. ext.) Măr bun. ȘEZ, I 166^{1/2}.

6^a. Mare, mult, zdravăn; tare, solid (cfr. bine I 6^a). Fvind un turn cu bună țarie, nu putea să jăchiască. NECULCE, LET. II 198^{1/2}. Doamna acea mai bună trecire. id. lb. 455^{1/2}. Viteaz bun. id. lb. 267^{1/2}. Bună ispravă. MARCOVICI, D. 122. Nu știu cu bună incredințare (= sigur de tot). DRĂGHICI, R. 88, cfr. PANN, E. II 127. Am bună (= întemeiată) nădejde să isprăvești cu bine. ISPIRESCU, L. 18, cfr. NECULCE, LET. II 290^{1/2}. MARCOVICI, D. 3^{1/2}. JARNIK-BĂRSEANU, D. 262. A... poruncit să-i facă un foc bun in sobă. CREANGĂ, P. 87. Să-i dau o scărmanătură bună. CREANGĂ, P. 268, cfr. (palma bună) JARNIK-BĂRSEANU, D. 377, (er'o donă lovituri bune) ISPIRESCU, L. 371, (una bună) TEODORESCU, P. F. 503. I destul o botă bună la un cor de oale. ȘEZ, I 29^{1/2}, cfr. RETEGANUL, P. III 29^{1/2}. Gardul cu propele bune nu cade. ZANNE, P. III 158. || Bună pace s. pace bună! (cfr. pace). || (In legătură cu noțiuni temporale a. cantitative) Mare, întreg, însemnat; repede (cfr. bine I 7^a). Stringând o somă bună de bani. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 199^{1/2}. Soarele un ceas bun (= mai bine de un ceas) nu s'au văzut. N. COSTIN, LET. II 33^{1/2}. Mare... cât o nucă bună (mai mult de cât de mărimea obicnuită). BARAC, A. 16. Se dușeră în pas bun, și nu peste mult au ajuns. MERA, B. 24. O bucată bună (de timp, de loc) v. bucată.

Pe la cina cea bună (cfr. pe când Innoptase de-a binele). RETEGANUL, P. I 11^{1/2}. || In bună parte = in mare măsură. Invoiala dualistă îndestulă pe Maghiari aproape cu desăvârșire și pe Nemți in bună parte. SIEREA, F. S. 213. De cu bună vreme = de timpuriu. Cfr. MARIAN, T. 242.

7. (Despre meșteșugari, artiști, etc.) Pricopt, iscusit, harnic, destoinic, capabil, îndemnatic, abil, ghiblicu, conștiincios. Bun ritor. CANTEMIR, IST. 109. Păstorul cel bun își pune sufletul pentru o. ANTIM, P. XXVII ^{1/2}. Cantă de casă cum se cuvine unei bune gospodine. C. NEGRUZZI, I 147. De nu-și fi mândători și băutori buni, v'ași găsit beleaua cu mine. CREANGĂ, P. 259. Și cel mai bun căruș răstoarnă carul. ZANNE, P. V 131. Cărmaciul bun scapă din furtună. lb. V 136. Bun e Domnul, dar și dracul meșter bun! lb. VI 643. Țintăș bun (= iscusit), soldat bun (= rezistent și care-si face datoria).

|| Bun-rău... = oricum ar fi. Baba mea, bună-rea, cum este, tot a știut ce-mi trebuie la drum. CREANGĂ, P. 134. | Inimă bună = curaj, voie bună = dispoziție bună (cfr. lat. *bono animo esse*). Toată cetatea răsună, făcându-și inimă bună. BARAC, A. 77. De-i vedea miel alb întai, ai să fi cu inima bună tot anul. ȘEZ, I 278^{1/2}. Au dat ocina Ciorbăștii cu bună inimă (= din toată inima, cu drag). URICARIUL, XIV 114^{1/2}. Inșiți fac coie bună. DOSOFTEIU, PS. 44, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 218, 194. Ochiul lucesc, de voie bună. EMINESCU, P. 211. De bună voie (s. de bun chef) = nesilit de nimeni, bucuros. Au poruncit... să-i poruncească cu sila, dacă n'au eria de bună voe. NECULCE, LET. II 378^{1/2}. De bună voie lor trăiau exilați. EMINESCU, N. 83, cfr. ISPIRESCU, L. 19. De bun cheful vostru imi veți da fâgăduința de a mă poșesti. DRĂGHICI, R. 174. In voia cea bună = pe drept, la dreptul vorbind. Se măritas ea după Ite..., sau mai bine ar fi să zic, in voia cea bună, că se măritas Ite după Malca. CREANGĂ, P. 114. | † A se face bun = a se prefaca. Iordăchi rămasă in Iași..., făcându-se bun că nu știă nemice! NECULCE, LET. II 298^{1/2}. | A fi bun la Dumnezeu = a fi ascultat de Dumnezeu. Cfr. ȘEZ, I 247^{1/2}. (In Transilv.) A nu-i sta bună (cuvă ceva) = a nu se putea răbda să nu... Mie nu-mi stă bună. Par'că mi-ar fi păcat, să nu văd eu cine plăne. RETEGANUL, P. I 144^{1/2}. | Intr'o bună dimineață s. zi... = odată (intr'adevăr s. pe neprevăzute). Intr'o bună dimineață, feciorul... îi și aduce o noră pe cuportis. CREANGĂ, P. 8. Intr'o bună zi, căză și nu se mai putu scula. SANDU-ALDEA, LUC. VI 146. A-și face mână bună la (s. pe lângă) cineva = a și-l face binevoitor. A fi (s. a ajunge) in mâni bune = sigur. De sănt așa, in bune mâni sănteți. TICHINDEAL, F. 133. | De (s. cu s. a-) bună-seamă = de sigur, cu siguranță, negreșit. Au luat ceste... că cu bună seamă intr'aceste zile este să treacă prin Moldova. ACSINTE URICARUL, LET. II 161^{1/2}. Cu bună seamă, vr'un cuib al tâlhărilor acestor de Moldovei! C. NEGRUZZI, I 168. Se vor vindeca toate, de bună seamă. CALENDARUL (1814) 190^{1/2}. Drag dintr'al prinților si rag... De bună seamă cel mai drag a fost ales. COȘBUC, B. 16, cfr. ISPIRESCU, L. 21. | Bun și aprobat! formulă ce se pune pe acte sub semnătură privată, ca dovadă de aprobare. HAMANGIU, C. C.

II. Substantivat.

1^a. S. m. și f. a.) Tatăl s. mama părinților cuvî, moș, moașă, tată-bun, mamă-bună, tată-mare, mamă-mare. Tatăl, muma, bunul, buna. PRAVILA (1814) 108, cfr. 88. Le-au avut de baștină, de la buna d-sule, vistireasa Racovioaia (a. 1811). URICARIUL, X 256^{1/2}. Seamă bună lui s. C. NEGRUZZI, I 59. Poeziile... tată-său și ale bunu-său. GHICA, S. 484. Bunii lor auziseră de la străbunilor lor. ISPIRESCU, L. 9. De când a fost buna fată (JARNIK-BĂRSEANU, D. 260) s. de când cu bunii ai putrezi (ZANNE, P. IV 285) = de mult. [Expresie eliptică, născută, prin substantivare, din *tata bun, mama bună*, in caro

bun nu are înțelesul de „veritabil, adevărat” (I⁴), ci înțelesul fundamental de „care face bine” (I¹): s'a generalizat din graiul copiilor, pe care moșii îi alintă mai mult decât părinții. Pentru expresii analoge în limbile române, cfr. FUSCARIU, ET. WB. nr. 237. | Cfr. bunice, -ă, străbun.

β.) (Rar) Ibovnic, dragut, amant. *Are să dăiești de la noaptea pe femeia lui dormind între doi bunici de ai ei* (Botoșani). ION CR. IV 145.

γ.) (Mitol. pop., ca la Aromâni) *Bunila* = spirite, duhuri: *Șom strânge Dănele, Bunile* (Transilv.). PĂRVEȘCU, II. 82^{1/2}, cfr. iele.

δ.) S. a. α.) (Cu plur. bune) Partea cea bună, preferabilă a unui lucru. *Nu se lăasă de toate bunetele*. CORESI, FR. 83. *Cel mai mare bun din lume*. MARCOVICI, C. 43^{1/2}. *Înmulțirea populației a fost totdeauna un bun căutat de către acei însărcinați cu destinația unei țări*. I. IONESCU, M. 194. *Șau ceiu un râu din lume Șau zis cum că-4 plin de bune*. SEVASTOS, C. 236^{1/2}. # *Bun de (s. din) bou (s. de vacă POLIZU): un medicament din cele mai reputeate în popor...; e ca un buburuz ce se găsește în firea unor bol. LEON, M. 80. Este și o credință...*, că boii care mugesc des, în somn și o treji, și mugesc încoet, nu rag, se zice că au bun. Unii zic că *bunul* ar fi un băț rotund și gros ce se află în pieptul vitel, între inimă și bojeși, care băț e bun de multe leacuri. Boul ce are bun e dintre cei mai trăgaci și mai voinici. ION CR. IV 132.

β.) (Cu plur. bunuri) Avere, bogăție, moșie. *Pă-rându-și casele, se ridicaseră cu tot bunul lor*. BĂLCESCU, M. V. 128. *Sărac de bunuri*. EMINESCU, N. 72, cfr. P. 118. *A început să-și găgăduiască toate bunurile din lume*. SPIRESCU, L. 2. *După moartea mea, împărăția mea și bunul mieu merge 'n mână străină*. RETEGANUL, P. III 11^{1/2}, cfr. SEVASTOS, N. 203^{1/2}. *De mi-ai da bunul lumii*. MĂNDRESCU, I. P. 14^{1/2}. (Jur.) *Bun mobil, imobil, dotal, vacant, parafernal, etc.* HAMANGIU, C. C. (După fran.) *Bunuri de mână-moartă* = ale unei instituții publice (religioase, etc.) [Cfr. germ. Gut „moșie”, Hab und Gut „avere”].

γ.) † (Cu plur. bunuri) Bănătate. *Credz a vedeă bânurii Domnului pe pământul viilor*. DOROFTIEU, ap. GCR. I 248. *Bunul său și fericirea*. PANU, P. V. II 22, cfr. 23.

δ.) (Cu plur. bunuri) Parte bună, calitate, virtute. *Multe bunuri are omul*. COȘBUC, R. 49. *Mai avem și alte bunuri*. CREANGĂ, ap. DDRF.

ε.) (Cu plur. bune) † Faptă bună. *Buna învedătura, bune lucrând...* BIBLIA (1688) 8^{1/2} 13^{1/2}. *Vei face bună și plăcutul înaintea Domnului*. ib. 135^{1/2}.

ζ.) S. f. (În expresiile:) Cu buna = cu binele, de bună voie; cu bineșor, cu vorbe bune (cfr. engad. *tr cum las bunas* = a umbli cu binele). *Nu e chip să-ți faci cu buna* Să-și păzească drumul lor! COȘBUC, P. 66. *Nu-l înjuși așa cu buna pe vișel*, idem, B. 78. *Muretea cercă cu el și cu buna, cu frumusețea*. RETEGANUL, P. I 1^{1/2}, cfr. I 15^{1/2}. *Ciobanii... începură a se pune cu buna pe lângă diusul*. MARIAN, T. 294. A da (cuiva) în bună = a face concesii, a fi preventiv (față de cineva), a da (cuiva) nădejde, a aprobă pe cineva. *Pro unde ne-am dus în pești, niciari nu ne-a dat în bună*. LM. Iyemenul nu le deale în bună. MINEIUL (1776) 57^{1/2}. *Deci felt-măștiar, după porunca împărătesei, au dat în bună Turcilor să facă pace*. DIONISIE ECLIESIARUL, C. 165.

III. Averb. (Se întrebuintează spre a aprobă ceva, spre a face trecerea de la o gândire la alta, sau spre a arăta nepăsarea față de cele spuse) Bine, așa; așa da! așa să fie; nu-mi pasă! *Bun!* i.e. *acuz avem să ne înțelegem cât se poate de bine*. CREANGĂ, A. 149. *Bun!*... *vise Dănilă în gând; las' că to-oiu chiuu eu, măi Michidău!* id. P. 53, cfr. 21, 42, 150.

IV. Atributiv și ca element de compoziție (cfr. bine IV).

1°. (Înainte de un adjectiv și în strânsă unire cu el, exprimând de obicei aceeași idee ca predicativul) De tot, cu desăvârșire, de-a binele, definitiv, pentru todeauna, cum se cade, cfr. de ispravă. *Ne-au luat Basarabia... și a rămas bună luată până în ziua de azi*. GHICA, S. 20, cfr. DIONISIE ECLIES. C. 215. *M'o luat bun teafăr din sat*. ALECSANDRI, T. 4, cfr. CREANGĂ, P. 53. *Crez că ce-ai găsit, îi bun găsit*. EMINESCU, N. 108. *Ceialaltă ne mai având încotră govă, diata rămasă bună făcută*. CREANGĂ, P. 15. *Pentru binele ce-ai făcut pulor mei, fii bun scâpal*. MARIAN, O. I 150. *Tu ai fi chiar bun insurat, dar pe aci nu sânt fete*. RETEGANUL, P. V 61^{1/2}. *Din bun sănătos, le faci bolnav*. ROMÂNUL GLUMET, I 14^{1/2}. *Bun-bucuros* cfr. bucuros. † *Bun-norocos* = foarte norocos. *Vei fi pe această lume bun norocos, iară pe cealaltă lume fericit*. CATHIHSIS (a. 1774), ap. GCR. II 99. (Mai rar, cu un subst.) *Țiganca rămasă bună împărăteasă, fără ca cineva să o cunoască*. SEZ. I 163^{1/2}.

2°. † (În compoziție cu adjective, cfr. bine IV 3°) *bun-credincios*, -oasă = bun-govitoriu, -oare adj., subst. = bine credincios, ortodox, pravoslavnic, creștin bun, evlavios. *Bună credinciosul împărat*. DOSOFTEIU, V. S. 145. *Not, bunii credincioși*. BIBLIA (1688) 6^{1/2} 10^{1/2}. *Anania, burgovitoriu după lege*. COD. VOL. 40^{1/2} (= creștin bună. N. TESTAMENT, 1648, bună credincios. BIBLIA, 1688). | *Bun-volitor*, -oare adj., subst. = binevolitor. LB.

3°. (În compoziție cu substantive abstracte) † *bună-cădere* = bună-cuviință BARONZI, L. I 97^{1/2}; *bună-credință* s. f. = a) † credință adevărată în Dumnezeu, ortodoxie, pravoslavnicie. *Fii a toată bunătețea și buna credință piddă*. BIBLIA (1688) 8^{1/2} 13^{1/2}. *Au sămănat buna credință*. ANTIM, P. 2^{1/2} b.) (azi) Convingere intimă că ceea ce faci e bine, sinceritate, onestitate în păreri. *Bună-credință nu mi-o poate tăgădui nimeni*. A făcut-o în buna credință că face bine. Om de bună credință = cinstit (în păreri sale), sincer. † † *bună-cuvântare* = binecuvântare. *Dați bună cuvântare Directului*. DOSOFTEIU, FS. 22, cfr. 63, 85. | *bună-cuviință* s. f. = purtare care trebuie față de alții, politicoasă, cuvințioasă, cfr. politețe. *Bună-cuviința cuvintelor*. DOSOFTEIU, V. S. 46. *Buna-cuviință* ceea ce oziștele lui să se mai rari. C. NEGRUZZI, I 111. *Lenș...* au primit o creștere care-o va opri todeauna de a se abate din calea bunai-cuviinți. ALECSANDRI, T. 1432. *Buna cuviniță literară*. MAIORESCU, CR. I 237. *Se purtă cu mare bună cuviniță*. SPIRESCU, L. 39. | † *bună-făcere* s. f. = binefacere (v. c.). | (După fran.) *bun-gust* s. a. = gust fin, ales, în purtare și în vorbă. *Complimentul eră fără îndoială de un perfect bun gust*. MAIORESCU, CR. II 27. | † *bună-înțelepție* s. f. = acord, bună învoială, bună-mulțemită = modestie. *Smerenș, răbdare, cucerie, ascultare, bună înțelepție și cu bună mulțemită*. CORESI, E. 10^{1/2}. | † *bună-norocire* s. f. = viață cu noroc. *Bună-norocire și fericire*. CATHIHSIS (a. 1774), ap. GCR. II 99. | *bun-plac* s. a., *bună-plăcere* s. f. (după germ. *Wohlgefallen*?) *Vei face-o după plăcerea ta* (s. bunul tău plac) = după cum îți convine. | † *bună-placare* s. f. = modestie, ascultare. *Vă deprindem cu răbdarea și cu buna placare, care sânt foarte de trebuință fștecătura om*. DRĂGHICI, R. 110. | *bună-purtare* s. f. = purtare bună, manieră elegantă, cfr. bon-ton. POLIZU. | † *bună-rădă* s. f. (= *εὐτυχία*) *Vărtoșiși și întârșiți în bunărdă sufletului lor*. DOSOFTEIU, V. S. 2^{1/2}. | (După fran.) *bun-simț* s. a. = intuiție firească de a judecă lucrurile just și cu tact. | *bună-stare* = situație materială prosperă (după germ. *Wohlstand*); prosperare (după germ. *Wohlergehen*), cfr. MARIAN, N. 752. | *bună-vestire* s. f. = evanghelie. A sa bună vestire, sfânta născătoare a lui I. I. CORESI, E. 11^{1/2}. (Cu-ântul bunai vestiri. VARLAAM, C. 323^{1/2}. | Spec. Bi.) *Buna-vestire*. Aniversarea vestirii prin arhanghel a

nașterii lui Hristos către fecioara Maria (în 25 Martie), blagovestenie. *Buna vestire a preabla/godolovite stăpâne noastre de Dumnezeu născătoare și pururea fecioarei Mariei.* MSS. (A. 1747), ap. GOR. II 38/29. *Bucurându-te, ai spus bunăvestirea ceii curate.* MINEIUL (1776) 107/1. *bunăvoință s. f.*, (mai de mult) † bunăvoințe, (și mai vechiu) † bună-vreare s. f. (azi, formație literară după lat. *benevolentia* s. fran. *bon-vouloir, bienveillance* s. germ. *Wohlwollen*) = bunăte arătată altora. *Doamne, în seut de bună vredie Ne'nchinăm fără scădere.* DOSOFTEIU, PS. 22, cfr. CORESI, E. II, 119. *Incununează-ne pre noi cu armă de bună voie.* MINEIUL (1776) 139/2. *Arătate adme de bună voie.* P. MAJOR, IST. 98. *Fură ascultată cu multă bună-voință.* BĂLCESCU, M. V. 413/10. *Cu toată buna-voință ce aveam...* CREANGĂ, P. 332. [Diminutive: *buniceț, -ică* ad. *Văzduhul-ășă de buniceț, și făgăduiți.* GORJAN, H. II 143. [Vin] *bun, buniceț, Să bei meru din el.* ALECSANDRI, T. 239. *Aere buniceț.* CARAGIALE, S. 134/11. CREANGĂ, P. 140, cfr. IPSIRESCU, L. 107, *bunșor, -oară* ad. *Bunșoră* s. f. DOSOFTEIU, V. S. 166. *Fîind-ăd ești apă de bunșor...* C. NEGRUȚI, I 84, cfr. ALECSANDRI, F. P. 130 9/13. *JARNİK-BĂRSANU, D. 19. Pflăseră... un timp bunșor.* RETEGANUL, P. II 56/11. *bunăț, -ă* ad. *Cojoacă bun-bunăț.* ȘBIERA, P. 9/23, cfr. MARIAN, I. 311.]

— Din lat. *bonus, -a, -um*, idem. Cfr. *nebon*, răzună și dubletele bon și bonș.

BUNĂ-DIMINEAȚA s. f. (Bot.) v. *bun* (I 1°).

BUNĂ-OARĂ adv. *Par exemple.* — De pildă, de exemplu, cum ar fi, să zicem. *Cucăntul „voie” însemnează la Români și „voiuță” și „colnicie”...* *bună-oară: „are voie să meargă” atâta face ca „are colnicie” sau „colnic.”* să meargă. P. MAJOR, IST. 186. *Dacă și tu, bună-oară, le-ai fi născut din apă felu de pârâni, oare n-ai fi pârât aceste obiceiuri?* DRĂGHICI, R. 158. O muzică plină de farmec, bună-oară ca cea din opera *Guillem Tell*. ODOBESCU, III 93/102, cfr. 48/11, II 355. *Să-mi dedic a mele versuri la cocane, bună-oară.* EMINESCU, P. 229, cfr. 303. *Luă [stejarul] pe umăr, cum tai o grădă, bună-oară.* RETEGANUL, P. V 34/102, cfr. 22/9. [(în Munt.)] și: *bunăoară. Noi nu sântem, bună-oară, Să îndrăgim ca la moară.* POP., ap. GCR. II 314/102, cfr. HEM. 2102/23.]

— Compoziție din *bună* și *oară* (cfr. ital. *in buon'ora*, prov. *en bona ora*, fran. *à la bonne heure*).

BUNĂR s. m. (Mehedinți, Gorj, Ban.; turcism) = puț. JAHRESBER. III 314, VII 83, com. N. IONESCU, A. COCA, H. IX 7, 86, 115. *M'oiu face un bunări, și îi [—] or be apă.* ALEXICII, L. P. I 257/102, cfr. 50/2. — Din turc. *bunar*, idem.

BUNĂTĂCIOS, -OANĂ † adj. }
BUNĂTĂMĂRE † s. f. } v. *bunăte*.
BUNĂTĂȚAT, -Ă † adj. }

BUNĂȚATE s. f. I. 1°. *Boné, qualité, vertu.* 2°. *Bonté, miséricorde, grâce; indulgence, bienveillance, politesse, douceur.* 3°. *Bien, bienfait; faveur.* 4°. *Boné, bon état, valeur.* 5°. *Bon goût, savoir.* II. 1°. *Bonnes choses, biens, richesses.* 2°. *Bons mets, friandises.*

I. Abstractul lui *bun* (în opoziție cu „răutate”).
 1°. (Invechit) Înșușirea caracteristică a omului *bun*, înșușire s. calitate (bună, morală), cfr. *virtute, bun* (II 2°). *Se bunățate vestiți.* COD. VOR. 146/29. *La judecățile tale să fi dreptu, neștiarnic și smerit, că cu aceste trei bunățități niciodată nu te vei sminti* (a. 1654). GCR. I 170. *Pre mulți întrecând cu bunățățile.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Să fi a toată bunățate pildă.* BIBLIA (1688) 8/22. Numai o bunăte aceea amândoi între dinși, că erau foarte curăți. N. COSTIN, LET. II 1° 9. *Aceă și această bu-*

nătate Nicolai-vodă: nu oboseă. ACSINTE URICARUL, LET. II 152/22. *Veți gustă rodurile virtuților și ale bunățăților tale.* MARCOVICI, D. 9/22. *Ce bunățăți ai tu în stăpânire?* IPSIRESCU, U. 25/2.

2°. Calitatea celui *bun* (I 1°) în raport cu alții: *Îndurare, grație, milă; îngăduință, bunăvoință, politețe, blândțe.* *Eca înșel Adam și căzără de [—] din bunățate lui Domnuzec.* CUV. D. BĂTR. II 125, cfr. DOSOFTEIU, PS. 18, 23, etc., DRĂGHICI, R. 61. *Multă bunăte ce aveă spre cei de supt stăpânire.* BIBLIA (1688) 7/22. *Nici acum nu pot uită Munteții bunățate lui.* NECULCE, LET. II 388/21. *Bunăteala cu care s'a primit cea dintâi ediție.* MARCOVICI, C. 5/2. *Spânul de felu nu samănă în parța lor, nici la chip, nici la bunăte.* CREANGĂ, P. 210. *A îndreptat-o și ea, cu multă bunăte și blândțe, la soră-sa cea mai mare.* id. ib. 91. † *Bunăte de om (etc.) = om foarte bun, deosbit, cfr. floare (III 3°), frunte (III).* *Peste nouă luni de zile.* *născu o bunăte de copias.* IPSIRESCU, L. 133, cfr. U. 123/2. *Uite cum îmi năpăstuiam bunăte de neastă.* ȘEZ. V 10/2. (Cu un numeral; neoblicuit) *A omorît doi bunăte de boieri.* C. NEGRUȚI, I 185. (P. ext.) *Bunăte de oaste (MAG. IST. I 378/11), de casă (ALECSANDRI, ap. TDRG.), de zestre (id. T. 346), de băutură (ȘBIERA, P. 39/1).* *Bunăte D-voastră! = ești foarte bun(ă)!* *Bunăteala D-voastră, niștividă cucoană, dar de geaba mai voști a strică orzul pe găște!* CREANGĂ, P. 332. *Al bunăte! a [—] te rog, fi bun (I 1°).* *Ai bunăte(a) de spunu să ne deschiidă ușa.*

3°. *Bine (III 2°), facere de bine, binefacere, faptă bună, bun (III 1°).* (Mai ales cu verbe) „face” a. „da”) *Sa ferească-se de rău și se facă bunăte.* COD. VOR. 154/2. *Domnul, dătătorul de toate bunățățile.* CORESI, E. 2/22. *Ficecă cu călăă inimă cătră Dumneze bunățăț.* MOXA, 377, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 13/2. *Faptele cele bune sânt cele adecvate bunățăț.* BIBLIA (1688) 3/22. *Bunățățile vieții ei viitoare.* MSS. (a. 1760), ap. GCR. II 48/2. (Ironic) *Multe bunățății mai făcșe și ea în viața ei.* CREANGĂ, P. 315, cfr. IPSIRESCU, L. 295. *Nici o bunăte nu-i cu să-nutate!* MARIAN, I. Favoruri. *Ticătosul acesta, pe care l-am umplut de bunățăț!* C. NEGRUȚI, II 333/12. † *Fă s. faceți bunăte = fi s. fiți bun(i).* (I 1°), cfr. 2° (ai bunăte). *Acum eți faceți bunăte să mă duceți de unde m'ați luat.* IPSIRESCU, ap. GCR. II 354.

4°. *Bună calitate a ceva (lucru, animal, etc.), stare bună, valoare. Căii... sânt foarte buni.* *Această bunăte în cai provine din rănduiala ce am observat-o la moșia sa.* I. IONESCU, C. 192. *Bunătealea stofei nu stă în înșorituri, ci în țesătură.* ZANNE, P. III 385.

5°. *Gust bun (al unei mâncări s. băuturi).* *Începe a bea lacom la apă și a-și lingo buzele de dulceafa și bunăteala ei.* CREANGĂ, P. 214.

II. Concretizat. 1°. (Astăzi mai ales la plural) *Lucruri bune, scumpe, scumpeturi, averi, bogății,* cfr. *bine (III 5°), bun (II 2° β).* *Bunăte = opeș, bona.* ANON. CAR. *Bunăteala toată a lui Menelai.* MOXA, 352, cfr. id., ap. HEM. 2187/29. *Bunăteala a toată lumea fără de Domnul Hristoșe iaste sărăcie.* VARLAAM, C. 207/2. *Rodurile mele și bunățățile mele.* BIBLIA (1688) 800, cfr. GCR. I 271. *Toate bunățățile de pe lume erau acum în palaturile lor.* CREANGĂ, P. 85. *Se foloseă de bunățățile pământului.* ȘBIERA, P. 304/23. *Atâta bunăte: aur preste aur, galbeni mândri, noi.* RETEGANUL, P. IV 12/17, cfr. II 3/12. *Tarigradu-i oraș mare, Multă bunăte are.* ȘEZ. IV 8/22. *C'apă mă grijeă de țare, Ca pe-o bunăte mare.* MĂNDRESCU, L. P. 120/23.

2°. (La plural) *Mâncări bune, delicate.* *Nu tot umbrați după bunățăț; mai mâncați și răbdări prăjite.* CREANGĂ, A. 110. *Unii mai pun și coarțigi și alte bunățăț.* SEVASTOS, N. 90/22. *Ți-ou da multe bunățăț!* pentru mâncat. ȘEZ. I 243/2.

[Plur. -*tăți* și (rar, fam. ad II 2°) -*tățuri*. *Boș de car- tofe*,... *azimă*, *perja afumate* și *alte bunățătări* de post. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Căram... *carne și tot felul de bunățătări la căte femei sărace eras p'aici*. MOR- IANU, SĂM. I 11. | Derivate (neobincnuite): bună- făcătoș, -oasă ț, bunățătă, -ă ț (cfr. Imbunățătă) adj. = bun, plin de bunățate, virtuos. *Eră bunăț- căciș și de rudd împărătească*. VARLAAM, C. II 5. *Un călugăr credincios și bunățăt*. DOȘOFTEIU, ap. TDRG. 759, bunățămăre ț s. f. = bunățate, bună- vointă. *Prin acvarea bogășiei și istețalea firei și bunățămărea tălăne-său, la cărcul încățăturilor s'au suif. id. ib. 15*, (*bunățătîme, păstrat în de- rivatele: Imbunățătîmare ț s. f. = dăruire de bună- tăți (II 1). *Cinste și imbunățătîmare blagoutro- lna noastră împărăție făgăduiașe*. CANTEMIR, IST. 181; (Imbunățătîmat, -ă ț adj. = plin de fapte bune, de virtuți. *Un episcop foarte imbunățătîmat*. DOȘOFTEIU, v. s. 51¹², cfr. 14¹², 45¹², 53¹², 54, 85¹², 144, 191¹². *Să feace bunățătîmată*. id. ib. 204.]

— Din lat. *bonitas*, -atem, idem. Cfr. Imbu- nătăți.

BUNĂȚĂȚIMĂȚ, -Ă ț adj. v. bunățate.

BUNĂVENTURE s. f. (Bis.) } v. bun (IV).

BUNĂVOINȚĂ s. f. }

BUNCĂI vb. IV (a²) = buncăi. [Și refl. *Buhaiul se buncăe*. H. III 245.]

BUNCĂLEUI vb. IV^a v. buncăi.

BUNCĂLUI vb. IV^a = buncăi. ION CR. IV 50.

BUNCEĂG s. a. (Bot.) 1°. *Lycopodium clavatum*. *Phascom cuspidatum*. 2°. Complex de mousses ou de mauvaises herbes.

1°. = pedicută. Cfr. CIHAC, II 486, DDRF., DAMÉ, T., BARONZI, L. P. I 129¹², BĂRCIANU, ALEXI. 2°. (Cu înțeles colectiv) *Bungeac* s. bungeac se numește un complex de mai mulți mușchi care formează împreună un frumos covor verde și moale (PANTU, PL.). *Bungeac* = o amestecătură de lemne putrede, cu burteni, cu spini și altele, prin văi, în apropierea râurilor: *Când au venit de la munte, au picat într'un bungeac, de nu eră să mai pot ieși din el* (Lupsa, în Transilv.). VICIU, GL. *Bungeac* = buruiant: *E piind grădina de bungeac* (Răchita, în Transilv.) ib. *Bungeac* = pământ negru din pădure: *Și beni apă din bungeac*. MĂNDRESCU, P. P. 165¹². *Ou bungeac de pe biserică*. MARIAN, v. 220. Cfr. bun- get, huceag.

[Plur. -*ceaguri*. | Și: bungeac s. a. (ad 1°) DDRF., BARONZI, L. P. I 129¹², bugeac, bugeag s. a. (ad 2°).] — Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bonca* „nod, pachet”, *boncsok* „lycopodium clavatum”, rus. *buncuk*, polon. *bunczuk* „equisetum”. CIHAC, II 486).

BUNCIU s. a. v. bălcin.

BUNCIUC ț s. m. v. bucin.

BUNDĂ s. f. (Imbrăc.) *Vêtement fourré*. — Haină (H. II 118, 132, 233, IV 12, VII 336, IX 439) blănită cu piele de oaie, cojocele scurt fără mâneci (COȘTINESCU, LM.), care se încheie subsoară (H. IV 158), pieptar (H. II 14) purtat de bărbați (H. II 4, 207, VII 51, IX 56, 173, 406) și de femei (H. I 253, IV 57, XII 119), cfr. *bitușă*, *thioarică*, *foliar*, *polcă*, *ilic*; (mai ales în Transilv.) mantă de postav (H. IX 144), lungă, cu mâneci, blănită cu piele de oaie, de vulpe, etc., cfr. *ghebă*, *giubea*, *fermeneă*, *salop*, *beniș(e)*. *Bărbații* [din Zărnești, Transilv.] *purtau... țarna... bunda țărănești*, blănite cu piei de oaie. MOLDOVAN, T. N. 233. *O bundă mare* (a. 1778). IORGA, s. D. XII 99. *I bundă de lup* (a. 1811). ib. 227. *Bunda... cu carea s'au și culcat amândoi*

noaptea, neavând ei alt așternut, și au stricat-o de tot, măcar că m'au costăluit [= costat] acia/a bundă 250 Rf. (a. 1816). ib. 172. *Am cumpărat piei țărcașe, pentru berlișul bundei solului voeodului moldovenesc*. SINGAI, HR. II 91¹². *Bunda scurte*. FURDUȘ (a. 1818), ap. GCR. II 226¹². *Așternă bunda sa pe oblăncul sălei*. ODOBESCU, I 146¹². *Apoi ieși numai în bundă*. SADOVEANU, P. S. 49. *Neam de neam' meu n'a cumpărat lucr de țarg, nici giugă... nici bundă*. JIPESCU, O. 144 *Cu bunda o-acoperă*. RETEGANUL, TR. 23¹². [Vulpea] *fi bundă de bundă (=blană) la domni, la grumaz*. ALEXICI, L. P. I 229¹². [Plur. *bunle* și (mai rar) *bunzi*. | Și: (Mold., Bucov.) *bondă* s. f. În Bucovina, în partea muntelui, pe la Cămpulung, se poartă *bond* în felul cheptarelor... numai că nu-s străne la mijloc pe trup. PAMFILE, I. C. 365. Cfr. H. X 7 (= polcă), 22, 53, 47 (= pieptar), 77, 86, XII 195. *Străie bune... bondă (4-10 fr.)*. CONY. LIT. XLIV, 1 649. *Fetele la țară așa se poartă cu și la orăș; cu fustă, cu bondă* (Dulești, în Roman). GRAIUL, I 474, (Mold.) *bondă* s. f.: este făcută din piele de oaie, bine dubită; are croiala illeului, fără mâneci, încheindu-se pe o coastă cu cheotiri și noduri de piele. Le poartă numai bărbații și femeile tinere. Cele care se fac în sat sânt simple; cele porucite la meșteșugarii din țarg sânt pline de flori, cu colorii vii, roșii, albastre și negre. *Boanda* se poartă sub haină. PAMFILE, I. C. 358; cfr. H. I 46, 171, III 109, 364 (: de piele, fără mâneci), *bontă* s. f. = pieptar. H. II 323, *bontă* = haină bărbătească. H. III 268, (+ *fundă*, Mehed.) *bundă* s. f. (citat între țoale) H. IX 89, (Ban., cu derivatul) *bundric* s. a. Dacă halna e lungă până la genunchi se zice *bundă* sau *bundric*. LUBA-IANA, M. 19. | Diminutive: *bundăși* s. f. (dial. *bunghifă*): din piele de miel (spre deosebire de *boanda*, care-i din piele de oaie), cu cusături WEIGAND, B. D. 94, *bundăși* s. f. LB., (Bot) *bundăși-vântului* = *scorogiu*. PANTU, PL., *bundăși* s. f. (plur. *-dife* și *-difi*; dial. *bunghifă*, în Slăgiu, cu accentuare ungurească, *bunghifă* VAIDA) = un fel de cojoc de miel, fără mâneci și scurt până la brău (CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 156), pieptăraș (MARIAN, NA. 237, I. 253, cfr. PAMFILE, I. C. 338). De-asupra cămeșei, [Hăcâli] pun o *bondă*ă cusută cu hănetiri, care de care mai frumos împodobită, prinsă la gât în doi dumbi, lășand să se vadă cămeșa, brăul și chimizar. SEVASTOS, N. 90¹². Imbrăcămintea bărbătească și femeiască mai la țoțeste... cojocele și *bondăși* din piecele și piei de oaie, cusute frumos cu felurite strămă- țuri. ȘEZ. IV 17¹². Po cămeșă, de regulă, țarna țara, [bărbații] poartă *bondăși*, fără de mâneci, din piele de miel, țur împrejur cu prim... Preste *bondăși*, de regulă, țarna poartă și cojocele. MOLDOVAN, T. N. 299, cfr. POPOVICI-KIRILEANU, B. 127, SEVASTOS, N. 49¹², H. X 33. *Femei în cătriniș*, în *bondăși*. ALECSANDRI, P. III 588. *Imbrăcați... cu bondăși mândra*. CREANGĂ, A. 75. *Căte fete cu bondăși*. *Poartă miere pe gură*. ALECSANDRI, P. P. 337¹².] — Cfr. ung. *sărb*, rut., pol. *bunda*, idem. CIHAC, II 486. (După LM. cuvântul ar există și la Aromâni. Forma ungurească *bungyika* e împrumutată din românește).

BUNDĂC s. m. (Construcț.) v. bondoc (2°).

BUNDĂR s. m. (Entom.) v. bondar.

BUNDĂȚĂ s. f. (Imbrăc.) } v. bundă.

BUNDĂRĂ s. f., **BUNDĂRIC** s. a. (Imbrăc.) }

BUNDUC, -Ă adj. s. m. v. bondoc.

BUNDUȚĂ s. f. (Imbrăc.) v. bundă.

BUNEL s. m. v. bucin.

BUNEȚE s. f. plur. — (Transilv., Ban., Bucov.)

I = bunățate.

1°. ț înășuire morală bună, calitate, virtute, bună- țătate (I 1°). *Cunoaște-vești folosul buneșilor și plata păcătoare de la Dumnezeu întrun ceaste cărți*.

PALIA (1582), ap. GCR. I 38^{1/10}. *Sfântul Grigorie Dialogul încă pentru* (= despre) *bunefele lui* [Tran-ian] *au scris*. ȘINCAL, HR. I 10^{1/2}.

2°. Îndurare, grație, milă, îngăduială, bunăvo-înță, blândete, bunăfătate (II 2°). ANON. CARL, LB. *Arela-se ei cât de blânzi sau cu bunefe*. SBIERA, P. 138.

3°. Calitatea bună a unui lucru, stare bună. *Fiind-că toți pomii carii resar din stâmburi cât de cât sebditicea, ca să se fină în bunefele ceala mai di-nuine, treobu oltauși*. ECONOMIA, 127.

II. (Munții apuseni) = binefe. *După ce își dete[ră] bunefele*. FRÂNCO-CANDREA, M. 267.

[In Mold., Bucov, Transilv., sing. bunăță (ad 2°). *Din mila mea ești pe pământ, din bunefa mea tragești*. RETEGANUL, P. II 55^{1/10}, cfr. IV 44^{1/20} (ad 3°) *Pe toți lucrătorii îi întrecă, atât în istețime, cât și după bunefa lucrului*. Id. P. II 47^{1/20}, bunăța MARIAN.]

— Derivat din *bun*, prin suf. abstr. *-eafă*.

BUNGARIU † s. a. v. bulgariu.

BUNGEAC s. a. (Bot.) v. bunceag.

BUNGETS s. a. *Partie où une forêt est le plus épaisse*. — Pădure deasă și întincoasă (H. XI 321, cfr. H. XVI 39), desic. (Complit adesea prin „de pădure de lun-că”, etc.). Citat într’un text slavon din sec. XVI, cfr. CUV. D. BĂTR. I 245. *Am umblat... prin bungeturile acelu păduri*. GORJAN, H. I 112. *M’am rătăcit prin bungetul acelei păduri*. INSPECSCU, L. 96, cfr. 74, U. 44^{1/20}, 47^{1/20}, 87^{1/20}. *Dormeau într’un bunget de luncă*. ȘEZ. I 234^{1/20}. *Părăsi cucul bungetul*. ION CR. III 343. [Plur. *-geturi*.] ȘI: *buget* s. a. *La fântâna din buget*. ȘEZ. II 221^{1/20}. *Părăsi cucul bugetu*. MA-RIAN, INS. 51.]

— Derivat din alb. *bunĕ* „stejar”, prin suf. col. *-et* (propriu deci „stejăriș”). CIHAC, II 715.

BUNGHU s. m. v. bamb.

BUNGUTURĂ † s. f. = bălgutură. *De turbata și lunatecă bungutura muhamedinescă...* CANTEMIR, HR. 23^{1/10} (traduce pe lat. „superstitione”).

BUNIC, -Ă subst. *Grand-père, grand-mère*. — Tatăl s. mama unuia din părinții cuiva, moș, moașă, bun, bună (II 1° a), tată-bun (s. mare), mamă-bună (s. mare). *O fată orfană, crescută de o bunică a ei*. C. NEGRUZZI, I 109. *De, bunico, s’a cam un-plut lumea de rele*. DELAVRANCEA, S. 21. *Tatăl ma-mei, bunicul meu*. CREANGĂ, A. 18. *Sărulând mâna bunicii*. Id. Ib. 25. *Nepoșii... aduc bunicii ba apă, ba niscaii surcoale*. SEVASTOS, N. 52^{1/20}. *De când bun-ic s’făcău s. bunica fată-mare = de demult*. ZANNE, P. IV 286. *Ca povestea bunichii = foarte vechiu*. Ib. v. 512. | P. ext. (Termen respectuos față de un bătrân s. o bătrână, cfr. moș, mătușă) *Doamna îi răspunse [Tigăncii]: Bine, bunico, dacă așa ești este obiceiul păci, așa să facem*. INSPECSCU, L. 63. [La fem. gen.-dat. *bunichii*, (Mold.) *bunicii*, *bunicii*.] Cu alte sufixe: *bunel* s. m. TDRG., *buniță* s. f. | Diminutiv: *bunicață* s. f. VLAHUȚĂ, Ib.]

— Derivat din *bun*, -ă (II 1° a), prin suf. dim. *-ic, -ică*. Cfr. străbunic, -ă.

BUNICUȚĂ s. f. v. bunic.

BUNICEL, -ică adj. v. bun.

BUNILĂ s. m. Nume de bou. MARIAN.

— Derivat din *bun* (I 1°), prin suf. calific. *-ilă*.

BUNI-OARĂ adv. v. bună-oară.

BUNIȘOR, -oară adj. v. bun.

BUNIȚĂ s. f. Nume de vacă. MARIAN.

— Derivat din *bun* (I 1°), prin suf. dim. *-iță*.

BUNIȚĂ s. f. v. bunic.

BUNT s. a. v. bont’.

BUNTAȚIE s. f. = bont’. (Formație personală) *Acei buclucari, care n’au alta ce face fără numai zurbăci și buntații*. MARIAN, SC. 350.

— Derivat din *bunt* (bont’), prin suf. neol. *-ație*.

BUNTĂZI vb. IV^a v. bantuzul.

BUNTĂSNIC s. m. = bontăș. *Ar fi zis că sânt un buntăsnic*. DDRF. *Buntăsnicii care voiau să răstoarne pe Mihail Sturza-codă*. V. A. URECHE, ap. TDRG.

— Cfr. rus. *buntovščik*, idem. TDRG. Cfr. bont.

BUNTUZI vb. IV^a v. bantuzul.

BUNTUZU vb. IV^a. *Mettre en désordre, mêler; gâ-ter*. — (Ungurim, în Munții Sucevi, în Transilv. de nord și în Sălăgia) A zimit niște lucruri din loc și a le amestecă (ȘEZ. V 40^{1/20}), a strică buna întoamire, buna rânduială a unui lucru, d. ex. ve-șmintele în ladă ori cărțile în dulap (BUGNARIU, NAs), a desface, a risipi, a strică, a ruina (VAIDA). *Fetele, bantuzând focul aprinz...*, zic. MARIAN, N. 283. [ȘI: *buntuzi* vb. IV^a VAIDA, *buntuzi* vb. IV^a Ib.] — Din ung. *bontozni (= *bontani, bontozni*), idem.

BUNŪT, -Ă adj. v. bun.

BUNZĂR s. m. (Entom.) v. bouzar.

BUOĂRE s. f. = boare (3°). H. v. 3.

BUR † s. m. (ș. d.) v. bour ș. d.

BURĂ † s. m. Funcționarul însărcinat a încasă darea asupra buților de vin, numită *bour*. *Căm[ă]-nar[i], bezmănar[i] și mordașp[ă]l și buorar[i]* (a. 1742). IORGA, S. D. VI 227, cfr. (*buoarardor*) 280.

— Derivat din *buor* (= *bour* II 3°), prin suf. nom. agent. *-ar*.

BURȚĂR s. m. = boactăr. FOMPILU, BII. 1006.

BURĂ vb. I. *Bruiner*. — (Impers.) *Burează = se corne o ploaie mărunță și deasă*. *Începe a bură, apoi o întoarce în laporiță, pe urmă o dă în frig și ninsoare*. CREANGĂ, A. 30. *Spre miezul nopții, începuse a bură și a tună mai tare*. CONTEMPO-RANUL, IV 303. *Când e nou și burează, se zice: vreme moholită*. H. X 534. *Plouă afară?* — *Ba nu, burează numai*. Com. G. TOFAN. | Fig. *No!... iaca că începe a bură și la mine* (zice Vântură-țară, stergându-și ochii care încep a-lăcrămi). ALECSAN-DRI, T. 1583. [PONTERIAN dă și întelesul „a se evaporă”, iar LM. „a se lăsa promorocă”. | Deri-vate: *bură* s. a., *bureală* s. f. DICT. (Postverbal): (rar) *bur* s. a. = ploaie deasă și mărunță, în can-titate mică. RĂDOLESCU-CODIN, L. | Alte verbe: (< *bur*) *burai* = a cădea ca burul de ploaie, (< *bur-liță, burniță*) *burliță* vb. I(=) = a cădea burul de ploaie. Ib., *burniță* vb. I(=) = a bură. *Norii poso-morși burnițau peste toată mahalaua, înecând casele într’o atmosferă grea, fumurie și impu-fală, asemuită cu aburii ce plutesc pe de-asupra bălților*. DELAVRANCEA, S. 107. *Abia mai pășesc, sovind prin păcia deasă, ce înecacă orașul amușit; de sus burnițeau*. VLAHUȚĂ, N. 110. *Ploaia înce-puse din nou*. *Burniță din negură, ca dintr’un burc, o pacoste de apă borbonată*. ZAMPFESCU, R. 259. (Fig.) *Razele [soarelui] burnițau asupra undelor, abia călinate, o pulbere rumenă*. M. CHI-RIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 1 39.]

— Derivat din *bură*’.

BURĂ † vb. I. *Lutter.*—(Slavism) A luptă. *Nebândă în seamă stăva cea vremealnică, și dezbrăcându-le câtră lupte, te burai ca un înțelepfit de Dumnezeu.* MINEIU (1776) 189^{1/2}.
— Din paleosl. *borja*, idem.

BURĂ † s. f. *Tempête, orage.*—Furtună, vijelie (pe mare), vifor (MARDARIE, L. 316). *Cu duhul buriei frânger corabile.* CORESI, PS. 125, cfr. 25, 131, 304, 305. *Cei ce înnoată pe mare cu preceptură... stau în lăuntru adăpostului, când văd bure și turbureale.* idem, E. 51^{2/3}, cfr. 454. *Și ea aprinde foc cu mare bură și cu mare tresnet.* CUV. D. BĂTR. II 456, cfr. 454. *Deisă de să feace vânt cu bură, De rădical văd de necătură.* DOSOPTEIU, PS. 376. *Au mers să treacă cu oștile peste Marea-roșie, unde de bure împiedecă s'au întors.* CANTEMIR, HR. 191.
Fig. Furtună, zburcun sufletese. *Sodpăm de cea bură rea și iute și de cearte.* CORESI, PS. 38^{1/3}. *Deci muri Duca și rămasă Eodochia cu coconii tinere, de-i ocolită, ce de prîpi se siripi bură trupescă (e vorba de o femeie rămasă văduvă de curând) și rădicală furtună turbure de unda pohl-telor.* MOXA, 398. [Și: *buria* (slavonism) CORESI, PS. 142, (din rus. *borans*) *burăna*, *borăna* = furtună. DICT.]
— Din paleosl. *burja*, idem.

BURĂ s. f. 1°. *Vapeur.* 2°. *Bruise.* 3°. *Bruine.* 4°. *Gaile blanche.* 5°. Nom de vache. 6°. Danse paysanne.
1°. Abur ce iese din bucatele calde. LB., LM., cfr. boare.

2°. P. ext. *Ceață* s. negură (MARDARIE, L. 2779) amestecată cu ploaie mărantă. *Toamna... călă subfire al burilor reci și mărunte mă pătrunde până la os și-mi scurtă vederile, împăienjenind depărtările mule, aere, pustii.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 147. *De trei zile-mi cură Ploaie și cu bură.* REV. CRIT. V 23. *Ea știu calul când se fură: Când e negură și bură.* RETEGANUL, TR. 33, cfr. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 464. *Astăzi bură, mâne bură, Cine foc ni-a mai da gură? Astăzi ceață, mâne ceață, Cine foc ni-a strănge 'n brațe?* VASILIU, C. 113.

3°. P. ext. (Mai ales complicită prin de ploaie) Ploaie mărantă și deasă care vine și se trece repede, răcorind atmosfera. *Au eșit Mihai-vodă... pre o bură de ploaie.* NECULCE, LET. II 401, cfr. ibid. I 265, L. IONESCU, C. 131. *Oastea noastră a fost numai ca o bură ușoară de ploaie, pe lângă năprăznelul potop slovenese.* ODOBESCU, III 561. *Pulberea de diamante (din lumina lunii) cade fină ca o bură.* EMINESCU, P. 235, cfr. 184, L. P. 123.

4°. Promoroacă, chiciură, poleia, buracă. LB., cfr. MARIAN, SE. I 167. *Când se făcă ziuă, sossă acasă feciorul, plin de bură.* N. REV. R. I, s. II 29. *Fărură gheața (părăului) și pun apoi smocul cel de busuoc de-asupra apsi.* *De ea se prinde bură de busuoc, cred că au noroc.* MARIAN, SE. I 134.

5°. Numele unei vaci al cărei păr e ca și când ar fi burat. MARIAN.

6°. Un danț țărănesc. II. XII 44.
7°. Citat între instrumentele de pescărie. H. VII 483.

[Plur. *bure* și *burii*.] Diminutiv: *burică* s. f. *Dădă o burică de ploaie.* SEZ. VI 171. | Derivat: *burilă* s. m. = nume de bou cu părul ca și când ar fi burat (MARIAN); nume ce se dă în glumă Țiganilor (ZANNE, P. II 73), *burat* -ă adj. = acoperit cu bură (4°), (fig.) fără luciu (despre pieile lucrate). DDRF. | Familia: *buracă* s. f. = bură, negură, ceață. REV. CRIT. III 90 (după CIHAC, II 34 și BĂRĂCĂ s. f. = negură, chiciură), (+ *crică?*) *burat* = ceață pe munți (Iran, în Transilv.), *burătecs* s. a. = ploaie mărantă (Bucovina). Com. N. COTLARCIUC, (+ *buhaiu*) *burhăiu* s. a. = ceață, păclă ce se lasă uneori dimineața (TARA OLTULUI, III, nr. 24), *negură* de toamnă, *buhaiu*, *buștină* (VICIU,

GL.), *ceață*, *bărnă* (H. IV 51); ploaie mărunțică (H. IV 267). În cel *burhatu* de ploaie. PĂSCULESCU, L. P. 65, *burhăială* s. f. = umezeală ce cade din negura care se lasă pe pământ; din *burhăială* se face *chiciura*. H. XI 320, *burhăială* s. f. = ploaie mărantă cu atmosferă neguroasă. COSTINESCU, *burăniță* (bărâta FONTBRIANT, bărlia LM.) s. a. f. = bur de ploaie RĂDULESCU-CODIX, L., (reconstruit) *burăna*, *burilă* s. f. LM. (cfr. *bărnă*.)

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul pare a fi intrud în boare și a fi de origine latină, cfr. v.-ital. *buriana* „ceață”, frul. *zboră* „a face aburi”, etc.)

BURACĂ s. f. v. *bură* 2°.

BURACLĂ s. f. Grămadă, amestecătură, (h) argalic. ION CR. II 277, III 251. *Ce buraclă de oameni eră aseară.* ibid. II 277. † *Purale de buraclă* = parale de prăpădit, de dat de sufletul dracului. ibid. III 345.

BURĂGĂ subst. v. *barangă*.

BURAIÂNĂ † s. f. (Bot.) v. *buraiana*.

BURANĂ s. f. v. *bură* 1°.

BURANGIC, **BURANGIC** s. a. } v. *borangic*.

BURANGINC, **BURANGIUC** s. a. }

BURANITĂ s. f. (Bot.) v. *buraiana*.

BURĂTĂCEL s. m. (Zool.) v. *broatăcel*.

BURĂTEC s. a. și m. v. *bură* 2° și *broatec*.

BURĂ s. a. *Cascade.*—(Ban.) Cascadă. JAHREBER. III 314. [Cu alt sufix: *burăgă* = apă curgătoare. Com. A. COGA.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. megl. *bură* = torent de râu; cfr. și *bărăcio*.)

BURAZÂN † s. a. v. *holozan*.

BURBOANĂ s. f. v. *broboană*.

BURCĂ s. f. (Imbrăc.) Sorte de limousine. — Haină bărbătească (H. VI 9), (esută din lână (H. X 33), un strai țărănesc ca țundra (GH. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV 661) sau un fel de mantă mare de lână, necăptușită (GH. BĂN.), ȕubă neagră (VICIU, GL.), bundă din pănură groasă, verde, care se poartă larna (ib.). Cfr. *suman*. *Încălțat într-o burcă mohorâtă.* ALECSANDRI, ap. GHICA, s. 352. *Bărsanul și Mocarul vindeau... lână, cerpi, burci, IORGA, B. R. 361. Țiganii... cu burca 'n spate.* SHERA, P. 282. *Codreneaș cu burcă sură și sarică ciobănească.* SEVASTOS, C. 323. *Se imbracă... ȕărășii români de la munte: cu suman ori cojoc de piele de oaie, și sarică sau burcă.* CREANGĂ, GL. | Cojoc (SEZ. IV 125^{1/2}), mare și mișos (Suceava, în Mold., DAMÉ, T. 169), blană de piele de miel (Ban. VICIU, GL.) | Diminutiv: *burcăseară* s. f. SHERA, P. 282^{1/2}. | Derivat: *burcăș* adj. m. = care poartă burcă. *Țigan burcăș.* Ib. 282^{1/2}.
— Din polon., rus. *burka*, idem.

BURCĂ s. f. (Cul.) *Galette de farine de maïs.*—Turtă (H. II 119, JIPEȘCU, O. 110) de făină de popoșiu, opărită și coaptă în vatră (PAMFILE, J. II), m.ălaiu; cfr. *pălancă*. *O fetișcană... opărește un pumn de mălaiu într-o scăpșă de lemn, corind ca să călească o burcă, pentru ai casei... Iar în vatra roșie, prălădită de scantei, toarnă turtă pe care o încelește bine cu spuză, în vreme ce micșorii de prin prejur, strigând „turtă, turtă”, bat în palme și cântă, de bucurie că se coace burca.* I. CIOCĂRLAN, P. P. 9. *Aceia la dinșii făină.* *O făcut, cum se zice 'n muntenească, burcă, sau pălancă de-a noastră moldovenească.* GRAUL, I 359. *Burcă* defo = mălaiu. H. III 361. † *Încălțeste-ți burca bine* = trage-ți spuză pe turtă, apăra-ți interesele. PAMFILE, J. II.

BURCĂȘ adj. m. v. *burcă* 2°.

BURCEĂG s. m. (Bot.) = borceag. II. II 243, 289.

BURCOJ s. m. v. burcoș.

BURCOȘ s. m. Nom de chien. — (Ungurism) Nume pe care țărânii îi dau la câni. VAIDA. [Ș]: burcoj JIPESCU, o. 51, burcoș (Brașov).
— Din ung. burkos „stufos, mișos“.

BURCUȘ s. m. v. burcoș.

BURCUȘ † s. m. Prussien. — (Transilv.; ungarism) Prusian. LB. [Derivate: burcușesc, -ească adj.], burcușește adv. ib.].
— Din ung. burkus, idem (din lat.-med. borussus).

BURCUȘOARĂ s. f. (Îmbrăc.) v. burcă.

BURCŪT s. a. v. borcut.

BURDĂ s. f. v. bujdă.

BURDĂ s. f. Jeu d'enfants. — Un joc de copii: se desenează trei orizontale, tăiate de trei transversale și fiecare din cei doi jucători caută să mute somele sale astfel ca ele să umple trei locuri într-o linie (Bucov.). † Mi-a dat burda = m'a învins. S'a dat de-a burda = s'a dat peste cap. MARIAN. [Ș] (+ bou, cfr. de-a'n boulea) S'a dat (s. s'a dus) de-a burdaboul = de-a berbeleşacul, peste cap. MARIAN; cfr. Imburdă].
— Din polon. burda „dispută, ceartă, un joc de cărți“.

BURDĂC s. a. = bardac (1°), vas ca și cârcia-gul (ulciorul) de care se deosebește prin aceea că are gura mai strîmătă și se astupă cu un dop (Ban.). VICIU, GL., cfr. JAHRESBER. III 314.

BURDĂHĂN s. a. v. burduhan.

BURDĂHĂNÓS, -OĂSĂ adj. } v. burduhos.

BURDĂOS, -OĂSĂ adj. }

BURDĂR † s. a. v. buhurdar.

BURDE s. m. v. burduhan.

BURDEU s. a. v. bordeiu.

BURDEÓS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.

BURDIC s. a. (Îmbrăc.) Veste de femme (un peau de brebis). — (Ban; cu pronunț. burdîk) Pieptar făcut din blană de oaie; îl poartă femeile. JAHRESBER. III 314, cfr. VICIU, GL., cfr. bundă, ilie.

BURDICÓS, -OĂSĂ adj. }

BURDIHÓS, -OĂSĂ adj. } v. burduhos.

BURDIÓS, -OĂSĂ adj. }

BURDIKÁN s. a. v. burduhan.

BURDÍU s. a. v. burduiu.

BURDŪC, BURDŪF interj. v. burduz.

BURDŪF s. a. I. 1°. Pêritoine 2°. Vessie 3°. Estomac. II. 1°. Outre, bouc 2°. Sacoche. Outre (de cornemuse). Tablier (de voiture). 3°. Soufflet (de forge). III. 1°. Panse. 2°. Partie convexe du croissant de la lune. 3°. Caisse (de violon, etc.). 4°. Petit enfant.

I. Diferite părți lăuntrice din corpul animalelor, având forma unui sac, precum:

1°. Învaltoarea mațelor, peritoneul LB.

2°. Băgică (boului); p. ext. pielea de băgică uscată care înlocuiea geamurile ferestrelor, tipă. Casele rechi de țară... aveau de sigur ferestrele de băgici (sau burdufuri) de bou. PAMFILE, I. C. 380, cfr. 449, 49; cfr. burduhan (1°), bårdizan.

3°. Stomac. Un burduf (stomac) cald, cum îi scoate din viață. LEON, ap. TDRG.

II. 1°. Foale (cfr. utro), sac primitiv făcut din pielea (argăsită) a (stomacului) vreunui animal (de capră SEZ. VIII 90, de vâtauu ib. III 8/1, de bivol MARIAN, o. I 147, SBIERA, p. 178/221, ISPIRESCU, L. 139, de nevă-

stucă SEZ. III 204/10). În care se păstrează sau se transportă diferite substanțe, precum: brânză (H. II 71, 145, III 71, 309, SEZ. III 123/10, etc.), făină (SEZ. V 5/1, CREANGĂ, GL., MARIAN, T. 309), mălaiu (H. XIV 284), bani (VASILIU, C. 87, TURCU, E. 155, CREANGĂ, P. 54, SEZ. III 95/23, etc.), seu (I. IONESCU, M. 727), cîrviș (DELAVRANCEA, S. 125), cărbuni (ISPIRESCU, L. 137), cenușă (MARIAN, o. I 147), tutun (POLIZU), apă (SANDU-ALDEA, LUC. VI 451, ODOBESCU, III 16/22, SBIERA, P. 179, H. VII 422), unt-de-lemn, etc. † Brânză bună, în burduf de căne v. brânză. Din piele de căne nu se face burduf. ZANNE, P. I 378. A fi burduf de carte = tobă de carte, foarte învățat. ZANNE, P. V 148. A face pe cineva burduf de bălaie = a-l bate tare (precum se bate brânza în burduf), a-l bate măr. ib. III 499. A se face burduf de mâncare = a se ghiftul. Cfr. RETEGANUL, P. I 64/12. A da pe cineva în burduful dracului = a-l da dracului. Cfr. CREANGĂ, P. 142. A-l legă pe cineva burduf = strâns de tot, cobză, butuc. Paseră mâna pe lăncu și pe alți câștivr și-i legară burduf. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 10, Cfr. ZANNE, P. III 498, SEZ. V 94/12.

2°. Spec. Burduful șelii = pungile laterale ale șelii. CONV. LIT., ap. TDRG. † Burduful cimpoiului = sacul în care se înmagazinează aerul; se face de obicei din stomacul (rânza) vitelor, dar și din pielea de miel s. iod, argăsită și întoarsă pe dos; foale. PAMFILE, I. C. 50, cfr. H. II 245, 282, X 262, XVI 31. | P. ext. Cimpoiu. H. IX 93. † Burduful trîsurii = pielea care în timp de ploaie apără picioarele celor din trăsura. COSTINESCU, O birjă cu cozul ridicat și cu burduful tras. CAHALAGIE, M. 71, cfr. ZAMFIRESCU, H. 36, DELAVRANCEA, M. 71.

3°. P. ext. Foale (2°). POLIZU, BĂRCIANU.

III. P. anal. 1°. Pânteco (Com. A. TOMIAC) mare (LB.) de om, burdă mare, spec. boțul femeilor. Femeie cu burduful la gură = în stadiile din urmă ale gravidității (Brașov). | P. ext. Făcând burducul stogului. I. IONESCU, C. 114.

2°. Partea convexă a semilunii. Când... crăiu-nou e cu cornurile în sus și cu burduful în jos, va fi secetă. SEZ. VI 38.

3°. Cutia de lemn a instrumentelor cu coarde, care produce rezonanța tonului, bårdan. Rupte toate strunele ce mai avea [chitara], ba încă-i sfărâmă și burduful și mănunchiul. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

4°. (Bucov.) Copil mic (la origine, probabil, gros și îndesat), cfr. burdulea. Astîmpără-te, burdujule! Cu burdujii ieștia nu mai ai odihnă! COM. G. TOFAN.

[Plur. -dufe și -dufuri. | Și: (Mold., Bucov.) burdăv s. a. CREANGĂ, P. 54, MARIAN, TR. 309, SEZ. III 8/1, V 40/1, VIII 90, IX 145 (plur. -dufuri și 2/9, GORVEL, C. 370, SEZ. V 40/1, SBIERA, P. 178/21 (cu plur. -duși BIBCESCUL, P. P. 336, TEODORESCU, P. P. 592), RADULESCU-CODIN și -duș TURCU, E. 155, ISPIRESCU, L. 137, MARIAN, T. I 147, din care s'a reconstruit sing.) burdăv s. m. și a. CĂTĂNĂ, P. II 149, ZANNE, P. III 486, H. IX 87, 93, burdaj s. m. și a. (cu plur. -duși VASILIU, C. 87 și -duje I. IONESCU, M. 727); burdăf s. a. H. II 145, III 71, burdăv s. a. H. II 40; (+ burdă) burdăv s. a. = mațole din viață (REV. CRIT. IV 337); peritoneu (LB.); pânteco (ib.); tipă (ib.); (cu alte sufixe) burdăv s. a. = burdaj LB., burdăcele s. f. plur. = intestine de animale. REV. CRIT. III 91. | Diminutive: burdăhăș s. a. Mi-i rusino să car apă cu burdăhășul istic. SBIERA, P. 179, burdușel (burdușel, burdușel) s. a. și m. = burduf mic; spec. (burdușel) pielea unui șarpe jupuit (LEON, M. 107), (burdușel) pielea de helgie (Bucov. ION CR. IV 121); vas mic de lemn (PAMFILE, C.); (la plur. burdușei) prune coapte și presate, cfr. fulcel (Săliște), în Transilv. Com. A. BANGIU, cfr. VICIU, GL., unde s'a tipărit greșit burdușei; pere burdușele = un soi de pere mălișoțe. BARONZI, L. 93. Luă do talanți de

argint, in dooa bordușale. BIBLIA (1688) 269. *Burduşel de brânză*. INSPIRESCU, L. 209. *Bea vin din burduşel*. TEODORESCU, I, P. 515, cfr. BETEGANUL TR. 40. *Un burduşel de galbini*. VASILIU, C. 22.]—Cfr. *burduhan*.

BURDUF s. a. v. *prodaf*.

BURDUFÓS, -OĂSĂ adj. v. *burduhos*.

BURDŪH s. m. și a. v. *burduf*.

BURDŪHÁN s. a. 1°. *Panse, gros ventre, estomac, entrailles, trips*. 2°. *Flanc*.

1°. *Burdă* (GRIGORIU-RIGO, M.) de animale, înțelegându-se sau întrezărit partea umflată a corpului în care sânt așezate organele digestive (ION CR. IV 122), sau stomacul (MARIAN) și intestinele (în pritoniu) în parte. Fig. (pop., în glumă s. batjocură se întrebuintează și despre oameni spre a indica un) pânteco mare (SEZ II 149^{1/2}) și nesățios (ION CR. IV 122). *Bărdăhanul spărgându-i* [lupul ar-măsarului], *mașile la pământ și cărsă*. CANTEMIR, IST. 80. *Grozav burdăhan și nesățios gălge, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pământului*. CREANGĂ, P. 242. *Lei un burduhan (stomac) cald, cum îl scoate din vită...* LEON, MED. 73, cfr. 147. *Mă bătea c'un băț de corn, Peste bărdăhanul gol*. MARIAN, SA. 341. *Torni în burduhan, ca prostu!* ION CR. IV 122. [De] *cluma citelor*, [și] se umflă *bărdăhanu'*. H. I 289. || P. ext. *Bărdăhan* = piele din stomacul vitelor, care se puneă înainte vreme în ferestrele țaranilor, în locul geamurilor de sticlă, bărdizan (CREANGĂ, GL.), [și] plă (COSTINESCU), *burduf* (I 2°). *Furculu...* a *spart o fereastră de bărdăhan*. CREANGĂ, P. 85.

2°. *Bărdăhan* = flămânzare, deșert (la vite). DAMÉ, T. 32.

[După L.B. ar fi s. m. și ar însemnă un fel de vas, cfr. *burduhoale*.] ȘI: *bărdăhan* (*bărdăhan*, *bărdăhan*, *bărdăhan*, *bărdăhan*), *burdăhan* s. a. | Familia: *bortocian* s. a. *Colica, din înfăbântarea bortocianului și a mațelor*. CALENDARIU (1814) 170^{1/2}, *bărdân* (*bărdân*) s. a. = partea cea mai umflată, la oală, prin asemănare cu bărdanul (burta, pântecul) omului (PAMFILE, C.); stomacul vitelor (DAMÉ, T. 32); partea cea umflată a scripcii sau a cobzei (H. III 292), *burduf* (III 3°), *bordehane* s. a. plur. = măruntaie: *Palosele 'n mână luă, Toți cași că și-ă tăia, Bordehanele cărsă*. RĂDULESCU-CODIN, L. 95, *borhan* = stomacul vitelor. DAMÉ, T. 32, (+ *măruntaie*) *bărdăhaie* s. f. plur. = măruntaie. *Mai marele cucios borș Umple bărdăhaiele cărtos*. ION CR. III 122, *bărdăhaie* s. f. plur. = mațe, măruntaie: *Cutare om rdu are să se trezească într'o zi cu bărdăhaiele lărgi*. PAMFILE, J. I, *borhăie* s. f. plur. = organele tubului digestiv (SEZ. IX 151), măruntaie (TDRG.), *potroaco*. *Furculu...* se taie... și se scot *borhăiele*. SEZ. VI 79, *borhăie* s. f. plur. (borfelu s. a. CIHAC, II 484) = mațele de la vită și câte-odată și de la om. H. IX 88, Com. G. TOPAN, *brăhan* s. a. (plur. *hanuri*) = mațe (Someș). JAHRESBER. VIII 75; *burduhoale* s. f. = vas de lemn pentru vin. PAMFILE, J. III; *birde* s. m. = om *brăhănos*, pânteco, cu foale mare (BUGNARIU, NĂS.) = *burdale(a)* s. m. (și ca nume de bou H. X 85). *Curat, par'că ești burdule!* *Ce burdule de copil mai ai și tu!* ION CR. IV 122, (cu derivatul) *burdulou* s. a. = *turugă* (= *poicum*). H. IX 87; *bărdizan* (CREANGĂ, GL.), *burdizân* (ION CR. III 81) = [și] plă, ochiul de fereastră, din beșică s. din piele de stomac de bou, *burduf*, *bărdăhan*.]

— Etimologia necunoscută. (Înrudit cu *burduf*; probabil stă în legătură cu rus. *brjucho* „bură, burduhan”, *brjučans* „burtoș”, polon. *brzuch* „bură”, *burciuk* „burduf”, rut. *borjujok*, *borjujok*, *burdujog* „burduf”. CIHAC, II 23-24, TDRG.; cfr. ung. *burdány* „om burtoș”, *burdó* „mat”).

BURDŪHĂNI vb. VI°. *Ècentror*. — A spinteco (un

animal). DICT. [ȘI: *bărdăhani*, *bărdăhani* = a spărcu, a sfâșia cu cruzime un animal, precum fac lupii, când apucă o vacă. COSTINESCU, *borhăni* vb. IV: se zice când o fiară scoate măruntaiele din vite, până când nu sânt încă moarte. RĂDULESCU-CODIN, L., *borhăni* vb. IV°: se zice despre vite când se împung cu coarnele în burță și se găuresc s. se spinteco (REV. CRIT. III 89) = *borhăi* vb. IV° (?). *Dau gură boilor, ca să nu se întinză unu' la altu...* și nu... se *borhănească* cu *coarnăit*. JIFESCU, C. 153. *Lupii au borhăit* o vacă (Mitoc, în Bucov.) Com. G. TOPAN. (P. ext.) *Borhăit* = răcolit. SEZ. IX 151. *Toată ziua mă borhăe* = îmi bate capul. PAMFILE, J. II.]

— Derivat din *burduhan*.

BURDŪHĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. *burduhos*.

BURDŪHĂS s. a. v. *burduf*.

BURDUHOĂIE s. f. v. *burduhan*.

BURDUHÓS, -OĂSĂ adj., subst. 1°. *Panse*. 2°. *Ècente, grosse*. 3°. (Au pluriel) *Jeunes paysans déguisés le dernier jour du Carnaval*.

1°. Cu pântecul mare, umflat în pânteco (ION CR. IV 122), *burtoș* (CREANGĂ, GL.), pântecoș; p. ext. *sătul* (PAMFILE, C.). *Eră om nu prea înalt și gros, burduhos și bătrân*. NECULCE, LET. I 245^{1/2}, cfr. 254^{1/2}, *Copii burduhoși*. CREANGĂ, A. 42. *Ce burduhos* (s. *burhăhănos*) *te-ai făcut!* ION CR. IV 122. *Popă burduhos*. GORVEI, C. 96. | Fig. *Ploșcă burduhoasă*. C. NEGRUZZI, I 245.

2°. (Pop., despre femei și, mai ales în batjocură, despre fete) *Însărcinată, grea, împovărată, borhoasă. Tătarceli cele burduhoase le spinteco și puneă copiii prin parți*. NECULCE, LET. II 243^{1/2}, cfr. BELDIMAN, T. 428. *O fată-mare... burduhoasă*. MARIAN, NA. 10.

3°. Subst. *Burduhoși* = fecior îmbrăcați în haine neșteți, jidovești, militărești ș. a. în ziua de începerea postului de Paști. În mâni poartă nulele de mesteacăn legate la oală ca o mătură, cu care bat prin cine întănesc în cale. Nu mă duc afară, că mă bat burduhoșii (Cărța-săsească, în Păgăraș). VICIU, GL.

[ȘI: *burduós*, *burdăós*, *burdeós*, *-oasă* adj. DICT., *burdulós*, *-oasă* adj. (și cu înțelesul de „neastăpărat” PAMFILE, J. III, cfr. *burduşel*). *Miresa-să-i burduhoasă*. ZANKE, P. IV 452, cfr. TEODORESCU, P. P. 231^{1/2}, *burdíos*, *burdíos*, *-oasă* adj., GORVEI, C. 168, *burdihós*, *-oasă* adj. *Fată-mare burduhoasă*. IORGA, S. D. VI 229, *burdufoş*, *-oasă* adj. *Teule, scurtule, Grosule și burdufoşule!* TEODORESCU, P. P. 353, *bărdăoasă* s. f. = *monstru*, *spriețoare*, *momăle*. L.B., *burdicioş*, *-oasă* adj. PASCULESCU, L. P. 83, (+ *bură* s. *pântecoș*) *burdicioş*, *-oasă* adj. *Cai de munte, burdicioși*. H. IV 84. | Familia: (< *burduhan*, *bărdăhan*) *burduhănos* (*burdăhănos* TDRG.), *bărdăhănos*, *bărdăhănos* (*burdăhănos* STAMATI, ap. TDRG.), *-oasă* adj. *Fată-mare... burduhănoasă*, cu pântecul până la gură. MARIAN, NA. 10, SEZ. IV 239^{1/2}. *Căfele bărdăhănoase*. MARIAN, V. 232. *Oală bărdăhănoasă*. SEZ. IX 77, (+ *bură*) *burduhănos*, *-oasă* adj. L.B., (< *bărdăhan*) *bărdănos*, *-oasă* adj. PAMFILE, J. I, (< *brăhan*) *brăhănos*, *-oasă* adj. BUGNARIU, NĂS. Diminutive: *burduhoșel*, -eă † adj. = cam pântecoș. *Eră burduhoșul pușinel*. DOSOFTEIU, V. S. 42, (în ghicitori) (*Căldărăful*) *burdacă* ȘIBERIA, P. 321.]

— Derivat din *burduh* (= *burduf*), prin suf. adj. -os.

BURDUHOȘEL, -EĂ † adj. v. *burduhos*.

BURDŪIU s. a. *Troisième corde d'un violon, celle qui donne le ré.*—Coarda „re” a violinei. Coardele la vioară se numesc: *supțire*, *mijloace*, *burdușe* și *sărmă*. H. XI 281, cfr. XII 176, XIV 108. | Coarda corespunzătoare a cobzei. Cfr. H. XII 176. [ȘI: *burdolu* s. a. (la violină și la cobză). H. I 270.]

— Pare a presupune un tip *burdoneus, din aceeași tulpină onomatopoeică din care derivă și ital. *burdone*, fran. *bourdon*, span. *bordon*, portg. *bordão* „coarda sol”.

BURDŪJ s. m. și a. (ș. d.) v. burduf; ș. d.

[**BURDUJŪ**] vb. IV^a v. burduși.

BURDŪLE(A) s. m. sing. } v. burduhan.

BURDULŪIU s. m. }

BURDUNĂR † s. a. v. buzunar.

BURDUŌS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.

BURDUȘ, BURDUȘEL s. m. și a. v. burduf.

☞ **BURDUȘŪ** vb. IV^a. I. 1°. *Bourrer*. 2°. *Battrer, rosser*. II. 1°. *Se gondoler*. 2°. *Bleতির*.

I. Trans. 1°. A umplea tare, a îndesa, înghesui, îmbăcași (ca într'un burduf). *Să dea Dumnezeu spor și îmbelșugare...*, să burdușiși pământul de grâu. *SPIRESCU*, ap. TDRG.

2°. Fig. A burduși (pe cineva în bălăi s. cu bătaia) = a da (în cineva) ca într'un burduf, a bate infundat (PAMFILE, J. II), a bate și a legă (ib.), a bate să-i sfărâmi oasele (RĂDULESCU-CODIN), a ghionți, a butuși, a buși (REV. CRIT. III 90), a împinge, a împunge ca boii (BUGNARIU, NĂS, Com. A. TOMIAC). *Îi luă în goană și-i burduși în bălăi, până ce trecură Dunărea*. *SPIRESCU*, ap. TDRG. *Mergând lupul așa, ajuns la granița iadului, unde se bat munții în capete, ca berbecii...* *Fuga, și treacă printre ei, dar vai! îl apucară munții între capete și mi-i bontăriră...* *Munții să plângău, [văzând]... cum îl burdușau munții*. RETEGANU, P. III 37. Ce e burdușiși acolo, ca doi cârlani? Com. G. TOFAN. || Fig. Burdușișit = turtit (= beat). Com. A. BANCUI (Săliște, în Transilv.).

II. Refl. A se face ca un burduf, a se umflă (de umezeală s. de uscăciune), primind o formă băicoasă, cfr. a se scorji, a se coșcovi, a se scorvâ, COSTINESCU. *Pereții sunt burdușiși, trebuie să-i tencuim din nou*. Com. RĂDULESCU-CODIN. *Oglindă... deformată, burdușită*. CARAGIALE, T. I 44. || Fig. A se umflă (ca un burduf), a se bășica. *Ici apa se scufundă, boborosind, ca suptă de gura unei câldări, colo se umflă, se burdușește și urlă, făcând clăbuci*. VLAHUȚĂ, ROM. PIT. 3.

2°. (Despre poamele răscroapte) A se strică, umflându-se. *LM.* | Fig. *Talpa și cărșii nației sunt burdușite, răscroapte de veninul corupției*. JIPESCU, ap. TDRG.

[Și: *bordeș*, *burduj*, *borđuș* (TDRG.) vb. IV^a] — Derivat din burduf (*burduh*, *burduș*).

BURDUȘ s. a. v. burduf.

BURDUVĂŌS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.

BURDŪZ interj. v. hurduz.

BUREĂLĂ s. f. v. bură.

BUREĂNI s. m. sing. tant. (Bot.) v. buriană.

BURECHITĂ s. f., **BURECHIU** subst. }

BURECHIUȘĂ, BURECHIUȘCĂ s. f. (Cul.) v. burete.

BURECIŌR s. m.

BUREȘITĂ s. f. (Bot.) v. buriană.

BURĒTE s. m. I. *Éponge*. II. 1°. *Champignon*. *Gyrolle (Boletus edulis)*. 2°. *Tache de rousser*. 3°. *Enflure de l'articulation des genoux (chez les bestiaux)*. III. 1°. *Tête (de moyeu)*. 2°. *Pointe (de la ranche d'une charrette)*.

I. 1°. (Zool.) Spongie, zoofit cu o mulțime de specii, dintre care cele mai multe trăesc în mare, puține numai în ape dulci, formând de obiceiul coloni mari fixate de stânci, pietre, etc.

2°. (Industr.) Corpul unei anumite specii de spongi de mare, preparat astfel ca să fie elastic și capabil de a sugă lichidele. Se întrebutează la șters și la spălat. Spre a-l deosebi de buretele II, i se dă și numirea de *burete de țâry* (șez. II 72/). După întrebuintare, se numește *burete de toaletă*, de șters

tabla, de bucătărie, etc. Și luă buretele, implu-l de șfet. TETRAEV. (1574) 252. *Toată coasta munților... ca buretele potricălită și glunosoă este*. CANTEMIR, IST. 140. *Când se face spălare, este obiceiul a se da... un burete și un prosop*. GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III 311/12. *Nu poți cu burete să bași pironii în părete*. ROMANUL GLUMET, I 29. || *Supe ca un burete = c bețiv mare*. ZANNE, P. III 35. || P. anal. *Bucată de gumă*, preparată în formă de burete și întrebuintată la spălarea corpului.

II. 1°. (Bot.) Numele generic (în Munt.: ciuperci) al plantelor criptogame care cresc, mai adesea pe arbori, ca paraziți, și dintre care unii sânt buni de mâncare (pentru prepararea lor, cfr. PAMFILE, I. C. 247), iar alții nebuni (răi, otrăvitori, veninoși). H. IV 71, 84, IX 298, X 101, 228, XII 397. *Miyadale, bureții, mândurcile*. ISTORIE FOAMELOR (MSS. A. 1773) GCR. II 98. *Souit ciupercilor i al bureților sânt de fire otrăvitoare, dar și acestea să imblăuzesc și să prefac cu șfetul și cu untul-de-lemn în hrană de priința sântății*. PISCUPESCU, O. 194. *Umblând vara cu băteții după... bureți*. CREANGA, A. 122, cfr. PAMFILE, I. C. 248. *Viermi de burete*. H. II 80. *Bureții de cruce*: cei care se fac pe cruci așezate la loc deschis; după credința poporului au putere vindecătoare. *Pentru țuși, să se afume cu burete de cruce*. MSS. (a. 1788), ap. HEM. 459. || A-i tocă cuiuă gura (la) bureți = a vorbi cu o nespusă iuteală verzi și uscate. ZANNE, P. I 125, cfr. LB., ROMANUL GLUMET, I 7. *Doar n'am mâncat bureți!* = doar n'am înnebunit! ZANNE, P. III 499 (cfr. n'am mâncat lauri!). *A tău dracului bureți!* = a nu avoca ce face, a sta cu gura căscată, cfr. a tăia cănilor frunză. Idem VI 622. *Nu fac bureți cu el!* = n'am s'o due bine; cfr. nu fac brânză cu el. PAMFILE, J. II. *S'a umplut de bureți* = n'a folosit nimic, ib. (cfr. m'ai umplut de Filipești). || P. restr. (Munt.) *Minătarci*. PANTU, PL. (Tot așa la Aromâni).

Specii:

burete-alb, s. acru, s. galben, s. lute, s. lăptos, s. pipărat, s. usturos = iuțar. Idem, cfr. LB., H. II 45, III 321, IV 84, IX 298, X 101, 228, 531, XII 397. *Buretele lăptos crește tot prin pădure...* Frigându-se, se face plăcut la mâncare. H. IV 71.

bureți albișori, buni de mâncat, se fac, ca și cei negrișori, pe copaci căzuți. H. II 46.

burete-bălos = a) *Hypophorus eburneus*, alb, bun de mâncat. PANTU, PL. | b.) = băloșel. ib., cfr. H. X 228, XII 397.

bureți-bolundariți, roșii. ȘEZ. VII 178.

burete-călugăresc = *Polyphorus frondosus*, bun de mâncat... O singură ciupercă cântărește une-ori până la 15 kilograme. PANTU, PL.

buretele-calului = *Coprinus fimentarius*, crește pe pământ gras și pe bălgar. ib., cfr. LB.

buretele-cerbilor = *Scleroderma vulgare*, veninos; și: băgăna-porcului. ib., cfr. LM.

burete-creț = a) *burete-de-conopidă* = *Hydnum și clavaria coraloides*, bun de mâncat, având aspectul unei conopide; și: barba-caprei, crețișoară, curălice, laba-măii, meloșel, opintic, togmăjel. | b.) = rămurile. PANTU, PL. | c.) Ciupercă care nu se mănâncă. H. XII 397.

burete-de-boală, veninos. DAMÉ, T. 188.

burete-de-brad, bun de mâncat. H. XII 397.

burete-de-câmp = ciupercă-de-gunoiu. LB.

burete-de-cașă-ciupercă-de-pivniță. PANTU, PL.

bureți-de-cireș, buni de mâncat. H. XII 397.

bureți-de-cucută, nu se mănâncă. H. XII 397.

burete-de-fag = (*burete*)-păstrăv: alb, mare și cu pete negre. ȘEZ. VII 178, cfr. LB., BĂRCIANU. *Bureții păstrăvi* se fac tot pe fagi, unul câte unul. [Cresc] până la mărimea unei farfurii... Se numesc *păstrăvi*, pentru-că au niște pete ce seamănă foarte mult cu acelea ale peștelui de munte numit păstrăv. Sânt foarte gustoși la mâncare. H. II 45.

burete-de-lască = babiță (3). BIANU, D. S., PANTU, PL.
 burete-de-măr, bun de mâncat. H. XII 397.
 burete-de-măriaclue, bun de mâncat; crește primăvara. Ib. IX 298.
 burete-de-mestecacă = *Cortinarius cinamomeus*, bun de mâncat; și: pânișoare. PANTU, PL.
 burete-de-nuc = *Polyporus squamosus*, bun de mâncat; crește pe trunchiul nucilor, fagilor și ulmiilor din păduri; și: păstrăv, păstrăv-de-nuc, văcălie. PANTU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M., LEON, MED. 26, H. XII 397.
 bureți-de-păr, buni de mâncat. H. XII 397.
 burete-de-perji s. -de-prun (H. IV 71, IX 298), bun de mâncat. H. X 228, XII 397. *Bureți-de-perji*... servește locuitorilor ca medicament contra diareei. Ib. X 531.
 burete-de-prund = *Collybia esculenta*, mic, bun de mâncat, crește mai mult la un loc, prin păduri; și: burete-de-rouă. PANTU, PL.
 bureți-de-răchită, buni de mâncat. H. XII 397.
 burete-de-rouă = a.) Diferite specii de *Coprinus*. b.) = burete-de-prund. PANTU, PL., cfr. H. X 531, XII 397. *Bureți-de-rouă*... când dă soarele se topește și căl ține roua dimineața sânt frumoși și buni. H. X 228.
 burete-de-salce = a.) crește pe trunchiurile sălciilor; dacă se usucă, din el se face iască. H. III 321. | b.) = bolun. H. IV 70.
 burete-de-soc: *Hirneola Auricula Indae*. PANTU, PL., cfr. LB.
 burete-de-spin = a.) *Russula grisea*, bun de mâncat. Ib. | b.) = nicorette. Ib.
 burete-de-stejar = a.) *Boletus purpureus*. Ciupercă suspectă | b.) *Fistulina hepatica*, roșu ca sângele, cleios, din el se extrage cleiu-de-stejar; și: păstrăvroșu-de-stejar. Ib.
 burete-de-veverită = rămurèle. Ib.
 burete-de-zadă. LB.
 burete-domneșe s. crăieșe = *Bolbitius fragilis*. Ib., cfr. LB.
 burete-dulce = a.) vinețică-cu-lapte; burete-roșu. | b.) rășcov. Ib.
 burete-flocoș s. (burete)-flocșel = *Lactarius torminosus*, bun de mâncat. Ib., cfr. H. IX 298, X 101.
 burete-galben, gălbina s. galbiori = *Cantharellus cibarius*, bun de mâncat; și: cigă-mică, gălbinele, gălbiori, unghia-caprei, urecheluș, urecheluși. PANTU, PL., cfr. LB., BĂRCIANU, H. IX 298. || bureți-galbeni-de-răchită. H. X 531.
 burete-gălbisor = *Lactarius aurantiacus*, portocaliu. PANTU, PL.
 burete-gras, bun de mâncat. PAMFILE, I. C. 247, 248, H. X 531.
 burete-muștelor, nu-i bun de mâncare. H. X 101.
 burete-negru s. negrișor = păstrăv (*Pleurotus ostreatus*). PANTU, PL., cfr. H. X 228. *Bureții negrișori*... se fac pe fagi toamna, mult la un loc (sau în clădării); se mănâncă fripti, gătiți și murăți, în vase. H. II 45, cfr. 46.
 buretele-oilor s. oieșe (H. IX 298) = *Polyporus confluens*. PANTU, PL.
 burete-păturos = vinețică, vinețele. BĂRCIANU.
 burete-peștiș s. buretele-șarpelui, -șerpilor s. -șerpese = *Amanita muscaria*, foarte veninos; și: pâlăria-șarpelui. PANTU, PL., H. X 101, 228.
 burete-porceșe = a.) Ciupercă veninoasă. H. X 228, cfr. IV 84. *Bureții porcești*, ce seamănă mult cu cei lăptoși..., dar sânt mai mari. H. II 46. | b.) Ciupercă bună de mâncare. PAMFILE, I. C. 247, H. IX 298.
 burete-pucios s. -puturos s. burete-de-bubă = *Rhizoglyphus immitis*; ciupercă rea; și: boțiți, bozuz. PANTU, PL., H. X 228, 531. *Se pune pe bubă bureta pucios, ce miroasă grozav de urât, mușet în apă caldă și scapi de răutate*. SEZ. I 55. || *Buretele-de-bubă*... servă țăranilor ca medicament. El crește

prin răzoarele nosparte ale locurilor arabile. Are un miros plăcut, îl culege omul spre a-l usca și bea cu apă neîncopută. H. IV 71.

burete-roșu = a.) *Myconia strobilina*, crește prin foile căzute din pădurile de fag și pe conurile de pini. PANTU, PL. | b.) = vinețică-cu-lapte; burete-dulce. Ib.

burete-roșcovan = *Cortinarius iliopodius*. Ib.
 burete-roșcovior: numit astfel din cauza culoarei roșioare ce are; se face mai ales pe sub brazi și mestecăni.; se consumă fripti și nefripti. H. II 45. | burete-roșior, bun de mâncat. H. IX 298.
 burete-sălbatice: se face mare și are pui (=pete) roșii. H. X 531.

burete-șerpese = a.) *Lepiota procera*, bun de mâncat, pâlăria acoperită de solzi bruni; și: pâlăria-șarpelui. PANTU, PL. | b.) = burete-peștiș. Ib.
 burete-spăracă, se mănâncă negătit, cum se găsește prin pădure. H. IX 298.
 burete-țepos = flocșel (1^a). Ib.

burete-tare, veninos. H. X 228.
 burete-țigăneșu, nu este bun de mâncat. Ib. X 101.
 buretele-vacii = *Lactarius subdulcis*, bun de mâncat. PANTU, PL.

burete-vânău = a.) *Cortinarius violaceus*, bun de mâncat. PANTU, PL., cfr. LB., LM., H. IV 84. | b.) Ciupercă otrăvitoare. H. IV 84.

2^a. Fig. (la plur.) Pistrui? *Primăvara, când vezi răndunele întâi, se dă eu feră peste cap, ca să nu faci bureți (râu explicat prin: alunelile) pe obraz, peste vară*. SEZ. VI 53.

3^a. Fig. (Vet.) Umflătură a articulațiunii, la genunchii vitelor. FILIPESCU, ap. TDRG.

III. P. anal. (Tehn.) 1^a. Partea cea mai umflată a butenului de roțile carului, în care sânt făcute dăltuiturile prin care intră capetele spițelor; creș. czer. PAMFILE, I. C. 129, cfr. DDRF. *Roatele cu părțile lor: spițe, căpăfână, bureți, obezi, sină*. H. IV 85. *Cercușul de la burete* = cele două cercuri de fier de pe burete, de o parte și de alta a spițelor. Ib. 2^a. Cioculețul leucei. DAMÉ, T. 11.

[Diminutive: bureclor s. m. MARIAN, I. 588, burețel s. m. = burete mic TDRG; (la plur.) bureței = un fel de colțunași de aluat. Cfr. MARIAN, NU. 236. (Cu acest înțeles din urmă, prin apropiere de sinonimele *urechiușă, urechiușcă*) *burechiușă, burechiușcă s. m.* = un fel de aluat sucit cusucitorii, care se taie în patrate mititel și..., prizându-se două cornuri opuse ale fiecărui patrat la un loc, i se dă prin aceasta forma unui burete mititel. MARIAN, SE. I 163, cfr. NU. 236. *Burichiuște* = zoamă de urechiușe. VICIU, GL. (Alte forme): *burețiță (burechiță MARIAN, NU. 236, VICIU, GL., burechiță: umplută cu lere de crap. Brașov) s. f.* = un fel de colțunași foarte mici, făcuți din aluat în formă de ureche sau de burete. MARIAN, *burechiu s. m.*: un fel de mâncare (nedefinită). H. XIV 351.]

— Din lat. *boletis, -em (în loc de *boletus*, după grec. *βωλίτης*), idem.

BURETEL s. m., **BUREȚIȚĂ** s. f. (Cal.) v. burete.
BURFĂȘ s. m. v. borfaș.
BURFE s. f. plur. (ș. d.) v. bo(a)rfe ș. d.
BURFĂIE s. f. plur. v. bulfeu^a.

BURFETE s. m. *Enfant grassouillet ou pansu*. — (Transil.) Copil grăsluț, burtoș, dolofan. REV. CRIT. III 91. Cfr. burduf (III 5^a).

BURFUȘ vb. IV^a. (Agric.) *Biner, surcler*. — A face întâia prășială a porumbului. DAMÉ, T., cfr. TDRG. [Derivat: burfulală s. f. Când porumbul e în trei frunze, dacă arătura a fost bună, se face burfulală sau prășitura, adică se prășește întâi. DAMÉ, T.]—Cfr. borhâi (subt burduhâni) și borfâl.

BURFULĂLĂ s. f. v. burfâl.

BURG s. a. *Bourg*. — (lat.; franțuzism) Orașol (din statele din apus, m. ales în evul mediu), târg. [Plur. *Burguri*. | Familia: *burgadă* s. f. = mic burg, târgușor, *burghéz*, -eză subst., adj. = (de) locuitor de la oraș, spec. neguțător, comerciant, industriaș, om cu profesune liberă (în opoziție pe de o parte cu „nobil, boier, aristocrat”, pe de alta cu „țărănime, sătean, lucrător, muncitor, proletar”), cfr. târgoveț, orașan, bulgar¹, pârgar; (cu înțeles despruitor om fără cultură, care nu poate prețui arta și știința. *Ocupație burgheză și prozică*. CARAGIALE, X. 103¹, *burghezie*, (și, mai puțin obișnuit) *burghezime* s. f. = clasa burghezilor, clasa mijlocie (spec. în opoziție cu „nobilime, aristocrație” și cu „țărănime, muncitorimea, clasa lucrătorilor, proletariatul”), cfr. negustorime. *Deosebitele categorii ale burgheziei*. BĂLCESCU, M. V. 10²¹. *Aristocrația... căzută și ea, zdrobită sub o burghezie străină, sub Fanarioși*. Id. 12¹². *Burghezimea plebeică și proprietate de pământ câștigă preponderanță*. MAIORESCU, GR. III 118¹², *burgăv* s. m. (< germ. *Burggraf* „conte al unei cetăți”) Nume dat (în evul mediu) comandantului militar al unei cetăți, în Germania.] — N. din fran.

BURGH s. f. plur. v. borfe.
BURGHIA vb. I^o, **BURGHIAȘ** s. a. și m. v. **burghiu**.
BURGHIDĂU s. a. v. **burghidău**.
BURGHIAȘ s. f. v. **burghiu**.

BURGHIU s. a. 1°. *Foret, ville*. 2°. Constellation: *Le Burin du Graveur*

1°. (în România și Ban.) Sfredel (mai mic), cfr. protețar, spițelnic. H. I 315, II 89, 118, 146, 244, IV 86, 118, XI 253, 340, XII 118, XIV 66, XVI 11. *Să faci patru găuri, cu un burghiu mare, în scândura porții*. CARAGIALE, S. V. 71¹, cfr. s. N. 25. (Fig.) *Cu un burghiu de foc simțea că-l sfredelește 'n timpârl*. VLAHUȚA, N. 33. | Spec. *Burghiu de piulițe*, o uneltă de fierărie. H. I 140.

2°. (Astr.) Constelațiunea numită și: sfredelul-mic, sfredelul-pământului. OTEȘCU, CR. 18.

[Și: (< srb. s. bulg. *burgija*) *burghie* (scris *burdia* REV. CRIT. III 90) s. f. JIPESCU, O. 69, VICIU, GL. *Fluiera păcurarului e făcută din alun, și lenul nu se împură cu burhia*. LIUBA-IANA, M. 113. | Diminutive: *burghiaș* s. a. (pronunț. -ghi-uf). DICT¹, *burghiaș* (pronunț. -ghi-uf; dial. *burghieș*) = (s. a.) *burghiu* mic MAT. POL. 37; (s. m.) o insectă mică (*Rhynchites cupreus*), cafeniu, cu peri suri, a cărei femelișcă împunge cireșile și prunele tinere, primăvara, depunându-și ouăle în ele; so mai numește și: prunar, firesar. MARIAN, INS. 86. | Verb: *burghia* vb. I^o (pronunț. -ghi-a) = a împunge, a sfredeli. MARIAN, SE. II 1, INS. 86.] — Din turc. *burgj*, idem.

BURGHIUȚ s. a. v. **burghiu**.
BURHĂLĂ s. f., **BURHĂIU** s. a. } v. *bură*.
BURHĂLĂ s. f. }
BURHĂC s. a. v. **burhă**.
BURHĂNĂ s. f. (Bot.) v. *buraiănă*.
BURHĂȘ s. a. v. **burhă**.

BURIC s. a. (Anat.) 1°. *Cordon ombilical*. 2°. *Nombrii*. 3°. *Ventre*. 4°. *Bout du doigt*. ELLIARD (de meule dormante). 5°. *Centre*.

1°. Cordonul ombilical (numit și *ața buricului*), prin care fătul primește în pântecul mamei sale hrana. *Buricul ce cade de la copilul mic... se bagă în o gaură de la podelele casei*. SEZ. III 149, cfr. MARIAN, NA. 420. † *Copilul cudoș (s. cu multe) moașe moare (s. rămâne) cu buricul netăiat*. PAMFILE, J. II, cfr. ZANNE, P. V 429. | *Babă de buric* = moașă. MARIAN, NA. 420. *Nepoată de buric* (cfr. *nepot de buric* H. IX 62) îl este moașei femela căreia i-a ajutat la naștere. lb.

2°. Cicatricea ce rămâne pe abdomen după ce ața buricului a fost tăiată. ANON. CAR., MARDARIE, L. *Lăgătură de buric* = pansament cu care se leagă buricul copilului nou născut. LB. *Că pe Toma mi-l tăia Pe la furca pieptului, La incinsul brăului, Deasupra buricului, Unde-i greu voinicului*. ALECSANDRI, P. 73, cfr. TEODORESCU, P. P. 594. *Acastă amestecătură (plamadă) o bea bolnavul cu apă, și se unge la buric, până o isprăcește*. SEZ. IV 23. *Am două babe într'un buric?* (=Foarfecele). JALEXICI, L. I 215¹. *Odătu vede nașul buricul sinului*. ZANNE, P. IV 482, cfr. ROMĂNUL GUMET, I 28.

3°. P. ext. Pânteca. *Joacă numai din buric*. SEZ. IV 239. *Vacile cele bune de lapte sânt cele cu buricul mare (buricoase)*. H. IV 84. | *Buric* i se spune în batjocură unui om gras (Brașov); cfr. *burduf* (III 4°), *burdulea*.

4°. P. anal. *Buricul degetului* = vârful degetului, cu care pipăim. *Buricile degetelor*. DOSOFTEIU, V. S. 7. *Mă rădica până în slava cerului, de unde priveam la pământ și îl vedeam numai cât buricul degetului*. GORJAN, H. I 120. *Degetele... se loceș buric în buric*. PAMFILE, J. I 80. | *Buricul morii* = locul unde roata mare își sprîjină capătul de afară. ION CR. II 214. | *Buricul (pietelor)*. H. III 449 = gaura din mijlocul pietrel zăcătoare, prin care trece fusul de fier. DAMÉ, T. 153. | (Bot.) *Buricul-apei* (*Hydrocotyle vulgaris*), mică plantă ierboasă; și: umbreluță-de-apă, și umbreluță-de-baltă (cfr. germ. *Wassernabel*). PANTU, PL. | *Buricul-Vinerii* = plantă, numită așa din cauză frunzelor sale concave cu o mică adâncătură asemenea cu a buricului. LM, cfr. ochii-soricului. | *Buricul-boului*: buruiănă care crește pretutindeni, chiar prin sațe, pe bordeia, cu floarea albă și cu multe crucețe mici; se întrebuințează la vindicarea tăieturilor, mușcăturilor și altor rane. H. V 374.

5°. Fig. (P. a. m.) Mijloc, centru. *Nemeri buricul puștii*. DOSOFTEIU, V. S. 99. *Fiind... departe de buricul împărăției*. CANTEMIR, HR. 226. *Ducând... mortul într'al satului buric...* PANN, Ș. II 12. *Buricul bisericii* = central biserică. MARIAN. | Spec. *Buricul pământului* = a) central pământului (despre care poporul crede că o a Ierusalim SEZ. I 232, sau că acolo o „sorbul mărilor” lb. III 28, sau că acolo se face o deschițatură care duce în lumea cealaltă, etc.); b) (Bot.) p. a. m.-pădurii (PANTU, PL., H. IX 35); c) (în giuș) om mic (dar sfătos), pitic (ZANNE, P. II 23, PAMFILE, J. I), cfr. bondoc, ghindoc. *Iată nărod pomgorind despre mare, fiindu-se de buricul pământului*. BIBLIA (1688) 181. *Părea că pământul crapă, până la buric*. I. NEGRUZZI, V. 223. *Tatăl lor, care se află în cealaltă lume... îl slobozi pe buricul pământului, să iasă afară în lumea cea nouă, cu cartea*. MARIAN, O. I 5. *Unde e buricul pământului? Aici unde stăven: De nu crezi, Măsoară și vezi*. TEODORESCU, P. P. 251. *Acolo eră buricul pământului, pe-acolo intrase omul-căt-schiopul-cu-barba-căt-cotul*. RETEGANU, P. III 64, cfr. SEZ. II 51.

[Plur. -rice, (rar)-rieuri (DRF)]. | Diminutive: *buricăș* și: a. TDRG., *buricel* s. a. (prin Suceava Moldovei și): punctul unde se leagă crucea dinapoi cu piscul dinapoi al carului. DAMÉ, T. 10. | Adjective: *buricăt*, -ă adj. (cfr. lat. *umbilicatus*, -a, -um) = umflat, ieșit în relief, gurguiat. ANON. CAR. *Românul... pune ochii pe ce o mai gurguiat, mai buricăt, pe bucășia a mai bună din străchicoură*. JIPESCU, O. 129, *buricôș*, -oasă adj. = cu buricul s. burta mare. DICT.]

— Din lat. *umbilicus*, idem (devonit, sub influența lui *umbo*, -onem, *umbilicus formă cerută de multe dialecte române; *umburic a fost despărțit în un *buric*, ca și în unele dialecte din Franța de sud. Cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 240).

BURICĂ vb. I. 1°. *Aider qqn. a grimper sur un arbore*. 2°. *Monter, grimper*. 3°. *Se pavaner*.

1°. Trans. (fact.) A ajută cuivă să se urce în pom, a apăsa II 1° (Brașov). || Refl. A a se cățăra într'un pom. SIMA, M.

2°. P. gener. Refl. A a se urcă, a se cățăra L.B.

3°. (Prin apropiere de *buric*) Refl. A-și scoate buricul (burtă) înainte (COSTINESCU, MARIAN), fig. a se umflă în pono (PAMFILE, J. II).

[PONTBRIANT dă și înțelesul „covuiră” (despre animalo). | Și: (ad 1°) băracă vb. I refl. SIMA, M., cfr. îmbărcă, (ad 3°) îmburică vb. I refl. — a se fândosi, a face pe marele. PAMFILE, J. II.]

— Din aburcă, prin apropiere de *buric*.

BURICĂR s. a. v. bulcher.

BURICĂȘ s. a. v. bulcher și *buric*.

BURICĂȚ -Ă adj., **BURICĂL** s. a. v. *buric*.

BURICĂȚĂ s. f. v. *bură*².

BURICĂȘ, -OĂȘĂ adj. v. *buric*.

BURICĂȘ s. f. v. *buria*.

BURIENIȚĂ, **BURIENIȚĂ** s. f. (Bot.) v. *buriașă*.

BURILĂ s. m. v. *bură*¹.

BURIU s. a. (Dog.) *Feuillette, tonneau*.—Vas din doage de lemn legate cu cercuri, de obicei mai mic decât un butoi și având forma unei roate (LIUBA-IANA, M. 99), butoiuș mic, de mână (REV. CRIT. III 91), putinică (PAMFILE, C.), vas pentru păstrarea lichidelor, cât de înalt, atât de lung (PĂSCULESCU, L. P.). Din *Câmpina pun vinul prin burie, de-I duc în țara ungar [cașcă]* (a. 1719). IORGA, B. II. 374, cfr. s. D. VI 45. *Intr'un buriu cu must, de voad[re] 10*. GCR. II 45. *Au avut avere înecată în burie, în helostul de la Dobreni*. MAG. IST. I 518/18. *Turnă un păhărel de rachiu print'o feavă de trestie, înfiptă în gura buriului*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949. *Unde-i lile... să-și zvărlă buriul în colțar?* ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 916. *Cumpără un buriu cu 12 vedre de rachiu*. I. IONESCU, P. 156, cfr. GRAUL, I 199. *Am într'un buriu 54 vin și rachiu?* (=Oul). PAMFILE, C. 28. *Gros ca un buriu*. ȘEZ. I 174, ION CR. I 56. || A lega pe cineva *buru* = ghemuit, cu mâinile și cu picioarele strânse de trup, cobzit; cfr. *îmburicit*. Com. A. COCA. [Plur. -rie și -rii. | ȘI: (Ban., Transilv.) *burie* s. f. = dolium parvum. ANON. CAR. *Fucia sau buria, în care curge răchicia când se fierbe*. LIUBA-IANA, M. 101; cfr. VICIU, GL. 42. || Diminutive: *burică* (pronunț. -ri-ac) s. a. = vas de lemn, pentru vin. PAMFILE, J. III, *buriaș* (pronunț. -ri-aș) s. a. = buria de 5-20 de vedre. COSTINESCU, *Buricăș cu hrăștină, strâns în cerceule de lemn, sta în firida sobei*. CERCEL, SĂM. III 66, cfr. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 947.]

— Din bulg. *burija* (înrudit cu *balorecă*), idem. Cfr. *budie*.

BURILĂ s. f. v. *bură*¹.

BURLĂC s. a. v. *burlan*.

BURLĂC s. m. și adj. I. *Vieux garçon*. II. *Célibataire*.

I. Subst. Bărbat care a rămas necăsătorit, celibatar (pe acouri: de la 20—30 de ani MARIAN, NU. 4, prin alte locuri; și mai bătrân, care după toate probabilitățile nu se mai însoară, cfr. PAMFILE, J. II 340), cfr. *flăcău tomnatec, holțeu, becher. Dumnezeu știe cât pălimesc, văzându-te burlac și singur*. I. NEGRUZZI, V 133. *De ce nu te însori tu?* — *Fiindcă mi-e foarte bine așa, burlac*. SANDU-ALDEA, A. M. 88. *Pe atunci Ercole eră burlac*. ISPIRESCU, U. 32, cfr. L. 180. || Spec. *Burlag* = flăcău; păcurar crescut în afuzimea silhilor, în creșterii stâncilor. BUGNARIU, NĂS. | *Burlac* = om cărui i-a murit nevasta și nu s'a mai însurat; și nici n'are de gând să se mai însoare; cam prostuț. PAMFILE, J. II, cfr. lb. 340.

II. A. J. Necăsătorit (p. ext., neobișnuit, și desparte femei). *Leonora a început a primă... viețile... cu-*

conifelor scâpătate și burlace. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Cumnașei burlaci*. ALECSANDRI, P. F. 97. *Turc burlac*. TEODORESCU, P. F. 482. *Las' să beau că n'am miere... Lasă-mă să beau revac, Că sânt cointel burlac*. lb. 330.

[Și: *burlăg* s. m. | A. Adjectiv: *burlăcesc*, -ească. | A. Verb: *burlăcește*. | Verb: *burlaci* vb. IV^a intranz. = a duce viață de burlac, cfr. *flăcăi*. *Românului... nu-i place nicidecum ca aceștia [focilor] să burlăcească toată viața lor, ci voința și dorința lui este ca să se însoare*. MARIAN, NU. 11. | Abstracte: *burlăcie* s. f. (și cu înțelesul de „văduvie”). *Flăcăul începe și el a se trece, mergând tot înainte'cu burlăcia, și însurătoarea rămâneă ballă*. CREANGA, P. 142. *La o bună însurătoare... s'a gândit, Ca să puie burlăciei și necilor sfârșit*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *De ești căsătorit, nu mănă pe vatră, că trași a burlăcie, a văduvie*. ȘEZ. VI 42, *burlăcărît* s. a.]

— Din rus. dial. *burlakă*, idem. Cfr. BERNEKER, SL. WB. 102.

BURLĂCĂRIT s. a.

BURLĂCESC, -EASCĂ adj.

BURLĂCEȘTE adv., **BURLĂCI** vb. IV^a v. *burlac*.

BURLĂCIE s. f., **BURLĂG** s. m.

BURLĂN s. s. *Tuyau*. — Teavă, tub sau scoce pentru diferite întrebuintări:

a.) Tub (de fontă, de olane, de beton, etc.) din care se fac canale, sulinar.

b.) Teavă (de tinichea) prin care se scurge apa de pe acoperișele caselor, cfr. *scoce*, ceatrână. *Zgomotele conteniseră... înecate în răpăitul ploiei*. *Prin burlane pcură spumă albă*. SANDU-ALDEA, A. M. 56. *Trista sigură a burlanelor*. id. lb. 149. Cfr. DDRF., TDRG., CONV. LIT. XLV 937.

c.) Scoce (de lemn, de tinichea, etc.) prin care curge apa din izvoare s. din cișmele, jgheab, uluc, șteand. *Apa [din cișmea] este condusă pe uluci, fevi sau burlane de lemn sau de lîn*. PAMFILE, I. C. 467. *Vețnic curge... apă din burlanul cișmelei*. N. REV. R. II S. 95.

d.) Coloană cilindrică (de olane, la sobele de zid), teavă cilindrică (de tinichea, la sobele metalice) prin care trece fumul din sobă în horn, urloiu. *În păretele cel drept se află, iarna, gura sobei și gura burlanului, pe unde fumul intră din nou în horn*. PAMFILE, I. C. 406. *O sobă cu plăt, fumul ieșind afară pe un coș de burlane de tablă*. MON. IST. I 176.

[Familia: *burlăc* s. a. = un ștenduleț, în care se pune brânză pe iarnă (RĂUȘOR, comit. Făgărașului). VICIU, GL., *burlăcu* s. a. = ulciur de pământ având în partea de sus (la gură) niște găurele și în toartă o țată din care se bea apa sugând (Brașov), *burlăcu* s. a. = un lemn, de o palmă de înalt, gros ca vrana bobocului, în care se bagă când fierbe vinul; e găurit prin mijloc, având la vârf o răsuflătoare cât bobul de strugure (cfr. I. IONESCU, P. 253); partea îngustă a palmei, gățul palmei, bucă (cfr. PAMFILE, I. C. 222); teavă prin care se scurge mustul de vin din tease, țată, uluc, ciucior, și pot, cioc (lb.). *Burlăcu de lampă* = cilindru. TDRG., *burlăc* s. a. = butoiu, bute. VAIDA.]

— Etimologie necunoscută. (Cfr. turc. *buru* „teavă”).

BURLĂC, -Ă adj. *Burlesque*. — Carag și de o comic peste măsură și adesea trivial. Cfr. Eraghioz. *Idea principală [în orchestrația lui Beethoven]... e când sublimă, când burlescă, când tristă și când eroasă*. MAIORESCU, CR. II 390; cfr. CARAGIALE, S. 40. *Spectacolul boierului erau alături de pompă burlescă, obscenele jocuri de păpuși, caraghiozările slugilor domnești*. IORGA, L. I 7. | Substantivat.

[În mișcarea eteriei grecești] eroicel se amestecă adeseori cu burlescul și-l domină. id. ib. II 92.

— N. din fran. (< Ital. burlesco, idem.)

BURLETIC s. m. *Burletici* = ciobanii cei mici (GRAIU, I 242), ciobani tineri (ib. II 199). Cfr. burlicac.²

BURLINC s. a. v. burlan.

BURLINC s. m. *Marcassin*. — (În Ardeal) Purcel întărcat (L.B.); godac de porcărie (TDRG.); purcel grăsuț (VICIU, GL.), cfr. grăsun. [Și: bruline s. m. BARGIANU.] Diminutive: burlincăș, burlincăș s. m. L.B.]

— Din săsește brelenc (= germ. *Frischling*), idem. I. Borcea, *Jahresber.* X 179.

BURLINCĂȘ, BURLINCĂȘ s. m. v. burline.²

BURLIȚĂ vb. I^o v. bură.²

BURLIȚĂ s. f. v. bură.²

BURLĂU s. a. v. burlan.

BURLĂU adv. v. țurlu.

BURLĂU s. a. v. burlan.

BURNĂ s. f. *Alliance*. — (Ban., sărbism) Veregetă, inel de logodnă. HODOȘ, P. P. 56, *Jahresber.* III 314, com. A. COGA. *Burne* și inele. HODOȘ, P. P. 56, cfr. 110. *M'or jâli mândruțele, Că le-am purtat burmile.* VICIU, GL. [Plur. *burne* și *burnii*.]

— Din sărb. *burna* „inel“ (< turc. *burna* „șurub“).

BURNĂ s. f. v. bură.² și barnă.²

BURNETE s. f. plur. = brăneț I^o (H. X 33) și 2° (H. X 118).

BURNIȚĂ vb. I^o v. bură.²

BURNIȚĂ s. f. v. bură.²

BURNUJEL, BURNUS s. a. v. burnuz.

BURNUS s. a. I. 1°. Sorte de manteau. 2°. Sorte de casaque. 3°. Sorte de veste de femme (en peau d'agneau). II. *Burnous*.

I. (Pop.) 1°. (Dobrogea) Mantă mare cu glugă. ȘIO.

2°. (Basarabia) Scurteică pe care o poartă țăranele, cfr. cațaveică. CRĂNICIANU, ap. ȘIO. *Eră cam sărdăcioasă îmbrăcată, cu un burnuz de satin.* CONTEMPORANUL, IV 87.

3°. (Mold.) Pieptar de piele de cărlan cusut cu flori și fluturi. ION CR. III 187, cfr. II. III 109, X 453. *Burnuzul ce e ceva mai lung decât mînteanu*. II. I 36.

II. (Lăterar) Mantă de lână (albă ori neagră), cu glugă, pe care o poartă Arabii. *Arabii înveliți în burnusuri* albe. ALECSANDRI, ap. ZEITSCHRIFT, XVII 396.

[Plur. -nuz și -nuzuri. | Și: burnus s. a. | Diminutiv: burnujel s. a. *De bucurie, îi dăruî lui moș Nistor un burnujel (= cojoc) nou nouț* (Tutova). ION CR. III 261.]

— Din turc. burnuz (ca neol, din fran.).

BURNĂ s. f. *Bourse*.

1°. Pensiuie gratuită acordată prin concurs unui elev (într-un internat), sumă acordată pentru studii și întreținere unui elev sau unui student, stipendiu, cfr. subvențiune. *Dacă statul... ar zice: pentru școale latinești... să viu eu... în ajutor, cu internate, vă dau burso, ca să fiți creșcuți grațiu de mine... ar continuă eroarea.* MAIORESCU, D. I 466.

2°. (Finanțe) Instituție publică în care se adună agenții de schimb, bancherii ș. a. pentru vânzări și cumpărări de obligații de rentă de stat, acțiuni

de societăți comerciale, cereale, etc.; p. ext. instituție care mijlocește informații și angajamente de lucru pentru lucrători: *Bursa mincii*. Negotul cu asemenea valori. *Jocul de burză al domniilor românești*. IORGA, C. I. I 33. | Timpul zilei, în care se fac aceste afaceri. *Bursa oficială e de orele 11 la 12.*

[Derivat (ad 1°): bursier, -ă adj., subst. = cel care are o burză.]

— N. din fran.

BURSĂNESC, -EASCĂ adj. v. bursănesc.

BURSIER, -Ă adj., subst. v. burză.

BURSĂCĂ s. f. (Bot.) = 1° mohor. PANȚU, PL. || 2° melu. DAMÉ, T. 186.—Cfr. bursucă.

BURSUC s. m. (Zool.) 1°. *Blaireau*. 2°. *Marmotte*. 3°. *Homme trapu et paresseux*. 4°. Nom de chien.

1°. Viezura. H. II 240, cfr. III 14. *Bursucul, nevăstuica... CANTEMIR, IST. 26. Cîne mîndăcă un-tură de bursuc, se îngrașă.* LEON, MED. 81. *Să treci codrii cu mușii și câmpii cu bursucii.* SEVASTOS, P. F. 174. *Bursucii, care mîndăcă porumb noaptea, se aseamănă cu porcii.* H. II 240.

2°. *Bursuc(-de-munte)* = marmotă. DICT. *Viezurii cu perii suri, lungi și drepi ca fețele, și bursucii somnorosi, care ies numai noaptea din vinăni.* ODOBESCU, III 185.

3°. Fig. Om (leneș) gras și îndesat. *Nu ești bărbat, ești un bursuc, un aluat moale, nu-ți pasă de nime.* CONTEMPORANUL, VI, II 118, cfr. 210. *Are telea un bursuc, După dînsul mă usuc.* ȘEZ. IV 255.

4°. Nume de căne. DAMÉ, T. 181.

[Feminin: bursucă DICT. (Însemnează și planta *Bartsia alpina*: mică, păroasă, cu flori violete în formă de spic. PANȚU, PL.) | Diminutiv: bursucel s. m. (se întrebuințează și despre căței mici și grăsulii, precum și — la plur. — despre fractul unor plante, ca păpădia, care se aseamănă cu un cap zburlit. DICT.) *A gășu [cățeanu]... avînd împrejurul ei o grămadă de căfeluși, mici cât pumnul și orbi ca sobolii.* Erau unprecute bursucei. ODOBESCU, III 42. | Adjectiv: bursucos, -oasă = scurt și gros, ca un bursuc. [Isopie] eră... bursucos, și la trup cocoșat și strîmb. MSS. (a. 1705), GCR. I 350. | Verb: bursucă (bursucă SINCAL, HR. 200°), îmbrusucă vb. I^o refl., după DDRF. și bursuci vb. IV° refl.) = a se burzului; a se infurzi. *Cu păr bursucat.* ap. ZEITSCHRIFT, XVII 396. *Pentru carea faptă a lui Arcadie bursucindu-se Rusin, pre Huni s-au învîltat în Asia.* SINCAL, HR. I 68. *Măndra mi s'a îmbrusucat, Ce-a cerut, io mi-am dat.* HODOȘ, C. 81. *Vădînd eu atîta fără-de-lege, mă infurziu și [mă] bursucaiu cu un urs.* RETEGANUL, P. V 83. *Pentru mîndră cât o nucă, Toși feciorii se bursucă; Pentru fată cât o ceapă, Slau feciorii s'i se bată!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 434.]

— Din turc. (bulg., rus., rut., pol.) borsuk, idem.

BURSECĂ vb. I refl.

BURSECĂ s. f., **BURSECĂ** s. m.

BURSECĂ vb. IV° refl.

BURSECOS, -OASĂ adj.

BURSUMPLĂ vb. I refl. v. bostumflă.

BURNUNĂR † s. a. v. buzunar.

BURSUCĂ s. f. plur. (Mold.) Un fel de rugină roșie-portocalie, cu pete licioare, ce se găsește la munte pe păraie, în anumite locuri, dar și pe ape stătătoare; se întrebuințează la făcutul vâpselui negru. Cfr. PAMFILE, I. C. 382, ȘEZ. II 23, III 175, V 40/c. [Și: borsimă s. f. MARIAN, CH. 10.]

BURTĂ s. f. (Anat.) *Ventre*.

1°. (Cuvântul trece de trivial) Partea corpului (la om și la animale) care cuprinde stomacul și intestinalele, pînțele, foale, vîntre, abdomen, cfr. burduhan (la animale), burduf (în giună), borț

(ca parte a corpului femeiesc în care se săvârșește gestațiunea), inimă (când e vorba de dureri). *Din burta plină a Lamei, viu pruncul să nu-l ia.* OLLĂNESCU, H. A. P. 48. *Afin loci cerbul de trei ori în burta.* ISPIRESCU, L. 116. *Slușania de om se topău de dragostea fetii, se lungă cu burta pe pământ (= se umilea în fața ei) și umbliă cu socele cu momela, să înduplece pe fată a-l luă de bărbat.* id. lb. 47. *Pocălit de foame, cu mașele chiorăind și cu burta lăhănită.* id. U. 106. *Zeamă de prune, Când bei multă, Te umflă 'n burta, Faci burta tobă.* TEODORESCU, P. P. 176. *S'a făcut un noroiu până în burțile iepelor.* SEZ. VI 109. *Dureri de burta.* id. IV 22, IX 125 (cfr. colici). [Albina] vine încercată de ceară și miere pe picioare, pe spate, pe burta. H. IV 54. *Văzu că [fata] e cu burta mare (= îngreunată).* id. 61. (Despre cal) *Fuge, de dă cu burta de pământ = fuge în goană mare.* Cfr. ISPIRESCU, L. 129. † *A sta cu burta la soare = culcat pe spate; trândăvind.* *Burtă de popă = obiceiul cu mâncări și băuturi multe.* ZANNE, P. II 24. (Bot.) *Burta-găștii = un fel de iarbă măruntă și foarte moale, po care cu mare anevoință o cosesc oamenii.* H. V 352. † *P. restr. Pielea abdomenului. Ciorbă de burtă de vacă.* P. ext. Om cu burta mare, pântecos, burduhos.

2. P. anal. Partea umflată, bulbucată a. leșind în afară (ca burta omului) la diferite obiecte. *Una dintr'insule [din nuc] se strâpunge din burta'n burtă.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Când luna nu este plină și are burta în jos, fâgăduște ploaie.* I. IONESCU, M. 64 (cfr. burduf). *Burta butoiului.* DAMÉ, T. Sfoara smelui se zice că lasă (s. face) burtă, când nu stă destul de întinsă, ci formează o linie curbă. (In graul copilor) *Linie cu burtă = linie curbă, cu dechizătura în sus.* | *Spec. Partea umflată a fusuului. Fuzul are vârf sau cap, burtă și botă.* BREBENEL, GR. F.

[Plur. burti și burie (PANN, E. II 103). | Și: burtă s. f. PAMELE, J. I 384 (ca la Aromâni). | Diminutiv: burtică, burtică s. f. | Compus: burtă-verde s. m. invar. = burghes (cu înțeles deprețuitor); materialist, (cu colectivul) burtă-verzime s. f. | Adjectiv: burtos (burtos H. IV 84), -oasă = cu burta mare. GORUN, F. 90, CONTEPOBANU, VI I 99. | Derivate: burt(e)a s. m. (vocat. *burtool*) = porcădă câtă unuia cu burta mare, bine nutrit s. unui mîncău, cfr. folte, burdule. REV. CRIT. III 91. *Auzi burtool zise el lui Alexe.* D. ZAMPFIRESCU, ap. TDRG. (cu același înțeles) burtos, -ă adj.; burtical s. a. (disimilat din *burticar < burtică + ar) = un fel de coajă. H. XIV 73.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul există și la Bulgari: *burto*, idem. Legătura lui cu borț și burduf e problematică).

BURTĂ-VERDE s. m. inv. (s. d.)
BURTE(A) s. m. sing., **BURTES**, -A adj. } v. burtă.
BURTICĂ s. f., **BURTICAL** s. a.
BURTICĂ s. f.
BURTICÓN, -OĂȘĂ adj. v. burduhos.
BURTÓS, -OĂȘĂ adj. v. burtă.
BURTUC s. a. v. burduf'.

BURTUCĂ s. f. Trou dans la glace. — Gaură făcută în gheață; potcă, produs, copecă. [Și: burtucă s. m. LB.]

— Pare a fi derivat din burtă, prin suf. dim. -ucă (cfr. și burduf' = produs și ung. *burduga* „izvor care țâșnește din pământ”).

BURTUCĂL s. a. (Comert) Toile épaisse. — Pânză grosă din prăvălie (Clopotea, în Hațeg). VICIU, GL.
 — Probabil din germ. Portugall „Portagalia”.

BURTUCĂLE s. f. plur. v. burduf'.
BURTUCĂN s. m. v. burtucă.
BURTURĂNÓS, -OĂȘĂ adj. v. burduhos.

BURTELEAG s. m. *Tonnoau*. — Butolu de 5-7-10 vedre, butoiaș. H. IX 83.

BURTUS s. a. v. burduf'.
BURUCĂ s. f. v. burtă.
BURUI vb. IV⁹ v. bură'.
BURUIANĂ s. m. (Bot.) v. buruiană.

BURUIANĂ s. f. (Bot.) *Mauveiss herbe*. — Sub buruiană se înțelege, în sensul cel mai larg, orice plantă ierboasă care crește necultivată (în opoziție cu floare), afară de iarbă; p. restr. plante sălbatice care cresc printre cele cultivate, năpădindu-le (cfr. bălărie), și care trebuie deci plivite s. prășite (cfr. buruienă). Se face deosebire între buruiene rele (ZANNE, P. IX 445) a. de stricăciune (SEZ. IV 25^{1/2}), care nu sînt de nici un folos, și buruiena de leac (leucitoare KONAKI, P. 298, tămăduitoare), care servesc la vindecarea deosebitelor boale. [Muștarul] să face mai mare de toate buruienile. NOUL TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 128. *Când să răboșești... întreabă leac și buruiene.* DOSOFTEIU, V. s. 90. *Ce buruiană este, care o cunosc și orbii?.. Urzicile!* (a. 1799) GCR. II 171. *O buruiană, a căria klujanul are afoș, în chipul inului.* DRĂGHICI, R. 52. *Căți popoșoi fărâșești nu rămân în buruiene?* I. IONESCU, C. 55. *Palaturile dărmate și cu buruieni crescute pe dinsele.* ISPIRESCU, L. 10. *Buruieni adormitoare (= asoporifice).* id. 106. *Încălțaiți... nu au flori, ci numai buruieni.* C. NEGREZZI, I 101. *M'o trimes giupineasa, să culeg buruieni uscate de leac.* ALECSANDEI, T. 7535. *În mijlocul unei grădini pustii, unde lobodele și buruienile crescuse mari în tufe negre-zerzi..* EMINESCU, X. 37. *Buruiene miroșitoare și prînlice albinelor.* CREANGĂ, P. 238. *Căruarea e acoperită ici colea de buruieni.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 335. *De răul-copilor acapă prin descătoace și buruiene negre.* SEZ. I 255. *Foșie verde buruiană.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 35. *Nu iubi o buruiană, Ci o floare din poiană.* id. lb. 47. † *A fi crescut în buruienile dracului = a fi gâlcevitur și nemulțămător.* ZANNE, P. VI 820.

Foarte multe numiri populare de plante s'au format cu ajutorul cuvântului buruienă:

buruienă-albă = albică (2°) PANȚU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139.
buruienă-amară = amarăluță. PANȚU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139.
buruienă-argintului-viu. H. IX 35.
buruienă-cănească = trespădătoare, breiu (*Mercurialis annua* și *perennis*). PANȚU, PL., LEON, MED. 71. *Aceoași plantă pare a fi buruienă-cănelui.* H. VI 220.
buruienă-de-a-bubă = a.) păpălău. PANȚU, PL., LEON, MED. 55. *Aceoași plantă pare a fi buruienă-de-bubă: rădăcina mică și cu multe ramuri subțiri; cotorul cu rămurile care poartă foi verzi lățite și crestate rotund.* H. XII 136, cfr. *ibid.* IX 472. | b.) lumânare, VICIU, GL.
buruienă-de-beteșug (s. de-dureri)-la-inimă. H. IX 472.

buruienă-de-brîncă. H. IX 472.
buruienă-de-bubă-rea = spanac porcesc. LB., DAMÉ, T. 187, PANȚU, PL.
buruienă-de-ceas-rău = vetrice. PANȚU, PL. *Rădăcina și tulpina ei se întrebuintează, fierte cu vin, pentru bolnavii speriți.* H. III 424.
buruienă-de-cel-plierit = ventricică. PANȚU, PL. Și: **buruienă-de-plierit.** H. III 361.
buruienă-de-cinci-degete = a.) *Potentilla recta*; și: găinuță, gălbenuș, acrântitoare. PANȚU, PL. | b.) = cinci-degete. LEON, MED. 27.

buruienă-de-cula = cerențel (*Genum urbanum*). GRIGORIU-RIGO, M. P. Probabil aceeași plantă este: **buruienă-de-culu-de-stricăciune.** Pentru întărirea oaselor, pătimași se vindecă, culegând la Vineri-

legate ale Sfinților buruieni-mare... buruiană-de-căin-de-ștreacănu și buruieni-albe. idem, 1139.

buruiană-de-dalac = lă snicior. PANȚU, PL., LEON, MED. 27, H. IX 436. Ș: buruiana-dalacului. H. II 130.

buruiană-de-făcut-copil = nemțșori-d-e-câmp. PANȚU, PL. Aceeași plantă pare a fi buruiana-de-rod-de-copil. H. IX 35.

buruiană-de-friguri = a) traista-ciobanului. LB., PANȚU, PL. Pisată și pământă cu apă, e bună de friguri... Are pâslă cu seminte negre, mici, ca iarbă-de-puşcă. H. XII 136. | b) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-negoi, buruiană-măgărească. PANȚU, PL. | c) boglari (*Ranunculus sceleratus*). lb., LEON, MED. 27, GRIGORIE-RIGO, M. P. Se ia curpân, se pisează și se leagă la mână cu buruiană-de-friguri. GRIGORIE-RIGO, M. P. I 74.

buruiană-de-guster: hlujul de 1.50 m; rădăcina, fărță cu lapte dulce, bună la porcii care sufer de guster. H. XII 136, II 125.

buruiană-de-iele-măru-lupului. LEON, MED. 27. buruiană-de-in = li nariță. LB., PANȚU, PL., LEON, MED. 27.

buruiană-de-lungoare s. buruiana-lingoarei = leuștean. PANȚU, PL., LEON, MED. 46. buruiană-de-lipitură. lb.

buruiană-de-negoi = a) aior, cfr. buruiană-măgărească. PANȚU, PL. | b) laptele-cănelui. lb. | c) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-friguri, buruiană-măgărească. lb.

buruiană-de-rânză = căpușnică (H. IV 84); cu rădăcina ca a morcovului; lujorul (trunchiul) se întinde pe pământ. H. V 34, cfr. II 125, IX 472.

buruiană-de-roșată: rădăcina roșoară subțire; ...fărță cu vin alb, clătșteți cu ea gura, când ai roșată. H. XII 136.

buruiană-de-spulbărituri = dumbleț. PANȚU, PL. buruiană-de-tăietură. H. III 306, IX 472 = buruiană-vânăta. H. IX 84.

buruiană-de-talan = sângele-iepurei. H. IX 84.

buruiană-de-țară = năfurică. PANȚU, PL.

buruiană-de-trânji = iarbă-de-școală. lb.

buruiană-de-venin. DAME, T. 184.

buruiană-domnească = văzdoagă. PANȚU, PL.

buruiană-faptul = faptinic. MARIAN, INS. 273.

buruiana-gâinii = cătușnică. TDRG.

buruiană-impuscată. H. V 10, GRIGORIE-RIGO, M. P. I 130, II 24.

buruiana-lacului. H. IX 472.

buruiană-măgărească = a) aior, cfr. buruiană-de-negoi. PANȚU, PL. | b) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-friguri, buruiană-de-negoi. lb., LEON, MED. 45.

buruiana-măseli: a) căreia rădăcina are forma unei măsele de om, și pe care oamenii o întrebuințează contra durerii de măsele. H. II 130.

buruiană-porcască = *Hypochoeris radicata* (fran. porcelle s. laitue-de-cochon, germ. Ferkelkraut). PANȚU, PL. Aceeași plantă pare a fi buruiana-porcă. H. IX 35.

buruiană-pucioasă = iarbă-puturoasă. PANȚU, PL., TDRG.

buruiana-rândunculii (TDRG.) s. rândunelii (GRIGORIE-RIGO, M. P. I 6) = rostopască.

buruiană-rapân: mărunță; frunzele mici, beșicuți pe băi, ca metal. H. III 360.

buruiana-spurcului. H. IX 35.

buruiana-surpăturii = *Sceleranthus annuus*: și boșor oagă, sineică. PANȚU, PL.

buruiana-viermelui = punguliță. LB., PANȚU, PL. [Singularul are adesea înțeles colectiv: *Buruiana a năpădit bucatele*. | Plur. -ruiene și -ruieni. | Ș: buruiană s. f. (pron. -ri-ia- și -bu-ria-). *Un fel de buruiană ce crește... între pietre*. PISCUSCUCU, O. 63.

Vântul la pământ n'aruncă burieni, și pecei mai mari copaci. ZANNE, P. I 145. *Ucluză unsă, în burieni ascunsă?* (= iepurele). TEODORESCU, P. P. 230^a, burliună † s. f.; (din pluralul colectiv, noul

sing.) burliună, burean s. m. sing. tant. *Buruianul pământului*. ANTIM, P. 214. *Să puia să smulge pe mânele burianul din vie*. IPIRESCU, ap. GOR. II 368.

Diminutive: burăniță (DDRF.), bureniță (lb., TDRG.), buriență (PANȚU, PL.), buriență (DDRF., TDRG.), burienită (TDRG.), burienulă (LB., TDRG., GOROVEI, C. 372), buruiită (BARIANU, TDRG.) s. f. (și cu înțelesul spec. de) silur. PANȚU, PL., LEON, MED. 27. | A djeectiv: burulenos, -oasă = plin s. năpădit de buruiene. *Pământ* (I. IONESCU, M. 345). *un hat* (SADOVEANU, LUC. III 232) *buruienos*. *Sămânță buruienosă* (= amestecată cu sămânța de buruiene). I. IONESCU, C. 174. | Verb: (suspect) burulenă vb. I^a = a plivi. LB. |

— Din slav. (rus., rut., bulg., sârb.) burjană, idem.

BURUIENĂ vb. I^a, **BURUIENITĂ** s. f. }
BURUIENOS, **-OASĂ** adj. } v. buruiană.
BURUIENITĂ s. f. (Bot.) }
BURUNCIUC, **BURUNGIC**, } v. borangic.
BURUNCIUC s. a. (Industr.) }
BURUIENITĂ s. f. (Bot.), v. buruiană.
BURZULI vb. IV^a v. burzului.
BURZOL vb. IV (IV^a) v. bărzoia.
BURZOL vb. IV^a v. burzului.

BURZULUI vb. IV^a. I. (S) *bouriffer*, (sa) *hérisser*. II. I^a. *S'emporter*; *se soulever*. 2^a. *Ameuter*.

I A (sa) zbrăli. Și-și încăleță [numa ciumei] ghiarele îndricite în părul cel burzului. M. POM-PILIU, ap. TDRG. † A-și burzului creasta = a face pe marele, a fi arrogant, cfr. bărzoia (?). *Pă-n'acuma'n' fara-aceasta, Noi [boierii] ne-am burzuluit creasta*. ALECSANDRU, T. 38.

II. Fig. I^a. Refl. A se bărzoia (I^a), a se zorboi de mânie (CREANGĂ, GL.), a se zbrăli la cineva, a se irita, cfr. oțări; p. ext. a se răscula (impotriva cuiva). *Iară oastea... dacă au înfăș de periea oștii cei de pur ucat... s'au burzuluit pur bietul Barabăș, capul lor*. M. COSTIN, LET. I 292. *Fîind Tălăru burzului și inherbăntăși... N. COSTIN, LET. II 53. Hanul Crâmului... s'au burzuluit asupra Moscului*. NECULCE, LET. II 428, cfr. 341st. *Nu te burzului, Christachi, nu voiam să te supăr!* I. NEGRUZZI, I 102, cfr. v. 455. *Vai, aprinde-Ń-ar focul, să vă aprindă, zise ea, burzuluită grozav*. CREANGĂ, A. 41. *S'a burzuluit lumea = s'au revoltat oamenii*. ȘEZ. IX 146. | P. ext. *Vremea se burzuluește = se strică, se face vânt și ploaie*. CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 40, IX 146. *Vremea cea frumoasă începe a se burzului... și, cât ai clipi, un cânt puternic, urmat de ploaie, se revărsa cu tunete și fulgere*. ȘEZ. VII 137.

2^a. Trans. A intrărită, a apătat la revoltă. *Fleodor armașul... și cu alții au burzuluit tot lărgul și slujitorimea asupra Grecilor, toțcu pietre și cu beșe, de eră Curtea domnească plină de oameni, și pe ziduri sta oameni*. NECULCE, LET. II 252, cfr. C. NEGRUZZI, I 163.

[Ș: burzului vb. IV^a CANTEMIR, IST. 273; burzului vb. IV^a MĂNDRESCU, UNG. 49; borzoli vb. IV^a = a (se) zbrăli. VAIDA; burzului vb. IV^a N. COSTIN, LET. II 53.] Derivate: burzuluire s. f. *Cuvinete și lucrărie... carile ranelor trupului... nu tîmăduire, ce burzuluire aduc*. CANTEMIR, IST. 51, burzuluiată s. f. CREANGĂ, GL., burzuluit, -oare adj. = excitant, iritant. *Rasa poștii de căt a florului mai obrintitoare, și de pricina căt de mică mai burzuluitoare iaste*. CANTEMIR, IST. 273.]

— Din ung. borzoli „a zbrăli”. Cfr. bărzoia.

BUS s. m. și a. 1^a. *Poing*. 2^a. *Coup de poing*. 3^a. *Jeu d'enfants*.

1^a. Pumn. (Acesta pare a fi înțelesul originar din expresiile: | *A căleă* în patru buși = pe mâni și pe picioare, pe brânci, în patru labe; | *u mbă*, a se lări) de-a bușile (s. de-a bușa CIHAC, II 35, s., Ban., a bușile ANON. CAR. și — din gra-

lul copiilor — a-bușalea HEM. 107) = pe brânci. [Copiii mici] se lăsau încet-încet jos și rădeau iar, când se vedeau în patru buși la pământ, scăpați de amețeaia statului în picioare. SANDU-ALDEA, U. P. 160. Căpîrîndu-se din steiu în steiu, mai de-a bușele..., se urcă de-asupra muntelui. ISPIRESCU, L. 195. Unii [dintre copiii mici] se țarau de-a bușele. SANDU-ALDEA, N. P. 160. Urc malul, mai în picioare, mai de-a bușile și o iau pe jos. Idem, A. M. 127. Când un copil care poate umbla în picioare umblă de-a bușele, se crede că vin rudele. MARIAN, NA. 337. Bătrânii pe la sfârșit, ca copiii, d'a bușele. ZANNE, P. II 489.

2°. P. ext. (La plur.) Lovitură (puternică) cu pumnul, cfr. brânci (brâncă 3°). De aici mai mult cu bușurile, au dat în mâna lui Dumnezeu sufletul. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Să-i omoară cu pumnii (lemma: bușii). id. v. s. 103. A da buși cuiodă = a da pumni, ghionturi. REV. CRIT. III 91.

3°. Numele pietricelelor cu care se joacă jocul (descrie la PAMFILE, J. I 3-5 și II 3-5) în buși (H. XI 518), bușii (H. III 312, VI 201), bușele (H. VI 83), de-a bușii HEM. 108, DDRF., cfr. în bobici, de-a borbonaci, de-a borbonacul, cirica, ciricul. (Copiii, la acest joc, țin pietricelele sub palmă.)

[Plur. buși și bușuri, bușe (în de-a-bușele).] Derivat: (ad 3°) bușoacă s. f. = numele pietricelelor care are rotul principal între cele cinci sau șase pietricele cu care copiii „bat bușoacă”, sau, când joacă de-a bușoacă, una dintre variațiunile jocului numit în buși. Cfr. PAMFILE, J. I 4. | Compus: (ad 1°) nabușălea = pe brânci. JAHRESEBER. III 221.

— Etimologia necunoscută. Deși avem bulgărește paralela: buș „lovește cu pumnul”, bușnic „pumn”, e cu greu de admis ca buș să fie un derivat postverbal din buși, căci analogia lui pumn, palmă, brânci, etc. ne arată că înțelesul 2° trebuie să derive din 1°, iar nu invers. Cuvântul buș se găsește cu înțelesul de „pumn” și la Megleniți și la Aromeni; la aceștia din urmă și sub forma șub, care amintește pe alb. šupakъ „palmă (ca parte a mâinii, ca măsură și ca lovitură)”.

BUȘ s. m. (Imbrăc.) *Bos de laine*. — (Săcele, în Transilv.) Ciorap gros de lână, lucrat de regulă cu un singur cârlig (de lomm); cfr. călțiu. Fiecare copil de școală poate să-și facă singur bușii, pe care îi poartă țarna în cieme. G. GIUGLEA, CERCETĂRI LEXICOGRAFICE (Bacărești, 1909), 5.

— Din lat. byssus „ln”. Cfr. GIUGLEA, l. c. (Buș e un singular nou din plur. buși.)

BUȘĂ s. f. Nom. de chèvre. — Nume de capră. H. IX 60. [Familia (în Ban.): bușat, -ă adj. = (cal) cu picioare scurte. JAHRESEBER. III 314, bușan, -ă subst. = bou s. vacă (H. IV 176, Com. A. COCA), cal (JAHRESEBER. III 314), om (Com. A. COCA) mic, îndesat și robust. Inima...-i mîncată de dușmani. Ca țarba de bot bușan. HODOȘ, P. P. 94. Bușel s. m. = nume de câine ciobănesc. H. V 418.]

— Cfr. sârb. buša „vacă scurtă în picioare”, bușat „nume de cal”, bušak „bou mic și vânos” (cfr. și ung. buša „cu capul mare”).

BUȘĂIU s. a., BUȘĂLĂ s. f. v. buși.

BUȘĂN, -Ă subst., BUȘĂT, -Ă adj. v. bușă.

BUȘCĂ s. f. *Bouchée*. — Îmbucătură: Dă-mi o bușcă de măr (Mureș-Vișoara). VICIU, GL.

— Pare a se fi desvoltat din *bușclă, iar acesta din tulpina buc- (cfr. buclătură, îmbucă, într'un buc), după analogia lui dușcă.

BUȘCĂ s. f. v. băbușcă.

BUȘCĂ s. f. 1°. Petit pain. 2°. *Pis* (de la manche de chemise). — (Veneția-de-jos, comit. Făgărașului)

1°. Pup mic (= turtă), copt din aluatul de pâne, cum fac mamele pentru copil. VICIU, GL.
2°. (La plur.) Bușe = croșete de la măneca iiei, unde se încheie mâneca cu trupul iiei lb.
— Din bulg. bučka „glob, ghem”.

BUSCÔIU s. a. *Bourse*. — (Bouțar, Hațeg, cu pronunț. dial. bușoăiu) Pungă de bani. VICIU, GL.

BUȘD- v. BUJD-

BUȘDEIU s. a. v. bujdă.

BUȘET s. a. v. buși.

BUȘI vb. IV^a. *Frapper (à coups de poing), heurter, battre*. — A trânti pe cineva împingându-l, imbrâncindu-l (CREANGĂ, GL.), a împinge cu vehemență (Com. G. TOFAN), a lovi în covă astfel ca să sune (PĂSCULESCU, L. P.), a ghionti, a butuși (REV. CRIT. III 90), a izbi covă de covă, a bate pe cineva (PAMFILE, J. II), cărându-l lovituri infundate (cu pumnul), a avârli, izbind; cfr. bufni, răzbufni. *Sfinții... de pumni să sfârșiră bușii*. DOSOFTEIU, V. s. 108., *Tare în pământ l-au bușit* [armasarul pe lup]. CANTEMIR, IST. 77. *Vrui să te bușoacă cei năuralăi prin omă?* CREANGĂ, A. 41. *Biata babă, printre picioarele oaspeților călcată și bușită din toate părțile*. SBIERA, P. 127°. *Găină bușită de ulii* (Prahova). LEON, MED. 72. *Am un ochi cu vaci roșii roșii, și vine una neagră și pe toate le bușește?* (= Vătrănu). GOROVEI, C. 392. *Bușeă, de țoșă fum din el!* KUCȘEL, 61. *Tapul aiucii nu mai c-o'ncepe a-i bușă cu capul, de-i buși* [pe tâlhari] pe usă, ca pe niște snopi. SEZ. I 281. *Macoveiu îl bușă cu ciema-n coafă*. H. II 4°. *Trântindu-se, Bușindu-se, Mușcându-se*. PĂSCULESCU, L. P. 137. † Il bușește răsul pe cineva = îl năpădește răsul, bufește de răs, nu-și poate stăpâni răsul. Pe *Natabela cât pe ce s'o' bușească răsul, dar se stăpâni*. ION CR. II 281. [Abstracte: bușituri = împinsături. ALECSANDRI, T. 1761. *Nușii cu știu câte bușituri am mîncat* lb. 473. *Abia au ieșit, bușită de ghionturi și de bușituri, cu mare greu*. SBIERA, P. 127°. BUȘĂIU s. a. = lovitură puternică (cu pumnul). TDRG., bușală s. f. (plur. -șali și -șale) = lovitură cu pumnul (COSTINESCU), izbeală, bătaie (PAMFILE, J. II); cfr. trânteață. Bușeli de călcăie. DELAVRANCEA, S. 6. *Not sârmanii... vite de boiice, toabă de bușeli* lb. 227. *Mă luă pe... Păcălă... la bușeli*. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Țăcănită... țărnicopitor și bușala lor îndușită de scărțâiala rădăcinilor*. JIPESCU, O. 39. *Destepăntu-se, auzi bușeli în țără*. ION CR. II 193. *Alte trei bușele care mi le-ai dat, când furasem*. SEZ. VII 53, bușet s. a. = pumn, ghiont. *Nu se astămpără, de bușește și trânte*. SEZ. III 108°. | De-a bușita: (în Munt.) *Joc cu mincea, jucat în mai multe feluri; cel mai răspândit e acela în care cel ce apucă mincea dă cu ea într'altul*. Com. I. PAVELESCU. | Alt derivat: bușă s. m. = cel care are obiceiul de a buși, a da, a lovi cu pumnul. COSTINESCU (și nume proprie de familie).

— Din bulg. bušъ „lovește cu pumnul” (sârb. bušiti „a lovi, a izbi, a se năruți”). Cfr. năbuși, prăbuși.

BUSICĂ s. m. plur. tant. (Bot.) Plantă (nedesfinită). H. IX 509.

BUSIEL s. m. v. bușă.

BUSIȘOC s. a. (Bot.) v. busuloc.

BUSIȘĂ s. m. v. buși.

BUSIȘOC s. a. (Bot.) v. busuloc.

BUSLUI † vb. IV^a v. busuli.

BUSMACHIU s. m. v. bușmachia.

BUȘMACHIU, BUȘMACHIE s. m. Sorte de pantoufle. — (Mold.; rusim) Încălțăminte de bărbăți

(H. I. 103, x 466) și de femei, un fel de pantofi (fără călcăiu). TDRG. *Mă-o săpădău rochia de nurcă și busmachii*. ALEXANDRI, T. 1153. *Busmachii de iust, pe care nu-i încălță*. VLAHUȚĂ, N. 9. *Busmachii în piciorare-am luat, la biserică-am plecat*. PĂSCULESCU, L. P. 126. *I perche de busmachii*. PAMFILE, I. C. 411. cfr. SEVASTOS, N. 47/. [Și: busmachin. s. m. H. XII 600.]
— Din rus. *bašmak* „ghetă”. Cfr. dubletul *pașmac*.

BUSNA adv. (Mold., în expresia:) a da busna (budevă) = a intra (s. a. se repezi undevă) năvălind pe neașteptate. *Dași busna pe la cheșuri*. VLAHUȚĂ, P. 87, cfr. N. 195. *Cine mi-este acela, De-aș busna'n casă da?* ȘEZ. V 63. *A da busna ca chiorul* = a se repezi de-odată, fără de a băga în seamă obstacolele. ZANNE, P. II 522. [Și: bûsta adv. *Cad toate peste popă, și barba i s'aprinde...* Și dă pe ușa busta, cu pătrăliu'n gât. C. NEGRUZZI, II 243. *Mă rog de iertare, că dau busta'n casă, uitam, nisam*. ALEXANDRI, T. 540, cfr. 723, CREANGĂ, P. 13, ȘEZ. I 280. *Ne-a trântit la pământ, dând busta peste noi*. CONTEMPORANUL, III 571, de-a busta = năvălind cu grămada, cu toții de-odată, forțând obstacolele, cu de-a sila: *Intră de-a busta în casă* (Vicovul-de-us, Bucov.). Com. P. CĂRȘTEAN. | Compoziții: busnămite PAMFILE, J. II, nabusna ib., nabusna: *la și pe popa călare, și - nabusna afară!* ȘEZ. II 68/.]
— Probabil, din ung. *buszma* „bădăran, prost”; a intra busna în casă ar însemna, deci, la origine: „a intra ca un bădăran”.

BUSNĂ vb. I^o refl. *Bouder*. — A se drămboi, a se mânia, a se supără (BUGNARIU, NĂS.), a se bomșulă, a se imbușnă. [Derivat: busnat (Galați) brusnat CONV. LIT. XLV 932] -ă adj. = buclălat (COSTINESCU), cu obraji plini (CONV. LIT. XLV 932). *Are fața busnată, grosolană*. IORGA, N. R. B. 230, busnăr adj. m. = drămboiat, mânios, sărit din țâțâni. BUGNARIU, NĂS.]

— Pentru etimologie, cfr. *bosnat*.

BUSNĂMITE adv. v. busna.

BUSNĂR adj. m. v. busnă.

BUSNEAC s. m. sing. *Poussières*. — (Ban.) Praf, colb. Com. COCA.

BUSOĂCĂ s. f. v. buș'.

BUSOȚIU s. a. (Col.) v. caltaboș.

BUSOLĂ s. f. (Fizică) *Boussole*. — Instrument (o cutiută cu cadran în mijlocul căruia se află un ac magnetic mobil) întemeiat pe îndoița proprietate a acului magnetic de a se îndrepta spre poli magnetici al pământului și a se apropia de verticală cu cât ne apropiem de acești poli. *Ministrul lui la Donn, ca magnitul la busolă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 90. [Busola] *seră marinarilor...* la indicarea direcțiunii drumului ce-l urmează pe mare. CULIANU, C. 21; cfr. PONI, P. 243, 245, 274. *Busola drumul la pol i-arată*. ALEXANDRI, M. 144. | Fig. Călăuză, cărmă, conducător (pentru purtarea în viață). *Pentru Românii, limba... le-a fost busola unică dar sigură, spre a le păstră justa direcție...* în mijlocul valorilor de popoare. MAIORESCU, CR. III 189. (După fran.) *A-și pierde busola* = a-și pierde mîntea. [Și: pasula s. f. (< n.-gr. *πύσσηλας*). *Pasula este un ac de magnet*. DRĂGHICI, R. 208. *Socoteala pasulei corăbiești*. GORJAN, H. II 42. *Mîntea...* Se face busulă, cărmă, în furtunii de ispitire. KONAKI, P. 279.]

— N. din Ital. *bussola*, idem, propriu „cutiută în care se află acul magnetic”.

BUSOR s. m. (Bot.) v. bujor.

BUSORĂ vb. I^o v. imbușoră.

BUST s. a. *Buste*. — Capul împreună cu partea superioară a corpului (la om), p. ext. (impropriu) plect plin, deavolat (la femeie), cfr. boiu, talie. *Vei acă... o statuuă... Al cărei bust cu lanțuri eu am să-l decorez*. ALEXANDRESCU, M. 214, cfr. ZAMFIRESCU, R. 31. *I se spună că are gâtul frumos și talia subțire...* că are brațe și bust. SLAVICI, N. II 202. | P. ext. Sculptură (s., impropriu, pictură) reprezentând capul și partea de sus a corpului, mai ales fără brațe. *Eră așinat într'un cuiu bustul, în mărime naturală, al unui copil*. EMINESCU, N. 38.

— N. din Ital. *busto*.

BÛSTA adv. v. busna.

BÛȘTE s. f. plur. (Îmbrăc.) v. bușcă'.

BUSTEAN s. m. și a. I^o. *Souche, bille*. 2°. *Moyeu*.

1°. Înțelesul fundamental pare a fi cel de buturugă, adică de „trunchi de copac, rămas în pământ după ce o pădure a fost tăiată și arsă” (de aceea întâlnim atât de des atributele „pârliț” și „negru”). P. ext. Tulpină de copac tăiat și curățit de crengi (spre a fi tăiat în scânduri), cfr. bilă', bărnă. *Busteanul* tăiat în scânduri se numește căluș, în Oltenia, și boc de scânduri în Suceava. PAMFILE, I. C. 113/. *Eu, sărcoța'n de mine, pârliță ca un bustean*. GORJAN, H. II 205, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 157, IPIRESCU, L. 340. *Pestii... pluteau alături cu bustenii noduroși de stejari*. ODOBESCU, III 276. *Trecu prin niște păduri cu bustenii ca butia, se poticnă lovindu-se de copacii cei răsturnați*. IPIRESCU, I. 55. *Și-a făcut un fel de casă, grămădind busteni unul peste altul*. Idem, 58. *Cu fațina se ajută la ridicarea bărnelor, bustenilor ș. a.* VICIU, GL. 82. *Am un puș de Ungurean, Să suie 'n cărf de bustean...?* (= Broțacelul). PĂSCULESCU, L. P. 74. *In iad... vedea niște butuci pârliți...* Și el întrebă... *Ce sânt ai busteni pârliți, De ac la pământ trântiți?... - Nu-s butuci pârliți, Ci-s oameni negriți*. Ibid. 185. *Mănăncă luștean Și te fă căt un bustean*. ȘEZ. IX 74. *Viermi de buturi și busteni*. H. IV 85. | *Busteanul-lelelor*: Zări busteanul-lelelor, încalcează amândoi pe dinșul și, dându-i pinteni de trei ori, se prefăcu într-o căruță cu doișprezece cai de foc. IPIRESCU, L. 115. | *Busteanul-zinelor* = bradul-zinelor. Cfr. MARIAN, I. 446. † (A fi, a sta, a dormi, a rămăneă, etc. mort) (ca un) bustean (negru) = neclintit, nemiscat, neșimțitor, fără vrun semn de viață, cfr. butuc, tun. *Noi, boulenii lui Dumnăzeu, dormităm, sântem busteni și puțin simțim*. JIPESCU, ap. TDRG. *Găsi pe toți morți busteni*. IPIRESCU, L. 139. *E greu să te vezi așa de odată străns și să stai ca un bustean*. SLAVICI, N. 299, cfr. 319. *Neaurind cocoul cîntănd, dormi bustean până se apropie zăua bine*. ȘEZ. V 20, cfr. PANN, S. I 15. *Dormiți ca un bustean*. TEODORESCU, P. P. 554, cfr. ZANNE, P. II 545. *De nu vii, bade, 'n o lună, Mă aflișpedimp nebușu*; *De nu-i veni într'un an, Mă afli neagră bustean*. HODOȘ, P. P. 217. *Peste ochi că l-a izbit, Ochiul din cap i-a sărit!*... *Bustean negru mi-a rămas*. PĂSCULESCU, L. P. 177. | A rămăneă (sigur) bustean = a rămăneă singur singurel, cfr. singur cuc. ZANNE, P. I 125, TEODORESCU, P. P. 324. | *Să ajungă să bată bustenii*: să fie orb. H. XI 8.

2°. (La roată) Butuc. DAMÉ, T. 8.

[Plur. -șteni, rar -ștene. *Ei așuseră lamne uscate, colțan, rășină, bustene aprinse*. BĂLCESCU, M. V. 151. | Scris și: *bustean* TEODORESCU, P. P. 71, 73, 191 (cfr. *carabus* 71, *festelii*, *crostine* 75, 76, 79, 81, 82, 85, *asternut* 77, etc.). Și: *bustean* s. m. PAMFILE, J. III 52, DDRF.; (Mold.) *bustihă* s. m. *Găsește un bustihian puteșșios, îl scoțeste cu ce poate, și-i face urdiniș*. CREANGĂ, P. 238. | Derivat: *bustenit*, -ă adj. = pârliț (fig.) *Cum s'ar putea, blestematul, să calc eu cîstea bărbatului meu, pentru*

niște galbeni ai tăi, fi-ți-ar de tîmărie și de doștorii să-ți fie, buștenitul ce ești! GORJAN, H. IV 68.]

— Etimologia necunoscută. (Amintez, pe de o parte, cuvintele romanice: lombard, piemontez *būska*, sicil. *cuska*, engadîn *būska*, fran. *bûche*, prov., catal. *busca*, care presupun o formă latină pop. neexplătată încă **būsca* „bucată mare de lemn” MEYER-LÛRKE, R. WB. nr. 1420, pe de altă parte pe v.-prov. *bust* „butuc”, engadîn *büst* „trunchiul”, care, poate, derivă din lat. *bustum* „ars”, ca subst. „rămășițe ale corpului ars”, cfr. MEYER-LÛRKE, R. WB. nr. 1422. În amândouă cazurile ar trebui să pleacă de la forma pluralului, care ar explica pe *-st*; neexplătată rămân însă sufixul și varianta mold. *büştihan*, care, după ȘIO, ar derivă din rut. *buzdihan* „buzdugan”. Se poate însă ca *büştean* să fie înrudit și cu *butuc*, *butură*, *buturugă* TDRG., cu *bucium*, sau chiar cu *bujidă*, *bujidulă*).

BUȘTENIT, -ă adj., **BUSHIHÂN** s. m. v. buștean.

BÛȘTINĂ s. f. *Brouillard*. — Negură, burhaiu (VI-CIU, GL.), negură pe munți, chidă (Voila, comit. Făgărașului, com. D. VASU).

— Etimologia necunoscută. (Cu ung. *buzs* „năbuzală, păclă, abur” nu poate avea nici o legătură, căci cuvântul se găsește și la Aromâni: *büştină* „funingine”, ci mai de grabă cu lat. *bustum* — cfr. buștean —, deși accentul și sufixul sânt neclare).

BUSTUȘĂG † s. a. *Dévastation*. — Pustire, devastare. Am vrut să se izbîndescă despre țeară, pentru *bustușagul* și *paguba* ce s'au făcut casei sale. ȘINCAL, HR. III 168, [Plur. -șaguri. Idem, 158, ...] — Pare a fi un derivat din *pustă*.

BUSUIOC s. a. (Bot.), -OĂCĂ adj., s. f. 1. *Basilic* (Oleum Basilicum). 2. Danse paysanne. 3. Nom de bouf. II. *Ayant le goût ou le parfum du busiote; muscat*.

1. S. a. 1°. Plantă ierboasă, foarte aromatică, cu tulpina păroasă și cu florimi. ȘI: mălăieină PANTU, PL., MARIAN, INS. 163, H. II 79, 87, 142, II 207, 53, VII 148, XI 246, XII 217. *Busuiocul* este o floare foarte iubită de Român (cfr. PAMFILE, I. C. 248), atribuindu-i-se putere fermecătoare; el are un rol important în obiceiurile și credințele poporului (PANTU, PL., LEON, MED. 27, TDRG.), fiind considerat ca aducător de noroc (PANTU, PL.) și ca simbol al dragostei (MARIAN, NU. 374); e invocată foarte adesea, mai cu seamă în cântecele de dragoste (cfr. HODOȘ, P. 67-68, 76, 113; JARNIK-BĂRSEANU, D. 31-32, 164, 248; ȘEZ. I 112); fetele pleacă la joc cu fire de busuioc la ele, iar în cămășile tinerilor se pun adesea fire de busuioc, spre a mirosi frumos (PANTU, PL.), căci țărani nu cunoaște floare cu miros mai plăcut; *busuiocul* este o podoabă foarte obișnuită a casei lui și mai cu seamă a icoanelor lui sfinte (cfr. I. IONESCU, M. 205); preotul stropște cu aghiazmă, întrebunțând de obicei un mănăchii de busuioc; și în arta culinară *busuiocul* își are locul său. Un *ostropiel*, făcut de cărfuri de busuioc. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 44. *Mirosu(i) busuiocului*. Ib. 138, cfr. 137. *Busuiocul* iubit de sinuri albe. ALECSANDRI, P. III 55. *Oale cu magioran, mîntă, calapur și busuioc*. C. NEGREZZI, I 323. *O politicoară, încărcată cu busuioc uscat și flori de sub icoana... Măntuitorului*. EMINESCU, M. 59, cfr. P. 192. *Rădări îndată două stebie de busuioc*. ISPIRESCU, I. 65. *Busuioc*, când e 'n floare. MARIAN, D. 168. *Cu căldărușă popii plină cu apă și cu un pămîntuf de busiote*. MUȘCEL, 18. *Un smoc... de... busuioc*. ALECSANDRI, P. 2. 270. *Să-mi rup două-țrei mîlădie, Bosioc și tîmărie*, *Să-mi fac verde cununii*. MĂNDRESCU, L. P. 60. *France verde bosiotic*, HODOȘ, P. P. 106, cfr. 172, C. 44. *Dragu mi-ă badiu din joc, Că mi-*

roasă-u busuioc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 34, cfr. 296, 301. *Și-mi sămănă băsioc, C'am fost bun fecior de joc*. TÎPLEA, P. P. 48. *Busuiocă, nu te-ai coace și sămănă n'ai mai face, Că din sămănciora ta S'a scociorit dragostea*. ȘEZ. I 112, cfr. III 179. *Un fir de busuioc*. Ib. 181, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. [Fig. Pentru babă, fata moșnegului eră piatră de moară în casă; iar fata ei, busuioc de pus la icoana. CREANGA, P. 284. P. ext. Mănuchiu a. pămîntuf de busuioc. *Stropesc căldării și ginerile cu un bisioac*. H. IV 89. [Spec. (În graiul tălharilor) Cuțit. BARONZI, L. 149. † A drege busuiocul (cuivă) = a drege lucrul (după ce ai supărat pe cineva cu o vorbă sau cu o faptă nepotrivită); (rar) a mitul pe cineva. ZANFF, P. I 126. *Apoi i-am spus o minciună, ca să dreg busuiocul*. BOGDAN, ap. TDRG. [După ce a scăpat cismarul de Scaraschii,] nici de Dumnezeu nu uită și se gîndi să dreagă busuiocul. ȘEZ. IX 70, cfr. JIPESCU, O. 16.

În numiri de plante:

busuiocul-broastelor, H. III 306.

busuiocul-cerbilor = *Mentha Pulegium*: plantă ierboasă, cu flori purpurii sau trandafirii a-rare-ori albe; crește prin bălți, pe marginea râurilor și prin locuri mlăștinoase; și: apărătoare, busuioc-de-câmp, ismă-proastă, poleiu. PANTU, PL., LB., DAMÉ, T. 188.

busuioc-de-câmp = a) busuiocul-cerbilor. PANTU, PL. | b) busuioc-sălbatec (a). Ib., LB., DAMÉ, T. 188.

busuiocul-fetelor H. V 389 = busuiocul-sfîntelor. ȘEZ. IV 29 = calomfir. GRIGORIC-RIGO, M. P. II. *Bosuioc-fetelor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513.

busuioc-grecesc, H. XI 246.

busuioc-rosu = a) *Amaranthus caudatus*: plantă ierboasă cu flori mici, roșii, dispuse în spice care atarnă în jos; și: bujor, moțulu-curcanului, nasul-curcanului. PANTU, PL. | b) = busuioc-sălbatec (b). Ib., LB.; cfr. HODOȘ, P. P. 53, JARNIK-BĂRSEANU, D. 21.

busuioc-sălbatec = a) *Brunella vulgaris*: plantă ierboasă cu tulpina păroasă și cu flori violete sau rozietice, a-rare-ori albe; și: busuioc-de-câmp, busuioc-roșu, iarbă-neagră, șopărliaș. (PANTU, PL.), busuioc-mărant (DDRf., cfr. FONTRIAUX, LB.). | b) lupoaie. PANTU, PL.

busuioc-sărbesc, H. VII 148.

busuiocul-stupului (s.-stupilor PAMFILE, I. C. 94, H. XII 217) = mătăciune. PANTU, PL. *Bosuiocul stupilor* este mai puțin steblos ca cel domestic, și frunzele mai mari și crestate. H. XII 24.

2°. Numele unui danț țărănesc, un fel de horă care se joacă mai cu seamă când se acolă netașii de la masă. Cfr. MARIAN, NU. 556, SEVASTOS, N. 281, ȘEZ. III 109, (*busuioc*) H. X 23, 70, (*busuioc*) 378, 436.

3°. Nume de bou (H. X 44) și de om (ISPIRESCU, I. 381).

II. În funcție adjectivală: (spețe de fructe) cu miros sau cu gust de busuioc. *Poamă busuiocă* = tîmăioasă PAMFILE, C., TDRG., H. III 116, GOROVEI, C. 36. *Strugure busiote*. JIPESCU, O. 53. *Pere busuiocă*: fața galbie, gust dulce. ȘEZ. V 68. *Mere busuiocă*. H. I 48. *Vîn busiote*. H. X 581. [Subst. busuiocă s. f. = poamă busuiocă. PANTU, PL., VAIDA, H. II 319, III 47, 305.

[ȘI: busiote, busiote (H. IV 44, MARDARIE, I. 678), (dial.) busiote JAHRESBERG. III 314; † busiote, busiote ALEXI, busiote ANON. CARL., LEON, MED. 27, busiote LEON, MED. 24, DDRf., busiote, busiote, H. II 289, v. 49, VII 480, IX 405. [Pronunț. -suioc, -si-] ioc. Derivat: (rar) busioteesc, -ească = busiote H. *Strugure busioteesc*. LB.]

— Din slav. (bulg. *busiljok*, sârb. *bosiok*) s. din ung. (*bosziók*, *busziók*, *bisziók*).

BUSUIOCESC, -LĂSCĂ adj. v. busuioc.

BUȘULI vb. IV^a refl. *S'affliger*. — (Ungurism) A se amări (POMPILIU, BIIH, 1006), a se întrista. *Bușulit* = trist, amărit. JAHRESBER. IV 326. [Și: bușulit vb. IV^a intrans. = a-i părea (cuiva) rău de ceva, a regreta. *Nu bușulit că n'ai fost la muntă, că n'am petrecut bine!* (Brasov), (la ANON. CAR. mai găsim formele:) bușulit vb. IV^a intrans. și refl., cu derivate bușuliată s. f., bușulitor, -oare adj.]
— Din ung. *büsalni*, idem.

BUȘULI vb. IV^a v. bușuli.
BUSUMFLĂ vb. I refl. v. bosumflă.
BUSUC s. a. (Bot.) v. busuloc.
BUSURCĂ vb. I^a v. busucă.

BUSERMÁN † s. m. *Musulman*. — (Mold.) Musulman, mohamedan. *Turcii-și zice busurmani, adică tăiași împrejur sau credincioși*. SIMION DASCĂLUL, ap. GCR. II 23. *În tu [pașa de Tighine], zezi Doamne, ești busurman, și nu ești nimic!* NECULCE, LET. II 335. *Ți-au dăruit biruință asupra vrăjmașilor busurmani*. CANTEMIR, HR. 142. *S'au slobozit asupra păgânilor busurmani, că apă le zice istoricul sirdbec, pe Tatari îndată căzu frică!* id. ib. 457.
— Din rus. *busurman*, idem. Cfr. dubletul musulman.

BUT s. a. *Contrarietate*. — (Ban., Transilv., Ungaria, Maramureș) Supărare, neac. *Pagubele sau buturile ce s'au făcut vouă*. ȘINCAI, HR. II 50, cfr. III 205. *Moșile... să le poată moșteni, fără de butul domniilor pământene!* id. III 189. † [Mai ales în expresia:] *În butul cuivă* = în ciuda, în piasa, în mânia, în poftă (cuivă), sfidând (pe cineva). ȘEZ. II 44/137. POMPILIU, BIIH, 1006. TIPLEA, P. P., cfr. HUD, P. P., VAIDA. *În butul cratului, în finiturile sale nu-i oă îned.* ȘINCAI, HR. II 15/11, cfr. idem, 236. *Și feceră împărăție, în butu' Grecilor*. V. MAJON, IST. 148. *Ar face rău și fără-de-legi, în butul tuturor oamenilor*. TICHINDEAL, V. 358. *Copilul, ca copiii, plângea când îl apucă plânsul, parcă în butul bătrânului*. RETEGANUL, LUC. II 55. *Vois trimete Rosmarin și peană (= buchete de flori) verde, în butul la două fete; Rosmarin și două ferd, în butul la doi feciori*. MARIAN, O. I 34. *Ce horești apă cu fole, în butul dragostii mele?...* *Eu nu cânt în butul tău, Ci horeac de-alteanu meu*. POMPILIU, B. 40-41, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 236. RETEGANUL, TR. 144, 159, ch. 68, MĂDRESCU, L. P. 64/137. TIPLEA, P. P. 49. | *Să știi, mândră, cumu-i bine, N'ai imblă în but cu mine*. RETEGANUL, CH. 156. *A face butu' cuivă* = a i se împotrivi, a-l desfi. LB., FONTBRIANT. [Plur., rar, buturi]

BUT s. a. *Cuissoit*. — Cioșvârtea de dinapoi împreună cu piciorul (spre deosebire de spată) a animalelor tăiate spre consumare, cfr. arm. CTRDG., DAMÉ, T. *Butul de pastramă de capră*. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. *Buturi de berbeco grase*. NAUM, ap. DDRF. *Cete de câini hârboi stăteau dinaintea ușilor, privind cu râdând buturile de carne ce spânzurau în cârlige*. DUNĂREANU, CH. 76. *Caprele (= arșicele) sânt gioale de la buturile de oi făcute pastramă*. PAMFILE, J. II 45. | P. ext. Carne din but. *Să iei una oală și jumătate but de vacă*. DRĂGHICI, ap. TDRG. [Plur. buturi. | Și] (refăcut din plur.): *bătur* s. m. = picior de capră sau de berbeco. BARONZI, L. I 102/100, cu diminutivul) *buturăș* s. a. *O halcă de slănină... un buturăș de pastramă*. JIPEȘCU, O. 153. | Același cuvânt pare a fi (Ban.) *hoată* s. f. = spată. JAHRESBER. III 313.]
— Din turc. (sârb., bulg.) but, idem.

BUT, -Ă adj. v. butacis.

BUT s. m. Nom de chien. — Nume de câine cio-bănesc cu bot laiu. LIUBA-IANA, M. 114.

BUTĂC, -Ă, **BUTĂCIU**, -CE adj., subst. 1^a. *Émousé*. 2^a. *Courte et grosse* (en parlant de cornes). 3^a. (Bœuf) ayant des cornes courtes et grosses ou qui a perdu une corne. 4^a. *Bête, stupide*.

1^a. (Despre cutite, onelto) *Butaciu* = tocit, neascuțit (LB., LM.), tâmpit.

2^a. *Coarnebutace* (la vite) = scurte și groase. DAMÉ, T. 28, H. I 58, IV 84, XII 274, cfr. HEM. 407.

3^a. P. ext. (Despre vite) Cu coarne butace. *Bou butac*. H. VII 149. [Boi] *butac* = cu coarnele scurte și groase, capul bine rotunzit și făcut, picioarele groase. H. X 354. *Un taurac butaciu*. MĂDRESCU, L. P. 222. | Substantivat: *Butac* = nume de bou cu coarnele butace (H. II 117); bou căruia îi pică din te miri ce cauză, un corn și rămâne numai cu unul (MARIAN). *Butac* = vacă cu un corn. MARIAN, cfr. ciut(ăc).

4^a. Fig. (Despre oameni) *Butaciu, butac* = tâmpit, stupid (VAIDA), *butac* = prost, tântăla (MARIAN, SE. I 29), *butacis* = năuc (LB.).

[În LB. se dă și o formă † *but*, -Ă adj. = butaciu.]
— Din ung. „tâmpit (= neascuțit), prost”. Cuvântul pare a fi răspândit și în limbile române, germanice și slavice, cfr. Schuchardt, *Zeitschrift* XV 97 ș. u., BERNEKER, SL. WB. 77.

BUTĂIU † s. a. v. butuc.

BUTĂR s. m. (Dog.) 1^a. *Tonneller*. 2^a. Préposé à la surveillance des tonneaux (seigneuriaux).

1^a. Dogar de buți, butnar. Cfr. H. V 368, XI 7. 2^a. (Rar) Cel ce are în seama lui buțile într'o pivniță (boierească). *Pivnicerii și butarii se coborât sub boltă*. ODORSCU, I 82/117.

[La ANON. CAR. *butar* o tradus prin „victor”. | Derivate: *butărie* s. f. = dogărie de buți, meșterul de a face buți (H. IV 56, IX 342), după LM. și: stabiliment unde se fabrică și se vând buți. *Școală de țesărie și de butărie*. JIPEȘCU, O. 68.]

— Derivat din *bute*, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. butnar.

BUTĂRIE s. f. v. butar.

BUTĂȘ s. m. *Marcotte, bouture*. — Ramură (spec. de viță de vie, mai rar de salcie, de ploș, etc.) care (la viță fără a fi deocamdată desprinsă de butuc) se îngroapă în pământ, spre a prinde rădăcini adventive și a da naștere la un nou butuc; cfr. răsad. REV. CRIT. III 91, cfr. H. II 219, IV 83, 246. *Pentru îndesirea viei se întrebuințază și butași*. I. IONESCU, P. 248. *Via se sădește prin butași*. H. IX 40. *Via se poate cârpi cât de bine, cu butași din sânișe, mutași în vie*. ECONOMIA, 158. [Și: *butăș* s. m. | Verb: *butăș* vb. IV^a = a înmuți via prin butași. REV. CRIT. III 91, DAMÉ, T., *butăș* vb. IV^a = a săpi rădăcinile viței și a le curăți. LB. După ce ochii (= ochiurile, mugurii) care produc acei vlăstari au mai crescut, se mai ciupesc, pentru a se butăși. DATULESCU, ap. TDRG. *Via în floare are mai întâi se butășoșle*. H. IV 115. *Via butășită*. H. IV 8. | Abstracte: *butășrie* s. f., *butășală* s. f. (COSTINESCU), *butășit* s. a. = operația butășirii. H. IV 246, cfr. XVI 30.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, înrudit cu *butuc* și *bucianu*? poate, din ung. *bujtás* „butăși”. CIHAC, II 488. Asemănarea cu fran. *bouture* e întâmplătoare.)

BUTĂȘĂLA s. f., **BUTĂȘI** vb. IV^a v. butăș.

BUTĂU s. m. v. butuc.

BUTĂV, -Ă adj. = buged. (Ban.; sârbism) *Butăv* la față = umflat la față, în urma unei boale, de o grăsimie naturală, buhav. *Omul butăv (la față) în toldeanaa e bolnav* (Oravița). COM. COCA.

— Din sârb. *butav* „carnos”.

BUTCĂ s. f. *Carroasa*. — (Mai ales în Mold.; aiurea învechit) Trăsură (boierească) închisă, calească, cfr. droșcă, landou, cupou, caretă. *Împăratul au luat pe Dimitrașco-vodă și I-au ascuns într-o butcă a lui, de cele cu două roate. NECULCE, LET. II 363. Primbându-se pe la Prut, Cu butca cu patru cai. MSS. (s. XVIII) GCR. II 105. O carătă... sau botcă bună, cu coperiș dinainte (a. 1781). IORGA, S. D. VIII 6. O butcă noadă... postava să fie verde, și denopri să aibă 2 oameni loc a șeaf[ă] pe lădiță, iar denainte să aibă scoun umblițor... burdușu să fie nalt și corona cea de asupra să aibă acel meștesug să șe[ ] slobozească pân' aproape de burduș, că să nu ebracească ploaia... scările să fie ca la carătele cele englezești (a. 1784). *ibid.* 10. Vreo damă, așezată... în fundul butcii. ALECSANDRI, DACIA LIT. 264. Ioane, trage butca boierului la scară. FILIMON, C. I 600. Se urcă în butcă și porni. IPIRESCU, L. 108. Boierul... dus de supțiori, de fișan sau de cio-cioc, eră închis, pentru primblare, în butca lui, cu ferrestruși rotunde, mărunte. IORGA, L. I 17. În ograda curții lui eră acuma plin de căruși, de butci și de rădăcane. SBIERA, P. 70, cfr. SEVASTOS, C. 84/11, 130/22, 392/22, ȘEZ. V 34/11. [Plur. butci. URICARIUL, XIX 42/11. | Și: boteacă s. f. Cfr. MAT. POLC. 110. | Derivat: (Mold., rar) butcările = șopron pentru trăsură. BARONZI, L. I 161/11.]*

— Din rut. butka, idem. (Cfr. budă).

BUTCĂRIE s. f. v. butcă.

BUTCĂRIȚĂ s. f. = găleată (Oltenia). ION CR. I 122.

BUTCULIȚĂ s. f. (Bot.) = (Brașov, Mușcel) bănuși (III 19) PANTU, PL. (mai ales la plur: butculițe). H. IX 142, 188, 3-6, 338, 396, 405.

— Etimologie necunoscută. [Impotrivă derivării lui din butcă, prin suf. dim. -uliță, vorbeste răspândirea geografică a cuvântului]. Cfr. butcuță.

BUTCUȚĂ s. f. (Bot.) Numire de plantă (nedefinită mai de aproape). H. X 85. — Cfr. butculiță.

BUTE s. f. l. *Tonneau, botte, bonte*. II. 1°. *Moyen*. 2°. *Tipe* (de plume). 3°. *Tuyan*. 4°. Une des parties du moulin.

I. (Dog.) Vas mare de lemn pentru conservarea lichidelor (mai ales a vinului), mai larg la mijloc decât la capete, alcătuit din două (de stejar) prinse în cercuri de lemn sau de fier, închis la capete cu două funduri de lemn. În fundul dinainte are o gaură (prin care curg lichidele), care se închide cu copul și în care se poate aplica can(e)ava a pipă; altă gaură (vrana, poarca s. predulfu) în doaga cea mai de sus, servește de răsuflătoare și se închide cu un dop de lemn; prin ea se introduce lichidul în bute și se scoate cu tid va (tălvul); cfr. antal, butoiu, poloboc, balercă, buriu, fule. ANON. CAR. I. IONESCU, M. 412, PAMFILE, I. C. 166, 235, H. III 65. *Bute de miere* (a. 1588 CUV. D. BĂTR. I 206), de vin (NECULCE, LET. II 206, URICARIUL, IV 202, cfr. IORGA, B. R. 34, CREANGĂ, P. 260), de oțet (ZANNE, P. I 560). [Copul] *intră într-o bute seacă, de să ascunde* MAGAZ. IST. IV 244. *O bute mare...* pe care arșatul o împle în toată dimineața, și apoi prin un cep sloboade apa. C. NEGRUZZI, I 96. *I-a băgat într-o butie* [pe față și pe flăcău] și i-a dat pe gârță. IPIRESCU, L. 388. *Vinul curgă din butii sparte*. EMINESCU, N. 4. *Buții mari, neceptute*. ALECSANDRI, P. P. 121/1. | Și *petrec...* Cu gura la cep de bute. *ib.* 314. *Nici salcia lemn de bute, Nici moșicun om de frunte*. ZANNE, P. I 277. cfr. IV 457, IV 368. *Cerc de bute*. *ib.* III 391. *Buțiile goale mai sunt sunet fac*. idem, V 102, cfr. BARONZI, L. 52. *Am un frate, Cu un cuiu în spate?* (= Butea). GOROVEI, C. 34, cfr. 35-36, ȘEZ. I 62, IV 51. *Butea gome, boierii beu?*

(= Seroafa cu porceli sugând.) SBIERA, P. 321, cfr. GOROVEI, C. 308. [P. ext. Cantitate de lichid câtă încapă într-o bute. *Caraiman... putea să înghită în larele sale pânteco atâtea vedre cât și o butie de la Dealul-mare. ODOBRESCU, III 14. | (Butea fiind voluminoasă și pântecoasă, este adesea simbolul grosimei) Niște păduri mari, cu buștenii ca butia. IPIRESCU, L. 55, cfr. 122. *Biata babă eră umflată cât o bute*. CREANGĂ, P. 15. *Groasă ca o butie*. DELAVRANCE, V. V. 215. *Balaurii au fost niște șerpi mari cât butia*. H. IV 67. (Adverbial) *Umflat bute* = gata să crape. PAMFILE, C. J. II 11. | *A face butia butie și gura pânice* (ZANNE, P. II 25), a *fluiera în bute* (*ibid.* V 106, cfr. II 3) = a fi bețiv mare. *Suge-butie* = bețivan. ZANNE, P. V 106, BARONZI, L. 96. | *Vorbeste ca din bute* = gros. PAMFILE, J. II. | *A fi bute de covă* = a fi burduf s. tobă de covă. *Toți erau but[ă]f de carte*. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | *A dormi bute (butie)* = a dormi buștean. BARONZI, L. 43, ZANNE, P. II 545. | *A lega bute* = a lega burduf s. cobză. ZANNE, P. V 106. | *Se duce ca vinul stricat, din bute în bute*. ZANNE, P. IV 187. (De aici:) *Din bute în bute* = din rău în mai rău. Cfr. *ib.* V 106, BARONZI, L. 43. *Astfel merge lucrul din bute în bute, până ce ajunge omul a datori pentru un napoleon 10 galbeni*. I. IONESCU, M. 575. | (Transilv.) *Butea cu carechil*: unul dintre jocurile obișnuite la priveghiu. Cfr. MARIAN, I. 220.*

II. 1°. *Butucul roșii*. DAMÉ, T. 8, (butie) H. VII 373. *Cum este oiaia nenunș în butea roșii uscate*. CANTEMIR, IST. 32. *Se uită prin butia roșii în spre partea în care plecase voinicul*. IPIRESCU, I. 343. *Copetele butucului... sânt cercute și ele cu câte un cerc numit cerc de bute*. PAMFILE, I. C. 129.

2°. *Cotorul penelor de pasăre*. BĂRCIANU. *Rădăcina [plantelor] nu-si mai groasă decât butea unei pene de găscă*. I. IONESCU, C. 192.

3°. *Teavă*. *Bute peste bute, sus coadă de vulpe?* (= Trestia.) SBIERA, P. 321. | *Spec. Teavă* (de soc ȘEZ. VII 190) la instrumental numit cărabă. *Pișcoasca, lirtuzul și butea acelor cărbăbi le am eu*. LIUBA-IANA, M. 63. | *Teavă de fier, prin care lese aerul din foale*. *La capătul ascuțit al foalului, este o bute de fier, carea e zidită în un părete, ce desparte foitul de foc; gura buții ajunge pe cămin și suflă în foc*. idem, 125.

4°. *Parte a morii* (nedefinită mai de aproape). H. X 130.

5°. *Rădăcina în forma napului a plantei rodul-pământului*. *Rodu-pământului este o buruiasă care are buși și porumbi mici*. *ibid.* XVI 26. | P. ext. *Planta însăși*. H. IV 210.

[Plur. butii. | Și: (Munt.) butie (pronunț. -ti-e); butie s. f. JAHRESBER. VIII 288. | Diminutive: (numai cu înțelesul de vas de lemn): butică s. f. (plur. -cele). MARIAN, N. 302, 303, ȘEZ. I 36 (= butie mai mică, de 70-100 vedre, butlagă). H. IV 246, butișoară s. f. TEODORESCU, P. F. 647, butiță s. f. LB., butie (pronunț. butic) s. a. = ghiob, ștendulet (Jiu). VICIU, GL., butig s. a. = putiniță cu capac. REV. CRIT. III 91.]

— Din lat. pop. buttis, idem. Cfr. butelie.

BUTICĂ s. f. v. butelie.

BUTELIE s. f. *Bouteille*. — Vas (de sticlă) potativ, cu gât strimț și lunguieț (a cărui gură se astupă cu un dop), destinat să cuprindă lichide (în deosebi vin), sticlă, șip; p. ext. conținutul ei. | *Spec. (Fizică) Butelie de Leyla*, condensator electric, construit întâia oară în 1746 de trei învățați olandezi, cfr. FONI, P. 211. [Pronunț. -ti-e.] Plur. -telii, -teluri: *Să-mi cumperi trei buteluri vin de Tocaia* (a. 1784, Râmnic). IORGA, S. D. VIII 10. | Și (prin mijlocire rusească: butylka, s. polonă butelka): butică (H. VII 374), butică s. f. (une-ori cu înțelesul de damigeană). PAMFILE,

I. C. 392. *Beau... Mii butilei Porto!* I. VĂCĂRESCU, P. 261. *Spălându-l e-o butelcă de vin unghurea dulce.* C. NEGRUZZI, II 204. *Taza acisului... scoteți câte 4 lei de fiecare butelcă.* I. IONESCU, D. 108. *În butelca mîc, vinul cel mai bun.* ZANNE, P. IV 187.
— N. din fran. (< lat.-târzie *butticula*, dim. din *buttis* „bute“.)

BUTÉLNIC s. a. (Dulgh.) *Foret.* — Unealtă de dulgherie (H. III 118, 228, VI 82, VII 391, XI 350, XVI 356), un fel de sfredel care dă găuri până la 3 cm. și se introducează la porți, proci de car, etc. (PAMFILE, I. C. 124), spișelnic (H. II 118), burghia. [Și: *budelaie* s. a. H. XI 373.]
— Derivat din *bute*, cu sufixul lui *spișelnic*.

BUTĂ vb. IV^a. *Jaillir.* 2°. *Encahir.* — (Transilv. și Mold.)
1^a. (Despre apă) A se revărsa (ȘEZ, II 151/22), a țâgî. *Când a butit (= a țigî grabnic) de pe Pietrosul la Pisc, a tănit (= a ieși, a oprit) apa Bistriceii (Mold.).* CONV. LIT. XLIV, 131.
2^a. P. ext. (Despre mase de oameni) A bui (LB.), a da năvală, a da busna, a năvăli, cfr. *bu* și *dî*. *Ori-când vor buti Turcii în fîntul Sașilor, neameșii să le dea ajutor.* P. MAIOR, IST. 105, cfr. 240.

[Același cuvânt pare a fi: *buci* vb. IV^a = a țâgî (Gor.) JAHRESBER, VII 83 (în Ban., cu pronunț. *buși*). *A bușit apa din pământ.* Com. A. COCA. | Derivat: *butică* vb. I = a nimeri, a pică pe neașteptate undeva, a umbla într-o doară. *Merge el cât merge, pe cărări cam încălitate...; odată butică la smeu!* MERA, L. B. 251. *Merge el buticând în-coace și în-colo, mai pe apă îndărăt pe cât înainte, când... ajunsesse...* Ib. 208. *Intrând în sat, facă-tă-mă, butic pe Luca... și gata să mă împiedec în el.* Ib. 115.]

— Etimologia necunoscută. (După CIHAC, II 36, din sârb. *butati* „a împinge“, bulg. *butam* „ating“; poate, înrudit cu ung. *bugogni* „a țâgî“.)

BUTIC s. a. (Dog.) v. *bute*.

BUTICĂ vb. I v. *buti*.

BUTICĂ, BŪTIE, BUTIE s. f. } v. *bute*.

BUTICĂ s. a. (Dog.)

BUTICĂ s. f. v. *butelie*.

BUTINĂ s. f. (ș. d.) (Dog.) v. *putină* ș. d.

BUTIȘOARA, BUTIȘĂ s. f. v. *bute*.

BUTLĂG s. f. (Dog.) v. *butlan*.

BUTLĂN s. a. (Dog.) *Tonnelet, boute.* — Butoiaș. LB. *Bufile și butlanel.* ECONOMIA, 160. *Se toarnă [mu-stul] în butlan.* Ib. 167, cfr. 76. [Și: *butlăn* s. a. ȘEZ, III 52. | Diminutiv: *butlănă* s. a. LB. | Cu alte sufixe: *butlăg* s. f. = *butică*, *butie* mai mică, de 70-100 de vedre. H. IV 246. *O butlăg de rachiu.* THEODORESCU, P. P. 513; *băllăg* s. f. *Băllage* cu rachiu. Ib. 578, *băllăg* s. f. *Băllage* cu polin (Dobrogea). BURADA, ap. TDRG.]

BUTLĂNĂȘ s. a. (Dog.) v. *butlan*.

BUTLIUC s. a. v. *bucluc*.

BUTNĂR s. m. (Dog.) *Tonnellier, boisselier.* — (Transilv., Mold.)

1^a. Mestegurar care face a vinde butiaș (p. ext.) orice fel de vase construite din doage, dogar, cădar, botar, pinter, butar (1°). LB., DAMÉ, T. 83, PAMFILE, I. C. 160, H. VI 17, X 189, 356, 500. *Costin, vătaul de butnări* (a. 1691, Iași). IORGA, s. D. 184, cfr. XII 263. *Starostea de butnări.* URICARIU, XIX 327/1, cfr. 341/1. *Am un poloboc; dacă se strică, nu-l poate nici un butnariu toeni?* (= Oul). GOROVEI, c. 264.

[La H. III 118, *butnar* e citat, fără definiție, între „unelele de dulgherie.“] Și: (+ *botă, botar*) *botnăr* s. m. Cfr. URICARIU, XXIII 269, (< ung. s. rut. *bod-*

năr, idem) *botnăr* s. m. SHERA, P. 78/129, 321/127, PAMFILE, I. C. 167, *butnăria* și s. m. LB., (+ *pin-ter*) *bugnăr* și s. m. ECONOMIA, 171. | Adjectiv: *butnăresc*, -ească. *Mesteacănu!*... *dă lemn bun de ars și la lucrul rotăresc, cum și la [col] butnăresc.* COD. SILV. 18. | Verb: *butnări* vb. IV^a = a exercita meseria de butnar (LB.), fig. a bate infundat (PAMFILE, J. II). | Abstracte: *butnărie* s. f. = meșteșugul butnarului, dogărie, dogărit (PAMFILE, I. C. 113, 160, H. I 36, III 18, X 6, 506, XII 140, 204); locul unde se fac butii, etc. (COSTINESCU, LM.); marfa de butnar (subt. formele suspecte: *butnărie* BĂRCIANU, *butnăria* DDRF.; *butnăria* s. f. = butnărit, dogărit (COSTINESCU), fig. bătaie infundată (PAMFILE, J. II), *butnărit* s. a. = meseria butnarului, dogărit. *Mulți autodidacți din Straja Bucovinei pricepebutnăritul și fac cofe, cofăci, obroace pentru cămeși, poloboaice pentru pepeni (= castraveți) și cerechi, ciubdrașe cu torți, inframuseșate cu flori săcule cu fierul fierbinte, berbinși ș. a.* PAMFILE, I. C. 167.]

— Din germ. *Büttner*, idem. Cfr. *butar*.

BUTNĂREALĂ s. f.

BUTNĂRESC, -EĂSCĂ adj.

BUTNĂRI vb. IV^a

v. *butnar*.

BUTNĂRIE s. f. (Dog.)

BUTNĂRIU și s. m. (Dog.)

BUTOAICĂ, BUTOAIE s. f.

v. *butoiu*.

BUTOANĂ s. f.

BUTOARĂ, BUTOARCĂ s. f.

v. *butură*.

BUTOARE s. f.

BUTOIAȘ s. a. v. *butoiu*.

BUTOIU s. a. 1°. *Futaille, barrique, botte.* 2°. Sorte de poisson.

1^a. Vas din doage de lemn, de forma buții, dar mai mic (de 70 de vedre H. IV 246), (Mold.) *poloboc*, cfr. *butlan*, *burin*, *burtuleag*. *Butoaie de ofeț.* ZANNE, P. 1559. *Butoiu de untdelemn* (Ib. III 657), *de rachiu* (SPIRESCU, L. 373). *Silen, gras și gros* ca un *butoiu*. SPIRESCU, T. 104/1. *Capul cel tâmpit [h]odorogeste ca un butoiu dogit.* ZANNE, P. II 40. †† *A țigî din butoiu*: se zice bețivilor. *Butoiu fără fund*: se zice celor care vor într-una tot felul de foloase (mai ales bani). Ib. v. 107. | Spec. Vas de lemn pentru păstrarea untului, cfr. *băddău*, JAHRESBER, XVI 221.
2^a. (Iht.) Pește mic de Dunăre. Cfr. I. IONESCU, M. 93.

[Și (ad 1°): *butoaie* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 211, (dial.) *butoană* s. f. (Avrig, în Transilv.) ȘEZ, II 33. *O butoană de vin tras* (Brăila). PĂSCULESCU, L. P. 259. *butoaică* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 221. | Diminutiv: *butoiaș* (în Mold. *butoies*) s. a. *Un butoiaș de păcură*. CONTEMPORANUL, VI, 101.]
— Derivat din *bute*, prin sufix. dim. -oiu.

BUTOȘ s. m. *Bouton.* — Nasture mobil (de metal, de sidof, etc., adesea cu o mașinerie) cu care se încheie s. se prind, la cămăși, gulerule, manșetele, pieptii, cfr. *bumb*; p. ext. ceea ce are forma unui nasture, țâmburag. *Butonul soneriei.* [Familia: *butonieră* = chioțoare (la halnă), cfr. *butoare*.]
— N. din fran.

BUTOR s. m., **BUTORI** vb. IV^a v. *butură*.

BUTUC s. m. I. 1^a-2^a. *Tronçon, bille, souche.* 3°. *Cep* (de vigne). II. 1°. *Cangue.* 2°. *Moyeu.* 3°. *Bilrot.* 4°. *Pièce de bois servant de tréteau ou de support.* 5°. *Partie supérieure du joug.* 6°. *Chevalat de taneurs.* 7°. Une des parties du moulin à foulon.

I. 1°. Trunchiu de arbore tăiat, curățit de crengi (și de coajă); bucată mai mare tăiată dintr-un astfel de trunchiu; bucată groasă de lemn; cfr. *buștea*, *bucium*, *bilă*, *buturug*, *bărna*, *bulvan*, *ciot*, *gros*, *tumurug*, *poclimb*. COSTINESCU, DAMÉ, T.

178, 175, TDRG., PAMFILE, I. C. 102, 110, 111, H. II 251, POPOVICI-KIRILEANU, B. 133. *Ohule!*... *Aducipi plăghii și butuci* ALECSANDRI, P. 291, cfr. DOINE, 179, SEZ. I. 115. *Cântă eucul pe butuc*. MARIAN, N. 244. *Butuci borțoși*. Ibid. 204. *Nu-ți costă prin butuci*. RETEGANU, TR. 60. *Putregăiu di pe butuci*. Ibid. 165. *Niște butuci pârâți, La pământ trântiți*. PĂSCULESCU, L. P. 185. *Am să le dau lor un somn așa de greu, că ai să calci pe dinții ca pe butuci, și n'au să simțescă*. SEZ. IV 172/3. *Achizița nu sare departe de butuc*. ZANNE, P. I. 115. | Spec. Partea de jos a unui trunchiu, care rămâne cu rădăcinile în pământ, după ce copacul a fost tăiat, buștean. *Să arză (moliftul) pân' la butuc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 91. †† A-1 trage culvă butucul = a îngela pe cineva, a-1 trage pe sfoară, a-1 face o șotie. *CREANGĂ, GL. Măi, felișoara împăratului ne-a trase butucul!* CREANGĂ, P. 267. A avea slugi din butuci = a fi singur și cu toate acestea a se fâll (PAMFILE, J. II). *Sârâți slugi din butuci!* ZANNE, P. IV 602.

29. Fig. (Adesea omul e comparat cu un butuc, arătându-se):

a.) forma scurtă și grosă. *Un butuc de băiat*. TDRG. *Abia-și mișcă butucii!* picioarele groase și greoaie. LM. †† A fi gol *chilug și gras butuc*: se zice celor ce au chelțuit tot pe băutură. ZANNE, P. III 172.

b.) nesimțire, nemiscare, trândăvie; cfr. buștean. *Îi pun [pe omul leneș] într'un cor cu boi, ca pe un butuc nesimțitor*. CREANGĂ, P. 329. *Nu am întâlnit decât pe un bosindar surd ca pământul, de nu te puteai înțelege cu el, ca cu un butuc*. MERA, L. B. 35. *Ce stă acolo, înșipit ca un butuc?* DELAVRANCEA, sp. TDRG. *La iubit e ca focu', La lucr, ca butucul*. HODOȘ, P. P. 182. *Se făcă că doarme ca butucul*. SEZ. IV 100, cfr. MARIAN, N. 369. | Adverbial. *Dorm toți butuc*. CARAGIALE, N. 49.

c.) Bădăran, prost, cfr. necioplit. *Braștele, știind un butuc în loc de împărat, în locul lui au ales pro un șarpe*. SIMION DASCĂLUL, LET. I A. 53/4. *S'a mai da împăratul-roș și peste oameni, nu tot peste butuci*. CREANGĂ, P. 248. †† A fi din butuc (s. ca butucul) = a fi prost (ZANNE, P. IX 445), om de rând și păturos (CREANGĂ, GL.), din topor. *Harap-AB, vede el bine unde merge treaba, că doar nu eră din butuci*. CREANGĂ, P. 219.

30. Spec. Tulpina cea groasă a viței de vie, buciun', mușco. PAMFILE, I. C. 216, H. II 219, 251. *Strugurii de pe un butuc*. I. IONESCU, C. 193. *Se toie mustecărușii de la butuc*, idem, P. 246. *Băimân butucii goi*. DOINE, 89. *Sânt sădiți în rânduri butucii de vie*, H. III 13.

II. 1°. Bucată grosă de lemn în mijloc ce o gaură (s. cu două), în care se prindeau picioarele, mâinile sau cătușile prizonierilor și factorilor-de-rele, cfr. obezi, cătușe, fiare. *Îi băgără în butuci*. DOSOFTEIU, V. S. 28, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 214. *Până în butuci și Leși*. AXINTE URICARIUL, LET. II 158, cfr. 310, IORGA, B. R. 210, S. D. V. 212, URICARIUL, I. 259, X 16, MAGAZ, IST. V 13. *Poroncin să puie butucii Orenului și în mâni și în picioare*. E. KOJALNICIANU, LET. III 205. *I-a băgat în butuci și i-a trântit la ocnă*. BĂLCESCU, M. V. 604, cfr. C. NEGRUZZI, I. 179. *Se te duci, bădiță, duci, Pân'ți pica rob la Turci, Cu picioarele'n butuci și cu mânele'n cătuși!* ALECSANDRI, P. 17, cfr. SEZ. II 6. *Sta Codreanu frățior Cu butucul de picior*. ALECSANDRI, P. P. 90. *Dă, Dominico, pe murgul, De-mi deschide butucul*. Ibid. 238, cfr. SEVASTOS, P. 274, 306. *În teniță mi-e legat, Cu mâinile în butuc băgat*. TEODORESCU, P. P. 527. *Din picioare da, Butucii spârgea, Și fugea*. PĂSCULESCU, L. P. 215. *Pe lângă că le turnă boiereș greu, da-i puneă cu picioarele și mâinile în butuc; știindu-i așa în cătușăși, poronca haidărilor de-i zăntau în bătaie*. SEZ. IV 17. †† A lega (pe cineva) butuc: ca să nu

se mai poată mișca, cfr. burduf, cobză. *Polțaiul de oraș hârțuise revoltanții și numai cu cinci doborâși îi legase butuc*. ALECSANDRI, T. 115, cfr. 1280, MARIAN, T. 186.

2°. Partea din mijlocul roții (la car, plug, moară etc.), în care intră un capăt al spițelor și prin care trece osia, buciun', bute, buștean, căpățână. LB., HEM. 837, DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 121, I. IONESCU, M. 710, BREBENEL, GR. P., SEZ. I. 129/, H. I 63, III 72, X 69. *O roată iasă din butuc, Și surugul sătă năuc*. ALECSANDRI, T. 958. *Din mestecănu se face butuci de roți*. I. IONESCU, D. 437, cfr. MARIAN, SE. I 55, MĂNDRESCU, L. P. 48.

3°. Trunchiul gros de lemn, pe care se crapă sau se cioplese lemnele, pe care tale măcelăru carnea, pe care se decapitau oamenii, etc., cfr. tăietor, bedreag, trunchiul, scaun (de cioplit și de măcelărie). DAMÉ, T. 41, 89, PAMFILE, I. C. 125, 447. *Pun capul pe butuc, dacă nu vom veni!* PAMFILE, J. II, cfr. SBIERA, P. 248. | Spec. Lemnul în care se înșepenește batca (nicovala) pe care se bate coasa, butucor (iu). HEM. 2739, LIUBA-IANA, M. 108.

4°. Scaună construit din patru picioare și o scândură grosă cu o cavitate eliptică, în care atârână cutia și calupul olcinților. Cfr. PAMFILE, I. C. 238. | Scaunul vârtelnicului. 259, DAMÉ, T. 140. | Scaunul sucului. PAMFILE, I. C. 261, DAMÉ, T. 140. Scaunul s. talpa războiului de țesut. DAMÉ, T. 134, PAMFILE, I. C. 271.

5°. Coafa jingului. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 138. 6°. Unealtă pe care se rad și se sineluce pieile: o bucată de lemn lungă cât pielea, ca o jumătate de cilindru, acobit pe dinăuntru. PAMFILE, I. C. 43, cfr. TDRG.

7°. *Butucul cu gărnele* alcătuește o parte a plusii, în care se pun dimiile, cfr. oală, covată, ștează. DAMÉ, T. 168, PAMFILE, I. C. 307.

[Și: butar = m. TIPLA, P. P. Cădeau Turcii ca butugii (Năsăud, în Transilv.). SEZ. IV 11. Cu alt auz: butău = butuc, pociumb. FRÂNCU-CANDREA, M. 98, (+ budău) 29] butău ↑ s. a = știubeu, butulev. *Hotarul... merge la o pietro... și de acolo... la vale, pe dinjos de țicoara și de un butău și peste părul Leakului* (Mold., a. 1712). URICARIUL, XV 272/. | Diminutive: butucăș s. m. *Butucășul rotunjour, oede două turator?* (= Pragul) SBIERA, P. 322. GOROVEI, C. 3.6. (În giună, despre o ploscă mică) *Și să nu gândești Că doară s'a fi îmbătat, Că numai un butucăș ca acesta A fost ridicat*. MARIAN, N. 708, cfr. GOROVEI, c. 48; numire de alesătură (H. II 254); (la plur.) mijlocul călților rămași în plepteni (BREBENEL, GR. P.). *Din călții pieptănași, după ce se smulge stupa, femeio smulge apoi partea călților rămași în dinți și face cașeri de butucei*. TARA OLTULUI, III, nr. 26. Verb: (rar) butuci vb. IV* = a băga în butuc (II 19). *Picioarele nu se mai mișcăror, ca și când ar fi fost butucile*. INSPIRESCU, L. 35. | Adjectiv: butucos, -oasă, (mai adesea) butucinos (botocinos TDRG.), -oasă = ca butucul, gros, grosolan, necioplit. *Mâinile ei cojite și butucinoase*. VLAHUȚĂ, N. 16, cfr. DUNĂREANU, CH. 110. *Crăcana unei surci butucosoase*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Degetele butucosoase și încrăcate cu două inele proaste*. DUNĂREANU, CH. 216. *Scaunele de lemnari au chipul scaunelor lungi, numai că-s mai butucinoase*. PAMFILE, I. C. 123. | Alte derivate: (Bucov., în buțocură) butucăr s. m. = silvicultor (propriu: care numără butucii în păduri), (Bucov.) butucăria s. a. = butucul (II 3°) în care se sprjinește batca. Cfr. ION. CR. III 227, butucăriu subst. = un fel de afrodel. BREBENEL, GR. (cfr. butelino.)

— Etimologia necunoscută. (Tulpina obscură butpare a fi veche; ea se regăsește și în butură, buturug, poate și în buciun', buștean, butaș, butu-

sîmă. Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift*, XV 103. După DHLR. 381, ea ar fi de origine cumană, unde *butac* înseamnă „ramus”. ȘIO. compară cuvîntul nostru și cu turc. *but* „idol”, de aceeași origine, presupunând o desvoltare semantică analogă ca pentru cuvîntul bălvan. Rutenescul *botjuk*, *butuk* „buștea” și ung. *butuk* „butuc (I 1^a, II 1^a și 3^a)” par a fi împrumutate din românește.)

BUTUCĂNÓS, -OĂSĂ adj.

BUTUCĂR s. m., BUTUCĂRIU subst. } v. butuc.
 BUTUCĂS s. m., BUTUCĂL s. m. }
 BUTUCĂRIU s. a., BUTUCĂ vb. IV^a }
 BUTUCÓS, -OĂSĂ adj., BUTIG s. m. }
 BUTULĂC, BUTULĂC s. a. v. butură.
 BUTUR s. m. v. but².
 BUTUR s. m. v. butură.

BUTURĂ s. f. I. 1^a. *Tronçon*. 2^a. *Tronc d'arbre creux*. *Augé* (*d'arbre*). II. *Creux d'arbre*.

I. 1^a. *Butură* = butuc, trunchiu de copac scartat; cfr. buștean. JAHRESBER. IV 326. *Butură* = buturugă, ciot gros. POMPILIU, BIH. 1006.

2^a. *Butură* = trunchiu buturos (= scorburos). LB. Spec. *Butură* = igheab de fântână, știubeiu; cfr. budăia (2^a). POPOVICI, R. D. 164.

II. *Butură* = scorbură. LB., BĂRCIANU.

[Accentuat *butură* și *butură*.] {Și: (Munt.) buture s. m. (ad I.) *Sta...* p'un buture de stejor. DELAVRANCEA, s. 28. *Sullânica... nueră d'alea tărănefele, ce... trec(e) prin toate și butura de rovină rămâne: bătăie fără să ia foc*. lb. 23. *Viermii de buturi și bușteni*. I. IV 85. *Flutare, flutare*, *Flutură* pe buture. TEODORESCU, P. P. 190^a; (ad II.) *buture* = scorbură. BĂRONZI, L. 103^a; *butar* s. m. = butuc (13^a) de viță; fir de papură (PAMFILE, J. II). *Pașere albă...* Pe buturi de viță se puse, *Butural* s'aprinse. MAT. FOLC. 591. *butor* s. a. = butuc (II 3^a) pe care se tale lemne. REV. CRIT. III 91, *butoară* (butoăre) s. f. = (ad I, Hațeg) ciotul s. buturuga ce a rămas în pământ, după-ce s'a tăiat arborele (VICIU, GL.); (ad 2^a, Ban.) scorbură (MARIAN, O. I 16), p. gener. deschizătură, borta, spărtură (GR. BAN.), orice gaură, chiar și în pământ (VICIU, GL.), spec. butonieră, cheoțoare la veșminte (ib.). [Păăriele se spăimântară, se mai aflând butorile și crepăturile zidurilor vechi]. TICHINDEAL, P. 384, cfr. 128. *Zudul șele, zina, ascuns în butoarea de nuc ori de alun...* din acele butori țese șoare (Măidan, în Ban.). HEM. 654. *Vulpea o văzut o butoare și odată s'o fipat în butoare*. ALEXIC, L. P. 231. | Diminutiv: *butureă* = buturugă (Dolj). GRAJCU, I 51 (în ghicitori șf: *buturél* s. m., GOROVEI, C. 75, 126, *buturăș* s. m. lb. 126). | Cu alte sufixe: *buturâu* s. a. = țevă de lemn (cfr. *buturoiu*). JAHRESBER. III 314, *butălău* s. a. = gardinele (= ghizideul) fântânii (Toarcea, I. Făgăraș). VICIU, GL., *butăleu* s. a. = fântâna înșăși, pe hotar (Sorostin). lb. (+*mușuroiu*) *buturôiu* s. a. = moștor de sobol. *Cărticele... scoț... pământ din butorile sale*. CALENDARIU (1814) 86^{ca}, *butoărcă* s. f. = scorbură; trunchiu găurit. *Fata s'a ascuns într-o butoărcă*. MERA, B. 188. *Se conduce opa pe butoroină (= o butoărcă mare de 4-6 metri [sf] lungă)*. LIUBIANA, M. 103. | Adjectiv: *buturos* (botoros), -oasă = scorburos, găunos. LB., BĂRONZI, L. 103. *Un stajariu foarte înalt și găunos (buturos)*. TICHINDEAL, P. 128. *O ciotău botoroasă*. VASILIU, C. 66. | Verb: *butori* IV^a = a face găuri, a găuri cu sfredelul: *Am butorit cheșul* = am făcut găuri de bumbi la veștă (Lătușana, în Banat). VICIU, GL. — Cfr. butuc.

BUTURĂȘ s. a. v. but².
 BUTURĂU s. a., BUTURĂ s. m. } v. butură.
 BUTURĂ s. f. }

BUTURĂN s. m. Nom. de bouf. — Nume de bou. MARIAN.

BUTURĂL s. m. v. butură.

BUTURĂ vb. IV^a. 1^a. *Fouiller*. 2^a. *Rencontrer*. — (Ban.)

1^a. A întoarce (răscolii) toate mobilele din casă, căutând după un obiect pierdut, a le trage de o parte (Lătușana, în Banat). VICIU, GL.

2^a. A află, a da de cineva. *Am buturât omul dragului* = am dat de omul dragului. *Să buturesc un am cum îmi place mie, ar fi bine*. Com. COCA. — Cfr. butică.

BUTURĂGĂ, BUTURĂGĂ s. f. v. buturugă.

BUTURĂG s. a., BUTURĂG, -OĂSĂ adj. v. butură.
 BUTURĂG s. m. v. buturugă.

BUTURĂGĂ s. f. 1^a. *Souche, chicot; bûche*. 2^a. *Chrysalide de cerf-volant*. 3^a. *Danse paysanne*.

1^a. Rădăcină cu o parte din trunchiul copacului ce mai rămâne după ce s'a tăiat un arbore (COSTINESCU), rădăcină de tuță ce se scoate din pământ pentru foc (LM), bucată groasă și noduroasă de lemn, cfr. ciot (TDGR); cfr. buștean, butuc. *Atunci a tu osândă sfârșit să abă 'n lume, Când astă buturugă de arbor ars...* *Va da și flori și frunze*. ALEXANDRU, P. III 304. *Pe lângă buturugi se odănu putregaiul, și pământul se prăfușește*. SLAVICI, N. II 123. *Pe-o buturugă slă nească*. COȘBUC, P. 59. *Sullânica mai aruncă o buturugă în flăcări*. DELAVRANCEA, s. 21. *Lângă focul de vreasari de salce, șoseau pe buturuge de lemn trei oameni*. CONTEMPORANUL, IV 41. *Incurpă a scoate buturugi din pământ*. FULDESCU, L. P. 44, cfr. I. IONESCU, P. 207. *Din picioare împleticind...* *Tot de buturugi izbînd*. BİBICESCU, P. P. 210. *Tărîndu-se se întrebuințeară la scoaterea buturugilor*. DAMĂ, T. 88. † *Buturuga mică răstoarnă carul mare*. ROMÂNUL GLEMET, I 19. | Fig. Om scurt și gros, butucănos, urit, slat. *La apă frumoasă fată Buturuga Statu-palmă au putut să fie tată!* ALEXANDRU, P. III 236, cfr. RETEGANUL, P. III 63^a. † *Cu o buturugă = fără de vr'un semn de viață*, cfr. buștean, butuc. *Dormise ca o buturugă*. CARAGIALE, ap. TDGR.

2^a. *Larvă de rădașcă*. MARIAN, IRS. 35.

3^a. Danț țărănesc. H. II 168, 208.

[Plur. *-ruși*, (cu noul sing.) *buturug* s. m. DAMĂ, T. 179. | Cu alte sufixe: *buturugi* s. f. = lemn mai gros, scos din pământ cu rădăcini cu tot (Lighet, în Ban.). VICIU, GL., II. IV 71, *buturogă* s. f. = butuc (I 3^a), partea viei, care stă în pământ. II. V 4; cfr. ȘEZ. VI 131. Diminutiv: *buturugăță* s. f. *Câte o buturugă, în loc de scounu luând*. PANN, s. I 23, cfr. GCR. II 370. | Augmentativ: *buturugoale* s. f. *Buturugoaia mică răstoarnă carul mare*. MAT. FOLC. I 713. | Adjectiv: (în ghicitori) *buturugăț*, -ă adj. = noduros. *Am un băț buturugat, în pod șeale aruncat?* (= Ștuletele de porumb.) PĂSCULESCU, L. P. 95.]

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între *butuc*, *butură* și *tumurug*.

BUTURUGĂT, -Ă adj.

BUTURUGĂIE, BUTURUGĂȚĂ s. f. } v. buturugă.
 BUTURUG s. m. v. butură.

BUTUȘ s. a. (Anat.) 1^a. *Puisse* (de bestiaux).

2^a. *Outre* (de cornemuse). — (Transilv.)

1^a. Burduful vitelor ramegiatoare. VICIU, GL.

2^a. P. ext. Foalele cimpoiului (făcut din burduful vitelor ramegiatoare). PAMFILE, I. C. 50, J. III 40, VICIU, GL.

[Derivat: *butuș* vb. IV^a = a buși, a ghionți. REV. CRIT. III 90. Cfr. burduși.] — Cfr. burduf.

BUTUȘĂLĂ s. f. v. butușană.

BUTUȘANĂ s. f. *Brebis Agée*. — Oaie bătrână. BĂRCIANU. [La FOLIZU — suspect — butușală s. f.]

— Derivat din botoașă, cu suf. augm.-peior. —on (cfr. babană).

BUTUȘEI s. m. plur. *Souliers d'enfants*. — (Buzău) Pantofi de copii (de obicei cu garnitură roșie și verde). Com. s. POPESCU. — Cfr. bătusei, botăș.

BUTUȘI vb. IV^a v. butuș.

BUTUȘINĂ s. f. Rotezătură (de copac) de o palmă înălțime de la suprafața pământului, buturugă. PĂSCULESCU, L. P. *Moș Rodu*... *Sezede lâng'o butușină* ibid. 211. *Mi-au căzut și unghie, Lovini butușinole*. ȘEZ. II 221/12. — Cfr. butuc.

BUVNĂ s. f. v. puhă.

BUVNĂ vb. IV^a v. bufa.

BUVNIȚĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BUVNLIȚĂ s. f. v. puhă.

BUX v. bucs.

BŪZĂ s. f. I. *Lèvre*; *babine*. II. 1^a-2^a. *Bord* (de recipient, etc.). 3^a. *Tranchant*, 4^a. *Acant* (d'un radeau).

I. (Anat.) Partea carnoasă care mărginește în afară deschizătura gurii (s. botului, la animale) acoperind dinții; gură. (Se face distincție între *buză* de sus și cea de jos; din *buză* se fluieră, printr-o *buză* se goptoște, cu *buzele* sărutăm, zămbim, surădem). Cu *buză* vicinilor din înami adăncă *Grăesc răutate și cucută de price*. DOSOFTEIU, PR. 37, cfr. 45. *Cu alta buză coiu grăi*. BIBLICA (1688) 8 pr. 7. *Buză arse de-a dragoșii în focare*. KONAKI, P. 99. *Iubirea lor n'ar fiină numai până ce se usucă sărutul de pe buzele lor*. C. NEGRUZZI, I 56, cfr. 78. *Un balaur, cu o buză în cer și cu alta în pământ*. ISPIRESCU, I. 358 (cfr. c'o falcă 'n cer și alta 'n pământ). *Buză ce suspină*. EMINESCU, P. 155, cfr. 253. *Începe a lua locom la apă și a-și linge buzele, de dulceața și bunătațea ei*. CREANGĂ, P. 214. *Trei iazi cucuieși... mama v'aduce vouă franze 'n buză*. Idem, 20. *Buză de buză când se prinde, Foc în inimă și-oprinde*. ZANNE, P. VIII 674. *Buză groasă* (C. NEGRUZZI, I 10), *mică* (EMINESCU, P. 183), *lipite* (ib. 200), *ciurii* (ib. 208), *singerate* (ib. 211), *late* (ALEXANDRU, P. 116/12), *dulci de sărutat* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 168, cfr. 83, 349, 445), *rameioare* (ib. 374), *ca rufule* (ib. 39), *ramezii* (ib. 368), *subțirile* (ib. 23, 28, 77, 79, 242), *lăbărfațe* (ib. 169), *uari* (ib. 432), *moi* (ib. 391, cfr. 26, 28, 48, 60, 305, 403, 406, 469, HODOȘ, P. P. 69, MĂNDRESCU, L. P. 88/2), *drămbotele* (MĂNDRESCU, L. P. 76), *debăllăzate, aspre, spuzite, crăpate de frig, cănoase, etc.* *Fluierare din buză*. PAMFILE, J. I; cfr. ZANNE, P. 492. *Copiii cântă din buză*. PAMFILE, J. I 54. † *A-i da cuică ceră de luat în buză* = în gură, a-i da cuivă covă de mâncare. FRANCU-CANDREA, M. 273. *A fi cu sufletul în buză* = a fi cu sufletul la gură, a trage de moarte. GHICA, ap. TDRG.; *a scoate din buză morții* = a scăpa pe cineva din gura morții, de la moarte. PAMFILE, J. II. *A pune (s. a lăsa ISPIRESCU, ap. TDRG.) buză* = (mai ales despre copii) a fi gata să plângă, aproape să izbucnească în plâns. *A face buză de Arap* = a fi săpărat, bosumflat. ZANNE, P. VI 8. *A rămăneă (a se întoarce P. MAIOR, IST. 213)* cu buză umflată (s. buzele umflate) = înșelat, amăgit în așteptarea sa, păcălit, plouat. *Ar rămas cu buzele umflate*. DIONISIE, C. 165, cfr. C. NEGRUZZI, I 86, ISPIRESCU, L. 234. *A bate (s. a da) din (s. în) buză (s. buză)* = a fi mânios; a umbli fără nici un rost, în zădar, a umbli frunza frâsinelui (ZANNE, P. II 28); a îndură o pierdere fără de a mai putea îndreptă lucrurile, a duce lipsă de ceva, a fluiera a pagubă (ib., PAMFILE, J. I 54, 114). *Prepeleac a rămas bătând în buză*. CREANGĂ, P. 46. *A-i crăpă (s. a-i scăpără JIPESCU, ap. TDRG.) cuivă buză (de evă)* = a avea mare nevoie de ceva, cfr. a-i crăpă

măseaua. *Lăsându-te la aman, când îți crăpă buză*. SANDU-ALDEA, D. N. 211. *A se șterge (linge s. spală) pe buză* = a-și lua gândul de la un lucru, a-și pune pofta în cuiu. ZANNE, P. II 26. *A-și linge buzele după ceva* = a fi dorit, a se lăcomi după ceva, a-i lăsa gură apă după ceva. *A ceceă evă numai pe buză s. a spuna ceceă numai din buză* = a vorbi contra convingerii, cugetând altfel de cum grăești. *Făcără jurământ lui Rudolf, mai mult din buză decât din inimă*. BĂLESCU, M. V. 265. *Toți pe buză au virtute, iar în ei monedă călăpă*. EMINESCU, P. 246. *Pe buză miere, Și'n inimă fier*. A-și mușca buzele: de necaz, de părere de rău (că n'ai făcut ceva) = a se căi amarnic, a-i părea grozav de rău. Cfr. ISPIRESCU, L. 377. *A vorbi 'n buză* = a vorbi neclar, a bolborosi, a mormăii (cfr. a vorbi 'n barbă). PANN, E. I 109. | *Buzabrie* = oel flecar, căruia nu-i mai tace gura. PAMFILE, J. I. *Buză-rănită* = numire de batjocură. ALEXICI, L. P. 218. | Spec. (Pat., după fran. *bec-de-lièvre* s. germ. *Hausencharte*) *Buză-de-lepăure* = defect organic la unii oameni, care au buză de sus despicată (de sus în jos), lăsând să se vadă o parte din dinți. BIANU, D. S. | (Bot.) *Buzavaci* = ciupercă bună de mâncat (Continarius balteus). PANTU, PL.

II. P. anal. 1^a. Partea de de-asupra (subțiată s. rasfrântă) care mărginește gura vaselor s. țevilor. *Buză lighoanului* (GORJAN, H. II 146), *butoiului* (ODOBESCU, III 254), *cozanului* (SLAVICI, II 317), *țigăii* (VLADUȚI, N. 11), *paharului* (TEODORESCU, P. P. 141^a), *căzii* (DAMÉ, T. 81). *Buză de jos a gurii feviei*. PAMFILE, L. C. 228. [La orgă], *părelele tubului de-asupra luminii cele subții și întora puțin înăuntru; el se numește buză și buză superioară*. POZI, P. 330. (În Munt., uno-on la plur.) *Buzele cozanului*. DELAVRANCEA, S. 249. † *În buză înșulul* = (prop.) expus impușcăturilor de tun, (p. gener.) expus, în primejdie mare (ZANNE, P. IV 639). *Parurea în buză înșulul, oțiiși a binecăuă subț un cort*. C. NEGRUZZI, I 39. *Plina până în buză* = plin ochiu, plin de tot. *Ulcicu... plină până'n buză cu vin roșu*. DELAVRANCEA, S. 55.

2^a. Marginea de de-asupra (subțiată) a unui deal, a unui pic, etc., cfr. geană. *Până drept un izvor ce este în costăș, în buză dealului Bărladului* (A. 1709) URICARIUL 388. *Am pus piatră hotar în gura Izvorului, într'o buză de pisc* (a. 1765). ib. XVII 129.

3^a. Ascuțit (la instrumentele de tăiat). *Buză coasă*. TDRG. *Cine are bardă mică, Facă-i buză subțirică*. ALECSANDRU, P. 319.

4^a. *Buză plutei* = partea de dinainte. POPOVICI-KIRILEANU, B. 131. *Unde cădereă șuocului e în toată puterea... buză plutei, cu pintaș cu tot, se căfundă pe căteva clipe în spumezarea apei*. ib. 30.

[S]: † *būze s. O* de *buză de pisc* (a. 1709). URICARIUL, XXII 239. | Diminutiv: *buzioară s. f.* *Rumenele buzioare aște felisși se atinșeră de mîna asta ceștelă*. I. NEGRUZZI, I 227; cfr. ALECSANDRU, P. P. 157/2, 190^b/2, JARNIK-BĂRSEANU, D. 136, TEODORESCU, P. P. 308^a. (Ironie) *Gerilă suflă de trei ori, cu buzioarele sale cele icsucite*. CREANGĂ, P. 251. *În mai bine ogoște-te o leacă și mai strănge-ți buzioarele acasă* (= nu mai flecări, taci din gură). CREANGĂ, P. 253, *buzetă s. f.* REȚEGANUL, T. 93, MARIAN, I. 353, *buzuliță s. f.* TDRG., *buzică s. f.* MĂNDRESCU, L. P. 134/2, (Bot.) *buzișor s. m.* = die Korallenwurz (Cymbidium). BĂRCIANU, cfr. DDRF.

| Augmentativ: *buzoale s. f. plur.* (Singularul ar putea fi *buzoiu s. a.* sau *buzoie s. f.*) *Buzoale groase și debăllăzate*. CREANGĂ, P. 239. | Adjective: *buzăt*, -ă = cu buze mari, groase; (fig.) cu buzele umflate, păcălit; (substantivat, *buzăt*, -ă e numele obișnuit ce se da animalelor, mai ales oilor și calilor cu vreau semn alb pe buze, cfr. strănut. HEM. 90, 853, DAMÉ, T. 67, 182, JIPESCU, O. 48, H. I 419, II 3, 12, 61, 79, 99, 116, 131, 146, 203, 213, 221, III

71, 131, 280, VII 355, XII 15). *Eră gros, burduhos, rumân la față, buzat, NECULCE, LET. II 254/10. Un fișon negru și buzat. IPSIRESCU, L. 202. Arap buzat. Ib. 12, cfr. ALEXANDRI, P. P. 106/217, T. 963, MARIAN, SAT. 232. Mândru l-o făcut mă-er, Num'o leasă l-o stricat, Că l-o făcut prea buzat. RETEGANUL, T. 161/10. Negru și cam buzat, Numai bun de adratul. HODOȘ, P. P. 170. Față buzată. BIBICESCU, P. P. 374. TEODORESCU, P. P. 336/9. Un om verile și harnic, carele... nu se întoarce buzat de la slujba cu care îl încredințase. IPSIRESCU, U. 50/10, cfr. TEODORESCU, P. P. 338, SEZ. I 274/4. A rămâneă buzat. ZANNE, P. II 27, (neobcînuit) buzós, -oasă adj. — buzat. DICT. — (încercare neizbitută de a româniiza termenul gramatical „labial“) † buzán, -ă. c. NEGRUZZI, I 261. | A d verb: buzî = pe un singur rând, unul lângă altul. *Inhamă trei oi buzî. I. IOANESCU, M. 540. Am scos de la brâu măciucile ghiștuite și ne-am repezit buzî în ei. COSMOVICI, SĂM. I 37. Merge buzî = merge într-o parte. PAMFILE, J. II. | Alte derivate: buzăr s. m. *Buzări* = tumurugi mici de lemn ori pietre ce se pun de o parte și de alta a focului și pe care se pun celnitele (= lemnele mai subțiri). SEZ. II 151, cfr. 186; buzău adj. m., adv. (în expresia): *a sta buzău* = bosumflat, îmbufnat. *Buți bună, de-l lași să plănăși și 'ngăduși să stea buzău. PANN, P. V. I 23.* (cu derivatele, rare) buză vb. IV^a = a se bosumfla, a lăsa buza. DICT., buzăliă s. m. = nume de batjocură dat celor buzați (L.B., LIUBA) = buziliă s. m. (acesta și nume de bou ale cărui buze sînt foarte mari și dăbălate. MARIAN.]**

— Etimologia nesigură. (Cuvîntul se găsește și la Albanezi: *buzë*, idem, și la Bulgari: *buz*, „bucă“, fără să știm dacă Românii l-au împrumutat dintr-una din aceste limbi, sau invers. Problematice e și legătura acestui cuvînt cu cuvintele care însemnează „sărutare“ răspândite în unele dialecte române. la Germani, la Polonezi și la Turco-Arabi. Cfr. G. MEYER, ET. WB. 57; PUȘCARIU, ET. WB. nr. 242 și BERNEKER, SL. WB. 104.]

BUZĂI vb. IV^a v. buză.

BUZĂIÂN, -Ă și -CĂ subst. v. buzoiolan.

BUZĂILĂ s. m. v. buză.

BUZAINĂ s. f. *Appentis, chartil*. — (Ban.) Zidire laterală, ce se află în curtea țărănului, pe lângă casă. Com. A. COCA. *Pre lângă casă se mai află grajduri pentru vite... buzaină, în carea se tin căzi și bădănuși sau și brăduși pentru comină de prună. LIUBA-IANA, M. 100. Cfr. chelar, șopro, polată, poiată, acaret, heiri. [Ș: Buzaină s. f. Com. COCA. (= grajd) JAHRESBER. III 314.]*

BUZĂN, -Ă † adj. v. buză.

BUZĂNĂ s. f. v. buzaină.

BUZĂR s. m. v. buză.

BUZĂR s. m. (Entom.) = cărăbuș. MARIAN, INS. 20.

— Derivat din tulpina onomatopieică *băz*-, cfr. *buziar*.

BUZĂRÊT s. a. (Med.) = pelagră. LEON, MED. 123, BIANU, D. 8.

BUZĂT, -Ă adj., BUZĂT adj. m., adv. v. buză.

BUZDUGĂ s. f. v. buzdugan.

BUZDUGĂN s. a. 1°. *Masse d'arme. 2°. Maillet. 3°. Outil de tissard. 4°. Double croix faite d'épis de blé. 5°. Tige de maïs (lâissee dans le sol). 6°. *Spartanum ramosum. 7°. Nom de chien; nom patronymique.**

1°. Măciucă (scurtă) de fier (dintr-o bucată s. cu coada de lemn, une-ori cu măciulia țintuită), servind de armă în timpurile vechi (mai ales la eroii

basmelor populare, cfr. ghioagă) s. de sceptru în mîna Domnilor români (care băteau chiar cu el pe supuși) s. de înșignii ale mareilor-armaș (bătaia cu buzduganul eră o pedeapsă foarte dureroasă, adesea urmată de moartea celui pedepsit). Azi s'a păstrat în unele obiceiuri populare, astfel la „Junii“ din Brașov, ca înșignii ale vătafului. Tot *buzdugan* se numește bastonul cu măciolie în vîrf al tamburilor-majori care conduc capellele militare; cfr. topuz. *Nemond... socoti pre toată să trimișă sol la împărășia Turcului, să faci crăiu în locul său pe Ștefan Iosica; să-i trimișă împărășia steag și buzdugan. N. COSTIN, LET. I, A. 116. Spata (= spada) cu buzduganul spre laudă se adună. BIBLIA (1688) 257/4. [Luptătorii] scoseră buzduganole. ALEXANDRIA, 122. *Iacob Eraclid... perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa. C. NEGRUZZI, I 137, cfr. 139. Știe să răsucescă buzduganul. IPSIRESCU, L. 12. În buzdugan se nu le vom, idem, 42. Dracul la buzduganul de coadă. CREANGA, P. 56, cfr. 55, 194, 198. Un buzdugan de fier. EMINESCU, X. 4, cfr. 5. Buzduganole se încărteau de-asupra capetelor. MARIAN, T. 271. Au vistat Buzduganu-ni sfărîmat (se semn rău). id. I. 9. *Buzdugan haiducec. TEODORESCU, P. P. 535. Pe la șale buzdugan. PĂSCULESCU, L. P. 235, cfr. 265, 214 etc., ALEXANDRI, P. P. 41. | Fig. Putere domnească. Întăia oară cînd luă buzduganul domnesc în mînuși... nu prea știu ce să faci cu dînelul. IORGA, L. I 121. | P. ext. † Semînție, trib (în fruntea cărui stă o căpetenie avînd un buzdugan ca semn al domniei). *Toată împărășia nu coiu luă; un buzdugan coiu da fiului tău, pentru David tată-tău. BIBLIA (1688) 252 b/10, cfr. 253. | Lovitură de buzdugan, cfr. băț, baston. Începă a-l bate cu 802 (da) buzdugan de fier (s. XVII). CUV. D. BĂTR. II 289. Dăndu-i două buzdugan 'n piept. SEZ. IV 18/11, cfr. buzdugan I. † Care scapă de atîlpau, Nu scapă de buzdugan = se zice despre cel ce vor căpăta neapărat, într'un mod care-care, pedeapsa ce li se cuvine. ZANNE, P. V 603.****

2°. P. a. a. l. Maiul cu care se crapă lemnele, m. a. iug. LIUBA-IANA, M. 101, VICIU, GL.

3°. Nealță de tors (nedefinită mai de aproape). II. X 33.

4°. O cruce dublă [făcută] din spice de grîn, cun. n. n. k. (Racovița, I. Olt). VICIU, GL.

5°. Partea ce rămîne din cotorul porumbului, după ce s'au tăiat jipii, ce e o ean, t. u. l. e. (Blaj, Gherla), lb. 6°. (Hot.) Plantă ierboasă cu flori verz-alburii și cu fructe de forma unei piramide răsturnate, numită și: capul-ariicului, ș. v. a. PANȚU, FL., DAMÉ, T. 186.

7°. Nume de căno (Bačau DAMÉ, T. 181) și nume patronimic de om.

[Ș: (reconstruit, cfr. b.ă.z.d.o.a.c.ă) buzdagă s. f. = buzdugan, măciucă. CANDREA, T. O., GRAICU, II 68. (Bot., plur. tant.) *Buzdagi* = vădoage. VICIU, GL. | Diminutiv: (ad 1°) buzduganăș s. a. MERA, B. 98. | Verb: buzduganî IV^a. A bate s. a. ucide cu buzduganul. *Rău m'o mai buzduganî flacăw' ista. SEZ. VI 6, cfr. IV 18/6.*

— Din turc. *buzdugan* „ghioagă, măciucă“ (bulg. *buzdogan, buzdugan*, rut., polon. *buzdygán*).

BUZDUGĂNĂȘ s. a. } v. buzdugan.

BUZDUGĂNI vb. IV^a }

BUZDUGĂS s. f. Săculuș, pungă (?) *Cu deași, cu buzdușele, Pline de mahmudele. ALEXANDRI, P. P. 146 b/10. [Derivat: buzdugecin, -ă și buzdughin, -ă adj. = mare, voluminos? O sută optzeci de buși. Foate buși, nene, buzdușene, D'o sută cincizeci de veștre. MAT. POLC. 86. Eu fata și-o las în pace. Că de mare nu-i bag vină, Că-i destulă buzdughină. DOINE, 180.]*

BUZDUGĂN, -Ă adj. } v. buzdugeă.

BUZDUGĂN, -Ă adj. }

BUZDUNĂR s. a. v. buzunar.

BUZDURĂ s. f. *Mauvais couteau*. — Cușit stricat, cfr. cloarsă, briptă. | Fig. Om netrebnic. GR. BĂN. — Cfr. eustură.

BŪZE † s. f. v. buză.

BUZERĂNT s. m. — pederast (Ardeal).

— Cuvânt venit prin mijlocire ungurească (*buzzerius*) de la Italiani (cfr. *buzzerone*, în Veneția *buzzerone*, „sodomit”, *buzzerare* „a pângări”, etc., derivând din lat.-med. *Bulgarus*, cfr. MEYER-LÜBKE, H. WB. 1383; cfr. și alb. *băder* „pederast”).

BUZĂNĂ s. f. (Bot.) v. budiană.

BUZĂLĂ s. m. v. buză.

BUZĂNĂR s. a. v. buzunar.

BUZĂȘ adv., **BUZĂȘOARĂ** s. f.

BUZĂȘOR s. m. (Bot.), **BUZĂȘOIE** s. f. plur. } v. buză.

BUZĂȘAN, -Ă adj., -CĂ subst. (Locuitor) din Buzău, *Lucrările românești ieșite de sub teascu buzășan*. IOBGA, L. R. 216. [Și: buzășan, -că subst. | Adjectiv: buzășenesc, -ească. †† *A făcu-o buzășenescă* — a luat-o rasna și tot a nemerit-o. ZANNE, P. VI 31.]

— Derivat din Buzău, prin suf. orig. -ean.

BUZĂȘENESC, -EASCĂ adj. v. buzășan.

BUZĂȘON, -OĂȘĂ adj., **BUZĂȘĂ** s. f. } v. buză.

BUZĂȘIȚĂ s. f.

BUZĂȘULĂ vb. I refl. v. bosumflă.

BUZĂȘINĂ vb. IV^a refl. *S'elourdir*. — (Costeiu, în Ban.) A se zăpăci. COM. URECHE. Cfr. zăbuni.

BUZĂȘĂR s. a. (Îmbrăc.) *Poche*. — Săculeț cusut la haine și în care punea lucrurile ce voim să le avem cu noi, cfr. job. *Scotea bani din buzășar*. N. COSTIN, LET. II 7/11, cfr. 99/11, cfr. CREANGĂ, P. 279, ȘEZ. III 242 1/11, HODOȘ, P. P. 56. *A băgat mâna în buzășar*. C. NEGRUZZI, I 18, cfr. 83. *Buzășarul fețelei*. RUSSO, s. 17. *Pipăie buzășarile*. VLAHUȚĂ, SĂM. I 25. *Pieptar cu buzășar*. JARNÎR-BĂRSEANU, D. 426, cfr. 135, RETEGANUL, P. III 17/11, ȘEZ. IV 52. (După fran. s. germ.) *Bani de buzășar*, pentru cheltuieli mărunte, pe fiecare zi.

†† *Îi mânducă rafele din buzășar* — o mic, piernic și prost. ZANNE, P. I 635. A fi (tot) cu mâna în (s. la) buzășar — darnic, cheltuitor. ib. III 37. *Logofete... Lapte acru 'n căldură, Foc ș'amar în buzășari*: se zice celor care cu toată învățătura lor nu au ce mânca. ib. III 591, cfr. v. 108, IV 420, CREANGĂ, A. 12. *Nu poți fi și cu dracul în buzășar, și cu sufletul în raiu*: cu două lucruri care nu se împacă. ZANNE, P. VI 563. *Parcă o scoase din buzășar*: se zice de unul care tieștește repede o minciună. *A avea pe cineva la buzășar* — a-l avea la mână, sigur, la discreția sa. Cfr. id. III 37. [Plur. -nare și -nări. HODOȘ, P. P. 73. | Și: buzășnar s. a. LB., MĂNDRESCU, L. P. 50/11, 218/11, † burdunar s. a. IOBGA, s. D. XIII 146, † burșunar s. a. LB., † bozdonar s. a. LB., bozunar s. a. GCR. II 334, bozănăr s. a. *Am pus scrisoarea în bozănăriul antirului*. MAGAZ. IST. V 125/11, cfr. (boz)dnar] JAHRESBER. VII 49, † bozlnăr s. a. *Avea el ceva bani în bozlnari*. BARAC, T. 14, buzinar s. a. ap. TDRG.; poznar s. a. ȘEZ. I 291 1/11, CONTEMPORANUL, V. 202, posunar s. a. (plur. -nare). TEODORESCU, P. P. 56, 70, 81^b, 169^b, 331^b, 518^b, RETEGANUL, T. 39/11, H. IV 62, poznar s. a. (plur. -nare). CĂTĂNĂ, B. 118, 157, † pojlnar s. a. LB. | Diminutiv: buzășarăș s. a. *Nu-și scurg...* buzășarășele. PANN, P. V. II 155, buzășărel s. a. | Verb: buzășări IV^a — a-l deșerta cuiva buzășarile, a-l prăda, cfr. pungăși. *Îi buzășărește*. *De averi îi curășăjea*. PĂSCULESCU, L. P. 261, cfr. ISPIRESCU, I. 369. *M'o buzășărit de tot ce aveam la mine*. COM. TOFAN. | Abstract: (neoblicșit) buzășărit s. a. — bani de buzășar (de cheltuieli zilnice). *Îmi rămăne 2000 de galbeni pe an, pentru buzășăritul Atelei și al meu*. ALECSANDRI, T. 1225.]

— După CHAC, II 641 din n.-gree. *μυροζωάρια*, (μυροζωάρι), idem.

BUZĂȘĂRĂȘ, **BUZĂȘĂRĂȘEL** s. a. } v. buzășar.
BUZĂȘĂRI vb. IV^a, **BUZĂȘĂRIȚĂ** s. f.

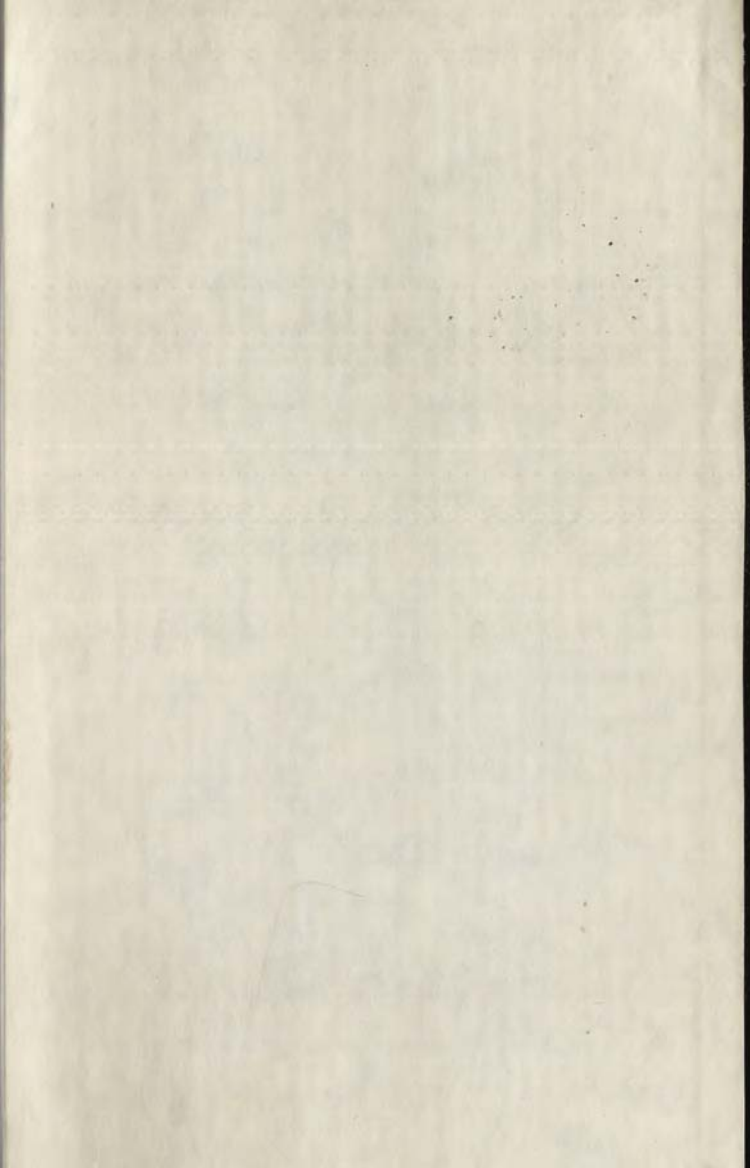
BUZĂȘĂRI adj. și s. f. — Epitet dat oilor. H. V 447. *Am o oaică buzășărină*. ib. 235.

BUZĂȘĂ s. f. v. buză.
BUZĂȘULI vb. IV^a v. burzului.

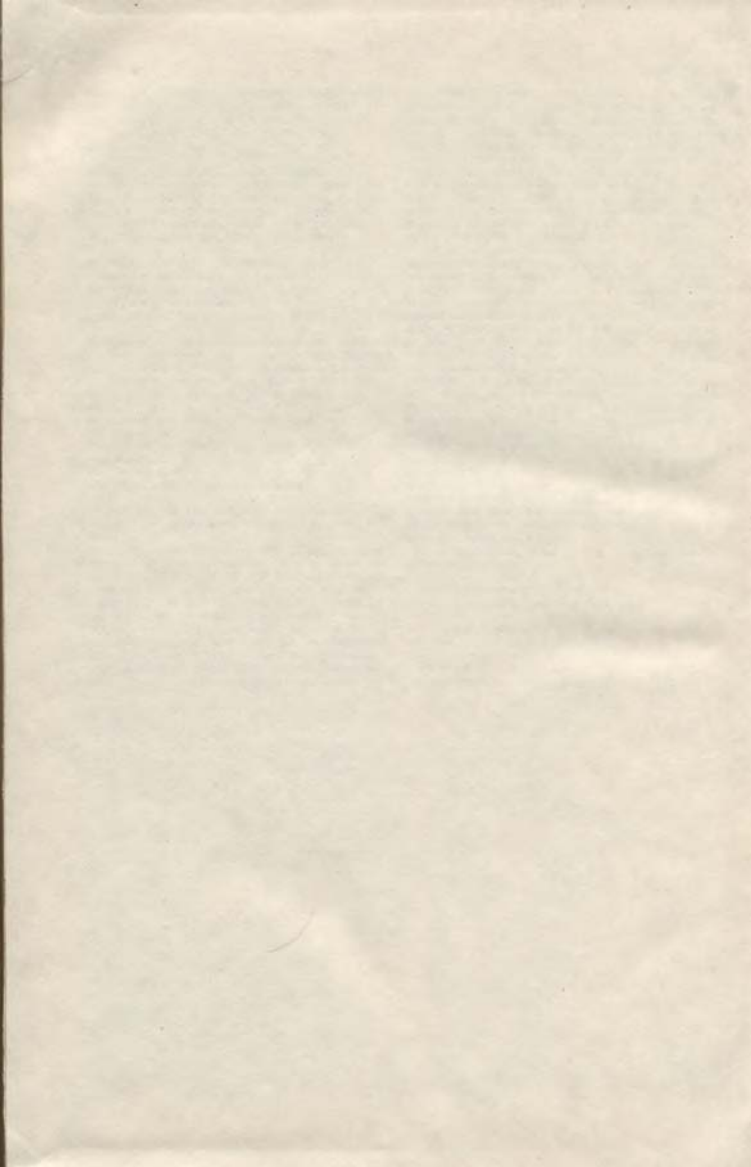
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
- CLUJ -

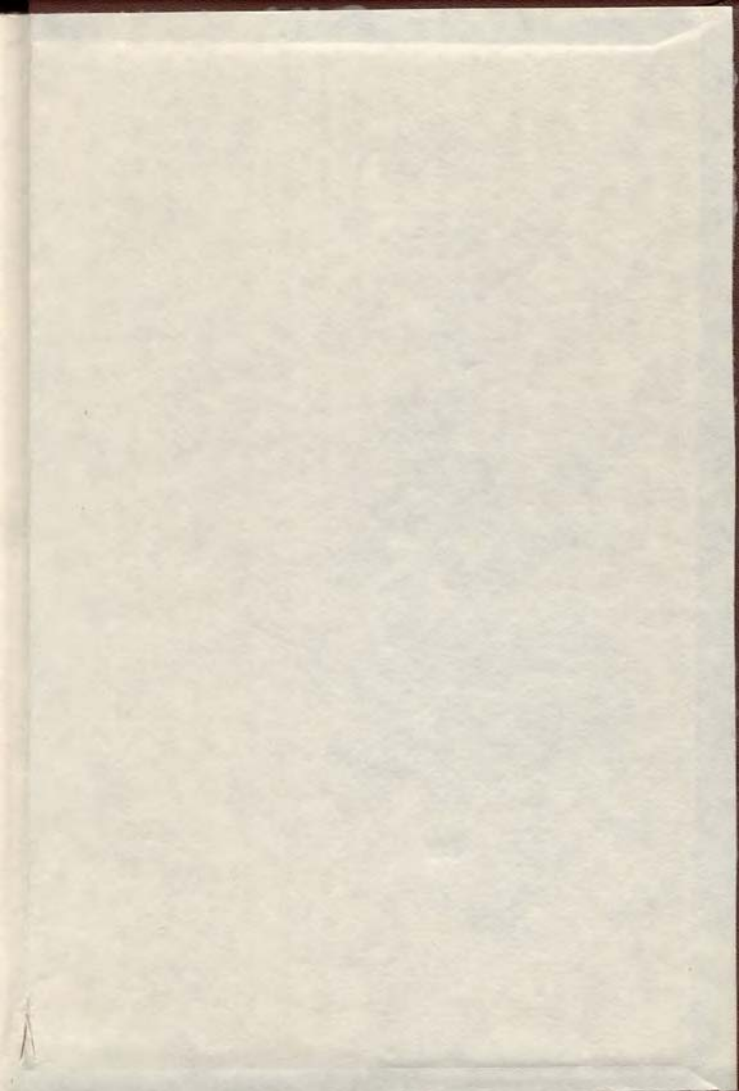

10.10.1911

186
75